MARCI FABII QUINCTILIANI DE ORATORIA INSTITUTIONE LIBRI XII.

TOTUM TEXTUM RECOGNOVIT; pluribus in locis emendavit, ſelectas variorum Interpretum notas recenſuit, explanavit, caſtigavit; novas, quibus difficiliora Quinctiliani loca illuſtrantur, & antiqua Græcorum Latinorumque *Technologia* explicatur, adjunxit CLAUDIUS CAPPERONNERIUS Mon-Deſiderianus, Licentiatus Theologus Pariſienſis, & Regius Græcarum Literarum Profeſſor.

PARISIIS,
Typis Viduæ ANTONII URBANI COUSTELIER, ad Ripam Auguſtinianorum.

M. DCC. XXV.

CUM APPROBATIONE ET PRIVILEGIO REGIS

LUDOVICO XV.

REGI CHRISTIANISSIMO.

MAJESTATEM REGIAM *cum alia plurima illustrant, tum illud a cæterorum hominum conditione præsertim secernit, quod velut ad vivum expressam* DIVINITATIS *ipsius imaginem reddere merito censeatur. Jam vero supremus ille Universi Opifex ac Moderator* DEUS *populo suo, in quem peculiare imperium habebat, certa lege prohibuit, ne quis munere inanis ad ipsum accederet:* Non apparebis, *inquit*, in Exod. 23. Deuter. 6.
conspectu meo vacuus. *Neque tamen ulla re Creator opulentissimus, neque dono cujusquam*

omnium Dator munificentissimus indigebat; sed illam legem eo consilio tulerat, ut & summum ejus dominatum omnes agnoscerent, & laborum suorum primitias primo bonorum omnium Auctori consecrarent.

Quæ cum ego, Majestati tuæ subjectus & in Regiorum Professorum ordinem cooptatus, cogitarem sæpe numero & memoria repeterem, ad REGALE *solium tuum accedere, & summam adversus te reverentiam ac singulare obsequium coram profiteri non sum ausus, nisi simul primos meorum tibi studiorum fructus dedicarem. Quid autem hoc nomine potissimum offerrem, nec diu nec multum dubitanti mibi primus ipse sua se sponte obtulit M. Fabius Quinctilianus, Romanæ juventutis ac Togæ moderator, in Principum Aulis nequaquam peregrinus aut hospes. Hunc enim Domitianus Imperator Sororis suæ Nepotibus instituendis præfecit Huic Urbium Princeps Roma suos Eloquentiæ Candidatos Oratoriis artibus imbuendos credidit. Hic Romæ cum*

publicam

publicam Scholam primus aperuisset, annuum e fisco salarium accepit, ut Romanos juvenes Rhetoricam edoceret, id est, eximiam illam bene dicendi facultatem, quæ gravi argumentorum pondere in auditorum mentibus lucem, & leniorum quidem affectuum suavitate, vehementiorum autem vi atque impetu convenientes expositæ rei motus solet in animis excitare. Hac & Urbium Conditores effecerunt, ut vaga illa multitudo in populos coïret; & Legum Latores consecuti sunt, ut se ipsi homines ad servitutem juris adstringerent: ea denique factum est ut, qua re homines bestiis præstant, in ipsa ipsis hominibus homo præstaret. Cicer. 1. de Offic. *Neque immerito Eloquentiam* rerum Reginam *sapiens ille Tragicus appellavit; sive* Euripides. *quod humanam societatem conflarit, conflatamque perfecerit; sive quod imperium in omnes eo illustrius ac firmiùs, quo magis voluntarium est, exercere videatur.*

Quid igitur mirum si CAROLUS *ille, ut nomine, ita & re* MAGNUS, *Francorum* REX

& Romanorum IMPERATOR, *tantam huic Arti addiſcendæ operam navarit? Exſtat hodieque inviƈtiſſimi Principis eruditus cum Alcuino ſtudiorum adjutore Dialogus, ubi Rhetorices præcepta, dubium an nitidius, an accuratius explicentur. Alta mente repoſitum maneat hoc præ cæteris* IMPERATORIS *hujus effatum:* Ridiculum videtur ejus Artis præcepta neſciſſe, cujus quotidie occupatione involvi neceſſe eſt.

Rhetor. Pith. pag. 359.

Quinƈtilianum porro præſtantiſſimum fuiſſe Artis Oratoriæ præceptorem, in confeſſo eſt apud omnes, qui bonas Literas vel a primo limine ſalutarint. Suum profeƈto, ne dicam primum, habere locum merebatur inter eos Auƈtores, quos Proavus tuus LUDOVICUS XIV. *ob egregias & Chriſtianiſſimo* REGI *convenientiſſimas virtutes* MAGNI *nomen meritus ac conſecutus, ad Sereniſſimi Galliarum* DELPHINI *uſum typis curavit excudendos. Verum, ſi deſponſa debitaque gloria Fabius noſter tum caruit, hoc qualecumque damnum plus ſatis reſarciri jure merito exiſtimabit, quippe qui non* DELPHINO

ſed REGI *jam offeratur, &* REGI *quidem Muſarum Alumno, quem veneranda Religionis Antiſtes, inſigni morum ſanctitate, omni divina humanaque doctrina conſpicuus, ad Eccleſiæ & Regni tutamen inſtituit, atque educavit.*

Tam præclaræ inſtitutioni debet Gallia, quod in Univerſo Studio Pariſienſi gratuitum eſſe docendi munus nunc demum videat: debet, quod Regnum iſtud tanta prudentia moderereris ac gubernes, Primario Adminiſtro uſus eo Principe, quem Regii Sanguinis nobilitas & inſitus publicæ utilitatis amor eo perducunt, ut & REGIS *gloriæ, & populorum ſaluti totus invigilet: debet denique, quod, cum Galliarum pacem ac totius Europæ tranquillitatem ſartam tectam ſervare velles, eam* REGIS *inclyti Filiam in* REGALIS *Throni Lectique ſociam elegeris, quam eximiæ animi dotes, genuina & ſincera pietas, atque inſtitutio vere Chriſtiana dignam Chriſtianiſſimo* REGE REGINAM *effecerunt.*

Tibi vero, REX AUGUSTISSIME, *piam*

Patris ſapientiam, ſummam AVI *manſuetudinem, longum glorioſumque Proavi Regnum apprecamur. In te quidem Gallici, potius dicam humani generis delicias, velut in altero* TITO, *jam agnoſcimus: nec vana ſpes affulget fore, ut te cum firmata ætas virum fecerit, & Literarum, ut* FRANCISCUM I. *& Populi, ut* LUDOVICUM XII. *immo totius Patriæ, ut* AUGUSTUM, *parentem eſſe videamus.*

Hoc peroptat, hoc vovet REGIÆ MAJESTATI TUÆ *devotiſſimus*

CLAUDIUS CAPPERONNERIUS
Mon-Deſiderianus, Ambianenſis.

PRÆFATIO

PRÆFATIO

Claudii Capperonnerii in suam Quinctiliani editionem, Ad Illustrissimum Ecclesiæ Principem ANDREAM-HERCULEM DE FLEURY, Antiquum Foro-Juliensem Episcopum, Christianissimi REGIS Præceptorem, Gallici Regni Administrum, Serenissimæ Galliarum REGINÆ Archi-Eleemosynarium, &c.

COGITANTI *mihi sæpenumero*, ILLUSTRISSIME ECCLESIÆ PRINCEPS, *cui potissimum hæc de nova Quinctiliani editione inscriberetur Præfatio, & totius consilii mei ratio reddenda videretur, nemo Te visus est ad hocce propositum accommodatior. Nam in Te vivum illud ac genuinum optimi Præceptoris exemplar a Quinctiliano adumbratum conspicimus*; qui parentis erga discipulos suos animum sumat, & in ejus locum se succedere existimet; simplex in docendo, patiens laboris, assiduus potius quam immodicus; cujus non austeritas tristis, non dissoluta comitas; qui nec ipse habeat vitia, nec ferat; *sicque* teneriores *Alumni REGIS* annos a *corruptelæ* injuriâ custodiat. *In Te civilem illum virum a Fabio depictum &* Oratoris illo sacro nomine donandum *agnoscimus*, tam moribus quam dicendi virtute perfectum, cum ingenii naturâ præstantem, tum vero pulcherrimas artes penitus mente complexum, optima sentientem, optimeque dicentem. Quinctil. lib. 11. cap. 2. Quinctil. lib. 12. cap. 1.

Quid igitur mirum, si Te LUDOVICUS MAGNUS *Pronepoti suo Præceptorem, REX ipse Regni sui Administrum, omnes Academiæ socium adsciverint? Sed quoniam laudes mereri quidem, non autem audire amas, & tua summa laus est, nolle laudari; ne longiori sermone tua tempora morari, sicque publica in commoda peccare videar, totam suscepti a me operis rationem paucis accipe.*

QUANTUM non ad eloquentiam modo, sed ad omnem etiam Philologicam eruditionem conferre possint M. Fabii Quinctiliani de Oratoria Institutione Libri XII. si magna cum accuratione in lucem edantur, hominem literatum, qui ignoret, arbitror esse neminem. Quicquid enim Grammatica de emendate loquendi ratione tradit accuratius, quicquid Rhetorica de ornate dicendi methodo luculentius præcipit, quicquid Dialectica de subtiliter disserendi arte docet acutius, quicquid morum doctrina de pueris sancte instituendis utilius præscribit, quicquid (*a*) Rhetores Græci, (*b*) Latinique ad excolendam eloquentiam invenerunt,

(*a*) Gorgias videlicet, Prodicus, Protagoras, Antipho, Isocrates, Aristoteles, Theophrastus, Demetrius, Hermagoras uterque, Dionysius Halicarnassensis, Apollodorus, Theodorus, Hermogenes, Longinus, Alexander Numenius, Phœbammon, Minucianus, Apsines, Aphthonius, Theon, Georgius Diæretes, &c.

(*b*) Cicero nimirum, Cornificius, Gallio, Celsus, Lenas, Virginius, Rutilius Lupus, Aquila Romanus, Rufi-

aut inventis addiderunt, hæc omnia uno in Quinctiliano facile deprehendunt; qui ejus libros ita legunt, ut intelligant. Sed mirum, immo & miserum est, post quatuor minimum & octoginta editiones, id Fabium necdum obtinuisse, quod & a Bibliopola suo Tryphone postulabat, ut hi libri in manus hominum quam emendatissimi venirent, & operis difficillimi natura flagitabat, ut obscuriora saltem loca luculentissimis interpretationibus illustrarentur. Cur autem ita male habitus fuerit auctor præstantissimus, duas præsertim caussas afferre posse mihi videor.

Prima est, quod pauci admodum Quinctilianei operis codices MSS. reperiantur, iique fere omnes recentioris ætatis, & maximam partem ex primo illo transcripti, quem Poggius anno 1416. in San-Gallensi monasterio repertum in Italiam misit; sed in Angliam nescio quo fato translatum fuisse aiunt, Londinique in Sunderlandiæ Comitis Bibliotheca nunc asservari. Hic porro codex quot quantisque scateat mendis, & lacunis deturpetur, ex quinque primis editionibus, Romæ, Venetiis, Mediolani, Tarvisii, ante vulgatas Raphaëlis Regii notas, factis, apparet.

Altera, quod, cum Quinctiliani Oratoria Institutio universam Græcorum Latinorumque *Technologiam* complectatur, qui Rhetori huic edendo vel explicando navare operam volebant, eos oportebat veteris Philologiæ peritissimos esse; Rhetoras Græcos quidem vel ab Aldo editos, vel in Bibliothecarum forulis delitescentes; Latinos autem vel e Pithœana Bibliotheca in lucem emissos, vel alibi exstantes cum alieni argumenti libris; Grammaticos omnes, aut eos saltem, quos Putschiana editio exhibet; Scholiastas, Etymologos, Lexicographos utriusque linguæ; Poëticæ, Metricæque rei scriptores; Dialecticos (præter Aristotelem) qui apud Diogenem Laërtium passim occurrunt; Juris quoque consultos quosdam, Historicos, Philosophos prope omnes non legisse solum, sed etiam intellexisse: immo ne in Musica quidem aut in Geometria hospites esse ac peregrinos decebat. Scaligeros utique, Budæos, Victorios, Turnebos veri nominis (pseudonymus enim est, qui notas in Fabium scripsit) Muretos, Casaubonos, Salmasios, &c. tantæ molis opus exposcebat. Hi tamen aut nihil, aut perpauca, (idque obiter) quæ ad quarumdam Fabii locutionum explanationem facerent, conscripserunt.

Sua quidem laude fraudandus non est Raphaël Regius, qui multa Quinctiliani loca nativæ integritati (dubium an ingeniosius, an doctius) restituerit. Sed præter quam quod plurima reliquit incurata, in spissos etiam errores, ut in notarum decursu palam fiet, vir eruditus interdum impegit: quod & longe potiori jure dictum velim de scriptore Commentariorum, quos nescio quis, magni Turnebi nomen ementitus, & orbi literario fucum faciens, evulgavit. Hic enim tot ac tanta infarsit, quæ cum veris veri Turnebi elucubrationibus aperte pugnant, ut impudentissimus impostor omnes verecundiæ fines transiliisse merito existimetur. Adde quod in Philologicis & *Technicis* locutionibus non raro caligat; in iis, quæ ad jus pertinent, aliquando plane cæcutit: quibus vitiis obnoxium fuisse Adrianum Turnebum nemo dixerit. Denique hosce commentarios Turnebo perperam adscribi, fatis (opinor) liquet ex quodam Regiæ Bibliothecæ exemplari an. 1554. edito. Nam ibi cum ad ipsum tituli caput aliena manu adjectæ fuissent hæ duæ voces ADRIANI TURNEBI, verso folio chartulam agglutinavit Jacobus Mentelius Castro-Theodoricensis, Doctor Medicus Parisiensis, multis operibus editis clatus (obiit an. 1670.) & impostoris fraudem detexit ac divulgavit his verbis in inferiore margine referendis (a)

nianus, Fortunatianus, Marius Victorinus, Sulpitius Victor, Emporius, Aurelius Augustinus, Severianus, Priscianus. Cassiodorus, Sosipater, Diomedes, Donatus, Servius, Martianus Capella, Isidorus, Beda, Alcuinus, &c.

(a) *Anno* 1586. *Thomas Brumenius Typographus Parisiensis nactus, ut est maxime probabile, quam plurima commentarii in Quinctilianum hujusce exemplaria, duo malo præstitit, quo ea & carius & facilius veniret* (utrum vænirent, an venderet.)

Primum quidem, quod mutaverit hanc, quam vides, paginam in hæc verba:

» In M. Fabii Quinctiliani Oratoris præstantissimi XII. » libros Institutionum Oratoriarum breves admodum & » elegantes Commentarii, quos Adriano Turnebo viro » doctissimo plerique passim volunt adscribi, nunc demum » ab omni Typographiæ labe in studiosæ juventutis gra» tiam purgati.

Secundum, quod epistolæ (*quam Thomas Richardus præsentis editionis artifex folio altero expressit*) *se esse auctorem primumque Commentarii hujus editorem nullo pudore asseveraverit: in qua certe re & candorem & judicium requirimus* (an requirimus.) *Habuerit, velim, jus illum vendendi, ut suum: at non habuit sane viris doctis imponendi, Turnebique gloriæ ita insultandi. Neque enim ille unquam hoc commentatus est Turnebus.*

Petrus Mosellanus in septem priores Quinctiliani libros Annotationes congessit, in quibus & Scholiasten potius, quam justum interpretem egit, & tota via sæpius aberravit. Joachimus Camerarius in primum & secundum librum meliora quidem & tutiora, sed tam pauca scripsit, ut non nisi promulsidem quamdam propinarit, & lectorum sitim accenderit magis, quam extinxerit. Idem esto de Philandri Recognitione & Castigationibus judicium. Antonius Pinus contrario prorsus instituto prolixos & prægrandes in tertium solummodo librum Commentarios accumulavit, ubi sæpissime *ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα* exsiliit, & Fabii mentem operit potius, quam aperit. Quæ præter hos Merula, Badius, Ascensius, Sichardus, Barthius, Pithœus, Gebhardus, Pareus, Colomesius, Galleus, Gibson, Obrechtus, Almelovenius, &c. ad Fabianam Institutionem enucleandam contulerunt, ea neque ad justi perpetuique Commentarii titulum accedere, neque difficiliora Quinctiliani loca satis explicare potuerunt.

Adolescentibus quidem Rhetoricarum artium studiosis, gratum opus fecit clarissimus Rollinus collega noster, qui mutilum & quasi decurtatum Fabium cum brevibus notis e Turnebiano interprete magnam partem excerptis edidit. Nec satis pro merito laudari potest eloquentissimi viri consilium, qui *brevia eloquentiæ docendæ compendia monstrare* omnimodo studuit : & luculentissimam ac diligentissime elaboratam Præfationem Quinctiliani libris præmisit, qua de ipsa eloquentia & de præcipuis Rhetoricarum artium Magistris, ipsoque præsertim Quinctiliano eleganter æque ac facunde disseruit: unde operæ pretium facturum esse me arbitratus sum, si eam in hac editione typis reddendam curarem. Sed Rollini Fabius, brevis esse dum laborat, ne fiat obscurus, vereor; contextus enim seriem abrumpit; quædam habet, quæ, cum ad refecta loca referantur, quo demum referenda sint, nescias; nonnullas etiam, quibus ipsa series contextus melius constaret, intrusas dictiones adscititiasque continet. Quibus incommodis, aliisque longe gravioribus obnoxia erat etiam illa Fabianæ Institutionis Epitome, quam Parisiis anno 1548. Jonas Philologus auctor emisit. Sic fere fiunt illa, ut merito dixerit quis, *dispendiosa compendia*.

Omne punctum tulisse videbatur eruditus Burmannus in ea Quinctiliani editione; quam elegantibus typis non ita pridem curavit adornandam. Habenda ipsi & agenda gratia est, quod omnium fere antiquarum editionum seriem contexuerit, multas Præfationes præmiserit, & Dodwelli Annales subjunxerit, ex quibus de Quinctiliani ætate, vita, moribus, doctrina, scriptis & virtutibus abunde constaret; varias editorum & MSS. codicum lectiones adscripserit, variorum interpretum apposuerit notas, quibus ipse suas multa semper, aliquando tamen inconsulta eruditione refertas, adjunxit. Quin immo Burmanniana editio, sive ad Quinctiliani contextum, sive ad notas respexeris, longissime abest a perfecta, & numeris omnibus absoluta, qualem respublica literaria quodam jure suo expetit, & pluribus ab hinc annis expectat. Ut enim Typographica *σφάλματα* in erratorum indice omissa prætercam, quinque sunt maxima hujus editionis vitia, quæ me ad Oratoriam Fabii Institutionem prælo reddendam, ut emendatior textus, accuratiores notæ, *Technicæ* loquendi formulæ intellectu faciliores tandem aliquando prodirent, compulerunt.

Nam primo quidem plurimas lectiones depravatas, & interpungendi notulas perperam appositas ita reliquit doctus Editor, ut neque in ipsis, quas adjunxit, variorum interpretationibus, veram lectionem, & interpungendi rationem deprehendere possimus.

Sic pagg. 40. 41. legitur: *Et in* here *neque* I *auditur*. Palam est legendum esse: *Et in* here *neque* E *plane*, *neque* I *auditur*, quomodo habent editiones Vascosan. Stephan. &c. Et sane probare studet ibi Fabius medium quemdam esse inter E & I sonum; exempli autem loco profert adverbium *here*, cujus ultima syllaba neque τοῦ E plane, neque τοῦ I sonum reddat: unde apud veteres *heri* quoque scribebatur.

Pag. 154. *De divisione*. Legendum est utique: *De divisione & parenchiresi* [*παρεγχειρήσει*] sicut legitur in MSS. codd. quos Raphaël Regius viderat. Quamvis enim *parenchiresin* cum divisione Pseudo-Turnebus, &, ante ipsum, Raphaël Regius, confuderint; harum tamen discrimen hoc in capite Fabius exposuit. Nam divisionem

virali judicio ſcripſerunt. Si conjecturis indulgere liceat, hæc fuit depravatæ lectionis origo: ſcriba imperitus, cum ita compendioſe ſcriptum reperiſſet CV. (id eſt, Centumviros) legendum eſſe putavit CN. quoniam V. & N. non niſi uno calami ductu inter ſe differunt. Atqui τὸ CN. compendioſa erat ſcriptura τοῦ *Conſules*; ut patet ex notis juridicis apud Grammat. Veter. Putſch. pag. 1667.

Pag. 627. *Nam & ποιότητα & ποσότητα dicunt* [Græci;] *nos utrumque eadem appellatione complectimur.* Quovis pignore contendam legendum eſſe πηλικότητα pro ποιότητα, quod in omnibus editionibus obtinuerat. Neque enim hic agitur de qualitate ποιότητι, ſed de duabus quantitatis ſpeciebus, quarum una diſcreta ποσότης, altera continua πηλικότης vocitatur. Latinorum τὸ *quantitas* utramque ſpeciem exprimit: Græci vero alteram altero vocabulo ſignificant. Πηλικότης hoc ſenſu reperitur apud Curium Fortunatianum in Rhetorib. Latin. e Pithœana Biblioth. editis, pag. 73. Πηλικότητος, inquit, *quot ſunt genera? tria;* μακρὸν, βραχὺ, μέσον.

Pag. 633. *Præter hæc finguntur in ſcholis &* ſcripti maleficii; *in quibus aut hoc quæritur, an ſcriptum ſit; aut hoc, an maleficium ſit: raro utrumque.* Facile mihi perſuadeo legendum eſſe, *inſcripti maleficii..... quæritur, an inſcriptum ſit.* Nam *inſcriptum maleficium* illud ipſum eſt, quod Græci vocant ἄγραφον ἀδίκημα περὶ οὗ νόμος οὐ γέγραπται, (ut exponunt Heſychius & Suidas) de quo lex non eſt ſcripta. Vide præſtantiſſimum Cujacium Obſervat. lib. IX. cap. 13. Hæc autem loquendi formula *inſcripti maleficii*, ſæpius occurrit apud Latinos Rhetoras: in declamationibus Quinctiliano attributis num. 344. *Inſcripti maleficii ſit actio..... agit pauper cum divite inſcripti maleficii* (ſubauditur *actione* vel *judicio*:) *inſcriptum eſſe id quod objicio, non negatur.* num. 370. *Inſcripti maleficii ſit actio..... inſcripti maleficii reus eſt..... non eſt, inquit, inſcriptum, quia certa lege comprehenſum eſt.* Vide ad num. 252. itemque excerpta Controverſiarum Senec. lib. V. Controverſ. 1.

Pag. 634. *Plurimum tamen eſt in eo, quale ſit factum reipublicæ læſæ.* Sic erat interpungendum: *Plurimum tamen eſt in eo quale ſit factum. Reipublicæ læſæ*, &c. hic enim genitivus non pertinet ad τὸ *factum*, ſed ad nominativum ſubintellectum, *actiones*, vel *controverſiæ*. Et certe Fabius hoc loco plurimas controverſiarum ſpecies, quæ ad *ſtatum qualitatis* referantur, enumerat a pag. 632. [edition. Burmann.] *Alia quoque*, inquit, *multa controverſiarum genera in* qualitatem *cadunt; injuriarum..... de accuſatore conſtituendo..... tutelæ..... male geſtæ procurationis; in foro, negotiorum geſtorum: nam & mandati actio eſt. Præter hæc finguntur in ſcholis & ſcripti* [lege *inſcripti*] *maleficii..... male geſtæ legationis..... Reipublicæ læſæ..... ingrati quoque..... ſimpliciores illæ, injuſti repudii*, &c. Cæterum mala hæc interpunctio Gallicum interpretem (Gedoynum) ſcriptorem cæteroqui elegantiſſimum, in errorem induxit.

Pag. 778. *Quod ſit mixtura figurarum, cum προσωποποιΐα accedit illa, quæ eſt orationis per detractionem.* Quis unquam fando audivit *proſopopoeiam*, quæ orationis vel dictionis figura eſſet, & in detractione ſeu *Ellipſi* conſiſteret? Nominativus ille προσωποποιΐα in dativum προσωποποιΐᾳ commutandus eſt, ita ut pronomen *illa* non ad τὸ προσωποποιΐα, ſed ad nominativum ſubintellectum *figura* referatur, hoc ſenſu: *Quod ſit mixtura figurarum, cum τῇ προσωποποιΐᾳ accedit illa figura quæ eſt per detractionem.* Hic enim duplex *proſopopœiæ* genus exponit Fabius. In uno perſona non niſi generatim & indefinite nominatur: *Eſt*, inquit, *incertæ perſonæ ficta oratio; hic aliquis, &, dicat aliquis.* In altero perſona plane omittitur: *Eſt*, inquit, *& jactus ſine perſona ſermo:*

Hic Dolopum manus, hic ſævus tendebat Achilles.

Hoc autem poſterius *proſopopœiæ* genus fit utique mixtura figurarum, quatenus τῇ προσωποποιΐᾳ, *proſopopœiæ*, quæ figura ſententiæ eſt, accedit etiam altera illa dictionis figura per detractionem ſeu *Ellipſin.*

Pag. 826. *Nam de illo dubitari poſſit, an* ſchema *ſit diſtributis ſubjecta ratio. Quod apud eumdem primo loco poſitum eſt, προαπόδοσις dicitur, quæ ut maxime ſervetur.* Perperam interpunctus eſt hic locus; τὸ *eſt* abundat; hæc autem verba, *diſtributis ſubjecta ratio*, diverſo erant excudenda charactere, cum Tullii ſint, non Fabii. Mala illa

interpunctio figuram, quam Latini dicunt *distributis subjectam rationem*, separabat ab ea, quæ Græcis dicitur προσαπόδοσις: atqui una eademque figura est, ut ex Fabio & Rutilio Lupo pag. 1. Rhetor. Pithœan. satis patet. Sic ergo concipienda & interpungenda est tota hæc *perioche*: *Nam de illo dubitari possit, an schema sit* distributis subjecta ratio; *quod apud eumdem primo loco positum* προσαπόδοσις *dicitur*; *quæ ut maxime servetur*, &c. Vide Ciceron. 3. de Orat. ubi sic habet: *Et ad propositum subjecta ratio, & item in distributis supposita ratio.*

Pag. 853. *Talia sunt Demosthenis* πᾶσι καὶ πάσαις; καὶ πᾶσιν ὑμῖν; ὅσην εὔνοιαν: *& totum pene principium.* Nec fideliter allegatur hic Demosthenis locus, nec bene interpungitur. Nam apud Græcos punctum cum virgula interrogandi notam præ se fert. Atqui nulla est hic interrogatio. Sic autem typis excudi oportebat: πᾶσι καὶ πάσαις, ὅσην εὔνοιαν..... πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν, κλ. prout apud Græcum oratorem legitur.

Pag. 854. *Quanquam ille Pæone Dochimoque.... utatur.*
859. *Est & Dochimus qui fit ex Bacchio & Iambo.*
860. *Sic enim fiet ultimus Dochimus.*

Post Quinctilianei operis tot editiones, miror barbaram vocem hanc *Dochimus* locum tenuisse τῷ *Dochmius*, quod veram lectionem exhibet, ut satis probatur ex Hephæstionis opusculo de Metris, & ex veteribus Grammaticis Putsch. apud quos constanter legitur δόχμιος, *Dochmios*, *Dochmius*: hic autem vetus error tam late patet, ut omnes Ciceronis ipsius editiones deturparit. Quid? quod ipse Vossius, & ipse Jovita Rapicius, qui de Oratorio numero unus fere omnium optime scripsit, depravatam lectionem passim secuti sunt. Futurum spero ut, qui Oratoriarum artium scriptores in lucem deinceps edituri sunt, pro τῷ *Dochimus*, quod ferri nequit, τὸ *Dochmius* typis excudendum curent.

Alia plura quæ congeri possent, Burmannianæ editionis loca lubens prætermitto. Verbi gratia pag. 247. pro προληπτικὸν legendum utique mihi videtur προληπτὸν in voce passiva; nam in Latina Quinctiliani versione legitur *præsumptum*.

Sed omittere non possum quod pag. 486. lin. 2. editionis Burmannianæ lectio duas propositiones omnino contradictorias Fabio adscribat, quæ sunt hujusmodi. Prima; *Potest esse vera intentio & ratio*; *& tamen falsa connexio.* Secunda: *Si illa* [intentio & ratio] *vera sunt*, *nunquam est falsa connexio.* Neque adeo miror Fabium sibi contradicentem induci a Burmanno, qui nonnunquam sibi ipse contradicit. Nam pag. 883. ad hæc Quinctiliani verba: *Ut Servii Sulpitii, & Messalæ; quorum alter pro Aufidia, contra dixit alter*, sic annotat: *Quorum alter, id est, Messala.* Atqui pag. 345. lib. IV. cap. 2. scripsit & demonstravit Servium Sulpitium pro Aufidia dixisse: immo & Glandorpium refellit, qui Servium Sulpitium contra Aufidiam dixisse scripserat.

Denique pro ἄρυθμον & εὔρυθμον, quæ pag. 847. uti & in omnibus, quas vidi, editionib. leguntur, legendum esse ἄῤῥυθμον & ἔῤῥυθμον, satis probant luculentissima Dionysii Halicarnass. & Aristidis Quinctiliani (ex edit. Meibom.) testimonia, quæ in Notis proferam.

SECUNDO Burmannus depravatas lectiones in ipso Quinctiliani contextu sæpius reliquit; bonas autem in Notis, ubi cum aliis deterioribus promiscue leguntur, indicare satis habuit: quod & aliis in scriptoribus a Burmanno editis factum fuisse merito queruntur Eruditi, & accuratæ Critices canonibus quanto adversetur operè, nemo est qui nesciat. Hoc porro vitium ob oculos ponent nonnulla, quæ de pluribus elegimus, exempla.

Pag. 193. *Sed ei particulam civilitatis, sicut dialecticis, assignat.* Quod in Notis legitur *sicut dialectices*, hoc in ipso textu erat apponendum. Aristoteles enim 1.° Rhetoric. cap. 2. Rhetoricam Politices æque ac Dialectices partem esse & quemdam veluti surculum, diserte docet: ὥστε συμβαίνει τὴν ῥητορικὴν εἶναι παραφυές τι τῆς διαλεκτικῆς, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πραγματείας, ἣν δίκαιόν ἐστι προσαγορεύειν πολιτικήν· ἔστι γὰρ μόριόν τι τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὁμοίωμα.

Pag. 198. *Artem constare ex preceptionibus consentientibus & coexercitatis ad finem vitæ*

utilem. Pro *præceptionibus* legendum esse *perceptionibus*, jam supra demonstravi ex hac artis definitione: *σύστημα ἐκ καταλήψεων συμφωνούντων, κλ.* Adde Ciceronis 2. Academ. quæst. 7. locum, quem in Notis ipse Burmannus attulit: *Ars vero*, inquit Tullius, *quæ possit esse, nisi quæ non ex una, aut ex duabus, sed ex multis animi perceptionibus constat?*

Pagg. 250. 251. *Et eodem atque alio partiendo tamen ad hoc pervenit, ut* an sit, quid, quale, quantum, & quammultum sit, *quærendum putet.* Sed 1.° quidem legere oportet, *de eodem atque alio*, ut habetur in editionib. Colin. Argentin. Obrecht. Nam apud Rhetoras nihil vulgarius est hac loquendi formula [*de eodem atque alio*] qua *statum definitivum* sæpius, & *statum qualitatis* aliquando significant. Sic in ipso Fabio pag. 246. edition. Burmann. *Archidemus* conjecturalem *&* finitivum, *exclusa* qualitate; *quia sic de ea quæri existimabat, quid esset iniquum, quid injustum, quid dicto audientem non esse: quod vocat* de eodem atque alio. Pag. 247. *Sunt qui* de eodem & de alio, *modo* qualitatem *esse, modo* finitionem *velint.* Pag. 614. *Dissentire vix audeo a Cicerone, qui permultos secutus auctores, dicit* finitionem *esse* de eodem & de altero. Cicero in *Topic. Ex altero genere, quod erat bipartitum, unum est* de eodem & alio...... *huic generi finitimum est illud quod appellari* de eodem & altero *diximus.* Auctor Rhetorices Aurelio Augustino attributæ in Rhetoribus Pithœan. pag. 294. *Altera rationalis est quæstio, quam Hermagoras* finem *vocat; Theodorus περὶ τῆς ἰδιότητος, id est,* de proprietate; *quidam quid sit; nonnulli περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑτέρου, id est,* de eodem & de altero. Vide Isidorum Hispalensem lib. 2. Origin. cap. 29. ubi de definitione *κατὰ διαφοράν.* 2.° Interpungendum est ante participium *partiendo*, hunc in modum: *De eodem atque alio. Partiendo tamen*, &c. & hanc quidem interpungendi rationem satis probat particula *tamen*, quæ priora illa verba (*dividit in veritatem ac fugienda, quod est suasoriæ, & de eodem atque alio*) separat ab his *sequentibus* (*ad hoc pervenit, ut*, &c.) 3.° Denique legendum est *an sit quid* absque virgula post *τὸ sit.* Si enim legeres *an sit, quid*, &c. poneret Fabius ab Aristotele duos hic *status* designari; *conjecturalem* videlicet (an sit;) & definitivum (quid sit.) Atqui non nisi alio in loco *definitivum statum* ab Aristotele significari, docet Fabius in sequentibus: *Quodam tamen loco finitionis quoque vim intelligit, quo dicit quædam sic defendi*, (sustuli, sed non furtum feci; percussi, sed non injuriam feci:) contra, si legeris *an sit quid* absque virgula, solus indicabitur *status conjecturalis*, qui, quamvis per *τὸ an sit* exprimi soleat, aliquando tamen per *τὸ an sit quid* exprimitur; ut apud Fabium lib. VII. cap. 3. *Ultra Oceanum nec quid sit, nec quale sit, sed an quid sit* [*quæritur.*]

Pag. 358. *De jure quæritur; ut pro eo qui pecuniam privatam de templo sustulit, sacrilegii agitur.* Hanc lectionem quomodo impune abire siverit nuperus editor, satis mirari non possum; nam *τὸ* (*de jure quæritur*) quæstionem juris plerumque indicat, quæ a Rhetoribus *quæstio qualitatis*, vel *de qualitate*, vel *qualitas* appellari solet. Atqui in specie litis a Quinctiliano proposita sermo est de surrepta in templo pecunia, quæ cum ad privatum pertineret, Actor quidem sacrilegium, Reus vero furtum esse contendit. *Status* ergo *definitivus* est, quem Latini Rhetores *finem* etiam, *finitionem*, *caussam finalem*, *quæstionem de proprietate*, *de nomine*, *de eodem atque alia* vocitant. Itaque in Fabii loco legendum erat *de fine*, vel *de nomine.* Dixi hac locutione (*de jure quæritur*) quæstionem juris plerumque indicari; quia *jus* apud Quinctilianum aliquando significat etiam *statum translativum*, præscriptionem, &, ut vulgo aiunt, *exceptionem judicii declinatoriam.* Sic lib. VII. cap. 5. *Juris loco quæri solet..... juris cavillationes..... una quæstio est juris.* Cap. 6. *Qui neque fecisse se negabit, neque aliud esse quod fecerit, dicet, neque factum defendet; necesse est in suo jure consistat, in quo plerumque actionis est quæstio.* Lib. XII. cap. 2 *Cum alia* conjectura *quærantur, alia* finitionibus *concludantur, alia jure summoveantur.* Ut ut est, hæc loquendi formula (*de jure quæritur*) speciei a Fabio positæ seu *statui definitivo* nequaquam congruit.

Pag. 625. *Alterum est defensionis genus, in quo factum per se improbabile assumptis extrinsecus auxiliis tuemur: id vocant προσληπτικήν. Latini hoc quoque non ad verbum transferunt.* Assumptiva *enim dicitur caussa.* Hac in lectione Fabius ipse sibi aperte contra-

dicit; ait enim a Græcis προσληπτικὴν vocari quamdam caussæ constitutionem, quam Latini ad verbum non transtulerint; quia caussam assumptivam appellarunt. Atqui προσληπτικὴ, [στάσις] si verbum verbo reddas, est assumptiva [caussæ] constitutio. Cæterum τὸ προσληπτικὴν valde suspectum habeo, cum vox ea non reperiatur apud Græcos Rhetoras, qui statum qualitatis assumptivæ constanter nominant ἀντίθεσιν, vel ἀντιθετικὴν στάσιν, vel κατ᾽ ἀντίθεσιν, ut ex Hermogene satis patet. Igitur in allato Quinctiliani loco peo προσληπτικὴν legendum mihi videtur κατ᾽ ἀντίθεσιν; 1.° quia sic legitur in edition. Robert. Stephan. 1542. & pluribus in aliis; 2.° quia Fabius *qualitatis absolutæ statum* jam vocarat Græce κατ᾽ ἀντίληψιν: ubi Græca locutio non est ad verbum Latine translata. Atqui *de statu assumptivo* pariter dicit: *Latini hoc quoque non ad verbum transferunt*; sicut de *absoluto* antea scripserat: *Latine ad verbum translatam non invenio.*

Pag. 767. *Sine confirmatione sententiæ.* Cum de sententiarum figuris hic agatur, palam est legendum esse: *Sine conformatione sententiæ.* Quæ tamen lectio in Notas tantummodo rejecta fuit.

Pag. 780. *Et tota interim caussæ confirmatio.* In Notis legitur, *caussæ conformatio*: cujus lectionis bonitas inde probari potest, quod Fabius hic agat de *Ironia*, quæ interdum tota in oratione, in toto ductu orationis, in tota caussæ seu actionis conformatione dominatur; atque hujusmodi orationes λόγους ἐσχηματισμένους Græci, Latini *controversias figuratas* appellarunt.

Pag. 811. *Hoc alii μετωνυμίαν, alii* disjunctionem *vocant; utrumque (etiamsi est diversum) recte. Nam est nominum idem significantium separatio.* Certe τὸ μετωνυμίαν ferri nequit. *Metonymia* enim *tropus* est a Fabio lib. VIII. cap. 6. explicatus: hic autem de quadam figura dictionis agitur. Atqui *troporum* a figuris differentiam Fabius non agnovit solum, sed & peculiari capite, quod libri noni primum est, demonstravit. Deinde Vallensis liber habebat κοινωνίαν, quæ vox Quinctiliani mentem luculenter explicat: ejusdem vestigia Vossianus codex, qui κοινομίαν exhibet, conservavit. Præterea τὸ κοινωνίαν mire quadrat sequentibus: *Alii disjunctionem vocant; utrumque (etiamsi est diversum) recte.* Nam κοινωνία [id est, communio] plane diversa est a disjunctione, Nec tamen spernenda est hoc quidem in loco Turnebiani commentatoris conjectura, qui legebat συνωνυμίαν. Hæc enim lectio satis cum iis congruit, quæ ab Alexandro Numenio de *synonymia* traduntur in opusculo de verborum figuris, apud Græcos Rhetoras edition. Ald. Tom. 1. pag. 583.

Pag. 813. *Sed utrumque horum coacervatio. Etenim tantum juncta aut dissoluta omnibus scriptores sua nomina dederunt, sed varia, & ut cuique fingenti placuit.* Adjectiva τὰ *juncta* & *dissoluta* non posse ad τὸ *scriptores sua nomina dederunt*, referri, quis non videt? Itaque refeeuntur ad τὸ *coacervatio*, ita ut a Fabio dicatur *coacervatio juncta aut dissoluta*, quemadmodum ab eodem jam dicta fuerat *copulata dissolutio.* Unde admittenda omnino erat ea lectio, quæ in duobus Notarum locis indicatur: *Sed utrumque horum coacervatio, & tantum juncta aut dissoluta. Omnibus scriptores sua nomina dederunt: sed varia*, &c. Et certe τὸ *coacervatio juncta*, est Græcorum πολυσύνδετον; τὸ *coacervatio* autem *dissoluta* est eorumdem ἀσύνδετον, ut ex allatis a Fabio exemplis patet.

Pag. 823. *Nec semper contrapositum subjungitur, ut in hoc*: Est enim hæc, judices; non scripta, sed nata lex. *Verum sicut Cicero dicit, quod de singulis rebus refertur ad singula: ut in eo, quod sequitur*, Quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. *Nec semper quod adversum est*, &c. Hoc in loco male interpunctum fuit post τὸ *lex*; & τὸ *quod*, post τὸ *Cicero dicit*, abundat, & seriem orationis vitiat: immo quibusdam in editionibus non occurrit, secundum quas longe rectius legemus: *Nec semper contrapositum subjungitur; ut in hoc*: Est enim hæc, judices, non scripta, sed nata lex; *verum, sicut Cicero dicit, de singulis rebus propositis refertur ad singula*, &c.

Pag. 825. *Quarum pars est, quæ sententiarum potius, quam verborum sit; imminutio, improvisa imago, sibi ipsi responsio.* Hæc sane verba *improvisa imago* absurdum & ab auctoris mente prorsus alienum sensum exhibent. Fabius hoc loco quasdam figuras a Cicerone lib. III. *de Orat.* memoratas recenset. Atqui easdem cap. 1. hujus libri jam enumerarat

enumerarat his verbis: *Et imminutio..... & permissio..... & rursus alia dubitatio, & improvisum quoddam, & dinumeratio..... & imago, & sibi ipsi responsio.* Hic igitur citra dubium legere oportet: *Ut imminutio, improvisum, imago*, &c. quæ tamen lectio non nisi in Notis innuitur.

Pag. 827. *Cornificius interrogationem, ratiocinationem, subjectionem..... occultationem.* Cornificium scriptæ ad Herennium Rhetorices auctorem esse, alibi ostendetur. Atqui hoc in scriptore, ubi varias figuras exponit, nusquam *occultatio*, sed alicubi (lib. IV. num. 38.) *occupatio* reperitur. Itaque legendum est *occupationem*: qua de lectione fit in Notis mentio.

Pag. 852. In Africa fuisse, *initium senarii est, primum pro Quinct. Ligario caput cludit*, esse videtur. *Nam nimis frequens octonarium inchoat.* Primam orationis pro Ligario periodum claudit non τὸ *esse videtur* [vel potius *videtatur*] sed τὸ *in Africa fuisse*, ut legenti statim liquet. Aliunde vero clausula hæc *esse videatur* octonarium versum inchoare potest. Ergo in ipso contextu ponenda erat illa, quæ in Notis innuitur, lectio: in Africa fuisse *initium senarii est; primum pro Quinct. Ligario caput cludit.* Esse videatur (*nam nimis frequens*) *octonarium inchoat.*

Pag. 855. *Pyrrhichium, quem alii Periambum vocant.* Hunc pedem Græci πεείαμβον constanter appellant, ut fidem faciunt Hæphestio, ejusque Scholiastes, & veteres Grammat. Putsch. e quibus unum Marium Victorinum allegabo, qui pag. 2486. ita scripsit: *Pyrrichius, qui & Pariambus, & Dibrachys appellatur; sed Pariambus ideo quod minus habeat unum tempus ab Iambo.* Παρὰ *enim Græci minus dicunt.*

TERTIO in Burmannæa Quinctilianei operis editione, innumerus est variantium lectionum numerus, quarum pleræque in supinas dormitantium scribarum allucinationes videntur esse refundendæ: quod quantum a recta Critices ratione abhorreat, nemo non facile perspicit. Ecquis enim, amabo vos, si Græcum auctorem quempiam typis excudendum curet, in variantium lectionum classem referat, quæ sæpius in manuscriptis codicibus occurrunt; τίκτει πεδίον, pro παιδίον; ἀσπάζετε ὑμᾶς, pro ἀσπάζεται; λοίαν, pro λύπῃ; ταῖς λυπαῖς παρθένοις, pro λοιπαῖς; ἰδίον, pro ἠδίων; διατριβῶν, pro διατελῶν; φυμὴ, pro φημὶ; ὠρείζειν, pro ὀρίζειν; λυδωρειαν, pro λοιδορίαν? Hæc & similia omittunt nasutiores Critici, quia & omnem excedunt numerum, & nullam legentibus utilitatem afferunt. Quot autem hujusmodi lectionum διαφορὰς ἀδιαφόρους undique perquisierit Burmannus & perquisitas congesserit, palam faciet vel tantula pars, quam afferemus, exemplorum.

Pag. 6. *Ad minora illa, sed, quæ si negligat, non sit majoribus locus, demittere me non recusabo.* Et in Notis *ad majora illa*: quæ lectio, ut patet, nihili est.

Pag. 10. *Quatuor elocutioni* (*in cujus partem memoria ac pronunciatio veniunt*) *dabuntur.* In variant. lectionib. *in cujus parte*: quod solœcismum sapit.

Pag. 14. *Non assuescat ergo, ne dum infans quidem est, sermoni qui dediscendus sit.* In variant. lectionib. *nedum infans* per τὸ οὐδέν: quod ferri nequaquam potest.

Pag. eadem. *Gracchorum eloquentiæ multum contulisse accepimus Corneliam matrem.* In variantib. *Corneliæ.*

Pag. 20. *Neque enim mihi illud saltem placet, quod fieri in plurimis video, ut.* In variantib. lectionib. *ullus saltem.*

Pag. 28. *At enim emendationi prælectionique numerus obstat.* In variantib. *prælationi.*

Pag. 38. *Et enarrationem præcedit emendata lectio.* In notis legitur, *narrationem*: quæ vox nullum hic habere locum potest.

Pag. 228. *Precandi, quod εὐχωλὴν dixit.* In variantib. lectionib. εὐγαλὴν: quæ lectio ut quid chartam occupat?

Pag. 243. *Κεῖσθαι quod est esse quodammodo; ut sedere.* In variantib. συγχεῖσθαι: quod cui bono possit esse, non video.

Pag. 246. *Quod vocat* [*Archidemus*] *de eodem & alio.* In variantib. lectionib. *de eodem & alia*: quod monstrum lectionis est.

Pag. 262. *At quantum & quam multum & ad aliquid..... & comparativus non eamdem rationem habent.* In variantib. legitur *comparativos*: qui purus putus est solœcismus.

Pag. 314. *Quomodo & similitudine..... & translatione atque aliis tropis utemur.* In variantib. *ne latione*: quam apposuisse lectionem, refutasse est.

Pag. 315. *Quo & adversarius uti potest.... quod aliunde trahitur.* In Notis habetur: *Quid & adversarius uti potest..... quod ad aliunde trahitur*: quæ legisse nullum erit operæ pretium.

Pag. eadem: *Si res præparatione non egeat.* In variant. *non egat.*

Pag. 322. *Nihil enim hic de veneficio.* In variant. *de beneficio.* Ecquis verò literas B & V, ob antiquam soni similitudinem, a scribis oscitantibus persæpe confusas invicem fuisse nesciat?

Pag. 323. *Potest videri non semper esse etiam ipsa actio necessaria.* In variant. *ipsa acti necessaria.*

Pagg. 330. 331. *Nec enim mihi unquam tanta fuerit cura brevitatis, ut non ea, quæ credibilem faciunt expositionem, inseri velim.* In Notis legitur: *ut non eamque credibilem faciunt*, &c.

Pag. 334. *Sunt qui adjiciant his evidentiam, quæ ἐνάργεια Græce vocatur.* In variantib. ἐνέργεια: quæ sane lectio non nisi nauseam movere iis potest, qui Græcas literas vel a primo, quod aiunt, limine salutarint.

Pag. 335. *Cum quid veri non dicendum, sed quodammodo etiam ostendendum est.* In variantib. lectionib. *quodam modum.*

Pag. eadem: *In quibusdam caussis obscuranda veritas est.* In variantib. *veritas essent.*

Pag. 340. *Nec enim est una lex defensionis, certumque præscriptum.* In variant. lectionib. *certum est quæ præscriptum.*

Pag. 341. *Sunt quædam falsæ expositiones, quarum..... duplex est genus. Alterum quod instrumentis adjuvatur.* In variantib. *alterum quod instrumentum adjuvatur.*

Pag. 342. *Somniorum & superstitionum colores.* In variantib. lectionib. *suptrstitiorum.*

Pag. 344. *Quorum pleraque sunt custodienda: immo nunquam, nisi ratio coëgerit, mutanda.* In Notis, *nisi raro coëgerit.*

Pag. 457. *Sed Doryphorum illum.* In variantib. lectionib. *Dorumphoron Dor. Doriphorum phoron.*

Pag. 625. *Alterum est defensionis genus, in quo factum per se improbabile assumptis extrinsecus auxiliis tuemur; id vocant προσληπτικήν..... assumptiva dicitur.* Jam supra demonstratum est, pro τοῦ προσληπτικὴν, legendum esse κατ' ἀντίθεσιν. Sed Burmannus malam in textu lectionem reliquisse non satis habuit, lectionum etiam monstra in variantibus apposuit: cujusmodi sunt προσλειπτικὴν, κατ' ἀντίστασιν, κατ' αἴτησιν. Nam primum quidem meram κακογραφίαν redolet; alterum unam *status assumptivi* speciem, quæ a Latinis compensatio & comparatio dicitur, exhibet, c · hic de *statu assumptivo* generatim considerato agatur; tertium ad rem nequaquam pertinet.

Pag. 646. *In ove lanæ sunt.* Legitur in variantib. lectionib. *in novella ne sunt.*

Pag. 717. *Demoleos.* Et in variantib. *duæ moleos.*

Pag. 778. *Accedit illa [figura] quæ est orationis per detractionem; detractum est enim quis diceret.* In variantib. habetur: *per tractationem*: cui locus esse non potest.

Pag. 813. *Illud ἀσύνδετον, hoc πολυσύνδετον dicitur.* In variantib. lectionib. ἀσύνθετον, πολυσύνθετον. Quæ duo quam sint a subjecta re aliena, patet ex Aquila Romano, Diomede, Venerabili Beda, &c. Vide Pithœan. Rhetoras pagg. 22. 346. & Grammatic. veter. Putsch. pag. 440.

Pag. eadem. *Sed utrumque horum coacervatio.* In variantib. *coacerbatio*: quæ vox meram Librarii negligentiam aut ignoranriam arguit.

Pag. 853. *Quicquid ἔνρυθμον.* In variantib. legimus, *quicquid empiomon, quicquid est empiomon.*

Pag. 855. *Quem alii Periambum vocant.* Et in variantib. lectionib. *Piriambum.* Qui duo puri puti sunt imperitorum scribarum errores. Nam *Pariambum* legi oportere, supra demonstravi.

QUARTO Burmannus congestas in Quinctiliani contextum Notas plurimis infarsit interpretationibus, quarum aliæ ad rem non pertinent, aliæ Fabii mentem obscurant

potius, quam illustrant; aliæ gravissimis etiam scatent erroribus; quædam Græcas locutiones Latine non tam vertunt, quam pervertunt. Quas quidem perversas interpretationes tantum abest ut emendarit, ut suis aliquando adauxerit. Hoc autem ne quis temere aut ἀλαζονικῶς a me dictum putet, quibusdam saltem exemplis demonstratum dabo; nam æquo prolixior ego sim, si velim omnia dicendo percurrere.

Pag. 23. columna sinistra circa fin. *Clemens Alexandrin. Stromat. lib. 1.* Περιλήπτους ἢ οὔσας καὶ βαρβάρων φωνὰς, μηδὲ διαλέκτους, ἀλλὰ γλώσσας λέγεσθαι: *Barbarorum voces non intellectas, non dialectos, sed glossas dici.* Atqui 1.° quidem, pro περιλήπτους, legendum est ἀπεριλήπτους. 2.° Clementis locus ita vertendus erat: *Barbarorum voces, cum nullo certo numero comprehendi possint, non dialectos*, &c. Latinus interpres ἀπεριλήπτως cum ἀκαταλήπτως perperam confuderat.

Pag. 79. column. sinistr. *Beneventum oppidum est in Samnio, quod, cum antea Maleventum appellaretur, Romani cum illuc coloniam deduxissent, per* Euphonismum *postea* Beneventum *appellarunt.* TURNEB. Sed fallitur & fallit ille Pseudo-Turnebus; verus enim Turnebus dixisset *per Euphemismum*, sicut Græci κατ' εὐφημισμόν.

Pag. 137. *Aphthonius narrationem habere debere ait claritatem, brevitatem, persuasionem, & verborum electionem.* TURNEB. Qui pro *persuasionem* scribere debuisset *probabilitatem*, cum in Græco legamus πιθανότητα.

Pag. 142. column. sinist. *Communes formulæ quæ dicuntur per amplificationem in virtutes aut vitia, aut seorsum tractantur, ut progymnasmata; aut in orationum epilogis, idque dupliciter; vel illo generali ambitu, vel addita circumscriptione: quanquam ubique est thesis.* TURNEB. Scriptor hic, quicumque tandem sit, thesin inter & *communem locum* nihil statuit discriminis: hæc tamen duo progymnasmata satis longo intervallo separarunt Hermogenes, Aphthonius, Theon, & ipse Quinctilianus lib. II. cap. 4.

Pag. 165. column. sinist. *Quæstionem tractat conjecturalem, an necessaria sit Rhetorice.* TURNEB. Qui, pro *conjecturalem*, scribere debebat *qualitatis*; qui enim veterum Rhetorum libros vel primis labellis degustarit, is hujusmodi quæstionem, *an necessaria sit Rhetorice*, ad *statum qualitatis* pertinere statim deprehendet. Et certe, utrum Rhetorica existat nec ne, quæstio est *conjecturalis*, sive, ut vulgo loquuntur, *de facto*: an sit autem necessaria, pertinet ad rei, quæ jam existere censeatur, qualitatem.

Pag. 250. column. sinist. ad hæc Quinctiliani verba: Συντελικὴν, *qua conjecturam significari, magis ex his quæ sequuntur, quam ex ipso nomine apparet*; explicationis loco hanc unam Notam Burmannus adscripsit: *Sic fortasse quia contracta & coëuntia argumenta, sive signa, ex quibus conjectura petitur, prosunt; & quod per se non sufficit, cæteris adjunctum, testimonii loco dicitur*; συντελεῖν *enim* perficere & ad summam conferre *significat.* Sed Turnebianus ille interpres aut nescivit, aut non animadvertit hisce Græcis locutionibus ὁ συντελικὸς χρόνος, τὸ συντελικὸν ῥῆμα, τὸ συντελὲς χρόνου, ἡ συντέλεια, designari tempus præteritum, seu quod rem jam actam & perpetratam, adeoque factum quodpiam significet, sicut ὁ ὑπερσυντελικὸς χρόνος est tempus plusquam perfectum: unde Rhetor Athenæus a Fabio laudatus *conjecturalem statum* (vulgo quæstionem de facto) συντελικὴν στάσιν jure merito potuit appellare. Nostram propositionem adstruent plurima Græcorum Philologorum testimonia. Apollon. Rhod. Scholiast. pagg. 45. & 104. (edition. in 8.°) ῥῆμα συντελικὸν vocat τὸ ἔξηιον & τὸ δύψαντες. Pag. 114. de vocabulo ἤρεσαν sic loquitur: τῷ συντελικῷ ἐχρήσατο ἀντὶ τοῦ παρατατικοῦ ἤρεσσον. Magn. Etymol. pag. 472. de verbo ἦξον, quo rem jam factam, non vero tempus imperfectum notari contendit: οὐ γὰρ παράτασιν σημαίνει, ἀλλὰ συντέλειαν. Phrynich. in Sylloge dictionum Attic. de τοῦ μέλλω, quod cum verbo rem actam significante construi posse negat: τὰ γὰρ συντελικὰ οὐδένα τρόπον ἁρμόσει τῷ ἔμελλον. Diogen. Laërt. in vita Chrysippi tom. 1. pag. 482. edition. Amstelodam. ubi de propositionibus, quæ rem jam factam notent, ita scripsit: περὶ συντελικῶν ἀξιωμάτων, id est, *de propositionibus præteriti temporis*; nam pessime Latinus interpres: *de perfectis proloquiis.* Apollon. Dyscol. in opusculo de syntaxi, pagg. 250. 270. his vocibus, συντελὲς τοῦ χρόνου, συντέλεια, præteritum tempus & rem perpetratam notat. Demetrius Phalereus aut alius opusculi de *Elocutione* scriptor num. 220. censet Aoristum illud ἀπωλόμην multo si-

gnificantius esse præsenti τῷ ἀπόλλυμαι; quia tempus jam præteritum remque factam designet: τὸ ἀπωλόμην, ἀντὶ τοῦ ἀπόλλυμαι, ἐναργέστερον αὐτῇ τῇ συντελείᾳ ἐστί.

Pag. eadem column. dextr. *Quæstiones deinde de eodem & alio, in quibus quam multum & quam magnum quæritur: quæ quantitatis sunt species.* TURNEB. Jam luculente demonstratum supra fuit, his loquendi formulis *de eodem & alio*, περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑτέρου, non nisi *definitivum statum*, aut etiam τὸν *qualitatis* indicari. Ergo Turnebianus ille frustra est, cum eas ad *quantitatem* referre conatur.

Pag. 257. column. sinist. ad hæc Fabii verba: (*Non debuisti interdicere; an recte interdictum sit, ambigitur;*) aliam nullam Burmannus notam apposuit, nisi hanc absurdissimam (dicto sit venia) æque ac insulsissimam: *Interdicere pro interdictum ferre..... non debet interdicere, nisi qui summa fungatur potestate: ideo minor Magistratus non debet interdicere, sed petere a majore ut interdicat.* Arqui hoc quidem in loco τὸ *interdicere* de litigatore ipso, non de judice dicitur: litigator hac in specie non judicem in judicium vocat, sed cum adversario agit hunc in modum: *Non debuisti interdicere, hoc est, litem movere de possessorio, de obtinenda vel recuperanda possessione per Prætoris interdictum, sed petere, hoc est, agere de petitorio, rem ipsam controversam addici tibi in judicio postulare*, &c. Hunc sæpe sensum esse verbi τοῦ *interdicere*, liquet ex multis Pandectarum locis. Verbi gratia, Ulpian. leg. 3. §. 5. π. uti possidetis: *Ex ædibus meis in ædes tuas projectum habeo; interdicis mecum, si eum locum possideamus qui projecto tegetur; an quo facilius possim retinere possessionem, ejus possessionis interdico tecum, sicut nunc possideris ædes eas*, &c. Molestum mihi est, quod Gallicus Interpres (Gedoynus) vir alioqui erudirus & politioris literaturæ peritissimus, illam Pseudo-Turnebi explicationem adoptarit, & sic expresserit: *Vous Preteur, vous n'avez pas dû porter cet interdit; c'étoit l'affaire du Consul.*

Pag. 387. column. sinist. *Hermogenes in libro de statibus hunc locum appellat probationum ex petitione.* TURNEB. Si Burmannus Hermogenem ipsum consuluisset, invenire potuisset locum his verbis conceptum: τὴν τῶν ἐλέγχων ἀπαίτησιν, id est, *probationum expetitionem*, ut recte vertit Sulpicius Victor, unus e Pithœanis Rhetoribus, pag. 250.

Pag. 519. column. sinist. in fine: Ἁπλοῦν γὰρ εἶναι βούλεται καὶ ἀποίητον τὸ πάθος: *Simplex enim esse vult & sine qualitate ulla affectus.* REGIUS. Locus est apud Demetr. Phaler. aut alium quemvis de Elocutione scriptorem numero 28. ubi (quod miror) Petrus Victorius etiam vertit: *Simplex enim..... & sine qualitate ulla affectus*: quam versionem retinuit Thomas Gallæus in postrema editione facta Oxonii 1676. Omnes autem eumdem errorem erraverunt, eo quod τὸ ἀποίητον [quod est affectationis expers, quod est sine ullo factitio & de industria quæsito] confuderint cum ἄποιον [quod est qualitatis expers & sine ulla qualitate.] Cæterum quam vocabulo ἀποιήτου interpretationem dedimus, ea pluribus veterum Philologorum testimoniis adstrui facile poterit. Dionys. Halicarnass. in opusculo de verborum collocatione pag. 2. edition. Wechel. τῆς λέξεως..... τὸν ἀποίητον ἐκμεμιμημένης λόγον: in judicio de Lysia pag. 84. δοκεῖ γὰρ ἀποίητός τις εἶναι καὶ ἀτεχνίτευτος ὁ τῆς ἁρμονίας αὐτοῦ χαρακτήρ· τοιαύτην παρέχοι δόξαν, ὅτι ἀνεπιτηδεύτως καὶ οὐ κατὰ τέχνην, αὐτομάτως δέ πως καὶ ὡς ἔτυχε, σύγκειται: ubi τὸ ἀποίητος exponi videtur & enarrari per τὸ ἀτεχνίτευτος & οὐ κατὰ τέχνην, *absque arte, sine artificio*, itemque per τὸ ἀνεπιτηδεύτως, αὐτομάτως, *non de industria, inaffectate, sponte naturæ.* In judicio de Isocrate pag. 103. Τὸ γὰρ ἀποίητον καὶ ἀφελὲς, τοιοῦτον. In Epistola ad Pompeium de Platonico dicendi genere pag. 127. Ὅταν τὴν ἰσχνὴν καὶ ἀφελῆ καὶ ἀποίητον ἐπιτηδεύῃ φράσιν; id est, *ubi tenuem, simplicem, & inaffectatam elocutionem adhibere studet.* Apsines unus e Græcis Rhetorib. Aldin. edition. tom. 1. pag. 726. eodem sensu ἄπλαστον & ἀκαλλώπιστον dixit: τὴν δὲ λέξιν, inquit, δεῖ εἶναι ἄπλαστον καὶ ἀκαλλώπιστον· τὸ γὰρ καλλωπίζειν οὐ θρηνοῦντος.

Pag. 633. column. dextr. occasione illius depravatæ lectionis, quæ huc usque obtinuerat: *Finguntur in scholis & scripti maleficii*, exstat ineptissima hæc Turnebiani Nota: *Scriptum maleficium videtur appellare carmen quoddam magicum in aliquem compositum; nam & maleficas appellamus mulieres incantatrices. Forte id accipi possit de famosis libellis.* Sed supra probavimus legi oportere *inscripti maleficii*: quibus verbis designatur Græcorum τὸ ἄγραφον ἀδίκημα, id est, maleficium lege non diserte comprehensum, cujus proinde punitio prudenti judicum arbitrio permittatur. Pag.

Pag. 246. column. finist. circa fin. ubi de libello, qui Demetrio Phalereo tribui solet, *περὶ ἑρμηνείας*, vertit ipse Burmannus *de interpretatione*: quæ quidem interpretatio, etsi apud alios plerosque scriptores legatur, tolerari nequit. Nam in quibusdam Regg. codd. MSS. titulus est: *περὶ ἑρμηνείας, ἢ περὶ φράσεως*. Itaque necessario vertendum est, *de elocutione*. Latinis quippe aliud est interpretatio, aliud elocutio.

Pag. 562. column. finist. Burmannus ita scripsit: *Desiderari tertium genus jocorum ex versibus aliquam partem versis, ut Cicero ait, manifestum est..... & versus paululum mutatos & aliquam partem versos.* Quid autem, amabo vos, hæc sibi volunt, *ex versibus aliquam partem versis..... versus aliquam partem versos?* ubinam sic loquitur Cicero? Num in eo, quem Burmannus indicat, loco ex 2. de Oratore? At en ipsa tibi Tullii verba num. 257. *Sæpe versus facete interponitur, vel ut est, vel paululum immutatus, aut aliqua pars versus.* Ubi ergo *versus illos aliquam partem versos* Burmannus invenit? num in hac, quam refert, Philandri Nota: *Cicero dicit versum facete interponi, vel ut est, vel paululum immutatum, vel aliquam partem versus.* Quod si ita est, legerit quidem Philandrum; sed non intellexerit, oportet. Arbitratus est ultimum vocabulum *τὸ versus* esse passivum participium, sicque Philandrum vel invitum solœcissare coëgit: est autem *τὸ versus* nomen substantivum in singulari genitivo quartæ declinationis. Jam vero quid hoc χρηστοῦ est, Ciceronem allegare, quem non legeris; & Philandrum, quem legeris, non intelligere?

Pag. 742. sic loquitur idem Burmannus: *Nullus vero dubito, quin in illa voce* hoc cona *latere aliam appellationem*, &c. quæ locutio est plane ἀνακόλουθος.

Alia nonnulla, quæ minoris esse momenti videntur, lubens omitto. Verbi gratia pag. 102. vult Latine declinari *Geometer, Geometris, Geometri, Geometrem*, idque refragante cum usu, tum anologia. Pag. 525. legitur *Antenoris*, cum legi debeat *Anthoris*. Pag. 526. *Fuit*, pro *defuit*. Pag. 492. *Silvas inimicus in altus*, pro *altas*. Pag. 495. *Martes amor*, pro *Martis*. Pag. 521. *Imaginem virtutis efficere*, pro *effingere*. Pag. 556. *In proximo testantem percusserim*, pro *te stantem*. Pag. 455. *Præpilatis militibus*, pro *missilibus*. Pag. 131. quemdam locum tanquam Plinii, charactere Italico excudendum curavit editor, quamvis verba sint Mosellani, qui Plinianæ Epistolæ argumentum exponit. Sic pag. 590. quatuor omnino lineas tanquam Plinii refert, cum una tantum Plinii sit, & cæteræ Mosellani. Pag. 650. legitur in Enniano versu *condictus homo*, pro *cordatus*. Pag. 376. *Nec sola est agenda cura rerum*, pro *verborum*. Pag. 688. *Ex Ethicis Callimachi*, pro *Ætiis*; nam respectus habetur ad τὰ Ἄιτια. Pag. 334. *edentia*, pro *evidentia*. Pag. 695. *Cacosipitheton*, pro *cacosyntheton* ex Græco κακοσύνθετον. Pag. 736. *liberi*, pro *libri*. Pag. 734. *Non continuatæ*, pro *nam*. Pag. 40. *Ejus figura gemini* Υ *traditur*, pro *gemini* Γ, *vel* γ. Pag. 42. *Acuti sonorum verborum primæ Zisigiæ*, pro *acutitonorum primæ Syzygiæ*. Pag. 57. *Veteres, ubi aspiratio esset*, Θ *præposuisse*; pro Η *præposuisse*. Pag. 159. δεῖσαι, pro δεῖξαι. Pag. 298. Προσανεχρήσατο, pro προσανεχρήσατο. Pag. 394. Πειχολάβις, pro τειχολάβις. Pag. 313. Χεφαλαιῶσαι, pro κεφαλαιῶσαι. Innumera sunt generis ejusdem errata, quæ gravem legenti molestiam semper exhibent; quamvis forte in Operas Typographicas potius, quam in Editorem ipsum sæpius ea refundere oporteat.

QUINTO. Quæ Fabius intellectu difficillima continet, (*technicas* videlicet veterum Philologorum, & maxime Rhetorum dictiones, itemque loquendi formulas) ea Burmannus explicare non curavit. Ejusmodi sunt, quæ primo libro de Grammaticis rebus disseruntur, varia variorum Rhetorum & ipsius Quinctiliani de Oratoriarum quæstionum *statibus* systemata, quæ tertii libri maxima parte, totoque septimo explicantur; Rhetoricæ orationis partes, *loci communes* argumentorum, argumenta ipsa, quæ quarto & quinto Fabius exponit; elocutionis oratoriæ virtutes, Tropi, Figuræ, Numeri pedesque cum Poëtici, tum Oratorii: quam quidem materiæ molem, apud Rhetorum vulgus rudem indigestamque, Fabius octavo libro & nono luculenter pertractavit. Sic in duobus libris prioribus diligenter explicare oportebat; quid *nomen* quatenus ab *appellatione* & vocabulo distinguitur; quid *nomen patrium, verba participialia, apex*, pro ut alius est ab accentu, *modus finiendi, litera o posita pro ea syllaba quam no-*

mine suo exprimit, *parenchiresis*, &c. in tertio quid *rationale* genus & *legale*, quid *causa conjecturalis*, *conjectura*, *quæstio de substantia*, *status inficialis*, οὐσία, γένεσις, συντελικὴ [στάσις,] *negotialis*, *juridicialis*, & quomodo a *judiciali* distinguatur; quid *syllogismus*, *status ratiocinativus*, *collectivus*; quid τὸ *scripti & voluntatis*, & κατὰ τὸ ῥητὸν καὶ ὑπεξαίρεσιν, *translatio*, *transsumptiva*, *transpositiva* [quæstio;] quid ὑπαλλακτικὴ στάσις, *finitio*, *finis*, *proprietas*, *de eodem & alio*; quid τὸ *interdicere*, prout opponitur τῷ *petere*; an & quomodo inter se differant *quæstio*, *ratio*, *continens*, *judicatio*, *status*, &c. in quinto quid inter se discriminis habeant *signa*, *indicia*, *argumenta*, *enthymemata*, *epichiremata*, *propositio*, *assumptio*, *intentio*, *complexio*, *connexio*; quot sensus habeat τὸ *locus communis*; in septimo, quid τὸ κατ᾽ ἀντίληψιν *qualitas absoluta*, τὸ κατ᾽ ἀντίθεσιν *qualitas assumptiva*, ἀντέγκλημα *relatio*, ἀντίστασις *comparativum genus*, μετάστασις *remotio*, &c. in octavo & nono, quatenus inter se distent τὸ σχῆμα & ὁ λόγος ἐσχηματισμένος *controversia figurata*; quomodo ἡ μετάληψις (*tropus*) a τῇ μεταλήψει (statu *translativo*) differat; quid *rhythmus*, *sublatio* ἄρσις, *positio* θέσις, &c.

Cum enim & Rhetorica sit ars, & arti cuilibet sua sint propria verba & peculiares loquendi formulæ, quæ nisi recte percipiantur, nullus ad artis ipsius cognitionem aditus patere possit; palam omnibus est, quantum studii ac laboris impendendum sit, ut illa veterum Rhetorum vocabula & loquendi geneta (quæ *Technica* lubet appellare) accuratius explicentur, & ab omnibus Philologis addiscantur. Atque id quidem eo magis necessarium hodie videtur, quod, post renatas in Europa literas, hæc Philologiæ pars & patum diligenter huc usque curata fuerit, & nimis negligenter jam tractetur. Nam inter sexcentos, qui ducentis ab hinc annis eoque amplius de re Grammatica, Rhetorica, Poëtica, &c. aliquid conscripserunt, vix ac ne vix quidem unum & alterum reperias, qui hujusmodi argumentum satis accurate fuerit scribendo persecutus. Cum plurimos hactenus legendo pervolverim, unum ferme reperi Jovitam Rapicium, qui certum quoddam orationis ornamentum, cui nomen Rhythmus, bene ac feliciter explicuerit. Haud difficile mihi ad fidem esset oculis legentium subjicere, quam fœde lapsi sint Erasmus, Georgius ille Trapezuntinus, Melanchthon, Camerarius, Catanæus, Wolfius, Nunnesius, Soarius, Heinsius, qui vel de arte oratoria scripsere, vel Græcos Rhetoras (Aphthonium, Theonem, Ulpianum) Latine verterunt; Thomas de Pinedo, & Berkelius, qui Stephani Byzantini Geographiam ab Hermolao contractam interpretati sunt; varii quoque interpretes Rhetoricorum Aristotelis, Tullii, & Dionysii Halicarnassensis opusculorum, Hermogenis, Philostrati, Julii Pollucis, Harpocrationis, Demetrii vulgo Phalerei, Longini, Diogenis Laërtii, Libanii, Eunapii, Suidæ (ne Kustero quidem excepto,) &c. Neque ab hac labe communi sunt immunes Maussacus, Vavassor, Schefferus, Tollius, Huetius, Laurentius Normannus, &c. non Julius ille literatorum quasi Dictator Scaliger, non splendidus Galliæ nostræ sol Budæus, in quo nonnullas etiam maculas indignans deprehendo. Qui vero sive de Rhetorica Gallice aliquid conscribere aggressi sunt, sive Oratorios Ciceronis Libros & Quinctiliani Oratoriam Institutionem in vernaculam Gallorum Linguam transtulerunt, ii mirum quot in locis a vero scriptorum sensu longius abscesserint: adeo ut, dum translatos in alium sermonem Auctores intellectu faciles nobis exhibere se credunt, ipsi aliquando vix possint intelligi. Horum omnium plerosque saltem errores in Philologicarum observationum sylloge mox edenda recensitos emendabo.

His aliisque de caussis facile inductus sum, ut ad novam *Fabianæ Institutionis* editionem aggrederer; &, quæ per viginti annos ad mei exemplaris marginem adjectasque schedulas, sive contextus emendandi, sive notis illustrandi, & Philologiæ totius explicandæ gratia identidem adscripseram, ea publici juris facerem.

1.° Igitur totum Burmannianæ editionis textum, quanta maxima cura fieri a me potuit, recognovi, & pluribus in locis emendavi; magis ex allegatorum a Fabio auctorum collatione, & ex Philologico veterum Græcorum Latinorumque systemate, (cui cognoscendo multum per multos annos laborem impenderam) quam ex MSS. codicibus, quos mihi nullos videre licuit, præter Regios & Colbertinos a doctissimis Edi-

toribus Obrechto & Rollino jam excussos; unde nec multum sibi opis accessisse ipsi etiam testantur. Aliunde vero codicum eorum, qui superesse in Bibliothecis dicuntur, plerosque jam repræsentarat Burmannus; &, quid ex illis auxilii comparari posset, ostendere præoccuparat. Cæterum Quinctilianeo contextui præmittentur quidem (præter Burmannianæ editionis Epistolas, Præfationes, testimonia, & Elogia) tres de repertis Quinctiliani libris Epistolæ hactenus nunquam cum hujus Institutione Oratoria editæ; quarum una ipsius Poggii Florentini ad Guarinum, cum alibi, tum in Colbertina Bibliotheca exstat; altera Leonardi Aretini ad Poggium; tertia Francisci Barbari ad eumdem: quibus uterque repertum Quinctilianum Poggio gratulatur. Subjungetur autem (præter Quinctilianæos Dodwelli Annales, Annaliumque synopsin) Index Rerum, Personarum, Verborum, & Locutionum, quæ cum in Quinctiliani Contextu, tum in variis ad ipsum Notis reperiuntur, amplissimus.

2.° Auctorum, quos Fabius allegat, loca, itemque *Technicas* voces & loquendi formulas, quæ singularem, nec vulgo notam significationem plerumque habent, Italico charactere placuit excudi; ut lector & alienum a Fabiano textum statim agnoscat, & a communibus τὰ τεχνικὰ dignoscat. Hoc quidem Burmannus aliquot in locis jam præstiterat; sed, ut ubique præstiterit, multum abest.

3.° De immensa variantium lectionum mole multum diminui, resectis quæ scribatum crassam tantum ignorantiam supinamve negligentiam præ se ferrent; ideoque nullum, vel pessimum, vel a Quinctiliani mente prorsus alienum sensum evidenter exhiberent: quas tamen habet Locatelli editio lectiones aliquando depravatissimas, eo consilio servavi, ut, quantum sagacissimæ Raphaëlis Regii diligentiæ Fabius debeat, omnibus innotesceret.

4.° Selectas variorum interpretum annotationes recensui, malas & a proposita re alienas vel resecui, vel (ubi opus fuit) castigavi, dubiis obscurisque lucem attuli, probabiles novis probationum momentis confirmavi. Arithmeticas autem Notas [*lettrinas* vocant Typographi] omnibus vocabulis, ad quæ Philologorum interpretationes referuntur, intra ejusdem paginæ cancellos apponendas curavi: quod quantum legenti commoditatis afferat, ex editione Burmanniana, quæ hocce commodo caret, satis patebit.

5.° Novas observationes adjunxi, quibus antiquam Græcorum Latinorumque Technologiam explicare conatus sum. Ad id me impulit hæc una potissimum ratio, quod qui, post restauratas literas, de rebus Philologicis aliqua Latine vel Gallice conscripserunt, eorum pleríque turpiter fuerint allucinati, ut ex Philologicis in Latinos Gallicosque scriptores observationibus, quas brevi sum editurus, palam facturum me esse confido. Itaque ad promovendam eam rei Literariæ partem, quæ in Philologia occupatur, quosdam Classicos Auctores (cujusmodi sunt Quinctilianus, Rhetores Latini e Biblioth. Pithœana, Grammatici veteres edition. Putsch. Thesaurus linguæ Latinæ Robert. Steph. edition. Lugdun. 1573. Hermogenes, Demetrius Phalereus, vel alius auctor opusculi *de Elocutione*, &c.) edere decrevi cum novis emendationibus, Auctariis, & Notis, quibus tota veteris illius Technologiæ ratio constare possit, & explicari. Philologicæ hujus Bibliothecæ quasi construendæ initium a Quinctiliano ducendum esse ideo existimavi, quod is, & quem inter Classicos Auctores ad Serenissimi Galliarum Delphini usum olim editos primum obtinere locum meruisset, nullum tenuerit, & omnes Philologiæ partes, ac præcipuam, videlicet Oratoriam Artem, scriptoribus cæteris doctius, luculentius, & uberius tradiderit. Cum autem omnibus non libeat, nec forte liceat hosce grandioris formæ libros emere; ut plurium & maxime adolescentum, qui scholas Rhetoricas frequentant, utilitati consulatur, hunc eumdem librum in longe minori forma, & (ut aiunt) in 12.° cum brevissimis ad difficiliora tantum loca Notis, mox, immo nulla interposita mora, curabimus excudendum.

Si quid tamen in Textu vel in Notis minus explanatum reliquerim, quod ad Philologicam præsertim rem pertineat; pergratum mihi faciet is, qui hoc me monuerit,

ut id ipſum in annotationibus ad Rhetoras Pithœanos tempore ſuo edendis fuſius clariuſque ſtudeam explanare.

Denique Latinum hunc Rhetorem eo lubentius edendum ſuſcepi, quod talis mihi Typographus obtigerit, qualem ipſe ſibi Fabius optaſſet, Urbanus Cuſtelerius, non Typographicæ modo, ſed Literariæ quoque rei peritus. Nam ut Quinctilianus noſter optima charta, & elegantibus typis excuſus prodiret, nullis laboribus aut impenſis parcere voluit; &, qui ſingulas hujus editionis pagellas ultimo recognoſceret, eruditum virum & *ἐπιδιορθωτὴν* accuratiſſimum Michaëlem Brochardum, in partem operis vocavit. Quantum ſane in arte Typographica valeret is, pluribus jam in lucem emiſſis operibus demonſtravit, & Pliniana maxime hiſtoria, quam non ſine ſumma Literatorum utilitate ac voluptate prælo reddidit. Sed heu! dum hæc ſcribo, præmatura mors ipſum *in dimidio dierum ſuorum* & confecti hujus operis rapuit, atque acerbo funere demerſit: qui, ſi diuturnior lucis ipſi contigiſſet uſura, vel magnos Typographiæ principes, Stephanos dico, Plantinos, Elzevirios, Vitræos, &c. orbi literario præſtitiſſet. Talibus igitur adminiculis fretus & uſus, in hanc novam Quinctilianæi operis editionem totus incubui: de qua æquos & bonos rerum æſtimatores ita ſenſuros eſſe ſpero, ut nunc demum Fabius (ſi forte paucula parvi momenti loca exceperis) & tuto legi, & facile ab omnibus intelligi poſſe videatur.

Tuum eſt jam, ANTISTES ILLUSTRISSIME, *de inſtituti a me operis conſilio & executione judicare. Aliorum enim judicia ex tuo pendere facile mihi perſuadeo. Ut ut erit, te etiam atque etiam rogo, ut hunc meum laborem æqui bonique conſulere velis, & hoc, ſi minus dignum illuſtriſſimo nomine tuo munus, at certe ſingularis erga te obſervantiæ & obſequii accipere monimentum.*

Scribebam Pariſiis Kal. Aug. an. 1725. CLAUDIUS CAPPERONNERIUS, Diaconus Ambianenſis, Regius Græcarum literarum Profeſſor.

EPISTOLA

EPISTOLA

Poggii ad Baptist. Guarinum, in qua scribit, Quinctilianum sese apud Monasterium S. Galli, & Asconium Pedianum adinvenisse, ob quod communi Rhetorum utilitati gratulatur.

POGGIUS GUARINO VERONENSI, *sal. pl. d.*

LICET inter quotidianas occupationes pro tua in omnes humanitate & benivolentia singulari commodum semper tibi meatum litterarum adventum esse non ignorem; tamen ut hisce perlegendis præcipuam quamdam præstes attentionem, te majorem in modum obsecro; non quidem ob eam causam, ut aliquid in me sit, quod vel summe otiosus requirat; sed propter rei dignitatem, de qua scripturus sum: quam certe scio, cum sis longe peritissimus, non parvam tibi cæterisque studiosis hominibus esse allaturam animi jocunditatem. Nam quid est (per Deum immortalem!) quod aut tibi, aut cæteris viris possit esse jocundius, gratius, acceptius, quam cognitio earum rerum, quarum commercio doctiores efficimur, & quod majus quiddam videtur, elegantiores? Nam cum generi humano rerum parens natura dederit intellectum ac rationem, tanquam egregios duces ad bene beateque vivendum, quibus nihil queat præstantius excogitari; tamen haud scio, an sit omnium præstantissimum, quod ea nobis elargita est usum atque rationem dicendi, sine quibus nec ratio ipsa, neque intellectus quicquam ferme valerent. Solus est enim sermo, quo nos utentes ad exprimendam animi virtutem, a reliquis animantibus segregamur. Permagna igitur habenda est gratia tum reliquorum liberalium & artium inventoribus, tum vel præcipue his, qui dicendi præcepta ac normam quamdam perfecte loquendi suo studio & diligentia nobis tradiderunt. Effecerunt enim, ut qua in re homines cæteris animantibus maxime præstant, nos ipsos & homines antecelleremus. Hujus autem sermonis ornandi atque excolendi cum multi præclari, ut scis, fuerint Latinæ linguæ auctores, tum vel præcipuus atque egregius *M. Fabius Quinctilianus*: qui ita diserte, itaque absolute summa cum diligentia exequitur ea, quæ pertinent ad instituendum perfectissimum Oratorem, ut nihil ei vel ad summam doctrinam, vel singularem eloquentiam meo judicio deesse videatur: quo uno solo, etiamsi Cicero Romanæ parens eloquentiæ deesset, perfectam consequeremur scientiam recte dicendi. Is vero apud nos antea (Italicos dico) ita laceratus erat, ita circumcisus, culpa, ut opinor, temporum, ut nulla forma, nullus habitus hominis in eo recognosceretur. Tute hominem vidisti hactenus,

—— lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas, populataque tempora, raptis
Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares.

Dolendum quippe erat & ægre ferendum, nos tantam in hominis tam eloquentis fœda laceratione jacturam oratoriæ facultatis fecisse. Sed quo plus tunc erat doloris & molestiæ ex ejus viri mutilatione, eo magis nunc est congratulandum, cum sit in pristinum habitum ac dignitatem, in antiquam formam atque integram valetudinem nostra diligentia restitutus. Nam si M. Tullius magnum præ se fert gaudium pro M. Marcello restituto ab exsilio, & eo quidem tempore, quo Romæ plures erant Marcelli similes, domi forisque egregii ac præstantes viri; quid nunc agere docti homines debent, & præsertim studiosi eloquentiæ, cum singularissimum lumen Romani nominis, quo exstincto nihil præter Ciceronem superarat, & cum modo simili lacerum ac dispersum non tantum ab exsilio, sed ab ipso pæne interitu (a) revocaverimus? Nam me hercule! nisi nos auxilium tulissemus, necesse erat illum propediem interiturum. Nam neque est dubium, virum splendidum, mundum, elegan-

(a) *In avitam patriam*, addit Mabillon.

tem, plenum motibus, plenum facetiis, fœditatem illius carceris, squalorem loci, custodum sævitiam diutius perpeti non potuisse. Mœstus quidem ipse erat ac sordidatus, tanquam mortis rei solebant; squalentem barbam gerens, ac concretos pulvere crines: ut ipso vultu atque habitu fateretur ad immeritam sententiam se vocari. Videbatur manus tendere, implorare Quiritum fidem, ut se ab iniquo judice tuerent; postulare & indigne ferre, quod qui quondam sua ope, sua eloquentia multorum salutem conservasset, nunc neque patronum quempiam inveniret, quem misereret fortunarum suarum, neque qui suæ consuleret saluti, aut ad injustum rapi supplicium prohiberet. Sed quia temere persæpe eveniunt, quæ non audeas optare, ut inquit Terentius noster, fortuna quædam fuit cum sua, tum maxime nostra, ut, cum essemus Constantiæ otiosi, cupido incesseret visendi ejus loci, quo ille reclusus tenebatur. Est autem Monasterium S. Galli prope urbem hanc millia passuum xx. Itaque nonnulli, animi laxandi, & simul perquirendorum librorum, quorum magnus numerus esse dicebatur, gratia eo perreximus. Ibi inter confertissimam librorum copiam, quos longum esset recensere, *Quinctilianum* (*a*) comperimus, adhuc salvum & incolumem, plenum tamen situ, & pulvere (*b*) squalentem. Erant enim non in Bibliotheca libri illi, ut eorum dignitas postulabat, sed in teterrimo quodam & obscuro carcere, fundo scilicet unius turris, quo (*c*) nec capital. quidam rei damnati retruderentur. Atqui ego pro certo existimo, si essent qui hæc barbarorum ergastula, quibus hos detinent viros, rimarentur ac cognoscerent more majorum, similem fortunam experturos in multis, de quibus jam est conclamatum. Reperimus præterea libros tres primos & dimidiarum quarti *C. Valerii Flacci Argonauticon*, & expositiones tanquam thema quoddam super octo Ciceronis Orationibus *Q. Asconii Pediani*, eloquentissimi viri, de quibus ipse meminit *Quinctilianus*. Hæc mea manu transcripsi, & quidem velociter, ut ea mitterem ad Leonardum Aretinum, & Nicolaum Florentinum. (*d*) Habes, mi suavissime Guarine, quod ab homine tibi deditissimo ad præsens rtibui potest. Vellem potuissem etiam librum transmittere: sed Leonardo nostro satisfaciendum fuit. Verum scis, quo sit in loco, ut, si eum voles habere (puto aurem te quamprimum velle) facile id consequi valeas. Vale, & me, quoniam id mutuo fit, ama. Constantiæ XVII. Kal. Jan. anno Christi. MCCCCXVII.

(*a*) *Reperimus*, Mabillon.
(*b*) *Refertum*, Mabillon.
(*c*) *Ne vita quidem damnati detruderentur*, Mabill. *Ne capitales quidem rei*, Menag.
(*d*) Addit Mabillon: *Qui cum a me hujus thesauri adinventionem cognovissent, multis a me verbis Quintilianum per suas literas quamprimum ad eos mitti contenderunt.* Hæc in nostro codice desiderantur.

EPISTOLA.

Francisci Barbari ad Poggium, in qua multas historias ad suum propositum adducit, cum eum ob doctrinæ suæ elegantiam laudet, & potissimum, quod ex Germania aliisque locis varia & utilia in humanitatis studio attulerit: ob quod sibi & gratias agit, idque in dies magis ac magis curet, hortatur.

ETSI præclari facti tui conscientia & eruditorum hominum, de quibus bene meritus es, tanta etiam voluntate contentus sis; tamen pro ea literarum necessitudine, qua non mediocriter devincti sumus, nostra interesse putavi tibi gratias agere, ut humanissimum hoc officium tuum minime silentio præterirem; cum illorum indicium librorum ad nos dimisisses, quos opera & diligentia tua nobis & posteris recuperasti; ut privatim & publice maximo gaudio & gratulatione frueremur. Nihil enim prope gratius ac jocundius indicari potuisset, quam id, quod communiter ad laudem tuam, quæ (ut debet) nobis carissima est, & ad humanitatis & doctrinæ amplitudinem maximum in modum pertineret. Quis tantum in bonos omnes studium, tot pro communi utilitate labores, tot immortalia beneficia, nisi ingratus esse & haberi velit, tacitus cogitare posset, non intelligo. Tu Reipublicæ caussa quid facturus esses facile declarasti; cum te non vis hyemis, non nives, non longitudo itineris, non asperitas viarum, ut monumenta

literarum e tenebris in lucem erueres, retardarunt. Tu *Tertullianum*, tu *Marcum Fabium Quinctilianum*, tu *Q. Asconium Pedianum*, tu *Lucretium*, *Silium Italicum*, *Marcellinum*, tu *Manilium Astronomum*, *L. Septim. Valerium Flaccum*, tu *Caprum*, *Eutychium Probum*, *Grammaticos*, tu complures alios, Bartholomaeo Collega tuo adjutore, vel fato functos vita donastis, vel longo, ut aiunt, postliminio in Latium reduxistis. Quo factum est, ut in medio desiderii tui, cum a me abesses, te potissimum isthic esse gauderem. Quidni, cum nihil tibi propemodum honorificentius ac doctis viris acceptius assequi potuisses, quam ut antequam postulares, majora quam velles, plura quam sperares vetustatis monumenta in squalore latentia ad eruditorum hominum conspectum retulisses. Lycurgo summo viro gloriae datum est, cum primus Homerum variis in locis per frusta dispersum, quem apud Creophyli pronepotes, integre servatum invenerat, ex Asia totum in Graeciam reportasset. Si quid illi doctissimi homines, ubicumque sunt, sapiunt; nonne civicam tibi coronam, quae vitae ac salutis a te restitutae testimonio sit, debent; cum tua virtute factum sit, ut deinceps immortalitatem facile sperare possint; praesertim cum non modo clarissimi viri, sed etiam infimus quisque civis conservatores suos hoc honore dignos judicarit. Aesculapium inter Deos relatum accepimus, postquam cum alios nonnullos, tum Hippolytum supremum vitae diem functum, aliquot tamen post annos mortuorum, ab inferis revocavit: cui si populi, nationes, provinciae, sacras aedes dicaverunt; quid vobis (nisi haec consuetudo jam pridem abolevisset) faciendum putarem, qui tot illustres ac sapientissimos viros mortuos in perpetuum resuscitastis? quorum ingeniis ac institutis non solum nos, sed etiam posteri bene dicere ac honeste vivere poterunt. Si his, qui castella, urbes, provincias receperant, triumphum dari majores nostri censuissent, & ego dignitate ac auctoritate & gratia tantum possem, quantum hi, qui fuerunt amplissimi in literario senatu & in aede musarum, te triumpho dignissimum decernerem; quippe cum eorum doctrina & ratio humano generi longe plus adjumenti afferre possit, quam aliquorum illustrium ducum res gestae attulerunt. Nam ut hi paucos in dies, aliquando ut unam civitatem & unam interdum provinciam ab imminentibus periculis, cum magna mortalium occisione, liberaverunt, & a frugalitate ad omne libidinis genus plerumque converterunt; sic humanitatem & disciplinam, quae ad bene beateque vivendum & ornate dicendum accommodatae sunt, non modo privatis rationibus, sed urbibus, nationibus, universis denique hominibus non mediocres utilitates afferre posse, dubitandum non est. Athenienses enim cum Apollinem opinione sua sapientissimum Deum consulerent, responsum retulerunt: se praestantissimos cives habituros, si quod optimum ac pulcherrimum esset, liberorum suorum auribus imponerent. Quod cum doctrinam, quae libero homine digna, liberos facit, praetenderet; id Indorum gemmas male & aurum interpretati sunt; cum id non ad probitatem, non ad continentiam, non ad constantiam; sed ad avaritiam, cupiditatem, libidinem, ac levitatem propensiores reddat. Cato ille perfectus, Ciceronis sententia, Stoicus, cum ex Asia Athenodorum gravissimum Philosophum deduxisset, plus sibi gloriae, quam Cn. Pompeio ac L. Lucullo deberi censuit; quod inermis ex Asia honestiora spolia retulisset, quam ipsi maximis copiis, magnis rebus gestis, essent consecuti. Ex quibus ille superior Mithridarico bello, cum Possidonii doctissimi viri visendi ac salutandi caussa domum venisset, fores percuti de more a lictore vetuit, ac fasces literarum domicilio submisit, is cujus imperio ortus occasusque parere didicerat. Quid multa? Nonne Caesar Dictator M. Tullium hostem quondam suum omnium triumphorum majorem lauream adeptum esse confessus est? Quid, quod majores nostri eadem corona Poëtas, & eos, qui triumpharent dignos esse censuerunt? Innumerabilia exempla sunt, quae hic loci, ne infinitus sim, praetermitto. Nec ab honore collegae & tuo quispiam alienior esse debet, quod M. Marcellus & P. Scipio curru triumphali invecti non sunt, cum Syracusas & Hispanias sine Magistratu in potestatem redegissent; quod te & Bartholomaeum ad hoc munus obeundum summi & honestissimi ecclesiae Romanae Pontifices delectos publice dimiserunt. Quod si Q. Fulvio, Capua capta; & Opimio, Fregellanis ad deditionem compulsis, triumphus decretus, non pro recuperatis, quae aliquando Reipublicae fuissent, lauream decerni jus esset; quis ita de rebus male sentiet, ut vos vel honore statuae dignos non putet; cum Olympionicis, qui nunquam ex se, sed ex lateribus & lateratis suis nobilitati sunt, statuas dicatas acceperit; vos autem ingenio & industria ea perfecisse cognoscat, quae nisi per homines & peritos & diligentes effici non potuissent. Praeterea Sex. Pacuvius Taurus, Aedilis plebeius,

cum unam Sibyllarum statuam, duas autem M. Messala, quæ juxta rostra positæ fuerant, restituissent, & plerique sacras ædes ac privatas domos refecissent, non mediocrem laudem adepti sunt; vos vero quid non estis consecuti, cum Oratores, Poëtas, Historicos, Astronomos, Grammaticos, qui jam sine ulla dubitatione deleti erant, restituissetis? Profecto non usitatus honos ac pervulgatus vobis tribuendus est, sed novi singularesque debentur. Ignominia e contra notandi sunt illi Germani, qui clarissimos viros, quorum vita ad horum memoriam sibi commendata esse debuit, quantum in se fuit, vivos diuturno tempore sepultos tenuerunt: quod si prudenter factum est, quid negligentius? si ex sententia, quid crudelius? An quisquam ita invidus esset, ut vos exornari nimium a me censeat? Quos autem orno? Eos nempe, qui hujus Literariæ reipublicæ plurima adjumenta atque ornamenta contulerunt. Libero patri veteres aram dicare, templa collocare, & hecatombas facere voluerunt, qui reperiundi vini usus auctor fuisset, quod plerumque libidinis, furoris, insaniæ instrumentum est; nos vero præstantissimorum librorum inventoribus vel mediocrem honoris gradum negabimus? Profecto si majores nostri novitati invidissent, nec virtutem, nec industriam multis ac præclaris monumentis honestassent, nobis tot bene dicendi præcepta, tot bene vivendi exempla defuissent. Constat statuam C. Terentiæ sive Suffeciæ virgini Vestali decretam fuisse, ut poneretur ubi vellet, quia nescio quid campi Tiberini gratificata esset populo Romano: quæ femina si hoc fortunæ munere tanto honore donata est, quis iniquum putarit, si tibi & collegæ non loricatam, non equestrem, non inauratam, sed togatam & æream in æde Camœnarum decernerem? Vellem, Poggi carissime, ut omnes vel exemplo meo curam & industriam, ac diligentiam tuam in imitationem dignam, non invidiam putarent. Profecto, nisi hic honestissimus prorogandi memoriam hominum mos prorsus sublatus & antiquatus esset, honorificentissimis verbis hujus monumenti caussas complecterer ipse scriptura. Sed quoniam hanc veniam nobis & ætatis nostræ & reipublicæ status non præbet, vel senioris illius Catonis consilio contentus eris, qui suas res gestas non marmoreis ac argenteis imaginibus, quæ tempestate & vetustate intereunt, sed diuturna civium suorum memoria in perpetuum commendavit. Hæc si tecum cogitabis, æquiori animo & majori consolatione nostrorum temporum injuriam feres. Quid enim magnificentius ac præclarius assequi poteras, quam immortalia hæc tua merita non latere in tenebris, nec esse abdita; sed cum in luce Europæ, tum in oculis Germaniæ provinciæ, atque in auribus omnium gentium & nationum esse posita? Quantum & illud est, quod in hoc communi gaudio vobis omnes gratulantur, vobis gratias agunt, quod curas vestras in Reipublicæ dignitatem ac utilitatem defixistis? Quo fit, ut sperem, quemadmodum cerasa Luculliana, Zizypha Papiniana, cum alter e Ponto post Mithridaticam victoriam, alter e Syria in Italiam detulisset; & quemadmodum mala ab Appio e Claudia gente Appiana, & pira a Mallio Malliana cognominata sunt; sic hæc literarum scientia, quæ vestra ope ac opera e Germania in Italiam defertur, aliquando & Poggiana & Monte-Politiana vocabuntur. Cur autem id sperem? Quod si peregrini quidam frutices, retentis vocabulis, transmigrationis suæ auctoribus æternam memoriam propagaverunt; quid de vobis exspectari par est, qui hos honestissimos & singulares humanitatis & disciplinæ fructus ad nos attulistis. Accedet ad gratiam, cum uberrimam laborum tuorum mercedem suscepturus sis, si quando, quod maxime vellem, is in universam rempublicam summam potestatem habebit, cui in doctrina, cui in virtute, cui in laude percipienda ab ineunte ætate plurimum studii fuit & temporis. Erit enim sapientis Pontificis Max. beneficiis vestram memoriam persequi, & magna vobis præstare; quandoquidem non parva in hoc genere a vobis accepit, quæ eo majora judicio meo censeri debent, quo minus erant exspectata. Sententiam de te & collega non levem & republica dignam dixisse videor: si quis tamen eorum, qui favent laudi tuæ, honorificentiorem dixerit, in eam me iturum facile recipio: hac tamen mea te contentum fore existimo, cum pro tua singulari prudentia eum honestum tibi triumphum videri putem, cum bene de republica meritis, verbis testimonium, ac consensu spectatissimorum hominum datur. Hæc hactenus. Reliquum est, ut te moneam & hortor, ut incumbas toto animo & studio omni in eam rem, & reliquam illam peregrinationem, ad quam, ut ad optimum ac doctissimum Guarinum Veronensem scripsisti, probe te comparaveras, ne ullam publicæ & amplificandæ tuæ dignitatis occasionem deseras ac prætermittas. Majus enim quoddam a te Romanæ literæ, quam adhuc præstiteris, exspectant; quod in eam spem adductæ sunt,

(ad

(ad hoc enim natus esse videris) ut per te *Ciceronis* de Republica, & *Varronis* divinarum ac humanarum rerum, & *Crispi*, & *Livii* libros, & *Catonis* Origines (ut cæteros omittam) recepturæ sint. Quare, Poggi suavissime, perge, ut cœpisti: nihil tibi sit antiquius, quam quod in his studiis & liberalissimis artibus conducere judicabis. Hi labores quietem, & hæc impensa gloriæ & fortunæ tuæ fructum quam amplissimum reddent. Quod eo diligentius tibi faciundum est, quod & valitudo Bartholomæi nostri hoc tibi munus magis necessarium efficit. Cum enim illius operam ac vigilantiam non parum his litteris allaturam sperarem, nescio quo casu suo & fato nostro magna ex spe decidimus. Quamobrem omnes in te conversi sumus, quemadmodum vectores sæva tempestate vexati, & cunctis navalibus armamentis nudati, oculos in sacram anchoram vertere soliti sunt. Tu igitur solus pro tua cætera diligentia tantum proficis, ut hac tua cura & industria Bartholomæi valitudinem ad hoc munus minus graviter feramus, quæ certe literatis hominibus permolesta est. Id vero nisi tu conficias, quis alter exspectationi nostræ respondeat, nescio; & tu communi utilitati, & tuæ dignitati defuisse videberis. Quam quidem ad rem ut commodius navare operam queas, quæcumque inveneris, modo digna judicaris, ut scribi cures, & rogo & oro: quid invenisse enim prodest, nisi inventis uti liceret. Nam ut illud plerumque fortunæ, sic hoc virtuti attribui justis ex caussis solet: nec indecorum erit beneficium tuum tueri, cujus fundamenta non opinione solum feceris, sed re quoque ipsa auxeris & confirmaveris. Andronici Rhodii vetus vocabis exemplum: nam cum Sylla Appelliconis Bibliothecam Athenis Romam misisset, eique Tyrannionem Grammaticum præfecisset; Andronicus, adhibitis librariis, & Aristotelis & Theophrasti libros, qui pæne ignoti erant, conscripsit, eosque doctissimis hominibus misit, unde ferme reliqua omnia exempla nata sunt; & ipse apud posteros diligentia sua nobilitatus est: quod tibi quoque faciundum esse judico. Ita enim videre videor, omnes qui favent Poëtis, Oratoribus, Historicis, Philosophis, Mathematicis, qui Latinis denique literis dediti sunt, tuas in laudes certaturos, quod non parvi genus ornamenti censeo. M. Varronis, librorum, qui primo Romæ constituti sunt, curam habentis, ab Asinio Pollione imago posita est, quæ sibi, judicio meo, non minus honoris attulit, cum a principe oratore ac cive amplissimo sibi collocata esset, quam cum eumdem classis præfectum Pompeius ille Magnus, confectis piratis, navali corona donavit. Quodsi fortunarum tuarum ratio impedimento sit, hujus impensæ partem in me & alios, qui veteris scripturæ vestigia colimus, arbitratu tuo conferas: tibi enim non modo velut censori parendum statui, sed extra ordinem munus hoc sine provocatione decrevi. Quare voluntati meæ, & honestissimæ peritorum omnium expectationi satisfacies. Quod de tanto singulari in nos amore scribis, gratissimum est: hunc & tu fovebis, & ego quibuscumque potero rebus augebo. Vale. Ex Venetiis pridie Nonas Julias, anno Christi MCCCCXVII.

EPISTOLA

Leonardi Aretini ad Poggium, qua repertum ab illo Quinctiliani codicem gratulatur.

O LUCRUM ingens, insperatum gaudium! Ego te, Marce Fabi, totum integrum quando aspiciam! & quantus tu mihi tum eris! quem ego quamvis (a) *lacerum crudeliter ora, manusque ambas, populataque tempora, raptis auribus & truncas inhonesto vulnere nares*, tamen in deliciis habebam. Oro te, Poggi, fac me quam cito hujus desiderii compotem; ut, si quid humanitus impendeat, hunc prius viderim, quam e vita discedam. Quinctilianus Rhetoricæ pater & Oratoriæ Magister ejusmodi est, ut, cum tu illum diuturno ac ferreo barbarorum carcere liberatum huc miseris, omnes Hetruriæ populi gratulatum concurrere debeant.

(a) Ex Æneid. lib. VI. vers. 495. & sequentib.

VARIORUM PRÆFATIONES IN QUINCTILIANI LIBROS DE ORATORIA INSTITUTIONE.

CAMPANI PRÆFATIO.

Ciceronis & Quinctiliani comparatio.

CAMPANUS (a) *CARDINALI SENENSI SALUTEM.*

UTINAM, quod nuper in Livio Papiensis nostri jussu conatus sum facere, ut esset quam emendatissimus, idem nunc hortatu tuo & in Quinctiliano licuisset: quorum diverso in genere eadem prope utilitas, certe par dignitas est. Sed illum series ipsa temporum continuata & veluti per manus tradita nobis, ac nexus quidam inter sese rerum sic alligat, ut teneri facile possit. Hunc varietate præceptorum per omnes evagatum eloquentiæ campos, & tanquam ad plura intentum, atque ideo lubricum difficile sic prendas, ut totus habeatur: ob hoc ipsum obscurior, quoniam ita per campos decurrit, ut tamen omnes intrare quamvis reconditas latebras, & in intima quæque penetrare artis arcana videatur. De quo si judicium poscas meum, illud vere videor mihi posse afferre, deesse eloquentiæ, quicquid a Quinctiliano non discas, & ibi artem desinere dicendi, ubi ultimum ejus fuit præceptum, quo quid modo dici oportet: ut fortasse non temere contendisse quidam videantur, hunc aut parem Ciceroni, aut, si hoc magnitudo illa divini cœlestisque ingenii non patiatur, haud multo inferiorem fuisse. Verum judicare majoribus de rebus, tam cuique liberum est, quam temerarium: & ut ingerere te in quæ nescias, arrogantis est; ita & tacere, quæ scias, timidi. Magnus quidem, mea sententia, Cicero, magnus Quinctilianus: sed est & in magnis quoque semper aliquid eminens. Est &, in quo superentur, nec cuiquam ita tota natura se præbuit, ut non aliquid sibi velit retentum, quod largiri & alteri possit: ut raro invenias celeritatem in eo esse eximiam, cui insit & robur. Et arborum aliæ crescunt sublimius, aliæ latius effunduntur. Parvis utrumque concessum est. Cumulata mihi quidem videtur in utroque eloquentiæ magnitudo: sed aliter hic in præcipiendo summus est habitus, ille in dicendo longe eminentissimus judicatus. Quinctilianus, quibus armis pugnandum sit, docuit: M. Tullius & ostendit, quomodo vincamus, & ipse semper cum victoribus contendit. Illius studia multum laudis in umbra consecuta sunt: hujus in foro plurimum gloriæ peperere. Et regnasse in concionibus atque subsellhis fertur Quinctilianus: in scholis & classibus floruisse Cicero, pugnacior ipse multo, Quinctilianus instruendis aliis aliquanto fortasse diligentior. Tum in ipso quoque dicendi genere multum est intervalli. Magnificus & plenus Cicero; hic sumptuosus & locuples; ille amplus, sublimis, redundans; hic gravis, acer, elaboratus; alter natura ornatior; alter studio æque expolitus; Quinctilianus sententiis premit & pondere; Cicero & his ipsis & viribus & sublimitate & amplitudine & majestate convellit: ut videri possit, illi æque multa spicula in manibus esse, huic plus telorum: & ille tentare pungereque sæpius, hic altius vulnerare atque conficere. Tum citra vim illam sumptus in manus Quinctilianus acumine capit lectorem: sumptus Cicero gratia & candore delectat. Denique tanta vicinitas est, quanta videri inter eum potest, qui primus sit omnium in cursu, & eum, qui, nisi hic antecederet, ipse jam prævenisset. Est

(a) In Burmanniana editione erat *Antonio Moreto*: sed errorem hunc liquido demonstravit & egregie refutavit Michael Maittaire in dissertatione de antiquis Quinctiliani editionibus. CAPPER.

& in translationibus ac similitudinibus diversitas. In quibus visus est Cicero & adhibuisse modum, temperasseque ingenio, & aliquanto fuisse distinctior: hic nescio an usque ad vitium nimius, non tamen ita conculcandus, ut & splendorem non afferat. Quippe & ipse ita distinguit: veluti est gloria, quod nihil aut hic præcepit faciendum, quod ille antea non præstitisset; aut ille præstitit, quod hic postea non præceperit. Tanto Quinctilianus inferior, quanto est ex arte dicere, quam scribere de arte, præstantius: sed eo fortasse diligentior, quo instituendis rebus plus vigiliarum ars postulat, quam natura faciendis. Tum amplissimus ingeniorum laudator Cicero, judex æquissimus Quinctilianus. Itaque mira se hic moderatione arbitrum inter Græcos nostrosque constituit, mira illorum laude, nostrorum æmulatione, judicium peragit, & veluti in medio ad gratiam positus, multa concedit omnibus, nemini detrahit quicquam: ut non minus scisse eum recte judicare existimes, quam voluisse. Et hunc ubi noveris, omnium & studia & ingenia noveris. Proinde de Quinctiliano sic habe, post unam beatissimam & unicam felicitatem M. Tullii, quæ fastigii loco suspicienda est omnibus, & tanquam adoranda, hunc unum esse, quem præcipuum habere possis in eloquentia ducem: quem si assequeris, quicquid tibi deerit ad cumulum consummationis, id a natura desiderabis, non ab arte deposces. Vale.

EPISTOLA

Joannis Andreæ Episcopi Aleriensis ad Paulum secundum Venetum Pont. Max. in Quinctiliani recognitionem.

QUINCTILIANUM, Pater beatissime, Paule II. Venete Pontifex Maxime, omnes merito diligunt, nonnulli vero Ciceroni etiam, ingeniorum ac facundiæ fonti illi immortali, conantur anteferre: qua in assertione

——— *Magno se judice quisque tuetur.*

Ipse tam hunc artium dicendi Thesaurum, quam reliquos veteres satis habuerim, si queam recte intelligere, & veneratione doctrinis debita observare, cantans cum altero Hispano ingeniosissimo quidem atque elegantissimo ac latinitatis maximo illustratore:

Quinctiliane vagæ moderator summe Juventæ,
Gloria Romanæ Quinctiliane togæ.
Vivere quod propero pauper nec inutilis annis,
Da veniam, properat vivere nemo satis.

Hunc proximis calorum urbis diebus mediocri cura recognovimus, minore sane labore, quam cæteros; propterea quod ab homine ordinis nostri excellenti ante traditus erat, alteri talium opificum officinæ imprimendus, cujus etiam Epistolam in volumine nostro transtulimus; ut, quid vir doctissimus de Quinctiliano senserit, ex nostris quoque codicibus intelligeretur; utque mihi alioquin hoc tempore febrienti aliquid de dictandi opera demeretur, qui facile præsentem quoque Epistolam addere nostro operi supersedissem, nisi quod Sanctitati tuæ nostra omnia jam inde ab initio conatus hujus audacioris munera consecravi. Tu vive in æternum, Pontifex Sanctissime. Anno Dominici natalis MCCCCLXX. Pontif. vero tui anno septimo.

ANGELI POLITIANI

(a) ORATIO

SUPER FAB. QUINCTILIAN.

QUINCTILIANUM vero non nos quidem illum Ciceroni prætulerimus; sed has certe ejus oratorias Institutiones Rhetoricis Ciceronis libris pleniores uberioresque esse existimamus: nempe quæ ab ipsa quasi infantia, atque ipsis incunabulis instituendum oratorem susceperint, summamque ejus eloquentiæ manum imposuerint. Itaque ne ipse quidem Cicero satis, quæ de Arte Oratoria scripserit, probasse omnia videtur. Nam & Rhetoricos libellos, in iis qui *de Oratore* sint, haud usquequaque sequitur, & rudes inchoatosque adolescenti sibi excidisse e manibus affirmat, & ab his ipsis *de Oratore* in alio *ad Brutum* libro identidem desciscit: neque in hoc quoque, quem extremum absolverit, ulla de arte præcepta ponit, sed oratorem quasi ipsum informat, & quod dicendi sit optimum genus, decernit. Ergo ut philosophi nostri non, cum in primis Aristotelem sequantur, statim illum Platoni anteponunt; ita nos quod Quinctilianum quam Ciceronem interpretari maluimus, non quidem Ciceronis sacrosanctam illam gloriam detrectavimus, sed ad Ciceronem festinantibus vobis egregie consuluimus. Hæc igitur & de Quinctiliano nostra ratio fuerit. Sed neque insuitatas vias indagamus, cum veterum libros auctorum in manus sumpserimus: qui tamen si minus in usum consuetudinemque hominum aliquot jam ante seculis non venerunt, non tam ipsorum culpa, quam fortunæ ac temporum injuria effectum est. Quid enim nunc attinet superiorum calamitatem temporum memoria repetere? quod sine summo dolore facere vix pie possumus, quibus insignes illi, atque immortalitate dignissimi scriptores, partim a Barbatis cæsi, fœdeque laniati sunt, partim ab his ipsis, ad nostrorum usque parentum memoriam, velut in carcerem conjecti, atque in compedibus habiti, vix tandem aliquando, sicut erant semilaceri atque trunci, multumque a seipsis immutati, suam hanc in patriam reverterunt. Perquam igitur inhumanum facinus a nobis fieret, si de nobis, deque majoribus nostris optime meritos insigneis hos viros, dudum deposita capitis diminutione, jure postliminii civitatem repetentes, non vel quamlubentissime agnoscamus, atque in ipsam, quæ his maxime debet, latinitatem, suam in rempublicam, suum in ordinem, atque adeo intra privatos parietes nostros, intra nostrum sinum benigne admiserimus. Quod quidem si, me nunc primum auctore, adipiscentur, cur mihi tandem id vitio vertatur, aut cur non summa potius gratia ab omnibus habeatur, quod quasi mea privata pecunia publicum omnium æs alienum dissolvere non dubitarim? Postremo ne illud quidem magni fecerim, quod horum scriptorum seculo corrupta jam fuisse eloquentia objiciatur: nam si rectius inspexerimus, non tam corruptam atque depravatam illam, quam dicendi mutatum genus intelligemus. Neque autem statim deterius dixerimus, quod diversum sit; major certe cultus in secundis est, crebrior voluptas, multæ sententiæ, multi flores, nulli sensus tardi, nulla iners structura; omninoque non tantum sani, quin & fortes sunt omnes, & læti & alacres, & pleni sanguinis atque coloris. Quapropter ut plurima summis illis sine ulla controversia tribuerimus, ita priora in his aliqua, multoque potiora existere jure contenderimus. Itaque cum maximum sit vitium, unum tandem aliquem solumque imitari velle, haud ab re profecto facimus, si non minus hos nobis, quam illos proponimus, si quæ ad nostrum usum faciunt, undique elicimus, atque (ut est apud Lucretium)

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimus aurea dicta.

(a) In Burmanniana editione legebatur: *Campani Præfatio, ex Angeli Politiani Præfatione in M. Fab. Quinctiliani Inst. Oratorias*: quem sane titulum unde Burmannus excripserit, ignoratur. Vide Politiani opera Venet. 1498. & Florent. 1499. Lege sis Michaelis Maittaire Dissertationem de Antiq. Quinctil. edition. CAPPER.

Atque

Atque hoc profecto est, quod, cum diu Marcus Cicero Atticis illis limatis & emunctis oratoribus operam dedisset, post illa tamen & Rhodiis & Asiaticis oratoribus aures commodavit: quorum lenti illi quidem, atque remissi: ii vero inflati, vani, atque jactantes: utrique vero minores Atticis, quasique ab iis degenerantes existimarentur. Itaque egregie nobilis pictor, qui, cum interrogaretur quonam in primis magistro profecisset, illo, inquit, populum intuens; & recte id quidem. Nam cum nihil in natura hominum sit ab omni parte beatum, plurium bona ante oculos ponenda, ut aliud ex alio hæreat: & quod cuique conveniat, aptandum est. Est autem Quinctiliano propositum, oratorem eum instituere, qualem fuisse neminem memoriæ sit proditum: qui & moribus perfectus, & omni scientia omnique dicendi facultate sit absolutus. Quapropter qui tantæ moli sit destinatus, eum recens natum, quasi de matris gremio suum in sinum continuo accipit, nihilque sibi reliqui facit, quod quidem ad educandum, erudiendum, informandumque illum pertinere intelligat, nunquam a se ante dimissurus, quam cum vivendi, sciendi, dicendique omnibus numeris perfectum atque absolutum, planeque oratorem summum singularemque reddiderit. Atque ad hunc unum terminum, omnes non suas modo; sed omnium, ut quique probatissimi forent, veterum scriptorum sententias, omniaque præcepta quasi sagittas in scopum rectissime collimat. Ac de intentione hactenus. Utilitas autem tanta in his voluminibus existit, quantam vix fortasse in unius alteriusve ex omni Græcorum Latinorumque copia inveneritis.

Marcus Fabius Quinctilianus, ex Hispaniæ oppido Calagutiæ, maxime propter obscurum in eo Sertorium insigni, Nerone imperante, a Galba (qui & ipse deinde imperator fuit) Romam adolescens admodum perductus est. Patre autem, quantum colligimus, cum erudito viro, tum in reipublicæ tuæ administratione honestissime versato, usus est. Ipse cum in ea tempora incidisset, quibus & Annæus Seneca, & Julius Africanus, & Vibius Crispus, & Trachallus, & Afer Domitius, aliaque Romanum forum præclarissima ingenia illustratent; Domitium in primis senem jam colendum sibi affectandumque proposuit, hominem cum omnium ejus ætatis oratorum eminentissimum, tum præcipua quadam facetiarum atque urbanitatis laude memorandum; neque illius solum actiones, verum & domesticos sermones diligentissime omnes observavit. Amavit etiam familiarissime æqualem suum Julium Secundum, miræ facundiæ miræque gratiæ virum: cui tametsi properata mors injuriam fecit, magnum tamen is quoque inter laudata ingenia sibi locum vindicat. Cum vero & probatissimis moribus, & summa ingenii vi, & acerrimo studio Quinctilianus esset, prima statim juventa celebrare forum, atque in summis patronorum numerari occœpit; ad eamque virtutis & ingenii commendationem repente pervenit, ut non solum maximæ quæque ad illum caussæ deferrentur, sed & notarii, qui ejus dicentis verba exciperent, vulgo a studiosis hominibus conducerentur. Quotiens vero cum aliis agebat, omnium non solum concessu, sed & consensu fere ab ipso ponendæ caussæ initium exigebatur. Primam vero actionem, juvenili quadam cupiditate gloriæ ductus, earr emisit, quæ Nævii Arpiniani caussam continebat, in qua quæsitum fuerat, præcipitatane esset ab illo uxor, an se ipsa sua sponte jecisset. Inter cæteras autem, quas egit caussas Quinctilianus, duæ in primis insignes habentur; altera, quam pro regina Berenice apud eam dixit; altera, qua ream tuebatur, quæ subjecisse dicebatur mariti testamentum, & chirographum marito expirante heredibus dedisse: quod verum erat. Nam quia per leges instituti uxor non poterat heres, id fuerat actum, ut ad eam bona per hoc tacitum fideicommissum pervenirent. Et caput quidem quæri facile erat, si hoc diceret palam; sed (a) peribat hereditas. Ita ergo figurate causam egit, ut judices illud intelligerent factum, delatores autem non possent apprehendere ut dictum: idque cum maxima Quinctiliani laude utrumque contigit. Verum præter ingenium, quod in illo fuit eminentissimum, tantam etiam vim concipiendarum imaginum, quas phantasias vocant, habuisse accepimus, ut frequenter ita motus sit, ut non solum lacrymæ illum, sed & pallor & vero similis dolor deprehenderent. Sed cum diu jam in foro tanto successu tantaque gloria versatus foret, ut inde non ingenteis modo opes, sed & Romanam civitatem, omniaque nobilitatis jura consequutus esset, & jam maximus (ut Juvenalis inquit) orator haberetur, honestissimum sibi agendi caussas finem statuens dum adhuc desideraretur, receptui cecinit, suamque mox operam, vir procul dubio hominum caussa natus, ad præcipiendi munus transfer-

(a) Editum fuerat *periebat* nullo sensu. Capper.

re coactus est. Quo loco adnotandum nobis est primum omnium, Quinctilianum Romæ publicum juventutis gymnasium, & e fisco eximium stipendium accepisse: multique ex ejus ludo quasi ex equo Trojano literatorum proceres extiterunt, inter quos & Plinius ille junior fuit, qui etiam in epistolis Quinctilianum præceptorem suum libentissime agnoscit: & Juvenalem item fuisse (ut quidam arbitrantur) maxime verisimile est, qui de illo his verbis honorifice mentionem facit,

———— Unde igitur tot
Quinctilianus habet saltus? exempla novorum
Fatorum transi: felix & pulcher, & acer,
Felix & sapiens, & nobilis & generosus,
Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.
Felix orator quoque, maximus & jaculator.
Et si perfrixit, cantat bene.

Erat autem in eo præter cætera adeoque exprompta fidelisque memoria, ut quæ ex tempore aliquando dixisset, ad verbum etiam repetita redderet: cujus rei sæpissime periculum fecit, si quando interventus aliquorum, qui hunc honorem mererentur, iterare declamationis partem coëgisset. Postquam vero in erudiendis juvenibus viginti annos tanta sua gloria tantaque juventutis Romanæ utilitate posuit, ut ab ingeniosissimo Latinorum epigrammatum poëta, & vagæ juventutis moderator, & Romanæ togæ gloria vere meruerit appellari: etiam hunc laborem deprecatus studiis aliquando suis quietem impetravit: atque ut non solum ætatis suæ hominibus, sed & posteris quoque consuleret, totum illud otium ad hos de Oratoria Institutione libros compodendos transtulit: quorum cum tertium jam manibus volumen haberet, Domitianus Augustus curam illi sororis suæ nepotum delegavit. Uxorem prætorii viri filiam, omnes, quæ in feminam cadunt, laudes (ut ipse inquit) supergressam, quum nondum ætatis undevigesimum explesset annum, duos enixam filios, amisit. Quorum alterum quintum jam annum egressum; miræ gratiæ, jucunditatis, ingeniique puerum, deflevit extinctum. Alter autem sui nomen parentis referens, jamque ætatis decimum egressus annum, omnibus etiam, quas vix illa capiat ætas, corporis animique laudibus cumulatus, & consulari nuper adoptione ad omnium spes honorum prius admotus, atque avunculo prætori gener destinatus, & omnium spe sacris eloquentiæ candidatus, quum octo mensium valetudinem perpessus esset, infelici parenti hos ipsos etiam in pueri usum elucubranti libros, alterum orbitatis vulnus inflixit: atque hunc suum casum in horum librorum sexto vir pius, sed omnium suorum superstes, miserabiliter delamentatur. Hos autem, qui nunc in manibus nostris libri versantur, Victorio Marcello, cum summa sibi amicitia conjuncto, tum eximio studiorum amore flagranti, dicavit: de quibus, id quod de Carthagine Sallustius ait, silere satius puto, quam pauca dicere. Ferebantur autem & alii duo sub Quinctiliani nomine libri Artis Rhetoricæ, neque editi, ut ipse inquit, a se, neque in hoc comparati. Nam alterum, sermone per biduum habito, pueri, quibus id præstabatur, exceperant: alterum pluribus sane diebus, quantum notando consequi potuerant, interceptum, boni juvenes temerario editionis honore vulgaverant. Hos deinde composuit, in quibus eadem sunt aliqua, multa mutata, plurima adjecta. Fuit enim in homine, ut in nullo unquam, ingenuus quidam animus. Itaque omnia in his libris sedulo præcipit, &, omisso interdum speciosiore styli genere, ad utilitatem se discentium summittit: omniaque in iis, quæ secutus ipse est, quæ partim præceptis, partim ratione cognoverit usurpata, sine ulla dissimulatione promit. Sed neque veterem prorsusque vulgatam opinionem suam damnare ipse in his libris est veritus, neque in tanta re homo candidissimus conscius esse sibi dissimulanti in ulla parte judicii sui sustinuit. Præter hos autem, & unum librum *de caussis corruptæ eloquentiæ*, & alterum item, qui nunc quoque extat, declamationum composuit. Miro autem candore veterum ingenia virtutesque omnium indicavit. Senecam tantum damnare, invisumque habere est creditus, quod accidisse sibi ipse scribit, dum corruptum & omnibus vitiis depravatum dicendi genus revocare ad severiora judicia contendit. Nam cum solus fere Seneca in manibus adolescentium foret, non quidem ipsum omnino conabatur excutere, sed potioribus præferri non sinebat. Hactenus, quæ mihi de Quinctiliano comperta sunt.

PETRI GALLANDII
PRÆFATIO.

Reverendo in Christo Patri & Domino D. Enguilberto ab Hispania, Divi Bertini apud Divum Audomarum Abbati dignissimo, Petrus Gallandius

S. P. D.

CUM anno superiore, Quinctilianum enarrans, argumenta quædam singulorum capitum summam breviter complectentia, ante lectionis initium dictare cœpissem, auditores iis ita delectari solitos animadverti, ut omnia diligenter atque avide exciperent, & ut idem, post quinque priores absolutos, in reliquos libros præstarem, atque omnia simul ederem, quotidiano prope convicio efflagitarent. Quod etsi fucis quibusdam, apibus admirabilem conficiendi mellis industriam perpetuo invidentibus, parum probatum iri sciebam, qui domi sibi sapientes, foris vero nemini commodantes, hac ratione bonos auctores contaminati clamitant; quia tamen hac facilitatis velut illecebra studiosos adolescentes ad gravium auctorum lectionem invitari, & Quinctiliani sententiam scepticam interdum aut sinuosam certiorem apertioremque fore cognoscebam, non diutius honestissimæ illorum flagitationi repugnandum judicavi. Idque eo feci lubentius, quod Erasmum literarum decus, ut alios multos prætermittam, hoc commentariorum genere, ad Ciceronis Officiorum lectionem nobis aditum fecisse recordabar; quodque nostri sæculi adolescentes, fastiditis gravioris notæ auctoribus, fœdissimos quosdam & ineptissimos libellos manibus terere, hoc est, relictis fontibus, rivulos & lacunas consectari videbam. Quos cum ab optimo quoque incipere, & in eo diu multumque versari, quoad comparatum sit judicium, & extra periculum, pusium par est; ita ab hujusmodi libellis, nervis & sanguine carentibus esse primis annis remotissimos oportebat. Nam ut non facile primum colorem, quo simplex vellerum candor tingitur, eluas; nec cito succum, quem recens testa combibit, absterseris: ita vix unquam in bonum mutaveris vitia, quæ tenellis ingeniis primum insederunt. Et quemadmodum præcoces crudique fructus, necdum justo calore solis excocti, stomachos hominum debilitant, & pravorum humorum copiam suppeditantes varios in corporibus humanis morbos gignunt; ita fieri nequit, quin ex numerosa libellorum sobole, qui hodie primo cogitationis impetu, tanquam e satis Cadmi serpentis dentibus novi prodeunt, multa vitia ad incautos adolescentes perveniant. Hinc enim fit, ut cum iis lectitandis, qui nullo judicio inventis adhibito, nullo collocationis ordine, nullo verborum sententiarumque delectu scripti sunt, bonam adolescentiæ partem transmiserint, pro solide doctis & eloquentibus, affectationis pravæ vitio tumidi, inani verborum licentia resultantes, flosculis cito marcescentibus nitentes, inanibus sententiolis lascivientes, tinnuli, corruptive, ut alia dicendi vitia taceam, reddantur. Quanto igitur præstiterit, in veteribus sani & recocti judicii scriptoribus felices illos adolescentiæ annos collocare? ex quibus verba sensu tincta, sententiarum pondus & gravitas, æqui & iniqui perfecta cognitio, solida dicendi vis, non circulatoria volubilitas, acumen, nervi, subtilitasque probandi, non fallax & cavillatoria ratio, suppetent. Quæ omnia etsi unius Ciceronis, viri extra communem ingeniorum aleam positi, lectio præstare potest; quia tamen, consularis & in eloquentia eminentissimi viri majestate servata, satis habuit breviter, ea præsertim quæ ad dicendi doctrinam pertinent, perstringere, & velut annotare inter agnoscentes, recte Quinctilianus, qui eadem omnia multo latius fusa, non scientibus tantum, verum etiam discentibus tradidisse videtur, a doctissimis in hac civitate præceptoribus juventuti proponitur, inculcatur, & nutricum more veluti cibus præmansus in os inseritur. Ad quem amplectendum sequendumque, ut quasi classicum canentes, studio-

ſos cohortaremur, argumenta noſtra nobis extorqueri, & ſingulis librorum capitibus præfigi paſſi ſumus. Nam ut ſeparatim excuderentur, ne nobis, quod in aliis accuſavimus, contingeret, ut, optimo auctore relicto, noſtris næniis per ignaviam inſeneſcerent, nunquam tuliſſemus. Atque ut memoriæ debilitati ſubſidio eſſe, & obſcuris lucem aliquam adferre poſſemus, adnotatiunculas quaſdam ubique marginibus adſcripſimus, animadverſione digna pleraque notulis quibuſdam ad latus inſignivimus: veterum exemplarium fidem & rerum veritatem ſecuti, quædam aliter quam exemplaria vulgo habebant, diſtinximus. Aliqua etiam depravata, exemplaribus vetuſtis, & virorum doctiſſimorum judicio freti reſtituimus: membra quoque ſingulorum capitum novum aliquid aut a præcedentibus diverſum continentia, ſignis majoribus ſeparavimus. Quod opus tibi, Antiſtes ornatiſſime, dicamus: tum quia majorum tuorum veſtigia ſequendo eximio virtutis & literarum amore flagras: cujus rei, cum iſtic ludo literario majori præfectus eſſem, ſignificationem maximam mihi ſæpe præbuiſti, præbeſque omnibus quotidie, ampliſſimos atque doctiſſimos homines tibi adjungendo, inter quos Claromariſcus Abbas, incredibili vir virtute doctrinaque & humanitate prope ſingulari, facile principem locum obtinet: tum quod omnis illa regio, in qua tua ditio latiſſime patet, tuis auſpiciis ſua ſtudia rectius conformare, &, rejectis inſulſorum grammatiſtarum, quæ apud vos magis in dies caput exerunt, nugis, graviſſimos auctores manibus verſare conſueſcet. Ac ne quis importunus & rerum malus æſtimator clamitet, ineptum eſſe me, qui librum profanum homini eccleſiaſtico & religioni addicto dedicem; Quinctilianum non minus ad bonos mores & virtutem, quam ad bene dicendum ingenia formantem, nemini profanum videri oportere dico. Nam quis unquam, de æquo & bono, de honeſtate, ſine quibus nunquam fieri Oratorem poſſe putat, accuratius diſſeruit? Quis pertinacius ſacrum Oratoris nomen quantumvis diſerto non convenire, ſi mentem habeat variis vitiorum affectibus conciſam atque laceratam, contendit? Porro cum omnis illa fori Romani ratio exoleverit, totaque dicendi doctrina ad ſacros concionatores fere tranſlata ſit, qui populum docent, delectant, & magnis affectibus ad religionem excitant; cui hæc noſtra induſtria rectius dicari poterat, quam ei, qui multis eccleſiis, ludis literariis, & collegiis præeſt? Quam nomini tuo appenſam, ſi eo animo, quo a nobis offertur, acceperis, præſul ampliſſime, ad commentarios in omnes ejuſdem auctoris libros, quos jamdiu parturimus, edendos aliquando animum feceris, & ad amplectenda meliorum literarum ſtudia, juventutem non vulgariter cohortabere. Vale. Pariſiis Nonis Octobribus.

PETRI GALLANDII

PRÆFATIO ALTERA,

Doctiſſimo humaniſſimoque Viro, D. Petro Caſtellano, Tutelenſium Epiſcopo, anagnoſtæ Regio, Petrus Gallandius

S. P. D.

SÆPENUMERO mirari ſoleo, Antiſtes ornatiſſime, cur in tanta præclarorum ingeniorum multitudine, tanta bonorum auctorum luce, qui quotidie novo ſplendore prodeunt, tam pauci, cum in cæteris artibus ſummis, tum præcipue in eloquentia, admirabiles exiſtant. Ac poſſit aliquis jure quodammodo in aliis reconditioribus diſciplinis linguæ Græcæ ignorantiam prætexere; cum ad hanc diem Latina fere ſola nobis in uſu fuerit, & qui diſciplinas eas tradere ſunt aggreſſi, tam procul a vera Græcorum methodo abfuerint, ut nulla eos propinquitate contingere videantur. Nam & plurima aliena fide miſcendo Plinius, centones interjeciſſe, & de medicina loquens Celſus, Latine quidem, temere tamen multa pronunciaſſe, & quod ait Perſius, corvos paſſim ſecutus dici poteſt; & hoc præſtare (a) philoſo-

* (a) Perperam editum erat *philoſopho*. CAPPER.

phis

phis Seneca, quod vitia strenue & Stoice insectetur. Porro Ciceronem constat in eo genere ad Platonis æmulationem per dialogos philosophiæ frusta quædam ab aliis tractata concinnasse ad pompam potius & splendorem, quam ulla methodi commoditate instituisse. Eloquentiam vero, rerum, ut Euripides ait, reginam, a nobis in hodiernum diem turpiter neglectam, quo ore excusabimus? Ea enim non poëtis & historicis modo, quibus Græcis pares esse facile possumus, verum etiam Ciceronis immortalibus orationibus, & ad eam via perveniendi ejusdem & Quinctiliani præceptionibus certissima, tam ad vivum expressa est, ut non æquatam hac parte Græciam solum, verum etiam longissimo intervallo superatam existimem. Nam cum tenui, medio, & sublimi, tribus dicendi generibus, quæ nobis *docere*, *delectare*, *movere*, tria oratoris officia referunt, universa contineatur eloquentia: iis ita omnibus ubertim effloruit Cicero, ut non modo, qui in horum singulis excelluerunt apud Græcos plurimi, verumetiam Demosthenem ipsum, cui hæc laus uni tanquam principi tribuitur, facile præcipuis in eloquentia rebus anteverterit. Nam ut cum eo Demosthenes docendi diligentia, atque omni inveniendi acumine paria fecerit, ornatu tamen & salibus, commotionisque & commiserationis vehementia cedat necesse est. Jam vero de præceptis viam ad eloquentiam communientibus si sermo instituatur, quis Græcorum de Rhetorica libros magna superstitione atque ambitione ad ingenii ostentationem comparatos, cum Ciceronis & Quinctiliani politissimis scriptis, quæ nihil supervacui, nihil impediti, nihil non ad artem pertinentis complectuntur, comparaverit? Et sane pervulgata quædam rhetorum præcepta negligens prætermiserit aut breviter perstrinxerit Cicero, viri consularis & in eloquentia eminentissimi servata dignitate: quid in Quinctiliano, vivo quodam præceptionum omnis generis exundante gurgite, quod vel ad mores, vel ad docentis discentisque, utilitatem pertineat, desiderare possis? Quo magis Ciceronis quibusdam similis, nihil ejus præter umbram & larvam habentibus, infensus sum, qui Quinctilianum prolixum, & nullo certo docentem ordine clamitantes, de manibus studiosorum excutere meditantur. Cujus mentem, & susceptam a principio ad finem instituendi rationem, si intentis oculis acrius intueantur, facile obstinatum in prava sententia animum mutaverint. Tanta enim facundia, diligentia, dexteritate, industria, ab imis fundamentis ad summa fastigia partibus omnibus expressam hanc eloquentiæ architecturam comperient, ut, pravis affectibus depositis, facile confessuri sint, nihil in eo genere ne mente quidem & cogitatione perfectius concipi posse. Tradiderunt rhetorica varii cum Latini tum Græci: quorum cum alii, tanquam neglectis carceribus, metam solam spectarent, elementa, & omnium disciplinarum studia, sine quibus eloquentiæ corpus nullo modo coalescere potest, prætermiserunt. Alii ex difficultate inusitata, nominis & famæ cupiditate, his flexibus & mæandris rhetorica implicuerunt, ut & Dædali, juxta poëtas, labyrintho te facilius, quam e sinuosis eorum divisionibus explicare queas. Alii ea sermonis inopia & paupertate eadem tradere sunt aggressi, ut non modo non inflammarent ad eloquentiæ studium bene dicendi cupidos, verum etiam deterrerent. Plerique vero cum linguæ atque animi divortium facerent, tam sunt subtiliter de rebus iisdem nugati, ut de moribus, officio, & omni virtutum usu non aliter conticuerint, quam si ea ab oratoris professione alienissima fuissent. Ac Fabius cum fastigia non posse consistere, nisi bene jactis fundamentis, judicaret, ad ipsam pueri statim nati balbutientem infantiam, & minima quæque, sine quibus majoribus locus esse nequit, demittere sese non recusavit. A nutricibus enim æqualibus, pædagogisque sanctis juxta ac disertis incipiens, cum puerum tanquam gremio fovendum suscepisset, ad præceptorem in schola publica præstantissimum, qui non acerbus studiorum exactor sit, sed per lusum & jucundam æmulationem assiduus magis quam vehemens excitator, deducit. Legere, scribere, pronunciare singulari artificio docet: exercitatione optima & gravissima paulatim ediscendi, memoriam firmat. Ipsius etiam præceptoris officia persequens, ut illi discipuli ingenium explorandum sit, ut ad ejus naturam seipsum accommodare, optimis animum imbuere, mores suos austeritate & comitate temperare, ut alias omnes disciplinas ordine ante rhetorica tradere (quod utinam nostris temporibus negligi, jure queri non possimus) ut professionum discrimen facere, auctorumque delectum habere debeat, gravissime præcipit. Hinc rhetorices progymnasmatis breviter (*a*) percussis, summa ejusdem capita oratione locupletissima discutit, de ipsius utilitate, materia, simul & divisione, totoque genere & substantia. His accedunt ex libro tertio statim scitu perquam necessariæ quæstiones de rhetorices origine

(*a*) Utrum *percussis* legi possit, an *excussis*, lector expendet. CAPPER.

k

& initio, progressu, perfectione, partibus, statibus quæstionum, & caussarum generibus, in quibus inventionis & dispositionis fontes aperiuntur; & hæc quidem tribus primis libris. Quatuor autem sequentibus, in partibus orationis ordine quodam doctrinæ faciliori, inventionis & dispositionis usum ostendit. Et quamvis dispositionem conjunctam esse velit cum inventione, quam duplicem facit, unam quæ ad docendum, alteram quæ ad affectus movendos pertineat; illam tamen peculiariter libro septimo describit, ubi quotuplex sit, quid sit, quanta sit ejus utilitas, primum in universum, deinde in singulis caussarum generibus & statibus prudentissime docet. Elocutionem autem, quod & difficillima & in immensum effusa sit, cui memoriam & pronunciationem adnectit, ad peculiarem tractationem in quatuor libros sequentes rejicit. Quibus cum quicquid de arte dici potest abunde edisseruisset, cumque ad partes divisionis libro secundo factæ, de artifice, arte, & opere respiceret, ultimo libro, qui mores ipsius oratoris, quæ caussas suscipiendi, discendi agendique ratio, finisque, & quæ post finem studia esse debeant, magna cum dignitate præscribit. Et ne parum alere facundiam & augere vires eloquentiæ posset, si aliorum more præcepta sterilia & nuda traderet, sine ulla subtilitatis affectatione, quæ robur omne naturæ & virtutem artium debilitare concidendo solet, bonos medicos, qui cum absynthium propinant, prælito melle poculo fallunt, imitatus est. Ea enim tanto verborum ornatu velut ossa carne operuit, & sententiarum interjectarum gravitate tanquam nervosis totis adstrinxit, tanta sermonis copia, quæ a Cicerone brevitate constricta, rudioribus obscura esse poterant, late persequendo explanavit, ut luce clariora omnia, omnia admirabilia, jucunda, amabiliaque juvenibus reddiderit. Quem si quis objiciat non esse structuræ artificio, compositionisque concinnitate & numeris Ciceroni similem, respondebo, non propterea disertum & eloquentem non esse. An idcirco non habet orationem, quantum in hac præceptorum traditione fieri potest, numerosam? Quænam rerum natura est, quæ in eodem genere non habeat complura dissimilia, consimili tamen laude digna? Id nos docent innumerabiles, quas auribus atque oculis colligimus, voluptates, quæ diversæ nostros tamen sensus ita delectant, ut difficillimum sit judicare, a qua maxime afficiantur. Quid Cæsar proprie eleganterque dicere contentus, Plinius, Suetonius, Titus Livius, in quo Pollio Patavinitatem notavit, Ciceroni dissimillimi, an propterea non legendi, non in diverso genere suscipiendi? Quanquam in his Institutionibus Oratoriis, in quibus oratione perpetua uti non potest, minus id a Fabio requirendum erat, quam in ejus orationibus aut declamationibus: quæ si extarent hodie earum loco, quæ suppositiæ Quinctiliani nomine circumferuntur, quamplurimas virtutes Tullianis proximas in his fortasse animadverteremus. Atque ut, quod sentio, exemplo plane familiari patefaciam; tantum utilitatis adferre eloquentiæ studiosis post Ciceronem mihi Fabius videtur, quantum medicinam tractantibus post Hippocratem Galenus. Ne igitur eum, qui tot res tam dissipatas & genere distantes, vinculo tamen naturæ quodam inter se colligatas, nec aliter ad eum, quem quærimus, perficiendum, quam flores & succos diversorum generum ad mellis suavissimum saporem, necessarias in unum tanto facilitatis studio congesserit, perfricta fronte tanquam confusum aut prolixum vituperemus: neque præstantissimorum auctorum, quos omnino duos in hoc genere habemus, perniciosum divortium admittamus: nec vero si nobis terra in Italiam via pateat, mare ad magnas merces importandas accommodatius, intercludamus. Sed ut ad id, unde digressa est, nostra revertatur oratio, hanc ego fastidiosam & insolentem quorumdam censuram, qui pro Cicerone non aliter umbram ejus, quam apud poëtas pro Junone nubem Ixion, amplectuntur, inter cæteras caussam statuo, cur tam pauci hodie vere eloquentes evadant; & Ciceronis amore inflammati, cutem summam atque extima quædam lineamenta, non animum aut spiritum assequantur. Ac cum me animo & cogitatione ad exquirendas hujus eloquentium penuriæ caussas attentius converto, longe maximam eloquentiæ pestem adferre mihi videtur, qui pro graviotis notæ auctoribus ineptissimos libellos (qui quotidie primo cogitationis impetu, tanquam e satis Cadmi serpentis dentibus emergunt) imperitæ juventuti obtrudunt. Cum enim gravium auctorum sententia idem esse in animorum affectionibus arque saporibus coloribusque constet, ut, quemadmodum quo primum colore simplex velletum candor tingitur, elui; quem liquorem testa recens combibetit, abstergi non possit; sic quæ tenellis animis primum insederunt, vitiosa præsertim, vix, inquam, mutari contingat: a prodigiosis ejusmodi libellis par erat adolescentes esse primis annis remotissimos, & Ciceroni Quinctilianoque, qui acuere & alere ingenia possunt, addi-

ctissimos. In hos itaque rei literariæ scopulos cum semel incurrerint nullo judicio præditi adolescentes, vel cum voluptatum studio laborem detrectant, vel ad quæstuosas artes præpropere festinant, facile, tanquam naufragio studiorum omnium facto, eloquentiæ & sapientiæ curam abjiciunt: non alia quidem dementia, quam qui rivulis aut potius turbidis lacunis contenti, limpidissimos fontes, & pleno torrentes alveo fluvios aspernantur. Quid aliud his, qui ante tempus a gravium auctorum monumentis abducuntur, contingere putandum est, quam spuriis ejectis, qui certæ nutricis uberum beneficio privati, nunquam virile corporis robur colligunt? Quî poterunt avaritia atque ambitione, quasi abortu quodam, ad honores & sordidam advocationum stipem præmature abrepti, sibi utiles, aut patriæ cives salutares esse? Nulla severiore disciplina in tuto collocatis moribus, nulla subnixi bonarum artium scientia, effreni vitæ licentia, & falsæ doctrinæ persuasione tumentes, cum se ad gubernacula reipublicæ tractanda evehi vident, quid non sibi licere autumant? quam insolescunt? in quæ flagitia sese non ingurgitant? quid fœcunditate inscitiæ suæ immundo contactu veluti Harpyiæ Vergilianæ non contaminant? quid discordiis non committunt, & in rem privatam convertunt? quem non virum bonum religionis aut æquitatis assimulatæ specie opprimere conantur? Itaque pro pacificatoribus, discordiarum flabella; pro religionis & legum assertoribus, proditores & perniciosissima busta; pro civibus honestis, utilibus & salutaribus, probra, pestes & funera sunt reipublicæ. Quis bene natus non indignissime ferat sacrorum concionatorum ex horum auctorum contemptu fœdam inscitiam? qui cum ex sophistarum & barbarorum hominum tenebris prodigiosa quadam rerum & verborum farragine sint instructi, nec populum docent veram de religione persuasionem, & spinis quibusdam omnia exasperantes, nullis dictionis aut sententiarum ornamentis delectant, nec majoribus affectibus ad veram pietatem inflammant. Quibus eo minus ignoscendum esse puto; quod omnibus fere curiis & judiciis exclusa hodie vetus illa fori Romani dicendi facultas, apud hos solos locum habere videatur; quodque ipsi in his rebus versentur, quæ nullum ornamentorum, amplificationum, aut locorum communium genus respuant. Hæc ad te doctissimum hominem, pro tua prudentia atque dignitate occupationumque magnitudine, nimis fortasse multa; pro rei vero necessitate, pauca admodum, scribenda duxi: non ut Quinctiliano satis ex sese judiciis sanis commendato aliquam oratione nostra commendationem conciliarem, verum ut, quid tu de restituenda perturbata disciplina vetere, & certo tradendarum artium constituendo ordine, non ita pridem sensisses, tibi in memoriam revocarem. Memineram enim, te ante annum Regis sapientissimi, humanissimi, atque omnium literarum studiosissimi jussu id non animo solum agitasse, ac usurpasse sermonibus, verum etiam scriptis acutissimis mandavisse, & vehementer ei placuisse primam descriptionem tuam. Cumque auctoritate & gratia tantum hodie apud illum dicendi cupidissimum, quantum mortalium nemo, valeas, sisque reconditarum omnium artium cognitione, atque insuper incomparabili eloquentia clarissimus; facile rectam viam, qua ad eam perveniendum sit, tuis auspiciis, aliis indicari & præscribi, & loco motam perturbatamque veterem instituendi rationem in gradum & pristinam dignitatem reponi posse speravimus. Quam ad rem egregie stabiliendam quam esset optandum a regia providentia & potestate, ut Critici pravis affectibus exuti, & disciplinis omnibus non leviter tincti deligerentur, qui, ne statim cum nutricis lacte errorem sugere possemus, constitutam cum ratione formam retinerent, & ne in posterum libellorum novorum perversitate depravari, extinctis naturæ igniculis, possent inconsiderati juvenes, providerent. Nam quos adhuc experti sumus ficulnos plane censores, qui frugibus glandem anteponunt, & de literis non aliter quam de coloribus cæci judicant, quis aliquo judicio præditus diutius ferat? Hæc me vehemens juvandæ rei literariæ cura studiumque impulit, ut ad te scriberem; & ut simul opus ipsum nostra industria illustratum mitterem, insignis cupiditas tibi significandi, quantum laboris in eo vetusta cum novis exemplaria conferendo, cum doctis viris communicando, animadversione digna notando, obscura explicando, depravata reponendo & corrigendo, exhausissemus. Nam cum omnes docti certatim tibi velut Apollini Musarum choro præsidenti, non quantum merere hac eruditione & moribus, verum quantum possunt, deferant; multis ego beneficiis, nec iis vulgaribus a te affectus, ingratissimus sim omnium mortalium, nisi aliquo ingenii monumento, quanti te faciam, quantumque tibi literæ debeant, apud omnes testatum relinquam. Vale. Parisiis e gymnasio nostro Becodiano.

EDMUNDI GIBSONIS

PRÆFATIO.

De ulla parte literarum bene mereri, ita magnum est, ut nihil posſit præclarius cogitari. Ea est enim diſciplinarum dignitas, ut non ſolum ipſæ nativo lumine reſplendeant, ſed quadam pulchritudinis abundantia, admirabili fulgore ſuos cultores irradient. An vero laude majore digni, qui reſarciunt antiquorum ſcripta, mutila ac depravata; an ii qui de ſuo nonnihil in lucem proferunt, video inter multos controverſiam feciſſe. Sunt enim, qui ſuis omnibus tam immoderate indulgent, ut ſuo, fertili ſcilicet ſublimique, ingenio indignum omnino exiſtiment, ſcriptis alienis operam impendere. Qua opinione provecti, totam protinus curam ad ſcribendi ſtudium convertunt; tum demum ſe literis profeciſſe arbitrati, cum ſui cerebri fœtum viris literatis tradiderunt. Illorum ego ſententiæ accedam, ſi prius mihi conſtiterit, recentiorum hominum ſcripta eſſe antiquis illis, ſive diſpoſitionis decore, ſive ſermonis elegantia, ſive cogitationum ſublimitate comparanda. Priſtina illa ſcientiæ & eruditionis vena ita penitus præciditur, ut neque ad noſtram ætatem duci poſſit, neque eam capere noſtræ ætatis conditio videatur. Ut enim de Romanis dicam; illis ſeſe ultro Latinus ſermo perhibuit; Græcum mediocri induſtria perceperunt; quod tempus reliquum fuit, id ſere lucubrationibus dederunt. Nos vero infinita linguarum varietate obruimur, longaque rerum geſtarum ſerie detinemur: quarum ſtudio efficitur, ut exiguum vitæ ſpatium ad cogitandum ſuperſit. Adeo feliciſſimus ille & multo doctiſſimus, quiſquis ea, quæ antiqui illi & ſenſerunt & fecerunt, optime percepit. Cum autem ex verbis fractis & oratione corrupta nihil magnopere ſine ſumma difficultate elicitur, reliquum eſt, ut illis aliqua gratia debeatur, qui in ſanandis veterum reliquiis ſuam operam poſuerunt. Quæ cum dico, nollem intelligi, quaſi pernicioſum illud genus emendationum probarem, quo nonnulli homines politiſſimum quemque ſcriptorem contaminant. Libris nimirum paulo diligentius perlectis, perpenſoque colore ac ductu orationis, aliquid ex ſuo ingenio promunt, quo fœdiſſimæ lacunæ ſuppleantur; adeoque (id quod non erubeſcunt jactare) auctores nativæ puritati reſtituantur. Caſtigationes eo equidem magis perniciosæ, quod fere ſpecie quadam elegantiæ indutæ, omni ſuſpicione carent, facileque fidem lectionum ſaniſſimarum conſequuntur. Hoc qui faciunt, eadem peritia præclariſſima poliunt monumenta, qua medici minus ſolertes vulnera deligant. Utriuſque idem conſilium, ut tenera quadam cute & ſpecioſa cicatrice putido corruptoque vulneri obducta, corpora ſanitatem oſtentent, parum interim de ſincera valetudine ſoliciti. Utinam illi (homines dicam an peſtes literarum) aliquando cogitarent, non id eſſe ſcripta polire, ea elegantiora, nitidiora, & comtiora facere, quam fecerunt ſui auctores; ſed, abjectis gloſſematis, deprehenſis librariorum erroribus, ipſa ſcriptorum verba atque orationem eruere. Quod ſi quis ſuo ingenio aut conjecturis aſſequi ſe poſſe ſperaverit, næ ille non eſt longe ab inſania remotus. Horum hominum manus temerariæ ut optimos quoſque auctores profanarunt, ita (ſi *Joanni Sichardo* credimus) *Quinctilianum* maxime. *Quæ res* (inquit) *cum cæteris fere omnibus, tum ipſi maxime Fabio obfuit; ut commemorare pigeat, quam ſubinde aliis atque aliis mendis, ſciolorum quorumdam vitio, veluti vulneribus affectus ſit,* &c. Grave equidem crimen, & ſevera reprehenſione digniſſimum. Inde enim onus recenſendi libros augetur maxime, quod ad intolerabilem illum laborem errores apertos emendandi, acceſſit diligentia a falſo, fucato, verum diſtinguendi. Utrique propoſito impar eſt & inutile cujuſvis ingenii acumen: id vero niſi intra juſtos limites coërceatur, etiam maxime nocet. Unum ſubſidium, Codicum vetuſtorum auctoritas: quorum mediocri copia comparata, ſperare incœpi, eorum ope, aliqua parte macularum elegantiſſimum Rhetorem purgari potuiſſe. Octo impreſſorum, qui ſunt paulo antiquiores, & trium manu ſcriptorum beneficio, effectum eſt, quod mihi propoſueram. Horum primum ego Bibliothecæ *Bodleianæ* debeo, hæc Archiepiſcopo *Cantuarienſi, Gulielmo Laud* Martyri, propter ſummam conſtan-

tiam, egregiam pietatem, singularia erga nostram Academiam, Ecclesiam erga Anglicanam merita, nunquam sine maximo cultu & veneratione nominando. Quicquid lucri ex Codice MS. *Joannensi* ad Fabium pervenerit, id omne debetur viris doctissimis *D. Humfredo Gower*, Collegii *D. Joannis*; atque *D. Carolo Roderick*, Collegii Regalis Præfectis, clarissimis *Cantabrigiæ* luminibus. Hic sua gratia & rogatu effecit, ut ille ad nos Codicem humanissime transmitteret. Iisdem viris acceptum referatur, quod jam tandem in lucem prodiit *Tribunus Marianus*; Declamatio nova, ex libro MS. Collegii *D. Joannis* edita. An sit illa genuina, an vero supposititia, pronunciare pertinaciter non audeo; sunt enim, quæ utramque partem probabilem faciant. Niridum orationis filum, spiritusque virilis, antiquitatem sapiunt. Fidem vetustatis augere potest, quod eadem manu, qua reliquæ novendecim, scribitur. Quod autem hæc in calcem Codicis istius conjicitur, quod etiam in tribus exemplaribus MSS. quæ *Oxonii* habemus, nulla illius vestigia deprehenduntur, hæc (fateor) fraudis alicujus suspicionem pariunt. Quicquid autem est, nolui hanc occasionem illud edendi prætermittere. Cumque Codices fere manu scripti, Librariorum sive inscitia sive incuria, plurimis conspergantur erroribus, iique, quoties Codicum multorum præsidia desiderantur, non nisi conjecturis sanantur; optimum fore existimavi, singulas quasque Exemplaris literas typis repræsentare: partim ne meo judicio nimium viderer tribuere, partim ut aliorum opinionibus locus superesset. Atque hoc quidem obiter. *Baliolensem* Codicem nobiscum summa humanitate communicavit eruditus & vigilans illius Collegii Magister, *D. Rogerus Meander*. Cum vero eos homines commemoro, quorum sui beneficiis affectus, dissimulare sine summa ingratitudine non possum, quantum huic operi contulit *D. Arturus Charlettus*, Collegii *Universitatis* Magister. Vir ille ad ingenia juvenum sustentanda natus, pro affectu suo singulari tum erga bonas literas, tum erga eos omnes, qui sunt ad disciplinarum studia paulo procliviores, mihi, nullius gratiæ homini, aditum ad Codices liberrimum sua auctoritate patefecit. Conquisitis Codicibus, cum editione, quæ *Lugduni Batavorum* prodiit, omnes comparandos existimavi; tum quod eam, ultima cum sit, merito præstantissimam duxi; tum etiam quod in hominum manibus omnium plurimum versaretur. Hujus oneris parte aliqua me hominum nonnullorum opera liberavit, quorum diligentiæ illius curam tuto committi posse arbitrabar. In collationibus quantum esset fructus primo statim intuitu perspexi: nec sine summa voluptate observavi, ut eorum beneficio dubia confirmarentur, corrupta plurima tollerentur, & speciosioribus nonnullis suspicio injiceretur. Utinam mihi per ætatis imbecillitatem licuisset, meum in quibusdam judicium interponere. Hoc autem in illud tempus differo, cum majore literarum usu roboratus, quicquid sentio, id possum proferre & liberius & verecundius. Interim, ne præpostera quadam uterer diligentia, textum hunc auctoritate Codicum dispositum, mihi quasi futuri operis fundamentum jeci; omnia mea in hoc genere studia ad ornatum & illustrationem *Fabii* conversurus. Nec enim ego, cum hac parte disciplinarum maxime delector, quemquam possum reperire, qui sit *Fabio* cura dignior aut diligentia. Ejus vitæ Commentarios paulatim etiam colligerem, nisi post celeberrimum *Dodwellum* in ea materia quicquam moliri, impudentissimum foret. Confectos apud se habet *Annales Quinctiliani*: ex acri autem illius erga optimas literas amore, existimari potest, non commissurum eum, ut hoc diu beneficio careant eruditi. Habes, Lector, quæ te nollem nescire. *Vale.*

ULRICI OBRECHTI

PRÆFATIO,

Ad Virum Clarissimum Edmundum Gibsonem.

QUANTO favore passim excepta sit, quam conferendis QUINCTILIANI codicibus non ita pridem operam impendisti, publicus ad Te, Vir Clarissime, applausus detulerit; mihi in fronte hujus editionis dissimulandum non fuit, si quid ea rei literariæ bono præstitum est, id omne in tuæ diligentiæ sive proventu sive fructu esse computandum. Dudum est, quod omnia, quæ Quinctiliani nomen præferunt, inprimis vero Institutiones hasce Oratorias innumeris vulneribus, & fœdioribus etiam cicatricibus deformatas, adeoque virum felicissimorum alias studiorum, hac tamen parte voto suo frustratum esse, cognovi, *ut quos emitteret, libri in manus hominum quam emendatissimi venirent.* Sed consumtis in priores editiones præcipuarum bibliothecarum præsidiis, malum remedio majus, neque ulteriori curæ locum esse arbitrabar; cum huc ad nos, licet ob interrupta pacis commercia serius, advectæ, quas operi utilissimo, reseratis Angliæ thesauris, denuo suppetias tulisti, & melioris me spei, & subinde novi consilii fiducia impleverunt. Etenim ex quo diversas ab editis lectiones inspexi, quas e' Bodleiano præcipue, sed & cæteris manu exaratis codicibus excerptas textui subjecisti; sic in animum induxi, ut prorsus existimem, nullum deinceps in Quinctiliani libris mendum pro immedicabili habendum, si tuo exemplo excitati, quibus vetustorum forte adhuc exemplarium usus vel copia suppetit, ad hoc operas suas pari fide atque diligentia conferant, ut de earum deinceps varietate penitus constet. Neque de scriptura saltem loquor bonæ aut probabilis notæ: vulnera ut sanari se patiantur, cruda sunt tractanda; & callus, quod obductis male cicatricibus fieri solet, ad vivum resecandus. E corruptis certe locis nullos felicius correxerit, qui arte & judicio valet, quam qui & a librariis imperitissime scripti & ab emendatoribus pro desperatissimis abjecti sunt. Id infinitis experimentis olim hodieque compertum, dubio plane eximet hæc ipsa, qua superioribus aliquot mensibus graviores reipublicæ curas distinguere visum est, operum, quæ Quinctiliano tribuuntur, recensio; cum emendationum, quæ, vel textui adhibitæ, vel notis peculiari volumine, quod præcipuos insuper eruditorum virorum commentarios complectetur, propediem repræsentandis, reservatæ sunt, fontes recludentur. At quod ut Symbolas, quas possunt, conferant, quotquot genuinæ eloquentiæ; quid eloquentiam dico? quotquot veræ sapientiæ favent, si ego hortator non sim, politissimi operis, uti spero, pretium invitabit. Nos, quod unum nostræ facultatis est, merita quemque laude suo loco mactabimus, qui vel hactenus, vel imposterum laboris huc aliquid opisve contulerit. Ad te vero, Vir Clarissime, omnis quæcumque publice futura est navatæ operæ gratia, redundabit. Nisi enim tu novæ industriæ tam eximium sive specimen sive instrumentum præbuisses, hujus certe editionis nemini cuiquam gratia deberetur.

CAROLI ROLLINI

ELOQUENTIÆ PROFESSORIS REGII

PRÆFATIO.

Fabius perutilis.

EX omnibus antiquis Scriptoribus, qui magis quam Fabius prodeſſe juventuti poſſit, vel ad excolenda præſtantiſſimis eloquentiæ præceptis ingenia, vel ad formandos optimis morum inſtitutis animos, neminem prorſus, niſi me forte amor ſuſcepti operis fallit, reperiri poſſe arbitror.

I. Ad eloquentiam *Qualis ſit Rhetorica Ariſtotelis.*

ATQUE ut ab arte dicendi, de qua potiſſimum hic agitur, initium ducam, fateor equidem ſcriptis ab Ariſtotele de Rhetorica libris nihil eſſe in hoc genere perfectius. Sic mentis humanæ ſenſus intimos reſerat felix naturæ indagator, ſic occultos illos meatus, quibus ad animum victrix penetrat oratio, pandit & explicat, ut quicumque aſſidue verſatus in ejus libris fuerit, huic omnia penitus eloquentiæ arcana patere videantur. Sed præterquamquod Græci ſermonis obſcuritas & inſolentia pleroſque arcet ab aditu præclari operis, rerum ipſarum difficultas, & illa præcipiendi ratio paulo abſtruſior, ſummam animi prudentiam judiciique maturitatem poſtulant, quæ nonniſi in magiſtris doctiſſimis occurrit, nedum ab imperitis adoleſcentibus exigi debeat.

Qualis Rhetorica Tullii.

Magis obvius, & ut ita dicam tractabilis, & tenellæ ætati longe accommodatior videtur Tullius. Nitida, facilis, & compta ejus oratio. Non ille, ut e vili Rhetorum officina tetricus dicendi magiſter, præcepta quædam vulgaria & contrita tradit ſermone agreſti atque horrido: ſed ut homo politus & elegans, veterique illa urbanitate limatus, omnia ſale ſuo, & lepôre, & ſuaviſſimis facetiis ſic aſpergit, ut, quanquam in libris quos de Rhetorica ſcripſit, nihil ſit omiſſum quod ad eloquentiam pertineat, paſſimque in iiſdem pelluceat collecta ex omni flore antiquitatis & cognitione artium præſtans eruditio, tamen totus ille ſermo ſimilior videatur jucundiſſimi inter confabulantes amicos colloquii, quam graviſſimæ inter homines eruditos diſputationis. At ipſa illa varietas dialogorum, quæ mire a tædio & ſatietate defendit orationem, nonnihil interdum obſcuritatis parit, ut difficile ſit, præſertim pueris, inter varias ac ſæpe diverſas diſputantium opiniones deprehendere quæ ſit vera Tullii ſententia. Sparſa inſuper huc & illuc præcepta, nec in certum digeſta ordinem, vix poſſunt in juſtum quoddam Rhetoricæ corpus coaleſcere, atque adeo prorſus ab uſu & conſuetudine ſcholarum abhorrent.

Rhetorica Fabii commendatur.

Fabius ſic caret omnibus hiſce incommodis, ut neutrius tamen virtutes deſideret. Ariſtotelicam ſubtilitatem ſic Tullianæ elegantiæ floſculis diſtinguit, ut & juventutem detinere ſuaviter, & exercere altiſſimam quoque eruditionem ac ſcientiam poſſit.

1. Perſpicuitate & ordine præceptorum.

AC PRÆCEPTA quidem ipſa ſi conſideremus, nemo unquam artis Rhetoricæ vim omnem ſic expreſſit, ſic oratorem complexus eſt univerſum. Hunc ille ab ipſis incunabulis ad ultimam uſque ſenectutem ita deducit, nullam ut ejus vitæ partem carere optimis documentis ſinat. Ubique mirus ordo rerum, mira ſeries & concinnitas. Sic pleraque inter ſe connexa & apta, ut aliud ex alio naſcatur ac pendeat, nec a propoſito quidquam aberret. Clare ac dilucide, quæ præcipua dos & virtus docentis, proponit omnia de quibus dicturus eſt, & in ſuas quidque partes accurate diſtribuit, cautus tamen vitare diligenter vitium illud conciſæ nimium & velut articuloſæ partitionis, quæ nimia ſubtilitatis affectatione in eamdem illam obſcuritatem recidit, contra quam reperta eſt.

2. Sanis dijudicandi regulis.

QUANQUAM non tam præcepta ipſa apud Fabium attendenda cenſeo, quæ illi cum cæteris Rhetorum communia ſunt, quam ſparſas per totum opus dijudicandi regulas, ad quas ſi adoleſcentes animum dirigant, optimis ſtatim ſanæ eloquentiæ elementis imbuantur. Quot enim ſint partes vel Rhetoricæ, vel orationis, quo tropi diſtent a figuris, quæ ſit teres, &, ut aiunt, quadrata periodus, & alia ejuſmodi plurima

plurima non sane multum ad summam eloquentiæ conferunt: quæ ut ignorare forsitan magistris turpe sit, ita scire non adeo præclarum. At nosse quo quidque eorum præstari modo possit; quando palam & aperte aggrediendus Judicis animus, quando furtim & quasi per cuniculos subeundus; ubi ostentandæ opes eloquentiæ, & explicanda omnis verborum ac sententiarum magnificentia; ubi adhibendus simplex & verecundus, qualis timidam veritatem decet, orationis candor; quem stylum postulet argumentorum pugnacitas, quem vis aut lenitas affectuum; salibus ac jocis, an viribus & gravitate utendum; denique aspere, an leniter; abundanter, an presse; magnifice, an subtiliter dicendum sit: hoc ad eloquentiam maximi momenti est: hoc egregie Fabius docet.

3. Styli elegantia.

NEC prudentissimi tantum Rhetoris partes agit, sed etiam facundissimi Oratoris. Expertus nimirum longo usu hoc imprimis curandum esse doctoribus, ut teneras adhuc mentes more nutricum mollius alant, & satiari velut quodam jucundioris disciplinæ lacte patiantur; nudasque illas & jejunas artes, præterquamquod odium sæpe faciunt studiorum, omnem succum ingenii bibere, nec pueris nocere minus, quam teneris plantis siccum & sine humore ullo solum; admiscuit præceptis suis quantum plurimum potuit nitoris & elegantiæ, ut ipsa jucunditate lectionis allecti lubentius ea discerent, & voluptate ad studium traherentur. Hinc crebræ illæ similitudines, quæ & lucem & gratiam præceptis non mediocrem afferunt. Hinc delectus ille simul & copia verborum optimorum & acrium sententiarum, quibus tota hæc Rhetorica conspergitur. Hinc denique mira illa figurarum varietas, quæ singulari acumine & quasi sale excitant animum: ita de horridis rebus nitida, de jejunis plena, de pervulgatis nova quædam est illius oratio. Enimvero illa sunt ejusmodi, ut non minus quam ipsa præstantissimorum oratorum lectio, alere facundiam, & vires augere eloquentiæ possint.

4. Optimis præceptionibus de ratione legendi auctores.

AT ipsa illa oratorum lectio quî prodesse possit, ubi melius quam apud Fabium discitur? Hanc studiorum partem, omnium procul dubio maxime frugiferam, & fingendis ad eloquentiam adolescentibus non modo perutilem, sed prorsus necessariam, e schola Rhetorum sic tunc pravæ consuetudinis imperiosa lex abegerat, ut illi præceptis tantummodo fusius explicandis, & præparandis ad declamandum juvenibus tempus omne contererent. Ut erat acri judicio Fabius, & utilia præferebat ambitiosis, sentiebat præcipuo studiorum fructu fraudari pueros, cum in omnibus fere minus præcepta valeant quam experimenta; dolebatque in rebus plerumque frivolis & inanibus operam illis & laborem perdi. Sed ut vulgo accidit, quamvis ipse aliter sentiret, corroboratæ longo usu & apud omnes receptæ consuetudini cogebatur invitus ac reluctans velut torrenti cedere.

Quæ sint Rhetoris partes in explicandis auctoribus.

At in libris suis ut obviam eat huic malo, non contentus monere sæpius hoc diligentiæ genus, quæ in explicandis auctoribus adhibetur, plus collaturum discentibus, quam omnes omnium artes; in illud passim toto opere incumbit, ut demonstret, quæ sit optima legendi auctores & interpretandi ratio. Explicare vim ac proprietatem cujusque vocis, verborum aut sententiarum elegantiam & acumen annotare, explanare historias, si quæ occurrant, veterum legum ac consuetudinum doctam obscuritatem diligenter ac curiose rimari; hæc quidem omnia minime spernit Fabius, sed multum infra Rhetoris officium arbitratur.

Hujus præcipuas partes esse existimat docere discipulos, quæ sit vera & incorrupta eloquentiæ sanitas, in qua naturalis insit non fucatus nitor; quam sæpe occurrat in orationibus latens consilium, & occulta calliditas; qua arte sensim ac leniter irrepat orator in mentes audientium, qua luce ac brevitate narret, qua vi nervos argumentorum intendat, qua solertia ictus adversarii vel ipse eludat prudenter, vel in eum fortiter retorqueat; quemadmodum dominetur in affectibus, & modo impetu facto irrumpat in animos, modo eosdem tanta jucunditate demulceat, ut ipsa illa quæ extorquet, impetrare eum credas, & judex non rapi videatur, sed ultro sequi.

Tali lectione formatur judicium.

Crebra & iterata ejusmodi lectione, qua non leviter transcurrunt optimos auctores, sed eos penitus introspiciunt, &, quantum virtutis habeant, intentis oculis studiose scrutantur, accedit juvenibus limatum, & acre, & intelligens judicium. Assuescunt in legendo nihil omittere, sive quod in inventione, sive quod in elocutione observandum sit: artem orationis intimam, quæ plerumque latet, (& vero desineret ars esse, si appareret) sagaciter odorantur: sentiunt, judicio quasi gustu intus admonente, quæ in optimis scriptoribus maxime extant & eminent, & cur ea excellant. Ipsa

m

etiam, si qua sint, vitia dèpreheodunt, nec unquam se inani verborum strepitu decipi & vano sententiarum fulgore patiuntur.

Ciceronis lectio, optima Rhetorica. Hæc vera esse experientur adolescentes, si orationes Ciceronis legere maluerint; quam in commentariis Rhetorum consenescere. Hoc est enim certissimum & præstantissimum præceptorum genus, summi illius viri & io omnibus oratoriis virtutibus eminentissimi diligens observatio. Hunc igitur, auctore Fabio, spectent: hoc sibi proponant exemplum: tuncque se valde profecisse sciant, cum illis Cicero valde placebit.

Universitatis Parisiensis laus. Atque ego oon possum hic non vehementer gratulari Academiæ Parisiensi, apud quam multis jam abhinc aonis invaluit laudabilis illa consuetudo, quam Fabius tantopere commendat. Personant certatim gymnasia illius omnia erudito strepitu adolescentium in singulis scholis Græcos, Latinosque auctores quam plurimos, non minore judicii quam memoriæ laude, explanantium. Et vero quem fructum speres a publicis scholis, si per totum anni curriculum liber unus aut alter Virgilii & Livii, aut perbrevis una Ciceronis oratio perlegatur? Qui poterunt adolescentes sibi parare vim & copiam verborum optimorum, unde tanquam e penu & reposito thesauro sumant quæ ad scribendum necessaria sunt, nisi lectione multa & idonea copiosam sibi supellectilem collegerint? Qui poterunt sibi ipsis inducere rectam eloquentiæ formam, nisi assidua meditatione præstantissimi cujusque scriptoris suos imbuerint animos, & inde quasi colorem duxerint? Hujus autem in legendo & judicando solertiæ inter antiquos optimus, imo (pene dixerim) unicus magister Fabius.

5. Saluberrimis remediis contra corruptum dicendi genus. PRÆCIPUUM quippe illius in scribendis hisce libris, quantum ex toto opere conjicitur, consilium fuit, ut imbutos jam ac corruptos pravis judiciis suorum animos, magisque ac magis quotidie a recta dicendi via aberrantes, ad meliorem, ut ita dicam, frugem, & ad saniora consilia revocaret.

Augusti tempore vigebat sana eloquentia. Ferax eminentium in singulis artibus ingeniorum aurea illa ætas nascentis Augusti perductam ad summum culmen (quantum quidem humanæ res patiuntur) eloquentiam viderat. Quamlibet varia fuerit illius temporis oratorum velut indoles, diversique orationis vultus, in omnibus tamen eamdem sanitatem eloquentiæ, & quamdam judicii ac voluntatis similitudinem & cognationem agnoscas. Inerat illis species ac venustas, nun adornata cincinnis, aut fuco illita, aur muliebribus quæsita pigmentis; sed, qualis ex integra valetudine efflorescit, nativo quodam colore & succo tincta, sanguine & viribus nitens, plena denique masculæ cujusdam & incorruptæ dignitatis.

Seneca cœpit inclinare eloquentiam. At paulatim labi visa est, & diffluere, & prorsus ab antiquo more & coltu degenerare eloquentia, omnemque illam rectæ & integræ dictionis salubritatem perdere. Qua labe Romanos Seneca præsertim infecit, vir multis quidem virtutibus clarus, facilitate inventionis, ubertate doctrinæ, sententiis, figuris, beatissima rerum verborumque copia; sed nimium amator ingenii sui, cui utinam temperare quam indulgere maluisset, eoque periculosior, quod uonnisi dulcibus abundat vitiis. Apud eum scatent omnia sententiis: sed densitas earum, ut in satis omnibus fructibusque arborum accidit, sibi obstat invicem: & in tanta copia, quæ est sine delectu, multas necesse est excidere leves, frigidas, ineptas. Quia lucere totam ubique orationem voluit, lumina illa non flammæ, sed scintillis inter fumum emicantibus similia dixeris. Minuti passim corruptique sensiculi; quibus & rerum pondus frangitur, & nimium concisa ac velut soluta subsultat oratio, e singulis non membris, sed frustis collata. Ita nocent apud illum ipsæ præsertim virtutes, ultra modum expetitæ: omnium in eloquentia vitiorum pessimum, quoties ingenium judicio caret, & specie boni fallitur. Nam cætera cum virentur, hoc petitur.

Mox ea prorsus degeneravit. Ut autem sunt prona in deterius hominum ingenia, & pravi dociliora quam recti, mala contagione novum hoc dicendi genus totam illico iovasit urbem. Juvenes, spretis veteribus, quos ille diversi nempe sibi conscius generis non destiterat lacessere, ad uoius Senecæ imitationem compositi, illiusque præsertim vitiorum amatores, tantum ab illo defluxerunt, quantum ipse ab antiquis descenderat. Sordere cœpit purus inaffectatæ simplicitatis nitor, & quidquid natura dictasset. Non jam placuit nisi picta, & translucida, & versicolor oratio. Neglecta rerum cura est, ut haberetur ratio verborum, quibus hoc unum tamen attributum a natura officium est, servire sensibus. Flosculis ac sententiolis respersa temere omnia. Quasi lege sancitum fuit, ut omnis locus, omnis sensus, in fine sermonis acumine feriret aurem: turpe autem ac prope nefas habitum respirare ullo loco, qui acclamationem non peteret.

Gliscenti Toto opere Fabius corruptum illud & fractum omnibus vitiis dicendi genus revo-

care ad severiora judicia contendit. Non ille quidem culte & ornate dicentibus inimicum se profitetur, ut satis scripta ejus declarant, omni qua par est gratia & venere nitentia : imo hac in re, ut & in cæteris omnibus, Tullium adolescentibus imitandum proponit, qui cum omnia utilitati, tum partem quamdam delectationi dabat; cum & ipsam se rem agere diceret (agebat autem maxime) litigatoris; nam hoc ipso proderat, quod placebat. Sed præcipit ut ornatus ille sit modestior, materiæ personisque accommodatus, omnique fastu & ostentatione careat : in primis autem ut nihil agat orator ipsius tantum ornatus gratia, nec unquam speciem orationis ab utilitate caussæ sejungat. Nam plerosque præsentis cupido laudis a proposito abducit. Non quærunt, quæ caussæ prosint, sed quæ famam augeant; nec tam fortibus quam fulgentibus armis curant prœliari.

huic malo Fabius obstitit.

Ornatûs nimiam luxuriem amputavit.

Esto, sibi ipse tunc paulo plus indulgeat orator, cum non ad victoriam, sed ad solum finem laudis & gloriæ tendit. At ubi res agitur, & vera dimicatio est, ultimus sit famæ locus. Caussa laudetur potius quam patronus. Cogitet esse hominis improbi, atque etiam prævaricatoris, de plausu magis quam de rei eventu laborare; audeatque se ipse tantisper oblivisci, dum litigatoris salus in tuto sit. Quanquam minus cupidis opinionis plus fructus venit, & spreta in tempore gloria, mox cum fœnore cumulatior redit. Quædam enim non dum fiunt laudantur, sed cum facta sunt : nec est orationis vera laus, nisi cum finita est.

Ultima sit patrono famæ cura.

Immoror in hac parte diutius, quia & ipse Fabius, cujus quantum in me est & sententias & verba ipsa usurpare non vereor, nihil in toto opere fusius ac sæpius tractat, & nostros quoque juvenes præmuniendos censeo adversus hanc labem, quæ nostri etiam temporis nonnullos oratores infecit. Nos enim in omnia vitiorum deliciarumque genera ipsa quoque ratione dicendi deflex mus. Atque ut de forensi eloquentia taceam, quæ tamen plus modestiæ & sobrietatis retinuit, quis non miretur ac doleat in sacra etiam pulpita irrupisse hanc dicendi lasciviam & luxuriem, quæ ne profanis quidem oratoribus permittatur? Scio multos esse qui de divinis rebus digne Deo disserant, *magnifice sapientiam tractantes*, nec cauponantes aut *adulterantes verbum Dei*. Sed de aliis loquor.

Adversus eadem vitia præmuniendi nunc adolescentes.

2. Mac. 2. 9

2. Cor. 2. 17.

An ejusmodi conciones, ubi vertuntur gravissima rerum æternarum momenta, lætum decet & hilare dicendi genus, quod aut puerilibus sententiolis lasciviat, aut cachinnis, si leviter excutiantur, flosculis niteat? An quisquam sanæ mentis ferat oratorem, ubi salus aut pernicies audientium agitur, curiose verba aucupantem, in dimetiendis syllabis componendisque vocibus occupatum, congerentem studiose antitheta, ut aurium voluptati serviat, anxiumque de fama ingenii, & cui esse diserto vacet? Commoveaturne quisquam illius adhortationibus aut increpationibus, quem tumidum, ac sui jactantem, & ambitiosum institorem eloquentiæ in tanto suo & aliorum discrimine videat? Quo fugerit interim ardor ille & impetus animi, quo flagrare ipse & inflammari debet, qui cæteros cupit incendere? Non perdant hæc omnia necessarium de tantis rebus ac periculis agenti affectus & solicitudinis colorem?

Conciones sacræ non admittunt tam lætum dicendi genus.

Contingit multis concionatoribus, quia non satis cogitant plerosque audientium, etiam eos qui in cæteris eruditi videntur, sæpe in rebus divinis infantes esse & novitios; contingit illis, inquam, ut, dum magna tantum & sublimia affectant, aut bene sonantes numeros nimis studiose consectantur, *facti velut æs sonans aut cymbalum tinniens*, aut potius *quasi carmen musicum quod suavi dulcique sono canitur*, nihil præter canoros strepitus & confusas voces edant, quibus aures fortasse mulceantur. Ita plerique ex illis concionibus, quo tanquam ad pingue convivium a patrefamilias invitati venerant ut cibo veritatis se explerent, vacui & inanes revertuntur, pictisque illis epulis non pasti sed illusi, integram & jejunam famem domum referunt. *Parvuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.*

1. Cor. 13. 1

Ezech. 33. 32.

Thren. 4. 4.

Neque hæc a me ideo dicuntur, ut a sacris concionibus exclusum omnem ornatum velim. Usus orationis non in hoc repertus est, ut tantum cognoscant auditores, sed aliquanto magis ut consentiant. Quæ autem libenter audiunt, ea & magis attendunt, & facilius credunt : plerumque delectatione capiuntur : nonnunquam admiratione auferuntur. Habeatur itaque ratio hujus humanæ infirmitatis. Non sit oratio neglecta & horrida, hoc & illuc temere errans, ejusdem ubique formæ & velut unius soni; ne & contemptum oratoris, & divini ipsius verbi satietatem ac fastidium creet. Meminerimus deberi hanc & rebus ipsis, & auditoribus reverentiam, ut nihil ad eos nisi accuratissimum, & quam fieri poterit diligentissime præparatum afferamus. Excitetur subinde oratio illis minime vulgaribus sententiis ac figuris, quæ convertant in se auditorem, nec lan-

Aliquem tamen ornatum postulant.

guere patiantur, & faciant audiendi sitim. Detur etiam aliquid aurium judicio, nitidius aliquid & numerosius postulantium; quoniam penetrare altius in animum non possunt, quæ statim in aure quasi in vestibulo offendunt.

Qualis debeat esse ille ornatus.

Sed ornatus ille virilis, fortis, & sanctus sit. Omnia potius ab argumento, quam ab oratore profecta credantur. Sublimitas ipsa rerum ac magnificentia nobiles quoque sententias ac figuras pariat. Ac ne illis quidem etiam necessariis ornamentis aut nimium indulgeat orator, aut etiam ullatenus confidat, *ut non evacuetur crux Christi.* (1. Cor. 1, 17.) Grande nefas ac piaculum ducat, vel leviter de fama ingenii solicitum esse, ubi agatur æterna populorum salus. Cogitet se *pro Christo legatione fungi*: apud nos *pauperes evangelizari*: *pauperum esse regnum cælorum*: atque adeo se maxime pauperibus esse debitorem. (2. Cor. 5. 20. Matth. 11. 5. Matth. 5. 3.)

Prima sit virtus perspicuitas.

Itaque prima sit illi virtus perspicuitas. Id propositum habeat, non ut intelligere possit auditor, sed ne omnino possit non intelligere: quod quidem non consequetur, nisi tam clara fuerint quæ dicet, ut in animum ejus oratio, ut sol in oculos, etiamsi in eam non intendatur, incurrat.

Scriptæ orationes nitidiorem cultum patiuntur.

Scriptæ fortasse orationes, præsertim illæ quæ ad pompam & ostentationem comparantur, melius admittant tersum illud, & limatum, & crebris luminibus micans dicendi genus, quale nunc maxime dominatur. Nam, ut ipse Fabius animadvertit, (Lib. 12. c. 10.) acres illas vibrantesque sententias, dum rem contineant, & copia non redundent, quis utiles neget? Feriunt animum, & uno ictu frequenter impellunt; & ipsa brevitate magis hærent, & dictione persuadent. At illa sententiarum abrupta brevitas, qua nihil apud vacuas aures atque eruditas potest esse perfectius, & quæ otiosum lectorem fortasse minus fallat, (libera enim lectio est, nec actionis impetu rapimur) apud occupatos sæpe variis cogitationibus homines, & plerumque ineruditos inprimis evitanda est; rapide enim transvolat audientem, nec dum repetatur exspectat, nihilque aliud præter inanem jucundioris soni memoriam relinquit.

Optima oratio, quæ & grata doctis, & plana imperitis.

Quanquam, ut ego quod sentio libere fatear, omne punctum tulisse mihi videtur oratio, etiam scripta, quæ, qualis est semper Tullii, & doctis probabilis, & plana imperitis erit; quæ sic ingeniose limata fuerit, ut ad eam intelligendam opus tamen non sit ingenio; sic omni venere & gratia abundet, ut præ se ferat felicissimam facilitatem; sic arte & studio sit concinna, ut ab ipsa natura fluere illaborata videatur. Optima enim minime accersita sunt, & simplicibus atque ab ipsa veritate profectis similia. Sed plerique ista fastidiunt, tanquam sermonis quotidiani sint; & perire suum laborem atque ingenium putant, nisi statim appareat; nec attendunt, nihil in eloquentia, ut perfectius, sic etiam difficilius esse, quam id quod dicturos se omnes fuisse putant, postquam audierunt: *Ut sibi quivis speret idem, sudet multum frustraque laboret, ausus idem.* (Horat. de Arte Poetica.)

Sed vereor ne me longius abduxerit hæc ad juvenes nostros de vitandis corruptæ eloquentiæ vitiis commonitio: nunc iidem paucis docendi, quantum ad fingendos mores prodesse possit Fabius.

II.

Fabius perutilis ad mores.

NON sine causa proditum est, ut quisque vivat, ita etiam dicere. Loquuntur plerumque homines perinde ut affecti sunt, optimusque animi secretorum testis & index sermo ipse.

Se ipse in libris suis depinxit.

Hoc certe Fabio maxime contigit. In scriptis ejus, tanquam in speculo, vivam mentis illius imaginem facile deprehendas. Mirus apparet ubique sinceritatis candor, & blanda conciliatrix animorum modestia, ab omni fastu & ostentatione longe abhorrens. Inest tanta illius gravitati aspersa comitas, tam suavis summæ eruditioni adjunctus urbanitatis lepos, ut, licet non possis non vehementer admirari hominis doctrinam & ingenium, magis tamen ames indolem.

Qualis debeat esse præceptor.

Dum vivis coloribus boni præceptoris speciem adumbrat, ipse non cogitans expressit suam. Scias sentire eum quæ dicit. Morum quam studiorum longe antiquior (Lib. 2. c. 2.) illi cura, multoque potior apud illum ratio vivendi honeste, quam vel optime dicendi. Neque vero usquam oratorem discernit a viro bono, aut eloquentiam a virtute separat, ratus, si vis illa dicendi malitiam instruxerit, nihil perniciosius fore, pessimeque illius magistros de rebus humanis merituros, si latroni comparent hæc arma, non militi. Vere parentis erga discipulos suos animum induit, patiens in docendo, in emendando non acerbus; nec tristi austeritate sibi odium pariens, nec dissoluta comitate contemptum; minime iracundus, aut sui impotens, nec tamen eorum, quæ corrigenda sunt, connivens dissimulator; solers peccata prævertere potius, quam punire; (Lib. 1. c. 3.) longe alienus ab illa illiberali consuetudine cædendi pueros, quæ plerumque & studiorum & magistri odium affert; sicque existimans, ad emendanda vitia plus lenitate & patientia, quam objurgatione & plagis profici.

Pauca

Quales discipuli. Lib. 2. cap. 10. *Qui praeceptorem sancti voluere parentis esse loco.* Juven. Lib. 1. c. 3.

Pauca tradit de discipulorum nfficiis, sed quæ nunquam debeant ab eorum animis effluere. Id unum eos admonet, ut præceptores suos non minus quam ipsa studia ament; & parentes esse, non quidem corporum, sed mentium credant. Sic enim eos libenter audient, emendati non irascentur, laudati gaudebunt, ut sint charissimi, atque etiam familiaritet amici, studio merebuntur, in ipsos denique cœtus schnlarum læti & alacres convenient. Vult idem dari sibi puerum, quem laus excitet, quem gloria juvet, qui victus fleat; quem vel levissima objurgatio acrius mordeat, quam gravissimæ pœnæ; qui non imperio & metu, sed amore officii & magistri, ad laborem feratur. Studium enim discendi, voluntate, quæ cogi non potest, constat.

Qualis educatio puerorum. Lib. 1. c. 1. & 2.

Ea vero de educandis pueris præcipit, quæ parentibus etiam Christianis injicere pudorem debeant. Quoniam natura tenacissimi sumus eorum, quæ rudibus annis percepimus, & hæc ipsa magis pertinaciter hærent, quæ deteriora sunt; ab ipsis puerorum adhuc vagientium cunis prudenter amovet quidquid teneras illorum mentes inficere vel leviter possit, acremque tunc maxime parentibus diligentiam imperat formandi custodiendique in ætate prima pudoris; ne mollior illa educatio, quam indulgentiam vocant, quaque statim infantia deliciis solvitur, nervos omnes & mentis & corporis elidat. Nihil audiri in paterna domo, nihil spectari vult, quod possit obesse infantibus; ne discant hæc miseri, antequam sciant vitia esse. Protinus ne quid cupide, ne quid improbe, ne quid impotenter faciant pueri, cavere diligenter parentes & magistros jubet. Si enim hæc vitia ætate & consuetudine obdurescant, frangas potius quam corrigas.

Maxima debetur puero reverentia. Juven.

Proposita pueris ad scribendum exempla utile quid habeant. Lib. 1. c. 1.

Nullum ratus vacare spatium temporis oportere a cura fingendi mores, præcipit, cum scribere nomina puer incipiet; ne hanc nperam in vocabulis vulgaribus & forte ocurrentibus perdat, iique versus qni aut ad imitationem scribendi, aut ad memoriæ exercitationem prnponentur, non otiosas sententias habeant, sed honestum aliquid monentes. Prosequitur enim hæc memoria in senectutem, & impressa animo rudi usque ad mores proficit. Quid igitur censuisset de sacris codicibus, qui *verba æternæ vitæ* continent, si ejus animo hæc divina lux affulsisset?

Auctores obscœni ne legantur. Lib. 1. c. 7.

Cum agit de lectione auctorum, fatetur hanc pattem studiorum admonitione magna egere, inprimis ut teneræ mentes, tracturæque altius quidquid rudibus & omnium ignaris insederit, non nmdn quæ diserta, sed vel magis quæ honesta sunt, discant. Qui licentius scripsere, eos vel prorsus a suis discipulis amovet, vel certe ad firmius ætatis robur reservat, cum mores in tuto fuerint. Nnn auctores modo; sed etiam partes operum eligit. *Horatium in quibusdam*, inquit, *nolim interpretari.* Operæ pretium est hominem Ethnicum sic loquentem audire Christianos scriptores & magistros, qui elegantiæ quam pudoris studiosiores, incautis adolescentibus propinare non verentur hoc periculosius venenum quo dulcius. Maximam certe gratiam habere debemus eis, qui pietati simul & doctrinæ consulentes, plerosque auctorum Latinorum non solum accuratissimis illustrarunt notis, sed etiam ab omni labe, quantum fieri potest, sic purgarunt, nihil ut fere amplius ab ipsorum lectione castis auribus & animis timendum esse videatur.

Effeminata Musica & pronunciatio vetetur. Lib. 1. c. 8. & 10.

Auctor est puetis, ut formandæ vocis causa Musicam discant, non eam quæ nunc, ait, in scenis effeminata, & impudicis modis fracta, si quid in nobis virilis roboris manebat, excidit; sed qua laudes fortium canebantur, quaque & ipsi fortes canebant. Ad pronunciandi scientiam formetur puer, at nec vitia ebrietatis effingat, nec servili vertulitate imbuatur, nec amoris, avaritiæ, metus discat affectum. Nam frequens imitatio transit in mores. Qui sic loquitur ac sentit, an pateretur obscœnis canticis strepere Christianas domos; legi privatim, aut palam pronunciari refertas tenerrimis affectibus tragœdias; aut etiam dari in theatro adolescentibus magistros & socios saltitandi ac declamandi, comœdos, mimos, scurras, balatrones, & cæteras id genus publicas pestes pudoris & honestatis?

De delectu præceptoris. *Res nulla minoris constabit patri quam filius.* Juvenal. Lib. 1. c. 1. 2. Lib. 2. c. 2.

Quid autem de magistri delectu statuat Fabius, discant parentes Christiani, quibus qui minimo sumptu constat, optimus is viderur; aut obvius quisque sufficit; aut nonnisi comptus, & elegans, & politulus quæritur; aut obsoleta eruditione hirsutus maxime placet. Jubet diligenti studio eligi *præceptorem sanctissimum quemque*, (cujus rei, inquit, præcipua prudentibus cura) a quo juvenis mores primum, mox eloquentiam discat, quæ male sine moribus discitur; cujus disciplinæ severitas, pudor inprimis & castitas cnnstet, ut & teneriores annos ab injuria sanctitas docentis custodiat, & ferociores a licentia gravitas deterreat; a quo puer nihil audiat nisi profuturum, nihil discat quod nescisse rectius fuerit. Plurimum illi de honesto ac bono sermonem esse vult, quia licet aliunde præcepta & exempla suppetant, tamen viva illa

vox alit plenius, præcipueque præceptoris, quem discipuli, si modo recte sunt instituti, & amant, & verentur.

De officiis patroni. Lib. 12 c. 7. Infinitus sim, si, quæ in his libris occurrunt ad fingendos mores, velim colligere. Si nostro auctori creditur, numquam patronus ad dicendum accedet cupiditate laudis & gloriæ adductus, multo minus spe mercedis & lucri. Quod numquam apud nos in disceptationem veniret, fuse apud Fabium tractatur; gratisne semper oratori agendum sit. Paciscendi quidem ille piraticus mos, & imponentium periculis pretia procul abominanda negotiatio, longe ab illo aberit. Si sufficientia sibi (modica autem hæc sunt) possidebit, turpe ducet vendere operam, & sordido quæstu elevare tanti beneficii auctoritatem. Non defendet ille nisi viros bonos, numquam injusta tuebitur sciens, nec portum illum eloquentiæ salutarem etiam piratis patefaciet.

Lib. 12. c. 8. 9. Ante omnia liberum dabit iis, quorum negotia suscipiet, tempus ac locum, quamlibet verbose res suas exponant; memor scilicet supervacua cum tædio audiri, necessaria cum periculo subtrahi: nec adeo pluribus se caussis onerari sinet, quam quas tueri optime possit. Litis omne instrumentum per se ipse diligenter scrutabitur, nec ad id sequestram alterius fidem & operam adhibebit.

Lib. 12. c. 9. Numquam a viro bono in rabulam latratoremque conversus, caninam, ut aiunt, eloquentiam asperis maledictis exercebit. Turpis hæc voluptas, & inhumana, & nulli audientium bono grata, a litigatoribus quidem frequenter exigitur, qui ultionem malunt quam defensionem: at, si quid modo liberi sanguinis habeat, non sustinebit petulans esse ad alterius arbitrium; tantumque aberit ut imitetur eos, qui conviciis implent vacua caussarum, iisque sæpe fictis, modo sit materia ingenii, mereaturque clamorem dum dicitur, ut ne vera quidem sit objecturus, nisi id prorsus caussæ necessitas exigat.

Fabii egregiæ virtutes. QUID EST fere quod nos Christiana doctrina exculti ad hæc Fabii præcepta possimus adjicere, si tamen tam rigidæ & austeræ disciplinæ suscipere ipsi patrocinium audeamus? Quid tali virtutis indole perfectius, quid amabilius cogitari potest? Quæ laus modestiæ, pudoris, probitatis, abstinentiæ, justitiæ deesse ipsi videtur? Si quæ humanæ dotes inæstimabile Fidei donum mereri possint, quis illa dignior quam Fabius?

Ejusdem vitia. Caruit tamen pretiosa illa luce veritatis: imo sponte obviam occurrenti, & ad se se ultro invitanti oculos occlusit pertinaciter, suasque illi tenebras prætulit. Accitus in eam [a] domum, quæ tota Christi bono odore fragrabat, quæ puris Evangelicæ *Christianæ religionis contemptus.* doctrinæ irrigata fontibus nonnisi Pauli & Apostolorum verbis personabat, quæ inter summas opes inops, & in celso humanarum dignitatum culmine Christiane humilis, etiam in sexu fragili sui cruoris bene prodigos martyres tuendæ religioni dare meruit; ipse Christiani nominis si non hostis, at certe contemptor, & incuriosus, *Lib. 3. c. 7.* ausus est *primum Judaicæ superstitionis auctorem*, hoc est, vel latorem antiquæ legis Moysen, vel potius, ut tunc loquebantur, Christum ipsum, *tanquam perniciosam ceteris gentem contraxisset*, contumeliose insequi.

Turpis adulatio erga Domitianum. Lib. 4. Præf. Quid commemorem illam vix in tali viro credibilem turpissimæ adulationis ignaviam, qua Imperatorem, generis humani dedecus, omni flagitiorum ac libidinum & crudelitatis genere infamem, ut censorem sanctissimum, atque etiam, nequid ignominiosæ assentationi deesset, ut cœleste Numen, populorum omnium non admirationi solum, sed etiam adorationi proposuit? *Impia doloris acerbitas. Lib. 6. Præf.* Quid impiam illam doloris acerbitatem in suorum immatura morte liberorum referam, quæ eo erumpit, ut ipsos etiam (quos tales opinabatur) incuset Deos, nullamque terras amplius despicere providentiam testetur? En quo recidunt sine Christo hominum Ethnicorum eminentissimæ virtutes. Fatendum tamen, occurrere in Fabio permulta, quibus ad honeste vivendum adolescentes informentur, nec ullum esse ex antiquis auctoribus, qui plus ad fingendos mores conferre possit.

III. *Quæ spectent hanc (scil. Rollini) editionem Fabii.* QUI IGITUR contigit tot clarum titulis auctorem, fuisse hactenus & in publicis scholis velut hospitem ac peregrinum, & in cæterorum hominum manibus adeo infrequentem? Non sane incusari potest nec in magistris negligentia sui officii, nec in aliis incuria rerum optimarum. Nunquam forte acrius, quam nunc in Academia Parisiensi, studia viguerunt: nulla ætas quam nostra fuit literarum & politioris humanitatis studiosior. Imputandum illud ipsi Fabio, nec vitio dandum.

Occurrunt in ejus scriptis vel ab ipso initio tot salebræ & asperitates, ad quas

[a] Domus ac familia Clementis Consulis, cujus liberorum educatio commissa Quinctiliano fuerat, Christianæ religionis professione claruit, pluresque Sanctos ac Martyres protulit, Clementem ipsum, & utramque Domitillam.

ſtatim velut ad ſcopulum lectoris animus offendit, ut mirum non ſit pleroſque ab illorum lectione deterreri. Rhetorica, cui per plurimos annos operam dabant juvenes, ſic fere in ſcholis apud illos tractabatur, ut olim apud nos Philoſophia. Cum tunc multa eſſet inter Rhetoras de arte dicendi controverſia, ſententiarum varietas, & in magnam rerum tenuitatem deſcenderent; eorum præceptis inerant neceſſario plurimæ ſubtilitates, quæ nunc non poſſunt faſtidium non movere. Præterea multa ſunt abſtruſiora & difficiliora, quæ ut per omnes numeros penitus cognoſcere, ad ſummam ſcientiæ tunc neceſſarium erat, ita nunc incipientibus brevius ac ſimplicius tradi magis convenit.

Hæc ego, & alia ejuſmodi, quæ ob nimiam obſcuritatem pleroſque offendunt, amputanda cenſui, ipſo, ni fallor, non vehementer refragante Fabio. Pluribus enim locis admonet, non eſſe tot præceptis obruendos juvenes, ne difficultate inſtitutionis tam longæ atque perplexæ deterreantur, & quo tempore præcipue alenda ingenia atque indulgentia quadam enutrienda ſunt, aſperiorum tractatu rerum atterantur. *Eligat itaque* (hoc ipſe in alia re ſuadet) *peritus ille præceptor ex omnibus optima.*

Non eram neſcius, cum id opus aggreſſus ſum, fore ut hic noſter labor in varias reprehenſiones incurreret. Quibuſdam enim, & iis plerumque maxime eruditis, totum hoc diſplicet auctores edendi genus, quo aliquid ex eorum ſcriptis reciditur. Neque hi ſane, dum ita ſentiunt, ratione prorſus & judicio carent. Poſtulo tamen ab iis enixe primo, quod æquitatis eſt, ne me inauditum damnent; tum, quod erit eorum humanitatis & benevolentiæ, ut, etiamſi minus rem ipſam probent, aliquam tamen optimæ voluntatis meæ rationem habeant.

Cum me totum hactenus meamque omnem induſtriam inſtituendæ optimis artibus juventuti impendiſſem, mei quoque otii fructus eidem conſecrandos exiſtimavi. Dolebam jampridem non poſſe in manus adoleſcentium tradi Fabium, memineramque olim me, dum Rhethoricam in Academia Pariſienſi profiterer, ſæpius optaſſe, ut non alio Rhetore diſcipuli noſtri quam Fabio uterentur. Ecquem enim meliorem ex antiquis haberent & dicendi præceptorem, & vivendi? Hos ſenſus, ut alia omnia, a clariſſimo viro hauſeram, quo in Rhetorica præſtantiſſimo magiſtro, & in omni reliqua vita optimo patre uſus ſum. Nec dubito quin cæteri Eloquentiæ profeſſores, ut ſunt acri judicio non minus quam ingenio præditi, etiamnum idem quoque ſentiant. Non male igitur & de adoleſcentibus, & de magiſtris, & de literis ipſis meriturus mihi videbar, ſi poſſem efficere ut, reciſis illis velut ſpinis & ſentibus, quæ hactenus iter ad Fabium juventuti obſtruxerant, aditus in poſterum pateret omnibus ad amœnos illos & elegantes eloquentiæ hortos, omni florum & fructuum genere abundantes.

Habebam quoque in animo amantibus bonarum artium doctis viris & claris magiſtratibus hanc præſtare operam, ut, cum duris litigantium clamoribus & conviciis liberati ex urbe, tanquam e vinculis, ad villas ſuas evolant, peregrinationis ſuæ & ruſticationis ſocium haberent Fabium, ſed ſupervacuis exoneratum ſarcinulis, ſicque ad iter magis expeditum ac levem. Qui ſi jejunis diſputationum concertationibus aures præſertim tam delicatas raderet, verebar ne, ut parum jucundus in illo ruris otio comes, forſitan contumelioſe dimitteretur.

Denique non diffitebor, me etiam in hoc opere ſuſcipiendo conſuluiſſe vires meas. Si totum Fabium longis & eruditis interpretationibus illuſtrari oportuiſſet, quales in Rhetoricam Ariſtotelis & Tullii habemus, quod fortaſſe optandum erat, ſenſi me tanto oneri longe imparem. Nec ambitioſæ modeſtiæ velo ſegnem inertiam tegi quiſquam putet. Devoraſſem lubens difficultates omnes ac moleſtias tam ardui operis, ſi non viribus meis atque ingenio majus viſum eſſet, & juvandæ in ſtudiis artium juventutis propoſito meo prorſus alienum.

Totum igitur in hoc laborem impendi, ut ad legendum Fabium allicerentur homines, & eſſet aliqua demum præſtans Rhetorica, quæ ſtudioſis eloquentiæ adoleſcentibus poſſet proponi. Hac mente e libris iſtis recidi quæcumque minus neceſſaria mihi viſa ſunt, hoc eſt quartam fere totius operis partem: ſpe certiſſima nixus fore ut, deterſo obſoletæ artis ac vetuſtatis ſqualore, Fabii labor noſtro ævo & judicio accommodatus longe clarius eniteſceret. Triplici tamen ſignorum genere lectorem admonendum cenſui, nunc pauciores aliquot verſus, nunc multo plures, nunc integra etiam capita omitti.

Nec quiſquam exiſtimet Rhetoricam hanc, etiam qualem nunc edimus, longiorem fore, quam quæ tradi adoleſcentibus, & doceri in publicis ſcholis facile poſſit. Si

biennium Rhetoricæ impendatur, (& vero an potest brevius temporis spatium dari studio rei ut pulcherrimæ omnium, sic etiam difficillimæ ?) totos duodecim Fabii libros poterunt adolescentes, prælegente magistro, evolvere. Sin (ut est nunc festina & præceps in promovendis liberis parentum ambitio, nec timent cruda in forum & curiam propellere suorum ingenia) unius anni curriculo hæc studia terminentur, poterunt in schola omitti plura, præclara quidem illa, sed quæ ad Rhetoricam proprie non pertinent, eaque privatis lectionibus reservari. Tales sunt, quibusdam exceptis, primi duo libri, & postremi tres: nec pauca ejusmodi in reliquis occurrent, quæ facile prudentes magistri observabunt.

Singulis capitibus præfixi summam eorum, quæ in iis continentur. Accuratissimis quam potui distinctionibus singula præcepta interpunxi, ut sic discreta a se invicem & disjuncta haberent plus lucis ac perspicuitatis, & legentem, oblatis pluribus interquiescendi invitamentis, minus fatigarent: qui ordo non id solum præstat, ut clariora fiant quæ dicuntur, rebus velut ex turba extractis; sed oculos quoque & animum certo singularum partium fine reficit.

Cum exempla a Fabio afferuntur, loca unde ducta sunt, citatis etiam, quo facilius ad ea recurri possit, numeris aut versibus, ad marginem apposui, paucis omissis, quæ vel non extant, vel mihi exciderunt. Ubi Cicero eadem præcepta tractat quæ Fabius, id plerumque diligenter annotavi, ut hæc secum invicem conferri possint: nec, brevitatis caussâ, ab illius operibus distinxi Rhetoricorum ad Herennium libros, quamvis sint incerti auctoris, vel potius, ut ipse Fabius innuit, Cornificii.

Ad enodandas difficultates, quæ non paucæ occurrunt, breves Interpretum notas, ac præcipue Turnebi, si tamen illius sunt, singulorum nomine apposito, adhibui: ratus nimirum, reperto quod est optimum, qui quærit aliud, pejus velle: nec illis unquam inserui meas, nisi cum erranti mihi in tenebris, & velut obscura nocte deprehenso, duces illi defuerunt.

Eruditissimos ex Academia nostra Parisiensi, & aliunde etiam quam licuit plurimos consului, quorum prudentissimis admonitionibus non mediocriter me adjutum esse libentissime fateor, inprimis autem doctissimi Culturii, qui mihi & perveteris amicitiæ vinculo & fraterna quadam eorumdem honorum ac munerum societate conjunctissimus, non solum patientissimas aures præbuit in audiendo hocce opusculo, sed, ut est in Rhetoricæ præceptis versatissimus, & perpolitus omni genere eruditionis, ad expediendas Fabii difficultates maximo fuit adjumento.

Non dissimulabo tamen plurimas adhuc superesse obscuritatum ambages, ex quibus, tot licet præsidiis adjutus, extricare me nequaquam valuerim: quibus in locis nihil potui aliud, quam rei difficultatem & ignorantiam meam confiteri. Multa scilicet apud Fabium vitiata procul dubio & corrupta injuria temporum occurrunt, quæ vetustissimi alicujus & emendatissimi Codicis lucem ac fidem valde desiderant. Perdiu quidem habui inter manus Regios & Colbertinos Fabii Codices manuscriptos. Sed cum tunc commissæ juventutis cura totum me sibi vindicaret, non potui conferre cum eis, nisi difficillima quædam & obscurissima loca; nec opis inde multum & auxilii accessit, cum eorum antiquissimus ultra quingentos fere annos non excurrat.

Cum igitur tot vulneribus mederi aliunde non possem, necessum fuit sæpius conjectura uti: eaque cessit aliquando, si non ipse mihi nimium blandior, satis feliciter. Plurima certe loca, mutatis aliquot voculis, aut etiam interpunctionibus, utcumque sanitati restitui, quorum indicem posterior Tomus continebit, ut & eorum, quæ explicare non potui. Nunquam tamen ausus mutare quidquam in ipso textu, satis habui admonere in notis quid corrigendum videretur.

Quod si contingat unquam, id quod vehementissime desidero, ut in publicis scholis hæc Rhetorica doceatur, omnium sane præstantissima; satis amplam quidem laboris mei mercedem adeptus videbor, si pro virili parte optimorum juvenum adjuvare studia potuero. Inprimis autem juvabit grati ac memoris animi hoc qualecumque monumentum reliquisse Academiæ Parisiensi, optimæ matri meæ, quæ me alumnum suum, in sinu suo ab ipsa pueritia eductum, saluberrimisque literarum & Christianæ doctrinæ elementis imbutum, postquam per omnes laborum & honorum gradus ad supremum etiam sui regimen evexit, dat nunc a cæteris omnibus curis immunem, Deo mihique ipsi melius ac liberius vacare; &, quando negotium justum
S. Aug. non amplius imponit mihi necessitas caritatis, indulgere otio sancto, quod quærit caritas veritatis.

M. FAB.

M. FAB. QUINCTILIANI
VITA.

MARCUS FABIUS QUINCTILIANUS *Romæ natus: quibus consulibus, aut quo imperante Cæsare, non legi. Verissima conjectura adducor, ut fidem libris temporum non habeam, ubi legitur Quinctilianus Calagura urbe* (a) *Hispaniæ oriundus. Nam M. Valerius Martialis Calaguritani agri alumnus, cum Iberos memoria dignos suis epigrammatibus inferat, nullam de Quinctiliano mentionem facit, sed eum separatim cum veneratione nominat:*

Quinctiliane vagæ moderator summe juventæ,
Gloria Romanæ Quinctiliane togæ.

Et ipse dicit, cum esset adolescentulus, cognovisse Domitium Afrum, & Senecam: qui ambo sub Nerone periere. Seneca in libro sexto Divisionum, Quinctiliani declamatoris meminit, cujus adhuc extant multæ declamationes acutæ & breves, stylo aliquantulum remissiore. Is avus fuit M. Fabii Quinctiliani: *qui Romæ multis annis rhetoricen cum summa laude docuit. Et ipse rursus Quinctilianus mentionem facit patris, qui caussidicus fuit apud principem. Neque notitia, neque gratia caruit. Domitiani enim Cæsaris nepotum cura ei delegata fuit. Disciplinæ ejus castigatissimæ plenissimum testimonium Caius Cœlius affert: qui sub tali præceptore tantum profecit, ut sui temporis oratores facile superaverit. Duxit uxorem ex nobili familia, ex qua liberos suscepit: quæ acerbissima fatorum sorte in primo juventutis flore rapta fuit. Alterum ex liberis, quum librum de caussis corruptæ eloquentiæ edidisset, amisit; postea, quum rhetorices libros scriberet, Marcellum, unicum parentis lumen ac solatium, rogo dedit, testis ipse & infelix senex suarum lacrymarum. Ejus filiola ex alia (ut credo) uxore, Tutilii equitis Romani filiâ, genita, nupsit Novio Celeri, viro claro. Quo tempore decesserit, affirmare non audeo; quoniam is qui tradit, fide caret.*

(a) In Hispania natum esse Quinctilianum tradunt etiam Divus Hieronymus, Ausonius, & Cassiodorus, quorum verba mox afferentur. CAPPER.

DE

QUINCTILIANIS

VETERUM ET NOVORUM SCRIPTORUM

TESTIMONIA,

ET

ELOGIA.

M. ANNÆUS SENECA *Proœmio lib.* v. *Controverf.*

PERTINERE ad rem non puto, quomodo L. Magius gener T. Livii declamaverit, quamvis aliquo tempore fuum populum habuit, cum illum homines, non (*a*) in ipfius honorem laudarent, fed in foceri ferrent; quomodo P. Afprenas aut Quinctilianus declamaverint. Tranfeo iftos, quorum fama cum ipfis extincta eft.

Idem Controverf. IV. *ejufdem libri, quæ eft de eo, qui expofitos debilitabat, ut ex mendicitate eorum mercedem acciperet.*

Circa hunc fenfum (*P. Afprenatis*) eft & ille a Quinctiliano dictus: Nefcio utrumne vos miferabiliores dicant, quod alimenta accipitis, an quod huic datis. Accipitis enim quia debiles eftis: ei datis per quem debiles eftis.

M. FAB. QUINCTILIANUS *lib.* IX. *Institut. Oratoriar. ad Victorium Marcellum cap.* III.

Et cur me prohibeat pudor uti domeftico exemplo? pater meus contra eum qui fe legationi immoriturum dixerat, deinde, vix paucis diebus infumptis, re infecta redierat: Non exigo, uti immoriaris legationi, immorare.

JUNIUS JUVENALIS, VI. *Satir.* 74.

——— Hifpulla tragœdo
Gaudet, an expectas ut Quinctilianus ametur?

Item. verf. 279.

Sed jacet in fervi complexibus aut equitis, dic,
Dic aliquem fodes heic Quinctiliane colorem.
Hæremus: dic ipfa.

Idem Satir. VII. 186.

Hos inter fumptus feftertia Quinctiliano
Ut multum, duo fufficient: res nulla minoris
Conftabit patri, quam filius: unde igitur tot
Quinctilianus habet faltus? exempla novorum
Fatorum tranfi: felix & pulcer & acer,
Felix, & fapiens, & nobilis, & generofus
Appofitam nigræ lunam fubtexit alutæ.
Felix, orator quoque maximus, & jaculator:
Et fi perfrixit, cantat bene: diftat enim, quæ
Sidera te excipiant modo primos incipientem
Edere vagitus, & adhuc a matre rubentem.
Si fortuna volet, fies de Rhetore Conful,
Si volet hæc eadem, fies de Confule Rhetor.

C. PLINIUS *lib.* II. *Epift.* 14.

Ita certe ex Quinctiliano præceptore meo audiffe memini. Narrabat ille: Affectabat Domitium Afrum, &c.

(*a*) Burmannus ediderat *non ipfius honorem laudarent*, errorem emendavi ex editione Elzevir. 1672. CAPPER.

Idem lib. VI. *Epist.* 6.

Erat non studiosorum tantum, verum etiam studiorum amantissimus, ac prope quotidie ad audiendos, quos tum ego frequentabam, Quinctilianum, Niceтem Sacerdotem ventitabat.

Est & ejus ad Quinctilianum suum in eodem lib. Epistola 32. *quæ incipit:* Quamvis & ipse sis continentissimus, & filiam tuam ita institueris ut decebat filiam tuam, Tutilii neptem.

M. VAL. MARTIALIS *lib.* II. *Epigram.* 90.

Quinctiliane, vagæ moderator summe juventæ,
Gloria Romanæ, Quinctiliane, togæ.

TREBELLIUS POLLIO *in* XXX. *Tyrannis cap.* 4. *de Posthumio juniore.*

Fuit (quod solum memoratu dignum est) ita in declamationibus disertus, ut ejus Controversiæ Quinctiliano dicantur insertæ: quem declamatorem Romani generis acutissimum, unius capitis lectio prima statim fronte demonstrat.

CÆLIUS LACTANTIUS *Firm. lib.* I. *cap.* 21.

Optime Quinctilianus in *Fanatico:* Istud, inquit, si deus cogit, iratus est.

Idem lib. V. *cap.* 7.

Ideo potentiores esse injustos Deus permisit, ut cogere ad malum possent: ideo plures, ut virtus esset pretiosa, quod rara est. Quod quidem ipsum Quinctilianus egregie ac breviter ostendit in *Capite obvoluto.* Nam quæ, inquit, virtus esset innocentiæ, nisi laudem raritas dedisset? verum quia natura sic comparatum est, ut odium, cupiditas, ira, in id quod incubuerint agant cæcos, supra hominem videtur culpa vacare. Alioqui si pares omnibus affectus dedisset, pietas nihil erat.

Idem lib. VI. *cap.* 23.

Nulla est tamen perditi pudoris adultera, quæ non hanc caussam viriis suis prætendat, injuriam se peccando non facere, sed referre: quod optime Quinctilianus expressit. Homo, inquit, neque alieni matrimonii abstinens, neque sui custos, quæ inter se natura connexa sunt.

D. MAGNUS AUSONIUS *in Gratiarum actione.*

Dives Seneca, tamen Consul, arguetur rectius, quam prædicabitur, non erudiisse indolem Neronis, sed armasse sævitiam. Quinctilianus consularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta nominis potius videtur quam insignia potestatis habuisse: quomodo Titianus magister, sed gloriosus ille, municipalem scholam apud Visontionem Lugdunumque variando, non ætate quidem, sed utilitate consenuit.

Idem in commemoratione Professorum, de Tiberio Victore Minervio. I.

Primus Burdigalæ columen dicere, Minervi,
Alter Rhetoricæ Quinctiliane togæ.

Et postea,

Adserat usque licet Fabium Calagurris alumnum:
Non sit Burdigalæ dum cathedra inferior.

Et

Seu libeat fictas ludorum evolvere lites,
Ancipitem palmam Quinctilianus habet.
Dicendi torrens tibi copia, quæ tamen aurum,
Non etiam luteam volveret inluviem:
Et Demosthenicum, quod (*a*) ter primum ille vocavit,
In te sic viguit, cedat ut ipse tibi.

Idem in Mosella, vers. 399.

——— memorabo quietos
Agricolas, legumque catos fandique potentes;
Præsidium sublime reis, quos curia summos
Municipum vidit proceres, propriumque Senatum,
Quos prætextati celebris facundia ludi
Contulit ad veteris præconia Quinctiliani,
Quique suas rexere urbes, purumque tribunal
Sanguine, & innocuas illustravere secures.

HIERONYMUS *in Chronico.*

Olymp. 211. M. Fabius Quinctilianus Romam a Galba perducitur.

(*a*) Demosthenes quid esset in toto dicendi opere primum, interrogatus pronunciationi palmam dedit, eidemque secundum ac tertium locum. Quinctil. lib. XI. cap. 3. Huic (Actioni) primas dedisse Demosthenes dicitur, cum rogaretur quid in dicendo esset primum, huic secundas, huic tertias. *Cicer.* 3. *de Orat.* CAPPER.

Olymp. 217. anno Domitiani 8. — Quinctilianus ex Hispania Calagurritanus, primus Romæ publicam scholam aperuit, & salarium e fisco accepit.

Idem ad Præsidium.

Puto te Quinctiliani Controversiæ recordari, in qua pauper causatur, dolens ob interitum apum, flores ab impotentissimo divite venenatos.

Idem in Quæst. Hebraic.

Me vero procul ab urbibus, foro, litibus, turbis, remotum, sic quoque, ut Quinctilianus ait, latentem invenit invidia.

Item.

Nec mirum hoc in conceptu feminarum, ut quales perspexerint, sive mente conceperint, in extremo voluptatis æstu, quo concipiunt, talem sobolem procreent, cum hoc ipsum etiam in equarum gregibus apud Hispanos dicatur fieri, & Quinctilianus in ea Controversia, in qua accusatur matrona quod Æthiopem peperit, pro defensione illius argumentatur, hanc conceptus esse naturam, quam diximus.

Idem adversus Vigilantium.

Iste caupo Calagurritanus, & in perversum propter nomen viculi mutus Quinctilianus miscet aquam vino.

Idem ad Pammachium de obitu Paulinæ.

Felices, inquit Fabius, artes essent, si de illis soli artifices judicarent.

Idem ad Pammachium de optimo genere interpret.

Hilarius nostrorum temporum confessor, duodecim Quinctiliani libros stylo imitatus est & numero.

Idem in Quæstion. ad Damasc.

Nec aures Quinctiliani flosculis, & scholari declamatione mulcendæ.

Idem Præfat. in Abdiam.

Dicit & Tullius tuus adolescentulo sibi inchoata quædam & rudia excidisse. Si hoc ille tam de libris ad Herennium, quam de rhetoricis, quos ego perfectissimos puto, ad comparationem senilis peritiæ dicere potuit; quanto magis ego libere profiteor & illud fuisse puerilis ingenii, & hoc maturæ senectutis. In libris quoque contra Marcionem Septimius Tertullianus hoc idem passus est, & Origenes in Cantica canticorum, & Quinctilianus in XII. libris Institutionis Oratoriæ: ex quibus ostenditur unamquamque ætatem (a) in suo esse perfectam, & ex annorum debere numero judicari.

SID. APOLLINARIS *lib.* V. *Epist.* X. *Sabaudo.*

Tua vero tam clara, tam spectabilis dictio est, ut illi divisio Palæmonis, gravitas Gallionis, abundantia Delphidii, Agrætii disciplina, fortitudo Alcimi, Adelphii teneritudo, rigor Magni, dulcedo Victorini, non modo non superiora, sed vix æquiparabilia scribantur. Sane ne videar sub hoc quasi hyperbolico Rhetorum catalogo blanditus quidpiam gratificatusque, solam tibi acrimoniam Quinctiliani, pompamque Palladii comparari non ambigo, sed potius acquiesco.

Idem in Panegyrico ad Anthemium, vers. 190.

Qua Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus,
Qua pompa Tacitus, nunquam sine laude loquendus.

Idem carmine IX. *ad Magnum Felicem Consul. vers.* 311.

Acrem Lampridium, catum Leonem,
Præstantemque tuba Severianum,
Et sic scribere non minus valentem,
Marcus Quinctilianus ut solebat.

RUFINUS *Gram. Antiochens. Comment. in metra Terentiana.* Quinctilianus in Arte, &c.

AUR. CASSIODORUS *de Rhetorica, ex lib. de Disciplinis.*

Quinctilianus etiam doctor egregius, qui post fluvios Tullianos singulariter valuit implere quæ docuit, virum bonum dicendi peritum a prima ætate suscipiens, per cunctas artes ac disciplinas nobilium literarum erudiendum esse monstravit: quem merito ad defensionem sui totius civitatis vota requirerent. Libros autem duos Ciceronis de Arte Rhetorica, & Quinctiliani duodecim Institutionum indicavimus esse jungendos, &c.

(a) In Burmannea editione perperam legebatur in quo: quem errorem ex editis Hieronymi operibus emendavi. CAPP.

Idem in Chronico ex Hieronymo, ut videtur.

Sylvano & Prisco coss. Quinctilianus ex Hispania primus Romæ scholam publicam aperuit, & salarium e fisco accepit.

ISIDORUS *Hispalensis lib.* II. *cap.* 2. *Etymolog. De Rhetorica.*

Hæc disciplina a Græcis inventa est, Gorgia, Aristotele, Hermagora, & translata in Latinum, a Tullio videlicet, & Quinctiliano, & Titiano; sed ita copiose, ita varie, ut ea lectori admirari in promptu sit, comprehendere impossibile. Nam membranis retentis, quasi adhærescit memoriæ series dictionis: at mox repositis, recordatio omnis elabitur.

Vetus interpres Lucani, ad eum locum lib. IV.

Vita brevis nulli superest qui tempus in illa
Quærenda sibi mortis habet.

Sensus, *inquit*, hic est. Non est putanda brevis vita, quæ habet spatium, quo unusquisque sibi quærat exitium: quod non eveniat, nisi forti viro, qui facile contemnit interitum. Unde Quinctilianus: *Faciamus de funere remedium, & de necessitate virtutem. Solus vixit quoad voluit, qui mori maluit.*

Erasmus in Ciceroniano.

Quinctilianus affectavit Ciceroni dissimilis esse. Cujus utinam exstarent Declamationes; nam quas habemus, minimum habent Ciceronis.

Muretus lib. XVIII. *Var. lect. cap.* 20.

Me puero magna cum cura exponebantur in scholis Institutiones Oratoriæ M. Fabii Quinctiliani, accurati admodum & exquisiti Rhetoris; neque quisquam satis bonus dicendi magister habebatur, qui non illis vel præcipue auditores suos exercere solitus esset. Mutata postea ratio est: cumque, annosis istis & ipsa vetustate venerandis arboribus neglectis, succrevissent inutiles rami, juventusque laboris fugitans insulsos quosdam libellos, & omnium prope liberalium artium, & omnium Philosophiæ dispendiosa partium compendia, pro pinguibus illis veterum latifundiis, adamare cœpisset, ex illo vidimus omnia

In pejus ruere & retro sublapsa referri.

Neque ullum lapsis prope rebus certius remedium est, quam ut vetus illa consuetudo revocetur, &, expulsis istis novitiis indoctæ arrogantiæ magistris, a priscis illis, quos *endo cælo*, ut ita dicam, merita locarunt, vera & solida eruditio repetatur. Quod etsi, ut ætatis meæ tempus est, vivo me eventurum sperare non audeo; posteris tamen, si quid mei ad posteros perveniet, contestatam opinionem meam relinquam: neque committam, ut ego quoque unus ex eo numero, qui vetustatem contemnunt, videri queam.

ANTON. POSSEVINUS *Biblioth. select. tom.* II. *lib.* XVIII. *pag.* 505.

Quinctilianus Vir magni nominis, uti & judicii; quamvis quæ feruntur ejus nomine Declamationes (quæ videntur esse ipsius) longe absint ab ejus præceptionibus, quas scripsit de Arte dicendi.

PHILIPPUS RUBENIUS *lib.* I. *Elector. cap.* 16.

Petrus Pithœus multimodis rem Literariam bene juvit, non minimum autem eo, quod bonas & argutas illas Declamationes Quinctiliani primus & tenebris eruit & emendavit.

Casaubonus ad Persii Satir. I. *vers.* 76.

Magnus ille magister eloquentiæ Fabius.

Emer. Casaubonus de Lingua Hebraïca pag. 30.

Emunctissimæ naris & judicii vir Quinctilianus.

LIPSIUS *lib.* II. *Elect.* 18.

Quinctilianus priscus ille, & Atticus (ita me judice audiet) Declamator.

Judicium GERARDI VOSSII *de* DECLAMATIONIBUS QUINCTILIANI.

Vide illum lib. I. *Inst. Orator. cap.* II.

Cum Quinctiliani Declamatoris mentio fiat apud M. Senecam patrem, proœmio lib. V. Controv. 33. non minus eorum placet sententia, qui eas avo hujusce Quinctiliani adscribere malunt. At unde viginti illæ Declamationes, quæ & ipsæ Quinctiliano vulgo inscribuntur, ac Rhetoricis Fabii libris subjici solent? Neque ejus sunt, qui Declamationes alteras facit (nihil enim simile;) neque illius, qui Institutiones Oratorias scripsit; cui eas Erasmus quoque abjudicat in Ciceroniano suo; & merito, quandoquidem, ut monuit Lud. Vives lib. IV. de Corrupt. disciplin. plane aliæ sunt a Fabii præceptis, & tales, ut contra istiusmodi potissimum invehatur. Tum in Codd. quibusdam MSS. M. Floro tribuuntur, ac a nonnullis etiam esse creduntur Posthumii Junioris, eo quod Trebellius Pollio dicat, scriptas ab eo esse Declamationes, quas ævo suo Quinctiliani esse puta-

rent. Vide & Vossii lib. de Rhetoticæ natura cap. vi. ubi de Vallæ judicio, qui lib. i Antidot. adv. Poggium dixerat, neminem posse neque Quinctilianum intelligere, nisi Ciceronem optime teneat; neque Ciceronem probe sequi, nisi Quinctiliano pareat; neque unquam fuisse quempiam eloquentem post Quinctilianum, nec esse posse, nisi qui se totum arti ejus formandum, imitationique tradiderit.

BARTHIUS *lib.* XXXI. *Adv. cap.* 5.

Qui omnibus omnino sctiptotibus M. Fabium prætulit, non ille quidem abs ratione audacter jndicavit. Nulla enim virtus Romani styli est, quam non expleat; cum quicumque ex cæteris summam attigere, habeant singuli tamen, in quo vel abundent vel deficiant.

Idem lib. XLVIII. *cap.* 19.

De Quinctiliani non audeo universo opere pronunciare; hac tamen parte, qua de Poëtis loquitut, omnino mihi nescio quomodo sacris eorum minus initiatus videtur, quam pro censore.

Idem lib. LVI. *cap.* 11.

Ego ut tanto Rhetori nihil non concesserim, ita de Poëtis illum vellem alia nonnunquam in suo illo campo ipsi concessa ratione censuisse. Si enim excusseris pleraque, si qui Poëtis legendis ætatem trivetis, apparebit facile, alia te exspectasse judicia de tanto Præceptore. Sic Hotatium inter Lyticos vel solum dignum lectu existimat; illa sua asinitate haud dubio caussam præbens, ut tot monumenta cæterorum Poëtarum de eo genere primum varie descripta, post protsus neglecta fuerint, & ita immani scelere prorsus abolita, &c.

Idem ad Statii lib. VI. *Theb.* 93.

Caput Quinctiliani (primum libri x.) quo de auctotibus nobiliotibus judicat, mihi prorsus omnium illius auctotis obvenit mendosissimum, nec talibus tamen nævis, qui a quovis facile tolli possunt. Ipsius autem doctrinam longe ampliorem haberem, si tale id nunquam sctipsisset. Ingeniosissimus & præceptorum artis suæ valde peritus fuit scriptor, præterea Cicetoni addictissimus, sed in quo Polymathiam exiguam agnoscamus, contemtu insigni intercurrente, quæ non legetat. Sed uberius de eo negotio suo loco.

Idem Præfatione ad Gratii Cynegeticon.

Quinctilianus omnium, qui unquam sctipserunt, auctorum elegantissimus, obsistere nisus est suo ævo ingruenti isti tempestati, sed frustra; cum & hodie non paucos habeat judicii sui contemtores, qui, quo altius in divinos auctores animadvertere videantur, eo profundiore nisu eos lancinant.

Idem lib. L. *Adv. cap.* 9.

Hoc certe constat, post primos principes Romanos refrixisse studium illud scholasticarum declamationum, a Petronio tantopere exagitararum. In caussa fuerit fortean Quinctilianus, etiam perfecto suo opere Institutionum, cujus omnes alii Rhetores sunt Analectæ.

Morhofius de Patavinitate Liviana cap. XII.

Quinctilianus, quo nemo Artem Oratoriam inter Latinos elegantius adornavit, annon Hispanus? Et hunc tamen, si Ciceronem excepetis, omnibus præferre non dubitant nonnulli, etsi Philelphus in illo Hispanitatem invenisse sibi visus est.

CATALOGUS EDITIONUM
QUINCTILIANI
DE
INSTITUTIONE ORATORIA.

1470 (a) ROMÆ, apud Ulricum Han, sive Gallum, *in fol.* quam curavit Jo. Ant. Campanus: hanc omisit Mich. Maittaire, in Annalibus Typographicis.

1470 Romæ, apud Conradum Sweynheym & Arnoldum Pannartz *in fol.* quam curavit J. Andreas Episcopus Aleriensis: hac usus est Gibson.

1471 Venetiis, apud Nicolaum Jenson, *in fol.* quam curavit Omnibonus Leonicenus (b).

1476 Quinctiliani Institutiones Oratorias diligenter emendatas Antonius Zarothus Parmensis Mediolani sollerter impressit 5. Idus Junias, auspice Christo. Vide Michaelis Maittaire dissertationem de antiquis Quinctil. editionib. *

1482 Tarvisii, per Dionysium Bononiensem ac Peregrinum ejus socium, *in fol.*

1493 Venetiis, cum annotationibus Raphaelis Regii, per Bonetum Locatellum, *in fol.* hac usus fuit Burmannus. ediderat jam ante, anno 1490. Raphael Regius dialogum cum quodam Calfurnio Bestia de quibusdam locis Quinctiliani, Venetiis *in* 4°. quem non vidisse se testatur Burmannus.

1494 Venetiis, cum notis Laurentii Vallensis, Pomponii ac Sulpitii & Raph. Regii, apud Peregrinum de Pasqualibus, *in fol.* hanc contulit Gibson.

1496 Romæ, *in fol.* fide clar. Fabricii: aliam Maittaire pag 281. sine loci aut Typographi, aut anni nota, sed charactere pulcherrimo, laudat.

1506 Sine nota loci aut Typographi; sed legebatur: *impressum fuit hoc opus die* 12. Maii *in fol* Vid. Hist Critic. tom. v. p. 356. sed miror in Catalogo Bibliothecæ Ultrajectinæ non reperiri, in debuit, si Almelovenius habuit.

1512 Venetiis, C. N. Raphaelis Regii, apud Georgium de Rusconibus.

1514 Venetiis, apud Aldum *in* 4°. hac usus fuit Burmannus.

1516 Parisiis, apud Joann. Badium Ascensium, C. N. Raphaelis Regii, Merulæ (quæ modo a lib. XII. cap. 7. ubi desinunt Regii, incipiunt) & Badii, *in fol.*

1519 Parisiis, Quinctiliani Institutiones & Declamationes apud Joannem Badium Ascensium. Vide F Maittaire dissertationem. *

1521 Venetiis, apud Aldum *in* 4°. hac Gibson & Burmannus usi sunt.

1521 Coloniæ, apud Euchar. Cervicornum, *in fol.* hac usus Gibson.

1522 Venetiis, C. N. Raphaelis Regii, apud Bernardinum de Vianis de Lexona Vercellensem, *in fol.*

1527 Parisiis, apud Claudium Chevallonium *in* 8°. item Declamationes.

1527 Coloniæ, apud Euchar. Cervicornum, *in fol.*

1527 Parisiis, apud Petrum Vidovæum, *in fol.*

1528 Parisiis, apud Joannem Badium Asc. cum N. Raphaelis Regii, Merulæ, Petri Mosellani & Badii, *in fol.* additæ & Declamationes C. N. Badii.

1529 Basileæ, cura Joannis Sichardi: hanc adhibuit Gibson.

1531 Parisiis, apud Joannem Badium Asc. ex recognitione G. Philandri & Petri Mosellani, *in fol.*

1531 Parisiis, Quinctiliani Institutiones & Declamationes, apud Nicolaum Savetier. *in* 4°. *

1533 Parisiis, apud Antonium Augerellum, *in fol.*

1534 Coloniæ, apud Joannem Gymnicum, *in* 8°.

1534 Lugduni, apud Sebastianum Gryphium, *in* 8°.

1534 Coloniæ, apud Joannem Soter. *in* 8°.

1536 Parisiis, apud Franciscum Gryphium, C. N. Mosellani, *in fol.*

1536 Lugduni, apud Sebastianum Gryphium, *in* 8°. & Declamationes. *ibid.* hac usus est Burmannus.

1536 Coloniæ, apud Joannem Gymnicum, *in* 8°.

1536 Parisiis, apud heredes Joannis Badii Ascensii. Item Declamationes & notæ P. Mosellani, quæ 1530. præferunt, *in fol.*

1538 Parisiis, additæ Declamationes apud Petrum Vidovæum, *in* 4°. hac usus est Burmannus.

1538 Lugduni, cum Declamationibus, apud heredes Simonis Vincentii, *in* 8°.

1538 Coloniæ, apud Euchar. Cervicornum, *in fol.* additæ Declamationes.

1538 Parisiis, ex emendatione Petri Gallandii, apud Gervas. Chevallonium, *in fol.*

1538 Parisiis. Quinctil Institutiones & Declamationes, cum commentariis Petri Mosellani, Joachimi Camerar. & Antonii Pini in Institut. ex Officina Michaelis Vascosani, *in fol.* *

1539 Parisiis, apud Franc. Gryph. *in* 4°. cum Declamationibus.

1539 Parisiis, Institutionum epitomen auctore Jona Philologo excudit *in* 8°. Simon Colinæus. *

1540 Lugduni, apud Seb. Gryph. item Declamationes.

1541 Parisiis, apud Petrum Vidovæum, *in* 4°.

1541 Parisiis, apud Simonem Colinæum, cum Declamationibus, *in* 4°.

1541 Coloniæ, apud Joan. Gymnicum, *in* 8°.

1541 Basileæ, apud Balthas. Lasium, *in* 8°

1541 Parisiis, apud Joan. Roigny, excusa a Joan. Lodoïco Tiletano, *in fol.* & hac usus est aliquando Burmann.

1542 Parisiis, apud Robertum Stephanum, *in* 4°. hac ego & Gibson usi sumus, & Burmannus contulit.

1542 Parisiis, apud Mich. Vascosanum, *in* 4°. & hac Gibson usus fuit.

1542 Parisiis, Quinctil Institutiones & Declamationes cum commentariis Petri Mosellani, Joachimi Camerar. & Antonii Pini in Institutiones, ex Officina Michael. Vascosani, *in fol.* *

1542 Parisiis, Institutionum epitomen auctore Jona Philologo, excudit *in* 8°. Simon Colinæus. *

1543 Basileæ, apud Robertum Winter, opera & studio Joannis Camerarii & Joh. Sichardi, cum castigationibus Philandri; item Declamationes, *in* 4°.

1543 Parisiis, apud Franc. Gryphium, *in* 4°. item Declamationes.

1544 Parisiis, apud Mich. Vascosanum, *in* 4°.

1544 Lugduni, apud Seb. Gryph. *in* 8°. cum Declamat.

1546 Venetiis, apud Hieronymum Scotum, C. N. Mosellani, Joach. Camerarii & Ant. Pini Portodemæi, *in fol.*

1547 Parisiis, apud R. Stephanum, Epitome Quinctil. per Jonam Philologum, *in* 8°.

1548 Basileæ, apud Nicolaum Bryllngerum, *in* 8°. & Declamationes.

1548 Antwerpiæ, apud Joan. Loeum, *in* 8°.

1548 Parisiis, apud Gulielmum Morelium, C. N. Morelii, *in* 4°. de la Caille pag. 113.

(a) Scripserat Burmannus 1468. ex corrupto vel male intellecto Johannis *de la Caille* loco: sed in quatuor hujus editionis exemplaribus quæ Londini extant diserte legitur: *anno salutis M. CCCCLXX* Vide doctissimum politissimumque scriptorem Michaelem Maittaire, in dissertatione de antiquis Quinctil. editionib. ubi probabilissimam rationem reddit, cur hanc editionem in suis Annalibus Typographicis omiserit. CAPPER.

(b) Addiderat Burmannus *ex hujus editionis Præfatione aliquid addiscere vir Maittaire, unde disceret primis triennio ante jam prodiisse Quinctil.* sed caussam suam egregie tuetur vir polite doctus in dissertatione de antiq. Quinctil. editionib. CAPPER.

1548 Parisiis, Epitome Institutionum Oratoriarum M. Fab. Quinctil. auctore Jona Philologo. per Nicolaum Divitem, 8°. *

1549 Parisiis, apud Mich. Vascosanum, C. N. Mosellani, Camerarii & Ant. Pini, in fol. quædam exemplaria in fronte gerunt nomen Audoeni Parvi.

1549 Lugduni, apud Sebast. Gryph. in 8°. additæ Declamationes.

1553 Parisiis, ex Officina Viduæ Mauricii a Porta in Clauso Brunello. Excudebat Thomas Richardus, in 4°.

1554 Parisiis, Marci Fabii Quinctiliani Institutionum Oratoriarum lib. XII. in Commentarios redacti, Petro Paulo Vergerio auctore, ex Bibliotheca Johannis Tilii Episcopi Briocensis. apud Guillelmum Morelium. *

1555 Coloniæ, apud Gualth. Fabricium, in 8°.

1555 Lugduni, apud Sebast. Gryph. in 8°. item Declamationes.

1556 Parisiis, Adr. Turnebi notæ in Institutiones Oratorias, in 4°.

1558 Lugduni, apud Theobaldum Paganum, in 8°. item Declamationes.

1561 Basileæ, apud Nicol. Brylingerum, ex emendatione Jacobi Hertelii, in 8°.

1567 Venetiis, apud Hieron. Scotum, C. N. Petri Mosellani, Joach. Camerarii, & Ant. Pini, in fol.

1568 Basileæ, apud heredes Nic. Brylingeri, in 8°.

1570 Variorum annotationes in librum decimum editæ a Steph. Riccio, in 8°.

1575 Lugduni, apud Ludovic. Cloquemin & Stephan. Michaelem, in 8°. item Declamationes.

1575 Lugduni, apud Anton. Gryphium. Excudebat Basilæus Boquetius, in 8°. item Declamationes.

1579 Basileæ, in 8°. item Declamationes.

1580 Lugduni, apud Ludovic. Cloquemin, in 8°. item Declamationes.

1580 Genevæ, apud Jacobum Stoër, in 8°. item Declamationes.

1585 Lugduni, apud Anton. Gryphium, in 8°. item Declamationes.

1591 Genevæ, apud Jacob. Stoer, in 8°. item Declamationes.

1604 Genevæ, apud eumdem, in 8°. item Declamationes.

1618 Genevæ, apud eumdem, in 8°. item Declamationes: quædam exemplaria habent nomen Sam. Crispini.

1625 Genevæ, apud eumdem, in 8°. item Declamationes.

1629 Francofurti, apud H. Robynsonum & Guillelmum Fitzerum, in 8°. C. N. Dan. Parei.

1637 Genevæ, apud Jacob. Stoer, in 8°. item Declamationes.

1641 Londini, apud R. Withakerum, C. N. Dan. Parei, in 8°. item Declamationes.

1641 Genevæ, apud Petrum Chouet, C. N. Dan. Parei, in 8°. item Declamationes.

1657 Francofurti, apud Wilh. Serlinum, in 8°. item Declamationes. Mentitur novam editionem titulus; est enim eadem, quæ Londini. 1641.

1665 Lugduni Batavorum, item Declamationes, apud Hackium, C. N. Variorum, in 8°. 2. vol.

1693 Oxonii, e Theatro Sheldoniano, C. N. Edmundi Gibson, in 4°.

1698 Argentorati, apud J. R. Dulssecker, cura Ulrici Obrechti, in 4°. item Declamationes. 2. vol.

1714 Londini, apud J. Nicholson, in 8°.

1715 Parisiis, apud Jacobum Stephanum, per Carolum Rollinum, recisis, quæ minus necessaria visa sunt, & notis brevibus illustrata, in 12. 2. vol.

1720 Lugduni-Batavorum, apud Joannem de Vivie, per Petrum Burmannum; item Declamationes, in 4°. 2. volum.

Quinam ad hancce novam Quinctiliani editionem aliquid mihi opis contulerint.

SICUT, per quos profecerim, dissimulare nefas ducerem; ita ingrati animi vitio laborare me arbitrarer, nisi, quorum præsertim opera in hoc M. Fabii Quinctil. editione adjutus fuerim, palam omnibus declararem.

Itaque clarissimo viro Camillo Falconeto saluberrimæ Facultatis Doctori, Archiatro, & Regiæ Numismatum atque Inscriptionum Academiæ Socio multum debere me profiteor. Is enim, pro sua in Literatos benevolentia, & ad promovendam rem Literariam vehementi propensione, ut in hoc opus incumberem, non auctor tantum mihi fuit & quasi *ἐργοδιώκτης*; sed suum quoque Burmanneæ editionis exemplar commodavit, & illotis Operarum Typographicarum manibus contrectandum devovit.

Ingenti etiam beneficio me devinxit eruditus politissimusque vir Michael Mattaire, qui *variantes* quasdam ex editione Campani 1470. (cujus ei copiam fecerat illustrissimus Comes Pembrokianus) lectiones Londino misit. Illa porro vetustissima editio, cujus nullum Parisiis exemplar invenire potui, quantum afferre possit utilitatis, vel ex illo uno loco patet, quem ex ejus fide pag. 48. not. 21. emendavi. Nam pro vulgari τῷ *fatendi*, quod minus commodum sensum exhibebat, τὸ *fruendi* (ut in Campani editione legitur) legendum esse mecum fatebuntur, quicumque in *Technicis* veterum Grammaticorum vocabulis investigandis non infeliciter fuerint versati.

Sed magnas ago & majores habeo gratias illustri viro Academico Bernard. Monetæ, qui me in difficilibus Quinctiliani locis ex incerto certum sæpe reddidit, meas corruptorum locorum emendationes accuratius expendit, expensasque suo assensu firmavit; de dubiis conjecturas ita comprobavit, ut novis rationum momentis ad plenam veluti demonstrationem aliquando perduceret. CAPPER.

EJUSDEM CAPPERONNERII

Monita quædam suis locis inferenda.

AD pag. 73. not. 158. post Anonymi notam adde: Sed Fabius per *hanc artem* videtur potius ipsam propositas quæstiones concludendi methodum intelligere.

Ad pag. 75. not. 197. Cum hæc scriberem, immo & typis jam excusa recognoscerem, nondum meas in manus venerant Joannis Buteonis opuscula Lugduni an. 1554. edita quæ postquam attente perlegi, & præsertim a pagina 51. ad 56. ubi hunc Quinctiliani locum vir doctus ex professo exponit, non sine quodam gaudii sensu agnovi me & in subducendis numerorum rationibus, & in delineanda principali figura cum rerum Mathematicarum peritissimo scriptore consensisse.

Pag. 340. lin. 6. *Efficiendum est certum id, quod probaturi sumus, quod incertum est.* Vulgatam lectionem servavi & exhibui: mihi tamen temperare non possum, quin suspicer, immo existimem, legendum esse: *Efficiendum est certum id, quo probaturi sumus, quod incertum est.* Illic enim agitur de ipsa ratione, qua quidpiam probetur.

Pag. 392. not. 395. *quod in alium absentem si diceret, urbanum non esset.* Legendum puto *diceretur*. Librarius forte omiserit τὸ *tur*, quod geminandum fuerat; & sic excusum fuisse reperi postea in Obrechtina editione.

Pag. 461. not. 48. *Victorinus lib. Rhetor. ad Silonem.* In hac Philandri nota legendum esset: *Sulpitius Victor.*

Pag. 496. not. 361. delenda prorsus fuisset Almeloveni nota, utpote quæ ad rem non pertineat.

Pag. 521. not. 189. quanquam veri Turnebi lectionem ipso in textu posuerim, non possum tamen quin cum lectore communicem quid hoc de loco doctissimus vir Bernard. Moneta censuerit: putavit illustris ille Academicus legi posse *obelisco colurno*. Hanc porro ingeniosam æque ac felicem conjecturam firmat quod scripsit Virgil. 2. Georgic. vers. 396.

Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.

obeliscus enim (ὀβελίσκος) est ipsum veru seu veruculum. CAPPER.

Hic asteriscus (*) ubi occurrit, loca emendata designat.

M. FAB.

M. FAB. [1] QUINCTILIANUS
TRYPHONI [2] BIBLIOPOLÆ
SALUTEM.

Caussam edendi operis profert, quod illud efflagitari vehementer intelligat; & benevolentiam captat a sua modestia, & fide diligentiaque [2] Tryphonis.

EFFLAGITASTI [3] quotidiano [4] convicio, ut libros, quos ad Marcellum meum [5] de Institutione oratoria scripseram, jam [6] emittere inciperem; nam ipse eos nondum opinabar satis [7] maturuisse, quibus componendis (ut scis) paulo plus quam biennium, tot [8] alioqui negotiis districtus, impendi: quod tempus [9] non tam stylo, quam inquisitioni instituti operis [10] prope infiniti, & legendis auctoribus, qui sunt

1. *Quinctilianus.*] Scribendum *Quinctilianus*; sic enim marmora Romanorum & Fasti Capitolini. COLOMESIUS.

2. *Tryphoni.*] Ad Victoriumne Marcellum, cui opus dedicat Fabius, hæc Epistola scribatur, ut quidam titulum depravarunt; an ad Tryphonem Bibliopolam, ne disceptandum est quidem: quando apertissime ex ipsius epistolæ verbis colligitur, non ad Marcellum, sed ad Bibliopolam aliquem fuisse missam. Cum enim dicat Fabius; *Quos ad Marcellum meum de Institutione oratoria scripseram*, quis vel rudis non videt, alii quam Marcello, Quinctilianum verba facere? Ad Tryphonem vero, illis temporibus nutissimum bibliopolam, Fabium scribere maxime verisimile est. Sicque in vetustissimo illo exemplari, quod a Poggio Florentino e Germania olim fuit allatum, nuper Florentiæ legi. REGIUS. Principium epistolæ habet expositionem petitionis cum remotione voluntatis Fabii. De Tryphone meminit Martial. lib. 4. Epig. 72. ad Quintum.

Exigis, ut donem nostros tibi, Quinte, libellos:
Non habeo, sed habet bibliopola Tryphon.

Fuit & alius Græcus Grammaticus. TURNEBUS. meminit iterum Martialis lib. XIII. Epig. 3.

Et faciet lucrum bibliopola Tryphon.

COLOMESIUS.

3. *Quotidiano convicio.*] Ita Cic. ad Quintum frat. *Epistolam hanc convicio efflagitarunt codicilli tui.* PITH.

4. *Convicio.*] Id est, clamore, vocis contentione, compellatione. Ita loquitur Tullius ad Quint. fratrem lib. 2. cap. 10. cujus verba mox referebat Pithœus. Convicium dicitur, mutata una litera, quasi *convocium*, id est, vocum collatio, auctoribus Ulpiano, Labeone, & Festo, qui ait etiam hoc vocabulum deduci posse a vicis, in quibus primum habitatum est. Hinc fortan emendare liceat Nonii Marcelli verba *Convicium, inquit, dictum est quasi vicus locum, qui, secundum ignobilitatem loci, maledictis & turpibus dictis cavillatur.* Quid si legas? *convicium dictum est quasi* e vicis locutio, *quæ, secundum ignobilitatem loci*, &c. Convicium aliquando non contumeliosum dictum significat, ut apud Ciceron. 12. epist. 25. *deturbatus est tuo justissimo ac honestissimo convicio meo.* Sic enim legendus est hic locus, qui vulgo male interpungitur, etiam in Græviana editione, ubi sic legitur, *deturbatus est. Meo justissimo honestissimoque convicio te tuam dignitatem summa tua virtute tenuisse, provinciaque honoribus amplissimis affectum vehementer gaudeo.* Priorem lectionem confirmat, quod antea dixerat Cicero; *Quotidianas compellationes meas non tulit.* Unde patet hac dictione *convicium* aliquando significari compellationem. Martialis autem lib. 7. Epigram. 1. de reditu Domitiani,

Festa coronatus ludet convicia miles.

Et Seneca in Medea,

Festa dicax fundat convicia Fescenninus
Solvat turba jocos.

Ubi *vi convicia* significat dicta jocularia. Item convicium sumitur pro vocis contentione, seu clamore turbæ apud Ciceron. Verrem. ultim. *Cujus conventum non fuisse cum silentio, sed cum maximo clamore & convicio.* Idem pro Sextio. *Qui antea cantorum convicio cantiones celebrare suas solebat.* Et pro Archia poeta. *Suppeditat nobis ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur & aures convicio defessæ requiescant.* Hinc aiebat Prætor in edicto suo. *Qui adversus bonos mores convicium fecisse dicetur, in eum judicium dabo*: idque, opinor, ut, quod erat in ancipiti verbo dubium, tolleret. CAPPER.

5. *De Institutione oratoria.*] *Institutio* differt ab *institutis*; *instituta* namque sunt mores consilio & ratione sumpti, ut de institutis antiquis est caput apud Valer. Maximum, hoc est, de moribus antiquis: *institutio* vero dicitur præceptio qua quis instituitur & docetur, ut *Institutiones* Lactantii *Christianæ*, quibus Christiani instituuntur & docentur. REGIUS. vide. Vallæ Elegant. lib. IV. cap. 11. & Barth. l. 11. Advers. c. 17.

6. *Emittere inciperem.*] Si non cunctos, at saltem singulos ederem; is enim libros *emittere incipit*, non qui universos, sed qui singulos edit. REGIUS.

7. *Maturuisse.*] An *maturavisse* legendum sit quæritur; utroque enim modo in exemplaribus scriptum est. Sed *maturuisse* magis & sensui, & stylo epistolari convenire videtur, quam *maturavisse*. Est namque *maturo* transitivum, ut *annus in apricis maturat collibus uvas*: ac, si quando absolutum inveniatur, vastus ille sonus *a* vocalis longæ nimium eo in loco tolleret Epistolaris styli humilitatem. Sumpta est autem metaphora a fructibus, qui proprie *maturescere* dicuntur; libri vero illi non satis maturuisse dicuntur, qui nondum satis sunt expoliti. REGIUS. *maturavisse* MS. Bodl. Poul. Alm.

8. *Alioqui.*] Citra o literam in vetustis fere exemplaribus scriptum invenitur. Sicque scribendum esse, Caper, diligens in primis Grammaticus, præcipit. REGIUS. Vocem hanc raram ætate Augusti, frequentem proximo seculo utrique Plinio & Senecæ maxime, certe apud Ciceronem nusquam se legisse observat Cælius Calcagninus lib. III. Epistol. Quæstion. pag. 42. Ex secundo tamen de Legibus cap. 25. profert Nizolius. Sed in altero ex Oratore cap. 15. quem adfert Stephanus, *alioqui* in MSS. non exstare, nec in Victorii editione testatur Gruterus. Cæterum hic *aliorum* pro *alioqui* habet MSS. Bodl. & Andr. BURMAN.

9. *Non tam stylo.*] Hoc est, lineamentis orationis, quibus hæc mea vestire volebam. PETR. MOSELL. Stylus dicitur graphium, cujus pars alia est acuta, qua scribebant; alia latior, qua delebant. Inde Horat. inquit, *Stylum vertas*, id est, deleas & emendes. Alter interpretes; sed male. TURNEB.

10. *Prope infiniti.*] Ego mallem *infinita*, & referre ad inquisitionem. BURM.

innumerabiles, datum eſt. [11] Uſus deinde Horatii conſilio, qui in Arte Poëtica ſuadet, ne præcipitetur editio, nonumque prematur in annum; dabam iis otium, ut, [12] refrigerato inventionis amore, diligentius repetitos, tamquam lector perpenderem. Sed, ſi [13] tantopere efflagitantur, quam tu affirmas, permittamus vela ventis, [14] & oram ſolventibus [15] bene precemur. Multum autem [16] in tua quoque fide ac diligentia poſitum eſt, ut in manus hominum quam emendatiſſimi veniant.

11. *Uſus deinde Horatii conſilio.*] Recentiores codices omnes *uſus* habent in principio hujus clauſulæ: at in veteri exemplari animadverti deeſſe, idque meo judicio rectiſſime, tum quod primum locum in clauſula ſoleat *deinde* occupare; tum vero maxime, quod longe purior & rotundior eſt ſermo, ſi Fabius dicat, conſilio Horatii ſeſe dediſſe otium ſuis libris. Verſus Horatii ſunt, Art. Poet. 388.

———*nonumque prematur in annum:*
Membranis intus poſitis delere licebit
Quod non edideris: neſcit vox miſſa reverti.

PETRUS MOSELLANUS. Fere in vetuſtis Horatii exemplaribus legitur *decimumque prematur in annum.* REGIUS. Magno conſenſu exemplarium habetur hæc dictio *uſus*: licet aliqui expugnant. TURNEBUS. *Uſus* non agnoſcit etiam Edit. Andr. nec lectiones in margine Sichardi. Sed *usus conſilio* etiam Cicero in Bruto 34. dixit: & lib. IV. ad Fam. 11. *tuis eſt effectum litteris, ut uterer veſtro potiſſimum conſilio*: & XV. ad Att. IV. *animus enim uſus ſummus vuribus, conſiliis puerilibus.* BURMAN.

12. *Refrigerato.*] Extinctu inventionis amore, qui, ut ait Horatius lib. 1. od. 18. cæcus eſt. Unde Theocritus; *Amori pulchra videntur, quæ non ſunt pulchra.* Et Catullus Carm. XXX.

———*ſuus cuique attributus eſt error:*
Sed non videmus, manticæ quod in tergo eſt.

PETRUS MOSELLANUS. Nam, ut Plinius Epiſt. Tacito ſcribit, *ſuæ quiſque inventioni favet.* Vide Quinctil. lib. X. cap. IV. PHILANDER.

13. *Tantopere efflagitantur, quam tu affirmas.*] In veteri codice legi *quanto*, notavit in margine Almelov. quod ſi admittatur, legendum disjunctis vocibus *tanto opere, quanto*, ut in optimis, apud Ciceronem, Suetonium & alios, exemplaribus. Et ita Cicero 1. de Orat. 35. *tantopere* & *quantopere* in eadem periodo ponit. Sed ſæpe tamen *quam* pro quantum poni, poſt *tantum*, docuit ſummus Gronovius Diatrib. Stat. cap. LVII & ad Liv. lib. XXVI. 1. Adde Terentii locum ex Hecyr. act. III. ſc. IV. *non verbis dici poteſt tantum, quam re ipſa navigare incommodum eſt.* BURMAN.

14. *Et oram ſolventibus.*] *Oram* habent exemplaria magno conſenſu; tum Eraſmus non aliter citat; & Sipontinus *oram* exponit funem. Porro alii *litus* exponunt. Quæ omnia, partim corrupta lectione, partim coacta expoſitione, adferuntur; nuſquam enim, quod equidem ſciam, *ora* legitur pro fune nautico. Neque Fabio dignus eſt ſermo, *ſolvere oram*, pro, *litus ſolvere*: alioqui dixiſſet procul dubio, *ab ora ſolvere.* Libet ergo ſubſcribere caſtigationi Aldinæ, atque legere *auram bene precari*, id eſt, proſperum ventum; manet enim in allegoria Fabius ad clauſulam uſque, ut ipſe faciendum præſcribit lib. 8. MOSELLANUS. Ora eſt funis quo naves terræ alligantur; idem in quarto. cap 2. *Solvimus oram, profecti ſumus.* Livius. libro XXVIII. 36. *In ipſis quoque trepidatum eſt navibus, dum, ne hoſtes cum ſuis ſimul irrumperent, trahunt ſcalas, oras, & anchoras, ne in molendo mora eſſet, præcidunt.* Qui vero pro aura & vento *oram* exponunt, & ingenio & judicio carere convincuntur, cum *precor* verbum cum *bene male-ve* adverbiis copulatum, numquam cum accuſativo conſtruatur. *Ora* etiam dicitur regio, non quidem omnis, ſed maritima ſolum, quam vulgus *riperiam* vocat: in qua quidem ſignificatione quidam hoc loco accipiendam eſſe putantes, facile refelluntur, cum immobilia numquam ſolvi dicantur; ſed nodi proprie, ac per metonymiam ea quæ nodis detinentur; ut Horatius lib 1. Epiſt. 1. 8.

Solve ſeneſcentem mature ſanus equum, ne
Peccet.

Solvere ſane etiam citra *oram*, pro diſcedere, apud Oratores quoque invenitur. Cicero pro Murena cap. 2. *Quod ſi e portu ſolventibus, qui jam in portum ex alto invehuntur, prædicere ſummo ſtudio ſolent tempeſtatum rationem,* &c. REGIUS. Aliquibus in exemplaribus *auram* legimus, neque parum jam vulgatam accepiſſe eruditos quoſdam homines, interque eos Pontanum, *oram* pro fune nautico, & adduxiſſe in eam ſententiam locum ex Livii libro XXVIII. refragante tamen Beroaldo. Quid autem *auram* ſignificet? neque enim *bene precamur* huc adſtruere liceat; maxime cum in IV. hujus auctoris libro ſimiliter legatur, magno conſenſu exemplarium, *ſolventibus oram.* CAMERARIUS. Pontanus, e cujus auctoritate & judicio diverſum ſentire nefas velut eſt, pro *auram*, *oram* & legit & interpretatur, uſus ad hoc teſtimonio Liviano lib. 28. in eo libello quem de *Aſpiratione* conſcripſit, quem ſecutus etiam auctor Dictionarii quod *Copiæ cornu* appellant, inter exponendum, idem adſerit. Sunt & alii quoque, quibus hoc defendere placuit. Et, quanquam fortaſſis magis applaudat *auram*; tamen, ob hujuſcemodi virorum auctoritatem & conſenſum, rem in dubio relinquamus, præſertim cum ex hac re, dignitas ſcripti & auctoris non minuatur. Moſellanus, modo ſint illius, quæ in hunc auctorem ſub illius titulo feruntur annotata, *auram* magis probat. Camerarius, utriuſque linguæ peritia clarus, *oram* mavult. SICHARDUS. Lege, & *ora ſolventibus bene precemur*, auferendi caſu, quaſi ſit *ab ora*, id eſt, regione littorali. PHILANDER. Alciatus *auram* putat legendum, ut ſit ſenſus; Precemur fauſtum exitum, ut nautæ ventum. Alii *oram* pro fune nautico, recte. ita enim lib. 4. legitur, cap. de narratione. Eſt autem funis ille qui religatur ad tonſillam, id eſt, palum in littore; Græci πρυμνήσιον vocant. TURNEBUS. Sine dubio *oram ſolventibus* legendum, quod & Colomeſius. adductis eiſdem locis. probat. Ita & Livius lib. XXII. 19. *vixdum omnes conſcenderant, quum alii, reſolutis oris, in anchoras evehuntur*; eodem enim modo dicitur, ut *funem ſolvere*, quod illuſtravit Paſſeratius ad Propert. lib. 1. eleg. 8. 12. & *retinacula ſolvere* Ovidio VIII. Metam. 102. & XI. 712. BURMAN.

15. *Bene precemur.*] Vide Scheffer. de Militia Navali lib. III. cap. 3. ALMELOV.

16. *In tua fide & diligentia.*] Hinc quoque aperte colligitur, hanc epiſtolam ad bibliopolam aliquem fuiſſe ſcriptam; nam Bibliopolæ ſolent etiamnum opera nova conquirere, quæ diligenter deſcribant, & venalia proponant: horum autem Librariorum officium eſt curare, ut libri ſine mendis deſcribantur. REGIUS.

M. FAB. QUINCTILIANI
IN ORATORIÆ
INSTITUTIONIS
LIBROS XII.

Ad Marcellum Victorium Procemium.

ARGUMENTUM.

Procemium quatuor continet, Causas condendi operis, Marcello dicandi, Qualem oratorem instituat; Quo pacto universum opus partiatur. Operis condendi causa; ut inter opiniones varias facilior esset electio, quid potissimum sequendum. Causa copiosius etiam scribendi, quam ab amicis efflagitatum erat, ut eos plenius sibi demereretur, ne alienis solum vestigiis insistere videretur, si prioribus nihil adderet; ne duo libelli de Rhetorica impoliti & manci diutius sub ejus nomine circumferrentur. Causa Marcello dicandi; quia amicissimus; quia literarum amore flagrans; quia instituendo ejus filio plurimum profuturos putaverit. Oratorem instituit perfectissimum, eloquentissimum, omnibus disciplinis & virtutibus instructissimum; atque in philosophorum arrogantiam invehitur, ultimam hanc partem ab Oratoribus separantium, & sibi vindicantium. Totum opus in duodecim libros partitur; quorum primus elementa ante Rhetoris officium continet; secundus Rhetorices Progymnasmata; *tertius, quartus, quintus, sextus, septimus,* Inventionem & Dispositionem, *cum orationis partibus; octavus, nonus, decimus,* Elocutionem; *undecimus,* Memoriam & Pronuntiationem; *duodecimus, ultimam partem definitionis Oratoris, id est, mores ejus, virtutes & officia. Primæ partes ad benevolentiam sunt comparatæ; dum suam modestiam, & scribendi causas profert, Marcelloque opus dicat. Attentos reddit, Oratorem instituendo, & pleniora omnia, quam vetera, promittendo. Divisio operis ad docilitatem pertinet.*

1 2 POST impetratam studiis meis [2] quietem, quæ [3] per viginti annos [4] erudiendis juvenibus impenderam, cum a me quidam familiariter postularent, ut aliquid [5] de ratione dicendi componerem, diu sum equidem reluctatus, [6] quod auctores [7] utriusque linguæ clarissimos non ignorabam multa, quæ ad hoc opus pertinerent, diligentissime scripta posteris reliquisse. Sed qua ego ex caussa faciliorem mihi veniam meæ [8] deprecationis arbitrabar fore, hac accendebantur illi magis; quod [9] inter diversas opiniones priorum, & quasdam etiam

Hac Præfatione causas quibus adductus sit, ut de Eloquentia scriberet, adducit. Deinde qualem Oratorem informet, ostendit; quem virum bonum in primis esse vult. Postmodum totum opus partitur. Ad extremum præcepta Rhetorices nihil valere sine natura docet. Propositio præfationis simplicem explicationem habet petitionis, & accusationis caussas. TURNEB. * Sed in hoc pseudo-Turnebi loco, pro *accusationis*, legendum mihi videtur *recusationis*: alludit enim ad hæc Quinctiliani verba; *cum a me quidam familiariter postularent, ut aliquid de ratione dicendi componerem, diu sum reluctatus. . . . . . sed qua ex caussa faciliorem mihi veniam meæ deprecationis arbitrabar fore*, &c. & certe in hac quidem locutione *deprecatio* idem sonat quod *recusatio*. CAPPER.

1. *Post impetratam, &c.*] Literas Romæ docuisse Fabium, vel ex illo notissimo Martialis versu satis constat;

Quinctiliane vagæ moderator summe juventæ.

Eo igitur munere defunctum se, otium tandem, post viginti annos, nactum esse ait, quod tempus vacationi professorum postea legibus attributum fuit. CAMER.

2. *Quietem.*] Professores artium, cum justum tempus professionis absolverant, justa missione & vacatione donabantur, multisque honoribus ornabantur. TURN.

3. *Per viginti annos.*] Cur demum post viginti annos quietem impetrarit Fabius, quæri posset? At ego quidem, adducor, ut credam eos qui per viginti annos eloquentiam in urbe Roma professi essent, & vacationem meruisse, & ad magistratus fuisse admissos; id quod postea quoque lege cautum fuisse, facile est videre, cum alibi, tum in duodecimo codicis Justiniani libro, Titulo 15 *de Professoribus, qui in urbe Constant.* Inter omnes autem Professores sive artium, sive juris civilis, Rhetores, hoc est artis oratoriæ doctores, primum locum apud priscos obtinuerunt; ut eodem libro xi. scribit Justinianus. REGIUS. Lege *quæ*, ut referatur ad *studia*. Quietem autem intelligit, quam nactus erat post vigesimum annum impensum instituendis juvenibus; Professores enim post annum vigesimum consequebantur honestam missionem, & laboribus dabant senes justam missionem, ut loquitur declamatione 211. PHILANDER.

4. *Erudiendis juvenibus impenderam.*] Merito igitur a Poëta Coco Fabius vocatur *vagæ juventæ summus moderator.* Quocirca etiam summam laudem consequutus est. *Nullum enim* (ait Cicero de Divinat.) *munus Reipub. afferre majus, meliusve possumus, quam si doceamus atque erudiamus juventutem*, &c. Tu vide, si vacas, Raderum ad Martialem. p. 211. PAREUS. *Poetam Cocum* Pareus Martialem vocat, idque post Johannem Sarisberiensem de Nug. Curial. l. 7. c. 12. & lib. 8. c. 6. 13. & post Glossarium vetus Latinum in voce *Petaso*. CAPPER.

5. *De ratione dicendi.*] Hoc est de Eloquentia, de arte Rhetorica; hæc autem locutio, *de ratione dicendi*, longe differt ab illa, *de ratione loquendi*, quam adhibet Fabius cap. 2. ubi Grammaticam intelligit, ut satis patet. *Grammaticus quoque*, inquit, *de ratione loquendi si disserat*, &c. CAPPER.

6. *Quod auctores utriusque linguæ clariss.*] Quinam vero fuerint clarissimi illi utriusque linguæ Rhetores, qui scire cupit, prologum tertii libri perlegat. Illic enim omnes qui ad ætatem suam usque claruerunt, commemorat. REGIUS.

7. *Utriusque linguæ.*] Græcæ videlicet & Latinæ. CAPPER.

8. *Deprecationis.*] Id est, Recusationis seu Reluctationis; ait enim paulo ante; *diu sum reluctatus*. CAPPER.

9. *Inter diversas.*] *Diversas* MS. Bodl.

inter se contrarias, difficilis esset [10] electio; ut mihi, si non inveniendi nova, at certe judicandi de veteribus, [11] injungere laborem non injuste viderentur. [12] Quamvis autem non tam me vinceret præstandi quod exigebatur fiducia, quam negandi verecundia: latius se tamen aperiente materia, plus quam imponebatur oneris, sponte suscepi; [13] simul ut pleniori obsequio demererer amantissimos mei; simul ne vulgarem viam ingressus, alienis demum vestigiis insisterem. Nam cæteri fere, qui artem orandi literis tradiderunt, ita sunt exorsi, quasi perfectis omni alio genere doctrinæ, [14] summam in eloquentia manum imponerent: sive [15] contemnentes tamquam parva, quæ prius discimus, studia: sive non ad suum pertinere officium opinati, quando [16] divisæ professionum vices essent: seu, quod proximum vero, nullam ingenii sperantes gratiam, circa res, etiamsi necessarias, procul tamen ab ostentatione positas; ut operum fastigia spectantur, latent fundamenta. [17] Ego, cum nihil existimem arti oratoriæ alienum, sine quo oratorem non posse fieri fatendum est, nec ad ullius rei summam, nisi præcedentibus initiis, perveniri; ad minora illa, sed, quæ si negligas, non sit majoribus locus, demittere me non recusabo; nec aliter, quam si mihi tradatur educandus orator, studia ejus formare ab infantia incipiam. Quod opus, [18] Marcelle Victori, tibi dicamus; quem cum amicissimum nobis, tum eximio literarum amore flagrantem, non propter hæc modo [19] (quamquam sunt magna) dignissimum hoc mutuæ inter nos charitatis pignore judicabamus; sed quod erudiendo [20] nato tuo, cujus prima

10. *Electio.*] In codice Joannis Poullainii Aurelianensis erat, *editio ac electio*: quæ si vera lectio sit, *editio* esset Auctorum demonstratio, quos præferret aliis, ut *editio tribuum*, apud Ciceronem pro Plancio cap. 16. & *editiis judices* pro Muren. cap. 23. BURM.

11. *Injungere laborem.*] Imponere; quod quidem verbum raro apud Ciceronem invenitur, apud Plinium vero, & Tranquillum & Fabium est frequentissimum. REGIUS. Frequens etiam Livio esse docuit summus Gronovius ad lib. VIII. 32. & ad lib. XXXII. 3. & post eum Vorst. ad Valer. Max. VI. 12. exter. 2. & ad Justin. III. 5. & XLII. 5. ubi, ex Ciceronis III. de Natur. Deor. producit, *in homines intuxit injuriam*. qui tamen minime hoc verbo usus; & Vorstius, vel memoriæ vitio, vel duce aliquo deceptus est; Ciceronis enim verba ex eo libro cap. 34. de Dionysio sacrilego sic se habent; *ita ad impietatem in deos, in homines adjunxit injuriam.* BURM.

12. *Quamvis autem.*] Captat benevolentiam a persona sua, dum de se modestissime sentit; deinde ostendit, quare tam copiose hac de re scripserit. TURNEBUS.

13. *Simul*] Addit causas cur susius tractarit de arte dicendi. TURNEB. *Simul ut pleniori obs.*] *Simul* vim habet copulæ, ut hoc loco eleganter in oratione bis ponitur; qua quidem dictione significantur duo simul uno & eodem tempore fieri. Virgil. 2. Æneid. *Ille simul manibus tendit divellere nodos; Clamores simul horrendos ad sidera tollit.* RAPH. REGIUS. Aliquando tamen semel posita hæc particula vim eamdem habet, ac si bis esset posita, docente Gronovio ad Livii lib. XXXIII. 12.

14. *Summam in eloquentia manum imponerent.*] Translatio est proverbialis, sumpta ab artificibus, qui primo inde aliquod futuri corporis simulacrum effingunt, quod *primam* appellant *manum*: deinde vero accuratius expoliendo ad perfectionem ducunt, quam vocant *summam manum*: quod videlicet postea manum non apponant amplius. Ita Erasmus hunc locum exposuit. Mihi magis arridet eorum sententia, qui a pictoribus sumptam metaphoram putant, cum ob alia, tum quod & alterum quoddam proverbium fertur, de pictoribus mutuo sumptum, quo jubemur *manum de tabula* jam satis elaborata amovere. MOSELLANUS. *Summam in eloquentia manum imponerent*; corrupte quidem legi notius est, quam ut sit admonendum; e namque vocali erasa legendum est *eloquentia*, ut sit ablativi casus; non autem *eloquentiæ*, in propositione expuncta, ut quidam depravarunt. Est autem a pictoribus sumpta translatio, qui hinc ultimam imponere manum picturæ dicuntur; cum eam sic perficiunt, ut nulla alia arte indigere videatur. REGIUS. *Summam manum imponere* significat, perficere, absolvere, consummare; ductum a pictoribus, qui primum in tabella lineamenta rudia designant, deinde ultima expolitione & manus impositione perficiunt. TURNEBUS. Satis apparet vel ex hoc loco, unde tralatio ducta sit, nempe ab operum perfectione. Eadem sententia & *extremam manum imponere* Virgilius dixit lib. VII. Æneid. 573. & Cicero in Bruto cap. 33. *Extrema manus non accessit operibus ejus, inchoata præclare multa, perfecta non plane.* CAMERARIUS. Aldus legit *summam eloquentia manum*; ut legitur etiam in Voss. tert. & id omnino præferendum. Posuit *τὸ eloquentia* gignendi casu. Quasi, inquit, reliquis ἐγκυκλίοις, vel studiorum partibus persalutatis & decursis a discipulo vel lectore suo, tum demum adhiberentur, ut ultimam eloquentiam eum docerent, & operi consummato hoc fastigium, hunc colophonem adderent. GRONOVIUS. Vide commentatores ad Petronii cap. CXVIII. ex quibus Parcus suam notam instruxit. In codice Joannis Poullainii erat *summam in eloquentiam manum imponerent*. ego mallem, *perfectis in alio genere doctrinæ summam eloquentiæ manum imponeret*: ut esset *eloquentia* primo casu posita. BURMAN.

15. *Contemnentes tamquam parva.*] Hieronymus in epistola quadam in hanc sententiam sic loquitur; *Non sunt contemnenda tamquam parva, sine quibus magna constare non possunt.* MOSELLANUS.

16. *Divisæ.*] In margine quarumdam editionum est, *diversæ*. Sed recte Cl. Almeloveenius notavit ut ora codicis sui, non posse alias vices esse diversas, nisi sint prius *divisæ*; & ipsum Fabium paullo post dicere, *scidit deinde se studium*.

17. *Ego cum, &c.*] Breviter aperit consilium suum, & quid sit dicturus in toto opere proponit; quod pertinet ad attentionem, refertur que ad id, *ne alienis vestigiis insisterem*. TURNEB.

18. *Marcelle Victori.*] Ad eumdem bis Papinius Statius lib. IV. Sylvar. COLOMES.

19. *Quamquam sunt*] *sint* Codex Poullainii, & Voss. tert. Sic & Ovidius subjunctivo junxit, Ep. XV. 125.

Illic te invenio, quamquam regionibus absis:

& ex MSS. XV. Met. 144.

Quæ quamquam spatio distent.

20. *Nato tuo.*] *Geta.* Et sane non adducor, ut credam Quinctilianum, Latini sermonis observatorem severum, vocem istam *Nato* (quæ omnino Poetarum est, non Oratorum) usurpasse, nec sine auctoritate hoc effero: siquidem refert ita habere MS quod vidit Raph. Regius, suis ad Quinctil. problematis PITHOEUS. A quodam adscriptum sic pro *nato*, *Gallo* potius esse legendum: sed miratu dignum est, quod dicit Pithoeus, verbum *nati* esse poeticum, & minime oratorium, cum legatur apud Ciceronem de Amicitia cap. VIII. *primum ex ea caritate quæ est inter natos & parentes*: sin minus, legi potest *gnatis*; quo verbo utitur Cicero pro Plancio 24. & de Divinatione I. 30. Et Livius dixit *erudire puerum artibus*: quare jam non liceret erudire *gnatum* vel *natum*, cum utroque verbo Cicero fuerit usus, non video. ALMELOV. Valla idem quod Pithoeus judicabat lib. III. Elegant. cap. 70. vide Cellarii curas posteriores p. 337. loca tamen Ciceronis non recte huc adducuntur; in primo enim pro Plancio, pro *quamquam ad præcepta ætas non est gnata*, legendum *gravis*, v. not. Grævii; in altero, Poetæ sunt veteris verba, & diversis modis scribuntur. in loco de Amicitia est oppositio inter *natos* & *parentes*, quæ tolerabiliorem usum facit: nondum tamen penitus damnare extra carmen vocem hanc audeo. BURMAN.

ætas manifestum iter ad [21] ingenii lumen ostendit, [22] non inutiles fore libri videbantur, quos ab ipsis dicendi velut incunabulis, per omnes, quæ modo aliquid oratori futuro conferant, artes, ad [23] summam ejus operis perducere destinabamus. Atque eo magis, quod duo jam sub nomine meo libri ferebantur artis Rhetoricæ, neque editi a me, neque in hoc comparati. Namque [24] alterum, sermone per biduum habito, pueri quibus id præstabatur, exceperant: alterum pluribus sane diebus, quantum [25] notando consequi [26] potuerant, interceptum, boni juvenes, sed nimium amantes mei, [27] temerario editionis honore vulgaverant. Quare in his quoque libris erunt eadem aliqua, multa mutata, plurima adjecta, omnia vero compositiora, & [28] quam nos poterimus, elaborata. Oratorem autem instituimus illum perfectum, qui esse, nisi vir bonus, non potest. Ideoque non dicendi modo eximiam in eo facultatem, [29] sed omnes animi virtutes exigimus. Neque enim hoc concesserim, rationem rectæ honestæque vitæ (ut quidam putaverunt) ad philosophos relegandam; cum vir ille vere [30] civilis, & publicarum privatarumque rerum administrationi accommodatus, qui regere consiliis urbes, fundare legibus, emendare judiciis possit, non alius sit profecto, quam orator. Quare, tametsi me fateor usurum quibusdam quæ philosophorum libris continentur, tamen ea jure vereque contenderim esse operis nostri, proprieque ad artem oratoriam pertinere. An, si frequentissime de justitia, fortitudine, temperantia, ceterisque similibus sit disserendum, & adeo, ut vix ulla possit *Caussa* reperiri, [31] in quam non aliqua quæstio ex his incidat, eaque omnia *Inventione* atque *Elocutione* sint explicanda, dubitabitur, ubicumque vis ingenii & copia dicendi postulatur, ibi partes oratoris esse præcipuas? Fueruntque hæc, [32] ut Cicero apertissime colligit, quemadmodum juncta natura, sic officio quoque copulata, ut iidem sapientes, atque eloquentes haberentur. [33] Scidit deinde se studium, atque inertia factum est, ut artes esse plures [34] viderentur. [35] Nam, ut primum lingua esse cœpit in quæstu, institutumque eloquentiæ bonis male uti, curam morum, qui diserti habebantur, reliquerunt. Ea vero destituta [36] infirmioribus ingeniis velut prædæ fuit. Inde quidam, contemto bene dicendi labore, ad formandos animos [37] statuendasque vitæ leges regressi, partem quidem potiorem, si dividi posset, retinuerunt; nomen tamen sibi insolentissimum arrogaverunt, ut soli [38] sapientiæ studiosi vocarentur: quod neque summi imperatores, neque [39] in consiliis rerum maximarum, ac totius administratione reipublicæ præclarissime versati, [40] sibi umquam vindicare sunt ausi. Facere enim optima, quam [41] promittere, maluerunt. Ac vete-

21. *Ingenii lumen.*] Id est, ad Eloquentiam; sic enim M Tullius in Bruto cap. xv. Eloquentiam vocat; nimirum quod elegans & eruditus sermo non, nisi ab elegante, & culto ingenio, proficiscatur, quod in oratione, velut lumine quodam adlabente, ostenditur. Vere siquidem dixit Aristoteles talia quemque loqui, qualis ipse sit; quod oratio minime mendax sit animi speculum. MOSELLANUS. In veteri codice, quem contulit Almelovenius, erat; *manifestum ingenii lumen ostendit.*

22. *Non inutiles fore.*] *Fore* in margine Basileensium, Sichardi & Stephani editionum.

23. *Summam ejus operis.*] Glossema esse *ejus operis* Gallæo videbatur.

24. *Alterum sermone.*] In MS. Bodl. *sermones per biduum habitos* in codice Almelovenii, Poullaini, Veneta Edit. *alterum sermonem per biduum habitum*: & mox *boni juvenes.* Neutrum probo; saltem primum minime, propter concursum tot vocum in m exeuntium. BURM.

25. *Notando.*] Notare est compendioso scribendi genere excipere; quod dicitur & *notis scribere* & *excipere.* TURNEB.

26. *Potuerant.*] *U* vocali expuncta *poterant* legendum est. REGIUS; cui consentit Francius.

27. *Temerario editionis honore.*] Imitatur hunc locum Hieronymus lib. 1. epist. 7. *Opusculorum meorum, quia plurima evolaverunt e nido, & temerario editionis honore vulgata sunt, nihil misi, ne eadem forsan mitterem, quæ habet.* GRONOVIUS.

28. *Quam nos poterimus.*] Mallem, *quam nos potuerimus*: *quam* vero pro *quantum*, de quo vide copiose agentem Heinsi ad Ovid. Remed. 325. BURM. ceterum pro *elaborata*, Francius malebat *elaboratiora*

29. *Sed omnes.*] Francio placebat *sed & omnes.*

30. *Civilis.*] Ὁ πολιτικός, de quo lege Longin. de *sublimi*, ejusque interpretes. CAPPER.

31. *In quam.*] Ita recte emendatiores editiones: sed Andr. Colinæi & Stephani, *in qua.*

32. *Ut Cicero apertissime.*] Lib. 3. de Orat. cap. 15. & seq *Colligere* autem est argumentis aliquid concludere & comprobare; id quod Græci, quos in hoc quoque imitamur, συμβιβάζειν dicunt. RAPH. REGIUS. Aldus *aptissime colligit* edidit: easdem voces confusæ vide lib. 1. c. 2. sed in hoc Raphaelis Regii loco pro συμβιβάζειν legendum mihi videtur συμβιβάζεσθαι. CAPPER.

33. *Scidit*] Tempore Socratis primum eloquentia a philosophia separata fuit. Nam Socrates, spreta & exagitata rhetorica, se totum ad philosophicas disputationes traduxit. TURN. Vide Cicer. III. de Orat. cap. 19. & Menag. ad Laert lib. 1. sect. 12. ALM.

34. *Viderentur.*] MS. Bodl. Andr. *judicentur.* *Judicarentur* in margine Sichardi.

35. *Nam ut primum.*] Adjicit causas divisionis artium. Videtur autem Quinctil. hæc referre ad Trasymachum Calchedonium, & Gorgiam Leontinum; qui, cum venalem haberent rhetoricam, idcirco a Socrate exagitabantur, eaque causa fuit, cur rhetoricam sperneret. TURNEB. * Vide lib. XII. cap. 1. & Samuel. Petit. Miscel. IV. 1. Herald. in Apolog. Tertul. pag. 16. ALMEL.

36. *Infirmioribus ingeniis.*] Infirmiora ingenia philosophorum vocat, utpote quæ non negotiis sint accommodata. REGIUS.

37. *Statuendasque vitæ leges.*] *Instruendas.* Andr. Aldus & Sichard. perperam; *statuere* est enim certas & immotas ferre: ita Justinus lib. VI. 1. *Statutis conditionibus ab armis disceditur*; & lib. V. 10. & XXV. 1. *statuta pax* est stabilita; & ita passim.

38. *Sapientiæ studiosi.*] Vulgo philosophi φιλόσοφοι. CAPPER.

39. *In consiliis.*] Ita Aldus, Vascosanus, Colinæus & alii; sed *conciliis* etiam quidam ediderunt.

40. *Sibi vindicare.*] *Sibi* non agnoscit Andr.

41. *Promittere.*] Vide ad Petron. cap. a.

41. *Promittere.*] Ἐπαγγέλλεσθαι, Gallice *se piquer de, faire parade de*, &c. CAPPER.

rum quidem ſapientiæ profeſſorum multos [42] & honeſta præcepiſſe, &, ut præceperunt, etiam vixiſſe facile conceſſerim: noſtris vero temporibus ſub hoc nomine [43] maxima in pleriſque vitia latuerunt. Non enim virtute ac ſtudiis, ut haberentur philoſophi, laborabant: ſed [44] vultum & triſtitiam, & diſſentientem a cæteris habitum peſſimis [45] moribus prætendebant. [46] Nunc autem quæ, velut propria philoſophiæ, aſſeruntur, paſſim [47] tractamus omnes. Quis enim * [48] modo de juſto, æquo ac bono, non & vir peſſimus loquitur? Quis non etiam ruſticorum aliqua de cauſſis naturalibus quærit? Nam verborum proprietas ac differentia, omnibus qui ſermonem curæ habent, debet eſſe communis. Sed ea & ſciet optime & eloquetur orator, qui ſi fuiſſet aliquando perfectus, non a philoſophorum ſcholis virtutis præcepta peterentur: nunc [49] neceſſe eſt ad eos aliquando auctores recurrere, qui [50] deſertam, ut dixi, partem oratoriæ artis, [51] meliorem præſertim occupaverunt, & veluti noſtrum repoſcere; non ut nos illorum [52] utamur inventis, ſed ut illos alienis uſos eſſe doceamus. [53] Sit igitur orator vir talis, [54] qualis vere ſapiens appellari poſſit, nec moribus modo perfectus (nam id mea quidem opinione, quamquam ſint qui diſſentiant, [55] ſatis non eſt) ſed etiam ſcientia, & omni facultate dicendi; qualis adhuc fortaſſe nemo fuerit. [56] Sed non ideo minus nobis [57] ad ſumma tendendum eſt, quod fece-

42. *Et honeſta.*] *Etiam* MSS. Bodl.

43. *Maxima.*] *Maxime* vetus Cod. Almelov.

44. *Vultum & triſtitiam, & diſſentientem, &c.*] Vide Cicer. Tuſc. Quæſt. II. Joh. Savaron. Comment. ad Sidon. Apollin. lib. IX. epiſt. IX. pag. 557. Senec. de Vita beata cap. XX. Quinctil. declamat. 268. & 283. Plin. lib. I. epiſtol. XXII. & lib. III. epiſt. XI. Agellium lib. XIII. cap. VIII. & XXII. Lactant. lib. V. cap. II. Sarisb. Policrat. lib. VIII. cap. XXI. plura Gebhard. Crepund. lib. II cap. 8 PAREUS. Pricæus ad Matth. c. VI. 16. ALMELOV. Vide & ad Petron. LXXVIII.

45. *Moribus prætendebant.*] Sunt enim illis ipſis temporibus, Domitiano ſcil. imperante, conſulto Senatus, philoſophi ejecti, atque urbe & Italia interdicti. Quemadmodum & prioribus ſeculis, C. Fannio Strabone, M. Valerio Meſſala Coſſ. SCtum ſcriptum eſt, de Rhetoribus Latinis, vel exigendis, vel coercendis, auctore Gell. lib. XV. cap. II. MOSELLANUS. Videtur hæc ſcripſiſſe Fabius, ejectis ex urbe philoſophis Domitiani edicto. Sulpitia. Plinius. PITH.

46. *Nunc autem.*] Almel. & Poullanii codices *hæc autem*; & ita Aldus quoque edidit & Sich. Sic etiam habent Voſſ. ſecund. & tert.

47. *Tractamus omnes.*] In MSS. Codice a Clariſſimo Barthio collato, *jactamus* ſcriptum eſt. Quod placet Barthio, Adverſar. lib. 31. cap. 5. Non enim (inquit) ſtatim tractant de virtutibus, qui de iis loquuntur: jactantia vero palliatis illis larvis notam adfectationis frivolæ inurit. PAREUS. Ego nihil muto; proprium enim in hac re verbum. Horat. II. Ep. I. 116.

Tractant fabrilia fabri;

& Sueton. Tib. 56. *tractare auctores* & mox noſter; *ſecundo prima elementa tractabimus*, & paſſim BURM.

48. *Modo non & vir peſſimus.*] Particulam & omittit ea quam ſecuti ſumus, editio; ſed illam, ſive librarii alicujus, ſive etiam Typographorum incuria excidiſſe, omnium Codicum conſenſus manifeſtum facit. Vocula autem ea, quamlibet inanis & exigua eſſe videatur, loci interpretationem ipſa quodammodo vertit; ſi enim Lugdunenſis lectionem amplectimur, Quinctilianum querentem audimus, quod homines ſuæ ætatis. paullo etiam improbiores, Philoſophiæ propria tractarent. Cum interim nihil manifeſtius eſt, quam illius ſtomachum inde præcipue moveri, quod viri etiam peſſimi turpiſſimique ſuas non abſtinerent a Philoſophia manus. Quamobrem mihi nunc maxime placet editionum Coloniensis, Vaſcoſani & Stephani lectio. *Quis enim modo de juſto, æquo & bono, non & vir peſſimus loquitur.* GIBSON. Gebhardus Crepund. lib. 1. cap. 3. pag. 10. legit ac diſpungit; *Quis enim non de juſto æquo ac bono modo? non & vir peſſimus loquitur.* At Gaſpar Barthius Adverſar. lib. 31. cap. 5. pag. 1419. vulgatam retinendam vult. Excipit enim Fabius illos inſanos homines, quorum omnibus ſeculis copia fuit, qui nec loqui quidem bene poſſint; ſed flagitiis palam indulgeant, exiſtimationem ſuam floccifacientes. Vide, apud Gebhardum, & Barthium, plura. PAREUS. In codice Poullanii, *Quis enim non modo de juſto æquo ac bono, modo non & vir.* Aldus & alii ediderunt, fere ut Gebhardus volebat: ſed Stephan. & Galland. *quis enim modo de juſto, a. a. b. non & vir.* Forte legendum, *modo non ſit vir peſſimus.* Gebhardi lectio & explicatio, qui *modo* pro *decis gratia* poſitum eſſe vult, obſcuram & ambiguam reddit ſententiam, Cæterum de juſto æquo ac bono, quo omnes juris ſpecies comprehenduntur, vide quæ nos olim ad Petron. cap. CVIII. notavimus. BURM.

49 *Neceſſe ad eos.*] *Eſt* verbum adſcribatur, ut legatur, *neceſſe eſt.* REGIUS.

50. *Deſertam partem Oratoriæ artis.*] Duo MSS. Palatini, a Jano Gebhardo diligentiſſime collati; *Quo, deſerta, ut dixi, parte Oratoriæ artis, meliorem præſertim occupaverunt.* Quæ lectio arridet Gebhardo, Crepund. lib. 1. cap. 3. At Barthius, Adverſar. lib. 31. cap. 5. pag. 1419 hanc lectionem contra mentem Quinctiliani contendit eſſe. Ait enim, oratoris fuiſſe de bonis quæ in rebus, deque virtutibus diſſerere poſſe, non verbis uti ſolis, ſed ſequentibus etiam verba vitæ inſtitutis. Hanc vero partem huic debitam ceſſiſſe jam philoſophorum ſcholis; illos enim deſertam ab oratoribus recentibus illam partem occupaviſſe. Porro MS ille Barthii codex quem Baſileæ nactus eſt, τὸ *artis* omittit. Elegantius omnino, *oratoria* ſine *artis* acceſſione dicitur. PAREUS. *Deſerta, ut dixi, parte* MS. Bold. Andr. Venet. Sich.

50. *Deſertam partem.*] Elegans tranſlatio, ducta a transfugis. Horat. lib. 3. Carm. 16.

——————nil cupientium
Nudus caſtra peto: & transfuga divitum
Partes linquere geſtio.

Deſertor, λειποτακτήτης, etiam λειπομάχος. GEBHARD. Crepund. lib. 1. cap. 3. pag. 8. apud quem vide plura ad rem.

51. *Meliorem partem.*] Sic vocat curam ac rationem rectæ honeſtæque vitæ, quam retinuiſſe relicta Oratoria, vult Quinctilianus philoſophos. GEBHARDUS.

52. *Utamur inventis.*] *Nitamur* Poullanii codex.

53. *Sit igitur.*] Concluſio eſt ex ſuperioribus, qua oratoris deſcriptionem repetit, eamque ad ultimam ſpeciem, id eſt, ideam revocat. TURNEB.

54. *Qualis vere ſapiens appellari poſſit.*] Sapientem hunc his Stoici numeris perfici voluerunt; ut eſſet quiſpiam inprohibitus, inviolatus, non impeditus, liber, dives, felix. Quam formam, impote commentitiam, Horatius venuſtiſſimis verſibus illudit, Epiſt. 1. lib. I. ad Mæcenatem, verſ. 106.

Ad ſummam, ſapiens uno minor eſt Jove. dives,
Liber, honoratus. pulcher, Rex denique Regum,
Præcipue ſanus, niſi cum pituita moleſta eſt.

MOSELLANUS. Ubi conſulas velim Lævinum Torrentium; " Cruquium, Chabotium, Lambinum, Claudium Minoem " Divionenſem, & alios interpretes. PAREUS.

55. *Satis non eſt.*] Si ita legetur, hoc intelligemus de Stoicis, qui genus quoddam exile dicendi ſequebantur. Illi igitur ab ornatore morum probitatem, cum illa dicendi ſubtilitate, requirebant. TURNEB.

56. *Sed non ideo.*] *Prolepſis* eſt. qua anticipat quod poterat objici; quam ſolvit exemplo veterum. Idem.

57. *Ad ſumma.*] Qui *ad ſumma* nituntur, ad cacumina adſcendere ſtudebunt. Eſt autem tranſlatio ab iis ſumpta, qui arduos montes adſcendere conantur. REGIUS. Sic lib. X. cap. 1. *Sed ut perveniri ad ſummam, niſi ex principiis non poteſt.* Petron. cap. II. *Quis poſtea ad ſummam Thucydidis proceſſit?* plura Juretus, vir accurate doctus, ad Symmachum pag. 94. Editionis ultimæ. COLOMESIUS. Variant editi & ſcripti, & *ad*

runt plerique veterum, qui, etsi nondum quemquam sapientem repertum putabant, [58] præcepta tamen sapientiæ tradiderunt. Nam est certe [59] aliquid consummata eloquentia, neque [60] ad eam pervenire natura humani ingenii prohibet: [61] quod si non contingat, altius tamen ibunt qui [62] ad summa nitentur, quam qui, præsumpta desperatione, quo velint, evadendi, protinus [63] circa ima substiterint. Quo magis impetranda erit venia, si [64] ne minora quidem illa, verum operi quod instituimus necessaria, prætetibo. Nam liber primus ea quæ sunt ante officium Rhetoris continebit. Secundo, prima apud Rhetorem elementa, & quæ [65] de ipsa Rhetoricæ substantia quæruntur, tractabimus. Quinque deinceps *Inventioni* (nam & huic *Dispositio* subjungitur) quatuor *Elocutioni* (in cujus partem *Memoria* ac *Pronuntiatio* veniunt) dabuntur. [66] Unus accedet, in quo nobis Orator ipse informandus est, ut, qui mores ejus, quæ in suscipiendis, discendis, agendis *Caussis* ratio, quod eloquentiæ genus, quis agendi debeat esse finis, quæ post finem studia, quantum nostra valebit infirmitas, [67] disseramus. His omnibus admiscebitur, ut quisque locus postulabit, [68] dicendi ratio, quæ non eorum modo scientia, [69] quibus solis quidam nomen artis dederunt, studiosos instruat, & (ut sic dixerim) [70] jus ipsum *Rhetorices* interpretetur; sed [71] alere facundiam, vires augere eloquentiæ possit. Nam plerumque [72] nudæ illæ artes, nimia [73] subtilitatis affectatione, frangunt atque concidunt quidquid est in oratione generosius, & omnem [74] succum ingenii bibunt, & ossa detegunt; quæ, ut esse, & adstringi nervis suis debent, sic [75] corpore operienda sunt. Ideoque nos non [76] particulam illam, sicut plerique, sed quidquid utile [77] ad instituendum oratorem putabamus, in hos duodecim libros contulimus, breviter omnia [78] demonstrando. Nam si, quantum de quaque re dici potest, [79] prosequamur, [80] finis operis non

summam Sichardus in margine, quod probat etiam in superioribus verbis Gebhardus lib. I. Crep 111. qui adeatur. Mihi tamen *ad summa* placet, ut Aldus edidit, quia mox opponuntur *ima*. licet non damnem aliud: sic *magna* Cicer. II. de Orat. 13. *juvenes magna spectare, & ad ea rectis studiis debent contendere*. BURM.

58. *Præcepta tamen sapientiæ.*] Columell lib XII. *Nam nec oratoria disciplina deseritur, quia perfectus Orator nusquam repertus est; nec philosophia, quia nullus consummatæ sapientiæ est.* PITHOEUS.

59. *Est aliquid eloquentia.*] Id est, non fingitur, quasi esset fabula; ut Propertius lib. IV. 7.
Sunt aliquid manes: letum non omnia finit:
ubi vide Passeratium. Ovid. I. Amor. XII. 3.
Omnia sunt aliquid. BURM.

60. *Ad eam.*] *Ad id* Sich. sic sæpe veteres mutabant genus. v. Gif. ind. Lucret. in *generis mutat*. & Lambin. ad Lucret. 2. 353. Donat. ad Terent. And. I. v 16. II 4 Serv. ad Virg IV. Æneid. 355. Acr. ad Horat. Ep. II. 28. & alios. BURMAN.

61. *Quod si non contingat.*] Francius legebat, *quod & si*.

62. *Ad summa.*] Voss. tert. *ad summam*.

63. *Circa ima*] Voss. tert. *terra ima*.

64. *Ne minora quidem illa.*] Commentatiunculas intelligit, quas de literis, syllabis, orationis partibus, ejusdemque virtutibus ac vitiis, accentibus, apicibus, orthographia, & cæteris ad rem Grammaticam pertinentibus, huic primo libro inseruit. CAPPER.

65. *De ipsa Rhetoricæ substantia*] οὐσία, id est, essentia, natura, quid nimirum sit ars illa dicendi, quas habeat proprietates, &c. CAPPER.

66. *Unus accedet.*] Voss tert. *accedit*.

67. *Disseremus.*] Corrupte quidem sic legitur; Ut namque conjunctio subjunctivum modum exposcit: quare *disseramus* legendum videtur. REGIUS.

68. *Dicendi ratio.*] Non *docendi*, sed *dicendi* est legendum. Pollicetur enim se non nuda traditurum esse præcepta, sed omni dicendi ratione expoliturum, neque solum de iis præceptorum, quibus eloquentiæ nomen artis quidam indiderent. Ea vero sunt nuda præcepta de Exordio, Narratione, Confirmatione, Confutatione & Conclusione. REGIUS. *Docendi* PITHOEUS. Ita legendum, quia verbum sequens, *instruat*, docendi rationem, cujus mentionem facit, involvit. ALMELOVENIUS. *Docendi*, MS. Bodl Andr. Venet. Ald. & Steph in margine. * Item Voss. secund & tert.

69. *Quibus quidem.*] *Quidam* legendum est, non *quidem*. *Solis* quoque ablativus in vetusto exemplari adscriptus est, hoc modo; *Quibus solis quidam*. REGIUS. *Solis* deest in codice Almelovenii, ut & in Voss. secund.

70. *Jus ipsum*] Hoc est, ipsa sola nudaque Rhetorices præcepta, quasi quemdam textum legalem interpretetur, neque ullam ornandæ orationis curam habeat. Huc forte pertinet, quod de Servio Galba dicit Tullius in Bruto; *Is primus ex Latinis illa oratorum propria, & quasi legitima opera tractavit; ut egrederetur a proposito, ornandi causa, ut delectaret animos aut permoveret, ut augeret rem, ut miserationibus, ut communibus locis uteretur.* Gallice diceremus; *ce qui est proprement du ressort de la Rhetorique.* CAPPER.

71. *Alere facundiam, vires augere.*] Voss. secund. & tert. *alere facundiam, & vires.*

72. *Nudæ illæ artes*] Artes interdum dicuntur libri, in quibus breviter, citra omnem orationis ornatum, præcepta alicujus disciplinæ traduntur; ut est Donati ars Grammatica, Ciceronis ars Rhetorica. De hujusmodi igitur libellis de dicendi ratione compositis, intelligere debemus, non de Dialectica, aut Arithmetica, aliisve disciplinis, ut inhuli quidam putant. REGIUS. Apud veteres hæc vocabula, τέχνη, τεχνικός, τεχνογράφος, *ars, artifex, artigraphus*, dicebantur proprie de Grammaticis, Rhetoricisque scriptoribus, ut patet ex veteribus Grammaticis Latinis a Putschio editis, & ex Rhetoribus Pithœanis. CAPPER.

73. *Subtilitatis affectione.*] Legendum esse *affectatione*, quæ a Græcis κακοζηλία vocatur, facile perspiciet, qui aliud esse *afficere*, aliud *affectare* cognoverit. *Afficere* namque est, disponere, atque ad aliquam animi passionem inclinare; *affectare* vero est nimium avide aliquid conari, quod assequi non possis refragante natura, id quod fere turpe est atque odiosum, ut alibi Fabius; *volut est odiosa affectatione*. REGIUS. *Nimia subtilitatis extensione*. Cod. Poullainis. Voss. tert. *affectione*.

74. *Succum ingenii bibunt*] *Ebibunt* forte legendum, ut apud Phædr. lib. I. fab. 20. *aquam cœpere ebibere*. ALMELOVENIUS.

75. *Corpore.*] Hoc est, carne. *Corpus* enim proprie viventium dicitur; *Caro* potius mortuorum, ut quæ a *cadendo* sit dicta. Cicero ad Gallum. lib. VII. 26. *nam & vires & corpus amisi*. REGIUS. Non perpetua hæc *corporis* significatio; nam & pro cadavere, ut apud Græcos σῶμα, poni manifestum est: sed id nunc non agimus. Tu vide Pricæum ad Apul lib. V. Metamorph. pag. 126. sed & hæc optime illustrantur ex iis quæ ad Petron. cap. 11. adnotantur a viris doctis. BURM.

76. *Particulam.*] Quæ ab aliis Rhetoribus breviter de partibus eloquentiæ tradita sunt, *particulam* Fabius vocat. REGIUS.

77. *Ad instituendum.*] Voss. secund. *ad instruendum*.

78. *Demonstrando.*] Voss. secund. & tert. *demonstrantes*. codd. ALMELOV. *demonstraturi*.

79. *Prosequamur.*] *Persequamur* Stephano arrisit; qua autem caussa, non video; cum æque Latine dicatur *prosequi*, ac *persequi*: quod, ob frequentiam testimoniorum Auctorum, probari non desiderat, cum res sit parvi momenti. ALMELOV. Voss. secund. *persequamur*.

80. *Finis operis.*] Malebat Francius, *operi*.

[81] reperietur. [82] Illud tamen in primis testandum est, nihil præcepta [83] atque artes valere, nisi adjuvante natura. Quapropter ei cui deerit ingenium, non magis hæc [84] scripta sunt, [85] quam quæ de agrorum cultu sterilibus terris. Sunt & alia [86] ingenita quædam adjumenta, vox, latus patiens laboris, [87] valetudo, constantia, decor; quæ si modica obtigerunt, possunt ratione ampliari: sed nonnumquam ita desunt, ut bona etiam [88] ingenii studiique corrumpant; sicut & hæc ipsa sine doctore perito, studio pertinaci, scribendi, legendi, dicendi, multa & continua exercitatione, [89] per se nihil prosunt.

81. *Reperietur.*] R. litera adscripta *reperietur*, ut legamus, sensus exposcit. REGIUS.

82. *Illud tamen.*] Præcidit id, quod & Horatius quæsitum esse scribit, natura ne, an arte constaret eruditio. Quum enim omnis eruditio cultura ingenii sit, ubi deerit ingenium, ne culturæ quidem poterit esse locus. Ac si quis ideo studia doctrinarum contemnere velit, quod vecordes nihil illis adjuventur, perinde ac si literas, quia in aqua nihil scribi possit, spernat, facere videatur. Nam eo usque humanæ sapientiæ vis non extenditur, ac admirabilis sane doctor is sit ac divinus, qui mente cassos instruat sapientia, ut ait Euripides. CAMERARIUS.

83. *Atque artes.*] Francius malebat *artem*, & de Rhetorica intelligebat.

84. *Scripta sunt.*] *Sint.* Cod. Almelov.

85. *Quam de.*] Voss. secund. *quam quæ de*: quæ lectio melior videtur. CAPPER.

86. *Ingenita quædam adjumenta.*] Ita Stephanus & alii. Sichard. Steph. marg. Colinæus, & Vidovæus, & alii, *ingenita cuique adjumenta*, quibus consentit codex Poullanni. & Vallæ & Almelov. *Ingenita quidem* Vascosanus & Obrechtus. *Ingenita quædam quæ adjuvant*, MS. Bodl. Andr. Aldus, Gryphius. Nobis *quædam* placuit; non enim *cuique* adsunt. * Voss. secund. habet *cuique*.

87. *Valetudo.*] Ita Regius scribendum esse statuit: sed in codice Alm. erat *valitudo*. vide Dausquem Orthograph. in hac voce.

88. *Ingenii studiique.*] Francius volebat *judiciique*.

89. *Per se nihil.*] *Per se alias nihil.* Sichard.

CAPUT PRIMUM.

Quid circa primam pueri institutionem providendum sit; & quemadmodum prima elementa tradenda sint; & quam spem de filio recens nato capere debeat pater, & a quali nutrice, & inter quos collactaneos educandum curet. Tum quales Præceptores ac Pædagogi esse debeant; & a quo sermone, & qua ætate auspicandum sit.

[1] IGITUR nato filio, pater spem de illo primum quam optimam capiat: ita diligentior [2] a principiis fiet. Falsa enim est querela, paucissimis hominibus vim percipiendi quæ tradantur, esse concessam; plerosque vero laborem ac tempora tarditate ingenii perdere. Nam contra, plures [3] reperias & faciles in excogitando, & ad discendum promptos: [4] quippe id est homini naturale; ac, sicut aves [5] ad volatum, equi ad cursum, ad sævitiam feræ gignuntur; ita nobis propria est mentis [6] agitatio atque solertia, [7] unde origo animi cœlestis creditur. Hebetes vero & indociles non magis secundum [8] naturam hominis eduntur, quam prodigiosa corpora, & [9] monstris insignia: [10] sed hi pauci admodum. Fuerit argumentum, quod in pueris elucet spes plurimorum; quæ cum emoritur ætate, manifestum est, non naturam defecisse, sed curam. Præstat tamen ingenio alius

In codice Poullainii erat argumentum hoc modo
Quemadmodum prima elementa tradenda sint.

1. *Igitur.*] Institutionem Oratoris a prima statim educatione auspicatur, atque hic sequitur Platonem, Chrysippum, & Catonem Censorium. TURNEBUS.

2. *A principiis.*] Voss. secund. *a principio*.

3. *Reperias.*] *Reperies* Cod. Poull.

4. *Quippe id est homini naturale.*] Omnium non modo animantium, sed rerum propria quædam natura est. Urit ignis, candet nix. Sua est equis, bobus, feris omnibus natura. Ita homini rationis usus proprius est, unde sermo emittit. CAMERAR.

5. *Ad volatum.*] *Ad volandum* Sichardi editio.

6. *Agitatio atque solertia.*] Acumen ingenii percipiendique facilitas *solertia* dicitur, quam Aristot. ἀγχίνοιαν vocat. REGIUS.

7. *Unde origo animi cœlestis creditur.*] Quod videlicet animus noster e cœlo in corpora humana illapsus, in hoc mundo omnia sua instituta, curas omnes remittat; vel quod creatus sit homo ad imaginem DEI creatoris, ut scribit Moses, & Platonici Philosophi assentiunt; cum divinissimum & sanctissimum hominem esse ex universo rerum naturalium cœtu asserunt. PETR. MOSELLANUS. Vide Ciceronem prima Tusculana 1. qui ex motu mentis divinitatem probat. TURNEB. Virgil. VI Æneid. 730.
Igneus est ollis vigor & cœlestis origo.
COLOMESIUS ubi vide quæ viri docti adnotarunt.

8. *Naturam hominis.*] *Homines*, Aldus & Voss. secund.

9. *Monstris insignia.*] *Insignis* appellatur, insolito naturæ dehonestamento notabilis; uti animadvertit Jan. Gebhardus Crepund. lib. 1. cap. 5. pag. 13. Curt. lib. 9. *Si quos insignes, aut aliqua membrorum parte inutiles notaverunt, necari jubent.* Videantur etiam Andr. Schotti notæ in Senecæ Suasor. 7. pag. 34. PAREUS. * Francius volebat *monstra*.

10. *Sed hi pauci admodum fuerunt.*] Sic quidem recte legi putatur hic locus. Sed mihi non sine menda esse videtur; neque enim de iis solum, qui præterierunt, loquitur Fabius; sed indeterminate de omnibus: quare *sunt* verbum videtur subaudiendum. *Fuerit* autem est legendum, ut ad illud *argumentum* referatur, hoc modo; *fuerit argumentum*, hoc est, signum, probatio ejus quod dico, esse poterat. REGIUS. Janus Gebhardus, sequitur ductum duorum MSS. & Edit. Ald. *Sed hi pauci admodum fuerunt. Argumentum, quod in pueris elucet spes plurimorum.* Vult Fabius, paucos hebetes & indociles naturæ vi editos fuisse, argumentum esse, quod spes & docilitas plurimorum statim promicet. Opponit hypotem paucorum, & spes docilitatemque plurimorum. PAREUS. Ita Andr. Alm. Sich. Colon. Steph.

alium.

alium, concedo: [11] sed ut plus efficiat, aut minus; nemo tamen reperitur, qui sit studio nihil consecutus. [12] Hoc qui perviderit, protinus ut erit parens factus, acrem quam maxime curam spei futuri oratoris impendat. Ante omnia, ne sit vitiosus sermo nutricibus, quas, si fieri posset, sapientes Chrysippus optavit: certe, quantum res pateretur, optimas eligi voluit. Et morum quidem in his haud dubie prior ratio est: recte tamen etiam loquantur. Has primum audiet puer, harum verba effingere imitando conabitur. Et [13] natura tenacissimi sumus eorum quæ [14] rudibus annis [15] percipimus; ut sapor, quo nova imbuas, durat; nec lanarum colores, quibus simplex ille candor mutatus est, elui possunt. Et hæc ipsa magis pertinaciter hærent, [16] quæ deteriora sunt. Nam bona facile mutantur in pejus: [17] nunc quando in bonum verteris vitia? Non adsuescat ergo, ne dum infans quidem est, sermoni qui dediscendus sit. In parentibus vero quamplurimum esse eruditionis optaverim. Verum nec de patribus tantum loquor. Nam [18] Gracchorum eloquentiæ multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cujus doctissimus sermo [19] in posteros quoque est epistolis traditus; & [20] Lælii filia [21] reddidisse in loquendo paternam eloquentiam dicitur; & [22] Quinti Hortensii filiæ [23] oratio apud [24] Triumviros habita legitur non tantum in sexus honorem. Nec tamen ii, quibus discere ipsis non contigit, minorem curam docendi liberos habeant: sed sint propter hoc ipsum ad cætera magis diligentes. [25] De pueris, inter quos educabitur ille huic spei destinatus, idem quod de nutricibus dictum sit. De pædagogis hoc amplius, ut aut [26] sint eruditi plane, quam [27] primam esse curam velim; aut se non esse eruditos sciant: nihil enim pejus est iis, qui, paullum aliquid ultra [28] primas literas progressi, [29] falsam sibi scientiæ per-

11. *Sed ut plus efficiat.*] Omittunt τὸ *sed* Stephanus, Roigny: sed MS Bodl. Venet. & Aldus contra non habent τὸ *ut*. Cod. Alm habet, *sed &c.*

12. *Hoc quippe protinus.*] Duobus modis hic locus legitur: alii namque legunt, *hoc qui perviderit*; sicque in antiquo scriptum est exemplari: alii *hoc* pronomen in *hoc* ablativum duntaxat mutant, & *quippe* legunt, ut intelligamus propter hanc caussam, quod unusquisque studio aliquid consequitur; quæ quidem mihi elegantior lectio videtur. REGIUS Venet. *Hic quippe protinus*. Obrechtus edidit, *hoc propter protinus* ex Argentoratensi codice. In codice Almelov. erat *hoc quippe viderit*. Alius *hoc qui providerit*; quæ mihi lectio minime displicet: agit enim de spe quæ elucet in pueris, & promittit optima; quod si providerit pater, curam et debet impendere acrem. BURM.

13. *Natura tenacissimi sumus eorum, &c.*] Hunc locum copiose & erudite explicat Cælius Rhodig. antiq. lect. lib. 10. cap. 15 pag. 456. &c. PAREUS.

14. *Rudibus annis.*] Aldus & Sich in margine *animis*, quod Cl. Almelovenio arridebat, quia ita Cyprianus de simplicitate Prælator. *Et verbis mendacibus blandiens rudes animas incauta credulitate decepit*. Lactant. lib. VI. c. 20. *rudibus adhuc & simplicibus animis abrogant lucem, non a se datam.* Justinianus Præfat. 1. Digest. §. 11. *ut rudis animus studiosi simplicioribus enutritus*, &c. hæc Cl. Almeloveenius, neque extra veri speciem; nam sic & Ovidius IV. Fast. 97.

Illa rudes animos hominum immeasis in unum.

& noster in fine hujus capitis *impressa animo rudi*: sed neque *rudis annis* temere rejiciendi Claud. III. Conf. Honor. 85.

Tantaque sit rudibus pietas ostendit in annis.

Senec. Thyest. 317.

Tacita tam rudibus fides
Non est in annis.

& mox Fabius hoc ipso capite; *amaritudinem semel perceptam etiam ultra rudes annos esformidet*. BURM.

15. *Percipimus.*] *Percepimus*, codex Bodl. Andr. Venet. Alm. & Poull.

16. *Quæ deteriora.*] *Quo*, Cod. Alm. non male.

17. *Nunc quando.*] *Nam*, Cod. Bodl. Poull. Andr. Ald. *Num*, Cod. Almel. *nunquam in bonum verteris vitia*, Obrechtus. *at quando?* Vidovæi editio. *non quidem*, Venet. * Voss. sec. *numquam.*

18. *Gracchorum.*] Tiberii scil. de quo in claris Oratoribus cap. 27. sic M. Tullius; *at utinam in Tiberio Graccho talis mens ad rempub. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit; profecto nemo huic viro gloria præstitisset*, &c. MOSELLANUS. Cicer. in Brut. 58. *legimus Epistolas Corneliæ matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quam in sermone*. Adde Valer. Maxim. lib. VIII. 3. & Solin. Polyhist. cap. 4. ALMELOV. *A matre*. CAMERAR. De hac & aliis quibusdam mulieribus eruditis in hæc verba anonymus Auctor, in elegantissima Dissertatione de Literato Matrimonio, *Prodeat igitur Cornelia mater Gracchorum, cujus epistolas Cicero tantopere commendat, & illius non tam in gremio, quam in sermone filios enutritos esse affirmat: aut Lælia Gracchi, vel Hortensia Hortensii filia, quæ ambæ hæreditatem eloquentiæ paternæ crevisse dicuntur: aut illa multarum perita linguarum Cleopatra, quam Romanis Imperatoribus ejus rei laude Plutarchus anteponit. At ne semper antiqua meditemur exempla, sed paulo recentiora contemplemur, veniat in conspectum filia Accursii, quam leges de loco superiore docuisse accepimus. Quid dicam de Olympia Fulvia Morata? cujus erudita scripta nulla unquam delebit oblivio. Quid de Hippolyta Taurella? cujus artificiosum affectuosumque carmen, cum legimus, amplexari exosculari que compellimur. Quid de Elisabetha Gonzaga? quam Bembus ita laudat, ut lapideum eum esse dicat, qui non unam hujus sessiunculam omnibus Philosophorum ambulationibus & disputationibus anteponat.* Hucusque Anonymus ille. COLOMES.

19. *In posteros.*] Francius *ad posteros.*

20. *Lælii filia.*] C. Lælius, cognomento sapiens, duas filias sustulit, quarum altera nupsit Mucio Scævolæ, altera C. Fannio. De utra intelligat Fabius, mihi est ignotum. De Bruto vero Ciceronis hæc sumpta esse videntur, qui cap. 58. *Auditus est nobis Lælia C. F. sæpe sermo. Ergo illam patris elegantia tinctam videmus, & filias ejus Mucias ambas, quarum sermo mihi fuit notus*, &c. REGIUS. Ex quo loco apparet, Fabium intelligere illam quæ nupta fuit Mucio. Codex Alm. *paternam elegantiam*, ut & Argentor. Obrecht. * & Voss. secund. codex vero Poull. *paternam eloquentiam elegantiorem dicitur.* ut & Venet. Colinæi, & Basil. editiones. BURMAN.

21. *Reddidisse.*] Id est, expressisse, repræsentasse, &c. CAPPER.

22. *Q. Hortensii.*] Hortensius omnibus Oratoribus suæ ætatis, nisi M. Tullio, clarior fuit judicatus ab Agellio lib. 1. Quem Cic. in Bruto cap. 1 *socium & consortem gloriosi laboris* appellat. MOSELLANUS.

23. *Oratio apud.*] Vide Valerium lib. 8. cap. 3. TURNEB.

24. *Triumviros.*] Nempe Cæsarem Octavianum, Antonium, Lepidum. CAMERAR.

25. *De pueris.*] De servulis ac ministris. REGIUS.

26. *Sint eruditi.*] Ne scil. cæcus cæcum ducat. Vid. Melch. Junii quæst. polit. 45. lib. 2. pag. 89. &c. Plutarchi aureus libellus, περὶ παίδων ἀγωγῆς PAREUS.

27. *Primam esse curam.*] *Primum* rectius mihi legi videtur, quam *primam*. REGIUS. *primum* Cod. Alm.

28. *Primas literas.*] Asconius in Divinatione. *Magistri ludi dicuntur, qui primas literas docent.* Ausonius Sucuroni;

Qui rudibus pueris
Prima elementa dabat.

Idem Crispo Grammatico;

Qui primævos, fandique rudes
Elementorum prima docebas
Signa novorum. COLOMESIUS.

29. *Falsam sibi scientiæ persuasionem.*] Multi enim ad soli-

suasionem [30] induerunt. Nam & [31] cedere præcipiendi [32] peritis indignantur, &, velut jure quodam potestatis, quo fere hoc hominum genus [33] intumescit, [34] imperiosi atque interim sævientes, stultitiam suam perdocent. Nec minus error eorum nocet moribus. Siquidem [35] Leonides Alexandri pædagogus, ut a Babylonio [36] Diogene traditur, quibusdam eum vitiis imbuit, quæ robustum quoque [37] & jam maximum regem ab illa institutione puerili sunt [38] prosecuta. Si cui multa videor exigere, cogiter oratorem institui, rem arduam; etiam, cum ei formando nihil defuerit, præterea plura ac difficiliora superesse. Nam & studio perpetuo, & præstantissimis præceptoribus, & [39] pluribus disciplinis opus est. Quapropter præcipienda sunt optima; [40] quæ si quis gravabitur, non rationi defuerit, sed homini. [41] Si tamen non continget, quales maxime velim nutrices, pueros habere: pædagogus at unus certe sit assiduus, dicendi non imperitus; qui, si qua erunt ab his, præsente alumno, dicta

dam eruditionem pervenissent, nisi jam se pervenisse putarent. Vide Plin. lib. 8. epist. 21. Fabius infra lib. 2. cap. 2. *Vana de se persuasio*, &c. idem cap. 4. *magnos profectus sequenter perdidit arrogans de se persuasio.* PAREUS.

30. *Induerunt*] Non *imbuerunt*. *Induere* autem *sibi persuasionem scientiæ*, est sibi persuadere multa scire atque intelligere. REGIUS. Vide de hoc verbo ad Petron. cap. IV. sæpe Tacitus hoc verbo ita usus, ut *induere pavores* IV. Hist. 38. BURM. " Francius, *induunt*.

31. *Cedere.*] *Credere* Sich. in Margine.

32. *Peritis.*] *Peritiori*. PITHOEUS. Ita & Cod. Almel.

33. *Intumescit.*] Claudio Cæsari hujusmodi Pædagogus datus est, quem *superjumentarium* & *barbarum* appellare solebat. TURNEB.

34. *Imperiosi.*] Vide Gebh. 1. Crepond. 5.

35. *Leonides.*] Hujus in libro XII. cap 14. Plinius meminit. Qui *Alexandro in pueritia sine parcimonia thura ingerenti aris dixerat, ut illo modo, cum devicisset thuriferas gentes, supplicaret. At ille. Arabia potitus, thure onustam navem misit ei, exhortatus, ut large deos adoraret*; quibusnam vero eum infecerat vitiis, non memini me legere. REGIUS. Fuisse Olympiadis propinquus traditur, seque non pædagogum, sed ducem Alexandri voluit dici. CAMERARIUS Hieronymus in epistola ad Lætam, de institutione Paulæ filiæ; *Græca narrat historia, Alexandrum potentissimum regem, orbisque domitorem, & in moribus & in incessu, Leonidis pædagogi sui non potuisse carere vitiis, quibus adhuc parvulus fuerat infectus.* Hincmarus. in epistola ad Carolum III. Imperatorem, quæ est undecima editionis Sirmondinæ; *Et quia legimus de Alexandro Magno, cujus pædagogus Leonides nomine fuit, quod citatos mores & inhonestum incessum habens, in pueritia idem Alexander, ex præfata pædagogo eadem accepit vitia*, &c. Idem Epist. 14. ad Proceres Regni; *Et legimus, quomodo Alexander in pueritia sua habuit bajulum, nomine Leonidem, citatis moribus, & incompositis incessu notabilem; quæ puer, quasi lac adulterinum sugens, ab eo sumsit* COLOMES. Vide Plutarchum in vita Alex pag. 667. qui austerum dicit fuisse. Neque tamen Alexandrum male informatum ab eo patet ex eodem Plutarcho, pag. 677. ubi reginæ Cariæ, fercula delicata & coquos mittenti, respondit, nihil sibi opus illis esse; sed meliores coquos sibi a Leonide datos; ad prandium, iter nocturnum; ad cœnam, parcum prandium. BURMAN.

36. *Diogene.*] *Babylonium* scite adjecit; sex enim clari Diogenes fuere, inter quos Stoicus ex Seleucia, qui Babylonius ob vicinitatem est appellatus. Diogenes Laertius lib. VI. sect. 81. REGIUS. *Diogenes* autem, cujus hoc loco mentio fit, Babylonius, Stoicus fuit Philosophus, qui in illa celebri legatione Romam venit cum Carneade & Critolao. CAMERAR. Multa de hoc Diogene Lipsius Manud. ad Phil. Stoic. pag 34 Ed. Plant. Et Vossius de Historicis Græcis, quorum seria non compilo. COLOMESIUS. Gellius VII. 14. ubi vide interpretes; & ad Laertium in primis Menagium.

37. *Et jam maximum.*] *Jam* non habet Cod. Bodl. Poullain. nec editiones, Venet Ald. Vidovæi, Colinæi, Coloniensis. " ut nec Voss secund.

38. *Prosecuta.*] *Persecuta* Aude. Stephani, Colinæi, Gryphii, Vidovæi, & multæ aliæ editiones; sed Aldina MS. consentiens *prosecuta*.

39. *Pluribus.*] *Plurimis.* Aldus.

40. *Quæ si quis*, &c.] Parum mihi ingenue fateor percipitur hic sensus; aliquidque flagitii inesse videtur, quod hactenus non fuit deprehensum. Quo namque modo non defuerit rationi, qui hæc non gravabitur, sed homini? an *defuerint* plurali numero est legendum? nam præcepta non desunt rationi. utpote quæ de ratione ac modo pueros educandi traduntur, sed hominis qui ea sequi nihil curat. Mihi vero *defuerint* numero plurali esse legendum asserenti adstipulatur exemplar illud vetustum. tametsi a litera alicujus, judicio parum valentis, temeritate de verbo suo expuncta videatur. REGIUS Hoc est modis omnibus præcipienda sunt optima; quibus si quis uti non voluerit, non possit prætendere veræ rationis, demonstratæ videlicet, ignorationem; sed ipsius fuerit negligentia: ut sit, *defuerit*, culpa fuerit, seu, ut ita dicam, defectus. Quod autem duriuscule dictum videri queat, *quæ si quis gravabitur*: sunt jam ita tunc locuti. Plin. lib. 3. Epist. *Nempe quum in senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, gravari tamen vel paullu temporis solebamus.* CAMERARIUS. Nihil duri in hac locutione, *gravari aliquid*; ita enim non tantum eo seculo locutos docet summus Gronovius ad Senec. Thyest. 106. sed & Heinsius ad Claudian. 1. in Eutrop. 301. & ipse Virgilius x. 628.

Quid si, quem voce gravaris,
Mente tenes.

ubi vide Servium, egregie de hac locutione agentem, quam & Livio reddendam puto. lib. XXI. 23. *supra septem millia hominum domos remisit, quos & ipse gravari militiam senserat*: ita enim & Justinus lib. 2x. 2. *gravari militiam* dixit. Suetonius quoque, & alii passim ita locuti. *Non rationi, sed hominis defuerit* (scilicet *præcipere optima*) quoque eleganter hic positum, hoc sensu; non ille magister ideo munere suo fungi minus potuit, quod ratio dicendi id non ferat, quam si sequeretur nec gravaretur, certe præstaret; sed quod ipse socors, & imperitus, discipulis non optima præcipiendo, sed vulgata & plebeia, ad ardua tendentibus rectam vitam monstrare gravatus fuerit. Pro *homini*, Colinæi & Stephani editio & Gryphii margo habent, *eorum*, quod & in codice Almeloveeni exstat. sed mihi minime probatur. BURMAN.

41. *Si tamen non continget, quales maxime velim habere nutrices, pueros, pædagogos: at unus certe assiduus, dicendi non imperitus*] In quibusdam exemplaribus *pædagogosque* legitur, ut intelligatur; at unus de familiaribus, dicendi non imperitus, sit assiduus: sed hic quoque hoc modo foret pædagogus. Quare mihi, ut est in vetusto quoque exemplari, *Pædagogus at unus* legendum videtur; nam quia difficilius inveniuntur nutrices puerique ac servuli recte loquentes, idcirco hoc remedium adhibetur, ut pædagogus saltem sit dicendi peritus. REGIUS. Intelligit vel amicum quendam parentis, qui assidue adhæreat lateri pueri: aut etiam libertum qui assidue comitetur. TURN. Aldina Editio licentiosissime hunc totum locum deformat; *si tamen non continget, quales maxime velim nutrices pædagogosque, pueros habere: at unus certe*, &c. Non intellexit, quid hic pueri agerent; non attendit præcedentia; ideo vecordia ejus mutavit. Ausculta membranis Palatinis; *Si tamen non continget, quales maxime velim nutrices, pueros habere: Pædagogus at unus certe assiduus, loquendo non imperitus.* Longe melius; siquidem vult, ubi nutrices desint, & puerorum " *ὁμιλία*, pædagogum arbitretur patet loquendi gnarum; *assidui* enim pædagogi, neque latum unguem ab alumnis discedere, neque hi ab illis ausi. Plautus Bacch. III. 3. vers. 18. 19.

Nego tibi hoc annis viginti fuisse primis copiæ,
Digitum longe a Pædagogo, pedem ut " efferres ædibus.

Petronianus Eumolpus: *Ego pædagogus & custos, etiam quo non jusseris, sequar.* Fabius lib. 1. cap. 11. *Præceptorem eligere sanctissimum quemque (cujus rei præcipua prudentibus cura est) & disciplinam, quæ maxime severa fuerit. licet: & nihilominus amicum gravem virum, aut fidelem libertum lateri adjungere: cujus assiduus comitatus etiam illos meliores faciat, qui timebuntur.* Unde & infra eod. cap. *Pædagogorum custodia*; & supra, ex Suetonii Claudio, 11. *Pædagogus appositus.* Idem Galba cap. XIV. *Regebatur trium arbitrio, quos una & intra Palatium habitantes, nec unquam non adhærentes, Pædagogos vulgo vocabant.* Fab. lib. v.

vitiose, corrigat protinus, nec insidere illi [41] sinat; dum tamen intelligatur, id quod prius dixi, [42] bonum esse; hoc, remedium. [43] A Græco sermone [44] puerum incipere malo; quia Latinus, [45] qui pluribus [46] in usu est, vel nobis nolentibus [47] se præbet; simul quia disciplinis quoque Græcis prius instituendus est, unde [48] & nostræ fluxerunt. Non tamen hoc adeo superstitiose [49] velim fieri, ut diu tantum loquatur Græce aut discat, sicut plerisque moris est. [50] Hinc enim accidunt & oris plurima vitia in peregrinum sonum corrupti, & sermonis, cui cum [51] Græcæ figuræ assidua consuetudine [52] hæserint, in diversa quoque loquendi ratione pertinacissime durant. Non longe itaque Latina subsequi debent, & cito pariter ire. Ita fiet, ut, * quum æquali cura linguam utramque tueri cœperimus, neutra alteri officiat. Quidam literis [53] instituendos, qui [54] minores septem annis essent, non putaverunt; quod [55] illa primum ætas & intellectum disciplinarum capere, & laborem pati possit. In qua sententia Hesiodum esse plurimi [56] tradunt, qui [57] ante Grammaticum Aristophanem fuerunt. Nam is primus [58] ὑποθήκας, in quo libro scriptum hoc invenitur, negavit esse hujus poetæ. Sed alii quoque auctores, inter quos Eratosthenes, idem præceperunt. Melius autem, qui nullum tempus vacare cura volunt, ut [60] Chrysippus. Nam is, quamvis nutricibus triennium dederit, tamen ab illis quo-

cap. XIV. *Nam quid lege inferiur illa velut praeformatas infantibus literas persequentium, &c, ut Graeci dicere solent, quem mater amuletum dedit, salutis custodientium.* Martialis lib. XI. Epig. LX.

Cunarum fueras motor, Charideme, mearum,
Et pueri custos, assiduusque comes.
Jam mihi nigrescunt tonsa sudaria barba,
Et queritur labris puncta puella meis, &c.

GEBHARDUS lib. I. crepund. 5. cum Palatinus consentit codex Almelov. Poullaini vero habet *pueros pædagogosque*: qui & *loquendi non imperitus*, ut MS. Bodl. Venet. & Aldus; *Nutrices pueros habere: Pædagogus at.* MS. Bodl. *nutrices pædagogosque pueros habere* Ald. Sed ad vitandam omnem ambiguitatem mallem, *nutrices pueris habere.* * *Pædagogus at.* &c. BURM.

42. *Sinat.*] Voss. secund. *sinet.*

43. *Bonum esse; hoc, remedium.*] Ita distinguendum; ne quis *bonum* cum *remedio* conjungat. Ad tollendam vero ambiguitatem, illud pronomen *hoc*, recte post *remedium* in vetusto exemplari est scriptum. REGIUS.

44. *A sermone Græco puerum incipere malo.*] Hæc ratio ad nostra tempora non omnino quadrat, eo quod Fabii ætate vernaculus Romæ Latinus sermo fuit, nobis non itidem: quamquam Erasmus Fabii præceptum etiam nostro seculo servandum existimet. MOSELLANUS. Antiquitus Romani lingua Hetrusca imbuebantur, ut refert Livius: Ciceronis tamen ætate statim lingua Græca, antequam Latina, erudiebantur: quod ideo fiebat, quia, cum lingua Latina vernacula esset, a Romanis nullo negotio discebatur. Hoc etiam præceptum nostra ætate observandum putat Erasmus. Tranquillus in lib. de claris Grammaticis tradit, Ciceronem usque ad præturam Græce declamasse. TURNEBUS. Plutarch de educatione; [Greek illegible], deinde Græco maton, eoque plano sermone. Vide Quinct. cap. IV. initio. ALMELOV. Copiose de hoc præcepto Quinctiliani egit Floridus Sabinus Lection. subcesiv. lib. 2 cap. 2. & lib. II. cap. I. & Casaubonus ad Pers. Sat. I. 70.

45. *Puerum.*] *Puero incipere* codex Alm. unde Francium *pueros* legere notaverat Almeloveenius, ut in MS Bodl. erat. BURMAN.

46. *Quamplurimi.*] *Qui*, non *quam* legendum esse, clare patet. REGIUS.

47. *In usu est.*] Gebhard. lib. I. crepund. 5 ex codice Palatino *in usum est*: quod pluribus, & vulgo notis exemplis probare conatur.

48. *Se perhibet.*] Ita multi editi In veteri codice Alm. erat *Latinum*, ut & in Argentoratensi Obrechti, qui, & omisso *se*, *nobis nolentibus perhibet*, habet: sed Aldus, Colinæus, Vasc. Steph. Gryphius. Vidoveus & alii *præbet*, quod prætuli; quod elegantius mihi videatur; inest enim in hoc verbo quædam facilitatis & sponte se offerentis rei vis. ita Ovid. I. Am. VI. 41.

Somnus, qui se male præbet amanti.

ubi vide, quæ Heinsius adnotavit. Florus lib. III. 5. *Luna se Romanis præbuit*: & ita passim Dii se *præbere* dicuntur. Alterum an Latinum sit, dubito vehementer. Eadem varietas apud Plin. lib. XV. 4. *Olea honorem Romana majestas magnum præbuit*, ubi *perhibuit* alii; &, licet apud eumdem lib. XIX. c. 4. legatur, *quum sit de ficis verborum honorem tam parvis perhibere*, puto ibi *habere* legendum, quia & in tertio loco lib. XXIX. cap. I. in fine, *ordiamur a confessis, hoc est lanis ovisque, ut obiter iobus*

præcipuis honos in primis perhibeatur, Parmensis editio verus *habeatur* exhibet. Scio quid ex Plauto proferam Lexicographi, ut ex Pseudol. I. II. 49. & I. IV. 134. & Merc. II. I. 45. quæ loca Stephanus adduxit; sed ibi *præhibere* ἀρχαϊκῶς, pro *præbere* legendum esse, jam viri docti docuerunt. BURMAN.

49. *Et nostra.*] Francius *hæ nostra.*

50. *Velim fieri.*] *Te fieri* decst in Voss. secund.

51. *Hæc enim accidunt.*] Corrupte quidem sic legitur: ita vero emendatur, ut *hinc enim accidunt* legamus. REGIUS. *Hoc* codex Poullain. *ex hoc* Aldus.

52. *Græca figura.*] Græcum idioma, Græcismos, Græcanicas loquendi formulas intelligit. CAPPER.

53. *Hæserunt.*] *Hæserunt.* Aldus, & cod. Poullain.

54. *Instituendos.*] Gebhardus ibidem ex duobus MSS. *instruendos* præfert, & ita Regius legisse videtur, & est in MS. Bodl. & expressit Locatellus: codex quoque Poullaini ita habet: ut & Voss. secund. Ego parum referre arbitror, cum utraque lectio facile probari possit. eadem diversitas lib. I. cap. 10 BURMAN.

55. *Minores septem annis essent.*] Adi Melchioris Junii, Polit. II. Quæstion XI. pag. 68. 69. 70 Salmasium adversus Cercoetium, pag 256 257. Vegium libr. II cap. 2. de liberorum educatione, Heresbachium de Institutione Principis, cap 4. Platonem Lib. II. III. & VIII. de Republ. Paulum Æginet. Medicum, libr. I. cap. 14. Rei Medicæ. PARFUS.

56. *Illa prima ætas.*] Aldus, & omnes fere antiquiores; præter Vascosanum, ediderunt *primum*, quod mihi rectius videtur, si cum codicibus Almelov. & Poullain. & Bodl. & editione Veneta Locatelli deleatur postea *non*, ante *posset*: quod sensum rotundiorem facit, & veriorem sententiam habet. BURMAN. Et certe legebatur olim; *Et laborem pati non posse*: quæ verba neque incommodum sensum exhibent. Voss. secund. habet; *illa primum ætas* . . . . . *laborem pati potuit.* CAPPER.

57. *Tradunt.*] Cod. Poull. *credunt.*

58. *Ante Grammaticum Aristophanem.*] Aristophanes Byzantius primus Apellis ducis cujusdam filius fuit, audivit inter cæteros præcipue Eratosthenem, qui Cyrenensis primus Ambrosium quemdam patrem habuit Is in omni disciplinarum genere tam fuit absolutus, ut secundus Plato diceretur; suntque adeo hujus Commentaria de Astronomicis sæpe a Plinio citata, de sectis Philosophorum, de re Grammatica, ac aliis quibusdam. Auctor *Suidas* PETRUS MOSELLANUS. Nam Aristophanes Byzantius Grammaticus negavit *hypothecas* ab Hesiodo compositas, cum tamen & Isocrates & Aristoteles Hesiodi esse putassent; nam ὑποθῆκαι admonitiones dici possunt. TURNEB. Aristophanes enim diligentissimus erat librorum lector & perscrutator, detegens plagia, quæ singuli commisissent: quapropter inter censores librorum fuit a Ptolemæo receptus, uti Vitruvius in præfatione libri septimi docet. ALMELOV. *Aristophanem.* Cod. Almelov.

59. Ὑποθῆκαι.] Sic inscribitur opus illud Hesiodi, quod in eo præcepta quædam ad bene vivendum accommodata tradantur: meminit Aristoteles lib. VII. Polit. cap. 17. hujus præcepti Hesiodi. REGIUS. *Præcepta*, ut apud Herodot. ἐποίεε τὰ Κροῖσος ὑπεθήκατο, faciebat, quæ Crœsus suaserat, seu subjecerat. CAMERAR.

60. *Chrysippus.*] Qui præcepta scripsit de educatione libe-

que jam [61] informandam quam optimis institutis mentem infantium judicat. [62] Cur autem non pertineat ad literas ætas, quæ ad mores jam pertinet? Neque ignoro, toto illo, de quo loquor, tempore vix tantum effici, quantum conferre unus postea possit annus; sed tamen mihi, qui [63] id senserunt, videntur non tam discentibus in hac parte, quam docentibus pepercisse. Quid melius alioqui facient, ex quo loqui poterunt? Faciant enim aliquid, necesse est. Aut cur hoc, quantulumcumque est, usque ad septem annos lucrum fastidiamus? Nam certe quamlibet [64] parum sit, quod contulerit ætas prior, majora tamen aliqua discet puer eo ipso anno, quo minora didicisset. Hoc per singulos annos prorogatum [65] in summam proficit; &, quantum in infantia præsumptum est temporis, adolescentiæ acquiritur. Idem etiam de sequentibus annis præceptum sit, ne quod cuique discendum est, sero discere incipiat. Non ergo perdamus primum statim tempus; atque eo minus, quod initia literarum sola memoria constant, quæ non modo jam est in parvis, sed tum etiam tenacissima est. [66] Nec sum adeo ætatum imprudens, ut instandum teneris protinus acerbe putem, exigendamque [67] plenam operam. [68] Nam id in primis cavere oportebit, [69] ne studia, qui amare nondum potest, oderit, & amaritudinem semel [70] præceptam, etiam ultra rudes annos, reformidet. [71] Lusus hic sit; & [72] rogetur, & laudetur, & [73] nonnumquam scisse se gaudeat. Aliquando, ipso nolente, doceatur alius cui invideat. Contendat [74] interim, & sæpius vincere se putet. [75] Præmiis etiam, quæ [76] capit illa ætas, evocetur. Parva docemus, instituendum Oratorem professi: sed est sua etiam [77] studiis infantia; &, ut corporum [78] mox etiam fortissimorum educatio [79] a lacte cunisque initium ducit, ita futurus eloquentissimus edidit aliquando vagitum, & [80] loqui primum incerta voce tentavit, & hæsit circa formas literarum,

rorum, sicut paulo post Fabius citat. CAMERAR.

61. *Informandam.*] *Formandam.* Cod. Almelov. & Poull. & editio Locatelli, Aldi, Colinæi, & Vidovæi.

62. *Cur autem.*] Paulus tamen Ægineta pueros putat indulgenter & hilariter nutriendos, ac lusibus permittendos, nec ante sextum aut septimum annum literatoribus tradendos. TURNEB.

63. *Hoc senserunt.*] Editio Lugdunensis legit *hoc*: quod non ideneo ejeci, quasi mentem Fabii non exprimeret. Sed, cum pars codicum longe major (MS. Bodl. editiones Veneticа, Aldina, Coloniensis, Sichardi, Vascosani & Stephanus) *id* reponerent, non dubitandum existimavi, quin esset lectio genuina, adeoque, abjecta altera, inferenda. GIBSON. *id*, MS. Bodl. & plurimæ editiones, ut & Stephani, & Obrechti.

64. *Parum sit.*] *Partum.* MS. Bodl. Andr. Ald. Colon.

65. *In summa proficit.*] Hoc est, summæ ac fini & perfectioni confert. *Summa* enim dicitur cumulus ac finis uniuscujusque rei. RAPH. REG.

66. *Nec sum adeo.*] *Non.* Locatelli & Colinæi editiones. * item Voss. secund.

67. *Plenam operam.*] *Plane.* Cod. Alm. & Bodl. & margines Stephani, Gryphii, & Vidovæi. *Plene.* Sich. marg.

68. *Nam id in primis.*] Hunc imitatur locum Divus Hieronymus ad Lætam; *Cavendum in primis, ne oderit studia: ne amaritudo eorum præcepta in infantia, ultra rudes annos transeat.* lib. 11. Ep. 15. quo docemur *præceptam* & hic legendum. ALMELOV.

69. *Ne studia, qui amare nondum potest, oderit.*] Plutarch. *ἀλλ᾽ ἐν παιδιᾶς χώρᾳ*. Melchior Junius quæst. 45. pag. 90. &c. Part. 11. PAREUS: nam *amor est optimus magister*, ut Plinius lib. IV Ep. 19. ALMELOV.

70. *Præceptam.*] *Perceptam.* Locatellus, Aldus, Stephanus, Colinæus, Gryphius, Vidovæus, & alii. male. Vide de hoc verbo Heins. ad Ovid. Ep. XVII. 107. & Val. Flac. IV. 341. * in Voss. secund. legitur etiam *perceptam.*

71. *Lusus hic.*] Paulus quoque Ægineta præcipit, ut committantur pueri præceptoribus humanis, apud quos primis literis instituantur hilariter; nam hilaritas animi, & ad ingenii vigorem, & corporis augmentum conducit. TURNEB.

72. *Et rogetur.*] Non *regetur*, ut Valla habet. *Rogetur* ergo, id est, blande moneatur; unde Horat. *ut pueris dant crustula blandi Doctores, elementa velint ut discere prima.* Vel *Rogetur*, id est, interrogetur a magistro; &, si bene responderit, laudetur, & gaudeat; quia, ut Ovidius,

——— laudataque virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet. ASCENS.

73. *Nonnumquam scisse se gaudeat.*] Lege *& nonnumquam nescisse se gaudeat.* PHILANDER. Uterque MSS. Palat. *nonnunquam fecisse gaudeat.* Quod acutissimus Gebhardus putat verissimum, crepund. lib. 1. cap. 7. ut *facere* heic sit, obnoxium & obedientem se perhibere institutioni. lib. 11. cap. VIII. *Alterum, ne ab eo quod quis optime facit, in aliud cui minus est idoneus, transferat.* Sic lib. 1. cap. III. *Hi sunt, qui parva facile faciunt: & audacia provecti, quicquid illic possunt, statim ostendunt.* At Clarissimus Gasp. Barthius, Adversar. lib. XXXI. cap. 5. pag. 1429. 1430. *to scisse se* probat; cujus hæc sunt verba. Quod, inquit, elegantius hac scriptura; quid re ipsa aptius? Gaudens enim scire puer imbibit amorem literarum. Is ut foveatur, ait solertissimus Magister nonnumquam laudandum rogandumque; ut, cum sciat quid, gaudeat plausu Præceptoris, sicque laudata virtus increscat. At *to scisse* ex libris perperam amovetur, & *facisse* reponitur. De quo plura non dicam. Si mutandum quid foret, sane non infelix esse *fecisse*, legendum suspicareris; quod *τῷ rogetur* respondeat, ut rogare & rogari puer gaudeat. Sed in libro nostro expresse est vetus illa editionum scriptura, quam cur repudiemus? Libri quidem sequendi; sed cum boni sunt. Malorum imperio in elegantissimis scriptoribus turbas dare, nimis mehercule scholasticum est. *Hæc Barthius.* PAREUS. Nihil mutandum. Videtur enim Fabius expressisse sensu paullum immutato verba Ciceronis, in quinto de finibus; *Videmusne, ut pueri, ne verberibus quidem, a contemplandis rebus perquirendisque deterreantur, ut pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant.* GRONOVIUS. *Numquam non fecisse* Aldus, Obrechtus & Cod. Alm. Bodl. *Numquam non fecisse*, margo Stephani & Gryphii. * itemque Voss. secund. *nonnumquam fecisse.* Venet. Sich. Gallæus conjiciebat, *& numquam didicisse se non gaudeat.*

74. *Interim.*] *Interdum.* MS Bodl.

75. *Præmiis.*] Declarat Horatius Sermon. lib. 1. Sat. 1. vers. 26.

——— pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima. MOSELLAN.

76. *Capit illa ætas.*] *Capis*, vel *quibus capitur*, margo Gryph.

77. *In studiis infantia.*] *In* præpositio, ut superflua, videtur eradenda. REGIUS. Omiserunt Aldus, Stephanus, Colinæus, & reliqui fere omnes.

78. *Mox etiam.*] *Etiam* deest in MS. Bodl. Venet. Ald. Vasc. Steph.

79. *A lacte.*] Et melle, ut ad genuinas Ignatii Epistolas probat vir, ingenio ac eruditione maximus, Isaacus Vossius. COLOMES.

79. *Lacte cuiusque.*] *Cunisque* legendum videtur: sic autem legentibus etiam vetustum exemplar adstipulatur. REGIUS.

80. *Loqui primum incerta voce.*] Fœlia, cos dimidiata verba tentare dixit. Persius, *verba conari.* Vide Casaubon. ad Pers. pag. 23. 24. PAREUS. hoc Cicero lib. 5. de finib. VIII. cap. 15. *commentari* vocat. ALMELOV. Ovid. Epist. Ep. 91.

Non tibi blanditias primis, mea mater, in annis

Nec, si quid discere satis non est, ideo [81] nec necesse est. Quod si nemo reprehendit patrem, qui hæc non negligenda in suo filio putet, cur improbetur, si quis ea, quæ domi suæ [82] recte faceret, in publicum promit? Atque eo magis, quod minora etiam facilius minores percipiunt; &, ut corpora ad quosdam membrorum flexus formari, nisi [83] tenera, non possunt; sic animos quoque ad pleraque duriores robur ipsum facit. An [84] Philippus Macedonum rex [85] Alexandro filio suo prima literarum elementa tradi ab Aristotele, summo ejus ætatis Philosopho, voluisset; aut ille suscepisset hoc officium, si non studiorum [86] initia, & a perfectissimo quoque optime tractari, & pertinere ad summam credidisset? Fingamus igitur Alexandrum dari nobis, impositum gremio, dignum tanta cura infantem (quamquam suus cuique dignus est) pudeatne me in ipsis statim elementis etiam brevia docendi monstrare compendia? Neque enim mihi illud saltem placet, quod fieri in plurimis video, ut literarum nomina & [87] contextum, prius quam [88] formas, parvuli discant. Obstat hoc agnitioni earum, non intendentibus mox animum [89] ad ipsos ductus, dum [90] antecedentem memoriam sequuntur. Quæ caussa est præcipientibus, ut etiam, cum satis affixisse eas pueris recto illo, quo primum scribi solent, contextu videntur, retroagant rursus, & varia permutatione [91] perturbent, donec literas, qui instituuntur, [92] facie norint, non ordine. Quapropter optime, sicut hominum, pariter & [93] habitus, & nomina edocebuntur. Sed, quod in literis obest, in [94] syllabis non nocebit. Non excludo autem, id quod est notum, irritandæ [95] ad discendum infantiæ gratia, [96] eburneas etiam literarum formas in lusum offerre; vel si quid aliud, quo magis illa ætas gaudeat, inveniri potest, quod tractare, intueri, nominare jucundum sit. [97] Cum vero jam ductus sequi [98] cœperit, non inutile erit eas tabellæ quamoptime [99] insculpi, ut per illos velut [100] sulcos ducatur stylus. Nam neque errabit, quemadmodum [101] in ceris (continebitur enim [102] utrimque marginibus) neque extra præscriptum poterit egredi: & celerius ac sæpius [103] sequendo [104] certa vestigia, [105] firmabit [106] articulos: [107] neque egebit adjutorio manum suam

Inceris doctas ore puella tuli.

81. *Necesse non est*] *Nec necesse est.* MS. Bodl. Aldus, Sich. Vidovæus, Obrechtus, & Cod. Almelov.

82. *Recte faceret.*] *Fecerat.* MS Bodl.

83. *Tenera non.*] *Tenera ætate.* Andr.

84. *Philippus.*] Extant & Philippi ad Aristotelem, & Aristotelis ad Philippum literæ super hac re scriptæ, quæ & apud Gellium lib. 12. cap. 3. & Plutarchum leguntur. REGIUS. Hieronymus ad Lætam; *Nec, puto, erubesceret vir doctus id facere in propinqua vel nobili virgine, quod Aristoteles fecit in Philippi filio, ut ipse librariorum vilitate initia traderet literarum.* COLOMESIUS. Vide Cicer. III. de orat. 35. ALMELOV.

85. *Alexandro.*] Qui tantum sibi eruditionis comparavit, ut ipsum ad matrem librum scripsisse telletur Cyprianus de Idolorum vanitate. ALMELOV.

86. *Initia a perfectissimo.*] *Optime* adverbium hic est adscribendum, ut legatur, & *a perfectissimo quoque optime tractari.* REGIUS. In vetustis codicibus ita hic locutus scribitur; *Si non studiorum initia & a perfectissimo quoque tractari, & pertinere,* &c. TURNEBUS. & ita editio Andr. Rosgnus, Stephani, & Gebhard. lib. 1. crepund. 9. Aldus quoque omisso *&*, habet *pertinere*, ut & Cod. Bodl. & Colon. Codex vero Almel. *a perfectissimo harum optime tractari*: quod *optime* pleræque editiones omittunt. Obrechti editio habet & *a perfectissimo bonum tractari, & pertinere* Ego secutus sum MSS. & veritatem. Duo credebat Philippus, & initia optime tractari a perfectissimo, & ab eo monstrata compendia brevia, proficere deinde in summam, ad quam Alexandrum eductum volebat. BURMAN.

87. *Contextum.*] Id est, seriem & ordinem alphabeticum, ut patet ex sequent. ubi ait; *donec literas, qui instituuntur, facie norint, non ordine.* CAPPER.

88. *Formas.*] *Formulas.* Venet. Sich.

89. *Ad ipsos ductus.*] Formas ac figuras, & ut ita dicam tractus literarum: *ductus* vocat a ducendo, quod calami in literis scribendis ducantur. RAPH. REG. Sic *ducere literas* Ovid. I. Met. 643. & III. Art 493. & ita *ducere notam.* de quo Heinf. ad Ovid. VI. Fast. 649 BURMAN.

90. *Antecedentem*] Nam ordinem literarum memoria tenent, ac quæ literæ alias sequantur; idcircoque ad formas non animadvertunt; sed quasi memoriter pronunciant. TURNEB.

91. *Perturbent.*] *Turbent.* Cod. Almelov. & Bodl.

92. *Facie.*] Id est, forma, figura.

93. *Habitus.*] Id est, formas, seu figuras literarum, *ut σχήματα*: ab ἔχω seu σχέω *habeo* fit σχῆμα habitus, forma, figura. CAPPER.

94. *Syllabis non nocebit.*] *In* præpositio mihi adscribenda videtur; ut in syllabis percipiendis nihil nocere intelligamus, si pueri illas ediscent, antequam earum faciem cognoscant. REGIUS.

95. *Ad discendum.*] *Ad addiscendum.* Locatellus & Aldus.

96. *Eburneas.*] Et hunc locum imitatus Hieron. Epistola ad Lætam. Vide & Platon. de Legib. pag. 643. edit. Steph. ALMELOV.

97. *Cum vero.*] Suadet Quinctilianus ut literæ primum simplices, deinde syllabæ, postea dictiones, postremo versus quoque in tabella vel lignea vel eburnea incidantur; sic enim puer & scribere discet, nec manus illius a recta linea evariabit, nec ab harmonia, literarum proportione. TURNEBUS.

98. *Cœperit.*] Voss. secund. *cœpit.*

99. *Insculpi.*] *Inscalpi* Aldus. Gebh. 1. crep. 8. *eas tabellas quam optime scalpi*: ita Horat. III. od. 11. *nostro memorem sepulcro scalpe querelam*: ubi vide Torrentii notas, & ad lib. II. Sat. III. 22.

100. *Sulcos ducatur stylus.*] Hunc locum expressit Hieronymus in Epistola ad Lætam, his verbis: Cum *vero cœperit tremente manu * stylum in cera ducere, vel alterius superposita manu teneri, figantur articuli, vel in tabula sculpantur elementa, ut per eosdem sulcos inclusa marginibus trahantur vestigia, ut foras non queant evagari.* COLOMESIUS.

101. *In ceris.*] In quibus veteres * stylo scribebant: hinc Isidorus lib. VI. Orig. cap. 7. *Ceræ literarum materies, parvulorum nutrices.* ALMELOV.

102. *Utrimque marginibus*] Male *utrisque* in quibusdam scriptum est exemplaribus. REGIUS. Ita tamen MS. Bodl. & Andr.

103. *Sequendo cæsa vestigia.*] Alii *certa* & *firmabis* scribunt, sicque in vetusto legitur exemplari. REGIUS. *Neque extra præceptum poterit egredi, & celerius ac sæpius sequendo rasa vestigia, firmabit articulos, neque egebit adjutorio manus suam superimposita regentis.* Sic illa emendavit Salmasius de modo usurarum. pag 464.

104. *Cæsa vestigia.*] Ex Palatinis MS. Gebhard lib. I. crep. 7. & Philander probant. & Sich. in marg *rasa* tamen Heinsius curis secundis ad Ovid. III. amor. XV. 2 præfert. Barthius lib. XXXI. Adv. 5. vulgatam defendit.

105. *Firmabit.*] *Formabit* Venet. Sich. * & Voss. secund.

106. *Articulos.*] Subintellige, manus suæ, seu digitorum.

107. *Neque egebit adjutorio*, &c.] In antiquo exemplari

manu superimposita regentis. Non est aliena res, quæ fere [108] ab honestis negligi solet, [109] cura bene ac velociter scribendi. Nam cum sit in studiis præcipuum, [110] quoque solo verus ille profectus, & altis radicibus nixus paretur, [111] scribere ipsum; tardior stylus cogitationem moratur, rudis & confusus intellectu caret: unde sequitur alter dictandi, [112] quæ ex his transferenda sunt, labor. Quare, cum [113] semper & ubique, tum præcipue in epistolis secretis & familiaribus delectabit ne hoc quidem neglectum reliquisse. [114] Syllabis nullum compendium est, perdiscendæ omnes; nec, ut fit plerumque, difficillima quæque earum differenda; ut in [115] * omnibus scribendis deprehendantur. Quinimo ne primæ quidem memoriæ temere credendum: repetere, & diu inculcare, fuerit utilius; & in lectione quoque non properare ad continuandam eam vel accelerandam; nisi cum inoffensa atque indubitata literarum inter se conjunctio suppeditare sine ulla cogitandi saltem mora poterit; tunc ipsis syllabis verba complecti, & his sermonem connectere incipiat. Incredibile est quantum moræ [116] lectioni festinatione [117] adjiciatur. [118] Hinc enim accidit dubitatio, intermissio, repetitio, plus quam possunt, audentibus; deinde, eum errarunt, etiam iis quæ jam sciunt, diffidentibus. [119] Certa sit ergo in primis lectio, deinde conjuncta, & diu lentior, donec exercitatione contingat [120] emendata velocitas. Nam prospicere in dextrum (quod omnes præcipiunt) & providere, [121] non rationis modo, sed usus quoque est; quoniam sequentia intuenti, priora dicenda sunt; &, quod difficillimum est, dividenda intentio animi, ut aliud voce, aliud oculis agatur. [122] Illud non pœnitebit curasse, cum scribere nomina puer (quemadmodum moris est) cœperit, ne hanc operam in vocabulis vulgaribus & forte occurrentibus [123] perdat. Protinus enim potest interpretationem linguæ secretioris, quas Græci [124] γλώσσας vocant, dum aliud agitur, ediscere, & inter

sic est emendate scriptum; *neque egebit adjutorio manum suam manu superimposita regentis*; hoc est, puerum non oportebit manum suam supponere manui regentis & docentia magistri; quo certe auxilio ei esset opus, nisi exsa sequeretur vestigia: hoc autem fit cum primum quis scribere discit. REGIUS. *Adjutorio manus sua manu superimposita*. Bodl. Venet. *manu sua manus superimposita*. Sich.

108. *Ab honestis*] Quosnam hic Fabius vocat honestos? an bene ornatos ac fortunæ bonis abundantes, qui fere honorantur? REGIUS. Recte. Vide ad Petron. cap. LV. & infr. ad cap. VIII.

109. *Cura bene ac velociter scribendi.*] Καλλιγραφίαν, καὶ ταχυγραφίαν Græci vocant. CAPPER.

110. *Quoque solo.*] Regius legisse videtur, *quoque vel solo*.

111. *Scribere.*] *Scribere ipsum*. MS. Bodl. Locatellus, Aldus, Stephanus, Gryphius, & alii fere omnes.

112. *Quæ & transferenda.*] *Ex præposito loco & copulæ reponenda*, & *iis* ablativus adscribendus, ut legatur, *quæ ex iis transferenda sunt*. REGIUS. Aldus & sequentes ediderunt *ex his*. In Cod. Alm. erat *ex transferenda*. Voss. secund. *quæ transferenda*.

113. *Semper & ubique.*] Petron. 99. *ego sic semper & ubique vixi*. Sueton. Aug. 90. *tonitrua & fulgura paulo infirmius expavescebat; ut semper & ubique pellem vituli marini circumferret, pro remedio*. BURMAN.

114. *Syllabis*] Syllabarum tractatio a Grammaticis nostri temporis est omissa, ab antiquis vero diligenter tradita, ut pueri scirent quæ sit certa literarum inter se connexio, & quæ literæ cum quibus conjungi possint. Quæ res conducit ad emendatam scripturam & locutionem. TURNEB.

115. *Omnibus.*] PITH ita & Argentoratensis & Almelov. cod. & edidit *Colinæus*, & *Gryphius*. & Obrechtus. Et fateor mihi non intelligi plane hunc locum, nisi, *ne in omnibus scribendis deprehendantur*, scribatur; ut & velit dicere, ideo difficillimas syllabas esse prius inculcandas; ne, si differantur, deprehendantur, id est, sollicitii sint, hæsitent, si nomina quædam, quæ asperiores syllabas habent, debeant exarare. Ita *deprehendi* pro *opprimi*, passim poni notum est. BURMAN. Sed hujusmodi emendationem & interpretationem probare nequaquam possum. Nam τῷ *deprehendantur* nominativus, qui subauditur, est, *in syllabarum difficillima*; non autem, *ii pueri*. Sensus est, ut syllabarum difficillima quæque deprehendantur, detegantur, agnoscantur in iis, quæ scribuntur, omnibus; vel dum omnia scribuntur ἐν τῷ γράφειν τὰ πάντα, ἐν πᾶσι τῖς γραφομένοις. CAPPER.

116. *Lectioni.*] *Lectionis*, editio Lugdunensis: quam tamen esse vitiosam primo statim intuitu quispiam deprehendit. Quum & consensus MS Bodleiani, editionum Veneticæ, Aldinæ, Coloniensis, Sichardinæ, Parisiensis, Stephanique, stellatur nostram non esse studiosi cujusvis * emendationem. GIBSON.

117. *Adjiciatur.*] Voss. secund. *injiciatur*.

118. *Hinc enim.*] *Sic* Sich. in margine.

119. *Certa sit ergo.*] Gallæus in ora codicis sui conjecerat, *discreta sit ergo*. Quæ sit syllabarum & opponitur conjunctæ, *discreta* scripserat Librarius, unde prima syllaba recisa *certa* factum fuit. Ita mox capite 2. *juncta atque indiscreta*.

120. *Emendata velocitas.*] Quod præceptum hic de lectione, etiam lib. x. cap. 3. de scriptione dat. Scilicet exercitatione eo deveniendum est. Quod Plin. lib. 11. Ep. 3. de Isæo. *Ad tantam ἕξιν studio & exercitatione pervenit*. ALMELOV.

121. *Non rationis, sed usus quoque est.*] Si rationis & usus sit, probandum certe esset: sed in sequentibus culpat hoc Fabius. Forte scripsit *non modo non rationis, sed usus quoque est*; vel, si hoc non placet, posses *non rationis, sed usus modo est*; ut magistri illi magis usum, quam rationem sequantur. BURMAN. Sed nihil in textu mutandum videtur. Quinctiliani sensus hic esse potest. Id non modo rationem seu artem & methodum quandam atque ipsius discentis judicium postulat; sed etiam quemdam usum & experientiam. CAPPER.

122. *Illud non pœnitebit.*] Hæc præcepta Erasmus *explicatius* exposuit in libello de pronunciatione. Atque hanc præceptiunculam non solum ad lectionem & scripturam, sed ad mores etiam pertinere. Cumque magna pars eruditionis in rerum vocabulis sit posita, suadet ut pueris nomina plantarum, quadrupedum & aliarum rerum proponantur. TURNEB.

123. *Perdat.*] *Ponat*. Locatellus, Colon. Stephanus, Gryphius, Colinæus, & alii; sed Aldus recte *perdat*, & ita Cod. Alm.

124. *Glossas.*] *Glossa* interdum lingua, interdum linguæ obscurioris interpretatio. Nunc ab imperitis *Glose*, & quidem per *s*. simplex pro quacumque usurpatur expositione. Quod quam bene dicatur, viderint ipsi qui glossas illas, quibus nihil est ineptius, majore cum apparatu exponunt, quam priscorum Jurisconsultorum scripta; in quorum comparatione Glossæ illæ a quibusdam barbaria, ac prorsus Latinæ linguæ imperitis fuerunt comparatæ. Nemo certe veterum, hoc est, eruditorum, Glossam in ea unquam accepit significatione. REGIUS. Vide Aristot. in libro de Poetica; & Sext. Pompeii, in dictione *Lingua*. PHILAND. Appellat Aristot. lib. de poet. *Glossas*, vocabula quædam inusitatiora & obscuriora; Quinctilianus vero expositionem verborum obscurorum; ac inde dicuntur *Glossographi*, qui a Latinis *Glossularii* & *Glossematarii* appellantur. TUR-

[125] prima elementa consequi rem postea proprium tempus desideraturam. Et, quoniam adhuc circa res tenues moramur, ii quoque versus qui ad imitationem scribendi proponentur, non [126] otiosas velim sententias habeant, sed honestum aliquid monentes. Prosequitur hæc memoria in senectutem, & impressa animo rudi, [127] usque ad mores proficiet. Etiam dicta clarorum virorum, & electos ex poëtis maxime (namque eorum parvis cognitio gratior est) locos ediscere inter lusum licet. Nam & maxime necessaria est oratori (sicut [128] suo loco dicam) memoria, & ea præcipue firmatur atque alitur exercitatione; & in iis, de quibus [129] nunc loquimur, ætatibus, quæ [130] nihildum ipsæ ex se generare queunt, prope sola est, quæ [131] juvari cura docentium possit. [132] Non alienum fuerit exigere ab his ætatibus, quo sit absolutius os, & expressior sermo, ut nomina quædam versusque affectatæ difficultatis, [133] ex pluribus & asperrime coëuntibus inter se syllabis catenatos, & velut confragosos, quam citatissime volvant: [134] χαλεποὶ Græce vocantur. Res modica dictu: qua tamen omissa, multa linguæ vitia, nisi primis [135] eximuntur annis, inemendabili in posterum pravitate [136] durantur.

NEBUS. Vide Jac. Spiegelii Interpret. ad Prud. pag. 215. edit. Weitz. Cael. Rhodigin. lib. 7. cap. 27. & lib. 13. cap. 4. Joh. Wouveren. tract. de Polymathia. cap. 9. PAREUS. Fabius hoc libro cap. 14. *Circa Glossemata etiam, id est, voces minus usitatas, non ultima ejus professionis diligentia est.* COLOMESIUS. Clemens Alex. Strom. lib. 1. * ἀπαγγελόντας δὲ αὐτὰς καὶ βαρβάρων φωνὰς, μηδὲ διακρίνοντας, αὐτὰ γλώσσας λέγεσθαι, *barbarorum voces, cum nullo certo numero comprehendi ac circumscribi possint, non dialectos, sed Glossas dici.* De Glossis videri potest Casaubonus ad Athen. lib. III. cap. 6. ubi fuse satis; Plutarch. de Iside & Osirid. pag. 669. Ed. Steph. Galenus in procemio Expositionis obsoletarum vocum, vetera vocabula γλώσσας fuisse vocitatas auctor est. ALMELOV. Vide & Maussac. Dissertat. Critic. ad Harpocrat. pag. 326. Gronov. observ. in scriptor. Eccl. cap. XXIV. Du Cange in præfat. ad Glossar. mediæ Latin. §. 39. BURMAN. Clementis Alexandrini locus in Burmannica Quinctiliani editione sic vertebatur: *Barbarorum voces non intellectas*, quasi esset in Græco ἀπερινοήτους. Sed legitur ἀπεριγραφήτους, quod idem significat atque illud Apollodori de figuris apud Quinctil. lib. 9. cap. 1. *incomprehensibilia* (numero, methodo) *esse partes hujus præcepta apperiληπτων παραγγέλματα.* Cæterum perperam editum hic fuerat περιγραφήτους. CAPPER.

125. *Prima elementa.*] Τὸ *prima* deest in Voss. secund.

126. *Otiosas sententias.*] Vulgares ac nihil pulchri continentes. REGIUS. Vulgares & tædiosas Gevartius lib. IV. Lection. Papin. cap. 12. quem vide. Ita *otiosi sermonis* inf. cap. 12.

127. *Usque ad mores.*] *Ad mortem*, conjecerat Almelovenius.

128. *Suo loco.*] Lib. XI. cap. 2.

129. *Nunc loquimur.*] *Modo*, Andr.

130. *Nihil dum ipsæ ex se.*] *Ipsæ*, omittit Obrecht.

131. *Juvare curam.*] Ita editio Lugdunensis, ita & nostra: sed mihi lectiones variantes recensenti occurrit altera, loci hujus interpretationi, mea quidem sententia, magis accommodata. *Prope sola est, quæ juvari cura docentium potest*, invenio in editionibus Venet. Ald. Vasc. Par. & Roberti Stephani. Quam certe veram esse & genuinam Fabii lectionem testatur color ipse filumque orationis. Cum enim parvuli nihil ex se possint generare, neque præcepta magnopere intelligant, reliquum est, ut præceptores memoriæ (quæ sola ea ætate cultum capit, adeoque *juvari cura docentum potest*) præcipue consulant. GIBSON. *Juvare cura* Colinæus, & Vidovæus, & codex Almel. *Juvare curam* etiam Obrecht. Nos Aldi & aliorum editionem secuti. Ita lib. XI. 2. *Ex hoc Simonidis facto notatur, ut videtur, juvari memoriam signatis animo sedibus.* Et mox, *quæ memoriam adjuvet*, & ita sæpius eo capite. BURMAN. Voss. secund. *juvari cura.*

132. *Non alienum.*] Vide Erasmum in libello de recta pronunciatione. TURNEB.

133. *Ex pluribus asperrime.*] *Et asperrime*, Cod. Alm. & Bodl. Ald. Sich. Obrecht. recte, *&c.* multæ enim syllabæ, & asperrime coëuntes difficultatem pariunt.

134. Χαλεποί.] In vetusto exemplari χαλινοί, legitur; utrumque autem idem significat, hoc est, duri, asperi ac prolatu difficiles. REGIUS. Χαλεποί, sine dubio legendum, nec enim alterum Græcum puto. Ita Gellius lib. VI. cap. 15. docet *arduum* Latinorum idem esse, quod χαλεπὸν Græcorum, quod est, *tum difficile, tum molestum quoque & incommodum, & intractabile.* BURMAN. Vide veteres Grammaticos a Putschio editos. Sit in exemplum τὸ *perterricrepus*, & apud Aristophanem σφραγιδονυχαργοκομήτας, itemque κομπολακυθορρήμονα. CAPPER.

135. *Eximuntur.*] *Eximantur.* Andr. Colon. Obr.

136. *Durantur.*] *Durentur.* Colon. Sich.

CAPUT II.

Utrum utilius Domi, an in Scholis erudiantur.

SED nobis jam paulatim accrescere puer, & exire de gremio, ac discere [1] serio incipiat. Hoc igitur potissimum loco tractanda quæstio est, III.
utiliusne sit domi atque [3] intra privatos parietes studentem continere, an frequentiæ scholarum, & velut publicis præceptoribus tradere. [4] Quod quidem cum iis a quibus [5] clarissimarum civitatium mores sunt instituti, tum eminentissimis auctoribus video placuisse. Non est tamen dissimulandum,

Hoc capite Quint. thesin generalem per comparationem tractat; erudiendine sint pueri domi, an in scholis? Atque ut in scholis publicis erudiantur, suadet. TURNEB.

1. *Serio.*] Dedita opera, sic nihil ut aliud quam studium curet. Pueri namque legere & scribere joco, ac per lusum discere videntur. Serio autem Grammatices præcepta sunt perdiscenda. REGIUS.

2. *Utiliusne sit domi atque intra.*] Hanc quæstionem diligentissime tractant, Barth. Keckermann. lib. 1. System. Polit. cap. 9. pag. 949. Timplerus lib. 4. polit. cap. 3. quæst. 43. pag. 75. &c. Philipp. Hen. Hænonius disp. polit. 5. pag. 216. PAREUS.

3. *Intra privatos.*] Voss. secund. *inter privatos.*

4. *Quod quidem.*] Nam Lycurgus, ut publicis gymnasiis Lacedæmoniorum pueri docerentur, hisque præesse pædonomus, instituit. Plato quoque in Nomothesia, ut publice pueri instituantur, jubet. TURNEB.

5. *Clarissimarum civitatum.*] Ut Lycurgo, quod ex iis, quæ de Lacedæmoniorum institutis scripta sunt a multis, satis constat. Quam autem idem Platoni placuerit, si usquam

esse nonnullos qui ab hoc prope publico more, privata quadam persuasione, dissentiant. Hi [6] duas præcipue rationes sequi videntur: unam, quod moribus magis consulant, fugiendo turbam hominum ejus ætatis, quæ sit ad vitia maxime prona; unde caussas turpium factorum [7] sæpe extitisse utinam falso jactaretur: alteram, quod, quisquis futurus est ille præceptor, liberalius tempora sua impensurus uni videtur, quam si eadem in plures [8] partiatur. Prior caussa prorsus gravis. Nam, si studiis quidem scholas prodesse, moribus autem nocere constaret, potior mihi ratio vivendi honeste, quam vel [9] optime dicendi videretur. Sed mea quidem sententia, juncta ista atque indiscreta sunt. Neque enim esse oratorem, nisi bonum virum, judico; & fieri, [10] etiam si posset, nolo. De hac re igitur prius. Corrumpi mores in scholis putant; nam & [11] corrumpuntur interim: [12] sed domi quoque, & sunt multa ejus rei exempla, tam [13] læsæ hercle, quam conservatæ [14] sanctissime utrobique [15] opinionis. [16] Natura cujusque totum curaque distat. Da mentem ad pejora facilem, da negligentiam formandi custodiendique in ætate prima pudoris; [17] non minorem flagitiis occasionem secreta [18] præbuerint. Nam [19] & esse potest turpis domesticus ille præceptor, nec tutior inter servos malos, quam ingenuos parum modestos conversatio est. At si bona ipsius indoles, si non cæca ac sopita [20] parentum socordia est; & præceptorem eligere sanctissimum quemque [21] (cujus rei præcipua prudentibus cura est) & disciplinam, quæ maxime severa fuerit, licet; [22] & nihilominus amicum gravem virum, aut fidelem libertum lateri filii sui adjungere, cujus assiduus comitatus etiam illos meliores faciat, [23] qui timebuntur. [24] Facile erat hujus metus remedium. [25] Utinam liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim deliciis solvimus. Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes [26] & mentis, & corporis frangit. Quid non adultus concupiscet, qui in purpuris repit? Nondum prima verba exprimit, & [27] jam coccum intelligit, jam

aliunde, vel hinc appareat, quod censet infantes quoque a nutricibus in certum locum quasi ludum deferendos, per singulas tribus. CAMERAR. *Civitatum*, codex Almel. quod rectius. Ita apud Justinum & alios viri docti ex codicibus restituerunt; & ita infra quoque lib. 11. cap. 4. ex MSS. restituimus. Vide Voss. de Analog. cap. 14. BURMAN.

6. *Duas præcipue*] *Præcipuas*. Cod. Almel.

7. *Sæpe.*] *Sæpius*. Sichard. & *jactarent* Andr.

8. *Partiatur*] *Impartiatur*. Jan. Gebh. lib. 1. crepund. 7. ex MSS. profert: merito tamen vulgatam præfert, & exemplis ex Fabio confirmat.

9. *Optime discendi.*] S litera expuncta *dicendi* legendum esse, & quæ sequuntur ostendunt; & sic in vetusto legitur exemplari. REGIUS. *Discendi* probat. Gebh. lib. 1. crepund. 7. quia principio hujus periodi mentionem fecerat scholarum: sed improbat Barthius lib. xxxi. Adv. 1. Plinius III. Ep. 3. *proinde faventibus diis trade eum præceptori, à quo mores primum, mox eloquentiam discat, quæ male sine moribus discitur.* PAREUS. *Discendi*. MS. Bodl. Venet.

10. *Etiam si posset, nolo.*] *Si potest, nolo*. Locatellus, Aldus, & Philander.

11. *Corrumpuntur.*] *corrumpantur*. MS Bodl. Andr. Venet.

12. *Sed domi quoque.*] Gebhardus d. l. legit, *sed domi quoque adsunt ejus rei exempla*: refutat Barth lib. xxi Adv. 5. *sed domi quoque; adsunt multa*. Obrecht. " Francius, *& domi*.

13. *Læsæ.*] *perditæ* Colon. in margine. " & Voss. sec

14. *Sanctissime.*] Sine diphthongo est scribendum. REGIUS. Aldus tamen. Gryphius & Vidovæus, *Sanctissimæ*.

15. *Opinionis.*] *Opinio* pro existimatione ac fama, in passivaque significatione hoc loco accipitur REGIUS.

16. *Natura cujusque totum.*] *Tantum*. Aldus, Vidovæus, & margo Gryphii. *tamen*, Sich. margo. Gallæus conjecerat *natura cujusque totum curaque constat. cujusque*, scilicet erudiendi, *cura* scilicet parentum. quæ habetur a parentibus. " Voss prim. & tert. *Natura cujusque tantum totum*

17. *Non minorem flagitiis occasionem secreta præbent.*] Documento esse vel solus ille Petronianus Eumolpus potest, in Satyr. c. LXXXV. & ita *iniuriam in secreto accipere*. idem dixit xxv. vide & inf. lib 11. 1.

18. *Præbuerunt*] *Præbuerint*, est legendum, ut intelligatur præbere poterunt. REGIUS.

19. *Et esse potest turpis.*] *Et turpis potest esse*. Obrecht.

20. *Parentum.*] *Parentum*, Cod Almel.

21. *Quemque* (*cujus rei* &c. Aliquid scabri mihi hæc periodus habere videtur, quod & Gallæo visum suspicor, quia ille post *disciplinam*, *vi adhibere*, vel simile aliquod verbum excidisse suspicatus est. Deinde quo illud *rei* referas? quod ad *præceptorem sanctissimum* referendum esset. Quare forte legendum; *Et præceptorem eligere sanctissimum quemque (cujus præcipua prudentibus cura est) & disciplina, quæ maxime severa fuerit, licet*: facili sensu, si *sanctissimum* proprie, ut sæpe ponitur (& ut inf. lib. 11. 1. *Sanctitas docentis* dicitur) pro pudicissimo & castissimo capiamus, & a quo nullum periculum pudori adolescentis oriatur, & qui fuerit ex secta aliqua severissima, ut Stoicorum; cujus se Eumolpus ille sceleratus apud Petronium simulabat, & qui erat tam severa tristitia, ut unus ex Philosophis videretur; cap. LXXXV. ubi vide, quæ notavi BURM.

22. *Et nihilominus.*] Amicum illum & libertum, cujus meminit Fabius, appellat Plinius lib. III. Epist. 13. *custodem & rectorem*, cujus hæc sunt verba; *Adest enim adolescenti nostro, cum cæteris naturæ fortunæque dotibus, eximia corporis pulchritudo, cui, in hoc lubrico ætatis, non modo præceptor, sed custos etiam rectorque quærendus est.* TURNEBUS.

23. *Qui timebuntur*] *timebantur*. Colon. Vasc. Stephanus, Gryphius, Vidovæus, & alii: *facerent* quoque eædem fere editiones, præter Stephani, Vascosani & Roigni.

24 *Facile erat.*] Soluta hac objectione, Fabius culpam in parentes transfert; in eosque acerbissime invehitur, ut quos puerorum mores depravare dicat. TURNEB.

25. *Utinam liberorum nostrorum mores non,* &c. Huc spectant illa apud Plautum, Bacch. III. 3. 34. &c. Terent. Heaut. III. 1. 74. *Deteriores omnes sumus licentia*. PAREUS.

26. *Et mentis.*] τὸ *&* deest in Voss. secund.

27. *Jam coccum.*] Ita scribendum videtur, ut de colore purpureo, unde *coccinea* dicuntur vestes, intelligamus. Nam & " conchylium, quod statim à Fabio subjicitur, generis est coloris; unde vestes " conchyliatæ, a colore nimirum sic dictæ, non quod margaritis, ut quidam e doctis putavit, sit ornata. REGIUS. Codices Aldini *cocum* habent, ut videlicet referatur ad lautitiam ciborum: verum mihi magis arridet ex veteribus libris *coccum* legere, ut ad colorem referatur vestium; propterea quod conchylium statim sequitur, & de palato instituendo deinceps fit sermo Porro *coccum* scribit Plinius lib. IX. c. 41. *rubens granum esse Galatiæ, aut etiam quod provenit circa Emeritam Lusitaniæ oppidum, ubi in maxima est laude annicula grani languidus succus, unde color colligitur, idem a quadrimo evanidus. ita nec recentis, nec senescentis vires.* MOSELLANUS. Scribe *coquum* sive *cocum*: nam quod dictum est de purpura, ad vestimenta; quæ sequuntur, videntur magis ad victus rationem & institutionem pertinere PHILANDER. Coccus, vel quisquilium, granum est illud ilicis, quo vestes coccineæ & quisquiliatæ tinguntur. TURNEBUS. Lucius Joannes Scoppa Parthenopæus,

28 conchy-

[28] chonchylium poscit. [29] Ante palatum eorum, quam os, instituimus. In lecticis crescunt, si terram [30] attigerint, [31] e manibus [32] utrimque sustinentium pendent. [33] Gaudemus, si quid licentius dixerint. Verba, ne [34] Alexandrinis quidem permittenda delitiis, risu & osculo excipimus. Nec mirum; nos docuimus, ex nobis audierunt, nostras amicas, nostros concubinos [35] vident. Omne [36] convivium obscœnis canticis strepit, pudenda dictu spectantur. [37] Fit ex his consuetudo, deinde natura. [38] Discunt hæc miseri, antequam sciant vitia esse: inde soluti ac fluentes non [39] accipiunt e scholis mala ista: sed [40] in scholas afferunt. Verum in studiis magis vacabit unus uni. Ante omnia nihil prohibet [41] esse istum, nescio quem unum, etiam cum eo qui in scholis eruditur. Sed etiam si jungi utrumque non posset, [42] lumen tamen illud conventus honestissimi, tenebris ac solitudini prætulissem. Nam optimus quisque præceptor frequentia gaudet, ac majore se theatro dignum putat. [43] At vero minores, ex conscientia suæ infirmitatis, hærere singulis, & officio fungi quodammodo pædagogorum non indignantur. Sed [44] præstet alicui vel gratia, vel ami-

Collectan. lib. II. cap. 3. pag. 950. legendum censet *coccum*. & non *coquum*, & *paratum*, non *palatum*; ut hæc sit Fabii sententia. *in purpuris repit*, *jam coccum*, h. e. *vestes coccineas* intelligit; *jam conchylium*, h. e. *conchyliatas* poscit vestes, ut puer intelligat vestes, & non cibos, quoniam in purpuris repserat; & sic *paratum*, h. e. *vestes* atque *ornatum* eorum, antequam mores, instituimus; cum deberemus prius mores bonos, id est, virtutem instituere, quam ornatum atque vestem. Porro de purpura, cocco, & conchylio, pulcherrima tradit Claudius Salmasius in Tertullian. lib. de Pallio pag. 136. & seqq. & adversus Cercoet pag. 136. 137. Plinius lib. 9. cap. 36. & 41. Passerat. Prælect. in Catull. pag. 39. PAREUS. Passerat. scribit *coquum*, quia quæ sequuntur, videntur magis ad victus rationem, & institutionem pertinere. Verbum *intelligere* adjunctum tamen magis *cocco*, quam *coquo* convenit: quamvis enim sciam, etiam Vellejum dixisse *intelligere cocum*, de quo ad Petron. c. CXXII. magis tamen frequens & proprius ejus verbi usus de iis qui periti operum, statuarum, picturæ & similium; ut ad Petron. cap. LII. ostendi. *&* quoque deerat in Venet. Ald. & Colon. BURMAN.

28. *Conchylium.*] Conchylium appellant Græci, omnes pisces dura testa opertos. Est etiam genus conchæ & muricis, quo tingitur color non absimilis purpuræ, qui tamen quadantenus est glaucus & austerus. TURNEBUS.

29. *Ante palatum eorum, quam os instituimus.*] Gasp. Barthius Adversar. lib. XXXI. cap. V. pag. 1430. Nemo videre non potest elegantiam ORIS & PALATI; quorum alterum honestati & necessitati; alterum luxui & deliciis dedit oppositorum. Quæ quidem eo elegantior est, quo junctiores utræque hominis partes. At sunt qui mutant, & *mores* *os* supposuerunt. Quod facinus esse stupidissimorum Monachorum, quibus insolentior oris usus erat, nemo qui duos veteres libros saltim vidit, dubitare potest. Laudo ego vero tertio MS. nostrum qui cum marginali glossa habet; *Palatum*, id est, *gulam*; *Os*, id est, *prima verba*. Et alludit forte illud Horatianum, lib. II. Epist. I. vers. 126. *Os tenerum pueri, balbumque Poeta figurat.* Hæc Barthius. At Gebhardus Crepund. lib. I. cap. VII. duos MSS Palatinos probat, in quibus I *quam mores inst.* quemadmodum paullo superius dixerat; *Utinam liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus.* PAREUS. Defendit τὸ *os* adhuc Barthius ad Claudiani. III. cons. Honor. c. 15. & miror Obrechto potuisse *mores* placere, qui certe *palato* non recte opponuntur. Ita tamen MS. Bodl. Andr. Venet. Steph.

30. *Attigerint.*] Voss. tert. *tetigerunt*. Voss. prim. *tetigerint*. Bernensis codex, *attigerunt*.

31. *E manibus.*] Voss. sec. *in manibus*.

32. *Utrimque.*] Edit. Gryph. 1585. habet *utriusque*.

33. *Gaudemus, si quid licentius dixerint.*] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. I. cap. 10. pag. 119. PAREUS. * Voss. tert. *dixerunt*.

34. *Alexandrinis.*] Alexandrinos Ægyptiosque reliquos maxime omnium deliciis lascivisque deditos fuisse constat. Unde Juvenalis Satyr. VI. 83. *famosa mœnia Lagi* ipsam Alexandriam vocat. REGIUS. Ægyptus, atque hujus caput Alexandria, semper studiosissima fuit deliciarum, idque maxime absorbendis gemmis pretiosissimis præstitit: adeo ut Alexandria in ditionem Romanam redacta, Romæ quoque promiscuus ac frequens usus margaritarum sorbendarum cœperit. Memoratissimum exemplum luxuriæ, maxime Regum Ægypti, exstat apud Plinium lib. 9. cap. 35. MOSELLANUS. Respicit ad Sacra Serapidis; nam ad Canobum ex Alexandria ad Oraculum veniebant, per fossam arte deductam, nocte dieque naviculis plenam, utroque sexu impudice canente ac saltante. Meminit Ovidius in Tristibus. PHILANDER. Ægyptii omnes, præsertim Alexandrini, ut ait Strabo, deliciis fuerunt deditissimi. Hoc autem loco Quinctilianus alludere videtur ad Sacra Serapidis, quæ juxta Alexandriam cum magna utriusque sexus lascivia & impudicitia celebrabantur. TURNEBUS. *Ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis.* Ægyptus nimirum, cujus caput Alexandria, mollis semper fuit & genio admodum indulgens. Firmat Strabo lib. 17. Geograph. Αὐτὸ πάντων δ' ἐστὶν ὁ τῶν πανηγυριζόντων ὄχλος τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας κατιόντων τῇ διώρυγι· πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ νὺξ πληθύει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταυλουμένων καὶ κατορχουμένων ἀνέδην μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ovidius Trist. lib. I. Eleg. 3.

Non ut Alexandri clarum delatus in urbem
Delicias videam, Nile jocose, tuas.

COLOMESIUS. Vide Sueton. vit. Aug. 98. Erasm. Adag. pag. 467. & late descriptam Alexandrinorum mollitiam in oratione Dionis ad Alexandrinos; & Athenæum lib. IV. c. 24. ALMELOV. Non tam respicit ad Ægyptiorum luxum, quam ipsorum Romanorum circa pueros Alexandrinos; de quibus vide ad Petronium. cap. XXXI. interpretes copiose agentes, atque id vox *delicias*, qua pueri obscœni & impudici indicantur, satis docet. Ramirezium quoque ad Martial IV. Epig. 41. consulendum esse, Almeloveenius adscripserat libro suo BURMAN.

35. *Videns.*] Voss. prim. *viderunt*.

36. *Convivium obscœnis canticis strepit.*] Veteres prodigia illa in deliciis & delectamentis habebant. Infra Fabius fatetur; *sed veterum quoque Romanorum epulis, fides ac tibias adhibere moris fuit.* Varro Eumenidibus; *Cum psalteria & cum fistula lurcare adstrepis.* Lucianus in Crosolone; Clemens Alexandrinus, Pædagog. 2. cap. 4. Arnobius lib. 4. *Scribuntur Dii vestris in tricliniis cœlestibus, atque in Chalcidicis aureis cœnitare, potare, & ad ultimum fidibus & vocum modulatione moveri.* Quæ cuncta procul à convivio Christianorum amandanda sunt. Videatur doctissimus Joh. Savaro, ad Sidonium, pag. 20. XI. Joh. Sarisberiens. Policrat. lib. I. cap. 6. lib. 8. cap. 12. PAREUS. Vide ad Petron. cap. XXXI. & seqq. *canticis* vero erat in MSS. Joan.

37. *Fit ex his consuetudo, deinde natura.*] Arnobius lib. II. *sit enim familiaris e more consuetudo in naturam versa.* Et Marius apud Sallustium, Jug. 85. *mihi qui omnem ætatem in optimis artibus egi, benefacere jam ex consuetudine in naturam vertitur.* Unde Seneca de tranq. anim. cap. I. dicit *consuetudinem rebus constantiam afferre.* ALMEL. *Inde natura.* Sich. marg. & Voss. prim. tert. in & Bernens.

38. *Discunt hæc*] *hæc* non habet Obrechtus.

39. *Accipiunt in scholis*] *Ex* præposito loco illius *in* legitur, & recte quidem, in antiquo exemplari. REGIUS. & in Venet. Ald. Colinæus, & Vidovæus; *e scholis* Stephanus, Gryphius, Vascosanus, & alii. Voss. secund. *in scholis*, Voss. tert. *scholis*.

40. *In scholas.*] Voss. prim. *ad scholas*.

41. *Esse istum.*] *Illum.* Obrecht.

42. *Lumen tamen illorum.*] Loco *illorum*, *illud* legendum esse qui non videt, nihil videt REGIUS.

43. *At vero minores.*] *Fere*, Cod. Almel. & Joan. & ita Venet. Gryphius, Paris. Colinæus. & Vidovæus.

44. *Præstet alicui.*] Philander legit *aliquis*.

citia, vel pecunia, ut doctissimum atque incomparabilem magistrum domi habeat, [45] num tamen ille totum in uno diem consumpturus est? aut potest esse [46] ulla tam perpetua discentis intentio, quæ non, [47] ut visus oculorum [48] obtutu continuo, fatigetur? cum præsertim [49] multo plus secreti studia desiderent. Neque enim [50] ediscenti, scribenti, & cogitanti præceptor assistit; quorum aliquid agentibus, cujuscumque interventus impedimento est. Lectio quoque non omnis, nec semper [51] præeunte vel interpretante eget. Quando enim tot auctorum [52] notitia contingeret? [53] Ergo modicum tempus est, quo in totum diem velut opus ordinetur. Ideoque per plures ire possunt etiam quæ singulis tradenda sunt. Pleraque vero hanc conditionem habent, ut eadem voce ad omnes simul [54] perferantur. [55] Taceo de *partitionibus* [56] & *declamationibus* Rhetorum, quibus certe quantuscumque numerus adhibeatur, tamen unusquisque totum feret. Non enim vox illa præceptoris, ut cœna, minus pluribus sufficit: sed ut sol, universis idem lucis calorisque largitur. Grammaticus quoque de ratione loquendi [57] si disserat, [58] quæstiones explicet, historias exponat, poëmata enarret, tot illa discent, quot audient. At enim emendationi [59] *prælectionique* numerus obstat. Sit incommodum [60] (nam quid fere undique placet?) mox illud [61] comparabimus commodis. Nec ego tamen eo mitti puerum volo, ubi negligatur. Sed neque præceptor bonus majore se turba, quam ut sustinere eam possit, oneraverit; & in primis ea habenda cura est, [62] ut is omni modo

45. *Num tamen.*] *Non.* Cod. Almel. Andr. Venet. Par. Sich. marg.

46. *Illa discentis.*] Pro *illa*, legendum *ulla*. REGIUS.

47. *Aut potest.*] *Haud potest.* Locatellus, Colinæus, Colon. Sich. marg.

48. *Obtutu.*] *Obtuitu.* Locatellus, Aldus. Voss. tert.

49. *Multo plus.*] *Multo*, omittunt Stephani, Vascosani, Colinæi, Vidovæi. & Rotgerii editiones; Argentoratensis vero Codex *temporis* non habet, & recte. *Secretum* enim ita poni solet passim apud Suetonium, & Tacitum, & Phædrum, & nostrum; & secessum in locum, ubi silentium est, notat. Vide Schefferum de Stylo cap. XIII. § 7. & ita Quinctilianus inutilem magna ex parte domesticum pædagogum esse ostendit, quia discipulus sæpissime solus esse debet, si studiis velit vacare. BURMAN. * Bernens. *Secreti & temporis.*

50. *Ediscenti.*] Hoc verbum deest in Locatelli. Colon. Par. puto, vitio Operarum.

51. *Præeunte.*] Vel intelligit eam prælectionem, quæ fieri solet ab artium professoribus: vel priorem quandam pronunciationem, qua præceptores puerorum os & sermonem formabant. TURNEB. Certe ultimam, ut *præire* sacerdotes verbis & voce solebant; & ita noster lib. 11. cap. 5.

52. *Notitia contingeret.*] *Notitiam.* MS. Bodl.

53. *Ergo modicum.*] Elegantissima est *metaphora* ab architectis ducta, qui delineare solent temporis momento, quod reliqui fabri toto die sunt acturi. *Idem.* Hoc *disponere diem*, vocat Suetonius Tib. XI.

54. *Proferantur.*] Emendate in quibusdam exemplaribus legitur *perferantur.* REGIUS.

55. *Taceo de partitionibus.*] *Partitiones* appellat Quinctil. quæ à Rhetoribus Græcis *παρεγχειρήσεις*, id est, distributiones thematis in manum & digitos; quæ fieri solent à præceptore, cum thema proponit, & in suos locos partitur. Hujuscemodi sunt *divisiones quæstionum* Sopatri, & *divisiones epidictica* Menandri. TURNEB. Mosellanus *positionibus*, legisse videtur; per *themata* enim explicat, & ita Aldina editio. Hoc loco *partitiones διαιρέσεις* cum *parenchiresibus παρεγχειρήσεσι* perperam confundit pseudo-Turnebus. Eadem occurrit confusio in ejus notis ad cap. 6. lib. 2. pag. 154. ubi sic habet. *Divisionem appellat partitionem thematis & materiæ in sua capita, quæ eadem dicitur παρεγχείρησις, quod thema suis locis & partibus partiamur, & tanquam in articulos manum mittamus.* Pseudo-Turnebo præiverat ipse Raphael Regius, cujus ad mox citatum Quinctil. locum hæc sunt verba. *Divisio de qua hoc loco Fabius verba facit, παρεγχείρησις vocatur a Græcis, non solum διαίρεσις:* sed horum errorem facis refellit Quinctilianus, * qui sic ibidem scribit. *Fuit etiam in hoc diversum præcipientium propositum, quod eorum quidam materias, quas discipulis ad dicendum dabant, non contenti divisione dirigere, latius dicendo prosequebantur, nec solum probationibus implebant, sed etiam affectibus.* [En tibi *διαίρεσις* divisio seu partitio accuratior & solito fusior.] *Alii cum primas modo lineas duxissent, post declamationes, quod (male editum fuerat quid) omisisset quisque, tractabant: quosdam vero locos non minore cura, quam, cum ad dicendum ipsi surgerent, excolebant* [En tibi pura puta *παρεγχείρησιν*] Nam, inquit verus Turnebus lib. 12. Adversar. cap. 21. *Arbitror esse* parenchiresin, *cum vel præire orationem, vel declamationem . . . . . Orator vel Rhetor, de ordine capitum, divisione causæ, collocatione & dispositione, apud se exigit & pervestigat: aut discipulos instituendo, quæstiones & capita docet, & ultra eos qui idem argumentum tractarunt, excogitat aliquod conatur: quod enim . . . . aliquid præter alios excogitando labor suscipiatur, παρεγχείρησις vocatur. . . . . . Est & Parenchiresis, cum argumentum & negotium ab alio tractatum alium sibi scribendum sumit, ut apud Ciceronem . . . . .* & cætera, quæ commodius referemus ad Quinctil. lib. 2. cap. 6. cujus titulum *de Divisione* sic oportet emendare, *de Divisione & Parenchiresi.* Cæterum vel ex hoc uno loco patet, Turnebum non esse illorum in Quinctil. institutiones commentariorum, qui sub ejus nomine feruntur, Auctorem. CAPPER.

56. *Et declamationibus.*] Declamatio Græce *μελέτη* est de ficta materia, seu de ficto argumento scripta vel habita oratio; sed *τὸ declamare* quandoque significat scriptam à se vel ab alio quopiam orationem pronunciare, ut patet ex his Quinctil. verbis lib. 2. cap. 7. *ne omnia quæ scripserint, ediscant, & certa, ut moris est, die dicant. Quod quidem maxime patres exigunt, atque ita demum studere liberos suos, si quam frequentissime declamaverint, credunt.* CAPPER.

57. *Si disserat.*] *Si d. q. explicet.* MS. Bodl. *si disserat, si q. expl.* And. Par.

58. *Quæstiones explicet.*] *Si quæstiones.* Codex Alm.

59. *Prælectionique.*] Prælectio dicitur, cum artis oratoriæ Magister Oratorem, Poetam, aliumve scriptorem suis discipulis ipse legit & explicat. Sic cap. 5. hujus libri: *Quandam fere in collationem eruditionis sumere illa* [orationis vitia] *ex poetis solent, & auctores, quos prælegunt, criminantur.* Prælegit etiam, cum auctores prius ipse legit & exponit, ut eosdem postea discipuli legant exponantque; quod *legentibus* præire vocat Fabius lib. 2. cap. 5. ubi ait: *Nam vero fere sic ibi fieri apud Græcos, sed magis per adjutores, quia non videntur tempora sufficere, si legentibus singulis præire semper ipsi velint* & cætera; e quibus triplex *prælectionis* genus merito eruit Turnebianus commentator. Primum est quo verba prælegimus, ut eadem apte pronuncient pueri. Alterum in *glossarum* seu vocum difficiliorum explicatione consistit. Tertium in observandis auctorum virtutibus & vitiis. CAPPER.

60. *Nam quod fere.*] *Quid* legendum, non *quod.* Est autem Horatiana sententia, *nihil est ab omni parte beatum.* REGIUS.

61. *Comparabimus.*] Volebat Francius, *compensabimus.*

62. *Ut is omnino fiat nobis familiariter amicus.*] Manuscriptus Codex Bibliothecæ Palatinæ pro *omnino* refert *omnimodo*; omnes enim rationes Fabius iniri vult de conciliando tali homine. Aliquas superius suppeditavit: *sed præstet alicui vel gratia, vel amicitia, vel pecunia, ut doctissimum & incomparabilem Magistrum domi habeat.* Sic Seneca restituendus de Beneficiis, lib. 2. cap. 1. *Etiamsi quod mora-*

fiat nobis familiariter amicus, nec officium [61] in docendo spectet, sed affectum. Ita numquam erimus in turba. Nec sane quisquam, literis saltem leviter imbutus, eum in quo studium ingeniumque perspexerit, non in suam quoque gloriam peculiariter fovebit. Sed ut fugiendæ sint magnæ scholæ [62] (cui ne ipse quidem rei assentior, si ad aliquem merito concurritur) non tamen hoc eo valet, ut fugiendæ sint omnino scholæ. Aliud est enim [63] vitare eas, aliud eligere. [64] Et si refutavimus quæ contra dicuntur, jam explicemus, quid ipsi sequamur. Ante omnia, futurus orator, cui in maxima celebritate & [65] in media republicæ luce vivendum est, assuescat jam a tenero non reformidare homines, [66] neque illa solitaria & velut umbratili vita pallescere. Excitanda mens & attollenda semper est, quæ in hujusmodi secretis aut languescit, & quemdam velut in opaco situm ducit: aut contra tumescit inani persuasione. Necesse est enim sibi nimium tribuat, qui se nemini comparat. Deinde, cum [67] proferenda sunt studia, caligat in sole, & omnia nova offendit; ut qui solus didicerit, quod inter multos faciendum est. [70] Mitto amicitias quæ ad senectutem usque firmissimæ durant, religiosâ quadam necessitudine imbutæ. Neque enim est sanctius, sacris iisdem, quam studiis initiari. [71] Sensum ipsum, qui communis dicitur, ubi discet, cum se a congressu, qui non hominibus solum, sed mutis quoque animalibus naturalis est, segregarit? Adde, quod domi ea sola discere potest, quæ ipsi præcipientur: [72] in schola, etiam quæ aliis. Audiet multa quotidie probari, multa corrigi. [73] Proderit alicujus objurgata desidia, proderit laudata industria, [74] excitabitur laude æmulatio, turpe ducet cedere pari, pulchrum superasse majores. [75] Accendunt omnia hæc animos; &, licet ipsa vitium sit [76] ambitio, frequenter tamen caussa virtutum est. Non inutilem scio servatum esse a præceptoribus meis morem; qui, cum pueros in classes [77] distribuerant, ordinem dicendi secundum vires ingenii dabant; & ita superiore loco quisque declamabat, ut [78] præcedere profectu videbatur. Hujus rei judicia [79] præbebantur. Ea nobis ingens [80] palmæ contentio. [81] Ducere vero classem, multo pulcherrimum. Nec de hoc [82] semel decretum erat:

tereremus, evitemus omnimodo, ne deliberasse videamur. Fabius lib. 2. cap. 10. ex duobus MSS *Totum autem declamandi opus, qui diversum omnimodo a forensibus caussis existimant* Rufinus lib. 11. cap. 1. *Rempublicam quasi post nimias procellas omnimodo ratione aggreditur reparare* Sic Omnifone vel Omnisono conjunctim legendum apud Fabium infra lib 9. cap. 2. *Quæ eam adesse debent, tum disponenda atque variandæ sunt, ut auditorem, quod in fidibus fieri videmus, omni sono mulceant.* MS. *omnisono.* GEBHARDUS. lib. 1. Crep. cap. 7. *omnimodo* etiam cod. Almel. Bodl. & margo Sich ita lib 11. cap. 10. *totum declamandi opus, qui diversum omnino a forensibus caussis existimant.* Ubi alii *omnimodo* BURMAN.

63. *In docendo.*] Editio Lugdunensis *in docendo*, quod auctoritate Bodl. MS. & maximæ partis codicum editorum ejecimus. Nec enim adhuc Quinctilianus suum Oratorem ad dicendi præcepta & facultatem evexit: sed e matris gremio modo acceptum primis quasi elementis instruit. GIBSON. * Voss. tert habet etiam *in docendo.*

64. *Cur ne ipse.*] *Ipsi.* Codex Almel & Voss. tert.

65. *Vitare.*] *Vitamus* enim quod omnino fugimus; ut si diceres, non esse committendos discipulos scholis publicis. *Eligimus* autem, cum, aliquibus propositis, quod magis idoneum videtur, optamus. TURNEB.

66. *Et si refutavimus.*] More suo Quinctilianus & optima œconomia rationes aliorum refutavit, argumentaque opposita comparavit; nunc sententiam suam suis argumentationibus confirmat. TURNEBUS. * Francius. *At si.*

67. *In media republica.*] In antiquo exemplari rectius mihi legi videtur, *& in media republicæ luce vivendum est.* REGIUS. MS. Joan. Venet. Aldus, Stephanus, & Sich. Gryphius *media republ.* habent: *in medio respubl.* MS. Bodl. Andr.

68. *Neque illa solitaria, &c.*] Vide Goldastum ad Petron. pag. 529. &c. & Joh. Woweren ibid. pag. 382 Savaron. ad Sidon lib 1. ep. 10. Pichenam not. ad Tacit. num. 97. PAREUS *Illa*, deest in MS. Bodl. Andr. & Obrecht.

69. *Proferenda sunt.*] *Sunt* legendum est, non *sint.* REGIUS.

70. *Mitto amicitias, &c.*] Aristoteles lib VIII Ethicor. μέγα πρὸς φιλίαν καὶ τὸ σύντροφον καὶ τὸ καθ' ἡλικίαν. *Multum confert ad amicitiam & educationis communitas, & ætatis competentia.* ALMEL. Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. cap. 11. qui ex Codice Palatino legit *religiosa quadam necessitudine munita.*

71 *Sensum ipsum.*] Sensum communem Quinctil. non vocat sensum illum primarium, cui cæteri ancillantur, quique est in anteriori cerebri ventriculo: sed vocat peritiam quandam & experientiam, quæ ex hominum congressu sensim colligitur, appellaturque à Cic *communis prudentia.* TURNEB. Vide ad Phædr. lib 1. Fabul. 7.

72. *In schola etiam aliis quæ.*] Transposita hic esse verba, ac *quæ aliis* legendum, ibique distinguendum, facile est videre REGIUS.

73. *Proderit alicuius objurgata.*] Fere eadem Horatius lib. 1 sat. IV. 128.

Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Absterrent vitiis.

nam *quod uni dictum est, quisque sibi dictum putat.* Auson. in Solon. v. 138. Vide Hieron. ad Lætam. Ep. VIII. ALMELOV.

74. *Excitabitur laude æmulatio.*] Colloni editio, *ipsa excitabitur laude, æmulatione.*

75 *Accendunt omnia hæc animos.*] Vid. Melchior. Junium Method. Eloquent. cap. 4. 23. & Meursii lib. de Gloria. PAREUS.

76. *Ambitio.*] Eam turpem seni esse dicit Plinius. lib. III. Ep. 1. Tacit. XV. An. 16. *certamen virtutis & ambitio gloria, felicium hominum affectus.* Vide Diog. Laert. lib. IV. Sect. 65 & elegantissimum locum apud Philostratum in vita Phavorini. pag. mihi 495. ALMEL.

77 *Distribuerant.*] *Distribuerent.* V. C. Almelov.

78. *Præcedere.*] *Procedere.* And. & Voss. secund.

79 *Præbebantur*] *Probabantur.* Margo Stephani, Gryphii. & hoc etiam placuisse Menagio ad Laert. p. 111. Ed. Lond. sed addere tamen, se malle legere *proponebantur*, notavit Almelovenius.

80. *Palmæ contentio.*] *Palma.* Cod. Almel. forte *& nobis ingens de palma contentio.* Voss. prim *ea vobis ingens palma.*

81. *Ducere classem.*] Horat Epist. II. I. 75. *Incessit totum ducit venditque poema*: ubi *ducere*, præire, præesse, significat; ut choros *ducere* apud Horatium; *diem ducere* apud Virg. de Sole & Lucifero Quid sit *familiam* ducere, vide apud Menag. Amœnit. Juris cap. XIV. ALMEL. Est ergo ducere classem, principem seu primum locum in classe, in ordine obtinere. CAPPER.

82 *Semel*] Irrevocabiliter, hoc loco significat. Quæ enim semel duntaxat fiunt, ea irrevocabilia sunt; sic Ovidius de virginitate Ep. V. 105. *Nulla reparabilis arte*

tricesimus dies reddebat victo certaminis potestatem. Ita nec superior successu curam remittebat, & [83] dolor victum ad depellendam ignominiam concitabat. Id nobis acriores ad studia dicendi faces subdidisse, quam [84] exhortationes docentium, pædagogorum custodiam, vota parentum, quantum animi mei conjectura colligere possum, contenderim. Sed, sicut firmiores in literis profectus alit æmulatio, ita incipientibus, atque adhuc teneris, condiscipulorum quam [85] præceptoris jucundior, hoc ipso quod facilior, imitatio est. Vix enim se prima [86] elementa ad spem tollere effingendæ, quam summam putant, eloquentiæ audebunt: proxima [87] amplectuntur magis; ut vites arboribus applicitæ, inferiores prius apprehendendo ramos, in cacumina evadunt. Quod adeo verum est, ut ipsius etiam magistri, si tamen ambitiosis utilia præferet, hoc opus sit, cum adhuc rudia tractabit ingenia, non statim onerare infirmitatem discentium; sed temperare vires suas, & ad intellectum audientis [88] descendere. Nam, ut [89] vascula oris angusti superfusam [90] humoris copiam respuunt, sensim autem influentibus, vel etiam [91] instillatis complentur; sic animi puerorum quantum [92] excipere possint, videndum est. Nam majora intellectu, velut parum [93] apertos ad percipiendum animos non subibunt. Utile igitur est habere, quos imitari primum, mox vincere velis. Ita paullatim & superiorum spes erit. [94] His adjicio, præceptores ipsos non idem mentis ac spiritus in dicendo posse concipere, singulis tantum præsentibus, [95] quod illa celebritate audientium instinctos. [96] Maxima enim pars eloquentiæ constat animo. Hunc affici, hunc concipere imagines rerum, & transformari quodammodo ad naturam eorum de quibus loquimur, necesse est. Is porro, quo generosior celsiorque est, hoc majoribus [97] velut organis commovetur; ideoque & laude crescit, & impetu augetur, & ali-

Læsa pudicitia est, deperit illa semel. REGIUS. Ita Virgil. III. Æn. 431.

Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam.

Lucan. II. 147.

——— *semel omnia victor*
jusserat. ubi male MS. *simul.* III. 296.

Accipere felix et non semel omnia Cæsar.

Florus lib. II. cap. 12. *Perses semel in perpetuum victam esse Macedoniam, non patiebatur gentis dignitate.* Ubi valde metuo, ne illa *in perpetuum* sint à mala manu. Nam *semel* sufficeret, quod ita apud Veteres occurrit passim. Vid. Torrent. ad Horat. Epod. v. 39 & Bentl. ad II. Sat. VIII. 24. & hoc vox *decretum* addita docet, quæ finem rei impositum per certamen, vel judicium, vel alium modum notat. Liv. X. 19. *conditio qua decretum sit*, & lib. XXV. 18. *primus clamor & impetus rem decrevit.* Vid. Gronov. ad lib. XXVIII. 14. BURMAN.

83. *Dolor victum ad depellendam ignominiam concitabat.*] Curtius lib. 7. *Incitabat torinem & ignominia demenda cupido.* Similis locus apud Papinium Statium 2. Thebaid. v. 326.

Cum profuga placuere tori, cervixque recepto
Sanguine magna redit, fractaque in pectore vires,
Bella cupit, saltusque, & capta armenta reposcit,
Jam pede, jam cornu melior, pavet ipse retentum
Victor, & attoniti vix agnovere magistri.

Cæterum MS. Cod. Palat. *repellendam* legit. Elegantius. GEBHARDUS, Crepund. lib. I. cap. 11. pag. 32. & MS. Bodl. *repellendam* habet, & Obrecht.

84. *Exhortationes.*] *Exhortationem* Cod. Alm. Bodl. Andr. Venet. Ald.

85. *Præceptoris.*] *Præceptorum.* Locatellus, Aldus, Stephanus, Colinæus, & alii. V. C. Alm. *præceptoris jucundior.*

86 *Elementa.*] *Metonymia* est. *Elementa* namque pro pueris, elementa ipsa discentibus, sunt accipienda. REGIUS. Sic *servitia* pro servis apud Salustium. Seneca eodem sensu dixit, *Elementarius senex.* CAPPER.

87. *Amplectuntur.*] Voss. tert. *Amplectentur.*

88. *Descendere*] *Descendere debet.* Andr.

89. *Vascula oris angusti.*] Pulcherrimus hic Fabii locus in mentem fuit Lactantio, in aureolo libello de Opificio DEI, cap. 8. *Aurium foramina nolui esse nuda & incepsata, quod & minus decorum & minus utile fuisset; quoniam simplicium cavernarum angustias prætervolare vox posset & spargi, nisi excepta per cavos sinus, & retentam foramina ipsa combiberent, illis similia vasculis, quibus impositis solent angusti oris vasa compleri.* Ita hunc locum emendavit Jan. Gulielmus, in Menæchm. Quæst. cap. 3. pag. 407. PARÆUS.

90. *Humoris copiam respuunt.*] MS. Palat. *respuunt* habuerat; quod esset cum spuma & bullis respuere JAN. GEBHARD Crepund. lib. I. cap. 11. pag. 13. Voss. tert. *humorum.*

91. *Instillatis.*] Ita recte in vetusto exemplari mihi legi videtur. REGIUS. *Instillantibus.* Andr. Locatellus, Venet. Stephanus, & Gryphius, &, teste Philandro, Agricola: parum refert. Nam & activa vi hoc verbum, & ut neutrum occurrit. Ovid. Ep. XII. 153.

Ecce merum nutrix faustos instillat in ignes.

Sic *stillata cortice myrrha* eidem X. Metam. 501. & I. Metam. 112.

Flavaque de viridi stillabant ilice mella.

BURMAN.

92. *Excipere.*] *Accipere.* Stephanus, Vascos. Colinæus, & Korgus.

93. *Aptos.*] Editio Lugdunensis *velut parum aptos.* Qua abjecta lectione, Codicum MSS Bodl. Joan. editorum etiam Ald. & Steph. marginalem lectionem amplectimur; μεταφορὰν enim quandam prosequi videtur Fabius, a *vasculis oris angusti* desumptam, innuitque puerorum animos, velut angustiora vascula, esse parum apertos ad percipiendum. Error videtur promanasse ex concisa scriptione syllabæ *per*, virgula per caudam literæ *p.* ducta, quæ à librariis quibusdam parum deprehensa, pro *apertos* scripserant *aptos*: ita in præfat. ut *Cicero apertissime colligit*, editio Aldina legit *aptissime.* Idem evenit in aliis etiam vocabulis; nam ea eodem fonte profluxit, quod lib. XII. cap. 11. codices alii *ope*, alii *opere* legant. Hoc semel satis sit monuisse, quod diligenter observatum Codices vetustos perlegentes plurimum adjuvabit. GIBSON. *apertos* etiam Gebh. lib. I. Crep. 13. ex MS. legit, ut & Cod. Almel. & Gryphii editio; & probo: ut maneat in eadem metaphora. Et ita confundi has voces in præfatione jam vidimus. Sic fere Lucas de Lydia Act. XVI. 14. ἧς ὁ κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν, προσέχειν τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου. BURMAN.

94 *His adjicio.*] Post egressionem, quam de ambitione & imitatione fecit, ad institutum redit, & commoda publicarum scholarum adfert, ac ostendit præceptorem longe melius in turba docere, quam in solitudine. TURNEB.

95 *Quod illa celebritate.*] *Quam*, Venet. *Quantum*, Sich.

96. *Maxima enim pars.*] Maxima pars eloquentiæ posita est in affectu, qui fit vel sedandis auditorum mentibus, vel inflammandis. Sed, ut Orator affectum concitet, primum affici debet; quod fit (ut ait Fabius) per *phantasiam*, id est, visionem, quæ rerum absentium imagines nobis repræsentat; ac Oratorem suum *euphantasioton* esse cupit. TURNEB.

97. *Velut organis.*] *Metaphora* est ducta ab artibus mechanicis; illic enim majora pondera majori etiam difficultate, & majoribus instrumentis moventur. TURNEB.

quid magnum agere gaudet. Est quædam tacita dedignatio, vim dicendi tantis comparatam laboribus, ad unum auditorem [98] demittere. Pudet [99] supra modum sermonis attolli. Et sane [100] concipiat quis mente vel [101] declamantis habitum, vel [102] orantis vocem, incessum, pronuntiationem, illum denique animi & corporis motum, [103] sudorem, ut alia præteream, & fatigationem; audiente uno, nonne quiddam pati furori simile videatur? Non esset in rebus humanis eloquentia, si tantum cum singulis loqueremur.

98. *Demittere*] Voss. tert. *ad unum dimittere.*

99. *Supra modum sermonem attollere* Sic quidem in aliis legitur. In vetusto autem codice recte sic est scriptum, *Pudet supra modum sermonis attolli*; ut intelligamus Rhetorem uni vacantem, nulla umquam contensione vocis uti; sed semper intra sermonem, qui omni contentione caret, se continere. *Sermo* enim est oratio remissa, & finitima quotidianæ locutioni. REGIUS. Ita & codex Almel & probat Gebh. lib. 2. Crep 11. ex lib. 11. cap. 14 *qui nihil supra quotidianum sermonem attollere audeant.* Vide plura apud eum.

100. *Concipiat quis*] *Quis concipiat*, Aldus. Sed Regius jam monuit *quis* post ponendum.

101. *Declamantis habitum.*] Id est, ejus qui ficto se argumento exerceat, τὸ σχῆμα formam, figuram; Gallice, *la mine, la contenance, l'air.* CAPPER.

102. *Orantis.*] Id est, ejus qui veram seriamque caussam in foro agat, &c. CAPPER.

103. *Sudorem, & ut alia.*] *Sudorem (ut alia præteream) & fatigationem.* V. C. Alm. Locatellus, Aldus, Gryph. Colinæus, & alii.

CAPUT III.

Qua ratione [1] puerorum ingenia dignoscantur, & quomodo tractanda sint.

[2] TRADITO sibi puero, docendi peritus ingenium ejus in primis IV.
naturamque [3] perspiciat. Ingenii signum in parvis præcipuum, [4] memoria est. Ejus duplex virtus, facile percipere, & fideliter [5] continere. [6] Proximum, imitatio; nam id quoque est docilis naturæ; sic tamen, ut ea quæ discit, effingat, [7] non habitum forte [8] & incessum, & si quid in pejus notabile est. Non dabit mihi spem bonæ indolis, [9] qui hoc imitandi studio petet, ut [10] rideatur. Nam probus quoque in primis erit ille vere ingeniosus: alioqui [11] non pejus duxerim tardi esse ingenii, quam mali. Probus autem ab illo segni & jacente plurimum aberit. [12] Hic meus, quæ tradentur, non difficulter [13] accipiet; quædam etiam [14] interrogabit; sequetur tamen magis, quam præcurret. [15] Illud ingeniorum velut præcox genus, [16] non temere umquam pervenit ad frugem. Hi sunt, qui parva facile faciunt; & audacia provecti, [17] quidquid illic possunt, statim ostendunt. Possunt au-

1. *Puerorum.*] *In parvis.* Locatelli, Stephani, & Colinæi, & aliæ editiones.

2. *Tradito.*] Quo pacto explorare debeat ingenium pueri præceptor docet Fabius; quam rem fusius tractat lib. cap. 9. ac illic ait hoc esse faciendum, ut certus studiorum habeatur delectus, ac, si qua in re peccet pueri natura, a præceptore emendetur ingenium. TURNEB.

3. *Perspiciat.*] Cum præcipiat doctoribus, ut traditorum sibi puerorum ingenia dignoscant, rectius *perspiciat*, quam *perspiciet* legendum est; *docendi* quoque, non *dicendi* legendum est, ut in quibusdam exemplaribus est depravatum. REGIUS. *Prospiciat*, MS. Bodl. & Aldus. *Ingenium ejus, in primisque naturam perspiciat*, Sich. Voss. prim. *prospiciat.*

4. *Memoria.*] Memoriam latius fundit Quinctilianus, quam soleant Philosophi. Nam Philosophi virtutem esse finiunt, qua, quæ didicimus, fideliter continemus. Quinctilianus autem sub illius nomine etiam ingenii acumen est complexus. TURNEB.

5. *Continere.*] *Retinere*, MS. Joan.

6. *Proximum imitatio.*] Id est, memoriam quæ præcipuum est in parvis ingenii signum, proxime sequitur imitatio. CAPPER.

7. *Nam habitum*] Sic quidem legitur: sed corrupte; nullum enim est verbum, ad quod accusativi illi referri possint, nullus denique integer sensus. Sic vero facile emendari potest, si *nam* particula eradatur, ac loco ejus *non* negandi adverbium reponatur. Sic autem corrigenti mihi priscum quoque exemplar, non ratio modo, accedit. *Ingressum* quoque pro *incessu* in illo scriptum animadverti. REGIUS. *Ingressum* etiam V. C. Almel. Bodl. Andr & Voss. omnes.

8. *Et incessum*] Nam nihil est facilius, quam amictum imitari alicujus, aut statum, aut motum, Cicer. de Orator. lib. 11. cap. 22. ALMELOV.

9. *Qui hoc imitandi studio petet.*] Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. cap. 1. pag. 2. *Qui hoc imit. studio petet, ut irrideatur*: sed mox vulgatæ etiam suum pondus inesse judicat. Francius *petit.*

10. *Rideatur.*] *Irrideatur.* M Bodl.

11. *Non prius duxerim.*] *Pejus*, non *prius* sensui congruit; sicque est legendum. REGIUS. Ita Stephanus, Aldus & alii. *Prius duxerim*, Venet. Col. Sich. Par. Vasc. marg. Steph. marg. Gryph. *dixerim* etiam Venet.

12. *Hic meus.*] Supple, discipulus, aut puer quem instituere & optimum Oratorem efficere volo. CAPPER.

13. *Accipiet*] Si per scriptos liceret, mallem *arripiet.* Quod proprium de docilibus. Vide Heins. ad Ovid. viii. Metam. 241. BURMAN.

14. *Interrogabit.*] Intelligitur ea virtus quæ ἀγχίνοια; id est, *solertia* dicitur; qua, ex his quæ tradita sunt nobis, alia colligimus. TURNEB.

15. *Illud ingeniorum velut præcox genus.*] Videatur Melchior Junius Part. 2. polit. quæst. pag. 71. &c. Michael Piccartus observ. histor. polit. dec. 11. cap. 5. pag. 373. &c. Coel. Rhodigin. lib. 10. cap. 20. & lib. 31. cap. 6. Julii Guil. Zincgrefius Embl. Ethico-Polit. 63. pag. 19. 20. PAREUS. *Ingeniosorum.* Andr. & Obrecht. *præceps genus*, Ald. Sich. in margin. Voss. tert. *præcoquum*

16. *Non temere.*] Fabius in negativa oratione *temere* dicere solet, pro *frequenter*, cum alias significat *inconsulto* & *inconsiderate*, ut Erasmus adnotavit. MOSELLANUS. *Non temere*, hoc est, fere numquam; qua in significatione frequentissime invenitur apud eos, qui post Ciceronem floruere; Livium dico, Plinium, Tranquillum & alios. REGIUS.

17. *Quicquid illud possint.*] Palat. *illi.* Gebhard. legit: *Et audacia provecti, quicquid illico possunt, statim ostendunt*, lib. 1.

tem id demum [18] quod in proximo est; verba continuant, hæc vultu interrito; nulla tardati verecundia, proferunt; non multum præstant, sed cito. Non subest vera vis, nec penitus immissis radicibus [19] nititur; ut quæ [20] summo solo sparsa sunt semina, celerius se effundunt, & [21] imitatæ spicas herbulæ inanibus aristis ante messem flavescunt. Placent hæc [22] annis comparata, deinde stat profectus, admiratio decrescit. [23] Hæc cum animadverterit, [24] perspiciat deinceps, quonam modo tractandus sit discentis animus. Sunt quidam, nisi institeris, remissi; quidam imperia [25] indignantur; quosdam continet metus, quosdam debilitat; alios [26] continuatio extundit, in aliis plus impetus facit. [27] Mihi ille detur puer quem laus excitet, quem gloria juvet, qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit objurgatio, hunc honor excitabit, in hoc desidiam numquam verebor. [28] Danda est tamen omnibus aliqua remissio; non solum quia nulla res est, quæ perferre possit continuum laborem, atque ea quoque quæ sensu & anima carent, ut servare vim suam possint, velut alterna quiete [29] retenduntur; sed quod studium discendi voluntate, quæ cogi non potest, constat. Itaque & virium plus afferunt ad discendum renovati ac recentes, & acriorem animum qui fere necessitatibus repugnat. Nec me offenderit lusus in pueris; est & hoc signum alacritatis; neque [30] illum tristem semperque demissum, sperare [31] possum erectæ circa studia mentis fore, cum in hoc quoque, maxime [32] naturali ætatibus illis, impetu jaceat. Modus tamen sit remissionibus, ne aut odium studiorum faciant negatæ, aut otii consuetudinem nimiæ. Sunt etiam nonnulli acuendis puerorum ingeniis non inuti-

Crep. 7. Aldus omittit *illud*, ut & Colinæus, & Sich *illic* Steph. Gryphius, & Obrecht qui tamen postea cum Gebhardo *illico*, probavit. *Illi* Locatellus; *ibi* Vidovæus, Colon. At V. C. Alm. *quidquid illud sunt.*

18. *Quod in proximo.*] Quod sibi facile est, & in promptu, quod suis qualibuscumque viribus est accommodatum. CAPPER.

19. *Nititur.*] *Innititur*, Aldus, Gryphius, Sich. & Vidovæus Sed Cicer. pro Cælio 6. *Nisi tot vitiorum tanta immanitas quibusdam facilitatis & patientiæ radicibus niteretur:* & v. Tusc. 3. *quod ita esset ortum e terra, ut stirpibus suis niteretur:* & ipse noster cap. 1. *profectus altis radicibus nixus paretur.* Eumenius Paneg. Constant. cap. 111. *Solis nixati nisi radicibus ad tantum potentiæ robur invaluit.* BURMAN.

20. *Summo solo.*] Id est, in superficie terræ. CAPPER.

21. *Imitata spicas.*] vide Gebh. ad Propert. IV. eleg. 5. vers. 47.

22. *Annis comparata.*] Id est, habita ratione annorum quos nati sunt. CAPPER.

23. *Hæc cum animadverterit.*] Postquam de *ingenio* est locutus, nunc de *natura* agit; ut pro naturali ipsius animi habitu, aliter atque aliter a præceptore puer impellatur ad literas. TURNEB.

24. *Perspiciat.*] *Prospiciat*, MSS. Bodl. Obrech Voss. secund.

25. *Indignentur.*] Ut sit indicativi modi, *indignantur*, legendum est, non *indignentur*; hoc est, moleste ferunt: est autem notanda locutionis figura; indignatur enim imperium, qui se indignum putat, cui imperetur. RAPH. REG. *Dedignantur*, MS Bodl.

26. *Continuatio extundit.*] Coloniense exemplar *contundit*, hoc est, adobruit, atque prægravat, velut satiscentia ingenia: in MS. exemplari scriptum inveni *retundit*, id est, absterret. At fortasse haud absurde legitur *comminatio extundit*, facili lapsu in illa perpetua erate literarum eodem ductu cadentium; ut sit ista sententia auctoris; *Quidam alacrius studia capessant, non sponte, sed quasi minis ad id adacti, quum alii suopte impetu ad id ferantur*: præsertim quum de animorum diversitate loquatur auctor, non de studiis: alioqui prima ex omnibus lectio integrior fuerit. HADR. JUNIUS. lib. Animadv. III. cap. 26. Exponunt vulgo hunc locum hoc modo, ut dicant continuitate præcipiendi quorumdam ingenia obtundi. Sed cum hæc oratio constet *antithetis*, hic videtur esse sensus, ut intelligamus continuationem præceptionis extorquere & exprimere, ideoque efficere, ut nonnulli literas adipiscantur. TURNEB. Legerem, *aliis continuatio extundit*, sensim & tarde exprimit ea quæ facienda illis præscribit magister, & quæ celerioris ingenii statim primo impetu effundunt; opponitur enim continuatio impetui qui promptos facit, ut illico faciant. Et ita hac voce Virgilius, Horatius, & alii utuntur; nam quod Regius per *hebetat & torpentes ut stupidos reddit*, frustra est. Rectius Turnebus. Valer. Max. V. II. 10. *Perseverantiâ postulatum extuderunt. Contundit* etiam Sichardi editio. BURMAN.

27. *Mihi ille.*] Quinctilianus (ut Valla docet) in puero illo quem oratorem efficere molitur, plus posse dicit voluntatem quandam quæ gloria accendatur, quam nimium ingenii acumen. TURNEB.

28. *Danda est tamen omnibus aliqua remissio.*] Seneca de tranq. cap. 15. *Danda est remissio animis, nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens sed ad jocos revocanda, &c.* In eandem sententiam. Ovid. Pont. I. 4.

Otia corpus alunt. Animus quoque pascitur illis.
Immodicus contra carpit utrumque labor.

Et Papio. Stat. IV. Silv.

——— *vires instigat alitque*
Tempestiva quies: major post otia virtus. COLOMES.

29. *Retinentur.*] Conservantur. Quod vero quidam *retenduntur* legunt, non procedit; cum de omnibus inanimatis, non solum de arcu loquatur; tametsi ad illum Ovidii versum alludere videatur, Epistol. IV. 91.

Arcus, (& arma tua tibi sunt imitanda Diana)
Si numquam cesses tendere, mollis erit. REGIUS.

Retenduntur. Remittuntur, laxantur. Nam hanc vim, *re*, habet, ut *reclado*, *resigno*: similitudine ducta ab arcubus, quibus cum sagittis non uti cogitent, ne nervos quidem accommodare soleant. CAMERAR. Comparationem aliam arcus cum animo humano facit Mimus apud Senecam relatus, *Arcum intensio frangit, animum remissio*, ubi intelligenda est nimia animi remissio & ignavia. Nam, ut prudenter subjicit Fabius noster, *Modus sit remissionibus, &c.* Vide Phædrum Fabula 53. Erasmum in Proverb. *Arcus tensus rumpitur.* Lud. Cresollii vacat. autumnal. lib. 1. cap. 1. Melch. Junii orat. part. 1. pag. 358. de ludis Adolescent. Plutarchi libell. περὶ παίδων ἀγωγῆς. Jul. Gul. Zincgrefii Emblem. Ethico-Polit. 59. & 73. PAREUS. *Retenduntur* ediderunt Aldus, Stephanus, Gryphius, & Regius. Sed MS. Bodl. Andr. & Voss. secund. Venet. Col. Par. & alii *retinentur*. Rectius, & ita V. C. Almel. est enim *retinere* idem quod tueri, conservare. Ita Quadrigarius apud Gell. II. 2. *filium collaudavit, quod imperium, quod populi esset, retineret:* & ita Spart. Adrian. cap. 10. *labantem disciplinam, incuria superiorum principum, retinuit.* Tacit Hist. II. 10. *id Senatusconsultum varie jactatum retinebatur*, IV. ann. 61. *monumenta ingenii ejus haud perinde retinentur.* Et ita ille sæpius. Gallæo placebat neutrum, & corrigebat *rependuntur*, ut Ovidius Epist. XV.

Ingenio formæ damna rependo meæ:

Sed male; ibi enim longe alius sensus. BURMAN.

30. *Illum tristem.*] *Ullum.* MS. Joan. & Voss. tert.

31. *Possum.*] Voss. tert. *possim.*

32. *Naturali ætatibus illis impetu jaceat.*] *Naturalia jaceant.* V. C. Alm.

les lusus, quum positis invicem [33] cujusque generis quæstiunculis [34] æmulantur. Mores quoque se inter ludendum simplicius detegunt; [35] modo nulla videatur ætas tam infirma, quæ non protinus quid rectum pravumque sit, discat, tum vel maxime formanda, cum simulandi nescia est, & præcipientibus [36] facillime cedit. Frangas enim citius, quam corrigas, quæ in pravum induruerunt. Protinus ergo, ne quid cupide, ne quid improbe, ne quid impotenter faciat, monendus est puer; habendumque in animo semper illud Virgilianum,

[37] Adeo in teneris consuescere multum est.

Cædi vero [38] discentes, [39] quamquam & receptum sit, & Chrysippus non improbet, minime velim. Primum, [40] quia deforme atque servile est; & certe, quod convenit, si ætatem mutes, [41] injuria. Deinde, [42] quod, [43] si cui tam est mens illiberalis, ut objurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, ut pessima quæque mancipia, durabitur. Postremo quod ne opus quidem erit [44] hac castigatione, si assiduus studiorum [45] exactor adstiterit. [46] Nunc fere negligentia pædagogorum sic emendari [47] videntur, ut pueri non facere, quæ recta sunt, cogantur; sed [48] cum [49] non fecerint, puniantur. Denique cum parvulum verberibus coëgeris, quid juveni facias, cui nec adhiberi potest hic metus, & majora discenda sunt? Adde, quod multa vapulantibus dictu deformia, & mox verecundiæ futura, sæpe dolore vel metu [50] accidunt; qui pudor [51] refringit animum, & abjicit, atque ipsius lucis fugam & [52] tædium dictat. Jam si minor in [53] deligendis custodum & præceptorum moribus fuit cura, pudet dicere, [54] in quæ probra nefandi homines isto cædendi jure abutantur, quam det aliis quoque nonnumquam occasionem hic miserorum metus. Non morabor in parte hac. Nimium est quod intelligitur. Quare hoc dixisse

33. *Cuiuscumque.*] *Cuiusque.* V. C. Alm. Gibson.

34. *Æmulantur.*] Sic & Livius absolute posuit, l. XXVIII. 43. *tamquam mihi ab infima quoque periculum sit, ne mecum æmuletur.* BURMAN.

35. *Modo nulla videatur.*) Gallæus conjiciebat, *nam nulla videtur.*

36. *Facillime cedit.*) Alias *cedit*, id est, flectitur, ac referatur ad *corrigas*, quod sequitur. PHILANDER. Ita legendum sensus & sequentia postulant: Gryphius & Sich tamen ediderunt *facile credit*. & Vascos. in margine; nisi quod ille *facillime* habeat.

37. *Adeo in teneris.*] *A teneris.* Locatelli editio, ut etiam quidam codices Virgiliani. Vide Pierii notas; est autem ex II. Geor. 272.

38. *Discentes.*] *Discipulos.* V. C. Alm. Venet. Par.

39. *Quamquam illud receptum sit*) Loco illius pronominis *illud*, & copula in vetusto exemplari emendate legitur, hoc modo; *quamquam & receptum sit, & Chrysippus non improbet.* REGIUS. Videatur Seneca de Providentia pag. 710. Melch. Jun. part. II. quæst. polit. 46. pag. 94. &c. Lud. Lavateri comment. in Prov. Salom. 131 cap. 13. Fabius infra lib. II. cap. 1 & cap. 4. PAREUS. *Id receptum*, Vasc. *ad præceptum*, Ands. Bernens. *quamlibet id receptum sit.*

40. *Quia deforme.*] *Quod* Gebh. I. Crepund. 7.

41. *Injuria.*] *Injuria* V. C. Alm. Bodl. & ita Gebh. ibid. sed male; *quod convenit*, est *inter omnes constat*, ut sæpe Cicero utitur. Nisi Andreanæ editionis lectio placet, & *certe, quod tunc convenit, si ætatem mutes, injuria.*

42. *Quod.*] Deest in MS. Bodl. Editiones Lugdunensis, aliæque ordinem immutantes ponunt, *si cui tam est mens illiberalis.* Sed nostræ suffragantur editiones Ald. ac Sichardi, atque etiam (ni fallor) ipsa Latini sermonis indoles. GIBSON.

43. *Si cui tam est mens illiberalis, &c.*] Huc pertinet locus Senecæ, lib. I. de Clement. cap. 16. PAREUS.

44. *Hac castigatione.*) *Hac tempestate, castigatione*, Ands. *objurgatione*, MS. Joan. quod verum puto, sed mutatum ab aliis qui *objurgare* non dici crederent, nisi de verbis. sed tu vide Clarissim. Grævium ad. Flor. I. cap. I. & commentatores ad Petron. XXXIV. BURMAN.

45. *Exactor exstiterit.*] In vetusto codice rectius scriptum esse videtur *adstiterit*: oportet enim pædagogum assidue puero discenti adsistere. REGIUS. Et sic Aldus, Stephanus, Gryphius, Colinæus, & alii. Et ita capite præcedenti; *neque enim adsidentis, &c. præceptor adsistit*; & cap. XI. *tum nisi diligens aliquis ac peritus adsistat.* *Exactor* autem eleganter, ut *exactione suppliciorum*, Liv. II. 5. & XXXIX. 18. Vid. Lips. Tacit. III. an. 14. & ita *adesse*, ut hic *adstare*, Ovidius Epist. XI. 7.

Ipse necis cuperem nostræ spectator adesset.

Ancillarisque oculis exigeretur opus. BURMAN.

46. *Nunc fere.*] *Vero*. MS. Bodl. Andr. Obrecht.

47. *Videntur.*) N. litera erasa, *videtur* est legendum, ut sit *negligentia videtur.* REGIUS. *Videntur*, Aldus, Gryphius, Colinæus, & alii; & mea sententia rectius, ut *negligentia* sit ablativi casus; sed præterea puto transponenda verba, *nunc fere negligentia pædagogorum sic emendari videntur pueri, ut non facere*, &c. agit enim de puerorum pœnis, non Pædagogorum, ut Regius videtur velle. Gallæus vehementiorem medicinam attulit huic loco, & verba *emendari videntur*, glossema putans, legit; *nunc fere negligentia pædagogorum fit, ut pueri facere quæ recta sunt cogantur, & cur n. f. p.* sed hoc est urere & secare. BURM.

48. *Cur*] Ita Locatellus, Stephanus, Colinæus, Obrecht. & alii: sed Aldus *cum*, recte, mea sententia. Philander etiam *quod*, vel *cum*, emendabat.

49. *Non fecerint*) Voss. prim. *non fecerunt.*

50 *Accidunt.*] *Accider.* V. C. Alm. quod est *accidere*, & tunc dele *quod*. *Acciderunt*, MS. Bodl. Andr. sed Gryphius & Sich. *exciderunt*, ut de verbis turpibus quæ incogitanter proferuntur, capiatur. Ita Ovid. VII. Met. 17.

——— *Quod, inquit,*

Excidit ore pio?

Virgil. II. 658.

Tantumque nefas patrio excidit ore?

Sed quia hic non de verberantibus magistris, sed de vapulantibus discipulis agitur, vulgatam malo. Accidunt illis enim, præsertim si nates præbere cogantur, dictu deformia: quare eos pudet in posterum. BURMAN.

51. *Refringit.*) *Refringit*, legendum, ut *infringit*. REGIUS. V. C. tamen Alm. *refringit*; ut & Voss. prim. tert. Bernens. De verbo vero *refringere*, vide Passer. ad Prop. III. 3. pag. 411 adscripserat vero Cl. Almeloveenius Plinii locum ex lib. IV. Ep. 7. *Recta ingenia debilitat verecundia, perversa confirmat audacia.*

52. *Tædium dictat.*) *Ancilla.* Juvenal. Sat. 7. *Tædia tunc subeunt animos, tunc seque suamque Terpsichoren odit.*

52. *Et tædium*] *Ut & tædium.* V. C. Almel.

53. *Eligendis.*) *D.* litera adscripta *deligendis* in prisco recte legitur exemplari. REGIUS. *Eligendis*, Locatelli, Aldi, Colinæi & aliorum editiones. Sed aliæ rectius *deligendis*. Ovid. XIV. Metam. 678.

Verumnamque tori socium tibi delige.

& ita passim Cicero, & alii. BURMAN.

54. *In quæ probra.*] Ita *probrum* pro impudicitia & stupro passim Suetonius, v. Cæs. 43 Aug. 65. & alibi. Et *Probri damnatus*, Liv. XXV. 2. BURMAN.

fatis est, in ætatem infirmam, & injuriæ obnoxiam, [55] nemini debere nimium licere. Nunc quibus [56] instituendus sit artibus, qui sic formabitur, ut fieri possit orator, & quæ in quaque ætate inchoanda, dicere ingrediar.

55. *Nemini debet.*] *Debere*, Stephani, Par. Vasc. Colinæi, Rovigni, & Vidovæi editiones. 56. *Instituendus sit.*] *Est*, V. C. Almel.

CAPUT IV.

De Grammatica. De literis & earum potestate, & orationis partibus. Declinare in primis nomina & verba scire oportet pueros, & genera nosse ac casus. Tum de verbis & verborum appellationibus.

V. [1] PRIMUS in eo qui legendi scribendique adeptus erit facultatem, [2] Grammaticis est locus. Nec refert de Græco, an de Latino loquar: quamquam Græcum esse priorem placet. Utrique eadem via est. [3] Hæc igitur professio, cum brevissime [4] in duas partes dividatur, recte loquendi scientiam, & poetarum enarrationem, plus habet [5] in recessu, quam [6] fronte [7] promittit. Nam & scribendi ratio conjuncta cum loquendo est, & enarrationem præcedit emendata lectio, & mixtum his omnibus judicium est; [8] quo [9] quidem ita severe sunt usi [10] veteres Grammatici, ut non versus modo censoria quadam virgula notare, & libros, qui falso viderentur inscripti, tamquam [11] subdititios summovere familia permiserint sibi; sed auctores alios [12] in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero. Nec poëtas legisse

De Grammatica inscribitur hoc caput, non autem, ut quidam depravarunt, *Artium fundamentum Grammaticam.* Non enim hoc solum colligitur: sed alia quoque multa; cum usque ad illud caput protendatur, quod inscribitur *de officio Grammatici.* Quamvis quidam imperite admodum in multa capitula distraxerint, ineptasque inscriptiones apposuerint. REGIUS

1. *Primus.*] Postea quam puer apud literatorem (quem appellant *Grammatistam*) prima elementa didicit, est Grammaticis committendus. Optimo igitur doctrinæ ordine Fabius de Grammatica hic præcipit, cujus encomium addit, & amplificationem. TURNEBUS.

2. *Grammaticis.*] Non putandum est, hunc esse dativum a nominativo *Grammaticus*: ut plurimi, quamvis pessime, putant: sed a nom. *Grammatice*, ut hoc clare demonstrat Henr. Stephanus cap. III. de abusu Linguæ Græcæ. ALMELOV. Sed quomodo tunc sequentibus *Græco*, *Latino*, *priorem* cohæreat, non video, nec liber Stephani ad manum est; & mox sub *Græco* & *Latino* subintelligere *sermonem*, quia capite primo dixerat, *a sermone Græco puerum incipere malo*, coactum & violentum puto. BURMAN.

3. *Hæc igitur.*] Diomedes Grammaticam dividit in *historicen*, id est, *finitivam*, quæ præceptiones recte scribendi & recte loquendi tradit, quam quidem partem artibus suis Grammatici duntaxat complectuntur, & *exegeticen*, id est, *enarrativam*, quæ poetarum & historicorum explicationem docet. Ea utuntur Grammatici, cum profitentur. TURNEB.

4. *In duas partes, &c.*] Grammaticus recte loqui docet. Grammaticus Poetas enarrat. Neque vero recte loqui, nisi recte scribat, potest: cum sit [*] stylus optimus dicendi magister, nequit enarrare Poetas, nisi emendatos: quæ omnia judicium postulant. Varroni IV. partibus Grammaticæ officia constant, Lectione, Enarratione, Emendatione, Judicio. PITHOEUS. Cicero in Oratore lib 1. cap. 42. quatuor enumerat, *Poetarum pertractationem*, *historiarum cognitionem*, *verborum interpretationem*, & *pronuntiandi quendam sonum.* Vide & Sext. Empir. advers. mathemat. l. 1. cap. IV. ALMELOV.

5. *In recessu.*] Id est, plus habet in intimo seu interiori naturæ suæ fundo, quam in externa superficie promittit. Huc pertinent Terentiani Mauri versus in præfatione Grammatices,

Quid sit litera, quid duæ
Junctæ, quid sibi syllaba,
Dumos inter & aspera,
Scrupos sæpius vadis.
Fronte exile negotium,
Et dignum pueris putes:
Aggressus [malim aggressis] *labor arduus,*
Nec tractabile pondus est, &c. CAPPER.

6. *Fronte.*] Liber hunc locum illustrare Phædri verbis lib. IV. præfat.

Non semper ea sunt, quæ videntur, decipit
Frons prima multos, rara mens intelligit,
Quod interiore condidit cura angulo. ALMELOV.

7. *Promittit.*] V. C. Alm. *promittat.* Nescio autem unde editionis Hackianæ curatores τὸ in petierint, cum MSS. Bodl. Alm. Locatelli, Stephani, Aldi, Gryphii, Colinæi, & aliæ, quas vidi, editiones habeant *fronte promittit.* Licet Gibsonus etiam *in* receperit.

8. [*] *Quo quidem*] Olim Poëmatum censores, critici, id est, judices, appellabantur, qui iidem Grammatici quoque erant, & (ut scribit Dion) res utraque manavit ab Aristotele. TURNEBUS

9. *Quidam.*] Legendum *quidem* esse, tum ex ratione, tum ex antiquo exemplari collegi REGIUS. *quidam*, Ald. Par.

10. *Veteres Grammatici*] Critici duabus notis utebantur; *asterisco*, cum aliquid deesse significabant; *obelisco*, cum aliquid adjectum notabant. TURNEBUS. Vide Isidor. lib. 1. cap. 20. Horat. Art. Poët. Hieronym. lib 2. Epist. 4. Sueton. de Valerio Probo: *Multa exemplaria contracta emendare, ac distinguere & adnotare curavit, soli huic, nec ulli præterea, Grammatices parti deditus* ALMELOV. Vide Wouwer. de Polymath. cap. XVII. De *obelo* vide & ampl. Cuper. 1. obs. 15. locis vero, quæ improbabant, appofuisse Θ. docet Remes. 1. var. 7. ut contra L. quæ laudabant. Ernst. ad Val. Prob. cap. x pag 137. Græcos apposuisse X. vel XP. Schol. & Stanl. ad Æschyl. Sept. contra Theb. 79. & Choephor. 552. & Barnes ad Euripid. Hipp. 1192. BURMAN.

11. *Subdititios.*] *Subditos.* V. C. Almelov. Bodl. Joan. Andr. ita & Gebh. 1. Crep. cap. 14. Inde ducta est hæc *metaphora*, quod adulterini ac subditi liberi familia summoveantur, nec in partem veniant hæreditatis. CAPPER.

12. *In ordinem redegerint.*] Hoc est, Prisciano auctore, inter viles & abjectos connumerarint. Contra *e numero eximere*, est eximium atque egregium aliquem constituere. REGIUS. Vide Meurs. exerc. crit. part. II. lib. 1. cap. 5. Raphaeli Regio assentiri non possum, quatenus putabat τὸ *eximere numero*, idem sonare quod, *eximium atque egregium aliquem constituere.* Contra existimo hac locutione significari, *aliquem nullo in numero pretiove habere*, *cum censere indignum qui aliquo in numero habeatur.* Sic apud Horat. lib 2. Od. 2. *numero beatorum eximit virtus.* Et certe τὸ *eximere numero* idem valet quod, *non redigere in numerum*, quæ loquendi for-

fatis

satis est: excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modo, sed verba quæ frequenter jus ab auctoribus sumunt. Tum nec citra musicen Grammatice potest esse perfecta, cum ei [13] de metris rhythmisque dicendum sit. Nec, si [14] rationem siderum ignoret, poëtas intelligat, qui (ut alia [15] mittam) toties ortu occasuque signorum in declarandis temporibus [16] utuntur. Nec ignara philosophiæ, cum propter plurimos in omnibus fere carminibus locos ex intima quæstionum [17] naturalium subtilitate repetitos, tum vel propter [18] Empedoclem in Græcis, Varronem ac [19] Lucretium in Latinis, qui [20] præcepta sapientiæ versibus tradiderunt. Eloquentia quoque non mediocri est opus, ut de unaquaque earum, quas demonstravimus, rerum dicat proprie & copiose. Quo minus sunt ferendi, qui hanc artem, ut tenuem ac jejunam, cavillantur, quæ nisi [21] oratori futuro fundamenta fideliter jecerit, quidquid superstruxeris, corruet; necessaria pueris, jucunda senibus, dulcis [22] secretorum comes, & quæ vel [23] sola omni studiorum genere [24] plus habet operis, [25] quam ostentationis. [26] Ne quis igitur tamquam parva fastidiat Grammatices elementa; non quia magnæ sit operæ *consonantes* a *vocalibus* discernere, [27] ipsasque eas in *semivocalium* numerum, *mutarumque* partiri; sed quia interiora [28] velut sacri hujus adeuntibus, apparebit [29] multa rerum subtilitas, quæ non modo acuere ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem ac scientiam possit. An [30] cujus-

mula utitur Fabius lib. x. cap. 1. *Aristarchus*, inquit, *atque Aristophanes Poëtarum judices neminem sui temporis in numerum redegerunt.* Ducta metaphora videtur a re militari, ubi *numerus* album significat, in quo lecti milites conscribuntur; Græci καταλόγους appellant & recentiores *matriculam*. Hinc illæ locutiones; *in numeros referre*, *in numeris esse*, *nomen in numeros relatum est*, *in numeros distribui*, *si unius numeri consensus accessisset.* Cæterum Francius pro *omnino* legebat *omni*. CAPPER.

13 *De metris*] *Metrum*, quod dimensionem interpretatur Fabius, constat certis temporibus, & certo pedum ordine. *Rhythmum*, quem Fabius *numerum* interpretatur, constat temporum spatiis, non tamen certo pedum ordine. TURNEB. *Rhythmus* est certa collectio & quasi systema pedum qui quandam inter se proportionem habeant. Distat a metro & a pede, quod pes *dactylus* verbi gratia sit necessario ‒ ◡ ◡, *rhythmus* autem idem reperiatur etiam in *Anapæsto* ◡ ◡ ‒ quia eadem est quantitas brevium & longarum. In τοῖς *Deum* & *armâ rhythmus* idem est, pes diversus. Distat etiam a metro, quod metrum sit certa & definita pedum quantitas, ut versus *hexameter* & *pentameter* sunt totidem metra. Sed *rhythmus* non habet certam ac definitam pedum quantitatem, ut neque certum syllabarum ordinem. Cæterum ῥυθμὸς Latine dicitur *numerus*, Gallice *la mesure*; sed de his fusius lib. 9. cap. 4. CAPPER.

14. *Rationem syderum.*] Astronomiam vocant. In Voss. prim. legitur *Rationes*. CAPPER.

15. *Mittam.*] *Omittam.* Andr. Locatelli. Aldi, Colinæi, & Vidovæi editiones.

16. *Utuntur*] *Utantur.* Aldus.

17. *Naturalium*] Τῶν φυσικῶν, vulgo physicarum.

18 *Empedoclem.*] Empedocles, poëta Agrigentinus, res naturales quinque millibus versuum est persecutus, eumque scribunt philosophiam Pythagoræ esse secutum: quocirca Aristoteles in libello de poetica, eum Philosophis potius, quam Poetis annumerat. TURNEBUS Cœlius Firmianus, a lacteo dicendi genere merito Lactantius dictus, de origine erroris lib. 11 cap. 13. *Empedocles quem nescias utrumne inter Poetas, an inter Philosophos numeres, quod de natura rerum versibus scripsit, ut apud Latinos Lucretius & Varro, quatuor elementa constituit.* COLOMESIUS Vide Porphyr. Pythag. pag. m. 193 Cicer. 1. de Orat. 10. & 11. 50. & 11. Acad. Q. 15. Galenum de elementis lib. 1. cap. 9. ALMEL. *Empedoclea.* Locatellus. Par. Colinæi. De Empedocle veterem interpretem Horatii ad lib. 1. Ep. 12. consulendum Almelov. notaverat.

19. *Lucretium.*] Lucretius res naturales carmine persecutus est, ac dogma est secutus Empedoclis & Epicuri. TURNEB.

20. *Præcepta sapientiæ.*] Philosophiam vulgo dicunt.

21. *Oratori futuro.*] V. C. Alm. Bodl. Ven. Par. *oratoris futuri fundamenta fideliter jecerit.* Sic Voss. secund.

22. *Secretorum.*] Margines Stephani, Colon. Gryphii, & Vidovæi *sectatorum*: inepte. Nec cum Mosellano de arcanis quæ epistolis capiuntur, sed de secessu cape studentium, ut recte quoque exposuisse Ramiresium ad Martial. lib. 1. ep. 2. notavit Almeloveenius; & ita supra bis terve hac voce jam usus est noster. BURMAN.

23. *Sola omni studiorum genere*] Francius legebat *sola ex omni*: Wass. ind. Sallust. in *tacere* malebat, *sola in omni*.

24. *Plus habet.*] Voss. tert. *habeat*.

25. *Quam ostentationis.*] Voss. prim. tert. *minus ostentationis*.

26. *Ne quis igitur.*] Imperite quidem hoc caput a superiori, quod de Grammatica inscribitur, videtur esse distinctum; cum de prima parte Grammatices hic tractet. Somnolentia vero novorum Librariorum factum esse dicerem, ut hujus capitis index contextui sensus interponeretur; nisi in vetusto illo exemplari sic legeretur; in margine autem recte scriberetur, *de literis*. Fabii vero auctoritate Servius Grammaticus in secundam Donati artem male sensisse aperte coarguitur, * cum inquit. *Plerique artem scribentes a literarum tractatu inchoaverunt, plerique a voce, plerique a definitione artis grammaticæ: sed omnes videntur errasse: non enim propriam rem officii sui tractarunt, sed communem, & cum Oratoribus & Philosophis; nam de literis tractare & Orator potest; de voce nemo magis, quam Philosophi tractant: definitio * Aristotelicorum est. Unde proprie Donatus, & * docte, qui ab octo partibus orationis inchoavit, quæ specialiter ad Grammaticos pertinent.* Tu potius, Servi, cum tuo Donato in errore esse convinceris, tum Fabii auctoritate, qui de Grammatica tractans a literis inchoavit, tum ratione; unde enim magis tractatum sui initium sumere debet Grammaticus, quam a quibus nomen accepit tam apud Græcos, quam apud Latinos? nam quem Græci Grammaticum ἀπὸ τῶν γραμμάτων, hoc est, a literis, eum Latini Literatorem ab iisdem literis appellavere? REGIUS.

27. *Ipsasque eas.*] Nempe *consonantes* literas in *semivocales* & *mutas* partiri. *Semivocales sunt*, inquit Priscianus lib. 1. pag. 541. edit Putsch, *ut plerisque Latinorum placuit*, *septem*: F, L, M, N, R, S, X: *sed F multis modis ostenditur muta magis.... semivocales autem sunt appellatæ, quæ plenam vocem non habent. Reliquæ sunt mutæ, in quibusdam videtur numero novem*: B, C, D, G, H, K, P, Q, T. *Et sunt qui non bene hoc nomen putant eas accepisse, cum hæ quoque pars sint vocis; qui nesciunt quod ad comparationem bene sonantium ita sint nominata, velut informis dicitur mulier, non quæ caret forma, sed quæ male est formata...... Sic igitur mutas, non quæ omnino voce carent, sed quæ exiguam partem vocis habent.* Vide ibidem Diomedem pag. 417. cui Priscianus non usquequaque consonat. CAPPER.

28 *Velut sacri.*] Loco *sacri*, mihi *sacrari* legendum videtur. REGIUS. Ita codex Almel. & Stephani, Colon. & Vidovæi margo: sed & *sacrum* pro templo poni docuit Barthius ad Stat. 11. Theb. 219. cui adde alium Dictys Cret. locum ex lib. v 12.

Cassandram Ajax Oilei e sacro Minervæ captam abducit.

BURMAN.

29. *Multa rerum.*] *Multarum.* Sich.

30 *Cujuslibet artis.*] *Auris*, loco *artis*, legendum esse, non exemplar modo priscum, sed ratio quoque dictat. *Auribus* namque literarum soni dijudicantur; literarum vero sonos multiplices esse, facile est ex Prisciani libro primo colli-

D

libet auris est [31] exigere [32] literarum sonos? Non Hercule magis, quam [33] nervorum. [34] At Grammatici saltem omnes in hanc descendent rerum tenuitatem, [35] desintne aliquæ nobis [36] necessariæ literæ, non quum Græca scribimus (tum enim ab iisdem duas [37] mutuamur) sed proprie in Latinis, ut in his *Servus*, & *Vulgus*, Æolicum [38] *Digamma* [39] desideratur. Et [40] medius est quidam V & I literæ sonus. Non enim [41] sic *Optimum* dicimus, ut *Opimum*. [42] Et in *Here*, neque * E plane, neque I auditur. An rursus aliæ redundent, præter illam [43] aspirationis notam ⊢, quæ si necessaria est, [44] etiam contrariam sibi [45] poscit ⊣; [46] ut K, quæ & ipsa

gere. Singulæ namque vocales denos, atque etiam plures, sonos habere dicuntur, &c. similiter aliæ vocales aliis sonis ab antiquis proferebantur; id quod nequaquam hoc tempore custoditur. Quis enim nunc signat differentiam pronuntiandi inter *legit* præsentis, & *legit* præteriti temporis? Certe nemo: ex priscorum vero pronuntiatione vocalis cujusque quantitas percipiebatur. REGIUS. *Aures*, MS. Joan Andr. & Voss. prim. tert.

31. *Exigere.*] Hoc est, ad rationis amussim perpendere &, ut vulgo aiunt, examinare. CAPPER.

32. *Literarum sonos.*] Ita Horatius Art. Poet. 272.

——— *si modo ego, & vos,*
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus & aure ALMELOV.

33. *Nervorum.*] Id est, chordarum in Musicis instrumentis, quia hujusmodi chordæ ex nervis fieri solebant. CAPPER.

34. *At grammatici.*] *Aut*, V. C. Alm. *As Grammatici saltem omnes in hanc descendunt*; MS. Joan. Voss. prim. tert. *descendunt*; Voss. prim. *aut Grammatice.*

35. *Desintne nobis.*] Priscianus docet longe plures esse pronuntiationes, quam literas, quod si verum est, & literæ pronuntiationis sunt indices, dubium non est, quin Latinis & Græcis literæ desint. TURNEB.

36. *Necessariæ literæ.*] *Literarum.* V. C. Almelov. eleganter; ita enim solebant veteres loqui; ut *nigræ Lanarum* Plin. VIII. 38. Vid. Gronov. ad Liv. XXX. 9 & Heins. Ad Claud. bel. Get. 9. & 583. sic apud. Virgil. I. Æneid. 399. legendum,

Haud aliter puppesque tuæ, pubesque tuorum,

apparet ex Charis. I. Gram. Inst. pag. 53 ubi *pubes* in genitivo facere *puberis*, docet hoc exemplo. Apud Ovidium ex MS. in Ibide. 81.

Denique ab antiquo divum veterisque novique.

Vide plura apud diligentissimum Drakenburgium ad Sil. I. 364. & quos ille laudat. BURMAN

37. *Duas mutuamur.*] Quanquam Priscianus testis est, antiquos Latinos nec y græco usos, nec ζ; sed pro y usurpasse u, pro ζ modo *s* simplex, modo *ss* duplex. TURNEB. Vide Isidor. lib. I. cap. 4. & 26. Martian. Cap. lib. III. & Quinctil. lib. XII. 10. ALMELOV *Duas*, non habet Obrecht. Duæ literæ, quas a Græcis Latini mutuabantur, sunt Y, υ, & Z, ζ; de quibus Fabius noster lib. 12. cap. 10. sic loquitur. *Ipsis* [Græcis] *est statim sonus dulcior, quando & jucundissimas ex Græcis υ & ζ literas non habemus, vocalem alteram, alteram consonantem, quibus nullæ apud eos dulcius spirant; quas mutuari solemus quoties illorum nominibus utimur: quod cum contingit, nescio quomodo velut hilarior protinus renidet oratio, ut in* Zephyris. Zopyrisque, *quæ, si nostris literis scribantur, surdum quiddam & barbarum efficient, & velut in locum earum succedent tristes & horridæ, quibus Græcia caret.* CAPPER.

38. *Digammon.*] *Digamma* rectius legeretur. Est autem sic appellata a figura, quod duplex *gamma* videretur. Peculiaris vero fuit Æoliæ linguæ, & *vau* ab ipsa voce, teste Varrone ac Didymo, fuit appellata; interdum autem pro simplici consonante; interdum pro duplici fuit accepta, quemadmodum V consonans apud nos: ut *Venus* & *Audivi*. Quidam, & præcipue Claudius Cæsar, putarunt literam hanc Latinæ linguæ maxime necessariam in scribendis præsertim hujusmodi nominibus *Servus*, *vulgus*, & similibus; exaltior enim sonus, quam sit V consonantis in hujusmodi nominibus pronuntiandis, necessarius videtur, ac talis fere, quali utuntur Germani in proferenda V consonante, qui sane proxime ad sonum *f* accedit. Est vero eadem figura, qua F. litera, sed inversa hoc modo Ⅎ, ut in multis etiamnum inscriptionibus cernitur, cum alibi, tum Romæ *Serⅎus* ⅎixit: verum Claudio mortuo hanc omnes, ut supervacuam, repudiarunt. REGIUS. Quo usi Æolenses fuerunt pro aspiratione, atque etiam in medio dictionum, ut vocales separarentur. Ejus, ut nomine etiam indicatur, figura gemini Γ traditur, cum potestas literæ F. fuisse videatur. Itaque illi pro οἶνον, Fοῖνον dixere; & ῥόδον, Fρόδον. Et δίκαιος, δίFαιος. CAMERAR. Vide Isidor. lib. I. cap. 4. & Quinct. XII. 10. & Salmas. ad inscr. Herod. pag. 44. ALMELOV. *Digammon*, MSS. Bodl. & Joan. Ven. Sich. & Ald. Vide Voss. I. de Art. Gram. cap. 15. & 16. & Lips. Ad Tacit. XI. Ann. 14. & Casaub. & Torr. Ad Suet. Claud. 41. *Digammon* etiam dixit Servius ad Virgil. I. Æneid. 451. *Lenis quartæ conjugationis tempus præteritum perfectum vel in vi junctum erit; vel, sublata digammo, in ii, pro nostro arbitrio: ut leniveram, lenieram, audivit, audit*, &c. Vide & inf. cap. VII. BURMAN.

39. *Desideratur.*] Voss. prim. tert. *considerator.*

40. *Et medius est quidam.*] Priscianus libro primo ait * confusum esse quendam sonum & temperatum ex *u*, & *i*; ideoque hujuscemodi nomina a Latinis modo per *u*, modo per *i* scripta fuerunt. TURNEB. Vide Isidor. d. l. & Alcuin. Gramm. pag. 2083. Gramm. vet. ALMELOV. *Ut medius*, V. C. Alm. Velius Longus in veterib. Grammat. Putsch. pag 2216. *I vero literam interdum exilis est, interdum pinguis* . . . . . *ut jam in ambiguitatem cadat, utrum per I quædam debeant dici, an per U, ut est* optumus, Maxumus. Et pag. 2235. *de viro vero & virtute ubi I scribitur & pene U enunciatur; unde Tiber. Claudius* [Imperator] *novam quandam literam excogitavit, similem ei notæ quam pro aspiratione Græci ponunt*, [nota hæc est ⊢] *per quam scriberentur eæ voces quæ neque secundum exilitatem literæ, neque secundum pinguitudinem sonant; ut in viro & virtute.* &c. Hic Velii Longi locus eo magis notandus est, quod nobis exhibeat tertiam illam literam a Claudio Imperatore excogitatam, quam ignorate se fassus est doctissimus Lipsius. Vide notas ad Sueton. & Tacit. XI. Annal. num. 13. Secunda litera, quam Claudius excogitaverat, est *digamma* inversum Ⅎ de quo mox erudite disserebat Raphael Regius. Prima erat *antisigma* Ↄ ad exprimendam vim τοῦ ψ Græcorum, ut patet ex his Prisciani verbis pag. 557. *Huic S præponitur P, & loco ψ Græcæ fungitur, pro qua Claudius Cæsar antisigma* Ↄ *scribi voluit.* CAPPER.

41. *Sic optumum dicimus ut opimum.*] Sic quidem fere * corrupte legitur. Cum enim exemplis Fabius ostendere velit, medium esse quendam *u* & *i* vocalium sonum; non unum nomen, sed diversa subjiciat, oportet: sed iterata litera *optimum* legendum est In *opimo* namque I vocalis aperte auditur, in *optimo* non ita; sed medius quidam *i* & *u* vocalium sonus. REGIUS. Et *sic optumum ut optimum* Aldus edidit, & margo Stephani. Alii, *optimum & optumum: optumum ut optimum.* Venet. Vasc. Par. Steph. Voss. secund. *optumum.*

42. *Et in Here.*] Scribe *& in Heri.* PHILAN. *Et Here*, V. C. Alm. Aldus. Vide etiam inst. lib. I. cap. 7. & Ciaccon. ad Columnam rostratam, & Macrob. I. Saturn. III. ALMELOV.

43. *Aspirationis.*] Veteres Latini, ita ut Græci, supra vocales aspirationis tantum notam posuere; quod & ipsi in antiquis codicibus animadvertimus, αἷμα legentes & ὅδε, quod etiam ex hoc Quinctiliani loco manifestum est. Nam si *aspirationis*, inquit, signatio necessaria est, erit etiam *attenuationis*, id est, quam ψιλὴν vocant: etsi Athenæus lib. IX. cap. 12. diversum sentiat; nam & veteres ait, non supra, sed ante vocales, *aspirationem* posuisse; arbitrari etiam se, iis vocalibus, quibus *aspirari* vellent, H literam præscripsisse; quod Romani adhuc observent. CAMERAR.

44. *Etiam contrariam sibi.*] Sensus exigit, ut *poscat* adscribatur. Sic enim erit perfectus, si legetur, *etiam contrariam sibi poscit.* REGIUS. *Præter illam aspirationis, quæ si necessaria est, etiam contrariam sibi poscit*: MS. Bodl. Ald. Sich. Codices alii vocabulum *etiam* agnoscunt, ipsam autem notam, ac sibi contrariam omittunt. GIBSON.

45. *Poscit* ⊣; & K.] Legendum & interpungendum videtur hoc modo. *Sibi poscit*, ⊣; *ut* K, *quæ & ipsa:* . . . & Q . . . . . *& nostrarum ultima* X, &c. Fabius enim quærit an literæ quædam redundent, & in exemplum profert has literas K, Q. X. Favent aliquatenus editiones Locatelli, Gryphii, Colinæi. CAPPER.

46. *Et K.*] Etiam Priscianus docet K & Q. esse super-

quorumdam [47] nominum nota est ; & Q, cujus similis [48] effectu specieque (nisi quod paullum a nostris [49] obliquatur) [50] *Koppa* apud Græcos, nunc tantum in numero manet ; & nostrarum [51] ultima X, [52] qua tamen carere potuimus, si non quæsissemus. Atque etiam in ipsis *vocalibus* Grammatici est videre, an aliquas pro *consonantibus* usus acceperit ; quia *Jam* sicut *Tam* scribitur ; [53] & *Vos* ut *Cos*. [54] At quæ ut *vocales* junguntur ; aut [55] unam longam faciunt, ut veteres scripsere, qui geminatione earum, velut [56] *apice* utebantur ; aut [57] duas : nisi quis putat etiam ex tribus *vocalibus* syllabam [58] fieri, quod nequit, si non aliquæ officio [59] *consonantium* fungantur. Quæret etiam hoc, quomodo [60] duabus demum *vocalibus* in seipsas coëundi natura sit, [61] cum *consonantium* coëat nulla, nisi alteram frangat. [62] Atqui litera I sibi insidit ; *Conjicit* enim [63] est ab illo *Jacit* ; & V, [64] quomodo [65] nunc scribitur *Vulgus* & *Servus*. Sciat etiam Ciceroni placuisse [66] *Ajjo Majjamque* geminata I scribere. Quod si est, etiam [67] jungetur ut *consonans*. Quare discat puer,

vacuas, cum habeamus C. TURNEB. Vide Isidor. lib. I. 4. & 26. Mart. Capell. lib III. ALMEL.

47. *Nominum nota.*] Sive propriorum, ut K pro *Kalenus*, &c. sive appellativorum, ut K pro *Kalendis*, &c. CAPPER.

48. *Effectu specieque.*] Erat olim ; *Et Q, cujus similis effectus specie[s]que, nisi quod paullum a nostris obliquatur. Koppa apud Græcos, nunc tantum in numero manet.* Sed codicum Voss. prim. tert. & MSS. Johann. secuti sumus lectionem, quæ sensum longe commodiorem exhibet. Nam τὸ *Koppa* quod alias *Kope* vel *Kophe* dicitur, hanc habet speciem seu figuram Ϙ, cujus linea recta si paulum obliquetur, ferme repræsentabit τὸ Q Latinorum ; aliunde vero sicut τὸ Ϙ Græcum valet 90 eundem numerum designabat τὸ Q Latinum, ut patet ex his Marii Victorini verbis pag. 2468. veter. Grammatic. Putsch. *F vero & S* [perperam editum est G] *& Q in Græcis etiam literis fuisse, & nunc esse* ; sed S [male editum erat G] *numero VI. Q nonaginta significare ; F autem Æolis dumtaxat idem valere, quod apud nos V cum pro consonante scribitur*, &c. Itaque τὸ Ϙ & τὸ Q similia sunt *effectu specieque*. Notandum pro Ϙ 90. quandoque scribi ϟ. CAPPER.

49. *Obliquatur.*] Id est liquidius pronuntiatur, vel obliquius redditur scripta ; cui respondet apud Latinos C. Itaque perspicuum est, K & Q in nostro numero redundare. MOSELLANUS. *A nostris eliquatur* ; Andr. *paulatim a nobis obliquatur* ; MS. Joan. *Obliquatur* in ipso literæ ductu obliquatur, nam τὸ Kophe seu Koppa Ϙ, si recta ipsius linea obliquetur, fere fiet Q. Cæterum pro *paullum* in Voss. tert. legitur etiam *paulatim*. CAPPER.

50. *Koppa.*] Gallæus adscripserat κόππα omnino legendum ; unde κοππατίας ἵππος. Sed additamentum videtur, quod ex docti alicujus adnotatione in textum irrepsit : certum autem est τὸ κόππα apud Græcos tantum in numero manere, id est, nonagenarium numerum constituere. Vide Marium Victorinum, pag. 2468. ita Gallæus ; & recte *Koppa* restituendum patet, ex iis quæ vir eruditissimus I. B. scribit in dissertatione de priscis Græcorum ac Latinorum literis ad Bernard. de Montfaucon, quam hic Palæographiæ suæ subjecit, & qui eodem modo corrigit, pag. 569. nota autem literæ hujus erat Ϙ. Plura ibi egregia eruditione se commendantia vide. BURM.

51. *Ultima.*] Nam Y & Z Græcæ literæ sunt, non Latinæ, ut colligitur ex ipso Quinctil. Lib. 12. cap. X. CAPPER.

52. *Qua tamen.*] V. C. Almel. *qua tam carere potuimus, quam si non quæsissemus.*

53. *Et vos.*] Erat olim *& quos*, ubi nulla extabat vocalis pro consonante accepta : igitur secuti sumus editiones Ald. Colon. Stephan. Gryph. Colin. quæ exhibent τὸ *vos* ubi τὸ V pro consonante accipitur. CAPPER.

54. *At quæ ut vocales.*] Alias *at quæ litera*. TURNEB.

55. *Unam longam.*] Duo mihi in his sensibus desiderantur, *enim* conjunctio, & verbum *scripserunt*, loco illius nominis *scriptores*, ut castigate legamus ; *aut enim unam longam faciunt, ut veteres scripserunt*. REGIUS. Antiqui Latini, cum vocalem longam scribere volebant, eam geminabant, eaque geminatio erat loco virgulæ exignæ, quæ notat syllabam esse longam. TURNEB. *enim* deest in MS. Bodl. Andr. Venet. Ald. *scripserunt* ; MS. Bodl. Joan. Ald. *scriptores* ; Venet.

56. *Apice.*] Scribebant veteres *feelix*, *viirtus*, &c. *Apex* autem erat lineola jacens supra vocalem & nota longæ syllabæ habebatur hoc pacto *pónt*, ut fusius exponemus ad cap. 7. initium. CAPPER.

57. *Duas.*] Supple, syllabas, ut apparet in *duo*, *fuas*, *die* &c. CAPPER.

58. *Fieri quod nequit.*] Editiones priscæ, *quod nequit fieri*. In C. V. Alm. *quod nequit*, non legebatur.

59. *Consonantium.*] Ut contingit in his vocabulis *Trojja*, *Majja*, *Ajjax*, de quibus mox. CAPPER.

60. *Duabus vocalibus.*] Ubi nempe fit diphthongus, ut in *Musa*, *Ædibus*, *Cræsus*. CAPPER.

61. *Cum consonantium nulla nisi alteram frangat.*] Ingenue fateor, me sæpius addubitasse, quid sibi vellent hæc habita verba, multosque & claros quidem Literatores rogasse ; qui mihi, quæ sentiebant, referentes, minime satisfaciebant : ego vero tandem in hanc veni opinionem, ut existimem duas quidem easdem vocales, ita in unam syllabam posse copulari, ut uno spiritu proferantur, quemadmodum in his *abiicit*, *iniicit* : consonantium vero nullam ita posse in se ipsam coire, ut non alteram frangat, hoc est, in prolatione alterius vim ac sonum non diminuat, ab eaque sejungatur, ut *littus*, *addo*, *suggero* & similia. REGIUS. Videtur hoc præceptum intelligendum de ratione scribendi veterum, qui vocales longas geminabant, ac *vees*, *doomum*, dicebant ; idem autem fieri non potest consonantibus eisdem, nisi altera alterius sonum elidat, ut *officio*, *adduco*. TURNEB. Stephanus, Gryphius, Colinæus & alii, *cum consonantium coeat nulla* : cum MS. Bodl. Andr. Locatellus, Aldus. Venet. Sich. & V. C. Alm. τὸ *coeat* ignorent.

62. *Atqui littera I sibi insidit.*] Id est coit in se, prior consonans fit, alioqui coire non possent : qua de re extat caput apud Gellium lib. IV. c. 17. MOSELLANUS. *Incidi* esse in libro antiquo, testatur Gallæus, cui *insidit* non placet. Gebhardus quoque lib. I. Crep. 24. *incidit* profert ; & certe sic legitur in Cod. Bernensi.

63. *Est & ab illo jacit.*] *Et* copula, ut redundans, videtur expungenda. REGIUS. *ab ipso*, Gallæus malebat, ut capite primo, *in studiis præcipuum scribere ipsum*.

66. *Quomodo.*] Voss. prim. *quo*.

65. *Nunc.*] Nam olim scribebant *Vulgus*, & tempore Claudii Cæsaris. *ꟻulgus*. CAPPER.

66. *Ajo, Maiamque.*] Scribendum ac legendum esse *Ajjo*, *Majja*, per duplex jj consonans, liquido patet ex quodam Prisciani loco, quem, etsi paulo prolixiorem, hic referre non pigebit. Sic habet vetus ille Grammaticus libro I. pag. 545. Edit. Putsch. *Et j quidem modo pro simplici, modo pro duplici accipitur consonante. Pro simplici, quando ab eo incipit syllaba in principio dictionis posita, subsequente vocali in eadem syllaba, ut* Juno, Jupiter. *Pro duplici autem, quando in medio dictionis ab eo incipit syllaba post vocalem ante se positam, subsequente quoque vocali in eadem syllaba, ut* majus, pejus, ejus ; *in quo loco Antiqui solebant geminare eandem j literam &* majjus, pejjus, ejjus *scribere, quod non aliter pronunciari posset, quam si cum superiore syllaba prior j, cum sequente altera proferretur, ut* pejjus, ejjus, majjus ; *& duo jj pro duabus consonantibus accipiebant : nam quamvis j sit consonans, in eadem syllaba geminata jungi non posset : ergo non aliter quam* tellus, mannus, *proferri debuit. Unde Pompeji quoque genitivum per tria i Antiqui scribebant, quorum duo superiora loco consonantium accipiebant, ut si dicas Pompejji ; nam tribus iii junctis qualis posset syllaba pronunciari ? Nam postremum i pro vocali est accipiendum ; quod Cæsari doctissimo artis Grammaticæ placitum fuisse, a Victore quoque in arte Grammatica de syllabis comprobatur.* CAPPER.

67. *Jungetur.*] Voss. secund. *jungitur*.

quid in literis proprium, quid commune, quæ cum quibus cognatio; nec miretur cur ex [68] *Scamno* fiat *Scabellum*; aut [69] a *Pinna* (quod est acutum) securis utrimque habens aciem, *Bipennis*; ne illorum sequatur errorem, [70] qui, [71] quia a pennis duabus hoc esse nomen existimant, [72] *pinnas* avium dici volunt. Neque has modo noverit mutationes, quas [73] afferunt [74] declinatio, aut præpositio; ut *secat secuit*, *cadit excidit*, [75] *cædit cecidit*, *calcat exculcat*, [76] & sic a *lavando lotus*, & inde rursus *illotus*, & mille alia: sed & [77] quæ *rectis* quoque *casibus* [78] ætate transierunt. Nam, ut [79] *Valesii* & *Fusii* in *Valerios Furiosque* venerunt; ita [80] *arbos*, *labos*, *vapos* etiam & *clamos* ac [81] *lases*, [82] ætatis fuerunt. Et hæc ipsa S litera ab his nominibus exclusa, in quibusdam ipsa alteri successit; nam [83] *mertare* atque *pultare* dicebant. Quin [84] * *Fordeum fædusque*, pro *aspiratione*, [85] *vau* simili litera utentes.

68. *Scamno fiat.*] Habet enim M. cum B. cognationem, quod in Græcis est manifestum, ut cum in præteritu passivo primi ordinis * acutitonorum verborum, primæ * syzygiæ mutæ in M transeunt. Est autem magna cura hæc res animadvertenda & tradenda pueris. qua expedita, multum difficultatis exclusum fuerit. CAMERAR. De *scamnis* vide Savaron. ad Sidon Apoll. lib 1. Epist. 1. pag. 23. PAREUS. In relatis Camerarii verbis (*acutitonorum verborum*, *&c.*) error est Grammatico indignissimus; alludebat enim ad præterita passiva τέτυμμαι, εἴλεγμαι, quæ fiunt ex τύπτω τέτοφα; λήθω εἴληφα.: atqui τύπτω & λήθω verba sunt non *acutitona*, sed *gravitona*, seu *barytona*, quia cum in ultima syllaba nullo noteusur accentu, gravem saltem habere censentur. Jam vero Græcanici accentus denominatio, ab ultima pendet syllaba, ut norunt qui Græcorum Grammaticorum scripta evolverunt. CAPPER.

69. *A penna* (*quod est acutum*) *securis.*] Aldus *a pinna*, *quod est acutum securis*, *utrumque habeat aciem bipennis*: quod verum puto, ut *pinna* notet illam partem securis, qua acuta est; ut ita pinnæ in mœnibus, & similia acuta. Unde *bipennis*, quæ duo acuta habet, sive pinnas. Servius vero bipennem dictam, quia veteres *pennas* dicebant, non *pinnas*, notat ad Virgil. 11. Æneid. 479 in MSS. Virgilii & Ovidii semper fere promiscue a librariis *pennas* & *pinnas* scriptum ot[...]dis & plurimi scriptores, saltem posterioris ævi, confuderant; & Erycius Putean. in Promulside Epist. XXIX. *pinn[...]s* pro alis poni, & cum *pennis* confundi docet. Gallæus verba illa *quod est acutum*, ut glossema, configi volebat. [...]M.

70. [...] *qua.*] Conjunctio *quia*, ut superflua, mihi videtur [...]genda. REGIUS.

71. [...] *a pennis duabus.*] Fabio succinit Servius ad Æn. 11. *Bipennis dicitur, quod ex utraque parte habeat aciem, quasi duas pinnas, quas veteres dicebant.* Et Nonius Marcellus. *Bipennis manifestum est dici, quod ex utraque parte sit acutum. Nam nonnulli gubernaculorum partes tenuiores pinnas vocant eleganter.* At opinionem, quam Fabius damnat, sequitur Isidorus. Orig. lib. 19. cap. 19. *Securis apud Veteres penna vocabatur: utramque autem habens aciem*, bipennis *dicitur*, *quod ex utraque parte habeat acutam aciem, quasi duas pennas. Pennum autem antiqui acutum dicebant. Unde & avium penna, quia acuta.* COLOMESIUS. *A pennis*: V. C. Alm. *a pennis avium*; MSS. Bodl. Joan. Ven. Par. Colin.

72. *Pinnas avium.*] Voss. prim. & secund. *pennas*.

73. *Afferunt.*] *Affert*: V. C. Alm.

74. *Declinatio.*] Hoc vocabulum *declinatio*, ut apud Græcos κλίσις, ἔγκλισις, usurpatur etiam de *conjugationibus*, quod aiunt, verborum. Ita paulo post in hoc ipso capite: *Nomina declinare & verba pueri sciant.*

75. *Cædit cecidit.*] *Excidit*: V. C. Alm. Steph. *Cædit*, *cecidit*. Sed tunc legendum etiam esset *cadit*, *cecidit*.

76. *Et sic a lavando.*] *Fit*, Locatelli editio. MS. Bodl. Colon. Sich. in margine.

77. *Quæ rectis.*] Stephanus, Gryph. & Roignii, *a rectis*.

78. *Ætate.*] Id est, cum tempore, temporis progressu. Cæterum in Voss. prim. & tert. legitur, *ab ætate* CAPPER.

79. *Valesii.*] Antiqui Latini *r* litera non utebantur: aitque Pomponius Jurisc. primo de origine juris, primum Appium Centimanum *r* literam apud Latinos invenisse. Meminit quoque hujus rei Livius lib 2 ab urb. cond. TURNEB. Vide Macrob. III Sat 2. & Sext. Pomp. in *Aureliam familiam*. Præterea veteres concursum R cum S fugiebant; quare, ubi concurrerent, *r* semper ejecerunt, ut in *sursum rursum*, pro quo *susum* & *rusum* legisse Scaliger 1. Auson. lect c. 14. auctor est ALMEL. Hæc Pseudo-Turnebi verba; *Antiqui Latini R litera non utebantur; aitque Pomponium primum Appium R literam apud Latinos invenisse*, spissum continent errorem. Quomodo enim veteres Latini R litera non fuissent usi ante Appium? Poterant-ne *Remum*, *Romulum*, *Romam*, *Regem*, *Marciam Servium*. *Tarquinium* absque τῷ R appellare? neque Pseudo-Turnebum illum juvat Pomponii Juris-Consulti locus, qui non de literæ R inventione, sed de ipsius usu in his vocabulis *Valerii Furii*, *&c.* potest ac debet intelligi Nam sic habet vetus ille Juris-Consultus, de orig. Jur. §. 36. *Idem Appium Claudium, qui videtur ab hoc processisse. R literam invenit, ut pro* Valesii, *Valerii essent: & pro* Fusiis, *Furiis.* Vide Festum Pompejum. CAPPER.

80. *Arbos*] V. Isidor. 1. 26. & apud Græcos Σ in P mutatum docet Meurs. Miscell. Lacon. lib. 11. c. 8. ALMEL. Sic Μάϊστορ pro Μάρτυς, ἄρρην pro ἄρσην, &c. CAPPER.

81. *Lases.*] Quod *laser* dixere, succus silphii, id est, laserpitii, Cyrenaici germinis. CAMERAR. Hæc, *ac laser*, desunt in V. C. Alm. & Bodl. Colon. Ven. & editione Locatelli, Andr. Sed Aldus, Gryphius, Vidovæus, & Sich. *ac pases* habent. De *lasere* vide illustr. Spanhemium, dissertatione VI. de usu & præstantia numism. pag. 293. editionis novissimæ.

82. *Ætatis fuerunt.*] Hoc est, per aliquod tempus durarunt, permanserunt; suam velut ætatem, suæ velut ætatis tempus habuerunt CAPPER.

83. *Mertare atque pultare.*] Sex. Pomp. *mertat pro mersat dicebant.* Unde patet cognatio S. & T. ALMEL. Codex Argentor. Obrechti *mertare caput & os pultare.* Quo alludit C. V. Alm. qui habet *mertare apud pultare. Mertare* autem usus Attius in Myrmidonibus.

Quod si, ut decuit, stares mecum, haud me meus
mertaret dolor

& nugatur Nonius in hac voce, qui per *merentem faceret* exponit; nisi scripserit *mergentem*: quod tamen absurdum. Utitur idem in Antenoridis apud eumdem Nonium in *mertare*: ubi rectius explicat.

Fortassean sit, quos hic non mertet metus.

& in Deiphobo.

Vel hic, qui in ea parte effrenata impudentia
Præsentem præsens dictis mertare instituit.

forte & usus hac voce in Antenoridis apud Non. in *mactare*.

Quin aut illorum in campo fundam repeat,
Aut navis auram, aut castra mertabo in mare.

ubi *mactabo* Nonius, nisi *pultabo* malis Pro *os pultare*, forte etiam præstaret *ostium*, quod frequens Plauti, ut & *fores* & *ædes pulsare*. BURM.

83. *Mertare, pultare.*] Pro eo quod hodie dicimus *mersare*. *pulsare*.

84. *Fordeum, fœdusque.*] Pro *hordeum* & *hœdus*. Editio Lugdunensis *fordum fœdusque* quod tamen auctoritate codicis MSS. Joan. codicum Venet. Ald. & pene omnium ejecimus. *Fordeum* enim æque aspirationis initialis potestatem ostendit, ac *fœdum* illud, quod contra codicum fidem substituitur. GIBSON Voss. tert. *ford-um*.

85. *Vel simili litera.*] In exemplaribus quidem omnibus, quæ mihi videre contigit, sic legitur, *vel simili litera utentes*. Sed quid sibi *vel* conjunctio hoc loco velit, parum mihi liquet. Fabius namque aperte sentit priscos usos fuisse in his nominibus, *hordeum* & *hœdus*, quadam alia litera, quam aspiratione. An igitur loco *vel* disjunctionis fortasse *Vau* scribendum est? sic enim illud Æolicum *digamma*, ut jam diximus, vocabant. Eodem vero, quo F, sono fere scribebatur, ac sæpius pro aspiratione ponebatur, ut *Felena*, pro *Helena*. REGIUS. Stephanus & Gryphius & Philand. *vau*: Colinæus *u simili litera*: Vascosanus *F vel simili*: sed in margine *vau vel simili*: Argentor. *velut F litera utentes*: & Robortellum quoque emendas. lib. 1. c. 52. legisse *vau simili litera*, adnotaverat Almelovenius.

85. *Vau simili litera utentes.*] Scilicet τῷ *digamma*, quod

[86] Nam contra Græci aspirare solent φ, [87] ut pro Fundanio Cicero testem, qui primam ejus literam dicere non posset, irridet. Sed [88] B quoque [89] in locum aliarum dedimus aliquando; unde [90] *Burrus* & [91] *Bruges*, & [92] *Balæna*. Nec non [93] eadem fecit ex *duello bellum*; unde [94] *Duellios* quidam dicere [95] *Bellios* ausi. [96] Quid *stlotum*, *stlitesque*? Quid [97] T literæ cum D quædam cognatio? Quare [98] minus mirum, [99] si in vetustis operibus urbis nostræ, & celebribus templis legantur [100] *Alexanter* & *Cassantra*. [101] Quid O atque V [102] permutatæ invicem? ut [103] *Hecoba* & [104] *notrix*, *Culchides*, & [105] *Pulyxena*, scriberentur; ac ne in Græcis id tantum notetur, [106] *dederont*, ac *probaveront*. [107] Sic 'Οδυσσεὺς, [108] quem 'Ουλισσέα [109] fecerunt Æoles, [110] ad *Ulyssem* deductus est. [111] Quid? non E quoque I loco fuit? ut [112] *Menerva*, & *leber*, & *magester*, [113] & *Dijove* & *Vejove*, pro *Dijovi* & *Vejovi*? Sed mihi locum * signare satis est. Non enim doceo, sed admoneo [114] docturos. Inde in syllabas cura tran-

Veteres vocabant *βᾶε*, ut patet ex antiq. Grammatic. Mario Victorino pag. 2468. Sic igitur intelligendus est hic locus, *mentes litera τῷ F, quæ similis est τῷ βᾶε, videlicet τῷ digamma. Nam si* F revera similis est *τῷ digamma* F. CAP.

86. *Nam contra Græci.*] Argentor. *Nam tantum Græci ista aspirare solent; unde pro Fundanio C. 1. q. p. e. l. d. n. p. t. sed B. quoque aliam vim d a. n. B. e. B. & Belena.* V. C. Alm. *nam contra Græci ita aspirare solent: in pro Fundanio*, Andr. Steph. *ita aspirare solent*; Gryph. *ita aspirare solent hæc*: deest vero φ in MS. Bodl. editisque fere omnibus. Voss. tert. *aspirare solent et.* Cod. Bernens. *aspirare et solent, ut.*

87. *Ut pro Fundanio.*] Apparet testem illum hominem Græcum fuisse, ac pro F Latino, pinguius pronuntiasse & extulisse Φ Græcum. TURNEB.

87. *Pro Fundanio.*] Vide fragmenta Orationum Ciceronis in edit. Græviana. CAPPER.

88. *B. quoque.*] Videndus Paullus Merula ad Ennium pag. 59. PAREUS.

89. *In locum aliarum.*] Cyprios mutasse B in Γ docet Palmer. exerc. pag. 25. ALMELOV. Obrecht. *B. quoque aliam vim dedimus.*

90. *Byrrhus.*] Videtur non *Byrrhus* legendum, sed *Burrhus*. Ita enim antiqui Latini appellarunt hominem rufum, *Burrhum*, ut docet Festus Pompejus, quem Græci *πύῤῥον* vocant. TURNEB. Salmasius ad Vopisci Carin. cap. 2 *unde proprium Burrus*, ex MSS. ALMELOV. Colon. Par. Colinæus, & margo Stephani. Cod. Alm. *unde Burrus.* Victorium vero (lib. XIV. var. lect. cap. 3.) *Burrum* pro *Pyrrhum*, ex Ciceronis Orat. cap. 48. positum ostendit; & pro *belena*, *balæna*. Legit Regius in suo codice, *unde proprie & Bruges*; qui *proprie*, ut superfluum ac sensum turbans, expungendum putabat. Sed exciderat *τὸ Burrum*, ut & in Locatelli editione deest. *Byrrhus*; Ven. Ald. Colon. Sich. Vasc. Steph. *Belena*; Andr. Sich. Par. Vasc.

90. *Burrus.*] Pro *Pyrrhus*.

91. *Bruges.*] Pro *Phryges*.

92. *Balæna.*] Pro *Phalæna*, ex Græco vocabulo *φάλαινα*. CAPPER.

93. *Eadem.*] Videlicet litera B. CAPPER.

94. *Duellios quidam dicere bellios.*] *Duelios & bellos*; MS. Bodl. Locatelli editio. Venet. Col. Sich. & Sthephani, & Vidovæi *Duellos*; MS. Joan.

95. *Bellios ausi.*] Nævium intelligit. Glossæ veteres Gul. Furneri; *Duellios πολλοί*; apud Nævium *facies virginis duella*. Hunc Nævii locum adducit Nonius in *contemplo*; sed vocem *duella* neglexit, quod nihil faceret ad institutum suum. COLOMES. Petrus autem Ciacconius ad Colum. Rostr. multorum auctorum exemplis ostendit *Duilios & Bilios* hic legendum; imo auctoritate duorum MSS. Vide porro Isidor. lib. XVIII. c. 1. & Menag. in Amœn. Jur. ALMELOV. *Bellos*; MS. Joan. Colon. Sich. Vasc. Steph. Voss. prim. tert. Bernens.

96. *Quid stlotum stlitesque.*] *Stlatum* potius mihi videtur legendum; nominibus enim ab *L* incipientibus *st* literas præponebant veteres Romani. Unde & Juvenalis *stlataria* *purpuram* dixit. Sicque tum alibi, tum Romæ multis in marmoribus vetustis scriptum conspicitur, *stlitibus judicandis*. REGIUS. *Stlatum* navis est lata, parum altitudinis habens, sic dicta, quod veteres locum *stlocum*, & lites *stlites* dicebant, teste Festo Pompejo. MOSELLAN. *Stlocum*; Aldus Vascosan. Obrecht. & V. C. Alm. *Stlatum*, Colon. Vasc. Stephanus, Gryph. Colin. & alii.

97. *T cum D. quodam.*] *Quid D litera cum T. quædam cog.* Ald. Par. Vasc. Steph. Obrecht.

98. *Minus mirum, si.*] Voss. tert. *minus videatur mirum, si.*

99. *Si in vetustis.*] *In*, non habet V. C. Alm. nec Aldus.

100. *Alexanter & Cassantra.*] Pro *Alexander & Cassandra*.

101. *Quid O atque V.*] Photius scribit nonnullas Italiæ civitates *o* caruisse, & illius loco *u* substituisse. Quod maxime fecerunt Umbri & Thusci. Contra quædam in Italia fuerunt civitates, quæ *o* non uterentur, & illius loco *o* substituerunt. TURNEB. Vide Sigonii Emendat. lib. 1. cap. 2. pag. 139. tom. II. Thesaur. critici. & Lipss. III. Var. lect. 29. & nostrum lib. 1. cap. 7. ALMELOV.

102. *Permutatæ.*] Voss. prim. *permutata.*

103. *Hecoba, notrix, Culchides, Pulyxena.*] Pro *Hecuba, nutrix, Colchides, Polyxena.*

104. *Notrix.*] In exemplaribus quidem omnibus, quæ quidem mihi videre contigit, scriptum est *notrix*. Quod licet accommodatum exemplum videatur; cum tamen se de Græcis tantum sentire testetur Fabius, puto aliud nomen Græcum illius loco esse scribendum. Quodnam vero illud sit, mihi non succurrit. REGIUS.

105. *Pulyxena.*] Ita nos quoque *epistolam* semper in veteri Plautino codice scriptam notavimus. CAMERAR.

106. *Dederont, probaveront.*] Pro *dederunt, probaverunt.*

107. *Sic Ὀδυσσεύς*] *Sicut*, loco illius *sic* in antiquo legitur exemplari. Ex omnibus autem Græcorum linguis, Æolicam maxime imitati sunt Latini. Quamvis igitur *Ὀδυσσεύς* lingua communi dicatur, maluerunt tamen Æoles imitantes, qui *Ὀυλισσέα* dicunt, *Ulyssem* traducere, quam *Olyssem*. Quod nomen cur cum duplici *ss* non scribatur potius, quam cum *x*, non video. REGIUS.

108. *Quem Ὀυλισσέα, &c.*] Forte melius scriberetur *ὀδυσσέα*, cum præsertim soleant Æoles mutare *o* in *u*, & Latini *o* in *u*; atque ita servaretur eadem quantitas. TURNEB. Consuevere Æolenses pro *o*, *o* ponere, ipsumque *o*, ut plenius sonaret, *u μικρῷ* quasi explere, ut *θυγατήρ*. Non quidem longa prima, sicut si Diphthongus esset *ου*, quod versu Callimachi probavit Priscianus libro primo, pag. 554. sed a scriptione *τῷ u*, sono Æolico expressi. Ita *ὐδυσσέα* Æoles dicere, scriptum a Quinctiliano accipio, quos Latini imitati, ut in aliis plerisque, *Ulyssem* fecerunt. CAMER. Scribe *ὀδυσσέα*, ex Joanne Grammatico & Corintho. PHILANDER.

109. *Fecerunt.*] Voss. prim. tert. *fecerant.*

110. *Ad Ulyssem deductus est*] Et certe *τὸ* U valet *ου* Græcorum. Ergo ex *Ὀδυσσεύς* fecerunt primum quidem *Udysses*, deinde vero *Ulysses*, mutato D in L; quemadmodum ex *τῷ δαήρ* factum est, *τὸ Levir*, & ex *τῷ δάκρυον Lacryma*. CAPPER.

111. *Quid? E quoque.*] *Non* particula videtur adscribenda, ut legatur; *Quid? non E quoque I loco fuit?* REGIUS.

112. *Menerva, leber, magester.*] Sic in vetusto lapide scriptum de Duellio prisca ratione, *rem navebos marid Consol primos gessit.* Quod sumptum est a rusticis, qui, ut ait M. Varro, de re Rust. lib. 1. cap. 2. & 48. dicebant: *Vebam*, pro, *via*; *vellam & specam*, pro, *villa*, & *spica*. Adeundus Paulus Merula ad Ennium. pag. 58. Ludovicus Cresollius, Vacat. Autumn. lib. 3. cap. 13. pag. 530. PAREUS.

113. *Et Diovte, victore.*] *Pro dijovi, victori*, corrupte sic legitur; sed legendum, *dijove & dijove.* *Non* præterea, loco illius *pro* præpositionis, in antiquo legitur exemplari. Verum ne sic quidem omnes corruptiones ex hoc loco sublatæ videntur: valido enim ducor argumento, ut existimem pro *victore*, *vejove* esse legendum; *& Dijove & Vejove*; non *Dijovi & Vejovi*. Nam, ut Gellius in v. Noct. cap. 12. refert, in antiquis inscriptionibus nomina hæc deorum, *Dijovis & Vejovis*, inesse animadvertebantur. Fabius vero & ipse de hujusmodi urbis inscriptionibus priscis

fibit, de quibus in *orthographia* pauca annotabo. Tum videbit ad quem hoc pertinet, quot [115] & quæ fint partes orationis: quamquam de numero parum convenit. [116] Veteres enim, quorum [117] fuerunt [118] Ariftoteles atque [119] Theodectes, *verba* modo, & *nomina*, & *convinctiones* tradiderunt; videlicet [120] quod in *verbis* vim fermonis, in *nominibus* materiam, (quia alterum eft [121] quod loquimur, alterum [122] de quo loquimur) in *convinctionibus* autem complexum eorum effe judicaverunt, quas *conjunctiones* [123] a plerifque dici fcio; fed hæc videtur ex συνδέσμῳ magis propria tranflatio. [124] Paullatim a philofophis, ac [125] maxime Stoïcis, auctus eft numerus; ac primum *convinctionibus* [126] *articuli* adjecti, poft *præpofitiones*; [127] nominibus *appellatio*, deinde *pronomen*, deinde mixtum verbo *participium*, ipfis verbis *adverbia*. Nofter fermo *articulos* non defiderat; ideoque [128] in alias partes orationis fparguntur. Sed accedit fuperioribus *interjectio*. Alii tamen ex idoneis duntaxat auctoribus, octo partes fecuti funt, ut Ariftarchus, & ætate noftra [129] Palæmon, qui *vocabulum*, five *appellationem* nomini fubjecerunt, tamquam fpecies ejus: at ii, qui aliud *nomen*, aliud

verba facit. REGIUS. Alias, *deivæ virivæ*, *non deivei veivei*. PHILAND. Permutationes autem illas harum vocalium frequentes fuiffe, docent exempla apud Gruterum. Sic pag. MLXV. 9. *Magefteri*, pro *Magifterii*. CCCXV 2. *Menefrator*, pro *Miniftrator*. Vide indicem eorum, quæ ad rem Grammaticam pertinent; & quæ notat Munkerus ad Hygin. fab. CCXXIII. & recte viros doctos hic conteciffe, *deivæ* pro *divæ*, patet; quia in dativis hæc, & ablativis permutatio frequens erat. Vide Gifan. Ind. Lucret. in *cœli*, *cœli*, & *mare*; & Torrent. ad Horat. Epod. XVII. 67. & Pafferatium de Literar. inter fe cognatione. BURM.

114. *Doctores.*] Voff. fecund. *Doctores.*

115. *Et quæ fint partes.* τὸ *fint*, non eft in V. C. Alm. nec in Locatelli, aut Aldi. Abeft & à Voff. utro.

116. *Veteres enim, quorum, &c.*] Dialectici (ut ait Prifcianus) partes orationis ponunt *nomen*, & *verbum*; quod illa duo juncta integram faciant orationem. Cætera appellant *fyncategoremata*, id eft, *confignificantia*. TURNEB. Vide Dionyf. Halicarn. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων. PHILANDER.

117. *Fuerunt Ariftoteles quoque.*] *Quoque* non eft in V. C. Alm. Bodl. nec in Venet. Sich. Locatelli, Aldi, Stephani, Gryphii, Colinæi, nec aliorum editionibus.

118. *Ariftoteles.*] Idem tamen Ariftoteles in Poëtica cap. 20. partes λέξεως, locutionis, agnofcit octo; *elementum* videlicet, *fyllabam*, *conjunctionem*, *nomen*, *verbum*, *articulum*, *cafum*, λόγον, id eft, *orationem*. Quod cum Quinctiliani fententiæ videatur adverfari, refpondet illuftris Dacerius (notis in Poëticam) ab Ariftotele quatenus Philofopho, tres tantum; quatenus autem Poëta vel Poëtas inftituente, octo partes orationis admitti. Sed ne quis levem hanc & defultoriam effe folutionem exiftimet, alia nobis aggrediendum eft via. Hæc igitur de re fic fentio. Ariftoteles, in Poëtica, octo partes agnofcit τῆς λέξεως, id eft, locutionis generatim, latiufque fumptæ, prout & dictionem ipfam & orationem comprehendit. Argumento fit, quod inter has octo partes *elementum*, feu literam, *fyllabam*, & *cafum* recenfeat; quæ tria dictionis, potiufquam orationis partes effe, liquido conftat. CAPPER.

119. *Theodectes.*] Hic Platonis & Ifocratis auditor primum fuit, ex oppido * Pamphyliæ, Phafelo a Stephano nominato; qui extitit unus ex illis, qui ad Maufoleum, dicendis epitaphiis, & tragœdiis certarunt, atque auctore Gellio libr. 2. cap. 18. victor abiit. Scripfit cum alias multas comœdias, tum præcepta artis Rhetoricæ per verfus. MOSELLANUS. Theodectis nullum opus, quod fciam, exftat. Hic adeo gratus Ariftoteli fuit, ut dono ab eo Rhethoricæ artis opus acceperit, ut fub nomine fuo ederet, fibique infcriberet. Quod quidem jam fub nomine Theodectis emiffum Ariftoteles in Rhetoricis ad Alexandrum, non fine fua & Theodectis difcipuli nota, revocavit, fibique arrogavit, dicens, *ut fcripfimus in Theodectis Rhetoricis*. REGIUS. Suidas duos facit, patrem & filium, & hunc Rhetoricam fcripfiffe ait. Vide quæ ibi annotavit Kufterus. Et Theodectem patrem majorem Ariftotele fuiffe, nec ejus difcipulum, probavit Voffius de Poëtis Græcis, c. VII. ita ut confuderint hos duos viri docti. Non comœdias vero, ut Mofellanus, fed tragœdias fcripfiffe tradunt veteres. BURM. In poftrema Raphaelis Regii nota refpicitur, opinor, ad hæc verba, quæ leguntur in Rhetorica ad Alexandrum cap. 1. circa fin. ἀφ' ὧν ... βιβλίοις ... *leges autem hos duos libros, quorum unus meus eft, in iis, quos Theodecti fcripfi, artibus.* Theodectea fcripta laudat etiam Ariftoteles 3°. Rhetoricor. cap 9. ubi fic habet. αἱ δὲ ἀρχαὶ τῶν περιόδων σχεδὸν ἐν ταῖς Θεοδεκτείοις ἐξηρίθμηνται, hoc eft, *Periodorum vero principia ferme in Theodecteis enumerata funt* Ipfe Diogenes Laertius, ubi Ariftotelis opera enumerat, Theodectis artem introductoriam memorat, his verbis. τέχνης τῆς Θεοδέκτου εἰσαγωγὴ A. Aliunde vero τέχνην ῥητορικὴν Rhetoricam artem Theodectis nomine circumferri olim folitam, plures auctores tradunt; ut Hermolas Epitomator Stephanus, ubi de Phafelo Theodectis patria loquitur; & Antiphanes Comicus apud Athenæum lib. 4. cap. 4. ... *qui Theodectis artem folus adinvenit*; fed de vero Theodecteæ artis auctore quæftio fuit prifcis etiam temporibus agitata, ut patet vel ex ipfo Quinctiliano lib. 2. cap. 15. *Theodectes*, inquit, *five ipfius id opus eft, quod de Rhetorice nomine ejus infcribitur: five, ut creditum eft, Ariftoteles.* Difficultatem auget, quod Rhetoricam illam ad Alexandrum, non effe Ariftotelis opus, jam diu demonftrarint eruditi Philologi, Erafmus, Petrus Victorius, Francifcus Robortellus, Andreas Schottus; qui & Anaximeni Lampfaceno illud adfcribunt. Horum præcipuas rationes exhibet Voffius, in opufculo, de natura & conftitutione Rhetorices, pag. 63 eamque nos opinionem infra confirmavimus, notis ad cap. 4 libr. 3. CAPPER.

120 *Quod & in verbis.*] Et copula, ut fentiut molefta, eradenda videtur. REGIUS. *Videlicet & in verbis*: V. C. Almel.

121. *Quod loquimur.*] Id eft, quod affirmamus, vel negamus de altero; atque hæc eft vis, ac veluti forma fermonis. *Prædicatum* vulgo appellant Logici CAPPER.

122. *De quo loquimur.*] Eft *fubjectum*, ut aiunt Logici, de quo videlicet aliquid affirmamus, vel negamus; atque hæc eft, quafi materia fermonis. CAPPER.

123. *A plerifque.*] A Palæmone fcilicet, qui Fabii ætate vixit. MOSEL.

124. *Paullatim a Philofophis.*] Dionyfius Halicarnaffeus dicit, quatuor partes pofitas effe à Stoicis, *nomen*, *verbum*, *conjunctionem*, *articulum*: Prifcianus vero quinque, & addit *appellationem*. TURNEB.

125. *Maxime Stoicis.*] Ut a Diogene & Chryfippo, qui apud Laertium quinque orationis partes numerant; *Nomen*, *appellationem*, *Verbum*, *Conjunctionem*, & *Articulum*. MOSELLANUS. Sed *ac*, non eft in Locatelli, Stephani, Colinæi, nec Vidovæi. *Ac vel maxime*: MS Joan.

126. *Articuli adjecti.*] Imo verius disjuncti. Nam Halicarn. dicit. * χωρίσαντες ἀπὸ τῶν * συνδέσμων τὰ ἄρθρα. PHILAND.

127. *Nominibus appellatio.*] Ex Varrone lib. 1. de analogia, τὸ nomen proprie fignificat nomen proprium, cujufmodi eft *Paris*, *Helena*, &c. En ipfa tibi doctiffimi fcriptoris verba. *Sequitur de nominibus, quæ differunt a vocabulis, ideo quod funt finita, & fignificant res proprias, ut Paris, Helena, &c.* CAPPER.

128. *Partes orationis.*] *Orationum*: V. C. Alm. & Bernenf. *Alii tamen ex idoneis auctoribus octo duntaxat partes.* Sich. Voff. tert. *duntaxat auctoritatibus*.

128. *In alias partes orationis.*] Dicunt enim Latini, ut fupra patuit in hoc ipfo capite, *contrust eft ab illa*. pro ἀπὸ τοῦ. Dicunt etiam *ille qui*, loco Græci articuli ὁ. CAPPER.

129. *Palæmo.*] *Palæmon.* MS. Bodl. & editiones prifcæ fere omnes, & ita id nomen apud Virgilium Ecl. III. 50. fcribitur. Eodem modo & variant fcripti in *Almo* &

vocabulum faciunt, novem. Nihilominus fuerunt, qui ipsum adhuc *vocabulum* [130] ab *appellatione* diducerent; ut esset *vocabulum*, corpus visu tactuque manifestum, *domus*, *lectus*; *Appellatio*, cui vel [131] alterum deest, vel utrumque, *ventus*, *cælum*, *deus*, *virtus*. Adjiciebant & *asseverationem*, [132] ut *heu*; & [133] *attrectationem*, ut *fasceatim*: quæ mihi non approbantur. *Vocabulum*, an [134] *appellatio* dicenda sit [135] *προσηγορία*, & subjicienda nomini, necne, quia parvi refert, liberum opinaturis relinquo. [136] *Nomina* declinare & *verba* in primis pueri sciant; neque enim aliter pervenire ad intellectum sequentium possunt; quod etiam [137] monere supervacuum fuerat, nisi ambitiosa festinatione plerique a posterioribus inciperent, & dum ostentare discipulos circa speciosiora malunt, compendio [139] morarentur. [140] At si quis & didicerit satis, & (quod non minus [141] deesse interim solet) [142] voluerit docere quæ didicit, non erit contentus tradere in *nominibus* tria genera, & quæ sint duobus omnibusve communia. Nec statim [143] diligentem putabo, qui promiscua, [144] quæ & [145] *epicœna* dicuntur, ostenderit, in quibus [146] sexus uterque per alterum apparet; aut quæ feminina positione mares, * aut neutrali feminas significant, qualia sunt *Muræna* & *Glycerium*. Scrutabitur [147] mille præceptor acer atque subtilis origines nominum; [148] ut quæ,* ex habitu corporis, [149] *Cicerones*, *Rufos*, *Longosque* fecerunt:

Almon. Heins. Vid. ad Ovid. II. Fast. 601. *Lado & Ladon.* v. Fast. 69. *Jaso & Jason.* II. Amor. XIV. 33. ubi Heins. & ita cap. sequenti, *ut Palemo, sic Telamo, & Plato.* BURMAN. In cod Bernensi *Palamo.*

130. *Ab appellatione diducerent.*] Vide Isidor. lib I. cap. 6. & de appellationibus videri potest doctissimus Casaubonus ad Sueton Cæs. cap. 78. ALMEL. *Appellatione deducerent*; V. C. Alm.

130. *Ab appellatione diducerent, &c.*] Ab hac sententia longe abit Sosipater Charisius pag. 126. vet. Grammat. Putsch. ubi sic habet. *Appellatio autem, quæ generaliter communiterque dicitur, quoque in duas species dividitur; quarum altera significat res corporales quæ videri tangique possunt, ut est* homo, terra, mare; *altera incorporales, ut est* pietas, injustitia, dignitas, *quæ intellectu tantum percipiuntur; verum, neque videri neque tangi possunt.* CAPPER.

131. *Alterum deest.*] *Deest*; V. C. Alm.

132. *Ut heu.*] *Eheu*; V. C. Alm.

132. *Ut heu*] Suspicione non caret hic locus; nam *ei heu*, mera est *interjectio*, de qua jam locutus erat Fabius: itaque legendum mihi videtur *hem*, quod est *adverbium* respondendi, (ut patet ex Diomede pag. 399. & Sosipatro Charisio pag. *ibid.*) vel *ne*, quod est *adverbium*, asseverandi, seu affirmandi, secundum Diomedem. *Vid.* CAP.

133. *Attrectationem.*] Id est, contractionem; *Fasceatim*, per singulos fasces; ut *viritim* per singulos viros. REGIUS *Traslationem*; V. C. Bodl & Alm. Andr. Aldus, Sich. *Attractionem*, Locatellus, Gryphius, Stephanus, Colinæus, Vascosanus, Vidovæus, & alii.

134. *Appellatio dicenda sit*] *Dicenda* non habet Stephanus, nisi in margine, nec Roigny editio.

135. *Προσηγορία.*] Certe, quod ad vocis originem pertinet, *προσηγορία appellatio* est dicenda: nam *προσηγορεύω appello* significat, unde derivatur *προσηγορία*. Seu & nomen, quod Donatus noster *appellativum* vocat, Græcis dicitur *προσηγορικόν*. MOSELLANUS. Vide Hermogenis partitiones cap. I. ubi *προσηγορία* est ipsum nomen *appellativum*, ut *στρατηγὸς* Imperator, *ῥήτωρ* Orator. Lege & etiam Dionys. Halicarnass. *περὶ συνθέσεως ὀνομάτων*, *de verborum compositione*, seu *collocatione*, ab ipso statim initio CAPPER.

136. *Nomina declinare & verba.*] *Τὸ declinare*, commune est verbis ac nominibus, ut apud Græcos *κλίνειν*, *ἐγκλίνειν*, quanquam *τὸ conjugare* & *conjugationem* de verbis usurpat ipse Priscianus. CAPPER.

137. *Admonere supervacuum fuerat.*] *Monere* 1. *erat*; V. C. Alm. *erat*, quoque Colinæus & Obrecht.

138. *Circa speciosa.*] Edit. Lugd. *speciosa*, facili errore librarii: *speciosiora* autem esse lectionem genuinam ostendit, non solum magnus Codicum consensus (MS. enim Bodl. Edit. Andr. Venet. aliique ita legunt) sed etiam ipsius orationis ductus, quem vocabulum *speciosiora* plenum facere, & quasi fulcire videtur. GIBSON.

139. *Morarentur.*] *Morantur*; Aldus, Colinæus & Vidovæus.

140. *At si quis*] *Atqui*, editiones priscæ, præter Locatelli & Colinæi Voss. omn. & Bern. *Atqui, si quis.*

141. *Deesse.*] *Prodesse.* PITHOEUS.

142. *Et voluerit*] Ita V. C. Alm. sed Regius & Philander jam expungendam alterutram particulam viderunt. Ego ante parenthesim delendam puto & legendum: *At si quis & didicerit satis (quod non minus deesse interim solet) & voluerit, &c.* ut non satis didicisse Magistros sæpe indicet, quæ alios docere velint. BURM.

143. *Diligentem putabo.*] In vetusto exemplari minus quidem recte legitur *computabo*, sed facile emendatur; illa enim *con* propositio in *eum* pronomen resingenda est, hoc modo, *nec statim eum diligentem putabo.* REGIUS. V. C. Alm. etiam *computabo.*

144. *Quæ & Epicœna.*] *Et*, deest in V. C. Alm. & editionibus Locatelli, Aldi, Gryphii, Colinæi, & aliorum.

141. *Epicœna.*] *Ἐπίκοινα*, cujusmodi sunt, *ὁ καὶ ἡ* hic & hæc *canis*, *&c.* CAPPER.

146. *Sexus uterque.*] *Secus*; V. C. Alm. & Obrecht.

147. *Mille præceptor.*] Malim *ille præceptor*; nam *mille origines*, mihi non placent: *ille* autem ostendit egregium, qualem vult Quintilianus, acrem & subtilem, ut centies hoc pronomen occurrit. BURMAN.

148. *Utque ex habitu corporis, ut Rufos Longosque fecerunt.*] Legendum, *ut quæ ex habitu c. Rufos, &c.* REGIUS. *Ut* decst primo loco, Venet. Ald. Sich. *Cicerones*, vero non agnoscunt MS. Bodl. & Pal. Andr. Ald. Col. Sich. Vasc. Steph. Gryph. Colin. & aliæ. *Allobroges Cicerones* margo Vascosani. *Allobrox*, quia ita scriptum erat in veteri codice, non putavit esse, cur expungere vellet, Camerarius; & Fabium Allobrogem intelligit. *Russos* vero Venet. & Colon habent.

148. *Utque*] Hac de re lege Plutarch. in vita Coriolani TURNEB. Et Isidor. lib. XVIII. cap. 2. de Scipione, qui forte sua habet ex Macrob I. 6. ALMEL.

149 *Cicerones, Rufos. &c.*] Quis hic *Cicerones* intruserit, nescio; & profecto deliravit ille nimium prodigus infartor. Quippe *Cicerones* non habitu corporis, sed a studio serendi ciceris; sicut *Lentulos*, a lentium serendarum amore, nomen indeptos esse notum. Illud non est magnum, quod MSS. & Aldus pro *Plancos*, *Plautos* legant; ambos a latitudine pedum sic appellatos didici *πλατύποδας*. Festus: *Plauti dicebantur tabulo plano, ob quam causam & Plauti appellantur, qui supra modum pedibus planis sunt. Plautus* ergo, sive *Plotus*, *πλατύπους*; cujus pedum convexum (Græci *ταρσὸν* vocant) velut tonsa seu palmula latius est. Porro quod quispiam *Serranos* huc intrusit, nimio acutiori ille homo natu erat, qui non videre poterat, nullum sic inde sensum patere. Vult Quintilianus, rationem originis non tantum ex obviis, ut fere sunt nomina ex habitu, imponi solita: sed etiam ubi secretior est, & abstrusior nominum caussa. Dixit autem, eas procedere, vel ex casu nascentium, vel post ortus dati, vel serius, ubi aliquo actu, factove transissent perpetuam appellationem. Si tamen hæc mea emendatio displicerit, facile me duorum MSS. conspirata auctoritate, ab imperitæ, ac procacis linguæ plagis vindicabo. GEBHARD. lib. I. Crep: 14. *Cicerones vitio additos, & ob aliud secretius*, invenit in scriptis Gebhardus, ut & priscæ habent editiones Sed ne sic quidem sanus locus. Quid enim est, *quæ Rufos Longosque fecerunt?* utrum *quæ* nomina, an *quæ* origines? ex quo sensu utrumvis? Cætera non libet exagitare. Satis ipsa quemvis offendunt attente legentem. *Τὸ Rufos* tamen qui est pettum ex

[150] (nisi erit aliud secretius, ut [151] *Sullæ*, [152] *Burrhi*, [153] *Galbæ*, [154] *Planci*, *Pansæ*, *Scauri*, [155] taliaque) & ex casu nascentium; hinc [156] *Agrippa*, & *Opiter*, * [157] & *Cordus*, & *Posthumus* erunt: [158] & ex iis quæ post natos eveniunt; unde *Vopiscus*. [159] Jam *Cottæ*, *Sciptones*, *Lænates*, [160] *Serani*, sunt ex variis caussis. Gentes quoque ac loca, & alia multa reperias inter *nominum* caussas. [161] In servis jam intercidit illud genus, quod ducebatur a domino; unde [162] *Marcipores*, [163] *Publiporesque*. [164] Quærat etiam, sitne apud Græcos vis quædam sexti *casus*, & apud nos quoque septimi. [165] Nam cum dico, *hasta percussi*, non utor *ablativi* natura: nec, si idem Græce dicam, *dativi*, τῷ δορί. Sed in *verbis* quoque quis est adeo imperitus, ut ignoret [166] genera, & [167] *qualitates*, & personas, & numeros? Literarii pene ista sunt ludi, & trivialis scientiæ. Jam quosdam illa turbabunt, quæ *declinationibus* non [168] tenentur. [169] Nam & [170] quædam *participia*, [171] an verbi appellationes sint, dubitari potest; quia [172] aliud alio loco valent, ut [173] *lectus*, & *sapiens*; [174] quædam *appellationibus* similia, ut *fraudator*, *nutritor*. Jam, [175] *Itur in antiquam sylvam*, nonne propriæ cujusdam rationis est? [176] nam

illis, quæ post natos eveniunt? Numquis alius igitur *Vopiscus*, quam *qui in utero matris geminum conceptus, altero abortu ejecto, incolumis editur*? ut Valerius & Plinius tradunt. Sed, lucene nascenti casus, an postquam jam natus est, evenit? Prorsus pessime hunc habitum locum, nec nisi magno facinore restitui posse censeo. Videbatur autem; *in qua ex habitu corporis Rufi Longique fecerunt: ubi erit aliquod secretius Sulla, Burrhi, Galba, Planci*, (vel *Planti*, & forsan utrumque ponendum) *Pansa, Scauri, taliaque; & ex casu nascentium, Agrippa & Opiter & Cordus & Posthumus & Vopiscus; & ex iis, quæ post natum eveniunt; unde jam Cotta. Sciprones, Lænates, Serrani sunt, & ex variis caussis. Quæ*, inquit, *ex habitu corporis Rufos Longosque fecerunt*; intellige, *nomina majores*, vel *Romanæ hominis*. *Ubi*, quo in genere nomen *erit aliquod secretius*, non ita obviæ originis. *Sulla* autem, non *Sylla*, neque *Sylle* scribendum: sed neque *Sila* cum Sigonio corrigendum. Nam ab habitu corporis *Sullam* dictum, qui princeps hoc cognomen tulit; (quippe ἐπωνυμίαν a *Sura*, quod etiam Corneliæ gentis) primi, quod sciam, observavimus; qui id occupavit publicare sub nomine aliorum, a nobis per familiares literas accepit. Pergit Fabius; *taliaque*, id est, juxta secretiora, *& ex casu nascentium*, sunt *Agrippa & Opiter*. Nam *ut hinc erunt*, alienæ manus putamus. Denique legimus, *quæ post natus eveniunt*, id est, nativitates; quæ non imponuntur statim ex casu, qui nativitatibus intervenit; sed postea per varia vitæ tempora. *Natus*, ut *magno natu*, *majores natu*. GRONOVIUS. Vide Salmas. ad Vopisc. Carin. cap. 20. ALMELOV. Sed de his & similibus qui plura scire voluerit, adeat Varronem, Festum, & Vossii Etymologicon. CAPPER.

150. *Nisi erit aliud.*] *Ubi erit*. Andr. Venet. Ald. Sich. Steph. Gryph. Colin. & alii.

151. *Sylla.*] *Unde Sylla*; Steph. Colin. Vidov. & ita jam Regius correxit.

151. *Sylla, Burrhi.*] Videatur Cœlius Rhodig. lib. xxiv. cap. 5.

152. *Burrhi.*] *Bruti*; Steph. & Roignii, Venet. Ald. Gryph. Colin. & Vidovæi.

153. *Galbæ.*] Vel a *Galba*, vel galbula avi, vel a *galbano*, vel *galbeo*, quod medicamentum est lanis involutum; vel quia *galba* lingua Gallica significat *prapinguem*; vel a vermiculis æsculi, qui *galba* appellantur. TURNEB.

154. *Planci.*] A pedum planicie nomen habent; nam *planca* sunt tabulæ planæ. Alii tamen *Plauti* legunt, qui nomen quoque sortiuntur a planicie pedum; vel a Græco nomide πλατύς, id est, *latus*. IDEM. *Plautii*, MS. Joan. Andr. Ald. Steph. Roignii.

155. *Taliaque.*] *Aliaque* Obrecht.

156. *Agrippa.*] Quasi ægre natus pedibus; vulgo, *né les pieds devant*. CAPPER.

157. *Et Cordus.*] *Codrus*; Andr. & Sich. in Marg.

158 *Et ex iis.*] *Ex*, deest in MS Joan. Andr. Ald. Colon. Gryph. Colin. *Et his*, V. C. Alm.

159. *Jam Cottæ.*] *Cotta*, Locat. Venet. Ald.

160. *Sera sunt & ex.*] Hic est distinguendum, ne sensus confundatur, atque *&* copula est eradenda, ac *Serani*, pro *sera* scribendum. *Serani* autem a *serendo* sunt dicti. primusque omnium Quintius Cincinnatus, de quo Virgil. Æneid. lib. 6. vers. 844. *Et te sulcum, Serane, serentem*. REGIUS. *Sera sunt*, in MSS Bodl. & Joan. Locatel. *Serani, sunt & ex variis caussis*; Steph. Vidov. *Serani, sunt ex variis caussis*. Gryph. Colin. Obrecht. *Lanates sera sunt, & ex*; v. c. Gebhard.

161 *In servis.*] Antiqui Romani unum duntaxat habebant servum, qui ex nomine heri appellabatur. Sed cum postea luxuria crevisset, pluresque habere cœpissent servos, hujusmodi appellationes exoleverunt. TURNEB.

162. *Marcipores.*] Id est, pueri & servi Marci. Notat Priscian. in his ultimam esse brevem. Idem; *Marcipores, Publiporesque.*] Videatur Phil. Beroald. Annotat. in Quinctil. pag. 240. in Lamp. Crit. 1. Jac. Spiegelius interpret. in Prudent. pag. 192. edit. Wenzianæ; Ger. Vossius Instit. Orat. lib. 4. cap. 12. pag. 245. Priscian. lib. 6. Plin. lib. 33. cap. 1. PAREUS.

163. *Publiporesque.*] *Publipores*, Locatelli, Ald. Colin. Vidov.

164. *Quærat etiam*] *Quærant*, in MS. Joan. Andr.

165. *Nam cum dico.*] Ajunt Grammatici septimum esse casum, quando terminatione ablativi utuntur, ita tamen, ut nec præpositio addatur, quæ illum casum exigat. TURNEB. Sed hos optime refellit Priscianus lib. 5. pag. 673. 1°. quia præpositio addita vel subtracta mutare non valet vim *casus*. Neque enim cum *accusativo casu* multæ præpositiones solent adjungi; alius est, quando habet eas; & alius, quando absque his profertur... 2° quia in comparationibus absque præpositione solet proferri *ablativus*, nec tamen dicit quisquam septimum tunc esse *casum*, sed *ablativum*, cum dicit; *Fortior Achilles Hectore*. CAPPER.

166. *Genera.*] Sosipater Charisius pag. 138. veter. Grammat. ait genera verborum esse activum, passivum, neutrum, deponens, commune, &c. Huic adstipulatur Priscianus. CAPPER.

167. *Qualitates.*] Sosipatro Charisio ibid. Qualitas verborum finita est aut infinita... finita notat certum numerum, tempus & personam, ut *scribo*. Infinita nihil certum habet, ut *legere*. Diomedi pag. 333. 323. Qualitas est species verbi multiplex; ut absoluta, inchoativa, frequentativa meditativa, defectiva, &c. Huic fere consentit Priscianus. sed Quinctiliano hic cap. sequent. qualitas est ipse verbi modus, vulgo *un mode*, *un mœuf*. CAPPER.

168. *Tenentur.*] *Teruntur*, MS. Joan & Alm. *Terentur*, MS. Palat. ut testatur Gebhard. 1. crep. 14.

169. *Nam & quædam.*] Videtur appellare appellationes verbi, nomina a verbis deducta; nam *lectus* & *sapiens* interdum participia sunt, quando habent casum verbi sui; interdum nomina, quando alium a verbo casum habent. Posset etiam fortasse hoc præceptum intelligi de verbo Nam *lectus est*, etiam verbum est; & *nutritor civium*, apud Virg. Ita verbum erit simile appellationi. TURNEB. Idem dicas de τῷ *fraudator* quod est nomen appellativum, *hic fraudator oris*; & verbum imperativum *fraudator tu*, *fraudator ille*, &c. CAPPER

170. *Quædam.*] *Quædam verba*, Voss prim. secund. Bern.

171. *An verbi.*] Si de verbis intelligas, lege, *an verba sint, dubitari potest*. TURNEB.

172. *Aliud alio loco valet.*] *Valent*, castigate in prisco exemplari, ut ad participia & verbi appellationes referatur. *Appellationes verbi* autem quid vocet, quæri potest. An nomina, quæ nunc *verbalia* vocantur, intelligamus? REGIUS.

173. *Lectus.*] *Lectum*, MSS Bodl. & Joan & Almel. Andr.

174. *Quædam appellationibus.*] *Verba appellationibus similia*, V. C. Alm. Bodl. & Joan. Sich.

175. *Itur in.*] Virgil vi. Æneid. 179.

176. *Nam quod initium.*] *Eor* & *Fleor* non dicitur. Illud autem, *Panditur domus*, non admodum dissimile est tertio

quod

quod initium ejus invenias? cui simile [177] *Fletur.* Accipimus aliter; ut,

[178] *Panditur interea domus omnipotentis olympi:*

——— [179] *Totis usque adeo turbatur agris ......*

[180] Est etiam quidam tertius modus, ut *urbs habitatur*; unde & *campus curritur*; [181] *mare navigatur.* [182] *Pransus* quoque atque *potus* diversum valent, quam indicant. Quid? quod multa verba non totum [183] *declinationis* ordinem ferunt? Quædam etiam mutantur, ut *fero* in præterito. Quædam tertiæ demum personæ figura dicuntur, ut *licet*, *piget*. Quædam simile quiddam patiuntur, *vocabulis* in *adverbium* transeuntibus. Nam ut [184] *noctu* & *diu*, ita [185] *dictu* & *factu*. Sunt enim hæc quoque *verba* [186] *participialia* quidem, non tamen qualia *dicto*, *factoque*.

modi exemplis, nisi fortasse hoc generalius dictum accipiatur. *Turbatur* vero per se dictum * impersonaliter vides, ut ibidem, *Bellatur comminus armis.* CAMERAR.

177. *Fletur.*] Terent. Andr. 1. 1. *Fletur accipimus.*] Alii aliter distinguunt; *Fletur. Accipimus aliter, ut ea*; Locatell. Steph. Gryph. Colin. *fletur accipimus aliter, ut* 1 Ald. & Obrecht.

178. *Panditur.*] Virgil. x. Æneid. 1.

179. *Totis.*] Virgil. Eclog. 1. 31.

180. *Etiam quidam tertius.*] *Est* verbum mihi huic sensui deesse, atque adscribendum videtur, ut legatur *est etiam.* REGIUS. Deest in V. C. Alm. *Est etiam quidam tertius.*] Primus modus verbum habet impersonale, cujus *thema* non extat, cum sit neutrum. Alter verbum habet impersonale, cujus *thema* passivum est in usu. Tertius verba habet neutralia, quæ personaliter tamen interdum usurpantur in passivo TURNEB.

181. *Mare navigatur.*] *Et mare*: MS. Bodl. & Alm. Venet. Ald. Voss. prim. secund.

182. *Pransus.*] Significat enim alterum eum, qui prandit: alterum, qui potavit. CAMERAR.

183. *Declinationis.*] Id est, ut vulgo loquimur, *conjugationis.* Sic supra hoc in cap. *quosdam alia* (verba) *turbabunt quæ declinationibus non tenentur..:::. nomina declinare & verba porro sciant.* Hic autem agitur de verbis *defectivis*, qualia sunt *aio*, *memini*. CAPPER.

184. *Noctu.*] Ridicule Quinctilianus *noctu* & *diu* adverbiis adnumerat; reperiuntur enim cum præpositionibus ablativum regentibus, & cum adjectivis. Plautus Milit. II. iv. 28. *hac noctu somniavi.* Ennius apud Macrob. lib. 1. cap. 9. *Hac noctu pendebat Etruria tota.* Terent. Adelph. v. III. 35. *eras cum prima luce.* Scioppius Grammat. GALLÆUS Sed hanc ridiculi notam facile Fabius eluet, qui *vi noctu* & *diu* non adverbiis annumerat, sed vocabulis in adverbium transeuntibus. Hæc igitur vera esse vocabula & nomina docet, quæ tamen in *adverbia* transeant seu, quod aiunt quidam Grammaticorum *ἐπιρρηματίζεται*, *adverbiascant.* Quinctiliani sententiam firmat illa Sosipatri Charisii unius e veteribus Grammaticis Putschianis regula, pag. 163. *Multa sunt, quæ vocabulorum speciem in adverbiis teneant.* CAPPER.

185. *Dictu.*] *Ita & dictu*, Venet. Ald. Gryph. Steph. Colin. & alii.

186. *Participialia.*] Hoc est, nonnihil participii redolent. Vide Priscianum qui participii nomen & supinis, & gerundiis tribuit; itemque Diomedem pag. 333. ex Probo. CAPPER.

CAPUT V.

De virtutibus & vitiis orationis.

JAM cum omnis oratio [1] tres habeat virtutes, ut emendata, ut dilucida, ut ornata sit (quia dicere apte, quod est præcipuum, plerique ornatui subjiciunt) totidem vitia quæ sunt supradictis contraria, emendate loquendi [2] regula, quæ *Grammatices* prior pars est, examinet. [3] Hæc exigitur verbis, aut singulis, aut pluribus. [4] Verba nunc generaliter accipi volo; nam duplex eorum intellectus est: alter, qui omnia, per quæ sermo [5] nectitur, significat; ut apud Horatium, IX.

[6] *Verbaque provisam rem non invita [7] sequentur:*

alter, in quo est una pars orationis, *lego*, *scribo*. Quam vitantes ambiguitatem quidam dicere maluerunt, *voces*, [8] *dictiones*, *locutiones*. Singula sunt aut nostra, aut peregrina: aut simplicia, aut composita: aut propria, aut [9] *translata*: aut usitata, [10] aut ficta. [11] Uni verbo [12] vitium sæpius, quam virtus, inest. Licet enim dicamus

Nunc Fabius de oratione tradit; cujus cum sint tres virtutes, de prima tamen emendata locutione hoc loco duntaxat aget; nam hæc pars ad Grammaticum spectat: cæteræ autem duæ ad Rhetorem. Itaque de illis Fabius lib. 8. aget. Addit & hoc capite orationis emendatæ vitia, *barbarismum* & *solœcismum*, ac utriusque species persequitur. TURNEB.

1. *Tres virtutes.*] Vide ad cap. 1. lib. 8. quæ huc pertinentia ex Tullio cæterisque Rhetoribus annotavimus. CAPPER.

2. *Regulam.*] *Regula*, legendum est. Ne verbum *examinet* nominativo suo fraudetur. REGIUS. *Regulam*, Andr. Venet. Ald. MS. Almel. Bern.

3. *Hæc igitur.*] *Hæc igitur ex verbis*, MS Joan. Voss. tert.

4. *Verba nunc.*] *Prodiorthosin* addit, ne homonymia lectorem deciperet. TURNEB.

5. *Nectitur.*] *Vertitur*, MSS. Bodl. Andr.

6 *Verbaque.*] De Art. Poet. 311.

7. *Sequentur.*] *Sequuntur*, MS. Bodl. *sequantur*, Voss. prim. & tert.

8. *Dictiones, locutiones.*] *Locutiones, dictiones*: V. C. Alm.

9. *Translata.*] Hoc est, ut vulgo aiunt, *metaphorica*, *metaphorice*, vel *tropico* sensu intellecta. CAPPER.

10. *Aut ficta.*] Seu recens inventa, seu per *Onomatopœiam* efficta. CAPPER.

11. *Uni verbo.*] Verba simplicia, si per se consideres, unam hanc habebunt virtutem, quam appellat *Euphoniam.* Plurima tamen vitia seorsum habere possunt. Nam quædam sunt obscœna, quædam sordida, quædam humilia, quædam barbara. TURNEB.

12. *Vitium sæpius.*] Non *sæpius*, sed *potius* legendum videtur. REGIUS. Et ita Colon. & Steph. in margine.

aliquid proprium, ſpecioſum, ſublime; nihil tamen horum, niſi [13] in complexu loquendi ſerieque contingit. Laudamus enim verba bene [14] rebus accommodata; ſola eſt quæ notari poſſit velut [15] *vocalitas*, quæ εὐφωνία dicitur, cujus in eo delectus eſt, ut inter duo, quæ idem ſignificant, ac tantumdem valent, [16] quod melius ſonat, malis. [17] Prima *barbariſmi* ac [18] *ſolœciſmi* fœditas abſit. [19] Sed, quia interim excuſantur hæc vitia aut conſuetudine, aut auctoritate, aut vetuſtate, aut denique vicinitate virtutum (nam ſæpe [20] a *figuris* ea ſeparare difficile eſt) [21] ne quem tam lubrica obſervatio [22] fallat, acriter ſe in illud tenue diſcrimen Grammaticus intendat, de quo nos latius ibi loquemur, ubi de *figuris* orationis tractandum erit. Interim vitium, quod fit in ſingulis verbis, [23] ſit *barbariſmus*. Occurrat mihi forſan aliquis; [24] quid hic promiſſor tanti operis dignum? aut quis hoc neſcit, alios *barbariſmos* ſcribendo fieri, alios loquendo? quia, quod male ſcribitur, male etiam dici neceſſe eſt: [25] qui vitioſe dixerit, non utique & ſcripto peccat; [26] illud prius [27] *adjectione*, *detractione*, [28] *immutatione*, [29] *tranſmutatione*; [30] hoc ſecundum, [31] *diviſione*, [32] *complexione*, [33] *aſpiratione*, [34] *ſono* contineri? Sed ut parva ſint hæc, pueri docentur adhuc, & Grammaticos officii ſui commonemus. Ex quibus ſi quis erit plane impolitus, & veſtibulum modo artis hujus ingreſſus, [35] intra hæc, quæ profitentium commentariolis vulgata ſunt, conſiſtet: doctiores multa adjicient; vel hoc primum, quod *barbariſmum* [36] pluribus modis accipimus. [37] Unum,

13. *In complexu loquendi.*] Græci vocant συνέχειαν, hoc eſt, orationis contextum. CAPPER.

14. *Rebus accommodata*] *Accommoda*, MS. Bodl.

15. *Vocalitas*] Elegantius a Fabio Εὐφωνία *vocalitas* transfertur, quam a Prisciano *bona ſonoritas*. REGIUS. Gellius autem jam *ſimplicem ſonum*, jam *vocaliorem ſonum* vertit, de quo apud eumdem. MOSELLANUS. *Vocalitatem* appellat Fab. ſuavem quandam plenamque ex ore pronunciantis auribus noſtris inſidentem nominis appellationem. TURNEB.

16. *Quod melius ſonat.*] *Sonet*, Voſſ. tert. Bernenſ.

17. *Prima barbariſmi.*] *Barbariſmus* eſt in vitioſa dictione: *ſolœciſmus* in collocatione inemendata. TURNEB. *Barbariſmi fœditas.* Videatur Iſidorus Orig. lib. 1. cap. 31. pag. 842. Job. Lud. Strebæus Remenſis, de Elect. & Colloc. Verb. lib. 1. cap 12. pag. 59. Lud. Creſollius, Vacat. Autumnal. lib. 2. pag. 347. PAREUS.

18. *Solœciſmi.*] Agell. lib. 5. cap. 20. Epiſt. ad Clodium Tuſcum. *Solœciſmus eſt*, inquit, *impar & inconveniens compoſitura partium orationis.* Veteres Latini *Stribliginem* appellarunt; Aſinius *imparilitatem* dicere ſolitus. Dicebatur etiam *Solœciſmus*, omnis inconveniens actio. Videatur Iſidorus Orig. lib. 1. cap. 32. pag. 842. Andr. Schotti Tuſc. Quæſt. lib. 5. pag. 64. & ſeqq. IDEM. Vide de his vitiis ex profeſſo agentem Donatum pag. 1767. Vet Gramm. *Solœciſmi* autem appellationem, contra Aſinii Capitonis, negantis apud antiquiores & idoneos ſcriptores illud vocabulum reperiri, ſententiam, vindicantem, vide Franc. Doua. ad Lucil Satyr. pag. 106. ALMELOV.

19. *Sed quia.*] *Barbariſmus & ſolœciſmus* apud poetas excuſantur, ac certe pene pro virtutibus habentur, ac tum nomina mutant, appellanturque *metaplaſmi* & *ſchematiſmi*. TURNEB.

20. *A figuris.*] Figuras intellige τῆς λέξεως *orationis* ſeu verborum: non autem τῆς διανοίας ſententiarum, de quibus fuſe lib. 9°. CAPPER.

21. *Ne quem.*] *Ne qua tam*, MS. Bodl. Joan. Alm Voſſ. prim. tert. & Obrechti editio, & probat Gebh. ex MS. Pal. *neque tam* Par. ſi *ne qua* recipiendum ſit, ablativus caſus erit, ut *aliqua*, *alia*, *eadem* & ſimilia veteres uſurparunt. De quibus vid. Gron. ad Plaut. Bacch. 1. 1. 15. & Heinſ. ad Ovid. 111. Triſt. iv. 75. BURM.

22. *Fallat.*] *Fallere* eſt λανθάνειν hic, elegantia priſca ac Romana. Fab. lib. 8. cap. 1. & lib. 6. cap. 4. tum lib. 9. cap. 10. *Longius fortaſſe progredior, fallente tranſitu.* GEBHARD. Crepund. lib. 1. cap 14. quem vide.

23. *Sit barbariſmus.*] *Fit*, Voſſ. ſecund.

24. *Quid hic promiſſo tanti operis dignum.*] Sic quidem recte legi mihi videtur: quamvis in antiquo exemplari *promiſſor*, litera *r* adſcripta, legatur. REGIUS. Ita & editiones Locatelli, Aldi, Stephani, Vaſcoſ. Sich. Roigni & aliæ. Sed *promiſſor* recte vindicavit Gebhard. lib. 1. Crepund. 14. & omitti eleganter verbum docet, & de vi verbi *promittere* plura addit. *Dignum antiquis*, etiam MS. Bodl. Andr. quæ omnes depravationes evenerunt, quia τῷ *dignum* genitivum caſum adjungi nolebant. Nam *tanti operis*, non cum *promiſſor*, ſed cum *dignum* conſtruendum puto. Vide Heinſ. ad Ovid. iv. Triſt 111. 57 recte vero alludi ad Horatianum illud ex Art. Poet. 138.

Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu,

jam Moſellanus & Philander notarunt: ut ibi *hiatu dignum*, ita hic *operis*; cui ſimile illud Propertii lib. 111. eleg. 2.

Reges, Alba, tuos, & regum facta tuorum,
Tantum operis nervis hiſcere poſſe meis.

Ubi vide Paſſerat. BURMAN.

25. *Qui vitioſe dixerit, non utique & ſcripto peccat.*] Lectionem hanc noſtram præter MS. Bodl. ac Editorum pars maxima. Nonnulli (ut Edit. Lugd.) legunt, *Quæ vitioſe dixeris, non utique & ſcripto peccant.* Sed etſi abeſſet Codicum auctoritas, hæc tamen lectio ab iis quæ immediate præcedunt, damnaretur; *quod male ſcribitur, male etiam dici neceſſe eſt*; quibus reſpondent; *qui vitioſe dixerit, non utique & ſcripto peccat.* GIBSON.

26. *Illud prius.*] Hoc eſt, vitium ſcriptionis, ut ſi quis ſcribat, *leggo*, *bebbo*, pro *lego*, *bibo*; *edepol*, *michi*, pro *adepol*, *mihi*; item *muſe*, *comia*, pro *muſa*, *ciconia*, &c. Lectionis vitia ſunt, ut *prabeſtat*, *cere communuit brum*; cum ſit verum, *præſtat*, *comminuit cerebrum*, &c. CAMERAR.

27. *Adjectione.*] *Additione*, Locatel. Ald. Colin. Colon. Vidov. Steph. vero & Sich. in margine, *adjectione*, *detractione*: ſupple, literæ vel ſyllabæ; ut ſi quis ſcribat *altiuum*, *tetulit*, pro *altum*, *tulit*: aut contra *infantiba*, *falmentum*, pro *infantibus*, *falſamentum*. De his lege Diomedem pag. 447. & Donatum pag. 1767. Veterum Grammatic. Putſch CAPPER.

28. *Immutatione.*] Τρόπῳ, vel τροπῇ, cum videlicet una litera pro altera ponitur; ut Placentinus ille Tinca *Precolam* pro *Pergola* dicebat, τῷ C loco τοῦ G utens. CAPPER.

29. *Tranſmutatione.*] Μετάθεσει, cum una litera in alterius locum tranſponitur; quod patet in eodem Tincæ Placentini exemplo, ubi τὸ R locum τοῦ E occupabat. CAPPER.

30 *Hoc ſecundum.*] Id eſt, barbariſmus ille qui fit loquendo. CAPPER.

31. *Diviſione.*] Si una ſyllaba in duas dividatur, ut ſi pro τῷ *Europæ* dicas *Europai*, *ſoluit* pro *ſolvit*, &c. CAPPER.

32. *Complexione.*] Si duæ ſyllabæ in unam redigantur, ut eſt apud P. Varronem *Phaton* pro *Phaeton*, & ex Donati ſententia pag. 1772. *Æripedem cervam* pro τῷ *aeripedem*. CAPPER.

33. *Aſpiratione.*] Si proferatur τὸ H ubi opus non eſt, vel non proferatur ubi opus eſt; ut ſi quis dicat *Choronas*, *Chenturiones*, vel contra *Graccus*, *triumfus*. CAPPER.

34 *Sono.*] Per ſonum intelligit *tonos & accentus*: quanquam etiam ea intelligit vitia, quæ fiunt per *iotaciſmum*, *lambdaciſmum*. TURNEB.

35. *Infra hæc.*] *Intra*, non *infra*, legendum eſſe, facile dijudicabit, qui ſciet *infra* oppoſitum habere *ſupra*, *intra* vero & *extra* eſſe contraria. *Intra hæc* igitur legatur, hoc eſt, in iis conſiſtet, neque extra ea egredietur, quæ profeſſorum commentariolis vulgata ſunt. REGIUS.

36. *Pluribus modis.*] *Multis*, MS. Joan.

37. *Unum eo gente.*] Donatus quoque *barbariſmum* ſepa-

[38] in gente; quale sit, si quis *Afrum* vel *Hispanum* Latinæ orationi nomen inserat, ut ferrum, quo rotæ vinciuntur, dici solet [39] *canthus*: quamquam eo tamquam recepto utitur Persius. [40] Sicut Catullus *ploxenum* circa Padum invenit, & in oratione Labieni (sive illa Cornelii Galli est) in Pollionem [41] *casnar*, assectator, e Gallia [42] ductum est. [43] Nam *mastrucam*, quod Sardum est, [44] illudens Cicero ex industria dixit. [45] Alterum genus *barbarismi* accipimus, [46] quod fit animi natura; ut is a quo insolenter quid aut minaciter, aut crudeliter dictum sit, barbare locutus existimetur. Tertium est illud vitium *barbarismi*, cujus exempla vulgo sunt plurima, sibi etiam quisque fingere potest; ut verbo, cui libebit, [47] adjiciat literam syllabamve, [48] vel detrahat, [49] aut aliam, pro alia, aut [50] eamdem alio, quam rectum est, loco ponat. Sed quidam fere in jactationem eruditionis sumere illa ex poëtis solent, [51] & auctores quos prælegunt, criminantur. Scire autem debet puer,

rat a βαρβαρολέξει. Est enim βαρβαρολεξεῖν, quando peregrino verbo utimur, ut Hispano aut Gallico. *Barbarismus* autem Latina quidem est dictio, sed tamen vitiosa. TURNEB. In Burmanniana editione sic legebatur: *Separat a barbaralexi. Est enim barbaralexis*; sed in Donato, quem laudat Pseudo-Turnebus, legitur pag. 1767. *Barbarolexis*, ubi legendum mihi videtur Græcis literis βαρβαρόλεξις. Nam Sosipater Charisius, unde sua Donatus hausit, sic habet pag. 237. *Barbarismus fit in nostra loquela: βαρβαρόλεξις in peregrina*. CAPPER.

38. *In gente.*] Præpositio *in* deest in edit. Stephan. Lugdun. &c. & abesse posset sine ullo sensus dispendio. CAPPER.

39. *Canthus.*] Hispanum quidem vocabulum, esse aperte asserit Fabius; sed Græci id sibi vindicant, apud quos idem ferrum κανθὸς appellatur. Persius vero in Satyra v. vers. 71. eo utitur,

Nam quamvis prope te, quamvis temone sub uno
Vertentem sese, frustra sectabere canthum.

REGIUS. Videtur innuere Fab. *Canthum* esse dictionem *Hispanicam*. Hac tamen Homerus in Iliade est usus. TURNEB. Casaubonus ad d. lib. Persii, Græcis, nisi Grammaticis, usurpatum negat; & Scheffer. 1. de re vehicul. cap. 6. frustra se in Homero quæsisse dicit; quem vide: mihi vero nullum dubium est, vocem esse Celticam, & ita ferrum illud dictum, quia marginem rotæ ambit; unde & nostra lingua *Kant*, margo dicitur. BURMAN.

40. *Sicut Catullus*] In Epigrammate de Æmilio hoc versu;

Gingivas vero Ploxeni habet veteris.

Exponit partim incisionem capsarum, partim etiam capsam ipsam. PETR. MOSELLANUS. Alii *Ploxemum* scribunt, atque ita reperitur in codicibus Catulli. Festus vero Pomp. appellat *ploximum*, & capsam interpretatur. TURNEB. Salmasius ad Capitol. Anton. Pium cap. xii. *Vix eripi mihi potest, quin vox ploxemum mere Græca sit. Πλέξιν, πλέξιμον; ut τρίξιν, τρίξιμον; ἄροσιν, ἀρόσιμον, πλέξιμον ploximum: Græci enim πλέγματα cistarum & carrorum capsa vocant*. COLOMES. Vossius ad Catull. pag. 324. Celticam existimat vocem, a *plogen*, & contracte *ploum*, quod est nostratium *ploeg*, aratrum. BURMAN.

41. *Casnar assectator.*] *Assectator* quidem in illo veteri codice legitur, & recte quidem, ut id quoque verbum in oratione Labieni esse intelligamus. Videtur enim Labienus de quodam sene puellæ assectatore verba facere. Nam *Casnar* Gallorum lingua *senex* dicitur: quamvis apud Pompejum, *Oscorum* legatur. Quod vero *assectatum* fere ab omnibus legatur, mihi non probatur; cum manifeste redundet ac superfluum sit; omnia namque verba peregrina affectari dicuntur. REGIUS. *Appellat* puellam, inquit Ulpianus (lib. xv. ff. de injuriis) qui blanda oratione alius pudicitiam attentat; *assectator* vero, qui tacitus eam assidue insequitur, ut tandem potiatur; inde *assectator* dicitur. TURNEB. Hinc factum putat Gallicum nostrum, *chasser*, clarissimus Is. Pontanus in Addendis ad Glossarium Celticum; en ejus verba: *Est & aliud opera pretium superioribus Glossarii nostri vocabulis, quæ a C litera incipiunt, attexere quod ait Quinctilianus Instit. lib. 1. cap. 5.* In Oratione Labieni, sive illa Cornelii Galli est, in Pollionem, Casnar assectator e Gallia ductum est: *Nam etiam ista tempestate Gallis id vocabuli haud penitus antiquatum comperio; est enim illis* chasseur, *venantium is qui quidpiam vel assectatur, vel venatur. Quinctilianus vero illa formula* Casnar, *videtur terminationem adumbrare hodieque Batavis Belgisque nobis pervulgatam, qui* Wagenaer, *id est*, auriga; hovenaer, *id est*, hortulanus, *& alia talia pronunciamus*. Casnar, de quo Varro *Sexagesimo* apud Nonium, & lib. 6. de L. L. aliud est. COLOMESIUS. *Casnar assectator*, Locatelli. Pontanum vero reprehendit Menagius in Origin. Ling. Gal. voce *chasser*: *Assectator* autem recte exponitur a Turnebo. Vide & Passer. ad Propert. lib. 1. 20. pag. 237. & Torrent. ad Horat. 1. Sat. ii. 78. quanquam & hanc vocem Celticam forte statuere liceret, ut intelligatur ridiculus, parasitus, qualis & hodie a nostris *Nar*, & *Hofnar*, &c. dicitur; & ita *assectator* posset dici, ut Cicero a nostro lib. vi. cap. 3. *nimius assectator risus* dicitur. Quamvis & *assectator*, pro cliente, scurra, vel parasito posset sumi BURMAN. *Casnar.... mastrucam.*] De his vocabulis operæ pretium erit legere Vossii Etymologicon.

42. *Ductum est.*] *Dictum*, in MSS. Bodl. Alm. Andr. male. Vid. Heins. ad Ovid. iii. Fast. 387.

43. *Nam mastrugam.*] *Mastruga* vestis est Sardorum peculiaris, ut ex his Ciceronis verbis pro Scauro colligere possumus; *Quem purpura regalis non commovit, eum Sardorum mastruca mutavit*. Et de provinciis consularibus cap. 7. *Mastrucatos latrunculos* dicit. REGIUS. Isidorus lib. xix. cap. 23. a *monstrosa* derivat. Utitur & Plaut. Pœn. act. 5. sc. v. vers. 34. ALMELOV. *Mastrugam*, in MS. Bodl. Ven. Al. Par. alii *mastrucam*. E pellibus vero fuisse mastrugas, docet Barth. ad Claudian. iv. Cons. Honor 467. Vide & Abraham. ad Cicer. d. l. sed *mastrucam* a Belgica voce *Mutzrocken*, deducit Slegtenhorstius, lib. 1. Histor. Gelricæ pag. 7. quia *mutz* vestem, tegmen, notat; unde & *een warme mutz*, & *mutzkovel* vulgo dicitur. BURMAN.

44. *Illudens Cicero.*] Nempe in oratione pro M. Æmilio Scauro, cujus locum nobis servavit Isidorus, Orig. lib. 19. cap. 23. Quod fugit Dominicum de Caldariis, qui in Thes. Crit. tom. 1. pag. 316. Laurentium Vallam immerito reprehendit. COLOMES.

45. *Alterum genus.*] Hominem crudelem Græci solent & Latini *barbarum* appellare; unde *barbarismus* pro crudelitate dicitur, ut *Phalarismus*. TURNEB.

46. *Quod fit animi natura.*] Græci dicerent ἤθει vel κακοηθείᾳ τινί, hoc est, prava animi affectione. CAPPER.

47. *Adjiciat literam.*] Quoniam Poetæ aliquoties, nolint, velint, necessitate cogente, id genus vitia in versibus ex industria committunt; quod alias verba forsan in arctam metri legem non coirent. Sic Virgilius *Relligione* dixit apposita L. litera, necessitate ductus. Alioqui, cum *re* præpositio brevem faciat syllabam, in versum non quadrasset hæc dictio. MOSELLANUS. *Adjiciat literam, syllabamve.*] Quæ adjectio si fiat initio, ut *Gnatum* pro *natum*, *prosthesis* appellatur; si media in dictione aut circa medium, ut *Induperator* & *Relligio*, pro *Imperator* & *Religio*, dicitur *epenthesis*: si denique in fine, ut *dicier* pro *dici*, *paragoge* vocatur. CAPPER.

48. *Vel detrahat.*] Hæc detractio si contingat initio dictionis, ut *enti*, pro *erunt*, dicitur *aphæresis*: si circa medium, ut *extinxti*, pro *extinxisti*, *syncope*: si in fine, ut *Achilli*, pro *Achillis*, *mage*, pro *magis*, erit *apocope*. Quæ omnia fusius tractant Diomedes pag. 435. Donatus pag. 1771. &c. in veteribus Grammaticis ab Elia Putschio editis. CAPPER.

49. *Aut aliam, pro alia.*] Græci τρόπους & τρόπον, appellare solent, Quinctilianus *immutationem*; cujus modi erat illa Tinca Placentini *Procula*, pro *Pergula*, ubi τὸ C, pro G ponebat. CAPPER.

50. *Eandem alia, quam rectum est, loco ponat.*] Μετάθεσιν Græci vocant, Fabius transmutationem, ut si quis dicat *Thymbre*, pro *Thymber*. Vide Diomedem pag. 437. CAPPER.

51. *Et auctores, quos prælegunt, criminantur.*] Obrechtus edidit; *Ut auctores, q. pr. criminentur*. Quod ex ejus conjectura esse suspicor, cum in nullo codice invenerim.

hæc apud ſcriptores carminum aut venia digna, aut etiam laude dici; potiuſque illa [52] docendi erunt minus vulgata. Nam duos in uno nomine faciebat *barbariſmos* [53] Tinca Placentinus (ſi reprehendenti Hortenſio credimus) [54] *preculam*, pro *pergulam* dicens; & [55] *immutatione*, [56] cum *c* pro *g* uteretur; [57] & *tranſmutatione*, cum *r* præponeret *e* antecedenti. At in eadem vitii geminatione [58] *Metteo Suffetteo* dicens Ennius, poëtico jure defenditur. Sed in proſa [59] quoque eſt quædam jam recepta immutatio. Nam Cicero [60] *Canopitarum* exercitum dicit, ipſi *Canobon* vocant; & [61] *Tharſomenum* pro *Thraſumeno* multi auctores, etiam ſi eſt in eo *tranſmutatio*, [62] vindicaverunt; ſimiliter alia. [63] Nam, ſive eſt [64] falſum *aſſentior*, [65] Siſenna dixit [66] *aſſentio*, multique & hunc, & [67] *analogiam* ſecuti: ſive [68] illud verum eſt, [69] hæc quoque pars conſenſu defenditur. At ille [70] pexus pinguiſque doctor, aut [71] illic *detractionem*, aut [72] hic *adjectionem* putabit. Quid? quod quædam, quæ ſingula procul dubio vitioſa ſunt, juncta ſine reprehenſione dicuntur? [73] Nam, [74] & *dua* & *tre* &

52. *Docendi.*] *Docenda*, Colinæus.

53. *Tinca.*] *Tinga*, in MS. Bodl. Alm. Venet. Locat. alii *Tinca*, ut & apud Ciceronem ſcribitur. *Tinca Placentinus.*] Meminit hujus Tincæ Placentini Cicero in catalogo clarorum Oratorum, ubi facetiſſimum hominem dicit fuiſſe, ut qui cum præcone Granio dicacitate ſolitus fuerit certare. MOSELLANUS. Nomen ſortitus a tinca piſce. TURNEB.

54. *Pergulam.*] Locus eſt columnis ſuſtentatus ante ædes, vel omnibus, vel pluribus lateribus, liberæ auræ expoſitus, in quo deambulare veteres ſolebant, h. e. pergere; unde & nomen factum. Utitur eo Plinius lib. 38. MOSELLANUS.

55. *Immutatione.*] Τροπὴν Græci dicunt, & aliquando ἀλλοίωσιν. Vide Soſipatrum Chariſium pag. 249. & Diomedem pag. 437. in veterib. Grammatic. a Putſchio editis. CAPPER.

56. *Cum c. pro g uteretur*] Feſtus in *Orcum*, & in *Prodigia*. PITHOEUS.

57. *Et tranſmutatione.*] Quam Græci μετάθεσιν appellant. CAPPER.

58. *Metteo Suffetteo.*] Si Ennii carmina exſtarent, facile vitia ea duplicata deprehenderentur. REGIUS. Conjectura aſſequi poſſum, apud veteres *Metius* in prima ſyllaba ſcribi ſolitum per *æ* diphthongum, & *Suffetius* inde per *æ* in ſecunda: itaque hac ratione in dativo dicendum fuiſſet Ennio, *Mætio Suffætio*. Sed quoniam in verſum Heroicum ſyllaba inter duas longas poſita non ingreditur, coactus eſt Ennius & mutationem literarum, & tranſmutationem facere; nam *æ* mutavit, poſuitque *e*; & *e* quod ea diphthongo reliquum erat, tranſtulit in penultimum locum. MOSELLANUS. *Metius* & *Suffetius* apud antiquos per diphthongum ſcribebantur; quam Ennius mutavit in monophthongum *é*, & ipſam diphthongum rejecit in penultimam. *Cicer. in Brut.* TURNEB. Antiqui *Fufferio* per F ſcribebant, non per S. PHILANDER. Vide decertantes de hujus nominis vera orthographia Robortel. 11. Emendat. cap. 52. & Sigon. 11. Emend. 52. qui & *Mettium* ſcribi poſſe docet; ut apud Livium lib. 1. cap. 23. & ſeqq. ſemper codices optimi habent. Quod & docuit. Salmaſ. ad Hor. 1. 3. & ita apud Cicer. x. ad At. 27. emendati codices. *de Herode & Mettio numero.* Apud Plin. lib. 1. Ep. v. Aldi editio *Mettius Carus*, & apud Suet. Dom. 10. *Mettius Pompoſianus*, ex Cod. Salmaſii. Multi tamen etiam *Metii* in antiquis lapidibus memorantur. BURMAN.

59. *Quoque jam eſt recepta quædam.*] *Eſt quædam jam recepta*; Ald. Sich. Par. Vaſc. Steph. Gryph. Colon.

60. *Canopitarum.*] *Canobos*, auctore Strabone lib. 17. ſolebat ſcribi. At Plinius *Canopum* vocat. Eſt autem civitas centum viginti ſtadiis ab Alexandria diſtans, ſortita nomen a *Canopo* quodam qui illic ſit mortuus; cives *Canopitæ* dicti ſunt. MOSELLANUS. Vide Serv. ad Virgil. IV. Georg. 287.

61. *Thraſumenum pro Thraſomeno.*] Sic quidem ſcribitur; ſed, niſi aliter legatur, nulla in hoc nomine tranſmutatio deprehenditur; niſi quis tranſmutationem pro immutatione accipiat, quod ſane abſurdum eſſet. Quod ſi *Tharſumenum* legerimus, nihil mentitus eſſe Fabius videbitur; ſic enim apta eſt tranſmutatio. Quare mea quidem ſententia ſic eſt legendum, *& Thraſumenum* pro *Tharſumeno*. Huic autem lectioni etiam vetuſtum illud exemplar, ſæpius mihi allegandum, adſtipulatur. *Thraſymenus* autem lacus eſt Umbriæ, ſic dictus a Thraſymeno puero, quem Ægyla Nympha rapuiſſe dicitur. REGIUS. *Thraſimenum* legendum opinor; ut ſit & literæ V mutatio in I, & adſit quoque tranſmutatio, ſive literarum tranſpoſitio: alioqui non eſſet, quod Fabius dicit, exemplum huic loco accommodandum. Porro loci eſt hoc nomen in Umbria, Apuliæ regione, ubi Romani quondam infeliciter pugnarunt. MOSELLANUS. Scribe *Tharſomenum pro Thraſumeno*. PHILAND. Valla legendum putat hoc loco *Thraſumenum*; quæ lectio verior etiam videtur, cum duntaxat ſit tranſmutatio, ut ait Fab. TURNEB. Tarſimeni meminit Plinius lib. 11. cap. 73. & 107. qui nec ſcribit per *Th.* ut hic in Quinctiliano legimus. Quod etiam Salmaſius ad Flor. 11. cap. 6. taxat; ſed *Tarſumenum pro Traſumeno* legendum eſſe cenſet; qua Traſimenum lacum intelligit. ALMELOV. *Tharſumenum pro Thraſimeno*, Colin.

62. *Vindicaverunt.*] Ita antiquæ editiones fere omnes. *Vindicaverunt*, MS. Joan. *Indicaverunt*, MS. Bodl.

63. *Nam ſive eſt falſum, &c.*] Ita confuſus eſt hic orationis contextus, ut mihi liquido non percipiatur. *Aſſentior* quidem & *aſſentio* in eadem uſurpatur ſignificatione, idque innuit Fabius, verum obſcurius, quam ut perſpicuitati ejus conveniat. Forſitan autem ſic emendari poſſet: *Nam ſive eſt falſum* aſſentior, *ſive illud verum eſt, Siſenna dixit* aſſentio, *multique & hunc, & analogiam ſecuti: hæc quoque pars conſenſu defenditur.* [a] REGIUS.

64. *Falſum.*] Deeſt in MS. Bodl. Joan. Almel. Andr.

65. *Siſenna*] Gellius lib. 11. 25. ex Varrone locum hac de re citat. CAMERAR.

66. *Aſſentio.*] Vide Varron. de L. L. lib. VIII. de Siſenna vid. Cicer. in Bruto 64. MOSELLANUS. Vide & cap. 74. ubi eum *emendatorem uſitati ſermonis* dicit.

67. *Analogia.*] Analogia eſt ſimilis ſimilium declinatio, quam quidam Latine *proportionem* vocant. Agellius lib. 2. cap. 25. MOSEL.

68. *Illud verum eſt.*] Cum ratione Grammatica quadrat; nam Cicero in oratore perfecto illud verum appellare ſolet, quod regula & ratio artis præſcribit; falſum autem, quod huic eſt contrarium. MOSEL.

69. *Hæc quoque pars, &c.*] Olim duntaxat *aſſentior* dicebant. Primus Siſenna hiſtoricus, & idem orator, in ſenatu dixit *aſſentio*; ac poſt Siſennam Cic. aliique optimi auctores *aſſentio* etiam uſurparunt. Innuit itaque Fab. utrumque eſſe in uſu. TURNEB. Vide Fabric. ad Cicer. 1. de Off. 6.

70. *Pexuſque pinguiſque.*] Gallæus hic Quinctiliani amicum intelligit quemdam; ſed contumelioſiam hanc eſſe irriſionem puto, qua comptum & mollem pædagogum nobis deſcribit; ut *pexum* a cura capillorum (ſicut Perſ. Sat. 1. 15. *pexuſque togaque recenti*) *pinguem* bene curata cute dicat, & ſimul *ingenium pingue* indicet, ut Ovid. 11. Metam. 149. loquitur. Quanquam & vox *pinguis* ad comam unguento delibutam referre poſſumus, ut apud Græcos λιπαρὸς; de quo vide Spanh. ad Callim. Hym. Pall. 32. qui tamen non recte *pinguem capillum* reddi putat; cum & Suetonius Neron. 20. *puerum pinguiſſima coma* dixerit, quod recte Caſaubonus λιπαροκόμαν interpretatur. BURMAN.

71. *Illic detractionem.*] Nam in τῷ *Aſſentio* eſſet detractio τῆς R literæ. CAPPER.

72. *Hic adjectionem.*] Quoniam in τῷ *aſſentior* eſſet adjectio τῆς R literæ. CAPPER.

73. *Nam dua.*] *Nam & dua*, V. C. Almel. Gryph. Vaſcon. Obrecht Gibſ.

74. *Et dua & tre & pondo.*] Pro bis dua, tri vel tria, pondera. CAPPER.

pondo diversorum [75] generum sunt *barbarismi* : at *duapondo* & [76] *trepondo*, usque ad nostram ætatem, ab omnibus dictum est, & recte dici Messala confirmat. Absurdum forsan videatur dicere, *barbarismum*, quod est unius verbi vitium, fieri per numeros, aut *genera*, sicut *solœcismum*; [77] *scala* tamen & *scopa*, contraque [78] *hordea* & [79] *mulsa*, licet literarum *mutationem*, *detractionem*, [80] *adjectionem* non habeant, non alio vitiosa sunt, quam quod *pluralia singulariter*, & *singularia pluraliter* efferunt; & [81] *gladia* qui dixerunt, [82] *genere* exciderunt. Sed hoc quoque notare contentus sum, ne arti culpa quorumdam pervicacium perplexæ, videar & ipse quæstionem addidisse. Plus exigunt subtilitatis, quæ accidunt in dicendo vitia; quia exempla eorum tradi scripto non possunt, nisi cum in versus inciderunt, ut [83] *διαίρεσις Europaï*: & ei contrarium vitium, quod *συναίρεσιν* & *συναλοιφὴν* Græci vocant, nos [84] *complexionem* dicimus; qualis est apud P. Varronem,

[85] Cum te [86] flagranti dejectum fulmine [87] Phæton.

Nam, si esset prosa oratio, easdem literas [88] enuntiare veris syllabis licebat. Præterea quæ fiunt [89] spatio, sive cum syllaba correpta producitur; [90] ut,

Italiam fato profugus,.....

seu longa corripitur; ut, *Unius ob noxam & furias*, extra carmen non deprehendas. Sed nec in carmine vitia [91] ducenda sunt. Illa vero non nisi aure exiguntur, quæ fiunt per sonos: quamquam per *aspirationem*, sive adjicitur vitiose, sive detrahitur, apud nos potest quæri an in scripto sit vitium, [92] si H litera est, non nota; cujus quidem ratio mutata cum temporibus est sæpius. [93] Parcissime ea veteres usi etiam in *vocalibus*, cum [94] *œdos*, *ircosque* dicebant. [95] Diu deinde servatum, ne *consonantibus* [96] aspiraretur, ut in *Graccis*, & [97] *triumpis*. Erupit brevi tempore nimius usus, ut *chorona*, *chenturiones*, *præchones* adhuc quibusdam inscriptionibus maneant:

75. *Generum sunt barbarismi.*] *Sunt*, deest in V. C. Alm.

76. *Trepondo.*] His quoque dictionibus utitur Scribonius Largus frequenter in lib. de compositionibus medicamentorum. TURNEB. *At duapondo & trepondo.* Horum rationem investigamus lib. 1. de pecun. vet. cap. 7. GRONOVIUS.

77. *Scala tamen & scopa*] Servius annotat, nomina ea quæ pluribus rebus constant, singulari carere. Annotat Donatus, ea nomina, quæ pertinent ad numerum, pondus, mensuram, plurali carere. TURNEB. *Scala tamen*, &c. Romanus Aquila, *malo ascensum, quam scalam aut gradicu-los, ut quidam dixere.* Varro 2. de analog. * Diomedes, Servius in Donat. PITHOEUS. An *scala* & similia dicantur singulari numero, vide Barth. ad Stat. x. Theb. 835.

78. *Hordea.*] Quæ ponderi vel mensuræ subjecta sunt, pluraliter non declinantur; ut triticum, frumentum, oleum, aurum, argentum, plumbum; in hujusmodi enim, quæ sub mensuram ac pondera potius, quam sub numerum succedunt, cum incrementum accessit, per *multum* enuntiatur. Dicimus enim, multum oleum, & multum plumbum, non multa olea, plumba, &c. Quandoque tamen pluralem numerum sibi vindicant. Nam dicimus *vina*, *mella*, Ciceronis exemplo. *Hordea* Virgil. dixit; *Musta* Ovid. & hoc libro Fabius, *musta austera*. PITHOEUS.

79. *Musta.*] Malo *mulsa* legere. MOSEL. Quidam mutarunt in *mulsa*, offensi, credo, quod Ovidius dixerit *nova musta*, & Martialis lib. 1. Epig. 19.

In Vaticanis condita musta cadis.

& Fabius lib. primo *Musta austera*. CAMER. *Mulsa*, V. C. Alm. Ald. Gryph. Obrecht. sed alii rectius *musta*, de qua voce ad Ovidii lib. 1. Amor. xv 11. latius egimus.

80. *Adjectionem non habent.*] *Non*, desideratur in MSS. Joan. & Bal. Almel. Andr.

81. *Gladia.*] Valla tamen ex Varrone annotat *gladium* neutro genere dici. TURNEB. Miratur hoc Quinctiliano in mentem venisse, & Lucilium, Plautum & Varronem *gladium* neutro genere dixisse notat Fr. Douz. ad Lucil. pag. 103. quem locum & Almeloveenius adnotaverat.

82. *Genere exciderunt.*] Id est, peccarunt in assignando ferendo hujus nominis genere. CAPPER.

83. *Διαίρεσις.*] *Divisio*, Locat. *Divisio*, *διαίρεσις*, Ald. Gryph. Sich.

84. *Complexionem.*] Hodie *synæresim* & *synalœpham* Græcissantes appellamus. CAPPER.

85. *Cum te.*] *Tum te*, V. C. Alm.

86. *Flagranti.*] *Efflagranti*, in MSS. Bal. Andr.

87. *Phæton.*] In MSS. Ovidii disyllabum passim occurrere notavit Heinsius ad lib. 1. Metam. 751. & non simpliciter *Phœton*, sed *Phaeton*, scripsisse probat Vossius, de Art. Gram. lib. 11. cap. 14. BURMAN.

88. *Enuntiare.*] *Enumerare*. Sichardus in margine.

89. *Spatio.*] Supple temporis, id est, quantitate, ut jam loqui amant οἱ νῦν Grammaticorum παῖδες. CAPPER.

90. *Ut Italiam.*] *Ut*, deest in V. C. Almel. est vero ex lib. 1. Æneid. v. 6. & alterum ex v. 45.

91. *Ducenda.*] *Dicenda*, MSS. Joan. Voss. secund. Bern.

92. *Si H litera est.*] Litera H, cujus inventio Simonidi tribuitur, & litera, & aspiratio a Gellio lib. 11 cap. 3. dicitur; quam pro E longo usurpasse, eaque delectatos Atticos ex Athenæo, lib. ix. cap. 19. adstrui potest. Notat & Servius ad Virgil. Æneid. viii 330. veteres ut plurimum, ubi aspiratio esset, H præposuisse. ALMELOV. *Si H litera est, non nota.*] Qua de re disputantes lege Grammaticos veteres in Putschiana editione pag. 540. 543. 2217. CAPPER.

93. *Parcissime.*] Vid. Angel Politian. observat. cap. 19.

94. *Oedos ircosque.*] Ita in inscriptione apud Gruter. pag. xcic. num. 17. VIVS pro HVIVS. ALMELOV.

95. *Diu reservatum.*] *Observatum* puto legendum. REGIUS. Et ita Colon. Gryph. Steph. Roign. Vidov. *reservatum*, MSS Bodl. Joan. & Alm. Locatel. Venet. Ald. Sich. *servatum*, Vascos. & Obrecht.

96. *Aspiraretur.*] *Aspirarent*, MSS. Joan. Bodl. Andr.

97. *Triumpis.*] Angel. Politianus Miscel. cap. 19. narrat a se spectatum aureolum numisma, cui insculptum fuerit ad hunc modum, TRIUMPI, citra aspirationem. Inserebant aspirationem veteres nostri plerisque vocibus verborum firmandis roborandisque; ut sonus earum esset vividior, vegetiorque; qua de re nonnihil & Cicero in Oratore perstringit, ex quo loco Fabius ferme hæc transscripsit. MOSELLANUS. Usque adeo refugit aspirationem consonantium lingua Latina, ut Græcis etiam dictionibus veteres detraxerint. *Arcitectum* enim maluerunt, quam per *ch*. Cicero in Oratore cap. XLVIII. *Quin & ego ipse, cum scirem ita majores locutos esse, ut nusquam nisi in vocali aspiratione uterentur, loquebar sic, ut* pulcros, Cetegos, triumpos, Cartaginem *dicerem: aliquando, idque sero, convicio aurium, cum mihi extorta veritas esset, usum loquendi populo concessi, scientiam mihi reservavi.* Et sane nullum est nomen Latinum, in cujus natura aspiratio inesse possit ostendi. Gellius, cur aspirationem inseruerint aliquibus dictionibus Latini, docens, videri id vult linguæ Græcæ similitudine factum. In Probi Catholicis legimus nullum Latinum nomen aspirationem habere post C, præter tria, *pulcher*, *orchus*, *lurcho*. Sed & hæc tamen, si quis debere putat aspirationem habere, sciat usu, non ratione, habere. CAMERARIUS.

[98] qua de re Catulli nobile *epigramma* est. Inde durat ad nos usque *vehementer*, & *comprehendere*, & *mihi*; nam *mehe* quoque pro *me* apud antiquos, tragœdiarum præcipue scriptores, in veteribus libris invenimus. [99] Adhuc difficilior observatio est per [100] *tenores*, (quos quidem ab antiquis dictos *tonores* comperi, ut videlicet declinato a Græcis verbo, qui τόνους dicunt) vel accentus, quas Græci προσῳδίας vocant, [101] cum *acuta* & *gravis* alia [102] pro alia ponitur, ut in hoc [103] *Camillus*, si acuitur prima: aut *gravis* [104] pro *flexa*, ut *Cèthegus*, & hic prima *acuta*; nam sic media mutatur: [105] aut *flexa* pro *gravi*, [106] ut *apice* circumducta sequente, quam ex duabus syllabis in unam cogentes, & deinde [107] flectentes, dupliciter peccant. Sed id sæpius in Græcis nominibus accidit; ut [108] *Atreus*, quem nobis juvenibus doctissimi senes [109] *acuta* prima dicere solebant, ut necessario secunda *gravis* esset. Item Terĕi, Nereïque. Hæc de accentibus tradita. [110] Cæterum [111] jam scio, quosdam eruditos, nonnullos etiam Grammaticos, sic docere ac loqui, ut, propter quædam vocum discrimina, verbum interim [112] acuto sono finiant; ut in illis,

[113] *Quæ circum litora, circum piscosos scopulos....*

ne, si *gravem* posuerint secundam, *circus* dici videatur, non *circuitus*. Item *quantum*, *quale*, interrogantes, *gravi*; comparantes, *acuto tenore* concludunt: quod tamen in adverbiis fere solis ac pronominibus [114] vindicant; in cæteris veterem legem sequuntur. Mihi videtur conditionem mutare, quod his locis verba conjungimus. Nam cum dico, *circum litora*, [115] tamquam unum enuncio, dissimulata distinctione: itaque tamquam in una voce, una est *acuta*: quod idem accidit in illo,

[116] *Trojæ qui primus ab oris.*

Evenit, ut metri quoque conditio mutet accentum; ut,

[117] *Pecudes pictæque volucres.*

Nam *volucres* media *acuta* legam; quia, etsi natura brevis, tamen *positione* longa est,

98. *Qua de re Catulli nobile Epigramma.*] Politianus putat Epigramma citari hoc potissimum.

Chommoda dicebat, si quando commoda vellet
Dicere, & hinsidias Arrius, insidias.
Et tum mirifice sperabat se esse loquutum,
Cum, quantum poterat, dixerat hinsidias.
Credo sic mater, sic liber avunculus ejus,
Sic maternus avus dixerat, atque avia.
Hoc misso in Syriam requierant omnibus aures;
Audibant eadem hæc, leniter, & leviter.
Nec sibi post illa metuebant talia verba,
Cum subito affertur nuncius horribilis;
Ionios fluctus, postquam illuc Arrius isset,
Jam non Ionios esse, sed Hionios. PAREUS.

Vide Voss. de Art. Grammat. II. cap. II. COLOMESIUS.

99. *Adhuc difficilior.*] *Prosodia* proprie significat, notam quandam dictionis, & pronunciationis moderationem; dividiturque in *tonum*, *spiritum*, *tempus*, *passionem*. Hic tamen a Quinctiliano usurpatur pro *tono*. TURNEB.

100. *Tenores.*] Quasi tensiones a Græco verbo τείνω, quod *tendo* significat. MOSEL.

101. *Acuta & gravis .... aut gravis pro flexa .... aut flexa pro gravi.*] Supple, προσῳδία, vel syllaba, vel vocalis. *Quum acuta & gravis alia pro alia ponitur, &c.*] Nam in τῷ *Camillus* deberet esse acuta in medio, sic *Camìllus*; & in τῷ *Cethegus* deberet esse circumflexa in medio sic *Cethêgus*; idque secundum accentuum regulas a Diomede pag. 426. Prisciano pag. 1289. Martiano Capella pag. 61. traditas. Itaque si dicas *Càmillus* & *Cèthegus*, in medio τῷ *Càmillus* erit gravis pro acuta (syllaba enim accentu destituta, censetur habere gravem.) Initio autem in τῷ *Ca* erit acuta pro gravi: tunc igitur acuta & gravis alia pro alia ponetur. Pariter in medio τῷ *Cèthegus* esset gravis pro circumflexa; unde merito Fabius ait, *media mutatur*. CAPPER.

102. *Pro alia ponitur.*] *Ponuntur*; MSS. Bodl. Joan. Alm. *ponantur*; MS. Bal.

103. *Pro flexâ.*] Id est, ut vulgo dicimus, circumflexâ.

104. *Camillus.*] Syllaba, quæ accentum non habet acutum, aut circumflexum, habet gravem. Penultima autem, si longa est, semper habet acutum, aut circumflexum; acutum quidem, si longa est positione, aut si longa est natura, & ultima etiam longa; circumflexum vero, si natura longa est, & ultima brevis. TURNEB.

105. *Aut flexa pro gravi.*] Quidam eam syllabam, quæ gravari deberet, circumflectunt, ac insuper *synæresin* faciunt; ut si quis hoc nomen *Balteus*, ut dissyllabum pronunciaret, & ultimam syllabam circumflecteret, dupliciter peccaret, tum quod duas syllabas in unam misceret, tum quod male accineret. Hoc tamen vitium potius fieri solet in Græcis dictionibus. TURNEBUS.

106. *Ut apice circumducta sequente.*] *Apex* est nota longæ syllabæ, ut docet Terentius Scaurus pag 2255. his verbis. *Accius, geminatis vocalibus, scribi natura longas syllabas voluit, cum alioqui adjecto, vel sublato apice, longitudinis & brevitatis nota posset ostendi.* Et pag. 2264. Apices ibi poni debent, *ubi iisdem literis alia atque alia res designatur, ut vēnit & vĕnit; ārat & ărat; lēgit & lĕgit. Super I tamen literam apex non ponitur: melius enim I pila in longum producetur. Cætera vocales, quia eodem ordine posita diversa significant, apice distinguuntur, ne legens dubitatione impediatur.* Porro nota longæ syllabæ, erat linea a sinistra in dextram partem æqualiter ducta, sicut docent Diomedes pag. 429. Priscianus pag. 1287. Donatus pag. 1740. & Marius Victorinus pag. 1943. in veterib. Grammaticis a Putschio editis anno 1605. CAPPER.

107. *Flectentes.*] Id est, circumflectentes, seu circumflexo accentu pronunciantes.

108. *Atreus.*] Hæ dictiones Græcæ apud Græcos acuunt ultimam, apud Latinos penultimam. Igitur in obliquis si quis *Atrei* ultimo loco circumflecteret, & duas syllabas in unam conflaret, peccaret. TURNEB. *Atreus*, & mox *Tereo*, *Nereoque*; Ald. Steph. Gryph. & alii.

109. *Acuta prima dicere solebant, ut necessario secunda gravis esset.*] Idque propter afferendam mox regulam, quæ sic habet: *Est in omni voce utique acuta; sed nunquam plus una, nec ultima unquam, ideoque in dissyllabis prior.* CAPPER.

110. *Cæterum.*] Hodie quoque, differentiæ causa, solent adverbia, præpositiones, pronomina acuere ultimo loco. TURNEB.

111. *Jam scio.*] *Scio jam*; Vascos. Steph.

112. *Acuto sono.*] Malim *tono*, id est, accentu; nam de sonis & sonorum vitiis aget demum post accentuum tractationem. CAPPER.

113. *Quæ circum.*] Virg. IV. Æneid. 254.

114. *Vindicant.*] *Vendicant*; Venet. Ald. Vasc. Steph, Gryph. Col. Roign.

115. *Tamquam unum.*] Ut *semper laudat*, *semper deus*, *primus ab*, nam per se positum *ab* acueretur. CAMERARIUS.

116. *Trojæ.*] Virg. Æneid. I. 5.

117. *Pecudes.*] III. Georg. 243.

ne faciat * [118] iambum, quem non recipit versus heroïcus. [119] Separata vero hæc, a [120] præcepto nostro non recedent: aut, si consuetudo vicerit, vetus lex sermonis abolebitur; cujus difficilior apud Græcos observatio est, (quia plura illis loquendi genera, quas [121] Διαλέκτους vocant, & quod [122] alias vitiosum, interim alias rectum est) [123] apud nos vero brevissima ratio. [124] Namque [125] in omni voce, *acuta* intra numerum trium syllabarum continetur, sive [126] hæ sint [127] in verbo solæ, [128] sive ultimæ; & in his [129] aut proxima extremæ, aut ab ea tertia. [130] Trium porro, de quibus loquor, media longa, aut *acuta*, aut [131] *flexa* erit: [132] eodem loco brevis, utique [133] *gravem* habebit sonum; ideoque positam ante se, id est, ab ultima tertiam, acuet. [134] Est autem in omni voce utique *acuta*: sed nunquam plus una, nec ultima unquam; ideoque [135] in dissyllabis prior. Præterea [136] nunquam in eadem, *flexa* [137] & *acuta*, quoniam eadem *flexa* ex *acuta*. [138] Itaque [139] neutra [140] claudet [141] vocem Latinam. Ea vero, quæ sunt syllabæ unius, [142] erunt *acuta*, [143] aut *flexa*, ne sit aliqua vox sine *acuta*. [144] Et illa [145] per sonos accidunt, quæ demonstrari scripto non possunt, vitia oris & linguæ; [146] ἰωτακισμοὺς & λαμβδακισμοὺς, ἰσχνότητας, & πλατειασμοὺς, feliciores [147] fingendis nominibus Græci vocant; sicut [148] κοιλοστομίαν, cum vox quasi

118. *Iambum.*] Aboqui enim esset versus miulus. * TURNER. τὸ *miulus*, vox est nihili. Lege *versus mutus*. Nam versum μείουρον exhibet Terentianus Maurus pag. 1425. vet. Gram. *Eundem vocat Diomedis pag. 499. ubi sic habet. Ecaudes sunt qui .... in ultima vel syllaba fraudantur, vel tempore deficiunt. Græce μείουρα, vel σπάζοντες vocantur; ut est νῦν δ' ὀργίζονται ὅπως ἰδοι αἰολον ὄφιν* CAPPER.

119. *Separata.*] Hoc est, divisim, ac singillatim pronuntiata. REGIUS. Gallæo suspecta vox fuit.

120. *Præcepto nostro.*] *Nostro* non agnoscunt MSS Bodl. Bal. Almel. nec Basil. editio, nec Voss. sec.

121. Διαλέκτους] *Dialectus* idioma est, & linguæ proprietas, quæ peculiarem quamdam habet phrasin & pronunciationem. Itaque, cum apud Græcos accentuum ratio sit difficilis, difficultatem tamen addit idiomatum varietas. Nam cum *Pelras*, & similia nomina lingua communi & Attica ultimam acuant, tamen lingua Æolica penultimam acuunt. TURNEB. Nemo fere est, qui ignoret. Græcæ linguæ omnibus communem nationis illius hominibus usum, quatuor differentiis fuisse variatum, quas διαλέκτους dixerunt; *Attica, Ionica, Dorica & Æolica.* Sed sub his ipsis quasi generibus, multæ diversitates inveniuntur, quatenus non modo per gentes, sed civitates etiam, & oppida & vicos non eodem modo locuti fuere. CAMERAR.

122. *Alias.*] *Alia*, Bernens.

123. *Apud nos vero.*] *Apud nos vero brevissima ratio*; MSS. Joan. Alm. Andr. Venet. Ald. Vasc. Par Steph. Gryph. Colin. Sich. Obrecht. sed Vascosani editio in fol. & Lugd. *brevissima ratio ac etiam brevissima.*

124. *Namque.*] *Namque* legendum esse professus sum, quia particula crasa; exponit enim Fabius, quomodo brevissima apud nos sit accentuum ratio. In omni namque voce acutus accentus intra numerum trium syllabarum continetur. Est enim aut in antepenultima, quæ est tertia a fine, ut *adoma*; aut in penultima, ut *Poeta* ablativi casus; circumflexus vero intra numerum duarum syllabarum consistit; in penultima namque longa locatur, si ultima est brevis, ut *Poeta* nominativi casus. REGIUS.

125. *In omni voce.*] De regulis accentuum Latinorum lege Vincentium Bellovacensem specul. doctrinal. lib 2. cap. 14. & Prisciani opusculum de accentibus pag. 1286. CAPPER.

126. *Hæ sint.*] *Ea*, Ald. Colin. Gryph. Basil. &c.

127. *In verbo solæ.*] Id est, in vocabulo trisyllabo.

128. *Sive ultima.*] In quadrisyllabis videlicet, pentasyllabis, &c. CAPPER.

129. *Aut proxima extremæ, aut ab ea tertia.*) Hoc est, acuetur aut penultima, aut antepenultima; numquam autem ultima in polysyllabis acuetur. CAPPER.

130. *Trium porro*] Dictio, quæ habet penultimam longam, si naturaliter longam habet, ultima brevi circumflectetur: alioqui acuetur. TURNER.

131. *Flexa erit.*] Id est, circumflectetur, accentu circumflexo notabitur, efferetur. CAPPER.

132. *Eodem loco.*] Dictio, quæ tres saltem habet syllabas, si penultimam brevem habebit, eam gravabit, & antepenultimam acuet: sin autem sit dissyllaba, acuet penultimam. TURNEB.

133. *Gravem habebit sonum.*] Multo malim *tonum*, quo nomine solet accentus designari ex Græco τόνος. CAPPER.

134. *Est autem.*] Hoc minus videtur esse verum; cum enim dictiones omnes, aut acuto, aut circumflexo notentur accentu, quomodo acutus in ea esse potest, in quo est circumflexus? An, quia ex acuto & gravi componitur circumflexus, acui quoque ea videntur, quæ circumflectuntur? REGIUS. Hoc præceptum intelligi debet de dictionibus dissyllabis aut polysyllabis; illæ enim nunquam terminantur accentu acuto aut circumflexo. Quod autem ait Fabius, omnem dictionem habere accentum acutum, ita intelligendum est; quia, cum omnis dictio aut acuatur, aut circumflectatur, circumflexus tamen accentus fit ex acuto, &, ut acutus, syllabam quoque elevat. TURNER.

135 *In dissyllabis prior.*] Hoc est, prior syllaba τῶν dissyllaborum semper acuetur. Vide sequentem notam ad illud; *neutra claudet vocem Latinam.* CAPPER.

136. *Nunquam in eadem flexa & acuta.*] Id est, nunquam in eodem vocabulo erunt simul accentus circumflexus & acutus, quia ipse circumflexus fit ex acuto. Atqui nunquam acuitur plus quam una syllaba, ut mox dicebatur. CAPPER.

137. *Et acuta.*] Unius particulæ depravatione in hoc brevi sensu, sibi contrarius esse Fabius videtur. *Et* itaque copula in *ex* præpositionem commutetur, ut legamus; *quia eadem flexa ex acuta*; circumflexus enim, ut dixi, ex acuto constat & gravi. REGIUS. *Et*, MS Bodl. Par.

138. *Itaque.*] *Utique*, Colin. Obrecht.

139 *Neutra claudet vocem Latinam.*] Hoc est, neque acuta, neque circumflexa syllaba claudet ullam vocem Latinam. Ergo in polysyllabis nunquam acuetur ultima, neque circumflectetur. Itaque male scribunt, & typis excudunt vulgo, *musà, totà, tù fructùs*: quem errorem sequitur Sigismundus a Sancto-Sylverio in orthographicis observationibus Romæ editis an. 1709. CAPPER.

140. *Claudet.*] *Cludet*, Andr. Ven. Vasc. Steph. Colin.

141. *Vocem Latinam.*] Polysyllabam intellige. Græci contra scribunt ὁδὸς, ὁδὸν, ὁδοῦ, ὁδῷ, φωνὴ, &c. Ruit igitur illa, quam Græcismum inter & Latinismum Henricus comminiscebatur, accentuum analogia. CAPPER.

142. *Erunt acuta aut.*] Dictio monosyllaba, si est natura longa, circumflectitur, ut *cos, res*: alioqui acuitur, ut *grex.* TURNER.

143. *Aut flexa.*] Id est, circumflexa, seu accentu circumflexo notata, prolata. CAPPER.

144. *Et illa per.* Cum quid plus æquo, aut minus sonat, collisiones & hiatus σχισμοὺς, & πλατειασμοὺς dixit. CAMERAR.

145. *Per sonos.*] Vide Salmasium in ossilegio Hellenisticæ, pag. 303. 304. 305. 308. CAPPER.

146 Ἰωτακισμοί.] *Iotacismus* est, quando i nimium pronunciatur, & indecore; quod vitium ut vitarent Latini, interdum duplex ii pro uno pronunciarunt. TURNEB. Vide Isidor. lib. 1. cap. 11. ALMEL. Hæc vocabula Latinis literis exhibet V. C. Alm. & Locatel.

146. Ἰωτακισμοὺς, λαμβδακισμοὺς.] De his linguæ vitiis, lege quæ scripserunt Diomedes, pag. 448. Martianus Capella lib. 16. 5. & Priscianus, qui pag. 111. ex Plinii auctoritate triplicem τῷ L sonum tribuit; idem facit Martianus Capella lib. 3. pag. 14. ubi eidem literæ L triplicem sonum assignat; tenuem, medium, & plenum. CAP.

147. *Fingendis nominibus.*] *Vocibus*, Andr.

148. Κοιλοστομίαν.] Hoc vitium videtur appellare

[149] in recessu oris [150] auditur. Sunt etiam proprii quidam [151] & inevitabiles soni, quibus nonnunquam [152] nationes [153] reprehendimus. Remotis igitur omnibus, [154] quæ supra diximus, vitiis, erit illa quæ vocatur ὀρθοέπεια, id est, emendata cum suavitate vocum [155] explanatio; nam [156] sic accipi potest *recta*. Cætera vitia omnia [157] ex pluribus vocibus sunt, quorum est [158] *solœcismus*: quamquam circa hoc quoque disputatum est. Nam etiam [159] qui complexu orationis accidere eum confitentur; quia tamen unius emendatione verbi corrigi possit, [160] in verbo esse vitium, non in sermone contendunt; cum sive [161] *amaræ* [162] *corticis*, seu [163] *medio cortice*, per *genus* facit *solœcismum*: quorum neutrum quidem reprehendo, cum sit utriusque Virgilius auctor. Sed fingamus utrumlibet non recte dictum, mutatio vocis alterius, in qua vitium erat, rectam loquendi rationem sic reddit, [164] ut *amari corticis* fiat, vel *media cortice*: [165] quod [166] manifestæ calumniæ est; neutrum enim vitiosum est separatum; sed compositione peccatur, [167] quæ jam sermonis est. [168] Illud eruditius quæritur, an in singulis quoque verbis possit fieri *solœcismus*; ut si unum quis ad se vocans dicat, *venite*: aut si plures a se dimittens ita loquatur, *Abi*, aut *Discede*. Necnon cum responsum ab [169] interrogatione dissentit; ut si dicenti, *Quem video?* ita [170] occurras, *Ego*. In gestu etiam nonnulli putant [171] idem vitium inesse, [172] quum

Quinctil. *πλατειασμούς* in capite de pronunciatione, cum vox scilicet in intimis faucibus auditur, & in oris inanitate resonat. TURNEB.

149. *In recessu oris.*] Quod accidit præcipue Germanis, Hebræis, aliisque Orientalibus, apud quos multæ sunt literæ, quas *gutturales* vocant, ut ה. ח. ע. CAPPER.

150. *Auditur.*] *Devolvitur*; MS. Joan. Sich. in margine. Vascon. margo, Voss. prim. Bern. *clauditur*, malebat Francius.

151. *Et inevitabiles soni.*] *Inenarrabiles*; MSS. Bodl. Bal. & Alm. Andr. Sich. Gryph. Obrecht. *innumerabiles*; MS. Joan. Venet. Ald. Colon. Steph. in margine. Voss. sec.

152. *Nationes.*] Ut nos sibilationem illam Gallicam cum *Scarolum* dicunt, & *Scampaniam*, quæ scripto tamen exprimi non potest. In nobis reprehenditur idem, cum his verbis, quorum initium est litera *s* cum alia consonante insibilamus; & V pro consonante per F enunciamus. CAMERARIUS.

153. *Reprehendimus.*] Puto legendum *deprehendimus*: hoc est, cognoscimus, cujus nationis sint, qui ita pronuntiant. Sic Senec. Oed. 915.

Prædicta postquam fata, & infandum genus
Deprendit.

Stat. I. Theb. 510.

Deprendi, fortuna, deos.

ubi nihil mutandum. Idem lib. VIII. 103.

Verumque potest deprendere Minos.

Ovid. II. Metam. 94.

Patrias intus deprendere curas.

ubi quidam codices *cognoscere*, quod a Glossatore est. Ita mox, *Pollio deprehendit in Livio Patavinitatem*; & cap. VI. *comparatio in nominibus, aut genus deprehendit, aut declarationem.* BURMAN.

154. *Quæ supra diximus.*] *De quibus*; in MSS. Bodl. Alm. Venet. Ald. Steph. Gryph. Colin. Sich. Voss. sec. Bern.

155. *Explanatio.*] Id est plana & clara prolatio, seu pronunciatio. CAPPER.

156. *Sic accipi potest recta.*] Cujus vim significationis extare patet in Græca voce ὀρθοέπεια. CAPPER.

157. *Ex pluribus vocibus.*] *Vocabulis*; MS. Bodl.

158. *Solœcismus.*] *Solœcismus* vitium est in contextu orationis contra grammatices regulam; in poemate tamen excusatur, & appellatur *Schema.* Additur & *solœcophanes*, quod *solœcismum* præ se ferre videtur, cum tamen non sit *solœcismus*; ut, *in Eunuchum suam*, apud Terentium. TURNEB.

159. *Qui contextu, vel complexu orationis accidere eum confitentur.*] Glossa fœda heic obsedit, quæ conjectura elui potuisset, nisi Atticus ille nasus Criticorum Ilertuisset. In MSS. biga legere jubet, misso illo pravo glossematis sanguine: *Nam etiam qui complexu Orationis. Complexus Orationis*, est contextus. Sic ejusdem capitis principio; *Licet enim dicamus aliquod proprium, speciosum, sublime; nihil tamen horum, nisi in complexu loquendi serieque contingit.* Sic infra; *Solœcismi porro vitium non est in sensu, sed in complexu.* GEBHARD. Crepund. lib. 2. cap. 2. *contextu orationis*. Sichard. aliæ fere omnes *contextu*, vel *complexu*. Gebhardum secutus Obrechtus: & ita MS. Almel.

160. *In verbo esse vitium . . . . contendunt.*] Hodieque *solœcismum*, singulis in vocabulis inesse vulgo existimant οἱ πολλοὶ Grammaticorum παῖδες. CAPPER.

161. *Amaræ corticis.*] Donatus & Diomedes *solœcismum* esse putant, si quis *corticem* in feminino usurpet; cujus tamen est auctor Virg. TURNEBUS. In Ovidii quoque MSS. ita sæpe invenit Heinsius. Vid. ad lib. IV. Metam. 375 & lib. II. 912 & alibi.

162 *Corticis.*] *Cortices*; MS. Joan. est ex Eclog. VI. v. 62.

163. *Medio.*] *Media corticis*; MS. Ball. *seu medio*; MS. Alm. Gryph. reliqui *sive*. Est ex II. Georg. v. 74.

164. *Ut amari.*] *Aut*, Ald. Bern.

165. *Quod manifesta calumnia est.*] Videlicet in verbo esse *solœcismum*, non in sermone. Nam neque per se *amara*, nec *amaro*; neque *corticis*, neque *cortice* reprehendi potest: sed constructio facit vitiosa, cum sit peccatum in genere. Nam ita facit esse Quinctilianus, ut unum ex his rectum sit, alterum non sic, etsi ipse sentit neutrum esse vitiosum; verum, ut dixi, facit ita esse alterum, utrumlibet verbi gratia. CAMERARIUS. *Manifeste*; Ven. Colon. Ald. *manifeste calumnia est*; Obrecht.

166. *Manifesta calumnia est.*] Id est, *cavillationis*, quod vernacule dicimus, *une pure chicane*, *une pure vetille*. Nam paulo post ait eodem sensu: *ut omnem effugiam cavillationem.* CAPPER.

167. *Quæ jam sermonis est.*] Hoc est, pertinet ad ipsius orationis complexum, seu contextum τῆς συντάξεως; non autem ad vocabula singillatim, & per se considerata. CAPPER.

168. *Illud eruditius.*] Quædam sunt, quæ cum verbis simplicia sint, tamen intellectu sunt composita; ut *salutationes*, *demonstrationes*, *interrogationes*, & alia pleraque. Itaque in illis tametsi verbum unum ponitur, vicem tamen multorum supplet. *Solœcismus* igitur illic fit, non *barbarismus*. TURNEB.

169. *Interrogatione.*] *Interroganti*; MS. Joan. Andr. Locatel. Ald. Colin. Vulov. Sich. Voss. prim. Bern.

170. *Occurras.*] Id est, respondeas, ut hoc seculo locutos esse apparet. Sueton. Aug. 15. *Orare veniam, vel excusare se conantibus una voce occurrens, moriendum esse.* Stat. II. Achil. 138.

Occurrit Genitor.

infra noster lib. II. 14. *aberrationibus occurrere*; & sæpius alibi. BURMAN.

171. *Idem vitium.*] *Illud idem vitium*; Ven. Locat. Ald. Steph. Colin.

172. *Quum aliud voce.*] Ut si illud Terentianum; *O cœlum, o terra*, ita pronuntiatum sit, ut manus in priore dejiceretur, in altero insolleretur. Aut illud *Sosia adesdum*, cum abnutatione. Philostratus Polemonem scribit præsidentem Olympiis, cum Tragœdiæ actor, *o Jupiter*, in terram demissa manu; & *o tellus*, in cœlum sublata, exclamasset, statim illum a præmiis rejecisse, quod diceret manu eum *solœcismum* fecisse; quod Græce magis belle sonat, ὅτι, εἶπε, τῇ χειρὶ ἐσολοίκισε. De qua re epigramma Græcum adscriptum Luciano liber. II. cap. 46. sic vertimus.

Flacce, solœcismos tacitum quoque nuper, & ipso

aliud

aliud voce, aliud [173] nutu vel manu demonstratur. Huic opinioni neque omnino accedo, neque plane dissentio. Nam id fateor [174] posse accidere voce una: non tamen aliter, quam si sit aliquid quod vim alterius vocis obtineat, ad quod vox illa referatur; ut *solœcismus* ex complexu fiat eorum, quibus res significantur, & voluntas ostenditur. [175] Atque ut omnem effugiam cavillationem, fit aliquando in uno verbo, [176] nunquam in solo verbo. [177] Per quot autem, & quas accidat species, non satis convenit. Qui [178] plenissime, [179] quadripartitam volunt esse rationem, [180] nec aliam, quam *barbarismi*; ut fiat *adjectione*, ut *Veni de* [181] *Susis in Alexandriam*; *detractione*, [182] *Ambulo viam*, [183] *Ægypto venio*, [184] *Ne hoc fecit*; *transmutatione*, qua [185] ordo turbatur, *Quoque ego*, *Enim hoc* [186] *voluit*, *Autem non habuit*. [187] Ex quo genere an sit *igitur*, [188] in initio sermonis positum, dubitari potest; quia maximos auctores in diversa fuisse opinione video, cum apud alios sit etiam frequens, apud alios nunquam reperiatur. [189] Hæc tria genera quidam [190] diducunt a *solœcismo*: & *adjectionis vitium*, πλεονασμὸν: *detractionis*, ἔλλειψιν: *inversionis*, ἀναστροφὴν vocant; quæ si in speciem *solœcismi* [191] cadant, [192] ὑπέρβατον quoque appellari [193] eodem modo posse. *Immutatio* sine controversia est, cum aliud pro alio ponitur. Id per omnes orationis partes [194] deprehendimus, frequentissime in verbo; quia plurima huic accidunt, ideoque in eo fiunt *solœcismi* per genera, tempora, personas, *modos*, sive cui *status* eos dici, seu *qualitates* placet, [195] vel sex, vel (ut alii [196] volunt) [197] octo; nam totidem vitiorum erunt formæ, in quot species eorum [198] quidque, de quibus supra dictum est, diviseris. [199] Præterea numeros, in quibus nos singularem ac pluralem habemus, Græci & [200] δυϊκόν. Quanquam fuerunt, qui nobis quoque adjicerent *dualem*, [201] *scripsere*, *legere*: quod [202] evitandæ asperitatis

Fecisti os pandens flamine barbariem.
Deinde solœcismos dextra dum specto moventem,
Nescio quid sapiens dicere, mu ut eram.

CAMERARIUS. Ad quod Epigramma Brodæus hæc eadem fere adnotavit, & hinc explicat Martialis jocum lib. 11. Epist. 20. Vide & Cael. Rhodig. lib. xx. cap. 25. & Cresol. Vacat. Autum. lib. 11. pag. 347.

173. *Nutu.*] *Vultu*, MS. Joan. Sich. Voss. prim.

174. *Posse accidere.*] *Posse* non agnoscunt MSS. Bodl. Bal. Almel.

175. *Atqui ut omnem.*] *Atque* legendum est, non *atqui*. *Atqui* enim adversativa particula est, qua fere in refellendis, quæ contra dici possent, utimur; *atque* vero dictiones solum, sensusque conjungit; *non* præterea negatio est eradenda, ne cum *nunquam* conjuncta affirmationem efficiat, quæ sensui repugnat. REGIUS. *Atque*, Obrecht. & alii.

176. *Nunquam in solo verbo.*] Quanquam *solœcismus* in una dictione fieri videtur, ut in interrogationibus: nunquam tamen illa dictio est sola, quia aliæ subintelliguntur. Atque ita Fabius propositam quæstionem solvit, ut evitet sophistarum cavillationes. TURNEB.

177. *Per quot autem & quas.*] In Burmanniana editione legebatur *per quod autem*: hoc porro Typographorum Operis potius quam Editori adscribendum esse arbitror. Et certe vel una Roberti Stephani editio an. 1542. diserte sic exhibet; *Per quot autem*. CAPPER.

178. *Plenissime.*] *Planissime*, Venet. Ald. Sich.

179. *Quadripartitam volunt esse rationem.*] Quæ nempe fiat *adjectione*, *detractione*, *transmutatione*, seu *hyperbato*, & *immutatione*. CAPPER.

180. *Nec aliam quam barbarismi.*] Vide supra, paulo post hujus capitis initium, ubi Fabius noster varias *barbarismi* species enumerat. CAPPER.

181. *Susis.*] *Susa* in plurali significat oppidum Persidis, in quo erat regia regum Persarum. TURNEBUS. Vide Sanctii Minerv. lib. 11. cap. 5.

182. *Ambulo viam.*] Dixit tamen M. Tullius lib. 11. de fin. *ambulare maria*, ut contra Fabium notat Musarum Favus, Nic. Heinsius, ad Nasonis 2. Fast. 122. COLOMESIUS. Vide Sanctii Minerv. lib. 111. cap. 3. ALMEL.

183. *Ægypto venio.*] Non ea mens Tacito Fabii æquali, qui Annal. lib. 11. dixit. *Germanicus Ægypto remeans*. COLOMES. Sed non tam suam, quam aliorum hic sententias Fabius recenset, & mox dicit quosdam hæc genera a *solœcismo* diducere; ut etiam ad Sanctium observavit vir celeberrimus Perizonius.

184. *Ne hoc fecit.*] Ut intelligatur deesse particula *quidem*, ut sit, *ne hoc quidem fecit*. MOSELLAN. Nec in MSS. Bodl. Bal. Andr. Ald. Sich. Non video tamen quonam hic *solœcismus* possit latere, aut quæ detractio. Nam *ne*, pro *nec*, nullam talem, de qua hic agit, video; nec Mosellani conjectura placet, cum *solœcismum* in ellipsi tali statuere neminem putem. Quare legendum puto *ne hoc fecit*. Ita enim locutus Terent. Andr. Act. 3. Sc. 5. *Nec quid me faciam, scio*: & *quid me fiet, futurum est*: & similia. Vid. Manut. ad Cicer. 1. Verr. 16. sed de hoc pluribus ad Ovid. 11. Metam. 525. agemus. Est autem pro, *de me*. BURMAN. Si conjecturis locus dandus esset, Fabium sic intelligere mallem, ut de industria scripserit, *ne hoc fecit*, pro *an me hoc fecit*, ubi manifeste erit *detractio*. CAPPER.

185. *Ordo turbatur.*] Voss. prim. habet *mutatur*.

186. *Voluit*] *Volui*, & *habui*, Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

187. *Ex quo genere.*] Apud Ciceronem *igitur* modo præponitur, modo postponitur. Quidam tamen postponendum semper esse aiunt, atque ita semper utuntur. Horum igitur judicio, *igitur* si præponatur, *solœcismus* erit. TURNEB.

188. *In initio sermonis.*] *Sit initio sermonis*: V. C. Alm.

189. *Hæc tria genera.*] Donatus *solœcismum* in duas partes dividit, in partium mutationem, & accidentium immutationem. Adjectionem vero, detractionem, & inversionem *tropis* & *schematibus* annumerat. Cujus opinionem sequutus etiam Diomedes. TURNEB.

190. *Diducunt.*] *Deducunt*, MS. Joan. Voss. prim.

191. *Cadant.*] *Cadunt*, MS. Alm. *Cadat*, Voss. omnes.

192. Ὑπέρβατον.] *Anastrophe ab hyperbato* differt, quia in paucis est dictionibus, quarum ordo invertitur: *Hyperbaton* autem transgressionem verborum habet prolixiorem. TURNEB.

193. *Eodem modo posse*] *Posset*: Obrecht. Si servetur *posse*, subaudiendum erit *dicunt*, aut aliquid simile. CAPPER.

194. *Deprehendimus.*] *Deprehenduntur*, Stephanus.

195. *Vel sex, vel, ut alii volunt, octo.*] Diomedes; *Modos quinque esse, omnes fere Grammatici consentiunt*. CAMERARIUS. Lege sis Diomedem pag. 328. Priscianum pag. 819. & Martianum Capellam lib. 4. pag. 83. CAPPER.

196. *Volunt.*] *Dicunt*: Venet. Ald. Par. Colin. Sich. margo.

197. *Octo.*] Nam ponunt *indicativum*, *imperativum*, *interrogativum*, *permissivum*, *optativum*, *promissivum*, *conjunctivum*, *infinitivum*. TURNEB.

198. *Quidque.*] *Quodque*, Ven. Locat. Ald. Gryph. Colin. Sich. Voss. secund.

199. *Præterea.*] *Propterea*, Argent. Obrecht.

200. δυϊκόν] Id est, *dualem*.

201. *Scripsere*] Veteres Latini (ut scribit Diomedes) *numerum dualem* contemserunt; quo etiam olim Græcia caruit. Postea tamen a Græcis inventus est, cum alioqui non esset necessarius. TURNEBUS.

202. *Evitandæ.*] *Devitandæ*: MS. Bodl. Venet. Locat.

gratia mollitum est, ut apud veteres pro *male mereris*, *male merere*; [203] ideoque, [204] quod vocant *duale*, in illo solo genere consistit; cum apud Græcos & in *verbi* tota fere ratione, & in *nominibus* deprehendatur, & sic quoque [205] rarissimus ejus sit usus; apud nostrorum vero neminem hæc observatio reperiatur; quin e contrario,

[206] *Devenère locos*; &, [207] *Conticuère omnes*; &, [208] *Consedère duces*, aperte nos doceant, [209] nihil horum ad duos pertinere; [210] *Dixere* quoque, [211] quanquam id Antonius Rufus ex diverso ponit exemplum, de pluribus patronis præco pronunciet. [212] Quid? non Livius, circa initia statim primi libri, *Tenuere*, inquit, *arcem Sabini*? & mox, *In adversum Romani subiere*? Sed quem potius ego, quam M. Tullium, sequar? qui in Oratore, *Non reprehendo*, inquit, [213] *scripsere: scripserunt esse verius sentio.* [214] Similiter [215] in *vocabulis* [216] & *nominibus* fit *solæcismus genere*, [217] numero, proprie autem *casibus*. Quidquid eorum alteri [218] succedet, huic parti [219] subjungatur licet, per [220] *comparationes* & *superlationes*: itemque in quibus [221] *patrium* pro *possessivo* dicitur, vel contra. [222] Nam vitium, quod fit per quantitatem, ut *magnum peculiolum*, erunt qui *solæcismum* putent; quia pro nomine integro positum sit [223] diminutum. [224] Ego dubito, an id improprium potius appellem; significatione enim [225] deerrat. *Solæcismi* porro vitium [226] non est in sensu, sed in complexu. In *participio*, per *genus* & *casum*, ut in *vocabulo*; per tempora, ut in *verbo*; per numerum, ut in utroque, peccatur. *Pronomen* quoque *genus*, numerum, *casus* habet, quæ omnia recipiunt hujusmodi errorem. [227] Fiunt *solæcismi*, & quidem plurimi, per partes orationis: sed id tradere satis non est; ne ita demum vitium esse credat puer, si pro alia ponatur alia; ut *verbum*, ubi *nomen* esse debuerit: vel *adverbium*, ubi *pronomen*, & similia. Nam sunt quædam cognata, ut dicunt, id est ejusdem generis, in quibus, qui alia specie, quam oportet, utetur, non minus, quam ipso genere permutato, deliquerit. Nam & *an*, & *aut*, *conjunctiones* sunt: male tamen interroges, *hic*, *aut ille sit*. [228] Et *ne* ac *non*, *adverbia*: qui tamen dicat pro illo, *Ne*

Ald. Sich. Par. Colin. Obrecht. Voss. prim. tert.

203. *Ideoque.*] *Ideo*: Obrecht.

204. *Quod vocant duale.*] Neque Æolica, neque communis apud Græcos lingua dualem habet. PITHOEUS. *Dualem*, V. C. Alm & ita Obrechtus edidit.

205. *Rarissimus.*] Nam interdum *plurali*, pro *duali* utuntur Græci. TURNEB.

206. *Devenère.*] Virgil. Æneid. 1. v. 369.

207. *Conticuère.*] Æneid 2. v. 1.

208. *Consedère.*] Ovid Metam. 13. v. 1.

209. *Nihil horum.*] *Nil*; Ald. Gryph. Sich.

210. *Dixere quoque.*] Olim in foro perorata utrinque causa, pronuntiabat præco, *dixere*. Quod etiam de pluribus advocatis, qui persæpe unam causam defendebant, dicebatur; cum tamen interdum essent duo tantum patroni, ac præco pronuntiaret, *dixere*. Antonius Rufus, cujus Macrob. in Saturn. meminit, ex hoc ipso probare nitebatur dualem numerum. TURNEB. Antonium hunc Rufum apud Macrobium invenire non potui. Meminit Antonii Gniphonis, cujus scholam Cicero post laborem fori frequentabat, lib. III. cap. 12. de quo vide Glandorpii Onomast. qui & Antonii Rufi meminit, eumque, teste Acrone, Homerum & Pindarum vertisse narrat. BURMAN.

211. *Quanquam id.*] *Quod Antonius*; MSS. Bodl. Almel.

212. *Quid? non Livius*] *Quid vero non*: MS. Bal. *Quid non Tit. Livius*: Gryph. Sich. *Quid vero Livius*: Andr.

213. *Scripsere.*] Paullo diversius hodie apud Ciceronem legitur, ad hunc modum; *nec vero reprehenderim scripsere: scripserunt, esse verius sentio.* Ex quibus constat Fabium non tam verba, quam sententias Ciceronis citasse; legendum in Fabio pro *etiam*, *esse*. MOSELLANUS. *Etiam verius*: Venet. Locat. Ald. Colon. Steph. in marg. hodie in Cicerone, ut recte Regius citat, Orat. cap. 47. legitur, *nec vero reprehenderim*.

——— *scripsere alii rem.*

Et scripserunt, esse verius sentio; & ex Ennii lib. 1. Annal. sumptum est.

214. *Similiter in vocabulis.*] *Solæcismus* in nomine committitur, cum accidentia ejus immutantur; ut numerus pro numero, casus pro casu: itaque quodcumque accidens pro alio ponitur, *solæcismus* erit. TURNEB.

215. *In vocabulis.*] Id est, in nominibus *appellativis*, qualia sunt, *domus*, *templum*, &c. CAPPER.

216. *Et nominibus.*] Hoc est, nominibus propriis, cujusmodi sunt, *Petrus*, *Paulus*, &c. CAPPER.

217. *Numero, proprie autem casibus.*] Editio Gryph. 1585: habet, *num vero*, *aut casibus*.

218. *Succedet.*] Id est, quicquid eorum unum pro altero ponitur. CAMERAR. *accedet*, Sich. Gallæus totum locum sic constituebat: *Quidquid eorum alteri succedet, huic parti subjungatur licet. Insuper comparationes & superlationes itemque*, &c. Non male; neque enim aliter sensum capio, qui ne sic quidem satis manifestus est.

219. *Subjungatur.*] *Subjungantur*; MSS. Joan. Alm. Ald. Bern.

220. *Comparationes, & superlationes*] *Comparativos & superlativos* gradus vulgo appellant. CAPPER.

221. *Patrium.*] *Patrium* vocat Priscianus nomen patriæ. Hic tamen latius accipitur pro nomine primitivo, a quo derivatur possessivum; ut *Dardanus* apud Virg. pro *Dardanius*. TURNEB. Venit in mentem *primitivum* rectius legi posse, & in proclivi fuisse hanc mutationem; sed contra omnium codicum consensum nolui meam opinionem sequi. *Patrium* autem nomen Grammatici vocant, in quo patriæ significatio inest; (sicut *gentile*, in quo gentis) ut Romanus, Atheniensis. CAMERAR. *primitivum*, Steph. margo; ut & margo Gryph. Verum, si conjecturis indulgere liceret, legerem libens *patronymicum*, quod apud Grammaticos opponitur sæpius τῷ *possessivo*. Nomen *patronymicum* est v. g. *Laertiades*, *Priamides*, &c. *possessivum* autem *Laertius*, *Priameius*, *a*, *um* &c. De his lege Diomedem pag. 310. & Priscianum pag. 585 CAPPER.

222. *Nam vitium quod.*] Quando parvum pro magno, aut diminutum pro integro ponitur, est species *acyrologiæ*, non *solæcismi*. Non enim est *solæcismus* in sententia, sed in verbis. TURNEB.

223. *Diminutum.*] *Diminutivum*; Venet. Colin.

224. *Ego dubito.*] *At ego*; Ald. Sich.

225. *Deerrat.*] *Deerat*; Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Rotgn. Voss. prim.

226. *Non est in sensu, sed in complexu*] Id est, non consistit in ipsa vocabuli significatione impropria, qui *barbarismus* est; sed in τῇ συντάξει, seu partium structura, syntaxive incongrua CAPPER.

227. *Fiunt solæcismi.*] Fiunt etiam *solæcismi* partium mutatione, non solum diversarum, verum etiam cognatarum & vicinarum. Quanquam interim mutatio venustum efficit *schema*, quod appellant *enallagen* & *heterosin*. TURNEB.

228. *Et ne ac non adverbia.*] Hodie non *adverbia* vo-

feceris, *Non feceris*, in idem incidat vitium; quia alrerum negandi est, alterum vetandi. Hoc amplius [229] *intro* & *intus*, loci *adverbia*: [230] *Eo tamen intus*, & *Intro sum*, *solœcismi* sunt. Eadem in diversitate *pronominum*, *interjectionum*, *præpositionum*, [231] accidunt. [232] Est enim *solœcismus* [233] in oratione [234] comprehensionis unius, sequentium ac priorum inter se inconveniens [235] positio. [236] Quædam tamen & faciem *solœcismi* habent, & dici vitiosa non possunt; ut [237] *tragœdia Thyestes*, & [238] *ludi Floralia* ac [239] *Megalesia*: quanquam hæc sequenti tempore [240] interciderunt, [241] nunquam alitet a veteribus dicta. [242] *Schemata* igitur nominabuntur, frequentiora quidem apud poëtas, sed oratoribus quoque permissa. Verum *schema* fere habebit aliquam rationem, ut [243] docebimus eo, quem paullo ante promisimus, loco. [244] Sed hoc quoque, quod *schema* vocatur, si ab aliquo per imprudentiam factum erit, *solœcismi* vitio non carebit. [245] In eadem specie sunt, sed *schemate* carent, ut [246] supra dixi, *nomina feminina*, [247] quibus mares utuntur, & *neutralia*, quibus feminæ. [248] Hactenus de *solœcismo*. Neque enim artem *Grammaticam* [249] componere aggressi sumus: sed, cum in ordinem incurreret, [250] inhonoratam transire noluimus. Hoc amplius, ut institutum ordinem sequar, verba aut Latina, aut peregrina sunt. Peregrina porro ex omnibus prope dixerim gentibus, [251] ut homines, ut instituta etiam multa, venerunt. [252] Taceo de Tuscis & Sabinis, & Prænestinis quoque; nam, ut eorum sermone utentem, [253] Vectium Lucilius insectatur; quemadmodum Pollio deprehendit in Livio [254] *Patavinitatem*: licet omnia Italica pro Romanis habeam. Pluri-

cantur, sed *conjunctiones negativæ*. CAPPER.

229. *Intro & intus loci.*] *Intro & intus unius loci adverbia*; Steph. quod verum puto; & ita Voss. omnes.

230. *Eo tamen intus.*] Videtur tamen Plautus ita locutus Casin. Act. v. Sc. 11. v. 7. *abi intus hanc novam nuptam deduxit*, ubi Salmasius *intro* legit. Sed ego Plautum summa ratione ita locutum puto; plus enim est *intus deducere*, quam *intro*. Hoc modo ad vestibulum, vel limen domus notat; illud in interiorem partem, in thalamum: ita & Ovidius x. Met. 457.

——*Jamque fores aperit, jam ducitur intus.*

ubi de Myrrha agit, quæ jam antea in eadem, qua pater, domo erat: sed nunc in cubiculum ejus ducitur. Et ita apud eumdem Plaut. Most. 11. 1. 59. *Jube efferri intus*. Pers. 11. iv. 30. *Intus evocare*. Mil. iv. iv. 60. *exire intus*, pro ex illa domus parte, in qua versari solebant. BURMAN.

231. *Accidunt.*] *Accidunt*; in MSS. Bodl. Alm. Andr. Ald. Gryph. Colm. Sich. Par.

232. *Est etiam.*] Quamvis in omnibus, quæ mihi videre contigit, exemplaribus *etiam* legatur; tamen, cum hæc sit definitio *solœcismi*, ad ° omniaque, superiora, referatur, non *etiam*, sed *enim* contenderim esse legendum. REGIUS. *Etiam*: MSS. Joan. Bal. Alm. Ald. Locat. Sich. *Est enim.*] Hic Fabius notare videtur vitium quod appellant ἀναπόδοτον; quod fit, quando in eadem periodo *protasi* male redditur *apodosis*; ut *omnia prius experiri, quam armis sapientem decet*. Dicendum erat, *quam armis*. TURNEB.

233. *In oratione.*] Hæc desunt in MS. Bal.

234. *Comprehensionis.*] *Compositionis*, MS. Bal. *Comprehensionis unius.*] Μιᾶς περιβολῆς, vel περιόδου, id est, unius periodi, vel membri periodici. Vide lib. 9. cap. 4. CAPPER.

235. *Positio.*] *Dispositio*: Sich. margo.

236. *Quædam tamen.*] Intelligit figuram *appositionem*, cujus creber fuit apud antiquos usus, ut specialibus generalia adderentur; quæ tamen phrasis postea intercidit. Videtur autem esse *solœcophanes*. TURNEB.

237. *Tragœdia Thyestes.*] Supple ἡ ἐπιγραφομένη, quæ inscribitur, seu cui titulus est, &c. CAPPER.

238. *Ludi Floralia.*] Floralia ludi votivi persoluti a Postumio & Lænate Coss. Ovid. Fastor. l. 5. Valde erraverunt, qui *Larentalia* pro his accepere, quæ celebrabantur in Decembri, cum *Floralia* fierent pridie Calendarum Maii. *Megalesia* ludi magnæ Matris, quibus P. Africanus iterum Consul ille major primum locum ante consessum populi Senatui dedit, ut Cic. (de Harusp. resp. cap. 12.) ait. Vide & Ovid. lib. iv. Fastor. CAMERAR. *Ludi Floralia.*] Supple οἱ λεγόμενοι, qui dicebantur.

239. *Megalesia.*] *Megalensia*, MSS Bodl. Joan. Voss.

240. *Interciderunt.*] *Interciderunt*, MS. Bodl. Vide ad præfat.

241. *Numquam aliter.*] Ita certe Livius. Vide xxix. 14. xxxiv 53 xxxvi. 36. Ovid. iv. Fast. 357.

Institeram, quare primi Megalesia ludi
Urbe forent nostra.

Ludos Florales tamen dixit Valer. Max. 111. cap. 11. §. 8. at Varro ex usu prisco lib. 1. de R. R. cap. 1. *Flora ludi Floralia instituti*. BURMAN.

242. *Schemata... nominabuntur.*] Id est figuræ λέξεως dictionis, quæ ad *ellipsim*, & *syllepsim* revocari facile possunt. CAPPER.

243. *Docebimus*] Lib. 9. cap. 1.

244. *Sed hoc quoque.*] *Hoc*, MS. Alm. Locatel. Ald. Sich. Voss secund. Bernens.

245. *In eadem specie sunt.*] Nomina positione feminina, quæ masculorum sunt, *solœcismum* efficere videntur; ut *Murena*, *Aurata*. Itidem quoque nomina feminarum, quæ positione sunt neutra; ut *Glycerium*, *Philenium*. TURNEB.

246. *Supra dixi.*] Cap. iv.

247. *Quibus mares utuntur.*] Sic quidem legitur; sed mihi non *utuntur*, sed *vocantur* legendum esse videtur; promiscue namque & mares, & feminæ nominibus cujuscumque generis utuntur. REGIUS. Ut propius ad vestigia vulgatæ lectionis accedamus, legi posset *notantur*. BURMAN.

248. *Hactenus*] Cum Fabius de nominum divisione ageret, nominumque virtutibus ac vitiis, excurrit in *solœcismum* & *barbarismum*: denuo igitur institutam repetit divisionem. TURNEB.

249. *Componere.*] *Ut componeremus*: Sich. margo.

250. *Inhonoratam.*] *Inornatam*, MS. Bodl.

251. *Ut homines.*] Non agnoscit MS. Bodl. in V. C. Alm. deerat *ut*.

252. *Taceo de Tuscis, &c.*] Curius Fortunatianus lib. 3. Rhet. Scholic. *Gentilia verba sunt, quæ propria quarumdam gentium: sicut Hispani non cubitum vocant, sed Græcorum ancona; & Galli facundos pro facetis, & Romani vernacula plurima, & neutra masculino genere potius enunciant, ut hunc theatrum, & hunc prodigium*. Priscian. l. 1. *O aliquot civitates Italiæ, teste Plinio, non habebant: sed loco ejus ponebant u, & maxime Umbri & Tusci.* Sosipater lib. 2. PITHOEUS. *Thuscis*, Andr. Venet. Locat. Ald. Gryph. Colin. Sich.

253. *Vectium.*] Vectius orator fuit mediocris, natione Marsus. Hic, cum uteretur verbis municipalibus, a Lucilio in satyris est exagitatus. TURNEB. Vectius Vectianus e Marsia inter externos Oratores a Cicerone nominatur in Bruto cap. 46. CAMERAR. MS. Almelov. habet *Vettium*.

254. *Patavinitatem.*] Id est, vitium quoddam patrii sermonis. Fuit hic Pollio æmulus Livii & Sallustii; cujus æmulationis vitia multa sunt in noctibus Gellii, cui plerique adscribunt immodicas illas verborum periodos & circumlocutiones. MOSELLANUS. Eam consistere puto in frequentiore usu figurarum sermonis Patavini. Id quod in lib. viii. cap. 1. his verbis Fabius ipse declarat. *Sed ea, quæ de ratione Latine atque emendate loquendi fuerunt dicenda, in libro primo, cum de Grammatico loqueremur, executi sumus. Hic non alienum est admonere, ut sint quam minime peregrina, & externa: multos enim, quibus loquendi ratio non desit, invenias, quos curiose potius loqui dixeris, quam Latine.... & in Tito Livio miræ facundiæ viro putat inesse Pollio Asinius quandam* Patavinitatem, &c. REGIUS. Per *Patavinitatem* intelligit affectationem

ma [255] Gallica valuerunt, ut [256] *rheda* ac [257] *petoritum*; quorum altero [258] Cicero tamen, altero [259] Horatius utitur. Et [260] *mappam* quoque, usitatum Circo nomen, Pœni sibi vindicant; & [261] *Gurdos*, quos pro stolidis accipit vulgus, ex Hispania duxisse originem audivi. Sed hæc divisio mea ad Græcum [262] sermonem præcipue pertinet; nam & [263] maxima ex parte Romanus inde conversus est, & [264] confessis quoque Græcis utimur verbis, ubi nostra desunt, sicut illi [265] a nobis nonnunquam mutuantur. [266] Inde illa quæstio exoritur, an eadem ratione per *casus* duci externa, qua nostra, conveniat. [267] Ac si reperias Grammaticum veterum amatorem, neget quidquam ex Latina ratione mutandum; quia, cum sit apud nos *casus ablativus*, quem illi non habent, parum conveniat, [268] uno *casu* nostro, quinque Græcis uti. Quin etiam laudet virtutem eorum, qui potentiorem facere linguam Latinam studebant, nec alienis egere institutis fatebantur; [269] inde *Castòrem*, media syllaba producta, pronuntiarunt; [270] quia hoc omnibus nostris nominibus [271] accidebat, quorum [272] prima positio in easdem, quas *Castor*, literas exit; [273] & ut *Palæmo*, [274] *Telamo*, sicut *Plato*, (nam sic eum Cicero quoque appellat) [275] dicerentur, retinuerunt; quia [276] Latinum, quod *o* & *n* literis finiretur, non reperiebant. [277] Ne in *a* quidem atque *s* literas exire temere masculina Græca nomina recto *casu* patiebantur; ideo-

quandam municipalem, quæ, quanquam barbara non est, tamen a genuina sermonis Romani elegantia desciscere videtur. TURNEB. Adi Ptol. Flavium Ancont. Conjectan. cap. 45. pag. 972. In Lamp. Crit. part. 1. Franc. Floridi Sabini Lect. subcisiv. libro 1. cap. 2. pag. 1063. PAREUS. Sidon. Apoll. Paneg. Anth. ——*vel quidquid in ævum*
Mittunt Euganei Patavina volumina Martis. ALMELOV. Sed in primis videndus eruditus Morhofii libellus, *de Patavinitate Livii.*

255. *Gallica.*] *Gallice*, MS. Joan. Andr. Venet. Locat. Ald. Sich. Voss. tert.

256. *Rheda*] *Reda*, MS. Joan.

257. *Petoritum.*] De *Petorrito* (ita enim lego cum Schol. Horatii) vide Menag. amœn. jur. cap. 3. & de *Rheda*, Voss. de vitiis Sermon. lib. 1. cap. 2. Fest. in *petorritum*, ALMELOV. *Petorritum*, MS. Alm. Andr. Vide Gell. lib. xv. 30. ubi *petorritum*, ut etiam in Horatianis codicibus, legi testatur Gronov.

258. *Cicero.*] Pro Milone cap. 10.

259. *Horatius.*] Lib. II. Sat. VI. vers. 193.

260. *Mappam.*] *Mappa* velum erat, quod a magistratu mittebatur in signum curriculi ludis Circensibus. TURNEB. Leg. *hi mappam circo quoque usitat. nomen*, &c. Vide Dom. Calder. Observ. lib. 3. pag. 317. Martial. lib. 12. PAREUS. De voce *Mappa* adeundus Samuel Bochartus vir Punicæ linguæ ad miraculum doctus (sed proh dolor! maximo reipubl. literariæ damno nuper ereptus.) Geogr. Sacræ parte II. lib. I. cap. 8. COLOMES. Vide & Voss. de vitiis Serm. lib. I. cap. 4. & Merul. ad Enn. pag. 208. & quæ Turnebus hic adnotavit, legi possunt apud Cassiodor. lib. III. Epist. 51. ALMELOV. *Mappalia*, MS. Joan. *mapalia*, Steph. & Sich. marg.

261. *Gurdos pro stolidis.*] Laberius in Cacomemnone apud A. Gell. lib. XVI. cap. 7.

Hic est ille gurdus, quem ego
Me abhinc duos menses ex Africa
Venientem excepisse tibi narravi.

Abbo, quem alii Cernuum imperite vocant, lib. 2. de Obsidione Lutetiæ;

Æstibus attingunt carpentum arentibus arcis
Ante fores gurdi miserande gramine pleni.

Ad quem locum Scholiastes. *Gurdi, id est, stulti, & hic Normanni intelliguntur.* A *Gurdo* fit *gurdonicus*, qua voce usus est Severus, Dialog. 1. cap. 27. *Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat vestras nimium urbanas aures sermo rusticus. Audietis me tamen ut Gurdonicum hominem.* COLOMES. Vide Du Cange in Glossario mediæ Latinitatis. Et Vorst. ad Sulpicii d. l. Ramirez ad Mart. lib. 11. Epig. 77. *Gordos*, legendum esse censet, & ita hodie Gotholanos *Gort* vocare stultum, ut adnotaverat Cl. Almelovenius. Deduceret & hinc aliquis nostrum *Jan Gort*, quo fatuum & effeminatum nostrates designare solent. Vide Voss. etymolog. & Sueton. in Nerone 21.

262. *Sermo Romanus ex Græco conversus est*] Adstipulantur huic sententiæ ex veteribus Dionysius Halicarnassensis, Antiquit. Rom. lib. 1. Ῥωμαῖοι δὲ φωνὴν μὲν οὔτ' ἄκρως βάρβαρον, οὔτ' ἀπηρτισμένως Ἑλλάδα φθέγγονται· μικτὴν δέ τινα ἐξ ἀμφοῖν, ἧς ἐστιν ἡ πλείων Αἰολίς. Suidas in Νῶε· φαίνεται δὲ ἐν πολλοῖς μὴ ἀπᾴδειν τῆς Ἑλλάδος φωνῆς ἡ Ῥωμαική. Varro lib. 9. de L. L. *Alventitia pleraque habemus Græca.* Verrius, an Festus; *olim lingua Græcia fuit eadem cum Latina, parum pro prolatione mutata.* E recentioribus, Josephus Scaliger ad Festum: *Verum & eandem pene cum veteri Græca veterem Latinam linguam fuisse.* Hugo Grotius lib. de Satisfactione Christi contra Socinum, cap. 8. *Est veterum Latinorum lingua tota, Græca depravatio.* Quod variis exemplis probat in Epistolis ad Gallus pag. 146. & seq. edit. secundæ. Vossius Præfat. ad Opus de vitiis sermonis: *Lingua Latina, tota pene fluxit ex Græca, si exceperis ea, quæ vel ex primigenia lingua retinuit, vel a vicinis Celtis accepit.* COLOMESIUS. Erant nunc qui Latine scire se posse confidunt, etsi Græce nesciant. CAPPER.

263. *Maxima ex parte.*] *Maxima parte*: MS. Joan.

264. *Confessis quoque Græco.*] *Græcis*, non *Græco*, legendum esse constat. REGIUS. Francius volebat *concessis*. Nihil muta. Sic Plin. XXXVII. 3. *Confessa genera gemmarum.* Vide & XXIX. 1. & XXXIX. 21. & alibi. *Confessus hostis*: Claudian. VI. Consul. Honor. 249. Noster lib. 5. cap. 14. *Confessa propositio*: & ita alii. BURMAN. Signantius dicerent Græca ὁμολογηθεῖσιν εἶναι Ἑλληνικοῖς. CAPPER.

265. *A nobis nonnunquam mutuantur.*] Quod patet ex Plutarcho, Dionysio Halicarnass. Dione Cassio, Herodiano, & ex ipsis Evangelius. CAPPER.

266. *Inde illa quæstio.*] Quæstionem hanc, an oporteat Græca nomina Latine flectere, primum Grammaticorum veterum opinione decidit, qui putabant Latine esse inflectenda; deinde recentium, qui Græce declinanda judicabant; postremo sua ipsius, putatque in nonnullis retinendam esse inflexionem Græcam, in nonnullis Latinam, ubi patietur linguæ decor. TURNEBUS.

267. *At si.*] *T.* litera mutata in *C.* legendum est *ac.* REGIUS. *At*, Ald. Gryph. Colin. Sich. Vulov. Voss.

268. *Uno casu.*] *Cum uno casu nostro*: Stephan. Vasc. Sich.

269. *Inde Castorem*] Antiqui, cum Græcis nominibus utebantur, ea in consuetudinem Latinam transformabant. Itaque, cum Latina nomina in *or* terminata, *o* longum habeant in obliquis, Græca quoque nomina per *o* longum enunciabant. Inde apud Lucilium Actius exagitatur, quod *Hectorem* media longa dixisset. TURNEB.

270. *Quia hoc.*] Hoc est, omnia Latina declinabantur per *o* longum, quæ quidem desinerent in nominativo *or*. CAMERAR.

271. *Accedebat*] *Accidebat* legendum esse, neminem puto latere. REGIUS.

272. *Prima positio.*] A Græcis quoque dicitur eodem sensu θέσις. Vulgo nominativus. CAPPER.

273. *Et ut Palæmo.*] Hunc locum fuse tractavit Hen. Stephanus de abusu linguæ Græcæ cap. IV. ALMEL.

274. *Ac Thelamo.*] *Sic Thelamo*, Steph. Gryph. Colin. *Telamo*, in MSS. Bodl. Joan.

275. *Dicerentur.*] Hoc ut Glossema rejiciendum Gallæus putat.

276. *Latini.*] Loco *Latini*, videtur *Latinum* esse scribendum. REGIUS.

277. *Ne in a.*] *Nec*, Ald. Locat. Gryph. Colin. Sich. *Ne in a quidem*] Hoc intelligendum est de nominibus primæ declinationis Græcorum, quæ in linguam Latinam antiqui vertebant detracto *s*. TURNEB. *Ne in a quidem atque s temere.*] Id est, non facile, non fere, rarissime. CAPPER.

que & apud Cælium legimus, *Pelia* [278] *Cincinnatus*; & apud Messalam, *Benefecit Euthia*; & apud [279] Ciceronem, *Hermagora*; ne miremur, quod ab antiquorum plerisque *Ænea* [280] & *Anchisa* sit dictus. [281] Nam si, ut *Mæcenas*, [282] *Suffenas*, [283] *Asprenas*, dicerentur, *genitivo casu* [284] non *æ* litera, sed *tis* syllaba terminarentur. [285] Inde *Olympo* & *tyranno acutam* mediam syllabam dederunt; [286] quia, * una aut duabus longis sequentibus, primam brevem acui noster sermo non patitur. [287] Sic *genitivus* [288] *Achilli* & *Ulyssi* fecit, sic alia plurima. [289] Nunc recentiores instituerunt Græcis nominibus Græcas *declinationes* potius dare: quod tamen ipsum non semper fieri potest. Mihi autem placet [290] Latinam rationem sequi, quousque patitur decor. [291] Neque enim jam *Calypsonem* dixerim, ut *Junonem*: quanquam secutus antiquos [292] C. Cæsar utitur hac ratione declinandi. Sed auctoritatem consuetudo superavit. [293] In cæteris, quæ poterunt [294] utroque modo non indecenter efferri, qui Græcam figuram sequi [295] malit, non Latine quidem, sed citra reprehensionem loquetur.

278. *Cincinnatus.*] *Cicinnatus*, Steph.

279. *Ciceronem.*] Rhetor. 1. cap. 6 9. 11. 51. & in Bruto, cap. 78. in recentioribus tamen editionibus Ciceronis *Hermagoras* hodie legitur. Unde H. Steph. cap. IV. de abusu Ling. Græc. putat Quinctilianum Ciceronis, vel nos Quinctiliani minus probum exemplar habuisse. ALMELOV. Sed ego apud Ciceronem olim *Hermagora* lectum fuisse Quinctiliano credo. Nam non tantum, quæ in *a* & *s* exirent nomina; sed & in *e* & *s* ita primo casu efferebant; ut *Atrida* pro *Atrides*, ut egregie ostendit amicorum meorum olim princeps Broukhusius ad Prop. lib. II. eleg. 21. vers. 2. Poetæ vero usi utraque terminatione, pro ratione metri; unde *Hylas* Virgil. III. Georg 6. & *Idas* dixit, X. Æneid. 351. non *Hyla* & *Ida*. BURMAN.

280. *Et Anchisa.*] *Ut*, Andr. Voss. prim. tert. Bern.

281. *Nam si.*] Innuit omnia nomina Latina terminata in *as*, facere genitivum in *atis*. TURNEB.

282. *Suffenas.*] *Sufenas*, MS. Bodl.

283. *Asprenas.*] Nonius *Asprenas* caussam dixit veneficii, cum accusarent a Cassio Severo, quod unius patinæ veneno necasset CXXX. convivas. Plin. lib. 35. cap. 12. scripsit & Pollio in hanc accusationem, teste Fabio libro X. *Suffenates* Populi Italiæ, usitata ac patria formatione Latinis. CAMERAR. De *Asprenate* vid. & Sueton. Aug. XLIII & LVI. & ibi Torrent.

284. *Non e sed es syllaba.*] *Non es sed* tis *syllaba* legendum esse, quis non videt? REGIUS. *Non Æ litera, sed* tis *syllaba*, Ald. Gryph. Sich.

285. *In Olympo.*] Loco illius *In* præpositionis in antiquo exemplari legitur *inde*, & recte quidem, ut intelligamus ex eorum observatione, qui nihil putant a Latina ratione recedendum. Hinc vero manifeste colligitur, quosdam, qui aliis doctiores videri volunt, male sentire, cum eos reprehendunt, qui *Mariam*, *Sophiam* & similia, acuta a fine secunda proferunt, quique *Jacobum*, *Hyssopum paraclytum*, *Simonem*, & hujusmodi, tertia a fine acuta enuntiant; cum ipsi majore digni sint castigatione, ut qui veterem sinceramque pronuntiandi nomina Græca rationem corrumpant. Nam Græcis nominibus, ex Fabii sententia, Græci accentus sunt attribuendi. Tametsi autem puto pro terminatione casuum longa vel brevi, secundum Græcorum rationem, tonos attribui debere; me tamen ea Quinctiliani verba non parum turbant. *Quia, duabus longis sequentibus, primam brevem acui noster sermo non patitur*; ut *Olympo*: cum vero ultima est brevis, tertia a fine a Græcis acuitur; ut Ὄλυμπος, *Olympus*. Quinctilianus autem velle videtur, (nisi aliqua insit verborum contextui menda) etiam cum ultima est longa, in hujusmodi nominibus tertiam a fine esse acuendam: quod sane accentuum ratio non recipit. REGIUS. Non hoc mirum, quando nec Græcus sermo patitur antepenultimam acui, ultima saltem longa. Propterea, nisi fallit codex depravatus, Fabius noster hoc loco memoria Græcæ rationis lapsus est, qua *Olympo* & *Tyranno* plane eodem accentu efferuntur. Nisi forte quispiam malit a Fabio spectari Atticam accentus rationem, qua tertia a fine acui potest, etiam ultima longa. Quod si verum est, aspexit Fabius ad nomina hæc Attice scripta, hoc est, per *ω* in fine nominativi; quemadmodum dicitur eadem proprietate Μενέλεως, & in dativo Μενέλεῳ; sic genitivus *Achillis* & *Ulyssis*, pro *Achilleos* & *Ulysseos*. Et inde veteres Latini, ut innuere videtur Fabius, nominativum *Achillis* & *Ulyssis* formarunt Latina terminatione. Unde fiunt Latini genitivi *Ulyssi* & *Achilli*, usurpati a Virgilio: quamquam Grammatici Latini apud Virgilium in his annotent *apocopen*, id est, abscisionem ultimæ literæ, ut pro *Achillis*, *Achilli* dicamus. MOSELLANUS. Antiqui in nominibus Græcis accentu utebantur Latino, non Græco. Itaque dictiones Græcas, quæ penultimam longam haberent, solebant media syllaba acuere, cum Græci acuerent in antepenultima. TURNEB. Hunc locum, qui in codicibus diverse legebatur, etsi considerabam me veritati restituisse; tamen volui lectori notam esse nostram castigationem: itaque signum curavi apponi. Sententia autem hæc est. Cum Græci dicant ὄλυμπος & τύραννος, maluisse illos Latinos veteres Græca nomina, suo, quam Græcorum, more enuntiare; itaque mediam acuisse, quæ cum longa sit positione, Latina ratione non potuerit gravari. Quod autem dixit, *dederunt Olympo*, non ita accipiendum, quasi dativum solum notarit; nam id fecit suo more, ut paulo ante *Ænea & Anchisa sit dictus*. Solet enim exempla fere Fabius ad constructionem orationis accommodare; de duabus enim syllabis longis sequentibus, nihil ad Græcos, qui & ipsi ὀλύμπῳ & τυράννῳ proferunt. CAMERAR.

286. *Quia duabus longis.*] Lege *una aut duabus*. TURNEB. Et ita Gryph. *una longa aut duabus longis*, Colin. Vidov.

287. *Sic genitivus Achilli & Ulyssi.*] Qui longe recedit a Græco Ἀχιλλέως Ὀδυσσέως. CAPPER.

288. *Achilli & Ulyssi.*] Ego *Achillis* & *Ulyssis* legendum esse puto; adhuc enim eorum refert opiniones, qui in omnibus a Latina declinatione discedere nolunt. *Achillis* autem *Achilli* facit, secundum rectam declinationem. Interdum tamen, & *Achilles* & *Ulysses* dicitur per *synæresin*, ab aliis nominativis. REGIUS. Hi genitivi sunt antiqui, ac deducuntur a nominibus terminatis in *eus*, per *synæresin*, ut *Achilleus*: fallitur que Servius, qui putat in his casibus esse *antiptosin*. TURNEB. *Achillis & Ulyssis*, Colon. Colin. *Ulixi*, V. C. Alm.

289. *Nunc recentiores instituerunt*] Libenter emendem; *instituerunt*: ut infra lib. 3. cap. 2. *Nec video quare curam dicendi putent quidam inde cœpisse, quod ii qui in discrimen aliquod vocabantur, accuratius loqui defendendi sui gratia instituerunt*. Lege, *instituerunt*. GEBHARD. lib. II. Crep. 1. perpetua fere verborum horum permutatio est apud veteres, ut apparet ex iis quæ viri docti ad Nepot. Hann. cap. 2. & Liv. lib. XXVIII. cap. ult. adnotarunt Clar. Grævius ad Suet. Vitel. cap. 2. & ad Cicer. X. ad fam. 16. *instituit* videtur præferre: ego non semper contra codices *instituis* esse mutandum, & sæpe rectius esse *instituit*, quam *instituit* puto. Certe Terentius Eunuch. prol. 19.

—————— *si perget lædere*

ita ut facere instituit; & Phor. IV. 11. 14. *Petam hinc, unde a primo institui*, ubi est pro *incœpi*; ut manifeste Cicero. lib. VII. ad fam 3. *Quæ cum vidissem, desperans victoriam, primum cœpi suadere pacem. Deinde, cum ab ea sententia Pompejus valde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret*. Nepos Alcib. V. *Itaque tempus ejus interficiendi quærere instituerunt*, & infinitis in locis. Audacius, sed eleganter, dixit Horatius lib. III. 8.

Amphora fumum bibere instituta
Consule Tullo.

pro, quæ incepit bibere fumum. BURMAN.

290. *Latinam rationem.*] *Orationem*, Voss. prim.

291. *Neque enim jam.*] Priscianus tamen ait, nomina Græca in *o* longum terminata, Latine vel per *on* flecti, vel per *onis*. Quod tamen non placet Fabio. TURNEB.

292. *C. Cæsar*] In libris quos de Analogia conscripsit. REGIUS.

293. *In cæteris.*] *Certis*, MS. Bal.

294. *Utroque modo.*] *In utroque*, V. C. Alm.

295. *Malit.*] *Mallet*, in MSS. Bodl. Alm. Ald. Sich. *ma*-

[296] Simplices voces, prima *positione*, id est, [297] natura sua constant; compositæ [298] aut *præpositionibus* subjunguntur, ut *innocens*; [299] interdum repugnantibus inter se duabus, quale est *imperterritus*: alioqui [300] possunt aliquando continuari duæ, ut *incompositus*, *reconditus*, &, quo Cicero utitur, [301] *subabsurdum*. Aut [302] e duobus quasi corporibus coalescunt, ut *maleficus*; nam ex tribus nostræ utique linguæ non concesserim: quamvis [303] *capsis* Cicero dicat compositum esse ex *cape si vis*; & inveniantur, qui [304] *Lupercalia* æque tres partes orationis esse contendant, quasi *luere per caprum*; nam [305] *Solitaurilia* jam persuasum est esse ex *sue*, *ove*, & *tauro*; & sane ita se habet sacrum, quale apud Homerum quoque est. Sed hæc non tam ex tribus, quam ex particulis trium [306] coëunt. Cæterum etiam ex *præpositione* & duobus vocabulis dure videtur struxisse [307] Pacuvius:

—— [308] *Nerëi*
Repandirostrum, incurvicervicum pecus.

Junguntur autem aut ex duobus Latinis integris, ut *superfui*, *subterfugi*: (quanquam ex integris an composita sint, quæritur) aut ex integro & corrupto, ut [309] *malevolus*: aut ex corrupto & integro, ut *noctivagus*: aut ex duobus corruptis, ut [310] *pedisequus*: aut ex nostro & peregrino, ut [311] *biclinium*: aut [312] contra, [313] ut *epitogium*, & *Anticato*: [314] aut ex duobus peregrinis, [315] ut *epirhedium*. Nam cum sit *præpositio* ἐπὶ Græca, [316] *rheda* Gallicum, [317] nec Græcus tamen, nec Gallus utitur composito: Romani suum ex alieno [318] utroque fecerunt. [319] Frequenter autem *præpositiones* quoque copulatio ista corrumpit; inde *abstulit*, *aufugit*, *amisit*, cum *præpositio* sit *ab* sola; & *coit*, cum sit *præpositio con*; [320] sic *ignavi*, & *erepti*, & similia. Sed res tota magis Græcos decet, nobis minus succedit; nec id fieri natura puto, sed alienis favemus; idcoque,
X. cum κυρταυχένα mirati sumus, [321] *incurvicervicum* vix a risu defendimus. [322] *Propria* sunt verba, cum id significant, in quod primum denominata sunt: *Translata*, cum alium natura intellectum, [323] alium loco præbent. Usitatis tutius utimur: nova non sine quodam periculo fingimus. Nam si recepta sunt, modicam laudem afferunt

let, Colin. quod probat Regius; & ita Voss.

296. *Simplices voces.*] Per simplices voces intelligit *nomina primitiva*, quæ ab alio non componuntur; dicunturque ab aliis *nomina primæ impositionis* Cicero appellasse videtur *nomina nativa*. TURNEB.

297. *Natura sua.*] Grammaticali, ut ita loquar, qualem, videlicet a primis ὀνοματοθέταις nominum auctoribus acceperunt. CAPPER.

298. *Aut præpositionibus.*] *Autem*, Sich. marg.

299. *Interdum repugnantibus.*] Ideo repugnantes dicuntur, quia *in* tollit ac negat. *Per* vero auget significationem verbi, cum quo copulatur. REGIUS. Quæ integræ jungi nequeunt. CAMERAR. Hæc compositio Fabio videtur paulo esse durior, nec eam certe probat: quanquam ipse quoque eadem est usus; dixit enim, *inexpugnabilem*. TURNEB. *Duabus inpugnantibus*, Venet. Ald. Sich. marg.

300 *Possunt continuari duæ ut.... reconditus*] In τῷ *reconditus* duæ sunt præpositiones, *re* & *con* junctæ veteri verbo *didere*. Dicitur enim *recondere*, pro *recondidere*, sicut *tradere*, vel *transdere*, pro *transdidere*. CAPPER.

301. *Subabsurdum.*] Lib. 2. de Orat. 67. & ad Att. XVI. 3.

302. *Ex duobus quasi corporibus coalescunt.*] Hæc sunt quæ Fabius lib. 8. cap. 3. ex Aristotele & Cicerone vocat, *verba duplicata*. CAPPER.

303 *Capsis.*] Cicero in Orat. cap. 45. & Quinctil. Inst. lib. VI. cap. 3. Fest. *capsit*, *prehenderit*. ALMELOV.

304. *Lupercalia*] Sacrificia & ludi, qui fiebant Pani deo Arcadiæ, ne lupos sineret in oves sævire. Et est lupercal, ut Servius (ad VII. Æneid. 343. refert,) spelunca sub monte Palatino, in qua caper luebatur, id est, sacrificabatur; unde & *Lupercal* a *luendo per caprum* videtur esse dictum REGIUS. Decimo quinto Calendas Martii currebant Luperci. Ovid. lib II. Fastor. CAMERAR.

305. *Solitaurilia.*] Quod sue, ove, & tauro sacrificaretur. Apud Homerum sacrum tale facit Alcinous rex Phæacum Odyss. Θ. cum locum sic vertimus,

Hic bonus Alcinous bis senos immolat agnos,
Octo sues, taurosque duos, quos turba repente,
Tergore nudatos, parat apta ad fercula cæna.

CAMERAR. *Solitaurilia* sacrificium erat, quod a Censoribus quinto quoque anno, lustro condito, fiebat ex sue, ove, & tauro TURNEB. Tractat hæc Macrob. Saturnal. lib 3. cap. 10. Vide Joh. Brodæum Miscellan. lib. 6. cap. 33. pag. 569. PAREUS. *Suovetaurilia*, Steph. Bern.

306. *Coëunt.*] *Constant*, MS. Joan. & Voss.

307. *Pacuvius.*] Vide Crinit. lib. 19. cap. 5. PHILAND.

308. *Nerei.*] Hic versus intelligi videtur de *Phocis*; sic enim appellantur vituli marini, suntque Nereo consecrati, magistrumque habent Proteum, sive custodem. TURNEB.

309. *Malevolus.*] Sic quidem vulgo nunc dicitur; sed ex Fabii sententia *e* litera *malevolus* enuntiari debet. REGIUS.

310. *Pedisequus.*] *Pedisecus*, V. C. Alm.

311. *Biclinium.*] *Biclinium* cœnatio est, quæ capit duos lectos, ut *triclinium* tres. Est autem dictio composita ex Latino & Græco. TURNEB. Fit *biclinium* ex Latina voce *bis* & Græca κλίνη quæ lectum significat. CAPPER.

312. *Contra ut.*] *Aut* particula adscribenda, ut legatur, *aut contra*. REGIUS. Hæ vero voces *hybridæ* dictæ, de quibus Bernec. ad Suet. Aug. 21 x.

313. *Ut epitogium.*] *Epitogium* genus vestis, quod togæ superinducebatur, ex ἐπὶ & *toga*. Vide Domit. Calderin. Observ. lib 3 pag. 316. PAREUS.

314. *Aut ex duobus.*] *Et ex*, V. C. Alm.

315. *Ut Epirhedium.*] *Epirhedium* genus est vehiculi, quod non est absimile rhedæ. TURNEB.

316. *Rheda.*] Cic pro Milone cap. 2.

317. *Nec Græcus.*] *Neque Græcus*, *neque Gall* V. C. Alm.

318. *Utroque fecerunt.*] *Recte fecerunt*, MS Bal.

319. *Frequenter autem.*] Videtur innuere Fabius, ex præpositione *ab* compositionem fieri, non autem ex præpositione *abs*, vel *a*. TURNEB.

320. *Sic ignavi & erepti.*] Pro *innavi*, vel *ingnavi* & *exrepti*. *Et erepti.*] In aliis codicibus scribitur, *e republica*; quæ compositio tamen non placet Fabio. Itaque alii conjectura ducti scripserunt *erepti*, ut videatur esse mutata præpositio *ex*. IDEM. *E republica*, in MSS. Joan Bal. Alm Colin. & *e rep.* & *similia*, Ald. Gryph. Sich. *e re. p.* Locat.

321. *Incurvicervicum.*] Varro lib. 2. de L. L.

322. *Propria.*] Methodo *resolutiva* ea persequitur, quibus constat oratio emendata. Fabius autem libro octavo ait, *verba aut propria esse*, *aut translata*, *aut ficta*; *propria* sunt certa rerum vocabula, cum ipsis rebus pene nata; *translata*, *tropo* immutata; *ficta*, quæ ab oratore novantur, & usitatis opponuntur. TURNEB. Ex Cicer. 3. de Orat.

323. *Alium loco præbent.*] Quatenus posita in certo quopiam orationis loco, sensum a naturali & proprio diversum habent. CAPPER.

[324] orationi: repudiata, etiam in jocos exeunt. Audendum tamen; namque, ut [325] Cicero ait, etiam quæ primo dura visa sunt, usu molliuntur. [326] Sed minime nobis concessa est ὀνοματοποιΐα. Quis enim ferat, siquid simile illis merito laudatis, [327] λίγξε βιὸς, & [328] σίζε [329] ὀφθαλμὸς, fingere audeamus? Jam ne *balare* quidem aut *hinnire* [330] fortiter diceremus, nisi judicio vetustatis [331] niterentur.

324. *Orationi.*] *Oratori*, Ven. Locat. Alm. Colon. Gryph. Colin. Sich. Vasc.

325. *Cicero.*] I. de Nat. Deor. cap. 34.

326. *Sed minime.*] Fictio nominis via est Latinis concessu: eam tamen Græci usurpant frequenter in effingendis sonis, aliisque affectibus, non alia libertate, quam primi homines, qui rebus appellationem imposuerant. Huc spectare putat Erasm. *paragogen*, id est, nominum deductionem ex analogia sumptam; ut si *fyllaturire* dicamus, quemadmodum *esurire*. TURNEB.

327. *Λίγξε βιός.*] Hom. vers 125. Iliad. 4. & Odyss. 1. 394. & hinc *Lituum* dictum quosdam putasse scribit Gell. v. 8.

328. *Σίζε.*] Σίζ' ὀφθαλμός, edit. Steph. ann. 1542. Huc autem dicitur de Cyclopis oculo, quem Ulysses torre combussit. CAPPER.

329. *Ὀφθαλμός.*] Ἄτμος, Venet. Locat. Ald. Vasc. Sich. Gryph. Colin.

330. *Fortiter.*] *Forte diceremus*; in MSS. Bal. & Argent. Obrecht. Venet. *aut forte tinnir*: MS. Bodl. Certa & evidens est emendatio membranarum Palatin. *Jam ne balare quidem, aut forte hinnire diceremus*: nam quid illud *Fortiter* hic agat, comminisci non possum, nisi quis *Fortiter* dicere putaret esse intrepide, sine metu affectationis vocabuli durioris insolentiorisve. Cæterum quod Aldus pro *Balare*, *Ballare* excudit, vitiosum est. Ego semper unica liquida apud antiquos scriptum reperio. Sosipater Instit. lib. 1. *Onomatopœia est dictio ad imitandum sonum vocis confecta: ut cum dicimus, hinnire equos, balare oves, stridere valvas, & cæteris similia.* Glossarium optimum; *βληχᾶσθαι Balatus.* Sic Lucretius, Virgilius, Ovidius, aliique. GEBHARD. lib. 11. Crep. 1. ubi plura: de τῷ *fortiter* diceremus ad lib. v. cap. 10.

331. *Niterentur.*] *Uterentur*, Voss. prim.

CAPUT VI.

De verbis propriis ac translatis, usitatis & novis, & de quatuor quibus sermo constat. De vetustis verbis, & quibus verbis sit utendum, & de auctoritate. De consuetudine.

EST [1] etiam sua loquentibus observatio, sua scribentibus. Sermo constat ratione, vetustate, auctoritate, consuetudine. [2] Rationem præstat præcipue *analogia*, nonnunquam & *etymologia*. Vetera majestas quædam, &, ut sic dixerim, religio commendat. Auctoritas ab oratoribus, vel historicis peti solet; nam poëtas metri necessitas excusat; nisi siquando, nihil impediente in utroque modulatione pedum, alterum malunt; qualia sunt, [3] *—Imo de stirpe recisum*; & [4] *—Aëriæ quo congessere palumbes*; & [5] *—Silice in nuda*, & similia; cum summorum in eloquentia virorum judicium pro ratione, & [6] vel error honestus est magnos duces sequentibus. [7] Consuetudo vero, certissima loquendi magistra; utendumque [8] plane sermone, ut nummo, cui [9] publica forma est. Omnia tamen hæc [10] exigunt [11] acre judicium, [12] *analogia* præcipue, quam proxime ex Græco transferentes in Latinum, *proportionem* vocaverunt. Ejus hæc vis est, ut id quod dubium est, [13] ad aliquid simile de quo [14] non quæritur, referat; ut incerta certis probet. Quod efficitur duplici via; comparatione similium in extremis maxime syllabis, (propter quod ea [15] quæ

1. *Etiam sua loquentibus.*] *Est* verbum, quamvis sæpe eleganter præsupponatur, hic tamen adscribendum putamus, ut legatur *est etiam sua*. Primum autem tractat de loquendi ratione; deinde de Orthographia, hoc est, recte scribendi regula. REGIUS.

2. *Rationem præstat.*] *Analogiam* nonnulli servandam putant in Grammatica. Ea autem est similium similis inflexio. Alii contra *anomaliam*, quæ est inæqualitas & dissimilis declinatio. Artis tamen præceptiones *analogia* potius constant, consuetudinis ratio *anomalia*. TURNEB. Vide Gell. 11. 25. Isidor 1. 17.

3. *Imo de stirp.*] Æneid. XII. 208. ubi vid Serv. Pier. & Fabric. & Serv. ad 1. Æneid. 626. III. v. 94. docet, cum de origine generis dicimus, esse feminini; cum de ligno, masculini generis. Vide & Pier. ad lib. XII. 781. in prosa etiam Plin. VIII. 26. *acutissimum stirpem* dixit. BURMAN.

4. *Aëria.*] Eclog. III. 69.

5. *Silice in nuda.*] Ecl. 1. 15. ita passim etiam apud Ovidium Heinsius ex MSS. hoc genere positam vocem ostendit. Vide ad IX. Metam. 225. & IV. Trist. VI. 14. & Barth. ad Stat. IV. Silv. III. 1.

6. *Vel error.*] *Velut*, V. C. Almel.

7. *Consuetudo vero.*] Consuetudo accipienda est pro consensu eruditorum, non pro locutione vulgi, quæ plerunque vitiosa est. TURNEB.

8. *Plane sermone.*] *Plano*, Locat.

9. *Publica forma.*] Lucianus Lexiphan. ὡς δή τι μέγα ὄν, εἰ τι ξενίζοι, καὶ τὸ καθεστηκὸς νόμισμα τῆς φωνῆς παρακόπτοι. *Perinde ac si magnum quoddam foret, si peregrinis verbis uteretur & consuetam atque receptam monetam sermonis adulteret.* Ita Ovid. III. Art. 480.

Munda, sed e medio, consuetaque verba, puellæ,
Scribite, sermonis publica forma placet.

ALMELOV.

10. *Exigunt.*] *Exigant*, Voss. prim. tert.

11. *Acre judicium.*] *Grave*, Sichard. margo.

12. *Analogia præcipue.*] Quia similitudo plerunque imponit & fallit, a qua ducitur *analogia*. Porro M. Varro lib. 8 de lingua Latina, multa contra *analogiam* disputat, atque nullam esse similium observationem. Eam tamen in libris *de Lingua Latina* tuetur. TURNEB.

13. *Ad aliquid simile.*] M. Varro ait enim *analogiæ* esse imperitum, qui similitudinem sumere non possit, a qua pendet *analogia*. IDEM.

14. *Non quæritur.*] Id est, non ambigitur, non dubitatur, non movetur controversia. CAPPER.

15. *Quæ sunt e singulis.*] Supple τὸ *syllabis*: hoc est monosyllaba; ut, *mox*, *jam*, *nunc*. &c. CAPPER.

ſunt e ſingulis, negantur habere [16] rationem;) & [17] diminutionē. Comparatio in nominibus, aut *genus* deprehendit, aut *declinationem*; *Genus*, ut ſi quæratur, [18] *funis* maſculinum ſit, an femininum, ſimile illi ſit *panis*; *Declinationem*, ut ſi veniat in dubium, *hac domu* dicendum ſit, an *hac domo*, & *domuum*, an *domorum*, ſimilia ſint *domus*, *anus*, *manus*. [19] *Diminutio genus* modo detegit; &, ne ab eodem exemplo recedam, *funem* maſculinum eſſe *funiculus* oſtendit. Eadem in verbis quoque ratio comparationis; ut ſi quis, [20] antiquos ſequutus, *fervere* brevi media ſyllaba dicat, deprehendatur vitioſe loqui; quod omnia quæ *e* & *e* literis [21] *finiendi modo* terminantur, eadem, [22] ſi in infinitis *e* literam media ſyllaba acceperunt, utique productam habent; [23] *prandeo*, *pendeo*, *ſpondeo*, *prandēre*, *pendēre*, *ſpondēre*. At quæ *e* ſolam habent, dummodo per eamdem literam in *infinite* exeant, brevia fiunt; *lego*, *dico*, *curro*, *legere*, *dicere*, *currere*: [24] etiamſi eſt apud Lucillium,

[25] *Fervit aqua & fervet: fervit nunc, fervet ad annum.*

Sed pace dicere hominis eruditiſſimi liceat; ſi *fervit* putat illi ſimile *currit* & *legit*, *fervo* [26] dicetur, ut *curro* & *lego*: quod nobis inauditum eſt. Sed non eſt hæc vera comparatio; nam [27] *fervit* illi eſt ſimile *ſervit*, [28] quam proportionem ſequenti dicere neceſſe eſt [29] *fervire*, ut *ſervire*. [30] Prima quoque aliquando *poſitio* [31] ex *obliquis* invenitur, ut memoria repeto convictos a me, qui reprehenderant, quod hoc verbo uſus eſſem, [32] *pepigi*. Nam id quidem dixiſſe ſummos auctores confitebantur, rationem tamen negabant permittere; quia prima *poſitio pacifcor*, cum haberet [33] naturam patiendi, [34] faceret tempore præterito *pactus ſum*. Nos, præter auctoritatem oratorum atque hiſtoricorum, *analogia* [35] quoque dictum tuebamur. Nam, cum in XII. tabulis legeremus, [36] *Ni ita pagunt*; inveniebamus ſimile huic, [37] *cadunt*: inde prima *poſitio*, etiamſi vetuſtate [38] exoleverat, apparebat [39] *pago*, ut *cado*; unde non erat dubium ſic *pepigi* nos dicere, ut *cecidi*. [40] Sed meminerimus non per omnia duci *analogiæ* poſſe rationem, [41] cum ſibi ipſa plurimis in locis repugnet. Quædam ſine dubio conantur

16. *Habere rationem.*] Mutavimus ita, *debere*; ſed appoſito ſigno, ut ad mutata verba nobis contra exempla ubique; cum legiſſemus in illis Varronianis fragmentis: *In his, quæ non declinantur, analogiam quæri non debere, ut, mox, vix.* CAMERARIUS.

17. *Diminutione.*] Id eſt, nominis diminutivi formatione; cujuſmodi ſunt *funiculus* a *fune*, *aculeus* ab *acu*. CAPPER.

18. *Funis*] Lucilius auribus inſerviens, ut Gellius XIII. 21. refert, uſus eſt in genere femınino,

Aurea de cælo demiſit funis in arva.

REGIUS. Lucretii eſt lib. II. 1153. & Gell. XIII. 20. refert: in Ovidii quoque duobus codicibus I. Art. 764. repperi, *hos cava contenta retia fune trahunt.* BURMAN.

19. *Diminutio genus.*] Annotat ipſe Priſcianus nomina quædam videri diminutiva, quæ a ſuo primitivo genere differant, ut *aculeus*, *paxillum*. quæ tamen potius ſunt *paronyma*, quam *diminutiva*. TURNEB. *Aculeus* enim eſt a feminino *acus*, & *paxillum* a maſculino *palus*, i. CAPPER.

20. *Antiquos ſecutus.*] Antiqui pene omnia verba ſecundæ conjugationis per tertiam extulerunt, maxime tamen verba in *veo*. IDEM.

21. *Finiendi.*] Ita edit. Campan. 1470. Vulgo; *Indicativum* vocant; ubi nota ſingularem loquendi formulam. Græci vocant ὁριστικὴν, quamvis nonnulli, ut obſervat Apollonius Dyſcolus pag. 243. vocare voluerint ἀποφαντικὴν. Hinc Donatus in Terent. pag. 812. 850. edit Varior. Indicativum modum appellat *pronunciativum*. Diomedes pag. 329 veter. Grammat. Putſch. dixit quidem *finitivum*; ſed ſtatim addit, *ab aliis pronunciativum*. Erat olim *fatendi* modo CAPPER.

22. *Si infinitis.*] *In* præpoſitio adſcribenda videtur, ut ſit *in infinitis*. REGIUS. deeſt, Ald. Locatel.

23. *Prandeo.*] *Ut prandeo*; V. C. Alm.

24. *Etiamſi eſt apud, &c.*] Priſcianus tamen ait, Terentium hoc verbo uſum, cum ait; *cum maxime fervit.* Nam Virg. etſi dixit *fervere Leucatem*: numquam tamen dixiſſet in præſenti *fervo*. TURNEBUS.

25. *Fervit aqua & fervet, &c.*] Vide hac de re Gaſp. Barthium, Adverſ. lib. 56. pag. 9. pag. 2645. PAREUS.

26 *Dicetur.*] *Dicet*; MS. Joan. Andr. Voſſ. tert. Bern.

27. Fervit, *illi eſt ſimile*, ſervit.] Græci clarius dicerent. τὸ fervit ὅμοιόν ἐστι, ſimile eſt τῷ ſervit. CAPPER.

28. *Quam proportionem.*] Id eſt, analogiam; nam paulo ſupra dixerat: *Analogia quam proxime ex Græco transferentes in Latinum, proportionem vocaverunt* CAPPER.

29. *Fervire & ſervire.*] Ut legendum eſſe, non &, facile eſt videre. REGIUS.

30. *Prima quoque poſitio.*] Servius tamen negat *pago* dici abſque *n*. Priſcianus vero putat *pepigi* deductum eſſe a verbo *pango*; contrarium tamen ſentit Fabius. TURNEB. *Prima poſitio*] Hoc eſt, thema, ſeu radix verbi CAPPER.

31. *Ex obliquis.*] Id eſt, ex temporibus & modis aliis a præſenti & indicativo: cæterum proprie dicuntur *obliqui*, caſus alii a nominativo. CAPPER.

32. *Pepigi.*] Vult Fabius, non eſſe a *pango*, *pangis*; ſed a *pago*, *pagis*. Cicero ad Herennium hoc verbo uſus eſt, quod Quinctilianus exoleviſſe dicit: *Rem*, inquit, *ubi pagunt*. Adi ſodes Jac Spiegelii Interpretat. ad Prudent. pag. 194. Edit. Weitzianæ. Hadrian. Turneb. Adverſar. lib. 29. cap. 15. pag. 1013. PAREUS.

33. *Naturam patiendi.*] Hoc eſt, *paſſivi* verbi; quod tamen de terminatione, ut loquuntur, intelligendum eſt, non de ſignificatione. CAPPER.

34. *Faceret tempore præterito.*] *Faceret præterito perfecto*; MS. Bodl.

35. *Quoque dictum.*] *Hoc quoque dictum*; Ven. Locat. *quoque hoc dictum*; Ald. Par. Gryph. Steph. Colin.

36. *Ni ita pagunt.*] *Pacunt*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Voſſ.

37. *Cadunt.*] *Capunt*; Vet. Ter. Scaur. de Orth 22. Priſc. Ita conſarcinator notarum in editione Leidenſi: ſed apud Scaurum, pag. 2253 legitur: *Item* XII. *Tabulæ, ubi eſt* pagunt, *per hanc formam, quod male quidam per C enuntiant. eſt enim prepoſitum ejus* pepigi *a* pango, *ut* tango tetigi, *non* paxi, *ut a* dico dixi. Quod exemplum aptius mihi videtur, quam *cado*, *cecidi*. Ratio vero, cur *pago*, *pepigi* faciat, peti poteſt ex ſimilibus apud Gellium lib. VII. cap. 8. BURM. Sed in prædicto Scauri loco, pro τῷ *prepoſitum*, legere malim *præteritum*. CAPPER.

38. *Exoleverat.*] *Exoleverat*; MS. Bodl. Andr. Voſſ. ſec.

39. *Pago.*] *Paco*; V. C. Alm. Andr. Voſſ. prim. tert.

40. *Sed meminerimus.*] Nunc Quinctilianus eſt contra *analogiam* diſputaturus, probabitque multis in locis *anomaliam* eſſe ſequendam, ſi conſuetudine nitatur. Eodem quoque modo apud Græcos Crates Grammaticus *anomaliam* defendit, cum diceret Ariſtarchus ſequendam eſſe *analogiam*. Fabius tamen mediocritatem eſſe tenendam putat, ut *analogiam* ſequamur, ſi non repugnet conſuetudo. TURNEB.

41. *Cum ſibi ipſa.*] *Cum & ſibi ipſa*; In MSS. Bodl. Bal. Alm. Obrecht.

eruditi

eruditi defendere, ut cum deprehensum est, *lepus* & *lupus* [42] simili *positione*, quantum *casibus* numerisque dissentiant; ita respondent, non esse paria, quia *lepus* [43] *epicœnum* sit, *lupus* masculinum: [44] quanquam Varro in eo libro, quo initia [45] urbis Romæ enarrat, *lupum feminam* dicit', Ennium Pictoremque Fabium secutus. Illi autem iidem, cum interrogantur, cur [46] *aper apri*, & *pater patris* faciat, illud nomen [47] simpliciter [48] positum, [49] hoc *ad aliquid* esse contendunt. Præterea, [50] quoniam utrumque a [51] Græco ductum sit, ad eam rationem recurrunt, ut πατρὸς *patris*, [52] κάπρου *capri* faciat. [53] Illa tamen quomodo effugient; [54] ut *nomina*, quamvis feminina, *singulari nominativo* *u*, *s*, literis finita, nunquam *genitivo casu* [55] in *ris* syllabam [56] terminentur; faciat tamen *Venus Veneris*? Item cum *e*, *s*, literis finita, per varios exeant *genitivos*, nunquam tamen eadem in *ris* syllaba terminatos, *Ceres* [57] cogat dici *Cereris*? [58] Quid vero? quæ rota [59] *positionis* ejusdem, in diversos flexus [60] exeunt? cum *Alba* faciat *Albanos* & *Albenses*, *Volo volui* & *volavi*. Nam præterito quidem tempore varie formari *verba* prima persona, litera *o* terminata, ipsa *analogia* [61] confitetur. Siquidem facit *cado cecidi*, *spondeo spopondi*, *pingo pinxi*, *lego legi*, *pono posui*, *frango fregi*, *laudo laudavi*. [62] Non enim, cum primum fingerentur homines, [63] *analogia* demissa cœlo formam loquendi dedit; sed inventa est, postquam loquebantur, & notatum in sermone, [64] quid quo modo caderet: itaque non ratione nititur, sed exemplo; nec lex est loquendi, sed observatio; [65] ut ipsam *analogiam* nulla res alia fecerit, quam consuetudo.

42. *Simili*] *Similia*; MSS. Bodl. Alm. Obrecht. *Simili positione.*] Id est themate, radice; nominativo simili quod ad terminationem CAPPER.

43. *Epicœnum.*] Hoc est, masculinum simul & femininum, ὁ καὶ ἡ lepus. CAPPER.

44. *Quanquam Varro*] Hæc animalium nomina olim erant omnia *epicœna*, & ad sexus discretionem addebatur mas aut femina. TURNEB. Serv. ad Virgil. 11 Æneid. 355. *Sane apud veteres Lupus promiscuum erat*; ut Ennius: *lupus femina feta repente.* Ad quem Ennii locum lege, quæ congessit eruditus Merula pag. 193. COLOMESIUS. Ita Justinus lib. 1. cap. 4. dixit *canem feminam*. Sic quoque *Leo* de utroque sexu olim dicebatur, & ignorabant *Leam* aut *Leanam*. Vide Philarg. ad Virgil. Ecl. 11. 63. & Serv. ad III. Georg. 245. BURMAN.

45. *Urbis Romæ.*] *Romanæ urbis*; MS. Bodl. Ald. Locat. Gryph. Colin. Sich. Voss. secund.

46. *Aper apri.*] *Caper capri*; Ven.

47. *Simpliciter.*] Hoc adverbium abest ab editione Stephan. CAPPER.

48. *Positum.*] *Impositum*; MS. Bodl. *Positivum* malebat Galæus. *Simpliciter positum.*] Hoc est, quod vulgo vocamus *absolutum*. CAPPER.

49. *Hoc ad aliquid.*] Προςτιθέμενον τῶν πρός τι. PITHOEUS. *Relativum* vulgo dicimus. CAPPER.

50. *Quoniam.*] *Quum*; Voss. prim.

51. *A Græco ductum.*] *A Græcis ductum est*; Ven. Locat. Ald. Vasc. Steph. Gryph. Sich. *Dictum sit*; in MSS. Bodl. Bal. & Voss. secund. *a Græco dictum est*, V. C. Alm.

52. Κάπρου.] Varro tamen *aprum* dixit, quod loca aspera incolat. TURNEB. Κάπρου *Apri*; Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Sich. Obrecht.

53. *Illa tamen.*] *Ille*; V. C. Alm. & Obrecht.

54. *Ut nomina*] Videtur desiderari *eo cum*, hoc modo; *ut cum nomina quamvis*. GALLÆUS.

55. *In ris syllabam.*] *In ris syllaba*; MS. Joan. Andr. *casu ris syllaba*; V. C. Alm. *In ris*] Videtur legendum *in eris*; alioqui enim *tellus* quoque facit *telluris*: nullum tamen nomen femin. in *us*, genitivum facit in *eris*, præter *Venus*; TURNEB. *Eadem in ris syllaba.*] *Eadem ris syllabæ*; MSS. Joan. Alm. Locat. Andr. Ald. Steph. Par. Vasc. Gryph. Colin. Sich.

56. *Terminantur.*] *Terminentur*; MS. Bodl.

57. *Cogat dici.*] *Cogit dicere*; V. C. Alm.

58. *Qui vero.*] *Quid* loco *qui* legendum est; de Varrone autem de L. L. hæc sumpta videntur; inquit enim, *duas esse Albas, unam in Latio, unde Albani; alteram ad Fucinum lacum, unde dicantur Albenses.* REGIUS. *Quid vero qui*; V. C. Almel. *Quid vero quod*; Obrecht. *Quid*, non *quæ*; Steph. Rogn.

59. *Positionis ejusdem.*] Id est, ejusdem thematis, radicis, ejusdem nominativi. CAPPER.

60. *Exeunt.*] *Eunt*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. tert.

61. *Confitetur*] *Confitentur*; V. C. Alm.

62. *Non enim cum.*] Idem testari videtur Diomedes. Nam cum Latinitatem divisisset in *naturam*, *analogiam*, *consuetudinem*, *auctoritatem*; *analogiam* sinit. sermonis a natura prodiit ordinationem esse quandam & observationem, secundum *technicos*. TURNEB.

63. *Analogia demissa cœlo.*] *Cœlo venire*, & *demitti* dicuntur perfecta quæque, & quorum opus, aut inventio major humana dici vult. Juvenalis.

——— *cœlo descendit* γνῶθι σεαυτόν.

Manilius de Cæsare lib. 4.

Hic etiam cœlo genitus, cœloque receptus.

Sidonius Apoll. lib. 6. Epist. 10. *Per quem si me stylo beata dignationis impartias, mihi fraternitatique istic sita pagina tua velut i polo lapsa reputabitur.* Ad quem locum bene multa, eaque venustissima comportavit Joh. Savaro. pag. 378. Calpurnius Ecloga 4.

Dii precor hunc juvenem, quem vos, nisi fallor, ab ipso
Æthere misistis, post longa reducite fæcla.

Jostinus libr. 5. de Alcibiade, *In hunc oculos civitas universa, in hunc suspensa ora convertit, hunc quasi de cœlo missum, & ut ipsum victoriam contuentur.* Ammian. Marcellin. lib. 22. init. *Quo apud Constantinopolim mox comperto, effundebatur ætas omnis & sexus, tanquam demissum aliquem visura de cœlo.* Horatius eadem sententia ad Augustum.

Serus in cœlum redeas, diuque
Lætus intersis populo Quirini.

Papinius Statius I. Sylv. 1. de statua: vers. 2.

——— *cœlone peractum*
Fluxit opus?

Ubi vide Interpretationes & emendationes Morelli, Bernartii, Gaspar. Barthii Adversar. libr. 31. cap. 4. pag. 1426. Plautus Pers. 1. 3. vers. 5. 6.

Quod ego non magis somniabam, neque opinabar, neque censebam,
Eam fore mihi occasionem: ea nunc quasi decidit de cœlo.

Tibullus lib. 1. El. 3. vers. 89. 90.

Tunc veniam subito, nec quisquam nuntiet ante:
Sed videar cœlo missus adesse tibi.

Priorem hujus distichi partem, (ait M. Antonius Muretus, Variar. Lect. lib. 13. cap. 7. pag. 1105) interpretati sunt alii ex Plutarcho in Rom. Quæst. Sed ad posteriorem versum nemo adhuc, quod sciam, quidquam notavit, quo is illustrior fieret. Sciendum igitur, fuisse illud vulgare loquendi genus, ut *cœlo missos* dicerent, quos inopinato viderent. Neque mihi hoc credi postulo, sed gravi & erudito scriptori Minutio Felici, qui ita scribit in Octavio: *In hodiernum, inopinato visos, cœlo missos, ignobiles & ignotos, terræ filios nominamus.* Tertullian. in Apolog. *Ex consuetudine humana, quos ignoti vel inopinato apparuere, de cœlo supervenisse dicuntur.* Lactant. lib. 1. cap. 2. Plin. lib. XVI. cap. ult. Cassiodor. lib. 11. cap. 40. Anemid. lib. 2. cap. 7. in fine. PAREUS. *Demissa*; Obrecht. Voss.

64. *Quid quo modo.*] *Quid quoque modo*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Ven. Loc. Ald. Sich. Obrecht. Voss. secund.

65. *Ut ipsam analogiam.*] Præcipit quoque Priscianus homines *analogiam* tenere debere, sed potius tamen auctorum usum æmulari. TURNEB.

Inhærent tamen quidam molestissima diligentiæ perversitate, ut [66] *audaciter* potius dicant, quam *audacter*: licet omnes oratores aliud sequantur; [67] & *emicavit*, non *emicuit*; & *conire*, non *coire*. [68] His permittamus & *audivisse*, & *scivisse*, & [69] *tribunale*, & *faciliter*, dicere: [70] *frugalis* quoque sit apud illos, non *frugi*; nam quo alio modo [71] fiat *frugalitas*? [72] Iidem *centum millia nummûm*, & *fidem Deûm*, ostendant [73] duplices *solœcismos* esse, quando & *casum* mutant, & numerum. [74] Nesciebamus enim, [75] ac non consuetudini [76] & decori serviebamus; sicut in plurimis quæ Tullius in Oratore divine, ut omnia, exsequitur. [77] Sed Augustus quoque in epistolis ad C. Cæsarem scriptis [78] emendat, quod is *calidum* dicere, quam [79] *caldum* [80] malit; [81] non quia illud non sit Latinum; sed quia sit [82] odiosum, &, ut ipse Græco verbo significavit, περίεργον. Atqui [83] hanc quidam ὀρθοέπειαν solam putant, quam ego minime excludo. Quid enim tam necessarium, quam [84] recta locutio? Imo inhærendum [85] ei judico, quoad licet; diu etiam mutantibus repugnandum: sed abolita atque [86] abrogata retinere, insolentiæ cujusdam est, & frivolæ in parvis jactantiæ. [87] Multum enim literatus, qui sine *aspiratione* & producta secunda syllaba [88] salutavit, [89] *avete* (est enim) & [90] *calefacere* dixerit potius, quam quod dicimus, & *conservavisse*; [91] his adjiciat *face*, & *dice*, & similia. Recta [92] est hæc via, quis negat? [93] sed adjacet & mollior, & [94] magis trita. [95] Ego tamen non alio magis angor, quam quod *obliquis casibus* ducti etiam [96] primas sibi *positiones* [97] non invenire, sed mutare

66. *Audaciter*] Annotat tamen Priscianus Sallustium *audaciter* dixisse; quin & Cicero quoque in oratione pro Roscio, *multa scelerate, multa audaciter, multa improbe fecisti.* Idem. *Audaciter, potius quam audacter, licet omnes oratores.*] Non omnes, ô Fabi. Apud Livium quidem, Marcumque ac Lucium Senecas, non veritos *audaciter* dicere, testes sunt optimi & antiquissimi codices. GRONOVIUS quem vide ad Liv. XXII. 25. & XL. 55. & Cicero pro Font. *I. Audaciter hoc dico, judices, non temere confirmo.* Ut ibi MSS. codices habere Faernus & Gruterus testantur; & apud Minut. Fel. XIII. *deliberantibus temere & audaciter.* Membranæ MSS. apud Barth. XXXVII Ad 14 *Audacter* Latinum est, sed *audaciter* melius. Vide Gronov. ad Plin. XXIX. 6. BURM.

67. *Et emicavit*] *Ut*; Venet.

68 *His permittamus.*] Non damnat Fabius *audivisse* & *scivisse*: sed cum illi analogiæ defensores, *audisse* & *scisse* barbara putarent, putat Fabius & plenum verbum & imminutum esse in usu. TURN.

69 *Tribunale & faciliter*] pro *Tribunal & facile*. CAPP.

70. *Frugalis quoque.*] Hæc vox *frugalis* Fabio displicet, ac putat dicendum *frugi* pro abstinente & modesto. Quanquam Juvenalis *frugalius* dixit. TURNEB. & Cicero sæpe *frugalissimus*. Terentius, etiam *frugalior*, & *frugalis* Varro & Columella, & alii dixerunt. *Frugalis sit apud illos.*] Hoc est, dicant, per me licet, *homo frugalis* pro *frugi* ὁ χρηστός. CAPPER.

71. *Fiat.*] *Fiet*; V. C. Alm. Voss.

72. *Iidem centum.*] Nam aiunt, cum *nummûm* dicitur pro *nummorum*, positum esse accusativum singularem pro genitivo plurali, cum *nummum* in genitivo plurali nunquam reperiri dicant. Cicero autem in Orator ad Brutum cap. 46. ait dicendum esse *trium virûm*, & *sestertium nummûm*, non *sestertiorum nummorum*. Ita impetravimus a consuetudine, ut peccaremus. TURNEB.

73. *Duplices solœcismos.*] *Duplices quoque solœcismos*; MSS. Bodl. Alm. Ald. Locat. Colin. Sich

74. *Nesciebamus enim*] Elegans est ironia, qua significat se hæc optime nosse REGIUS.

75. *Ac non consuetudini.*] τὸ *non* delet Gronov. lib. I. de pecun. veter. cap. 9. BURMAN.

76. *Et decori serviebamus.*] Pro τῷ *&* Francius volebat τὸ *sed*. BURMAN.

77. *Sed Augustus quoque.*] Cajum & Lucium nepotes ex Julia & Agrippa Augustus habuit, quorum Cajus in Lycia, Lucius Massiliæ defunctus est. Unius Epistolæ exemplum ad Cajum extat apud Gell. lib. 15. cap. 7. CAMERAR.

78. *Emendat, quod.*] *Emendatius calidum dicere, quam caldum maluit*; MSS. Bodl. Argent. Alm. Andr. *Emendatur*; Marg. Sich. & Philander; quia non vero simile Augustum emendasse Cæsarem.

79 *Caldum.*] Apparet seculo Augusti *caldum*, potius dictum, quam *calidum*: unde Vitruvius, qui illius tempore scripsit, semper appellat *vasa caldaria*. TURNEB. *Caldum* pro *calido* dici satis est notum. Varr. lib. III. de R. R. cap. 3. *comitiis ædilibus cum sole caldo ego & Q. Axius senator tributis suffragium tulissemus.* Hinc *caldarium* videas appellari a Vitruvio partem balnei, ubi se calda lavabant; sicuti a frigida *frigidarium*; a tepida *tepidarium*. vid. Robortel. Emend. lib. II. cap 5. PAREUS.

80. *Malit.*] *Volit*; V. C. Alm.

81. *Non quia illud.*] *Id*; V. C. Alm.

82 *Odiosum.*] Hoc loco (sic opinatur Scipio Gentilis parerg. lib. I. cap. II.) *odiosum* dixit Augustus verbum *calidum*, quia proxime accedit ad *callidum* περίεργον autem quia *caldum* idem significet & antiquius dicatur; de quo viderint alii. COLONESIUS Nescio an *odiosum* hic recte sit, & respondeat τῷ περίεργῳ: forte, *sed quia sit otiosum*, id est, supervacuum & περίεργον. BURMAN.

83. *Hanc quidem.*] *Quidam*, ut nomen scribendum est, non *quidem*. REGIUS *Atqui hanc ὀρθ.*] Ὀρθοέπειαν antea usurpavit pro suavi verborum explanatione & pronunciatione: nunc pro phrasi & locutione, quæ recta sit & emendata, quasi tu dicas *rectiloquium*. TURNEB.

84. *Recta locutio.*] *Certa*; MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Locat. Venet. Ald. Colon. Gryph. Colin. Sich. Voss.

85. *Ei judico.*] *Judicio*; Ven.

86. *Abrogata.*] *Obrogata*; V. C. Alm.

87. *Multum enim literatus.*] *Est literatus*; Ald. Gryph. Sich.

88. *Salutavit.*] Apparet ex hoc loco, duabus brevibus syllabis Fabii seculo dictum fuisse *Ave*, sicut *calfacere* & *conservasse*. CAMERAR. *Salutavit.*] *Salutaret*; Obrecht.

89. *Avete.*] Qui *avete* dicit pro *salvete*, antiquitatem est secutus: alioqui *aveo* a Cicerone frequenter usurpatur pro *cupio*. TURNEB. *Avere*; MSS. Bodl Bal. Andr. Ven. Locat. Ald. *salutavit* (*avere est enim.*) Obrecht.

90. *Calefacere.*] *Calefacere*; V. C. Alm. Venet. Locat. Ald. Col. Gryph. Colin. Sich. Steph. Vasc. Par.

91. *His adjiciat face.*] Dicebant antiqui, *face*, *dice*, *duce*, ut tradit Priscian. TURNEB. Ovidio *face* reddidit sæpe Heinsius. Vide ad Epist. 12. 98. *His adjiciat.*] *Is adjiciat*; Voss. secund.

92. *Est hæc via.*] *Est via*; Obrecht. Voss. tert.

93. *Sed adjacet.*] *Sed alia est mollior*; Venet. Locatel. Steph. Vasc. Gryph Colin. Roign *sed alia adjacet*: Par.

94. *Magis trita.*] *Magistra*; MS Joan. Voss Bern. *Magistra* probat Gebh lib II. Crep. cap. I. & multis illustrare conatur, idem esse, quod via publica. Sed frustra; natum hoc vitium ex compendiosa scriptione *Trita* elegans, ut & apud Ovid. I. Amor. 565. legendum puto;

Trita frequensque via est per amici fallere nomen,
Trita frequensque licet sit via, crimen habet.

BURMAN.

95. *Ego tamen.*] Reprehendit eos Grammaticos, qui nomina quædam neutra genitivum facientia per *oris*, terminarent in nominativo per *ur*, ac dicerent *robur*. TURNEBUS.

96. *Primas sibi positiones.*] *Primam sibi positionem*; Venet. Locat. Ald. Colon. Par. Colin. Voss sec. *Primas positiones*, id est, themata, radices, nominativos. CAPPER.

97. *Non invenire.*] Cum exemplaria conferrem, in quibusdam, loco *invenire*, scriptum *minuere*, deprehendi: quod

[98] permittunt; ut cum *ebur* & *robur*, ita dicta ac [99] scripta summis auctoribus, in *o* literam secundæ syllabæ transferunt, quia sit *roboris* & *eboris*; *sulfur* autem & *guttur*, *u*, literam [100] in *genitivo* servent; [101] etiam *jecur* & *femur* [102] controversiam fecerunt: quod non minus est licentiosum, quam si *sulfuri* & *gutturi* subjicerem in *genitivo* literam *o* mediam, quia esset *eboris*, & *roboris*; sicut [103] Antonius Gnipho qui *robur* quidem & *ebur*, atque etiam *marmur* fatetur esse; verum fieri vult ex his *robura*, *ebura*, *marmura*. Quod si animadverterent literarum affinitatem, scirent sic ab eo quod est *robur*, *roboris* fieri; quomodo ab eo quod est *miles*, *limes*; *militis*, *limitis*; *judex*, *vindex*; *judicis*, *vindicis*, & quæ supra jam attigi. [104] Quid? non similes quoque (ut dicebam) *positiones*, [105] in longe diversas figuras per *obliquos casus* exeunt? ut *virgo*, *Juno*, *fusus*, *lusus*, *cuspis*, *puppis*, & mille alia? cum illud etiam accidat, ut quædam pluraliter non dicantur; quædam contra *singulari* numero; [106] quædam *casibus* careant; quædam a primis statim *positionibus* tota mutentur, ut *Jupiter*. Quod *verbis* etiam accidit, [107] ut *fero*, *tuli*; cujus præteritum perfectum, & ulterius non invenitur. [108] Nec plurimum refert, nulla hæc, an prædura sint. [109] Nam quid *progenies genitivo singulari*, quid *plurali spes* faciet? Quomodo autem [110] *quire* & *ruere*, vel in præterita [111] patiendi *modo*, vel in *participia* transibunt? Quid de aliis dicam, cum [112] *senatus senatûs senatui*, an *senatus senati senato* faciat, incertum sit? Quare mihi non invenuste dici videtur, [113] aliud esse Latine, aliud Grammatice loqui. [114] Ac de *analogia* vel nimium. [115] *Etymologia*, quæ verborum originem inquirit, [116] a Cicerone dicta est *notatio*; quia nomen ejus apud [117] Aristotelem invenitur σύμβολον, quod est *nota*; nam verbum e verbo ductum, id est, [118] *veriloquium*, ipse Cicero qui finxit, reformidat. Sunt, qui vim potius intuiti, *originationem* vocent. [119] Hæc habet aliquando usum necessarium, quoties interpretatione res de qua quæritur, eget; [120] ut cum M. Cœlius [121] se esse hominem frugi vult probare, non quia abstinens sit (nam [122] id ne mentiri quidem poterat) sed quia utilis multis,

fane sensui non congruit Si namque prima positio minuatur, necessario quoque mutatur: cum autem est inventa, facile mutari potest: quare *intenure* incorrupte legi certum est. REGIUS. *Moenere* etiam V. C. Alm. & Argent. Obtecht.

98. *Permittunt.*] *Permittant*; Voss. prim.

99. *Scripta summis*] *In summis*, MS. Bodl. Locat. Ald. Steph Gryph. Coln. Sich. *A summis*; Andr. *Summis in auctoribus*; Vasc. *Summis doctoribus*; V. C. Alm.

100. *In genitivo.*] *Genitivo*; V. C. Alm. Voss. tert.

101. *Etiam jecur.*] *Etiam in jecur*; Voss. prim.

102. *Controversiam fecerunt*] *Controversiam & fecerunt*; Locatel.

103. *Antonius Gnipho.*] Vide Macrob. III. Sat. cap. 12. & Sueton. de Gramm. cap. 7.

104. *Quid? non similes.*] *Quid vero similes* (*ut dicebam*) *positiones*; MSS. Bal. Alm. *Quid vero, si similes.* Andr.

105. *In diversas figuras.*] Id est, formas & terminationes nominum, ut nunc loquuntur. CAPPER.

106. *Quædam casibus careant.*] Intelligit ea, quæ dicuntur a Grammaticis *aptota* & *monoptota*, quæ perpetuam & candem ubique habent terminationem, ut *quatnor*. TURNEB.

107. *Ut fero, tuli.*] Nam *tuli* ab antiquo est præterito verbi *tollo*; ita *fero* proprium præteritum perfectum & plusquamperfectum non habet. TURNEB.

108. *Nec plurimum refert nulla hæc, an prædura sint.*] Sic quidem legitur; sed corrupte, ut mihi videtur; nulla enim disparitas subest, aut contrarietas, quam hoc verbum *refert* exigit, ut Juvenal.

Quid refert dictis ignoscat Mutius, an non?

Inter *nulla* vero ac *prædura*, quænam contrarietas esse potest, cum ne sub eodem quidem genere collocentur? *mollia* igitur, etiamsi nullum adstipuletur exemplar, hactenusque ita a Professoribus lectum sit, legendum esse vel grandi pignore contenderim. Nec ignoro in quibusdam legi exemplaribus, *nulla hæc an plura sint*, quod mihi sensui minime convenire videtur REGIUS. Idem autem de illis judicium est, quæ prorsum fieri nequeunt; sicut a *volo*, non queat dici *volis*, neque a *Jupiter Jupitris*, & de his, quæ sunt dura dictu. Nam quid prohibeat *progenies*, sicut *rei* dicere, & *sperum*, ut *verum*: item *quitum* & *rutum*, quorum alterum veteres dixere, alterum adhuc in composita manet, ut Ovid. 1. Epist.

Diruta sunt aliis, soli mihi Pergama restant.

Terent. Hec. IV. 1. 57.

Forma in tenebris nosci non quita est.

Et ita tamen durum utrumque est, ut dici laturus nemo videatur; hoc posterius cui mutarint in *ire*, non video. CAMERARIUS. Lege, *nulla*, id est, nulli sint obliqui casus. TURNEB. *Mollia*; Venet. Steph in marg. & pro *prædura*, est *plura* in MSS. Bodl. Bal. Andr.

109. *Nam quid progenies.*] Hunc genitivum *progeniei* Fabius damnat, quanquam nonnulli utantur. Damnat quoque *sperum* in genitivo. TURNEB.

110. *Quire & ruere.*] *Et ire*; Venet. Par. Vasc. Steph. Gryph. Coln. Voss. sec.

111. *Patiendi modo.*] *Faciendi*; Steph. Sich *Patiendi modo.*] Sive, ut nunc loquimur, *passiva voce* Si legeris *faciendo modo*, activam vocem intelliges. CAPPER.

112. *Senatus.*] Priscianus annotat hæc nomina, quæ sunt quartæ declinationis, olim quoque fuisse secundæ. TURNEB.

113. *Aliud Latine.*] *Loqui Latine*, est sequi doctorum & elegantium consuetudinem & usum: *Grammatice* vero, est loqui ex præceptionibus artis, & ex artis *analogia*. *Idem*.

114. *Ac de Analogia*] *Hac de Analogia nimium*; Locat. Ald. Gryph Coln. Sich. *Ac de analogia nimium*; MSS. Bal. Alm. Andr. Venet.

115. *Etymologia, quæ.*] *Etymologia* utitur Grammaticus; ut vim nominis & originem eliciat: Dialecticus vero & Rhetor, tum ut definiat, tum ut probet. Quanquam alioqui, ut testatur Fabius, rarus est *etymologiæ* usus TURNEB.

116. *A Cicerone.*] In Topicis cap. 8. Isidor. lib. 1 cap. 28.

117. *Aristotelem.*] In libro περὶ ἑρμηνείας. cap. 2. PHILANDER.

118. *Veriloquium.*] Fit enim ἐτυμολογία ex ἔτυμος verus, & λόγος loquela. CAPPER.

119. *Hæc habet.*] Duplex est usus *etymologiæ*; vel ut probemus, ut docet Fabius libro quinto; vel ut definiamus, ut docet libro septimo: quanquam utrobique est quasi quædam definitio. TURNEB.

120. *Ut cum M. Cælius se esse hominem frugi vult.*] *Homo frugi* a Latinis dicitur *sobrius* & temperatus, probus & consummate officiosus: cui *nequam* opponitur. Cælius autem, cum esset ipse profusus & parum continens, interpretatus est hominem frugi, hominem multis utilem. *Idem*

1ꝑ. *Se esse.*] *Sese*; MS. Bal.

122. *Id ne mentiri.*] *Ne* scribendum esse, non *me*; quis non videt? REGIUS

id est, [123] fructuosus, unde sit [124] dicta *frugalitas*. Ideoque in definitionibus assignatur *etymologiæ* locus. [125] Nonnunquam etiam [126] barbata ab emendatis conatur discernere; ut cum [127] *Triquetram* dici Siciliam, an *Triquedram*; [128] *meridiem*, an *medidiem* oporteat, quæritur; [129] aliaque quæ consuetudini serviunt. Continet autem in se multam eruditionem: sive illa ex Græcis orta tractemus, quæ sunt plurima, præcipueque [130] Æolica ratione (cui est sermo noster simillimus) declinata: sive ex historiarum veterum notitia, * nomina hominum, locorum, gentium, urbium requiramus; unde [131] *Bruti*, *Publicolæ*, [132] *Pici*; cur *Latium*, *Italia*, [133] *Beneventum*; quæ *Capitolium*, [134] collem *Quirinalem*, & *Argiletum* appellandi ratio. [135] Jam illa minora, in quibus maxime studiosi ejus rei fatigantur, [136] qui verba paulum declinata, varie & multipliciter [137] ad veritatem reducunt, aut correptis, aut [138] porrectis, aut adjectis, aut detractis, aut permutatis literis syllabisve. Inde [139] pravis ingeniis ad fœdissima usque ludibria [140] dilabuntur; [141] sime *Consul* a *consulendo*, [142] an a judicando; [143] nam & hoc *consulere* veteres [144] appellaverunt; unde adhuc remanet illud; [145] *Rogat*, *boni consulas*, id est bonum judices. *Senatui* nomen dederit ætas; nam iidem *Patres* sunt; [146] & *Rex*, *rector*; & alia plurima indubitata. Nec abnuerim [147] *regulæ*, *regulæque*, & similium his, [148] rationem. Jam sit & [149] *classis* a *calando*, & [150] *lepus levipes*, & [151] *vulpes volipes*. [152] Etiamne a contrariis aliqua sinemus trahi? ut

123. *Fructuosus.*] χρεῖος a verbo χράομαι, utor, fruor, CAPPER.

124. *Dicta frugalitas.*] *Dicta*: MSS. Bodl. Alm Andr.

125. *Nonnunquam etiam barbata.*] Sensus est, interdum *etymologia* veram nominis originem investigat, & compositionem, quæ tempore ipso sit immutata. Itaque conatur appellationem illam usitatam ostendere barbaram, cum tamen consuetudo vincat. TURNEB.

126. *Barbara ab.*] Hoc est, *etymologia* ostendere vult, quæ dictionum naturalis facies sit, si quando illam usus fucavit; docet enim esse verum *medidiem*, cum sit medius dies, etsi *meridiem* omnes dicimus. CAM.

127. *Triquetram dici Siciliam.*] Cosmographi omnes aiunt triangularem esse Siciliæ formam, ideoque *Triquetram* appellari a dictione ἕδρα, id est, sede & latere TURNEB *Triquetram, an Triquedram.*] Si accuratam etymologiæ rationem habuissent, dixissent *Trihedram* a τρεῖς, vel τρὶς & ἕδρα, sedes, basis trianguli CAPPER.

128. *Meridiem.*] Vide Cicer. Orat. cap. 47. PHILAND.

129. *Aliaque quæ*] *Aliaque sunt, quæ consuetudini serviunt*: Andr. *Aliaque quæ consf. aliquando serviunt*; MS. Bal.

130. *Æolica ratione.*] Romani ab Æolibus oriundi sunt, ideoque lingua Romana in plerisque Æolicam imitatur; nam ab ea sumpsit *digamma* Æolicum, quo crebro utitur. TURNEB. Ut mutato *u* in breve *u*, & interposito *u*, pro consonante; ut ὄϊον, ovis, *Davus*. CAMERARIUS. Henr. Steph. præfat. Thesaur. Ling Græcæ, magis Doricæ convenire putat. ALMEL. *Æolica ratione*] supple, *loquendi*. Dialectum vulgo dicimus. CAPPER.

131. *Bruti.*] *Bruti*; Gryph. marg. Voss. prim.

132. *Pici*] Aiunt Picum regem Italiæ ita appellatum fuisse, quod primus *Pico Martio* nomen imposuerit, ut a Pico Martio dictus sit. TURNEBUS. *Pythici*; MS. Bal. Locatel.

133. *Beneventum.*] *Beneventum* oppidum est in Samnio, quod, cum antea *Maleventum* appellaretur, Romani, cum illuc coloniam deduxissent, per *euphemismum* postea *Beneventum* appellarunt. TURNEB.

134. *Collem Quirinalem.*] *Collis Quirinalis* appellatur a Sabinis illis, qui *Curites* dicebantur, vel *Quirites*, Romamque cum Tatio venerant, & in illo colle castra posuerant. Ita *Varro*. Idem. *Et collem*; V. C. Alm. Voss sec.

135. *Jam illa minora.*] Hic tacito nomine Fabius notat Varronem, qui hac de re libros tres scripsit *ad Ciceronem*, totidem ad Septimium Notat quoque alios, qui omnia pene verba ad *etymologiam* revocabant: quod quidem ortum videtur a Platone, qui in Cratylo nullum nomen esse impositum putavit absque ratione & causa. TURNEB.

136. *Quæ verba.*] *Qui*, non *quæ* legendum esse constat. REGIUS.

137. *Ad veritatem.*] *Ad Etymum*: Col. Par. Colin. *Etymon*; Gryph. ἔτυμον; Steph. marg.

138. *Porrectis.*] *Productis*: Sichard. marg *Porrectis.*] Id est, brevibus in longas mutatis. CAPPER.

139. *Pravis.*] *Parvis*; MS. Bodl Colon. Steph. marg. Colin *ut in parvis*. l. a. f. n. l. *labantur*; Argent. Obrecht. *Prava vigenia*; Francius.

140. *Dilabuntur.*] *Labuntur*; MS. Bal. Vasc. Bern.

141. *Sime Consul.*] Aliquando Romæ iidem fuerunt *Prætores*, *Consules*, *Judices*, ut meminit Cicer. lib tertio *de legibus*: tamen initio consulatus (ut meminit Livius lib. tertio ab urbe) *Prætores* duntaxat appellabantur & *Consules*, sequentibus deinde annis etiam *Judices*: quod satis indicat non appellatos fuisse a judicando. TURNEB. *Sit enim Consul*; V. C. Alm. Voss. prim. tert.

142. *An a judicando.*] *Vel a*; V. C. Alm. Locat. Ald. Sich. *An judicando*; Colin.

143. *Nam & hoc consulere veteres vocaverunt.*] Hinc Consules aliquando dicti Judices. Cicero 3. de Legibus: *Regio imperio duo sunto, iique præeundo, judicando, consulendo, Prætores, Judices, Consules appellentur.* Livius lib. 3. *Fuere, qui interpretarentur eadem hac Horatia lege, Consulibus quoque & Prætoribus, quia iisdem auspiciis, quibus Consules, crearentur, cautum esse: Judicem enim Consulem appellari.* COLOM. *Nam & hoc*, id est, το judicare. CAPPER.

144. *Appellaverunt.*] *Vocaverunt*: Ald. Steph. Par. Vasc. Gryph. Colin. Sichardus non habet *veteres*, nisi in margine.

145. *Rogat boni consulas.*] Varro lib. 6. de L. L. *Igitur de originibus verborum qui multa dixerit commode, potius boni consulendum, quam, qui aliquid nequiverit, reprehendendum.* COLOMESIUS. Vide. Menag. Amœnit. juris ad vocem *Consules*. ALMEL.

146. *Et rex, rector.*] *Et rector*; Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Roign. *ut rex & rector*; Sich.

147. *Tegulæ, Regulæque.*] A verbis *tego* & *rego*.

148. *Rationem.*] Scilicet etymologicam. CAPPER.

149. *Classis a calando.*] Videatur Julius Zinzerlingus Critic. Juvenil. Promulf. cap. 29. pag. 93. Joh. Pontanus ad Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 15. pag 598. Lactant. ad Papin. Stat. Thebaid. lib. 3. pag. 613 Isidorus lib. 19. cap. 1. & Parei index Lucretian. PAREUS. *Jam sit ut classis*; V. C. Alm.

150. *Lepus levipes.*] M. Varro apud Gell lib. 1. 18. refutat hanc leporis rationem a præceptore suo Ælio traditam; affirmat enim vocabulum esse priscum Græcum, quod recentiori Græca lingua λαγὼς, id est, *lepus*, dicatur. MOSELLANUS. Hanc originationem ante Fabium improbavit Varro lib xiv. Rer. Hum. sciscente Gellio 1. 18. verum adsignat lib. iv. de L. L. *lepus*, inquit, *a Siculis, quod ei Græci dicunt* λεπορίν. Et lib. iii. de R. R. cap. 12. *Ælius meditans dictum leporem a celeritate, quod levipes esset. Ego arbitror a Græco vocabulo antiquo, quod eum Æoles Bœotii* λεπορίν *appellant.* COLOMESIUS.

151. *Vulpes volpes.*] Varro lib. iv. de L. L. *vulpes, ut Ælius dicebat, quod volat pedibus.* Idem tradunt Caper de vocibus dubiis, Isidorus Orig. lib. 12. cap. 2. & alii, sed falso. COLOMES. *Et vulpes volipes, & eam interpretationem rectam sequendam, improbandam contrariam, a contrariis &c.* MS. Bodl. Andr. V. C. Alm *Et etiam interpretationem rectam sequendam: improbandam contrariam, ne a contrariis aliqua sinamus.* Venet. Locat. Aldus, nisi quod *ne* non agnoscat. *Etiam eam interpretationem, &c* Obrecht.

152. *Et etiam interpretationem.*] Hic locus ita est depra-

[153] *lucus*, quia umbra opacus parum luceat; & [154] *ludus*, quia sit longissime [155] ab lusu; & *dis*, quia minime dives? [156] Etiamne *hominem* appellari, quia sit *humo* natus; (quasi vero non omnibus animalibus eadem origo, aut illi primi mortales ante nomen imposuerint terræ, quam sibi) & [157] *verba* ab aëre verberato? Pergamus. Sic perveniemus eousque, ut [158] *stella*, luminis *stilla* credatur; cujus [159] *etymologiæ* auctorem, clarum sane in literis, nominari [160] ea parte qua a me [161] reprehenditur, inhumanum est. Qui vero talia libris complexi sunt, nomina sua ipsi inscripserunt, [162] ingenioseque sibi visus est [163] Cajus Granius [164] *cœlibes* dicere, veluti *cœlites*, quod onere gravissimo vacent, idque [165] Græco argumento; ἠΐθεος enim eadem de causa dici [166] affirmat. Nec ei cedit Modestus [167] inventione; nam quia [168] Cœlo Saturnus genitalia absciderit, hoc nomine appellatos, [169] qui uxore careant. [170] At L. Ælius *pituitam*, quia *petat vitam*. Sed cui non post Varronem sit venia? qui *agrum*, [171] quod in eo *agatur* aliquid; & [172] *graculos*, quia *gregatim* [173] volent, dictos, [174] Ciceroni persuadere [175] voluit; cum [176] alterum ex Græco sit manifestum duci, alterum ex vocibus avium. [177] Sed huic tanti fuit [178] vertere, ut [179] *merula*, quia sola volat, quasi *mera volans* nominaretur. [180] Quidam non dubitaverunt *etymo-*

vatus, ut, nisi emendetur, verus integerque sensus nullo pacto percipi possit. Ita vero mihi emendari posse videtur, si hoc totum ex contextu in marginem transcribatur, *interpretationem vellam sequendam, improbandam contrariam.* Hoc namque puto ab aliquo eruditiorum in margine, ut fieri solet, annotatum, ab imperitis contextui sensim fuisse insertum; & vero copula cum *ne* particula, ut sensus contraria, prorsus est expungenda. Sic enim sensa & apte copulabuntur & facile percipientur; ita namque legetur, *etiam a contrariis aliqua sinamus trahi?* REGIUS. *Etiamne a contrariis.*] Fabius etymologiam reprehendit, quæ fit per antiphrasin, quæ sane reprehendenda est, nisi fiat per εὐφημισμόν, ut cum *Eumenides* dicuntur *Furiæ*. TURNEB.

153. *Lucus quia.*] Sic Servius ad 1. Æneid. Cassiodorus non officio, sed nomine Senator, ad Psalm. 118. Charisius lib. IV. & alii plures: melius tamen ii, quos damnat Servius, qui putarunt sic dici, *quod sint ibi luminis causa religionis.* Utrumque *etymon* conjungit Isidorus lib. 14. cap. 8. COLOMES. Videt hanc *etymologiam* Scopa collect. 1. cap. 18. dicens nullum verbum per *antiphrasin* dici. ALMEL.

154. *Ludus.*] *Lusus*; MS. Bal. & ita Passerat. ad Propert. lib. II. Eleg. 32. pag. 384.

155. *A lusu.*] *Ab usu*: Steph.

156. *Anne hominem.*] Quasi dicas *humineum*. Quam *Etymologiam* Lactantius in libro de opificio comprobat; &, quanquam rideatur a Fabio, habuit tamen fundamentum etiam in Hebræa lingua: siquidem Hebræi hominem appellant ADAM; quod, auctore divo Hieronymo, hominem sonat e terra surgentem. MOSELLANUS. Hanc ἐτυμολογίαν exler Fabius. Quam vere a diligentissimo Vossio disces, in *Etymolog.* in *Homo*. COLOM.

157. *Verba ab aere.*] Isidor. lib. 1. cap. 8. ALMELOV.

158. *Stella, luminis stilla.*] Imo potius a *stando*. Cassiodorus Senator in Tractatu de Astronomia; *Nam & Varro libro, quem de Astrologia conscripsit, stellam commemorat ab stando dictam.* Ex Varrone Servius ad 1. Georgic. *Stellæ cadere non possunt, quarum natura est ut stent semper, unde & stellæ vocantur.* Ex quo Isidorus lib. 3. cap. 70. *Stella dicta a stando; quia semper fixa stant in cælo, nec cadunt.* COLOMESIUS.

159. *Etymologiæ auctorem.*] Palæmon forsitan significatur, Fabii æqualis. Vide cap. 6 lib 1.

160. *Ea parte.*] *In ea parte*: MSS. Bodl. Bal. V. C. Alm. Ald. Locatel. Steph. Gryph. Colin. Sich. Voss.

161. *Reprehenditur.*] Hinc Vossius de Joh. Isac. Pontano (hunc enim esse nos docet Freinshemius ad Curt. pag. 30.) in opere de Histor. pag. 148 *Quarta est opinio viri præclari nominis, sed alibi potius, quam hac parte qua ab eo cogimur dissentire, nominandi nobis.* COLOMESIUS.

162. *Ingenioseque visus.*] *Sibi* dativum hic sensus exigere mihi videtur, ut legamus; *ingenioseque sibi visus est.* Irridet enim hujusmodi *etymologias* Fabius; quas probare videtur, si *sibi* non adscribatur. REGIUS. *Sibi* tamen deest in MSS. Bodl. Alm. Locat. Ald. Colon. sed perperam, ut recte Regius. Sic & *sibi placere* dicuntur. De quo ad Petron. XLIV. & XLVI.

163. *Cajus Granius.*] *Caninius*, legit Valla in dialecticis. *Cajus* desideratur in MS. Bal. Andr. & pro eo, *Gabinius*. MS. Bal. Colon. Colin. Gryph. & Sich. in marginibus, *Gavinius*. MS. Bodl. Andr. *Gabinius*: MS. Bal. Colon. Steph. in marg. sed vocabulum *Granius* non agnoscit Ald. Locat. Gryph. Sich. In margine edit. Rolgui aliquis *C. Ignatium* legendum putat; sed cum *Granius* in multis desit, in aliis *Cajus*, in quibusdam pro *Cajo* legatur *Gavinius*, reponendum puto *Gavius*, vel *Gabius*, & intelligi Gabium Bassum, quem de origine verborum libros scripsisse patet ex Gellio lib. III. 19. V. 7. XI. 17. quo ultimo loco *Gavius* dicitur, & ubi veteres editiones etiam *Cajus* habent. *Gavius* etiam, ut in Macrobii codicibus notasse viri docti ad Gell. II. 4. an idem sit, vel ejus filius, qui a Plinio lib. 2. Ep. 18 & 31. memoratur, nescio. Citatur & Gavius Bassus in Satyris, a Fulgent. expos. Serm. Ant. in *vertina*, ubi vulgo *Gallus*: & eundem facit Munkerus, qui a Gellio citatur lib. III. cap 9. *Gavium* scribendum docet & lapis apud Gruter. CCCCXXXIX. 7. ubi *M. Gavius Bassus* ædilis memoratur. BURMAN. Cæterum *Gavius* legitur in cod. Beroenſ.

164. *Cælibes dicere veluti cælites.*] Jul. Cæs. Scaliger de causis L. L. cap. 12. *Ad hanc naturam non potuit V. aspirare: sed transiit in pleniorem, scilicet in B. cælebs. Neque enim temere a cælo, & vita divis Cajus, nomine meritus bectym in Quintiliano notatur.* COLOMES.

165. *Græco argumento.*] *Argumento invit*: Voss. prim.

166. *Affirmat.*] *Affirmant*: MSS. Bodl. Bal. Voss.

167. *Inventione.*] *In inventione*: MSS. Bodl. Bal. Locat. Ald. Gryph. Colin. Sich.

168. *Cælo.*] *Cælio* legendum ex Cicer. II. de Nat. Deor. PHILANDER. Et ita Colon. marg. Steph. marg.

169. *Qui uxore carent.*] *Qui uxore careant*: MSS. Bodl. Bal. Andr. Venet. *Qui uxore careant. Ait*, &c. Ald. Sich. marg. Voss.

170. *At L. Ælius.*] *L.* deest in MSS. Bal. Alm. Andr. Sich. *Lælius*: MS. Bodl. Venet. Colon. Steph. marg. Gryph. *Ait L. Ælius*] *At*, *i* vocali erasa, mihi legendum videtur; ut ad verbum superius referatur, *ingenioseque sibi visus est dicere pituitam. Lælius* autem scribendum est: de hoc & Varro in tertio de origine Ling. Lat. meminit, & Cicero in Bruto, ut de homine literis Latinis in primis exercitato. REGIUS. Sed rectius est *L. Ælius*, qui a Gellio sæpe ad partes vocatus, & Varroni conjungitur lib. II. 21. V. 21. & esse L. Ælium Stilonem verosimile est, qui toties a Festo in explicandis vocibus & earum originibus advocatur. Vid. in *Mansa. Monstrum.* & passim. BURMAN.

171. *Quod in eo.*] *Quia*: V.C. Alm. Voss. prim.

172. *Graculos.*] Imo *graculi* dicuntur per *onomatopœiam*, a vocis sono *gra*. Turneb.

173. *Volent.*] *Volant*: Voss. prim.

174. *Ciceroni.*] Lib. IV. de L. L. PHILANDER.

175. *Voluit.*] *Volunt* (*ad eum enim scribit*) *cum*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Venet. Locat. Ald. Colon. Gryph. Colin. Sich. Obrecht.

176. *Alterum ex Græco sit.*] Fit enim *ager* ab ἀγρός. CAPPER.

177. *Sed huic.*] *Hoc*; MSS. Joan. Bal. Alm. Venet. Locat. Ald. Sich. Obrecht. Gallæus conjiciebat, *huic tanti fuit veritas*, id est ἔτυμον, veriloquium.

178. *Vertere.*] Id est, admittere, seu adhibere *tropos* aut mutationes literarum in assignanda nominum *etymologia*. CAPPER.

179. *Merula.*] Vide Varr. lib. IV. de L. L. & Menag. Amoen. jur. cap. 38. Isidor. XII. 7. ALMELOV. Bochart Hierozoic. part. II. l. 3. cap. XI. diminutivum a *merus* facit. BURMAN.

180. *Quidam.*] Eorum e numero Plato esse videtur, qui

logiæ subjicere omnem nominis caussam; ut ex habitu, quemadmodum dixi, [181] *longos* & *rufos*; ex sono, [182] *strepere*, *murmurare*; etiam [183] derivata, ut a *velocitate* dicitur *velox*; & composita pleraque his similia, quæ sine dubio aliunde originem ducunt; sed
XI. arte non egent, cujus in hoc opere non est usus, nisi in dubiis. [184] Verba a vetustate repetita, non solum magnos [185] assertores habent; [186] sed etiam afferunt orationi majestatem aliquam, non sine delectatione; nam & auctoritatem antiquitatis habent; &, quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant. Sed opus est modo, ut neque crebra sint hæc, neque manifesta, quia nihil est odiosius [187] affectatione; nec utique ab ultimis [188] & jam obliteratis repetita temporibus, qualia sunt [189] *topper*, & [190] *antigerio*, & [191] *exanclare*, & *prosapia*, & [192] *Saliorum carmina*, vix sacerdotibus suis satis intellecta. Sed illa mutari vetat religio, & [193] consecratis utendum est. [194] Oratio vero, cujus summa virtus est perspicuitas, [195] quam sit vitiosa, si egeat interprete? [196] Ergo, ut novorum optima erunt maxime vetera, ita veterum maxime nova. Similis circa auctoritatem ratio. Nam etiam si potest videri nihil peccare, qui utitur iis verbis, [197] quæ summi auctores tradiderunt, multum tamen refert non solum, quid dixerint, sed etiam quid persuaserint. Neque enim [198] *tuburcinabundum* & *lurcabundum* jam in nobis quisquam ferat, licet Cato sit auctor; nec *hos lodices*, quanquam id Pollioni placeat; nec [199] *gladiola*: atqui Messala dixit; nec [200] *parricidatum*, quod in Cœlio vix tolerabile videtur; nec [201] *collos* mihi [202] Cal-
XII. vus persuaserit: [203] quæ nec ipsi jam dicerent. [204] Superest igitur [205] consuetudo; nam fuerit pene ridiculum malle sermonem, quo [206] locuti sunt homines, quam

in Cratylo omnia nomina rebus imposita ex aliqua ratione probare conatur per *etymologiam*. Adhuc iis, quas enumeravit Fabius, ineptiores *etymologias* invexere quidam, post ætatem Quinctiliani, clari & Grammatici & Jurisconsulti; ut *oratio*, quasi oris ratio; *sepulchrum* quasi sine pulchro; *testamentum*, quasi testatio mentis; *possessio*, quasi pedum positio, &c. REGIUS.

181. *Longos & Rufos.*] *Longus & Rufus*; Obrecht editio. Vid. sup. cap. IV.

182. *Strepere.*] *Stertere*; MS Bal. & Obrechti editio.

183. *Derivata.*] *Derivare*, MS. Bal.

184. *Verba a vetustate repetita.*] Fabius lib. 8. verbis propriis annumerat vetusta: his uti poterimus, si modice orationi inspergamus, nec a vetustate ultima repetamus, ac præcalligationem addamus. TURNEB. Nihil ex veterum scriptis habens neque gratiæ, neque dignitatis, inquit, Agellius de Seneca, dum quorumdam de ipso judicium profert, cap. 2. lib. 12. PITHOEUS. Audi hac de re solertissimos Philologos, & quidem Fabium ipsum infra lib. 8 cap 3. Agellium lib. II. cap. 7. Andream Schottum, in Senecæ lib. 4. Controvers. 25. pag. 181. Ludovicum Cresollium, Vacat. Autumn. lib. 3. pag. 576. & seqq. Joh Savaronis Commentar. ad Sidon. lib. 1. Epist. 1. pagin. 3. & lib. 4. Epist. 4. pag. 230. Joh. Ludovici Strebæi Remensis, de Elect. & Colloc. Orat. verb. lib. 1. cap. 11. pag. 54. & seqq. Davidis Parei, avi mei meritissimi, Exercitat. Philosoph. lib. 1. Exercit 1. pag. 1. & seqq. Gerardi Vossii Orat. Institut. lib. 4. pag. 1. & seqq. ubi copiosissime de *Elegantia* Latini sermonis agit; M. Gasparis Brulovii, Professoris Argentinensis Præfationem, Thesauro Ciceroniano Antonii Schort præfixam; Friderici Taubmanni Dissertationem de lingua Latina; Joh. Savaron. ad Sidon. Apollin. lib. 8. Epist. 16. pag 530. Fungus essem, si tot inter olores equidem heic anser strepe-rem PAREUS. Cicer. de Orat. lib. III. cap. 38. ALMELOV. *Verba & a vetustate*, Locatel. Ald. Sich. V. C. Alm.

185. *Assertores.*] Intelligit *Antiquarios*, qui duplices sunt. Nam aut exoletas jam & reconditas voces aucupantur, cujusmodi fuit Tiberius Cæsar, & M. Antonius: aut antiquitatem nondum penitus exoletam in usum reducunt, cujusmodi fuit Sallustius. TURNEB.

186. *Sed etiam.*] *Sed*, non habet, V. C. Alm.

187. *Affectatione.*] Hoc intelligendum est de *cacozelia*, quæ vitiuma est elocutionis omne contra virtutem, quando judicium fallitur specie boni. TURNEB. Vide nostrum lib. VIII. procem. & lib. IX. 4. & X. 1. Demetr. Phal. de elocut. pag. 39. [illegible] ALMELOV.

188. *Et obliteratis.*] *Etiam obliteratis*; Locat. Alm. *Et jam obl.* Gryph. Colin. Sich. Obrecht.

189. *Topper*] Cito CAMERAR. Vid. Festum in hac voce. *Toper*; Gryph. Steph. Colon. Colin. Sich.

190. *Antigerio.*] *Valde.* CAMERAR. Vid. Festum.

191. *Exanclare.*] Cicero quoque dixit (in Tusc. 1. 49. Acad. quæst. II. 34.) Pontanus *exanuculare*: & hujus verbi originem tradit, ludens, opinor; cum sit manifestum veteres dixisse & *anculare*, & *anclor*. CAMERAR. Cur verbum hoc inter rancida planeque obsoleta Fabius reponat, non video; usus est enim Cicero non semel: loca collegit Vossius in *Etymologico*. COLOMES. *Exantlare*; Vasc. Steph. Gryph. Colin. Veteres dixere *anclam*, instrumentum quo aqua de puteo hauritur; inde *exanclare* & *exantlare*. Vide Salmas. ad Vopisc. Bonos. cap ult BURMAN.

192. *Saliorum.*] Festus Pompejus ait versus Saliares appellari *axamenta*: decantabantur autem per urbem cum tripudiis a Saliis; sed vix intelligebantur propter vocabulorum antiquitatem. TURNEB.

193. *Consecratis.*] Hoc est, quia consecratis uti oportet. REGIUS. Legerem, *& ut consecratis utendum est*. BURMAN.

194. *Orationis summa virtus perspicuitas.*] Elegantes Just. Lipsius Epistol. Institut. cap. 8. pag. 1067. Et vide Agellium lib. 1. cap. 10. PAREUS.

195. *Quam sit.*] *Quam fit*; Francius.

196. *Ergo ut.*] Videtur hoc positum esse per *antimetabolen*: est autem sensus, ex verbis novis ea optima erunt, quæ quandam novitatis gratiam habebunt, non tamen insolentem auribus nostri seculi. TURNEB.

197. *Quæ summi auctores.*] Erasmus tamen putat nullam esse fugiendam dictionem, quæ apud idoneum auctorem reperiatur. IDEM.

198. *Tuburcinabundum.*] *Tuburcinari* significat raptim comedere, *Lurchari* vero, est cum magna aviditate cibum sumere: *lurchabundum* autem puto legendum. Nam & *lurchones* dicuntur nepotes nimiumque gulosi. REGIUS. Scribe *Tuburcinabundum* & *Lurcabundum* ex Nonio Marcello. PHILAND. *Tuburcinari* desun, *Lurcinari* belluari. CAMERARIUS. *Tuburcinari* legitur apud Plautum, Pers. I. III. 42. *Lurcinari* non invenio; sed *lurcari* occurrit in Lucilio, & Persio. ALMELOV. Sich. *Tuburcinabundum*, Steph. deinde; *Lurcabundum*. Aode Gryph. *Lurcabundum*, Vasc. Steph. Colin.

199. *Gladiola.*] Varro annotat, veteres dixisse *gladius* & *gladium*; inde *gladiola* finxit Messala. TURNEB.

200. *Parricidatum.*] *Parricidatum*; MS. Bal. *Parricidatim*; Sich.

201. *Collos.*] Pro *colla*.

202. *Calvus.*] *Calvinus*; MS. Bal.

203. *Quæ nec ipsi dicerent.*] *Quod nec ipse jam diceret*; Francius.

204. *Superest igitur.*] Cum ostenderit Fabius nec semper *analogiam* nos sequi debere, nec vetustatem æmulari, nec auctoritatem sequi; hic docet loquendi formulam pendere a consuetudine: ne quis tamen hoc nomine falleretur, *aphorismo* distinxit quid *consuetudinem* appellet. TURNEB.

205. *Consuetudo.*] De consuetudine vide Gellium lib. 1. cap. 10.

206. *Sunt locuti.*] *Sint*; V. C. Alm. Locatel. Ald. Gryph. Sich. Voss. secund.

[207] quo loquantur. Et fane quid eft aliud vetus fermo, quam vetus loquendi confuetudo? Sed huic ipfi neceffarium eft judicium, conftituendumque in primis, id ipfum quid fit, quod confuetudinem vocemus. Quæ fi ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat, periculofiffimum dabit præceptum, non orationi modo, fed (quod majus eft) vitæ. Unde enim tantum boni, ut pluribus quæ recta funt placeant? Igitur ut velli, & [208] comam in gradus frangere, & in balneis perpotare, quamlibet [209] hæc invaferint civitatem, non erit confuetudo, quia nihil horum caret reprehenfione; at [210] lavamus, & tondemus, & convivimus ex confuetudine; fic in loquendo, non fi quid vitiofe multis infederit, pro regula fermonis accipiendum erit. Nam ut tranfeam, quemadmodum vulgo imperiti loquuntur, tota fæpe theatra, & omnem Circi turbam exclamaffe barbare fcimus. [211] Ergo confuetudinem fermonis, vocabo confenfum eruditorum; ficut vivendi, confenfum bonorum.

207. *Quo loquantur.*] *Qui*: V C. Alm. Voff. tert.

208. *Et comam in gradus.*] Videtur notare Quinctil. quoddam tonfuræ genus, quod fiebat capillis gradatim fectis; hæc tonfura videtur appellari a Martiale *epaphærefis* TURNEB. Hoc in Nerone notavit Sueton. cap. LI. tales *defcendentes capillos* vocat Petron. cap. 12. ubi vide interpretes. *Comam in gradus frangere.*] *Fingere*: Francius.

209. *Hæc invaferint civitatem.*] *Vitia concipiunt ipfi, & ea infundunt in civitatem*: Cicer. de legib. PITHOEUS. *Invaferint.*] *Invaferunt*: Voff. prim tert.

210. *Lavamur.*] In vetuftis codicibus legitur, *lavamus & tondemus*; quæ loquendi ratio & elegantior eft, & Fabio aptior. TURNEB. Miror quid offenderit in his duobus verbis iftos mutatores. Quis enim nefcit illud, *ventulum huic fic facito, dum lavamus*: *ubi laverimus, fi voles, lavato*: *& tondentis barba cadebat.* CAMERAR. *Lavamur & tondemur*, in MSS. Bodl. Bal. & editi complures. Qui *lavamur* fuppofuerunt, aufcultandum Varroni crediderunt; quem vide de L. L. VIII. pag. 123. fed *Lavare* rectius & ufitatius. Ita, præter Plautum & Terentium, Livius XLIV. 6. *Lavantis regi nuntiatur.* Suet. Cal. XXIV. *Juftitium indixit, in quo riffiffe, lavaffe, cœnaffe capital fuit.* Virgil. 1. Georg. 388.

Et ftudio incaffum videas geftire lavandi

Petronius quidem cap. LXXIII. *nihil melius effe, quam fine turba lavari*: fed hunc fermonem incomptum tribuit Trimalchioni; non ipfe ita locutus fuiffet. *Tondere* vero & ita occurrit apud Liv. lib. XXVII. 34 fi vera eft vulgata; MS. enim *tonderi* habere notat Gronovius. BURMAN

211. *Ergo.*] Conclufio eft *epiphonematica*, quæ quid confuetudinis nomine intelligat, oftendit. TURNEB.

CAPUT VII.

De [1] *Orthographia.*

NUNC quoniam diximus, quæ fit loquendi regula, dicendum, XIII
[2] quæ fcribentibus cuftodienda: quod Græci ὀρθογραφίαν vocant, nos *recte fcribendi fcientiam* nominemus. [3] Cujus ars non in hoc pofita eft, ut noverimus, quibus quæque fyllaba literis conftet (nam id quidem infra Grammatici officium eft) fed totam, ut mea fert opinio, fubtilitatem in dubiis habet; [4] ut longis fyllabis omnibus [5] apponere *apicem* ineptiffimum eft, quia plurimæ, natura ipfa verbi quod fcribitur, patent; [6] fed interim neceffarium, cum eadem litera alium atque alium intellectum, prout correpta, vel producta eft, facit; ut *malus* utrum arborem fignificet, an hominem non bonum, *apice* diftinguitur. *Palus* aliud priore fyllaba longa, aliud fequenti fignificat; [7] &, cum eadem litera *nominativo cafu* brevis, *ablativo* longa eft, utrum fequamur, plerumque hac nota monendi fumus. [8] Similiter puta-

Prior Grammaticæ pars quæ appellatur *methodice*, complectitur *ὀρθοέπειαν*, id eft, recte loquendi formulam de qua dictum eft; & *orthographiam*, id eft, recte fcribendi fcientiam de qua nunc agit. TURNEB.

1. *Orthographia.*] Ad verbum transfertur *recta fcriptura.* Suetonius io Auguft. 88. interpretatur *formulam rationemque fcribendi a Grammaticis inftitutam.* REGIUS.

2. *Quæ fcribentibus cuftodienda.*] *Cuftodia*: MS. Bal.

3. *Cujus ars.*] *Orthographia* ars non eft pofita in literis fyllabarum, nifi cum docetur a literatore; nam Grammaticus fubtiliora quædam perfequetur. TURNEB.

4. *Ut longis fyllabis, &c.*] *Apicem* appellat Fab. *virgulam* extenfam, quam Græci vocant *μακρὰν*, qua non femper utendum eft in fcribendo, nifi differentiæ & diftinctionis caufa. IDEM.

5. *Apponere apicem.*] Vide Terentium Scaurum in veterib. Grammaticis pag. 2264. ubi Quinctiliano plane confentit. Eft porro *Apex* longæ fyllabæ nota hæc ¯ de qua pluribus agunt Diomedes, Donatus, Prifcianus, &c. qui *apicem* non nominant, fed *longam.* Scaurus vero, ut fupra patuit ad cap. 5. *apicem* expreffe vocat; quod totum confirmat Ifidorus apud Vincentium Bellovacenfem, lib. 2. Specul. Doctrinal. his verbis: *Inter figuras literarum & apices veteres diftraxerunt. Apicem dictum aiunt propter ea quod longe fit a pedibus & in cacumine litera apponatur; eft enim linea jacens fuper literam æqualiter ducta.* Vide & ipfum Ifidorum lib. 1 Etymolog. cap 4. Cæterum cave *apicem* cum accentu confundas; quod fecerunt Sigifmundus, a fancto Sylverio in Obfervationibus Orthographicis (Romæ editis ann. 1709.) parte 2. cap. 3. & Gedoyous in Gallica Quinctilianæi operis interpretatione. CAPPER.

6. *Sed interim.*] *Interdum*: in MSS. Bodl Bal. *Si interim*: Voff fecund.

7. *Et cum eadem*] Non folum in diverfis dictionibus eft *apex* notandus, verum etiam in eadem; cum fub eadem terminatione fyllabam modo longam, modo brevem habet; ut in nomine *Mufa* TURNEB. Scribendum eft itaque *Mufā*: non, ut vulgo, *Mufâ*: fed de his alias. CAPPER.

8. *Similiter putaverunt, &c.*] Tres hic faciles deprehenfu errores funt; quorum primus tollitur, fi *fervandi* loco, *fervanda* legamus; alter, fi pro *abiecta.* fcribatur, *adiectas* tertius, fi huic verbo *expecto f* litera adfcribatur. REGIUS.

verunt illa quoque servanda discrimina, ut *ex* præpositionem, si verbum sequeretur *specto*, adjecta secundæ syllabæ *s* litera, *exspecto*: sed si *pecto*, remota *s* scriberemus. Illa quoque servata est a multis differentia, [9] ut *ad*, cum esset *præpositio*, *d* literam; cum autem *conjunctio*, *t* acciperet. [10] Item *cum*, si [11] tempus significaret, per *q*, [12] si comitem, per *c*: [13] si vero caussam, per *q*, ac duas sequentes *u u*, scriberetur. Frigidiora his alia, ut *quicquid*, *c* quartam haberet, [14] ne interrogare bis videremur. Et [15] *quotidie*, non *cotidie*, ut sit, quot diebus. [16] Verum hæc jam inter ipsas ineptias evanuerunt. Quæri solet in scribendo *præpositiones* sonum quem [17] junctæ efficiunt, an quem separatæ, observare conveniat; ut cum dico, *obtinuit*; secundam enim *b* literam ratio poscit, aures magis audiunt *p*. Et in [18] *immunis*, illud *n* quod veritas exigit, [19] sequentis syllabæ sono victum, *m* gemina commutatur. [20] Est etiam in dividendis verbis observatio, *consonantem* priori, an sequenti syllabæ adjungas. [21] *Aruspex* enim, quia pars ejus posterior a *spectando* est, *s* literam tertiæ [22] dabit; [23] *abstemius*, quia ex abstinentia temeti composita vox est, primæ [24] relinquet. Nam *K*, quidem in nullis verbis utendum puto, [25] nisi quæ significat, etiam ut sola ponatur. [26] Hoc eo non

Ex præpositio (ut scribit Priscianus) jungitur in compositione cum omnibus vocabulis, & quatuor consonantibus, *c*. *p*. *t*. *s*. Fab tamen hic innuit nunquam cum *s* jungi, nisi differentiæ causa. TURNEB. Hinc colligi videtur apud veteres *expectare* fuisse in usu, quo tamen neminem novi, qui usus sit.

9. *Ut ad*, *cum esset præpositio*, *d literam*: *cum autem conjunctio*, *t acciperet*.] Nam veteres in pronunciatione vix distinguebant *et* ad ab *at*: hinc *et* atque, pro *adque*, seu *et ad*: hæc enim loquendi formula *Petrus atque Paulus*, æquivalet illi; *Petrus & ad*, seu *præter Petrum Paulus*. Vide supra ad cap. 4. ubi de his vocibus *Alexander*, *Cassandra*, &c. CAPPER.

10. *Item*.] *Itemque*, V. C. Alm. Ald. Locat. Colin.

11. *Tempus significaret per q*] *Per quum*; MS. Bal. *per quum*: *si comitem per cum*; Valc. Steph. *per quum*: *si comitem per c*. *ac duas sequentes scriberetur*; Sich. *Cum*, *si tempus significaret*. Vide Marium Victorinum in veterib. Grammat. pag 2459. ubi eadem docet, quæ Fabius CAPPER.

12. *Si comitem*.] Ut si dicas; *Petrus ibat cum Paulo*. CAPPER.

13. *Si vero quum per q. ac duas sequentes u u. scriberetur*.] Hic sensus mihi nullus esse videtur. Quis enim non videt, si *quum* scribatur, per *q* ac duas sequentes *uu* scribi. Quare loco hujus particulæ *quum*, *conjunctionem* legendum esse arbitror; significationes enim varias hujus dictionis *cum* exponit. Nam *cum* interdum est præpositio, comitem significans; & tunc per *c* scribitur. Interdum adverbium temporis, quod per *q* scribitur, & *u* simplex, ut quidam volunt, hoc modo *qum*. Interdum conjunctio, tuncque scribi per *q* ac duas sequentes *uu* quidam putant. Rectius autem, ut Fabius quoque sentire videtur, qui per *c* hanc particulam semper scribunt; facile est enim pro loco discernere hujus vocis significationem. Non est tamen dissimulandum, aliter in vetusto illo codice legi. Sic enim ibi est scriptum. *Itemque cum*, *si tempus significat per q. u. m. si comitem per q ac duas sequentes u u scriberetur*. REGIUS. Valla tamen non putavit opus esse *u u*, geminata, quod apud Latinos non soleat ea litera geminari; & quoties alia vocalis ponitur, ideo ponitur, quod aliquid facit, ut in *sequeris*, *sequitur*: aut ne differre videatur ab aliis sui generis personis & aliis numeris, ut *insequor*, *loquor*, *sequor*, *sequitur*, *sequimur*. PETHOEUS. *Si vero caussam per q ac duas*.] Desunt in Andr. MS. Alm. *Si vero quum per q* Venet. Ald. *Si vero caussam*.] Ut si dicas; *quum te verum probum esse sciam*, *hanc in te culpam non possum refundere*. CAPPER.

14. *Ne interrogare bis*.] Ut Terentianum hoc Eun. III. III. 47. *Quid? quid aliud volui dicere?* & V III. 1. *Quid? quid venire in mentem nunc possit mihi?* CAMERAR. Sed ibi est deliberantis, vel hæsitantis, cui non succurrebat ad ea quæ volebat dicere, oratio.

15. *Quotidie*.] Vide Vall. lib VI. Eleg 60.

16. *Verum hæc*.] Fab. non videtur approbare illas *orthographiæ* superstitiones, ac sentire videtur etiam *quotidie* optime scribi per *c*, &, *quicquid* per *d*, & *quum* per *c*. TURNEB. Gebhard. lib 1. crepund cap. 3. legit ex MS. *verum & hæc etiam inter ipsas ineptias evanuerunt*. *Verum hæc jam etiam*; Locat. Ald. Gryph. Colin. Sich. *Hæc jam etiam*; V. C. Alm. Ego puto illud *etiam* locum suum amisisse, & sequenti periodo inserendum. *Quæri etiam solet scribendo*. BURMAN.

17. *Junctæ efficiunt*.] *Ob* in compositione, cum habet sequentes quasdam consonantes, ut *t* illic *b* sonare videtur, ut *p*. itaque quærit Fab an scribere oporteat per *p*. TURNEB.

18. *In immunis*] Burmannus ediderat *immunis*: Robert. Steph. *immunis*: so cod. Voss. prim legitur *in munis*, sed legendum esse *in immunis* patet ex ipsa seric contextus & ex Prisciani loco mox afferendo. CAPPER.

19. *Sequentis syllabæ sono victum*.] De qua mutatione Priscianus, pag 556 sic loquitur: *Hanc autem mutationem literarum faciendam est quadam naturali fieri causa ratione*, *propter celeriorem motum linguæ labiorumque ad vicinos facilius transeuntium pulsus*. CAPPER. *Sono victum*.] *Junctum*; MS. Bal. edit. Steph.

20 *Est etiam in dividendis*.] Suadet Fab. in scribendo; ut, cum venerimus ad finem versus, si verbum secare oporteat, spectemus ejus compositionem, & ad quam syllabam pertineant consonantes: quod item intelligendum est in dictionibus simplicibus hoc modo, ut, si consonantes duas aut plures habeant, quæ aliam dictionem inchoare possint, eas scribendo complectamur: sin autem dictionem inchoare non poterunt, dividamus; appellaturque *diastasis* & *syllepsis*. TURNEB.

21. *Aruspex*, *Abstemius*.] Itaque pronunciandum est, *Aruspex*, *Abs-temius*. CAPPER.

22. *Dabit*.] *Dabimus*; Venet. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Voss. secund.

23. *Abstemius ex abstinentia temeti composita vox*.] *Qui de victu atque cultu POP. R. scripserunt*, *mulieres Romæ atque in Latio ætatem abstemias egisse*, *hoc est*, *vino semper*, *quod temetum prisca lingua appellatur*, *abstinuisse dicunt*. Gell lib. X 23. male ergo Donatus in Terent. Andr. I 4. exponit dicens; *Temulenta*, *hoc est*, *ebriosa*, *unde abstemius sobrius*: *dictum autem quasi teneti mentem*: aliud namque *abstemius*, aliud *sobrius*. Nam *sobrius* vino non abstinet; sed modice bibit, ne fiat ebrius. *Abstemius* autem prorsus se a vino abstinet, potestque fieri ebrius, utpote cerevisia, aliave re. REGIUS. Videndus Gaspar Barthius Adversar. lib. 3. cap. 3. pag. 208. & Lexicon Philologicon Martinii. PAREUS. Fulgentius de prisco sermone. *Abstemius observatum*, Rabirius in Satyra.

Abstemium vinulenta fugit Methania nomen.

ubi forte *Mecennia* legere est: vide & Plin. lib. XIV. 13. & Isidor. lib. XII. ALMELOV. adde Voss. *Etymolog.* sed non tantum de abstinentia vini; sed & aliorum dixisse veteres, patet ex Horat. lib. I Epist. XII. 7.

Si forte in medio positorum abstemius herbis
Vivis, & urticis.

24. *Relinquetur*.] *Relinquet* haud dubie legendum: relinquet (nempe verbum *Abstemius*) *s* literam primæ syllabæ, si forte fuerit scribendo dividendum: pessime, & nullo sensu vulgo scribitur *relinquetur*. Boxhornius in Apologia pro D. Heinsio advers. J. Croji calumnias pag 287.

25. *Nisi quæ significant*.] Aut *significat*, *n* litera elisa, aut *significantur*, passiva voce legendum est. REGIUS. K litera, ut testatur Prisc. est supervacua: tamen antiqui scribendi compendio utebantur, & hac litera sola *Calendas* significabant, & *caput*, ut ait Probus. TURNEB. Auson. *Hæc tribus in Latio tantum addicta nominibus K.* Karthago, Kalendæ, Kalumnia. PETH. *Significat* hic videtur notare, quæ, tanquam nota & signum, sola posita integrum verbum significat; ut *K*, id est, *Kalendæ*: *K*, *Karthago*: & reliqua quæ Probus in hac litera exhibet. Ita mox *Gaius C litera significatur*; ut MSS. habent. BURMAN. *Significat*] Sic supra cap 4. *& K quæ & ipsa quorundam nominum nota est*. CAPPER.

26. *Hoc eo non omisi*.] *Hæc & non omiserim*, marg. Basil.

omisi,

omisi, quod quidam eam, [27] quoties *a* sequatur, necessariam credunt; cum sit *c* litera, quæ ad omnes *vocales* vim suam perferat. Verum *orthographia* quoque consuetudini servit, ideoque sæpe mutata est. [28] Nam illa vetustissima transeo tempora, quibus & pauciores literæ, nec [29] similes his nostris earum formæ fuerunt, & vis quoque diversa; [30] sicut apud Græcos [31] *o* literæ, quæ interim longa ac brevis, ut apud nos; interim [32] pro syllaba, quam nomine suo exprimit, posita est; ut Latinis veteribus [33] *d* plurimis in verbis [34] ultimam adjectam, quod manifestum est etiam ex [35] columna rostrata, quæ est [36] C. Duellio in foro posita. Interim *g* quoque, ut in [37] pulvinari Solis, qui colitur juxta ædem Quirini, [38] *vesperug*; quod *vesperuginem* [39] accipimus. [40] De mutatione etiam literarum, [41] de qua supra dixi, nihil repetere [42] hîc necesse; fortasse enim sicut scribebant, etiam [43] ita loquebantur. [44] *Semivocales* [45] non geminare, diu fuit usitatissimi moris: atque e contrario usque ad Accium & ultra, [46] porrectas syllabas geminis, ut dixi, *vocalibus* scripserunt. [47] Diutius duravit ut, *e*, *i*, jungendis, eadem ratione qua Græci *ει*, uterentur: ea casibus numerisque [48] discreta sunt, ut [49] Lucilius præcipit,

27. *Quoties a.*] V. Fabrett. de aquæd. dissert. 1. pag. 20. Ursati monum. Patav. lib. 1. sect. 1. pag. 13. ALMELOV.

28. *Nam illa vetustissima.*] Haud dubium est, quin hic locus miseris modis sit depravatus. Attamen, cum sensum Fabii adhuc velut e ruinis colligere liceat, non est animus quicquam immutare: porro sensus sic habet, quod apud Græcos priscis temporibus pauciores literæ fuerint, quando apud nos una & eadem litera *o* jam longa, jam brevis est; ita quoque apud veteres Græcos fuerit unum tantum *o*, quod jam extenderetur, & contraheretur; quod in *ω* quoque usu venisse apud Græcos testatur Theodor. Gaza lib. III. adjectam scilicet significans. MOSELLANUS. Antiqui Latini duntaxat habuerunt sedecim literas, quas a Græcis mutuati sunt: ac certe Græcis literis figura non absimiles erant. Depravatissimus est hic locus. TURNEB.

29. *Similes nostris.*] Duabus formis literarum usi Romani. Vid. Allat. animad. in fragm. Antiq. Etrusc. cap. 29. ALMEL.

30. *Sicut apud Græcos.*] Apud Græcos olim vocales omnes erant ancipites; postea Simonides adjecit *η* & *ω*. TURNEBUS.

31. *O literæ, quæ interim longa ac brevis .... interim pro syllaba, quam nomine suo exprimit, posita est.*] Idem plane docet Marius Victorinus in veterib. Grammatic. pag. 2458. 2459. *Et O similiter cum esset unum, brevem idem faceret & longam syllabam: præterea exprimeret vocem quæ apud eos per o & u scribitur u: sic apud nos quoque .... O & pro brevi & pro longa, & pro U posita est.* CAPP.

32. *Pro syllaba quam nomine suo exprimit.*] Illo scilicet tempore litera O, vocabatur *ου*, sicut τὸ ι dicebatur *ει*, ut ex Athenæo & Eustathio demonstratur in meo de antiqua Græcæ linguæ pronunciatione commentario. CAPP.

33. *D. plurimis in verbis.*] Sic fortasse apud veteres *fortitud.* pro *fortitudo* scribebatur, ut *vesperug.* pro *vesperugo*: est autem *vesperugo*, quæ, ut inquit Varro, vesperi oritur. REGIUS. C. Duellius primus Carthaginienses bello navali superarit. Ideo in victoriæ monumentum posita est columna cum rostris navium, cum hac inscriptione, *Dicata columna Duellio fortitud. ergo.* Nam antiqui ita verba scribendo corripiebant; ac forte in nonnullis, ut scribebant, pronunciabant. Inde apud Ennium scribitur *volup.* TURNEB. Male puto viros doctos hanc literam *d* in vocabulis per compendium scripturæ contractis quærere, ut *fortitud.* cum Fabius *adjectam* dicat. Quæ adjectio ponenda in similibus, ut *sicilud*, *aritissimad*, &c. pro *sicilia*, *aritissima*, ut legendum ex Ciacconii sententia, quem vide. Et fortasse olim non dixerunt *vesperugo*; sed illa vox nata ex antiqua scriptione *vesperug*, vel *vesperig*, ut pro *vesperi* forte scribebant, (ut i. & u. sæpe permutabant) unde *vesperuginem* accepisse dicit Quinctilianus. Quod verbum *accipere* notat, inde derivatam esse vocem. Forte & pro *vespere* vel *vespero*, *vesperu* dixerunt veteres; unde adjecta *g.* litera *vesperug.* & inde *vesperugo*, ut dicebant, *noctu*, *luciu*, *diu*, unde *interdiu*. BURMAN. *Plurimis in verbis.*] Sic apud Plautum sæpe legas *med*, *ted*. pro *me*, *te*. CAPP.

34. *Ultimam adjectam.*] *Ultimum adjecta*: Francius.

35. *Columna rostrata.*] C. Duillio, seu *Duellio*, ut apud Ciceronem legitur, qui primus navalem triumphum egit de Pœnis, columna posita est. Plin. lib. 34. cap. 5. quid autem Fabius notare voluerit, locus corruptior est, quam ut possit animadverti. CAMERAR. Vide Just. Lips. Antiq. lect. 11. 14. eadem columna paulo correctior conspicitur in magno inscriptionum volumine, pag. 404. PAREUS. & celeberrimus Grævius adjecit suæ Flori editioni, simul cum Ciaconii notis.

36. *C. Duellio in foro*] *Dullio in foro*: MSS. Bodl. Joan. Andr. *Dulio in foro*: MS. Bal. *Duilio in foro*: Vasc. Steph. *C. Duellio in foro*: Obrecht.

37. *Pulvinari solis.*] Hoc fuisse, ubi horologium solare a L. Papirio Cursore factum, teste Plinio lib. VII cap. ult. addito forte ædificio cum pulvinari, id est, loco, ubi pulvinum collocatur, aut nomine pulvinaris denotato, conjicit Nardinus de Roma veteri lib. IV cap. 6. antiquissimum etiam templum solis in Quirinali colle fuisse, colligi videtur ex Dionys. Hal. lib. II. cap. 50. ubi, cum dixisset Tatium occupasse Capitolium & Quirinalem collem, inter templa ab eo excitata etiam Solis & Lunæ refert, quæ excitasse in locis sibi assignatis verosimile est. BURMAN.

38. *Vesperug.*] *Vesprug*: MS. Joan. Sich. *Vesperugo*; Voss.

39. *Accipimus*] *Accepimus*: MS. Bal.

40. *De mutatione.*] Uno exemplo satis planum fieri posse arbitror, pronunciasse veteres compositas cum alia dictione præpositiones non integre; sed eo quasque sono, quem sequens litera desideraret. Sic enim apud Plautum vocanti servus respondet: *Assum.* Tum ille: *At ego elixus sis, volo.* Has mutationes Grammatici docent. CAMERAR.

41. *De qua supra.*] Cap. IV.

42. *Hic necesse.*] *Opus est*: MS. Bal. *necesse est*: MS. Bodl. Ald. Steph. Gryph. Colin. Sich. Voss.

43. *Ita loquebantur.*] *Ita* deest in MS. Bal. Andr. Obrecht. *etiam ita*: Ald. Gryph. Colin. Basil. *sicut scribebant, loquebantur*: Sich.

44. *Semivocales*] *Semivocales geminare diu non fuit usitatissimi moris*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Venet. Locat. Ald. Steph. Sich. Voss. prim.

45. *Non geminare.*] Contrarium velle videtur Festus; cum ait: *Mutas literas & semivocales solebant antiqui duplicare scribendo aut legendo, & ita Ennium scripsisse in eo, quem de .. a quo muta duplicata sit primum*: cum post quædam etiam ostendat, prout noster auctor, morem obsoletum fuisse: verba ejus sunt: Porigam *dixisse Antiqui videntur, pro* porrigam, *propter morem non ingeminandarum literarum* ALMELOV.

46. *Porrectas syllabas.*] Id est, productas seu longas. CAPPER.

47. *Diutius duravit.*] Hoc est, *ei* dipthongo uterentur, qua & Græci etiam nunc utuntur, & priscos usos ex multis apparet inscriptionibus: ut *sibei*, *postereisque sueis*. REGIUS. In nominibus secundæ declinationis antiqui genitivum scribebant per *i*, nominativum pluralem per *ei*: in tertia vero declinatione dativum singularem per *ei*. Nunc quoque pluralem nominativum & accusativum scribimus per *ei*. TURNEB. Gallæus hæc ex libro Vallæ ad marginem habet. Lego multis in marmoribus *hic* adverbium scribi cum *e* & *i*, ad differentiam pronominis *hic*. Arimini in vetustissimo quodam arcu ita scriptum comperi, CELEBERRIMEIS ITALIAE MEEIS: & in quodam oppido non longe ab urbe, SIBEI. POSTEREISQUE MEEIS.

48. *Discreta sunt.*] *Est*: Venet. Locat. Ald. Steph. Vasc. Gryph. Colin. Sich. Voss. secund.

49. *Lucilius præcipit.*] Sunt versus Lucilii, qui carminibus grammaticæ præcepta complexus est. REGIUS.

[50] *Jam pueri venere, e postremum facito, atque, i,*
[51] *Ut pueri plures fiant;*

ac deinceps idem:

[52] *Mendaci furique addes e,* [53] *cum dare furei*
Jusseris.

Quod quidem [54] cum supervacuum est, quia *i*, tam longæ quam brevis naturam habet; tum incommodum aliquando. Nam in iis, quæ proximam ab ultima literam *e* habebunt, [55] & *i* longa terminabuntur, illam rationem sequentes [56] utemur *e* gemina, qualia sunt hæc [57] *aureei*, *argenteei*, [58] & similia: [59] idque iis præcipue, qui ad lectionem instituentur, etiam impedimento erit; sicut in Græcis accidit adjectione *ι* literæ, [60] quam non solum *dativis casibus* in parte ultima [61] adscribunt, sed quibusdam etiam interponunt; [62] ut in ΛΗΙΣΤΗΙ, quia *etymologia* ex divisione [63] inter syllabas facta [64] desideret eam literam. [65] Ai syllabam, cujus [66] secundam nunc *e* literam ponimus, varie per *a* & *i* efferebant; quidam semper, ut Græci; quidam singulariter tantum, cum in *dativum* vel *genitivum casum* incidissent; unde [67] *pictai vestis, & aulai*, [68] Virgilius amantissimus vetustatis, carminibus inseruit. [69] In iisdem plurali numero *e* utebantur, *hi Syllæ*, *Galbæ*. Est in hac quoque parte Lucilii præceptum quod, quia pluribus explicatur versibus, si quis parum credat, apud ipsum in nono requirat. Quid? quod Ciceronis temporibus, paulumque infra, fere quoties *s* litera media *vocalium* longarum, vel subjecta longis esset, geminabatur; *ut* [70] *caussæ*, *cassus*, *divissiones*; quo modo & ipsum, & [71] Virgilium quoque scripsisse, manus eorum docent. Atqui [72] paulum superiores, etiam illud quod nos gemina *s* dicimus *jussi*, una [73] dixerunt *jusi*. [74] Etiam *optimus*, *maximus*, ut mediam *i* literam, quæ veteribus *u* fuerat, acciperent, [75] C. primum Cæsaris inscriptione traditur factum. *Here*, nunc *e* litera

50. *Jam pueri.*] *Pueri*: MS Joan. Obrecht.

51. *Ut pueri.*] *Pueres*: Ald. Steph. Sich. Gryph. Colin. Obrecht.

52. *Mendaces furique.*] *Mendaci furique*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm Vasc. Obrecht.

53. *Cum dare fures.*] *Furei*; Vasc. De his fragmentis vide Douz. ad Lucil. lib. ix. Sat. pag. 44.

54. *Cum supervacuum.*] *Tum*, MS. Alm.

55. *Et i longa.*] *Et in i longa*: MS. Bal.

56 *Utemur e geminaa.*] Antiquos omnes vocales geminasse, auctor est Scaurus. Lips. dialog. de pronunt. ut & Angel. Politianus Misc. cap. 43. *sic amaabam*, *essaars*, *viirtus*. &c. nec modo lectitasse, sed etiam scriptitasse. Forma duplicis E erat EƎ. unde & Græcum H. pro quo tamennonnunquam E usi sunt, ut in nummis Atheniensium ubi AΘE. pro AΘH. legisse se miratur Goltzius. ALMELOV.

57. *Aureei*, *Argenteei.*] *Aurei argentei*: MSS. Bal. Voss. tert. Alm Venet.

58. *Et similia.*] *Et his similia*: MS. Bodl. Andr.

59. *Idque iis præcipue.*] Omnes dativi singulares quatuor priorum declinationum apud Græcos habent *ι*, & diphtongus quoque impropria interseritur interdum dictioni, quæ olim non habebat subscriptum *ι*, sed adscriptum; ut ληιστής. TURNEB. Id *quod his*: MS. Bal. Sich.

60. *Quam non solum.*] *Quia*; MS. Bal. Andr.

61. *Adscribunt.*] Hinc iota illud ab Eustathio vocatur προσγεγραμμένον; id est, *adscriptum*: sed jam dicitur *subscriptum*, quod Græcis esset ὑπογεγραμμένον. CAPPER. *Adscribunt.*] Henric. Steph in *paralip.* pag. 9. inquit literam *iota* in vetustis exemplaribus nunquam α η ω (illis enim tribus literis subscribi solet) sed lateri adjunctum invenire. ALM.

62. *Ut in* ληιστῆι.] In dativo ληστῇ: sed veteres idque sero adscripserunt *ι*, quod subscribimus nunc in diphthongis impropriis: ληία autem prædam significat, unde est ληΐζομαι & ληιστής: quod si trisyllabum fuit, efferenda erat litera *ι* quam *η* occulit. Iliad. ι. 408. ληιστοὶ μὲν γάρ τε βόες. CAMERAR. Scribe ληιστῇ, ut sit dativus, soluta diphthongo * impropria *ῃ*, in *ει*. PHILAND.

63. *Inter syllabas.*] *In trisyllabis*: MSS. Bodl. Joan Bal. Venet. Locat. Ald. Steph. Colon. Vasc. Colin. *In trisyllabas*; V. C. Alm & Arg. Obrecht. *in duas syllabas*; Gryph. Quod mihi maxime placet; unica enim syllaba in ληστῇ, fit jam duplex ληϊστῇ: neque hoc solum in trisyllabis, sed & in dissyllabis, ut hic ληστὴ, & polysyllabis potest evenire. si talis in voce occurrat syllaba, quæ *ι* subscriptum habens in duas dividatur; ut Θρῇσσα, Θρήϊσσα: quanquam & *in trisyllabis* potest retineri, si ληστῇ trisyllabum faciamus quadrisyllabum ληϊστῇ.

64. *Desideret.*] *Desideraret*: MS. Bodl.

65. *Ai syllabam.*] *Antiqui genitivos & dativos primæ declinationis per diphthongum *αι* efferebant; unde, cum genitivus solvitur per *diæresin*, scribitur *ai*: alioqui veteres in nominativo plurali scribebant *αι*. TURNEB. Vide Martian. Capell. lib. III. de junctura syllabarum, pag. 60. ALMELOV.

66. *Secundam nunc e literam ponimus.*] Nam Quinctiliani ætate scribebant, *musæ*, *mensæ*, &c.

67. *Pictai vestis, & aulai.*] Pro *aulaï*, legit Edit. Lugd. *aquai*, cui suffragatur editio Stephani, aliorumque. Mirum sane quo modo in Codices irrepserit ejusmodi error. Fabii enim ipsius esse nostram lectionem (quam etiam ostendunt Editiones Venetica, Aldina, Coloniensis, ac Sichardi) inde apertum est, quod nusquam apud Virgilium vox ea (*aquai*) reperitur; cum tamen in 3. Libro Æneid 354. invenimus,

Aulai in medio libabant pocula Bacchi. GIBSON.

In antiquis inscriptionibus sæpe occurrit, ut IVNONI LVCINAI. Reines. Clas. I. 30. Vide Festum in *ai* ALMEL. *Aquai* tamen olim lectum fuisse lib. VII. Æneid. 464.;

——— *furit intus aquai*
Fumidus, atque alte spumis exuberat amnis;

apparet ex Servio, ut & hodie editiones pleræque exhibent, quamvis id repositum a Tucca & Varo velint; cum poeta scripsisset *aquæ vis*. Vide Pierium & Eryth. Ind. in *pictai*, quod occurrit lib. 12. 26. Vide & Polit. Miscel. cap. XLII. & Voss. I. de Analogia. cap. IV. BURM. *Pictas vestis & aulas.*] *Et aulas & aquas*; Cod. Bern.

68. *Virgilius amantissimus vetustatis.*] Sic Diomedis Gram. lib. I. pag. 341. *antiquitatis amans*; & Macrob. I. 24. & VI. 9. & nostro VIII. 3. ALMELOV.

69. *In iisdem.*] *Iidem*: Obrecht.

70. *Caussæ.*] Pontanus *caussam a cavis*, id est, antris, in quibus veteres vitarint tempestates, & quidquid adversi timerent, *cavea* factum, & inde *cavissam* scribit, ludens amœnissimi ingenii fertilitate. CAMER.

71. *Virgilium.*] *Vergilium*, V. C. Alm.

72 *Paulum superiores.*] *Paululum*, Venet. Locat. Colon. Ald. Steph. Gryph. Colin. Sich. Voss. secund

73. *Dixerunt.*] *Dixerunt jusi*; Codices nonnulli, Colin. Gryph.

74. *Etiam optimus.*] Apud antiquos, ubi scribimus in media dictione *i* breve, *u* scribebatur: ita tamen ut in pronunciatione medius sonus inter *i* & *u* audiretur. TURNEB.

75. *C. Cæsaris.*] Intelligendus Caligula, qui hunc titulum *optimi maximi* primus sumpsit; Sueton cap XXII. sed Trajani tempore iterum *optimus maximus* scripsisse, docent lapides apud Gruter. CCXLVII. & Reines. III. 13. & 15. BURM.

terminamus: at veterum Comicorum adhuc libris [76] invenio, [77] *Heri ad me venit*. Quod idem [78] in epistolis Augusti, quas sua manu scripsit, aut emendavit, deprehenditur. Quid? non [79] Cato Censorius, *dicam* & *faciam*, [80] *dicem* & *faciem* scripsit? eundemque in cæteris, quæ similiter cadunt, modum tenuit? quod & ex veteribus ejus libris manifestum est, & a Messala [81] in libro de *S* litera positum. *Sibe* & *quase*, scriptum in multorum libris est; sed an hoc voluerint auctores, nescio. T. Livium ita his usum, ex Pediano comperi, qui & ipse eum sequebatur: hæc nos *i* litera finimus. Quid dicam *vortices* & *vorsus*, cæteraque ad eundem modum, quæ primo Scipio Africanus in *e* [82] literam secundam vertisse dicitur? [83] Nostri præceptores [84] *cervom servomque* *u*, & *o* literis scripserunt, quia [85] subjecta sibi vocalis, in unum sonum coalescere, & confundi nequiret: nunc *u* gemina scribuntur, ea ratione quam reddidi: neutro sane modo vox quam sentimus, efficitur. Nec inutiliter [86] Claudius Æolicam illam [87] ad hos usus *Ⅎ* literam adjecerat. [88] Illud nunc melius, quod *cui*, tribus, quas proposui, literis enotamus; in quo pueris nobis, ad pinguem sane sonum [89] *qu* & *oi* utebantur, tantum ut ab illo *qui* distingueretur. Quid? quæ scribuntur aliter, quam enuntiantur. [90] Nam & *Gajus* *C* litera [91] notatur, [92] quæ inversa Ↄ mulierem declarat; quia tam [93] *Cajas* esse vocitatas, quam *Cajos*, etiam ex nuptialibus sacris apparet. Nec [94] *Cneus* eam literam in prænominis nota accipit, [95] qua sonat; [96] & *columa* exempta *n* litera; & *Consules*, geminata *s* litera *Coss*. legimus; & [97] *Subura*, quum tribus literis notatur, *c* tertiam ostendit. Multa sunt generis hujus: sed hæc quoque vereor ne modum tam parvæ quæstionis excesserint. Judicium autem suum Gramma-

76. *Invenio.*] *Invenitur*; Steph. Voss. secund.

77. *Heri ad me venit.*] Terent. Phorm. 1. 2. 2.

78. *In epistolis Augusti.*] Quæ per ea tempora in eruditorum manibus adhuc versabantur; Sueton. August. cap. 87. Jan. Rutgersius Var. lectiun. libro 2. pag. 148. PAREUS. Vide Suet. cap. 71. ubi scribit Tiberio *inter cœnam lusimus γεροντικῶς & heri, & hodie*: ubi si *here* posuisset, ingratus fuisset sonus tot concurrentibus *e*. in Caligulæ quoque vita cap. 8. *heri constitui*. BURM.

79. *Cato Censorius.*] *Censorinus*; MS. Joan. Voss. tert.

80. *Dicem & faciem.*] Sex. Pomp. *Recipie* apud Catonem, pro *recipiam*, ut alia ejusmodi complura. PITHOEUS. *Dice & facie*; MS. Joan. *Dicam & faciam.*] *Pro* dicam & faciam, dicem & faciem *scripsit*; Francius. *Dicem & faciem.*] Hinc forsan in cæteris personis dicimus; *dices*, *dicet*; *facies*, *faciet*, &c. CAPPER.

81. *In lib. de s litera.*] Messala Corvinus eximius orator etiam libros integros de singulis elementis scripsit. TURNEB.

82. *Literam secundam.*] Vocalem E secundam e quinque A, E, I, O, V. CAPPER.

83. *Nostri præceptores*] Antiqui frequenter *o* pro *u* utebantur; ac Fabii præceptores, cum scirent accusativum terminari in *um*, tamen cum præcedebat *digamma* Æolicum, mutabant alterum *u* in *o*. TURNEB.

84. *Cervom servomque.*] *Servum cervumque*; MS. Joan. *Cervum servumque*; Voss. tert.

85. *Subjecta sibi vocalis.*] Ratio plane nihil valet, quoniam prius illud *v* non est vocalis, sed consonantis loco ponitur, quoties se ipsam præcedit; unde conjectura est, in *servus* & *cervus*, eam vocem a Fabio sentiri, quam haberent scripta per F, quod ad sonum *v* consonantis non nihil flatus adjicit. MOSELLANUS

86. *Claudius.*] Suetonius tradit trium literarum figuras excogitasse Claudium; ex quibus Æolici *digamma* una, & ψ duplicis altera fuit: *vis τρίτης ζητεῖται*. CAMERAR. Tertiam illam, quam Camerarius quærebat, literam invenire poteris apud Velium Longum in veteribus Grammaticis pag. 2235. ubi sic legitur: *De vero vero & virtute ubi I scribatur, & pæne V enuntiatur; unde Tib. Claudius novam quandam literam excogitavit similem ei notæ, quam pro aspiratione Græci ponunt, per quam scriberentur eæ voces, quæ neque secundum exilitatem litera, neque secundum pinguitudinem sonant.* Eandem literam ignorare se fatebatur Lipsius ad Sueton. & Tacit. XI. Annal. 13. Quod autem ait hic idem Camerarius alteram a Claudio Imperatore excogitatam literam fuisse ψ duplicis, id fusius exponendum est, & explicandum ex his Prisciani verbis tom. 1. veter. Grammaticor. pag. 557. 558. *Loco ψ Græcæ fungitur, pro qua Claudius Cæsar antisigma Ↄ hac figura scribi voluit.* CAPPER.

87. *Ad hos usus F.*] Legendum esse Ⅎ inversa forma, recte Torrentius ad Suet. Claud. XLI. observavit. Sed de *digamma* latis supr. cap. IV. BURMAN. Codex Voss. secund. habet Ⅎ.

88. *Illud nunc melius*] Veteres *qui* scribebant in nominativo & dativo, ut scribit Terentianus: postea differentiæ causa dativus per *c*. scriptus est. Nonnulli tamen, cum retinere vellent antiquum dativum, adjiciebant differentiæ causa *u*, ac dicebant *quoi*. TURNEB.

89. *Quoi.*] In vetusto exemplari *qu*, & *oi utebantur*; recte mihi legi videtur. REGIUS. *Quoi*; Venet. Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Sich. Par. Vasc. Colon. Vide Polit. Miscel CLXXXIX.

90. *Nam & Gajus.*] Pronuntiamus *Cajus* per G, quia G sonat, & per C scribitur; cujus rationem reddit Diomed. lib. 11. quod apud vetustissimos Latinos non fuerit usus literæ G. sed C. tantum, quæ tertium locum in serie literarum ita occuper, quemadmodum apud Græcos quoque Γ. MOSELLANUS. Scribe *Caius*, quanquam Græce Γάιος, & apud Pompejum *Gaia*. PHILANDER. *Gajus.*] *Cajus*; Andr. Ven. Locat. Ald. Gryph. Colin. B. fil.

91. *Notatur.*] *Significatur*; MSS. Bodl. Bal. Obrecht. sic supra hoc capite; *nam K. quidem in nullis verbis utendum puto, nisi quæ significat*. Voss. secund. *signatur*.

92. *Quæ inversa.*] Alludit Fab. ad consuetudinem antiquam, cujus meminit in problematibus Plutarchus: *Nova etenim nupta, cum ad ædes mariti venerat, dicebat: ubi tu Cajus? ac veteres, ut Cic. notat in oratione pro Murana, appellabant Cajas mulieres illas, quæ coemptionem fecerant*. i. e. in mariti manum convenerant: quod ductum est a *Caia* Cæcilia uxore Tarquinii Prisci, quæ optima fuit lanifica, & optima materfamilias. TURNEB.

93. *Cajas.*] *Gajas esse vocitatas, quam Gajos*; MSS. Bodl. Joan. Bal. V. C. Alm.

94. *Cneus.*] *Gneus*; Sexto Pompejo scribitur a generando. PHILAND. Voss. & Bern. *Gneus*.

95. *Qua sonat.*] *Quæ*; Obrecht.

96. *Et columa exempta n.*] Vel antiqui integrum nomen *columnam* absque *n* scribebant, unde dicitur *columella*: vel, cum notis scriberent, notabant duntaxat *colum*. affixo puncto. TURNEB. *Et columa.*] *Et columnam exempta n. & Cossules geminata eadem litera ss legimus*; Andr. *& columa exempta n, & Cossules geminata eadem litera ss leg.* Ven. Vasc. atque etiam Ald. Sich. Gryph. Basil. nisi quod pro *Cossules*, *Consules* legant. *Et columa, exempta n. litera, similiter Consules, sed geminata ss. Coss. legimus*; Colin.

97. *Et subura.*] *Suburra* regio est urbis, quæ dicitur a pago *Succusano*, ut ait Varro: vel (ut alii volunt) a *succurrendo*; quia illic semper erat stativum præsidium. Itaque antiqui, cum scriberent notis Suburram, *etymologiam* spectantes scribebant *Suc.* apposito puncto. Nam cum literarum compendio scribebatur, & tanquam notabatur, *Suc.* notatum *Suburam* significabat. TURNEB. Advers. lib. 20. cap. 35. *Subura*; MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Locat. Ald. Antiquæ inscriptiones, ubi Tribus *suburana* semper fere SUC. notatur, firmant Quinctiliani dicta. Vid. Grut. LXXVII.

ticus interponat his omnibus; nam hoc valere [98] plurimum debet. [99] Ego (nisi quod consuetudo obtinuerit) sic scribendum [100] quidque [101] judico, quomodo sonat. Hic enim [102] usus est literarum, ut custodiant voces, & velut [103] depositum reddant legentibus: itaque id exprimere debent, quod dicturi sumus. Hæ fere sunt emendate loquendi scribendique partes; duas reliquas, [104] significanter ornateque dicendi, non equidem Grammaticis aufero; sed, cum mihi officia Rhetoris supersint, majori operi reservo. [105] Redit autem illa cogitatio, quosdam fore, qui hæc, quæ diximus, parva nimium, & impedimenta quoque majus aliquid [106] agendi putent. [107] Nec ipse ad extremam [108] usque anxietatem, & ineptas cavillationes descendendum, atque his ingenia concidi & [109] comminui credo. Sed nihil ex *Grammatica* nocuerit, nisi quod supervacuum est. An ideo [110] minor est M. Tullius orator, quod idem artis hujus diligentissimus fuit, & in filio (ut in epistolis apparet) recte loquendi [111] usquequaque asper quoque exactor? Aut [112] vim [113] C. Cæsaris fregerunt editi de *analogia* libri? Aut ideo minus Messala nitidus, quia quosdam totos libellos [114] non de verbis modo singulis, sed etiam literis dedit? Non obstant hæ disciplinæ per illas euntibus, sed circa illas hærentibus.

3. CIII. 6. & passim: unica etiam litera *v* *Subura* scribendum docent eadem pag. DCXXV. 10. & aliæ. Vide plura apud Floravantem Martinellum de Diaconia S. Agathæ in Subura cap. 1. ubi & de *Etymo*. BURMAN.

98. *Plurimum debet.*] *Plurimum dicitur*: MS. Bal.

99. *Ego, nisi quod.*] *Ego vero*; Venet. Locat. Ald. Colon. in marg. Basil. *Nisi quod consuetudo.*] *Nisi quod consuetudo*; Francius.

100. *Quidque.*] *Quicque*: Steph.

101. *Judico.*] *Censeo*: MS. Bal.

102. *Est usus literarum.*] Vid. Isidor. lib. 1. cap. 3. & inventa nostra *novantiqua*. ALMELOV.

103 *Depositum reddant.*] Elegans est metaphora, sumpta a depositariis, quorum fidei res nostras committimus, ut eas postea recipiamus; quemadmodum & literis committimus voces & asservandas damus. TURNEB.

104. *Significanter.*] Græci Rhetores dicunt ἐμφατικῶς. CAPPER.

105. *Redit.*] *Sedet*: V. C. Alm. & Obrecht. nescio an non bene sit: ita Florus lib. 11. 18. *arctissime sedit consilium*, & ita alii locuti: sed nihil muto; non enim nunc primum hæc cogitatio animo Quinctiliani sedit; sed jam olim concepta nunc redit, ut apud Minut. Fel. cap. 1. *in præterita redire* dicitur.

106. *Agendi.*] *Agentibus*: MSS. Bodl. Alm. Andr. Steph.

107. *Nec ipse.*] Scilicet *puto*. MOSELL. Gallæo quoque aliquid deesse videbatur, & conjiciebat *descendendum volo*, ut esset pro *descendendum esse volo*. Ego nihil muto; sed ei credo huc quoque referendum puto; neque morari nos debet variatio illa temporum & modorum in una periodo. Sic apud Valer. Maxim. lib. 11. cap. vi. ex. 11. *Laudanda utrorumque populorum animi præstantia, quod & patriæ incolumitatem fortiter tueri, & fidem amicitiæ constanter præstandam arbitrabantur.* Ubi & Barthius volebat *tuendam* restituere, sed contra omnes codices: sic & Terentius variat tempus & modum in Andr. Act. iv. Sc. 1. *Nosces quantis in malis vexer miser, Quantasque hic suis consiliis mihi confecit sollicitudines*: ubi vide Donatum & Munker. ad Hygin. fab. CXLVIII. Hæc autem variatio, quæ hoc loco & apud Valerium est, inde venit, quia illa verba *censeo*, *arbitror* & similia, non tantum cum gerundiis, ut *censeo faciendum*, sed & infinitivis, ut *censeo facere*, construerent veteres. Just. lib. XIII. 2. *Perdicca censet Roxanes exspectari partum*: ubi vide Vossl. & Gronov. ad Liv. I. 5. Et ita *consilium capere hominis propinqui fortunas evertere*, pro *evertendi*: Cicer. pro Quinct. XVI. ubi vid. Hottom. neque insolentior hæc constructio videri debet, quam altera, qua verbo duplicem casum in constructione ferenti, uterque in una periodo datur; ut Virg. Ecl. v. v. 5.

Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius succedimus.

ubi vide Servium: item lib. 1. Georg. 3.

Quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori.

ubi idem Servius videndus: sed hæc pluribus illustrare notarum ratio non patitur: sed caute in similibus agendum; nec temere loca talia sollicitanda, quia consuetudo sæpe, non ratio, est loquendi regula. BURMAN.

108. *Usque anxietatem.*] *Usque*: Sich. & Basil.

109. *Et comminui.*] Ita mox cap. XII. *Nam nec ego consumi studentem in his artibus volo*, ubi alii *consumo*: ex quo loco etiam lectio MS. Joan. qui *in his concidi & comminui* habet, firmari possit. BURMAN.

110. *Minor est.*] *Est*: deest in V. C. Alm. & mox, *ut epistolis apparet*, habet.

111. *Usquequaque.*] Deest in Andr. Steph. *exactore*: V. C. Alm. unde Francius, *exactor est*.

112. *Vim.*] Supple, dicendi. Rhetores Græci δεινότης vocant. CAPPER.

113. *C. Cæsaris.*] Hos libros accipio fuisse, quorum mentio fit in Bruto a Cicerone, ad ipsum scriptorum de lingua Latina. CAMERAR.

114. *Non de verbis.*] *Non verbis modo*: MSS. Bal. Alm. Edit. Andr.

CAPUT VIII.

De lectione pueri.

[1] SUPEREST lectio, in qua puer ut sciat, ubi suspendere spiritum XIV.
debeat, quo loco versum distinguere, ubi claudatur sensus, unde incipiat, [2] quando attollenda vel summittenda sit vox, [3] quid quo flexu, quid lentius, celerius; concitatius, lenius dicendum; demonstrari, nisi in opere ipso non potest. Unum est igitur, quod in hac parte præcipiam, ut omnia ista facere possit, [4] intelligat. [5] Sit autem in primis lectio virilis, & cum suavitate quadam gravis; & non quidem prosæ similis, quia carmen est, & se [6] poëtæ canere testantur; non tamen [7] in canticum dissoluta, [8] nec *plasmate* (ut nunc a plerisque fit) effeminata: de quo genere optime C. Cæsarem prætextatum adhuc [9] accepimus dixisse: [10] *si cantas, male cantas: si legis, cantas.* Nec [11] *prosopopœias*, ut quibusdam placet, [12] ad comicum morem pronuntiari velim; esse tamen flexum quemdam, quo distinguantur ab iis, in quibus [13] poeta persona sua utetur. [14] Cætera admonitione magna egent; in primis,

Alteram Grammatices partem *Exegeticen* pertractat: ea autem est posita in poëtarum enarratione; sed tamen enarrationem præcedit emendata lectio: quocirca ab hac incepit. Faciunt huc, quæ tractantur a Quinctil. lib. xi. de *pronuntiatione*. TURNEB.

1. *Superest, &c.*] Artes lectionis Victorino & Diomedi. *Accentus*, id est, uniuscujusque syllabæ pronunciandæ in sono qualitas. *Distinctio*, confusarum significationum perplana significatio. *Pronuntiatio*, secundum personas accommodata similitudo. *Modulatio*, concinnati sermonis in jucundiorem dicendi sermonem artificialis flexus in declinabilem auditus formam conversus, asperitatis atque imperitiæ vitandæ causa. PITH.

2. *Quando attollenda.*] Nihil enim potest deterius esse in lectione, quam *ὁμωνία*, quæ est par & æqualis vocis & spiritus intentio: itaque vox interdum flectenda est, interdum erigenda per *ἄρσιν*, interdum submittenda per *θέσιν*. TURNEB.

3. *Quid quoque flexu.*] Sæpius jam hujusmodi deprehendimus depravationes; non enim *quoque*, sed *quo*, erasa *que* copula, est legendum; ut, *quid quo flexu*. Nihil enim est, quod unoquoque flexu possit enuntiari. REGIUS, *quid quo*: Gryph. & Colinæus.

4. *Intelligat.*] Supple, *quæ legit*. CAPPER.

5. *Sit autem.*] Erit videbam cuivis facile apparere incuria Librariorum, dictionem hanc, *Poetarum*, omissam: tamen nolui locum a nobis correctum, non suffragantibus exemplaribus ullis, signare. CAMERAR. *lectio Poetarum virilis & cum suavitate*: Steph. & alii in margine. Vide Cœl. Rhodig. lib. v. cap. 24.

6. *Poëtæ canere.*] Censorinus ait *musicæ* conjunctam esse *metricam*: itaque debemus obscuro quodam cantu carmina pronunciare: non tamen ne cantare videamur; nam & Cic. quoque rhetores Cariæ & Phrygiæ reprehendit, quod in *epilogis* cantare videantur. TURNEB. Divus Sever. Boëthius, lib. VII. de Musica cap. 12. *Omnis vox aut συνεχὴς continua, aut διαστηματικὴ, quæ dicitur cum intervallo suspensa*, &c. His, ut quidam autumant, additur tertia differentia, quæ medias voces possit includere; quam Vitruvius *medianam* vocat lib. v. cap. 4. cum scilicet Heroum poemata legimus, atque continuo cursu, ut prosam, neque suspensam segniorisque modo vocis, ut canticum. MOSELLAN. Hunc Mosellani locum Burmannus exhibuit, pro ut legitur in edit. Vascosan. 1538. sed viri docti verba fuisse interpolata & corrupta existimo. Sic enim, opinor, scripserat Mosellanus: *Cum scilicet Heroica Poemata legimus, neque continuo cursu, ut prosam; neque suspensa segniorisque modo vocis, ut canticum*. CAPPER.

7. *In canticum*] Quid proprie sit canticum patet, ex Diomede in veterib. Grammatic. pag. 489. ubi sic habet: *Membra Comœdiarum tria sunt, diverbium, canticum, chorus. Diverbia sunt partes Comœdiarum, in quibus diversorum personæ versantur.... in canticis autem una tantum debet esse persona*. CAPPER.

8. *Nec plasmate*] Vide Isaacum Vossium de *Rhythmo* pag. 85. 122. 123. 125. ubi *plasmata* vocat, quæ Gallice dicimus; *fredons, roulades*, &c. CAPPER. *Plasmate.*] *Plasma* dicitur potio ex dulcioribus quibusdam rebus composita, ad commendandam vocem maxime accommodata; de qua & Persius c. 17.

——Liquido cum plasmate guttur
Mobile collueris.

Nequaquam autem *psalmate*, hoc est cantico, legendum est; ut quidam putant; cum præsertim in vetusto quoque exemplari *plasmate* legatur. REGIUS. *Plasma* significat vocis quasi colliquationem: apud Persium, ipsum collyrium accipiunt. CAMERAR. *Plasma* interpretantur potionem quandam, quæ faucium scabritiem tollat, & vocem liquidiorem reddat; Pers. Sat. 1. Alii pro vocis mollitudine accipiunt, quæ dedita opera sic effingatur. TURNEB. Si legis *psalmate*, supervacua est repetitio; cum *in canticum dissolutam*, quod idem est, præposuerit: quare probatior est lectio *plasmate*, quo nomine utitur Persius pro potione ad vocem emittendam. PHILAND. Hanc vocis mollitudinem, ut minime viro convenientem, acri etiam aceto diluit Persius, in hæc verba:

——Vocem
Eliquat, & tenero supplantat verba palato.

Vide ibi commentatores; ut & Ludovic. Cresollium vacat. Autum lib. 3. pag. 476. &c. quem consule, & Cœl. Rhodigin. Lect. Antiq. lib. 9 cap. 4. & 5 pag. 386 &c. PAREUS *Psalmate*: in margine Stephani, Colon. sed Sich. & Gryph. in textu; & *plasmate*, in marg. *psalmate*: Colin. Vide Casaub. ad Persium. *Plasmate* autem fingebant vocem, ut liquida esset; quod si natura daret, laudi erat in oratore & Poeta: unde Horat. 1. Od. 24.

——cui liquidam pater
Vocem cum cithara dedit.

Ovid. 1. Am. XIII. 8.

Et liquidum tenui gutture cantat avis,

Silius lib. XI. 416.

——& carmina versus
Fletia liquefacta lyra.

ità *liquidum carmen* pro molli recte explicat Barth. Adv. lib. IX. cap. 9. BURMAN.

9. *Accepimus.*] *Accipimus*: MS. Joan Voss tert.

10. *Si cantas.*] Id est, si legis poema, ita legis, ut videaris magis solutam orationem pronuntiare; si solutam orationem legis, voce magis poematis apta uteris. PHILAND.

11. *Nec prosopopœias*] *Prosopopœias* hic appellat Fab. cum poeta personis aliis orationem accommodat, nec ex sua persona loquitur: hoc autem fieri solet in poetico dramatico & mixto. TURNEB. apud quem pro *poetico* legendum videtur *poemate*. CAPPER. *Prosopopœias.*] *Prosopopœiam*: Voss. secund.

12. *Ad comicum*] *Ad scenicum*: Sich. in marg.

13. *Poeta.*] *Poetæ persona sua utentur*: Locatel. Colon: Gryph. *Utetur.*] *Utitur*: Francius.

14. *Cætera admonitione*] Jam quinam ex poetis legendi sint docet, nec solum habet eloquentiæ rationem, verum

ut teneræ mentes, tracturæque altius, quidquid rudibus & omnium ignatis insederit, non modo, quæ diserta, sed vel magis [15] quæ honesta sunt, discant. Ideoque optime institutum est, ut [16] ab Homero atque Virgilio lectio inciperet: quanquam ad intelligendas eorum virtutes, firmiore judicio opus [17] esset: sed huic rei superest tempus; [18] neque enim semel legentur. [19] Interim & sublimitate heroici carminis animus assurgat, & ex magnitudine rerum [20] spiritum ducat, & optimis imbuatur. Utiles [21] Tragœdi. Alunt & Lyrici: [22] si tamen in his non auctores modo, sed etiam partes operis elegeris. Nam & Græci [23] licenter multa, & Horatium in quibusdam nolim interpretari. Elegia vero, utique quæ amat, & [24] *hendecasyllaba*, quibus sunt [25] commata Sotadeorum (nam [26] de Sotadeis ne præcipiendum quidem est) amoveantur, si fieri potest: si minus, certe ad firmius ætatis robur reserventur. Comœdiæ, quæ plurimum conferre ad eloquentiam potest, cum per omnes & personas & affectus eat, quem usum in pueris putem, paulo post [27] suo loco dicam. Nam, cum mores in tuto fuerint, inter præcipua legenda erit: de Menandro loquor: nec tamen excluserim alios. [28] Nam Latini quoque auctores afferent utilitatis aliquid. Sed pueris, quæ maxime ingenium alant, atque animum augeant, prælegenda: cæteris, quæ ad eruditionem modo pertinent, longa ætas spatium dabit. Multum autem veteres etiam Latini conferunt, quanquam plerique [29] plus ingenio, quam arte

etiam probitatis morum: qua in re Platonem sequitur, qui vel poetas non legendos putat, vel eos duntaxat, qui honesta scribant. TURNEB.

15. *Quæ honesta.*] Hoc est, ut decent homines bene natos, qui non utuntur sermone plebeio; ne quis *honesta* hic obscœnis tantum opponi putet. Ita Petronius quoque inter *disertum* & *honestum* distinguit, cap. LV. *ego alterum puto disertiorem fuisse, alterum honestiorem*: ubi plura notavimus olim: sic *honestus Orator*, in Epigrammate apud Pithœum in Catalectis pag. 100. Columbanus in avaritiam apud Fabric. in corpore Poetar. Christ. pag. 779.

Quæ licet ornatu careat sermonis honesti.

Ita Nonius, pag. 68. totum caput habet de *honestis & nove veterum dictis*, ad quod vide notas Merceri. Et Gell. lib. XVII. cap. 2. quædam verba, quæ a militibus & populo usurpantur, & quæ non *honesta* sunt, habet: inter quæ *sopiare* castrense esse dicit, nec facile reperiri apud oratores. Unde apparet apud Nonium in *Copiatus* male legi *honeste positum*, & legendum *inhoneste*. & ita idem Gellius lib. XII. 2. docet, quosdam Senecæ tribuere *vernaculam & plebejam eruditionem*, quæ nihil gratiæ aut dignitatis habet. BURMAN.

16. *Ab Homero & Virgilio.*] Vide ad Petron. cap. V.

17. *Esset.*] *Est*: MSS. Bodl. & Alm. vide ad præfat. hujus libri.

18. *Neque enim.*] *Nec*, editiones pleræque.

19. *Interim & sublimitate.*] Fabius quoque ait a Poëtis duci in rebus spiritum, in verbis sublimitatem, in affectibus motus omnes, in personis decorum; & his de causis potissimum pueris prælegendos putat. TURNEB.

20. *Spiritum ducat.*] *Spiritus*: Voss. secund.

21. *Tragœdiæ.*] *Tragœdi*: MSS. Bodl. Bal. Ven. Locat. Ald. Obr.

22. *Si tamen in iis.*] *Lyrici* novem sunt apud Græcos; sed cum illi multa lasciva & obscœna scripserint, totos poëtas non putat Fabius legendos, sed locos eorum honestiores. TURNEB.

23. *Licenter multa.*] Supple, *dixerunt*, *scripserunt* CAPPER.

24. *Hendecasyllaba.*] *Hendecasyllaba* appellantur carmina quæ undecim syllabis constant; sed hoc potissimum nomine complectimur versus Phalecios, quales conscripsit Catullus. TURNEB. *Hendecasyllaba*, *& quibus*: Venet. Locat. Ald. Colin. Vidov. *a quibus*: Andr. *quæ*: Obrecht. *Hendecasyllaba quibus.*] *Hendecasyllabi*, *& quibus sunt*: Voss. secund.

25. *Commata.*] Sotadeorum cæsuræ vocantur, quibus frequentissime utuntur; quale illud Philelphi in Pium Pontificem,

Laus tua, non tua fraus, virtus, non copia rerum,
Scandere te fecit hoc decus eximium, &c. REGIUS.

Versus *Sotadici* crebras habent cæsuras, & in sua vestigia retrorsum recurrunt, efficiuntque vel idem carminis genus vel diversum: horum exempla sunt apud Fabium libro nono. Sunt alii quoque versus, *Sotadici trochaici acatalectici*: hi porro omnes res obscœnas tractant. TURNEB. Sotades ex eorum numero, qui, quod obscœna scriberent, κιναιδολόγοι dicebantur, hoc in genere carminum facile vicit superiores. Hunc, quod obscœne exprobrasset sororis conjugium Ptolemæo Philadelpho, consecutus juxta Caunum Patroclus, unus ex Ptolemæi ducibus, inclusum arcæ plumbeæ in mare immersit. Fuit patria Maronita: usus est Ionica dialecto: *commata* autem vocat cæsuras. Sotadeas cæsuras in Trochaicis & Ionicis carminibus annotarunt Grammatici: & Heroicum, quod in Trochaicum trimetrum *acatalecticum* retro versum legatur, *Sotadicum* dixerunt; retro enim lecta fuisse Martialis, II. 86 significat: *Nec retro lego Sotadem cinædum*: & Auson. Σωταδικὸς τε κιναιδὸς ἰωνικὸς ἀμφοτέρωθεν, ut ille apud Diomedem Ionicus Σῶσ' μοῖζον, *Pansa optime divos cole, si vis bonus esse*: retro lectus versum Heroicum efficitur: quæ quidem inversiones carminum usurpatæ & in Elegiis a Græcis inveniuntur; ut illud (Anth. lib. 1. cap. 29)

Ἱππομέδοντ φιλ☉ ἐν μεγάροις, καὶ οὔποτε λαῶν
Ἔξιτα, καὶ νικῶν ἐν ἀγῶσι ἰσοπᾶδα.

verte & retro leges omnia, manentibus numeris & sensu ἰσοπᾶδα ἀγῶσι ἐν, &c. exemplum Heroici qui retro lectus Sotadeus fit, & Fabius adducit libro nono.

Astra tenet cœlum, mare classes, area messem.

& Sotadeum qui retro trimeter Jambicus,

Caput exerunt mobile pinus repetita.

CAMERAR. de his versibus Sotadicis, quos & *reciprocos* & *recurrentes* vocant, videantur Columna. ad Enn. pag. 183. edit. novissimæ, & Sirmond. ad Sidon. Apol lib. 12. cap. 11. & IX. 13. Scaliger de Poet. lib. II. cap. 30. Augustinus vocat *retrogradum carmen* lib. XVII. de Civit. Dei. ubi vide Vivem. Et in hoc genere nugarum plurimi sudarunt, ut apparet ex Anthol lib. VI. cap. 4. qui continet καρκινικὰ; & inter Monachales ineptias immensa & plena talium carminum horrea. *Scommata* vero est in Venet. & Steph. in marg. nondum vero liquet, utrum sit præferendum; nam in *commatibus* nihil video obscœni, aut turpis, propter quæ ab Hendecasyllaborum lectione deterreri debeat tyro; cum & plurima Sotadica sint, in quibus laudes hominum prædicantur, certe nihil sit, quod moribus noceat. Sotadica L. Attii citat Gellius, lib. VII 8. sed de quibus nullum licet judicium ferre. BURMAN.

26. *De Sotadeis.*] *De Sotadicis*: Voss. prim. tert.

27. *Suo loco.*] Infra, cap. 21.

28 *Nam Latini quoque*] Græcus sermo præcedit, Latinus subsequitur. Primum itaque legendi sunt pueris Græci, deinde Latini; atque ex his illi, qui amplitudinem habebunt, ut Epici & Tragici. Fabius quoque poetas in novos & veteres dividit; in novis plausibiliorem esse fatetur eloquentiam; in veteribus castiorem, & majorem quoque dispositionem. TURNEB. *Latini.*] *Alii*: Francius

29. *Plus ingenio quam arte valuerunt.*] Sic Ovidius de Ennio lib. II. Trist.

Ennius ingenio maximus, arte rudis. REGIUS.

Eidem, Amorum 1. Eleg. 15. dicitur *arte carens*, & Horatio in Arte Poetica *cura carens*. Contra de Callimacho Ovidius Amorum lib. 1. Eleg. 15.

Battiades semper toto cantabitur orbe;
Quamvis ingenio non valet, arte valet.

De Lucretio idem Tullius ad Quintum fratrem scribens; lib 2. Epist. II. COLOMESIUS. Horatius quoque in Lati-

[30] valuerunt, in primis copiam verborum, quorum in [31] tragœdiis gravitas, in comœdiis elegantia, & quidam velut Ἀττικισμὸς inveniri potest. [32] *Oeconomia* quoque in his diligentior, quam in plerisque novorum erit, qui omnium operum solam virtutem, *sententias* putaverunt. [33] Sanctitas certe, &, ut sic dicam, virilitas ab his [34] petenda, quando nos in omnia [35] deliciarum genera vitiaque, dicendi quoque ratione, [36] defluximus. [37] Denique credamus summis oratoribus, qui veterum poëmata, vel [38] ad fidem *caussarum*, vel ad ornamentum eloquentiæ assumunt. Nam præcipue quidem apud [39] Ciceronem, frequenter tamen apud [40] Asinium etiam, & cæteros, qui sunt proximi, [41] vidimus Ennii, Accii, Pacuvii, Lucilii, Terentii, Cæcilii, & aliorum inseri versus, summa non eruditionis modo gratia, sed etiam jucunditatis; cum poëticis voluptatibus aures [42] a forensi asperitate respirent; quibus [43] accedit non mediocris utilitas, cum sententiis eorum, velut quibusdam testimoniis, quæ proposuere, [44] confirment. Verum priora illa ad pueros magis, hæc sequentia ad robustiores pertinebunt; cum *Grammatices* amor, & usus lectionis, non scholarum temporibus, sed vitæ spatio terminentur. In prælegendo Grammaticus & illa quidem minora præstare debebit, ut [45] partes orationis reddi sibi soluto versu desideret, & [46] pedum proprietates, quæ adeo debent esse notæ in carminibus, ut etiam in oratoria compositione [47] desiderentur; [48] deprehendatque quæ barbara, quæ impropria, quæ contra legem loquendi [49] sunt posita: non ut ex his utique improbentur poëtæ, [50] (quibus, quia plerumque metro servire coguntur, adeo ignoscitur, ut vitia ipsa aliis in carmine appellationibus nominentur; [51] *metaplasmos* enim, & *schematismos*, & *schemata*, ut dixi, vocamus, & [52] laudem virtutis necessitati damus) sed ut commoneat [53] artificialium, & memoriam agitet. Id quoque inter prima rudimenta non inutile, [54] demonstrare quot quæque verba modis intelligenda sint. [55] Circa *glossemata* etiam, id est voces minus usitatas, non ultima ejus professionis diligentia

nis veteribus artem desiderat & castigandi laborem his versibus:

Aut ignorata premit artis crimine turpi,
Et data Romanis venia est indigna Poetis. MOSELLAN.

30. *Valuerunt*] *Valuerunt*; MS. Bodl. Stephan.

31. *Tragœdiis gravitas.*] Lucian. in Lexiphane: *μιμεῖ ἐγὼ ἐν καλῇ κωμῳδίᾳ, ἐγὼ τῇ σεμνῇ τραγῳδίᾳ ἐγγεγυμνασμένος. Multum adeo & in eleganti comœdia, & in gravi tragœdia, se exercitando.* ALMELOV.

32. *Oeconomia.*] *Oeconomia* hujusmodi est rerum distributio, ut omnia inter se quadrent, nec pugnent priora cum posterioribus: a Sulpitio Victore appellatur *dispositio artificiosa*, quæ a consilio poëtæ pendet. TURNEB. *Oeconomia*, id est, ordo & dispositio quædam argumenti: ita etiam Cicero lib. VI. ad Att. *Nec οἰκονομίαν meam instituam; sed ordinem conservabo tuum.* CAMERAR.

33. *Sanctitas.*] Non mirum Auctorem sanctitatem a poëtis desumendam suadere; legerat enim illud Ovidii lib. III. Art. 407.

Sanctaque majestas, & erat venerabile nomen
Vatibus.

34. *Petenda.*] *Petenda est*; MSS. Bodl. Bal.

35. *Deliciarum genera vitiaque*] *Deliciarum vitia*; MS. Bodl. Andr. Locat. Par. Ald. Gryph. Colin. Basil.

36. *Defluximus.*] *Defluxerimus*; MSS. Bodl. Alm. & edit. Obrecht. *deflexerimus*; MS. Bal. *deflectimus*; Ald. Colon. Gryph. Colin. Sich. Steph. in marg. dubia certe Scripturæ, & *deflectere* magis in hac re usitatum non ignoro; sed ipsa Quinctiliani auctoritas jubet me præferre *defluxerimus*: ita enim noster lib. X. cap. I. de Seneca: *Amabant eundem eum magis, quam imitabantur; tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis descenderat*: & Cicer. I. Tusc. 25. *A quibus mansuefacti & exculti, a necessariis artificiis ad elegantiora defluximus.* BURMAN

37. *Denique.*] Probat veteres præferendos novis auctoritate oratorum. TUERNEB.

38. *Ad fidem.*] *Finem*, Locatel.

39. *Ciceronem.*] Pro Cœlio, pro Cor. Balbo, in Antonium, in Pisonem. PHILAND.

40. *Asinium etiam.*] *Etiam* deest in Stephan.

41. *Vidimus.*] *Videmus*: Voss. prim.

42. *A forensi asperitate.*] Petronius cap. 118. *Sic forensibus ministeriis exercitati frequenter ad carminis tranquillitatem tanquam ad portum refugerunt.* Vet. Comm. in Virgil. Eclog Alfenus Varus, licet Jurisconsultus & successor Servii Sulpitii, etiam carmina aliqua composuisse dicitur. PITHOEUS. Vide ad Petronii cap V. Pro *asperitate* autem quidam *austeritate* legisse, ex Regii commentario apparet; ut etiam pro *Respirent*, *respirant*: quod & in V. C. Alm. & in Voss.

43. *Accidit.*] *Accedit*, (hoc est, *adjicitur*) legendum est. REGIUS.

44. *Confirment.*] Hac de re libro quinto cap. de exemplis. TURNEB. Voss tert *confirmant*.

45. *Partes orationis reddi.*] Qua ratione Priscianus partitiones edidit in singulos primos versus duodecim Æneidis librorum. Vide veteres Grammatic. pag. 1215. huc etiam refer *ἐπιμερισμοὺς* Herodiani MSS. Moschopuli σχεδογραφίαν, &c. de quibus vide Cangii Glossar. Latin. tom. 3. in *τῷ partes edere*. CAPPER.

46. *Pedum proprietates.*] Per pedum proprietates vel simpliciter intelligit ipsos pedes, vel (quod magis videtur) pedum naturam; nam ex his quidam sunt graviores, ut *spondeus*: quidam celeriores, ut *tribrachus*: quidam humiliores, ut *Iambus*. Hoc autem in posterum puero conducet, cum pro horum pedum ratione orationem temperare debuerit. TURNEB

47. *Desiderentur.*] Quid si legas *designentur*: non enim capio alias sensum explicitum esse; vult namque notas discipulis esse pedum proprietates, ut rogati possint eas demonstrare, quæ demonstratio etiam in orationibus exigitur. ALMELOV. forte, *non desiderentur*.

48. *Deprehendatque.*] *Deprehendantque*; Venet. Locat. Ald. Steph. Gryph. Basil. Roigni. *deprehendas*, *quæ barbara*; Obrecht.

49. *Sunt posita.*] *Composita*; MS Joan. Steph. *sunt composita*; Sich.

50. *Quibus quia.*] Non imputatur poëtis *barbarismus* & *solœcismus*: at in poemate *barbarismus* appellatur *metaplasmus*, id est, transformatio: *solœcismus* vero *schematismus*, id est, figuratio. TURNEB.

51. *Metaplasmos..... schematismos.*] Quid sit ὁ μεταπλασμὸς, qui idem est ac σχηματισμὸς, satis docent Sosipater Charisius, Valerius Probus, & Donatus in veterib. Grammaticis a Putschio editis. quatuordecim illius assignant species, scilicet *prosthesin epenthesin*, *paragogen*, &c. quæ Tryphoni Grammatico dicuntur πάθη λέξεως. CAPPER.

52. *Laudem virtutis.*] Vide supr. cap. v.

53. *Artificialium.*] Τῶν τεχνικῶν, id est, earum loquendi formularum, quæ ad artem Grammaticam & Poeticam pertinent; cujusmodi sunt illi *metaplasmi* seu *schematismi*, si per singulas enumerentur species. CAPPER.

54. *Demonstrare quod.*] *Demonstraret quot*; Basil marg.

55. *Circa glossemata* [*Glossas* & *glossemata* appellant Græci voces quasdam reconditas quæ in communi consuetudine non sunt, egentque interpretatione: inde *glossematarii* dicuntur, & *glossularii*. TURNEB. *Glossematicum* quid sit, copiose docet Cœlius Rhodigin. Antiq. lection. lib. 23. cap. 4. pag. 752. PAREUS. *Glossemata.*] De glossematis lege Ari-

est. Enimvero jam majore cura doceat [56] *tropos* omnes, quibus præcipue non poëma modo, sed etiam [57] oratio ornatur; *schemata* utraque, id est *figuras*, quæque λέξεως, quæque διανοίας vocantur; quorum ego, sicut *troporum*, tractatum in eum locum differo, quo [58] mihi de ornatu orationis dicendum erit. Præcipue vero illa infigat animis: quæ in *œconomia* virtus, quæ [59] in decoro rerum, quid personæ cuique convenerit, quid in sensibus laudandum, quid in verbis, ubi copia probabilis, ubi [60] modus. His [61] accedat enarratio historiarum, diligens quidem illa, non tamen usque ad supervacuum laborem occupata. Nam receptas, aut certe claris [62] auctoribus memoratas, exposuisse satis est. [63] Persequi quidem [64] quod quisque unquam vel contemptissimorum hominum dixerit, aut nimiæ miseriæ, aut inanis jactantiæ est; & detinet atque obruit ingenia, melius aliis vacatura. Nam qui omnes, etiam indignas lectione, [65] schedas excutit, anilibus quoque fabulis accommodare operam potest. [66] Atqui pleni sunt ejusmodi impedimentis Grammaticorum commentarii, vix ipsis, qui composuerunt, satis noti. [67] Nam Didymo quoque, quo nemo plura scripsit, accidisse compertum est, ut, cum historiæ cuidam, tanquam vanæ, repugnaret, ipsius [68] proferretur liber, qui eam continebat. Quod evenit præcipue in fabulosis usque [69] ad deridicula, quædam etiam pudenda: unde improbissimo cuique pleraque fingendi licentia est; adeo ut de libris totis, & auctoribus, ut succurrit, [70] mentiatur tuto, quia inveniri, qui nunquam fuere, non possunt; nam in notioribus frequentissime deprehenduntur a curiosis. [71] Ex quo mihi inter virtutes Grammatici habebitur, [72] aliqua nescire.

Rotel. Dionys. Halicarn. & Harpocrationis Lexicon. Glossema seu γλώσσημα definit supra Fabius cap. 1. *interpretationem secretioris linguæ*. CAPPER.

56. *Tropos omnes.....schemata.*] Hanc interpretandi methodum optime executus est Petrus Chabottus in suis ad Horatium Commentariis. Idem antea præstiterant Donatus in Terent. Servius in Virgil. Acro & Porphyrio in Horat. hos imitari poterant, immo & debebant, tum qui *Variorum* in classicos auctores commentaria compilarunt, tum qui ad libros in usum serenissimi Galliarum Delphini edendos & explicandos aggressi sunt. CAPPER.

57. *Oratio ornatur.*] Supple, prosa vel prosaica Sic Græci dicunt καταλογάδην prosaice. CAPPER.

58. *Mihi de ornatu.*] *Mihi hoc de ornatu*: Voss. prim.

59. *In decore.*] Pro *decore*, legendum esse puto *decoro*. REGIUS. *Decorum* est apta omnium convenientia cum idonea moderatione: ponitur autem tum in rebus, tum in personis Hujus meminit Fabius lib. xi. cap. de apte dicendo. TURNEB. *decore*: MSS Bodl. Joan. Bal. Colon. Steph marg.

60 *Modus*] Id est, mediocritas, moderatio. CAPPER.

61. *Accedat.*] *Accedet*: V. C. Alm. Ald. Locat. Basil.

62. *Auctoribus.*] *Oratoribus*, Venet. Locat.

63. *Persequi.*] *Prosequi*: MS. Bodl

64. *Quod quisque unquam.*] *Quisquis unquam*: MS Bal. Steph. *quod quisque nequam*. Gebh. MS. cui consentit Alm. & placet vehementer. *Quod quisque*, Voss. & Francius.

65. *Schedas.*] Id est, chartas; sed legere malim, *scidas* aut *schidas*. Vide Ciceron. ad Attic. lib. 1. Festum Pompejum & Sosipatrum Charisium, qui pag. 81 (veterum Grammaticor.) sic loquitur: *Scida, charta, sine aspiratione, a scindendo dicta est: sed alii eam cum aspiratione schidam ex Græco* ἀπὸ τοῦ σχίζειν *dictam putant*. CAPPER.

66. *Atqui pleni, &c.*] *Antiqui pleni sunt ejusmodi impedimentis. Grammaticorum commentariis vix ipsis, qui composuerunt, satis nota*: MS. Bodl. *Atqui pleni*: Obrecht.

67. *Nam Didymo.*] Didymus illustris Grammaticus, Alexandrinus, salsamentarii filius, ad Augusti ætatem pervenit. Scripsisse traditur ter mille & quingentos libros. TURNEB Quia nimirum Didymus sæpe nec eorum meminisset, quæ ipse scripserat. Ideo narrat Athenæus lib. 4. a Demetrio Troezenio βιβλιολάθας, fuisse vocatum, quasi dicas oblivionem librorum. COLOMESIUS.

68. *Proferretur.*] *Proferatur* quidem legitur in quibusdam exemplaribus, sed quia minus Latina est oratio, *proferretur* mihi legendum videtur. REGIUS.

69. *Ad deridicula.*] *Ridicula*: Venet. Locat. Ald. Colin. *deridicula quædam, quædam etiam*, MSS. Joan Almel. Voss.

70. *Mentiatur.*] *Mentiantur*: MS. Bal. Andr. Steph.

71. *Ex quo*] Paradoxum hoc esse videtur; sed tamen verum, si recte intelligatur; nam, quanquam Grammaticus doctissimus esse debet, tamen inanes hujusmodi fabulas, & historias eum ignorare satius est. TURNEB.

72. *Aliqua nescire.*] *Quædam*: MSS. Joan. Voss.

CAPUT IX.

De officio Grammatici, & quæ primordia sint dicenda.

XV. ET finitæ quidem sunt partes duæ, quas hæc professio pollicetur, id est ratio loquendi, & enarratio auctorum; quarum illam *methodicen*, hanc *historicen* vocant. Adjiciamus tamen eorum curæ quædam [1] dicendi primordia, quibus ætates nondum rhetorem capientes instituant. [2] Igitur Æsopi fabellas, quæ fabulis nutricularum proxime succedunt, [3] narrare sermone puro, & nihil se supra modum extollere, deinde [4] eandem gracilitatem stylo exigere condiscant; versus primo solvere,

Brevis est *epilogus* superiorum ad renovandam auditoris memoriam. Addit autem Fabius huic professioni quatuor progymnasmata, *fabulas*, *sententias*, *chrias* (nam ethologia chriæ species est) demum *narratiunculas* poeticas; nam, ut scribit Tranquillus, olim Grammatici primas rhetoricæ institutiones pueris tradebant, ne illi ad rhetorem jejuni & aridi venirent. TURNEB.

1. *Dicendi primordia.*] Quæ Græci προγυμνάσματα vocant: de his optime scripserunt e veteribus quidem Hermogenes (cujus opusculum Græce hactenus ineditum e Reg. MSS. describendum curavi, ut in lucem edatur) Aphthonius & Theon: e recentioribus vero satis bene Joachim Camerarius, Petrus Nannius, & Vossius. CAPPER.

2. *Igitur Æsopi.*] Fabulæ quæ *apologi* appellantur, primum ab Hesiodo inventæ sunt, ut scribit Fabius libro quinto. Sed tamen, cum ab Æsopo sint celebratæ, usus obtinuit ut *Æsopicæ* appellentur. TURNEB. Vide Schefer. ad Phædr. prolog. ex cujus sententia hic *Æsopias fabellas* legendum esset.

3. *Narrare*] Viva scilicet voce, sine scripto, ita ut scripto non mandentur. CAPPER.

4. *Eandem gracilitatem stylo exigere.*] Id est, eas fabulas in

mox

mox mutatis verbis interpretari; tum [5] *paraphrasi* audacius vertere, [6] qua & breviare quædam, & exornare, salvo modo poetæ sensu, permittitur. Quod opus, etiam consummatis professoribus difficile, qui commode tractaverit, cuicumque [7] discendo sufficiet. [8] *Sententiæ* quoque, & *Chriæ*, & [9] *Ethologiæ* [10] subjectis dictorum rationibus apud Grammaticos scribantur, [11] quia initium [12] ex lectione ducunt; quorum omnium [13] similis est ratio, forma diversa; quia *Sententia* [14] universalis est vox; *Ethologia* personis continetur. [15] *Chriarum* plura genera traduntur. Unum simile *Sententiæ*, quod est positum in voce simplici; *Dixit ille*, aut *Dicere solebat*. Alterum, quod est in respondendo; *Interrogatus ille*, [16] vel *Cum hoc ei dictum esset, respondit*. Tertium huic non dissimile; [17] *Cum quis non dixisset, sed aliquid fecisset*. Etiam [18] in ipsis factis esse *Chriam* putant; ut, [19] *Crates, cum indoctum puerum vidisset, pædagogum ejus percussit*. Et aliud pene par ei, quod tamen eodem nomine appellare non au-

scriptum redigere stylo simplici & tenui ἰσχνῶς, & tamen accurate & exacte; idem est enim *exigere*, quod accurate componere, scribere. In Burmanniana Quinctiliani editione τὸ *exigere* exponitur per *expellere*, *dediscere*: sed hæc interpretatio ferri non potest. CAPPER.

5. *Paraphrasi.*] Ridiculos se præbent, qui *periphrasi* legunt, & ita legendum esse contendunt; cum & prisca consuetudo, qua se exercebant studiosi Poetarum dicta aliis verbis exprimentes, & sensus ipse exigat, ut *Paraphrasi* legatur: est autem *Paraphrasis* non simplex interpretatio, sed circa eosdem sensus certamen ac æmulatio; ut Fabius ipse in decimo exponit: *Neque ego*, inquit, *Paraphrasin esse interpretationem tantum volo; sed circa eosdem sensus certamen atque æmulationem.* REGIUS. *Paraphrasis* est rei alicujus expositio, cum circa eosdem sensus, ut inquit Fabius libro decimo, æmulantur. Græci auctores ajunt esse *paraphrasin*, narrationis alicujus expositionem neque subliniorem neque humiliorem: *metaphrasin* vero expositionem uberiorem & copiosiorem, atque adeo ampliorem: *ecphrasin* autem dilucidam & illustrem enarrationem. TURNEB. *Periphrasi* Andr. Venet. Ald.

6. *Qua &c.*] *Quia &c.* Sich.

7. *Disendo.*] *Dicendo*: Ald. Basil. marg.

8. *Sententiæ*] E quatuordecim *progymnasmatis* quatuor duntaxat Grammatico tractanda permittit Fabius; *fabulam*, *sententiam*, *chriam* (nam *Ethologia* species est *chriæ*) & *narrationem*. Est autem *sententia*, oratio sumta de vita, quæ, aut quid sit, aut quid esse oporteat in vita, breviter ostendit; ut *liber is est æstimandus, qui nulli turpitudini servit.* *Chria* est commemoratio alicujus dicti, vel facti, vel utriusque simul celerem habens demonstrationem; ut Isocrates dicebat, *virtutum radices amaras, fructus vero dulces.* *Chria* autem ideirco dicta est hæc exercitatio, quod maxime sit utilis & necessaria; χρεία enim & usum, & necessitatem significat; χρειῶδες utile dicitur. *Ethologia*, si ad verbum transferatur hoc nomen, sonare videtur morum rationem. Nam ἦθος mos dicitur, λόγος ratio. Sed de *Ethologiis* me apud Græcos quicquam legisse non memini; neque enim inter *progymnasmata* a Græcis collocantur; nisi forte *Ethologiam* pro *Ethopœia* accipiat Quinctilianus; nam ἠθοποιία inter *progymnasmata* nominatur. Sed de ea Fabius mihi loqui hic non videtur; neque enim ἠθοποιία quicquam cum sententia simile habet. Quare *Ethologiam* accipimus dictum mores alicujus exprimens; quale est Cæsaris illud, *si jusjurandum violandum est, propter regnum violandum est.* Neque ignoro a quibusdam *Ætiologiam* legi, quibus priscum exemplar astipulatur. *Ætiologiam* vero caussam dicti sermonisve interpretari potes; ut sit, quoties dicto subjicimus rationem; ut, *Socrates, interrogatus an Persarum Rex sibi felix videretur, respondit se nescire; neque enim mores ejus sibi notos esse*: verum Aphthonii expositor id *chriæ* genus αἰτιῶδες, non *Ætiologiam* vocat. Denique Græcos non memini me legisse, qui aut *Ætiologiæ*, aut *Ethologiæ* ullam faciant mentionem. Mimi etiam dicuntur *Ethologi*, morum atque affectuum cujusque personæ effictores. REGIUS. *Sententiam* Latini, γνώμην Græci dixerunt; ut, *obsequium amicos, veritas odium parit.* *Chriam* satis explicavit Fabius; qui in sermonem Latinum verterunt, vocant *usum*. Ἠθολογία personis continetur; ut, cum deplorantem in fabulis calamitatem suam Hecubam, aut Andromachen videmus. Apud Græcos etiam seorsum exempla invenias; ex fabulis autem esse potest tale. Cum Admetus uxoris, quæ pro ipso sese morti obtulerat, funus exequitur, sic inquit apud Euripidem,

Quod majus queat esse malum homini,
Quam fida conjuge privari?

& in Hippolyto totus ille contra muliebre genus locus; & apud Catullum Ariadne,

Nunc jam nulla viro juranti femina credat.

CAMERAR. Hæc apud Grammaticos aliter tractantur: aliter apud rhetoras; nam apud rhetoras sua habent capita, ut apud Aphthonium; apud Grammaticos vero tractantur adjuncta ratione. & sententia ipsa ac ejus ratione per omnes casus & numeros variata, quemadmodum perscribit lib. 1. Diomedes. *Chria* est commemoratio vel dicti, vel facti, vel utriusque, quæ ad certam personam refertur. *Ethologia* autem species est chriæ, quæ mores personæ alicujus indicat. TURNEB. Videatur Leopard Emend lib. 3. cap 7. pag 49. Casaub. lib. 1. cap. 1. Animadv. in Athenæum; Vossius Instit. Orat. lib. v. pag 426. Keckerman. Systema Rhetor. lib. II. pag. 242. &c. Dresserus Rhetor. lib. 1. pag. 60 &c. & III. pag 649. PAREUS. Vide Prisc. de præexerc. Rhet. & Fabium lib. VIII. cap 5.

9. *Ethologia.*] Hermogeni, Aphthonio & Theoni dicuntur *Ethopœia*. Fabius autem noster videtur ἠθολογίαν appellare quandam *chriæ* speciem unico sensu comprehensam, quæ dicentis mores exprimat; ut, si quis vinolus dicat, οἶνος ἐμοὶ θεός; si abstemius, ἄριστον μὲν ὕδωρ: sed Rutilio Lupo (in Rhetorib. Pithœan. pag. 6) ἠθολογία eadem est ac ἠθοποιία. Quin immo Ciceroni 2. de Orat. 68. *Ethologus* est ipse ἠθοποιός. Hesychio & Suidæ ἠθολόγοι sunt οἱ θυμελικοί, id est Mimi theatrales. Plerique etiam *Technici* ἠθολογίαν & ἠθοποιίαν promiscue usurpant. Quam igitur ἠθοποιίαν vulgo vocant *Progymnasmatographi*, eam ἠθολογίαν appellare potuit Quinctilianus, qui lib. 9. cap. 3. memoratas a Rutilio Lupo figuras referens, ἠθοποιίαν nominat. cum tamen in ipso Rutilio legamus ἠθολογίαν. Vide Salmasium in Vopisc pag. 384. ἠθολογίαι, *ethologias* & *allocutiones* (perperam editum est *elocutiones*, ut patet ex Prisciano, qui Hermogenis *progymnasmata* Latine vertit) memorat Suetonius libro de illustrib. Grammatic. pag. 322. CAPPER.

10. *Subjectis doctorum rationibus.*] Loco *doctorum*. legendum esse *dictorum*, aperte ei compertum erit, qui sciet causam ac rationem dicti factive propositi in hujusmodi exercitationibus solere afferri. REGIUS. *Doctorum*: MSS. Bodl. Alm. Locatel. Voss. secund.

11. *Quia initium*] *Qui initium*: Voss. secund

12. *Ex lectione ducunt.*] *Ex ratione*: Locatel. & Stephan. *Ducunt.*] *Dicunt*: Voss. prim. *Ex lectione.*] Supple, Poetarum; de qua potissimum hic agitur. CAPPER.

13. *Similis est ratio.*] Hoc est, tractandi modus idem est, etsi γνώμη, χρεία, & ἠθολογία diversæ sint species. CAPPER.

14. *Universalis est vox.*] Id est, oratio, propositio, effatum quoddam. Vide lib. 8. cap. 5. ubi Fabius idem omnino docet. CAPPER.

15. *Chriarum plura genera*] Aphthonius chrias dividit in *verbales*, *activas*, & *mixtas*: Fabius in *verbales*, (quæ sunt vel in simplici enunciatione, vel in responsione) & in *activas*. TURNEB.

16. *Vel, cum hoc ei*] *Et cum ei dictum esset*: MS. Joan. *cum ei dictum esset*, Sich.

17. *Cum quis non dixisset.*] *Cum quis dixisset aliquid, vel fecisset*; MS. Joan. Ald. Steph. Basil. *cum quis dixisset, aut aliquid fecisset*; V. C. Alm. *cum q. n. d. sed aliquid vel fecisset*; Gryph.

18. *In ipsis factis.*] *Ipsorum*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Ald. Sich. Gryph. Basil. Voss.

19. *Crates.*] Crates philosophus fuit Thebanus, discipulus Diogenis Cynici. Hoc autem factum Aphthonius attribuit Diogeni, non Crateti. TURNEB.

20. *Sed dicunt.*] *Sed dicunt*. Voss.

I

dent, [20] sed dicunt [21] χρεῶδες; ut, [22] *Milo*, [23] *quem vitulum assueverat ferre, taurum ferebat*. In his omnibus & [24] *declinatio* per eosdem ducitur casus, & tam factorum, quam [25] dictorum ratio est. [26] Narratiunculas a poëtis celebratas, notitiæ caussa, non eloquentiæ, tractandas puto. Cætera majoris operis ac spiritus, [27] Latini rhetores relinquendo, [28] necessaria Grammaticis fecerunt: Græci magis operum suorum & onera & modum norunt.

21. *Χρεῶδες.*] *Χρεῶδες* appellant, quod, quanquam *chria* non est, tamen speciem *chriæ* præ se ferre videtur; ut exemplum, quod subjicit Fabius, videtur esse *chria activa*. TURNEB.

22. *Milo.*] Taurum hunc mortuum fuisse scribit Galenus in orat. *suasoria* ad artes cap. 14. ubi & de ejus morte. Lege & de ejus fortitudine Solin. Polyh. cap. 4. Comment. Vet. Horat. ad lib. 1. Epist. 1. 30. qui manu occidisse & comedisse ait: & Scholiast. Juven. x. Sat. 10. Val. Max. ix. 12. Plin. vii. 20. Gell. xv. 16. Pausan. vi. 14. effigiem Milonis taurum gestantis exhibet Gemma apud Beger. in Thesaur. Brandenb. tom. 1. pag. 97. ALMELOV.

23. *Quem vitulum.*] Vide comm. ad Petron. cap. xxv.

24. *Declinatio per eosdem ducitur casus.*] Loci hujus explicatio petenda est ex Diomede pag. 289. veter. Grammatic. ubi sic habet: *Chriarum exercitatio in casus sic variatur. Nominativo: Cato dixit, &c. Genitivo: Catonis dictum fertur. Dativo: Catoni placuit dicere. Accusativo: Catonem dixisse ferunt &c.* Itemque ex Prisciano ibid. pag. 1331. ubi sic loquitur: *Narratio profertur per rectum:* ut, Medea Aetæ filia fuit: *& per inchoatum*, ut, Medeam Aetæ filiam dicunt. Vide Aphthonii Scholiasten in Aldinis Rhetorib. Græc. tom. 2. pag. 7. ubi eadem tradit quæ Diomedes. Legesis etiam Theonem *Progymnasmatographum*, ubi de χρείᾳ: Nam & vocem hanc ipsam κλίσις, id est, *declinatio*, Fabiano sensu adhibet. CAPPER. *Per eosdem*, *Per omnes* leges; variantur enim & sententiæ per omnes casus. PHILAND. & ita margo Gryphii.

25. *Dictorum ratio est*] λόγος, seu αἰτία redditur, subjicitur: sic supra Quinctilianus, *subjectis dictorum rationibus*. CAPPER.

26. *Narratiunculas a poëtis celeb.*] Nam narrationes historicas relinquit Fabius Rhetori. TURNEB. *Narratiunculas*] Hæ Poëtarum narratiunculæ dicuntur a Græcis διηγήματα; Historicæ vero & Oratoriæ narrationes διηγήσεις. CAPPER.

27. *Latini Rhetores.*] In vetusto exemplari *Oratores* quidem legitur in contextu, in margine vero *præceptores*: sed neutrum mihi placet. *Rhetores* autem legendum mihi videtur; Grammatici enim non minus, quam Rhetores, præceptores sunt. REGIUS. *præceptores:* MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr. Locat. Steph. marg. Voss.

28. *Necessaria Grammaticis.*] Fabius quoque conqueritur initio lib. 2. quod *Rhetores* Latini declamationes duntaxat *judiciales & deliberativas* sibi reservarint; ideoque Grammatici cætera Rhetorum officia occuparint. TURNEB.

CAPUT X.

An oratori futuro necessaria sit plurium artium scientia.

XVI. HÆC de *Grammatica*, quam brevissime potui; non ut omnia dicerem, sectatus (quod infinitum erat;) sed ut maxime necessaria. Nunc de cæteris artibus, quibus instituendos prius, quam tradantur rhetori, pueros existimo, strictim subjungam; ut efficiatur orbis ille doctrinæ, [1] quam Græci ἐγκυκλοπαιδείαν vocant. Nam iisdem fere annis aliarum quoque disciplinarum studia ingredienda sunt; quæ, quia & ipsæ artes sunt, [2] & esse perfecta sine his orandi scientia non potest, nec rursus ad efficiendum oratorem satis valent solæ, an sint huic operi necessariæ, quæritur. Nam quid, inquiunt, ad agendam *caussam*, dicendamve sententiam pertinet, scire, quemadmodum [4] in data linea constitui [5] triangula æquis lateribus possint? Aut quo melius vel [6] defendet reum, vel [7] reget consilia, [8] qui citharæ sonos

Conclusio est superioris tractationis, & transitus ad eas artes docendas, quibus puer, antequam Rhetori committatur, instrui debet: hic autem sequitur Platonem Iabeas; ille enim statuit post Grammaticam, ut pueri musica & geometria instituantur, præscribit. TURNEB.

1. *Quam Græci.*] *Quem*: MSS. Bodl. Joan. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. Roigny.

2. *Ἐγκυκλοπαιδεία.*] Quæ etiam dicitur ἐγκύκλιος, id est, *disciplina orbiculata*, quæ ostendit inter omnes artes esse conjunctionem quandam & communionem. TURNEB. Hoc nomine artes liberales comprehenduntur, sive nexus ille capacissimus omnium disciplinarum. Vide Schotti observat. poet. lib. 2. cap. 1. Lipsii manuduct. ad Stoicam Philosoph. lib. 1. Dissertat. 1. & 2. pag. 1. &c. & Johan. Wouweren, Tractat. de Polymathia, cap. 3. & 24. pag. 22. 208. &c. PAREUS. ἐγκύκλιον παιδείαν. Steph.

3. *Et perfecta sine orandi scientia esse non possunt.*] Hic quidem locus sine ulla menda esse plerisque videtur: mihi vero non ineptus modo, verum falsus quoque esse hic sensus, nisi corrigatur. Quid enim Geometræ, Musicove orandi scientia opus est? profecto hi sine arte oratoria possunt esse perfecti: sic igitur emendetur, ut *his* adseribatur, & *perfecta* & *potest* singulari numero legantur, ut cum *scientia* congruant, hoc modo; *& esse perfecta sine his orandi scientia non potest.* Ars enim oratoria, citra cognitionem aliarum disciplinarum perfecta esse non potest. REGIUS. *Et esse perfecta sine orandi scientia non possunt:* MSS. Bodl. Joan. Alm. Ald. Locat. *& esse perfecta sine orandi scientia possunt:* Steph. marg. Voss.

4. *In data linea.*] *Data* recte, *ducta* vero corrupte in quibusdam legitur: hoc autem ex Euclidis elementis videtur esse sumptum, quamvis illic non linea solum subintelligatur, sed recta finitaque legatur. Sed Fabius ea nihil curavit adscribere, quæ facile ab iis, qui Geometriæ principiorum non omnino ignari forent, subaudiri possent. REGIUS. *Quemadmodum ducta linea:* MSS. Bodl. Alm. Andr. Ald. *quemadmodum data:* Paris. Obr. *inducta:* Basil. marg. & ita Mosellanus, qui interpretatur, *fsubtr duobus circulis*.

5. *Triangula æquis lateribus.*] Triangula æqui-latera [illegible]; quam figuram exhibet quarta Græcorum litera Δ. Hoc non annotassem, nisi vidissem a Gallico Quinctiliani Interprete Gedoyno (*scilicet* triangula huc fuisse perperam inducta. CAPPER.

6 *Defendet.*] *Defendat:* V. C. Alm. *Defendet reum*] Respicitur ad *judiciale* orationis genus. CAPPER.

7. *Reget consilia.*] Alludit Rhetor noster ad orationis genus *deliberativum*, seu *suasorium*. CAPPER.

8. *Qui citharæ sonos nominibus & spatiis distinxerit.*] Distinguere hic hic locum habere posse, & aptum esse rei, de

nominibus & spatiis distinxerit? Enumerent etiam fortasse multos, quamlibet utiles foro, qui nec [9] geometren [10] audiverint, nec musicos, nisi hac communi voluptate aurium intelligant. [11] Quibus ego primum hoc respondeo, [12] quod & M. Cicero scripto ad Brutum libro frequentius restatur, non eum a nobis institui oratorem qui sit, aut fuerit; sed imaginem quandam concepisse nos animo [13] perfecti illius, ex nulla parte [14] cessantis. [15] Nam & sapientem formantes eum, qui sit futurus consummatus undique, & (ut dicunt) mortalis quidam deus, non modo cognitione cœlestium vel mortalium putant [16] instituendum; sed per quædam parva [17] sane, si ipsa [18] demum æstimes, ducunt; [19] sicut exquisitas interim ambiguitates: non quia [20] *Ceratinæ* aut *Crocodilinæ* possint facere sapientem, sed quia illum ne in minimis quidem [21] oporteat falli. Similiter oratorem (qui debet esse sapiens) non geometres faciet, aut musicus, quæque his alia subjungam; sed hæ quoque artes, ut sit consummatus, juvabunt. Nisi forte antidotum quidem, [22] atque alia, quæ [23] morbis aut vulneribus medentur, ex multis, atque [24] interim contrariis quoque inter se [25] effectibus, componi videmus, quorum ex diversis fit illa mixtura una, quæ nulli earum similis est, quibus constat, sed proprias vires ex omnibus sumit: & muta animalia mellis illum [26] inimitabilem [27] humanæ rationi saporem, vario florum ac succorum genere perficiunt: nos mirabimur, si oratio, qua nihil præstantius homini dedit providentia, pluribus artibus eget, quæ etiam, cum se non ostendunt in dicendo, nec proferunt, vim tamen occultam suggerunt, & [28] tacite quoque sentiuntur. Fuit aliquis sine his [29] disertus: [30] at ego oratorem volo. Non multum adjiciunt; [31] sed

qua loquitur: sed ideo genuinum quoque, dubitare me facit MS. Palat. auctoritas, qui signum clarissimum mittit, ut reponam; *Cum tabulæ sonos nominibus & spatiis distinxerit.* *Distigere* autem, vel *Desigere*, signando distribuere est, & non tam *διαστίζειν*, quam certis quibusdam *σημείοις* καὶ *ἀφορισμοῖς*, figere. Simile loquitur Fabius lib. 9. cap. 10. *Nam ut omnis vocis plurimum tenuas servata nervorum concordia, si tamen tardior manus, nisi inspectis dimensisque singulis, quibus quæque vox fidibus jungenda sit, dubitet; potius fuerit esse contentum eo, quod simplex canendi natura tulerit.* GEBHARD. lib. 11. crep. 3 quem vide.

9. *Geometren.*] Locat. Steph. Gryph. Colin. Regnii: sed & *Geometer* primo casu recte dici videri potest, ut in MSS. Epitomes Aurelii Victoris, in Hadriano Schottus invenisse se testatur; & ita etiam apud Juvenalem Sat. III. 76. legendum videri posset;

Grammaticus, rhetor, geometer, pictor, aliptes.

Ita certe citat Balbus in *Catholicon*, in voce *Aliptes*. Sed an hinc *Geometrum* in *accusativo casu* dicendum foret, ut Gudium voluisse olim in præfatione ad Phædrum notavi, eodem modo ut *Phædrum*, *Evandrum*, & similia nomina, quæ in recto casu *er* & *us* habent, (de quibus vide Pier. ad Virg. Æn. III. 108. & VIII. 10.) nondum mihi constat; cum nesciam Græcos dixisse *γεώμετρος*, unde *geometer* deduci deberet; & ideo malo *geometrem* hic cum plurimis codicibus, quod a *geometer* tertiæ declinationis, deduci potest; ut infra lib. 1. cap. 12. *Geometris in dativo casu*, pro *geometræ*, plurimi codices habent; & ita *sequestrem* & *sequestrum* dicebant. BURMAN. Sed parum probabilitatis habet illa Burmanni lectio [*geometrem*] ex *declinatione τῷ geometer*, *geometris*, *geometri*: quam nec ipse in textu posuit ad cap. 12. pag. 121. ubi legimus *geometræ*: licet in notis moneat quosdam codices MSS. exhibere *geometri*; neque vero firma satis videntur quæ ponit fundamenta illius declinationis; *geometer*, *geometris*, *geometri*, *geometrem*, &c. Et certe paulopost dicit Quinctilianus in *dativo* & *ablativo* plurali *geometris*, non *geometribus*: itemque lib. 5. cap. 2. *geometras*, in *accusativo plurali*, non *geometres*, ut Burmannica *declinatio* postularet. CAPPER.

10. *Audiverint.*] *Audiverunt*: Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Bas. *Audierunt*: MS. Alm.

11. *Quibus.*] *Anthypophora* est, & solutio opinionum, quibus opponit sententiam Cicer. TURNEB. Apud quem pro τῷ *opinionum*, malim legere *objectionum*. CAPPER.

12. *Quod & M. Cicero.*] *Et* deest in MS. Alm.

13. *Perfecti illius.*] *Istius*: MS. Almel.

14. *Cessantis.*] Id est, *deficientis*. CAPPER.

15. *Nam sapientem.*] Tuetur suum dogma Fabius auctoritate Stoicorum, qui suum sapientem omnium rerum cognitione instruunt, atque eum verum esse Philosophum volunt, ut habeat cognitionem rerum humanarum & divinarum. TURNEB. *Sapientes*: MS. Joan.

16. *Instituendum.*] *Instruendum*; MSS. Joan. Bal. Sich. Basil. marg. ita supr. cap. 1. *literis instruendos*.

17. *Sane, si ipsa.*] *Sane sint, si ipsa*: Obrecht.

18. *Demum.*] Id est, solummodo. CAPPER.

19. *Sicut exquisitas.*] *Sicut* non habet Obrecht.

20. *Ceratinæ.*] Qui *cerastinæ*, ut ceraste serpente, legunt, hi opinionis suæ viderint rationem: mihi quidem & *ceratinæ* sensui videntur convenire, & ita in antiquo legitur exemplari. REGIUS. *Ceratinas* & *Crocodilinas* captiones dixerunt ab exemplis; ut illud de cornibus apud Gellium, lib. 16. cap. 2. & de Crocodilo, quod memorat Chrysippus apud Lucianum, *βίων πρᾶσις*. CAMERAR. Stoici negant sapientem falli debere; hoc enim est stulte: itaque eum volunt esse peritum solvendorum *paralogismorum*, quorum solutionem quoque Arist. in Sophisticis *Elenchis* docet. *Ceratina*, captio est & *syllogismus* cornutus; nam Stoici ratiocinationes appellabant a materia, quæ tractabatur. *Crocodilina* autem, est problema ambiguum, & omnino inexplicabile; ut cum crocodilus pollicitus esset mulieri se filium redditurum, si illa verum diceret; ait, *non reddes filium*. TURNEB. Sic arbitror appellatam a materia ipsa, qua uterentur, verborum; sicut est apud Senecam lib. 5. Epistolar. ad Lucilium *Sederem*, inquit, *otiosus*, & *ejusmodi quæstiunculas ponerem*: *Quod non perdidisti, habes*: *cornua non perdidisti*: *cornua ergo habes*. *Cerata* autem Græce dici cornua quis nescit? *Ang. Politian.* Miscellaneor. cap. 54. pag. 67. *Crocodilinæ.*] Sophismatis parum explicabilis species est, quo Dialectici veteres, potissimumque Stoici, utebantur. Quod genus eleganter Quinctilianus *exquisitas ambiguitates* appellat Politian. libro Miscell. cap. 55. pag. 68. Vide Cæl. Rhod. XXX. cap. 1. *Ceratinæ aut Crocodilinæ*] De his ambiguitatibus lege etiam Diogenem Laertium in Chrysippo; Cresollium. Theatr. Sophist. pag. 137. Suarium, lib. 2. cap. 24. & Caussinum, pag. 343. CAPPER.

21. *Oporteat.*] *Oportet*: Voss.

22. *Atque alia.*] *Aut alia*; Voss. prim.

23. *Morbis aut vulneribus.*] *Oculis aut*; MSS. Bodl. Joan. Bal. & margines Stephani & Basil. Voss.

24. *Interim.*] *Interdum*; MS. Bodl. Semel autem notandum est τὸ *interim* sæpissime apud Quinctilianum pro *aliquando* usurpari. CAPPER.

25. *Effectibus.*] *Affectibus*: Basil. marg. Voss.

26. *Inimitabilem.*] *Immutabilem*: in quibusdam emendatæ legitur exemplaribus. REGIUS.

27. *Humanæ rationi.*] *Humana ratione*: MSS. Bodl. Alm. & Obrecht.

28. *Tacite.*] *Tacitæ*: Ald. ubi *artes* Francius subintelligit, ut sit, *tacitæ artes*.

29. *Disertus.*] *Orator* plus est quam *disertus*. Sic apud Ciceronem. 1° de Orat. Antonius ait se multos disertos vidisse, neminem eloquentem. CAPPER.

30. *At ego.*] *Ast*: Regnii Obrecht.

31. *Sed atque.*] *Sed utique*; MSS. Bodl. Alm. Ven. Locat. Colon. Colin. Obrecht.

æque non erit totum, cui vel parva deerunt; & optimum quidem [32] hoc esse conveniet, cujus etiam si in arduo spes est, nos tamen præcipiamus omnia, ut saltem plura fiant. Sed cur deficiat animus? [33] Natura enim perfectum oratorem esse non prohibet; [34] turpiterque desperatur, quidquid fieri potest. [35] Atque ego vel judicio veterum poteram esse contentus. [36] Nam quis ignorat musicen (ut de hac primum loquar) tantum jam illis antiquis temporibus non studii modo, verumetiam venerationis habuisse, ut [37] iidem musici, & vates & sapientes judicarentur? Mittam alios: [38] Orpheus & Linus, quorum utrumque diis genitum, alterum vero, quod rudes quoque atque agrestes animos admiratione mulceret, non feras modo, sed saxa etiam sylvasque duxisse, posteritatis memoriæ traditum est. [39] Et Timagenes auctor est, omnium in literis studiorum [40] antiquissimam musicen extitisse; & testimonio sunt clarissimi poëtæ, apud quos inter regalia convivia laudes heroüm ac deorum ad citharam canebantur. Iöpas vero ille Virgilii nonne [41] canit,

——*errantem Lunam, Solisque labores?* &c.

Quibus certe palam confirmat auctor eminentissimus, musicen cum [42] divinarum etiam rerum cognitione esse conjunctam. Quod si datur, [43] erit etiam oratori necessaria. Siquidem ([44] ut diximus) [45] hæc quoque pars, quæ ab oratoribus relicta, a philosophis est occupata, [46] nostri operis fuit; ac sine omnium talium scientia non potest esse perfecta eloquentia. [47] Atque claros nomine sapientiæ viros, nemo dubitaverit studiosos musices fuisse; quum [48] Pythagoras, atque eum secuti, acceptam sine dubio antiquitus opinionem, [49] vulgaverint, mundum ipsum [50] ea ratione esse compositum, [51] quam postea sit lyra imitata. Nec illa modo contenti [52] dissimilium concordia quam vocant [53] ἁρμονίαν, sonum quoque [54] his motibus dederunt. [55] Nam Plato, cum in aliis quibusdam, tum præcipue in Timæo, [56] ne intelligi quidem,

32. *Hoc esse conveniet.*] *Iter esse conveniet;* Obrecht.

33. *Natura enim*] Cicer. III. de Orat.

34. *Turpiterque desperatur,* &c.] Columell. lib. XII. *Nec Oratoria disciplina deseritur, quia perfectus Orator nusquam repertus est.* PITHOEUS.

35. *Atque ego.*] Hoc capite de Musica tractat Fabius, quam primum generaliter laudat, & utilem probat, a veterum opinione; deinde etiam per relationem oratori necessariam ostendit, qui quidem est ordo naturalis. TURNEB.

36. *Nam quis ignorat.*] *Musices* nomine antiqui omnem disciplinam complectebantur; & qui Musici erant, cum suavibus illis modis rerum omnium peritiam conjungebant; unde Didymus in Odyss. Homeri *cantorem* accipit pro *philosopho.* TURNEB.

37. *Iidem vates.*] Hoc Strabo in primo de Geogr libro multis colligit argumentis. REGIUS. Cicero III. de Orat. *Musici qui erant quondam iidem Poetæ.* PHILAND. Antiquitus, si qui fidibus docti, pari cum Philosophis in honore habebantur. Didymus ad Odyss. 3. τὸ ἀρχαῖον οἱ ἀοιδοὶ φιλοσόφων τάξιν ἐπεῖχον. Athenæus Dipnosoph. lib. 1. Σώφρονες δὲ τι ἦν τὸ τῶν ἀοιδῶν γένος, καὶ φιλοσόφων διάθεσιν ἐπεῖχον. Et Terentius artem Poeticam *Musicam* vocat, in Prologo Hecyræ, v. 38 Videatur Joh. Meursii Commentar ad Lycophron. pag. 134. 135. PAREUS. Conjungit quoque sapientes & Poetas Clemens Alex. lib. 1. Strom. Vide quæ Petrus Nannius Miscel. lib. 1 cap. 5. adnotavit ad Terentii Hecyræ prolog. Lactant. lib. V. cap. 5. *Poetæ philosophis priores multo fuere, & ante natum philosophiæ nomen pro sapientibus habebantur.* Hæc est ratio, cur regibus fuere acceptissimi, ut de variis Poetis narrat Pausan lib 1. & Columbus, in notis ad Anonymum de erroribus Ulyssis pag. 61. animadvertit ex Strabonis lib. 1. Poesin philosophiam quandam primam fuisse. ALMEL.

38. *Orpheus & Linus.*] De his Virgil. Eclog IV. & Horat. Art. Poet. 391. REGIUS.

39. *Et Timagenes.*] *Itaque* &c. MSS. Bal Almelov. Magni fecit Timagenem Fabius. Scio. Sic enim lib. 10. cap 1. *Longo post intervallo temporis natus Timagenes, vel hoc est ipso probabilis, quod intermissam historias scribendi industriam nova laude reparavit.* Sed an ante Poetas illos vetustissimos posuerit, dubitarim; præsertim cum hic testimonio ἀψύχῳ velitetur. MS. Pal. membranaceus, *itaque & imagines auctores sunt.* JAN. GEBHARDUS, lib. 1. crep cap. 1 *Timagenes.*] Suidas *Timagenem* quemdam scribit fuisse historicum & rhetorem Milesium: scribit & alium Alexandrinum fuisse, qui Romæ tempore Augusti docuerit. TURNEB.

40. *Antiquissimam Musicen.*] Idem testatur Max. Tyr. dissert. XXI. pag. 204. Sext. Empir. lib. V. Adv. Math. & Athen. lib. IV. cap. 15. ALMEL.

41. *Canit errantem Lunam.*] Hoc fecit Virgil. ad imitationem Homeri, apud quem in convivio Alcinoi inducitur Phemius musicus eodem modo cantans. TURNEB. Virgil. 1. Æneid. 748.

42. *Divinarum rerum.*] Id est, cœlestium, Astronomicarum; astra enim prisca illa gentilitas habebat deos θεοὺς, ἀπὸ τοῦ θέειν, quod est currere. CAPPER.

43 *Erit Oratori necessaria.*] Vide Aristidem Quinctilianum lib. 1. pag. 2. edition Meibomianæ. CAPPER.

44. *Ut diximus.*] In proœmio. PHILAND.

45. *Hæc quoque pars.*] Nempe philosophia, quæ est cognitio rerum divinarum & humanarum, &c. CAPPER.

46. *Nostri operis fuit.*] Lib. V. cap. 14. *dialogis enim & dialecticis erat similior, quam nostri operis actionibus.*

47. *Atque claros.*] *Atqui;* MS. Bal. Sich.

48. *Pythagoras.*] Pythagoras res omnes ad numeros & musicam retulit, ac orbem quoque harmonia quadam compositum dixit: quod idem intelligebat etiam de sphæris cœlestibus, quarum summam acutissimum sonum efficere scripsit, ultimam gravissimum. TURNEB Vide Macrob. lib. 2. somnii Scipionis. PHILANDER. Vide Sidon. Apollin. car. XV. Cicer. Acad. Quæst II. 37. Martian. Capell. lib. II. pag. 313. Max. Tyr. diss. XXI. pag. 203. & Suidam in voce γεωμέτρης. ALMEL.

49. *Vulgaverunt.*] Ut conjunctivi modi sit, *vulgaverint* est legendum. REGIUS.

50. *Ea ratione*] Par. Steph. Colin. *Ipsum ratione;* V. C. Alm. Voss. secund. *Ejus ratione.* BURMAN.

51. *Quam postea sit lyra imitata.*] Circuli septem planetarum symphoniam quandam efficiunt, quam postea est imitatus Mercurius in constructione lyræ, cui septem chordas dedit: tametsi postea chordarum numerus est auctus. TURNEBUS

52. *Dissimilium.*] Τοῦ ὀξέος videlicet & βαρέος, hoc est, acuti & gravis toni. CAPPER.

53. *Ἁρμονίαν.*] in musica tria hæc observantur a Platone; ὁ λόγος, ἡ ἁρμονία (concordia τοῦ ὀξέος καὶ βαρέος, acuti & gravis;) & ὁ ῥυθμὸς, id est, numerus, seu apta contemperatio τοῦ ταχέος καὶ βραδέος, celeris & lenti motus; itemque brevium ac longarum syllabarum. CAPPER.

54. *His motibus.*] *Æthereis motibus;* margines Steph. & Colon.

55. *Nam Plato.*] Plato Pythagoræ disciplina imbutus, pleraque retulit ad numeros & musicam, animamque mundi musica quadam compositam esse dixit. TURNEB.

56. *Ne intelligi quidem*] Hoc idem Hieronymus in Esaiam testatur: *Denique Timæum de mundi harmonia, astrorumque cur-*

nisi ab iis qui hanc quoque partem disciplinæ diligenter perceperint, potest. [57] Quid de philosophis loquor, quorum [58] fons ipse Socrates [59] jam senex institui lyra non erubescebat? Duces maximos & fidibus & tibiis cecinisse [60] traditum, & exercitus [61] Lacedæmoniorum musicis accensos *modis*. Quid autem aliud in nostris legionibus cornua ac tubæ faciunt? quorum concentus [62] quanto est vehementior, tanto Romana in bellis gloria cæteris præstat. [63] Non igitur frustra Plato civili viro, quem πολιτικὸν vocant, necessariam musicen credidit. [64] Et ejus sectæ, quæ aliis severissima, aliis asperrima videtur, principes in hac fuere sententia, ut existimarent sapientum aliquos nonnullam operam his studiis accommodaturos. Et [65] Lycurgus, durissimarum Lacedæmoniis legum auctor, [66] musices disciplinam probavit. Atque eam natura ipsa videtur ad [67] tolerandos facilius labores velut muneri nobis dedisse. [68] Siquidem & remiges cantus hortatur; nec solum in iis operibus, in quibus plurium conatus, præeunte aliqua jucunda voce, conspirat; sed etiam singulorum fatigatio [69] quamlibet se rudi modulatione [70] solatur. Laudem [71] adhuc dicere artis pulcherrimæ videor, nondum tamen eam oratori conjungere. Transeamus [72] id quoque, quod *Grammatice* quondam ac musice junctæ fuerunt. Siquidem Architas atque [73] Aristoxenus etiam [74] subjectam *Grammaticen* musicæ putaverunt, & eosdem utriusque rei præceptores fuisse, cum [75] Sophron ostendit, mimorum quidem scriptor, sed quem Plato adeo probavit, ut suppositos capiti libros ejus, cum moreretur, habuisse [76] credatur; tum Eupolis apud quem Prodamus & musicen & literas docet. Et [77] Maricas, qui est Hyperbolus, [78] nihil se ex musicis scire, nisi literas confitetur,

se & numeris disputantem, ipse, qui interpretatus est, Tullius se non intelligere fatetur. REGIUS.

57. *Quid de philosophis*] *Quid* non habet Ald. *De philosophis loquor*] Hinc Plato ipse in Academiæ suæ vestibulo præscripsit, nemo huc introeat μαθημάτων imperitus, ut testatur Gellius lib. 1. cap. 9. MOSELLANUS Cic. in Catone. Valer. lib. 8. cap. 7. ex. 8 extern. & Gell. lib. 1. cap. 11.

58. *Fons Socrates.*] Vide ad Petron. cap. v.

59. *Jam senex*] *Socrates se jam senex institui lyra non erubescebat*; MSS. Bodl. Bal Ald. Venet.

60. *Traditum.*] *Traditum est*; Ven. Locat. Ald. Sich.

61. *Lacedæmoniorum.*] Plutarchus in libro de musica, dicit Castorium canticum a Lacedæmoniis, cum ad bellica pericula egrederentur, dictum: cum tibiis canebatur. REGIUS. Thucydides libro quinto, ubi describit conflictum Lacedæmoniorum & Argivorum, ait Lacedæmonios tibia usos esse in committendis præliis. Cretenses etiam tibiis utebantur, ut meminit Athenæus. TURNEB. Hoc Valer. lib. 11. tit. de institutis; & Gell lib. 1. cap 11. PHILAND. Vide egregie Clem Alex. lib. 11 Pædag. cap. 4. carmina vero, quæ canebant Lacedæmonii ante pugnæ initium, erant varia; inter quæ vulgare ἐμβατήριον, teste Maximo Tyrio dissert. VII. Vid Meurs. Miscel. Lacon. 11. Pæana cecinisse, & Tragœdias exhibuisse videtur Chrysostomus indicare, ad Psalm. 43. Vide & Polyæn. Stratag. lib. 1. cap. 10. ALMEL.

62. *Quantum.*] *Quanto* ut legatur, ratio Grammatica exigit. REGIUS. Sed mox *tantum*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Locat. Ald. Par. Colin. Sich. Vide Heins. ad Ovid. VIII. Met. 749. & alibi.

63 *Non igitur*] Plato lib. 2. de legibus in primis præscribit, ut juvenes musica erudiantur, quæ animorum motus temperet, & ad virtutis studium accendat. TURNEB.

64. *Et ejus sectæ.*] Stoicos intelligit. CAPPER.

65. *Lycurgus.*] *Et Lycurgus*; Ald. Locatel. Gryph. Obrecht.

66. *Musices disciplinam.*] Non quamlibet musicam Lacedæmoniis permisit Lycurgus, sed duntaxat severam; ut melos Castorium, quo Lacedæmonii utebantur in congressibus præliorum. TURNEB.

67. *Tolerandos labores.*] Vide quæ Cerda collegit ad Virgil Æneid. VII. 12.

68 *Siquidem & remiges.*] Nam *celeusma* (κέλευσμα) canebatur remigibus; vel per assam vocem, id est, humanam; vel per pueros symphoniacos. Hoc etiam quidam referunt ad classicum, cujus erat usus in navibus ad remiges adhortandos in ναυμαχίᾳ. TURNEBUS. *Celeusma* intellige, id est, carmen nauticum, quod qui canunt, κελεύσται Longo Sophistæ dicuntur lib. III. Ποιμ. pag. 47. & seq. Edit. Flor. ubi & *celeusma* eleganter describit, & Echo in proxima valle *celeusmati* respondentem. Rutilius Numam. lib. 1. Itiner. ad Rufium Venerium Volusianum (sic enim legendum esse monuit perspicacissimus Sirmondus ad Sidonium pag. 103.)

His mecum pigri solabar tædia venti,
Dum resonat variis vile celeusma modis.

COLOMESIUS. Vide Hygin. ad fab. XV. & ad Sil VI. 361. diligentissime Drakenburgium omnia conquirentem. *Remigem*; MSS. Joan. Almel. Andr. Venet. Locat. Ald. Colin, Obrecht.

69. *Quamlibet.*] *Qualibet*; Ven. Locat. Ald.

70. *Solatur.*] Auctor Moreti initio,

Agrestique suum solatur voce laborem.

Vide Sitzman. ad Rutil. Itin. v. 370. ALMELOV.

71. *Adhuc*] Id est, *huc usque, hactenus.* CAPPER.

72. *Id quoque quod*] *Id quoque* omisit Obrecht.

73. *Aristoxenus.*] Aristoxenus optimus fuit musicus, & omnia ad musicam reducebat. TURNEB *Aristoxenus.*] Celeberrimus Aristotelis discipulus & æmulus Theophrasti, plurima de musicis conscripserat, quorum supersunt, *Harmonicorum elementorum libri tres.* Vide antiquæ musicæ Auctores a Meibomio editos tom. 1. CAPPER.

74. *Subjectam Grammaticen.*] *Subjectam Grammatica Musicen*; MS. Bal. & Campani editio. 1470.

75. *Sophron, Mimorum quidem scriptor: sed quem Plato adeo probavit, ut suppositos capiti libros ejus, cum moreretur, habuisse credatur.*] Idem pæne scribit Diogenes Laertius lib. 3. sect. 18 *Videtur Plato Sophronis quoque mimographi libros, antea neglectos, primus Athenas invexisse, gestumque ex eis duxisse, qui & sub ejus capite fuerint reperti* Valerius Maximus lib. VIII. cap. VII. de eodem Platone: *Altero etiam & octogesimo anno decedens, sub capite Sophronis Mimos habuisse fertur: sic ne extrema quidem ejus hora agitatione studii vacua fuit.* Meminit etiam Suidas. PAREUS. Vide Menag. notas ad Laertii d. l. & Casaub ad Athen. lib 1. cap. 1. ubi aperte docet Apollodorum Athenienſem Grammaticum hujus Sophronis Mimos libro commentario illustrasse: scripserat etiam Mimum, inscriptum *Nuncius*, qui a Vesta incipiebat, ut Aratus a Jove, teste antiquo interprete Germanici in Arat. & hunc presse sequitur Theocritus, notante Heinsio Lect. Theocr. cap. 3. Vide Athen lib. XI. cap. 8. & XIV. pag 504 ALMELOV.

76. *Credatur*] *Tradatur*; Ven. Locat. Ald. Colon. Par. Steph. Gryph. Colin. Basil. Voss. secund.

77. *Maricas, qui est Hyperbolus.*] De Hyperbolo Cicero in Bruto cap. 62. meminit, de Glaucia loquens: *Homo simillimus, inquit, Atheniensis Hyperbolus, cujus improbitatem veteres Atticorum comœdiæ notaverunt.* Est ergo nomen proprium a loco derivatum, ut quidam putant REGIUS. Maricæ nomine exagitavit Hyperbolum Eupolis, ut ex Nebulis Aristophanis apparet: significat autem mollem & effeminatum, vel κίναιδον βαρβαρικὸν, φασί. CAMERARIUS. Hyperbolus pessimus fuit, & flagitiosissimus civis, qui ex infimo loco Atheniis tandem est summos honores adeptus: ab Eupolide appellatur *Maricas*, tanquam mollis & nihili. TURNEB.

78. *Nihil se ex musicis, &c.*] Apud Aristoph. in Equitib. οὐδὲ μουσικὴν ἐπίσταμαι, πλὴν γραμμάτων. Et in Nubibus, 553.

Aristophanes quoque non uno libro sic institui pueros antiquitus solitos esse demonstrat. Et apud Menandrum in [79] *Hypobolimæo*, [80] senex reposcenti filium patri velut rationem impendiorum, quæ in educationem [81] contulerat, [82] opponens, [83] psaltis se & geometris multa dicit dedisse. [84] Unde etiam ille mos, ut [85] in conviviis post cœnam circumferretur lyra; cujus cum se imperitum Themistocles confessus esset, ut verbis [86] Ciceronis utar, *habitus est indoctior.* Sed veterum quoque [87] Romanorum epulis fides ac tibias adhibere moris fuit. Versus quoque Saliorum habent carmen. Quæ cum omnia sint [88] a Numa rege instituta, faciunt manifestum, ne illis quidem, qui rudes ac bellicosi videntur, curam musices, quantam illa recipiebat ætas, defuisse. Denique in proverbium usque Græcorum celebratum est, [89] *Indoctos a Musis atque Gratiis abesse.* Verum quid ex ea proprie petat futurus orator, disseramus. [90] Numeros musice duplices habet, in vocibus, [91] & in corpore; utriusque enim rei aptus quidam *modus* desideratur. [92] Vocis rationem Aristoxenus musicus dividit [93] in ῥυθμὸν, & μέλος ἔμμετρον, quorum alterum modulatione, alterum canore ac sonis constat. [94] Num igitur non hæc omnia oratori necessaria? [95] quorum unum ad gestum, [96] alterum [97] ad collocationem verborum, [98] tertium ad flexus vocis, qui sunt [99] in agendo quoque plurimi, pertinet. [100] Nisi forte in carminibus tantum & in

PITHOEUS. Hæc autem verba Aristophanes tribuit Agoracrito in Equitibus, vers. 188. ut Philander notavit. *Ex Musice:* Stephan. Voss. prim.

79. *Hypobolimæo.*] Ita Menandri comœdia inscribitur ab argumento: nam pater filium, qui alteri suppositus fuerat, repetit. TURNEB. Vide initia lib. x. cap. 1. Lege Vossium de Poet. Græcis.

80. *Senex reposcenti.*] *Qui reposcenti:* MSS. Bodl. Alm. Venet. Locat. Ald. Gryph. Colin Basil.

81. *Contulerat.*] *Contulerit:* V. C. Alm. Voss. tert.

82. *Opponens.*] *Exponens:* MSS. Bodl. Alm. Andr. Colon. Steph. Colin Basil. margo Gryph. Obrecht.

83. *Psaltis*] Id est, Cantoribus, Musicæ præceptoribus.

84. *Unde etiam.*] Græci summam eruditionem putaverunt sitam in fidium, & tibiarum cantibus; unde * Cimon Atheniensis, cum apud quendam libenter decantasset, prælatus est Themistocli. TURNEB.

85. *In conviviis*] Vide Isidor. lib. III. cap. II. ALMEL.

86. *Ciceronis.*] Tuscul. lib. 1. cap. 2.

87. *Romanorum.*] Nam veteres Romani, ut scribit Cato in Originibus, fortium virorum laudes ad tibiam decantabant. TURNEB.

88. *A Numa.*] Vid. Liv. l. 1. c. 20. Aurel. Vict. de illust. vir. cap 3. Cicer. III de Orat. 19. 51. ALMEL.

89. *Indoctos a musis, &c.*] Nomine *musices* Græci complectuntur omnem doctrinam, disciplinam, elegantiam; & apud eos dicitur ἄμουσος qui inelegans est & indoctus. TURNEB. Ἄμουσοι enim dicebantur, οὗτοι χαρίτων δίχα, ἢ ἐκ οὐδ' ὄν. CAMERAR. Vid Erasmi adag. in Ἄμουσος.

90. *Numeros.*] Numerus hic apta quædam est convenientia & modulata, quæ spectatur in vocis productione & proportione numerosa, & per participationem in debita corporis conformatione; verbi causa, si optimo gestu orator movebitur, in ejus corpore dicetur esse numerus. TURNEB.

91. *Et in corpore*] Ut patet ex ὀρχηστικῇ, arte saltatoria, & ex apta gestuum conformatione, quæ pertinet ad Oratoris actionem seu pronunciationem; atque hæc est quinta pars Eloquentiæ. CAPPER.

92. *Vocis rationem*] Ῥυθμὸς *numerus* Latine dicitur, ut illud Horatii IV Od. 2.

Numerisque fertur lege solutis.

Μέλος dicitur *modulatio.* Μέτρον *mensura* interpretatur: de his A Gell. lib. XVI. 18. & Boethius, lib. 1. de musica; hinc vero colligitur, eos errare, qui μέλος ἔμμετρον legunt, cum & μέτρον legendum sit. REGIUS. *Rhythmus*, id est, numerus, in vocis est productione: *Melos*, id est, modulus, in altitudine: *Metrum* vero, certa syllabarum, longarum & brevium inter se contextio: duas vero has partes inter se conjunxit Fabius, propterea quod carmina modulis quibusdam decantantur, & moduli cum carminibus junguntur. TURNEB. Lege, ἐν ῥυθμοῖς & ἐμμετροῖς. PHILAND. Ῥυθμὸν & μέλος & μέτρον. Locat. Colon. Sich. Vas. Ῥυθμὸς & μέλος ἐμμετρος; Ven Gryph. Basil. Obrecht. Ῥυθμὸς καὶ μέτρον; Steph. in marg. Ῥυθμὸν καὶ μέλος ἔμμετρον. Steph. Colin. ῥυθμὸν & μέλος, omisso ἔμμετρον; MSS. Bodl. Alm. Andr. Gallæus volebat ῥυθμὸν & μέτρον & μέλος ἔμμετρον, & illa, *quorum alterum modulatione, &c* additamentum credebat auctoris menti repugnans; neque extra veri speciem. Præterea his Græcis vocibus subjungere mallem illa, *quorum unum ad gestum, &c. pertinet:* & hinc illa, *Num igitur non hæc omnia oratori necessaria? Nisi forte, &c.* subjicere: ita suus Fabio sensus constabit planissime: de rhythmo autem & metro aget iterum lib. IX. cap. 4. BURMAN

93. *In ῥυθμὸν & μέλος ἔμμετρον, quorum alterum modulatione, canore alterum ac sonis constat.*] Itaque Latina vox *modulatio* refertur ad Græcum vocabulum τὸ ῥυθμὸς, *canor* autem & *sonus* ad τὸ μέλος. Unde ῥυθμὸς Latine dicitur *numerus, modulatio, modus:* (sic paulo post ait Fabius: *Jussa mutare in spondeum modos tibicina;* quod Hermogenes περὶ ἰδεῶν Scholiastes ita effert; παρακελευόμενος τῷ αὐλητρίδι μεταθεῖναι τὸν ῥυθμόν·) μέλος vero est ἁρμονία *harmonia, canor, sonus, vocis flexus.* Plato quoque, ut jam notavimus, docet τὸν ῥυθμὸν numerum seu modulationem, constare ἐκ τοῦ βραδέος καὶ ταχέος, vel μακρῶν & βραχέων, ex lento & celeri motu, vel ex longis & brevibus syllabis: τὴν ἁρμονίαν, harmoniam autem seu canorem, sonum, flexumve vocis, ἐκ τοῦ βαρέος καὶ ὀξέος ex gravi & acuto. Hinc optime Aul. Gell. lib. 16. cap. 18. *Longior mensura vocis ῥυθμὸς dicitur, altior μέλος.* Consonat his Dionysius Halicarnass. in opusculo de verborum collocatione, pag. 9. 10. edit. Wechel. Nam continua in oratione distinguit hæc quatuor, μέλος, ῥυθμὸν, μεταβολὴν, πρέπον: deinde τὸ μέλος (harmoniam) exponit per ὀξὺ, βαρὺ καὶ *acutum, grave*, &c. Facile jam erit errores eorum detegere, qui Rhetorica Dionysii Halicarnass. opuscula e Græco in Latinum transtulerunt. Ubi enim occurrunt hæc verba ῥυθμὸς, μέλος, ἁρμονία καὶ omnia sus deque vertunt, potius dicam, pervertunt; ut palam fiet in nostra Philologicarum observationum *sylloge.* Neque vero ferendus est ipse Raphael Regius, qui hoc in Fabii loco τὸ μέλος *modulationem* interpretatur; neque audiendi Gallæus & Burmannus, qui nostri Rhetoris contextum levibus sane conjecturis sollicitare & immutare voluerunt. CAPPER.

94. *Num igitur non.*] *Non igitur h. o. o. necessaria?* Ven. Ald. Colin Basil Regius ita quoque in antiquo exemplari esse adfirmat. *Num igitur hæc omnia;* Locatel.

95. *Quorum unum ad gestum.*] Nempe numerus ῥυθμὸς ὁ in corpore apte movendo. CAPPER.

96. *Alterum ad collocationem verborum.*] Ῥυθμὸς, numerus in vocibus apte componendis vel collocandis. Nec mirum cuiquam videatur duas hasce loquendi formulas, *unum ad gestum, alterum ad collocationem verborum* referri ad unum illum ablativum *modulatione* (ῥυθμῷ.) Nam mox aiebat Fabius: *Numeros* (ῥυθμοὺς) *musice duplices habet, in vocibus & in corpore.* CAPPER.

97. *Ad collocationem verborum.*] Σύνθεσιν ὀνομάτων vocat Dionysius Halicarnass. in eximio de hac re opusculo. CAPPER.

98. *Tertium.*] Μέλος, ἁρμονία harmonia, canor, sonus. CAPPER.

99. *In agendo.*] Supple, causas; in agendis causis, in orando, in pronuncianda oratione. CAPPER.

100. *Nisi forte in carminibus.*] In vocum continuatione, inquit Cicero, debet esse collatio, quæ efficiat mollem lenem orationis cursum, & aptam vocum juncturam: debet esse etiam numerus, id est, melodia quædam & suavitas orationis, quibusdam pedibus comprehensa. TURNEB.

canticis exigitur structura quædam & inoffensa copulatio vocum; in agendo supervacua est; aut non compositio & sonus in oratione quoque varie, pro rerum modo, adhibetur, sicut in musice. Namque & voce & modulatione grandia elate, jucunda dulciter, moderata leniter canit, totaque arte consentit cum eorum, quæ dicuntur, [101] affectibus. Atqui in orando quoque intentio vocis, remissio, flexus, pertinet ad movendos audientium affectus; [102] aliaque & collocationis & vocis (ut eodem utar verbo) modulatione concitationem judicum, alia misericordiam petimus; cum etiam organis, quibus sermo exprimi non potest, [103] affici animos [104] in diversum habitum sentiamus. [105] Corporis quoque decens & aptus motus, qui dicitur *εὐρυθμία*, est necessarius, nec aliunde peti potest; in quo pars actionis non minima consistit. Qua de re sepositus nobis est [106] locus. [107] Age, si habebit in primis [108] curam vocis orator, quid tam musices proprium? Sed ne hæc quidem [109] præsumenda pars est, [110] ut uno interim contenti simus exemplo C. Gracchi, præcipui suorum temporum oratoris, cui concionanti consistens post eum musicus, fistula, quam [111] *τονάριον* vocant, *modos*, quibus deberet intendi, [112] ministrabat. [113] Hæc ei cura inter turbidissimas *actiones*, vel terrenti optimates; vel jam timenti [114] fuit. Libet propter quosdam imperitiores, etiam *crassiore*, ut vocant, *musa*, dubitationem hujus utilitatis eximere. Nam poëtas certe legendos oratori futuro concesserint; [115] num igitur hi sine musice? At si quis tam [116] cæcus animi est, ut de aliis dubitet: [117] illos certe, [118] qui carmina ad lyram composuerunt. Hæc diutius [119] forent dicenda, si hoc studium velut novum præciperem. [120] Cum vero antiquitus [121] usque a Chirone atque Achille ad nostra tempora apud omnes, qui modo legitimam disciplinam non sint perosi, duraverit; non est committendum, ut illa dubia faciam, defensionis solicitudine. [122] Quamvis autem satis jam [123] ex ipsis, quibus sum modo usus, exemplis, credam esse manifestum, quæ mihi, & [124] quatenus musice placeat; apertius tamen [125] profitendum,

101. *Affectibus.*] *Effectibus*: Voss. secund.

102. *Aliaque.*] *Alia quoque &c.*: Ald. Sich. Colon. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin Rotgn Voss. secund

103. *Affici animos.*] *Animum*: Voss. secund.

104. *In diversum.*] *Adversum*: MS. Bal

105. *Corporis quoque.*] *Εὐρυθμία* dicitur in corpore, quando apto numero, convenienti gestu & vultu orator decore pronunciat Fabius tamen in oratione illud, quod est *ὀρχηστικὸν*, quadantenus culpat. TURNEB.

106. *Locus.*] Lib. xi cap. 3. PHILAND.

107. *Age si.*] *Agedum*: Par.

108. *Curam vocis.*] Antiqui magno studio vocem exercuerunt, ac publice quoque magistri erant vocis exercendæ, qui appellabantur *phonasci*: quibus plerumque etiam Nero utebatur. TURNEB.

109. *Præsumenda.*] Id est, non hic, sed postea, seposito loco, plenius tractanda. Tractavit autem Fabius lib. xi. cap. 3. quod est de pronunciatione. CAPPER.

110. *Ut uno.*] *Ut non*, Voss tert.

111. *Tonarium*] A *tono* est derivatum; hujus autem rei Valerius lib. viii. cap 10. ex. 1. & Cicero meminit in tertio de Oratore 61. REGIUS. *Τονάριον* est fistula, quæ tonos, quibus uti debemus, incinit. Gellius 1. cap. 11. tamen falsum esse putat Gracchum habuisse fistulatorem, cujus modis intenderetur, cum præsertim ejus ingenium non intentione egeret, sed remissione. TURNEB. Alii *phonagarium* etiam appellant, ut in *pneumaticis* Hero. Vide Turneb. Adversar. lib. 17. cap 20 pag. 574. PAREUS. Quare *Τονάριον* diceretur hæc fistula, ostendit Plutarchus in libello *περὶ ἀοργησίας* pag 456. Ed Wech. quod igitur *διὰ τόνων* vocem modo remitteret, modo intenderet, *Τονάριον* est appellatum *ὀργάνιον*: diversi tamen in ea de Graccho narratione Fabius & Plutarchus: nisi legas in Fabio, *modos quibus deberet retendi*, *ministrabat*: qua voce (inquit Salmas. ad Hist Aug. pag. 503.) & alibi idem usitus in ea significatione. COLOMES. vide Barth. de Tibiis veter. cap. xiv. & Cressolium Theatr. Sophist. pag. 264. *Τονάριον* vero, vel *tonarion*: MSS. Bodl. Bal. Alm. & Obrecht. & major pars editorum; nec non Voss secund. & Campani editio an 1470.

112. *Ministrabat.*] *Monstrabat*: MSS. Bodl. Alm Andr. quæ eadem diversitas in Gellio lib. 1. cap. 11 est *tibia, quam C. Graccho cum populo agenti præisse ac præmonstrasse ferunt*, ubi Carrio & Gronovius, ex codicibus MSS. *præministrasse*.

113. *Hæc ei cura.*] *Hæc etiam cura ei*: MS. Bal. Andr. Obrecht. *Hæc etiam ei cura*. Ald. Basil. *Hæc ei &c cura*: Codex quem Regius vidit.

114. *Fuit.*] *Profuit*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr.

115. *Nam hi sine musice?*] Supple scripserunt, vel legi; intelligi, possunt! CAPPER.

116. *Cæcus animi.*] *Incertus*, MS Bodl.

117. *Illos certe carmina ad lyram, &c.*] Hic locus ita est depravatus, ut oratio non congrua videatur; nec me quidquam in hoc vetus exemplar juvit: non modo autem qui relativum est adscribendum, verum alia quoque deesse videntur: significat vero Lyricorum opera citra musicen recte concinneque non posse legi, quod quidem ita rerum est, ut pauci admodum sint, qui numeros Horatianis Pindaricisque carminibus congruentes accommodare sciant. REGIUS. Gallæus subintelligit illis, *illos certe legendos concesserint*. Sed menti Fabii conveniet, si subintelligamus, illus certe non sine musice fuisse, aut composuisse carmina: forte scripsit, *illos certe fatebitur*, qui; vel *illos certe credet*; vel simile quid. BURMAN.

118. *Qui carmina ad lyram.*] Boet. de Musica: *Tria genera sunt, quæ circa musicam versantur. Unum est, quod instrumentis agitur: aliud fingit carmina: tertium, quod instrumentorum opus carmenque dijudicat.* Et infra. *Secundum vero musicam agentium genus poetarum, quod non potius speculatione ac ratione, quam naturali quodam instinctu fertur ad carmen.* PITHOEUS.

119. *Forent dicenda.*] *Fuissent*: Basil. marg.

120. *Cum vero.*] Chiron Centaurus Achillis fuit nutritius, & eum cum cæteras disciplinas, tum maxime musicam docuit Unde apud Homerum Achilles citharam pulsat, & ita animi ægritudinem levat. TURNEB.

121. *Usque a Chirone.*] Primum *usque* eradendum videtur; sensui enim satis est, secundum REGIUS nec habent Locat. Gryph. Obrecht. sed reliqui habent: omittunt vero secundum *usque* Steph. Colin. & Vidovæus, qui habent *ad nostra tempora*.

122. *Quamvis autem.*] Post assertam musicam, ne auditoris electio fallatur, amphibologiam discutit, & quam potissimum musicam probet, ostendit: quo quidem loco cum Platone ac Cicerone sentit, qui antiquam musicam probant, novam damnant & vituperant TURNEB. Cæterum in hac Turnebiani Commentatoris nota barbaram hanc vocem *amphibologiam* ferre nequaquam potuimus; vel enim *amphiboliam* vel *amphilogiam* dicere oportebat. CAPPER.

123. *Ex ipsis.*] *Ex his*: MSS Bodl Bal Alm.

124. *Quatenus.*] *Quatenus*: marg. Basil

125. *Profitendum.*] *Præferendum*, Gryph. margines Sich. & Steph.

puto, non hanc a me præcipi, quæ nunc in scenis effeminata, & impudicis *modis* fracta, non ex parte minima, si quid in nobis virilis roboris manebat, [126] excidit: [127] sed qua laudes fortium canebantur, [128] quaque & ipsi fortes canebant; [129] nec *psalteria* & [130] *spadicas*, etiam virginibus probis recusanda: sed cognitionem rationis, quæ ad movendos leniendosque affectus plurimum valet. [131] Nam & Pythagoram [132] accepimus, concitatos ad vim pudicæ domui afferendam juvenes, jussa mutare in *Spondeum modos* tibicina, composuisse; & [133] Chrysippus etiam [134] nutricum, quæ adhibentur infantibus, [135] allectationi suum quoddam carmen assignat. Est etiam non inerudite ad declamandum ficta materia, in qua ponitur [136] tibicen, qui

126. *Excidit.*] Eripuit, penultima longa & *apte* notanda: est autem translatio sumpta ab iis qui castrantur, qui *excidi* proprie dicuntur. REGIUS. ita utitur Martialis lib. III. 91.

Excidit atque ferrum, spurcle qui parte sacebat.

& noster lib. v. 12. *Mancipiorum negotiatores, forma puerorum, virilitate excisa, lenocinantur.* BURMAN.

127. *Sed qua laudes fortium canebantur, quaque & ipsi fortes canebant, nec psalteria & spadicas, etiam virginibus probis recusanda*] MSS. Palatini ita concinnant hunc complexum orationis genuine; (nam hæc vulgata ab officina Correctorum etiamnum calet; & ipsa soloeca oratio statim ejus rei argumentum, & odorem acutioribus naribus olfundit:) *Sed qua laudes fortium canebantur, quasque & ipsi fortes canebant, nec psalteria ipsa docet etiam virginibus probis recusanda;* notissimum est, fortes invicem fortium laudes in conviviis cæterisque festioribus congressibus cecinisse; Cicer. IV. Tusc. II. Ovid. VII. Metam. 451 Achilles apud Statium lib. I. v. 184. & seqq. deinde *spadicas* neuter Palat. agnoscit. Jan. GEBHARDUS, lib. II. crep. 3.

128. *Quaque & ipsi.*] Et deest in MS. Alm.

129. *Nam psalteria.*] Hic quoque locus ita mendis scatet, ut & caligatu difficillimus sit, & quid velit sibi Fabius, minime percipiatur: in vetusto quidem exemplari *psalteria* legitur emendate: cætera vero, ut in aliis, corrupte: fortasse autem sic emendaretur, si loco *nam* legatur *hæc*, & *sambuca*, non *spadicas*, & *secundum* loco *sed* particulæ, *quæ* relativo in locum suum translato, hoc modo; *Hæc psalteria & sambuca etiam virginibus probis recusanda, quæ secundum cognitionem rationis ad movendos leniendosque affectus plurimum valent.* Hinc quidem aliquis elicitur sensus; sed qui mihi plene non satis facit. Nam *sambuca*, ut *psalterium*, instrumentum est musicum. *Sambuca* enim species est cytharæ triangularis, ad quam prisci iambos canebant. Ejus primus inventor Ibycus memoratur. *Sambuces* vero, ut inquit Polybius, machinæ sunt obsidionales: *spadicas* autem sensus prorsus repugnat; nam *spadica*, in lib. II. cap. 26. inquit Gellius, Græci vocant *avulsum e palma termitem, cum fructu.* & Phœniceum colorem, ut idem in tertio, cap. 9. REGIUS. *Spadices* recte legi hoc loco, cum vetusti codices, tum vero maxime Julius Pollux persuadet; is enim cap. 9. §. 59. *spadicas* inter instrumenta κρουόμενα, id est, quæ manu pulsantur, connumerat. MOSELLANUS. *nam*; MS. Joan. Ald. (*nam psalteria & spadices etiam virginibus probis recusanda.*) Steph. Vasc. Rostgaard. Voss. tert. *Psalteria.*] *Psalterium* instrumentum est musicum decachordum, quod etiam *nablium* appellatur & *nablum*. Paulus jurisconsul hoc instrumentum quoque damnat. TURNEB. Locum hunc sic corrige: (*nam psalteria & spadices etiam virginibus probis recusanda*) *sed cognitionem, quæ ad movendos*, &c. ut principium parenthesis sit *nam*, finis *recusanda*, & *quæ* pronomen additum. PHILAND.

130. *Spadicas.*] Julius Pollux *Onomastici* lib. 4 *spadicas* inter instrumenta, quæ pulsantur, numerat. Raphael, cum hanc dictionem non intelligeret, substituit *sambucam*, quæ est ipsa quoque instrumentum musicum. TURNEB. *Spadica*; Ald. *sambucas*; Colon. *spadicas*; MS. Alm. Gryph. Colin. Vidov.

131. *Nam & Pythagoram.*] Boethius scribit Tauromenitanum quendam juvenem, concitatum Phrygio cantu, spondeo a Pythagora fuisse sedatum. Est enim spondeus gravis, moderatus, ac modestus. TURNEB. Commentatores Græci Hermogenis περὶ ἰδεῶν. Καὶ Πυθαγόρας δ᾽, ὥς ... (scripti Codices ... sed decsse aliquid patet:) ... Hæc non parum illustrant Fabii locum. Sed ad pleniorem lucem adi Jamblichum cap. 25. edit. Arcerianæ. COLOMES. Vide quæ nos adduximus ad lib. II. cap. 3. de Timotheo musico. Basilius Magnus in Homilia 14. dicit Pythagoram, in ebrios olim incidentem, jussisse tibicinem convivio luxurioso præsidentem mutare harmoniam, ac Doricum ipsis canere, & ita eos ad sobrietatem reduxisse, qui dejectis de capite coronis omnes erubuere. Vide Casaub. ad Athen. IV. cap. 5. adde de Alexandro magno, Timotheo canente, apud Chrysost. Orat. I. in initio; & Excerpt. Polyb. pag. 781. Jambl. de Myster pag. 61. edit in 12 Vide & exemplum Saulis, cantu Davidis deliniti. Et Chinenses habere instrumentum *Kinga* vocitatum, quo vehementer animos movent & perturbent, narrat Nieuhovius Legat. Chinensi pag. 46. ALMELOV.

132. *Accepimus.*] Scribe *accepimus*; hoc autem Boethius refert in proœmio primo de musica, ex libro Ciceronis, quem scripsit de consiliis suis. PHILAND. *Accepimus* MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. eadem varietas supra cap. v. & VIII, & alibi.

133. *Chrysippus etiam nutricum, &c.*] De nutricum næniis, quæ ab Athenæo lib. XIV. eleganter nominantur ... , affatim dixit immortale illud literarum decus. PAREUS. Vide Athen. lib. XV. I. Qui autem primus nænias eas dixit, fuit Jovianus Pontanus, referente Scaligero Poetic. lib. I. cap. 50. legi potest Porph. & Acr. ad Horat lib. III. Od. 28. ubi dicunt proprie esse carmen funebre, confirmante id Nonio Marcello, ut & nostro Fabio lib. VIII. cap. 2. ALMELOV. Vide Is. Casaub. ad Theophrast. notationes morum, cap. περὶ λαλιᾶς.

134. *Nutricum, quæ.*] *Nutricum illis, quæ*, V. C. Alm.

135. *Allectationi.*] MS. Pal. *Ablactationi*: Alter, *Allectioni*; forte *Ablactationi*, h. e. ... *Allectatio* est ... Duplex compescendi infantem ratio & sopiendi; *Mammæ* & *Lallus*, sive nænia nutricum. Illa ...; hoc depulsi oblectantur, ac somno Deo ... Alciphron. ... Quinctilianus lib. I. cap. 12. *Illa per manus & genua reptatio.* Lactens infans ... Sic Scholiastes Theocriti. Sic Josephus de muliere, quæ pessima fame impulsrice ad infantem mactandum accingebatur; ... Rufinus; *Erat ei sub uberibus parvulus filius.* Latini *Sububeres* appellant. Glossæ Isidori; *sububeres, infantes qui adhuc sub ubere.* Statius lib. III. Theb v 672.

——— *partumque sub ubere caro*
Thessandrum portabat avo.

Partus sub ubere est ὑπομάζιος. Et ut agni a Varrone *subrumi* appellantur, qui adhuc sub ruma, h. e. mamma; ita Callimacho aves dicuntur ὑπομάζιοι, Hymno in Apollinem, vers. 53.

——— οὐδ᾽ αἰγὲς ...
... ὑπομάζιοι.
Agnus quisque suæ pendebat ab ubere matris.

Euripides Andromacha vers. 557. ... *Ablactare, Depellere*, ... Gloss. *Delactatus*, ... *Depulsus* Virgilio; cui contrarium apud Theocritum, ... h. e. ... Vide plura apud Scholiastem. Quod si vulgata placuerit, *Allectatio* erit ... & cantandi illecebra, qua soporem alliciunt odis illis lactentibus pueris, & in cunis vagitantibus. GEBHARD. lib. II. crep. cap. 3. Si auctoritas adesset, reciperem lubenter illud *ablactationi*, modo *ablactationi* scriberetur, id est, tempore ablactationis, quo maxime queruli & flentes sunt infantes; vel *infantium ablactationi* scribendum esset.

136. *Tibicen.*] *Tibicinem*, Ald.

sacrificanti

sacrificanti [137] Phrygium cecinerat, acto illo in insaniam & per præcipitia delato, accusari, quod caussa mortis extiterit: quæ si dici [138] debet ab oratore, nec dici citra scientiam musices potest, quomodo non hanc quoque artem necessariam esse [139] operi nostro vel iniqui [140] consentiant? [141] In Geometria partem fatentur esse utilem teneris ætatibus: agitari namque animos, [142] atque acui ingenia, & celeri- XVIII.
tatem percipiendi venire inde, concedunt: sed prodesse eam, non ut cæteras artes, cum perceptæ sint, sed cum discatur, existimant. [143] Ea vulgaris opinio est. Nec sine caussa summi viri etiam impensam huic scientiæ operam dederunt. [144] Nam, quum sit [145] Geometria divisa in numeros atque formas; numerorum quidem notitia non oratori modo, sed cuicumque [146] primis saltem literis erudito, necessaria est. [147] In caussis vero vel frequentissime versari solet; in quibus actor, non dico, si [148] circa summas trepidat, sed si [149] digitorum saltem incerto aut indecoro gestu a computatione [150] dissentit, judicatur indoctus. [151] Illa vero [152] linearis ratio, [153] & ipsa quidem cadit frequenter in *caussas*: nam [154] de terminis mensurisque [155] sunt lites: sed habet majorem quandam aliam cum arte oratoria cognationem. Jam primum ordo est Geometriæ necessarius; nonne & eloquentiæ? [156] Ex prioribus Geometria probat insequentia, [157] & certis incerta; nonne id in dicendo facimus? Quid? illa propositarum quæstionum conclusio, non tota fere constat *syllogismis*? propter quod plures invenias, qui *dialecticæ* similem, quam qui *rhetoricæ* fateantur [158] hanc artem. Verum & orator, etiam si raro, non tamen nunquam, probabit [159] *dialectice*. [160] Nam & *syllogismis*, si res poscet, utetur; [161] & certe *enthymemate*, qui rhetoricus est *syllogismus*. [162] Denique probationum quæ sunt potentissimæ, γραμμικὰς [163] ἀποδείξεις vulgo di-

137. *Phrygium cecinerat.*] Phrygius modus vehemens appellatur & violentus a Luciano, hominemque concitat, & in furorem accendit. Unde petitur hæc materia declamationis. De modis musices vide Athenæum lib. 14. TURNEB.

138 *Debet.*] *Debent*; Ald Gryph. Locat. Colin. & mox *possint* iidem. *Debeat*; Voss. prim. tert.

139. *Operi nostro.*] *Usui*; Sich Gryph.

140. *Consentiant.*] *Consentient*; MS. Bodl. Ald. Gryph. Colin. Sich Obrecht. Voss prim. tert.

141. *In Geometria.*] Hoc capite quorumdam refutat opinionem, qui Geometriam oratori necessariam negabant. Porro Fab. Geometriæ nomine tres scientias complectitur, Astrologiam sive Sphæricam, Arithmeticam, & proprie dictam Geometriam, quæ versatur circa formarum delineationem. TURNEB.

142. *Et acui ingenia.*] *Et acui, & ingenia ad celeritatem percipiendi venire*; Sichard. Steph.

143. *Ea vulgaris.*] *Id vulgaris*; MSS Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Locat. Ald. Gryph. Valc. Sich. Colin. Voss. prim. tert. Bernens.

144. *Jam cum.*] Loco illius particulæ *jam*, cum exponat Fabius summos viros non sine caussa Geometriæ operam dedisse, *nam* videtur legendum. REGIUS. *Jam*; Locatel.

145. *Geometria divisa in numeros, &c.*] Videatur *Turnebus* Adversf. lib. 26. cap. 1. pag 958. Cicer. in proœm. Tuscul. PAREUS. Hoc quidem loco Quinctilianus Geometriæ nomine Arithmeticam & Geometriam stricte sumptam, seu figurarum Mathematicarum delineationem intelligit: sed paulo post eodem vocabulo Astronomiam ipsam complectitur, ubi ait: *Si vadem Geometria tollit ad rationem usque mundi; in qua cum siderum certos constitutosque cursus numeris docet, &c.* eodem fere sensu Geometriæ nomen usurpasse videtur Pythagoras, cum suis hanc epigraphen scholis affixit: οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω, id est, nemo huc ingrediatur qui Mathematicis non fuerit imbutus. CAPPER.

146. *Primis saltem.*] *In primis*, MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr. τὸ *primis* deest in Voss. secund.

147. *In caussis vero.*] Alludit ad rationem supputandi antiquorum, quæ fiebat per articulos digitorum utriusque manus: ita ut sinistra manu supputarent ad nonaginta: dextra supputarent centum & reliquos numeros. TURNEB.

148. *Circa summas trepidat.*] *Circa summa*; V. C. Alm.

149 *Digitorum.*] Nam digitorum gestibus numeros repræsentasse veteres constat, & ostenditur in ar. Fabii; de qua re ex Beda aliquid vulgavit Erasmus Roterodamus. Hoc ipsum reprehendit in Ruffino veteratore caussidico Apuleius in Apolog. quod fallaci & improbo gestu digitorum, viginti annos ad summam addidisset. Sic enim disputat: *O mendacium viginti annorum exilio puniendum! si triginta annos pro decem dixisses, posses videri pro computationis gestu errasse; quos circulare debueris, digitos aperuisse; cum vero quadraginta, quæ facilius ceteris porrecta palma significantur, ea quadraginta in dimidio auges, non potes digitorum gestu errasse.* Pluribus hac de re agit Lud. Cresollius vacat. Autum. lib. 11. pag 354 PAREUS. Vide Gruter. 1. Susp 8. & Brod. ad Anth. 1. cap. 84. pag. 168. Wouwer de Polymat. cap. vii.

150. *Dissentit.*] *Dissensit*; V. C. Alm. Voss. prim. tert.

151. *Illa vero linearis.*] Jam de Geometria peculiariter appellata loquitur, quæ circa formarum descriptiones versatur; cujus pars quædam appellatur γεωδαισία, quæ docet terrarum mensurationem. TURNEB.

152. *Linearis ratio.*] Ὁ γραμμικὸς λόγος, γραμμικὴ μέθοδος, ἡ γραμμικὴ ἀπόδειξις, de qua mox. CAPPER.

153. *Et ipsa.*] *Te* & deest in Voss tert.

154. *De terminis mensurisque.*] Supple *agrorum*.

155. *Sunt lites.*] *Sunt*; V. C. Alm.

156. *Ex prioribus.*] Geometræ optimo utuntur ordine, & nimirum naturali & *systematico*. Nam primum axiomata, hypotheses, & *postulata* ponunt; ex quibus sequentia probant, quæ demum ut confessa ad aliorum probationem sumuntur; atque ita deinceps. TURNEB.

157 *Et certis.*] Malim *ex certis*.

158. *Hanc artem.*] Nempe Geometriam.

159. *Dialectice.*] Τὸ dialectice vel est adverbium διαλεκτικῶς, vel ablativum τῇ διαλεκτικῇ, hoc est, dialectica, logica; concisa videlicet argutaque demonstrandi ratione. CAPPER.

160. *Nam & syllogismis.*] *Syllogismo*; Obrecht.

161. *Et certe.*] Id est, & *saltem*

162 *Denique probationum.*] *Apodixis* syllogismus est certissimus, qui necessariis constat. Eo plurimum utuntur Geometræ, adhibitis interim descriptionibus linearum. Hinc factum est, ut probationes omnes certissimæ, appellarentur ἀποδείξεις γραμμικαί. TURNEB.

163. *Græce ἀποδείξεις.*] *Demonstratio* est genus argumentationis philosophorum proprium, ut plane in posterioribus *Analyticis* probat Aristoteles: hic autem sensus integer hactenus fuit judicatus, sed mihi sine menda omnino esse videtur. Quid enim ad propositum facit, si probationum potentissimæ vulgo *apodixes* Græce dicuntur? Profecto nihil, cum nos non hortetur hoc loco Fabius, ut Græcis literis incumbamus. Quare non *Græce*, sed γραμμικὰς, hoc est *lineares*, legendum esse, vel repugnantibus exemplaribus, asserere non dubitarim. Atque eo magis, quod Fabius ipse alibi huic nostræ correctioni adstipulatur. Nam in quinto hujus operis volumine cap. 10. ubi de argumentis tractat, sic *apodixin* definit. *Apodixis est evidens probatio, ideoque apud Geometras γραμμικὴ ἀπόδειξις, dicuntur*: si ergo potentissimæ probationum dicuntur γραμμικαὶ ἀποδείξεις, hoc est, *lineares demonstrationes*, de quibus sola Geometria tractat, oratori danda est opera Geometriæ; cum oratio nihil aliud, quam probationem petat: *Grammica* autem ἀπὸ τῶν γραμμῶν, hoc est, a *linea* dicuntur: lineæ vero puncta, & superficies, Geometriæ elementa

cuntur. Quid autem magis oratio, quam probationem petit? Falsa quoque [164] verisimilia, Geometria ratione deprehendit. Fit hoc & in numeris per quasdam quas [165] Ψευδογραφίας vocant, quibus pueri ludere solebamus. Sed alia majora sunt. Nam quis non ita proponenti credat: [166] Quorum locorum extremæ lineæ eandem mensuram colligunt, eorum spatium quoque, quod his lineis continetur, par sit, necesse est? [167] At id falsum est. [168] Nam plurimum refert, [169] cujus sit formæ ille circuitus; [170] reprehensique a Geometris sunt historici, [171] qui magnitudines insularum satis significari navigationis ambitu crediderunt. Nam, ut quæque forma perfectissima, ita capacissima est. [172] Ideoque illa [173] circumcurrens linea, [174] si efficiat orbem, quæ forma est in planis maxime perfecta, amplius spatium complectetur, [175] quam si quadratum [176] paribus oris efficiat. Rursus quadrata triangulis, triangula ipsa [177] plus æquis lateribus, quam inæqualibus. Sed alia forsitan obscuriora: nos facillimum etiam imperitis [178] sequamur experimentum. [179] Jugeri mensuram, ducentos & quadraginta longitudinis pedes esse, dimidioque [180] in latitudinem patere, non fere quisquam est, qui ignoret; &, [181] qui sit circuitus, & [182] quantum campi claudat, colligere expeditum. [183] At centeni & octogeni in quamque partem pedes, [184] idem

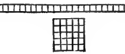
esse constat. REGIUS. *Grare apodixis:* Locat.

164. *Verisimilia.*] *Veris similia;* V. C. Alm.

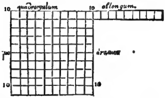
165. Ψευδογραφίας.] Accipio ψευδογραφίας a Fabio dici fallacias in subductionibus rationum. Ex. g. Duodecim diebus debentur singulis vini amphoræ quatuor: quot amphoræ debentur tribus? colliges de regula, unam deberi. At si ita proponer, diebus quatuor conficient messem duodecim messores, quot conficiunt diebus sex? cum sit veritas, deberi sex dimidium temporis amplius, quam duodecim, regula calculationis usitata dimidio minus dabit. CAMERAR. ψευδογραφίαι, descriptiones sunt quædam tum in Geometria, tum in Arithmetica, quæ, quanquam in speciem veræ videntur, falsæ tamen sunt: hunc videtur Aristoteles in *Elench.* sophisticis lib. 1. cap xi. hausisse syllogismum *pseudographum*, qui fit ex principiis male intellectis. TURNEB. In cujus verbis pro τῷ *pseudographum*, lubens legerem *pseudographumenum*, vel *pseudographumenon:* Aristoteles enim in 1. *Topic.* dixit ψευδογραφεῖν. CAPPER. ψευδογραφίας.] De his lege Aristotel. 1. Topic. cap. 1. 8. Topic. cap. 1. & 10. de Sophistic. *Elench.* Lib. cap xi. Græcum Aristotelicæ Rhetorices Interpretem a Neobario editum fol. 4. w. (ubi τὰ ψευδογραφήματα memorat tanquam Geometriæ propria) Origenem contra Celsum initio lib. 1. pag 4 edit. Anglic & Græcum Francisci Porti Thesaurum in τῷ ψευδογράφημα. CAPPER.

166. *Quorum locorum.*] In planis Geometriæ figuris circulus est perfectissimus & capacissimus, in solidis globus & sphæra: itaque reliquæ figuræ, prout magis, aut minus ad has formas accedunt, magis aut minus sunt capaces. Non igitur solum ad ambitum respicere oportet; sed etiam ad figuræ rationem. TURNEB.

167. *At id falsum est.*] Ut patet vel hoc exemplo,

ubi τὸ quadrangulum ambientes lineæ continent 50. cum τοῦ quadrati lineæ nonnisi 20. contineant. Et tamen spatium quadrati τῷ τοῦ quadranguli oblongi spatio æquale est, unoque amplius. Item si construas quadrangulum oblongum, cujus longitudo sit pedum 19. & latitudo unius, ejus area 19 solummodo pedes continebit. Atqui tamen linea quadrangulum illud oblongum ambiens æqualis est lineæ ambienti quadratum, quod 100. pedes contineat. Nam linea quadratum hujusmodi ambiens continet 40. totidem porro habet linea quadrangulum illud oblongum ambiens. Nam bis 19. & bis unum, tot conficiunt quot quater decem: oculis ipsis rem subjiciet præsens diagramma:

Hoc exemplum mox afferet Fabius. CAPPER.

168. *Nam plurimum.*] *Primum,* MSS. Bodl. Bal. Alm. Locat. Colon. Sich Basil. mag. Voss. Bern

169. *Cujus sit formæ.*] Seu figuræ; an oblongæ, an quadratæ, an trapeziæ, an triangularis, &c. CAPPER.

170. *Reprehensique.*] In hoc quoque vitium pluribus locis incidit Plinius; ut lib iv. cum scribit *Ithacam patere circuitu viginti quinque millia passuum; Cephaleniam vero quadraginta quatuor millia:* nam magnitudinem ex ambitu colligere non possis, nisi figuram teneas TURNEB. Ex Polyb. lib. 9. Thucyd lib vi. Proclus comment. in 1. Euclid. Element. lib 3. comment. 8. & lib. 4. comment 11. PITHOEUS.

171. *Quo magnitudines.*] *Quia;* MSS. Bal. Alm. Andr. *Magnitudines.*] *Magnitudinem;* MSS. Bal. Alm. Andr. Ven. Locat. Ald. Sich. Gryph Colin. Voss. secund.

172. *Ideoque illa.*] *Ideoque circumcurrens linea, si efficiet orbem;* MSS. Bodl. Bal. Ald. Vasc. Sich.

173. *Circumcurrens linea.*] Περιφέρεια. Vulgo circumferentia

174. *Si efficiet.*] *Efficiat;* V.C. Alm. Obrecht.

175. *Quam si quadratum.*] Si enim quatuor τοῦ quadrati latera in unam circularem lineam redegeris, comprehensus ea linea circulus majorem aream continebit, quam illud quadratum. CAPPER.

176. *Paribus oris.*] Id est, æquali ambitu, circuitu. CAPPER.

177. *Plus æquis lateribus.*] Hoc est, triangula spatium amplius complectentur, si fuerint æquilatera, quam si scalena, aut isoscele. CAPPER.

178. *Sequamur.*] *Sequimur;* Voss. prim.

179. *Jugeri mensuram.*] Jugerum complectitur duos actus quadratos, qui efficiunt ducentos quadraginta pedes longitudinis, centum viginti latitudinis. TURNEB. Vide Car. Steph Prædium rusticum pag. 416. ALMELOV.

180. *In latitudinem.*] *In latitudine;* Ald. Basil.

181. *Qui sit circuitus.*] Est pedum 720. Nam duæ longitudines faciunt 480. & duæ latitudines 240. summa igitur erit 720. CAPPER.

182. *Quantum campi.*] Id est, areæ, superficiei, τοῦ ἐπιπέδου; habet enim pedes 28800. quæ summa exurgit ex multiplicatione τοῦ 240 per τὸ 120 CAPPER.

183. *At centeni.*] *At;* V. C. Alm.

184. *Idem spatium extremitatis.*] Nam quater 180. con-

ſpatium extremitatis, ſed [185] multo ampliùs clauſæ quatuor lineis areæ faciunt. Id ſi computare quem piget, [186] brevioribus numeris idem diſcat: nam deni [187] in quadrum pedes, quadraginta [188] per oram, [189] intra centum erunt. [190] At ſi quinideni per latera, quini in fronte ſint; ex illo, quod amplectuntur, [191] quartam partem deducent eodem circumductu. [192] Si vero porrecti utrinque undeviceni [193] ſingulis diſtent, [194] non plures intus [195] quadratos habebunt, quam per quot longitudo ducetur: quæ circumibit autem linea, ejuſdem ſpatii erit, cujus ea [196] quæ centum continet. Ita quidquid formæ quadrati detraxeris, [197] amplitudini quoque peribit. Ergo etiam id fieri poteſt, ut majore circuitu minor loci amplitudo claudatur. [198] Hoc in planis. [199] Nam in collibus vallibuſque etiam imperito patet, [200] plus ſoli eſſe, quam [201] cœli. [202] Quid? quod ſe eadem Geometria tollit ad rationem uſque mundi, in qua, cum ſiderum certos conſtitutoſque curſus [203] numeris docet, diſcimus nihil eſſe inordinatum atque fortuitum: quod ipſum nonnunquam pertinere ad oratorem poteſt. [204] An vero, cum Pericles Athenienſes Solis obſcuratione territos, redditis ejus rei cauſſis, metu liberavit; aut cum [205] Sulpitius ille Gallus in exercitu L. Paulli de Lunæ defectione diſſeruit, ne velut prodigio divinitus facto militum animi terrerentur, [206] non videtur eſſe uſus oratoris officio? Quod ſi Nicias in Sicilia ſciſſet, non eodem confuſus metu pulcherrimum Athenienſium exercitum [207] perdidiſſet; ſicut [208] Dion, cum ad deſtruendam Dionyſii tyrannidem venit, non eſt tali caſu deterritus. Sint [209] exempla licet uſus bellici, tranſeamuſque, quod [210] Archi-

ficiunt etiam 720. CAPPER. *Spatium extremitatis.*] In quibuſdam exemplaribus *extermĭnant* recte legitur, hoc eſt, determinant ac deſignant. REGIUS. *Extermĭnant*: MSS. Bodl. Bal. Andr. *Extra terminant*: Obrechti codex

185. *Multo amplius clauſæ quatuor lineis areæ faciunt.*] Nam quadratus numerus τοῦ 180. conficit 32400. quæ ſumma longe ſuperat τὸν τοῦ 28800. Hæc porro vocabula *clauſæ* ... *areæ* ſunt in genitivo caſu, ita ut ſenſus hujuſmodi ſit. *Faciunt multo amplius ſpatium illius areæ, quæ intra quatuor lineas continetur, clauditur &c.* CAPPER. *Magis diviſa.*] Pro illo *magis*, fortaſſe *majus* legendum eſt; ut ad *ſpatium* referri poſſit. REGIUS. *Amplius.* Ald. Steph. Gryph. Colin. Oxon. Obr. *clauſa* quoque MS. Bal. Andr. Vecet. Ald. Sich. Vaſc. marg. Gryph. & Steph. *clauſæ*. MS. Joan. Voſſ. Obrecht

186. *Brevioribus numeris.*] *Numeris* non habet Argent. Obrechti codex

187. *In quadram*] *In quadrum*: Steph. Voſſ. ſecund. quæ lectio alteri præſtare nobis viſa eſt; quod *quadra* non fere dicatur, niſi de menſario inſtrumento & pane. CAPPER.

188. *Per Oram.*] Id eſt, per circuitum, ambitum. Et ſane quater deni faciunt 40. CAPPER.

189. *Intra centum erunt.*] Nam quadratus τοῦ 10. numerus eſt 100 CAPPER.

190. *At ſi quinideni.*] Si enim duo latera parallela pedes 15. habuerint, & duo reliqua pedes 5. eumdem ſemper efficient circuitum, videlicet pedum 40. nam bis 15. ſeu 30. & bis 5. ſeu 10. faciunt 40 CAPPER.

191. *Quartam partem deducent.*] Nam τὸ 15. multiplicatum per τὸ 5. producit 75. quæ ſumma æquivalet τοῦ 100. dempta parte quarta, ſeu 25. CAPPER.

192. *Si vero porrecti utrinque undeviceni.*] Supple *pedes*, & vide ſecundam figuram in ſupra notatis, ubi Mathematicam hanc hypotheſim expoſuimus. CAPPER.

193. *Singulis diſtent*] Supple *pedibus*, id eſt, unicum in latitudine pedem habeant. CAPPER

194. *Non plures .... quam per quot longitudo ducetur.*] Id eſt, hæc area, hoc ſpatium erit omnino pedum quadratorum 19 CAPPER.

195. *Quadratos.*] Supple *pedes*. CAPPER.

196 *Quæ centum continet.*] Supple *pedes quadratos*. CAPPER.

197. *Amplitudini.*] Id eſt, ut nunc loquimur, capacitati τῆς areæ Cæterum Joannes Buteo (de Boteon) inſignis Mathematicus, ex religioſo ſancti Antonii Ordine, inter plura opuſcula unum compoſuit, cui titulus erat: *Explanatio ad Quintiliani locum Geometricum.* Sed an editum fuerit hoc opuſculum, neſcio Thuanus enim ad an 1564. ſcribit Buteonis opera partim in lucem emiſſa fuiſſe, partim a plagiariis ſuppreſſa CAPPER.

198. *Hoc in planis.*] *Hæc*: MSS Bodl. Joan Bal. Andr.

199. *Nam in collibus.*] Collis, cum ſit conglobatus, tantum duntaxat cœli occupat, quantum complectitur diameter: ſi autem illa collis ſuperficies globoſa, & illa rotundatio extenderetur, longe plus occuparet. TURNEB.

200. *Plus ſoli eſſe quam cœli.*] Quoniam videtur duntaxat occupare quod eſt in dimetiente & latitudine rotunda. TURNEB.

201. *Cœli.*] Offuſum aërem video quoſdam hoc loco cœlum accepiſſe. ſed ut mihi hoc non arridet, ita quod melius afferam, non habeo. CAMERAR.

202. *Quid? quod ſe*] Aſtrologia eſt duplex; nam altera verſatur circa aſtrorum curſus, de qua loquitur Fabius; altera circa judicia, quæ ab aſtris petuntur: quæ quidem legibus eſt interdicta. TURNEB

203. *Numeris docet.*] *Numerus*, Voſſ. prim.

204. *An vero*] Cum Pericles bello Peloponneſiaco ſolvere e portu Athenienſi pararet, facta eſt ſolis eclipſis: ſed reddita cauſa, Athenienſes, qui hoc in prodigium vertebant, metu liberavit. TURN. De Pericle Galloque Sulpitio exempla ſunt apud Valerium lib. 8. cap. 11. De Nicia, Thucydides lib. 7. CAMERAR. Plutarch. in vita Periclis. REGIUS.

205. *Sulpitius.*] De hoc Cicer. in Brut. cap. 20 C. Sulpitius Gallus, qui maxime omnium nobilium Græcis literis ſtuduit, iſque & oratorum in numero eſt habitus, & fuit in reliquis rebus ornatus & elegans. Vid. Plin. 11 12. IDEM. Pridie quam P. Æmilius cum Perſe rege Macedoniæ confligeret, facta eſt lunæ eclipſis. Productus in concionem ab imperatore Sulpitius Gallus, defectus cauſas aperuit, & milites metu liberavit, poſtridieque ſuperatus fuit Perſes. TURNEB. In aſtrologia multum operæ & curæ poſuiſſe C. Sulpicium Cicer. 1. de Offic. 6. ſcribit

206. *Non videtur eſſe uſus.*] *Non videntur eſſe uſi*; MSS. Bal Alm Andr.

207. *Perdoxiſſet.*] *Perdidiſſet*, ut legatur, verus ſenſus exigit: hoc vero narrat Thucydid. lib. VII. & Plinius lib. II. REGIUS. *prodidiſſet*. MS. Bodl. Andr. ita ſæpe has voces confuſas patet ex notis Heinſ. ad Ovid IV. Faſt. 715. & *prodere* idem ſæpe ſignificare quod perdere, docuerunt Matthias Berneg & Vorſt. ad Juſt. XIX. 3. & Gronov. III. Obſ 20. BURMAN

208. *Dion.*] Vide Plutarch. in vita Dionis. pag. 538.

209. *Extra licet.*] Quid ſibi velit hoc loco Fabius mihi parum liquet, ſi *extra* legatur; neque enim aut ſenſui, aut orationi congruit. Quod quidem a quoquam Profeſſorum hactenus non eſſe animadverſum, ſane quam miror; cum & ſi ligatum grande ſit librariorum imperitia admiſſum, qui illud *extra* tribus literis ſcriptum, ita ut *a.* vocalis *x.* literæ ſuperponeretur, experientes, putaverunt *extra* ſignificare; cum τὸ *exempla* etiamnum a notariis ita ſcribatur: quare non *extra*, ſed *exempla* integritas ſenſus expoſcit: itaque, etiam refragantibus omnibus, quæ ego viderim, exemplaribus, legendum eſt. REGIUS *Extra*: V. C. Almel. Locatel Ald. & margo Gryphii. Voſſ tert

210 *Archimedes unus*] Archimedes Syracuſanus, optimus mathematicus, atque idem mechanicus: hic ſuis

medes unus obsidionem Syracusarum in longius traxit: illud utique jam [211] proprium est ad efficiendum quod intendimus, plurimas quæstiones, [212] quarum difficilior alia ratione explicatio est, ut de ratione [213] dividendi, [214] de sectione in infinitum, [215] de celeritate augendi, linearibus illis probationibus solvi solere; ut, si est oratori (quod [216] proximus demonstrabit liber) de omnibus rebus dicendum, nullo modo sine Geometria esse possit orator.

machinis solus exercitui Marcelli restitit, ut scribit Plutarchus & Livius. TURNEB.

211. *Proprium est.*] *Est* non habet V. C. Alm. & mox idem *plurimas quæstiones.*

212. *Quibus difficilior.*] Pro *quibus*, nisi *quarum* legatur, & pro *explicatione*, *explicatio est*, sensus minus percipietur. Hujusmodi autem quæstiones ab iis potissimum tractantur, qui nunc calculatores vocantur. REGIUS. *Quibus*: V. C. Alm. Locat. Ald. marg. Basil.

213. *Dividendi.*] Ita legendum, non *videndi*, ut quidam ad *opticen*, quæ *perspectiva* dicitur, referentes. Lineares autem probationes Fabius vocat, quas paulo ante *grammicas apodixes* [γραμμικὰς ἀποδείξεις] appellavit. REGIUS. *Videndi*; Ald. margo Basil.

214. *De sectione in infinitum.*] Numerus amplificatione est infinitus, continuum vero divisione; nam quod continuum est, in aliud rursus continuum dividitur, atque ita deinceps in infinitum. TURNEB.

215. *De celeritate augendi.*] *Augendae*: Voss. prim. secund. Bern.

216 *Proximus liber.*] Capite de materia Rhetorices; quod est ultimum lib. 2. PHILAND.

CAPUT XI.

De prima pronuntiationis & gestus institutione.

XIX. [1] DANDUM aliquid Comœdo quoque, dum eatenus, qua pronuntiandi scientiam futurus orator desiderat. Non enim puerum quem [2] in hoc instituimus, femineæ vocis exilitate frangi volo, aut [3] seniliter tremere. Nec vitia ebrietatis effingat, [4] nec servili vernilitate imbuatur; nec amoris, avaritiæ, metus discat affectum: quæ neque oratori sunt necessaria, & mentem, præcipue in ætate prima teneram adhuc & rudem, inficiunt. Nam frequens imitatio transit in mores. Ne gestus quidem omnis ac motus a Comœdis petendus est. Quanquam enim utrumque eorum ad quemdam modum præstare debet orator; plurimum tamen aberit a scenico, nec [5] vultu, nec manu, [6] nec excursionibus [7] nimius. Nam, si qua in his ars est dicentium, ea prima est, [8] ne ars esse videatur. [9] Quod est igitur in his doctoris officium? In primis [10] vitia, si qua sunt, oris emendet; ut expressa sint verba, ut suis quæque literæ sonis enuntientur. Quarundam enim vel [11] exilitate vel pinguetudine nimia laboramus, quasdam [12] velut acriores [13] parum efficimus, & aliis [14] non dissimilibus, sed quasi hebetioribus per-

1. *Dandum aliquid Comœdo*] Comœdus actorem Comœdiæ significat. Comœdi porro peritissimi erant [a] pronunciationis & [b] gestus: itaque, ut oratoris gestus & vox ab illis formetur, perscribit. ita tamen ut mediocritatem orator servet, nec, more Comœdi, personarum mores & gestus undique effingat. TURNEB.

2. *In hoc instituimus.*] *In hoc loco*: MS. Joan. Voss.

3. *Seniliter tremere.*] Hoc dicit propter *mimos ethologos*, qui personæ, quam sustinent, mores, verba, gestum imitantur: quod in oratore vitiosum est TURNEB. Idem lib. XI. 3. hoc culpat in comœdis Vide quæ de tremula voce collegit accuratissimus Tibulli interpres, lib. 1. eleg. v. 49.

4. *Nec servili vernilitate imbuatur.*] Senec. lib. 2 de Benefic. cap. 11. *Et hæc ipsa non verniliter, nec ea figura* &c. Lipsius *verniliter* exponit, blande & cum adulatione. Quem vide & Obsopæum. PAREUS.

5. *Nec vultu nimius.*] Id est, ne sit orator nimis vultuosus, ne affectet certas quasdam vultus, vel faciei conformationes. De voc. *vultuosus* & *vultuose* vide Thesaur. Ling. Latin. CAPPER.

6 *Excursionibus*] Per *excursiones* intelligit quasdam procursiones, quas breves & raras debet efficere orator, ut discurrere non videatur: permittit quoque Fab oratori, ut aliquando ambulet. TURNEB.

7. *Nimius.*] *Nimius*: Locat. Steph.

8. *Ne ars esse.*] *Ne ars esse videatur quod est. Igitur hujus doctoris officium est*, MS Bodl. Vide lib. IV. cap 2.

9. *Quod est igitur in his.*] *Quod est igitur hujus doctoris officium*, MSS Joan. Bal. Alm. Andr. Locat. Gryph. Colin. marg. Basil. Voss prim. tert.

10 *Vitia, si qua sunt oris, emendet.*] Duo sunt in primis oris vitia; quorum altero peccantes *ischnotetas* vocat alibi Fabius, quum gracilis est nimium, & tenuis literæ enuntiatio; alterum vitium *plateasmum* appellavit idem, a vocis pinguedine. Quomodo quis loquitur, & curiosius gutture utitur, λαρυγγίζειν Græce dicitur. Qua de re scitu dignissima profert Cælius Rhodiginus, Antiquar. Lect. lib. 13. cap. 1. pag. 567. 568. Ciceron. lib. 1. de Orat. Dionys. Halicarnass. in arte. PAREUS.

11. *Exilitate.*] Significat ἰσχνότητα, quæ vocem exiliter pronuntiat; πλατειασμὸν, cum diducto rictu pinguius & vastius enuntiamus. TURNEB. *Exilitate, vel pinguetudine.*] Lege Velium Longum in veterib. Grammat Putsch. pag. 2235. ubi de exilitate τῆς vocalis I. & pinguetudine τῆς V. CAPPER.

12. *Velut acriores.*] Hoc vitium est τραυλότης, id est, *blæsitas*, cum literam aliquam pronuntiare non possumus: huc referri debet Alcibiadis *lambdacismus*. TURNEB.

13. *Parum efficimus.*] MS. Palat. membranaceus; *Quasdam velut acriores parum efflamus*. Probo: nisi quis malit, *efflamur*. *Efficere* hic stare non potest: si tamen exponas *absolvere*, vel absolute pro *proferre atque pronuntiare*, utcunque tolerabile erit. Sic *verba exigere* lib. XI. cap. 3. *Dilucida vero erit pronunciatio, primum si verba tota exegerit, quorum pars devorari, pars destitui solet, plerisque extremas syllabas non proferentibus, dum priorum sono indulgent.* Hinc *perpinguis vox* lib. XI. cap. 1. Sic *exprobrans* ibidem: *Nam opus est omnibus, sunt non oris modo suavitate, sed narium quoque, per quas, quod superest, vocis egeritur (MS. egreditur) dulcis tamen esse debet, non exprobrans.* GEBHARD. lib. II. crep. 3. *Efferimus*: marg. Steph. & Gryph. sed Basil. in textu. Nihil vero mutandum docet Gronov. ad Senec. de ira 1. 3. *Acriores* autem eleganter dicuntur; R enim canina litera, & canes proprie *acres* dicuntur, cum irritati latrant. Vide ad Phædr. III. 7.

14. *Non dissimilibus.*] Nam cognatæ literæ facile invi-

mutamus. Quippe [15] P. literæ, qua Demosthenes quoque laboravit, Λ succedit; [16] quarum vis est [17] apud nos quoque. [18] Et, cum *C* ac similiter *T* non valuerunt, [19] in *G* ac *D* molliuntur. Ne illas quidem circa *S* literam [20] delicias hic magister feret, [21] nec verba [22] in faucibus patietur audiri, [23] nec oris inanitate resonare; nec, quod minime sermoni puro conveniat, simplicem vocis naturam pleniore quodam sono [24] circumlinire, quod Græci [25] *καταπεπλασμένον* dicunt: sic appellatur cantus tibiarum, quæ præclusis, quibus clarescunt, foraminibus, recto modo exitu graviorem spiritum reddunt. [26] Curabit etiam, ne extremæ syllabæ intercidant, ut par sibi sermo sit; [27] ut quoties exclamandum erit, [28] lateris conatus sit ille, non capitis; ut gestus ad vocem, vultus ad gestum accommodetur. Observandum erit etiam, [29] ut recta sit facies dicentis, ne labra [30] distorqueantur, ne immodicus hiatus [31] rictum distendat, ne supinus vultus, ne dejecti in terram oculi, ne [32] inclinata utrolibet cervix. Nam frons pluribus generibus peccat. [33] Vidi multos, quorum supercilia ad singulos vocis conatus allevarentur, aliorum constricta, aliorum etiam dissidentia, cum altero in verticem renderent, altero pene oculus ipse premeretur. Infinitum autem, [34] ut mox dicemus, in his quoque rebus momentum est. Et nihil potest placere, quod non decet. [35] Debet etiam docere comœdus, quomodo narrandum, qua sit auctoritate suadendum, qua concitatione [36] consurgat ira, [37] qui flexus deceat miserationem. Quod ita optime faciet, si certos ex comœdiis elegerit locos, & ad hoc maxime idoneos, id est, [38] *actionibus* similes. Iidem autem non ad pronuntiandum modo utilissimi, verum ad augendam quoque eloquentiam maxime accommodati

cem permutantur; cujusmodi sunt *liquidæ* L, R;
mutæ Ϛ, π,
γ, κ,
δ, τ,
et mox exponet Fabius. CAPPER.

15. *P litera.*] *Et rho*; V. C. Alm. Voss. tert. & mox *Lambda*.

16. *Quarum vis.*] Id dicit propterea, quod Latini in quibusdam verbis, *r* mutarunt in *l*, unde *Pellucidus* dicitur pro *Perlucidus*; vel quod etiam nonnulli qui blæsi erant, *r* mutabant in *l*. TURNEB.

17. *Apud nos quoque.*] Sic *nigellus* ex *vel niger*; *umbella* ex *umbra*. Vide Vossii Etymologicum. CAPPER.

18. *Et cum C ac similiter T.*] Vel significat quosdam vitiose pronunciare, ut antea quoque; vel etiam innuit literas quasdam nonnunquam emolliri; ut, cum dicimus *Cneus*, vel cum Græci ν pronunciant post ϛ, ut δ. TURNEB. scribe *& cum C ac similiter T non valuerunt, in G & D molliuntur*: ut sit mutatio tenuium in medias, quæ spiritus participes sunt, tametsi obscurioris: litera autem, quo plus habet spiritus, eo est auditu pulchrior, ut dicit capite de ornatu. Vide Halicarn. in art. PHILANDER. Vide Aus. Popm. de usu Antiq. locut lib. 1. cap. III. ALMELOV.

19. *In G ac D molliuntur.*] *Demolliuntur*; V. C. Alm. & Voss. sec. forte *emolliuntur*. *In G ac D molliuntur.*] Hinc *quingenti*, pro *quincenti*; hinc *quadrum* ἀπὸ τοῦ *quatuor*; & Græcis δόγμα a δοκῶ; ἰνδάλμα ab ἰνδοῖ. CAPPER.

20 *Delicias*] Innuit vitium, quod appellatur *Polysigma*, cum ϛ productiore sibilo enunciatur. TURNEB. Alludit ad metrum hoc Euripidis in Medea Act. 3.

Ἔσωσά σ' ὡς ἴσασιν Ἑλλήνων ὅσοι,

ubi Σ littera crebrius geminatur: quod a Platone & Eubulo Poetis Comicis irrisum tradunt veteres. Plura doctissime, ut solet, Joannes Brodæus, Misc. lib. III. cap. 14. Porro non minus ridendi veteres illi Spartiatæ, qui omnes orationis delicias aversati, caninam literam P, literæ Σ anteponebant; ut arguit vetus ψήφισμα, quo urbe pulsus Timotheus. Adfert id Boethius lib. 1. de Musica, sed inquinatissimum: certatim emendarunt viri magni, Paulus Leopardus, Emend. lib VIII. cap. 14. Isaac. Casaubonus ad Atheo. lib VIII. cap. 11. Joseph. Scaliger ad Manil. pag. 426. edit. 2. Salmasius de Ling. Hellen pag. 81. & in Epistolis; Ismael Bullialdus ad Theonem Smyrnæum. Quibus addendus Joh. Seldenus, qui lib. 11. de Synedriis Hebræorum testatur, se dissertationem singularem scripsisse de hoc Laconum decreto: sed hæc, opinor, nunquam vulgata est. COLOMESIUS. Hæc fere Vossio sublegit Colomesius ex Instit. Orat. lib. IV. cap. 11. § 3. cæterum *ne puero illas quidem*; Locatel. Ald. Gryph Colin. & Basil.

21. *Nec verba.*] *Ne*; Ald.

22. *In faucibus.*] Appellatur hoc vitium *gargarismus* & *laryngismus*, cum vox in ipso gurgulione & gula auditur: *κοιλοστομία* a Fabio dicitur, cum verba ea oris concavitate audiuntur. TURNEB.

23. *Nec oris inanitatem sonare.*] *M* litera expuncta, *inanitate* videtur legendum. REGIUS. *inanitatem*; Ven. Locat. Ald. *inconcinnitate*; MS. Bodl. Legerem *oris in cavitate* e si vox ea auctoritatem haberet.

24. *Circumlinire.*] *Circumvenire*; Voss. secund.

25. *Καταπεπλασμένον.*] Hujuscemodi vox efficitur, quando ore pene præclusso gravis & fusca vox erumpit, ut fieri solet in tibiis, præclusis foraminibus. TURNEB. *καταπλασμὸν vocant*. Voss *Καταπεπλασμένον*.] Vide Petrum in Miscellaneis; itemque Vossium, Institut. Orator. tom 2. pag. 516. CAPPER.

26. *Curabit etiam.*] Reprehendit eos, qui appellantur *colobota*, id est, decurtatores, qui extremas dictionum syllabas non patiuntur audiri; sed eas devorant & deglutiunt. TURNEB. *curabunt*; MSS Bodl. Bal. Ven Ald. maig Basil. Voss. tert. Bern.

27. *Ut quoties &c.*] Postea quam de voce tractavit, alteram pronunciationis partem, quæ posita est in gestu & motu, persequitur singillatim per omnes corporis partes: qua de re plura scripta sunt lib. 21. cap. 3. TURNEB.

28. *Laterum.*] *Lateris*; MSS Joan Bal. Andr. Ald, Obrecht. Voss. prim. secund. *Laterum.*] Id est, *pectoris, pulmonum*: quo sensu requiruntur in oratore firma latera. CAPPER.

29. *Ut recta sit facies dicentis &c.*] Vide Lud. Cresollii Vacat. Autumn. lib. 2. sect. 3. pag. 3. & seqq.

30 *Distorqueantur*] *Detorqueantur*, MS Joan. Veo Locat. Gryph. Colin. Basil. Voss. Bern. *torqueantur*; Andr. Male omnes. Terent. Eun. IV. 4.

Illud vide, os ut sibi distorsit carnifex.

& *distortus vultus*, lib. VI. cap. 3. sic *torquere faciem* ex Cassio citat infra Fabius lib. V. cap. 11. BURMAN.

31. *Rictum distendat.*] *Rictus*; Voss. tert.

32. *Inclinata.*] *Declinata*; Voss. prim.

33. *Vidi multos, quorum supercilia.*] Vide Lud. Cresollii Vacat. Autumn lib. 2. sect. 3. & 4. pag. 191. &c & Job. Savaronis Comment. ad Sidon. Apoll. lib. 9. Epist. 9 pag. 558. Salmasii in Tertull. lib. de Pallio, pag. 305. & 135. PAREUS.

34. *Ut mox dicemus.*] Lib. 21. cap. 3. de pronuntiatione. PHILAND.

35. *Debet etiam.*] Nunc quoque docet Fabius, quomodo pronunciatio debeat aptari singulis orationis partibus, & qua vocis inclinatione sit conciliandus affectus, aut sedandus. TURNEB. Apud veteres nobilium pueri statim ad Comœdum accedebant, maturi consilii virum, & in agendo exercitatum; a quo infantiæ primis annis pronunciandi rationem capiebant. Cresollius, Vacat. Autumn. Prælus. PAREUS.

36. *Consurgat.*] Vide Cicer. III. de Orat. 58. ALMEL.

37. *Qui flexus.*] *Quis*; MSS. Bal. Almel. Andr. Ven. Locat. Ald. Gryph. Colin. Sich. Basil. Voss secund.

38. *Actionibus.*] Supple, *forensibus*. CAPPER.

erunt. Et hæc, dum infirma ætas majora non capiet. Cæterum, cum legere orationes oportebit, cum virtutes earum jam sentiet, tum mihi diligens aliquis ac peritus assistat; neque solum lectione formet, verum etiam [39] ediscere electa ex his cogat, & ea dicere stantem clare, & quemadmodum agere oportebit; ut protinus [40] *pronuntiatione* vocem & memoriam exerceat. Ne illos quidem reprehendendos [41] putem, qui paulum etiam [42] palæstricis [43] vacaverint. Non de his loquor, quibus pars vitæ [44] in oleo, pars [45] in vino consumitur, qui [46] corporis cura mentem obruerunt (hos enim abesse ab eo quem instituimus, quam longissime velim) sed nomen est idem iis, a quibus gestus motusque formantur; [47] ut recta sint brachia, [48] ne indoctæ rusticæve manus, ne status indecorus, [49] ne qua in proferendis pedibus inscitia, ne caput oculique ab alia corporis inclinatione dissideant. Nam nec hoc esse in parte *pronuntiationis* negaverit quisquam, nec ipsam *pronuntiationem* ab oratore secernet. Et certe quod facere oporteat, [50] non indignandum est discere; cum præsertim hæc [51] *chironomia*, quæ est ([52] ut nomine ipso declaratur) lex gestus, & ab illis temporibus heroicis orta sit, & [53] a summis Græciæ [54] viris, & ab ipso etiam [55] Socrate probata, [56] a Platone quoque in parte civilium posita virtutum, & a Chrysippo in præceptis de liberorum educatione compositis non omissa. Nam Lacedæmonios quidem etiam [57] saltationem quamdam, tanquam ad bella quoque utilem, habuisse inter exercitationes accepimus. Neque id [58] veteribus Romanis dedecori fuit: argumentum est, [59] sacerdotum [60] nomine ac religione durans ad hoc tempus saltatio: & illa in tertio Ciceronis de Oratore libro verba Crassi, quibus [61] præcepit, ut orator utatur laterum [62] inclinatione forti ac virili, non a scena & histrionibus, sed ab armis, aut etiam a palæstra; [63] cujus etiam disciplinæ usus in nostram usque ætatem sine reprehensione descendit. A me tamen nec ultra

39. *Ediscere electa.*] Fabius quoque lib. 2. cap. 7. de ediscendo, præcipit, ut pueri electos ex oratoribus & historicis locos ediscant, tum ad vocis formationem, tum ad memoriæ confirmationem. TURNEB.

40. *Pronuntiatione.*] *Pronunciationem, vocem, memoriam exerceat*: MSS. Bodl. Joan. Alm. *pronuntiationem, vocem & memoriam*: Ald. Voss. Bern.

41. *Putem.*] *Puto*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Ald. Gryph. Basil. Voss.

42. *Palæstricis.*] *Palæstra* nonnunquam Latinis significat artem corpus exercendi, & luctandi: nonnunquam etiam significat eam artem, quæ corporis gestum conformat, quam qui docent, appellantur *palæstrici*: hujus artis imperiti appellantur *apalæstri*. TURNEBUS. Vide Fabium lib. 9. cap. 4. *Quos palæstritas esse nolumus, peritos tamen palæstræ esse volumus, non ἀπαλαίστρους.* Vide Lud. Cresollium, Præluf. Vacat. Autumn. PAREUS.

43. *Vacaverint.*] *Vacaverunt*; Voss. secund. tert. Bern.

44. *In oleo.*] Alludit ad athletas, qui, antequam luctarentur, *ceromate*, id est, oleo ungebantur, ac mox pulvere conspergebantur. TURNEB.

45. *Vino.*] Significat victum athleticum; nam athletæ cogebantur se saginare, ut major esset corporis moles: utebantur coliphio. TURNEB.

46. *Corporis.*] *Corporum*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. And. Ven. Locat. Ald. Voss. tert.

47. *Ut recta sint brachia &c.*] Vide Lud. Cresollium, Vacat. Autumn. lib. 1. cap. 1. pag. 365. & seqq.

48. *Ne indoctæ, rusticæve manus &c.*] Gebhardus Crepund. lib. 2. cap. 3. Fallit hæc lectio sanitatis specie. Alter MS. *Ut recta sint brachia, ne indoctæ rusticæ manus.* Alter membranaceus & vetustissimus: *Ut recta sint brachia, ne subductæ rusticæ manus. Inducere* est Rhetorum, qui inter orandum manus inferunt, & cum adversarium rixantes intendere incipiunt. Græci ἀνιέναι sive ἀνατείνειν χεῖρας dicunt. Ovid. 6. Metam.

Nec flectit cervix, nec brachia reddere gestus;
Nec pes ire potest.

Fabius lib. 4. cap. 2. *At nunc velut campum nacti expositionis, huc potissimum & vocem flectunt, & cervicem reponunt, & brachium in latus reponunt, totoque & rerum, & verborum, & compositionis genere lasciviunt.* PAREUS. Andreæ editio etiam *ne indoctæ rusticæ manus* quod nimis calide arripuit Gebhardus, vixque Latinum puto; cum *indoctæ* manus sint, quæ nihil ex arte habent; sed statim ruditatem & rusticitatem ejus, qui orationem habet, ostendunt, nec unquam eum in his exercitationibus operam posuisse: sic ex unaquaque arte exercitatæ manus, *doctæ* dicuntur; ut de tonsore Ovid. 1. Art. Am. 518.

Sit coma, sit docta barba resecta manu.

& 11. Amor. iv. de puella lyram pulsante;

Tam doctas quis non possit amare manus?

sic *pollicem doctum* Claud. Conf. Prob. 177. Iambicæ peritissimæ tribuit: & Ovidius Citharœdo Apollini xi. Met. 169. & mille talia passim obvia, de quibus ad Val. Flacc. latius agemus. BURMAN.

49. *Ne qua in proferendis pedibus.*] Vide infra lib. 2. cap. 3. Ludovic. Cresoll. Vacat. Autumn. lib. 2. cap. 11. sect. 6. p. 391. PAREUS.

50. *Non indignandum.*] *Non indignum*: Vallæ liber; (quod probat Ascensius) Voss. secund.

51. *Chironomia.*] *Chironomia*, gestus est saltationis gesticulatricis; est etiam lex gestus & motus, quæ nomen sortitur *a manuum lege* (χειρῶν νόμῳ) propterea quod illic maxima pars gestus est posita. TURNEB.

52. *Ut nomine ipso.*] *Quæ est, ut nomine ipso declarata*: Gronov. ad Senec. 1. de Ira 3. *ut a nomine ipso declarata*: Codex Vossii.

53. *A summis.*] Nam Epaminondas optime saltavit, ut refert Æmilius Probus. TURNEB.

54. *Viris.*] Odyss. 3. & 8. Iliad. 17.

55. *Socrate.*] Socrates in Symposio Xenophontis etiam fatetur, se domi saltasse. TURNEB. Socratem enim studiosum ὀρχηστικῆς traditur. Xenoph. Ἀπομνημ. 1. [illegible] De Gymnastica Plato lib. 111. de legib. pag. 3. Lacedæmoniorum saltationem Πυρρίχην accipio. CAMERAR.

56. *A Platone.*] Plato in lib. de Rep. & de Legibus, multa de exercitatione corporis & saltatione scribit, & hac ut pueri instituantur, præscribit. TURNEB.

57. *Saltationem quamdam.*] Vel intelligit *Pyrrhichen*, quæ saltatio erat armata & bellica: vel *dipodiam*, quæ (ut scribit Pollux) erat saltatio Laconica, fiebatque apto pedum motu & gestu. TURNEB. Vide Cæl. Rhodigin. lib. 5. cap. 4. pag. 201. & seqq. Joh. Meurs. Comment. in Lycophron. 159. PAREUS. Videatur & Meurs. Lacon. lib. 11. cap. 12. ALMELOV.

58. *Veteribus Romanis.*] Nam tempore Ciceronis & Fabii probrosum erat saltare. TURNEB.

59. *Sacerdotum.*] Salios intelligit Sacerdotes, quos Numa Pompilius instituit, & Marti consecravit. CAPPER.

60. *Nomine.*] *Nomen*; Ald.

61. *Præcepit.*] *Præcipit*; Voss. secund.

62. *Inclinatione.*] *Inflexione* in Cicerone scriptum est; PHILANDER.

63. *Cujus etiam.*] *Etiam* deest in V. C. Alm.

pueriles annos retinebitur, nec in his ipsis diu. Neque enim gestum oratoris componi [64] ad similitudinem saltationis volo, sed subesse aliquid ex hac exercitatione puerili, [65] unde nos non id agentes furtim decor ille discentibus traditus [66] prosequatur.

64. *Ad similitudinem saltationis.*] Noster lib. 1. cap. 12. *Non comœdum in pronuntiando, nec saltatorem in gestu facio* : & lib. xi. 3. *abesse enim plurimum a saltatore debet orator, ut sit gestus ad sensus magis, quam ad verba accommodatus.* Exemplum saltationis adducit Cicero in Bruto, cap. 62. de Sexto Titio, a quo saltatio quædam nascebatur, cui *Titius* nomen esset. Idem lib. 1. de Orat. 59. *Tamen nemo suaserit studiosis dicendi adolescentibus in gestu discendo histrionum more laborare.* Vide multa elegantia apud Athen. lib. 1. cap. 19. ALMELOV.

65. *Unde nos non id agentes.*] Locus ex illo Tibulliano pulcherrime adumbratus lib. 4. Carm. 2. vers. 8.

Illam, quicquid agit, quoquo vestigia flectit,
Componit furtim subsequiturque decor.

PAREUS.

66. *Prosequatur.*] *Persequatur* : MSS. Bal. Alm. Andr. Ven. Locat. Ald. Steph. *persequitur* : MS Bodl.

CAPUT XII.

An plura eodem tempore doceri prima ætas possit.

QUÆRI solet an, etiam [1] si discenda sint hæc, eodem [2] tempore XX.
tamen tradi omnia & percipi [3] possint. Negant enim quidam, quia [4] confundatur animus, ac fatigetur tot disciplinis in diversum tendentibus, ad quas nec mens, nec corpus, [5] nec dies ipse sufficiat; &, si maxime patiatur [6] hæc ætas robustior, [7] tamen pueriles annos onerari non oporteat. [8] Sed non satis perspiciunt quantum natura humani ingenii valeat, [9] quæ ita est agilis & velox, sic in omnem partem (ut ita dixerim) spectat, ut ne possit quidem aliquid agere tantum unum; in plura vero, non eodem die modo, sed eodem temporis momento vim suam [10] impendat. [11] An vero citharœdi non simul & memoriæ, & sono vocis & pluribus flexibus serviunt, cum interim alios nervos dextra [12] percutiunt, alios læva trahunt, continent, [13] probant; [14] ne pes quidem otiosus, certam legem temporum servat, [15] & hæc pariter omnia? Quid? nos [16] agendi subita necessitate deprehensi, nonne alia [17] dicimus, alia providemus, cum pariter inventio rerum, electio verborum, compositio, gestus, pronuntiatio, vultus, motusque [18] desiderentur? Quæ si velut [19] sub uno conatu tam diversa [20] parent simul, cur non [21] pluribus curis horas partiamur, cum præ-

Fabius optimo ordine & naturali, postea quam quæstionem, an sit, simpliciter tractavit, tractat nunc eam ex relatione. Ac primum more suo aliorum contradictiones ponit. quas deinde multis rationibus, similitudinibus, exemplis confutat; ac demum colligit, etiam uno tempore multa esse discenda. TURNEB.

1. *Si discenda.*] *Discenda sint hæc, num eodem* : Vallæ liber. *Discenda sunt* : Voss. tert.

2. *Tempore tamen.*] *Tamen* non agnoscunt MS. Bal. Andr. *non* : MS. Joan. Voss. prim. tert.

3. *Possint.*] *Possunt* : Voss. tert.

4. *Confundatur.*] Quia *pluribus intentus, minor est ad singula sensus*, ut vulgare proverbium inquit. Hoc idem animadvertisse Cyrus videbatur, *sibi singulis illos effici præstantissimos, qui animum a studio rerum plurium revocantes, uni se totos darent.* Xenoph. lib. 21. Cyrop. pag. 45. ALMEL.

5. *Nec dies ipse sufficiat.*] *Ipse tempore sufficiat* : Locat. Ald. *ipso tempore*, marg. Basil. *dies sufficiat* : Colin.

6. *Hæc ætas.*] *Hoc patiatur ætas* : MS. Joan. Ald. Voss Basil. *hoc ætas patiatur* : MS. Bodl. *patiatur hoc ætas* : V. C. Alm. Obtecht.

7. *Tamen pueriles.*] *Tamen* deest in V. C. Alm.

8. *Sed non satis.*] Ἀνθυπόφορα est, id est, contraria propositio; ac primum illam partem solvit, quæ objiciebat mentem humanam non sufficere tot disciplinis discendis. TURNEBUS.

9. *Quæ ita est agilis.*] *Epicherema* ab adjunctis. TURNEB.

10. *Impendat.*] Alii *intendat.*

11. *An vero.*] *Citharœdi* sunt, qui & citharam pulsant & accinunt: *citharistæ* autem, qui duntaxat pulsant, non etiam accinunt: solent autem dextra plectrum tenere, & eo nervos percutere, quod appellant *foris canere*: sinistra autem chordas carpere, quod vocant *intus canere*. TURNEB. Hæc ex Ascon. ad Cicer. 1. Verr. 20 sed illud *intus canere* nondum satis planum esse puto, etiam post illa, quæ Ferrarius lib. 2. Elect. 24. & Vossius ad Catull. pag. 144 protulerunt.

12. *Percutiunt.*] *Percurrant* : MSS. Joan. Alm. Ald. Voss. prim. Basil. quæ lectio ex simili locutione in textrina posset firmari. Virgil. 1. Geor. 254.

Arguto conjux percurrit pectine telas.

quod Homer. Iliad. α. 31. ἱστὸν ἐποιχομένην dixit. Ovid. VI. Metam. 275.

Quæ radio stantis percurrens stamina telæ.

BURMAN.

13. *Probant.*] *Prabent* : MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr. Ven. Ald. Voss. prim.

14. *Ne pes quidem otiosus*] De pedum ictu & percussione apud veteres in pronuntiandis versibus (quod & locum in citharœdis habuisse) suse & erudite, ut solet, Lud. Cresollius, Vacat. Autumn lib. 2 cap. 12. sect 5. pag. 388. PAREUS. *Ne pes quidem.*] Id est, ne pes quidem citharœdorum otiatur; sed temporum musicorum legem servat. Jam vero pedum, manuumque percussione usos fuisse veteres Musicos in moderando cantu, patebit ad cap. 4. lib. 9. CAPPER.

15. *Hæc pariter omnia.*] Uno eodemque momento hæc omnia faciunt citharœdi. CAPPER.

16. *Agendi.*] Supple, causas in foro. CAPPER.

17. *Dicimus.*] *Discimus* : Voss. prim. tert.

18. *Desiderentur.*] *Desideretur* : Locat. Ald. Voss.

19. *Sub conatu.*] Lib. VI. cap. 4. *sub conatu adversarii.*

20. *Parent.*] Memorabile est in Quinctiliano verbum *parere*, quod eleganter usurpat, cum actionem nulla difficultate molitam, sed sponte, & haud refractarie sequacem ad effectum intelligi vult. Videtur mihi translatio sumpta a promtis militibus, qui ad nutum imperantis intenti mandata capessunt, antequam ultimam syllabam audierint pronuntiatam: similiter Sallustius *sequi* verbum usurpat: *res cuncta studiaque omnia nostra, corporis alia, alia animi naturam sequuntur*: Gebh. 55. crep. 4 Plura vide apud Broukh. ad Tibul. 1. eleg. x. v. 9. *patent* : marg. Gryph & Basil. Voss. prim.

21. *Pluribus curis.*] Editio Lugd. *pluribus horis diversa partiamur.* Lectio putida & inanis, si vim alterius perpendas, &

ſertim reficiat animos ac reparet varietas ipſa, contraque ſit aliquanto difficilius in labore uno perſeverare? ideoque & [22] ſtylus lectione requieſcit, & ipſius lectionis tædium vicibus levatur. Quamlibet multa egerimus, quodam tamen modo recentes ſumus ad id quod incipimus. Quis non obtundi poſſit, ſi per totum diem cujuſcumque artis unum magiſtrum ferat? Mutatione recreabitur, [23] ſicut in cibis, quorum diverſitate [24] reficitur ſtomachus, & pluribus minore faſtidio alitur. Aut dicant iſti mihi, quæ ſit alia ratio diſcendi. [25] Si Grammatico ſoli deſerviamus, deinde [26] Geometræ tantum; omittamus interim quod didicimus, mox transeamus ad Muſicum, [27] excidant priora; &, qûum Latinis ſtudebimus literis, non reſpiciamus ad Græcas; &, ut ſemel finiam, nihil faciamus, niſi noviſſimum; [28] cur non idem ſuademus agricolis, ne arva ſimul & vinera, & oleas, & arbuſtum colant? [29] ne pratis & pecoribus, & hortis, & [30] alvearibus accommodent curam? Cur ipſi aliquid forenſibus negotiis, aliquid deſideriis amicorum, aliquid [31] rationibus domeſticis, aliquid curæ corporis, [32] nonnihil voluptatibus quotidie damus? quarum nos una res quælibet nihil intermittentes [33] fatigaret. Adeo facilius eſt multa facere, quam diu. [34] Illud quidem minime verendum eſt, ne laborem ſtudiorum pueri difficilius tolerent; neque enim ulla ætas minus fatigatur. [35] Mirum ſit forſitan, ſed experimentis deprehendas. Nam & [36] dociliora ſunt ingenia, priuſquam obduruerunt. Id vel hoc argumento patet, quod [37] intra biennium, quam verba [38] recte formare potuerunt, quamvis nullo inſtante, omnia fere loquuntur: [39] at novitiis noſtris, per quot annos ſermo Latinus repugnat? Magis ſcias, ſi quem jam robuſtum inſtituere literis [40] cœperis, non ſine cauſſa dici [41] παιδομαθεῖς eos, qui in ſua quidque arte optime faciant. Et patientior eſt laboris natura pueris, quam juvenibus. Videlicet ut corpora infantium nec caſus, quo in terram toties deferuntur, tam [42] graviter affligit; nec [43] illa per ma-

cum contextu utramque conferas. Quod ſi admittatur, *patiamur* iſtud mendoſe ſcribi pro *partiamur*, nondum ſatis apte exprimitur Quinctiliani ſententia. Neque quidem verba reperiri facile poſſunt, quæ apertius mentem Quinctiliani repræſentent, quam ea, quæ repoſuimus. GIBSON. *Pluribus curis horas partiamur*; MS. Alm. Andr. Ven. Ald. & ita Gebh. lib. 1. crep. 19. ex MS. Palatino: ſic & MS Bodl. niſi quod *patiamur* habeat. *Plurimis curis horas patiamur*; Colon. Sich Colin. *pluribus horis diverſa patiamur*; MS. Palat. alter & alii.

22. *Stylus lectione requieſcit.*] Id eſt, ſcribendi, ſeu componendi laborem levamus lectione: & viciſſim legendi ſtudium, ſcriptione levamus. CAPPER.

23. *Sicut in cibis.*] *Parabolam* addit ad comprobationem loci. TURNEB.

24. *Reficitur.*] *Et reficitur*, malebat Francius.

25. *Si Grammatico.*] Argumentatur per hypotheſin, & colligit incommodum. TURNEB. *Si*, ignorat V. C. Alm. & Voſſ omn. itemque Bern. *Si Grammatico .... Geometræ*] Supple, *audiendo*. CAPPER.

26. *Geometræ*] *Geometris*; MSS Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Ald. & Baſil. Vide ſupra ad cap 555.

27. *Excidant priora.*] Id eſt, omittantur, a nobis relinquantur, oblivioni tradantur. CAPPER.

28. *Cur non.*] Tres agriculturæ partes ſimul eſt complexus eam, quæ circa terram verſatur, pecuariam, & paſtionea villaticas TURNEB.

29. *Ne pratis*] *Aut ne pratis*; Ald.

30. *Alvearibus.*] *Alvearibus, avibuſque*; MSS. Bodl. Alm. Sich. Gryph. *avibuſque* addita videtur a quodam; nuſquam enim in veris codicibus reperitur, licet vox ipſa a ſenſu minime abhorreat. SICHARD.

31. *Rationibus domeſticis*] Id eſt, noſtræ domus adminiſtrationi, privatis commodis noſtris, negotiis quæ ad rem noſtram familiarem pertinent. CAPPER.

32. *Nonnihil voluptatibus.*] *Nonnihil & voluptatibus*; FRANCIUS.

33. *Fatigaret.*] *Fatiget*, Editio Lugd. error, five librarii, five Typographi: quod ex conſenſu codicum (Bodleiana enim, & Baliolenna, cum editorum parte maxima legunt *fatigaret*) atque etiam ipſo orationis colore conſtat. GIBSON.

34. *Illud quidem minime verendum eſt.*] Aliam refutationis partem aggreditur, quæ dixerat, corpus puerorum & mentem, laborem pati non poſſe. TURNEB.

35 *Mirum ſit.*] *Mirum ſic*: Gryph 1585.

36 *Dociliora ſunt ingenia, priuſquam obduruerunt.*] Gebhardus Crepund. lib. 2. cap. 4 pag. 66 mavult, *induruerunt*. *Indurare* enim, five *indureſcere* elegantiſſime uſurpatur de ætate provectiore, & ad adoleſcentiæ robur provergente. Sic ſupra cap. 1. *Ut corpora ad quaſdam membrorum flexus formari niſi tenera non poſſunt: ſic animos quoque ad pleraque duriores robur ipſum facit.* Sic Claudiano *nova membra*, tenera, quæ nondum induruerunt.

Et nova per duros inſtruxit membra labores.

Fabius lib. 1. cap. 3. *Frangas enim citius, quam corrigas; quæ in pravum induruerunt.* Ibidem; *ad plagas durabitur.* PAREUS.

37. *Intra biennium, quam verba recte formare potuerunt.*] Id eſt, poſtquam verba recte formare potuerunt, biennium ipſis ad hoc ſufficit, ut omnia fere loquantur, de re qualibet ſermonem faciant. CAPPER.

38. *Recta.*] Codices haud pauci *verba recta formare*; ſed quid *verba recta* ſignificent, mihi non ſatis conſtat. Proprie quidem dicimur *verba recte formare*, vel exprimere, non autem (quod ſcio) *recta*. Alteram tamen lectionem, quam certe multi codices ſequuntur, non meo ingenio immutaſſem, niſi hanc, quam repoſui, editiones Aldina, Pariſienſis & Vaſtoſani mihi ſuggeſſiſſent. GIBSON. *recte* etiam Locat. Steph. Gryph. Colin. Baſil. Roign. Obrecht.

39. *At novitiis.*] Novitii, ſervi ſunt recenter empti, qui veteratoribus opponuntur; hi enim diutius ſervierunt, & ſæpius divenditi ſunt. TURNEB. Novitius quid ſit vid. lib. ult. §. 2. ff. de Ædilit. Edict. PHILAND.

40. *Cœperis.*] *Cœperimus*; & mox, *in ſua quiſque*: V. C. Alm.

41. *Παιδομαθεῖς.*] Proverbio Græco probat, facilius artes diſcere pueros; qui enim in arte aliqua ſunt conſummati, *παιδομαθεῖς* appellantur, quaſi artem a pueritia didicerint: e diverſo Græci appellant *ὀψιμαθεῖς*, eos qui ſero didicerunt, qui plerumque ſunt imperiti & rudes, nec temere ad artis perfectionem perveniunt. TURNEB. Contra Horatio lib. 1. Sat. 10. verſ. 21. *Seri ſtudiorum* dicuntur indocti, qui ſero diſcunt, aut didicerunt, ſcilicet, neque ſunt *παιδομαθεῖς*, ſed *ὀψιμαθεῖς*. Adrian. Turneb Adverſar. lib. 14. cap. 19. pag. 510. Lambinus; Agellius libr. 11. cap. 8. Doctiſſimus Lævinus Torrentius, *ſeros ſtudiorum*, vocari malit, qui tardi in ſtudiis ſunt, qui nullos adhuc progreſſus fecerunt; nulla enim ætas ſera ad diſcendum: qui ſero didicit, didicit tamen. Atque ita Iſocrat. Helenæ encomio: *Νῦν δ' εἰς ἅπαντας ὀψιμαθὴς ἐστιν, ὅστις ἂν εἰδῇ*; pro *ignarus & imperitus*. PAREUS.

42. *Graviter affligit.*] *Affligit*; Obrecht.

43 *Illa per manus & genua reptatio.*] Romani hac in repetatione & ſublatione in genua natorum ſingulare gaudium poſuerunt. Vide Gaſpar. Barthii Adverſar lib. 19. cap 7. pag. 767. Papinius Statius, Sylv. lib. 5. Epicedio in Filium, verſ. 81. & ſeqq.

——— *cui verba, ſonoſque*
Monſtravi, (queſtuſque, & vulnera cæca reſolvam)

nus

nus & genua reptatio, nec post breve tempus continui lusus, & totius diei discursus, quia pondus illis abest, nec se ipsi gravant; sic animi quoque (credo) quia minore conatu moventur, nec suo [44] nisu studiis insistunt, sed [45] formandos se tantummodo præstant, non similiter fatigantur. Præterea secundum aliam ætatis illius [46] facilitatem, velut simplicius [47] docentes sequuntur, nec quæ jam egerint, metiuntur. Abest illis etiam adhuc laboris judicium. Porro, ut frequenter experti sumus, minus afficit [48] sensus fatigatio, [49] quam cogitatio. [50] Sed ne temporis quidem unquam plus erit; quia his ætatibus omnis in audiendo profectus est. Cum [51] ad stylum secedet, cum generabit ipse aliquid atque componet, tum inchoare hæc studia vel non vacabit, vel non [52] libebit. Ergo cum Grammaticus totum diem occupare non possit, nec debeat, ne discentis animum tædio avertat; quibus potius studiis hæc temporum [53] velut subsidia donabimus? [54] Nam nec ego [55] consumi studentem [56] in his artibus volo; [57] nec moduletur, aut [58] musicis *modis* cantica [59] excipiat, nec utique [60] ad minutissima Geometriæ opera descendat. Non comœdum in pronuntiando, nec [61] saltatorem in gestu facio: quæ si omnia exigerem, [62] suppeditabat tamen tempus. Longa est enim, quæ discit, ætas; & ego non de tardis ingeniis loquor. Denique cur in his omnibus, quæ discenda oratori futuro puto, eminuit [63] Plato? qui non contentus disciplinis, quas præstare poterant Athenæ, non [64] Py-

Reptantemque solo demissus ad oscula dextra
Erexi, blandoque sinu, jam jamque natantes
Excrevere genas, dulcesque arcessere somnos.
Cui nomen vox prima meum, ludusque tenello
Risus, & a nostro veniebant gaudia vultu.

Parius. Vide eumdem Barth. ad Stat. ix. Theb. 427. & x. 620. & ad alia Papinii loca passim. Supra cap. ii. *in purpuris repere* dixit noster. Burman.

44. *Nisu.*] *Nixu*: Locat. Stephan. Colin. Roign. Vidov. Voss. secund.

45. *Formando se.*] *Formandos* legendum esse nemo non videt. Regius. *formando*: Ald.

46. *Facilitatem.*] *Facultatem*: Voss. tert.

47. *Docentes*] *Dicentes*: MS. Bodl. Voss. prim. tert.

48. *Sensus affecto.*] *Sensum*: V. C. Alm.

49. *Quam cogitatio.*] Supple, ipsius fatigationis, ἡ τῆς διανοητικῆς ἐνεργείας. Capper.

50. *Sed ne temporis.*] Ex abundanti præter dissolutas objectiones, etiam hoc tempus esse idoneum disciplinis discendis ostendit. Turneb.

51. *Ad stylum secedet.*] Hoc est, animum ad scribendum appellet; nam stylo literas efformabant. Capper.

52. *Libebit.*] *Licebit*; Voss. tert.

53. *Velut subsidia.*] *Subsidia* qui putarunt adscribendum esse, atque *succisiva* eradendum, ignorasse videntur, *succisiva tempora* ea dici ab elegantissimis Latinæ linguæ auctoribus, quæ a peragendis necessariis nobis supersunt. Gellius libr. ult. *Omnia subsiciva, ac secundaria ad colligendas hujusmodi memoriarum oblectatiunculas insumsimus.* Mihi vero *succisiva* legendum esse affirmanti etiam vetustum exemplar accedit. Regius. Regii opinionem firmat, quod scribit Cicero I. de Legib. *Succisiva quædam tempora incurrunt, quæ ego perire non patior.* Capper. Illud *subsidia* MS. Palat. melior non agnoscit; sed aliud quid sobriùscure occultat, quod vel *succisiva*, vel alio modo legeris. Puto scriptum fuisse *subcidua*: quo usitatius est *succidu*. Vocat ita elegantes succisivum illud tempus, quod a melioribus occupationibus superest, & vice lucri quasi succisum. Isidorus libr. 15. cap 13. *Succisiva sunt proprie, quæ de materia præcidens faber quasi supervacua abjicit.* Ipse Fabius lib. I. cap. I. *lucrum* vocat: *Aut cur hoc, quantulumcunque est, usque ad septem annos lucrum fastidiamus?* Ibid. *Quantum in infantia præsumtum est temporis, adolescentiæ acquiritur.* Idem cum Cicerone eleganter *lucrativam operam* vocat lib x cap. 6. Nonius *succidiam* successionem vocat. Isidor. lib. xx. & Varro iv. *Carnes suillas* interpretatur *succiduas*, ut & Onomasticon *succidia* κρεάγρα; sed *succidia temporum* sunt *succisiva*. Nonius *subsicivum*, *secundum*; sequens Lucilius lib. xxviii. &c. Apulej lib. iic. Met. *una tantum subsiciva sollicitudo nobis relicta est.* Jam *donare* Quinctiliano nostro significat ἐπιχαρίζεσθαι, sive ἐξ ἐπιμέτρου προστιθέναι προσδίδοναι. & cumuli loco insuper dare. Claudianus;

Hic alterna fides, hoc simplex gratia donat.

Gebhardus. lib. ii. Crep. cap 4. Apage *succidias* Gebhardi. Si quid corrigendum, *subsiciva* scribendum foret, non *succisiva*, *subsiciva*, *succisiva*. Sed si scripti firmant, quod editum video, nihil mutari velim. Videtur enim petisse sermonem ab exercitu præliante, quem solebant antiqui dividere in *aciem*, vel *frontem*, vel *prima signa* & *subsidia*, quæ etiam *principia* & *post principia* dicebantur. Vide Observat. iv. 10. Ex quibus priores statim miscebant manus, posteriores quieti reservabantur ad alterum casum, si illi pellere hostem non potuissent. Horum memor auctor considerat ordinaria studiorum tempora, & justas præsentibus horas, quasi quædam *principia* hujus militiæ puerorum; quæ supersunt, (totum enim diem occupare, sub quo nunc exercetur, Grammaticum non vult) quasi *subsidia*. Quod quam suave, atque elegans mihi ad aures accidat, sentire magis, quam explicare possum. Gronovius. *subsiciva*: MSS. Bal. Alm. Andr. *succisiva*: Ald. Col. Voss. Bern. Gryph. Basil. Colin. marg. Steph. & Sich. & Obrecht. de *subsiciva* late agit Nicol Loensis, Miscel. lib. iii cap 2. *subsidia* tamen tuetur Ascensius; tum quia, si *subsiciva* dixisset, etiam *temporum*, non *temporum* debuisset dicere; tum quia notam improprietatis *velut* addit: *subsiciva* autem tempora proprie dici contendit, sed *subsidia* improprie.

54. *Nam ne ego.*] Aut *nec* legendum, aut adscribenda particula *quidem*, ut sit; *nam ne ego quidem* Regius. *nam ne*: MS. Alm. reliqui omnes fere, *nam nec*: sed *ne* etiam pro *ne quidem* tolerari posse videbimus ad lib. vi. I. & tunc ex auctoritate MSS. Burman.

55. *Consumi.*] *Communis*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Obr. & ita ex MSS. Palat. Gebhard. lib. ii. Crep. cap. 3. Vide supr. cap. vii.

56. *In his artibus.*] *Partibus*: MSS. Bodl. Alm.

57. *Ut moduletur*] *Ut*, deest in MSS. Bodl. Jom. Alm. Andr. Locat. Ald. Steph. Ven. Colin. Sich. Basil. *nec moduletur ut musicis*: Roignus.

58. *Musicis modis.*] *Notis*: MSS. Bodl. Bal. Almel. Obrecht. Andr. Sich. Ald. Gryph. Colin. Basil. Voss.

59. *Excipiat.*] *Expediat*: Gebhardus ex MS. Palat. quod nec mihi displicet; ut agatur de puero, non qui debeat notis musicis excipere, id est, celeriter scribere cantica, quæ alius cantat; sed, qui ipse expediat, & ut artifex cantet: quæ vis vocis *expedire* est, qua de omnibus utuntur, quæ quis facile, & peritissime efficit. Ita Horat. I. Od. 8.

—— *sæpe disco.*

Sæpe trans finem jaculo nobilis expedito.

& ita passim milites arma & tela *expedire* dicuntur. Vel, *expendat modis musicis*, legi posset, id est, exigat ad modos musicos, ut artifices summi facere solent; est enim *expendere* æstimare, judicare ad modos musicos, ut peritissimus musices. Burman.

60. *Ad minutissima Geometriæ.*] *Ad minutissima usque*: MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Ald. Vasc. Steph. Colin. *ad usque minutissima*: Basil. *ne uti ad minutissima usque*: Gryph.

61. *Saltatorem.*] Qua de re vide Gell. lib. I. cap. 5. Mosell.

62. *Suppeditabat.*] *Suppeditabit*: Andr. Voss. secund.

63. *Plato.*] Plato, Cic. 4. Tusc. cap. 19. Philander.

64. *Pythagoreorum.*] Plato, cum audisset Socratem, post ejus mortem se contulit in Italiam ad Architam, & cæteros Pythagoreos, mox in Ægyptum navigavit, & ab Ægyptiorum prophetis astrologiam, & artem numerandi, & scientiam theologicam didicit. Turneb. Vide & Hieron. Epist.

thagoreorum, ad quos in Italiam navigaverat, Ægypti quoque sacerdotes adiit, atque eorum arcana perdidicit. Difficultatis patrocinia prætexīmus segnitiæ. Neque enim nobis operis amor est; nec, quia sit honesta, atque pulcherrima rerum eloquentia, petitur ipsa; [65] sed ad vilem usum & sordidum lucrum accingimur. Dicant sine his in foro multi, [66] & acquirant, [67] dum sit locupletior aliquis sordidæ mercis negotiator, & plus voci suæ debeat præco: ne velim quidem lectorem dari mihi, quid studia referant, computaturum. [68] Qui vero imaginem ipsam eloquentiæ divina quadam mente conceperit, quique illam (ut [69] ait non ignobilis tragicus) [70] reginam rerum orationem ponet ante oculos, fructumque non ex [71] stipe *advocationum*, sed ex animo suo, [72] & contemplatione ac scientia petet, perpetuum illum, nec fortunæ subjectum, facile persuadebit sibi, ut [73] tempora, quæ spectaculis, [74] campo, tesseris, otiosis denique sermonibus, ne dicam somno, & conviviorum mora conterunt, [75] Geometræ potius ac Musico impendat. Quanto plus delectationis habiturus, quam ex illis ineruditis voluptatibus? Dedit enim hoc providentia hominibus munus, ut honesta magis juvarent. Sed nos hæc ipsa dulcedo [76] longius duxit. Hactenus ergo de studiis, quibus, antequam majora capiat, puer instituendus est: proximus liber velut novum sumet exordium, & ad rhetoris officia transibit.

select. lib. II. cap. 2. & Apulej. de dogm. Platonis. Binas etiam ob caussas, peregrinationem subiisse Philosophos ad Maxim. Tyrium præfatione docet Daniel Heinsius. vel ut alios docerent virtutem, vel ἱστορίας ἕνεκα. Ad Ægyptios sacerdotes Pythagoram & Platonem, & alios adiisse docet Jamblichus de Mysteriis. Vide & Theodoret. serm. I. de fide, pag. 5. & 6 Edit. Sylb. ubi & Pythagoram habuisse circumcisionem dicitur. Videatur & serm. II. pag. 24 Augustin. lib. II de doctrin. Christ. cap 28. Steph. Schediasm. lib. III. cap. 6. 7. Betulej. ad Lactant lib. IV. cap. 1. Borremans. Var. lect. pag. 129. Menag. ad Diog. Laërt. pag. 84. ALMELOV. *Non Pythagoreorum.*] Supple, *contentus disciplinis*; idque per Grammaticam figuram, cui nomen ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. CAPPER.

65 *Sed ad vilem usum.*] Invehitur in quosdam, qui eloquentiam venalem faciebant, & quæstus amore absolutam illam eloquentiam contemnebant. TURNEB.

66. *Et acquirant.*] *Et rem acquirant*; FRANCIUS. Sed ita absolute *quærere* etiam Horat. I. Epist. VII. 57.

Et properare loco, & cessare, & quærere, & uti.

Ovid. I. Fast 213.

Quærere ut absumant, absumta requirere certant.

67 *Dum sit locupletior aliquis &c.*] Id est, dummodo faciatis quosdam alios fieri adhuc locupletiores, qui tamen sordidam aliquam mercem negotiantur. CAPPER.

68. *Qui imaginem ipsam.*] Græci dicerent αὐτὸ τὸ τῆς Πειθοῦς εἶδος, hoc est, formam, *essentiam*, ideam ipsam & quasi *formalem* rationem Suadelæ (Eloquentiæ.) Hoc enim loco τὸ *imago*, non significat speciem ex aliquo *prototypo* expressam, adumbratam, vulgo *copie*. CAPPER.

69. *Ait Sophocles non ignobilis Tragicus.*] Forte legendum *Euripides*; nam est in ejus Hecuba. vers 816.

Πειθὼ δὲ τὴν τύραννον ἀνθρώποις μόνην.

eum versum transfert apud Nonium Pacuvius. Meminit & Cicero de Orat. lib. II. PHILANDER. *Sophocles*: Venet. Ald. Colon. Gryph. Colin. Sich Basil. sed, *ut ait non ignobilis Tragicus*; Steph. Roign. Obrecht.

70. *Reginam.*] Ita auctor Dialog. de caus. corr. El. *Detrudunt eloquentiam, velut expulsam regno suo, ut quæ olim omnium artium domina &c.* Petron. cap. IV. *qua nihil esse majus confuevimus.* ALMELOV.

71. *Stipe advocationum.*] Id est, ex actarum caussarum mercede, quam a clientibus recipiebant Advocati. ROLLIN.

72. *Et contemplatione.*] *Ex contemplatione.* FRANCIUS.

73. *Tempora, quæ spectaculis, campo, tesseris, otiosis denique sermonibus, ne dicam, somno & conviviorum mora conterunt.*] Sic infra libr. 6. cap. 4. *Nec caussa debita tempora convitiando conteremus.* Hinc dictum temporis detrimentum. Fabius lib. 10. cap. 1. *Qui si quis est, intra primos statim versus deprehenditur, & citius nos dimittet, quam ut ejus nobis magno temporis detrimento constet experimentum.* Idem dixit *trahere horas*, pro, inutiliter detinere. lib. 12. cap. 11. *Alias horas vanum salutandi labor, alias datum fabulis otium, alias spectacula, alias convivia trahunt, &c.* Sic idem Fabius noster lib. 1. cap. 12. *Inquirendo, scribendoque talia, consumitur etiam nostrum,* Heliodorus lib 9. eleganter γνωμολογῶν dixit. Sed de his pluribus brevi, si vivo, ad Crispi Sallustii Catilin. cap. 4. Vide tu mihi, sodes, interim doctissima Jani Gebhardi Crepund. libr. 1. cap. 9. pag. 26. Fr. Juretti Notas ad Symmach. lib. 2. Epist. 32. pag. 71. Jan. Gasp. Gevartii, ad Papin. Stat. lib. 3. Sylv. 5. v. 60. pag. 388. PAREUS.

74. *Campo.*] Martio; nam illic exercebantur juvenes Romani. TURNEB.

75. *Geometrea.*] Legendum *Geometræ* REGIUS. *Geometriæ potius ac musicæ*: Andr. & Campani editio. an. 1470. *Geometriæ*; V. C. Alm.

76. *Longius duxit.*] *Vexit*: MS. Bal. forte *provexit*, ut Plinius lib. 1. Ep. 5. quem locum adscripserat Cl. Alm. *longius me provexit dulcedo quadam tecum loquendi*.

M. FAB. QUINCTILIANI
DE
INSTITUTIONE
ORATORIA
LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Quando sit Rhetori tradendus puer.

TENUIT consuetudo, quæ quotidie magis invalescit, ut præcep- I.
toribus eloquentiæ, Latinis quidem semper, sed etiam Græcis, interim discipuli serius, quam ratio postulat, traderentur. Ejus rei duplex est caussa; quod & Rhetores utique nostri suas partes omiserunt, & [2] Grammatici [3] alienas occupaverunt. [4] Nam & illi [5] declamare modo, & scientiam declamandi ac facultatem tradere, officii sui [6] ducunt, idque [7] intra *deliberativas judiciales*que materias; nam cætera, ut professione sua minora, despiciunt: & hi non satis credunt excepisse, quæ [8] relicta erant (quo nomine gratia quoque his est habenda) sed ad [9] *prosopopœias* usque, & ad [10] *suasorias*, in quibus onus dicendi vel maximum est, [11] irrumpunt. Hinc ergo accidit, ut quæ [12] alterius artis prima erant opera, facta sint [13] alterius novissima; & ætas, altioribus jam disciplinis debita, in schola minore [14] sub-

Secundus liber complectitur prima apud rhetorem elementa, & ea, quæ de substantia rhetorices quæruntur. TURNEB.

1. *Tenuit.*] Hac præfatione quærit, quo tempore sit rhetori tradendus puer, quod dici non potest, nisi distinctis grammatices ac rhetorices finibus. Nam grammatici partes quasdam rhetorum occupaverunt: est itaque principium ἐξ αἰτίου, quod ad eam conjecturam pertinet, quæ exquirit rerum caussas. TURNEB. *Tenuit* vero elegantes ita poni docuit Scioppius ad Petron cap. 11. ubi vide. sic & *fama tenet*, Livius 1. cap. 4. BURMAN.

2. *Grammatici alienas.*] Quinctiliano refragatur Suetonius in opusculo de illustribus Grammaticis num 4. CAPPER.

3. *Alienas occupaverunt.*] Nam grammatici occuparunt *progymnasmata*, id est, prima rhetorices elementa, & materias *demonstrativas*. TURNEB.

4. *Nam illi.*] *Et illi;* Cod. Almel. & pleræque editiones præter Steph.

5. *Declamare.*] μελετᾶν, id est, fictas caussas exercitii caussa agere, orationes, quarum fictum sit argumentum, conscribere & habere. CAPPER.

6. *Ducunt.*] *Ducunt;* Voss.

7 *Intra deliberativas, judicialesque materias; nam cætera .... despiciunt.*] Et certe *narrationes*, & laudandi, vituperandique opuscula Fabius vellet esse prima rhetorices exercitamenta, ut mox patebit. CAPPER.

8. *Relicta.*] *Derelicta;* Ald. Colon. Voss secund.

9. *Prosopopœias.*] *Prosopopœia* proprie fictio personæ dicitur. Hic autem accipimus orationes, alicui pro dignitate personæ accommodatas, de quibus ipse in tertio, cap. 8. sic inquit: *Ideoque longe mihi videntur difficillimæ* prosopopœiæ, *in quibus ad reliquum* suasoriæ *laborem accedit etiam personæ difficultas: nam illud idem aliter Cæsar, aliter Cicero, aliter Cato suadere debebit: utilissima vero hæc exercitatio, vel quod duplicis est operis, vel quod Poëtis quoque, ac historiarum quoque futuris scriptoribus plurimum confert: verum & oratoribus necessaria.* REGIUS. Hujusmodi sunt suasiones apud Livium & cæteros historicos. TURNEB.

10. *Suasorias.*] Id est, orationes, quæ sint in genere, ut aiunt, *deliberativo;* & sic opponuntur *litibus controversiis*, quæ proprie loquendo ad *judiciale* genus, vel forenses *caussas* pertinent. Vid. libr. 3. cap. 12. CAPPER.

11. *Irrumpunt.*] Proprie, quo non licebat illis olim penetrare, ut profanis interdictum erat in adyta & penetralia irrumpere. Ovid. VI. Fast. 453. de Metello, Vestæ templum intrante,

Dixit & irrupit.

II. Trist. 305.

Quæcumque irrumpit, quo non sinit ire sacerdos.

Stat. III. Theb. 634. & IX 342. quæ loca non adscribo; quia jam adduxit doctissimus Drakenburgius ad Sil. II. 378. BURMAN.

12. *Alterius artis.*] Nempe, τῆς Rhetoricæ.

13. *Alterius novissima.*] τῆς Grammaticæ videlicet.

14. *Subsideat.*] *Subsidat;* MSS. Bodl. Joan Bal. Alm. & Andr. Venet. Locat. Ald. Colon. Gryph. Colin. Sich. Ubrecht. difficilem vero esse horum verborum, a *sedeo* & *sido* deductorum, distinctionem, & a librariis fere semper commutata, docui jam ad Petron. cap. XCVI. hic tamen *subsideat* mallem, quod est, maneat, subsistat; cum *subsidat* magis rei, quæ ad fundum, vel locum humilem tendat, conveniat. Sic apud Ovid. lib. I. Metam. 344.

Flumina subsidunt:

& II. Met. 277.

——— *paulum subsedit, & infra,*
Quam solet esse, fuit. ———

ubi admodum dubium est a *subsido*, an a *subsideo* derivet; nam & *subsideo* etiam dictum, quia inclinato corpore sedemus; ut apud Cicer. I. Catil. cap. 7. ex MS. *simul atque subsedisti;* unde & similiter *subsidere* dicuntur, qui in locis humi-

fideat, ac [15] *Rhetoricen* apud Grammaticos exerceat. [16] Ita, quod est maxime ridiculum, non ante ad declamandi magistrum [17] mittendus videtur puer, quam declamare [18] jam sciat. [19] Nos suum cuique [20] professioni modum demus. Et Grammatice (quam in Latinum transferentes, [21] *Literaturam* vocaverunt) fines suos norit, præsertim tantum ab hac appellationis suæ paupertate, intra quam primi illi [22] constitêre, provecta. Nam tenuis [23] a fonte, assumptis [24] poëtarum historicorumque viribus, [25] pleno jam satis alveo fluit; cum, præter rationem recte loquendi, non parum alioqui copiosam, prope omnium [26] maximarum artium scientiam amplexa sit; & *Rhetorice*, [27] cui nomen vis eloquendi dedit, officia sua non detrectet, nec [28] occupari gaudeat pertinentem ad se laborem; quæ, dum [29] opere cedit, jam pene possessione depulsa est. [30] Nec inficiabor [31] ex iis aliquem, qui *Grammaticen* [32] profitentur, eousque scientiæ progredi posse, ut ad hæc quoque tradenda sufficiat: sed, cum id aget, Rhetoris officio fungetur, non suo. [33] Nos porro quærimus, quando iis, quæ *Rhetorice* [34] præcipit, percipiendis puer maturus esse videatur. In quo quidem non id est æstimandum, cujus quisque sit ætatis; sed quantum in studiis jam [35] effecerit. Et, ne diutius differam, quando sit Rhetori tradendus, sic optime [36] finiri credo, [37] cum poterit. Sed hoc ipsum ex superiore pendet quæstione. Nam, si *Grammatices* munus [38] usque ad *suasorias* (quæ [39] sunt apud Rhetorem materiæ inter rudimenta dicendi) prorogatur, tardius Rhetore opus est. [40] Si Rhetor prima operis sui officia non [41] recusat, [42] a *narrationibus* statim, & laudandi vituperandique opusculis cura ejus desideratur. An ignoramus antiquis hoc fuisse ad augen-

libus & ad insidias natis se occultant; de quibus Scalig. ad Manil. v. 198. & Vales. ad Amm. Marc. xiv. 3. & iidem *subsidere*, a *subsidiis* dicti, ut Passer. ad Prop. I. 8. p. 180. probat. Hic vero, si *subsidat* legatur, posset videri Fabius indicare, juvenes deprimi quasi in scholis minoribus, & ne ad altiora adscendant, impediri; sed ipse, cum gratiam habeat etiam eo nomine Grammaticis, ideo præfero, *subsideat*, id est, maneat diutius & moretur. Sic Suet. Vitel. 1. *Quosdam ex Vitelliis subsedisse Nuceriæ*, id est, mansisse, certas posuisse sedes, dicit. BURMAN.

15. *Rhetoricen .... exerceat.*] Quantum attinet ad prima hujus artis exercitamenta. CAPPER.

16. *Ita quod est.*] *Itaque*; MSS. Bodl. Bal. Ven. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Obrecht.

17. *Mittendus videtur.*] *Videatur*: V. C. Almel.

18. *Jam sciat.*] *Jam*, non agnoscunt MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Gryph. Sich.

19. *Nos suum cuique.*] Subjicit distributionem & distinctionem finium utriusque artis; ut inde colligat, ecquando rhetori sit puer tradendus. TURNEBUS.

20. *Professioni.*] *Professionis*: MSS. Bal. & ex Palatinis Gebhardus; sed de hoc quædam ad Ovid. Epist. VII. vers. 160. notabimus.

21. *Literaturam.*] Unde & Grammatici *literatores* dicuntur, ut scribit Suetonius de Ill. Gram. cap. IV. REGIUS. Grammatici initio duntaxat primas literas docuerunt, mox assumpserunt bene loquendi & scribendi scientiam, demum poëtarum & historicorum enarrationem occuparunt. TURNEB. Vide Asperi Junioris Artem, pag. 1724. Edit. Putsch. Senec. Ep. LXXXVIII Cicer. I. de Orat. 3. ALMELOV.

22. *Constitere.*] Mosellanus per primos illos intelligit Craten Malloten &c.

23. *A fonte.*] *Fronte*: marg. Basil.

24. *Poëtarum.*] *Criticorum*: V. C. Alm. *Poëtarum, historicorumque viribus.*] Quos enarrandos, explicandosque suscipit. CAPPER.

25. *Pleno jam satis alveo.*] Videtur Ovidium imitatus lib. 8. Metam. 343.

——— *plenus capit alveus amnes.*

26. *Maximarum artium.*] Politianus quoque in *Lamia* annotat, grammaticum esse debere omnium artium peritum, ut sit in eo *encyclopædia*. TURNEB.

27. *Cui nomen vis eloquentiæ.*] *Rhetorice* ἀπὸ τοῦ ῥεῖν, quod fluere, atque eloqui significat, derivatur. Idem ait Cicer. in Oratore, cap. XIX. REGIUS. Obrechtus ex Argentoratensi legit, *cui nomen virtus eloquendi dedit*: sed *virtus* glossatoris videtur esse expositio; *vis* enim *eloquendi maxima* Ciceroni eo ipso loco, quem Regius laudat, dicitur; & ita millies alibi Cicero, & ipse Fabius; & tales Glossas fuisse frequentes apparet ex Servio, qui apud Virgil. I. Æneid 169. *magna vi*, explicat *virtute*: & Schol. Horat. III. Od. 4. *vim temperatam*, id est, *virtutem moderatam*. Ita forte huic loco adscripserat quidam, interpretationis caussa, *virtus*: sed etiam *vis* sæpe pro virtute sumitur, præsertim ubi de viris fortibus & militaribus est sermo. Auctor Octaviæ, 676.

Ubi Romani vis est populi.

Propert. III. XVI. 27.

Nerea non faciet, non vis exemit Achillem.

Livius utramque vocem conjungit lib. XXV. 38 *Cujus populi (Romani) vis atque virtus non obruta sit Cannensi clade*: & Terent. Eun. IV. 7.

Imperatoris virtutem noveram, & vim militum.

BURMAN.

28. *Occupari.*] Ab aliis, nempe a Grammaticis. CAPPER.

29 *Opere cedit.*] Ita omnes codices, & plerique editi, præter Colinæi & Basil. & Obrecht. qui ex Argentor. *opere* edidit, sed male. *Opere cedere*, ut Gebh. 2. crep. 3. recte legit, est laborem alteri tradere, ut *regno cedere*, & similia apud Justinum lib. 2. 10. ubi vide interpretes & XXIX. 2. apud nostrum lib. V. 13. *caussa cedere*; & passim apud alios. Vide Gronov. ad Liv. XXIV. 6. BURMAN

30. *Nec inficiabor.*] *Neque*: V. C. Alm.

31. *Ex iis.*] *Ex his*: V. C Alm.

32. *Profitentur.*] *Profiteatur*; Aldus. *profiteantur*; Locatel. Gryph. Colin. Basil. Vidov Voss secund.

33. *Nos porro quærimus.*] Hoc caput est totius hujus quæstionis. Quando autem puer tradendus sit rhetori, non ætate, sed profectu metitur. TURNEB. *quæremus*: V. C. Alm.

34. *Præcepit.*] *Præcipit*: MSS. Bodl. Alm. & Locat. Ald. Par. Steph. Vasc. Gryph. Colin. Basil. & Obr. & Regius jam ita legendum censuit.

35. *Effecerit.*] Francius malebat *profecerit*.

36. *Finiri.*] Pro *definiri* hic ponitur. Ita Livius lib. XXXI. 48. *potuisse ita finire senatusconsultum, ut per prætorem, sed per consulem g reretur*; & ita *finire locum* idem dixit lib. XLII. 47. Vide Heins. ad Ovid. VII. Metam. 695. in codice vero Alm. erat *fuire*; ut sæpe apud Columel. lib. I. cap. 3. *Porcius talem pestem vitare censuit*; II. 2. *censet terram subigere* & passim: quare nollem aliquid mutari apud Silium lib. VI. 613. BURMAN.

37. *Cum poterit.*] More suo Fabius arguto *acumine* sententiam suam perstringit. TURNEB.

38. *Usque ad persuasorias.*] Legendum *suasorias*, quæ sunt *declamationes* in *deliberativo* genere, cujus partes sunt suasio ac dissuasio: quod autem prisci Grammatici etiam Rhetoricam docerent, Suetonius quoque testis est de Ill. Gram. cap. IV. REGIUS.

39. *Sunt, &c.*] Hæc *parenthesis* non est in vetustis codicibus scriptis; nec habent MSS Bodl. Joan. Bal.

40. *Si rhetor.*] *At si rhetor*: Ald. Gryph. Colin. Sich. Basil.

41. *Recusat*] *Recuset*: Obrecht.

42. *A narrationibus.*] Narrationes fabulosas Quinctilianus grammaticis reliquit libro primo: historicas autem & civiles hic rhetori reservat. TURNEB.

dam eloquentiam genus exercitationis, ut [43] *theses* [44] dicerent, [45] & *communes locos*, & cætera [46] citra complexum rerum personarumque, quibus veræ fictæque controversiæ continentur? Ex quo palam est, quam turpiter deserat eam partem *Rhetorices* institutio, [47] quam & primam habuit, & [48] diu solam. Quid autem est ex iis, de quibus supra dixi, quod non [49] tum in alia, quæ sunt Rhetorum propria, tum certe in illud *judiciale caussæ* genus incidat? An non in foro narrandum est? qua in parte [50] nescio an sit [51] vel plurimum. Non laus ac vituperatio [52] certaminibus illis frequenter inseritur? Non [53] *communes loci*, sive qui sunt in vitia directi, quales legimus a Cicerone compositos, seu quibus quæstiones generaliter tractantur, quales sunt editi a Quinto quoque Hortensio; ut, *sitne parvis argumentis credendum*, & *pro testibus*, & *in testes* in mediis litium medullis versantur? Arma sunt hæc quodammodo præparanda semper, [54] ut his, cum res poscet, utaris. Quæ qui pertinere [55] ad oratorem non putabit, is ne statuam quidem [56] inchoari creder, cum ejus membra [57] fundentur. Neque hanc (ut aliqui putabunt) festinationem meam sic quisquam calumnietur, tanquam eum qui sit Rhetori [58] tradendus, abducendum protinus a Grammaticis putem. Dabuntur illis tum quoque tempora sua; neque erit verendum, ne [59] binis præceptoribus oneretur puer. [60] Non enim crescet, sed dividetur, qui sub uno miscebatur, labor; & erit sui quisque operis magister utilior. Quod adhuc [61] obtinent Græci, [62] a Latinis omissum est, & fieri videtur excusate; quia sunt qui [63] labori isti [64] successerunt.

43. *Theses*] *Theses* Fabius appellat quæstiones infinitas, quæ in utramque partem probabiliter tractantur: hoc genere exercitationis utebantur Ciceronis ætate; ac tum appellabant *theses*, ut inquit Seneca, quas nunc appellamus *declamationes*. TURNEB. *Ut theses dicerent.*] Id est, quæstiones tractarent nullis personarum, locorum, temporumve circumstantiis alligatas: qua ratione *theses* ab *hypothesibus* distingui solent. CAPPER.

44 *Dicerent*] Alii *disserent*; alii *docerent*.

45. *Et communes locos.*] *Loci communes* dicuntur trifariam. 1°. Vulgari sensu, cujusmodi sunt sexdecim *intrinseci*, & sex *extrinseci loci communes* argumentorum; ut *locus a definitione*, *ab etymologia*, *ab enumeratione partium*, &c. 2°. *Loci communes* in vitia, vel in virtutes directi generatim citra personarum complexum: de quibus mox in hoc ipso cap. & paulo post cap. 4. 3°. *Loci communes*, quibus quæstiones quædam generaliter tractantur; ut, *sitne testibus credendum*, *an tabulis habenda fides*: ubi probabiliter in utramque partem disputari solet. Hic porro Fabius *communes locos* secundo & tertio sensu accepit, ut patet ex sequentibus. Sed quartam quoque *communis loci* significationem ex Fabio postea exhibebimus. CAPPER.

46. *Citra complexum rerum.*] Supple, singularium & definitarum; neque enim *theses*, aut *loci communes* tractari possunt citra complexum omnium omnino rerum. CAPPER.

47 *Quam & primam habuit*, &c.] Suetonius enim tradit, antiquos rhetores dumtaxat circa *progymnasmata* esse versatos. TURNEB. *Quam & prima habuit & diu sola.* FRANCIUS.

48. *Diu solam.*] *Sola*: Ald.

49. *Tum in alia.*] *Cum*: Ald. Colin.

50. *Nescio an.*] Hoc est, *fortasse*: nam *nescio an* formula est τῶ aliquid modeste affirmandi. CAPPER.

51. *Vel plurimum*] *Hac plurimum*: MS. Joan. Voss prim. *hoc vel plurimum*: Steph.

52. *Certaminibus illis.*] Supple, *forensibus*; eodem plane sensu Græci rhetores dicunt ἀγῶνας. CAPPER.

53. *Communes loci, sive qui sunt in vitia . . . . seu quibus quæstiones.*] Nam alio etiam sensu vocamus *communes locos* argumentorum; ut, a *definitione*, a *genere*, a *specie* &c. CAPPER.

54. *Ut his.*] *Ut eis, cum res poscat*: Ald. Locatel. Colin. *ut his, cum res poscat*: Gryph. Basil.

55. *Ad oratorem*] *Orationem*: MSS. Joan. Bal. Alm. Ven. Locat. Colon. Sich. Basil. marg. Voss secund.

56. *Inchoari credat.*] *Credat*: Steph. *credit*; Basil. quod probat Francius.

57. *Fundentur.*] Malebat Franc. *fingentur*: male. Lib. VII. præf. *neque enim, quanquam fusis omnibus membris, sit statua, nisi collocetur.*

58 *Tradendus.*] *Traditus*: MS. Joan. Ald. Steph. Colin. Basil. marg. Voss omn.

59 *Binis*] *Binis* ita dictum est, ut dicimus binos consules olim Romæ creatos, id est, singulis annis duos. REGIUS.

60. *Non crescet, sed dividetur.*] *Non crescit, sed dividitur*: Voss.

61. *Obtinent Græci.*] Id est, *conservant*: qui sensus est τῶ *obtinere* in optimis Latinitatis auctoribus, Cicerone, Tit. Livio, Floro, &c. CAPPER.

62. *A Latinis.*] *Et a Latinis*: Steph. Gryph. Colin. Voss. secund. *& Latinis*: Locatel.

63. *Labori isti.*] *Huic labori*: Voss. secund.

64. *Successerunt.*] *Successerunt*: MS. Bal. *Successerint*: Voss. tert.

CAPUT II.

De moribus & officiis præceptoris.

I. ERGO cum ad eas in studiis vires pervenerit puer, ut quæ prima esse præcepta Rhetorum diximus, mente consequi possit, tradendus ejus artis magistris erit. Quorum in primis [1] inspici mores oportebit. Quod ego non idcirco potissimum in hac parte tractare sum aggressus, quia non in cæteris quoque doctoribus idem hoc examinandum quam diligentissime putem, sicut testatus sum [2] libro priore; sed quod [3] magis necessariam ejus rei mentionem facit ætas ipsa discentium. Nam & adulti fere pueri ad hos præceptores transferuntur, & apud eos juvenes etiam facti perseverant; ideoque [4] major adhibenda tum cura est, ut & teneriores [5] annos [6] ab injuria sanctitas docentis custodiat, & ferociores a licentia gravitas [7] deterreat. Neque vero satis est summam præstare [8] abstinentiam, nisi [9] disciplinæ severitate convenientium quoque ad se mores adstrinxerit. [10] Sumat igitur ante omnia parentis erga discipulos suos animum, ac succedere se in eorum locum, a quibus sibi liberi [11] traduntur, existimet. Ipse nec habeat vitia, nec ferat. [12] Non austeritas ejus tristis, non dissoluta sit comitas; ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de honesto ac bono sit sermo. Nam quo sæpius monuerit, hoc rarius castigabit. Minime iracundus; nec tamen eorum, quæ emendanda erunt, dissimulator; simplex in docendo, patiens laboris, assiduus potius, quam immodicus. Interrogantibus libenter respondeat, non interrogantes percontetur ultro. In laudandis discipulorum dictionibus [13] nec malignus, nec effusus; quia res altera tædium laboris, altera securitatem parit. [14] In emendando quæ corrigenda erunt, non acerbus, minimeque contumeliosus; nam id quidem multos a proposito studendi fugat, quod [15] quidam sic objurgant, quasi oderint. Ipse aliquid, imo multa quotidie dicat, quæ secum [16] audita referant. Licet enim satis exemplorum ad imitandum ex lectione [17] suppeditet, [18] tamen *viva illa*, ut dicitur, *vox* alit plenius,

Quemadmodum libro primo grammatici mores & officium est exsecutus, ita nunc quoque qualem esse oporteat rhetorem, docet; a quo primum morum probitatem exigit, docetque quo sese pacto erga discipulos gerere debeat: est itaque hoc caput totum *paræneticum*. TURNEB.

1. *Inspici mores*] Justinianus L. VII. Cod. de Professor. & Medic. *Magistros*, inquit, *studiorum doctoresque excellere oportet, moribus primum, deinde facundia*. REGIUS. Hoc nomine Socratis schola fuit infamata, quod obesse bonis moribus videretur. TURNEB. Quam necesse sit moribus æque, atque eruditione instituere discipulos, docet Nazianzenus in Tetrastichis.

'Η μὴ διδάσκειν, ἢ διδάσκειν τῷ τρόπῳ

Vel ne doceto, vel doceto moribus. ALMELOV.

Verbum ipsum *inspici* docet summam patris curam & sollicitudinem, quam adhibere debet in examinandis & excutiendis moribus magistrorum, eam enim vim hujus verbi esse vidimus ad Petron. cap. XV. & LXXXIV. Unde & *diligentius inspicere* idem cap. XIV. & CXXXV. ubi & vide interpretes. BURMAN.

2. *Libro priore*.] Cap. 1. & 2. in illo de pædagogo, in hoc de præceptore. PHILAND. *superiore*: Ald. Colin. Sich. Basil.

3. *Magis necessariam ejus rei*] Nam jam grandiores committuntur rhetori, cum ætas est maxime in lubrico; & (ut ait Xenophon) eo tempore, vel vitii, vel virtutis iter capessere solent. TURNEB.

4. *Major adhibenda tamen*.] Loco *tamen*, sensus exigit *tum*: sicque emendate in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS.

5. *Annos*.] *Animos*: Ald. Gryph. Colin. Sich. Basil. Vide supr. lib. 1. in procemio.

6. *Ab injuria*.] Et hæc vox proprie de stupro intelligenda, ut apparet ex iis, quæ ad Petron. cap. XXV. sunt notata. BURMAN.

7. *Deterreat*.] *Detineat*: Voss. tert.

8. *Abstinentiam*.] Id est, temperantiam, seu continentiam. Vide tamen ad lib. 5. cap. 5. ubi abstinentia distinguitur a continentia. CAPPER.

9. *Disciplinæ severitate*] Plin. III. Ep. 3. *Jam studia ejus extra limen proferenda sunt, jam circumspiciendus Rhetor Latinus, cujus scholæ severitas, pudor in primis, castitas constet.* Petron. cap. IV. *qui nolunt liberos suos severa lege proficere*, & mox, *ut studiosi juvenes severa lectione mitigarentur*. BURMAN.

10. *Sumat igitur*.] *Paræneses* sunt, id est, admonitiones; quibus instructus esse debet præceptor, ut recte doceat; eo autem animo fuit Aristoteles in discipulum Alexandrum; & Alexander quoque non minus debere se Aristoteli fatebatur, quam patri; cum ab hoc vitam, ab altero rectam vitam accepisset. TURNEB.

11. *Traduntur*.] *Tradantur*: V. C. Almel. Ald. Locatell. Gryph. Basil.

12. *Non austeritas*.] *Enthymema* est secundo modo, id est, sententia cum ratione. significat autem præceptorem debere severitatem quadam comitate temperare. TURNEB.

13. *Nec malignus*.] Hoc est, *non nimis parcus*: τὸ *malignus* opponitur τῷ benigno, seu liberali. ex ROLLINO.

14. *In emendando*.] Hujusmodi fuit Orbilius Horatii præceptor, non solum acerbus in antisophistas, verum in discipulos omnes: adeo ut vix esset tolerabilis. TURN.

15. *Quidem sic objurgant*.] *Quidam* legendum, non *quidem*. REGIUS.

16. *Audita referant*.] *Auditores*: MSS Bodl. Alm. Andr. Obrecht.

17. *Suppeditet*.] Sicut illud Terent. Eunuch. vers. 9.

Ut amori suo suppeditare possit;

& Cicer. III. de Orat. 31 *facile suppeditat omnis apparatus ornatusque dicendi*. CAMERAR. Vide notas Cl. Grævii ad Cicer. Vid. Verr. 38.

18. *Tamen viva illa*.] *Viva vox*, dicitur vivida & efficax, & ab ore pronunciantis percepta, ad differentiam scripturæ & librorum, qui appellantur *magistri muti*. Unde Gellius: *Quoniam*, inquit, *etiam* (ut dicitur) *vocis penuria erat, ex mutis* (quod aiunt) *magistris cognoscerem*. TURNEB. Ζώσης φωνῆς μείζων ἐνέργεια, aiunt Græci; estque apud Cic. ad

[19] præcipueque ejus præceptoris, quem discipuli, [20] si modo recte sunt instituti, & amant [21] & verentur. Vix autem dici potest, quanto libentius imitemur eos quibus favemus. Minime vero permittenda pueris, ut fit apud plerosque, [22] assurgendi exultandique in laudando licentia: quinetiam juvenum modicum esse, cum audient, testimonium debet. Ita fiet, ut ex judicio præceptoris discipulus pendeat, atque id se dixisse recte, quod ab eo probabitur, credat. Illa vero [23] vitiosissima, quæ jam [24] humanitas vocatur, invicem qualiacumque laudandi; cum est indecora & theatralis, & severe [25] institutis scholis aliena, tum studiorum perniciosissima hostis. Supervacua enim [26] videntur cura [27] ac labor, [28] paratâ, quidquid effuderint, laude. Vultum igitur præceptoris intueri, tam qui audiunt, debent, quam ipse qui dicit. Ita enim probanda atque improbanda [29] discernent: [30] sic stylo facultas continget, [31] auditioni judicium. At nunc proni atque succincti [32] ad omnem clausulam non exsurgunt modo, verum etiam excurrunt, & cum indecora exultatione conclamant. [33] Id mutuum est, & ibi *declamationis* fortuna. Hinc tumor & vana de se persuasio, usque adeo, ut [34] illo condiscipulorum tumultu inflati, si parum a præceptore laudentur, ipsi de illo male sentiant. Sed se quoque præceptores intente ac modeste audiri velint. Non enim judicio discipulorum dicere debet magister; sed discipuli, magistri. Quin, si fieri potest, intendendus animus in hoc quoque, ut perspiciat quæ quisque, & quomodo laudet; & placere, quæ bene dicet, non suo magis, quam eorum nomine delectetur, qui recte judicabunt. Pueros adolescentibus sedere permixtos, non placet mihi. Nam etiamsi vir talis, qualem esse oportet studiis moribusque præpositum, modestam habere [35] potest etiam juventutem, tamen vel infirmitas a robustioribus separanda est; [36] & carendum non solum crimine turpitudinis, verum etiam suspicione. Hæc notanda breviter existimavi. Nam ut absit ab ultimis vitiis ipse præceptor, ac schola, ne præcipiendum quidem credo. Ac, si quis est qui flagitia manifesta in [37] deligendo filii præceptore non [38] vitet, jam hinc sciat cætera quoque, quæ ad utilitatem juventutis componere conamur, esse sibi, hac parte omissa, [39] supervacua.

Ep. ad Attic. CAMERAR. Sic Plin. libr. 2. Epist. 3. Secto hortatur Nepotem suum, ut Isæum summa facultate, copia & ingenii ubertate præditum, auditum veniat, quum viva vox magis afficiat. D. Hieronym. in Epist. ad Paulinum: *Habet*, inquit, *nescio quid latentis energiæ* VIVA VOX. MOSELL. Plutarchus libello περὶ ἀκροάσεως. Keckerman. Præcognit. Philosoph. pag 57. Seneca Epist. 6. simile quid habet Rufinus, libr. XI. cap. 3. & XI. cap. 7. PAREUS. Senec. Ep. 33. hanc *magistram vocem* vocat Justinianus præfat. II. Digest. § 1. 3. ALMELOV.

19. *Precipueque preceptoris.*] *Præcipueque ejus præceptoris*; MS Bal. Andr. Gryph. Sich. Basil. & Obrecht. rectius: ne sonus duarum vocum ab iisdem syllabis incipientium offendat aures: & ita Gebh. ex. MSS Palat. lib. II. Crep. 9.

20. *Si modo recte sunt.*] *Si recte modo sint*: Voss. prim.

21. *Et verentur.*] *Et venerantur*: Voss. secund.

22. *Assurgendi.*] *Exsurgendi*: Voss. secund. *Assurgendi exultandique.*] Qua de more vide Ludovicum Cresollium Theat. Sophist. pag. 276. 404. *Exultandique letitia.*] Emendate in quibusdam codicibus legitur *licentia*, quæ in malam partem fere accipitur. Terent. Heaut. III. I.

Deteriores omnes sumus licentia. REGIUS.

23. *Vitiosissima.*] *Otiosissima*: MS Bodl. deinde *quæ etiam*: MS. Bodl. Alm. Andr. *quæ etiam jam*: Gryph. Sich. Basil.

24. *Humanitas.*] *Humanitas* significat dexteritatem quandam, qua erga homines afficimur: tempore etiam Fabii in malam accipiebatur partem, significabatque propensiorem in laudando & approbando facilitatem, quæ pene adulatoria erat. TURNEB.

25. *Institutis scholis.*] *Institutis in scholis*: MSS. Bal. Alm. Andr. Gryph. Sich. Basil.

26. *Videntur cura.*] *Videntur*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Locat. Ald. Col. Steph. Gryph. Colin. Basil. Obrecht.

27. *Ac labore parata.*] *Labor*, *e* vocali erasa, ut nominativi sit casus, legendum REGIUS.

28. *Parata laude.*] Id est facili, ut *parata victoria*, apud Petron. cap. XVI. ubi vide adnotata. BURMAN.

29. *Discernent.*] MSS. Bal. Alm. Andr. Locat. Ald. Steph. Gryph. Colon. Colin. Basil. Obrecht. Al. *discernet*.

30. *Sic stylo facultas continget.*] Hinc fiet, ut & qui declamat, stylum suum formare possit, & facultatem dicendi adipisci; & qui audiunt, non temere judicent & approbent. TURNEB.

31. *Auditioni.*] *Auditione*: MS Bodl. Joan. Alm. Steph.

32. *Ad omnem clausulam.*] Vel *clausulam* accipere debemus pro sententia arguta, quæ in fine sermonis adjicitur; vel etiam pro conclusione. TURNEB. Talis fuit illa *clausula*, quam Augustus, morti proximus adjecit dicto suo. Sueton. Aug. 100. ubi vide Casaubonum.

33. *Id mutuum est &c.*] Hoc est, has laudes sibi invicem ac mutuo dant redduntque; & in his laudibus tota consistit declamatorum fortuna. ROLLIN.

34. *Illos discipulorum.*] *Illo*, litera *s* erasa, & *con* syllaba adscripta, *condiscipulorum* legendum. REGIUS. *illo discipulorum*: Locat. Ald.

35. *Potest etiam juventutem.*] *Etiam*, non habet Stephanus.

36. *Et carendum non solum, &c.*] Alludit ad Cæsaris apophthegma, qui, cum uxorem Pompeiam repudiaret, quod ea a Clodio adulterata fuisset, neque rem certo sciret, dixit *Cæsaris domum non solum crimine, sed etiam criminis suspicione carere debere.* TURNEB. *Carendum.*] *Cavendum*: Basil.

37. *Diligendo*] *Eligendo*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Ven. Ald.

38. *Vitet.*] *Evitet*: Steph. Sich. Par. Vasc.

39. *Supervacua.*] Francius melius & rotundius putabat, *supervacanea.*

CAPUT III.

An protinus præceptore optimo sit utendum.

III. NE [1] illorum quidem perſuaſio filentio tranſeunda eſt, qui, etiam cum [2] idoneos rhetori pueros putaverunt, non tamen continuo tradendos eminentiſſimo credunt, ſed apud minores aliquandiu detinent; tanquam inſtituendis artibus magis ſit apta mediocritas præceptoris, [3] cum ad intellectum atque imitationem facilior, tum ad ſuſcipiendas elementorum moleſtias minus ſuperba. Qua in re mihi non arbitror diu laborandum, ut oſtendam, quanto ſit melius optimis imbui, [4] quantaque in eluendis, quæ ſemel [5] inſederint, vitiis, difficultas conſequatur; cum geminatum [6] onus ſuccedentes premat, & quidem dedocendi gravius, ac prius, quam docendi. [7] Propter quod Timotheum clarum in arte tibiarum, ferunt [8] duplices ab iis, quos alius inſtituiſſet, ſolitum exigere mercedes, quam ſi rudes traderentur. Error tamen eſt in re duplex. Unus, quod interim [9] ſufficere illos minores exiſtimant; &, [10] bono ſane ſtomacho, contenti ſunt. Quæ quanquam & ipſa reprehenſione digna ſecuritas, tamen eſſet utcumque tolerabilis, ſi ejuſmodi præceptores minus docerent, non pejus. [11] Alter, ille etiam frequentior, quod eos, qui ampliorem dicendi facultatem [12] ſunt ſecuti, non putant ad minora deſcendere; idque interim fieri, quia faſtidiant præſtare hanc inferioribus curam; interim, quia omnino non poſſint. Ego porro eum, qui

Poſtquam de moribus egit, nunc de eruditione diſputat, ac *theſin* qualitatis ex comparatione tractat; &, refutatis aliorum opinionibus, colligit optimo rhetori ſtatim eſſe committendos pueros. TURNEB.

1. *Horum.*] *Aliorum*: Voſſ. ſecund.

2. *Idoneos rhetori.*] *Idoneos ad diſcendum putaverunt*: MSS. Bodl. Alm. Andr.

3. *Cum ad intellectum.*] Intellectus præſtat cognitionem faciliorem theorematum artis: imitatio vero, quæ habet adjunctam exercitationem, ſuppeditat *praxin*.] TURNEB.

4. *Quantaque.*] *Quanta*: Ald. Steph. Locat. Baſil.

5. *Inſederint.*] *Inſederunt*: Voſſ. tert.

6. *Onus ſuccedentes premat, & quidem dedocendi gravius, ac prius, quam docendi.*] *Succedere* vel eſt hic ἀναδέχεσθαι. Sic Agellius libr. 7. cap. 8. *Delphus* προσεχόμενος ἀνεδέχετο τὸν παῖδα ἐπὶ τὸν νῶτον. Sic Latini *ſuccedere & ſubire onus*. Ariſtophanes, Ranis.

Μή δ' οὖν ἑκὼν ἄχθος ἐπ' ἐμαυτῷ φέρω.

Εἰ μὴ ἀναφέρεις σύ, ἀποσφενδονῶμαι.

Fabius lib. 6. cap. 1. *Quare metiatur ac diligenter æſtimet vires ſuas actor, & quantum onus ſubiturus ſit, intelligat.* Sed *ſuccedere* hic eſt διαδέχεσθαι. Hinc *ſucceſſor*, διάδοχος Ovidius:

Succeſſore novo tollitur omnis amor.

Gloſſ. ſive Onomaſt. *ſuccidens* διάδοχος. GEBHARD. Crepund. lib. 11. cap. 9. pag. 82. *ac prius*: Obrecht.

7. *Propter quod Timotheum.*] Timotheus Mileſius, tempore Philippi & Alexandri, optimus fuit muſicus. Hic addidit lyræ decimam & undecimam chordam. TURNEB. Stephanus in Theſaur. L. Græcæ (in voce κιθάρα) ſeptem chordas a Terpandro, octavam a Simonide, nonam a Timotheo additam dicit: ita vero verſatus erat in arte muſica, ut, ſi auſteram, acrioremque harmoniam emiſiſſet, animum ad iracundiam excitaret, rurſus ſi dulciorem ac mitiorem, emolliret ac manſuefaceret, teſte Baſilio M. Homil. XXIV. Vide Steph. de Urbib. in Μίλητος, & Pinedo in commentario. ALMEL.

8. *Duplices ab iis, &c.*] Sic Liv. lib. VII. 8. *Quidquid hinc aut illinc communis Mars belli aufert, multiplex quam pro numero damnum eſt.* PITHOEUS. *Maiores*: Ald. Baſil.

9. *Sufficere illos.*] *Illos*: MSS. Bodl. Andr. Ven. Locat. Colon. Gryph. Colin. & Steph. marg. Voſſ. ſecund.

10. *Bono ſane ſtomacho.*] Metaphora eſt a cibis ducta; nam quemadmodum qui optimo ſunt ſtomacho, delectum ciborum non habent; contra qui malum, *cacoſtomachi* quærunt & conditu facta; ita quoque parentes, filiorum ingenio freti delectum præceptorum non habent. TURNEB. alias *bono ſatis*: intelligi autem puto, quos nec faſtidiat labor, nec elementorum moleſtia. PHILAND. *bono ſane ſtomacho*: Gryph. Colin. Sich. qui in marg. *bono ſatis ſtomacho*. Baſil. in marg. *bono ſatis alibi ſane ſtomacho*. In menda cubare hunc locum mihi certum eſt; nullum enim ſenſum video; nec quem Turnebus elicuit, ego in verbis, ut ſe habent, reperire queo. Conſtat comparationem inſtituiſſe inter eos, qui bono ſtomacho ſunt, & ideo non faſtidiunt cibos mediocres & vulgares; ſed iis contenti ſunt, quia facile concoquunt, neque delicatas dapes quærunt, ut ſenovent per damna famem; & inter parentes, qui vulgares, neque doctiſſimos præceptores ſine delectu arripiunt: quæ ut ſit manifeſta, legendum foret ex veſtigiis marginis Baſileenſis editionis: *Unus, quod interim ſufficere illos minores exiſtimant, ut bono ſtomacho ſatiabili cibo contenti ſunt*, id eſt, vulgari cibo, ſi modo ſatiet, & famem ſedet: vel, quia vox illa *ſatiabilis* vix auctoritate defendi poſſet, *ut bono ſtomacho ſatis arido cibo contenti ſunt*: *aridus cibus* autem eſt vulgaris. Lucretius lib. 1. 809.

Et niſi nos cibus aridus, & tener humor

Adjuvet.

Cicer. pro Roſc. Amer. 27. *in ruſticis moribus, in victu arido, in hac horrida inculta que vita*; & ita Donatus dicit. *victum in parvis & aridis alimoniis eſſe conſtitutum*, ad Ter. Andr. 1. 1. 48. & ſic alii paſſim: poſſit & *ſatis parabili*, vel *ſatis facili cibo contenti*, de quo egi ad Petron. cap. XCIII. vel *vili cibo*; quæ eodem redeunt. Certe tale aliquid hic latere contenderim: ſed expectanda medicina certior a codice emendatiore, quam adhuc ſunt reperti. Eſt vero idem quod Horatius dicit II. Sat. II.

Jejunus raro ſtomachus vulgaria ſpernit, &c.

bono autem *ſtomacho* (ſcilicet homines) dicitur eleganter de iis qui omnes cibos jucundos & ſuaves habent: ſic lib. VI. 3. *Jucundiſſima ſunt autem ex his omnibus lenia, &, ut ſic dixerim, boni ſtomachi*, ut contra Cælius Ciceroni lib. VIII. ad famil. Epiſt. XIII. ſcribit: *Stomacho eſt Magnus nunc ita languenti, ut vix, quod ſibi placeat, reperiat.* & Eumolpus ille apud Petronium cap. CXVII. fingere ſe jubebatur, *ſolutioris ſtomachi, cibosque omnes palam damnare*. BURMAN. *Et, bono ſane ſtomacho, contenti ſunt.*] Hoc eſt, quia bonum habent ſtomachum, cum bono ſint ſtomacho, cum bonus ſit eorum ſtomachus: adeo ut τὸ *bono ſane ſtomacho* ſit *ablativus abſolutus*, nec regatur a *participio* ſeu adjectivo *contenti*. Præterea τὸ *ſtomachus* aliquando ſignificat *animum*, ſeu *quandam animi διάθεσιν*. Illi igitur contenti ſunt, quia bonum habent animum, vel eam animi διάθεσιν diſpoſitionem, qua facile ipſis fiat ſatis. CAPPER.

11. *Alter, ille.*] *Alter error*: MS. Bodl. Andr. Locat. Ald. Colon. Gryph. Colin. Baſil. mallem *alter, & ille etiam frequentior*.

12. *Sunt conſecuti.*] *Sunt*: Ald. Locatel. Gryph. Colin. Baſil. Obrecht.

nolit,

nolit, in numero præcipientium non habeo: posse autem maxime, si velit, optimum quemque contendo. Primum, quod [13] eum, qui eloquentia cæteris præstet, illa quoque, per quæ ad eloquentiam pervenitur, diligentissime [14] percepisse credibile est: deinde, quia plurimum in præcipiendo [15] valet ratio, quæ doctissimo cuique [16] planissima est: postremo, quia nemo sic in majoribus eminet, ut eum minora deficiant. [17] Nisi forte Jovem quidem [18] Phidias optime fecit, illa autem, quæ in ornamentum operis ejus accedunt, alius melius [19] elaborasset: [20] aut orator loqui nesciet: aut leviores morbos curare non poterit medicus præstantissimus. [21] Quid ergo? non est quædam eloquentia major, quam ut eam intellectu consequi puerilis infirmitas possit? Ego vero confiteor: sed hunc disertum præceptorem, prudentem quoque, & non ignarum docendi, esse oportebit, summittentem se ad mensuram discentis: ut [22] velocissimus quisque, si forte iter cum parvulo faciat, det manum, & [23] gradum suum minuat, nec procedat ultra quam comes possit. [24] Quid? si plerumque accidit, ut faciliora sint ad intelligendum, & lucidiora multo, quæ a doctissimo quoque dicuntur. Nam & prima est eloquentiæ virtus, [25] perspicuitas; & [26] quo quis ingenio minus valet, hoc se magis attollere & dilatare conatur; ut statura breves, [27] in digitos eriguntur, & plura infirmi minantur. Nam [28] tumidos, & corruptos, & [29] tinnulos, & quocunque alio [30] cacozeliæ genere peccantes, certum habeo, non virium, sed infirmitatis vitio laborare; ut corpora non robore, sed [31] valetudine inflantur; & [32] recto itinere [33] lapsi, plerumque devertunt. Erit ergo obscurior etiam, quo quisque deterior. Non excidit mihi, scripsisse me in [34] libro priore, cum potiorem in scholis eruditionem esse, quam domi, dicerem; libentius se prima studia tene-

13. *Eum qui eloquentia.*] *Cum eloquentia*: Obrecht.

14. *Percepisse.*] *Præcepisse*, ea MSS. Palat. legit Gebh. lib. I. Crep. cap. I.

15. *Valet ratio.*] Videtur Fabius nomine *rationis* intelligere methodum, quam Latini modo *rationem*, modo *viam* *artis* vertunt. Significat igitur doctum præceptorem magis esse μεθοδικόν, indoctum contra magis ἀμέθοδον. TURNEB.

16. *Planissima.*] *Plenissima*: V. C. Alm. Locatel. marg. Steph.

17. *Nisi forte.*] Phidias Atheniensis fuit, statuarius excellentissimus: is Jovem Olympium ex ebore & auro fecit; quæ statua primatum tenet. Per ea autem, quæ ad ornamentum adduntur, intelligit πάρεργα, quæ adjiciuntur præter opus; cujusmodi sunt flores, opus topiarium, animalcula, & cætera hujusmodi. TURNEB.

18. *Phidias.*] Magna fuit in admiratione hoc Phidiæ opus, quod & ipsi auctori valde placuisse apparet. Interrogatus enim, quo fuisset exemplo usus in exprimenda divina illa majestate, pronuntiasse Homericos versus dicitur, ex Iliados. A. 528. quos ita vertimus.

Sic ait, atque superciliis pater adnuit atris,
Ambrosiæque alte divina a vertice regi
Defluxere comæ, magnusque tremiscit Olympus.

Sed quod ad hunc Fabii locum attinet, videndus Pausanias Eliacis libr. V. cap. 10. ubi verbose simulachrum Jovis Olympii describitur. CAMERAR. Vide Valer. Max. libr. III. cap. 7. ex. 4. & Plin. XXXIV. 8.

19. *Elaborasset.*] *Laborasset*: MSS Bodl Joan. Bal. Alm. Voss. tert.

20. *Aut orator loqui nesciet.*] Hoc est, quasi vero qui eloquentissimus est orator, is maxime nativo, simplici ac familiari sermone uti non possit. CAPPER.

21. *Quid ergo.*] Ita sæpe noster, ut lib. II. 10. *Quid ergo? nunquam hæc supra fidem*: & alibi Seneca, ut Ep. XIV. *Quid ergo? ubique risi tutus.* Epist. XV. *Quid ergo? a clamore protinus incipis.* Vide ad Petron. cap. IV. & ita Græci τί οὖν; Vide Pricæ ad Actor. XXI. 22. aliquando addunt *est.* *Quid ergo est?* ut infra V. C. Alm. lib. IV. 1. *Quid ergo est? imminuendi quadam.* BURM.

22 *Velocissimus quisque.*] *Quoque*: Voss.

23. *Gradum suum.*] *Gradum summum suum*; Voss. prim.

24 *Quid si plerumque*] *Quid? quod plerumque*; Obrecht.

25. *Perspicuitas.*] Vide Isidor. Pelus. lib. III. Epist. 42. ALMEL.

26. *Quo quisque*] *Quo quis*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Ands. Ald. Obrecht.

27. *In digitos.*] Supple *pedum.*

28. *Tumidos, & corruptos, & tinnulos, & quocunque alio cacozeliæ genere, &c.*] Eos carpit, qui dum virtutem aliquam nimis affectant, in vicinum ei vitium incidunt. Hæc dicitur κακοζηλία, id est, vitiosa affectatio. *Tumidos* dicunt, qui sublimitatem; *corruptos*, qui sententiarum acumen & elegantiam; *tinnulos*, qui compositionis numerum & concinnitatem nimis ambitiose consectantur. ROLLIN

29. *Tinnulos.*] *Tinnuli* sunt, qui exiliter & deducte sonantes dictiones venantur. Sic Tacitus, (dial. de Orat. 26.) appellat *Gallionis tinnitus*, quanquam hoc etiam ad pronuntiationem referri potest. TURNEB. *Tremulos*; Basil. margo.

30. *Cacozeliæ*] Pravæ imitationis; ut si quis in oratione horrorem vetustatis Sallustianæ, in carmine similiter asperitatem Catullianam, aut Propertii incompositos versus dicat se imitari; hoc enim ex vitium existere imbecillitate solet, sicut contraria huic facilitas quoque, ut quibus nova ista orationis levitas placet; qualis eorum est, qui in Latini sermonis compositione Græcorum quorumdam, maxime recentium, sunt similimi. Quod in versuum etiam mollitudine reprehendi possit, & datum vitio Ovidio fuit. CAMERARIUS

31. *Valetudine.*] Supple, *mala*; nam τὸ valetudo per se quandoque significat ægrotationem, maxime apud Suetonium. CAPPER.

32. *Recto itinere lapsi, plerumque devertunt.*] *Rectum iter* est via illa tendens recta linea, ac ducens ad propositum terminum sine ambiguitate, atque errore; sic infra eod. libr. cap. 17. *Nec enim qui recta via depulsus est, reduci ad eam, nisi alio flexu potest.* Sophocles, Antigona:

Τί γὰρ σὺ μανθάνοντος ἄν, ἂν ἐς ὕστερον
Τεύξῃ φανήσεσθ', ὀρθὴν ἢ ἀληθῆ ὁδόν.

Quia non flexibus, non diverticulis se decipit; sed recto itinere, recto limite procedit. Hinc illustratur Fabius lib. VIII. Procem. *Sunt optima minime arcessita, & simplicibus, atque ab ipsa veritate profectis similia.* De recta via porro Fabius libr. 2 cap. 13. *Adjuvatur his quoque, si tamen rectam viam, non unam orbitam monstrent; a qua declinare, qui crediderit nefas, patiatur necesse est illam per funes ingredientium tarditatem.* Id. lib. 3. cap. 6. *Sed institueutibus rudes non erit inutilis latius primo fusa ratio, & si non statim rectissima linea tensa, facilior tamen & apertior via.* Lib. 4 cap 2 *Ut in quadam videamur affectus velut recto itinere depulsi.* Ibid. cap. 3 *Si aliquid in digressu sit exponendum, cum tot modis a recto itinere declinet oratio.* Lib 6. cap. 1. *Nihil est odiosius recta illa repetitione.* Lib. 7. Procem. *Quod recte dici potest, circumimus amore verborum*; Gebhard Crepund. lib 2. cap. I pag. 58 Vide supra, lib. 1. cap. 6. & infra eod. libr. 2 cap. 13. libr 9. cap. 2. PAREUS. ita Petron. cap LXXXIV. *Sed qui vinorum omnium tenuerunt rectum iter vitæ cœpit inspicere Devertunt* vero scribendum esse, non *divertunt*, ad Petronii cap. IX. jam ostendimus; & sic habent Vossiani.

33. *Lapsi.*] *Lassi*: V. C. Almel. & Argent. & margo Steph. itemque Voss. tert.

34 *Libro priore.*] Cap. 2. PHILAND.

rosque profectus ad imitationem condiscipulorum, quæ facilior esset, erigere: quod a quibusdam sic [35] accipi potest, tanquam hæc, quam nunc tueor, sententia priori diversa sit. Id a me procul aberit: namque ea caussa vel maxima est, cur optimo cuique præceptori sit tradendus puer, quod apud eum discipuli quoque melius instituti, [36] aut dicent quod inutile non sit imitari; aut, si quid erraverint, statim corrigentur: at indoctus ille etiam probabit fortasse vitiosa, & [37] placere audientibus judicio suo coget. [38] Sit ergo tam eloquentia, quam moribus præstantissimus, qui ad [39] Phœnicis Homerici exemplum dicere ac facere doceat.

35. *Accipi potest.*] *Posset*, malebat Francius.
36. *Aut dicent.*] *Discent*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Voss. tert.
37. *Placere judicio suo coget*] Hoc est, coget ut vitiosa placeant audientibus, idque judicio suo quod pravum est; Gallice, *par son mauvais goût* CAPPER.
38 *Sit ergo.*] Generalis est conclusio utriusque capitis. TURNEB.
39. *Phœnicis Homerici.*] Libro nono Iliados, in legatione ad Achillem Phœnix, Achillis pædagogus, ait se illi datum esse a Peleo, ut eum efficeret, & verborum oratorem, & rerum actorem. *Idem. Phœnicis Homerici.*] Hoc Cic. de Oratore 3 cap. 15. *Ut ille apud Homerum Phœnix, qui se a Peleo patre Achilli juveni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem verborum, actoremque rerum.* CAMERAR. Homeri verba sunt hæc Iliad. ι. vers 443.

Μύθων τε ῥητῆρ᾽ ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων. CAPPER.

CAPUT IV.

[1] *De primis apud rhetorem exercitationibus.*

HINC jam, quas primas in docendo partes rhetorum putem, tradere incipiam; dilata parumper illa, [2] quæ sola vulgo vocatur, arte *Rhetorica*. [3] Ac mihi opportunus maxime videtur ingressus ab eo, cujus aliquid simile apud Grammaticos puer didicerit. [4] Et, quia [5] *narrationum*, excepta qua in *caussis* utimur, tres [6] accipimus species; [7] fabulam, quæ versatur in tragœdiis atque [8] carminibus, non a veritate modo, [9] sed etiam a forma veritatis [10] remotam; argumentum, quod falsum, sed vero simile comœdiæ fingunt; historiam, in qua est gestæ rei expositio; grammaticis autem [11] poëticas dedimus; [12] apud rhetorem initium sit historia, tanto robustior, quanto verior. Sed narrandi quidem quæ nobis optima ratio videatur, [13] tum demonstrabimus, cum de *judiciali* parte dicemus. [14] Interim admonere illud satis est, ut sit ea neque arida prorsus atque jejuna; (nam [15] quid opus erat [16] tantum studiis laboris impendere, si res

De *progymnasmatis*, quæ sunt prima apud rhetorem elementa, ante justum declamationis opus agit; primumque de narratione, non illa quidem civili, quæ pars est inventionis, sed historica; nam fabulosas narrationes grammaticis libro primo dedit; atque ita rhetorum officia cum officiis grammatici conjungit. TURNEB.

1. *De primis .... exercitationibus.*] *Περὶ τῶν προγυμνασμάτων.* De quibus legesis Hermogenem, Aphthonium, Theonem. Hujusmodi præexercitamenta hic exponit Fabius omnia, excepta *Chria* & *Ethopœia*, de quibus lib. 1. cap. 15. mentionem fecerat; nam descriptionem quod attinet, eam ut *narrationis* partem consideravit, neque speciatim tractavit. CAPPER.

2. *Quæ sola.*] Accipio de præceptionibus rhetoricis. Nam illas *artem* vocare solemus. CAMERAR.

3. *Ac mihi*] *Ac* legendum esse, ex eo perspici potest, quod *ac* sensuum principiis eleganter apponitur. *At* vero non ita, nisi cum superioribus adversetur. REGIUS. *At*; Aldus, Basil. Voss. tert.

4. *Et quia narrationum.*] Fabius hoc loco sequi videtur eum, qui scripsit *Rhetoricam ad Herennium* lib 1°. Nam cum ille diviserit narrationem in civilem, digressoriam, & illam, quæ remota est a *caussis* civilibus, hanc postremam in tres has partes diduxit TURNEB.

5. *Narrationum.*] Quæ hic tradit Fabius, continent duas priores Aphthonianorum *Progymnasmatum* species; fabulam, videlicet *τὸν μῦθον* & *narrationem*, *τὸ διήγημα*. Cæteras in hujus capitis decursu exhibebit. CAPPER.

6. *Accipimus.*] *Accepimus*: Andr. Ald. Sich. Gryph. & ita alibi sæpe.

7. *Fabulam.*] Macrobius lib. 1. de Somn. Scip cap. 2. distinguit fabulam a fabulosa narratione Fabulam esse dicit, quæ nihil veri aut profert, aut continet; fabulosam autem narrationem, quæ externa solummodo specie falsa est, veritatem tamen in recessu habet. ALMELOV. *Fabulam, quæ versatur in tragœdiis atque carminibus.*] Fabulam nunc strictiori sensu Fabius usurpat; alias enim ipsa comœdia fabulæ nomen obtinet. Sic Terentius in prologo Andriæ.

Populo ut placerent, quas fecisset fabulas. CAPPER.

8 *Carminibus.*] Hoc est, *poematibus Epicis*, in quibus occurrunt multa non veritati solum, sed & verisimilitudini repugnantia. Ea Philosophus in Poetica vocat *ἄλογα*, *ἀδύνατα*. CAPPER.

9. *Sed etiam a forma.*] Ut fabula Atrei & Thyestis, Medeæ, Iphigeniæ, & totæ narrationes *μεταμορφώσεων* Cicer. Rhetor. 1. cap 19. CAMERAR. *A forma veritatis.*] *ἀπὸ τοῦ εἴδους*, a specie, & similitudine; citra verisimilitudinem. CAPPER.

10. *Remotam.*] *Remota*: V. C. Alm. Voss. tert. Bern.

11. *Poeticas dedimus.*] Supple, *narrationes.* Vide lib. 1. cap. 4.

12. *Apud Rhetorem initium sit historia.*] Vide Casauboni Comment. ad Persii Sat. 1. pag. 113. PAREUS.

13. *Tum demonstrabimus.*] Lib. IV. cap 2. *tum* vero non est in editione Stephani, neque in Voss. tert.

14. *Interim admonere illud*] Aphthonius narrationem habere debere ait *claritatem*, *brevitatem*, *persuasionem*, & *verborum electionem* Fabius paulo locupletiorem esse vult, quoniam (ut scribit libro quarto) satius est narrationi aliquid superesse, quam deesse, præsertim in pueris, quos minime aridos esse convenit. TURNEB. Pseudo-Turnebus ille, quisquis tandem sit, perperam posuit *persuasionem*, cum scribere debuisset *probabilitatem*: hoc enim significat Græca vox Aphthonii, *πιθανότης*. CAPPER

15. *Quod opus.*] *Quid* legendum esse nemo non videt. REGIUS.

16. *Tantum studiis laboris.*] Editio Lugdunensis, & Stephan. *tantum studiis laborem*: sed Gebhard. 11. Crepund. 8, & omnes fere editi exhibent *τὸ laboris.*

nudas atque inornatas indicare satis videretur?) neque rursus [17] sinuosa & [18] arcessitis descriptionibus, in quas plerique imitatione poëticæ licentiæ ducuntur, [19] lasciva. [20] Vitium utrumque: pejus tamen illud, quod ex inopia, quam quod ex copia venit. Nam in pueris oratio perfecta nec exigi, nec sperari potest: melior autem est indoles læta, generosique conatus, & vel [21] plura justo concipiens interim spiritus. [22] Nec unquam me in his [23] discentis annis offendat, si quid superfuerit. Quin ipsis doctoribus hoc esse curæ velim, ut teneras adhuc mentes more nutricum mollius alant, & satiari velut quodam jucundioris [24] disciplinæ lacte patiantur. Erit illud plenius interim corpus, quod mox adulta ætas adstringat. Hinc spes roboris. [25] Maciem namque & infirmitatem in posterum minari solet protinus omnibus membris expressus infans. Audeat hæc ætas plura, & inveniat, & inventis gaudeat, sint licet illa non satis interim sicca & severa. [26] *Facile remedium est ubertatis, sterilia nullo labore vincuntur.* Illa mihi in pueris natura minimum spei [27] dederit, in qua ingenium [28] judicio præsumitur. [29] Materiam esse primum volo vel abundantiorem, atque ultra quam oporteat, fusam. [30] Multum inde decoquent anni, multum ratio limabit, aliquid velut usu ipso deteretur; sit modo unde excîdi possit, & quod [31] exsculpi: erit autem, si non ab initio tenuem nimium laminam duxerimus, & quam [32] cælatura altior rumpat. Quod me de his ætatibus sentire [33] minus mirabitur, qui apud [34] Ciceronem [35] legerit: *Volo enim se efferat* [36] *in adolescente fœcunditas.* Quapropter in primis evitandus, & in pueris præcipue, magister aridus, non minus, quam teneris adhuc plantis siccum & sine humore ullo solum. Inde fiunt humiles statim, & velut terram spectantes, qui nihil supra quotidianum sermonem attollere audeant. [37] Macies illis pro sanitate, & judicii loco infirmitas est; &, dum satis putant vitio carere, in id ipsum incidunt vitium, quod virtutibus carent. Quare mihi ne maturitas quidem ipsa festinet, nec musta [38] in lacu statim austera sint: sic & [39] annos ferent, & vetustate proficient. [40] Ne illud quidem, quod admoneamus, indignum est; ingenia puerorum [41] nimia interim emendationis severitate deficere. Nam & desperant, & dolent, & novissime oderunt; &, quod maxime nocet, dum omnia timent, nihil

17. *Sinuosa.*] Sinuum ac diverticulorum plena; *sinuosa* enim illa dicitur oratio, quæ multas digressiones habet, quales fere sunt Ovidii fabularum narrationes. REGIUS. Vide lib. VIII. principio; & ita *sinuosam quæstionem* Gell. XIV. 2. dixit; & in præfatione, *sinum obscurum & altum quæstionis*. BURMAN.

18. *Accersitis.*] *Arcessitis*: MSS. Bodl. Bal. Almel. Palatini, & Voss. secund.

19. *Lasciva.*] *Lasciviat*: MSS. Bodl. Bal. Almel. Voss. prim. Andr. Locar. Ald. Colon. Sich. Gryph. Colin. Basil. *Lasciviant* ante Regium quidem legerunt.

20. *Vitium utrumque.*] Utitur egressione Fabius, ac vitium jejunitatis & copiæ inter se comparat, atque in puero potiorem esse copiam, quam ariditatem. TURNEB.

21. *Plura justo.*] Scribe *plus justo*: ut sit plus spiritus, referaturque ad illud *generosique conatus*. PHILAND.

22. *Nec unquam.*] Stylus hic est, quem Cicero Sophistis tribuit, qui acutis sententiis & *metaphoris* floridis abundat: in quo eminet Isocrates. TURNEBUS. *Nec unquam me discentis in his annis offendat*: MS. Bodl. *nec unquam me in his discentis annis offendat, si quid superfuerit, quo in ipsis doctoribus hoc esse curæ velim*: MSS. Bal. & Alm. *in his discentis animus*: Stephani & Gryphii marg. Gallæus conjiciebat, *nec unquam me in his animus discentis annis offendat, si quid superfuerit*: id est, si quid in stylo superfluum erit.

23. *Discentis.*] *Docentis*; Voss. tert.

24. *Disciplinæ lacte.*] *Disciplinæ cibis lacteque*; Venet. Locat. Ald. Colon. Gryph. Colin. Sich. Basil.

25. *Maciem namque.*] Infantes esse solent vulgo humidiores & corpulentiores, ideoque membris minus expressis & formatis; sed paulatim, ætate adolescente, incipiunt membra figurari: quod si initio bene figurata fuerint, cum crescent, exilia redduntur & imbecilla. TURNEB. forte hic deest *non*: *non omnibus membris expressus*. ALMELOV.

26. *Facile remedium ubertatis.*] Sic Seneca lib. 4. Controvers. 25. quem vide. PAREUS.

27. *Dabit.*] *Dederit*: MSS Bodl. Bal. Andr. Ald. Colon. Gryph. Colin. Sich. Basil. Obrecht.

28. *Judicio præsumitur.*] Quemadmodum Fabius libro primo præcox ingenium damnabat, ita nunc quoque præcox judicium, quod de ingenii fertilitate aliquid resecet. Intelligi etiam hoc modo locus potest, cum aliquis non ingenii dexteritate, sed judicii præsumptione & conceptione nititur. TURNEB. *Judicio præsumitur*, hoc est, ubi ingenium judicio constat, seu concipitur. Ingenii enim naturalis est vis, judicium studio paratur. CAMERAR. Possumus capere eo sensu, ut minimum spei det puer, in quo ingenii signa sumuntur ex judicio; cum debeant ea capi ex memoria, ut dixit lib. 1. 3. Vide de voce *præsumere*, ad lib. 8. cap 10. sed forte hic legi rectius posset, *præconsumitur*: ut ingenium, quod postea vires debet exerere, consumatur ante tempus judicio nimis præcoci, cum in pueris primum memoria sit exercenda; & ita postea vidi etiam Francium conjecisse. BURMAN.

29. *Materiam, &c. fusam.*] *Metaphora* ducta est a fusoribus & excusoribus, qui per conflationem opera ex metallis conficiunt. TURNEB.

30 *Multum inde decoquent anni, &c.*] *Decoquere*, est minuere, detrahere. Ita & docti scripta sua, ubi semel illa effuderunt, diligenter castigant, plurima detrahendo. Vide Casaub. ad Pers. pag. 159. &c. PAREUS

31. *Exsculpi.*] *Exscalpi*: Ald. Gryph. Basil *sculpi*: Voss. secund.

32. *Cælatura altior.*] Id est, *profundior*.

33. *Minus mirabitur.*] *Nemo*: MS. Joan. Steph. Roignii; qui in margine *minus*

34. *Ciceronem.*] Lib. II. de Orator. cap. 21. CAMERARIUS.

35. *Legerit.*] *Leget*: Voss. secund.

36. *In adolescente.*] *Adulescente*: V. C. Alm.

37. *Macies illis.*] Quia graciliter dicunt & humiliter, neque sermonem attollere audent, hujusmodi infirmitatem dicendi esse optimam putant, optimumque judicant vitio copiæ carere. TURNEB.

38. *In lacu.*] Id est, *in torculari*.

39. *Annos ferent.* Vinum dicitur *annos ferre*, quod inveteratum, & diutius asservatum non degenerat: contrario modo dicitur *vinum fugere*, quod ætati cedit, & sensim vapescit. TURNEBUS Vide de hac locutione ad Petron. cap. XLIII. & Heins. ad Ovid. Medic. faciei vers. 50.

40. *Ne illud.*] Hoc *paræneticum* est, admonetque ne præceptor in emendando sit severior. TURNEB. *Nec illud*; Voss. prim.

41. *Nimia interim.*] *Nimia interim emendationis severitate*; MS. Bal.

conantur. [42] Quod etiam rusticis notum est, qui frondibus teneris non putant adhibendam esse falcem, quia reformidare ferrum videntur, & cicatricem nondum [43] pati posse. [44] Jucundus ergo tum maxime debet esse præceptor, [45] ut remedia, quæ alioqui natura sunt aspera, [46] molli manu leniantur; laudare aliqua, ferre quædam, mutare etiam, reddita cur id fiat ratione; illuminare, interponendo aliquid sui. Nonnunquam hoc quoque erit utile, [47] totas ipsum dictare materias, quas & imitetur puer, & interim tanquam suas amet. At [48] si tam negligens ei stylus fuerit, ut emendationem non recipiat; expertus sum prodesse, quoties [49] eamdem materiam rursus a me tractatam scribere de integro juberem; [50] posse enim eum adhuc melius, quatenus [51] nullo magis studia, quam spe gaudent. Aliter autem alia ætas emendanda est, & pro modo virium [52] exigendum, & corrigendum opus. Solebam ego dicere pueris, aliquid ausis licentius aut lætius, [53] *laudare illud me adhuc, venturum tempus, quo idem non permitterem*: ita & ingenio gaudebant, & judicio non fallebantur. [54] Sed ut eo revertar, unde sum [55] egressus; *Narrationes* stylo componi, quanta maxima possit adhibita diligentia, volo. Nam ut primo, [56] cum sermo instituitur, dicere quæ audierint, utile est pueris ad loquendi facultatem, [57] ideoque & [58] retro agere [59] *expositionem*, & [60] a media in utramque partem discurrere sane merito coguntur; sed [61] ad præceptoris gremium, & [62] dum aliud non possunt, & dum res ac verba connectere incipiunt, ut protinus memoriam firment; [63] ita, cum jam formam rectæ atque emendatæ orationis [64] accipient, [65] extemporalis garrulitas, nec exspectata cogitatio & vix surgendi mora, [66] circulatoriæ vere jactationis est. [67] Hinc parentum im-

42. *Quod etiam rusticis.*] Columella quoque præcipit, cum etiam teneræ plantæ, vel teneri etiam turiones vitium, si quid auferendum sit, *pampinetur manu, non etiam ferro.* TURNEB. ex Virgil. II. Georg. 365. Hoc etiam docet Plinius lib. XVII. falcis autem vinitoriæ figuram habes apud Columellam lib. IV. cap. 25. PHILAND.

43. *Pati posse.*] *Possunt*, Franeus legebat.

44. *Jucundus ergo tamen.*] *Tum*, legendum est. REGIUS.

45. *Ut remedia.*] *Ut quæ natura sunt aspera, molli manu leniantur*: MS Bodl. Alm. Andr.

46. *Molli manu.*] *Molli & leni manu*: Ven. *molli manu & leni*: Ald. Gryph. Basil. *molli & leni manu*; Colon. *molli manu & leni*, Colin. *leni & molli manu*: Voss. secund. Potest vero hoc duplex *epitheton* esse ortum ex glossatore, qui unum per alterum explicuit; & dubium est, utrum ejiciendum; nam notat *lenis manus* eleganter agilem, artificem manum, & ad quodcunque adhibetur, dextre id peragentem, ut Ovid. in Nuce 85.

Vas quoque sæpe cavum, spatio distante, locatur;
In quod missa levi nux cadat una manu.

levi vero *brachio*, pro, negligenter aliquid facere, dixit Cicero IV. ad Att. 16. *Consules, qui illud levi brachio egissent, rem ad senatum detulerunt*: & ita *molli brachio objurgare* dixerat lib. II. Epist. ad Att. 1. BURMAN.

47. *Totas ipsum dictare materias.*] *Materias* appellat Fabius, quæ Græci appellant *themata*, nos etiam *argumenta* & *proposita* dicimus: totas præceptor materias dictat, cum argumentum ita fuse explicat, ut nihil relinquat, quod ad rei tractationem pertineat. TURNEB.

48. *Si tam negligens ei stylus.*] Hoc est, tam male facta scriptio.

49. *Eandem materiam rursus a me tractatam.*] Vide Gebhard. Crepund. libro 2. cap. 9. qui ex MS. Palat. legit *retractatam*. PAREUS & ita V. C. Alm. Ald. Locatel. Gryph. Colin. Basil. & Obrecht. nec dubito, quin recte; cum hic pleonasmus sit frequentissimus auctoribus. Vide Casaub. ad Sueton. Cæs. 11. Esh. ad Petron. XXIII. & Bosii indicem Nepotis. in *rursus*, & ita Græci Act. x. 16.

Καὶ πάλιν ἀνελήφθη τὸ σκεῦος. BURM.

50. *Posse eum adhuc melius.*] Id est, dicebam, ostendebam ipsum posse melius adhuc scribere. CAPPER.

51. *Nullo magis studia*] Illud *nullo* eleganter positum, pro *nulla re*. Inf. II. 16. *Deus nullo magis hominem separavit a ceteris, quam dicendi facultate* Lib. III. 8. *Quia nullo alio ab his, quam persona distant.* & lib. IV. 14. *Epichirema nullo differt a Syllogismo.* Justin. IV. 1. *Mysteria Cereris, nullo magis, quam silentio solemnia.* Flor. III. 10. *Qui valor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quam quod*, &c. Sic & *nullo*, pro nullo loco dixit Livius lib. XXII. 51. ut ejecta glossa recte restituit Gronovius, & ita *alio* dixit Plinius lib. VI. Ep. 27. *a quibus hoc optimus separari non alio magis poterat, quam diversitate censendi.* Ita vetus codex Mediceus, quem contulit Heinsius: vulgo *non alio modo* circumfertur. Sic & noster lib. I. cap. 5. *Scala & scopæ, &c. non alio vitiosa sunt, quam quod pluralia singulariter efferuntur.* & cap. 6. *Ego tamen non alio angor, quam quod obliquos casibus ducti, etiam primas positiones non invenire, sed mutare permittunt.* BURMAN.

52. *Exigendum & corrigendum.*] *Et exigendum & corrigendum*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr. Locat. Ald. & *corrigendum* omisit Obrechtus.

53. *Laudare illud me adhuc.*] Hoc est, laudare hactenus quidem; sed postea, &c.

54. *Sed ut eo revertar.*] *Epanodos*, est ad rem propositam. Porro diligentiam styli in narrationibus exigit, quod, cum hoc *progymnasma* nos præparet ad narrationes civiles, eas oporteat esse diligenter compositas, ut nihil judicem lateat; alioqui enim, ut ait Fabius, confirmationi hoc obest. TURNEB.

55. *Egressus.*] *Digressus*: MS. Bodl. Alm. Andr. *Unde ingressus sum*: Ald.

56. *Quum sermo instituitur.*] Cum primum loqui discunt.

57. *Ideoque & retro agere.*] Gallæus conjiciebat *ideoque & retroagere.*

58. *Retroagere.*] Id est, retrocedere a fine *narrationis*, ad ipsius initium.

59. *Expositionem.*] *Dispositionem*: Voss. secund. *Expositionem.*] Hoc est, *narrationem*, quam *expositionis* nomine solet Fabius exprimere. Vide lib. 4. cap. 2. CAPPER.

60. *A media in utramque partem discurrere.*] Id est, a media *narratione* discurrere, modo ad ipsius initium, modo ad finem. CAPPER.

61. *Ad gremium.*] Gallæus positum pro *in gremio* notabat, id est, privatim, non publice: ita mox capite seq. ad *gremium* revocati. *Ad præceptoris gremium.*] Dum adhuc pueri sunt. ROLL. Coram præceptore, dependenter ab illo, ad ejus nutum, ad ipsius auxilium sæpe recurrendo. CAPP.

62. *Dum aliud non possunt.*] *Aliud* non est in V. C. Alm. nec in Ald. aut Colinæi editionibus; neque in Voss. prim. tert. aut Bern. *aliter* volebat Francius.

63. *Ita cum jam.*] Fabius ita præcipit, ut pueri primum loqui discant, & verba connectere; deinde recte & emendate loqui; postremo ex tempore dicere. TURNEB. *Cum jam formam recte loquendi, atque emendatæ orationis acceperint*: Venet. Locat. Par. Gryph. Colin. Voss. secund.

64. *Accipient.*] *Ceperint*, conjiciebat Francius.

65. *Extemporalis garrulitas.*] Si nempe ex tempore quicquid in buccam venerit, effutiant; si cogitationes suas, neque exspectatas proferant; si vix moram e sede sua surgendi capiant ad loquendum; hæc si faciant, circulatorios jactatores agent. CAPPER.

66. *Circumlatoriæ.*] *m* litera expuncta, *circulatoriæ* legendum; *circulatores* enim dicuntur, qui in corona multitudinis aliquam artem jactant; ut herbarii, atque hoc genus hominum solet. REGIUS. Vide ad Petron. XLVIII. & LXVIII.

67. *Hinc parentum imperitorum inane gaudium.*] Sic bona

peritorum inane gaudium, [68] ipsis vero contemptus operis, & inverecunda frons, & consuetudo pessime dicendi, [69] & malorum exercitatio, &, quæ magnos quoque profectus frequenter perdidit, arrogans de se persuasio innascitur. Erit suum [70] parandæ facultati tempus, [71] nec a nobis negligenter locus iste transibitur. Interim satis est, si puer omni cura, & summo, quantum ætas illa capit, labore aliquid probabile scripserit; in hoc assuescat, [72] hujus rei naturam sibi faciat. Ille demum in id quod quærimus, aut ei proximum poterit evadere, qui ante discet recte dicere, quam cito. [73] *Narrationibus* non inutiliter subjungitur [74] opus destruendi confirmandique eas, [75] quod ἀνασκευὴ & κατασκευὴ vocatur. Id porro non tantum in fabulosis & carmine traditis fieri potest, verum etiam in ipsis annalium monumentis; ut, si quæratur, an sit credibile super caput Valerii pugnantis sedisse corvum, qui os oculosque [76] hostis Galli rostro atque alis everberaret, sit in utramque partem ingens ad dicendum materia; ut de serpente, [77] quo Scipio traditur genitus; & lupa Romuli; & Ægeria Numæ. [78] Nam Græcis historiis plerumque poeticæ similis est licentia. Sæpe etiam quæri solet de tempore, de loco quo gesta res dicitur. [79] Nonnunquam de persona quoque, sicut Livius frequentissime dubitat, & alii ab aliis historici dissentiunt. [80] Inde paulatim ad majora tendere incipiet, [81] laudare claros viros, & vituperare improbos: quod non simplicis utilitatis opus est. Namque & ingenium exercetur multiplici variaque materia, & animus contemplatione recti pravique formatur, & multa inde cognitio rerum venit; exemplisque, quæ sunt in omni genere *caussarum* potentissima, [82] jam tum instruitur, cum res poscet, usurus. [83] Hinc illa quoque [84] exercitatio subit *comparationis*, uter melior, uterve deterior; quæ quanquam versatur in ratione simili, tamen & duplicat materiam, & virtutum vitiorumque non tantum naturam, sed etiam modum tractat. Verum de ordine laudis, [85] contraque, quoniam [86] tertia hæc *rhetorices* pars est, præcipiemus [87] suo tempore. [88] *Communes loci*

gaudia legimus apud Horatium, lib. 2. Epist. 1. & apud Stat. Papin. lib. 3. Sylv. *sordida gaudia*. Sed ut *inania* quædam gaudia; sic etiam sunt *vera & solida*, quemadmodum docet Seneca Epist. 59. lib. 8. Fr. Juretus, ad Symmachi lib. 1. Epist. 25. pag. 14. PAREUS. Albinovan. in mortem Drusi. 37.

Gaudia vana fovet, spem pone, miserrima, falsam.

68. *Ipsis vero contemptus.*] Ipsis videlicet pueris.

69. *Et malorum exercitatio.*] Quæ malorum potest esse exercitatio in illis umbris, illa garrulitate? Lectio MS. aliud suadet, præ se ferens, *malorum exhortatio*. Quid velit Auctor, comis lucet. Gebhard. lib. 11. Crep. 9. Gallæus *malorum exhortatio* etiam probabat, & exponebat *vitiolorum*, qui, ut capite superiori dixit, *proni & succincti ad omnem clausulam exsurgunt*. Præterea conjiciebat legendum esse, *mala exhortatio*. BURMAN. *Malorum exercitatio.*] Id est, opinor, exercitatio in rebus malis. CAPPER.

70. *Parandæ facultati.*] *Facultatem* appellat Fabius, extemporalem dicendi facultatem, de qua aget libri decimi capite septimo. TURNEB. *Facultati*; Voss. prim. MSS. Joan. Argent. Obrecht. Colon. Sich. *Parandæ facultatis*; MS. Bodl. Ven. Locat. Par. Steph. marg. Gryph. Colin. Basil. & Voss. secund. *Paranda facultatis*; Andr. Vide lib. x. cap. 7.

71. *Neque a nobis.*] In decimo, cap. 7. copiose docet, qua ratione copia orationis facultasque sit paranda. REGIUS.

72. *Hujus rei naturam sibi faciat.*] Id est, cum sibi comparet ex consuetudine habitum, qui velut in naturam transeat; nam consuetudo, ut aiunt, est altera natura. CAPPER.

73. *Narrationibus non inutiliter.*] De confirmatione & refutatione loquitur, ut sunt *progymnasmata*, non inventionis partes: locum habent, inquit Aphthonius, non in rebus, vel manifestissimis, vel falsissimis; sed in ambiguis & dubiis. TURNEB.

74. *Opus destruendi.*] Satis ipse explicat Fabius cujusmodi sit opus & ἀνασκευῆς, quæ est refutatio, & κατασκευῆς, quæ est assertio. Cæterum de Corvino Livius libro VII. apud Gellium quoque copiose recitatur historia libro IX. cap. 11. TURNEB. Et de Scipionis angue memorat lib. VII. cap. 1. De lupa Romuli Livius lib. 1. itemque de Ægeria. CAMERAR. Vide Isidor Orig lib. 11. cap. 12. ALMELOV.

75. *Quod ἀνασκευὴ & κατασκευὴ vocatur.*] En tibi altera duo Aphthoniana *progymnasmata*: nam duo priora, *fabulam* scilicet μῦθον, & *narrationem* διήγημα huc usque tradiderat. CAPPER.

76. *Hostis Galli.*] Valerius tribunus in exercitu Camilli, persequentis Gallos Senones, provocatorem Gallum singulari certamine superavit, adjutus a corvo: unde *Corvinus* est appellatus. TURNEB.

77. *Quo Scipio traditur genitus.*] Aiunt matrem Africani diu sterilem fuisse, & cum ea aliquando visum serpentem, ex quo genitum Scipionem fama didulit. Idem scribitur de Olympiade matre Alexandri: idem de Accia matre Augusti Cæsaris. TURNEB.

78. *Nam Græcis hist.*] De Latinis non dissimiles quæstiones; ut de Romuli ascensione in cœlum, apud Cic. lib. 1. de Legibus. Fl. Vopiscus in Aureliano: *Neminem scriptorum, quod ad historiam attinet, non esse mentitum.* PITHOEUS.

79. *Nonnunquam de persona.*] Sic statim libro primo ab urb. dubitat Livius an *Ascanius* sit filius Æneæ ex Creusa, an ex Lavinia; & an *Lucius Tarquinius* sit Tarquinii Prisci filius, an nepos, dubitatur; quia diversa scribunt Livius, & Dionys. TURNEB.

80. *Inde paulatim.*] Aliud est *progymnasma*, laus & vituperatio; quod non solum in personis, sed in aliis quoque rebus exerceri solet; in personis tamen frequentissime, idque bifariam; vel simpliciter, vel ex comparatione. TURNEB.

81. *Laudare claros viros, & vituperare improbos.*] Altera item duo Aphthoniana *progymnasmata* Fabius exhibet, quæ dicuntur *laudatio* ἐγκώμιον, & *vituperatio* ψόγος. CAPPER.

82. *Jam tum instruitur.*] *Jam tum instruet, cum res poscet, usurum*; MS. Joan. & Voss. prim. *instituitur*; margo Vedovæi.

83. *Hinc illa quoque.*] *Comparationem* Aphthonius sejungit a laudatione & vituperatione; sub his tamen eam complectitur Fabius; ac nihil est omnino aliud, quam laus, aut vituperatio duplicata. TURNEB.

84. *Exercitatio subit comparationis.*] Aliud hoc est Aphthonii *progymnasma*, quod vocatur ab ipso σύγκρισις. Gallice, *un parallele*. CAPPER.

85. *Contraque.*] Id est, de ordine vituperationis, quæ laudi contraria est. CAPPER.

86. *Tertia hæc rhetorices pars est.*] Rhetorices, inquam, quatenus triplicem habet materiam. 1°. Genus orationis *deliberativum*, seu *suasorium*. 2°. *Judiciale*. 3°. *Demonstrativum*, quod laudationem continet & vituperationem; nam alia est (ex ipso Fabio) rhetorices divisio in quinque partes, quæ sunt, *inventio, dispositio, elocutio, memoria, & pronunciatio*. CAPPER.

87. *Suo tempore.*] Lib. III. cap. 7.

88. *Communes loci.*] *Et communes loci*: Ald. Steph. Par. Vasc. Gryph. Colin. Sich. Basil. *Communes loci*. Communes formulæ, quæ dicuntur per amplificationem in virtutes aut vitia; aut seorsum tractantur, ut *progymnasmata*, aut in

([89] de iis loquor, [90] quibus citra personas in ipsa vitia moris est perorare, ut in adulterum, aleatorem, [91] petulantem) [92] ex mediis sunt judiciis, &, si reum adjicias, [93] accusationes: quanquam hi quoque ab illo generali tractatu ad quasdam deduci species solent, ut, si ponatur adulter cæcus, aleator pauper, petulans senex. Habent autem nonnunquam etiam defensionem. [94] Nam & pro luxuria, & pro amore dicimus, & leno interim parasitusque defenditur: sic ut [95] non homini patrocinemur, sed crimini. [96] *Theses* autem, quæ sumuntur ex rerum comparatione, ut [97] *rustica-ne vita, an urbana potior?* [98] *jurisperiti, an militaris viri laus major?* mire sunt ad exercitationem dicendi [99] speciosæ atque uberes; quæ vel [100] ad suadendi officium, vel etiam [101] ad judiciorum disceptationem juvant plurimum. Nam posterior ex prædictis locus, in *caussa* Murænæ copiosissime a Cicerone tractatur. [102] Sunt & illæ pene totæ [103] ad *deliberativum* pertinentes genus, *ducenda-ne uxor, petendi-ne sint magistratus?* [104] Namque hæ, personis modo adjectis, *suasoriæ* erunt. [105] Solebant præceptores mei, neque inutili, & nobis etiam jucundo genere exercitationis, præparare nos [106] *conjecturalibus caussis*, cum [107] quærere atque exsequi juberent, *cur* [108] *armata apud Lacedæmonios Ve-*

orationum *epilogis* ponuntur; idque dupliciter, vel illo generali ambitu, vel addita circumscriptione. TURNEB. *Communes loci.*] De quibus lege Ciceron. 3. de Orat. num. 107. Priscianum in veterib. Grammat. pag. 1348. Antiquos Rhetoras Pithœanos, pag. 326. 330. CAPPER.

89. *De iis loquor quibus citra personas.*] Nam alio sensu vocamus *communes locos* argumentorum; & alio etiam dicimus *communes locos*, pro testibus, & contra testes; pro tormentis, & contra tormenta, &c. CAPPER.

90. *Quibus moris est perorare.*] Hinc Aphthonius ait, τὸν κοινὸν τόπον, *communem* hunc *locum* aliquid affinitatis habere cum *epilogo*, seu *peroratione*. Hic itaque aliud adhuc initium Aphthonii *progymnasma*. Hermogenes ἐν τῷ διαιρετικῷ, in opusculo *de statibus* quæstionum Oratoriarum, *communem locum*, hoc sensu intellectum vocat κοινὴν ποιότητα, quam Fortunatianus Rhetor vertit, *communem qualitatem* & *epilogicam* quæstionem; Sulpitius Victor, *conclusivam qualitatem*. Vide Hermogen. edit. Gaspar. Laurent. pag. 30. & Rhetoras a Pithœo editos pag. 57. 261. 271. CAPPER.

91. *Petulantem.*] *Peculatorem*: margo Basileensis Edit.

92. *Ex mediis sunt judiciis.*] Id est, ex mediis illis orationibus, quæ fiunt in genere *judiciali*. CAPPER.

93. *Accusationes.*] Supple, *fiunt*, vel *fient* κατηγορίαι, quæ ad genus orationis *judiciale* pertinent. CAPPER.

94. *Nam & pro luxuria.*] Sunt hæ materiæ, quas appellat Gellius *infames & inopinabiles*: quibus libenter se exercebat Phavorinus, quod crederet hujusmodi materias ingenium expergefacere. TURNEB.

95. *Non homini patrocinemur, sed crimini*] Quod nempe crimen minuamus, excusemus, coloremus, alio minus odioso nomine appellandum esse contendamus. CAPPER.

96. *Theses autem.*] *Theses*, aut simplices sunt, aut comparatæ: comparatæ majorem quærunt laborem, cum illic omnia duplicentur. TURNEB. *Theses autem.*] *Θέσις* etiam unum est ex Aphthonii, Theonis, &c. *progymnasmatibus*. CAPPER.

97. *Rusticane vita.*] Hanc *thesin* tractat Varro libro secundo *de re rustica*, ac potiorem ostendit rusticam TURNEBUS.

98. *Jurisperiti, an militaris.*] Hæc *thesis* tractatur a Cicerone in oratione pro Muræna adversus Servium Sulpitium jurisconsultum. TURNEB.

99. *Speciosæ.*] *Spatiosæ*: Locatel. Colin Gryph. marg. Steph. & Basil. *ad exercitationes* quoque V. C. Alm. Apud Ovidium etiam *speciosus* & *spatiosus* sæpe a librariis commutantur. Vid ad III. Met. 20 XIV. 661. hic vero *speciosæ* retineo; quia *uberes* idem exprimit, quod *spatiosa* facerent. Infr. cap. 20. *hæc* (Rhetorice) *quæ speciosior, atque apertior est*: ubi tamen etiam *spatiosior* commode posset legi. Lib. V. cap 14. *Locuples & speciosa vult esse eloquentia*: ubi *locuples*, quod hic *uber*. BURMAN.

100. *Ad suadendi officium.*] Ad genus orationis *deliberativum*, sive *suasorium* CAPPER.

101. *Ad judiciorum disceptationumque.*] Nisi loco *disceptationum*, *disceptationem* legamus, ac *que* copulam expungamus, sensus confunditur. REGIUS. *Ad judiciorum disceptationem*: Ald. Colin. Basil Obrecht. & Voss secund. *Judiciorum disceptationemque*: Gryph. Rollini & margo Basil. Nos Aldum & Regium secuti; ita enim Cicero 1. de Off. 37. *contentio disceptationibus tribunalium judiciorum, concionum, senatus.* & 1. de Orat. 6. *eam partem, quæ in forensibus disceptationibus judiciorum, aut deliberationum versaretur, reliquisse.* BURMAN. *Ad judiciorum disceptationem.*] Ad genus orationis *judiciale*. CAPPER.

102. *Sunt & illæ.*] Quanquam plerumque in deliberatione tota *thesis* tractatur, tamen deliberandi principium non solet dare *thesis*, sed *hypothesis*, quæ postea revocatur ad thesin. TURNEB. *Et illæ*] Supple, *theses*.

103. *Ad deliberativum pertinentes genus.*] MS elegantius, *pertingentes*. Sic quoque loquitur Plautus. Nam vulgata lectio glossa est. GEBHARD. Crepund lib. 2. cap. 9. pag 85. Præterquam quod hæc correctio sit contra morem loquendi Quinctiliano usitatum (ut qui alibi passim ita loquitur, & mox etiam ad forenses actiones *pertinere* dicit,) etiam *pertingere* Latinos non dicere hoc sensu, docuit melior elegantiæ Romanæ arbiter Gronovius, ad Plaut. Mil. II. v. 58. & ad Liv. XXV. 24 ubi similem in Sallustio horum verborum permutationem notat: & ita Curtius, Pomponius Mela & alii passim loquuntur de regionibus, quæ vicinas tangunt. Citant ex Plinii lib. XI. 37. Lexicographi, *venæ ab iis pertingere ad cerebrum*; sed & ibi *pertinere* est in emendatis codicibus; & ita Plinius sæpe alibi, ut eodem capite, *arteria ad pulmonem & cor pertinens*; & Lib. IX. 7. *fistula, quæ ad pulmonem pertinens*: & Cicer. II. de Nat. 54. *aspera arteria ad pulmones usque pertinet.* BURMAN.

104. *Namque hæ.*] *Namque & hæ.*] V. C. Alm. *Namque hæ*] Supple, *theses*.

105. *Solebant præceptores mei.*] Hoc *progymnasma* videtur omissum esse & ab Hermogene, & ab Aphthonio; nisi forte sub *chria* complecti velis, uti quæratur; *quare apud Lacedæmonios statua Veneris erat armata.* TURNEB.

106. *Conjecturalibus caussis.*] Id est, *caussis*, quæ versantur in *statu conjecturali*; ubi scilicet agitur de quopiam facto, facit quæstio instituitur; an res quæpiam sit, exstat, &c. cur ita se res habeat, quid hoc sibi velit; qua mente, quo consilio res facta sit: jam vero hujusmodi quæstiones pertinent ad *statum conjecturalem*, ut patet ex lib. 7. cap. 3. sed de *statibus* infra plenissime Fabius. CAPPER.

107. *Quærere atque exsequi.*] Eleganter hæc duo conjungit verba, quæ summam curam in investiganda re denotant: unde sæpe, *quærendo exsequi*, & similia occurrunt; de quibus egregie Gronovius ad Livii lib. IX. cap. 3. BURMAN.

108. *Armata Venus*] Cur armata apud Lacedæmonios Venus, Lactantius lib. 1. Instit. cap. 20. copiosissime narrat. REGIUS. Extat Ausonii carmen de Venere armata ex Græco Epigr. XLIII. Cupidinis autem picturæ caussas Propertius lib. II. 9. reddit. CAMERAR. In hanc Venerem Ang Politianus epigramma reliquit longe venustissimum, quod extat lib. 5. Epist. pag. 185. MOSELLANUS. Epigramma Græcum, quod Ausonius vertit, est Leonidæ, & legitur in Anthologia lib. 1. cap. 38. num. 7. hanc Venerem armatam sub habitu militaris viri in nummo Cypriorum, & nomine Eprii Marcelli insigni, credebat exhibere Seguinus in numismat. p. 91. quod an verum sit, ut nescio; ita saltem non majori specie, quam armatam aut galeatam Venerem in Amiseno nummo, quem Goltzius in tab. 11. Asiæ edidit, Begerus se invenisse jactat, Observat. ad Numism. pag 11. cum nulla mihi galea ibi appareat, sed ornamentum capillare, quale in aliis Augustarum nummis videre licet. Saltem forma illa galeæ ab illa, qua Minervæ caput fere semper, & in ipsis Amisenorum nummis munitur, plane est diversa. Neque, si jam demus galeam in muliebri illo capite conspici, ullum indicium est ad Venerem omnium pertinere; & ipse Begerus diversam Veneris *armatæ*, sive *galeatæ* (hanc enim

nus? [109] & ita, *quid crederetur* [110] *Cupido puer, ac* [111] *volucer, & sagittis ac face armatus*? & similia, in quibus [112] scrutabamur voluntatem, cujus [113] in controversiis frequens quæstio est: [114] quod genus *Chriæ* videri potest. [115] Nam [116] *locos* quidem, quales sunt de testibus, *semperne his credendum*? & de argumentis, *an habenda etiam parvis fides*? adeo manifestum est ad forenses *actiones* pertinere, ut [117] quidam, nec ignobiles in officiis civilibus, [118] scriptos eos, memoriæque diligentissime mandatos in promptu habuerint; ut, quoties esset occasio, extemporales eorum [119] dictiones his velut [120] *emblematis* exornarentur. Quo quidem (nec enim ejus rei [121] judicium [122] differe sustineo) summam videbantur mihi infirmitatem de se confiteri. Nam quid hi possint in *caussis*, quarum varia ac nova semper est facies, proprium invenire, quomodo propositis [123] ex parte diversa respondere, [124] *altercationibus* velociter occurrere, [125] testem rogare; qui etiam in iis, quæ sunt communia, & in plurimis *caussis* tractantur, vulgatissimos sensus verbis nisi tanto ante præparatis prosequi nequeant? Necesse est his, cum eadem judiciis pluribus dicunt, aut fastidium moveant, velut frigidi & repositi cibi; [126] aut pudorem [127] deprehensa toties audientium memoria infelix supellex; quæ, sicut apud pauperes ambitiosos, [128] pluribus & diversis officiis conteratur; [129] cum eo quidem, quod [130] vix ullus est [131] tam *communis locus*, qui possit cohærere

camdem facit) effigiem exhibet nobis in Thesauro Brandenb. tom. I. pag. 41. ubi ea tamum in verbosis, & tædii plenissimis dialogis, ad illustrationem gemmæ adfert, quæ hic apud interpretes, & apud Meursium in Misc. Lacon. lib. II. cap 15. leguntur. Quæ species Veneris, an ad Lacedæmoniorum Venerem recte referatur, etiam vehementer dubito. Sed vulgarem fuisse & obviam, hinc apparet, quod similis fere apud omnes, qui gemmis impressas imagines ediderunt, conspiciatur. Vid Leonard August. Part. I. num. 117. Gorlæ. tom II. 73. & 219. & Wild. Gemmas 54. paulum diversa vero figura, & hastam solam tenens, videtur apud Gorlæ. tom. I. num. 115. Quid vero velit sibi VENUS VICTOR, quam in numismate Juliæ Domnæ olim nobis ostentare solebat, vir Amplissimus, & candore morum & eruditione non vulgari commendabilis Theod. Modeus, qui nuper nobis ingenti rei antiquariæ damno ereptus est, non exputo; non enim, ut quidam voluit, VENUS VICTORIA in illis literis latere suspicor, qui Venerem *Deum* fuisse, & a Cypriis etiam, ut marem olim cultam, didicerim ex Macrobio lib. III. cap. 8. & Servio ad Virgil. II. Æneid. 632. BURMAN.

109. *Et ita quod.*] *Quid ita?* Gryph.

110. *Cupido puer.*] Vide Isidor. VIII. cap. II. & Eustath. lib. II. de amor. Ismen. & lib. III. Joan. Bened. Sinibaldum Geanthrop. lib. I. tract. II. cap. 2. ALMELOV.

111. *Volucer.*] Eleganter, ad hunc locum de Amore, agit Socrates apud Xenoph. memor. pag. 724. Vide & Antholog. lib. I. cap. XXVII. num. 9. IDEM.

112. *Scrutabamur voluntatem.*] Veterum his in rebus mentem, consilia, voluntatem expiscabamur: quod efficiebat *statum conjecturalem de animo*, ut loquitur Fabius lib. 7. cap. 3. CAPPER.

113. *In controversiis.*] Controversia *ὑπόθεσις*, est *hypothesis*, vel *caussa* finita, & omnibus personarum, temporum, locorumque circumstantiis vestita; unde distinguitur a *thesi*: immo controversia proprie dicitur de genere *judiciali*, & opponitur *mox suasoriis*, ut mox patebit hoc ipso in capite. CAPPER.

114. *Quod genus Chriæ videri potest.*] Ejus saltem *Chriæ*, quæ in ipsis factis consistat. Quo de *Chriarum* genere, vide supra lib. I. cap 9. CAPPER.

115. *Nam.*] *Jam* mihi legendum videtur loco illius *nam*, cum nulla caussa assignetur; sed sensus duntaxat connectantur. REGIUS. Sed sæpissime *nam* in initiis periodorum poni, etsi nulla caussa assignatur; sed ut inserviat, vel continuationi, vel affirmationi, docuit sæpe ad Ciceronem Manutius. Vide ad III ad fam. II. & I. Verr. 51 & II. 29. & alibi: quare contra codices nihil mutamus. BURMAN.

116. *Locos quidem.*] *Communes locos*, tertio sensu intellige, de quibus supra cap. 1°. hujus libri. Legesis Ciceron. 3. de Orat. num. 107. 108. CAPPER.

117. *Quidam nec ignobiles.*] Ut Hortensius, de quo supra, cap. 1°. paulo ante finem. CAPPER.

118. *Scriptos eos.*] *Scripto*; Steph. & Voss. secund. quod non displicet: ita *scriptis actiones mandare* Cicer. I. de Offic. I. BURMAN.

119. *Dictiones.*] Οἱ λόγοι, id est, orationes. CAPPER.

120. *Emblematis.*] Immulsivas dicamus. Lucilii versus apud Ciceronem Orat 44. leguntur

Quam lepide lexeis compostæ, tessërula omnes
Arte pavimento, ac emblemate vermiculato.

CAMERARIUS. *Emblematis.*] *Emblema*, insertum quid & applicitum alteri significat. Sic apud Ciceronem, *emblemata* dicuntur ornamenta quædam vasis aureis & argenteis inserta, quæ, cum libitum erat, eximi poterant. ROLLIN.

121. *Judicium differre*] Supple, *meum*.

122. *Differre sustineo.*] Id est, οὐκ ἔχω, οὐ δύναμαι, non possum, ut lib. III. cap. 8 PHILAND.

123. *Ex parte diversa.*] *Adversa*. MSS Bodl. Almel. Andr. eadem varietas in fine capitis V. *Alterum quod huic diversum*; & sæpe alibi.

124. *Altercationibus.*] *Altercationes* appellat Fabius, cum non habetur oratio continua & perpetua, sed utrinque interrogationibus, & responsionibus interrupta. TURNEB. Vide lib. VI. cap. 4. *de Altercatione*

125. *Testem rogare.*] Id est, *interrogare*.

126. *Aut pudorem.*] Supple, *moveat ipsis oratoribus*: idque ex præcedenti verbo *moveant*, quam figuram grammatici vocant ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, vel ζεῦγμα *zeugma*: non erat itaque, cur Burmannus putaret hic aliquod verbum deesse, puta *afferat*. CAPPER.

127. *Deprehensa.*] *Reprehensa*: Locatel. cæterum deesse verbum aliquod, ad quod τὸ *pudorem* referas, mihi videtur: forte *aut pudorem afferat deprehensa toties audientium memoria infelix suppellex*. BURMAN.

128. *Pluribus & diversis officiis conteratur.*] Membranæ Palat. *Pluribus & diversis officiis*. Ipse Fabius lib. I. Proœm. *Quando divisæ professionum vices sunt*. Hoc ipsum ex MS. exulat ab Ovidio, lib. III. Metam. 379.

Forte puer comitum diviſus ab agmine fido.

Vulg. *seductus*. Propertius lib. I. 12.

Tam multa illa meo divisa est millia lecto,
Quantum Hypanis Veneto dissidet Eridano.

Valerius Maximus, lib. 3. cap. 7. *Magno spatio divisus est a senatu ad Poetam Accium transitus*. Ovid. Metam. lib. IV. 241.

Dividit hunc radiis Hyperione natus.

Ita MS. vulg. *Dissipat*. GEBHARD. Crepund. lib. 2. cap. 9.

129. *Cum eo quidem.*] *Cum* particula, etsi in omnibus scripta sit exemplaribus; tamen ut nihil sentiat conferens, videtur expungenda, ac *magis* adverbium adscribendum, hoc modo; *eo quidem magis* REGIUS. Etsi capite seq. etiam *eo quidem validius* occurrat; violentior tamen hæc medicina videtur: forte *cum eo* jungi debet præcedenti, *conteratur cum eo*; vel aliquis glossator hæc *cum eo*, adscripsit verbo *conteratur*, credens simul cum supellectile sua infelici conteri oratorem, quod neque absurdum plane videri potest. Sed elegans & integer sensus, his vocula abjectis, erit, si legamus; *pluribus & diversis officiis conteratur. Quid? quod vix ullus, &c.* ut millies noster illis verbis argumentari solet *Quid? quod*. Ovid. a III. Metam. 223.

Quid? quod & ipse fugis, &c.

posset & videri ultima particula vocis *quidem* abscissa ab *eo*: & tunc legi *conteratur cum eodem. Quid? quod vix, &c.* BURMAN. *Cum eo quidem quod.*] Id est, *præterquam quod*. ROLLIN.

130. *Vix ullus est*] *Locus communis*, cum assumitur, cum proprio *themate* apte debet conjungi. ut videatur illuc immigrasse sponte, non accersitus fuisse. Hi autem nihil habent pensi, quomodo inferatur, dum aliquo modo applicetur. TURNEB.

131. *Tam communis*] *Continens*: Stephani & Basil. marg.

cum *caussa*, nisi aliquo propriæ quæstionis vinculo [132] copulatus; [133] appareatque eum non tam insertum, quam applicitum; vel quod dissimilis est cæteris, vel quod plerumque assumi etiam parum apte solet, non quia desideratur, sed quia paratus est: [134] ut quidam *sententiarum* gratia verbosissimos *locos* arcessunt, [135] cum ex *locis* debeat nasci *sententia*. Ita sunt autem speciosa hæc & utilia, si oriuntur ex *caussa*. Cæterum quamlibet [136] pulchra locutio, nisi ad victoriam tendit, utique supervacua: sed interim etiam contraria est. Verum hactenus evagari [137] satis fuerit. [138] *Legum laus* & *vituperatio* jam majores, ac prope summis operibus suffecturas vires desiderant: [139] quæ quidem *suasoriis* magis, [140] an *controversiis* accommodata sit exercitatio, consuetudine & jure [141] civitatium differt. [142] Apud Græcos enim lator earum ad judicem vocabatur: Romanis pro concione suadere ac dissuadere moris fuit. Utroque autem modo pauca de his, & fere certa dicuntur. [143] Nam & genera sunt tria [144] sacri, publici, privati juris. Quæ divisio ad laudem magis spectat, si quis eam per gradus augeat, quod lex, quod publica, quod ad religionem deûm comparata sit. Ea quidem, de quibus quæri solet, communia omnibus. Aut enim de jure dubitari potest ejus [145] qui rogat, ut de [146] P. Clodii, qui [147] non rite creatus tribunus arguebatur: [148] aut de ipsius rogationis, quod est varium, [149] sive non trino forte nundino promulgata, sive [150] non idoneo die, [151] sive contra intercessiones, vel [152] auspicia, [153] aliudve quid, quod legitimis obstet, dicitur lata esse, vel ferri, sive alicui [154] manentium legum repugnare. Sed hæc ad illas primas exercitationes non pertinent. [155] Nam sunt hæ citra complexum personarum, temporum, caussarum. Reliqua eadem fere [156] vero fictoque certamine hujusmodi tractantur. [157] Nam vitium aut in verbis est, aut in re-

132. *Copulatus.*] *Colligatus*: Andr.

133. *Appareat.*] Sic corrige, *nisi aliquo propriæ quæstionis vinculo copulatus* (subaudi *sit*) *appareatque eum non tam insertum, &c.* PHILAND.

134. *Ut quidam.*] Quosdam reprehendit, qui allecti sententiis quibusdam plausibilibus excurrunt in *locos communes* spatiosos, idque præpostere; nam ex *locis* debent oriri sententiæ, non ex sententiis *loci*. TURNEB.

135. *Cum ex locis debeat nasci sententia.*] Duo MSS. Palat. *Innasci*: συνεμπεφυκέναι. Nam antea dixerat paulo; *appareatque, cum non tam insertum, quam applicitum.* Sic paulo superius; *arrogans de se opinio innascitur.* GEBHARD. Crepund. lib. 5. cap. 9 ita quoque MS. Bal. & Andr. sed, *cum ex locis debeat innasci*: MS. Bodl. *Enasci*: Obrecht. edit.

136. *Pulchra locutio*] *Pulchra locutione*; MSS. Bodl. Bern. Joan. Bal. & Almel. codex, qui etiam pro *nisi*, *si*: forte *nisi si*, ut millies alibi. *Pulchra locutio*] Καλὴ ῥῆσις. Gallice, *un bel endroit, beau trait dans un discours.* CAPPER.

137. *Satis fuerit*] *Satis fuit*; Voss. prim.

138. *Legum laus & vituperatio.*] Progressus est Fabius a facilioribus sensim ad difficiliora, ac ultimo loco *progymnasma* maximum posuit, quod appellatur *nomothesin* νομοθεσίαν. Efficit autem apud Romanos *genus deliberationum*, qua lex suadetur, vel dissuadetur; ut in oratione contra Rullum. Apud Græcos vero *genus judiciale*, quia legislator accusatur παρανόμων, id est, quod sciverit aliquid contra leges; ut in oratione Æschinis contra Ctesiphontem. TURNEB. *Legum laus & vituperatio.*] Aliud est & quidem ultimum *progymnasma*. Vide Hermogenianorum *progymnasmatum* Latinam versionem a Prisciano adornatam, Aphthonium & Theonem, ubi de νομοθεσίᾳ *legislatione*. CAPPER.

139. *Quæ quidem suasoriis.*] Id est orationibus, quæ versantur in genere *deliberativo*, συμβουλευτικῷ. CAPPER.

140. *An controversiis.*] Id est, orationibus, quæ versantur in genere *judiciali*, δικανικῷ. Vide Fabium nostrum, lib. 3. cap 15 CAPPER.

141. *Civitatum.*] *Civitatium*; V. C. Almel. & recte. Vide supr. lib 1. cap. 2. initio.

142. *Apud Græcos.*] Exempla possunt esse Demosthenis orationes πρὸς Λεπτίνην, κατὰ Τιμοκράτους. CAMERAR.

143. *Nam & genera.*] Hæc exercitatio tractatur in universum, citra personæ complexum; alioqui enim jam esset *caussa*, & non *progymnasma*. Loci petuntur a jure, quod (ut ait Ulpianus) privatum est, aut publicum. Publicum aut in sacris & cærimoniis, quod pontificium appellatur; aut in cætero reipubl. statu, quod appellatur civile. TURNEB.

144. *Sacri, publici, privati juris.*] Jus sacrum pertinet ad personas, seive sacras, & loca religiosa. Jus publicum spectat ad ipsum reipublicæ statum. Privatum refertur ad privatorum inter se controversias, ac lites. Vide Justinianæas juris Institutiones. Lib 1. paulo post initium. CAPPER.

145. *Qui rogat.*] Id est, qui rogat populum Romanum solemnibus his verbis; *velitis, jubeatis, Quirites, talem legem ferri*; quam qui probaret, dabat tabulam, in qua scriptum erat *uti rogas*: qui autem respueret, alteram dabat tabulam, in qua legebatur, *antiquo*. CAPPER.

146. *P. Clodii.*] Sueton. in Cæsar. cap. 20 scribit traduxisse Cæsarem ad populum Clodium, cum Ciceronis in Senatu querela fuisset offensus. Hic autem locus explicatus Ciceronis invectione in Clodium pro domo sua. CAMERAR.

147. *Non rite creatus Tribunus.*] Tribunus esse nullus potest, nisi plebeius; cum autem traduceret a Patriciis ad plebem Clodium, servatum est de cælo a Bibulo consule, quæ res legem irritam faciebat. TURNEB.

148. *Aut de ipsius rogationis.*] Supple, *jure*; de jure videlicet ipsius legis, quæ *rogatio* dici solet, eo quod, rogatus, dictisque omnium sententiis, ferretur. CAPPER.

149. *Sive non trino.*] Nundinis ait Macrobius 1. 19. solitas rusticas tribus in orbem venire, mercium caussa. Itaque leges & consulta tertiis nundinis promulgabantur, quas dixere *trinundinum*, & *trium nundinum*. Video accepisse quosdam pro loco; quod tribus in locis promulgationes fieri solerent, pro quibus Fabius facere videri possit. CAMERAR. *Nundinæ instituta* fuerant, ut nono quoque die rustici in urbem ad mercatum, & leges accipiendas venirent; quæ idcirco trinis nundinis promulgabantur, ac deinde in ærario asservabantur, ac ratæ habebantur. TURNEB. *Trino nundino promulgata.*] Id est, per tres nundinas proposita omnium judicio & examini, antequam perferretur; ut nempe qui legem ferri nollent, contradicendi tempus & locum haberent: hodie autem τὸ *promulgare* legem, est eam publicare, & jam perlatam emitti in vulgus. CAPPER.

150. *Non idoneo die.*] Puta si die nefasto, si die atro, si die minime comitiali. CAPPER.

151. *Sive contra intercessiones.*] Maxime Tribunorum plebis, qui leges ferri sæpe prohibebant. CAPPER.

152. *Auspicia.*] Jove tonante aut fulgente, omnia dirimebantur, ac obnunciatio auguris, vel magistratus omnia tollebat. TURNEB.

153. *Aliudve quid, quod legitimis.*] *Legitime*, est legendum. REGIUS. Atque ita edidit Robertus Stephan. (1542.) qui τὸ *legitimis* margini apposuit. CAPPER. *Aliudve quicquod legitimis obstet*; MS Voss. tert. Bodl. Andr. *Aliudve quid, quod legibus obstet*; MSS. Bal. Sich. in margine: ego *legitimis* prætuli; ita enim solennia dici, recte post Gebhardum docuit Bosius in indice Corn. Nepotis. BURMAN.

154. *Manentium legum.*] Id est, etiam num vigentium, quæ vim suam obtinent, &c. CAPPER.

155. *Nam sunt hæ.*] *Hæc*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr.

156. *Vero fictoque certamine.*] Id est, seu in meris *declamationibus* μελέταις, & fictis exercitii gratia *caussis*; seu in veris ac *realibus* controversiis. CAPPER.

157. *Nam vitium.*] Hoc caput nascitur ex *statibus legiti-*

bus.

bus. In verbis quæritur, *an satis significent, an sit in his aliquid ambiguum?* In rebus, *an lex sibi ipsa consentiat, an* [158] *in populum ferri debeat, an in singulos homines?* Maxime vero commune est quærere, *an sit honesta,* [159] *an utilis?* [160] Nec ignoro, plures fieri a plerisque partes: sed nos justum, pium, religiosum, cæteraque his similia, *honesto* complectimur. [161] Justi tamen species non simpliciter [162] excuti solet. Aut enim de re ipsa quæritur, ut, *dignane pœna, vel præmio sit?* Aut [163] de modo præmii, pœnæve, [164] qui tam major, quam minor culpari potest. [165] Utilitas quoque interim natura discernitur, interim tempore. [166] Quædam an obtineri possint, ambigi solet. Ne illud quidem ignorare oportet, leges aliquando totas, aliquando ex parte reprehendi solere, cum exemplum rei utriusque nobis [167] claris orationibus præbeatur. Nec me fallit eas quoque leges esse, quæ non in perpetuum rogentur; [168] sed de honoribus aut imperiis; qualis Manilia fuit, de qua Ciceronis oratio est. Sed de his nihil hoc loco præcipi potest. [169] Constant enim propria rerum, de quibus agitur, non communi qualitate. His fere veteres facultatem dicendi exercuerunt, [170] assumpta tamen a dialecticis argumentandi ratione. Nam [171] fictas ad imitationem fori [172] consiliorumque materias apud Græcos dicere, [173] circa Demetrium Phalerea institutum fere constat. An ab ipso id genus exercitationis sit inventum (ut [174] alio quoque libro sum confessus) parum comperi: sed ne ii quidem, qui hoc fortissime affirmant, ullo satis idoneo auctore nituntur. Latinos vero dicendi præceptores extremis [175] L. Crassi temporibus cœpisse, [176] Cicero auctor est; quorum insignis [177] maxime Plotius fuit.

mis, qui scripto continentur. TURNEB. Quos Turnebianus Commentator *status legitimos* vocat, eos Fabius sæpissime *legales* appellat, ut postea patebit lib. 3. & 7. Et sane *το legales* melius exprimit *το νομικὰς στάσεις*, quod legitur in Græcis Rhetoribus. CAPPER.

158. *In populum.*] Cum scriptum animadvertissemus *in præteritum*, repossuimus *in populum*: erratum enim ita in illa abbreviatione putabamus. CAMERAR. *In præteritum ferri*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Andr. Voss prim. Ven Obrecht. *In præteritum referri*, Locat. Ald. Sich. Gryph. Colin. Basil. Paris. *In populum referri*: Vasc. Steph. Roigni. Vidov.

159. *An inutilis*] *Utilis* legendum, *in* præpositione erasa. REGIUS. *Inutilis*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Vasc. Steph. marg. & Voss.

160. *Nec ignoro.*] Quatuor efficit partes Aphthonius; *legitimum, justum, utile, possibile*: Fabius *honestum & utile*: quanquam postea etiam aget *de possibili*, quem esse locum putat generis *deliberativi*, libro tertio. TURNEB.

161. *Justi tamen.*] Legis est virtus imperare, permittere, vetare, punire, adjectis interim pœnis, vel præmiis, quæ ex justitia expenduntur. Ita Favorinus apud Gellium libro vigesimo, quasdam leges duodecim tabularum culpat, quod interim graviores, interim leviores inferant pœnas. TURNEBUS.

162. *Excuti solet.*] *Solent*: V. C. Almel. Voss. secund. Obrecht.

163. *De modo præmii pœnæve.*] Hoc est, de quantitate; unde *status* ille quæstionis emergit, quem vocant *quantitatis*. Vide infra lib. 3. cap. 6. CAPPER.

164. *Qui tam major.*] *Quia tam*: MS. Bodl. Obrecht. *Qui tam major quam minor.*] Id est, qui modus præmii pœnæve, si major æquo minorve sit, &c. CAPPER.

165. *Utilitas quoque.*] Cicero oratione *de lege agraria*.

166. *Quædam an obtineri.*] *Quædam obtinere*: V. C. Alm. *Quædam an obtineri* (al. *obtinere*) *possint.*] Quod caput est, *περὶ τοῦ δυνατοῦ* de *possibili*: an lex acceptari possit, aut observari. CAPPER.

167. *Claris orationibus.*] Demosthenis, atque Æschinis orationibus id probatur, qui modo totam, modo partem legis reprehendunt. REGIUS. *Oratoribus*, Almeloveenius in margine notaverat.

168. *Sed de honoribus.*] Ut lex fuit, qua Scipio Africanus ante ætatem adeptus est consulatum, legibus solutus; & Manilia, quæ lata est a Manilio trib. pleb. de imperio Cn. Pompejo adversus Mithridatem demandando. TURNEB.

169. *Constant enim.*] *Constat*: Locat. Ald. Steph. Colin. Basil.

170. *Assumpta tamen a dialecticis argumentandi ratione.*] Itaque Dialecticam, seu Logicam olim docebantur, priusquam vel ipsa Rhetorices præexercitamenta discerent: quod contra fit hodie. Recte, an secus; judicent æqui rerum æstimatores. CAPPER.

171. *Fictas ad imitationem fori materias, &c.*] Videndus hac de re nobilissimus & eruditissimus Joh a Wouweren, Animadvers. in Petronium, cap. 1. PAREUS. *Ad imitationem fori.*] Orationes intelligit *τὰς* in genere *judiciali* CAPPER.

172. *Consiliorumque.*] Orationes innuit *τὰς* in genere *deliberativo*, seu *suasorio*. CAPPER.

173. *Circa Demetrium.*] Hoc est, tempore Demetrii: quamvis Græci tale genus locutionis aliter exponant. Nam *οἱ περὶ Πλάτωνα* dicunt ipsum Platonem, non tempus significari. Sed Fabius manifeste ad tempus refert. REGIUS. Ita apud Vellej. 1. 17. legebatur, *in Accio, circaque eum, Romana tragœdia est*; sed nobil. Heinsius, *in Accio, circaque, Romana tragœdia est*, rescribi voluit: infra noster lib. 11. cap. 17. *doctores artis, sero & circa Tisiam & Coraca primum repertos*. BURMAN. *Demetrium Phalerea.*] Græca *declinatione* dixit in accusativo *Phalerea*, quem Latini vulgo *Phalereum* dicunt. CAPPER.

174. *Alio quoque libro.*] Quinctiliani liber, qui de caussis corruptæ eloquentiæ inscribitur, non exstat. REGIUS. Scripsit librum de caussis corruptæ eloquentiæ, cujus meminit in procemio sexti libri. PHILAND. Credo de caussis corruptæ eloquentiæ. PITHOEUS.

175. *L. Crassi.*] Ciceronem hoc scribere ait Suetonius, in Epistola ad Titinium. Senec. declam. 2. *primum omnium Latinus Romæ fuit Plotius, puero Cicerone.* CAMERAR.

176. *Cicero auctor est.*] Lib. 3. de Oratore. cap. 24.

177. *Maxime Plotius.*] De Plotio rhetore Hieronymus de viris illustribus sic scribit. *Plotius Gallus primus Romæ Latinam grammaticam docuit: de quo Cicero sic refert: memoria teneo, primum Latine docere cœpisse Plotium quendam, &c.* eadem & Tranquillus refert de Claris Rhetor. cap. 2. REGIUS. Varro *Manio*, apud Nonium in *Bubulcitare*, *Vincius meus, quod apud Plotium rhetorem bubulcitaret, alter in dolore non defuit*, COLOMESIUS.

CAPUT V.

De lectione oratorum & historicorum apud rhetorem.

V. SED de ratione declamandi post [1] paulo: interim, quia prima *rhetorices* rudimenta tractamus, non omittendum videtur id quoque, ut moneam quantum sit collaturus ad profectum discentium rhetor, si, quemadmodum [2] a grammaticis exigitur poëtarum enarratio, ita ipse quoque [3] historiæ, atque etiam magis orationum lectione susceptos a se discipulos instruxerit: quod nos in paucis, quorum id ætas exigebat, & parentes utile esse crediderant, servavimus. Cæterum sentientibus [4] jam tum optima, duæ res impedimento fuerunt; quod & longa consuetudo aliter docendi fecerat legem; & robusti fere juvenes, nec hunc laborem desiderantes, [5] exemplum nostrum sequebantur. Nec tamen, [6] si quid novi vel sero invenissem, præcipere in posterum puderet. Nunc vero scio id fieri apud Græcos, sed magis per [7] adjutores; quia non videntur tempora suffectura, si legentibus singulis præire semper ipsi velint. [8] Et hercle *prælectio*, quæ in hoc adhibetur, ut facile atque distincte pueri scripta oculis sequantur, etiam illa quæ vim cujusque verbi, [9] si quod minus usitatum incidat, docet, multum infra rhetoris officium existimanda est. At demonstrare virtutes, vel, siquando ita incidat, vitia; id professionis ejus atque [10] promissi, qui se magistrum eloquentiæ pollicetur, maxime [11] proprium est; eo quidem validius, quod non utique hunc laborem docentium postulo, [12] ut ad gremium [13] revocatis, [14] cujus quisque eorum velit, libri lectione deserviant. Nam mihi [15] cum facilius, tum etiam multo magis videtur utile, facto silentio unum aliquem (quod ipsum imperari per vices optimum est) constituere lectorem, ut protinus pro-

Prælegendos esse pueris historicos & oratores docet, observatis eorum virtutibus ac vitiis: has enim res magis conducere ad eloquentiam, quam ullam *technologiam*, aut artis præceptionem scribit. TURNEB.

1. *Paulo*] Cap. II. infra. PHILAND. *Post paulum*, V. C. Alm. Ald. Locatel. Gryph. Voss. secund. *post paululum*, Colin. Eadem varietas occurrit in MSS. apud Horat. l. III. od. 20. & lib. I. Sat. II. 120. teste Lambino: sed *post paulo* elegantius ad aures accidere docuit egregie Gronov. ad Liv. XXXI. 60. Ubi hunc Quinctiliani quoque locum adducit. Vide & Rivium ad Sallust. Jug. cap. 56. infra tamen cap. 17. *ut post paulum clarius ostendemus*: nihil fere variantibus MSS. BURMAN.

2. *A Grammaticis.*] *A* deest in V. C. Alm.

3. *Historiæ.*] Quamquam historiam occupaverunt grammatici; tamen, cum sit hoc totum opus oratorum maxime, ejus lectionem suscipere debet rhetor observatione virtutum, non annotatione verborum. TURNEB.

4. *Jam tum*] *Tamen*: marg. Basil.

5. *Exemplum nostrum sequebantur.*] Non legebant in schola historicos & Oratores, unde scribendi exempla peterent; sed proposita a nobis exempla sequebantur: sic paulo infra in hoc ipso cap. *an vero declamabit quidem præceptor, ut sit exemplo suis auditoribus: non plus conulerunt lecti Cicero & Demosthenes?* ROLLIN. *Nostrum sequebantur.*] Si sequebantur, quomodo tunc impedimento fuisse dicat, non video: quare corruptum locum puto, & vel *exemplum notum sequebantur*, id est, consuetudinem jam receptam, vel *exemplum nostrum* (quod in paucis servabamus:) *non sequebantur*, legendum. Suspecta etiam Gallæo tota hæc periodus fuit a *Cæterum sentientibus*, usque ad *in posterum puderet*: sed tamen adscripsit, *vinc. pr.* BURMAN.

6. *Si quid.*] *Etiamsi*: Obrecht.

7. *Adjutores.*] *Adjutores* vocat, quos Græci ὑποδιδασκάλους, quasi subpræceptores dicas, qui labores *didascali*, id est, præceptoris adjuvant. TURNEB. desumpta vox a scena, in qua adjutores, qui minus adjuvabant. Phædr. lib. v. Fab. 5.

In scena vero postquam solus constitit,
Sine apparatu, nullis adjutoribus.

ubi vide quæ Faber, & præcipue Gudius adnotarunt. BURMAN.

8. *Et hercle prælectio.*] Triplex est *prælectio*; quædam, qua prælegimus verba, ut eadem apte pronuncient pueri; quædam est in *glossematum* explicatione; quædam in virtutum observatione: duæ priores sunt grammatici, posterior rhetoris. TURNEB.

9. *Si quod minus.*] *Si quid*: Andr. Ald. Sich. Gryph. Basil.

10. *Promissi, qui se.*] *Quo se*: V. C. Almel. Locatel. & Basil. Voss. prim. secund. Bern.

11. *Proprium est.*] *Est*: deest in V. C. Alm.

12. *Ut ad gremium*] Metaphora est ducta a matribus, & nutriculis indulgentioribus, quæ infantes in gremio mollius educant: hac autem ratione Fabius *prælectionis* molestiam detrahit, & expeditam rationem docet; quoque pacto expendendæ sint virtutes, tanquam exemplo subjecto. TURNEB. *Ut ad gremium revocatis.*] Non id ergo a docentibus ut, tanquam si pueros instituant, qui adhuc velut in gremio præceptoris versentur, quem quisque eorum velit, librum explicent: quod fortasse tunc in usu erat privatim pueros docentibus. ROLLIN.

13. *Revocatis.*] Id est, non jubeo ut magister prælegat singulis eos libros, quos attulerint: at astruas *revocatis* ad *deserviant*. CAMERAR.

14. *Cujusque eorum velit libri lectioni.*] Sic quidem in omnibus, quæ vidi exemplaribus; sed, nisi corrigatur hic locus, nequaquam intelligi potest; ita vero emendari posse videtur, si loco *cujusque*, *quibusque* legatur, & *v* vocali in *u* conversa, *velut* pro illo verbo *velit*, & *liberis* pro *libris* scribatur hoc modo; *ut ad gremium revocatis quibusque eorum, velut liberis, lectione deserviant*: est autem a matribus sumta similitudo, quæ liberos, dum minores sunt, ad gremium solent revocare, illisque inservire. REGIUS. *Cuiusque eorum liberis lectione deserviant*, MS. Bodl. Andr. *Cuius quisque eorum liberis lectione deserviant*: V. C. Alm. *Cuiusque eorum velut liberis lectione*, Locat. Ego puto legendum: *eorum quisque velit libri lectione deserviant*, hoc sensu; ut non cogatur rhetor robustioribus, iterum ad gremium revocatis, quasi pueri minores essent, quibus hoc grammaticus præstare debet, deservire lectione libri, cujus quisque velit. Quod si non placet, Regii emendatio & explicatio mihi satis commoda videtur. BURMAN. Edit. Stephan. 1542. habet *lectione*. Voss. prim. & Bern. *lectione*.

15. *Cum facilius.*] *Tum facilius*: V. C. Almel.

nuntiationi quoque assuescant; tum exposita *caussa*, [16] in quam scripta legetur oratio (nam sic clarius, quæ dicentur, intelligi poterunt) nihil otiosum pati, [17] quodque in *inventione*, quodque in *elocutione* adnotandum erit; quæ in *proœmio* conciliandi judicis ratio; quæ narrandi [18] lux, brevitas, fides; [19] quod aliquando consilium, & quam occulta calliditas. [20] Namque ea sola in hoc ars est, quæ intelligi nisi ab artifice non possit. Quanta deinceps in dividendo prudentia, quam subtilis & crebra argumentatio; quibus viribus inspiret, [21] qua jucunditate permulceat; quanta in maledictis asperitas, in jocis urbanitas; ut denique dominetur in affectibus, atque in pectora irrumpat, animumque judicum similem iis quæ dicit, efficiat. Tum in ratione eloquendi, quod verbum proprium, [22] ornatum, sublime; ubi amplificatio laudanda, [23] quæ virtus ei contraria; [24] quid speciose *translatum*, quæ figura verborum, quæ [25] lenis & quadrata, [26] sed virilis tamen [27] compositio. Ne id quidem inutile, etiam corruptas aliquando & vitiosas orationes, quas tamen plerique judiciorum pravitate [28] mirantur, legi palam pueris, ostendique in his, quam multa impropria, obscura, tumida, humilia, sordida, lasciva, effeminata sint: quæ non laudantur modo a plerisque, sed (quod pejus est) propter hoc ipsum, quod sunt prava, laudantur. Nam sermo rectus, & secundum naturam enuntiatus, nihil habere ex ingenio videtur: illa vero, quæ utcunque deflexa sunt, tanquam exquisitiora miramur; [29] non aliter quam distortis, & quocunque modo prodigiosis corporibus apud quosdam majus est pretium, quam iis, quæ nihil ex communis habitus bonis perdiderunt; atque etiam [30] qui specie capiuntur, vulsis, [31] levatisque, & [32] inustas comas acu comentibus, & [33] non suo colore nitidis, plus esse formæ putant, quam possit tribuere [34] incorrupta natura: ut pulchritudo corporis venire vide au

16. *In quam scripta.*] *In qua scripta*: Voss. prim.

17. *Quodque in inventione.*] Quanquam quinque sunt rhetorices partes, tamen in orationum explicatione *memoria* & *pronunciatio* excuti non possunt; utpote quæ in sola sint actione dicentis: *inventio* autem & *dispositio* & *elocutio* veniunt in disquisitionem. TURNEB.

18. *Lux, brevitas, fides.*] Hoc latius explicat lib. IV. cap. 2. *per totam actionem vitanda est obscuritas, & modus atque custodiendus, & credibilia esse oportet omnia quæ dicuntur.* ALMELOV. *Narrandi lux, brevitas, fides.*] Π... vel ... probabilitas, verisimilitudo. *Narratio* enim debet esse clara, brevis, & verisimilis. CAPPER.

19. *Quod aliquando consilium.*] Τὸ *aliquando* suspectum Gallæo, qui conjiciebat, *quod obliquum consilium*.

20. *In eo sola ars.*] *Quæ latere plerumque debet*, ut noster dicit lib. XI. cap. 10. & Cicer. II. Acad. Quæst. 7. *quam multa vident pictores in umbris & in eminentia, quæ nos non videmus: quam multa, quæ nos fugiunt, in cantu exaudiunt in eo genere exercitati.* ALMELOV.

21. *Qua jucunditate permulceat.*] Hæc de affectibus sunt intelligenda, qui duplices sunt, minores, & majores: quo ex genere est etiam *δείνωσις*, id est, oratio, quæ gravitatem & dignitatem addit rebus amplificatione maxima. TURNEB.

22. *Ornatum.*] *Quod ornatum*: Voss. prim. tert. *Ornatum.*] Ornatur elocutio cum aliis rebus, tum maxime *Troporum* & figurarum ope, ut patet ex libr. 8. & 9. CAPPER.

23. *Quæ virtus ei contraria.*] *Amplificatio*, quæ *αὔξησις* dicitur, rem efficit majorem: *extenuatio*, quæ *μείωσις*, efficit minorem. TURNEB.

24. *Quid speciose.*] *Quod*: margo Basil. *Speciose translatum.*] Id est, quænam sit speciosa & præclara *metaphora*. CAPPER.

25. *Lenis & quadrata.*] *Levis*: V. C. Almel & Voss. secund. *Quadratam* appellat *compositionem*, lenem & æquabiliter profluentem. Solent etiam Latini *quadratum* usurpare pro perfecto, absoluto, & bene composito; atque inde dicitur *statura quadrata*, corporis habitudo. TURNEB.

26. *Sed virilis.*] *Sed*, non habet V. C. Alm. nec Steph. nec Roign.

27. *Compositio.*] De compositione vide lib 9 cap. 4. & Dionysii Halicarnassi opusculum *περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων συνθέσεως*, id est, de verborum compositione seu collocatione. CAPPER.

28. *Mirantur.*] *Mirentur*: Voss. prim. tert. Bero.

29. *Non aliter quam distortis.*] Heliogabalus distortis corporibus gaudebat: unde gibbosis & cæcis sæpe solebat cœnam apponere. Vide Lampridium. TURNEB. Sic Quinctilianus, Declamat. CCXCVIII. *Habent hoc quoque delicia divitum, malunt quærere omnia contra naturam. Gratus est ille debilitate, ille ipsa infelicitate distorti corporis placet: alter emitur, quia alieni coloris est. Hac (ut res est) accessit nova elegantia, inter perversas delicias habere rusticum. Ridiculum hoc, quod durus, quod inhabilis.* Talis fuit ille puerulus, portentoso parvoque capite, quem Domitianus coccinatum solitus secum circumducere, ut refert Tranquillus. Sed Augustum *distortos* ejusmodi, & *omnes generis ejusdem, ut ludibria naturæ, malique ominis, abhorruisse*, testis est idem Suetonius, cap. 83. Adi Is. Casauboni Animadvers. in Sueton pag. 166. PAREUS. Plutarch. *περὶ πολυπραγμοσύνης*, pag. 520. multos Romæ, picturis, statuis, pulchritudine puerorum venalium & mulierum spreta, in foro monstrorum obversari, & quærere, si qui sunt vitiosis tibiis, aut cruribus, tribus oculis, aut struthionis capite præditi, narrat. ALMELOV.

30. *Qui specie capiuntur.*] Legendum esse *specie*, hoc est, pulchritudine, facile est, ex iis quæ sequuntur, videre. REGIUS.

31. *Levatisque.*] Id est, levigatis; nam *leve*, producta prima syllaba, molle ac sine pilis significat. REGIUS. *Levare*, prima producta, pro *levigare* dicitur Statius, 1. Theb. 519.

Pars teretes levare manu, & disponere mensas.

PHILAND.

32. *Inustas comas acu comentibus.*] Ejusmodi cultum jure improbat Auctor venustissimi hujus Epigrammatis,

Semper munditias, semper, Basilissa, decores,
Semper compositas arte recente comas,
Et comptos semper cultus, unguentaque semper,
Omnia sollicita compta videre manu,
Non amo. Neglectam mihi se quæ comit, amica
Se det, & ornatus simplicitate valet.
Vincula ne curet capitis discussa soluti:
Nec ceram in faciem: mel habet illa suam.
Fingere se semper non est confidere amori.
Quid? quod sæpe decor, cum prohibetur, adest.

Hi versus sic legendi sunt, licet alio abeat ingeniosissimus Nicol. Heinsius ad Ovidii III. Art. am. 216. COLOMES.

33. *Non suo colore nitidi.*] Id est, non naturali colore, ut sani & bene habiti, sed fucato splendentes. Petron. cap. LXIII. *Baro ille longus, post hoc factum nunquam sui coloris fuit*: ubi vide notas: sic vir *sui nominis*, de quo Casaub. & Salmas. ad Lamprid. Commod. cap. 17. *nitidi* autem & *nitere* de pinguibus & sanis dici notum est. Vide ad Phædr. l. III. fab. 7. & ita huc egregie quadrant illa Petronii c. 1. *ne carmen quidem sani coloris enituit*, ubi & vide notas virorum doctorum. BURMAN.

34. *Incorrupta natura.*] Naturalis pulchritudo. Propert. lib I. Eleg. 2. vers 5. vocat *Naturæ decus*, ad Cynthiam: & Aristænet. lib. 1. Ep. XI. *κάλλος ἀπραγμάτευτον τῇ φύσει*. PAREUS. Terent. Eun. II. 3. *bonam naturam*: & Curtius, licet de animo, lib. III. 2. *Nisi bonam naturam plerumque fortuna corrumperet*: & ita Phædrus lib. III. 8. *formam corrumpere nequitia malis*, dixit. BURMAN.

[35] ex malis moribus. Nec folum hæc ipfe debebit docere præceptor, fed frequenter interrogare & judicium difcipulorum experiri. Sic audientibus fecuritas aberit, nec quæ dicentur, [36] perfluent aures; fimulque ad id perducentur, quod ex hoc quæritur, ut [37] inveniant ipfi, & intelligant. Nam quid aliud agimus docendo eos, quam ne femper docendi fint? Hoc diligentiæ genus aufim dicere plus collaturum difcentibus, quam omnes omnium artes, quæ juvant fine dubio multum; [38] fed latiore quadam comprehenfione. Per omnes quidem fpecies rerum quotidie pene nafcentium ire quî poffunt? Sicut de re militari quanquam funt tradita quædam præcepta communia; magis tamen proderit fcire qua ducum quifque ratione, [39] in quali loco, tempore, fit ufus fapienter, aut contra. Nam in omnibus fere minus valent præcepta, quam [40] experimenta. [41] An vero declamabit quidem præceptor, ut fit exemplo fuis auditoribus: non plus contulerint lecti Cicero [42] ac Demofthenes? [43] Corrigetur palam, fiquid in [44] declamando difcipulus erraverit: non potentius erit [45] emendare [46] orationem? quinimo etiam jucundius. Aliena enim vitia quifque reprehendi mavult, quam fua. Nec deerant plura quæ dicerem; fed neminem hæc utilitas fugit;

VI. atque utinam tam non pigeat facere iftud, quam non difplicebit. Quod fi potuerit obtineri, non ita difficilis fupererit quæftio, qui legendi fit incipientibus. Nam quidam illos minores, quia facilior eorum intellectus videbatur, probaverunt; alii [47] floridius genus, ut ad alenda primarum ætatum ingenia magis accomodatum. Ego optimos quidem, & ftatim, & femper, fed tamen eorum candidiffimum quemque, & maxime [48] expofitum velim; ut [49] Livium a pueris magis quam [50] Salluftium; [51] & hic hiftoriæ majoris eft auctor: ad quem tamen intelligendum jam pro-

35. *Ex malis moribus.*] *Ex malis morum*: MS Joan.

36. *Perfluent.*] *Superfluunt*, MS. Bodl. *Superfluent*; MSS. Joan. Bal. Almel. Voff. Andr. & Obrecht. & ita Gebhard. ex MSS. Palat. 1. Crep. 11. *præterfluent*, Gryph & margines Steph. & Bafil. & hoc probabat Francius. Ego vero legendum puto *præfluent*; ita enim veteres pro *præterfluent* dicebant; ut apud Horat. IV. Od. 3.

Sed quæ Tibur aquæ fertile præfluunt.

ubi etiam *perfluunt* quidam codices; & ita in aliis verbis, *prævola*, *prælabi* eft. Vide Munker. ad Hygin. Fab. CXCIX. & Gron. ad Liv. XXIX. 33. in *fuperfluent*: metaphora illa effet defumpta a *vafis oris angufti*, qua alibi utitur; fed cui hic locum effe non puto. BURMAN.

37. *Inveniant ipfi & intelligant.*] *Ut inveniant, & ipfi intelligant*; Steph.

38 *Sed latiore.*] Conftat artes omnes acquiri ratione & experientia; rationem fuppeditat ars, experientiam exercitatio; altera generalia præcepta complectitur, nec ad fingularia defcendit; altera in fingularibus occupatur, & veram *praxin* fuppeditat. TURNEB.

39. *In quali loco, tempore.*] *Loco ac tempore.* FRANCIUS.

40 *Experimenta.*] Hoc maxime confirmat lib. III. cap. 8. ALMELOV.

41. *An vero*] Loco illius particulæ *an*, conjunctio *at* reponenda videtur. REGIUS. Regio adftipulantur Philander & Burmannus: fed viros doctos fefellit, quod his verbis *objectionem* feu *contradictionem* contineri putaverint, quod contra eft; hic enim argumentatio proponitur & quidem *a fortiori* per interrogandi formulam. Editio Stephan. 1542. habet etiam, *an vero.* CAPPER.

42. *Ac Demofthenes*] *Aut*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Sich. Gryph. Bafil. Obrecht. & Voff. prim.

43. *Corrigetur palam.*] *Corrigunt*: V. C. Alm. *Corrigetur*] Sic intellige, quafi fcripfiffet Fabius: *An vero corrigetur quidem*, &c. hæc enim altera eft argumentatio *a fortiori.* CAPPER.

44. *Declamando.*] Id eft, oratiunculas ficti argumenti pronunciando CAPPER.

45. *Emendare*] Paulo ante præcepit ut corruptæ & vitiofæ orationes in fcholis aliquando legerentur; eas nunc emendari præcipit. ROLLIN.

46. *Orationem.*] Intellige orationem veri argumenti fcriptam, & habitam ab aliquo rhetore vel etiam oratore. CAPPER.

47. *Floridius genus.*] *Floridum* appellat *genus*, fententiis argutum, verbis elegans, & *metaphoris* crebrum: in hac autem videtur effe fententia Cicero, qui quidem *Epidicticum* genus, quod floridum eft & fophifticum, eloquentiam nutrire fcribit. TURNEB.

48. *Expofitum.*] *Expofitum*; Venet. Ald. Colin. *compofitum*; Locatel. Sich. & marg. Bafil. nos *expofitum* credimus rectius legi, id eft, non obfcurum, fed facilem, ut Livius eft præ Salluftio. Vide de hac voce Barth. ad Stat. II. Theb. 188. Lucan. V. 102.

Hoc tamen expofitum cunctis, nullique negatum
Numen,

fi quis *compofitum* mallet, interpretetur ornatum, cum cura & elegantia fcriptum; ut Ciceroni fæpe *compofita* oratio; & noftro lib. VII. 10. & *compofite* fcriptum Gel. XI. 8. BURMAN.

49. *Livium a pueris.*] *A* præpofitio, ut fupervacua, videtur expungenda. REGIUS.

50. *Salluftium.*] Nam Salluftius brevis eft & antiquarius; ac verba prifca ex Originibus Catonis eft fufluratus. TURNEB.

51. *Et hic hiftoriæ majoris eft auctor.*] Ut hiftoriæ majoris auctor fit Salluftius, quam Livius? quo nemo unquam locupletius res Romanas ab Urbe condita commentatus eft; cum Salluftii integra hiftoria, ut docti exputant, non fit annorum 25. Parva emendatione & diftinctione opus erit, ut fanæ mentis ratio Quinctiliano reddatur, quanquam alioqui ejus de auctoribus judicia magni apud nos momenti non fint. Nam ut e vulgo feorfim fentiat, parum fane Quinctilianus attente habet pondus judicii, quod, nifi ubique fuftinet auctoritatem fuam, femper peccat. Lege; *Sit hic hiftoriæ. Major is eft auctor.* Major auctor Livius, magis æftimandus ad omnem eloquentiam Salluftio: etfi Salluftius Hiftoricas leges quodammodo potius impleverit. Salluftio palmam Hiftoriæ Latinæ dabat Antiquitas. Martialis lib. 14. Epigram. 191.

Hic erit, ut perhibent doctorum corda virorum,
CRISPUS, Romana primus in hiftoria.

De Quinctiliano etiam illud hic adjungam, non audere me de univerfo illius opere pronunciare: hac tamen parte qua de Poëtis loquitur, omnino mihi nefcio quomodo facris eorum minus initiatum videri, quam pro Cenfore, &c. BARTHIUS, Adverf. XLVIII. cap. 19. Sed, ut mihi quidem videtur, Barthio non melius cedit fua illa emendatio, quam reprehenfio Quinctiliani de poetis judicii. CAPPER. *Hic Hiftoriæ major eft auctor*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Andr Venet. Voff. tert. Ald. *Hic hiftoriæ magis eft auctor*; Locat. Voff. prim. Gallæus conjiciebat *hiftoriæ gravioris*, πολιτικώτερος; & deinde *tamen* additamentum putat, & legendum; *ad quem intelligendum.* Sed nihil opus; *hic* enim ad Livium referendum, ut fæpe folent veteres, non modo ubi *hic* & *ille*, præcedentibus duobus, fubfequitur inverfo ordine; fed ubi folum *hic* fequitur: qui dubitat, videat loca Salluftii & Cæfaris a celeberrimo Perizonio ad Sanctii Minerv. lib. II. cap. 9. laudata, quibus hunc Fabii locum adfcribat. BURMAN. Videat etiam Budæi Commentar. CAPPER.

fectu opus sit. [52] Cicero, ut mihi quidem videtur, & jucundus incipientibus quoque, & apertus est satis; nec prodesse tantum, sed etiam amari potest, tum (quemadmodum [53] Livius præcipit) ut quisque erit Ciceroni simillimus. [54] Duo autem genera maxime cavenda pueris puto. Unum, [55] ne quis eos, antiquitatis nimius admirator, in Gracchorum, Catonisque, & aliorum similium lectione durescere velit. Fient enim horridi atque jejuni. Nam neque vim eorum adhoc intellectu consequentur; & *elocutione*, quæ tum sine dubio erat optima, sed nostris temporibus [56] aliena, contenti, quod est pessimum, [57] similes sibi magnis viris videbuntur. Alterum, quod [58] huic diversum est, ne recentis hujus lasciviæ flosculis capti, voluptate quadam prava deleniantur, [59] ut prædulce illud genus, & puerilibus ingeniis hoc gratius, quo propius est, [60] adament. Firmis autem judiciis, jamque extra periculum positis, suaserim & antiquos legere, ex quibus si assumatur solida ac virilis ingenii vis, [61] deterso rudis seculi squalore, [62] tum noster hic cultus clarius enitescet; & novos, quibus & ipsis multa virtus adest. Nec enim nos [63] tarditatis natura damnavit; sed dicendi mutavimus genus, & ultra nobis, quam oportebat, indulsimus: [64] ita non tam ingenio illi nos superarunt, quam proposito. Multa ergo [65] licebit eligere: sed curandum erit, ne iis, quibus permixta sunt, inquinentur. [66] Quosdam vero etiam, quos totos imitari oporteat, [67] & fuisse nuper, [68] & nunc esse, [69] quidni libenter non concesserim modo, verum etiam contenderim? Sed hi qui sint, non cujusque est pronuntiare. [70] Tutius circa priores vel erratur; ideoque hanc novorum distuli lectionem, ne imitatio judicium antecederet.

52. *Cicero.*] Livius historicus, in epistola quadam ad filium ait, primos esse legendos Ciceronem & Demosthenem; tum demum, ut quisque vel Ciceroni, vel Demostheni esset simillimus: cujus judicium Fabius sequitur. Qui sint autem simillimi Ciceroni, docebit lib. XI. TURNEB. De illa Titi Livii epistola mentio fit etiam in libr. X. cap. I. CAPPER.

53. *Livius præcipit.*] *Plinius*: Venet. Ald. marg. Sich. & Basil.

54. *Duo autem genera.*] Ne labamur in *cacozeliam*, veretur: quocirca nec antiquos esse pueris legendos putat, nec recentiores: sed eos, qui circa Ciceronis ætatem vixerunt. TURNEB.

55. *Ne quis eos*] *Ne quis eorum antiquitatis*: MSS. Bodl. Bal. Andr. Sich. Basil.

56. *Aliena.*] *Aliena est*: MSS. Bodl. Joan. Almel. Andr. Voss. prim. tert. *Erat optima; sed nostris temporibus aliena.*] Vide ut tempori serviat etiam *elocutionis* elegantia. CAPPER.

57. *Similes sibi magnis.*] Hac de re Fabius loquitur lib. X. scribitque antiquos juvare posse sententiarum pondere & argumentorum; non tamen perinde *phrasi*. TURNEB.

58 *Huic diversum.*] *Adversum*: Andr. sic & capite IV. ex parte *adversa* quidam pro *diversa*: sed perperam.

59. *Ut prædulce illud genus.*] *Et* copula, loco illius *ut*, loco vero *a* præpositionis, *ac* copula est adscribenda, hoc modo; *& prædulce illud genus, ac puerilibus ingeniis*: lascivum enim dicendi genus maxime pueris gratum. REGIUS Fabius taxat sui temporis eloquentiam, ut lib. quoque X. quæ delicias quasdam ad oblectationem consectabatur, & orationis quandam luxuriam. TURNEB.

60. *Adament.*] Meo judicio insigne verbi margaritum excidit R. ponam ergo; *ut prædulce illud genus, & puerilibus ingeniis hoc gratius, quo propius est, adhament.* Onomasticum; *adhamo*, ἀγκιστρεύω. Sic olim vindex Nonio Josephus Scaliger venit, qui illud verbi ex Cicerone recte producit: quanquam in illo falsus, quod *adhamare* explicat *obligare*; cum sit θηρεύειν, *captare*, *venari*. Cicero Academ. lib. 2. *Qui enim serius honores adhamaverunt, vix admittuntur ad eos, nec satis commendati multitudini possunt esse.* Sic eleganter sanarunt Petronium. cap. V.

Artis severæ si quis hamat effectus.

Est vero tale verbum, quale *adcrat*, ἐξαγγελίζεται, ἀπαγκαλίζει. Et *adaquat*, ποτίζει. Glossarium; Ἀγκιστρεύω, *uncino*, h. e. hamo, induo. *Uncus* enim, Onomastico teste, ἀγκιστρος. Hinc *uncinatum*, more hamorum in se connexum invicem. Cicero Academ. lib 4. ut etiam citat Nonius: *Nec, si ille, qui asperis & levibus, & hamatis uncinatisque corpusculis concreta hæc esse dicat.* Videatur etiam Cl. Jan. Rutgersius, Var. Lect. lib. 3. cap. 3. GEBHARD. lib. 11. Crep. 13.

61. *Deterso squalore.*] Hic est, opinor, ille πίνος, de quo Dionysius Halicarnass. in opusculo περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων συνθέσεως, de verborum collocatione; & Cicero in Epist. ad Attic. CAPPER.

62. *Tum noster.*] Miscet Fabius genus antiquum dicendi, cum novo; nam illud sententiis valebat, hoc dictionis elegantia: est autem optimus character, qui sententiarum habet pondera & verborum ornamenta. TURNEB.

63. *Tarditatis.*] Supple, *ingenii*. CAPPER.

64. *Ita non tam.*] *Item*; marg. Basil. Argent. Obrecht.

65. *Oportebat.*] *Licebit eligere*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Venet. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil.

66. *Quosdam vero.*] Hoc intelligere videtur de Plinio majore, & Cornelio Tacito, qui tempore Fabii vixerunt; illorum enim permultæ sunt virtutes. TURNEB.

67. *Et fuisse nuper.*] Levibus voculis animam huic periodo reddideris ex duobus MSS. & Aldina editione rescribendo: *Quosdam vero etiam, quos totos imitari oporteat, & fuisse nuper, & nunc esse, quidni libenter concesserim modo, verum etiam contenderim?* Sic cap. XIII. *Quid enim, si præcipias Imperatori, quoties aciem instruet, dirigat cornua?* fortius ex MSS fiet, *quid? si enim præcipias*. GEBHARD. 11. Crepund. 13. *& fuisse semper*; Steph. Roigny. Voss. prim.

68. *Et nunc esse.*] Forte Plinium juniorem intelligit. ALMELOV.

69. *Quidem libenter*] *Quidni libenter non*: MSS. Bal. Argent. Andr. Ald. Locat. (qui *quid in* vitio typographi) Colin. & marg. Basil. Francius volebat, *libenter quid non concesserim*. Steph. *quidem libenter*.

70 *Tutius circa.*] *Tutius circa priores imitatio est, vel erratur*: MSS. Bodl. Bal. Andr. Ven. Ald. Sich. Basil. Stephani marg. & Voss. secund.

CAPUT VI.

[1] *De divisione & parenchiresi* [παρεγχειρήσει]

VII. FUIT etiam in hoc diversum præcipientium propositum, quod eorum [2] quidam materias, quas discipulis ad dicendum dabant, non contenti divisione [3] dirigere, latius dicendo prosequebantur; [4] nec solum probationibus implebant, sed etiam affectibus. [5] Alii, cum primas modo lineas duxissent, post *declamationes*, [6] quod omisisset quisque, tractabant; quosdam vero locos, non minore cura, quam cum ad dicendum ipsi surgerent, excolebant. Utile utrumque; & ideo neutrum ab altero separo: sed, si facere tantum alterum necesse sit, plus proderit demonstrasse rectam protinus viam, quam [7] revocare ab errore jam lapsos. Primum, quia emendationem auribus modo accipiunt, [8] divisionem vero ad cogitationem etiam & stylum perferunt; deinde, quod libentius præcipientem audiunt, quam reprehendentem. Si qui vero paulo sunt [9] vivaciores, [10] in his præsertim moribus, etiam [11] irascuntur admonitioni, & taciti repugnant. Nec ideo tamen minus vitia aperte coarguenda

1. *De divisione.*] *Divisio*, de qua hoc loco Fabius verba facit, παρεγχείρησις vocatur a Græcis, non solum διαίρεσις. Quod nomen, quid significaret, imperiti quidam ignorantes, de indice huic capiti adscripto deleverunt; sic enim in vetustioribus legitur exemplaribus, *de divisione, sive parenchiresi*. Divisione vero prisci rhetores discipulis proposita, materiam digerentes, ac velut manibus tractandam explicantes, tanquam primas lineas ducebant. Est autem *divisio*, minor declamatio, utpote, quæ capita rerum solum, sine probationibus, affectibus, figuris continet; nam *declamatio*, perfecta est oratio: unde Seneca præfat. lib III. Declamat. de Albutio loquens scribit: *Raro totam controversiam implebat, non posses dicere divisionem esse, non posses declamationem.* De hac autem divisione & Seneca diligenter præcipit in libris, quos *divisionum* inscripsit; & Quinctilianus in septimo, cap. 1. REGIUS. *Divisionem* appellat, *partitionem thematis*, & materiæ in sua capita, quæ eadem dicitur παρεγχείρησις, quod *thema* suis locis & partibus partiamur, & tanquam in articulos manus mittamus: hujusmodi sunt divisiones Senecæ, & partitiones quæstionum Sopatri. TURNEB. In Edit. Steph. 1542. legitur: *De divisione*, & παρεγχειρήσει; cujus etiam lectionis vestigia occurrunt in cod. Bern. ubi habetur, *de divisione & parenchiresi*; quæ dictio ex *parenchiresi* corrupta est. Cæterum hoc in loco Raphael Regius & Pseudo-Turnebus *divisionem* διαίρεσιν cum *parenchiresi* παρεγχειρήσει confuderunt; quod quam male factum ab illis fuerit, patet; tum ex hoc capite, ubi divisionem & *parenchiresin* propriis notis distinguemus, tum ex veri Turnebi Adversar. lib. 12. cap. XI. ubi sic habet: *Arbitror esse* parenchiresin, *cum vel præter orationem, vel declamationem, hujus tamen, vel illius caussa, vel orator, vel rhetor de ordine capitum, divisione* caussæ, *collocatione & dispositione apud se exigit & pervestigat, aut discipulos instituendo quæstiones & capita docet, & ultra eos, qui idem argumentum tractarunt, excogitare aliquid conatur: quoniam aliquid præter alios excogitandi labor suscipitur*, parenchiresis *vocatur .... Est &* parenchiresis, *cum argumentum & negotium ab alio tractatum alius sibi scribendum sumit; ut apud Ciceronem, lib. 15. ad Atticum, epist. 4. de Oratione Bruti.* Prorsus contendis committere, tam multis verbis agis. Egone ut eam caussam, quam is scripsit, ego scribam non rogatus ab eo? nulla παρεγχείρησις fieri potest contumeliosior *Hic* parenchiresin *vocat, scriptam a Bruto caussam scribere. Eodem modo Themistius præfat. ad posterior. Analytic. Aristot.* pareochireteis *appellat, cum quid, secus quam alii, dicimus, aut prætermissum scribimus.* τὸ, τι σμικρᾶς ἕνεκα παρεγχειρήσεως ὁλοκλήρους πραγματείας, ὅμοιον τῷ τὴν Αθηνᾶς ... τοῦ Φειδίου, ὅτι ... ; id est, *& propter exiguas* parenchireteis *integros tractatus edere, perinde est, ac si quis Phidiæ Minervam loco movere vellet, eo quod crepidam nonnulla meliora facturum esse se arbitraretur* (Latinam versionem Turnebus non apposuerat.) *Denique* ἀπαρεγχείρητον, *Tamen est τὸ perfectum.* His doctissimi Philologi verbis, adde quod Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, ἀπαρεγχείρητον τῆς Ἐκκλησίας ἔθιμα, vocat *Ecclesiasticos mores & ritus nulli mutationi obnoxios.* Ejus verba refert Cotelerius monument. Eccles. Græc. tom. 2 pag. 468. ubi sic habet. ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας φυλάττων ἀπαρεγχείρητα. Vide quæ supra notavimus ad lib. 2. cap. 4. ubi Fabius; *taceo de partitionibus.* CAPPER.

2. *Quidam materias, ... non contenti divisione dirigere, &c.*] His verbis divisionem, seu partitionem διαίρεσιν, Quinctilianus graphice designat. CAPPER.

3. *Dirigere.*] Francius conjiciebat *digerere*: sed *dirigere* hic dictum est, ut fines *diriguntur*, intra quos ager terminantur: ita Liv. XXXIX. 27. *direxisse finem Philippo veterem viam regiam.* Vide Goes. Indic. in rei agrariæ scriptores: nisi quis capiat antiqua significatione, *dirigere* pro *discindere* διχοτομεῖν, de quo Scaliger. ad Catalecta. pag. 270. & Salmas. Exercit. Plin. pag. 838 BURMAN.

4. *Nec solum probationibus.*] Sequentibus his capitibus quædam Fabius complectitur, quæ ante declamationem fieri debent, aut fiebant: hic porro duas inventionis est perfectus partes, fidem & motum, ut nihil discipulorum inventioni relinqueretur. TURNEB.

5. *Primas modo lineas.*] *Metaphora* est ducta a pictura, quæ μονόγραμμος dicitur, quæ primum lineis ducitur, deinde postea coloribus corporatur. IDEM. Turnebus exponit hoc in loco primas lineas μονόγραμμον, non satis apte. Nam *monogrammon* de perfecta sui generis usurpari solet pictura, qualem edebant primi pictores, & Latini alii vocabant *linearem*. Scheffer de arte pingendi. §. 2. ALMELOV. *Alii cum primas modo lineas duxissent, quod omisisset quisque, tractabant, &c.*] En tibi pura puta παρεγχείρησις *parenchiresis*, quæ sic fere definiri potest: *operatio, qua quis alterius molimine aliquid adjicit, admoliturque.* CAPPER.

6. *Quod omisisset.*] Nisi *quid* loco illius *quod* legatur, sensus difficilius percipietur. REGIUS. *Quid*; V. C. Alm. Ald. Gryphius. Edit. Stepb. 1542. habet *quod*, & hæc lectio melior videtur. CAPPER.

7. *Revocare ab errore.*] Vide supr. cap. III. de Timotheo. ALMEL.

8. *Divisionem vero ad stylum perferunt.*] Has enim divisiones, seu partitiones, dictante præceptore, scriptis excipiebant eloquentiæ candidati. CAPPER.

9. *Vivaciores.*] Id est, majores natu, ætate provectiores. Vide quæ notavit eruditus Burmannus ad præfation. lib. 6. ubi Quinctilianus dixit *impiam vivacitatem*. CAPPER.

10. *In his præsertim moribus.*] Id est, huic ætati nostræ; huic seculo propriis. Pronomen demonstrativum *hic, hæc, hoc*, eumdem hunc sensum habet apud Sallustium, in Jugurtha; & Titum Livium, lib. 1. num. 56. En tibi eorum verba. Sallustii quidem: *Quis est omnium his moribus, quin divitiis & sumptibus, non probitate, neque industria cum majoribus suis contendat?* Livii vero. *Quibus duobus operibus, vix nova hæc magnificentia quicquam adæquare potuit.* CAPPER.

11. *Irascuntur admonitioni.*] *Admonenti*: Andr. Colin.

ſunt. Habenda [12] enim ratio cæterorum, qui recta eſſe, quæ præceptor non emendaverit, credent. [13] Utraque autem ratio miſcenda eſt, & ita tractanda, ut ipſæ res poſtulabunt. Namque incipientibus danda erit velut [14] præformata materia ſecundum cujuſque vires. At, cum ſatis compoſuiſſe ſe ad exemplum videbuntur, brevia quædam demonſtranda veſtigia; quæ perſecuti, jam ſuis viribus ſine adminiculo progredi poſſint. Nonnunquam [15] credi ſibi ipſos oportebit; ne mala conſuetudine ſemper alienum laborem ſequendi, nihil per ſe conari & quærere [16] ſciant. Quod ſi ſatis prudenter dicenda viderint, jam prope conſummata fuerit præcipientis opera. [17] Si quid erraverint adhuc, erunt ad ducem reducendi. Cui rei ſimile quiddam facientes aves cernimus, quæ teneris infirmiſque fœtibus cibos ore ſuo collatos partiuntur: at, cum viſi ſunt adulti, [18] paulum egredi nidis, & circumvolare ſedem illam præcedentes [19] ipſæ docent; tum expertas vires libero cœlo, ſuæque ipſorum fiduciæ permittunt.

12. *Etiam ratio cæterorum.*] *Ratio & cæterorum*: MSS. Bodl. Bal. Andr.

13. *Utraque autem ratio.*] Putat Fabius hac in re profectus eſſe rationem habendam; ut, ſi diſcipuli ſint rudiores, fuſius *thema* explicemus & diligentius dividamus; ſin literatiores, leviter tantum exponamus, & in quoſdam ſuos *locos* dividamus, interdum vero ſimpliciter exponamus ſine *locis*. TURNEB.

14. *Præformata materia.*] *Metaphora* eſt ducta ab architectis, qui vel *ſcenographia*, vel *ichnographia*, vel *orthographia* opus præformant. TURNEB.

15. *Credi ſibi.*] Id eſt, ſuis ipſorum viribus permitti diſcentes oportebit, ut ſine doctore aliquid conari & cudere audeant. REGIUS. *Sibi eos.*] *Ipſos*; V. C. Alm. Obrecht.

16. *Sciant*] Forte *diſcant*: FRANCIUS.

17. *Si quid erraverint*] *Si qui erraverint*; Voſſ. prim. tert.

18. *Paulum egredi.*] *Paululum*; Voſſ. ſecund.

19. *Ipſæ docent*] Matres ac dominæ nidi. Idem Fab. lib. 2. cap. 2. Adde Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. cap. 9. pag. 28. PAREUS. In hanc rem elegantes ſunt verſus Valer. Flacc. VII. 375.

Qualis adhuc teneros ſupremum pallida fœtus
Mater ab excelſo produxit in aera nido;
Hortaturque ſequi, brevibuſque inſurgere pennis.

de Aquilarum hoc more plura habet Barthius ad Claudiani III. Conſ. Honor. præfat.

CAPUT VII.

De ediſcendo.

ILLUD ex conſuetudine mutandum prorſus exiſtimo in his, de qui- VIII.
bus nunc [1] diſſerimus, ætatibus; ne omnia [2] quæ ſcripſerint, ediſcant, & certa, ut moris eſt, die dicant: quod quidem maxime [3] patres exigunt, atque ita demum ſtudere liberos ſuos, ſi quam frequentiſſime [4] declamaverint, credunt; cum profectus præcipue [5] diligentia conſtet. [6] Nam, ut ſcribere pueros, plurimumque eſſe in hoc opere plane velim; ſic ediſcere electos ex orationibus vel hiſtoriis, [7] aliove quo genere dignorum ea cura voluminum, locos, multo magis ſuadeam. [8] Nam & exercebitur acrius memoria, aliena complectendo, quam ſua; & qui erunt [9] in difficiliore hujus generis labore verſati, ſine moleſtia, quæ ipſi [10] compoſuerint, [11] jam familiarius animo ſuo affigent, & aſſueſcent optimis, ſemperque habebunt intra ſe, quod imitentur; [12] etiam non ſentientes, formam orationis illam, quam mente penitus acceperint, exprimen. [13] Abundabunt autem copia verborum optimorum, [14] & compoſitione, ac figuris jam non quæſitis, ſed ſponte, & ex repoſito

Eraſmus ſtudium ad verbum ediſcendi non probat, ut nimii laboris & nullius prope fructus. Fabius ediſcendos putat illuſtres locos ex orationibus vel hiſtoriis; ea res enim & memoriam firmabit, & elocutionem augebit. TURNEB.

1. *Diſſerimus*] *Diſſeruimus*: MS. Joan. *diſſeremus*: Andr.

2. *Quæ ſcripſerint.*] *Scripſerunt*: Voſſ. prim.

3. *Patres exigunt.*] Vide Juvenal. Sat. VII. 166. ALMELOV.

4. *Declamaverint.*] *Declamaverunt.*] Voſſ. tert.

5. *Diligentia conſtet.*] Immo omnia, ut hoc ex Antiphonte;

Τῇ ἐπιμελείᾳ δοῦλα πάντα γίγνεται.
Parere cuncta diligentiæ ſolent.

ex Alexide

Ἅπαντα τὰ ζητούμεν᾽ ἐξευρίσκεται,
Ἂν μὴ προαποστῇς, μηδὲ τὸν πόνον φύγῃς.
Nihil eſt quod invenire tandem non queas,
Dummodo laboris non prius te tædeat.

ex Menandro

Ἁλωτὰ γίγνετ᾽ ἐπιμελείᾳ καὶ πόνῳ ἅπαντα,
Labore quidvis ſedulo expugnabile.

Vide Cicer. II. de Orat. 35. ALMEL.

6. *Nam ut ſcribere.*] *Jam*, volebat Francius.

7. *Aliove quo genere*] *Alioque genere*; V. C. Alm.

8. *Nam & exercebitur.*] *Nam etiam*: Locat. Ald. Gryph. Colin.

9. *In difficiliore hujus generis.*] *Hujus laboris genere*: MSS. Bodl. Voſſ. Bern. Joan. Bal. Alm. *in difficiliore laboris genere*: Obrecht.

10. *Compoſuerint.*] Edit. Stephan. 1542. Obrecht. ſed Burmannus ediderat, *compoſuerunt*. CAPPER.

11. *Jam familiarius.*] *Familiari animo ſuo*: MSS. Voſſ. prim. Bodl. Joan. Bal. Alm. *familiariter*: Argent. Obrecht. Francius malebat, *animo ſuo infigent*.

12. *Etiam non ſentientes.*] *Et jam non*: MS. Bodl. & Obrecht.

13. *Abundabunt autem.*] Elocutio aut in ſimplicibus eſt verbis, aut in compoſitis: ſimplicia, aut propria ſunt, aut *tropo* mutata, aut figura exornata: compoſita, collocata & numeroſa. His omnibus generibus abundabit ediſcendo locos electos. TURNEB.

14. *Et compoſitione.*] Σύνθεσις, hoc eſt, apta vocabulo-

velut thesauro se offerentibus. [15] Accedit his & jucunda [16] in sermone bene a quoque dictorum relatio, & [17] in *caussis* utilis. Nam & [18] plus auctoritatis afferunt ea, quæ non præsentis gratia litis sunt comparata, & laudem sæpe majorem, quam si nostra sint, conciliant. Aliquando tamen permittendum, quæ ipsi [19] scripserint, dicere; ut laboris sui fructum etiam ex illa, quæ maxime petitur, laude plurimum capiant. Verum id quoque tum fieri oportebit, cum aliquid commodius [20] elimaverint; ut eo velut præmio studii sui donentur, ac se meruisse ut dicerent, gaudeant.

rum collocatione; de qua Dionys. Halicarnass. in opusculo *περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων συνθέσεως*. CAPPER.

15. *Accedit his*] Fab lib. 5. aliorum dicta auctoritatem exempli & testimonii habere dixit: huc etiam pertinent Chriæ. TURNEB.

16. *In sermone bene a quoque.*] *In sermone, idoneaque dictorum relatio;* MS. Bodl. Obrecht. *idonea quoque;* V C. Alm. Ald.

17. *In caussis utilis*] *In ipsis caussis;* Andr.

18. *Plus auctoritatis.*] *Utilitatis;* Sich. & marg. Basil.

19. *Scripserint, dicere.*] *Edicere;* margo Steph.

20 *Elimaverint.*] *Limaverint* ; Voss. prim.

CAPUT VIII.

An secundum sui quisque ingenii docendus sit naturam.

IX. VIRTUS præceptoris haberi solet, nec immerito, diligenter in iis, quos erudiendos susceperit, notare discrimina ingeniorum, & quo quemque natura [1] maxime ferat, scire. Nam est in hoc incredibilis quædam varietas; [2] nec pauciores animorum pene, [3] quam corporum formæ. Quod intelligi etiam ex ipsis [4] oratoribus potest, qui tantum [5] inter se distant genere dicendi, ut nemo sit alteri similis: quamvis plurimi se ad eorum, [6] quos probabant, imitationem composuerint. [7] Utile deinde plerisque visum est, ita quemque instituere, ut propria naturæ bona doctrina foverent, & in id potissimum ingenia, quo tenderent, adjuvarentur; ut, si quis palæstræ peritus, cum in aliquod plenum pueris gymnasium venerit, expertus eorum omnimodo corpus animumque, discernat, cui quisque certamini sit præparandus; ita præceptorem eloquentiæ, cum sagaciter [8] fuerit intuitus, cujus ingenium presso limatoque genere dicendi, cujus acri, gravi, dulci, aspero, nitido, urbano maxime gaudeat; ita se commodaturum singulis, ut in eo, quo quisque eminet, provehatur; quod & [9] adjuta cura natura magis evalescat; & [10] qui in diversa ducatur, nec in iis, quibus minus aptus est, satis possit efficere, & ea, in quæ natus videtur, deserendo faciat infirmiora. [11] Quod mihi (libera enim, vel [12] contra receptas persuasiones rationem sequenti, sententia est) in parte verum videtur. Nam proprietates ingeniorum [13] dispicere prorsus necessarium est. In his quoque certum studiorum [14] facere delectum nemo dissuaserit. [15] Namque erit alius historiæ magis

Hoc caput de natura est. in qua tanquam fundamento ars nititur: itaque Fab. docet optimam cujusque naturam esse præceptis & exercitatione augendam: si quid desit naturæ, studio diligenti esse supplendum: si quid sefiagetur, esse emendandum. TURNEB.

1. *Maxime ferat, scire.*] *Scire*, non habent Locat. Steph. Colin. Roigny Vidov.

2. *Nec pauciores.*] *Pauciores*, proculdubio legendum est. REGIUS. *Potiores;* Locatel.

3. *Quam corporum formæ.*] Plinius lib. 7. cap. 1. ait, in tanta hominum multitudine vix duo reperiri corpora indiscretæ figuræ: quanquam idem similitudines corporum indiscretas persequitur, lib. VII. cap. 12 TURNEB.

4 *Oratoribus.*] Cicer. de opt. dicendi genere, & de clar. oratoribus: & Fabius in ultimo capite describit. Alii namque expressi & limati, alii copiosi & graves, alii aliud genus amant. REGIUS.

5. *Inter se distant genere dicendi*] Omittit vocabulum *dicendi*, editio Lugdunensis. Et fateor quidem sine illo erui posse aliquatenus oratoris sententiam. Sed nihil est, cur verbi defectu obscuretur Fabius, cum illud *αὐτόχειρον* suum agnovisse indubium facit consensus codicum MS Bodl. Joan. Bal. omniumque pene editorum. GIBSON. & V. C. Alm habet & Obrecht.

6. *Quos probabant.*] *Probant;* Locat. Ald. Colin. *plurimi se ad eorum imitationem composuerint;* Basil.

7. *Utile.*] Cicero in Bruto & 1. de Offic. 31. REGIUS.

8. *Fuerit intuitus.*] *Fuit intuitus;* Voss tert.

9. *Adjuta cura.*] *Adjuvella cura;* Voss. secund.

10. *Qui in diversa.*] *Si in diversa;* MSS Bodl. Bal. Alm. Venet. Locatel. Colon. Gryph. Basil. Obrecht. Voss secund. *In diversa*] Græci dicerent, *εἰς τὰ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἀλλότρια καὶ ἀπηλλαγμένα*, hoc est, in ea quæ sunt ab ipsius indole aliena CAPPER.

11. *Quod mihi.*] Sententiam suam Fabius, præmunitione tegit; ac superiorum opinionem partim probat, partim improbat TURNEB.

12. *Contra receptas.*] *Contra perceptas;* Voss. tert. *praeceptas;* Voss. prim.

13. *Dispicere*] *Despicere* legendum est, ut sit diligenter inspicere atque intueri. *Despicere* namque est, deorsum aspicere atque contemnere. REGIUS.

14. *Facere delectum.*] *Agere delectum;* Voss secund. Quæ si vera est lectio. Vallæ satis fiet, qui lib. 5. Elegant. 60. *facere delectum* non probat, sed *agere* vel *habere*, ut infra lib. x. cap. 3. & alibi BURMAN.

15. *Namque erit alius.*] Putat Fabius ex naturali ingenii propensione studia esse deligenda: sic Isocrates Ephoro & Theopompo suasit, ut se ad historiam scribendam conferrent, quod a forensibus *caussis* abhorrentes illuc vergerent. TURNEB.

idoneus;

idoneus, alius [16] compositus ad carmen, alius utilis studio juris, [17] ut nonnulli rus fortasse mittendi. [18] Sic discernet hæc dicendi magister, quo modo [19] palæstricus [20] ille cursorem faciet, aut [21] pugilem, aut luctatorem, aliudve quid ex iis, quæ sunt [22] sacrorum certaminum. Verum ei, qui foro destinabitur, non in unam partem aliquam, sed in omnia, quæ sunt ejus operis, etiam si qua difficiliora [23] discenti videbuntur, elaborandum est. Nam & omnino supervacua erat doctrina, si natura sufficeret. [24] An si quis ingenio corruptus ac [25] tumidus, ut plerique sunt, inciderit, [26] in hoc eum ire patiemur? aridum atque jejunum non alemus, & quasi vestiemus? Nam, si quædam detrahere necessarium est, cur non sit adjicere concessum? [27] Neque ego contra naturam pugno. Non enim [28] deterendum id bonum, si quod [29] ingenitum est, existimo: sed augendum, addendumque [30] quod cessat. [31] An non clarissimus ille [32] præceptor Isocrates, quem non magis libri bene dixisse, quam discipuli bene docuisse testantur, cum de Ephoro atque Theopompo sic judicaret, [33] ut alteri frenis, alteri calcaribus opus esse diceret; aut in illo lentiore tarditatem, aut [34] in illo pene præcipiti concitationem adjuvandam docendo existimavit, cum alterum alterius natura miscendum arbitraretur? [35] Imbecillis tamen ingeniis sane sic obsequendum sit, ut tantum in id, quo vocat natura, ducantur. Ita enim, quod solum possunt, melius efficient. Si vero [36] liberalior natura contigerit, [37] & in qua merito ad spem oratoris simus aggressi, [38] nulla dicendi virtus omittenda est. Nam, licet sit aliquam in partem [39] pronior, ut necesse est, cæteris tamen non repugnabit, atque ea cura paria faciet iis, in quibus [40] eminebat; sicut ille (ne ab eodem exemplo recedamus)

16 *Compositus ad carmen.*] Ut Ovidius, qui semper a *causis* agendis abhorruit; nam *quicquid tentabat dicere, versus erat.* Idem. Ita Cicero 1. act. in Ver. 11. *perfectam, in nemo unquam post hominum memoriam puratior, vigilantior, compositior ad judicium venisse videatur*; ubi vide clariss. Grævii notas. BURMAN.

17. *Ut nonnulli.*] *At* ; Andr. & Steph. Roigny. *Et nonnulli* ; Voss. prim.

18. *Sic.*] De his Aristotel. lib. 1. Rhet. & Cælius lib. 7. cap. 51. Lect. Antiquar.

19. *Palæstricus*] Id, est gymnastes; nam *palæstram* gymnasium diacere. Sunt autem gymnica agonismata; stadium, πένταθλον, δίαυλος, δόλιχος, ὁπλίτης. CAMERAR.

20. *Ille cursorem faciet, aut pugilem, aut luctatorem, aliudve quid.*] De quibus notus est ille Græcorum versus
Ἅλμα, ποδωκείην, δίσκον, ἄκοντα, πάλην
saltum, cursum, discum, jaculum, luctam. CAPPER.

21. *Pugilem.*] *Pugil* appellatur, qui cæstibus, aut pugnis decertat. TURNEB.

22. *Sacrorum certaminum.*] Quatuor sunt certamina sacra Græciæ, *Nemea*, *Olympia*, *Isthmia*, *Pythia*; in quibus omne genus exercitationis fiebat. TURNEB.

23. *Discenti.*] Non agnoscunt hanc vocem Sich. Vascos. Steph. Gryph. Roignar.

24. *An si quis.*] Ante artis cognitionem subesse oportet naturæ felicitatem, & studii assiduitatem; in quibus si quid peccabitur, arte erit emendandum. TURNEB. *An si.*] *Aut si*; Voss. prim. tert.

25. *Tumidus.*] *Timidus*; marg. Basil.

26. *In hoc ire.*] Francius ita distinguebat & legebat; *inciderit in hoc, ire eum patiemur? nudum atque jejunum non alemus & quasi vestiemus?* *In hoc.*] Subintelligo ex præcedentibus, *dicendi genus corruptum & tumidum.* CAPPER.

27. *Neque ego.*] Hac *occupatione* respondet ultimæ rationi eorum, qui fovendum duntaxat unumquemque putabant in eo studio, cui aptus esset. TURNEB.

28. *Deferendum id bonum*] *Deterendum*; V. C. Alm. Argent. Obrecht. quod placet; quia optime respondet sequenti *augendum*, & *addendum*. De quo verbo vide Lips. ad Tacit. 1. An. 1. supr. cap. IV. *aliquid velut usu ipso deteratur.* BURMAN.

29. *Ingenitum.*] *Ingenium*; V. C. Alm.

30. *Quod cessat.*] Forte *restat*. FRANCIUS. Sed nihil mutandum; hoc enim io loco τὸ *cessat*, positum esse videtur pro τῷ *deficit*, *deest*, &c. Cujus quidem significationis exempla quædam supprenot. Papinian. Leg. 97. ff. de solut. *quum ex pluribus causis debitor pecuniam solvit, utrinsque demonstratione cessante*; id est, sine ulla demonstratione. Plin. lib. 2 Epist. 4. *sed quod cessat ex reditu, frugalitate suppletur.* CAPPER.

31. *An non.*] Steph. Colon. Vasc. Sich. Gryph. marg. Basil. Alm. *an vero.*

32. *Præceptor.*] *Præceptorum*; V. C. Alm. & Obrecht. *Præceptor Isocrates.*] Cicer. 3. de Orator. 19. PHILAND.

33. *Ut alteri frenis.*] Exemplo ab Isocratis dogmate sumpto, dogma suum Fabius tuetur, quo significavit Ephorum esse incitandum, Theopompum vero reprimendum. Quod idem judicium fuit Platonis de Aristotele & Xenocrate. TURNEB. Hoc apud Ciceronem de claris Oratoribus copiosius. Apud Suidam quoque sic legitur, Ἔφορος Κυμαῖος καὶ Θεόπομπος Δαμασιστράτου Χῖος, ἄμφω Ἰσοκράτους μαθηταὶ, ἐξ ἐναντίου, τό, τε ἦθος καὶ τοὺς λόγους ὡρμημένοι· ὁ μὲν γὰρ Ἔφορος ἦν τὸ ἦθος ἁπλοῦς· τὴν δὲ ἑρμηνείαν τῆς ἱστορίας ὕπτιος καὶ νωθρὸς, καὶ μηδεμίαν ἔχων ἐπίτασιν· ὁ δὲ Θεόπομπος τὸ ἦθος πικρὸς καὶ κακοήθης, τῇ δὲ φράσει πολὺς καὶ συνεχὴς, καὶ φορᾶς μεστὸς, φιλαλήθης ἐν οἷς ἔγραψεν· ὁ γοῦν Ἰσοκράτης τὸν μὲν ἔφη χαλινοῦ δεῖσθαι, τὸν δὲ Ἔφορον κέντρου. SICHARD Cicer. III. de Orat. 9.

34. *In hoc pene.*] *In hoc plane*; Andr. *in illo pene*; MSS. Joan. Alm. Ald. Locatel. nec male; his enim sæpe illud pronomen recte poni, ad Ovidium Epist. 11. vers. ult. latius docebimus. BURMAN.

35 *Imbecillis tamen.*] *Imbecillibus*; MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr. Obrecht. Voss. prim.

36. *Liberalior materia.*] *Natura* mihi legendum videtur: *natura* enim frequenter pro ingenio ponitur: de copioso autem & fæcundo ingenio Fabius verba facit. REGIUS *Materia*; MSS Bodl. Bal. Alm. Argent. Obrecht. Andr. Ven. & margines Sichard. Basil. & Sich. itemque Voss.

37. *Et in qua merito ad spem.*] Hoc plane non intelligo; neque satis Latina esse credo: quis enim dixit *in qua aggressi sumus ad spem*: quæ hæc stribligo? Gallæo etiam suspecta hæc periodus fuit: sed ille ad solitam sibi suspicionem recurrit, additamentum esse adnotans in margine libri sui. Francius *ad spem accensi*, vel *ingressi* conjecerat. Sed forte præstaret, *si liberalior materia contigerit, & in quam merito spe oratoris simus ingressi.* *Ingredi in rem* enim Cicero & alii dixerunt, & *in spem ingredi* Cicer. III. ad fam. 25. *In qua* autem scripserunt librarii, quia ultima litera cum proximæ vocis *merito* prima coaluerat. Sed quia *materia*, hic minus placet, quam *natura*, propter rationes a Regio adductas, & quia elegantius dici puto *naturam liberalem* (ut Terentio Adelph. IV. 5. *ingenium liberale*) quam *materiam*; mallem, *si liberalior natura contigerit, & in qua merito ad spem oratoris simus arrecti.* *Arrectus ad spem*, ut *spe tollere*. Virgil. VI. Æneid. 577. si quis melius conjecerit, facile cedam; sed sanum esse locum nunquam credam: in scriptis nulla variatio, nisi quod V. C. Alm. *oratori*, & mox *discendi virtus*, in quibus nullum præsidium. BURMAN.

38. *Nulla dicendi.*] *Nulla discendi*; Voss. secund. tert. Bern.

39. *Pronior.*] *Pravior*; Voss. secund.

40 *Eminebat.*] *Eminebit*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Ald. Locat. Gryph. Colin. Basil.

exercendi corpora peritus, non, [41] si docendum pancratiasten susceperit, [42] pugno ferire vel calce tantum, [43] aut nexus modo, [44] atque in his certos aliquos docebit, sed omnia, quæ sunt ejus certaminis. Erit qui ex his aliqua non possit? In id maxime quod poterit, incumbet. Nam sunt hæc duo vitanda prorsus; unum, ne tentes quod effici non possit; alterum, ne ab eo quod quis optime facit, in aliud, cui minus est idoneus, transferas. At si fuerit, qui docebitur, ille quem adolescentes senem vidimus, [45] Nicostratus; omnibus in eo [46] docendi partibus similiter utetur; efficietque illum, qualis hic fuit, luctando pugnandoque (quorum utroque certamine iisdem diebus [47] coronabatur) invictum. Et quanto id magis oratoris futuri magistro providendum erit? Non enim satis est dicere presse tantum, aut subtiliter, aut aspere; non magis, quam [48] *phonasco* acutis tantum, aut mediis, aut gravibus sonis, aut horum etiam particulis excellere. Nam, sicut cithara, ita oratio perfecta non est, nisi ab imo ad summum omnibus intenta nervis consentiat.

41. *Si docendum Pancratiasten.*] Eodem exemplo sæpius utitur, ut faciis & imperitis etiam cognito: appellatur porro *Pancratiastes*, qui omni nisu corporis & contentione adversarium calce, pugnoque ferit, & nexibus illigat; quod genus exercitationis appellatur *Pancratium*. Hermolaus tamen in Plinium *Pancratiasten* putat esse *Pentathlum*. TURNEBUS Athletam, luctatorem. Vide Gell. XVII. 26. ALMEL. *Pancratiasten.*] *Pancratium* constabat ex πάλη lucta, & πυγμῇ pugilatu: ita docet Plutarchus 2. sympos. cap. 4. ὅτι γὰρ μέμικται τὸ παγκράτιον ἔκ τε πυγμῆς καὶ πάλης, δῆλον; id est, *Pancratium* ex pugilatu, & lucta mixtum fuisse patet. Jam vero *Pancratiastes* alius erat a πεντάθλῳ, qui Latine *Quinquertio* dicitur. Vide Aul. Gell. l. 17. cap. 26 CAPPER.

42. *Pugno ferire.*] Aristoteles 1 Rhetoric. cap. 5 πυκτικὸν eum vocat, qui possit alterum ὠσαι τῇ πληγῇ ictu propellere. CAPPER.

43. *Aut nexus modo.*] Aristoteles loco mox citato παλαιστικὸν appellat, qui possit alterum θλίβειν καὶ κατέχειν, id est, premere, collidere, & fortiter tenere. CAPPER.

44. *Atque in his certos*] *Atque in his ictus aliquos docebit:* Ands. *atque in his cæteros;* marg. Basil. *Certos aliquos.*] Supple, *nexus*, quibus adversarium suum illiget. CAPPER.

45. *Nicostratus.*] *Nicostratus*, ut meminit Pausanias, (lib. V. cap. 20.) *Pancratiastes fuit fortissimus*, qui eodem sacro certamine victoriam & luctæ, & pugilatus est adeptus. TURNEB. Nicostratus ἐκ Πρυμνήσσου τῆς Φρυγίας, Isodori filius, quem septimum ponit Pausanias in eorum numero, qui iisdem diebus vicerint παγκρατίου καὶ πάλης, Eliacis primo. Hoc loco observabis interpretatum esse Fabium παγκράτιον *pugnam*. Quod certamen quale fuerit, paulo ante descripsi; omnibus enim viribus in eo utebantur, & quomodocumque poterant, adversarium impetebant. Ne igitur dixeris pugiles τοὺς παγκρατιαστάς, qui sunt πύκται. CAMERAR. Hunc Nicostratum redditum videbis catalogo Olympionicarum editionis Scaliger. pag. 44. a doctissimo Schurzfleischio, cujus adnotationes edidit frater Henricus Leonardus, in notitia bibliothecæ Vinariensis, pag. 67. BURM.

46. *Docendi.*] *Dicendi;* Voss. prim.

47. *Coronabatur.*] *Conabatur:* Voss. tert.

48. *Phonasco*] *Phonascum* autem vocat magistrum vocalitatis, in qua mirum in modum elaborasse Græcos, intelligi etiam potest ex Ciceronis L. de Oratore primo. CAMERAR.

49. *Ab imo ad summum.*] Sidon Apoll. lib. IX. Epist. 13.

Quæso pollicitam serves ad extimum
Oratoris opus cura modestiam:
Quo nil deterius, si fueris simul
In primis rigidus, mollis in ultimis.

ALMELOV. *Ab imo ad summum.*] Græci dicerent, ἀπὸ τῆς νεάτης ἕως τῆς ὑπάτης; supple, χορδῆς: hoc est, a chorda summe gravi, usque ad [illegible] summe acutam. CAPPER.

CAPUT IX.

De officio discipulorum.

X. [1] PLURA de officiis docentium locutus, discipulos id unum interim moneo; ut præceptores suos non minus quam ipsa [2] studia ament; & parentes esse [3] non quidem corporum, sed mentium credant. Multum hæc [4] pietas confert studio; nam ita & libenter audient, & [5] dictis credent, & esse similes concupiscent; [6] in ipsos denique cœtus [7] scholarum læti & alacres convenient, emendati non irascentur, laudati gaudebunt. Ut sint charissimi, studio merebuntur.

1. *Plura.*] *Didascalicum* opus docente constat & discente: cum igitur antea de officio præceptoris sit locutus, merito quod sit etiam discipulorum officium, subdit. Estque totum hoc caput *paræneticum*. TURNEB. Vide Rittersh. Sacrar. lect. lib VI. cap. 14 ALMELOV.

2. *Studia ament.*] Inscriptio apud Grut. DCLXIX. 4. STVDIA AMAVI OBSEQVENS MAGISTRIS FVI, &c. ALMELOV.

3. *Non quidem corporum.*] Huc pertinet *apophthegma* Alexandri, qui Aristotelem, ut parentem suspiciebat, a quo accepisset bene vivere, cum a patre tantum vivere. TURNEB. Unde eleganter discipulos apud Hebræos *filios* sæpe dici ait. Drusius Animadv. l. II. c. 25 Vide eruditissimi Pocockii notas ad carmen Arab. Tograi vers. 1. p 3. quo loco ex Maimonide docet, discipulos non minorem reverentiam debere præceptoribus, immo majorem, quam parentibus. De officio quoque discipulorum videndus est Johan. Sarisber. lib. VII. cap. 14. voluit etiam Pythagoras, ut discipuli ad præceptoris opinionem attenderent Jamblich. de vit. Pyth. lib. 1. cap. 31. & notandum quod affert Drusius in *apophthegm.* Hebr. lib. III. num. 170. *quatuor sunt, cum quibus nunquam est litigandum; Deus, Rex, parentes, & præceptores* · cui adde quod ex Rabbinis adducit Alex. Morus ad Matth. cap XI. vers. 30. *qui contendit contra magistrum, est quasi contendens contra spiritum sanctum* · & imitandum exemplum Antisthenis, Diogenis discipuli De quo vid. Johan. Sarisb. l. V. 17. Juvenal. Sat VII. 207.

Dii majorum umbris tenuem & sine pondere terram,
Spirantesque crocos & in urna perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loco.

Vide sis Jostum Lipsium Catholicum ab Arnoldo a Boecop conscriptum pag. 140. addatur egregia, licet brevior, Isidori Pelusiotæ lib. II. epistola 27. & Petrarch. de remed. utr. fort. libr. II. dial. 41. & Philelph. de liber. Educat. lib. [illegible] ALMEL.

4. *Confert studio.*] Francius malebat *conferet.*

5. *Dictis credet.*] Rationem reddit Theodoretus serm. 1. de fide, circa finem pag. 16. *Nunquam enim prima elementa perdiscet, qui literatori fidem non habeat, ita esse primam, ita secundam literam esse appellandam, parique ratione de cæteris intelligendum.* Vide & Euseb. Præp. Evang. lib. 1 cap. 5 ALMELOV.

6. *In ipsos denique cœtus.*] *In ipso denique cœtu:* MS. Joan. Voss. prim. tert.

7. *Scholarium.*] *Scholarum* legatur, ne turbæ barbara lo-

[8] Nam ut illorum officium est docere, sic horum præbere se dociles: alioqui neutrum sine altero [9] sufficiet. Et sicut hominis ortus ex utroque gignentium confertur; & frustra sparseris femina, nisi illa præmollitus foverit sulcus; ita eloquentia coalescere [10] nequit, [11] nisi sociata tradentis accipientisque concordia.

quentium adstipulari videatur Quinctilianus; neque enim *scholaris* inventum apud quemquam Latine loquentem: quamvis imperite nunc omnes, qui studiis vacant, vulgo *scholares* appellemur. Sed Latine eleganterque loquentes eos *scholasticos* juvenes adolescentesve appellant: frequentiam ergo scholarum accipiamus, eam adolescentium multitudinem, qui in scholas convenire solent REGIUS. *scholarium*: MS Bal. *sodalium*: MS. Bodl. Illud *sodalium* non displicet, quia, licet sciam *scholarum* pro *scholasticorum* posse sumi; tamen rectius *cætus sodalium*, quam *scholarum*, dici videtur: ita Livius lib. 1. cap. 18. de Pythagora: *juvenum æmulantium studia cætus habuisse constat.* Ita Valer. Flac. 1. 121:

Fervere cuncta virûm cætu.

& *cætus commilitonum* Cicero in Catilinaria dixit.

8. *Nam ut illorum officium.*] *Nam ut in illorum officio est*: MS. Bodl.

9. *Sufficiet.*] *Sufficit*: V. C. Alm Obrecht.

10 *Nequit.*] *Nescit*; Voss. secund.

11. *Nisi sociata*] Duo tantum a discipulis officia exigit Fabius, pietatem & observantiam erga præceptorem, & docilitatem. Ex his enim duobus cætera pendent. TURNEB.

CAPUT X.

De utilitate & ratione declamandi.

IN his primis operibus, quæ non ipsa parva sunt, sed majorum quasi membra atque partes, bene instituto, ac satis exercitato, jam fere [1] tempus appetet aggrediendi [2] *suasorias* [3] *judiciales*que materias, quarum antequam viam [4] ingrediar, pauca mihi de ipsa declamandi ratione dicenda sunt; quæ quidem, ut ex omnibus [5] novissime inventa, ita multo est utilissima. Nam & cuncta [6] illa, de quibus diximus, in se fere continet, & [7] veritati proximam imaginem reddit; ideoque ita est celebrata, ut plerisque videretur ad formandam eloquentiam vel sola sufficere. Neque enim virtus ulla [8] perpetuæ duntaxat orationis reperiri potest, quæ non sit cum hac [9] dicendi meditatione communis. [10] Eo quidem [11] res ista culpa docentium recidit, ut inter præcipuas, quæ corrumperent eloquentiam, caussas, licentia atque inscitia declamantium fuerit. Sed eo, quod natura bonum est, bene uti licet. Sint ergo & ipsæ materiæ, quæ [12] fingentur, quam simillimæ veritati; & *declamatio*, [13] in quantum maxime potest, imitetur [14] eas *actiones*, in quarum exercitationem XI.

Methodus est compositionis, ab elementis ad ea, quæ ex his conficiuntur: hic autem utilitatem *declamationis* docet, si modo similis erit *caussis* forensibus & *deliberativis*; & quosdam rhetoras reprehendit, qui monstrosa quædam *themata*, a consuetudine *caussarum* abhorrentia, proponebant. TURNEB.

1. *Tempus appetit*] *Apparet*, non *appetet*, legendum esse, facile ex ipso sensu percipi potest. REGIUS. *apparet* margo Basil. etiam; sed perperam; ita enim Livium & alios locutos esse constat.

2. *Suasorias.*] Id est, *hypotheses* oratorias, vel orationes in genere *deliberativo*, quod & *suasorium* appellatur. CAPPER.

3. *Judiciales.*] Hoc est, orationes in genere *judiciali*, quod accusationem defensionemque complectitur. CAPPER. *Suasorias judicialesque.*] Omisit Fabius materias *demonstrativas*, quæ in laude & vituperatione versantur: sed hic agit de *declamatione*, *quæ*, ut ait in fine hujus capitis, *est judiciorum, consiliorumque imago.* CAPPER.

4. *Ingrediar.*] *Ingredior*: V. C. Alm Obrecht.

5. *Novissime inventa.*] *Declamatio* inventa a Cicerone puero. Nam Seneca lib. primo *declamationum*, ait ante Ciceronem exercitationes rhetorum fuisse *theses*, non *declamationes*. Cicer. quoque in Bruto cap. 9 rem novam esse ita testatur: *Commentabar declamitans, sic enim nunc loquuntur, sæpe cum Marco Pisone & Q. Pompeio, vel cum alio quotidie.* TURNEB.

6. *Illa de quibus.*] *Illa quæ supra diximus*: MS. Joan. Voss. prim. tert.

7. *Veritati proximam imaginem reddit.*] Hoc est, illa rhetorum *declamatio* exhibet orationes, quæ, licet fictum habeant argumentum, veris tamen *caussis* & *hypothesibus* orationis sunt persimiles CAPPER.

8. *Perpetuæ duntaxat orationis.*] *Perpetuam orationem* appellat continentem, neque ullo modo interruptam; ad differentiam *altercationis*, in qua vices sunt interrogandi & respondendi. TURNEB. Livius lib. IV. 6. *res a perpetuis orationibus in altercationem venisset*: & lib. VIII. 33. *ibi non tam perpetuæ orationes, quam altercatio audiebatur*: sic *perpetua historia*: Cicer. V. ad fam. 12. *perpetuum carmen*; Ovid. I. Metam. princ. BURMAN. *Perpetuæ orationis.*] Quæ sit oratio perpetua, exponit ipse Fabius cap. 21. *Cum duo sint, inquit, genera orationis, altera perpetua, quæ rhetorice dicitur; altera concisa, quæ dialectice: quas quidem Zenon adeo conjunxit, ut hanc compressæ in pugnum manus, illam explicitæ docerei similem.* CAPPER.

9. *Dicendi meditatione.*] Μελέτη, hoc est, *exercitatione.* Ita sæpe contingit, ut Latinorum verborum vis ex Græcis planius intelligatur; neque vero erat cur Francio *delitatione* pro *meditatione* legendum videretur. CAPPER.

10. *Eo quidem.*] Nisi *adeo* legatur, sensus integritas non servabitur. REGIUS. Hic enim Philologus totam periodum sic legebat: *Adeo quidem res ista in culpam docentium recidit, ut*, &c. quomodo legitur etiam in editionib. Ald. & Locatel. CAPPER.

11. *Res ista culpa docentium.*] Juven. Sat. VII. 159.

——— culpa docentis

Scilicet arguitur,

&c. ALMEL. *In culpam docentium*: Ald. Locatel. Voss. Bern. *res istam in culpam*: Basil.

12 *Fingentur*] *Finguntur*; Voss. prim. tert.

13. *In quantum.*] Hanc locutionem illustrat. Verst. ad Justin. XLI. 1. & Barth. XXIV. Adv. 3. male unam vocem, *inquantum*, vel *inquantum*, statuentibus aliis, & ita hoc loco etiam edentibus.

14. *Eas actiones.*] Supple, *forenses*.

reperta est. [15] Nam magos, & [16] pestilentiam, & responsa, & sæviores tragicis [17] novercas, aliaque magis adhuc fabulosa frustra inter [18] *sponsiones* & *interdicta* quæremus. Quid ergo? Nunquam hæc supra fidem, & poëtica (ut vere dixerim) *themata* juvenibus pertractare [19] permittemus, ut exspatientur, & gaudeant materia, & quasi [20] in corpus eant? [21] Erat optimum: sed certe [22] sint grandia & tumida, non stulta etiam, & acrioribus oculis intuenti ridicula; [23] ut, si jam cedendum est, impleat se declamator aliquando, dum sciat, ut [24] quadrupedes, cum viridi pabulo distentæ sunt, [25] sanguinis detractione curantur, & sic ad cibos viribus conservandis idoneos redeunt, ita sibi quoque [26] tenuandas adipes, & quidquid humoris corrupti contraxerit, [27] emittendum, si esse sanus ac robustus volet. Alioqui tumor ille inanis [28] primo cujusque veri operis conatu [29] deprehendetur. [30] Totum autem declamandi opus qui diversum [31] omnino a forensibus *caussis* existimant, ii profecto ne rationem quidem, qua ista exercitatio inventa sit, [32] pervident. Nam, si foro non præparat, aut scenicæ ostentationi, aut furiosæ vociferationi simillimum est. [33] Quid enim attinet [34] judicem præparare, qui nullus est? narrare quod omnes sciant falsum? probationes adhibere *caussæ*, de qua nemo sit pronuntiaturus? Et hæc quidem otiosa tantum: affici vero, & [35] ira vel luctu permovere, cujus est ludibrii, [36] nisi quibusdam pugnæ simulacris [37] ad verum discrimen aciemque justam consuescimus? Nihil ergo inter forense genus dicendi, [38] atque hoc *declamatorium* intererit? Si pro-

15. *Nam magos.*] Translatitia sunt hæc & vulgaria rhetorum *themata*, quæ a consuetudine communi *caussarum* abhorrent, ideoque Fabio non probantur. TURNEB. Exemplum Magi *declamatio* X earum, quæ Quinctiliano adscribuntur. Novercæ, prima. Responsi, quarta. Pestilentiæ videtur posse tale dari. Pestilentia grassante, missi sunt, qui oraculum consulerent. Respondit Deus, si immolata fuisset, quæ nondum esset mater, cessaturum malum. Prius quam vates de responso cognovisset, privatus filiam suam mactavit. Vates statuere juvencam, id est, *βοῦν ἀδμῆτον*, immolandam. Cessavit pestilentia: qui filiam occiderat, postulatur homicidii. CAMERAR. Mihi magis placet, *nam magos, & in pestilentiam responsa, &c.* Ita enim loqui amat Petron. cap. 1. *Ideo ego adolescentulos existimo in scholis stultissimos fieri, quia nihil ex iis, quæ in usu habemus, aut audiunt, aut vident; sed piratas cum catenis in littore stantes, & tyrannos edicta scribentes, quibus imperent filiis, ut patrum suorum capita præcidant; sed responsa in pestilentiam data, &c.* Ubi Scaliger male reposuit *pestilentia*, uti recte monuit Cl. Gaspar. Barthius, Racemat. in Petron. qui & meliorem lectionem hisce ex jure petitis exemplis corroborat, leg. 2. sect. 31. de O. Jur. L. 9. de acquir. possess. leg. 14. de Probat. leg. 35. de O. & A. L. XI. de Adopt. leg. 3. de Suis & leg. Videantur etiam nobiliss. Johan. a Wouweren Animadvers. in Petron. & Melchioris Goldasti, Mecænatis mei indulgentissimi, symbola ad Petron. Curt. Pichen. Not. ad Tacit. de Orat. num. 44. PAREUS. Ego ad Petronii locum prætuli *in pestilentia*, quod & hic mallem, ut inter *declamationes* Calpur. Flacci XIX. una inscribitur *in pestilentia responsum est, &c.* hic tamen contra codices nihil ausus sui mutare. BURMAN.

16. *Pestilentiam.*] Ut consultum oraculum est, ut sedaretur pestis; respondit *cædendam esse virginem*; & privatus quidam pater filiam interficit, ac in jus vocatur. TURNEB.

17. *Novercas.*] Ut apud Fabium in *pariete palmato*, & in *cæco in limine.* TURNEBUS.

18. *Sponsiones & interdicta.*] *Sponsio* actio quædam est, quæ fit interposita stipulatione certæ pecuniæ, quam is perdat, qui judicio superatus fuerit. *Interdictum* vero formula est & conceptio, qua prætor aliquid fieri, vel jubet, vel vetat; estque plerumque de possessione. TURNEB. *Sponsiones.*] Supple, *litigantium*; horum enim uterque spondebat se talem mulctam esse passurum, ni rem ita se habere probasset; atque hoc erat agere ex *sponsu*, vel ex *sponsione*. Uterque etiam deponebat certam pecuniæ summam ea lege, ut victor quidem suam reciperet, victi vero pecunia sacros in usus cederet: unde & *sacramentum* dicebatur. Hinc *sacramento contendere*, pro *litigare*. Plura vide apud jurisperitos. CAPPER.

19. *Permittemus.*] *Permittimus.* FRANCIUS. *Permittamus*: Voss.

20. *In corpus eant.*] Id est, quasi pinguescant; nam in corpus ire dicuntur illi, quorum corpus efficitur pingue: est autem sumpta similitudo, a pecudibus, quæ lætiori pabulo pastæ in corpus ire ac pinguescere solent. REGIUS. Græci dicunt *σωματοῦσθαι*, id est, corpulentum fieri. PHILANDER. Locutio similis est illi Flori lib. II. cap. 4. *in sudorem ire. Ire in lacrymas*: Virgil. IV. Æneid. 413. Ovid. V. Metam. 668. *ire in famem & pestilentiam*; de qua elegantia videndus Barthius ad Nemes. Cyneg. v. 29. & ad Stat. VI. Theb. 234. de *corporis* autem significatione hac, videndi ad Phædr. lib. III. 7. interpretes. BURMAN.

21. *Erat optimum.*] *Erit*: MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Ald. Par. Vasc. Colin. Basil. Obrecht. Voss. secund. Sed Gryph. *in corpus eant? optimum. Sed.* Verum ego *erat* retineo, quo sæpe utuntur veteres pro *esset*, & frequenter a librariis, cum *erit* commutatum; de quo nos ad Petron. cap. XXVII. & Ovid. I. Epist. 108. BURMAN.

22. *Sint grandia & tumida.*] *Non tumida.* FRANCIUS.

23. *Ac si jam.*] *Ut si jam*: MSS. Jo. m. Bal. Alm. And. Ald. Locat. marg. Basil. Obrecht. Voss. secund.

24. *Quadrupedes.*] Equi videlicet.

25. *Sanguinis detractione.*] *Detractione* legatur. REGIUS.

26. *Tenuandas adipes.*] *Tenuandos*: edit. Steph. 1542. Voss. secund.

27. *Emittendum.*] *Metaphoram* duxit a veterinariis, qui equorum *plethoram*, nimio pabulo contractam, *phlebotomia* curant. TURNEB.

28. *Primo cujusque.*] *Primo cujuscumque veri opus conatus deprimi*; MSS. Bodl. Alm. *primo cujusque veri operis conatus deprimi*: Andr. *primos cujuscumque veri operis conatus deprimis*: Argent. Obrecht.

29. *Deprehendetur.*] Voss. prim. *conatus deprehendetur*: Bern.

30. *Totum autem.*] Quosdam rhetores carpit, qui *declamationem* esse *caussis* forensibus dissimilem putabant; ideoque absurda & diversa a consuetudine proponebant *themata*, & quasi voluptatem solam auditorum sequebantur: quod taxat Fab. lib. 5. TURNEB.

31. *Omnino.*] *Omni modo*: MSS. Bodl. Bal. Obrecht. Voss. prim. & Palatini, quos vidit Gebhard. vid. ad lib. 1. cap. 2.

32. *Pervident.*] *Perviderint*: Voss. prim. tert.

33. *Quid enim.*] Absurdum colligit ex horum opinione; qui *declamationem* diversam a caussis forensibus putant. TURNEB.

34. *Judicem præparare.*] In *exordio* illius *declamationis*. CAPPER.

35. *Ira vel luctu permovere.*] Malim *permoveri*, ut magis congruat præcedenti τῷ *affici*: si servare lubeat τὸ *permovere*, supple, *alios*, nempe auditores. CAPPER.

36. *Nisi quibusdam.*] *Metaphora* ducta est a *decursionibus*, & *Troja*, quam vulgo solent ludere, ad similitudinem & meditationem præliorum. TURNEB. *pugnæ cujusdam*: Sich. & marg. Basil.

37. *Ad verum discrimen aciemque.*] Significantius dicerent Græci. *πρὸς ἀληθινὸν ἀγῶνα καὶ κίνδυνον*. *ἀγὼν* & *κίνδυνος*, certamen & certandi periculum dicitur *metaphorice* de litibus & forensibus controversiis. CAPPER.

38. *Atque hoc declamatorium.*] *Declamatorium* legendum. Est autem altera objectio, quæ fieri posset; quam ita Fabius solvit, ut afferat nihil interesse, si profectus gratia declama-

fectus gratia dicimus, nihil. Utinamque adjici ad consuetudinem [39] posset, ut [40] nominibus uteremur, & perplexæ magis, & longioris aliquando actus controversiæ fingerentur, & verba in usu quotidiano posita minus timeremus, [41] & jocos inserere moris esset : [42] quæ nos, quamlibet per alia in scholis exercitati sumus, tirones in foro inveniunt. [43] Si vero in ostentationem comparetur *declamatio*, sane paululum aliquid [44] inclamare ad voluptatem audientium [45] debemus. [46] Nam & iis actionibus, quæ [47] in aliqua sine dubio veritate versantur, sed sunt ad popularem [48] aptatæ delectationem, quales legimus [49] *panegyricos*, totumque hoc [50] *demonstrativum* genus, permittitur adhibere plus cultus, omnemque artem (quæ latere plerumque in judiciis debet) non confiteri modo, sed ostentare etiam, [51] hominibus in hoc advocatis. Quare *declamatio*, [52] quoniam est [53] *judiciorum consiliorum*que imago, similis esse debet veritati : [54] quoniam autem aliquid in se habet [55] ἐπιδεικτικὸν, nonnihil sibi nitoris assumere. Quod faciunt [56] actores comici, qui nec ita prorsus, ut nos vulgo loquimur, pronuntiant; quod esset sine arte : nec procul tamen a natura recedunt ; quo vitio periret imitatio : sed [57] morem communis hujus sermonis decore quodam scenico exornant. [58] Sic quoque aliqua nos incommoda ex his, [59] quas finxerimus, materiis [60] consequentur, in eo præcipue, quod multa in his [61] relinquuntur incerta, [62] quæ sumimus, ut videtur; ætates, facultates, [63] liberi, parentes, urbium ipsarum vires, jura, mores, [64] aliaque his similia. Quin aliquando etiam argumenta ex ipsis [65] *positionum* vitiis [66] ducimus. Sed hæc [67] suo quæque loco. Quamvis enim omne propositum operis a nobis destinati [68] eo spectet, ut orator instituatur ; tamen, ne quid studiosi requirant, etiam [69] si quid erit quod ad scholas pertineat proprie, [70] in transitu non omittemus.

tur · sin ad ostentationem, non nihil differre concedit. REGIUS.

39. *Posset, ut.*] *Possit, ut* : Voss. prim.

40. *Nominibus uteremur.*] Posset alicui videri Fabius id optare, sine quo ne declamare quidem aliquis potest. Quo namque modo *declamatio* sine nominibus fiat ? an propriis quidem nominibus, quæ apud priscos sola *nomina* dicebantur, *declamatores* non utuntur ; sed duntaxat *appellativis*. qualia sunt, *Rusticus*, *Orator*, *Poeta*, *Medicus*, *Pater*, *Filius*, *Noverca*, & similia? REGIUS. Valla annotat olim cautum fuisse, ne quis in poemate, aut ullo scripto nominatim infamaretur : quocirca *declamatores* propriis nominibus destituti, ad generalia recurrebant; ut *magos*, *adulteros*, *medicos*. TURNEB.

41. *Et jocos.*] *Ut jocos* ; Voss. secund.

42. *Quæ nos.*] *Ob quæ nos, qualibet propter alia* ; Ald. *ob quæ nos quamlibet propter alia* ; marg. Basil *quæ nos q. per alia in scholis exercitati simus t. s. inveniunt* ; V. C. Alm. non quidem male, si *ob quæ* legeretur cum Argentor. Obrechti ; sed & vulgata recta & elegans Ita Lucan. IV. 349.

——— *nos denique bellum*
Invenit civile duces.

& lib III. 125.

——— *certe violata potestas*
Invenit ista Deos.

BURMAN.

43. *Si vero.*] Duplici ratione declamamus ; vel ut omnino *caussas* forenses imitemur, quod genus est severius ; vel ad ostentationem & delectationem, ubi major est libertas. TURNEB.

44. *Inclamare.*] *Inclinare*, quidam legendum putant : sed *inclamare* sensui magis mihique inclinare videtur. Is enim ad voluptatem auditorum inclamare dicitur, qui & poetica *schemata* eligit, & in eloquendo maxime lascivit, & in pronuntiando ita vocem tollit, ut vere *inclamare* videatur. REGIUS. *Inclinare* ; Andr. Ald. Vasc. Steph. Colin. Roigny, Obrecht. *ad voluntatem* ; MSS. Bodl. Joan. Bal And Ald. marg. Basil. Voss prim secund. Bern. *Inclamare* ; Alm. *inclinare*] Vide Cresollium in Theatr. sophist. pag. 356. CAPPER.

45. *Debemus*] *Demus* ; Voss. prim tert

46 *Nam & iis.*] *Nam & in iis actionibus* ; V. C. Alm. Ald. Locatel Gryph. Colen. Basil. Voss secund.

47. *In aliqua veritate.*] *Necessitate* ; Locatel. & ita quosdam legere notat Regius, qui recte *veritate* reposuit.

48. *Aptatæ*] Francius malebat *aptæ*.

49. *Panegyricos.*] *Panegyrici* orationes sunt laudatoriæ, aut etiam *suasoriæ*, quæ olim in Græciæ conventibus ad ingenii ostentationem habebantur TURNEB.

50 *Demonstrativum.*] *Demonstrantium*, MS. Bodl *demonstrationum* ; Locatel. Colon. Par Gryph. Sich. Basil

51 *Hominibus in hoc advocatis.*] Vide Cresollium in Theatr. sophist. pag 231.

52. *Quoniam est.*] *Quomodo est* ; MS. Bodl. *quo* ; V. C. Alm. *quum* ; Voss tert.

53. *Judiciorum consiliorumque.*] Id est, orationum, quæ versantur in genere *judiciali & deliberativo*, seu *suasorio*. CAPPER.

54 *Quoniam autem.*] *Quo autem* ; V. C. Alm. *quum* ; Voss. tert.

55. Ἐπιδεικτικὸν.] Ἐπιδεικτικὸς appellatur genus, quod comparatum est ad ostentationem ingenii, versaturque potissimum in *caussis demonstrativis* ; interdum etiam *deliberativis* : hoc genere sunt usi sophistæ. TURNEB. an ἐπιδεικτικὸν ? FRANCIUS.

56. *Actores comici.*] *Auctores* ; MS. Bodl.

57. *Morem communis hujus sermonis.*] *Communem* ; Voss. prim tert.

58. *Si quoque in aliqua.*] *Sic* legendum, & propositio *in* eradenda, ut superflua, videtur. REGIUS.

59. *Quas finxerimus.*] *Finximus* ; Voss. prim. supple, in rhetoricis *declamationibus*.

60. *Consequentur.*] *Consequemur* ; Voss. prim. tert.

61. *Relinquuntur incerta.*] In veris *caussis* certæ sunt circumstantiæ, quas pro voluntate non possit orator immutare ; in *declamationibus* vero incertæ : his itaque *declamator* ad utilitatem abutitur. TURNEB.

62. *Quæ sumimus.*] Id est, quæ pro nostro arbitrio ponimus. CAMERAR.

63. *Liberi.*] *Liberos* ; V. C. Alm. Voss. omn. Bern.

64 *Aliaque his.*] *Alia his* ; V. C. Alm.

65. *Positionum.*] Ὑποθέσεων, id est, quæstionum, quæ pluribus sunt circumstantiis alligatæ. CAPPER.

66 *Ducimus.*] *Ducemus* ; Voss. prim. tert.

67. *Suo quæque loco.*] *Suo quoque loco* ; Voss. prim. secund.

68. *Eo spectet.*] *Eo spectat* ; Voss. prim.

69 *Si quid erit.*] *Etiam si quid erit* ; V. C. Alm. Locatel. Ald Gryph Colin. Basil Voss secund. *etiamsi quid* ; Obrecht. *Etsi quod*, Voss. tert.

70. *In transitu.*] In transcursu, id quod alii *obiter* dicunt. Nam Fabius, quod meminerim, nunquam *obiter* utitur. REGIUS.

CAPUT XI.

An artis hujus necessaria cognitio sit.

XII. [1] JAM hinc ergo nobis inchoanda est ea pars artis, ex qua capere initium solent qui priora omiserunt: quanquam video quosdam in ipso statim limine [2] obstaturos mihi, qui nihil egere hujusmodi præceptis eloquentiam [3] putent: [4] sed natura sua [5] & vulgari modo, & scholarum exercitatione contenti, rideant etiam diligentiam nostram, exemplo magni quoque nominis professorum, quorum aliquis, ut opinor, interrogatus quid esset σχῆμα & [6] νόημα, nescire se quidem; sed, si ad rem [7] pertineret, esse in sua *declamatione* respondit. Alius percontanti, [8] Theodoreus, an Apollodoreus esset: Ego, inquit, [9] *parmularius sum.* Nec sane potuit urbanius ex confessione inscitiæ suæ elabi. [10] Porro hi, quia & [11] beneficio ingenii præstantes sunt habiti, & multa etiam memoria digna [12] exclamaverunt; plurimos habent similes negligentiæ suæ, paucissimos naturæ. [13] Igitur impetu dicere se, & viribus uti gloriantur. Nec enim opus esse probatione aut dispositione in rebus fictis; sed (cujus rei gratia plenum sit auditorium) [14] sententiis grandibus, quarum optima quæque [15] a periculo petatur. Quin

Elementis traditis artem aggreditur, priusque quæstionem tractat *conjecturalem*, an necessaria sit *rhetorice*: nonnulli enim naturam solam & exercitationem, citra artis præceptiones, oratorem efficere putabant. TURNEB. Sed pseudo-Turnebus ille, cujus nomine commentarius exstat in Quinctilianum, graviter lapsus est in assignanda quæstione, quæ hic tractatur; vocavit enim *conjecturalem*, *an necessaria sit rhetorice*. Dicere debuerat, *quæstionem qualitatis*; nam *conjecturalis* est de facto, de ipsa rei existentia, an res existat necne: jam vero aliud est rem existere, aliud esse necessariam. Multa existunt non necessaria: multa quoque necessaria non existunt. Verbo dicam: necessitas ad rei qualitatem & modum pertinet. CAPPER.

1. *Jam hinc.*] *Jam hic*: Voss. prim. Bern.

2. *Obstaturos.*] Ita veteres amasse loqui, non *obstituros*, ut & *præstaturus*, *constaturus*, &c. observat Vossius, lib. III. de Analog. cap. 20. & Vavass. de vi & usu verbor. pag. 59. Statius lib. VII. 241.

—— *spes me obstatura Pelasgis*
Hæc vexilla, pater?

Ita *exstaturus*. lib. 2. ff. de feriis. BURMAN.

3. *Putent.*] *Putant*; Voss. prim. tert.

4. *Sed natura sua, &c.*] In hac fere videtur esse opinione Antonius apud Ciceronem, qui *rhetoricam* esse putat *quandam exercitationem*. TURNEBUS.

5. *Et vulgari modo*] Hæc omisit Obrechtus.

6. Νόημα.] *Schema*, figura: *noema* omnis dici potest sententia. *Noema* vero quatenus accipiatur, ipse Fabius aperte, lib. VIII. 5. exponit. REGIUS Νόημα generaliter *intellectum* significat; sed tamen potissimum ea intelligitur sententia, quæ hujusmodi est, ut aliud intelligatur, quam verba præ se ferant. Significavit autem hic rhetor ignarum se esse præceptorum; illis tamen se bene uti. TURNEB.

7. *Pertineret.*] *Pertinere*; Voss. prim.

8. *Theodoreus an Apollodoreus.*] Theodorus Gadareus, qui Rhodius maluit appellari; & Apollodorus Byzantius, clarissimi rhetores fuere; quorum sectatores ad morem sectæ philosophorum, Theodorei, & Apollodorei sunt vocati. REGIUS. Theodorus insignis eloquentiæ doctor fuit, quemadmodum indicat Fabius, lib III. cap. 1. ubi & de Apollodoro. MOSELLAN. de Theodoro hoc, Tiberii magistro, vide Suidam in voce *Theodorus*, & Sueton Tiber. 57. & ibi Comm. & Grangæum ad Juven. VII. 177. sed male dubitat Raderus, an eum respiciat epigramma Martialis 94 lib. XI. qui alius certe fuit, tempore Martialis; neque ullum indicium est, eum fuisse rhetorem, vel grammaticum. Apollodorus vero non Byzantius, ut Regius, & Mosellanus, sed Pergamenus dicitur a Fabio lib. III. cap. 1. qui & ab Auctore dialogi de Orat. XIX. memoratur; & a Suida & Strabone, lib. XIII. pag. 625. ubi & harum sectarum mentionem facit. Vide & Sueton. Aug. cap LXXXIX. BURMAN.

9. *Parmularius sum.*] *Theodorus & Apollodorus* eximii fuerunt rhetorices professores, ab hisque emanarunt sectatores *Theodorei & Apollodorei*. Jocatus est autem rhetor, deflexo aliorsum responso ad eludendum, ac se *parmularium* dixit; ita enim appellatur gladiator, qui parmula pugnat; quem etiam appellant *Thracem*. Vide Festum TURNEB. Gladiatorem Turnebus explicat; parmarum confectorem Regius, Mosellanus & Ascensius: forte nemo illorum recte: sed videtur eodem sensu capiendum, quo apud Sueton. Domit. X. *inique locutus parmularios*, ubi recte viri docti explicant fautorem Thracum: neque tamen capio hujus dicti urbanitatem, quo indicare certe voluit, se nulli sectæ eorum rhetorum, qui artis præcepta tradiderant, addictum; sed naturam & exercitationem sequi. Ascensius explicat, se, licet nec Theodoreus nec Apollodoreus esset, habere tamen, quo se defenderet, quia parmularius non poterat scutum deesse. Forte Thraces, ut erant inconditis moribus, magis viribus, quam disciplina instructi in arenam descendebant, & impetu potius, quam arte pugnabant; cum adversarii eorum ex artis gladiatoriæ præceptis & dictatis lanistarum concurrerent. Ita de Thracibus (unde gladiatores primi illi originem habent) Florus lib. II. cap XII. *industriam Macedonum viribus Thracum, ferociam Thracum disciplina Macedonum temperaverunt*; & ita capite sequenti eos, qui naturam & ingenium sine arte laudant, gladiatoribus & luctatoribus inter se componit: sed hæc nondum satis liquent: cæterum in margine Stephani & Basil. erat *parvularius*. BURMAN.

10. *Porro hi.*] Accingit se ad hujus opinionis ἀνασκευὴν, quæ nititur quorumdam exemplis, qui diserti quadantenus evaserunt naturæ beneficio, idcircoque plurimos habent imitatores. TURNEB

11. *Beneficio ingenii.*] Id est, propter ingenium, ingenii caussa. Sic lib. 3. cap. 1. *is* (Gorgias) *beneficio longissimæ ætatis cum multis simul fuit.* CAPPER.

12 *Exclamaverunt.*] Gallæus conjiciebat *declamaverunt*; & ita Franciscus in margine notaverat

13. *Igitur impetu.*] *Igitur & impetu*; Locatel. Ald. Gryph. Colin. Basil.

14 *Sententiis grandibus.*] *Sententias* hoc loco Fabius vocat lumina quædam orationis, præcipue, quæ in clausulis posita; ut, *nihil est tam populare, quam bonitas.* REGIUS.

15. *A periculo petatur*] Notat genus dicendi sui temporis; (ut aliis in locis) quod effusum erat in sententias: dixit autem *a periculo petitas*, quæ ex tempore dicuntur; cum scilicet periclitatur dicentis ingenium. TURNEB Sed τὸ *quæ a periculo petatur*, malim exponere τὴν κινδυνώδη periculosam, falsitatis periculo proximam, audaciorem, paululum temerariam, &c. eodem fere sensu Gallice dicimus; *une pensée hazardée*. CAPPER. *A periculo*] *A populo*; margo Colin.

etiam in cogitando nulla ratione adhibita, aut [16] tectum intuentes, magnum aliquid, quod ultro se offerat, [17] pluribus sæpe diebus [18] exspectantes, aut murmure incerto, velut [19] classico, instincti; concitatissimum corporis motum non enuntiandis, sed quærendis verbis accommodant. [20] Nonnulli certa sibi initia, priusquam sensum invenerint, destinant, quibus aliquid diserti subjungendum sit; eaque diu secum ipsi clareque meditati, desperata connectendi facultate, deserunt, & ad alia deinceps, atque inde alia, non minus communia atque nota, [21] divertunt. Qui plurimum videntur habere rationis, non [22] in *caussas* tantum laborem suum, sed in *locos* intendunt; atque in his [23] non corpori prospiciunt, sed abrupta quædam, ut forte ad manum venêre, [24] jaculantur. Unde fit, ut dissoluta & ex diversis congesta oratio cohærere non possit, similisque [25] commentariis puerorum sit, in quos [26] ea, quæ aliis declamantibus laudata sunt, [27] regerunt: magnas tamen sententias, & res bonas (ita enim gloriari solent) [28] elidunt; [29] nam & barbari & servi; [30] &, si hoc sat est, nulla est ratio dicendi.

16. *Tectum intuentes.*] Hæc vix intelligo Ascensius interpretatur, frontem velut cœlo obvertentes; an *non rectum intuentes*, id est, negligentes rectam rationem dicendi? BURMAN. *rectum*; Voss. secund.

17. *Pluribus diebus.*] Hæc ut ὑπερβολικὰ, & intoleranda, resecanda judicabat Gallæus.

18. *Exspectantes.*] *Expetunt*; MS. Bodl. Sich. *exspectant*; MS Alm. Andr. Locat. Ven. Ald. Gryph. Basil. Obrecht. Voss. secund.

19. *Classico instincti.*] *Instincti*, hoc est, concitati, legendum esse patet. REGIUS. Graphice depingit Fabius illorum rhetorum in rerum & verborum inventione ineptam rationem, quia arte destituuntur; ut inde colligat artem esse necessariam. TURNEB. *instinctu*; Voss. prim.

20. *Nonnulli certa, &c.*] Fab. lib 3 ait non esse eamdem rationem cogitandi, & dicendi; nam in cogitando primum intueri oportet quæstionem; deinde quid confirmandum, quid refutandum; postea quomodo narrandum; demum quomodo exordiendum: hi contra præpostere exordia prius excogitant, quam sententiam invenerint TURNEB. Talem nos putamus a Petronio, cap. CXV. Eumolpum depingi, insolito murmure (ut hic *clare meditantem*) versus membranæ ingerentem; sed cujus carmen laborabat in fine. Vide quæ ibi notavimus. BURMAN.

21. *Divertunt.*] *Devertunt*; Voss tert.

22. *In caussas tantum.*] *In caussis tam*; V. C. Alm. quod *est tamen* ut Aldus & Colin. *caussas tamen*; Bern. *Non in caussas*] Non in *caussas* oratorias, aut *hypotheses* integras; sed in quosdam speciales *caussarum* locos. CAPPER.

23. *Non corpori.*] Non toti corpori ipsius *caussæ*, vel *loci* prospiciunt; sed abrupta quædam jaculantur ejus fragmenta. Gallice; *des morceaux detachés*. CAPPER.

24. *Jaculantur.*] Vide ad Petron. cap CIX.

25. *Commentariis puerorum.*] Solebant pueri, ut scribit Tacitus, cum ad scholas *declamatorias* venerant, sententias venustiores & locos illustriores *declamationis* per colunias, & provincias quasdam in libellis suis scribere, & domum referre. TURNEB.

26. *Ea quæ aliis.*] *Ea quæ aliis laudantibus declamata sunt*; Andr.

27. *Regerunt.*] *Congerunt*; Ald. *redigunt*; marg. Steph. & Basil. ego mallem *digerunt*; quod huic rei proprium, & *regerere*, unde *regesta*, & *registrum* posteriori demum seculo cœpit invalescere, & huc a librario, vel glossatore intrusum videtur Vid. Cang. Gloss in *regestum*; Jan. a Costa in præfatione ad decretales Gregorii IX. & Jac. Goth ad lib. XIV. Cod Theod de indulg Debitor. ubi Quinctiliani loca laudat; & Menag Origin. Ling. Franc. in *registre*: quanquam Voss. lib. I. de Vit. serm. cap. 18. pugnet pro hac voce ex loco simili infr. XII 6. *sunt enim velut regesta in hos commentarios*: sed de illo loco ibi videbimus: *regerere* vero proprie, est in locum alterius quid gerere, ut Jurisconsultus utitur lib. 24 §. I. ff. Usufr. quem. am. *si summa terra ex fundo mea sublata, & alia regesta esset*, ut & Ovid. lib. XI. Metam. 188.

Inducitque sua votis tellure regesta

Obruit.

quam nempe antea hauserat, & mox regerit; ut apud Plinium quoque lib. XVII. cap. 4 eo sensu ponitur: de alia significatione, qua *contrarium respondere* notat, omnia obvia. BURMAN.

28. *Elidunt.*] Id est, extricant, excutiunt, expromunt; ut *sonum elidere* apud Plinium, & *sibilum* & *ignem*. Suspicor tamen a Fabio scriptum fuisse, *illi edunt*. CAPPER.

29. *Nam est barbari.*] Legendum *& barbari* REGIUS *& barbari idem faciunt & servi*; Steph. margo. *ut barbari & servi*; Locatel. *nam & barbari etsi hoc sat est*; Basil. Franciscus conjecerat *jam & barbari & servi. Quod si hoc sat est.* Locus hic corruptissimus, neque satis intellectus, & de quo timide conjecturam meam proferam; forte enim legendum, *magnas tamen sententias, & res bonas (ita enim gloriari solent) eligunt, non ut barbari & servi: sed, si hoc sat, est nulla est ratio dicendi.* Quid enim sit *elidere res bonas*, nemo facile dixerit; &, si sit, ut *sonum elidere*, apud Plinium, & *sibilum*, & *ignem*, ut Gallæus volebat, non video, in quo gloriandi sit materia: sed ex oratoribus & *declamatoribus*, & *sententias & res bonas eligere* se jactant, idque se non facere, ut barbari & servi solent, qui rudes & novitii sine ullo delectu eligere solebant etiam res contemtissimas & communes, cum linguam Romanam addiscere vellent; sed ut exercitati jam & judicio acri utentes. Sed hoc si sufficiat, addit Fabius, jam nulla erit certa ratio & methodus docendi, sed omnia vaga, dissoluta & non inter se cohærentia erunt. *Eligere* vero dictum, ut de cibo, Petron. cap XXXVI. *res electissimas* dixit; nec dubito hic *metaphoram* a cibis delicatioribus esse ductam, quæ proprie *res bonæ* dictæ, & *quas res exquisitissimas ad epulandum* dixit Cicero II. de finib. 28. & de quibus vide ad Petron. XXXIV. & ita in Agesilao, ex severo Lacedæmoniorum instituto, vivente, arbitrabantur eum *ignorantia bonarum rerum* sumpsisse vulgares cibos. Nepos Agesil. cap. ult. ut autem barbaros & servos res bonas non eligere hic Fabius significat; ita infr. cap. XVII. etiam *indoctos, barbaros & servos* conjungit, qui cum pro se loquuntur, ex sententia Lysiæ tamen aliquid simile artis habent rhetoricæ BURM. *Nam & barbari & servi.*] Supple ex præcedentibus; *magnas sententias & res bonas* aliquando *elidunt*, vel potius *edunt* Nam, ut ex Lysiæ sententia, refert Fabius noster hujus lib. cap. 17. *Indocti, & barbari, & servi, pro se quum loquuntur, aliquid dicunt simile principio, narrant, probant, refutant, &* (quod vim habeat Epilogi) *deprecantur*. CAPPER.

30. *Et si hoc sat est.*] Hoc dictum est *enthymematice*; & ex contrario colliget satis non esse; ideoque esse opus arte. TURNEB.

CAPUT XII.

Quare inerudití ingeniosiores vulgo habeantur.

XIII. [1] NE hoc quidem negaverim, [2] sequi plerumque hanc opinionem, ut, fortius dicere videantur indocti. Primum vitio male judicantium, qui majorem habere vim credunt ea, quæ non habent artem; ut effringere, quam aperire; rumpere, quam solvere; trahere, quam ducere, putant robustius. Nam & gladiator, [4] qui armorum inscius in pugnam ruit; & luctator, qui totius corporis [5] nisu in id, quod semel invasit, [6] incumbit, fortior ab his vocatur; cum interim & [7] hic frequenter suis viribus ipse prosternitur; [8] & illum vehementis impetus [9] excipit adversarii [10] mollis articulus: sed sunt in hac parte, quæ imperitos etiam naturaliter fallant. Nam & divisio, cum plurimum valeat in *caussis*, speciem virium minuit; & rudia politis majora, & sparsa compositis numerosiora creduntur. Est præterea quædam virtutum vitiorumque vicinia, qua maledicus pro libero, temerarius pro forti, effusus pro copioso accipitur. [11] Maledicit autem ineruditus apertius, & sæpius vel cum periculo [12] suscepti litigatoris, frequenter etiam suo. Affert & ista res opinionem, quia libentissime homines audiunt ea, quæ dicere ipsi [13] noluissent. Illud quoque alterum, [14] quod est in *elocutione* ipsa periculum, minus vitat, [15] conaturque perdite: unde evenit [16] nonnunquam, ut aliud grande inveniat, qui semper quærit [17] quod nimium est: verum [18] & raro evenit, [19] & cætera vitia non pensat. [20] Propter hoc quoque interdum videntur indocti copiam habere majorem, quod di-

Quadam consecutione alteram tractat quæstionem; quare ingeniosior & virilior esse populo videatur imperita oratio. Cujus rei varias affert Fabius rationes: hoc porro si verum esset, non solum supervacuus esset artis tractatus, verum etiam obesset. TURNEB.

1. *Ne hoc quidem.*] *Hoc*, non habet Ald.

2. *Sequi plerumque.*] *Plerosque & indoctos*, Francius conjiciebat.

3. *Fortius dicere.*] Id est, vehementius, acrius: ita Cicer. II. de Orat. 43. *fortem orationem* opponit summissæ & leni. Alio paulum sensu Socrates Lysiæ orationem sibi non *fortem & virilem* videri ajebat apud eumdem lib. I. de Orat. 54. neque idem est apud Just. XXVIII. de Ætolis; *ne fortius locuti quam fecisse viderentur, fines Epiri depopulantur*: posset & pro *confidentius* sumi. Vide ad lib. V. cap. 10. ubi *fortiter dicere*, illustramus. BURMAN.

4. *Qui armorum inscius in pugnam ruit.*] Duo MSS. Palat. *in rixam*; membran. etiam, *inruit*. Sic Cicer. Act. I. in Verrem, cap. 12. *Qui quasi de industria in odium offensionemque P. R. irruere videantur.* GEBHARD. Crepund. lib. I. cap. 16. qui *in rixam irruit*, videtur maluisse. *In rixam* quoque in MSS. Bodl. Alm. Ald. Locat. Colon. Sich. Par. Gryph. Colin. Basil. sed mihi languidius videtur, neque *rixam* apte vocari, ubi sanguinolentissimæ cædes edebantur inter perditos & desperatos gladiatores. Scio *sanguineas* quoque *rixas* Horatio dici; sed hic vehementer dubito, an non librarius indoctior, pro *in sicam ruit*, supposuerit *rixam*; sica enim armatos gladiatores, Thracas præcipue, docet Lips. II. Saturn. 9. & ita *in ferrum ruere* ad Virgilii exemplum dixit Justin. XI. 14. & *in tela, arma ruere*, passim alii. BURMAN.

5. *Nisu.*] *Nixu*; Stephan. Gryph. Colin. Basil. Roign. *nisu*, *an nixu* legatur, parum refert, judice Heinsio, ad Ovid. IV Epist. 126. dubito tamen an non hic *totius corporis nexu* præstaret, quia agitur de luctatore: sic apud Ovidium lib. IX Metam. 5. Achelous, qui toto Herculis corpore, ut monte, pressus erat, dicit:

Vix solvo duros a corpore nexus.

Noster ipse supr. cap. 6. *sicut ille exercendi corpora peritus, non si docendum pancratiasten susceperit, pugno ferire, vel calce tantum, aut nexus modo docebit*; & ita alii passim in hac re: confundi vero has voces *nexus* & *nixus* apparet ex Lucan. III. 612.

Ille tamen nixu, quo prenderat, hæsit;

ubi codex Thuaneus habebat *nexu*, alii *nisu*. BURMAN.

6. *Incumbit.*] *Incubuit*; MSS. Joan. Bal. Voss. prim. tert. Bern.

7. *Hic frequenter.*] *Sic*; margo Basil.

8. *Et illum vehementis impetus.*] Alm. *& illius vehementis impetus*; ut sit τὸ *impetus* in accusativo plurali. CAPPER.

9. *Excipit.*] Id est, sustinet, resistit, se tuetur adversus, &c. CAPPER.

10. *Mollis articulus.*] Eleganter *mollem articulum* appellavit lenem corporis inflexionem, qua armorum periti adversariorum eludunt petitionem; nam articulis membra flectuntur. TURNEB. Nescio an ita *articulum mollem* dicere liceat. Gallæus explicabat manum lentam, flexilem, gladio armatam; & certe vox *excipit* etiam convenire gladiatori videtur, ut *excipere pila*: Flor. II. 17. unde & in venatu frequens ejus usus, & venabula *excipabula* dicta, teste Servio ad Virgil. IV. 131. vide Lamb. ad Horat. Od. 12. Passer. ad Propert. II. 19. & Vlit. ad Grat. Cyn. 109. *mollis* ergo articulus hic est debilis manus, sed docta, & arte tamen ad inferendos ictus formata: alio sensu *mollem manum* vidimus hoc libro, cap. IV. BURMAN.

11. *Maledicit autem.*] Quæ longe lateque distant, nemini possum imponere; at quæ vicina sunt, a prudentibus duntaxat & artificibus discerni possunt: quo fit, ut populus vicina vitia plerumque pro virtutibus accipiat. TURNEB. *maledouis*; marg. Basil.

12. *Suscepti litigatoris*] Id est, illius, cujus *caussam* agendam, defendendamve suscepit. CAPPER.

13. *Noluissem.*] *Voluissent*; Audr. Ald. Colin. Stephani & Basil. in marg. *valuissent*; Locat. hoc probat Regius. *Voluissem*; Voss. secund.

14. *Quod est in elocutione.*] Non agnoscit *est* editio Lugdunensis contra fidem Codicum trium MSS quibus usi sumus, & majoris partis editorum. Voculæ autem istæ concise plerumque scriptæ, librariorum diligentiam facile fugiunt, præsertim cum sine illis sensus integer videtur. GIBSON. habet & V. C. Alm. Ald. Steph. Gryph. Colin. & alii.

15. *Conaturque perdite.*] τὸ *perdite* non est in cod. Voss. prim.

16. *Nonnunquam.*] *Plerumque*; MS Joan Voss.

17. *Quod nimium est.*] *Quod minimum est*; Voss. tert.

18. *Et raro evenit.*] Forte *id raro*. FRANCIUS.

19. *Et cætera vitia.*] *Certa ea vitia*; MS. Bodl. *certa vitia*; Ald. marg. Basil. sed *cætera* præfert Regius; quia qui quærit quod nimium est, nihil alia vitia curat.

20. *Propter hoc quoque.*] Indocti nihil supprimunt; docti vero habent verborum & rerum delectum, & in his quoque mediocritatem servant; quorum alterum est qualitatis, alterum quantitatis. TURNEBUS.

cunt

cunt omnia: doctis est & electio, & [21] modus. His accedit, quod [22] a cura docendi [23] quod intenderint, recedunt. [24] Itaque illud quæstionum & [25] argumentorum apud corrupta judicia [26] frigus evitant; nihilque aliud, quam quo vel pravis voluptatibus aures assistentium permulceant, quærunt. Sententiæ quoque ipsæ, quas solas petunt, magis eminent; cum [27] omnia circa illas sordida & abjecta sunt, ut *lumina non inter umbras* (quemadmodum [28] Cicero dicit) *sed plane* [29] *in tenebris clariora sunt.* Itaque [30] ingeniosi vocentur, ut libet, dum tamen constet, contumeliose [31] sic laudari disertum. Nihilominus confitendum est etiam [32] detrahere doctrinam aliquid, ut limam rudibus, & cotes hebetibus, & vino vetustatem: sed vitia detrahit: [33] atque eo solo minus est quod literæ [34] perpolierunt, quo melius. [35] Verum hi *pronuntiatione* quoque famam dicendi fortius quærunt. Nam & clamant ubique, [36] & omnia *levata* (ut ipsi vocant) *manu*, emugiunt, multo discursu, anhelitu, [37] jactatione, gestu, motu capitis furentes. [38] Jam collidere manus, terræ pedem incutere, femur, pectus, frontem cædere, mire ad [39] pullatum circulum facit; cum ille eruditus, ut in oratione [40] multa summittere, variare, disponere, ita etiam in pronuntiando suum cuique eorum, quæ dicet, [41] colori [42] accommodare actum sciat; &, [43] si quid sit perpetua observatione dignum, modestus & esse, & videri malit. At illi hanc *vim* appellant, quæ est potius violentia; cum interim non [44] actores modo aliquos invenias, sed (quod est turpius) præceptores etiam, qui brevem dicendi exercitationem consecuti, omissa ratione, ut tulit impetus, passim tumultuentur, eosque, qui plus honoris literis tribuerunt, [45] & ineptos, & jejunos, & trepidos, & infirmos, ut quodque verbum contumeliosissimum occurrit, appellent. Verum illis quidem gratulemur, sine labore, [46] sine ratione, sine disciplina disertis: [47] nos quando & præcipiendi munus etiam pridem deprecati sumus, [48] & in foro quoque dicendi, quia honestissimum finem putabamus, [49] desinere dum desideraremur;

21. *Modus.*] Hoc est, certa mediocritas & moderatio.

22. *A cura docendi.*] *Dicendi*. MS. Joan. Par. Steph. Vasc. Sich in marg. & Basil. Voss. prim.

23. *Quod intenderint.*] *Intendunt*, malebat Fraocius. *Quids* Voss. secund.

24. *Itaque illud, &c.*] A docendo, quod maxime proprium est oratoris, ad delectationem transeunt, egressionesque faciunt in *locos* amœnos, ut populo placeant; nam quæstionum & argumentorum tractatio, ut difficilior & asperior est, ita populo molestior. TURNEB.

25. *Argumentorum frigus.*] Id est, evitant quæstiones & argumenta, quæ apud corruptos judices frigida existimantur. CAPPER.

26.] *Frigus.*] Budæus in commentariis linguæ Græcæ, pag. 12. hunc locum citat, ac *frigus* interpretatur, quod ingratum est, & absurdum videtur, minimeque plausibile. TURNEB.

27. *Omnia circa illas.*] Græce diceretur, πάντα τὰ περὶ αὐτὰς γνώμας; id est, omnia quæ collocata sunt circa, juxta, prope sententias. CAPPER.

28. *Cicero dicit.*] Lib. III. de Orat. 26. exstat similis locus: verum ubi hæc ipsa verba leguntur, nondum occurrit. ALMEL.

29. *In tenebris.*] *Inter tenebras*: MS Joan. Ald. Voss. secund. Bern. sic *inter diem* Gell. IX. 4. quod non mutarim.

30. *Ingeniosi vocentur.*] Huc spectat ille jocus Martialis, lib. VII. 8.

> *Cum sexaginta numeret Cassélius annos,*
> *Ingeniosus homo est: quando disertus erit?*

ubi recte hunc Quinctiliani locum laudat Raderus. BURM. *vocantur*; Voss. prim. tert.

31. *Sic laudari disertum.*] Si nempe vocetur ingeniosus. CAPPER.

32. *Detrahere.*] Ovidius II. ex Pont. 9.

> ——— *didicisse fideliter artes*
> *Emollit mores, nec sinit esse feros.*

COLOMES.

33. *Atque eo solo*] Doctrina nimiam orationis copiam coercet: quanquam tamen detrahit, illa diminutio est optima; atque oratio eo est melior, quam prius, quo minor est, quam antea fuerat. TURNEB.

34. *Perpolierunt.*] *Præpolierunt*: Ald. quod mire placet; antequam enim ad laudem diserti & eloquentis oratoris, quis aspirare potest, præpoliendus est literis; &, ut sub initio labitur poeta, nisi plenus varia eruditione, & ingenii literarum flumine inundatus accesserit ad carmen, idem eveniet oratori. BURMAN.

35. *Verum hi.*] Alia etiam caussa est, sed multo potentissima, ab eorum actione tumultuosa petita, quæ populo placet: Fabio tamen libro undecimo displicet. TURNEB.

36. *Et omnia levata, ut ipsi vocant, manu, emugiunt*] Membranæ Palat. particulam addunt, quæ elegantiorem reddit sensum; *ad omnia levata (ut ipsi vocant) manu emugiunt*. Vide Jan. Gebh. Crep. lib. I. cap. 13. pag. 42. Joh. Livinej. Not. in Propert. pag. 77. &, qui hanc periodum incredibile quantum illustrat, Ludovic. Cresoll. Vacat. Autumn. lib. 2 cap. I. sect. 4 pag. 117. cap. 3. sect. 2. pag. 153. & seqq. cap. 9. sect. 9. pag. 316. cap. 12. sect. 2. pag. 378. cap. 13. sect. 1. pag. 396. 397. lib. 3 cap. 8 sect. 1. pag. 494. PAREUS. *Ad omnia* etiam V. C. Alm. sed rectius *omnia emugiunt*; id est, sono maximo & bovino pronuntiant: ita *mugientem literam* M vocat lib. XII. 10. de manibus vero levatis, cum admirarentur aliquid, vide ad Petron. cap. XL. BURMAN.

37. *Jactatione, gestu*] *Jactatione gestu*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. prim. secund.

38. *Jam collidere manus.*] Hoc gestu utendum putat Fabius duntaxat in contentionibus. TURNEB.

39. *Pullatum circulum*] *Circulus pullatus* appellatur turba populi & corona, vestibus pullis utentis; nam his vestibus plebs Romana utebatur, ut apparet ex Tranquillo in Augusto, cap. XL. & XLIV. TURNEB. Id est, ad imperitiores & rudiores; qua significatione dicitur a Suetonio in Aug. & a Plinio in Epist. VII. 17. PHILANDER. Vide Ferrarium de Re vest. lib. I. cap. 35.

40. *Multa summittere.*] *Nonnulla*: Voss. prim. tert.

41. *Colori.*] *Colorem*; V. C. Alm.

42. *Accommodare actum*] Id est, actionem, gestum, &c.

43. *Si quid perpetua observatione dignum.*] Si quid sit, quod perpetuo observari ab oratore, & custodiri debeat, hoc esse modestiam malit. ROLLIN.

44. *Actores.*] Supple, *caussarum*; id est, oratores, aut etiam *declamatores*.

45. *Et ineptos.*] *Et* deest in V. C. Alm. Ald. Locatel. Gryph. & Basil.

46. *Sine ratione.*] Hoc est, sine certa methodo.

47. *Nos quando.*] *Nos quando & præcipiendi munus, & jam pridem*; Ald. Sich. Basil. *jam pridem deprecati sumus*: MS. Bal. Colon. Colin. *& præcipiendi munus etiam pridem*; Steph. Rotgn. Obrecht. Gibson.

48. *Et in foro quoque*] Fabius libro duodecimo, ait oratorem quoque debere finem *caussarum* agendarum mature facere, & ad otium se conferre. TURNEB.

49. *Desinere dum desideraremur.*] De Trachallo, qui ob pro-

[50] inquirendo scribendoque talia consolemur otium nostrum, quæ futura usui [51] bonæ mentis juvenibus arbitramur, nobis certe sunt voluptati.

ductam longius, usque ad extremum senectutis tempus, forensem operam, risus erat, aiebant malle eum deficere, quam desinere. ROLLIN. de Trachallo, vide Fabium, lib. x. cap 1. & lib. xii. capp. 5. 10.

50. *Inquirendo scribendoque, &c.*] Fabius quoque lib. 12. suadet, ut orator, cum finem agendi fecerit, cum alia studia tractet, tum etiam aliquid componat. TURNEB. Voss. secund. habet, *conscribendo.*

51. *Bonæ mentis.*] *Bene meritis* MS. Bodl.

CAPUT XIII.

Quis modus sit in arte.

XIV. NEMO autem a me exigat id præceptorum genus, quod est a plerisque [1] scriptoribus artium traditum, ut quasi quasdam leges immutabili necessitate [2] constrictas studiosis dicendi feram; [3] utique *prooemium*, & id quale; proxima huic *narratio*; quæ lex deinde narrandi; *propositio* post hanc, vel, ut quibusdam placuit, [4] *excursio*; tum certus ordo quæstionum, cæteraque, quæ, velut si aliter facere fas non sit, quidam [5] tanquam jussi sequuntur. [6] Erat enim *rhetorice* res prorsus facilis ac parva, si uno & brevi præscripto contineretur; sed mutantur pleraque *caussis*, temporibus, occasione, necessitate. [7] Atque ideo res in oratore præcipua consilium est, [8] quia varie, & ad rerum momenta convertitur. [9] Quid enim, si præcipias imperatori, quoties aciem instruet, ut [10] dirigat frontem, cornua utrinque promoveat, equites [11] pro cornibus locet? Erit hæc quidem [12] rectissima fortasse ratio, quoties licebit: sed mutabitur natura loci, si mons occurret, si flumen obstabit, [13] si collibus, sylvis, [14] asperitate alia prohibebitur. [15] Mutabit hostium genus, mutabit præsentis conditio discriminis; nunc acie directa, nunc [16] cuneis, nunc auxiliis; nunc legione pugnabitur; nonnunquam terga etiam dedisse, [17] simulata fuga, proderit. [18] Ita *prooemium* necessarium, an [19] supervacuum; [20] breve, an longius; ad judicem omni sermone directo, [21] an aliquando averso [22] per aliquam figuram, dicendum sit; [23] constricta, an latius [24] fusa *narratio*; [25] continua, an divisa; [26] recta, an ordine permutato, *caussæ* doce-

Generale caput ante artis ingressum tractat, docetque rhetorices præcepta non esse semper necessaria; sed plerumque rei utilitate & oratoris consilio immutari: reprehendit autem *technicos* quosdam, qui præcepta conscripserant, ut leges quasdam immutabiles. TURNEB.

1. *Scriptoribus artium.*] Supple, oratoriarum vel rhetoricarum, ut patet ex lib. 3. cap. 1. circa finem, ubi sic habet: *Unicum apud nos specimen orandi docendique oratorias artes M. Tullius* CAPPER.

2. *Constrictas.*] *Conscriptas*; Par. Steph. Locar. Colin. Basil. Voss. secund. Gryph & Sich marg. *constructas*; V C. Alm.

3. *Utique prooemium.*] *Technici* certum partium numerum præscribunt, & certum ordinem: Fabius non semper totidem partibus esse opus putat, & artificiosam dispositionem plerumque mutari existimat. TURNEB.

4. *Excursio.*] Notat sui temporis oratores, qui (ut scribit libro quarto) post narrationem egredi solebant in *locum amœnum*. TURNEB. *Excursio.*] Digressionis genus est, quo post narrationem orator in præclaro quodam ac selecto loco liberius exspatiatur. Quamvis autem post narrationem vulgo attexatur illa digressio, censet tamen Quinctilianus eam posse omnibus quæstionibus vel singulis apte subjungi. Vide lib 4. cap. 3. ubi vocatur *egressio, excursus, procursio, egressus*; Græce παρέκβασις. CAPPER.

5. *Tanquam jussi*] *Quidam tantum quantum jussi sic sequuntur*: MSS. Bodl. Alm. nisi quod habeat *subsequuntur*. *Quidam tantum, quantum jussi sequuntur*; Obrecht

6. *Erat enim.*] Pro *valeret*. Vide supra cap. n. ad illa verba. *Erat optimum.* CAPPER.

7. *Atque ideo*] Fabius libro sexto c. 6. de judicio & consilio verba facit, quibus orator utitur ad dispositionem & inventionem rerum verborumque: ex horum præscripto immutari posse præcepta scribit. TURNEB.

8. *Quia varie.*] Francius malebat *quo*, vel *qua*.

9. *Quid enim, &c.*] Vegetius scribit, plerumque ita aciem instrui, ut frons directa sit, quam utrinque cornua muniant: hæc tamen ratio non est perpetua. TURNEB. *Si præcipies*; Voss. sec.

10. *Dirigat frontem.*] *Ut dirigat*: Ald Steph Colin. Basil.

11. *Pro cornibus.*] Id est, ante cornua, seu alas exercitus. CAPPER.

12. *Rectissima fortasse ratio.*] Instruendæ aciei methodus. CAPPER.

13. *Si collibus*] *Si* deest in V. C. Alm. Voss.

14. *Asperitate alia.*] *Aliave asperitate aliqua*; Ald. Par. Colin. Basil. *Alia asperitate aliqua*; Locat. *Aliave asperitate prohibebitur*; Gryph. *Asperitatetve aliqua*; Steph. Rolgus.

15. *Mutabit.*] Supple, militaris disciplinæ regulas, quas quisque sibi præscripserit. CAPPER.

16 *Cuneis.*] *Cuneus* est multitudo militum ita digesta, ut initio sit angusta, & paulatim dilatetur. *Cuneo* utuntur, cum perrumpere volunt hostium aciem. TURNEB.

17. *Simulata fuga.*] Significat *strategemata*, quæ fiunt astuto & vafro ducis consilio. TURNEB.

18. *Ita prooemium.*] Fabius libro quarto cap. 1. docet *prooemio* non esse utendum, si judex satis præparatus est, aut *caussa* præparatione non eget TURNEB.

19. *Supervacuum.*] *Supervacaneum*; Par. Colin.

20. *Breve, an longius.*] Si *caussa* simplex est, breviori est opus *prooemio*; sin perplexa aut multiplex, productiore. TURNEB.

21. *An aliquando averso.*] Nonnulli præcipiunt, in exordio dirigendum semper esse sermonem ad judicem: Fabius tamen libro quarto cap. 1. docet, illic optime fieri interdum *apostrophen*. TURNEB.

22. *Per aliquam figuram.*] Quæ vulgo vocatur *apostrophe* ἀποστροφή. CAPPER.

23 *Constricta, an.*] Plin. lib. 1. ep. 20. *Sed non minus non servat modum, qui infra rem, quam qui supra; qui adstrictius, quam qui effusius dicit.* ALMELOV

24. *Fusa oratio.*] *Diffusa*; MS. Joan. Colon. Locat. Voss. omnes.

25. *Continua, an divisa.*] Fabius libro quarto cap. 2. docet, interdum narrationem interrumpi posse: quod fecit Cicero in narratione pro Cluentio. TURNEB

26. *Recta, an ordine permutato.*] Si nempe res eo ipso, quo

bunt. Itemque de quæstionum ordine, [27] cum in eadem controversia [28] aliud alii parti prius quæri frequenter expediat. Neque enim [29] rogationibus [30] plebisve scitis sancta sunt ista præcepta: sed hoc quidquid est, [31] utilitas excogitavit. [32] Non negabo autem sic utile esse plerumque: alioqui nec scriberem: verum si eadem illa nobis aliud suadebit utilitas, hanc, relictis magistrorum auctoritatibus, sequemur. Equidem id maxime præcipiam, ac repetens [33] iterumque iterumque monebo. [34] Res duas in omni actu spectet orator; quid deceat, [35] quid expediat. Expedit autem sæpe mutare ex illo constituto traditoque ordine aliqua, [36] & interim decet; ut in statuis atque picturis videmus [37] variari habitus, vultus, status. Nam recti quidem corporis vel minima [38] gratia est. [39] Neque enim [40] adversa sit facies, & [41] demissa brachia, & juncti pedes, & a summis ad ima rigens opus: flexus ille, &, ut sic dixerim, motus, dat [42] actum quemdam effictis. Ideo nec [43] ad unum modum formatæ manus, & [44] in vultu mille species. [45] Cursum habent quædam & impetum; sedent alia, vel incumbunt; nuda hæc, illa velata sunt; quædam mixta ex utroque. Quid tam distortum & elaboratum, quam est ille *Discobolos* [46] Myronis? Si quis tamen, ut parum rectum, improbet opus; nonne ab intellectu artis abfuerit, in qua vel præcipue laudabilis est illa ipsa novitas, ac difficultas? Quam quidem gratiam & delectationem afferunt figuræ, [47] quæque in sensibus, [48] quæque in verbis sunt. [49] Mutant enim aliquid a recto, atque hanc præ se virtutem ferunt, quod a consuetudine vulgari [50] recesserunt. [51] Habet in pictura speciem tota facies: Apelles tamen [52] imaginem [53] Antigoni latere tantum altero ostendit, ut [54] amissi oculi deformitas lateret. Quid? non in oratione operienda sunt quædam; [55] sive ostendi non debent, sive ex-

gestæ sunt, ordine narrentur; aut contra, si a mediis Homerico more, vel ab ultimis initium narrandi ducatur. CAPPER.

27. *Cum in eadem controv.*] Hac de re Fabius tractabit copiose lib. septimo, cap. 1. TURNEB.

28. *Aliud alii parti prius quæri.*] Uni litigantium parti expedit aliquid prius quæri; alteri vero parti prius expedit quæri & perpendi aliud e propositis quæstionibus caput. Alteri videlicet expedit ut agatur de facto, alteri de jure. CAPPER.

29. *Rogationibus*] Senatus consultis, quæ proprie lex & rogatio dicebantur, quia ferebatur lex rogatis dictisque omnium sententiis, & præsidente Magistratu Senatorio, verbi gratia, Consule. CAPPER.

30 *Plebisve scitis.*] Id est, legibus a plebe Romana latis præsidente plebeio Magistratu, verbi gratia, Tribuno plebis. CAPPER.

31. *Utilitas excogitavit.*] Probat a fine, perpetua non esse præcepta; nam, cum inventa sint caussa utilitatis, illi debent cedere. TURNEB.

32. *Non negabo autem.*] Præcepta scribuntur aut de his, quæ semper ita fiunt; aut de his, quæ plurimum fiunt; ut in artibus opinabilibus & conjecturalibus, cujusmodi est rhetorica. TURNEB.

33 *Iterum iterumque*] *Iterumque iterumque*: Locat. Ald. Sich. Vasc. Steph. Gryph. Colin. est vero ex Virgil. III. Æneid. 436. qui habet

Prædicam, repetensque iterumque iterumque monebo.

geminat etiam has particulas lib. II. 770.

——— *ingeminans iterumque iterumque vocavi.*

BURMAN.

34. *Res duas in omni actu*, &c.] Ut pluribus in locis Cicero, ita quoque Fabius præcipit, ut videamus quid deceat & quid expediat; alterum ad decorum pertinet, ut omnis rebus & personis debite aptemur; alterum ad *caussæ* utilitatem: hos itaque duos scopos sibi proponat orator in *caussa* sua disponenda & agenda. TURNEB. Vide nostri auctoris lib XI. cap. 1. princip. Cicer. III. de Orat. 36. & Orat. 21. Nazianzenus in Tetrastichis duo etiam præscribit, modum & tempus, quæ his duobus adjungi semper & possunt, & debent. ALMELOV. *In omni actu.*] Supple, *caussa* forensis; id est, in agenda *caussa*. CAPPER.

35. *Quid expediat.*] *Et quid*: MSS. Bal Alm. Andr.

36. *Et interim decet.*] Forte *interim & decet*. FRANCIUS.

37. *Variari habitus.*] Non quidem vestes, sed τὰ σχήματα; id est, certam quamdam gestus conformationem; Gallice *la mine, l'air, la contenance, le maintien*. CAPPER.

38. *Gratia*] De hac vide Junium de pict. l. III cap. 6.

39. *Nempe enim*] Hic sensus difficulter percipitur; quia mendis carere non videtur, quæ facile tollerentur, si quod integrum exemplar inveniretur: sed loco illius *neque* forsitan legendum est *æque*: videtur enim exponere Fabius, quo modo recti corporis vel minima gratia sit; si enim æque adversa sit facies, & æque dimissa brachia statuæ alicujus, omnis gratia carebit. REGIUS. *Neque enim*, V. C. Alm. Locatel. Steph. Pat. Vasc. Colin. Basil marg. & videtur præferendum τῷ *nempe*: adversa enim facies, & quæ sequuntur, carent gratia; sed in varios situs formata venustatem addunt: ita paulum inclinatam faciem in dextram vel sinistram, vel leviter in humum spectantem fere semper pictores effingunt; *adversa* vero facies est opposita videnti; ut *adversa frons*, de qua vide Heins. ad Claud. III. rapt. Pros. 393. BURMAN.

40. *Adversa sit facies*] Appellat *faciem adversam*, e directo oppositam, & in neutram partem inclinatam. TURNEB.

41 *Demissa brachia*] Quæ rusticitatis signum habant. Vide Casaub. ad Theoph. ἀγροικίας, pag 132. Turneb. Adv. XII. 2. Victor XXII Var lect 2. BURMAN.

42. *Actum quemdam effictis.*] *Actum quemdam & factum*; MSS. Bodl Joan. Bal. Alm Andr. Locatel Ald Steph. *& factis*; Colon. *& fictis* Basil marg. *Actum quemdam*] Græce ἐνέργειαν actionem quamdam & operationem; quia flexus ille dat velut animum rebus arte factis. CAPPER.

43. *Ad unum modum*] Lege *motum*: & vide clariss. Græv ad Cicer. 1 de off 36 ALMELOV.

44. *In vultu.*] *Vultu*: V. C. Alm. unde Francius, *in vultu sunt*.

45. *Cursum habent quædam.*] *Quendam*: Locat.

46. *Myronis.*] De hoc Myronis *Discobolo* meminit Plinius lib. XXXIV. cap. 8 REGIUS. Myro optimus statuarius *Discobolum* fecit, id est, discum jacientem; qua in statua miræ expressit nixum & conatum hominis, discum jacere molientis. TURNEB. *Discobolus*: V. C. Alm & Obrecht.

47. *Quæque in sensibus*] Σχήματα διανοίας, *figuras sententiarum* vocant Latini rhetores. CAPPER.

48. *Quæque in verbis sunt.*] Σχήματα λέξεως *figuras dictionis*, vel *verborum* vocare solent. CAPPER.

49. *Mutant enim.*] *Etiam*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Locat Sich. Gryph Basil. Obrechtus edidit & distinxit, hoc modo; *quæque in verbis summutant etiam aliquid*, &c. *Mutant aliquid a recto.*] A recto sermonis usu, a simplici & obvio loquendi modo. CAPPER.

50. *Recesserunt.*] Malebat Francius *recesserint*.

51. *Habet speciem.*] Hoc est, quamdam pulchritudinem. CAPPER.

52. *Imaginem latere tantum altero.*] Gallice dicimus *en profil, de profil* CAPPER.

53 *Antigoni.*] Plin. lib. 35 cap. 10. PHILAND.

54. *Amissi oculi deformitas.*] Antigonus, Philippo Perinthum obsidente, catapultæ sagitta oculum amisit: hoc exemplum significat artis præcepta immutari ex ratione decori. TURNEB. *omissi*, marg. Basil.

55. *Sive ostendi.*] *Quæ sive*, Voss. secund.

primi pro dignitate non possunt? [56] ut fecit Timanthes, [57] ut opinor, [58] Cythnius, in tabula, qua [59] Colotem Tejum vicit. Nam, cum [60] in Iphigeniæ immolatione pinxisset tristem Calchantem, tristiorem Ulyssem, addidisset Menelao, quem summum poterat ars efficere, mœrorem; consumptis affectibus, non reperiens, quo digne modo [61] patris vultum posset exprimere, velavit ejus caput, & suo cuique animo dedit æstimandum. Nonne huic simile est illud [62] Sallustianum, *Nam de Carthagine tacere satius puto, quam parum dicere*? [63] Propter quæ mihi semper [64] moris fuit, [65] quam minime alligare me ad præcepta, quæ [66] καθολικὰ vocant, id est (ut dicamus quomodo possumus) *universalia*, vel *perpetualia*. Raro enim reperitur [67] hoc genus, ut non labefactari parte aliqua, [68] aut subrui possit. Sed de his plenius suo quidque loco tractabimus. [69] Interim nolo se juvenes satis instructos, si quem ex his, qui breves plerumque circumferuntur, artis libellum edidicerint, & velut decretis [70] *Technicorum* tutos putent. [71] Multo labore, assiduo studio, varia exercitatione, [72] pluribus experimentis, [73] altissima prudentia, [74] præsentissimo consilio constat ars dicendi. Sed adjuvatur his quoque, si tamen rectam viam, non unam orbitam monstrent; [75] a qua declinare qui crediderit nefas, patiatur necesse est illam [76] per funes ingredientium tarditatem. [77] Itaque & stratum militari labore iter sæpe deserimus compendio ducti; &, si rectum limitem rupti torrentibus pontes inciderint, circumire cogemur; &, si janua tenebitur incendio, per parietem exibimus. Late fusum opus est, & multiplex, & prope quotidie novum, & de quo nunquam dicta erunt omnia. [78] Quæ sunt

56. *Ut fecit Timanthes.*] Scribit Plinius in Timanthis operibus non solum spectandam fuisse artem, verumetiam ingenium. Porro quemadmodum olim in certaminibus publicis committebantur poetæ; ita quoque pictores, ut colligere licet ex multis locis Plinii. TURNEB. *Timanthes* : Cicer. in Brut. 18. & Orat. 22. Plin. lib 35. cap. 10. & Valerius lib. 8 cap. 11. PHILAND.

57. *Ut opinor.*] *Ut* deest in V. C. Alm.

58. *Cythnius.*] Eustathius Sicyonium facit. Vide Junii Catalog. Pictorum in *Timanthe*. Steph. in *Cythno* mentionem facit Pictoris Cythnii; sed ejus nomen non exprimit, eum vero Cudiam fuisse Berkelius ex Eustath. ad Dionys. Perieg. 526. docet: sed Junius in *Cythnum Pictor*, Timanthem intelligi vult; dubitasse videtur Fabius. Nescio autem, unde didicerit Mosellanus Cythnon esse urbem Arcadiæ; idque ex Plinio & Stephano, apud quos ego hoc invenire nullo modo potui. BURMAN.

59. *Colotem Tejum.*] *Colotea Tejum*; Gryph. Colin. Obrecht. Bern.

60. *In Iphigenia.*] *In* deest in Ald.

61. *Patris.*] Agamemnonis.

62. *Sallustianum.*] In Jugurtha, cap. 19. PHILAND. Cæterum in Sallustio legitur hodie *silere melius puto*: unde apparet sæpe veteres memoriæ fiducia citasse scriptorum loca diversis verbis; ut aliis exemplis viri docti sæpe ostenderunt. Vide Grot. ad Lucæ Evang. 11. 12. & ex nostro plurimis exemplis passim constat. BURMAN.

63. *Propter quæ.*] Ex superioribus demum colligit, universalia artis præcepta non esse semper observanda, sed omnia referenda esse ad decorum & utilitatem. TURNEB.

64. *Moris fuit.*] *Fuerit*: V. C. Alm Voss. prim. sec.

65. *Quam minime.*] *Minime*, cum sit negandi adverbium, minus recte cum illa particula *quam* videtur copulari; fere enim cum superlativo connecti eleganter solet. *Quam minimum* igitur mihi legendum videtur; eoque magis, quod, etsi raro, nonnunquam tamen Fabius se præceptis adstringit. REGIUS *Minimum*: Colin. & margo Stephani Basil. & probat Ascensius.

66. *Καθολικὰ.*] *Catholicis* præceptis non semper insistendum, & quibus præter illa constet ars dicendi.

67. *Hoc genus.*] Supple, *præceptorum universalium τῶν καθολικῶν*. CAPPER.

68. *Aut subrui.*] *Et*: MSS Bodl. Alm. Andr. Locat. Ald. Sich. Gryph. Colin Basil. *Ut subrui*: Voss. tert.

69. *Interim nolo.*] Ad extremum utitur commonitione; ne quis ex præceptis *technicorum* se satis putet instructum ad eloquentiam. *Technicos* autem appellat illos, qui præcepta artis scripserunt, & universales præceptiones tradiderunt. TURNEB.

70. *Technicorum.*] *Technicos* hoc loco Fabius intelligit artis oratoriæ Magistros: ita etiam *Antonomastice* vocabantur olim Grammatici, ut patet ex veterum Grammaticorum sylloge Putschiana. Vide & Cresollii Theatr. Sophist. pag. 153. CAPPER.

71. *Multo labore, assiduo studio.*] Vide Plin. III Epist. 8. & Cornif. ad Herenn. lib. 1. cap 1. & Cicer. II de Orat. 3. ALMELOV.

72. *Pluribus.*] *Plurimis*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Sich. Voss. tert.

73. *Altissima prudentia.*] Hoc docet & Cicer. in Bruto, cap. 16. & deinde exemplo Themistoclis probat cap. 7. ALMELOV.

74. *Præsentissimo.*] *Præstantissimo*: MS. Bodl. Ald. Locatel. & margo. Basil. rectius Vallæ liber *præsentissimo*: quod quidem ex illo Ciceronis pro Sext. XII. *Qui virtute & consilio præstanti exstiterunt*, posset defendi: sed malo hic *præsentissimo*: ita & lib XII. cap. 1. legendum *mortem quam præsentissimo suscepit animo*; ubi male *præstantissimo*, ut ibi docebimus; nam sæpe hæ voces fuerunt confusæ. Valer. Max. III. 2. 9. *Obstinata animi præstantia extortam manibus hostium victoriam patriæ restituit*, ubi alii codices *præsentia*; & ita apud Virgilium, Ovidium & alios passim. BURMAN.

75. *A qua declinare.*] *Qua declinare*; V. C. Alm. *qua declinare*: Ald. Locat. Voss. omn.

76. *Per funes ingredientium.*] Funambulos intelligere videtur, τοὺς σχοινοβάτας, qui videlicet per extentum funem cauti ac timidi incedunt. CAPPER.

77. *Itaque.*] Docet Fabius artis præcepta ampla esse debere, & quasi libera; non (ut *technici* volunt) stricta & immutabilia: alioqui enim obessent eloquentiæ, non prodessent. TURNEB. *Compendium*, sive *compendiaria*, est via contractior, quam quis, ambagibus relictis, sectans, lucrum quasi lassitudinis, facit. Varro σκιομαχίᾳ, *Hoc dico, compendiaria sine ulla sollicitudine ac molestia ducunt, ad eandem voluptatem posse pervenire*. Citat Nonius in voce *Compendium*. Glossæ *Compendium, Compendiaria*, συντομία. MS. tamen hic pro *stratum* legit *extractum*. *Extracta* autem via contraria est compendiariæ. Ovid. lib 3. Metam.

Tardius exierant, sed per compendia montis
Præcipitata via est.

Plutarchus Erotico: Σύντομος ὁμοῦ καὶ σύντονος ... ἐν ἀρετῇ. Ergo *extrahere iter*, est μακρύνειν; sicut συντέμνειν *compendio duci*. Sophocles Antigona.

——— Συντέμνουσι γὰρ
Θεῶν ποδώκεις τοὺς κακόφρονας βλάβαι.

Fabius lib. 3. cap. 2. *Hæc autem brevior, & vel ideo dilucidior multo via, neque docentem per ambages fatigabit*. Papin. Stat. lib. 2. Theb. v. 496.

Fert via per dumos propior, qua calle latenti
Præcelerant, densæque legunt compendia sylvæ.

Quinctilianus infra lib. 4. cap. 2. *Nam & fallit voluptas, & minus longa, quæ delectant, videntur: ut amœnum ac molle iter, etiamsi est spatii amplioris, minus fatigat, quam durum arduumque compendium*. GEBHARD. Crepund. lib. 2 cap. 1. pag. 59. Vide ad Petron. cap. 11.

78. *Quæ sunt tamen.*] *Quæ sint*: Voss. secund.

tamen tradita, quid ex his optimum; &, [79] si quid mutari, adjici, detrahi melius videbitur, dicere experiar.

79. *Si quid mutari.*] *Si qua*: MS. Bal. Locat. Ald. Colon. Sich. Par. Gryph. Colin. Basil. Obrecht.

CAPUT XIV.

Rhetorices etymon, & totius operis divisio.

RHETORICEN in Latinum transferentes, tum *oratoriam*, tum *oratricem* nominaverunt. Quos equidem non fraudaverim debita laude, quod copiam Romani sermonis augere tentaverint. Sed non omnia nos ducentes ex Græco [1] sequuntur; [2] sicut ne illos quidem, quoties suis utique verbis signare nostra voluerunt. Et hæc interpretatio non minus dura est, quam illa [3] Flavii [4] *essentia* atque *entia*: sed ne propria quidem. Nam *oratoria* [5] sic efferetur, ut *elocutoria*; *oratrix* ut *elocutrix*. Illa autem, de qua loquimur, *rhetorice*, talis est, qualis *eloquentia*; nec dubie apud Græcos quoque duplicem intellectum habet. Namque uno modo [6] fit appositum, *ars rhetorica*, ut *navis piratica*; [7] altero nomen rei, qualis est *philosophia*, *amicitia*. Nos [8] ipsam nunc volumus significare substantiam; ut grammatice *literatura* est, non *literatrix*, quemadmodum *oratrix*; nec *literatoria*, quemadmodum *oratoria*. [9] Verum in *rhetorice* [10] non sic. [11] Ne pugnemus igitur, cum præsertim plurimis alioqui Græcis sit utendum. Nam [12] certe & *physicos*, & *musicos*, & *geometras* dicam; nec vim afferam his nominibus indecora in Latinum sermonem mutatione. Denique cum [13] M. Tul- XV.

Quosdam reprehendit, qui *rhetorices* appellationem in Latinum male verterunt, atque nomine Græco esse utendum, ut Latino; deinde *rhetoricen* partitur in præcepta, oratorem, & orationem. TURNEB. Lucem hanc, an recte vertatur *oratoria* ex Græco ῥητορική, quod a ῥέω, ita dirimere Festus velle videtur in *Oratorii*: *Oratores dictos existimant, quod ad reges & gentes, quo missi erant pro republ. nostra a Populo Romano, in conceptis verbis solerent deos ἀντιβοᾶν*, id est, *testari*. ALMELOV.

1. *Sequuntur.*] Id est, facilia sunt formatu; *metaphora* a cera & mollibus materiis ducta, quæ sequuntur manum artificis, quæ fingit eam & ducit in varias formas. Vide Barth. ad Stat. 1. Achil. 333. Gronov. Diatr. Stat. c. XLV. & eadem proprietas in verbo *ducere*, quod de artificibus, qui ducunt ceram, lanam, æs, ferrum, &c. dici docuit jam Parrhas. ad Claud. 1. de Rapt. 52. & III. 396. & ita *ducere formam*, Ovid. 1. Metam. 402. & IV. Pont. 10. & noster lib. 11. cap. 17. *ducere ex luto vasa*; & alibi. BURMAN.

2. *Sicut ne illos quidem.*] Nam quædam propria sunt linguæ Romanæ, quæ quidem Græcis inaudita fuerant: idcirco apud illos carent appellatione, ut *dictator*, *emancipatio*. TURNEB.

3. *Flavii.*] Scribe *Flavii*, & hic & lib. III. cap. 6. Flavii enim artis Rhetoricæ meminit lib. VII. cap. 4. & lib. VIII. 3. dicit *ens & essentia formata a Sergio Flavio*: sic enim legendum, non, ut scriptum est a *Sergio Flavioque*. PHILAND. *Flavii*: Steph. Par. Gryph. margines Basil. & Colin. In Thesauro vero Fabri *essentiam* a Papirio Fabiano usurpatam Quinctilianum docere traditur; quod unde sit haustum, ignoro. Fuit quidem Papirius Fabianus nobilis rhetor, & Senecæ memoratur: sed hunc *essentiam* atque *entiam* dixisse nescio. BURMAN.

4. *Essentia atque entia.*] Duo hæc nomina *essentia* & *entia* significant *substantiam*, quæ dicitur Græcis οὐσία. TURNEB. Sed lib. 8. c. 3. ait a Flavio inventa fuisse *essentiam* & *ens*. Cæterum τὸ *essentiam* dixisse Ciceronem ipsum probat Muretus l. 15. variar. Lection. c. 10. ex Seneca epist. 59. & ex Sidonio Apollinari, præfation. ad epithalamium Polemio dictum, ubi vide Sirmundi notas. CAPPER.

5. *Sic efferetur.*] *Effertur*: Voss. prim. tert.

6. *Fit appositum.*] Id est, ut vulgo aiunt, nomen *adjectivum*. CAPPER.

7. *Altero nomen rei.*] Nomina *substantiva* rem simpliciter significant: *adjectiva* vero adjunctionem quamdam & appositionem, & quasi adhæsionem. TURNEB. *Altero* (modo rhetorice fit) *nomen rei.*] Hoc est, nomen substantivum. Sic paulo supra dixerat: *Illa de qua loquimur*, rhetorice *talis est, qualis* eloquentia; ubi tamen Quinctilianus errare quodammodo videtur. Nam ἡ ῥητορικὴ *rhetorice* vel *rhetorica*, quoquo modo sumatur, nomen est *adjectivum*, in quo subauditur ἡ τέχνη, *ars*. Mirum porro non est quod in explicandis rebus grammaticis cæspitarit Fabius hic & alibi: (vide ad lib. 9. cap. 3.) cum id quoque ipsi Tullio acciderit, ut ostendit Scioppius in *paradox. literar.* CAPPER.

8. *Ipsam nunc volumus significare substantiam; ut grammatice, literatura est, non literatrix, quemadmodum oratrix; nec literatoria, quemadmodum oratoria.*] Hic etiam ignorasse vel non attendisse videtur Fabius, quam late pateat *Ellipsis*. Nam *rhetorice & grammatice*, seu rhetorica & grammatica ἡ ῥητορική, ἡ γραμματική nomina sunt adjectiva, in quibus per consuetam *Ellipsin*, subauditur ἡ τέχνη, *ars*. CAPPER.

9. *Verum in rhetorice non sic.*] Hoc est, ex Græco quidem γραμματική, fecimus nomen substantivum τὸ *literatura*: sed ex τῆς ῥητορικῆς, nec dum potuimus efformare Latinum nomen substantivum. Satius est igitur conservare vocem Græcam Latinæ consuetudini accommodatam, ut fit in pluribus aliis. CAPPER.

10. *Non sic.*] *Non sit*: V. C. Alm. Andr. Ven. Locat. Ald. Colon. Sich. Gryph. Basil. *non fit*: Bern.

11. *Ne pugnemus.*] *Nec*: V. C. Alm. *non*: Steph. Gryph. Basil. Obrecht.

12. *Certe si physicos.*] Hic sensus confusus mihi videtur; nec quid sibi velit, percipitur: quamvis incorruptus plerisque videatur, qui hunc contextum mendis carere putantes, nunquam corrigere aggressi sunt. Sed nisi ea particula *si* expungatur, ac loco illius *&* copula reponatur, nunquam integer sensus elicietur. Ut omittam quod *& musicos* in vetusto exemplari legimus hoc modo: *Nam certe & physicos, & musicos & geometras dicam*: hoc autem dictum Fabii diligenter notent, qui nominibus Græcis uti reformidant, ac *naturales*, quam *physicos* dicere malunt. REGIUS. *Si philosophos*: MSS. Joan. Almel. Andr. Obrecht. *sicut philosophos*: Ald. *nam certe & physicos, musicos*: Sich. Par. Gryph. Basil.

13. *M. Tullius.*] Duo solum exstant Ciceronis libri de arte rhetorica inscripti, in quibus diffuse de inventione tractat: de his hoc loco Quinctilianus intelligit. Nam Rhetoricam ad Herennium falso adscribi constat, cum aliis argumentis quæ superius in transcursu attigimus, tum quod Fabius nunquam de illa mentionem facit; minime taciturus, si Ciceronis id opus fuisse existimasset. REGIUS. Pluribus hic

lius etiam [14] ipsis librorum, quos hac de re primum scripserat, titulis Græco nomine utatur, profecto non est verendum, ne temere videamur oratori maximo de nomine artis suæ credidisse. [15] Igitur *rhetorice* (jam enim sine metu [16] cavillationis utemur hac appellatione) sic, ut opinor, optime [17] dividetur, ut de arte, de artifice, de opere dicamus. Ars erit, quæ [18] disciplina percipi debet: ea est bene dicendi scientia. Artifex est, qui [19] percipit hanc artem, id est, orator, cujus est summa bene dicere. [20] Opus, quod efficitur ab artifice, id est, bona oratio. Hæc omnia rursus diducuntur in species. Sed illa sequentia suo loco: nunc quæ de prima parte tractanda sunt, [21] ordiar.

quoque Ascensius probare conatur, libros ad Herennium non esse Ciceronis, sed Cornificii, ad quem Ciceronis Epistolæ quædam exstant, & paulo post Ciceronis mortem editos.

14. *Ipsis librorum . . . . . titulis.*] Suspicor deesse præpositionem *ro ia.* CAPPER.

15. *Igitur rhetorice.*] Hæc Fabii divisio consentit cum Ciceronis partitione, qua distribuit doctrinam dicendi in *vim oratoris, orationem, & quæstionem*; nam vis oratoris complectitur artem & artificem, oratio opus: operi porro & arti admixta est materia, quæ appellatur quæstio. TURNEB.

16. *Cavillationis.*] Hoc ipsum est quod Gallice vocamus, *mauvaise chicane, vetillerie, &c.* CAPPER.

17. *Dividetur: ut de arte, de artifice, de opere dicamus.*] Cicero in *partitionib. oratoriis*, rhetoricam dividit in *vim oratoris, orationem, & quæstionem*; quam quidem divisionem ita intelligit Vossius *de natura rhetorices*, pag. 14 ut ars rhetorica, partim tractet de materia (hæc est *quæstio*) partim de opere, quod est *oratio*, partim de oratoris officio. Philo de somniis, rhetoricam dividit in τὸ εὑρεῖν *inventionem*, φράζειν *elocutionem*, τάξιν *ordinem*, οἰκονομίαν *dispositionem*, μνήμην *memoriam*, & ὑπόκρισιν *actionem*, seu *pronunciationem*: ubi Vossius notat τὴν μνήμην *memoriam*, non esse propriam rhetoricæ partem; τάξιν *ordinem* vero idem esse, quod οἰκονομίαν *dispositionem*. Vossius ibidem, improbata Quinctiliani divisione, (quanquam cur improbet, non exponit) hanc ipse adducit. Rhetoricæ, inquit, partes sunt quatuor; *inventio, elocutio, dispositio, & pronunciatio*. Cæterum Fabius noster hoc loco tradit potius operis sui, quam rhetorices ipsius divisionem; nam præclaram hancce artem alii alia ratione docuerunt & explicarunt: sed lib. 3. cap. 3. rhetoricen ipsam, seu, ut ipse loquitur, orandi artem dividit, secundum plurimos & maximos auctores, in *inventionem, dispositionem, elocutionem, memoriam & pronunciationem*, seu *actionem*: atque hanc divisionem nonnullis rationibus adstruit. Unde non video, quam hic litem Fabio movere possit Vossius. CAPPER.

18. *Disciplina percipi.*] *Percipi* scribendum est; nam artes discendo percipimus atque consequimur. REGIUS. *præcipi*: Ald. margo Basil.

19. *Percipit hanc artem.*] *Præcipit*: Gryph. marg. Basil. *percepit*: Bern.

20. *Opus quod efficitur.*] *Est* verbum videtur adscribendum, ut legatur; *opus est, quod efficitur.* REGIUS. ita possumus illud, *artis severa effectum*, capere apud Petron cap. v.

21. *Ordiar.*] *Exequar*: MS. Joan. Voss. prim. tert.

CAPUT XV.

Quid sit rhetorice, & [1] quis ejus finis.

XVI. ANTE omnia, quid sit *rhetorice*; quæ [2] finitur quidem varie, sed quæstionem habet duplicem. [3] Aut enim de qualitate ipsius rei, aut [4] de comprehensione verborum dissensio est. Prima ac præcipua opinionum circa hoc differentia, [5] quod alii malos quoque viros posse oratores [6] dici putant: alii (quorum nos sententiæ accedimus) nomen hoc, artemque, de qua loquimur, [7] bonis demum tribui volunt. Eorum autem, qui dicendi facultatem a majore ac magis expetenda [8] vitæ laude secernunt; quidam *rhetoricen* vim tantum; quidam scientiam, sed non virtutem; [9] quidam usum; quidam artem quidem, sed a scientia &

Varias ponit *rhetorices* definitiones, varios quoque fines; quibus improbatis, demum colligit *rhetorices* esse finitionem, *scientiam bene dicendi*; finem vero, *bene dicere*. TURNEB.

1. *Quis ejus finis.*] Τὸ *finis*, hoc in capite, sæpius definitionem, rarissime finem proprie dictum τέλος, τὸ δ' ὅρισμα significat, ut attentius legenti patebit. Hæc *homonymia*, sive, ut barbare loquuntur, *æquivocatio*, fluxit ex Græca voce ὅρος, id est, *finis*, itemque *definitio*. Sic etiam lib. 3 cap. 8. & lib. 7. cap. 4 τὸ *finis*, *finitio*, *finire*, sæpe usurpat Fabius, pro eo, quod vulgo dicitur *definitio*, *definire*. Hinc, opinor, lucem accipiet ille Juvenalis Satir. 6. versus 443. de philosophante femina

Imponit finem sapiens & rebus honestis,

id est, docta & philosopha illa mulier tradit accuratas definitiones de eo quod honestum est. CAPPER.

2. *Finitur.*] *Finire* ac *definire* idem interdum significat, ut *finis* & *definitio*: quum *finis* summum & ultimum etiam significat, Græce τέλος dicitur: quando vero pro definitione ponitur, ὅρος vocatur. REGIUS.

3. *Aut enim de qualitate.*] In definitionibus interdum quæritur, verumne hoc an falsum, quod ad qualitatem est referendum; ut, an *rhetorice* bona est, an mala: interdum vero plusne complectatur an minus, quod ad comprehensionem verborum referri debet. TURNEB.

4. *De comprehensione verborum.*] Id est, de complexione verborum, quibus constare debeat definitio: de definitione, quæ omnia verba rei explicandæ necessaria comprehendat. Vide paulo infra, ubi de minus accurata definitione sic habet: *Sed ne hic quidem satis est comprehensum.* CAPPER.

5. *Quod alii malos.*] Hunc locum Fabius exequitur fusius cap. 1 lib. 12. TURNEB.

6. *Dici putant.*] Ut Gorgias apud Platonem. MOSELLANUS.

7. *Bonis demum tribui volunt.*] Ut Cicero, & Socrates apud Platonem IDEM. Nota vero Fabium *demum* pro tantum ponere, ut mox hoc capite, *circa civiles demum quæstiones versari*, & lib. VII. præfat. & alibi.

8. *Vitæ laude.*] Hoc est, virtute, seu morum probitate, quæ viros bonos efficiat. CAPPER.

9. *Quidam usum.*] Græce τριβήν. Sic paulo infra: *Sed Critolaus usum dicendi*, (*rhetoricen esse dixit*) nam hoc τριβὴν significat. CAPPER.

virtute [10] disjunctam; quidam etiam pravitatem quamdam artis, id est, [11] *κακοτεχνίαν* nominaverunt. [12] Hi fere, aut in persuadendo, aut in dicendo [13] apposite ad persuadendum, positum orandi munus sunt arbitrati. Id enim fieri potest ab eo quoque, qui vir bonus non sit. Est igitur frequentissimus *finis* [14] *rhetorices*, [15] *vis persuadendi*. Quod ego *vim* appello, plerique *potestatem*, nonnulli *facultatem* vocant; quæ res ne quid afferat ambiguitatis, *vim* dico *τὴν δύναμιν*. Hæc opinio [16] originem ab Isocrate (si tamen re vera Ars, quæ circumfertur, ejus est) duxit; qui, cum longe sit a voluntate infamantium oratoris officia, finem artis temere comprehendit, dicens esse *rhetoricen persuadendi opificem*, id est, *πειθοῦς δημιουργόν*. Neque enim mihi permiserim eadem uti [17] *declinatione*, qua Ennius M. Cethegum [18] *Suadæ medullam* [19] vocat. [20] Apud Platonem quoque Gorgias in libro, qui nomine ejus inscriptus est, idem fere dicit: sed hanc Plato illius opinionem vult accipi, non suam. [21] Cicero [22] pluribus locis scripsit, oratoris officium esse, *dicere apposite ad persuadendum*. [23] In rhetoricis etiam, quos sine dubio ipse [24] non probat, [25] finem facit *persuadere*. [26] Verum & pecunia persuadet, & gratia, & auctoritas dicentis, & dignitas, & postremo aspectus etiam ipse sine voce, quo vel recordatio meritorum cujusque, [27] vel facies aliqua miserabilis, vel [28] formæ pulchritudo sententiam dictat. Nam & [29] M. Aquilium defendens Antonius, quum scissa veste cicatrices, quas is pro patria pectore adverso suscepisset, ostendit; non orationis habuit fiduciam, sed oculis populi Romani vim attulit, quem illo ipso aspectu maxime motum in hoc, ut absolveret reum, creditum est. [30] Servium quidem Galbam miseratione sola, qua non suos modo liberos parvulos

10. *Sejunctam.*] *Disjunctam*: Andr. Locat. Ald Par. Colin. Basil. *disunctam*: MSS. Bal. Alm. & Obrecht. & ita apud Cicer. 1. ad Fam 9. *Nam ab oratoribus disjungo me fere, referoque ad mansuetiores musas*: & ita *disjunctionem* Gellio lib. 11. 7. asseruit ὁ πάνυ Gronovius. BURM.

11. *Κακοτεχνίαν.*] *Κακοτεχνίαν* appellamus eam artem, quæ non ad bonum, sed ad malum est comparata; cujusmodi ars magica. Porro nonnulli *rhetorica* ad hominum perniciem abutuntur. TURNEB.

12. *Hi fere*] *Hi autem fere in persuadendo*: Sich.

13. *Apposite*] *Aperte*: MS. Joan. *apte*; MSS Bodl. Bal. Andr. Obrecht.

14. *Rhetorices, vis.*] *Rhetoricen esse vim persuadendi*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr. Ald. Par. Locat. Basil. Voss. secund. Bern.

15. *Vis persuadendi.*] Vide Aristid. Orat. penult. pag. 702. tom. III. Edit. Steph. ALMELOV.

16. *Originem ab Isocrate duxit.*] Cicero negat se quicquam vidisse scriptum de rhetorica ab Isocrate; cujus opinionem sequi videtur Fabius; negat enim eum libellum, qui ejus nomine ferebatur, ab eo scriptum. TURNEB. *ab ipso Socrate*; MS. Bodl.

17. *Declinatione.*] *Declaratione*: Ald. Basil. Gryph. Vidov. alii *declinationem* defendunt, quasi Ennius dixisset *suada* pro *suadæ*: sed de hac hic non agitur, verum de tota dictione, quæ duriorem *metaphoram* habet, & ita declinat a vulgari nimium sermone. sic capit. 13. ab *ordine declinare* dixit, & ita passim alii *declinare de via*. BURMAN. *Eadem uti declinatione*] Declinationem hic vocat formationem nominis derivati a quoquam primitivo: sic lib. 8. cap 3. *In tractu & declinatione, talia sunt, qualia apud Ciceronem, beatitas & beatitudo, (a verbo beare;) nec a verbis modo, sed a nominibus quoque derivata sunt quædam, ut sullaturit. (a Sulla, vel Sylla.)* Item Varro lib. 1. de Lingua Lat *progenia dicuntur verba, ut lego, & cætera. quæ non sunt ab aliquo verbo: contra verba declinata sunt, quæ ab alio oriuntur.* CAPPER.

18. *Suadæ medullam*] Ennii Annal. lib. IX. versus est de Cethego.

Flos delibatus populi, Suadæque medulla.

Nomen hoc autem, ut durum, reformidat Fabius: itaque non vertit, *opificem Suadæ*, sed *persuadendi*. TURNEB. *Suadæ*] Et sane τὸ πειθοῦς δημιουργὸν ad verbum sonat, *Suadæ opificem* CAPPER.

19. *Vocat.*] Hos versus Ennianos de Cethego citat Cicero in Bruto, cap 15. & Gellius, lib XII. cap. 2 MOSELLANUS Vide & Cicer. libro de senectute, cap. 14. PHILAND.

20. *Apud Platonem quoque.*] Apud Platonem Gorgias ait *rhetorices* esse finem, in quocumque cœtu persuadere auditoris. TURNEB.

21. *Cicero.*] Vide Angel. Politian. Observ. & Emendat. cap. 91. MOSELLANUS.

22. *Pluribus locis.* De Orat. I. cap. 31. Academ. Quæst. lib 1. cap. 8. de Invent. 1. 5. & Cornif. ad Herenn 1. 2. ALMELOV.

23. *In rhetoricis, quos ipse non probat.*] Eos enim libros Cicero junior scripserat. Fabius lib 3. cap. 1. *nisi & rhetoricum suos ipse adolescenti sibi elapsos diceret*, lib. 3. cap. 5. ipse (Cicero) *hos libros improbat*. lib. 3. cap. 8. *sem eum velut rei regestæ in hos commentarios, quos adolescens deduxerat scholæ; &, si qua est in his culpa, tradentis est.* CAPPER.

24. *Non probat*] Nam in præfatione voluminum de Oratore, libros illos sibi rudes & impolitos excidisse ingenue fatetur. MOSELLANUS.

25. *Finem facit persuadere.*] Clemens Alex Stromat lib 1. pag 11. dicit, *principium esse probabile, officium vero argumentum, & finem persuasionem.* ALMELOV.

26. *Verum & pecunia.*] Superiores finitiones rhetoricæ improbat, cum sint in communitate, non in proprietate. TURNEBUS

27. *Vel facies.*] Tum etiam lachrymæ, ut Ovidius de Pont lib. III. Eleg. 1.

Nec, tua si fletu fundantur verba, nocebit:
Interdum lachrymæ pondera vocis habent.

ALMELOV.

28. *Formæ pulchritudo sententiam dictat*] Non absurde igitur hanc non minus, quam eloquentiam cum Isocrate πειθοῦς δημιουργὸν appellaveris. Cujus rei documentum habemus in Hyperide, summo & omni elegantia instructo oratore; qui, cum pulcher & insignis specie ad formosæ mulieris defensionem accessisset, quo plus momenti habitura esset ejus oratio, ipsam Phrynen omnium sui temporis facie eximia, & singulari venustate pulcherrimam, in oculos judicum, ut naturæ divinum opus induxit: itaque ii motus in omnium animis consecuti sunt, ut rea unis omnium suffragiis absolveretur. Adeundus Ludovicus Cresollius, Vacar. Autumn. lib 3. cap. 19. sect. 3. pag. 647. PAREUS. notum illud dictum Publii Syri,

Formosa facies muta commendatio est.

& Lucan. X. 105.

Vultus adest precibus, faciesque incesta perorat.

profuit certe Cleopatræ apud Julium Cæsarem *forma*, quæ *aderat*, (id est, loco patroni cujusdam facundissimi, *causam* ejus agebat) *puella. & quæ dupicaretur ex illo, quod tanto passa videbatur injuriam*: Florus IV. 2. sed eadem frustra tentavit oculos Augusti; nam *pulchritudo intra pudicitiam Principis fuit*, ut idem ait. lib. IV. 11. BURMAN

29. *M. Aquilium.*] M. Aquilius in Sicilia bellum servile confecit: is tamen postea repetundarum est accusatus, quod socios expilasset; quem cum defenderet Antonius, nudavit *diloricata veste.* TURNEB. de *M Aquilio* Cicero II de Orat. cap 47. & lib. v. in Verr. cap 1. *Manium Aquilium*; V. C. Almel.

30. *Sergium quidem Galbam.*] Sergius Galba prætor in Hispania, Lusitanorum manum, fide publica interposita, ante

[31] in concionem produxerat, sed Galli etiam Sulpitii filium suis ipse manibus circumtulerat, elapsum esse, cum aliorum monumentis, tum Catonis oratione testatum est. Et [32] Phrynen, non Hyperidis [33] actione, quanquam admirabili, [34] sed conspectu corporis, quod illa, speciosissimum alioqui, diducta nudaverat tunica, putant periculo liberatam. Quæ si omnia persuadent, non est hic, de quo locuti sumus, idoneus finis. Ideoque diligentiores visi sunt sibi, qui, cum de *rhetorice* idem sentirent, existimaverunt eam, [35] *vim dicendo persuadendi.* Quem finem Gorgias in eodem, de quo supra diximus, libro, velut coactus a Socrate facit; a quo non dissentit [36] Theodectes; sive ipsius id opus est, quod de *rhetorice* nomine ejus inscribitur; [37] sive, ut creditum est, Aristotelis; in quo est, finem esse *rhetorices*, *ducere homines dicendo in id quod* [38] *actor velit.* Sed [39] ne hic quidem satis est comprehensum; persuadent enim [40] dicendo, vel ducunt in id quod volunt, alii quoque; ut meretrices, adulatores, [41] corruptores. At contra non persuadet semper orator; ut interim non sit proprius hic finis ejus; interim sit communis cum iis, qui ab oratore procul absunt. Atqui non multum ab hoc fine abest [42] Apollodorus, dicens *judicialis* orationis primum & super omnia esse, *persuadere judici*, & [43] *sententiam ejus ducere in id quod velit.* [44] Nam & ipse oratorem fortunæ subjicit; ut, si non persuaserit, nomen suum retinere non possit. [45] Quidam recesserunt ab eventu, sicut [46] Aristoteles, [47] qui dicit: *Rhetorice est* [48] *vis inveniendi omnia in oratione* [49] *persuasibilia.* Qui *finis* & illud vitium, de quo supra diximus, habet; & insuper, quod nihil nisi *inventionem* complectitur, quæ sine *elocutione* non est oratio. [50] Hermagoræ, qui finem ejus esse ait, *persuasibiliter dicere*; & aliis, qui eamdem sententiam non eisdem tantum verbis explicant, ac finem esse demonstrant, *dicere, quæ oporteat, omnia ad persuadendum*, satis responsum est, cum persuadere non tantum oratoris esse convicimus. Addita sunt his alia varie. [52] Quidam enim circa res omnes, quidam circa civiles modo versari [53] *rhetoricen* putaverunt: quorum verius utrum sit, in eo loco, qui hujus quæstionis proprius est, dicam. Omnia subjecisse oratori videtur Aristoteles, cum dixit, [54] *vim esse dicendi*, [55] *quid in quaque re possit esse persuasibile.* Et Patrocles, qui non quidem adjicit, *in quaque re*; sed nihil excipiendo,

remit: ideo accusatus est a Libone trib. pleb. subscriptore etiam Catone. TURNEB. *Servium*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Andr. Locat. Ald. Voss. omn. Bern. Colon. Sich. Vasc. Steph. Colin. Basil. & recte; *Sergius* enim alterius gentis nomen, sed *Servius* Sulpitiorum prænomen. Vide Glarean. ad Sueton. Galb. 1. & Ursinum in gente Sulpicia; & Val. Max. lib. VIII cap. 1 §. 2. BURMAN.

31. *In concionem.*] *In concione*; MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Ald. Voss. tert. Bern.

32. *Phrynen.*] Phrynen meretricem Thespiensem, capitis ream factam ab Euthina, defendit Hyperides. Qui, cum sensisset oratione sua non permoveri judices, productæ in medium vestem discidit, & pectus nudavit; tum omni oratione ad miserationem conversa, extorsit judicibus absolutionem: unde lege cautum postea fuit, ne quis, pro reo dicens, miserationibus uteretur, neve reus in judicio adspiceretur. Athenæus lib. XIII. cap. 6. CAMERARIUS.

33. *Actione*] Id est, oratione defensoria. CAPPER.

34. *Sed aspectu.*] *Conspectu*; MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Ald. Locatel. Par. Colon. Sich. Vasc. Gryph. Colin. Basil. Voss. prim.

35. *Vim dicendo persuadendi.*] *Vim in dicendo*; V. C. Almel.

36. *Theodectes*] Discipulus Isocratis, rhetor nobilis, de quo plura Gellius x. 18. & qui quoque certavit ad Mausoleum. MOSELL. Vide Valer. lib. 8. cap. 14. Extet. §. 3.

37. *Sive Aristotelis*] Librum de rhetorice donavit discipulo Theodecti Aristoteles, qui sub Theodectis etiam nomine est emissus: cum tamen, ut suum, Aristoteles postea asserat. TURNEB. Vide sup. lib. 1. cap. 4. quæ hac de re notavimus. CAPPER.

38. *Actor velit.*] *Auctor*; V. C. Alm. Voss. Bern.

39. *Ne hoc quidem.*] *Ne hoc quidem*; MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Sich. Gryph. Colin. *Ne hoc quidem satis est comprehensum.*] Non est sufficiens verborum comprehensio ad accuratam perfectamque definitionem. Vide supra ad initium hujus capitis, ubi *de verborum comprehensione*. CAPPER.

40. *Dicendo*] *Dicendo*, non *ducendo* est legendum: eadem autem ratione hæc definitio confutatur, qua & superior; quod videlicet aliis etiam, quam rhetoricæ, conveniat. REGIUS.

41. *Corruptores*] Perductores. PITHOEUS. Cicer. III. Verr. 2 *corruptorem*, *adulterum*. Vide Passerat. ad Propert. 1. 8. pag. 181.

42. *Apollodorus.*] Angustiorem præscripsit finem Apollodorus, *judicialibus* dumtaxat *caussis* comprehensum; nam eas solas in arte tractavit, ut docet Fab. lib. 3. TURNEB.

43. *Sententiam suam retinere in id.*] Emendate in aliis exemplaribus legitur; & *sententiam ejus ducere in id quod velit*; illud enim est persuadere. REGIUS.

44. *Nam & ipse.*] *Ipsum oratorem*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Venet. Locat.

45. *Quidam recesserunt ab eventu*] Id est, rhetoricam definire voluerunt independenter ab orationis eventu, sive, successu oratoris. CAPPER.

46. *Aristoteles*] Lib. 1. rhetoric. 2. PINDAND.

47. *Qui dicit.*] *Qui*, non habet. V. C. Alm.

48. *Vis inveniendi.*] Ex Aristotele legendum esse, *vis videndi*, volebat Francius; ut etiam mox, *vim esse videndi quid in quaque re possit esse persuasibile*. Aristotelis enim verba sunt, ἔςω δὲ ἡ ῥητορικὴ, δύναμις, περὶ ἕκαςον, τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν: ad quæ jam Victorius, pag. 33. edit. Basil. observavit *videndi* legendum, in secundo loco; & pluribus agit de hac Aristotelis definitione, & Quinctiliani criminatione. BURMAN.

49. *Persuasibilia.*] *Persuadibilia*; Ald. & ita mox *persuadibiliter*; & porro semper, itemque in Voss.

50. *Hermagoræ.*] Scribit Fortunatianus Hermagoram non simpliciter pronunciasse finem rhetorices esse, *persuasibiliter dicere*; sed, ut vitaret cavillationes, addidisse, *quoad patetur res natura & personæ conditio*. TURNEB.

51. *Non iisdem tamen verbis.*] Quibusdam quidem *tamen* particula sensui convenire videtur. Sed mihi certum est *tantum* esse legendum. REGIUS *tantum*; V. C. Alm. & Locat. Basil. & Obrecht & Gibs *tamen*; Voss. secund.

52. *Quidam enim circa.*] Hac de re Fabius tractabit in fine lib. 2. nam hoc non ad finem pertinet, sed ad materiam. TURNEB.

53. *Rhetoricen putaverunt.*] Cap. 21. hujus lib. 2. de materia rhet.

54. *Vim esse dicendi.*] Apparet hic pro *dicendi*, legendum esse *inveniendi*, ut antea; & alioqui postea hunc finem dixit solam complecti inventionem; forte tamen *videndi* legi possit; legitur enim apud Aristotelem, τοῦ θεωρῆσαι. TURNEB.

55. *Quid in quaque re.*] *Quidquid in quaque re*; Obrecht.

idem

idem ostendit. *Vim* enim [56] vocat *inveniendi, quod sit in oratione persuasibile*: qui *fines* & ipsi solam [57] complectuntur *inventionem*. Quod vitium fugiens [58] Theodorus, *vim putat inveniendi & eloquendi cum ornatu credibilia, in omni oratione*. Sed cum eodem modo credibilia, quo persuasibilia, [59] etiam non orator inveniat; adjiciendo, *in omni oratione*, magis quam superiores, concedit scelera quoque [60] persuadentibus pulcherrimæ rei nomen. [61] Gorgias apud Platonem [62] persuadendi se artificem in judiciis, & aliis cœtibus esse ait, de justis quoque & injustis tractare; cui [63] Socrates persuadendi, non docendi concedit facultatem. Qui vero non omnia subjiciebant oratori, sollicitius ac verbosius, ut necesse erat, adhibuerunt discrimina; quorum fuit Ariston, Critolai Peripatetici discipulus, cujus hic *finis* est, *scientia videndi & agendi in* [64] *quæstionibus civilibus* [65] *per orationem popularis persuasionis*. Hic *scientiam*, quia Peripateticus est, [66] non ut Stoici, virtutis loco ponit: [67] *popularem* autem comprehendendo *persuasionem*, etiam contumeliosus est adversus artem orandi, quam nihil putat doctis persuasuram. Illud de omnibus, qui circa civiles demum quæstiones oratorem judicant versari, dictum sit, excludi ab his plurima oratoris officia; [68] illam certe *laudativam* totam, quæ est *rhetorices* pars tertia. [69] Cautius Theodorus Gadareus, ut jam ad eos veniamus, qui artem quidem esse eam, sed [70] non virtutem, putaverunt. Ita enim [71] dicit (ut ipsis eorum verbis utar, [72] qui hoc ex Græco transtulerunt:) [73] *Ars inventrix, & judicatrix, & enuntiatrix* [74] *decente ornatu, secundum* [75] *mensionem ejus* [76] *quod* [77] *in quoque potest sumi persuasibile, in materia civili*. [78] Itemque Cornelius Celsus, qui finem *rhetorices* ait, *dicere persuasibiliter in* [79] *dubia, & civili materia*. [80] Quibus sunt non dissimiles, qui ab aliis traduntur; [81] qualis est ille: [82] *Vis dicendi & eloquendi de rebus civilibus subjectis sibi, cum quadam persuasione, & quodam corporis habitu, & eorum,* [83] *quæ dicet, pronuntiatione*. Mille alia, sed aut eadem, aut ex eisdem composita; [84] quibus item, cum de materia *rhetorices* dicendum erit, respondebimus. Quidam eam neque vim, [85] neque scientiam, neque artem putaverunt: sed Critolaus *usum dicendi*; nam hoc [86] τριβὴ significat. [87] Athenæus fallendi artem. [88] Plerique autem,

56. *Vocat inveniendi quod sit*] *Quid sit.* FRANCIUS.

57. *Complectuntur.*] *Amplectuntur*; marg. Basil.

58. *Theodorus*] *Eudorus*; MS. Joan. Vidov. Steph. marg. *Eudoxus*; Andr. *Eudorus*; Voss. Bern.

59. *Cum etiam non orator inveniat*] Græce diceretur, *Καὶ ὁ μὴ ῥήτωρ*; id est, ille etiam qui non est orator. CAPPER.

60. *Persuadentibus.*] *Suadentibus*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov. Voss. secund.

61. *Gorgias apud Platonem.*] Gorgias dicit oratorem persuadere in foro judicibus, in senatu senatoribus, in concione auditoribus, & in cæteris quoque cœtibus, quod illi concedit Socrates. TURNEB.

62. *Persuadendi se artificem.*] *Suadendi*: V. C. Alm.

63. *Socrates*] Ex Platone adducit verba Camerarius, quæ, quia longiora, ibi possunt legi.

64. *Quæstionibus civilibus.*] Hermogenes *quæstionem civilem* finit, controversiam, quæ vel a legibus, vel a consuetudinibus oriatur, in qua tractetur *de optimo vel justo, vel honesto, vel utili*. TURNEB.

65. *Per orationem.*] *Operationem*; marg. Basil.

66. *Non ut Stoici*] Peripateticis scientia tam bona est, quam mala: Stoici vero duntaxat bona, qui alioqui (ut scribit Cicero 2. de Orat.) rhetoricam virtutem ponunt sapientiæ partem. TURNEB.

67. *Popularem autem comprehendendo.*] *Tantum*, quod sensui deesse videtur, adscribendum est; ut legatur, *popularem autem tantum*. REGIUS. *Comprehendendo tantum*; Ald. Basil.

68. *Illam laudativam.*] Hoc est, genus orationis *demonstrativum*, seu *epidicticum*, quod laudationem continet & vituperationem. Hæc autem tertia pars est *rhetorices*; prima enim est *deliberativa*, sive *suasoria*; secunda, *judicialis*; idque ex veterum sententia. CAPPER.

69. *Cautius Theodorus.*] Theodorus Gadareus a Gadaris urbe Judææ est appellatus, qui tamen se Rhodium dici maluit, quia diu Rhodi erat professus. TURNEB. Vide supr. cap. XI. & infr. III. I.

70. *Virtutem putaverunt.*] *Esse credunt vel putaverunt*; MS. Joan.

71. *Dicit.*] *Dicunt*; MSS. Bodl. Bal.

72. *Qui hoc.*] *Quo hæc*; V. C. Alm. Voss. prim.

73. *Ars inventrix & judicatrix & enuntiatrix, &c.* Erat, opinor, in Græco Theodori Gadarei textu. Τέχνη εὑρετικὴ καὶ κριτικὴ καὶ ἀπαγγελτικὴ ἐν πρέποντι κόσμῳ, κατὰ μέτρον τοῦ ἐν ἑκάστῳ ἐνδεχομένου πιθανοῦ, ἐν ὕλῃ πολιτικῇ. CAPPER.

74. *Decente.*] *Decenti*; Voss. prim. tert.

75. *Mentionem*] *Mensionem*; MSS. Bodl. Almel. Voss. prim. Steph. Gryph. Rotgnu, Obrecht. *inventionem*; Ald. Basil.

76. *Quod in*] *Quid in*; Voss. secund.

77. *In quoque.*] *In quocumque*; V. C. Alm.

78. *Itemque Cornelius.*] Celsum reprehendit Fabius, libro tertio, cap. 5. quod scripserit, oratorem duntaxat dicere de re dubia: orator quoque non solum in negotiis civilibus, sed extra negotia versatur. TURNEB.

79. *Dubia & civili.*] *Dubia civili*; V. C. Alm. *vel civili*; Voss. secund.

80. *Quibus sunt non dissimiles.*] Id est, quibus ὅροις definitionibus non dissimiles sunt οἱ τῆς ῥητορικῆς ὅροι fines, seu definitiones. CAPPER.

81. *Qualis est ille*] *Est & ille*; V. C. Almel. Ald. Gryph. Colin. Basil. *Qualis est ille.*] Ὅρος sunt τῆς rhetorica, seu definitio. CAPPER.

82. *Vis dicendi & eloquendi.*] Forte melius loco *dicendi*, legitur *videndi*, quod refertur ad inventionem. TURNEB. *Videndi*, MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. tert. Sich. Ald. Colin. Obrecht. margines Steph. Gryph. & Basil. *dicendi*, ex illis, quæ supra de Socrate dixit, malebat Gallæus.

83. *Quæ dicet.*] *Quæ decet*, alios legere notaverat Almelovenos. *dicit*; Obrecht.

84. *Quibus item.*] *Item* non habet Obrecht.

85. *Neque scientiam neque artem.*] Scientia certissima est; & acquiritur per ἀπόδειξιν, id est, demonstrationem: ars vero constat perceptionum comprehensione tendentium ad unum scopum. TURNEB.

86. *Τριβὴ*] Ἄτεχνος τριβὴ, in Phædro & Gorgia τριβὴν & ἐμπειρίαν vocat locorum artificium, οὐ τέχνην, & facit particulam τῆς κολακείας, ut rhetoricam quoque. CAMERAR.

87] *Athenæus.*] Athenæus, ut inquit Strabo, Philosophus fuit Peripateticus, qui tempore Augusti Cæsaris Romæ aliquandiu vixit. TURNEB. Athenæus nobilis scriptor Græcus, cujus opera adhuc exstant, ad cujus imitationem Gellius & Macrobius scripserunt; sed is longe felicius: non multum ab hoc fine [*] Athenæi abest T. Cassii sententia apud Gell. I. 6 sed hunc una cum aliis satis refutat Fabius noster. MOSELLAN. Confundit Mosellanus Athenæum Naucratitam, cum Athenæo rhetore, qui jam ante Varronem vixit, & cujus nihil exstat; licet recte distinguat hos duos ipse Mosellanus ad lib. III. cap. I. Vide Fabric. Biblioth. Græc. lib. IV. cap. 20. §. 5. in notis, & infra lib. III. cap. I. BURMAN.

88. *Plerique autem.*] Auctoritatem Platonis, quæ obji-

dum pauca ex Gorgia Platonis, a prioribus imperite excerpta, legere contenti, [89] neque hoc totum, neque alia ejus volumina evolvunt, in maximum errorem inciderunt, creduntque, eum in hac esse opinione, [90] ut *rhetoricen non artem*, [91] *sed peritiam quamdam gratiæ ac voluptatis* existimet; & alio loco, [92] *civilitatis particulæ simulacrum*, & [93] *quartam partem adulationis*; quod [94] duas partes civilitatis corpori assignet, *medicinam*, & quam interpretantur [95] *exercitatricem*; duas animo, [96] *legalem*, atque *justitiam*; [97] *adulationem* autem *medicinæ* vocet, coquorum artificium; [98] & *exercitatricis*, [99] mangonum, qui colorem fuco, & verum robur [100] inani sagina mentiantur; [101] *legalis*, [102] cavillatricem; [103] *justitiæ*, rhetoricen. Quæ omnia sunt quidem scripta [104] in hoc libro, dictaque a Socrate, [105] cujus persona videtur Plato significare quid sentiat: [106] sed alii sunt ejus sermones ad coarguendos, qui contra disputant, compositi, quos ἐλεγκτικοὺς vocant: alii ad præcipiendum, qui δογματικοὶ appellantur. [107] Socrates autem, seu Plato, eam quidem, quæ tum exercebatur, *rhetoricen*, talem putavit: nam & dicit his verbis; [108] τοῦτον τὸν τρόπον, ὃν ὑμεῖς πολιτεύεσθε. [109] Non veram autem & honestam intelligit. Itaque disputatio illa contra Gorgiam ita [110] clauditur; [111] οὐκοῦν ἀνάγκη τὸν ῥητορικὸν δίκαιον εἶναι, τὸν δὲ δίκαιον βούλεσθαι δίκαια [112] καὶ πράττειν. Ad quod ille quidem conticescit: sed sermonem suscipit [113] Polus, juvenili calore inconsideratior, contra quem illa de simulacro & adulatione dicuntur. Tum Callicles adhuc concitatior, qui tamen ad hanc [114] perducitur clausulam, [115] τὸν μέλλοντα ὀρθῶς ῥητορικὸν ἔσεσθαι, δίκαιον ἄρα δεῖ εἶναι, καὶ ἐπιστήμονα τῶν δικαίων; ut appareat Platoni [116] non *rhetoricen* videri malum; sed eam veram, nisi justo ac bono, non contingere. [117] Ad-

ciebatur, ac majoris erat momenti, diligentius Fabius exequitur, & adhibita distinctione ostendit Platonem voluisse, ut rhetor bene diceret, & justus esset. TURNEB.

89. *Neque hoc totum.*] *Neque hunc totum*, scil. Gorgiam. FRANCIUS.

90. *Ut rhetoricen.*] Sunt hæc verba Socratis apud Platonem, quibus respondet Polo. TURNEB.

91. *Sed peritiam quamdam gratiæ ac voluptatis.*] Ἐμπειρίαν τινὰ vel τριβήν, quæ Platoni est πραγματεία ἄλογός τε καὶ ἄτεχνος, στοχαζομένη τι ἡδὺ ἄνευ τοῦ βελτίστου, μόνην μνήμην σωζομένη τοῦ εἰωθότος γίγνεσθαι; id est, agendi modus quidam nulla ratione, nec arte instructus, collineans ad voluptatem, non proposito sibi ejus, quod optimum sit, fine; sed tantum memoriam eorum, quæ fieri solent, servans. CAPPER.

92. *Civilitatis particulæ.*] *Civilitatem* appellat *politicen*, quæ quidem est ars bene constituendæ & gerendæ Reip. partes ejus sunt *legalis*, & *justitia*: *justitiam* porro in speciem æmulatur rhetorica. TURNEB. *Civilitatis particulæ simulacrum.*] Τῆς πολιτικῆς εἴδωλον; hoc est, simulacrum artis politicæ, seu qua αἱ πόλεις civitates reguntur. CAPPER.

93. *Et quartam partem adulationis.*] Appellat Plato *adulationem*, simulachrum quoddam fucatum rei veræ & genuinæ; quemadmodum sophistica ars imitatur *legalem*, ars mangonum *gymnasticam*. TURNEB. Vide Amm. Marcel. lib. XXX. cap. 4.

94. *Duas partes.*] Paulo diversius Plato; ait enim nos corpore animoque constare, ac utrique parti suam præesse artem; animo civilem; corpori quamdam, quæ nomine careat, duas tamen habeat species, *medicinam* & *gymnasticen*; civilem autem dividit in *nomotheticam* & *justitiam*. IDEM.

95. *Exercitatricem*] *Gymnastice* ars est, quæ bonam habitudinem, quam appellat εὐεξίαν, corpori humano præstat idoneis cibis & exercitationibus. TURNEB.

96. *Legalem, atque justitiam.*] Τὴν νομοθετικήν, καὶ δικαιοσύνην. CAPPER.

97. *Adulationem medicinæ vocet coquorum artificium.*] Κολακείαν τῆς ἰατρικῆς καλεῖ τὴν τῶν ὀψοποιῶν τέχνην, vel ὀψοποιητικήν. CAPPER.

98. *Et exercitatricis, mangonum, qui.*] Hoc est, & adulationem *exercitatricis* τῆς Γυμναστικῆς, vocet τὸ τῶν mangonum artificium, seu τὴν κομμωτικήν, quæ corpus fucare & ita componere docet, ut quis sanus, cum non sit, esse videatur. CAPPER.

99. *Mangonum.*] *Mangones*, qui & *venalitiarii* appellantur, sunt, qui mancipia vendunt, quorum corpora fucant, ut speciosiora videantur. TURNEB.

100. *Inani sagina.*] Id est corporis mole atque crassitie: ita legimus apud Tacit. II Annal 88 de *sagina gladiatoria*. Quem locum exponit Andr. Schottus, lib. V. observ. cap. 9. ALMELOV.

101. *Legalis*, cavillatricem] Id est, & adulationem legalis scientiæ τῆς νομοθετικῆς vocet τὴν σοφιστικὴν cavillatricem. CAPPER.

102. *Cavillatricem.*] Nam, quemadmodum partim ex Gellio, lib. V. 3. partim ex Basilii Magni epistolis ad Libanium rhetorem constat, plerique erant eo sæculo rhetores, ut Protagoras, nominatim a Gellio citatus, qui profitebantur ejusmodi artem, qua caussam inferiorem re ipsa, verborum lenociniis redderent superiorem, & vicissim superiorem verbis adeo deprimerent, ut inferiorem facerent. MOSELLANUS. *Cavillatricem sophisticen*, legit. Dan. Heins. ad Max. Tyr. pag. 27. ALMEL.

103. *Justitiæ*, rhetoricen.] Hoc est, & adulationem justitiæ τῆς δικαιοσύνης vocet τὴν rhetoricen. CAPPER.

104. *In hoc libro*] Cujusmodi est liber, de quo Fabius hic agit, quanquam hodie juxta Thrasylli Platonici ordinationem inscriptionis verbum aliud est, etiam a Fabiano titulo non admodum diversum; nam ἀνατρεπτικὸς præscribitur, id est, *eversivus*: nimirum quod in eo libro falsa rhetorum sententia inevitabilibus argumentis evertatur, rejiciatur, refutetur. MOSELL.

105. *Cujus persona.*] *In cujus per.* Par.

106 *Sed alii sunt*, &c.] Respondet objectioni per *diastolen*, seu distinctionem: appellat autem dialogos quosdam *confutatorios*, quibus sententiam eorum, quibuscum Socrates disputat, refutat; ex quibus vera Platonis sententia erui non potest; hujuscemodi est Gorgias: quosdam rursus *præceptorios*, in quibus sua dogmata & placita constituit Plato. TURNEB.

107. *Socrates autem.*] Veram rhetoricam non exagitat in *Gorgia* Plato; sed fucatam & pravam, qualem exercebant sophistæ tempore Platonis. Polus sophista fuit Agrigentinus, Gorgiæ discipulus. IDEM.

108. Τοῦτον τὸν τρόπον κλ.] *Secundum eum, quo nunc in republica versatis, modum.* CAPPER.

109. *Non veram.*] *Non* deest in MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Locatel. Obrecht. & Voss. prim.

110. *Clauditur.*] *Cluditur*; MS. Bodl. *concluditur*; Voss. secund.

111. Οὐκοῦν ἀνάγκη τὸν ῥητορικὸν κλ.] *Itaque necesse est, ut orator sit vir justus; vir autem justus, justa velit & faciat.* CAPPER.

112. Καὶ πράττειν] Καὶ deest in V C Alm. Ald.

113. *Polus.*] Describit hujus vitam Philostratus, lib. I. Vit. Soph. cap. 13 ALMELOV. *Populus*; V. C Alm.

114. *Perducitur*] *Producitur*; MS. Bodl. Ald Locat. ante Regium lectum fuisse *producit* videtur, pro quo ille *perducitur* legebat.

115. Τὸν μέλλοντα ὀρθῶς ῥητορικὸν ἔσεσθαι κλ.] *Igitur eum, qui jure merito sit orator futurus, oportet justum esse, & justarum rerum scientem.* CAPPER.

116. *Non rhetoricen.*] *Non* particula in suum locum transferenda videtur, ut sit; *rhetoricen non videri malum.* REGIUS. *Malum* etiam, non *malam*; MS. Alm. Ald. Locat. Gryph. Colin. Basil. *malam*; Edit. Steph. 1542. Voss. tert.

117. *Adhuc autem in Phædro.*] Opponit aliam Platonis auctoritatem, quæ sumpta est a dialogo dogmatico; illic au-

huc autem in Phædro manifestius facit *hanc artem consummari citra justitiæ quoque scientiam non posse*; cui opinioni nos quoque accedimus. An aliter defensionem Socratis, & [118] eorum, qui pro patria ceciderant, laudem scripsisset? quæ certe sunt oratoris opera. Sed in illud hominum genus, quod [119] facultate dicendi male utebatur, invectus est. Nam & Socrates [120] inhonestam sibi credidit orationem, [121] quam ei Lysias reo composuerat; & tum maxime [122] scribere litigatoribus, quæ illi pro se ipsi dicerent, erat moris; atque ita juri, quo non licebat [123] pro altero agere, [124] fraus adhibebatur. [125] Doctores quoque ejus artis parum idonei Platoni videbantur, qui *rhetoricen* a justitia separarent, & veris [126] credibilia præferrent; nam id quoque dicit in Phædro. Consensisse autem illis superioribus videri potest etiam Cornelius Celsus, cujus hæc verba sunt: *Orator* [127] *simile tantum veri petit*. Deinde paulo post: *Non enim bona conscientia, sed victoria, litigantis est præmium.* Quæ si vera essent, pessimorum hominum foret, hæc tam perniciosa nocentissimis moribus dare instrumenta, & nequitiam præceptis adjuvare. Sed illi rationem opinionis suæ viderint. Nos autem ingressi formare [128] perfectum oratorem, quem in primis esse virum bonum volumus, ad eos, qui de hoc opere melius sentiunt, revertamur. *Rhetoricen* autem quidam [129] eamdem [130] *civilitatem* esse judicaverunt; [131] Cicero *scientiæ civilis partem* vocat. Civilis autem scientia [132] idem quod sapientia est. [133] Quidam etiam philosophiæ, [134] quorum est [135] Isocrates. [136] Huic ejus substantiæ maxime [137] convenit *finitio*, *Rhetoricen* esse *bene dicendi scientiam*. Nam & orationis omnes virtutes [138] semel complectitur, & protinus mores etiam oratoris, [139] cum bene dicere non possit, [140] nisi vir bonus. Idem valet Chrysippi *finis* [141] ille ductus a Cleanthe, *scientia recte dicendi*. [142] Sunt plures ejusdem, sed ad alias quæstiones magis pertinent. Idem sentiret *finis* hoc modo comprehensus, *Persuadere quod oporteat*: nisi quod [143] artem ad exitum alligat. [144] Bene Areus, *Dicere secundum virtutem orationis*. Excludunt a *rhetorice* malos & illi, qui scientiam civilium officiorum [145] eam putaverunt, si scientiam virtutem judicant: sed anguste, intraque

tem Socrates insectans sophistas, eloquentem scribit esse debere justum, & rerum cognitione instructum. TURNEB.

118. *Eorum, qui pro patria ceciderant.*] Scripsit epitaphium Plato Atheniensium quorumdam, qui in bello perierant; quæ oratio ita placuit (inquit Cicero) ut quotannis in concione certo die recitaretur. IDEM.

119. *Facultate dicendi. Facilitate*; MSS. Bodl. Joan. Voss. prim. secund. Bern. Almel. Andr. Locatel. & ante Regium quidam.

120. *Inhonestam sibi.*] Lege Cicer. de Orat. 1. 54. Valer. Maxim. VI. cap. 4 & Laertium. PHILAND. *ei sibi* deest in Ald.

121. *Quam ei Lysias reo composuerat.*] Id est, ei Socrati, cum accusaretur, in judicium vocaretur, & caussam diceret impietatis: non quod revera nocens esset; nam *reus*, Latine non significat nocentem, aut culpæ affinem; sed accusatum τὸν φεύγοντα, Gallice *le defendeur*. CAPP.

122. *Scribere litigatoribus.*] Lex erat Athenis, ne quis suæ caussæ ergo patronum adhiberet; oratores tamen solebant litigatoribus orationes scribere, quas ediscebant, & coram judice pronunciabant. TURNEB. Hi λογογράφοι dicti. & maxima infamia flagrabant, quia studio lucri omnibus orationes suppeditabant, quæ deinde in ipsam artem redundavit. Vid. Cressoll. Theatr. rhet. lib. III. cap. 4. BURMAN.

123. *Pro altero agere.*] Supple, *caussam* in foro CAPP.

124. *Fraus adhibebatur.*] Nam salvis legis verbis, legis sententia circumveniebatur, & fiebat contra legis voluntatem. TURNEB.

125. *Doctores quoque ejus artis parum idonei, &c.*] Excutit & investigat Platonis voluntatem Fabius, ut superiorum objectionem solvat; nam taxavit sophistas, qui dicendi peritiam a bene faciendo sejunxissent, ut docuit in præfatione libri primi. IDEM. *Doctoresque ejus artis*; Ald. Locatel.

126. *Credibilia.*] Τὰ πιθανά, id est, persuasibilia, probabilia, verisimilia. CAPP.

127. *Simile tantum veri.*] pro *verisimile*: idque per ὑπέρβατον tmesin, & *anastrophen*. CAPP.

128. *Perfectum.*] *Optimum*; Ald.

129. *Eamdem civilitatem.*] Forte, *eamdem*, *quam civilitatem*: ut mox *idem quod sapientia*. BURMAN.

130. *Civilitatem.*] Τὴν πολιτικήν, id est, administrandæ, seu regendæ reipublicæ scientiam, artem, facultatem &c. *scientiam civilem* vocat Cicero. CAPP.

131. *Scientiæ civilis partem.*] Cicero in rhetoricis, lib. 1. cap. 5. eos reprehendit, qui *facultatem civilem* aiunt esse posse citra *rhetoricen*: rursus alios arguit, qui credunt in *rhetorices* artificio totam *civilitatem* esse positam. *Civilis facultas* interdum pro morali scientia usurpatur, quæ per excellentiam appellatur *sapientia*: aliquando vero ars est constituendarum rerum publicarum, quæ pars est scientiæ moralis; quo etiam modo *sapientia* dicetur. TURNEB.

132. *Idem quod sapientia est.*] Hic *vi sapientia* civilem tantum prudentiam significat; nam si sapientia latiori sensu accipiatur, non idem erit, quod *civilis scientia*. CAPP.

133. *Quidam etiam philosophiæ.*] Hoc est, quidam philosophiæ partem vocant τὴν ῥητορικήν. CAPP.

134. *Quorum est Isocrates.*] Et sane Isocrates *rhetoricam* alicubi appellat. τὴν περὶ τοὺς λόγους φιλοσοφίαν; id est, *eam, quæ circa orationes versatur, philosophiam*. CAPP.

135. *Isocrates.*] Quamvis *Socrates* fere legatur; tamen, cum Socrates nihil reliquerit scripti, *Isocrates* procul dubio, & refragantibus exemplaribus, est legendum. REGIUS. In vetustis codicibus *Socrates* legitur; nam & Socrates in Phædro Platonis, ab oratore rerum cognitionem flagitat, quod est philosophiæ; & hoc alioqui repugnat cum superiori Isocratis opinione. TURNEB. *Philosophiæ; sed Isocratis huic e. 1. m. c. fructo*; Obrecht. *quorum est & Socrates*, volebat Francius.

136. *Huic ejus substantiæ.*] Ταύτῃ αὐτοῦ τῆς ῥητορικῆς οὐσίᾳ, φύσει, id est, huic *essentiæ*, naturæ huic τῆς *rhetorices*; si nimirum hanc esse *rhetorices essentiam*, naturam, substantiam statuerimus. CAPP.

137. *Convenit.*] *Conveniet*; Ald. Bern.

138. *Semel.*] *Simul*; Ald. Gryph. Colin. Basil. marg. & ita sæpe hæ voces confusæ.

139. *Cum bene dicere.*] Εὖ καὶ καλῶς, hoc est, bene & honeste. CAPP.

140. *Nisi vir bonus.*] Hac de re plura disserentem lege Fabium, lib XII. cap. 1º. CAPP

141 *Ille ductus.*] Francius malebat, *dictus*.

142. *Sunt plures ejusdem, sed, &c.*] Nam interdum ducuntur finitiones a materiali caussa; vel ab accidentium & proprietatum enumeratione; sed non pertinent ad hunc locum. TURNEB. *Sunt plures ejusdem.*] Supple, *fines* ὅροι, seu definitiones τῆς *rhetoricæ*. CAPPER.

143 *Artem ad exitum alligat.*] Id est, artem facit pendere ab operis eventu. CAPPER.

144. *Bene Areus.*] Areus rhetor fuit, cujus meminit Fabius initio, lib 3. TURNEB. *At bene Areus*; MSS. Bodl. Alm. Locatel. Colon. Par. Vasc. Gryph. Colin.

145. *Eam putaverunt, si scientiam virtutem judicant.*] Hæc non sunt in V. C. Alm

civiles quæſtiones, coërcent. Albutius, non obſcurus profeſſor atque auctor, *Scientiam bene dicendi* eſſe [146] conſentit; ſed exceptionibus peccat, adjiciendo, *circa civiles quæſtiones*, & [147] *credibiliter*; [148] quarum jam utrique reſponſum eſt. Probabilis & illi voluntatis, qui *rectè ſentire & dicere*, [149] *rhetorices finem* putaverunt. Hi ſunt fere *fines* maxime illuſtres, & de quibus præcipue diſputatur. Nam omnes quidem perſequi, nec attinet, nec poſſum; cum pravum quoddam (ut arbitror) ſtudium circa [150] ſcriptores artium extiterit, nihil eiſdem verbis, quæ prior aliquis occupaſſet, [151] finiendi: quæ [152] ambitio procul aberit a me. Dicam enim non utique quæ invenero, ſed quæ placebunt; ſicut hoc, *Rhetoricen* eſſe *bene dicendi ſcientiam*; cum, reperto quod eſt optimum, qui quærit aliud, pejus velit. His approbatis, ſimul manifeſtum eſt illud quoque, [153] quem finem, [154] vel quid ſummum & ultimum habeat *rhetorice*, quod τέλος dicitur, ad quod omnis ars tendit. Nam, ſi eſt ipſa *bene dicendi ſcientia*, [155] finis ejus [156] & ſummum eſt, bene dicere.

146 *Conſentit.*] *Conſenſit*: V. C. Alm. Voſſ. prim. tert.
147. *Credibiliter.*] Πιθανῶς, hoc eſt, ita ut perſuaderi poſſit. CAPPER.
148. *Quarum jam utrique.*] Francius conjiciebat, *quorum*; ſed legendum *quarum*, ſcilicet exceptionum. CAPPER.
149 *Rhetorices finem.*] *Finem* non agnoſcunt MSS. Bodl. Joan. Alm. Andr. Locatel. Ald. Sich. Gryph. Baſil. Obrecht.
150. *Scriptores artium.*] Supple, oratoriarum, vel rhetoricarum. CAPPER.
151. *Finiendi.*] *Finiendo*: MSS. Joan. Bal. Ald. Sich. Baſil. Voſſ prim. Bern.
152. *Ambitio procul.*] *Ambitio quoque procul*: Alm. Cod.
153. *Quem finem, vel quid .... ultimum habeat.*] Id eſt, ad quid *rhetorica* referatur, tanquam ad ſuum finem ultimum: ubi vides, ut Fabius τὸ τέλος finem, τὸ δ' ὅρον ʒ diſtinguat ab ὅρῳ *fine*, ſeu definitione, quæ eſt λόγος τῆς οὐσίας, oratio explicans rei naturam, τὸ τί ἐστι, vel, ut Ariſtotelico more loquar, τὸ τί ἦν εἶναι. CAPPER.
154. *Vel quid ſummum & ultimum.*] Hoc adjecit, ne diſtingueret ambiguitatem; nam *finis* ſignificat finitionem, & *cauſſam* finalem, de qua nunc agit. TURNEB.
155 *Finis ejus & ſummum eſt, bene dicere.*] Vide lib. XI. cap. 1°. ubi docet rhetorices finem eſſe non τὸ perſuadere; ſed τὸ bene dicere: & lib. XII. cap. 1° ubi pluribus contendit, & ex Catone probat oratorem eſſe virum bonum dicendi peritum. CAPPER.
156. *Et ſummum.*] *Summa*: Gebh lib. 1. Crep. cap. 3. & ita volebat Francius. Fabius cap. ſequenti; *qui ſummam rhetorices ad perſuadendi vim retulerunt.* CAPPER.

CAPUT XVI.

An utilis ſit rhetorice.

XVII. SEQUITUR quæſtio, an utilis *rhetorice*. Nam quidam vehementer in eam invehi ſolent; &, quod ſit indigniſſimum, [1] in accuſationem orationis utuntur orandi viribus: *Eloquentiam eſſe, quæ pœnis eripiat ſceleſtos, cujus fraude damnentur interim boni; conſilia ducantur in pejus; nec ſeditiones modo turbæque populares, ſed bella etiam* [2] *inexpiabilia excitentur; cujus denique tum* [3] *maxime ſit uſus, cum pro falſis contra veritatem valet.* [4] Nam & Socrati objiciunt comici, *docere eum, quomodo pejorem cauſſam meliorem faciat*; & [5] contra Tiſiam & Gorgiam ſimilia dicit polliceri Plato. Et his adjiciunt exempla Græcorum Romanorumque, [6] & enumerant, qui perniciosa, non ſingulis tantum, ſed rebus etiam publicis, uſi eloquentia, [7] turbaverint civitatium ſtatus, vel everterint; eoque & [8] Lacedæmoniorum civitate ex-

Quæ *rhetorica* inſunt tractat, quæſtionemque qualitatis proponit; ac improbatis quorumdam ſententiis, ſtatuit nihil eſſe ſermone homini utilius a deo datum. TURNEB. An utilis ſit *rhetorice*, diſputat Joh. Sariſb. lib. 1. cap. 7. ALMFLOV.
1. *In accuſationem orationis utuntur orandi viribus.*] Sic Cicero libro primo de Oratore ait, Platonem in Gorgia in oratoribus irridendis ſeſe maximum oratorem præſtitiſſe: hæc quæſtio tractatur a Cicerone libro primo *de Oratore*, & libro primo *de Inventione*. TURNEB. Sic exercendi gratia Picus Mirandulanus juſto pene volumine barbarum defendens eloquentiam inſectatur, idque potiſſimum efficit eloquentiæ viribus: unde huic potiſſimum ab Hermolao barbaro, & abunde reſponſum eſt apologia. MOSELLANUS. *Accuſationes*, Voſſ ſecund.
2 *Inexpiabilia.*] *Inexpugnabilia*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Voſſ. prim. tert. Alm. Argent. Obrecht. Andr Locat. Sich. in marg. ut & Baſil *inexpugnabilia*: Ald. Vaſcoſ. ego *inexpiabilia* retinui, qua voce Cicero, Livius & alii utuntur; & ita *inexpiabilem invidiam* quoque Sueton. Cæſ. LXXVIII. dicit Horat. II. Od. 1.

——— arma
Nondum expiatis uncta cruoribus. BURMAN.
3. *Maxime ſit uſus.*] *Maximus*: MSS. Joan. Bal. Alm. Ald. Locat. Baſil. Voſſ. ſecund.
4. *Nam & Socrati.*] Ariſtophanes in *Nebulis* objicit Socrati, quod inferiorem *cauſſam* polliceretur ſe facere ſuperiorem; quæ fuit arrogans etiam profeſſio ſophiſtarum, ut docet Cicero *in Bruto*. TURNEB.
5. *Contra Tiſiam.*] Locus ſupra poſitus ex Phædro. De Socrate notum eſt ex *Nubibus* Ariſtophanis. Græci autem hoc ita dicunt, τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν. CAMERAR. *Lyſiam*: Ald Gryph. Sich. & Baſil. marg.
6. *Et enumerant, qui perniciosa, &c.*] Sic apud Ciceronem libro primo de *Oratore*, Scævola malos oratores permultos enumerat, ut perniciosam doceat eloquentiam. TURNEBUS.
7. *Turbaverint.*] *Turbaverunt & everterunt*: Locatel. Ald. Baſil. Voſſ. prim. ſecund.
8. *Lacedæmoniorum civitate expulſam.*] Præſcripſit tamen Lycurgus, ut Spartani pueri honeſtam orationem docerentur, ſed tamen brevem. TURNEB.

pulsam, [9] & Athenis quoque, [10] ubi actor movere affectus vetabatur, velut recisam orandi potestatem. Quo quidem modo nec duces erunt utiles, nec magistratus, nec medicina, nec ipsa denique sapientia. Nam & dux [11] Flaminius, & Gracchi, Saturnini, [12] Glauciæ magistratus, & [13] in medicis venena, & in iis, qui philosophorum nomine male utuntur, gravissima nonnunquam flagitia deprehensa sunt. Cibos aspernemur, attulerunt sæpe [14] valetudinis caussas. Nunquam recta subeamus, super habitantes aliquando procumbunt. Non fabricetur militi gladius, potest uti eodem ferro latro. Quis nescit ignes, aquas, sine quibus nulla sit vita, & (ne terrenis immorer) [15] Solem Lunamque præcipua siderum, aliquando [16] etiam nocere? Num igitur negabitur deformem Pyrrhi pacem [17] cæcus ille Appius dicendi viribus diremisse? Aut non divina M. Tullii eloquentia [18] & contra [19] leges Agrarias [20] popularis fuit? & Catilinæ fregit audaciam? & [21] supplicationes, qui maximus honor victoribus bello ducibus datur, in toga meruit? [22] Nonne perterritos militum animos frequenter a metu revocat [23] oratio? & tot pugnandi pericula ineuntibus, laudem vita potiorem esse persuadet? Neque vero me Lacedæmonii [24] atque Athenienses magis moverint, quam pop. Romanus, apud quem summa semper [25] oratoribus dignitas fuit. [26] Equidem nec urbium conditores reor aliter [27] effecturos fuisse, ut vaga illa multitudo coiret in populos, nisi docta voce commota; nec legum repertores sine summa vi orandi consecutos, ut se ipsi homines [28] ad servitutem juris adstringerent. Quin ipsa vitæ præcepta, etiam si natura sunt honesta, plus tamen ad formandas mentes valent, quoties [29] pulchritudinem rerum claritas orationis illuminat. Quare, etiam si in utramque partem valent arma facundiæ, non tamen est æquum id haberi malum, quo bene uti licet. [30] Verum hæc [31] apud eos fortasse quærantur,

9. *Et Athenis quoque.*] Hoc fiebat potissimum in Areopago, quod institutum est ob judicium Phrynes meretricis, quæ miseratione judicium evasit. IDEM. Confirmat hoc Philostratus, lib. 1. de vitis sophistar. in proœmio: cum Athenienses magnam sophistis dicendi calliditatem & argutiam inesse viderent, eos judiciis continuo prohibuerunt, quod jus iniqua oratione vindicarint, & justitiam sæpe violarint. Confer lib. VI. cap. 1. nostri auctoris. ALMEL.

10 *Ubi actor movere.*] Athenæus 13. cap. 6. Absoluta Phryne scitum factum est, ne cui dicenti pro altero, miseratione uti liceret, neve reum aut ream in judicio aspici fas esset. CAMERAR. *Ubi actor.*] Supple, *caussarum* forensium. Advocatos vulgo appellamus. CAPPER.

11. *Flaminius.*] Flaminius consul ad Thrasimenum lacum victus ab Hannibale, insignes pop. Roman. copias perdidit. TURNEB. De Flaminio Livius, lib. XXII & de Gracchorum fratrum seditionibus, itemque Saturnini & Glauciæ notum ex Ciceronis Bruto. CAMERAR.

12. *Glauciæ.*] Glaucia, ut inquit Cicero in Bruto, homo perniciosus, ex infimis sordibus ad Præturam pervenit, consulque factus esset, nisi cum Saturnino interfectus fuisset. TURNEB. *Glauciæ gere magistratus;* V. C. Alm. forte *gessere.*

13. *In medicis.*] *In medicinis;* Locatel. Sich. Gryph. Colin. Basil.

14. *Valetudinis.*] Supple; malæ, adversæ; hoc est, ægrotationis; nam τὸ *valetudo,* morbum sæpe significat. CAPPER.

15. *Solem Lunamque*] Subindicat hoc loco Fabius noster quorumdam Platonicorum sententiam, qui etiam animalia quædam statuebant immortalia; ut solem, & lunam, & reliquas stellas. Verum hanc sententiam, quanquam forsan parum intellectam, Aristoteles pariter & Theologi refutant, decernentes omnia animalia esse * mortalia, nec stellis aut mundo etiam ipsi aliquid animæ inesse; sed hæc altioris sunt disputationis. MOSELL.

16. *Etiam nocere.*] *Et nocere;* V. C. Alm.

17. *Cæcus ille Appius*] Pyrrhus rex Epirotarum, militaris disciplinæ peritissimus, in Italiam trajecit cum exercitu, multisque detrimentis pop. Roman. affecit, conditionesque pacis demum iniquas obtulit, quibus Patres assentiebantur; Appius tamen Claudius oratione sua Patribus dissuasit. TURNEB. Historiam annotavit Florus, lib. 1. cap. 18. ex. 13. lib. Livii. CAMERAR. Et Sil. Ital. XIII. v. 725. Ovid. VI. Fast. v. 203. Cicer. in Brut. cap. 14. ALMELOV.

18. *Et contra leges Agrarias.*] Hæc particula ET valde videtur emphatica hoc in loco, ubi hunc innuere sensum. Tullius, etiam dum contra leges Agrarias, quibus populus, vel potius plebs Romana impensius suffragabatur, peroraret; tunc tamen maxime popularis fuit; id est, populi, seu plebis fautor, populo, seu plebi gratus. CAPPER.

19. *Leges Agrarias.*] Servilius Rullus tribunus plebis legem tulit de agris populo dividundis, coloniisque deducendis: eam legem Cicero consul dissuasit. TURNEB.

20. *Popularis fuit.*] Id est populo grata: quod sane mirandum est, cum in privatam cujusque utilitatem diceret: de quo & Plinius libro VII cap. 30. *Te dicente, legem Agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicarunt Tribus.* REGIUS.

21 *Supplicationes ... in toga meruit*] Id est, etiamsi pax ab exteris hostibus Romæ esset, etiamsi togatum & urbanum magistratum gereret Tullius (tum enim erat consul) meruit tamen, ut ipsius gratia supplicationes ad Deos certis diebus fierent. De hujusmodi supplicationibus legas finem singulorum fere Caii Cæsaris de bello Gallico librorum. CAPPER.

22. *Nonne perterritos.*] *Num;* Ald. *non;* Steph. Roignii, Voss. omn.

23. *Orator.*] *Oratio;* MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Locatel. Ald. Sich. Gryph. Basil. Obrecht. Ioarg. Steph. Voss. prim.

24. *Atque Athenienses.*] *Aut;* Locat. Gryph. Colin. Basil. Steph.

25. *Oratoribus dignitas fuit.*] Cicero testatur, post imperatores maximam obtinuisse dignitatem oratores Romæ, eorumque majorem fuisse gloriam, quam jurisconsultorum. TURNEB. L. tamen Crassus censet magistrum dicendi fuisse. Cicero 3. de Orat. & Sueton. de claris Rhetoribus. PHILAND.

26. *Equidem nec urbium conditores.*] Hoc sumptum est ex libro primo de Inventione, cap. 1. & 2. ubi Cicero eloquentiæ principium urbium conditoribus tribuit. TURNEB.

27. *Affecturos.*] *Effecturos* legendum est: hoc autem idem & Cicero, tum in prologo Rhetoricorum, tum in libro 1°. de Orat. cap. 9. scribit. REGIUS.

28. *Ad servitutem*] *Severitatem;* MS. Bal. Andr.

29. *Pulchritudinem rerum.*] τὸ καλὸν, quod est in rebus ipsis honestum. CAPPER.

30 *Verum hæc.*] ex constitutione superioris dogmatis exceptionem ducit, quæ summovet objectionem adversariorum, & eloquentiæ præstantiam laudat. TURNEB.

31. *Apud eos quærantur.*] Gallæus & Francius *quærantur,* a *queror* volebant; ut intelligat eos, quos in initio capitis dixit vehementer invehi in *rhetoricen:* & recte, mea sententia; quid enim *quærantur* hic faciat, non video. Ita *queri apud populum* Aurel. Victorem de Viris Ill. 15. dixisse notant viri docti: & *ad aliquem queri,* quod idem est atque *apud.* Virgil. Eclog. VIII. 19.

Dum queror ad Divos,

ita enim in codice optimo invenit Heinsius; neque quemquam offendat, quod *querantur* absolute sit positum; sic enim & apud Ovid. 1. Metam. v. 131.

qui summam *rhetorices* ad persuadendi vim retulerunt. Si vero est *bene dicendi scientia*; [32] quem nos *finem* sequimur, ut sit orator in primis vir bonus; utilem certe eam esse confitendum est. [33] Et hercle [34] deus ille princeps, parens rerum, fabricatorque mundi, [35] nullo magis hominem separavit a cæteris, quæ quidem mortalia essent, animalibus, quam [36] dicendi facultate. [37] Nam corpora quidem magnitudine, viribus, firmitate, patientia, velocitate præstantiora in illis mutis videmus; [38] eadem minus [39] egere acquisitæ extrinsecus opis. Nam & [40] ingredi citius, & pasci, & tranare aquas, citra docentem, natura ipsa sciunt. Et pleraque contra frigus [41] ex suo corpore vestiuntur, [42] & arma his ingenita quædam, & ex obvio fere victus: circa quæ omnia [43] multus hominibus labor est. [44] Rationem igitur nobis præcipuam dedit, [45] ejusque nos socios esse cum diis immortalibus voluit. [46] Sed ipsa ratio neque tam nos juvaret, neque tam esset in nobis manifesta, nisi, quæ concepissemus mente, [47] promere etiam loquendo possemus: quod magis deesse cæteris animalibus, quam intellectum & [48] cogitationem quamdam videmus. Nam & [49] moliri cubilia, & nidos texere, & educare fœtus, & excludere, quinetiam reponere in hyemem alimenta, opera quædam nobis [50] inimitabilia, qualia sunt cerarum & mellis, efficere, [51] nonnullius fortasse rationis est: sed, quia carent sermone, quæ id faciunt, [52] muta atque irrationabilia vocantur. Denique homines, quibus negata vox est, [53] quantulum adjuvat animus ille cœlestis? [54] Quare, si nihil a diis oratione melius accepimus, quid [55] tam dignum cultu ac labore ducamus, aut [56] in quo malimus præstare hominibus, quam quo ipsi homines cæteris animalibus præstant? Eo quidem magis, quod [57] nulla in parte plenius labor

Vela dabant venti,

scil. homines; ubi plura notabimus. BURMAN.

32. *Quem finem.*] ὅρον, id est, definitionem. CAPPER.

33. *Et hercle.*] Galenus quoque in *protreptico* ad bonas artes, scribit hominem sermone magis a brutis differre, quam ratione; cum rationis quadantenus exsortia non sint, quod dicere videtur Fabius: estque hic locus ex Cicerone sumptus. TURNEB.

34. *Deus ille princeps parens.*] Id est, summus, quem non nominat; quia certum erat Gentibus, nullum illum ex suis diis, quos colebant, fuisse; non ipsum etiam Jovem, sed aliquem, quem multo antiquiorem, & ipso mundo priorem sentiebant; nam & ita Ovidius 1. Metam. v. 32.

Sic ubi dispositam, quisquis fuit ille deorum,
Congeriem secuit.

ubi vide Interpretes. BURMAN.

35. *Nullo magis.* Vide supr. ad cap. IV.

36. *Dicendi facultate*] Vid. Apulej. Florid. III. circa finem, & de dogmat Platon. Arnob. adv. Gent. lib. II. Minut. Felic pag. 16. Lactant. lib. II. cap. I. Cicer. de Invent. I. 4. & de Orat. I. 8 August. de Doctr. Christ. lib I. cap. 22. Hieronym. Epist. XVI. & lib. I. select. Galen. de usu part. lib. I. cap. 2. & 4. ALMELOV.

37. *Nam corpora quidem, &c.* Ideo] Epicurus dicebat, *omnia fortuna facta esse, hominique naturam fuisse novercam, belluis benignam parentem*: quod refutat Lactantius in libello de opificio Dei. TURNEB.

38. *Eadem.*] Gallæus *eademque*, quia in codice Vallæ *videmusque*, particula illa *que* trajecta.

39 *Egere acquisitæ*] *Acquisitæ*; V C. Alm. Locatel. Ald. Steph. Gryph. Colin. Voss Basil. Roignut, Obrecht., & credo in Lugdunensi esse vitinos operarum: elegans vero hujus verbi *acquirere* usus, pro arcessere, assumere. Justin. XV. 4 *Legatos mittunt, qui, sordida veste, capillo barbaque promissi, & omni squaloris habitu ad misericordiam movendam acquisito, concionem deformes adeunt*: quod minime suspectum esse Scheffero debebat, qui *adscito*, vel *accito* malebat. Sic Ovid. VII. Metam. 459.

Ante tamen bellum vires acquirit amicas.

Lucan. II. 646.

——— *Inde per arva*
Graiorum, Macetumque novas acquirite vires.

sic *acquirere hostes* Just. III 6. & *acquirere alienum periculum*: in quibus omnibus idem notat, quod simplex *quærere*, *parare*: ut enim *hic acquisitæ opis egere*, ita Justin. II. I. *locorum vitia quæsitis arte remediis mollita*, dixit. Et Virgil. III. Georg. 549.

Quæsitæque nocent artes.

Et noster supra cap 6. figuras *quæsitas* opponit sponte se offerentibus Vide ad Petron. cap. CIX. BURMAN.

40. *Ingredi.*] Βαδίζειν. Hoc est, pedibus incedere. CAPPER.

41. *Ex suo corpore.*] *Et suo*: V. C. Alm.

42. *Et arma his ingenita.*] *Et armis ingenita quædam*: MSS. Joan. Bal. Voss. *& nema vi*; Ald. Locat. Bal Colin sic Ovid. X. Metam. 3. 46.

Neve feras, quibus arma dedit natura, lacesse.

sed de his plenius ad Valer. Flac. agemus. BURMAN.

43. *Multus hominibus.*] *Multum*; MSS. Bodl Alm. Andr. Locat. Ald. Sich. Steph. Gryph. Colin. Basil. Obrecht. Voss. omn.

44. *Rationem nobis dedit.*] Supple, Deus ille princeps, de quo supra. CAPPER.

45. *Ejusque.*] *Ejusdem*: V. C. Alm.

46. *Sed ipsa ratio.*] Donavit nos Deus ratione, ideoque etiam sermone, ne ratio nostra inclusa torpesceret. TURNEB. λόγος, est ratio & oratio CAPPER.

47. *Promere loquendo.*] *Interprete lingua*; Horat. Art. Poet. v. III. ALMELOV.

48. *Cogitationem*] *Cognitionem*; margo Stephani. *Cogitationem, (seu cognitionem) quamdam .... nonnullius fortasse rationis est.*] Hæ loquendi formulæ id, quod a Fabio durius dictum videtur, emolliunt. CAPPER.

49. *Moliri cubilia.*] *Mollire*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Voss. Bern. Alm.

50. *Immutabilia.*] *Inimitabilia* legendum est, quamvis exemplaria refragentur; hoc est, quæ nos imitari non possemus. REGIUS.

51. *Nonnullius.*] *Non nullius*: V. C. Alm.

52. *Muta atque irrationabilia.*] Videtur allusisse ad etymologiam verbi Græci; nam ἄλογον, non solum significat *irrationale*, verum etiam *mutum*: aut sensus est, animalia non prorsus esse irrationabilia; sed, quia sermone carent, idcirco & muta & irrationabilia vocari. TURNEB.

53. *Quantulum.*] *Quantum*: Ald.

54. *Quare si nihil, &c.*] Hanc sententiam est mutuatus a Cicerone Fabius; sic enim ille loquitur libro primo de *Orat.* cap. 8. & *de Inventione*. lib. I. cap. 4 TURNEB.

55. *Dignum cultu.*] *Dignum esse cultu*; Sich. Par. Gryph. Colin.

56. *In quo malimus præstare hominibus, quam quo ipsi homines cæteris animalibus præstant.*] Cicer. lib. I. Offic. *Cum multis rebus humiliores & inferiores sint, videntur hac re maxime bestiis præstare, quod loqui possunt. Quare præclarum mihi videtur adeptus is, qui, qua re homines bestiis præstent, ea in re hominibus ipsis antecellat.* Tertullian. de Resurrect. carnis: *Sed accepisti homo os ad vorandum, atque potandum: cur non potius ad eloquendum, ut a cæteris animalibus differes? cur non potius ad prædicandum* DEUM, *ut etiam hominibus antistes?* Sidonius lib. 4. Epistol. 17. *Quapropter alterum satis rependens, granditer lætor, saltem in illustri pectore tuo vanescentium literarum remansisse vestigia: quæ si frequenti lectione continuas, experieris per dies, quantum antecellunt belluas homines, tanto anteferri rusticis institutos.* PAREUS.

57. *Nulla in parte.*] *In arte*; MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr. *nulla parte*: Colin.

gratiam refert. Id adeo manifestum erit, si cogitaverimus, [58] unde, & quousque jam [59] provecta sit orandi facultas, & adhuc augeri potest. Nam, ut omittam, defendere amicos, regere consiliis senatum, populum, exercitum in quæ velit ducere, quam sit utile, conveniarque bono viro; nonne pulchrum vel hoc ipsum est, ex communi intellectu, verbisque, quibus utuntur omnes, tantum assequi laudis & gloriæ, ut non loqui & orare; sed, quod [60] Pericli contigit, [61] fulgurare ac tonare videaris?

58. *Unde & quousque.*] *Et unde*: Locat. Steph. Gryph. Voss. secund. Colin *cogitaverimus & quousque*; Ald.
59. *Provecta.*] *Profecta*; V. C. Alm.
60. *Pericli contigit.*] Aristophanes. Ἀχαρνεῦσι· ἐντεῦθεν ὀργῇ Περικλέης Οὐλύμπιος ἤστραπτε, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. Id est, *ubi tum furens Pericles ille Olympius, fulminatque, tonatque conturbabat Græciam* CAMERAR. Vide Cicer. Orat. cap. 9. sic de Callidio *furere & bacchari* dixit in Brut. cap. 80. Columel. lib. 1. de R. R. præf. *Ciceronis fulmina* dixit Plin. lib. 1. Epist. 20. & de Pomp. Saturnino. Cicer. ad Att. xv. 1. *Sed si recordabere Δημοσθένους fulmina.* Vide Plin. 2. Epist. 20. & Sidon. Apoll. xx. 8. Philostratus lib. de vitis sophist. dicit Periclem γλῶτταν fuisse vocatum. Hieronym. præfat. in Genes. vocat *pertonare*. ALMELOV. Vide infra lib. xii. 10
61. *Fulgurare.*] *Fulgere*: MS. Bodl. Joan. Voss. Bal. Alm. Andr. forte scripserat *fulgerare*, ut in antiquis lapidibus, JOVI FVLGERATORI; Gruter. xxi. 3. & alibi; licet & *fulgere* pro fulgurare dictum esse non ignorem; ita enim Pomp Mel. 1. 19. de Lampsaco: *responsum erat, ubi primum fulsisset, ibi sedem capessrent*: & ita Cicero dixit Orat. cap. 9. Periclem *fulgere*: de fulmine autem & tonitru, quæ eloquentia præstantibus viris tribuuntur, vide ad Petron. cap 11. BURMAN.

CAPUT XVII.

[1] *An rhetorice sit ars.*

FINIS non erit, si exspatiari parte in hac, & indulgere voluptati ve- XVIII.
lim. Transeamus igitur ad eam quæstionem, quæ sequitur, [1] *an rhetorice ars sit.* Quod quidem adeo ex iis, qui præcepta dicendi tradiderunt, [2] nemo dubitavit, ut etiam ipsis librorum titulis testatum sit, scriptos eos *de arte rhetorica*; [3] Cicero vero etiam, quæ *rhetorice* vocetur, esse *artificiosam eloquentiam* dicat. Quod non oratores tantum [4] vindicarunt, ut studiis aliquid suis præstitisse videantur: sed cum his Philosophi, & [5] Stoici, & Peripatetici plerique, consentiunt. [6] Ac me dubitasse confiteor, an hanc partem quæstionis tractandam putarem; nam quis est adeo, non ab eruditione modo, sed a sensu remotus hominis, ut fabricandi quidem, & texendi, & e luto vasa ducendi artem putet; *rhetoricen* autem, maximum, ac pulcherrimum (ut supra diximus) opus, in tam sublime fastigium existimet sine arte venisse? Equidem illos, qui contra disputarunt, non tam sensisse quod dicerent, quam exercere ingenia [7] materiæ difficultate credo voluisse; [8] sicut Polycratem, cum [9] Busirim laudaret, & Clytæmnestram: quanquam is, quod his [10] dissimile non esset, composuisse [11] orationem, quæ est habita contra Socratem, dicitur. Quidam naturalem esse *rhetoricen* volunt, & tamen adjuvari exercitatione non diffitentur; [12] ut in libris Ciceronis [13] de Oratore dicit Antonius *observationem* quamdam esse, *non artem.* Quod non ideo,

Hanc quæstionem appellant dialectici, *qualis sit*, quæ tractanda est post quæstionem, *an sit*, & *quid sit*; ac, si naturam essea secutus Fabius, non connectendi commoditatem, hoc caput superiori præposuisset: quanquam hoc caput a superiori imperite est divulsum. TURNER.
1. *An rhetorice ars sit.*] Hac de re disputatur apud Ciceronem ab Antonio & Crasso libro primo *de Oratore*, cap. 20. IDEM. Itemque lib. 2. num. 30. 31. 32.
2. *Nemo dubitavit*] Cicero ipse tamen dubitare videtur in Bruto, cap. 6. *Hoc vero sine ulla dubitatione confirmaverim, sive illa arte paratur aliqua, sive exercitatione quadam, sive natura, rem unam esse omnium difficillimam* ALMEL.
3. *Cicero vero.*] Cicero libro primo *de Inventione*, cap. 5. ait civilis rationis partem esse *artificiosam eloquentiam*, quam *rhetoricen* vocant. TURNEB.
4. *Vindicarunt*] *Indicaverunt*: Colon *judicaverunt*: Par. *judicarunt*, MS. Bodl. *indicaverunt*, vel *judicaverunt*: marg. Vasc & Steph. Voss. secund.
5. *Stoici.*] *Et Stoici* legendum. REGIUS. & ita MSS. & editiones pleræque. *Stoici & Peripatetici.* Principes Stoicorum de *rhetorica* scripserunt, ut Zeno, Chrysippus, Cleanthes, Diogenes: principes item Peripateticorum, ut Aristoteles, Theophrastus, Critolaus, qui testantur *rhetoricam esse artem.* TURNEB.
6. *At me dubitasse.*] *Ac* scribendum est; qua particula quidem frequenter in sensuum copulationibus utimur, non modo dictionum. REGIUS *At*; Ald. Voss. secund.
7. *Materiæ difficultate.*] Solent docti sibi proponere materias infames & inopinabiles, ut amplius exerceant ingenium illic, quam in re probabili TURNER
8 *Sicut Polycratem.*] Polycrates Atheniensis fuit, qui inopia coactus est in Cypro sophistam agere: laudavit *Busirim*; quam orationem Isocrates in Busiride damnat, ac Polycrati exemplum præscribit, quod in laudando Busiride sequi debeat. IDEM.
9. *Busirim.*] Fuit Busiris Ægypti tyrannus, qui homines ad aram immolare consueverat. CAPPER.
10. *Dissimile non esset.*] *Non est*, conjiciebat Francius.
11. *Orationem.*] Infra lib. 3. cap 1. *Etiam Polycrates, a quo scriptam in Socratem diximus orationem.* Ælianus Var. Histor. lib 11 cap 10. ὅτε δὲ ὁ Πολυκράτης ὁ τὴν κατηγορίαν γράψας τὴν κατὰ Σωκράτους. Hinc Gyraldum corrige, qui Dialogo 2. Poetarum hanc orationem Zoilo tribuit. COLOMESIUS.
12. *Ut in libris.*] Nisi ut particula eradatur, ac ejus loco & copula ponatur, sensus integritas violatur. REGIUS.
13. *De Oratore.*] Lib. 2. cap. 20. & 11. 8.

ut pro vero accipiamus, est positum; sed ut Antonii persona servetur, qui dissimulator artis fuit. Hanc autem opinionem habuisse Lysias videtur; cujus sententiæ talis defensio est, quod indocti, & barbari, & servi, pro se cum loquuntur, aliquid dicant [14] simile *principio*, narrent, probent, refutent, & (quod vim habeat *epilogi*) deprecentur. Deinde adjiciunt [15] illas verborum cavillationes, *Nihil quod ex arte fiat, ante artem fuisse*: atqui dixisse homines pro se, & in alios semper: doctores artis, [16] sero & circa [17] Tisiam & Coraca primum repertos: orationem igitur ante artem fuisse, eoque artem non esse. Nos porro, quando cœperit hujus rei doctrina, non [18] laboramus exquirere: quanquam apud Homerum, & præceptorem [19] Phœnicem [20] tum agendi, tum etiam loquendi, & oratores plures, & [21] omne [22] in tribus ducibus orationis genus, & certamina quoque proposita eloquentiæ inter juvenes, invenimus: [23] quin in cælatura [24] clypei Achillis & lites sunt, & [25] actores. [26] Illud admonere satis est, omnia, quæ ars consummaverit, [27] a natura initia duxisse: aut tollatur medicina, quæ ex observatione salubrium, atque his contrariorum, [28] reperta est; &, ut quibusdam placet, [29] tota constat experimentis. Nam & vulnus deligavit aliquis, antequam hæc ars esset; & febrem quiete & abstinentia, non quia rationem videbat, sed quia id [30] valetudo ipsa coëgerat, mitigavit. Nec [31] fabrica sit ars; casas enim primi illi sine arte fecerunt. Nec musica; cantatur ac saltatur per omnes gentes aliquo modo. Ita, si *rhetorice* vocari debet sermo quicumque, fuisse eam, antequam esset ars, confitebor. Si vero non, quisquis loquitur, orator est, & tum non tanquam oratores loquebantur; necesse est oratorem factum arte, nec ante artem fuisse fateantur. Quo [32] illud quoque excluditur, quod dicunt; non esse artis [33] id quod faciat, qui non didicerit: [34] dicere autem homines & qui non didicerunt. Ad cujus rei confirmationem afferunt [35] Demadem remigem & [36] Æschinem [37] hypocriten oratores fuisse: falso. Nam neque orator esse, qui non didicit, potest; & hos sero potius, quam nunquam didicisse quis dixerit: quanquam Æschines ab initio sit versatus in literis, quas [38] pater ejus etiam docebat; Demadem neque non

14. *Simile principio.*] Id est, orationis exordio; neque enim semper *technicis* verbis Fabius utitur, neque Tullius. CAPPER.

15. *Illas verborum cavillationes.*] *Cavillationes* appellat argumenta sophistica, quæ fallunt & imponunt, cujuscemodi est hoc; nam in oratione est *homonymia*, sitne scilicet ea pro quacunque locutione accipienda, an vero pro artificiosa: quocirca distinguet Fabius. TURNEB.

16. *Sero jam.*] *Jam* non habent Ald. Steph. Roigni, Voss. secund. tert.

17. *Tisiam.*] *De Tisia & Corace* vide infra lib. 2. 21. cap. 1. & Cicer. 1. de Orat. 20. ALMEL. *Circa Tisiam & Coraca.*] Id est, circa tempora, quibus vixere Tisias & Corax, ut supra, cap. 4. *circa Demetrium*, pro *circa Demetrii ætatem*. Igitur frustra est auctor Thesauri Græci a Porto recogniti, dum vult hic esse Græcismum, τοὺς ἀμφὶ Τισίαν καὶ Κόρακα, pro *Tisiam ipsum & Coraca*. Hanc porro interpretationem ille auctor ex Philandro videtur hausisse. CAPPER.

18. *Laboramus exquirere.*] *Exquirere* non agnoscunt MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Ald. Sich. Obrecht.

19. *Phœnicem.*] Lib. 9. Iliados in trium ducum legatione ad Achillem, Phœnix se fatetur esse Achillis præceptorem & eloquendi, & agendi. TURNEB. Oratores præcipuos Nestorem, Menelaum, & Ulyssem invenimus, quorum orationis tribus generibus Fabius absolvit eloquentiam, in lib. 12. cap. 10. Sed & Trojanos oratores fecit idem Poeta, Iliad. γ. vers. 146 & inter juvenes certantes de eloquentia Thoantem facit excellere. Iliad. ψ. vers. 281. CAMERARIUS.

20. *Tum agendi, tum etiam loquendi.*] Quanto elegantius Homerus, Iliad. ι. 443?

Μύθων τε ῥητῆρ᾽ ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων.

CAPPER.

21. *Omne . . . orationis genus.*] Id est, *demonstrativum, deliberativum & judiciale*; vel potius omnem dicendi ἰδέας formam, figuram, characterem; stylum vulgo vocant. Vide Phœnicis, Ulyssis, & Ajacis orationes in Homer. Iliad. lib. 9. CAPPER.

22. *In tribus ducibus.*] Phœnice videlicet, Ulysse, & Ajace. CAPPER.

23. *Quin cælatura.*] Sic quidem recte legitur; sed cum in clypeo Achillis non solum lites actoresque fuisse ab Homero in lib. XVIII. Iliados scribantur, sed cœlum quoque & mare, multaque alia: fortasse loco illius particulæ *quin*, *&* copula, atque *in* præpositio recte adscriberetur, hoc modo; *& in cælatura clypei*. REGIUS. *In* deest in V. C. Alm.

24. *Clypei Achillis.*] Homerus lib. 18 Iliados Clypeum Achillis describit, quem Vulcanus fecit; in cujus cælatura, cum alia pleraque sculpta fuisse dicit, tum actores de pecunia pro cæde pendenda litigantes. TURNEB.

25. *Actores.*] Supple, *caussarum* forensium. CAPPER.

26. *Illud admonere.*] *Illud enim*. MSS. Bodl. Joan. Alm. Ald. Gryph. Colin. Basil.

27. *A natura initia duxisse.*] Hæc res tractatur a Platone in Menone, & a Rodolpho Agr. cap. 5. lib. 2. TURNEB. Quid mirum? cum doceat sæpe auctor artem & doctrinam sine natura nihil valere, a qua parte stat Hippocrates de decenti ornatu, text. 111. ALMEL.

28. *Reperta est.*] De inventione medicinæ fusius Hippocrates de veteri medicina, text. VI. & VII. ALMEL.

29. *Tota constat experimentis.*] Serapion sola putavit experientia medicinam constare extra rationem; quem multi secuti sunt, qui vocati sunt *Empirici*. TURNEB. Cons. Celsus, in præfat. lib. de med. REGIUS. Vide Galen. in Introduct. ALMEL.

30. *Valetudo ipsa.*] Supple, mala vel adversa; ipsa ægrotatio, ipse morbus. CAPPER.

31. *Fabrica.*] Supple, domuum; vulgo Architectura. CAPPER.

32. *Illud quoque excluditur.*] Id est, refellitur, solvitur proposita contradictio, sive, (ut vulgo aiunt) *objectio*. CAPPER.

33. *Id quod faciat.*] *Id quod faciant, qui non didicerint;* MSS. Bal. Alm. Locat. Ald. Sich. Gryph. Colin. Basil. Voss. secund.

34. *Dicere autem homines, & qui non didicerunt*] Hæc desunt in V. C. Alm.

35. *Demadem remigem.*] Demades orator Atheniensis, nautæ filius fuit, nec a patre ad rhetores est missus, sed remex factus. TURNEB. Vid. Suidas in *Demades*. Sext. Emp. lib. 1. adv. mathem. cap. 13. pag. 59. & lib. 2. pag. 67. Athen. lib. 11. cap. 6. ALMEL.

36. *Et Æschinem hypocriten.*] Æschines filius Atrometi literatoris, primum *hypocrita* fuit, postea scriba, postremo rhetor. TURNEB. Fuit hic Tympanistriæ filius, si fidem mereatur Lucianus in somnio. ALMEL.

37. *Hypocriten.*] V. C. Alm. Ald. Steph. Gryph. & alii. *Hypocritam*. Locatel.

38. *Pater ejus.*] Hoc exprobrat Æschini Demosthenes,

didicisse

didiciſſe certum ſit, & continua dicendi exercitatio potuerit tantum, quantuſcumque poſtea fuit, feciſſe. Nam id [39] potentiſſimum diſcendi genus eſt. [40] Sed & præſtantiorem, ſi didiciſſet, futurum fuiſſe, dicere licet. [41] Neque enim orationes ſcribere eſt auſus, [42] ut eum multum valuiſſe in dicendo ſciamus. [43] Ariſtoteles, ut ſolet, quærendi gratia, quædam ſubtilitatis ſuæ argumenta excogitavit [44] in Gryllo: ſed idem & de arte *rhetorica* tres libros ſcripſit, & in eorum primo non artem ſolum eam fatetur; [45] ſed ei particulam [46] civilitatis, [47] ſicut dialectices, aſſignat. Multa [48] Critolaus contra, multa Rhodius [49] Athenodotus. [50] Agnon quidem detraxit ſibi inſcriptione [51] ipſa fidem, qua *rhetorices* accuſationem profeſſus eſt. Nam [52] de Epicuro, qui diſciplinas omnes fugit, [53] nihil miror. Hi complura dicunt, ſed ex paucis locis ducta. Itaque [54] potentiſſimis eorum breviter occurram, ne in infinitum quæſtio evadat. Prima his argumentatio ex materia eſt. Omnes enim artes aiunt habere materiam, quod eſt verum; *rhetorices* nullam eſſe propriam: quod eſſe falſum, in ſequentibus probabo. [55] Altera eſt calumnia; [56] nullam artem falſis aſſentiri opinionibus, quia conſtitui [57] ſine perceptione non poſſit, quæ ſemper vera ſit; [58] *rhetoricen* aſſen-

ἀεὶ ἐσφάλη. Ἅμα τῷ πατρὶ πρὸς τῷ διδασκαλείῳ προσεδρεύων, τὸ μέλαν τρίβων, καὶ τὰ βάθρα σπογγίζων, καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορῶν, ... Demades autem nautæ filius fuit, & ipſe nauta primum, mox rhetor. quem negant orationem ullam ſcriptam emittere voluiſſe. CAMERAR.

39. *Potentiſſimum.*] *Potiſſimum*: margo Steph. Voſſ.

40. *Sed præſtantiorem.*] *Sed & præſtantiorem*; Ald. Steph. Obrecht. & alii.

41. *Neque enim orationes.*] Demades extemporali facultate multum valuit, cum Demoſthenes nihil unquam diceret, niſi præmeditatus. Demadem tamen nihil ſcripſiſſe teſtatur Cicero. TURNEB.

42. *Ut eum multum invaluiſſe dicendo.*] *In* præpoſitio ad ſuum locum reducenda videtur; ut *valuiſſe in dicendo* legatur. REGIUS. Ego mallem, *ut eum multum inde valuiſſe dicendo ſciamus*. *Inde*, eſt ex orationibus ſcriptis: ſic *valere dicendo*; Nepos Alcib. 1. Ovid. XIII. Metam. 12.

Quantum acie valeo, tantum valet ille loquendo.

neque tamen damno alterum; nam & ita Cicer. in Brut. 36 *Sp. Thorius ſatis valuit in populari genere dicendi*: ſic *valere in caußa* reſtituit Ovidio Heinſius, lib. VIII. Metam. 59. BURMAN.

43. *Ariſtoteles.*] Ariſtoteles ſingularem librum de rhetorica nomine *Gryllum*, ſcripſit; a Gryllo filio Xenophontis: illic conatur probare, *rhetoricam* non eſſe artem. TURNEB. Vide Laert. lib. II. Sect. 54. & ſeq. & ibi Menagium.

44. *In Gryllo.*] Qui liber jam non exſtat inter Ariſtotelis opera: ſed a Diogene Laertio memoratur in illius vita. Sic forte opus illud adverſus rhetoricam conſcriptum inſcripſerat Philoſophus, quia Gryllus eſt animal magnitudine cicadæ, corpore longiore, pernicies agrorum (Plin. lib. 26. cap. 6.) & huic animalculo rhetores comparabat Ariſtoteles. Aliam tamen tituli rationem lege apud Turnebianum Commentatorem. CAPPER.

45. *Sed ei particulam civilitatis.*] MS. Pal. *particulam* voculam ὑποκοριστικῶς dictat, ac ſpuriam; agnoſcit enim *portiunculam*. Apulejus: *Qui eum a me portiunculam poſceret*. Seneca de Benefic. lib. 4. cap. 39. *Et appellare debitorem ad diem poſſum, & ſi foro ceſſerit, portionem feram*. Fabius infra lib. 6. cap. 1. *Tanto ſunt quadam ſua portione ad efficiendum potentiora, cum velut ipſorum ore dicuntur*; MS. Palat. *ducuntur*. Idem lib. 10. cap. 7. *Nec idem quidem dicendum eſt, quod eidem Ciceroni placet; nullum noſtrum uſquam negligentem eſſe ſermonem: quicquid loquimur, ubicumque ſit, pro ſua ſcilicet portione perfectum*. Sic Tertullianus Domitianum *portionem Neronis* appellat. GEBHARD. lib. II. Crepund. cap. 13. *portiunculam*; MS. Bal. Locatel. nihil tamen hic eſſe mutandum videtur; nam & paulo ſupra cap. 15. ſcripſit Fabius. *Civilitatis particula ſimulacrum*. CAPPER.

46. *Civilitatis.*] Τῆς πολιτικῆς: id eſt, illius artis, vel ſcientiæ, quæ ad gerendam rempublicam pertinet. CAPPER.

47. *Sicut dialectices.*] Legendum eſt, *ſicut dialectices*: nam Ariſtoteles, cum ſcribat artificiales probationes, aut morales eſſe, aut *patheticas*, aut rationales; illas rhetoricam ait a civilitate mutuari, has vero a dialectica, atque ita rhetoricam eſſe particulam *civilitatis* & dialectices. TURNEB. Veram eſſe Turnebiani Commentatoris lectionem, & ipſo in textu ponendam fuiſſe, patet ex ipſius Ariſtotelis verbis, qui ſic habet lib. 1. Rhetoric. cap. 2. ὥστε συμβαίνει τὴν ῥητορικὴν οἷον παραφυές τι τῆς διαλεκτικῆς εἶναι καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πραγματείας, ἣν δίκαιόν ἐστι προσαγορεύειν πολιτικήν.... ἔστι γὰρ μόριόν τι τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὁμοίωμα. Id eſt; quo fit, ut rhetorica ſit agnatum quodpiam, ſeu appendix dialectices, & illius, quæ circa mores verſatur, facultatis ſeu diſciplinæ, quam æquum eſt appellare politicam.... eſt enim [rhetorica] particula quædam dialectices, & ſpecies, aut effigies. CAPPER.

48. *Critolaus.*] Vide Sext. Empir. lib. II. adverſ. Mathemat. pag. 67. meminit & ejus Cicer. lib. 1. de Orat. 11. ALMELOV.

49. *Athenodorus.*] Suſpicor Athenodorum hunc philoſophum fuiſſe Stoicum, qui tempore Auguſti Cæſaris floruit, & Romæ aliquandiu vixit, ut ſcribit Suidas. TURNEB. Hujus Cicero meminit in lib. XVI. ad Att. 11. & 14. & *Athenodorum calvum* vocat, & lib. III. ad Fam. 7. Sandonis filium dicit: ubi vide Victor. & Manut. qui duos Athenodoros Stoicos, & æquales ex Strabone diſtinguunt: vide Voſſ. de Hiſt. Græc. II. 5. & Menag. ad Laert. III. 3. & Aldobr. ad verſ. 36. ſed hic Rhodius dicitur: quare forte hic alter fuerit, vel in nomine ſit vitium. BURMAN.

50. *Agnon.*] Scriptor, cujus Suidas meminit. MOSELL. Suidæ Ἀγνώνειος & Ἀγνωνίδης eſt Agnonis filius. Forte intelligit Theramenen, Agnonis filium, virum non infacundum, qui memoratur a Thucydide lib. VIII. cap. 68. celebratur & *Agnon* Tejus inter Alexandri amicos & corruptores, Ælian. IX. 3. ubi vide clariſſ. Periz. *Agnonis* Academici meminit Athenæus lib. XIII. cap. 8. quem enumerat inter ſcriptores Meurſius in Biblioth. Græca; ſed an hic rhetor fuerit, non auſim decernere. BURMAN.

51. *Ipſa fidem.*] *Ipſa*: MS. Bodl. Almel.

52. *De Epicuro.*] Inf. lib. XII. & Lactant. III. 25. ALMEL.

53. *Nihil miror.*] *Moror*: MS. Bal. & Aſcenſius quoſdam ita legere notavit: non male, ſi *Epicurum* legeretur; ſolemnis enim illa formula, ut notum. Liv. VIII. 35. *ſi nihil morari magiſtrum equitum*. Ter. Eun. 1. II. 104.

——— *aut nihil moror.*

& ita forte infra lib. VI. cap. 1. *Philoſophos minus moror, apud quos certo loco eſt, affirm*; & ita paſſim alii. BURMAN.

54. *Potentiſſimis eorum occurram.*] Potentiſſimis & validiſſimis eorum argumentis, vel objectionibus reſpondebo; quas ii maximas proponunt, difficultates conabor diſſolvere. CAPPER.

55. *Altera eſt calumnia.*] Id eſt, cavillatio, ſeu ſophiſticum argumentum; Gallice *chicanne*. Fit enim τὸ calumnia a τοῦ *calvere*, vel *calvi*, antiquo verbo, quod ſignificat *decipere*. CAPPER.

56. *Nullam artem falſis aſſentiri, &c.*] Artes comparatæ ſunt ad verum inveniendum, ut item *rhetorice*, quæ, quanquam interdum fallit, nunquam tamen fallitur; ſed veritatem tenet. TURNEB. *Aſſentire*, omnes codices habere teſtatur Aſcenſius.

57. *Sine perceptione.*] Legebatur in Stephanæa & Burmann. edit. *præceptione*; ſed legendum eſſe *perceptione*, patet ex artis definitione, ad quam Fabius alludit; definitur enim σύστημα ἐκ καταλήψεων, κλ; hoc eſt, interprete Mario Victorino, pag. 2450. *Ars eſt ſumma rerum dictio* [legerem, *collectio*] *comprehenſarum*, &c. Plura vide paulo ante finem hujus capitis. CAPPER.

58. *Rhetoricen aſſentiri falſis.*] *Rhetorice aſſentiri falſis ſcit*: MS. Joan. Voſſ. prim. tert.

tiri falsis; non esse igitur artem. Ego *rhetoricen* nonnunquam dicere falsa pro veris confitebor; sed non ideo in falsa quoque esse opinione concedam; quia longe diversum est, [59] sibi ipsi quid videri; &, ut alii videatur, efficere. Nam & imperator falsis utitur sæpe; [60] ut Hannibal, cum inclusus a Fabio, sarmentis [61] circa cornua boum deligatis, incensisque, per noctem in adversos montes agens armenta, speciem hosti abeuntis exercitus dedit: sed illum fefellit: ipse, quid verum esset, non ignoravit. Nec vero [62] Theopompus Lacedæmonius, cum, permutato cum uxore habitu, e custodia, ut mulier, evasit, falsam de se opinionem habuit, sed custodibus præbuit. [63] Item orator, cum falso [64] utitur pro vero, scit esse falsum, eoque se pro vero uti: non ergo falsam habet ipse opinionem, sed fallit alium. [65] Nec Cicero, cum se tenebras offudisse judicibus in *caussa* Cluentii gloriatus est, nihil ipse vidit. Et pictor, cum vi artis suæ [66] effecit, ut [67] quædam [68] eminere in opere, [69] quædam recessisse credamus, ipse ea plana esse non nescit. [70] Aiunt etiam; *omnes artes habere finem aliquem propositum, ad quem tendant; hunc modo nullum esse in* rhetorice; *modo non præstari eum, qui promittatur.* Mentiuntur; [71] nos enim esse finem jam ostendimus, & quis esset, diximus. Præstabit hunc semper orator; semper enim bene dicet. Firmum autem hoc, quod opponitur, adversus eos fortasse sit, [72] qui persuadere finem putaverunt. Noster orator, arsque a nobis finita, non sunt posita in eventu. Tendit quidem ad victoriam, qui dicit: sed, cum bene dixit, etiam si non vincat, id, quod arte continetur, effecit. Nam & [73] gubernator vult salva nave in portum pervenire: si tamen tempestate fuerit abreptus, non ideo minus erit gubernator, dicetque notum illud: [74] *Dum clavum rectum teneam.* Et medicus sanitatem ægri petit: si tamen aut [75] valetudinis vi, aut intemperantia ægri, aliove quo casu [76] summa non contingit, dum ipse omnia secundum rationem fecerit, medicinæ fine non [77] excidit. Ita oratori bene dixisse, finis est. Nam est ars ea, ut [78] post paulum clarius ostendemus, [79] in actu posita, non in effectu. Ita falsum erit illud quoque, quod dicitur; *Artes scire, quando sint finem consecutæ; rhetoricen nescire.* Nam se quisque bene dicere [80] intelligit. Uti etiam vitiis *rhetoricen*, quod ars nulla faciat, criminantur; quia & falsum dicat, & affectus moveat. Quorum neutrum est turpe, cum ex bona ratione proficiscitur; ideoque nec vitium. [81] Nam & mendacium dicere, etiam sapienti aliquan-

59. *Sibi ipsi quid videri.*] Locat. Ald. Par. Steph. Gryph. Colin. Basil. *ipsi quid*, Borman.

60. *Ut Hannibal.*] Hannibal inter oppidum Casilinum, & Calliculam montem n Fabio Maximo inclusus, hoc *strategemate* evasit, & præsidium Fabii fugavit. TURNEB. Liv. lib. XXII. 17. & Frontin. lib. 1. cap. v. §. 38.

61. *Circa cornua.*] *Circum*; Ald. Locat. Colin. Basil. Obrecht. Voss. secund.

62. *Theopompus.*] De Minyis hoc scribit Herodot. in Melpomene. Et est exemplum apud Valer. lib. 4. cap. 6. CAMERAR.

63. *Item orator.*] *Itidem*; Par.

64. *Utetur.*] *Utetur* legendum. REGIUS. *Utitur*; Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Obrecht.

65. *Nec Cicero*] Hoc fit per Σκοτισμόν, id est, *obtenebrationem*, quæ est hujusmodi dicendi ratio, qua differendo, obscurando, tergiversando, judicem in errorem trahimus: quod Cicer. facit in *caussa* Cluentii, qui reus erat veneficii. TURNEB.

66. *Efficit.*] *Effecit*; Stephan. Voss. prim. Bern.

67. *Quadam eminere.*] Gallice dicimus; *avoir du relief, être relevé en bosse*, &c. CAPPER.

68. *Eminere in opere.*] Hoc Horatius indicat Art. Poët. 362.

——— *erit, quæ, si propius stes,*
Te capiet magis: & quædam, si longius abstes.
Hæc amat obscurum: volet hæc sub luce videri.

ALMEL.

69. *Quadam recessisse.*] Gallice; *être ou paroître dans l'enfoncement.* CAPPER.

70. *Aiunt etiam, &c.*] Hoc argumentum dissolutu est facile, præsertim statuenti finem esse *rhetorices*, bene dicere; nam orator semper bene dicit. TURNEB. Hoc Simplicius in Epicteti Enchiridion, cap. 1. pag. 16. & Sext. Empir. adversus Mathem. lib. II. pag. 67. ALMEL.

71. *Nos enim esse*] *Nos esse*: Obrecht.

72. *Qui persuadere finem putaverunt*] Id est, hunc esse *rhetorices* finem, ut actu & de facto persuadeat. CAPPER.

73. *Gubernator.*] Ita cum medico quoque conjungitur a Sidonio Apoll. VIII. Epist. 10. *Medicus in desperatione, Gubernator in tempestate cognoscitur.* Vide Platon. lib. 1. de Republ. tom. II. pag. 332. & 341. Edit. Serrani, & quæ collegit Scheffer. de milit. Naval. lib. 1. cap. 5. ALMEL.

74. *Dum clavum rectum teneam.*] Aiunt esse *hemistichium* versus Enniani; *dum clavum rectum teneam, navimque gubernem.* Significat autem parœmia, *neminem esse culpandum, modo officio suo fungatur*, & qui præstet quod ars promittit. TURNEB. Eleganter hic locus exponitur a Gulielmo Cantero lib. VII. nov. lect. cap. 26. ALMEL. *Ut clavum rectum teneam, navimque gubernem*, citatur ab Isidoro. Vide Hier. Columm. pag. 102. editionis novissimæ.

75. *Valetudinis*] Id est, morbi, vel ægrotationis.

76. *Summa non.*] *Summam*, ex MS. suo Gebhardus lib. 1. Crepund. 3. Vide ad lib. 1. cap. 1. *Summa*, alias *summam.*] Τὸ ἄκρον, id ad quod ultimo tendebat Medici opera. Vide supra in fine cap. 15. & 10 cap. 16. ubi sic legitur; Qui summam *rhetorices* ad persuadendi vim retulerunt. CAPPER.

77. *Excidit.*] *Excidet*; MSS Joan. Ald. Locatel. Voss. tert. Bern. *excedit*; MSS. Bodl.

78. *Post paulum.*] Capite sequenti. MSS. Joan. *paulo post.* Vide ad cap. v. initio.

79. *In actu posita.*] Ars est posita in actu, quæ in actione consistit, & post actionem opus non relinquit: in effectu vero, quæ post actionem relinquit opus consummatum. TURNEB. *In actu posita, non in effectu.*] Hoc est, in actu τῷ bene dicendi, non in effectu persuadendæ rei, de qua bene dixerit. CAPPER.

80. *Intelligit.*] *Intelliget*; V C. Alm. Voss. prim. tert.

81. *Nam & mendacium.*] Plato in Hippia, sive de mendacio, licere ait aliquando mentiri, dum res contra virtutem & honestatem non fit: a qua opinione non abhorret Origenes, & Hieronymus, dum mendacium sit officiosum, & a pietate proficiscatur. TURNEB. Vide Quinctilian. lib. XII. cap. 1. & Serv. ad Virgil. IX. Æneid 136. sed prorsus negat, ne maximo quidem proposito lucro, Ælian. de animal. lib. III. cap. 23. ALMEL. *Mendacium dicere, etiam sapienti aliquando concessum est.*] Pudendus est hic in Quinctiliano nævus, qui aliquando mentiri fas esse putaverit, ut patet cum ex hoc loco, tum ex lib. XII. cap. 1. ubi sic

do concessum est; & affectus, si aliter ad æquitatem perduci judex non poterit, necessario movebit orator. [82] Imperiti enim judicant, & qui frequenter in hoc ipsum [83] fallendi sunt, ne errent. [84] Nam, si mihi sapientes judices dentur, [85] sapientum conciones, atque omne [86] concilium, nihil invidia valeat, nihil gratia, nihil opinio præsumpta, falsique testes; perquam sit exiguus eloquentiæ locus, [87] & prope in sola delectatione ponatur. Sin & audientium mobiles animi, & tot malis obnoxia veritas; arte pugnandum est; & adhibenda, quæ prosunt. Nec enim, qui recta via depulsus est, reduci ad eam, nisi alio flexu potest. [88] Plurima vero [89] ex eo contra *rhetoricen* [90] cavillatio est, quod ex utraque *caussæ* parte dicatur. [91] Inde hæc: *Nullam esse* [92] *artem sibi contrariam; rhetoricen esse contrariam sibi: Nullam* [93] *artem destruere quod effecerit; accidere hoc rhetorices operi.* Item: *Aut dicenda eam docere, aut non dicenda: itaque vel per hoc non esse artem, quod non dicenda præcipiat: vel per hoc, quod, cum dicenda præceperit, etiam contraria his doceat.* [94] Quæ omnia [95] apparet de ea *rhetorice* dici, quæ sit a bono viro atque ab ipsa virtute sejuncta: alioqui, ubi injusta *caussa* est, ibi *rhetorice* non est: [96] adeo ut vix [97] ex admirabili quodam casu possit accidere, ut [98] ex utraque parte orator, id est, vir bonus dicat. Tamen, quoniam hoc quoque in rerum naturam cadit, ut [99] duos sapientes aliquando justæ *caussæ* in diversum trahant, [100] quando etiam pugnaturos eos inter se, si ratio ita duxerit, credunt; [101] respondebo propositis, [102] atque ita quidem, ut appareat, hæc adversus eos quoque frustra excogitata, qui malis moribus nomen oratoris indulgent. Nam *rhetorice* non est contraria sibi. *Caussa* enim cum *caussa*, [103] non illa secum ipsa componitur. Nec, si pugnent inter se, qui idem [104] didicerunt; idcirco ars, quæ utrique tradita est, non erit. Alioqui [105] nec armorum, quia sæpe gladiatores, sub eodem magistro eruditi, inter se componuntur. Nec gubernandi, quia navalibus præliis gubernator est gubernatori adversus. Nec imperatoria, quia imperator cum imperatore contendit. Item non evertit opus *rhetorice*, quod efficit; neque enim positum a se argumentum solvit orator,

habet: *Concedant mihi omnes oportet, quod Stoicorum quoque asperrimi confitentur, facturum aliquando bonum virum, ut mendacium dicat.... ut hoc quod alias in servis quoque reprehendendum est, sit alias in ipso sapiente laudandum.* Sed hanc opinionem pluribus refellere, non est præsentis instituti. Hoc unum dicam. Orator, ex Fabii nostri sententia, est *vir probus dicendi peritus.* Estne viri probi alios mendacio fallere? nec respondeat quis in Quinctiliani gratiam, verum bonum mentiri posse propter bonum quemdam finem. Nam ex divo Paulo (in Epistol. ad Roman.) non sunt facienda mala, ut veniant bona. Lege acerrimum veritatis & veracitatis vindicem beatum Augustinum in libr. *de mendacio, & contra mendacium.* CAPPER.

82. *Imperiti.*] Docet Fab. *plerumque vora judices mittere in decurias.* TURNEB. Vide lib. XII. cap. 10. ubi sic habet. *Cum vero judex detur, aut populus, aut ex populo, laturque sententiam indocti sæpius, atque interim rustici* CAPPER.

83. *Fallendi sunt.*] *Sunt*: V. C. Almel.

84. *Nam si mihi, &c.*] Tacitus quoque in dialogo ait; si bene forent institutæ respubl. tum eloquentiæ locum in illis non futurum, ut apud Lacedæmonios & Cretenses. TURNEB.

85. *Sapientum.*] *Sapientium*: V.C Alm.

86. *Concilium.*] *Consilium*, V. C. Alm.

87. *Quia prope.*] *Qua*, litera *i* expuncta, mihi legendum videtur, quamvis exemplaria refragentur. REGIUS. *Et prope*, MSS. Joan Alm. Andr. Voss. secund. Sich Steph. Gryph. Basil. Obrecht. *quia prope*. Locatel. Ald.

88. *Plurima vero.*] Plures simul contradictiones congerit Fabius, quod ab eodem principio manant; ita enim ars præscribit: porro, quod *rhetoricam* aiunt esse sibi contrariam, falsum est: nam quanquam contrariorum est eadem disciplina & ars, non tamen sequitur artem esse contrariam. Hæc eadem argumenta valent adversus dialecticam, si probare velis eam non esse artem, cum in ea ex utraque parte dicatur. TURNEB.

89. *Ex eo contra.*] *Ex eo hoc contra*: V. C. Alm. unde Francius *hac* faciebat.

90. *Cavillatio.*] Argumentatio sophistica. Gallice *chicanne.* CAPPER.

91. *Inde hæc.*] *Inde hoc*: Locat. Ald. Steph. Gryph. & omnes fere editi & scripti codices.

92. *Artem contrariam.*] *sibi* dativus adscribendus est, ut legatur; *nullam artem contrariam sibi.* REGIUS. Ita Aldus & alii fere omnes

93. *Artem destituere.*] *Destruere* legendum esse apparet; quæ enim ab accusatore efficiuntur, ea a patronis destrui solent. REGIUS. *Destituere*: MS. Joan. male; ita enim sæpe occurrit noster hoc verbo, ut lib. V. 7. & *singulos, ut exornare, ita destruere contigit*: & lib. X. cap. 2. *destructio & confirmatio sententiarum*: sed apud Ciceronem vix hoc sensu occurrit. Ovidius tamen similiter fere II. de Art. Amand. 312. usus est.

——— *nec tu're destrue dicta tuo.*

BURMAN.

94. *Quæ omnia, &c.*] Ante justam argumentorum solutionem, utitur remotione, atque hæc argumenta ad suum dogma nihil pertinere docet; nam, ut malus orator utramque *caussam*, tum justam, cum injustam suscepturus sit; non tamen bonum oratorem esse suscepturum, nisi justam *caussam* TURNEB.

95. *Apparet.*] *Apparent*: Locatel. Ald. Stephan. Basil. Voss. secund.

96. *Adeo ut vix ex.*] *Vix* deest in V. C. Alm. *ex* vero non est in Locat. Ald. & Obrecht.

97. *Ex admirabili quodam casu.*] Hoc duntaxat accidere potest in *caussis* ambigui utrinque juris, & controversi ex æquo: alioqui ab altera tantum parte dicet orator, id est, vir bonus TURNEB.

98. *Ex utraque parte.*] *Ut* particula adscribenda videtur, ut legamus, *ut ex utraque.* REGIUS. *Parte* non habet Ald.

99. *Duo sapientes, &c. trahant.*] Scribendum *duos sapientes trahant* REGIUS. Nisi antiquo more *duo* pro *duos* scripsit. Vide Scaliger. ad Manil. II. 661. Serv. & Cerdam ad Virgil. XI. Æneid. 285 & sæpe ita apud Ciceronem. vide ad IV. famil. 6. VII. 25. XII. ad Att. 11. BURMAN.

100. *Quando etiam.*] *Quandoque*: Ald. Gryph. Basil.

101. *Respondebo propositis.*] Supple, argumentis, contradictionibus, &, ut vulgo aiunt, *objectionibus.* CAPP.

102. *Atque ita quidem.*] Superiores objectiones Stoicorum fere erant, quorum est etiam hoc dogma, sapientes opinionibus inter se dissidere, &, si justa utrinque caussa fuerit, posse pugnare: quod multo magis est oratori concedendum. TURNEB.

103. *Non illa secum ipsa componitur.*] *Metaphora* est ducta a compositionibus gladiatorum, quando gladiatorum paria inter se committuntur & comparantur, ut in arena decertent IDEM.

104. *Didicerunt.*] *Didicerint*: Locatel Steph. Gryph. Basil. Voss prim. tert.

105. *Nec armorum.*] Ut noster artem armorum, ita Hygin. fab. 194 *artem cithara*, & fab. 101. *artem medicam* dixit. AL-

sed ne *rhetorice* quidem, [106] præter quam apud eos, qui in persuadendo finem putant; aut, si quis (ut dixi) casus duos inter se bonos viros [107] composuerit, verisimilia [108] quærentur. [109] Non autem siquid est altero credibilius, id ei contrarium est, quod fuit credibile. Nam, ut candido candidius, & dulci dulcius non est adversum, ita nec probabili probabilius. Nec præcipit unquam non dicenda, nec dicendis contraria, sed quæ in quaque *caussa* dicenda sunt. [110] Non semper autem, etiamsi frequentissime, tuenda veritas erit: sed aliquando [111] exigit communis utilitas, ut etiam falsa [112] defendantur. Ponuntur hæ quoque in [113] secundo Ciceronis *de Oratore* libro [114] *contradictiones*: *Artem earum rerum esse, quæ sciantur: oratoris omnem actionem* [115] *opinione, non scientia contineri; quia & apud eos dicat, qui nesciant, & ipse dicat aliquando,* [116] *quod nesciat.* Ex his alterum, id est, an sciat judex, de quo dicatur, [117] nihil ad oratoris artem: alteri respondendum. [118] Ars earum rerum est, quæ sciuntur. *Rhetorice* ars est bene dicendi, bene autem dicere scit orator. Sed nescit [119] an verum sit, quod dicit. [120] Ne hi quidem, qui ignem aut aquam, aut quatuor elementa, aut [121] corpora insecabilia esse, ex quibus res omnes initium [122] duxerunt, tradunt; nec, qui intervalla siderum, & [123] mensuras solis ac terræ colligunt: disciplinam tamen suam, *artem* vocant. Quod si ratio efficit, ut hæc non opinari, sed, propter vim probationum, scire videantur; eadem ratio idem præstare oratori potest. Sed an *caussa* vera sit, nescit. Ne medicus quidem, an dolorem capitis habeat, [124] qui hoc se pati dicet: curabit tamen tanquam id verum sit, & erit ars medicina. [125] Quid? quod *rhetorice* non utique propositum habet semper vera dicendi, sed semper verisimilia? scit autem esse verisimilia, quæ dicit. Adjiciunt his, qui contra sentiunt, quod sæpe quæ in aliis litibus impugnarunt actores *caussarum*, eadem in aliis defendant. Quod non artis, sed hominis est vitium. Hæc sunt præcipua, quæ contra *rhetoricen* dicantur: alia & minora, & tamen ex his fontibus derivata. Confirmatur autem eam esse artem, breviter. Nam sive (ut Cleanthes voluit) [126] *ars est potestas viâ*, id est, *ordine efficiens*; [127] esse certe [128] viam atque ordinem in bene dicendo nemo dubitaverit: sive ille ab omnibus fere [129] probatus *finis*

MELOV. *Nec armorum.*] Supple, *ars erit*: quod item subaudiendum est in illis quæ sequuntur; *nec gubernandi.... nec imperatoria.* CAPP.

106. *Quia apud*] Non vacat flagitiis hic locus, ut mihi quidem videtur; sensus enim integritas, non *quia*, sed *praterquam* exposcit; nam qui finem in persuadendo ponunt, ii, quod in una *caussa* probarunt argumentum, illud in alia, si e re sua fuerit, improbabunt: quod sane a bono viro est perquam alienum. REGIUS. *Praterquam apud*; Locat Steph. & Basil. marg. Gallæus conjiciebat legendum *quam*: ut apud Livium *homo, non quam isti, gloriosus*, ubi *tam* desideratur; & Plinius, *triduo proximo quam sit genitus*, id est, postquam. Ascensius *praterquam*, vel *nisi* probat.

107. *Composuerit*] Id est, ad forcose certamen inter se commiserit, confligere, decertare fecerit. CAPP.

108. *Quarentur.*] *Quaruntur*; Ald. *quaerantur*; Voss. prim.

109. *Non autem siquid, &c.*] Contraria non sunt ut *intentione*, aut in eo, quod est magis aut minus; sed in tota naturæ diversitate: itaque si actor verisimiliter dixerit, defensor verisimilius, hæc non sunt contraria, nec se destruunt. TURNEBUS.

110. *Non semper autem, &c.*] Quoniam dicenda dupliciter accipi possunt, ut ad utilitatem *caussa* referantur, aut ad honestatem, subjunxit etiam licere interdum falsa defendi. TURNEB.

111. *Exigit communis utilitas.*] Lib. XII. 1. *Asperiora quadam adhuc dicto, si communis utilitas exegerit, facere conceditur* ALMEL.

112. *Defendantur.*] *Defendat*; V. C. Alm Ald. Voss. tert. Bern. *defendatur*; Voss. prim.

113. *Secundo de Oratore libro.*] Cap. VII.

114. *Contradictiones.*] Ἀντιλογίαι, *objectiones & instantiæ*, ut vulgo loquuntur in scholis; argumenta ἐλεγκτικά, ἀνασκευαστικά, quasi dicas refutatoria. Vide lib. 5. cap. 13. quod est de refutatione CAPP.

115. *Opinione, non scientia.*] Opinio, est assensus formidolosus & dubius: scientia vero certa & indubitabilis, qualis esse debet in arte. TURNEB.

116. *Quod nesciat.*] *Quæ nesciat*; Locat Ald. Vasc. Steph. Gryph. Colm. Basil. Obrecht. Voss. secund.

117. *Nihil ad oratoris artem.*] Supple, pertinet. CAPP.

118. *Ars earum rerum.*] Quod idem affirmat Harpocrates in libro de arte, text. 1. ALMEL.

119. *An verum sit.*] *An vere sit*; Voss. prim.

120. *Ne hi quidem qui ignem.*] Heraclitus ignem rerum omnium esse principium posuit, & aliquando mundum in ἐκπύρωσιν, id est, *conflagrationem* desiturum. TURNEB. *Ne hi quidem*] Hoc est, ne ii quidem sciunt, an verum sit, quod dicunt. Respondet Fabius præcedenti argumento. CAPP.

121. *Corpora insecabilia.*] Hæc opinio fuit Leucippi & Democriti, quam postea arripuit Epicurus. TURNEB. *Insecabilia.*] Τὰ ἄτομα atomos, de quibus lege Lucretium Epicurei systematis interpretem. CAPP.

122. *Duxerunt.*] *Duxerint*; cod. Bern.

123. *Mensuras solis.*] *Rerum*: margines Gryph. & Basil. forte *cæli & terræ*; in Horat. lib. 1. Od. 28.

Te maris & terræ, numeroque carentis arenæ,
Mensorem, &c.

124. *Qui se pati.*] *Qui hoc se pati*; MSS. Bodl. Alm Locatel. Ald. Sich. Par. Vascos. Steph. Gryph. Colm. Basil. Obrecht. Voss. secund.

125. *Quid? quod rhetorice, &c.*] Videtur hoc pugnare cum superioribus; nam Celsum reprehendebat Fabius, quod dicebat *oratorem simile tantum veri quærere*, sed solutu hoc est facile; nam vera pleraque sunt etiam verisimilia. TURNEB.

126. *Ars est potestas.*] Δύναμις, id est, *facultas*, ut jam loqui amant. CAPP.

127. *Esse certe.*] *Certam*; Locatel. Ald. Vascos. Steph. Gryph. Colm. Basil. Voss. secund.

128. *Viam ad ordinem.*] *Ac ordinem* legendum esse nemo non videt. REGIUS. Ita Steph. *via, id est, ordine*; MSS. Bodl. Joan. Ital. Alm. Sich. Gryph. Basil. Obrecht. *viam ad ordinem*; Venet. *viam, id est, ordinem*; Andr. *viam atque ordinem*; Ald Colm.

119. *Probatus finis.*] Quod Græce ita dicitur, τέχνη ἐστὶ σύστημα ἐκ καταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων πρός τι τέλος εὔχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ. CAMERAR. Hæc autem artis definitio Aristoteli tribuitur a Mario Victorino, & exstat Græce apud Sextum Empiricum hypotypol. Pyrrhon. cap. 24. Lucianum, Artemidorum, Scholiasten Hermogenis, pag. 2. tom. 2. Rhetor. Aldin. & Marium Victorinum, pag. 2450. veter. Grammatic. Putsch. cæterum in hac ipsa definitione diligenter animadvertenda sunt hæc duo vocabula ἐκ καταλήψεων, id est, *ex comprehensionibus*, seu *perceptionibus*. Hinc enim liquido constat mox in Quinctiliano legendum esse *ex perceptionibus*: non autem *præceptionibus*, quomodo perperam editum hactenus fuerat; nec doctissimum

[130] observatur, [131] *artem constare ex perceptionibus consentientibus & coëxercitatis ad finem vitæ utilem*; jam ostendimus nihil non horum in [132] *rhetorice* inesse. Quid? quod & [133] inspectione & exercitatione, ut artes cæteræ, constat? Nec potest ars non esse, si ars est *dialectice*, quod fere constat; [134] cum ab ea specie magis quam genere differat. [135] Sed nec illa omittenda sunt; qua in re alius se inartificialiter, alius artificialiter gerat, in ea esse artem; & in eo, quod qui didicerit, melius faciat, quam qui non didicerit, esse artem. Atqui non solum doctus indoctum, sed etiam doctior doctum in *rhetorices* opere superabit; neque essent ejus [136] aliter tam multa præcepta, tamque magni, qui docerent. [137] Id quod cum omnibus confitendum est, tum nobis præcipue, qui rationem dicendi a bono viro non separamus.

Burmannum probare queo, qui pravam lectionem in textu posuerit, bonam in notis tantummodo indicarit. CAPP.

130. *Observatur.*] *Habeatur*; MS. Bodl. *Finis.*] Ὅρος, vel ὁρισμὸς definitio. CAPP.

131. *Artem constare ex perceptionibus, &c.*] Hæc definitio ex Græco est translata, ideoque durioribus verbis enunciata; quanquam non *præceptionibus*, sed *perceptionibus* legendum videtur, ut antea quoque. TURNEB. Editio Stephaniana, quæ revera omnium emendatissima est, in margine habet *perceptionibus*; & ita legendum esse Henricus Stephanus in præfatione ad Orationes Gr. Lat. an. 1575. in folio excusas docet; idque quia *præceptionibus* non respondeat vox καταλήψεις, ubi dicitur ars esse σύστημα ἐκ καταλήψεων συγγεγυμνασμένων; probatque hanc lectionem Cicero II. Acad. Quæst. 7. *Ars vero, quæ potest esse, nisi, quæ non ex una, aut ex duabus, sed ex multis animi perceptionibus constat.* Vide eundem de Fato: & ita legendum esse docet Vossius de natura Logices. cap. 2 ALMEL. His adde Ciceronis loca quædam, ut 1°. de Oratore num. 92. *Artem vero negabat* [Menedemus] *esse ullam, nisi, quæ cognitis, penitusque perspectis, & in unum exitum spectantibus & nunquam fallentibus rebus contineretur* Ibid. 108. ars definitur *ex rebus penitus perspectis planeque cognitis, atque ab opinionis arbitrio sejunctis, scientiaque comprehensis.* Præterea Marius Victorinus pag. 2450. veter. Grammatic. Putsch. has affert artis definitiones. *Ars, inquit, ut placet Aristoni, collectio est ex perceptionibus & exercitationibus ad aliquem finem vitæ pertinens..... nos qualiter? ars est summa rerum dicto (an collectio?) comprehensarum atque exercitatarum ad aliquem vitæ finem tendentium.* Diomedes autem ibid. pag. 414. sic habet: *Ars est rei cujus* (lego, *alicujus*) *scientia, usu vel traditione percepta, tendens ad usum aliquem vitæ necessarium.* Apud eundem quidem Grammaticum ibid. legimus. *Ars est præceptionum exercitatarum constructio*; sed ex supra dictis abunde patet legendum esse *perceptionum*. Denique in cod. Bern. diserte legitur: *artem constare ex perceptionibus* CAPP.

132. *In rhetorice inesse.*] *Esse* Locatel. Ald. male; amant enim elegantiæ studiosi scriptores geminare hanc præpositionem, quam expulerunt sæpe imperiti librarii. Noster lib. VI. 3. *sed inest proprius quibusdam decor in habitu*, & lib. VII. 4 *in facto tamen plurimum inest*. & alibi sæpe Sic apud Nepot. Alcib. 1. ut *omnes admirarentur in uno homine tantam inesse dissimilitudinem*, ubi male *esse* alii. Terent Eun. 1. 1. *In amore hæc insunt.* Adelph. v. 3. *Multa in homine signa insunt.* Minut Fel. cap. XV *nescientes inesse & in credibili verum, & in verisimili mendacium*: & hoc observasse Augustum dicit Sueton. cap. 86. BURMAN.

133. *Inspectione & exercitatione.*] Duæ sunt partes omnium artium; inspectio, quæ est rerum perpensio & contemplatio; & exercitatio, quæ est ipsa actio TURNEB. *Inspectione & exercitatione.*] Τῇ θεωρίᾳ, καὶ πράξει, seu μελέτῃ. CAPPER.

134. *Cum ab ea.*] Nam species sunt rhetorices & dialectices *logices*, id est, artis *sermocinalis*: quocirca genere sunt eadem: & aliquin, ut docet Aristoteles, utriusque eadem est materia, ut duntaxat peculiari quadam re differant. TURNEB.

135. *Sed nec illa.*] Hoc argumentum sumptum est ex initio Rhetorices Aristot. TURNEB.

136. *Aliter*] Alioqui, si res non ita se haberet. CAPPER.

137. *Id quod.*] *Idque cum*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Ant. Locatel. Ald. Colin. Voss. omn.

CAPUT XVIII.

Generalis artium divisio, & ex quibus sit rhetorica.

CUM sint autem [1] artium aliæ positæ in [2] inspectione, id est, cognitione & æstimatione rerum, [3] qualis est Astrologia, nullum exigens actum, sed ipso rei, cujus studium habet, [4] intellectu contenta, quæ [5] θεωρητικὴ vocatur: [6] aliæ in agendo, quarum [7] in hoc finis est, & ipso actu [8] perficiuntur, nihilque post actum operis relinquunt, quæ πρακτικὴ dicitur, qualis est saltatio: aliæ in effectu, quæ operis, quod oculis subjicitur, [9] consummatione finem accipiunt, quam ποιητικὴν appellamus, qualis est pictura; fere XIX.

Constituto genere, ex arte est genus in differentias partiri; ut scias sub qua specie sit collocandum id, de quo quæras. Itaque colligit *rhetoricam* artem esse *activam*, nonnihil tamen ex reliquis artibus assumere TURNEB.

1. *Artium aliæ*] Vide Cassiodorum in Rhetorib. Latin. a Pithœo editis pag 332. ubi eadem traduntur. CAPPER.

2. *Inspectione.*] Τῇ θεωρίᾳ. Scientiæ, artesve speculativæ sunt, quæ ad nullum opus transeunt, ut in scholis loquuntur; sed notandum ex Fabii artes quasdam esse speculativas; nam vulgo putant omnem artem esse *practicam*. CAPPER.

3. *Qualis est Astrologia.*] Ita denominantur artes a majori parte: alioqui si propius inspicias, in omnibus intelliges esse speculationem, & actionem. TURNEB. *Astronomia* mallet Francius.

4. *Intellectu contenta.*] Sic & Priscianus, pag. 1342. de positionibus, seu *thesibus* rhetoricis & philosophicis · *Nominaverunt quidam has activas; illas autem inspectivas, sive intellectivas Ha enim possunt agi; illarum autem finis est inspectio, sive intellectus.* CAPPER.

5. *Θεωρητικά.*] In Stephanæa quidem editione legitur θεωρητική, sed θεωρητικὴ legendum esse, constat ex Cassiodoro in Rhetoribus Pithœanis. pag 331 CAPPER.

6. *Aliæ in agendo*] Rodolphus Agr. dividit artes in *theoreticas*, *practicas*, & *logicas*; ac sub *pratica* complectitur & ποιητικάς. Galenus vero quartam etiam efficit artem, quam appellat κτητικήν, quæ non est in opere, sed in rei alicujus adeptione; cujusmodi est *venatoria*. TURNEB. Hanc Fabii divisionem sequitur & comprobat Basilius M. Homil 1. Cicero vero in duas dividit. *quæ rem animo cernit, & quæ aliquid molitur*, lib II. Acad. Quæst. 8. ALMEL. Cæterum ex his Fabii verbis: *Artium aliæ positæ in inspectione ... aliæ in agendo .... aliæ in effectu*, colligi potest admissum ab ipso fuisse triplex artis genus; 1°. Artem θεωρητικὴν mere speculativam, ut Astrologiam; 2°. πρακτικὴν mere *practicam*, ut saltationem; 3°. ποιητικὴν *effectricem*, sive, ut mox dicet, *effectivam*; cujusmodi est pictura. CAPPER.

7. *In hoc.*] In τῷ agere, ἐν τῷ πράττειν, in hoc ipso quod est agere. CAPPER.

8. *Perficiuntur, & relinquunt.*] Ald. Basil. *perficitur & relinquit*; Steph. Burm. & cæt.

9. *Consummatione.*] *Consummationem non finem*; MSS Bodl.

judicandum est *rhetoricen* in actu consistere. Hoc enim, quod est officii sui, perficit; atque ita ab omnibus dictum est. Mihi autem videtur etiam [10] ex illis cæteris artibus multum assumere. Nam & potest aliquando [11] ipsa res per se inspectione esse contenta. Erit enim *rhetorice* [12] in oratore etiam tacente; &, si desierit agere, vel proposito, vel aliquo casu impeditus, non magis desinet esse orator, quam medicus, qui curandi fecerit finem. Nam est aliquis, ac nescio an maximus etiam, ex secretis studiis fructus, ac tum pura voluptas literarum, cum ab actu, id est, [13] opere, recesserunt, [14] & contemplatione sui fruuntur. Sed [15] *effective* quoque aliquid simile scriptis orationibus, vel historiis ([16] quod ipsum opus in parte oratoria merito ponimus) consequentur. Si tamen una ex tribus artibus habenda sit, quia maximus ejus usus [17] actu continetur, atque est in eo frequentissima; dicatur [18] *activa*, vel *administrativa*. Nam & hoc ejusdem rei nomen est.

Joan Bal. Andr. Ald. marg. Steph. sed ipsa Stephani editio an. 1542. habet *consummationem*, *finem*, idque per Grammaticam figuram, cui nomen *appositio*. CAPPER.

10. *Ex illis cæteris.*] Videlicet ex arte θεωρητικῇ speculativa, & ex ποιητικῇ effectiva. CAPPER.

11. *Ipsa res inspectione.*] *Ipsa res per se inspectione*; MSS. Bodl. Alm. Andr Locatel. Ald. Sich Par. Steph. Gryph. Colin. Basil. Voss. secund. Obrecht. *per se in conspectione*; marg. Basil.

12. *In oratore etiam tacente*] Nulla est ars, quantumvis in actu posita, quæ non aliquid habeat speculationis. Et certe, cum artes sint positæ in habitu, potius quam actu; orator etiam tacens *rhetoricen* habebit. TURNEB.

13. *Opere.*] Locatel Ald. Steph Gryph. Colin. Basil. Obrecht. *operæ*; Gryph.

14 *Et contemplatione sui fruuntur.*] Nam ipse actus potius ad corpus refertur; contemplatio vero & commentatio ad animum: inde porro opus manat: quare maxima artis portio in contemplatione est. TURNEB. Ita Pomponius Mela de Geographia in præfatione. *Aspici cognoscique dignissimum, & quod, sine ope ingenii ornantis, ipsa sui contemplatione pretium operæ attendentium absolvat* BURMAN.

15. *Effective*] *Effectivæ*; Locat. Steph Colin. qua quidem semel admissa lectione, hæc quæ sequuntur, *scriptis orationibus vel historiis*, in ablativo casu esse intelligentur, quasi scripsisset Fabius: *Rhetorica consequitur aliquid simile τῇ effectivæ ποιητικῇ arti, idque per, ob, seu propter scriptas orationes vel historias.* Qui sane sensus verbis antecedentibus non male congrueret. CAPPER.

16. *Quod ipsum opus, &c*] Cicer. lib. 2. de Orat imprimis oratorium esse censet, eleganter historiam scribere: quod etiam tradit lib. primo de Legibus TURNEB.

17. *Actu continetur.*] Τῇ πρακτικῇ, ipsa dicendi, seu habendæ orationis actione. CAPPER.

18. *Activa vel administrativa.*] Πρακτική. Sic Fabius lib 5. cap. 10. *administrationem* usurpavit pro *actione*, *operatione*, &c. ait enim: *Celsus autem judicat non nostram administrationem; sed ipsam rem quam aggredimur, id est, argumentum, epichirema dici.* CAPPER.

CAPUT XIX.

[1] *Utra plus conferat eloquentiæ, ars, an natura.*

XX. SCIO quæri etiam, naturane plus ad eloquentiam conferat, an doctrina. Quod ad propositum quidem nostri operis nihil pertinet; nec enim consummatus orator, nisi [2] ex utroque fieri potest: plurimum tamen referre arbitror, quam esse in hoc loco quæstionem velimus. [3] Nam, si parti utrilibet omnino alteram detrahas, natura etiam sine doctrina multum valebit, doctrina [4] nulla esse sine natura poterit. Sin ex pari coëant, in mediocribus [5] quidem utrisque majus adhuc naturæ credam esse momentum; consummatos autem plus doctrinæ debere, quam naturæ, putabo; sicut terræ, nullam fertilitatem habenti, nihil optimus agricola profuerit; e terra uberi utile aliquid, etiam nullo colente, nascetur. At in solo fœcundo plus cultor, quam ipsa per se bonitas soli, efficiet. Et si Praxiteles signum aliquod [6] ex molari lapide conatus esset [7] exsculpere, Parium marmor mallem [9] rude; [10] at si illud idem artifex expolivisset, [11] plus in manibus fuisset, quam in marmore.

Quæstio hæc ex superioribus pendet; nam cum refutarit eos, qui in natura ponebant, probaritque necessariam esse artis cognitionem, postquam rhetoricam esse artem probavit, merito hac de re quærit; de qua ita statuit, ut mediocres oratores plus naturæ debeant; consummati plus doctrinæ TURNEB.

1. *Utra plus conferat, ars an natura.*] Qua de re lege Ciceronem lib. 1. de Oratore num. 113. 116. CAPPER.

2. *Ex utraque.*] *Utroque*; V. C Alm. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Voss. secund. Bern. & recte; nam solere ita veteres loqui pluribus ad Ovid. 1. Metam. 50. docebimus. BURMAN.

3. *Nam si parti.*] Hæc quæstio tractatur a Cicer. lib. primo de Orat. & a Platone in Phædro: hanc porro sententiam Fab. duxit ex oratione Cic pro Archia TURNEB.

4. *Nulla esse poterit.*] Id est, nihil prodesse, proficere, nullum fructum afferre. CAPPER.

5. *Quidem utrinsque.*] *Utrinsque* hic mihi otiosum esse videtur & superfluum, atque idcirco tollendum. REGIUS. *Utrisque*; MSS. & editi.

6. *Ex molari lapide.*] Molari lapide nihil asperius, & ad sculpendas imagines minus aptum. ROLLIN.

7 *Exsculpere.*] *Excalpere*; Ald.

8. *Parium marmor.*] Paros insula est in Ægæo mari, quæ candidissimum habet marmor, quod *lychnum* appellant, quia ad lucernam effoditur. TURNEB.

9. *Rude*] Informe, in quo nihil esset exsculptum.

10 *At si illud.*] Forte, *at ei, si illud idem, &c.* GALLÆUS.

11. *Plus in manibus fuisset, quam in marmore.*] Id est, majus pretium duceret ab artificis labore & peritia, quam a materia. ROLLIN.

[12] Denique natura materiæ, ars doctrinæ est: hæc fingit: [13] illa fingitur. Nihil ars sine materia: materiæ etiam sine arte pretium est. Ars summa, materia optima [14] melior.

12. *Denique natura.*] Naturam cum materia comparamus, doctrinam cum forma, quæ materiæ addit expolitionem & materia est nobilior. TURNEB. *Natura materia, ars doctrinæ est.*] In Vossiano cod prim. legitur. *Natura materia, ars doctrina*: sed utrobique idem sensus. Natura se habet instar materiæ, quæ fingitur & formatur: ars autem est quædam doctrina, quæ fingit & efformat. CAPPER.

13. *Illa fingitur.*] *Illa vero fingitur*: Venet.

14. *Melior.*] *Melior est*: Ald. cæterum hæ dictiones *materia optima* sunt in ablativo. CAPPER.

CAPUT XX.

An [1] virtus sit rhetorice.

ILLA quæstio est major, [2] an ex mediis artibus, quæ neque laudari per se, neque vituperari possunt, sed utiles, [3] aut secus secundum mores utentium fiunt, habenda sit *rhetorice*; an sit, ut compluribus etiam philosophorum placet, virtus. [4] Equidem illud, quod in studiis dicendi plerique exercuerunt & exercent, aut nullam artem, quæ [5] ἀτεχνία nominatur, puto; (multos enim video, sine ratione, sine literis, [6] qua vel impudentia vel fames duxit, ruentes) aut [7] malam quasi artem, [8] quam κακοτεχνίαν dicimus. Nam & fuisse multos, & esse nonnullos existimo, qui facultatem dicendi ad hominum perniciem [9] converterunt. [10] Ματαιοτεχνία quoque est quædam, id est, supervacua artis imitatio, quæ nihil sane nec boni nec mali habeat, sed vanum laborem; qualis illius fuit, qui grana ciceris, ex [11] spatio distante missa, in acum [12] continuo & sine frustratione inserebat; [13] quem cum spectasset Alexander, [14] donasse dicitur ejusdem leguminis modio. Quod quidem præmium fuit illo opere dignissimum. [15] His ego comparandos existimo, qui in [16] *declamationibus*, quas esse veritati dissimillimas volunt, ætatem multo studio ac labore consumunt. [17] Verum hæc, ad quam instituere conamur, & cujus imaginem animo concepimus, quæ bono viro convenit, quæque est vera *rhetorice*, virtus erit. Quod philosophi quidem [18] multis & acutis conclusionibus XXI.

Hæc etiam quæstio ex cap. decimo septimo & decimo octavo pendet; nam plerique malam esse rhetoricam putarunt: colligit tamen Fabius ex Stoicorum opinione rhetoricam esse virtutem. TURNEB.

1. *Virtus.*] Duplices sunt Aristoteli virtutes; *intellectivæ*, quæ in veri cognitione rerumque effectione versantur, quo modo rhetorica virtus est, cum sit ars; aliæ vero *morales*, quæ sunt in voluntate & appetitu probisque actionibus, quo modo virtutem esse rhetoricam probat Fabius. TURNEB. Vide Cicer. III. de Orat. cap. 18. ALMELOV.

2. *An ex.*] *An* non habent Ald. Locatel. nec V. C. Alm. nec Voss. secund. tert. *Ex mediis artibus.*] Græci μέσα media vocant ea, quæ sunt ad bonum & malum per se indifferentia. CAPPER.

3. *Aut secus.*] Id est, inutiles, aut etiam noxiæ.

4. *Equidem.*] *Et quidem*: V. C. Alm.

5. *Ἀτεχνία.*] Arist. lib. 6. eth. ἀτεχνίαν arti contrariam esse ait, esseque habitum, qui falsa ratione aliquid hoc modo agendum suadeat; qualis fuit in quibusdam rhetoribus, quorum Fab. meminit cap. 12. lib. 2. TURNEB.

6. *Qua vel impudentia.*] *Quo* Mihi sensus magis convenire videtur. REGIUS. *Quo*: marg. Steph. & Basil. eadem varietas est apud Virgil. I. Æneid. 401.

Perge modo, & qua te ducit via, dirige gressum.

ubi *quo* alii codices: sed Pierius castiorem lectionem *qua* censet: in Ecloga vero IX. 1. sine ulla varietate,

Quo te Mœri pedes? an quo via ducit, in urbem?

quanquam Emmenessius etiam alios *qua* legere adfirmet. Cæterum hic Græculos intelligere Fabium mihi certum est; quo & spectant illa Juvenalis Sat. III. 76.

Grammaticus, Rhetor, Geometres, pictor, aliptes,
Augur, schœnobates, medicus, magus, omnia novit.
Græculus esuriens in cœlum, jusseris, ibit. BURMAN.

7. *Malam quasi artem.*] *Malam quamdam artem*: Voss. sec.

8. *Quam κακοτεχνίαν dicimus.*] Sunt hæc tria vitia veris artibus opposita: quocirca ea Fabius removet a rhetorica: κακοτεχνία fuit, si Platoni credimus, in Sophistis. Eadem est in calumniatoribus, prævaricatoribus, quadruplatoribus, rabulis. TURNEB. κακοτεχνίαν vocabat Epicurus Rhetoricen. Amm. Marcel. XXX. 4.

9. *Converterunt.*] *Converterint*: edit. Stephan. cod. Bern. *Convertunt*: Voss. tert.

10. *Ματαιοτεχνία.*] Cum prudentia sit (ut inquit Cicero) in veri cognitione, eadem præscribit, ne in rebus obscuris, nimium difficilibus, non necessariis, nos occupemus, quod est ματαιοτεχνίαν: hoc vitio laborant, qui se in nugis sophisticis hodie exercent. TURNEB. Similes ματαιοτεχνίας commemorat damnatque simul divinus Galenus, Hortatorii ad artes cap. 6. ἐν τῷ πλήθει βιωφελεῖ, ut Isidorus Pelusiota lib. 3. Epist. 185. sed quæ (uti sapienter Ælianus Var. Hist. lib. 1. cap. 17.) nihil aliud sunt, quam χρόνου παραναλώματα. COLOMES.

11. *Spatio distante.*] *Distanti* Colinæus; sed alii rectius *distante*: imitari enim videtur Ovidium, qui sic in simili lusu de Nuce, vers. 85.

Vas quoque sæpe cavum, spatio distante, locatur,
In quod missa levi nux cadat una manu. BURMAN.

12. *Continuo.*] *Continue*: Ald. Steph. Voss. secund.

13. *Quem cum spectasset Alexander.*] Hæc εἰρωνεία est (activa) qua Alexander significavit vanam esse artem ex præmii vanitate. TURNEB.

14. *Donasse dicitur.*] *Donasse eum dicitur*: MS. Bodl. Locatel. Par. Steph. Colin.

15. *His ego.*] Fabius hos declamatores reprehendit cap. undecimo, ubi statuit *declamationes veris caussis* debere esse quam simillimas: id ipsum etiam reprehenditur a Dionysio Halicarnasseo in cap. de vitiis *declamationis*. TURNEB. vide l. X. c. 5. & passim hoc inculcat Fabius. *His ergo.*] *Ego*: MSS Bodl. Bal. Alm. Andr. Locat. Ald. Sich. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. Obrecht.

16. *Declamationibus.*] In agendis illis, quas ad arbitrium fingunt, *caussis*: Μελέτας Græci vocant. CAPPER.

17. *Verum hæc quam.*] Henr. Stephanus Epistol. ad Dalecham. p. 143 putat scribendum, *verum ad quam*, &c. ALMEL.

18. *Multis & acutis conclusionibus.*] Appellat Fabius *conclusiones*, argumentationes *syllogisticas*, quæ propositis dua-

[19] colligunt : mihi vero etiam [20] planiore hac, [21] proprieque nostra probatione videtur esse perspicuum. [22] Ab illis hæc dicuntur: Si consonare sibi in faciendis ac non faciendis, virtutis est, quæ pars ejus [23] *prudentia* vocatur; [24] eadem in dicendis ac non dicendis erit: [25] Et, si virtutes sunt, ad quas nobis etiam, ante quam doceremur, initia quædam ac semina sunt concessa natura, ut ad justitiam, cujus rusticis quoque ac barbaris apparet aliqua imago; nos certe sic esse ab initio formatos, ut possemus orare pro bonis, etiam si non perfecte, tamen ut inessent quædam (ut dixi) semina ejus facultatis, manifestum est. Non eadem autem his natura artibus est, quæ a virtute sunt remotæ. [26] Itaque cum duo sint genera orationis; altera [27] *perpetua*, quæ *rhetorice* dicitur; altera [28] *concisa*, quæ *dialectice*: quas quidem [29] Zeno [30] adeo conjunxit, ut hanc compressæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret similem, etiam [31] disputatrix virtus erit: adeo [32] de hac, quæ [33] speciosior atque [34] apertior tanto est, [35] nihil dubitabitur. Sed plenius hoc idem atque apertius intueri ex ipsis operibus volo. [36] Nam quid orator [37] in laudando faciet, nisi honestorum ac turpium peritus? aut in suadendo, [38] nisi utilitate perspecta? aut in judiciis, si justitiæ sit ignarus? Quid? non fortitudinem [39] postulat res eadem, cum sæpe contra turbulentas populi minas, sæpe cum periculosa potentium offensa, nonnunquam, [40] ut in judicio Miloniano, [41] inter circumfusa militum arma dicendum sit? ut, si virtus non est, ne perfecta quidem esse possit oratio. [42] Quod si ea in quoque animalium est virtus, qua præstat cætera vel pleraque, ut in leone impetus, in equo velocitas; hominem porro ratione atque oratione [43] excellere cæteris certum est; cur non tam in eloquentia, quam in ratione virtutem ejus esse credamus? Recteque hoc apud Ciceronem [44] disserit [45] Crassus. Est enim *eloquentia una quædam de summis virtutibus*. Et ipse [46] Cicero [47] in sua persona, cum ad Brutum in epistolis, [48] tum aliis etiam locis, virtutem eam appellat. [49] At *prooemium* aliquando & *narrationem* dicit malus homo, & *argu-*

bus propositionibus inferunt *complexionem*: talia erant consectaria Stoicorum, ut vocat Cicer. lib. 4. *de finibus*. TURNEB.

19. *Colligunt.*] Συλλογίζονται *syllogismorum* ope inferunt, &, ut vulgo loquuntur, *concludunt*. CAPPER.

20 *Planiore ac proprie.*] *Planiore hac proprieque nostra*: MSS. Bodl. Bal. Locat. Ald. Gryph. Coln. Basil. Obrecht. *Planiore proprieque nostra*: Andr.

21. *Proprie nostra.*] Quæ rhetorum & oratorum propria est. CAPPER.

22. *Ab illis hæc.*] *Ab his*: Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil.

23. *Prudentia.*] Est enim in delectu agendorum, & non agendorum. Porro virtus omnis constantia quædam est, ut probat Cicer. Tuscul. TURNEB. *Quæ pars ejus prudentia.*] *Τὸ pars ejus* ejiciendum censet Gallæus.

24. *Eadem in.*] *Eusdem* mallet idem Gallæus.

25. *Et si virtutes sunt.*] Stoici & Academici dicebant nobis semina virtutum a natura innata esse; quæ si pateremur adolescere, ipsa natura ad beatam vitam nos perduceret. TURNEB.

26. *Itaque cum duo sint, &c.*] Rodolphus Agricola asserit & perpetuam orationem & concisam esse dialectici & rhetoris, cum etiam rhetores utantur *altercationibus*: differre tamen putat probabilitate & ornatu, dialectici orationem ab oratione rhetoris. TURNEB.

27. *Perpetua.*] Id est, sine interpositionibus, responsionibus; ut in dialecticis, ubi singulis argumentis sua interponuntur responsa; unde concisa & contracta videtur: utitur & Cicero lib. II. de finib. cap. 4 hac phrasi *perpetua oratione*. ALMELOV. optime hæc illustrant illa Nepotis in Epamin. cap. v. *Fuit & disertus, ut nemo Thebanus ei par esset eloquentia, neque minus concinnus in brevitate respondendi, quam in perpetua oratione ornatus.* BURMAN.

28. *Concisa.*] *Adstricta & contracta* dicitur etiam Ciceroni in Bruto cap. 90. respici potest idem in Academ. Quæst. II. 47. ALMELOV.

29 *Zeno.*] *Zenon*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr. Vasc. Steph. Sich Basil. vide supr. lib. I. cap 5.

30. *Adeo conjunxit.*] Hoc refert Cicero lib. II. *de finib.* cap. 6. Orator. cap. 32. & *Partition.* PHILAND. nec male Zenon; nam hanc unam eamdemque vim esse veteres putarunt, teste Cicerone lib. I. Academ. Quæst. 2. ALMELOV.

31. *Disputatrix virtus.*] Fabius cap. 15 eos reprehendebat, qui *rhetoricam* verterent *oratricem*: in quod tamen vitium videtur incidisse, cum dialecticam vertat *disputatricem*; sed hoc obiter factum est, ut potius res exprimeretur Latine, quam vera vis nominis redderetur. TURNEB. *Disputatrix*] Ἡ ἀρετὴ διαλεκτική. Id est, etiam τῇ logicæ, & disputatrici dialecticæ tribuetur virtutis nomen. CAPPER.

32. *De hac.*] Hoc est, de rhetorica. CAPPER.

33. *Speciosior.*] Quia comparatur rhetorice explicitæ manui, nescio an non rectius *spatiosior* legatur. Vide supr. ad cap. IV. BURMAN.

34. *Apertior est.*] *Apertior tanto est*: MSS. Joan. Bal. Alm. Locatel. Andr. Ald. Sich. Gryph. Colin. Basil. Voss. tert. *Apertior*: Voss. secund.

35. *Nihil dubitabitur.* [*Dubitatur*: Voss. tert.

36. *Nam quid orator.*] A locis *finalibus* trium causarum; virtutem probat rhetoricam: nam generis *demonstrativi* finis est honestas, *suasorii* utilitas, *judicialis* æquitas. TURNEB.

37. *In laudando .... in suadendo ..... in judiciis.*] Id est, in variis orationum generibus; in *demonstrativo*, *deliberativo*, seu *suasorio*, & *judiciali*. CAPPER.

38. *Nisi utilitate proposita & perspecta.*] *Nisi utilitate perspecta*: MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Venet. Par. Ald. Gryph. Coln. Basil. Obrecht. Voss. secund.

39. *Postulat res eadem.*] Hoc est, rhetorica.

40 *Ut in judicio Miloniano.*] Judicio Miloniano Pompeius templa omnia præsidiis munivit, & omnes fori aditus; atque inter arma Ciceroni dicendum fuit. TURNEB. *Ut judicio Miloniano*: V. C. Alm. Voss. *In judicio Miloniano*] In Milonis caussa, quam defendendam suscepit Tullius, postquam ille Clodium interfecit. CAPPER.

41. *Inter circumfusa.*] *Inter confusa*: MS. Bodl. Andr. *inter circumcirca*: marg. Basil.

42. *Quod si.*] *Quod*, non *quod*, sensus exposcit. REGIUS. *Si ea.*] Hoc argumentum non est satis efficax; constat enim *homonymia*; nam virtus naturalis est potentia in animalibus; in homine vero habitus. TURNEB.

43. *Excellere cæteris.*] Aristotel. Politic. lib. I. cap. 2. *Sermonem homo habet solus animalium.* PHILAND. Vide eamdem similitudinem lib. I. cap. I. ALMELOV.

44. *Disserit.*] *Dixerit*: V. C. Alm. Ald. Voss. tert.

45. *Crassus.*] Lib. III. de Orat. 14.

46. *Cicero.*] Lib. I. de Orat. 18.

47. *In sua persona.*] *Sua persona*: Ald. Gryph. Basil. Voss. *cum sua persona, tum ad Brutum*: Locatel.

48. *Tum aliis etiam locis.*] Ut in *Partitionibus*, ubi dicit comitem esse sapientiæ & ministram rhetoricam, neque eam haberi posse sine scientia morali. TURNEB. Item Academ. Quæst. I. cap. 2. ALMELOV.

49. *At prooemium aliquando.*] *Prooemium* sine dubio est legen-

menta,

menta, sic, ut nihil sit in his requirendum. [50] Nam & latro pugnabit acriter, virtus tamen erit fortitudo: & [51] tormenta sine gemitu feret malus servus, tolerantia tamen doloris laude sua non carebit. Multa fiunt eadem, sed aliter. [52] Sufficiant igitur hæc, quia de utilitate supra tractavimus.

dum: est autem objectio, quæ ab iis, qui dissentiunt, fieri posset. REGIUS.

50. *Nam & latro.*] Gallæus legebat & distinguebat hoc modo; *Non & latro pugnabit acriter? virtus, &c.* & mox *non* subaudiri vult; *& tormenta*, pro *non & tormenta*, cap.

51. *Tormenta feret malus .... multa fiunt eadem, sed aliter.*] Bene divus Cyprianus: *Martyrem facit non pœna, sed caussa.* CAPPER.

52. *Sufficiant.*] *Sufficient*: Voss. secund.

CAPUT XXI.

Quæ sit materia rhetorices.

MATERIAM *rhetorices* quidam dixerunt esse orationem: [1] quam sententiam ponit apud Platonem Gorgias. Quæ si ita accipitur, ut sermo quacumque de re compositus, dicatur oratio; non materia, sed opus est; ut statuarii, statua: nam & oratio efficitur arte, sicut statua. [2] Sin hac appellatione verba ipsa significari putamus, nihil hæc sine rerum substantia faciunt. Quidam argumenta persuasibilia; quæ & ipsa in parte sunt operis, & arte fiunt, & materia egent. Quidam [3] civiles quæstiones; quorum opinio [4] non qualitate, [5] sed modo erravit. Est enim hæc materia *rhetorices*, sed non sola. Quidam, quia virtus sit *rhetorice*, materiam ejus totam [6] vitam [7] vocant. [8] Alii, quia non omnium virtutum materia sit tota vita, sed pleræque earum versentur [9] in partibus, sicut justitia, fortitudo, [10] continentia, propriis officiis & suo fine intelliguntur; *rhetoricen* quoque dicunt [11] in una aliqua parte ponendam, eique locum in [12] *ethice* [13] *negotialem* assignant, id est, πραγματικόν. Ego (neque id sine auctoribus) materiam esse *rhetorices* judico, omnes res, quæcumque ei ad dicendum subjectæ erunt. Nam Socrates apud Platonem dicere Gorgiæ videtur, *non in verbis esse materiam, sed in rebus.* Et in Phædro palam, non [14] in judiciis modo & concionibus, sed in rebus etiam privatis ac domesticis *rhetoricen* esse demonstrat. Quo manifestum est hanc opinionem ipsius Platonis fuisse. Et [15] Cicero quodam loco materiam *rhetorices* vocat, *res, quæ* [16] *subjectæ sunt ei*: sed certas demum putat esse subjectas. [17] Alio vero, de omnibus rebus oratori dicendum arbitratur, his quidem verbis: *Quanquam vis oratoris, profes-* XXII.

Materia dupliciter dicitur; aut enim est id, circa quod cura est & consideratio artium, ut si diceres orationem *rhetorices* esse materiam; est etiam id, in quod ars opus suum explicat. Quo significatu hic accipi debet; ac cetere Fab. colligit materiam *rhetori*ces esse, res omnes ei ad dicendum subjectas. TURNEB.

1. *Quam sententiam ponit.*] MS. Pal. *qua in sententia ponitur apud Platonem Gorgias.* Plautus alter Epid. III. 4.

Quid nunc? qui in tantas positus sum sententias,
Eumne ego sinam impune?

Quem locum interpretatur. JAN GEBHARD. lib. II. cap. 23. Editio Lugdunensis; *quam sententiam ponit apud Platonem Gorgias.* Lectio, fateor, non multum improbanda, neque codicum auctoritate prorsus destituta: sed ea, quam ad fidem MSS Bodl & Joan. editorum etiam Andreæ & Sichardi reposuimus, elegantior videtur, & ad hoc propositum accommodatior. In dialogis enim & ejusmodi scriptis, interlocutores non tam sua sponte loquuntur, adeoque *suam sententiam ponunt*, quam ab alia, qua etiam ire nollent, quasi trahuntur, & præcipitantur. GIBSON. Cum Gibsone faciunt etiam codex Alm. Voss. prim. secund. & Obrecht. Plautina illa vero rectius explicantem videbis Gronovium ad Plautum ipsum; & mihi quoque hæc lectio arridet; quia *ponitur*, hic pro *fingitur*, *inducitur*, a Fabio sumitur; pro quo nunc *supponitur* vulgo dicunt. Vide ad Petron. cap. 11. & ita non esset phrasis hæc *ponitur in sententia*; sed *ponitur esse in hac sententia*, ut infra hoc capite; *solet a quibusdam & illud poni*, & sæpe alibi. Vulgatum Gallæus retinebat, ex simili loco infra: *Non tamen post tot ac tantos auctores pigebit meam quibusdam locis posuisse sententiam.* BURMAN.

2. *Sin hac appellatione.*] Distinguit Fabius vocem Græcam ambiguam; nam λόγος *orationem* significat & *verbum*: utroque tamen modo falsa est opinio Gorgiæ. TURNEB. *Si vero hac*; Ald. Par. Basil. Voss. secund.

3. *Civiles quæstiones.*] Τὰ πολιτικὰ ζητήματα, quæ ad omnem Republicæ administrationem pertinent, sive in publicis negotiis, sive in iis quæ spectant privatos. CAPPER.

4. *Non qualitate.*] Supple, materiæ, seu *objecti*, ut loquuntur in scholis. CAPPER.

5. *Sed modo.*] Id est, *quantitate*: quia *rhetorices* materiam seu objectum nimis in angustum contrahunt. CAPPER.

6. *Vitam.*] Moralem videlicet ac civilem. CAPPER.

7. *Vocant.*] *Vocaverunt*: Voss. tert.

8. *Alii, quia non, &c.*] Variæ sunt vitæ rationes, quæ proprias quasdam habent virtutes & peculiares; ut alia virtus est religiosi, alia secularis: dividamus igitur vitam in *monasticam*, *œconomicam*, & *politicam*: in parte *politices negotiali* rhetoricam, cum virtus sit, collocabimus. TURNEB.

9. *In partibus.*] In quibusdam vitæ civilis partibus. CAPP.

10. *Continentia.*] Quæ vulgo temperantia vocatur ἐγκράτεια. CAPPER.

11. *In aliqua parte.*] Supple, vitæ civilis. CAPPER.

12. *Ethice.*] Ἠθικῇ, hoc est, Morali. CAPPER.

13. *Negotialem.*] Partem *negotialem* vocat, quæ circa lites, *caussas* forenses & civiles versatur. TURNEB. vel quæ ad ipsas vitæ civilis actiones, ad res gerendas pertinet: sed de multiplici τοῦ πραγματικοῦ, *negotialis* significatu, vide ad lib. 3 cap. 6. CAPPER.

14. *In judiciis & concionibus.*] Quæ pertinent ad orationes in genere *judiciali* & *deliberativo* de rebus ad Rempublicam spectantibus. CAPPER.

15. *Cicero.*] De Orat. cap 16. & de Invent. I. cap. 5.

16. *Subjecta sunt.*] *Sint*: V. C. Almel. Ald

17. *Alio vero.*] Lib. I. de Orat. 6. & 11. & lib. II. cap. 17. ALMELOV.

ſioque ipſa bene dicendi, hoc ſuſcipere ac polliceri videatur, ut omni de re, [18] *quacumque ſit propoſita, ornate ab eo copioſeque dicatur.* Atque adhuc [19] alibi: [20] *Verum enim oratori, quæ ſunt in hominum vita (quandoquidem in ea verſatur orator, atque ea eſt ei ſubjecta* [21] *materia) omnia quæſita, audita, lecta, diſputata, tractata, agitata eſſe debent.* [22] Hanc autem, quam nos *materiam* vocamus, id eſt, res ſubjectas, quidam modo [23] infinitam, modo non propriam *rhetorices* eſſe dixerunt; eamque artem *circumcurrentem* vocaverunt, quod in omni materia diceret. Cum quibus mihi minima pugna eſt. Nam de omni materia dicere eam fatentur; propriam habere materiam, quia multiplicem habeat, negant. Sed neque infinita eſt, etiam ſi eſt multiplex; & aliæ quoque [24] artes minores habent multiplicem materiam, velut *architectonice.* Namque ea in omnibus, quæ ſunt ædificio utilia, verſatur. [25] Et cælatura, quæ auro, argento, ære, ferro opera efficit. Nam [26] ſculptura etiam lignum, ebur, marmor, vitrum, gemmas, præter ea quæ ſupra dixi, complectitur. Neque protinus non eſt materia *rhetorices*, ſi in eadem verſatur & alius. Nam ſi quæram, quæ ſit materia ſtatuarii; dicetur æs: ſi quæram, quæ ſit [27] excuſoris, id eſt, ejus fabricæ, quam Græci [28] χαλκευτικὴν vocant; ſimiliter æs eſſe [29] reſpondeant. Atqui plurimum a ſtatuis [30] differunt vaſa. Nec medicina ideo non erit ars, quia unctio & exercitatio cum palæſtrica, ciborum vero qualitas etiam cum coquorum ei ſit arte communis. Quod vero de bono, utili, juſto diſſerere, philoſophiæ officium eſſe dicunt; non obſtat. Nam cum philoſophum dicunt, hoc accipi volunt, virum bonum. [31] Cur igitur oratorem, quem a bono viro non ſeparo, in eadem materia verſari mirer? cum præſertim [32] primo libro jam oſtenderim, philoſophos omiſſam hanc ab oratoribus partem occupaſſe, quæ *rhetorices* propria ſemper fuiſſet; ut illi potius in noſtra materia verſentur. Denique cum ſit [33] *dialectices* materia de rebus ſubjectis diſputare, ſit autem [34] *dialectices* oratio *conciſa*; cur non eadem [35] *perpetuæ* [36] quoque materia videatur? Solet a quibuſdam & illud poni: *Omnium igitur artium peritus erit orator, ſi de omnibus ei dicendum eſt.* [37] Poſſem hîc Ciceronis reſpondere verbis, apud quem hoc invenio: *Mea quidem ſententia nemo eſſe poterit omni laude cumulatus orator, niſi erit omnium rerum magnarum, atque artium ſcientiam conſecutus*: ſed mihi ſatis eſt ejus eſſe oratorem rei, de qua dicet, non inſcium. Neque enim omnes *cauſſas* novit, & debet poſſe de omnibus dicere. De quibus ergo dicet? de quibus didicit. Similiter de artibus quoque, de quibus dicendum erit, interim diſcet; & de quibus didicerit, dicet. Quid ergo? [38] non aut faber de fabrica melius, aut de muſice muſicus? Si neſciat orator, quid ſit, de quo [39] quæritur; plane melius. Nam & litigator ruſticus illiteratuſque de *cauſſa* ſua melius, quam orator, qui neſcit quid in lite ſit, dicet: ſed [40] accepta a muſico, a fabro, ſicut a litigatore, melius orator, quam ipſe qui docuerit. Verum & faber, cum de fabrica, & muſicus, cum de muſica, ſi quid confirmationem deſideraverit, dicet; non erit quidem orator, [41] ſed faciet illud

18. *Quacumque propoſita.*] *Sit propoſita*, legendum. REGIUS.

19. *Alibi.*] Lib III. de Orat. 14.

20. *Verum enim oratori.*] *Vero enim oratori*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Voſſ. Bern. *Enim vero oratori*: Locat. Colon. Par. Gryph. & marg. Baſil. Voſſ. ſecund.

21. *Materia.*] *Materies*: V. C. Alm & ita apud Ciceronem editur.

22. *Hanc autem.*] Quoſdam obiter refutat, qui materiam hujuſmodi propriam eſſe *rhetorices* negabant: appellat autem *rhetoricam circumcurrentem*, quia ambitu illius materiæ *Encyclopædiam* complecti videtur, per quam omnes artes irent. TURNEB.

23. *Infinitam.*] Indefinitam, indeterminatam; quia Rhetorica nulli videtur addicta ſpeciali materiæ, ſed omnem omnino rem, de qua ſermo fieri poſſit, complecti. CAPPER.

24. *Artes minores.*] *Majores*: marg. Steph.

25. *Et cælatura.*] *Cælatura ars*, quæ vaſa aut ſuppellectilem ex metallis conflatam per cælum inſculpit. TURNEB. De hac nominum differentia videndus Joh. Brodæus Miſcell. lib. 6. c. 30. p. 568. Lamp. Critic. part. 2. PAREUS. Vide Salmaſ. Exercit. Plin. p. 774. & Frigel. de Statuis, cap. 1.

26. *Sculptura.*] *Scalptura*: V. C. Almel. Ald. marg. Baſil. Voſſ. & ita Frigelius.

27. *Excuſoris.*] Quis ſit *excuſor*, vide apud Pompon. Gauricum lib. de Statuaria. PHILAND.

28. *Χαλκευτικὴν vocant.*] *Χαλκευτικὴ* Græcis plerumque ſignificat *artem ferrariam*: nam æris nomine ferrum quoque appellant. Eſt etiam *excuſoria*, quæ ex ære, vel per conflationem, vel per fabricam vaſa conficit. TURNEB.

29. *Reſpondeant.*] *Reſpondendum*: Voſſ. tert.

30. *Differunt vaſa.*] *Differant*: V. C. Alm. & Voſſ. tert.

31. *Cur igitur.*] *Quare igitur*: V. C. Alm.

32. *Primo libro.*] In proœmio.

33. *Dialectices materia.*] Videtur melius *officium* poſſe reponi; nam *dialecticam inventam eſſe dicunt, veri & falſi quaſi diſceptatricem & judicem*: Cicer. II. Academ. Quæſt. 28. ALMELOV.

34. *Dialectices oratio.*] *Dialectice*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Andr.

35. *Perpetuæ.*] Supple, orationis: quid ſit autem *oratio perpetua*, vide ſupra ad cap. 20. CAPPER.

36. *Quoque materia.*] Legatur *materia*, ita ſenſu exigente; perpetuæ enim orationis eadem materia, quæ conciſæ, eſſe probatur. REGIUS.

37. *Poſſem hic Ciceronis, &c.*] Nonnihil ex ſuperioris materiæ ambitu conſtringit: quod Ciceronis imitatione facit, qui, cum res omnes oratori ſubjeciſſet, permiſit ut, ſiquis vellet, aliquid circumcideret & amputaret ex infinita materia. TURNEB. De Orat. I cap. 16.

38. *Non aut faber.*] *Non faber*: Locat. Ald. Steph. Baſil. Voſſ. ſecund.

39. *Quæritur.*] *Quæratur*: Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Baſil. Voſſ. prim. ſecund.

40. *Accepta a muſico.*] Plato de Republ. lib. x. pag. 598. & 601. Edit. Steph. tom. II. ALMELOV. *Accepta... melius orator.*] Id eſt, ea quæ acceperit orator, melius eloquetur, quam is ipſe qui oratorem edocuerit id quod in lite ſit. CAPPER.

41. *Sed faciet illud quaſi orator.*] Hanc clauſulam non eſſe in veteri exemplari, notatur in margin. Baſil.

quasi orator; sicut cum vulnus imperitus deligabit, non erit medicus, sed faciet ut medicus. An hujusmodi res nec [42] in laudem, nec in deliberationem, nec in judicium veniunt? Ergo cum de faciendo [43] portu Ostiensi deliberatum est, non debuit dicere sententiam orator? [44] Atqui opus erat ratione architectorum. Livores & tumores in corpore, [45] cruditatis, an veneni signa sint, non tractat orator? At est id ex ratione medicinæ. [46] Circa mensuras & numeros non versabitur? Dicamus has Geometriæ esse partes. Equidem omnia fere posse credo casu aliquo venire in officium oratoris: quod si non accidet, non erunt ei subjecta. Ita sic quoque recte diximus, materiam *rhetorices* esse omnes res ad dicendum ei subjectas: quod quidem probat etiam sermo communis. Nam cum aliquid, de quo dicamus, [47] accepimus, positam nobis esse materiam frequenter etiam præfatione testamur. [48] Gorgias quidem adeo rhetori de omnibus putavit esse dicendum, ut se in auditoriis interrogari pateretur, [49] qua quisque de re vellet. [50] Hermagoras quoque, dicendo materiam esse [51] in *caussa* & in quæstionibus, omnes res subjectas erat complexus. Sed [52] quæstiones si negat ad *rhetoricen* pertinere, dissentit a nobis: si autem ad *rhetoricen* pertinent, ab hoc quoque adjuvamur. Nihil est enim, quod non in *caussam* [53] aut in quæstionem cadat. [54] Aristoteles tres faciendo partes orationis, *judicialem*, *deliberativam*, *demonstrativam*, pene & ipse oratori subjecit omnia; nihil enim non in hæc cadit. Quæsitum a paucissimis [55] etiam de instrumento est. Instrumentum voco, sine quo formari materia, [56] & in id, quod velimus, effici opus non possit. Verum hoc ego non artem [57] credo egere, sed artificem. Neque enim scientia desiderat instrumentum, quæ potest esse consummata, etiam si nihil faciat; sed [58] ille opifex, ut cælator cælum, & pictor [59] penicilla. [60] Itaque hæc in eum locum, quo de oratore dicturi sumus, differamus.

42. *In laudem . . . in deliberationem . . . in judicium*] Alludit Fabius ad triplex orationis genus; scilicet *demonstrativum* (quod laudem & vituperationem continet) *deliberativum* & *judiciale*: quæ quidem divisio ex ipsa ipsius Aristotelis rhetorica desumitur. CAPPER.

43. *Portu Ostiensi.*] Julius Cæsar de construendo Ostiæ portu sæpe deliberavit; sed magnitudine operis est deterritus. Claudius demum Cæsar, jactis magnis molibus, & submersa maxima navi ad fundamenta jacienda, illic pulcherrimum portum extruxit. TURNEB. *Ostiensi*: V. C Alm. Vide Sueton. Claud. cap. 20. male vero Horatium de hoc portu agere in Art. Poet 63. veteres commentatores adnotant, cum ibi de Julio portu ab Augusto constructo agatur; de quo Dion. lib. XLVIII. & Virgil. II. Georg. 165.

44. *Atqui opus.*] Forte *at ibi opus*. GALLÆUS.

45. *Cruditatis, an veneni signa*] Cicer. in oratione pro Cluentio hunc locum tractarat; est autem *cruditas* concoquendi debilitas. TURNEB.

46. *Circa mensuras.*] Socrates in Gorgia se irrisum fuisse dicit, quod suffragiorum calculos numerare non potuerit: hac de re egit Fab. in cap. de geometria. TURNEB.

47. *Accepimus.*] *Accepimus*: Voss. secund. tert.

48. *Gorgias.*] Cicer. I. 22. & I. 11. de Orator. 32. item de finibus, lib. II. cap. I. PHILAND. & de Invent. I. cap. 5. ALMELOV.

49. *Qua quisque.*] *Quæ*: V. C. Alm. *qua quisque audire de re vellet*: Ald. Colin. *qua quis*: Voss.

50. *Hermagoras.*] Cujus sententiam citat lib. primo de Invent. cap. 5. Cicer. & tamen arguit. TURNEB.

51. *In caussa & in quæstionibus . . . . in caussam aut in quæstionem.*] *Caussa* est *hypothesis* ὑπόθεσις, id est, quæstio finita & omnibus personæ temporis ac loci circumstantiis vestita; & proprie ac strictius dicitur in genere *judiciali*: quæstio autem est *thesis*, id est, quæstio infinita nullis alligata circumstantiis, & proprie dicitur de re speculativa nec ad praxim pertinente. Hoc quod assignamus inter *caussam* & quæstionem discrimen, exhibebit ipse Fabius lib. 3. cap. 5. ubi pro *in caussam & in quæstionem*, legimus *in thesis & in caussas*: idque ex Cicer. lib. I. de Invent. num. 8. *Hermagoras*, inquit Tullius, *quo oratoris materiam in caussam & in quæstionem dividat. Caussam esse dicit rem, quæ habet in se controversiam in dicendo positam cum personarum certarum interpositione. . . . Quæstionem autem eam appellat, quæ habeat in se controversiam in dicendo positam sine certarum personarum interpositione.* CAPPER.

52. *Quæstiones si neget ad rhetoricen pertinere.*] Quidam negabant mir *theses* ad rhetoricam pertinere, quia sunt generaliores, neque ad praxim spectant. Hermagoræ ipsi tribuebatur hæc opinio, quam aliquandiu tenuit Cicero. Eam ventilabit & expendet Quintilianus lib. 3. cap. 5. CAPPER.

53. *Aut quæstionem.*] *Aut in quæstionem*: Ald. Gryph. Basil. Steph. *In quæstiones*: Locatel. Colin. certe geminare & repetere præpositiones noster solet lib. I. cap. 10. *in carminibus & in canticis exigitur*. Vide quæ infra notamus ad lib. VI. cap. 3.

54. *Aristoteles*] In Rhetoricis; adeoque ferunt eum hujus divisionis esse inventorem. TURNEB.

55. *Etiam de instrumento.*] *Et de instrumento & instr. voco*: V. C Alm.

56. *Et in id.*] *Et id*: Ald. marg. Steph. & Voss. secund. *Materia in id quod*: Locat. Gryph. Colin. *Materia, & in quod velimus*: Basil.

57. *Credo egere.*] *Agere*: edit. Gibs. Stephan.

58. *Ille opifex.*] *Artifex*: MS. Bodl. Andr. Obrecht. *Ille opifex.*] Ὁ δημιουργός. Supple, *desiderat*, id que ex præcedenti, per figuram, quam Græci grammatici vocant ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, & Latini plerique *Zeugma*. CAPPER.

59. *Penicilla.*] *Penicillum* mallet Francius.

60. *Itaque hæc.*] Instrumenta sunt oratoris, lingua expedita, apta pronunciatio, optima latera: de quibus aget Fab. libro undecimo & duodecimo. TURNEB.

M. FAB. QUINCTILIANI
DE
INSTITUTIONE ORATORIA
LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De ſcriptoribus artis rhetoricæ.

I. [1] QUONIAM in libro ſecundo quæſitum eſt, quid eſſet *rhetorice*, & quis *finis* ejus; artem quoque eam eſſe, & utilem, & virtutem, ut vires noſtræ tulerunt, oſtendimus; materiamque ei res omnes, de quibus dicere [2] oporteret, ſubjecimus; [3] jam hinc, [4] unde cœperit, [5] quibus conſtet, quo quæque in ea modo invenienda atque tractanda ſint, exſequar: [6] intra quem modum plerique [7] ſcriptores artium conſtiterunt, adeo ut Apollodorus contentus [8] ſolis *judicialibus* fuerit. [9] Nec ſum ignarus, hoc a me præcipue, quod hic liber inchoat, opus ſtudioſos ejus deſideraſſe, ut inquiſitione opinionum, quæ diverſiſſimæ fuerunt, longe difficillimum, ita neſcio an [10] minime legentibus futurum voluptati; quippe quod prope nudam præceptorum traditionem [11] deſideret. In cæteris enim admiſcere tentavimus aliquid nitoris, non jactandi ingenii gratia; (namque in id eligi materia [12] poterat uberior) ſed ut hoc ipſo alliceremus magis juventutem ad cognitionem eorum, quæ neceſſaria ſtudiis [13] arbitramur, ſi ducti jucunditate aliqua lectionis, libentius diſcerent ea, quorum ne jejuna atque arida traditio averteret animos, [14] & aures præſertim tam delicatas raderet, verebamur:

Deinceps veram artem aggreditur; &, quemadmodum præcipiunt, primum de origine agit, & poſt notionem finis (quem poſuit lib. 2.) artem in partes tribuit; deinde materiam, quam delinearat verius, quam expreſſerat lib. 2. hic fuſius explicat; mox a generali tractatu ad ſpecialem deſcendit, ac *genus demonſtrativum* deſcribit, *deliberativum*, & *judiciale*, cui ſequentes quatuor libri ſubſerviunt. TURNEBUS.

1. *Quoniam in libro ſecundo.*] Huc pertinet hæc *anacephalæoſis*, ut auditorum & lectorum memoria renovetur, & ſequentia prioribus adnectantur, more tranſitionis. TURNEB.

2. *Oporteret.*] *Oportet*: Ald. *oportebat*: Voſſ.

3. *Jam hinc, unde cœperit, &c.*] Reſpexit ad generalem præfationis primi libri diviſionem; ſe enim quinque his libris pollicitus eſt dicturum de *inventione*, in cujus partes veniret *diſpoſitio*: quatuor ſequentibus *de elocutione*, cui ſubjicitur *memoria & pronunciatio*. TURNEB.

4 *Unde cœperit*] A quibus auctoribus & ſcriptoribus inventa & tradita ſit rhetorica; item, quænam ſit ipſius origo; ars, an natura. CAPPER.

5. *Quibus conſtet*] Quot partes habeat rhetorica: alludit autem ad quinque partes rhetoricæ, videlicet *inventionem*, *diſpoſitionem*, *elocutionem*, *memoriam*, *pronunciationem*. CAPPER.

6. *Intra quem modum.*] Commendat inſtitutum ſuum, quod uberius de *rhetorica* tractarit, quam cæteri; qui, cum artem ſcriberent, *inventionis*, *diſpoſitionis*, atque *elocutionis*, partibus contenti fuerunt. Anguſtius vero etiam tractavit Apollodorus, quam cæteri, qui partes eas in *judicialibus* duntaxat *cauſſis* ſit executus, omiſſo *demonſtrativo* genere & *deliberativo*. TURNEB. Gallæo tota hæc periodus, uſque ad *nec ſum*, additia videbatur, ut quæ cum præcedentibus nullo modo cohæreat; ſed violentum hoc, & ſatis cohæret; dicit enim pleroſque intra hunc modum conſtitiſſe; ſed & Apollodorum arctiori adhuc circulo incluſiſſe *rhetoricen*, utpote, qui contentus fuerit ſolis *judicialibus*: poſſet tamen & legi, *adeo ut & Apollodorus*. BURMAN.

7. *Scriptores artium.*] Supple, *oratoriarum*; ut patet ex eo, quod hoc ipſo in capite ſubjungit: *Unicum apud nos ſpecimen orandi docendique oratorias artes Marcus Tullius.* CAPPER.

8. *Solis judicialibus.*] Id eſt, ſolis iis, quæ ad *judiciale* orationis genus pertinent. CAPPER.

9. *Nec ſum ignarus.*] *Procataſceve* eſt ad ſequentium præmunitionem; quæ, quanquam utilitatem ſint habitura, tamen voluptati non ſint futura: nos autem plerumque ſtudiorum voluptatem ſequimur. TURNEB.

10. *Minime.*] *Minime*, ſine diphthongo, non ſuperlativum, ſed negandi eſt adverbium. REGIUS. *Minime*: Locatel.

11. *Deſideret*] *Subſideret*: Voſſ. ſecund.

12. *Poterat uberior.*] *Poterit*: V. C. Alm.

13. *Arbitramur.*] *Arbitrabamur*; Ven. Locat. Colon. Vaſc. Steph. Gryph. Colin. Baſil.

14 *Et aures præſertim tam delicatas raderet.*] Imitatus videtur illud ex Satyr. 1. Perſii;

——— *teneras mordaci radere vero Auriculas.* PITHOEUS.

[15] qua ratione se Lucretius dicit præcepta phisophiæ carmine esse complexum; namque hac, ut est notum, similitudine utitur:

> [16] *Ac veluti pueris* [17] *absinthia tetra medentes*
> *Cum dare conantur, prius oras pocula circum*
> [18] *Aspirant mellis dulci flavoque liquore*;

[19] & quæ sequuntur. [20] Sed nos veremur, ne parum hic liber mellis, & absinthii multum habere videatur, sitque [21] salubrior studiis, quam dulcior. Quin etiam hoc timeo, ne ex eo minorem gratiam [22] ineat, quod pleraque non inventa per me, sed ab aliis tradita, continebit; habeat etiam quosdam, qui contra sentiant & adversentur, propterea quod plurimi auctores, quamvis eodem tenderent, [23] diversas tamen vias munierunt, atque in suam quisque induxit sequentes. Illi autem probant qualecumque ingressi sunt iter, nec facile inculcatas pueris persuasiones mutaveris; quia nemo non didicisse mavult, quam discere. Est autem, ut procedente libro patebit, infinita dissensio auctorum; primo ad ea, quæ rudia atque imperfecta adhuc erant, adjicientibus quod invenissent scriptoribus; mox, [24] ut aliquid sui viderentur afferre, etiam recta mutantibus. [25] Nam primus post eos, [26] quos poëtæ tradiderunt, [27] movisse aliqua circa *rhetoricen* [28] Empedocles dicitur. Artium autem scriptores antiquissimi, [29] Corax & Tisias Siculi, quos insecutus est vir ejusdem insulæ [30] Gorgias Leontinus, Empedoclis (ut traditur) discipulus. Is beneficio longissimæ ætatis (nam centum & novem vixit annos) [31] cum multis simul floruit; ideoque & illorum, de

15. *Qua se ratione Lucretius*] Auctoritas Lucretii non tam ad confirmationem, quam ad exornationem additur. Scribit porro Lucretius se philosophiæ præcepta, Romanis incognita & subamara, suavitate carminis condire. *Absinthium* herba est insigni amaritie prædita; sed eadem tamen est salubris. Foliis est incanis, multiplicetet fissis: vulgo *alumnam* dicimus ejus speciem, quam appellant, *absinthium ponticum*. TURNEB.

16. *Ac veluti.*] Pro *ac*, in Lucretio est *sed*: pro verbo *aspirant*, *contingunt*: quæ ideo non miror, quia sæpe fit ut, in citandis alienis scriptis vacillante memoria, unum loco alterius verbum irrepat. PINUS. Versus hi Lucretiani exstant lib. 1. vers. 934. & seqq. & lib. 4. vers. 11. & seqq. & est admodum nobile doli boni exemplum. Qua de re consulendus ἰσοτιμος ὁλ☉ ὄρεΘ, nobilissimus Melchior Goldastus, in notis suis ad Columbanum, pag 155. & clar. Conradus Rittershusius, comment. ad LXXIII de Reg. Jur. pag. 18 19. & index noster Lucretianus, si prodierit, uti confido. PAREUS. *Nam veluti*: Steph. & Roigni. & ita apud Lucret. lib. IV. II.

17. *Absinthia*] *Apsinthia*; Vallæ liber.

18. *Aspirant.*] *Contingunt*: Vasc. marg. Steph. sed Roign. in textu.

19. *Et quæ sequuntur.*] Ita ego, inquit Lucretius, philosophiæ austeritatem volui carminis lepore condire, ne tu, o Memmi, ab ea abhorreres. TURNEB.

20. *Sed nos veremur, &c.*] Opportune capta occasione ex versibus Lucretianis, verborum intellectum in *allegoriam* detorsit: per *absinthium* autem significavit *molestiam*, sed tamen salubrem; nam hæc herba saluberrima est, cujusque succum victor Latinis feriis bibebat sanitatis argumento. TURNEB. *Sed nos nunc*: Locatel. Ald. *sed nunc veremur*; Steph. Roigni.

21. *Salubrior, quam dulcior.*] Hoc ornatum dicendi genus esse, recte notat Ascensius; de quo plura vide apud Lambin. ad Horat. 1. Sat. x. 65.

22. *Ineat.*] *Ineant*; Voss. prim. tert.

23. *Diversas tamen vias munierunt.*] Non aliter quam in philosophia diversæ sunt sectæ, ita quoque diversæ fuerunt in rhetorica: hinc nonnulli *Apollodorei* appellati sunt, nonnulli *Theodorei*. TURNEB. *Vias invenerunt*; Ven. Ald. & margines Sich. Steph. Vasc. Gryph. Basil. & Voss secund. licet vero *munire viam* recte & eleganter dici, ut & *invenire*, sciam; hic tamen malim cum Francio, quod propius ad *munierunt* accedit, *iniverunt*, id est, instituerunt: ita Ovid. Remed. 578.

——— *Ignotas cogor inire vias.*

& ita mox *ingressi sunt iter*, & sic alii passim. Vide ad Cicer. pro Muræn. cap. 12. BURMAN.

24. *Ut aliquid sui viderentur afferre.*] Erasmus lib 2. Ecclesiastæ, maximam ait doctrinarum esse labem, cum pleraque scribuntur ad ingenii magis ostentationem, quam ad usum accommoda, potissimum hac in parte, & rhetoricæ traditione. TURNEB.

25. *Nam primus post.*] Auctorum tum Græcorum, cum Latinorum *elenchus* docet, quo pacto sensim rhetorica in artem sit redacta: hic quoque ostendit Fabius mirum ingenii sui candorem, qui eos nominet, per quos profecerit; & indicat quoque, se post eos de rhetorica scribere posse. TURNEB.

26. *Quos poetæ tradiderunt.*] Mercurium scribunt poetæ orationis fuisse auctorem. REGIUS. Ut erant Nestor, Ulysses, Phœnix, qui Achillis præceptor erat, & agendi & loquendi optimus; & quos facit in cælatura clypei Achillis de eloquentia certantes Homerus. TURNEB.

27. *Movisse aliqua.*] Hoc in loco το *movere*, est *moliri*, *tractare*, *exequi*. Sic Plutarchus in Numa dixit, κινεῖν πρόσθεν μακρὸν λόγον, *movere longum*, hoc est, pluribus verbis exequi, tractare. CAPPER.

28. *Empedocles.*] Hunc primum de rhetorica disseruisse, Aristoteles in fine *elenchorum* scribit. REGIUS. Agrigentinus, Parmenidis auditor; & qui (ut ait Aristotel.) πρῶτος εὗρε τὴν ῥητορικήν. [TURNEB.] Id est, rhetoricam primus invenit. CAPPER.

29. *Corax & Tisias.*] Primus *Corax*, & ejus discipulus *Tisias*, præcepta scripserunt de exordio, narratione, cæterisque partibus; quæ tamen erant aliquanto impolitiora. Vide Cicer. in lib. de clar. Orat. TURNEB. Hac occasione, quod dejectis Tyrannis propter licentiam populurum variæ lites exstiterent: callide ergo excogitatum est artificium, quo, secundum illos quibus adessent, pronunciaretur. Institutus deinde ludus, in quem multi ex nobilibus ventitabant. Martian. Capella de Corace intellexit, cum dicit fuisse corvum rostro aureo, cujus discipulum Tisias visus est, quasi cornici oculos configere: unde abiere in proverbium, κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν. PINUS. Vide Menag. ad Laert. IX. § 6.

30. *Gorgias Leontinus.*] Hic, teste Suida, primus præceptis *rhetoricis* adjuvit *translationes*, *allegorias*, *apostrophas*, & id genus alia: de ætate ejus in idem consentiunt M. Tullius in Catone Majore, & D. Hieronymus in Epistola ad Nepotianum. MOSELL. A *Leontio* Siciliæ oppido. Hunc Philostratus de vit Sophist. lib 1. cap 9 ait veteris sophisticæ inventorem fuisse, primumque extempotali facultate esse usum, cum fama Prodici moveretur: de hoc fusius vide apud Cicer. in Brut. cap 12. TURNEB. Fuit & alter Gorgias, qui de figuris scripsit, quem est secutus Rutilius. Hujus frequens est in dialogis Platonis mentio, præcipue in Gorgia. fuit vero discipulus Empedoclis, ut significat Laertius, lib. VIII. sect. 58. tradit vero ait, quod non desint, qui Tisiæ auditorem faciant Gorgiam: quia vero diutius vixit, cum multis vixit, quos in Bruto enumerat Cicero. PINUS. De Gorgia vide Cicer. de Orat. I. 22. III. 16. & in Brut. 8. & 12. & de Invent. I. 5. & de Gorgia, & Protagora Ælian. lib. I. cap. 23. AIMELOV.

31. *Cum multis.*] Quos Plato in Gorgia enumerat. TURNEB

quibus supra dixi, fuit æmulus, & ultra Socratem usque duravit. [32] Thrasymachus Chalcedonius cum hoc, & [33] Prodicus Cejus, & Abderites [34] Protagoras, a quo [35] decem millibus denariorum didicisse artem, quam edidit, [36] Evathlus dicitur; & [37] Hippias Eleus, &, quem Palamedem Plato appellat, [38] Alcidamus Eleates. [39] Antiphon quoque & orationem [40] primus omnium scripsit, & nihilominus artem, ipse composuit, & pro se dixisse optime est creditus; etiam [41] Polycrates, a quo scriptam in Socratem diximus orationem; & [42] Theodorus Byzantius, ex iis & ipse, quos [43] Plato appellat [44] λογοδαιδάλους. Horum primi [45] *communes locos* tractasse dicuntur, Protagoras, Gorgias, Prodicus, & Thrasymachus. [46] Cicero in Bruto negat ante [47] Periclem scriptum quidquam, quod ornatum oratorium habeat: ejus aliqua ferri. Equidem non reperio quidquam [48] tanta eloquentiæ fama dignum; ideoque

32. *Thrasymachus.*] Philostratus (lib. 1. de vit. Soph. cap. 14) Thrasymachum negat annumerandum esse sophistis; quod ex Platone probat: fuit autem ex Chalcedone Asiæ urbe, opposita Constantinopoli: hujus fusissime meminit Plato in Phædro, Gorgia, & alibi. TURNEB. Hunc & alios etiam Laertius memorat lib. III. sect. 52. male autem & vitio librariorum Καρχηδόνιος Carthaginiensis pro Χαλκηδόνιος a Philostrato & aliis dicitur, ut notavit Jonsius de script. Hist. Phil. 1. cap. 10 & Cresollius, ut docuit doctissimus Olearius, qui nuper Philostratorum opera edidit. BURMAN.

33. *Prodicus Ceius.*] Hujus meminerunt Plato, Cicero, Philostratus, Suidas; ab insula Jovis, quæ Κέως, a qua gentile Κεῖος. Discipulus hic fuit Protagoræ, & ob corruptam institutionem Athenis cicutam bibere coactus est. TURNEB. *Chius:* MSS. Bodl. Joan. Bal. & editorum pars maxima. *Ceus:* Ald. vide Menag. ad Laert. IX. sect. 50. qui *Ceus* legit: a Philostrato lib. 1. cap. 12. Κεῖος dicitur, quod probat Olearius.

34. *Protagoras Abderites.*] Ab Abdera Thraciæ urbe, cujus copiose meminit Plato, & Cicer. de Orat. TURNEB. De hoc Protagora & Evathlo copiose agit Agellius lib. 5. cap. 3. & 10. Cui loco magna ex Fabio lux inferri potest. Contenditur enim illis super mercede pacta: verum, quæ fuerit, non exprimitur. Sed & Apuleius Florid. lib. 2. florulentius idem tradit, & Petr. Mosellan. ad h. l. Videndus etiam Johan. Baptista Pius, Annotat. cap. 83. pag. 482. Lamp. Crit. part. 1. PAREUS. Vide Suidam. & Cicer. in Brut. cap. 8. & 12. de Orat. lib. III. cap. 32. & Apulei. Florid. initio. ALMEL. Vide Laert. lib. IX sect. 50 & ibi Menagium, & Philostr. lib. 1. de vitis Sophist. cap. 10 & ibi Olearium.

35. *Decem millibus denariorum*] Philostratus refert Protagoram primum mercede artem docere cœpisse. Porro denarius valet quaternos *carolos* & binos *turonicos*: hæc igitur summa efficit mille aureos coronatos. Vide Gellium lib. 2. cap. 17. & Apuleium Floridorum 2. TURNEB. Vide Cresollium in Theatr. sophist. pag. 387.

36. *Evathlus*] *Eualhus:* MSS Bodl. Joan. Bal. Almel. Venet. Ald. Sich. marg. Voss. vide Johan. Bapt. Pium. Annot. poster. cap. 73.

37. *Hippias Eleus.*] Ab Elide; primum enim, auctore Stephano, ab Elis gentile nomen *Elidius*, postea eliso d, *Eliiot*, & per contractionem Ἠλεῖος; sed nos Latini frequenter ει diphthongum in e longum vertimus. MOSELLAN. Ab Elide Peloponnesi urbe, cujus gentile Eleus. Hic, ut ait Philostratus (lib. 1. cap. 11) rhetor fuit & philosophus, sermonibusque suis admiscuit geometriam, musicam, astrologiam, cæterasque artes: hujus meminit Plato in Phædro & Protagora. TURNEB. Vide Cicer. de Orat. lib. III. 32. & Brut. 8. & Hieron. lib. II. Epist. 22. ALMELOV. *Elaeus:* Steph. Gryph. Colin. Basil. *Elius:* Bern.

38. *Alcidamas Eleates.*] Ab Elea urbe Asiæ; quem Plato vocat Palamedem in Phædro. TURNEB. Dioclis filius, discipulus Gorgiæ, ut habet Suidas: hunc Plato vocat Palameda: de quo loco est, quod addubites, an dicat hunc Alcidamantem Palamedem esse dictum. Certe Suidas Palamedis etiam meminit Eleı, qui Poeta fuerit Tragicus & Pindari enarrator: adde, quod malim legi, *quem Παλαμήδη vocat Plato*. PINUS. *Palameda:* Venet. Ald. Colon. Sich. Steph. Vasc. Gryph. Colin. Basil. vide Voss. de Histor. Græcis libr. III. in *Palamedes. Eleates.*] *Eleites:* MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr.

39. *Antiphon.*] Rhamnusius nobilis & doctus, Periclis & Socratis Thucydidisque præceptor, ut ait Plato in Menexeno. Meminit hujus & Cicero in Bruto. 12. hunc primum scribit orationem scripsisse; vel, quod superiores sophistæ, locos duntaxat illustres de virtutibus & vitiis erant complexi; vel, quod hic primus orationem *judicialem* scripsit, cum Gorgias versatus esset in *demonstrativo* duntaxat genere. TURNEB. Suidas patria Rhamnusium, Sophili filium ait: primus *judicialis* generis præcepta attigit post Gorgiam. Quod autem primus dicitur orationem composuisse, an accipiendum est, quod priores partes tractarint, hic primus ad integræ orationis assurrexit structuram? an, quod primus conscripserit, & pro se dixerit? Artem composuit, qua forense genus illustravit: pro se oravit *caussam* capitis. Collapso statu quadringentorum, cum populus eorum acta rescinderet, vocatus est in jus, quasi Tyrannis studuisset, alioqui propter dicendi facultatem jamdudum suspectus. Est autem creditus, Thucydide id affirmante lib. VIII. cap. 68 dixisse optime. PINUS. Quod Fabius hic ipsum artem invenisse scribat, confirmat Philostratus in ejus vita, cujus compendium est apud Photium, biblioth. * cod. 259. Vide & Clement. Alex. Strom. lib. 1. pag. 22. ALMEL. *Antipho* vero legendum putat Stephan. de abusu Ling. Græcæ; sed, quia exemplarium fides est dubia, retinet *Antiphon*; sed, quid Ciceroni faciet, qui *Antiphontem* dixit in Brut. cap. 12?

40. *Primus omnium orationem.*] Forensem scilicet; de quo videndus Plutarchus in Antiphonte. COLOMESIUS. Plutarchi verba sunt hæc; τῶν γὰρ πρὸ αὐτοῦ γενομένων, οὐδεὶς φέρεται δικανικὸς λόγος: id est, *eorum, qui ante illum extitere, nullus extat oratio in genere judiciali*. Rem confirmat Ammianus Marcellinus lib. 30. his verbis: *Antiphon ille Rhamnusius, quem, ob defensum negotium, omnium primum Antiquitas prodidit accepisse mercedem.* Alio etiam sensu dici potest Antiphon *primus orationem scripsisse*, quam videlicet alius data mercede ab ipso emeret, ac deinde pronuntiaret. Vide Cresoll. Theatr. sophist. pag. 256. CAPPER.

41. *Polycrates.*] Polycrates Atheniensis ob paupertatem coactus est sophisticam exercere in Cypro. Scripsit, ut lib. 2. cap. 17. ait Fab. laudem Busiridis, Clytæmnestræ, & in Socratem delatoriam orationem. Quem in laude Busiridis reprehendit Isocrates. TURNEB.

42. *Theodorus Byzantius*] Hic artem scripsit, quam, ut jejunam & aridam, exagitat Plato in Phædro TURNEB. Vide Cicer. Orat. 12. & supr. ad II. cap. 11.

43. *Plato.*] In Phædro, & Cicero Orat. cap. 12. PHILANDER.

44. *Λογοδαιδάλους.*] Plato in Phædro ita sophistas appellat, quod orationem nimis picturarent & expolirent, & quædam versiculis similia scriberent: ductum est a Dædalo, a quo, quicquid est elaboratum & affabre factum, *Dædaleum* appellatur. TURNEB.

45. *Communes locos.*] Id est, illustres de vitiis & virtutibus disputationes, ut testatur Cicero in Bruto cap. 12 & Arist. in fine *elenchorum:* quod eis vitio dat. IDEM. *Locos* frequenter hujusmodi communes disputationes vocari, habetur apud Fabium lib. IV. dicuntur *communes*, quod velut in propositum rem evincent, & in toto genere tractent: aliter vocantur *loci communes* apud rhetores, quibus & accusator uti potest & defensor; sed de his nihil ad hunc sensum. PINUS.

46. *Cicero in Bruto.*] Cap. 11. Item & ad Q. fratrem ait antiquissimos esse, quorum extent opera, Periclem & Alcibiadem. Quanquam Fabius a Cicerone dissentiat, hac potissimum ratione, quod non habeant ea fulmina, quæ illis, etiam cum reprehendunt, tribuunt priscæ Comœdiæ auctores Eupolis & Aristophanes, quorum ille impressos aculeos reliquisse dicit, hic totam Græciam miscuisse fulminando. TURNEB.

47. *Periclem.*] *Periclea:* MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Voss. prim. tert. Bern.

48. *Tanta eloquentia*] *Tanta:* MS. Bodl. Venet. Locat. Ald. Colon. Steph. Gryph. Colin. Basil. Voss. secund. tert.

minus miror esse, qui nihil ab eo scriptum putent: hæc autem, quæ feruntur, ab aliis esse composita. His successere multi: sed clarissimus [49] Gorgiæ auditor [50] Isocrates, quanquam [51] de præceptore ejus inter auctores non convenit: nos autem Aristoteli credimus. [52] Hinc velut diversæ [53] secari cœperunt viæ. Nam Isocratis præstantissimi discipuli fuerunt in omni studiorum genere; eoque jam seniore (octavum enim & nonagesimum implevit annum) [54] pomeridianis scholis Aristoteles præcipere artem oratoriam cœpit, noto quidem illo (ut traditur) versu ex [55] Philocteta frequenter usus,

Αἰσχρὸν σιωπᾶν μὲν, καὶ Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν.
Turpe esse tacere, & Isocratem pati dicere.

Ars est utriusque; sed pluribus eam libris [56] Aristoteles complexus est. Eodem tempore [57] Theodectes fuit, de cujus opere [58] supra dictum est. [59] Theophrastus quoque Aristotelis discipulus de *rhetorice* diligenter scripsit; atque hinc vel studiosius [60] philosophi, quam rhetores, præcipueque [61] Stoïcorum ac [62] Peripateticorum principes. Fecit deinde velut propriam [63] Hermagoras viam, quam plurimi sunt secuti; cui maxi-

49. *Gorgiæ auditorum*] *Gorgiæ auditor*: Andr. Locat. Venet. Ald. Colon. Steph. Vasc. Sich. Gryph. Colin. Basil. Voss. secund.

50. *Isocrates.*] De quo sic Dionysius: *ἐγένετο δ' ἀκουστὴς Προδίκου τοῦ Κείου καὶ Γοργίου τοῦ Λεοντίνου, καὶ Τισίου Συρακουσίου, ὡς δέ τινες ἱστοροῦσι, καὶ Θηραμένους τοῦ ῥήτορος.* Unde colligas non omnes de præceptore ejus consentire, eademque tradere Aristotelem, qui cum hoc vixit, Gorgiæ discipulum facit, ideoque tutius in ejus ire sententiam: annos vixit 98. secundum Dionysium, & Philostratum Cicer. in dubium relinquit, prope centum vixisse scribens in Bruto. TURNEB.

51. *De præceptore.*] Suidas in Protagora eum Isocratis magistrum fuisse dicit. Pater Isocratis autem fuit Theodorus, tibiarum Athenis artifex, teste Philostrato: tam angusta vero res fuit ei, & Theodecti, ut pretio orationes scripserint. Phot. Biblioth. pag. 203. ALMELOV.

52. *Hinc velut diversæ, &c.*] Nam alii secuti sunt hæresin Isocratis, alii hæresin Aristotelis, qui de Rhetorica etiam scripsit. Id quod elegantissime Cicero 3. de Orat. enarrat. TURNEB.

53. *Secari.*] An hinc explicanda illa Virgilii VI. 900.
Ille viam secat ad naves.
ubi Servius notat inde *sellas* esse dictas; & ad III. Georg. 278.
Arboribus positis secto via limite quadret. BURMAN.

54. *Pomeridianis scholis.*] Aristotel. *ἀκροαματικὴν*, id est, *auscultatoria* mane docebat; *ἐξωτερικὴν*, id est, *externa*, pomeridiano tempore: hoc eleganter Cicero tertio de Oratore fusius enarrat. *Scholas* autem dicit dissertationes, disputationes, & præceptiones; *scholas* enim Græci proprie dicunt, non tam ludum literarium, quam disputationes, prælectionesque, & id genus alia, ut ex I. Tuscul. Cicer. cap. 4. manifestum est. TURNEB. *Postmeridianis*: MS. Bodl. Andr. Venet. Ald. Obrecht. Voss. prim. *Scholis.*] *Scholas σχολὰς* vocat dissertationes, vel disputationes, quæ *σχολῇ per otium* haberentur. CAPPER.

55. *Ex Philocteta.*] Annotant hunc versum *in Philocteta* esse Sophoclis; cum illic nusquam reperiatur. Porro in illa tragœdia ait Philoctetes *sibi turpe esse tacere, cum barbari loquantur.* Qui versus *παρῳδικῶς*, & ex alio sensu in hunc deflexus est, paucis immutatis: *αἰσχρὸν σιωπᾶν μὲν, καὶ Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν*; quem vertisse Fabium non putarim. TURNEB. Varie legitur: ego sic recte puto legi, ut
Αἰσχρὸν σιωπᾶν μὲν, καὶ Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν.
ut non ausim tamen affirmare interpretationem a Fabio adscriptam: quia res tamen levior est, non magnopere, utrumvis sentias, refert. PINUS. Respexit Aristoteles versum illum Euripidis in Philoctete.
Αἰσχρὸν σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἐᾶν λέγειν.
Cicer. III. de Orat. 35. *Itaque ipse Aristoteles, cum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, quod ipse suas disputationes a causis forensibus & civilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutavit repente totam formam prope disciplinæ suæ, versumque quemdam de Philoctete paulo secus dixit; ille enim tacere sibi ait esse turpe cum barbaris; hic autem, cum Isocratem pateretur dicere.* Allusit etiam Plutarchus adversus * Coloten Epicureum, cum dixit *εἰ μόνον αἰσχρὸν σιωπᾶν, ἀλλ' οὐδὲ* * *ἐᾶν.* Cicero ad Att. VI. Epist. 8. verbis illis: *Ego, nisi Bibulus, qui, dum unus hostis in Syria fuit, pedem porta non plus extulit, quam domo sua, adniteretur de triumpho, æquo animo essem: nunc vero αἰσχρὸν σιωπᾶν.* Amat enim Cicero, in Epistolis ad Atticum præsertim, prima duntaxat dicti alicujus, e Græcis maxime, verba delibare. Paulo aliter hunc versum effert Aristoteles apud Laertium lib. 5. hoc nempe modo,
Αἰσχρὸν σιωπᾶν, Ξενοκράτη δ' ἐᾶν λέγειν.
COLOMESIUS.
Menagius ad Laërt. lib. V. sect. 3. legendum censet hoc modo.
Αἰσχρὸν σιωπᾶν, Ἰσοκράτην δ' ἐᾶν λέγειν.
non ut vulgo, *καὶ Ἰσοκράτην*: sequitur *turpe esse tacere, & Isocratem pati dicere*: quod esse additamentum quis non videt? ALMEL. *Ἰσοκράτης*, Ald.

56. *Aristoteles*] Tres libros scripsit *de Rhetorica*, item ad Alexandrum, & Gryllum. TURNEB. Errat hic Turnebianus Commentator, ubi Rhetoricam τὴν ad Alexandrum tribuit Aristoteli; est enim opus Anaximenis Lampsaceni, ut infra patebit ad cap. 4. CAPPER.

57. *Theodectes.*] Fuit hic Tragœdiarum scriptor, & nonnulla e sacris voluminibus ad fabulam transtulit, & in scena vulgavit; unde oculis captus est. Brodæus ad Anthol. pag. 207. ALMEL. Vide supr. ad lib. I. cap. 4.

58. *Supra dictum.*] Lib. II. cap. 15.

59. *Theophrastus.*] Qui, auctore Laërt. *περὶ τῆς ῥητορικῆς, καὶ περὶ τῶν τεχνῶν ῥητορικῶν εἴδη* scripsit. hunc nonnunquam etiam in rhetoricis præceptis citat Dionysius Halicarnasseus. TURNEB. Cicero de divinatione libro secundo: *Aristoteles, itemque Theophrastus, cum philosophiæ dicendi etiam præcepta conjunxerunt.* Et in Oratore: *Unum aderit, quod quartum numerat Theophrastus in orationis laudibus.* Scholiastes Hermogenis in Prolegom. *Θεόφραστος δὲ γέγραφε τὰς τέχνας ῥητορικάς.* Nec aliunde petita sunt (ut recte conjicit Meursius in Theophrasto pag. 66) quæ tradit auctor de elocutione (sive is Dionysius Halicarnassensis, ut ex Aristophanis scholiis a Marco Musuro compilatis adstruit eruditissimus Henricus Valesius, ad Polybii & aliorum excerpta pag. 65. sive Demetrius quidam, non Phalereus, ut ex Ammonii loco probat Vossius Instit. Orat. lib. VI. cap. 2.) *Διόπερ Θεόφραστος καλὰ ὀνόματα ...* *μεγαλοπρεπὲς τὸ ...* COLOMESIUS.

60. *Philosophi .... Principes.*] Supple ex præced. *de rhetorica scripserunt.* CAPPER.

61. *Stoïcorum*] Ut Chrysippus, Cleanthes, Zeno, Diogenes. TURNEB.

62. *Peripateticorum.*] Aristoteles, Theophrastus, Demetrius Phalereus, cujus nomine circumfertur hodie libellus *de Interpretatione oratoria*: sed nescio an tanto viro dignus. TURNEB. Qui loco τοῦ *de interpretatione*, scribere debuisset *de elocutione*: hic enim sensus est Græcorum verborum *περὶ ἑρμηνείας*. CAPPER.

63. *Hermagoras.*] Fuisse duos Hermagoras ex Suida & Fabio conjicio; seniorem hunc, & alterum juniorem, qui scriptos libros reliquerit, *περὶ ἐξεργασίας, περὶ χρειῶν, περὶ σχημάτων καὶ ἀρχόντων*, quique sub Augusto docuerit, & multum ætate processerit, quem suæ memoriæ quosdam vidisse testatur paulo infra Fabius. Ille vero senior mihi videtur, quem & mirabiliter composuisse multa ait postea, & in Rhetoricis subinde imitatur Cicero. PINUS. Hic Hermagoras est senior, cujus præcepta imitatus est Cicero in libro *de Inventione*. TURNEB. Ejus *disciplinam non ad ornandum, sed ad inveniendum expeditam*, quæ dat certas rationo

me par atque [64] æmulus videtur [65] Athenæus fuisse. [66] Multa post [67] Apollonius Molon, multa [68] Areus, multa [69] Cæcilius, & [70] Halicarnasseus Dionysius. Præcipue tamen in se converterunt studia [71] Apollodorus Pergamenus, qui præceptor Apolloniæ Cæsaris Augusti fuit; & [72] Theodorus Gadareus, qui se dici maluit Rhodium; quem studiose audisse, cum in eam insulam secessisset, dicitur [73] Tiberius Cæsar. [74] Hi diversas opiniones tradiderunt, appellatique inde Apollodorei & Theodorei, ad morem certas in philosophia sectas sequendi. Sed Apollodori præcepta magis ex discipulis cognoscas; quorum diligentissimus in tradendo Latine fuit [75] C. Valgius, Græce [76] Atticus. Nam ipsius sola videtur ars edita [77] ad Matium, quia cæteras missa ad Domitium epistola non agnoscit. Plura scripsit [78] Theodotus, cujus auditorem [79] Hermagoram sunt qui viderint. Romanorum primus (quantum ego quidem sciam)

& præcepta dicendi, vocat Cicero in Brut. cap. 76. & 78. ALMEL. Et Auctor Dialogi de Oratoribus *aridissimos* Hermagoræ & Apollodori libros vocat cap. XIX. Cæterum fere semper Hermagoreus est Quinctilianus, quo longe recentior est Hermogenes ille Tarsensis: igitur explicandus est Fabius noster, non tam ea Hermogeniana, quam ex Hermagorea methodo, cujus extant vestigia, tum in multis hujus *Institutionis oratoriæ* locis, tum maxime in Tullii libris de *Inventione*; atque in Fortunatiani, & Sulpitii Victoris operibus, quæ Latini Rhetores e Pithœana Bibliotheca editi exhibent. CAPPER.

64. *Æmulus videtur*] *Videretur* : V. C. Alm.

65. *Athenæus.*] Hic Atheoæus Peripateticus fuit philosophus, qui Romæ tempore Augusti vixit, & cum Muræna in Augustum conjuravit; postea collapsu ædium interfectus est. Vide Strabonem libro 14. TURNEB.

66. *Multa.*] Subaudi. scripsere, vel præcepere de arte rhetorica. CAPPER.

67. *Apollonius Molon.*] Cui se Cicero recoquendum dedit (infr. lib XII. 6.) meminit hujus Cicero multis in locis. TURNEB. Sueton. in Cæsarib lib. XII. cap. 6. At Strabo lib. XIV pag. 655. duos Apollonios facere videtur, Mollem & Molonem. Et Mollem quidem, sive μαλακὸν Alabandensem, unde Cicero ipse doctorem suum oriundum fuisse testatur, non Molonem. PITHOEUS. Fuse Cicero in Bruto. cap. 91. & de Orat. I. 27. ALMELOV. Vide de hoc Apollonio viros doctos ad Sueton. Cæs. cap. IV. ubi de duobus Apolloniis Casaubonus. Salmas. ad Inscript. Herodis pag. 96. Val. Max. II. 11. 3.

68. *Areus.*] Cujus diligentiam laudat libro II. cap. 15. PINUS. Areus, Attici libertus, ut viri docti notant, memoratur a Cicerone V. ad Att. 9. sed ille nihil huc facit, ut puto: quanquam tempora non abhorrent; sed forte rectius crederem fuisse Areum, vel Arium Alexandrinum Philosophum, amicissimum Augusti, de quo vide ex Plutarcho & Suetonio agentem Schottum, lib. V. observ. cap. 14. & Mæcenati fuisse familiarem, ex Æliano lib. XII. cap. 25. ostendit Meibom in vita Mæcen. cap. 18. ubi plura de Areo; & de variis Areis Jons. de scriptor. Histor. Philosoph. lib. III. cap. 1. BURMAN. *Areus*: Voss. prim. tert.

69. *Cæcilius.*] Cæcilius ex Calantide fuit urbe, vixit tempore Augusti Cæsaris, Romæque rhetoricam professus est: eum citat aliquoties Dionysius Halicarnasseus; prius Ἀρχάγαθος dictus; sed nomen Romanum assumpsit. TURNEB. Hic est Cæcilius Rhetor Siculus, qui Romæ floruit æqualis & amicus Dionysio Halicarnasseo. Meminere hujus Cæcilii, præter Fabium nostrum, etiam Longinus, aliique veteres; Isaacus Casaubonus Animadversion. in Athenæum, lib. 6. cap. 21. pag. 294. PAREUS. Multa de hoc Cæcilio eruditissimus Jonsius de script. Hist. Phil. lib. III. cap. 1.

70. *Halicarnasseus Dionysius.*] Cujus hodie nonnulla, quæ Rhetoricam ad artem pertinent, scripta extant, pauca illa quidem, sed egregia. CAPPER.

71. *Apollodorus Pergamenus.*] A Pergamia Phrygiæ. TURNEB. Vide Strabonem, lib. 13. PHILAND.

72. *Theodorus Gadareus.*] A Gadara Syriæ urbe. TURNEB. Docuit hic Theodorus præcepta *rhetorices* Rhodi per id tempus, quo Tiberius in eam insulam secessit, ubi circa scholas & auditoria professorum assiduus fuit, & inprimis audivit Theodorum, mansitque illic annos octo; de quo Tiberii secessu multa scribit luculenter Tranquillus. Dictus est autem Gadareus Theodorus, a Gadaribus, civitate Syriæ, quam Judæi sibi vendicarunt. Unde ait Strabo libr. 17. cum de Gadaribus loqueretur: *Hinc fuit Theodorus orator, qui ætate nostra viguit.* Strabonem autem ætate Tiberii scripsisse, clarum est ipsius testimonio, qui in sexto memorat. se Tiberii tempore floruisse. Qui ergo apud Fabium legit, *Titus Cæsar*, is prorsus & historiæ, & temporum ignarus est. De hoc Theodoro Gadareo intellexit Juvenalis illo versu;

Artem scindens Theodori.

Philipp. Beroald. Annotat pag. 140. Lamp. Crit. part. 1. Sed Petrus Mosellanus, & Stephanus, *Gadarenus* legendum censent, a Gadara, civitate Palæstinæ. PAREUS. Vide supr. lib. II. cap. II. Vide & Sueton. in Tiberio.

73. *Tiberius Cæsar.*] *Tit.* V. C. Alm. ita & confuderant hos librarii apud Plinium in Indice lib. II. & cap. 22. ubi vid. Harduin.

74. *Hi diversas.*] Apollodorus pauca scripsit de *rhetorica*: quanquam sub ejus nomine nonnulli ferebantur libri: ejus igitur placita discipuli litteris mandarunt.

75. *C. Valgius.*] Seu *Evalgius*: utrumque apud Auctores; alterum tamen frequentius invenitur, *Valgius* scilicet apud Macrobium. MOSELL. Sabellicus *Evalgium* legit, falso. PINUS. Hujus vitam se scripsisse ait Crinitus (in T. Valgio Poeta) in libris de Oratoribus, quod opus hodie non extat: forte est inter inedita, quæ Ferrariæ apud Estenses Principes asservari scribit Gesnerus. COLOMESIUS. Dubito an non sit ille, cujus liber citatur a Charisio Gramm. Inst. lib. I. pag. 109. *de quæsitis per Epistolam*, & de *Tralatione*. Diomed. Gram. pag. 385. scripsit volumen de herbis, quod Augusto dicavit; verum imperfectum remansit. Plinius lib. XXV. 2. ALMEL. Dictus fuit C. Valgius Saturninus Rufus, quem cum Poeta Valgio confusum sæpe docet Broukhusius ad Tibul. IV. I. 180. C. Valgium etiam restituit Plinio in indice lib. XX & XXI. Harduin. *Evalgius* etiam MS. Bal. Voss. tert. Ald. & marg. Colin. & Basil. *Valgius* sine prænomine *C.* Locatel. vide Fab. lib. 3. cap 5.

76. *Atticus.*] Attici meminit Suidas, cum rhetorem eum dicit. MOSELLANUS. Nescio ubi hoc apud Suidam legerit Mosellanus. Ipse certe nusquam reperi, cum studiose inquirerem. In quem locum quia incidi, mirum est, quam sæpe negligentibus imponat, qui sæpe citet eos, quos an viderit, dubito; cum eorum nequicquam toties imploret fidem. PINUS. An fuerit hic Atticus pater Herodis Attici celeberrimi oratoris, dispiciendum; qui ita non multum a Quinctiliani ætate abfuisset, cum Herodes vixerit sub Trajano & sequentibus Imperatoribus: & ita mox Virginium, qui sub Trajano adhuc vixit, memorat. celebrat quemdam Atticum ab eloquentia & Græcis studiis Martial lib. VII. 31. & lib. IX. 101. sed quem Quinctium Atticum virum consularem credit vir cl. Ryckius ad Tacit. III. Hist. cap. 73. sed verius puto intelligi M. Vipsanium Atticum Agrippam, filium Pomponii Attici. Vide Schot Catal. Rhetorum apud Senecam in Vipsanio Attico; qui tamen deinde pro Attico, *Atteium* legit, & intelligit Dionysium Atteium, Apollodori discipulum. BURMAN.

77. *Ad Matium.*] Eam Artem ad Matium Latine interpretatus est Valgius. TURNEB. Esse hunc C. Matium, Augusti amicum, qui a Plinio lib. XII 2. laudatur, puto; quem diversum a C. Matio, Julii Cæsaris amico, & forte ejus filium credo. Vid. Torrent. ad Suet. Cæs. 52. hunc Scaliger eumdem censet, qui Poeta, & Iliada vertit, & mimiambos scripsit. Vide Conjectan. ad Varron. pag. 149. BURMAN.

78. *Theodorus.*] Gadareus ille Tiberii Cæsaris in arte rhetorica præceptor. CAPPER.

79. *Hermagoram.*] Hic alter est Hermagoras junior, qui sub Augusto floruit, cum Cæcilio rhetore, diuque postea (ut dixit Suidas) vixit: quocirca nonnulli senes tempore Fabii superstitem eum videre potuerant. TURNEB. Aper, in *Dialogo de Oratoribus*, Hermagoræ & Apollodori libros aridissimos vocat. Videtur Fabius hoc loco duos Hermagoras facere; priorem, qui velut propriam sibi viamin arte fecit, cui postponit Apollonium (Molonem, Ciceronis magistrum, qui Dictatore Sylla Romam venerat,) & alterum Theodori Gadaræi discipulum, de quo Suidæ locus

condidit aliqua [80] in hac materia [81] M. Cato ille Censorius, post [82] M. Antonius inchoavit. Nam hoc solum opus ejus, atque id ipsum imperfectum, manet. Secuti minus celebres, quorum memoriam, si quo loco res poscet, non omittam. Præcipuum vero lumen, sicut eloquentiæ, ita præceptis quoque ejus dedit, unicum apud nos specimen orandi, docendique oratorias artes, M. Tullius; post quem tacere modestissimum foret, nisi & [83] *rhetoricos* suos ipse adolescenti [84] sibi elapsos diceret, & in oratoriis [85] hæc minora, quæ [86] plerique desiderant, sciens omisisset. Scripsit de eadem materia non pauca [87] Cornificius, aliqua [88] Stertinius, nonnihil [89] Pater Gallio: [90] accuratius vero priores Gallione Celsus & [91] Lenas, & ætatis nostræ [92] Virginius, [93] Plinius, [94] Rutilius. Sunt & hodie [95] clari ejusdem operis auctores, qui,

accipiendus; qui eum sub Augusto vixisse scribit. Sane eum, cujus in Oratore Cicero meminit, antiquiorem fuisse verosimilius est. Vide infra lib. 7. cap. 5. Strabon. lib. xiii. PITHOEUS.

80. *In hac materia.*] *In hanc materiam* : MSS. Joan. Alm. Locatel Ald. Steph. Basil Voss Bern. Obrechtus vero edidit *tradidit aliqua in hac materia.* Nescio an ex MSS. sed videtur ex conjectura nimis temeraria; eleganter enim *condidit*: quia primus fuit, ut passim hac voce utuntur de iis etiam, qui scripto aliquid produnt: de quo nos pluribus ad Albinovani elegiam in Drusum vers. 343. videtur vero Obrechtus hoc fecisse, quia mox Antonius *inchoasse* dicitur; sed hoc non debet capi, ac si primus hoc incepisset; sed de ejus opere, quod inchoavit, non perfecit. BURMAN. *Tradidit*: Bern.

81. *M. Cato.*] Quia temere facit, qui rem tam veterem pro certa affirmet, *quantum*, inquit, *ego sciam.* Hoc confirmat Capella in Rhetorica sua. Testimonium inde aliquando petiit Fabrus lib. ult. cap. 1. cum in mores artis ejus inquireret. PINUS. Seneca Rhetor. Contr. 2. Melæ filio scribens primum Romæ Rhetorem Plotium facit. ALMELOV. *M. Cato, post M. Antonius ille Censorius*] Perverse legitur: est autem hoc ordine legendum: *M. Cato ille Censorius, post M. Antonius inchoavit.* REGIUS. *Cato ille Censorius, M. Antonius*: V. C. Alm.

82. *M. Antonius.*] Antonius orator eidem, ut Cicero (lib. 1. de Orat. 21. & 47.) inquit, libellum de Arte dicendi scripsit; quem librum Antonius sibi excidisse dicit. TURNEB. Cæterum memoratur hic Antonius non e Triumviris, sed celeberrimus ille Orator, quem Cicero in libris de Oratore inducit loquentem. CAPPER.

83. *Rhetoricos suos.*] Supple, libros duos de *Inventione*, qui supersunt ex quatuor, quos conscripserat, vel saltem conscribere decreverat. CAPPER.

84. *Sibi elapsos diceret.*] Cicero libro primo *de Oratore*, cap. 2. suos rhetoricos appellat rudes & impolitos commentarios: venisse autem dicit, *eos sibi elapsos*, ducta *metaphora* ab his, quæ nobis imprudentibus excidunt, & ad manus hominum veniunt. TURNEB.

85. *Hæc minora.*] Cicero in Epistola ad Lentulum lib. 1. 9. ait, eo libro de *Oratore* se abhorruisse a communi præceptorum ratione, & Aristotelica ac Isocratica se complexum esse. IDEM.

86. *Plerique desiderant.*] *Plerumque desiderantur*, MSS. Bodl. Alm. Andr.

87. *Cornificius.*] Cui multi tribuunt libros ad Herennium scriptos: qua de re nolim in utramvis partem controversiam suscipere. PINUS. Cornificii oratoris meminit *Cicero lib.* 12. *Epist. famil.* 17. Hic est, qui scripsit *Rhetoricam ad Herennium*, ut apparet ex Fabio, ubi agit *de traductione, gradatione, & licentia*, & aliis quoque locis. TURNEB. Hanc controversiam diligenter excusserunt Nicolaus Angelius Bucinensis, & Marinus Becichemus Scodrensis, quorum dissertationes leguntur in Oratoriarum Ciceronis editione Basileensi an. 1541.

88. *Stertinius.*] Dubito an sit ille, de quo Horatius lib. 1. Epist. 12. an vero ille Medicus, cujus meminit Plin. lib. xxix. cap. 1. ALMELOV. Quis hic sit ignoro, neque interpretes, præter cl. Almeloveenium, aliquid de hoc adnotant: posset videri Stoicus ille Philosophus, de quo Horatius lib. ii. Sat. iii. & lib. 1. Epist. 12. & cujus mentionem fieri in fragmento Cæsar apud Gell. in *Orca* suspicatur Lambinus; ubi *L. Stertinium*, quanquam ibi melius miles intelligatur, quam Philosophus. L. Stertinium sub Germanico militantem memorat Tacit. 1. Annal. 60. sed Stertinium Maximum fuisse a Seneca Rhetore lib. ii. controv. 9. memoratum, censent Schottus & Faber. BURMAN.

89. *Pater Gallio.*] Cornelius Tacitus (dial. de Orat. 26.) Gallionem Oratorem numerat, cujus tinnitum taxat: idem *de Rhetorica* scripsit: fuit & ejus filius orator. TURNEB. Hunc Gallionem, fratrem Senecæ dicunt; qui ante adoptionem Annæus Novatus dictus fuit, ad quem Seneca libros suos *de Ira* scripsit. Junium ipsum Gallionem intelligit Lipsius in vita Senecæ cap. 2. Vide Ryck ad Tacit. xv. ann. 73. & Schottum in catalogo Rhetorum apud Senecam; qui mire fluctuat. Nec video qua ratione Delrio ibi duos distinguat, & utrumque tamen Senecæ Rhetoris filios, & Philosophi fratres faciat. Sed si Junius Gallio, qui adoptavit Novatum, sit intelligendus; non video, quomodo possit Celsus prior Gallione dici, cum ille sub Tiberio vixerit, & Ovidius jam extremis Augusti temporibus ad Gallionem hunc scripserit Eleg. xi. lib. iv. ex Ponto; in qua nihil occurrit, unde Rhetorem eum Gallionem fuisse colligamus, cum minime soleat Naso, si ea parte commendandi sunt, amicorum studia & eloquentiam tacitus præterire: quare forte Novatus intelligendus, qui per adoptionem Gallio dictus, etiam filium habuit ejusdem studii heredem; sed nihil affirmo. BURMAN.

90. *Accuratius vero priores Gallione Celsus & Lenas.*] Ita editio nostra, secundum fidem Codicum MSS Bodleiani, Baliolensis, editorumque pene omnium. *Accurate*, editio Lugdunens. & Cod. Bern. mendose omnino, si quidem Fabius Celsum, aliosque nuperos cum superioris seculi oratoribus comparat. GIBSON. Celsus, qui de Medicina eleganter scripsit, & Lenas docuerunt artem; quorum uterque antecessit ætatem Gallionis; floruerunt enim ambo sub finem Augusti. PINUS. Celsi sæpe auctoritate utitur Fabius. Vide lib. x. cap. 1. & xii. 11. vitam ejus conscripsit Rhodius, & dissertationi de Acia subjunxit: de agricultura etiam scripsit unde fragmentum laudat Philarg. ad Virgil. iv. Georg. 1. & Nonius in *rastros*; qui ejus auctoritatem non magni facit in voce *Cyma*; sed vindicat ejus famam Barth. ad Stat. ii. Theb. 677. BURMAN.

91. *Lenas.*] Hic quis fuerit, plane ignoro. Vipsanium Lenatem memorat Tacit. lib. xiii. Annal. 30. sed de ejus studiis nihil mihi constat. Hunc esse Popilium Lenatem, patet ex lib. xi. cap. 3. BURMAN.

92. *Virginius.*] Hic sub Trajano est vita functus, quo adhuc tempore vivebat Fabius: ex hoc loco refert Cataneus, hoc opus Institutionum fuisse inchoatum sub Domitiano, sed sub Trajano vulgatum; nam hic memoriam facit Virginii, ut mortui; obiisse autem Trajano imperante locupletissimus testis est Plinius lib. ii. Epistol. 1. Exstat tamen libro quarto præfatio ad Domitianum, quasi adhuc in vita agentem. PINUS. Almeloveenius etiam Virginium illum intelligit; sed hunc Virginium diversum ab illo ter consule, recte mihi censere videtur Lipsius ad Tacit. xv. Annal. 71. *Verginium* vero, ut apud Tacitum legitur, hic quoque habebat V. C. Alm. ut monuit & hujus libr. cap. 6. *Verginius*: Voss. tert. Bern.

93. *Plinius.*] Qui reliquit 36. libros, in sex libros divisos & contractos propter amplitudinem; in quibus oratorem ab incunabulis instituit & perficit. TURNEB.

94. *Rutilius.*] Hunc sæpe in figuris citat Fabius, ejusque ad nos *de schematibus* libellus pervenit. IDEM. Fuit ii Rutilius Lupus, cujus exstant fragmenta inter Rhetores antiquos ex Bibliotheca Francisci Pithoei. COLOMES. *Tutilius*: V. C. Alm. Andr. Ven. Locatel. Ald. Cod. Bern. marg. Sich. & Basil. quæ lectio non est extra veri speciem; siquidem Tutilius fuit socer Quinctiliani, teste Plinio lib. vi. cap. 32. ubi Cataneus illum esse, quem Fabius libro tertio memorat, notavit: quem refutat Dodwel. Annal. Quinctil. §. 29. qui mallet apud Plinium *Rutilii neptem* legere. An sit vero idem Rutilius Lupus, sive ejus filius, ad quem Divi fratres rescripserunt in lib. 6. ff. de muner. & honor. non disquiro: alius etiam in lapide apud Gruter. DCCCCXCIII. 11. occurrit. Vide infra ad lib. vi. præfat. BURMAN.

95. *Clari auctores.*] Ut Suetonius, Tacitus, junior Pli-

si omnia complexi forent, consuluissent labori meo: sed parco nominibus viventium; [96] veniet eorum laudi suum tempus; ad posteros enim virtus durabit, non perveniet invidia. Non tamen post tot ac [97] tantos scriptores pigebit meam quibusdam locis posuisse sententiam. Neque enim me [98] cujusquam [99] sectæ, velut quadam superstitione imbutus, addixi; & electuris quæ volent facienda copia fuit, sicut ipse plurium in unum confero inventa, ubicumque ingenio non erit locus, curæ testimonium [100] meruisse contentus.

nius, & alii, quos enumerat Tacitus in dialogo Oratorum. PINUS. Valla hoc de Aquila Romano intelligendum esse putat. Alii de Plinio juniore hæc intelligunt, aut de Tacito, qui dialogum de Oratore composuit. TURNEB. *Actores*; Voss.

96. *Veniet eorum laudi suum tempus.*] *Post cineres enim*, ait Poeta, *gloria certa venit*; &, *Majus ab extincto nomen in ora venit.* IDEM.

97. *Tantos auctores.*] *Scriptores*; Ven. Locat. Ald. Colon. Gryph. Colin. Basil. marg. Stephani, & recte; præcesserat enim paulo ante *auctores*. *Actores*; Voss.

98. *Cujusquam.*] *Cuidam*, ut legatur, verbum illud *addixi* exposcit. REGIUS. *Cuiquam*; Ald. Voss. secund.

99. *Sectæ addixi.*] Cicero docet nihil tam contrarium esse & adversum veritati inveniendæ, quam certam opinionem & sectam sectari: quocirca commendat Academicos, qui hac superstitione liberati, de rebus libere judicabant & disceptabant. TURNEB.

100 *Meruisse.*] *Promeruisse*; MS. Joan. Ven. Locat. Ald. Colon. Par. Vasc. Steph. Colin. Voss. tert.

CAPUT II.

Quod initium rhetorices.

II. NEC diu nos moretur quæstio, quæ *rhetorices* origo sit. Nam cui dubium est, quin sermonem ab ipsa rerum natura geniti protinus homines [1] acceperint, (quod certe principium est [2] ejus rei) huic studium & [3] incrementum dederit utilitas, [4] summam ratio & exercitatio? [5] Nec video quare curam dicendi putent quidam inde cœpisse; quod ii, qui in discrimen aliquod vocabantur, accuratius loqui defendendi sui gratia [6] instituerint. Hæc enim, ut honestior caussa, ita non utique prior est; cum præsertim accusatio præcedat defensionem: [7] nisi quis dicit, etiam gladium fabricatum ab eo prius, qui ferrum in rutelam sui, quam qui in perniciem alterius [8] compararit. Initium ergo dicendi dedit natura: [9] initium artis, observatio. Homines enim, sicut in medicina, cum viderent [10] alia salubria, alia insalubria, ex observatione eorum effecerunt artem; ita, cum in dicendo alia utilia, alia inutilia deprehenderent, notarunt ea ad imitandum vitandumque; & quædam [11] secundum rationem eorum [12] adjecerunt ipsi quoque, hæc [13] confirmata sunt usu, tum quæ sciebat quisque, docuit. [14] Cicero quidem initium orandi con-

Ea, quæ solet ars consummare, initium ducunt a natura, ut *rhetorice* a sermone naturali, cujus facultas a sermone fluxit; deinde cura & studio amplificata est: ars vero ex observatione (quam *rationem* Fabius vocat) & experientia; demum exercitatione est amplificata & consummata. Aliam affert originem Aristides in defensione eloquentiæ contra Platonem, sed nostro proposito non convenientem; a Jove per Mercurium rhetoricam hominibus esse datam. TURNEB.

1. *Acceperint.*] *Acceperunt*; V. C. Almel.

2. *Ejus rei.*] Nempe *rhetorices*.

3. *Incrementum dederit utilitas.*] Utilitas, quæ comparatur ex *caussarum* actione, fecit ut homines studiosius loquerentur. Jam studium peperit rationem & observationem, a qua manat ars; cui addita exercitatio omnia consummavit, quæ ab aliis usus dicitur, optimus loquendi artifex, dicendique magister. TURNEB.

4. *Summa ratio*] *Summam* legendum, ut sit accusativi casus; hoc est, finem & cumulum. REGIUS.

5. *Nec video.*] Confutat eorum opinionem, qui existimarunt dicendi curam & eloquentiam ab iis primis sumpsisse initium, qui accusati, sui tuendi gratia, accuratius loquerentur: quod similitudine subjecta probat. TURNEB. Suppresso, ut ferme solet, cum Ciceronem arguit, nomine; negat veram esse opinionem Ciceronis, qui asserit, vocatis in periculum hominibus, reos contendisse, ut faces verborum admoverent animis judicum, & luculenta dictione evaderent ex periculo; & hinc natam esse scribendi eloquenterque dicendi curam. PINUS. qui deinde multa verbis a Fabio dissentit, & Ciceronis sententiam defendit.

6. *Instituerint.*] *Instituerint*; Gebh. lib. 11. Crep. 1. Vide ad lib 1. cap. 5.

7. *Nisi quis dicit.*] *Dicet*; Obrecht.

8. *Comparavit.*] *Comparavit*; V. C. Alm. Locatel. Ald. Gryph. Basil Obrecht.

9. *Initium artis observatio.*] Hoc est, diligens & accurata eorum, quæ fierent, animadversio, quæ sine admiratione esse non potuit; ut optime docuit Aristoteles primæ philosophiæ initio. PINUS. Galenus in libr. Hippocr. de vict. rat. *nempe artis omnis constitutio ex propriorum a communibus distinctione oritur.* ALMELOV.

10. *Alia salubria.*] Quod optime indicat Galenus in libro de sectis in arte medicinali: *medicina salubrium insalubriumque scientia ab antiquis dicta est* Vide & Hippocr. περὶ Ἐλκῶν. Text. VIII. 6. 7. & seq. ubi noscere medicamentorum virca, medicinæ principium, medium, & finem constituit; nec ab re est, quod Celsus in præfat. dicit: *siquidem etiam imperitissimæ gentes herbas aliaque prompta in auxilium vulnerum morborumque noverunt.* ALMEL.

11. *Secundum rationem.*] Κατὰ τὴν ἀναλογίαν, id est, proportionem.

12. *Adjecerunt ipsi quoque.*] Cicero quoque testatur, non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia ortum esse; cum ea quidam observarent, quæ dicerent homines in *caussis* facerent. TURNEB.

13. *Confirmata sunt usu.*] *Confirmata sunt cura, usu*; MS. Joan. & Voss. *cura & usu*; margines Steph. Sich. & Basil.

14 *Cicero quidem.*] Hic Cicero non tam artis tribuit legum & urbium conditoribus eloquentiæ originem, quam per eam leges urbesque conditas esse vult: quod ad elo-

ditoribus urbium ac legum latoribus dedit, in quibus fuisse vim dicendi necesse est: cur tamen hanc primam originem [15] putet, non video; cum sint adhuc quædam vagæ & sine urbibus ac sine legibus gentes, & tamen qui sunt [16] in his nati, & legationibus fungantur, & accusent aliqua ac defendant, & denique alium alio melius loqui credant.

quentiæ laudem non parum videbat pertinere. TURNEB. Id habes in primo libro ad Q. Fratr. de Orator. cap. 8. quo loco non id agit Cicero, ut tam subtiliter artis hujus principium rimetur. Inter cæteras duntaxat eloquentiæ laudes infert: *Quæ vis, inquit, alia homines congregavit & mœnibus sepsit, quæ vis alia leges dedit?* Unde collegit Fabius Ciceronem principium eloquentiæ tribuisse conditoribus urbium ac legumlatoribus. Quod cum Fabius negare non possit; carpit tamen, nec intelligit quomodo hanc Cicero originem primam voluerit; & certe non id agit Cicero. Argumentum, quo utitur, est; multas adhuc esse gentes, nec mœnibus cinctas, nec obstrictas legibus, apud quas tamen eloquentiæ sint quædam vestigia; unde elicit potuisse fieri, ut, etiam ante urbium conditores, legumque auctores, eloquentes fuerint... Neque negat Cicero naturalem quamdam eloquentiam in aliis fuisse; sed primam dicendi etiam illis conditoribus necessariam fuisse. PINUS. Vide etiam Ciceron. lib. 1. de Inventione.

15. *Potent.*] *Putet*: Locatel. Ald. Steph. Gryph Colin. Basil. Vidov. Voss. *putem*: V. C. Alm. & Obrecht.

16. *In his nati.*] *in iis*: Ald. Locatel.

CAPUT III.

Quinque esse partes rhetoricæ.

OMNIS autem [1] orandi ratio, ut plurimi maximique auctores tradiderunt, [2] quinque partibus constat, *inventione*, *dispositione*, *elocutione*, *memoria*, *pronuntiatione* sive *actione*; [3] utroque enim modo dicitur. [4] Omnis vero sermo, quo quidem [5] voluntas aliqua enuntiatur, habeat necesse est [6] & rem, & verba. [7] Ac [8] si est brevis, & [9] una conclusione finitus, nihil fortasse ultra desideret: at oratio longior plura exigit. Non enim tantum refert, quid, & quomodo dicamus; sed etiam quo loco: [10] opus ergo est & *dispositione*. Sed neque omnia, quæ res postulat, dicere; neque suo quæque loco poterimus, nisi adjuvante *memoria*: [11] quapropter ea quoque pars quarta erit. Verum hæc cuncta corrumpit ac propemodum perdit indecora, vel voce, vel gestu, *pronuntiatio*. Huic quoque igitur tribuendus est necessario quintus locus. Nec audiendi quidam, quorum est [12] Albutius, qui tres modo primas esse partes volunt, quia [13] *memoria* atque *actio* natura, non III.

Hoc capite secundam propositionis partem exequitur, ac numerum partium asserit, quibus constet omnis ratio dicendi: eos, qui plures aut pauciores, quam quinque ponunt, reprehendit: eos item arguit, qui *rhetorices* opera, & opera oratorum, elementaque eloquentiæ esse dicebant. Vide Erasm lib. 2. Ecclesiastæ. TURNEB.

1. *Orandi ratio.*] Ἡ τοῦ λέγειν vel ῥητορικὴ μέθοδος; id est, rhetorica tota quanta est: hic enim de rhetoricæ, non de orationis ipsius partibus agitur. CAPPER.

2. *Quinque partibus.*] In Ciceronem digitum veluti intendit, qui mille locis in hæc quinque partitus est rhetoricam: licet in nomine quorumdam tenuis sit diversitas. Cicero enim *collocationem* appellat, quam vocamus *dispositionem*: est ubi *elocutionem* vocet *dictionem*. Sed unum hic notabo, ut nomen *rhetorices*, & doctrinam significat præceptorum, & dicendi facultatem præceptis collectam, quam in usum exerat; ita has quinque partes, & artis dici posse, ut præcepta significent; & facultatis, ut facultatem excogitandi, collocandi, &c. jam partam & ad usum promptam indicent. PINUS.

3. *Utroque enim modo.*] *Actio*, a motu corporis: *pronuntiatio*, a voce. TURNEB.

4. *Omnis vero sermo.*] Confirmatio est partium per methodum *compositivam*, quæ ab elementis proficiscitur, & tandem omnes componit partes. TURNEB.

5. *Voluntas aliqua enunciatur.*] Hoc dicit propter orationes imperfectas, quæ voluntatem & sensum non aperiunt; ut, *Socrates cum Platone*. Perfectæ vero voluntatem enunciant; ut, *Socrates ambulat*. TURNEB.

6. *Et rem & verba.*] *Rem & verba*: V. C. Alm. Obrecht. *verbum*: Locat. Ald. Basil.

7. *Ac si.*] *At*: scribendum videtur. REGIUS *At*: Ald.

8. *Si est brevis.*] Quemadmodum apud dialecticos est enunciatio, quæ nomine & verbo constat; ut, *Socrates currit*. *Voluptas non est summum bonum*. TURNEB.

9. *Una conclusione finitus.*] Id est, unica verborum comprehensione, unica propositione, seu enunciatione, unica periodo. CAPPER.

10. *Opus ergo est & dispositione.*] Particulam *&* ejecit Editio Lugdunensis, nec sine consensu quorumdam Codicum. Mihi autem videtur sensum hoc in loco non mediocrem habere. Cum enim Fabius ea enumerat, quæ sunt orationi necessaria; dicitque non solum referre *quid dictum sit*, *& quo loco*; sed etiam *quomodo*: addit, *opus ergo est & dispositione*: ubi vocula ista hoc exprimit, *præter ea quæ supra posita sunt*, & quasi firmat conjungitque orationem. Ut autem non est temere omittenda, ita nec tanti est momenti, ut eam meo ingenio inseruissem: sed hoc a me postularunt Codices MSS. Bodleianus ac Baliolensis; editiones item Venetica, Aldina, & Coloniensis. GIBSON. *&* etiam est in Locatel. Gryph. Colin. Basil. Vidov. & Obrecht.

11. *Quapropter ea quoque pars.*] *Quæ propterea pars quarta*: Voss prim. cert.

12. *Albutius.*] Albutius Novatiensis, imperante Augusto, Romam venit, ac in contubernium Planci est receptus, scholamque Romæ aperuit, & *rhetoricam* illic est professus: meminit hujus Seneca in declamationibus & controversiis. TURNEB.

13. *Memoria atque actio natura.*] Cicero de Orat. *memoriam* & *actionem* maxime naturales esse putat, artem tamen adhiberi. Itaque duplex est *memoria*; naturalis & artificialis, quam Simonides reperit, constatque locis & imaginibus. Itidem duplex est *pronunciatio*; naturalis, & ea quæ artificio comœdi, palæstrici, *phonasci* nobis accedit. TURNEB. *Actio.*] Seu *pronunciatio*: nam a gestu appellatur *actio*, & a voce *pronunciatio*. Græci dicunt ὑπόκρισιν, ut patet ex auctore opusculi de *elocutione* (quod Demetrio Phalereo tribui solet) num 185. 197. 198. 199. CAPPER.

arte, [14] contingant; quarum nos præcepta [15] suo loco dabimus: licet Thrasymachus quoque idem de *actione* [16] crediderit. His adjecerunt quidam sextam partem, ita ut *inventioni* [17] *judicium* subnecterent, [18] quia primum esset invenire, deinde judicare. Ego porro ne invenisse quidem credo eum, [19] qui non judicavit; nec enim contraria, communia, stulta, invenisse dicitur quisquam, sed [20] non vitasse. Et [21] Cicero quidem in Rhetoricis *judicium* subjecit *inventioni*: mihi autem adeo [22] tribus primis partibus videtur esse permixtum, ([23] nam neque *dispositio* sine eo, neque *elocutio* fuerit) ut *pronuntiationem* quoque vel plurimum [24] ex eo mutuari putem. Quod hoc audacius dixerim, quod in *partitionibus oratoriis* ad easdem, de quibus supra dictum est, quinque pervenit partes. Nam, cum dupliciter primum divisisset, in *inventionem* atque *elocutionem*; res ac *dispositionem inventioni*, verba & *pronuntiationem elocutioni* dedit; [25] quintamque constituit communem, ac velut custodem omnium, *memoriam*. Idem in *Oratore*, quinque rebus constare eloquentiam dicit; in quibus postea scriptis certior ejus sententia est. Non minus mihi cupidi novitatis alicujus videntur fuisse, qui adjecerunt *ordinem*, cum *dispositionem* dixissent; quasi aliud sit *dispositio*, quam rerum [26] ordine [27] quam optimo [28] collocatio. [29] Dion *inventionem* modo & *dispositionem* tradidit, sed utramque duplicem; *rerum*, ac *verborum*; ut sit *elocutio inventionis*, *pronuntiatio dispositionis*, his quinta pars *memoriæ* accedat. [30] Theodorei fere *inventionem* duplicem *rerum*, atque *elocutionis*; deinde tres cæteras partes. Hermagoras, *judicium*, *partitionem*, *ordinem*, [31] quæque *elocutionis* sunt, [32] subjecit *œconomiæ*, quæ Græce

14. *Contingat.*] *Contingant*; V. C. Alm. Venet. Locat. Ald. Colon. Steph. Gryph. Colin. Sich. Basil. Obrecht. Voss. secund.

15. *Suo loco.*] Libro xi. cap. 3.

16. *Crediderit.*] *Tradiderit*; Marg. Basil & editio Colin.

17. *Judicium.*] De hujusmodi judicio Fabius aget lib. vi. cap. 6 CAPPER.

18. *Quia primum.*] *Ut primum*; Aldus.

19. *Qui non judicavit.*] Fabius nomine judicii non tam subtiliter utitur, ut dialectici: sed judicium intelligit æstimationem quamdam eruditam naturæ artique admixtam; ut sub judicio consilium quoque complectatur, etsi utrumque paulo aliter distinguit lib. vi. cap. ult. est ergo summa hujus loci, judicium hoc loco nomine inventionis præcipue intelligi. PINUS.

20. *Non vitasse.*] *Judicasse*; Ald. margines Vasc. Steph. Gryph. & Basil.

21. *Cicero in Rhetoricis.*] Cum hoc in duobus *rhetorices* libris Ciceronis de *Inventione* non legatur, non possum non adduci, ut existimem libros de *Dispositione* & reliquis partibus orationis fuisse amissos, cum non extent. Neque enim credendum est illud opus a Cicerone imperfectum fuisse relictum. REGIUS. Recte Aldus pro Rhetoricis *Topicis* legit. Nam in Ciceronis Rhetoricis ne verbum quidem fit ullum. Quod autem Fabius hic citat, legitur in *Topicis* fere in principio, his verbis: *Omnis ratio diligens disserendi duas habet partes, unam inveniendi, alteram judicandi: inveniendi ratio prior.* MOSELLANUS. Hic locus vulgo difficultatis habet plurimum. Ubi non ausim asserere acutius me sentire cæteris: tota loci enodatio est in verbo *subjicere*, quod Raphael, cum non intelligeret (id quod in eo non est novum) fecit ambiguam lectionem, quæ prius erat constans. Ea in tantam venit auctoritatem, ut adnotetur ad marginem: aut illam immeritam possessione exturbaverit, quam tum diuturnitate, tum omnium voluntate obtinuerat. Et, ne multis agam, *subjicere alteri*, est sub illo complecti, non illi postponere, etsi sæpe legi utroque significatu usurpari: hic sine dubio sic accipitur, ut hoc intelligi velit; Ciceronem, cum nullam in Rhetoricis mentionem fecerit judicii, videri ex communi usu loquendi judicium subjecisse inventioni; hoc est, sub illa comprehendisse: quo sensu quid aut simplicius dictu, aut intellectu facilius? aut quid attinet inanes suspiciones spargere, quasi perierint Rhetoricorum libri aliquot? aut lectionem depravare, cum in *Topicis* de numero partium non disputet. PINUS. *Subjecit*, est, sub illo complectitur, ut in lib. 1. de *Oratore*: *Nam & invenire & judicare quid dicas, magna illa quidem sunt, tanquam animi instar de corpore; sed propria magis* prudentiæ, *quam* eloquentiæ. Et paulo post: Judicium *ergo adhibebit: nec inveniet solum quid dicat, sed etiam expendet*. Ex quibus apparet inventionem & judicium tanquam sibi invicem esse subjecta, aut potius in unum corpus coaluisse; ut male sentiant qui hic *Topicis*, reponant, quod ibi dicat Cicero: *Omnis ratio diligens disserendi duas habet partes, unam inveniendi, alteram judicandi, &c.* cum hic non de numero partium disputet, sed longe aliud agat. Nomine autem *judicii* quid intelligamus, fuse Rodolphus Agricola exponit. TURNEB. Recte, ut puto, Pinus: ita Cicero lib. 1. de Offic. 27. *Generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honestate versatur, & aliud huic subjectum, quod pertinet ad singulas partes honestatis.* Mox, *subjecti assumitur*; &, *quæ autem pars subjecta generi est*: & ita sæpius: notetur mox cap. v. *Imitatio, quam nos arti subjecimus*: & cap. vi. *huic subjectae illa in pestilentia consultator*: & ibidem: *nam subjicimus eam tertiam*; & multis alibi; præcipue lib. 1 cap. 3. BURMAN.

22. *Tribus primis partibus.*] Quæ sunt, *inventio*, *dispositio*, *elocutio*. CAPPER.

23. *Nam nec dispositio sine eo.*] Quod & Cicero testatur libro primo de *Orat.* de his quinque partibus loquens; ut deberet reperire primum quid diceret; deinde inventa non solum ordine, sed etiam momento quodam, atque judicio dispensare, atque disponere. TURNEB.

24. *Ex eo.*] *Ab eo*; Ven. Locat. Ald. Colon. Vasc. Steph. Par. Sich. Gryph. Colin. Basil. Voss. secund.

25. *Quintamque constituit.*] *Quintam quoque constituit*; MSS. Bodl. Alm. Ven. Locatel. Ald. Colon. Steph. Sich. Gryph. Colin. Basil. Voss. omn.

26. *Ordine.*] *In ordinem*; MS Bodl. Gryph. Basil.

27. *Quam optimo.*] *Quam optima*; MS Bodl. Andr. Voss. secund. Ven. Locat. Ald. Colin *optima*; Sich. Par. Gryph. Basil.

28. *Collocatio.*] *Collatio*; Vasc. in marg.

29 *Dion.*] Dion hic est Prusæus, qui a divina eloquentia *Chrysostomus* est appellatus, idem philosophus & rhetor insignis: vixit fere ætate Fabii, & jam senior a Trajano honoratus est, ut videatur hoc opus editum esse Trajano imperante, non Domitiano. TURNEB.

30. *Theodorei.*] Subaudi, *tradiderunt rhetores dicti Theodorei* a clarissimo *rhetorices* præceptore Theodoro Gadareo, seu Rhodio, de quo vide ad cap. 1. hujus libri CAPPER.

31 *Quæ elocutionis sunt.*] Τὰ τῆς ἑρμηνείας; id est, ea quæ pertinent ad *elocutionem*, seu *elocutionem* ipsam. CAPPER.

32. *Subjecit.*] *Subicit*; V. C. Alm. *subjicit œconomiæ*: videtur Hermagoras hunc distribuendi ordinem secutus. Fundamentum bene inveniendi est, de rebus bene judicare, & sensu communi valere: unde prima pars ejus *judicium*, totum situm in artificis prudentia, qua instructus sententias ex suis locis depromit, & ad partes singulas apta inquiret. Hæc est partitio & deductio totius rei; (Græci κατασκευήν vocant) hæc ita confusa, dividenda sunt ordine, & suo quæque loco ponenda: hic est ordo. Postea verborum amictu vestienda & ita constituenda omnia, ut cum summa conveniant: hæc est *œconomia*; quod nomen prudentem rei familiaris dispensationem significat, & per *abusionem*, quæ nomen ex vicino mutuatur, consultum operis progressum, quo & media imis, & summa mediis consentiunt; quo nomine & enarratores utuntur omnes,

appellata [33] ex cura rerum domesticarum, & hîc per [34] *abusionem* posita, nomine [35] Latino caret. [36] Est & circa hoc quæstio; quod *memoriam* in ordine partium quidam *inventioni*, quidam *dispositioni* subjunxerunt: [37] nobis quartus ejus locus maxime placet. Non enim inventa tantum tenere, ut disponamus; nec disposita, ut eloquamur; sed etiam verbis formata memoriæ mandare debemus. Hac enim omnia, quæcumque in orationem collata sunt, continentur. [38] Fuerunt etiam in hac opinione non pauci, ut has non *rhetorices* partes esse existimarent, sed opera oratoris; ejus enim esse invenire, disponere, eloqui, & cætera. Quod si [39] accipimus, nihil arti [40] relinquemus. Nam bene dicere est oratoris: [41] *rhetorice* tamen est bene dicendi scientia: vel, ut alii putant, [42] artificis est persuadere: vis autem persuadendi, [43] artis. Ita invenire quidem & disponere, oratoris: *inventio* autem & *dispositio*, [44] *rhetorices* propria videri potest. In eo [45] plures dissenserunt, utrumne hæ partes essent *rhetorices*, an ejusdem opera, an (ut Athenæus credit) [46] elementa, quæ vocant στοιχεῖα. Sed neque elementa recte quis dixerit: alioqui tantum initia erunt, ut mundi vel [47] humor, vel ignis, vel materia, vel [48] corpora insecabilia; nec operum recte nomen [49] accipient, quæ [50] non ab aliis perficiuntur, sed aliud ipsa perficiunt. [51] Partes igitur. Nam cum sit ex his *rhetorice*, fieri non potest, [52] ut, cum totum ex partibus constet, non sint partes totius, [53] ex quibus constat. Videntur autem mihi [54] qui hæc *opera* dixerunt, [55] eo quoque moti, quod [56] in alia rursus divisione nollent in idem nomen incidere. Partes enim *rhetorices* esse dicebant [57] *laudativam*, *deliberativam*, *judicialem*. [58] Quæ si partes sunt, materiæ sunt potius, quam artis. Namque in

& Donatus creberrime, cum Terentii *œconomiam* indicat. PINUS. *Oeconomia* domûs significat dispensationem: sed per *catachresin* in oratione & poemate significat aptam quamdam dispositionem & consonantiam, quæ efficit, ut priora cum posterioribus quadrent. Sulpitius tamen Victor *œconomiam* appellat, dispositionem artificialem; *ordinem* vero dispositionem naturalem. TURNEB. Verum in superiore Pini nota hoc reprehendendum venit, quod τὸ παρεγχείρησιν cum partitione confuderit. Utriusque discrimen pluribus exposui ad caput 6. lib. 5. ubi hunc eumdem Raphaelis Regii & pseudo-Turnebi errorem refutavi. *Subjecta.*] Id est, quatuor prædicta, quasi totidem species, sive partes fecit τῆς *œconomiæ*. CAPPER.

33. *Ex cura rerum domesticarum.*] Nam οἶκος est *domus*, & νέμω *dispenso*, *rego*, *curam gero*. CAPPER.

34. *Per abusionem.*] Κατὰ τὴν κατάχρησιν, vel καταχρηστικῶς: est autem κατάχρησις *abusio*, *tropus*, per quem improprio vocabulo utimur, cum proprium deest; ut si parricidium vocemus τὸ sororis cædem: quomodo *catachresis* distinguatur a *metaphora*, declarabit ipse Fabius cap. 6. libr. 8. CAPPER.

35. *Latino caret*] Martianus vocat *dispensationem*: sed vide Sulpitium Victorem *Rhetoric. Institut.* ad M. Silonem; qui *œconomiam* artificialem dicit, *dispositionem* autem naturalem. REGIUS.

36. *Est etiam circa.*] Pars est altera totius capitis, qua breviter monet, quo ordine partes hæ sibi succedant. Cicero *in Part.* quintam facit *memoriam*; atque hanc videtur secutus rationem, quod etiam meditemur, quomodo decora *pronunciatione* utamur: sin autem ultimum oratoris officium respiciamus, postrema actio erit *pronunciatio*; atque hanc sequitur rationem Fabius, quæ naturalis est. Cicero in aliis libris variat; in *primo de Oratore* nunc quartam, nunc ultimam constituit. Et certe, si *pronunciatio* est ultima actio, jure postrema erit. Si vero est id quod ad actionem decoram excogitaveris & memoriæ mandaveris, merito præcedet. Itaque mihi videtur aliquid habere, quod memoriæ committas, & rursus aliquid in ore & membris, quod sit memoria posterius. Sic Jacobus Lodoicus hunc locum, ut nos, discussit. TURNEB. Hæc fere ad verbum ex Pino descripta sunt, ut plura alia.

37. *Nobis quartus.*] *Nobis ut quartus sit ei locus*; Steph. Colin. Roigni. *nobis quartus ejus locus placet*; Gryph. Vidov.

38. *Fuerit etiam.*] Accedit ad partem tertiam, quæ erat de nomine partium *rhetorices*: opera artis, an officia, an elementa recte vocentur. Hic occurrit Fabius prius illato incommodo; deinde ambiguum distinguit, colligit alio & alio intellectu partes & officia dici posse. In hac etiam sententia est Fortunatianus, qui partes appellat officia oratoris: possunt autem dupliciter accipi: vel ut rationes sunt, quæ inveniendi & disponendi, &c. præceptiones docent, ac tum artis partes sunt; vel ut in quodam sunt acta, ac tum sunt officia oratoris. TURNEBUS.

39. *Accipimus.*] *Accipiamus*; Locatel. Ald. Voss. secund. Obrecht.

40 *Relinquimus.*] Futuri temporis ut sit, *relinquemus* mihi legendum videtur. REGIUS. *relinquimus*; Locat. *relinquemus*; Bern.

41. *Rhetorice tamen est.*] *Rhetorice tamen erit*; Voss. prim. & Bern.

42. *Artificis est.*] Τοῦ δημιουργοῦ opificis, ejus videlicet qui *rhetorices* opus conficit, exequitur, id est, ipsius oratoris. CAPPER.

43. *Artis.*] Supple, *rhetorica* vel *oratoria*. CAPPER.

44. *Rhetorices prima.*] *Propria*, legendum esse, cuique patet. REGIUS. *Prima*: Locatel. *proprie*, Ald. Vidov. forte scripsit *prima*, pro qua voce sæpe *prima* & *propria*, fuisse a librariis supposita, latius ad Ovidii lib. IX. 10. docebimus. Ita & lib. XII. cap. 9. *quod est primum partitionis* in codice Almel. legitur; vulgo *proprium*. BURMAN

45. *Plures discesserunt.*] *Dissenserunt*, hoc est, discordes fuerunt, legendum esse constat. REGIUS.

46. *Elementa.*] Elementum rem tantum inchoat, non etiam absolvit & consummat, cum præsertim sit tanquam quædam materia: at *inventio* & *dispositio* totam consiciunt artem & absolvunt. TURNEB.

47 *Humor.*] Id est, *aqua*. CAPPER

48. *Corpora insecabilia.*] Id est, *atomi* αἱ ἄτομοι, secundum Democriti Epicurique systema. CAPPER.

49. *Accipient.*] *Accipiunt*; Voss. secund. & tert.

50. *Non ab aliis perficiuntur, sed aliud.*] *Nec ab aliis perficiuntur, & aliud*; Voss. secund.

51. *Partes igitur.*] Hoc est, igitur *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria*, & *pronunciatio* sunt partes ipsius rhetoricæ, non autem opera. CAPPER.

52. *Ut totum ex partibus.*] *Ut, cum totum ex partibus constet, non sint partes totius*; MSS. Bodl. Alm. Venet. Locatel. Ald. Gryph. Vidov. Obrecht.

53. *Ex quibus constat.*] Sic legitur in editione Stephan. 1542. & in cod Bern. aliunde vero induci non possum, ut τὸ *constet* in eadem linea bis a Fabio scriptum fuisse credam: in aliis plerisque & in Burmann. legimus *constet*. CAPPER.

54. *Qui hæc.*] Id est, quinque decantatas *rhetorica* partes. CAPPER.

55. *Eo quoque moti.*] *Eo quidem*; Ald.

56. *In alia divisione.*] Supple, Artis rhetoricæ. CAPPER.

57. *Laudativam, deliberativam, judicialem.*] Supple, materiam, vel *caussam*, vel speciem CAPPER.

58. *Quæ si partes sunt.*] Cum sit *rhetorica* materia, res de qua dicere potest, quæ continetur laudationibus, deliberationibus, judiciis, merito sunt hæ partes materiæ, non artis, & circa singulas artem explicat orator, quemadmodum circa materiam statuarius. Nam tota rhetorica

his singulis *rhetorice* [59] tota est; quia & *inventionem*, & *dispositionem*, & *elocutionem*, & *memoriam*, & *pronuntiationem* quæcumque earum desiderat. Itaque quidam [60] genera ea tria *rhetorices* dicere maluerunt: [61] optime autem ii, quos [62] secutus est Cicero, [63] qui genera *caussarum*.

& ejus quinque partes sunt in quaque earum, nec ulla sine his tractari potest. TURNEB.

59. *Nota est.*] *Tota* legatur, ac *nota* eradatur. REGIUS. *Nota est*: Voss. tert.

60. *Genera tria rhetorices.*] Hæc est opinio Arist. in Rhetoric. libro primo, ubi ait, tria esse τὰ ῥητορικῆς εἴδη, hoc est, *species*, seu *formas*, ut vulgo dicimus absinthii tria esse genera. Ibidem & alibi γένη quoque dicit: quanquam in rhetorica ad Alexandrum *tria genera orationum* appellat, non ut Philelphus transtulit, tria genera civilium *caussarum*. TURNEB. Ponit hic Turnebianus Aristotelem Rhetoricæ τῆς ad Alexandrum esse auctorem: est autem opus Anaximenis Lampsaceni, ut capite sequenti patebit. CAPPER.

61. *Optime ii . . . qui genera caussarum.*] Hoc est, omnium optime dixerunt ii, qui tres eas partes, *caussarum genera* vocaverunt: sed lib. 4. cap. 1. alio plane sensu dixit Fabius *genera caussarum* esse quinque, honestum, humile, dubium, admirabile, obscurum; illic enim ad subdivisionem *generis judicialis* respicit. Vide quæ paulo plura ibi notavimus. Cæterum *caussarum genera*, *status*, &c. indicat etiam Juvenalis Satir. 7. ubi habet.

Quis color, & quod sit caussæ genus, atque ubi summa
Quæstio, &c. CAPPER.

62. *Secutus est Cicero.*] In *Top.* cap. 24 *Partit.* & lib. 1. de Orator. cujus tandem auctoritate hanc comprobatam inscriptionem relinquit. TURNEB.

63. *Qui genera.*] τὸ *qui* deest in Voss. & in Bern.

CAPUT IV.

[1] *Tria esse genera caussarum.*

IV. SED tria, an plura sint, ambigitur. Nec dubie prope omnes, utique summæ apud antiquos auctoritatis, scriptores [2] Aristotelem secuti, qui [3] nomine [4] tantum alio [5] *concionalem* pro *deliberativa* appellat, hac partitione contenti fuerunt. Verum & tum leviter est tentatum, cum apud Græcos quosdam, tum [6] apud Ciceronem in libris de Oratore; & nunc [7] maximo temporum nostrorum auctore prope [8] impulsum, ut non modo plura hæc genera, sed etiam pene innumerabilia videantur. [9] Nam si laudandi ac vituperandi officium [10] in parte tertia ponimus; in quo genere versari videbimur, [11] cum querimur, consolamur, mitigamus, concitamus, terremus, confirmamus, præcipimus, obscure dicta interpretamur, narramus, deprecamur, gratias agimus, gratulamur, objurgamus, maledicimus, [12] describimus, mandamus, renuntiamus, optamus, opinamur, [13] & plurima alia? ut mihi in illa vetere persuasione permanenti, velut petenda sit venia; quærendumque, quo moti priores, rem tam late fusam, tam breviter adstrinxerint. Quos qui errasse pu-

Materiam definit lib. 2. quam nunc partitur; positisque variis opinionibus, demum concludit tria esse *caussarum* genera. Itaque initium sumit ab explicatione quæstionis, quasi post nominis dissectionem sola numeri restaret contentio. TURNEB.

1. *Tria esse genera.*] *Quæ genera caussarum*: Ald. Bern. *Quot genera*: Locat.

2. *Aristotelem secuti.*] Aristoteles hujus divisionis primus fuit auctor in Rhet. ad Alexandrum; τρία, inquit, ἐστὶ γένη τῶν πολιτικῶν λόγων, τὸ μὲν δημηγορικὸν, τὸ δ' ἐπιδεικτικὸν, τὸ δὲ δικανικόν; quæ eadem est divisio in primo Rhet. nisi quod pro δημηγορικῷ συμβουλευτικὸν ponit. Appellat porro genus concionale, *deliberativum*, quia, cum esset apud Athenienses *democratia*, id est, populi potestas & dominatio, deliberationes fiebant in concionibus populi: quanquam interim in senatu quoque, ac tum appellatur συμβουλευτικὸς, id est, *consultatorium*. TURNEB. qui falso putat Rhetoricam ad Alexandrum opus esse Aristotelis. CAPPER.

3. *Nomine alio.*] Dixit enim δημηγορικὸν, vel δημηγορικὸς, *concionale* pro eo quod cæteri dixere συμβουλευτικὸς *deliberativum*, aut *suasorium*. CAPPER.

4. *Tantum.*] *Tamen*: Voss. secund.

5. *Concionalem*] δημηγορικὸν, hoc est, genus *caussarum*, quod in concionibus deliberantium versatur. Quanquam idem Aristoteles lib. 1. ad Theodect. cap. 3 ex trium * auditorum generibus; ἐκκλησιαστοῦ, hoc est, *concionalis*; δικαστοῦ, id est, *judicis*; & θεατοῦ, id est, *spectatoris*, tria genera rhetorices quoque statuit; *deliberativum*, *demonstrativum*, & *judiciale*, nihil plane in verbis dissidens. Quam divisionem ex Platonis Gorgia ingratus discipulus imitatus est, ubi Gorgias sic ad Socratem: *Officium rhetoris est posse persuadere, & in judicio judices, & in consilio consultores, & in concione concionales auditores.* MOSEL. qui Rhetoricam τὴν ad Alexandrum Aristoteli perperam adscribit, & θεατῶ scripsit pro θεατοῦ. CAPPER.

6. *Apud Ciceronem.*] Cicero libro secundo *de Orat.* Antonium inducit contendentem, duo esse debere solum genera *caussarum*, *deliberativum* & *judiciale*: genus *demonstrativum* tollit, propterea quod raro per se tractatur in *caussis* civilibus. TURNEB.

7. *Maximo temporum nostrorum auctore*] Plinium opinor intelligit, qui, ut ait Plinius junior epistola quadam, sex libros studiosorum scripsit, in quibus oratorem informabat. TURNEB.

8. *Impulsum.*] *Persuasum*: Ald. marg. Basil.

9. *Nam si laudandi.*] Erasmus, in lib. de componendis epistolis, apte has species in tria *caussarum* genera reducit; & alioqui, cum non sint in tota oratione, sed in parte duntaxat; ad genus orationis, in qua erunt, reducentur. TURNEB.

10. *In parte tertia.*] Quæ vulgo vocatur *demonstrativa*. CAPPER.

11. *Cum querimur, consol.*] Hæc omnia ideo *caussarum* genera non sunt, quod suos fines intra fines *caussarum* inclusos habeant, neque stent per se, sed cum aliis misceantur. TURNEB.

12. *Describimus.*] Capiendum, ut illud Horat. II. Ep. I. 152.

——— quin etiam lex,
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Describi. ALMELOV.

13. *Et plurima alia.*] *Et* non habet V. C. Alm. Ald. *& plura*: Locatel. Colin. *alia plura*: Voss. secund.

tant, hoc secutos arbitrantur, quod in his fere [14] versari tum oratores [15] videbant. [16] Nam & laudes ac vituperationes scribebantur, & [17] ἐπιταφίους dicere erat moris, & plurimum [18] in consiliis ac [19] judiciis insumebatur operæ; ut [20] scriptores artium [21] pro solis comprehenderint frequentissima. [22] Qui vero defendunt, [23] tria faciunt genera auditorum; unum, [24] quod ad delectationem conveniat; alterum, [25] quod consilium accipiat; tertium, [26] quod de *caussis* judicet. [27] Mihi cuncta rimanti, [28] talis quædam ratio succurrit, quod omne [29] oratoris officium, aut in judiciis est, aut extra judicia. Eorum, [30] de quibus judicio quæritur, [31] manifestum genus est: ea, quæ ad judicem non veniunt, [32] aut præteritum habent tempus, [33] aut futurum. [34] Præterita laudamus, aut vituperamus; de futuris deliberamus. Item, omnia de quibus dicendum est, aut [35] certa sint, necesse est, aut dubia. Certa, ut cuique est animus, laudat aut culpat: ex dubiis, partim nobis ipsis [36] ad electionem sunt libera; de his deliberatur: partim aliorum sententiæ commissa; de his lite contenditur. [37] Anaximenes *concionalem*, *demonstrativam*, & *judicialem* generales partes esse voluit; septem autem species; *hortandi*, *dehortandi*; *laudandi*, *vituperandi*; *accusandi*, *defendendi*, *exqui-*

14. *Versari tum oratores.*] Antiquo illo tempore quo prima *rhetorices* elementa prodiderunt. CAPPER.

15. *Videbant.*] *Videbantur*: MS Joan. Voss prim. tert.

16. *Nam & laudes & vituperationes scribebantur.*] Quod genus orationis dicitur *demonstrativum* ἐπιδεικτικόν. CAPPER.

17. Ἐπιταφίους.] Sic appellantur orationes funebres, quod ad sepulcra & monumenta dicantur. Harum præcepta tradit Halicarnassæus in Arte. Menander rhetor porro scribit consuetudinem fuisse Athenis, ut quotannis oratio funebris in laudem mortuorum diceretur: quod abunde testatur Menexenus Platonis sive ἐπιτάφιος, in quo Periclem excelluisse ait, & Aspasiam *rhetorica* magistram. Et Aristotel. 1. *Rhetor.* Periclem summum Græcorum principem inducit ἐπιτάφιον dicentem; & apud Mausoleum Cariæ regis Mausoli sepulcrum, epitaphiis dicendis certarunt nobilissimi rhetores, Theodectes, Theopompus, ac junior Isocrates, auctore Gellio libro decimo cap. 18. quanquam Gellius quod dicat majorem Isocratem in hoc certamen descendisse, error est ex amphibolia nominis, ut constat Suidam legenti. TURNEB. Hæc fere ex Mosellano descripta sunt, cujus notam, ne bis eadem legantur, omisimus. Vide Thucydidem lib. II. cap. 34 seq. & ibi Periclis orationem funebrem, qua laudavit in bello Peloponnesio occisos; & Suidam in Lysia: ἔγραψε δὲ ἐγκώμια καὶ ἐπιταφίους. Encomia vero primus Isocrates dicitur composuisse, teste Scholiaste Hermogenis pag. 413. quod & ipse in procemio encomii Evagoræ, quem mortuum laudat, ostendit, difficultatem rei nobis exaggerans; & ante se neminem id scribendi genus suscepisse ait. Vide Cicer. II. de Orat. 84. ubi ostendit differentiam inter Græcorum & Romanorum laudationes; de encomiis vero, quæ tam soluta, quam ligata oratione peragebantur, quædam etiam annotavit vir illustris Spanhemius ad Julian oration. I. pag 5. BURMAN.

18. *In consiliis.*] Quæ ad genus orationis *deliberativum*, sive *suasorium* pertinent. CAPPER.

19. *Judiciis.*] Quæ spectant genus orationis *judiciale*. CAPPER.

20. *Scriptores artium.*] Supple, rhetoricarum, vel oratoriarum Vide ad caput primum hujus libri. CAPPER.

21. *Ut pro solis comprehenderint frequentissima.*] Τὰ δαψιλῆ, καὶ εἰς ὅσα τὰ πολλὰ τῶν ἔργων, id est, ut quæ omnium frequentissime contingerent, ea pro solis rhetoricæ *objectis* assumpserint. CAPPER.

22. *Qui vero defendunt*] Hactenus oppugnavit eam opinionem, quæ tribus *caussarum* generibus universam materiam conclusit: nunc quibus ea confirmari possit argumentis edocet; quæ valentiora sunt, & partim sua, partim aliena. TURNEB.

23. *Tria genera auditorum.*] Hæc divisio prima ex Aristotele est 1. *Rhetor.* Ἔστι δὲ τῆς ῥητορικῆς εἴδη τρία τὸν ἀριθμόν· τοσοῦτοι γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τῶν λόγων ὑπάρχουσιν ὄντες, &c. Quam Cicero in *Part.* cap. 3 sequitur, *Auditorum*, inquit, *eam* [caussam] *genere distinguit: nam aut auscultator est modo qui audit: aut disceptator, id est, rei sententiæque moderator, ut aut delectetur, aut statuat aliquid: statuit autem aut de præteritis, ut judex: aut de futuris, ut senatus. Sic tria genera sunt*, judicii, deliberationis, exornationis. *Quæ quia in laudationes maxime confertur, proprium habet jam ex eo nomen*, &c. Totidem itaque erunt *caussarum* genera, quot auditorum: at tria sunt auditorum, ut ex Cicerone manifestum est & Aristotele. TURNEB.

24. *Quod ad delectationem conveniat.*] Τὸν θεωρόν. Hinc genus orationis ἐπιδεικτικὸν *demonstrativum* quod ad pompam pertinet. CAPPER.

25. *Quod consilium accipiat.*] Τὸν ἐκκλησιαστήν. Hoc autem ad genus orationis *deliberativum* sive *suasorium* συμβουλευτικὸν spectat. CAPPER.

26. *Quod de caussis judicet.*] Τὸν δικαστήν, vel κριτήν. Atque hoc ad genus orationis *judiciale* δικανικὸν refertur. CAPPER.

27. *Mihi cuncta rimanti.*] Fabius suam sententiam nunc proponit, quam a diligentia commendat, quaque Ciceronem in *Partit.* imitatus est: Sed uterque alio modo, &, primo intuitu, contrario. Cicero enim *caussarum* controversiarum formam duplicem facit; quarum altera delectationem sectatur aurium, quam *exornationem* vocat; alterius, ut obtineat, probet, efficiat quod agit, omnis est suscepta contentio: quod in provisione posteri temporis, aut in præteriti disceptatione versatur: quorum alterum deliberationis est, alterum judicii, &c. Itaque licet Fabii ratio, etsi affirmat recte, & *judiciale genus* satis probet, tamen ad cætera esse infirmior videri possit. Neque enim solum præteritum aut futurum tempus habent, quæ extra judicia sunt, sed præsens etiam; siquidem laudamus nonnunquam præsentia, & de præteritis frequentior est judicatio, ut ex Cicerone paruit, & ex ipso post manifestum erit. Item Aristoteles *demonstrativi* generis κυριώτατον τὸν παρόντα, & maxime præsentium laudationem putat adhiberi: tamen fatetur præterita, ut ad præsens tamen referantur, nonnunquam & futura ex his conjici. Sed præsentes existimavit laudari Aristoteles personas a præsentibus bonis aut aliis ad præsentia relatis; ideoque præsens tempus huic generi dedit: Fabius vero ex factis, & ex laude factorum; quæ si laudata fuerint, laudis faciunt præsenti personæ accessionem Ita alter ea quæ colligimus, alter ex per quæ colligimus, videtur respexisse. TURNEB. Cuncta *timenti* Regium habere notat Ascensius.

28. *Talis quædam.*] *Et talis*: Locat. Ald. Vulov. *talis quidem*. marg Basil.

29. *Oratoris officium.*] *Orationis*: V. C. Alm. Bern.

30. *De quibus judicio quæritur.*] *In judicio*: Voss. tert.

31. *Manifestum genus est.*] Nam genus est orationis *judiciale*.

32. *Aut præteritum habent tempus.*] Unde fit genus orationis *demonstrativum*. CAPPER.

33. *Aut futurum.*] Hinc oritur genus orationis *deliberativum* sive *suasorium*. CAPPER.

34. *Præterita.*] *Præteritum*: Voss. secund.

35. *Certa.*] De quibus nemo dubitare possit, & nulla controversia est, & nemo negat: sed audire paratus discere vult, & dicentem tum voluptate sequitur prona fide, extraque omne negotium sunt. TURNEB.

36. *Ad electionem.*] Vallæ librum a prima manu habere *ad delectionem*; a secunda *ad deliberationem*, notat Gallæus.

37. *Anaximenes.*] Anaximenes *rhetor* fuit Lampsacenus, discipulus Diogenis Cynici & Zoili grammatici, idem Alexandri magni præceptor in rhetoricis: hic in duas partes secuit oratoris officium, *judicialem*, & *concionalem*: sed sub concionali parte complectitur *genus deliberativum*, & *demonstrativum* De hoc plura Suidas in collectaneis. TURNEB. Et hæc fere Mosellano debentur. Vide Strabon. XIII. pag.

rendi ([38] quod ἐξεταστικὸν [39] dicunt;) [40] quarum [41] duæ primæ *deliberativi*, [42] duæ sequentes *demonstrativi*, [43] tres ultimæ *judicialis* generis sunt partes. [44] Protagoram transeo, qui *interrogandi*, *respondendi*, *mandandi*, *precandi* (quod εὐχωλὴν dixit) partes solas putat. [45] Plato in Sophista, *judiciali* & *concionali* tertiam adjecit προσομιλητικὴν, quam sane permittamus nobis dicere *sermocinatricem*, quæ [46] a forensi ratione disjungitur, & est accommodata privatis disputationibus; cujus [47] vis eadem profecto est, quæ dialecticæ. [48] Isocrates in omni genere [49] inesse laudem ac vituperationem existimavit. [50] Nobis & tutissimum est auctores [51] plures sequi, & ita videtur ratio dictare. Est igitur, ut dixi, unum genus, quo laus ac vituperatio continetur; sed est appellatum a parte meliore *laudativum*: idem alii *demonstrativum* vocant: utrumque nomen ex Græco creditur fluxisse. Nam & [52] ἐγκωμιαστικὸν & [53] ἐπιδεικτικὸν dicunt. Sed mihi ἐπιδεικτικὸν non tam *demonstrationis* vim habere, [54] quam ostentationis videtur, [55] & multum ab illo ἐγκωμιαστικῷ differre; nam, ut continet *laudativum* in se genus, ita non intra hoc solum consistit. An quisquam negaverit Panegyricos [56] ἐπιδεικτικοὺς esse? Atqui [57] formam suadendi habent, & plerumque de utilitatibus Græciæ loquuntur: [58] ut *caussarum* quidem genera tria sint, sed ea [59] tum in negotiis, [60] tum in ostentatione po-

37. Extat hodieque Anaximenis Lampsaceni Rhetorica ad Alexandrum, inter Aristotelis opera. Sed rhetor ille non in duas tantum partes oratoris officium secuit; neque sub *concionali* parte complectitur *deliberativum* genus & *demonstrativum*, ut exponunt Mosellanus & pseudo-Turnebus, falsa, quæ hactenus obtinuit, lectione decepti. Verum eruimus ex ipso ipsius Anaximenis libro cap. 2. & 6 ubi sic habet: *τρία γένη τῶν πολιτικῶν εἰσι λόγων, τὸ μὲν δημηγορικόν, τὸ δὲ ἐπιδεικτικόν, τὸ δὲ δικανικόν· εἴδη δὲ τούτων ἑπτά· προτρεπτικόν, ἀποτρεπτικόν, ἐγκωμιαστικόν, ψεκτικόν, κατηγορικόν, ἀπολογητικὸν καὶ ἐξεταστικόν*; id est, tria sunt orationum civilium genera, *concionale*, *demonstrativum*, & *judiciale*. Horum autem septem species; *hortatoria*, *dehortatoria*; *laudatoria*, *vituperatoria*; *accusatoria*, *defensoria* & *exquisitoria*. Unde patet quam merito jure Petrus Victorius, Schottus & alii Rhetoricam vis ad Alexandrum Anaximeni Lampsaceno attribuerint. *Anaximenes concionalem, demonstrativam & judicialem.*] Perperam legebatur antea in omnibus editionibus: *Anaximenes judicialem & concionalem.* Cujus lectionis falsitas patere poterat vel ex sequentibus; addit enim Fabius: *Septem autem species; hortandi, dehortandi; laudandi, vituperandi; accusandi, defendendi, exquirendi: quarum duæ primæ*, deliberativi; *duæ sequentes*, demonstrativi; *tres ultimæ* judicialis *generis sunt.* Igitur septem hæ species vel partes ad tria genera referuntur, sive, ut loquitur Fabius, ad tres generales partes quæ sunt *concionalis*, *demonstrativa* & *judicialis*. Mirum est quod, post octoginta tres minimum Quinctilianæi operis editiones, erroneam lectionem nemo hactenus deprehenderit, aut emendarit. Nostram emendationem, quæ Anaximenis ipsius Græco textu innititur, ratam gratamque habebunt æqui rerum philologicarum æstimatores. CAPPER.

38. *Quod ἐξεταστικὸν*] *Quod & ἐξ*; V. C. Alm. Gryph. Vidov. *quod etiam*, Ald. Basil. *Ἐξεταστικὸν dicunt.*] Ἐξετάσεις fiunt Aristoteles ad Alexandrum, esse voluntatum, actionum, orationum inter se, aut cum reliqua vita dissidentium demonstrationem. Genus hoc Athenis exercebatur, cum ratio magistratus gesti reposcebatur; quod fiebat plerumque apud *nomophylaces* aut *thesmothetas*; vel cum in Areopagum judicium sanctissimum ascribi contenderent. TURNEB. Sed fallitur & fallit commentator ille Turnebianus qui Rhetoricam ad Alexandrum opus Aristotelis esse putet; est enim Anaximenis Lampsaceni, ut patet vel ex hoc Fabii loco. CAPPER.

39. *Dicunt.*] *Dixit*, MS. Bal. Ald. Vidov. *dicitur*: Sich. Basil.

40. *Quarum duæ primæ deliberativi, duæ sequentes demonstrativi.*] Omittit *primæ* editio Lugdunensis; cujus tamen vocabuli necessitatem ostendit illud *sequentes*, cui respondet. Esse etiam genuinum, summus Codicum tum MSS. tum editorum consensus testatur. GIBSON.

41. *Duæ primæ*] Partes videlicet hortandi & dehortandi pertinent ad genus orationis *deliberativum* sive *suasorium*. CAPPER.

42. *Duæ sequentes.*] Id est, partes laudandi & vituperandi ad genus orationis *demonstrativum* spectant. CAPPER.

43. *Tres ultimæ judicialis.*] Hoc est, partes accusandi, defendendi & exquirendi ad genus orationis *judiciale* referuntur. CAPPER.

44. *Protagoram transeo.*] Qui, ut aiunt Laertius & Suidas, *διεῖλε τὸν λόγον πρῶτος εἰς τέσσαρα, εὐχωλήν, ἐρώτησιν, ἀπόκρισιν, ἐντολήν* (Volaterranus hic ἐκβολὴν legit, vertitque *ejectionem*, nescio quid secutus.) Hujus opinionem velut ineptam præterit, quod eas generum partes solas putet, quæ intra aliarum partium fines includuntur; *interrogare* enim & *respondere*, & *mandare*, & *precari*, in laude sunt aut vituperio, suasione aut dissuasione, accusatione, defensione, aut inquisitione. TURNEB. *Protagoram.*] In dialogo de ente. Laertium consule in Protagoræ vita, lib. 9. COLOMES.

45. *Plato in Sophist.*] Τὸ μὲν, inquit, *προσομιλητικὸν διὰ* [illegible] TURNEB.

46. *A forensi ratione.*] A dicendi methodo, quæ forensibus in *caussis* & negotiis adhiberi solet. CAPPER.

47. *Vis eadem, quæ dialecticæ.*] Dialecticen lib. primo *Topicorum* Aristot. ait prodesse ad exercitationes, ad colloquia, ad disciplinas, quæ secundum philosophiam fiunt; quo significat utilem esse privatis disputationibus. Differt a *sermocinatrice*, quod argutior est & contentiosior; *sermocinatrix* vero sophistica magis & oratoria. TURNEB.

48. *Isocrates.*] In ea arte, cujus ipse meminit. Hic eam ob rem *demonstrativum* genus ab aliis non distinxit, quod existimaret in omni genere esse laudem, aut vituperationem: qua in re ideo decipitur, quod & hoc *demonstrativum* genus frequenter per se tractatur, & cætera non raro sine illo. TURNEB.

49. *Inesse laudem.*] *Inesse* non habet Ald.

50. *Nobis autem.*] Conclusio, qua suam demum opinionem & argumento & auctoritate confirmat. TURNEB. *Nobis & tutissimum.*] *Nobis autem &c.* Locatel. Ald. Steph. & omnes fere alii, ut Voss. &c.

51. *Plures sequi.*] *Plurimos*: MSS. Bodl. Joan. & Alm. Voss.

52. *Ἐγκωμιαστικόν.*] *Laudativum.*

53. *Ἐπιδεικτικόν.*] Ἐπιδεικτικὸν genus illud est, quo sophistæ utebantur ad facultatis suæ ostentationem: complectitur autem sub se genus *demonstrativum*, & aliquid quoque generis *deliberativi*: ideoque generalius est. TURNEB. *Ἐπιδεικτικόν.*] *Demonstrativum*, & *ostentativum*.

54. *Quam ostentationis videtur.*] Vide Vossium Instit. orat. lib. 1. cap. 5 pag. 43.

55. *Et multum ab illo.*] Ne contraria dicere Fabius videatur, *non* adscribendum videtur, ut legatur *nonnihil*. REGIUS. *Multum ab illo* omnes edunt, præter Locatel. qui *nihil* habet.

56. *Ἐπιδεικτικούς.*] Ostentativos.

57. *Formam suadendi habent.*] Quo nomine pertinent ad genus orationis *deliberativum*, sive *suasorium*. CAPPER.

58. *Ut caussarum quidem genera tria sint*] Editio Lugdunensis non agnoscit *tria*; sed nos illud suo loco restituimus, auctoritate codicum MSS. & editorum omnium. GIBSON.

59. *Tum in negotiis.*] Quasi dividat Fabius *caussas* in *pragmaticas* & *epidicticas*, ut sint *epidicticæ* remotæ a rebus civilibus, & ad ingenii ostentationem comparatæ. TURNEB. *Sed ea tum in negotiis.*] Quæ si confecta jam sint, pertinent ad genus orationis *judiciale*: si conficienda, ad *suasorium*, seu *deliberativum*. CAPPER.

60. *Tum in ostentatione posita.*] Quæ ad genus orationis *demonstrativum* referuntur. CAPPER.

sita;

sita. Nisi forte [61] non ex Græco [62] mutuantes *demonstrativum* vocant: verum id sequuntur, quod laus ac vituperatio, [63] quale sit quidque, demonstrat. Alterum est *deliberativum*; tertium *judiciale*. Cæteræ species in hæc tria [64] incidunt genera. [65] Nec invenietur ex his ulla, in qua non laudare aut vituperare; aut suadere, aut dissuadere; [66] intendere quid, vel depellere debeamus. Illa quoque [67] sunt communia; [68] conciliare, narrare, [69] docere, augere, [70] minuere, [71] concitandis [72] componendisve affectibus animos audientium fingere. [73] Ne his quidem accesserim, qui laudativam materiam honestorum, *deliberativam* utilium, *judicialem* justorum quæstione contineri putant; celeri magis ac rotunda usi distributione, quam vera. Stant enim quodammodo mutuis auxiliis omnia. Nam & in laude justitia [74] utilitasque tractantur, & [75] in consiliis [76] honestas; & raro *judicialem* inveneris *caussam*, in cujus non [77] parte aliquid [78] eorum, quæ supra diximus, reperiatur.

61. *Non ex Græco.*] Non ex vocabulo ἐπιδεικτικὸν, quod *demonstrativum* & *ostentativum* Latine redditur; sed ex ipso verbo *demonstrare* τὸ *demonstrativum* illud deduxerunt. CAPPER.

62. *Mutuantes.*] *Mutantes*: Ald. Colon. Vasc. Steph. Par. Sich. Gryph Colin. Basil. Vidov.

63. *Quale sit quidque, demonstrat.*] Malebat Francius *demonstrant.*

64. *Incidunt.*] *Incident*: Locatel. Ald. Voss. Bern.

65. *Nec invenitur.*] *Invenietur*: MS. Bal. Andr. Ven. Locatel. Ald. Colon. Gryph. Basil. Vidov. Obrecht. Voss. secund.

66. *Intendere quid, vel depellere.*] Hoc est, accusare, vel defendere (quo genus orationis *judiciale* continetur:) sic in sequentibus *intentio* accusationem: *depulsio* defensionem significat. Vide hujus libri cap sextum. CAPPER.

67. *Sunt communia.*] Tribus videlicet orationis generibus. CAPPER.

68. *Conciliare.*] Supple, auditorem in prima orationis parte, quæ vocatur *exordium* CAPPER.

69. *Docere, augere, minuere.*] In *tertia*, vel *quarta* orationis parte, quæ *confirmationem* & *refutationem* continet. Dixi, in *tertia*, vel *quarta*; quia rhetores alii *propositionem* tanquam orationis partem inserunt; alii minime. CAPPER.

70. *Minuere.*] *Diminuere*: Ven. Locat. Ald. Colon. Par Colin. Basil. Voss. secund.

71. *Concitandis componendisve affectibus animos fingere.*] In ultima orationis parte, quæ continet *epilogum*, ubi affectus concitare potissimum vel sedare solet orator. CAPPER.

72. *Componendisve.*] *Componendisque*: Locatel. Steph. Colin. Voss. prim.

73. *Ne his quidem*] Hæc opinio est Arist. 1. *Rhetoric* quem sequitur Cicer. 1. *Rhet.* 10 *Partit.* & *Topicis*: quanquam Arist. quoque in laudatione utilia tractari posse putat, ut tamen referantur ad honestatem, ac in cæteris generibus eodem modo. TURNEB. *Ne his.*] *Ne iis*: Locatel. Ald. Gryph.

74 *Utilitasque tractantur.*] *Tractatur*: V. C. Alm.

75. *In consiliis.*] In genere orationis *deliberativo*, sive *suasorio*. CAPPER.

76. *Honestas.*] *Honesta*: V. C. Alm. Voss prim. tert. *Honestas.*] Τὸ καλὸν, quod ad *demonstrativum* genus præsertim pertinere videtur. CAPPER.

77. *Parte aliqua.*] *Parte aliquid eorum, quæ supra*: MSS. Bal Alm. Ven. Locatel. Ald. Colon. Gryph. Colin. Sich. Basil. Vidov. Obrecht. Voss. *Parte aliqua, eorum quid, quæ supra*: Steph. in edit an 1542.

78. *Eorum quæ supra diximus.*] Id est, honestorum τῶν καλῶν, quæ ad *demonstrativum* orationis genus maxime spectant; & utilium τῶν συμφερόντων, quæ ad *suasorium*, seu *deliberativum*. CAPPER.

CAPUT V.

Quibus contineatur omnis ratio dicendi.

V. [1] OMNIS autem oratio constat, aut ex his quæ significantur, aut ex his quæ significant; id est, rebus, & verbis. [2] Facultas orandi consummatur natura, arte, exercitatione, [3] cui quartam partem adjiciunt quidam imitationis, quam nos arti subjicimus. [4] Tria sunt item, [5] quæ præstare debet orator; [6] ut doceat, [7] moveat, [8] delectet. Hæc enim clarior divisio, quam eorum, qui totum opus [9] in res & in affectus partiuntur. Non semper autem omnia in eam, quæ tractabitur, materiam cadent. Erunt enim quædam [10] remotæ ab affectibus, qui, ut non ubique habent locum, ita quocumque [11] irruperint, plurimum valent. [12] Præstantissimis auctoribus placet, alia in *rhetorica* esse, quæ probationem desiderent; alia, quæ non desiderent: cum quibus ipse consentio. Quidam vero, ut Celsus, de nulla re dicturum oratorem, nisi [13] de qua quæratur, existimant: cui cum maxima pars scriptorum [14] repugnat, tum etiam ipsa partitio: nisi forte laudare, quæ constet esse honesta; & vituperare, quæ ex confesso sint turpia, non est oratoris officium. [15] Illud jam omnes fatentur, esse quæstiones aut in scripto,

Iterum ab elementis incipit: sed quia tractaturus est *inventionem*; verba, quæ sunt *elocutionis*, omittit: res, quæ sunt *inventionis*, tractat: a rebus autem oriuntur quæstiones, a quæstionibus *status*; quem sequitur ordinem Fabius: admiscet tamen quædam officia, & ea quibus *rhetoricen* adipiscimur. TURNEB.

1. *Omnis autem.*] Cicero in *Oratore* cap. 24. dicit oratoris supellectilem esse, aliam rerum, verborum aliam: plura diximus cap. 3. hujus libri, ubi eadem docuisse videri possit: sed ibi explicabat quomodo nata fuisset prima orandi ratio, & aucta & perfecta: nunc autem quibus ex caussis eloquentiam assequi licebit: quæ etsi non magnopere distant, rationis vi sejungi possunt. TURNEB.

2. *Facultas orandi.*] Hæc verba an ex Cicerone non desumpta, vel saltem plane convenientia sint, unicuique judicandum relinquo: exstant in Bruto cap. 6. *Hoc vero sine ulla dubitatione confirmaverim, sive illa arte paratur aliqua, sive exercitatione quadam, sive natura, rem esse omnium difficillimam.* ALMELOV.

3. *Cui quartam partem.*] Hoc quidem in rhetoricis ad Herennium (lib. 1. cap. 2.) legitur: sed quia illius opusculi Cicero non est auctor, scriptoris nomen supprimitur: de imitatione vero, utpote quæ subjicitur arti, præcepta tradit Fabius. REGIUS. Cornificius naturam non addit: sed imitationem numerat, quam Fabius arti hac de caussa subjicit, quia, cum ars certa methodo & certis præceptionibus constet, rationem bene imitandi dictabit. Neque enim potest similis alterius esse, qui vim non intelligit, artem illius non sentit, consilia non assequitur; & potius sub exercitatione comprehendi possit. TURNEB.

4. *Tria sunt item*] *Tria sunt autem*: Andr. Ven. Locat. Ald. Steph. Colin. Basil. Vidov. Voss. secund.

5. *Quæ præstare debet orator.*] Hoc Cicero in Bruto: sed in oratore *probare* dicitur *necessitatis esse*, *delectare suavitatis*, *flectere victoriæ*: & in libro de optimo genere Orat. cap. 1. *docere debitum esse*, *delectare honorarium*, *permovere necessarium*. PHILAND. Quanquam noster & Cicero pluribus locis hæc tria tanquam Artis oratoriæ summa capita enumerat; tamen in hæc verba in Bruto cap. 23. erumpit: *Ex hac Rutiliana narratione suspicari licet, cum duæ summæ sint in oratore laudes; una subtiliter disputandi, ad docendum; altera graviter agendi, ad animos audientium permovendos: multoque plus proficiat is, qui inflammet judicem, quam ille, qui doceat.* ALMELOV. Ut sciamus, simulne perfectam adepti eloquentiam, subjungit officia oratoris. Idem Cicero 2. *de Orat.* in *orat. de opt. genere oratorum*, & fere omnibus in libr. rhetor. tradidit. Rodolphus Agricola unum vult esse oratoris officium, nempe *docere*: alia duo, accessiones esse vult, lib. 2. contra quem Antonius Pinus multis disputat. TURNEB. Tria hæc; 1°. λόγος *locos communes & speciales argumentorum*; 2°. ἦθη *mores*, quibus fide dignus orator videatur; 3°. πάθη *affectus commovendos*: tria hæc, inquam, quibus prima pars *rhetorices*, *inventio* continetur, ex Aristotele bene Nunnesius explicat, pag. 147. ubi & Aristotelis artem cum Tulliana & Hermogeniana confert. CAPPER.

6. *Ut doceat.*] Argumentis, sive rationum momentis, τῷ λόγῳ. CAPPER.

7. *Moveat*] Affectus excitando, τοῖς πάθεσι. CAPPER.

8. *Delectet.*] Mores exprimendo, mores bonos ostendendo, τῷ ἤθει. CAPPER.

9. *In res & affectus.*] Hanc divisionem non improbat Fabius, sed obscuram esse dicit; cum superiore tamen consentit; nam *res* ea complectuntur, quæ ad docendum faciunt; *affectus*, quæ ad motum & delectationem. TURNEBUS. Atque hinc, opinor, aliquid lucis accipiet τὸ πραγματικὸν Longini (*de Sublim.* cap. 15.) quod significat probationem ex ipsis rei τοῦ πράγματος visceribus desumptam, & opponitur τῷ παθητικῷ *id quod affectus movere possit*. Græci rhetoris verba sunt. Κεκραμένη μετὰ πραγματικῶν ἐπιχειρημάτων, κλ. . . . . ἅμα τὸ πραγματικῶς ἐπιχειρεῖν ὁ ῥήτωρ πεφάντασται . . . . διὰ τοῦ ἀποδεικτικοῦ παραλαμβανόμενον τὸ ἐκ φαντασίας ἐκπληκτικόν, ᾧ τὸ πραγματικὸν ἐγκρύπτεται περιλαμπόμενον. CAPPER.

10. *Remotæ ab affectibus.*] Caussæ exiles potissimum docent, graves movent, mediocres delectant, ut Cicero scribit: non igitur semper affectus in *caussam* cadunt; semper tamen fides. Unde, cum Demetrius Phalereus diceret eloquentiam tantum valere in civitate, quam gladium in bello, intelligebat de ea, quæ affectus non moveret. TURNEB.

11. *Irruperint.*] *Irrumpunt*: Locat. Ald. Voss. secund. *irruperunt*; V. C. Alm. Voss. tert.

12. *Præstantiss. auctoribus.*] Altera pars hujus capitis, quæ diversitatem quæstionum explicat, (antequam de *statuum* ratione loquatur) ut alia sint certa, alia dubia. Porro quæ certa sunt, simplicem desiderant probationem, seu expositionem, aut etiam amplificationem; quæ incerta, probationem & fidem. Ciceronis divisioni Fabius assentitur: repugnat Cornelius Celsus, qui dicebat oratoris esse dicere persuasibiliter in materia dubia & civili; quem hoc loco Fab. tum cap. de *demonstrativo genere* reprehendit, idque bifariam, ab auctorum consensu, & ipsa in tria *caussarum* genera facta divisione. Nam, ut lib. 2. dixit, illud de omnibus, qui circa civiles quæstiones oratorem versari judicant, dictum sit; excludi ab iis plurima oratoris officia; illam certe laudativam totam, quæ est *rhetorices* pars tertia, &c. TURNEB.

13. *De qua quæratur.*] *Quæritur*: Locatel. Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Voss. secund.

14. *Repugnat.*] *Repugnet*: Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov.

15. *Illud jam omnes.*] Quæstionum divisio huc pertinet, ut ab his gradum faciat Fabius ad *statum*; nam in quæstionibus *conjectura*, *qualitas*, *finitio* continetur. TURNEB.

aut in non scripto. [16] In scripto sunt [17] de jure; in non scripto de re. Illud [18] *legale*, hoc [19] *rationale* genus: Hermagoras atque eum secuti vocant *νομικὸν* & *λογικὸν*. [20] Idem sentiunt, qui omnem quæstionem ponunt [21] in rebus, & in verbis. [22] Item convenit, quæstiones esse aut [23] *infinitas*, aut *finitas*. *Infinitæ* sunt, quæ, remotis personis & temporibus & locis cæterisque similibus, in utramque partem tractantur: quod Græci θέσιν dicunt, Cicero *propositum*, alii *quæstiones universales civiles*, alii *quæstiones philosopho convenientes*, [24] Athenæus *partem caussæ* appellat. [25] Hoc genus Cicero scientia & actione distinguit; ut sit scientiæ, *an providentia mundus regatur*; actionis, [26] *an accedendum ad remp. administrandam*. [27] Prius, trium generum; [28] *an sit*, *quid sit*, *quale sit*; omnia enim hæc ignorari possunt. Sequens, duorum; *quomodo adipiscamur*, *quomodo utamur*. [29] *Finitæ* autem sunt ex complexu [30] rerum, perso-

16. *In scripto . . . . illud legale . . . . νομικόν.*] Græci rhetores vocant etiam *ῥητὸν dictum*: quæ vox longe latius patet, quam τὸ νομικόν. Nam Hermogenis scholiastæ Syrianus & Sopater τὰ ῥητὰ *dicta* dividunt in ἔγγραφα *scripta*: ut, νόμοι, διαθῆκαι, ψηφίσματα, στῆλαι *leges*, *testamenta*, *decreta*, *columnarum inscriptiones*: & ἄγραφα *non scripta*: ut κηρύγματα, χρησμοί, ἔθη *præconia*, *oracula*, *mores*, *seu consuetudines*: & Marcellinus, Hermogenis etiam Scholiastes, ait esse quædam ῥητὰ ἄγραφα *dicta non scripta*: ut μαντείας & κηρύγματα *vaticinia & præconia*, quæ vocat τοὺς λόγους ἀγράφους, *sermones non scriptos*. Unde apud Hermogenem hoc vocabulo, ῥητὰ *dicta*, intelligit quamcumque vocem ἀλλ᾽ φωνὴν τινα. Vide Græcos rhetores Edition. Aldin. 1508. 1509. tom. 2. pag. 101. ibidem pag. 102. sic habet, ὁ γὰρ μόνον τὰ ἔγγραφα, ῥητὰ, ἀλλὰ καθόλου πᾶν λόγον, πᾶν φωνὴν, πᾶν μαντεύματα, πᾶν χρησμόν: hoc est, dictorum nomine intelliguntur, non solum scripta, sed in universum sermo, vox, vaticinia, oracula. CAPPER.

17. *De jure.*] Supple, interpretando, explicando; unde emergunt quatuor *status*, quæstionesve *legales*, de quibus fuse agetur capite sequenti, & l. 7. c. 7. 8. 9. 10. CAPPER.

18. *Legale.*] Quoniam in legum contrarietate, & scripti & voluntatis dubitatione versatur. TURNEB. Adde ἀμφιβολίαν ambiguitatem verborum, quibus lex, aliudve scriptum concipitur; & συλλογισμὸν *ratiocinaticum statum*, quo ex conceptis legum verbis aliud non scriptum ratiocinando infertur. Turnebianus Commentator duos tantummodo *status legales* expressserat, ἀντινομίαν *legum contrarietatem*, & τὸ κατὰ τὸ ῥητὸν καὶ τὴν διάνοιαν *scriptum & voluntatem* [legislatoris.] CAPPER.

19. *Rationale.*] Quia in re positum est, ac rationibus est probandum, non etiam scriptis. Hermogenes tamen *legale* & *rationale* genus sub *qualitate* ponit. TURNEB.

20. *Idem sentiunt.*] Quæstio sive controversia constat aut ex verbis, quod summum jus appellatur; aut ex rebus, id est, æquitate & ratione legislatoris, ac legum; cui negotio discutiendo Cicero jurisconsultos præesse dicit *libro*. 1°. aut ex rebus ratione colligendis; aut ex verbis scripto examinandis. TURNEB.

21. *In rebus & in verbis.*] Id est, in rebus ipsis, & in verbis scriptis, in legibus, pactis, testamentis. Vide Ciceronis *Oratorem*: sic Posidonius infra cap. 6. *in duo dividit* [status quæstionum oratoriarum] *in vocem*, *& in res*. CAPP.

22. *Item convenit.*] Ut superiores duæ divisiones civili quæstioni conveniunt; ita quæ sequuntur, vim quæstionis in universum dispertiunt. De quo latius Cicer. in *Top.* TURNEB. Vide Cicer. 2. de Orat.

23. *Infinitas.*] *Quæstio infinita* appellatur, quia, cum de re tota quærat, habet quamdam infinitionem, quæ in quæstione finita circumstantiis circumscribitur & definitur: θέσιν Græci vocant, quod in utramque partem a philosophis tractentur, & credibiliter positæ utrinque agitentur. Cujus exercitationis meminerunt Græci, Aristoteles, Philoponus, & alii ex Arist. familia: Latini, Cicero, Seneca, & Gellius. Cicero *proposita* vocat, in *Top* eadem ratione, quod in disputatione proponi soleant. Alii *quæstiones universales civiles*: quo modo *hypothesin*, quæstionem finitam civilem ad finem capitis appellat Fabius. Itaque non expungenda est dictio *civiles*, (ut Pitho videtur) sed citra subdistinctionem ita legere debemus. Ita autem appellantur, quia a scientia morali, quæ *civilis facultas* appellatur, ducuntur; atque adeo *facultas* ipsa *civilis*, ut docuit Fab. lib. 2. est *sapientia & philosophia*, ideoque *philosopho quæstiones convenientes* vocant, quod hæc disputandi his de rebus consuetudo apud philosophos valeret, præsertim Aristotelem & Platonem. Alii *partem caussæ*. Nam, ut *thesis* constituat *hypothesin*, in *hypothesi* continebitur tanquam pars quædam. Ita Cicero in *Top.* cap. 21. dixit in *caussa* esse *propositum*, & contineri sub controversia *consultationem*: &, ut inquit Fortunatianus, significatio declaratur ex ipso composito nomine, esse aliquid, quod est ὑπὸ τὴν θέσιν, sub illo genere quasi species: quod manifeste deprehendes remotis circumstantiis, *an Clodius insidiator fuerit occisus a Milone*. Cicero item *consultationem* vocavit; quod ita quisque de re proposita dicat, ut senatores de relata re a consule dicunt sententiam. TURNEB. Quod ex Fortunatiano Turnebianus Commentator affert, id non reperitur in Fortunatiani Rhetorica, prout exstat in Latinis Rhetoribus Pithœanis a pag. 38. ad 78. sed in principiis *Rhetorices* divo Augustino attributis, ibid. pag. 292. lin. 4. qui nodus ut solvatur, notandum est illa principia *Rhetorices* in Aldina Editione Georgii Trapezuntii & quorumdam veterum rhetorum, Curio Fortunatiano adscribi, & continenter iis annecti, quæ leguntur in Pithœan. Rhetorib. pag. 78. CAPPER.

24. *Athenæus partem caussæ.*] Cum enim *caussa* sit ὑπόθεσις, id est, ipsa quæstio, seu θέσις quatenus circumstantiis vestita, sequitur θέσιν esse veluti genus & partem *caussæ* vel ὑποθέσεως. Sic, verbi gratia, hæc θέσις *ve thesis*; *an sit uxor ducenda*, pars est hujus *caussæ*, vel ὑποθέσεως; *an huic homini* [*Petro*] *hæc uxor Magdalena hoc tempore ducenda sit*. CAPPER.

25. *Hoc genus Cicer.*] In *Topicis*. *Quæstionum*, inquit, *quacumque de re sint*, *duo sunt genera*: *unum* cognitionis, *alterum* actionis. *Cognitionis sunt hæ*, *quarum finis est* scientia, *ut si quæratur*, *a naturane jus profectum sit*, *an ab aliqua quasi conditione hominum & pactione*. Actionis *autem hujusmodi exempla sunt*: *sitne sapientis ad rempubl. accedere*. Idem refert in *Partit.* TURNEB.

26. *An accedendum.*] *An accedendum sit*; Stephan.

27. *Prius trium generum.*] Hæc divisio ab Arist. est ducta; is enim 2. lib. *Analyticorum* ait totidem esse quæstiones, quot sunt res quas scire possumus: quatuor autem ponit; *an sit*, *quid sit*, *an hoc illi insit*, *quamobrem insit*. Idem Cicer. Cognitionis quæstiones tripertitæ sunt; cum *an sit*, aut *quid sit*, aut *quale sit* quæritur: horum primum *conjectura*, secundum *definitione*, tertium *juris & injuriæ distinctione* explicatur. TURNEB.

28. *An sit*, *quid sit*, *quale sit.*] Quæ tria viam sternunt ad tres decantatos quæstionum oratoriarum *status rationales*: horum primus est ὁ στοχασμὸς, ἡ ὕλη, ἡ γένεσις: *conjectura*, *status conjecturalis*, *de substantia*, vulgo quæstio facti seu de facto, quia quæritur an res quæpiam exstat, vel facta sit: secundus est, ὁ ὅρος, ὁ ὁρισμὸς, ὁρισμὸς οὐσίας, ἰδιότης, περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑτέρου: *finis*, *finitio*, *caussa finalis*, *status definitivus*, *proprietas*, *de eodem & altero*. Eo quæritur quid res sit, quomodo definienda, quo nomine appellanda. Tertius ἡ ποιότης *qualitas*, *status qualitatis*, quo quæritur qualis res sit, justa an injusta, bona an mala: quæstionem juris, vel de jure nunc appellare solent. CAPPER.

29. *Finitæ autem sunt.*] Quæ circumstantiis, velut quibusdam rerum finibus, adstringuntur in augustam disputationem, nascunturque ex complexu personarum, temporum, locorum, & reliquarum circumstantiarum. *Caussa* in *Top.* a Cicer. dicitur, quæ aut omnibus sit, aut maximis circumstantiis inclusa. *Controversia* in *Partit.* Definitas seu certas (2. *de Orat.*) quæstiones speciales alii; Isocrates *quæstionem civilem finitam* vocat; Græci *hypothesin*; Rodolph. *conditionalem quæstionem*, quod in his quæstionibus tacita sit conditio, etsi nomen *hypotheseos* non conditionem modo significat, sed & fictionem, ut interpretatur Fab. lib. 5. Sunt autem qui *finitas* vocari velint, quod cautum apud veteres esset, ne quis *actionem* intenderet, nisi certis personis & rebus; neque enim quemquam accusare licebat, nisi opposito crimine; neque de crimine dicere, nisi indicato reo. TURNEB.

30. *Rerum*, *personarum.*] Malebat Franciscus *locorum*, *per-*

narum, temporum, cæterorumque: hæ ὑποθέσεις a Græcis dicuntur, *caussæ* a nostris. [31] In his omnis quæstio videtur circa res personasque consistere. [32] Amplior est semper *infinita*; inde enim *finita* descendit. Quod ut exemplo pateat; *infinita* est, *An uxor ducenda*; *finita*, *An Catoni ducenda*, [33] ideoque esse *suasoria* potest. [34] Sed etiam remotæ [35] a personis propriis, ad aliquid referri solent. Est enim simplex, *an respublica administranda*: refertur ad aliquid, *an in tyrannide administranda*. Sed hîc quoque [36] subest velut latens persona; tyrannus enim geminat quæstionem, subestque & temporis, [37] & qualitatis tacita vis: nondum [38] tamen hoc proprie dixeris *caussam*. Hæ autem, quas *infinitas* voco, & generales appellantur: quod si est verum, *finitæ* speciales erunt. In omni autem speciali utique [39] inest generalis, [40] ut quæ sit prior. [41] Ac nescio, an in *caussis* quoque, quidquid in quæstionem venit *qualitatis*, generale sit. [42] *Milo Clodium occidit*: [43] *jure occidit insidiatorem*. Nonne hoc [44] quæritur, [45] *an sit jus insidiatorem occidendi*? Quid [46] in *conjecturis*? [47] non illa generalia, *an caussa sceleris* [48] *odium*? *an cupiditas*? *an tormentis credendum*? *testibus*, *an argumentis major fides habenda*? [49] Nam *finitione* quidem comprehendi [50] nihil non in universum, certum erit. [51] Quidam putant etiam eas posse *theses* aliquando nominari, quæ personis caussisque contineantur, alirer tantummodo positas; ut *Caussa* sit, *cum Orestes accusatur*:

sonarum: nam præcesserat, *infinita*, *quæ remotis personis & temporibus*, *& locis.*

31. *In his omni.*] *In his omnibus*: Stephan. Voss. tert.

32. *Amplior est semper infinita.*] Quia hæc universalis; & ex universalibus, circumstantiarum appositione speciales, id est, *finita* fiunt. TURNEB.

33. *Ideoque esse suasoria.*] *Theses*, ut docuit Fabius, pleræque ad *deliberativum* pertinent genus, & adjectis modo personis, *suasoria* fiunt; nam deliberationis initium ducitur ab *hypothesi*: sed postea revocatur ad *thesin*: atque ita interdum de toto genere disceptamus, cum tamen *caussa* pendeat ab *hypothesi*. TURNEB.

34. *Sed etiam remotæ.*] Medium quoddam genus inter *thesin* & *hypothesin* ponere videtur, nulla singulari definitaque persona conclusum, ad aliquid tamen referri solitum, id est, latentis temporis, vel personæ angustiis contineri; ut, *an resp. administranda in tyrannide*: quæ particula quæstionem alioqui simplicem geminat, an *sub tyranno*, an *in tyrannide*. Sed quia circumstantiæ latent verius, quam sunt, nec sese exerunt & explicant; ideo, ut plane *thesin* dixeris, ita prorsum *hypothesin* minime vocaveris. TURNEB.

35. *A personis propriis.*] Persona propria quæstioni singularis & definita, in cujus gratiam quæstio instituitur; ut, *an Tullio sit administranda Respublica?* CAPPER.

36. *Subest velut latens persona.*] Sed persona hæc generalis est, indefinita, & extranea. Si enim quæstio ita instituatur; *an Tullio administranda sit Respublica*, *eam occupante Tyranno*; tunc persona singularis & propria Tullius est; generalis autem & extranea, Tyrannus. CAPPER.

37. *Et qualitatis tacita vis.*] Quia non agitur de administratione Reipubl. generatim sumpta, sed de administratione *ποιᾷ τινι aliquali*, seu cujusdam qualitatis participe, de illa videlicet, quæ sit sub Tyranno. CAPPER.

38. *Tamen hoc proprie.*] *Tamen proprie*; Locat. Ald. *hic proprie*; Voss. prim.

39 *Inest generalis.*] Species enim secundum Logicos est tota *essentia*, & continet genus, hoc est, communiorem *essentiæ* partem. CAPPER.

40. *Ut quæ sit prior.*] *Prioritate* Logica seu universalitatis. Quo sensu prius est esse animal, quam esse hominem, ut aiunt *οἱ τῶν Διαλεκτικῶν παῖδες*, Dialectici. CAPPER.

41. *Ac nescio.*] In *hypothesi* continetur *thesis*, ac fere *caussarum* decisio & tractatio a generali capite pendet; ut in *qualitate*: quanquam origo controversiæ a re singulari proficiscatur, tamen qualitate communi tractatur: itidem in reliquis quoque *statibus*. Itaque contendit hic Fab. nullam esse quæstionem in *caussis*, hoc est, particularibus, cujuscumque ea *status* sit, in qua non quæratur universale. Est autem id adnotandum, in his non universale per se; sed quatenus conducit ad cognitionem particularis, ab oratoribus tractari. TURNEB.

42. *Milo Clodium occidit.*] Hic persona Clodii Milonisque facit, ut quatenus liceat hominem occidere disputetur, & auget quæstionem; præterquam enim quod quæritur, *an hominem liceat interficere*; quia Clodius insidiator fuisse dicitur, quæritur, *an omnis insidiator interfici possit*. Ita ex personis *caussa* quæstioque oritur; ex *thesi* emanat universa disputatio. TURNEB.

43. *Jure occidit.*] Hæc propositio pertinet ad *statum qualitatis*; affirmatur enim justam fuisse Clodii cædem. CAPPER.

44. *Quæritur an sit jus.*] Ecce tibi quæstio generalis in *statu qualitatis*, ubi quæritur quale sit factum, justum necne. CAPPER.

45. *An hoc sit jus insidiatorem occidendi.*] *Hoc*, ut redundans, videtur expungendum, ut legatur *an sit jus*. REGIUS. *An hoc sit jus*, *insidiatorem occidendi*: Locat. Voss. secund. *an hoc sit jus in. occidi*: Ald. *an sit jus i. occidi*; Gryph. Colin. Vidov.

46. *In conjecturis.*] Hoc est, in *statu conjecturali*, ubi quæritur an aliquid existat, an quidpiam factum sit, necne; vulgo dicimus *quæstionem de facto*. CAPPER.

47. *Non illa generalia.*] Id est, nonne generales sunt, quæ sequuntur, quæstiones? etsi *ad conjecturalem statum* pertineant. Igitur ex Quinctiliano in omni speciali *statu* [quæstionis oratoriæ.] occurrit *θέσις*, seu quæstio generalis. CAPPER.

48. *Odium? cupiditas?*] Præcipuum caput & præcipuus *status* in *conjectura* vix quicquam habere generale possit: capita vero, quæ ad ejus probationem afferuntur, plerumque *θετικῶς* (ad instar theseos) tractantur; ut *impulsio*, & *loci communes*. TURNEB. Adde particulam *an*, ut sit *an cupiditas?* PHILAND.

49. *Nam finitione.*] Quoniam, cum de nomine alicujus rei quærimus, nullas apponimus personas aut circumstantias, quibus finita fiat quæstio: imo ipsa statim definitio *caussam* ponit. Cum enim de facto conveniat, uterque ut nomen, quod facto tribuit, confirmet, suam definitionem adducit, in qua constituenda opus est universum, & unus utriusque partis labor. TURNEB. *Finitione.*] Seu definitione *τῷ ὅρῳ* vel *ὁρισμῷ*: atque hic est *status definitivus*, quo quæritur quid sit res, quove nomine appellanda. CAPPER.

50. *Nihil in universum.*] Nisi corrigatur hic locus, verus sensus elici nullo modo potest. Definitio enim semper in universum comprehendit id quod definit: sic igitur brevissime emendari potest, ut particula *non* adscribatur, hoc modo; *nihil non in universum*, hoc est, omne, quod definitur, in universum ad omnia, quæ sub eo continentur, extenditur. REGIUS. *nihil in universum*, Locatel. *nihil non universum*; Steph.

51. *Quidam putant.*] Quæ hactenus scripsit, ex Ciceronis fere sententia dicta sunt: nunc quosdam ait alio intellectu his nominibus uti, qui non distare hæc complexu circumstantiarum volunt, sed fine disputationis, seu pener cognitionem & actionem. Eamdem siquidem quæstionem, & *thesin* fatentur esse, dum excutienda philosophorum more ponitur; & *hypothesin*, dum propter negotium aliquod tractatur, ut ea de re judicio agatur. Neque omnino male, si nomen æstimes, rem ad inquisitionem positam vocamus *thesin*, cui non videntur obesse circumstantiæ. Proinde *cognitiva* est apud illos; ut *hypothesis*, *activa*. Hæc opinio est Fortunatiani & Sulpitii Victoris, quæ videtur originem duxisse a Zenone; illis enim *thesis* est, res rationalem disceptationem admittens, cujus sit finis inspectio; *hypothesis* vero, res rationalem disceptationem accipiens, cujus sit finis judicatio atque actio, sive erit, sive minus definita personis. Iidem superiores definitiones calumniantur. TURNEB. Sed, quæ Fortunatiano Tur-

Thesis, an Orestes recte sit absolutus: cujus generis est, [52] *an Cato recte Martiam Hortensio tradiderit.* [53] Hi *thesin* a *caussa* sic distinguunt, ut illa sit [54] *spectativæ* partis; hæc [55] *activæ.* Illic enim veritatis tantum gratia disputari; hic negotium agi. [56] Quanquam inutiles quidam [57] oratori putant universales quæstiones; quia nihil prosit, quod constet *ducendam esse uxorem, vel administrandam rempublicam*, si quis vel ætate, vel valetudine impediatur. [58] Sed non omnibus ejusmodi quæstionibus sic occurri potest; ut illis; [59] *Sitne virtus finis? Regaturne providentia mundus?* Quinetiam in iis, quæ ad personam referuntur, ut non est satis generalem tractasse quæstionem; ita [60] perveniri ad speciem, nisi illa prius excussa, non potest. Nam quo modo, *an sibi uxor ducenda sit*, deliberabit Cato, nisi constiterit *uxores esse ducendas*? Et quo modo, *an ducere Martiam debeat* quæretur, nisi *Catoni ducenda uxor est*? Sunt tamen inscripti nomine Hermagoræ libri, qui confirment [61] illam opinionem, sive falsus est titulus, [62] sive alius hic [63] Hermagoras fuit. Nam ejusdem esse quomodo possunt, qui de hac arte mirabiliter multa composuit; cum, sicut ex Ciceronis quoque [64] *Rhetorico* primo manifestum est, materiam *rhetorices* [65] in *theses* & *caussas* diviserit? Quod reprehendit [66] Cicero, ac *thesin* nihil ad oratorem pertinere contendit, totumque hoc genus quæstionis ad philosophos refert. Sed me liberavit [67] reprehendendi verecundia, & quod ipse hos libros improbat, & quod in *Oratore*, atque iis, quos [68] *de Oratore* scripsit, libris, [69] & *Topicis*, præcipit, ut a propriis personis atque temporibus avocemus controversiam; quia latius dicere liceat de genere, quam de specie; [70] &, quod in universo [71] probatum sit, in parte probatum esse, necesse sit. [72] *Status* autem in hoc omne genus materiæ, iidem qui in *caussas* cadunt. [73] Ad hoc adjicitur: alias esse

nebianus ille tribuit, ea reperiuntur in principiis *Rhetorices* beato Augustino adscriptis, pag. 292. Rhetorum Pithœan. Cujusquidem rei rationem supra reddidimus ad hæc verba; *quæstiones esse aut infinitas*, &c. Sulpitii Victoris opinio extat in Rhetorib. Pithœan. pag. 241. CAPPER.

52. *An Cato recte.*] Nota est historia ex Plutarcho in Cicerone. TURNEB.

53. *Hi thesim.*] *Hic*: Steph.

54. *Speculativæ partis.*] Τὴν θεωρητικὴν. *Inspectionem* dixit Sulpitius Victor: *perspectionem* Auctor principiorum *Rhetorices*, quæ beato Augustino attribui solent. CAPPER.

55. *Activæ.*] Τὴν πρακτικήν. *Actionem* & *judicationem* vocavit Sulpitius Victor: *Rhetorices* Augustinianæ scriptor *contentionem*: qua voce allusit ad τὸν ἀγῶνα, quorumdam Græcorum rhetorum, qui forenses *actiones* & controversias hoc nomine appellabant. CAPPER.

56. *Quanquam inutiles.*] Commode explicata quæstionum varietate, de illarum usu agit: refellit igitur falsam quorumdam opinionem, qui universales quæstiones ab oratore removerunt. In qua est opinione Cicer. libr. primo de *Inventione*, ubi Hermagoram carpit, qui *quæstionem* & *caussam* oratori tribuit. TURNEB.

57. *Orationi.*] *Oratori* potius, quam *orationi* mihi legendum videtur. REGIUS. *orationi*, MSS. Joan. Bal. Alm. Andr. Ven. Locatel. Voss. Bern.

58 *Sed non in omnibus.*] Ut clarius hanc opinionem refutet Fab. universales quæstiones duplices esse dicit; quasdam, quæ ex persona non pendeant: & illæ tractatæ sufficiunt. In illis igitur non sic potest occurri, id est, nullum ex persona potest impedimentum afferri, ut non sufficere videantur, *An virtus sit bonorum finis*, *&c.* quasdam vero, quæ ex persona sunt assumandæ, ad quam referuntur. In illis non satis fuerit in genere rem docuisse; necesse est tamen hanc præcessisse disputationem; nam nisi excusso genere, cui similis est *thesis*, ad speciem quæstionemque specialem non potest perveniri. Erit itaque duplex quæstio universalis; quædam, quæ simpliciter in sua consideratur natura, extra ullum respectum; quædam, quæ, etsi in sua consideratur natura, tamen quadantenus ad res singulares & personas refertur, cui exceptione potest occurri. Erit autem in ea duplex tractatio; res enim petetur a *thesi*: personarum circumstantiæ ab *hypothesi*. TURNEB. *Sed non in omnibus*; Venet. Locat. Sich. Par. Gryph. Colin. Basil. Vidov. *sed non in omnibus eisdem*; Ald. Voss. secund. tert.

59. *Sitne virtus finis.*] Hoc est, an virtus propter se ipsa expetatur & cætera propter ipsam; an sit bonorum omnium finis; an ad virtutem tanquam ad finem ultimum cætera bona referantur. CAPPER.

60. *Perveniri ad speciem.*] *Ad specialem* volebat Francius.

61 *Illam opinionem*] Eorum qui putant quæstiones universales, seu θέσεις proprie dictas ad rhetoricam non pertinere. Quam opinionem Cicero tenuit in libris de *Inventione*, quos junior scripsit, & postea improbavit. CAPPER.

62. *Sive alius*] *Sive hic Hermagoras alius fuit*; Locat. Ald. Colin. τὸ *hic* abest a Voss. tert.

63. *Hermagoras.*] Ex collectaneis Suidæ colligitur quidem duos Hermagoras fuisse; priorem Philosophum, qui nihilominus περὶ σοφιστείας adversus Academicos scripserit. Hic titulus an ad rhetorem referri queat, nondum apud me statui; cum σοφιστείας vocabulum, ut plurimum, in malam partem apud Græcos accipiatur, pro falsa specie sapientiæ. Horum autem quemdam nominat celebriorem, cujus sex libros *rhetorices* citat. MOSELL. Vide ad cap. 1. hujus libri, de duobus Hermagoris.

64. *Rhetorico primum.*] *Primo*: Locatel. Ald. Andr. Ven. Col. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. Voss. Obrecht. Ita cap. 11. *in primo Ciceronis Rhetorico*: supple libro, qui inscribitur *de Inventione Rhetorica*. CAPP.

65. *In theses & caussas.*] In *theses* & *hypotheses*, id est, in quæstiones infinitas & finitas, seu variis circumstantiis determinatas. CAPPER.

66. *Cicero.*] *De Inventione* lib. 1.

67. *Reprehendendi.*] *Respondendi*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Venet. Locat. Ald. Colin. Obrecht.

68. *De Oratore.*] Lib. III.

69. *Et Topicis.*] Qui liber oratorios *locos* explicat. Hujus titulus est *Topica* Τοπικά. Τόπος *locum* significat. CAPP.

70. *Et quod in universo probatum sit.*] Hoc intelligendum est de rei & negotii tractatione; id enim si probatum sit in genere, probatum quoque erit in parte: *hypothesis* tamen, præter *thesin*, personarum habet circumstantias, quæ proprium desiderant tractatum. TURNEB.

71. *Probatum sit.*] *Est*: Steph. Locat. Colin. Gryph. Vidov. Voss. secund.

72. *Status autem.*] Breviter indicato usu, *statuum* describit rationes, quos vult eosdem esse, qui & in *hypothesi*. Est autem *status*, forma illa vel *conjecturæ*, vel *finitionis*, vel *qualitatis*, quæ in quæstionibus apparet. Est vero *status* in *thesi* generalior, in *hypothesi* magis particularis. TURNEB. *Status in hoc omne genus materiæ .... cadunt.*] Id est, qui *status* in *caussas*, seu *hypotheses* cadunt, nempe *conjecturalis*, *definitionis*, *qualitatis*, *&c.* iidem cadunt etiam in hoc omne genus materiæ, hoc est, in *theses*, seu quæstiones universales, quæ sunt etiam materia *rhetorices*. Et sane, an existat philosophia, *thesis* est in *statu conjecturali*; an ea sit scientia, *thesis* est in *statu definitivo*: an sit expetenda; an utilis, *thesis* est in *statu qualitatis*: igitur omnis *thesis*, ut & *hypothesis*, seu *caussa*, *statu* aliquo continetur. CAPPER.

73. *Ad hoc.*] *Adhuc*; V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Voss. Bern. Vidov. Basil. *ad hæc*; Colin. parum refert. Vide quæ notamus ad Ovid. VI. Metam. 458.

[74] quæstiones in rebus ipsis; alias, quæ [75] ad aliud referantur. Illud *an uxor ducenda*; hoc, *an seni ducenda.* [76] Illud, *an fortis*; hoc, *an fortior*; & similia. [77] *Caussam* [78] finit Apollodorus, ut interpretatione Valgii discipuli ejus utar, ita: *Caussa* [79] *est negotium omnibus suis partibus spectans ad quæstionem*: aut, *caussa est negotium, cujus finis est controversia.* Ipsum deinde *negotium* sic finit: *Negotium est congregatio personarum, locorum, temporum,* [80] *caussarum, modorum, casuum, factorum,* [81] *instrumentorum, sermonum, scriptorum, & non scriptorum. Caussam* nunc [82] intelligimus ὑπόθεσιν, [83] *negotium* περίστασιν. Sed [84] ipsam *caussam* esse ait, *quæstionem finitam civilem*, aut [85] *rem controversam in personarum finitarum complexu.* [86] Cicero his verbis: *Caussa certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotiis cernitur; aut in omnibus, aut in plerisque eorum.*

74. *Quæstiones in rebus ipsis.*] Has quæstiones antea tractasse videtur: eadem porro divisio in *caussas* cadere potest, ut simplex est; *an accusare Cicero Verrem debeat*, quæ statui decidique debet, nulla ratione circumstantiarum habita, sed sola rei propositæ contemplatione: ad aliud refertur; *uter potius accusare debeat, Cicero an Cæcilius*, & hujus veritas circumstantiis æstimatur: qua de re Fab. aget in fine tertii. TURNEB.

75. *Ad aliud referantur.*] *Ad aliquid*; MS. Joan. Andr. Ven. Locat. Ald. Colon. Basil. Voss. Bern.

76. *Illud, an fortis: hoc, an fortior.*] Hoc est, quæstio *absoluta* est, an fortis sit ἁπλῶς: *relativa* vero, an fortior sit τῷ δεῖνι. CAPPER.

77. *Caussam*] Post *caussæ* divisionem, ejus definitiones multas colligit; partim, ut proposito satisfaciat; partim, ut ex collatione multarum, ejus vim melius intelligamus. TURNEB.

78 *Finit.*] Ὁρίζει Definit. CAPPER.

79. *Est negotium omnibus, &c.*] Hæc, *omnibus suis partibus spectans ad quæstionem, aut caussa est negotium*, non haberi in veteri exemplari, notatur in marg. Basil.

80. *Caussarum.*] Caussa nunc sumitur sensu non rhetorico pro *hypothesi*; sed philosophico, qui quatuor potissimum agnoscit caussas, *finalem, efficientem, materialem, formalem*, quibus addunt quidam & *exemplarem.* CAPPER.

81. *Instrumentorum*] Quæ vox hoc loco non τὰ *scripta* significat; sed τὰ ὄργανα, ea scilicet, quibus tanquam caussis *instrumentalibus* ad aliquid peragendum, utimur. CAPPER.

82. *Intelligimus.*] *Intelligamus*; V. C. Alm Locatel. Andr. Ven. Ald. Voss. prim. tert. Bern.

83. *Negotium,* περίστασιν.] Lib. 5. cap. 10. περίστασιν Fabius vertit circumstantiam. CAPP.

84. *Ipsam caussam quidam similiter definierunt, ut Apollodorus negotium.*] Sic Ammianus Marcellinus lib. 3. *negotii* nomine *caussam* forensem, litem, δίκην, γραφὴν intelligit, ut patet ex his verbis: *Antiphon ille Rhamnusius, quem ob defensum negotium, omnium primum antiquitas prodidit accepisse mercedem.* CAPPER.

85. *Rem controversam.*] *Rerum controversiam.*] Ven. Locat. Ald. Colon. Vasc. Gryph. Coln. Basil. Vidov. Bern.

86. *Cicero.*] In *Topicis*, cap. 21. PHILAND.

CAPUT VI.

Quid sit status : unde ducatur : reus, an actor eum faciat : quot, & qui sint.

ERGO cum omnis *caussa* contineatur [1] aliquo *statu*, prius quam dicere [2] aggredior, quo modo [3] genus quodque *caussæ* sit tractandum, id quod commune est omnibus, quid sit *status*, & [4] unde ducatur, & quot, & qui sint, intuendum puto : [5] quanquam id nonnulli ad *judiciales* tantum pertinere materias putaverunt : quorum inscitiam, cum omnia tria genera fuero executus, res ipsa deprehendet. [6] Quod nos *statum*, id quidam *constitutionem* vocant; alii *quæstionem*; [7] alii, *quod ex quæstione appareat*; [8] Theodorus *generale caput*, id est, κεφάλαιον γενικώτατον, ad quod referantur omnia. [9] Quorum diversa appellatio, vis eadem est; nec interest discentium, quibus quidque nominibus appelletur, dum res ipsa manifesta sit. [10] *Statum* Græci στάσιν vocant : quod nomen non primum ab Hermagora traditum [11] putant, sed alii ab [12] Naucrate Isocratis discipulo, alii a VI.

Proponit ea, quæ de *statu* est tractaturus : ejus diversas appellationes tradit, definitionem constituit, duas definitiones malas reprehendit. TURNEB.

1. *Aliquo statu*] De *statibus* quæstionum oratoriarum, qui scripserint, vide apud Vossium *Instit. orator.* pag. 177. 178. Hujusmodi *status* Aristoteles, lib. 3. *Rhetoric.* cap. 15. 16. 17. si non conceptis verbis edocet, at certe innuit. Eosdem indicat Juvenalis Satir. 7. ubi *statum* vocat *summam quæstionem*

Quis color, & quod sit caussæ genus, atque ubi summa Quæstio, &c. CAPPER.

2. *Aggredior.*] *Aggrediar*; Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov.

3. *Genus quodque caussæ.*] Triplex est genus *caussæ*: *demonstrativum*, *deliberativum*, & *judiciale* : sed, an tria hæc genera *statum* recipiant, vide ad finem cap. 7. & ipsum caput 8. CAPPER.

4. *Unde ducatur.*] Non etymologiam hujus vocabuli (*status*) inquirit nunc Fabius; sed expendere vult ab utra litigantium parte *status* nascatur; ab actore, an ab reo : id patet ex sequentibus, ubi ait : *Alia quæstio, an eum* [*statum*] *semper is faciat, qui respondet.* . . . repugnat Celsus dicens, *non a depulsione sumi, sed ab eo qui propositionem confirmet, ut.* . . . *status ab accusatore nascatur* . . . . *idem a reo fieri* . . . . *fieri statum a respondente.* CAPPER.

5. *Quanquam id nonnulli ad judiciales.*] Cornificius, Celsus, & Cicero in libro de *Inventione*, *statum* duntaxat tradunt in *judiciali* materia; propterea quod illic major est controversia & dubitatio, ideoque magis *status* apparet; docebit tamen Fabius in cap. *generis demonstrativi & deliberativi*, in alia genera cadere *statum*: quod fatetur etiam Cicero in *Topicis*. TURNEB. *Id nonnulli ad judiciales tantum pertinere materias putaverunt, quorum inscitiam, &c.*] Vulgaris hæc est omnium fere Neotericorum, qui de *rhetorica* scripserunt, opinio; *status* enim ad solum *judiciale* genus contrahunt; quidam etiam alium de *statibus* hujusmodi silentium tenent. Palam tamen profiteor nolle me in his λογομαχεῖν [verborum pugnam pugnare] an *status* in *deliberativo* & *demonstrativo* æque atque in *judiciali* locum habeat. Et certe si *status* nomen strictiori sensu accipiatur, quatenus etiam τὸν ἀντίδικον [adversarium] τὸ αἴτιον, τὸ συνέχον, & τὸ κρινόμενον (de quibus infra ad cap. xi. agemus) complectitur; ad solum *judiciale* genus reduci poterit. Cicero etiam lib. 1. de *Invent.* num. 12. 13. τὴν στάσιν *statum* a *deliberativo* & *demonstrativo* videtur excludere : immo & Hermagoram refellere, qui aliud statuerit : hoc autem solum facile est ex Marii Victorini commentariis, qui leguntur in Rhetorib. Pithœan pag. 109. & sequent. nam Tullius agit ibi adversus Hermagoram, qui *deliberativum* & *demonstrativum* genus τῇ *qualitati*, ut totidem species generi, vel partes toti subjecerat. Contra probat Cicero; 1°. τὸ *demonstrativum*, & τὸ *deliberativum* esse per se propriarum *caussarum* genera; 2°. hæc eadem non esse proprie *status*, *constitutiones* στάσεις, neque *constitutionis* partes; quia utrumque hoc genus omnes *constitutiones* στάσεις; nempe *conjecturam*, *qualitatem*, & *definitionem* continet. Tullius itaque, si bene intelligatur, *statum* τὴν στάσιν in *deliberativo* & *demonstrativo* genere locum habere ponit. Georgius Trapezuntinus, lib. 4. post initium pag. 50. probare tentat genus *demonstrativum* per se &, ut aiunt, *formaliter* sumptum non habere *statum* saltem principalem : licet *incidentem* habere possit. Huic præluserat Marcellinus Hermogenis Scholiastes in Aldin. Rhetorib. tom. 2. pag. 23. ubi sic habet : τὸ γὰρ πανηγυρικὸν ἀστασίαστόν ἐστιν, id est, panegyricum, seu *demonstrativum* genus nullum *statum* recipit. Denique Petrus Nunnesius, pag. 90. & 349. a *demonstrativo statum* excludit, quos tamen in *deliberativo*, ut & in *judiciali* conservat. CAPPER.

6. *Quod nos statum*] Prinsquam definit, nominis diversitatem attingit, quæ interdum obest, quo minus res bene percipiatur. *Constitutionem* vocavit Cornificius & Cicero de *Invent.* Fabius vero *statum*, in quo stet nitaturque *caussa*, quasi cardine aliquo; *quæstionem* Cicero in *Partit.* & *Top.* alii non quæstionem ipsam, sed, quod ex illa appareat. Secundum hos est *status*, quærendi quædam forma, quæ in quæstione conspicitur; ut si quæstio, *an fecerit?* in qua continetur *conjectura*, quæ *status* erit. Theodorus κεφάλαιον γενικώτατον, id est, *generale caput*. Is enim duo genera capitum ponit; *generale*, in quo vertitur tota *caussa*, estque summa quæstio, & *status caussæ*; & caput *speciale*, id est, minor quæstio, quæ judicium non constituit, sed ad summam confert. TURNEB.

7. *Alii, quod ex quæstione appareat*] In Editione Stephani legitur. *Alii, quod ex quæstione appareat, caput; Theodorus generale caput* : sed in priori membro τὸ *caput* abundare videtur, & perperam huc ex posteriori tractum; nam paulopost Fabius eumdem sensum ita expressit : *Effugerunt has quæstiones, qui dixerunt statum esse id, quod appareat ex intentione & depulsione.* CAPPER.

8. *Theodorus caput*] *Generale* hoc loco mihi deesse videtur : id quod duæ dictiones Græcæ, quæ inseruntur, aperte ostendunt; & Fabius ipse paulopost sic scribens : *Theodorus, ut dixi, capita generalia*, id est, κεφάλαιον γενικώτατον, hoc est, *caput generalissimum.* REGIUS. *Theodorus caput*; Locat. Ald. Voss. *Theodorus generale caput.*] Hermogenes libro de *partitionibus* κεφάλαια *capita* vocat, quasi dicam quasi *status* particulares, quibus tractatur *status* principalis : sed varias τοῦ *caput* acceptiones vide infra ad finem cap. xi. CAPPER.

9. *Quorum diversa appellatio.*] Voce quidem discrepans; re tamen consentiens. Sed cum intelligitur quid significetur, minus laborandum est de verbis, quorum diversitas plerumque & memoriam confundit, & fructum nullum affert. TURNEB.

10. *Statum Græci* στάσιν.] Sic Cicero in *Top. Refutatio* autem accusationis, in qua est depulsio criminis, Græce στάσις dicitur, Latine appelletur *status*. Eadem prorsus verbi deflexione : quanquam apud Græcos latius pateat, pro *seditione*, *factione*, & *chori parte*. TURNEB.

11. *Putant.*] *Putavit*; Locatel. Steph. & Rotgnii; Voss. secund.

12. *Eucrate Socratis.*] Scribe *Naucrate* ex 2. & 3. *de*

[13] Zopyro Clazomenio: [14] quanquam videtur Æschines quoque in oratione contra Ctesiphontem uti hoc verbo; cum a judicibus petit, ne [15] Demostheni permittant evagari; sed eum dicere de ipso *caussæ statu* cogant. [16] Quæ appellatio dicitur ducta, vel ex eo quod ibi sit primus *caussæ* congressus, vel quod in hoc *caussa* consistat. Et nominis quidem hæc origo. Nunc, quid sit. *Statum* quidam dixerunt [17] *primam caussarum conflictionem*: quos recte sensisse, [18] parum elocutos puto. Non est enim *status*, prima conflictio. [19] *Fecisti*, [20] *non feci*: sed quod ex prima conflictione nascitur, id est, genus quæstionis. *Fecisti, non feci*, [21] *an fecerit. Hoc fecisti, non hoc feci*, [22] *quid fecerit*; quia ex his apparet illud [23] *conjectura*, hoc [24] *finitione* quærendum; [25] atque in quo pars utraque insistit, erit quæstio [26] *conjecturalis*, vel *finitivi status*. [27] Quid si enim dicat quis: *Sonus est duorum inter se corporum conflictio*? Erret, ut opinor; non enim sonus est conflictio, sed [28] ex conflictione. [29] Et hoc levius; intelligitur enim

Orat. meminit etiam Dionys. Halicarn. in arte PHILAND. Plerique hic legunt, *a Naucrate Isocratis discipulo.* Nam lib. 3 *de Orat.* 44. & in *Oratore* 51. Naucrates Isocratis auditor citatur a Cicerone. Cum tamen in vetustis codicibus legatur, *ab Eucrate Socratis discipulo*, nihil forsasse sit immutandum: de hoc tamen Eucrate nihil alibi scribitur: quanquam Suidas Εὐαγόραν ponat philosophum & rhetorem clarissimum inter Isocratis discipulos; fortasse mendose. TURNEB. *Eucrate*: MSS Joan. Bal. Alm. Ven. Locat. Sich. Par. Steph. Voss. Bern. Colin. Mosellanus a Gellio etiam *Naucratem* memorari adnotavit respiciens, credo, ad lib. x. cap. 18. ubi inter viros ingenio nobiles & lingua præstabili, qui venerant ad laudes Mausoli decantandas, *Naucrates* (ita enim editur) recensetur: sed ibi Valesius *Naucrates* corrigendum esse, docuisse legitur. Apud Dionys. Halicarn. in Arte rhetor. cap. vi. etiam corrupte scribebatur Ναυκράτης ὁ Εὐαγόρας ἑταῖρος: sed emendavit jam Meurs. lib. iv. Attic. Lect. 1. Ἰσοκράτους; qui & lib. v. cap. 14. similem in his nominibus errorem in Aristotelis *Rhetorica* sustulit. Idem tamen Meursius male Isocratis collegam vocat, cum ἑταῖρος discipulus sit, ut ad Ælian. lib. iii. cap. 2. & xiii. 31. notarunt viri docti. Ejusdem Naucratis cum aliis, qui Isocratis tempore vixerunt, meminit & Dionys. in *judicio de Isæo* cap. xix. sed eum minime ad Isocratis eloquentiam accessisse dicit. BURMAN.

13. *Zopyro Clazomenio.*] A Clazomenis Asiæ oppido: hic sophista fuit excellentissimus, temporeque Demosthenis floruit. TURNEB. Menag. ad Diog. Laert. lib. ix. 114. illum, qui ibi a Diogene citatur, eundem esse credit; quia Ῥήτωρ dicitur. Alius Colophonius a Diogene lib. vi. 100. laudatur: alios producit Vossius de Histor. Græcis lib. iii. in fine: in Zopyrum medicum est Nicarchi Epigramma in Anth. Græca. lib. ii cap. 22. BURMAN.

14. *Quanquam videtur Æschines.*] Videtur Fabius apud Æschinem hoc loco, quem citat, περὶ στάσεως legisse, cum nunc ibi περὶ τάξεως legatur: nisi forte corruptus est codex Græcus: quamvis paulo ante ea voce utatur, sed pro loco & statione pugilum. Verba Græca sic habent (pag. 461. Edit. 1604 ὥσπερ οὖν ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ὁρᾶτε τοὺς πύκτας περὶ τῆς στάσεως διαγωνιζομένους, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὅλον τὸν ἡμέραν ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ περὶ τῆς τάξεως αὐτὸν τοῦ λόγου μάχεσθε, καὶ μὴ ἐᾶτε αὐτὸν ἔξω τοῦ παρανόμου λόγου περιίστασθαι. Nisi hoc velit Æschines, ad similitudinem pugilum, de *statu*, id est, de loco accusationis potissimo dicere Demosthenem. Et Hermogenes στάσιν, ἀπὸ τοῦ στασιάζειν τοὺς ἀγωνιζομένους, ab eo, quod contendant actor & reus, & dissideant, deducit. TURNEB. In oratione Æschinis est scriptum, περὶ τῆς τάξεως τοῦ λόγου, id est, *de ordine*: quanquam paulo ante dicit pugiles περὶ τῆς στάσεως, id est, *de statu & loco inter se certare*; ut Quinctil. videatur contra legisse, quam nunc scriptum habemus, permutato dictionum τάξεως & στάσεως ordine. PHILAND.

15. *Demosthenem.*] *Demostheni*; MSS. Bodl. Hal. Voss. secund. Andr. Sich. Roign. Obrecht. & ita Cicer. v. in Ver. 9. *Ut jam ipsis judicibus sine mea argumentatione conjecturam facere permittam.* Sueton. Cæs. 75. *Cunctis in Italiam redire permisit*: alia tamen constructione Virgilius Eclog. I. 9.

> *Ille meas errare boves, ut cernis, & ipsum*
> *Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.*

BURMAN.

16. *Quæ appellatio dicitur ducta, vel ex eo quod, &c.*] Sic etiam Hermogenes in *statuum partitionibus*, pag. 10. Edit. Gaspar. Laurent. ὅθεν μὲν οὖν ὄνομα στάσις, ἔστι ἀπὸ τοῦ στασιάζειν τοὺς ἀγωνιζομένους, ἔστι οὕτως, κτλ. Id est, unde vero *status* dictus fuerit, sive a litigantium dissidio, sive aliundecumque, &c. CAPPER.

17. *Primam caussarum conflictionem.*] In hac videtur esse sententia Cicero, libro primo *de Invent.* cap. 13. hic autem *caussas* intelligere, par est *intentiones & depulsiones* primarias, quæ *caussam* & judicium constituunt; nam hic de *statu caussæ* loquimur, non de *statu* quæstionum. Accusator enim litem intendit, defensor depellit: unde nascitur utriusque litis conflictio. *Conflictionem* autem dicit per *metaphoram* a primo congressu militum. TURNEB. Ciceronis partes tuetur J. Jov. Pontanus in Antonio, pag. 136 Edit. Bas. *Caussarum conflictionem.*] *Caussarum* dixit, non *quæstionum*. Nam *quæstio* vox est generalior, quæ complectitur etiam quæstiones *extrinsecus adductas & subjacentes*, ut cum Fabio loquar, id est, secundarias & incidentes: sed *caussa* est in lite primarium quid, & principale. Hanc notam firmabit ipse Quinctilianus in sequentib. CAPPER.

18. *Parum elocutos.*] *Sed parum*; Ald. Gryph. Colin. Vidov.

19. *Fecisti.*] Supple, inquit ὁ διώκων actor, accusator. CAPPER.

20. *Non feci.*] Supple, respondet ὁ φεύγων reus, defensor. CAPPER.

21. *An fecerit. . . . quid fecerit.*] Supple, quæritur, quæstio principalis est, & ad hunc *statum* reducitur: quod etiam in similibus loquendi formulis erit supplendum. *An fecerit.*] Atque hic *status* erit *conjecturalis*, hoc est, quæstio de facto. CAPPER.

22. *Quid fecerit.*] Atque hic erit *status definitivus*, ubi quæritur, quid res vel actio sit, & quo nomine appellanda. CAPPER.

23. *Conjectura*.] Id est, per *statum conjecturalem*, seu quæstionem de facto. CAPPER.

24. *Finitione*.] Id est, per *statum definitivum*, quem mox explicabamus. CAPPER.

25. *Atque in eo pars.*] *Atque in quo*; Ven. Locat. Ald. Colon. Steph. Sich. Gryph. Basil. *atque in eo pars utraque insisterit*: V. C. Alm.

26. *Conjecturalis.*] Hoc est, τοῦ *status conjecturalis* ut genitivus; nam τὸ *conjecturalis* construitur cum τῷ *status*, non cum τῷ *quæstio*. CAPPER.

27. *Quid enim si quis.*] Probat a simili, non esse veram *status* definitionem, primam *caussarum* conflictionem, ex non satis accurata soni definitione, qua materiam soni potius, quam ipsam qualitatem, explicat. De qua fuse Laur. Valla, lib. i. *Dialect.* cap. 14. hunc locum exponens. Sed etiam hæc *status* definitio & soni, si utraque recte intelligatur, nihil peccabit; solent enim plerumque etiam philosophi definire a caussa: utraque igitur definitio αἰτιολογικῶς est intelligenda, id est, *caussaliter*. TURNEB. *Quid enim? si quis dicat*; Colon. Vasc. *quid enim? si dicat quis*; Locat. Gryph. Colin. Basil. & ita Regius. *Quid enim si dicat quis*: Ald. Vidov. Steph. Obrecht.

28. *Ex conflictione.*] *Ex conflictu*; MS. Joan. Voss. tert.

29. *Et hoc levius.*] Excusat quodammodo superioris definitionis auctores, ut eos acerbius reprehendat, qui constituerunt ex prima quæstione ducendum semper esse *statum*, & non potius ex præcipua *caussarum*, seu quæstionum conflictione. Itaque *status* dupliciter intelligitur; aut propria *caussæ* constitutio, ut hic accipimus; aut caput, quod ex minoribus quæstionibus apparet, diciturque *quæstionum status*: hi igitur peccaverunt, quod in *statu* quæstionum minorum putarint esse situm *caussæ statum*. TURNEB. *Sed hoc levius*: V. C. Alm. Obrecht. *at hoc* volebat Francius.

utcumque

utcumque dictum. Inde vero ingens male interpretantibus innatus est [30] error; qui, quia primam conflictionem legerant, credidere *statum* semper [31] ex prima quæstione [32] ducendum: quod est vitiosissimum. [33] Nam quæstio nulla non habet utique *statum*; [34] constat enim ex *intentione*, & *depulsione*: sed aliæ sunt propriæ *caussarum*, de quibus ferenda sententia est: aliæ adductæ extrinsecus, aliquid tamen ad summam *caussæ* conferentes, velut auxilia quædam: quo fit, ut [35] in controversia una plures quæstiones esse dicantur. [36] Harum porro plerumque levissima quæque primo loco [37] fungitur. [38] Namque & illud frequens est, ut ea, quibus minus confidimus, cum [39] tractata sint, omittamus; interim sponte nostra velut donantes; interim ad ea, quæ sunt potentiora, gradum ex his fecisse contenti. [40] Simplex autem *caussa* etiamsi varie defenditur, non potest habere plus uno, de quo pronuntietur; atque inde erit *status caussæ*, [41] quod & orator præcipue sibi [42] obtinendum, & judex spectandum maxime intelligit; in hoc enim *caussa* consistet. Cæterum quæstionum possunt esse [43] diversi. Quod ut brevissimo pateat exemplo: cum dicit reus, [44] *Etiamsi feci, recte feci*, *qualitatis* utitur *statu*: [45] cum dicit, *Non feci*, [46] *conjecturam* movet. Semper autem firmius est *non fecisse*; ideoque in eo *statum* esse judicabo; quod dicerem, si mihi plus quam unum dicere non liceret. Recte igitur est appellata *caussarum prima conflictio*, non *quæstionum*. Nam & pro Rabirio Postumo Cicero [47] prima parte orationis in hoc intendit, ut *actionem* competere [48] in equitem Romanum neget; secunda, nullam ad eum pecuniam pervenisse confirmat: *statum* tamen in eo dicam fuisse, quod est potentius. Nec in *caussa* Milonis [49] circa primas quæstiones, quæ sunt [50] post *procemium* positæ, judicabo [51] conflixisse *caussam*; [52] sed ubi totis viribus [53] insidiator

30. *Error, qui quia.*] *Error, quia primam conflictionem legerant, crediderunt statum semper ex prima quæstione deducendum*: Argent. Obrecht. Alm. Voss. secund.

31. *Ex prima quæstione.*] *Constitutione*: MS. Joan. Vasc. Steph. *quæstione*: Voss. secund.

32. *Ducendum.*] *Dicendum*; Andr. Locat. Ald. Col. Voss. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. *deducendum*: MSS. Bodl. Bal. Obrecht.

33. *Nam quæstio.*] Omnis quæstio *statum* habet; sed, cum sit duplex quæstio, erit quoque duplex *status* ratio. Quædam enim quæstio *caussarum* propria est, *summaque* appellatur: ea est (inquit Budæus) principale controversiæ punctum, de qua ferenda judicatio est: illic *status* est *caussæ*. Quædam vero quæstio est minor, id est, accessorium punctum vel incidens, & extrinsecus adducta, & veluti * propriæ auxiliaria & subsidiaria quæstio: illic *status* est minorum quæstionum, non *caussæ*. TURNEB.

34. *Constat enim ex intentione & depulsione.*] *Intentio* est ejus facti objectio, quod in judicium venit. *Depulsio* est *intentioni* resistens oratio. Ex his duabus inter se concurrentibus vocibus *status* nascitur, qui ex *depulsionis* ad *intentionem* repugnantia illico emergit. TURNEB.

35. *In controversia una.*] Controversia proprie est *viri-litas caussa* in genere *judiciali*, seu forensi: Græce dicitur ἀγών. Vide cap. x. hujus libri: opponitur autem *suasoriis*, id est, *caussis*, quæ versantur in genere *deliberativo*. CAPPER.

36. *Harum porro.*] *Porro harum*: Locat. Ald. Colin.

37. *Fungitur.*] Non placebat hæc vox Gallæo, qui conjiciebat, *funditur*: Voss. tert. habet, *fungitur*.

38. *Namque & illud.*] *Namque illud*; V. C. Alm.

39. *Tractata sunt.*] *Sint*; Ald. Locat. Steph. & omnes fere alii, ut Voss. tert. &c.

40. *Simplex autem.*] *Simplex* est *caussa* illa, quæ unius duntaxat rei habet controversiam: conjuncta, quæ plurium. In illa *status* duntaxat est unus, in hac plures: quanquam in illa quoque *status* esse plures possunt minorum quæstionum, ut pro Cluentio & in Verrem tot *status* quidem minus principales, quot crimina. TURNEB.

41. *Quod & orator præcipue.*] *Status* enim cognitio ad hoc valet, ut, circumspecto argumento, de quo dicturus est, ad caput velut ad scopum omnia conferat, nec superracaneis ambagibus a re digrediatur, aut deliranti similis oratione vagetur, vel aliena, vel etiam pugnantia dicens. Hujus enim sola consideratio præstabit, ut oratio nostra sibi constet, & ne quid extra rem dicamus, & (quod nonnunquam incogitantibus usuvenit) nobis ipsis contradicamus: ne tordatus auditor illud Flacci merito secum commurmuret: ———Amphora cœpit

Institui, currente rota cur urceus exit?

Alioqui puerile est absque scopo jaculari, & (ut ait Persius. Sat. 3. *Passim corvos sequi testaque lutoque.* TURNEB.

42. *Obtinendum.*] *Opponendum*: MS. Joan. Ald. Vasc. Voss. prim. tert. & Steph. in marg. *proponendum*: Vallæ liber & Voss. secund.

43. *Diversi.*] Supple, *Status*. CAPPER.

44. *Etiamsi feci.*] Hæc defensio laudatur a Fabio, cap. *de Partitione*: fit autem *per antiparastasin*, cum ex conditione aliquid tuemur: & *per enstasin*, cum simpliciter inficiamur; ut, *non feci*. TURNEB.

45. *Cum dicit, non feci.*] *Cum adjecit*: Andr. Sich. *cum adjecit, sed non feci*: Gryph. Colin. Bern. Obrecht. *sed cum dicit*: Vidov.

46 *Conjecturam movet.*] Utitur *statu conjecturali*, quæstionem ad *statum conjecturalem* redigit, hoc est, ad quæstionem de facto. CAPPER.

47. *Prima parte.*] *Primam partem o. in hoc intendit.* MS. Bal. Ven. Locat. Voss. Bern. *primam partem o. in hoc tendit*: V. C. Alm. Obrecht. *prima parte o. hoc intendit*: Ald.

48. *In equitem Romanum.*] In *caussa* enim Rabirii Postumi, prima est *translationis* quæstio; repellit enim *actionem* a sua persona, & in equitem Roman. ex lege competere negat, si quidem ea lege non tenerentur omnes. Ac tum fit *status translationis*, quem Fabius appellat *actionis statum*, cum aliquo juris adjumento rectum judicium declinamus. TURNEB. Vocamus vulgo *exceptionem declinatoriam*, & aliquando *præscriptionem*. CAPPER.

49. *Circa primas quæstiones.*] Circa præjudicia, quod senatus statuerit, *cædem in via Appia factam, esse contra rempublicam*; quod Pompeius, lata nova quæstione, contra Milonem judicarit: de quibus Quinctil. lib. 4. fusius. In quibus nulla *caussa* conflictio, neque *caussæ status* collocandus; sed ubi jure cæsum Clodium, ut qui insidias fecerit, ostenditur. TURNEB. Primis illis quæstionibus annumerandum etiam mihi videtur illud, quod jactitabant Clodiani, *Nefas esse eum vivere, qui occisum a se hominem fuisse fateatur.* CAPPER.

50. *Ante procemium.*] Cur *ante procemium* quæstiones eas Fabius positas esse dicat, non video: sunt quidem ante narrationem, sed certe post procemium. Atque ita etiam refragantibus exemplaribus mihi videtur esse legendum, aut *juxta procemium*, aut certe *post procemium*: eas autem quæstiones ante narrationem fuisse tractatas Fabius ipse in sequenti volumine, ubi de narratione præcipit, cap. 11. aperte respondit, his verbis: *Nisi forte M. Tullius in oratione pulcherrima, quam pro Milone scriptam reliquit, male distulisse narrationem videtur, tribus præpositis quæstionibus.* REGIUS. *Post procemium*: Ald. Colon. Sich. Vasc. Steph. Gryph. Rovgou; Basil. *ante in procemium*: Colin. marg. Steph.

51. *Conflixisse caussam.*] Forte *constitisse*. FRANCIUS. *Confluxisse*: Voss. prim. *Conflixisse caussam.*] In eo positum esse *caussæ statum*, vis rutae. CAPPER.

52. *Sed ubi totis viribus.*] Non distinguit Fabius *statum* a *judicatione*, quod nonnulli tamen faciunt, qui artem obscu-

[53] insidiator Clodius, ideoque jure interfectus, ostenditur. Et hoc est, quod ante omnia constituere in animo suo debeat orator, (etiam si pro *caussa* plura dicturus est) [54] quid maxime liquere judici velit. Quod tamen ut primum cogitandum, ita non
VII. utique primum dicendum erit. [55] Alii *statum* crediderunt primam [56] ejus, cum quo ageretur, [57] *deprecationem*. Quam sententiam his verbis [58] Cicero complectitur, *In quo primum* [59] *insistit quasi ad repugnandum congressa defensio.* [60] Unde rursus alia quæstio, an eum semper is faciat, qui respondet. Cui rei [61] præcipue repugnat Cornelius Celsus, dicens *non a* [62] *depulsione sumi; sed ab eo,* [63] *qui propositionem suam confirmet*; ut, si [64] hominem occisum reus negat, *status* ab accusatore nascatur, quia is velit probare; si jure occisum reus dicit, translata probationis necessitate, [65] idem [66] a reo fiat, [67] & sit ejus *intentio*. Cui non accedo equidem; nam est vero propius quod contra dicitur; nullam esse litem, si is, [68] cum quo *agitur*, nihil respondeat; ideoque [69] fieri *statum* a respondente. Mea tamen sententia varium id est, & accidit pro conditione *caussarum*; [70] quia & videri potest propositio aliquando *statum* facere, ut [71] in *conjecturalibus caussis*; [72] utitur enim *conjectura* magis [73] qui *agit*. Quo moti quidam, eumdem [74] a reo *inficialem* esse dixerunt; & in [75] *syllogismo* tota ratiocinatio ab eo est,

eant; ideoque cap. 13. dicet, idem esse *statum*, *continens*, & *judicationem*. TURNEB.

53. *Insidiator Clodius, ideoque jure interfectus.*] Igitur *caussa* Miloniana est in *statu qualitatis*; feci, sed jure feci: præcipua vero defensoris probatio pertinet ad *statum conjecturalem*; insidiator erat Clodius. En tibi τὸ τεῖ κρινόμενον, de quo infra cap. 11. CAPPER.

54. *Quid maxime.*] *Quod*: Ald. Vasc. Gryph. Colin. Steph. Roigeni.

55. *Alii statum.*] Hoc capite docet *statum* ex *depulsione* & *intentione* nasci, non (ut quidam voluerunt) ex *intentione*; nam probabilius est a respondente oriri: quod tamen non est usquequaque verum: adjicit ea, circa quæ omnis quæstio & omnis *status* versatur. TURNEB.

56. *Ejus cum quo ageretur.*] Id est, τοῦ rei, seu defensoris. CAPPER.

57. *Deprecationem.*] Ut Cornificius, primam *deprecationem* defensoris cum accusatoris insimulatione conjunctam: quam definitionem in *Topica* sua retulit Cicero: ex qua & alia suborta quæstio, unde *status* oriretur. TURNEB. In recentioribus codicibus additur, vel *depulsionem*, quod tamen non puto in antiquis reperiri. SICHARD. *Depulsionem*: MSS. Bodl. Bal. Argent. Obrecht. & margines Vasc. Steph. Gryph. Basil. ego *deprecationem* veram lectionem puto, & ab inscito librario alteram vocem, ut notiorem, suppositam; *deprecari* enim pro *depellere* veteres dixisse constat: ita Cicero pro C. Rabirio. 9. *Huic quidem adferret aliquam deprecationem periculi ætas illa, qua tum fuit*: ubi per *depulsionem* Turnebus interpretatur 2. Catil. 21. *Nunc, ut a me. P. C. quamdam prope justam patriæ querimoniam detester, ac deprecer.* pro Balbo. 7. *Quiddam de communi conditione omnium nostrorum deprecanda malevolentia caussa breviter commemorandum videtur.* Vide Gell. VI. 16. hæc, etsi eruditis jam notiora, adnotare placuit, quia celeberrimum Græcorum olim narrare memini, se ab imperito quodam censore, qui tamen sibi admodum placebat, reprehensum; quod in oratione publica dixisset *magnum Reipubl. imminere periculum, nisi Dеus deprecaretur & averteret.* Ita tamen Cicero, Livius, Nepos & optimi quique locuti fuerunt. BURMAN.

58. *Cicero.*] In *Topicis* cap. 25.

59. *Insistit.*] *Consistit*: MS. Joan. Ven. Locat. Ald. Colon. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. sed apud Ciceronem *insistit*, legitur; absque quo esset, probarem illud *consistit*, quod proprie exprimit *statum*, quem ad repugnandum componit defensor: de quo nos plura ad Petron. cap. XIV. BURMAN. *Consistit*: Voss. prim. tert.

60. *Unde rursus alia quæstio.*] Hic vero initium alterius foret capitis, ubi de origine *status* disputatur; nec ambigo, quin Fabius continenter scripserit: superiori memoria factum est, ut notarentur spatia, & Auctorum perpetuus alioqui sermo distraheretur intervallis, & inepta distinctione conturbetur. Porro si quid imperite sectum est, certe hæc de *statu* disputatio usque adeo luxata & loco mota, ut utrosne magis mirer, Professores an Chalcographos, sæpe dubitem. PINUS.

61. *Præcipue repugnat.*] *Maxime*: Steph. Voss. secund.

62. *Depulsione.*] Id est, defensione, seu refutatione accusationis; vel supple, τὸ *litis*, ut sit, *litis depulsione*. CAPPER.

63. *Qui propositionem suam confirmet.*] Secundum Celsum, ille qui *intendit*, *statum* facit, cum sit illius probare: *intendit* autem actor in *statu conjecturali*: *intendit* reus in *statu judiciali*. Ut si accusator dicat, *Occidisti*, reus neget; accusatoris erit probare, ab eoque *status* orietur: si reus dicat, *Occidi, sed jure*; ejus erit probare, vicissimque ab eo *status* nascetur. TURNEB. Sed hæc pseudo-Turnebi verba [*intendit reus in statu judiciali*] insignem continent errorem & verborum *Technicorum* ignorantiam. Nam 1°. apud Rhetoras τὸ *judiciale* dicitur de orationis genere, (cujus ἀντίστροφα sunt *deliberativum* & *demonstrativum*) non autem de *statibus*. 2°. quando *intendit* reus & hominem jure occisum a se dicit, facit *statum qualitatis*, ut supra patuit, & infra etiam patebit. Scripserat forte Turnebianus ille Commentator [*intendit reus in statu juridiciali*] quæ certe locutio ferri posset; nam τὸ *juridiciale* pertinet ad *statum qualitatis*, & in quorumdam veterum sententia opponitur τῷ *conjecturali*, ut paulopost patebit. CAPPER.

64. *Hominem occisum.*] *Occidisse*: MS Joan. Vasc. Steph. Roigni, Voss. tert.

65. *Idem . . . . fiat.*] Quod est propositam rem probare. CAPPER.

66. *A reo fiat.*] *Fiet*: Ald. Locat. Voss.

67. *Et sit ejus* (τοῦ rei) *intentio.*] Tanquam ipse reus vicissim fiat actor, seu litem intendat. CAPPER.

68. *Cum quo agitur*] *Agatur*: Locat. Ald. V. C. Alm. *Is cum quo agitur.*] Id est, ὁ reus, defensor, &c. CAPPER.

69. *Fieri statum a respondente.*] Hæc non est Fabii sententia; nam dicet ex *intentione* & *depulsione* nasci *statum*: sed ut verisimilior, præfertur opinioni Celsi. Per *respondentem* autem hic actorem & reum intelligit; sed diversis rationibus. TURNEB.

70. *Quia & videri.*] *Et quia*: Locat. Ald. *quia videri*: Gryph. Colin. Basil & ita legendum Regius esse censet.

71. *In conjecturalibus caussis.*] Id est, in quæstionibus facti vel de facto, ut vulgo loquimur. CAPPER.

72. *Utitur conjectura.*] Hoc est, *statum* quæstionis *conjecturalem* adhibet, quæstionem facti vel de facto instituit, controversam rem redigit ad facti disceptationem. CAPPER.

73. *Qui agit.*] Actor ὁ διώκων, qui litem intendit, petitor, vel accusator. CAPPER.

74. *A reo* Denominatione sumpta ex parte τοῦ rei, seu defensoris & accusati, qui objectum sibi crimen inficiatur. CAPPER.

75. *Syllogismo.*] *Syllogismus status* est *legalis*, quo rem non scriptam legi & scripto quadam similitudine accommodamus. Ita appellatur, quia argumentatio fit, & in *majore* propositione lex ponitur; in *minore*, facti accommodatio ad legem: v. g. si is, quem adulterium commisisse accusamus, dicat actorem legem non habere, coget actorem ejusmodi uti *syllogismo*: *Jus est, in adulterio necare deprehensum: Tu es in adulterio deprehensus: Ergo jure necandus es*, & ex consequenti, tecum jure agere licet. Vel *syllogismo*, *statu ratiocinativo*. TURNEB. Quid sit hoc in loco *syllogismus*, bene definit Turnebianus interpres; sed, quod attulit, exemplum non est ad rem. Nam, ut norunt, qui antiquis Græcorum Romanorumque legibus operam dedere, licebat quidem in adulterio deprehensos occidere, & qui tum

[76] qui *intendit*. Sed [77] quia videtur illic quoque necessitatem hos *status* exsequendi facere, qui negat; (is enim si dicat, *Non feci*, coget adversarium [78] *conjectura* uti; & si dicat, [79] *Non habet legem*, *syllogismo*) concedamus ex *depulsione* nasci *statum*. [80] Nihilo minus enim res eo revertetur, ut modo is qui *agit*, modo is cum quo *agitur*, *statum* faciat. Sit enim accusatoris [81] *intentio*, *Hominem occidisti*: si neget reus, faciet *statum*, qui negat. [82] Quod si confitetur, sed jure a se adulterum dicit occisum (nempe legem esse certum est, quæ permittat) nisi aliquid accusator respondeat, nulla lis est. *Non fuit* ([83] inquit) *adulter*. Ergo [84] *depulsio* incipit esse *actoris*: [85] ille *statum* faciet. Ita erit quidem *status* ex prima *depulsione*: sed [86] ea fiet ab accusatore, non a reo. Quid? quod eadem quæstio potest eumdem vel accusatorem facere, vel reum: [87] *Qui artem ludicram exercuerit*, [88] *in quatuordecim primis ordinibus ne sedeat*: qui se prætori [89] in hortis ostenderat, [90] neque erat productus, sedit in quatuordecim ordinibus. Nempe *intentio* est, *Artem ludicram exercuisti*; [91] *depulsio*, *Non exercui artem ludicram*; [92] quæstio, *Quid sit artem ludicram exercere*. Si accusabitur theatrali lege, [93] *depulsio* erit Rei; [94] si excitatus fuerit de spectaculis, & [95] aget injuriarum, *depulsio* erit Accusatoris. Frequentius tamen illud [96] accidet, quod est [97] a pluribus traditum. Effugerunt has quæstiones qui dixerunt *statum* esse id, quod appareat ex *intentione* & *depulsione*; ut [98] *fecisti*, [99] *non feci*, aut *recte feci*. [100] Viderimus tamen utrum id sit *status*, an in eo *status*. Hermagoras *statum* vocat, per quem [101] subjecta res intelligatur, & ad quem

homicidii reus factus esset, ad sui defensionem utebatur eo *qualitatis assumptivæ statu*, quem Græci rhetores ἀντέγκλημα, Latini *relationem* vocant. Dicebat enim, *Occidi, sed jure occidi in adulterio deprehensum*. Verum, si quis adulterum elabi sivisset, non poterat ei litem capitis intendere; aliunde vero, ut fatetur ipse Turnebianus, in *syllogismo* rem non scriptam legi accommodamus. Atqui conceptis verbis lex adulterorum deprehensorum cædem permittebat. Aptiora deinceps ipse Fabius exempla suggeret, lib. 7. cap. 9. atque hoc in antecessum afferre nunc possumus: si quis matrem suam occidisset, posset in eum actor uti eo *legali statu*, cui nomen *syllogismus*, hoc modo: *jus est, ut qui patrem suum occiderit, culeo insuatur, &c. ergo a pari in matricida culeo insuendus est. &c.* CAPPER.

76. *Qui intendit.*] Supple, litem. CAPPER.

77. *Quia videtur illic.*] Pro *illis* mihi *illic* legendum esse videtur, hoc est, * in *conjectura* & *syllogismo*. REGIUS

78. *Conjectura uti* .... *is qui agit* .... *is cum quo agitur.*] Has loquendi formulas mox explicabimus. Vide notas paulo superiores. CAPPER.

79. *Non habet legem.*] Supple, *adversarius*: idque ex præcedenti accusativo τῷ *adversarium* CAPPER.

80. *Nihilo minus enim.*] Si dicamus statum a *depulsione* fieri, cum *depulsio* in *statu conjecturali* fiat a reo, reus illic *statum* faciet: at in *statu judiciali*, cum *depulsio* fiat ab actore, actor *statum* illic constituet. TURNEB. Qui quam male nunc utatur hac locutione (*in statu judiciali*), paulo supra demonstravimus ad illa Quinctiliani verba, *qui propositionem suam confirmet*. CAPPER

81. *intentio.*] Supple, litis, objectio criminis, &c. CAPPER.

82. *Quod si confitetur.*] *Confitetur*: MS. Joan. Andr. Voss. prim. Basil. *quod si confitetur*; V. C. Alm Ven Locat. Ald. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *quod si confitetur*; Obrecht.

83. *Inquit*] Supple, ὁ διώκων actor, accusator. CAPPER.

84. *Depulsio* .... *ex prima depulsione* .... *depulsio.*] Hujus nominis vim paulo supra explicuimus. CAPPER.

85. *Ille statum faciet.*] Et quidem *conjecturalem*, hoc est, quæstionem de facto. CAPPER.

86. *Ea* (*depulsio*) *fiet ab accusatore.*] Hoc in casu *depulsio* ex parte actoris oritur: tunc igitur qui actor erat, fit quodammodo reus. Sic apud nos quoque in *Anglicanis litigiosis* instrumentis, idem homo actoris & rei personam sæpe sustinet; vulgo *demandeur & deffendeur*. CAPPER.

87. *Qui artem ludicram*] Otho Roscius legem tulit, *ne quis in quatuordecim primis ordinibus sederet, nisi qui censum equestrem haberet*: exceperat etiam eos, qui infames sunt: porro qui artem ludicram exercent, ex Prætoris edicto *de his qui notantur infamia*, infames habentur. TURNEB.

88. *In quatuordecim primis ordinibus.*] Vide Petr. Pithœum Advers. lib. 2. cap 17. pag. 799. Lamp. Critic. Part. 11. *In quatuordecim ordinibus.*] Ubi equites, & qui equestrem censum habebant, sedebant spectaturi ludos. Vide Suetonium. CAPPER.

89. *In hortis.*] Pithœus, *populo Romano in orchestra ostenderat*: sed huic repugnare puto verbum *productus*, quod de eo, qui in orchestra artem ludicram exercuit, recte dicitur; non qui in hortis egit histrionem, ut recte Petrus Faber, lib. 1. semestr. cap 20. ubi Pithœum, quocum inter sermones familiares de hoc loco egerat, refutat; & egregie docet privatos ludos in hortis editos; & hinc domesticos habebant histriones luxuriosi, de quibus Forner. rer. quotid v. 29. & Domitianus, cum interdixisset scenam histrionibus, concessit intra domum jus exercendi. Sueton. Domit. VII. honestius tamen fuisse scenæ operam locare, quam gladiatoris spectaculis, colligi potest ex leg. 1. § 6. ff. de postul. & leg. 3. ff. de his qui not. infam. quia, qui modo locavit operam, ut cum bestiis depugnaret, infamia notatur; non vero, qui scenæ locavit; si modo non *prodierit*, sive, ut hic dicitur, *productus* fuerit: in hoc consilium non punitur: in illo vero infamiæ pœna est, sive depugnaverit, sive non. BURMAN. *In hortis ostenderat.*] Ut artis gladiatoriæ, vel scenicæ specimen ederet. CAPPER.

90. *Neque erat productus.*] Non prodierat in arenam gladiatoriam, vel in amphitheatrum, aut in proscenium. CAPPER.

91. *Depulsio: non exercui*] *Depulsio erit rei*: MS. Bodl. Andr. *Depulsio.*] Cujus explicationi supra datæ hæc addes. Hæc est, quam post Aristotelem Hermogenes in *Partitionib.* sect. 7. & lib. 2. *de Inventione* cap. 5 ἔνστασιν appellat, & Justinianus Imperator *instantiam*, lib 4. Institut. tit 16. *Reus*, inquit, *non aliter suis allegationibus utitur, nisi prius juraverit, quod putans se bona* instantia *uti, ad contradicendum pervenit.* CAPPER.

92. *Quæstio, quid sit artem ludicram exercere.*] Quæ quidem quæstio est in *statu definitivo*. CAPPER.

93. *Depulsio erit rei.*] Τὸ φεύγοντος ejus qui reus est, *causam* dicit, accusatus. CAPPER.

94. *Si excitatus fuerit de spectaculis.*] Id est, si expulsus, e loco surgere jussus, extrusus, deturbatus Ita lib. 5. cap. 7. *testem subornatum in subsellia adversarii mittere, ut inde excitatus plus noceat*. CAPPER.

95. *Aget injuriarum.*] Supple, *actione*, *judicio*: quæ ellipsis est apud Jurisconsultos usitatissima. CAPPER.

96. *Accidet.*] *Accidit*: Steph. Voss. prim.

97. *A pluribus.*] *A plurimis*: V. C. Alm Bern.

98. *Fecisti*] Inquit actor, accusator, &c. CAPPER.

99. *Non feci, aut recte feci.*] Respondet ὁ reus. CAPPER.

100 *Viderimus tamen.*] Hanc opinionem Fabius non improbat; sed exactius expendit, quasi non sit *status*, quæstio, quæ apparet ex *intentione* & *depulsione*; sed in illa quæstione sit *status*, ut in hac quæstione, *an fecerit*, est *conjectura*; *an recte fecerit*, additis firmamentis & rationibus, *status* apparet. TURNEB. In cujus postremis verbis deesse videtur τὸ *qualitatis*: hæc enim quæstio *an recte fecerit*, ipsummet *qualitatis statum* efficit. CAPPER.

101. *Subjecta res.*] Τὸ ὑποκείμενον: vulgo, litis materia. CAPP.

[102] probationes etiam partium referantur. Nostra opinio semper hæc fuit; ut, [103] quum essent frequenter in *caussa* diversi quæstionum *status*, in eo crederem *statum caussæ*, [104] quod esset in ea potentissimum, & [105] in quo maxime res verteretur. Id si quis *generalem quæstionem*, vel *caput generale* [106] dicere malit, cum hoc mihi non erit pugna; non magis, quam si aliud adhuc, quo idem intelligatur, ejus rei nomen invenerit: quanquam tota volumina in hanc disputationem impendisse multos sciam, nobis *statum* dici placet. [107] Sed cum in aliis omnibus inter scriptores summa dissensio est, tum in hoc [108] præcipuum videtur mihi studium quoque diversa tradendi fuisse: adeo [109] nec qui sit numerus, nec quæ nomina, [110] nec qui generales, quive speciales sint *status*, convenit. [111] Ac primum Aristoteles elementa decem [112] constituit, circa quæ versari videatur omnis quæstio. [113] Οὐσίαν, quam [114] Flavius *essentiam* vocat; [115] neque sane aliud est ejus nomen Latinum; [116] sed ea quæritur *an sit*. [117] *Qualitatem*, cujus apertus [118] intellectus est. *Quantitatem*, quæ dupliciter a posterioribus divisa est; [119] quam

102. *Probationes partium.*] Partium diversarum, quibus tota lis constat. CAPP.

103. *Quum essent.*] *Ut cum essent, &c. in eo crederem*: Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Voss. secund. in aliis quibusdam legitur, *quum essent .... in eo credere*; atque ita edidit. Burmannus. CAPPER.

104. *Quod esset in eo potentissimum, & in quo maxime res verteretur.*] Eadem est fere Sulpicii Victoris opinio, pag. 250. Rhetorum Pithœan. ubi sic habet. *Status est summa quæstio, ad quam referenda est omnis oratio.* CAPP.

105. *In quo maxime res verteretur.*] Hoc intelligendum est de *caussa* simplici; nam alioqui *caussa* conjuncta plures habere *caussæ status* potest æque principales, ut *repetundarum caussa*. TURNEB. *Versaretur*: Andr.

106. *Dicere malit.*] *Mallet*: V. C. Alm. Voss. secund.

107. *Sed cum*] Hinc novum caput orditur Pinus. *Sed cum in aliis.*] Nunc ad postremum membrum accedit, *quot sint status*: in quo minor, quam in duobus prioribus, est auctorum diversitas. TURNEB. Qui certe non *minor*, sed *major* scribere debebat, ut patet ex his Fabii verbis: *cum in aliis omnibus inter scriptores summa dissensio est, tum in hoc præcipuum*, &c. fuerit forsan error typographicus; ita enim legitur in Turnebiani Commentarii editione facta Parisiis an. 1556. CAPPER.

108. *Præcipue.*] *Videtur mihi præcipuum*: Venet. Locat. Col. Par. Vasc. Gryph. Colin. Basil. Steph.

109. *Nec qui sit numerus, nec quæ nomina.*] Supple, *statuum*. CAPPER.

110. *Nec qui generales.*] Generales sunt *status*, *status rationales*, *an sit*, *quid sit*, *quale sit*; speciales vero *legales*, quia sunt tanquam *rationalium* quædam species. TURNEB. Sic etiam e *statu qualitatis* oriuntur *status* quidam speciales; nam *status qualitatis* dividitur in *absolutum* ἀντίληψιν, & in *assumptivum* ἀντίθεσιν. Hic subdividitur in *relationem* ἀντέγκλημα, *remotionem* μετάστασιν, *comparationem* ἀντίστασιν & *deprecationem*, seu *veniam* συγγνώμην. *Status* porro *legales* οἱ νομικοὶ quatuor sunt; de *scripto & voluntate* κατὰ τὸ ῥητὸν καὶ τὴν διάνοιαν, *ambiguitas* ἀμφιβολία, *leges contrariæ* ἀντινομία, *syllogismus* συλλογισμός. Adde Hermagoræ & Hermogenis τὴν πραγματικὴν στάσιν *statum negotialem*, τὴν δικαιολογικὴν *juridicialem*, & τὴν μετάληψιν *translationem*, seu *translativam caussæ* constitutionem; atque hi fere sunt omnes quæstionum oratoriarum *status*, de quibus tam fuse Quinctilianus hoc capite. CAPPER.

111. *Ac primum Arist.*] Usum prædicamentorum, quæ κατηγορίας vocat Aristoteles, positum esse dialecticis in vocum certis ordinibus, ex quibus propositiones demum fiant, & quo pacto simplices res, rationesque ad sua genera possint perduci, & immensa vocum rerumque turba in illos ordines descripta non amplius tumultuaretur. Fabius vero aliam eorum retulit ad quatuor quæstiones, quas tractat Arist. primo capite lib. 2. post. & libr. primo *Top.* Hæc autem *elementa*, inquit Valla lib. 1. cap. 1. Dial. Quinctilianus vocat, quod sensus cæterorum vocabulorum ad ista, tanquam ad elementa & principia referantur; ob eamque rem dicuntur *genera*, quod ex his cætera significata gignantur, &c. quæ sequuntur; Fortunatianus lib. 3. ἀδιαιρέτους partes, sine quibus nulla controversia fieri possit; similiter & Hermagoras μόρια περιστάσεως; Theodorus στοιχεῖα, id est, *elementa*, quod ex eorum conjunctione quæstiones fiant, perinde atque ex literis syllabæ & verba connectuntur. Esse autem septem ait, quas Græci ἀφορμὰς vocant. Hæc ille. TURNEB. Στοιχεῖα *initia*, ut mundi, vel humor, vel ignis, vel materia, vel corpora insecabilia. Vide Boëth. lib. 2. Arithm. Porphyrii fragment. de x. prædic. PITHOEUS.

112. *Constituit.*] *Instituit*: V. C. Alm.

113. *Οὐσίαν, quam Flavius essentiam.*] Videndus M. Ant. Muretus Var. lect. lib. 15. cap. 20. pag. 1153. Lamp. Crit. Part. 2 Seneca Epist. 59. Sidon. Apollin. Epistola ad Polemium PAREUS. *Οὐσίαν, quam Flavius essentiam vocat .... ea quæritur an sit.*] Igitur hoc in loco οὐσία *essentia*, sive, ut mox dicet, *substantia*, est ipsamet rei existentia τὸ ὅτι ἐστὶ, non autem natura τὸ τί ἐστι. Hinc apud Rhetoras στάσις οὐσίας, est ipse *status conjecturalis*, vel quæstio de rei existentia; Hermogeni de *partitionib.* pag. 21. οὐσίας ἔλεγχος *existentiæ probatio*: ubi Gaspar Laurentius perperam vertit, *probationem ab ipsa re desumptam*. Vide argumentum in Æschinis orationem contra Ctesiphontem. Lege & Fortunatianum pag. 45. Rhetor. Pithœan. ubi τὸ περὶ οὐσίας optime explicatur, & a quæstione τοῦ facti, seu actionis perpetratæ quadantenus distinguitur. CAPPER.

114. *Flavius.*] *Plautus*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Ald. Colon. Sich. Colin. Basil. marg Vascos. Vide lib. 11. cap. 14. *Plaminus*: Voss. secund.

115. *Nec sane est aliud ejus nomen Latinum.*] De hoc vide lib. 2. cap. 14. & lib. 8. cap. 3. Seneca item Epistola quadam τὸ ὂν οὐκ ὑπὸ νόσου Latine exprimi posse negat. Flavius *essentiam*, seu *entiam*, dura quidem, sed pene sola appellatione usus est. Namque substantia οὐσίαν non exprimit; cum aliud *esse* intelligamus εἶναι, aliud *substare* & *subsistere*, quod Græcis ὑπάρχειν. Certe neque *essentia*, neque *substantia* Cicero unquam est usus; sed antiquo verbo *natura* locis pene infinitis, ut lib. *Tusc. quæst.* 1. Quod enim omnes dicunt, Aristotelem invenisse *quintam essentiam*, ille *naturam* appellat his verbis: *Aristoteles longe omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quatuor nota illa genera principiorum esset complexus, e quibus omnia orirentur, quintam quamdam naturam censet esse, e qua sit mens.* Ubi vocabulum hoc usurpat pro οὐσίᾳ, non pro φύσει. Quod & divus Augustinus non ignoravit, qui principio 2. libri de moribus Manichæorum ait: *Nam & ipsa natura nihil aliud est, quam id quod intelligitur in suo genere aliquid esse.* Itaque, ut nos jam novo nomine ab eo, quod est *esse*, vocamus *essentiam*, quam plerumque *substantiam* etiam nominamus; ita veteres, qui hæc nomina non habebant, pro *essentia* & *substantia*, *naturam* vocabant. TURNEB. Muretus tamen variar. lection lib. 15. cap 20. ab ipso Cicerone usurpatum fuisse τὸ *essentia* nomen contendit, & probat ex Epistola 59 Senecæ, & ex præfatione Sidonii Apollinaris ad Epithalamium Polemio dictum. Vide quæ supra notata sunt ad cap. 14. lib. 2. CAPPER.

116. *Sed ea quæritur an sit.*] *Substantiam* latius accipit Fab. quam Aristoteles, ut ad ea omnia pertineat, in quibus quæritur de rei (ut ita dicam) existentia; ac secutus est *etymologiam* nominis, & quæstionis rationem TURNEB.

117. *Qualitatem.*] *Qualitatem*, & *qualia* Cicero etiam vocat, 1. quæst. Acad. quas Græci ποιότητας, quod ipsum non est apud Græcos vulgi verbum, sed philosophorum. Ea est autem, per quam dicimus *quales*, id est, certa quadam affectione præditi. TURNEB.

118. *Intellectus.*] Hoc est, significatus vel significatio. CAPPER.

119. *Quam magnum, & quam multum.*] *Magnitudo* quantitas est continua, quæ copulatas aliquo vinculo habet partes: *multitudo* vero quantitas est discreta, cujus partes non aliquo vinculo copulantur. TURNEB.

magnum, & quam multum sit. [120] *Ad aliquid*, unde ductæ [121] *translatio*, [122] & *comparatio*. Post hæc *ubi*, & *quando*; deinde [123] *facere*, *pati*, *habere*, quod est quasi [124] armatum esse, & vestitum esse. Novissime, [125] κεῖσθαι, quod est [126] compositum esse quodammodo; [127] ut *sedere*, *stare*, *jacere*. Sed ex his omnibus [128] prima quatuor ad *status* pertinere, cætera [129] ad quosdam *locos* argumentorum videntur. [130] Alii novem elementa posuerunt. [131] *Personam*, [132] qua de animo, corpore, [133] extra positis, quæratur: quod pertinere [134] *ad conjecturæ* & *qualitatis* instrumenta video. [135] *Tempus*, quod χρόνον vocant, ex quo quæstio, *An is quem*, [136] *dum addicta est*, *mater peperit*, *servus sit natus*. [137] *Locum*, unde controversia videtur, *An fas fuerit Tyrannum in templo occidere*: *an exulaverit*, *qui domi latuit*. [138] *Tempus* iterum, quod καιρὸν appel-

120. *Ad aliquid.*] Πρός τι, quod Cicero in *Top.* vertit, id quod cum aliquo confertur, ut *duplum simplum*, *multa pauca*, *longum breve*, *majus minus*. Ex quo duplex emanat quæstio; *comparativa*, *uter dux melior*, *Scipio an Annibal*: *translativa*, an huic in hunc sit agendi jus. TURNEB. *Ad aliquid.*] Τὸ πρός τι, quod vulgo *relationis* nomine appellant. CAPPER.

121. *Translatio.*] Quæ vox explicatur in hisce sequentibus: *Sed in illas quoque translativas*, *ut supra significavi*, *quæstiones incidunt* [malim, *incidit*: nempe hoc ultimum τὸ πρός τι] *an huic jus agendi sit*, *vel facere aliquid conveniat*, *an contra hunc*, *an hoc tempore*, *an sic*. CAPP.

122. *Et comparatio.*] Cui vocabulo lucem afferunt quæ sequuntur in hoc eodem capite: *Ad aliquid*; *hoc ultimum maxime in comparativo genere versari putat* [Theodorus], *quoniam* melius ac pejus, majus ac minus, *nisi aliò relata non intelliguntur*. CAPP.

123. *Facere*, *pati*, *habere.*] Logicis nostris, *actio*, *passio*, *habitus*. CAPP.

124. *Armatum esse & vestitum.*] *Armatum esse*, *vestitum esse*: V. C. Alm.

125. Κεῖσθαι.] Συγκεῖσθαι: Andr. Ven. Colon. Steph. Gryph. Colin. Basil. Voss. secund.

126. *Compositum esse.*] Hoc prædicamentum significat quamdam corporis positionem, & quemdam situm; ut *recitum esse*. TURNEB.

127. *Calefacere*, *stare*, *jacere.*] Conjecturis aliquot in suspicionem venio, locum hunc ab oscitante aliquo scriptore confusum, quod exempla adducta in *elemento ipsius situs*, parum cum Aristotelis mente cohæreant; qui certe *calefacere* exemplum ponit *elementi facere*, & *irasci* quoque, cum nulla ratione ad sententiam quadret, commodius refertur ad *passionis* genus. Est autem, auctoribus philosophis, *ira* passio; neque dubito, quin docti, qui vel per transennam Aristotelem inspexerint, nobis sint suffragaturi. MOSELLANUS. Duo *calefacere* & *irasci*, *situm* non videntur ullum habere, ut *stare*, *sedere*: proinde expunguntur eruditi & alia substituunt. Moveor exemplarium consensu. Quid ergo? si qua excusandi ratio fuerit, nimirum ista, *calefacere* accipi posse calefaciendi *situm*, aut certe conjiciemus esse mixta exempla *actionis* & *situs*. Quæ ita disputo, ut non omnino displiceant, qui eo loco movent hæc velut spuria & adulterina. PINUS. *Calere*, *facere*, *stare*, *irasci*: MSS. Joan. Bal. Alm. Andr. *calefacere*, *stare*, *irasci*; Ven. Locat. Ald. Sich. Gryph. Colin. Vidov. marg. Steph. *calere*, *stare*, *irasci*: MS. Bodl.

128. *Prima quatuor ad status pertinere . . . . videntur.*] Nam 1°. *usia* facit *statum conjecturalem*, seu quæstionem de facto. 2°. qualitas parit *statum qualitatis*, ubi quæritur an res bona, mala ve sit; actio justa necne. 3°. quantitas efficit *statum quantitatis*, de quo infra. 4°. τὸ *ad aliquid*, secundum nonnullos Rhetores est etiam quoddam *status* genus, quod duas continet species; nempe *translationem*, seu *translativam caussæ* constitutionem [vulgo *exceptionem declinatoriam*] & *comparationem*, seu *statum comparativum*; de quibus paulopost, ut & lib. 7. cap 3. CAPPER.

129. *Ad quosdam locos argumentorum*] Alludit ad *locos communes* oratorios *intrinsecos*: atqui *ubi*, *quando*, *situs*, *& habitus*, sunt *loci* a circumstantiis, seu *adjunctis*: *actio* autem & *passio* pertinent ad *locum a caussis & ab effectibus*. CAPPER.

130. *Alii novem elementa*] Videtur hæc opinio esse Theodori; ille enim *circumstantias* appellat elementa: auctor Fortunatianus. TURNEB.

131. *Personam.*] Cujus tripartitam esse volunt controversiam ex triplici bonorum genere; corporis, animi, & extra positorum, sive fortuitorum: quæ ad *conjectura* probationes pertinent, quod rei factæ aut fidem adferant aut detrahant: *ad qualitatem* vero, quod animus sæpe excusat injuriam, & tam corporis, quam fortunæ præsidia & adjumenta in utramque partem *qualitati* valent plurimum: sed de hoc fuse lib. 5. TURNEB.

132. *Qua de animo.*] *In qua*: MSS Bodl. Joan. Bal. Voss. Alm. Andr. Venet. Locat. Ald. Steph. Basil. Obrecht.

133. *Extra positis*] *Et extra positis*: MSS. Bodl. Alm. Andr. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Ita mox cap. seq. *quæstionem aut in rebus extra positis*, *aut in nostris opinionibus existimat positam*.

134. *Ad conjectura & qualitatis instrumenta.*] Πρὸς τὰ συνέχοντα ad apparatum & quasi supellectilem *statuum conjecturalis*, & *qualitatis*. Sic lib. 7. cap. 2. *sed ea pertinet ad qualitatem*, *quæ alterius status instrumentum est*. CAPPER.

135. *Tempus.*] Intelligitur autem tempus generale, quod nullam habet circumfinitionem; dividiturque in præteritum, præsens, & futurum. Vide hac de re Fabium libr. 5. TURNEB.

136. *Nondum addicta est mater.*] Non particula, ne sensum confundat, videtur eradenda; ut legatur, *an is*, *quem*, *dum addicta est*, *mater*: addicti autem dicuntur, qui ad tempus se creditoribus vendunt: unde est titulus apud JCtos *de in diem addictione*, quem, utpleraque alia, vulgus legulejorum corrupte legunt, *de in diem adjectione*: quod quidem grande flagitium est. REGIUS. *Addicti* vocantur, qui obstricti ære alieno, cum solvendo non sint, addicuntur a Prætore ad corporis servitutem, donec operæ paria faciat cum accepta pecunia. TURNEB. Hæc controversia distinctione dirimitur, cum addicti proprie non sint *servi*: sed *esse in servitute*, vel *pro servis*, *nec servire servitutem* dicebantur. Sic noster lib. VII. 3. cum quæritur, *an addictus*, *quem lex servire*, *donec solveretur*, *jubet*, *servus sit*: *altera pars sinit ita*: *Servus est*, *qui est jure in servitute*; *altera*, *qui in servitute est eo jure*, *quo servus*, *aut*, *ut antiqui dixerunt*, *qui servitutem servit*, &c. lib. V. cap. 10. *aliud est servum esse*, *aliud servire*: *qualis esse in addictis quæstio solet*. Talem *addictum* pro libero fuisse permisit Augustus apud Sueton. 24. *Equitem Romanum liberto suo addixit*, *ut relegatum in agros pro libero esse sineret*; ubi intelligere debemus equitem illum opera facere servilia coactum fuisse in agro, sed *caput* & statum non mutasse, & libertatem & civitatem retinuisse: quo alludit Senec. de vita beata XVI. *Hic*, *qui ad superiora progressus est*, *& se altius extulit*, *laxam catenam trahit*, *nondum liber*, *jam tamen pro libero*; & eodem modo capiendum est in lib. 2. ff de off. Prætor. Barbarium Philippum non fuisse Prætorem, sed prætura tantum functum, vel fuisse pro Prætore, ut egregie explicat J. a Costa ad Decretales, pag. 54. BURMAN. In superiore nota Raphaelis Regii est aliquid reprehensione dignum, quod nescio cur impune abire siverit eruditus Burmannus; nam *in diem addictio* apud Jurisconsultos nullam habet affinitatem cum illis *addictis* a Fabio memoratis. Et certe lex ipsa venditionis *in diem addictio* vocatur, toto titulo *de in diem addict.* quam ita concipi solitam constat: *Ille fundus centum esto tibi emptus*, *nisi si quis intra Kalend. Jul. proximas meliorem conditionem fecerit*, *quo res a domino abeat*. Leg. 1. *ff. de in diem addict.* Leg. 3. *ff. quibus modis pign.* Vide Brissonium de formulis. CAPP.

137. *Locum.*] Locus ut in *conjectura*, probationum; sic in *qualitate*, materiam præbet quæstionum, auctore Fab. lib. 5. TURNEB.

138. *Tempus iterum*, *quod καιρόν.*] Speciale quoddam tempus, id est, occasionem opportune, an secus agendi; quædam enim alio alioque tempore melius geruntur. TURNEB. Recte autem distinguit χρόνον & καιρόν. Ita Actor. 1. 7.

οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους, ἢ καιρούς.

& Sophocl. Electra vers. 1293. dixit καιρὸς χρόνου; & ita in καιρῷ Lucas XXI. 42. & 22. 10. & Æschyl. Prometh. vers. 380.

lant. Hanc autem videri volunt speciem illius temporis; ut æstatem, vel hyemem. [139] Huic subjicitur ille in pestilentia comessator. *Actum*, id est πρᾶξιν, quod eo referunt; *sciens commiserit, an insciens; necessitate, an casu*, & talia. *Numerum*, qui cadit in speciem quantitatis, [140] *An Thrasybulo triginta* [141] *præmia debeantur*, [142] *qui tot tyrannos sustulerit.* [143] *Caussam*, cui plurimæ subjacent lites, quoties factum non negatur; sed [144] quia justa ratione sit factum, defenditur. [145] Τρόπον, cum id, quod alio modo fieri licet, alio dicitur factum: hinc est, *adulter loris cæsus*, vel *fame necatus. Occasionem factorum*, quod est apertius, quam ut vel interpretandum, vel exemplo sit demonstrandum: tamen ἀφορμὰς ἔργων vocant. Hi quoque nullam quæstionem extra hæc putant. Quidam detrahunt duas partes, *numerum* & *occasionem*; & pro illo, quem [146] dixi, actu subjiciunt res, id est, πράγματα. Quæ ne præterisse viderer, satis habui attingere. [147] Cæterum his nec *status* satis ostendi, nec omnes contineri [148] *locos* credo: quod apparebit diligentius legentibus, quæ de utraque re dicam. Erunt enim plura multo, quam quæ his [149] elementis comprehenduntur. [150] Apud plures auctores legi placuisse quibusdam, unum omnino *statum* esse *conjecturalem*. Sed quibus placuerit, neque illi tradiderunt, neque ego usquam reperire potui. [151] Rationem tamen hanc secuti dicuntur, quod res omnis [152] *signis* colligeretur: [153] quo modo licet [154] *qualitatis* quoque solum *statum* faciant; quia ubique, qualis sit cujusque rei natura, quæri potest. Sed [155] utrocumque modo [156] sequetur summa [157] confusio. [158] Neque interest, [159] unum quis *statum* faciat, an nullum, si omnes *caussæ* sint conditionis ejusdem.

& ἐς καιρὸς, Eurip. Hipp. vers. 899. pro *tempore, opportune*: & καιρὸν simpliciter, Ajac. vers 34. & 1325. Hoc Latini, qui utramque significationem voci *temporis* tribuunt, cum volunt distinguere, dicunt *tempus & diem*; ut Nepos in Pelop. 1. ubi Lambinus male æstuat: vel dicunt *hora & tempus*, ut Sil. XI. vers. 194.

——— *Nunc hora, viri, nunc tempus, adeste.*

quare nihil temere mutarem apud eumdem lib. V. vers. 85.

——— *dabunt idem tempusque diemque*
Pugnandi.

ubi vide quæ adduxit egregius Drakenburgius. Sic & *tempus & hora.* Ovid. in Ibin, vers. 138.

Lenient aut odium tempus & hora meum.

& ita Matthæus Evang. XXIV. 36. περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν: & ita ἐν ὥρᾳ ἰδέσθαι dixit Pindarus VI. Olymp. 47. quod Terentius dixit *in tempore venire*, & quod nostes dicit καιρὸς speciem temporis, ut æstatem vel hyemem, notare; ita in illo Lucæ loco XX. 10. ἐν καιρῷ vindemia notatur; & ita forte apud Euripid. Hecub. vers. 592.

——— κακῶς ἀνεὸς, ἐν γῇ μὲν ἀγαθὴ
Τυχοῦσα καιροῦ θεόθεν, εὔσταχυν φέρει.

non igitur mirum si terra quidem mala nacta bonum tempus divinitus, bonum segetem ferat: ubi vertunt *bonum cælum*, & Scholiastes τυχοῦσα · ἐπιτυχοῦσα: sed bonum tempus ibi notat anni tempus, ut æstatem, vel autumnum fertilem, & aptum frugibus producendis; & ita ὥρα etiam præcipue de æstate, unde ὡραῖοι fructus, de quibus egregie summus Grævius, Lect. Hesiod. cap. II. & de verno tempore sumi docuit vir illustris Spanhem. ad Callim. Hym. in Apoll. 81. & de trimestri spatio, quo quatuor anni tempestates definiuntur, tum Anthol. lib. III. cap. 5. pag. 301. adnotavit Obsopæus. BURMAN.

139. *Huic subjicitur.*] Id est, huic generi subjicitur, ad hoc quæstionis oratoriæ genus revocatur illa *caussæ* litisve species, quam suppeditat ille comessator, &c. CAPPER. *Huic subjicitur.*] Fortuita est hæc occasio; unde trahitur illud *declamationis* argumentum, de eo qui, invalescente peste, epulas celebrabat, & passim se vino ciboque explebat, ut crimen totum illi ex eo conflaretur, quod per occasionem alienæ calamitatis ipse luxu difflueret, itaque pestem invexisse & auxisse crederetur. Vide lib. 5. de *locis* argumentorum. TURNEB.

140 *An Thrasybulo.*] Lacedæmonii, Atheniensibus superatis, triginta prætores imposuerunt, qui tyrannidem occuparunt, & a Thrasybulo sublati sunt: is tamen duntaxat corona oleagina donatus est. Vide Justinum. TURNEB.

141. *Præmia debeantur.*] *Præmio*; MS. Bal.

142. *Qui tot Tyrannos.*] *Quia*; V. C. Alm. & Obrechtus

143. *Caussam.*] Huc pertinent omnes quæstiones *caussarum*, in quibus jure factum defendimus: sed de his omnibus susius Fabius lib. 5. de *locis* argumentorum. TURNEB.

144 *Quia justa ratione factum sit, defenditur.*] Qui *status* est *qualitatis*. CAPPER.

145. *Τρόπον.*] Id est, modum. CAPPER.

146. *Dixi actu.*] *Actum*; V. C. Alm.

147. *Cæterum his.*] Communi utitur reprehensione, camque breviter concludit. TURNEB.

148. *Locos.*] Hoc est, *locos communes* oratorios, unde argumenta solent erui. CAPPER.

149. *Elementis.*] Στοιχείοις, id est, primis principiis & generalissimis quæstionum oratoriarum. CAPPER.

150. *Apud plures.*] Nunc enumerat varias opiniones de *statuum* numero; quibus expositis, quid ipse sentias, explicabit. TURNEB.

151. *Rationem hanc secuti, quod.*] Aliam fortasse rationem suppeditare posset Hermogenes in *Partitionib.* pag. 19. ubi sic habet, τὰ περὶ στοχασμοῦ . . . . χρήσιμα εἰς ἅπαντα συντελεῖ τὰ μετ' αὐτὸν; id est, quæ ad *conjecturalem statum* attinent, ea ad sequentes quoque *status* fere omnes conferunt. CAPPER.

152. *Signis colligeretur.*] *Signum locus* est *conjecturalis*; est enim nota quædam, quæ sub sensum cadit, & ex se aliquid indicat: hi autem *signa* accipiunt pro quacumque verisimili probatione, aut etiam necessaria, quæ in omnibus *statibus* reperitur. TURNEB. De *signis* vide Cornific. ad Herenn. lib. II. cap. 4. & nostrum lib. V. cap. 9. ALMEL. *Signis.*] Σημείοις. Sunt autem *signa* σημεῖα species argumentorum verisimilium, cujusmodi Rhetorica soles adhibere: quomodo different a τεκμηρίοις, quæ aliter se habere non possunt, & rem certissime probant, vide ad lib. 5. cap. 9. CAPPER.

153. *Quo modo libet.*] L. Vallæ codex habet, *quo modo licet qualitatis*, &c. quæ lectio communior est. Reprehendit autem opinionem superiorem ab absurdo TURNEB. *quo modo libet*; Ven. Locat. Ald. Colon Sich. Gryph. Colin. Basil.

154. *Qualitatis quoque.*] Locus hic integer non est: eum sic emendabis: *Sunt qui qualitatis quoque solum statum facerent* PHILAND. Sed quam Philander emendationem proponit, ea necessaria non est. Verborum Fabii sensus facile constabit, si modo, quod sæpe fit, particula *ut* post *licet* subintelligatur. CAPPER.

155. *Utrocumque.*] *Utroque*; Steph. Voss. prim.

156. *Sequetur.*] *Sequeretur*; V. C. Alm.

157. *Confusio.*] Sive enim *conjecturam*, sive *qualitatem* solam, magna quædam oritur obscuritas; quia distingui in tot species quæstionum non possunt. TURNEB.

158. *Neque interest.*] Quemadmodum, si nullus esset *status* definitus, labi nemo posset eo eligendo, cum fortuito obtigisset; ita, si unum esse dicis, omnes similes facis *caussas*; neque proinde errare poteris; naturam enim ducem sequêris. TURNEB.

159. *Unum quis.*] *Utrum quisque*; MSS. Bodl. Alm. *Utrum quisque statum unum faciat*; Ald.

[160] *Conjectura* dicta est a *conjectu*, id est, directione quadam rationis ad veritatem: unde etiam [161] somniorum atque ominum interpretes *conjectores* [162] vocantur. [163] Appellatum tamen est hoc genus varie, sicut in sequentibus apparebit. [164] Fuerunt qui duos *status* facerent: [165] Archidemus *conjecturalem*, & *finitivum*, exclusa *qualitate*; quia sic de ea quæri existimabat, [166] quid esset iniquum, quid injustum, quid dicto audientem non esse: [167] quod vocat, [168] *de eodem & alio*. [169] Huic diversa sententia eorum fuit, qui duos quidem *status* esse [170] voluerunt, sed [171] unum *inficialem*, [172] alterum *juridicialem*. [173] *Inficialis* est, quem nos dicimus [174] *conjecturalem*, cui ab inficiando nomen alii in totum dederunt, alii in partem, quia accusatorem *conjecturâ*, reum inficiatione uti putaverunt. *Juridicialis* est qui [175] δικαιολογικὸς Græce dicitur. Sed quemadmodum ab Archidemo *qualitas* exclusa est, sic ab his repudiata [176] *finitio*; [177] nam subjiciunt eam *juridiciali*; quærendumque arbitrantur, *justumne sit*, [178] *sacrilegium* VIII.

160. *Conjectura.*] Quia *status* princeps est *conjectura*, unde ejus nomen trahatur, exponit; nempe a *conjectu*, qui est agitatio mentis solers ad veritatem *signis* eliciendam. De hoc vero fuse paulo post. TURNEB. *Conjectura a conjectu*, &c.] Itaque *status conjecturalis* ideo dicitur, quia id intendit, ut mens auditoris vel judicis ad veritatem alicujus facti detegendam *conjiciatur*, seu dirigatur; sed non vocatur *conjecturalis* eo præcise, quod *conjecturis*, id est, levioribus argumentis & rationum momentis utatur; hic enim *status* certissimas & demonstrativas probationes aliquando adhibet, ut patet ex his Fabii verbis lib. 5. cap. 2. *Ad* conjecturam *plurimum confert* [tempus], *in cum interim probationes inexpugnabiles afferet: quales sunt, si dicatur signator, qui ante diem tabularum decessit; aut commisisse aliquid, vel cum infans esset, vel cum omnino natus non esset*: igitur Quinctiliani *etymologia* probabilior est, quam quod hac de re scripserunt Cicero 1. *de Invent.* num. 2. *Cum facti controversia est, quoniam conjecturis caussa firmatur, constitutio conjecturalis appellatur.* Herennianus Rhetor lib. 1. num. 18. *hoc, quoniam conjectura verum quæritur, de facto erit controversia, & ex eo constitutio caussæ* conjecturalis *nominatur.* Marius Victorinus in 1. Ciceronis *de Invent.* pag. 106. Rhetor. Pithœan. *Hinc constitutioni quoniam incerta & non apparentia conjecturis vel suspicionibus indagantur, recte conjectura nomen impositum.* Sulpitius Victor. Instit. Orator. ad Silonem ibid. pag. 159. *Conjectura appellata, quia conjiciendo & argumentando necesse est ad veritatem pervenire*; & Græcus Hermogenis interpres in Aldin. Rhetorib. pag. 120. in fine. CAPPER.

161. *Somniorum.*] Eos Græci ὀνειροκρίτας & ὀνειροπόλους vocant: unde & Artemidori libri quinque de interpretatione somniorum ὀνειροκριτικῶν inscribuntur. PHILANDER.

162. *Vocantur.*] *Vocantur*; Stephan. Gryph. Colin. Basil. Vidov.

163. *Appellatum est hoc genus varie.*] Hoc τοῦ *status* genus, nempe τοῦ *conjecturalis*, varia sortitum est nomina; nam paulo supra dicitur *rationis essentia*: paulo infra, *inficialis*, πραγματικός, id est, *realis* τὸ περὶ αἰσθητοῦ, *quod sub sensum cadit*: συστατικὴ στάσις, id est, *status res præstita, vel actionis perpetratæ*; γένεσις *res facta*, lib. 9. cap. 1. *status facti, substantiæ, & de substantia.* CAPPER.

164. *Fuerunt qui*, &c.] Pergit enumerare varias de numero *statuum* sententias. TURNEB.

165. *Archidemus.*] Scriptor Græcus, cujus tamen Suidas non meminit. MOSELLAN. Meminit ejus Demetrius Phalereus de *Elocutione*, sect. 34. BURMAN.

166. *Quid esset iniquum, quid injustum.*] Quod quidem recidit in ipsummet *statum finitivum*, sive *definitivum*. CAPPER.

167. *Quod vocat de eodem atque alio.*] Sic Aristoteles in *Topic.* lib. 1. cap. 5. de definitione agens, sermonem facit περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἑτέρου *de eodem & de altero*, ubi quæstio est de firmanda vel refellenda definitione. Cicero, inquit Fabius lib. 7. cap. 3. permultos secutus auctores, dicit, *finitionem esse de eodem & de altero; semper enim negantis aliquod esse nomen, dicendum quid sit potius.* Ciceronis locus est in *Topicis* circa finem: ubi tamen hanc loquendi formulam, *de eodem & alio* vel *altero*, nunc ad *qualitatem*, nunc ad definitionem refert. Ipsius verba sunt hæc: *Cum quæritur quale quid sit, aut simpliciter quæritur, aut comparate. Comparationum duo* [genera sunt] *unum de eodem & alio; alterum de majore & minore ..... Ex altero genere, quod erat bipartitum, unum est de eodem & alio; ut si quæratur quid intersit inter amicum & assentatorem, regem & tyrannum.... ad definitionem autem pertinet ratio & scientia definiendi: atque huic generi finitimum est illud, quod appellari de eodem & de altero diximus: quod genus forma quædam definitionis est: si enim quæratur, idemne sit pertinacia & perseverantia, definitionibus judicandum est*: neque Cicero solus ita sensit aut locutus est; nam, ut mox dicet Quinctilianus, *sunt qui* de eodem & de alio, *modo* qualitatem *esse*, *modo* finitionem *velint*. Sed auctor principiorum *Rhetorices*, quæ Aurelio Augustino tribuuntur, pag. 594. Rhetor Pithœan. definitionem vocat quæstionem *de eodem & altero. Altera*, inquit, *rationalis est quæstio, quam Hermagoras finem* (ὅρον;) *Theodorus* περὶ τῆς ἰδιότητος, *id est, de proprietate: quidam, quod sit: nonnulli* περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἑτέρου, *id est*, de eodem & altero. Legesis etiam Isidorum lib. 2. *Origin.* cap. 29. fol. 16. W. ubi de sexta specie definitionis, quam vocat κατὰ διαφορᾶς *secundum differentiam.* Nec quemquam turbet, quod eamdem quæstionem, modo ad *qualitatem*, modo ad *statum definitivum* pertinere nonnulli Rhetores dixerint; ipse enim Fabius lib. 7. cap. 10. aliquam esse inter quosdam *status* cognationem observavit. CAPPER.

168. *De eodem & alio*] *De eodem & alio* appellamus; quando quid differentiæ sit inter res aliquas, aut similitudinis, adjectis proprietatibus explicamus. TURNEB.

169. *Hinc diversa.*] *Huic diversa*; MSS. Juan. Alm. Ven. Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. & cod. Bernens.

170. *Voluerunt sed unum.*] *Sed* non habet Stephanus.

171. *Unum inficialem.*] Vulgo dicimus quæstionem facti vel de facto. Vide Quinctilianum lib. 9. cap. 1. de varia *statum conjecturalis* appellatione. CAPPER.

172. *Alterum juridicialem.*] Pertinet hic *status* ad *qualitatem*; nam de Hermagora Fabius paulo infra. *Hanc* [*qualitatem*] *ita dividit*; 1°. *de appetendis & fugiendis*; 2°. *de personis*; 3°. *negotialem*; 4°. *juridicialem.* Cicero 1°. *de Invent.* num. 10. 14. *Cum vero, qualis sit res, quæritur: quia & de vi & de genere negotii controversia est, constitutio generalis vocatur .... Hæc constitutio, quam generalem nominamus, partes nobis videtur duas habere, juridicialem & negotialem.* Rhetor Herennianus lib. 1. num. 18. 24. *Constitutiones tres sunt: conjecturalis, legitima, juridicialis. ... juridicialis constitutio est, cum factum convenit, sed jure an injuria factum sit, quæritur*], &c. Hermogenes denique in *partitionib.* pag. 12. & seq. edit. Gaspard. Laurent. *status qualitatis*, vel est περὶ ῥητοῦ *legitimus* ὁ νομικός, vel περὶ πραγμάτων *rationalis* ὁ λογικός. Hic duplex est; versatur enim vel circa rem futuram, & dicitur πραγματικὴ στάσις *status negotialis*; vel circa rem factam, & vocatur δικαιολογικὴ *juridicialis.* CAPPER.

173. *Inficialis quem nos.*] *Inficialis est, quem dicimus*: V. C. Alm.

174. *Conjecturalem, cui ab inficiando nomen alii in totum dederunt.*] His annumerandus est antiquus Rhetor Minucianus, cui hanc *status conjecturalis* definitionem adscribunt Hermogenis interpretes Græci in Aldin. Rhetorib. pag. 120. circa fin. στοχασμός ἐστιν ἄρνησις παντελὴς τοῦ ἐπιφερομένου ἐγκλήματος, id est, *conjectura est integra & absoluta inficiatio ejus, quod infertur, criminis.* CAPPER.

175. *Δικαιολογικός.*] Quia, qui illo *statu* contendit; jura sua allegat; ita enim appellatur δικαιολογία. TURNEBUS.

176 *Finitio.*] Sive definitio, id est, *status definitivus.* CAPPER.

177. *Nam subjiciunt eam juridiciali.*] Hoc est, *statum definitivum* considerant quasi quamdam speciem τοῦ *juridicialis*, qui, ut supra notavimus, ad *statum qualitatis* pertinere dignoscitur. CAPPER.

178. *Sacrilegium appellari vel furtum.*] Alludit ad illam *hypothesim* a plerisque Græcis Latinisque Rhetoribus tracta-

appellari quod objicitur, vel furtum, vel amentiam. Qua in opinione [179] Pamphilus fuit: sed *qualitatem* in plura partitus [180] est. Plurimi deinceps, mutatis tantum nominibus, in rem de qua non constet, & in rem de qua constet. Nam est verum, nec aliter fieri potest, quam ut aut certum sit factum esse quid, aut non sit. Si non est certum, [181] *conjectura* sit: si certum est, reliqui *status*. Nam [182] idem dicit Apollodorus, quum quæstionem aut [183] in rebus extra positis, quibus *conjectura* explicatur; aut in nostris opinionibus existimat positam: quorum illud [184] πραγματικὸν, hoc [185] περὶ ἐννοίας vocat. [186] Idem, qui ἄπορον & [187] προληπτικὸν dicunt, [188] quo *dubium* & *præsumptum* significatur (de quo liquet.) [189] Idem Theodorus, qui de eo *an sit*, & de *accidentibus* ei, quod esse constat, id est, [190] περὶ οὐσίας καὶ συμβεβηκότων, existimat quæri. Nam in his omnibus prius genus *conjecturam* habet, [191] sequens reliqua. Sed hæc reliqua Apollodorus duo vult esse, *qualitatem*, & *de nomine*, id est, [192] *finitivam*: Theodorus, *quid*, *quale*, *quantum*, *ad aliquid*. [193] Sunt & qui *de eodem*, *&* *de alio*, [194] modo *qualitatem* esse, modo *finitionem* velint. In duo & Posidonius dividit,

tam, qua fingitur quis privatam pecuniam in templo surripuisse. Et quidem Divi Severus & Antoninus Cassio Festo rescripserunt, res privatorum, si in ædem sacram repositæ, surreptæ fuerint, furti actionem non sacrilegii esse, ut est Leg. 5. *ff.* ad Legem Jul. pecul. sed aliud apud nos obtinuit ex jure canonico 17. quæstion. 4. capite *Quisquis.* CAPPER.

179. *Pamphilus.*] *Pamphilus*, Πάμφιλος Ἀμφιπολίτης, *ῥήτωρ ἢ ἰατρὸς*, ut in fragmento Herodiani de nominibus propriis. SICHARD. Aut hic pictor fuit, sed idem (ut docet Plinius) doctissimus; aut pictoris Pamphili gentilis: unde a Cicerone *de Oratore* irridetur, quod in infulis artem Rhetoricam scripserit. TURNEB. Quem & vide ad Ciceronem I. Agrar. cap. 2. sed an hic pictor Pamphilus Apellis præceptor Plin. xxxv. 10 & Praxitelis discipulus eidem lib. xxxvi. 5. sit ille, qui de Rhetorica scripserit, admodum incertum puto. Fuit & Pamphilus Auditor Platonis, quem Epicurus Samii audivit, Cicero I. de Nat. Deor. 26 quem obscurum hominem fuisse indicat Cicero, *Pamphilum quemdam* vocando, ut & alterum illum lib. III. de Orat. 21. appellaverat *Pamphilum nescio quem*. Ab his diversus Pamphilos videtur grammaticus, qui scripsit historiam herbarum, in qua multas aniles & poeticas fabulas & superstitiosas præstigias addidit, teste Galeno; de quo Lambecius in Biblioth. Cæsar. lib. II. cap. 7. operose agit, & cujus imago conspicitur in codice illo celeberrimo Dioscoridis, de quo & vide eruditissimum Montfaucon. Palæogr. Græc. lib. III. cap. 2. Lambecius vero Suidam ex duobus Pamphilis tres fecisse censet, quem refutat Kusterus ad Suidam; quem tamen male credo hunc herbarum scriptorem eundem statuere, qui Epicuri præceptor fuit, & præterea *εἰκόνων εἰκόνας*, quas Pamphilus primus scripsisse dicitur, similis fuisse argumenti, ac Philostrati; cum herbarum figuras, ordine alphabetico dispositarum, intelligere, omnis ratio suadeat. Quisnam vero Pamphilus hic Rhetor sit, non definire audeo, nec an idem sit Quinctiliano & Ciceroni memoratus: suspicio tamen mihi est, Ciceronem in dicto loco forte alludere ad pictorem Pamphilum, qui cum supplices Heraclidas Atheniensibus in porticu pinxisset (de quo vide Aristoph. Plut. Act. 12. scen. 3. & quæ ibi Scholiastes & alii adnotant) recte in *infulis pinxisse artem Rhetoricam* (male *tabulis* videtur legisse Pinus ad hunc locum) dici posset; quia forte tanta arte supplicantium figuras expresserat, ut quasi artis Rhetoricæ præcepta ex pictura & eorum vultibus & infulis possint deprehendi. Noster & Pamphili meminit pictoris lib. XII. 10. ubi dicit eum *ratione* fuisse judicatum, *præstitisse ceteris.* Præterea Obrechtus & Gibson hic *Pamphilum* ediderunt, nec monuerunt, an auctoribus MSS. certe ego in nulla editione illud deprehendi; neque Pamphilum aliquem novi. Pamphilum quoque Jurisconsultum video ab Africano laudari in leg. 5. tit. de aur. & arg. sed quem etiam ignoro, neque a vitarum JCtorum scriptoribus memorari novi. BURMAN.

180. *Plurimi deinceps. . . in rem de qua,*] Supple, ex præcedenti, *status* quæstionum oratoriarum partiti sunt. CAPPER.

181. *Conjectura sit.*] Id est, *status conjecturalis*, seu quæstio de facto. CAPPER.

182. *Idem dicit Apollodorus, &c.*] Rem ita simpliciter tractabat Apollodorus ille, qui, ut cap. 1. dictum est, contentus fuit solis *judicialibus*, nec egit de *suasoriis*, neque de *demonstrativis*. CAPPER.

183. *In rebus extra positis.*] Res extra positas vocat; circumstantias, signa, tabulas, testimonia, quæ primas habent in omni *conjectura*, quæque extrinsecus assumuntur ad *conjecturæ* probationem. Res positas in nostris opinionibus dicit, quia in opinione judicum est positum, debeatne hoc sic appellari, aut justum existimari. TURNEB.

184. *Πραγματικὸν*] Hoc est, *negotiale*, vel *reale*. CAPPER.

185. *Περὶ ἐννοίας.*] Id est, de opinione, idea, vel notione. CAPPER.

186. *Idem, qui.*] *Idemque ἄπορον*; Venet. Locat. Ald. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. *idem ἄπορον*; Colon.

187. *Προληπτικὸν,*] Legebatur antea *προληπτικόν*. Sed quoniam *passivum* sensum Græca vox exhibere debet, ut patet ex Fabii versione, qui vertit *præsumptum*; facile mihi persuadeo legendum esse *προληπτὸν*. CAPPER.

188. *Quo dubium & præsumptum.*] *Id est, dubium & præsumptum, quo significatur de quo liquet;* Argent. Obrecht. Voss. tert. *Quo dubium.*] Litera hujus loci varia est, & uno aut altero verbo defraudata videri potest. Illud enim, *dicunt*, facit ut alios esse intelligamus, qui in hæc duo capita omnem descripserunt quæstionem, ut plena dictio in hunc modum videatur fuisse *Qui dubium & præsumptum*, id est, *de quo constat, Græce ἄπορον & προληπτικὸν, faciunt quæstionum capita, quibus dubium præsumptumque significatur.* Mihi sensum aperire satis est visum. Restituere germanæ lectioni fortunæ erit magis, si quis in vetustum codicem inciderit, quam conjecturæ, qua uti possum, si repetas ordinem inde. *Plurimi deinceps, mutatis tantum nominibus, in rem dubiam, & de qua constat. Idem Apollodorus* (*dicit* subaudis.) Sic, *Idem* (accipe extrinsecus) *sentiunt qui*, &c. PINUS. Scribe *quibus dubium.* PHILAND. In Antonii Pini Annotatione pro τὸ προληπτικὸν, legendum aut emendandum est προληπτόν. Vide notam proxime superiorem. CAPPER.

189. *Idem Theodorus.*] *Item Theo*, MSS. Bal. Alm. Venet. Locat. Ald. Colon. Par. Steph. Gryph. Colin. Basil. Viduv.

190. *Περὶ οὐσίας*] Hoc est, de ipsa rei controversæ existentia. Vide quæ de hoc vocabulo supra notavimus ad illa Fabii verba: *οὐσίαν, quam Flavius essentiam vocat.* CAPPER.

191. *Sequens reliqua.*] Id est, sequens genus, nempe τὸ περὶ τῶν συμβεβηκότων *de accidentibus*, continet *status* reliquos, cujusmodi sunt, *quid*, *quantum*, *quale*, *ad aliquid*: hoc est, *status definitivus*, quantitas, *qualitas*, *relatio*, qua *comparatio & translatio* comprehenduntur. CAPPER.

192. *Finitivam*] Supple, quæstionem; hoc est, *statum definitivum*. CAPP.

193. *Sunt qui de eodem.*] Cicero quoque hac in re est varius; nam in Part. *idem & aliud* subjicit *finitioni*: in Topicis vero, *qualitati*: ac si proprium notis & tanquam definitione differentiam aut similitudinem colligas, merito ad definitionem redigetur: sin autem *accidentibus*, ad *qualitatem*: de hoc autem fusius lib. 7. Fab. TURNEB. In quo duo sunt, quæ reprehendas; primo enim Tullius in *Partition. orator.* hasce voces *de eodem & de alio* nusquam usurpat; secundo in *Topicis* hanc loquendi formulam *de eodem & de alio*, nunc ad *qualitatem*, nunc ad *definitionem* refert, ut paulo supra notavimus. *Sunt qui de eodem*] Sic intellige, quasi scripsisset Fabius; *τὸν στάσιν* illum quæstionis oratoriæ *statum*, quem vocant *de eodem & de alio*. CAPP.

194. *Modo qualitatem esse, modo finitionem.*] Et certe τὸ

vocem,

[195] vocem, & res. In voce quæri putat, *an significet* [196] *quid, quam multa, quomodo*; in rebus *conjecturam*, quod [197] κατ' αἴσθησιν vocat; & *qualitatem*, & *finitionem*, cui nomen dat [198] κατ' ἔννοιαν; & *ad aliquid*. [199] Unde & illa divisio est, [200] alia esse scripta, [201] alia inscripta. Celsus Cornelius duos & ipse fecit *status* generales, *an sit, quale sit*. [202] Priori subjecit *finitionem*, [203] quia æque quæratur, *an sit sacrilegus, qui nihil se sustulisse de templo dicit, & qui privatam pecuniam* [204] *confitetur sustulisse*. *Qualitatem*, in rem & scriptum dividit. Scripto, [205] quatuor partes *legales*, exclusa [206] *translatione*; *quantitatem* [207] & *mentis* quæstionem [208] *conjecturæ* subjecit. Est etiam alia in duos dividendi *status* ratio, quæ docet aut [209] de *substantia* controversiam esse, aut de *qualitate*: ipsam porro [210] *qualitatem* aut in summo genere consistere, aut [211] in succedentibus. De *substantia* est *conjectura*; (quæstio enim tractatur rei; *an facta sit, an fiat, an futura sit*; [212] interdum etiam *mentis*:) [213] idque melius, quam quod iis placuit, [214] qui *statum* eumdem facti nominaverunt, tanquam de præterito tantum, & tantum de facto quæreretur. Pars *qualitatis*, quæ est de summo genere, raro in judicium venit; quale est, [215] *id ne sit honestum, quod vulgo laudatur*. Succedentium autem aliæ de communi appellatione; ut, *sit ne sacrilegus, qui pecuniam privatam ex templo furatus est*: aut de re denominata, ubi & factum esse certum est, * nec dubitatur [216] quid sit quod factum est; cui subjacent omnes de honestis, justis, utilibus, quæstiones. His etiam cæteri *status* contineri dicuntur: [217] quia & *quantitas* modo ad *conjecturam* referatur; ut, [218] *majorne Sol, quam terra*: modo ad *qualitatem*; *quanta pœna quempiam*,

de eodem & de alio, *status* unus est, una quæstio, qua quæritur an certa quædam res aut actio sit quid unum, atque idem, quod τὸ justum & æquum: an contra sit quid aliud ab æquo & justo; id est, an sit justa vel injusta, an congruat τῷ justo, an ab eo discrepet, ac hujus rei, vel actionis idea sit una & eadem cum idea τοῦ justi, necne. Igitur hic *status* dici potest *qualitatis* vel *definitionis*: melius tamen *definitionis*, ex Archidemi sententia, quam Fabius mox referebat: quod autem de justo diximus, hoc de honesto quoque, de possibili, jucundo, pio & contra, dici poterit. Vide Quinctilianum lib. 7. cap. 3. CAPP.

195. *In vocem & res.*] Sic supra cap. 5. *Idem sentiunt, qui omnem quæstionem ponunt in rebus & in verbis*. CAPPER.

196. *Quid, quam multa, quomodo.*] Sub voce quærendi, *formam*, quæ ab Aristotele in *Posterioribus*, *quod est*, vocatur, comprehendit. Primum autem efficit *scriptum & voluntatem*: nam quæ voluntas sit legis & significatio, quæritur. Secundum efficit *ambiguitatem*, quando verba in plures intellectus possunt trahi. Tertium *ratiocinationem*; nam illic quæritur, quomodo quod scripto comprehensum non videtur, a scripto significetur. TURNEB. Ante Regium legebatur, *qui, quia multum*; sed ille correxit jam, *quid? quam multa?*

197. *Κατ' αἴσθησιν.*] Forte, quod facti probatio signis in sensum venientibus peragatur: unde *secundum sensum*, *status* dicetur *conjecturalis*. TURNEB.

198. *Κατ' ἔννοιαν.*] Quod rationis vi & cogitationis probetur. TURNEB.

199. *Unde & illa divisio.*] Scripti, *legales* dicuntur: non scripti, *conjectura*, *qualitate* & *finitione* terminantur. TURNEB.

200. *Alia esse scripta, alia inscripta.*] Vide *Rhetoras* Aldinos tom. 2. pag. 101. ubi Scholiastes Græcus Hermogenis dividit ipsa τὰ ζητά, seu *status legales* in ἔγγραφα, *quæ scripto continentur*: & ἄγραφα, *quæ non sunt in scripturam redacta*. Lege & quæ supra notavimus cap. 5. ad hæc Fabii verba: *esse quæstiones aut in scripto, aut in non scripto*. CAPPER.

201. *Alia inscripta.*] *Non scripta* malebat Franeius: male; nam & ita *inscriptas pecudes* a Varrone dici, quæ non in tabulas publicanorum erant relatæ, docet cap. IV. de Vectigal. populi Rom.

202. *Priori subjecit finitionem.*] Hoc est, *definitivum statum* reducit ad *conjecturalem*, seu quæstionem facti. CAPPER.

203. *Quia æque*] Quia utrobique negatio; perfecta quidem in *conjectura*, in *definitione* quadamtenus; nempe quoad facti illud nomen esse inficiamur. Celsus item *finitionem conjecturæ* subjecit, quod videret nonnullas *finitiones* ad *conjecturam* accedere, eamdemque in omnibus rationem esse existimaret. Est autem duplex quærendi per *finitionem* forma, seu ratio; una cum, quid sit res, quæritur; ut, *quid est homo?* altera, cum finitionem ipsam quærimus; ut, *an homo sit animal rationale, mortale*: & hoc *conjectura* tractatur: prius vero nunquam ad eam accedit. TURNEB.

204. *Confitetur sustulisse*] *Confitetur se sustulisse*: Ven. Locat. Ald. Colon. Sich. Gryph. Colin. Basil. Vidov.

205. *Quatuor partes legales.*] *Status* vel quæstiones *legales*, quatuor sunt; 1. *de scripto & voluntate* περὶ τοῦ ῥητοῦ καὶ τῆς διανοίας; 2. *ambiguitas* ἀμφιβολία; 3. *leges contrariæ* ἀντινομία; 4. *syllogismus* συλλογισμός. CAPPER.

206. *Translatione.*] Τῇ μεταλήψει, vel παραγραφῇ, quam vulgo *exceptionem* judicii *declinatoriam* appellamus. CAPPER.

207. *Et mentis quæstionem.*] Fabius quoque libro septimo duplicem facit *conjecturam*: alteram rei, alteram mentis, cum quæritur quo animo fecerit. TURNEB. Vide libr. 7. cap. 2.

208. *Conjecturæ subjecit.*] Hoc est, ad *statum conjecturalem*, seu quæstionem de facto reduxit, tanquam totidem species ad suum genus. CAPPER.

209. *De substantia controversiam esse .... de substantia est conjectura.*] Sic paulo supra τὴν οὐσίαν Quinctilianus explicuit per τὸ *an sit*: qui *status* est *conjecturalis*, seu facti quæstio. Hic autem, ut & in aliis quibusdam locis nomen substantiæ τὴν οὐσίαν ipsam rei *existentiam* significat. CAPPER.

210. *Qualitatem aut in summo genere, &c.*] *Qualitas de summo genere*, sive infinita, est quando in universum qualis sit cujusque rei natura & forma, quæritur: quæstiones autem hæ vix in judicium veniunt, interdum tamen in deliberationem: certe a philosophis fere solis tractantur. *Qualitas* autem *de succedente genere*, seu finita est, cum de rebus superiori subjectis particularius quæritur, ut de utili, justo, honesto: hæ quæstiones cadunt in deliberationem & judicia frequenter. De hac autem divisione Fabius lib. 7. cap. 4. TURNEB.

211. *In succedentibus*] Id est, in subsequentibus inferioribusque generibus, vel in *subalternis*, ut aiunt, speciebus, generi summo subjectis CAPPER.

212. *Interdum etiam mentis.*] *Etiam intentionis & voluntatis*: Ald. & Basil. marg. *intentionis. Etiam mentis.*] subaudiendum est ex præcedenti, *quæstio tractatur*. CAPPER.

213. *Idque melius.*] Hoc est, *conjectura*, *status conjecturalis*, vel facti quæstio melius appellatur *de substantia*. CAPPER.

214. *Qui statum eumdem facti nominaverunt.*] Atque hæc est hodie maxime vulgaris locutio; quam tamen Fabius improbat. CAPPER.

215. *Id ne sit honestum.*] Qua in re Stoici diligenter disserunt contra Cyrenaicos. TURNEB.

216. *Quid sit quod factum est.*] *Quid sit quod factum esse certum est*; Voss. prim.

217. *Quia & quantitas modo, &c.*] De his vide fusius apud Fab. lib. 7. capp. 2. & 4. TURNEB.

218. *Majorne sol, &c.*] Nam mathematici aiunt undeviginti partibus majorem esse terra solem: Epicurus vero tantum esse, quantum nobis videretur. Anaximander apud Plutarchum, solem æqualem facit terræ; circuitum vero ejus, quo vehitur, septies & vicies esse majorem: *conjecturalis* itaque erit quæstio. TURNEB.

quantove præmio sit afficı justum: & [219] *translatio* versetur circa *qualitatem*, & [220] *definitio* pars sit *translationis*: [221] quin & *contrariæ leges*, [222] & *ratiocinativus status*, id est, *syllogismus*, [223] & plerumque *scripti & voluntatis*, [224] æquo nitantur: nisi quod [225] hic tertius aliquando *conjecturam* accipit, *quid senserit legis constitutor*: [226] *ambiguitatem* vero semper *conjectura* explicari necesse sit; quia, cum sit manifestum verborum intellectum esse duplicem, [227] de sola quæritur voluntate. A plurimis tres sunt facti generales *status*, quibus & [228] Cicero in *Oratore* utitur, & [229] omnia, quæ aut in controversiam, [230] aut in contentionem veniant, [231] contineri putat; *Sitne*, *quid sit*, *quale sit*: [232] quorum nomina apertiora sunt, quam [233] ut dicenda sint. Idem Patrocles sentit. Tres fecit & [234] M. Antonius, his quidem verbis: *Paucæ res sunt, quibus ex rebus omnes orationes nascuntur*; [235] *factum, non factum*; [236] *jus, injuria*; [237] *bonum, malum*. [238] Sed quoniam, quod jure dicimur fecisse, non hunc solum intellectum habet, ut lege, [239] sed illum quoque, ut juste fecisse videamur; secuti Antonium apertius voluerunt eosdem *status* distinguere. Itaque dixerunt *conjecturalem*, *legalem*, [240] *juridicialem*; [241] qui & Virginio placent. Horum deinde fecerunt species, ita ut

219. *Translatio versetur, &c.*] Quia quæritur justumne sit hac de causa rectam litis intentionem eludi. TURNEB.

220. *Et definitio pars sit translationis.*] Quod patet 1°. ex sequentibus, ubi sic legitur: *similiter in translatione*; non habes jus abdicandi, quia ignominioso non est actio; habeo jus, quia abdicatio actio non est: *Quæritur quid sit actio, finimus*; 2°. ex eo, quod, si quis reum sacrilegii faciat eum, qui privatam pecuniam in templo surripuit, respondebis reus *translatione* utens; *non potes mecum agere sacrilegii, sed tantum furti*: & tunc emerget quæstio de sacrilegii definitione. CAPPER.

221. *Quin & contrariæ.*] *Quin etiam*; Ald. Locat *Contrariæ leges.*] Hoc est, legalis ille *status*, cui nomen *ἀντινομία legum contrarietas*. Vide lib. 7. cap. 7. CAPPER.

222. *Et ratiocinativus status, id est, syllogismus.*] Ille nimirum *status legalis*, in quo legem applicare tentamus ad hypothesim, quam illa conceptis verbis non continet. Vide lib. 7. cap. 8. CAPPER.

223. *Et scripti & voluntatis.*] Περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, id est, *legalis* ille *status*, in quo magis ad legislatoris mentem & voluntatem attendimus, quam ad ipsa legis verba. Vide lib. 7. cap. 6. CAPPER.

224. *Æquo nitantur.*] Hoc est, τῷ justo; nam ea, de quibus hic agitur, quatuor nempe *status legales*, pertinent, secundum quorumdam sententiam, ad *statum qualitatis*, quo quæritur an quid justum sit, necne. CAPPER.

225. *Hic tertius conjecturam accipit.*] Id est, ille *status*, qui vocatur *scripti & voluntatis*, tractari potest per *statum conjecturalem*, seu quæstionem de facto. CAPPER.

226. *Ambiguitatem semper conjectura explicari necesse sit.*] Hoc est, *legalem* illum *statum*, cui nomen ambiguitas *ἀμφιβολία*, tractari oporteat per *statum conjecturalem*, seu quæstionem de facto. Lege lib. 7. cap. 9. CAPPER.

227. *De sola voluntate.*] Supple, scriptoris, vel legislatoris, testatoris. CAPP.

228. *Cicero in Oratore.*] Num. 45. etiam in lib. 2. *de Oratore ad Q. fratrem*, num. 104. 113.

229. *Omnia quæ in controversiam, &c.*] Controversia proprie dicitur de genere orationis *judiciali*, & opponitur *lite suasoriis*, ut patet ex lib. 7. cap. 2. ubi sic habet Fabius: *Etiam in suasoriis; ut, deliberat Numa an.... similiter & in controversiis, &c.* & ex Cicerone 2. de *Orat.* num. 104. *Nihil est*, inquit, *quod ambigatur; sive ex crimine causa constet, ut facinoris; sive ex controversia, ut hæreditatis; sive ex deliberatione, ut belli; sive ex disputatione, ut de ratione vivendi.* Quo etiam ex loco palam est controversiæ nomine apud Ciceronem magis proprie judicium illud intelligi, quod versatur circa materiam, ut aiunt, *civilem*, quatenus τῷ *criminali* opponitur; qua de re si quis dubitet, legat Orationem pro Cæcina, ubi sic loquitur: *Omnia judicia aut distrahendarum controversiarum, aut puniendorum maleficiorum causa reperta sunt.* CAPP.

230. *Aut in contentionem veniant.*] Quid hic Tullius contentionis nomine, prout τῷ controversiæ opponitur, intelligat, non ita in promptu est explicare. Significat forte philosophicas contentiones, quas idem 2. *de Orat.* num. 104. 113. modo disputationes, modo disceptationes appellat, & τῷ controversiæ opponit: *Sive*, inquit, *ex controversia, ut hæreditatis ...... sive ex disputatione, ut de ratione vivendi .... tria sunt, quæ in disceptationem & controversiam cadere possunt*, &c. CAPP.

231. *Contineri putat.*] *Putant*; Voss. prim.

232. *Quorum nomina apertiora sunt.*] Nam τῷ *sitne*, nomen est *conjectura*, vel *status conjecturalis*, vulgo quæstio facti; τῷ *quid sit*, finitio, vel *status definitivus*. τῷ *quale sit*, *qualitas*. CAPP.

233. *Ut dicenda sint.*] *Docenda*; Colon. Sich. Gryph. Vidov. Basil. marg. Steph. Voss. secund.

234. *M. Antonius.*] Eo, opinor, libro, quem imperfectum inchoatumque reliquit. TURNEB.

235. *Factum, non factum.*] Quod pertinet ad *statum conjecturalem*, seu quæstionem de facto. CAPP.

236. *Jus, injuria.*] Quod spectat ad *statum legalem*, seu de scripto, τὸ νομικόν, vel περὶ τοῦ ῥητοῦ. CAPP.

237. *Bonum, malum.*] Quod refertur ad *statum qualitatis*. CAPPER.

238. *Sed quoniam.*] Quia enim cum dico, *jure feci*, non tamen lege fecere dico; ideo Antonium secuti, inter jus & injuriam, bonum & malum, ut discrimen statuerent; primum *statum*, *conjecturalem*; alterum, quo lege nitimur, *legalem*; tertium, quo rationis vi bonum esse contendimus, *juridicialem* nominarunt. TURNEB.

239. *Non solum .... lege, sed juste quoque.*] Hoc est, non solum secundum legem latam, secundum strictos juris apices; verum etiam ex æquo & bono, secundum juris naturalis, ipsiusque justitiæ rationem; hæc enim duo longe diversa sunt; nam qui possidet per usucapionem & temporis præscriptionem, aliquando possidet non juste, licet semper possideas lege. Hinc illud, *summum jus, summa injuria*. CAPP.

240. *Juridicialem.*] Δικαιολογικὸν pendentem ex ipso naturæ jure, ex ipsa ipsius justitiæ ratione, ex æquo & bono; nam opponitur hic τῷ *νομίμῳ*, vel *νομικῷ legali*, qui pendet ex legibus positivis & mere civilibus. Vide notam superiorem. CAPP.

241. *Virginio.*] Virginius hic auctor fuisse putatur Rhetoricorum ad Herennium, qui falso Ciceroni adscribuntur; ibi enim hæc eadem est *statuum* divisio, quæ si Ciceronis esset, ei certe a Fabio adscriberetur: mihi autem ne Virginii quidem illud opus esse videtur; tametsi his Fabii verbis motus id olim asseruerim. Quæ enim Virginii sententia alibi a Fabio allegatur, in Rhetoricis ad Herennium non invenitur κατὰ ῥητόν. REGIUS. Ego amplio judicium, nec enim statim, si hoc ibi reperitur, illi tribuendum illud opus constat: duas præsertim in partes discerpserunt, *legalem* & *juridicialem*. *Legali* subjiciunt *definitionem*, quod verba in lege posita definiamus. In illo errore est is, qui scripsit ad Herennium Senecionem, non autem, ut interpretes ejus libri comminiscuntur, Ciceronis necessarium. Unde vero sit proptius, a Virginio scriptum opus, qui Herennium Senecionem usque adeo coluerit. Vide Plinium. PINUS. Item Cornificio in Rhetor. ad Herennium. Virginii autem crebra est mentio apud Quinctilianum & Plinium juniorem. TURNEB. Herennii meminit Plinius lib. 1. Ep. 5. & IV. 11. & VII. 19. de Virginio vide supra ad cap. 1. hujus libri. *Qui & Virginio placent.*] Hæc Antonianorum & Virginii sententia de *statuum* divisione videtur eadem, atque illa scriptoris ad Herennium; nam τὸ

factum sit, nec ne } est { *status conjecturalis*
jus, injuria } est { *legalis*
bonum, malum } est { *juridicialis*, vel *a qualitate*

pariter *statui legali* subjecerunt illi definitionem, quia verba in lege posita definimus: igitur una fere sententia est Antonianorum, Virginii, & Herenniani Rhetoris, quem Raphael Regius his Fabii verbis motus eumdem esse ac Vir-

[241] *legali* subjicerent *finitionem*, [243] & alios, qui *ex scripto* [244] dicuntur; [245] *legum contrariarum*, quæ ἀντινομία dicitur; & *scripti*, *&* *sententiæ* vel *voluntatis*, id est, κατὰ ῥητὸν, καὶ διάνοιαν; & μετάληψιν, quam nos varie [246] *translativam*, *transsumptivam*, *transpositivam* vocamus; συλλογισμὸν, quem accipimus *ratiocinativum*, vel *collectivum*; *ambiguitatis*, quæ ἀμφιβολία nominatur: quos posui, quia & [247] ipsi a plerisque *status* appellantur: [248] quibusdam *legales* potius quæstiones eas dici placuit. Quatuor fecit Athenæus; προτρεπτικὴν στάσιν, vel παραινετικὴν, id est, *exhortativum*, qui [249] *suasoriæ* est proprius; [250] συντελικὴν, qua *conjecturam* significari, magis ex his [251] quæ sequuntur, quam ex ipso nomine [252] apparet; ὑπαλλακτικὴν: ea *finitio* est, [253] mutatione enim nominis constat; [254] *juridicialem*, eadem appellatione Græca, [255] qua cæteri, usus. Nam est (ut dixi) multa in nominibus differentia. Sunt qui ὑπαλλακτικὴν *translationem* esse existiment, secuti hanc [256] mutationis significationem. Fecerunt alii totidem *status*, sed alios; *an sit*, *quid sit*, *quale sit*, *quantum sit*; ut [257] Cæcilius & Theon. [258] Aristoteles in Rhetoricis

gioium existimarat; sed postea sententiam mutavit. CAPPER.

241. *Legali subjicerent fin.*] Quia in definitione vocabula scripti sunt explicanda. TURNEB.

243. *Et alios qui ex scripto dicuntur.*] Nempe *status* illos, qui communiori locutione *legales* appellantur; quia lex juncta in ἐγγράφοις scripta primum locum obtinet. His annumerabant etiam τὴν Μετάληψιν *translationem*, seu *translativam* caussæ constitutionem (vulgo *exceptionem judicii declinatoriam*) quam inter *legales*, sive *legitimas* quæstiones Herennianus Rhetor & alii quidam recensuerunt. CAPP.

244. *Dicuntur.*] *Ducuntur*; MS. Joan. Andr.

245. *Legum contrariarum .... & scripti & sententiæ .... ambiguitatis*] Supple, *statum* qui vulgo dicitur. CAPPER.

246. *Translativam, transsumptivam, transpositivam*] Supple, caussæ constitutionem τὴν φύσιν. CAPP.

247. *Ipsi a plerisque status appellantur.*] Nam *status* scripti a *rationalibus* oriuntur, & ad *rationales* reducuntur: peculiarem tamen habent tractatum, ut videantur potius esse quæstiones speciales a *statibus* ortæ, quam *status*: quo nomine Fortunatianus libro tertio eas appellat, ab inventore νομικὰς, a nobis *legales* dici asserens. TURNEB. Quod hic Fortunatiano adscribit Turnebianus commentator, hoc reperies in principiis *Rhetorices* Aurelio Augustino attributæ. Lege Rhetores Pithœanos pag. 294. post med. *A plerisque status appellantur, &c.*] Nam, ut ait paulo infra: *A quibusdam deinde divisa ratio est, ut status*, rationales *appellarentur; quæstiones, quemadmodum supra dixi*, legales; *quidam in diversum hos* status *esse, illas quæstiones maluerunt.* CAPP.

248. *Quibusdam legales*] *Cum quibusdam l. p. q. e. d. placuerit*; V. C. Alm. Obrecht.

249. *Suasoriæ.*] Quemadmodum ex Hermogene colligit Trapezuntius, *statum negotialem* proprium fecit *suasoriæ caussæ*. TURNEB. *Qui suasoriæ.*] Supple, parti, vel *hypothesi*, vel orationi, vel *caussæ*: alludit enim ad tria orationis genera, quæ sunt *demonstrativum*, *deliberativum*, sive *suasorium*, & *judiciale*. CAPP.

250. Συντελικόν.] Sic fortasse, quia contracta & coëuntia argumenta, sive signa, ex quibus conjectura petitur, prosunt, ut docebit lib. 5. cap. 9. & quod per se non sufficit, cæteris adjunctum testimonii loco ducitur; συντελεῖν enim *proficere*, & *ad summam conferre* significat. TURNEB. φύσιν alteram vocabat συντελικὴν, quasi *perfectivum statum* dicas; fortasse quod in eo, quis rem perfecerit, quæratur; illa enim appellatione *conjecturam* visus est intellexisse: nomen certe istud præ se non fert. PINUS. Mosellanus autem fol. 18 W. Edition. Vascos. συντελικὴν vertit *expletivum statum* & *perfectivum*: sed ut interpretationes hujusmodi dubiæ & erroneæ paucis refellantur, satis erit annotare his vocabulis συντελικὸς, συντελὴς, συντέλεια apud Græcos philologos rem factam, aut actionem præteritam designari. Sic Græcus Apollonii Rhodii Scholiastes pag. 45. & 104. Edit. in 8°. ῥῆμα συντελικὸν vocat verbum, quod rem transactam & præteritam significat: in exemplum affert hujusmodi aorista ἔξεσαν, δίψαντες pag. 214. ad verbum ὤρεσαν, hæc annotat: τῷ συντελικῷ ἐχρήσατο ἀντὶ τοῦ παρατατικοῦ τοῦ ὤρνυμον; id est, *usus est poeta eo tempore, quod rem factam, seu actionem præteritam designat, pro imperfecto* ὤρνυον. Sic Apollonius Dyscolus pag. 250. συντελὲς τὸν χρόνον dicit; & pag. 270. συντέλειαν, ut rem factam transactamque indicet. Sic Etymologici magni auctor pag. 472. lin. 24. ad verbum ἦξε, contendit eo non imperfectum, sed præteritum tempus declarari: οὐ γὰρ παρατατικὸν σημαίνει, ἀλλὰ συντέλειαν. Sic Diogenes Laërtius in vita Chrysippi tom. 1. pag. 482. Edition. Amstel. memorat librum περὶ συντελικῶν ἀξιωμάτων; id est, *de propositionibus præteriti temporis*, vel, *quæ rem gestam actionemve præteritam enuntiant*; sed perperam ibi Latinus interpres, *de perfectis proloquiis*: ita etiam Phrynichus in Atticarum dictionum syllogę hanc loquendi formulam ἔμελλον ποιῆσαι vitiosam esse asserit: τετήρηται γὰρ ἢ τῷ ἐνεστῶτι συζευγνύμενον, ἢ τῷ μέλλοντι· τὰ δὲ συντελικὰ οὐδαμῶς ἁρμόζει τῷ ἔμελλον; id est, *nam observatum fuit verbum* μέλλειν *construi cum præsenti vel futuro tempore; sed tempora præterita, seu quæ rem jam transactam designant, nequaquam congruunt cum imperfecto illo* ἔμελλον. Hinc apud omnes Grammaticos ὑπερσυντέλικος χρόνος est tempus plus quam perfectum. Hinc Demetrius Phalereus, vel alius auctor opusculi de *Elocutione* §. 220. ait verbum ἀπωλόμην *periit* magis *emphaticum* esse illo præsenti ἀπόλλυμαι, eo ipso, quod rem confectam significet: τὸ ἐμφερόμενον ἀπωλόμην ἀντὶ τοῦ ἀπόλλυμαι, ἐναργέστερον αὐτῇ τῇ συντελείᾳ in. CAPP.

251. *Quæ sequuntur.*] *Quæ significantur vel sequuntur*; Voss. prim. tert.

252. *Apparet.*] *Appareat*; Locat. Ald.

253. *Mutatione enim nominis constat.*] Quia nomen, quod intenditur ab actore, a reo mutatur, & ejus loco aliud substituitur; ut, *concedo furtum esse, sacrilegium nego*. TURNEB.

254. *Juridicialem .... appellatione Græca.*] Δικαιολογικήν. CAPP.

255. *Qua cæteri, usus.*] *Cæteri usi*; MS. Bodl. Andr. Ald. Colon.

256. *Mutationis significationem.*] Quia in *translatione* aut judicem, aut actorem, aut tempus, aut actionem mutamus: ὑπαλλάττειν autem *mutare* est. TURNEB.

257. *Cæcilius & Theon.*] De Cæcilio dictum est ante: Theon vero hic est, cujus adhuc circumferuntur progymnasmata Rhetorica. TURNEB. Theonis non ita frequens apud Fabium est mentio: hujus nominis plures facit Suidas. Ego Alexandrinum existimo, qui & de *progymnasmatis* scripsit, & Rhetorica tractavit argumenta. PINUS.

258. *Aristotel. in Rhet.*] Lib. 1. cap. 3 sub oratoris materia *status* intelligens, tria subdit omnibus *caussarum* generibus; veritatem, quam existimat esse in propositionibus de possibili, contingenti & necessario, in quibus per *conjecturam* quærimus, sitne res vera, quæ facta dicitur; deinde justa & injusta, quæ ille *petenda* & *fugienda* vocat pro facti conditione, in quibus *qualitas* est; quæstiones deinde *de eodem & alio* (περὶ ταὐτοῦ καὶ ἑτέρου) in quibus, quam multum & quam magnum quæritur, quæ quantitates sunt species. Alio deinde loco *definitionem* enumerat; ita ut cum Cæcilio & Theone consentire videatur. TURNEB. Sed in hac Turnebiani commentatoris nota duo sunt, quæ reprehendam; 1°. enim quæstionem *de eodem & de alio* revocat ad τὸ *quam multum & quam magnum*, quæ totidem sunt species quantitatis: atqui, ut supra notavimus, quæstio *de eodem & alio* refertur solummodo ad *statum definitivum*, vel ad *statum qualitatis*; 2°. ponit Aristotelem in lib. 1. Rhetoric. cap. 3. uti hac locutione *de eodem & alio*: verum neque ibi, neque in tota hujus philosophi Rhetorica occurrit: in *Topicis* quidem lib. 2. cap. 5. ubi de definitione agit, hoc loquendi genus (*de eodem & alio*) usurpat; sed in Rhetoricis, quæ habemus hodie, nuspiam illud adhibuit. Et sane, ut dicam quod sentio, difficultate non caret hic locus; nec video qua ratione Fabius Aristotelem scripserit hæc verba (*de eodem & alio*) in Rhetoricis protulisse; nam si hac loquendi formula *statum quantitatis* intelligit, ut Cicero in *Topicis*, eumdem *statum* bis posuerit, necesse est; ait enim mox de illo Fabius: *Ad hoc*

[259] etiam sic omne opus dividit; in veritatem, & petenda ac fugienda, quod est *suasoriæ*; & *de eodem atque* * *alio*. [260] Partiendo tamen ad hoc pervenit, ut, [261] *an sit quid*, *quale*, [262] *quantum*, & [263] *quam multum sit*, quærendum [264] puter. Quodam tamen loco, *finitionis* quoque vim intelligit, [265] quo dicit quædam sic defendi: [266] *Sustuli*, *sed non furtum feci: Percussi*, *sed non injuriam feci*. [267] Posuerat & Cicero in libris Rhetoricis, *facti*, *nominis*, *generis*, *actionis*; ut in facto *conjectura*, in nomine *finitio*, [268] in genere *qualitas*, [269] in actione *jus* [270] intelligeretur. *Juri* subjecerat *translationem*. Verum hîc [271] *legales* quoque quæstiones [272] alio loco tractat, ut [273] species *actionis*. [274] Fuerunt qui facerent quinque; *conjecturam*, *finitionem*, *qualitatem*, *quantitatem*, [275] *ad aliquid*. [276] Theodorus quoque (ut dixi) iisdem [277] generalibus capitibus utitur; *an sit*, *quid sit*, *quale sit*, *quantum sit*, *ad aliquid*. Hoc ultimum maxime in *comparativo* genere [278] versari putat; quoniam melius ac pejus, majus & minus, nisi alio relata, non intelliguntur. [279] Sed in illas quoque *translativas*, ut [280] supra significavi, quæstiones in-

pervenit, *ut an sit quid*, *quale*, *&c.* si *statum definitivum*, ut idem Tullius ibid. quomodo stabit quod subjungit: *quodam tamen loco finitionis quoque vim intelligit*, *quo dicit quædam sic defendi*: *Sustuli*, *sed non furtum feci*. Hæc enim verba innuunt Aristotelem in præcedentibus, necdum *status definitivi* mentionem fecisse: hanc porro difficultatem aliter solvere non posse me fateor, quam si dixero standum esse lectione, quam exhibent codices Vossiani primus & tertius, nemque Bernensis, in quibus ita scriptum est: *Aristoteles in Rhetoricis etiam sic; an sit quid*, *quale*, *quantum*, *&c.* atque hæc quidem lectio eo etiam præstantior videtur, quod non contineat duo illa *tamen*, quæ fere continenter posita sunt in vulgatis editionibus: sed contra librorum editorum & manuscriptorum fidem mutare nihil ausus sum. CAPP.

259. *Etiam sic* ....] Quæ sequuntur usque ad τὸ *an sit*, desunt in Voss. prim. tert. & Bern.

260. *Partiendo tamen ad hoc*] Basil. *Tandem ad hoc pervenit*, Burman. sic habet: *eodem atque alio partiendo*; in Bodl Andr. Venet. Locat. Ald Colon. Gryph ita legitur: *& de eodem atque alio partiendo*; in Steph. *& de eodem atque alio partiendo tamen ad hoc pervenit*: sed bonam lectionem exhibebant Edition. Colin. Argentorat & Obrecht. qui enim Fabianæ locutioni assueverint, facile perspicient; 1° legendum esse, *de eodem atque alio*; 2°. sejungendum illud τὸ *partiendo* ab illis ablativis *de eodem atque alio*. CAPP.

261. *An sit*, *quid sit*.] *Quid sit* non est in V. C. Alm. *An sit*, *quid*, *quale*; Ald. Locatel. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Obrecht. *an sit*, *quale*; Voss. secund. tert. *An sit quid*.] Pro τῷ *aliquid*, hoc est, an aliqua res exstat, factave sit. Similis occurrit locutio lib. 7. cap. 2. *Ultra oceanum nec quid sit*, *nec quale sit*, *sed an sit quid*; supple, quæritur. Sic paulo supra: *in voce quæri putat*, *an significet quid*. in vulgatis, fateor, editionibus legitur cum *hypodiastole*: *an sit*, *quid*, *quale*, *&c.* quæ lectio ad Fabii mentem minus videtur accommodata; nam ex Fabio Aristoteles hactenus *definitivum statum* silentio prætermiserat, ut patet ex sequent. *quodam tamen* (inquit) *loco*, *finitionis quoque vim intelligit*, *quo dicit quædam sic defendi*: *Sustuli*, *sed non furtum feci*: atqui si legas; *an sit*, *quid*, *quale*, *&c.* fatendum erit hoc ipso in loco de *definitivo statu* fieri mentionem; hic enim *statum* τῷ *quid sit* designatur. Adde, quod lectioni nostræ faveant codices Vossiani secundus & tertius, in quibus, omisso τῷ *quid*, legitur continenter: *an sit*, *quale*. CAPP.

262. *Quantum*.] Quæ quantitas est continua. CAPP.

263. *Quam multum*.] Quæ quantitas est discreta. CAPP.

264. *Puter*] *Putat*; V. C. Alm. Ald. *putaret* Voss.

265. *Quo dicit*.] *Quando*; Voss.

266. *Sustuli*, *sed non*.] Οἷον λαβεῖν μὲν, ἀλλ' οὐ κλέψαι· καὶ πατάξαι πρότερον, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι, & quæ sequuntur. [TURNEB.] ex libro 1. Rhetor. cap. 13. CAPPER.

267. *Posuerat & Cicero*] Cicero lib. *de Inventione* quatuor videtur *status* posuisse, ob idque hic inter eos a Fabio numerari, qui quatuor fecere: differt tamen a superioribus, quod *quantitatis* ans exhortatis loco, nunc *translationem*, nunc *actionem* ponit, & sub ea quæstiones omnes *legales*, ut in *Partitionib* TURNEB. Vide Pinum, qui, cum nullo loco plus molestiæ habuerit, hic sibi minus placere se adfirmat.] *Posuerat*, supple, τὸς *status*. CAPPER.

268. *In genere qualitas*.] Hinc Cicero in libris oratoriis passim *statum qualitatis* vocat *statum* generis, & *statum* generalem. Sic lib. 1. *de Invent* num. 10. *Cum vero qualis sit res*, *quæritur*: *quia de vi & de genere negotii controversia est*, *constitutio generalis vocatur*. Eumdem *statum qualitatis* idem Orator vocat *consecutionem* lib. 3. de Orat. num. 111. ubi sic loquitur: *Cognitionis tres modi*; *conjectura*, *definitio*, & (*ut ita dicam*) *consecutio* .... *consecutio tractatur*, *cum quid quamque rem sequatur*, *inquiritur*; *ut illud*, *sitne aliquando mentiri viri boni*: operæ autem pretium est varia ejusdem rei nomina observare, maxime apud eos qui de arte Rhetorica scripserunt. CAPPER.

269. *Ut in actione jus intelligeretur. Juri subjecerat translationem*.] Id est, in hoc nomine, quod est *Actio*, apud Ciceronem illo in loco intelligitur *jus agendi* & litigandi (nam secundum Jurisconsultos *Actio* est jus persequendi in judicio, quod nobis debetur;) ideoque ad *translationem*, seu *statum translativum* pertinet: unde Quinctilianus lib. 7. cap. 5. *Statum translativum* vocat *juris* & *actionis quæstionem*; sic enim habet: *Qui neque fecisse se negabit*, *neque aliud esse*, *quod fecerit*, *dicet*, *neque factum defendet*; *necesse est in suo jure consistat*: *in quo plerumque Actionis est quæstio*.... *est enim duplex ejus disceptationis conditio*; *quod aut intentio*, *aut præscriptio habet controversiam*. CAPPER.

270. *Intelligeretur*.] *Intelligatur*; Ald.

271. *Legales quæstiones*.] Quatuor sunt. 1. τὸ ῥητὸν καὶ διάνοια *scripti & sententiæ*, seu *voluntatis*. 2. ἀμφιβολία *ambiguitas*. 3. ἀντινομία *leges contrariæ*. 4. συλλογισμὸς *status ratiocinativus*: Fabius autem quæstiones potius quam *status* vocat ea, quæ pertinent ad legum scriptorumve interpretationem, & *translativam* caussæ constitutionem, seu *exceptionem* judicii *declinatoriam*, ut jam supra innuit, & postea pluribus declarabit. CAPPER.

272. *Alio loco tractat*, *ut species*.] *Ut*, loco *ut* legendum esse constat; hoc autem in *Partitionibus* oratoriis legitur. REGIUS.

273. *Species actionis*.] *Actionem* paulo latius accipimus, ut jus agendi significet, & legis *actionem*: ac cum legis & juris adjumento petitionem summovebimus, *translatio* erit: cum vero ex præscripto legum & juris actionem intendemus, & apud judicem rem petemus, *status legales* oriuntur. TURNEB.

274. *Fuerunt qui facerent quinque*.] Hi tribus illis vulgaribus, *an sit*, *quid sit*, *quale sit*, adjungunt *quantitatem*, & *ad aliquid*, ignorantes hæc posse ad *qualitatem* referri. TURNEB.

275. *Ad aliquid*.] Τὸ πρός τι: recentiores Latini *relationem* appellare solent. CAPPER.

276. *Theodorus*.] Theodorum ante inter eos recensuit, qui duos *status* facerent, qui quæstiones omnes in has versari ait, *an sit*, & *accidentibus ejus*: nunc inter eos, qui quinque ponunt *status*, quoniam *accidentia* in quatuor generales quæstiones dividebat, *quid sit*, *quale*, *quantum*, *ad aliquid*. TURNEB.

277. *Generalibus capitibus*.] Supple, *statuum*, vel quæstionum oratoriarum. CAPPER.

278. *Versari putat*.] *Putant*, V. C. Alm.

279. *Sed in illas quoque translativas .... quæstiones incidit*.] Videlicet hoc ultimum, quod est τὸ *ad aliquid*, nam supra dixerat Quinctilianus: *ad aliquid*; *unde ducta translatio*, & *comparativa*: præterea mox dicebat idem Rhetor, *hoc ultimum maxime in comparativo genere versari*: igitur apte subjunget: *sed in illas quoque translativas quæstiones incidit*, nempe τὸ ultimum illud quod est *ad aliquid*; siquidem hæ particulæ *sed*.... *quoque* referuntur ad adverbium τὸ *maxime*: in editis vulgo legitur: *sed in illas quoque translativas .... quæstiones incidunt*; unde cum sensum commodum elicere non posset Antonius Pinus, legi volebat: *sed in illa quoque* (quæ ad aliquid sunt) *incidunt translativæ quæstiones*: verum æquo liberior & paulo audacior mihi visa est illa emendatio. CAPPER.

280. *Supra significavi*.] *Signavi*; Locat. Steph. Gryph.

eidit; *an huic* [281] *jus agendi sit*, vel *facere aliquid conveniat*, *an contra hunc*, *an hoc tempore*, *an sic*. Omnia enim ista referri ad aliquid necesse est. [282] Alii sex *status* putant; *conjecturam*, quam [283] γένεσιν vocant; & *qualitatem*; & *proprietatem*, id est, [284] ἰδιότητα, quo verbo *finitio* ostenditur; & *quantitatem*, quam [285] ἀξίαν dicunt; & *comparationem*; & *translationem*, [286] cujus adhuc * novum nomen inventum est, μετάστασις: novum, inquam, in hoc *statu*, [287] alioqui ab Hermagora inter species *juridiciales* usitatum. [288] Aliis septem esse placuit; a quibus nec *translatio*, nec *quantitas*, nec *comparatio* recepta est; sed in horum trium locum [289] subditæ quatuor *legales*, adjectæque [290] tribus illis *rationalibus*. Alii pervenerunt usque ad octo, *translatione* ad septem superiores adjecta. A quibusdam deinde divisa ratio est, [291] ut *status*, *rationales* appellarentur; quæstiones, (quemadmodum supra dixi) *legales*; in illis de re, in his de scripto quæreretur. Quidam in diversum [292] has, *status* esse; illos, quæstiones maluerunt. [293] Sed alii *rationales* tres putaverunt; *an sit*, *quid sit*, *quale sit*: Hermagoras [294] solus quatuor; *conjecturam*, [295] *proprietatem*, [296] *translationem*, *qualitatem*, [297] quam per *accidentia*; id est,

Colin. Voss. secund.

281. *Jus agendi.*] *Vis agendi*: Locatel. Ald. marg. Basil. *Jus agendi.*] *Actione* scilicet forensi, litigatoria, &c. CAPPER.

282. *Alii sex.*] Hi ad quinque superiores *translationem* constituunt generale caput, quam Theodorus partem fecit quæstionum *ad aliquid*. TURNEB.

283. Γένεσιν.] Qua quæritur de origine seu effectu, *factum ut sit*, & *a quo*. TURNEB.

284. Ἰδιότητα.] Fortunatianus: *Altera rationalis est quæstio, quam Hermagoras finem vocat Theodorus* περὶ τῆς ἰδιότητος, id est, *de proprietate: quidam quid sit; nonnulli de eodem & altero* περὶ ταὐτοῦ καὶ ἑτέρου. Hæc enim definitioni attribuitur, quod nimirum definitio ita rem exæquare debet, ut nec se latius effundat, nec angustius contrahatur. TURNEB. Sed quod Fortunatiano tribuit hic Turnebianus commentator, id reperitur in principiis *Rhetorices* Aurelio Augustino attributis apud Rhetoras Pithœanos pag. 294. CAPPER.

285. Ἀξίαν.] Quia cum *quantitate* est, ut ostendatur *res dignitas*, vel *indignitas*, & similia; quo fere omnes *quantitatis* quæstiones in civili disputatione susceptæ referuntur. TURNEB.

286 *Cujus ab hoc novum nomen.*] Hic locus ita scatet erroribus; ut, nisi emendetur, intelligi non sit: hoc autem modo videtur posse emendari; si non *ab hoc*; sed *adhuc*, & loco *tanquam*, legatur *inquam*. & si *hoc* & *in* adscribatur hoc modo: *Cujus adhuc nomen novum inventum est μετάστασις: novum, inquam, in hoc statu. In alio, qui ab Hermagora inter species juridiciales ponitur, usitatum. Metastasis* namque, si ponatur pro *translatione*, novum est nomen, ut Fabius sentit; nam *translatio* a Græcis fere dicitur μετάληψις; hic pro *remotione criminis*, quæ est species *juridicialis assumptivæ*, nomen est usitatum REGIUS. *Ab hoc*: MS. Bal. Locat. Ald. Colon. Gryph. *ob hoc*: Vasc. Steph. & ita volebat Ascensius, *ab hoc*: V. C. Alm. *cujus novum nomen ad hoc*; Colin. *cujus adhuc*: Basil. *cujus ad hoc*: Vidov. Obrecht. deinde *novum tanquam*; MSS Joan. Bal. Alm. Ald. Gryph. Colin. Basil. in marg. *inquam aliqui*: etiam omnes editi & scripti. *inter s jur. ponitur*: Locat. Ald. Antonii Pini & Turnebiani commentatoris Annotationes hoc loco apposuerat Burmannus: verum quoniam & ἐδιοτικὴς [nihil sani] continebant, & plurimis scatebant erroribus, eas omnino resecui; Pinus enim annotaverat *translationem* ab Hermagora vocari μετάστασιν, & μετάληψιν nomine appellari speciem unam *qualitatis assumptivæ*, quæ *relatio criminis* ab Hermogene vocetur: atqui, 1°. Hermagoras *translationem* Græce nominavit Μετάληψιν, ut patet ex Hermogene & ex auctore *Rhetorices* Aurelio Augustino attributæ pag. 294. Rhetor. Pithœan. ubi sic legitur: *Illa contentio, qua alter in judicium vocat, alter recusat judicium, facit quæstionem: quod controversiæ genus Hermagoras* μετάληψιν *appellat; nostrorum plerique translationem vocavere.* 2° confundit Pinus μετάληψιν *translationem* cum *relatione criminis* τῷ ἀντεγκλήματι: harum vero discrimen exhibent Tullius, Hermogenes, Fabius, Fortunatianus & cæteri Rhetores. 3°. ponit ab Hermogene dictam esse *relationem criminis*, quasi Latine scripsisset hic Rhetor, qui Græce tantum ἀντέγκλημα dixit, quod *relationem criminis*, vel *relationem* simpliciter Latini verterunt. Pini errores exscripserat pseudo-Turnebus, & suis adauxerat. CAPPER.

287. *Alioqui ab Hermagora inter species juridiciales usitatum.*] Et certe τὸ *juridiciale* pertinet ad *statum qualitatis*, qui duplex est, *absolutus* & *assumptivus*. Hic dividitur in ἀντέγκλημα *relationem*, μετάστασιν *remotionem*, ἀντίστασιν *compensationem* & συγγνώμην *veniam*, pro ut cæteri vulgo Rhetores explicarunt. CAPP.

288. *Aliis septem esse placuit.*] Tres consuetos, qui *rationales* appellantur, quod eorum quæstiones, extra scriptionem positæ, in rationis usum veniunt, & quatuor *legales*. Qui octo faciunt, his septem *translationem* addunt TURNEB.

289. *Subditæ quatuor legales.*] Legales illæ quatuor quæstiones paulo supra recensitæ sunt, & quadantenus explicatæ. CAPP.

290. *Tribus illis rationalibus.*] Quæ sunt 1°. *conjectura*, seu *status conjecturalis* (vulgo facti quæstio.) 2°. *proprietas*, hoc est, *finitio*, seu *status definitivus* 3°. *qualitas*, vel *status qualitatis* (vulgo quæstio de jure.) CAPP.

291. *Ut status rationales appellarentur.*] Sic in edition. Stephan. Colin. & in cod. Voss. secund. in aliis; *appellarent*: Obrecht & *status rationales appellarunt*. sed nostram lectionem firmat etiam sequens locutio: *in illis de re, in his de scripto quæreretur. Ut status, rationales appellarentur: quæstiones, legales.*] Id est, ut *status* nomen proprie diceretur de *rationalibus* ταῖς λογικαῖς hypothesibus oratoriis; quæstionis autem vocabulum proprie attribueretur ταῖς νομικαῖς *legalibus*. Vide cap. 5. ubi mentio fit τῶν λογικῶν & τῶν νομικῶν. CAPP.

292. *Has, status esse; illos, quæstiones.*] In aliis ita legitur: *hos status esse; illas quæstiones*: sed olim annotarat Ascensius legendum esse quomodo edendum curavimus; & certe Ascensiana lectio seu emendatio antecedentibus & consequentibus optime congruit. CAPP.

293. *Sed alii rationales.*] *Rationales status* nonnulli faciunt duos, *an sit*, & *quale*; alii tres, *quid sit* addentes. Hermagoras quatuor, tribus his *qualitatem* subjungens; quam dividit in *rem* & *personam*: in *negotialem* & *judicialem*. Has quatuor speciales facit, & quatuor primis generalibus subjectas. In eadem est opinione Fortunatianus, ac quatuor *rationales* facit, ut libenter solet imitari Hermagoram. TURNEB Sed in hac Turnebiana nota, ut sensus constet, legendum est: *Hermagoras quatuor, tribus his translationem subjungens. Qualitatem dividit in .... & juridicialem*; nam tribus his *an sit*, *quale*, & *quid sit*, non potuit Hermagoras addere *qualitatem*; cum ipsa jam designata fuerit his vocabulis, & *quale*: aliunde vero, ut mox Fabius dicet, *translationem* Hermagoras primus omnium tradidit. Præterea nostra hæc Turnebiani commentarii emendatio probari potest ex Fortunatiano Rhetore pag. 45. Rhetor. Pithœan. ubi sic habet: *Rationales status quot sunt? secundum Hermagoram quatuor: conjectura, finis, qualitas, & translatio.* & ex principiis *Rhetorices* Aurelio Augustino attributis ibid. pag. 293 & 294. ubi sic legitur. *Rationales quæstiones sunt, quas Hermagoras λογικὰς vocat .... sunt modi quatuor; hæc enim in illis quæruntur; an sit, quid sit, quale sit, an induci in judicium debeat [quæ translatio dicitur:]* cæterum parva refert, utrum ipse Turnebianus commentator hoc in loco erraverit, an ipsius exscriptores. CAPP.

294. *Solus quatuor*] *Solum*: Ven. Locat. Ald. *solus Hermagoras*; Obrecht.

295. *Proprietatem.*] Ἰδιότητα. Hæc autem dictio, designat hic *statum definitivum*; quia, quid proprie sit res, exponit definitio. CAPP.

296. *Translationem.*] Vide ut Hermagoras *translationem* μετάληψιν *statibus rationalibus* τοῖς λογικοῖς annumeret; alii enim eam subjiciunt *legalibus* τοῖς νομικοῖς: quod ipse Quinctilianus in antiquo suo systemate de *statibus* fecerat. Alii specialem *statum* faciunt. Alii *statum* esse negant & quæstionem simpliciter appellari volunt. CAPP.

297. *Quam per accidentia.*] Sic etiam Aquila Romanus

[298] κατὰ συμβεβηκότα vocat, hac interpretatione; *An illi accidat viro bono esse*, vel *malo*. [299] Hanc ita dividit; 1°. de [300] appetendis & fugiendis, quæ est pars *deliberativa*; 2°. de persona, ea ostenditur [301] *laudativa*; 3°. [302] *negotialem*, quam πραγματικὴν vocat, in qua de rebus ipsis quæritur, remoto personarum complexu; ut, *Sitne liber*, [303] *qui est in assertione*; [304] *An divitiæ superbiam pariant*; [305] *An justum quid, an bonum sit?* 4°. [306] *juridicialem*, in qua fere eadem, [307] sed certis destinatisque personis quærantur; *An ille juste hoc fecerit, vel bene?* Nec me fallit, in primo Ciceronis Rhetorico aliam esse [308] loci *negotialis* [309] interpretationem, cum ita [310] scriptum sit: [311] *Negotialis est, in qua quid juris ex civili more & æquitate sit, consideratur; cui diligentiæ* [312] *præesse apud nos jurisconsulti existimantur.* Sed, quod ipsius de his libris judicium fuerit, [313] supra dixi. Sunt enim velut [314] res regestæ in hos commentarios, quas adolescens deduxerat [315] schola; &, si qua est in his culpa, tradentis est: sive eum movit, quod Hermagoras prima in hoc loco posuit exempla ex quæstionibus juris; sive, quod

pag. 16. Rhetorum Pithœan. *Metastasin*, inquit, *quidam inter figuras nominant, cum rem a nobis alio transferemus, non ut ibi caussam constituamus alioqui jam non figura erit; sed species quædam ejus* status, *quem*, qualitatis, *aut* ea accidentia *appellant secundum Hermagoram*. CAPP.

298. Κατὰ συμβεβηκότα.] Κατὰ συμβεβηκός; Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Basil. Colon. Par.

299. *Hanc ita dividit, &c.*] Clarius & pressius Cicero 1°. de *Invent.* num. 12. rem sic exponit: *Hujus generis Hermagoras partes quatuor supposuit; deliberativam, demonstrativam, juridicialem, negotialem*. CAPP.

300. *De appetendis.*] Aptius dici *expetendis* ex Vall. lib. v. de Eleg. cap 7. docet Ascensius.

301. *Laudativa.*] Cicero *demonstrativam* partem magis proprie dixit; hæc enim pars vituperationem non minus, quam laudationem continet: ubi etiam vides quamdam inter oratoriarum quæstionum *status*, & tria illa orationis genera cognationem affinitatemve reperiri. Vide supra cap. 4. CAPPER.

302. *Negotialem.*] *Negotialis status* secundum Hermagoram est, cum de negotio quæritur, quale tandem sit, remotis personarum circumstantiis: secundum Hermogenem, *status* est *qualitatis* de futuro; ut, *agendumne aliquid, an non?* TURNEB.

303. *Qui est in assertione.*] De qua est lex Marci Philosophi, et Lampridius cap. 9. est auctor. PINUS. *Assertio* est judicium de alicujus libertate constitutum, ut si quis statu liber in jus vocaretur, ut in servitutem assereretur; *caussa* vero *liberalis* vocatur. TURNEB.

304. *An divitiæ superbiam pariant.*] Solet enim opulentiæ comes esse insolentia & fastus: quod & Philosophi tradiderunt. TURNEB.

305. *An justum sit quid.*] *An justum quid, an*; Andr. Locat. Ven. Ald. Par. Gryph. Basil. Vidov. Voss. secund. Obrecht.

306. *Juridicialem, in qua, &c.*] Addendum est ex Cicerone, 1°. de *Invent.* num. 15. & ex Fortunatiano pag. 46. 47. Rhetor. Pithœan quod ἡ δικαιολογικὴ *juridicialis qualitas* dividatur in ἀντίληψιν *absolutam*, & ἀντίθεσιν, vel ἀντιθετικὴν *assumptivam*: *Assumptiva* vero in ἀντέγκλημα *relationem*, μετάστασιν *remotionem*, ἀντίστασιν *compensationem*, & συγγνώμην *veniam*, seu *deprecationem*: de quibus alibi fusius. CAPP.

307. *Sed certis.*] *De certis*; Andr.

308. *Loci negotialis.*] Ubi genitivus *loci*, quem habet in contextu, expungendus videtur, & pro eo *caussæ*, aut simile quid reponendum; aut certe, nullo præfixo, *negotialis* legendum: locus autem Ciceronis est in 1. de *Invent.* cap. 11. PINUS.

309. *Interpretationem.*] *Explicationem*, marg. Basil.

310. *Scriptum sit.*] *Est*; V. C. Alm.

311. *Negotialis est, in qua quid juris, &c.*] Huic fere similis est Ciceroniana τῆς *juridicialis* interpretatio: *Juridicialis est*, inquit, *in qua æqui & recti natura, aut præmii aut pœnæ ratio quæritur*: itaque τοῦ *negotialis* πραγματικοῦ & τοῦ *juridicialis* δικαιολογικοῦ apud Rhetoras multiplex est significatio. Et *negotiale* πραγματικὸν quidem sex minimum significatus habet; 1°. Hermagoreum, Fabio interprete, quatenus est quæstio, *in qua de rebus ipsis quæritur, remoto personarum complexu*; 2°. Ciceronianum, qui hoc ipso in loco exhibetur; 3°. Hermogenianum, quatenus est quæstio in *statu qualitatis* de re futura vel agenda; 4°. Apollodoreum, quem Fabius paulo supra retulit his verbis: *Idem dicit Apollodorus, quam quæstionem aut in rebus extra positis, quibus conjectura explicatur, aut in nostris opinionibus existimat positam: quorum illud* πραγματικὸν, *hoc* περὶ ἐννοίας *vocat*; 5°. Ulpianeum; Ulpianus enim initio commentarii ad primam Demosthenis Olynthiacam, προοίμιον πραγματικὸν vocat, quod ad rem ipsam faciat, nec in rebus a præsenti negotio alienis occupetur, sed cum ipso negotio πράγματι arcte conjunctum sit, & ad *caussam* probandam, aut certe declarandam nonnihil conferat. Hoc igitur sensu primæ orationis Olynthiacæ prooemium πραγματικὸν appellat hic Rhetor; quia scilicet solvit τὰς ἀντιπιπτούσας, *quæ statum possent opponi*; & ἐπάγει τὰ ποιοῦντα τὰ κεφάλαια, *probationum capita inducit*. Ad Ulpiani sensum proxime accedit Minucianus in Aldinis Rhetoribus pag. 731. ubi τὰς πίστεις (*quæ rem credibilem faciunt*) dividit in πραγματικὰς, seu λογικὰς, *quæ ex ipsis rei controversæ visceribus depromuntur*; in ἠθικὰς, *quæ petuntur ex moribus oratoris, vel eorum quorum caussam agit*; & in παθητικὰς, *quæ pendent ex animi affectibus, quibus Orator & ipse afficitur & auditores afficit*. Nec multum abludit Longinus in opusculo de *Sublimitate* cap. 15. ubi τὸ πραγματικὸν opponit τῷ παθητικῷ; 6°. Aristotelicum, de quo infra cap. 7. Hæc de *negotiali* πραγματικῷ dicta sint. *Juridiciale* autem δικαιολογικὸν est pariter πολύσημον (vox multa significans) etsi semper ad *statum qualitatis* pertineat. Vel enim opponitur 1°. *negotiali* πραγματικῷ Hermagoreo, & tunc significat quæstionem de rei actionisve qualitate cum certis destinatisque personis; vel 2°. Hermogeniano, & designat quæstionem de rei factæ, actionisve perpetratæ qualitate; vel 3°. Ciceroniano, & tunc est quæstio, in qua *æqui & recti natura, aut præmii aut pœnæ ratio quæritur*; vel 4°. opponitur τῷ *inficiali*, seu *conjecturali statui*, quem vulgo dicimus *quæstionem de facto*, & tunc τὸ *juridiciale* significat quæstionem juris vel de jure secundum quorumdam sententiam, quam supra sic retulit Fabius: *Hinc diversa sententia eorum fuit, qui duos quidem* status *esse voluerunt, sed unum inficialem, alterum* juridicialem. *Inficialis est, quem nos dicimus* conjecturalem, *cui ab inficiando nomen alii in totum dederunt; alii in partem, quia accusatorem* conjectura, *reum inficiatione uti putaverunt.* Juridicialis *est, qui Græce dicitur* δικαιολογικός; vel 5°. opponitur τῷ *conjecturali* & *legali* secundum Antonianorum & Virginianorum opinionem, quam Quinctilianus memorat his verbis: *Quoniam, quod jure dicimur fecisse, non hunc solum intellectum habet, ut lege, sed illum quoque, ut juste fecisse videamur; secuti Antonium apertius voluerunt eosdem* status *distinguere: itaque dixerunt* conjecturalem, legalem, juridicialem, *qui & Virginio placent*; vel 6°. opponitur τῷ *conjecturali* & *definitivo*, secundum Ciceronem in *Topicis* num. 92. ubi sic habet: *Itaque conjecturalis prima appelletur*, diffinitiva *altera; tertia, quamvis molestum nomen hoc sit*, juridicialis *vocetur*. CAPPER.

312. *Præesse apud nos, &c.*] Nam Romæ jurisconsulti de jure responsa dabant; ac si aliquis civis quidpiam esset acturus, illos consulebat, an fieri posset ex more civili & æquitate. TURNEB.

313. *Supra dixi.*] Cap. v.

314. *Res regesta.*] Steph. Basil. Vidor. Roignii. *Res gestas* Voss. prim. tert.

315. *Schola.*] Video quidem hunc locum esse corruptum; sed quonam pacto emendari possit, mihi non liquet, nisi forte *regesta* & *schola*, ut est in vetusto, legatur a *regerendo*; hoc est, a reponendo: quomodo, ut legamus, adducor ipsius Fabii auctoritate, qui in lib. 11. cap. 11. sic ait: *Unde fit, ut dissoluta & ex diversis congesta oratio cohærere non possit, similisque sit commentariis puerorum, in quos ea, quæ aliis declamantibus laudata sunt, regerunt.* *Regesta* igitur res sunt, quas vel legendo, vel audiendo colligimus, atque in commentarios digerimus, quos quidem non multum habere auctoritatis, satis constat: talia sunt, quæ

Græci [316] πραγματικοὺς vocant juris interpretes. Sed Cicero quidem his pulcherrimos illos *de Oratore* substituit; ideoque culpari, tanquam falsa præcipiat, non potest. Nos ad Hermagoram. [317] *Translationem* hic primus omnium tradidit: quanquam semina ejus quædam citra nomen ipsum [318] apud Aristotelem reperiuntur. [319] *Legales* autem quæstiones has fecit, *scripti* & *voluntatis* (quam ipse vocat κατὰ ῥητὸν, & ὑπεξαίρεσιν, [320] id est, secundum *dictum*, & [321] *exceptionem*: [322] quorum prius ei cum omnibus commune est, *exceptionis* nomen minus usitatum) [323] *ratiocinativum*, *ambiguitatis*, *legum contrariarum*. [324] Albutius eadem *divisione* usus, detrahit *translationem*, subjiciens eam *juridiciali*. In *legalibus* quoque quæstionibus [325] nullum putat esse, qui dicatur *ratiocinativus*. [326] Scio plura inventuros adhuc, qui legere antiquos studiosius volent: sed ne hæc quoque excesserint modum, vereor. Ipse me paulum [327] in alia, quam prius habuerim, opinione nunc esse confiteor. Et fortasse tutissimum erat famæ modo [328] studenti, nihil ex eo mutare, quod multis annis non sensissem modo, verumetiam [329] approbassem. [330] Sed non sustineo esse conscius mihi [331] dissimulanti, in eo præsertim opere, quod ad bonorum juvenum aliquam utilitatem componimus, in ulla parte judicii mei. Nam & [332] Hippocrates clarus arte medicinæ, videtur [333] honestissime fecisse, [334] qui quosdam errores suos, ne posteri errarent, confes-

nunc vulgus barbare *registras* appellat. REGIUS. Scholæ hic, ut Cicer. Tusc. Quæst. lib. 1. 14 *pro disputationibus* accipe: itaque digere, *sunt e. n. schola regesta in h. com. quas* sc. scholas, *adolesc. deduxerat*: ita editor Leidensis: *quas adolescens deduxerat schola*; MSS. Joan. Bal. Locat. Basil. Voss. Bern. *quas ad d. schola*: V. C. Alm. Ald. Colon. Gryph. Vidov. locum hunc corruptum esse certum est; neque enim *scholæ regestæ in commentarios hos de Inventione* dici recte videntur eodem sensu, ut lib. 1. Tuscul. 4. dicit se dierum quinque scholas in totidem libros contulisse; ibi enim in dialogi modum Græcorum more disputat; at in libris de *Inventione* perpetua oratione utitur. Quod si sic verum, non video, quo vox *regesta* referri possit; nam mihi certum est legendum esse, *quas adolescens deduxerat schola*, id est, ex schola: quare etsi nondum plane mihi satisfacio, puto tamen vocem *res*, quæ in veteribus codicibus ante Regii emendationem legebatur, recte se habere. Ut enim in commentarios solebant veteres referre res, quæ quotidie gerebantur, ut ex Cæsaris commentariis & aliorum constat; ita Cicero puer, quæ quotidie in schola audierat, in libros illos de *Inventione* contulerat: quare si liceret, mallem: *Sunt enim velut res digesta in hos commentarios, quas adolescens deduxerat schola*: ut non sint tam præcepta, quæ ipse Cicero tradidit; sed quæ accepit a magistris, & ut res actas se puero in schola, unde deduxerat, descripserat in commentarios diurnos: de voce *regerere* egimus supr. ad lib. 11. cap. 11. BURMAN Stephan. edition. secutus sum. CAPPER.

316. *Πραγματικοὺς vocant.*] *Pragmatici* sunt apud Græcos, ut *jurisconsulti* apud Latinos, qui advocatis rationem olim suppeditabant, formulas & actiones illis explicabant. De his vide lib. 12. Fab. & Budæum *in post. annotationibus in Pandectas*. TURNEB. Quid sint πραγματικοὶ, & quotuplicem habeat id verbum significationem, vide prolixe apud Isaac. Casaubon. in comment. ad Polybii librum tertium. ALMELOV.

317. *Translationem hic primus*] Cicero idem lib. 1. de *Invent.* cap. 11. testatur: *Hujus*, inquit, *constitutionis Hermagoras inventor existimatur esse, non quo non sint usi ea veteres oratores sæpe multis: sed quia non animadverterint artis scriptores superiores, neque retulerint in numerum constitutionum*, &c. TURNEB. Confer Cornificium ad Herenn. lib. 11 cap. 15. ALMELOV. *Translationem.*] Græci Μετάληψιν vocant, & aliquando παραγραφὴν *præscriptionem*. Vide Hermogenis *partitiones*. CAPPER.

318. *Apud Aristotelem*] *In Rhetoricis ad Theodecten.* TURNEB. Sed unde id habuit ille pseudo-Turnebus? nam τὰ Θεοδέκτεια memorat quidem Aristoteles 3. Rhetoric cap. 9. verum ea jam diu periere. Vide Petrum Victorium in Aristotelis Rhetoricam pag. 737. edition. Basil. cæterum *translationis* semina etiamnum reperies apud Aristotel. lib. 3. Rhetoric. cap. 15. ubi sic habes: ἄλλ@, εἰ γέγονε κρίσις, &c. alias, *si judicium intervenit*, quæ ipsa est *exceptio rei judicatæ*: item judicii recusatio. Ibidem extare adhuc semina translationis initio ejusdem capitis, si modo vera esset Petri Victorii lectio: ἢ ὡς οὐκ ἔστιν, ἢ ὡς οὐ βλαβερὸν, ἢ οὐ τούτῳ; vel, *quod non sit*, vel, *quod non damnosum*, vel, *quod non huic*; esset enim recusatio personæ accusantis: verum in antiquioribus Victoriana editionibus legitur ἢ ὡ τοῦ, vel *quod non hoc*: quæ verba *statum definitivum* innuunt; de quo Aristoteles eodem in opere lib. 1. cap. 13 circa med. CAPPER.

319 *Legales.*] Item Fortunatianus lib. 1. *ex Hermagora* tradit quatuor *legales status*. TURNEB. Vide Rhetoras Latinos e Pithœana bibliotheca editos pag. 51. *Legales quæstiones.*] Quæstiones dixit, non *status*: quia Rhetores quidam solis *rationalibus* τοῖς λογικοῖς nomen *status* tribuebant: *legalibus* autem τοῖς νομικοῖς nomen quæstionum solebant indere, ut supra notavit ipse Fabius CAPPER.

320. *Id est, secundum dictum.*] Par. Steph. Vasc. Colin. in aliis; *id est, dictum*.

321. *Exceptionem.*] *Exceptionem* posuit pro *voluntate*; quia, quando contra scriptum dicimus, ex factis plerisque & exemplis colligimus *exceptiones* adversus scriptum. TURNEB.

322. *Quorum prius.*] Ῥητὸν pro *scripto* dicere, commune est omnibus: pro *voluntate*, quæ aliis διάνοια dicitur, ὑπεξαίρεσιν vox est Hermagoræ peculiaris. TURNEB.

323. *Ratiocinativum, ambiguitatis, legum contrariarum.*] Supple, *statum*; Græce συλλογισμὸν, ἀμφιβολίαν, ἀντινομίαν. CAPPER.

324 *Albutius.*] Hic distat ab Hermagora, quod *translationem* ex *rationalibus* quæstionibus semovet, & subjungit *legalibus*, sub *qualitate* complexus: a *legalibus* vero *ratiocinationem* tanquam supervacuam removet. Quod & Cicero 2. *de Orat.* & in *Partitionibus* quoque facere videtur. TURNEB.

325. *Nullum putat esse.*] Subauditur τὸ *statum*. CAPPER.

326. *Scio plura inventuros.*] Post longam enumerationem opinionum, quid ipse sentiat, exponit; sed cum ab ea opinione, quam per viginti annos defenderat, nunc desciscat, utitur *procatasceue*, & merito se palinodiam canere posse indicat. TURNEB.

327. *In alia, quam.*] Gebhard. 1. Crepund. 5. ex MSS. *in aliam, quam prius habuerim, opinionem nunc esse confiteor*: forte *in aliam q. p. h. o. n. esse confiteor*.

328. *Studenti.*] *Studentem*: Voss. secund.

329. *Approbassem.*] *Probassem*. Vallæ liber, & Voss. secund.

330. *Sed non sustineo, &c.*] *Hellenismus* est, cujus meminit Budæus duobus locis commentariorum Græcorum. TURNEB.

331. *Dissimulanti.*] *Dissimulans*: MS. Bal. & Alm. Argent. Obrecht. Vide Budæum pag. 21. edit. Steph.

332. *Hippocrates.*] *Hippocrates*, ut est lib. ἐπιδημιῶν · 5 text. 24. in cujusdam curatione, qui lapide percussus fuerat in syncipite, se deceptum fuisse scribit ex ratione suturarum capitis. Quod etiam meminit Celsus lib. 8. cap. 4. *A suturis se deceptum esse, Hippocrates memoriæ prodidit, more magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium; nam levia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt. Magno ingenio, multaque nihilominus habituro convenit etiam veri erroris simplex confessio, præcipue in eo ministerio, quod utilitatis causa posteris traditur, ne qui decipiantur eadem ratione, qua quis deceptus est.* TURNEB.

333. *Honestissime.*] *Optime*: Voss. prim. tert.

334. *Quod quosdam errores suos, ne posteri errarent confessus est.*] *Qui quosdam*, &c. habet editio Lugdunensis, aliæque

fus eſt. Et [335] M. Tullius non dubitavit [336] aliquos jam editos libros aliis poſtea ſcripris ipſe damnare; ſicut Catulum atque Lucullum, & [337] hos ipſos, de quibus modo ſum locutus, [338] artis Rhetoricæ. Etenim [339] ſupervacuus foret in ſtudiis longior labor, ſi nihil liceret melius invenire præteritis. Neque tamen quidquam ex his, quæ tum præcepi, ſupervacuum fuit; ad eaſdem enim particulas hæc quoque, quæ nunc præcipiam, revertentur. Ita neminem didiciſſe pœniteat. [340] Colligere tantum eadem, ac diſponere paulo ſignificantius conor. Omnibus autem [341] patefactum volo, non me [342] hæc ſerius demonſtrare aliis, quam [343] mihi ipſe perſuaſerim. [344] Secundum plurimos auctores [345] ſervabam tres *rationales ſtatus*; *conjecturam, qualitatem, finitionem*, unum *legalem*. Hi mihi *ſtatus* generales erant. *Legalem* [346] in quinque ſpecies partiebar, [347] *ſcripti & voluntatis*, [348] *legum contrariarum*, [349] *collectivum*, [350] *ambiguitatis*, [351] *tranſlationis*: [352] nunc quartum ex generalibus intelligo poſſe removeri. [353] Sufficit enim prima diviſio, qua diximus [354] alios *rationales*, alios *legales* eſſe: [355] ita non erit *ſtatus*, ſed quæſtionum genus: alioqui & *rationalis ſtatus* eſſet. Ex his etiam, quos ſpeciales vocabam, [356] removi *tranſlationem*; frequenter quidem (ſicut omnes, qui me ſecuti ſunt, meminiſſe poſſunt) teſtatus; & in ipſis etiam [357] illis ſermonibus me nolente vulgatis, hoc tamen complexus, vix in ulla controverſia *tranſlationis ſtatum* poſſe reperiri, ut non & alius in eadem recte dici videretur; ideoque a quibuſdam eum excluſum. Neque ignoro [358] multa *transferri*; cum in omnibus fere *cauſſis*, in quibus [359] *cecidiſſe* quis *formula* dicitur, [360] hæ ſint quæſtiones, [361] *an huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore* [362] *liceat agere*, & ſi qua ſunt

nonnullæ. Quæ quidem lectio ſedem ſuam poterat retinere, niſi eam MS. Balolenſis, majorque pars editorum ejeciſſet. Quid? quod noſtra lectio accuratius etiam exprimit Rhetoris ſententiam; nec enim tantum laudatur is, *qui errores ſuos confeſſus eſt*; ſed ideo dicit eum Fabius laudari, *quod confeſſus eſt*. GIBSON Quod idem Auguſtinus, qui retractationum libros ſcripſit. Vide plura exempla a nobis collecta paragrapho x. pag. 97. 78. Inventorum Novantiquorum. ALMELOV.

335. *M. Tullius*] Duos libros Academicarum quæſtionum, in quibus partes erant Luculli & Catulli, nobilium civium, quos in quatuor auctos deduxit, & Varroni, Attico, ſibique nomen fecit, de quibus vide lib. XIII. ad Att. Epiſt. 12. 13. 16. & 19. PINUS. Ex quo ſua Turnebus deſcripſit.

336 *Aliquos jam editos*] *Aliquos ſuos jam editos*: Ven. Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin.

337 *Hos ipſos .... artis Rhetoricæ.*] Intelligit libros de *Inventione* Rhetorica. Vide ſupra cap. 1. circa finem, & librum primum *de Oratore* num 5. CAPPER.

338. *Artis Rhetoricæ.*] *Artis Rhetoricæs*. Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Baſil. Vidov.

339. *Supervacuus foret.*] *Fuerit*: margo Baſil. *eſſet* Voſſ. ſec.

340. *Colligere tantum eadem.*] *To eadem* deeſt in Voſſ. tert.

341. *Satisfactum volo*] *Patefactum*; Pariſ. Vaſc. Steph. Colin. & margo Gryphii.

342. *Hac ſerius*] *Hoc*: V. C. Alm.

343 *Mihi ipſe.*] *Mihi ipſe demonſtraverim ac perſuaſerim*: Sich Baſil. Gryph. *mihi ipſi perſuaſerim*: Locat. Ald Colin. Vidov. *Mihi ipſe perſuaſerim*] *Mihi perſuaſerim*: Voſſ. ſecund.

344 *Secundum plurimos.*] Hæc eſt antiqua Fabii ſententia. TURNEB.

345. *Servabam tres rationales ſtatus; conjecturam, qualitatem, finitionem, unum legalem.*] Suam illam diviſionem Quinctilianus merito improbat; in tres enim fit ſpecies, & in unum genus: igitur illius diviſionis membra non erant ejuſdem ordinis. CAPPER.

346. *In quinque ſpecies.*] *In has ſpecies*: V. C. Alm.

347. *Scripti & voluntatis.*] Περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. CAPP.

348. *Legum contrariarum.*] Τῆς Ἀντινομίας. CAPPER.

349. *Collectivum.*] Συλλογισμός. CAPPER.

350. *Ambiguitatis.*] Τῆς Ἀμφιβολίας. CAPPER.

351. *Tranſlationis.*] Τῆς μεταλήψεως vel παραγραφῆς. CAPPER.

352. *Nunc quartum ex, &c.*] Cum Fabius *conjecturam, finitionem, & qualitatem* diviſiſſet, non debuit addere *ſtatum legalem*, ut generalem, quia *ſtatus legales* ad *conjecturam, finitionem, & qualitatem* reducuntur: quia tamen ſpecialem quemdam habent tractatum & proprium, idcirco *ſtatus* ſpeciales ſunt & quæſtiones TURNEB. *Nunc quartum.*] Nempe *ſtatum legalem*, quem *ſtatibus* generalibus, tanquam generalem quemdam *ſtatum* annumeraverat. CAPPER.

353. *Sufficit enim prima diviſio.*] Ita dividere oportet, ut dicamus *ſtatum* omnem eſſe in ſcripto, aut in re; quæ tamen referantur *ad conjecturam, finitionem & qualitatem*: ita cum *conjecturam, finitionem & qualitatem* dixeris, ſi *legalem ſtatum* addas, peccaveris; quia *conjectura* modo *ſtatus* eſt *rationalis*, modo *legalis*. TURNEB.

354. *Alios rationales.*] *Alios legales; alios rationales eſſe*; Ald. Locat. Gryph. Colin. Baſil. Steph. Roignus, Vidov. Vide ſupra cap. 5.

355. *Ita non erit ſtatus.*] Ne in hoc loco hæreas, lege *ita non ſtatus hoc nomen*; id eſt, *legale* non ſignificabat unum certum *ſtatum*: alioqui & *rationalis*, hæc, inquam, dictio, *ſtatus* eſſet, hoc eſt, unum quemdam *ſtatum* auribus daret. PINUS. Itaque, cum quæſtiones omnes recte diviſæ ſint in *rationales*, *rationale* quæſtionis genus non facimus *ſtatum*: ergo *legale* etiam potius quæſtionis genus, quam *ſtatus* debet exiſtimari. TURNEB.

356. *Removi tranſlationem.*] *Tranſlationis ſtatum* eſſe ſupervacaneum Fabius docet; nam *ſtatum* appellat, quod totam controverſiam explicat: itaque non eſt in prima quæſtione conſiſtendum, ſi rem totam ſatis non explicat ſine rationibus; illic enim *ſtatus* eſt in *judicatione*. Contra ſentit Hermagoras referente Fortunatiano lib. 3. item Trapezuntius lib. 1. & 2. Cicero certe inter præcurſorias quæſtiones numerat; nec tamen diſſimulat in tractatu præcipue *qualitatis* includi, quia jus agendi etiam ſit *qualitas*. At Cicero primam reſpiciebat quæſtionem: Fabius, quod ante dixi, ulterius pergendum putat, nec in illa prima & lata quæſtione pedem eſſe figendum. TURNEB. Quod hic Turnebianus commentator Fortunatiano adſcribit, id reperies in principiis *Rhetorices* Aurelio Auguſtino attributis pag. 294. Rhetorum Pithœan. CAPPER.

357 *Sermonibus illis.*] Duobus Rhetoricæ libris, de quibus in præfatione totius operis meminit. TURNEB.

358. *Multa transferri.*] Hoc eſt, tractari & diſceptari per *ſtatum tranſlativum*, huic *ſtatus* ſubjici, & per eum quandoque impediri, ne lites moveantur. CAPPER.

359. *Cecidiſſe formula*] Hujuſmodi erat ratio juris apud Romanos, ut ſi quis male *actionem* intenderet, aut plus peteret, quam deceret, *cauſſam* perderet: quod Latine dicitur *formula cadere*, & *cauſſa cadere*; ideoque in has ad *tranſlationem* confugere cogebantur. TURNEB. Vide Torrent. ad Sueton. Claud. 14

360. *Hæ ſint quæſtiones.*] Cicero 1. *de Inventione*: *At cum cauſa ex eo pendet, quod non aut is agere videtur quem oportet, aut non cum eo quicum oportet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oportet*: tranſlativa *dicitur* conſtitutio; *quia actio tranſlationis & commutationis indigere videtur*. TURNEB.

361. *An huic, an cum hoc, an apud hunc.*] Id eſt, an huic tanquam actori, cum hoc tanquam reo, apud hunc judicem. CAPPER.

362. *Liceat agere.*] *Actione* videlicet forenſi & litigatoria:

talia: [363] sed personæ, tempora, [364] *actiones*, cæteraque propter aliquam caussam [365] *transferuntur.* Ita [366] non est in *translatione* quæstio, sed in eo propter quod *transferuntur.* [367] *Non debes apud Prætorem petere* [368] *fideicommissum, sed apud consules;* [369] *major enim prætoria cognitione summa est.* Quæritur *an major summa sit*: facti controversia est. *Non licet tibi agere mecum;* [370] *cognitor enim fieri non potuisti:* [371] *judicatio* est, [372] *an potuerit. Non debuisti* [373] *interdicere, sed petere:* [374] an recte *interdictum* sit, ambigitur. Quæ omnia [375] succedunt *legitimis* quæstionibus. [376] An non *præscriptiones*, etiam in quibus maxime videtur manifesta *translatio*, easdem omnes species habent, quas eæ leges, quibus agitur, [377] ut aut de nomine, aut [378] *scripto & sententia*, vel [379] *ratiocinatione* quæratur, [380] deinde *status* [381] ex quæstione oriatur; [382] *translatio* non habeat quæstionem, de qua contendit orator, [383] sed propter quam contendit? Hoc aper-

ria; vulgo litem intendere. CAPPER.

363. *Sed persona.*] Nam *actionem* in personam aliam transferimus, aut in tempus aliud dilationem petimus, aut alia formula judicium a Prætore dictari volumus; non id temere postulantes; sed ob certam aliquam interpositam caussam, ad quam nisi petitor aliquid opponit, litem non habet. Quamobrem non erit disceptandum *de translatione* (id est, de mutanda *actione* quod initio tantum ponitur) sed de ea quæstione, quæ caussam continet, propter quam mutari genus *actionis* postulamus. TURNEB. Francius legebat, *sed ut persona.*

364. *Actiones.*] Forenses nimirum & litigatoriæ; litium intentiones CAPPER.

365. *Transferuntur.*] Hoc est, subjiciuntur *statui translativo*, cujus ope multæ lites impediuntur, removentur, &c. CAPPER.

366. *Non est in translatione.*] *In translatio*: V. C. Alm. unde Francius conjiciebat, *in translatu.*

367. *Non debes apud Prætorem.*] Translatio. *Major enim prætoria, &c.* ratio propter quam transfertur; facti controversia est, id est, *status, conjectura*: cum, si in *translatione* quæstio esset, juris fuerit controversia futura. *Non licet*, translatio; *cognitor enim &c.* rogatio, *an potuerit*: status, finitio. *Non debuisti interd.* translatio. *An recte interdictum*, ambigitur; *status, qualitas.* PITHOEUS. Vide Ulpian. Fragm. tit. 25. §. 12. ALMELOV.

368. *Fidei commissum.*] Exemplum ponit. *Fidei* autem *commissum* hereditas est & pecunia, quæ, cum non possit ex jure civili alicui relinqui, fidei * heredis committitur, ut cum hereditatem adierit, eam rem illi restituat, cui dari voluit testator. TURNEB.

369. *Major enim prætoria, &c.*] Valla hunc locum ita interpretatur, ut existimet Prætorem de *caussis* cognovisse ad certam usque summam, ultra quam adeundus erat Consul. Budæus tamen summam non ad pecuniam & magnitudinem *caussæ* refert, sed ad consularem cognitionem quæ summa erat; nam olim Consules de *fideicommissis* judicabant, ut apparet ex *Institutionibus.* Postea tamen creatus est Prætor *fideicommissarius.* TURNEB. Sed Budæi sententiam facile est refellere; subjungit enim Fabius, *facti controversia est*, quod ad majorem pecuniæ summam maxime congruit: contra si ageretur de summa consulatûs dignitate, an τῇ Prætoria major foret, quæstio tunc esset in *statu qualitatis* CAPPER.

370. *Cognitor enim fieri.*] *Nemo*, ut Cicero ait, *alterius nomine agere potest, nisi sit factus cognitor.* Est autem *cognitor*, qui *caussam* absentis ita tuetur, ut suam (inquit Asconius) quem vulgo *procuratorem & solicitatorem* appellamus. TURNEB. Ex ipsomet Asconio aliquid erat olim discriminis inter procuratorem & cognitorem; nam, ut ait vetus ille Tullianarum orationum commentator in *Divinat.* contra Verrem: *Qui defendit alterum in judicio; aut* patronus *dicitur, si orator est; aut* advocatus, *si aut jus suggerit, aut præsentiam suam commodat amico; aut* procurator, *si negotium suscipit* [Hotoman. addit, *absentis*;] *aut* cognitor, *si præsentis caussam novit, & tuetur ut suam.* Igitur cognitor est quasi socius in lite: hunc Cicero pro Rosc. Comœdo. num. 18. *Qui per se litem contestatur, sibi soli petit: alteri nemo potest, nisi qui cognitor est factus.* Præterea τὸ cognitor significat 1°. judicem in *caussa capitali*; 2°. eos quos vocat Seneca *notores* γνωστῆρας, de quibus lege Ciceron. in Verr. lib. 1. CAPPER.

371. *Judicatio est.*] *Est* deest in V. C. Alm. *Judicatio.*] Τὸ κρινόμενον, id est, *status* proprius hujus *caussæ* est, an potuerit fieri cognitor. Vide cap. xi. Quinctilianus *statum, continens* τὸ συνέχον; & *judicationem* τὸ κρινόμενον, unum idemque esse docet. CAPPER.

372. *An potuerit.*] *Fieri an potuerit*: MS. Bal.

373. *Interdicere.*] *Interdictum* jus est Prætoris ad recuperandum aut locum aut rem aliquam, unde per vim ejectus fueris: inde *interdicere* pro *interdictum* ferre. Et quia est rei communis proprie, & cujus usus omnibus debeat competere, non debet tali re *interdicere*, nisi qui summa fungatur potestate; & ideo minor magistratus non debet *interdicere*, sed petere a majore, ut *interdicat.* TURNEB. Ineptissima est hæc nota & Turnebo indigna; nam hoc in loco τὸ *interdicere*, ut & τὸ *petere*, de litigatore ipso dicuntur, non autem de Prætore; neque enim Prætori litem intendit litigator, sed adversario suo, contra quem sic excipit: *Non debuisti* interdicere, *hoc est*, interdicto *uti, agere ex* interdicto, *seu decreto* provisorio (*quod a Prætore de possessione impetranda vel recuperanda obtineres*;) *non debuisti litem movere de* possessorio; *sed* petere, *id est, agere, actione uti, intendere actionem de* petitorio, *de ipso caussa quasi fundo litem movere.* Jam vero τὸ *interdicere* hoc sensu apud ipsos jurisconsultos aliquando usurpari, patet ex multis Pandectarum locis: hunc unum Ulpiani referam ex lib. 3. §. 5. *π. uti possidetis*: *Ex ædibus meis in ædes tuas projectum habeo, interdicis meum; si eum locum possideamus, qui projecto tegetur: an quo facilius possim retinere possessionem, ejus possessionis interdico tecum*; sicut nunc possidetis ædes eas, &c. Igitur τὸ interdicere *homonymum* [æquivocum] est jurisconsultis; & modo de Prætore dicitur, qui interdictum, seu decretum de possessione *provisorium* ferat; modo de ipso litigatore, qui hujusmodi interdictum, seu decretum impetrare velit: hæc autem *homonymia* [æquivocatio] Turnebianum commentatorem, & Gallicum interpretem [D. Gedoyn] decepit. CAPPER.

374. *An recte interdictum sit.*] Id est, an recte actum sit interdicto, seu ea litis intendendæ formula, quam vocant de *possessorio*, & opponunt τῷ de *petitorio.* CAPPER.

375. *Succedunt legitimis quæstionibus.*] Hoc est, pertinent, seu referuntur ad *status*, vel potius *quæstiones legales.* CAPPER.

376. *An non præscriptiones.*] Duplex est *translatio* Fabio; altera, quæ *intentioni* e diverso repugnat, quæ aliquanto est obscurior; altera, quæ totam *intentionem* non oppugnat, sed eam restringit & limitat aliquo casu & aliquo scripto: quæ *præscriptio* vocatur, a præscribendo dicta; quod eleganter *transferre* significat: quæ etiam *exceptio* dicitur, a Græcis παραγραφή, quasi actionem summovens; & quædam exclusio, quæ interponi cuique rei solet, ad excludendum id quod in *intentionem* condemnationemve deductum est. De his autem fusiss. Bud. in Pand. & comment. Græcanicis, & Fab. lib. 7. cap. 6. TURNEB.

377. *Ut aut de nomine.*] Περὶ τῆς ἀμφιβολίας, quæ *conjectura* continetur. PITHOEUS.

378. *Scripto & sententia.*] Περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. CAPPER.

379. *Ratiocinatione.*] Συλλογισμῷ, qui unus est e quatuor *statibus legalibus.* CAPPER.

380. *Deinde status.*] Supple, aliquis *legalis* CAPPER.

381. *Ex quæstione oriatur.*] *Oritur*: V. C. Alm. Voss. Bern.

382. *Translatio non habeat, &c.*] *In translatione* non subsistendum est in ea quæstione, de qua contendimus; sed ad eam veniendum, propter quam judicium transferimus. Alii hoc modo explicant, ut quæstionem, de qua contendamus, existiment ipsam *judicationem*, quæ propter judicii *translationem* tractetur. TURNEB. *Non habet*: MSS Bodl. Joan. Bal. Alm. Andr. Locat. Ald. Colon. Basil. Obrecht. Voss. secund. tert.

383. *Sed propter quam contendit.*] Etsi ab omnibus *propter* legitur, mihi tamen minus sensus convenire videtur. Si enim *translatio* haberet quæstionem, propter quam contendit orator, nimirum ipsa per se esset *status*. quod qui-

tius: *Occidisti hominem, non occidi*: quæstio, *an occiderit*: *status*, [384] *conjectura*. [385] Non est tale: *Habeo* [386] *jus actionis, non habes*: ut sit quæstio, *an habeat*, & inde *status*. Accipiat enim [387] *actionem*, necne; ad eventum pertinet, non ad *caussam*; & ad id, quod pronuntiat judex, [388] non ad id propter quod pronuntiat. Hoc illi simile est: *Puniendus es, non sum*: videbit judex *an puniendus sit*. Sed non hîc erit quæstio, nec hic *status*. Ubi ergo? *Puniendus es, hominem occidisti: non occidi*; [389] an occiderit. *Honorandus sum, non es*: num *statum* habet? non, ut puto. *Honorandus sum, quia tyrannum* [390] *occidi: non occidisti*: quæstio, & *status*. [391] Similiter, [392] *Non recte agis, recte ago*, non habet *statum*. Ubi est ergo? [393] *non recte agis, ignominiosus*: quæritur *an ignominiosus sit*, aut *an agere ignominioso liceat*; [394] & quæstio est, & *status*. [395] Ergo *translativum* genus *caussæ* * non est [396] ut *comparativum*, & mutuæ accusationis. [397] At enim simile est illi: *Habeo jus, non habes: Occidisti, recte occidi*. [398] Non nego: sed nec res hæc *statum* facit; non enim sunt hæ [399] propositiones, alioqui *caussa* non explicabitur; sed cum suis rationibus: [400] *Scelus commisit Horatius; sororem enim occidit: non commisit; debuit enim occidere eam quæ hostis* [401] *morte mœrebat*: quæstio an hæc justa caussa:

dem aperte negat Quinctilianus. Quare *per*, loco *propter*, vel omnibus, quæ quidem ego viderim, refragantibus exemplaribus, mihi legendum videtur; habet enim quæstionem *translatio*, per quam contendit orator de principali quæstione: quod quidem aperte, quæ sequuntur, exempla indicant. REGIUS. Loco *propter*, *per* legit Raphael, quia sensum non assecutus, corruptum esse suspicatus est: in aliis geminatur negatio, hoc modo, *translatio non habeat quæstionem, non de qua contendit orator*. Ego illam lectionem secutus sum, quam putavi antiquissimam; utraque enim vitiata est ab his, qui, quod non intelligunt, mutant. PINUS. Quem vide uberius de hoc loco agentem. *Per quam*; Basil. quod & Ascensius probat.

384. *Conjectura.*] Seu *status conjecturalis*, vulgo quæstio de facto. CAPPER.

385. *Non est tale, habeo jus.*] Si qua eruenda esset quæstio, ea esset hujusmodi; *an habeat actionem*: quæ cum *status* non possit dici, nullus utique fuerit *translativus status*. Id enim, quod *caussam* non aperit, sed ab exitu *caussæ* pendet, *status caussæ* esse non potest. TURNEB. *Habeo jus actionis: recte ago*, ut infra dicetur. Et est *præscriptionis* exemplum. PITHOEUS.

386. *Jus actionis.*] Ut tecum experiar in judicio, ut tibi litem intendam. CAPPER.

387. *Actionem.*] *Actio* est jus persequendi in judicio, quod nobis debetur. CAPPER.

388. *Non id, propter quod.*] Si enim pronunciat non habere illum *actionem*, non ob hoc ipsum pronunciat; sed propter eam rationem, quæ subjecta erat *præscriptioni*. TURNEB. *Non ad id propter quod.*] Sic legitur in cod. Voss. secund. cum in vulgatis editionib. legatur, *non id propter quod*: sed præpositionis *ad* repetitio sensui necessaria videtur. CAPPER.

389. *An occiderit.*] Supple, ibi erit *status conjecturalis*, sive quæstio de facto. CAPPER.

390. *Occidi, non occidisti: quæstio & status.*] Qui *conjecturalis* erit; vulgo, facti quæstio. CAPPER.

391. *Similiter non recte ago.*] *Intentio* accusatoris prætermissa mihi videtur adscribenda, hoc modo, *non recte agis*; quam excipit *depulsio*, *recte ago* REGIUS. *Non recte agis, recte ago, non habet statum. Ubi est ergo? non recte agis, ignominiosus*; MSS. Bodl. Joan. Bal. Ands. Ald. Sich. Par. Steph. Vasc. Gryph. Colon. Basil. Obrecht. ita & V. C. Alm. nisi quod, *ubi ergo?*

392. *Non recte agis, recte ago .... an agere liceat.*] Hic τὸ *agere* forensem habet significationem & sumitur pro τῷ litigare, judicio experiri, litem movere, intendere, &c. CAPPER.

393. *Non recte agis, ignominiosus.*] Supple, ὢν, utpote qui sis ignominiosus, id est, ignominia notatus a censoribus, infamis, non integræ famæ, &c. CAPPER.

394. *Et quæstio est.*] *Et quæstiones*, &c. MSS. Joan. Bal. Alm. Ald. Locat. Obrecht. *Et quæstio est, & status*] Et quidem duplex; prior enim *status* est *conjecturalis*, aut etiam *definitivus*, an is revera sit ignominiosus; posterior qualitatis, an ignominioso fas sit litigare, an actionis intendendæ jus habeat ignominiosus. CAPPER.

395. *Ergo translativum genus causa est.*] Hic sensus, ut mihi quidem videtur, est corruptus, atque iis, quæ colliguntur a Fabio, contrarius; si enim *translativum caussæ* genus est, ut *comparativum & mutuæ accusationis*, quæ *relativo* criminis dicitur; utique, ut illa, per se *status* erit? quare sic emendandum puto, ut *non* particula negativa adscribatur; ac *est* loco & copulæ ligatur, hoc modo, *ergo translativum caussæ genus non est*, *ut comparativum*, &c. REGIUS. Hæc Raphaelis Regii emendatio, quam Antonius Pinus & pseudo-Turnebus immerito improbarunt, firmari potest ex sequentibus, ubi sic habet Fabius *At quantum & quam multum & ad aliquid*, &c. *comparativus non eamdem* [*quam status legales*] *rationem habent*; *sunt enim hæc non ad varietatem juris, sed ad solam rationem referenda; ideoque semper in parte, aut conjecturæ aut qualitatis ponenda sunt*, &c. Unum tamen est, quod in Regii annotatione reprehendendum videatur. Contendit ille Philologus *mutuam accusationem* τῇ ἀντικατηγορίᾳ, *relatione criminis* τῇ ἀντεγκλήματι. Quæ duo quantum inter se differant, patet ex iis quæ dixerit Fabius cap. x. *Adversarius quidem mutuam accusationem, quæ ἀντικατηγορία vocatur .... duo erunt genera ejus; alterum, quo litigatores idem crimen invicem intentant; alterum, quo aliud atque aliud*. Et lib. 7. cap. 4. *In quo genere fortissimum est, si crimen caussa facti tuemur .... ἀντέγκλημα dicitur, quia omnis nostra defensio constat ejus accusatione, qui vindicatur*] id est, pro quo ultionem & pœnas a reo exigit, repetit accusator:] *occidisti sed latro: excæcatus est: sed raptor*. CAPPER. *Genus caussæ esse*: & in margine *non* &c. Basil. *genus caussa, &c.* Gryph. *non est*: Vidov. *caussa & comparat.* Voss. Icumd.

396. *Ut comparativum & mutuæ accusationis.*] Τὸ *comparativum*, [*caussæ genus*] & τὸ mutuæ accusationis τῆς ἀντικατηγορίας, sunt veluti species & appendices τοῦ *status conjecturalis*, ut fuse declarat Fabius lib. VII cap. 2. CAPPER.

397. *At enim simile est illi*, Habeo jus, non habes: occidisti, recte occidi.] Hæc verba fingamus a Fabii adversario esse prolata hunc in sensum. *At enim dicet quispiam, simile est illi* τῷ habeo jus, non habes: *tu* occidisti, recte occidi. *Igitur idem de utraque hypothesi judicium ferendum est: atqui secunda in hypothesi* status verus est, *nempe* qualitatis absolutæ: *ergo & in prima* CAPPER.

398. *Non nego.*] Respondet hic Fabius & allatam similitudinem admittit, e qua tamen sequi negat, quod contendit adversarius. CAPPER.

399. *Propositiones.*] *Propositiones* appellat, quibus tota *caussa* volvitur. Earum autem duplex est ratio; aliæ enim *intentione & depulsione* sine rationibus satis explicant *caussam*, ut *conjecturales*, *occidi*, *non occidi*; aliæ autem, nisi rationem habeant adjunctam, non satis rem explicant, ut *occidi jure*, *injuria occidisti*: nisi rationes adjungas, *caussa* non satis explicabitur. Igitur *status* in prioribus erit statim ex *intentione & depulsione*. in his vero non antea erit *intentio* aut *depulsio* integra, quam adjunctæ sint rationes. *Jure interfeci Clodium, quoniam insidiator erat: injuria tu interfecisti, quoniam non licuit indemnatum interficere*. TURNEBUS.

400 *Scelus commisit Horatius*] Horatius, interfectis tribus Curiatiis, cum eorum paludamentis victor in urbem revertens, sororem obviam, quæ agnito sponsi Curiatii paludamento lugebat, gladio transfixit. Historia nota est ex primo libro Livii ab urbe condita. Vide Dionysium lib 3. & Augustinum lib. 3. cap. 14. de Civitate Dei. TURNEBUS.

401. *Morte mœrebat.*] *Mortem*: V. C. Alm. recte, ut puto: absorpta fuit ultima litera a prima vocis sequentis. Ita Cicero pro Sextio XVII. *domesticorum hostium mortem mæreret*. Ovid. v. Met. 425.

At Cyane raptamque deam, contemptaque fontis

[402] ita *qualitas*. Ac similiter in *translatione* : *Non habes* [403] *jus abdicandi*, *quia ignominioso non est actio* : *habeo jus*, *quia abdicatio actio non est* : [404] quæritur *quid sit actio* : *finiemus*, [405] *non licet abdicare* : *syllogismus*. Item cætera per omnes & *rationales*, & *legales status*. [406] Nec ignoro fuisse quosdam, [407] qui *translationem* [408] in *rationali* quoque genere ponerent hoc modo : *Hominem occidi jussus ab imperatore* : *dona templi cogenti tyranno dedi* : [409] *deserui*, *tempestatibus*, *fluminibus*, *valetudine impeditus*, id est, *non per me stetit*, *sed* [410] *per illa*. A quibus etiam [411] liberius dissentio. Non enim [412] *actio* transfertur, sed caussa facti : quod accidit pene in omni defensione. Deinde is, qui tali utitur [413] patrocinio, [414] non recedit a forma *qualitatis*; dicit enim se culpa vacare, [415] ut magis [416] *qualitatis* duplex ratio facienda sit; altera, qua & factum defenditur; [417] altera, qua tantum reus. Credendum est igitur iis, quorum auctoritatem secutus est [418] Cicero; [419] tria esse, quæ in omni disputatione quærantur, [420] *an sit*, [421] *quid sit*, [422] *quale sit* : quod ipsa nobis etiam natura præscribit. Nam primum oportet [423] subesse aliquid, de quo [424] ambigitur : quod, *quid sit*, [425] & *quale sit*, certe non potest [426] æstimari, nisi prius esse constiterit : ideoque ea prima quæstio : [427] sed

Jura sui mærens.
& 1. Metam. 664.
Talia mærenti.
Dubia lectio est apud Cicer. Philip. ix. 5. *Ut nemo unquam unici filii mortem magis doluerit, quam ille mæret patris.* Ubi Fulv. Ursinus ex Vaticano *mæret* præfert; sed & lib. 1. Tusc. 48. dixit, *cum graviter filii mortem mæreret.* Silius ix. vers. 515.
Ignavam mortem compresso mæret hiatu.
ubi male *mæret* Barthius; & ita passim Cicero & alii verba illa *mærere* & *dolere* ponunt cum accusativo. Virg. tamen 111. Georg vers. 518. dixit,
Mærentem abjungens fraterna morte juvencum.
& Ovid. 1. Trist.
Femina tergue mio, pueri quoque, funere mærent.
BURMAN.

402. *Ita qualitas.*] Id est, ille quæstionis oratoriæ *status*, quem Rhetores *qualitatis* nomine appellant; vulgo quæstionem juris, vel de jure. CAPPER.

403. *Jus abdicandi.*] Supple, filium : abdicat autem *ἀποκηρύττει* filium pater, cum eum omni filii jure privat, quod olim sic fiebat. Cum filius patrem affecisset injuria, vel minus obediens ei fuisset, ipsum pater ad judices vocabat, &, probata caussa, abdicabat : sic abdicatum alere non tenebatur, egenum vestibusque spoliatum dimittebat : abdicatus patri non succedebat in hæreditatem. Unde Græcorum abdicatio quadantenus differt ab exhæredatione & emancipatione, quæ interdum apud Romanos locum tenebat abdicationis, ut patet ex Suetonii in Augusti vita & ex Plinio lib. vii. cap. 45 CAPPER.

404. *Quæritur, quid sit actio.*] *Actionem* appellarunt veteres Prætores libellum, per quem liceret jus suum persequi : unde est illud apud Ciceronem, *Dare actionem*, quod agendi potestatem facere significat. Est autem in hujusmodi controversiis reo atque accusatori *finitione* & *syllogismo* utendum; at accusatori *finitione*; reo vero *syllogismo*. TURNEB. *Quæritur, quid sit actio, finimus.*] Hoc est, erit *status definitivus*, quo, quid sit res, quæritur. CAPPER.

405. *Non licet abdicare.*] *Abdicare filium* : MSS. Bodl. Almel. Andr. Obrecht. *filios*; Ald. Sich. Gryph. Basil. Vidov. *Non licet abdicare, syllogismum.*] Id est, tunc eum *statum* constituemus, qui *syllogismus* vocatur; nam cum non sit *formalis* & expressa lex, qua caveatur ne ignominiosus abdicet; id tamen colligemus ex ea generali lege, qua ignominioso quælibet *actio* vetita est : porro ex actionis definitione patere potest abdicationem esse *actionis* juridicæ speciem : proinde ignominioso fas non erit abdicare. CAPPER.

406. *Nec ignoro fuisse, &c.*] Quidam *translationem* speciem faciunt *qualitatis assumptivæ*, quæ *remotio* criminis appellatur & *metastasis*, cum a nobis culpam removemus, & in hominem, aut rem transferimus. TURNEB. *Nec ignoro fuisse quosdam, qui translationem, &c.* Hic quosdam *translationem* non *actionis* solum intellexisse ait, sed cum facti caussa in alium transfertur, ita *translationi* locum fuisse etiam in *statibus rationalibus* : quorum opinionem improbat, *translationis* appellationem ad *actiones*, quæ transferuntur, solum pertinere scribens; cum caussa facti transfertur, non *translationem*, sed *qualitatis statum* esse. PITHOEUS.

407. *Qui translationem.*] Τὴν Μετάληψιν, vulgo *exceptionem* judicii declinatoriam. CAPPER.

408. *In rationali genere.*] Hoc est, in genere *status rationalis* τῆς λογικῆς; alludit enim ad primariam *statuum* divisionem in τὴν λογικὴν *rationalem*, & τὴν νομικὴν *legalem*. CAPPER.

409. *Deserui.*] *Deserere* dicitur (ut ait Modestinus) miles, qui diu vagatus ad castra revertitur; *emanere* vero, qui diu vagatus ad castra reducitur. TURNEBUS. *Deserui.*] Supple, stationem meam militarem; ἐλιποστάτησα, fui λιποστράτευτος; vulgo, *desertor*. CAPPER.

410. *Per illa.*] *Illud* : V. C. Alm Voss. prim. &c.

° 411. *Liberius dissentio.*] *Libens* : margines Stephani & Vascosani, Voss. prim. cett.

412. *Actio transfertur.*] Id est, subjicitur τῇ Μεταλήψει *translationi*; sive, ut Rhetorum vulgus loquitur, *status translativo*. CAPPER.

413. *Patrocinio.*] Defensione, defendendi sui modo; ratione proposita in allatis exemplis. CAPPER.

414. *Non recedit a forma qualitatis.*] Hoc est, ab eo *statu qualitatis assumptivo*, qui Græce μετάστασις, Latine *remotio*, & quandoque *purgatio* solet appellari. CAPPER.

415. *Ut magis.*] Adeo ut potius, &c.

416. *Qualitatis duplex ratio.*] Duplex est *qualitas* : *absoluta*; qua factum esse justum & rectum contendimus; *assumptiva*, qua, quod per se rectum probare non possumus, assumptis adjumentis ita defendimus, ut reum non esse culpandum ostendamus. TURNER.

417. *Altera, qua tantum reus.*] Cum non factum defendis, sed caussam facti transfert in majorem vim, jussum Imperatoris, metum, flumen, valetudinem. PITHOEUS.

418. *Cicero.*] In Oratore. PHILANDER.

419. *Tria esse, quæ, &c.*] Ciceronem secutus Fabius fusius sententiam suam explicat de numero *statuum*, omnemque ait pendere quæstionem a *conjectura*, *finitione* & *qualitate* : ita tamen, ut quædam inde veluti simulacra nascantur, quæ propriam tamen faciem ostendant : igitur *speciales status* appellabuntur, ut *scriptum & voluntas*, *contraria leges*, &c. Tria hæc quæstionum, seu *statuum* genera Cicero posuit multis in locis, & qui post eum de Rhetoricis scripserunt. Aristoteles autem tribus his quartum addidit genus lib. 2. *Analyticon*, quod vocavit *propter quid*, seu *τὸ διότι*, ut Cicero ait : quam quæstionem, si Ciceronem auctorem lib. 2. *de Oratore* sequimur, ad *qualitatem*, non ad *finitionem* referemus. Idem Cicero & alii eum sequuti, tria hæc quæstionum genera rebus civilibus subjecerunt : quod Rodolphus Agricola non æque probat, asserens, quicquid orator quærit, ad *qualitatem* pertinere; nec enim *an sit* & *quid sit*, in forum venire posse; verbis certe magis, quam re ab iis dissidens. Cujus rei ampliorem sententiam si quis requirat, ipsum legat lib. 2, cap. 6 & 7. TURNER.

420. *An sit.*] Qui *status* est *conjecturalis* στοχασμός, vulgo facti quæstio. CAPPER.

421. *Quid sit.*] Qui *status* est *definitivus* ὅρος. CAPPER.

422. *Quale sit.*] Qui *status* est *qualitatis* τῆς ποιότητος, vulgo quæstio juris, vel de jure. CAPPER.

423. *Subesse.*] Pro quo mox dicet *esse*; εἶναι, ὑπάρχειν; id est, *existere*, quod *statum* facit *conjecturalem*. CAPPER.

424. *Ambigitur*] *Ambigatur* : Steph. Voss. secund.

425. *Et quale sit.*] *Aut quale* : V. C. Alm.

426. *Existimari.*] *Æstimari*; V. C. Alm. Locatel. Ald. Basil.

427. *Sed non statim.*] Ut privatam pecuniam in templo

non statim, quod esse manifestum est, etiam, quid sit, apparet. Hoc quoque constituto, novissima *qualitas* superest; nec his exploratis aliud est ultra. His [428] *infinitæ* quæstiones, his [429] *finitæ* continentur. Horum aliqua [430] in *demonstrativa, deliberativa, judiciali* [431] materia utique [432] tractantur. [433] Hæc * rursus [434] *judiciales caussas* [435] & *rationali* parte & *legali* [436] * continent. Nec enim ulla juris disceptatio, nisi [437] *finitione*, [438] *qualitate*, [439] *conjecturâ* potest explicari. Sed instituentibus rudes non erit inutilis latius primo fusa ratio; [440] &, si non statim [441] rectissima linea tensa, facilior tamen & apertior via. Discant igitur ante omnia quadripartitam in omnibus *caussis* esse rationem, quam primam intueri debeat, qui acturus est. [442] Nam, ut a defensore potissimum incipiam, longe fortissima tuendi se ratio est, si, quod objicitur, [443] negari potest. [444] Proxima, [445] si non id quod objicitur, factum [446] esse dicitur. [447] Tertia honestissima, qua recte factum defenditur. Quibus si deficiamur, ultima quidem, sed jam sola superest salus, aliquo [448] juris adjutorio elabendi ex crimine, quod neque negari, neque defendi potest, ut non videatur jure *actio* intendi. [449] Hinc illæ quæstiones, [450] sive *actionis*, sive *translationis*. Sunt enim quædam non laudabilia [451] natura, sed jure concessa; ut in XII. tabulis, [452] debitoris corpus inter creditores dividi licuit: quam legem mos publicus repudiavit. [453] Et aliquid æquum, sed prohibitum jure; ut [454] libertas testamentorum. Accusatori nihilo plura

esse captam manifestum est; nondum tamen apparet, furtumne, an sacrilegium sit. TURNEB.

428. *Infinitæ quæstiones.*] Θέσεις *theses*, quæ nullis circumstantiis alligantur, vestiuntur, &c. CAPPER.

429. *Finitæ.*] Ὑποθέσεις *hypotheses* variis personarum, locorum, temporum, &c. circumstantiis alligatæ, vestitæ, &c. CAPPER.

430. *In demonstrativa.*] Quidam in *demonstrativo* genere *statibus* locum esse negant, & horum sententiæ adstipulari videtur Hermogenes. CAPPER.

431. *Materia.*] Seu genere orationis, ut Rhetorum vulgus loqui amat. CAPPER.

432. *Tractantur.*] *Tractatur*: V. C. Alm.

433. *Hæc rursus.*] *Judiciale caussarum* genus, quod præcipue multiplex est, bifariam partitur. Aliæ enim *rationales*, aliæ *legales* sunt; quæ quoquo modo sint, illis tamen tribus, *an sit*, *quid sit*, & *quale sit*, continentur. Itaque distat hæc opinio Fabii a superiori, quod illic *status* dividerentur in *rationales* & *legales*: hic vero cum *status* iidem sint, *caussa* tamen *judiciales* dividuntur. TURNEB.

434. *Juridiciales.*] *Judiciales* legendum esse, facile patet. REGIUS. *Juridiciales*: Locat. Et hæc mihi lectio melior videbatur. 1°. quia τὸ *judiciales* jam expressum fuerat in præcedenti locutione, quæ sic habet: *Horum aliqua in ... judiciali materia utique tractantur.* 2°. quia mox addit Fabius: *nec enim ulla juris disceptatio nisi* finitione, qualitate, conjectura *potest explicari*: nam juris disceptatio æquivalere videtur τῷ *juridiciali caussa*. Sed, re ad Technicarum locutionum normam accurate perpensa, in Raphaelis Regii lectione acquievi. CAPPER.

435. *Et rationali.*] *Et rationali*: Obrecht. *Rationali parte & legali.*] Hoc est, quatenus ad *status* vel *rationales* vel *legales* pertinent. CAPPER.

436. *Continent.*] In vulgatis quidem editionibus legitur *continet*: sed *continent* legendum esse constat, quia Fabius loqui pergit de tribus præcipuis oratoriarum quæstionum *statibus*: *an sit*, *quid sit*, *quale sit*: adde, quod lectionem nostram exhibeat cod. Voss. prim. CAPPER.

437. *Finitione.*] Seu *statu definitivo*. CAPPER.

438. *Qualitate.*] Seu *statu* qualitatis; vulgo, quæstione juris. CAPPER.

439. *Conjecturâ.*] Seu *statu conjecturali*; vulgo, quæstione facti. CAPPER.

440. *Et, si non statim.*] Hactenus lectum erat per *etsi non*: sed longe clarior & commodior sensus exhibetur, si legas per ἀσύνδετον &, *si non statim*, &c. CAPPER.

441. *Rectissima linea.*] Translatio ducta a fabris, qui linea minio tincta rectitudinem explorant, & longitudinem materiæ. PINUS. Ducta est *metaphora* a viis; nam rectæ breviores sunt, anfractuosæ prolixiores; & aliOqui mathematicis recta linea est omnium brevissima. Brevissimam hanc viarum rationem, quantum licet, sectamur; sed si montes interponantur, paludes, aut flumen, aliquoties, compendio neglecto, commoditatem inspicimus. Ad hunc modum Fabius, tametsi brevissimo præcepto *statuum* doctrinam absolvere queat, mavult tamen commodiorem rationem, & rudiorem viam sequi. TURNEBUS.

442. *Nam ut a defensore potissimum.*] Quia is insignius *statum* facit, & periculo propior prius est instruendus; postremo in hac ratione *statuum*, priores ipse quodammodo in repugnando agit partes. TURNEB.

443. *Negari potest.*] Quia sic effugit omne judicium, & secundum illud, supplicium. TURNEB. *Si negari potest.*] Qui *status* est *inficialis*, seu *conjecturalis*; vulgo, facti quæstionem vocant. CAPPER.

444. *Proxima, si non.*] Si totum crimen inficiari non licet, admittamus: *factum est quidem aliquid, non tamen id quod adversarius objicit.* TURNEB.

445. *Si non id, quod objicitur.*] Qui *status* est *definitivus*. CAPPER.

446. *Esse dicitur.*] *Dicetur*: margo Stephani, *dicatur*: Obrecht.

447. *Tertia honestiss.*] Ut, *furatus es Damonis caprum*: *non*; *meus ille fuit. Homicidii reus es*: *non fuit*, *quia is tyrannus fuit*, *aut in adulterio deprehensus*, *aut vim prior intulerat.* Et hæc tertia, *qualitas* est. TURNEB. Ultima Turnebiani commentatoris verba sic intellige ex præcedentibus Fabii verbis; *& hæc tertia se tuendi ratio*, status *est* qualitatis; vulgo, *juris quæstio*. CAPPER.

448. *Juris adjutorio.*] Qualia habet *Julian. ad leg. Aquil. l. 9. Multa*, inquit, *in jure civili contra rationem disputandi pro utilitate communi recepta esse, innumerabilibus rebus probari potest.* TURNEB.

449. *Hinc illæ quæst.*] Non hoc ait Fabius, quod in *translatione statum* esse putet; sed quod eam quæstionem *translationis* movemus, quæ postea *statum* excitat additis firmamentis: quod idem fecit *lib.* 7. Hoc etiam egit, ut facilius rudes institueret. TURNEB. cod. Bern habet; *hic illæ*.

450. *Sive Actionis, sive Translationis.*] Μετάληψιν, vel παραγραφὴν, *exceptionem* fori, vel judicii *declinatoriam*, & aliquando *præscriptionem* vocamus. CAPPER. *Actionis, sive translationis.*] *Actiones sive translationes*: MSS Bodl. Alm.

451. *Natura.*] *Non naturas* V. C. Alm. ante Regium legebatur *quædam laudabilia*: Voss. tert. *laudanda*.

452. *Debitoris corpus.*] Qui æris confessi erant, & judicati a Prætore, creditoribus addicebantur *in nexum*: ac si plures essent creditores, permittebatur, ut inter se corpus debitoris dividerent. De qua re vide *Gell. lib. 20. cap.* 1. TURNEB. Sævitiam hanc a Romanorum legibus removere, & verba legum XII. Tab. de sectione debitoris, de venditione debitoris, & dividendo pretio inter creditores, explicare egregie conatus est vir Amplissimus Corn. Bynkershoekius, in Observationum Juris Romani lib. 1. cap. 1. Sed Bynkershoekio præter Fabium manifeste adversantur Aul. Gellius lib. 20. cap. 1. & Tertullianus in Apologetico, ubi sic habet: *Sed & judicatos in partes secari a creditoribus leges erant: consensu tamen publico crudelitas postea erasa est, & in pudoris notam, capitis pœna conversa est, bonorum adhibita proscriptione: suffundere enim maluit hominis sanguinem, quam effundere.* CAPPER.

453. *Et aliquid æquum.*] *Etiam aliquid*: Ald. *est aliquid*: Gryph. Colin. Steph. Vidov. *Et etiam aliquid*: Basil. Franciu volebat *& est aliquid*.

454. *Libertas testamentorum.*] Lege duodecim tabularum libertas erat maxima testamentorum, nam quantum & quibus quisque legare voluisset, licebat: quod emendatum est

intuenda sunt, [455] quam ut probet [456] factum esse, [457] hoc esse factum, [458] non recte factum, [459] jure se *intendere*. [460] Ita circa species easdem lis omnis versabitur, [461] translatis tantum aliquando partibus; ut in *caussis*, [462] in quibus de præmio agitur, [463] recte factum petitor probat. Hæc quatuor velut [464] proposita formæque *actionis*, quæ tum generales *status* vocabam, in duo (ut ostendi) genera [465] discedunt, [466] *rationale*, & *legale*. [467] *Rationale* simplicius est, quia ipsius tantum naturæ contemplatione constat. Itaque in eo [468] satis est ostendisse *conjecturam*, *finitionem*, *qualitatem*. *Legalium* plures sint species necesse est, propterea quod multæ sunt leges, & varias ha-

lege Falcidia, quæ vetat, ne ultra dodrantem quis legare possit. TURNEB.

455. *Quam ut probet.*] *Quam* non habet V. C. Alm. nec Voss. secund. nec Bern.

456. *Factum esse.*] Qui *status conjecturalis* στοχασμὸς appellatur. CAPPER.

457. *Hoc esse factum.*] Qui *status* est *definitivus* ὅρος, ὁρισμὸς, ὁρικὴ στάσις κλ. CAPPER.

458. *Non recte factum.*] Qui *status* vocatur *qualitas*, aut etiam *qualitatis*, ποιότης, vel ποιότητος. CAPPER.

459. *Jure se intendere.*] Quod refertur ad *statum translativum* τὴν Μετάληψιν, vel παραγραφήν, quatenus actor probare conatur τὸν reum immerito uti *translationis statûs* adjutorio. CAPPER.

460. *Ita circa easdem species.*] Semper erit hæc quadruplex ratio *intendendi & depellendi*, circaque easdem quæstiones seu *status*, *facti*, *nominis*, & *qualitatis*: sed mutatis interdum accusatoris defensorisque officiis; ut in accusationibus, si *qualitas* est, non recte factum probat actor; in petitionibus vero præmiorum, petitor qui cum actore similitudinem habet, contra recte factum probat, & ita *status* in petitorem transfertur. TURNEB. τὸ *ita* deest in Voss. secund. tert.

461. *Translatis tantum.*] *Tamen*: MSS. Joan. Alm. Vasc. Steph. in margine.

462. *In quibus de præmio.*] *Quibus de præmio*: V. C. Alm. Locat. Steph. Gryph. Basil. Voss. tert.

463. *Recte factum petitor probat.*] Qui præmium petit, ut Demosthenes orat. pro Corona, is actoris personam sustinet, & recte factum a se, vel ab alio fuisse probat. CAPPER.

464. *Proposita formæque.*] Capita quæstionum & caussarum. TURNEB.

465. *Discedunt.*] *Descendunt*: Vallæ liber. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov. margo Steph. Voss. second. *discedunt* præfert Regius etiam, id est, *dividuntur*.

466. *Rationale & legale.*] Λογικὴ καὶ νομική, de quibus vide quæ supra Quinctilianus cap. 5. scripserit ex Hermagoræ aliorumque sententia. CAPPER.

467. *Rationale.*] Quod extra scriptum positum; *legale*, cum in scripto inhæret controversia, & ex eo tota orta est. *Rationale* simplicius est, ideoque tractatu facilius, quod in eo ipsius rei natura conditioque, non legis cautio inspicienda venit. *Legale* genus magis est varium, quam *rationale*, propterea quod non solum scriptum, sed etiam rem tractamus; & leges quoque variæ sunt, a quibus oriuntur. Nam quædam tribuunt, quædam adimunt; alia punit, alia jubet; alia vetat, alia quoque permittit. TURNEB. Vid. lib. 7. cap. 5.

468. *Satis est ostendisse* conjecturam, finitionem, qualitatem. Legalium *plures sint species necesse est.... sic nascuntur hæc velut simulacra ex illis tribus... hæc omnia etiamsi in illos tres* status *veniunt..., tamen permittendum ea dicere vel* status legales *vel quæstiones... dum sciant nihil ne in his quidem præter tria quæ prædiximus, quæri.*] His verbis exprimitur novum Quinctiliani systema de *statibus* oratoriis: quod ut melius percipiatur, operæ pretium duxi non tantum cum veteri, sed etiam cum Ciceroniano, Herenniano, Hermogeniano, & aliis illud conferre.

Antiquum Fabii systema de statibus.

Admittebat quatuor *status* generales;

1. *Conjecturalem* Στοχασμὸν, στοχαστικὴν στάσιν,
2. *Definitivum* Ὅρον, ὁρισμὸν, ὁρικὸν, ὁρικὴν στάσιν,
3. *Τὸν qualitatis* Ποιότητα,
4. *Legalem* Νομικόν.

Deinde τὸν *legalem* dividebat in quinque species;

1. Τὴν *scripti & voluntatis* περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας;
2. *Leges contrarias* Ἀντινομίαν,
3. *Syllogismum*, vel *ratiocinationem* Συλλογισμὸν,
4. *Ambiguitatem* Ἀμφιβολίαν,
5. *Translationem* Μετάληψιν, vel παραγραφήν.

Novum Fabii systema de statibus.

Admittit tres tantum *status* generales;

1. *Conjecturalem*,
2. *Definitivum*,
3. Τὸν *qualitatis*, quem lib. VII. cap. 4. dividit ut cæteri Rhetores.

Nam sua in retractatione probare conatus est, 1°. *translationem* non esse proprie *statum*, 2°. quatuor illos *legales* ad unum aliquem ex tribus generalibus posse revocari.

Ciceronianum systema de statibus *e lib.* 1. *de Invent. num.* 10-17.

Agnoscit quatuor *status Rationales*;

1. *Conjecturalem*, seu facti,
2. *Definitivum*, seu nominis,
3. Τὸν *qualitatis*, quem vocat *de genere*, & *generalem* constitutionem: hanc dividit in
   - (a) *Juridicialem* δικαιολογικὴν, & (b) *Negotialem* πραγματικήν. Illam dividit in
     - (a) *Absolutam* & (b) *Assumptivam*: hanc autem in
       - (a) *Concessionem*,
       - (b) *Remotionem criminis*,
       - (c) *Relationem criminis*,
       - (d) *Comparationem*.
4. *Translativum*, seu *Actionis*.

Et quinque *legales*;

1. *De scripto & sententia*;
2. *Ex contrariis legibus*,
3. *Ambiguum*,
4. *Ratiocinativum* [aliis est *syllogismus*,]
5. *Definitivum*.

Sed in 2. de *Orat.* num. 104. 113. in *Topicis* num. 85. 92. & in *Partitionib. Orator* num. 101. 102. decantatos illos tres tantummodo memorat;

1. *Conjecturalem*,
2. *Definitivum*,
3. τὸν *qualitatis*.

Rhetoris Herenniani systema de statibus *ex lib.* 1. *num.* 18. 19. 24.

Tres ponit generales *caussarum* constitutiones;

1. *Conjecturalem*,
2. *Legitimam*,
3. *Juridicialem* [τὴν *qualitatis*] τὴν δικαιολογικήν.

Legitimam dividit in sex species;

1. *Scriptum & sententiam*,
2. *Contrarias leges*,
3. *Ambiguum*,
4. *Definitionem*,
5. *Translationem*,
6. *Ratiocinationem*, sive *caussam rationalem*, alias *syllogismum*.

Juridicialem dividit duas in species,

1. *Absolutam*, Ἀντίληψιν, vel ἀντιληπτικὴν στάσιν,
2. *Assumptivam*, Ἀντίθεσιν, vel ἀντιθετικὴν στάσιν.

Assumptivam subdividit in quatuor, quæ sunt;

1. *Concessio*, συγγνώμη,
2. *Remotio criminis*, Μετάστασις,
3. *Translatio criminis*, [Ciceroni & aliis *Relatio*,] ἀντέγκλημα,
4. *Comparatio*, Ἀντίστασις.

bent formas. Alia est cujus [469] verbis nitimur, alia cujus voluntate: [470] alias nobis, cum ipsi nullam habemus, adjungimus: [471] alias inter se comparamus: [472] alias in diversum interpretamur. Sic nascuntur [473] hæc velut simulacra [474] ex illis tribus, [475] interim simplicia, interim & mixta, propriam tamen faciem ostendentia; [476] ut, *scripti & voluntatis*, quæ sine dubio aut *qualitate* [477] aut *conjectura* [478] continentur; [479] & *syllogismus*, qui est maxime *qualitatis*; & [480] *leges contrariæ*, quæ [481] iisdem, quibus *scriptum* & [482] *voluntas*, constant; & [483] ἀμφιβολία, quæ semper *conjectura* explicatur. [484] *Finitio* quoque [485] utrique generi, quodque rerum, quodque scripti con-

Hermogenianum systema de statibus *ex libr. de* Partition.

Omnis quæstionis Oratoriæ *status vitæ* est;

{ vel, 1°. Στόχασμὸς, *Conjectura*,
{ vel, 2°. Ὅρος, *Definitio*,
{ vel, 3°. Ποιότης, *Qualitas*.

Qualitas est, { vel, 1°. Λογικὴ, *Rationalis*, περὶ πραγμάτων, *de Re*.
{ vel, 2°. Νομικὴ, *Legalis*, περὶ ῥητοῦ, *de scripto*.

Qualitas *rationalis* est, { vel, 1°. Πραγματικὴ, *Negotialis*, de re facienda,
{ vel, 2°. Δικαιολογικὴ, *Juridicialis*, de re facta.

Juridicialis est, { vel, 1°. Ἀντιλεπτικὴ, *Absoluta*,
{ vel, 2°. Ἀντιθετικὴ, *Assumptiva*.

Assumptiva dividitur in

1 Ἀντίγκλημα, *Relationem*,
2 Ἀντίστασις, *Comparationem*,
3 Μετάστασις, *Remotionem*,
4 Συγγνώμην, *Veniam*, seu *concessionem*.

Qualitas autem legalis Νομικὴ, dividitur in

1 Ῥητὸν καὶ διάνοιαν, *Scriptum & sententiam*,
2 Ἀντινομίαν, *Contrarias leges*,
3 Συλλογισμὸν, *Ratiocinationem*, seu *syllogismum*,
4 Ἀμφιβολίαν, *Ambiguitatem*.

His omnibus denique subjungit

Μετάληψιν, *Translationem*.

Quam aliquando vocat παραγραφὴν, *præscriptionem*.

Fortunatiani systema de statibus ex *Rhetorib. Pithœan. pag.* 44. *& seq.*

Genera *statuum* duo sunt; *Rationale*, & *legale*.

Secundum Hermagoram quatuor sunt *status rationales*:

1 *Conjectura*,
2 *Finis* [alias *finites*, *definitis*, *status definitivus*,]
3 *Qualitas*,
4 *Translatio*.

Qualitas dividitur in *juridicialem*, & *legalem*: *juridicialis* est,

{ vel, *Absoluta*,
{ vel, *Assumptiva*.

Assumptiva dividitur in

1 *Relationem*,
2 *Remotionem*,
3 *Compensationem*,
4 *Veniam*.

Status legales quatuor sunt secundum Hermagoram;

1 *Scriptum & voluntas*,
2 *Leges contrariæ*,
3 *Ambiguitas*,
4 *Collectio*, [alias *ratiocinatio*, *syllogismus*.]

Accedit ad hos & *translatio*, quæ tantum *legalis* est; & *definitio*, quam etiam *legalem* accipimus, secundum M. Tullium, [& Herennianum Rhetorem.]

SULPITIUS VICTOR de *statibus* ita scribit in Rhetorib. Pithœan. pag. 550. *Status* sunt partim *rationales*, partim *legales*. *Rationales* quatuor; *conjectura*, *finis*, *qualitas*, *translatio*.

Ex his *qualitas* mutatur in alios *status*; *negotialem*, *absolutam qualitatem*, & *assumptivam qualitatem*.

Assumptiva quoque *qualitas* vertitur in *status* quatuor; *compensationem*, *relationem*, *remotionem*, *deprecationem*.

Legales autem *status* sunt quatuor; *scriptum & voluntas*, *leges contrariæ*, *collectio*, *ambiguitas*.

AURELIUS AUGUSTINUS in principiis Rhetorices ibid pag. 294. Cassiodorus in Rhetoricæ compendio ibid pag. 337. & Alcuinus in dialogo de arte Rhetorica ibid. pag. 361. 362. Hermagoreorum quatuor *status rationales* & quatuor *legales* iisdem fere verbis admittunt.

ISIDORUS in libro de arte Rhetorica ibid. pag. 357. sequitur κατὰ πόδα Ciceronianum systema, quod supra retulimus ex libro 1°. de *Invent.* num. 10.-17.

JULIUS SEVERIANUS ibid. pag. 307. rem sic breviter expedit: *Status*, inquit, *tres sunt. Ubi, quod a te factum obiicitur, negas*; Conjectura *est*: *ubi quid a te factum fateris, & negas eam tum nominis habere, quam adversarius criminatur*, Finis *est*: *si neque de facto, neque de nomine ambigitur, sed jure factum contendis*: Qualitas *nominatur*. Hujus autem Rhetoris doctrinam de *statibus oratoriis* ultimo loco retuli, quia prorsus congruit cum novo & probatissimo Quinctiliani systemate. CAPPER.

469. *Verbis nitimur.*] *Utimur*; Locat. Andr. Colon. marg. Steph. Voss. secund. *Alia est, cujus verbis utimur; alia, cujus voluntate.*] Qui *status* est περὶ τοῦ ῥητοῦ καὶ διανοίας de *scripto & sententia* seu *voluntate*. CAPPER.

470. *Alias nobis, cum ipsi nullam habemus, adjungimus.*] Hoc est, cum ipsi nullam habemus legem *formalem*, ut aiunt, & expressam; tunc, facta ratiocinatione, leges quasdam præsenti negotio accommodamus: qui *status* dicitur συλλογισμὸς, & Latine *ratiocinatio*, *collectio*, *syllogismus*. CAPPER.

471. *Alias inter se comparamus.*] Qui *status* est ἀντινομίας, id est, legum contrariarum. CAPPER.

472. *Alias in diversum interpretamur.*] Qui *status* ἀμφιβολίας, hoc est, *ambiguitatis* appellatur. CAPPER.

473. *Hæc velut simulacra.*] Supple, *statuum*. *Legales* enim quæstiones ex Fabii sententia non sunt *status* proprie dicti. CAPPER.

474. *Ex illis tribus.*] Significat Fabius tres illos solemnes præcipuosque *status*: *conjecturalem*, *definitivum*, & *qualitatis*: qui sane cæteros omnes τῇ δυνάμει *implicite* continent. Nam nullus omnino *status* est, nulla quæstio, quæ ad hos tres non possit aliqua demum ratione revocari, ut jam supra demonstravit. CAPPER.

475. *Interim simplicia, &c.*] Quia in una aliquando controversia unus est aliquando *status scripti & voluntatis*; aliquando plura *scripta*, & plures *voluntates*: aut *scriptum* & *voluntas* cum *legibus contrariis*, & *ambiguitate*, atque ita in cæteris, commiscentur. TURNEB.

476. *Ut scripti & voluntatis.*] *Status* est *legalis* περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. CAPPER.

477. *Aut conjectura.*] Cum investigamus, quæ fuerit legislatoris voluntas, *conjectura* est de animo: cum autem interpretationem legis afferimus, & eam esse æquam ostendimus, *qualitas* est. TURNEB.

478. *Continentur.*] *Continetur*: Bern.

479. *Et syllogismus, qui est maxime, &c.*] Quia, cum rem *inscriptam* ad *scriptum* applicamus, contendimus justum esse, ut de ea statuatur, quemadmodum est in *scripto*. TURNEB.

480. *Leges contrariæ*] *Status* est *legalis*, cui Græcum nomen ἀντινομία. CAPPER.

481. *Iisdem.*] Supple, *statibus*: *conjecturali* videlicet, aut τῆς *qualitatis*. CAPPER.

482. *Voluntas, constant.*] *Constat*: V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Basil. Vidov. Obrecht Gibson quia scilicet in præcedentibus pro τῷ *leges contrariæ*, legebant *legis contrariæ*, in singulari numero. CAPPER.

483. Ἀμφιβολία.] *Status* est *legalis*, quem Latini vocant *ambiguum*, vel *ambiguitatem*. CAPPER.

484. *Finitio quoque.*] Probavit *conjecturam* & *qualitatem rationalem* esse & *legalem*: quod idem in *finitione* ostendit; nam aut factum defenditur, aut verba scripti *definitione* illustrantur; sed de his omnibus fusius Fab. lib. 7. TURNEB.

485. *Utrique generi quodque rerum, quodque scripti contine-*

templatione constat, communis est. Hæc omnia, etiam si in illos tres *status* veniunt; tamen, quia (ut dixi) habent aliquid velut proprium, videntur demonstranda discentibus; & permittendum ea dicere vel *status legales*, vel *quæstiones*, vel *capita* quædam *minora*; dum sciant, nihil ne in his quidem præter tria, quæ prædiximus, quæri. [486] At *quantum*, & [487] *quam multum*, & [488] *ad aliquid*, & (ut nonnulli putaverunt) [489] *comparativus*, [490] non eamdem rationem habent. Sunt enim hæc [491] non ad varietatem juris, sed ad solam rationem referenda; ideoque semper in parte aut *conjecturæ*, aut *qualitatis* ponenda sunt; ut, [492] *qua mente*, & *quo tempore*, & *quo loco*. Sed de singulis [493] dicemus quæstionibus, cum tractare præcepta Divisionis cœperimus. Hoc inter omnes convenit, [494] in *caussis* simplicibus singulos *status* esse *caussarum*: quæstionum autem, quæ velut subjacentes, [495] ad illud, quo judicium continetur, referuntur, sæpe [496] in unam cadere plures posse. Etiam credo aliquando dubitari, quo *statu* sit utendum, cum [497] adversus unam *intentionem* plura opponuntur; &, sicut [498] in *colore* dicitur *narrationis*, eum esse optimum, quem *actor* optime tueatur; ita hic quoque posse dici, eum *statum* esse faciendum, in quo tuendo plurimum adhibere virium possit orator. Ideoque pro Milone, aliud [499] Ciceroni agenti placuit; aliud Bruto, cum exercitationis gratia componeret orationem; cum ille jure tanquam insidiatorem occisum, & tamen [500] non Milonis consilio, dixerit; [501] hic etiam gloriatus sit occiso malo cive. [502] In conjunctis vero posse [503] duos, vel tres inveniri, vel diversos; ut [504] si quis aliud se non fecisse, [505] aliud recte fecisse defendat: vel generis ejusdem; ut si quis duo crimina, vel omnia neget. Quod accidit, etiamsi de una re quæratur aliqua, sed eam plures petant; vel eodem jure, [506] ut proximitatis; vel diverso, ut cum hic testamento, ille proximitate [507] nitatur. Quoties autem aliud alii petitori opponitur, dissimiles esse *status* necesse est; ut in illa controversia. *Testamenta legibus facta rata sint.* [508] *Intestatorum parentum liberi heredes sint. Abdicatus ne quid de bonis patris capiat. Nothus, ante legitimum natus, legi-*

platione constat.] Alludit ad duplex quæstionis oratoriæ genus; unum est *de re*, alterum de *scripto*. Vide supra cap. 5. CAPPER.

486. *At quantum*] Refutat eos, qui *quantitatem*, *ad aliquid*, & *comparationem*, inter *status* numerarunt, & *rationalium* species dici posse putaverunt, ideoque separatim tractant, ut *legales*. TURNEB. *Quantum.*] Qui *status* est quantitatis *continua*, ut aiunt vulgo Mathematici. CAPPER.

487. *Quam multum.*] Qui *status* est quantitatis *discretæ*. CAPPER.

488. *Ad aliquid.*] Τὸ πρός τι, *relationem categoricam* dialectici vulgo vocant. CAPPER.

489. *Et comparativus*] Supple, *caussæ status*. Igitur τὸ πρός τι *relatio* aliquatenus differre videtur a *statu comparativo*, de quo jam supra hoc ipso in capite mentionem fecit Fabius. Illic porro τὸ *comparativum* eo sensu intelligebat, quo res quæpiam alia major minorve, melior pejorve dicitur; sed infra cap. 10. & lib. VII. cap. 2. *comparativum caussæ* genus vocat, quando vel totam unius litigatoris *caussam* cum alterius *caussa*, vel partem cum parte conferimus. Præterea lib. VII. cap 4. *comparativum* etiam appellat cum *qualitatis assumptivæ statum*, cui nomen apud Græcos ἀντίστασις, hoc est, *compensatio*; quando scilicet ita se reus defendit, ut e duobus malis minus electum a se fuisse dicat: *Quoniam*, ait ibi Quinctilianus, *in comparatione malorum, boni locum obtinet levius* Igitur triplici saltem sensu τὸ *comparativum* in Fabio usurpatur. CAPPER.

490. *Non eamdem rationem habent.*] Id est, non eodem modo se habent, quo prædicti *status legales*; hæc enim quatuor, τὸ *quantum*, τὸ *quam multum*, τὸ *ad aliquid*, & *comparativus* non secum invicem conferuntur, sed cum quatuor *statibus legalibus*, de quibus Rhetor noster mox loquebatur. CAPPER.

491. *Non ad varietatem juris.*] *Proprietatem*; margines Colon. Ursi. & Steph. Basil & Valov. *Sunt hæc non ad varietatem juris, sed ad solam rationem referenda.*] Hoc est, non pertinent ad τὸ νομικὸν *legale*, seu ad *legalium statuum* genus, de quibus paulo supra dicebat: Legalium *plures sint species necesse est, propter ea quod multæ sunt leges & varias habent formas*: sed pertinent ad τὸ λογικὸν *rationale*, ad *rationalium statuum* genus, & ad duas ejus species; nempe *conjecturam*, & *qualitatem* CAPPER.

492. *Qua mente, quo tempore, & quo loco.*] Supplendum est, quis quid fecerit, &c. CAPPER.

493. *Dicemus*] Libro VII. cap. 1. & sequent. CAPPER.

494. *In caussis simplicibus singulos esse status.*] Si proprie loqui velis, unicus est in unaquaque simplici *caussa status* principalis, etsi multi velut *incidentes* occurrant, qui ad ipsum referuntur. CAPPER.

495. *Ad illud, quo judicium continetur.*] Πρὸς τὸ κρινόμενον ad *judicationem*, πρὸς τὸ συνέχον ad *continens*, & τὴν *quæstionem*: hæc enim tria vix ac ne vix quidem inter se distinguet infra Fabius cap. XI. CAPPER.

496. *In unam cadere.*] Supple, *caussam*, sive *hypothesim* oratoriam. CAPPER.

497. *Adversus unam intentionem.*] Id est, accusationem; quam reo actor intendit. CAPPER.

498. *In colore.*] *Color* a rhetoribus appellatur probabilis alicujus rei caussa, qua, quod falsum aut turpe est, velamus. Vide Fabium lib. 4. cap. 2. *de Narratione*. TURNEB. Huic tamen vocabulo, quod est *color*, varias attribuunt significationes, quas in notis tibi proponemus. CAPPER.

499. *Agenti Ciceroni.*] Supple, *caussam* Milonianam, sive defendenti Milonem. Ubi vides τὸ *agere* dici etiam de reo, sed qui eo *qualitatis assumptivæ statu*, cui nomen *relatio* ἀντέγκλημα utatur, sicque quodammodo fiat vicissim actor. CAPPER.

500. *Non Milonis consilio.*] Sed propria servorum Milonianorum voluntate. *Fecerunt*, ait Cicero, *servi Milonis*, *quod suos in occasione suos quisque fecisse vellet*, &c. CAPPER.

501. *Hic etiam gloriatus.*] *Ille etiam*; V. C. Alm.

502 *In conjunctis*] Supple, *caussis*: refertur enim ad τὸ *in caussis simplicibus*, quod paulo supra scriptum est. CAPPER.

503. *Duos vel tres.*] *Duos & tres*: Ald. Steph. *duo*; Voss. *Duos vel tres.*] Supple, *status* quæstionum oratoriarum. CAPPER.

504. *Si quis se non fecisse . . . defendat.*] Qui *status conjecturalis* erit, seu facti quæstio. CAPPER.

505. *Aliud recte fecisse defendat.*] Qui *status* erit *qualitatis absolutæ* vel *absolutus*; nam utraque loquendi formula Rhetores utuntur. CAPPER.

506. *Ut proximitatis.*] Nam bona intestatorum ab agnatis & illis, qui in potestate mortui erant, usurpantur. TURNEB.

507. *Nitatur.*] *Nitetur*; V. C. Alm

508. *Intestatorum parentum.*] *Intestati* sunt, aut qui testamentum non fecerunt, aut quorum testamentum irritum factum est, aut ex quorum testamento nullus fuit heres: tum autem hereditas defertur liberis. TURNEB.

timus filius fit: post legitimum natus, [509] *tantum civis. In adoptionem dare liceat. In adoptionem dato redire in familiam liceat, si pater naturalis* [510] *sine liberis decesserit.* Qui ex duobus legitimis alterum in adoptionem dederat, alterum abdicaverat, [511] sustulit nothum: instituto herede abdicato, decessit. [512] Omnes tres de bonis contendunt. [513] Νόθον, qui non sit legitimus, Græci vocant: Latinum rei nomen, ut Cato quoque in [514] oratione quadam testatus est, non habemus; ideoque utimur peregrino. Sed ad propositum. Heredi scripto opponitur lex: *Abdicatus ne quid* [515] *de bonis patris capiat:* [516] fit *status scripti & voluntatis, an ullo modo capere possit, an ex voluntate patris,* [517] *an heres scriptus.* Notho duplex fit quæstio, quod post legitimos natus sit, & quod non sit [518] ante legitimum natus. [519] Prior *syllogismum* habet, *an pro non natis sint habendi, qui a familia sunt alienati;* altera *scripti & voluntatis.* Non enim esse hunc natum ante legitimum convenit: sed *voluntate* legis se tuebitur, quam dicet talem fuisse, ut legitimus esset nothus tum natus, cum alius legitimus in domo non esset. [520] *Scriptum* quoque *legis* excludet, dicens, *non utique, si postea legitimus natus non sit, notho nocere;* [521] uterque hoc argumento. *Finge solum natum nothum: cujus conditionis erit? Tantum civis? atqui non erit post legitimum natus. Filius? atqui non erit ante legitimos natus. Quare si verbis legis stari non potest,* [522] *voluntate standum est.* Nec quemquam turbet, quod [523] ex una lege [524] duo *status* fiant: duplex est: [525] ita vim duarum habet. [526] Redire in familiam volenti, [527] dicitur ab altero: *Primum,* [528] *ut tibi redire liceat, heres sum:* [529] idem *status,* qui in petitione abdicati; quæritur enim, an possit esse hæres abdicatus. Adjicitur communiter [530] a duobus: *Redire tibi in familiam*

509. *Tantum civis.*] Id est, gaudeat tantum jure civitatis, non autem hereditatis. CAPPER.

510. *Sine liberis decesserit.*] *Decesserit*: Locat. Ald.

511. *Sustulit.*] Genuit, suscepit, agnovit ut suum. CAPPER.

512. *Omnes tres.*] Aut *tres*, aut *omnes* otiosi videntur, eoque alteri expungendi. REGIUS.

513. *Νόθον, qui non sit legitimus, Græci vocant Latinum rei nomen, ut Cato quoque in Oratione quadam testatus est, non habemus.*] De hoc vocabulo sic Festus: *Nothum Græci natum ex uxore non legitima vocant, qui apud nos spurio patre natus dicitur, quod Servius Tullius ex concubina natus spurius Tulli tributus dicitur:* ex quibus verbis postremis nil sensus boni elicitur. PINUS. Isidorus Orig. libr. 9. cap. 5. pag. 1055. *NOTHUS dicitur, qui de patre nobili, & matre ignobili gignitur, sicut ex concubina. Est autem hoc nomen Græcum, & in Latinitate deficit. Huic contrarius est SPURIUS, qui de matre nobili, & patre ignobili nascitur. Item SPURIUS patre incerto, matre vidua genitus, velut tantum spurii filius; quia muliebrem naturam veteres SPURIUM vocabant, velut ἀπὸ τῆς σπορᾶς, h. e. seminis, non patris nomine. Eosdem & FAVONIOS appellabant, quia quædam animalia Favonio spiritu hausto concipere existimantur. Unde & ii, qui non sunt de legitimo matrimonio, matrem potius, quam patrem sequuntur. Latine autem SPURII, quasi extra puritatem, id est, quasi immundi.* Hæc Isidorus. Adi etiam, si operæ, cl. Joh. Meursii Commentar. ad Lycophron. pag. 206. 207. Postrema quoque ætas spurios & inhoneste prognatos CANIS nomine proscidit; ute notat ingeniosissimus Gasp. Barthius, in incomparabili suo Adversariorum opere, lib. VIII. cap. 14. pag. 293. Jacobus de Vitriaco, Historiæ Orientalis lib. 1. cap. 71. *Dissluentes autem luxu multiplici, & otio turpi marcentes, non solum de micis, quæ cadebant de mensa Domini, sed de panibus integris, & de cibis delicatis pascebant catellos suos, quos de turpibus concubinis ipsi turpiores procrearant.* Scitu quoque dignissima de spuriis, sive filiis naturalibus, tradit doctissimus Gulielmus Budæus, Annotat. prior. in Pandectas, ex leg. *vulgo concepti. De statu hominum.* pagin. 134. 135. Et Plutarchus in Problem. Jacobus Cujacius, Observat. lib. 5. cap. 6 pag. 191. PAREUS. Recte notarat Pinus in allatis Festi Pompeii verbis nihil boni sensus inesse. Hic itaque desideratur etiam Burmanni diligentia, qui Dacerianam emendationem corrupto loco non apposuerit. Extat ea in Festo Pompeio, quem ad usum Serenissimi Galliarum Delphini edendum vir doctissimus curavit; nam pro *viri ex concubina Spurius Tulli tributus*, ibi legitur optimo sensu: *ex concubina Spurii Tullii Tiburtis*; & in sequentibus pro *vi cum susceptum matre ferviente*, idem Dacerius merito reposuit: *cum susceptum matre*, &c. CAPPER.

514 *Oratione testatus.*] *Testatur*, potius mihi legendum esse videtur. REGIUS.

515. *De bonis patris.*] *Patriis*: Steph.

516. *Fit status scripti & voluntatis.*] Status legalis περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας; cum non stamus in ipsis legum verbis, sed ad legislatorum sententiam attendimus, & voluntatem. CAPPER.

517. *An heres scriptus.*] Hoc est, an tum demum capere possit, si fuerit ipse scriptus heres. CAPPER.

518. *Ante legitimum.*] *Legitimos*: V. C. Alm. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Voss. secund.

519. *Prior syllogismum habet.*] Id est, prior quæstio tractabitur in gratiam nothi per eum *statum legalem*, qui *syllogismus* vocatur; quoniam non nititur conceptis expressisque legum verbis; sed ex aliquo legis capite infert, quod suæ caussæ faveat. Ita hoc loco nothus contendet eos, qui a familia fuerint alienati, sive per adoptionem, sive per abdicationem, non esse pro natis habendos; proinde se, si non *formaliter*, ut aiunt, & directe, æquivalenter saltem τῷ ὀνόματι, & indirecte natum esse ante legitimos liberos. CAPPER.

520. *Scriptum legis excludet.*] Τὸ ῥητὸν, id est, expressa legis verba, literalem & obvium sensum legis excludet, seu eludet hac subtili ratione. CAPPER.

521. *Uterque hoc argumento.*] Colligit hoc argumento, nihil notho nocere, si, posteaquam ipse natus est, legitimus quis natus non sit; nam per legem, si solus natus esset, neque civis esset natus, neque filius posset haberi; quia ante legitimos natus non esset. Itaque verbis legis stari non posset: videntur autem obscuriores hujus argumentationis sensus, propter male appositas incuria librariorum distinctiones. Sic igitur distinguantur, ut hi duo cum interrogatione legantur: *Cujus conditionis erit? Tantum civis? atqui non erit post legitimum natus*: hic est distinguendum. *Filius?* hic quoque distinguendum, & cum interrogatione legendum. REGIUS.

522. *Voluntate standum est.*] Seu sententia legis, vel potius legislatoris. CAPPER.

523. *Ex una lege.*] Quæ sic habet: *Nothus ante legitimum natus, legitimus filius sit: post legitimum natus, tantum civis.* CAPPER.

524. *Duo status.*] *Legales*; alter, cui nomen *syllogismus*; alter, qui vocatur περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, *de scripto & voluntate*, ut supra patuit. CAPPER.

525. *Ita vim duarum.*] *Itaque*: Obrecht.

526 *Redire in familiam volenti.*] Filio scilicet in adoptionem dato. CAPPER.

527. *Dicitur ab altero.*] Filio abdicato quidem, sed postea scripto herede. CAPPER.

528. *Ut tibi liceat.*] Hic τὸ *ut* sumitur pro τῷ *quamvis*, *etsi*. CAPPER.

529. *Idem status.*] Nempe *status legalis* περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, *de scripto & sententia*, vel *voluntate*. CAPPER.

530. *A duobus.*] A notho & ab abdicato, qui scriptus fuit heres. CAPPER.

non

non licet, non enim pater sine liberis decessit. Sed in hoc propria [531] quisque eorum quæstione nitetur. [532] Alter enim dicet abdicatum quoque inter liberos esse, & [533] argumentum ducet ex ipsa, qua repellitur, lege. Supervacuum enim fuisse [534] prohiberi patris bonis abdicatum, si esset numero alienorum: nunc quia filii jure futurus fuerit intestati heres, oppositam esse legem, quæ tamen non id efficiat, ne filius sit, sed ne heres sit. [535] *Status finitivus, quid sit filius.* Rursus nothus eisdem colligit argumentis, non sine liberis patrem decessisse, quibus [536] in petitione usus est, ut probaret esse se filium: nisi forte & hic [537] *finitionem* movet, an liberi sint etiam non legitimi. [538] Cadent igitur in unam controversiam, vel specialiter duo [539] *legitimi status*, [540] *scripti* & *voluntatis*, & *syllogismus*, & præterea *finitio*: vel tres illi [541] qui natura soli sunt; [542] *conjectura*, in *scripto & voluntate*; [543] *qualitas*, in *syllogismo*; &, quæ per se est aperta, *finitio*. [544] *Caussa* quoque, & [545] *judicatio*, & [546] *continens* est [547] in omni genere *caussarum*. [548] Nihil enim dicitur, cui non insit [549] *ratio*, & [550] quo judicium referatur, & [551] quod rem maxime contineat. Sed quia magis hæc variantur [552] in litibus, & fere tradita sunt ab iis, qui de *judicialibus caussis* aliqua composuerunt, [553] in illam partem differantur. Nunc, quia in [554] tria genera *caussas* divisi, [555] ordinem sequar.

531. *Quisque eorum.*] *Quisque* pro *uterque* ponitur. Ovidius Epist. xix. vers. 169.
Atque ita quisque suas iterum redeamus ad urbes.
Sueton. August. 26. *Ut Caium & Lucium filios, sive quemque tyrocinio deduceret in forum.* BURMAN.

532. *Alter enim dicet.*] Ὁ abdicatus, & postea scriptus heres. CAPPER.

533. *Argumentum ducet ex ipsa lege.*] Hoc argumenti genus ab Hermogene lib. 3. de *Inventione* cap. 6. vocatur *βίαιον* & *κατὰ βίαιον violentum*; vulgo, ut opinor, *argumentum ad hominem*. CAPPER.

534. *Prohiberi patris bonis.*] *Patriis*: Steph.

535. *Status finitivus.*] Seu *definitivus* inde fiet, movebitur, constituetur. CAPPER.

536. *In petitione usus est.*] *In petitionem*: Steph.

537. *Finitionem movet.*] *Finitione*; Stephan. *Finitionem* ... *finitio.*] His vocibus designatur quæstionis oratoriæ *status definitivus*, ubi tractatur quid sit res: est autem unus e tribus *rationalibus λογικοῖς*: cæteri duo sunt ὁ *conjecturalis* (facti quæstio) & *qualitas* (juris quæstio.) CAPPER.

538. *Cadent igitur.*] *Ergo*: V. C. Alm. Ald. Gryph. Basil. Vidov. Voss. secund. *cadunt*: Voss. prim.

539. *Legitimi status.*] Seu *legales* οἱ νομικοὶ, qui τοῖς λογικοῖς *rationalibus* opponuntur. CAPPER.

540. *Scripti & voluntatis* .... *in scripto & voluntate*: *syllogismus* .... *in syllogismo.*] Duos hosce *status legales* mox explicabamus, nec semel antea explicuimus. CAPPER.

541. *Qui natura soli sunt.*] *Status*, qui *rationales* dicuntur, ad quos cæteri possunt facile revocari, ut antea probavit Fabius; qui in re ipsa controversa insunt, e rebus ipsis repetuntur; non e scriptis, ut *legales*. Vide supra cap. 5. CAPPER.

542. *Conjectura, in scripto & voluntate; qualitas, in syllogismo.*] Vide, ut quidam *status* alii in aliis insint, & quamdam veluti συμπεριεχόμενον habeant Lege lib. VII. cap. 10. ubi, quæ sit inter *status* cognatio, Quinctilianus ostendit. CAPPER.

543. *Qualitas in syllogismo.*] Hinc paulo supra dicebat Fabius: *Et syllogismus, qui est maxime qualitatis.* Ubi vide Turnebiani notam. CAPPER.

544. *Caussa quoque.*] Qui *statum* ponunt in prima conflictione, *statibus* omnibus pene (præter *conjecturam*) addunt *judicationem*. Fabius tamen *judicationem* & *statum* facit eadem, ut docebit in *caussis judicialibus*. TURNEB. *Caussa.*] Hoc est, ut mox dicet, *ratio*, seu argumenta, &, ut vulgo aiunt, *motiva*, *media*, fundamenta litis; αἴτια, αἴτιον. CAPPER.

545. *Judicatio.*] Τὸ κρινόμενον, hoc ipsum, quod venit in controversiam, & judex lata sententia definire debet. CAPPER.

546 *Continens.*] Τὸ συνέχον, quod ipsam *caussæ* substantiam continet; quod est in agenda *caussa*, & ad eam obtinendam præcipuum saltem ex parte actoris. Cæterum quatuor hæc τὸ συνέχον, τὸ κρινόμενον, ἡ στάσις [*status*] τὸ αἴτιον vel ἡ αἰτία, an & quomodo differant, vide in cap. XI. CAPPER.

547. *In omni genere.*] *Demonstrativo scilicet, deliberativo, & judiciali.* CAPPER.

548. *Nihil enim dicitur.*] *Dicetur*: Ald.

549. *Ratio.*] Et hoc est, quod mox vocabat *caussam*. CAPPER.

550 *Quo judicium referatur.*] Hoc est, quod mox appellabat *judicationem*, τὸ κρινόμενον. CAPPER.

551. *Quod rem maxime contineat.*] Hoc est, quod paulo supra nominabat, *continens* τὸ συνέχον: hoc porro se tenet ex parte *actoris*, ut αἰτία vel αἴτιον ex parte τοῦ *rei*. CAPPER.

552. *In litibus.*] In ipso genere *judiciali*. CAPPER.

553. *In illam partem.*] Quæ pertinet ad genus *judiciale*: hoc autem Fabius exequitur ipso capite XI. CAPPER.

554. *Tria genera.*] Quæ sunt *demonstrativum*, *deliberativum*, & *judiciale*. CAPPER.

555. *Ordinem sequatur.*] Qui non videas *sequar* esse legendum, ne studeat Quinctiliano REGIUS. *Sequatur*: Locat.

CAPUT VII.

De demonstrativo, quod constat laude & vituperatione.

IX. AC potissimum incipiam [1] ab ea, quæ constat laude ac vituperatione. Quod genus videtur Aristoteles, atque eum secutus Theophrastus, a [2] parte *negotiali*, hoc est, πραγματικῆ, removisse, totamque ad solos auditores relegasse; & id ejus nominis, quod [3] ab *ostentatione* ducitur, proprium est. Sed mos Romanus etiam [4] negotiis hoc munus inseruit. Nam & [5] funebres laudationes pendent frequenter ex publico aliquo officio, atque ex senatusconsulto magistratibus sæpe mandantur; & [6] laudare testem, vel contra, [7] pertinet ad momentum judiciorum; [8] & ipsis etiam reis [9] dare laudatores licet; & editi [10] in competitores, [11] in L. Pisonem, in Clodium & Curionem libri, [12] vituperationem continent, [13] & tamen in Senatu loco sunt habiti *sententiæ*. Neque inficias eo, quasdam esse ex [14] hoc genere materias, ad solam compositas ostentationem, [15] ut laudes deorum, virorumque, quos [16] priora tempora tulerunt. Quo solvitur [17] quæstio supra tractata; manifestumque est [18] errare eos, qui nunquam oratorem dicturum, nisi de re dubia, putaverunt. [19] An laudes Capitolini Jovis, perpetua sacri certaminis materia, vel dubiæ sunt, vel non oratorio genere tractantur? Ut desiderat autem laus, quæ negotiis adhibetur, probationem; sic etiam illa, quæ [20] ostentationi componitur, habet interim aliquam [21] speciem probationis: ut qui Romulum Martis filium, educatumque a lupa dicat, in argumentum cœlestis ortus utatur his; quod [22] abjectus in profluentem, non potuerit extingui; quod omnia sic egerit, ut geni-

Genus demonstrativum in negotia civilia per se non cadit, ut putat Arist. lib. 1. *Rhet.* Est autem secutus id quod fieri videbat; nam illius ætate sophistæ *genus demonstrativum* occuparant, quo utebantur duntaxat ad auditorum oblectationem, & proprium quæstum TURNEB. In Alénia editione titulus erat *de laude & vituperatione*, ut exstat etiam in cod. Bern.

1. *Ab ea.*] *Caussa*, vel parte *caussarum*. CAPPER.

2 *Parte negotiali* πραγματικῆ.] Quæ videlicet civilibus negotiis inserta est, in civilia negotia cadit, ad Reipublicæ officia pertinet: quo sensu τὸ πραγματικὸν *negotiale*, opponitur τῷ ἐπιδεικτικῷ, *ei quod ad solam pompam, ostentationem, & auditorum delectationem comparatum est.* Vide supra ad cap. 6. varios τοῦ πραγματικοῦ *negotialis* significatus. CAPPER.

3. *Ab ostentatione.*] Vocatur enim ἐπιδεικτικὸς *ostentativum*, quod ad pompam & apparatum spectat. CAPPER.

4. *Negotiis.*] Ideoque parti negotiali τῷ πραγματικῷ, quæ ad *deliberativum caussæ* genus refertur. CAPPER.

5 *Funebres laudationes.*] Præclari viri Romæ post mortem laudabantur fere a propinquis, interdum etiam a magistratibus, ut a Publicola Brutus: quod ad negotia pertinet. TURNEB. Dionys. Halicar. lib. IX. cap. 54. dicit filium Appii Tribunos & Consules adiisse, atque petiisse, ut sibi ad populum liceret concionem habere; ubi satis apparet, quare Senatusconsulto opus erat, quia non licebat unicuique cum populo agere. Et Dion. lib. XLVI. pag. 314. dicit, M. Juventio a Senatu decretam laudationem, statuam, & funus publicum. BURMAN.

6. *Laudare testem vel contra.*] Quod est generis *demonstrativi*. CAPPER.

7. *Pertinet ad momentum judiciorum.*] Ad *caussas judiciales*, vel generis *judicialis*. CAPPER.

8. *Et ipsis etiam reis, &c.*] Qui in publica *caussa* reus erat, si aliquam provinciam recte administrasset, ex ea decem legati mittebantur ad reum laudandum; ut a Massiliensibus & Narbonensibus ad laudandum Fonteium. TURNEB. De his laudationibus sæpe Cicero. Vide Manut. ad lib. 1. famil. Epist. 9. & Græv. ad v. Verrin. 22. & Sylvium pro Cluent. 20. & 40. *Ipsis reis.*] Quorum agitur *caussa* in genere *judiciali*. CAPPER.

9. *Dare laudatores.*] Qui certe pertinent ad genus *demonstrativum*. CAPPER.

10 *In competitores*] Hoc loco alludit Fabius ad orationem, quam Tullius habuit adversus Catilinam, & Antonium, suos in consulatu competitores. Aliter vocatur *Oratio in toga candida*, cujus nonnulla fragmenta ad calcem Ciceronianarum orationum supersunt. CAPPER.

11. *Editi in Pisonem, in Clodium & Curionem libri.*] Lege fragmenta Ciceroniana. CAPPER.

12. *Vituperationem continent.*] Quo sensu referuntur ad genus *demonstrativum*. CAPPER.

13. *Et tamen loco sunt habiti* sententiæ] Quo sensu pertinent ad genus orationis *deliberativum* sive *suasorium*: hinc sequitur tria illa tantopere decantata orationis genera quamdam veluti συμπεριχώρησιν habere, alia in aliis quadamtenus includi; ut etiam de quæstionum oratoriarum *statibus* mox annotabam. CAPPER.

14. *Hoc genere masculinas.*] *Materias*, non *masculinas*, legendum esse, nemo non videt. REGIUS.

15. *Ut laudes deorum.*] Laudes deorum, *hymni* dicuntur: virorum vero, *encomia*. TURNEB.

16. *Prima tempora*] *Priorum*: V. C. Alm.

17 *Quæstio supra tractata.*] Cap. 5. paulo post initium, ubi sic habet: *Quidam de nulla re dicturum oratorem, nisi de qua quæratur, existimant*. CAPPER.

18 *Errare eos, qui, &c.*] Ex his erat Celsus ille Rhetor, quem supra cap. 5. refellit. CAPPER.

19. *An laudes Capitolini Jovis.*] Forte legendum *Olympii*, propter Olympia, quæ quinto quoque anno celebrabantur, in honorem Jovis Olympii: nam nusquam legi hujusmodi ludos fieri in honorem Jovis Capitolini. PHILANDER. Certamen quoddam lacrimi in honorem Jovis Capitolini fiebat, ut meminit Tranquillus (in Domit. cap. 13.) illic orationes de Jovis laudibus recitabantur. TURNEB. De Capitolino agone vide Scalig. 1. Auson. lect. cap. 10. & Falcon. ad Inscr. Athlet. pag. 64. BURMAN.

20. *Ostentationi.*] Τῇ ἐπιδείξει ad pompam & apparatum: id autem proprium est generis *demonstrativi*. CAPP.

21. *Speciem probationis*] Pro *apparentia*, ut vulgus loquitur, Tacitus sæpe usurpat. lib. 1. 3. *Specie recusantis flagrantissime cupiebat*: idem pro specie *imaginem* dixit lib. 1. 81. *Quantum maiores libertatis imagine tegebantur*. Livius lib. IX. cap. 4. *Nihil in speciem fallacius est, quam prava religio*. Ex quibus videas, non esse intelligendum vulgi more, ut *speciem habeat probationis*, id est, *formam partemque*. PINUS.

22. *Abjectus in profluentem non potuerit extingui.*] Iisdem in hac historia verbis utitur Florus lib. 1. cap. 1. an ex

tum præside bellorum deo, [23] incredibile non esset; quod [24] ipsum quoque cœlo receptum temporis ejus homines non dubitaverint. Quædam vero etiam in defensionis speciem [25] cadent; ut si in laude Herculis, [26] permutatum cum regina Lydiæ habitum, & imperata (ut traditur) pensa orator excuset. [27] Sed proprium laudis est, res amplificare, & ornare. [28] Quæ materia præcipue quidem in deos & homines cadit: est tamen & aliorum animalium, [29] & carentium anima. [30] Verum in deis generaliter primum majestatem ipsius eorum naturæ [31] venerabimur; deinde propriam vim cujusque, & inventa, quæ utile aliquid hominibus attulerint. Vis ostenditur; ut in Jove, [32] regendorum omnium; in Marte, belli; in Neptuno, maris. Inventa; ut artium, in Minerva; [33] Mercurio, literarum; [34] medicinæ, Apolline; Cerere, frugum; Libero, vini. [35] Tum si qua ab his acta vetustas tradidit, commemoranda. Addunt etiam diis honorem parentes, ut si quis sit filius Jovis. Addit antiquitas, [36] ut iis, qui sunt ex Chao; progenies quoque, ut [37] Apollo ac Diana, Latonæ. Laudandum in quibusdam, quod geniti immortales; in quibusdam, quod [38] immortalitatem virtute sunt consecuti: quod pietas [39] principis nostri, præsentium quoque temporum decus fecit. Magis est varia laus hominum. Nam primum [40] dividitur in tempora, quodque ante eos fuit, quoque ipsi vixerunt. In iis autem, qui fato sunt functi, etiam quod est insecutum. [41] Ante hominem, patria ac parentes, majoresque erunt, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati, pulchrum erit: aut humilius genus illustrasse factis. Illa quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit, tempore trahentur, quæ responsis, vel auguriis futuram [42] claritatem promiserint; [43] ut eum, qui ex Thetide natus esset, majorem patre suo futurum cecinisse dicuntur oracula. Ipsius vero laus hominis, ex animo, & corpore, [44] & extra positis peti debet. Et corporis quidem fortuitorumque cum levior, tum non uno modo tractanda est. Nam & pulchritudinem interim roburque prosequimur honore verborum, ut Homerus in [45] Agamemnone atque [46] Achille. Interim confert admirationi multum etiam infirmitas, ut cum idem [47] Tydea parvum, sed bellatorem dicit fuisse. Fortuna vero, cum dignitatem affert, ut in regibus principibus-

Fabio, an vero uterque ex vetustiore quodam sumpserit, ambigo. BURMAN.

23. *Incredibile non esset.*] *Sic*, ut legatus loco *esset*, sensus caposcit. REGIUS.

24. *Ipsum quoque cælo receptum.*] Hæc persuasio ortum habuit a Proculo, qui, ut plebis animos leniret, sancte juravit se vidisse Romulum in cœlum ascendentem: quanquam revera a patribus discerptus fuit, dum concionaretur apud Capreas paludes. TURNEB.

25. *Cadant.*] *Cadent*: MSS Bodl. Alm. Ald. Locat. Steph. Colon. Vast. Gryph. Coln. Sich. Basil. Vidov. Obrecht. *cadunt* Francius corrigebat, & sic Voss. prim.

26. *Permutatum cum Regina Lydiæ habitum.*] Nam Hercules exuvium leonis cum Omphales monilibus muliebrique cultu permutavit: quod fecit, ut alii dicunt, quia servus erat ejus: ut alii, quia nimio amore vincebatur. TURNEB. Vide Epistolam Dejaniræ ad Herculem apud Ovidium. PHILAND.

27. *Sed proprium laudis.*] Laudationis, quæ præcipua pars est generis *demonstrativi*. CAPPER.

28. *Quæ materia.*] Partitur *materiam demonstrativam* in ea, in quæ cadit; deinde *locos* subjicit, quibus utendum in rei cujusque laudatione, aut vituperatione. Porro si quis fusiorem harum rerum tractatum desiderat, legat Menandrum rhetorem. TURNEB.

29. *Et carentium.*] *Etiam*: V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. Obrecht.

30. *Verum in deis.*] Laudes deorum qui videre cupit, legat Homeri hymnos & Callimachi. TURNEB.

31. *Venerabimur.*] *Venerabitur*; *deinde propriæ*: V. C. Alm. & cod. Bern.

32. *Regendorum omnium.*] *Hominum*, MS. Joan. Sich. & Voss. prim. secund. *regendorum hominum*: Locat. Steph. Basil. Vidov. *rege omnium deorum*; marg. Gryph. Sich. & Basil. forte scripsit, *regendorum hominum, ac deorum.*

33. *Mercurio .... Apolline; Cerere ... Libero.*] Ubique supplenda est ex præcedentibus præpositio *in*. CAPPER.

34. *Medicinæ Apolline.*] Sequi videtur noster communem sententiam, quæ statuit Apollinem: quamvis sint, qui tribuant Æsculapio, ut Martian. Capel lib. 11. quidam alii; ut in nostris inventis novantiquis latius dedaximus, quæ videnda sunt. ALMELOV. *Literarum, medicinæ... frugum... vini.*] Ubique supplendam est ex præcedentibus, *inventa ostenduntur*, commemorantur, celebrantur, &c. CAPPER.

35. *Tum si qua ab his acta.*] Ut scribunt Bacchum totum pene orbem domuisse, Jovem autem Titanas & Gigantes interfecisse. TURNEB. *Item si qua ab iis*: V. C. Alm. *tum si qua ab iis*: Obrecht.

36. *Ut iis qui sunt ex Chao.*] Hesiodus in *Theogonia*, rerum omnium atque adeo deorum originem a Chao repetit: ita autem appellatur immensus hiatus, omnium rerum in se complectens semina. TURNEB. *Ut iis qui ex Chao*; V. C. Alm.

37. *Apollo ac Diana, Latonæ.*] Supple, honorem addunt Latonæ, cujus ipsi sunt progenies. CAPPER.

38. *Immortalitatem virtute sunt consecuti.*] Atque hi sunt, qui proprie dicuntur *Heroes*. CAPPER.

39. *Principis nostri.*] Adulatur Domitiano Fabius, qui se *deum & dominum* dici voluit, ut patet ex Suetonio cap. 13. REGIUS. Vide Plin. 1. hist. natur. de Vespasian. PITHOEUS. Nescio an non vox *pietas* magis suadeat, respicere Fabium ad templum Flaviæ gentis, quod patri Vespasiano, & Tito fratri, ut novis diis consecravit Domitianus: de quo Sueton. Domitian. cap. 1. XV. & XVII. & Statius lib V. silv. 1. vers. 240. & ita hoc *decus fecit præsentium temporum*. BURMAN.

40. *Dividitur in tempora.*] Laus hominum in tria tempora dividitur; in præteritum, ubi patria, parentes, prodigia, cæteraque; præsens, ubi animi bona & corporis, gradusque ætatis; consequens, ubi quæ post mortem, ut statuæ, funera. TURNEB.

41. *Aliquando hominem.*] *Ante hominem*, citra omnem dubitationem legendum est. REGIUS.

42. *Claritatem.*] Achillem intelligit ex Ovidii Metamorphos.

43. *Ut eum qui ex Thetide, &c.*] Quocirca Prometheus Jovem monuit, ut Thetidis congressum vitaret; alioqui fore, ut a filio regno expelleretur. TURNEB.

44. *Et extra positis.*] Ex bonis, quæ sunt extra ipsos homines: cujus modi sunt divitiæ, potentia, gratia apud principes, &c. CAPPER.

45. *Agamemnone.*] Iliad 2. vers. 477.

46. *Achille.*] Iliad. 2. vers. 180.

47. *Tydea.*] Iliad. 5. vers. 801. *Tydea parvum.*] Græca declinatione Τυδῆα *Tydea* dixit, pro τῷ *Tydeum*. CAPPER.

que (namque est hæc materia ostendendæ virtutis uberior;) tum quo minores opes fuerunt, [48] eo majorem [49] benefactis gloriam parit. Sed omnia, quæ extra nos [50] bona sunt, quæque hominibus sorte obtigerunt, non ideo laudantur, quod habuerit quis ea, sed quod his honeste sit usus. Nam divitiæ, & potentia, & gratia, cum plurimum virium dent, [51] in utramque partem certissimum faciunt morum experimentum: aut enim meliores propter hæc, aut pejores sumus. Animi semper vera laus: sed non una per hoc opus [52] via ducitur. Namque aliàs ætatis gradus, gestarumque rerum ordinem sequi [53] speciosius fuit; ut in primis annis laudaretur indoles, tum disciplinæ, post hoc operum, id est, factorum dictorumque contextus: aliàs in species virtutum dividere laudem; fortitudinis, justitiæ, [54] continentiæ, cæterarumque, [55] ac singulis assignare, quæ secundum quamque earum gesta erunt. Utra sit autem harum via utilior, [56] cum materia deliberabimus: dum sciamus gratiora esse audientibus, [57] quæ solus quis, aut primus, aut certe cum paucis fecisse dicetur: si quid præterea supra spem aut exspectationem, præcipue quod aliena potius caussa, quam sua. Tempus, quod finem hominis insequitur, non semper tractare contingit; non solum, quod viventes aliquando laudamus; sed quod rara hæc occasio est, ut referri possint [58] divini honores, & decreta; ut [59] publice statuæ constitutæ. Inter quæ numeraverim ingeniorum monumenta, quæ seculis probarentur. Nam quidam, [60] sicut Menander, justiora posterorum, quam suæ ætatis, judicia sunt consecuti. Afferunt laudem liberi parentibus, urbes conditoribus, leges latoribus, artes inventoribus, necnon instituta quoque auctoribus; ut [61] a Numa traditum deos colere, [62] & a Publicola [63] fasces populo submittere. Qui omnis etiam [64] in vituperatione [65] ordo constabit tantum in diversum. Nam & turpitudo generis [66] opprobrio multis fuit; & quosdam claritas ipsa notiores circa vitia, & invisos magis fecit; & in quibusdam, [67] ut in Paride traditum est, prædicta pernicies; & [68] corporis ac fortunæ quibusdam mala contemptum, [69] ut Thersitæ atque Iro; quibusdam bona vitiis corrupta odium attulerunt, ut [70] Nirea imbellem, [71] Plistenem impudi-

48. *Eo majorem.*] *Eo*, non habet V. C. Alm.

49. *Benefactis gloria* ;] *Beneficiis*; Ald. Locat.

50. *Bona sunt*] *Dona*; MS. Joan. Voss. & Bern Vasc in margine.

51. *In utramque partem.*] Dubia est distinctio editionum; cum alii *plurimum virium dent in utramque partem*; alii, *in utramque partem certissimum faciant morum experimentum*: quam ultimam nos recepimus cum Aldo; quia melius sequentibus convenire videtur. *In utramque partem.*] Id est, ad virtutes, vel ad vitia. CAPPER.

52. *Via ducitur.*] Francius malebat *ducimur*.

53. *Speciosius fuit.*] *Fuerit* Francius, & mox *laudetur indoles*.

54. *Continentiæ.*] Quæ vulgo temperantia vocitatur; ἐγκράτεια, σωφροσύνη. CAPPER

55. *Ac singulis assignare.*] Omisit tertium ordinem, cujus meminit Cicer. *in Partit.* Nam aliquando solemus a majoribus ad minora descendere, aliquando a minoribus ad majora ascendere, & hæc inter se variare: sed hic ordo confusior est, & idcirco omissus a Fabio. TURNEB. Vide latius de his differentem Pinum.

56. *Cum materia deliberabimus.*] Id est, habito respectu ad subjectam materiam, habita ratione subjectæ materiæ; vel materiam ipsam in consilio habebimus: quo sensu dixit Quintus Curtius: *Fortunam meam in consilio habui.* CAPPER.

57. *Quæ solus quis, aut primus, aut certe cum paucis*] Hæc desumpsit Fabius ex Aristotelis libro primo artis Rhetoricæ. CAPPER.

58. *Divini honores.*] Horatius Augusto, 11. Epist. 1. vers 15.

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.

PITHOEUS.

Id fiebat more Romano: nam imperatores plerumque in numerum deorum referebantur, ut docet Herodianus in *apotheosi* Severi imperatoris. TURNEB.

59. *Publice statua constituta*] Nam viris de rep. bene meritis plerumque senatusconsulto statuæ decernebantur in celeberrimis urbis locis, ut in foro, & Capitolio. TURNEB. *Et publice* ; Voss. secund.

60 *Sicut Menander*] Nam Menander, tametsi omnium Comicorum esset doctissimus, in certaminibus Comicis a Philemone longe se inferiore, qui gratia & factione valebat, sæpenumero est victus, præpostero judicio. TURNEB. Vide lib. x. cap. 1. ubi Fabius ita loquitur: *Philemon pravis sui temporis judiciis Menandro sæpe prælatus est.* CAPPER.

61. *A Numa.*] Hic auctor fuit religionis, & juris pontificii apud Romanos. Auctor Dionysius Halicarn. Plutarch. & Livius. TURNEB. Vide supr. lib. 1. cap. 10. & Lactant. lib. 1. cap. 22. ALMEL.

62. *Et a Publicola*] Francius, *ut a*.

63. *Fasces populo submittere.*] *Fasces submittere*, est vim & insignia imperii alterius reverentiæ & majestati summittere: quod fiebat a consulibus, cum in concionem prodibant, ut significarent penes populum auctoritatem esse concionis. TURNEB. Livius 1. & 2.

64. *In vituperatione.*] Quæ pars est altera generis *demonstrativi*. CAPPER.

65 *Ordo constabit.*] *Ordo constabit, tamen in diversum*: Ald. Sich. Steph. Vasc. Gryph. Colin. Basil. Vidov.

66. *Opprobrio multis fuit.*] Ita Ovidius 11. Trist. 445

Nec fuit opprobrio, celebrasse Lycorida, Gallo.

67. *Ut in Paride traditum est.*] Nam Hecuba, cum esset gravida, somniavit se parituram facem, qua conflagraret Ilium: consulti conjectores, Paridem dixerunt perniciosum fore urbi. TURNEB. *Traditur*; V. C. Alm.

68. *Corporis ac fortunæ.*] *Corporis atque & formæ*; V. C. Alm. unde Francius *atque & formæ*. *Ac fortunæ.*] *Ac formæ*; Paris. Vasc. Steph. Colin. margin. Gryph. *& fortunæ*; Ald. Gryph. Basil. & alii; itemque Stephan. in margine.

69 *Ut Thersitæ.*] *Ut Thersitæ atque Iro*; Argent. Obrecht. *sicut Thersitem atqui fere*; V. C. Alm. unde Francius *atque fere*: sed latent ibi vestigia veræ lectionis, quam Obrechti codex exhibuit. BURMAN. In Stephania editione legebatur, *ut Thersitæ: at vero quibusdam.* Cæterum de Thersite vide Iliad. β. vers. 212. CAPPER.

70. *Nirea.*] Græca declinatione, Νιρέα *Nirea* dixit, loco *Nereum*. De hoc lege Iliad. β. vers. 671. 675. CAPPER.

71. *Plistenem impudicum*] *Plistenem* hunc aiunt patrem fuisse Agamemnonis & Menelai; eumque impudicum ait, quod tamen Dictys Cretensis, qui hanc rem scribit, non commemorat. Alii *Clisthenem* legunt, qui notatus a Comicis ut impudicus. TURNEB. Lege *Clisthenem*; fuit enim cinædus, cujus meminerunt Synesius & Suidas ex Sophocle. PHILANO Sunt qui *Clisthenem* reponant, qui, ut Suidæ verbis dicam, ἐπὶ κατεαγότι διαβέβληται, ἢ γυναικίζεται, &, ut junior videretur, pluitro sibi vellebat pilos, aut abradebat. Sophocles, [illegible]

cum, a poëtis accepimus. Et animi totidem vitia, quot virtutes sunt; nec minus quam in laudibus, duplici ratione tractantur. Et post mortem adjecta quibusdam ignominia est; [72] ut Melio, cujus domus solo æquata; [73] Marcoque Manlio, [74] cujus prænomen e familia in posterum exemptum est. Et parentes malorum odimus. Et est conditoribus urbium [75] infame, contraxisse aliquam perniciosam cæteris gentem; qualis est primus [76] Judaicæ superstitionis auctor; & Gracchorum leges invisæ; & si quod est exemplum deforme posteris traditum, quale [77] libidinis vir Perses [78] in muliere Samia instituere ausus dicitur primus. Sed in viventibus quoque judicia hominum, velut argumenta sunt morum; & honos aut ignominia veram esse laudem, vel vituperationem probat. Interesse tamen [79] Aristoteles putat, ubi [80] quidque laudetur, aut vituperetur. Nam plurimum refert, qui sint audientium mores, quæ publice recepta persuasio: ut illa maxime, quæ probant, esse in eo, qui laudabitur, credant: aut in eo, contra quem dicemus, ea, quæ oderint. Ita non dubium erit judicium, quod orationem præcesserit. Ipsorum [81] etiam judicum permiscenda laus semper; nam id benevolos facit: quoties autem fieri poterit, cum materiæ utilitate jungenda. [82] Minus Lacedæmone studia literarum, quam Athenis, honoris merebuntur: plus patientia, fortitudo. [83] Rapto vivere quibusdam honestum: aliis cura legum. Frugalitas [84] apud Sybaritas forsitan odio foret: veteribus Romanis summum [85] luxuria crimen. [86] Eadem in singulis differentia. Maxime favet judex, qui sibi dicentem [87] assentiri putat. [88] Idem [89] præcipit illud quoque, (quod mox Cornelius Celsus prope supra modum invasit) quia sit quædam virtutibus ac vitiis vicinitas, utendum proxima [90] *derivatione* verborum; ut pro *temerario fortem*,

διὰ γυνὴ γεγονυῖα πονηρίαν ἔμαθεν ἔχειν, Κλεισθένης ὁ κέρκιδα.. Aristophanes bis, quod sciam, meminit in Ranis. 425. *Κλεισθένης δ' ἐρῶ* & vers. 57. *ξυνεγένου τῷ Κλεισθένει*. Interpres eadem, quæ Suidas, citat ex Cratini comœdia: *γ' λωτὸς ἐν Κλεισθένης*: ergo ut impudicum a poetis accepimus. PINUS. Sæpius Aristophanes traducit, in Nubib. vers. 354. ubi vide Schol. in Ranis, vers. 48. ubi Scholiastes; & Suidas in *ἐπιβάτευον*: sed vers. 425. legitur *ὁ Κλεισθένης δ' ἀκούω*, non *ἐρῶ*, ut Pinus. Vide Acharn. 118. & alibi sæpe: fuit autem ille Sicyonius Tyrannus, avus alterius Clisthenis Atheniensis, qui *ostracismum* instituit. Vide clar. Periz. ad Ælian. XII. 24. *Clisthenem* hic habent quoque margines Gryphii & Basil. & ita legere Brodæum ad lib. II. Anth. cap. 5. notaverat Almeloveenius & certe de Plisthenis impudicitia nihil mihi lectum. BURMAN.

72. *Ut Melio.*] Spurius Melios, cum frumenti largitionibus in suspicionem regni affectati venisset, a Servilio Ahala interfectus est. TURNEB. Vide Titum Livium lib. 4. num. 6. CAPPER.

73. *Marcoque Manlio.*] Livius decad. 1. lib. 4. & lib. 6. num. 20

74. *Cujus prænomen.*] Plinius Secundus libr. de viris Illustribus, dicit cognomen exemptum, ne quis postea Capitolinus vocaretur. PHILANDER. Sed refutavit Schottus ad Aurel. Victor. de Vir. Illust. cap. 24. & hoc docet simile exemplum in gente Claudia, quæ *Lucii* prænomen repudiavit, teste Suetonio, Tiber. 1. Vide illustr. Spanh. dissert. sextam de præstant. & usu Numism. pag. 513. prioris editionis. BURMAN.

75. *Infame.*] *Infamia*: Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Colon. Vasc. margo: eodem modo, ut paulo ante dixit *opprobrio multis fuit*.

76. *Judaicæ superstitionis auctor.*] Hunc locum nonnulli de Judæis intelligunt, quorum superstitionem Romani oderant. Alciatus tamen de Christianis intelligit, quorum religionem Judaicam superstitionem appellabant Romani; quia a Judæis manavit Christianismus. Sic etiam appellare solent Jurisconsulti. Porro Fabii tempore persecutio in Christianos a Domitiano est edita. TURNEB.

77. *Libidinis vir.*] *Libidinosus vir*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Ald. *libidinis ut Perses*: Locat.

78. *In muliere Samia.*] Quodnam genus flagitii hoc fuerit, nondum memini me legisse. REGIUS. Persen hunc, vel regem Persarum, a quo Persæ nominati sunt, intelligo; vel aliquem nomine Persen, qui auctor fuerit Persis ejus legis, qua sciebant matres & sorores in connubium adducere: id quod Catullus Epigrammate 89. insectatur. Porro, quod Ludovicus Cælius hunc locum correctiorem fere in totum mutare conatur, non placet; etiamsi sint doctissima, quæ ad hunc locum congerit. MOSELLANUS. Cælius Rhodiginus lib. XVIII. cap. 18 legit *in matre sua*, vel *in matre & filia*, vel *in matre Samia*, ut *Samia* sit nomen proprium. Obscurum vero hoc libidinis genus, nec de incestu Persarum capiendum puto; quod toti genti, non uni viro adscribendum esset. Eleganter autem *vir Perses*, dicitur pro Persa: ita Flor. II. 18 *Unus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur*; & ita Actor. XVI. *ἀνήρ τις ἦν Μακεδὼν ἑστώς*. BURMAN.

79. *Aristoteles.*] Lib. 1. Rhet.

80. *Quidque laudetur.*] *Quisque*: Paris. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov.

81. *Etiam judicum.*] *Ipsorum etiam permiscenda laus*; Ald. Locat. Obrecht. *Judicum permiscenda laus.*] Ut dicam quod sentio, ego totum hunc locum adscriptum aliunde puto, & hic aut parum quadrare, aut nihil: ceterum quæ sequuntur, cum superioribus cohærent ab Aristotele citatis. PINUS. Recte puto Pinum censere; nam quis hic locus judicibus in genere *demonstrativo*, ubi nulli, nisi ipsi auditores, judices? ejicere tamen totam periodum non ausim; sed vitium in voce *judicum* latere existimo. Forte: *ipsorum* (scilicet *audientium*) *autem judicio permiscenda laus semper*. Nimirum laudare debet orator, quæ publice sunt recepta, &, quæ populus probat, probare, & amplissima oratione assentiri, recte & ordine talia instituta esse & servari. Nisi hic voce *judicum* ipsos audientes velit quis accipere. BURMAN. Sed valde dubito, an hujusmodi emendationes, quarum unam eruditus Rollinus probavit, sint admittendæ, nam 1°. vi *judex* de omni auditorum genere potest usurpari; 2° vulgatam lectionem firmat, quod paulo post sequitur: *Maxime favet judex, qui sibi dicentem assentiri putat*. CAPPER.

82. *Minus Lacedæmone, &c.*] Bellicosi enim erant Lacedæmonii Athenienses vero studio literarum dediti, apud quos artes inventæ sunt, auctore Cicer. ibique consummatæ. TURNEB.

83. *Rapto vivere*] Lege Gell. lib. XI. cap. 18. & Xenoph. de republ. & legibus Laced. & lib. IV. de expeditione Cyri minoris. PHILAND.

84. *Apud Sybaritas.*] Sybaritæ populi fuerunt Italiæ, victu & cultu luxuriosi: hinc abierunt in proverbium *mensa Sybaritica*. TURNEB. Vide Politian. cap. 15. Observat. & Erasm. in prov. *Sybaritica mensa*.

85. *Luxuria.*] *Luxuriæ*: Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. *crimen luxuriæ*: Obrecht.

86. *Eadem.*] *Eademque singulis*: V. C. Alm. *In singulis.*] Auditoribus sigillatim consideratis. CAPPER.

87. *Assentiri.*] *Assentari*; MSS. Joan. Alm. Locat. Ald. Vasc. Gryph. Colin. Basil Vidov Voss.

88. *Idem.*] Aristot. 1. Rhetor.

89. *Præcipit.*] Ald.

90. *Derivatione verborum.*] Id est, deflexione, inflexione, inversione, commutatione in eam virtutem, quæ sit vitio proxima · eodem sensu dicit infra cap. 8. *τὸ ὠφέλιμον* & *τὸ honestum*, quæ tantum inter se pugnant, plerumque

pro *prodigo liberalem*, pro *avaro parcum* vocemus: quæ eadem etiam [91] contra valent. Quod quidem orator, id est, vir bonus, nunquam faciet, nisi forte communi utilitate ducatur. Laudantur autem urbes similiter atque homines. Nam pro parente est conditor; & multum auctoritatis affert vetustas, [92] ut iis, qui terra dicuntur orti; & virtutes ac vitia circa res gestas; [93] eademque in singulis. Illa propria, quæ ex loci [94] positione, ac munitione sunt. Cives illis, ut [95] hominibus liberi, decori. [96] Est laus & operum, in quibus honor, utilitas, pulchritudo, auctor spectari solet; honor, ut in templis; utilitas, ut in muris; pulchritudo, vel auctor, utrobique. Est & locorum, qualis Siciliæ apud [97] Ciceronem; in quibus similiter speciem, & utilitatem intuemur; speciem, maritimis, planis, amœnis; utilitatem, salubribus, fertilibus. Erit etiam [98] dictorum factorumque laus generalis. Erit & rerum omnis modi. Nam & somni, [99] & mortis scriptæ laudes, [100] & quorumdam a medicis ciborum. Itaque, ut non consensi hoc *laudativum* genus circa solam versari honesti quæstionem, sic [101] *qualitate* maxime contineri puto: quanquam omnes [102] tres *status* cadere [103] in hoc opus possint, [104] hisque usum [105] C. Cæsarem in vituperando Catone, notaverit Cicero. [106] Totum autem habet aliquid simile [107] *suasoriis*; quia plerumque eadem [108] illic suaderi, [109] hic laudari solent.

nominibus deflecti solere: *Nam*, inquit, *alii ne utilia quidem vocare volunt, quæ non sint honesta. Alii contra, quod nos honestum dicimus, id vanum, ambitiosum, stolidum appellant.* CAPPER.

91. *Contra valent.*] Hoc est, in altera parte generis *demonstrativi*, nempe in *vituperatoria*; ut si pro *fortis temerarium* voces, pro *liberali prodigum*. CAPPER.

92. *Ut iis qui terra. &c.*] Videtur hoc propter Athenienses dixisse, qui se indigenas dicebant, & in eodem loco natos. Potest etiam referri ad id, quod aiunt, homines primum natos in Ægypto ex Nili limo. TURNEB. Hi *novi homines*, *fraterculi Gigantum*, &c, ut Cicero in Epist. *Terræ filii*, & multis aliis notabantur proverbiis; uti apud Erasm. Chiliad. I. Cent. VIII. 86. videre est. Vide & Tertull. Apolog. cap. 10. & Minut. Felic. cap. 22. & Suidam in voce γηγενεῖς: & Neptuni filii dicebantur: de quo vide Brodæum ad Anthol. lib. 1. cap. 1. epigram. 2. ALMELOV.

93. *Eademque in singulis.*] Supple, *urbibus laudandis*. CAPPER.

94. *Positione ac munitione.*] *Aut munitione*: Locat. Ald. Steph. Gryph. Colon. Basil. *aut mutatione*: Vidov.

95. *Hominibus liberis.*] Legendum est *liberi*. REGIUS. *Cives illis, ut hominibus liberi. Decori est laus, & magnitudo operum*; Ald. *magnitudo etiam*; Locat.

96. *Et magnitudo.*] Quidam non percipientes quæ dicerentur a Fabio, hunc sensum depravarunt. Putabant enim Fabium hoc dicere; magnitudinem operum urbibus laudi esse, quæ et sunt quidem; sed hoc, ut notum, præterit Fabius, præcipitque quo modo opera soleant laudari: quod aperte sequentia indicant. Quare *magnitudo* mihi eradenda videtur, ut legamus: *Est laus & operum*, hoc est, publicorum ædificiorum. REGIUS.

97. *Ciceronem.*] In IV. Verr. 48. Vide & Orat. 62.

98. *Dictorum factorumque.*] *Dictorum honestorum factorumque*; MSS. Bodl. Alm. Ven. Locat. Ald. Sich. Colon. Par. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. *erit & dictorum*; V. C. Alm. Voss. secund.

99. *Et mortis scriptæ laudes.*] Mortem laudavit Hegesias (auctore Val. Maximo) cujus perlecta oratione multi mortem sibi consciverunt, persuasi videlicet mortem omnium rerum optimam esse: lege tamen postea cautum, ne quis hanc orationem legeret. TURNEB.

100. *Et quorumdam a medicis ciborum.*] Scribit Plinius lib. XX. cap. 9. Catonem & Chrysippum integros dicasse libros laudibus brassicæ. TURNEB.

101. *Qualitate.... contineri.*] *Statu qualitatis*, qui ad τὸ honestum non minus, quam ad τὸ justum spectat. CAPPER.

102. *Tres status.*] *Rationales*, videlicet *conjecturalem*, τὸ *qualitatis*, & *definitivum*, de quibus supra cap. 6. CAPPER.

103. *In hoc opus.*] Hoc est, in orationem generis *demonstrativi*. CAPPER.

104. *Hisque.*] *His quoque*: Locat. Ald.

105. *C. Cæsarem.*] Hoc in *Topicis* Cicero notavit. REGIUS. Suetonius auctor est Julium Cæsarem adversus Catonem Uticensem libros duos scripsisse *Anticatones* inscriptos, quos in antiqua Leodiensi Bibliotheca esse testatur Ludovicus Vives ad calcem Annotat. in cap. 23. lib. 1. Augustini de Civit. Dei. Verba hic apponemus: *Cæsaris Anticatones duos vir clarissimus Cardinalis Leodiensis confirmavit se in antiqua quadam Bibliotheca Leodii vidisse, & curaturum, ut ad me mitterentur. Quod si fecerit, non invidebo studiosis hominibus lectionem eorum.* Cæsaris Anticatonis fragmentum adfert Gellius lib. IV. cap. 16. COLOMES.

106. *Totum.*] Id est, oratio generis *demonstrativi*, si secundum se totam ipsa spectetur, si secundum suas omnes partes expendatur. CAPPER.

107. *Suasoriis.*] Orationibus, quæ sunt in genere *suasorio*, sive *deliberativo*. CAPPER.

108. *Illic.*] In genere *suasorio*, seu *deliberativo*. CAPPER.

109. *Hic.*] In genere *demonstrativo*, in orationibus generis *demonstrativi*. CAPPER.

CAPUT VIII.

De suasoria seu deliberativa, & prosopopœia.

[1] DELIBERATIVAS quoque miror,[2] a quibusdam sola utilitate X.
[3] finitas. [4] Ac, si quid in his unum sequi oporteret, potior fuisset apud me [5] Ciceronis sententia, qui hoc materiæ genus [6] dignitate maxime contineri putat. [7] Nec dubito, [8] quin hi, qui sunt in illa priore sententia, secundum opinionem pulcherrimam, ne utile quidem, nisi quod honestum esset, existimarint. Et est hæc ratio verissima, si consilium contingat semper bonorum atque sapientum. Verum apud imperitos, apud quos frequenter dicenda sententia est, populumque præcipue, qui ex pluribus constar indoctis, discernenda sunt hæc, & [9] secundum communes magis [10] intellectus loquendum. Sunt enim multi, qui etiam, quæ credunt honesta, non tamen [11] satis eadem utilia quoque existiment: [12] quæ turpia esse dubitare non possunt, utilitatis specie ducti probent; ut [13] fœdus Numantinum, jugumque Caudinum. [14] Ne *qualitatis* quidem *statu*, in quo & honestorum & utilium quæstio est, [15] complecti eas satis est. Nam frequenter in his etiam [16] *conjecturæ* locus est: [17] nonnunquam tractatur aliqua [18] *finitio*: aliquando etiam [19] *legales* possunt incidere tractatus, in privata maxime consilia; siquando ambigitur, [20] *an liceat*. De *conjectura* paulo post pluribus. Interim [21] est *finitio*: apud Demosthenem, [22] *Det* [23] *Ha-*

1. *Deliberativas.*] Supple, orationes, *caussas*, *hypotheses*, dicendi materias. CAPPER.

2. *A quibusdam sola utilitate finitas.*] Ut ab Aristotele 1. Rhetoric. cap. 3. ubi ait: τοῦ μὲν συμβουλεύοντι τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν, *ei quidem, qui orationem habet in genere deliberativo, utile & damnosum*, &c. CAPPER.

3. *Finitas.*] *Definitas* Locat. Ald. Basil.

4. *Ac si quid*] *At si quid*: Ald. Colin.

5. *Ciceronis.*] Lib. II. *de Orator.* num. 333. 334.

6. *Dignitate.*] Hoc est, *honestate*; τῷ καλῷ, eo, quod honestum & præclarum est. CAPPER.

7. *Nec dubito.*] Alludit ad paradoxum Stoicorum; statuerunt enim illi, nihil esse utile, quod non sit honestum: quod a Socrate manasse videtur, qui eum pessime fecisse dixit, qui primus utilitatem ab honestate sejunxerit, cum hæc essent conjuncta natura. De quo fuse Cicer. in *Offic.* & *Paradoxis*; quodque Ausonius hoc *phalæcio* est complexus;

Nunquam discrepat utile a decoro.

TURNEB.

8. *Quin hi qui sunt.*] *Quin ubi qui sunt*; V. C. Alm. forte; *hi qui ubi sunt illa priore sententia.*

9. *Secundum communes magis, &c.*] Cicer. quoque ait, hominum quoddam genus esse agreste & imperitum, quod sola utilitate ducatur; quoddam peritum & eruditum, quod honestate trahatur: cujus rei habendam rationem putat, ut hic quoque Fabius. TURNEB.

10. *Intellectus.*] Διανοίας ideas, notiones, &c. CAPPER.

11. *Satis eadem utilia.*] *Satis utilia*: Stephanus. Roigni, Voss. prim.

12. *Quæ turpia.*] *Et quæ turpia*: V. C. Alm.

13. *Fœdus Numantinum, jugumque Caudinum.*] Hostilius Mancinus, a Numantinis superatus, turpem cum illis pacem fecit; ut, relictis armis & impedimentis omnibus, exercitum reduceret. Veturius autem & Posthumius, ad furcas Caudinas ab Herennio Samnitum duce clausi, pacem fecerunt his conditionibus; ut, relictis armis & impedimentis, militibusque sub jugum missis, discederent. Utrumque fœdus, quod sine auctoritate senatus factum esset, irritum fuit & improbatum, ejusque auctores hostibus dediti ad supplicium. TURNEB. De fœdere Numantino Cicero lib. 3. *Offic.* cap. 30. & Plutarch. in vita Tiberii & C. Gracch. De jugo Caudino Livius lib. IX. cap. 1.

14. *Ne qualitatis quidem*] Trapezuntius ex Hermogenis sententia, *caussas deliberativas statu negotiali* complectitur, qui *qualitas* est de futuro. TURNEB. Cujus hæc ultima verba (*qui qualitas est de futuro*) ut intelligas, in memoriam revocabis Hermogenianum de *statibus* systema, quod ita se habet.

Status, triplex est.
Conjecturalis,
Definitivus,
ὁ *Qualitatis*.
Hic, ὁ *qualitatis*, dividitur in
Τὸν περὶ τοῦ ῥητοῦ, *de scripto*, qui *legalis* dicitur;
&
Τὸν περὶ πράγματος, *de re*, qui *rationalis* vocatur.
ὁ *Rationalis*, dividitur in
Τὸν de re futura, & est ἡ στάσις πραγματική *status negotialis*;
&
Τὸν de re facta, & est ἡ στάσις δικαιολογική *status juridicialis*.
ὁ *Juridicialis*, subdividitur in
Absolutam,
&
Assumptivum.

Cætera vide in Hermogeniano systemate, quod supra integrum exhibuimus ad cap 6. CAPPER.

15. *Complecti eas.*] Τὸ *eas* refertur ad τὸ *deliberativas*: quæ vox exstat in hujus capitis initio. CAPPER

16. *Conjectura.*] *Statum conjecturalis*, seu quæstioni de facto. CAPPER.

17. *Nonnunquam tractatur.*] *Nonnunquam etiam tractatur*: Locat. Ald Sich. Par. Gryph. Basil.

18. *Finitio.*] Seu *status definitivus*, ubi quæritur, quid sit res, & quo nomine appellanda. CAPPER.

19. *Legales .... tractatus.*] Id est, *legales* quæstiones, vel *status* numero quatuor, de quibus supra egit fuse Fabius cap. 6. CAPPER.

20. *An liceat*] *An aliquid liceat*: Steph.

21. *Estve finitio.*] *Est definitio*: V. C. Alm. Locat. *est finitio*; Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Voss. secund.

22. *Ut det.*] *Ut* non habent V. C. Alm. Locat. Ald. & alii.

23. *Halonnesum.*] Halonnesus insula Atheniensium erat, quæ occupata a prædonibus, recepta est a Philippo: eam repetentibus Atheniensibus beneficii titulo dare volebat Philippus. Atheniensibus Demosthenes suadet, ut eam a Philippo repetant, non ut munus, sed ut propriam hæreditatem. TURNEB. ὁ δὲ λόγος, inquit Libanius, οὐ δοκεῖ μοι Δημοσθένους εἶναι, καὶ ἡ τῆς συνθέσεως ἰδέα μηνύει. PINUS. Vide Photii Biblioth. cod. CCLXV. initio: est vero octava Philippica. Vide Schott. vitam Demosthenis Olymp. CIX. 2. & Cornet. select. 111. 25.

lonnesum Philippus, an reddat: apud [24] Ciceronem in Philippicis, *Quid sit tumultus*? Quid? non illa similis [25] *judicialium* quæstio, [26] *de statua Servii Sulpitii*, an iis demum ponenda sit, qui in legatione ferro sunt interempti? Ergo pars *deliberativa* (quæ eadem *suasoria* dicitur) de tempore [27] futuro consultans, quærit etiam de præterito. Officiis constat duobus, suadendi, ac dissuadendi. [28] *Prooemio*, quale est [29] in *judicialibus*, [30] non utique eget; quia conciliatus est ei quisque, quem consulit. Initium tamen quodcumque debet habere aliquam *proœmii* speciem; nec enim abrupte, nec unde libuit, incipiendum; quia est aliquid in omni materia naturaliter primum. In senatu, [31] & utique in concionibus, eadem ratio, quæ apud judices, acquirendæ sibi plerumque eorum, apud quos dicendum sit, benevolentiæ. Nec mirum, cum etiam in *Panegyricis* petatur audientium favor, ubi emolumentum [32] non in utilitate aliqua, sed in sola laude consistit. [33] Aristoteles quidem, nec sine caussa, putat & a nostra, & ab ejus, qui dissentier, persona, duci frequenter [34] in *consiliis exordium*, quasi mutuantibus hoc nobis a *judiciali* genere: nonnunquam etiam, ut minor res majorve videatur. [35] In *demonstrativis* vero *proœmia* esse maxime libera existimat. Nam & longe [36] a materia duci, [37] ut in Helenes laude Isocrates fecerit; & ex aliqua rei vicinia, ut idem in *Panegyrico* [38] conqueritur, plus honoris corporum, quam animorum virtutibus dari; & Gorgias in *Olympico* laudans eos, qui primi tales instituerunt conventus. [39] Quos secutus videlicet Crispus Sallustius, in bello Jugurthino [40] & Catilinario, [41] nihil ad historiam pertinentibus principiis orsus est. Sed nunc ad *suasoriam*, in qua etiam, quum [42] *proœmio* utemur, breviore tamen, & velut quodam capite tantum & initio, debebimus esse contenti. [43] *Narrationem* [44] vero nunquam exiget privata deliberatio, ejus duntaxat rei, de qua dicenda sententia est; quia nemo ignorat id, de quo consulit. Extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpe est etiam [45] illa, quæ ordinem rei docet, necessaria. [46] Affectus, [47] ut quæ maxime, [48] postulat. Nam & concitanda, & lenienda frequenter est ira; & ad metum cupiditatem, odium, conciliationem, impellendi animi. Nonnunquam etiam movenda [49] miseratio est; sive, ut auxilium obsessis feratur, suadere oportebit; sive sociæ civitatis eversionem [50] deflebimus. [51] Valet autem in [52] *consiliis* auctoritas plurimum. Nam & prudentissimus esse haberique, & [53] optimus is debet, qui sententiæ suæ de utilibus atque honestis credere omnes velit. [54] In

24 *Ciceronem.*] Philipp. VIII. cap. 1.

25. *Judicialium*] *Caussarum*, quæ versantur in genere orationis *judiciali*: ubi vide, ut tria genera orationis alia in aliis quodammodo includantur. CAPPER.

26. *De statua Servii.*] Philipp. IX. cap. 1.

27. *Futuro consultans.*] *Consultat*: V. C. Alm.

28. *Prooemio, quale est*] Si deliberatio est privata, brevissimo utendum est *prooemio*: sin publica, prolixiori, & *judicialibus caussis* simili. TURNEB.

29. *In judicialibus.*] Supple, *caussis*, vel orationibus. CAPPER.

30. *Non utique eget.*] *Non ubique*: V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Obrecht.

31. *Et utique in concionibus.*] *Utique & in concionibus*; Locatel. & Obrecht. *In concionibus.*] Ad populum habendis. CAPPER.

32. *Non in utilitate.*] *Non utilitate*: V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Colin. Ald. Vidov.

33. *Aristoteles.*] Rhetoric. 3 cap. 14.

34. *In consiliis.*] In dandis consiliis, in dicenda sententia: quæ duo pertinent ad *suasoriam*, seu *deliberativum* genus orationis. CAPPER.

35. *In demonstrativis.*] Supple, *caussis*, *hypothesibus*, orationibus. CAPPER.

36. *A materia duci.*] *Duci hoc*: Locat. Ald. Gryph. Vidov. *duci hoc*: Steph. Colin.

37. *Ut in Helenes laude.*] Nam exorditur Isocrates a rhetorum & sophistarum insectatione, qui absurdas materias nulliusque momenti orationibus suis tractare solent. TURNEB.

38. *Conqueritur.*] *Cum queritur*: Ald. Gryph. Basil. Vidov. Voss. secund.

39. *Quos secutus scil. Crispus Sallustius, &c.*] Vide Vossium lib. III. Instit. Orator cap. XI PITHOEUS. *Cum Sallustius*; Ald.

40. *Et Catilinario.*] *Et Catilina*: V. C. Alm. Locatel.

41. *Nihil ad historiam pertinentibus principiis.*] Nam in bello Jugurthino exorditur a falsa conquestione fragilitatis humanæ; in bello Catilinario a comparatione animi, & corporis. TURNEB.

42. *Proœmio utemur.*] *Utimur*. V. C. Almel.

43. *Narrationem vero.*] Duplex suasio; publica & privata. Duplex *narratio* quoque; altera rei, de qua dicenda sententia est; altera rerum ad deliberationem pertinentium: igitur publica deliberatio utramque *narrationem* habere potest, privata duntaxat posteriorem. TURNEB.

44. *Vero nunquam.*] *Vero nonquid*; V. C. Alm.

45. *Illa, quæ ordinem rei docet*] Supple, species *narrationis*. CAPPER.

46. *Affectus, ut quæ.*] *Et affectus, ut quæque maxime postulabit*, Ald. Colon. Vasc. Gryph. Voss. secund. *affectus, ut quæque m. p.* Par. Steph. *necessaria. Affectus, ut quæ maxime, postulat*; V. C. Alm. Argent. Obrecht. quod verum puto; elegans enim illa & Tacito & Plinio familiaris formula. Cicero *quam qui* dixit lib. V. ad fam. 2. *Tam enim sum amicus reipubl. quam qui maxime*: infra lib. IV. cap. 2. *ut si · Narrationem, ut si ullam orationis partem, exornandam.* BURMAN.

47. *Ut quæ maxime.*] Oratoria scilicet *hypothesis*, materia, *caussa*: quo sensu dixit etiam *demonstrativam*, *suasoriam*, *suasorias*, &c. CAPPER.

48. *Postulabit.*] *ii suasoria*, vel deliberatio: quæ dictiones ex præcedentibus facile subaudiri possunt. CAPPER.

49. *Miseratio est.*] *Est* non habent V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov.

50. *Deflebimus.*] Proprio nimis maxime verbo. Justin. V. 8. *Sic deflete, ut prope perditæ urbi hostes supervenirent.* Ubi vide Bernec. BURMAN.

51. *Valet autem.*] *Locos* ad confirmationem aptos nunc exequitur, primumque incipit a probatione morali, quæ a moribus dicentis sumitur. TURNEB.

52 *In consiliis.*] In *caussis deliberativis*, seu *suasoriis*, in orationibus generis *deliberativi*. CAPPER.

53. *Optimus is.*] *Is* non habent V. C. Alm. Locat. Voss. secund. Ald. Gryph. Basil. Obrecht. *& is optimus*; Colin.

54. *In judiciis.*] In *caussis judicialibus*, in actione forensi, in orationibus generis *judicialis*. CAPPER.

judiciis

judiciis enim vulgo fas habetur indulgere aliquid studio suo: *consilia*, nemo est, qui neget [55] secundum mores dari. [56] Græcorum quidem plurimi omne hoc officium *concionale* esse judicaverunt, & in sola reipublicæ administratione posuerunt. Quin & [57] Cicero in hac maxime parte versatur. Ideoque suasuris de pace, bello, copiis, [58] operibus, vectigalibus, hæc duo præcipue nota esse voluit, vires civitatis, & mores; ut ex natura cum ipsarum rerum, tum audientium, ratio suadendi duceretur. Nobis [59] major in re videtur varietas: nam & consultantium, & consiliorum plurima sunt genera. Quare in suadendo & dissuadendo [60] tria primum spectanda erunt; quid sit, de quo deliberetur; qui sint, qui deliberent; qui sit, qui suadeat. Rem, de qua deliberatur, aut certum est posse fieri; aut incertum. [61] Si incertum, hæc erit quæstio sola, aut potentissima. Sæpe enim accidet, ut prius dicamus, ne si possit quidem fieri, esse faciendum; deinde, fieri non posse. Cum autem [62] de hoc quæritur, [63] *conjectura* est; *an* [64] *Isthmos intercidi*, *an siccari palus* [65] *Pomptina*, *an* [66] *portus fieri Ostiæ possit*; *an Alexander terras* [67] *ultra Oceanum sit inventurus*. Sed in iis quoque, quæ constabit posse fieri, [68] *conjectura* aliquando erit: ut si quæratur; *an utique futurum sit*, *ut Carthaginem superent Romani*; [69] *ut redeat Annibal*, [70] *si Scipio exercitum in Africam transtulerit*; *ut servent fidem Samnites*, *si Romani arma deposuerint*. Quædam & fieri posse, & futura esse, credibile est; [71] sed aut alio tempore, aut alio loco, aut alio modo. Ubi *conjecturæ* non erit locus, alia sunt intuenda. Et primum, aut propter ipsam rem, de qua sententiæ rogantur, consultabitur: [72] aut propter alias intervenientes extrinsecus caussas. Propter ipsam deliberant Patres conscripti, [73] *an stipendium militi constituant*. Hæc materia simplex erit. [74] Accedunt caussæ aut faciendi; ut deliberant P. C. *an Fabios dedant Gallis bellum minitantibus*: aut non faciendi; [75] ut *deliberat C. Cæsar*, *an perseveret in Germaniam ire*, *cum milites passim* [76] *testamenta facerent*. [77] Hæ *suasoriæ* duplices sunt. [78] Nam & illic caussa deliberandi est, quod bellum Galli minitentur: esse tamen quæstio potest, dedendine fuerint, etiam citra hanc [79] denuntiationem, [80] qui contra fas, cum legati missi essent, prælium inierint, [81] regemque, ad quem mandata acceperant, trucidarint. [82] Et hic nihil Cæsar sine dubio [83] deliberet, nisi

55. *Secundum mores dari.*] Id est, *secundum proprios* ipsius τῦ συμβουλεύοντος *suadentis Oratoris* mores, qui optimi & esse & videri debent, ut ejus in dando consilio valeat auctoritas. CAPPER.

56. *Græcorum quidem plurimi.*] Aristoteles. lib. 1. cap. 4. *Rhet.* constanter *concionale* pro *deliberativo* vocat. Nunc porro de probationibus *logicis* agit: ante tamen Græcos reprehendit, qui deliberationem duntaxat publicam posuerunt: excusari tamen possunt, quod privatæ deliberationes non tam oratorem postularent, quam prudentem, nec tantum eloquentiæ admitterent. TURNEB.

57. *Cicero.*] 11. de Orat. cap. 16.

58. *Operibus.*] *Opibus*: Ven. Locat. Colon. Steph. Sich. Basil. Voss. secund.

59. *Major in re.*] *Rerum*, & subducta linea emendatum *jure*: V. C. Alm. ut in Voss. prim.

60. *Tria primum.*] *Primo*: V. C. Alm. Voss. tert.

61. *Si incertum*] Si res est incerta, *conjectura* est: itidem quoque *conjectura* est interdum, cum quæritur, an res sit futura, tametsi fieri posse constet: interdum tamen, etsi constat, ex circumstantiis oritur *conjectura*. TURNEB.

62. *De hoc quæritur.*] Hoc est, de eo, quod incertum est an fieri possit. CAPPER.

63. *Conjectura est.*] Seu *status conjecturalis* vulgo, facti quæstio. CAPPER.

64. *Isthmos.*] Sueton. Cæs. 44. ubi & de Pomptinis paludibus.

65. *Pontina.*] *Pomtina*: V. C. Alm.

66. *Portus Ostiæ.*] Suet. Claud. 20.

67. *Ultra Oceanum.*] Nam Alexander, cum audisset Democritum dicere, plures esse mundos, parum fidei habuit magistro Aristoteli, unicum esse statuenti: itaque navigare Oceanum voluit, ut alios orbes investigaret. TURNEB.

68. *Conjectura aliquando erit: ut si quæratur an futurum sit, ut.*] Nam, ut docebit Fabius lib. VII. cap. 2. *status conjecturalis* versatur circa tria tempora; præsens, præteritum & futurum. CAPPER.

69. *Ut redeat.*] Livius lib. XXVIII. cap. 40.

70. *Si Scipio exercitum, &c.*] Cum Annibal Italia non posset expelli, Scipio suasit, uti trajiceret copias in Africam; ita enim futurum, ut Carthaginenses, auxilio destituti, Annibalem revocarent in Africam: quod & accidit. TURNEB.

71. *Sed aut alio tempore, &c.*] *Tempus* enim, *locus* & *modus* res mutant. TURNEB.

72. *Aut propter*] *Aut* non habet V. C. Alio.

73. *An stipendium militi constituant.*] Livius lib. V. cap. 59. scribit, senatores de publico militibus stipendium constituisse, cum antea de suo militassent: quæ res gratissima fuit populo. TURNEB.

74. *Accedunt caussæ, &c.*] Cum Clusium a Gallis obsideretur, legati a Romanis missi sunt tres Fabii, qui jurgio orto cum Clusinis in Gallos manum conseruerunt, & Gallorum regem obtruncarunt. TURNEB. Vide Livium lib. V. 36.

75. *Ut deliberat C. Cæsar, &c.*] Cum Cæsar esset in Ariovistum Germanorum regem iturus, ejus milites, Germanorum immanitate deterriti, animum despondebant, & testamenta faciebant, tanquam morituri. TURNEB. *Ut*, non habent V. C. Alm. Locat. Ald.

76. *Testamenta facerent.*] Vide Cæsar lib. 1. Bell. Gall. 39.

77. *Hæ suasoriæ.*] Supple, *hypotheses*, *caussæ*, &c. CAPPER.

78. *Nam & illic.*] *Illi caussa deliberandi est*: MSS. Bodl. Joan. Vase. *illi* etiam V. C. Alm. Steph. Legitur quidem & *illi caussa* in quibusdam libris, cum manuscriptis, tum editis: verum hic error contigit ex incuria librariorum, vel Operarum typographic. a quibus τὸ c τῦ *illic* omissum est ob sequens vocabulum *caussa*, quod ab eadem litera c incipit. Cæterum vera & genuina lectio firmari potest ex sequentibus, ubi post aliquot lineas addit Fabius: *Et hic nihil Cæsar . . deliberet*, &c. nam τὸ *hic* manifeste respondet τῷ *illic*. CAPPER.

79. *Denuntiationem.*] Scilicet belli, quod minitabantur Galli. Petron. 94. *Confusus hac denuntiatione Eumolpus*, & ita Cicero, Livius, Justinus & alii.

80. *Qui contra.*] *Quia*: Ald. Par. Locat. Gryph. Colin. Basil. Vidov. *Contra fas.*] Ex jure gentium, neque legati violari debent, nec ipsi quoque vim facere, aut prælium inire, nec quicquam præter mandata exponere. TURNEB.

81. *Regemque . . . trucidarint.*] Ducem vocat Titus Livius lib. V. num. 36. CAPPER.

82. *Et hic nihil Cæsar.*] Gallæus conjiciebat, *& hic nisi nihil Cæsar*, &c.

83. *Deliberet.*] *Deliberaret*, V. C. Alm. Bodl. Andr.

propter hanc militum perturbationem: est tamen locus quærendi, *an citra hunc quoque casum penetrandum in Germaniam fuerit.* [84] Semper autem de eo prius loquemur, de quo deliberari, etiam detractis sequentibus, posset. [85] Partes suadendi quidam putaverunt, [86] honestum, utile, necessarium. [87] Ego non invenio huic tertiæ locum. Quantalibet enim vis ingruat, aliquid fortasse pati necesse sit, [88] nihil facere: de faciendo autem deliberatur. Quod si hanc vocant *necessitatem*, in quam [89] homines graviorum metu coguntur, utilitatis erit quæstio: [90] ut si obsessi, & impares, & aqua ciboque defecti, de facienda ad hostem deditione deliberent, & dicatur, *necesse est*; nempe sequitur, ut hoc subjiciatur, *alioqui pereundum est*: ita propter id ipsum non est necesse, quia perire potius licet. Denique [91] non fecerunt Saguntini, nec in rate [92] Opitergina circumventi. Igitur in his quoque *caussis* aut de sola utilitate ambigetur, aut quæstio inter utile atque honestum consistet. At enim, *si quis liberos procreare volet*, [93] *necesse habeat uxorem ducere*: quis dubitat? sed [94] ei, qui pater vult fieri, liqueat necesse est, uxorem esse ducendam. Itaque mihi ne consilium quidem videtur, ubi necessitas est: non magis quam ubi constat, quid [95] fieri omnino non posse. Omnis enim deliberatio de dubiis est. [96] Melius igitur, qui tertiam partem dixerunt δυνατὸν, quod nostri [97] *possibile* nominant: quæ ut dura videatur appellatio, tamen sola est. Quas partes non omnes in omnem cadere [98] *suasoriam* manifestius est, quam ut docendum sit. [99] Tamen apud plerosque earum [100] numerus augetur, a quibus ponuntur [101] ut partes, quæ species sunt partium. Nam fas, justum, pium, æquum, mansuetum quoque (sic enim sunt interpretati τὸ ἥμερον) & si qua adhuc adjicere quis ejusdem generis velit, [102] subjici possunt [103] honestati. An sit autem facile, magnum, jucundum, sine periculo; ad quæstionem pertinet utilitatis: [104] qui *loci* oriuntur ex contradictione. *Est quidem utile, sed difficile, parvum, injucundum, periculosum.* Tamen quibusdam videtur esse nonnunquam de jucunditate sola consultatio; [105] ut si de ædi-

84. *Semper autem de eo.*] In duplicibus his deliberationibus quæstio simplex priore loco tractanda; deinde ea, quæ adjunctas habet caussas faciendi, aut non faciendi. TURNEB.

85. *Partes suadendi.*] Hermogenes & alii appellant κεφάλαια, hoc est, capita & quasi argumentorum fontes. Fabius paulo post vocat *locos*, qui nempe sint ὑποθέσεως *suasoriæ* speciales ac proprii. CAPPER.

86. *Honestum, utile, necessarium*] Τὸ καλὸν, τὸ συμφέρον, τὸ ἀναγκαῖον. Legesis Hermogenem, cæterosque Rhetoras Græcos, & Thucydidis, Demosthenis, &c Scholiastas, qui fere addunt τὸ δίκαιον, τὸ δυνατὸν. *justum*, & *possibile*. Hæc porro sunt, quæ suis in *Partitionib.* Hermogenes nominat κεφάλαια τελικὰ, id est, ut interpretatus Priscianus in Latina Hermogenianorum Progymnasmatum versione, *capita finalia*. Gaspar Laurentius perperam vertit *capita perficientia*, nec melius alii *capita extrema*. CAPPER.

87. *Ego non invenio huic tertiæ locum.*] Duplex est necessarium; alterum simplex, quod aliter fieri nunquam potest, tollitque omnem deliberationis caussam, quo modo fere a philosophis accipi solet; alterum, ex conditione, quod graviorum metu faciendum dicimus: hoc autem etsi cadit in deliberationem, refertur tamen ad utilitatem. Quo modo vulgo accipitur, atque etiam a Cicerone, qui in *Partit.* locum a necessario non rejicit, sed *loco* ab utili comprehendit: Fabius autem Aristotelem sequitur, qui de contingentibus tantum, & de his, quæ ad nos referri nata sunt, quorumque origo & caussa in nobis sita est, consultationem esse dicit. TURNEB.

88. *Nihil facere.*] Procul dubio hic aliquid deest, citra quod integer sensus esse non potest. Ad quod enim referatur ille infinitus *facere*? quare mihi tres hæ dictiones forsitan sunt adscribendæ, ut legamus, *nihil facere non sit necesse*: hoc namque modo & clarus & integer erit sensus. Semper enim aliquid facere possumus; ac, si nihil aliud, saltem nosmet ipsos vita privare. REGIUS. *Nihil facere non sit necesse*: Colon. & margo Basil. Non dubito quin ex Regii emendatione provenerit, quod legitur in Edit. Colon. & in marg. Basil. sed nodum in scirpo quæsisse mihi videtur doctus ille Philologus; quid enim facilius, quid simplicius hac Fabiana locutione? *Aliquid fortasse pati necesse sit, nihil facere*. supple, *necesse sit*: quasi diceret, *aut aliqua forte necessitas ad patiendum adiget; sed ad faciendum nulla nos coget*: qui sensus firmatur ex sequentibus: *de faciendo autem deliberatur*. CAPPER.

89. *Homines.*] Ut Casilinenses Livius XXIII. 19.

90. *Ut si obsessi.*] *Ut enim si*; Stephan. Gryph. Colin. Vidov. Rorgini.

91. *Non fecerunt Saguntini.*] Annibal contra fœdus trajecto Ibero, Saguntum oppidum populi Romani socium obsedit, & octavo demum mense expugnavit. TURNEB. Livius lib. XXI. 15.

92. *Opitergina.*] Florus lib. IV. 2. *Opitergini*; Obrecht. *In rate Opitergina circumventi.*] Opitergium erat oppidum Italiæ, non procul a Venetis. Opitergini bello Cæsarem inter & Pompeium exorto, navali pugna suis ab hostibus Pompeianis circumventi (erant enim Cæsaris auxiliares) potius quam se hosti trucidandos relinquerent, mutuis cædibus se se confecerunt. Vide Florum Epitom. lib. CX. ROLLIN.

93. *Necesse habeat.*] *Necesse habet*; Voss. prim. tert.

94. *Ei qui pater vult fieri, liqueat necesse est, uxorem esse ducendam.*] Posset enim alioqui pater fieri per adoptionem, ut erat in more positum apud Romanos. CAPPER.

95. *Fieri non posse.*] *Fieri omnino non posse*, Sichard. Par. Steph. Vasc. Gryph. Colin. Basil. Obrecht. Voss. secund.

96. *Melius igitur, qui, &c.*] Tres sunt *loci* suasionis; duo *finales*, utile & honestum; tertius tanquam quoddam medium ad finem, ut proclivius rem adipiscamur. TURNEB.

97. *Possibile.*] Cicero mavult *ἀδύνατον*, quam *impossibile*, dicere. Ad Attic. lib. I Epist. I. *Ut non videatur ἀδύνατον Caninum obducere.* Fabius neutrum docendi caussa respuit; nec *impossibile*, quo sæpe utitur; nec *possibile*, quod hic habet. PINUS. Usus & Julianus lib. II. 4. *impossibile*.

98. *Suasoriam.*] Supple, *hypothesin*, *caussam*, speciem orationis in genere *suasorio*, sive *deliberativo*. CAPPER.

99. *Tamen apud plerosque.*] Sic quidem legitur; sed *a plerisque* fortassis rectius legeretur. REGIUS.

100. *Numerus augetur.*] I. Rhet. ad Alexand.

101. *Ut partes.*] *Ut hæ partes*; V. C. Alm. *in partes*; Voss.

102. *Subjici possunt.*] Tanquam species generi suo, ad sensum τῶν Διαλεκτικῶν, *Logicorum*. CAPPER.

103. *Honestati.*] Τῷ honesto, τῷ καλῷ. CAPPER.

104. *Qui loci oriuntur ex contradictione.*] Species hæ, quæ partibus subjiciuntur, ex adversariorum contradictione nascuntur: quanquam contradictio maxime apparet in utilitate. Nam etsi utile dixeris, facilitati tamen opponetur difficultas: non item in honestate. TURNEB. *Qui loci.*] Hoc est, *loci* speciales & proprii *suasoriæ hypotheseos*: paulo supra eodem sensu dixit, *suadendi partes*: ubi vide, si lubet, quæ annotavimus. CAPPER.

105 *Ut si de ædificando theatro.*] Species hæ utilitatis sunt tanquam *secundarii loci*: nonnulli tamen existimant, de sola jucunditate interdum constitui deliberationem: quod sensisse videtur Aristotel. qui [τὸ] jucundum putavit esse *locum* præ-

ficando theatro, [106] instituendis ludis, deliberetur. Sed neminem adeo solutum luxu puto, [107] ut nihil in caussa suadendi sequatur præter voluptatem. Præcedat enim semper aliquid necesse est; ut in ludis honor Deorum, in theatro non inutilis laborum remissio, deformis & incommoda [108] turbæ, si id non sit, conflictatio; & nihilominus eadem illa religio, cum theatrum veluti quoddam illius sacri templum vocabimus. [109] Sæpe vero & utilitatem despiciendam esse dicimus, ut honesta faciamus; ut cum illis Opiterginis damus consilium, ne se hostibus dedant, quanquam perituri sint, nisi fecerint. Et utilia honestis præferimus; ut [110] cum suademus, ut bello Punico [111] servi armentur. Sed tamen [112] neque hic plane concedendum est, esse id inhonestum; liberos enim natura omnes, & eisdem constare elementis, [113] & fortasse antiquis etiam nobilibus ortos, dici potest; [114] & illic, ubi manifestum periculum est, [115] opponenda alia: ut crudelius etiam perituros affirmemus, [116] si se dediderint, [117] sive hostis non servaverit fidem, [118] sive Cæsar vicerit, [119] quod est vero similius. [120] Hæc autem, quæ tantum inter se pugnant, plerumque nominibus deflecti solent. Nam & [121] utilitas ipsa expugnatur [122] ab iis, qui dicunt, non solum potiora esse honesta, quam utilia; sed ne utilia quidem esse, quæ [123] non sint honesta; & contra quod nos honestum, [124] illi vanum, ambitiosum, stolidum, verbis, quam re, probabilius vocant. [125] Nec tantum inutilibus comparantur utilia, sed inter se quoque ipsa; [126] ut si ex duobus eligamus, in altero, quid sit magis; in altero, quid sit minus. Crescit hoc adhuc. Nam interim triplices etiam [127] *suasoriæ* incidunt; [128] ut cum Pompeius deliberavit, Parthos, an Africam, an Ægyptum peteret. Ita non tantum [129] utrum sit melius, sed quid sit optimum, quæritur. [130] Itemque contra. Nec unquam incidet in hoc genere materiæ dubitatio rei, [131] quæ undique secundum nos sit. Nam ubi contradictioni locus non est, quæ potest esse caussa dubitandi? [132] Ita fere omnis [133] *suasoria* [134] nihil est aliud, quam comparatio. [135] Videndumque, quid con-

cipuum & generalem suasionis: quod tamen falsum esse Fabius demonstrat. TURNEB.

106. *Instruendis ludis.*] Legendum *instituendis.* REGIUS.

107. *Ut nihil caussa.*] *Nihil in caussa.* MS. Bodl. Locat. Ald. Colon Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Obrecht. Voss. secund.

108. *Turba conflictatio.*] Ludi in theatro exhibebantur sæpenumero; cumque illic *fori & canei* distincti essent, unde populus, equites, senatores spectarent, nulla exoriebatur turba, quæ alioqui in ludis esset futura. TURNEB. *Si id non fit.*] *Si ibi non fit*: Voss. secund.

109. *Sæpe vero & utilitatem.*] Deliberationes duæ sunt simplices, de utili & inutili, de honesto & turpi: tres duplices, de duobus utilibus, de duobus honestis, de honesto & utili; idque vel in duorum comparatione, vel in plurium superlatione. TURNEB.

110 *Cum suademus, ut bello Punico.*] Florus lib. II. 6. Livius lib. XXII. 57.

111. *Servi armentur.*] Ex lege servi militare non poterant, ut docent jurisconsulti: tamen secundo Punico bello, post cladem Cannensem, servi armati sunt, appellatique sunt *volones.* TURNEB.

112. *Neque hic.*] Id est, in hac ipsa *caussa*, vel *hypothesi* oratoria, ubi suademus, ut servi armentur. CAPPER.

113. *Et fortasse antiquis.*] *Et fortasse aliquis etiam nobilibus ortos dici potest*: Argent. Obrecht. *& fortasse an q'i* V. C. Alm. placet Argentoratensis codicis lectio, si legatur, *& fortasse aliquos etiam nobilibus ortos dici potest*; nam ex vulgata lectione sequeretur, omnes esse ea nobilibus ortos, quod incredibile; sed inter servos & ancillas Romanorum sæpe nobilissimo genere ortos fuisse, docet mater Servii Regis. Et ita sæpe jactasse hoc in servitutem redactos, ex Acte illa, Neroni ad infamiam amata, constat, quam, ut justo matrimonio sibi conjungeret, submisit consulares, qui eam regio genere ortam pejerarent. Sueton. Neron. 28. Vide quæ ad Petron. LVII. Heinsius & ego olim adnotavimus. BURMAN.

114. *Et illic.*] Hoc est, in illa Opiterginorum *caussa*, vel *hypothesi suasoria*, qua damus ipsis consilium, ne se hostibus dedant, &c. CAPPER.

115. *Opponenda alia.*] *Opponenda alia sunt pericula*, Venet. Locat. Pat.

116. *Si se dederint.*] *Dediderint* scribendum. REGIUS.

117. *Sive hostis.*] Pompeianos nunc intelligit; Opitergini enim erant tum Cæsaris auxiliares. CAPPER.

118. *Sive Cæsar.*] Hoc ad Opiterginos refert Pintus ex Epitome Livii lib. CX. *Sive Cæsar vicerit.*] Cum enim Cæsaris auxiliares hactenus fuissent Opitergini, si se Pompeianis dedidissent, tum Cæsar victos ipsos male afficere potuisset. CAPPER.

119. *Quod est vero similius.*] *Quod esse*, &c. Voss. prim.

120. *Hæc autem . . . nominibus deflecti solent.*] Id est, τὸ utile & τὸ honestum, quamvis re ipsa inter se tantum pugnent, sic tamen nominum deflexione, inversione, immutatione permiscere solent, ut alii (Stoici) *utilia* esse negent, quæ non sunt *honesta*: alii (Epicurei) quod nos *honestum* dicimus, id vanum, ambitiosum, & stolidum dicant. Sic supra cap. 7. ait Cornelius Celsus, *interdum utendum esse proxima derivatione verborum, & fortem pro temerario, liberalem pro prodigo esse appellandum.* CAPPER.

121. *Utilitas ipsa expugnatur,*] *Oppugnatur*: Bern. Obrecht.

122. *Ab iis.*] Stoicis scilicet. GALLÆUS.

123. *Non sint honesta.*] *Non sunt*; Locat. Ald. Steph. & reliqui.

124. *Illi vanum.*] Epicurei. GALLÆUS.

125. *Nec tantum inutilibus.*] Interdum quæstio est de duobus aut pluribus utilibus: quod item valet in contrario: cæterum Fabius quintam deliberationem omisit, quæ est de duobus aut pluribus honestis; vel quod intelligeretur ex similitudine plurium utilium, vel adeo ea simplici honesto. TURNEB.

126. *Ut ex duobus.*] *Ut si ex*, vel *e duobus*; omnes scripti fere & editi.

127. *Suasoria.*] *Caussæ*, quæstiones, *hypotheses* in genere orationis *deliberativo.* CAPPER.

128. *Ut cum Pompeius deliberavit, &c.*] Pompeius acie Pharsalica profligatus, Mitylenam venit, illicque deliberavit, deberetne proficisci in Parthos, an in Africam ad Jubam regem, an in Ægyptum ad Ptolemæum, ut exercitum instauraret adversus Cæsarem: sed Theophanis suasione Ægyptum petivit. TURNEB. Plutarch. in Pompeio.

129. *Utrum sit melius.*] *Utrum melius*; V. C. Alm. Gryph. Basil. Obrecht.

130. *Item contra.*] In deliberando etiam quæritur utrum sit pejus, & quid sit pessimum, ut nempe illud evitemus. CAPPER.

131. *Quæ undique secundum nos sit.*] Id est, quæ ex utraque, vel etiam ex omni parte fiet a nobis, utilis sit, &, ut Liviano vocabulo utar, nobis *favorabilis.* CAPPER.

132 *Ita fere omnis, &c.*] Comparatio autem inter duos aut plures fit: ergo non a nobis tantum pendet. TURNEB.

133. *Suasoria.*] *Caussa*, quæstio, ὑπόθεσις in genere orationis *deliberativo*, sive *suasorio.* CAPPER.

134. *Nihil aliud quam comparatio.*] Inter duo plurave acquirenda bona, vel inter duo plurave mala evitanda. CAPP.

135. *Videndumque.*] In deliberatione habenda est ratio

secuturi simus, [136] & per quid; ut æstimari possit, [137] plus in eo, quod petimus, sit commodi; an vero in eo, [138] per quod petimus, incommodi. [139] Est utilitatis & in tempore quæstio, *Expedit, sed non nunc.* Et in loco, *Non hic.* Et in persona, *Non nobis,* [140] *non contra hos.* [141] Et in genere agendi, *Non sic.* Et [142] in modo, *Non in tantum.* [143] Sed personam sæpius [144] decoris gratia intuemur, quæ & in nobis, & in iis, qui deliberant, spectanda est. [145] Itaque quamvis exempla [146] plurimum in consiliis possunt, quia facillime ad consentiendum homines ducuntur experimentis; refert tamen, quorum auctoritas, & [147] quibus adhibeatur. Diversi sunt enim deliberantium animi, duplex conditio. Nam consultant aut plures, aut singuli: [148] sed in utrisque differentia; quia & in pluribus multum interest, Senatus sit, an populus; Romani, an Fidenates; Græci, an Barbari; & in singulis, Catoni petendos honores [149] suadeamus, an C. Mario; [150] de ratione belli [151] Scipio prior, an [152] Fabius deliberet. Proinde intuenda, sexus, dignitas, ætas. [153] Sed mores præcipue discrimen dabunt. Et honesta quidem honestis suadere facillimum est: si vero apud turpes recta obtinere conabimur; ne videamur exprobrare diversam [154] vitæ sectam, cavendum est. [155] Et animus deliberantis, [156] non ipsa honesti natura, quam ille non respicit, permovendus: [157] sed laude, vulgi opinione, &, si parum proficiet hæc [158] vanitas, [159] secutura ex his utilitate: aliquanto vero magis objiciendo aliquos, si [160] diversa fecerit, metus. [161] Nam præter id, quod his levissimi cujusque animus facillime terretur; [162] nescio an etiam naturaliter apud plurimos plus valeat malorum timor, quam spes bonorum: [163] sicut facilior eisdem turpium, quam honestorum, intellectus est. [164] Aliquando bonis quoque suadentur parum decora, dantur [165] parum bonis consilia, in quibus ipsorum, qui consulunt, [166] spectatur utilitas. Nec me fallit,

finis & medii: &, pro utriusque commodo vel incommodo, rem suadere aut dissuadere debemus. TURNEB.

136. *Et per quid.*] Legitur quidem *propter quid*, sed corrupte, ut mihi videtur; non enim, *propter quod* consecuturi simus aliquid, videndum est in deliberando; sed *per quod*, ut si per bellum, per multos labores, per magnam pecuniarum effusionem, per cædes denique nostrorum civium aliqua urbe simus potituri. Quare *per quid*, id quod sequentia quoque indicant, legendum videtur. REGIUS. *Propter*; Locat. Ald. Basil. Sich.

137. *Plus in eo.*] Forte *plusne.* GALLÆUS. Sed hæc particula *ne* subaudiri facile potest; cum præsertim sequatur τὸ *an vero.* CAPPER.

138. *Per quod petimus*] *Propter quod*; Sich. Gryph.

139. *Est utilitatis.*] Quemadmodum honestas ex natura rei demonstratur, & illa eruitur ex honesti fontibus; ita utilitas spargenda est in omnes circumstantias, quoniam hæ demonstrant rem esse utilem, aut contra. TURNEB.

140. *Non contra hos.*] *Et in adversarios non contra hos*: V. C. Alm.

141. *Et in genere agendi.*] In agendi ratione vel methodo. CAPPER.

142. *In modo.*] Id est, in quantitate, ut nempe modum quemdam servemus, & auream illam mediocritatem diligamus. Sic bellare quidem aliquando expedit; sed non eo usque belli furorem perducere. CAPPER.

143. *Sed personam.*] Secundum est membrum divisionis superioris. Etenim in deliberatione dixerat, rem esse inspiciendam (de qua egit,) & personam, tum illorum, quibus suademus, tum nostram. TURNEB.

144. *Decoris.*] *Decorum* intelligendum est illud, quod positum est in moderatione quadam & temperantia. Est & *decorum poeticum*, quo accommodant scriptores personis & rebus orationem. TURNEB. Hinc fortasse pro *οὐ decoris* legendum est τὸ *decori.* CAPPER. *Decoris gratia.*] *Caussa*; Locatel. Sichard. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Voss. secund.

145. *Itaque quamvis exempla, &c.*] Exemplorum usus, cum ubique, tum in genere *deliberativo* plurimum valet: modo delectus adhibeatur, ut non quæcunque, sed gravissimorum hominum tantummodo, & aptissima quæque adducamus. TURNEB.

146. *Plurimum possunt.*] *Possint*; V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Voss. prim.

147. *Quibus.*] Hominibus deliberantibus, consultantibus *συμβουλευομένοις*. CAPPER.

148. *Sed in utrisque differentia.*] *Sed non sine utriusque*; margo Basil.

149. *Suadeamus.*] Omnes fere editi & scripti *suademus*; Gryph.

150. *De ratione belli.*] Apud Livium lib. XXVIII. 40. de ratione belli Carthaginiensis deliberatur a Scipione & Fabio: suadet Scipio, ut bellum transferatur in Africam: suadet Fabius, ut in Italia geratur. TURNEB.

151. *Scipio prior.*] Id est, *major*, ut *Dionysius prior.* Nepos Dion. cap. 1. & Plin. XII. 1. & ita *prior amor.* Ter. Hecyr. III. 3.

152. *Fabius deliberet.*] *Deliberent*; V. C. Alm. Voss.

153. *Sed mores.*] *Sed & mores*; Obrecht.

154. *Vitæ sectam, cavendum est*] *Vitæ sectam, cavendus est animus deliberantis*; MSS. Bodl. Bal. *cavendum. Et animus*; V. C. Alm.

155. *Et animus deliberantis.*] Hæc ex *Partitionib.* Cicero, cum ait: *Homines multo magis mala fugiunt, quam sequuntur bona; nec honesta tam expetunt, quam devitant turpia .... Est enim genus hominum ad honestatem natum, malo cultu, pravisque opinionibus omne corruptum... nemo tamen est tam agrestis, quem non, si ipsa honestas minus, contumelia tamen & dedecus magnopere moveat.* TURNEB.

156. *Non ipsa honesti natura.*] *Honesti*, ut natura *honestatis* intelligatur, legendum. REGIUS. *Non ipsa honesti natura.*] Τοῦ καλοῦ ὃ καθ' αὑτό, ejus quod *essentialiter*, & per se honestum est. Platonica intelligendi & loquendi ratione. CAPP.

157. *Sed laude, vulgi opinione.*] *Sed laude vulgi, opinione*; Obrecht.

158. *Vanitas.*] Vana laudis species. ROLLIN.

159. *Secutura ex his utilitatem.*] *Utilitate* legendum. REGIUS.

160. *Diversa fecerint*] *Fecerit*; V. C. Alm. Ald. Colon. Sich. Steph. Gryph. Colin. Basil. quæ quidem lectio eo melior videtur, quod hoc verbum *fecerit* referatur ad præcedens τὸ *animus deliberantis.* CAPPER.

161. *Nam præter id.*] Animi improborum perturbationibus facile agitantur & impelluntur: non item proborum, ut docet Cicero in *Tuscul.* Itaque improbis spem utilitatis & metum incommodi proponere oportet. TURNEB.

162. *Nescio an.*] Id est, *fortasse*; nam τὸ *nescio an*, est modestus affirmandi modus. CAPPER.

163. *Sicut facilior.*] Unde Seneca: *Vitia sine doctore discuntur: qui vero virtutes per se hauserit, nemo inventus est.* TURNEB.

164. *Aliquando bonis quoque.*] Interdum parum honesta suademus honestis, ubi utilitatem sectamur: sed videtur Fabius ab instituto suo recedere; nam, cum instituat oratorem virum bonum, non videtur esse probitatis, inhonesta & indecora honestis suadere: quanquam hoc defendere nititur. TURNEB.

165. *Parum bonis.*] *Parum quoque bonis*: sed linea sub *quoque* ducta. V. C. Alm.

166. *Spectatur utilitas.*] Spreta honestate. ROLLIN.

quæ ftatim cogitatio fubire poffit legentem. Hoc ergo præcipis? & hoc fas putas? Poterat me liberare M. Cicero, qui [167] ita fcribit ad Brutum, propofitis plurimis, quæ honefte fuaderi [168] Cæfari poffent, *Simne bonus vir, fi hæc fuadeam? Minime.* Suaforis enim finis eft utilitas ejus, cui quifque fuadet. *At recta funt.* Quis negat? fed non eft femper rectis in fuadendo locus. Sed quia eft alrior quæftio, nec tantum ad [169] *fuaforias* pertinet; deftinatus eft mihi hic locus [170] duodecimo (qui [171] fummus futurus eft) libro. [172] Nec ego quidquam fieri turpiter velim: verum interim hæc vel ad fcholarum exercitationes pertinere credantur; nam & iniquorum ratio nofcenda eft, ut melius æqua tueamur. Interim fi quis bono inhonefta fuadebit, meminerit non fuadere tanquam inhonefta, ut quidam declamatores [173] Sextum Pompeium ad piratieam, propter hoc ipfum, quod turpis & crudelis fit, impellunt: fed dandus illis deformibus [174] color, idque etiam apud malos. *Nec enim eft quifquam tam malus,* [175] *ut malus videri velit.* Sic Catilina [176] apud Salluftium loquitur, ut rem fceleratiffimam non malitia, [177] fed indignatione videatur audere. [178] Sic Atreus apud Varium:

Jam fero (inquit) *infandiffima, jam facere cogor.*

Quanto magis eis, [179] quibus cura famæ fuit, confervandus eft [180] hic vel [181] ambitus? Quare & cum Ciceroni dabimus confilium, ut Antonium roget, vel etiam [182] ut Philippicas (ita vitam pollicente eo) exurat, non cupiditatem lucis allegabimus, (hæc enim fi valet in animo ejus, tacentibus quoque nobis valet) fed, ut [183] fe reipublicæ fervet, hortabimur. [184] Hac illi opus eft occafione, ne eum talium precum pudeat. Et Caio Cæfari fuadentes regnum affirmabimus, [185] ftare jam rempublicam, nifi uno regente, non poffe. Nam qui de re nefaria deliberat, id folum quærit, quomodo quam minimum peccare videatur. [186] Multum refert etiam, quæ fit [187] perfona fuadentis. Quia anteacta vita, fi illuftris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut fortuna, [188] affert exfpectationem; providendum eft, ne, quæ dicuntur, ab eo, qui dicit, diffentiant. [189] At his contraria fummiffiorem quemdam modum poftulant; nam quæ [190] in aliis libertas eft, in aliis licentia vocatur. Et quibufdam fufficit auctoritas, quofdam ratio ipfa ægre tuetur. [191] Ideoque longe mihi difficillimæ

167. *Ita fcribit ad Brutum.*] Sed epiftola nunc non exftat. CAPPER.

168. *Cæfari poffent.*] *Poffint*: V. C. Alm. Voff. tert.

169. *Suaforis enim.*] *Suaforiæ enim*: Par. Steph. Colin. *Suaforias.*] Quæftiones, *hypothefes*, *cauffas*, orationes, &c. CAPPER.

170. *Duodecimo libro.*] Cap. 1.

171. *Summus.*] Id eft, ultimus. CAPPER.

172. *Nec ego quicquam fieri turpiter velim.*] Etiamfi turpia fuadeantur, ● fieri turpiter non vult Fabius; fed cauffam aliquam honeftiorem prætexi. ROLLIN.

173. *Sextum Pompeium, &c.*] Sextus Pompeius, Pompeii Magni filius, ex fervitiis undique contraxit copias, & mare Siculum pirata infeftavit, victufque eft ab Agrippa. TURNEB.

174. *Color.*] Aliqua fpecies honeftatis. ROLLIN. De Rhetorico autem colore lege Dionyf. Halicarnaf. tom. 2. pag. 43. Edit. Wechel. CAPPER.

175. *Ut malus videri.*] *Ut videri velit.*] V. C. Alm. Voff. Locat. Ald. Gryph. Bafil. Tertul. Apolog. cap. 1. *Mentis malæ impetus vel fato, vel aftris imputant: nolunt enim fuum effe, quod malum agnofcunt*: ubi Heraldus hæc Quinctiliani verba adducit.

176. *Apud Salluftium loquitur.*] *Loquitur* non habet. V. C. Alm.

177. *Sed indignatione, &c.*] Nam Catilina illic indignatur, quod videat rempublic. & urbis magiftratus in paucorum effe poteftate, cum reliqui fint illis obnoxii. TURNEB v. Salluft. cap 20.

178. *Sic Atreus apud Varum.*] *Varium* eft legendum, cujus Thyeftem Fabius lib. 10. commendat, atque poffe cum Græcis quibuflibet comparari. TURNEB. *Varum*: Colon. Sich. Steph Colin. Bafil. & ita fæpius *Varum*, pro *Vario*, fuiffe lectum docet J. Rutgerf. Venuf. lect. cap. 11. ubi fragmenta ejus quædam colligit: hæc vero in verfuum ita ordinanda docet:

——— *jam fero infandiffima,*
Jam facere cogor.

179. *Quibus cura famæ.*] Recte in quibufdam exemplaribus legitur hoc modo: *quibus fuit aliqua cura famæ.* Qui enim aliquam famæ curam habent, hoc ambitu laborant, ut boni faltem videantur, quamvis non fint: tò autem pro *faltem* eleganter ponitur. REGIUS. *Quibus fuit aliqua cura famæ*: Ald. Sich. Gryph. Bafil. Vidov. *cura famæ*: Obrecht.

180 *Hic vel ambitus.*] *Velut* Francius refcribebat.

181. *Ambitus.*] Ambitiofa boni nominis captatio. ROLLIN.

182. *Ut Philippicas exurat.*] *Thema* eft hoc *declamatorium*, habeturque apud Senecam in *declamationibus*. TURNEB.

183. *Se reipubl.*] *Se Ro. populo*: marg. Gryph. & Bafil.

184. *Hac illi opus eft occafione.*] Ἀφορμὴ, quæ vox apud Græcos Rhetoras etiam *locum* argumenti, cauffam, & (ut vulgo aiunt) *motivum* fignificat. CAPPER.

185. *Stare jam rempublicam.*] *Stare etiam rempublicam*: V. C. Alm.

186. *Multum refert etiam.*] Vita magis, quam oratio perfuadet, inquit Gregorius. TURNEB.

187. *Perfona fuadentis. Quia anteacta vita . . . affert exfpectationem: providendum eft ne . . . . diffentiant. At his contraria . . . . poftulant: nam, &c*] Perverfa quæ hactenus obtinuerat, loci hujus interpunctio difficiliorem paulo fenfum exhibebat, ut fatebuntur quicumque hanc editionem cum cæteris ipfaque adeo Burmanniana conferre voluerint. CAPPER.

188. *Affert exfpectationem.*] *Exiftimationem*: marg. Bafil.

189. *At his contraria.*] *At iis*: Bafil. *His contraria.*] Ut juventus, tenuis fortuna, obfcurum genus, vita non inculpata. PINUS.

190. *In aliis libertas eft, in aliis licentia.*] Hinc aperte colligitur, *libertatem* in bonam, *licentiam* vero in malam accipi partem. Unde etiam Terentius Heaut. III. 1.

Deteriores omnes fumus licentia:

aliquando tamen etiam in bonam accipi videmus, ut apud Salluft. Jugurth. *Romam legatos ire jubet, agundarum rerum & quocumque modo componendi licentiam illis permittit.* Apud Jurifconfultos quoque hujufmodi inveniuntur locutiones: *Data eft mihi licentia eundi, ac redeundi.* REGIUS. *Namque in aliis libertas*; V. C. Alm.

191. *Ideoque longe mihi, &c.*] Hic appellat *profopopœiam* Fabius orationem *fuaforiam*, aut etiam quamlibet; nam, ut poftea oftendet, etiam fiunt *profopopœiæ* in *controverfiis*, quæ non fub noftra, fed alterius perfona dicuntur: folent alii appellare *ethopœiam*. Hæc duplicis certe eft operis: nam & laborandum eft, ut perfonæ decorum fervemus, & ut

videntur [192] *prosopopœiæ*, in quibus ad reliquum [193] *suasoriæ* laborem [194] accedit etiam personæ difficultas. [195] Namque idem illud aliter Cæsar, aliter Cicero, aliter Cato suadere debebit. Utilissima vero hæc exercitatio, vel quod [196] duplicis est operæ, vel [197] quod poëtis quoque aut historiarum futuris scriptoribus plurimum confert: verum & [198] oratoribus necessaria. Nam sunt multæ a Græcis Latinisque compositæ orationes, quibus alii uterentur; ad quorum conditionem vitamque aptanda, quæ dicebantur, fuerunt. [199] An eodem modo cogitavit, aut eamdem personam [200] induit Cicero, cum scriberet Cn. Pompeio, & cum [201] C. Appio, cæterisve; ac non uniuscujusque eorum fortunam, dignitatem, res gestas intuitus, [202] omnium, quibus vocem dabat, etiam imaginem expressit? [203] ut melius quidem, sed tamen ipsi dicere viderentur. Neque enim minus vitiosa est oratio, si ab homine, quam si a re, cui accommodari debuit, dissidet: [204] ideoque Lysias optime videtur in iis, quæ scribebat indoctis, servasse veritatis fidem. [205] Enimvero præcipue declamatoribus considerandum est, quid cuique personæ conveniat: qui paucissimas [206] *controversias* ita dicunt, ut advocati: plerumque filii, patres, divites, senes, asperi, lenes, avari, denique superstitiosi, [207] timidi, derisores fiunt: ut vix [208] comœdiarum actoribus plures habitus in pronuntiando concipiendi sint, quam his in dicendo. Quæ omnia videri possunt *prosopopœiæ*, quas ego [209] *suasoriis* subjeci, quia [210] nullo alio ab his, quam persona, distant. [211] Quanquam hoc aliquando etiam in *controversias* ducitur, quæ ex historiis compositæ, [212] certis [213] agentium nominibus continentur. [214] Neque enim ignoro, plerumque exercitationis gratia [215] poni & [216] poëticas & historicas; ut

suadendi *locos* tractemus. Nam omnis *prosopopœia* cadit fere in *suasoriam*. Plura vide apud Fabium lib. III. cap 4. TURNEB.

192. *Prosopopœiæ.*] Hic per *prosopopœias* intelligit declamationes, in quibus aliquem deliberantem inducimus & alienam personam gerimus. ROLLIN.

193. *Suasoriæ*] Orationis. *causæ*, *ὑποθέσεως*, &c. CAPPER.

194. *Accedit.*] *Accidit*: Basil.

195. *Namque idem illud.*] *Unum quidem aliter illud*; MS. Bal. *namque unum & idem aliter Cæsar*: Par. Colin.

196. *Duplicis est operæ.*] *Operæ*, mihi legendum videtur, hoc est, *laboris*: non solum enim dicenda excogitare oratorem oportet; sed inventa quoque fictæ personæ accommodare. REGIUS. *Operæ*; Stephan.

197. *Quod poetis plurimum confert.*] Hinc Homericarum personarum orationes intelligere poteris, & ab inconsultis quorumdam semidoctorum vitilitigationibus vindicare. Quas enim personas Homerus loquentes inducit, omnes moribus suis, rebus gestis, & præsenti fortunæ congruenter loquuntur. CAPPER.

198. *Oratoribus necessaria.*] *Oratoribus imprimis necessaria*: Basil.

199 *An eodem modo.*] Cicero aliquando nobilibus Romanis orationes scribebat, quas illi ediscebant, & in senatu, aut apud populum pronunciabant. TURNEB.

200. *Induit.*] *Induit* mihi legendum videtur. REGIUS. *Induxit*: V. C. Alm. & Voss. omnes: quod ex Cicerone pro Cœlio cap. 15. posset forte probari: *Sed quid ego, judices, ita gravem personam induxi*: sed ibi alia res est. quare *induit* retinui. BURMAN.

201. *C. Appio cæterisque.*] *Domitio, Cæsarive*: MS. Bodl. Andr. Venet. *C. Domitio cæterisve*; Ald. Colon. Steph. marg. *C. Domitio & Appio cæterisve*; Sich. Basil. *& cum Domitio Cæsarive*: Argent. Obrecht. *Domitio* hic non esse ejiciendum puto; cum ipsi Cicero laudationem Porciæ scripserit, & illi miserit, ut tanquam suam recitaret. Vide ad Attic. XIII. 37. & 48. sic & Serrano scripsisse laudationem funebrem filio sui, scribit Quinto fratri lib. III. Epist. 8. Cæsari vero aliquid scripsisse Ciceronem non puto; utpote qui ipse omni scientiarum & eruditionis genere egregie instructus dubiam potuisset Ciceroni eloquentiæ palmam reddere; & Cæsar ipse Metello scripserit orationem. Sueton. Cæsar. cap. LV. & hoc solitum & frequens erat Romæ. Sic P. Tuberoni Africanum avunculum laudanti scripsit C. Lælius, teste Cicerone II. de Orat. 84. quod Romæ honestius fuisse, quam apud Græcos, videtur, ubi sophistæ mercenariam hanc operam præstabant sæpe divitibus & indoctis, ut illis orationes conscriberent; onde λογογράφοι contemtim vocabantur. Vide Cresoll. Theatr. Rhetor. lib. III. cap. 2. BURMAN.

202. *Omnium quibus*] *Omnium etiam, quibus vocem dabat, imaginem expressit*. Locat Ald. Colin.

203. *Ut melius quidem, sed tamen ipsi dicere viderentur.*] *Melius quidem*, quia dictio Ciceroniana erat: *ipsi tamen*, quia personæ cujusque decorum Cicero servabat. CAPPER.

204. *Ideoque Lysias.*] Lex erat Athenis, ne quis patronum suæ *causæ* adhiberet; sed unusquisque suam *causam* ageret. At legi fraus fiebat, & oratores aliis orationes componebant, quas illi ediscebant, & apud judicem pronunciabant. TURNEB.

205. *Enimvero præcipue declamatoribus.*] Aliter orator controversiam dicit: aliter *declamator*: nam *declamator* sibi induit personam illius quem defendit; orator non item. TURNEB. *Declamatoribus, qui paucissimas controversias ita dicunt, ut advocati.*] In scholasticis *declamationibus* agebant, non ut advocati, ut patroni; sed, ut res ipsi, filii, patres, &c. itaque *prosopopœiæ* nullo alio a *suasoriis*, quam persona distant; quia in *suasoriis* sub persona nostra suademus; in *prosopopœia* idem facimus sub aliena. ROLLIN.

206. *Controversias.*] *Controversia* est proprie *causa* *ὑποθετική* in genere *judiciali*, & opponitur *τοῖς* *suasoriis*, quæ sunt generis *deliberativi*. CAPPER.

207 *Timidi*] *Tumidi*: MS Joan. Voss. prim. tert.

208. *Comœdiarum actoribus.*] *Τοῖς ὑποκριταῖς* [illegible] histrionibus. CAPPER.

209. *Suasoriis subjeci.*] Revocavi ad *suasorias* orationes, sive *causas* (*similiter*) tanquam species ad genus. CAPPER.

210 *Nullo alio.*] Vide supr. ad lib. II. cap 4.

211. *Quanquam hoc aliquando.*] *Prosopopœia* non solum continetur *suasoriis causis*, verum etiam in *judicialibus* aliquando apparet; nam *themata* ab historiis plerumque ducimus, & *judiciales causas* illas aptamus. TURNEB. *Quanquam hoc*] Id quod attinet ad *prosopopœias*, de quibus hic agit. In cod. Almelov. & in editionib. Gibson. Obrecht. Lugdun-Batav. legitur, *quanquam hæc*: ut pronomen demonstrativum referatur ad *τὸ personæ*: quæ certe lectio sua probabilitate non caret. CAPPER.

212. *Certis.*] Ita legendum esse nemo non videt. REGIUS. *Certæ*; Gryph. Colin. Basil. ita in alia te *certus nominibus* erat locutio sollemnis, quam illustravit eruditissimus Bentleius ad Horat. lib. II. Epist. 1. 105. in Stephan. & aliis; *certum*.

213. *Agentium nominibus.*] Hoc est, litigantium, judicio experientium apud judices in foro. CAPPER.

214. *Neque ignoro.*] *Enim* particula mihi huic sensui deesse videtur; superioris namque dicti rationem reddit Fabius. & similiter copula est adscribenda, ac *historicas*. e litera adscripta, legendum hoc modo: *Neque enim ignoro, plerumque exercitationis gratia poni & poeticas & historicas*: sic autem legendum esse facile, quæ sequuntur, exempla declarant. REGIUS. *Neque enim*: Stephan.

215 *Poni.*] Fingi, &c. ut nunc barbare loquuntur, *supponi* *ὑποτιθέναι*. CAPP.

216. *Poeticas & historicas.*] *Prosopopœias*, vel personas. CAPP.

[217] Priami verba apud Achillem; aut [218] Syllæ dictaturam deponentis in concione. Sed hæc [219] in partes cedunt trium generum, in quæ [220] *caussas* divisimus. Nam & rogare, [221] indicare, rationem reddere, & alia, de quibus supra dictum est, varie, atque, ut res vult, in materia *judiciali*, *deliberativa*, *demonstrativa*, [222] subjicere solemus. [223] Frequentissime vero in his utimur [224] ficta personarum, quas ipsi substituimus, oratione; [225] ut apud Ciceronem pro Cœlio, Clodiam & cæcus Appius, & Clodius frater, ille in castigationem, [226] hic in rationem amorum compositus alloquitur. Solent in scholis fingi materiæ ad deliberandum similiores [227] *controversiis*, [228] & ex utroque genere commixtæ; ut, cum [229] apud C. Cæsarem consultatio de pœna Theodoti ponitur. Constat enim accusatione & defensione *caussæ*, quod est [230] *judicialium* proprium. Permixta autem est & utilitatis ratio: [231] *an pro Cæsare fuerit occidi Pompeium: an timendum a rege bellum, si Theodotus sit occisus: an id minime opportunum hoc tempore, &* [232] *periculosum, & certe longum sit futurum.* Quæritur & de honesto: *deceatne Cæsarem ultio Pompeii: an sit verendum, ne pejorem faciat suarum partium caussam, si Pompeium indignum morte fateatur.* Quod genus accidere etiam [233] veritati potest. [234] Non simplex autem circa *suasorias* error in plerisque declamatoribus fuit, qui dicendi genus in his diversum, atque in totum illi *judiciali* contrarium esse existimarunt. Nam & principia abrupta, & concitatam semper orationem, & in verbis effusiorem (ut ipsi vocant) cultum affectaverunt, & [235] earum breviores utique commentarios, quam [236] *judicialis* materiæ, facere elaborarunt. Ego porro, ut [237] *proœmio* video non utique opus esse *suasoriis*, propter quas dixi supra caussas; ita cur [238] initio furioso sit exclamandum, non intelligo; cum proposita consultatione rogatus sententiam, si modo est sanus, non [239] quiritet; sed quam maxime potest civili & humano ingressu mereri assensum [240] deliberantis velit. Cur autem torrens, [241] & ubi-

217. *Priami verba.*] Homer. Iliad. 24. REGIUS.

218. *Sylla.*] Vide Plutarch. in Sylla. REGIUS.

219. *In partes cedunt.*] *In partem*; MS. Bal. Andr. Locat. Ald. Sich. Par. Gryph. Basil. Vidov. Obrecht. Voss. secund. *In partes cedunt trium generum.*] Reducuntur ad tria orationis genera (*demonstrativum*, *deliberativum*, *& judiciale*) ut partes ad totum. CAPP.

220. *Caussas.*] Ὑποθέσεις, quæstiones circumstantiis finitas, quæ proprie materia est *rhetorices*. CAPP.

221. *Indicare.*] *Judicare*; MSS. Joan. Alm. *vindicare*; Voss. secund. *Rogare, indicare, &c.*] Forte alludit ad cap. 4. paulo post initium, ubi sic loquitur: *In quo genere versari videbimur, si.... deprecamur ... mandamus, renuntiamus, &c.* CAPP.

222. *Subjicere solemus.*] *Subjicere* non habet V. C. Alm. nec Voss. prim. tert. *Subjiciens.*] Tanquam totidem species horum trium orationis rhetoricæ generum. CAPP.

223. *Frequentissime vero.*] *Tamen*; Locatel. Gryph. Colin. Basil. margo Steph. Voss. secund. *frequentissime in his*; Vidov.

224. *Ficta personarum .... oratione.*] Quod est *prosopopœia* genus. Cæterum, si personam mortuam inducamus, & quasi ab inferis revocemus, *idolopœia* dicetur: si tanquam viventem substituamus, erit *ethopœia*, ut docent Hermogenes in *progymnasmatibus* (quæ e Græcis Regiæ Bibliothecæ Manu-scriptis transcribenda curavi), & Priscianus in Latina eorumdem *progymnasmatum* versione, quæ exstat in veteribus Grammaticis a Putschio editis, pag. 1340. CAPPER.

225. *Ut apud Ciceronem.*] Hoc vocatur *idolopœia*, cum persona quasi ab inferis excitatur, & illi oratio accommodatur. TURNEB. Vide oration. pro Cœlio cap. XIV. & XV.

226. *Hic in rationem morum.*] Qui orationem Ciceronis pro Cœlio legerit dijudicabit, & *rationem* & *amorum* esse legendum. REGIUS. Antea Fabius locutus est de *prosopopœia*, quæ tota est in oratione: hoc loco de ea agit, quæ ut figura est in orationis parte. TURNEB. *In orationem amorum*; MS. Joan. *in orationem morum*; MSS. Bal. Almel. Voss. prim. Andr. Ald. *in rationem morum*; Locat. Sich. Steph. margo, Gryph. Vidov. Basil. Voss. tert. *in hortationem amorum*; Steph. Colin. *in hortationem morum*; Voss. secund.

227. *Controversiis.*] Quid proprie sit *controversia*, supra explicuimus. CAPPER.

228. *Ex utroque.*] *Et ex utroque*; Locat. Ald. Gryph. Vidov. Obrecht. *Ex utroque genere.*] *Deliberativo* scilicet & *judiciali*. CAPPER.

229. *Apud Cæsarem consultatio.*] Theodotus pædagogus erat Ptolemæi pupilli Alexandrinorum regis. Is suasit Ptolemæo, ut Pompeium interficeret, & illius caput ad Cæsarem ferret. TURNEB. Theodotus ille Chius origine & Ptolemæi regis oratoria in arte præceptor, ostentandæ facundiæ *caussa*, de Pompeio conservando, vel occidendo multa in utramque partem disseruit, & demum adjecit: *Mortuos non mordere*; sicque ad inferendam Pompeio necem non parum contulit teste Plutarcho, quem lege. CAPPER.

230. *Judicialium.*] *Caussarum*, quæstionum ὑποθέσεων. CAPPER.

231. *An pro Cæsare fuerit.*] *An Cæsari profuerit*; Voss. secund. sed hæc lectio glossema sapit. CAPPER.

232. *Periculosum.*] *Perniciosum*: marg. Steph. Voss. prim. *perniciosissimum*.

233. *Veritati.*] Hoc est, veris *caussis*, & non tantum fictis, cujusmodi sunt rhetoricæ *declamationes* de ficto argumento. CAPPER.

234. *Non simplex autem.*] Quædam Fabius scribit hoc loco de *elocutione* generis *suasorii*, nonnullosque declamatores arguit, qui prava hoc in genere utebantur *elocutione*. TURNEBUS.

235. *Earum breviores commentarios.*] Breviores orationes faciendas curaverunt in genere *deliberativo*, quam in *judiciali*. ROLLIN.

236. *Judicialis materiæ.*] *Legalis* quidem legitur: sed, cum de toto *judiciali* genere verba faciat, forsitan *judicialis* rectius legitur: huic autem correctioni Fabius ipse paulo post accedere videtur; sic enim scribit: *Invenies enim, nec in consiliis abrupta judicia, & concitatius sæpe in judiciis dictum, &c.* REGIUS. *Legalis*; MSS. Budl. Joan. Alm. Andr. Venet. Locat. Ald. & margines Steph. Sich. Gryph. Colin. Basil. Voss. omnes.

237. *Proœmio video non utique opus esse suasoriis.*] Propositionis hujusce sensus pendet ex iis, quæ Fabius paulo post initium hujus capitis disserit hunc in modum: *Proœmio, quale est in judicialibus, non utique eget* [ἡ suasoria ὑπόθεσις] *quia conciliatus est ei quisque, quem consulit: initium tamen quodcumque debet habere aliquam proœmii speciem.* CAPPER.

238. *Initio furioso.*] Ne hic quidem locus errore caret, quamvis sic fere legatur: mihi vero pro *furioso* legendum videtur *furiose*. REGIUS. *Furiose*; Gryph. Colin. Vidov. & marg. Basil.

239. *Quiritet.*] *Quiritare*, est querula voce populi Rom. atque Quiritum opem implorare: hinc tractum est, quod, qui lædebantur injuria, opem populi petebant. TURNEB.

240. *Deliberantis.*] Consultantis, petentis consilium, τοῦ συμβουλευομένου. Sic apud Cornelium Nepotem in Miltiade: *Deliberantibus illis Pythia respondit*, &c. CAPPER.

241. *Et utique æqualiter.*] Mallem *ubique æqualiter*: nam hoc declamatores vitio laborasse paulo ante dixit, qui *concitatam semper orationem* affectabant; & hoc docet vox *tor-*

que æqualiter concitata sit [242] in ea [243] dicentis oratio, cum vel præcipue moderationem rationemque [244] consilia desiderent? Neque ego negaverim, sæpius [245] subsidere [246] in *controversiis* [247] impetum dicendi *proœmio*, *narratione*, *argumentis*: [248] quæ si detrahas, id fere supererit, quo *suasoriæ* constant: verum id quoque [249] æqualius erit non tumultuosius atque turbidius. [250] Verborum autem magnificentia non validius est affectanda *suasorias* declamantibus, sed [251] contingit magis. Nam & personæ fere magnæ fingentibus placent, regum, principum, populi, senatus, & res ampliores: [252] ita, cum verba rebus aptentur, ipso materiæ nitore clarescunt. Alia [253] veris consiliis ratio est: ideoque Theophrastus quam maxime [254] remotum ab omni affectatione in *deliberativo* genere voluit esse sermonem, secutus in hoc auctoritatem præceptoris sui: quanquam dissentire ab eo non timide solet. Namque Aristoteles idoneam maxime ad scribendum [255] *demonstrativam*, proximamque [256] ab ea *judicialem* putavit: videlicet quoniam prior illa tota esset ostentationis, hæc secunda egeret artis, [257] vel ad fallendum, [258] si ita poposcisset utilitas: consilia fide prudentiaque constarent. Quibus in *demonstrativa* consentio. Nam & omnes alii scriptores idem tradiderunt. [259] In judiciis autem consiliisque secundum conditionem ipsius, quæ tractabitur, rei accommodandam dicendi credo rationem. Nam & Philippicas Demosthenis eisdem, quibus habitas in judiciis orationes, video eminere virtutibus. Et [260] Ciceronis sententiæ, & conciones non minus clarum, quam est [261] in accusatio-

rens, quæ perpetuum impetum notat. Juvenal. Sat. III. vers. 73.

——sermo
Promtus, & Isæo torrentior.

BURMAN.

Vide Walker. ad Ciceronem 3. *de Natur. Deor.* nam hic *ubique* legendum esse contendit.

242. *In ea.*] Consultatione, vel sententia dicenda, quam rogatus quis fuerit. CAPPER.

243. *Dicentis ratio.*] *Oratio*. MS. Joan. Alm. Locat. Voss. omn. Ald. Par. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Obrecht. quod prætuli, quia *rationem* sequitur.

244. *Consilia.*] Quæ sane pertinent ad genus orationis *deliberativum*, sive *suasoriam*. CAPPER.

245. *Subsidere.*] *Metaphora* ab insidiatoribus, id est, *latere*. TURNEB. Male; manet enim in *metaphora* a fluminibus & torrentibus desumpta, quæ *subsidere* dicuntur, cum decrescunt, & impetum minuunt. Ovid. I. Metam. 344.

Flumina subsidunt.

I. Trist. II. 73.

Ut mare considat, ventisque ferentibus utar.

ubi alii codices *subsidat*, ut & Virgil. v. vers. 820.

Subsidunt undæ, tumidumque sub axe tonanti
Sternitur æquor aquis.

BURMAN.

246. *In controversiis.*] Jam notavi *controversias* proprie dici de genere *judiciali*, & opponi *suasoriis*, quæ sunt in genere *deliberativo*. CAPPER.

247. *Impetum subsidere proœmio, narratione, argumentis*] Etenim *proœmium* lene, *narratio* perspicua, brevis, ac fluens; argumentatio subtilis esse debet in illo *judiciali* genere. Hinc decrescat ille orationis impetus ac minuatur, necesse est. CAPPER.

248. *Quem si detrahas.*] *Quæ si*; MSS. Joan. Bal. Alm. Andr. Locat. Ald. Obrecht. marg. Basil. Voss. tert. Hanc autem lectionem alteri præstare patet; 1°. quia, ut supra vidimus, *proœmium*, & *narratio* proprie dicta locum in *suasoria* materia non habent; 2°. quia, si legas *quem*, hoc *relativum pronomen* ad τὸ *impetum* refertur: atqui si detrahas impetum, constare non poterit ἡ *suasoria*; in ea enim præcipue dominatur orationis impetus, ut supra docuit Fabius his verbis. *Affectus, ut quæ maxime, postulat, nam & concitanda .... frequenter est ira; & ad metum, cupiditatem, odium .... impellendi animi; nonnunquam etiam movenda miseratio est*: 3°. si Fabius detrahendum esse censuisset impetum, quem *proœmio*, *narratione*, & argumentis jam subsidere sive sedari dixerat; quid sibi vellet quod sequitur: *Verum id quoque* [quod supererit] *æqualius erit, non tumultuosius atque turbidius?* nam post sedatum & detractum impetum, nullus est vetandi locus, ne quid sit tumultuosius, &c. Pirus cum alteram lectionem tueretur, multa incassum profudit, quæ ab erudito Rollino improbata non fuisse miror. CAPPER.

249. *Æqualius erit*] *Æqualitatis*; marg. Gryph. & Basil. τὸ *erit* decst in Voss. prim.

250. *Verborum autem magnificentia.*] Hactenus de stylo, nunc de verbis agit. *Magnificentiam* autem appellat, illustrem compositionem, quæ reos extollit & dictione & sententia: hujus meminit lib. 4. cap. de narratione. Demetrius quoque Phalereus *magnificentiæ* præcepta præscribit in lib. *de Interpretatione* TURNEB. Qui tamen pro τῷ *de interpretatione*, scribere debebat *de elocutione*: qui sensus est τῷ περὶ ἑρμηνείας. CAPPER.

251. *Contingit magis.*] *Magnis*; margo Steph.

252. *Ita cum verba rebus aptentur.*] Præceptum hoc est de genere characteris in *suasoria* materia, cujus ratio (ut servetur decorum) petitur & a rebus & a personis, ut in aliis quoque generibus. TURNEB.

253. *Veris consiliis.*] Alia est ratio de *suasoriis* orationibus, quæ non fictum, ut sophistarum *declamationes*; sed verum & *reale* argumentum habent, atque in senatu, vel coram populo pronunciantur. CAPPER.

254. *Remotum ab omni affectatione.*] Theophrastus in *deliberativo*, orationis simplicitatem ab affectatione remotam probat: qua de re præcepta sunt apud Aristidem rhetorem, & apud Demetrium Phalereum in lib. *de Interpretatione*. TURNEB. Sed in hoc Turnebiani Commentatoris loco probare non possum eam versionem *de interpretatione*. Est enim in Græco textu περὶ ἑρμηνείας, id est, *de elocutione*, ut patet, vel ex eo, quod in quibusdam Regiis codicib. MSS. legatur, ἡ περὶ φράσεως; vel *de dictione*. Eumdem in errorem paulo supra impegerat falso creditus Turnebus. CAPPER. *Affectione*] Pro *affectione* mihi legendum videtur *affectatione*; aperte enim significat Fabius, ex sententia Theophrasti atque Aristotelis, verborum effusiorem cultum in consultationibus atque deliberationibus non esse affectandum. REGIUS. *Affectione*; MSS. Joan. Ald. margo Steph. Voss.

255. *Demonstrativam .... judicialem.*] Supple, materiam, partem, ὑπόθεσιν *hypothesim*. CAPPER.

256. *Ab ea.*] Id est, post eam, scilicet *demonstrativam*. Hinc sequitur τὸ *deliberativum* genus esse tractatu difficilius, quam τὸ *judiciale*: quod ipsum tribus argumentis firmat Aristoteles 3. Rhetoric. cap. 17. sed aliud Ciceroni ac Fabio visum est. Vide Vossium Instit. Orator. pag. 138. CAPPER.

257. *Vel ad fallendum.*] *Vel quod ad fallendum*; Gryph. Colin. Basil. Vidov. Steph. *vel* hic autem est *etiam*. BURMAN.

258. *Si ita poposcisset utilitas.*] Hoc addit, quod id non esse faciendum alio loco asserit. TURNEB.

259. *In judiciis consiliisque.*] Hoc est, in generibus *judiciali* & *deliberativo*, ad quæ judicia & consilia referuntur: præterea hæc loquendi formula opponitur τῷ præcedenti, *in demonstrativa*. CAPPER.

260. *Ciceronis sententiæ & conciones.*] Id est, scriptæ orationes in genere *deliberativo*, sive *suasorio*, ubi suam de re proposita sententiam dicebat: & *sententiæ* quidem in senatu dictæ sunt, ut *Philippicæ* in Antonium, prima & quarta Catilinariæ: conciones autem ad populum, seu ad *Quirites* habitæ sunt, ut ἡ *pro lege Manilia*, ἡ *contra Rullum*, secunda & tertia *Catilinaria*. CAPPER.

261. *In accusationibus & defensionibus.*] Quæ referuntur ad genus *judiciale*. CAPPER.

nibus

nibus ac defenfionibus, eloquentiæ lumen oftendunt. Dicit tamen idem de *fuaforia*, hoc modo : [262] *Tota autem oratio, fimplex & gravis, & fententiis debet ornatior effe, quam verbis.* Ufum exemplorum [263] nulli materiæ magis convenire merito fere omnes confentiunt; cum plerumque videantur refpondere futura præteritis, [264] habeaturque experimentum velut quoddam rationis teftimonium. Brevitas quoque aut copia [265] non genere materiæ, [266] fed modo [267] conftat. Nam, [268] ut in confiliis plerumque fimplicior quæftio eft, [269] ita fæpe in *cauffis* minor. [270] Quæ omnia vera effe fciet, fi quis non orationes modo, fed hiftorias etiam (namque in his [271] conciones [272] atque fententiæ plerumque fuadendi ac diffuadendi funguntur officio) legere maluerit, quam in commentariis rhetorum confenefcere. Inveniet enim, nec in confiliis abrupta initia, & concitatius fæpe in judiciis dictum, & verba aptata rebus [273] in utroque genere, & breviores [274] aliquando *cauffarum* orationes, [275] quam fententiarum. Ne illa quidem in his vitia deprehendet, quibus quidam declamatores laborant : quod & contra fentientibus inhumane convitiantur, & ita plerumque dicunt, tanquam ab iis, qui deliberant, utique diffentiant : [276] ideoque objurgantibus fimiliores funt, quam fuadentibus. [277] Hæc adolefcentes fibi fcripta fciant; ne aliter quam [278] dicturi fint, exerceri velint, [279] & in defuefcendis morentur. Cæterum cum [280] advocari cœperint in confilia amicorum, dicere fententiam in fenatu, fuadere, [281] fi quid confulet princeps, quod præceptis fortaffe non [282] credunt, ufu docebuntur.

262. *Tota autem oratio.*] Hoc præceptum Cicero mutuatus eft ex Ariftotele & Theophrafto, ut pleraque etiam alia in *Partition.* fi tamen recte intelligatur, nihil peccat; fignificat enim ornatum orationis fequi potius debere fententiam, quam præire; ut potior habeatur delectus fententiarum, quam verborum; cum tamen verba fententiis fint aptanda. TURNEB. Vide de *Partitionib.* num. 97.

263. *Nonnulli materiæ.*] Aut *non* particula eft expungenda, aut *ulli* legendum, ut fit, *nulli materia*, aut *non ulli* : quod in idem recidit. REGIUS.

264. *Habeatur experimentum.*] In exemplo conjungitur fimilitudo confilii, & fimilitudo eventus : videre tamen oportet, ut antea monuit, quorum exemplorum auctoritatem afferamus, & quibus proponamus. TURNEB.

265. *Non genere materia.*] Sive genus fit *demonftrativum*, five *fuaforium*, five *judiciale*, ex hoc pendere non debet orationis copia, vel brevitas. CAPPER.

266. *Sed modo.*] Id eft, certa quadam mediocritate, certa tractandi ratione, quæ fit rebus ipfis accommodata. CAPPER.

267. *Conftat.*] Steph. & Voff. omn. in aliis legitur, *conftant.*

268. *Ut in confiliis plerumque .... ita fæpe in cauffis ..... breviores aliquando cauffarum orationes, quam fententiarum.*] Ex his patet tam *confiliorum*, quam *fententiarum* nomine *fuaforias* vel *deliberativas* hypothefes, materias, orationes defignari; *cauffarum* autem vocabulo, *judiciales*, quas etiam non femel *controverfias* Fabius appellavit. CAPPER.

269. *Ita fæpe in cauffis minor.*] Quofdam reprehendit, qui præcipiebant ut orationes *judiciales* effent prolixiores; *deliberativæ* breviores, cum id non ex *cauffis*, fed ex argumento fit metiendum : itaque nonnunquam prolixiores funt *deliberativæ*, quam *judiciales*. TURNEB.

270. *Quæ omnia.*] Perfunctorie monet Fabius, fatius effe evolvere orationes, aut etiam conciones hiftoricorum, atque ex illis artificium eruere, quam ex rhetorum præceptionibus femper pendere : ufus fiquidem, auctore Cicerone, omnium magiftrorum præcepta exuperat. TURNEB.

271. *Conciones.*] Δημηγορίαι orationes in comitiis ad populum habitæ, vel ad milites in acie. CAPPER.

272. *Atque fententiæ.*] Ἀποφάνσεις, vel συμβουλαί, id eft, orationes in fenatu habitæ, vel in militari confilio. CAPPER.

273. *In utroque genere.*] Tum *fuaforio*, tum *judiciali.* CAPPER.

274. *Aliquando cauffarum.*] *Aliquando tam cauffarum* : margo Bafil. *aliquanto* : Obrecht. fed fecundis curis *aliquando*.

275. *Quam fententiarum.*] *Quam fuaforiarum* Francius conjiciebat, fed eodem fenfus recidit, neque ulla mutatione opus eft; nam genitivus ille *fententiarum* fignificat orationes in fenatu, vel in militari confilio habitas, quæ fane ad *fuaforium* genus pertinent : eodem fenfu dixerat fupra Fabius : *Namque in his* [hiftoriis] *conciones atque fententiæ plerumque fuadendi ac diffuadendi funguntur officio.* CAPPER.

276 *Ideoque objurgantibus.*] *Itaque* ; Locatel. Stephan. Gryph. Colin. Bafil. Vulov. Voff. fecund.

277. *Hæc adolefcentes.*] Hoc pertinet ad præceptum *declamationis*, quod & lib. 2. monuit, ut *declamationes*, quam proxime veras *cauffas* imitarentur; alioqui pravam fore exercitationem. TURNEB.

278. *Dicturi fint.*] *Sunt* ; V. C. Alm.

279. *Et in diffuadendis.*] Pro *diffuadendis* mihi *defuefcendis* legendum videtur; proinde ac fi diceret *dedifcendis*. REGIUS. In Voff. fecund. *diffuadendis*.

280. *Advocari in confilia amicorum, dicere fententiam in fenatu, fuadere, fi quid confulet princeps*] Quæ tria maxime pertinent ad genus orationis *deliberativum*, five *fuaforium*, de quo actum eft hoc toto capite. CAPPER.

281. *Si quid confulet princeps.*] *Si quid confultet*, quofdam legere Almelov. notaverat. *Si quid confulat* ; Francius.

282. *Credunt.*] *Credant* ; Voff. prim. tert.

CAPUT IX.

De partibus caussarum judicialium.

XI. NUNC de *judiciali* genere, quod est præcipue multiplex, sed officiis constat duobus, [1] *intentionis* ac *depulsionis*: [2] cujus partes, ut plurimis auctoribus placuit, quinque sunt, *proœmium*, *narratio*, *probatio*, *refutatio*, *peroratio*. His adjecerunt quidam *partitionem*, *propositionem*, [3] *excessum*; quarum priores duæ [4] probationi succedunt. Nam proponere quidem, quæ sis probaturus, necesse est; sed & concludere. Cur igitur, [5] si illa pars *caussæ* est, [6] non & hæc sit? [7] *Partitio* vero dispositionis est species, ipsa dispositio pars rhetorices, & per omnes materias totumque earum corpus æqualiter fusa, sicut *inventio* & *elocutio*. Ideoque eam [8] non orationis totius partem unam esse credendum est, sed quæstionum etiam singularum. [9] Quæ namque est quæstio, in qua non promittere possit orator, quid primo, quid secundo, quid tertio sit loco dicturus? quod est proprium *partitionis*. Quam ergo ridiculum est, [10] quæstionem quidem speciem esse probationis; *partitionem* autem, quæ sit species quæstionis, partem totius orationis vocari? [11] *Egressio* vero, vel (quod usitatius esse cœpit) *excessus*, sive est extra *caussam*, non potest esse pars *caussæ*; sive est in *caussa*, adjutorium, vel ornamentum partium est earum, ex quibus egreditur. Nam si quidquid in *caussa* est, pars *caussæ* vocabitur; cur non argumentum, similitudo, *locus communis*, affectus, exempla, [12] partes vocentur? Tamen [13] nec iis assentior, qui detrahunt *refutationem*, [14] tanquam probationi subjectam, [15] ut Aristo-

Genus judiciale, quia est omnium difficillimum, majorem quoque postulat præceptorum rationem: itaque huic generi quatuor sequentes libros deputat, sequiturque harum partium rationem in librorum ordine; nam libro quarto de *exordio* & *narratione* agit; quinto de *confirmatione* & *confutatione*; sexto de *conclusione*; septimo materiam hujus generis explicat, quæ in *statibus* est posita. TURNEB.

1. *Intentionis ac depulsionis.*] Κατηγορίας καὶ ἀπολογίας. PITHOEUS. *Accusationis* & *inficiationis*. Vide Curium Fortunatianum pag. 59. in Rhetorib. Pithœan. CAPPER.

2. *Cujus* (judicialis generis) *partes, ut plurimis auctoribus placuit, quinque sunt.*] Aristot. 3. Rhetoric. cap. 13. διήγησις γὰρ τοῦ δικανικοῦ λόγου μόνου ἐστί; id est, Narratio enim ad *judicialem* solam orationem pertinet. Hinc ibid. duas tantum vult esse orationis generice sumptæ partes, propositionem, & probationem. Dionys. Halicarn. tom 2. pag 63. Edit. Wechel. ἀλλ᾽ ἡ μὲν ἰδία συμβουλευτικὴ ἀνεγνώσθη ὡς ἄνευ διηγήσεως· ἴσασι γὰρ οἱ βουλευόμενοι [perperam editum est, βουλόμενοι] περὶ ὧν σκοποῦσι, καὶ δέονται μαθεῖν ὃ πρακτέον, οὐχ ὑπὲρ οὗ βουλεύονται; hoc est, *tota quidem suasoria species narratione opus non habet: qui enim deliberant, sciunt quæ considerant, & discere opus habent, quidnam faciendum sit, non de quo consultandum.* Anonymus de Rhetorica, ad calcem Demetrii Phalerei edition. Anglic. pag. 198. Μέρη δὲ δικανικοῦ τέσσαρα. προοίμιον, διήγησις, ἀπόδειξις, ἐπίλογος. *Judicialis* quatuor sunt partes; *exordium, narratio, demonstratio, epilogus.* Cicero in *Partitionib. Orat.* num 13. 14. *exordium* & *narrationem* in genere *deliberativo* sæpe deesse testatur: 1°. de *Invent.* num. 19. 20. vulgatam divisionem ad solum *judiciale* genus accommodat: itemque 1°. *de Orat.* num. 143. & 2°. *de Orat.* num. 315. 319. *Exordium* & *narrationem* solius esse generis *judicialis* tradunt antiqui Rhetores Latini e Bibliotheca Pithœana editi; Curius Fortunatianus pag. 59. Sulpicius Victor pag 247. Julius Severianus pag. 303. 304. Cassiodorus pag. 333. 334. Alcuinus in dialogo cum Carolo Magno pag. 367. Tullius quidem initio *Partition. Orator.* quatuor ponit orationis partes, *narrationem, confirmationem, principium*, & *perorationem*: sed ibi de oratione *collective* sumpta loquitur, quatenus *judiciale* genus comprehendit. Hæc veterum doctrina de numero partium orationis, quæ *judiciali* generi propriæ sint, soli refragantur Anaximenes Lampsacenus (*Rhetorices* ad Alexandrum scriptor) cap. 29. 30. 36. ubi *exordium* & *narrationem* tribus orationis generibus convenire docet, & Herennianus Rhetor. lib. IV. num. 4. igitur prævalere debet eorum sententia, qui allatam a Fabio divisionem ad solum *judiciale* genus pertinere censuerunt: quod contra novitii Rhetores vulgo statuunt. CAPPER.

3. *Excessum.*] Egressionem, egressum, excursum, παρέκβασιν, vulgo digressionem, de qua vide Fabium lib. IV. cap. 3. CAPPER.

4. *Probationi succedunt*] Gallæus *præcedunt* volebat, ut apud Plaut. Asin. 3. III. 39.

Ut vostræ fortunæ meis præcedunt.

Probationi succedunt.] Id est, subjectæ sunt, & quasi subordinatæ, instar appendicis & cujusdam accessorii: nam per se non sunt orationis partes. Hinc Fabius lib. IV. cap 4. *Mihi propositio videtur omnis, confirmationis initium*; ubi *propositionis* vocabulo aliud monet, quam quod vulgo Rhetores intelligunt. Legesis totum caput. CAPP.

5. *Si illa*] Videlicet *propositio* rei probandæ. CAPP.

6. *Non & hæc.*] Nempe *conclusio* rei probatæ. CAPP.

7. *Partitio vero dispositionis est species.*] *Dispositio* est optima collocatio rerum inventarum; cujus cum aliæ pleræque sunt species, tum ipsa quoque *partitio* est; nam, cum in certa membra rem totam partiatur, indicat, quæ futura sit collocatio capitum in tota oratione. TURNEB.

8. *Non orationis totius.*] *Non orationis tantum partem*, Pal. Vasc. & Stephan. in margine Gryphius. Basil. Vidov.

9. *Quæ est quæstio.*] Cum dicti superioris afferret rationem, *namque* particula mihi adscribenda videtur; ut legatur, *quæ namque est quæstio*. REGIUS. *Quæ enim est*, Ald. Vidov. *quæ est quæstio*: V. C. Alm. Voss. prim. tert.

10. *Quæstionem quidem.*] *Quæstionem quasi*; Voss. secund.

11. *Egressio vero.*] *Egressio* est duplex; altera, quæ fit amœnitatis caussa, & in plausibilem locum extra *caussam* egreditur, quo genere frequenter Fabii tempore utebantur post *narrationem*: alia est, quæ fit commendationis, commiserationis, invidiæ caussa, eaque pertinet ad *caussam*: ut Cicero sæpenumero narratis Verris criminibus, egreditur ad amplificandum. Neutram autem orationis partem propriam esse, *a remotione* ostendit. Nam si ad *caussam* pertinet, ornamentum ejus est: si extra, jam non est pars. TURNEB.

12. *Partes vocentur.*] *Partes caussæ vocentur*: Ald.

13. *Nec iis assentior.*] *Neque his*; V. C. Almel. Gryph. Vidov.

14. *Tanquam probationi subjectam.*] Ut quamdam speciem sui generi. CAPP.

15. *Ut Aristoteles.*] Aristotelis *confirmationem* & *confutationem* uno probationis nomine est complexus, quoniam *probatio* suos numeros non habet, nisi suorum *astructione* & diversorum *solutione*. Fabius, cum diversa sint *astruere* & *solvere*

teles; hæc enim est, [16] quæ constituat; illa, [17] quæ destruat. Hoc quoque idem aliquatenus novat, quod *proœmio* non *narrationem* subjungit, [18] sed *propositionem*. Verum id facit, quia [19] *propositio* genus, *narratio* species videtur; & hac non semper, [20] illa vero semper & ubique credit opus esse. [21] Verum ex his, quas constitui, partibus, [22] non ut quidque primum dicendum, ita primum cogitandum est: sed ante omnia intueri oportet, [23] quod sit genus *caussæ*, [24] quid in ea quæratur, [25] quæ prosint, quæ noceant: deinde quid confirmandum sit, ac refellendum: tum quomodo narrandum. [26] *Expositio* enim [27] probationum est præparatio; nec esse utilis potest, nisi prius [28] constiterit, quid debeat de probatione promittere. Postremo intuendum, quemadmodum judex sit conciliandus. Neque enim, nisi totis *caussæ* partibus diligenter inspectis, scite possumus, [29] qualem nobis facere animum cognoscentis expediat; severum, an mitem; concitatum, an remissum; adversum gratiæ, an obnoxium. Neque ideo tamen eos probaverim, qui scribendum quoque *proœmium* [30] novissime putant. [31] Nam, [32] ut conferri materiam omnem oportet, &, [33] quid quoque loco sit opus, constare debet, antequam dicere aut scribere ordiamur; ita incipiendum ab iis, quæ prima sunt. Nam [34] nec pingere quisquam aut fingere cœpit a pedibus; nec denique [35] ars ulla consummatur ibi, unde ordiendum est. Quid fiet alioqui, [36] si spatium componendi orationem stylo non fuerit? [37] nonne nos hæc inversa consuetudo deceperit? Inspicienda igitur materia est, quo præcipimus ordine; scribenda, [38] quo dicimus.

tere, diversis quoque appellationibus donanda putat, non uno nomine confundenda. TURNEB.

16. *Quæ constituat.*] Græcis rhetoribus κατασκευάζειν adstruat, confirmet, probet. CAPP.

17. *Quæ destruat.*] Græcis ἀνασκευάζειν evertat, refellat, refutet. CAPP.

18. *Sed propositionem.*] *Propositionem* Aristotel. appellat ejus rei comprehensionem, de qua dicendum est: eam in omni genere putat necessariam, *narrationem* non item: sed eam duntaxat ait usitatam in *caussis judicialibus*. Porro *narratio propositionis* est species; quia, quod breviter comprehendit *propositio*, idem fusius proponit *narratio*, adjectis omnibus circumstantiis, quæ sunt in rei gestione. TURNEB.

19. *Propositio genus.*] *Propositio est genus*: Ald.

20. *Illa vero semper.*] *Illa semper & ubique*; V. C. Almel. Locatel. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Obrecht.

21. *Verum ex his.*] Ut in artibus & rebus inveniendis, *resolutorius ordo* nominatur; ita quoque in cogitando: fit autem a fine per *resolutionem* ad principium usque. At *ordo compositorius* artibus docendis & tradendis est aptior; ita quoque orationibus condendis. TURNEB.

22. *Non ut quidque primum, &c.*] Idem fere docet Cicero 2. *de Orat.* num. 315.

23. *Quid sit genus caussæ.*] *Quod*, non *quid*, legendum esse, facile est videre, non enim quid sit *caussæ* genus considerat orator, cum sibi agenda *caussa* proponitur; sed quod sit *caussæ* ipsius propositæ genus; hoc est, *demonstrativum*, an *deliberativum*, an *judiciale*. REGIUS. *Quid sit*: Ald. Voss. secund.

24. *Quod in ea quæratur.*] Id est, quisnam sit *status* quæstionis; an *conjecturalis*, sive de facto; an *definitivus*, sive de nomine rei, vel actioni dando; an *qualitatis*, seu de jure. CAPP.

25. *Quid prosint.*] *Quid prosint, quid noceant*: V. C. Almel. *quæ prosint, quæ noceant*; Locatel. Ald. Gryph. Basil. Vidov. Obrecht. Gibson. *quid prosit, quid noceat*: Voss. secund. Steph.

26. *Expositio.*] Id est, *narratio*, quam Fabius *expositionis* vocabulo sæpe significat. Vide lib. iv. cap. 2. CAPPER.

27. *Probationum.*] Hic genitivus refertur ad τῷ *præparatio*, non ad τῷ *expositio*. CAPPER.

28. *Constiterit.*] *Constituerit*: MSS. Bodl. Bal. Ands. Ald. Basil.

29. *Qualem nobis cognoscentis animum facere expediat.*] *Cognoscentis*, id est, judicis; nam τὸ *cognoscere*, est *judicare*, & *cognitoris* nomine aliquando judex intelligitur. CAPPER.

30. *Novissime.*] Ultimo loco. CAPPER.

31. *Nam ut conferri, &c.*] Hoc autem idem & Cicero in primo Rhetoricorum præcipit: in Rhetoricis autem ad Herennium perverse de exordio, priusquam de *statibus*, præcepta traduntur: quo vel solo facile intelligitur, opusculum illud non esse Ciceronis. REGIUS. Per similitudinem probat ab exordio incipiendum. TURNEB.

32. *Ut conferri.*] *Ut quo ferri*: Ald. *Nam ut conferri materiam omnem oportet.*] *Conferri*, hoc est, *congregari*, *accumulari*, *congeri*: sed in oratoris mente, idque antequam scribendo manum admoveat. CAPP.

33. *Quid quoque loco.*] *Loco* deest in V. C. Alm. Ald. Locat. Voss. tert. Bern.

34. *Nec quisquam .... fingere cœpit.*] Supple, sculptor aut statuarius. CAPP.

35. *Ars ulla.*] *Consummatur ulla*, legendum esse nemo dubitat. REGIUS.

36. *Si spatium componendi orationem stylo.*] *Componere stylo*, est *scribere*: idque ad differentiam τοῦ ex tempore loqui, seu extemporalem orationem habere. Vulgo vocamus *au impromptu*. CAPPER.

37. *Nonne nos.* *Nonne & nos*: Ald.

38. *Quo dicimus.*] Quo videlicet ordine sumus orationem pronunciaturi, seu pronunciare solemus. CAPPER.

CAPUT X.

[1] *De generibus judicialium controversiarum.*

XII. [2] CÆTERUM *caussa* omnis, in qua [3] pars altera agentis est, [4] altera recusantis, aut unius rei [5] controversia constat, aut plurium. [6] Illa simplex dicitur, hæc conjuncta. [7] Una controversia est per se furti, per se adulterii. [8] Plures, aut ejusdem generis, ut in pecuniis repetundis; aut diversi, ut si quis sacrilegii simul & homicidii accusetur. Quod nunc [9] in publicis judiciis non accidit, quoniam [10] prætor certa lege sortitur: [11] principum autem & senatus cognitionibus frequens est, [12] & populi fuit. [13] Privata quoque judicia sæpe unum judicem habere multis & [14] diversis formulis solent: nec aliæ species erunt, etiam si unus a duobus duntaxat eamdem rem, atque ex eadem caussa petet, aut duo ab uno, aut plures a pluribus, quod accidere [15] in hereditariis litibus interim scimus; quia, quamvis in multis personis, *caussa* tamen una est; [16] nisi si conditio personarum quæstiones variaverit. Diversum his tertium genus, quod dicitur *comparativum*, [17] cujus rei tractatus in parte *caussæ* frequens est; ut cum [18] apud Centumviros post alia quæ-

1. *De generibus judicialium.*] *De generibus* tantum habent Locat. Ald. Bern.

2. *Cæterum caussa omnis in qua.*] Q. d. non simpliciter omnis *caussa*, sed in qua, &c. PITHOEUS.

3. *Pars agentis.*] Actoris, τ͂ διώκοντος, ejus qui alium in judicio persequitur, sive tanquam accusator agat, sive tanquam petitor CAPP.

4. *Altera recusantis.*] Id est, τ͂ rei, τ͂ φεύγοντος, ejus qui *caussam* dicit & se defendit in judicio *civili*, aut etiam *criminali*. CAPPER.

5. *Controversia.*] Controversia proprie dicitur de *judiciali* materia, seu genere orationis, & opponitur τᾶις *suasoriis*, quæ sunt in genere *deliberativo*. Vide quæ supra notavimus cap. 6. ad illa verba: *Omnia quæ in controversiam veniunt*, &c. ubi patuit apud Ciceronem τῷ *controversia* vocabulo materiam, ut vocant, *civilem* magis adhuc proprie significari; cum eodem nomine Fabius *criminalem* quoque materiam designet, ut vel ex hoc loco manifeste constat. CAPPER.

6. *Illa simplex dicitur.*] *Caussa simplex* non potest plus habere uno *statu* principali, quanquam quæstionum plures habere *status* potest: *caussa conjuncta* plures habet *status caussæ*, qui seorsum judicium subire possunt, & litem constituere. TURNEB. *Hæc simplex dicitur, illa conjuncta*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Andr. Locat. Ald. Ven. Sich. Gryph. Basil. Vadov. Voss. prim.

7. *Una controversia est per se furti, &c.*] Recte dicit Fabius *per se*; nam *per accidens*, & habita circumstantiarum ratione controversia furti, vel adulterii potest fieri multiplex CAPPER.

8. *Plures aut ejusdem.*] *Plures autem*: Ald. Basil.

9. *In publicis judiciis.*] Publica judicia dicebantur, quæ ad ipsum ipsius reipublicæ *statum* spectabant, & in quibus unicuique civi actio competebat in reum. CAPP.

10. *Quoniam prætor certa lege, &c.*] Judiciis publicis præsidebat prætor, qui & *quæsitor* dicebatur: solebat autem, ductis ex urna sortibus, ordine *caussas* cognoscere. Judicia porro publica secundum leges instituuntur, ac de maleficiis certa lege cognoscit prætor; ut lege Cornelia de sicariis, lege Julia de repetundis: cum igitur maleficia una lege non continebuntur, in cognitionem prætoris simul non venient. TURNEB. *Maleficia* dicuntur crimina adversus ipsam rempublicam, aut adversus privatos admissa, quæ judicio legibus constituto vindicanda esse existimabantur. *Prætor certa lege.*] Hic non agitur de illis prætoribus, qui privatis judiciis in re *civili* præerant; sed de iis, qui publica judicia de maleficiis exercebant. De prætorum creatione, numero, jure, & muneribus vide Carolum Sigonium lib. 11. de jure civium Romanorum cap. 18. & Paulum Manutium Commentar. in Epistol. Ciceronis ad Quinct. fratrem. CAPPER.

11. *Principum & senatus cognitionibus.*] Id est, judiciis præfectum *criminalibus*, itemque capitalibus, quæ vocabantur *extraordinaria*, eo quod non essent solemnibus edicti prætorii formulis adstricta CAPPER.

12. *Et populi fuit.*] Nam olim populus Romanus de criminibus cognoscebat judicem publico in *comitiis curiatis*, *centuriatis*, & *tributis*: immo judicium tulit etiam in *controversia*, hoc est, *caussa* mere *civili*, quando Aricini & Ardeates de agro quodam contenderunt, judice populo Romano. Lege Titum Livium lib. 3. in fine. CAPP.

13. *Privata quoque judicia.*] Judicia publica legibus instituebantur; privata, actionibus, quarum certa erat formula, a qua, qui aberraret, *caussa* cadebat: hinc *formularii* dicuntur a Cicer. *pragmatici* & *leguleii*. TURNEB. Vide Cicer. 1. de Orat. 55. ALMELOV. *Privata judicia.*] Sic vocabantur, eo quod privatum quempiam, non totum populum, sive rempublicam attingebant; aut quod privato tantum illi, cujus res ageretur, *actio* conveniret, non unicuique e populo CAPP.

14. *Diversis formulis.*] Judex enim pecuniariæ *caussæ*, de actoris calumnia pronunciare potest PITHOEUS. *Diversis formulis*] Id est, formulis *actionum forensium*, quæ ex edicto prætorio solemnibus verbis concipiebantur. CAPP.

15. *In hereditariis.*] Ubi est quæstio de hereditate, quamvis sint plures personæ, tamen una *caussa*, nisi personæ *caussam* variaverint, ut in *themate* de duobus legitimis & notho uno; & tunc non quæstio erit conjuncta, sed *comparativa* TURNEB.

16. *Nisi si conditio.*] *Nisi conditio*: Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov. sed perperam, eleganter enim hæ particulæ junguntur. Vide Heins. ad Ovid. IV. Heroid. 111.

17. *Cujus rei tractatus.*] Quemadmodum enim nunquam solemus reum defendere per solam *deprecationem*, sed post defensionem veram tanquam ex abundanti utimur *deprecatione*, ut Cicero *pro Milone*. sic nunquam contingit, ut *caussa judicialis* seu privata tota sit posita in *comparatione*: tractamus tamen hanc in aliqua parte post alia multa. Jam in *divinationibus* nihil aliud esse videtur, quam *comparatio*; est enim ea, Asconio auctore, in qua quæritur, non de facto per *conjecturam*, sed de futuro: sic dicta *divinatio*, quia judices injurati sine tabulis aut testibus, sed solis argumentis decernunt, uter accusare debeat; ideoque oporteat illos *divinare*. TURNEB.

18. *Apud Centumviros.*] *Centumviri* apud Romanos de *caussis* minoribus judicioque privatis cognoscebant, erantque divisi in quatuor *basilicas*. TURNEB. *Centumviros.*] Centumviri non erant magistratus, sed judices, de quibus ita Festus Pompeius: *Cum essent Romæ triginta quinque Tribus, quæ & Curiæ dictæ sunt, terni e singulis Tribubus electi sunt ad judicandum, qui Centumviri appellati sunt; &, licet quinque amplius quam centum fuerint; tamen, quo facilius nominarentur*, Centumviri *sunt dicti*. His præerat Prætor urbanus, sive per se ipse, sive per *Decemviros litibus judicandis*: quibus autem de controversiis Centumviri judicarent, docet Cicero 1°. *de Orat.* his verbis: *Jactare se in caussis* Centumvira-

ritur & hoc, *uter dignior hereditate sit.* [19] Rarum est autem, ut in foro judicia propter id solum constituantur; sicut [20] *divinationes*, quæ fiunt de accusatore constituendo, [21] & nonnunquam inter delatores, *uter præmium meruerit.* [22] Adjecerunt quidam [23] numero [24] mutuam accusationem, quæ ἀντικατηγορία vocatur; aliis videlicet [25] succedere [26] hanc quoque *comparativo* generi existimantibus, [27] cui similis erit [28] petitionum invicem diversarum: quod accidit, vel frequentissime. [29] Id si & ipsum vocari debet ἀντικατηγορία (nam proprio caret nomine) [30] duo erunt genera ejus; alterum, quo litigatores idem crimen invicem intentant; alterum, quo aliud atque aliud: cui & petitionum [31] conditio par est. Cum apparuerit [32] genus *caussæ*, tum intuebimur, [33] negeturne factum, [34] quod intenditur, [35] an defendatur, [36] an alio nomine appelletur, [37] an a genere actionis repellatur: [38] unde sunt *status*.

libus, *in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, nexorum, mancipiorum, luminum, stillicidiorum, testamentorum, cæterarumque rerum innumerabilium jura versantur.* Videntur tamen de *criminalibus* etiam *caussis* judicasse, ut innuit Plinius lib. 1. Epist. 5. ubi sic loquitur: *Reminiscebatur quam capitaliter ipsum me apud* Centumviros *lacessisset.* Cæterum judicabant *Centumviri* hasta posita, non in foro (ut vel ex hoc capite satis patet) sed in *basilicis* hujus officii caussa constitutis, quarum illustres memorantur *Porcia & Julia.* Posterioribus temporibus crevit *Centumvirorum* numerus ita, ut essent 180. (manente *Centumvirorum* nomine) & quatuor in consilia fuerint distributi. De his lege inter cæteros Plin. lib. 1. Epist. 5. & lib. VI. Epist. 33. Quinctil. lib. XII. cap. 5. Valer. Maxim. lib. VII. cap. 7. CAPP.

19 *Rarum est autem ut in foro.*] Hinc patet *Centumviros* non in foro judicasse. CAPP.

20 *Divinationes.*] Ut illa Ciceronis contra Cæcilium de constituendo adversus Verrem accusatore. CAPP.

21 *Et nonnunquam inter delatores.*] In quibusdam criminibus publicis, ut in crimine *majestatis* & *perduellionis*, delatoribus & judicibus constituuntur præmia. TURNEB.

22. *Adjecerunt quidam.*] Præcepta ἀντικατηγορίας sunt apud Fab. lib. VII. cap. *de comperendinatione*, ubi docet *anticategoriam* in forum cadere non posse, sed tantum in cognitionem principis. TURNEB.

23. *Numero.*] Supple, controversiarum, quæ sunt in una *caussa* plures & diversi generis. CAPP.

24 *Mutuam accusationem, quæ ἀντικατηγορία vocatur.*] Intellige ἀντικατηγορίαν secundi generis, qua litigantium alter alteri, aliud & aliud crimen intendit. *Recriminationem* vulgo dicunt. CAPP.

25. *Succedere ... comparativo generi.*] Id est, subjici, ut speciem suo generi. CAPP.

26. *Hanc quoque.*] Hi enim nonnisi unam ἀντικατηγορίαν primi generis admittebant, qua duo idem sibi crimen intentarent. De hac autem ἀντικατηγορία stricte sumpta, pluribus, ex horum sententia, disseret Fabius lib. VII. cap. 2. CAPP.

27. *Cui similis erit.*] Supple, *caussa* vel ratio (ut lib. VII. cap. 2. *Quæ autem accusantium, atque defendentium, eadem petentium & infitiantium ratio est*) vel conditio, ut mox ait: *Cui & petentium conditio par est.* CAPP.

28. *Petitionum invicem diversarum.*] Cum actor & reus aliud & aliud, alter ab altero petit in judicio & materia *civili*. Gallice dicimus, *reconvention*. CAPP.

29. *Id si ipsum.*] Nostri *reconventionem* appellant. PITHOEUS. *Id ipsum ... nam proprio caret nomine.*] Hæc ἀντικατηγορία secundi generis. CAPP.

30 *Duo ergo erunt genera.*] *Ergo* particula, ut redundans, mihi videtur expungenda REGIUS. Nec habent Stephan. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Gibson. Obrecht.

31. *Conditio pars est.*] *Par* legendum esse manifestius est, quam ut admoneatur REGIUS.

32. *Genus caussæ.*] Ad quodnam *rationalis* materiæ genus *caussa* pertineat. Nam τὸ *genus caussæ* hoc in loco non pertinet ad triplex illud vulgare genus *caussæ*: *demonstrativum, deliberativum, & judiciale.* CAPP.

33. *Negeturne factum.*] Qui *status* esset *infitialis*, sive *conjecturalis*: vulgo *facti quæstio.* CAPP.

34. *Quod intenditur.*] Ab actore, seu accusatore objicitur τῷ reo. CAPP.

35. *An defendatur.*] Tanquam recte aut jure factum, qui *status* esset *qualitatis*. CAPP.

36. *An alio nomine appelletur*] Qui *status* esset *definitivus*. CAPP.

37. *A genere actionis, unde.*] *Repellatur* adscribendum, ut sit, *a genere actionis repellatur.* REGIUS *An a genere actionis repellatur.*] Qui *status* esset *translativus*, & ipsius actionis intentæ *exclusivus*: quatenus non hujus generis *actione* oppugnandum se esse reus diceret. CAPP.

32. *Unde sunt status.*] *Unde sit*: Voss. tert.

CAPUT XI.

[1] *Quid sit quæstio, ratio, judicatio, continens, & quatenus necessaria.*

XIII. HIS inventis, intuendum deinceps Hermagoræ videtur, [2] quid sit *quæstio*, [3] *ratio*, [4] *judicatio*, [5] *continens*, (id est, συνέχον) vel, ut alii vocant, *firmamentum*. [6] *Quæstio* latius intelligitur omnis, de qua in utramque partem, vel in plures dici [7] credibiliter potest. In *judiciali* autem materia dupliciter accipienda est. Altero modo, quo dicimus multas *quæstiones* habere controversiam, quo etiam [8] minores omnes complectimur; altero, [9] quo significamus summam illam, in qua *caussa* vertitur. De hac nunc loquor, ex qua nascitur *status*; [10] *an factum sit*, [11] *quid factum sit*, [12] *an recte factum sit*. Has Hermagoras, & Apollodorus, & alii plurimi scriptores proprie *quæstiones* vocant; Theodorus ([13] ut dixi) *capita generalia*; sicut illas minores, aut ex illis pendentes, [14] *specialia*. Nam & *quæstionem* ex *quæstione* nasci, [15] & speciem in species dividi convenit. Hanc igitur *quæstionem* veluti principalem vocant ζήτημα. [16] *Ratio* autem est, qua id, quod factum esse constat, defenditur. Et cur non utamur eodem, quo sunt usi fere omnes, exemplo? *Orestes matrem occidit*: hoc constat: *dicit se juste fecisse*; *status* erit *qualitatis*: *quæstio*, *an juste fecerit*: *ratio*, *quod Clytæmnestra* [17] *maritum suum, patrem Orestis, occidit*; hoc *αἴτιον dicitur*; [18] *κρινόμενον* autem [19] *judicatio*, *an oportuerit, vel nocentem matrem a filio occidi*. Quidam diviserunt αἴτιον & αἰτίαν; ut esset altera, propter quam judicium constitutum est, ut *occisa Clytæmnestra*; altera, qua factum defenditur, ut *occisus Agamemnon*. Sed tanta est circa verba dissensio, ut alii αἰτίαν caussam judicii, αἴτιον autem facti vocent; alii eadem in contrarium vertant. Latinorum quidam hæc *initium* & *rationem* vocaverunt: quidam utrumque eodem nomine appellant. Caussa quoque ex caussa, id est, αἴτιον ἐξ αἰτίου nasci videtur; quale est, *Occidit Agamemnonem Clytæmnestra, quia ille* [20] *filiam communem immolaverat*, [21] *& captivam pellicem adducebat*. Iidem putant & sub una *quæstione* [22] plu-

1. *Quid sit quæstio.*] *Quid quæstio, & quæ ratio*: Gryph. Colin. Basil. Vidov. *quid & quæ sit ratio*; Locatel. Ald. Congerit quasdam opiniones eorum, qui *statum a judicatione* separabant, ideoque in multas particulas præceptiones præscindebant: demum suam apponit sententiam, censetque *statum*, *judicationem*, *continens*, eadem esse; nec enim (ut antea diximus) *statum* in prima conflictione ponit Fabius, sed in ea quæstione, quæ complectitur totam controversiam. TURNEB.

2. *Quid sit quæstio.*] *Quæ sit quæstio* mihi legendum videtur; non enim definitionem quæstionis, *rationis*, &c investigandam oratori ait, ut Hermagoras; sed esse intuendum, quæ in *caussa* proposita sit *quæstio*, *ratio*, &c. Ut autem hæc oratori consideranda, ita rhetori definienda. REGIUS.

3. *Ratio.*] Αἰτία vel αἴτιον ex parte τοῦ rei, aut etiam ex parte actoris, sive accusatoris, ut nonnulli censebant, quorum sententiam Quinctilianus postea referet. CAPPER.

4. *Judicatio.*] Τὸ κρινόμενον, hoc ipsum, de quo judices ferre sententiam debent. CAPPER.

5. *Continens.*] Συνέχον, hoc est, inquit rhetor Herennianus lib. 1. num. 26 *Quod continet accusationem, quod affertur contra rationem defensionis, de qua ante dictum est*. Legeris ibidem quæ scripsit idem rhetor de *ratione*, *judicatione*, & *continenti*, sive *firmamento*. Quidam tamen volebant τὸ συνέχον *continens* considerari ex parte τοῦ rei, ut mox patebit. CAPPER.

6. *Quæstio latius intelligitur.*] Quæstio generaliter accipitur & specialiter; generaliter, ut quamcumque probabilem complectitur dubitationem; specialiter, ut in *caussa judiciali*. Cæterum hæc quoque duplex est; summa, quæ controversiam continet, & principale litis punctum; est & minor, quæstio levior, quæ tamen ad summæ confirmationem pertinet. TURNEB.

7. *Credibiliter.*] Πιθανῶς probabiliter, id est, eo modo, ut fides fieri audientibus possit; nam πίστις, est fides; probatio, argumentum. CAPPER.

8. *Minores.*] Quas *incidentes* & *accessorias* quæstiones vocant. CAPPER.

9. *Quo significamus summam illam.*] *Summa quæstio* re ipsa eadem est cum *statu*; sed ratione differt, quod in *summa quæstione* aliquid appareat quærendum, vel *conjecturaliter*, vel *finitive*, quæ facies *status* dicitur: quæ sententia non est Fabii, sed Hermagoræ. TURNEB.

10. *An factum sit.*] Qui *status conjecturalis* est. Vulgo facti quæstio appellatur. CAPPER.

11. *Quid factum sit.*] Qui *status* est *definitivus*, ubi, quo nomine res vel actio vocanda sit, inquiritur. CAPPER.

12. *An recte factum sit.*] Qui *status* est *qualitatis*. Juris quæstionem vulgo dicimus. CAPPER.

13. *Ut dixi.*] Supra cap. 6. paulo post initium; ubi, ea Theodori sententia, vocat κεφάλαιον γενικώτατον, id est, *caput generale*. CAPPER.

14. *Specialia.*] Εἰδικά. Nam Græcis εἶδος est species. CAPPER.

15. *Et speciem in species dividi.*] Dialectici quidem in individua speciem dividunt: in alias vero *species* dedoci non posse aiunt, nisi loco generis ponatur; ut animal, corporis animati species, in hominem, leonem, equum dividitur; homo vero in alias species dividi non potest. Cæterum Fabius *speciem* pro genere posuisse videtur. REGIUS.

16. *Ratio autem.*] Hoc ait, quia in *conjectura ratio* non afferitur; sed eodem in loco est *status* & *judicatio*. *Ratio* autem ad reum pertinet, quia se *ratione* defendit. TURNEB.

17. *Maritum suum.*] *Agamemnona maritum suum*; MS. Bodl.

18. *Κρινόμενον autem.*] Κρινόμενον, Budæus dicit, vulgo hoc, de quo quæstio est: a Cicerone appellatur, *quo de re agitur*. est autem quæstio, quæ oritur ex *rationis & firmamenti* conflictu. TURNEB. Cornific ad Herenn. 1. cap. 16. constituitur ex *intentione & infitiatione*: sic noster quæstionem ex *intentione & depulsione* constare dicit lib. III. cap. 6. ALMEL.

19. *Judicatio.*] Quam Aurelius Augustinus in *principiis Rhetorices* pag. 295. Rhetorum Pithœan. appellat *id de quo contenditur*, & *explorationem continentis* τοῦ συνέχοντος. CAPPER.

20. *Filiam communem.*] Iphigeniam, quam immolandam obtulit, ut Dianæ iram placaret. CAPPER.

21. *Et captivam pellicem adducebat.*] Meminit quoque Euripides in Hecuba, atque Cassandram concubinam fuisse Agamemnonis: erat igitur pellex, cum Agamemnon uxorem haberet. TURNEB.

22. *Plures esse rationes.*] *Esse quæstiones* V. C. Alm.

res esse *rationes*; ut, *si Orestes & alteram afferat matris necatæ caussam*, [23] *quod responsis sit impulsus.* [24] Quot autem caussas faciendi, totidem *judicationes*. Nam [25] & hæc erit *judicatio*, *an responsis parere debuerit*. Sed & una caussa plures habere *quæstiones* & [26] *judicationes* (ut ego arbitror) potest; ut in eo, qui, cum adulteram deprehensam occidisset, adulterum, qui tum effugerat, postea in foro occidit. Caussa enim est una, *adulter fuit*: *quæstiones* & *judicationes*, *an illo tempore*, *an illo loco licuerit occidere*. Sed sicut, cum sint plures *quæstiones*, omnesque suos *status* habeant, *caussæ* tamen *status* unus sit, ad quem referuntur omnia; ita *judicatio* maxime propria, de qua pronuntiatur. [27] Συνέχον autem (quod, ut dixi, *continens* alii, *firmamentum* alii putant, [28] Cicero *firmissimam argumentationem defensoris*, *& appositissimam* [29] *ad judicationem*) quibusdam id videtur esse, post quod nihil quæritur: quibusdam id, quod ad *judicationem* firmissimum affertur. [30] Caussa facti non in omnes controversias cadit. Nam quæ [31] fuerit caussa faciendi, [32] ubi factum negatur? [33] At ubi caussa tractatur, negant eodem loco esse *judicationem*, [34] quo *quæstionem*. [35] Idque & [36] in *Rhetoricis* Cicero & in *Partitionibus* dicit. Nam [37] in *conjectura* est *quæstio* ex illo, *factum*, *non factum*, *an factum sit*. Ibi ergo *judicatio*, ubi *quæstio*; quia [38] in eadem re [39] prima *quæstio*, & [40] extrema disceptatio. At [41] in *qualitate*: *Matrem Orestes occidit*: *recte*, *non recte*: *an recte occiderit*, *quæstio*, nec statim *judicatio*. Quando ergo? *Illa patrem meum occiderat*; *sed non ideo tu matrem debuisti occidere*: *an debuerit*, hîc *judicatio*. [42] *Firmamentum* autem [43] verbis ipsius ponam: *Si velit Orestes dicere*, *ejusmodi animum* [44] *matris suæ fuisse in patrem suum*, *in seipsum ac sorores*, *in regnum*, *in famam generis ac familiæ*, [45] *ut ab ea pœnas liberi sui potissimum petere debuerint.* Utuntur alii & talibus exemplis: *Qui bona paterna consumpserit*, *ne concionetur*; [46] *in opera publica consumpsit*: *quæstio*, *an quisquis consumpserit*, *prohibendus sit*: *judicatio*, [47] *an qui sic.* [48] Vel, ut in *caussa* militis Matiani, qui C. Lusium tribunum, vim sibi inferentem, interfecit: *quæstio*, *an jure fecerit*: *ra-*

23. *Quod responsis sit impulsus.*] Nam oraculum Pythii Apollinis Orestem impulit ad matrem interficiendam, ut meminit Sophocles in *Electra*. TURNEB. *Responsis.*] Id est, oraculis. Ita & in Evangelio secundum Matthæum (2. v. 12.) *Responso accepto in somnis*: in τῷ secundum Lucam, (2. v. 26.) *Responsum acceperat Simeon*, &c. Vide Pricæi Annotationes in novum Testamentum. CAPPER.

24. *Quot autem caussas, &c.*] Sed tamen illæ *judicationes* non erunt æque principales; sed quibusdam magis nitemur; aliæ, ut *status* minores erunt. TURNEB. In editione Gryphii manu viri docti erat scriptum: *Quot autem caussas faciendi adferimus, totidem judicationes. Nam & hæc erit judicatio, an responsis Agamemnon, quibus se compulsum ait, parere debuerit*: quæ an ex codice Pontlaiani sint, nescio; cum diversa esset scriptura ab ea, quæ in primo libro apparebat.

25. *Et hæc erit judicatio.*] *Et hoc erit*; Voss. tert.

26. *Judicationes.*] Τὰ κρινόμενα. CAPPER.

27. *Συνέχον, quod continens alii, firmamentum alii putant, Cicero firmissimam argumentationem defensoris.*] Scriptor Anonymus *de Rhetorica* in Demetrio Phalereo edit. Anglic. pag. 209. & Curius Fortunatianus in Rhetorib. Pithœan. pag. 39. τὸ αἴτιον aiunt esse rationem actoris, sive accusatoris; τὸ δὲ συνέχον esse rationem τοῦ rei, sive defensoris. Quinctilianus paulo post ostendet τὸ συνέχον apud Ciceronem modo ex parte defensoris & τοῦ rei se tenere, modo ex parte accusatoris. CAPPER.

28. *Cicero.*] Rhetor. 1. cap. 14. ubi legitur *aptissima ad judicationem*, ut & in cod. Voss. secund.

29. *Ad judicationem firmissimam.*] *Firmissimum* legendum esse constat. REGIUS. Et ita omnes fere editi præter Locatelli & Leidensem.

30. *Caussa facti non in omnes controversias.*] *Caussa facti* locum duntaxat habet in *finitione* & *qualitate*: in *conjectura* vero, nunquam. TURNEB.

31. *Fuerit caussa faciendi.*] *Caussa facti*. Francius malebat.

32. *Ubi factum negatur.*] In *statu inficiali*, qui & *conjecturalis* dicitur, vulgo facti quæstio. Hinc recte notat Soarius lib. 2. cap. 13. nullam esse in *statu conjecturali judicationem*; nemo enim ejus quod negat factum, rationem debet reddere. Igitur in *caussa conjecturali* eadem est prima quæstio, sive *status*, & disceptatio extrema, τὸ κρινόμενον. CAPPER.

33. *At ubi caussa tractatur.*] Ut contingit in *statu definitivo*, & in *statu qualitatis*, de quo mox, ubi Orestis fiet mentio. *Ubi caussa.*] Supple, τοῦ facti, ubi tractatur *caussa*, quam reus affert τοῦ facti, propter quod in judicium vocatur. CAPPER. *Tractatur.*] *Tractetur*: Voss. prim.

34. *Quo quæstionem.*] Nam *quæstionem summam* in prima conflictione ponunt; *judicationem* vero in summa disceptatione, quæ ex *ratione & firmamento* nascatur. TURNEB. *Quo quæstionem.*] Supple, principalem, cui nomen *status*. CAPPER.

35. *Idque.*] Idemque Voss. tert.

36. *In Rhetoricis.*] In libris de *Inventione Rhetorica*. CAPPER.

37. *In conjectura.*] In *statu conjecturali*: vulgo facti quæstionem appellant. CAPPER.

38. *In eadem re prima quæstio & extrema disceptatio.*] Vide quæ paulo supra notavimus ad ea Fabii verba: *ubi factum negatur*. CAPPER.

39. *Prima quæstio.*] Sive *status* proprie dictus. CAPPER.

40. *Extrema disceptatio.*] Id est, ipsa *judicatio*, id ipsum de quo judex ferre sententiam debet, τὸ κρινόμενον. CAPPER.

41. *In qualitate.*] Hoc est, in *statu qualitatis*: sive, ut vulgo loquimur, in juris quæstione. CAPPER.

42. *Firmamentum.*] Τὸ συνέχον, sive *continens caussæ* Orestis: has voces paulo supra explicuimus. CAPPER.

43. *Verbis ipsius.*] Ciceronis videlicet in lib. 1. de *Inventione Rhetorica*, num. 19. CAPPER.

44. *Matris suæ.*] *Suæ fuisse*: Cicero.

45. *Ut merito ab ea.*] *Merito* non est in Ciceronis editionibus, nec in Voss. secund. nec est in V. C. Alm.

46. *In opera publica consumpsit.*] Subaudire oportet: atqui ἀσώτως, vulgo *un sol*, bona paterna consumpsit in opera publica: num concionari vetandus est? CAPPER.

47. *An qui sic.*] Subintellige, an qui bona paterna sic, id est, in opera publica consumpserit, is concione sit prohibendus. CAPP.

48. *Vel ut in.*] *Velut in caussa*: Locat. Steph. Gryph. Colin. Basil. abest *ut* a Voss. prim. *Vel ut in caussa militis Mariani.*] Bello Cimbrico Trebonius propinquum Marii imperatoris, vim sibi inferentem, interfecit; estque a Mario imperatore absolutus. Hic Fabius appellat Trebonium, Aruncum militem, a patria; sunt enim Arunci populi quidam in Latio. TURNEB. *Militis Arunci, qui Lusium*: V. C. Alm. Ald. Locat. Colon. Voss. secund. *Arunci qui C. Lucium*: Steph. Vasc. *Arunci qui Lucium*. Colin. *Aruncii*: Voss. tert. *Aruntii*: Voss. prim. & Bern. Apud Valer. Maxim. lib. VI. cap. 1. exempl. 12. vocatur *C. Lusius*, quod Colerus defendit: quamvis in Gryphiana editione sit *C. Lusim*, id est, *C. Lusium*. C. Luscius Ocrea a Cicerone pro Rosc. Comœd. 14. memoratur. Trebonius miles vocatur a Plutarch. in Marco. *C. Plotius* a Valerio.

tio, quod is [49] *vim afferebat: judicatio, an* [50] *indemnatum, an Tribunum a milite occidi oportuerit.* [51] Alterius etiam *status quæstionem*, alterius *judicationem* putant. [52] *Quæstio qualitatis; an recte Clodium Milo occiderit. Judicatio conjecturalis; an Clodius insidias fecerit.* [53] Ponunt & illud, sæpe caussam in aliquam rem [54] dimitti, quæ non sit propria *quæstionis*, & de ea judicari. A quibus multum dissentio. Nam & illa *quæstio, an omnes, qui paterna bona consumpserint, concione sint prohibendi*, habeat oportet suam *judicationem*. [55] Ergo non alia *quæstio*, alia *judicatio* erit; sed plures *quæstiones*, & plures *judicationes*. Quid? non in *caussa* Milonis ipsa [56] *conjectura* refertur ad *qualitatem*? Nam si est insidiatus Clodius, sequitur ut recte sit occisus. Cum vero in aliquam rem missa caussa, est [57] recessum a *quæstione*, quæ erat constituta; [58] hic *quæstio*, ubi *judicatio* est. [59] Paulum in his secum etiam Cicero dissentit. Nam in *Rhetoricis* (quemadmodum [60] supra dixi) Hermagoram est secutus: [61] in *Topicis*, ex *statu* effectam contentionem κρινόμενον existimat. [62] Idque Trebatio, qui juris erat consultus, alludens, *qua de re agitur*, appellat; [63] quibus id contineatur, *continentia*, quasi firmamenta defensionis, [64] quibus sublatis defensio nulla sit. At in *Partitionibus* oratoriis, [65] *firmamentum*, quod opponitur defensioni; quia [66] *continens*, quod primum sit, ab accusatore dicatur; [67] *ratio*, a reo; ex *rationis* & *firmamenti quæstione*, [68] disceptatio sit [69] *judicationum*. [70] Verius igitur & brevius, [71] qui *statum* & *continens* & *judicationem* [72] idem esse voluerunt; [73] *continens* autem id esse, quo sublato lis esse non possit. [74] Hi mihi videntur utramque caussam complexi, & *quod Orestes matrem*, & *quod Clytæmnestra Agamemnonem occiderit*. Iidem *judicationem* & *statum* [75] consentire semper [76] existimarunt. Nec enim aliud [77] eorum rationi conveniens fuisset. Verum hæc affectata subtilitas circa no-

49. *Vim afferebat.*] *Inferebat*; Ald. sed & *afferre vim* eleganter & frequenter dici docuit Heins. ad Ovid. Epist. XVII. 21.

50. *Indemnatum.*] Hoc est, indicta *caussa*. CAPP.

51. *Alterius etiam status, &c.*] Præceptum hoc perpetuum non est; nam sæpenumero etiam contingit, ut idem sit *status* in *judicatione* & *quæstione*. TURNEB.

52. *Quæstio qualitatis, ... judicatio conjecturalis.*] Vide quæ modo annotabam ad illa verba: *in qualitate ... in conjectura*. CAPP.

53. *Ponunt & illud.*] Omnis quæstio, quæ caussam facti postulat, *judicationem* quoque exigit, a qua comprobetur: quod si verum est, *judicatio* nunquam erit in ea re, quæ non sit propria quæstionis. TURNEB. *Ponunt.*] Id est, *fingunt*, &, ut nunc barbare loquimur, *supponunt*. CAPPER.

54. *Dimitti.*] Hoc est, adduci, reduci, redigi, referri, revocari, &c. CAPP.

55. *Ergo non alia quæstio.*] Significat *judicationem* non esse a *quæstione* alienam & remotam; ac, si plures sint *quæstiones*, plures quoque esse *judicationes*, a quibus comprobentur & confirmentur. TURNEB. *Non aliud quæstio, aliud judicatio*; marg. Basil. Igitur Fabio *status*, *quæstio*, (principalis) & τὸ κρινόμενον sunt unum quid & idem: infra quoque τὸ συνέχον, τὸ κρινόμενον, & τὴν στάσιν unum & idem esse declarabit. CAPP.

56. *Conjectura refertur ad qualitatem.*] Hoc est, ipse *status conjecturalis* (an a Clodio Miloni revera & de facto structæ fuerint insidiæ) refertur ad *statum qualitatis*, seu quæstionem de jure, ut statim probat Fabius. CAPP. *Conjectura refertur.*] *Referatur*: V. C. Alm. Locat. Ald. Voss. tert.

57. *Est recessum.*] *Est* non agnoscunt; MSS. Joan. Almel. Andr. Locat. Ven. Ald. Sich. Vasc. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Steph. *Recessum a quæstione.*] *Recessum est a*: MS. Joan. *est recessum a*; Sich. Gryph. Steph. Colin. *est recessum & a quæstione*: V. C. Alm. Ald. marg. Basil.

58. *Hic quæstio, ubi judicatio est.*] Cum in rem extraneam caussa mittitur, non in quæstione, quæ illinc oritur, est *judicatio*: sed in ea disceptatione, quæ ad quæstionem summam ita refertur, ut eam probet, & de ea sit judicandum. TURNEB. *Ibi judicatio*, Franciscus corrigebat. *Non & hic quæstio, ubi judicatio est?* Obrecht.

59. *Paulum in his secum etiam Cicero dissentit.*] Sed ipse se Tullius explicat, & quodammodo purgat in *Partitionibus*, num. 103 ubi sic habet: *Itaque ea quæ sic referuntur* [*ab accusatore*] *continentia caussarum vocentur: quanquam non ea magis, quæ contra rationem defensionis afferuntur, quam ipsæ defensionis rationes, continent caussas: sed distinguendi gratiâ rationem appellemus eam, quæ affertur a reo ad recusandum, depellendi criminis caussa* (tres hæ dictiones glossema sapiunt). *Firmamentum autem, quod contra ad labefactandam* rationem *refertur, sine quo accusatio stare non potest*. CAPPER.

60. *Ut supra dixi.*] *Ut superius*: V. C. Alm.

61. *In Topicis.*] Circa finem, num. 95. CAPPER.

62. *Idque .... qua de re agitur, appellat.*] Hoc est, Cicero κρινόμενον appellat τὸ *qua de re*, seu id de quo agitur. CAPPER.

63. *Quibus id contineatur, continentia.*] Id est, idem Tullius vocat *continentia*, τὰ συνέχοντα, ea quibus continetur τὸ κρινόμενον. CAPPER.

64. *Quibus sublatis defensio nulla sit.*] Cicero in *Topicis* cap. 25. *continens* facere videtur defensoris, ut sit ejus forma, *ratio*, qua se tueatur: at in *Partit.* facit actoris, et sit id, quod opponatur *rationi* defensoris. TURNEB. *Nulla fit*: Voss. secund.

65. *Firmamentum.*] Supple, idem Cicero vocat illud, &c. CAPPER.

66. *Continens.*] Τὸ συνέχον.] CAPPER.

67. *Ratio.*] Αἴτιον, vel αἰτία. Nam, ut supra notabat ipse Fabius: *Tanta est circa verba dissensio, ut alii αἰτίαν caussam judicii, αἴτιον autem facti vocent: alii eadem in contrarium vertant*. CAPPER.

68. *Disceptatio sit.*] *Fit*: Voss. secund.

69. *Judicationum.*] Τῶν κρινομένων. CAPPER.

70. *Verius igitur.*] His præceptorum particulis non delectatur Fabius: quocirca meliorem putat hanc opinionem: quamquam postea etiam, quid sentiat, magis sit explicaturus. TURNEB. *Verius .... & brevius*] Supple, statuunt, decernunt, &c. illi scriptores. CAPPER.

71. *Qui statum & continens & judicationem.*] Τὴν στάσιν, τὸ συνέχον, & τὸ κρινόμενον. CAPPER.

72. *Idem esse voluerunt.*] *Idem* non habet; Ald. Locat. *voluerint*: V. C. Alm.

73. *Continens autem.*] *Continens*, quod utrumque αἴτιον complectitur. PITHOEUS. Ut hanc Pithœi locutionem intelligas, revoca tibi in memoriam illa Quinctiliani verba, quæ paulo superius extant: *Quidam discernunt αἴτιον καὶ αἰτίαν, ut esset altera, propter quam judicium constitutum est* (*ut occisa Clytæmnestra*): *altera, qua factum defenditur* (*ut occisus Agamemnon*.) Quo etiam referenda sunt, quæ hic subjungit: *Hi mihi videntur utramque caussam* [αἴτιον videlicet & αἰτίαν] *complexi*. CAPPER.

74. *Hi mihi videntur.*] *Hoc mihi videtur*, Ven. Locatel. Ald. Sich. Par. Gryph. Basil. Vidov. *hoc mihi videntur*: V. C. Alm. Obrecht.

75. *Consentire semper.*] In unum quid, adeo ut sint unum & idem. CAPPER.

76. *Existimarunt.*] *Existimant*; Stephan. Locatel. Colin. Rosgait.

77. *Eorum rationi.*] Hoc est, eorum systemati & methodo, quâ verba hujusmodi *technica* & Rhetoricæ propria exponunt. Sic paulo post ait: *Rationem docendi concidere per minutas rerum particulas*. CAPPER.

mina

mina rerum [78] ambitiose laboret, a nobis in hoc assumpta solum, ne parum diligenter inquisisse de opere, quod aggressi sumus, videremur: simplicius autem instituenti non est necesse, per tam minutas rerum particulas [79] rationem docendi concidere: quo vitio multi quidem [80] laborarunt, præcipue tamen Hermagoras, vir alioqui subtilis, & in plurimis admirandus; tantum diligentiæ nimium sollicitæ, ut ipsa ejus reprehensio laude aliqua non indigna sit. [81] Hæc autem brevior, & vel ideo lucidior multo via, neque discentem per ambages fatigabit, nec corpus orationis in parva momenta [82] diducendo consumet. Nam qui viderit, quid sit, quod in controversiam veniat, quid in eo, & per quæ velit efficere pars diversa, quid nostra, (quod in primis est intuendum) nihil eorum ignorare, de quibus [83] supra diximus, poterit. Nec est fere quisquam, modo non stultus, atque ab omni prorsus usu dicendi remotus, quin sciat, & [84] quid litem faciat, (quod ab illis *caussa*, vel *continens* dicitur) & quæ sit inter litigantes *quæstio*, & de quo judicari oporteat: quæ omnia idem sunt. Nam & de eo *quæstio* est, quod in controversiam venit; & de eo judicatur, de quo *quæstio* est. [85] Sed non perpetuo intendimus in hæc animum, & cupiditate laudis utcumque acquirendæ, vel dicendi voluptate evagamur; quando uberior semper extra *caussam* materia est, quia [86] in controversia pauca sunt, [87] extra omnia; & [88] hic dicitur de iis, [89] quæ accepimus; [90] illic, de quibus volumus. [91] Nec tam hoc [92] præcipiendum est, ut *quæstionem*, *continens*, *judicationem* inveniamus, (nam id quidem facile est) quam ut intueamur semper, aut certe, si digressi fuerimus, saltem respiciamus, ne plausum affectantibus [93] arma excidant. [94] Theodori schola (ut dixi) omnia refert ad *capita*. His plura intelliguntur; uno modo summa *quæstio*, [95] item ut *status*; altero, [96] ceteræ, quæ [97] ad summam [98] referuntur; tertio, propositio [99] cum affirmatione, ut dicimus, *Caput rei est*; [100] apud Menandrum, κεφάλαιον ἐστιν. In universum autem, quidquid probandum est, [101] erit *caput*: sed id majus, aut minus. [102] Et quoniam, quæ de his erant [103] a scriptoribus artium tradita, verbosius etiam, quam necesse erat, exposuimus; præterea, [104] quæ partes essent *judicialium caussarum*, supra dictum est; proximus liber [105] *proœmia*, id est, *exordia*, [106] concipiet.

78. *Ambitiose laborat.*] *Ambitiose labore*: Sich. Vasc. Colin. Basil.

79. *Rationem docendi.*] *Dicendi*: MS. Bodl. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Obrecht. & margines Vasc. & Steph.

80. *Laborarunt.*] *Laboraverunt*; Locatel. Ald. Stephan. Colin.

81. *Hæc autem brevior.*] Demum ascribit sententiam suam, ac *statum* eumdem cum *judicatione* facit, omissis tamen variis rerum appellationibus. TURNEB.

82. *Diducendo.*] *Dividendo* legendum est, ut intelligatur dividendo REGIUS. *Diducendo*; Locat. Voss. omn. Steph. Gryph. Basil. Vidov. *in parva momenta ducendo*; V. C. Alm. Obrecht.

83. *Supra diximus.*] Cap. VI.

84. *Quid litem faciat.*] *Conficiat*: marg. Basil.

85. *Sed non perpetuo.*] Quosdam reprehendit *declamatores* & oratores, qui, relicto *themate*, & eo, quod in controversiam venit, extra rem licentiose evagantur ad plausum auditoris captandum. TURNEB. *Perpetuo.*] *Perpetue*: Voss. secund.

86. *In controversia pauca.*] *In controversiam*; V. C. Alm. *intra controversiam*; Obrecht.

87. *Extra omnia.*] Id est, extra *caussam*, seu controversiam longe plurima sunt, de quibus dicere possumus, immo sunt omnia. Nihil enim est in rerum natura, de quo dicere non possit is, qui semel extra *caussam* devagari voluerit. CAPPER.

88. *Hic.*] Id est, in *caussa* ipsa, in ipso controversiæ ambitu, intra ipsius quæstionis propositæ cancellos. CAPPER.

89. *Quæ accepimus.*] *Accepimus*: Voss. prim. supple, a nostra parte, a nostris clientibus, ab iis in quorum gratiam orationem habemus. CAPPER.

90. *Illic.*] Extra controversiam, in rebus, quæ ad *caussam* ipsam non pertinent, ἐν τοῖς ἔξω. CAPPER.

91. *Nec tamen hoc.*] *Tam* legendum esse, *quam* particula, quæ sequitur, eique respondet, facile declarat. REGIUS.

92. *Præcipiendum.*] *Producendum*: Voss. prim.

93. *Arma excidant.*] Tibull. IV. 9:
Ne tibi miranti turpiter arma cadant.

94. *Theodori schola omnia refert ad capita.*] Vide supra cap. 6. ubi vocat κεφάλαιον γενικώτατον caput generalissimum, supple, quæstionis propositæ. CAPPER.

95. *Item ut status.*] Hoc est, summa quæstio idem est, quod *status*. CAPPER.

96. *Ceteræ.*] *Incidentes* & secundariæ quæstiones intelliguntur. CAPPER.

97. *Ad summam.*] Ad summam illam quæstionem, cui nomen *status*. CAPPER.

98. *Referuntur.*] *Referantur*; Voss. secund.

99. *Cum affirmatione.*] Id est, vehementi asseveratione & firmiori assertione. CAPPER.

100. *Apud Menandrum.*] Intelligere possumus rhetorem, cujus rhetorica extat. TURNEB. An sic distinguendum, *dicimus ut caput rei est. Apud Menandrum κεφάλαιον* " ἐστι? Menander autem poeta hic, non rhetor intelligendus, ut Turnebo videbatur: τὸ κεφάλαιον " ἐστι initium senarii esse videtur. GALLÆUS.

101. *Erit caput.*] Hoc eodem sensu Hermogenes τὰ κεφάλαια *capita* usurpat in variis quæstionum oratoriarum *statibus*, & in tribus orationis generibus, *demonstrativo* scilicet, *deliberativo*, & *judiciali*. CAPPER.

102. *Et quoniam.*] Transitio ad sequentem librum. TURNEB.

103. *A scriptoribus tradita.*] *Scriptoribus tradita*: V. C. Alm. & Voss. prim. *Scriptoribus artium.*] Subintellige, rhetoricarum, vel oratoriarum. Vide quæ notavimus ad illa verba capitis primi paulo post initium: *Plerique scriptores artium.* CAPPER.

104. *Quæ partes essent.*] *Sint*: V. C. Alm. & Obrecht.

105. *Proœmia.*] *Prima*: Ald. marg. Steph. *prima & exordia*: Locat. *principia, id est, exordia*; Colin. Bern. *principia*: Voss. secund.

106. *Concipiet.*] *Incipiet*: Ald. margo Basil. Vidov. Voss. tert. Gibson. notat *excipiet* esse in Aldina, Colon. & Par. sed nos *incipiet* invenimus.

M. FAB. QUINCTILIANI

DE

INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER QUARTUS.

PROOEMIUM.

PERFECTO, Marcelle Victori, operis tibi dedicati tertio libro, [1] & jam quarta fere laboris parte transacta, novæ insuper mihi diligentiæ caussa, & altior solicitudo, quale judicium hominum emereret, accessit. Adhuc enim velut studia inter nos conferebamus; &, si parum nostra institutio probaretur a cæteris, [2] contenti fore domestico usu videbamur, ut tui meique filii [3] formare disciplinam satis putaremus. Cum vero mihi [4] Domitianus Augustus sororis suæ nepotum [5] delegaverit curam, non satis honorem [6] judiciorum cœlestium intelligam, nisi ex hoc quoque oneris magnitudinem metiar. Quis enim mihi aut mores excolendi sit modus, ut eos non immerito probaverit [7] sanctissimus censor? aut studia, ne fefellisse in his videar principem, ut in omnibus, [8] ita in eloquentia quoque eminentissimum? Quod si nemo miratur poëtas maximos [9] sæpe fecisse, ut non solum initiis operum suorum Musas invocarent, sed [10] provecti quoque longius, cum ad aliquem graviorem venissent locum, repeterent vota, & velut nova precatione uterentur: mihi quoque profecto poterit ignosci, [11] si, quod initio, [12] quum primum hanc materiam inchoavi, [13] non fecerim, nunc [14] omnes in auxilium deos, ipsumque in primis, quo neque præsentius aliud, neque studiis magis [15] propitium numen est, invocem; ut, [16] quantum nobis exspectationis adjecit, tantum ingenii

Hac præfatione magnitudinem & difficultatem operis sequentis testatur: addit etiam adulatoria ad Domitianum. TURNEB.

1. *Et jam quarta.*] *Etiam quarta:* Voss. prim.

2. *Contenti fore.*] *Contento fore:* Voss. secund.

3. *Formare.*] *Formari:* Ald. Locat.

4. *Domitianus sororis suæ nepotum, &c.*] Domitilla Domitiani soror filiam habuit Flaviam Domitillam, quæ nupsit Flavio Clementi consobrino Domitiani, ex quo suscepit duos filios, quorum cura Quinctiliano commissa est. Erant igitur nepotes sororis Domitiani. ROLLIN. Vide Olearium ad Philostrat. vit. Apollon. Tyan. lib. VIII. 25.

5. *Delegaverit curam.*] Falluntur hoc loco quidam, qui asserunt Quinctilianum a Domitiano Imperatore nepotibus sororis suæ curatorem datum, longamque de tutore ac curatore narrationem a Jureconsultis sumunt; hoc enim Fabius non ait; sed curam nepotum instituendorum sibi ab imperatore fuisse demandatam scribit: hinc vero, ut alia omittam, aperte colligitur, expositiones eas, in quibus hujusmodi ineptiæ legantur, minime ad Laur. Vallam, acerrimo judicio virum, esse referendas. REGIUS.

6. *Judiciorum cœlestium.*] Quia Domitianus cum in epistola quadam dictasset, hoc jubet fieri *dominus & deus noster Domitianus*; hinc institutum est ut *deus* appellaretur. TURNEB.

7. *Sanctissimus censor.*] Sic Martialis lib. VI. Epig. 4. Domitianum vocat *censorem maximum*. PHILANDER.

8. *Ita in eloquentia quoque.*] Opinor hanc laudem maxime pertinere ad prima tempora suscepti imperii a Domitiano; quandoquidem, teste Suetonio, in his modestissimum gessit imperium adeo ut, si perseverasset in instituto, inter laudatissimos referri potuisset: porro, ut in cæteris, ita & in eloquentia utriusque linguæ insignis describitur a Suetonio, ut qui etiam commentaria historiarum reliquerit. MOSELLANUS. Scribit enim Tranquillus, Domitianum res gestas patris & fratris carmine conscripsisse, & commentaria historiarum reliquisse. TURNEB.

9. *Sæpe fecisse, ut.*] Hac elegantia sæpe numero Latini oratores utuntur, ut verbum *facio* cum alio verbo, quod per se foret sensui satis, conjungant; ut hoc loco *fecisse ut invocarent*, satis esset, si diceret *invocasse*: sic vero elegantius effertur. Cicero in Catone majore cap. 12. *Invitus feci, ut C. Flaminium ejicerem e senatu*, pro eo quod est, *invitum eject.* REGIUS. Terent. Hecyr. II. 1. 3.

——— *ego tamen patrio animo victus faciam,*
Ut tibi concedam.

Vide Manut. ad Cicer. II. in Verr. 4. BURMAN.

10. *Provecti longius.*] Ut Virgil. VII. 641.

Pandite nunc Helicona Deæ.

& lib. 9. & 10 PHILANDER.

11. *Si quod initio.*] *In initio;* Locat. Ald. ut mox cap. 1. *in initiis: si quod initium.* V. C Alm.

12. *Quum primum.*] *Quo primum;* MSS. Joan. Bal. Andr. Ven. Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov. Voss.

13. *Non fecerim.*] *Fecerim;* V. C. Alm. Locat. Ald. Colin. Vidov. Voss. prim secund.

14 *Omnes in auxilium deos.*] Idem fecit Varro lib. 1. de R. R. cap. 1. ALMEL.

15. *Propitium.*] *Proprium;* V. C. Alm. Voss. secund. tert. Bern.

16. *Quantum nobis exspectationis adjecit.*] Id est, quantam de me spem omnibus injecit, quantum spei de me fecit, quantum exspectari a me posse ostendit. CAPPER.

adspiret, [17] dexterque ac volens adsit, & me, qualem esse credidit, faciat. Cujus mihi religionis non hæc sola ratio, quæ maxima est; [18] sed alia, qua sic procedit ipsum opus, ut majora præteritis ac magis ardua sint, quæ ingredior. Sequitur enim ut [19] *judicialium caussarum*, quæ sunt maxime variæ ac multiplices, ordo explicetur; [20] quod *prooemii* sit officium; quæ ratio narrandi; quæ probationum sit fides, seu proposita confirmamus, [21] seu contra dicta dissolvimus; quanta vis in perorando, seu reficienda [22] brevi repetitione rerum memoria est judicis, sive affectus (quod est longe potentissimum) commovendi. De quibus partibus singulis quidam separatim scribere maluerunt, velut onus totius corporis veriti, & sic quoque complures de unaquaque earum libros ediderunt: [23] quas ego omnes ausus contexere, prope infinitum [24] mihi laborem prospicio, & ipsa cogitatione suscepti muneris fatigor. Sed durandum est, quia coepimus; &, si viribus [25] deficiemur, animo tamen perseverandum.

17. *Dexter ac volens adsit.*] Ex formula sollemni precum, ut etiam *volens propitiusque sit*: quod ex Etruscorum disciplina esse notavit Servius ad Virg. I. Æneid. 733 & de quo nos uberius ad Valerium Flaccum agemus. Vide Brisson. de Formulis lib. I. pag. 68. & 69. BURMAN.

18. *Alioqui sic procedit.*] *Sed* particulam adscribendam esse, illud *non* adverbium neganda facile ostendit. ut legatur; *sed alioqui*, hoc est, *sed etiam*, *ac præterea*. REGIUS. *Sed aliogui sic*; MSS. Bal. Alm. Colb. Ven. Ald. Sich. Gryph. Basil. Colin. *sed aliogui sic progreditur*; Andr. *sed alia, qua*; Steph. Gibson *sed alia, quia*; Obrecht.

19. *Judicialium caussarum ordo.*] Solemnis illa orationis divisio in *exordium*, *narrationem*, *probationem*, *refutationem*, & *epilogum*, proprie & singulariter convenit *judiciali* generi, ut supra paruit notis ad initium cap. 9. lib. III. CAPP.

20. *Quod prooemii sit officium.*] Breviter complectitur argumenta libri quarti, quinti & sexti, quos instituit ex partium ipsarum ordine. TURNEB.

21. *Seu contra dicta.*] *Sive*; V. C. Alm. *Seu contra dicta dissolvimus.*] Per eam orationis partem, quæ *refutatio* dicitur: cæterum probationi adjungenda est, instar appendicis, *altercatio*, de qua lib. VI. cap. 4. ubi ait Fabius eam ad solam *intentionem* pertinere. CAPP.

22. *Brevi repetitione rerum.*] Quam Græci ἀνακεφαλαίωσιν vocant. CAPP.

23. *Quas ego.*] *Judicialium caussarum* partes. CAPP.

24. *Mihi laborem.*] Τὸ *mihi* non habet editio Obrecht.

25. *Deficiemur.*] *Deficiemus*; MS. Bodl. Ven. Ald. *deficeremus*; Andr.

CAPUT PRIMUM

De exordio.

QUOD *principium* Latine, vel *exordium* dicitur, majore quadam ratione Græci videntur προοίμιον nominasse: [1] quia a nostris initium modo significatur, illi satis clare partem hanc esse ante ingressum rei, de qua dicendum sit, ostendunt. [2] Nam sive propterea, quod οἴμη *cantus* est, & citharoedi pauca illa, quæ, antequam [3] legitimum carmen inchoent, emerendi favoris gratia canunt, *prooemium* [4] cognominaverunt; oratores quoque ea, quæ, prius quam *caussam* exordiantur, ad conciliandos sibi judicum animos præloquuntur, eadem appellatione signarunt: sive quod οἶμον iidem Græci *viam* appellant, id, quod ante ingressum rei ponitur, sic vocare est institutum: certe *prooemium* est, [5] quod apud judicem, prius

In tribus deinceps libris methodum *compositivam* sequitur, quæ eadem artis institutione constat; itaque ab *exordio* incipit, primumque ab ejus *etymologia*. TURNEB.

1. *Quo a nostris.*] Scribe *quia*; nam per *exordium*, sive *principium* dicit solummodo initium significari. PHILAND. *Quo a nostris*; Andr. Sich. Basil. *quod a nostris*; Obrecht.

2. *Nam sive propterea quod. &c.*] Hæc ab Aristotele scribuntur lib. III. Rhetor. Eadem scribit Sopater interpres Hermogenis: quanquam ille non *certamen*, sed *carmen* scribit: erant tamen olim certamina de musica instituta. TURNEB.

3. *Legitimum certamen.*] *Carmen* legendum, vel ex commentariis in Hermogenem Græcis; sicque emendandus Synesii locus pro Calvitio. *Neque*, inquit, (de *prooemio* suo loquens) *more canentium*, *qui favoris gratia emerendi ante legitimum certamen chordas percurrunt*. Nam quid certamini cum fidibus? Aristoteles Rhetor. 3 *prooemium* dicit principium orationis, sicut in Poesi prologum, *in* αὐλήσει προαύλιον. PHILAND. *Carmen*; Colin. Basil. Vidov. & margo Stephan. & ita legendum esse notavit Philander, qui emendat hinc Synesii locum, adducens verba Latina, quasi illa essent ipsius Synesii: Græca sunt in elogio Calvitiei, ubi dicit, se non usurum *prooemio* vehementiori, more canentium: ὥσπερ προᾴδοντες, ἐπὰν ἄδειν ἐπίωσι, μέλος ἀναβεβλημένον καὶ λιγυρὸν, ἀντὶ κιθαρῳδικοῦ νόμου, ὃ λόγῳ προοιμιάσομαι: ubi interpres reddit fere his Quinctiliani verbis, etiam *certamen* retinens, cum in Græcis sit μέλος: *legitimum* autem *carmen* est, quod ex legibus musices modulatum est, ordinarium, & quod cani solet, non chordarum tentandarum caussa, aut *prooemii* loco, sed quod omnibus numeris est perfectum: ita *legitimi* gladiatores, & *legitimum* oleum; de quo vide ad Petron. cap. XXI. & ita *legitimum* flumen Ovidius torrenti opponit lib. III. Amor. VI. 89. sic vero inducit Ovidius Calliopen lib. V. Metam. 339.

Calliope querulas prætentat pollice chordas;
Atque hæc percussis subjungit carmina nervis.

& lib. X. 145. Orphea,

Ut satis impulsas tentavit pollice chordas,
Et sensit varios, quamvis diversa sonarent,
Concordare modos; hoc vocem carmine movit.

BURMAN.

4. *Cognominaverunt.*] *Vocaverunt*; Locat. Ven. Ald. Collon. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

5. *Quod apud judicem.*] *Quod apud judicem dici, priusquam caussam cognoverit, possit*; Locat. Colon. Par. *quod apud ju-*

quam *caussam* cognoverit, prosit. [6] Vitiosèque in scholis facimus, quod *exordio* semper sic utimur, quasi *caussam* judex jam noverit. Cujus rei licentia ex hoc est, quod ante *declamationem* illa velut [7] imago litis exponitur. Sed in foro quoque contingere istud principiorum genus [8] *secundis Actionibus* potest: primis quidem [9] raro, immo nunquam, nisi forte apud eum, cui res aliunde jam nota sit, dicimus. Caussa principii nulla est alia, quam ut auditorem, quo sit nobis in cæteris partibus accommodatior, præparemus. [10] Id fieri tribus maxime rebus, inter auctores plurimos constat, si benevolum, attentum, docilem fecerimus; [11] non quia ista non per totam *actionem* sint custodienda; sed quia [12] initiis [13] præcipue necessaria, per quæ in animum judicis, ut procedere ultra possimus, [14] admittimur. [15] Benevolentiam aut a personis ducimus, aut [16] a *caussis* accipimus: sed personarum non est (ut plerique crediderunt) [17] triplex tantum ratio, [18] ex litigatore, & adversario, & judice. Nam *exordium* duci nonnunquam etiam [19] ab actore *caussæ* solet. Quanquam enim pauciora de se ipso dicit, & parcius; plurimum tamen ad omnia momenti est in hoc positum, si vir bonus creditur. [20] Sic enim continget, ut non studium advocati videatur afferre, sed pene testis fidem. Quare in primis existimetur venisse [21] ad agendum, ductus officio, vel cognationis, vel amicitiæ; maximeque, si fieri poterit, reipublicæ, [22] aut alicujus certe [23] non mediocris exempli. Quod sine dubio multo magis [24] ipsis litigatoribus faciendum est, ut [25] ad agendum magna atque honesta ratione, aut etiam necessitate accessisse videantur. [26] Sed ut præcipua in hoc dicentis auctoritas, si omnis in subeundo negotio suspicio [27] sordium, aut odiorum, aut ambitionis abfuerit; ita

dicem dici, priusquam caussam cognoverit, prosit: Ald. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

6. *Vitioseque in scholis facimus.*] Hoc mutuatus est Fabius a Dionysio Halicarnasseo, qui idem scribit in cap. de *ἀντιχῆς & erroribus declamationum*: hoc fit, quia, antequam puer declamet, tota *hypothesis* & argumentum explicatur, ex quo rem auditori satis notam esse putant. TURNEB.

7. *Imago litis.*] *Thema* & argumentum declamationum, *imaginem litis* Fabius vocat. Nam *thema* illud, quod nunc ante declamationes scribitur, solebat in scholis, antequam aliquis declamaret, prælegi atque exponi; indeque auditores *caussam* cognoscebant. REGIUS.

8. *Secundis actionibus.*] Vel *secundas actiones* appellat *δευτερολογίας*, quæ tum fiunt, cum plures patroni eamdem *caussam* tuentur; aut appellant eam *actionem*, quæ secundo rem in judicium revocat. TURNEB. De secundis hujusmodi *actionibus*, itemque de primo & secundo dicendi loco, vide quæ scripserunt Fabius paulo post in hoc eodem capite, cap. 1. hujus libri, & lib. v. cap. 13. Libanius in argumento Demosthenicæ orationis contra Leptinem; Aphthonii Scholiastes Græcus in Aldinis Rhetoribus tom. 1 initio, ubi Anonymus ille quatuor *τῆς δευτερολογίας secundarum actionum* modos exponit, quorum tertius huic convenire loco videtur; Hermogenes de method. cap. 17. ubi quatuor etiam *τῆς δευτερολογίας* enumerat species; Syrianus Hermogenis interpres in Aldinis Rhetoribus tom. 2. pag. 171. ubi *τὴν δευτερολογίαν orationem secundo loco habitam*, ad Quinctiliani sensum optime explicat. Nam, quod Turnebianus quoque annotavit, hoc erat in more positum apud veteres Græcos & Romanos, ut oratores diversi eamdem *caussam*, vel etiam diversas ejusdem *caussæ* partes, alii post alios, tum pro actore, tum pro reo agerent. Hoc aperte docet Cicero pluribus in locis, de claris Oratorib. num. 190 ubi sic habet: *Nonne quod ipse Hortensius judicaret, videbamus? qui, cum partiretur tecum caussas, perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, semper tibi relinquebat.* Ibid num. 207. *Ut caussæ singulæ defenderentur a pluribus* In Oratore num 130. *Etiamsi plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant* Legesis & Suetonium de claris Rhetoribus 6. pag. 844. Edition *Variorum*: & Asconii Pediani Commentaria in Ciceronianas orationes. CAPP.

9. *Raro, nunquam.*] Sic distinguenda sunt, ne copulentur; est enim correctio ejus, quod dixerat, *raro*. REGIUS. *Raro imo nunquam*: Vascos. & marg. Steph. *raro vel nunquam*: Ald. Colin. Basil. *raro unquam*, V. C. Alm. Obrecht.

10 *Id fieri tribus maxime rebus.*] Vide Vossii Institut. Orator. lib. III. cap. 3. pag. 334. *Tribus maxime rebus.*] *Tribus maxime modis*: manus viri docti in margine Gryphianæ editionis.

11. *Non quia ista non per totam actionem. &c.*] Ex secundo libro de *Oratore* hoc sumptum est; illic enim docet Cicero, has exordii partes aliarum quoque partium esse. TURNEB. *Non quia.*] *Non quia ista per totam*; Vett. *non quia ista per totam actionem non sint*: Locat.

12. *Initiis.*] *In initiis*: Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Steph. Vidov. Vide procemium hujus libri.

13. *Præcipue.*] *Maxime*: MS Colb Locat. Ald. Steph. Gyph. Colin. Vidov. Voss. second.

14. *Admittimur.*] *Admittamur*: Locat. Ald. Basil.

15. *Benevolentiam, &c.*] Servius Vet. Interpres Virgil. in v. c. Fuld. Benevolentia in principiis controversiarum secundum præcepta rhetoricæ quatuor modis conciliatur; a judicum persona, a nostra, ab adversariorum, a re ipsa. PITHOEUS *Benevolentiam aut a personis ducimus, aut a caussis accipimus.*] Codex MS. Bodl & editorum pars major hanc lectionem nostræ editioni intruserunt; alteram illam Editionis Lugdunensis abjecerunt: *Benevolentiam aut a persona, aut a caussis duci accipimus. Ducere* autem pulchre aptari videtur personis: illud quippe vim quamdam significat: personæ autem, quæ extra *caussam* sunt, non sine quadam violentia in eam trahuntur. Cum vero, quicquid in *caussa* est, totum est nostrum, & quasi ultro se offerat, ex ea propriæ dicimur nonnihil *accipere*. GIBSON. Et ita V. C. Alm. nisi quod *accepimus* habeat.

16. *A caussis.*] A *caussis* ipsis quas agimus, quas agendas suscepimus CAPP

17. *Triplex tantum oratio.*] Scribe, *triplex tantum ratio.* PHILAND.

18. *Ex litigatore & adversario.*] Ex non habent Steph. Gryph. Colin. Basil. *Ex litigatore ... ab actore caussa.*] Litigator & Actor hoc differunt, quod litigator sit is, cujus agitur *caussa* (*clientem* vulgo appellant); actor autem sit *caussa* patronus, orator qui *caussam* suscipit & agit. CAPP.

19. *Ab Actore.*] Id est, *ex* ipsa ipsius actoris persona. CAPP.

20. *Sic enim continget.*] *Continget*: V. C. Alm Obrecht.

21. *Ad agendum.*] Ad agendam in foro *caussam*. CAPPER.

22. *Aut alicujus.*] *Ut alicujus*: Voss. tert.

23. *Non mediocris exempli.* Sic Latini solent appellare *rem maximi momenti*, quam vulgo appellamus *rem consequentiæ & importantiæ*: sic Plinius dixit, *pertinere ad exemplum, & exempli referre.* TURNEB

24 *Ipsis litigatoribus.*] Si per se ipsi suam *caussam* agant. CAPP.

25. *Ad agendum ... necessisse.*] Nam litigatores ipsi suas *caussas* aliquando agebant. CAPP.

26. *Sed ut præcipua in hoc dicentis auctoritas fit.*] *Ut* adverbium cum *indicandi* modo copulari solet, non ita cum *subjunctivo*. Quare, loco illius *fit*, mihi, *est*, legendum esse videtur. REGIUS. Omnes fere scripti & editi omittunt illud *est*, vel *fit*, præter Locatelli & Aldinam, quæ *fit* habent.

27. *Sordium.*] *Sordes* hic dicuntur avaritia; Græci *δωροδοκίαν* appellant. PHILAND.

quædam in his quoque commendatio tacita, [28] si nos infirmos & impares ingeniis [29] contra agentium dixerimus, qualia sunt pleraque Messalæ *prooemia*. Est enim naturalis favor pro laborantibus; & judex religiosus libentissime patronum audit, [30] quem justitiæ suæ minime timet. Inde illa veterum circa occultandam eloquentiam simulatio, [31] multum ab hac nostrorum temporum jactatione diversa. Vitandum etiam, ne contumeliosi, maligni, superbi, maledici in quemquam hominem ordinemve videamur, præcipueque eorum, qui lædi, nisi [32] aversa judicum voluntate, non [33] possunt. Nam in judicem ne quid dicatur, non modo palam, [34] sed quod omnino intelligi possit, stultum erat monere, nisi fieret. [35] Etiam partis adversæ patronus dabit *exordio* materiam; interim cum honore, [36] si eloquentiam ejus ac gratiam nos timere fingendo, [37] ut ea suspecta sint judici, fecerimus; interim per contumeliam: sed hoc perquam raro, ut Asinius pro Urbiniæ hæredibus Labienum adversarii patronum [38] inter argumenta malæ *caussæ* posuit. Negat hæc esse *prooemia* Cornelius Celsus, [39] quia sint extra litem. Sed ego cum auctoritate [40] summorum oratorum magis ducor, tum pertinere ad *caussam* puto, quidquid ad dicentem pertinet; cum sit naturale, ut judices iis, quos libentius audiunt, [41] facilius etiam credant. Ipsius autem litigatoris persona tractanda varie est. Nam tum dignitas ejus allegatur, tum commendatur infirmitas: nonnunquam contingit [42] relatio meritorum, [43] de quibus verecundius dicendum erit [44] sua, quam aliena, laudanti. Multum agit sexus, ætas, conditio; [45] in feminis, senibus, pupillis, liberos, parentes, conjuges allegantibus. Nam sola rectum quoque judicem inclinat miseratio. Degustanda tamen hæc [46] *prooemio*, non consumenda. [47] Adversarii vero persona prope iisdem omnibus, [48] sed e contrario ductis, impugnari solet. Nam & potentes sequitur invidia, & humiles abjectosque contemptio, & turpes ac nocentes odium: quæ tria sunt ad alienandos judicum animos potentissima. [49] Neque hæc dicere satis est, quod datur etiam imperitis: [50] pleraque augenda, aut minuenda, ut expediet. [51] Hoc enim oratoris est, [52] illud *caussæ*. Judicem conciliabimus nobis, non tantum laudando eum (quod & fieri cum modo debet, & est tamen parti utrique commune;) sed si laudem ejus ad

28. *Si nos infirmos.*] *Si nos infirmos, imparatos, & impares*: Ald. Colin. Basil.

29. *E contra agentium.*] *E contra* non dici grammatice, ne dicam Latine, nemo est ex eruditioribus, qui ignoret: aut enim *e contrario*, aut *contra*, Latine loquentes dicunt: *contra* igitur *e* vocali erasa legendum est. REGIUS *E contra*: Locat. *Contra agentium.*] Id est, advocatorum, patronorum, oratorum adversæ partis. CAPP.

30. *Quem justitiæ suæ minime timet.*] Sic quidem recte legi putatur, ut *justitia sua* ad patronum referatur: sed *justitiæ suæ* legendum esse contenderim, ut intelligatur judex eum patronum libentissime audire, quem justitiæ suæ minime insidiari timet. ut cum dicimus, *timeo amici sanitati*. REGIUS. Sic apud Juvenal. Satir. 6. vers. 17. 18.

——————— *timere furem*
Caulibus & pomis:

pro timere ne fur caules pomaque auferat. CAPP. Nam si actor se fatebitur imparem, existimabit judex, se ejus persuasione & oratione non posse a proposito justitiæ abduci, atque ita libentius audiet. TURNEB. *Qua justitia sua minime timet*: manus viri docti in margine Gryph. Edit.

31. *Multum ab hac.*] *Multo ab hac*: Ald. Voss. tert.

32. *Adversa judicum.*] *Aversa*; V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. Vidov. Voss. secund Bern. *Nisi aversa judicum voluntate.*] Quin ipsi in judicum odium incurramus. CAPP.

33. *Possunt.*] *Possint*: Ald. Bern.

34. *Sed quod omnino intelligi possit.*] Hoc est, sed etiam occulta ratione, quæ tamen a prudentibus intelligi possit. CAPP.

35. *Etenim partis.*] *Etiam*, pro illo *etenim*, legendum esse clare patet. REGIUS. *Etenim*; MS. Joan. Voss. Bern. margines Colon. Sich. Basil. Steph.

36. *Si eloquentiam ejus, &c.*] Hæc duo facit Cicero in *prooemio* pro Quintio, ubi fingit se timere gratiam Nævii & eloquentiam Hortensii: itaque ea suspecta facit judici. TURNEB.

37. *Et ut suspecta.*] *Et* copula est expungenda. REGIUS. Ita Vallensis codex.

38. *Inter argumenta malæ caussæ.*] Nam ex superiori Labieni vita, ejusque patrociniis Asinius ostendit, eum malarum fuisse *caussarum* semper defensorem. TURNEB. Hujus litis etiam meminit lib. VII cap. 2.

39. *Quia sint*] *Sunt*: Voss. prim.

40. *Summorum oratorum.*] *Auctorum*: Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Roigny. *Summorum.*] *Majorum*; Voss. secund.

41. *Facilius etiam.*] *Etiam facilius*: Obrecht.

42. *Relatio meritorum.*] Commemoratio præstitorum beneficiorum. CAPP.

43. *De quibus verecundius.*] Si a litigatoris persona benevolentiam ducet actor, hæc fusius commemorare poterit: sin ipse litigator erit *caussæ* suæ actor, verecundius & parcius dicere debebit. TURNEB. *De quibus.*] Nempe de dignitate, infirmitate, meritis. CAPP.

44. *Sua..., laudanti.*] Si videlicet litigator ipse per se suam *caussam* agat. Nam litigator & actor unica est aliquando persona, ut paulo supra notavimus. CAPP.

45. *In feminis.*] *In* deest in V. C. Alm. *ut in feminis*: Ald. Locat. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Roigny, Voss. secund.

46. *Prooemio consumenda.*] *Non* particula a librariis prætermissa; adscribenda est, ut legatur, *non consumenda*. In *epilogo* namque omnibus viribus moventur affectus, qui in *prooemio* solum degustantur, atque attinguntur. REGIUS. Quanquam affectus & miseratio nonnunquam pro utilitate *caussæ* in *exordio* moveri debent; tamen illic impleri non debent; nam potissimum ad conclusionem pertinent. TURNEB. *Consumenda*; Stephan. Colin. Obrecht. & recte meo judicio: *consumere* enim & *degustare* sibi respondent: de eleganti vero verbi *consumere* significatione egimus ad Petron. cap. XXXIII. BURMAN.

47. *Adversarii persona impugnari solet.*] Huc refer Aristot. lib. III. Rhetoric. cap. 15. quod est περὶ διαβολῆς, de adversario vituperando, criminando, &c. CAPP.

48. *Sed e contrario ductis.*] *Sed contrario*: V. C. Alm.

49. *Neque hæc dicere satis est.*] Amplificationem quoque docet Cicero maxime propriam oratoris esse; nam ita rei simplicitatem magis exaggerat: idem de contrario quoque intelligendum est, cum sit ejusdem artificii. TURNEB.

50. *Pleraque.*] *Pleraque*; Ald. & margo Basil.

51. *Hoc enim.*] Τὸ augere & minuere, ut expediet, hoc pertinet ad ipsum oratorem. CAPPER.

52. *Illud caussæ.*] Illa paulo supra memorata dicere simpliciter (quod datur etiam imperitis) pendet ex ipsa *caussa*. CAPP.

utilitatem nostræ *caussæ* [53] conjunxerimus, ut allegemus [54] pro honestis [55] dignitatem illi suam, pro humilibus justitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis severitatem, & similiter cætera. Mores quoque (si fieri potest) judicis [56] velim nosse. Nam prout asperi, lenes, jucundi, graves, duri, remissi erunt; aut assumere in *caussam* naturas eorum, qua [57] competent; aut mitigare, qua repugnabunt, oportebit. Accidit autem interim hoc quoque, ut aut nobis inimicus, aut adversario sit amicus, qui judicat: quæ res utrique parti tractanda est, ac [58] nescio, an ei magis, [59] in quam videtur propensior. Est enim nonnunquam [60] pravis judicibus hic [61] ambitus, adversus amicos, aut pro his, quibuscum [62] simultates gerant, pronuntiandi, faciendique, [63] injuste ne fecisse videantur. Fuerunt etiam quidam rerum suarum judices. Nam & in libris observationum [64] a Septimio editis, [65] adfuisse Ciceronem tali *caussæ* invenio: & ego pro Regina [66] Berenice [67] apud eam ipsam dixi. Similis hic quoque superioribus ratio est. [68] Adversarius enim fiduciam partis suæ jactat: patronus [69] timet cognoscentis verecundiam. [70] Præterea [71] detrahenda, vel confirmanda opinio, si quam præcipue domo videbitur judex attulisse. [72] Metus etiam nonnunquam est amovendus; ut Cicero pro Milone, ne arma Pompeii contra se disposita [73] putarent, laboravit. Nonnunquam adhibendus, ut idem [74] in Verrem facit; sed adhibendi modus alter ille frequens est & favorabilis, [75] ne male sentiat [76] populus Romanus, [77] ne judicia transferantur; alter autem asper & rarus, quo [78] minatur corruptis.

53. *Conjunxerimus.*] *Adjunxerimus*; Voss. prim. tert.

54. *Pro honestis... humilibus.*] Supple, personis. CAPPER.

55. *Dignitatem illi suam.*] *Illæsam*; margines Gryphii & Colin.

56. *Velim nosse.*] Francius malebat *nosci*.

57. *Competent.*] Id est, congruent, convenient, *συμπαθήσουσι*. CAPPER.

58. *Nescio an ei magis.*] *Nescio an & ei*: Ald. Gryph. Basil.

59. *In quam videtur.*] Francius corrigebat, *in quem*.

60. *Pravis.*] Scribe *pravis judicibus hic ambitus*. Accipit autem hic *ambitum* pro aucupatione famæ. PHILAND. *Pravus*: Ald. *pravis hic ambitus*: Steph. Colin. Vidov. Voss. unus. Bern.

61. *Ambitus.*] Tales sunt *ambitiosæ sententiæ* apud Sueton. Dom. 8 ubi vid. interpretes.

62. *Simultates gerant.*] *Gerunt*; Obrecht.

63. *Injuste ne fecisse.*] Obrechtus ita distinguit, *faciendique injuste, ne fecisse videantur*.

64. *A Septimio.*] An hic sit ille Septimius, Horatio & Augusto familiarissimus, ut apparet ex Horatii lib. II. Od. 6. & lib. I. Epist. IX. & Sueton. vita Horatii, non audeo adfirmare: sed vero simile mihi videtur. Hunc Philosophum, qui a Sueton. de Illustr. Gramm. cap. 18. memoratur, suspicatus Achil. Statius & Glandorpius in Onomastico, qui & alterius meminit, cui Varro tres libros priores de L. L. inscripserat, & qui duos libros de Architectura scripserat, teste Vitruvio lib. VII. proœmio. An autem ille Septimius, Horatio amicissimus, fuerit Titius Septimius Poeta, vide Broukh. ad Tibul. I. IV. 67 & Masson. in vita Horatii an. DCCXXXII. §. ult. qui recte mihi diversos Titium, & Septimium facere videtur; quia duo hæc nomina, utpote diversarum gentium, uni homini competere non possunt. Septimii Poetæ meminit Terent. Maur. de tertia *tome* Hendecasyllabi,

Hoc de Septimii potes

Junctis noscere versibus.

C. Septimii sæpe meminit Cicero in Orat. post. red. in Senat. 9. & lib. XII. ad Att. 13. ubi Corradus notat, ejus Horatium & Catullum meminisse. Catullus nempe carmin. XLVI. Septimii, qui Acmen amabat, meminit: qui tamen an idem sit, dubito. BURMAN.

65. *Adfuisse Ciceronem tali caussæ.*] Quemadmodum Marcellum, Dejotarum, Ligarium defendit apud Cæsarem judicem, cujus erat *caussa*. TURNEB. *Adfuisse... tali caussæ.*] Id est, talem *caussam* defendisse, suscepisse agendam, & egisse. CAPPER.

66. *Berenice.*] Multæ fuere Berenicæ, Ægyptiorum regum fere uxores: hæc vero, cujus *caussam* se egisse, judicante ipsa, Fabius ait, fuit filia Herodis regis Judæorum, & Agrippæ itidem Judæorum regis soror, quam Titus, ut narrat Suetonius, unice amavit: de hac etiam meminit Juvenalis Satyr. VI.

——— *deinde adamas notissimus, & Berenices*
In digito factus pretiosior: hunc dedit olim
Barbarus incestæ, dedit hunc Agrippa sorori.

Quænam vero fuerit ea *caussa*, cui se Fabius adfuisse dicit, non memini me legere. REGIUS. Berenice hæc uxor fuit Ptolemæi regis Ægypti, filia Herodis regis Judææ, & soror Agrippæ, a Tito fratre Domitiani adamata. TURNEB. Turpis Turnebi error (nullus enim tunc Ptolemæus rex Ægypti) quem etiam erravit Mosellanus, sed dupliciter: quod & Berenicen uxorem Ptolemæi, & urbem Berenicen, quæ Hesperis olim diceretur, ab hac dictam, Ciliciæ tribuat, cum fuerit Cyrenaicæ. sed hæc Berenice ab Harduino in historia Herodiadum, Agrippæ, qui sub Claudio obiit, filia, & Agrippæ, sub quo Hierosolyma capta, soror, non uxor, ut alii putant, statuitur. Vide & Grotium ad Act. Apost. XXV. 13. cæterum *Beronice* hic habet Locat. Steph. Roigny. Vide Casaubonum ad Suetonium. Tit. 7. BURMAN.

67. *Apud eam ipsam dixi.*] *Apud ipsam caussam dixi*: Locat. Ald. Gryph. Colin Basil. Vidov. Voss. secund. *apud eam caussam dixi*; Steph. Roign. *apud eam dixi*; V. C. Alm.

68. *Adversarius fiduciam partis suæ jactat.*] Orator, qui agit adversus judicem, jactat fiduciam suæ partis, quæ nihil timet a suo judice, licet eumdem adversarium & judicem habeat: contra patronus, qui pro judice stat, timere se significat, ne is malo pudore contra seipsum pronuntiet, licet justa sit ejus *caussa*. ROLLIN.

69. *Timet cognoscentis.*] *Rei suæ cognoscentis*: marg. Basil. *Cognoscentis.*] Supple, *caussam*, vel de *caussa*, id est, judicis CAPPER.

70. *Præterea detrahenda.*] Hoc autem *proœmium* fit per *hypolepsin*, ut scribit Hermogenes libro primo de *Invent.* cap. I. TURNEB.

71. *Detrahenda opinio.*] Ciceroniana locutio lib. V. Epist. 16. *Quare, si tibi unum hoc detraho potest, ne quid iis, quos amasti, mali contigisse putes.*
Ovid. vers. II. Metam. 39.

——— *hunc animis errorem detrahe nostris.*

BURMAN.

72. *Metus etiam.*] Vide lib. VI. cap. I. ALMELOV.

73. *Putarent.*] MS. Colb. Voss. secund. Bern. & multæ editi, *putare*-*or*: Obrecht. *Ne putarent.*] Supple, judices *caussæ* Milonianæ. CAPPER.

74. *In Verrem.*] Act. II. cap. I.

75. *Ne male sentiat.*] Supple, de datis judicibus, qui suæ famæ debent consulere. CAPPER.

76. *Populus Romanus.*] *Prætor Romanus*: margo Steph. Gryph. Basil.

77. *Ne judicia transferantur.*] Ab ordine senatorio ad equestrem, aut ab equestri ad senatorium, quod aliquando fiebat CAPPER.

78. *Minatur corruptis.*] In V. Verrin. 71. *Corruptis.*] Supple, judicibus: si nempe donis aliisve rebus corrumpi se siverint. CAPPER.

ruptis accusationem: & id quidem in [79] concilio ampliore utcumque tutius: nam & mali inhibentur, & boni gaudent. [80] Apud singulos vero nunquam suaserim, nisi defecerint omnia. Quod si necessitas exigit, non erit jam ex arte oratoria; non magis quam [81] appellare (etiamsi id quoque sæpe utile est;) aut, antequam pronuntiet, reum facere. Nam & minari & [82] deferre, etiam non orator potest. [83] Si *caussa* conciliandi nobis judicis materiam dabit, ex hac potissimum aliqua in usum [84] *principii*, quæ maxime favorabilia videbuntur, decerpi oportebit: quo in loco [85] Virginius fallitur, qui Theodoro placere tradit, ut [86] ex singulis quæstionibus singuli sensus in *prooemium* conferantur. Nam ille non hoc dicit, sed ad potentissimas quæstiones judicem præparandum. [87] In quo vitii nihil erat, nisi in universum id præciperet; quod [88] nec omnis *actio* patitur, nec omnis *caussa* desiderat. Nam protinus [89] a petitore primo loco, dum ignota judici lis est, quo modo ex quæstionibus ducemus sententias? nimirum res erunt [90] indicandæ prius. Demus aliquas (nam [91] id exigit ratio nonnunquam) etiamne potentissimas omnes, id est, totam *caussam*? [92] sic erit in *prooemio* peracta *narratio*. [93] Quid vero, si (ut frequenter accidit) paulo [94] est durior *caussa*? non benevolentia judicis petenda ex aliis partibus erit, [95] sed, non ante conciliato ejus animo, [96] nuda quæstionum [97] committetur asperitas? Quæ si recte semper initio dicendi tractarentur, nihil *prooemio* opus esset. Aliqua ergo nonnunquam, quæ erunt ad conciliandum nobis judicem potentissima, non inutiliter interim ex quæstionibus in *exordio* [98] locabuntur. Quæ sint porro in *caussis* favorabilia, enumerare non est necesse; quoniam & manifesta erunt, cognita cujusque controversiæ conditione, & omnia colligi in tanta litium varietate non possunt. Ut autem hæc invenire & augere, ita quod lædit, aut omnino repellere, aut certe minuere, ex *caussa* est. [99] Miseratio quoque aliquando ex eadem venit, [100] sive quid passi sumus grave, sive passuri. Nec enim sum in hac opinione, qua quidam, ut eo distare *prooemium* ab *epilogo* credam, quod in hoc præterita, in illo futura dicantur; sed quod in ingressu parcius

79. *Concilio.*] *Consilio*; V. C. Alm. Bern. *In concilio ampliore.*] Ubi plures laturi sententiam sedent judices. CAPPER.

80. *Apud singulos.*] Quando est unicus tantum judex. CAPPER.

81. *Appellare.*] Hoc est, ad superiores judices provocare: quod quidem etiam ab iis, qui non sunt oratores, optime fieri potest. *Appellare* autem accusativum exposcit sine præpositione: *provocare* vero cum præpositione, ut *provoco ad senatum.* REGIUS.

82. *Deferre.*] Deferre judicis illius nomen, ipsumque apud competentem judicem accusare. CAPPER.

83. *Si caussa, conciliandi, &c.*] Non solum decerpendo, quod in nostra *caussa* favorabile est: verum etiam adversarii *caussam* deprimendo. TURNEB.

84. *Principii.*] *Prooemii, exordii, &c.* CAPPER.

85. *Virginius.*] Hinc aperte colligimus, eos decipi, qui Rhetoricam ad Herennium Virginio putant adscribendam; cum ea, quæ a Virginio ipso tradita Fabius ait, in eo opusculo non legantur. Nisi quis forte dicat, alia quoque opera de Arte dicendi composita fuisse. REGIUS.

86. *Ex singulis quæstionibus singuli sensus.*] Διανοίας intellige vel Διανοήματα, id est, certos quosdam mentis conceptus, quasdam propositiones, quædam effata & pronunciata de singulis quæstionibus in tota *caussa* contentis. Multæ sunt enim in una quaque *caussa* quæstiones, ut supra patuit ad cap. 6. lib. III. ubi de *statibus*. CAPPER.

87. *In quo vitii nihil erat, &c.*] Theodori probat præceptum non esse usquequaque verum; nec enim hoc fieri potest *primis actionibus*, sed *secundis* & *tertiis*: & alioqui, cum *caussa* est asperior, nullo modo fieri potest. TURNEB.

88. *Nec omnis actio, nec omnis caussa.*] *Actio* differt a *caussa*. Nam eadem *caussa* plures habebat aliquando *actiones*: sive quia eam idem orator pluribus *actionibus* agebat, ut Cicero in Verrem; sive quia eamdem *caussam* diversi oratores agebant, ut paulo supra notatum fuit. CAPPER.

89. *A petitore primo loco.*] Id est, si ex multis oratoribus, qui eamdem suo quisque loco *caussam* acturi sunt, primi nos orationem habeamus in gratiam *petitoris* vel *actoris*, &c. ubi τὸ *a petitore* significat *pro petitore*, *in petitoris gratiam*, quomodo alicubi Tullius: *Vide, Scævola, ne hoc totum sit a me*, hoc est, *caussæ*, quam propugno, faveat. Hic etiam alludit Fabius ad *primas* & *secundas* ejusdem *caussæ actiones*, de quibus plura notavimus ad initium hujus capitis. CAPPER.

90. *Indicandæ.*] *Judicandæ*: MSS. Bodl. Bal. Ald. Sich. Gryph. Basil. Vidov. Steph.

91. *Id exigit ratio*] *Exigat*; V. C. Alm.

92. *Sic erit in prooemio, &c.*] Hoc per locum *ab absurdo* probat. Etenim *narratio* nihil aliud est, quam quæstionum & propositionum fusior explicatio: si igitur ab omnibus quæstionibus decerpantur sententiæ, res tota in exordio explicabitur & narrabitur. TURNEB.

93. *Quid vero si.*] *Quid vero si (ut frequenter accidit)* Locatel. Ald. & omnes fere; *accidit in prooemio.* margo Basil.

94. *Est durior.*] *Asperior* Vallæ liber, & margo Stephan. male; proprie enim *dura caussa* dicitur, quæ non facile obtinetur; sic Horat. vers. 1. Satir. 10.

Dura tibi peragenda reo sit caussa Petilli.

de quo plura ad Ovid. XXI. Epist. 13. BURMAN.

95. *Sed non ante conciliato.*] Sic quidem legitur, sed mendose, ut mihi quidem videtur. Nullus enim integer sensus elici potest, nisi aut *non* adverbium negandi expungatur, aut *nisi* particula, quod mihi magis placet, adscribatur hoc modo: *Sed non nisi ante conciliato ejus animo*; nam nisi conciliato judicis animo, asperitatem quæstionum non esse tractandam Fabius præcipit. REGIUS. *Non nisi ante*; Andr. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. posset & legi: *Sed non ante conciliatum ejus animum.* Regii emendatio non erat hoc quidem in loco necessaria; nam apposita interrogationis nota post τὸ *asperitas*, sensus orationis & *ovinoia* facile constant: quæ autem Regius objiciebat incommoda, statim tolluntur. CAPPER.

96. *Nuda quæstionum.*] *Nudam* appellat, destitutam patrocinio favoris apud judicem non præparatum. PITHOEUS.

97. *Committetur.*] Id est, *componetur*, atque *tractabitur*. REGIUS. Credam tamen melius exponi, *tradetur disceptanda judici*. ASCENS. *Committere* est in concertationem & pugnam producere: sic gladiatorum paria inter se committuntur, ut oppugnent: hinc dicuntur *commissiones scenicæ*. TURNEBUS.

98. * *Locabuntur.*] Sic lego, non *vocabuntur*. ASCENS.

99. *Miseratio quoque.*] Ita nonnulli discernunt *prooemium* ab *epilogo*, quod in *prooemio* miseratio movetur & affectus spectando futurum, quia nondum explicata *caussa* est; in *epilogo* vero, ut de re præterita, cietur affectus, cum nihil in *caussa* dicendum supersit. TURNEB.

100. *Sive quod passi.*] *Quid* legendum est, non *quod*. REGIUS. *Quod*; Ald. Basil. Vidov.

& modestius prætentanda est judicis misericordia; in *epilogo* vero liceat totos effundere affectus, [101] & fictam orationem inducere personis, & defunctos excitare, & [102] pignora eorum producere: quæ [103] minus *exordiis* sunt usitata. Sed hæc, quæ supra dixi, [104] non movere tantum, verum ex diverso amoliri quoque *proœmio* opus est. Ut autem nostrum miserabilem, si vincamur, exitum; ita adversariorum superbum, si vicerint, utile est credi. Sed ex iis quoque, [105] quæ non sunt personarum, nec *caussarum*, verum adjuncta personis & *caussis*, duci *proœmia* solent. Personis applicantur non pignora modo, de quibus supra dixi; sed propinquitates, amicitiæ, interim regiones etiam, civitatesque; [106] &, si quid aliud ejus, quem defendimus, caussa dici potest. Ad *caussam* [107] extra pertinet [108] tempus, unde *principium* pro Cœlio; locus, [109] unde pro Dejotaro; [110] habitus, unde pro Milone; [111] opinio, unde in Verrem; deinceps, [112] ne omnia enumerentur, fama judiciorum, exspectatio vulgi; nihil enim horum in *caussa* est, ad *caussam* tamen [113] pertinent. Adjicit Theophrastus [114] ab *actione principium*, [115] quale videtur esse Demosthenis pro Ctesiphonte, ut sibi dicere suo potius arbitrio liceat, rogantis, quam eo modo, quem [116] accusator *actione* [117] præscripserat. Fiducia ipsa solet opinione arrogantiæ laborare. Faciunt favorem & illa pene communia, non tamen omittenda, vel ideo, [118] ne occupentur; optare, abominari, rogare, [119] solicitum agere; [120] quia plerumque attentum quoque judicem facit, si res agi videtur nova, magna, atrox, pertinens ad exemplum; præcipue tamen, si judex, aut sua [121] vice, aut reipublicæ commovetur; cujus animus spe, metu, admonitione, precibus, [122] vanitate denique, [123] si id profuturum credemus, agitandus est. Sunt & illa excitandis ad audiendum non inutilia, si nos neque diu moraturos, neque extra *caussam* dicturos existiment. [124] Docilem sine dubio & hæc ipsa præ-

101. *Et fictam orationem inducere personis.*] Cum res inanimis loquens inducitur in propositione, est *prosopopœia*: cum persona mortua, *idolopœia*: hæc tamen duo nomine *prosopopœia* plerumque appellamus. TURNEB.

102. *Pignora eorum*] Uxorem & liberos defunctorum. CAPPER.

103. *Minus exordiis.*] *In exordiis*: V. C. Alm.

104. *Non movere tantum animum.*] Superflue hic *animum* adscriptum esse facile contenderim; cum verbum, ad quod referatur, non habeat. *Movere* præterea hoc loco *tentare*, atque *tractare* significat, ut intelligamus *proœmio* opus esse, non ea solum tentare atque attingere, quibus animi commoventur; sed e contraria quoque parte amoliri, ac discutere, atque depellere. REGIUS. *Movere tantum animum*: Locat. Ald. *tentare tantum*, *verum ex*; Vallæ liber. Par. margines Vasc. Steph. Gryph. Basil. Vidov.

105. *Quæ non sunt personarum nec caussarum, &c.*] Sic Vall. & Aldus.

106. *Et si quid aliud ejus, quem defendimus, caussa dici potest*] Ita legunt editiones Andreæ, Venetica, (Locat. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.) Coloniensis, Parisiensis, Vascosani, Stephanique. Ejusdem indicia deprehendo in Codice MS. Bodleiano, ubi ita legitur *caussale dici*. Est autem lectio Fabii proposito admodum congrua; adeoque nullo modo abjicienda gratia istius, ab editione Lugdunensi exhibitæ: *Et si quid aliud ejus, quem defendimus, casu ledi potest* quæ quidem ægre cum Latini sermonis proprietate, nedum elegantia, consistit. GIBSON. *Si quod aliud e. q. d. caussa indici potest*: V. C. Alm. *casu ledi potest*: Ald. Basil. *caussa dici postulet*: Passerat. Philand. Roign. forte *caussa induci potest*. BURMAN. *Tale dici potest*: Voss. prim.

107. *Extra.*] Tanquam aliquid τῇ *caussa* extraneum, atque, ut barbari loquuntur, extrinsecum. CAPPER.

108. *Tempus, unde principium pro Cælio.*] Nam oratio pro Cœlio habita est die festo, quo, secundum receptum morem, non licebat exercere judicia, nisi forte gravissimis de criminibus ageretur. *Unde principium pro ... unde pro ...*] Hoc est, *exordium* ducitur orationis pro Cœlio, pro Dejotaro, pro Milone, & primæ in Verrem *actionis*. CAPPER.

109. *Unde pro Dejotaro.*] Quod *caussam* publicam ageret inter privatos parietes; nam id solebat in foro fieri. TURNEB.

110. *Habitus.*] Τὸ σχῆμα (σχέω habeo), nova scilicet novi judicii forma, militare præsidium, quo forum circumdabatur. CAPPER.

111. *Opinio.*] Nam, ut ait Tullius, inveteravit opinio perniciosa ... his judiciis, quæ nunc sunt, pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari. CAPPER.

112. *Ne omnia enumerentur*] *Enumeret m*: V. C. Alm. Obrecht. margines Steph. Basil. Vidov.

113. *Pertinet.*] *Pertinent*: Steph. Colin. Vidov. Obrecht.

114. *Ab actione.*] *Ab oratione*: MSS Bodl. Joan. Bal. Voss. omn. Alm. Andr. Locat. Ven. Colon. marg. Basil. Vidov. Ascensius autem *oratione* hic exponit deprecationem & obsecrationem veniæ, ab qua *exordium* non raro ducitur, quod confirmat mox *rogantis*: sed nihil mutare malim, & sic exponere, *ab actione*, hoc est, ab ipsamet *actione*, vel oratione accusatoris jam habita, ab ipsamet accusatione. Nam Æschines in oratione, quam adversus Ctesiphontem & Demosthenem habuit, a judicibus petierat, ut Demosthenes quibusdam defensionis quasi cancellis concluderetur. CAPPER.

115. *Quale videtur esse Demosthenis, &c.*] Æschines petierat a judicibus, ne Demosthenem evagari sinerent; sed eodem ordine respondere cogerent: hinc Demosthenes *exordium* sumpsit. TURNEB.

116. *Accusator.*] Æschines Demosthenis æmulus atque obtrectator. CAPPER.

117. *Præscripserat.*] *Præscripserit*: Locat. Ald. Roign. Voss. prim. secund.

118. *Ne occupentur.*] Supple, ab adversario, qui nos in eorum usu prævenire posset. CAPPER.

119. *Solicitum agere.*] Id est, magnam præ se ferre solicitudinem. CAPPER.

120. *Quia plerumque*] *Quia pl. a. j. faciunt*: Basil. *quia plerum. a. j. faciunt*: Ald. Steph. & alii. Regius quoque ita, sed addito *vel quoque* legi vult

121. *Vice.*] Hoc est, *caussa* vel forte. CAPPER.

122. *Vanitate denique.*] *Varietate* legendum, meum est judicium; quoniam *agitare vanitate* non dicimus, neque usquam apud probatos, quod sciam, auctores occurrit; nisi lato sumere velis sensu, pro vanis & inutilibus verbis & argumentis. At contra variorum auctoritate probari potest, veteres *n* & *r* confudisse, teste Scioppio; nec sensum turbat, quin potius explicat; nam vult omni modo oratorem agitare suum judicem, cum metu, cum spe, precibus, aliaque varietate. ALMEL. *Novitate*; MS. Joan. margin. Vasc. Steph. Roign. Voss. prim. tert. *Vanitate.*] Ματαιότητι, id est, falsitate, mendacio, &c. & sic tota ruit Almelovenii conjectura, quam nota superius exhibuit. CAPPER.

123. *Si id profuturum credemus*] Idcirco addit hanc circumscriptionem; quoniam orator, quem virum bonum instituit, nunquam vanus esse debet & mendax, nisi magna ducatus utilitate. TURNEB.

124. *Docilem sine dubio, &c.*] Nam, quicumque attendit, doceri potest: non contra. TURNEB.

stat

stat attentio: [125] sed & illud, [126] si breviter & dilucide summam rei, de qua cognoscere debeat, [127] indicaverimus: [128] quod Homerus atque Virgilius operum suorum principiis faciunt. Nam istius rei modus est, [129] ut *propositioni* similior sit, quam [130] *expositioni*; nec quomodo quidque sit actum, sed de quibus dicturus sit orator, ostendat. Nec video, quod hujus rei possit apud oratores reperiri melius exemplum, quam Ciceronis pro A. Cluentio: [131] *Animadverti, judices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes; quarum* [132] *altera mihi niti & magnopere confidere videbatur invidia jam inveterata judicii Juniani; altera tantummodo consuetudinis caussa timide & diffidenter attingere rationem veneficii criminum, qua de re lege est hæc quæstio constituta.* Id tamen totum respondenti facilius est, quam [133] proponenti; quia [134] hic admonendus judex, [135] illic docendus est. [136] Nec me, quanquam magni auctores, in hoc duxerint, ut non semper facere attentum ac docilem judicem velim; non quia nesciam id, quod ab illis dicitur, esse pro mala *caussa*, qualis ea sit, [137] non intelligi; verum [138] quia istud non negligentia [139] judicis contingit, sed errore. Dixit enim adversarius, & forsasse persuasit: nobis opus est [140] ejus diversa opinione, quæ mutari non potest, nisi illum fecerimus ad ea, quæ dicemus, docilem [141] & attentum. [142] Quid ergo? Imminuenda quædam & [143] elevanda, & quasi contemnenda esse consentio, [144] ad remittendam intentionem judicis, quam adversario præstat; ut fecit pro Ligario Cicero. [145] Quid enim agebat aliud *ironia* illa, quam ut Cæsar [146] minus se in rem, tanquam non novam, intenderet? Quid pro Cœlio, quam [147] ut res exspectatione minor videretur? Verum ex iis, [148] quæ proposui, aliud in alio genere *caussæ* desiderari palam est. [149] Genera porro *caussarum* plurimi quinque fecerunt, *honestum*

125. *Sed & illud.*] Supple, docilem præstat judicem, si nempe, &c. CAPPER.

126. *Si breviter.*] Quasi non tamen ex attentione; sed si breviter nos & dilucide dicturos polliceamur de cæteris rebus. TURNEB.

127. *Indicaverimus.*] *Indicarimus*: V. C. Alm. Locat. Ald. *indicamus*: Voss. tert.

128. *Quod Homerus, &c.*] Nam Homerus ac Virgilius brevi propositione rem totam, de qua dicturi sunt, aperiunt: quod non facit Lucretius, nec Aratus. TURNEB.

129. *Ut propositioni similior sit, quam expositioni.*] Ut non male Aristoteles *proœmio propositionem* subjunxisse videatur. Nam est proprium *narrationis*, fusius explicare addito modo: *propositionis* vero, breviter perstringere. Estque *exponere*, præterita commemorare: *proponere*, futura prædicere paucis. TURNEB.

130. *Expositioni.*] Hoc est, *narrationi*, quæ & definitur hic cap. 2. *expositio rei gestæ*, & *expositionis* nomine a Fabio sæpissime designatur. CAPPER.

131. *Animadverti judices.*] Nam Cluentius accusabatur, quod in judicio Juniano corruptis judicibus effecisset, ut Oppianicus damnaretur; deinde, quod veneficium dedisset Oppianico. TURNEB.

132. *Altera mihi niti.*] *Ubi*: Voss. tert.

133. *Proponenti.*] *Ponenti*: V. C. Alm.

134. *Hic admonendus.*] A respondenta, seu ab eo, qui accusatorem refellit. CAPPER.

135. *Illic docendus*] A proponente, ab actore, qui *caussam* prior agit. CAPPER.

136. *Nec me quanquam, &c.*] Contra quosdam contendit probare Fabius, utique docilem attentumque judicem esse faciendum, etiam in mala *caussa*, ad adversarii destruendam opinionem, & novam aliquе contrariam afferendam. TURNEBUS. Male reprehendit Aristotelem, quod scripserit, auditorem interdum non attentum reddi debere: Vide Vossium Instit. Orator. lib. 3. cap. 2. sect. 4. Adde Petrum Victorium Comment. in Aristotelis Rhetoricam pag. 809. 810. edition. Basil. ubi etiam Aristotelem adversus Quinctiliani censuram tuetur. CAPPER.

137. *Non intelligit.*] *Non intelligi*: MS. Bal. Alm. Andr. Locat. Ald. Sich. Vasc. Steph. Gryph. Coln. Basil. Vidov. Obrecht. Voss. secund. tert.

138. *Quia istud.*] *Tu non intelligis*, quam mala sit *caussa*. CAPPER.

139. *Judicis contingit.*] *Contigit*: V. C. Alm.

140. *Ejus diversa opinione.*] Videlicet judicis. CAPPER.

141. *Et attentum.*] *Intentum*: V. C. Alm. Bern.

142. *Quid ergo.*] *Quid ergo est*: V. C. Alm. Vide ad lib. 11. cap. 3.

143. *Elevanda.*] *Levanda*: MS. Joan. Locat. Ald. Voss. tert. Bern. Sich. Gryph. Basil. *lenienda & quasi contemnenda*; margines Vasc. & Steph. *levanda*: V. C. Alm marg. Basil. *lenienda*: Voss prim.

144. *Ad remittendam intentionem.*] *Remittendum*: V. C. Alm.

145. *Quid enim agebat aliud ironia illa.*] Fabius in Ciceronis pro Ligario exordio *ironiam* esse existimat: Johannes Brodæus nullam putat, Miscellan. lib. VI cap. 12. pagg. 556. 557. Lamp. Crit. Part. 2 At Quinctilianum erudite defendit Franciscus Lusinus Utracensis Parerg. libr. 11. cap. 35. pagg. 504. 505. Lamp. Crit. Part. 3. PAREUS *ironiam* esse in his verbis, *novum crimen & ante hunc diem inauditum*, ostendunt interpretes ad principium hujus orationis: simili modo Ovidius lib. 11. Amor. VII. 17.

Ecce novum crimen, soleo ornare Cypassis,
Objicitur, Domina contemerasse torum,

quæ etiam per *ironiam* dicta accipe. BURMAN.

146. *Minus se in rem.*] *Minus in rem*: V. C. Alm. Obrecht.

147. *Ut res exspectatione minor videretur*] Cum enim illa *caussa* die festo ageretur, videri poterat eam esse omnium gravissimam, & in qua nullus esset veniæ aut defensioni locus. Id ex ipso patet *exordio*. CAPPER.

148. *Quæ proposui.*] *Proposuimus*: V. C. Almel. Voss. prim.

149. *Genera porro caussarum.*] Cum in tertio libro genera *caussarum* tria esse Fabius dixerit, parum scite hoc loco videtur eorum accedere opinioni, qui genera ipsa *caussarum* quinque esse aiunt: sed materia Rhetorices superius in tria genera *caussarum* distincta est: hoc loco autem qualitas *caussarum* in quinque genera separatur; aliæ namque *caussæ* sunt *honestæ*, aliæ *humiles*, aliæ *dubiæ*, aliæ *admirabiles*, aliæ *obscuræ*. REGIUS. Superior *caussarum* divisio, *generis* erat in *formas*; hæc *subjecti* in *accidentia*: nam hæ qualitate ipsi materiæ accidunt, referuntorque potissimum ad *exordii* rationem. Cornificius libro primo quatuor facit, *honestum*, *turpe*, *dubium*, & *humile*. Cicero primo de *Inventione*, & Fortunatianus cum Fabio conveniunt. TURNEB. *Genera caussarum.*] Non agitur nunc de tribus illis *caussarum* generibus, *demonstrativo*, *deliberativo*, & *judiciali*, de quibus egit Fabius lib. III. cap. 4. & fane lib. III. cap. 8. vix *exordium* concedat τῷ *deliberativo* generi, & quæ hoc loco tradit, unicum fere genus *judiciale* spectant. Hic agitur de *genera caussarum* pertinent ad aliam *caussarum* divisionem, sive potius [ut ita loquar] *subdivisionem* generis *judicialis* in alia quinque genera, quæ jam recensentur, & de quibus agunt Cicero lib. 1. de *Invent.* num. 20. 21. Rhetor Herennianus lib. 1. num. 3 & Curius Fortunatianus lib. 11. pag. 60. Rhetor Pithœan. ubi hæc *genera* vocat *figuras materiarum*, quas & a Græcis appellari σχήματα observat. Et certe Quinctilianus lib. III cap. 9. ubi quinque orationis partes exponit, *proœmium*, *narrationem*, *probationem*, *refutationem*, &

humile, *dubium*, vel *anceps*, *admirabile*, *obscurum*; id est, ἔνδοξον, ἄδοξον, ἀμφίδοξον, παράδοξον, δυσπαρακολούθητον. Sunt quibus recte videatur adjici *turpe*, quod alii *humili*, alii *admirabili* [150] subjiciunt. *Admirabile* autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In *ancipiti* maxime benevolum judicem, in *obscuro* docilem, in *humili* attentum parare debemus. Nam *honestum* quidem ad conciliationem satis per se valet: [151] in *admirabili & turpi*, remediis opus est. [152] Et eo quidam *exordium* in duas dividunt partes, [153] *principium*, & *insinuationem*, [154] ut sit in *principiis* [155] recta benevolentiæ & attentionis postulatio: [156] quæ quia esse in *turpi caussæ* genere non possit, *insinuatio* surrepat animis, maxime [157] ubi frons *caussæ* non satis honesta est; vel quia res sit improba; vel [158] quia hominibus parum probetur: [159] aut si facie quoque ipsa premitur; vel [160] invidia consistentis ex diverso patroni, aut patris, vel miserabilis senis, cæci, infantis. [161] Et quidem, quibus adversus hæc modis sit medendum, verbosius tradunt, materiasque ipsi sibi fingunt, & ad morem *actionum* [162] prosequuntur: [163] sed hæ, cum oriantur ex *caussis*, quarum species consequi omnes non possumus, nisi generaliter comprehendantur, in infinitum sunt extrahendæ. Quare singulis consilium ex propria ratione nascetur. Illud in universum [164] præceptum sit, ut ab iis, quæ lædunt, ad ea quæ prosunt, refugiamus. [165] Si *caussa* laborabimus, persona subveniat: [166] si persona, *caussa*: si nihil, quod nos adjuvet, erit, quæramus, [167] quid adversarium lædat. Nam ut optabile est, plus favoris mereri; sic [168] proximum, odii minus. In iis, quæ negari [169] non poterunt, [170] elaborandum, ut aut minora, [171] quam dictum est, [172] aut alia mente facta, aut [173] nihil ad præsentem quæstionem pertinere, aut [174] emendari posse pœnitentia, aut satis jam punita videantur. [175] Ideoque [176] agere [177] advocato, quam litigatori, facilius; quia & laudat

epilogum, de solo *judiciali* genere loquitur. Vide porro, ut hæc loquendi formula *genus caussæ* sit *homonyma*, sive, ut jam loquimur, *æquivoca*. CAPPER.

150. *Subjiciunt.*] Tanquam speciem suo generi. CAPPER.

151. *In admirabili.*] *In* deest in V. C. Alm. Obrecht.

152. *Et eo quidam exordium, &c.*] Duo sunt *exordii* genera: *principium* manifestius, & *insinuatio* obscura, subdola & artificiosa, quæ non recta, sed subdole colligit judicis benevolentiam: ea tribus in rebus utimur, cum *caussa* est *admirabilis* & *turpis*, cum auditor persuasus, cum auditor defatigatus. TURNEB. Vide Cornif. ad Heren. lib. 1. cap. 7. ALMELOV. *Et eo quidem*; Gryph. Colin. Basil. Vidov. Voss. secund. Bern. *Et eo.*] Hoc est, *ideo*, *eo de caussa*. CAPPER.

153. *Principium & insinuationem.*] Sic Rhetor Herennianus lib. 1. num. 6. *Exordiorum*, inquit, *duo sunt genera*, *principium*, *quod Græce* προοίμιον *appellatur*; *&* insinuatio, *quæ* ἔφοδος *nominatur*. CAPPER.

154. *Ut sit in principiis.*] *Ut sit principiis*; Steph. Roign.

155. *Recta postulatio.*] Id est, directa, *formalis*, expressa & aperta, quæ nullum figuratæ sermonis velamen obtendat; cum *insinuatio* sit obliqua, tecta, figurata, & quasi aliud agendo scopum attingat. CAPPER.

156. *Quæ quia esse.*] *Quæ esse*; Gryph. Voss. secund. tert.

157. *Ubi frons caussæ.*] *Frons*, ut legatur, sensus exposcit; tunc enim frons *caussæ* parum honesta videtur, cum præ se fert quamdam impudentiam ac turpitudinem; *frons* autem *caussæ* est ingressus & principium *caussæ*. REGIUS. *Frons*, ingressum & principium, eleganter, ut quæ honestatem turpitudinemque præ se ferre videatur. Est autem *frons*, qua ipsa primum *caussa* apparet; *facies*, qua agnoscitur, id est, ipsa qualitas. TURNEB. *Sors*; margo Basil. Voss. prim.

158. *Quia ab hominibus.*] *Quia hominibus*; Gryph. Basil. Vidov. Voss. secund. Obrecht. recte.

159. *Aut si facie ipsa premitur, vel invidia, &c.*] Si cliens [aut libertus] adversus patronum, aut filius adversus patrem agat, facies ipsa & præsentia utriusque; aut etiam si absit, invidia, quæ inde nascitur, clientem aut filium premit. ROLLIN.

160. *Invidia consistentis.*] *Invidiosa*; MSS. Bodl. Joan. Andr. Locat. Ald. *consistens ex diverso invidiosa*; V. C. Alm. *ex diversa*; Locat.

161. *Et quidem*] *Quidam*, non *quidem* legendum; & *morem*, non *moremu*; & *extrahenda*, non *entrahenda*. Eos autem reprehendit Fabius, qui sibi materias fingunt, *insinuationesque* componunt; cum enim *caussæ* sint infinitæ, nihil, aut certe parum proderit, quo modo in duabus tribusve *caussis* uti *insinuatione* debeamus, nisi generalia præcepta didicerimus. REGIUS. Ut Cicer. 1. de *Inventione*, & Cornific. lib. 1. ad Herennium. Porro nonnulli rhetores *insinuationis* præcepta non tradunt universalia; sed propositis variis *thematibus*, quomodo sit illic exordiendum, docent: quæ ratio pessima est, quia per singularia docet, quæ sunt infinita. TURNEB. *Et quidam*. Locat. Ald. Colon. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Voss. secund. *& quidam*; V. C. Alm. Basil. Obrecht.

162. *Prosequuntur.*] *Persequuntur*; Steph. Locat.

163. *Sed hæ tum.*] *Hæc*, *cum* vel *tum hæc* & *extrahenda*; Locat. Ald. Steph. Gryph. Voss. secund.

164. *Præceptum sit.*] *Præceperim*; Ald. Basil. *præceperimus*; V. C. Alm. *præceperunt*; Voss. Bern.

165. *Si caussa laborabimus.*] Hoc Fabius dicit pro *malam caussam habere*. TURNEB. *Si enim caussa*; Locat. Steph. Colin. Vidov. *laboramus*; Voss. secund.

166. *Si persona.*] Si personæ conditio, status, &c. nobis officiat. CAPPER.

167. *Quid adversarium.*] *Quod*; margo Vidov.

168. *Proximum.*] Id est, ut optabili proximum est, ad id optabile proxime accedit, minus odii mereri. CAPPER.

169. *Non poterunt.*] *Non potuerunt*; V. C. Alm.

170. *Elaborandum ut minora .... videantur*] Quæ dicitur quæstio *quantitatis*, estque species τοῦ *status qualitatis assumptivæ*, & ad *comparationem* facile potest revocari. CAPPER.

171. *Quam dictum est.*] *Dictum sit*; Steph. Colin. Roign.

172. *Aut alia mente facta.*] Et vocatur μετάληψις τῆς αἰτίας *translatio caussæ facti*, quam vulgo *colorem* nominant, inquit Donatus in Terentii Phormionem. Hanc μετάληψιν *conjecturali* (seu de facto) *statui* subjicit Hermogenes in *Partitionib.* section. 5. Latini Rhetores e Pithœana Bibliotheca editi *derivationem caussæ* appellant, ut sæpe Donatus in Terent. CAPPER.

173. *Nihil ad præsentem quæstionem pertinere.*] Qui *status* dicitur *translativus*: referri etiam posset hæc *species* ad *statum definitivum*, qui sæpe pars est τῆς *translationis*, ex Fabio lib. III. cap. 6 CAPPER.

174. *Emendari posse pœnitentia.*] Qui *status*, ἄχρονος (*coloris expers*) est, & *deprecativus* aut *venialis* συγγνώμη solet appellari. CAPPER.

175. *Ideoque agere advocato, &c.*] Advocatus, cum de alio loquatur, non de se, facilius citra arrogantiam litigatorem ejusque facta laudare poterit: at si litigator suam ageret *caussam*, aut se ejus personam indueret advocatus, non tam facile posset. *Advocatus* autem is dicitur, qui in judicio præsentiam suam commodat amico: hoc in loco pro *actore* posuit Fabius. TURNEB. Et sane Asconius Pedianus in *Divination.* ita distinguit *advocatum* a *patrono*, ut hic sit ipse orator, ille tantum jus suggerat, aut præsentiam suam amico commodet. CAPPER.

176. *Agere.*] Subintellige, *caussam* in foro. CAPPER.

177. *Advocato, quam litigatori facilius.*] Ideo mox dicet

fine arrogantiæ crimine, & aliquando utiliter etiam reprehendere poteſt. Nam ſe quoque moveri interim finget, [178] ut pro Rabirio Poſthumo Cicero, dum [179] aditum ſibi ad aures faciat, & auctoritatem induat vera ſentientis; quo magis credatur, vel [180] defendenti eadem, [181] vel neganti. [182] Ideoque hoc primum intueamur, [183] litigatoris, an advocati perſona ſit utendum, quoties utrumque fieri poteſt. [184] Nam id in ſchola liberum eſt, in foro rarum, ut ſit idoneus rei ſuæ quiſque defenſor. Declamaturus autem maxime [185] poſitas in affectibus *cauſſas* propriis perſonis debet induere. [186] Hi ſunt enim, qui mandari non poſſunt; nec eadem vi perferuntur alieni animi, qua ſui, motus. His etiam de cauſſis *inſinuatione* videtur opus eſſe, [187] ſi adverſarii *actio* judicum animos [188] occupaverit, vel ſi dicendum apud fatigatos eſt: quorum alterum promittendo noſtras probationes, & adverſas [189] eludendo vitabimus: alterum & ſpe brevitatis, & iis, quibus attentum fieri judicem docuimus. [190] Et urbanitas opportuna reficit animos, & undecumque petita judicis voluptas levat tædium. [191] Non inutilis etiam eſt ratio occupandi, quæ videntur obſtare; ut Cicero dicit [192] *ſcire ſe mirari quoſdam, quod is, qui per tot annos defenderit multos, læſerit neminem, ad accuſandum Verrem deſcenderit*; deinde [193] oſtendit hanc ipſam ſociorum defenſionem, [194] quod *ſchema* πρόληψις dicitur. Id cum ſit utile aliquando, nunc a declamatoribus quibuſdam pene ſemper aſſumitur, [195] qui fas non putant, niſi [196] a contrario, incipere. Negant, Apollodorum ſecuti, [197] tres eſſe (de quibus diximus) præparandi judicis partes: ſed multas ſpecies enumerant: ut [198] ex moribus judicis, [199] ex opinionibus ad *cauſſam* extra pertinentibus, [200] ex opinione de ipſa *cauſſa*: [201] quæ ſunt prope infinitæ: [202] tum iis, ex quibus omnes controverſiæ conſtant, perſonis, factis, dictis, cauſſis, temporibus, locis, occaſionibus, cæteris. [203] Quas veras eſſe [204] fateor: ſed [205] in hæc tria genera recidere. Nam ſi judicem benevolum, attentum, docilem habeo; quid amplius debeam optare, [206] non reperio; cum metus ipſe, qui maxime videtur eſſe extra hæc, & attentum judicem faciat, & [207] ab adverſo favore deterreat.

Fabius, *rarum eſſe, ut in foro ſit idoneus ſuæ rei quiſque defenſor*. CAPPER.

178. *Ut pro Rabirio.*] Illic enim & ipſe Cicero facilitatem & imprudentiam Rabirii litigatoris damnat, qui Ptolemæo Alexandrinorum regi profugo pecuniam mutuarit, cujus nomine ſit repetundarum accuſatus TURNEB.

179. *Aditum ſibi.*] *Aditus ſibi*; V. C. Alm. Voſſ. tert. Bern. *Sibi faciat, &c ... induat.*] *Facit, &c ... induit*; Voſſ. ſecund.

180. *Defendenti eadem.*] Per *ſtatum*, qui vocatur *qualitatis*. CAPPER.

181. *Vel neganti.*] Per *ſtatum inficialem*, vel *conjecturalem*. Vulgo *facti quæſtionem* appellant. CAPPER.

182. *Ideoque hoc primum.*] Patronus ipſe, cum utrumque erit liberum, pro utilitate *cauſſæ* videre debebit, agerene debeat ex perſona ſua, an ſuſcepta litigatoris ſui perſona: quod tamen rarum eſt TURNEB. *Intueamur*; Locat. Ald. Steph. & fere omnes. *Intuemur*. BURMAN.

183. *Litigatoris.*] Is hoc loco litigator intelligitur, qui ſuam per ſe ipſe *cauſſam* agat. CAPPER.

184. *Nam illud in ſchola.*] *Nam in ſchola*; V. C. Alm. Obrecht. Roign. *nam id in*, Gryph. Baſil. Vidov. Gibſon.

185. *Poſitas in affectibus.*] Quædam a Græcis appellantur *cauſſæ patheticæ*, quas cum declamator tractabit, *proſopopœia* uti debebit, ut ſuſcipiat perſonam litigatoris; quia tum ex propria perſona vehementior erit affectus, quam ex aliena; quia tales ſunt, ut alteri perſonæ mandari non poſſint, propria perſona movetur magis, quam aliena. TURNEB. *Maxime poſitas in affectibus cauſſas.*] Τὰς μάλιστα παθητικάς, de quibus conſulendus eſt potiſſimum Curius Fortunatianus lib. 1. pag. 44. Rhetor. Pithœan. ubi quinque ait controverſiarum genera conſiderari, ἠθικόν, παθητικόν, ἀποδεικτικόν, διαπορητικόν, μικτόν. *Ethicum*, in quo mores hominum conſiderantur, *patheticum*, in quo motus animi, vis quædam & impetus mentis; *apodicticum*, in quo pugna quæſtionum eſt; *diaporeticum*, in quo addubitatio eſt; *mixtum*, quod non ex uno genere compoſitum eſt, &c. CAPPER.

186. *Hi ſunt enim, qui, &c.*] *Hæ ſunt enim quæ*; Obrecht. qui pronomina hæc retulit ad τὸ *cauſſas*. CAPPER.

187. *Si adverſarii actio.*] Id eſt, habita contra nos oratio accuſatoria, vel petitoria. CAPPER.

188. *Occupaverit vel.*] *Occuparit, ſi dicendum*; V. C. Alm. *occuparit, vel ſi* Obrecht.

189. *Eludendo.*] *Eluendo*; V. C. Alm. Locat. Steph. Gryph. Colin. Baſil. Roign. Voſſ. ſecund.

190. *Et urbanitas.*] Vide Ciceronem 1. de *Inventione*. Hoc & in Murænæ *cauſſa* fecit Cicero, etſi non ſtatim initio. TURNEB.

191. *Non inutilis etiam.*] Hermogenes quatuor ponit ſpecies *proœmiorum*; unam, quam vocat *ex opinione*, *ſeu ſuſpicione*: ea a Latinis dicitur ex præſumptione & *prolepſi*. TURNEB. Hermogeni dicitur τὸ ἐξ ὑπολήψεως. CAPPER.

192. *Scire ſe mirari, &c.*] Eſt proœmium *Divinationis* in Cæcilium de conſtituendo Verris accuſatore CAPPER.

193. *Oſtendit hanc ipſam ſociorum defenſionem.*] Oſtendit hanc ipſam Verris accuſationem eſſe ſociorum (Siculorum) defenſionem. ROLLIN.

194. *Quod ſchema πρόληψις dicitur.*] Eſt autem σχῆμα διανοίας, *figura ſententiæ*, quam Latini *occupationem*, vel *anticipationem* nominant CAPPER.

195. *Qui fas non putant, &c.*] Cum per *prolepſin* exordimur, directe benevolentiam non captamus ab his, quæ proſunt; ſed nobis contraria & adverſa ſtatim occupamus, & diluimus TURNEB.

196. *A contrario.*] Id eſt, ab eo, quod dicenti videtur adverſari. CAPPER.

197. *Tres eſſe ... partes.*] Quæ ſunt auditorem facere, 1°. *benevolum*, 2°. *attentum*, 3°. *docilem*. CAPPER.

198. *Ex moribus judicis, ex opinionibus ... ex opinione, &c.*] Vide Hermogenem lib. 1. de *Inventione* cap. 1. CAPPER.

199. *Ex opinionibus ad cauſſam extra pertinentibus.*] Vide paulo ſupra, ubi Quinctilianus ita ſcribit: *Ad cauſſam extra pertinet tempus .. locus... habitus... opinio... nihil enim horum in cauſſa eſt; ad cauſſam tamen pertinent*. CAPPER.

200. *Ex opinione de ipſa cauſſa.*] *Ex opinionibus*; Bern.

201. *Quæ ſunt prope infinita.*] Videlicet opiniones, tum quæ de ipſa *cauſſa* concipiuntur, tum quæ ad *cauſſam* extra pertinent. CAPPER

202. *Tum iis, &c.*] *Cum iis, ex quibus omnis controverſia*; Bern.

203. *Quas veras eſſe.*] Nempe ſpecies multas ab Apollodoreis enumeratas ad præparandum judicem. CAPPER.

204 *Fateor.*] *Reor*; Voſſ. ſecund.

205. *In hæc tria genera.*] *In hæc genera*; V C Alm. Gryph. Vidor. Tria vero genera hæc in eo poſita ſunt, ut reddatur auditor vel judex, 1°. *benevolus*, 2°. *attentus*, 3°. *docilis*. CAPPER.

206. *Non reperio.*] *Non reperiam*; V. C. Alm

207. *Ab adverſo favore.*] A favendo parti adverſæ, ne judex adverſæ parti faveat. CAPPER.

[208] Verum quoniam non est satis demonstrare discentibus, quæ sint [209] in ratione *proœmii*; sed dicendum etiam, quomodo perfici [210] facillime possint; hoc adjicio, ut dicturus intueatur, quid, apud quem, pro quo, contra quem, [211] quo tempore, [212] quo loco, [213] quo rerum statu, [214] qua vulgi fama dicendum sit; quid judicem sentire credibile sit, antequam [215] incipiamus; tum quid [216] aut desideremus, aut deprecemur: ipsa illum natura eo ducet, ut sciat quid primum dicendum sit. At nunc omne, [217] quod cœperint, *proœmium* putant; &, ut quidque succurrerit, utique si aliqua sententia blandiatur, *exordium*. Multa autem sine dubio ex aliis partibus sunt, [218] aut aliis partibus *caussæ* communia: nihil tamen [219] in quaque melius dicitur, quam quod æque bene dici alibi non possit. [220] Multum gratiæ *exordio* est, quod ab *actione* diversæ partis materiam trahit, hoc ipso, quod non [221] compositum domi, sed ibi atque [222] e re natum, & facilitate famam ingenii auget, & facie simplicis [223] sumptique e proximo sermonis fidem quoque acquirit: [224] adeo ut, etiamsi reliqua scripta [225] atque elaborata sint, tamen plerumque videatur [226] tota extemporalis oratio, cujus initium nihil præparatum habuisse manifestum est. [227] Frequentissime vero *proœmium* decebit & sententiarum, [228] & compositionis, & vocis, & vultus modestia: adeo ut in genere *caussæ* etiam indubitabili, fiducia se ipsa nimium [229] exercere non debeat. Odit enim judex fere litigantis securitatem: [230] cumque jus suum intelligat, [231] tacitus reverentiam postulat. Nec minus diligenter, ne suspecti [232] simus illa parte, [233] vitandum; propter quod [234] minime ostentari debet in principiis cura, [235] quia videtur [236] ars omnis dicentis contra judicem adhiberi. [237] Sed

208. *Verum quoniam non est, &c.*] Per *analysin* finem antea proposuit: nunc ad ea *media* descendit, quibus finis acquiritur: nunc quoque ulterius progreditur resolvendo, quibusque modis *media* adipiscamur, docet: hoc autem præceptum sumptum est ex secundo libro de *Oratore*. TURNEB.

209. *In ratione.*] *In oratione*: Voss. prim. tert. *Quæ sint in ratione proœmii*] Hoc est, quæ sint in *exordii* natura, *essentia*, & veluti *substantia*: sic Aristoteli definitio, quæ rei naturam explicat, dicitur λόγος τῆς οὐσίας *ratio essentiæ*. CAPPER.

210. *Perfici.*] *Perspici*; V. C. Alm. Ald. margo Colin. Voss. tert. Bern.

211. *Quo tempore.*] Pro Cœlio, quod festo die. TURNEBUS.

212. *Quo loco.*] Pro Dejotaro. TURNEB. Quod intra privatos Cæsaris parietes haberetur oratio, non in foro aut in senatu. CAPPER.

213. *Quo rerum statu.*] Pro Milone. TURNEB. Quod nova esset judicii forma, & militari præsidio forum circumdaretur, &c. CAPPER.

214. *Qua vulgi fama ... quid judicem sentire credibile sit.*] Videsis Hermogenem lib. 1. de *Inventione* cap. 1. CAPPER.

215. *Incipiamus.*] *Incipimus*: V. C. Almel. Obrecht. Voss. secund.

216. *Aut desideremus.*] *Aut* deest in V. C. Alm.

217. *Quod cœperint.*] *Quo*: Obrecht. repetit. lection. *cœperis*: Voss. secund. Rollinus malebat; *omne*, *id quo* (id est, *unde*) *cœperint*.

218. *Aut aliis partibus caussæ communia.*] Hæc tria verba priora videntur superflua, sicque legendum esse, *ex aliis partibus sunt caussæ communia*: id est, quæ commode ex aliis partibus tractari possunt. TURNEB.

219. *In quaque.*] Pro *quoque* legendum est *quoquam* REGIUS *Quoquam*: Locat. Sich. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. *in quaque*; Ald. Obrecht. Gibson.

220. *Multum gratiæ.*] Cicero lib. 11. de *Orat.* in *exordiis* vitandum ait, ne sint *quæsita*, nec *ex tempore ficta*, seu *domo allata*; quod hæc suspecta sint judicibus, seque iis circumventum putent: unde probat Fabius *proœmia* illa, quæ petuntur ab actione adversarii, quia extemporalitatem habere videntur; ut pro Milone, pro Cœlio, pro Cluentio. TURNEB.

221. *Compositum domi.*] Ut Demetrii *exordium* in Persea fratrem apud Philippum patrem, apud Livium lib. 10. de bello Maced. TURNEB.

222. *E re natum.*] Huic simile est, quod Hermogenes lib. 1. de *Invent.* cap. 5. dicit, αὐτὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος, *ipsam rem tempore*. Id ipsum Aphthonius in *thesi* ἐξ αὐτοῦ appellat. Vide Scholiastas Græcos Hermogenis, & Aphthonii citatis locis. CAPPER.

223. *Sumpti e proximo sermonis.*] Supple, loco, vel tempore: sumptus autem e proximo sermo dicitur aliter *extemporalis oratio*, Gallice, *un impromptu*. Vide Hermogenem περὶ τοῦ προσποιεῖσθαι σχεδιάζειν, *de simulatione dicendi ex tempore*, libro de methodo cap. 17. CAPPER.

224. *Adeo ut etiam.*] *Adeo etiam si*: Ald.

225. *Atque elaborata.*] *Atque æque elaborata*; Almeloveenius in ora codicis sui; nescio unde BURMAN.

226. *Tota extemporalis.*] *Tota esse extemporalis*; MS. Bal. Andr. *Tamen ... videatur tota extemporalis oratio.*] Vide Cresollium Theatr. sophist. pag. 210.

227. *Frequentissime vero.*] Præceptum hoc & ad compositionem pertinet, quæ nimis elaborata esse non debet, unde *exordium apparatum* vituperatur; & ad actionem, quæ modesta esse debet & tranquilla: unde apud Cicer. vituperatur Philippus, qui vehementer & acriter exordiri solebat: de quo vide Cicer. lib. 2. de *Invent.* TURNEB.

228 *Et compositionis.*] Supple, verborum; τῆς τῶν ὀνομάτων συνθέσεως: qua de re præclarum opus conscripsit Dionysius Halicarnass. tom. 2. CAPPER.

229. *Exercere.*] *Exerere*, id est, nudare, Gr. ἐξαίρειν. PASSERAT. Scribe *exerere*, id est, nudare, manifestare, quod etiam Græci dicunt ἐξαίρειν PHILANDER. *Nimium exercere non debeat*; MS. Bodl. Sich. Vasc. Gryph. Vidov. Obrecht. *se ipsa nimium exercere*; Locat. Ald. Steph. Colin. sine dubio *exerere* vera lectio; pro quo verbo sæpe Librarii *exercere* posuere. Vide ad Sueton. Tib. XXXIII. & jam Regius ita emendavit. Vide declam. IX 3. XIII. 6. & CCLXV.

230. *Cumque jus suum intelligat.*] Cicero pro Quintio cap. 9. *Quam rem facile a pr. impetrassent, nisi tu, quod esset summi juris & officiorum partesque, docuisses.* PITHOEUS.

231. *Tacitus postulat.*] *Tacite*: Voss. secund.

232. *Simus in ulla parte.*] Pro *ulla* legendum est *illa*, ne Fabius inepte præcipere videatur; diligenter enim vitandum est, ne in illa parte, hoc est, *proœmio*, suspecti judici esse videamur, ne forte putet nos sibi artificiosa oratione insidiari. REGIUS. *In ulla*: Locat. Gryph. Steph. Vidov. *simus ulla*; V. C. Alm. Ald. Colin. Obrecht. Gibson. *simus illa*: Basil. Ego Regii judicium secutus sum, quod confirmant sequentia, ubi nec in principiis curam ostentari vult.

233. *Vitandum.*] *Vitandum est*: V. C. Alm.

234. *Minime ostentari debet.*] Est enim, ut Cicero ait 1. de *Orat.* in *proœmiis* summa adhibenda cura, *ut expectationi eorum, qui audiunt, quam celerrime succurratur: cui, si ab initio satisfactum non sit, multo plus sit reliqua caussa laborandum*. Sed in his calliditas & curæ ostentatio nimia penitus abesse debet. TURNEB. Et Cornificius ad Herennium lib. 1. cap. 7. *Ut non apparata oratio esse videatur.* ALMELOV.

235. *Quia videtur.*] *Qua videtur*: Ald. *qua videtur*; MSS. Bodl. Bal. ita Gibson. in utraque Aldina est *quia*: sed compendio scripturæ, *qua* excusum.

236. *Ars omnis.*] *Ars omnium*; Locat. Colin. Voss. secund.

237 *Sed ipsum istud evitare.*] *Artem enim summam esse dixit Lysias, non videri artem.* TURNEB.

ipsum istud evitare, summæ artis est. [238] Nam id sine dubio ab omnibus, & quidem optime præceptum est: verum aliquatenus temporum conditione mutatur; quia [239] jam quibusdam in judiciis [240] maximeque capitalibus, & apud Centumviros, ipsi judices exigunt solicitas & accuratas *actiones*; contemnique se, nisi in dicendo etiam diligentia appareat, credunt; nec doceri tantum, sed etiam delectari volunt. [241] Et est difficilis hujus rei moderatio: quæ tamen ita temperari potest, ut videamur accurate, non callide, dicere. [242] Illud ex præceptis veteribus manet, [243] ne quod insolens verbum, [244] ne audacius translatum, ne [245] aut ab obsoleta vetustate, [246] aut a poetica licentia sumptum, in *principio* deprehendatur. Nondum enim recepti sumus, & custodit nos recens audientium intentio: magis conciliatis animis, & jam calentibus, hæc libertas feretur, maximeque cum [247] in *locos* fuerimus ingressi, quorum [248] naturalis ubertas licentiam verbi notari circumfuso nitore non patitur. Nec argumentis autem, nec *locis*, nec narrationi similis esse in *procemio* debet oratio; [249] neque tamen deducta semper, atque [250] circumlata; sed sæpe simplici [251] atque illaboratæ similis, nec verbis vultuque nimia promittens. [252] Dissimulata enim, &, ut Græci dicunt, [253] ἀνεπίφατος actio, melius sæpe surrepit. Sed hæc, prout [254] formari animos judicum expediet. [255] Turbari memoria, vel continuandi verba [256] facultate destitui, nusquam turpius; cum vitiosum *procemium* possit [257] videri cicatricosa facies; & pessimus certe gubernator, qui navem, [258] dum portum egreditur, [259] im-

238. *Nam id sine dubio.*] Hoc quoque annumerat inter caussas corruptæ eloquentiæ Tacitus; nam olim oratores in exordiis delectare nolebant, sed modeste præfabantur. Fabii tempore judices ab oratoribus etiam delectationem flagitabant, non contenti didicisse, quæ ad *caussam* pertinebant: alias se contemni interpretantes, non sine periculo *caussæ*. Quod autem *Centumviros* ait, ita intelligendum est, quod olim *Centumviri* de *caussis* privatis cognoverint; tempore autem Fabii, cum essent in quatuor *basilicas* distributi, etiam de publicis & capitalibus: nisi forte *Triumviros* legendum putes, qui præerant *caussis* capitalibus. TURNEB.

239. *Jam quibusdam in judiciis.*] Omittitur *jam*, in editione Lugdunensi, & eo quidem abjecto, ipse quasi cardo sententiæ abjicitur. Hic enim Fabius innuit, sui temporis judices *actiones* exegisse a consuetudine superiorum temporum diversas: si autem absit illud *jam*, omnis amittitur temporis differentia. Quapropter suæ integritati sententiam restituimus, ex codice MS. Bodleiano, editis Andreæ, Aldino, Sichardi, Parisiensi, Stephanique. GIBSON. *Jam* habent & Locat. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Obrecht. *quibusdam judiciis*; V. C. Alm. *in* omittit etiam Obrechtus.

240. *Maximeque capitalibus, ut apud Centumviros.*] Scribe, *maximeque capitalibus, & apud Centumviros.* Vide Franc. Polleti Duacensis JC. Historiam Fori Romani, lib. 3. cap. 14. pagg. 287. 288. PAREUS. Hic quoque vitiosa lectio Rævardum decepit, qui cap. xx. protribunal. lib. existimavit Centumviralia judicia habuisse formam judicii publici: sed eum refutavit Siccama de Centumv. judic. lib. 1. cap. 7. qui legit *ut & apud Centumviros.* Codex vero Almel. habet *aut apud Centumviros*, ut & Voss. prim. cert. Bern.

241. *Et est difficilis.*] Ita Andr. Locat. Ald. Sich. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Obrecht. & Voss. omn. *difficilior*; in edition. Lugdun. Batav.

242. *Illud ex præceptis.*] *Illud*, non habet V. C. Alm. deinde, pro *manet*, habet *monet*.

243. *Ne quod insolens.*] Vide Ciceron. l. II. de Orat. capp. 37. & 38. ALMELOV.

244. *Ne audacius translatum.*] Non est audaciori *metaphora* utendum in *exordio*: ἡ μεταφορὰ Latine dicitur *translatio*. CAPPER.

245. *Aut ab obsoleta vetustate.*] *Ne aut obsoleta vetustate*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov.

246. *Aut a poetica licentia sumtum.*] *Aut poetica*: V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Obrecht. Voss. secund.

247. *In locos fuerimus ingressi.*] Quos appellat hic Fabius *locos*? an *locos communes* propriosque uniuscujusque *caussæ*, quibus & magna vis judicum animis affertur, & factum unumquodque laudatur aut vituperatur, ac justum vel injustum, majus vel minus, asperius aut mitius esse probatur, ac denique quibus judex movetur? hujusmodi vero *loci*, ut Fabius ipse in quinto præcepit, interdum singulis quæstionibus subjiciuntur. Nec ignoro etiam *locos* vocari propositorum sedes, unde ad propositam *caussam* conveniens trahitur propositio, ut in *caussa conjecturali petitionem testium, voluntatem, potestatem* & similes, qui etiam *principales loci* a quibusdam vocantur, a quibus *secundario* etiam *loci* dicuntur, unde argumenta ducuntur. Nam *locus* proprie est argumentorum sedes: sed de hujusmodi *locis* Fabius hic non sentit. REGIUS. Intelligit *locos communes*, qui dicuntur in virtutes & vitia per *amplificationem*, admittuntque liberiorem verborum ornatum. TURNEB.

248. *Naturalis ubertas.*] *Libertas*; margo Stephani.

249. *Neque tamen deducta semper.*] *Deductam orationem* dixit exilem & tenuem. Sic Virgilius vocavit, *carmen deductum*: nisi forte intelligere velis, *suis membris divisam. Circumlatam* autem appellat *orationem periodicam*, quæ certo verborum circuitu & numero comprehenditur. TURNEB. *Deducta* est, quæ ordine & serie rem narrat, ut *deducere carmen*, de quo ad Ovidium latius agemus. BURMAN.

250. *Circumlata.*] *Circulata* PASSERAT. Assensus utrumque ferri posse censet; nam *circumferri* dicuntur res artificio multo pollentes, quæ ostentantur; & *circulata*, quæ a circulatoribus ostentatæ: forte *atque circulatoria*, quo verbo & usus lib. 11. cap. 4. Cæterum τὸ *circulata* legitur etiam in cod. Voss. secund. vide Schulting. ad Senecam pag. 170 & 250.

251. *Atque illaborata.*] *Atque inelaborata*: Ald. *ac inelaboratæ*: Locat.

252. *Dissimulata enim.*] *Dissimulatam* appellat actionem, remissam & modestam, absque ulla ostentationis suspicione. TURNEB.

253. *Et ἀνεπίφατος.*] Latine diceres, *quæ nihil egregii præter cætera præ se ferat.* CAPPER.

254. *Formari animos.*] *Animum*: V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov. Voss. secund.

255. *Turbari memoria.*] Vitium est ex ratione potius *eloquutionis* atque *actionis*, quam ex ipsa *exordiorum* natura. TURNEB.

256. *Facultate.*] *Facilitate*; margo Steph. Gryph. Voss. secund. Basil. *difficultate*; Ald.

257. *Videri cicatricosa facies.*] Ut similitudinis adverbium mihi adscribendum videtur, hoc modo; *ut cicatricosa facies*, hoc est, cicatricum plena. REGIUS. Ut habent Stephan. Colin. Basil. Vidov.

258. *Dum portum egreditur.*] Subintellige, *extra*: similis est locutio apud Tit. Liv. lib. 22. *custodes ponunt, qui prohibeant quemquam egredi urbem* · & lib. XXIX. num. 6. *egressi quidam urbem.* CAPPER.

259. *Navem impegit.*] Græci dicunt ἐν τῷ λιμένι ναυαγεῖν: affine est illud, *de limine offendere*, quo usus est Septimius contra Valent. cap. 3. sive *in limine primo deficere*, ut Virgilius extulit lib. VI. Æneid. COLOMES. Hæc sublegit Colomesius Gatakero *de stylo novi Testamenti* cap. 18. qui ibi plura præterea habet. *Impegit.*] Subauditur, *ad scopulum*, &c. CAPPER.

pegit. [260] Modus autem *principii*, pro *caussa*. Nam brevius [261] simplices, longius perplexæ, suspectæque & infames desiderant. [262] Ridendi vero, qui velut leges *prooemiis* omnibus dederunt, [263] ut intra quatuor sensus terminarentur. [264] Nec minus evitanda est immodica ejus longitudo, ne [265] in caput excrevisse videatur, &, [266] quo præparare debet, fatiget. [267] Sermonem a persona judicis aversum, quæ ἀποστροφὴ dicitur, quidam in totum a *prooemio* summovent; nonnulla quidem in hanc persuasionem ratione ducti. Nam prorsus esse hoc magis secundum naturam confitendum est, ut eos alloquamur potissimum, quos conciliare nobis studemus. Interim tamen est [268] *prooemio* necessarius sensus aliquis, [269] & is acrior fit atque vehementior [270] ad personam directus alterius. Quod si accidat, quo jure, [271] aut qua tanta superstitione prohibemur [272] dare per hanc figuram [273] sententiæ vires? Nec enim istud [274] scriptores artium, quia non liceat, sed quia non putent utile, vetant. [275] Ita si vincet utilitas, propter eamdem caussam facere debebimus, propter quam vetamur. [276] Et Demosthenes [277] ad Æschinem orationem in *prooemio* convertit; & Marcus Tullius, [278] cum pro aliis quibusdam, ad quos ei visum est, tum pro Ligario ad Tuberonem. Nam erat multo futura languidior, si esset aliter figurata: quod facilius cognoscet, si quis illam totam partem vehementissimam, cujus hæc forma est, *Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum*, & cætera, convertat ad judicem; [279] tum enim

260. *Modus autem.*] Id breviter Cicero 2. de *Orat. Sed oportet, ut aedibus ac templis vestibula & aditus, sic caussis principia pro portione rerum praeponere. Itaque in parvis rebus atque frequentibus caussis ab ipsa re est exordiri commodius, &c.* quæ seq. TURNEB. *Autem* non habent V. C. Alm Obrecht. *Modus principii, pro caussa.*] Id est, quantitas, sive longitudo *exordii*, secundum ipsius *caussæ* conditionem, est constituenda. CAPPER.

261. *Simplices ... perplexa, suspecta. &c.*] Videlicet *caussæ*: quæ dictio facile intelligitur ab nomine singulari *caussa*, quod præcedit. CAPPER.

262. *Ridendi vero, qui, &c.*] Notare videtur Græcos, qui *exordium* componebant *ex propositione, ratione, redditione & conclusione*: in qua est sententia Hermogenes lib. 1. de *Inventione*: qui tamen defendi potest; vel quod existimet hæc etiam geminari posse, unde interpres Demosthenis ponit primum, secundum, tertium *exordium* plerumque; vel quod etiam hæc potiora sint, reliqua vero velut inferantur. TURNEB.

263. *Intra quatuor sensus.*] Hoc est, quatuor sententias (διανοίας) totidem periodis expressas, quatuor pronunciata, propositiones integras & justæ magnitudinis: quomodo dixit paulo supra: *Ut ex singulis quaestionibus singulis sensus in prooemium conferantur.* Cæterum quatuor *exordio* propositiones etiam post Fabii ætatem attribuit Hermogenes lib. 1. de *Inventione* cap. 5. scilicet πρότασιν *propositionem* [primam,] κατασκευὴν primæ propositionis *rationem*, seu *probationem*, ἀπόδοσιν *redditionem*, quæ ipsa est ἀξίωσις oratoris *postulatio*, & βάσιν *basin*, quæ τὴν πρότασιν καὶ τὴν ἀπόδοσιν συνάγει, hoc est, (ut exponit Scholiastes Græcus Hermogenis in Aldin. Rhetorib. tom. 2.) συνάπτει, *propositionem* primam & *redditionem*, sive *postulationem* connectit. Vide superiorem Turnebiani notam, ubi τὴν Hermogenianam exordii βάσιν vertit *conclusionem*. CAPPER. *Intra quatuor sensus.*] Hæc verba non habet V. C. Alm. nec Voss. nec Bern. *intra quatuor terminos esse terminarentur*; MSS. Bodl. Bal. Andr.

264. *Nec minus.*] Ex Dionys. hoc transcripsit περὶ ἀντιχρόας, qui hæc στρογγύλα καὶ ἀκέφαλα προοίμια vocat. TURNEB.

265. *In caput excrevisse.*] *Metaphora* est sumpta a plantis, quarum radix est bulbosa; solent enim crescere in caput: aut etiam a nanis, quorum caput proportione corporis est maximum. Igitur *oratio crescit in caput*, cujus est exordium prolixius. TURNEB. Id est, ipsum principium videatur majus reliqua oratione. Græci dicunt κεφαλοῦσθαι, id est, *fieri capitosum*, sive *crescere in caput*: quod videmus fieri in cepis & alliis: sicut σωματοῦσθαι, est *corpulentum fieri*, sive *in corpus ire*, ut loquitur lib. 11. PHILAND. Ovid. de Ascalapho lib. v. Metam. 547.

Inque caput crescit. PITHOEUS.

266. *Quo praeparare debet.*] Id est, eo ipso loco, ea ipsa orationis parte, qua præparare auditorem vel judicem debet. CAPPER.

267. *Sermonem a persona, &c.*] Reprehendit illorum superstitionem, qui *apostrophen*, gravioresque hujusmodi figuras nunquam esse apponendas in exordiis existimarunt: quo loco annota præceptum quidem esse, ne apponantur; sed utilitate *caussæ* infringi aliquando præcepta. TURNEB.

268. *Hic prooemio necessarius sensus*] *Hoc prooemio necessarium*; MSS. Bodl. Bal. Andr. Ald. Sich. Par. Bern. Vasc. Steph. *hoc prooemio necessarius*; V. C. Alm Locat *est & hic necessarius sensus*; Vallæ lib. *hoc prooemium.* Editor Leidensis. Ego puto legendum, *interim tamen est & hoc prooemio necessarium. Sensus hinc aliquis, & is acrior fit atque vehementior, si ad personam directus alterius.* BURMAN. *Sensus aliquis: & is, &c.*] Alii leg. *si sensus aliquis erit acrior, fitque vehementior.* PITHOEUS. *Sensus aliquis*] Id est, sententia quædam eximia, præclara quædam enuntiatio. Græcis νόημα, Italis *concetto*, Hispanis *agudeza*, nostratibus *une pensée.* CAPPER.

269. *Et is acrior fit, &c.*] Fabius quoque docet lib 12. ubi de figuris agit, *apostrophen* orationi addere acrimoniam, quæ alioqui jaceret, si simplicitate naturali flueret: hæc autem non in *prooemio* tantum, sed in cæteris contingit partibus. TURNEB. *Et iis acrior*; Locat. *acrior fit*; Voss prim.

270. *Ad personam directus alterius.*] Hoc est, si ad personam alterius hominis dirigatur per figuram *apostrophen.* CAPPER.

271. *Aut quanta.*] *Qua*, pro *quanta*, rectius legeretur. REGIUS. *Aut quanta*; Locat *aut qua tanta*; Aldus & reliqui.

272. *Dare per hanc.*] *Eloqui per hanc*; marg. Basil & Voss. tert. *dare hanc figuram* ante Regium legebatur, qui *per* addi jussit, vel legendum *dare hac figura* censuit. *Per hanc figuram.*] Quæ vocatur ἀποστροφὴ *apostrophe*, vel sermonis *aversio.* CAPPER.

273. *Sententiæ*] In dativo casu τῷ νοήματι: quam quidem sententiam paulo supra designavit his verbis, *sensus aliquis, &c.* CAPPER.

274 *Scriptores artium.*] Supple, rhetoricarum vel oratoriarum; nam plena locutio exstat lib. 111. cap 1. ubi sic habet Fabius: *Unicum apud nos specimen orandi docendique oratorias artes, Marcus Tullius, &c.* CAPPER.

275. *Ita si vincet utilitas.*] Hæc absunt a Codice Almelor.

276 *Et Demosthenes autem.*] *Autem* non habet Stephan. nec Obrecht. nec video cui bono inseratur: mallem *& Demosthenes quidem.* Francius *& Demosthenes suam ad Æschinem orationem, &c. Et Demosthenes.*] Demosthenes in oratione de *corona, aversione* est usus ad Æschinem adversarium, seque ejus impudentia uti nolle dixit. TURNEB.

277. *Ad Æschinem orationem convertit.*] Æschinem ipsum alloquitur per figuram *apostrophen.* CAPPER.

278 *Cum pro aliis.*] *Tum pro aliis*; Ald. *Pro aliis quibusdam.*] Ut in Catilinam & Sallustium. TURNEB. Sed hæc exempla non esse ad Quinctiliani mentem, facile quisque videt; neque enim Tullius pro Catilina, neque pro Sallustio dixit. Aptiora exempla suppeditant orationes habitæ pro Rabirio perduellionis reo & pro Muræna; nam in prioris quidem *exordio* Tullius *apostrophen* ad Labienum adhibet; in posterioris *prooemio* sermonem a judicibus ad Catonem convertit. CAPPER.

279. *Tum enim vere.*] *Tum vere enim vere.*] Locat. *Tum vere aversa videatur oratio.*] Nam in Quinctiliani sententia, dum in *exordio* τῆς pro Ligario Tullius orationem a judi-

vere aversa videatur oratio, & languescat vis omnis, dicentibus nobis, *Habet igitur Tubero, quod est accusatori maxime optandum.* [280] Illo enim modo pressit atque instituit: [281] hoc tantum indicasset. Quod idem in Demosthene, [282] si flexum illi mutaveris, accidet. Quid? non [283] Sallustius directo ad Ciceronem, in quem ipsum dicebat, usus est principio, & quidem protinus? *Graviter & iniquo animo maledicta tua paterer, Marce Tulli:* [284] sicut & Cicero fecerat in Catilinam: *Quousque tandem abutere patientia nostra?* Ac, ne quis *apostrophen* miretur, idem Cicero [285] pro Scauro ambitus reo, [286] quæ *caussa* est in commentariis (nam [287] bis eumdem defendit) [288] *prosopopœia* loquentis pro reo utitur: [289] pro Rabirio vero Posthumo, eodemque [290] Scauro reo *repetundarum*, etiam exemplis: pro Cluentio (ut modo ostendi) [291] *partitione.* Non tamen hæc, quia possunt bene aliquando fieri, passim facienda sunt; sed quoties præceptum vicerit ratio: quo modo & similitudine, [292] dum brevi, [293] & *translatione*, atque aliis *tropis* (quæ omnia [294] cauti illi ac diligentes prohibent) utemur interim: [295] nisi si cui divina illa pro Ligario *ironia*, de qua paulo ante dixeram, displicet. Alia *exordiorum* vitia verius tradiderunt. [296] Quod in plures *caussas* accommodari potest, [297] *vulgare* dicitur. Id minus favorabile: aliquando tamen non inutiliter assumimus: [298] magnis sæpe oratoribus non evitatum. Quo & adversarius uti potest, *commune* appellatur. Quod adversarius in suam utilitatem deflectere potest, *commutabile.* Quod *caussæ* non cohæret, *separatum.* Quod aliunde trahitur, *translatum.* [299] Præterea, quod *longum*, quod *contra præcepta* est. Quorum pleraque non *principii* modo sunt vitia, sed totius orationis. Hæc de *procœmio*, quoties erit ejus usus. Non semper autem est. Nam & supervacuum aliquando est; [300] ut, si sit præparatus satis etiam

cibus avertit ad Tuberonem, tunc quidem aversa oratio videtur, nec ad quem dirigi debet, directa: verum contra se res habet: nam si non ad Tuberonem, sed ad judices illa *exordii* particula dirigeretur, tunc vere & recta esset *ἀποστροφὴ* aversa, nec ad eam directa personam, ad quam dirigenda est. Ludit Fabius in nomine *ἀποστροφῆς*, quod figuræ genus aversam orationem significat. CAPPER.

280. *Illo modo.*] Adhibita videlicet *apostrophe* ad Tuberonem. CAPPER.

281. *Hoc tantum indicasset.*] Hoc modo rem nude ac jejune indicasset, si omnium directo ad judicem [Cæsarem] sermone dixisset, *habet igitur Tubero, &c.* CAPPER.

282. *Si flexum illi.*] Non *illi*, sed *illum* est legendum, hoc est, illam conversionem sermonis. REGIUS *Illum* : Stephan. Vidor. *Si flexum.*] Tes exordii egomme inflexionem, qua oratio a judicibus ad Æschinem ipsum convertitur. CAPPER.

283. *Sallustium.*] Infr. lib. IX. cap. 3. & apud Sallustium in Ciceronem. Hoc firmiter credimus, orationem in Ciceronem Sallustii esse; non vero alicujus declamatoris, forte Porcii Latronis, ut putat eximius Vossius de Histor. Latin. lib. I. cap. 15. COLOMES.

284. *Sicut & Cicero.*] *Sicut Cicero*; V. C. Alm.

285. *Pro Scauro ambitus reo.*] Accusatus est Scaurus ambitus, quod in consulatus petitione tribus & centurias pecunia corrupisset. TURNEB. Orationem scripsisse se pro Scauro testatur Cicero in Epist. PHILAND.

286. *Quæ caussa est in commentariis.*] De his Tullianarum orationum commentariis vide Fabium lib. X. cap. 7. fragmenta orationis pro Gabinio, ubi notæ sunt Caroli Sigonii; fragmentum orationis in *toga candida*, ubi exstant Asconii notæ; Photium cod 265. (ubi de similibus Demosthenicarum orationum commentariis mentionem facit) & Vossium Institut. Orator lib. IV. cap X num 6. pag 180. Erant autem veluti rudia quædam habendarum orationum delineamenta & compendia, Gallice *des Memoires* Cæterum Ciceronianæ orationis pro Scauro ambitus reo nihil jam superest in hujusmodi commentariorum fragmentis. CAPPER.

287. *Bis eum defendit.*] Semel quidem cum sit ambitus, iterum autem cum repetundarum factus est reus. CAPPER.

288. *Prosopopœia ... utitur.*] Hoc est, fictam orationem affingit cuidam personæ loquenti pro reo. CAPPER.

289. *Pro Rabirio Posthumo ... etiam exemplis.*] Supple, utitur in ipsomet orationis *exordio* Alludit autem Fabius ad hæc verba, quæ leguntur in *exordio* ejus pro Rabirio Posthumo num. 2. *Si quidem non modo in gloriam rei militaris Paulum Scipio, aut Maximum filius; sed etiam in devotione vitæ & in ipso genere mortis imitatus est P. Decium filius, &c.* CAPPER.

290. *Scauro reo repetundarum.*] Scaurus repetundarum est accusatus, quod Sardiniam provinciam, quam ex prætura obtinuerat, expilasset. TURNEB. *Eodemque Scauro reo repetundarum.*] Cujus orationis nonnihil superest in fragmentis Ciceronianis: immo argumentum exstat ab Asconio Pediano conscriptum CAPPER.

291. *Partitione.*] Cicero utitur in Cluentianæ orationis *exordio*. His verbis concipitur illa *partitio*: *Animadverti, judices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes, quarum altera, &c.* CAPPER.

292. *Dum brevi.*] Hoc est, dummodo brevis sit illa similitudo, sive comparatio, qua in *exordio* utemur. CAPPER.

293. *Et translatione.*] Verborum *translatione*, quæ vulgo *metaphora* dicitur. CAPPER.

294. *Cauti illi.*] *Ironia.* Terent. Phorm. IV. 4.
Ut cautus est, ubi nihil opus est.

295. *Nisi si cui divina illa, &c.*] Vaticinatus esse Fabius videtur, quosdam futuros, quibus illa *ironia divina* pro Ligario displiceret. Nam Georgio Cretensi, qui se Trapezuntium dici maluit, ita displicet, ut Fabium sugillare non sit veritus. *Sus Minervam*: cum ait, non *ironiam* esse, sed veri criminis confessionem; partim ut misericordiam captet; partim ut, cum rei ejusdem, quam postea majorem ostendit, adversarium reum, ac humanitate Cæsaris absolutum ostendat, summæ crudelitatis arguat: de quo plura in ejus commentario in eam orationem. Quod autem *ironia* hic sit, auctor est Aquila Romanus: quanquam de illo loco Quinctiliani inter figuras ita ait: *Non procul abest ab hac simulatione confessio nihil nocitura, qualis est hæc: Habet Tubero.* Plura contra Trapezuntium legere poteris apud Georgium Merulam in orationem pro Ligario. TURNEB. Qui hæc Regii scrinia compilavit. Aldus vero edidit: *Si cui divina, &c.* *nisi cui*: Locat. Vidov.

296. *Quod in plures caussas.*] Sic antiqui oratores exordio fere vulgari orationem incipiebant: *Deum optimum maximum precor: &. Maxime vellem, judices.* TURNEB.

297. *Vulgare dicitur.*] In Sulpitio Victore pag. 248. Rhetor. Pithœan. vocatur etiam *Galeatum: quoniam ita commune esse possit omnibus caussis, quemadmodum galea omnibus vulgo possit esse communis*: sed hæc verba Sulpitio Victori perperam allata fuisse, & ex B. Hieronymi prologo *galeato* in sacros libros decerpta putat Vossius Instit. Orator. tom. I. pagg. 352 353 CAPPER.

298. *Magnis sæpe.*] *A magnis*: Locat. Ald. Steph. Colin. Basil. Vidov. Voss. secund.

299. *Præterea quod longum.*] Additur etiam a Trapezuntio *exordium apparatum*, quod exquisitum est compositum, quam deceat. TURNEB.

300. *Ut si præparatus.*] *Si* particulam adscribi sensus integritas postulat, ut legatur; *ut si sit.* REGIUS. *Ut* omittit Aldus & habet; *si sit præparatus*, & ita V. C. Alm. & Obrecht.

ſine hoc judex ; aut ſi res præparatione non egeat. [301] Ariſtoteles quidem in totum id neceſſarium apud bonos judices negat : aliquando tamen uti, nec, ſi velimus, eo licet ; cum judex occupatus, cum anguſta ſunt tempora, cum major poteſtas ab ipſa re cogit incipere. Contraque eſt interim *proœmii* vis etiam [302] non in *exordio.* [303] Nam judices, & in *narratione* nonnunquam, & in *argumentis*, ut attendant, & ut faveant, rogamus : quo Prodicus velut dormitantes eos excitari putabat, [304] quale eſt Ciceronis : *Tum C. Varenus, is qui a familia* [305] *Anchariana occiſus eſt. Hoc, quæſo, judices, diligenter attendite.* Utique ſi [306] multiplex *cauſſa* eſt, ſua quibuſque partibus danda præfatio eſt ; ut, *Audite nunc reliqua* ; &, *Tranſeo nunc illuc.* [307] Sed in ipſis etiam *probationibus* multa funguntur *proœmii* vice ; ut facit [308] Cicero pro Cluentio, dicturus contra cenſores ; [309] pro Muræna, cum Servio ſe excuſat. Verum id frequentius eſt, quam ut exemplis confirmandum ſit. Quoties autem *proœmio* fuerimus uſi ; tum ſive [310] ad *expoſitionem* tranſibimus, ſive protinus ad *probationem*, [311] id debebit in *principio* poſtremum eſſe, cui commodiſſime jungi [312] initium conſequentium poterit. [313] Illa vero frigida & puerilis eſt in ſcholis affectatio, ut ipſe tranſitus efficiat [314] aliquam utique ſententiam, & hujus velut præſtigiæ plauſum petat ; ut Ovidius laſcivire [315] in *Metamorphoſeſi* ſolet, quem tamen excuſare neceſſitas poteſt, res diverſiſſimas in ſpeciem unius corporis colligentem. Oratori vero quid eſt neceſſe [316] ſurripere hanc tranſgreſſionem, & judicem fallere ; qui, ut ordini rerum animum intendat,

301 *Ariſtoteles quidem.*] Hæc ſcribuntur ab Ariſtot. lib. III. Rhetor. cap. 14. horum eſt cauſſa, quia *exordium* comparatur ad affectum, quo judex bonus carere debet ; & lege lata adhiberi vetabatur. TURNEB.

302. *Non exordio*] *Non in exordio* ; MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Ald. Sich. Vaſc. Steph. Colin. Baſil. Gryph. Vidov. Roign. Voſſ ſecund. *Etiam non in exordio.*] In aliis orationis partibus, quam in *exordio.* CAPP.

303. *Nam judices & in.*] Initio quoque diximus, attentionem, benevolentiam, & docilitatem non magis eſſe exordii, quam reliquarum partium. Quod autem ſequitur, ex Ariſtotele ſumptum eſt ; ſcribit enim Prodicum dixiſſe, attentionis petitionem perinde auditores excitare, ac ſi inter dormientes pecunia ſpargeretur. TURNEB.

304. *Quale eſt Ciceronis.*] *Quale eſt. Tum C. Varenus, qui a familia* ; V. C. Alm. *quale eſt. Cum C Varenus qui a*, Vallæ liber, Locat. Ald. Gryph Baſil. Vidov. Regius particulam *cum* expungendam eſſe cenſet. Aſcenſius *quale eſt Ciceronis pro C. Vareno, qui, &c.*

305. *Anchariana.*] Sic dicta ab Anchario vel Ancario (*Aſino*) quam vocem Bilbilitano vati feliciſſime reddidit Iſaac. Voſſius ad Melam pag. 48. Utinam pari ſucceſſu Tertulliani locum ibidem emendaſſet! ſi modo quid in eo emendandum. Arridet enim (ut verum fatear) præ aliis omnibus lectio vulgata, *Onocoetes*, utpote, quæ in picturam Tertullianicam apprime quadrat : *Deus noſter* (inquit Afer ille doctiſſimus) *erat auribus aſininis, altero pede ungulatus.* In quibus verbis ne γρῦ quidem de porco. Itaque fruſtra eſt clariſſimus Voſſius, *Onochoerites* legens. COLOMESIUS. Admodum lubrica & incerta hæc familiæ Ancharia etymologia ; nam aſinum *Ancarium*, vel *Anchareum*, dictum nondum liquet, & verba Lucilii apud Nonium in *Quiritare* diverſe leguntur : alii *arenarium*, alii *angarium* legunt a Græco ἄγγαρος, quo *nuntius*, *bajulus*, notatur : ſed aſinum notari, a Voſſio probatum eſſe debuiſſet. Magis dubia adhuc lectio Martialis libro XI. 95.

——— *itra, vetpe, per Ancarium* ;

ut vult Voſſius, cum alii per *Anchialum* : varie vero æſtuat Turnebus lib XVII. cap. 24. in hac voce *Ancarius* ; & *familiam* hanc *Ancariam* [originem habuiſſe ait] ex urbe Italiæ *Ancaria*, in qua patresf. quidam operoſi & quæſtuoſi erant, quorum hæc familia ; vel denique *Ancarios* furioſos a Dea *Ancaria*, ſtimulatos, ut Bellonarii a Bellona. Sed urbi illa nulli, quod ſciam, memoratur ; & Dea *Ancharia* vel *Ancaria*, quæ Aſculi colebatur, & a ſolo, ut puto, Tertulliano Apologetici capite vigeſimo quarto memoratur, quænam fuerit, mihi minime liquet : quamvis inde genti huic nomen fuiſſe, non ſit abſurdum credere. Hanc vero Deam non Aſculi, ſed Fæſulis in Etruria cultam credit Reineſius, ob inſcriptionem ibi repertam, ubi mentio fit hujus Deæ Claſ. II. inſc. 21. unde apparet *Ancharium* eſſe dictam, non *Ancariam*. Ego hic per familiam *Ancharianam* intelligo ſervos cujuſdam *Ancharii*, qui *C. Ancharius Rufus* ex municipio Fulginate fuit, teſte Priſciano : ſic cædes in ſylva Sila cum eſſet facta, notique homines interfecti, inſimulabatur familia, teſte Cicer. in Bruto cap. 22. pro *Anchariana* hic in margine Baſil. erat *Aurbiram.* Vallæ liber & Colbertinus habebant *Ambirana* : hujus vero orationis Ciceronis pro Vareno fragmenta aliquot ex Fabio & aliis collegerunt Editores Ciceronis, qui *L. Varenum* vocant, qui hunc *C. Varenum* occidit, & *Cn. Varenum* vulneravit ; ut ex lib. VII. cap. 1. apparet ; quem Glandorpium male diverſum facere puto ab hoc *L. Vareno.* An autem ex eadem gente ſit P. *Varium* Prætor, ut ibi legitur forte pro *Vareno*, quem Cicero pro Flacco cap. 19 laudat, neſcio. BURMAN.

306. *Multiplex.*] Multis quæſtionibus conſtans. TURNEB.

307. *Sed in ipſis etiam probat.*] Ex hoc loco colligere poſſumus, *refutationes* ante *narrationem* poſitas, quales ſunt pro Milone, Muræna, Sylla, Cluentio, multum affines eſſe cum *proœmio* ; imo quodammodo partes eſſe illius : quod Fabius multis in locis indicat ; hæ enim præparant judicem, quod erat *exordii* proprium. TURNEB.

308. *Cicero pro Cluentio.*] Cicero pro Cluentio, cum eſſet dicturus adverſus cenſores Gellium & Cn. Lentulum, qui Cluentium notarant, quod judicium, quo damnatus fuerat Oppianicus, corrupiſſet ; præfatione utitur, qua primum aures placat, ac velut aditum ſibi præmunit ad aures judicum TURNEB.

309. *Pro Muræna.*] Cap 3.

310. *Ad expoſitionem.*] *Expoſitionis* nomine *narrationem* intelligit, quæ ſequenti capite definitur, *expoſitio rei geſtæ.* CAPPER.

311. *Id debebit*] Id ex Cicerone lib II. de *Orat Connexum autem ita ſit principium conſequenti orationi, ut non tanquam citharœdi proœmium affictum aliquod, ſed cohærens cum omni corpore membrum eſſe videatur. Nam nonnulli, cum illud meditati ediderunt ; ſic ad reliqua tranſeunt, ut audientiam ſibi fieri velle videantur. Atque ejuſmodi illa proluſio debet eſſe, non ut Samnitium, qui vibrant haſtas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur ; ſed ut ipſis ſententiis, quibus proluſerint, vel pugnare poſſint.* TURNEB.

312. *Initium conſequentium.*] *Poſſit* verbum, librariorum incuria prætermiſſum, adſcribatur, ne imperfectus ſenſus relinquatur. REGIUS.

313 *Illa vero frigida*] Hoc loco Fabius conſuetudinem declamatorum notat, qui ita ab *exordio* in *narrationem* tranſibant, ut id lateret auditorem ; debet enim tranſitus ille eſſe apertiſſimus. Hermogenes autem *exordium* putat cum *narratione* conjungendum per *procataſtaſin*, quam etiam appellant προδιήγησιν. TURNEB.

314. *Aliquam ſententiam.*] Γνώμην vel νόημα, non vero διάνοιαν ſimpliciter, quæ cogitationem quamlibet ſignificat. CAPPER.

315. *In Metamorphoſi.*] Scribendum in plurali *Metamorphoſeſi*, Græca enuntiatione Lege Farnabium & Nic. Heinſium ad Ovidii Metamorph. in limine COLOMESIUS. *In Metamorphoſibus* volebat Francius. Cod. Bern. habet *in Metamorphoſeſin.*

316. *Surripere hanc tranſgreſſionem*] Expreſſiſſe hic Græcorum locutionem Fabium puto, qui ita κλέπτειν τὴν μετάβασιν dicunt : de quo vide Petr. Victor var. lect. XXIII. cap. 6. & utitur Schol. ad Euripid. Hippol. 609. BURMAN.

etiam

etiam commonendus est? Peribit enim prima pars *expositionis*, si judex [317] narrari nondum sciet. Quapropter, ut non abrupte cadere in *narrationem*, ita non obscure transcendere, est optimum. Si vero longior [318] sequetur ac perplexa magis *expositio*, ad eam ipsam præparandus erit judex; [319] ut Cicero sæpius, [320] sed hoc præcipue loco fecit: *Paulo longius exordium* [321] *rei demonstrandæ repetam, quod, quæso, judices, ne moleste patiamini; principiis enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis.* Hæc fere sunt mihi de *exordio* comperta.

317. *Narrari nondum.*] *Nondum narrari*: Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov.

318. *Sequitur.*] *Sequetur*: Locat. Ald. Steph. Colin. Gryph. Basil. Vidov. Voss. prim. Bern.

319. *Ut Cicero sæpius, sed hoc loco fecit.*] Aliquid mihi deesse huic sensui videtur; aut enim *potissimum*, aut quid tale recte forsitan adscriberetur. Cicero vero pro Cluentio hoc fecit; inquit enim. *Paulo longius, &c.* REGIUS.

320. *Sed hoc loco præcipue.*] Pro Cluentio, cap. 4. *Atque ut intelligatis, &c.* TURNEB. *Sed & hoc loco fecit*: V. C. Alm. *sed hoc loco fecit*: Locat. Ald. Basil. Vidov.

321. *Rei demonstrandæ*] *Demonstrandæ gratia repetam*: Locat. Ald. Sich. Par. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Voss. secund. *rei demonstrandæ petam*; Stephan. Sed recte se habet vulgata: ita enim & in Ciceronis exemplaribus. & vox *gratia* interjecta ab ineptis librariis, qui eam eleganter sæpe omissi ignorabant: de qua *ellipsi* vide Riv. & Muret. ad Sallust. Catil. 6. & nos ad Petron. XLIX. BURMAN.

CAPUT II.

De narratione.

[1] MAXIME naturale est, & fieri [2] frequentissime solet, ac debet, ut, præparato per hæc, quæ supra dicta sunt, judice, res de qua pronuntiaturus est, indicetur. Ea est *narratio*. [3] In qua sciens transcurram subtiles nimium divisiones quorumdam, plura ejus genera facientium. Non enim solam volunt esse illam negotii, de quo apud judices quæritur, *expositionem*, [4] sed personæ; ut, [5] *Marcus Acilius Palicanus*, [6] *humili loco, Picens, loquax magis, quam facundus.* [7] Loci; ut, [8] *oppidum est in Hellesponto Lampsacum, judices.* [9] Temporis; ut, II.

Vere novo, gelidus canis quum montibus humor
Liquitur.

[10] Caussarum, quibus historici frequentissime utuntur; cum exponunt unde bellum, seditio, pestilentia. Præter hæc, alias perfectas, alias imperfectas vocant: quod quis ignorat? Adjiciunt, *expositionem* & præteritorum esse temporum, quæ est frequentissima; & præsentium, qualis est [11] Ciceronis de discursu amicorum: *Chrysogonus postquam*

1. *Maxime naturale & freq.*] Κατὰ φύσιν, & ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Inferius enim ostensurus est, non semper esse narrandum, neque protinus *narrationem proœmio* subjiciendam. PITHOEUS.

2. *Frequentissime solet ac debet.*] *Frequentissime debet*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Ald. Locat. Par. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Obrecht. sed mihi illud *solet* minime omittendum videtur; quia ex solemni & frequentissima est formula, de qua vide ad Petron. cap. XLIX. ita infr. VII. 9. *ut solet*: ubi male *solent* Obrechtus. BURMAN.

3. *In qua sciens.*] Transit per *occupationem* eorum opiniones, qui multa faciebant *narrationum* genera; vultque eam vere esse *narrationem*, quæ fit rei *expositio*, de qua judex est pronuntiaturus. TURNEB.

4. *Sed personæ.*] Ea est *narratio*, quæ *prosopographia* appellatur, qua personam propriis circumstantiis, tanquam coloribus, depingimus ac describimus. TURNEB.

5. *M. Acilius Palicanus.*] Est ex Ciceronis pro Cluentio descriptum hoc exemplum. REGIUS. *Atteius*: Ald. Sich. Colon. marg. *Atilius*; Ven. Locat. *Attilius*: Basil. marg. Steph. sed *Marcus Acilius* non habet V. C. Alm. non potui autem hunc hominem in oratione pro Cluentio reperire; sed ex Sallustii Historiarum libris desumptum esse ex Gell. I. cap. 15. ostendit Carrio ad. Fragm. Sallustii. *M. Acilius* in Verrinis mentionem fieri notavit margo Stephani, (& fit act. I. cap. 13.) qui majestatis damnatus est: sed hic hoc minime pertinet. *Palicanus* vero cognomen fuit Lolliorum: ita M. Lollii satellitis & adjutoris Clodii, Cicero in Orat. pro domo cap. 5. meminit. Hunc tamen Glandorpius a M. Lollio Palicano diversum facit, quem Tribunum plebis fuisse constat, & qui auctor fuit, ut Pompeius & Crassus Coss. restituerent Tribuniciam potestatem. Asc. ad Divin. cap. 3. & quem seditiosissimum hominem vocat Valer. Max. lib. III. cap. 8. §. 3. hic & *M. Palicanus* a Cicerone dicitur II. Verr. 21. ubi vide Ursin. & ad I. Att. I. & 18. unde humilitatem ejus intelligere licet: meminit & Palicani oratoris, *aptioris auribus imperitorum*, in Bruto 62. & ita hic legendum esset *M. Lollius Palicanus*; ut videtur legisse Vaillantius in Gente Lollia, qui nummo IV. a filio ejus Quæstore denarium in honorem patris percussum censet: in nummis vero *Palikanus* dicitur. Secutus autem Vaillantius Pighium, (licet non nominet, quod solemne ipsi esse recte notavit vir celeber. Perizonius Epist. ad Morell. de nummis consul. pag. 275.) qui in Annal. an. 674. hunc Fabii locum de hoc Lollio Palicano capit, & dicit eum esse, quem Cicero in Bruto memorat; & quem respicit Cicer. I. 10 Verr. 47. teste Asconio. BURMAN.

6. *Humili loco.*] Vallæ lib. *humillimo loco.*

7. *Loci.*] Dicitur *topographia*, si verus locus describitur; aut *topothesia*, si locus fictus. TURNEB.

8. *Oppidum est*] De Ciceronis I. Verrin. 24. sumptum. REGIUS.

9. *Temporis.*] Quæ χρονολογία dicitur; ut, *Vere novo*, ex I. *Georg. Virg.* TURNEB.

10. *Caussarum.*] Ea dicitur αἰτιολογία, quando rei alicujus caussas studiose scrutamur & explicamus. TURNEB.

11. *Cicero de discursu.*] In oratione Ciceronis pro Roscio Amerino (cap. 22.) sensus quidem hic habetur; verba vero ipsa alia leguntur; sic enim Cicero: *Usque eo animadverti, &c.* REGIUS.

est nominatus; & futurorum, quæ solis dari vaticinantibus potest. [12] Nam *ὑποτύπωσις* non est habenda *narratio*. Sed nos potioribus vacemus. [13] Plerique semper narrandum putaverunt: quod falsum [14] esse, pluribus coarguitur. Sunt enim [15] ante omnia quædam tam breves *caussæ*, ut *propositionem* potius habeant, quam *narrationem*. Id accidit aliquando utrique parti; cum vel nulla [16] *expositio* est, vel de re constat: de jure quæritur, ut apud [17] Centumviros; *filius, an frater debeat esse* [18] *intestato heres*; [19] *pubertas, annis, an habitu corporis æstimetur*. [20] Aut cum est quidem in re *narrationi* locus, sed ante aut judici nota sunt omnia, aut [21] priore loco recte exposita. Accidit aliquando [22] alteri, [23] & sæpius actori; vel quia satis est proponere, vel quia sic magis expedit. Satis est dixisse; [24] *certam creditam pecuniam peto ex* [25] *stipulatione*; [26] *legatum peto ex testamento*. [27] Diversæ patris *expositio* est, [28] cur ea nondum debeantur. Et satis est actori, & magis expedit sic indicare; [29] *dico ab Horatio sororem suam interfectam*. [30] Namque & *propositione* judex crimen omne cognoscit, [31] & ordo & caussa facti pro adversario magis est. Reus contra tunc [32] *narrationem* subtrahit, [33] cum id, quod objicitur, [34] nec negari, nec excusari potest, sed in sola juris quæstione consistit; [35] ut in eo, qui, cum pecuniam privatam ex [36] æde sacra surripuerit, sacri-

12. *Nam ὑποτύπωσις.*] Ὑποτύπωσις figura est, cum ita apte & luculente rem explicamus, ut geri videatur: habet autem locum interdum in *narratione*: non tamen *narratio* est, sed *narrationis accidens*. TURNEB. *Διατύπωσις descriptio*. An *hypotyposis*, *narratio*, quæ versatur in personis, in qua simul cum rebus ipsis personarum & sermonum, & animi vultusque perspici possint, ut in illo: *Venit ad me sæpe clamitans: Quid agis, Mitio, &c.* de qua Cicer. in Rhetor. L. Val. PITHOEUS. *Ὑποτύπωσις non est habenda narratio*] Et sane, ut docet Quinctilianus lib. IX. cap. 2. *Illa vero* (ait Cicero) *sub oculos subjectio tum fieri solet, cum res non gesta indicatur, sed, ut sit gesta, ostenditur: nec universa, sed per partes*. Ab aliis hypotyposis ὑποτύπωσις dicitur proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, ut cerni potius videatur, quam audiri. CAPPER.

13. *Plerique semper narrandum, &c.*] Reprehendit eorum opinionem, qui putarunt semper esse narrandum; docetque quibus in *caussis* supervacua sit futura *narratio*. Hæc autem omnia ex Halicarnasseo desumpta sunt. ἐν τῷ περὶ τῆς ἐν μελέταις ἀπαχρήσεως, loquente περὶ διηγήσεως ibi: ἁμάρτημα δὲ καὶ τὸ, πανταχοῦ διηγεῖσθαι, μὴ ἐπισκεψάμενον ὅτι ὅλη μὲν ἰδέα συμβουλευτικὴ διηγήσεως οὐ δεῖται· ἴσασι γὰρ οἱ βουλευόμενοι περὶ ὧν σκοποῦνται, καὶ δέονται μαθεῖν ὅ τι πρακτέον ἐστὶν, οὐχ ὅτι βουλεύονται· ἔστι δὲ καὶ δικῶν διηγήσεις οὐκ ἐχουσῶν. αὗται δὲ εἰσιν αἱ τὸ δικάζουσι τὸ πρᾶγμα γνώριμον ἔχουσι, καὶ ὅπε ἀντίδικοι ἀμφοτέροις ὁμολογούμενον, & cætera quæ sequuntur. TURNEB.

14. *Esse coarguitur.*] In quibusdam exemplaribus recte mihi *pluribus* adscriptum esse videtur hoc modo, *quod falsum esse pluribus coarguitur*: complures namque subjiciuntur rationes. REGIUS.

15. *Ante omnia.*] Hæc delenda censebat verba Francius.

16. *Expositio.*] Rei gestæ, quæ ipsa est *narratio*. CAPPER.

17. *Ut apud Centumviros.*] Hoc oritur ex lege duodecim tabularum, quæ jubet, ut bona intestatorum ad agnatos & gentiles deferantur. Meminit Cornificius lib. 1. Porro *intestatus* dicitur non solum is, qui non facit testamentum, sed etiam qui jus faciendi non habet; ut puer & carcere conclusus. TURNEB. *Centumviros.*] De Centumviris judicibus vide quæ notavimus ad c. 10. libr. III. CAPPER.

18. *Intestato heres.*] *Intestatum*: Ald. *intestati*: Obrecht. *ab intestato*: Francius. *Intestate*: Voss.

19. *Pubertas annis, &c.*] *Pubertas* est quando corpus pilis vestitur; tunc enim pubertas incipit, ad quam æstimandam olim pudenda inspiciebantur: quod Justinianus leg. 3 C. *quando tutores, vel curatores esse desinunt* sustulit, ut indecorum: sed ut feminæ post impletum duodecimum annum pubescere, sic & mares post excessum quatuordecim annorum quoque existimarentur. Idem Justin. Instit. *Tit. quibus modis tutela finitur*. TURNEB.

20. *Aut cum est quidem jure narrationi locus.*] Sic quidem legitur: sed *jure* mihi otiosum ac superfluum esse videtur: idcirco pro *jure*, *in re* legendum esse facile contenderim. REGIUS. *aut cum est quidem jure narrationi locus*. MSS. Bodl. Joan. Andr. Locat. *aut enim est quidem jure narrationi locus*: Sich. Basil. *aut cum est quidem in re narrationi locus*; MSS. Bal. Alm. marg. Steph. Gryphius, Colin. Vidov. Obrecht. similis varietas in codice Almel. est in lib. III. cap. 8 ubi pro *in re*, *jure* erat: in Voss. prim. *quidem jure*.

21. *Priore loco.*] Ab eo qui ante oravit & *caussam* egit. TURNEB. *Priore loco recte exposita.*] Hoc est, *actione* prima; idque ab eo qui *caussam* prior egit; nam eamdem *caussam* olim agebant plures patroni tum τοῦ διώκοντος *petitoris*, vel *actoris*, tum τοῦ φεύγοντος rei. Vide supra ad initium cap. primi. CAPPER.

22. *Alteri*] Supple, parti, hoc est, uni ex duabus partibus quæ litigant, vel *caussam* agunt. CAPPER.

23. *Et sæpius actori.*] *Ab actore*: MSS. Bodl. Joan. Voss. Bern. Andr. *ab actore caussa* legit Regius, & ita Colon. Sich. Basil. *actori caussæ*; Ald. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

24. *Certam creditam pecuniam*] *Certam* dixit, quoniam apud Rom. non erat judicium, nisi de certa pecunia. *Stipulationes* autem, ut ait *Paul.* lib. 1. *in sententiis*, obligationum firmandarum caussa inductæ sunt, quæ quadam solemnitate concipiuntur, ita appellatæ, quod per eas firmitas obligationum obstringatur; *stipulum* enim veteres *firmum* appellabant. TURNEB.

25. *Stipulatione.*] Hoc distat *stipulatio* a *promissione*, quod hæc sit mera, nuda, & simplex pollicitatio; illa vero sit quædam pollicitatio solemnibus emissa verbis ab eo, quem quis ita solemniter interrogaverit: *Spondesne centum*, &c. *Spondeo*, &c. sic & Græci distinxerunt inter ἐπαγγελίαν *promissionem*, & ἐπερώτημα *stipulationem*, quam promissione validiorem esse, nemini latet. Plura vide apud *nos sequens*. CAPPER.

26. *Legatum peto.*] *Legatum* est donatio quædam testamento relicta, quædam bonorum hereditariorum portio ab herede danda *legatario*: est quædam præstatio ab herede facienda: quomodo autem *legatum* differat ab *hereditate*, lege apud jurisconsultos. CAPPER.

27. *Diversæ partis*] Quod antea simpliciter proposuit actor, illud exponere debet defensor, additis caussis; estque genus illud *narrationis*, quod appellatur ab Hermogene ἐγκατάσκευος, id est, *confirmatum aut comprobatum* adjectis caussis. TURNEB.

28. *Cur ea non debeantur*] *Debeatur*: Locat. Ald. Colin.

29. *Dico ab Horatio.*] Historia nota ex Livii lib. I. *ab urb. cond.* TURNEB.

30. *Namque & propositione.*] Scribe *namque ex propositione*. PHILAND. *& cum propositione*: Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. *cum* ignorant Vallæ liber & Obrecht.

31. *Et ordo & cum caussa facti*] *Cum* præpositio, ut superflua, eradenda; caussa namque facti, si exponatur, pro Horatio est; idcirco enim sororem occidit, quia eam in tanta Populi Romani victoria flere pro hostium cæde vidit. REGIUS. *Cum caussa*. Locat.

32. *Narrationem subtrahit.*] *Subtrahet*: Argent. cod.

33. *Cum id quod objicitur*] *Et cum id*: Ald. Locat. sed jam Regius & delendum docuit.

34. *Nec negari, nec excusari.*] *Neque negari, neque excusari*: Argentorat. Cod. Ald. & reliqui.

35. *Ut in eo, qui, &c.*] Divites pecunias suas templis olim committebant, easque æditui servandas dabant; fuitque ærarium publicum Romæ in æde Saturni sacra: postea jurisconsulti statuerunt harum pecuniarum fures non esse sacrilegos: gravius tamen plectendos, quam simplices fures. TURNEB. *Ut in eum*. *in eo* ut legatur, grammaticæ ratio exposcit. REGIUS. *In eum*: Vallæ codex & Voss. secund.

36. *Æde sacra.*] *Sede sacra surripuerit*: V. C. Alm. similiter

legit [37] reus est, confessio verecundior, quam *expositio: non negamus, pecuniam de templo esse sublatam:* [38] *calumniatur tamen accusator actione sacrilegii, cum privata fuerit, non sacra: vos autem* [39] *de hoc cognoscetis, an sacrilegium sit admissum.* Sed ut has aliquando non narrandi caussas puto; sic ab illis dissentio, qui non esse *narrationem* existiment, cum reus, quod objicitur, tantum negat: [40] in qua est opinione Cornelius Celsus, [41] qui conditionis hujus esse arbitratur plerasque [42] cædis *caussas*, [43] & omnes [44] ambitus ac [45] repetundarum. Non enim putat esse *narrationem*, nisi quæ summam criminis, de quo judicium est, continet: [46] ac deinde fatetur ipse, pro Rabirio Posthumo narrasse Ciceronem: [47] atqui ille & negavit pervenisse ad Rabirium pecuniam, qua de re erat quæstio constituta, & in hac *narratione* nihil de crimine exposuit. [48] Ego autem, magnos alioqui secutus auctores, duas esse in judiciis *narrationum* species existimo, alteram ipsius *caussæ*, alteram rerum ad *caussam* pertinentium *expositionem*. *Non occidi hominem*, nulla *narratio* est: [49] convenit: sed erit aliqua, & interim etiam longa, [50] circa argumenta ejus criminis, de anteacta vita, [51] de caussis, propter quas innocens in periculum deducatur, [52] aliisque, quibus incredibile id, quod objicitur, fiat. Nec enim accusator hoc tantum dicit, *occidisti*; sed, quibus id probet, narrat; ut in [53] tragoediis, cum Teucer Ulyssem reum facit Ajacis occisi, dicens, *inventum eum in solitudine, juxta exanime corpus inimici, cum gladio cruento*: non id modo Ulysses respondet, non esse a se id facinus admissum, sed sibi nullas cum Ajace inimicitias fuisse: [54] de laude inter ipsos certatum. Deinde subjungit, quomodo in eam solitudinem venerit, [55] jacentem exanimem sit conspicatus, gladium e vulnere extraxerit: [56] his subtexitur argumentatio. Sed ne illud quidem sine *narratione* est, dicente accusatore: *Fuisti in eo loco, in quo tuus inimicus occisus est:* [57] *non fui:* dicendum enim, [58] ubi fuerit. [59] Quare ambitus quoque *caussæ* & repetundarum,

confusas has voces *fodes*, & *ades* apud alios docuit egregius ille Broukhusius ad Tibul. 1. 11. 18. sic & apud Claudian. 1. Rapt. 201.

Hic ades augusta Dea.

ubi alii *fodes* Vide Heinsium. BURMAN.

37. *Reus est.*] Id est, accusatur, vocatus in judicium, *caussam* dicit, &c. nam *vi nunc* vix ac ne vix quidem est, ut sontem ac nocentem significet apud veteres illos Latinæ linguæ auctores. CAPPER.

38. *Calumniatur tamen actione.*] *Non teneri* subaudiatur, si non est adscribendum. REGIUS.

39. *De hoc cognoscetis.*] *Cognoscetis*: MSS. Bodl. Alm. Andr. Ald. Sich. Colin. Gryph. Basil. Vidov. Obrecht.

40. *In qua est opinione.*] *Caussæ* omnes, in quibus quæritur aut de pecuniis repetundis, aut de ambitu, *conjecturales* sunt; quia nulla ratione defendi potest, quod secundum leges non est factum. TURNEB.

41. *Qui conditionis hujus esse, &c.*] In ea caussa esse. Potest enim pute aliquis cæsus esse: itaque non semper negat reus. In crimine ambitus aut repetundarum non potest non esse turpis confessio. PITHOEUS.

42. *Cædis caussas.*] Hoc est, criminales *caussas*, in quibus de homicidio perpetrato agitur. CAPPER.

43. *Et omnes ambitus.*] *Ut*, malebat Francius.

44. *Ambitus.*] Ubi agitur de corruptis data pecunia suffragiis ad impetrandos honores, magistratus, &c. CAPPER.

45. *Repetundarum.*] Supple, pecuniarum, quas Prætor aut alius quis Magistratus a Provincialibus aut sociis per fas & nefas extorsisset. CAPPER.

46. *Ac deinde.*] *At deinde*: Steph. Gryph. Vidov. Obrecht. omittunt particulam *ac*, vel *at* Locat. Ald. Colin. Basil.

47. *Atque ille.*] *Atqui* legendum videtur, non *atque*; opinionem enim Celsi reprobat Fabius; confutationibus autem *atqui* particula maxime convenit. REGIUS. *Atqui ille*: Steph. Rottend., Gryph. Colin. Basil. Vidov.

48. *Ego autem.*] Duæ sunt *narrationes*: altera generalis, quæ summam rei, de qua judicium est constitutum, complectitur; altera specialis, quæ appendiculas quasdam, quæ ad summam conferunt, exponit. TURNEB.

49. *Convenit.*] Id convenit inter omnes. in confesso est apud omnes artis rhetoricæ scriptores, nullum ibi esse *narrationi* locum. CAPPER.

50. *Circa argumenta.*] *Contra argumenta*: MSS. Bodl. Voss. tert. Bal. Andr. Ald. marg. Sich. & Basil. Obrecht.

51. *De caussis, propter quas, &c.*] Cum accusator aliquod crimen objicit; ut illud probet, solet ab anteacta rei vita suspiciones petere. eaque Cicero *maledicta* pro M. Cœlio, & *legem accusatoriam* pro Muræna videtur appellasse: *Atqui harum trium partium*, inquit, *prima illa, quæ gravissima esse debebat, ita infirma fuit & levis, ut illos lex magis accusatoria, quam vera maledicendi facultas de vita L. Murænæ dicere ... coegerit.* Ita quoque defensor anteactam vitam in *narratione* debet explicare. *Probi* enim *mores*, ut 7. libro cap. 2. ait Fabius, & *anteactæ vitæ integritas nunquam non plurimum profuerunt*: ideoque plerumque primum purganda sunt maledicta, ut id, de quo laturus est sententiam judex, audire propitius incipiat. Itaque solet Cicero facere, ut prius maledicta, quam crimen, quod *caussæ* proprium est, refutet; ejusmodi enim maledicta judicibus afferunt opinionem quandam improbitatis, quæ tollitur, si refutata fuerint: quod fieri non potest sine *narratione*, eaque interdum longiore: ut pro Muræna, *objecta est enim Asia, &c.* sic & pro Cœlio, ut post ostendet Fabius. Quomodo autem hæc tractanda sint, fusius docebit libro quinto, & septimo. TURNEB.

52. *Aliis, quibus.*] *Que* copula adscribenda videtur, ut legatur *aliisque* REGIUS. non habent copulam. V.C. Alm. Locat *aliis caussis, quibus*: Ald. Ascensius coaptebat *aliisque, quibus non incredibile id, quod objicitur, fiat*: vel exponit ita *aliis*: scilicet adversariis & defensoribus erit aliqua *narratio* de caussis, quibus id, quod objicitur, scil. reo, esse incredibile.

53. *Tragœdiis.*] Sophoclis, Euripidis, & Senecæ in Ajace. TURNEB.

54. *De laude.*] Gloria bellica, propter arma ipsius Achillis: quo judicio victus Ajax, mœrore in insaniam versus, sibi mortem conscivisse ferebatur: ex quo *thema* hoc tragicis exercitum TURNEB.

55. *Jacentem exanimem.*] *Exanguem*: margo Basil. eadem varietas apud Ovid. 1. Art. 540.

Nullus in exanimi corpore sanguis erat.

ubi male quidam codices *exsangui*. BURMAN.

56. *His subtexitur argumentatio.*] Ad hunc modum: *Non, si inventus sum prope cadaver, occidi*: alioqui &, si tu, ejus frater, prior me prope cadaver inventus esses, ad te suspicio pertinuisset. TURNEB.

57. *Non fui.*] Verba sunt & rei respondentis accusatori, vel actori, & objectam sibi cædem neganti. CAPPER.

58. *Ubi fuerit.*] *Ubi fueris*, corrigebat Francius.

59. *Quare ambitus.*] *Caussæ* ambitus & *repetundarum* conjunctæ sunt & multiplices, ut ostendit lib. III. habent enim permulta crimina, quibus resistendum variis *narrationibus*: id quod & in *proœmio* faciendum præcedenti cap. monuit; ut, *si caussa multiplex fuerit, suis quibusque partibus danda sit præfatio*, quæ *proœmii* vice fungatur. TURNEB.

hoc etiam plures ejusmodi *narrationes* habere poterunt, [60] quo plura crimina: [61] in quibus ipsa quidem neganda sunt: sed argumentis [62] *expositione* contraria resistendum, [63] interdum singulis, interdum universis. An reus ambitus male narrabit, quos parentes habuerit, quemadmodum ipse vixerit, quibus meritis fretus [64] ad petitionem descenderit? [65] Aut qui [66] repetundarum insimulabitur, num & anteactam vitam, & quibus caussis, [67] vel provinciam universam, vel accusatorem aut testem offenderit, [68] non utiliter exponet? Quæ si *narratio* non est, ne illa quidem Ciceronis pro Cluentio prima, cujus est initium: *A.* [69] *Cluentius Avitus.* Nihil enim hic de veneficio; sed de caussis, quibus ei mater inimica sit, dicit. [70] Illæ quoque sunt pertinentes ad *caussam*, sed non ipsius *caussæ narrationes*; vel exempli gratia, ut in Verrem de L. Domitio, qui pastorem, quod is aprum, [71] quem ipsi muneri obtulerant, exceptum esse a se venabulo confessus esset, in crucem sustulit; [72] vel excutiendi alicujus extrinsecus criminis; ut pro Rabirio [73] Posthumo: *Nam, ut* [74] *ventum Alexandriam est* * *ad Auletem, judices, hæc una ratio a rege proposita Posthumo est servandæ pecuniæ, si curationem & quasi dispensationem regiam suscepisset*; vel augendi, ut describitur [75] iter Verris. [76] Ficta interim *narratio* introduci solet; vel ad concitandos judices, ut pro Roscio [77] contra Chrysogonum, cujus paulo ante habui mentionem; vel [78] ad resolvendos aliqua urbanitate, ut pro Cluentio [79] contra fratres Cepasios. [80] Interdum per digressionem decoris gratia; qualis rursus in Verrem [81] de Proserpina: *In his quondam locis mater filiam quæsisse dicitur.* [82] Quæ omnia eo pertinent, ut appareat non utique non narrare eum, [83] qui negat; sed illud ipsum * non narrare, quod negat. [84] Ne hoc quidem [85] simpliciter accipiendum, quod est a me positum, supervacuam esse *narrationem* rei, quam judex noverit. Quod sic intelligi volo; si non modo, [86] factum quid sit, sciet; sed ita factum etiam, ut nobis expedit, opinabitur. Neque enim *narratio* in hoc reperta est, ut tantum cognoscat judex; sed aliquanto magis, [87] ut consentiat. Quare, etiam si non erit docendus, [88] sed aliquo

60. *Quo plura crimina.*] *Quod* mihi legendum videtur; caussam enim assignat, cur plures futuræ sint *narrationes* in *caussis* ambitus & repetundarum REGIUS. *Quam* volebat Gallæus, ut habet margo Stephani.

61. *In quibus ipsa.*] Quomodo nunc singulis argumentis, nunc universis insistendum, docet lib. v. cap. de *refutatione*. TURNEB.

62. *Expositione.*] Supple, rei gestæ, id est, *narratione*. CAPPER.

63. *Interdum singulis.*] Singularia sunt, quæ uno genere continentur. PITHOEUS. *&* *interdum* Locat. Ald. Gryph. Steph. Colin. Basil. Vidov.

64. *Ad petitionem.*] Videlicet honorum, Magistratuum; ad petendos honores, Magistratus, &c. CAPPER.

65. *Aut qui.*] *Aut si quis*; MSS Bodl. Bal. Andr. Gryph. Basil. Obrecht Vidov.

66. *Repetundarum insimulabitur*] *Repetundarum crimine*; MSS. Bodl. Alm. Gryph. Basil. Vidov. *repetundarum crimine incusabitur*; MS. Bal. *accusabitur*; marg. Basil.

67. *Per provinciam universam.*] Licet *per* recte legi videatur plerisque; ego tamen contenderim, *per* præpositionem eradendam, ac loco ejus *vel* conjunctionem reponendam; facile enim accidere potest, ut Præses Proconsulve, acrius tributa exigendo, aliudve faciendo, totam offendat provinciam. REGIUS. *Per provinciam*; Vallæ liber, V. C. Alm. Voss. & Bern. Locat. *caussis provinciam*: Ald.

68. *Non utiliter.*] *Non intelliber*; V. C. Alm. & Vallæ, Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. marg. Steph.

69. *Cluentius Habitus.*] Cum Cujacio, Manutio & Petro Fabr malui (quod semel dicam) legere *Avitus*, quam *Habitus*. Nam 1°. ea τῷ *Avitus* perperam scriptum fuit *Abitus*, ut B, pro V, & contra in veteribus monimentis persæpe scriptum esse norunt, qui ea perlegerint; deinde cum aspiratione *Habitus*. CAPPER.

70. *Illæ quoque sunt.*] *Illæ duæ quoque sunt.*: Ald. Voss.

71. *Quem ipsi muneri obtulerat.*] *Muneri*, emendate legitur in aliis exemplaribus: hoc autem narrat Cicero in vi. Verr. cap. 3. REGIUS. Puto legendum *muneri obtulerant*; non enim ipse pastor illi donaverat, sed alii; a quibus requisivit Domitius, quis tantam bestiam percussisset: nec ipsa verba Ciceronis hic Fabius habet BURMAN.

72. *Vel excutiendi criminis.*] *Discutiendi* 1 V. C. Alm. & Obrecht.

73. *Posthumo*] Cap. 10.

74. *Ventum Alexandriam est.*] *Alexandriam est ad Auletem*; Steph. & ita in Ciceronis exemplaribus legitur.

75. *Iter Verris.*] Lib. 1. in Verr. 16.

76. *Ficta narratio*] Sic lib. vi. cap. 1. *Nihil illa contra Cepasios Ciceronis fabula efficacius*: & ibid. cap. 3. *Narrare quæ falsa sunt, inprimis est subtile & oratorium, ut Cicero pro Cluentio narrat de Cepasio atque Fabricio.* CAPPER.

77. *Contra Chrysogonum*] *Circa*; MSS. Bodl. Bal. Argentor. Obrecht. Andr. Vide orationem, pro Roscio Amerino num. 22 edition. Grævianæ. CAPPER

78. *Ad solvendos.*] *Ad resolvendos*; MSS Bodl. Alm. Voss. tert. Argentor. Andr. Ald. Obrecht. quod verum putamus. Vide infra ad lib viii. *proœm. Ad resolvendos.*] Id est, recreandos, mitigandos, leniendos, ab affectu vehementiori & ab ira præsertim solvendos: τὸ *resolvere* est mollem ac remissum facere. Hic autem opponitur τῷ *ad concitandos*. CAPPER.

79. *Contra fratres.*] *Circa*; V. C. Alm. Argentor. Obr. Voss. prim.

80. *Interdum per digressionem.*] *Narrationes* sunt quædam ipsius *caussæ*, quædam intercurrentes, quæ fidei, criminationis, transitionis aut commendationis caussa adhibentur: quod genus sunt superiores omnes *narrationes*. Sunt & *narrationes* a negotiis remotæ, de quibus lib. 1. & 11. egimus TURNEB.

81. *Proserpina.*] Lib. iv. in Verr. 48.

82. *Quæ omnia.*] Conclusio hujus loci: narrare etiam reum in *statu conjecturæ*, hoc est, ubi factum negatur; sed tamen non narrare crimen ipsum, quod negat. Quare existimamus legendum esse, *sed illud ipsum non narrare, quod negat.* TURNEB.

83. *Qui negat.*] Supple, a se commissum fuisse illud scelus, quod sibi objicitur. CAPPER.

84. *Ne hoc quidem*] Ne præberet errori occasionem, præceptum superius explicat, atque etiam re cognita narrandum esse; si ita non cognoscitur, ut nobis expedit, aut si afficiendus etiam *narratione* est auditor. TURNEB. *Nec hoc*; Obrecht.

85. *Simpliciter*] [illegible] & sine distinctione. PITHOEUS.

86. *Factum quid sit, sciet.*] *Factum quid sciet*; Voss. prim. tert.

87. *Ut consentiat.*] Supple, nobis, ut de re gesta & narrata idem sentiat, quod sentimus. CAPPER.

88. *Sed aliquo modo afficiendus.*] Hoc est, aliquo affectu commovendus, ad aliquem affectum alliciendus, trahendus CAPPER. *Afficiendus.*] *Compellandus*; marg. Basil.

modo afficiendus, narrabimus [89] cum præparatione quadam; scire quidem eum [90] in summa, quid actum sit; tamen rationem quoque facti cujusque cognoscere ne gravetur. Interim [91] propter aliquem in consilium adhibitum nos repetere illa simulemus; interim ut rei, quæ ex adverso proponant, iniquitatem omnes etiam circumstantes intelligant. [92] In quo genere [93] plurimis figuris erit varianda *expositio*, [94] ad effugiendum tædium [95] nota audientis, [96] sicut: *Meministi*; &, *Fortasse supervacuum fuerit hic commorari. Sed quid ego diutius, cum tu optime noris? Illud quale sit, tu scias.* Et his similia. Alioqui, si apud judicem, cui nota *caussa* est, *narratio* semper videtur supervacua, potest videri non semper esse etiam [97] ipsa *actio* necessaria. [98] Alterum est, de quo frequentius quæritur, [99] an sit utique *narratio procemio* subjicienda. Quod qui opinantur, non possunt videri [100] nulla ratione ducti. Nam cum *procemium* idcirco comparatum sit, ut judex ad rem accipiendam fiat conciliatior, [101] docilior, & intentior; & probatio, nisi *caussa* prius cognita, non possit adhiberi; [102] protinus notitia rerum instruendus videtur. Sed hoc quoque [103] interim mutat conditio *caussarum*: nisi forte Marcus Tullius in oratione pulcherrima, [104] quam pro Milone scriptam reliquit, male distulisse *narrationem* videtur, [105] tribus præpositis quæstionibus: [106] aut profuisset exponere, quomodo insidias Miloni fecisset Clodius, si reum, qui a se hominem occisum fateretur, defendi omnino [107] fas non fuisset: aut si jam [108] præjudicio senatus damnatus esset Milo: aut si Cn. Pompeius, qui [109] propter aliquam gratiam [110] judicium militibus armatis clauserat, tanquam [111] adversus existimaretur. Ergo hæ quoque quæstiones vim *procemii* [112] obtinebunt, cum omnes judicem præparaverint. Sed aliter [113] pro L. Muræna [114] postea quoque narravit, quum objecta diluit. Quod fiet utiliter, [115] quoties crimen non repellendum tantum,

89. *Cum præparatione quadam.*] *Præparatio* est, cum alicujus rei factæ aut faciendæ rationem afferimus, ut orator hoc loco dicet, quamobrem narrare velit, cum negotium a judice intelligatur. TURNEB.

90. *In summa.*] *In summam quid acti sit*: V. C. Alm. Voss. prim. Bern. *quid acti* etiam Obrecht.

91. *Propter aliquem in consilium adhibitum.*] Quem judices ordinarii suum in consilium recens adhibuerant, receperant, &c. CAPPER.

92. *In quo genere plurimis.*] *In quo plurimis*: V. C. Alm.

93. *Plurimis figuris erit varianda.... sicut.*] Hoc satis patet ex iis, quæ subjungit Fabius. Nam in *vv. meministi* est *ἀνάμνησις*, revocatio in memoriam, de qua Rutilius, sive Gorgias apud Fabium libr. IX. cap. 2. vel *ἀνανέωσις*, renovatio de qua Fortunatianus pag. 63. in *vv. fortasse supervacuum fuerit*, &c. est *dubitationis*, vel *prætermissionis*, aliqua species: in *vv. sed quid ego*, &c. est *ἐπιδιόρθωσις* correctio: in *vv. illud scias* est etiam *ἀνάμνησις*, vel *ἀνανέωσις*, ut supra. CAPPER.

94. *Ad effugiendum tædium.*] *Fugere tædium* est facere, ne tu habeas: *effugere* vero, ne alius habeat. TURNEB. *Ad effugiendum tædium audientis*: MSS. Colb. Alm. Steph. Sich. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Gibson. *ad effugiendum tædium nota audientes*; Roign. Vascos. Leid. Obrecht. *tædium, cum sint nota audienti*: Venet Locat. Ald. marg. Sich & Basil.

95. *Nota audientis.*] Judicis audientis ea, quæ jam antea noverat. CAPPER.

96. *Sicut: Meministi, &c.*] Hæ formulæ referuntur ad simulationem, cujus vis est magna & in affectu augendo, & in tædio auferendo. Hujus meminit Fab. lib. IX. TURNEBUS.

97. *Ipsa actio.*] Tota ipsa, quæ habetur, oratio. CAPPER.

98. *Alterum est, de quo.*] Inductio novæ quæstionis, an semper *procemio* debeat subjici *narratio*. Porro duplex est ordo; naturalis, vel artificialis, qui quidem exigit, ut *exordio* subjiciatur *narratio*: alter est contra artem, qui necessitati forensi subservit, ac plerumque naturalem partium ordinem immutat. Licet enim ante *narrationem* ea refutare crimina, quæ *caussæ* non sunt, sed præcurrunt *caussam*: ne, si hæc non fuerint confutata, nullus sit ad *caussam* aditus; eoque fit, ut *caussa* utilitate præcepta vincantur, & *narratio exordio* non statim subjiciatur. TURNEB.

99. *An sit utique, &c.*] Quod hic dicit *utique*, statim dicet *protinus*, mox *semper*. PITHOEUS.

100. *Nulla narratione*] Legendum esse *ratione* neminem dubitare puto. REGIUS.

101. *Docilior & intentior.*] *Docilior, intentior*: V. C. Alm. & Obrecht.

102. *Protinus notitia.*] *Protinus judex notitia*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Andr. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

103. *Interim.*] *Interdum*: Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Voss secund.

104. *Quam pro Milone, &c.*] Hoc ideo ait, quia Cicero illam orationem pro Milone, quam nunc habemus, non dixit, sed tantum scripsit, ut notat Asconius. Alteram enim habuit, quæ tempore Asconii extabat. TURNEB. Vide & infra cap. 3. in fine.

105. *Tribus propositis quæstionibus.*] 1°. Iis, scilicet, negant intueri lucem fas esse ei, qui a se hominem occisum fateatur; 2°. sedem, qua P. Clodius occisus est, Senatum judicasse contra remp. esse factam; 3°. quod Cn. Pompeius rogatione sua, & de re & de caussa * judicavit. TURNEB.

106. *Aut profuisset.*] Hæc omnia, usque ad *existimaretur*, Gallæus ut suspecta tolli volebat.

107. *Fas non fuisset.*] *Per fas non licuisset*: marg. Basil.

108. *Præjudicio.*] *Præjudicatione*: Steph. Roign.

109. *Propter aliquam gratiam.*] *Propter aliam*: V. C. Alm. Bern.

110. *Judicium militibus*] *Judicium etiam militibus*: V. C. Alm. *Judicium..... clauserat.*] Judicii locum, in quo sedebant judices. CAPPER.

111. *Adversus existimaretur.*] *Adversus existimaretur*: Ald. Colon Colin. *adversus timeretur*: Vidov. marg. Gryph.

112. *Obtinebunt.*] *Obtinebant*: V. C. Alm.

113. *Pro L. Muræna.*] Defendit Murænam accusatum ambitus Cicero: sed tamen ante *narrationem* multa dicit, quamobrem debeat Murænam defendere, quod ipso et dabant Cato & Sulpitius: quanquam in ea oratione *narratio* non est, ut multi merito *pro Vareno* legendum putent. In oratione enim pro Muræna non tam *narratio* est, quam *propositio*, qua dicit: *Intelligo, judices, tres totius accusationis partes fuisse: & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in crimine ambitus esse versatam.* Ego puto quæstiones de vita & dignitate interpositas esse; *narratio* enim, si qua esse deberet, non de his, sed de quæstione ambitus erat futura. Itaque eam ad tertium usque locum distulit Cicero. TURNEB. Ao leg. *Sed pro quoque postea narrabit, cum objecta diluit: quod fiet utiliter, quoties non repetendum, ut prius defensis, velut unicum sit: ut in, &c.* PITHOEUS. Et sic fere Voss. prim. tert. ubi tamen, pro *vv. reo* legendum videtur. *reus.* CAPPER. *Sed pro L. Muræna*; V. C. Alm. *sed aliter pro Vareno reo*; Gryph. Basil. marg. Steph & Vascos. Sich. *sed pro Vareno quoque*; Vallæ liber, MS. Bodl. Andr. *sed aliter pro Vareno quoque*; MS. Bal. Voss. secund.

114. *Postea quoque narravit, quum objecta diluit.*] Lubens legerem, *quum objecta diluit*: ut in *quum* respondeat *vv. postea*. CAPPER.

115. *Quoties non repellendum ut prius.*] V. C. Alm. *quoties non repetendum, ut iis defensis*: MS. Colb. omissis reliquis, *non*

[116] ſed etiam transferendum erit; ut, prius [117] his defenſis, velut initium ſit [118] aliud culpandi *narratio*; ut in armorum ratione [119] antiquior cavendi, quam ictum inferendi, cura eſt. Erunt quædam *cauſſæ* (neque [120] id raro) [121] crimini quidem, [122] de quo cognitio eſt, [123] faciles diluendo; [124] ſed multis anteactæ vitæ flagitiis [125] & gravibus criminibus oneratæ: [126] quæ prius amolienda ſunt, ut propitius judex defenſionem ipſius negotii, cujus [127] propria quæſtio eſt, audiat; ut, ſi [128] defendendus eſt M. Cœlius, [129] nonne optime patronus occurrat prius convitiis luxuriæ, petulantiæ, [130] impudicitiæ, quam veneficii ([131] in quibus ſolis omnis Ciceronis verſatur oratio,) [132] deinde, cum narrarit de bonis Pallæ, totam *de vi* explicet *cauſſam*, quæ eſt [133] ipſius *actione* defenſa? [134] Sed nos ducit ſcholarum conſuetudo, in quibus certa quædam ponuntur, quæ [135] *themata* dicimus, præter quæ nihil eſt diluendum. Ideoque *narratio proœmio* ſemper ſubjungitur. Inde libertas declamatoribus; [136] ut etiam ſecundo partis ſuæ loco narrare videantur. [137] Nam quum pro petitore dicunt, [138] & *expoſitione*, [139] tanquam prius agant, uti ſolent; [140] & contradictione, [141] tanquam reſpondeant: [142] id quod fit recte. Nam cum ſit declamatio, forenſium *actionum*

repetendum: Voſſ. prim Bern. *Repellendum.*] Supple, a nobis, vel ab eo, quem defendimus. CAPPER.

116. *Sed etiam transferendum erit.*] Ut in *anticategoria*, cum in adverſarium crimen rejicimus, quod objicit nobis; aut in *tranſlatione* criminis, qua utitur Cicer. in oratione, pro Milone, & pro Sexto Roſcio. TURNEB. *Transferendum erit.*] Supple, in alium, vel in alios, idque per ἀντέγκλημα *relationem* (quam Herennianus Rhetor *tranſlationem* appellat) aut per μετάστασιν *remotionem*. Vide quæ ſupra notavimus ad cap. 6. libr. III. ubi varios *qualitatis aſſumptivæ ſtatus* explicavimus. CAPPER.

117. *His defenſis.*] Videlicet reis, pro quibus dicimus. CAPPER.

118 *Aliud culpandi.*] *Alium:* V. C. Alm. *Aliud culpandi narratio*] Hæc tria verba deſunt in Voſſ. prim. tert. & Bern. *Velut initium culpandi*] Quaſi ſecundum quoddam *exordium* orationis vituperatoriæ, vel accuſatoriæ. CAPPER.

119. *Antiquior . . . . cura.*] Id eſt, prior, potior, & antevertenda; πρεσβυτέρα ἡ φυλακὴ τῆς πληγῆς φροντὶς ἢ πλείονος ἐπιμελείας ἀξία. PHILAND.

120. *Id raro.*] *Ha rara.* marg. Baſil.

121. *Crimini quidem.*] Emendatione indiget hic locus; non enim *crimini*, ſed *crimen:* non *cognitam*, ſed *cognitio* ut legatur, ſenſus expoſcit, hoc modo: *Et erunt quædam cauſſæ (nec id raro) crimen quidem, de quo cognitio eſt, faciles ad diluendum.* REGIUS. *Crimen quidem de quo cognitio eſt.* Stheph.

122. *De quo cognitio eſt.*] *De quo cognitum eſt;* Voſſ. omn. & Bern.

123. *Faciles diluendo.*] *Ad diluendum;* MSS. Alm Colbert. Locatel. Ald. Gryph. Colin. Steph. Vidov. Voſſ. prim. Bern

124. *Sed multis.*] *Sed & multis;* Steph. Roign.

125. *Et gravibus criminibus.*] *Et gravibus anerata;* V. C. Alm. *in criminibus* deeſt etiam in Voſſ. omn.

126. *Quæ prius amovenda ſunt.*] Sic quidem recte legi videtur: ſed forſitan *amolienda*, hoc eſt, diluenda, rectius legeretur REGIUS. Cum ejus, quem defendis, perſona turpitudine vitæ ſuperioris laborat, idque crimen, de quo agitur, gravius reddit, antequam id, de quo lis eſt, exponas & confirmes, crimina illa refutare debes; aut, ſi id fieri non poteſt, labefactare. TURNEB. *Amovenda;* MSS. Alm Bern. Colb. Venet. Locatel. Ald. Vaſcoſ Steph Sich. Griph. Colin. Baſil. (quæ in marg *dimovenda*) *amolienda;* Obrecht. & Gibſon. & hoc placet, ut lib. v. 13. *Videndum etiam, ſimul nobis plura aggredienda ſint; an amolienda ſingula.* BURMAN.

127. *Propria quæſtio eſt.*] Franciu mallet, *proprio.*

128. *Defendendus eſt.*] *Sit;* V. C. Alm. Obrecht.

129. *Nonne optime patronus.*] *Nonne patronus;* Vallæ liber. & Voſſ. ſecund tert. *nonne optimus patronus;* Ald. Colin.

130. *Impudicitiæ, quam veneficii.*] Nam Cœlius accuſabatur, quod venenum adverſus Clodiam comparaſſet: parum tamen pudice vitam antea tranſegerat. TURNEB. alios *impudentiæ* legere Aſcenſ notat. *Quam veneficii.*] *Veneficii* craſa litera: rectius legeretur. REGIUS. *veneficiis.* Locatel.

131. *In quibus ſolis.*] In ſolis quidem *veneficiis convitiis* verſatur omnis oratio Tullii pro Cœlio: & tamen multa ibi diſſerit prius de conviciis luxuriæ, petulantiæ, &c. CAPPER.

132. *Deinde cum narret.*] Aut *cum* particula videtur expungenda, vel *tum* loco ejus adſcribenda. REGIUS. An *cum narret de bonis Pallæ, totamque de vi explicet cauſſam?* editor Leidenſis. *Deinde cum narret de bonis Pallæ, totamque de vi explicet;* Vallæ liber, ſed a ſecunda manu correctam *paulatim;* ut Obrecht. *De bonis Pallæ;* V. C. Alm. latet ulcus. *De bonis Pallæ* eſt apud Cicer. pro Cœlio cap. 10. quam partem cum Craſſus peroraſſet, tranſit Cicero ad alteram de vi Dioni illata. Itaque legerem: *Deinde cum narraret de bonis Pallæ, totam * de vi explicet cauſſam.* BURMAN. *cum narraret;* Voſſ. prim. *de bonis Pallæ;* Voſſ. omn. *totam denique;* Voſſ. prim. tert.

133. *Ipſius actione.*] Hoc eſt, oratione quam habuit. CAPPER.

134. *Sed nos ducit.*] Ex declamandi ratione factum eſt, ut *narratio exordio* ſemper ſubjiceretur; nam proponitur *thema*, quod breviter argumentum totum complectitur; nihil autem extrinſecus adhibetur de perſonarum anteacta vita: quæ res ordinem immutare ſolet. TURNEB.

135. *Themata.*] Scribendarum orationum argumenta, partitiones, & ſumma capita. CAPPER.

136. *Ut etiam ſecundo partis ſuæ loco, &c.*] Duplex eſſe poteſt intellectus; aut quod declamatores, cum antea res expoſita ſit, iterum eam narrent; aut quod etiam iterum narrare ſoleant loco partis adverſæ. TURNEB. Sed de primo & ſecundo habendarum orationum loco, ſive de primis & ſecundis *actionibus*, vide quæ plura notavi paulo poſt initium cap. 2. ad illa Fabii verba: *Secundis actionibus poteſt.* CAPPER.

137. *Nam cum pro petitore.*] *Dicunt*, librariorum negligentia prætermiſſum, eſt adſcribendum, ut legamus, *nam cum pro petitore dicunt.* REGIUS *Quum pro petitore dicunt.*] Supple, ſecundo loco, ſive poſt primum petitoris patronum, qui pro petitore jam oravit. CAPPER.

138. *Et expoſitione.*] Id eſt, *narratione.* CAPPER.

139. *Tanquam prius agant.*] *Tanquam priores agant;* MS. Colbert. Voſſ. ſecund. *Tanquam prius agant.*] Quaſi pro petitore dicerent, idque primo loco non ſecundo: unde fit valde probabilis illa Codicum Colbert. & Voſſ. ſecund. lectio, *tanquam priores agant.* CAPPER.

140. *Et contradictione.*] De illis *contradictionibus*, vide Fab. lib. v in cap. *de refutatione* TURNEB. *Et contradictione.*] Sunt *contradictiones* ἀντιλογίαι, vel ἀντιθέσεις, adverſariorum *objectiones & inſtantiæ*, ut in ſcholis vulgo loquuntur. De his vide quæ notavimus ad cap. 13 libr. v. CAPPER.

141. *Tanquam reſpondeant.*] Hic τὸ *reſpondere* ſignificat *objectiones & inſtantias* adverſarii ſolvere: quod ſcriptum genus vulgo vocant *ſolutiones*. Verbum *reſpondere* ſumitur eodem ſenſu lib. v cap. 13 ubi ait Fabius: *Ridiculum eſt . . . prius cogitare quod* reſponderi, *quam quid ex diverſo dici poſſit.* Nam alias *reſpondere*, eſt locum tenere defenſoris, vel rei, ut eod. cap lib. v. *dantque de ſe* reſpondentibus *venuſtiſſimos luſus*, &c. CAPPER.

142. *Idque fit non recte.*] Negativam particulam, ut quæ ſenſum pervertit, expungendam eſſe ex ea ratione, quæ ſubjicitur, facile perſpicitur. Cum enim, inquit, declamatio nos præparet ad forenſes *cauſſas* agendas, merito in utrumque locum & accuſandi & defendendi exercemur. REGIUS. Videtur expungendum *non*, aut legendum *non ab re fit;* ASCENS. *Idque fit recte;* MSS. Bodl. Alm. Gryph. Colin. Vidov. *non ab re;* Vaſcoſ. & Steph. Gryph. in marg. *idque fit non recte;* Baſil. Voſſ. ſecund. *id quod fit non recte;* Leid. Obrecht. Gibſon.

[143] meditatio, cur non in [144] utrumque protinus locum exerceat? Cujus rationis ignari, ex more, cui assueverunt, nihil in foro putant esse mutandum. Sed [145] in scholasticis quoque nonnunquam evenit, ut pro *narratione* sit *propositio*. [146] Nam quid exponet, qui zelorypum *male tractationis* accusat? aut qui [147] Cynicum apud censores [148] reum de moribus facit? cum totum crimen uno verbo in qualiber *actionis* parte [149] posito satis indicetur. Sed hæc hactenus. Nunc, quæ sit narrandi ratio, subjungam. [150] *Narratio est rei factæ, aut * ut factæ, utilis ad persuadendum expositio*; vel (ut Apollodorus finit) *oratio docens auditorem, quid in controversia sit*. Eam plerique scriptores, maxime [151] qui sunt ab Isocrate, volunt esse *lucidam*, *brevem*, *verisimilem*. Nec enim refert, an pro *lucida* perspicuam, pro *verisimili* probabilem credibilemve dicamus. Eadem nobis placet divisio: [152] quanquam & Aristoteles ab Isocrate parte in una [153] dissenserit, præceptum brevitatis irridens, tanquam necesse sit, longam, aut brevem esse *expositionem*, nec liceat ire per medium. [154] Theodorei quoque solam relinquunt [155] ultimam partem; quia nec breviter utique, nec dilucide semper sit utile [156] exponere. Quo diligentius distinguenda sunt singula; [157] ut, quid quoque loco prosit, ostendam. [158] *Narratio* est, aut tota pro nobis, aut tota [159] pro adversario, aut mixta ex utrisque. Si erit tota pro nobis, contenti simus [160] iis tribus partibus, per quas efficitur, [161] quo judex facilius intelligat, [162] meminerit, [163] credat. Nec quisquam reprehensione dignum putet, quod proposuerim eam, quæ sit tota pro nobis, debere esse verisimilem, cum vera sit. Sunt enim plurima [164] vera quidem, sed parum credibilia; sicut [165] falsa quoque frequenter verisimilia. Quare non minus laborandum est, ut judex, quæ vera dicimus, quam quæ fingimus, credat. [166] Sunt quidem hæ, quas supra retuli, virtutes aliarum quoque partium. [167] Nam & per totam *actionem* vitanda est obscuritas, & [168] modus ubique custodiendus, & cre-

143. *Meditatio.*] Hoc ipsum est quod Græce dicitur μελέτη, id est, *exercitatio* (unde subjungit Fabius: *Cur non in utrumque exerceat?*) neque vero hic *meditatio* significat idem quod apud Neotericos, profundam scilicet de rebus abstrusis cogitationem. CAPPER.

144. *Utrumque potius*] *In utrumque*; V. C. Alm. Voss. prim. tert. quam esse veram lectionem, satis patet ex cap. 13 lib. v ubi sic habet Fabius: *At in scholis recte & probationibus & contradictionibus occurrimus, ut in utrumque locum, id est, primum & secundum simul exerceamur* CAPPER. *In utrumque protinus locum*] Id est, ad caussas forenses tum primo, tum secundo loco agendas. CAPPER.

145. *In scholasticis.*] Supple, *declamationibus*, vel exercitationibus Rhetoricis. CAPPER.

146. *Nam quid exponet, &c.*] Utrumque narratur in *declamatione*: aliqui nihil du taxat proponitur. Hoc autem *thema declamatorum* est. Accusat virum uxor *male tractationis*, cum miseris modis ab eo afficitur. TURNEB. *Quid exponet.*] Hoc est, narrabit. quam *narrationem* adhibebit? CAPPER.

147. *Cynicum.*] Eum, qui sit moribus Cynicis, id est, eo usque depravatis, ut nullum ipsum sceleris etiam turpissimi pudeat, sed plane *κυνικὸν* tantum vitam vivat. CAPPER.

148. *Reum de moribus facit?*] Accusat de pravis moribus. CAPPER.

149. *Posito.*] *Proposito*; Ald. Locat. Colin. Voss. secund.

150. *Narratio est rei factæ, &c.*] Valla hoc loco legit, *vel ut factæ*; quæ videtur esse probabilior lectio; cum ita Cicero finiat in lib. de *Inventione*, (lib. 1 cap. 14) qui tamen *non facta* legunt, id positum dicunt ob reum, qui in *caussis conjecturalibus* rem se non fecisse narrat. TURNEB. *vel ut factæ*; Vascos. Steph. *aut ut factæ*; Argent. Obrecht. Voss. secund.

151. *Qui sunt ab Isocrate.*] *Si qui sunt*; V. C. Alm. *Ab Isocrate* vero eleganter dictum, id est, Isocratici, ejus sectam sequentes; ut Cicero pro Muræn. 3. *Nostri illi a Platone & Aristotele moderati homines & temperati aiunt*: & 11. Tuscul. 3. *Quid enim dicam, & quid sentiant ii, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat.* BURMAN. Οἱ ἀπὸ Ἰσοκράτους. Nam Græcismum sapit hæc loquendi formula. CAPPER.

152. *Quanquam & Aristoteles.*] Aristoteles lib. 3. cap. 16. eos irridet, qui *narrationem* esse brevem volunt; nam cum sit officium oratoris bene dicere, id non positum est in longo aut brevi, sed in mediocri. Attamen cum *brevitatem* dicimus, pro mediocritate hic usurpamus. TURNEB.

153. *Dissenserit.*] *Dissentit.* PITHOEUS. Minime muta; noster enim sæpe *subjunctivum* subnectit τῷ *quanquam*. Vide præfat. lib. 1. & cap. 5. 6. & 8. & alibi passim.

154. *Theodorei.*] Rhetores, qui Theodori, Gadareni, sive Rhodii doctrinam de arte Oratoria sequuntur. CAPPER.

155. *Ultimam partem.*] Τὸ τῆς *narrationis* verisimile, quod alias probabile, vel credibile appellatur. CAPPER.

156. *Exponere.*] Hoc est, narrare; nam *narratio* expositionis vocabulo sæpe designatur. CAPPER.

157. *Ut quid quoque.*] Inscitia quorumdam depravatus est hic locus, qui, dum emendare volunt, omnia pervertunt; *quo* namque particula erasa pristinæ restituetur integritati, ut legatur; *ut quid quo loco prosit*: fere autem in simili locutionis genere ubique exemplaria sunt depravata. REGIUS. *Quid quo*: margo Steph. *quid quoque* pro *quid & quo* exponit Ascensius.

158. *Narratio est aut tota, &c.*] Huc pertinet ista divisio, ut ostendat, quibus *narrationis* virtutibus sit utendum; nam quædam *narratio* magis veri similitudinem desiderat; alia omnes partes, atque ita deinceps. TURNEB.

159. *Pro adversario.*] *Pro adversariis*; Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Voss. secund. Bern.

160. *Iis tribus partibus*] Quæ sunt τὸ *perspicuum*, τὸ *breve*, & τὸ *verisimile*. CAPPER.

161. *Quo judex intelligat.*] Per τὸ τῆς *narrationis perspicuum*. CAPPER.

162. *Meminerit.*] Quod assequemur per τὸ τῆς *narrationis breve*. CAPPER.

163. *Credat*] Hoc autem fiet per τὸ τῆς *narrationis verisimile*. CAPPER.

164. *Vera quidem, sed parum credibilia.*] Et hæc esse potest historiæ materia. CAPPER.

165. *Falsa quoque frequenter verisimilia*] Atque hæc fere est poeseos materia. CAPPER.

166. *Sunt quidem hæ, &c.*] Hoc præceptum ex secundo de *Oratore* cap. 80 est sumptum: nam illic Cicero *narrationis* virtutes non magis esse docet ejus, quam argumentationis, quam *exordii*: quod antea dixit quoque Fabius de virtutibus *exordii*. TURNEB.

167. *Nam & per totam, &c.*] Hoc item ex 2. de *Orat.* Cicero: *Apertam enim narrationem tam esse oportet, quam cetera: sed hoc magis in hac elaborandum est, quod & difficilius est, non esse obscurum in re narranda, quam aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando: & majore periculo hæc pars orationis obscurior est, quam cetera: vel quia, si quo alio in loco est dictum quid obscurius, tantum id perit, quod ita dictum est: narratio totam obcæcat orationem: vel quod alia possis, semel si obscurius dixeris, dicere alio loco planius: narrationi unus in caussa locus*, &c. quæ seq. TURNEB.

168. *Modus.*] Id est, mediocritas, quæ ad brevitatem pertinet. CAPPER.

dibilia esse oportet omnia, quæ dicuntur. [169] Maxime tamen hæc in ea parte custodienda sunt, quæ prima judicem docet: in qua si acciderit, ut [170] aut non intelligat, [171] aut non meminerit, [172] aut non credat, frustra in reliquis laborabimus. [173] Erit autem aperta *narratio* atque dilucida; si fuerit primum exposita verbis propriis & [174] significantibus, & non sordidis quidem, non tamen exquisitis, & ab usu remotis; [175] tum distincta rebus, personis, temporibus, locis, caussis, ipsa etiam pronuntiatione in hoc accommodata, ut judex, quæ dicuntur, [176] quam facillime accipiat. [177] Quæ quidem virtus negligitur a plurimis, qui, [178] ad clamorem dispositæ, vel etiam forte [179] circumfusæ multitudinis compositi, [180] non ferunt illud [181] intentionis silentium; nec sibi diserti videntur, nisi omnia tumultu ac vociferatione concusserint: rem indicare, sermonis quotidiani, & in quemcunque etiam [182] indoctiorum cadentis, esse existimant: cum interim, quod tanquam facile contemnunt, [183] nescias, præstare minus velint, [184] an possint. Neque enim aliud in [185] eloquentia, cuncta experti, [186] difficilius reperient, quam id, quod se dicturos fuisse omnes putant, postquam audierunt; quia non bona judicant esse illa, [187] sed vera. Tum autem optime dicit orator, cum videtur vera dicere. [188] At nunc, velut campum nacti *expositionis*, hîc potissimum & vocem flectunt, & [189] cervicem reponunt, [190] & brachium in latus jactant, totoque & rerum & verborum & compositionis genere lasciviunt: deinde ([191] quod sit monstro simile) placet actio, *caussa* non intelligitur. Verum hæc omittamus; ne minus gratiæ, præcipiendo recta, quam offensæ, reprehendendo prava, mereamur. [192] Brevis erit *narratio* ante omnia, si inde cœperimus rem exponere, unde ad judicem pertinet; deinde, si nihil extra *caussam* dixerimus; tum

169. *Maximeque hæc.*] *Maxime tamen hæc*: MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Ald. Gryph. Vidov. Obrecht. *maximeque tamen*: Colin.

170. *Aut non intelligat.*] Sit ergo aperta & lucida. TURNEB.

171. *Aut non meminerit.*] Sit brevis, ut eo magis memoria teneat. TURNEB.

172. *Aut non credat.*] Sit verisimilis & credibilis. TURNEB.

173. *Erit autem aperta.*] Cicero loco supradicto: *Erit autem perspicua narratio, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interrupte narrabitur*, & cætera, quæ sequuntur. Sulpitius Victor *narrationem* apertam fieri ait, si a recto casu incipiat, ut ferme sunt *narrationes* Tullianæ. Porro qua ratione perspicua fiat oratio, abunde explicat Fabius lib. 8. cujus præceptiones huc sunt transferendæ. TURNEB. Sulpitii Victoris locus, quem Turnebianus commentator hic respexit, exstat in Rhetoribus Pithoean. pag. 248. ubi sic legitur: *Etiam illud apertam narrationem facit, si initium habeat casum nominativum, id est, rectum (Græci ὀρθὴν πτῶσιν vocant) ut ferme narrationes sunt Tullianæ.* CAPPER.

174. *Significantibus.*] Ἐμφατικοῖς, quæ scilicet maximam ad res exprimendas vim habeant. CAPPER.

175. *Tum distincta rebus.*] Tribus rebus *perspicua* fit *narratio*, verbis, rebus, & ipsa actione: de his igitur tribus agit Fabius. TURNEB.

176. *Quam facillime accipiat.*] Fabius libro undecimo, capite de *pronunciatione*, quam requirat *narratio* actionem, docet. TURNEB. In Voss. prima tert. *capiat*.

177. *Quæ quidem virtus.*] Cicero in *Orator.* & Fabius ipse frequenter alias sedatam & tranquillam esse debere actionem pronunciationemque in *narrationibus* existimant. TURNEB.

178. *Ad clamorem .... multitudinis compositi.*] Vide Cresollium Theatr. sophist. pag. 295. CAPPER.

179. *Circumfusæ.*] *Confusæ*: marg. Basil.

180. *Non ferunt illud.*] *Ferunt* sine controversia mihi legendum videtur; neque enim *ferrent* ullo pacto sensui convenire potest. REGIUS. *Fecerunt*, est in Locatelli editione: eleganter autem intentionis silentium exprimit Plinius lib. 1 Epist. 10. *Quo (silentio) ego, cum dico vel recito, non minus quam clamore delector: sit modo silentium acre, & intentum, & cupidum ulteriora audiendi.* BURMAN.

181. *Intentionis silentium.*] Hoc est, silentium judicum aut aliorum, qui attente audiant. *Intentio* sumitur eodem sensu paulo post in hac locutione: *Extrema procemii parte ad intentionem præparandus est judex.* & cap. 5. *Si nimium sit multiplex* [partitio] *fugiet memoriam judicis, & turbabit intentionem*; id est, ut vulgo aiunt, attentionem. CAPPER.

182. *Indoctiorum.*] *Indoctorum*; V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov. deinde, *cadentis esse existimant*; V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Colin. Vidov. Voss. secund.

183. *Nescias præstare minus velint, &c.*] Dubitare quis poterat, utrum minus velint proprie loqui, an minus possint: adimit autem Fabius hoc sermone illis novatoribus & facultatem, & voluntatem puræ orationis: ad hunc modum exponit Fabii verba Erasmus in Commentariis de verborum, & rerum copia. MOSELLAN. Illis *cacozelis* & voluntatem & facultatem detraxit Fabius perspicue dicendi; nec enim dicunt aperte, quia illis hoc non placet; &, ut dicere velint, non tamen poterunt. TURNEB.

184. *An possint.*] *Ac possint*: Locat.

185. *Eloquentia cuncta experti.*] Τὸ *cuncta* abest a Voss. prim.

186. *Difficilius reperient.*] *Difficilius reperirent*: Ald.

187. *Sed vera.*] Adde negationem, ut sit: *sed nec vera*: PHILANDER. *Sed nec vera*: Vasc. Steph. Basil. Quæ quidem lectio, ut admitti possit, τὸ *illa* referas oportet ad affectatum narrandi genus, quo quidam *cacozeli* utuntur, dum exquisitis & ab usu remotis dictionibus rem exprimunt, tumultu ac vociferatione omnia concutiunt, toto rerum, verborum, & compositionis genere lasciviunt, &c. malim tamen cum Burmanno & Rollino legere, *sed vera*, hoc sensu, quod se dicturos fuisse omnes putant; quia *non bona*, non exquisita, non perfecta, non ad imitandum difficilia judicant esse illa, quæ simplici *narratione* proferuntur; *sed vera*, adeoque omnibus facilia: quis enim simplicem veritatem dicendo exprimere se posse non credat? CAPPER.

188. *At nunc.*] *Ac*; Steph. Roign.

189. *Cervicem reponunt.*] *Reponere* hic pro *reflectere* positum videtur, ut apud Virgil. III. Georg. 76. de pullo equino.

Altius ingreditur & mollia crura reponit.

id est, retro ponit, reflectit, recurvat. GALLÆUS.

190. *Et brachium in latus jactant.*] In *narratione* actio debet esse lenior, & sermoni quotidiano propinquior: hæc autem apta est contentionibus & majoribus affectibus. TURNEB. Qua quidem in nota post hasce voces, *hæc autem apta est*, supplendum est τὸ *actio vehementior*, aut aliquid simile. CAPPER.

191. *Id quod sit monstri.*] *Id*, non habent V. C. Almel. Locatel. Ald. Colin. Gryph. Vidov. Obrecht. Voss. omnes.

192. *Brevis erit narratio.*] Vide Cicer. secundo de *Orat.* ubi hæc doctissime tradit: item lib. 1. de *Invent.* cap. 20. Libet huc adscribere præceptum Plinii junioris lib. v. Epist. elegantiss. *In summa ego officium scriptoris existimo, titulum suum legat, atque identidem interroget se, quid cœperit scribere: sciatque, si materiæ immoratur, non esse longum; longissimum, si aliquid accersit, atque attrahit*, & quæ seq. Quod opportune ad brevitatem *narrationis* referri potest. TURNEB.

etiam

etiam si reciderimus omnia, quibus sublatis, nec cognitioni quidquam, nec utilitati detrahatur. [193] Solet enim esse quædam partium brevitas, quæ [194] longam tamen efficit summam. *In portum veni*, [195] *navim prospexi*, [196] *quanti veheret, interrogavi*, [197] *de precio convenit, conscendi, sublatæ sunt ancoræ*, [198] *solvimus oram*, [199] *provecti sumus*: nihil horum dici celerius potest: sed sufficit dicere, *E portu navigavi*. Et, quoties exitus rei satis ostendit priora, debemus hoc esse contenti, quo reliqua intelliguntur. Quare cum dicere liceat, *Est mihi filius juvenis*; omnia illa supervacua, *cupidus ego liberorum, uxorem duxi, natum sustuli, filium educavi, in adolescentiam perduxi*. [200] Ideoque Græcorum aliqui aliud circumcisam [201] *expositionem*, id est, σύντομον, aliud [202] brevem putaverunt; quod [203] illa supervacuis careret, [204] hæc posset aliquid ex necessariis desiderare. Nos autem brevitatem in hoc ponimus, non ut minus, sed ne plus dicatur, quam oporteat. Nam iterationes quidem, [205] & ταυτολογίας, & περισσολογίας, quas in *narratione* vitandas quidam scriptores artium tradiderunt, transeo. Sunt enim hæc vitia [206] non tantum brevitatis gratia [207] fugienda. Non minus autem cavenda erit; quæ [208] nimium corripientes omnia sequitur, obscuritas; [209] satiusque est aliquid [210] *narrationi* superesse, quam deesse. Nam [211] supervacua cum tædio dicuntur, necessaria cum periculo subtrahuntur. Quare vitanda etiam illa [212] Sallustiana (quanquam in ipso virtutis locum obtinet) brevitas, & [213] abruptum sermonis genus, quod otiosum

193. *Solet enim esse.*] Hæc exponendi forma *Epitrochasmos* vocatur: quanquam autem breviter videtur rem percurrere, tamen multitudine membrorum in prolixitatem cadit. TURNEB.

194. *Longam tamen efficit summam.*] Infra dicit: *Quædam in partibus blandiuntur; sed in summam non consentiunt.* PITHOLUS. *Sententiam*; Voss. secund.

195. *Navim prospexi.*] *Conspexi*; marg. Basil.

196. *Quanti veheret.*] Quanti, seu quanto precio vectura constaret. CAPPER.

197. *De precio convenit.*] *Convenit*; MSS. Bodl. Joan. Voss. tert. rectius & Latinum magis.

198. *Solvimus oram.*] Hic manifeste coarguitur error illius arrogantissimi nebulonis, quem nuper in media Academia Patavina convicimus asserentem, *oram* in epistola Fabii ipsius ad Tryphonem pro aura & vento esse accipiendam, atque ad illud verbum *precemur* referendam. Hic enim nullum est aliud verbum, quam *solvimus*: quare *oram* pro fune accipiamus, oportet. REGIUS. *Ora* funis est, quo navis e puppi adligatur retinaculo alicui ipsius portus; sic enim exponit hunc locum Sipontinus Pontifex, quemadmodum vides lib. 1. Epistola ad Tryphonem, quo maluit legere *auram*. Neque desunt, qui, diversam lectionem secuti, *oram* legunt: ut sit sensus, *solvere oram*, a litore discedere. Ego tanto codicum consensui, qui *oram* habent, repugnare non audeo. MOSELLANUS. Scribe *ora* auferendi casu, pro *ab ora*, ut in præfatione voluminis. PHILAND. Et hic quidam *auram* legunt.

199. *Provecti sumus.*] *Profecti* mihi rectius legi videtur, hoc est, discessimus. REGIUS. *Profecti* codex Vall. & Almel. sed perperam; nec Ascensio auscultandum, qui ideo *profecti* præfert, quia, soluta ora, semper proficiscimur, non tamen provehimur, id est, procul avehimur: quod si jam demus aliquando fieri adversante vento, (quo tamen non temere oram solvunt nautæ) quis in hac *narratione*, certe ex aliquo auctore petita, id non contigisse statuat, ut e portu navigantes, vento ferente usi, provecti fuerint? præterea *provehi* nihil aliud notat, nisi promovere iter; ut patet ex ipso Virgilii loco, quem adducit ex lib. III. Æneid. 72.

Provehimur portu;

& altero eodem lib. 506.

Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta.

Sic & apud Val. Flac. IV. 421.

Immissique ratem sua per freta provehat Euris.

Et Cicero de *Inventione* II. 52. *Navis in portum provehitur*: qui etiam de lenta navigatione usus hoc verbo in Verrem. v. 32. *Postquam paulum provecta classis est, & Pachynum quinto die denique appulsa est*; & hoc indicat ipse Fabius, qui omnia hæc narrationis superfluæ membra contrahit in unum, *e portu navigavi*. BURMAN.

200. *Ideoque Græcorum aliqui.*] Σύντομος, id est, *concisa*, *expositio* est apud Græcos, cui nihil deest, aut superest, opponiturque τῇ μακρολογίᾳ, quæ aliquid supervacuum habet. At Græcis est *brevitas*, cum ita strictim narratur, ut aliquid desideretur: cui opinioni non assentitur Fabius, qui brevitatem in mediocritate ponit. TURNEB. Vide Longin. de Sublimi cap. 41. ubi discrimen statuit inter vitiosam συντομίαν, & laudabilem συντομίαν. CAPPER.

201. *Expositionem.*] Id est, *narrationem*. CAPPER.

202. *Brevem.*] Τὴν βραχυλογίαν, vel βραχύτητα, quam figuris annumerant Fabius lib. VIII. cap. 3. & Rutilius Lupus pag. 9 Rhetor. Pithœan. CAPP.

203. *Illa.*] Ἡ σύντομος *concisa*. CAPPER.

204. *Hæc posset.*] Ἡ βραχυλογία, vel βραχύτης. CAPPER.

205 *Et ταυτολογίας & περισσολογίας.*] Id est, superfluas locutiones: per *iterationes* intelligo, quas Grammatici vocant ἐπαναλήψεις & ταυτολογίας, id est, *repetitiones & iterationes* ejusdem sententiæ, idque per eadem verba. MOSELL. Hæc autem sunt vitia non solum *narrationis*, sed totius orationis, *solœcismo* finitima. REGIUS. Ταυτολογία est *ejusdem verbi* aut sermonis *iteratio* *visiosa*: περισσολογία vero *sermo est supervacuus*. Porro hæc non solum vitanda sunt, quia contra brevitatem fiunt; sed quia contra orationis ornatum, ut docet Fabius lib. VIII cap. 3. TURNEB. In Mosellani loco supra relato legitur perperam ἐπαναλογίας, pro quo legendum videtur παλιλλογίας, vel certe παλιλλογίαν. De παλιλλογίᾳ vide Rutilium Lupum, qui Latine *iterationem* vertit pag. 19. Rhetor. Pithœan. CAPP.

206. *Non tantum.*] *Non tamen*; Voss. secund.

207. *Fugienda.*] Ita Venet. Locat. Ald. Sich. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidor. Obrecht. *refugienda*; V. C. Alm. & Leidensis editio.

208 *Nimium corripientes.*] Huc spectant illa Ciceronis in Bruto cap. 13. *Brevitas autem laus est interdum in aliqua parte dicendi: in universa eloquentia laudem non habet.* ALMELOV. *Corripientes.*] Id est, breviantes, ut alibi loquitur Fabius. *Nimium corripientes sequitur obscuritas.*] Bene Horat. in Arte poetic. vers. 25. 26

——— *dum brevis esse laboro,*
Obscurus fio. CAPPER.

209. *Satiusque est aliquid.*] Nam, ut lib. I. 12. ait Fabius: *Non tam obest audire supervacua, quam ignorare necessaria.* Cicero tamen in *Orat.* *In omnibus rebus videndum est quatenus; etsi enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quam parum*: non de *narratione* hac loquitur, sed de genere dicendi. Lege de hac re Rudolphum libr. III. cap. 5. TURNEB. *Tò est*, abest a Voss. secund. tert.

210. *Narrationi superesse.*] *Narrationis*; V. C. Alm.

211. *Supervacua.*] Horat. Art. Poet. vers. 337.

Omne supervacuum pleno de pectore manat.

ALMEL.

212. *Sallustiana.*] Sidon. Apoll. carm. 23.

Et te, qui brevitate, Crispe, polles.

ALMELOV.

213. *Abruptum sermonis genus.*] Qui sine ulla præparatione fit, *abruptus sermo* vocatur. REGIUS. Quali utebantur Lacones dicendi genere, ut Symmach. lib. I. Epist. 45. *Memini brevitatem Spartanam laudi quondam fuisse: sed ego tecum Romanis legibus ago. Et, si ita vis, Atticis, quibus tantum facundia fuit, ut mihi videantur Lacones metu collationis in diversum studia contulisse.*

Aristoph. Acharn. vers. 302.

Σὲ δ' ἐγὼ λέγω Λάκωνες ὧν ἀπάτεμεν κελεύεις,
Ὅπως ἐγώ ἀκούω.

fortasse lectorem minus fallit, audientem transvolat, nec, dum repetatur, exspectat; cum præsertim lector non fere sit, nisi eruditus; [214] judicem rura plerumque in decurias mittant, de eo pronuntiaturum, quod intellexerit: ut fortasse [215] ubique, in *narratione* tamen præcipue, [216] media hæc tenenda sit via dicendi, quantum opus est, quantum satis est. [217] *Quantum opus est* autem, non ita solum accipi volo, quantum ad [218] indicandum sufficit; [219] quia non inornata debet esse brevitas, alioqui sit indocta. Nam & fallit voluptas, & minus longa, quæ delectant, videntur; ut amœnum ac molle iter, etiam si est spatii amplioris, minus fatigat, quam durum [220] arduumque compendium. [221] Nec enim mihi unquam tanta fuerit cura brevitatis, ut non ea, quæ credibilem faciunt *expositionem*, inseri velim. Simplex enim [222] & undique præcisa, non tam *narratio* vocari potest, quam [223] confusio. [224] Sunt porro multæ conditione ipsa rei longæ *narrationes*, quibus extrema (ut præcepi) *proœmii* parte [225] ad intentionem præparandus est judex: deinde curandum, ut omni arte, vel ex [226] spatio ejus detrahamus aliquid, vel ex tædio. Ut minus longa sit, efficiemus, quæ poterimus, differendo; non tamen sine mentione eorum, quæ differemus. *Quas caussas occidendi habuerit, quos [227] assumpserit conscios, quemadmodum disposuerit insidias, probationis loco dicam.* Quædam vero ex ordine prætermittenda; quale est apud Ciceronem, [228] *Moritur Fulcinius;* [229] *multa enim, quæ sunt in re, quia remota sunt a caussa, prætermittam.* [230] At *partitio* tædium levat. *Dicam, quæ acta sint* [231] *ante ipsum rei contractum; dicam,* [232] *quæ in re ipsa; dicam, quæ postea.* Ita tres potius modicæ *narrationes* videbuntur, quam una longa. Interim [233] expediet *expositiones* brevi [234] *interfatione* distinguere. *Audistis, quæ ante acta sunt; accipite nunc, quæ insequuntur.* Reficietur enim judex priorum fine, & se velut ad novum rursus initium præparabit. Si tamen, adhibitis his quoque artibus, in longum exierit ordo rerum, erit non inutilis in

Te non audiam, præsertim si prolixa verba des, quoniam fœdus icisti cum Laconibus. Cicero lib. XI. Epist. fam. 25. *novimus tor κακοσπουδίαν tuam.* Vide Plin. I. Epist. 20. ALMELOV. *Abruptus sermo* est sine ambagibus & circumitione verborum rem ipsam breviter indicans, ut soles esse hominibus fervidis; quam mox *simplicem & undique præcisam narrationem* vocat. Ita Themistocles apud Justinum II. 15. *non exspectabat abrupte agendum*; & noster lib. III. 8. *abrupte incipere.* Sic *abruptum ingenium* Silio lib. VII 119 est præceps, ardens; ita & *abrupti* quoque *fontes* passim dicuntur, qui non leni tractu, sed præcipiti cursu cadunt & labuntur, ut Flor. IV. cap. 6. *abruptos torrentes* dixit & alii. BURMAN.

214. *Judicem rura in decurias* [illegible].] Equites cum senatoribus judicabant, erantque in decurias divisi, id est, in portiones, ac per vices de *caussis* cognoscebant. ipsi porro Equites agriculturæ sæpenumero vacabant, homines plerumque indocti: quod ait Cicero pro Cluentio. TURNEB. Non hic de Equitibus, sed de decuriis Judicum, quorum frequens mentio, post Augusti præsertim tempora, in quibus paucos fuisse Equites ex Plinii lib. XXXIII. 1. apparet, qui plerosque in ferreo annulo fuisse ait, neque Equites, sed Judices dictos: & quatuor ab Augusto institutas decurias, quintam a Caligula additam tradit Sueton. cap. 16. sextam a Galba negatam, idem cap. 14. De his ergo decuriis agit Quinctilianus, non de antiquioribus temporibus, quibus Equites cum Senatoribus judicabant: quod Gracchus instituerat. BURMAN. E Judicibus multi agriculturæ dediti manebant in villis, unde veniebant in urbem ad exercenda judicia: porro in decurias, seu in certas portiones erant divisi. ROLLIN.

215. *Ubique præcipue.*] *Ubique* omittunt MSS Bodl. Alm. Andr. Locat. Ald. Vasc. Steph. Colin. Vidov. Obrecht.

216. *Media hæc tenenda sit via.*] Hæc elegantissime apud Rodolphum lib. III. cap. 5. traduntur. TURNEB.

217. *Quantum opus est autem.*] Cum breviter narrabimus, ornamenta tamen *narrationi* erunt adhibenda, idque eo magis erit faciendum, quanto *narratio* erit prolixior; nam voluptas ex prolixitate detrahit. TURNEB. *Quanto*; Voss. Bern.

218. *Judicandum.*] *Indicandum*: V. C. Alm. Ald. Vidov. Par. Steph.

219. *Quia non inornata.*] *Quia & non*: V. C. Alm.

220. *Arduumque.*] *Aridumque*: MSS. Bodl. Alm. Voss. Bern.

221. *Nec enim mihi unquam tanta fuerit cura brevitatis, &c.*] Plinius lib. I. Epist. 20. *Brevitatem ego custodiendam esse confiteor, si caussa permittat: alioqui prævaricatio est transire dicenda: prævaricatio etiam, cursim & breviter attingere, quæ sint inculcanda, infigenda, repetenda. Nam plerisque longiore tractatu vis quædam & pondus accedit. Utque corpori ferrum, sic oratio animo, non ictu magis, quam mora, imprimitur. Et hercule, ut aliæ bonæ res, ita bonus liber melior est quisque, quo major.* Vide ibi plura. Ammianus Marcellinus lib XV. cap. 1. *Residua, quæ secuturus aperiet textus, pro virium captu limatius absolvemus; nihil obtrectatores longi (ut putant) operis formidantes. Tunc enim laudanda est brevitas, cum moras rumpens intempestivas, nihil subtrahit cognitioni gestorum.* Martialis lib. II. Epigram. 77. vers. 7.

Non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis.

Ubi consule Matthæi Raderi Commentarium. PARÆUS.

222. *Ut undique præcisa.*] *Et*, loco ut particulæ, satis constat esse legendum. REGIUS. *Ut*; Locat. *etiam undique præcisa*; Ald.

223. *Confusio.*] *Confessio*: Voss. prim. tert.

224. *Sunt porro multæ.*] Nonnullæ sunt suapte natura longæ *narrationes*: quare quatuor subjicit præceptiones, quibus & tædium & prolixitas vitatur: cum aliquid prætermittimus, differimus, partitione utimur, & interfatione. TURNEB.

225. *Ad intentionem.*] Id est, attentionem, sive mentis applicationem. CAPP.

226. *Spatio.*] Id est, longitudine.

227. *Assumpserit conscios.*] *Socios*. Ald. Voss. tert. *quos sibi conscios assumpserit*: Basil.

228. *Moritur Fulcinius.*] Ex oratione pro A. Cæcinna, cap. 4. TURNEB.

229. *Multa enim.*] *Enim* in margine Gryphianæ editionis, manus quædam viri docti notarat.

230. *At partitio.*] *Et*: Obrecht.

231. *Ante ipsum rei contractum.*] An ante ipsius rei gestionem, ante ipsum negotium? nam jurisconsultis *contractus*, est negotium inter duos pluresve gestum, ita ut uterque vel alteruter obligetur: hic forte innuitur *metonymia*, seu per *metonymiam* species pro genere. CAPPER.

232. *Quæ in re ipsa.*] *Quæ in re facta*: V. C. Alm. Steph. Rogn.

233. *Expediet.*] *E* vocali erasa *expedit*, ut sit tempus præsens, legatur. REGIUS.

234. *Interfatione distinguere.*] *Interfationem* appellat Fabius propositionem, quæ, commonitionis caussa, aut levandi judicis gratia, inter *narrationis* partes inseritur. TURNEB. *Intersectione*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Obrecht. *interfationem* vocat quod dicitur post primam, & ante secundam *narrationem*, quod medium est inter duas *narrationes*. Græci dicunt μεταβάσεις. Vide Vossium Instit. Orat. tom. 2. pag. 342. & Scaliger. Poetic. pag. 343 ubi perperam negat Quinctilianum τῆς μεταβάσεως *transitionis* fecisse mentionem. CAPPER.

extrema parte [235] commonitio : quod [236] Cicero etiam in brevi *narratione* facit. *Adhuc, Cæsar, Q. Ligarius omni* [237] *culpa caret; domo est egressus, non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem belli suspicionem, &c.* [238] Credibilis autem erit *narratio* ante omnia, si prius consuluerimus nostrum animum, ne quid [239] naturæ dicamus adversum; deinde si caussas ac rationes factis præposuerimus, non omnibus, sed de quibus quæritur; si personas convenientes iis, quæ facta credi volemus, constituerimus; [240] ut furti reum, [241] cupidum; adulterii, libidinosum; homicidii, [242] temerarium; [243] vel contra, si defendemus. Præterea loca, tempora, & similia. [244] Est autem quidam etiam ductus rei credibilis, qualis in comœdiis, & [245] in mimis. Aliqua enim naturaliter sequuntur & cohærent; ut, si bene priora narraveris, judex ipse, quod postea sis narraturus, exspectet. Ne illud quidem fuerit inutile, [246] semina quædam probationum spargere; verum [247] sic, ut *narrationem* esse meminerimus, non probationem. [248] Nonnunquam etiam [249] argumento aliquo confirmabimus, quod proposuerimus, sed simplici & brevi; [250] ut in veneficiis, *Sanus bibit,* [251] *statim concidit, livor ac tumor confestim est insecutus.* Hoc faciunt & illæ præparationes, cum reus dicitur robustus, armatus, [252] sollicitus, contra infirmos, inermes, securos. Omnia denique, quæ probatione tractaturi sumus, personam, caussam, locum, tempus, instrumentum, occasionem, *narratione* delibabimus. [253] Aliquando, si destituti fuerimus his, etiam fatebimur vix esse credibile, sed verum, [254] & hoc majus habendum scelus; nescire nos, quomodo factum sit, aut quare; mirari, sed probaturos. Optimæ vero [255] præparationes erunt, [256] quæ latuerint; ut a Cicerone sunt quidem utilissime prædicta omnia, per quæ Miloni Clodius, non Clodio Milo insidiatus esse videatur: [257] plurimum tamen facit callidissima simplicitatis imitatio: [258] *Milo autem, cum in senatu fuisset eo die,* [259] *quoad senatus est dimissus, domum venit; calceos & vestimenta mutavit; paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est.* Quam nihil præparato, nihil festinato fecisse videtur Milo! Quod non solum rebus ipsis vir eloquen-

235 *Commonitio.*] *Commonitionem* hic appellat Fabius repetitionem quamdam, quæ *epilogi* more breviter recolligat, quod in *narratione* positum est, ad commonefaciendum judicem. TURNEB.

236. *Cicero.*] Oratione pro Ligario cap. 2.

237. *Culpa caret.*] In Cicerone pro *caret* scriptum est *vacat.* PHILAND. Eadem diversitas apud Ovidium IV. Epistola 28

Fama (velim quæras) crimine nostra vacat.

& II. Fast. 10.

Dextraque non omni munere nostra vacat.

& sæpe alibi. BURMAN.

238. *Credibilis autem*] Credibilis erit *narratio*, si secundum naturam dicamus, si rationem præcipuis quæstionibus reddamus, si decorum servemus, præterea si circumstantias adjunxerimus, easque servaverimus. TURNEB.

239. *Naturæ adversum.*] Ut hominem se, aut uxorem, aut parentem occidisse, eos enim quisque natura diligit; ut timidus cædem faciat; liberalis furetur; pudicus virginem violet; senex pudicitiæ insidietur, nihilque recte consuluerit; vir fortis timide supplicaverit, & hujusmodi adversa naturæ: & si quid ex his advenerit, in eo elaborandum erit, ut id credibile ostendamus; ut Cicero pro Cluentio, omne Cluentii periculum a matre esse, ideoque odii *caussam* matris in filium, & impudicam matris audaciam multis ostendit. Videndum igitur, quæ sit natura rerum & personarum, quid conveniat, quid disconveniat. TURNEB. Hinc *naturæ fidem* appellat Tertull. Apolog. cap. 8. ubi vide Heraldum.

240. *Ut furti reum, cupidum.*] Supple, si constituerimus. CAPPER.

241. *Cupidum.*] Avarum, vel ejus rei, quam furatur, appetentem. TURNEB.

242. *Temerarium.*] Audacem Clodium Cicero semper describit. TURNEB.

243. *Vel contra*] Vel *his contraria*: V.C. Alm. Obrecht.

244. *Est autem quidam etiam*] *Ductum* appellat Fabius aptam & convenientem rerum connexionem, quæ sponte jungi videantur; qualis est in comœdiis. Comici enim, quoniam res, quam describunt, ficta est, maxime laborant, ut eam credibilem faciant; ideoque quasdam *œconomias* observant, per quas ex eo, quod antecessit, indicant, quod futurum est, appellaturque ille *ductus* rei credibilis. Quod etiam observatur in mimis: quo nomine appellantur fabulæ quædam, quæ positæ sunt in vilium personarum imitatione. TURNEB. *Quidam etiam.*] *Quidam ductus rei credibilis, qualis in comœdiis etiam &c*; V.C. Alm. Voss. tert. Bern.

245. *In Mimis*] Græcæ satiræ genus est, de quo lege Vossium Institut. Poetic. CAPP.

246. *Semina probationum.*] Ut pro Milone; Clodii minæ, Clodii Milonisque habitus, & similia. Nam cum totius *confirmationis* & *refutationis* fundamentum sit *narratio*, non est dubium, quin semina probationum continere debeat. Fluunt autem probationes omnes a *locis* uniuscujusque constitutionis maxime propriis, quos in aliqua circumstantiarum fundari necesse est. TURNEBUS.

247. *Sic, ut narrationem.*] *Verum ut*: Stephan.

248. *Nonnunquam etiam.*] *Nonnunquam etiam tamen*; V.C. Alm. Locat. Ald. Voss. omn. *tamen etiam*: Obrecht.

249. *Argumento aliquo confirmabimus quod proposuerimus*] Vide Hermogenem lib. II. de Invent. cap. 2. ubi exponit quemdam *narrationis* τρόπον modum, quem vocat ἐγχειρηματικὸν, id est, *sua confirmatione munitum*; & distinguit a modo ἁπλῷ *simplici*, & ab ἐγκατασκευῶ *exornato.* CAPP.

250. *Ut in veneficiis sanus bibit.*] Vide exemplum in oratione *pro Cluentio.* TURNEB.

251. *Statim concidit.*] *Occidit*: Voss. secund.

252. *Sollicitus.*] Non agnoscunt hanc vocem MSS. Joan. Bal. Colb. Alm. Andr. Ven. Loc. Ald. Voss. prim. tert.

253. *Aliquando si destituti.*] Aliquando *occupationibus* est utendum, cum argumenta circumstantiarum nobis desunt, dicendumque reum quæsisse facinori suo latebras, ut impunitus peccaret; tamen nos esse probaturos. TURNEB.

254. *Et hoc majus.*] Τάυτῃ; nam τὸ *hoc* est in *ablativo* casu, & significat, *hac de caussa, ideo, &c.* CAPP.

255. *Præparationes.*] *Probationes*: MS. Joan. Andr. Sich. & in marg. Vasc. & Steph. Gryph. & Basil.

256. *Quæ latuerint.*] Dissimulatæ, & quæ judicem fallant, suaque simplicitate in judicum animos irrepant. TURNEB. *Latuerunt*: Voss. tert.

257. *Plurimum tamen.*] Simplex oratio multum facit ad credibilitatem; nam cum subdola non sit, sed humilis, facile subit judicis animum: hanc orationis formam Trapezuntius vocat *extenuationem.* Ut enim homines simplices in mendacii suspicionem haud temere veniunt, ita quoque hæc, morum simplicitatem imitata, aliquoties plus fidei meretur, quam arte contorta. Adeo verum est proverbium, *Veritatis simplicem esse orationem.* TURNEB.

258. *Milo.*] In oratione pro Milone cap. 10.

259. *Quod senatus est dimissus*] *Quo a senatu est*: MS. Bodl. Andr.

tissimus, quibus moras & lentum profectionis [260] ordinem ducit, sed verbis etiam vulgaribus & quotidianis, & arte occulta consecutus est: quæ si aliter dicta essent, [261] strepitu ipsum judicem, ad custodiendum patronum, [262] excitassent. [263] Frigida videntur ista plerisque: [264] sed hoc ipsum manifestum est, quomodo judicem [265] fefellerit, quod vix a lectore deprehenditur. Hæc sunt, quæ credibilem [266] faciunt *expositionem*. [267] Nam ne contraria, aut sibi repugnantia in *narratione* dicamus, si cui præcipiendum est, is [268] reliqua frustra docetur: etiamsi quidam [269] scriptores artium hoc quoque, tanquam occultum & a se prudenter erutum, tradunt. [270] His tribus narrandi virtutibus [271] adjiciunt quidam magnificentiam, quam μεγαλοπρέπειαν vocant, quæ neque in omnes *caussas* cadit, (nam quid [272] in plerisque judiciis privatis, [273] de *re certa credita, locato & conducto, interdictis*, habere loci potest supra modum se tollens oratio?) nec semper est utilis, [274] ut vel proximo exemplo [275] Miloniano patet. Et meminerimus multas esse *caussas*, in quibus confitendum, excusandum, [276] summittendum sit, quod exponimus: quibus omnibus aliena est illa magnificentiæ virtus. Quare non magis proprium *narrationis* est magnifice dicere, quam [277] miserabiliter, [278] invidiose, graviter, dulciter, urbane: quæ, cum [279] suo quæque loco sint laudabilia, non sunt huic parti proprie assignata, & [280] velut dedita. Illa quoque ut *narrationi* apta, [281] ita cæteris partibus communis est virtus, quam Theodectes huic uni [282] proprie dedit; non enim magnificam modo vult esse, verum etiam [283] jucundam *expositionem*. [284] Sunt qui adjiciant his evidentiam, quæ [285] ἐνάργεια Græce vocatur. Neque ego quemquam deceperim, [286] ut dissimulem, Ciceroni quoque plures par-

260. *Ordinem ducit.*] *Dicit etiam vulgaribus*, omissis *sed verbis*; V. C. Alm.

261. *Strepitu ipsum.*] *Strepitu ipsum judicem ad custodiendum. Patronum excitassent*; MSS. Bodl. Bal. Andr. *judicem dein patronum*; Obrecht. & V. C. Alm. nisi quod ille *excitasset* habet. *Judicem ad custodiendum, deinde patronum excitasset*; Ald. recepi scripturam codicum optimorum; suspectum enim se fecisset orator, si nimio ornatu rem hanc simplicem conspiciendam nimis dedisset: *custodire* patronum, est observare, cavere, ne fraus fiat ab oratore. Ovid. Epist. XVII. 165.

Sic meus hinc vir abest, ut me custodiat absens.

ita & *observare* Hygin. fab. 118. *maximo tempore secuta eum, ne observaret*; ubi plura, etiam ex Quinctiliano, exempla habet Munkerus, quibus *custodire* ita poni docuit. Et hoc est, quod capite primo hujus libri dixit, *judicem libentissime Patronum audire, quem justitia sua minime timet*, hoc est, quem non custodit. BURMAN. *Ipsum judicem deinde patronum excitassent*; Edit. Stephan 1542. & cod. Bern.

262. *Excitassent.*] *Excitassit*; Locat. Obrecht.

263. *Frigida videntur.*] *Anthypophora*, qua objectioni quorumdam occurrit, hanc tantam diligentiam vitio Fabio vertentium; si illa orationis simplicitas ita lectoris animum subiit & fallit, qui tamen auditore (ut antea dixit) peritior est, dubium non est, quin etiam judicem fefellerit. TURNEBUS.

264. *Sed hoc ipsum.*] *Sed hoc manifestum est*; V. C. Alm. *sed hoc ipso* malebant Gallæus & Rollinus; & ita Obrecht.

265. *Fefellerit.*] *Fefellerim*; Locatel. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov.

266. *Faciunt.*] *Faciant*; MSS. Alm. & Colb. Voss. secund. tert.

267. *Nam ne contraria.*] Rapit quosdam in invidiam, qui hoc, ut magnum quid, præcipere voluerunt, quod non solum in *narratione*, sed tota oratione cavendum est: quod Cicero multis in locis adversariis suis objicit, sed præcipue pro Sexto Roscio, C. Erucio. TURNEB.

268. *Reliqua frustra.*] *Atque frustra*; Locat. & alii ante Aldum, & marg. Steph. Basil.

269. *Scriptores artium.*] Supple, rhetoricarum, vel oratoriarum. CAPPER.

270. *His tribus narrandi*] Virtus est superiori contraria, appellaturque a Trapezuntio *amplificatio*, ut superior *extenuatio*: solet autem & sententiarum & verborum magnitudine rem attollere. TURNEB.

271. *Adjiciunt quidam.*] *Quidam*; V. C. Alm. Locat. Ald. Vasc. & Steph. Colin. Gryph. Basil. Voss.

272. *In judiciis privatis.*] *In caussis* aut litibus, quæ non ipsam rempublicam, sed privatos tangunt. CAPPER.

273. *De re certa credita, locato & conducto, interdictis.*] Accuratas horum notiones exhibent jurisconsultorum libri. Lege vel ipsum Kalvini Lexicon juridicum. CAPP.

274. *Ut vel proximo.*] *Velut proximo*; V. C. Alm.

275. *Miloniano exemplo.*] Petito ex Ciceronis oratione, quam pro Milone scriptam reliquit. CAPP.

276. *Summittendum.*] Hoc est, deprimendum, extenuandum, minuendum. CAPPER.

277. *Miserabiliter.*] Movendo miserationem ipsa narratione. CAPPER.

278. *Invidiose.*] Hoc est, rei narratæ invidiam adjicere, ut mox dicet Fabius; vel rem narrando efficere invidiosam, odiosam. CAPPER.

279. *Suo quæque loco.*] *Suo loco*; V. C. Alm. Locat. Colin. Vidov.

280. *Velut dedita.*] *Debita*; Roign.

281. *Ita cæteris.*] *Ita cum cæteris partibus*; Locat. Venet. Ald. Vasc.

282. *Proprie dedit.*] Franeius volebat *propriam*.

283. *Jucundam expositionem.*] Theodectes magnificentiam & audentiam partes *narrationis* esse dicit. Porro Cicero in *Partit.* cap. 9. & secundo *de Oratore* jucundam quoque esse voluit, ita tamen, ut ea virtus non esset necessaria *narrationi*, sed assumpta potius ad ornandum: hanc Fabius toti orationi communem facit. TURNEB. *Expositionem.*] *Narrationem*. CAPPER.

284. *Sunt qui adjiciant.*] Cicero in *Partitionib.* discrimen ponit inter perspicuitatem, & evidentiam, quam ipse illustrationem facit: nam perspicuitas tantum rem explicat & aperit: illustratio vero, seu evidentia rem ita repræsentat & illustrat, ut geri videatur: ergo minor perspicuitas, quam evidentia: recte tamen Fabius perspicuitati evidentiam subjicit. Huc pertinent illa, quæ dicuntur a Græcis ἐκφράσεις, quæ sunt orationes & descriptiones evidentes, quales hodie feruntur Callistrati. TURNEB. Quid proprie sit ἐνάργεια, vide apud Fabium lib. VIII. cap. 3. CAPPER.

285. *Ενέργεια.*] Vitiose a plerisque legitur ἐνέργεια, quæ non *evidentia* interpretatur, sed *actus* atque *efficacia*: ἐνάργεια igitur legatur, quæ *evidentia* atque *illustratio* transfertur. REGIUS. Ἐνάργεια velut lux quædam orationis, partim in *partitionibus*, partim in *de Oratore*, partim in *Topicis*. Qui hanc virtutem ea parte considerant, qua reddit sermonem efficacem, & velut plus operantem, ab opere ἐνέργειαν vocant; ἔργον enim Græcis opus significat; & sic utitur vocabulo hoc Divus Hieronymus in Epistola quadam ad Paullinum, sic inquiens: *Habet nescio quid latentis* energiæ *vivæ vox, & in aurem ab ore Præceptoris diffusa fortius sonat*. tametsi vulgares codices fere omnes ἐνέργειαν habent: porro qui lucem, quam rebus adfert, spectant, ἐνάργειαν vocant, quod ἀργὸς *lucidum* & *clarum* Græcis significet; & secundum hunc modum accipiendum est hoc loco apud Fabium, quando ipse *evidentiam* vertit, & *perspicuitatis* velut speciem subjicit. MOSEL.

286. *Ut dissimulem, Ciceroni, &c.*] Cicero in *Top.* tres putat virtutes *narrationi* necessarias, probabilitatem, perspicuitatem, & brevitatem: tres vero ad ornatum pertinen-

tes placere. Nam, præterquam *planam*, & *brevem*, & *credibilem*; vult esse *evidentem*, [287] *moratam*, *cum dignitate*. Sed in oratione, morata debent esse omnia; cum dignitate, [288] quæ poterunt. Evidentia in *narratione*, quantum ego intelligo, est quidem magna virtus, cum quid veri [289] non dicendum, sed quodammodo etiam ostendendum est: sed subjici perspicuitati potest, [290] quam quidam etiam [291] contrariam interim putaverunt, quia in quibusdam *caussis* obscuranda [292] veritas est: quod est ridiculum. Nam, qui obscurare vult, [293] narrat falsa pro veris: [294] in quo debet laborare, ut videantur quam evidentissima. [295] Sed quatinus etiam [296] forte quadam pervenimus ad difficilius *narrationum* genus; jam de his loquamur, in quibus res contra nos erit: quo loco nonnulli prætereundam *narrationem* putaverunt. Et sane [297] nihil est facilius, nisi prorsus totam *caussam* omnino non agere. Sed si aliqua justa ratione [298] hujusmodi susceperis litem, cujus artis est, malam esse *caussam* silentio confiteri? Nisi forte tam hebes futurus est judex, ut secundum id pronuntiet, quod sciet narrare te noluisse. Neque inficias eo, in *narratione* ut aliqua neganda, aliqua adjicienda, aliqua mutanda, [299] sic aliqua etiam tacenda: [300] sed tacenda, quæ tacere oportebit, & liberum erit. Quod fit nonnunquam brevitatis quoque gratia, quale illud est, *Respondit*, [301] *quod ei visum est.* Distinguamus igitur genera *caussarum*. [302] Namque, in quibus [303] non de culpa quæritur, sed [304] de *actione*, etiam [305] si erunt contra nos *themata*, confiteri nobis licebit: *Pecuniam de templo sustulit, sed privatam: non ideo sacrilegus est.* [306] *Virginem rapuit:* [307] *non tamen optio patri dabitur.* [308] *Ingenuum stupravit*,

tes, ut sit evidens, morata, & cum dignitate: in *Partitionibus* vero cap. 9. & 2. *de Oratore* cap. 80. duas tantum posuit necessarias, probabilitatem, & perspicuitatem; reliquitque brevitatem; unam tantum ad ornatum, jucunditatem. TURNEB. Cicero *suavitatem* habet.

287. *Moratam, cum dignitate.*] *Morata* dicitur oratio, quæ mores aptos convenientesque affectus personis tribuit, vocant Græci * ἠθικοὺς λόγους, *moratam orationem*, ut Dionysius ait de Lysia loquens: ἠθοποιεῖ τῷ παρασκευάζειν ἀξιόπιστα τῷ λόγῳ περὶ τῶν ἠθῶν, προσαπτίτων αὐτοῖς αἰσίας ὑπονοίας, πρὸς πάλη μέτρια ἀποδίδωσι. Quare in *Top.* interdum est, ubi *moderata*, pro *morata* legitur. TURNEB. In *Partitionibus* bene *moratam*; nam in *Topicis* vitiose scriptum est *moderata*, pro *morata*. Hujusmodi *orationem* Græci vocant * ἠθοποιὸν, id est, mores exprimentem. PHILANDER. *Moderatam*: Paris. & marg. Stephan. *moratam, cum dignitate ornatam*: Ald. Basil. Cicero, qui hæc tradit in *Topicis* cap. ult. *moderata* habet.

288 *Quæ poterunt.*] *Quæ potuerint*: V. C. Almel. Obrecht.

289. *Non dicendum*] Hoc est, non solummodo dicendum, sed etiam, &c. CAPPER.

290. *Quam quidam etiam.*] Theodorei putant, in *narrationibus*, quæ totæ sunt contra nos, obscuritatem esse debere: quæ etiam, quo illic pacto sit narrandum, docebit Fabius. TURNEB.

291. *Contrariam*] Supple, *narrationi*. CAPPER.

292. *Veritas est.*] *Esset*: Obrecht.

293. *Narrat falsa pro veris.*] Ut Sinon Virgilianus facit sibi fidem, obscurando veritatem, miscendo falsis vera. TURNEB.

294. *In quo debet laborare.*] *Et in his, quæ narrat, debet laborare*: MSS. Bodl. Bal. Almel. Argent. Obrecht. Andr. & *in iis, quæ narrat, debet*; Cod. Vall. Basil. & *is, quæ narrat, debet*: Ald. Gryph. *is, qui narrat, debet*: Steph. Colin. Vidov. & ita legendum censet Regius; & *is, qui narrat falsa pro veris, debet*; Vasc.

295. *Sed quatinus etiam.*] Transitus ad secundum membrum *narrationis*, si contra nos erit, refellens eorum opinionem, qui tunc non esse narrandum volunt; quia sic nostram *caussam* malam confitebimur, ideoque tunc etiam vel maxime narrandum erit. In hanc autem sententiam inclinare videtur Cicero lib. II. *de Oratore* & in *Partit.* cap. 5. ait enim, *quod in narrationibus est molestum, illud esse amputandum; aut totam narrationem relinquendam, si tota molesta erit.* TURNEB. *Et quatinus etiam forte*: V. C. Alm.

296. *Sorte quadam*] *Forte*; Locatel. Stephan. Colin. Voss.

297. *Nihil facilius nisi*] *Nihil & facilius hoc, prorsus*: Stephan. Roign. Voss. prim. tert.

298. *Hujusmodi susceperis litem.*] *Susceperis litem*: Locat. Stephan. Gryph. Colin. Roign. Vidov.

299. *Sicut aliqua.*] Ut syllaba erasa, *sic* legendum, aperte præcedentia demonstrant. REGIUS.

300. *Sed tacenda, &c.*] In *narrationibus* liberum est tacere, quæ vel crimen, vel suspicionem faciunt, omniaque ea, quæ lædunt; dummodo non sint ex iis, quibus maxime cognitio judicium nititur. TURNEB.

301. *Quod ei visum est*] *Quæ ei*: Locat. Ald. Voss. secund. Bern. *quæ visum est*: Obrecht.

302. *Namque in quibus.*] In *caussis translativis*, quibus rectam criminationem aut petitionem eludimus, factum, quod etiam nobis nocet, confiteri possumus; quia tum de eo non pronunciat judex. De *culpa* autem quæritur in tribus generibus *caussarum*, quæ nascuntur ex his quæstionibus, *an sit, quid sit, & quale sit.* De *actione* vero in his, quæ *translativæ constitutiones* vocantur, in quibus de modo agendi. TURNEBUS.

303. *Non de culpa quæritur, sed de actione*] Non de culpa neganda per *statum conjecturalem* (volgo *facti quæstionem*) vel purganda per *statum definitivum*, aut etiam *qualitatis absolutæ*; vel excusanda per *statum qualitatis assumptivæ* (de quo ad cap 6. lib. VI.) sed de *actione transferenda* per *statum translativum*, de quo supra pluribus egimus: nam, ut docent Fabius lib. III cap 6 personæ, tempora, & *actiones transferuntur*, id est, subjiciuntur *statui translativo*, cui vulgo nomen *exceptio declinatoria judicii*. CAPPER.

304. *De actione.*] *Statum* intelligit *translativum*, in quo agitur de ipso judicio, de *actione* ipsa constituenda vel removenda hoc pacto: *Potest quidem contra me in judicium agi, sed non hujusmodi actione*, vel *actionis formula*. Miror eruditum Rollinum id exposuisse de *statu definitivo*, qui, licet aliquando sit pars *translationis*, ut ait Fabius lib. III. cap 6. ab ea tamen semper discrepat. Et sane in ea ipsa *caussa*, quam hic affert Fabius [*Virginem rapuit: non tamen optio patri dabitur*] quæstio est de *actione*, & pertinet ad *statum translativum*. Dicet enim reus raptor: *Esto, rapuerim: at tibi patri non competit actio, ut vel meas cum rapta nuptias, vel meam mortem optes; lex enim soli raptæ puellæ dat hanc optionem*: ubi *definitivo statui* locum non esse, attendenti patebit. Si vir ille doctus & eloquentiæ consultissimus in sua Quinctiliani editione non resecuisset, quæ de *statibus* tam accurate scripta sunt, hunc in errorem non impegisset. Vide lib. VII. cap. 5. cui titulus est *De Actionis quæstione*, quæ statum distinguitur a *statu definitivo*. CAPPER.

305. *Si erunt contra nos themata.*] *Thema* hoc loco est ipsum *caussæ* argumentum, ipsa propositio accusatoris, ipsa litis expositio, ut hic: *Pecuniam de templo sustulit, virginem rapuit.* Est proprie *thema declamationis*, vel fictæ *caussæ* argumentum. CAPPER.

306. *Virginem rapuit.*] Nam lex erat, ut *puella rapta nuptias, aut mortem raptoris eligeret*. TURNEB.

307. *Non tamen optio patri dabitur.*] Sed vi raptæ puellæ datur hæc optio, ut ipsa eligat, utrum velit raptori nubere, an ipsum occidi. CAPPER

308. *Ingenuum stupravit.*] Ad *legem Juliam de stupris*, statuitur *stuprum* committi in muliere ingenua, libera, vel vidua, etiam in virgine & puero. Videtur autem significare, lege constitutum esse, ut, si quis ingenuum stuprasset, de-

& stupratus se suspendit : non tamen ideo stuprator capite, ut caussa mortis, punietur : sed [309] *decem millia, quæ pœna stupratori constituta est, dabit.* Verum in his quoque confessionibus est aliquid, quod ex invidia, quam [310] *expositio* adversarii fecit, detrahi possit; cum etiam servi nostri de peccatis suis [311] mollius loquantur. [312] Quædam enim quasi non narrantes mitigabimus: *Non quidem* (ut adversarius dicit) *consilium furti* [313] *in templum attulit, nec diu captavit ejus rei tempus; sed occasione &* [314] *absentia custodum corruptus, & pecunia,* [315] *quæ nimium quam in animis hominum potest, victus est.* [316] *Sed quid refert?* [317] *peccavit, & fur est: nihil attinet id defendere, cujus pœnam non recusamus.* [318] Interdum quasi damnemus ipsi: [319] *Vis te dicam vino impulsum? errore lapsum? nocte deceptum? vera sunt ista fortasse: tu tamen ingenuum stuprasti, solve decem millia.* [320] Nonnunquam *propositione* [321] præmuniri [322] potest *caussa*, & deinde exponi. Contraria sunt omnia tribus filiis, qui in mortem patris conjurarant; sortiti nocte singuli per ordinem cum ferro cubiculum intrarunt, patre dormiente. Cum occidere eum nemo potuisset, [323] excitato omnia indicarunt. [324] Si tamen pater, [325] qui divisit patrimonium, & [326] reos parricidii defendit, [327] sic agat: *Quod contra legem sufficit, parricidium objicitur juvenibus, quorum pater vivit, atque etiam* [328] *liberis suis adest.* [329] *Ordinem rei narrare* [330] *quidem nihil necesse est, cum ad legem nihil pertineat: sed si confessionem meæ culpæ exigitis, ego fui pater durus, & patrimonii, quod jam melius ab his administrari poterat, tenax custos.* Deinde subjicitur, *stimulatos ab iis, quorum indulgentiores parentes erant; semper tamen eum habuisse animum, qui sit eventu deprehensus, ut occidere patrem non possent. Nec enim jurejurando* [331] *opus fuisse,* [332] *si alioqui hoc mentis habuissent; nec sorte, nisi quod se quisque eximi voluerit.* Omnia hæc qualiacumque placidioribus animis accipientur, illa brevi primæ *propositionis* defensione mollita. [333] At cum quæritur, [334] *an factum sit*, vel [335] *quale factum sit*, licet omnia contra nos sint, [336] quomodo tamen

cem millia persolveret. TURNEB. Plura de stupratorum pœna Gregor. Syntagm. juris lib. XXXVI. cap. 9. ALMELOV. Hæc pœna ex lege Scantinia videtur statuta, quam Augustus lege sua de pudicitia confirmasse videtur. Vide & infr. lib. VII. cap. 4.

309. *Decem millia.*] XL. millia; Voss. prim. & tert.

310. *Expositio.*] Id est, *narratio.* CAPPER.

311. *Mollius loquantur.*] Vitia sua mitigent, & leviora faciant & ostendant. Subest autem hic argumentum a *minore ad majus*; si servi vitia sua excusant, multo magis & nostra excusabimus. TURNEB.

312. *Quædam enim*] *Quædam etiam* manu docta in Gryphianæ editionis margine.

313 *In templo attulit.*] Ut omittam, pro *templo* scribendum esse *templum*, *non* particula negativa mihi adscribenda videtur, ut legatur: *Consilium furti in templum non attulit*: commemorat enim Fabius, quæ pro sacrilegii reo dici possent. REGIUS. *In templo*, codex Vallæ & Alii Ascensius vero non opus esse negativa *non*, sed ita distinguendum esse censet: *Non quidem (ut adversarius dicit) consilium furti in templum attulit*: quod fere omnes secuti sunt.

314. *Absentia custodum corruptus.*] *Custodes* appellat æditues, qui tuendis templis rebusque sacris præficiuntur. TURNEB.

315. *Quæ nimirum in animi*] R litera erasa *nimium* nisi legatur, sensus integer non habetur. REGIUS. *Nimirum*; Locat. Basil. Gryph. Sich. *nimium in animis*; MSS. Bal. Colbert. Almel. Colin. Voss. secund. *Quæ nimirum nimis in animis*; Ands. alii *nimium quam, nimium quantum*; Vidor. & ita Vallæ codicem habuisse testatur Ascensius; & ego sectam lectionem puto, & a viris doctis jam sæpius hanc locutionem illustratam novi. Vide modo Parei Lexicon Criticum in *nimium quantum*: qui tamen & *nimium quam* apud Plaut. Bacch. I. 11. 13. observat.

——— *nimium quam, o Lyde, es barbarus.*

Sic & *fane quam, nimis quam*, veteres dixisse, docet Gronov. ad Gell. V. 14 BURM.

316. *Sed quid refert.*] *Quid refert*; V. C. Almel.

317. *Peccavit, & fur est.*] *Peccatum & furtum est*; Basil.

318. *Interdum quasi.*] *Interim*; V. C. Alm. Obrecht.

319. *Ut sic dicam vino.*] *Si*, *t* litera erasa, legendum. REGIUS. *Ut dicam*; V. C. Alm. *ut si te dicam* alii, teste Ascensio. *Ut si dicam*; marg. Basil.

320. *Nonnunquam propositione.*] Aliquando utimur *parasceve*, qua judicis animum præparamus & rei invidiam diminuimus. Tametsi fere semper *propositio* locum habeat, ubi *narratio*; interim tamen in eadem *caussa* & *propositione* utimur & *narratione*. Verum *propositio* nihil aliud erit, nisi præparatio, seu præmunitio ad *narrationem*. TURNEB.

321. *Præparari.*] *Præmuniri*; MS. Bal. Andr. Locat. Ald. Sich. Par. Vasc. Basil. Colin. Gryph. Vidor. Obrecht. & Gebh. lib. I. Crep. II. ex Palat. MS.

322. *Potest caussa.*] *Debet*; Voss. prim.

323. *Excitato.*] Expergefacto. CAPPER.

324. *Si tamen pater.*] Intelligere opus est legem fuisse; ne filii, qui parricidium fecissent, aliquid de bonis patris caperent. Igitur in hoc *themate* gentiles & agnati petunt hæreditatem, filiosque accusant. TURNEB.

325. *Qui divisit.*] *Qui non divisit.* PITHOEUS.

326. *Reos parricidii.*] Hoc est, accusatos nefandi criminis, quod re ipsa non perpetrarant. CAPPER.

327. *Sic agat.*] *Agit*; Obrecht.

328. *Liberis suis adest.*] In judicium fert auxilium, patrocinatur, liberorum suorum *caussam* tuetur. CAPPER.

329. *Ordinem rei narrare.*] Et *ordine rem narrare*, utrumque dicimus. TURNEB.

330. *Quidem nihil necesse est.*] *Quid*, loco *quidem* nisi legatur, sensus verus percipi non poterit. REGIUS. *Quod necesse est*; V. C. Alm. Obrecht. *quid nihil necesse est*; Gryph. Colin. Vidor. *quidem nihil*; MS. Colbert. Ald. Stephan. & alii.

331. *Opus fuisse*] *Fuisset*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidor. Voss. secund. tert.

332. *Si aliqui.*] *Aliqui*; V. C. Alm. *aliquando*; Basil. *Si hoc mentis habuissent.*] Græcismum redolet hæc locutio, εἰ τοῦτο διάνοιαν εἶχον, si hanc mentem, hoc consilium, vel propositum habuissent. CAPPER.

333. *At cum quæritur.*] Cum *narratio* tota est contra nos, quo pacto narrandum sit in *actione* & *definitione*, quam *alioqui* subjectis, dixit: nunc quo pacto in reliquis *statibus*. Neque enim in illis omittenda est *narratio*, ut putant Theodorei. TURNEB. Cujus hæc verba in *actione* & *definitione*, ut clarius intelligas, vide quæ paulo supra notavimus ad illam Fabii locutionem: *In quibus non de culpa quæritur, sed de actione.* CAPPER.

334. *An factum sit.*] Qui *status* est *conjecturalis*; vulgo *quæstio facti*, vel de facto. CAPPER.

335. *Quale factum sit.*] Jure factum, an injuria: qui *status* dicitur *qualitatis*, vulgo *quæstio juris*, vel de jure. CAPPER.

336. *Quomodo tamen.*] Sic quidem legitur; sed illa particula *tamen*, cum sit adversativa, nihil sensui convenit. *Tum* vero si legatur, & sensus perficietur, & ad illud *cum* superius referretur. Quare mihi sic legendum videtur: *Quomodo tum evitare.* REGIUS. *Quomodo tum*; marg. Vidor.

evitare [337] *expositionem* salva *caussa* ratione possumus? Narravit accusator, nec ita, [338] ut, quæ essent acta, [339] tantum indicaret; sed adjecit invidiam, rem verbis [340] exasperavit, accesserunt probationes, *peroratio* [341] incendit, & [342] plenos iræ reliquit. Exspectat naturaliter judex, quid narretur a nobis. [343] Si nihil exponimus, illa esse, quæ adversarius dixit, & talia, qualia dixit, credat, necesse est. Quid ergo? eadem exponemus? [344] Si de *qualitate* agetur, cujus tum demum quæstio est, cum de re constat, eadem, [345] sed non eodem modo: alias caussas, [346] aliam rationem dabo. [347] Verbis elevare quædam licebit: luxuria hilaritatis, avaritia parsimoniæ, negligentia simplicitatis nomine lenietur. Vultu denique, voce, habitu, vel favoris aliquid, vel miserationis merebor. [348] Solet nonnunquam movere lacrymas ipsa confessio. Atque ego libenter interrogem, [349] sintne illa defensuri, quæ non narraverint; [350] necne? Nam si neque defenderint, neque narraverint, tota *caussa* prodetur. [351] At si defensuri sunt, proponere certe plerumque id, quod confirmaturi sumus, oportet. Cur ergo non exponamus, quod & [352] dilui potest? Et [353] ut hoc contingat, utique indicandum est. Aut quid inter probationem & *narrationem* interest, [354] nisi quod *narratio* est probationis continua propositio, rursus probatio *narrationi* congruens confirmatio? [355] Videamus ergo, num [356] *expositio* hæc longior demum esse debeat, & paulo verbosior [357] præparatione, [358] & quibusdam argumentis ([359] *argumentis* dico, [360] non *argumentatione*;) [361] cui tamen plurimum confert frequens [362] affirmatio,

337. *Expositionem.*] Rei gestæ, id est, ut jam notavimus, *narrationem.* CAPPER.

338. *Ut quæ essent acta.*] *Ut quæque*; Locat. Ald.

339. *Tantum indicaret*] *Indicaverit*; Edit Obrecht.

340. *Exasperavit.*] *Exaggeravit*; marg. Basil.

341. *Incendit.*] *Intendit*; Voss. prim.

342. *Plenos iræ reliquit.*] Supple, judices. CAPP.

343. *Si nihil exponimus.*] Si nihil narramus, si eam orationis partem, quæ *narratio* dicitur, non adhibemus. CAPPER.

344. *De qualitate agetur.*] *Agitur*; V. C. Almel. Obrecht. *Si de qualitate.*] Supple, facti. Si quæstio sit in *statu qualitatis.* CAPP.

345. *Sed non eodem modo.*] In *qualitate* si omnia contra te erunt; tamen adhibitis convenientibus caussis efficies, ut aut minus videatur iniqua, aut certe æqua: nam quod per se injustum videtur, aliquando justum efficitur ex caussis, & circumstantiis. TURNEB.

346. *Aliam rationem dabo.*] *Aliam, atque aliam rationem*; Locatel. Ald. Stephan. Gryph. Colin. Basil. Voss. secund. Vidov.

347. *Verbis elevare*] Quædam vitia sunt in virtutum vicinia, in quibus præcipit Arist. ut *derivatione* utamur, & *defensione*: hoc etiam præcipit Fabius lib. II. cap. 13. & lib. III. cap. de *deliberativo* genere. De quibus Cicero in *Partitionib.* Exemplum est pro Muræna. TURNEB. *Verbis elevare.*] Quod Ciceroni est, *verborum lenitate, res tristitiam mitigare.* Græci vocant, *μείωσιν, διάφορον, ταπείνωσιν.* CAPP.

348. *Solet nonnunquam.*] Confessio tum lachrymas movet, cum factum quidem miserabile est, sed affertur ejus justa ratio, & caussa: alioqui nobis obesset confessio, ut apud Cicer. in Miloniana. TURNEB.

349 *Sintne illa defensuri*] *Si sint illa defensuri*; MS. Bodl. Andr. Ald. Sich. Gryph. Vidov. *sint illa defensuri*; V. C. Alm. Locat. Basil. *sintne illa*; Colin. Obrecht. Voss. secund. *sintne illi*; Steph.

350. *Nec ne, nam si neque defenderint, neque narraverint.*] Hæc omnia desunt in V. C. Alm.

351. *At si defensuri.*] Addita confirmationi propositio plurimum conducit; quod per eam, quæ confirmaturus sis, judex facilius intelligat, reddaturque conciliatior & attentior: hujus exemplum comperias in multis Ciceronis orationibus, ut in Miloniana, statim perfecta *narratione*, priusquam veniat ad confirmationem, propositione sic utitur: *Hæc, sicut exposui, ita gesta sunt; insidiator superatus, vi victa vis, vel potius virtute audacia.* TURNEB.

352. *Dilui potest*] Hoc est, refelli, refutari, &c. CAPPER.

353. *Ut hoc contingat, utique indicandum est.*] Hæc omisit codex vetus, quo usus est Vascosanus. *Et ut hoc contingat*; V. C. Almel. & Argent. Obrecht. Ald. Locatel. Gryph. Basil.

354. *Nisi quod narratio*] *Narratio* differt a propositione, quod propositio breviter, *narratio* prolixe rem proponit: appellavit eam continuam propositionem Fabius, ad differentiam *partitionis*, quæ rem proponit, & explicat. TURNEBUS.

355. *Videamus ergo num.*] *Videamus ergo unde*; marg. Gryph. & Basil.

356 *Expositio..... expositione.*] Id est, *narratio... narratione.* CAPP.

357. *Præparatione.*] Id est, per quamdam præparationem *διὰ προπαρασκευῆς.* Hic enim *ablativus* instrumenti significationem habet, non regimen designat *comparativi.* CAPP.

358. *Et quibusdam argumentis, &c.*] Probationes & argumenta locum habent in *narratione*, non autem argumentationes, quæ sunt argumentorum explicationes, certa oratione, certisque partibus constantes. Et hoc est quod ante dixit: *Ne illud quidem inutile fuerit, semina quædam probationum spargere*; & paulo post: *Argumentabimur in narratione nunquam, ut dixi; argumentum ponemus aliquando.* Hæc itaque longior erit, ut præparationem & argumenta, quæ adhiberi solent ad judicem præmonendum, contineat; ne sit preceps in judicando, neve totam *caussam* ex prima fronte æstimet; sed differat judicium, donec ventum sit ad probationem, ubi omnia melius & pro re nostra commodius explicabuntur. TURNEB.

359. *Argumentis dico, non argumentatione.*] Hoc est, quibusdam dictorum probationibus, non argumentatione illa, quæ confirmatio dicitur, estque pars orationis a *narratione* distincta. Nam argumentum est id omne, quo aliud probamus, est res, quæ alterius probationi adhibetur, & in scholis *medium* appellatur: argumentatio autem est argumenti elocutio, explanatio, *formalis* (ut ita loquar) & regularis, artificiosa, methodica ratiocinatio. An, & quodnam argumentum inter & argumentationem discrimen intercedat, pluribus locis Fabius edocet. Sic paulo supra: *Narrationem esse meminerimus, non probationem: nonnunquam etiam argumento aliquo confirmabimus quod proposuerimus, sed simplici & brevi.* Sic hoc ipso in capite paulo post: *Argumentabimur in narratione nunquam: argumentum ponemus aliquando.* Et lib. v. cap. 10. *Nunc de argumentis: hoc nomine complectimur omnia, quæ Græci ἐνθυμήματα, ἐπιχειρήματα, ἀποδείξεις vocant... Epichirema Valgius aggressionem vocat: Celsus autem judicat non nostram administrationem, sed ipsam rem, quam aggredimur, id est, argumentum, quo aliquid probaturi sumus, etiamsi nondum verbis explanatum, jam tamen mente conceptum, epichirema dici.* Denique ibid. cap. 14. *Igitur enthymema, & argumentum ipsum, id est, rem quæ probationi alterius adhibetur, appellant, & argumenti elocutionem.* CAPP.

360. *Non argumentatione.*] *Non tamen argumentatione*; Ald. Voss. prim. tert.

361. *Cui tamen.*] *Expositioni* videlicet. CAPPER.

362. *Affirmatio, effecturos nos.*] Affirmatio hujus, quod est, effecturos nos esse, quod dicimus; ubi *το effecturos* significat *argumentis probaturos.* Græci felicius, ἀποδείξειν ὅτι ... ὅμως τὸ λεγόμενον; & sane ἐργασία, ἐξεργασία, ἐπεργασία de argumentationis opere solent usurpare; ut patet ex Hermogen. lib. III. de *Inventione* cap. 7. cui titulus est περὶ ἐργασίας ἐπιχειρημάτων, *de argumentorum effectione, tractatione, &c.* Et ex ipso Fabio lib. VIII. cap. 3.

[363] effecturos nos, quod dicimus; non posse vim rerum ostendi prima *expositione*; exspectent, & opiniones [364] suas differant, & bene sperent. Denique narrandum est utique, [365] quidquid aliter, quam adversarius exposuit, narrari potest; [366] aut eo etiam *prœmia* sunt in his *caussis* supervacua; [367] quæ quid magis agunt, quam ut [368] cognitioni rerum accommodatiorem judicem faciant? Atqui [369] constat, nusquam eorum esse majorem usum, quam ubi animus judicis ab aliqua contra nos insita opinione flectendus est. [370] *Conjecturales* autem *caussæ*, in quibus de facto quæritur, non tam sæpe rei, de qua judicium est, quam eorum, [371] per quæ res colligenda est, [372] *expositionem* habent. [373] Quæ cum accusator [374] suspiciose narret, [375] reus levare suspicionem debeat; aliter [376] ab hoc, atque [377] ab illo, ad judicem perferri oportet. [378] At enim quædam argumenta turba valent, diducta leviora sunt. Id quidem non eo pertinet, ut quæratur, an narrandum, sed quomodo narrandum sit. Nam [379] congerere plura *expositione* [380] quid prohibet, si id utile est *caussæ*? [381] & promittere, sed & dividere *narrationem*, & [382] probationem subjungere [383] partibus, atque ita transire ad sequentia? [384] Nam ne iis quidem accedo, qui semper eo putant ordine, quo quid actum sit, esse narrandum; [385] sed eo modo, quo expedit. Quod fieri [386] plurimis figuris licet. Nam & [387] aliquando excidisse [388] simulamus, cum quid [389] utiliore loco reducimus: & interim nos [390] reducturos reliquum ordinem testamur, quia sic futura sit *caussa* lucidior. [391] Interim re exposita, [392] subjungimus caussas, quæ antecesserunt. [393] Nec enim est una lex defensionis, certumque præscriptum: pro re, pro tempore, intuen-

ubi sic habet: *ἐξεργασία in efficiendo velut opere proposito, cui adjiciatur ἐπεξεργασία repetitio probationis ejusdem, & cumulus ex abundanti.* Cæterum hic ante participium τὸ *effecturos* erat nota *parentheseos*, quæ non suo loco posita sensum valde perturbabat. CAPPER.

363. *Effecturos nos quidem dicimus.*] *Dicemus*, ut sit futuri temporis, mihi legendum videtur: pollicebimur, inquit, nos ea, quæ proposuimus, comprobaturos. *Efficere* namque interdum est argumentis probare. REGIUS. *Quidem dicemus*; Locat. *quidem dicemus*; Steph. Colin. Roign. *quod dicimus*; Ald. Gryph. Basil. Vidov. marg. Stephan.

364. *Suas differant.*] *Opiniones differant, & sperent*; V. C. Alm.

365. *Quicquid aliter.*] In omni genere *caussæ* & *statu* hoc utile sit; si fieri possit, ut narremus aliter, quam adversarii narraverint. TURNEB.

366. *Aut eo etiam.*] *Aut etiam prœmia in his caussis*; V. C. Alm. *Aut eo etiam.*] Hoc est, ea ratione, inde sequeretur his in *caussis prœmia* quoque esse supervacua. CAPPER.

367. *Quæ quid magis agunt.*] Ita Andr. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Obrecht. *quæ quidem magis*; MS. Bal. Colon. *quæ quia magis* alii.

368. *Cognitioni.*] Quæ utique per *narrationem* habetur. CAPPER.

369. *Constat.*] *Atque & constat*, ut legatur, sensus exposcit. REGIUS. *Constabit.* PITHOEUS. Et ita V. C. Alm. Ald. Locat. Vallæ codex & Voss.

370. *Conjecturales autem caussæ.*] Cum factum negatur, nisi in aliquem conferatur a reo, vix reus narrare factum potest: sæpenumero tamen narrare solet ea, quæ ad factum pertinent, quibus probemus, quod in *caussa* est, verum non esse. TURNEB.

371. *Per quæ res colligenda est.*] Hoc est, debet judex inferre, & (ut vulgo aiunt) concludere ipsam, de qua quæritur, rem vere contigisse. CAPPER.

372. *Expositionem.*] Id est, *narrationem*, ut jam notavimus; nam utrumque vocabulum Fabius promiscue usurpat. CAPPER.

373. *Quæ cum accusator.*] Τὸ *quæ* refertur ad ea, per quæ, ut Fabii verbis utar, judici res colligenda est. CAPP.

374. *Suspiciose narret.*] *Suspicione narret*; V. C. Alm.

375. *Reus levare.*] Sic intellige, quasi scriptum esset; cum autem reus levare suspicionem debeat. CAPP.

376. *Ab hoc.*] Reo. TURNEB. *Aliter .... atque.*] Hoc est, *aliter ... quam.*

377. *Ab illo.*] *Accusatore.* TURNEB.

378. *At enim quædam.*] Cicero, quum adversariorum objectionem sibi proponit, ut diluat, solet ponere, *At*, vel *At enim*: hoc igitur Fabio objicere possent ii, qui, cum tota est contra nos *caussa*, narrandum non esse aiunt, nisi adjectis multis argumentis: hoc autem *confirmationis* est, atque ita colligunt narrandum non esse. Id igitur proponit sibi Quinctilianus diluendum. De hac autem re vide Fab. lib. v. cap. 12. de usu argumentorum. TURNEB.

379. *Congerere plura.*] *Plurima*; V. C. Alm.

380. *Quid prohibet.*] *Quis prohibet*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Andr. Locat. Ald. Sich. Vasc. Gryph. Voss. omnes Bern. Steph. Colin. Basil. Vidov. male. Vide Heins. ad Ovid. Epist. x. 88.

381. *Et promittere.*] Supple, nos pluribus argumentis rem esse probaturos. CAPP.

382. *Probationem subjungere.*] *Probationes*; V. C. Alm. Voss. Bern.

383. *Partibus.*] Singulis partibus, in quas divisa *narratio* fuerit. CAPPER.

384. *Nam neque iis quidem.*] Ratio compositionis exigit, ut *ne* particula, erasa *que*, legatur hoc modo: *Nam ne iis quidem accedo.* REGIUS. Non semper ordo negotii in *narratione* observatur; sed nonnunquam utilitate *caussæ* immutatur. Quanquam in quibusdam, si ordinem immutes, non mediocriter pecces; ut, si testamentum apertum, deinde signatum dicas. TURNEB. *Nam neque his quidem*: Basil. *nam neque iis*: Locat. Ald.

385. *Sed eo modo, quo expedit.*] *Sed eo modo, quo*: Argent. Obrecht. *Eo modo, quo expedit.*] Supple, narrandum esse puto. CAPP.

386. *Plurimis figuris.*] *Pluribus*: MSS. Colbertin. & plures editi, ut etiam Voss. secund.

387. *Aliquando excidisse.*] E memoria nostra, nobis obliviscentibus. CAPPER.

388. *Simulamus.*] Est sententiæ figura. Nam quomodo & *simulatio*, quæ ad *ironiam* pertinet, & *ironia* ipsa, quæ merus *tropus* videtur, sententiarum tamen figuris annumerari possint, vide infra lib. VI. cap. 3. & lib. IX. cap. 2. CAPP.

389. *Utiliore loco.*] Quam si suo loco & ordine dictum esset. Hic, ubi eo ventum erit, judices rogabimus, ne id audire graventur, quod oblitos nos esse fingemus; pollicebimurque, ubi nos id dixerimus, cœptum ordinem prosequuturos. Qua ratione judices magis attentos habebimus, minusque suspiciosa nostra erit oratio, quæ extemporalis videbitur, & lucidior futura. TURNEB.

390. *Reducturos reliquum ordinem.*] *Relictum ordinem*: Ald. forte *deducturos reliquum ordinem.*

391. *Interim re exposita.*] Uniuscujusque rei caussa rem ipsam præcedit: attamen nonnunquam rem prius, caussam posterius explicamus. Quod contra fit, (ut docuit) si *narratio* tota pro nobis est, ut fiat credibilis. TURNEB.

392. *Subjungimus caussas.*] Hæc etiam est una ex figuris sententiarum: vocatur autem *ἀπολογία caussæ subjectio*, itemque *αἰτιολογίας caussæ redditio.* Vide Rutilium Lupum in Rhetoribus Pithœan. pagg. 1. & 12. CAPP.

393. *Nec enim est.*] *Neque enim est una lex defensionis, certumque est præscriptum pro re, &c.* Locat. Ald. *Nec est certum præscriptum.*] Hoc præceptum, quia utile est, sæpius repetit Fabius. *Spectandam esse potius caussæ utilitatem, quam præceptum, quod ad caussæ utilitatem solum comparatum est, & traditur*: quod elegantissima similitudine probat. TURNEB.

da,

da, [394] quæ profint: atque ut erit vulnus, ita vel curandum protinus: vel, si curatio differri potest, interim deligandum. [395] Nec sæpius narrare [396] duxerim nefas, quod Cicero pro Cluentio fecit; estque non concessum modo, sed aliquando etiam necessarium; ut in *caussis repetundarum*, omnibusque, quæ simplices non sunt. Amentis est enim, superstitione præceptorum contra rationem *caussæ* trahi. [397] *Narrationem* ideo ante probationes [398] ponere est institutum, ne judex, qua de re quæratur, ignoret. Cur igitur, si singula probanda aut refellenda erunt, non singula etiam narrentur? Me certe, [399] quantacumque nostris experimentis habenda est fides, fecisse hoc in foro, quoties [400] ipsa desiderabat utilitas, probantibus & eruditis, & iis, qui judicabant, scio; & ([401] quod non arroganter dixerim, quia sunt plurimi, quibuscum egi, qui me refellere possint, [402] si mentiar) fere [403] ponendæ a me *caussæ* officium exigebatur. Neque ideo tamen [404] non sæpius facere oportebit, ut rerum ordinem sequamur. Quædam vero etiam [405] turpiter convertuntur; ut si peperisse narres, deinde concepisse; apertum testamentum, deinde [406] signatum: in quibus si id, quod posterius est, dixeris, de priore tacere [407] optimum est. [408] Sunt quædam & falsæ *expositiones*, quarum in foro duplex est genus. Alterum, quod [409] instrumentis adjuvatur; ut Publius Clodius [410] fiducia testium, qua nocte incestum Romæ commiserat, Interamnæ se fuisse dicebat. Alterum, quod est tuendum dicentis ingenio. Id interim [411] ad solam verecundiam pertinet, unde etiam mihi videtur dici [412] *Color*: interim ad quæstionem. Sed [413] utrumcunque erit, prima sit curarum, ut [414] id, quod fingimus, fieri possit; deinde, ut & personæ, & loco, & tempori congruat,

394. *Quæ profint.*] *Prosunt*: Voss. tert.

395. *Nec sæpius narrare, &c.*] *Caussæ* omnes conjunctæ, cum plura habeant crimina, plures quoque postulant *narrationes*; cum unumquodque crimen *expositionem* desideret. Sic variæ sunt *narrationes* in Verrem. TURNEB. Vide supra lib. III. cap. X. ubi duas *caussarum* species distinxit. Alias vocavit simplices, alias conjunctas, quamvis ejusdem generis, ut quæ sunt de pecuniis repetundis. CAPPER.

396. *Duxerim nefas.*] *Duxerim*: Voss. omn. Bern.

397. *Narrationem ideo.*] Probat *narrationes* singularum quæstionum varias apponi frequenter solere: sunt autem quæstiones probandæ, aut refellendæ: quod fieri non potest, nisi exposita quæstione: ergo singularum quæstionum debent suæ esse *expositiones*. TURNEB.

398. *Ponere est.*] *Ponere institutum, ne judex, qua de re dicatur, ignoret*; V. C. Alm. *dicatur* etiam Obrecht.

399. *Quantacumque.*] Francius malebat, *quantulacumque*.

400. *Ipsa desiderabat.*] *Quoties aliqua ita desiderabat*; Obs. *quoties aliter ipsa*; Voss. prim. tert.

401. *Quod non arroganter.*] Τὸ *non* ignorat Obrechti editio.

402. *Si mentiar.*] *Mentior*; V. C. Alm.

403. *Ponendæ a me caussæ, &c.*] Docet Asconius olim unius *caussæ* plures fuisse patronos, quibus ex *caussæ* partes demandabantur, quas optime sustinere ac tueri possent: unde Ciceroni plerumque committebatur *epilogus*, quod acerrimus esset affectibus movendis: sic quoque Fabio demandabatur *narratio*. TURNEB.

404. *Non sæpius facere.*] *Non sæpius facere alia re oportebit*; Basil. *non sæpius facere alias*: Voss. secund.

405. *Turpiter convertuntur.*] Simili tamen genere videtur usus quodammodo 4. in Catil. oratione cap. 10. *Sit*, inquit, *Scipio clarus ille, cujus consilio & virtute Annibal in Africam redire, atque Italia decedere coactus est*. TURNEB. *Convertuntur.*] Hoc est, inverso narrantur ordine per *tropum* poetis familiarem, qui vocatur ὑστερολογία, vel ὕστερον πρότερον, hoc est, sententiæ, vel verborum ordo præposterus. Vide veteres Grammaticos a Putschio editos, pagg. 457. & 1777. CAPPER.

406. *Signatum.*] Id est, sigillis ipsius testatoris, & testium appositis obsignatum. CAPPER.

407. *Optimum est.*] *Est* non habet V. C. Alm.

408. *Sunt quædam falsæ.*] Cum tota *expositio* est contra nos, interdum opportuno elabimur mendacio: igitur quo pacto falsæ sint *expositiones* contexendæ, docet Fabius: qua de re scribit elegantissime Agricola lib. II. TURNEB.

409. *Instrumentis.*] *Probationibus inartificialibus*, de quibus aget lib. V. TURNEB. Instrumenta in re judiciaria vocantur ea omnia, quæ ad instruendam *caussam* pertinent; & ideo tam testimonia, quam personæ instrumentorum loco habentur. CAPPER.

410. *Fiducia testium.*] Nam Clodius in opertum Bonæ Deæ habitu muliebri ingressus est, ut Cæsaris uxorem adulteraret: tamen Cassinii testimonio probavit, se tum fuisse Interamnæ. Res nota ex Cicer. Miloniana. cap. 17. TURNEB.

411. *Ad solam verecundiam, &c.*] Mendacium quoddam aliquando affertur ad colorandum id ipsum, quod alioqui turpe videretur, aut iniquum, cum tamen id non pertineat ad litis quæstionem: alterum autem pertinet ad quæstionem, & ad id, de quo pronunciare debet judex. TURNEB. Ut in *caussis inofficiosi*, in quibus filii futurum parentem fuisse dicunt. PITHOEUS. *Ad solam verecundiam.*] Supple, servandam; ne quis omnes verecundiæ fines in peccando transiluisse videatur. CAPPER.

412. *Color.*] *Color* apud Rhetores dicitur facti probabilis *caussa*, qua res alias turpis, honesta monstratur. Unde Fabius apud Juvenalem ab ea, quæ in adulterio erat deprehensa, rogatur, ut *colorem* dicat Satir. VI. 280.

——— *dic, Quinctiliane, colorem.*

REGIUS. Unde recepto hoc apud Auctores nomine Lactantius lib. I cap. II. dicit, *Poeticus color est*. ALMELOV. *Unde, color.*] *Color* apud Rhetoras significat 1°. τὸ σχῆμα figuras dictionis, vel sententiarum, ut apud Ciceron. lib. II. ad Attic. Epist 21. *Ego hunc omnibus a me pictum artis coloribus*: 2° totam orationis formam *dicendi*, vulgo stylum, aut saltem styli proprietatem aliquam & affectionem, ut notabimus infra ad hæc verba lib. XI. cap 3. *Ut non tam sit in singulis dictis, quam in toto colore dicendi*: 3°. tres præcipuos *qualitatis assumptivæ status*, quibus *caussa*, quæ per se minus bona videtur, defenditur tamen, assumptis extrinsecus auxiliis, videlicet *relatione*, *remotione*, & *comparatione*, de quibus vide ad lib. III. cap 6. hinc quartus ille *qualitatis assumptivæ status*, quem Rhetores *deprecativum* aut *veniabilem* solent appellare, dicitur etiam ἄχρωμος, id est, *coloris expers*: 4°. μετάθεσιν τῆς αἰτίας, quam Petrus Nunnesius vocat *criminis translationem ad caussam quamdam honestam*, Donatus in Terent. *criminis derivationem*, Rhetores Pithœani *caussæ derivationem*. Atque hoc fere sensu nunc sumitur a Quinctiliano, cui *color* est quicquid ad malæ *caussæ* defensionem adhibetur, aut etiam fingitur. Vide Fortunatianum pag 56 & Sulpitium Victorem pagg. 250. 251. 252 in Rhetorib. Pithœan. ubi habes insuper quid sit discriminis inter τὴν τῆς αἰτίας μετάθεσιν *colorem*, seu *caussæ derivationem*, & τὴν πίστεως ἀνάλογον *verisimilem defensionem* aut *probationem*: 5°. denique *color* χρῶμα Dionysio Halicarnasseo tom. 2. Edit. Wechel. pagg. 43. 44. est prima species λόγου ἐσχηματισμένου *controversiæ figuratæ*. Studiosus lectos perpendat, an & quomodo hinc explicare possit *controversias coloratas*, quæ *nisi tractatas* opponuntur in attributis Quinctiliano *declamationibus* pag. 468. Edition. in 8°. CAPPER.

413. *Utrumque erit.*] Emendate in quibusdam exemplaribus legitur *utrumcunque*. REGIUS. *Utrum utrum*. PITHOEUS.

414. *Id, quod fingimus.*] *Pingimus*; V. C. Alm. Obrecht.

& credibilem rationem & ordinem habeat, [415] si continget, etiam [416] veræ alicui rei [417] cohæreat, [418] aut argumento [419] quod sit in *caussa*, confirmetur. Nam quæ tota extra rem petita sunt, mentiendi [420] licentiam produnt. Curandum præcipue (quod fingentibus frequenter [421] accidit) ne qua inter se pugnent; [422] quædam enim [423] partibus blandiuntur, sed in summam non consentiunt: præterea, ne iis, quæ vera esse constabit, adversa sint: in schola etiam, ne *color* [424] extra *themata* quæratur. [425] Utrobique autem orator meminisse debebit, [426] *actione* tota quid finxerit; quoniam solent excidere, quæ falsa sunt; verumque est illud quod vulgo dicitur, *Mendacem memorem esse oportere.* [427] Sciamus autem, [428] si de nostro facto quæratur, [429] unum nobis aliquid esse dicendum; si de alieno, mittere [430] in plurimas suspiciones licere. Est tamen [431] quibusdam scholasticis controversiis, in quibus ponitur aliquem non respondere ad [432] quæ interrogatur, libertas omnia enumerandi, quæ responderi potuissent. [433] Fingenda vero meminerimus ea, quæ [434] non cadent in testem. Sunt autem, quæ [435] nostro dicuntur animo, cujus ipsi tantum conscii sumus: item quod [436] a defunctis, [437] nec hoc enim est qui neget: itemque ab eo, [438] cui idem expediet, is enim non negabit: [439] ab adversario quoque, quia non est habiturus in negando fidem. [440] Somniorum & superstitionum *colores* ipsa jam [441] facilitate auctoritatem perdiderunt. Non est autem satis in *narratione* uti *coloribus*, nisi per totam *actionem* consentiant; [442] cum præsertim quorumdam probatio sola sit in asseveratione & perseverantia; ut ille parasitus, qui ter abdicatum a divite juvenem, [443] & absolutum, tanquam suum filium asserit, habebit quidem *colorem*, quo dicat; & paupertatem sibi [444] caussam exponendi fuisse, & ideo a se parasiti personam esse susceptam, quia in illa domo filium haberet; & ideo illum innocentem ter abdicatum, quia filius abdicantis non esset: nisi tamen omnibus verbis & amorem patrium, at-

415. *Si continget etiam.*] *Si contingat etiam, ut*; Steph. Gryph. Coln. Vulov. *sic continget, etiam vera*; Codex Vallæ, Basil. Obrecht. Voss. tert. Bern.

416. *Veræ alicui rei.*] Ut Sinon Virgil. lib. II. Æneid. multa fingens de morte Palamedis vera dicit, Trojanis non ignota, ut verorum *narratione* falsorum sibi fidem quæreret. TURNEB.

417. *Cohæreat.*] *Conveniat*; Voss. prim. tert.

418. *Aut argumento.*] Ut si quis homini gladium extorserit, eoque interfecerit, inque vulnere reliquerit, neget a se occisum, sed ipsummet sibi mortem conscivisse. Similiter pro Milone. Clodius Milonem sciebat eo die Lanuvium iturum, ideoque in fundo suo, prope quem Miloni transeundum erat, fecisse insidias dicatur; quum re vera contrarium erat. TURNEB.

419. *Quod sit in caussa.*] *Quod in caussa*; V. C. Alm.

420. *Licentiam produnt.*] *Probant*; marg. Basil.

421. *Accidit.*] *Excidit*; Stephan. Gryph. Sich. Basil. Vasc. Voss prim. Bern.

422. *Quædam enim.*] Nonnulla sunt figmenta, quæ seorsum optime videantur excogitata; quæ si conjungas, inter se manifestissime pugnabunt, atque ita commentum detegent. TURNEB. *Quædam partibus*, omisso τῷ *enim*; V. C. Alm. & Vallæ.

423. *Partibus blandiuntur.*] Τὸ *partibus* est in *ablativo* casu, τινὰ κατὰ [illegible], quibusdam in partibus. secundum quasdam partes *caussam* nostram juvant; si nempe singulæ partes seorsum considerentur; sed si *collective* (ut ita loquar) sumantur, non congruunt. CAPPER.

424. *Extra themata.*] Hoc quidem in loco *themata* sunt fictarum *caussarum*, sive *declamationum* argumenta; item præcipua *declamatoris* argumenti capita. CAPPER.

425. *Utrobique*] Id est, sive in veris, quæ in foro aguntur, *caussis*; sive in fictis, quæ in schola declamantur: unde scholasticas controversias mox dicet Fabius. CAPPER.

426. *Actione tota.*] Per totam orationem. CAPPER.

427. *Sciamus autem.*] Cum agimus nostram *caussam*, si mentiri volumus, constantem oportet comparare colorem, eumque semper tueri; si enim multos quæreremus colores, suspicio esset mendacii. Quod licebit in aliena *caussa* & facto. TURNEB.

428. *Si de nostro facto.*] *Si de nostro facto aliquo*; MS. Joan. Vasc. Steph. Voss. prim. tert.

429. *Unum nobis aliquid.*] *Aliquod*; Ald.

430. *In plures.*] *In plurimas*; V. C. Almel. Leid. Gibson. Obrecht.

431. *Quibusdam scholasticis.*] Τὸ *quibusdam* non habet Obrecht. *Scholasticis controversiis.*] *Declamationes* vulgo vocant, Græci [illegible]. CAPP.

432. *Quæ interrogatur.*] *Ad quæ interrogatur*; Locat. Ald. Steph. Coln. Obrecht. *qui*; Voss. Bern.

433. *Fingenda meminerimus ea, &c.*] Id est, cavendum ne ea fingamus, quæ testibus refelli possunt: quæ autem refelli non possunt, enumerat. PITHOEUS.

434. *Non cadent.*] *Non cadant*; V. C. Almel. Obrecht. Voss. prim.

435. *Nostro dicuntur animo.*] Mallem *ex nostro dicuntur animo*. BURMAN.

436. *A defunctis.*] Ut si quis in instrumentis falsis mortuorum nominibus utatur, qui tum vivebant. TURNEB.

437. *Nec hoc enim est*] Franeus malebat, *nec hoc quidem est qui neget*; in Colbert. erat, *nec enim hoc est qui neget*, recte: nisi forte scribendum sit, *nec enim est qui hoc neget*; id est, non vivit, qui hoc, quod nos dicimus, negare potest; vel *neque enim hic est qui neget*. BURMAN.

438. *Cui idem expediet.*] Hoc est, cui proderit etiam illud idem, quod finges. CAPPER.

439 *Ab adversario quoque.*] Id est, inter ea, quæ narrando fingi possunt, recense illud etiam, quod tanquam ab adversario dictum memoras: etsi non dixerit; finge aliquid ab adversario tuo dictum fuisse. Ille vel non negabit, vel si neget, fidem non est habiturus in negando. CAPPER.

440. *Somniorum.*] Ut si Sichei cædem Pygmalion negaret, uteretur que accusator Didonis somnio, ut rem probaret. Quale exemplum refert Cicero lib. de Divinat. I. de quodam, ab hospite suo, interfecto, apparuisse socio, hospitemque indicasse, ut de eo supplicium sumi curaret. TURNEBUS.

441 *Facilitate.*] *Felicitate*; V. C. Alm. Voss. tert. Bern.

442. *Cum præsertim.*] *Asseverationem* appellat Fabius firmam quamdam orationem, quæ animi contentione & viribus constet, etiam citra probationem. TURNEB. *Cum... quorumdam probatio sola sit in asseveratione.*] Τὸ *sola* est in ablativo casu, nec refertur ad τὸ *probatio*; sed ad τὸ *asseveratione*, ut satis patet ex lib. v cap. 13. paulo ante finem, ubi sic habet Fabius: *Sed illam etiam, quam supra ostendi, simplicem ex affectibus, atque ex affirmatione sola probationem recipit refutatio, &c.* de *asseveratione*, quæ est affirmationis genus affectu plenum, & ad probationes tum *ethicas*, *moribus ducentis & audientis fultas*; tum *patheticas*, *ex affectibus ductas* pertinet. Lege Quinctilianum lib. v. capp. 12. & 13. CAPPER.

443. *Et absolutum.*] Valerius scribit, si filius ter abdicatus fuerit, eum non posse invitum in patris familiam & potestatem reduci. TURNEB.

444. *Caussam exponendi.*] Ut solent meretrices & lenones in pueris, & interdum foris objicere. TURNEB.

que hunc quidem ardentissimum ostenderit, & odium divitis, & metum pro juvene, quem periculose mansurum in illa domo, in qua tam invisus sit, sciat, [445] suspicione [446] subjecti petitoris non carebit. [447] Evenit aliquando in scholasticis controversiis, quod in foro an possit accidere, dubito, ut eodem [448] *colore* utraque pars utatur, deinde eum pro se quisque defendat; ut in illa controversia: *Uxor marito dixit,* [449] *appellatam se de stupro a privigno, & sibi constitutum tempus, & locum:* [450] *eadem contra filius* [451] *detulit de noverca,* [452] *edito tantum alio tempore, ac loco: pater in eo, quem uxor prædixerat, filium invenit; in eo, quem filius, uxorem: illam repudiavit,* [453] *qua tacente, filium abdicat.* Nihil dici potest pro juvene, quod non idem sit pro noverca. [454] Ponentur tamen etiam communia, deinde ex personarum comparatione, & [455] indicii ordine, & silentio repudiatæ, argumenta ducentur. [456] Ne illud quidem ignorare oportet, [457] quædam esse, quæ *colorem* non recipiant, [458] sed tamen defendenda sint; qualis est ille dives, qui statuam pauperis inimici flagellis cecidit, & [459] reus est injuriarum. Nam factum ejus [460] modestum esse nemo dixerit: fortasse, [461] ut sit tutum, obtinebit. [462] Quod si pars [463] *expositionis* pro nobis, pars contra nos erit, miscenda sit, an separanda *narratio*, cum ipsa [464] *caussæ* conditione deliberandum est. Nam [465] si plura sunt, quæ nocent; quæ prosunt, obruentur. [466] Itaque tunc dividere [467] optimum erit, & iis, quæ partem nostram adjuvabunt, expositis & confirmatis, adversus reliqua uti remediis, de quibus supra dictum est. Si plura proderunt, etiam [468] conjungere licebit, quæ obstant, [469] * ut in mediis velut auxiliis nostris posita minus habeant virium: quæ tamen non erunt nuda ponenda, sed [470] ut & nostra aliqua argumentatione firmemus, [471] & diversa cur credibilia non sint, adjiciamus; quia, nisi distinxerimus, verendum est, ne bona nostra permixtis malis inquinentur. [472] Illa quoque de *narratione* præcipi solent, ne qua ex ea fiat [473] *excursio*, [474] ne avertatur a judice sermo, [475] ne alienæ personæ vocem demus, ne argumente-

445. *Suspicione.*] *Suspectione:* Voss. prim. tert.

446. *Subjecti petitoris.*] Subditum & sycophantæ, & malo dolo subornati ad intendendam litem. TURNEB.

447. *Evenit aliquando.*] Hermogenes inter ἀσύστατα quæstionum genera ponit *exæquatum*, cum eædem utrinque & pares afferuntur rationes. quod genus in disquisitionem non veniet, nisi a personarum conditione argumenta peti possint. TURNEB. Quod hic exæquatum vocat Turnebianus commentator, hoc ipsum Hermogenes appellat ἰσάζον ἀσύστ. Vide ipsius *Partitiones* pag. 6. Edition. Gaspar. Laurent. ubi & exemplum affertur luculentissimum. CAPPER.

448. *Colore . . colorem.*] De *colore* oratorio vide quæ paulo supra notavimus. CAPPER.

449 *Appellatam esse de stupro.*] Ulpianus in titulo de injuriis ita ait. (lib. xv. §. 20 & 22.) *appellat, qui alicujus pudicitiam blanda oratione attentat: assectatur vero, qui tacitus frequenter insequitur:* inde *appellatores* & *assectatores* dicuntur. TURNEB. Cicero II. Verrin. 54. *Investigare, adire, appellare, corrumpere.*

450. *Eadem contra.*] *Ea de re contra:* marg. Basil.

451. *Detulit.*] Ad patrem suum.

452. *Edito tamen.*] *Tantum*, loco *tamen* particulæ, mihi videtur esse legendum. REGIUS. *Tamen:* Locat. Ald. *Edito.*] Id est, indicato, designato, declarato, &c.

453. *Quia tacente.*] *Qua*, *i* vocali erasa, legendum est. REGIUS. *Quia*, Locat.

454. *Ponentur tamen omnia communia*] *Ponentur tamen etiam omnia communia:* MS. Bodl. Andr. Sich marg. Basil. & Steph. *ponentur tamen etiam communia:* MSS. Joan. Alm. Obrecht. *ponentur tantum omnia communia;* MS. Bal.

455. *Indicii ordine.*] *Judicii:* MSS. Bodl. Joan. Alm. Andr. Steph. marg. Basil. Voss. tert. Sed hæc posterior lectio stare nequit, nisi patris ipsius intelligas *judicium*, quo is uxorem repudiavit, & filium abdicavit. Ut ut est, longe melius legitur *indicium*, quod de tempore ac loco indicatis intelligemus. CAPPER.

456. *Ne illud quidem.*] Hermogenes tamen inter genera quæstionum *inconsistentia* ponit ἄχρωμον, id est, *colore carens:* quod tamen interdum consistere putat Fabius. TURNEB. Fallitur & fallit ille pseudo-Turnebus. Nam Hermogenes quidem pagg. 6. 7 8. *Partition.* octo species quæstionum ἀσυστάτους, *quæ consistere negantur*, recenset, quas inter non occurrit ὁ ἄχρωμος *colore carens:* sed quod Hermogeni Turnebianus atribuit, attribuere debebat Curio Fortunatiano, qui pagg. 39. 40. Rhetor. Pithœanor. sic habet: *Hæ sola assistatorum species? sunt & alia species, quas apud varios artium scriptores invenimus. Quæ sunt?* ἀντισπάστικον, ἄχρωμος, ἀδύνατος, &c. . . . *Quæ est* achromos? *quum color faciti non invenitur: ut decem milites belli tempore pollices sibi amputaverunt, res sunt læsæ reipublicæ.* CAPPER.

457 *Quædam esse.*] *Quædam etiam esse:* Voss prim tert.

458. *Sed tamen defendenda sint.*] *Sed tantum:* V. C. Alm. Gryph. Basil. marg. Steph. Voss. secund. Obrecht. *defendenda sunt etiam;* V. C. Alm.

459. *Reus est injuriarum.*] Paulus jurisconsultus ait (lib. XXVII. ff. de injur.) *injuriarum actionem eum competere, qui statuam suam percusserit, aut flagellaverit: non autem sepulcri violati actionem.* TURNEB. *Reus est.*] *Et reus est:* V. C. Alm. Obrecht

460. *Modestum.*] Intra justæ moderationis & modestiæ limites constitutum. CAPPER. In Voss. tert. legitur *molestum.*

461. *Ut sit tutum, obtinebit.*] Se defendendo & *constanter* dicendo, forte id evincet & a judicibus obtinebit, ut hoc ei sine fraude, damno, & periculo factum sit. CAPPER.

462. *Quod si pars.*] Tradit quo pacto tractanda sit, tertia *narrationis* pars. Cum pars *narrationis* nobis est utilis, pars inutilis, ex majori aut minori, vel miscendæ erunt, vel separandæ. TURNEB.

363 *Expositionis*] Id est, *narrationis*, ut non semel notavimus. CAPPER.

464. *Caussæ conditione*] *Cognitione:* Marg Basil.

465. *Si plura sint.*] *Sunt:* V. C. Alm. Obrecht.

466 *Itaque tunc.*] *Itaque nunc:* Voss. omn. Bern.

467. *Optimum erit.*] *Opportunum:* Gryph. Basil.

468. *Conjungere licebit quæ obstant, ut in mediis, &c.*] Ex editione Stephan. 1542. itemque ex Raphaelis Regii emendatione, quam firmant cod. Almeloven. & edit Vidov. 1538. commodam & omnium probabilissimam lectionem eruimus; qua posita Turnebiani, Franeq. & ipsius Burmanni conjecturæ, vel potius dubitationes evanescunt. CAPPER.

469. *In medio trium.*] Pro *medio*, legendum esse *mediis*, facile ex ipso apparet sensu. REGIUS. *Usque obstant in mediis;* V. C. Alm. Vidov. *quæ obstant, ut in mediis;* Steph. & Voss. secund.

470. *Ut & nostra*] Francius conjiciebat *sed ut ea nostra.*

471. *Et diversa.*] Ea scilicet, quæ ab adversa parte proferuntur. CAPPER.

472. *Illa quoque*] More suo, postea quam præceptiones est complexus, ea, quæ cadere etiam in *narrationes* possunt, exequitur, quemadmodum antea fecit in *exordio.* TURNEB.

473. *Excursio.*] Quam nunc vocamus *digressionem*, Græci παρέκβασιν CAPPER.

474. *Ne avertatur a judice sermo.*] Id est, ne figuram, quæ *apostrophe* ἀποστροφή dicitur, adhibeamus. CAPPER.

475. *Ne alienæ personæ vocem demus.*] Hoc est, ne figura

mur: adjiciunt quidam etiam, [476] ne utamur affectibus. Quorum pleraque sunt frequentissime custodienda; immo nunquam, nisi ratio coëgerit, mutanda; ut sit *expositio* perspicua & brevis. [477] Nihil quidem tam raro poterit habere rationem, quam *excursio*; nec unquam debebit esse, nisi brevis, & talis, [478] ut vi quadam videamur [479] affectûs velut recto itinere depulsi; qualis est [480] Ciceronis circa nuptias [481] Sassiæ: *O mulieris scelus incredibile, &c., præter hanc unam, in omni vita inauditum! O libidinem [482] effrenatam, & indomitam! O audaciam singularem! [483] non timuisse, si minus vim deorum, hominumque famam, at illam ipsam noctem, facesque illas nuptiales? [484] non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipsos, superiorum testes nuptiarum?* [485] Sermo aversus a judice & brevius indicat interim, & coarguit magis. Qua de re idem, quod de *proœmio* dixeram, sentio, sicut [486] de *prosopopœia* quoque: qua tamen non [487] Servius modo Sulpitius utitur pro Aufidia: *Somnone te [488] languidum, [489] an gravi lethargo putem [490] pressum?* sed M. quoque Tullius [491] circa navarchos. Nam [492] ea quoque rei *expositio* est: [493] *Ut adeas, tantum dabis*, & reliqua. Quid? [494] pro Cluentio, [495] Staleni Bulbique colloquium, nonne ad [496] * credulitatem plurimum & ad [497] fidem confert? Quæ ne fecisse [498] sine observantia quadam videatur (quanquam hoc in illo credibile non est) [499] in *Partitionibus* præcipit, ut habeat *narratio suavitatem, admirationes, exspectationes, exitus inopinatos, colloquia personarum, omnes affectus.* [500] Argumentabimur in *narratione*, ut dixi, nunquam: argumentum ponemus aliquando: quod facit [501] pro Ligario Cicero, cum dicit, sic eum provinciæ præfuisse, *ut illi*

illa, quam *prosopopœiam* ἠθοποιΐαν appellant, utamur. CAPPER.

476. *Ne utamur affectibus.*] Τοῖς πάθεσι, ne commovendis animi affectibus (*passiones* vulgo vocant) in *narrationem* studeamus. CAPPER.

477. *Nihil quidem tam.*] Dionysius quoque Halicarnasseus fugiendam ait in *narratione ecphrasin*, ut tempestatis, pestilentiæ, famis, cæterarumque rerum, quæ a proposito egrediantur. TURNEB. *Nihil vero*; Voss. secund. *Nihil tam raro poterit habere rationem.*] Hoc est, nihil tam raro poterit justa cum ratione, jure merito, & (ut aiunt) rationabiliter adhiberi. CAPPER.

478. *Ut vi quadam.*] *Ut vi quadam videamur affecti, velut* Andr. Colon. Sich. Gryph. Basil. Vidov. marg. Steph. *ut vi quadam videamur affectus*; MSS. Bodl. Joan. Par. Sylvius ad Ciceronis locum videtur legisse *affecti, & velut recto itinere depulsi.*

479. *Affectus.*] Trapezuntius appellat *procursum*, quando, re exposita, in affectus gravitatem erumpimus & quasi procurrimus. TURNEB.

480. *Ciceronis.*] Pro Cluent. cap. 6.

481. *Sassiæ.*] *Sasiæ*; Andr. Locat. Ald. Colin. marg. Basil. Vidov. *Sassiæ*; V. C. Alm.

482. *Effrenatam.*] Quinctilianum *infrenatam* legisse notat Sylvius ibidem: quod tamen in nullo codice repperi.

483. *Non timuisse.*] *Nonne*; V. C. Alm. Voss. prim. tert.

484. *Non limen cubili.*] Pro *cubili* legendum esse *cubiculi*, nemo non videt. REGIUS.

485. *Sermo aversus.*] *Sermo vero aversus*; MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr. Sich. Gryph. Basil. Vidov. Obrecht. *sermo versus a judice*; Locat. Ald. & omnes alum, teste Ascensio. Francius volebat *sermo aversus a judice rem brevius indicat. Sermo aversus a judice.*] Hæc est *apostrophe* ἀποστροφὴ, una e sententiarum figuris. CAPPER.

416. *Servius Sulpitius.*] Glandorpius Sulpitium contra Aufidiam dixisse scribit in Onomastico, male intellectis verbis Fabii lib. x. cap. 1. ut *Servii Sulpitii & Messalæ* (contrarias actiones) *quorum alter pro Aufidia, contra dixit alter*; quæ ita capienda esse, ut Sulpitius pro Aufidia dixerit, hic locus manifeste docet. BURMAN.

487. *De prosopopœia quoque.*] *Quoque* Non habet V. C. Alm.

488. *Languidum.*] *Languido*; Stephan. Roign. marg. Vidov.

489. *An gravi.*] *Ne gravi*; Gryph.

490. *Oppressum.*] *Pressum*; V. C. Alm. Ald. Gryph. Voss. secund. Colin. Basil. Vidov. de quo verbo ad Ovidii vi. Epist. v. 96. agendum erit amplius.

491. *Circa navarchos.*] *Contra* corrupte legi, aperte ex quinta Verrina percipitur; non enim Cicero contra navarchos, sed pro navarchis verba facit: quare *circa* legendum esse puto. Sunt autem navarchi navium principes, quales nunc quoque triremibus præficiuntur. REGIUS. Navarchi sunt, qui præsunt singulis ex classe navibus: eos appellat Vegetius *naviculariοs*. Porro hæc verba Sestii sunt, qui Verris erat lictor, pecuniamque petebat a matribus, quæ liberos suos in carcerem conjectos videre volebant; in Verrem lib. v. cap. 45. TURNEB. *Contra navarchos*; Locat. Gryph. Basil. Vidov.

492. *Ea rei expositio est.*] *Narratio* est hujusmodi, hoc est, per *prosopopœiam* instituta. CAPPER.

493. *Ut ad eas.*] Conjunge, & scribe, *ut adeas*. PHILAND.

494. *Pro Cluentio.*] Cap. 26.

495. *Staleni.*] Stalenus receperat, se corrupturum sexdecim judices: itaque cum Bulbo loquitur, ut eum corrumpat, quod facile fecit. TURNEB.

496. *Celeritatem.*] Quid sibi hoc loco *celeritas* velit, non video: quare *credulitatem* contenderim esse legendum. REGIUS. *Celeritatem*; MSS. Bodl. Joan. Voss. Alm. Andr. Ven. Locat. Ald. Obrecht. margines Steph. Gryph. Basil. *credulitatem*; edit. Steph. Raphaelis Regii secutus tum emendationem, cui non obest, quod subjungitur, *& ad fidem*. Nam, ut non dicam τὸ *& ad fidem*, *glossema* & *epexegesin* τῆς *credulitatem* sapere, nonnihil est credulitatem inter & fidem discriminis, quatenus illa ad auditores credulos, hæc ad rem ipsam pertinet; quasi diceret Fabius: Staleni Bulbique colloquium nonne confert ad auditorum credulitatem, & ad ipsius rei fidem, sive (ut ita loquar) credibilitatem? Adde, quod ipse Burmannus in suis *Addendis* ita scripsit, *credulitatem.*] *Celeritatem.*] Voss. omn. Itaque voluisse videtur, ut τὸ *credulitatem* ederetur: quamvis in ipsius editione legamus *celeritatem*. CAPPER.

497. *Fidem confert.*] *Ad fidem*; V. C. Alm. ut mox *omnis ad utilitatem potius, quam ad ostentationem, componebatur oratio.* Ubi male τὸ *ad* omittit idem codex, & lib. 1. cap. 10. *ad prosopopœias & ad suasorias irrumpunt*, lib. vii. 6. *hoc bis ad actionem, & ad actionem.* Ubi etiam omittunt quidam codices *ad.* Livius xxxix. 10. *ad omne facinus, & ad omnem libidinem agerent.* Sic & τὸ *in* repeti docebimus ad lib. vi. 3. BURMAN.

498. *Sine observantia.*] Temere & sine ulla præcepti ratione. TURNEB. *Fecisse inobservantia*, V. C. Alm. Hanc vocem Suetonio quoque Aug. 76. reddiderunt viri docti. *Sine observatione*; Cod. Vallæ, Vidov. & Voss. secund.

499. *In Partitionibus.*] Cap. 9. ubi tamen verba aliquantum diversa occurrunt. *Præcipit* hic habet V. C. Alm.

500. *Argumentabimur.*] De hoc vide Rudolphum Agricolam doctissime disserentem. TURNEB. *Argumentabimur in narratione nunquam: argumentum ponemus aliquando.*] Argumentari est *enthymemata*, *syllogismos*, *dilemmata*, *sorites*, aliasque proprias argumentationum species expresse, &, ut aiunt, *formaliter* adhibere. Argumentum autem ponere, est aliquam dictorum rationem, sive probationem nude ac simpliciter proponere: quantum sit argumentationem inter, & argumentum discriminis, vide supra in annotatis ad illa Fabii verba: *argumentis dico, non argumentatione.* CAPPER.

501. *Pro Ligario.*] Cap. 1.

pacem esse expediret. Inseremus *expositioni* & brevem, cum res poscet, defensionem, & rationem factorum. [102] Nec enim narrandum est tanquam testi, sed tanquam patrono. Rei ordo per se talis est: *Quintus Ligarius* [103] *legatus in Africam* [104] *cum Proconsule C. Considio profectus est.* Quid ergo Marcus Tullius? [105] *Quintus enim*, inquit, *Ligarius*, [106] *cum esset nulla belli suspicio, legatus in Africam* [107] *cum Proconsule C. Considio profectus est.* Alibi: *Non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli.* Et cum esset [108] indicaturo satis; *Quintus Ligarius nullo se implicari negotio passus est*, [109] adjecit; *Domum spectans, & ad suos redire cupiens.* Ita quod exponebat, & ratione fecit credibile, & [110] affectus quoque implevit. [111] Quo magis miror eos, qui non putant in *narratione* [112] esse utendum affectibus. Qui [113] si hoc dicunt, *non diu*, [114] *nec ut in epilogo*, mecum sentiunt. Effugiendæ sunt enim moræ. Cæterum cur ego judicem nolim, [115] dum eum doceo, etiam moveri? Cur, quod in [116] summa parte sum *actionis* petiturus, non in primo statim rerum [117] ingressu, si fieri potest, consequar? cum præsertim etiam [118] in probationibus faciliore sim [119] animo ejus abusurus, [120] occupato vel ira, vel miseratione. An non Marcus Tullius circa verbera civis Romani, omnes brevissime movet affectus, non solum [121] conditione ipsius, [122] loco injuriæ, [123] genere verberum, sed [124] animi quoque commendatione? Summum enim virum ostendit, qui, cum virgis cæderetur, non ingemuerit, non rogaverit; sed tantum civem se Romanum esse, cum invidia cædentis, & [125] fiducia juris clamaverit. [126] Quid? Philodami casum nonne cum per totam *expositionem* [127] incendit invidia, tum in [128] supplicio ipso [129] lacrymis implevit, cum [130] flentes non tam narraret, quam ostenderet, patrem de morte filii, filium de patris? Quid ulli *epilogi* possunt habere miserabile magis? Serum est enim [131] advocare iis rebus affectum in

102. *Nec enim narrandum est.*] Testis duntaxat debet explicare ea, de quibus rogatur, citra ullum argumentum: at patronus non simpliciter exponit, ut testis, sed additis rationibus & argumentis. TURNEB.

103. *Legatus in Africam, &c.*] *Legatus Consulis profectus est*; cod. Bern.

104. *Cum Proconsule.*] Edit. Stephan. 1542. post Philandri emendationem habet *cum Consule*; sed apud Ciceronem ipsum legimus *cum Proconsule*; olim erat, *cum C. Considio*, & sic ipse Burmannus ediderat. CAPPER.

105. *Quintus igitur inquit.*] *Quintus enim*; V. C. Alm. & ita optimi codices apud Ciceronem ipsum, & sic Gryph. Vidov.

106. *Cum esset adhuc.*] *Adhuc* delevit cl. Grævius ex MSS. nec habet V. C. Alm. nec Voss. tert. Bern.

107. *Cum C. Considio.*] *Cum Cos. C. Considio*; Stephan. & hic & supra.

108. *Indicaturo satis.*] *Indicanti*; Locatel. Vasc. Stephan. Gryph. Colin. Basil.

109. *Adjecerit.*] *Adjicit*; Locatel. *adjecit*; Ald. Stephan. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Obrecht.

110. *Affectus quoque implevit.*] Id est, *narratione* sua expressit Ligarii affectum, quo domum ille suam spectabat & ad suos redire cupiebat; sicque ipse Cicero commoveri quodam affectu videbatur, ad quem & judicis [Cæsaris] animum impellebat. CAPPER.

111. *Quo magis miror.*] Contendit Fabius etiam in *narratione* affectus esse movendos; primo per *locum a simili*, seu *paris*, deinde *ab utili*. Porro affectus leviores semper fere in *narratione* debent esse; eam siquidem suavitate quadam condiunt: at graviores, si quando in *narratione* locum habebunt, brevius tamen tractandi erunt. De his fuse apud Ciceronem 2. *de Oratore.* TURNEB.

112. *Non esse utendum affectibus.*] Vide paulo supra, quæ notavimus ad illa Quinctiliani verba: *Ne utamur affectibus.* Cæterum τὸ *esse*, abest a Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Voss. secund. CAPPER.

113. *Si hoc dicunt, non diu.*] Si dicunt non esse diu indulgendum affectibus in facienda *narratione*. CAPPER.

114. *Nec ut in* epilogo.] Nam in *epilogo* ventis affectuum plena vela dantur, secundum omnes omnis ætatis Rhetoras. CAPPER.

115. *Cum ego doceo.*] *Ego* pronomen iterum positum videtur expungendum, ac *eum* adscribendum, ut sit, *cum eum doceo, etiam moveri.* REGIUS. *Ego doceo*; Locat. Ald. *dum eum doceo*; V. C. Alm. Obrecht. qui & *moveri* habet. *Doceo*] Narrando. TURNEB.

116. *Summa.*] Postrema, in *peroratione*. TURNEB. Vallæ liber non habet *parte*, sed supra adscriptum fuit, teste Ascensio; nec habent Voss. prim. tert.

117. *Ingressu.*] Initio *narrationis*.] Nam *caussæ* prima pars est *narratio*; *exordium* enim orationis quamvis est prima pars, non tamen *caussæ*, seu *actionis* videtur, sed veluti præludium. TURNEB.

118. *In probationibus.*] In tertia orationis parte, quæ probatio, vel confirmatio solet appellari. CAPPER.

119. *Animo abusurus.*] *Animum*; V. C. Alm. & mox *occupatum.* Francius corrigebat, *faciliore sum animo ejus abusurus. Cum faciliore sim animo ejus abusurus*] Cum ejus (judicis) animum ad meum arbitrium sim facilius ducturus. CAPPER.

120. *Occupato.*] Si judicis animum in *narratione* statim occupavero quopiam affectu, verbi gratia, ira, vel miseratione. CAPPER.

121. *Conditione.*] Quod liber, quod civis Romanus & municeps Cosanus. TURNEB.

122. *Loco injuriæ.*] Quod ei crux in littore parabatur, ut is, qui se civem Romanum esse diceret, ex cruce Italiam cernere, ac domum suam prospicere posset, &c. ex Act. 3. TURNEB.

123. *Genere verberum.*] Loco *verberum*, *verberum* esse legendum dijudicabat, qui tertiam in Verrem, unde hæc sumpta sunt, diligentius leget. REGIUS. Hoc autem fiebat contra legem Porciam, quæ prohibet, ne corpus civis Romani virgis cædatur. TURNEB. *Verborum*; Gryph.

124. *Animi commendatione.*] Quod forti & patienti animo tulerit, ut nullus gemitus, nulla vox doloris judex audita sit. TURNEB.

125. *Fiducia juris.*] Romani: hæc autem fusius apud Cicer. lib. v. in Verrem cap. 62. TURNEB.

126. *Quid Philodami casum.*] Si res gravis est, uti affectibus possumus in *narratione*; idque multo magis est faciendum, si plures sunt *expositiones*; quia re narrata sero revocaretur affectus, cum jam oblitus esset judex: sic fecit Cicero in Verrem 1. cap 30. TURNEB.

127. *Incendit invidia.*] Odio, invisum odiosumque judicibus effecit. CAPPER.

128. *Supplicio ipso.*] Τὸ *ipso* non est in editione Obrecht.

129. *Lacrymis implevit.*] *Affecit*; cod. Bern.

130. *Flentes non tam, &c.* Juvenal. Satir. VII.

Quando licet flentem Basilo producere matrem.

Cydonius in oratione de contemnenda morte: *Ne igitur nos velut in judiciis vulupatariarum lamentationibus moveamur, qui suas appetitiones cum uxores & liberos producimus; ut aliter de se, quam de aliis, judicetur.* Vide Aurel. Victor. de viris Illustrib. cap. IV. XXXI. & LXIII & Cicer. 1 13. ALMEL.

131. *Advocare.*] *Advocari h. e. in perorationem*; V. C. Alm. *advocari*; etiam Locat. Ald.

peroratione, quas [532] securus [533] narraveris. Assuevit illis judex, jamque eas sine motu mentis accipit, quibus [534] commotus novis non est; & [535] difficile est mutare [536] habitum animi semel constitutum. [537] Ego vero (neque enim dissimulabo judicium meum: quanquam id, quod sum dicturus, exemplis magis, quam præceptis ullis continetur) *narrationem*, [538] ut si ullam partem orationis, omni, qua potest, gratia & venere [539] exornandam puto. [540] Sed plurimum refert, quæ sit natura ejus rei, quam exponimus. In parvis ergo, [541] quales sunt fere privatæ, sit ille pressus, & [542] velut applicitus rei cultus; [543] in verbis summa diligentia. * Quæ [544] in *locis* impetu feruntur, & [545] circumjectæ orationis copia latent, [546] hic expressa, &, [547] ut vult Zeno, [548] *sensu tincta esse debebunt*; [549] compositio dissimulata quidem, sed tamen quam jucundissima; figuræ, non * illæ poeticæ, & [550] contra * rationem loquendi auctoritate veterum receptæ, (nam debet esse quam purissimus sermo) [551] sed quæ varietate tædium effugiant, & mutationibus animum levent; ne [552] in eumdem casum, similem positionem, [553] pares elocutionum tractus incidamus. Caret enim cæteris lenociniis *expositio*, &, nisi commendetur hac venustate, jaceat necesse est,

532. *Securus.*] Tranquillus, immotus, sedatus, nullo affectu *animi* commotus. CAPPER.

533. *Narraveris.*] Sic quidem legitur; sed *narraveris* legendum esse contenderim. REGIUS. *Narraveris*; Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Voss.

534. *Commotus novis.*] *Notos* legendum esse, ex sensu aperte percipitur. REGIUS. *Notis*; Steph. Vasc. Obrecht. *a novis non est*; MS. Bodl. Andr. *a novis non est*; MS. Bal. Legendum puto, *jame eat sine motu mentis accipiet, quibus commotus notis non est*; scilicet in *peroratione* audiet sine motu repetitas, *quibus novis*, cum primum dicerentur, non est commotus. BURMAN. *Novis.*] Cum essent ipsi judici novæ, cum eas primum audiret. CAPPER.

535. *Difficile est mutare.*] *Difficile est nobis*; MSS Bodl. Bal. Alm. Andr. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Voss. secund.

536. *Habitum animi.*] Hoc est, constitutionem & statum. Hic enim *το habitus* non significat την ἕξιν, quam Fabius lib. x. cap. 1. vocat *firmam quandam facilitatem*, nos vulgo *habitudinem* dicimus. CAPP.

537. *Ego vero.*] Præcepta sunt nonnulla de *narrationis elocutione*: debet autem *narratio* gratiam compositionis habere, latentem tamen & dissimulatam, ut sentiatur a judice potius, quam percipiatur. Id quod & Cicero in *Partitionibus* probat sese. TURNEB.

538. *Ut si ullam.*] *Ut* particula, tanquam otiosa & supervacua, mihi videtur expungenda. REGIUS. Minime abjicienda; nam similis locutio *ut qui*, de qua vide ad lib. III. 8. BURMAN.

539. *Exornandam (narrationem) puto.*] Legesis Hermogenem lib. II. de *Inventione* cap. 2. ubi exponit quemdam *narrationis τρόπον modum*, quem vocat *ενδιάσκευον illustratum, oratorio apparatu exornatum*. CAPP.

540. *Sed plurimum refert.*] *Elocutionis* rationem, quæ varia atque in singulis fere partibus peculiaris, metimur a rei conditione. Ut enim servorum & dominorum cultus diversus est; ita & orationis, quum parvam rem & magnam narramus, dissimilis esse debet. Orationem enim debere rei accommodari Agesilaus significat, qui, quodam laudante oratorem, quod parva amplificaret: *Ego*, inquit, *ne sutorem quidem puto esse bonum, qui magnos parvo pedi calceos inducat.* Plutarch. in Apophthegm. *Pressum* autem & *applicitum cultum* per metaphoram dixit, ducta translatione a vestimentis non laxis, sed membra constringentibus & prementibus. TURNEB.

541. *Quales sunt privatæ.*] Supple, res, *caussa*, controversiæ. CAPPER.

542. *Velut applicitus rei cultus.*] Τὸ *rei* est in *dativo*, quasi dicas, *rei* rei applicitus cultus, id est, ornatus junctus ipsi rei, cum ipsa re apprime conjunctus, adaptatus, accommodatus, &c. CAPPER.

543. *In verbis summa diligentia. Quæ in locis.*] Totus hic locus male interpunctus erat, ideoque intellectu difficilis. Rectam, ut mihi videtur, interpunctionem apposui. CAPPER.

544. *In locis.*] Supple, *communibus* oratoriis. CAPPER.

545. *Circumjecta orationis copia*, &c.] Audaciora verba in *locis communibus* & amplificationibus facile latitant ob circumfusum orationis nitorem: in *narratione* vero latitare non possunt: quocirca adhibenda cautio, ut propria sint, & rem significantia. TURNEB.

546. *Hic.*] In parvis rebus narrandis, in parvarum rerum, sive *caussarum narratione*. CAPPER.

547. *Ut vult Zeno.*] Zeno de arte Rhetorica scripsit aride & exiliter, ut meminit Cicero lib. IIII. de Finibus. Hunc imitatur Sulpitius Victor. TURNEB. Sulpitii Victoris Institutiones oratorias ad M. Silonem generum habes in Rhetoribus Pithœanis pag. 240. CAPPER.

548. *Sensu tincta.*] Isidorus lib. II. 27. *Cum Aristoteles librum de Interpretatione scribebat, calamum in mente tingebat.* GALLÆUS. *Sensu aucta*; V. C. Alm. an error est librarii, qui scribere debuisset *tincta*? CAPPER.

549. *Compositio.*] Non *syntaxis* proprie & Grammatice loquendo; sed *σύνθεσις ὀνομάτων vocabulorum apta collocatio*, de qua Dionys. Halicarnass. librum, qui etiamnum exstat, conscripsit. In hac porro *compositione* tria sunt, ordo, junctura, & *numerus*, quæ omnia fuse Quinctilianus explicat lib. IX. cap. 4. CAPPER.

550. *Contra rationem loquendi.*] *Contra fidem loquendi*; Voss. omn. MS. Joan. Andr. *finem*; MSS. Bal. Almel. & Argent. Obrecht. Sed nostram lectionem cæteris præstare probatur; quia 1°. figuræ non sunt contra finem loquendi, cum animi nostri sensus tam figurato, quam simplici vulgarique sermone manifestentur; neque contra fidem loquendi, cum sola *hyperbole*, quæ ne ad figuras quidem, sed ad *tropos* pertinet, supra fidem esse merito censeatur; 2°. ubi Fabius de figuris loquitur, hæc verba *loquendi rationem*, vel *ratione* sæpe adhibet, ut lib. IX. cap. 3. *Schemata λέξεως duorum sunt generum: alterum loquendi rationem vocant*, &c. & aliquanto post: *Illud est acrius genus, quod non tantum in ratione positum est loquendi*; 3°. *loquendi genus*, & *loquendi ratio* sunt *synonyma*. Atque Fabius lib. IX. cap. 3. diserte ait figuras a simplici rectoque loquendi genere deflexas esse, quod perinde est ac si dixisset figuras esse contra simplicem vulgaremque loquendi rationem. Sic habet loco citato: *Cum sit a simplici rectoque loquendi genere deflexa, virtus est, si habeat probabile aliquid*, &c. & paulo post: *Ut quotidianum & semper eodem modo formati sermonis fastidium levet, & nos a vulgari dicendi genere defendat.* CAPPER.

551. *Et qui a varietate.*] Depravatus hic locus sic emendari potest, si *&* copula cum *a* præpositione, ac *qui* relativo eradantur, ac locis ipsorum *sed quæ* reponantur, ac *effugiant*, ut legantur, hoc modo; *sed quæ varietate tædium effugiant*. REGIUS. Ita habet & V. C. Alm. & Argent. Obrecht. qui (*nam debet esse quam purissimus sermo*) parenthesi includit; & deinde *levent*; V. C. Alm. & Argent.

552. *In eumdem casum, similem expositionem.*] Sensus *positionem* exposcit, non *expositionem*; ut intelligamus, in *narratione* vitanda esse *similiter desinentia*, *similiterque cadentia*. REGIUS. Forte melius legeretur, *similem positionem*, id est, terminationem; ut *similiter desinens* intelligatur. Addit fugiendum esse πάρισον & ὁμοιόπτωτον. Quanquam Cicero in Oratore longe aliter sentire videtur. De hac exornatione Cornific. ad Herennium lib. IIII. cap. 20. & Fabius lib. VIII. TURNEB. Ὁμοιοτέλευτον, ὁμοιόπτωτον, ὁμοιοκατάληκτον. PITHOEUS. *Positionem*; Steph. *expositionem*; MS. Colbert. Locat. *compositionem*; reliqui, & margo Steph.

553. *Pares elocutionum*, &c.] *Compar* graece appellat eodem libr. Cornific. quod habet clausulas, quæ ea pari fere numero syllabarum constant, quod puerile est, ut: *In prædio mortem pater oppetebat, domi filius nuptias comparabat.* TURNEB. Intelligit Fabius eas dictionis figuras, quæ πάρισον & ὁμοιόπτωτον dicuntur, & de quibus pluribus agit lib. IX. cap. 3. CAPPER.

Nec in ulla parte intentior est judex; eoque [554] nihil recte dictum perit. Præterea, nescio quomodo, etiam credit facilius, quæ audienti jucunda sunt, & voluptate [555] ad fidem ducitur. Ubi vero major res erit; [556] & atrocia invidiose, & tristia miserabiliter dicere decebit: non ut consumantur affectus, [557] sed ut tamen velut primis lineis designentur: ut plane, qualis futura sit imago rei, statim appareat. [558] Ne sententia quidem, velut fatigatum intentione [559] stomachum judicis reficere dissuaserim, maxime quidem [560] brevi interjecta, qualis est illa: [561] *Fecerunt servi* [562] *Milonis, quod suos quisque servos in re tali facere voluisset.* Interim paulo liberiore, qualis est illa: [563] *Nubit genero socrus* [564] *nullis auspiciis, nullis auctoribus,* [565] *funestis ominibus.* [566] Quod cum sit factum iis quoque temporibus, quibus omnis ad utilitatem potius, quam ad ostentationem, componebatur oratio, & erant adhuc severiora judicia; quanto nunc faciendum magis, cum [567] in ipsa capitis, aut fortunarum pericula irrupit voluptas? Cui hominum desiderio quantum dari debeat, [568] alio loco dicam. Interim aliquid indulgendum esse confiteor. Multum confert adjecta veris [569] credibilis rerum imago, quæ velut in rem præsentem perducere audientes videtur, qualis est illa [570] M. Cœlii [571] in Antonium descriptio: [572] *Namque ipsum offendunt* [573] *temulento sopore pro-*

554. *Nihil recte dictum.*] *Nihil rectum perit*; Vallæ codex, Voss. omn. Bern.

555. *Ad finem ducitur*] *Fidem* sensus exposcit, non *finem*; nam voluptate judex ad credendum facile deducitur. REGIUS.

556. *Et atrocia, invidiose & tristia miserabiliter dicere licebit.*] Ne hic quidem locus mendis est vacuus: sic autem corrigi potest: *Et atrocia invidiose, & tristia miserabiliter dicere decebit.* REGIUS. *Dicere decebit*; etiam V. C. Alm. Obrecht. *Invidiose.*] Movendo, excitandoque odium. CAPPER.

557. *Sed ut velut.*] *Ut tamen velut*; V. C. Alm. *sed ut tamen velut*; Ald. Leid. Gibson. Obrecht. *sed ut tamen primis*; Locat. *sed tamen ut velut*; Colin. *sed ut tantum velut* Regius sensui convenire putat, & ita Gryph. Vidov. *sed tantum velut*; Basil. *ut non*; Voss. *Velut primis lineis.*] Metaphora est ducta ab ea pictura, quæ dicitur μονόγραμμος, quæ primum lineis designatur, deinde propriis coloribus vestitur & expolitur. TURNEB.

558. *Ne sententia quidem*] *Sententiam* appellat Fabius sensum argutiorem, qui fere in clausulis poni solet. TURNEB.

559. *Stomachum*] Franciscus malebat *spiritum*, non ego; judex enim audiendo, quæ fastidit, & quorum tædet, stomachum onerat, qui relici & excitari sententia aliqua acuta, tanquam novo & acriori cibo, debet: Patronus vero, dicendo fatigatus, rectius diceretur quiescendo aliquantulum spiritum reficere, vel recipere potius. BURMAN.

560. *Brevi interjectione.*] *Ter* syllaba adscripta, *interjectione* mihi videtur esse legendum. REGIUS. Ita MSS. Bodl. Alm. Andr. Sech. Basil. *breviter interjecta*; Ald. *breviter interjecta*; Steph. Obrecht. *breviter interjecta*; Colin. *brevi interjecta*; Pithœus, Voss. tert.

561. *Fecerunt servi.*] *Fecerunt id.* Cicero.

562. *Milonis.*] Pro Milone cap. 10.

563. *Nubit genero.*] Ex oratione Ciceronis pro Cluentio cap. 5. TURNEB.

564. *Nullis auspiciis.*] *Auspicibus*; V. C. Alm. Bern. & ita apud Ciceronem legendum docet Sylvius.

565. *Funestis ominibus omnium*] *Ominibus* legendum esse facile censebit, qui pro Cluentio orationem diligentius leget. REGIUS. *Omnium* delevit cl. Grævius auctoritate MSS. & primarum editionum.

566. *Quod cum sit factum*] Ciceronis tempore severiora erant judicia: tempore Fabii in centumviralia judicia, quæ etiam interdum capitis erant, voluptas irruperat, judexque contemni se putabat, nisi ab oratore delectaretur: quod & ante dixit Fabius. TURNEB.

567. *In ipsa capitis & fortunarum pericula irrupit voluptas.*] Id est, judicum voluptati nunc serviunt Oratores in causis etiam judicialibus, ubi de vita, vel de bonis agitur. CAPPER.

568. *Alio loco dicam.*] In parte proœmii lib. VIII. & cap. 3. ROLLIN.

569. *Credibilis rerum imago.*] Hypotyposis, quæ est evidens descriptio, multum facit & ad perspicuitatem, & ad credibilitatem *narrationis*. Venuste autem dixit Fab. *in rem præsentem perducere*, ducta *metaphora* a juris consuetudine; nam litigatores in eum fundum aut agrum, de quo litigabant, venire solebant. TURNEB. Budæus *evidentiam* interpretatur. ALMELOV. Hæc rerum imago complectitur etiam illas, quas Græci φαντασίας, Latini *visiones* appellant: de quibus lege Quinctilianum lib. VI. cap. 2. lib. X. cap. 7. & lib. XII. cap. 10. itemque Longinum in opusculo *de Sublimi* cap. 15. CAPPER. *Imago*] Vide hujus rei exemplum in Ciceronis pro Roscio Amerino num. 98. VI. Verrin. num. 105. 161. ROLLIN.

570. *M. Cœlii.*] Hic est M. Cœlius Orator, cujus meminit Cicero de clar. Orat. cap. 79. TURNEB.

571. *In M. Antonium.*] Triumvirum puto. Similis est & Ciceronis pro Gallio de convivio, apud Aquilam Rom. de qua lib. VIII. Fabius ubi de *evidentia*. TURNEB.

572. *Namque ipsum offendunt.*] Admodum bonum exemplar Quinctiliani Institutionum, charactere vetustissimo exaratum, Basileæ utendum nacti, quantum fuit, erat enim absque capite & calce, composuimus. Mirum vero dictu, quam penitus in multis abeat antiqua scriptura ab ea, quam pro vera nunc utimur omnes. Exemplum det M. Cœlii locus, temulentum stertentemque ex crapula M. Antonium nobis velut spectandum præbens, lib. IV. cap. 2. Irruperant Centuriones triclinium in castris, aut urbe aliqua, in expeditione certe Imperatoris; quem cum tam ornate honesteque cubantem reperirent, excitare primo, mox vi auferre de strato nitebantur; hoc est, quod initio dixit Cœlius: *Namque ipsum offendunt*, adventu nimirum hostium turbati Centuriones, qui circum Prætorium excubabant; deinde jactatum inter concubinas meticulosas, & viros animatos, sui impotem, quod mirum in modum rei indignitatem auget. Nunc MS. opem flagitabimus, qui quidem istam fere omnem periodum longe aliter concipit. Legit: *Namque ipsum offendunt temulento sopore profligatum, totis præcordiis stertentem, ructuosos * spiritus geminare, præclarasque contubernales ab omnibus spondis transversas incubare, & reliquias temulentiæ circumjacere passim. Hæ tamen exanimatæ terrore, hostium adventu percepto, excitare hominem conabantur, hæc nomen inclamabat, hæc frustra cervicibus tollebat; blandius alia ad aurem invocabat, vehementius etiam nonnulla feriebat. Quarum cum omnium vocem tactumque dignosceret, proximæ cujusque collum amplexu appetebat; neque dormire excitatus, neque vigilare ebrius poterat; sed semisomno sopore, inter manus Centurionum, concubinarumque jactabatur.* Illis verbis, *ructuosos spiritus*, interfuit media vox quæpiam, cujus locus diserte vacuus in MS. libro apparet. Qualis vero illa, conjectando tempus perdere nostrum non est. Etsi suspicari facile subeat, de *ore & naribus*, propter *spiritum & ructum*, aliquid latere posse. *Versas transversas* μοιχευτικώτερον sonat, Plauto dignus, strepitu tamen suo rem reddens spectabiliorem. *Reliquiæ temulentiæ*, sunt patinæ, pateræ, scyphi, mensæ incisæ, conculcatæ pedibus projectæ, elapsi manibus crateres, ut apud Rutilium Lupum ebriosus inducitur, non prius poculum ex manibus emittens, quam bibentem somnus oppresserit, ac dissolutis artubus ipsum poculum suapte natura dormienti exciderit. Hanc elegantissimam scripturam non debebant sane librarii mutare. Nam quod addit *hæc*, natura aliter constitutum est, quam ut ad *reliquias* transferri possit, ne quis argueretur, *reliquias* capiendas esse hac lectione, non temulento pares mulierculas. Nam quæ contra communes sensus faciunt, ea jure non attenduntur. Cæterum, *hæc nomen*, &c. *hæc frustra*, nemo non confitebitur genuina esse, qui ordinem saltem, vulgo minus attente habitum, curare voluerit. Nam illa, *blandius alia*, suggerunt, fuisse numero singulari in reliquis etiam usum M. Cœlium, quibus con-

fligatum, totis præcordiis stertentem, ructuosos spiritus [574] *geminare, præclarasque contubernales ab omnibus spondis transversas incubare, &* [575] *reliquas circumjacere passim;* [576] *quæ tamen exanimatæ terrore, hostium adventu percepto, excitare Antonium conabantur; nomen inclamabant; frustra cervicibus tollebant; blandius alia ad aurem invocabat, vehementius etiam nonnulla feriebat.* [577] *Quarum cum omnium vocem tactumque noscitaret, proximæ cujusque collum* [578] *amplexu petebat; neque dormire excitatus, neque vigilare ebrius poterat; sed semisomno sopore* [579] *inter manus centurionum concubinarumque jactabatur.* Nihil his neque credibilius fingi, neque vehementius exprobrari, neque manifestius ostendi potest. [580] Ne illud quidem prætereo, quantam afferat fidem *expositioni* narrantis auctoritas, quam mereri debemus ante omnia quidem vita, sed & ipso genere orationis: quod quo fuerit gravius, sanctius, hoc plus habeat necesse est in affirmando quoque ponderis. [581] Effugienda igitur in hac præcipue parte omnis calliditatis suspicio: (neque enim se usquam custodit magis judex) nihil videatur [582] fictum, nihil solicitum: omnia potius a *caussa*, quam ab oratore profecta credantur.

sentit & *τὸ nonnulla*, eadem ratione prolatum. *Dignoscitaret*, quotidianam consuetudinem cum illis præclari imperatoris arguit, vel *semisomnus* ex vocibus tactuque dignoscere contubernales consueti. Barde etiam hanc lectionem mutarunt cacographi Chalcographi. Vox etiam *sopore* nobis suspecta est ultimo loco: citra MS. tamen auctoritatem non mutanda. Sane *sopor semisomnis ταυτολογίαν* olet, nec belle cadit. BARTHIUS. lib. XLV. Adv. 18.

573. *Temulento sopore profligatum.*] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. III. cap. 19. & ad Tibul. I. Eleg. II. 2.

574. *Geminare.*] *Geminantem* volebat Gallæus: nihil necesse.

575. *Reliquas circumjacere.*] Lectio codicis Basileensis, *reliquias temulentiæ circumjacere*, minime mihi negligenda videtur; sed non cum Barthio de patinis, scyphis, &c. caperem, sed de frustis esculentis turpi vomitu ejectis, cujus reliquiæ conspiciebantur; ita enim & Cicero II. Philipp. cap. 25. Antonium in conspectu populi vomentem describit. BURM.

576. *Quæ tamen*] *Quæ tum*; Stephan. Voss. secund.

577. *Quarum cum omnium vocem, tactumque noscitaret.*] Franciscus Robortellus Emendat. lib. II. cap. 49. pag. 116. Lamp. Crit. Part. 2. Ego (inquit) puto legi debere: *Quarum cum omnium voce, cantuque excitaretur.* Nam quadrabit belle, quod postea sequitur; *nec dormire excitatus.* Quod si quis repugnet, & dicat cantu concubinarum temulentum excitari non potuisse, cum cantus somnum adducat potius; possit dici, cantum incunditum significari, non suavem. Nam illa dictio, *tactu*, eo loco non placet. Librarius vero facile labi potuit, cum esset scribendum, *excitaretur*, ut scriberet, *oscitaret.* Nam pro X, interdum CS. veteres scribebant. Sic *ecscitaretur*: unde postea scriptio hæc manavit *noscitaret*, & illæ voces ad id accommodatæ postea. Nam ex *voce*, & *tactu*, *vocem* & *tactum* scribi cœpit. Hæc Robortellus: cujus tamen conjecturam verniliter admodum flagellat Carolus Sigonius, Emendat. cap. 44. pag. 239. Lamp. Crit. part. 2. Carneades igitur heic ab Orco revocandus. PAREUS. *Quarum omnium cum voce tactuque oscitaret*; Andr. Obrecht. *oscitaret*; etiam MS. Bodl. *dignoscitaret*; Gallæus. *Quarum cum omnium voce tactuque oscitaret*. corrigit etiam Victor. lib. XXII. Var. Lect. cap. 5. ut infra lib. VIII. cap. 3. ex Cicerone, *quosdam hesterna potatione oscitantes.*

578. *Amplexu petebat.*] *Appetebat* malebat Gallæus: male; hunc enim firmatur conjectura Heinsii apud Ovidii Epist. XIV. 69. legentis *Dum petit amplexu.* Vide & quæ nos ad Petron. cap. LXXXVI. notavimus. BURMAN.

579. *Inter manus Centurionum.*] Gebhard. Crepund. lib. II. cap. 15. MS. Palat. insoleatis monetæ vocabulum arcana incude tractat, refingendo, *Centurionum.* Quasi *Cenurio* esset *δειπνητὴς*, sive *συγκαμπτής*. Et revera hic tale quid excidisse, probabile est: immo tota rei series reflagitat. Nam qualis imperator, talem sibi cohortem, comitesque adoptat, fortis fortes, luxuriosus perditos. Claudianus lib. II. in Eutrop. vers. 325.

Tandem consilium belli confessus agendi
Ad sua tecta vocat; juvenes venere protervi,
Lascivique senes, quibus est insignis edendi
Gloria, corruptasque dapes variasse decorum;
Qui ventrem invitant pretio, traduntque palato
Sidereas Junonis aves, & si qua loquendi
Gnara coloratis viridis defertur ab Indis;
Quæsitos trans regna cibos, quorumque profundam
Ingluviem non Ægeum, non alta Propontis,
Non freta longinquis Mæotida piscibus explent.

Aptissime ad hanc rem Papinius Statius lib. IV. Theb. vers. 661.

Nec comitatus iners: sunt illic ira furorque,
Et metus, & virtus, & nunquam sobrius ardor,
Succiduique gradus, & castra simillima Regi.

Qualem ducem Cœlius vult, dat nobis quoque Cicero in Miloniana: *Adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis.* Non male etiam reponeretur, *cœnaturionum.* Esset enim *cœnaturio* mensarum assecla, & Antonii convictor quotidianus. Onomasticon verbum agnoscit *Cœnaturio δειπνοσοφιώ*; sed nomen formatum ad faciem Plautinam *Saturionis*, *Esurionis*; nam Cœlius verborum antiquorum auceps & architectus audit. *Cœnaturio* ergo erit Antonii *σύνδειπνος* & *συμπότης*. Onomasticus, *συμποσιακός*. Varro *fratres cibarios* vocat, qui nobis non alio jure, nisi mensæ apparatæ & instructæ, bene volunt & intimi sunt. *Tuus autem* (ait Varro) *ipse frater cibarius fuit Aristoxenus.* Ubi alludit ad notum Græcorum dicterium, *ζῶν χέτερ, ζῶ φιλία.* Nostro Idiotismo *fratrem cibarium* vocamus, *Fresszbruder*, *Zechbruder*, *Tischbruder.* Theognis eleganissime vers. 115. 116.

Πολλοί τοι πόσιος καὶ βρώσιός εἰσιν ἑταῖροι,
Ἐν δὲ σπουδαίῳ πρήγματι παυρότεροι.

Vertit Gasp Barthius:

Multi equidem ad mensas & Bacchum strenue amabunt;
At tum res crepera est, unus & alter erunt.

Et Menander. *πολλοὺς τραπεζα, οὐκ φιλίας, φίλους*. *Plerosque amicos mensa habet, non veritas.* Herodianus lib. 1. cap. 12. *τραπέζης κόλακες, ὅσοι τὸ εὐδαίμον γαστρὶ, καὶ ταῖς αἰσχίσταις μετροῦσι*. *Mensarii adulatores, qui ventre atque obscænis voluptatibus felicitatem metiuntur.* Tales videtur Claudianus lib. II. in Eutropium. 586. *Abaces epularum* indigetasse.

Tunc Ajax erat Eutropio, lateque fremebat,
Non septem vasto quatiens umbone juvencos,
Sed quam perpetuis dapibus, pigroque sedili
Inter anus, interque colos oneraverat alvum.

Tales Hesiodus *δειπνολόχας* appellat; Latini *campetas*, *heredipetas*. Martialis *captatores cœnarum*, qui indagine quadam lautitias cœnarum capiunt. Tales Latini etiam *conivas* appellarunt, qui domicœnio nuncium remiserunt, &, ut Juvenalis ait,

Quibus summa boni est aliena vivere quadra.

Et venuste lusit de Scævola Poeta lepidissimus.

Scævola tu cœnas apud omnes; nullus apud te;
Alterius siccas pocula; nemo tua.

Petronius cap. 33.

Deinde, ut audivi veterem convivam.

Ovidius lib. II. Trist.

Accius esset atrox, conviva Terentius esset.

Onomasticon; *convictor*, *ὁμοδίαιτος*. Idem; *convivones*, *συμπόται*: ubi tamen cl. Gebhardus malit, *combibones.* PAREUS.

580. *Ne illud quidem.*] Non solum auctoritas *narrationi* prodest, sed reliquis etiam partibus. Certe Fabius in genere *deliberativo* putat multum ad fidem faciendam posse auctoritatem, (idem ante & de *proœmio* dixit) quæ non tantum vita acquiritur, sed & genere orationis, hoc est, si *narratio* morata est cum dignitate. TURNEB. *Neque illud*; V. C. Alm.

581. *Effugienda igitur.*] Præcipua fuit oratoribus antiquis cura, ut artificium & calliditatem tegerent: quod tamen Fabii tempore non observabant. TURNEB.

582. *Fictum, nihil solicitum.*] Plinius lib. III. Epist. 13. *Nec vero affectanda sunt semper elata & excelsa.* Senec. controv. lib. III. præfat. ad filios: *Nihil est tam iniquum, quam manifesta præparatio.* ALMEL.

dantur. Sed hoc pati non possumus, & perire artem putamus, [583] nisi appareat: [584] cum desinat ars esse, si apparet. Pendemus ex laude, [585] atque hanc laboris nostri [586] ducimus summam. [587] Ita quæ circumstantibus [588] ostentare volumus, [589] judicibus prodimus. [590] Est & quædam repetita *narratio*, quæ ἐπιδιήγησις dicitur, sane res [591] declamatoria magis, quam forensis; [592] ideo autem reperta, ut, quia *narratio* brevis esse debet, fusius & ornatius [593] res posset exponi: quod fit vel [594] invidiæ gratia, vel miserationis. [595] Id raro faciendum judico, neque sic unquam, ut totus ordo repetatur; licet enim per partes idem consequi. Cæterum qui uti ἐπιδιηγήσει [596] volet, [597] *narrationis* rem loco stringat, & contentus indicare, [598] quid factum sit, quo modo factum, plenius se loco suo expositurum esse promittat. [599] Initium *narrationis* quidam utique faciendum a persona putant; eamque, si nostra sit, ornandam; si aliena, infamandam statim. Hoc sane frequentissimum est; quia personæ sunt, inter quas litigatur. Sed hæ quoque interim cum suis [600] accidentibus ponendæ, cum id profuturum est; ut, [601] *A. Cluentius* [602] *Avitus fuit pater hujusce, Judices, homo non solum municipii Larinatis, ex quo erat, sed etiam* [603] *regionis illius & vicinitatis, virtute, existimatione,* [604] *nobilitate facile princeps.* Interim sine his; ut, [605] *Q. Ligarius cum esset.* Frequenter vero & [606] a re; sicut pro Tullio Cicero, *Fundum habet* [607] *in agro Thurino M. Tullius paternum.* Demosthenes pro Ctesiphonte, [608] τὸν γὰρ Φωκικὸν συστάντος πολέμου. [609] De fine *narrationis* [610] cum his contentio est, qui perduci [611] *expositionem* volunt eo, unde quæstio oritur. [612] *His rebus ita gestis, P. Dolabella prætor* [613] *interdixit, ut est consuetudo,* [614] *de vi hominibus armatis,* [615] *sine ulla exceptione; tantum*

583. *Nisi appareat.*] *Nisi apparet*; V. C. Alm & Vallæ, Voss. tert.

584. *Cum desinat ars esse.*] Ovid. II. Art. 313.
Si latet, ars prodest: affert deprensa pudorem.
& lib. I. de Art. 403.
Sed lateant vires, nec sis in fronte disertus.
ALMELOV.

585. *Atque hanc laboris.*] Horat. Art. Poët. 323.
Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, præter laudem nullius avaris. ALMEL.
Fabii sensus est: existimamus eo referendum esse laborem nostrum, ut laudemur. CAPPER.

586. *Ducimus summam.*] *Dicimus*; V. C. Alm.

587. *Itaque.*] *Que* copulæ a vocalis adscribatur, ut nomen efficiatur: ita enim est legendum, etiamsi exemplaria refragentur. REGIUS. *Itaque cum circumstantibus*; Ald. *itaque circumstantibus*; V. C. Alm. Voss. tert.

588. *Ostentare.*] *Ostentari*; Voss. prim. tert.

589. *Judicibus prodimus.*] Quisquis enim credit eum ex arte dicere, quoniam sibi putat strui insidias ab artifice, cavet ab assentiendo; & huc potius intendit animum, ut observet, quam ingeniose, aut callide dicat, non quam salubriter. TURNEB. *Prodimus.*] Ita loquitur Fabius, quasi narrator ille inconsideratus *caussam* ipsam, quam defendit, revera proderet, habito saltem ad judices respectu. CAPPER.

590. *Est & quædam.*] Repetita *narratio est*, cum in ipsa *expositione* rem breviter perstringimus, quam postea in probatione, amplificationis caussa, aut fidei faciendæ, latius explicamus. Raro in veris *caussis* contingere solet: interdum tamen fit in *declamationibus*. TURNEB. *Est quædam*; V. C. Alm.

591. *Declamatoria magis, quam forensis.*] *Declamationibus*, quæ in schola fiunt, magis convenit, quam veris *caussis*, quæ in foro aguntur. CAPPER.

592. *Ideo reperta.*] *Ideo autem reperta*; MSS. Joan. Bal. Alm. Andr. Locat. Ald. Gryph. Sich. Basil. Colin. Vidov. Obrecht.

593. *Res posset.*] *Possit*; V. C. Alm. Obrecht.

594. *Invidiæ gratia.*] Odii excitandi caussa. CAPPER.

595. *Id raro faciendum judico.*] *Judico*, non habet Vallæ liber. *Idem raro*; Ald. Basil. *id est raro faciendum judicio*; V. C. Alm. *id tamen raro faciendum judico*; Colin.

596. *Volet.*] *Nolet.* PITHOEUS. *Nollet*; Voss. prim. tert.

597. *Narrationis rem loco.*] Franciu conjiciebat, *narrationis loco rem stringat*. Nec improbo; est enim intelligendum, ut pro *narratione* rem breviter tangat; nam id *stringere*, & *perstringere*, & *strictim dicere*, Ciceroni & aliis. BURMAN.

598. *Quid factum sit.*] *Quid facti sit*; V. C. Alm. Obrecht. *Quid facti*; Voss. omn. & Bern.

599. *Initium narrationis.*] Sulpitius quoque Victor ita inchoandam *narrationem* putat, ut tamen ponamus initio *ἐφόδου*, id est, *rellum casum*: sic enim Cicero persæpe narrat. TURNEB.

600. *Accidentibus.*] Qualitatibus, circumstantiis, hoc est, vitiis & virtutibus, &c. ut vulgo loquuntur, *studiis*. TURNEB.

601. *A. Cluentius.*] Simile pro Roscio Amerino: *Sex. Roscius pater hujusce, municeps Amerinus, &c.* Idem. Cicero pro Cluentio cap. 5.

602. *Habitus fuit.*] *Habitus*, non est in V. C. Alm. *A Cluentius Avitus fuit*, edidit cl. Grævius. Vide supra.

603. *Regionis illius & vicinitatis.*] *Et illius vicinitatis*; Ald.

604. *Nobilitate princeps.*] *Facile* adscribatur, ut in Ciceronis pro Cluentio oratione legitur. REGIUS.

605. *Q. Ligarius.*] Similiter pro Milone. *P. Clodius cum statuisset omni scelere in præturæ vexare remp.* TURNEB. Pro Ligario cap. I.

606. *A re*] Ab ipsa re controversa, seu de qua movetur controversia; supple, faciendum est *narrationis* initium. CAPPER.

607. *In agro Thurino.*] *In agro Turino*; V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. Vidov. *Thurino*; Colin. Obrecht. quod verum puto; & ita *Thurinum agrum & pagum*, & *Thurinam regionem*, dicit Sueton. Aug. 2. 3. & 7. Vide fragmenta Ciceronian. oration. in editione Græviana. CAPPER.

608. *Τὸν γὰρ Φωκικόν.*] Quod sic Romanus Aquila vertit, ubi de metastasi agit: *Cum bellum Phocense conflatum esset, & non per me; nondum enim ego ad Remp. accesseram.* TURNEB.

609. *De fine.*] Est utile *narrationem* eo perducere, unde oritur controversia; ut intelligant judices, qua de re pronunciare debeant: tamen non debet semper fieri, & tum admonendi judices, quid sit in controversia, de quo judicaturi sint; hac enim ratione oratio fit lucidior, & judices attendunt diligentius ad id, de quo pronunciaturi sint. Quod si quid factum est post id, de quo quæstio est, id inter argumenta tractari debet. Ne tamen hanc *narrationis* legem existimes, ut narrandum non sit ultra id, de quo quæstio est, *narratio* pro Sex. Roscio te docebit. TURNEB.

610. *Cum his contentio est, qui.*] *Cum iis contentio, quis*; V. C. Alm.

611. *Expositionem.*] Supple rerum, id est, *narrationem*, ut supra notavi. CAPPER.

612. *His rebus ita*] Ex oratione Cicer. pro Cæcina cap. 8. TURNEB.

613. *Interdixit.*] Id est, dedit *interdictum*. Erant *interdicta* formulæ & conceptiones verborum, quibus Prætor, antequam de rei proprietate cognosceretur, aliquid fieri jubebat aut prohibebat, cum de rei possessione inter aliquos contendebatur. Plura vide apud jurisconsultos. CAPPER.

614. *De vi hominibus armatis.*] Hæc vis est, quæ dicitur publica, & distinguitur a vi privata, quæ fit coactis quidem hominibus, sed sine armis. CAPPER.

615. *Sine exceptione.*] Hoc est, Prætor dedit interdictum purum & simplex, nec addidit hanc exceptionem, *cum Ce-*

[616] *ut, unde dejecisset, restitueret.* [617] *Restituisse se dixit,* [618] *sponsio facta est: hac* [619] *de sponsione vobis judicandum est.* Id a petitore semper fieri potest; a defensore non semper.

cina possideret; sed jussit simpliciter & absolute, ut Æbutius Cæcinam in fundi controversi possessionem restitueret; sive Cæcina possideret, sive non possideret. CAPPER.

616. *Ut unde dejecisset, restitueret.*] Cæcinam Æbutius. CAPPER.

617. *Restituisse se dixit.*] *Deinde restituisse dixit*; And. Voss. omn. Locat. Venet. Colon. Gryph. Basil. Vidor. *deinde restituisse se dixit*; V.C. Alm.

618. *Sponsio facta est.*] Sponsio illa est controversia, quæ movetur interjecta stipulatione pecuniæ, quam perdat ille, qui judicio vincetur. TURNEB.

619. *De sponsione.*] In privatis controversiis, ne qui calumniarentur impune discederent, moris erat ut, qui litem intenderet, adversarium *sponsione* certæ pecuniæ lacesseret, ni veram & bonam *caussam* haberet ipse actor: postquam actor spopoderat, stipulabatur reo, ut is quoque *sponsionem* faceret: qui facta partes sua *sponsione*, restipulabatur ab actore. Distat *sponsio* a *sacramento*, quod ubi *sacramentum* factum esset, pecunia deponebatur in sacro, & qui *caussa* cadebat, ejus pecunia (quæ *sacramentum* dicebatur) referebatur in ærarium: at in *sponsione* non deponebatur, sed interposita *stipulatione* promittebatur. Hinc agere *ex sponso* aut *ex sponsu*. CAPPER.

CAPUT III.

De egressione.

III. ORDINE ipso *narrationem* sequitur *confirmatio*. Probanda sunt enim quæ propter hoc exposuimus. Sed priusquam ingrediar hanc partem, pauca mihi de quorumdam opinione dicenda sunt. [1] Plerisque moris est, [2] prolato rerum ordine, protinus utique in aliquem lætum ac plausibilem locum, quam maxime possint, favorabiliter [3] excurrere. [4] Quod quidem, [5] natum ab ostentatione declamatoria, jam in forum venit, postquam agere *caussas* non ad utilitatem litigatorum, sed ad patronorum jactationem repertum est; ne, si pressæ illi (qualis sæpius desideratur) *narrationis* gracilitati conjuncta [6] argumentorum pugnacitas fuerit, [7] dilatis diutius dicendi voluptatibus, oratio refrigescat. In quo vitium illud est, quod sine discrimine *caussarum* atque utilitatis, hoc, tanquam semper expediat, aut etiam necesse sit, faciunt; [8] eo quod desumptas ex his partibus, quarum alius erat locus, sententias [9] in hanc congerunt: ut plurima aut iterum dicenda sint, [10] aut, quia alieno loco dicta sunt, dici suo non possint. [11] Ego autem confiteor, [12] hoc exspatiandi genus [13] non modo *narrationi* quidem, [14] sed etiam quæstionibus, vel universis, vel interim singulis, [15] opportune posse subjungi, cum res postulat, aut certe permittit; atque eo vel maxime illustrari or-

Hujus capitis propositio in reprehensione eorum versatur, qui subjungendas perpetuo *narrationi egressiones* sunt arbitrati. Hac autem de caussa *egressionem narrationi* subjecit, quia ejus ætate oratores post *narrationem*, *egressionem* factitare solebant. Agit autem de *propositione* ac *partitione* ante *confirmationem*; quia a nonnullis inter orationis partes numerabantur, quorum opinionem refutavit lib. III. TURNEB.

1. *Plerisque moris est.*] Vide Casauboni Commentar. ad Persii Satir. 1. pag. 122. &c. PAREUS.

2. *Prolato rerum.*] *Plato*: V.C. Alm. *perlato*: Voss. secund. Bern.

3. *Excurrere*] Vulgo, facere unam *digressionem*: quam Fabius in titulo capitis *egressionem* vocat. CAPPER.

4. *Quod quidem.*] *Narratio* minime delectat, *confirmatio* nimia contentione & nimio argumentorum acumine judicem fatigat, qui in medio reficiendus videtur aliqua voluptate *egressionis*. TURNEB.

5. *Natum ab ostentatione ad utilitatem litigatorum.*] Versus, hoc loco librariorum incuria omissus; totum obscurat sensum, atque confundit, qui saepe in exemplaribus aliis emendate sic legitur: *Quod quidem natum ab ostentatione declamatoria, jam in foro venit, postquam agere caussas, non ad utilitatem litigatorum*, &c. venit autem pro *venditur* est accipiendum, aut certe in *forum* legendum. REGIUS. *In foro venit*: Locat. *Ab ostentatione declamatoria.*] Lege Cresollium Theatr. sophist. pag. 176. CAPPER.

6. *Argumentorum pugnacitas.*] Tertiam orationis partem innuit, cui nomen *probatio*, vel *confirmatio*. Bene Græci *ἀγῶνα* dicunt. quasi certamen (forense.) CAPPER.

7. *Dilatis diutius dicendi voluptatibus.*] Τὸ *diutius* refertur ad *τὸ dilatis*, non ad *τὸ dicendi*. *Dicendi voluptatibus.*] Illæ dicendi veneres & voluptates occurrunt fere in *egressionibus*, sive *digressionibus*. quarum ope (ait Fabius) *in aliquem lætum & plausibilem locum, quam maxime possumus, favorabiliter excurrimus*. CAPPER.

8. *Eo quod desumptas ex his.*] *Eoque sumtas*: V. C. Alm. Obrecht. *eoque desumtas*. MS. Colbert. Locat. Ald. Steph.

9. *In hanc congerunt.*] In hanc partem, cui nomen *egressio* sive *digressio*.

10. *Aut quia alia alieno modo.*] Nisi *alia* tollatur, & pro *modo* legatur *loco*, sensus manus percipi potest; hoc modo, *aut quia alieno loco dicta sunt*. REGIUS.

11. *Ego autem.*] Reprehensa superiorum opinione, *egressionis* præcepta aggreditur, quæ non solum *narrationi* subjicitur, ut illi putabant; sed interdum etiam omnibus quæstionibus simul, interdum singulis seorsum, ut plures sint etiam *egressiones*. Cicero in *Oratore* luminosam & actuosam appellat *egressionem*, cujus sententiam in hac sua opinione secutus videtur Fabius. Nam si ea loco apto apponatur in oratione, quando res postulat, summum adferet ornatorem. TURNEB. *Et confiteor*: Obrecht.

12. *Hoc exspatiandi genus.*] Quod *egressio*, vel *digressio* vocatur. CAPPER.

13. *Non modo narrationi quidem.*] *Non modo narrationi, sed etiam*, Obr Steph.

14. *Sed etiam quæstionibus.*] Plures enim sunt in una *caussa* quæstiones, sive duæ sint æque principales, sive una principalis & aliæ accessoriæ. Vide supra de *statibus* lib. III. cap. 6. CAPPER.

15. *Opportune.*] *Optime*: Voss. prim.

narique orationem; sed si cohæret & sequitur, [16] non si per vim cuneatur, &, quæ naturâ juncta erant, distrahit. Nihil enim tam est consequens, quam [17] *narrationi probatio*: [18] nisi si *excursus* ille, vel quasi finis *narrationis*, vel quasi initium *probationis* est. [19] Erit ergo illi nonnunquam locus; ut, si [20] *expositio* circa finem atrox fuerit, [21] prosequamur eam, velut spiritu, erumpente protinus indignatione. Quod tamen ita fieri oportebit, si res dubitationem non habebit: alioqui prius est, [22] quod objicias, verum efficere, quam magnum; quia [23] criminis invidia pro reo est, priusquam probatur. [24] Difficillima est enim gravissimi cujusque sceleris fides. Idem fieri non inutiliter potest; [25] ut, si merita in adversarium aliqua exposueris, in ingratum inveharis; aut, si varietatem criminum *narratione* demonstraveris, quantum [26] ab ea periculum intentetur, ostendas. [27] Verum hæc breviter omnia. Judex enim, ordine audito, festinat ad *probationem*, & quamprimum, [28] certus esse sententiæ cupit. Præterea cavendum est, ne ipsa *expositio* vanescat, aversis in aliud animis, & inani mora fatigatis. [29] Sed, ut non semper est necessaria post *narrationem* [30] illa procursio, [31] ita frequenter utilis [32] ante quæstionem præparatio; utique si prima specie minus erit favorabilis, si legem [33] asperam tuebimur, [34] aut *pœnarias actiones* [35] inferemus. Est hic locus velut [36] sequentis *exordii*, [37] ad conciliandum *probationibus* nostris judicem. [38] Quod quo liberius, hoc & vehementius fieri potest, quia judici nota jam *caussa* est. His igitur velut [39] fomentis, si quid erit asperum, præmolliemus; quo facilius aures judicum, [40] quæ post dicturi erimus, admittant, ne [41] jus nostrum oderint. Nihil enim facile persuadetur invitis. Quo loco tamen judicis quoque noscen-

16 *Non si per vim cuneatur*] Elegans est *metaphora*, quæ significat vim interpositionis, quando *egressio* non sponte sequitur, sed per vim erumpit. Ut enim cuneus res aliquas contiguas aut etiam continuas distrahit aut dividit; ita *digressio*, si non in loco adhibita, res optime convenientes & quasi consequentes dirimit. TURNEB. *Cuneatur*.] Per vim quasi cuneis adigitur. ROLLIN. *Per vim conetur*.] *Conatur* legendum est, ne dissimiles modi copulentur. REGIUS. *Conetur*: MSS. Bodl. Bal. Ven. Locat. Sich. Basil. *conatur*; Ande. Colon. Vidov. marg. Steph. *uneatur*: V. C. Alm. *cuneatur*: Obr. Steph.

17. *Narrationi probatio*.] *Narrationi probationis vis*: MSS. Joan. Alm.

18. *Nisi si excursus*.] *Etsi excursus ille*: Locat. Ald. Sich. Gryph. Basil. Vidov. marg. Steph. *Excursus ille*] Παρέκβασις *digressio*. CAPPER.

19. *Erit ergo illi nonnunquam*.] Concludit superiorem locum. Optima autem est illa *egressio*, quæ a *narrationis* fine exoritur, atque ita procedit, ut *confirmationis* efficiat principium; nam ita præter ornamentum vinculum esse videtur duarum partium. Hujusmodi nullum exemplum accommodatius est, quam illud, quod antea citavit Fabius ex orat. Cicer. pro Cluentio, quando in fine *narrationis* digreditur per exclamationem insectando Sassiæ libidinem. TURNEB.

20. *Expositio*.] Id est, *narratio*, ut jam aliquoties annotavi. CAPPER.

21 *Prosequamur*] *Persequamur*: Cod. Colbert. Steph. *prosequamur eam velut spiritu erumpente*: Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov. certe vocula *velut* aliquid desiderare videtur proverbialis dictionis. Forte *velut uno spiritu erumpente*: qua locutione sæpe Cicero utitur, ut *de Orat.* 63 ubi *una continuatione verborum*. & *uno spiritu, pronuntiare*, dixit; & *continuo spiritu sonum in longum trahi*, dixit Plin. lib. II. 29. & alter Plinius lib v. Epist. 20. *Mos est plerumque Græcorum, ut illis sit pro copia volubilitas; tam longas, tamque frigidas periodos uno spiritu, quasi torrente, contorquent*. Dicuntur & *uno spiritu contineri*, quæ sunt conjuncta & cohærentia, nec disjuncta, ut Cicero II. de Natura Deorum 7. *Omnia uno divino et continuato spiritu contineri*: quam locutionem non ineleganter etiam Paulus JCtus lib. XXIII. §. 5. de R. V. transtulit ad statuam, quæ *uno spiritu continetur*, id est, una specie constat. Vide & lib. XXX. ff. de usurp. & usuc. & ad Senecæ Epist. 102. commentatores. BURMAN.

22 *Quod objicias, verum*.] Contra artem est, antequam probaris, amplificare; præsertim ab actoris parte. Nam reus, antequam se non fecisse probaverit, factum augere potest. Sic enim videbitur incredibile, ut fecit Cicero pro Roscio. TURNEBUS. *Verum efficere*.] Κατασκευάζειν adstruere, probare, confirmare, demonstrare argumentis. CAPPER.

23. *Criminis invidia*.] Quod est in objecto crimine odiosum vel maxime. CAPPER.

24. *Difficillime*.] Difficillime credimus gravissimum crimen in quopiam esse. TURNEB.

25 *Ut si merita*.] *Ut si*: Locat. Ald. Gryph. Colin. Voss. secund. Basil. Vidov.

26 *Ab ea periculum*.] *Ob ea*: V. C. Almel. Obrecht. Voss.

27 *Verum hæc*.] De *egressionis* prolixitate ita est habendum. si in medio alicujus partis est, brevissime debet perstringi: si inter partes aliquas collocatur, aliquanto prolixior esse potest, et post docebit. TURNEB.

28. *Certus esse sententiæ*.] Quam de *caussa* sit laturus. ROLLIN.

29. *Sed ut non semper*.] *Et ut*: V. C. Alm.

30. *Illa procursio*.] Παρέκβασις vulgo *digressio* CAPPER.

31. *Ita frequenter*.] Rufinianus *procataskeuen* appellat, qua colorem rei turpi, aut favorem rei asperæ præparamus. TURNEB. Julii Rufiniani locus est in Rhetoribus Pithœanis pag. 36. CAPPER.

32. *Ante quæstionem*.] Ante quæstionem principalem, quæ *status* nomine designari solet: de *statibus* autem lege quæ Fabius lib III. cap. 6. scripsit. CAPPER.

33. *Asperam*] Ut de corpore debitoris dividendo inter creditores. TURNEB.

34 *Aut pœnarias*.] Jurisconsulti quoque ponunt *actiones pecuniarias*, quæ molestam certæ pecuniæ inferunt; & *pœnales*, quæ supplicium corpori irrogant. TURNEB. *Pœnarias actiones*.] Quinctilianus *actiones pœnarias* vocat, quæ a Jurisconsultis *pœnales* vulgo dicuntur. Eæ porro sunt, quibus *pœnam commissam* persequimur, quibus duntaxat exigitur, ut reus puniatur. Sunt autem odiosæ, quia reo convento damnum afferunt. Igitur molliendæ potius, quam exasperandæ videntur. CAPPER.

35. *Inferemus*.] *Tuebimur*: V. C. Alm.

36. *Sequentis exordium*] *Sequens exordium*: MS. Bodl. Ande. *sequentis exordium*: Steph. Obrecht. qui subaudire videntur, *digressionis*. CAPPER.

37. *Ad conciliandum*.] *ad conciliandum probationibus nostris judicem, mitigandum, concitandum*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Colbert. Andr Locat. Ald. Colon. Sich. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Voss. secund. Sed hæc participia *mitigandum, concitandum*, etsi nihil sensui noceant, non videntur necessaria, & merum *glossema* sapiunt, cum eorum vis omnis in primo participio *vi conciliandum* contineatur; judex enim conciliatur, quando vel mitigatur, vel concitatur pro varia variarum *caussarum* conditione, ac statu. CAPPER.

38. *Quod liberius*.] *Quod quo liberius, hoc vehementius fieri potest*: MS. Bodl. Obrecht. *quod liberius hoc &c.* Colbert. Stephan.

39. *Fomentis*.] Quibus ut medici vulneria dolorem levant. TURNEB.

40. *Quæ post dicturi*.] *Quæ propositurs sumus*: V. C. Alm.

41. *Jus nostrum*.] Ne nobis sint adversi propter juris rigorem. TURNEB.

da natura est, juri magis, [42] an æquo sit appositus. Proinde enim magis aut minus erit hoc necessarium. Cæterum [43] res eadem & post quæstionem *perorationis* [44] vice fungitur. Hanc partem παρέκβασιν Græci vocant, [45] Latini *egressum*, vel *egressionem*. Sed hæ sunt plures, ut dixi, quæ per totam *caussam* varios habent *excursus*; ut, laus hominum locorumque; ut, descriptio regionum, expositio [46] quarumdam rerum, non solum gestarum, sed etiam fabulosarum. Quo ex genere est in orationibus [47] contra Verrem compositis Siciliæ laus, Proserpinæ raptus; [48] pro L. Cornelio popularis illa virtutum Cn. Pompeii commemoratio, in quam [49] ille divinus orator, velut nomine ipso ducis [50] cursus dicendi teneretur, abrupto, quem inchoaverat, sermone, [51] divertit actutum. Παρέκβασις est ([52] ut mea quidem fert opinio) [53] alienæ rei, sed ad utilitatem *caussæ* pertinentis, extra ordinem [54] procurrens tractatio. [55] Quapropter non video, cur hunc ei potissimum locum assignent, qui rerum ordinem sequitur; non magis quam illud, [56] cur hoc nomen ita demum proprium putent, [57] si aliquid in *digressu* sit exponendum, cum tot modis a recto itinere declinet oratio. Nam quidquid dicitur [58] præter illas quinque, quas fecimus, partes, *egressio* est; [59] indignatio, miseratio, invidia, convicium, excusatio, conciliatio, maledictorum refutatio; similia his, quæ non sunt [60] in quæstione, omnis amplificatio, [61] minutio, omne [62] affectus genus; [63] atque ea maxime jucundam, & ornatam faciunt orationem, de luxuria, de avaritia, de religione, [64] de officiis: [65] quæ, cum sint [66] argumentis subjecta similium rerum, quia cohærent, egredi non videntur. Sed plurima sunt, quæ rebus nihil secum [67] cohærentibus inseruntur, quibus judex reficitur, admonetur, placatur, rogatur, laudatur. Innumerabilia sunt hæc, quorum [68] alia sicut præparata afferimus; quædam ex occasione, vel necessitate dicimus, si quid nobis agentibus novi accidit, [69] interpellatio, [70] interventus alicujus tumultus. [71] Unde Ci-

42. *An æquo sit appositus.*] Appositus est *juri*, qui verba legis mordicus retinet, & secundum ea judicat, quod summum jus & rigor juris dicitur, quæ est summa injuria interdum. Appositus est *æquo*, qui naturali interpretatione ac prudentia legis austeritatem mitigat, & legislatoris sententiam sequitur. TURNEB. *Juris magis an æquo.*] juri stricto τῷ ἀκριβοδικαίῳ, an æquitati naturali τῷ ἐπιεικεῖ, quæ benigna est severioris legis interpretatio. CAPPER.

43. *Res eadem.*] Hic *excursus*, *egressus*; hæc *egressio*, *procursio*, *digressio*, παρέκβασις. His enim nominibus eamdem rem Fabius designavit. CAPPER.

44. *Vice fungitur.*] *Vicem*: Obrecht.

45. *Latini egressum vel egressionem.*] Nostrates *digressionem* vulgo appellant. CAPPER.

46. *Quarumdam rerum gestarum.*] *Non solum* integritas sensus expolcit, ut legatur, *non solum gestarum, sed & fabulosarum*. REGIUS. *Rerum gestarum*: Locat.

47. *Contra Verrem compositis.*] Nam Cicero duas duntaxat orationes in Verrem dixit: reliquas vero scripsit, cum respondere non esset ausus Verres, sed exulatum ivisset. TURNEBUS.

48. *Pro L. Cornelio.*] *Pro C. Cornelio*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Andr. Locat. Ald. Sich. Gryph. Colin. Voss. Bern. Vidov. *C. Cornelius* in omnibus Ciceronis editionibus vocatur, nisi quod in argumento Asconii semel *L. Cornelius* dicitur.

49. *Ille divinus.*] *Diu immoratur orator*: Ald.

50. *Cursus dicendi.*] *Dicentis*: Voss. tert.

51. *Divertit actutum.*] *At tamen*, V. C. Alm. *at totum*: codex Vallæ & marg. Vidov. *revertit. At tamen* παρ; Ald. Gryph. Basil. Vidov. *divertit. Attamen*: Colin. forte *divertit astute*. Francius hæc conjungebat hoc modo; *actutum. Est autem* παρ; *divertit*, Steph. *at totum*; Voss. secund.

52. *Ut mea quidem.*] *Ut quidem*; Voss. prim.

53. *Alienæ rei, sed ad utilitatem.*] Aut illa particula *sed* redundat, & supervacua est, aut certe aliquid deest. Quare aut loco *alienæ* mihi *aliena* legendum videtur, vel saltem adscribendum aut certe illa adversativa *sed* est eradenda, ut legatur, vel *alicujus alienæ rei ad utilitatem caussæ pertinentis*, vel *alicujus rei ad utilitatem caussæ pertinentis*: utroque enim modo sensus procedet. REGIUS. Significat *digressionem* esse quidem extra rem, ad rem tamen accommodari. TURNEB. *alicujus*; V. C. Alm. Locat. Voss. prim. tert. Bern.

54. *Excurrens tractatio.*] *Procurrens*: V. C. Alm. Voss. Steph. Rouen. quam veram puto lectionem. Ita modo dixit, *non semper est necessaria post narrationem illa procursio*; & usus hujus verbi a re militari venit, ubi *procurrere* dicuntur milites, equi, &c. qui extra ordines currunt. Florus lib. 3 cap. 18. *Actum erat, nisi Elephanti, conversi in spectaculum belli, procurrissent*. Justin. XLV. 2. *Pugnant* (Parthi) *procurrentibus equis*, id est, non turmatim, aut servatis ordinibus. Valer. Flac. VI. 697.

Nunc levis infesto procurrit in agmina curru;
Nunc fuga conversas spargit montana sagittas.

Ubi plura aliquando dicemus. BURMAN.

55. *Quapropter non video.*] Revertitur ad reprehensionem; nec enim magis proprius est *egressionis* locus, qui est post *narrationem*, quam ullus alius; nec in *expositione* solum fit digrediendo, sed multis aliis modis. TURNEB.

56. *Cur hoc ita demum.*] *Cur hoc nomen ita*; V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Voss. secund.

57. *Si aliquid sit exponendum.*] Id est, narrandum, quasi sola in *narratione* locum habeat *egressio*, & solam *narrationem* subsequatur: quod contra Fabius censuit. CAPPER.

58. *Præter illas quinque.*] Quæ sunt, *proœmium*, *narratio*, *probatio*, *refutatio*, *peroratio*. Vide lib. III cap. 9. CAPPER.

59. *Indignatio, miseratio, &c.*] Congeriem facit ex his, quæ subjiciuntur *digressioni*. TURNEB.

60. *In quæstione.*] Sive principali, quæ *status* nomen habet, sive etiam accessoria & *incidente*. CAPPER.

61. *Minutio.*] Deest in V. C. Alm. *Minutio.*] Ταπείνωσις, μείωσις, *extenuatio*, *depressio*, *&c.* quæ amplificationi opponitur. CAPPER.

62. *Affectus.*] Τῷ πάθει. *Passionem* barbari dicunt. CAPPER.

63. *Atque ea.*] Significat etiam *locos communes*, qui de virtutibus ac vitiis dicuntur, orationemque maxime illustrant, in *egressionis* nomen cadere. TURNEB. *Ea maxime, quæ jucundam*. ROLLIN.

64. *De officiis.*] *De*, non est in V. C. Alm.

65. *Quæ cum sint.*] *Sint*: Locat. Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin.

66. *Argumentis similium rerum.*] Ταῖς ὑποθέσεσι. *Subjecta* vocant barbari. CAPPER.

67. *Cohærentibus inseruntur.*] *Inserantur*, legendum esse nemo non videt. REGIUS. *Inseruntur*; codex Vallæ & Alm. Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Obrecht. *inferantur*, pro *inserantur* forte scriptum conjicit Ascensius. *Inseruntur.*] *Inferantur*; Raphael Regius & Voss. secund.

68. *Alia sic præparata.*] *Sicut præparata*; Locat. Ald. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *sic ut*; Basil.

69. *Interpellatio interventientis alicujus.*] Ita quidem legitur; sed loco illius *interventientis* fortasse *interventus* recte legeretur. REGIUS. *Interventientis*; Locat. *interpellatio*, *interventus alicujus*, *tumultus*; Ald. Basil.

70. *Interventus alicujus tumultus.*] Ut Cicero pro Rabirio perduellionis reo fecit, concitato in concione tumultu. TURNEB.

71. *Unde quoque Ciceroni.*] *Quoque* particula in tertium lo-

ceroni quoque in *proœmio*, cum [72] diceret pro Milone, [73] digredi fuit necesse; ut ipsa oratiuncula, qua usus est, patet. [74] Poterit autem paulo [75] longius exire, qui præparat aliquid ante quæstionem, & qui finitæ [76] *probationi* velut [77] commendationem adjicit. [78] At, qui ex media erumpit, cito ad id redire debet, unde [79] divertit.

cum videtur transferenda, ut legatur, *unde Ciceroni quoque*. De Pediano autem hoc est acceptum, qui in orationem pro Milone refert REGIUS.

72. *Diceret pro Milone.*] Nam cum Clodiani sustulissent clamorem, Ciceronem fuit necesse digredi. Hoc autem intelligendum est de ea oratione, quam habuit, non quam scripsit. TURNEB.

73. *Digredi fuit*] *Degredi*; V. C. Alm. Voss. tert.

74. *Poterit autem.*] *Potest autem*; V. C. Alm. Obrecht.

75. *Longius exire.*] Longiorem *digressionem* facere. CAPPER.

76. *Probationi.*] *Probationem*; Voss. prim.

77. *Commendatio adjicit.*] *Commendationem* legendum esse constat. REGIUS. *Velut commendationem.*] Laudem quamdam, qua suæ *probationis* vim ac robur commendat CAPPER.

78. *At qui ex media*] *Atqui ex medio*; Ald Colin. *Qui ex media.*] Sive quæstione, sive *probatione*. CAPPER.

79. *Devertit.*] *Divertit*; Steph.

CAPUT IV.

De propositione.

SUNT qui *narrationi propositionem* subjungant, tanquam partem [1] *judicialis* materiæ: cui opinioni [2] respondimus. Mihi autem *propositio* videtur [3] omnis *confirmationis* initium, quod non modo in ostendenda [4] quæstione principali, sed nonnunquam etiam in singulis argumentis [5] poni solet, maximeque in his, quæ [6] ἐπιχειρήματα vocantur. Sed nunc [7] de priore loquimur. [8] Ea non semper uti necesse est. Aliquando enim [9] sine *propositione* quoque [*] satis manifestum est, quid in quæstione versetur: utique si *narratio* ibi finem habet, ubi initium quæstio: [10] adeo ut aliquando subjungatur [11] *expositioni*, quæ solet in argumentis esse [12] summa collectio: [13] *Hæc, sicut exposui,* [14] *ita gesta sunt, judices: insidiator* [15] *superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est.* [16] Sed nonnunquam valde utilis est, præcipue [17] ubi res defendi non potest, [*] & [18] de [*] fine quæritur; ut pro eo, qui IV.

Duplex est *propositio*; altera generalis & totius *causæ*, quæ breviter complectitur id, quod in controversiam venit, & mox *narrationem* sequitur, & sæpissime loco etiam *narrationis* ponitur; altera specialis, quæ singulis argumentationibus solet præponi, ut *syllogismis*, & *epichirematibus*. TURNEB.

1 *Judicialis materiæ.*] Orationis, quæ versetur in genere *judiciali*. CAPPER.

2. *Respondimus.*] Supra lib. III. cap. 9.

3. *Omnis confirmationis initium.*] Quod negat Vossius, quem vide lib. III. Institut. Orator. cap. II.

4. *Quæstione principali.*] Quæstio principalis ea est, quæ *statum* efficit: de *statibus* vide supra lib. III. cap. 6. CAPPER.

5. *Præponi solet*] Etsi quibusdam recte *præponi* legi videri potest, mihi tamen *proponi*, hoc est, *propositionem* solere fieri, legendum esse, Fabii elegantia persuadet. REGIUS. *Præponi*; Locat. *proponi*; MSS. Joan. Colbert Ald. Gryph. & reliqui fere omnes. *Poni solet*; V C. Alm Steph. Roign.

6. Ἐπιχειρήματα] *Epichirema* varie quidem interpretatur; sed, ut ex sequenti volumine colligitur, pro argumentatione, quæ ex tribus partibus constet, *propositione*, *assumptio*, & *conclusione*, a Fabio accipitur. Semper ergo in *Epichiremate proponi* oportet. REGIUS. *Epichirema*, quod *aggressionem* vertit Celsus, Cicero *ratiocinationem*, argumentatio est *syllogistica*, quæ *majore*, *minore*, & *conclusione* constat: quanquam Cicero plures ejus facit partes. TURNEB. Vide Cornific ad Herennium lib II. cap. 2. Vide & hic lib. v. capp. 10. 14.

7. *De priore*] De priore specie *propositionis*, quæ scilicet poni solet in ostendenda, declaranda, & constituenda quæstione principali, cui & *status* nomen inditur. CAPPER.

8. *Ea non semper necessaria est*] Fabius superius docuit, nonnunquam eo perduci *expositionem*, unde oritur quæstio, quod cum fit, *propositione* non est opus. TURNEB. *Ea non semper uti necesse est*; Ven. Locat Ald. Colon. Sich. Stephan. Vasc. Gryph. Voss. secund. Basil. Colin. Vidov. Obrecht. *Ea ne semper quidem uti necesse est*. Andr.

9. *Sine propositione aliqua.*] Non solum *propositione* est legendum, sed illud *aliqua*, ex ratione compositionis, videtur expungendum, ut legamus: *aliquando enim sine propositione quoque*. REGIUS. In cod Bern. legitur; *sine propositione alia*.

10. *Adeo ut.*] Tantum abest ut *propositione* sit semper utendum post *narrationem*, ut plerumque *epilogis* utamur, & quadam *conclusione*, quæ *propositioni* contraria est TURNEB.

11. *Expositioni*] Hoc est, *narrationi*. CAPPER.

12. *Summa collectio.*] Ἀνακεφαλαίωσις. PITHOEUS. Vulgo, *recapitulation*.

13. *Hæc sicut.*] Pro Milone cap. 2.

14. *Ita gesta.*] *Ita* non habet V. C Alm.

15. *Superatus.*] *Superatus est*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Voss. tert. Bern.

16. *Sed nonnunquam.*] Docuit antea Fabius, cum factum excusari non potest aut negari, sed in sola juris quæstione consistit, aut in *finitione*, narrandum non esse, sed proponendum: quod & hoc loco asserit. TURNEB. *Sed nonnunquam valde utilis est.*] *Est utilis*; Voss.

17. *Ubi res defendi non potest*] Res non potest defendi tanquam jure facta, idque per *statum qualitatis*: alioqui vero de *facto* convenit. CAPPER.

18. *De fine quæritur.*] Quamvis *de fine* recte legi videatur, tamen, cum in ea *causa*, quam subjicit Fabius, non de *fine*, sed de nomine quæratur, per *definitionem* vero explicetur, pro *fine*, forsitan *nomine* est legendum: tametsi omnia exemplaria, quæ viderim, refragentur. Est autem *Thema declamatorium* maxime notum. REGIUS *Et de fine quæritur*; Locat. Par. Vasc. Steph. *de fine quæritur*; MSS. Bodl. Alm Andr. Gryph. Obrecht. *de nomine*; Colon. in marg. & Steph. & Vidov *& de jure quæritur*; Ald. Colon. Basil. Bern. marg Steph. *de fine* vero, pro de *definitione*, vel *finitione* accipit Ascensius; utrum sacrilegium, an furtum finiri debeat. Inepta est, & Raphaelis Regii prorsus indigna superior annotatio; qui enim Latinos Rhetoras manibus triverint, iis facile constabit *statum definitivum* promiscue *finem* & *de nomine* appellari. Apud Græcos etiam ὅρος est finis, definitio, *status definitivus*. Hinc Julius Severianus in Latin. Rhetorib. Pithœan pag 307. *Ubi quid*, inquit, *a te factum fateris, & negas eam tum nominis habere, quam adversarius criminatur*, finis est. & pag. 308 *de fine* .... *in finitivo statu*, &c hinc in principiis Rhetorices Aurelio Augustino tributis ibid pag. 294. *Altera rationalis est quæstio, quam Hermagoras finem*

[19] pecuniam privatam de templo sustulit, [20] *sacrilegii agitur*: [21] *De sacrilegio cognoscitis*; ut judex intelligat id unum esse officii sui, quærere an id, quod objicitur, sacrilegium sit. Item in *caussis* obscuris, [22] aut multiplicibus. [23] Nec semper propter hoc solum, ut sit *caussa* lucidior, sed aliquando etiam, ut magis moveat. [24] Movet autem, si protinus subtexantur aliqua, quæ prosint: [25] *Lex aperte scripta est, ut peregrinus, qui murum ascenderit, morte mulctetur: peregrinum te esse certum est:* [26] *quin ascenderis murum, non quæritur: quid superest, nisi ut te puniri oporteat?* Hæc enim *propositio* confessionem adversarii premit, & quodammodo judicandi moram tollit, nec indicat [27] quæstionem, sed adjuvat. Sunt autem [28] *propositiones* & simplices, [29] & duplices vel multiplices: quod accidit non uno modo. Nam & plura crimina junguntur; ut, *cum* [30] *Socrates accusatus est, quod corrumperet juventutem, &* [31] *novas superstitiones* [32] *introduceret.* Et singula ex pluribus colliguntur; [33] ut, *cum legatio male gesta objicitur* [34] *Æschini; quod mentitus sit, quod nihil ex mandatis fecerit, quod moratus sit, quod munera acceperit.* [35] Recusatio quoque plures interim *propositiones* habet; ut, [36] contra * petitorem pecuniæ: *Male petis;* [37] *procuratori enim tibi esse non licuit; sed neque illi cujus nomine litigas, habere procuratorem; sed neque es heres ejus, a quo* [38] *accepisse mutuum dicor; nec ipsi debui.* [39] Multiplicari hæ in quantumlibet possunt: sed rem ostendisse satis est. [40] Hæ si ponantur singulæ subjectis probationibus, [41] plures sunt *propositiones*: [42] si conjunguntur, [43] in *partitionem* cadunt. [44] Est & nuda *propositio*; qualis fere [45] in *conjecturalibus*: [46] *Cædis ago, furtum objicio.* Est ratione subjecta; ut: [47] *Majestatem minuit Caius*

vocat: *Theodorus* περὶ τῆς ἰδιότητος, *id est*, de *proprietate*; *quidam*, quid sit; *nonnulli* περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑτέρου, id est, *de eodem & altero.* Hinc Donato ad Terentii Eunuch. 5. 5. *caussa finalis* dicitur, quæ tractanda est per *statum definitivum*, an is pro mœcho habendus, qui, &c. Ipse Fabius definitionem nomine *finis* indicare solet, ut lib. v. cap. 10. *Ducuntur argumenta ex finitione, seu fine; nam utroque modo traditur.* lib. 11. cap. 15. *Est frequentissimus finis Rhetorices, ars persuadendi.* CAPPER.

19. *Pecuniam privatam de templo.*] *Pecuniam de templo*; Obrecht.

20. *Sacrilegii agitur.*] Supple, *caussa*, judicium, &c. CAPPER.

21. *De sacrilegio cognoscitis.*] Id est, inquiritis, quæstionem habetis, judicium ferre debetis. CAPPER.

22. *Aut multiplicibus.*] *Ac*; Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov.

23. *Nec semper.*] Duplex est usus *propositionis*: aliquando enim duntaxat docet, de quo quæritur, quæ præcipua hujus caussa est, ut *caussa* sit dilucidior, quo clarius cognoscat judex, de quo pronunciaturus sit; aliquando vero adhibitis argumentis aut affectibus non solum docet, sed etiam impellit. TURNEB.

24. *Movet autem.*] *Propositio caussa* nunquam probat, sed probatur semper: *argumentationis* autem *propositio* semper probat. Itaque hoc loco, quod primum proponitur, *argumentationis* potius est *propositio*, quam *caussæ*. Sed tota hæc *argumentatio*, *propositionis* totius *caussæ* locum habet, & probat ideo, quoniam est *argumentatio*. TURNEB.

25. *Lex aperte.*] Hæc est lex ult. ff. de rer. divis. hujus exemplum Plutarch. refert in Romulo. ALMELOV. *Lex aperta scripta est*; Voss. secund.

26. *Quin adscenderis.*] *Qui si adscenderis*: Locat. V. C. Alm. Voss. secund.

27. *Quæstionem.*] Principalem, cui nomen *status*. CAPPER.

28. *Propositiones simplices.*] Pro numero criminum, quæ in *caussa* tractantur. TURNEB. *Simplices sunt, plerumque & duplices*: V. C. Alm. Andr. Obrecht. *simplices plerumque & duplices*; Ald.

29. *Et duplices vel multiplices.*] *Et* loco *vel* legendum: multiplices autem sunt *propositiones*, quæ res plures duabus continent. REGIUS.

30. *Socrates.*] Socrates ab Anyto & Melito accusatus est: quod mala institutione juvenes legibus repugnantes efficeret: quodque novas religiones induceret, cum dæmonium se habere ferret, ac per canem & per anserem juraret. TURNEB.

31. *Novas superstitiones.*] Genios videlicet, seu Deos tutelares ac familiares, quorum etiam unum habere se jactitabat. Lege Platonicam Socratis apologiam. CAPPER.

32. *Introduceret.*] *Induceret*: Ald. Gryph. Basil. Vidov.

33. *Ut cum legatio*] *Ut legatio*: V. C. Alm.

34. *Æschini.*] Missus est legatus Æschines ad Philippum regem Macedoniæ de fœdere percutiendo: postea autem accusatus est a Demosthene. Est autem hæc divisio orationis Demosthenis, quam habuit de male obita legatione. TURNEB.

35. *Recusatio.*] Depulsio *criminis & actionis*. TURNEB. *Refutatio*: margines Steph. & Gryphii.

36. *Contra petitionem*] *Petitorem*: Steph. Roign. Voss. secund.

37. *Procuratori.*] *Procurator est*, qui alterius negotia gerit, *caussasque* tuetur: cæterum *procurator* esse non potest ille, qui infamia notatus est. TURNEB. Ex Asconio Pediano in *Divination. Qui defendit alterum in judicio; aut patronus dicitur, si orator est; aut advocatus, si aut jus suggerit, aut præsentiam suam commodat amico; aut procurator, si negotium suscipit;* [Hottomannus addit, *absentis*] *aut cognitor, si præsentis caussam novit, & tuetur ut suam.* Hic porro agitur de procuratore actoris, seu petitoris. CAPPER.

38. *Accepisse mutuum.*] *Mutuum*, Locat. Ald. Gryph. Steph. Basil. Colin. Vidov. Roign.

39. *Multiplicari*] Quanquam multiplicare possumus *propositionum* numerum, tamen illas duntaxat *propositiones* ponere debemus, quæ necessariæ sunt, vel ad rei judicationem, vel ad defensionem. TURNEB.

40 *Hæ.*] *Hæ*, Steph. Roign. Voss. secund. supple, *propositiones.*

41. *Plures sunt.*] *Plures erunt*: Locat. Ald. Steph. Sich. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Roign.

42. *Si conjunguntur.*] Si omnes ponantur simul *propositiones* absque subjectis *probationibus*. CAPPER.

43. *In partitionem cadunt.*] Ex hoc loco atque aliis permultis colligere possumus, *propositionem* non differre a *divisione*, nisi quia *propositio* simplex est, *divisio* autem conjuncta, seu multiplex. TURNEB. *Partitionem.*] Quæ Fabio non est proprie pars orationis; sed τῆς *probationis* appendix, aut præparatio. Vide cap. seq. CAPPER.

44. *Et est nuda.*] *Est* verbum in primum locum est transferendum, ut legatur: *Est & nuda*. REGIUS. *Status conjecturalis* (ut lib. III. ostendimus) caussam non desiderat: hinc fit ut sæpenumero illic nuda sit *expositio*: at *status juridicialis* caussam admittit, eoque fit, ut persæpe ejus *propositio* cum ratione ponatur. TURNEB.

45. *In conjecturalibus.*] In *caussis conjecturalibus*, ubi de quopiam facto agitur. Vide plura de *statu conjecturali* ad lib. III. cap. 6. & ad lib. VII. cap. 2. CAPPER.

46. *Cædis ago.*] Supple, *actione*, judicio, &c. CAPPER.

47. *Majestatem minuit*] Hoc est, læsæ Majestatis Tribuniciæ crimen intendo Cornelio. Jam vero Majestatem minuere, seu lædere dicebatur, qui in populum, rempublicam, magistratus, aut in ipsam principis personam aliquid committebat sceleris: quod quidem pluribus modis in jure civili expressis fiebat. CAPPER.

Cornelius; *nam* [48] *codicem* [49] *tribunus plebis ipse pro concione legit.* [50] Præter hæc utimur *propositione*, aut nostra; ut, *Adulterium objicio*: [51] aut adversarii; ut, [52] *Adulterii mecum agitur*: aut communi; ut, *Inter me & adversarium quæstio est*, *uter sit* [53] *intestato propior*. Nonnunquam diversas quoque [54] conjungimus: [55] *Ego hoc dico*: *adversarius hoc*. Habet interim vim *propositionis*, etiam si per se non est *propositio*; ut, cum, exposito rerum ordine, subjicimus: *De his cognoscitis*, ut sit hæc [56] commonitio judicis, quo se ad quæstionem acrius intendat, & [57] quodam velut tactu excitatus finem esse *narrationis*, & initium *probationis* intelligat; &, nobis *confirmationem* ingredientibus, ipse quoque novum quodammodo audiendi sumat exordium.

48. *Codicem.*] Nam consuetudo erat, ut lex recitaretur a præcone, præeunte scriba: Cornelius autem ipse pro concione legem recitavit, ideoque perduellionis reum factum Cicero defendit, quæ oratio non extat: sed quoddam Asconii in eamdem extat fragmentum, ex quo hic locus illustratur. TURNEB. *Nam codicem pro concione legit.*] Et certe, ut iis notum est, qui Romanis in rebus non sunt omnino peregrini, hoc erat in more positum, ut magistratus, sive senatorius, sive plebeius, v. g. Tribunus plebis, legem domi primo scriberet; deinde in publico per trinundinum poneret; (quod erat *promulgare*, quasi *provulgare*) postea populum convocaret ad comitia: ubi cum legem præco, subjiciente scriba recitasset, sive legisset, tum qui legem promulgarat, populo suadebat, ut rogationem illam, seu legem acciperet: igitur ipse Tribunus plebis, Caius Cornelius, codicem, in quo suam legem scripserat, legere non debebat, præsertim cum Servilius Globulus Cornelii collega in Tribunatu plebis obstitisset, quominus præco, subjiciente scriba, verba legis populo recitaret. Igitur Tribuniciam Majestatem imminuere visus est ille Cornelius, cum suæ legis codicem pro concione legit; etenim, ut ait Ascon. Pedian. in argumento Tullianæ orat. pro Cornel. *prope tollebatur intercessio*, *si id Tribunis permitteretur* CAPPER.

49. *Tribunus plebis ipse.*] Cum ipse Caius Cornelius esset Tribunus plebis. CAPPER.

50. *Præter hæc.*] *Hoc*: Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov.

51. *Aut adversarii*; *ut*, *adulterii mecum agitur.*] Hæc desunt in V. C. Alm.

52. *Adulterii agitur.*] Supple, *caussa*, judicium, &c. CAPPER.

53. *Intestato.*] Nam ex gentilibus & agnatis ille, qui propinquior erat, ex lege 12. tabularum intestati hereditatem obtinebat TURNEB. *Intestato propior.*] Heres ei propior, qui sine testamento mortuus fuerit. CAPPER.

54. *Jungimus*] *Conjungimus*: Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Steph. Vidov. Roign. Obrecht.

55. *Ego hoc.*] Francius volebat, *ut*, *ego hoc dico*.

56. *Commonitio judicis.*] *Judicis*, non habet V. C. Alm.

57. *Quodam velut tactu.*] *Tactu excitatus*, eleganter dictum de ea parte orationis, quæ judicis intentionem acuit. *Quodam velut jactu* editio Lugdunensis, refragantibus omnibus codicibus. GIBSON. *Tactu*: Andr. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Voss. secund. Colin. Roign. Obrecht. & vera hæc est lectio: licet multæ editiones *jactu* præferant. Ita supra cap. 2. in verbis Cœlii: *Quorum cum omnium voce tactuque excitaret.*

CAPUT V.

De Partitione.

[1] PARTITIO est nostrarum, aut adversarii *propositionum*, aut utrarumque ordine [2] collata enumeratio. Hac quidam utendum semper putant; [3] quod ea & fiat *caussa* lucidior, & judex intentior ac docilior, [4] si scierit, & de quo dicimus, & de quo dicturi [5] postea sumus. [6] Rursus quidam periculosum id oratori arbitrantur [7] duabus ex caussis; quod nonnunquam & [8] excidere soleant, quæ promisimus; &, si qua in partiendo [9] præterierimus, occurrere. Quod quidem nemini [10] accidet, nisi qui plane vel nullo fuerit ingenio, vel [11] ad agendum nihil cogitati præmeditatique detulerit. Alioqui quæ tam manifesta & [12] lucida est ratio, [13] quam rectæ *partitionis*? Sequitur enim naturam ducem: adeo ut memoriæ id maximum sit auxilium, via dicendi non decedere. [14] Quapropter ne V.

1. *Partitio.*] *Partitio* & specialius accipitur & generalius; specialius, cum *caussæ* capita, de quibus dicturi sumus, simul proponit; generalius, quando significat dispositionem quamdam & ordinem per totam orationem sparsum: de qua *partitione* aget libr. VII. TURNEB. Vide Cicer. 1. de Invent. 31.

2. *Collata.*] Nam si *propositiones* illæ non congregarentur, sed seorsum adhibitis *probationibus* ponerentur, non efficerent *partitionem*, ut dixit antea Fabius, sed *propositionem*. TURNEB.

3. *Quod de ea fiat caussa.*] Et loco *de* præpositionis esse legendum, facile quæ subjiciuntur, ostendunt. REGIUS *De ea*: V. C. Alm. Locat. Ald. *quod & ea fiat*: Steph. Gryph. Colin. Vidov.

4. *Si scierit.*] *Sciet*: Voss.

5. *Postea sumus.*] *Simus*: V. C. Alm.

6 *Rursus quidam.*] Nonnulli sunt tam exigua memoria, ut pollicitorum obliviscantur: quod Cicero notat in Curione oratore, qui persæpe tribus promissis quartum addebat, aut tertio obliviscebatur. His hominibus periculosa est *partitio*. TURNEB.

7. *Duabus ex caussis.*] *Duabus de caussis*: MS. Joan. & Voss. prim. tert.

8. *Excidere.*] E memoria nostra: cui rei contrarium est, quod mox Fabius subjicit *occurrere*: id est, in mentem vel memoriæ nostræ occurrere solent eo ipso temporis puncto, quo *caussam* agimus, oramus. CAPPER.

9. *Præterierimus.*] *Prætierimus*: V. C. Alm. Voss. Bern.

10. *Accidet.*] *Accidat*: Locat. Ald. Steph. Basil. Colin. Roign. Vidov. Voss. secund. tert.

11. *Ad agendum.*] *Caussas*, ad agendas *caussas*, ad orationes in foro habendas. CAPPER.

12. *Lucida est ratio.*] *Lucida ut oratio*: V. C. Alm.

13. *Quam rectæ partitionis.*] *Lucida est ut oratio*, *quam recta sequatur partitione*: Obrecht. sed in secundis curis, *quam recta secatur partitione.*

14. *Quapropter ne illos.*] In hac opinione est Cornificius, nec ab ea Cicero abhorret, qui tripertita est usus *divisione* pro Cluentio, pro Muræna, pro Roscio. Hanc alii sequuntur rationem, quod major partium multitudo judicis memoriam conturbet. TURNEB.

illos quidem probaverim, qui *partitionem* [15] vetant ultra tres *propositiones* extendere. Quæ sine dubio, si nimium sit multiplex, fugiet memoriam judicis, & turbabit [16] intentionem. Hoc tamen numero velut lege non est alliganda, cum possit *caussa* [17] plures desiderare. Alia [18] sunt magis, propter quæ *partitione* [19] non semper sit utendum. [20] Primum, quia pleraque gratiora sunt, si inventa subito, nec domo allata, sed inter dicendum [21] ex re ipsa nata videantur. Unde [22] illa non injucunda schemata: *Pene excidit mihi*: &, *Fugerat me*: &, *Recte admones*. Propositis enim [23] *probationibus*, omnis in reliquum gratia novitatis [24] præcerpitur. [25] Interim vero etiam fallendus est judex, & variis artibus subeundus; ut aliud agi, [26] quam quod petimus, putet. Nam est nonnunquam dura *propositio*, quam judex, si [27] providet, [28] non aliter reformidat, quam [29] qui ferrum medici, prius quam curetur, aspexit. At si, re non ante proposita, [30] securum, ac nulla denuntiatione in se conversum, intrarit oratio, efficiet, quod promittenti non crederetur. [31] Interim refugienda non modo [32] distinctio [33] quæstionum est, sed omnino tractatio: [34] affectibus perturbandus, & ab intentione auferendus auditor. [35] Non enim solum oratoris est docere, sed plus eloquentia circa movendum valet. Cui rei contraria est maxime tenuis illa, & scrupulose [36] in partes sectæ divisionis diligentia, eo tempore, quo [37] cognoscenti judicium conamur auferre. Quid? quod interim, quæ per se levia sunt & infirma, turba valent? Ideoque congerenda sunt potius, & [38] velut eruptione pugnandum: quod tamen rarum esse debet, & ex necessitate demum; [39] cum hoc ipsum, quod dissimile rationi est, coëgerit ratio. Præter hæc in omni *partitione* est utique aliquid potentissimum, quod cum audivit judex, [40] cætera tanquam supervacua gravari solet. [41] Ita-

15. *Vetant ultra tres.*] Hoc quidem in Rhetoricis ad Herennium præcipitur; sed auctorem Fabius non nominat, non taciturus, si Ciceronis illud opus putasset. REGIUS.

16. *Intentionem.*] Attentionem, mentis applicationem. CAPPER.

17. *Plures.*] Propositiones. CAPPER.

18. *Sunt magis.*] Supple, *valida, gravia*: id est, alia sunt majoris momenti. CAPPER.

19. *Non semper sit.*] *Non est semper utendum*; Locat. Ald. Colin. *non semper est*; Gryph. Basil.

20. *Primum.*] *Partitio* præmeditationem oratoris judicibus indicat; nec enim fieri potest, nisi *caussæ* partes diligenter consideraverimus. Igitur ea nonnunquam est abstinendum TURNEB.

21. *Est re ipsa.*] E propositio loco *est* verbi reponendum videtur, ut sit *e re ipsa.* REGIUS. *Ex re ipsa*; Gryph. Stephan. Basil. & alii, *en ipsa re*; Obrecht. *e re*; Voss. secund.

22. *Illa . . . schemata.*] Figuræ scilicet sententiarum, de quibus lib. IX. cap. 2. quas autem hoc loco indicat Fabius, eæ referuntur ad figuram, quam ibid. vocat *dissimulationem artificii, negligentiæ confessionem*: quæ totidem sunt *ironiæ* species. CAPPER.

23. *Probationibus.*] *Propositionibus*; Voss. tert.

24. *Præcerpitur.*] *Præfatur* in MS. Palatino esse notavit Gebh. I. Crep. 2. Quem vide, & Heins. ad Ovid. Epist. XVII. 107. & Valer. Flac. IV. 341.

25. *Interim vero.*] Cum judex est fallendus, *partitio* est periculosa. Huc pertinent ea, quæ scribuntur a Græcis rhetoribus de *caussis figuratis*. TURNEB.

26. *Quam quod petimus.*] *Quam quod non petimus*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin.

27. *Providet.*] *Prævidet*; Ald. Gryph. Colin. *providerit*; Voss. prim. tert.

28. *Non aliter reformidat*] *Præformidat*; Ascens. Locat. Ald. Sich. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Voss. secund. *performidat*; MSS. Bodl. Alm. Voss. prim. tert.

29. *Qui ferrum medici.*] Hic Fabius *medicum* chirurgum nominat, tametsi negant medici, chirurgorum artem medicinam: contra, Cicerone, Celso, cæterisque bonæ notæ auctoribus asserentibus. Porro ex Galeno ferunt, veteres aut solo ferro, aut victus ratione curare solitos fuisse. TURNEB. De ferro medicorum vide Gebhard. lib. I. Crepund. cap. 15.

30. *Securum ac nulla denuntiatione in se conversum.*] Supple, judicem.

31. *Interim.*] Huc pertinet illa, quæ dicitur ἀποπλάνησις, qua rem ita involvimus & implicamus, ut, offusis tenebris deceptoque judice, alio transeamus. Hac ratione est usus Cicero pro Cluentio. TURNEB.

32. *Distinctio*] Partitio. TURNEB.

33. *Quæstionum*] Sive principalium, quæ *statum* faciunt, sive accessoriarum & *incidentium*. CAPPER.

34. *Affectibus turbantibus & ab intentione.*] *Est* loco & copulæ nemo non videt esse legendum. REGIUS *Affectibus turbationibus & ab*; Locat. *affectibus perturbationibus, & ab*; Vidov. Gryph. *affectibus perturbandus, & ab*; Ald. Basil. Steph. Colin. *affectibus turbandus*; Obrecht. tota hæc locutio translata ex pugna & bello, in quo turbatur adversarius, qui de statu dejicitur, ut & noster lib. V. cap. 7. *Turbatur enim & a patronis diversæ partis inducuntur in laqueum*; & lib. VI. cap. 4. *contra turbantes audendum*: sic Valer. Flac. IV. 293.

Illum insperata turbatum fraude, furentemque
Oebalides refugit.

ad quem locum plura dicemus. *Auferre* vero eleganter dicitur, pro de statu mentis dejicere, ut non sit compos animi & consilii: quo verbo & mox iterum noster utitur, & de quo plura Gronov. ad Liv. XXXV. 11 & Heins. ad Ovid. Epist. XV. 139. BURMAN.

35. *Non enim solum oratoris.*] Cicero item censet eloquentiam in affectibus regnare; *partitionem* vero ad docendum plurimum, ad dicendum minime valere. TURNEB. *Non solum oratoris est docere, sed plus eloquentia circa movendum valet.*] Alludit Quinctilianus ad tria illa, quæ Cicero ab Oratore præstanda esse dicit; 1°. *docere* τοῖς λόγοις argumentis; 2°. *delectare* τοῖς ἤθεσι moribus; 3°. *movere* τοῖς πάθεσι affectibus. CAPPER.

36. *In partes secta.*] *Sectas*; Locat. Ald. Vidov. Voss. omn.

37. *Cognoscendi.*] *Cognoscenti*, loco *cognoscendi*, legendum est. REGIUS. *Cognoscendi*; V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. Vidov marg. Steph. Voss. omn.

38. *Velut eruptione.*] *Metaphora* est ab obsessis ducta, qui, cum oppugnantur ab hostibus, interdum collecta manu & facta impressione hostes adoriuntur. TURNEB.

39. *Cum hoc ipsum, quod dissimile rationi est, coegerit ratio.*] Ὅταν τὸ ἄλογον ὁ λόγος αἱρῇ, τὸ ἀμέθοδον ἡ μέθοδος αἱρῇ. Adhibet nunc Fabius figuram, cui nomen ὀξύμωρον: cujusmodi sunt illa: *Impotens pia est*; *cum tacent, clamant*; *nihil habentes, & omnia possidentes*; *multa præter verisimilitudinem fieri verisimile est.* CAPPER.

40. *Cætera . . . . gravari solet.*] Τὸ *gravari*, est moleste ferre, & regit *accusativum*. Sueton. August. 72. *Ampla prætoria gravabatur*. Tacit. lib. III. *Sane gravaretur aspectum civium*. Æneid. X. vers. 628

——— *quid? si, quæ voce gravaris,*
Mente dares?

Horat. 4. carm. 11.

Pegasus terrenum equitem gravatus
Bellerophontem. CAPPER.

41. *Itaque si plura.*] Cum *partitio* est facienda, ut existimat Erasmus, intueri oportet quasi *caussæ* columnas & præcipua capita, illaque præponere, reliqua vero omittere: alioqui peccabit *partitio*. Igitur cum est rerum varietas, illa semper uti possumus; cum rei una, non item. TURNEBUS.

que

que si plura vel objicienda sunt, vel diluenda, & utilis & jucunda *partitio* est; [42] ut, quid quaque de re dicturi sumus, ordine appareat. [43] At si unum crimen varie [44] defendemus, supervacua; [45] ut si ita partiamur: *Dicam non talem esse hunc,* [46] *quem tueor, ut in eo credibile videri possit homicidium: dicam occidendi caussam huic non fuisse: dicam hunc eo tempore, quo homo occisus est, trans mare fuisse.* Omnia, quæ [47] ante id, quod ultimum est, [48] exsequeris, inania videri necesse est. Festinat enim judex ad id, quod [49] potentissimum est, & velut [50] obligatum promisso patronum, si est patientior, tacitus appellat: si vel occupatus, [51] vel in aliqua potestate, vel [52] etiam, si moribus incompositus, cum convicio efflagitat. [53] Itaque non defuerunt, qui Ciceronis illam pro Cluentio *partitionem* improbarent, qua se dicturum esse promisit primum; *neminem majoribus criminibus, gravioribus testibus in judicium vocatum, quam Oppianicum*; deinde, *præjudicia esse facta* [54] *ab iis ipsis judicibus, a quibus condemnatus sit*; postremo, [55] *judicium pecunia tentatum* [56] *non a Cluentio, sed contra Cluentium*; quia, si [57] probari posset, quod est tertium, nihil necesse fuerit dicere priora. Rursus nemo [58] tam erit aut injustus, aut stultus, quin eum fateatur [59] optime [60] pro Muræna esse partitum: *Intelligo, judices, tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam.* Nam sic & ostendit lucidissime *caussam*, & nihil fecit altero [61] supervacuum. [62] De illo quoque genere defensionis plerique dubitant: *Si occidi, recte feci: sed non occidi.* Quo enim [63] prius [64] pertinere, si [65] sequens firmum sit? hæc invicem obstare, & utroque utentibus, in neutro haberi fidem. Quod sane in parte verum est, & illo sequenti (si modo [66] indubitabile sit) solo utendum. [67] At si [68] quid in eo, quod est fortius, timebimus, utraque *probatione* nitemur. Alius enim alio moveri solet; &, qui factum putavit, justum credere potest; qui tanquam justo non move-

42. *Ut quod quoque.*] *Quod quoque*; V. C. Alm. Locat. Basil. Voss. prim. Bern.

43. *Et si unum.*] *At* legendum esse loco illius copulæ *&*, manifeste sensus ostendit. REGIUS. *Et si*; Locat. *At si unum crimen.*] Fabius existimat illas omnes vitiosas esse *partitiones*, in quibus membrum aliquod ponitur, quod efficit, ut alia sint supervacua. TURNEB.

44. *Defendemus.*] *Defenderimus*; Locat. Ald. Gryp. Steph. Basil. Colin. *defendimus*; Vidov. Obrecht. *defenderemus*; Voss. prim. tert.

45. *Ut si illa partiamur.*] *Ita* legendum est, non *illa*; REGIUS. *Ut si illa partiamur*; V. C. Alm. Locat. Ald.

46. *Quem tueor.*] *Quem tueor reum*; MSS. Bodl. Bal. Alm. Ald. Colin. Obrecht. margo Basil.

47. *Antequam id.*] *Ante id*; V. C. Alm. Obrecht. Voss. secund. Rollin.

48. *Exsequeris.*] *Exequaris*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov. Voss. prim.

49. *Potentissimum est.*] *Est* non habet V. C. Alm.

50. *Obligatum promisso.*] *Metaphora* est ducta a creditoribus, qui sæpius debitores obligatos interpellant, ab eisque pecuniam exigunt. TURNEB.

51. *Vel in aliqua potestate.*] Si qua in illustri dignitate constitutus, si ad aliquem summum honoris gradum evectus. CAPPER.

52. *Etiam sic moribus.*] *Etiam si moribus incompositus*; MSS. Bodl. Alm. Gryph. Vidov. Voss. secund. Obrecht. *etiam si sit moribus incompositus*; Locat. Ald. Basil. Colin. Nos recepimus priorum codicum scripturam; nam quam Lugdunensis editio habet, *sic moribus compositus*, vix Latinam credimus, pro, *ita mores ejus ferunt*; sed *incompositus moribus* est ferocior, ut ita *componere mores.* Ovid. 112. Amor 370. BURMAN. Stephanæa tamen editio ann. 1542. habet; *vel etiam sic moribus compositus.*

53. *Itaque non defuerunt.*] Nonnulli dupliciter reprehendunt hanc Ciceronis *divisionem*, & quia ultimum membrum superiora efficit supervacua, & quod enim non tam quæstionum, quam argumentorum capita enumeret. *Partitio* enim, quæ enumerat capita argumentorum, vitiosa est: idonea vero, quæ enumerat capita quæstionum. Plinius tamen omnia in dicendo tentanda putat, quia alius alio movetur: quo genere excusari Cicero poterit. TURNEB.

54. *Ab iis ipsis.*] *Ab ipsis*; V. C. Alm. *ab his ipsis*; Steph. Colin. Vidov.

55. *Judicium pecunia.*] *Pecunia* legendum esse, ne admonitione quidem dignum esse videtur. REGIUS. *Judicium.*] Τὸ νῦν judicum concilium, judicum consessum, ordinem, &c. CAPPER.

56. *Non a Cluentio.*] *Non pro Cluentio*; V. C. Vall. Voss. secund. Alm. Colbert. marg. Basil. & Vidov.

57. *Probari posset.*] *Potest*; marg. Vidov.

58. *Tam erit aut injustus.*] *Erit injustus*; V. C. Alm. *erit tam aut injustus*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov.

59. *Optime partitum.*] Optime usum fuisse illa orationis non quidem parte, sed appendice, & accessoria particula, quæ a Rhetoribus *partitio* appellatur. CAPPER.

60. *Pro Muræna.*] Cap. 5.

61. *Supervacuum.*] *Supervacuum*; Locat. Ald. Gryph. Stephan. Basil. Colin. Vidov. Obrecht. Voss. secund. tert.

62. *De illo quoque genere.*] Hujusmodi genus defensionis [illegible] Græci vocant. Apud nos, quod sciam, nomen non habet: *per infitiationem & obsistentiam* quidam appellant. Interdum autem [illegible], interdum præponitur [illegible]. REGIUS. Genus hoc defensionis [illegible] & [illegible] vocatur, conjunctaque defensio videtur esse, duorumque *statuum, qualitatis, & conjecturæ*, atque ideo improbari, quod altera alteri officiat, quæ admodum Græcis placet, sique per *infitiationem & obsistentiam*: tamen hac in re, quo sit ordine utendum, mouere oportet; priorne *obsistentia*, an posterior collocari debeat. TURNEB. Georgius Trapezuntius, natione Græcus, in suis Rhetoricis hoc præter cætera peccavit, quod, cum Hermogenianam Rhetoricam e Græco in Romanum *sermonem* verteret, nec Latinos Rhetoras satis nosset, Latina quædam vocabula, vel recens finxerit, vel novo saltem sensu tentaverit usurpare. Sic Hermogenis [illegible] & [illegible] *infitiationem & obsistentiam* interpretatus est; atque hanc ipsius interpretationem [illegible] secuti sunt Raphael Regius, Tornebius, &c. qui sane longe melius tum sibi, tum suis lectoribus consuluissent, si Latinorum Rhetorum scripta diligenter compilassent, & imprimis Oratorias Sulpicii Victoris Institutiones. Nam vetus hic Rhetorices magister pagg. 266. 267. Rhetor. Pithœanor. vis Hermogenis [illegible] *negationem* vocat, & [illegible] *oppositum*: quibus quidem vocabulis uti longe satius est, quam cum Trapezuntino *infitiationem & obsistentiam* dicere. CAPPER.

63. *Prius.*] Τὸ *si occidi, recte feci.* CAPPER.

64. *Pertinere . . . hæc invicem obstare . . . in neutro haberi fidem.*] Suppl. , dixerit quis, nec sane immerito. CAPPER.

65. *Sequens . . . & illo sequenti.*] Intellige τὸ, *sed non occidi*. CAPPER.

66. *Indubitabile sit, solo.*] *Indubitabile sit, est solo*; Locat. *indubitabile est, sit solo*; Ald. Colin.

67. *At si quod.*] *At si quid*; V. C. Alm.

68. *Quid eo, quod est fortius.*] *In* præpositio adscribenda videtur, ut *in eo*, legatur. REGIUS. *Si quid eo*; Locat.

bitur, factum fortasse non credet. [69] Ut certa manus uno telo possit esse contenta, [70] incertæ plura spargenda sunt, ut sit & fortunæ locus. [71] Egregie vero Cicero pro Milone insidiatorem [72] primo Clodium ostendit: [73] tum addit ex abundanti, etiam si id non fuisset, talem tamen civem cum summa virtute interfectoris & gloria necari potuisse. Neque illum tamen ordinem, de quo prius dixi, damnaverim; quia quædam, [74] etiamsi ipsa sunt dura, in id tamen valent, ut ea molliant, [75] quæ sequuntur. Nec omnino [76] sine ratione est, quod vulgo dicitur: [77] *Iniquum petendum, ut æquum feras.* Quod tamen nemo sic accipiat, [78] ut omnia eredat audenda. Recte enim Græci præcipiunt: *Non tentanda, quæ effici omnino* [79] *non possunt.* Sed quoties hac, de qua loquor, duplici defensione utemur, id laborandum est, [80] ut in illam partem sequentem fides ex priore ducatur. Potest enim videri, qui tuto etiam confessurus fuit, mentiendi caussam in negando non habere. Et illud utique faciendum est, ut, quoties suspicabimur [81] a judice aliam *probationem* desiderari, quam [82] de qua loquimur, promittamus nos plene & statim de eo satis esse facturos; præcipueque, [83] si de pudore agitur. [84] Frequenter autem accidit, ut *caussa* parum verecunda jure tuta sit: de quo ne inviti judices audiant [85] & aversi, frequentius sunt admonendi, secuturam defensionem probitatis ac dignitatis: exspectent paulum, & agi ordine sinant. Quædam interim nos & invitis litigatoribus simulandum est dicere: quod [86] Cicero pro Cluentio facit [87] circa judiciariam legem. Nonnunquam, [88] quasi interpellemur [89] ab his, subsistere. [90] Sæpe avertenda ad ipsos oratio. Hortandi, ut sinant nos uti nostro consilio. Ita surrepetur animo judicis; &, dum sperat *probationem* pudoris, asperioribus illis minus repugnabit. Quæ cum receperit, etiam verecundiæ defensioni facilior erit. Sic utraque res invicem juvabit, eritque judex circa jus nostrum [91] spe modestiæ attentior, [92] circa modestiam juris *probatione* proclivior. Sed ut non semper necessaria, [93] aut etiam supervacua *partitio* est, ita opportune ad-

69. *Ut certa manus.*] *A similitudine* probat, ducta a jaculatoribus, qui, si periti sunt, uno statim telo collineant; si imperiti, quanquam non uno, saltem pluribus. *Certa* autem *manus*, quæ nunquam aberrat a scopo; contra *incerta*. TURNEB.

70. *Incerta plura.*] *Incerta*; V. C. Alm. Vall. & Voss. De voce *certus* in hac re vide Heins. ad Claudian. Cons. Prob. 187. & ad Ovid. Remed. 112.

71. *Egregie vero.*] Ordo est alius, quam in superiori partitione: illic enim prior erat *absolutio*, posterior *inficiatio*: hic vice versa. TURNEB.

72. *Primo Clodium.*] *Primum*; V. C. Alm.

73. *Tum addit ex abundanti.*] Infra lib. v. cap. 6. *Adjicit ex abundanti.* Sic loquuntur Seneca, Cyprianus & alii, quorum testimonia congessit V. C. Desiderius Heraldus ad Tertull. Apolog. pag. 89. & seq. Græci dicunt ἐκ περιουσίας. COLOMES.

74. *Etiamsi ipsa.*] *Et si*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Voss. prim. Colin. Vidov. *si ipsa sint dura*; V. C. Alm. *Etiamsi sint dura.*] Stephan. edit. 1542.

75. *Quæ sequuntur.*] *sequentur*; Cod. Bern.

76. *Sine ratione est, id quod.*] *Sine ratione est, quod vulgo*; V. C. Alm. Obrecht.

77. *Iniquum petendum.*] Erasmus putat ductum esse a mercatoribus, qui pluris merces suas indicant, ut justum tandem precium ferant. TURNEB.

78. *Ut omnia credat audenda.*] V. C. Alm. & Obrecht. *audendum*, quod minime rejiciendum. Vide præter reliquos Gronov. 1. Obs. 7.

79. *Non possunt.*] *Non possint*; V. C. Alm.

80. *Ut in illam partem*] Quando duplici utimur defensione, & primo movemus *qualitatem*, deinde *conjecturam*, ea cautio adhibenda est, ut ea *qualitate* ducatur fides in *conjecturam*; hoc est, ut confessio, qua utimur in *qualitate*, det fidem negationi, qua utimur in *conjectura*. TURNEB.

81. *A judice aliam.*] *Judici aliam*; V. C. Alm.

82. *De qua loquimur.*] *De quo*; Locatel. Ald. Colin.

83. *Si de pudore agitur.*] Si *caussa* per se parum honesta est & verecunda, ut ipse Fabius ait paulo infra. ROLLIN.

84. *Frequenter autem.*] Justa interdum videtur *caussa*, quæ tamen turpis est; ut si quis in fornice aggressorem interfecerit. TURNEB.

85. *Et aversi.*] *Et adversi*; Locat. Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Voss.

86. *Cicero pro Cluentio.*] Cicero pro Cluentio asserit Cluentium ipsum, corrupti judicii accusatum, beneficio legis nolle defendi, his verbis cap. 52. *Quid ergo est?* &c. REGIUS. Ex *Sempronia lege de judiciis*, solum accusari poterant illi judiciorum corruptores, qui ex senatorio essent ordine, cum ea lege equites non tenerentur. Illa lege defendere volebat Cluentium Cicero: Cluentius tamen nolebat: quanquam ea quoque est usus Cicero contra Cluentii voluntatem. TURNEB.

87. *Circa judiciariam legem.*] Lex judiciaria generatim ea est, quæ judicum ordinem, numerum, conditionem & officia præscribit. Sic Asconius Pedianus ad illud Ciceronis in Pisonem: *Ecquid sentis lege* judiciaria *lata*, *quos posthac judices simus habituri?* hæc notat: *Legem judiciariam ante aliquot annos, quibus temporibus accusatus est Verres, tulit Aurelius Cotta Prætor, qua communicata sunt judicia Senatui & Equitibus Romanis & Tribunis Ærarii: deinde Pompeius in consulatu secundo promulgavit, ut amplissimo ex censu ex centuriis, aliter quam antea lecti judices, æque tamen ex tribus illis ordinibus res judicarent.* Sed de his legibus hoc loco non agitur. Alludit Fabius ad legem Semproniam de judicum officio & integritate: cujus legis capita quædam refert Cicero pro Cluent. num. 144. 145. 148. 149. 156. 157. scilicet Sempronia lex a Caio Sempronio Graccho lata erat ad hunc fere modum: *De ejus capite quærito, qui venenum malum fecit, fecerit; emit, emerit; vendidit, vendiderit: deque ejus capite quærito, qui in senatu sententiam dixit, dixerit; qui Tribuni militum; quive Quæstores, Tribuni plebis, &c. qui eorum coiit, coierit; falsumve testimonium dixit, dixerit; quo quis judicio publico condemnaretur....* coire autem dicuntur, qui conscii sunt, & pecunia, vel consilio impellunt, aut certe adjuvant judices, ut reum condemnent; ut quo judices corrumpunt. Hæc porro lex est judiciaria, qua Cluentium non teneri contendit illic Cicero, quia Cluentius nec Senator esset, nec Magistratus: hoc tamen Tullius dicit ex abundanti, quia & aliter Cluentium defenderat. Ideo, ait Fabius, simulat Cicero invitis litigatoribus hæc se dicere, invito ipsomet Cluentio. qui hac ratione defendi nolebat: *ille*, inquit, *me orare cœpit, ne se hac lege defenderem*, &c. num. 144. 145. CAPPER.

88. *Quasi interpellemur ab his .... avertenda ad ipsos.*] Ipsos intellige litigatores, quorum *caussam* agimus. CAPPER.

89. *Ab his subsistere.*] *Ab iis*; Obrecht. *Subsistere.*] Simulandum est nos subsistere, quasi a nostris clientibus interpellemur. CAPPER.

90. *Sæpe avertenda.*] *Convertenda*; MS. Bodl. Andr. Obrecht *advertenda*; Locat Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. *Avertenda oratio.*] Per figuram, cui nomen *apostrophe*. CAPPER.

91. *Spe modestiæ.*] Supple, *nostra*. CAPPER.

92. *Circa modestiam.*] Supple, *nostram*. CAPPER.

93. *Aut etiam supervacua.*] *Aut utilis etiam*; V. C. Alm. & Argent. Obrecht.

hibita plurimum orationi lucis & gratiæ confert. Neque enim id solum efficit, ut clariora fiant, quæ dicuntur; rebus velut ex turba extractis, & in conspectu judicum positis; sed reficit quoque audientem certo [94] singularum partium fine; [95] non aliter quam facientibus iter multum detrahunt fatigationis [96] notata inscriptis lapidibus spatia. Nam & [97] exhausti laboris nosse mensuram voluptati est, & hortatur ad reliqua fortius exsequenda, scire quantum supersit. Nihil enim longum videri necesse est, in quo, quid ultimum sit, certum est. Nec immerito multum ex diligentia partiendi tulit laudis [98] Quintus Hortensius: cujus tamen divisionem in digitos diductam, nonnunquam Cicero leviter eludit. [99] Nam est certus suus modus, [100] & evitanda, ut quæ [101] maxime, concisa nimium & velut articulosa *partitio*. [102] Nam & auctoritati plurimum detrahunt minuta illa, nec jam membra, sed frusta; & hujus gloriæ cupidi, quo subtilius & copiosius divisisse videantur, & supervacua assumunt, &, quæ natura singularia sunt, secant; [103] nec tam plura faciunt, quam minora; deinde, cum fecerunt mille particulas, in eamdem incidunt obscuritatem, contra quam *partitio* inventa est. [104] Divisa & simplex *propositio* quoties utiliter [105] haberi potest, primum esse debet aperta atque lucida, (nam quid sit turpius, quam id esse obscurum ipsum, quod in eum solum adhibetur usum, ne sint cætera obscura?) tum brevis, nec ullo supervacuo onerata verbo. Non enim [106] quid dicamus, sed de quo [107] dicturi simus, ostendimus. Obtinendum etiam, ne quid in ea desit, ne quid supersit. Superest autem sic fere, cum aut in species partimur, [108] quod in genera partiri sit satis; aut, genere posito, subjicitur species; [109] ut, *Dicam de virtute, justitia*, [110] *continentia*; cum *justitia* atque *continentia* virtutis sint species. [111] *Partitio* prima est; quid sit, de quo

94. *Singularum.*] *Singularium*, Voss. secund.

95. *Non aliter quam.*] Milliaria olim lapidibus notabant: unde apud historicos legimus, *ad primum ab urbe lapidem*, *secundum*, *tertium*. Illic quoque ponebantur Mercurii statuæ, quæ spatia discriminabant, & vias indicabant. TURNEB. Ex Fabio forte Rutilius Numatianus Itinerarii lib. II.

Intervalla tua fessis præstare videtur,
Qui notat inscriptus millia crebra lapis. COLONES.

96. *Notata inscriptis.*] *In scriptis*: Steph. Roign.

97. *Exhausti laboris.*] *Exhaustis laboribus*: MS. Bodl. Locat. Ald. Sich. Basil. margo Vidov. Voss. prim. tert. Bern.

98. *Q. Hortensius.*] Hujus diligentiam in partiendo eludit Cicer. Act. I. in Verrem; item in oratione pro Quintio. TURNEB.

99. *Nam est certus suus modus.*] Sic quidem plerisque recte legi videtur; sed forsan non *suus*, sed *ejus* emendate legeretur. REGIUS. *Nam est certus suus modus*: Locat. Ald. Voss. prim. tert. Bern. *nam est certus sui modus*: Basil. *nam est suus & in gestu modus*: codex Vallæ, Voss. secund. Alm. & Argent. Obrechti, qui ita edi curavit; & Ascensius male rejecit, quia scil. hic non de gestu agitur; cum certa divisio illa in digitos deducta gestum indecorum videbatur facere. Gebh. I. Crepund. 12. ex MSS. Palat. *nam est suus certus modus*: edit. Stephan. 1542. habet, *est certus ejus modus*.

100. *Et evitanda.*] *Vitanda*; V. C. Alm. Argent. Obrecht.

101. *Maxime.*] *Ut quæ maxime*; editiones Obrechti & Stephani.

102. *Nam & auctoritati plurimum detrahunt multa, illa non membra, sed frusta.*] MS. Palat. in textu; *Minuta*. Superscriptum; *minuta illa non m.* rectissime. Ἀρθρομέρειαν Græci dicunt. Fabius lib. III. cap. XI. *Simplicius autem instituentis non est necesse per tam minutas rerum particulas rationem docendi concidere.* Ibid. *Nec corpus orationis in parva momenta diducendo consumet.* Ibid. lib. IV. cap. 5. *Tenuis illa & scrupulosa in partes sollicita divisionis diligentia.* Ibid. *Cujus* (Hortensii) *tamen divisionem in digitos deductam nonnunquam Cicero leviter eludit. Nam est suus certus modus, & evitanda, ut quam maxime, concisa nimium & velut articulosa partitio.* Lib. V. cap. 2. *Scio quosdam inani diligentia per minutissimas istas partes secuisse.* Sic Cicero Tuscul. IV. cap. 5. *Spina partiendi.* Iterum Fabius lib. VIII. cap. 5. *Unde soluta fere oratio, & e singulis non membris, sed frustis collata structura caret, cum illa rotunda & undique circumcisa insistere invicem nequeant.* Lib. 12. cap. 4. *Ubicumque acriter erit, & instanter pugnaciterque dicendum, membratim cæsimque dicemus.* Idem lib. 11. cap. 2. *Argumenta deducet in digitos.* Ibid. cap. 3. *In digitos argumenta digerimus.* Lib. XII. cap. 2. de Dialectica. *Si totum sibi vindicaverit in foro certamen, obstabit melioribus, & sollat ad tenuitatem suam vires ipsa subtilitate consumet.* GEBHARD. Crepund. lib. II. cap. 3. pag. 65. *Minuta illa, nec jam membra*; V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Basil. Steph. Colin. Voss. secund. Vidov. Obrecht. *multa illa non membra*: Lugdun. Editio.

103. *Nec tamen plura.*] *Tam* legendum esse, particula *quam* aperte declarat. REGIUS.

104. *Divisa & simplex.*] Cum de *partitione* & *divisione* Fabius hoc loco præcipiat, *divisio* fortassis pro illo participio *divisa*, ac *ut*. loco illius & copulæ, recte legeretur hoc modo: *divisio ut simplex propositio*; præcipit enim Fabius *divisionem*, ut simplicem *propositionem*, apertam dilucidamque esse debere: duas autem *divisionis* partes Fabius exponit, quas artium scriptores *sejunctionem* vocant, & *distributionem*: *sejunctio* est enim, per quam exponimus, quid nobis cum adversariis conveniat, quid in controversia relinquatur; ut in *causa* Orestis accusator ita partitur; interfectam esse matrem ab Oreste, convenit mihi cum adversariis; jure-ne interfecerit, & licuerit-ne facere, id in controversia est: *distributio* vero est, qua exponimus, quibus de rebus dicturi sumus. Hanc in duas partes dividunt, *expositionem*, & *enumerationem*; ut sit *expositio* sine numero, *enumeratio* vero, qua numero exponimus, quot de rebus dicturi sumus: *distributio* autem omnino res habere tres debet, brevitatem, absolutionem, paucitatem. Brevitas est, quæ facit, ut nullum nisi necessarium verbum assumatur. Absolutio est, quæ facit, ut omnia, quæ in *causam* incidunt, genera comprehendantur. Paucitas est, quæ facit, ut genera sola rerum, de quibus dicturi sumus, complectamur. Nec video, quodnam commodius exemplum ad hæc omnia possim afferri, quam Ciceronis pro Lege Manilia: *Primum*, inquit, *mihi videtur de genere belli*, *deinde de magnitudine*, *tum de Imperatore deligendo esse dicendum*. REGIUS. *Partitio* debet esse brevis, absoluta, paucas habere debet partes: addit Fabius perspicuitatem. TURNEB. *Divisio & simplex propositio*: Ald. Sich. Gryph. Basil. Vidov. Vasc. & Steph. in marg. *& divisa & simplex*: V. C. Alm. marg. Gryph. Basil.

105. *Haberi potest.*] *Adhiberi potest*; editio Obrecht. Stephan. & cod. Bern.

106. *De quo dicamus.*] *Quod dicamus*, emendate in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Quod dicamus*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Ald. Vasc. Steph. Gryph. Basil. Colin. *de quo dicamus*; Locat. marg. Vidov.

107. *Dicturi simus.*] *Dicturi sumus*: V. C. Alm. Voss. Obrecht.

108. *Quod in genere.*] *In genera* ut legatur, Grammatices ratio exposcit; ut enim *in species*, ita *in genera* recte quid partiri dicimus: nam Cicero, quæ pro Lege Manilia dicturus erat, *in genera* divisit, ut paulo ante dixi: ea vero *genera in species* deinde partitus est. REGIUS.

109. *Ut si dicam.*] *Si* particula, ut redundans sensumque perturbans, videtur eradenda. REGIUS. *Ut si dicam*: V. C. Alm. Locat. Ald. Obrecht.

110. *Continentia.*] Hoc est, *temperantia*, ut nunc loquimur. CAPPER.

111. *Partitio prima est.*] Depravatus mihi quidem videtur hic sensus; cur enim illa sit prima *partitio*, cum neque secu

conveniat; quid, de quo ambigatur. In eo, quod convenit; quid adversarius fateatur, quid nos: in eo, de quo ambigitur; [112] quæ dicturi simus, quæ nostræ *propositiones*, quæ partis adversæ. [113] Turpissimum vero est, non eo [114] ordine exsequi, quo quidque [115] proposueris.

da sit, neque tertia. Quare pro *prima* forsitan *proponit*, vel *promit* recte legeretur. REGIUS. Finis hujusce capitis desumptus est ex libro primo Ciceronis *de Inventione*: est autem hæc altera species *partitionis*. TURNEB. *Partitio proponit, quid sit*; Ald. Sich. Par. Vasc. Steph. Gryph. Basil. Vidov. *partitio prima est, quid sit, de quo ambigatur*; Gibs. Edit.

112. *Quæ dicturi simus.*] *Sumus*; V. C. Alm. Obrecht.

113. *Turpissimum vero est, non eo ordine exequi, &c.*] Vide Vossium Institut. Orator. lib. III. cap. 4. *Te est*, non habet Obrecht.

114. *Eo ordine.*] *Eodem ordine*; Obrecht.

115. *Proposueris.*] *Proposuerimus*; Locat.

M. FAB. QUINCTILIANI
DE
INSTITUTIONE ORATORIA
LIBER QUINTUS.
PROOEMIUM.

[1] FUERUNT & clari quidem auctores, [2] quibus solum videretur oratoris officium, docere. Namque & [3] affectus duplici ratione excludendos [4] putabant; [5] primum, quia vitium esset omnis [6] animi perturbatio; deinde, [7] quia judicem [8] a veritate depelli [9] misericordia, vel ira, similibusque, non oporteret; [10] & voluptatem audientium petere, cum vincendi tantum gratia diceretur, non modo [11] agenti supervacuum, sed vix etiam viro dignum [12] arbitrabantur. [13] Plures vero, qui nec ab illis sine dubio [14] partibus [15] rationem orandi summoverent, hoc tamen proprium atque præcipuum crederent opus, sua confirmare, &, [16] quæ ex adverso proponerentur, refutare. Utrumcumque est, (nec enim hoc loco meam interpono sententiam) hic erit liber illorum opinione maxime necessarius, [17] quo toto [18] hæc sola tractantur: quibus sane & ea, quæ de *judicialibus caussis* jam dicta sunt, serviunt.

Initio docet pernecessariam esse oratoribus *probationem*, quæ in duas diducitur partes, *confirmationem & refutationem*; demum, ex Aristotelis sententia, *probationes* dividit in *artificiales & inartificiales*. TURNEB.

1. *Fuerunt & clari.*] Inter quos potissimum est Arist. 1. Rhetoric. cum ait, διαβολὴ γὰρ καὶ ἔλεος, καὶ ὀργή, καὶ τὰ τοιαῦτα πάθη τῆς ψυχῆς, οὐ περὶ τοῦ πράγματός ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν δικαστήν, & cætera quæ sequuntur; de his plura lib. VI. cap. 1 TURNEB. *Clari quidem.*] *Clari quidam*: V. C. Alm. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Obrecht. Voss. tert.

2. *Quibus solum.*] Ex Ciceronis sententia, quam & Fabius in tertio sequitur, tria debet præstare orator, ut doceat, moveat, delectet; docere namque necessitatis est, delectare voluptatis, movere victoriæ. Eorum autem auctorum unum fuisse etiam Aristotelem, facile ex ejus *Rhetoricorum* prologo perspici potest; in eo namque demonstrat, maxime proprium esse oratoris, docere. REGIUS. *Quibus solum ... docere.*] Ita fere Aristoteles initio Rhetoric. ait τὰς πίστεις, *probationes* esse præcipuum hujus artis caput; τὸ δ᾽ ἦθος & πάθος, quæ ad mores exprimendos & ad excitandos affectus pertinent, auditorum fuisse vitio reperta. sic etiam Petrus Nonnesius ex Hermogene pag. 147. ubi Hermogenianam inveniendorum argumentorum artem tantopere commendat. Contra ponit Cicero tria Oratoris officia; 1°. docere τοῖς λόγοις, *argumentis*; 2° delectare τοῖς ἤθεσι, *moribus exprimendis*, 3°. movere τοῖς πάθεσι, *concitandis affectibus*. CAPPER.

3. *Affectus.*] Sic Fabius Latine vertit τὰ πάθη; Gallice, *les passions*. CAPPER.

4. *Putabant.*] *Putant*: Voss. prim.

5. *Primum quia vitium.*] Permulti principes Stoicorum de *rhetorica* scripserunt, ut Zeno & Chrysippus. Porro Stoici affectus animi, morbos existimant, ideoque illos excludunt. TURNEB. Quare elegans est carmen Palladæ, quod exstat lib. 1. Anthol. cap. 43. carm. 1.

Εἶναι νομίζω φιλόσοφον καὶ τὸν θεὸν,
Διαβολαῖς τὸ ὄξος ὁ μὴ μεμφόμενος.

quod Laberius ita vertit:

Esse credo Philosophumque & Deum,
Calumniis iratum qui non irascitur.

ALMELOV. In cod. Bern. legitur, *vitium est*.

6. *Animi perturbatio.*] Sic Tullius interpretatur τὸ πάθος. CAPPER.

7. *Quia judicem.*] *Judicem* non habet Obrecht.

8 *A veritate depelli.*] *Pelli*: V. C. Alm. Andr.

9. *Misericordia, vel ira.*] *Misericordia, gratia, vel ira*: Andr. *misericordia, gratia, similibusque rebus*: MS. Bodl.

10. *Nec voluptatem.*] Sic quidem legitur in omnibus, quæ mihi videre contigit, exemplaribus: sed, nisi corrigatur, videbitur Fabius id negare, quod affirmare intendit; delectare enim audientes dicendo non modo superfluum esse quidam aiunt, sed vix etiam viro dignum. Quare nec particula negativa, ab aliquo semidoctorum adscripta, mihi videtur eradenda, ac ejus loco & copula reponenda hoc modo: *Et voluptatem audientium petere.* REGIUS. *Nec voluptatem petere*: Locat.

11. *Agenti.*] *Caussas* in foro. CAPPER.

12. *Arbitrabantur.*] *Arbitrantur*: Voss. prim.

13. *Plures vero.*] Alii tria quidem ponunt officia; sed præcipuum existimant, docere. Cui pene opinioni adstipulatur Agricola, cum ait, orationis esse munus proprium, docere; accessiones vero esse, delectare, & movere. TURNEB. *Plures vero, qui.*] Supple, *fuerunt*: ἀπὸ κοινοῦ, ex primo *proœmii* vocabulo. CAPPER.

14. *Ab illis partibus.*] Ab affectibus movendis, ab ea methodo, quæ de concitandis affectibus agit. CAPPER.

15. *Rationem orandi.*] Rationem τοῦ λέγειν, dicendi, hoc est, Rhetoricam. CAPPER.

16. *Quæ adverso.*] Ex præpositio adscribenda videtur, ut *ex adverso* legatur: eorum autem, qui putaverunt proprium ac præcipuum opus oratoris, sua confirmare; & quæ ex adverso dicerentur, refutare, est & Aristoteles, & auctor Rhetoricorum ad Herennium; sic enim inquit: *Tota spes vincendi ratioque persuadendi in confirmatione & confutatione posita est: nam cum argumenta nostra exposuerimus contrariaque dissolverimus, absolute nimirum munus oratorium confecerimus.* REGIUS. *Quæ adverso*: V. C. Alm. Locat. Voss. *ab adversario*: Andr. *e adverso*: cod. Vallæ.

17. *Quo toto.*] *Quia tota*: V. C. Alm.

18 *Hæc sola tractantur.*] Confirmandi sua, aliena refutandi ratio. PITHOEUS.

Nam neque *prooemii*, neque [19] *narrationis* est alius usus, quam ut judicem præparent; & *status* nosse, atque ea, de quibus supra [20] scripsimus, intueri, supervacuum foret, [21] nisi ad hanc perveniremus. Denique [22] ex quinque, quas *judicialis* materiæ fecimus, partibus, quæcumque alia potest aliquando necessaria *caussæ* non esse; lis nulla est, cui *probatione* opus non sit. [23] Ejus præcepta sic optime divisuri [24] videmur; ut prius [25] in commune, quæ ad omnes quæstiones pertinent, ostendamus; deinde, quæ in quoque *caussæ* genere propria sunt, exsequamur.

19. *Narrationis est alius.*] *Narrationis alius usus*: Locat. Ald.

20. *Scripsimus.*] *Diximus*: Voss. prim. tert.

21. *Nisi ad hanc perveniremus.*] Supple, orationis partem, quæ *probatio*, seu *confirmatio* solet appellari. CAPPER.

22. *Ex quinque* judicialis *materiæ* . . . *partibus*] Id est, ejus materiæ dicendi, quæ in *judiciali* orationis genere versatur; nam, ut supra notavimus, hæc vulgata orationis divisio in *exordium*, *narrationem*, *probationem*, *refutationem*, & *epilogum*, uni convenit *judiciali* generi, saltem secundum Fabii, veterumque sententiam. CAPPER.

23. *Ejus præcepta.*] Duplices sunt *loci*: quidam *communes* sunt; ab iis enim in quamcumque quæstionem *probationes* duci possunt: alii proprii sunt *caussarum* & quæstionum, suntque particulares, ac fluunt a superioribus: sic Fab. lib. III. *locos* generis *deliberativi* & *demonstrativi* est complexus, & lib. VII. *locos statuum* exequitur. Eadem divisio est apud Ciceron. in *Top.* & *Partit.* in *locos internos*, seu *insitos*; & *externos*, sive *assumptos*. TURNEB.

24. *Videmur.*] *Videamur*; V. C. Alm.

25. *In commune quæ.*] *Quæ in commune*: Voss. secund. Bern.

CAPUT PRIMUM.

De probationum divisione.

[1] AC prima quidem illa partitio, ab [2] Aristotele tradita, consensum fere omnium meruit; alias esse [3] *probationes*, quas [4] extra dicendi rationem acciperet orator; alias, quas ex *caussa* traheret ipse, & quodammodo gigneret. [5] Ideoque illas ἀτέχνους, id est, *inartificiales*; has ἐντέχνους, id est, [6] *artificiales*, vocaverunt. [7] Ex illo priore genere sunt præjudicia, rumores, tormenta, tabulæ, jusjurandum, testes: in quibus [8] pars maxima contentionum forensium [9] consistit. [10] Sed ut ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ viribus [11] allevanda sunt [12] plerumque, & refellenda. Quare mihi videntur magnopere damnandi, qui totum hoc genus a præceptis removerunt. [13] Nec tamen in animo est,

1. *Ac prima.*] *Primo*: Voss. prim.

2. *Aristotele.*] Rhetoric. I.

3. *Probationes.*] *Probationes* sunt Aristoteli, vel *artificiales*, vel *inartificiales*: *inartificiales* autem tractat omnes Fab. Cæterum, cum Aristoteles divisisset *artificiales* in *ethicas*, *logicas*, & *patheticas*, tantum de *logicis* hoc libro Fabius agit, reliquas autem persequetur libro sexto, cum aget de *conclusione*. Idem Cicero 2. *de Orat.* Ad probandum autem duplex est oratori subjecta materies; una rerum earum, quæ non excogitantur ab oratore, sed in re proposita ratione tractantur; ut tabulæ, testimonia, pacta, conventa, quæstiones, leges, senatusconsulta, res judicatæ, decreta, responsa, & reliquæ, si quæ sint, quæ non ab oratore pariuntur, sed ad oratorem a *caussa*, atque a reis deferuntur. Altera est, quæ tota in disputatione & argumentatione oratoris collocata est, &c. quæ sequuntur. Idem & in *Top.* Sed ex his locis, in quibus argumenta inclusa sunt, alii in eo ipso, de quo agitur, hærent; alii assumuntur extrinsecus. TURNEB.

4. *Extra dicendi rationem.*] Id est, extra artem. Vide initium cap. 8. quæ non inveniuntur ab Oratore; sed ad eum cum ipsa *caussa* deferuntur. PITHOEUS.

5. *Ideoque illas ἀτέχνους, id est, inartificiales vocaverunt.*] Ita quidem legitur in omnibus, quæ ego viderim exemplaribus, & recte legi clarissimis quoque Professoribus videtur. Sed ego, vel grandi pignore deposito, contenderim, aliquid flagitii librariorum incuria hic fuisse admissum: quod nunc mihi demum fuit animadversum. Aliquid enim deesse huic loco necessarium, facile eis, quæ sequuntur, acutius intuenti patet. Neque enim Fabius *ex illo priore genere* præjudicia & reliqua esse diceret, quod proximum esset. *Illud* namque pronomen non ad proxima, sed ad remotiora referri solere, notius est, quam ut sit admonendum. Quare mihi quinque hæc verba similitudine duarum dictionum a librariis prætermissa, hactenusque a nullo Professorum reposita, videntur adscribenda: *Has ἐντέχνους, id est artificiales*, ut legamus: *Ideoque illas ἀτέχνους, id est, inartificiales; has ἐντέχνους, id est, artificiales vocaverunt.* Sic enim & illæsa conservabitur Fabii elegantia, & integer sensus habebitur. Nam Aristoteles in primo de Arte Rhetorica libro sic dividit probationes, ut earum alias ἐντέχνους, hoc est, *ex arte constantes*; alias ἀτέχνους, hoc est, *artis expertes* vocet. REGIUS. Omittuntur illa, quæ Regius supplevit, in editione Locatelli.

6. *Artificiales.*] *Artificialis probatio* & inventionem & tractationem habet artificialem: *inartificialis* vero inventionem quidem habet inartificialem, cæterum tractationem artificiosam. Igitur hæc divisio ad *inventionem* referri debet. Has Græci, ut Aristot. & Dionys. ἀτέχνους καὶ ἐντέχνους πίστεις vocant. Cicero in *Top.* *artis expertes*, alibi *artificiosas* & *inartificiosas*. TURNEB.

7. *Ex illo priore genere sunt præjudicia, rumores, &c.*] Alia est enumeratio Aristotelis & Tullii. Vide Voss. Instit. Orat. pag. 183 CAPPER.

8. *Pars maxima.*] Firmiores sunt *probationes inartificiales artificialibus*: ideoque in *caussas* forenses fere semper trahuntur, præsertim *conjecturales*, quæ maxime hac *probatione* fulciuntur. TURNEB.

9. *Consistit.*] *Exsistit*: Voss. secund.

10. *Sed ut ipsa carent arte.*] Id quod Aristotel. Cicero & Fabius tradiderunt, ab arte removentes: quod Rodolpho minus placet, in eoque mire se torquet: cum tamen, si diligenter animadvertamus eorum verba, eadem cum Rodolpho præcipiant. Ejus verba sunt lib. I. cap. 14. TURNEB.

11. *Allevanda.*] *Et allevanda*: Locat. Gryph. Steph. Voss. Bern. Basil. & *elevanda*: Ald. Colin. Vidov.

12. *Plerumque.*] *Pleraque*: Voss. prim.

13. *Nec tamen.*] Rhetores appellare solent tractationem *locorum* inartificialium *locos communes*: ut ea, quæ dicuntur pro testibus & contra testes. Porro sigillatim persequi illos *locos communes*, nullius esset methodi. Duntaxat igitur universales horum præceptiones tradit Fabius. TURNEB.

omnia, quæ aut pro his, aut [14] contra dici solent, complecti. Non enim [15] *communes locos* tradere destinamus, quod esset operis infiniti, sed [16] viam quamdam atque rationem. Quibus demonstratis, non modo in exsequendo suas quisque vires debet adhibere, sed etiam inveniendo similia, ut quæque conditio litium poscet. Neque enim de omnibus *caussis* dicere quisquam potest, saltem præteritis, ut taceam de futuris.

14 *Contradici.*] Nota *hypodiastoles* ita apponatur, ut *contra dici* duo esse verba videantur. REGIUS.

15. *Communes locos tradere.*] *Communes loci* apud Fabium quadruplici saltem sensu dicuntur. Nam significant 1°. quasdam oratiunculas, quæ habentur de virtutibus, aut in vitia personis non nominatis, & pertinent ad quoddam *progymnasma*, quod Hermogeni sextum est; 2°. argumenta, vel theses, quæ in utramque partem agitari possunt, ut pro testibus & contra testes generatim, pro tormentis & contra. Duos hosce sensus exponit ipse Quinctilianus lib. II. cap. I. his verbis: *Nam communes loci, sive qui sunt in vitia directi, quales legimus a Cicerone compositos, seu quibus quæstiones generaliter tractantur, quales sunt editi ab Hortensio; ut, sitne parvis argumentis credendum, & pro testibus & in testes? &c.* 3°. sedes argumentorum: quo sensu *loci communes* alii vocantur *insiti* & τοῖς πραγμάσιν *intrinseci*, alii extrinsecus assumpti. De his vide infra cap. 2. hujus libri; 4°. disceptationes quasdam speciales, vel argumentorum fontes & capita, quæ ad omnem e *statibus* pertineant, ut ad *conjecturalem*, *definitivum*, & *qualitatis*, &c. de quibus lege infra cap. 13. Hac autem *communes locos* in secunda significatione Quinctilianus usurpavit, ut attendenti patebit. CAPPER.

16. *Viam ac rationem.*] *Loci communes* nunc accipiuntur pro illis formulis, quæ dicuntur de virtutibus & vitiis: nunc accipiuntur pro tractatione *locorum* inartificialium, ut hoc loco. TURNEB. *Vim quamdam*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Ald. Venet. Sich. Basil. Vidov. Voss. tert. Bern. Vide ad lib. III. cap. 3.

CAPUT II.

De præjudiciis.

[1] JAM præjudiciorum vis omnis [2] tribus in generibus versatur; II.
Rebus, quæ aliquando ex paribus *caussis* sunt judicatæ, [3] quæ *exempla* rectius dicuntur, ut [4] de rescissis patrum testamentis, [5] vel contra filios confirmatis; Judiciis ad ipsam *caussam* pertinentibus (unde etiam [6] nomen ductum est,) qualia [7] in Oppianicum facta dicuntur, & [8] a senatu adversus Milonem; Aut cum de eadem *caussa* pronuntiatum est, ut [9] in reis deportatis, & [10] *assertione secunda*, [11] & partibus *centumviralium*, quæ in duas [12] hastas divisæ sunt. Con-

1. *Tamen præjudiciorum.*] *Tamen* particula, ut ab initio omnino aliena, videtur eradenda, ac ejus loco *nam*, qua particula sensus quoque copulantur, est adscribenda. *Præjudicium* autem Asconius Pedianus sic definit: *Præjudicium dicitur res, quæ, cum statuta fuerit, affert judicaturis exemplum, quod sequantur. Judicium est res, quæ caussam litemque determinat.* REGIUS. *Nam præjudiciorum*, Locat. Ald. *Præjudiciorum.*] *Præjudicium*, dicitur etiam *præjudicatio* & *præjudicatum*. Primum autem ejus significationes enumerat; deinde *locos confirmationis* & *confutationis* subjicit. TURNEB.

2. *In tribus generibus.*] Unde Erasmus lib. II. Eccles. *Præjudicia* (inquit) sunt, ab aliis judicibus in simili *caussa*, aut in pari, aut in eadem pronunciata, quibus continentur senatusconsulta & principum decreta. TURNEB.

3. *Quæ exempla dicuntur.*] Quæ sunt de re simili, majore, minore, vel æquali; ut post videbimus. Hic videmus summam affinitatem esse inter præjudicia & exempla. Unum interim pro altero accipiatur: tametsi præjudicium sit probatio inartificiosa, exemplum artificiosa. TURNEB. Vide Valer. lib. VII. cap. 7. 8. & pro Cluent.

4. *De rescissis.*] *De recisis* Voss. prim. tert.

5. *Vel contra filios.*] Hac de re duo sunt tituli apud Valerium Maximum lib. VII. huc etiam pertinet, quod dicitur a Jurisconsultis de testamento *inofficioso*, & de testamento *irrito*: quæ Fabius hic *rescissa* vocat, quæ Prætores sæpe annihilabant, cum videbant filios a patre injuste exheredatos. TURNEB.

6. *Nomen dictum est.*] *Ductum* rectius forsitan, quam *dictum* legeretur, ut intelligatur deductum atque derivatum. REGIUS. *Dictum*; Locat.

7. *In Oppianicum.*] Secunda hæc vera est *præjudiciorum* acceptio; ut in *caussa* Oppianici, antea veneficii condemnatus fuerat Scamander, postea Fabricius: ex quibus jure Oppianicum damnatum colligebatur. TURNEB.

8. *A senatu adversus.*] Senatus enim judicaverat, cædem, quæ facta esset in via Appia, contra Rempubl. videri: hinc adversarii condemnatum cædis Milonem causabantur. TURNEB. *Et senatus*; Voss. prim. tert.

9. *In reis deportatis.*] *Relegatio* est, cum certo loco interdicitur; *deportatio*, cum aliquis in certum locum relegatur, ut in insulam. Porro, ut testatur Ulpianus, de *caussa deportandorum* iterum apud judicem potest agi; ac, si restituantur, pristinum adipiscuntur honoris gradum. TURNEB. *Ut in reis deportatis.*] Supple, in insulas. quæ quidem *deportatio* in locum successerat *interdictionis aquæ & igni*: illa autem *interdictio* species erat exilii, immo exilium ipsum mitioribus, ut putabant, verbis expressum. ὑποκοριζόμενοι aut κατ' εὐφημισμόν, id est, verborum lenitate rei tristitiam mitigante, ut ait alicubi Tullius. Cæterum *deportatio* a *relegatione* differebat, quod illa in perpetuum, hæc fere ad tempus esset. CAPPER.

10. *Assertione secunda.*] *Assertio* judicium est de alicujus libertate constitutum, appellaturque *caussa liberalis*: si igitur de *liberali caussa* jam pronunciatum sit, & facta provocatione, aut alia judicum subsortitione, iterum de *caussa* disceptetur, locus erit *præjudicio*: quanquam hunc locum aliter Cœlius interpretatur. Meminit Fabius lib. II. cap. I. *Succurret, etiam si apud alios judices agetur; ut in secunda assertione, aut in centumviralibus judiciis duplicibus.* TURNEB.

11. *Et partibus centumviralium, quæ in duas hastas divisæ sunt.*] Videatur Cornelius Witell. advers. Georgium Merulam, cap. II. pag 619. Lamp Crit. Part. I. Petri Pithœi Adversar. lib. II. cap 19. pag. 803. Lamp. Crit. part. 2. Franc. Polleti Histor. Fori Rom. lib. III. cap. 14. pag. 292. PAREUS. *Et de partibus*; Locat. Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Obrecht. Voss. secund. *Et partibus Centumviralium, quæ in duas hastas divisæ sunt.*] Hoc est, de *caussis* aliquot *Centumviralium* judiciorum. Nam earum aliquot, ut de libertate & de ventre agnoscendo, duplex nanciscebantur judicium; unum *Decemvirorum* τοῖς *stlitibus judicandis*, quod *præjudicii* nomen obtinebat, ipsa vero *caussa Præjudicialis* vocabatur; alterum *Centumvirorum*. Sic *Centumviralium caussarum* aliquæ duas in hastas, hoc est, in duas judicum classes, divisæ erant. Nam & *Decemviri* & *Centumviri* judicabant hastâ in medio positâ: quod imperii, rogatæque militiæ signum erat. De *Centumviris* plura diximus ad cap. 10 lib. III. CAPPER.

12. *Hastas.*] *Centumviri*, positis duabus hastis, de *caussis* co-

firmantur præcipue duobus; auctoritate eorum, qui pronuntiaverunt; & similitudine rerum, de quibus quæritur. Refelluntur autem raro per contumeliam judicum, nisi forte manifesta in his culpa erit. Vult enim [13] cognoscentium quisque firmam esse alterius [14] sententiam; & ipse pronuntiaturus exemplum non libenter, quod in se fortasse recidat, facit. [15] Confugiendum ergo est [16] in duobus superioribus, si res feret, ad aliquam [17] dissimilitudinem *caussæ*. Vix autem ulla est per omnia alteri similis. Si id non continget, [18] ac eadem *caussa* erit; aut [19] actorum incusanda negligentia, aut de infirmitate personarum querendum, [20] contra quas erit judicatum; aut de gratia, quæ testes corruperit, aut de invidia, aut de ignorantia; aut inveniendum, [21] quid *caussæ* postea accesserit. Quorum si nihil erit, licet tamen dicere, [22] multas judiciorum caussas ad inique pronuntiandum valere; ideoque [23] damnatum Rutilium, absolutos [24] Clodium atque [25] Catilinam. [26] Rogandi etiam judices, ut rem [27] potius intueantur ipsam, quam jurijurando [28] alieno suum donent. Adversus consulta autem senatus, & decreta principum vel magistratuum, remedium nullum est, nisi aut inventa quantulacumque *caussæ* differentia, aut aliqua vel eorumdem, vel [29] ejusdem potestatis hominum posterior constitutio, quæ sit priori contraria: quæ si deerunt, lis non erit.

gnoscebant, erantque in duas partes divisi; postea etiam in quatuor *basilicas*. In his igitur judiciis & provocationes etiam, & judicum subsortitiones. Fusius de his Budæus in *Pandectas*. TURNEB. Vide Fabium lib. XII. cap. 5. & lib. XI. cap. 1. Valer Maxim lib. VII. cap. 7. Plin lib VI. Epist. 33 & lib. I. Epistola 5. ubi de quatuor classibus *Centumvirorum*. CAPPER.

13. *Cognoscentium.*] Id est, judicum, qui scilicet de *caussis* forensibus cognoscunt. CAPPER.

14. *Sententiam; & ipse, &c.*] *Sententiam, & ipse pronunciaturus: nec libenter exemplum, quod in se fortasse recidat, facit*. Ita legit & distinguit Obrecht.

15. *Confugiendum est*] Cum præjudicium est in rebus ex paribus *caussis* judicatis, aut in judiciis ad *caussam* pertinentibus, locus a dissimili valere potest: at cum de eadem *caussa* est pronunciatum, locum non habet. TURNEB.

16. *In duobus superioribus.*] Supple, præjudiciorum generibus, quæ Fabius initio hujus capitis explicuit. CAPPER.

17. *Dissimilitudinem caussæ.*] Ut, quod Moses censuerit mulierem adulteram lapidibus obruendam, de viro nihil tale statuerit, præjudicium est, in divortio hoc esse par jus uxori ac viro. Nihil enim tam simile est, quin aliqua ex parte sit dissimile, aut videri possit. TURNEB.

18. *Aut eadem caussa.*] *Ac* copula videtur adscribenda, aut vero in locum suum transferenda, ac loco *actionum*, *actorum* esse legendum, & pro *informitate*, *infirmitate* scribendum hoc modo: *Si id non continget, ac eadem caussa erit, aut actorum incusanda negligentia, aut de infirmitate personarum querendum*. REGIUS. *Aut eadem:* MSS Bodl. Bal. Alm. Ven. Locat Ald. Voss omn. Bern.

19. *Actorum.*] Oratorum, Patronorum, qui *caussam* illam apud alios judices jam egerunt. CAPPER.

20. *Contra quos erit judicium.*] *Judicatum* legendum esse, ne dubitandum quidem est. REGIUS. *Judicium:* Locat.

21. *Quod caussæ.*] *Quid:* Andr. Locat. Par. Vasc. Steph. Gryph Basil. Obrecht. Voss. secund.

22. *Multas judiciorum caussas.*] Per *judiciorum caussas* videtur Fabius intelligere pessima illa *motiva* (ut barbare loquuntur,) quæ quosdam judices ad ferendam sententiam aliquando impellunt, puta favorem, prensationem, munera, metum, potentiam, &c CAPPER.

23. *Damnatum Rutilium.*] Rutilius justissime Asiam administravit; sed, cum publicanorum injurias illic coercuisset, invisus est factus equitibus, penes quos erant judicia, ideoque in exilium missus. De Rutilii damnatione vide Florum lib. III. TURNEB.

24. *Clodium.*] Capitalem illum Ciceronis & Milonis inimicum, qui femineo habitu ad sacra bonæ Deæ penetraverat, eaque temeraverat. Hic porro Clodius te restitutum Ciceronem multe per vim commiserat. Milo Tribunus plebis factus Clodium de vi accusavit; sed judicium, opera Clodii, ejusque amicorum, eo usque perductum est, donec habitis Ædilitiis comitiis Clodius Ædilis creatus in judicium vocari non potuit. CAPPER.

25. *Catilinam.*] Catilina prætor administravit Africam, postea accusatus repetundarum fuit; sed optimatum factione absolutus est. TURNEB. Prævaricante videlicet accusatore, ut Cicero in Orat. de Aruspic. respons. & Asconius Pedianus tradunt. Hoc autem in judicio Torquatum consulem advocatum Catilinæ fuisse scribit Tullius, Orat. pro Sylla. Præterea idem Catilina (ut Paulus Orosius narrat) accusatus incesti, quod cum Fabia Vestali stuprum commisisse arguebatur, Catuli tamen gratia fultus evasit. CAPPER.

26. *Rogandi judices.*] Ut pro Cluentio Cicero, refellendis & amoliendis *præjudiciis: Quamobrem a vobis judices, antequam de ipsa dicere incipio*, & cætera, quæ sequuntur. TURNEBUS.

27. *Potiusquam juri jurando alieno suum donent.*] Judices enim jurati judicabant. Igitur, qui judex alterius judicis præjudicio stabat, ejus jusjurando suum ipse tradebat, donabat, & forte prodebat. CAPPER.

28. *Alieno.*] Eorum scilicet, qui ex præjudiciis & temere judicium constituerunt, non penitus re inspecta. TURNEB.

29. *Ejusdem potestatis*] Quemadmodum lex posterior derogat priori, ita quoque posterior constitutio aut posterius senatusconsultum derogat priori. TURNEB.

CAPUT

CAPUT III.

De rumore & fama.

[1] FAMAM atque rumores [2] pars altera consensum civitatis, & velut publicum testimonium vocat: altera sermonem, sine ullo certo auctore dispersum, cui malignitas initium dederit, incrementum credulitas; quod nulli non, etiam innocentissimo, possit accidere fraude inimicorum [3] falsa vulgantium. [4] Exempla utrimque non deerunt. III.

Docet Cicero in *Topicis*, famam esse quoddam civitatis testimonium: itaque esse quasi quædam multitudinis *præjudicia*. Igitur momentum habet ad confirmandum: quid autem dici possit pro ea & contra eam, docet hoc loco Fabius. Quæ si contra pro nobis faciunt, dicemus vix unquam temere nasci, quin subsit aliquid veri; alioqui in ore omnium non posse versari; aut, si quo casu falsa nata sint, evanescere protinus. Vera etiam nonnulla auctoritate comprobabimus. Cæsar dimittit uxorem, non ob crimen, sed quod suspicione adulterii esset aspersa. Cicer. Philip. 2. Plausum trahit in consensum populi libertatem cupientis. Si vero contra nos faciant, dicemus minime tutum esse credere famæ populari, quæ, ut nonnunquam vera dispergat, sæpissime tamen mentiatur; eamque primum ex loquutulei alicujus, aut invide fabula nasci; et incrementum addere vulgi credulitatem, qua plurimos misere circumactos fuisse constet innocentissimos. Igitur instabilitatem auctoritate non esse amplectendam confirmabimus, & optima paucia semper placuisse. TURNEB.

1. *Famam atque rumores.*] Miror Mancinellum ex hoc capite differentiam inter rumorem & famam ratiocinari, cum tantum dicat Quinct. quid pro rumore, sive fama, quid item contra dici possit. *Rumor* igitur Latinum est, *fama* plane Græcum. Qui pro rumore dictus est, consensum civitatis, &c. dicet esse: qui contra, sermonem sine certo auctore dispersum. PHILANDER. *Rumorem*: Steph. *Rumores.*] De rumoribus lege Ciceronem lib. 11. Rhetoricor. seu de *Inventione* num. 12. CAPPER.

2. *Pars altera.*] Litigantium, vel Oratorum & Patronorum, qui *caussas* agunt. CAPPER.

3. *Falsa vulgantium.*] Legendum esse *vulgantium*, facile est videre. REGIUS.

4. *Exempla utrimque.*] Hoc est, tam ex parte illorum, qui famam atque rumores approbant, quam ex eorum parte, qui improbant, elevantque. CAPPER.

CAPUT IV.

De tormentis.

SICUT in tormentis quoque, qui est locus frequentissimus, cum pars altera *quæstionem*, vera fatendi necessitatem vocet; altera sæpe etiam caussam falsa dicendi, [1] quod aliis patientia facile mendacium faciat, aliis infirmitas necessarium. Quid attinet de his plura? Plenæ sunt orationes veterum ac novorum. Quædam tamen in hac parte erunt propria cujusque litis. Nam sive [2] de habenda *quæstione* agetur, plurimum intererit, [3] quis & quem postulet, aut offerat & in quem, & ex qua caussa; sive jam erit habita, quis ei præfuerit, quis & quomodo sit tortus, an credibilia dixerit, an inter se constantia; perseveraverit in eo [4] quod cœperat, an aliquid dolore mutarit; prima parte *quæstionis*, an procedente cruciatu. [5] Quæ utrimque tam infinita sunt, quam [6] ipsa rerum varietas. IV.

Tormenta appellantur, quæ, adhibito corporis cruciatu, veritatem exprimunt: dicuntur etiam *quæstiones*, quæ doloris vehementia verum inquirant. TURNEB. De *quæstione*, sive *tormentis* habes in Rhetor. ad Alexandrum, & apud Ciceron. in *Partitionibus*. Vide etiam cap. 4. libr. VIII. Valer. Maximi. PHILAND. Legesis etiam Ciceronem libr. 11. Rhetoricor. num. 10. CAPPER.

1. *Quod aliis patientia.*] Idem quoque testatur Ulpianus, titulo de quæstionibus lib. 48. Citatur & a Fabio periodus proverbialis in hanc sententiam: *Mentietur in tormentis, qui dolorem feret: mentietur, qui non feret.* TURNEB.

2. *De habenda quæstione.*] *Habere quæstionem*, est inquisitionem per *tormenta* facere: olim autem servi postulabantur in *quæstionem*, & dabantur. TURNEB.

3. *Quis & quem postulet.*] Supple, in *quæstionem*. Jam vero postulare in *quæstionem*, est postulare, ut quis tormentorum vi crucietur, & torqueatur ad extorquendam ex ipsius ore veritatem. CAPPER.

4. *Quod cœperat.*] *Cœperit*; V. C. Alm.

5. *Quæ utrimque.*] *Usque*; marg. Basil.

6. *Ipsa rerum.*] *Ipsarum rerum*; Locat. Ven. Ald

CAPUT V.

De tabulis.

V. CONTRA tabulas quoque [1] sæpe dictum, sæpe dicendum est; cum [2] eas non solum refelli, [3] sed etiam accusari, sciamus esse usitatum. [4] Cum sit autem in his, aut scelus signatorum, [5] aut ignorantia, tutius ac facilius [6] id, quod secundo loco diximus, tractatur, quod [7] pauciores rei fiunt. [8] Sed hoc ipsum argumenta ex *caussa* trahit; si forte aut incredibile est, id actum esse, quod tabulæ continent; aut (ut frequentius evenit) aliis probationibus æque inartificialibus solvitur; si aut is, in quem signatum est, aut aliquis signator dicitur abfuisse, vel prius esse defunctus; si tempora non congruunt; si vel antecedentia vel insequentia tabulis repugnant. [9] Inspectio ipsa sæpe etiam falsum deprehendit.

Tabularum nomine intelligimus quæcumque scripta & instrumenta, syngraphas, chirographa, & testamenta: habent autem tabulæ maximam vim ad probandum, si legitimæ sunt. TURNEB.

1. *Sæpe dictum, sæpe dicendum.*] *Sæpe dicendum est*, omissis reliquis; V.C. Alm.

2. *Eas non solum refelli, sed etiam accusari.*] Τὸ *refellere tabulas*, est iis contradicere universim, aut etiam ipsas reprobare tanquam legibus & civilibus institutis ac moribus dissonas: τὸ *accusare*, est falsi arguere: vulgo *s'inscrire en faux*. Donatus quidem ad illud Terentii Hecyr. act. 2. scen. 2.

Aut ea refellendo, aut purgando:

sic notat: *Refellit qui negat, purgat qui fatetur & defendit*: pariter ad illud Phormion. act. 2. Scen. 2. vers. 54.

——————————— *filius*

Cur non refellit?

refellere, inquit, *est arguendo falsum ostendere*; sed ille Terentii Commentator alio sensu, quam Fabius τὸ *refellere* videtur usurpare; nam τὸ *refellere* apud Donatum opponitur τῷ *purgare*, & aliis verbis ad *statum qualitatis* pertinentibus. At apud Fabium opponitur τῷ *accusare*, quod falsi accusationem, sive, ut vulgo loquimur, *inscriptionem* significat. CAPPER.

3. *Sed etiam accusari.*] Nam cum malæ proferuntur tabulæ, competit accusatio falsi, & eum, qui eas profert, ut falsarium accusamus. TURNEB.

4. *Cum sit aut scelus signatorum.*] Si nempe tabulæ falsi arguantur ob scelus eorum, qui adfuere signatores & tabulas proprio sigillo consignarunt. CAPPER.

5. *Aut ignorantia.*] Si tabulas ostendatur non esse legibus & morum institutis consonas. CAPPER.

6. *Id quod secundo loco diximus.*] Τὸ *accusare*, seu falsi arguere tabulas: vernacule, *s'inscrire en faux*. CAPPER.

7. *Pauciores rei fiunt.*] Tabulæ olim fiebant, adhibitis testibus & signatoribus. Itaque Jurisconsulti præcipiunt, ut tabulæ testamenti fiant, adhibitis septem signatoribus. TURNEB. *Quod scilicet pauciores rei fiunt*; Locat. Ald. Vasc. Stephan. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Cæterum hic locus lucem accipere potest ex eo, quod ait Fabius initio cap. 7. ubi sic habet: *Simpliciter contra tabulas pugnat: nam & minus obstitisse videtur pudor inter paucos signatores*, &c. CAPPER.

8. *Sed hoc ipsum.*] Vide notam penultimam. CAPPER.

9. *Inspectio ipsa.*] Sæpenumero tabulas inspicere propius oportet, ut videamus, sitne in illis aliqua litura, sitne summa aliqua falsa, aut postremo aliquid subdititium. TURNEB.

CAPUT VI.

De jurejurando.

VI. JUSJURANDUM litigatores aut offerunt suum, [1] aut non recipiunt [2] oblatum; aut ab adversario exigunt, aut recusant, cum ab ipsis exigatur. Offerre suum [3] sine illa conditione, ut vel adversarius juret, fere improbum est. Qui tamen id faciet, [4] aut vita se tuebitur, ut eum non sit credibile [5] pejeraturum; aut ipsa vi religionis, in qua [6] plus fidei [7] consequetur; si id egerit, ut non cupide ad hoc descendere, sed ne hoc quidem recusare videatur; [8] aut si *caussa* modo patietur litis, [9] propter quam [10] devoturus se ipse non

Jurisjurandi magna est religio, ut aiunt Jurisconsulti, utilisque ad decidendas *caussas*, quarum alioqui prolixius foret judicium: sed ita demum auctoritatem habet, si ab adversario deferatur, aut a judice. TURNEB. De jurejurando lege, quæ sunt in Rhet. ad Alexandrum. PHILAND.

1. *Aut non recipiunt.*] *Aut non respuunt*: Vallæ codex, Locat. Andr. Ven. Ald. Par. Steph. & probat Ascensius: sed legendum esse *non recipiunt*, satis patet, vel ex eo quod post aliquot lineas legitur, *quo non recipiet*. CAPPER.

2. *Oblatum.*] Ab adversario, qui jurare velit. CAPPER.

3. *Sine ulla conditione.*] Quamvis ita legatur, ut sensus integer esse videatur; *illa* tamen pro *ulla*, scribendum esse audacter contenderim. Quæ namque alia conditio ferri potest? sic autem esse legendum, ex illo Paulli quoque dicto colligi potest leg. 38. ff. de jurejurando: *Manifestæ*, inquit, *turpitudinis est & confessionis, nolle nec jurare, nec jusjurandum referre*. REGIUS. *Sine ulla*: Locat. Voss. prim.

4. *Aut vita se*] Alias, *vita sua cavebit*; & in quodam codice erat scriptum, *aut a vitiis se tuebitur*. SICHARD. *Aut ita se tuebitur*: MSS. Joan. Bal.

5. *Pejeraturum.*] *Pejerare*; V.C. Alm. Locat. Gryph.

6. *Et plus fidei.*] *Et* non habent V.C. Alm. Ald. Gryph. Obrecht.

7. *Consequetur*] *Consequitur*: Locat. Ald. Voss.

8. *Aut si caussa.*] Poterit etiam suum offerre jusjurandum, si *caussa* erit exigua & vilis; non enim credibile videbitur, ipsum sibi imprecaturum ob rem tam exiguam. Porro, qui jurabant, olim sibi devotionem imprecabantur, si pejerarent; ut in fœderibus conjurabant Jovem lapidem. TURNEB.

9. *Propter quam.*] *Per quam*; Voss. prim. tert.

10. *Devoturus se ipse non fuerit.*] Supple, *iis* Diis. CAPPER.

fuerit; aut si, [11] præter alia *caussæ* instrumenta, adjicit ex abundanti hanc quoque conscientiæ suæ fiduciam. [12] Qui non recipiet, & iniquam conditionem, & a multis contemni jurisjurandi metum dicet; [13] cum etiam philosophi quidam sint reperti, qui [14] deos habere curam rerum humanarum [15] negarent; eum vero, qui, [16] nullo deferente, jurare sit paratus, [17] & ipsum velle de *caussa* sua pronuntiare; &, quam id, quod offert, leve ac facile credat, ostendere. At is, [18] qui defert, agere modeste videtur, cum litis adversarium [19] judicem faciat, & [20] eum, cujus cognitio est, onere liberet, qui profecto alieno [21] jurejurando stari, [22] quam suo, [23] malit. Quo difficilior recusatio est, nisi forte res est ea, quam credibile sit [24] notam ipsi non esse. Quæ excusatio si deerit, [25] hoc unum relinquetur, [26] ut invidiam sibi quæri ab adversario dicat, atque id agi, [27] ut in *caussa*, [28] in qua vincere non possit, [29] queri possit. Itaque hominem quidem malum [30] occupaturum hanc conditionem fuisse; se autem probare malle, quæ affirmet, quam [31] dubium cuiquam relinquere, [32] an pejerarit. Sed nobis adolescentibus [33] seniores in agendo facti præcipere solebant, [34] ne unquam jusjurandum deferremus; sicut neque [35] optio judicis adversario [36] esset permittenda; nec ex [37] advocatis partis adversæ judex eligendus. Nam si dicere contraria turpe advocato videretur, certe turpius habendum, facere, quod noceat.

11. *Præter alia caussæ instrumenta.*] *Instrumenta* nunc vocat ea omnia, quibus *caussa* fulciatur, defendatur, &c. Gallice *moyens*. CAPPER.

12. *Qui non recipiet conditionem.*] *Qui non recipiet, & iniquam conditionem, & a multis*; MSS. Bodl. Bal. Vasc. Colin. Obrecht. *qui non recipiet & iniquam conditionem, & a multis*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov. *qui non recipit, & in c. & a.* V. C. Alm. Steph. & codex Vallæ. *Qui non recipiet, & iniquam conditionem, &, &c.*] Qui non recipiet oblatum ab adversario jusjurandum (quod scilicet præstare velit adversarius) duas afferet suæ recusationis caussas; 1°. iniquam esse dicet hanc conditionem, ut nempe cujusquam salus ab alieno jurejurando pendeat; 2°. a multis contemni jurisjurandi metum, &c. CAPPER.

13. *Cum etiam Philosophi quidem*] *Quidam* legendum est, non *quidem*. Philosophi autem, qui Deos esse negarunt, hi fere sunt, ut tradit Plutarchus de placitis Philosophorum, Diagoras Milesius, & Theodorus Cyrenæus, & [*] Euemerus Tegeates. Epicurus vero Deos quidem esse dixit, rerum vero humanarum curam gerere negavit. REGIUS. *Cum &* *Philosophi*; Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Hæc sententia est Epicureorum, qui mundum providentia regi negant: quæ sententia tollit jurisjurandi religionem, sublato metu deorum. TURNEB.

14. *Deos habere curam*] Laborare fœdo *glossemate*, nemo, nisi sagacissima nare, deprehendat: at me ad cubile vitii hujus duxerunt membranæ Palatinæ, quarum scripturam longe præfero vulgatæ. *Qui Deos ac rerum humanarum curam negarent.* GEBHARD. lib. 1. Crepund. cap. 17. ubi pluribus hæc illustrat. *Ac rerum* etiam est in V. C. Alm. & Voss. secund. sed ego illud *ac* pro *ag*, & hoc per compendium pro *agere* scriptum putem; *agere* enim *curam* latinissime & elegantius, quam *habere curam*, dicitur. Vide Heinsium ad Ovid. Epist. xvi. 302. ubi & nos plura dicemus: eadem diversitas in hac locutione, *curas habere*, & *agere* est apud Ovidium Metam. 12. 107. qui sæpius hac phrasi utitur. *Curas habere* est quidem apud Justin. lib. XLIII. 4. sed viris doctis merito suspectum. Vide Salmas. ad Alex. Sever. cap. 64. ita vero legendum hic esse suadet Petronii locus cap. cvi. *Proclamat; Deos immortales rerum humanarum agere curam, puto, intellexisti*; qui & cap. cxxix dixit: *hominum quoque tibi cura agetur*. Plinius lib. II. cap. 7. *Irridendum vero agere curam rerum humanarum illud, quidquid est, summum*: & paulo post: *verum in his Deos agere curam rerum humanarum credi, ex usu vitæ est*. Et hanc phrasin iterum Fabio restituemus lib. v. cap. 10. sic & loquitur lib. VIII. præfat. *nec ideo tamen sola est agenda cura* [*] *verborum*. Cicero tamen lib. 2. de Nat. Deor. 2. dixit: *sunt enim Philosophi, & fuerunt, qui omnino nullam habere censerent rerum humanarum procurationem Deos*: quem locum noster respexisse potuit, & Phalander adduxit: nisi & ibi *agere* sit rescribendum. BURMAN.

15. *Negarent.*] *Negant*; V. C. Alm.

16. *Nullo afferente.*] *Nullo deferente*; Steph. & codex Vallæ, etiam editio Obrecht. *Deferente . . . qui defert.*] *Deferre jusjurandum*, est ab adversario petere, an jurare velit; hanc ipsi conditionem proponere, ut juret, &c. CAPPER.

17. *Et ipsum.*] *Se ipsum*; V. C. Alm. Obrecht. *& se ipsum*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov.

18. *Qui defert agere*] *Qui defert aliquin agere*, vel *aliqui*; V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov.

19. *Judicem.*] Nam jusjurandum litem decidit, nisi forte velis perjurium probare. TURNEB.

20. *Eum cujus cognitio est*] Judicem, qui de controversia re cognoscere & judicium ferre debet. CAPPER.

21. *Jurejurando stari.*] *Stare*; V. C. Alm. Locat. Ald. Stephan. Gryph. Colin. Vidov. Voss. secund.

22. *Quam suo.*] Cognitores enim, sive judices, jurabant se secundum leges esse judicaturos. CAPPER.

23. *Malit.*] *Mavult*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov.

24. *Notam ipsi non esse*] Ipsi, cui defertur jusjurandum, qui ad jurandum adigitur ab adversario, & jurare non vult. CAPPER.

25. *Hoc unum relinquetur.*] *Unum relinquetur*; V. C. Alm.

26. *Ut invidiam sibi queri dicat.*] Is qui delatum ab adversario jusjurandum recusat. CAPPER.

27. *Ut in caussa.*] *Ut in ea caussa*; Locat. Ald. Basil. Colin. Vidov. *id agi in caussa in qua*; V. C. Alm.

28. *In qua vincere non possit, queri possit*] Adversarius ille, qui jusjurandum defert. CAPPER. *Non posset.*] *Non potest*; editio Obrecht. *vi non* deest in Voss.

29. *Quæri.*] *Queri*; Locat. Ald. & omnes fere editiones. Ascensius tamen *quæri* præfert.

30. *Occupaturum.*] Ultro acceptaturum esse, & recepturum dicet is, qui delatum sibi jusjurandum non recipit, sed recusat. CAPPER.

31. *Dubium cuiquam*] *Cuique*; V. C. Alm.

32. *An pejeraverit.*] *An se pejeraverit*, V. C. Alm. Locat. Ald.

33. *Seniores in agendo facti.*] Qui in agendis forensibus *caussis* consenuerant. CAPPER.

34. *Ne unquam jusjurandum deferre illius.*] Genitivo *illius* eraso, *deferremus* est legendum. REGIUS. Ita olim fuit in antiquis editionibus Locatelli & aliorum.

35. *Optio.*] In judicum sortitione adversarii voluntatem & optionem sequi non oportet, nec in arbitro *compromissario* eligendo. TURNEB. *Optio judicis*; eligi scil. judex a litigatoribus solebat. PITHOEUS.

36. *Esset permittenda.*] *Est*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov.

37. *Advocatis partis adversæ.*] *Advocatis adversæ*; V. C. Alm.

CAPUT VII.

De testibus.

VII. [1] MAXIMUS tamen patronis circa [2] testimonia sudor est. Ea dicuntur aut per tabulas, [3] aut a præsentibus. Simplicior contra tabulas pugna. Nam & minus obstitisse videtur [4] pudor inter paucos signatores, [5] & pro diffidentia premitur absentia. [6] Si reprehensionem non capit ipsa persona, infamare signatores licet. Tacita [7] præterea quadam significatione refragatur his omnibus, quod nemo per tabulas dat testimonium nisi, [8] sua voluntate: quo ipso [9] non esse amicum ei se, contra quem dicit, fatetur. [10] Neque tamen protinus cesserit orator, quo minus & [11] amicus pro amico, & inimicus contra inimicum possit verum (si integra sit ei fides) dicere. Sed late [12] locus uterque tractatur. [13] Cum præsentibus vero ingens dimicatio est; [14] ideoque velut duplici contra eos, proque his acie confligitur, [15] *actionum*, & interrogationum. [16] *In actionibus* primum generaliter pro testibus, atque in testes dici solet. Est hic *communis locus*, cum pars altera nullam firmiorem probationem esse contendit, quam quæ sit [17] hominum scientia nixa: altera, ad detrahendam illis fidem, omnia, per quæ fieri soleant falsa testimonia, enumerat. [18] Sequens ratio est, cum specialiter quidem, sed tamen multos pariter invadere patroni solent. [19] Nam & gentium simul universarum [20] elevata testimonia ab oratoribus scimus, & [21] tota genera testimoniorum, ut [22] de auditionibus;

1. *Maximus.*] *Maximis*; marg. Basil.

2. *Testimonia.*] Multum prosunt in *caussis*, quæ sunt vel voce, vel scripto. Cæterum, quæ voce & a præsentibus, magni sunt momenti; quæ per tabulas & scripta ab absentibus, facilius solvuntur: jurisconsulti testes usurpant de præsentibus; testimonia de absentibus. TURNEB. Et de testibus vide item apud Aristotel. eodem libro, & Ciceron. in *Partitionibus*, & Valer Maxim. lib VIII cap 5. PHILAND. Vide leg. 3 & 4. de Testibus. ALMELOV. Græci quoque scriptores τὴν μαρτυρίαν, *testimonium præsentis voce prolatum*; & τὴν ἐκμαρτυρίαν, *testimonium per tabulas ab absente conscriptum* distinxerunt. Ammonius in libello de similibus & differentibus vocabulis: μαρτυρία μὲν γάρ ἐστιν ἡ τῶν ἐπιδημούντων, ἐκμαρτυρία δὲ τῶν ἀποδημούντων. Harpocration in Lexicu: ἡ μὲν μαρτυρία τῶν παρόντων ἐστὶν, ἡ δὲ ἐκμαρτυρία τῶν ἀπόντων. Suidas: ἐκμαρτυρία ἡ γεγραμμένη ἀναγινώσκεται, ὅταν τις ἢ τελευτήσῃ, ἢ ὑπερόριος ᾖ; id est, *nam testificatio scripta legitur, cum aliquis mortuus est, vel ultra regionis fines constitutus*. Scriptum illud testimonium in *Pandectis* vocatur *testificatio* & *testatio*: *in testatum* etiam redigere dixit Ulpianus in lib. 1. §. *recte autem*. ff. usufructuarius quemadmodum caveat. Lege Brissonium de formulis CAPPER.

3. *Aut a præsentibus*] *A præsentibus testibus*; MS. Bodl. Andr. Ald.

4. *Pudor.*] Supple, scribendi, vel, ut Fabius loquitur, dandi per tabulas falsi testimonii CAPPER.

5. *Et pro diffidentia.*] Qui absens testimonium dicebat, tabulas conficiebat præsentibus signatoribus, in quibus suum testimonium perscribebat. TURNEB. *Pro diffidentia premitur absentia.*] Absentia videri potest signum diffidentiæ, quasi testis ipse sibi diffidat ROLLIN

6. *Si reprehensionem non capit.*] Si extra omnem reprehensionis aleam posita sit, & prorsus irreprehensibilis. CAPPER.

7. *Præterea quadam significatione.*] *Præterea quadam significatio*; Locat. Ald. Vidov. marg. Basil. cod. Bern. *præterea quadam cogitatio*; V. C. Alm

8. *Sua voluntate.*] Nam aliis testibus solet persæpe denuntiari testimonium & dies dici: at qui testantur per tabulas, voluntarii sunt testes. TURNEB.

9. *Non esse amicum ei se.*] *Non se esse amicum ei*; Locat.

10. *Neque protinus cesserit orator, quo minus, &c.*] Non idem fatebitur orator non posse amicum pro amico verum dicere, &c. CAPPER

11. *Amicus pro amico.*] Vide lib. III. & IX. de Testib. ubi & de patre & filio. ALMELOV.

12. *Locus uterque.*] *Locus communis* tam pro testibus, quam contra testes, ubi agitur de amici, vel inimici testimonio. CAPPER.

13. *Cum præsentibus.*] Præsentes testes difficilius oppugnantur: dupliciter tamen refutantur; aut enim adversus eos utimur oratione perpetua; aut in altercatione eos interrogamus, diligenterque excutimus, quid ab illis dicatur. TURNEB.

14. *Ideoque velut.*] *Itaque*; Locat marg Vidor.

15. *Actionem.*] Per *actionem* intelligitur oratio perpetua, qua utitur orator. ROLLIN. Dicitur autem *perpetua*, quæ continua est, neque interrogationum responsionumque vicissitudinibus interrupta CAPPER.

16. *In actionibus.*] Cum utimur oratione perpetua, dupliciter pro testibus & contra testes dicimus; primum generaliter, per quæstionem infinitam citra personarum circumscriptionem; deinde specialiter, additis personarum circumstantiis. TURNEB.

17. *Hominum sententia nixa.*] Licet mihi exemplaria refragentur, meo tamen periculo *scientia*, pro *sententia*, legendum esse affirmarim REGIUS. *Sententia*: Locat.

18. *Sequens ratio*] Quasi diceret Quinctilianus secunda etiam est ratio, seu alter modus dicendi contra testes in *actionibus*, *&c.* CAPPER.

19. *Nam & gentium simul*] Sic Cicero pro Fonteio Gallorum elevat testimonia; pro Flacco, Græcorum Asianorumque, atque ita pariter multos invadit TURNEB.

20. *Elevata.*] Infirmata, extenuata, deminuta, debilitata. CAPPER.

21. *Tota genera testimoniorum.*] *Testes* sunt quidam, qui negotio interfuerunt gerendo: nonnulli sunt, qui, quod ab aliis audiverunt, pro testimonio dicunt: quorum auctoritas est infirmior: unde vulgatum est illud: *Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem*. TURNEB. Discrimen etiam statuunt Græci scriptores inter τὴν μαρτυρίαν, *testimonium testis oculati*; & τὴν ἐκμαρτυρίαν, *testimonium testis auriti*. Julius Pollux lib. VIII. cap. 6. μαρτυρία μὲν καλεῖται, ὅταν τις αὐτὸς ἰδὼν μαρτυρῇ, ἐκμαρτυρία δὲ, ὅταν τις παρὰ τοῦ ἰδόντος ἀκούσας λέγῃ; id est, *μαρτυρία* quidem vocatur, *cum quis videt, ipse testimonium perhibet*; *ἐκμαρτυρία* vero, *cum quis audisse se dicit ab eo, qui vidit* Suidas, ἐκμαρτυρίαν ἐκάλουν τὸ λέγειν οὐχ ἃ αὐτοὶ εἶδον, ἀλλ' ἃ τῶν ἰδόντων ἤκουον; hoc est, *ἐκμαρτυρίαν* vocant, *ea dicere, non quæ quis ipse viderit, sed quæ ab aliis dicentibus audiverit*. CAPPER.

22. *De auditionibus*] Cum testes dicunt tantum se audivisse quid ab aliis. ROLLIN. Vide Ciceronem pro Flacco.

[23] non enim ipsos esse testes, [24] sed injuratorum afferre voces; [25] & in *caussis repetundarum*, qui se reo numerasse pecunias jurant, litigatorum, non testium, habendos loco. Interim adversus singulos dirigitur *actio*: quod insectationis genus [26] & permixtum defensioni legimus in orationibus plurimis, & separatim editum, sicut in Vatinium testem. Totum igitur excutiamus locum, quando universam institutionem aggressi sumus. [27] Sufficiebant alioqui libri duo a Domitio Afro in hanc rem compositi, quem adolescentulus [28] senem colui: ut non lecta mihi tantum ea, sed pleraque ex ipso sint cognita. Is verissime [29] præcepit, primum esse in hac parte officium oratoris, ut totam *caussam* familiariter norit: quod sine dubio ad omnia pertinet. Id [30] quomodo contingat, [31] explicabimus, quum ad destinatum huic parti locum venerimus. Ea res suggeret materiam interrogationi, [32] & veluti tela ad manum subministrabit. Eadem docebit, ad quæ judicis animus [33] *actione* sit præparandus. [34] Debet enim vel fieri, vel detrahi testibus fides [35] oratione perpetua; quia sic [36] quisque dictis movetur, ut est ad credendum vel non credendum ante formatus. [37] Et quoniam duo genera sunt testium, aut voluntariorum, aut eorum, [38] quibus judex in publicis judiciis lege denuntiare solet, [39] quorum altero [40] utraque pars utitur, [41] alterum accusatoribus tantum concessum est; separemus officium dantis testes, & refellentis. Qui voluntarium producit, [42] scire, quid is dicturus sit, potest; ideoque faciliorem videtur in [43] rogando habere rationem. Sed hæc quoque pars acumen & vigilantiam poscit; providendumque, ne timidus, ne inconstans, ne imprudens testis sit. Turbantur enim, & a patronis diversæ partis [44] in-

23. *Non enim ipsos esse testes, sed injuratorum afferre voces, & .... non testium habendos loco.*] Supple; scimus, vel dixerit quis, vel persuasum vulgo habent, &c. CAPPER.

24. *Sed injuratorum.*] Ita quidem legitur, sed cum *injuriari* verbum apud quemquam auctorem Latinum, quod sciam, non inveniatur; aliter, quam *injuriatorum*, legendum esse facile contenderim. Quid? quod *injuriatorum*, etiamsi Latinum esset verbum, sensui tamen minime conveniret; exponit namque Fabius, quo modo auditionum *testimonia* elevari possint. Quid vero ad hoc facit, si injuria affectorum voces a testibus afferuntur? Certe nihil, cum interim etiam referantur, nec idcirco tamen minus testibus fides adhibeatur. Quomodo igitur legendum dicemus? An *i* vocali de medio expuncta *inuratorum* est legendum? testibus namque juratis tantum creditur, cum, quæ ipsi viderunt, quibusque ipsi interfuerunt, exponunt. Qui vero audita referunt, quamvis jurati, fides iis non est habenda; non enim, quæ sciunt, respondent; sed *injuratorum*, hoc est, eorum, qui non jurarunt, voces solum afferunt. REGIUS. *Injuriatorum*; Locat. *invitatorum*; Voss.

25. *Ut in caussis repetundarum.*] *U* vocali in *e* conversa, *&* copula, loco illius particulæ *ut*, videtur reponenda. REGIUS. *Utque in caussis*; Steph. Gryph. Colin. Vidov.

26. *Et permistam.*] *Permistim* quosdam legere notat Ascensius.

27. *Sufficiebat alioqui.*] Domitius Afer celebris Orator, cujus meminit Fab. lib. x. duos scripserat libros de confirmandis & refellendis testimoniis: cæterum colligere licet ex hoc loco, deceptum fuisse divum Hieronymum, qui scribit, Quinctilianum ex Hispania adductum fuisse a Galba Romam, ut rhetoricam doceret; nam Quinctilianus Romanus fuit, testante etiam Martiale: at deceptus fuit appellatione; alius enim fuit Quinctilianus hujus pater. TURNEB. Hæc fere ex Regio descripta sunt. Romæ natum fuisse Quinctilianum censet & probat vetus auctor, qui vitam ejus conscripsit; sed ex Hispania oriundum tradunt, præter Divum Hieronymum, Ausonius, & Cassiodorus, quorum testimonia in hujus operis limine relata sunt. His adstipulatur Dodwellus in annalibus Quinctilianeis. CAPPER.

28. *Senem colui.*] *Senem vidi, non lecta tamen*; V. C. Alm.

29. *Præcepit*] *Præcipit*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Voss. secund.

30 *Quomodo contingat*] *Id* pronomen ut adscribatur, sensus integritas exposcit, ut legamus *Id quomodo contingat*. REGIUS. *Quomodo contingat*; Locat. V C. Alm. *& quomodo cont.* Ald. *Quomodo.*] Fab lib. xii cap 9. subtilissime explicat, quomodo orator *caussam* nosse debeat TURNEB.

31. *Explicabimus.*] *Tum explicabimus*; Basil

32. *Et veluti tela*] *Interrogationi velut tela*; V.C. Alm. *Tela ad manum.*] Vide auctorem de caussis corrupt. Eloq. cap. 5. ALMEL.

33. *Actione.*] Per orationem perpetuam & continuam, sed specialem contra testes, vel pro testibus. CAPPER

34 *Debet enim.*] Etiam antequam ad interrogationem veniamus, quædam in oratione nostra præparare debebimus, quibus fides quadamtenus detrahatur testibus. Ita enim facilius judici persuadebitur. TURNEB.

35. *Oratione perpetua.*] Id est, continua, non interrupta, ut fit in interrogationibus. CAPPER

36. *Quisque dictis.*] Supple, testimoniis CAPPER.

37. *Et quoniam duo.*] Denuntiare testimonium, est testi diem dicere, qua compareat ad judicium, ut testimonium dicat. Fiebat autem denuntiatio dumtaxat, ut innuit Fabius, in publicis judiciis; quomodo hominibus privatis cavebatur & re familiari occupatis, ne passim denunciatu testimonio inquietarentur. TURNEB. Alia profert Isidor Origin. lib. XVIII. cap. 15. ALMELOV.

38. *Quibus judex.*] *Quibus in judiciis publicis lege denuntiatur*; V.C. Alm & Obrecht. *quibus judex publicus judiciis denuntiare solet*; Cod Colbert *quibus judex publicis judiciis lege denuntiare solet*; Locat.

39. *Quorum altero.*] Genere scilicet voluntariorum testium. CAPPER.

40. *Utraque pars.*] Plinius Cæcilius lib. VI epistolarum ait, olim accusatori potestatem fuisse in publicis judiciis quærendi, testibusque denunciandi, atque Licinium petendum censuisse a Coss ut referrent, an placeret in futurum adjici, ut, sicut accusatoribus, ita reis quoque idem liceret: quod quidem facere videtur ad hujus loci interpretationem. TURNEB. *Pars utraque*; editio Obrecht.

41. *Alterum excusatoribus.*] *Accusatoribus*, pro *excusatoribus* legendum esse ut putem, adducor iis, quæ paulo post de hoc testium genere dicuntur, quibus lege denuntiari solet; hujusmodi namque testibus soli accusatores uti videntur. REGIUS. *Excusatoribus*; Locat. *Alterum accusatoribus tantum.*] Eorum nempe genus testium, quibus judex publicis in judiciis lege denunciare solet, hoc est, diem dicere dicendo testimonio. CAPPER.

42. *Scire quid his dicturus est.*] *Is* citra aspirationem, & *sit* legendum est: tenere autem debemus interrogationem, testium & accusatoris, & defensoris esse; & ejus, qui producit, & ejus, contra quem producuntur, ut ait Pedianus: id quod facile ex ipsius quoque Quinctiliani verbis colligi potest REGIUS. *Dicturus est*; Ald. Colin.

43. *Rogando.*] Id est, interrogando.

44. *Inducuntur in laqueum*] *Metaphora* est ducta a feris, quas sensim venatores solent in casses & retia inducere: quod idem facit patronus, cum interrogatiunculis & quibusdam inductionibus tandem fallit testem TURNEB Quasi hac lectione nihil elegantius, nihil melius potuisset esse, inculcarunt scioli. MS. Palat. longe meo palato ac pectori gratiorem admittit: *Turbantur enim, & a patronis diversa partis inducuntur in latus Sed & plus depreh.* Omnia sana nisi maveis, *inducuntur Inducere in latus*, qui nescierunt militare, vel gladiatorium verbum esse, mutaverunt. Nam qui recte sunt

duuntur in laqueum; & [45] plus deprehensi nocent, quam firmi & interriti profuissent. Multum igitur domi ante versandi; ac variis percontationibus, quales [46] haberi ab adversario possunt, explorandi sunt. Sic fit, ut [47] aut constent sibi; aut, siquid [48] titubaverint, opportuna rursus ejus, a quo producti sunt, interrogatione velut [49] in gradum reponantur. [50] In his quoque adhuc, qui constiterint sibi, vitandæ sunt insidiæ; nam frequenter [51] subjici ab adversario solent; &, omnia profutura polliciti, diversa respondent, & auctoritatem habent [52] non arguentium illa, [53] sed confitentium. Explorandum igitur, quas caussas lædendi adversarium afferant; [54] nec id sat est, [55] inimicos fuisse; sed an desierint, an per hoc ipsum [56] reconciliari velint; ne [57] corrupti sint; ne pœnitentia propositum mutaverint. Quod cum [58] in iis quoque, qui ea, quæ dicturi videntur, re vera sciunt, necessarium est præcavere; tum multo magis in iis, qui se dicturos, quæ falsa sunt, pollicentur. Nam & frequentior eorum pœnitentia est, & promissum suspectius; &, [59] si perseveraverint, [60] reprehensio facilior. Eorum vero, [61] quibus denuntiatur, pars testium est, quæ reum lædere velit; pars, quæ nolit. [62] Idque interim scit accusator, interim nescit. Fingamus in præsentia scire. [63] In utroque enim genere summis artibus interrogantis opus est. Nam si habet testem cupidum lædendi, cavere debet hoc ipsum, ne cupiditas ejus appareat; nec statim de eo, quod in judicium venit, rogare; sed aliquo circuitu ad id pervenire; ut illi, quod maxime dicere voluit, videatur [64] expressum. [65] Nec nimium instare interrogationi, [66] ne ad omnia responden-

latere, indui in illud gladio ferrove non temere possunt, sed qui nudo & aperto. Nam ante etiam timidum nominat: omnia ex militia traloquutur. Ipse firmat lib. 12 cap. 1. *Namque ut in armorum certamine adversos ictus ac simplices manus cum videre, tum etiam cavere ac propulsare facile est; aversæ tectæque minus sunt observabiles; & aliud ostendisse, quam petas, artis est: sic oratio, quæ astu caret, pondere, mole & impulsu præliatur; simulanti variantique conatu in latera atque in terga incurrere datur, & arma avocare, & velut nutu fallere.* Ubi MS *arma avocare.* Restituendus quoque hoc verbo infra Quinctilianus, lib. XII. cap. 1. *Neque prudentiam eis.* (concesseris) *qui in gravissimas frequenter legum, semper vero malæ conscientiæ pœnas a semetipsis improvisa rerum exitu induantur.* Sic omnino ex membran. Palat. leg. & editione Ald. Volgo *inducantur*; putida glossa. Hanc cape Ciceron. Verr. 3. *sua confessione induatur, ac jugulentur.* Ovid. Amor. lib. II. Eleg. 10.

Induat adversis contraria pectora telis
Miles, & æternum sanguine nomen emat.

Virgil. lib. 10. Æneid. 681.

An sese mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per costas exigat ensem?

Sic Cæsar, *se stimulis imponantes induebant.* Lucret. lib. IV. vers. 815.

At nos in fraudem induimus, frustramur & ipsi.

Gebh. III. Crepund. cap. 5. *Induere pectus telis*, ferro; *se induere in telum vel tela*, veteres dixisse sine ullo dubio est; sed *in latus indui* nihil esse, recte notavit summus Gronov. ad Senec. Herc. Fur. 1312. ubi Gebhardum refellit, & hic legit *induuntur in laqueum*, quod verum puto; *induuntur* enim in laqueos fallacias & blanditias; sed *induuntur* incauti, qui turbantur, id est, de statu dejecti sunt; ut explicuimus supra lib. IV. cap. 5. & hoc sequentia verba *deprehensi, firmi, interriti, & in gradum reponantur* flagitant: quæ omnia a vera pugna transferuntur ad forensem concertationem, qua subito turbati in latentes laqueos induuntur. BURMAN.

45. *Plus deprehendi nocent.*] *Deprehensi* legendum esse, nemo non videt. REGIUS. *Sed & plus* Locat. Voss. secund. *Deprehensi.*] Supple, in mendacio. Græci dicerent ἁλόντες: sic paulo post Fabius: *aut in mendacio, vel cupiditate lædendi deprehendantur.* CAPPER.

46. *Haberi ab adversario.*] *Haberi adversaria*; V. C. Alm.

47. *Aut constent sibi.*] Sic de adversario Cornificius ad Heren. lib. II. cap. 5. ALMELOV.

48. *Titubaverint.*] Sic pro Flacco Cicer. *Si vero titubaverint, quo revertantur non habebunt, &c.* quæ sequuntur. TURNEB.

49. *In gradum*] *Metaphora* est ducta ab illis, qui supplantati sunt, aut a colluctatore dejecti, qui opportuno alicujus auxilio eriguntur. *Eras. Chil.* Idem. Vide ad Petron. capp. 36. & 80.

50. *In his quoque.*] Vitandi sunt etiam atque etiam subjecti testes & subornati, qui adversarii fraud. pollicentur se dicturos testimonium pro te, cum tamen in ipsis judiciis contra te sint dicturi. TURNEB.

51. *Subjici solent.*] Vulgo, *subornari*; Gallice *être apposté*. CAPPER.

52. *Non arguentium illa.*] Hoc est, non refellentium illa, quæ diversa & nobis contraria responderint illi testes ab adversario nostro subjecti, subditi, *subornati*, &c. CAPPER.

53. *Sed confitentium.*] Sicque contra nos ipsos testificantium. CAPPER.

54. *Nec id sat est.*] *Satis est*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Stephan.

55. *Inimicos fuisse.*] Inimico testi olim creditum. PITHOEUS.

56. *Reconciliari*] *Conciliari*; Locat.

57. *Corrupti sint*] Corruptelam in teste summopere vitare decet; & alioqui, qui corrupti sunt, ex lege Julia a testimonio dicendo arcentur. Hunc locum quoque pro Flacco cap. 6. eleganter Cicero tractavit: *Ut eos, qui domo exire nolebant, testimonii denunciatione terreret; qui domi stare non poterant, largo & liberali viatico commoveret. Sic adolescens ingenui plenus, locupletes metu, tenues præmio, stultos errore permovet, &c.* quæ seq. TURNEB.

58. *In iis, qui se dicturos, quæ falsa sunt, pollicentur.*] Videtur Fabius non repudiare testimonia eorum, qui se dicturos, quæ falsa sunt, pollicentur, quod esset hominis parum probi; sed idem paulopost monet facere se mentionem ejusmodi pessimarum artium, non ut fiant, sed ut vitentur. ROLLIN.

59. *Si perseveraverint.*] *Si perseveraverint*; Vallæ cod. *perseveraverint*; V. C. Alm.

60. *Reprehensio facilior.*] Alii codices habent, *deprehensio facilior*; quemadmodum antea dixit *testem deprehensum.* TURNEB.

61. *Quibus denunciatur.*] Supple, testimonium; hoc est, quibus judex lege denunciare solet, ut certa die compareant testimonium dicturi. CAPPER.

62. *Idque interim*] Nam testibus illis denunciatur a judice testimonium; atque inde fit, ut plerumque accusator ignoret, qui pro reo dicturi sint, aut contra reum. TURNEBUS.

63. *In utroque enim genere.*] *In utroque tamen genere*; MSS. Joan. Alm. Ante margines Steph. Vasc. Sich. Basil.

64. *Expressum.*] Quasi astu, aut etiam vi extortum. CAPPER.

65. *Nec nimium instare.*] Si testis cupidus erit lædendi; non tamen ab eo petemus omnia, quæ posita sunt in controversia; sed, quod nobis utile erit, ab eo petemus; reliqua ab aliis testibus. TURNEB.

66. *Ne omnia respondendo.*] *Ad omnia*; V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Obrecht. Voss. secund.

do testis fidem suam minuat; sed [67] in tantum evocare eum, [68] quantum sumere [69] ex uno satis sit. At in eo, qui verum invitus dicturus est, prima felicitas [70] interrogantis est extorquere, quod is noluerit. [71] Hoc non alio modo fieri potest, quam longius interrogatione repetita. Respondebit enim, quæ nocere *caussæ* non arbitrabitur: ex pluribus deinde, quæ confessus erit, eo perducetur, ut, quod dicere non vult, negare non possit. Nam, ut in oratione, sparsa plerumque colligimus argumenta, quæ per se nihil reum [72] aggravare videantur, congregatione deinde eorum factum convincimus: ita hujusmodi testis multa de ante actis, [73] multa de insecutis loco, tempore, persona, [74] cæterisque est interrogandus; ut in aliquod responsum incidat, post quod illi vel fateri, quæ volumus, necesse sit; vel iis, [75] quæ jam dixerit, repugnare. Id [76] si non contingit, reliquum erit, ut eum nolle dicere manifestum sit; [77] protrahendusque, ut in aliquo, quod vel extra *caussam* sit, [78] deprehendatur. [79] Tenendus etiam diutius, ut omnia ac plura, quam res desiderat, pro reo dicendo suspectus judici fiat: [80] quo non minus [81] nocebit, quam si vera in reum dixisset. At si (quod secundo loco diximus) [82] nescit actor, [83] quid propositi testis attulerit; paulatim, & (ut dicitur) pedetentim interrogando experietur animum ejus, & ad id responsum, quod eliciendum erit, per gradus ducet. Sed quia nonnunquam sunt hæ quoque testium artes, ut primo ad voluntatem respondeant, quo majore fide diversa postea dicant; [84] est accusatoris, suspectum testem, [85] dum prodest, dimittere. [86] Patronorum in parte expeditior, [87] in parte difficilior interrogatio est. Difficilior hoc, [88] quod raro unquam possunt ante judicium scire, quid testis dicturus sit. Expeditior, quod, cum interrogandus est, sciunt, quid dixerit. [89] Itaque in eo, quod incertum est, cura & inquisitione opus est, quis reum premat, quas & quibus ex caussis [90] inimicitias habeat; eaque in oratione prædicenda atque amolienda sunt; sive odio [91] conflatos testes, sive invidia, sive gratia, sive pecunia videri volumus. [92] Et, si deficietur numero pars diversa, paucitatem; [93] si abundabit, conspirationem; [94] si humiles producet, vilitatem; si potentes, gra-

67. *In tantum evocare.*] Non omnia, quæ posita sunt in controversia, sed quod nobis utile erit, ab eo poscemus; reliqua ab aliis testibus. CAPPER.

68. *Quantum sumere.*] *In quantum*; Voss. tert.

69. *Ex uno satis sit.*] *Satis est*; Locat. Colin.

70. *Interrogantis est.*] *Est* non habet V. C. Alm.

71. *Hoc non alio*] Opportuna est hoc loco Socratica *inductio*, de qua postea est acturus Fabius. Fit autem quibusdam interrogatiunculis & concessionibus, quibus demum elicimus, quod absurdum est, aut contrarium. Ea utebatur Socrates adversus Sophistas TURNEB. Voss. *hoc vero.*

72. *Aggravare.*] Sic quoque præcipiunt rhetores in argumentorum collocatione & dispositione, ut infirma argumenta multa simul congerantur; ita enim fiet, ut ea, quæ momento non pugnant, multitudine valeant TURNEB.

73. *Multa de insecutis.*] *De consecutis*; marg. Basil.

74. *Cæterisque.*] *Cæteris*; V. C. Alm. Obrecht.

75. *Quæ jam dixerat.*] *Quæ jam dixerit*; Gibson. *dixerat*; Steph.

76. *Si non contingit.*] *Si non contigit*; V. C. Alm.

77. *Protrahendus.*] Protrahitur testis, quando interrogationibus extra *caussam* educitur, diutiusque interrogatur: at tenetur, cum diutius interrogationi insistimus, ut utroque modo illum circumventamus TURNEB.

78. *Deprehendatur.*] Ἀλῷ; Supple, mendax Ita paulo post: *aut in mendacio .... deprehendantur.* CAPPER.

79. *Tenendus.*] *Tentandus*; marg. Basil.

80 *Quo non minus, &c.*] Qua re, qua testimonii dicendi ratione. CAPPER.

81. *Nocebit.*] Supple, vel reo. CAPPER.

82. *Nescit actor.*] *Nesciet actor*; Ald Gryph. Basil. Voss. prim. Colin Vidov. Steph. *nesciret*; Locat. *nesciat*; Obrecht.

83. *Quid propositi.*] Quid consulti & præmeditati attulerit; utrum videlicet reum lædere velit, an nolit. CAPPER.

84. *Est oratoris.*] Sic quidem legitur; sed, nisi corrigatur, parum conveniet, quæ statim subjiciuntur, cum superioribus. Cur enim patronorum in parte expeditior, in parte difficilior sit interrogatio, quam oratoris, cum patroni utique sint oratores? Quare mihi sic emendari posse videtur, ut loco *oratoris* reponatur *accusatoris*, vel certe *actoris*. Actor namque frequentissime ponitur pro accusatore: hactenus autem Fabius accusatori præcepta tradidit, quæ servet in iis rogandis testibus, quibus denunciatur. Quæ vero defensoribus, qui & patroni dicuntur, in iisdem rogandis testibus servanda sint, aperte subjicit. REGIUS. *Accusatoris*; Ald. Colon. Vasc. Steph Roign. Gryph. Colin. Vidov.

85. *Dum prodest*] Hoc est, statim atque aliquid protulit, quod actori, seu accusatori prodest. CAPPER.

86 *Patronorum in parte.*] Officium patroni in testimoniis modo difficilius est, cum perpetua agit oratione, quia non scit adhuc, quid sit dicturus testis: at in interrogatione est facilius, quia jam audivit, quid responderit accusatori testis. TURNEB. *Patronorum.*] *Patronus* proprie dicitur rei defensor; & actori, seu accusatori opponitur, ut ex pluribus Fabii locis constat. CAPPER.

87: *In parte expeditior, in parte difficilior.*] Id est, partim quidem ... partim vero. Græce diceretur τῇ μὲν . τῇ δὲ ex una quidem parte ... ex altera vero parte. CAPPER.

88. *Quod raro.*] *Quod raro, aut fere nunquam*; marg. Basil.

89. *Itaque in eo.*] Cum oratione perpetua utitur patronus, studiose debet exquirere, qui testes reum sint pressuri, ut illis oratione sua fidem detrahat. TURNEB.

90. *Inimicitias habeat.*] *Alat*; marg. Basil. *habuit*; Locat.

91. *Conflatos.*] Id est, allectos, inductos, vulgo *subornatos*. CAPPER.

92. *Et si deficietur numero.*] Aiunt legitimum esse testium numerum, si decem producantur. Si igitur vel plures, vel pauciores habuerit accusator, id exagitabimus. TURNEB. Hæc facit Cicero pro Flacco. EDITOR. LEID. Ad decem testes respicit Plaut. Trucul. act. II. scen. 6.

Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem.

Videri plura possunt leg. 3 & 12. ff. de test. sed Isidorus lib. XVIII. orig. 15. tres tantum statuere videtur; ita enim inquit: *In omni judicio sex personæ quæruntur, judex, accusator, reus, & tres testes.* ALMEL. *Si deficiet*; Voss. prim. tert. *Si deficietur numero pars diversa.*] Si testes pauci numero producantur a parte nobis adversa. CAPPER.

93. *Si abundabit.*] Pars nobis adversa testium copia. CAPPER.

94. *Si humiles producet, utilitatem.*] *Vilitatem*; Loc. Ald. Steph. Colin. Obrecht. quæ vera lectio est; *vilitas* enim respondet *humilitati*, & has voces, *utilitas* & *vilitas*, sæpe confuderunt librarii. Sic apud Plin. XXXV. 6. *Itaque ad denarios senos utilitas redit*; ubi legendum *vilitas*, ex emendatis codicibus. Ita & apud Curtium lib V. 9. *Sæpe radix laboris ad vilitatem sui compellantur ignari*: alii *utilitatem* exhibue-

tiam oportebit incessere. Plus tamen proderit caussas, propter quas reum lædant, exponere: quæ sunt variæ, & pro conditione cujusque litis, [95] aut litigatoris. [96] Nam contra illa, quæ supra diximus, simili ratione responderi *locis communibus* solet; [97] quia & in paucis atque humilibus accusator simplicitate gloriari potest, quod neminem præter eos, [98] qui possunt scire, quæsierit; & multos atque honestos commendare [99] aliquanto est facilius. Verum interim & singulos, ut [100] exornare, ita [101] destruere contingit, [102] aut recitatis [103] in *actione*, aut testibus nominatis. Quod iis temporibus, [104] quibus testis non nisi post finitas *actiones* rogabatur, [105] & facilius & frequentius fuit. Quid autem in quemque testium dicendum sit, sumi, nisi ex ipsorum personis, non potest. [106] Reliquæ interrogandi sunt partes. Qua in re primum est, [107] nosse testem: nam timidus terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus [108] inflari, longus protrahi potest: prudens vero & constans, [109] vel, tanquam inimicus & pervicax, dimittendus statim; vel [110] non interrogatione, sed brevi interlocutione [111] patroni refutandus est; aut aliquo, si continget, [112] urbane dicto refrigerandus; aut, [113] siquid in ejus [114] vitam dici poterit, [115] infamia criminum [116] destruendus. Probos quosdam & verecundos non aspere incessere profuit; nam sæpe, [117] qui adversus insectantem [118] pugnassent, modestia mitigantur. Omnis au-

runt. Vide Modii notas. Eadem vox restituenda legi ult. §. ult. ff. ad Leg. Jul. de annon. *qua demonstraturam te, qua ad vilitatem annonæ pertinent, polliceri: præfectum annonæ docere potes:* nunc mi̇̄..atam circumfertur. Sic *vilitas* ..... Macrob. II. 13. & ita Cujacius reddidit legi 3. Cod. de Murileg. & Norisius dissert. ad numm. Dioclet. cap 5. legi 2. C. de Consulib. & non spargend. Vide & Heins. ad Vell. Paterc. II. 46. & mox hoc ipso capite. MSS. has voces confundunt. BURMAN.

95. *Aut litigatoris.*] *Et litigatoris:* Voss. tert.

96. *Nam contra illa.*] Quid contra illas patroni rationes dici possit ab accusatore, exponit. Nam *loco utetur communi*, qui quidem hac in re ita appellatur, quod multarum sit *caussarum* communis, & alias ab accusatore, alias a defensore dicatur. TURNEB.

97. *Quia et in paucis.*] *Et* copula loco illius *ut* particulæ videtur reponenda, hoc modo; *quia & in paucis.* REGIUS. *Ut in paucis;* V. C. Alm Locat. Voss.

98. *Qui putant scire.*] Quidam loco illius verbi *putant*, legunt, *possunt*: mihi vero *quos*, &, *putarit*, videtur esse legendum. REGIUS. *Qui putant:* Locat. *quos putarit:* Ald. Sich. Par Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *qui possunt;* V. C. Alm Obrecht. sic *putare* & *posse*, confusa infra lib. IX. cap. I. in f.

99. *Aliquanto.*] *Aliquando:* V. C. Alm. Locat. Basil. Gryph. Steph. Bern.

100. *Exornare.*] Commendare testes, eorumque auctoritatem confirmare. CAPPER.

101. *Destruere.*] Ἀνασκευάζειν, refellere, refutare, infirmare testes, & eorum deprimere auctoritatem. CAPPER.

102. *Aut recitatis.*] Pro *recitatis*, legendum putem *citatis*. ut sit sensus; aliquando perpetua oratione refutari testem, aut cum eum coram vocamus in conspectum judicum, aut cum dumtaxat nominamus, non etiam coram advocamus. Quod si *recitatis testibus* legas, intelligemus recitando testimonia eorum: quod non perinde procedit. TURNEB.

103. *In actione.*] In agendo *caussam*, in habenda oratione, &c. CAPPER.

104. *Quibus testis non potest.*] Ita depravatus est hic locus, ut sensus elici non possit. Facile autem emendatur, si pro illa particula *non* reponatur *nisi*, & *post*, loco illius verbi *potest*. ac *in* præpositione expuncta. *finitas* legatur hoc modo: *Quod iis temporibus, quibus testis nisi post finitas actiones rogabatur.* REGIUS. Alii codices habent, *quibus testis non post finitas actiones*, ut etiam testis rogaretur primis *actionibus*. Alii codices ita, *non modo post finitas actiones*: ut intelligamus olim etiam mediis *actionibus* interrogatos fuisse testes, cum Fabii tempore, dumtaxat *actionibus* finitis testes interrogarentur. TURNEB. *Non post finitas:* V. C. Alm. Locat. Voss. tert. Bern Ald. *non nisi post:* reliquæ fere omnes editiones.

105. *Et facilius.*] *Et* non habet V. C. Alm.

106 *Reliquæ.*] Docuit quo pacto patronus testem refutare deberet *in actione* sua: nunc quo pacto interrogatione, quæ fieri solet post *actionem*, uti debeat, docet TURNEB. *Reliquæ interrogandæ.*] *Interrogandi* legendum esse, facile est videre. REGIUS. *Interrogandæ:* Locat. Voss prim. tert.

107. *Nosse testem.*] Plurima involvunt; nam considerantur conditione, natura, vita, vir sit an femina, locuples an egens, decurio an plebeius, &c. quæ in libr. III. & seq. ff. de testib Isidor XVIII. cap. 15. servus an liber, &c. quare optime Terent in Phormion. Act. I. Scen. 5.

Servum hominem caussam orare leges non sinunt,
Neque testimonii dictio est.

Cornific. ad Heren. lib. II. cap. 7. Consule Ecclesiæ Africanæ Canon. CXXIX. & CXXXI. qui, quod noster omisit, addit ante annum XIV. non licuisse. ALMELOV.

108. *Inflari, in longum protrahi potest.*] Ut nihil ex iis, quæ sentio, prætermittam, aliquod *epitheton* huic membro mihi deesse videtur. Cum enim Fabius singulis verbis singula *epitheta* adjecerit, alienum ab ipsius elegantia foret, si ultimum membrum *appositis* non exornasset. Quodnam vero sit adscribendum, non facile in tanta *appositorum* multitudine ausim affirmare: tametsi forsitan *curiosus* recte adscriberetur. Nam curiosi facile in longum protrahuntur. REGIUS. *Longus protrahi*, nescio quo modo in editione Lugdunensi aliisque nonnullis desiderantur. Illa nos merito suo loco restituimus, non solum quod in Codicibus. MSS. Bodl. Balliol. atque editorum quinque invenimus; sed etiam quod existimavimus ea instituto Fabii accurate congruere. Agit ille de argute tractando teste, ejusque mores & ingenium observando. Si igitur (inquit) longiore verborum apparatu utitur, paulatim diducitio, ut, unde sit profectus, & quo tendat, obliviscatur. Quid? quod de protrahendo teste ipse etiam Fabius superiore pagina nonnihil loquitur. GIBSON. *Longus protrahi potest;* Gryph. Steph Basil. Vidov. Obrecht. Oxon. Colineus recipit conjecturam Regii, Aldus totum hoc membrum omisit, ut & Lead. Mihi vero videtur quoque aliquod *epitheton* desiderari, quod prudenti & constanti, quem statim dimittendum esse suadet, opponi posset, & ita posset legi: *levis vel varius in longum protrahi potest*, qui vacillat, neque sibi constat in testimonio: sed sine ope MSS. codicum verum conjicere difficile est. BURMAN. Voss. secund. habet, *inflari longius protrahi potest.*

109. *Vel tanquam inimicus.*] *Vel quasi jam inimicus & si pertinax & dimittendus statim, & non interrogatione:* V. C. Alm *& non interrogatione:* etiam edit. Obrecht.

110. *Non interrogatione.*] Continua videlicet, & diligenti. CAPPER.

111. *Patroni.*] Ejus nempe, qui & rei caussam agit, defendit; & sic distinguitur ab actore, sive accusatore. CAPPER.

112. *Urbane dicto.*] *Urbane dicta;* V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Oxon. Obrecht. *Urbane dicto.*] Ἀστεϊσμῷ, quopiam acute dicto, quod urbanum virum deceat. CAPPER.

113. *Si quid in.*] *Si qua in:* Voss. secund.

114. *In vitam.*] Cornific ad Herenn. lib II. cap. 6. ALMELOV *In vita:* Voss. prim. tert.

115. *Infamia criminum.*] Ut pro A. Cæcina Cicero cap. 10. *Venio ad Phormionem, qui non minus niger est, quam Phormio Terentianus, qui erat scelestus* TURNEB.

116. *Destruendus.*] refellendus, refutandus, &, ut ait Cicero, infirmandus CAPPER.

117. *Qui adversus insectantem.*] Qui testes adversus insectantem patronum, &c. CAPPER.

118. *Pugnassent.*] *Pugnat, modestia mitigatur:* V. C. Alm.

tem

tem interrogatio aut [119] in *caussa* est, aut extra *caussam*. In *caussa*, sicut accusatori præcepimus, patronus quoque altius, &c, unde nihil suspecti sit, repetita percontatione, priora sequentibus applicando, sæpe eo [120] perducit homines, [121] ut invitis, quod prosit, extorqueat. [122] Ejus rei sine dubio nec disciplina ulla in scholis, nec exercitatio traditur; & naturali magis acumine, aut usu contingit hæc virtus. [123] Si quod tamen exemplum ad imitationem demonstrandum sit, solum est, quod ex dialogis Socraticorum, maximeque Platonis, duci potest: in quibus adeo [124] scitæ sunt interrogationes, [125] ut, cum plerisque bene respondeatur, res tamen ad id, quod [126] volunt efficere, perveniat. Illud fortuna interim præstat, ut aliquid, [127] quod inter se parum consentiat, a teste dicatur; interim (quod sæpius evenit) ut testis testi diversa dicat. Acuta autem interrogatio ad hoc, quod casu fieri solet, etiam ratione perducet. Extra *caussam* quoque multa, quæ prosint, [128] rogari solent; de vita testium aliorum, de sua quisque; si turpitudo, [130] si humilitas, [131] si amicitia accusatoris, si inimicitiæ cum reo: in quibus aut dicant aliquid quod prosit, [132] aut in mendacio vel cupiditate lædendi deprehendantur. Sed in primis interrogatio debet esse circumspecta, quia multa contra patronos venuste testis sæpe respondet, eique præcipue vulgo favetur. Tum verbis quam maxime ex medio sumptis: ut qui rogatur (is autem [133] est sæpius imperitus) intelligat, aut ne intelligere se neget: quod interrogantis non leve [134] frigus est. Illæ vero pessimæ artes, testem subornatum [135] in subsellia adversarii mittere, ut [136] inde excitatus plus noceat; vel dicendo contra reum, cum quo sederit; vel, cum adjuvisse testimonio [137] videbitur, faciendo ex industria multa immodeste atque intemperanter, per quæ non a se tantum dictis detrahat fidem, [138] sed ceteris quoque, qui profuerant, auferat auctoritatem. Quorum mentionem habui, non ut fierent, sed ut vitarentur. [139] Sæpe inter se collidi

119. *In caussa.*] *Ex caussa*; Voss. prim. tert.

120. *Perducit homines.*] Eos qui testimonium dicunt. CAPPER.

121. *Ut invitis.*] *Ut ab invitis*; Ald. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

122. *Ejus rei*] Hanc ait partem non esse petendam a rhetoribus; sed a philosophis, præsertim Socraticis. Ceterum retulit disciplinam ad eas præceptiones, quibus alicujus rationem complectimur: exercitationem autem ad usum, qui secundum disciplinam instituitur. TURNEB.

123. *Si quod tamen exemplum.*] Socratici philosophi, ut Plato, Xenophon, Æschines, plurimum sunt usi ea inductione, quæ fit per interrogationem; cui non est absimilis *sorites*, id est, acervalis syllogismus Stoicorum. TURNEB.

124. *Scitæ interrogationes.*] Hic mos Socraticorum cum a posterioribus non esset retentus, Arcesilaus eum revocavit, ut latius apud Ciceronem lib. II. de Finib. cap. I. videri potest. ALMELOV.

125. *Ut cum plerisque.*] *Ut, cum in plerisque bene respondeatur, res tamen ad illud quod*; Locat.

126. *Volunt efficere.*] *Volunt*; editio Obrecht.

127. *Quod in se parum consentiat.*] *Inter se* legendum esse, non *in se*, facile patet. REGIUS.

128. *Rogari solent.*] *Interrogari*; Locat. Voss. secund.

129. *Si turpitudo.*] Si turpem vitam vivat, si turpe vitæ genus instituerit. CAPPER.

130. *Si humilitas*] Julius Paullus Recept. sentent. lib. V. Tit. de testibus dicit, in teste & vitæ qualitatem exspectari debere & dignitatem: ubi fortasse pro *exspectari* legendum *spectari*. PHILAND. *Si humilitas.*] Si humili sit loco natus. CAPPER.

131. *Si amicitia.*] Idem Paullus: *Veritatis testimonium necessitudo personarum plerumque corrumpit.* PHILANDER. *Si amicitia accusatoris: si inimicitiæ cum reo.*] Ipsi testi intercesserint, intercesserintve. CAPPER.

132. *Ut in mendacio.*] *Aut in mendacio*, legendum esse constat. REGIUS. *Ut in*; Locat.

133. *Est sæpius.*] *Est sæpe*; V. C. Almel.

134. *Frigus.*] Donatus interpretatur *parum adhærens* in Terentio, atque *metaphoram* esse ductam a picatione vasorum, quibus pix, si frigida est, non adhæret. Budæus pro *turpitudine* accipit, & *minime plausibili specie.* TURNEB. Frigus est ineptia & absurditas, ut Græci ψυχρὸν, qua in significatione utitur & lib. VI. & alibi. PHILAND. Donati illa interpretatio, qua illa ex Eunuc. IV. 6.

——— *sine Cerere & Libero friget Venus*,

exponit, huc convenire non videtur; sed *frigus* hic est, cum nesciat quid respondeat, subita illa testis responsione turbatus: ita melius conveniet alter locus Terentii Phorm. V. 7.

——— *hiccine ut tibi respondeat*,
Qui hercle ubi sit, nescit:
Abi, tange: si non totus friget, me enica:

& in Eunuch. III. 3.

Ubi friget, huc evasit:

paulum dissimili ratione Cicero VII. ad familiares. 18. *An hoc significas, nihil fieri, frigere te?* aliter *frigus* & *frigida* de ineptis & inanibus, ubi non risus, sed merum frigus sequitur, recte dici, ostendit Cerda ad Virgil IV. Georg. 104. vel posset *frigus* hic capi, quod interroganti non favetur, ut paulo ante dixit, favere testi: de qua significatione satis multa Lipsius ad Vellei. Paterc. II. 83. Casaub. ad Suet. Aug. 66. & post eos Rupert. Observ. ad Sallust. Catil. cap. XIII. BURMAN.

135. *In subsellia adversarii.*] Judices sedebant in tribunalibus, patroni in subselliis. Rei quoque cum suis patronis & advocatis dextrum habebant subsellium, accusatores sinistrum. TURNEB. *In subsellia adversa remittere*; V. C. Alm.

136. *Inde excitatus.*] Id est, surgens, vel surgere jussus, coactus. Vide lib. III. cap. 6 ad illa Fabii verba. *Sedit in quatuordecim ordinibus . . . . si excitatus fuerit de spectaculis, aget injuriarum*, &c. CAPPER.

137. *Videbitur.*] *Videtur*; Voss. secund.

138. *Ceteris quoque qui profuerant, auferat auctoritatem.*] Notatum est ad oram impressionum, alias pro *auctoritatem* legi *utilitatem*, mendose. Nam, qui sic emendabant, respiciebant τὸ *profuerant*. Melius omnino Palatinus Codex, *utilitatem*. Unde legendum, *Ceteris quoque qui profuerant, afferat utilitatem*; sensu optimo. GEBHARD. Crepund. lib. I. cap. 17. pag. 55. *utilitatem*; MSS. Bodl. Joan. Obrecht. *utilitatem*; V. C. Alm. ut & Gebhardi codices, quos male Pareus & Gibson, *utilitatem* habere, adfirmarunt: neque ego *afferat utilitatem* repudiarem temere; in Voss. prim. *auferant utilitatem*. BURMAN.

139. *Sæpe inter se.*] Hactenus simplicem *testium* confirmationem & refutationem docuit: nunc ex comparatione. Ceterum appellat *testationes*, testimonia, quæ ab absentibus injuratis per tabulas fiunt: cujusmodi sunt hodie, quæ *inquisitiones* vocantur. TURNEBUS. Divus Hadrianus rescripsit se testibus, non testimoniis crediturum, aliamque esse auctoritatem præsentium testium, aliam testimoniorum, quæ recitari solent. PITHOEUS.

ſolent, inde teſtatio, hinc teſtes, [140] *locus* utrimque. Hæc enim ſe pars jurejurando, illa [141] conſenſu ſignantium tuetur. Sæpe [142] inter teſtes & argumenta quæſitum eſt. Inde ſcientiam in teſtibus & religionem, [143] ingenia eſſe in argumentis dicitur; hinc teſtem gratia, metu, pecunia, ira, odio, amicitia, ambitu fieri; argumenta ex natura duci; [144] in his judicem ſibi, [145] in illis alii credere. Communia hæc pluribus *cauſſis*, multumque jactata ſunt, [146] ſemperque jactabuntur. [147] Aliquando utrimque ſunt teſtes, & quæſtio ſequitur; [148] ex ipſis, utri meliores viri; ex *cauſſis*, utri magis credibilia dixerint; ex litigatoribus, utri gratia magis valuerint. [149] His adjicere ſiquis volet ea, quæ divina teſtimonia vocantur, ex [150] reſponſis, oraculis, [151] ominibus, [152] duplicem ſciat eorum eſſe tractatum; generalem alterum, in quo inter Stoicos & Epicuri ſectam ſecutos pugna perpetua eſt, regaturne providentia mundus; ſpecialem alterum, [153] contra partes divinationis, ut quæque in quæſtionem cadit. Aliter enim oraculorum, aliter [154] aruſpicum, [155] augurum, [156] conjectorum, & [157] mathematicorum fides confirmari, aut refelli poteſt; cum ſit rerum earum ratio diverſa. [158] Circa ejuſmodi quoque [159] inſtrumenta firmanda, vel [160] deſtruenda, multum habet operis oratio; ſi quæ ſint voces [161] per vinum, ſomnum, dementiam emiſſæ, vel excepta parvulorum [162] indicia, quos pars altera nihil fingere, altera [163] nihil judicare dictura eſt. Nec tantum [164] præſtari hoc genus poteſt, ſed etiam ubi non eſt, deſiderari ſolet: [165] *Pecuniam dediſti:* [166] *quis numeravit? ubi?*

140. *Locus utrimque.*] *Locus communis* ad dicendum pro teſtibus & teſtatione, vel contra teſtes, & teſtationem aſſumi ab oratore poteſt. CAPPER.

141 *Conſenſu ſignantium*] Hoc eſt, teſtium, qui ſua teſtimonia ſcripta ſuo ſigillo conſignarunt. CAPPER.

142. *Inter teſtes & argumenta quæſitum eſt.*] Quæſitum eſt utris plus deferendum eſſet, & major habenda fides, teſtibuſne, an argumentis. CAPPER.

143. *Ingenia eſſe in argumentis.*] Meras ingenii ſubtilitates, argutias & acumina, quæ nullum aut certe perexiguum habeant in rebus ipſis fundamentum. CAPPER.

144. *In his.*] Argumentis videlicet. CAPPER.

145. *In illis.*] In teſtimoniis judex alteri, nempe teſti, credit. CAPPER.

146 *Semperque jactabuntur.*] *Semper tamen jactabuntur*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Andr. Voſſ. tert. *ſemperque tamen jactabuntur*; Locat. Ald. Par. Baſil. Gryph. Vidov. *jactata ſunt ſemper, tum jactabuntur*; Obrecht.

147. *Aliquando utrimque ſunt teſtes, & quæſtio ſequitur.*] Parum elegans, ac potius ruſtica mihi illa locutio videtur, minimeque Fabii candore digna. Quare hunc quoque locum depravatum eſſe, facile quidem affirmarim: ſed difficulter eo correxerim, quod citra unius verbi adjectionem hic ſenſus mihi integer elegansque effici non poteſt: forſitan vero loco illius copulæ *&*, præpoſitio *ex* cum *quo* ablativo recte adſcriberetur, hoc modo: *Ex quo quæſtio ſequitur.* REGIUS. Tertius eſt *locus communis*, cum utrimque producuntur teſtes: tum autem & a perſonis & a rebus argumenta ducere oportet ad confirmationem & infirmationem. TURNEB. *Sed quæſtio*; Obrecht.

148 *Ex his, utri meliores.*] *Ex ipſis utri*; Ald. Gryph. Baſil. Obrecht. Oxon.

149. *His adjicere.*] Dubitat Fabius, debeatne teſtimonia divina teſtimoniis adjicere, ut fecit Cicero in *Top.* & *Part.* Porro Fabius 21. cap. hujus libri teſtimonia divina exempli annumerat. TURNEB.

150. *Reſponſis*] Lib. III. cap. XI. τὸ *reſponſum* ſignificat *oraculum* (*ſi Oreſtes afferat matris necatæ cauſſam, quod reſponſis ſit impulſus*:) igitur hic τὸ *oraculis* poſitum erit ἐπεξηγηματικῶς, *per modum explicationis*; aut ex marginali *gloſſemate* in textum irrepſerit; aut intelligendum erit de aruſpicum, augurumve *reſponſis*; aut etiam de ſomniis divinitus immiſſis: καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν, ait Homer. Iliad. A. quo ſenſu *reſponſum* in ſacro ſanctis Evangeliis ap. Matth. & Luc. ſumitur: *Reſponſo accepto in ſomnis*: *Reſponſum acceperat Simeon.* CAPPER.

151. *Ominibus.*] *Omen* eſt prænunciatio rei futuræ ori hominis incidens, divino tamen inſtinctu. Hinc Cicero lib. I. de Divinat: *Neque ſolum Deorum voces Pythagorei obſervarunt, ſed etiam hominum, quæ vocant* Omina: *quæ majores noſtri, quod valere cenſebant, idcirco omnibus rebus agendis*, Quod fauſtum, felix, fortunatumque ſit, *præfabantur.* CAPPER.

152. *Duplicem.*] Bifariam tractantur teſtimonia divina; communiter, ut quum de toto genere quærimus, an ſint ulla teſtimonia divina, an ſit ulla divinatio; aut particulariter, cum a genere deſcendimus ad ſpecies; ut, ſitne poſſit divinatio per aruſpicinam, an non poſſit. TURNEB.

153. *Contra partes divinationum.*] Sic quidem legitur, ſed mendoſe, ut mihi videtur: forſitan autem recte ſic legeretur, *contra partem divinationis*: id quod aperte, quæ ſequuntur, oſtendunt. Nam, ut diverſæ ſunt ſpecies divinationis, ita variæ ſolent & comprobari & confutari. REGIUS. *Contra partem divinationis*; Ald. Gryph. Baſil. Colin. Vidov.

154. *Aruſpicum.*] Qui ex inſpectis victimarum extis (Aruſpicinam vocabant) futura conjiciebant. CAPPER.

155. *Augurum.*] Qui ex avium guſtatu, volatu, & cantu, futura prænuntiare ſe jactitabant. Unde aves aliæ dicebantur *præpetes*, quæ volatu (τὸ πέτεσθαι volare eſt.) *oſcines*, quæ cantu dabant auguria. Præterea, cum pulli gallinacei e cavea depromptі eſcam porrectam avide arripiebant, & ex ore labi eſcæ aliquid ſinebant, quod terram paviret, & in ſolo ſtaret, vel ſolum teneret, hoc *tripudium ſolſtimum* vocabant. Vide Tit. Liv. CAPPER.

156. *Conjectorum.*] Fabius lib. III. cap. 6. *Somniorum, atque ominum interpretes, conjectores vocamus.* CAPPER.

157. *Mathematicorum.*] Speciali ſenſu *Mathematicos* nunc vocat, quos vulgo *Genethliacos*, Aſtrologos, & Chaldæos appellabant; Gallice *tireurs d'horoſcopes.* CAPPER.

158. *Circa hujuſmodi.*] Cicero quoque in fine *Topicorum* vinolentiam, furorem, ſomnium, pueritiam teſtimoniis annumerat: unde mutuatus videtur Fabius TURNEB.

159. *Inſtrumenta firmanda.*] Quid ſibi velint hoc loco *inſtrumenta*, parum mihi liquet: certe improprie poſita ſunt, & fortaſſis *inventa* legendum eſt. REGIUS. *Inventa*; Vidov. *Inſtrumenta.*] Supple, fidei faciendæ. *Inſtrumenta* vocat Fabius omnem teſtimoniorum ſupellectilem & apparatum, ex quo illa depromi poſſunt: cujuſmodi ſunt hic vinum, ſomnia, dementia, &c. eodem ſenſu τὰ *inſtrumenta* ſumet initio cap. 9. *cruenta*, inquit, *veſtis*, *& clamor*, *& livor*, *& talia*, *ſunt inſtrumenta*, *qualia tabulæ*, *rumores*, *teſtes.* Eſt igitur quod mirer doctiſſimum Raphaelem Regium dubitaſſe, quid ſibi vellent hoc loco *inſtrumenta.* CAPPER. *Firmanda.*] κατασκευάζειν, adſtruenda, probanda, confirmanda. CAPPER.

160. *Deſtruenda.*] Ἀνασκευάζειν, evertenda, refellenda, &c. CAPPER.

161. *Per vinum.*] Cicero in fine *Topicorum*, dixit *vinolentiam.* CAPPER.

162. *Indicia.*] *Dicta*; Obrecht.

163. *Nihil judicare.*] *Indicare*; Andr. Ald. Pariſ. Colin.

164. *Nec tantum præſtari*] Huic ſenſui mihi omnino aliquid deeſſe videtur: depravatus certe eſt, nec bene percipi poteſt. Fortaſſe autem ſic legi poſſet: *Nec tantum præſens hoc genus tractari poteſt, ſed etiam ubi non eſt, ſolet deſiderari*: verum non auſim tam longe a ſcriptis diſcedere. REGIUS. Hermogenes in libr. *de Statibus*, hunc locum appellat *probationum* ᵃ *expetitionem*, propriumque eſſe dicit *conjecturalium cauſſarum*, cum ſcilicet teſtes & certiora ab adverſario flagitamus indicia. TURNEB. *Præſtari hoc genus.*] Id eſt, dari, præberi, exhiberi hoc probationis εἶδος, *inartificiale* genus, quod ex teſtibus petitur. Unde non erat, cur hunc quoque locum Raphael Regius ſollicitaret. CAPPER.

165. *Pecuniam dediſti*] Ad emenda ſuffragia, quibus illum Magiſtratum, ſive honorem adipiſcereris: hæc porro verba ſunt actoris, ſive accuſatoris. CAPPER.

166. *Quis numeravit?*] Hæc & quæ ſequuntur, verba

unde? venenum arguis: ubi emi? a quo? quanti? per quem dedi? quo conscio? Quæ fere omnia pro Cluentio Cicero in crimine veneficii excutit. Hæc [167] de inartificialibus, quam brevissime potui.

sunt rei, seu defensoris. CAPPER.

167. *De inartificialibus.*] Supple, probationibus, & vide supra cap. 1. ab ipso statim capitis initio, ubi Fabius alias probationes ἐντέχνους, *artificiales*; alias ἀτέχνους, *inartificiales* esse docuit. CAPPER.

CAPUT VIII.

De probatione artificiali.

PARS altera probationum, quæ est tota in arte, constatque rebus [1] ad faciendam fidem appositis, plerumque aut omnino negligitur, aut levissime attingitur ab iis, qui argumenta, [2] velut horrida & confragosa, vitantes, [3] amœnioribus locis desident; [4] neque aliter quam ii, qui traduntur a poëtis gustu cujusdam apud [5] Lotophagos [6] graminis & [7] Sirenum cantu deliniti, voluptatem saluti prætulisse; dum laudis falsam imaginem [8] sequuntur, ipsa propter quam dicitur, victoria [9] cadunt. [10] Atqui cætera, quæ continuo magis orationis VIII.

Initio quosdam reprehendit, qui, spretis argumentis, quibus veluti nervis *caussæ* continentur, in *locos communes* excurrunt: quod vitium erat tempore Fabii frequentissimum. Subnectit generalem omnium probationum divisionem, postmodum probationis species sigillatim exequitur. TURNEB.

1. *Ad faciendam fidem appositis.*] Ita MS. Bodl. & plerique omnes, quibus usi sumus, codices: cum igitur hic loquitur Fabius de rebus ejusmodi, quæ sua natura aptæ sunt ad fidem faciendam, male omnino legitur in editione Lugdunensi, *ad faciendam fidem positis.* GIBSON.

2. *Vel ut horrida.*] *Velut* conjunctim est legendum, ne duæ particulæ, cum sit una, esse credantur. REGIUS.

3. *Locis amœnioribus.*] Argumenta desiderant dialecticum acumen, neque tam capacia sunt eloquentiæ. Igitur illi *locos communes* sectantur, qui & genere compositionis & figurarum varietate lasciviunt. TURNEB.

4. *Neque aliter quam ii, qui.*] *Quam hi*; Steph. & Basil.

5. *Lotophagos.*] Lotophagi populi sunt Africæ, apud quos lotus arbor, quæ *celtis* a Theophrasto dicitur, dulcissimum gerit fructum: adeo ut, si quis gustarit, illic perpetuo manere velit. Est etiam lotus Theophrasto herba quædam suavissima & esculenta: de qua intellexisse videtur & Homerus lib. 12. Odyss. & Fabius. Idem testatur & Plinius l. 22. TURNEB.

6. *Graminis.*] Quidam, qui falso Laurentius Valla esse putatur, hoc demum loco dubitat, utrum *graminis*, an potius *germinis* sit legendum, neque ullam suæ dubitationis adfert rationem: *graminis* vero legendum esse, vel Plinii auctoritate probatur; is enim lib. xxii. Hist. Nat. cap. 55. loton herbam esse aperte scribit his verbis: *Loton, qui arborem putant tantum esse, vel Homero auctore coargui possunt. Is enim inter herbas subnascentes Deorum voluptati, loton primam nominavit. Gramen* vero, quamvis proprium herbæ cujusdam nomen sit, generaliter tamen quamcumque significat herbam. Nec ignoro Loton Nympham fuisse, quam a Priapo amatam narrat Ovidius (lib. ix. Metam. 349.) miseratione deorum in arborem sui nominis fuisse conversam; quæ, ut idem refert Plinius (lib. xiii. cap. 17.) frequens in Africa nascitur apud Syrtes atque Nasamones: unde & Lotophagi ab arboris ejus fructu, quo vescuntur, populi fuere appellati. Ad eos cum vi tempestatis actus pervenisset * Ulysses, ut in Odyssea decimo duodecimoque narrat Homerus, multos ex sociis illum fructum suavitate captos amisit, utque illinc abduceret potuit. Sive igitur *germinis*, sive *graminis* legatur, parum discentium refert. Tantum miror, eum, qui hoc revocavit in dubium, hactenus de tot corruptis locis silentium egisse. REGIUS. Plinius lib. xiii. cap. 17. Lotum arborem facit, quæ *celtis* alio nomine dicatur, cujus baccæ fabarum magnitudine tam sunt dulces, ut genti etiam ab earum esu nomen sit inditum. Et hos certe ab arbore Homerum intellexisse apparet: alioqui & genus herbæ est, de quo, forsan memoria lapsus, Fabius hic sentit, nisi quod quibusdam placere video, ut *germinis* legatur. Mihi si detur libera suspicandi facultas, a semidocto aliquo & temerario castigatore putaverim arborem in germen commutatam, nimirum qui de herba loto aliqua legerat, de arbore autem nihil. MOSELLAN. Ascensius notat, Vallam (nam ipsius manum esse credit) codici suo adscripsisse: *Nescio an scribendum sit germinis*, addita ratione; nam quidam volunt esse cannam sacchari γλυκυκάλαμον, & in Regium invehitur. Lotum vero fuisse arborem, cujus dulcissimi fuere celebrati fructus, multis probat Salmasius ad Solin. Polyh. exercitat. pag. 729. & seqq. & diversam illam longe a loto herba, cujus flos toties in nummis conspicitur, & de qua egregie illust. Spanh. dissert. v. de usu & præst. numism. §. 2. pag. 301. Edit. novissimæ. Neque Homerus Odyssea ix. ubi de Ulyssis ad Lotophagos appulsu agit, herbam esse dicit, licet Eustathius ita censere quosdam dicat, sed Iliade ξ. 348. alia de loto agens. Et arborem fuisse apparet ex tibiis, quæ ex loti ligno fiebant, de quibus idem Salmas. exercit. Plin. pag. 86. & Heins. ad Ovid. Remed. 753. præterea amplissimam fuisse arborem docet & Ovid. Epist. xv.

Quam supra ramos expandit aquatica lotos,
Una nemus.

& x. 96.

Amnicolæque simul salices & aquatica lotos.

quare, cum constanter veteres, ubi de Lotophagis loquuntur, arborem esse loton dicant, ego hic quoque *germinis* legendum putem. Si enim jam demus esse herbam, nemo (puto) prodidit, ex gustato herbæ ejus gramine voluptatem ortam, sed ex fructu. Germina vero poni pro pomis & fructibus arborum, docere poterunt Barth. & Heins. ad Claud. 21. de Laud. Stilich 465. & ita censuisse vir doctus videtur, quisquis is est, qui Homeri verba Latino carmine vertit, apud Erasmum in adagio *lotum gustare*:

Verum vobis cum Lotophagis remanere volebant,
Obliti reditus, carpere germina loti.

Homerus μελιηδέα καρπὸν dixerat paulo ante. Si vero *graminis* legendum sit, putem cum Mosellano memoria errasse Quinctilianum, & confudisse herbam loton Ægyptiacam cum arbore apud Lotophagos. Vide plura apud Salmasium de Homon. Hyles Jatricæ proleg. & cap. 4. BURMAN.

7. *Sirenum.*] Sirenum cantum ex Homero translatum habes apud Ciceronem libro iii. de Finib. PHILANDER. *Et Sirenum* non habet V. C. Alm. sed male; hæc enim duo conjungunt veteres sæpe, ut Ovidius Remed. 789.

Illo Lotophagos, illo Sirenas in antro
Esse puta.

deliniti etiam Steph. & Roignii editiones. & ita multi codices apud Horat. iii. Od. 1.

——— nec purpurarum sidere clarior
Delenit usus. BURMAN.

8. *Sequuntur.*] *Persequuntur*; V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Obrecht. Oxon. Voss. secund.

9. *Cadunt.*] *Cadunt*; Steph. Vasc. Roign. quod mihi verius videtur. *Cedit* enim quis victoria, qui manus dat, & sponte quasi se dedit. *Cadit* etiam repugnans; ut ita *caussa*, *formula*, &c. *cadere* dicitur litigator victus, de quo lib. iii. cap. 6. actum. Similis diversitas infra cap. xiii. BURMAN.

10. *Atqui cætera.*] *Atqui*, cum sit una dictio, conjunctim, & tractu, litera *i* adscripta, legendum est, ita sensu exi-

tractu decurrunt, in auxilium atque ornamentum argumentorum [11] comparantur, [12] nervisque illis, quibus *caussa* continetur, adjiciunt [13] superinducti corporis speciem; ut, si forte quid factum ira, vel metu, vel cupiditate dicatur, [14] latius quæ cujusque affectus natura sit, [15] prosequamur. [16] Iisdem laudamus, incusamus, augemus, minuimus, describimus, deterremus, querimur, consolamur, hortamur. Sed [17] horum esse [18] opera in rebus aut certis, aut de quibus tanquam certis loquimur, potest. Nec abnuerim [19] esse aliquid in delectatione, multum vero in commovendis affectibus: sed hæc ipsa plus valent, cum se didicisse judex putat: quod consequi nisi argumentatione, aliaque omni [20] fide rerum non possumus. Quorum [21] priusquam partior species, indicandum reor, esse quædam in omni probationum genere communia. [22] Nam nec ulla quæstio, quæ non sit aut in re, aut in persona; [23] nec esse argumentorum loci possunt, nisi in iis, quæ rebus aut personis accidunt; eaque aut per se inspici solent, [24] aut ad aliud referri; [25] nec ulla confirmatio, [26] nisi aut ex antecedentibus, aut ex consequentibus, aut ex repugnantibus; [27] & hæc ne-

gente; est enim a planitie terræ, quæ tractus dicitur, *metaphora* sumpta: hi vero sunt *loci communes*, quibus & oratio valde ornatur, & auditores maxime delectantur. REGIUS. Num sunt illi contenti argumentorum momentis, nisi etiam ex ipsis argumentis eruant aliquem *locum communem* ad argumentorum ornamentum: ut, si quid dicerent ira factum, *locum* addant *communem* de ira. TURNEB. Lugdunensis editio hic *tractatu* habet, vitiose: licet defendi posset ex lib. VII. 3. *sed latiore varioque tractatu ut omnes oratores plerumque fecerunt*: sed præstat *tractu*. Utitur hac locutione Lucanus de avida potatione militum siti enectorum, lib. IV. 368.

Continuus multis subitarum tractus aquarum
Aëllavit clausitque animam.

tractum orationis lenem & æquabilem dixit etiam Cicero II. de Orat. 13. & Plinius lib. 23. cap. 51. dicit * *cicadas stridorem edere cum tractu*. *Metaphoram* vero ego mallem ab aqua, vel flumine deducere, quod fluit continuo tractu. Ita Plin. lib. V. cap. 3. *Granicus diverso tractu in Propontida fluit*; & de aquæ ductu lib. XXXI. 6. *si longiore tractu veniat, subeat crebro descendatque*; licet enim & in his locis pro regione posset sumi, falsum tamen, quod proprie de planitie terræ dici notat Regius, sed quod nunc refellere non vacat: ab aqua autem melius duci *metaphoram*, etiam verbum *decurrere* indicat, quod proprie de fluente aqua dici notum est. Stat. 2. Silv. I. 127.

Hunc Hermum, fulvoque Tagum decurrere limo.

Ovid. III. Metam. vers 508.

Sic ego torrentem, qua nil obstabat eunti,
Lenius, & modico strepitu decurrere vidi.

& ita Pindari vehementiorem eloquentiam torrenti comparans Horatius, lib. IV. Od. 2. eadem hac voce, & *metaphora* utitur:

Monte decurrens velut amnis, &c.

& Statius lib. I. Silv. I. vers. 114. de facili & facunda recitatione Glauciæ:

——————— *seu Graius amictu*
Attica facundi decurreret orsa Menandri.

& ita passim *fluere* etiam dicitur oratio. BURMAN. Legendum hic esse *tractu*, probatur amplius ex lib. 12. cap. 4. ubi sic habet Fabius: *hi omni quidem corpore totoque, ut ita dixerim, tractu, numeris inserta est* (orationis compositio:) unde in eo etiam loco, quem Burmannus ex libr. VII. cap. 3. attulit, pro *tractatu* legi forte posset *tractu*. In Voss. prim. & tert. pro *vel* contra legitur *tractu*. CAPPER.

11. *Comparantur.*] *Assumuntur*; Steph. & Roign. Vallæ codex *comperantur*: unde Gallæus faciebat, *comparantur Assumuntur*, *comparantur*; Voss. prim.

12. *Nervisque.*] *Nervos* vocat argumenta, tanquam in illis sit præcipuum auxilium. Probationes inartificiales habent cutem & carnem; artificiales autem nervos: sicut caro & cutis vestit nervos, in quibus est præcipua corporis fortitudo; sic probationes inartificiales, seu *loci communes*, vestiunt & ornant argumenta. TURNEB. Hinc firmari posset Heinsii emendatio apud Petronium cap. 2. qui *musculosam* orationem ibi legendum esse contendit. BURMAN.

13. *Superinducti.*] *Inducti super*; V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. Voss. second *super corporis*; Iloro.

14. *Latiusque cuiusque.*] *Quæ* cum *a* diphthongo scribatur (ne copula, cum sit nomen, esse putetur) hoc modo, *latius quæ cuiusque*. REGIUS. *Latius quam*: margo Basil.

15. *Prosequamur.*] *Persequamur*; Steph *prosequemur*; Ald. Gryph Colin. Basil. Voss. second *sequamur*; V. C. Alm.

16. *Iisdem.*] Illis nimirum *ceteris*, quæ in auxilium, atque ornamentum argumentorum allumuntur: cujusmodi sunt *loci communes*, figuræ utriusque generis, & quæcumque alia ad movendos affectus conterum. CAPPER.

17. *Horum.*] Vide notam proxime superiorem. CAPPER.

18 *Opera.*] Id est, usus; quasi diceret Fabius: His auxiliis & ornamentis uti non possumus, nisi in certis rebus, &c CAPPER.

19. *Esse aliquid in delectatione, multum vero in commovendis affectibus: sed hæc plus valent, cum se didicisse judex putat: quod consequi nisi argumentatione .... non possumus.*] In hac tota phrasi alludit Fabius ad celeberrimam Ciceronis divisionem, qua tria statuit Oratoris officia; 1°. delectare τοῖς ἤθεσι, moribus exprimendis; 2°. docere τοῖς λόγοις, argumentis; 3°. movere τοῖς πάθεσι, affectibus CAPPER.

20. *Fide.*] Τῇ πίστει, id est, probatione. Nam, ut ait Fabius cap. 10. *Hæc omnia* [enthymemata, epichiremata, syllogismi, demonstrationes] *generaliter πίστεις appellantur: quod etsi propria interpretatione dicere fidem possumus, apertius tamen probationem interpretabimur* CAPPER. *Aliaque omni fide.*] *Aliaque fide*; V. C. Alm. Obrecht.

21. *Priusquam partior.*] *Priusquam partiamur species, indicandum, esse quædam*, &c. V. C. Alm *priusquam partior species, indicandum erit*; Basil. marg *partiar*: Steph. Gryph. Colin.

22. *Nam nec ulla quæstio.*] Omnis probatio in *thesi* ducitur a re, aut a persona communi: in *hypothesi* vero tum a re, tum a persona singulari. Eadem videtur Arist. divisio, cum dixit probationes, aut *rationales* esse, quæ & *negotiales* dicuntur, aut *morales*, aut *patheticas*. Cicer. *attributa personarum & rerum* vocat. TURNEBUS. Sic etiam Minutianus in Rhetorib. Græc Aldin. tom I. pag. 731. τὰς πίστεις *probationes*, alias esse dicit λογικὰς, *rationales*, vel πραγματικὰς, *negotiales*; alias ἠθικὰς, *morales*: alias παθητικὰς, *ex affectibus ductas*. CAPPER.

23. *Non esse argumentorum.*] Illud *non* negandi adverbium esse expungendum, ut ejus loco *nec*, particula itidem negativa, reponatur, notius est, quam ut sit admonendum. REGIUS *Non esse*, Locat.

24. *Aut ad aliud referri.*] Id ex Cicer. *Topicis* scire possumus; nam argumenta, quæ ducuntur ex toto, ex partibus, per se inspiciuntur: quæ autem ex rebus affectis, ad aliud referuntur TURNEB.

25. *Nec ulla confirmatio.*] Antecedentia, consequentia, & repugnantia apud Ciceronem in *Topicis*, formulæ sunt argumentationis *hypotheticæ*: Fabio vero 10 cap. de argumentis, antecedentia & consequentia pro *adjunctis* sumuntur. Hoc locu generaliter accipit, pro antecessione & consecutione rei & repugnantia: quo pacto Arist. quoque sumpsit cap. 29 libri primi *Priorum*, cum agit de inventione *medii*. TURNEB. *Nec ulla confirmari*, V. C. Alm.

26. *Nisi aut ex consequentibus, aut ex repugnantibus.*] Nisi menda in hac divisione inest, videtur Fabius ab Aristotele dissentire. Is enim in primo *priorum Analyticorum* non solum ex consequentibus & repugnantibus, sed & ex antecedentibus quoque probationes fieri, vel pulcherrima descriptione demonstrat. Quare aut primum divisionis hujus membrum, hoc est, *aut ex antecedentibus*, incuria librariorum prætermissum esse fatendum est, aut sub consequentibus antecedentia quoque a Fabio comprehendi asserendum, &c. REGIUS. Desunt illa *aut ex antecedentibus*, in V. C. Alm. & Locatelli editione, quæ & *repugnantibus* habet, ut & Aldi, Basil. Oxon & Obrecht. *Pugnantibus*: Steph.

27. *Et hæc necesse est.*] *Et hoc*; Locat. Ald. Basil. Voss. prim.

ceſſe eſt aut ex præterito tempore, aut [28] ex conjuncto, [29] aut ex ſequenti petere. Nec ulla res probari niſi ex alia poteſt; eaque ſit oportet [30] aut major, aut par, aut minor. Argumenta vero reperiuntur, aut [31] in quæſtionibus, quæ etiam ſeparatæ a complexu rerum perſonarumque ſpectari [32] per ſe poſſint; aut [33] in ipſa *cauſſa*, cum invenitur aliquid in ea, [34] non ex communi ratione ductum, ſed ejus judicii, [35] de quo cognoſcitur, proprium. [36] Probationum præterea omnium [37] aliæ ſunt neceſſariæ, [38] aliæ credibiles, [39] aliæ non repugnantes. [40] Adhuc, omnium probationum quadruplex ratio eſt: ut, vel quia aliquid eſt, aliud non ſit; [41] ut, *dies eſt, nox non eſt*: vel quia eſt aliquid, aliud ſit; ut, *Sol eſt* [42] *ſuper terram, dies eſt*: [43] vel quia aliquid non eſt, aliud ſit; ut, *nox non eſt, dies eſt*: vel quia aliquid non eſt, nec aliud ſit; [44] ut, *non eſt rationale, nec homo eſt*. His in univerſum prædictis partes ſubjiciam.

28. *Ex conjuncto.*] Id eſt, ex præſenti, ex *ſimultaneo*, ex eodem tempore, quo res ageretur. Vide capp. 9 & 10. ubi de *conjunctio* tempore fit mentio, & cap. 10. ubi de *conjunctis rei*. CAPPER.

29. *Aut ex ſequenti.*] *Aut ex conſequentibus*: V. C. Alm. *ex ſequentibus*: Baſil. Voſſ. prim.

30. *Aut major*] Hoc ſimpliciter non eſt intelligendum de *loco* comparationis; ſed generaliter de omni re. Argumentamur itaque *a majore*, ut a genere ad ſpeciem; *a pari*, ut a ſpecie ad proprium; *a minori*, ut a ſpecie ad genus. TURNEB.

31. *In quæſtionibus.*] In generalibus quæſtionibus, quæ ſeorſum a circumſtantiis conſiderantur, & vulgo θέσεις, *theſes* appellari ſolent. CAPPER.

32. *Per ſe poſſint.*] *Poſſunt*; Locat.

33. *In ipſa cauſſa.*] In quæſtione ſpeciali, quæ variis eſt veſtita circumſtantiis, & *cauſſam* conſtituit. *Hypotheſin*, ὑπόθεσιν Rhetores vocant. CAPPER.

34. *Non ex communi ratione.*] Non ex eo rationis momento, quod in omnibus *cauſſis* reperiri poſſit. CAPPER.

35. *De quo cognoſcitur.*] De quo judices cognoſcunt, et ſententiam ferant. CAPPER.

36. *Probationum præterea.*] Paulo diverſius Ariſtoteles. Nam probationes aut neceſſariæ ait, ex quibus fit *demonſtratio*; aut probabiles, ex quibus *ſyllogiſmus dialecticus*; aut apparentes, ex quibus *ſyllogiſmus ſophiſticus*. Fabius addit *non repugnantes*, quæ adhuc infirmiores ſunt credibilibus; ut, *veriſimile eſt eum feciſſe furtum, qui in ædibus ſolus fuerit*. TURNEB.

37. *Aliæ ſunt neceſſariæ*] Logici vocant *ſyllogiſmos* ἀποδεικτικούς, *demonſtrativos*. CAPPER.

38. *Aliæ credibiles.*] Τὰ πιθανά, καὶ ἔνδοξα, id eſt, *veriſimilia*. Logici nunc vocant *ſyllogiſmos* τοπικούς, *Topicos*. CAPPER.

39. *Aliæ non repugnantes.*] Τὰ ἐνδεχόμενα, id eſt, quæ fieri poſſunt. CAPPER.

40. *Adhuc omnium.*] Hæc diviſio pertinet ad argumentationes *hypotheticas*, quæ ex quadruplicibus conſtant propoſitionibus; aut duabus affirmativis, aut duabus negativis, aut affirmativa & negativa, aut negativa & affirmativa. Porro ſolent Rhetores multum argumentari ex conditione. TURNEB. *Et adhuc*; Ald. *ad hoc* volebat Franciſc.

41. *Ut quia dies.*] *Ut dies eſt, nox non eſt*: *& quia eſt aliquid & aliud ſit*: *ſol eſt*, &c. V. C. Alm. *ut dies eſt, nox non eſt*: Locat. Ald. *quia dies*: Steph.

42. *Super terram, dies eſt.*] *Et dies eſt*: Locat. Ald.

43. *Vel quia aliquid non eſt.*] *Vel quia aliud non eſt, aliud ſit*: *nox non eſt, dies eſt*; V. C. Alm. *ut quia nox non eſt, dies eſt*: Steph. Colin. Gryph. Vidov. Obrecht. Oxon.

44. *Ut non eſt rationale*] *Non eſt rationalis*; Locat. Ald. Voſſ. tert. Bern. *ut, quia non eſt rationale*: Steph. Vidov. Obrecht. Oxon. *rationabile*: Vidov. margo.

CAPUT IX.

De ſignis.

OMNIS igitur probatio artificialis conſtat aut ſignis, aut argumentis, aut exemplis. [1] Nec ignoro pleriſque videri ſigna partem argumentorum: quæ mihi ſeparandi ratio hæc fuit prima, quod ſunt pene [2] ex illis inartificialibus. Cruenta enim veſtis, & clamor, & livor, & talia, [3] ſunt inſtrumenta, qualia tabulæ, rumores, teſtes; [4] nec inveniuntur ab oratore, ſed ad eum cum ipſa *cauſſa* deferuntur. [5] Altera, quod ſigna [6] ſive indubitata ſint, non ſunt argumenta, quia ubi illa ſunt, quæſtio non eſt: argumento autem, niſi [7] in re controverſa, locus eſſe non poteſt: [8] ſive dubia, non IX.

Probationem artificialem dividit, ſigna ab argumentis diſtinguit, & eadem dividit; deinde eorum præceptiones ſubjungit: ſignum autem appellant, quod ſub ſenſum aliquem cadit, & ex ſe aliquid demonſtrat. TURNEB. De ſignis multa legi poſſunt apud Sextum Philoſophum Pyrrhoniarum Hypotheſeon lib. 1. capp. 10. & 11. ALMELOV.

1. *Nec ignoro.*] In *Topicis* Cicero ſigna ſubjicit *adjunctis*: porro *adjuncta* ad argumenta referuntur. TURNEB.

2. *Ex illis inartificialibus.*] Supple, probationibus, vel probationum inſtrumentis, quæ dicuntur ἄτεχνα, id eſt, *artis expertia*. CAPPER.

3. *Sunt inſtrumenta.*] Supple, fidei faciendæ; ſunt inſtrumenta probationum. Gallice, *moyens*. Vide ſupra cap. 7. circa finem ad illa Fabii verba. *Circa ejuſmodi inſtrumenta firmanda vel deſtruenda*. CAPPER.

4. *Nec inveniuntur.*] Signa minus habent artis in inventione: argumenta majori conſtant artificio, proinde a ſignis ſeparantur. TURNEB.

5. *Altera, quod.*] Multis diſplicet iſta Fabii ratio, & imprimis Rodolpho Agricolæ; nam quanquam ſigna indubitata controverſiam tollunt, tamen antequam orator ea propoſuerit judici, de re dubitare poteſt, & alioqui argumenta ſunt quædam etiam neceſſaria, ut ἀποδείξεις, id eſt, demonſtrationes, quæ tollunt omnem quæſtionem. TURNEB. Vide Ger. Voſſium Inſtit. Orator. lib. 1. cap. 3.

6. *Sive indubitata ſint.*] *Si indubitata ſunt*: V. C. Alm.

7. *In re controverſa.*] *Controverſa*, o litera expuncta, legendum, ut intelligatur dubia & contentioſa. REGIUS. *Controverſia*; Locat.

8. *Sive dubia, non ſint argumenta; ſed ipſa argumentis non egent.*] *Sunt*, ut indicativi modi ſit, legendum, ac negatio iterum poſita eſt eradenda, ut legatur: *ſive dubia, non ſunt argumenta, ſed ipſa argumentis egent*. REGIUS.

sunt argumenta, [9] sed ipsa argumentis egent. [10] Dividuntur autem in has primas duas species; quod eorum alia sunt (ut dixi) quæ necessaria sunt, quæ Græci vocant *τεκμήρια*; [11] alia non necessaria, quæ *σημεῖα*. Priora illa sunt, quæ [12] aliter habere se non possunt: quæ mihi vix pertinere ad præcepta artis videntur. [13] Nam ubi est [14] signum insolubile, ibi ne lis quidem est. Id autem accidit, cum quid aut [15] necesse est fieri, factumve esse; [16] aut certe omnino non potest fieri, vel esse factum: quo in *caussis* posito, [17] lis non est nisi facti. Hoc genus per omnia tempora perpendi solet. Nam & coisse eam cum viro, quæ peperit (quod est præteriti;) & fluctus esse, cum magna vis venti [18] in mare incubuit ([19] quod conjuncti;) & eum mori, cujus cor est vulneratum (quod futuri,) necesse est. Nec fieri potest, ut ibi sit messis, [20] ubi satum non est; ut quis Romæ sit, cum est Athenis; ut sit ferro vulneratus, qui sine cicatrice est. [21] Sed quædam & [22] retrorsus idem valent; [23] ut, vivere hominem, qui spirat; & spirare, qui vivit. Quædam [24] in contrarium non recurrunt. [25] Nec enim, quia movetur, qui ingreditur, [26] idcirco etiam ingre-

9. *Sed ipsa.*] Hæc quoque ratio Fabii non satis est firma; nam quemadmodum signa verisimilia aliis egent argumentis ad confirmationem, ita nonnulla quoque argumenta ita per se sunt infirma, ut aliorum egeant adjumentis. Vide Rodolphum lib. 1. Sed Fabium removere ab arte, ratione inventionis magis, quam tractationis intelligendum est, ut supra diximus. TURNEB.

10. *Dividuntur autem.*] Hæc signorum divisio ita confusa atque corrupta est, ut non solum asterisco, sed Quinctiliani quoque ipsius auxilio indigere videatur. Qui namque vocee *priora* Fabius, cum alterum duntaxat divisionis membrum exposuerit? Aut quomodo, quæ *σημεῖα* vocantur, vix pertinere ad artis præcepta videantur? cum credibilia, & multa de credibilibus præcipiantur. Sed errata facilius deprehenduntur, quam corrigi possint. Nos tamen, ut institutum sequamur, nonnihil lucis huic quoque loco adferre nitamur. Forsitan autem recte legeretur, si verborum contextus hoc modo disponeretur: *Dividuntur autem in has primas duas species, quod eorum alia sunt, ut dixi, quæ necessaria sunt, quæ Græci vocant τεκμήρια; alia non necessaria, quæ σημεῖα. Priora illa sunt, quæ aliter se habere non possunt, quæ mihi vix pertinere ad præcepta artis videntur.* Sic enim tota divisio & absoluta & perspicua est. Neque inficior aliter fortasse a Fabio, quam ego disposuerim, fuisse conscriptum: sed omnia, quæ quidem ego viderim, exemplaria sunt in hoc loco depravata. Videtur autem Fabius nonnihil ab Aristotele in hac signorum divisione dissentire. Is enim in primo Artis Rhetor. libro, cap. 2. signa in necessaria quidem ac non necessaria, ut Fabius quoque, dividit: sed non necessaria *ἀνώνυμα*, hoc est, *sine nomine* esse scribit. REGIUS. *Dividuntur. a. i. h. p. d. s. q. e. a. s. (u. d.) q. n. sunt; priora illa sunt, quæ aliter habere se non possunt, quæ Græci vocant τεκμήρια; alia quæ σημεῖα; quæ mihi vix pertinere ad præcepta artis videntur;* Locat. sed Regii correctionem omnes deinde editiones secutæ sunt. *Dividuntur autem.*] Hæc divisio ex 1. lib Rhetor. Arist. cap. 2. est sumpta: quanquam Arist. signa non necessaria proprio nomine carere dixit. Nam *σημεῖον* Aristotelis generale est ad omnia signa: *τούτων δὲ, τὸ μὲν ἀναγκαῖον, τεκμήριον· τὸ δὲ μὴ ἀναγκαῖον, ἀνώνυμόν ἐστι κατὰ τὴν διαφοράν*. *τεκμήριον* vocat cum Fabio *signum necessarium* Cic. *proprium rei notam*; Rodolph. *indicia*. TURNEB.

11. *Alia non necessaria, quæ σημεῖα.*] Signa non necessaria *σημεῖα* vocantur appellatione generica; quia, ut patet ex Aristotelis loco in superiore nota relato, non habent proprium & suæ differentiæ constitutivum nomen: sic etiam Aristoteles lib. III. Politic. *τὴν πολιτείαν* dividit in *ἀριστοκρατίαν, μοναρχίαν* & *πολιτείαν*, id est, *Rempublicam*. Sic apud nos *animal* dividitur in *hominem* & *animal* generice sumptum, hoc est, *brutum*. CAPPER.

12. *Aliter habere se.*] *Se* omisit Ald.

13. *Nam ubi est, &c.*] Vide censuram Agricolæ de hoc loco lib. 1. cap. 22.

14. *Signum insolubile.*] *Signum aliquid inviolabile*: Andr. *nec lis quidem est*; Basil. *Signum insolubile*] Ἄλυτον, quod refelli, refutarive non possit. Extat in Regiis codd. MSS. 2758. 3264. 3265. 3269 cujusdam Rhetoris, cui nomen Maximus, opusculum *περὶ ἀλύτων, διαλύσεως καὶ εὐλύτων*, *de insolubilibus, solutu difficilibus & facilibus*; quod quidem cum aliis quibusdam & transcribendum curavi, & edendum curabo. CAPPER.

15. *Necesse est fieri, factumve esse.... nam & coisse eam cum viro, quæ peperit. ..., necesse est, &c.*] Hoc intellige secundum hominum opinionem, quæ naturali rerum ordine stabilita est. Nam, ut recte notat Marius Victorinus in lib. 1. Ciceronis de *Inventione*, pag. 161. Rhetor. Pithœan. *Tantum inter homines potest esse necessarium, quantum secundum opinionem humanam valet: aliequi secundum Christianorum opinionem non est necessarium argumentum: si peperit, cum viro concubuit.... nam apud eos manifestum est sine viro natum.* CAPPER.

16. *Aut certe omnino.*] *Aut omnino*: V. C. Alm.

17. *Lis non est nisi facti.*] Legendum videtur, *lis non est facti*; nam signum indubitatum, factum necessario probat, ut non supersit *conjecturæ* locus, cum tamen esse possit quæstio juris. Quod si hanc sequamur lectionem, sensus erit hujusmodi; ut possit aliquando *status* esse *conjecturalis*, vel de persona, quanquam factum indicarit signum; vel de facto, quanquam signum indicarit personam. TURNEB. Sed quicquid dicat ille Turnebiaum, ferri & defendi potest hæc vulgata lectio: *lis non est nisi facti*, modo intelligatur de priore facto, quod signum sit alterius, hoc sensu. Posito in *caussis* insolubili signo, lis non est nisi facti prioris, quod signum est alterius. v. g. si ponas illud, coisse eam cum viro, quæ peperit, necesse esse; lis non erit, nisi illius facti, an revera pepererit. CAPPER. *Lis non est.*] *Non est lis*: Obr.

18. *In mare incubuit.*] Francius malebat *mari*. Forte illa Virgilii 1. Æneid. 89. respiciens:

——————*ponto nox incubat atra.*

& Val. Fl. II. 59.

Adde, quod in noctem venti veloque marique
Incumbunt magis.

Vide de hoc verbo Lamb. & Torr. ad Horat. lib. 1. Od. 3. nihil tamen temere mutem. Potuit enim suo jure ita loqui Fabius; nam & *incumbere* cum præpositione centies Ciceroni posuit. Sic etiam Lampridius in Commodo cap. ultimo: *Quum primum illud malum in Rempublicam incubuit.* Et Celsus de re medica II. cap. 7. *in aliquam partem id malum incubat.* BURMAN.

19. *Quod conjuncti.*] Id est, præsentis, vel potius ejusdem temporis. Nam simul & ventus incumbit & fluctus est. Vide capp. 8. & 10. hujus libri. CAPPER.

20. *Ubi satum.*] Non solum hæc referri possunt ad signa, verum etiam ad argumenta, tum a *caussis*, tum ab affectu, tum a loco: ponuntur autem exempla a Fabio de impossibilibus, ut antea de necessariis. TURNEB.

21. *Sed quædam.*] In quibusdam argumentamur a signo ad signatum, & a signato vicissim ad signum; sed id in admodum paucis, quæ necessaria sunt, inseparabilia & exæquata. TURNEB.

22. *Retrorsus.*] In Voss. prim. *retrorsum*, *ἀντιστρέφοντα*, *reciproce*, adeo ut alterum ex altero vice versa possit inferri. CAPPER.

23. *Ut vivere hominem .... & spirare.*] Subauditur *τὸ* necesse est. CAPPER.

24. *In contrarium non recurrunt.*] Οὐκ ἀντιστρέφονται, id est, ut loquuntur in scholis, non convertuntur, non *reciprocantur*, ex se invicem non inferuntur per legitimam consequentiam. CAPPER.

25. *Nec enim, quia.*] Non videtur argumentum esse a signo, sed a specie ad genus. Porro argumentatio est mala, quæ est a genere ad speciem affirmative. TURNEB.

26. *Idcirco etiam.*] *Idcirco, qui movetur, ingreditur*: V. C. Alm. *idcirco ingreditur, qui movetur*: Locat. Gryph. Vidor *quia movetur, qui ingreditur*: *etiam ingreditur, qui movetur*; Ald. Basil.

ditur, qui movetur. Quare potest & coisse cum viro, quæ non peperit; & non esse ventus in mari, cum esset fluctus; nec utique cor ejus vulneratum esse, qui perit; ac similiter fatum fuisse potest, ubi non fuit messis; fuisse Romæ, qui fuit Athenis; nec fuisse [27] ferro vulneratus, qui habet cicatricem. Alia sunt signa non necessaria, [28] quæ * σημεῖα Græci vocant; quæ, etiamsi ad tollendam dubitationem sola non sufficiunt, tamen [29] adjuncta cæteris plurimum valent. [30] Signum vocant, ut dixi, σημεῖον (quanquam id quidam indicium, quidam vestigium nominaverunt,) per quod alia res intelligitur, ut per sanguinem cædes. At, quia sanguis vel ex hostia respersisse vestem potest, vel e naribus profluxisse, non utique, qui vestem cruentam habuerit, [31] homicidium fecerit. Sed, ut per se non sufficit, ita [32] cæteris adjunctum, [33] testimonii loco ducitur, si inimicus, si minatus ante, si eodem loco fuit: [34] quibus signum cum accessit, efficit ut, quæ suspecta erant, certa videantur. [35] Alioqui sunt quædam signa utrique parti communia; ut livores, tumores. Nam videri possunt & veneficii, & cruditatis. Et vulnus in pectore, sua manu, & aliena periisse dicentibus, [36] in æquo est. [37] Hæc perinde [38] firma habentur, atque extrinsecus adjuvantur. Eorum autem, quæ signa sunt quidem, sed non necessaria, genus Hermagoras putat, non esse virginem [39] Atalantam, quia cum juvenibus [40] per sylvas vagetur. Quod si receperimus, vereor ne omnia, [41] quæ ex facto ducuntur, [42] signa faciamus. Eadem tamen [43] ratione, qua signa, tractantur. Nec mihi videntur Areopagitæ, [44] cum damnaverunt puerum coturnicum oculos eruentem, aliud judicasse, quam id signum esse perniciosissimæ mentis, [45] multisque malo futuræ, si adolevisset. [46] Unde Spurii Melii, Marcique Manlii popularitas, signum affectari regni [47] est existimatum. Sed vereor ne longe nimium nos ducat hæc via. Nam, si est signum

27. *Ferro vulneratum.*] *Vulneratus;* V. C. Alm. Ald. Voss. prim. tert.

28. *Quæ εἰκότα.*] Varie quidem legitur hoc divisionis membrum. Quidam enim εἰκότα, alii ἴχνη legunt: sed εἰκότα solum, quæ *vana* interpretari possunt, sensui conveniunt. Nam hujusmodi signa vana ac levia videntur, quia sola ad tollendam dubitationem non sufficiunt: ἴχνη vero non esse legendum, ne dubitandum est quidem, cum ἴχνη inter argumenta, non inter signa numerentur. REGIUS. Quædam signa appellantur εἰκότα, quasi tu dicas *levia* & *vulgaria*: illa a Cicer. vocantur *verisimilia*, a Rodolpho *consentanea*. Ea sunt hujusmodi, uti verisimiliter & credibiliter rem probent, non tamen necessario: quanquam hoc loco quidam ἴχνη legunt, quæ *verisimilia* dicuntur, de quibus Fabius agit capite sequenti. TURNEB. εἰκότα; V. C. Alm. Locat. Ald. Sich. Vasc. Steph. Vallensis & Colb. codices habebant ἴχνη, quod Ascensius non plane rejicit, quia ἴχνος vestigium sit. Recte quidem probavit Raphaël Regius legi non posse ἴχνη: sed εἰκότα legendum esse, nullo confirmavit argumento. Et sane vel εἰκότα pro signis nusquam apud Græcos Rhetoras inveni. Legesis Aristotelem, Demetrium Phalereum, seu quemvis alium auctorem libelli de *Elocutione*, Dionysium Halicarnasseum, Longinum, Hermogenem, ejusque Scholiastas, Aristidem, Apsinem, Minutianum & cæteros edition. Aldin. 1508. in eorum operibus altum est de signis εἰκόσιν silentium. Deinde vero vel εἰκότα, sunt *vana* & *temeraria*. Fabius autem non loquitur hic de signis vanis & temerariis, sed de iis, *quæ, etiam si ad tollendam dubitationem sola non sufficiant, tamen adjuncta cæteris plurimum valent.* Denique satis indicat ipse Quinctilianus quænam vera sit & genuina hujus loci lectio. Nam paulo supra sic habet: *Eorum* [signorum] *alia sunt necessaria, quæ Græci vocant τεκμήρια; alia non necessaria, quæ σημεῖα. Priora illa sunt, quæ aliter habere se non possunt . . . hoc genus per omnia tempora perpendi solet . . . . alia sunt signa non necessaria, quæ* [ ] *Græci vocant.* Quid proclivius, quam hic quoque σημεῖα legere, cum idem omnino, qui supra, sensus sit? Adde quod Aristoteles lib. 1. Rhetoric. cap. 2. diserte docet; signorum aliud esse necessarium, quod τεκμήριον vocetur: aliud minime necessarium, quod nullum speciale & differentiæ constitutivum nomen habeat, sicque generico tantum signi nomine appelletur: τούτων δὲ (σημείων) τὸ μὲν ἀναγκαῖον, τεκμήριον· τὸ δὲ μὴ ἀναγκαῖον, ἀνώνυμόν ἐστι κατὰ τὴν διαφοράν. Vide quæ notavi paulo post initium hujus capitis ad illa Fabii verba. *Alia non necessaria, quæ σημεῖα.* CAPPER.

29. *Adjuncta cæteris.*] *Adjutas;* Steph. & Basil. marg. Voss. secund. tert. Bern.

30. *Signum.*] Quid Ciceroni sit, poteris legere apud eundem lib. 1. cap. 30. de *Invent. Rhetor.* ALMELOV.

31. *Homicidium fecerit.*] *Homicida fuerit;* Voss. tert.

32. *Cæteris adjunctum.*] *Adjutum;* Voss. secund.

33. *Testimonii loco ducitur.*] Lectio MSS Bodl & Baliol. cui suffragantur editorum optimi. *Dicitur*, ad quod ostendit editio Lugdunensis, Quinctiliani sententiam parum repræsentat. Asserit enim, signa quædam, etsi per se ad probationem sint infirma, conjuncta tamen habere testimonii speciem. GIBSON. *Ducitur;* Voss. prim. tert.

34. *Quibus.*] Nempe cæteris indiciis, sive (ut nunc loquuntur) *præsumptionibus.* CAPPER.

35. *Alioqui sunt.*] Nonnulla sunt signa, quæ ex se ipsa varias res indicant: illis igitur & actor & defensor pro utilitate *causæ* suæ in eadem controversia uti potest. TURNEB.

36. *In æquo est.*] *In quo est;* MSS Bodl Bal. Alm. Andr. Locat. Ald. Sich. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Voss. prim. tert. Bern.

37. *Hæc proinde.*] *Perinde* legendum esse, non *proinde*, aperte videt, qui, quæ inter has particulas differentia sit, non ignorat. *Perinde* enim, si sequatur *atque*, *tam* significat, quo modo *atque*, *quam*. *Proinde* vero *quare*, sive *quapropter* significat. REGIUS. Ita passim hæ particulæ & apud Fabium & alios confunduntur: quod inde accidit, quia *proinde* sæpe idem notet, quod *perinde*, ut docuerunt Manutius ad Cicer. 2. ad Fam. Epist. & cl. Grævius ad 2. Epist. 24. hic tamen perinde, quod omnes fere editi habent, præfero. BURMAN. *Proinde;* Voss. prim. tert. Bern.

38. *Firma habentur.*] *Formabantur;* Voss. secund.

39. *Atalante.*] Atalanta virgo fuit præstantissima venatrix, a Meleagro adamata, & ab eo Calydonii apri capite donata. Hoc signum potest vocari *a consuetudine*, quod tamen maxime dubium est, & vix meretur signi nomen; non enim sequitur, virum esse bonum, si cum bonis versetur; neque Atalantam virginem non esse, quia cum juvenibus vagetur. TURNEB.

40. *Per sylvas.*] *Per sylvam;* Voss. prim.

41. *Quæ ex facto.*] Nam ea sola, quæ ex facto ducta sub aliquem sensum cadunt, signa vocantur. TURNEB.

42. *Signa faciamus.*] Hoc est, signorum loco habeamus, in signorum numerum referamus, ea quasi totidem signa esse arbitremur. CAPPER.

43 *Ratione, quia signa.*] *Qua*, i vocali expuncta, legendum est. REGIUS.

44. *Cum damnaverunt.*] *Cum damnaverint;* Locat. Ald.

45. *Multisque malo.*] *Multis malo;* Voss. tert.

46. *Unde Spurii.*] In annonæ caritate Spurius Melius eques Pop. Romano frumentum est largitus: at M. Manlius nexos & obæratos passim solvebat, & ære alieno liberabat. TURNEB.

47. *Est existimatum.*] Francius malebat, *existimata*: in Voss. sec. & in Steph. edit. 1542. pro *vel est*, legitur *fuit*.

adulteræ, [48] lavari cum viris, erit & convivere cum adolescentibus, deinde etiam [49] familiariter alicujus amicitia uti; [50] ut fortasse corpus vulsum, fractum [51] incessum, [52] vestem muliebrem, [53] dixerit mollis & parum viri signa, si cui ([54] cum signum id proprie sit, quod ex eo, de quo quæritur, natum [55] sub oculos venit) ut sanguis e cæde, ita illa ex impudicitia fluere videantur. Ea quoque, quæ, quia plerumque observata sunt, vulgo signa creduntur; ut *prognostica*,

——— [56] *vento rubet aurea Phœbe*;

Et

Tum [57] *Cornix plena pluviam vocat improba voce*;

[58] si caussas ex qualitate cœli trahunt, sane [59] ita appellentur. [60] Nam, si vento rubet Luna, signum venti est rubor. Et si, ut idem poeta colligit, [61] densatus & laxatus aër facit, ut sit inde ille avium concentus, idem sentiemus. Sunt autem signa etiam parva magnorum, ut vel hæc ipsa cornix. Nam majora minorum esse, nemo miratur.

48. *Lavari.*] Et hic *lotare* legendum esse, forte aliquis contenderet, quia sequitur *convivere*, eodem modo, ut lib. 1. cap. 6. in fine Ubi vide BURMAN.

49. *Familiariter alicujus amicitia uti.*] *Familiaritate alicujus aut amicitia uti*: Voss. secund.

50. *Aut fortasse corpus.*] Ut loco illius *aut* mihi legendum videtur, & aliquis adscribendum hoc modo, *ut aliquis fortasse*. nisi forte *dixerim*, ut sit primæ personæ, legatur. REGIUS. *Aut*; V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov. forte præstaret *&* *fortasse* legere, & subintelligere *quis* vel *aliquis*; *&* *fortasse quis dixerit corpus vulsum*, *&c. mollis viri signa*, *si cui*, *&c. Corpus vulsum.*] Qui delicatiores erant, utebantur *psilothro*, ungnento depilatorio; aut volsella, forficula, ad vellendos e corpore pilos apta: Græcis vocatur μαδιστήριον vel τριχολαβίς. PHILANDER. *Ut fortasse.*] Τὸ *ut* abest a Voss. tert.

51. *Incessum.*] *Incessus* Voss. prim. tert.

52. *Vestem muliebrem.*] Vide Lud Cresollium Vacat. Autumnal. lib. III. cap. 29. sect 2. pag 644. PAREUS.

53. *Dixerit.*] *Dixerim*: Voss. secund.

54. *Cum signum id.*] Cum sint ea proprie signa, quæ ex aliquo orta sub oculos cadunt, superiora signa non erunt; cum tamen more signi ex se ipsis aliquid ostendant, quamdam cum signo habebunt similitudinem; neque aliquis magnopere peccaverit, qui signa esse dixerit. TURNEB.

55. *Sub oculos.*] *Sub oculis.*] Voss. prim.

56. *Vento.*] Virg. 1. Georg. 431.

57. *Cornix.*] Idem 1. Georg. 388. ubi Servius *rauca voce* legisse videtur. Sed & *plena voce*, Lucan. VI. 621. dixit. BURMAN.

58. *Si caussas ex qualitate cœli trahunt.*] Si ex qualitate cœli, tanquam ex propria caussa oriantur. CAPPER.

59. *Ita appellantur.*] Quia sensui modus congruit permissivus, *appellentur* legendum est. REGIUS. *Appellantur*: Locat.

60. *Nam si vento.*] Fabius existimat signa illa *prognostica*, quorum certa est aliqua caussa, pro signis habenda esse; nam pleraque sunt, quæ a rusticis observantur, non stabilia, cum præsertim non pendeant a qualitate aliqua cœli, atque ratione: proinde illa pro signis non habenda. TURNEB.

61. *Densatus.*] Vide Virgil. 1. Georg. 419.

CAPUT X.

De argumentis.

X. NUNC de [1] argumentis. Hoc enim nomine complectimur omnia, quæ Græci ἐνθυμήματα, ἐπιχειρήματα, ἀποδείξεις vocant: quanquam apud illos est aliqua horum nominum differentia, etiamsi vis eodem fere tendit. Nam *enthymema* (quod nos *commentum* sane, aut [2] *commentationem* interpretamur, quia aliter non possumus, Græco [3] melius usuri) unum [4] intellectum habet, quo [5] omnia mente concepta significat, sed nunc de eo non loquimur; alterum, [6] quo sententiam cum ratione; tertium, quo [7] certam quamdam argumenti conclusionem, [8] vel *ex consequentibus*, vel *ex repugnantibus*: quanquam de hoc parum convenit.

1. *Argumentis.*] Argumenta Fabius appellat rationes probationem præstantes, quibus aliud ex alio probatur. Argumentis subjicit *enthymema*, *epichirema*, *apodixin*: quanquam revera ista non tam sunt argumenta, quam argumentationes in se ipsis argumenta continentes. TURNEB. Vide Cornific. ad Heren. lib. II. cap. 5. ALMELOV.

2. *Commentationem interpretamur.*] Ex ratione Græcæ vocis, quæ derivatur a verbo ἐνθυμεῖσθαι, quod *cogito*, & in animo *comminiscor* significat. MOSELLAN. *Interpretemur*: edit. Stephan.

3. *Melius usuri.*] *Melius uti*: Vallæ codex, & Vidov. marg. *melius uti*: Voss secund.

4. *Intellectum habet.*] Id est, significatum, vel significationem, sensum, &c. CAPPER.

5. *Omnia mente concepta.*] Idem quoque testatur Cicero in *Topicis*, qui scribit omnem sententiam *enthymema* appellari. TURNEB. *Mente concepta.*] Τὰς διανοίας, τὰ διανοήματα, sententias; Gallice, *les pensees*. CAPPER.

6. *Quo sententiam cum ratione.*] Huc etiam referri potest Aristotelis γνώμη ἐνθυμηματική, sententia, quæ conjunctam sibi protinus habet probationem; cujusmodi est illa,

Ἀθάνατον ὀργὴν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν.

Mortalis immortalem iram haud servaveris. CAPPER.

7. *Certam argumenti conclusionem.*] Argumenti conclusio est ipsamet argumentatio, sive, ut ait Fabius, initio cap. 14. argumenti elocutio. Hinc Cicero dixit *acute conclusa*, pro τῷ argumento quopiam *subtiliter probata*. CAPPER.

8. *Vel ex consequentibus.*] Vide infra hoc eod. cap. ubi exponit Fabius quid proprie sit argumentum ex *consequentibus*, prout etiam τὰ ἀκόλουθα, *consequentia* distinguuntur a τοῖς ἐπιγιγνομένοις, vel potius παρεπομένοις, *subsequentibus*. CAPPER.

[9] Sunt

[9] Sunt enim, [10] qui illud prius *epichirema* dicant; pluresque invenias in ea opinione, ut id demum, [11] quod pugna constat, *enthymema* accipi velint. [12] Et ideo illud [13] Cornificius *contrarium* appellat; [14] hunc alii *rhetoricum syllogismum*; alii imperfectum *syllogismum* vocaverunt; [15] quia nec distinctis, nec totidem partibus [16] concluderetur: quod sane non utique ab oratore desideratur. *Epichirema* Valgius *aggressionem* vocat: [17] Celsus autem judicat [18] non nostram administrationem, sed ipsam rem, quam aggredimur, id est, argumentum, quo aliquid probaturi sumus, etiamsi nondum verbis explanatum, jam tamen mente conceptum, *epichirema* dici. Aliis videtur [19] non destinatam, vel inchoatam, sed perfectam probationem hoc nomen accipere, [20] & ultimam speciem. Ideoque [21] propria ejus appellatio, & maxime in usu posita est, qua significatur certa quædam [22] sententiæ comprehensio, quæ [23] ex tribus minimum partibus constat. [24] Quidam *epichirema*, *rationem* appellarunt; [25] Ci-

9. *Sunt enim qui.*] Ex triplici *enthymematis* ratione, ultima magis proposito propria est. Cicero in hac opinione esse videtur in *Topicis*. Ait enim, illa, quæ ex contrariis sunt conclusa, per excellentiam sola appellari *enthymemata*; ut Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen effecit apud Græcos suum. Idem Rodolphus, ex horum sententia, tradit. Cæterum Fabius existimat conclusionem, quæ est ex *consequentibus & repugnantibus*, *enthymema* esse, ut docet cap. 14. TURNEB.

10. *Qui illud prius.*] *Quo id prius epich. dicunt*: Locat. Steph. Colin. Vidov. *Illud prius.*] Videlicet τὸ argumenti conclusionem ex *consequentibus*. CAPPER.

11. *Quo pugna.*] *Quod pugna*, Voss. secund. quæ lectio alteri longe præstat. Nam *enthymema* constat ex pugnantibus, ideoque ex pugna. *Id demum quod pugna constat.*] Hoc est, argumentum ex contrariis, vel pugnantibus, vel repugnantibus. Ipse Fabius ante finem capitis 14. ait, *enthymema* ex contrariis constare; ut, *non est bonum pecunia, qua quisque potest male uti*. CAPPER.

12. *Et ideo illud.*] *Et idem illud*; MSS. Bodl. Alm. Andr.

13. *Cornificius contrarium.*] Est *contrarium*, ut in Rhetoricis ad Herennium lib. IV. 18. legitur, *Quod ex rebus diversis duabus alteram facile & breviter confirmat hoc pacto: nam qui suis rationibus inimicus semper fuerit, eum quo modo alienis rebus amicum fore speres?* Hinc vero quidam conjectant Cornificium illius Rhetoricæ ad Herennium auctorem fuisse. Sed Cornificio complura alia attribuuntur, quæ in illo opusculo non inveniuntur. REGIUS. Cornificius lib. IV. ad Herennium, *contrarium* facit, quod duabus rebus diversis propositis, alteram facile concludit; ut, *Qui suis rationibus inimicus fuerit semper, eum quomodo alienis rebus amicum fore speres?* Et item, *Nam quem in amicitia perfidiosum cognoveris, eum quare putes inimicitias cum fide habere posse?* Et illud Sall. in Jugurtha, *Quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris?* Lucani item, *Quid satis est, si Roma parum?* Et iterum, *Audes fulcire ruinam, Sub qua Roma jacet?* Hic autem locus manifesto comprobat illum librum Ciceronis non esse. TURNEB.

14. *Rhetoricum syllogismum.*] Arist. lib. primo Rhetoric. *enthymema* appellat *rhetoricum syllogismum*, quia sæpius enthymemate utuntur oratores, quam *syllogismo* integro. Idem Arist. in prioribus *analyticis* imperfectum vocat *syllogismum*; nam illi pars aliqua deesse solet, quæ tamen facile auditoris intellectu potest colligi: ἐνθύμημα, inquit, μέν ἐστι συλλογισμὸς ἀτελὴς ἐξ εἰκότων ἢ σημείων. Idem ipse Fab. lib. 1. cap. de Geometria, *enthymema rhetoricum* vocat *syllogismum*. TURNEB. *Hunc.*] In edit. Stephan. 1542 legitur *hunc*. *Hunc alii Rhetoricum*, &c.] Nemini mirum videatur, quod post nomen neutrius generis, videlicet *enthymema*, sequatur pronomen *hunc* generis masculini. Nam & Cassiodorus in Rhetoricæ compendio pag. 340 Rhetor. Pithœan. sic loquitur: *Aut per epichirema, qui est Rhetoricus & latior syllogismus*. Synthesis enim fit cum τῷ *syllogismus*, non cum τῷ *epichirema*. CAPPER.

15. *Quia distinctis nec totidem.*] Ut *nec* particula negativa iterato adscribatur, sensus aperte exigit, hoc modo; *quia nec distinctis, nec totidem partibus concluderetur*. REGIUS. *Nec* deest in V. C. Alm. Locat. Voss. prim. tert. *quia non distinctis totidem partibus*. Ald. *Nec distinctis, nec totidem partibus.*] Tribus nempe propositionibus; *majore*, *minore*, & *conclusione*: sed duabus ad summum & aliquando unica propositione continetur *enthymema*, ut patebit ex sequentibus. CAPPER.

16. *Concluderetur.*] Præter tres hosce significatus *enthymematis*, Hermogenes lib. de Invent. cap. 8. *enthymema*, est propter argumentatio *a fortiori*, cum intenditur vis argumenti jam propositi: habet autem δεξιὸν ἐργασίας, alicujus accommodæ speciem: quod quidem genus argumentationis, si nova quapiam rei subjectæ circumstantia roboretur, tum ἐπενθύμημα vocatur ab eodem Hermogene. Item si laxa, vel in longum producta fuerit *enthymematis* elocutio, ἐπενθύμημα dicitur a Curio Fortunatiano pag. 68. Rhetor. Pithœan. CAPPER.

17. *Celsus autem.*] *Verrius autem*; Basil. *verius autem judicat*; Steph. & Vasc. in marg. Bern.

18. *Non nostram administrationem.*] Hoc est, operationem, vel artificiosam argumenti confectionem. Sic lib. II. cap. 18. Rhetoricen appellavit artem activam vel *administrativam* πρακτικήν. CAPPER.

19. *Non destinata.*] *Non destinatam vel inchoatam, sed perfectam orationem*; Locat. Ald. Sich. Par. Voss. secund. Basil. Colon. Colin. Gryph. Vidov. *destinatam & inchoatam orationem*; MS. Bodl. Andr. *non destinatam vel inchoatam, sed perfectam probationem*. V. C. Alm. & Obrecht quam lectionem nos secuti sumus. Stephani editio 1542 habet: *non destinata vel inchoata, sed perfecta oratio hoc nomen accipere ultima specie*: cod. Bern. *non destinata vel inchoata, sed perfecta oratio hoc nomen accipit inde ultima specie*.

20. *Ultima specie.*] *Et ultimam speciem*. MSS. Bodl. Voss. secund. Alm. Andr. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Obrecht *accipere ultimam speciem*; Sich. Par. *Ultimam speciem.*] De qua sic loquitur infra Fabius hoc eodem cap. *a genere perveniendum est ad ultimam speciem*, ut, *homo est animal*, *non est satis*; *mortale*, *etiamsi species est*, *cum aliis tamen communis finitio*; *rationale*, *nihil supererit ad demonstrandum id quod velis*. Vulgo dicitur *species infima*. CAPPER.

21. *Propria ejus appellatio.*] Idem docet cap. 14. paulo post initium. CAPPER.

22. *Sententiæ compressio.*] *Comprehensio*, ut legatur, sensus exposcit: videtur autem Fabius magis eorum sententiæ accedere, qui *epichirema* argumentationem esse dicunt. Nam alii argumentum, alii argumentationem significare putant. Argumentum autem est, ut Cicero in *Partitionibus* cap. 2. inquit, *probabile inventum ad faciendam fidem*: argumentatio (ibid. cap. 13.) vero argumenti explicatio, quam in Rhetoricis Cicero & *ratiocinationem* vocat, & modo tripartitam, modo quadripartitam, modo quinque partitam esse posse ait. REGIUS. *Compressio*; V. C. Alm. Locat. Voss. prim. tert.

23. *Ex tribus partibus.*] *Ex tribus minime in partibus*; V. C. Alm. lege cum Obrechto *ex tribus minimum partibus*: quod confirmatur ex Cicerone de *Invent.* lib. 1. cap. 34. *Nam partim quinque ejus partes esse dixerunt, partim non plus quam in tres partes posse distribui putaverunt*; & quæ seqq. quamvis Cicero in quinque partes distributam præferat: elegans autem est usus vocis *minimum*. Sic Pomp. Mela lib. III. cap. 6. *Adeo agri fertiles, ut cum semel sata frumenta sint, subinde recidentibus seminibus segetem novantibus, septem minimum, interim plures etiam messes ferant*. BURMAN. In aliis *ex tribus partibus*. *Tribus minimum partibus constat.*] *Majore* videlicet propositione, *minore* & *conclusione*: quæ ipsius est *syllogismi* natura & conditio. Unde subjungit Fabius; *est quædam inter syllogismum & epichirema vicinitas*: & cap. 14. epichirema *nullo differt a syllogismis*, *nisi quod illi & plures habent species*, & *vera colligunt veris*: epichirematis *frequentior circa credibilia est usus*. Potuit autem hoc loco dicere *tribus minimum partibus*. Nam constare potest *epichirema* quatuor, aut etiam quinque partibus, ut mox probabimus ex Cassiodoro, & agnoscit ipse Fabius cap. 14. paulo post initium. CAPPER.

24. *Quidam epichirema.*] Trapezuntius quoque Hermogenis æmulus, quod Hermogenes appellavit *epichirema*, vertit *rationem*. TURNEB.

25. *Cicero.*] Quomodo eam definiverit, legere potero

cero melius, [26] *ratiocinationem*: quanquam & ille nomen hoc [27] duxisse magis a *syllogismo* videtur. Nam & [28] *statum syllogisticum*, [29] *ratiocinativum* appellat, exemplisque utitur philosophorum. [30] Et quoniam [31] est quædam inter *syllogismum* & *epichirema* vicinitas, potest videri hoc nomine [32] recte abusus. [33] Ἀπόδειξις est evidens probatio, ideoque apud Geometras [34] γραμμικαὶ ἀποδείξεις dicuntur. Hanc & ab *epichiremate* differre Cæcilius putat solo genere conclusionis, & esse *apodixin*, [35] imperfectum *epichirema*; eadem caussa, qua diximus & [36] *enthymema* a *syllogismo* distare. [37] Nam & * *enthymema syllogismi* pars est. [38] Quidam inesse *epichiremati* [39] *apodixin* putant, & esse partem ejus confirmantem. [40] Utrumque autem, quanquam diversi auctores, eodem modo finiunt: [41] ut sit *ratio per ea, quæ certa sunt, fidem dubiis afferens*: quæ natura est omnium argumentorum; neque enim [42] certa incertis declarantur. Hæc omnia generaliter [43] πίστεις appellant: [44] quod etsi propria interpre-

lib. 1. de *Invent.* cap. 34. ita vero Alcinous in Instit. Doctr. Plat cap. 5. *Ratiocinatio* (ita sonat Latine) *est oratio, in qua, quibusdam positis, aliud ab iis, vi tamen eorum, quæ posita sunt, necessario efficitur.* ALMELOV.

26. *Ratiocinativum.*] Scribe *ratiocinationem.* PHILANDER. *Ratiocinativum*: V. C. Alm Ald. Roign Voss. tert. Bern. Steph. marg. ita quidem Cicero 1. de *Invent.* 13. quartum genus controversiæ, quæ ex scriptionis genere nascitur, vocat: sed hic *ratiocinationem* retinendum est. BURMAN.

27. *Duxisse.*] *Dixisse*: V. C. Alm. Voss. tert.

28 *Statum syllogisticum.*] Unus est e quatuor *statibus legalibus*, & vulgo *syllogismus* appellatur: in eo autem consistit, quod lex ad casum quempiam in ea non expressum applicetur; ut si quis parricidarum supplicio matricidam quoque afficiendum esse contendat. Vide lib. VII. cap. 3. cui titulus est de *syllogismo*. CAPPER.

29 *Ratiocinativum appellat.*] Lib 1. de *Inventione*, num. 13.

30. *Et quoniam est.*] Quod philosophis est *syllogismus*, id est rhetoribus *epichirema*: quanquam Fabius aliam affert differentiam, quod *epichirema* constet credibilibus, *syllogismus* necessariis: quæ differentia non est conclusionis, sed materiæ. Et alioqui videtur ille *syllogismum* dixisse pro *apodixi*. TURNEB.

31. *Est quædam inter* sillogismum & epichirema *vicinitas.*] Præter memoratas a Fabio de *epichiremate* opiniones, *epichirema* Hermogeni lib. III. de *Inventione* cap. 7. est omnis artificiosa probatio, quæ quidem ducatur ex aliqua subjectæ rei circumstantia Minutiani rhetoris circa finem com 1. Græcor. Rhetor. ab Aldo editorum 1508. *epichirema* est omne genus argumenti, vel argumentationis συνέχου, artificialis: hodie specialis est *syllogismus*, cujus alterutra *præmissarum*, ut vocant, vel utraque suam continet probationem: quæ quidem significatio manasse videtur ex iis, quæ de *epichiremate* scribit Curius Fortunatianus pag 67. Rhetor. Pithœan. *Quid est*, inquit, ἐπιχείρημα? *executio, sive approbatio propositionis* [*majorem* vulgo vocant] *aut* assumptionis [*minorem* appellant] *In* epichiremate *possumus inducere* locos communes, & *exempla* & prosopopœias? *possumus*; *est enim* epichirema *latior executio*. Eadem fere tradit Cassiodorus in Rhetoricæ compendio ibid pagg 340. 341. *Per* epichirema, inquit, *quis est Rhetoricus* & *latior* syllogismus . . . Epichirema *est descendens de ratiocinatione latior excursio Rhetorici* sillogismi, *latitudine distans* & *productione sermonis a dialecticis* syllogismis. *Tripertitus* epichirematicus syllogismus *est, qui constat membris tribus, propositione*, assumptione, *conclusione. Quadripertitus est, qui constat membris quatuor, propositione*, assumptione, & *una propositionis, sive* assumptionis *conjuncta probatione*, & *conclusione*. *Quinquepertitus est, qui constat membris quinque, propositione & probatione*, assumptione & *ejus probatione*, & *conclusione*. His præloserat Quinctilianus ipse cap. 14. paulo post initium. CAPPER.

32. *Recte abusus.*] *Sæpe abusus*: Voss prim.

33. Ἀπόδειξις.] *Demonstratio* est *syllogismus* certissimus, qui ex primis & immediatis & prioribus ac notioribus caussis conclusionis argumentatur & scientiam parit. Hoc *syllogismo* crebro utuntur geometræ, adduntque ad evidentiam quasdam linearum descriptiones; semper enim ex necessariis constituitur. De hoc vide Melanchthonem. TURNEB. Ita Ciceroni lib. II Acad. Quæst. cap. 8. definitur *ratio, quæ ex rebus perceptis, ad id, quod non percipiebatur, adducit.* ALMEL.

34 Γραμμικαὶ] De his Fabius lib. 1. cap. 10. de *Geomet* ubi vide quæ annotata sunt.

35 *Imperfectum epichirema.*] Cæcilius videtur accepisse *epichirema* pro evidenti argumentatione, quæ omnibus suis constaret partibus; *apodixin* autem pro argumentatione evidenti, cui pars aliqua deesset. TURNEB. *Esse apodixin, imperfectum epichirema.*] Videtur ille Cæcilius in ea fuisse opinione, quam postea Curius Fortunatianus, Cassiodorus, &c. tenuerunt, *epichirema* esse *syllogismum demonstrativum*, in quo utraque, vel alterutra *præmissarum*, ut aiunt, sua speciali probatione muniatur. Qua posita opinione, plus erit in *epichiremate*, quam in simplici ἀποδείξει, demonstratione, sive *syllogismo demonstrativo*. CAPPER.

36. *Enthymema a syllogismo.*] *Enthymema syllogismo distare*; V. C. Alm. Obrecht. Oxon & *enthymema syllogismo*: Locat. Ald. Basil. Vidov & hanc scripturam recepimus: sed *syllogismo* dativi casus esse putamus, ut Horat. IV. Od. 9.

Paulum sepultæ distat inertiæ
Celata virtus.

& alibi. Et ita apud Lucanum lib. VIII.

——— *sidera terra*
Ut distant, & flamma mari, sic utile recto.

ita ex quatuor MSS. legendum; cum vulgo, *terræ*, circumferatur. BURMAN. Sed solis poetis familiare est hoc syntaxeos genus, *distare alicui*: prosarii scriptores fere dicunt, *distare ab* aliquo. Igitur vulgatam lectionem, quam Vasc. Stephan. Colin. Roign. jam exhibuerant, Burmannianæ prætulimus. CAPPER.

37. *Nam & epichirema.*] *Enthymema*: Vasc. Steph. Colin. Roign. Quam lectionem a Burmanno rejectam fuisse valde miror; nam, ut *apodixis* est imperfectum *epichirema*, sive pars *epichirematis*, ita *enthymema* pars est *syllogismi*, sive *syllogismus* imperfectus & truncatus, cui videlicet *præmissarum*, quas vocant, altera deest. CAPPER.

38. *Quidam inesse epichiremati*] Alii existimant *apodexin* non esse argumentationem, sed dumtaxat argumentum, id est, rationem illam certam & indubitatam, quæ continetur in *epichiremate*. TURNEB.

39. *Apodixin esse partem ejus confirmantem.*] Nam, ut jam notavi, in *epichiremate* pars est aliqua confirmans, vel probans alteram, vel utramque *præmissarum*, ut vulgo loquuntur. CAPPER.

40 *Utrumque autem.*] Hic quidem sensus parum acute intuenti nihil depravatus esse videtur; cum præsertim in omnibus exemplaribus, quæ mihi videre contigit, sic legatur. Sed cum nequaquam eodem modo ἀπόδειξις, quo *epichirema* definiatur, r liquida in c mutam conversa, *utcunque*, pro illo *utrumque*, mihi legendum videtur. Quamvis enim de *epichiremate* variæ sint scriptorum opiniones, ut aperte Fabius monstravit, eodem tamen modo a diversis finitur auctoribus. REGIUS. * *Utrumque*] Tam *epichirema*, quam *apodixin*. Cicer. II. Acad Itaque argumenti conclusio, quæ est Græce ἀπόδειξις, ita definitur: *Ratio, quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit.* Unde hic *ratio*, non *oratio* legatur. Idem Fabius de *epichiremate* cap. ultimo hujus libri. Itaque *utrumque* hic legendum, non *utcunque*, ut emendat Raph. TURNEB. *Utcunque*: Ald Basil. Gryph.

41. *Ut sit ratio.*] *Ut sit oratio per ea, quæ certa sunt, incertis fidem non dubiam afferens*: Ald. *ut sit oratio*: etiam Basil. *scilicet rationem per ea, quæ certa sunt, incertis fidem non dubiam afferentem*: V C. Alm. Voss. secund. Andr *ut sit ratio p. e. q. c. s. incertis fidem non dubiam afferentem*, MS. Bodl. & ita Obrecht. nisi quod *afferens*: ut & Colon. in marg.

42. *Certa incertis.*] *Incerta incertis*: Basil. marg. *certa certis*: Voss. tert.

43. Πίστεις.] Unde Halicarnass. πίστεις ἐντέχνους. Vide Laurentium Vallam. Budæum in annotat. in *Pandectas*, & in Comment. Græcanicis. TURNEB. Vide Vossium Instit. Orat lib. III. cap. 5.

44. *Quod etiam.*] *Si* particula mihi adscribenda videtur, ut legatur, *quod etiamsi*. REGIUS: *Quod enim*: Voss. tert.

ratione [45] dicere *fidem* possumus, [46] apertius tamen *probationem* interpretabimur. Sed *argumentum* quoque plura significat. [47] Nam & fabulæ ad actus scenarum compositæ, *argumenta* dicuntur; & orationum Ciceronis velut *thema* ipse exponens [48] Pedianus: *Argumentum*, inquit, *tale est*. Et ipse Cicero ad Brutum ita scribit: *Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum* [49] *transferamus illinc mali quid, etsi argumentum simile non erat*. Quo apparet, omnem ad scribendum destinatam materiam ita appellari. [50] Nec mirum, cum id inter opifices quoque vulgatum sit: unde [51] Virgilius, *Argumentum ingens*; vulgoque paulo numerosius opus dicitur *argumentosum*. [52] Sed nunc de eo dicendum argumento est, quod probationem, indicium, fidem, [53] *aggressionem*, ejusdem rei nomina, facit, parum distincte, ut arbitror. Nam probatio & fides efficitur non tantum [54] per hæc, quæ sunt rationis, sed etiam [55] per inartificialia. Signum autem, quod ille *indicium* vocat, ab argumentis jam separavi. [56] Ergo cum sit argumentum, ratio probationem præstans, [57] qua colligitur aliud per aliud, [58] & quæ, quod est dubium, per id quod dubium non est, confirmat; necesse est esse aliquid in *caussa*, quod probatione non egeat. Alioqui [59] nihil erit, quo probemus, [60] nisi fuerit quod aut sit verum, aut videatur, ex quo dubiis fides fiat. Pro certis autem habemus primum, quæ [61] sensibus percipiuntur, ut quæ [62] videmus, audimus; qualia sunt signa: deinde [63] ea, in quæ communi opinione consensum est, deos esse, præstandam pietatem parentibus: præterea quæ legibus cauta sunt, [64] quæ persuasione, etiamsi non omnium hominum, ejus tamen civitatis aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta sunt; ut [65] pleraque in jure, non legibus, sed [66] moribus constant: [67] si quid inter utramque partem convenit, si quid probatum est: [68] denique, cuicumque adversarius non contradicit. [69] Sic enim fiet argumentum: [70] *Cum providentia mundus regatur, administranda est respublica*: ut administranda respu-

45. *Dicere fidem.*] *Dicere quidem*; V. C. Alm. Voss. tert. Bern.

46. *Apertius.*] Forte *aptius*: quas voces jam confusas vidimus lib. I. præfat. & cap. 2. & alibi.

47. *Nam & fabulæ.*] Cornificius etiam lib. primo ad Herennium, argumentum appellat rem fictam, sed tamen verisimilem: cujusmodi esse solet in comœdiis: meminit & Fabius quarto capite libri secundi. TURNEB. Et ita utitur Terentius in prologo Andriæ & Heautont.

48. *Pedianus.*] Hic est ille Asconius Pedianus, cujus commentationes in Ciceronis Orationes exstant. Floruit tempore Neronis, fuitque insignis Grammaticus: meminit ejus Plinius lib. VII. Hist. Nat. cap. 48. ALMELOV.

49. *Transferamus illinc.*] Qui fragmenta Ciceronis collegerunt, edunt: *transferamus illinc mali aliquid.*

50. *Nec mirum.*] Opifices non solum materiam appellant argumentum, verum etiam materiæ elaborationem & digestionem. Unde Cicer. septima actione in Verrem scripsit: *ex ebore diligentissime perfecta argumenta in valvis erant*, id est, simulachra descripta. TURNEB. Vide cl. Grævii notas ad Cicer. IV. Verr. 56 & Cerdam ad Virgilii locum a Fabio citatum; & ita usum Petronium cap. LXXXVIII. olim notavimus. BURMAN.

51. *Virgilius.*] *Vergilius*; V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Obrecht. *Vergilius*; Gryph. Colin. Basil. *Virgilius*; Voss. prim. tert. est vero sumptum ex lib. VII. vers. 791.

52. *Sed nunc.*] Quempiam hoc loco, ut aperte sequentia indicant, reprehendit Fabius. Sed quisnam sit, cum ejus nomen in aliquo exemplarium, quæ mihi videre contigit, ascriptum non sit, recte non percipitur: Celsum autem fortasse more suo notat. Quod si est, ita legi posset: *Quod Celsus probationem indicium, &c. ejusdem rei nomina facit.* REGIUS. Deesse videtur hoc loco cujusdam auctoris nomen, qui a Fabio reprehenditur: nisi forte id hac ratione factum est, quod auctor ille tempore Fabii notissimus esset. Suspicantur aliqui Celsum esse, aliqui Plinium. TURNEB. *Celsus*, receperunt ex Regii conjectura recentiores editores; sed non agnoscunt MSS. Bodl. Alm. Ande. Ald. Colon. Sich. Par. Vasc. Steph. Roign. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Obrecht. ideoque nos supponere non ausi sumus.

53. *Aggressionem.*] Ἐπιχείρημα sic interpretabatur paulo supra Valgius a Fabio memoratus. CAPPER.

54. *Per hæc quæ sunt rationis.*] Probationes intelligit ἐντέχνους, *artificiales*, quæ rationis ope ipsis ex rebus eruuntur: λογικὰς, *rationales* & παραδειγματικὰς, *exemplares*. vid. Minutianus circa finem tomi I. Græc. Rhetor. edition. Aldin. 1508. CAPPER.

55. *Per inartificialia.*] Sic appellat probationes artis expertes, quas extra dicendi rationem accipit Orator, id est, absque rhetorices & dialectices præsidio. Vide supra cap. I. & sequent. ad 7. CAPPER.

56. *Ergo cum sit.*] Addit demum veram argumenti definitionem, cui subjicit generalia quædam præcepta & axiomata, antequam locos argumentorum sigillatim persequatur. TURNEB.

57. *Quia colligitur aliud per aliud.*] *Qua*, i vocali expuncta, legendum est. REGIUS. *Aliquid per aliud*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov.

58. *Et quæ, quod est.*] *Etiam quæ*; Locat. Ald.

59. *Nihil erit quod probemus.*] Sic quidem recte plerisque legi videtur; sed litera d erasa, quo forsitan legendum est; nam Fabius aperte præcipit aliquid oportere esse in *caussa*, quod certum sit, per quod dubia probari possint. *Quo* itaque legatur, ut intelligamus *per quod* probare possimus. REGIUS. *Quod*; Locat.

60. *Nisi fuerit quod.*] Τὸ *quod* abest a Voss. prim. tert.

61. *Sensibus percipiuntur.*] Ut vel minima quæque annotemus, *percipiuntur* legendum est, non *præcipiuntur*. REGIUS.

62. *Videmus, audimus.*] *Vidimus, audivimus*; Locat. Voss. secund. Ald. Gryph. Colin. *audivimus, vidimus*; Vidov.

63. *Ea quæ communi.*] *In* præpositio, etiam refragantibus exemplaribus, adscribenda videtur, ut legatur: *in quæ communi opinione consensum est.* REGIUS.

64. *Quæ persuasionem.*] Hic quoque locus mendis non caret, quæ sic facile tolluntur, si *persuasione*, litera m expuncta, legatur. REGIUS. Hoc de consuetudine est intelligendum; nam consuetudo recepta (ut ait Justinianus) legis vim habet: hinc exstitit jus illud, quod appellatur *moribus constitutum*. TURNEB. Sextus Empiricus Pyrrhon. Hypothes. lib. I. cap. 14. Dion. Chrysost. in oratione de consuetudine. ALMELOV.

65. *Pleraque in jure, non legibus.*] Senec. *Quædam jura non scripta, omnibus scriptis certiora sunt.* Jul. *Inveterata consuetudo pro lege non immerito custoditur.* Et hoc est jus, quod dicitur moribus constitutum. PITHOEUS. Huc quadrant verba Tertulliani de Corona Milit. cap. IV. *Consuetudo autem etiam in civilibus rebus pro lege suscipitur, cum deficit lex.* ALMEL.

66. *Moribus constant.*] *Constituta sunt*; Vasc. & Steph. in marg. Voss. prim. tert.

67. *Si quid convenit, si quid probatum est.*] Subauditur, id pro certo habemus. CAPPER.

68. *Denique.*] Subintelligitur, id omne pro certo habemus. CAPPER.

69. *Sic enim fiet.*] Plato philosophum ad remp. administrandam venire non debere dicebat, nisi cogeretur: idem tamen fatetur mundum providentia regi. Igitur ex concessis argumentari poteris in Platonem. TURNEB.

70. *Cum providentia mundus regatur, administranda resp.*

blica sit, si liquebit mundum providentia regi. [71] Debet etiam nota esse recte argumenta tractaturo, vis & natura omnium rerum, & [72] quid quæque earum plerumque efficiat. [73] Hinc enim sunt, quæ εἰκότα dicuntur. Credibilium autem genera sunt tria. Unum firmissimum, [74] quod fere accidit, ut, liberos a parentibus amari; alterum velut [75] propensius, eum qui recte valeat, in crastinum [76] perventurum; [77] tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. [78] Ideoque Aristoteles in secundo de arte Rhetorica libro diligentissime est exsecutus, quid cuique rei, & quid cuique homini [79] soleat accidere; & quas res, quosque homines, quibus rebus, aut hominibus, vel conciliasset, vel alienasset ipsa natura; ut [80] divitias quid sequatur, aut ambitum, aut superstitionem; quid boni probent, quid mali petant, quid milites, quid rustici; quo quæque modo res vitari vel [81] appeti soleat. Verum hoc exsequi mitto; non enim longum tantum, sed etiam impossibile, [82] ac potius infinitum est; præterea positum in communi omnium intellectu. Si quis tamen desideraverit, [83] a quo peteret, ostendi. [84] Omnia autem credibilia, in quibus pars maxima consistit argumentationis, ex hujusmodi [85] fontibus fluunt; an credibile sit, a filio patrem occisum, incestum cum filia commissum; [86] & contra, veneficium in noverca, adulterium in luxurioso. Illa quoque; [87] an scelus palam factum, [88] an falsum dixerit propter exiguam summam; [89] quia suos quisque horum velut mores habet, plerumque tamen, non semper: [90] alioqui indubitata essent, non

sit, si liquebit mundum providentia regi] Confusus ita est sensus, & ipse verborum contextus, ut plene percipi non possit, nisi aliquid adjiciatur. Tametsi autem invitus facio, jam sæpius dixi, ut verborum aliquid adjiciam detrahamve, aut immotem; quatuor tamen dictiones saltem contenderim adscribendas, ut legatur: *cum providentia mundus regatur, administranda est resp. ut administranda respublica sit, si liquebit mundum providentia regi.* Sic enim & oratio congrua, & sensus erit perspicuus. REGIUS. Auscultarunt Regio, qui post eum ediderunt Fabium: quanquam Ascensius mallet, *ut administranda respublica erit*, quia sequitur *liquebit*, non *liqueat*.

71. *Debent etiam.*] *Debet*, *n* litera erasa, legatur. REGIUS. *Debeat*; V C. Alm. Locat. Steph. Voss. secund.

72. *Quid quoque earum plerumque efficiat.*] *Quid quæ earum efficit.* ALMELOV.

73. *Nihil enim sunt, quæ εἰκότα.*] Quonam pacto, quæ εἰκότα dicuntur, sunt nihil? An hic quoque sensus in omnibus, quæ mihi videre licuit exemplaribus, & depravatus est, & a professorum nullo, quod grande flagitium est, hactenus fuit emendatus? fieri certe non potest, ut εἰκότα sint nihil, cum Aristoteles, tum in Rhetoricis, tum in secundo *priorum Analyticorum* εἰκὸς dicat esse probabilem propositionem. Sic enim definit: εἰκὸς ἐστι πρότασις ἔνδοξος· ὃ γὰρ ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἴσασιν οὕτω γινόμενον ἢ μὴ γινόμενον, ἢ ὂν ἢ μὴ ὄν, τοῦτ' ἐστὶν εἰκός, οἷον τὸ μισεῖν φθονοῦντας, τὸ φιλεῖν τοὺς ἐρωμένους. Quid? Fabius nonne statim credibilium, hoc est, εἰκότων, subjicit divisionem? Quare *nihil* eradendum esse, ac ejus loco *hinc* adverbium reponendum, vel refragantibus exemplaribus, audacter contenderim, ut legatur: *hinc enim sunt, quæ εἰκότα dicuntur.* Hæc enim correctio ita sensui congruit, ut nihil magis. Probabilia namque argumenta facile ab eo excogitabuntur atque tractabuntur, cui vis & natura rerum omnium percepta fuerit. Si quidem εἰκότα ex vi & effectu rerum ducuntur. Fallitur vero quidam, qui esse Laurentius Valla falso asseritur, qui putat εἰκὸς a Cicerone *complexionem* vocari: id vero aperte falsum est; *complexione* enim necessaria argumenta explicantur, non autem credibilia, qualia sunt εἰκότα. Nam *complexio* est argumentatio, in qua utrum concesseris, reprehenditur hoc modo: *Si improbus est, cur uteris? si probus, cur accusas?* REGIUS. *Nihil enim sunt*; MSS Bodl. Joan. Almel. Andr. Ven. Locat.

74. *Quod fere accidit*] Non *quia*, sed *quod* legendum esse, ne admonitione quidem dignum esset, nisi a plerisque ita legeretur. REGIUS. *Fere accidit.*] Id est, plerumque, ut plurimum. CAPPER.

75. *Propensius.*] Usus hac voce, ut Cicero, qui tamen addit *ad veritatem similitudinem propensior.* lib. III. de Natur. Deor. cap. ult. & *ad veritatem propensior.* lib. 1. de Divin. cap. 5. BURMAN.

76. *Perventurum*] Dubitem an legendum sit, *periclaturum*. ASCENS.

77. *Tertium tantum*] Tertium hoc omnium est infirmissimum, ideoque vix habet credibilis naturam, & ea de caussa mihi videbatur Fabius cap. 8. illud a credibili separare. TURNEB. Turnebiani commemorationis notam firmat, quod ait Fabius circa fin. cap. 8. *Probationum aliæ sunt necessariæ, aliæ credibiles, aliæ non repugnantes.* Ubi τὸ *non repugnans* opponitur τῷ credibili. *Tantum non repugnans.*] Hoc est, mere possibile, τὸ ἐνδεχόμενον. CAPPER.

78. *Ideoque Aristoteles.*] Arist. lib. II fusissime agit de probationibus *patheticis & ethicis*; ideoque latissime explicat, quæ sit cujusque affectus, & cujusque hominis natura; nam hoc multum prodest ad credibiliter argumentandum. Idem fere Horatius in Arte Poetica, Epist. & Sermonibus. TURNEBUS

79. *Solet accidere.*] *Soleat* rectius, quam *solet*, legeretur. REGIUS. *Solet*; Voss. tert.

80. *Divitias qui sequatur.*] Hic quoque locus corrupte legitur. Non enim *qui*, sed *quid*, *d* litera adscripta, legendum mihi videtur. Superbia namque ac petulantia divitias; ambitum largitio, dedecus; superstitionem, rerum humanarum contemtus sequi solet. REGIUS. *Qui*; Locat. Steph. Roign. Obrecht. Oxon.

81. *Appeti soleat.*] *Solent*; V. C Alm.

82. *Ac potius.*] *Aut potius*; Voss. secund.

83. *A quo peteret, ostendi.*] Hæc scilicet petenda sunt ab Aristot. lib. II. Rhetoric. ubi tot ac tanta, tamque præclara scripsit περὶ ἠθῶν, & παθῶν, de moribus, & vehementioribus animi affectibus. CAPPER.

84. *Omnia autem*] Exempla ponit duplicia hoc loco Fabius; propterea quod rhetores, qui *hypothesin* tractant, argumentis utuntur duplicibus, tum a re, tum a persona ductis: sic igitur Fabius exempla credibilium subjecit. TURNEB.

85. *Fontibus fluunt.*] Quamvis *fiunt* quoque legi posse putetur, tamen ut in *metaphora* persistat, *fluunt* mihi legendum videtur. REGIUS. *Fiunt*; V. C. Alm. Locat. Bern.

86. *Et contra.*] Hoc est, an credibile non sit, &c. CAPPER.

87. *An scelus.*] Alii codices ita legunt, *an scelus quia palam factum*: quanquam idem quoque est sensus in hac lectione; nam pleraque clandestina & dolosa scelus habent, quæ si palam fiant, scelerosa non videntur. TURNEB.

88. *An falsum dixerit propter.*] *An factum propter*; Cod. Vallæ.

89. *Quia suos.*] *Quidque*, quosdam pro *quisque* legere Ascensius notavit; & ita Francius volebat.

90. *Alioquin indubitata essent, non argumenta.*] Mendam hunc quoque loco inesse fatendum est. Quo namque modo, quæ indubitata sunt, non sunt argumenta? cum argumentorum alia probabilia, alia dicantur necessaria. An igitur illa particula *non*, ut verum sensum pervertens, forsitan est expungenda? Sic enim legetur, *alioqui indubitata essent argumenta.* Si enim natura ita comparatum esset, ut omnis noverca venefica foret, non minus hoc esset indubitatum argumentum: *Si noverca est, veneficium commisit*, quam illud: *Si peperit, cum viro concubuit.* Quare sic, ut dixi, legatur, ut indubitata argumenta esse necessaria intelligantur. REGIUS. Reliquæ editiones recte distinguunt: *alioqui indubitata essent, non argumenta.* *Alioqui indubitata.*] *Caussa* forenses, de quarum argumentationibus loquitur, ancipites

argumenta. Excutiamus nunc [91] argumentorum *locos*: quanquam quibusdam [92] ii quoque, de quibus supra dixi, [93] videntur. [94] *Locos* appello, [95] non ut vulgo nunc intelliguntur, [96] ut in luxuriem, & adulterium, & similia; sed [97] sedes argumentorum, in quibus latent, & [98] ex quibus sunt petenda. Nam, [99] ut in terra non omni generantur omnia, nec avem aut feram [100] reperias, [101] ubi quæque nasci aut morari soleat, ignarus; & piscium quoque genera alia planis gaudent, [102] alia saxosis, regionibus etiam littoribusque discreta sunt, nec helopem [103] nostro mari, aut [104] scarum ducas; ita non omne argumentum undique venit; ideoque non passim quærendum est. Multus alioqui error est; [105] & exhausto labore, quod non ratione scrutabimur, non poterimus invenire, nisi casu. At [106] si scierimus [107] ubi quidque nascatur, cum ad *locum* ventum erit, facile, [108] quod in eo est, pervidebimus. [109] In primis igitur argumenta sæpe a persona ducenda sunt, cum sit, (ut dixi) divisio, ut omnia in hæc duo partiamur, res atque personas: ut caussa, tempus, locus, occasio, instrumentum, modus, & cætera, rerum sint accidentia. [110] Personis autem non quicquid accidit, [111] exsequendum mihi est, ut plerique fecerunt, sed unde argumenta sumi possunt. [112] Ea porro sunt. Genus; nam similes parentibus ac majoribus suis filii plerumque creduntur, & nonnunquam ad honeste turpiterque vivendum inde [113] caussæ fluunt. [114] Natio; nam & gentibus proprii mores sunt,

sunt in utramque partem; nam alioqui lites non essent. Proinde fit, ut argumenta dumtaxat admittant probabilia. Nam si necessaria adhiberentur, protinus quæstio tolleretur, essetque genus *asystaton*. TURNEB. Videsis Hermogen. *Partition*, de *statibus* post initium. CAPPER.

91. *Argumentorum locos.*] De quibus lege Ciceronem lib. II. de *Oratore* 162. 173. & *Topica* 6. 78. CAPPER.

92. *Ii quoque.*] *Hi quoque*; Basil.

93. *Videntur.*] Supple, esse *loci oratorii*. CAPPER.

94. *Locos appello, &c.*] Præter duas hic a Fabio memoratas *loci communis* notiones, tertia est, quam circa finem cap. I. exposuimus; quarta, quam exponemus ante medium cap. 13. CAPPER.

95. *Non ut vulgo.*] De quibus tradidit lib. II. cap. 4. & I. circa fin.

96 *Ut luxuriam, & adulterium,*] Etsi fortasse hic sensus menda carere videtur, tamen *in* præpositionem, loco *ut* particulæ, adscribendam facile affirmarim, ut legatur, *in luxuriem, in adulterium, & similia.* Neque enim aut luxuria, aut adulterium, aut similia sunt *loci*; sed ea, quæ in hujusmodi vitia dicuntur, *loci communes* appellantur: huic autem meæ correctioni definitio *loci communis* ab Apthonio assignata adstipulatur; sic enim scribit: κοινὸς ἐστι λόγος αὐξητικὸς τῶν προσόντων τοῖς κακῶν ἢ κακοῖς, id est, *locus communis est oratio amplificativa eorum, quæ alicui insunt, bonorum vel malorum.* De his vero *communibus locis* hic non tractatur; sed de *locis*, in quibus argumenta latere videntur, qui τόποι Græce dicuntur: unde *Topica* & Aristotelis & Ciceronis, in quibus, unde argumenta ducantur, traditur, appellata fuere: hujusmodi autem *locos* oratori debere esse perceptos, & Cicero testatur *Topic.* cap. 2. REGIUS. *Ut luxuriem & adulterium*; Locat. *ut in luxuriem*; V. C. Alm. Steph. Basil. Gryph. Colin. Obrecht. Oxon.

97. *Sedes argumentorum.*] Sic enim appellatæ ab Aristotele, e quibus argumenta promuntur, inquit Cicero in *Topicis*; τόποι Græce, de quibus Aristot. 8. libris tradidit. TURNEB.

98. *Ex quibus.*] *Et ex quibus*; Obrecht.

99. *Ut in terra non omni generantur omnia.*] Sensus integritas exigit, ut *non* negandi adverbium iterum adscribatur, ut legatur: *nam ut in terra non omni, non generantur omnia.* Ut enim in omni terra omnia generantur, ita non in omni terra, id est, in aliqua terra, omnia non generantur. REGIUS. Sed refellit Regium Ascensius, & consensus omnium codicum scriptorum & editorum; & imitatus est Virgilius, qui lib. II. Georg. 109.

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.

Nam ut in terra] Comparatio elegans & varia, qua Varro lib. I. cap. 6. de Re Rustica; & Columella lib. VIII. utuntur. TURNEB. Ovid. I. Art. Am. 717.

Nec tellus eadem parit omnia, &c.

Corn. Sever. Ætn. 260. ALMELOV.

100. *Reperias.*] *reperies*; Voss. secund. tert.

101. *Ubi quæque nasci.*] Francius quoque *soleant* volebat.

102. *Alia saxosis.*] *Saxis*; V. C. Alm.

103. *Nostro mari.*] Ovidius in lib. de piscibus, ait helopem ignotum esse litoribus Italicis: unde colligit Plinius, illos errare, qui Helopem existiment esse acipenserem: tamen Gaza Plutarchum secutus, Helopem in Arist. transtulit *acipenserem*. Plurimus est piscis in Pamphylio freto. Scarus solus piscium ruminat: reperitur in mari Asiatico ad Siculum usque, alibi non reperias. TURNEB. Vide Plin. lib. IX. cap. 17. Columell. libr. VIII. cap. 16 Agellium lib. VII. cap. 16. Pithoei Collectanea ad Petronium cap. 119. PAREUS. Late hæc exponuntur ab Ulysse Aldrov. lib. I. de piscib. cap. I. ALMEL. Fabium hic aliud egisse existimat Scipio Gentil. ad Apulei. Apolog. num. 419. BURMAN. Legelis etiam Ciceronem *de fato* apud Macrobium lib. III. Saturnal cap. 16. CAPPER.

104. *Scarum ducas.*] *Scarum ducem*; MS. Voss. tert.

105. *Et exhausto labore.*] *In exhausto*; Ald. *error est exhausto labore*; MSS Alm. Voss. prim. & tert. *error & exhaustu*; Voss. secund.

106. *Si scierimus.*] *Si sciemus*; Steph. & Vidov. marg. *sciremus*; Locat.

107. *Ubi quidque nascatur.*] *Ubi quodque*; V. C. Alm. Bern. Ald. *ubi quæque nascantur*; MS. Bodl. Andr. *ubi unumquodque nascatur*; MS. Joan. *ubi unumquodque*; Voss. Cod. prim. & tert.

108 *Quod in eo est*] *In eo erit*; MSS. Voss omnes; Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

109. *In primis igitur.*] Nonnulli duplices faciunt *locos*: quosdam *rhetoricos*, qui a circumstantiis ducuntur, & pertinent ad *hypotheses*; quosdam rursus *dialecticos*, qui *topici* dicuntur, magisque pertinent ad *theses* confirmationem, nec periode circumstantias sequuntur: quanquam severa illi *rhetorici* ad *dialecticos* reduci possunt. TURNEB.

110. *Personis autem.*] Francius malebat *in personis*; & mox, *argumenta sumi possint. Personis non quicquid accidit, sed unde argumenta.*] Qui sequuntur a personis ducti *loci*, pertinent ad eum *locum communem*, cui vulgo nomen *adjuncta*, sive *locus ab adjunctis*. CAPPER.

111. *Exsequendum mihi est.*] *Exequendum mihi videtur*; Cod. Voss prim. & tert.

112 *Ea porro sunt genus.*] Triplicem intellectum apud Porphyrium habet vocabulum *genus*. Primus est, quo omnes ejusdem familiæ collectos, universim *generis* appellatione comprehendimus. Alter non admodum a priori discrepat, si quidem familiæ originem, ac velut caput hoc modo *genus* dicimus: hæ duæ acceptiones hoc loco a Fabio designantur. Porro tertius Dialecticorum est, apud quos est *genus*, quod de pluribus *speciebus* subjectis dicitur, ut *animal* de homine & equo. MOSELL. *Genus*, cujus exemplum apud Ciceronem *pro Murena*, de Catone proavo M. Catonis 2. *Philip.* de Antonio. TURNEB.

113. *Caussæ fluunt.*] *Caussæ sunt*; V. C. Alm.

114. *Natio.*] *Natio* nomen generalius est, complectiturque eas regiones, quæ communi utuntur nomine: *patria* vero specialius, certamque significat regionem aut civitatem. Unde Ulpianus lib. XXI. de Ædilitio edicto: *Præsumptum etiam quosdam servos bonos esse, quia natione sint non infamata: quosdam malos videri, quia natione ea sunt, quæ magis est infamis.* Et, ut inquit Livius lib. V. Decad. 5. *Tam civitatum, quam singulorum hominum mores sunt: gentes quoque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ, in vinum*.

[115] nec idem in Barbaro, Romano, Græco, probabile eſt. [116] Patria; quia ſimiliter etiam civitatum leges, inſtituta, opiniones habent differentiam. [117] Sexus; ut latrocinium facilius in viro, veneficium in femina credas. [118] Ætas; quia [119] aliud aliis annis magis convenit. [120] Educatio, & diſciplina; quoniam refert a quibus, & [121] quo quiſque modo ſit inſtitutus. [122] Habitus corporis; [123] ducitur enim frequenter in argumentum, ſpecies libidinis, robur petulantiæ; his contraria in diverſum. [124] Fortuna; [125] nec enim tam idem credibile eſt in divite, ac paupere, propinquis, amicis, clientibus abundante, & his omnibus deſtituto. [126] Conditionis etiam diſtantia eſt; nam clarus, an obſcurus; magiſtratus, an privatus; pater, an filius; civis, an peregrinus; [127] liber, an ſervus; maritus, an cœlebs; parens liberorum, an orbus ſit, plurimum diſtat. [128] Animi natura; etenim avaritia, [129] iracundia, miſericordia, crudelitas, ſeveritas, aliaque his ſimilia afferunt fidem frequenter, aut detrahunt; [130] ſicut victus, luxurioſus, an frugi, an ſordidus, quæritur. [131] Studia quoque; nam ruſticus, forenſis, negotiator, miles, navigator, medicus, aliud atque aliud efficiunt. [132] Intuendum etiam quid affectet quiſque; locuples videri, an diſertus; juſtus, an potens. Spectantur ante acta dictaque. Ex præteritis enim [133] exiſtimari ſolent præſentia. His ad iciunt quidam [134] commotionem: hanc accipi volunt temporarium animi motum, ſicut

Veneremque proniores alia ſunt, & cætera quæ ſequuntur. Exemplum eſt apud Ciceronem pro Cluent. 26 *Quid tu*, inquit, *Fate? hoc enim ſibi Stalenus cognomen ex imaginibus Æliorum delegerat; ne, ſi ſe Ligurem feciſſet, nationis magis ſuæ, quam generis uti cognomine videretur.* Et Virgil. lib. Æneid. undecimo, *Vane Ligur*, &c. quæ ſeqq & ſimilia infinita. TURNEB. Alia exempla ſunt apud Ciceron. Verr 7. num. 166. pro Archia 4 de teſtibus Aſiaticis, pro Flacco 9 19. ROLLIN.

115. *Nec idem in barbaro.*] *Nec idem barbaro* R. G. *credibile eſt, vel probabile*; Cod. Voſſ. prim & tert.

116. *Patria.*] Vide Ciceronis exempla in nota ſuperiori.

117 *Sexus.*] Cicero pro Sextio 48. ROLLIN.

118. *Ætas.*] Quæ non annis ſemper æſtimatur, ſed indole: hunc *locum* juxta circumſtantias Paulus ad Titum elegantiſſime tractat; quid ſenibus, quid aniculis, quid puellis, quid juvenibus, quid nuptis, quid viduis conveniat. Vide Eraſm. in Eccleſ. TURNEB. Exempla vide apud Ciceron. pro Roſc. Amer. 39. pro Lege Manil. 31. ROLLIN.

119. *Aliud aliis amicis.*] Pro *amicis*, legendum eſſe *annis*, latere puto neminem REGIUS

120 *Educatio ac diſciplina.*] Exemplum apud Ciceronem 5. in Verrem de filio Verris; & 2. Philippic. de Antonii educatione: ibi, *Quid tibi venit in mentem*, &c. TURNEB.

121. *Quo quiſque modus.*] *Modo* legendum eſſe, non *modus*. qui non videt, fruſtra Quinctiliani præceptis dat operam. REGIUS.

122. *Habitus.*] *Habitum corporis* appellas certam corporis conſtitutionem. In formoſa credibilius adulterii crimen, quam in deformi, in robuſto violentum facilius, quam in imbecilli. Qui corpore valent, ad induſtriam extimulandi; qui minus, ad ea, quæ animis præſtantur. Eſt & habitus animi, quo ſignificatur quædam animi affectio & diſpoſitio: qua de re poſterius aget. TURNEB Exempla lege apud Ciceron. pro Roſc. Amer. 135. pro Roſc. Comœdo 20. in Piſon. 1. ROLLIN.

123. *Ducitur in argumentum, ſpecies libidinis, robur petulantiæ.*] Ordo, eſt: pulchritudo ducitur in argumentum libidinis, & robur in argumentum petulantiæ. CAPPER.

124. *Fortuna*, &c] Cicero hos duos *locos* nomine fortunæ complectitur; Fabius diſcernit, ac fortunam ponit in divitiis & opibus; conditionem in quodam perſonæ ſtatu & quibuſdam accidentibus. De his fuſe Eraſmus in *Eccleſiaſte.* TURNEB. Exempla utriuſque vide apud Ciceron. pro Quint. 43. pro Roſc. Amer. 133. 134. ROLLIN.

125. *Nec tamen idem.*] *Tamen* particulæ ultima ſyllaba eſt eradenda, ut *tam* legatur REGIUS. *Neque tam idem credibile*: Baſil. *neque enim tam idem*: Locat. Ald. Par. Gryph. Colin. Vidov. *nec enim idem credibile*; Edit Steph. 1541.

126. *Conditionis autem.*] *Autem* particula eſt expungenda, ut ejus loco *etiam* reponi poſſit. Conditio autem fortunæ ſubjicienda videtur; quod enim quis clarus ſit vel obſcurus, magiſtratus vel privatus, in manu fortunæ eſſe cenſetur. REGIUS.

127. *Liber, an ſervus; inceſtus, maritus.*] *Inceſtus*, quia ſenſus non congruis, mihi expungendus videtur; neque enim inceſtus ad conditionem refertur. REGIUS *Inceſtus maritus, an cælebs*; Cod. Voſſ prim & tert Ven Locat.

128. *Animi natura*] *Animi naturam* vocat, naturalem quamdam animi propenſionem ad aliquod vitium aut virtutem, multiplicemque habet in hominibus varietatem. Porro hæ omnes circumſtantiæ perſonarum, aut ducuntur ab animo, aut corpore, aut rebus externis. Exemplum eſt pro L. Muræna, initio orationis; ubi ſe excuſat Cicero Catoni, quod non ſit natura ſeverus. TURNEB. Vide & pro Lege Manil. 66. in Piſon. 41. pro Cœlio 2. ROLLINUS.

129. *Animi natura .... iracundia.*] Hoc eſt, indoles τὸ ἦθος, pro ut opponitur τῷ πάθει, quod Fabius paulo poſt deſignat per *commotionem, temporarium animi motum, ut iram.* CAPPER.

130. *Sicut victus.*] Cicero atque alii *victum* ſub educatione & diſciplina complectuntur: Fabius tamen iſta exactius diſtinguere voluit Vide Eraſm. in *Eccleſ.* TURNEB. Francius legebat: *ſicut victus, cum luxurioſus a. f. a. ſ quæritur. Victus ... ſtudia.*] Lege Ciceron pro Roſc. Amerin. 75. pro Muræna 61. 66. pro Cœlio 45. 46. ROLLIN.

131. *Studia.*] *Studium* appellamus, aſſiduam ac diuturnam aliqua in re occupationem ac vacationem. Complectitur igitur *ſtudium* artes, quas exercere ſolemus, & vitæ noſtræ inſtituta. Horum proprietates diligenter animadverſæ, in omni hominum genere varios *locos* ſuppeditabunt. Vide Eraſm. in *Eccleſ* TURNEB.

132. *Intuendum & quid.*] Addit Fabius affectationem, quæ a reliquis eſt omiſſa: eſt autem in eo poſita, cum quidpiam affectamus: addit Cicero affectionem, ſed huic adverſam; eſt enim poſita in temporario animi affectu aliqua de cauſa, ut in ira, & ſimilibus. TURNEB. *Intuendum etiam*; V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Baſil. Obrecht. Oxon.

133. *Exiſtimari.*] Quamvis *exiſtimari* poſſe recte legi videatur, fortaſſis tamen *æſtimari* rectius legeretur: videtur autem Fabius nonnihil cum ab aliis Rhetoribus, tum a Cicerone diſſentire. Is enim facta, caſus & orationes tribus ex temporibus conſideranda eſſe ait; quid fecerit, quid ipſi acciderit; aut quid faciat, quid ipſi accidat, quid dicat; aut quid facturus ſit, quid ipſi caſurum ſit, qua ſit uſurus oratione. REGIUS. *Exiſtimari*; Locat. Aſcenſius tamen *exiſtimari*, pro *judicari* poſſe ſumi, non male cenſet; nam hæc duo verba a librariis ſæpiſſime permutata eſſe, & *exiſtimare* idem eſſe quod *judicare*, docet egregie Gronov. ad Liv. XXXIV. 2. & *exiſtimationem* de ſenſu, judicio, & facultate mentis, per quam de re opinamur, vel judicamus; *æſtimationem* vero pro taxatione, indicatione pretii, & compoſitione rerum, ut intelligatur quid præferendum, quid poſtponendum, dici egregie oſtendit idem ad Gell. 1. 111. quare cum hic de judicio & opinione ex præteritis de præſentibus agatur, non an præterita præferenda ſint præſentibus, ego *exiſtimari* præferrem: ſic Cicero lib. 1. ad fam. 7. dixit: *ex eventu homines de tuo conſilio exiſtimaturos videremus*. & ita ſæpius uſus eſt Terentius, & alii. BURMAN. Qui tamen edidit *æſtimari*, prout legitur etiam in Edit. Steph. 1541 CAPPER.

134. *Commotionem.*] Cum repentinus eſt affectus, neque

iram, pavorem. [135] Consilia [136] autem, & præsentis & præteriti & futuri temporis: quæ mihi, [137] etiamsi personis accidunt, [138] referenda tamen ad illam partem argumentorum videntur, quam ex caussis ducimus; sicut [139] habitus quidam animi, [140] quo tractatur; amicus, an inimicus. [141] Ponunt in persona & [142] nomen: quod [143] quidem ei accidere necesse est, sed in argumentum raro cadit; nisi cum aut ex caussa datum est, ut sapiens, magnus, [144] planus; aut & ipsum alicujus cogitationis attulit caussam, ut Lentulo conjurationis, quod libris Sibyllinis aruspicumque responsis [145] dominatio dari tribus Corneliis dicebatur, seque eum tertium [146] esse credebat post Syllam Cinnamque, quia & ipse Cornelius erat. [147] Nam & illud apud [148] Euripidem frigidum sane, quod nomen Polynicis, ut argumentum morum, frater incessit. [149] Jocorum tamen ex eo frequens materia, qua Cicero in Verrem non semel usus est. Hæc fere circa personas sunt, aut his similia. Nec enim complecti omnia vel hac in parte, vel in cæteris possumus, [150] contenti rationem plura quæsituris ostendere. [151] Nunc ad res transeo, in quibus maxime sunt personis juncta, quæ agimus; ideoque [152] prima tractanda. In omnibus porro quæ fiunt, quæritur [153] aut quare, aut ubi, aut quando, aut quomodo, aut per quæ facta sunt. Ducuntur igitur argumenta [154] ex caussis factorum, vel futurorum: [155] quorum materiam, quam ὕλας alii, δύναμιν alii nominaverunt, [156] in duo genera, sed [157] quaternas utriusque

perdurat, *commotio* dicitur, aut affectio, ut manifestum est ex Cicerone in *Partition.* & 20 1. de *Inventione.* Cæterum, cum animo quasi peculiaris est, referri debet ad animi naturam: itaque ira & timor, commotiones sunt: iracunditas & iracundia, vitia sunt animi, ac referuntur ad naturam, sive habitum animi. TURNEB. *Commotionem . . , temporarium animi motum, sicut iram.*] Græci dicunt πάθος. Vide superiores notas ad illa Fabii verba; *animi natura*, &c. CAPPER.

135. *Consilia.*] *Consilia* hic accipe quasdam animi inductiones, & quasi voluntates; ut cum dicimus: *nescio quo consilio hoc factum sit.* Et Græci significantius hoc ostendunt, apud quos *consilium* a voluntate nomen habet; siquidem βούλομαι, *volo*; & βουλή, *consilium.* MOSELLANUS.

136. *Autem.*] Alii *item.*

137. *Etiamsi personis.*] Cicero *consilium* retulit inter circumstantias personarum, tamen ad illam potius circumstantiam pertinet, quæ dicitur ea caussa, quia propter aliquam caussam de re solemus consilium inire. TURNEB.

138. *Referenda tamen.*] *Per se referenda tamen*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr.

139. *Habitus quidam animi.*] *Habitus animi*, animi quædam est constitutio, quæ ex deliberatione & consilio orta est. TURNEB.

140. *Quo cum tractatur amicus inimicus.*] Ne hic quidem sensus carere mendo videtur; illa enim *cum* præpositio, ut redundans, est expungenda, & *an* particula adscribenda, ut legatur: *Quo tractatur amicus, an inimicus.* REGIUS. *Amicus inimicus*; MS. Voss. secund. & tert. Ascensius malebat *amicus ac inimicus.*

141. *Ponunt in persona & nomen.*] Vide Ciceron. pro Rosc. Amer. de nomine Chrysogoni 124. ROLLIN.

142. *Nomen.*] Est, quod cuique tanquam proprium, quo appellatur, vocabulum attribuitur; ut, *Cato sapiens*, *Pompeius magnus.* Raro tamen inde ducitur argumentum apud judices, nisi ex caussa sit datum. Aristides dictus est justus; Alexander *Mammeæ*, quod nimium obsecundaret matri. Aut si nomen occasionem dederit facinoris aggrediendi, ut Lentulo. Cum enim incensum esset Capitolium, aiunt respondisse aruspices, *dominaturos esse tres Cornelios.* Igitur cum vicesimo post anno cum Catilina Lentulus conjuraret, hac potissimum ducebatur ratione. TURNEB. Lege etiam Sallust. bell. Catilin. & Ciceron. 3. Catilin. num. 9. CAPPER.

143. *Quidem ei accidere.*] *Quidem accidere*; V. C. Alm. Francius corrigebat, *quod quidem & accidere.*

144. *Planus.*] *Plenus*: MSS. Bodl. Joan. Voss. omnes; Bern. Andr. Locat. Ald. Basil. hoc agnomen corruptum esse puto, neque quemquam Romanorum, *planum* aut *plenum* agnomine dictum novi: forte *felix*, quod Sullæ; vel *dives*, quod Crassi fuit agnomen, & quod glossator aliquis per *plenus* exposuit, restituendum. Gallæus conjectabat *Plancus*, ut *Munatius Plancus.* Idem Obrechtus in secundis curis probavit: sed accuratius locum intuens, puto Fabium defunctum fuisse duobus exemplis *sapiens*, *magnus*: illud autem *plenus*, quod corruptum est, pertinere ad sequentia, & legendum: *aut genus ipsum alicujus cogitationis attulit caussam.* Nam in Lentulo non cognomen *Lentuli* in argumentum cadit, sed ejus genus, quod esset ex Cornelia gente, ex qua cum tribus dominatio esset prædicta, ille caussam inde conjurationis arripuit, quia se tertium esse credebat. Qui melius conjecerit, vicerit. BURMAN.

145. *Donatio.*] *Dominatio* legendum esse, facile ex Sallustii Catilina colligitur, tum ex tertia Ciceronis in Catilinam actione. REGIUS.

146. *Esse credebat.*] *Esse dicebat*. V. C. Alm. Obrecht.

147. *Nam & illud apud Euripidem.*] *Nam & illud exstat apud* E. Steph. Vidov. Colon. Par. Vasc. Gryph. Colin. Basil. *nam & illud est apud*; Ald. Colon. marg. *illud erat*; Voss. secund. Locat. Francius volebat; *nam est illud a. E.*

148. *Euripidem.*] In Phœnissis, vers. 639. apud Euripidem Eteocles fratrem exagitat, in eaque contentione ait merito illum appellari Polynicem, quasi multum contentiosum, recteque illi inditum esse a patre nomen, ἐξελθὼν πάτρας, ὡς καὶ δ' ὄνομα Πολυνείκην πατὴρ ἔθετό σοι, θείᾳ προνοίᾳ νεικέων ἐπώνυμον. TURNEB. Euripidem & alios sæpius ad *Etymon* allusisse, multis docet Hier. Colum ad Ennii Andromach pag. 240. edit. ultimæ; & ita Æschylus vim quamdam nomini Helenæ inesse monet, Agamemnon. 690. ubi vide Stanl. BURMAN.

149. *Jocorum.*] Fabius putat ex nomine sumi materiam jocorum potius, quam argumentorum, quemadmodum multa Cicero jocatur in Verrem, quod omnia verreret, id est, raperet; quod porcus, id est, sordidus esset: sic in oratione pro Roscio Amer. in Phormionis testes; & pro Cluentio in Chrysogoni nomine jocatur: sed de his fusius lib. VI. de risu. Item Erasm. in suo *Eccles.* hunc locum prolixe tradit & docte. TURNEB. Vide Ciceron. Vert. 3. num. 21. Verr. 4. num. 19. Verr. 6. num. 95. ROLLIN. *Jocorum tamen.*] *Locorum enim*: Locat. Gryph. *jocorum enim*; Steph. Colin. Basil. Vidov. *locorum cum ex eo*; Cod. Voss. prim. *locorum tamen*: Voss. secund. & tert. itemque Bern.

150. *Contenti rationem plura.*] *Contenti rationem quæsituris*: V. C. Alm.

151. *Nunc ad res transeo.*] Cicero *negotii attributa* in quatuor divisit; in *continentia cum ipso negotio*; in ea, quæ sunt *in rei gestione*; in *negotio adjuncta*; & in *consecutione*: de quibus omnibus hic agit Fabius. TURNEB.

152. *Prima tractanda.*] *Primo* malebat Francius.

153. *Aut quare.*] *Aut qua de re*: V. C. Alm. Obrecht.

154. *Ex caussis factorum, vel futurorum.*] Fabius hoc loco non tractat, nisi quasdam caussas *finales*, & *efficientes morales*, quæ ad agendum solent impellere: actionis *motiva* vulgo dicuntur: de caussis *efficientibus Physicis* agit postea, ubi sic loquitur: *argumentatio, quæ colligi solent ex iis, quæ fiunt, ea quæ efficiuntur, aut contra*: *quod genus* a caussis usitatum. CAPPER.

155. *Quorum materiam.*] *Locus* hic est *finalis*; nam propter has res aliquid agere solemus: appellat autem *materiam* Fab. res ipsas, quas vel expetimus, vel fugimus: est autem hic *locus* maxime proprius *deliberationes*, ut docet Hermogenes libro secundo de *Inventione.* TURNEB.

156. *In duo genera.*] Bonorum scilicet, & malorum. CAPPER.

157. *Quaternas utriusque species.*] Quatuor species bono-

que dividunt species. Nam fere versatur ratio faciendi circa bonorum adeptionem, incrementum, conservationem, usum; aut [158] malorum evitationem, liberationem, imminutionem, [159] conversionem: [160] namque & hæc in deliberando plurimum valent. [161] Sed has caussas habent recta: prava contra ex falsis opinionibus veniunt. [162] Nam est his initium ex iis, [163] quæ creduntur bona, aut mala: inde errores existunt, & pessimi affectus; in quibus sunt ira, odium, invidia, cupiditas, spes, ambitus, audacia, metus, cæteraque generis ejusdem. [164] Accedunt aliquando [165] fortuita, ebrietas, ignorantia. Quæ interim ad veniam valent, interim ad [166] probationem criminis; ut si quis, dum alii insidiatur, alium [167] dicatur interemisse. [168] Caussæ porro non ad convincendum modo quod objicitur, sed ad defendendum quoque [169] excuti solent, cum quis se recte fecisse, id est, honesta caussa contendit: qua de re latius [170] in tertio libro dictum est. [171] *Finitiones* ex caussis interim [172] pendent: [173] *An tyrannicida, qui tyrannum, a quo deprehensus in adulterio fuerat, occidit: An sacrilegus, qui ut hostes* [174] *urbe expelleret*, [175] *arma templo affixa detraxit.* Ducuntur argumenta & [176] ex loco. Spectatur enim ad fidem probationis; montanus, an planus; maritimus, an mediterraneus; consitus, an incultus; frequens, an desertus; propinquus, an remotus; oportunus consiliis, an adversus: quam partem videmus [177] vehementissime [178] pro Milone tractasse Ciceronem. [179] Et hæc quidem ac similia [180] ad *conjecturam* frequentius pertinent: sed [181] interim ad jus quoque;

sum sunt, adeptio, incrementum, conservatio, usus. Quatuor etiam sunt malorum species, evitatio, liberatio, imminutio, conversio. De quibus mox fiet mentio. CAPPER.

158. *Malorum evitationem.*] In scrip codicib legitur duntaxat, *aut malorum evitationem, & imminutionem; namque & hæc, &c.* Editio Leidensis, *malorum evitationem, liberationem, imminutionem, tolerantiam namque;* Argent. Obrecht.

159. *Conversionem.*] Mali majoris in minus. CAPPER.

160. *Namque hæc in deliberando.*] Licet sic fere legatur, mihi tamen *namque* particula, ut sensui ipsi minus congrua expungenda, & *quæ* relativum ejus loco videtur adscribendum, ut legatur, *quæ & in deliberando*; nam in consultationibus hæc omnia tractari solent. REGIUS. *Namque & in del.* MSS. Alm. Voss. omnes, Locat. *quæ & in delib.* Ald. *namque hæc in delib.* Gryph Colin. Basil. Vidov.

161. *Sed has caussas.*] Caussas dividit Cicero in *ratiocinativam*, quæ maturo consilio, & boni expetitione, aut mali fuga ducitur, & in *impulsivam*, quæ ex animi motu & affectione impellit ad aliquid agendum. TURNEB.

162. *Nam est his.*] *Nam est in his initium ex iis;* Ald. Steph. *nam est ex his initium iis;* Gryph. Colin.

163. *Quæ creduntur.*] *Creduntur* legendum esse patet. REGIUS. *Quæ creduntur;* MSS. Alm. Voss. uterque, Locat.

164. *Accedunt.*] *Accedunt;* MSS Vall Voss. secund.

165. *Fortuita.*] *Homines* (ut aiunt jurisconsulti) *omnia agunt, aut proposito, aut impetu, aut fortuito:* quibus de rebus agit hoc loco Fabius. TURNEB. v lib. xi. §. 2. ff. de pœnis. *Fortuita.*] *Fortuna;* Locat. Ald. Basil. Vidov marg

166. *Probationem criminis.*] *Criminum;* MS. Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

167. *Dicatur interemisse.*] *Dicitur;* V. C Alm. Locat Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *dicetur;* Stephan Obrecht Oxon.

168. *Caussæ porro.*] In *statu qualitatis* caussas afferre solemus, ut factum esse nostrum justum probemus: qua de re Fabius egit ultimo cap. lib. III. TURNEB.

169. *Excuti solent.*] Diligenter & accurate considerari, expendi, & (ut vulgo aiunt) examinari. CAPPER.

170. *In tertio libro.*] Capite 8.

171. *Finitiones.*] Fabius, ut initio pollicitus erat, non solum ea, quæ sunt communia, persequitur; verum etiam ipsis *caussis* & *statibus locos* accommodat. TURNEB. *Finitionis quoque quæstiones ex caussis interim pendent;* MSS. Bodl. Alm. Andr. Obrecht. *Finitiones.*] Id est, quæstiones, vel controversiæ, quæ versantur in *statu definitivo*, ubi agitur de nomine rei actionive imponendo. Vide lib. VII. cap. 3. CAPPER.

172. *Pendent.*] Id est, pendentes, infirmæ & instabiles sunt, propter caussas; ut ea, quæ in aere pendere videntur; nisi enim caussæ essent, definitiones ipsæ firmissimæ viderentur, neque de illis quicquam dubitaretur: sed propter caussas hujusmodi in quæstionem revocantur. REGIUS.

173. *An tyrannicida.*] *An tyrannicida sit,* Ald. Colin.

174. *Urbe expelleret.*] *Ex urbe expelleret;* MS. Voss. tert.

175. *Arma templo affixa.*] Nam contra milites arma sua templi postibus affigebant: iidem etiam spolia & arma hostium in ornamentum illic ponebant. TURNEBUS. Quod factum a Romanis bello Punico secundo Hor. II 6.

176. *Ex loco.*] Vide hæc latius apud Cornificium ad Herenn. lib. II. cap. 4 ALMEL. Lege etiam Ciceron 2. Agrar. 94. pro Milon. 52. 2. Philippic. 63. 204. 205. ROLLIN.

177. *Vehementissime.*] *Frequentissime;* MS Voss prim.

178. *Pro Milone.*] Cum ait: *Videamus nunc, id quod caput est, locus ad insidias ille ipse ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior, &c.* quæ sequuntur. TURNEB

179. *Et hæc quidem.*] Locus valet & ad probandum & ad quæstionem constituendam Probare solet in *conjectura*: in cæteris *statibus* non tam probat, quam quæstionem constituit: quanquam in his quoque interdum valet ad augendam culpam aut minuendam. TURNEB.

180. *Ad conjecturam.*] Ad quæstionem in *statu conjecturali*, ubi de facto quæritur, an res facta sit, necne: paulo infra dicet, *circa facti controversiam.* CAPPER.

181. *Interim ad jus quoque .... circa juris lites ..... & juris quæstiones facit.*] Ne quis his loquendi generibus (*ad jus, juris lites, juris quæstiones*) deceptus existimet hic a Fabio *statum qualitatis* intelligi; operæ pretium duxi præcipuos & maxime notabiles *juris* apud hunc Rhetorem significatus exhibere. 1°. igitur *jus*, *juris quæstio*, sive *lis* opponitur aliquando *statui qualitatis*, & pertinent ad *statum legalem*, ubi de legis interpretatione agitur; aut etiam ad *statum translativum*, ubi species litis commutatur: quod facile patet ex ipsis locis, quæ huic notæ ansam præbuerunt. *Hæc quidem*, inquit Fabius, *& similia ad conjecturam frequentius pertineat: sed interim ad jus quoque; privatus, an publicus; sacer, an profanus .... hinc enim quæstiones oriuntur.* Privatam pecuniam sustulisti: verum quia de templo, non furtum, sed sacrilegium est. Occidisti adulterum, quod lex permittit: sed quia in lupanari, cædes est. *. sed circa facti controversiam, argumenta præstant: circa juris lites, materiam quæstionum. Ad qualitatem quoque frequenter pertinet locus .... in judiciis frequentissima est;* [ratio temporis] *nam & juris quæstiones facit, & qualitatem distinguit, & ad conjecturam plurimum confert* Ubi facile quisque videt *qualitatem*, sive *statum qualitatis* a *jure* & *juris* quæstionibus manifeste distingui, de latæ in adulteros legis interpretatione tractari, & ita commutari speciem litis, ut susceptæ pecuniæ crimen non simplex furtum, sed sacrilegium esse dicatur. His adde quæ leguntur lib. VII. cap 4. *ubi una quæstio est juris, an is demum prohibendus sit, qui, &c cætera, qualitatis.* 2°. jus opponitur *statui qualitatis*, & evidenter pertinet ad *statum translativum*. Lib. III cap. 6. *posuerat Cicero [statum] facti, nominis, generis, actionis: ut in facto conjectura, in nomine finitio, in genere qualitas, in actione jus intelligeretur. Juri subjecerat translationem .... in illas quoque translativas quæstiones incidit, an hunc jure agendi sit, an contra hunc, an hoc tempore, an sic.* Et post aliquot paginas: *quibus si desceramur, ultima quidem, sed jam sola fiducia* ...

[182] privatus,

[182] privatus, an publicus; [183] sacer, an profanus; noster, an alienus; ut in persona, [184] magistratus, pater, peregrinus. Hinc enim quæstiones oriuntur: *Privatam pecuniam sustulisti: verum quia de templo, non furtum, sed sacrilegium est. Occidisti adulterum, quod lex permittit: sed quia in lupanari, cædes est. Injuriam fecisti: sed quia magistratui, [185] majestatis actio est.* Vel contra: *Licuit, quia pater eram, quia magistratus.* Sed circa facti controversiam argumenta [186] præstant; circa juris lites, materiam quæstionum. [187] Ad *qualitatem* quoque frequenter pertinet locus. [188] Neque enim ubique idem aut licet, aut decorum est: [189] quinetiam, in qua quidque civitate quæratur, interest. [190] Moribus enim & legibus distant. Ad commendationem quoque & [191] invidiam valet. Nam & Ajax apud Ovidium: [192] *Ante rates*, inquit, *agimus caussam, & mecum confertur* [193] *Ulysses.* [194] Et Miloni inter cætera objectum est, quod Clodius in monumentis ab eo majorum suorum esset occisus. [195] Ad suadendi momenta idem valet; sicut [196] tempus, cujus tractatum subjungam. [197] Ejus autem (ut [198] alio loco jam dixi) duplex significatio est. Generaliter enim, & specialiter accipitur. Prius illud est,

perfect salus aliquo juris *adjutorio elabendi ex crimine, quod neque negari, neque defendi potest: ut non videatur* jure *actio intendi. Hinc illa quæstiones, sive actionis, sive* translationis... *accusatori nihilo plura intuenda sunt, quam ut probet factum esse, hoc esse factum, non recte factum,* jure *se intendere.* Lib. VII. cap. 1. *Plures esse* status *possunt, si aliud negat reus, aliud defendit, aliud jure actionis excludit.* Ubi τὸ *aliud defendit*, exhibet *statum qualitatis*; & τὸ *jure actionis excludit*, designat *statum translativum*. Lib. VII. cap. 5. *Modus aliquando constat æstimatione facti, quanta sit culpa, quantumve beneficium: aliquando* jure, *cum id in controversiam venit, quo quis lege puniendus sit.* Jam vero, ut aliunde notum est, quando reus hac vel illa lege secum agi posse negat, tunc locum habet *status translativus*. Ibidem paulo post: *Qui neque fecisse se negabit, neque aliud esse, quod fecerit, dicet, neque factum defendet, necesse est in suo* jure *consistat, in quo plerumque actionis est quæstio:* quæ postrema verba *statum translativum* exprimunt. Lib XII. cap. 2. *In tanta caussarum varietate, cum alia* conjectura *quærantur, alia* finitionibus *concludantur, alia* jure *summoveantur, vel transferantur.... plerasque vero esse quas nescit, quæ tota in sola qualitate consistant; ubi* in *jure summoveantur, vel transferantur,* significant *statum translativum*, & distinguuntur a vis *quæ in sola qualitate consistant.* 3°. Τὸ *jus* opponitur *statui qualitatis*, & diserte significat aliquando *statum legalem* (qui circa legum interpretationem versatur) immo & ipsas leges. Lib. III. cap 5. *Omnes fatentur esse quæstiones, aut in scripto, aut in non scripto: in scripto sunt de* jure, *in non scripto de re: illud* legale, *hoc* rationale *genus.* Lib. V. cap. 10. *Confirmatur* conjectura *ex majore...., ex minore... ex pari....* juris *confirmatio est ejusmodi. Ex majore; si adulterum occidere licet, & loris cadere. Ex minore; si furem nocturnum occidere licet, quid latronem! ex pari; quæ pœna adversus interfectorem patris justa est, eadem adversus matris. Quorum omnium tractatus versatur in* syllogismis: *alia magis* finitionibus, *aut* qualitatibus *prosunt, &c.* & post aliquot lineas: *Cum multa incidant in omni genere materiæ, tum præcipue in iis quæstionibus, quæ scripto constant, quia vocum est in singulis ambiguitas frequens, adhuc in conjunctis magis. Et hæc ipsa plurium legum aliarumve scripturarum, vel congruentium, vel repugnantium complexu varientur, necesse est: cum rei rei, aut* jus juris *quasi signum est.... lex est:* Qui patri proditionis reo non affuerit, exheres sit. *Negat, nisi si pater absolutus est. quid lege? lex altera:* Proditionis damnatus cum advocato exulet. Lib VII. cap. 1. *Si in scripto* [quæstionem instituimus, videndum est] *in qua specie* juris *pugna sit, & in ea de verbis, an voluntate quæratur.* 4°. Τὸ *jus* nonnunquam tamen designat *statum qualitatis*. Lib. III. cap. 5. *Nescio an in* caussis *quoque quæcunque in quæstionem venit* qualitatis, *generale sit:* Milo Clodium occidit. Jure occidit insidiatorem. *Nonne hoc quæritur an sit* jus *insidiatorem occidendi?* Lib III. cap. 6. *cum ille* (Cicero) *jure tamquam insidiatorem occisum* [Clodium a Milone] *dicerit.* Lib. VII. cap. 1. *Ac utatur Milo, quod Clodium occiderit... occidit ergo* jure, *vel injuria; atque* jure, *aut voluntate, aut necessitate.* 5° *Jus* dicitur aliquoties de summo strictoque jure, prout opponitur æquitati, τῷ ἐπιεικεῖ, æquo & bono. Lib. III. cap. 6. *Sunt quædam non laudabilia natura, sed* jure *concessa.... & aliud æquum, sed* jure *prohibitum, ut libertas testamentorum.* Lib. VI. cap. 5. Jure *prius pugnandum, an æquo.* Lib. VII. cap. 1. circa finem; *ut si in* jure *minus fiducia erit, æquitate judicem præparemus.* Lib. VII. cap. 10. *De* jure *prius, an de æquitate dicendum.* Cauti lectoris erit varios hosce τοῦ *juris* apud Quinctilianum significatus tempore ac loco distinguere. CAPPER.

182. *Publicus, an privatus.*] Ut pro eodem Mil. *Insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso senatus, &c.* TURNEB. *Privatus, an publicus.*] Supple, cum quæritur, utrum locus privatus sit, an publicus. CAPPER.

183. *Sacer, an profanus.*] Ut ibidem, de violatis Bonæ Deæ ceremoniis; & iterum ibidem: *Comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat:* hanc quoque circumstantiam maxime Theologi tractant, ut videre potes latius apud Erasm. in *Ecclef.* TURNEB.

184. *Magistratus, pater.*] Interdum quæritur, an persona, de qua in lite agitur, sit magistratus, vel pater, &c. CAPPER.

185. *Majestatis actio.*] *Majestatis actio est:* MS. Voss. secund. *Majestatis actio est.*] Hoc est, læsæ, vel deminutæ Majestatis actio, crimen, judicium, lis intenditur tibi. CAPPER.

186. *Præstant.*] Supple, τὰ τοῦ τόπου, id est, ea, quæ ad locum pertinent, hæc & similia de quibus paulo supra. CAPPER.

187. *Ad qualitatem*] *Ad statum qualitatis.* Vide. lib. VII. cap. 4. CAPPER.

188. *Neque enim ubique.*] *Neque ubique:* Voss. Cod. prim.

189. *Quin etiam.*] *Cum etiam:* MS. Voss. prim.

190. *Moribus enim, &c.*] Nam cum sint aliæ leges Lacedæmoniorum, aliæ Atheniensium, aliæ Romanorum, diversum proinde exoritur jus. Licebat Athenis sedentaria opificia exercere, & oratoriam facultatem: neutrum licebat Lacedæmone. TURNEB.

191 *Ad invidiam valet.*] Ad concitandum odium in aliquem valet etiam locus. CAPPER.

192. *Ante rates, &c.*] Nam Ajax antea naves Græcorum ab incendio solus defenderat, cum cæteri duces fugissent, aut vulnerati essent: hoc igitur ipso & se commendavit, & adversario conflavit invidiam. TURNEB. Vide Ovid. Metam 13.

193. *Ulysses.*] *Ulyxes:* V. C. Alm.

194. *Et Miloni.*] Quod Cicero eleganter elevat: *An eo mors atrocior erit P. Clodii, quod is in monumentis majorum suorum sit interfectus? hoc enim sæpe ab ipsis dicitur. Perinde quasi Appius ille Cæcus, &c.* quæ sequuntur. TURNEBUS.

195. *Ad suadendi momenta.*] Hinc illa Macedonum interrogatio: *Ecquid Romani valere possent, aut quo pacto Macedonia montes essent transituri:* hinc Annibalis in Italiam transgressi exhortatio ad milites, ut acriter pugnarent; quippe qui a tergo Alpibus, a latere duobus maribus clausi, nulla sperarent anfugia: at contra Rom. timidis esse licere, qui in tuta fugam suam conferre possent, & similia alia TURNEB.

196. *Tempus.*] Vide Cornif. ad Herenn. 21. cap. 4. ALMELOV. Pro Leg. Manil. 35. pro Cœl. 1. pro Milon. 49. 51. ROLLIN.

197. *Ejus autem.*] Duplex est tempus; generale, quod citra circumscriptionem dicitur, refferturque ad præsens, præteritum, & futurum, & Græce dicitur; speciale, quod rei agendæ vel non agendæ opportunitatem aut importunitatem indicat, Græce. Hoc posterius a quibusdam dicitur *occasio.* De hoc fusius Erasm. in *Ecclef.* & Rodolph lib. 1. cap. 19. TURNEB.

198. *Alio loco.*] Lib. III. cap. 6. de *statibus.* TURNEB.

nunc, [199] *olim, sub Alexandro, cum* [200] *apud Ilion pugnatum est:* denique, præteritum, [201] instans, futurum. [202] Hoc sequens habet & constituta discrimina, *æstate, hyeme, noctu, interdiu*; [203] & fortuita, *in pestilentia, in bello, in convivio.* Latinorum quidam satis significari putaverunt, [204] si illud generale tempus, hoc speciale vocarent. [205] Quorum utrorumque ratio, & [206] in consiliis quidem, & [207] in illo *demonstrativo* genere versatur: sed [208] in judiciis frequentissima est. [209] Nam & juris quæstiones facit, & [210] *qualitatem* distinguit, & [211] ad *conjecturam* plurimum confert; [212] ut, cum [213] interim probationes inexpugnabiles afferat, quales sunt, si dicatur ([214] ut supra posui) [215] signator, qui [216] ante diem tabularum decessit; [217] aut commisisse aliquid, vel cum infans esset, vel [218] cum omnino natus non esset: [219] præter id. quod omnia facile argumenta aut ex iis, quæ ante rem facta sunt, aut [220] ex conjunctis rei, [221] aut insequentibus ducuntur. Ex antecedentibus: *Mortem minatus es, noctu existi, proficiscentem antecessisti.* [222] Caussæ quoque factorum præteriti sunt temporis. [223] Secundum tempus subtilius quidam, quam necesse erat, diviserunt; [224] ut

199. *Olim sub Alexandro.*] *Olim, tunc, sub Al.* Locat. Ald. Vasc. Steph. Colin.

200. *Apud Ilion.*] Ovid. Remed. 163.

Pugnabant alii tardis apud Ilion armis.

201. *Instans.*] Ἐνεστώς, præsens. CAPPER.

202. *Hoc sequens.*] Tempus videlicet specialiter acceptum. CAPPER.

203. *Et fortuna in pestilentia.*] Sic quidem legitur in omnibus, quæ mihi videre contigit, exemplaribus: sed quid sibi hoc loco *fortuna* velit, non video, nisi quod & sensui, & verborum contextui ita repugnat, ut alter minus perceptus, alter incongruus fiat; neque enim ullum est verbum, ad quod referri possit. Quonam igitur pacto emendabitur hic locus? Nempe *fortuna* est fortasse eradenda, ac ejus loco *fortuita* sunt reponenda; opposita namque sunt *fortuita, & constituta*: hoc vero tempus, quod speciale a quibusdam vocari Fabius ait, *occasionem* Cicero appellat, & definit lib. 1. de *Invent.* cap. 27. REGIUS. *Et fortuna*; Locat.

204. *Si illud generale tempus.*] In codice Laurentii Vallæ aliter scribitur, & longe melius: *Si illud generale, tempus; hoc speciale, tempora vocarent.* TURNEB. Et ita Locat. & Aldus & Basil. ediderunt: *Hoc vero speciale, tempora*: Basil. *illud generale, hoc speciale tempus*: Colin. Stephan. *illud generale tempus, hoc speciale vocarent*; Gryph. Vidov. Obr. Oxon. *si illud generale, tempus, hoc speciale, tempora vocarent*; MSS Voss. prim. & secund. utrumque Bern.

205. *Quorum utrorumque ratio.*] In caussis *suasoriis* sæpenumero tractatur præteritum, præsens, & futurum tempus: præterea sæpe numero quæritur de occasione rei & opportunitate: at in genere *demonstrativo* laus hominum in tria tempora dividitur, ut docuit Fabius libro tertio cap. 7. TURNEB.

206. *In consiliis.*] In deliberationibus, in genere orationis *deliberativo*, sive *suasorio*. CAPPER.

207. *In illo demonstrativo genere.*] *Genere* non est in cod. Voss. prim.

208. *In judiciis.*] In genere orationis *judiciali*. CAPPER.

209. *Nam & juris quæstiones.*] *Legitimæ* nonnullæ quæstiones a tempore oriuntur; ut, si quis adulterum, qui effugerit, postea repertum interfecerit. Tempus quoque interdum facit *qualitatem assumptivam*; ut, cum accusatur commessator in pestilentia. Nam quanquam comessari per se fortassis turpe non videatur, illo tamen tempore turpe erat. Hæc fusius apud Erasmum in *Ecclesiaste.* TURNEB. In hac Turnebiani Commentatoris nota duo sunt, quæ lectori Philologo proponam observanda; 1°. *legitimas* post ipsum Fabium quæstiones vocat, quæ sæpius a Latinis Rhetoribus *legales* appellantur, & sunt numero quatuor, de quibus lib. VII. capp. 6. 7. 8. 9. 2°. perperam ait *assumptivæ qualitatis* exemplum occurrere in illa specie, quum videlicet *accusatur comessator in pestilentia.* Cum enim dicat reus *se comessari per se turpe non videri*, quæstionem redigit ad *statum qualitatis absolutæ*, contenditque nihil a se illicite fuisse perpetratum: sed contra infligit accusator & utitur illo capite, quod Hermogenes ἀντίστασιν, & Sulpitius Victor pagg. 266. 267. Rhetor. Pithœan. *oppositum* appellant. *Esto*, inquit actor, *comessari licuerit: at non hoc pestilentiæ tempore.* Firmari potest hæc nostra explicatio Sulpitii verbis & exemplo: *Qualitas absoluta solvitur ex parte accusatoris: aut negatione* (vel ἀντιθέσει Hermogeni.) *ut neget licere: aut opposito* (vel ἀντιπαραστάσει) *ut dicat*: etsi licuerit, uno tamen in perniciem oportuisse ... *huic* [qualitati absolutæ] *occurrit aut negatio, aut aliquid oppositum: negatio, ut dici possit*, non licuit hic fieri; *oppositum*, etiamsi licuerit fieri, non tamen in hunc effectum. Itaque Turnebiana nota emendari posset hunc in modum: *Tempus quoque interdum facit ad solvendam ex parte accusatoris* qualitatem absolutam. CAPPER. *Juris quæstiones.*] Vide quæ paulo supra notavimus de variis *juris* apud Fabium significationibus. CAPPER.

210. *Qualitatem.*] Id est, *statum qualitatis*, de quo Fabius lib. III. cap. 6. & lib. VII. cap. 4. CAPPER.

211. *Ad conjecturam.*] Ad *statum conjecturalem*, ubi de quopiam facto quæstio instituitur. CAPPER.

212. *Ut cum.*] Hoc est, *ut pote cum, quandoquidem, &c.* sic etiam lib. VI. cap. 1. circa finem: *Ut cum ex his plurima sint refervanda.* CAPPER.

213. *Interim probationes inexpugnabiles.*] Igitur status ille non ideo *conjecturalis* est dicendus, quod *conjecturis*, id est, levioris momenti argumentis potius, quam certis probationibus rem controversam adstruat. Vide quæ supra notavimus ad cap. 6. lib. VI. CAPPER.

214. *Ut supra posui.*] Cap. 5. hujus libri.

215. *Signator.*] Si dicatur aliquis testamenti, vel cujuscumque instrumenti fuisse signator. CAPPER.

216. *Ante diem tabularum.*] Ante illum diem, quo testamentum, vel aliud quodlibet instrumentum, confectum fuisse dicitur, probatur, &c. CAPPER.

217. *An commisisse aliquid.*] Hic quoque locus accurata emendatione indigere videtur, quæ sic adhiberi potest, si, *an* particula expuncta, *aut* disjunctio reponatur, hoc modo: *decessit, aut commisisse aliquid, vel cum infans esset.* REGIUS. *An*; Locat. Bern. *decessit, commisisse aliquid*: Ald.

218. *Cum omnino natus.*] Ita se defendit agnus apud Phædr. lib. 1. fab. 1.

—— *equidem natus non eram.*

Vide Ascens. & Ciceron. pro Quinct. cap. 29. ALMELOV. *Vel cum adhuc omnino natus*: Ald. Obrecht.

219. *Præter id.*] Docere instituit latissime patere temporis rationem; nam (ut docuit cap. 8.) argumenta omnia ducuntur aut ex præterito tempore, aut præsenti, aut futuro. TURNEB.

220. *Ex conjunctis rei.*] Marius Victorinus Commentar. in prim. Cicer. *de Invent.* pag. 180. Rhetor. Pithœan. vocat *continentia cum ipso negotio.* CAPPER.

221. *Aut insequentibus.*] *Aut consequentibus*: Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

222. *Caussæ quoque factorum.*] Tempus præsens hoc loco metimur ex ipso facto; ac proinde non necessarium est, cum caussæ factum præcedant, sint præteriti temporis. TURNEB.

223. *Sed tempus.*] *Secundum tempus*: MSS Bodl. Joan. Voss. prim. & sec. Andr. Obrecht. Sichard. & Basil. marg. recte, ut puto, & confirmatur ex lib. VII. cap. 2. *quæstio an fecerit, incipit a secundo tempore.* &c. ubi vide quæ notamus: error ex compendiaria scriptione *sed* pro *secundum.* BURMAN.

224. *Ut esset juncti.*] *Junctum* appellare videtur tempus, quod paulum antecedit, sed tamen quasi præsens est, & cum facto jungitur; *adhærens* vero, quod omnino præsens est, & facto ipsi adhæret. Alii tamen *junctum* pro præsenti interpretantur; *adhærens* vero pro annexo & quasi præsenti. Hoc autem nimis est affectatum, & alioqui supervacaneum. TURNEB. *Juncti.*] Quod cap. 9. tempus *conjunctum* appellabat. CAPPER.

esset juncti, *sonus auditus est*; [225] adhærentis, *clamor sublatus est*; [226] insequentis illa, *latuisti*, *profugisti*, [227] *livores & tumores apparuerunt*. Iisdem temporum gradibus defensor utetur ad detrahendam ei, [228] quod objicitur, fidem. [229] In his omnis factorum dictorumque ratio versatur, sed dupliciter. [230] Nam fiunt quædam, quia aliud futurum est; quædam, quia aliud antea factum est; [231] ut, cum objicitur [232] reo lenocinii, quod speciosam adulterii damnatam quamdam emerit; aut parricidii reo luxurioso, quod dixerit patri, *Non amplius me objurgabis*. Nam & ille, non quia emit, leno est; sed, quia leno erat, emit. Nec hic, quia sic erat locutus, occidit; sed, quia erat occisurus, sic locutus est. [233] Casus autem, qui & ipse præstat argumentis locum, sine dubio est [234] ex insequentibus; sed quadam proprietate distinguitur; ut si dicam: *Melior dux Scipio quam Annibal*; [235] *vicit Annibalem*. *Bonus gubernator*; *nunquam fecit naufragium*. *Bonus agricola*; *magnos sustulit fructus*. Et contra: *Sumptuosus fuit*, *patrimonium exhausit*, *turpiter vixit*; vel, [236] *omnibus invisus est*. [237] Intuendæ sunt, [238] præcipueque [239] in *conjecturis*, & facultates. Credibilius est enim occisos a pluribus pauciores, a firmioribus imbecilliores, a [240] vigilantibus dormientes, a præparatis [241] inopinantes. Quorum contraria in diversum valent. Hæc & [242] in deliberando intuemur, & [243] in judiciis ad duas res solemus referre, *an voluerit quis*, *an potuerit*. Nam & voluntatem spes facit. Hinc illa [244] apud Ciceronem *conjectura*: *Insidiatus est Clodius Miloni*, *non Milo Clodio*: *ille cum servis robustis*, *hic cum mulierum comitatu*: [245] *ille in equo*, *hic in rheda*: *ille expeditus*, *hic penula irretitus*. Facultati autem licet instrumentum conjungere. [246] Sunt enim in parte facultatis & copiæ. Sed ex instrumento aliquando etiam signa nascuntur, ut spiculum in corpore inventum. His adjicitur [247] modus (quem τρόπον dicunt) quo quæritur, quemadmodum quid sit factum: [248] id quod tum ad *qualitatem* [249] *scriptum*que pertinet; ut, si negemus, [250] adulterum veneno licuisse occidere, sed ferro oportuisse: [251] tum

225. *Adhærentis.*] Ita fere Græci dicunt τὸ ἐχόμενον τοῦ…, *quod postea sequitur*, & *quidem* (ut vulgo aiunt) *immediate*. Diogen. Laert. περὶ δ' Λάκυδ. ἐχόμενος Ἀρκεσιλάου, *de quo dicemus statim, postquam de Arcesilao dixerimus*. CAPPER.

226 *Insequentis illa.*] *Insequentis sunt illa*: MS Voss. sec. Locat. Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. & *insequentis illa*: V. C. Alm. *in sequentis sunt illa*: Bern.

227. *Livores & tumores.*] Hæc omnia, quæ hic tractantur, referri debent ad *locum ab adjunctis*: nam, ut ait Cicero, in eo loco tractatur *quid ante rem fuerit*, *quid cum re*, *quid post rem*. TURNEB.

228. *Quod objicitur.*] *A quo objicitur*; MS. Bodl. Ands.

229 *In his omnis.*] *In eis*: Ald.

230. *Nam fiunt quædam.*] Quædam facta rationem habent ad futurum, quædam ad præteritum, atque ea de caussa fiunt: quo fit, ut in ipsis factis trium temporum ratio concipiatur. TURNEB.

231. *Ut cum objicitur.*] *Ut cum objicitur quid in reo lenocinium, qui speciosam adulterio damnatam emerit*: *aut parricidium reo luxurioso*: Ands. *ut cum objicitur quidem reo lenocinii*, *quod speciosam adulterio damnatam*, &c. MS. Bodl. *ut cum objicitur reo lenocinii*, *quod speciosam*, &c. V. C. Alm. Obrecht. *ut cum objicitur reo lenocinii speciose marito*, *quod speciosam adul.* Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Oxon. nos expressimus codicum veterum scripturam: nisi quod mallemus etiam, *adulterii quondam damnatam*.

232. *Reo lenocinii.*] *Lenocinium* facit, qui quæstuaria habet & meretoria corpora: eodem crimine tenetur, qui sinit uxorem suam adulterari. TURNEB.

233. *Casus autem.*] Subjicit Fabius quoque casum tempori futuro. Observatur autem in ipso rei exitu & eventu: itaque de eo fusius agetur in eventis. TURNEB. *Casus is autem*; Bern.

234 *Ex insequentibus.*] *Ex sequentibus*: cod. Voss. prim.

235. *Vicit Annibalem.*] *Vicit enim Ann.* Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Obrecht. Oxon.

236. *Vel omnibus invisus.*] Vallæ liber non habet *vel*. *Quod vel omnibus*; Ald.

237. *Intuendæ sunt.*] *Facultatem* appellat, opportunam & commodam rei gerendæ potestatem, & quamdam quasi facilitatem: est autem hic locus magna ex parte *conjecturalis*, ut docebit Fabius lib. VII. cap. *de conjectura*. Exemplum est in oratione Cic. pro Sex. Roscio Amerino: *Videamus nunc*, & *quæ facultates suscipiendi maleficii fuerint*. &c. quæ sequuntur. Vide fuse Erasm. in *Eccles.* TURNEB.

238. *Præcipueque.*] *Præcipue*: Ald.

239. *In conjecturis.*] Quando caussæ vel hypotheses oratoriæ sunt in statu *conjecturali*, hoc est, versantur circa quæstionem facti. CAPPER.

240. *Vigilantibus dormientes.*] Exemplum est apud Cic. in oratione pro Sext. Roscio de duobus juvenibus. & Valer. Maximum. TURNEB.

241. *Inopinantes.*] *Inopinatos*: Vallæ liber, & Voss. prim. sec & tert. itemque Bern.

242. *In deliberando*] In genere orationis *deliberativo*, sive *suasorio*. CAPPER.

243. *In judiciis.*] Quando habentur orationes in genere *judiciali*. CAPPER.

244. *Apud Ciceronem*] Cap. 20. ubi tamen hæc ad verbum non reperiuntur; sed in summam sunt a Fabio collecta.

245. *Ille in equo.*] *In equis*; V. C. Alm. unde Francius faciebat, *ille equis*: cui magis favent Voss. omn. & Bern. qui habebant, *ille equis*, *hic rheda*.

246. *Sunt enim*] Supple, *instrumenta*: idque per *syllepsin* numeri ex antecedente τῷ *instrumentum*. CAPPER.

247. *Modus.*] Hic locus instrumento tam vicinus est, ut prope sit idem: de quo item fuse Erasm. in *Eccl.* TURNEB.

248. *Idque ad qualitatem.*] Sic quidem legitur; sed forsitan *is cum* recte legeretur, ut intelligamus *modum*, cum ad *qualitatem scriptumque*, tum ad *conjecturas* quoque pertinere, ut mox addit. REGIUS. *Idque ad qualitatem*; cod. Voss. prim. & tert. itemque Bern. Locat. Ald. *id quod ad qualitatem scriptumque*; Basil. *idque tum ad qualitatem scriptumque*; Vidov. Colin. Obrecht. *Ad qualitatem.*] Ad *statum qualitatis*, quo de ipsius facti qualitate quæritur, an scilicet quod factum esse constat, jure factum sit, necne; vel an hoc aut illo τρόπῳ, modo factum fuerit: qui *status* unus est ex *rationalibus*. CAPPER.

249. *Scriptumque.*] Ad aliquem *statum legalem*. Alludit ad id quod scripsit lib. III. cap. 5. *Omnes fatentur esse quæstiones aut in scripto*, *aut in non scripto*: *in scripto sunt de jure*, *in non scripto de re*: *illud* legale, *hoc* rationale *genus*, &c. CAPP.

250. *Adulterum ferro occidisse*, *sed veneno oportuisse.*] Mendo hunc sensui inesse deprehendimus, quæ mihi facile tolli posse videtur, si illi ablativi *ferro* & *veneno* sibi invicem cesserint locum, & legatur: *ut si negetur adulterum veneno occidisse*, *cum ferro licuisset occidere*. Nam adulterum cum adultera deprehensum ferro impune interficere licebat, non autem veneno. REGIUS. *Adulterum veneno occidisse*, *cum ferro licuisset occidere*, *sed vel opportuisset*: Ald. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *adulterum veneno licuisse occidere*, *sed ferro oportuisse*: Obrecht. Oxon.

251. *Tum ad conjecturam.*] *Ad conjecturas*: V. C. Alm. Voss. sec. Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. *tum vel ad conjecturas*: Locat. sed *vel* deleri jussit jam Regius. *Ad conjecturam.*] Ad quæstionem, quæ versetur in *statu conjecturali*, ad quæstionem de facto. CAPPER.

ad *conjecturam* quoque; [252] ut, si dicam bona mente factum, ideoque palam; mala, [253] ideoque ex insidiis, [254] noctu, in solitudine. [255] In rebus autem omnibus, de quarum vi aut natura quæritur, [256] quasque etiam citra complexum personarum, cæterorumque, ex quibus [257] fit *caussa*, per se intueri [258] possumus, tria sine dubio rursus spectanda sunt, an sit, quid sit, quale sit. [259] Sed quia sunt quidam *loci* argumentorum [260] his omnibus communes, [261] dividi * in hæc tria genera non possunt; ideoque *locis* potius, [262] ut in quosque incurrent, subjicienda sunt. [263] Ducuntur igitur argumenta [264] ex *finitione* seu *fine*; nam utroque [265] modo traditur. Ejus duplex ratio est. [266] Aut enim simpliciter quæritur, [267] *sitne hoc virtus*; [268] aut antecedente *finitione*, *quid sit virtus*. [269] Ita aut * in universum vim verbi complectimur, [270] ut, *Rhetorice est bene dicendi scientia*; aut per partes, ut, *Rhetorice est recte inveniendi, & disponendi, & eloquendi cum firma memoria, &* [271] *cum dignitate actionis, scientia*. Præterea [272] finimus aut vi, sicut superiora; [273] aut ἐτυμολογίᾳ, ut [274] *assiduum* [275] ab * asse dando, & *locupletem* a locorum, *pecuniosum* a pecorum copia. [276] *Fini-*

252. *Ut si dicam bona mente factum.*] Nam, ut ait lib. VII. cap. 2. *Conjectura omnis aut de re, aut de animo est*. hoc est, omnis quæstio facti versatur circa res ipsas, vel circa hominum mentes, consilia, proposita, & *intentiones*, ut vulgo loquuntur. CAPPER.

253. *Ideoque ex insidiis.*] *Ideo* V. C. Alm. & Voss. prim. sec. & tert.

254. *Noctu.*] *Noctu* omnes fere scripti & editi, præter Voss. tert. qui *nocte*.

255. *In rebus autem.*] Hactenus Fabius egit de *locis* illis, qui *rhetorici* appellantur, magisque ad *hypothesin* referuntur: nunc de illis, qui *dialectici* vocantur, magisque ad *thesin* referuntur: quanquam (ut antea diximus) utrique *loci* & *hypothesi* & *thesi* subservire possunt. TURNEB.

256. *Quas citra complexum personarum cæterorumque*] Quas vulgo *theses* appellant. CAPPER.

257. *Sit caussa.*] *Fit*, loco illius subjunctivi *sit*, mihi legendum videtur; *caussa* enim fit ex circumstantiarum complexu, citra quem non *caussa*, sed *quæstio* dicitur. REGIUS. *Caussa.*] *Hypothesin* vulgo vocant. CAPPER.

258. *Possumus.*] *Possimus*: Bern.

259. *Sed quia sunt.*] Aggressurus *locos topicos*, objectioni statim occurrit; nam, cum sint tres quæstiones, *locos* suppeditare debuit uniuscujusque proprios, atque ita dividere in quæstiones *locos topicos*: quod tamen fieri non potuit, quia, quanquam quidam proprii alicujus quæstionis, multi tamen sunt omnium communes. TURNEB. Quid sibi velit hoc Turnebianæ locutionis monstrum (*locos topicos*) non intelligo. Perinde est ac si quis dicat *locos locales*. An *rhetoricos* auctor scripserat? an *logicos*, id est, *dialecticos*? CAPPER.

260. *His omnibus.*] *Omnibus*; codd. Voss. omn. & Bern. Intelligit autem *status* illos tres, an sit, quid sit, quale sit. CAPPER.

261. *Dividi hæc tria.*] Sic quidem recte legi videtur: sed acutius intuenti *in* præpositionem a sensu desiderari liquebit, ut legatur: *dividi in hæc tria genera non possunt*. Nam *loci* quidam argumentorum, quia *statibus* omnibus sunt communes, commodo in omnes *status* distribui non possunt. REGIUS. *Dividi hæc tria*: V. C. Alm. Locat. Obrecht. *dividi hæc in tria genera*: Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Ascensius retinet veterem lectionem, ut *dividi*, sit *separari*, hæc tria genera, *an sit*, *quid sit*, *quale sit*. Stephan. *dividi in hæc tria*. Regii Stephanique lectio subjectæ materiæ magis congruere visa est. CAPPER. *In hæc tria genera*] In tres hosce *status*, an sit, quid sit, quale sit. CAPPER.

262. *Ut in quosque incurrent.*] Editio Lugdunensis, aliæque complures ejiciunt *in*. Quisquis autem primus sustulit, nimium certe ingenio suo indulsit, neque Latini sermonis genium, ad quem conservandum ea præpositio hic necessario requiritur, animadvertit. Sed nec protinus sine auctoritate vocula eam in textum retulimus, secuti editiones Aldi, Vascosani. & Stephani. GIBSON. *In*, deest in V. C. Alm. Voss. M. sec. & tert. edition Locatel. Gryph. Colin. *ut quosque incurrent*; Basil. cod. Bern. Male reject præpositionem *in*, apparet ex simili loco lib. I. cap. 5. *Neque autem Grammaticam componere aggressi sumus: sed cum in ordinem incurreret, inhonoratam transire noluimus.*

263. *Ducuntur igitur.*] *Ducuntur ergo*: cod. Voss. sec. Ald. Locat. Basil. Gryph. Colin.

264. *Ex finitione.*] Quoniam autem nemo quærit naturam eorum, quæ non sunt, ideo primum locum tenet ὅρος, quem quidam *finem* aut *finitionem*, alii *definitionem* appellare maluerunt. TURNEB.

265. *Modo traditur.*] *Modo dicitur vel traditur*: cod. Voss. prim. & tert.

266. *Aut enim*] Primum quærimus in definitione de tota rei essentia, postea nonnunquam quærimus, an alicui singulari illa speciei & formæ definitio competat. Potest autem hoc loco etiam optime legi: *Aut enim simpliciter quæritur quid sit virtus: aut antecedente* finitione, *sitne hoc virtus*. TURNEB.

267. *Sitne hoc virtus.*] *Sitne hæc virtus*: Voss. prim.

268. *Aut antecedente.*] *Aut præcedente*: V. C. Alm. Locat. Ald.

269. *Ita ut universum.*] *Aut* legendum esse loco illius *ut* particulæ, facile ex altera disjunctiva, quæ subjicitur, apparet. Sed aliud quoque, & quidem majus, flagitium mihi in hoc sensu inesse videtur. Non enim *universum*, sed *in universum* forsitan est legendum: ut *in universum*, & *per partes*, tanquam opposita disjungantur. REGIUS. In codice Veneto scribitur: *ita aut universum vim verbi complectimur*: ut hæc efficiant superiorum interpretationem, alio quam diximus sensu. TURNEB. *Ita aut universum vim verbi complectimur*: MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Ven. Par. Obrecht. *ita aut in universum vim verbi com.* Ald. *Id aut universum com.* MS. Joan. & Voss. prim. & tert. *id aut in universum verbis com.* Steph. Basil. Colin. *id aut universum verbis com.* Voss. sec & alii, itemque Bern.

270. *Ut Rhetorice est, &c.*] Duplex est Cic. *definitio*: nam altera explicat notionem & proprietatem rei; altera formarum aut partium enumeratione rem complectitur. Vide Cicer. in *Partitionibus*, & 2. *de Orat.* TURNEB.

271. *Cum dignitate actionis.*] Τῆς ὑποκρίσεως, id est, *Pronunciationis*: alludit enim ad quinque Rhetoricæ partes, quæ sunt, *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria*, & *pronunciatio*, quæ actionis etiam nomine aliquando designatur, ut tradit ipse Fabius lib. XI. cap. 3. *Pronunciatio*, inquit, *a plerisque actio dicitur*. CAPPER.

272. *Finimus aut vi.*] Explicando vim, naturam, & proprietates rei definitæ: ut paulo supra dicebat Quinctilianus: *in rebus, de quarum vi aut natura quæritur*. CAPPER.

273. *Aut ἐτυμολογίᾳ.*] Solemus nonnunquam definire interpretatione nominis seu vocabuli, quam appellant *etymologiam*, id est, *veriloquium*, Cic. *notationem*. propterea quod nominis interpretatio rei veritatem solet indicare. Vide Ciceronem in *Top.* cap. 8. & 2. de *Orat.* & Erasmum in *Ecclesiaste*. TURNEB.

274. *Assiduum.*] Vide Cic. in *Top.* & Gellium lib. XVI. Fabium lib. VII. cap. 4. Cic. item 2. de Rep. *Pecuniosos* a pecore, & *locupletes* a locorum possessione appellatos dicit. TURNEB. *Ut si assiduum*: V. C. Alm. Locat. Ald.

275. *Ab ære dando.*] *Etymologia* magis conveniet, ut *asse* * legatur. Id quod ex Ciceronis *Topicis* facile comprobatur. REGIUS. *Ab asse* lectio primo intuitu sana, quamque exhibent editiones Andreæ, Parisiens. Vascosani, Stephani, Gryphii. Hac tamen rejecta, in duriorem inciderunt alii, *assiduum ab ære dando*. GIBSON. *Ab ære dando* tamen V. C. Alm. Ald. Basil. & alii; & firmat Cicer. in *Topic.* cap. II. sed Charis. lib. I. Inst. Gram. pag. 58. ditiores, qui asses dabant, assiduos dictos vult. Vide Vossiû *Etymolog.* & de altera hujus vocis significatione Gronov. de Pecun. Veter. IV. cap. 9. BURMAN.

276. *Finitioni subjecta.*] Hæc ideirco *definitioni* subjecta videntur, propterea quod ad rem definiendam conducunt, & nonnunquam in eamdem definitionem omnia concurrunt. Vide Cicer. in *Top.* 2. de Orat. Fab. lib. VII. cap 4. TURNEB.

tioni subjecta maxime videntur genus, species, [277] differens, [278] proprium. Ex his omnibus argumenta ducuntur. [279] Genus ad probandam speciem minimum valet, plurimum ad refellendam. Itaque [280] non, quia est arbor, platanus est; at, quod non est arbor, utique platanus non est. [281] Nec, quod non est virtus, utique potest esse justitia. [282] Itaque a genere perveniendum est [283] ad ultimam speciem; ut, [284] *homo est animal*, non est satis, id enim genus est; *mortale*, etiam si est species, cum aliis tamen communis *finitio*; *rationale*, nihil supererit ad demonstrandum, quod velis. [285] Contra species firmam probationem habet generis, infirmam refutationem. Nam, quod justitia est, utique virtus est: quod non est justitia, potest esse virtus, [286] si est fortitudo, constantia, [287] continentia. [288] Nunquam itaque tolletur a specie genus, [289] nisi omnes species, quæ sunt generi subjectæ, removeantur, hoc modo: [290] *Quod neque immortale est, neque mortale, animal non est.* His adjiciunt propria, [291] & differentia. [292] Propriis confirmatur *finitio*, differentibus [293] solvitur. [294] Proprium autem est, aut [295] quod soli accidit, ut homini *sermo*, *risus*; aut quod utique accidit, sed non soli, ut igni *calefacere*. Et sunt ejusdem rei plura propria, ut ipsius ignis *lucere*, *calere*. [296] Itaque quodcumque proprium deerit, [297] solvet *finitionem*: [298] non utique quodcumque erit, confirmabit. [299] Sæpissime autem, quid sit proprium cujusque,

277. *Differens.*] Τὸ *differens*, id quo unum ab altero differt. Nunc dicitur in scholis *differentia*. CAPPER.

278. *Proprium.*] Τὸ *proprium* Rhetoricas definitiones ingreditur, non autem Logicas: hujus discrimina ratio est, quod Logici seu Dialectici accuratius distinguant inter naturam rei, (quam exponit definitio) & ipsius proprietates, quas exhibet oratoria definitio, vel potius descriptio. Ut Logici strictius ac pressius, ita Rhetores latius & liberius loqui amant. Vide ad lib. VII. cap. 3. paulo post initium, CAPPER.

279. *Genus ad probandam speciem.*] Affirmative non possumus argumentari a genere ad speciem (sed negative) nisi omnes species subjiciamus, aut genus universaliter capiamus. TURNEB.

280. *Non quia est arbor.*] *Non quia* V. C. Alm.

281. *Nec quod est virtus utique non potest.*] Tametsi ita fere legitur, mihi tamen *non* particula e suo loco in alienum translata videtur; nam, ut hoc quoque exemplo probetur, genus ad refellendam speciem plurimum valere, legendum est hoc modo: *Nec quod non est virtus, utique potest esse justitia.* REGIUS. Ita cod. Voss. sec. Stephan Gryph. Colin. Basil. Vidov. *Utique* non habet Voss. prim. sec.

282. *Itaque a genere.*] *Definitionis* est canon ex Cicerone desumptus, sic enim ille præcepit, ut, cum sumpserimus ea quæ sunt rei quam definire velimus, communia, tantisper persequamur; dum ad id, quod proprium est, perveniamus. Vide Cic. in *Top.* TURNEB. Argumentum a genere ad speciem valet negative: affirmative non item. PITH.

283. *Ad ultimam speciem.*] Quæ vulgo species infima dicitur. CAPPER.

284 *Homo est animal..... mortale..... rationale.*] Sic etiam Porphyrio in *isagoge* cap. 2. & 3. homo est ζῶον λογικὸν θνητόν; itemque Hermogeni pag. 254. forte quia Platonicis Deus est ζῶον λογικὸν ἀθάνατον, *animal rationale immortale*. Eidem Porphyrio ibid. τὸ ζῶον λογικὸν, *animal rationale* est genus; οὐσία vero, *substantia*, genus est supremum: ergo quæ vulgo vocatur *arbor Porphyrii*, ejus non est doctrinæ consentanea: sic autem arbor vere Porphyriana construi posset:

1 Οὐσία,	Substantia,
2 Σῶμα,	Corpus,
3 Ἔμψυχον,	Animatum, vel vivens,
4 Ζῶον,	Animal,
5 Λογικὸν,	Rationale,
6 Ἄνθρωπος,	Homo,
7 Πλάτων.	Plato.

Allata hominis definitio firmatur ex opusculo Architæ Pythagorici, quod Camerarius ad calcem Aphthonii edidit; sic enim habet:

Διαιρεῖται ἁ ὠσία εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον,	Substantia dividitur in corpus & incorporeum.
Σῶμα εἰς ἔμψυχον καὶ ἄψυχον,	Corpus in vivens & non vivens,
Ἔμψυχον εἰς αἰσθητικὸν καὶ ἀναίσθητον,	Vivens in sensitivum & sensus expers,
Αἰσθητικὸν εἰς ζῶον καὶ ζωόφυτον,	Sensitivum in animal & zoophytum,
Ζῶον εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον,	Animal in rationale & irrationale,
Λογικὸν εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον,	Rationale in mortale & immortale,
Θνητὸν δὲ εἰς τὰ ὑπ' αὐτῷ εἴδη, ἄνθρωπος, βοῦς, ἵππος, κτλ.	Mortale in ea quæ ipsi species subsunt, videlicet in hominem, bovem, equum, &c.

Eamdem hominis definitionem exhibet auctor Dialecticæ, quæ inter opera sancti Augustini reperitur: lege cap. 9. CAPPER.

285. *Contra species.*] Quia genus in species sine ullius prætermissione dividitur, & specierum differentiæ ad caput generis quasi fontem referuntur. TURNEB.

286 *Si est fortitudo.*] *Ut si est*: Locat. Ald. Basil Sich. Par. Gryph. Colin. *ut est*; Voss. tert. Steph. *si est*, V. C. Alm. Lugd. Obr. Oxon.

287. *Continentia.*] Quæ nunc temperantia vocatur. CAP.

288. *Nunquam itaque tolletur.*] Id quod in *Top.* ait: *Forma enim a genere, quoad suum nomen retinet, nunquam sejungetur.* TURNEB.

289. *Nisi ut omnes species.*] *Nisi omnes*; Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. Oxon.

290 *Quod immortale est, neque mortale, animal non est.*] Mendose sic legitur: emendate autem, si *neque* particula iterum adscribatur, hoc modo: *Quod neque immortale est.* REGIUS. Dictum est hoc ex opinione Platonis, qui deus quosdam animalia esse immortalia dicebat, ut Lunam, Solem, & reliquos planetas. TURNEB.

291. *Et differentia.*] Τὰ διαφέροντα vel διαφορὰς, hoc est, differentias, ut jam loqui amant. CAPPER.

292. *Propriis.*] *A propriis*: cod. Voss. prim. sec. & tert. Bern. *Propriis confirmatur finitio, differentibus solvitur.*] Nam ut ait Fabius lib. VII. cap. 3. maximus usus in approbando refellendoque *fine*, propriorum ac differentium. CAPPER.

293. *Solvitur.*] Evertitur, destruitur, refellitur definitio, si quæ differentia inter definitam rem, & definitionem ipsam ostendatur CAPPER.

294. *Proprium autem.*] Dialectici quadruplex agnoscunt *proprium*, Fabius duntaxat duplex; quod convenit soli; & quod omni, sed non soli. Vide Eras. in *Ecc.* TURNEB.

295. *Quod soli accidit.*] *Quidquid soli*: V. C. Alm.

296. *Itaque quodcumque proprium.*] Si definitionem alicujus rei feceris, cui aliqua rei ipsius proprietas repugnet, definitio infirmabitur; nec tamen bona erit protinus definitio, quæ proprietates quasdam habebit; nam quædam propria non conveniunt soli. Potest etiam intelligi primum membrum hoc modo, ut dicatur mala definitio, quæ non perfecta sit ea, quæ sunt communia, ad ipsam usque proprietatem. TURNEB.

297. *Solvet finitionem.*] *Solvit* & mox *confirmat*: V. C. Alm

298. *Non utique quodcumque erit.*] Non omne *proprium* sigillatim sumptum confirmabit definitionem; sed solummodo *proprium* quarto vel tertio modo, quod videlicet omni & soli; vel omnium omnino rei propriorum collectio: de his plura vide apud Logicos. CAPPER.

299. *Sæpissime autem.*] De hoc vide lib. VII. cap 4. TURNEB.

quæritur; ut, si per ἐτυμολογίας dicatur, *Tyrannicidæ proprium est tyrannum occidere*, negemus; non enim, si traditum sibi eum carnifex occiderit, [300] tyrannicida vocetur; nec, si imprudens vel invitus. [301] Quod autem proprium non erit, differens erit; ut, aliud est servum esse, aliud servire: [302] qualis esse in *addictis* quæstio solet. Qui servus est, si manumittatur, [303] fit libertinus, [304] non itidem *addictus*; [305] & plura, de quibus alio loco. Illud quoque differens vocant, quum, genere in species diducto, species ipsa discernitur. *Animal*, genus; *mortale*, species; *terrenum vel bipes*, differens. Nondum enim proprium est, sed [306] jam differt a marino vel quadrupede. Quod non tam ad argumentum pertinet, quam [307] ad diligentem *finitionis* comprehensionem. [308] Cicero genus & speciem, quam eamdem [309] *formam* vocat, a *finitione* diducit, & [310] iis, quæ *ad aliquid* sunt, [311] subjicit; ut, [312] si is, cui argentum omne legatum est, petat signatum quoque, [313] utatur genere: at si quis, cum legatum sit ei, quæ viro materfamilias esset, neget debere ei, quæ in manum non convenerit, [314] specie; quoniam [315] duæ formæ sint matrimoniorum. [316] Divisione autem adjuvari *finitionem* docet, eamque differe a partitione; quod hæc sit totius in partes, illa generis in formas: [317] partes incertas esse; ut, *quibus constet respublica*: formas certas; ut, *quot sint species rerumpublicarum*; [318] quas tres accipimus, quæ populi, quæ paucorum, quæ unius potestate regerentur. [319] Et ille quidem non his exemplis utitur, quia scribens ad Trebatium, ex jure ea ducere maluit: ego apertiora posui. [320] Propria vero [321] ad *conjecturæ* quoque pertinent partem; [322] ut, *proprium est boni*, *recte*

300. *Tyrannicida vocetur.*] *Vocatur*: Cod. Voss. prim. & tert. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *dicatur*: Voss. secund. Steph.

301. *Quod autem proprium.*] *Differens* duobus modis Fabio accipitur; pro eo, quod proprium non est, sed dissidet, ac discrepat; tum pro eo, quod genus dividit, & speciem constituit: quo sane modo usurpatur a dialecticis. TURNEB.

302. *Qualis esse in addictis.*] Ut, cum quæritur an *addictus*, quem lex servire, donec solverit, jubet, servus sit. TURNEB. Vide de *addictis* supr. lib. III. 6. & lib. VII. cap. 3.

303. *Fit libertinus.*] Posset quis suspicari legendum, *libertus*: servus enim manumissus fit libertus; libertinus autem est liberti filius: sed οἱ liberti quoque dicuntur libertini, quatenus opponuntur τοῖς ingenuis; idem enim vocatur libertus, habito ad Patronum respectu; & libertinus, si ad ingenuum referatur. CAPPER.

304. *Non idem addictus.*] *Itidem*, hoc est, *similiter*, non *idem* legendum est. REGIUS. *Non idem*: V. C. Alm. Bern. Voss prim. secund. & tert. *non item* volebat Francius.

305. *Et plura.*] Plura sunt τὰ διαφέροντα, vel διάφορα, ea, quibus inter se differunt ὁ servus & ὁ addictus. CAPPER.

306. *Jam differt a marino.*] *Differt*: V. C. Alm. Ald. *jam* omittit. Locat.

307. *Ad diligentem finitionis comprehensionem.*] Superius *differens* maxime valet ad argumentandum, quoniam infirmat definitionem; posterius non ad argumentandum, sed ad definiendum; nam Dialectici definitionem constituunt ex genere & differentia. TURNEB. *Ad finitionis comprehensionem.*] Ad certam verborum conceptionem, quibus integra & perfecta definitio comprehenditur, conficitur, complectur. CAPPER.

308. *Cicero genus & speciem.*] Vide Cicer. in *Top.* ex quo hæc desumpta sunt. TURNEB.

309. *Formam vocat.*] Græce εἶδος, quod & formam, & speciem significat. CAPPER.

310. *Iis quæ ad aliquid sunt.*] Græce τῶν πρός τι, id est, *relativis*, quorum totum esse, ut aiunt, est ad aliud. CAPPER.

311. *Subjicit.*] Cicero genus & speciem facit quasi totidem partes, vel species τῶν *relativorum*. CAPPER.

312. *Si cui argentum.*] De hoc legato vide Ulpian. lib. XIX. ff. de aur. & arg. leg. & Cujac. Observ. VI. cap. 31. ALMELOV.

313. *Utatur genere.*] Petit enim argentum generatim sumptum, cujus aliqua species est argentum signatum, vulgo, *monnoye*. CAPPER.

314. *Specie.*] Utetur argumento ducto ex duplici matrimonii specie; una species faciebat matrem familias; altera matronam tantum vel uxorem, quando mulier in viri manum non convenerat. CAPPER.

315. *Duæ formæ.*] Duæ sunt species nuptiarum; aut enim fiunt *per coëmptionem*, quando mulier in viri manum convenit, ejusque potestatem: erant autem hæ nuptiæ legitimæ, ac illa, quæ ita convenerat in manum, dicebatur materfamilias: erant aliæ quoque nuptiæ, quæ citra *coëmptionem* fiebant, quibus uxores habebantur solo usu, ut concubinæ. De his latius Boetius in *Top.* Cicer. TURNEBUS. Vide doctores juris in lib. 195. §. 1. de V. S. & Gell. XVIII. 6. ALMELOV. Tertia matrimonii species erat Pontificum propria, quorum matrimonium fieri *confarreatione*, & *diffarreatione* dissolvi dicebatur. CAPPER.

316. *Divisione autem.*] Quædam sunt etiam definitiones divisionum & partitionum, ut docet Cicer. in *Top.* quæ fiunt, vel enumeratione formarum, vel enumeratione partium. Differunt autem partes a formis, quod illæ sunt tanquam quædam membra, neque nomen totius usurpant: hæ autem notiones sunt quædam generi * subjectæ, quæ generis nomen sibi vindicant. Latius hæc apud Cicer. in *Topic.* & Erasm. in *Eccles.* & Fab. lib. VII. cap. 5. TURNEB.

317. *Partes incertas.*] Certus est semper formarum numerus: itaque aliquam in divisione omittere, peccatum fit: sæpenumero vero solet infinitior esse partium numerus: ut, si quam omittas, non magnopere erres. TURNEB.

318. *Quas tres accipimus.*] *Democratia* dicitur reipub. species, cum potestas est omnis penes populum, ut olim Athenis; *Oligarchia*, cum paucorum dominatu resp. gubernatur; *Monarchia*, cum unus imperat. Addunt alii *Aristocratiam*, cum optimates imperant: sed referri potest ad *Oligarchiam*. TURNEB. *accepimus*: Obrecht.

319. *Et ille quidem non his.*] Ad Trebatium enim libro, huic uni rei destinato, copiosius omnia executus est. TURNEB.

320. *Propria.*] Non solum *propriis* utimur ad *finitionis* confirmationem, ut antea docuit Fabius, verum etiam ad *conjecturæ* probationem; ut, si de alicujus probitate dubites, eam colligere possis ex bonitatis proprietate. TURNEB.

321. *Ad conjecturæ partem.*] Id est, ad partem *status* illius, qui *conjecturalis* a rhetoribus appellatur; vulgo dicitur quæstio de facto. CAPPER.

322. *Ut proprium est boni recte facere, iracundi verbis excandescere.*] Quam ob caussam hæc lectio a nonnullis rejiceretur, nescio. Ego certe eam, cum per se aptam, tum munitam auctoritate editionum Aldinæ, Sichardi, Parisiensis, Vascosani, Stephani (Basileensis, Gryphii, Colinæi, Vidovæi, Obrechti) amplectendam esse omnino existimavi. Quam autem in ejus locum substecerant (*ut quia proprium est boni recte facere, iracundi verbis excandescant*) merito rejiciendam. GIBSON. *quia propria*: V. C. Alm. Voss. prim. secund. tert. Locat. *quia proprium*: cod. Bern. *Esse creditur.*] Emendate in quibusdam exemplis *excandescere* scriptum esse loco illorum verborum (*esse creditur*) animadverti; est enim iracundi proprium verbis excandescere: mihi tamen adhuc aut verborum aliquid deesse videtur, aut *quia* particula, ut censent, expungenda. REGIUS. *esse creduntur*: V. C. Alm. Voss. prim. secund. tert.

facere; iracundi, verbis excandescere. [323] At contra quædam in quibusdam utique non sunt, & [324] ratio, quamvis [325] ex diverso, eadem est. Divisio & ad probandum simili via valet, & [326] ad refellendum. [327] Probanti interim satis est unum habere, hoc modo: [328] *Ut sit civis quis, aut natus sit oportet,* [329] *aut factus.* Neganti, [330] utrumque tollendum est: *Nec natus, nec factus est.* [331] Fit hoc & multiplex, idque est argumentorum genus [332] *ex remotione:* [333] quo modo efficitur totum falsum: modo [334] id, quod relinquitur, verum. Totum falsum est hoc modo: *Pecuniam credidisse te dicis: aut habuisti ipse, aut* [335] *ab aliquo accepisti, aut invenisti, aut surripuisti. Si neque domi habuisti, neque ab aliquo accepisti,* [336] & cætera, [337] *non credidisti.* Reliquum fit verum sic: *Hic servus, quem tibi vendicas, aut verna tuus est, aut emptus, aut donatus, aut testamento relictus, aut ex hoste captus, aut alienus:* deinde remotis prioribus, supererit *alienus.* Periculosum, & cum cura intuendum genus; [338] quia, si in proponendo unum quodlibet omiserimus, [339] cum risu quoque tota res solvitur. [340] Tutius, quod [341] Cicero pro Cæcinna facit, cum interrogat: *Si hæc actio non sit, quæ sit?* Simul enim removentur omnia. Vel cum [342] duo ponentur inter se contraria, quorum [343] tenuisse utrumlibet [344] sufficiat; quale [345] Ciceronis est: *Unum quidem certe, nemo erit* [346] *tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat, si constet* [347] *corruptum illud esse judicium, aut ab Avito, aut ab Oppianico esse corruptum:* [348] *si doceo non ab Avito,* [349] *vinco ab Oppianico: si ostendo ab Oppianico, purgo Avitum.* [350] Fit etiam ex duobus, quorum necessaria est ad alterutrum eligendi adversario potestas; efficiturque ut, utrum elege-

323. *Aut contra.*] U vocali expuncta, ne quid vel minimum prætermittam, *at*, sensus exposcit REGIUS. *at contra:* Ald Steph. Basil Gryph. Colin. Vidov. *aut contra:* Voss. prim. secund. tert. *At:* Obrecht. Oxon.

324. *Ratio.*] Id est, methodus deducendi & conficiendi argumenti, argumentatio ipsa: sic paulo post *similiter & ex incremento in utramque partem ducitur ratio* CAPPER.

325. *Ex diverso.*] Ut, clementis est hominis & misericordis, injuriam non facere: quod si facias injuriam, colligam te misericordem non esse. TURNEB. *Quamvis ita ex diverso:* MSS Alm. Voss. prim. & tert. itemque Bern.

326. *Ad refellendum.*] *Ad repellendum probationem.*] MS. Bodl. Andr. similem varietatem in his verbis *refellere* & *repellere* observavimus apud Ovid. 1. Metam. 759. ubi plura dicemus BURMAN

327. *Probanti interim*] Contrario modo argumentamur a partitione: nam si probare volumus, partes omnes sunt constituendæ: sin autem negamus, *una* duntaxat est tollenda. TURNEB. *probationi:* Cod. Voss secund & tert Locat. marg. Gryph. Basil. Vidov. V. C. Alm.

328. *Ut sit civis.*] *Ut sit civis quis:* Steph. Basil. Gryph. Colin. Obrecht. Oxon. *ut sit quis:* V. C. Alm. *ut sit civis:* Bern.

329. *Aut factus*] Si nempe natos extraneus, jus tamen civitatis impetrarit, & civitate donatus fuerit. CAPPER.

330. *Aut factus, utrumque tollendum est.*] Hic quoque aliquid flagiti, quod hactenus non fuit deprehensum, inesse contendetim. Cur enim utrumque tollendum sit, non apparet. Tametsi autem invitus facio, ut aliquid, quod in exemplaribus non invenitur, censeam adscribendum; tamen, ne ab instituto recedam, id, quod sentio, promam, ac doctorum judicio subjiciam. *Neganti*, igitur dandi casus participium sensus perspicuitas exigere mihi videtur, ut legatur: *Negante utrumque tollendum.* Qua ratione *probantis* quoque, non *probationi*, forsitan legendum est. REGIUS. *neganti* non agnoscunt MSS. Alm. Voss. prim. secund tert. Locat. Bern.

331. *Fit hoc &c.*] *Sit hoc &:* V. C. Alm. Francius volebat, *fit hoc & multipliciter.*

332. *Ex remotione* [Hoc argumentandi genus a Cicer. in *Top.* vocatur *a partium enumeratione:* a Cornificio vero *expeditio* Ideo autem *ex remotione* dicitur, quia ea, quæ proposuimus, negando removere postea solemus. TURNEB.

333. *Quo modo efficitur.*] *Qua modo efficitur:* Voss. secund. quod non displicet.

334 *Id quo relinquitur verum.*] Pro *quo* legendum esse *quod*, aperte patet. REGIUS.

335. *Ab aliquo accepisti*] *Ab alio;* Locat. Steph. Roign. Gryph B sil. Colin. Vidov.

336. *Et cætera.*] *Nec cætera.* V. C. Alm. Locat. Steph. Sich. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

337 *Non credidisti.*] *Nec credidisti;* Ald.

338. *Quia si in proponendo.*] Francius conjiciebat. *quia si in reponendo*, id est, in recollectione.

339. *Cum risu tota solvitur*] Horat 11. Sat. 1. 86.
Solventur risu tabulæ, tu missus abibis.

340. *Tutius Cicero quod.*] Perversus est verborum ordo; sic enim legendum est: *tutius, quod Cicero pro Cæcinna facit.* REGIUS

341. *Cicero pro Cæcinna.*] Hæc Ciceronis argumentatio, quanquam expressam non habet partium enumerationem, potestate tamen eam complectitur, & *ex remotione* argumentatur, cum interea periculum enumerationis evitaret. Sic autem pro Cæcinna Pisonem Æbutii advocatum Cic. interrogat, (cap. 13.) *Age, nunc, si ne interim quidem quisquam loco motus sit*, & cætera quæ sequuntur. TURNEB. *Cicero cum interrogat: si hæc actio non sit, quæ sit?*] Alludit Fabius ad illa verba Ciceronis pro Cæcinna (quem Æbutius non quidem e fundo dejecerat; sed in fundum ingredi prohibuerat armata vi.) *Hanc puto me habere actionem, ut per interdictum meum jus teneam atque injuriam meam persequar: fac in hoc errare me, nec ullo modo posse per hoc interdictum id assequi, quod velim. Te uti hoc in re magistro volo: quæro sit ne aliqua hujus rei actio, an nulla? .... nullam esse dicere? audire cupio ..... nullam esse actionem dicere, neque prudentiæ, neque auctoritatis tuæ est: alia si qua forte est, quæ nos fugerit, dic quæ sit, cupio discere, &c.* CAPPER.

342. *Duo ponuntur.*] *Proponuntur*, loco illius verbi *ponentur*, & *a* vocali in *e* mutata, *sufficiat* emendare forsitan legetur. REGIUS. *ponentur:* V C Alm.

343. *Tenuisse.*] Hoc est, obtinuisse, probasse, evidentibus argumentis evicisse, demonstrasse. CAPPER.

344 *Sufficiat*] *Sufficiet:* Cod. Voss. secund. tert. Ald. Bernens.

345. *Ciceronis est.*] Pro Cluentio cap 23.

346. *Tam iniquus*] *Inimicus:* MSS Joan. Voss. secund. tert. Andr. Locat. Ald. Sich Basil. Gryph. Bern. & sic apud Ciceronem codex S. Victoris. Eadem diversitas occurrit sæpe in *declamationibus.* Vide declamation. VII. 4 CCCXIII. CCCXLII. Calpurn. Flacc. XXIX.

347. *Corruptum illud est judicium.*] In Cicerone est, *corruptum esse.* PHILAND.

348. *Si doceo non ab Avito, vinco ab Oppianico: si ostendo ab Oppianico*] Ubique supple *τό*, corruptum fuisse illud judicium, corruptos fuisse illos judices, &c CAPPER.

349. *Vinco.*] Id est, evicero, convicero, obtinebo, probavero, &c. Sic idem Tullius pro Cluentio: *Vincet deinde virum bonum fuisse Oppianicum;* & in *paradoxo* 4. ex optima Grævii editione: *Ego vero te .... dementem & insanum rebus vincam necessariis.* Matius lib. XI ad familiar. epist. 28. *perinde ac si jam vicerint, obitum ejus reipublicæ fuisse utilem.* CAPPER.

350. *Fit etiam ex duobus.*] Argumentamur etiam *ex remotione per complexionem & dilemma*, cum duo contraria proponimus, ac eadem adversario, utrumvis concesserit, contraria efficimus. TURNEB. Recte Turnebianus commentator *complexionis* nomen *dilemmati* tribuit; auctores enim habet Asconium Pædianum, Anonymum Ciceronian. orationum interpretem, Servium ad 2. Æneid. 627. ipsumque adeo

rit, noceat. Facit hoc [351] Cicero pro Oppio: *Utrum*, [352] *cum Cottam appetisset*, [353] *an cum ipse sese conaretur occidere*, [354] *telum ei e manibus ereptum est?* Et pro Vareno: *Optio vobis datur, utrum velitis casu illo itinere Varenum usum esse; an hujus persuasu & inductu*. Deinde utraque facit accusatori contraria. [355] Interim duo ita proponuntur, ut utrumlibet electum idem efficiat; quale est: *Philosophandum est, etiam si non est philosophandum*. Et illud vulgatum: [356] *Quo schema, si intelligitur?* [357] *quo, si non intelligitur?* Et: *Mentietur in tormentis, qui dolorem pati potest: mentietur, qui non potest*. [358] Ut sunt autem tria tempora, ita ordo rerum tribus momentis [359] contextus est; habent enim [360] omnia initium, incrementum, summam; ut jurgium, [361] deinde cædes, & strages. [362] Est ergo hic quoque argumentorum *locus* [363] invicem probantium. [364] Nam & ex initiis summa colligitur; quale est: *Non possum togam prætextam sperare*, [365] *cum exordium pullum videam*; & contra, [366] non dominationis caussa Syllam [367] arma sumpsisse, argumentum est [368] dictatura deposita. [369] Similiter & ex incremento in utramque partem [370] ducitur ratio, cum in *conjectura*, tum etiam [371] in tractatu æquitatis; [372] an ad initium summa referenda sit, id est, [373] an ei cædes imputanda

Ciceronem libr. 1°. de *Invent.* ubi sic loquitur: *Complexio est, in qua utrum concesseris, reprehenditur ad hunc modum*: si improbus est, cur uteris? si probus, cur accusas? CAPPER.

351. *Cicero pro Oppio....... & pro Vareno.*] Vide Ciceronianarum orationum fragmenta. CAPPER.

352. *Cum Cottam appetisset.*] Oppius fuit Quæstor Cottæ: accusatus fuit, quod de militum cibariis detraxisset, & Cottæ struxisset insidias. Vide Ciceronian. orationum fragmenta. CAPPER.

353. *Aut cum ipse.*] *An cum* legitur inter fragmenta Ciceronis, & ita Voss. secund. *Cum ipse se se conaretur occidere.*] Huc forte pertinent verba Sallustii lib. III. Histor. a Nonio Marcello relata: *Oppius postquam orans nihil proficiebat, tumida veste tectum pugionem expedire conatus, a Cotta Vulsconeque impeditur*. CAPPER.

354. *Telum ei e manibus ereptum est.*] MS. Codex; *Telum ei e manibus erutum est*. Aptissimum verbum ad hanc festinationem trepidationemque cum violentia junctam exprimandam. JAN. GEBHARD. Crepund. lib. 1. cap. 4. pag. 22. *Telum e manibus erutum est*; Cod. Voss. prim. & tert.

355. *Interim duo.*] Pædianus in Divinat. Cicer. Gell. lib. XV. cap. 25. hujusmodi dicta appellat *oxymora* & affectata. Cæterum hæc sententia significat, operam esse philosophiæ impendendam; non tamen in ea consenescendum Neoptolemi sententia e tragœdia quapiam. Sunt qui ita hæc intelligi velint: Nemo philosophandum non esse probaverit, nisi rationibus ex philosophia ductis: qui ergo id probaverit, philosophandum ei fuerit: qui probare non potuerit, non fuerit audiendus: ergo philosophandum est. Studendum est eloquentiæ, etiamsi non est studendum eloquentiæ; quia id nemo convicerit, nisi viribus eloquentiæ. TURNEB.

356 *Quo schema, si intelligitur.*] Quid prodest uti schemate in oratione, si illud facile quis intelligat? tum enim schematis nomen vix merebitur: item quid prodest uti schemate, si nemo illud intelligat? loquimur enim, ut intelligamur. Hic autem agit Fabius non de figuris dictionum sententiarumve; sed de *figuratis controversiis*, [illegible], de quibus fuse lib. IX. cap. 1. ubi hoc ipsum nomen *schema* eodem sensu adhibuit. CAPPER.

357. *Quasi non intelligitur.*] *Quasi* corrupte legitur; *Quo si* vero emendate. REGIUS. *Quasi*; Locat. Voss. secund. & *quo si non*.

358. *Ut sunt autem tria.*] Fabius initium, incrementum, & summam divisioni subjicit; propterea quod unumquodque negotium in principium, progressum, & consummationem dividi potest: hic tamen locus Erasmo videtur referendus ad temporis rationem, de quo jam dictum est; & eventus, de quo mox dicetur. Ipsum lege in suo *Ecclesiaste*. TURNEB.

359. *Conscrtus est.*] *Confectus*; Voss. tert.

360. *Omnia initium.*] *Omnia exordium*; Locat. Ald.

361. *Deinde cades, & strages.*] Vocabula & *strages* non agnoscit editio, quam sumus secuti. Sed ea invenimus in MS. Bodleiano, editis Aldi, Venet. Coloniens. Sichardi, & Stephani; adeoque non dubitandum existimavimus, quin tanquam genuina recipi deberent. GIBSON. Et ita MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

362. *Est ergo hic quoque argumentum.*] *Argumentorum* legendum esse qui non videt, Grammaticis reddatur erudiendus. REGIUS. *Est* non habet Cod. Voss. secund.

363. *Invicem probantium.*] Quorum unum probatur ex altero, & vice versa. Vocabit mox in τῶν πρὸς ἄλληλα, id est, Fabio ipso interprete, *ex rebus mutuam confirmationem præstantibus*. CAPPER.

364. *Nam ex initii.*] *S* litera adscripta *initiis* legendum est, ut intelligamus finem ex initio probari. REGIUS. Si Fabii interpretationem sequamur, hic *locus* divisioni non subjicitur, sed a divisione erit alius: hoc autem exemplum est allegoricum; significat enim sperari magistratum non posse, cum tam sit infelix & insolitum petitionis exordium; nam prætexta vestis est magistratuum, quæ purpureo limbo prætexitur: *metaphora* ducta est a texentibus. TURNEBUS.

365. *Cum exordium pullum.*] Recte quidem sic legitur, quamvis quidam *exodium* putent esse legendum. Credo ut, quid *exodium* significet, se non ignorare ostentarent. Neque enim aut præcepto, aut dicto illi, quo ipsum præceptum illustratur *exodium*, quod finem exitumque significat, ullo pacto convenire potest. Quo namque modo ex initiis togam prætextam non esse futuram colligere possem, si *exodium* legatur. *Exordium* vero ita sensui congruit, ut nihil magis. Et quosdam omnia sine ineptiis confundentes, ejusmodi nugas Laurentio Vallæ, acerrimi judicii viro, adscribere nihil pudet. REGIUS. *Exordiri* proprie significat texturam incipere: hinc *exordium* textile illud primum filum proprie significat. Unde per *translationem* de quovis initio dicitur: non ergo recte speraveris ex sordido exordio, unquam tibi fore togam auro gemmisque intextam. Atque haud scio, an non hoc exemplum proverbio loco olim jactatum sit vulgo, quo significetur ejus rei haudquaquam prosperum fore exitum, cujus initium fuerit parum faustum. MOSELLAN. Nos *exomidem*, non *exordium* legimus. Græci ἐξωμίδα vocant. Est autem substricta ac brevis tunica, citra humerum desinens. BRODÆUS, lib. VI. cap. 12. Vide Salmas. ad Tertul. de pallio pagg 63. 213. 365. 372. PAREUS. *Exordium*; Cod. Voss. secund. *Exordium pullum.*] Pulla vestis erat pauperum. CAPPER.

366. *Non dominationis caussa.*] Historia nota ex Plutarch. in Syllæ vita. TURNEB.

367. *Arma sumpsisse.*] *Arma tulisse*; Cod. Voss. prim. tert.

368. *Dictatura deposita.*] *Posita*; Ald.

369. *Similiter incremento.*] *Ex* præpositio est adscribenda, ut *ex incremento* legatur. REGIUS. Ita V. C. Alm. Voss. prim. secund. tert. alii & *similiter ex incremento*.

370 *Ducitur ratio.*] *Ducitur res ratio*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *Ratio.*] Id est, ratiocinatio, argumentatio, argumenti conficiendi methodus. Vide paulo supra ad illa Fabii verba: *Et ratio, quamvis ex diverso, eadem est*. CAPPER.

371. *In tractatu æquitatis.*] Qui suo modo refertur ad *statum qualitatis*, quo quæritur an actio de qua constat, justa sit necne, maxime habito respectu, non ad illud ἀκριβοδίκαιον, *summum jus*, sed ad *verisimilitudinem*, quæ est aliqua summi strictique juris remissio. CAPPER.

372. *An ad initium.*] Cædes progressus est quidam medius inter jurgium & stragem: hoc igitur argumentum est ab incremento ad initium. Sic Erasmus. TURNEB.

373. *An ei cædes.*] *An cædes*; V. C. Alm. *an eis cædes?* Voss. secund.

fit

sit, a quo jurgium cœpit. [374] Est argumentorum *locus* ex similibus: *Si* [375] *continentia virtus, utique & abstinentia:* [376] *Si fidem debet tutor, & procurator.* Hoc est ex eo ge- [377] nere, quod ἐπαγωγὴν Græci vocant, [378] Cicero *inductionem.* [379] Ex dissimilibus: *Non, si lætitia bonum, & voluptas.* [380] *Non, quod mulieri, idem pupillo.* [381] Ex contrariis: [382] *Frugalitas bonum, luxuria enim malum: Si malorum caussa bellum est, erit emendatio pax: Si veniam meretur,* [383] *qui imprudens nocuit, non meretur præmium, qui imprudens profuit.* [384] Ex repugnantibus: *Qui est sapiens, stultus non est.* Ex consequentibus, sive adjunctis: *Si est bonum justitia, recte judicandum: Si malum perfidia, non est fallendum.* [385] Idem retro. Nec sunt his dissimilia, ideoque huic loco subjicienda, cum & ipsa naturaliter congruant: *Quod quis non habuit, non perdidit: Quem quis amat, sciens non lædit: Quem quis* [386] *heredem suum esse voluit,* [387] *charum habuit, habet, habebit.* [388] Sed, cum sint indubitata, vim habent pene signorum [389] immutabilium. Sed hæc consequentia dico ἀκόλουθα, est enim consequens sapientiæ bonitas; illa [390] sequentia παρεπόμενα, quæ postea facta sunt, aut futura. [391] Nec sum de nominibus anxius; vocet enim, ut voluerit quisque, dum vis rerum ipsa manifesta sit; appa-

374. *Est argumentorum locus.*] Similia sunt, quæ in eadem qualitate inter se conferuntur: differunt a comparatione; est enim comparatio in quantitate, similitudo in qualitate. De hoc vide Cicer. in *Top.* & 2. de Oratore. TURNEB. Francius volebat, *Est & arg.*

375. *Continentia virtus utique.*] *Utique etiam abest*; Cod. Voss. secund. *Continentia & abstinentia.*] Abstinentia virtus est, cui rapacitas opponitur, & sic differt a continentia, seu temperantia. Est enim hæc cum ab illicitis voluptatibus nos continemus; abstinentia vero, cum abstinemus a rebus alienis, nullis vim inferentes, nihil cuiquam auferentes. Est igitur abstinentia in innocente, continentia in temperante. CAPPER.

376. *Si fidem det.*] Ita quidem legitur in omnibus, quæ mihi videre contigit, exemplaribus: verum non *det*, sed *debet*, legendum esse, facile ex Ciceronis *Topicis*. (cap. 10.) unde hæc sumpta sunt, perspici potest; sic enim scribit: *Si tutor fidem præstare debet, si socius, si cui mandaris, si qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator.* REGIUS. *Debet ille fidem*, qui satisdare debet datis fidejussoribus, an se male gerat in suis negotiis: est autem hoc exemplum ex Cicerone ductum in *Top.* TURNEB. Ex Cicerone patet legendum esse: *si fidem debet tutor, debet & procurator*: ita mox: *si adulterum occidere licet, licet & loris cædere.* Ubi *licet* repetere neglectum erat. BURMAN. Sed Burmannianas repetitiones in textum non induximus; tum quia τῶν MSS. auctoritate non muniuntur; tum quia sine illis Fabii sensus *ellipseos* ope facile potest intelligi. CAPPER.

377. *Quod ἐπαγωγήν.*] *Quod & ἐπ.* Steph. Gryph. Colin. Basil. Vidov. Ἐπαγωγὴν . . . . *inductionem.*] Paulum alio sensu nunc ἐπαγωγὴν *inductionem* usurpare solent ætatis nostræ Logici, quibus *inductio* genus est argumenti, ubi ex multis singularibus aliquid universale infertur; ut: *ignis A calefacit, ignis B calefacit, item ignis C, &c. igitur omnis ignis calefacit.* CAPPER.

378. *Cicero inductionem.*] *Inductio* a Cicer. in *Top.* similitudini subjicitur; nam multorum similium collectione eo pervenit, quo vult. TURNEB. Vide Sextum Pyrrhonic. Hypot. lib. 11. cap. 15. ALMELOV.

379. *Ex dissimilibus.*] Hæc *a differentia* in *Top.* vocat Cicer. in 11. de Oratore *a dissimilitudine.* TURNEB.

380. *Non quod mulieri.*] Hoc exemplum sumptum est ex Cicer. in *Top.* cujus est sensus: non, si mulier argentum solvere possit sine tutoris auctoritate, idem facere possit pupillo. Porro olim mulieres erant in perpetua tutela: quæ ratio est hujus exempli. TURNEB.

381. *Ex contrariis.*] Contraria dicuntur, quæ, sub eodem genere posita, multum a seipsis distant: quanquam Fabius hoc loco contraria accepisse videtur pro his, quæ vulgo *opposita* vocantur. Vide Cicer. in *Topicis.* TURNEB.

382. *Frugalitas bonum . . . . si malorum caussa bellum . . . . si veniam meretur.*] Petita sunt exempla hæc ex Aristotele lib. 11. Rhetoric. cap. 23. ubi sic habet Philosophus: Τὸ σωφρονεῖν ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀκολασταίνειν, βλαβερόν. εἰ γὰρ ὁ πόλεμος αἴτιος τῶν παρόντων κακῶν, μετὰ τῆς εἰρήνης δεῖ ἐπανορθώσασθαι· εἴπερ γὰρ οὐδὲ τοῖς κακῶς δράσασιν ἀκουσίως, δίκαιον εἰς ὀργὴν πεσεῖν, οὐδ' ἄν γ' ἀναγκασθεὶς τις εὖ δράσῃ τινά, προσήκει ἐστὶ τῷδ' ὀφείλεσθαι χάριν. CAPPER.

383. *Qui imprudens.*] *Qui improvidens profuit*; Cod. Voss. prim.

384. *Ex repugnantibus.*] Consequentia, repugnantia, & antecedentia apud Cicer. argumentationis sunt *hypotheticæ*: apud Fab. *loci* sunt argumentorum, qui significant rei quamdam connexionem & adjunctionem. Itaque *consequentia* Fabii, sunt *adjuncta* Ciceronis. Itaque Fabius multis hic non placet; quod, ut aiunt, *consequentia & adjuncta* tam confuse tradat; potissimum, quod ea conjungat, quæ natura sunt diversa; siquidem alius est *locus ab adjunctis*, alius *a consequentibus*. *Adjuncta* enim a Cicer. dicuntur, quæ negotium antecedunt, ut apparatus; aut in ipso sunt negotio, aut post negotium: quem *locum* oratorum proprium esse dicit, & sæpenumero tractari in *caussa conjecturali*. Verum locus *ex consequentibus* longe alius ab *adjunctis*; nam sicut alter rhetoricus est, ita totus ille dialecticus. Item hoc differunt inter se, quod τὸ *ab adjunctis* spectatur in tempore; τὸ *a consequentibus* in natura. Item quod Cicer. *locum ab antecedentibus, consequentibus & repugnantibus* eumdem esse dicit, & in conditione consistere. TURNEB. *Ex pugnantibus*: MSS. Alm. Voss. prim. Gryph. Vidov. Lugdun. Bern.

385. *Idem retro.*] *Item retro, quæ sunt his similia*; Cod. Voss. secund. Andr. *idemque retro. Nec sunt illa his dissimilia*; Basil. Colin. Vidov.

386. *Heredem suum.*] Non dixit Fabius *suum heredem*, qui dicitur αὐτοκληρονόμος. Quomodo autem inter se differant *heres suus* & *suus heres*, vide apud Jurisconsultos. CAPPER.

387. *Carum habuit.*] Ita Aldus, omissis *habet, habebit*.

388. *Sed cum sint.*] *Consequentia & adjuncta* magna ex parte adjunctionis necessitatem non habent: quæ tamen necessitatem habent, illa non minus sunt indubitabilia, quam signa necessaria. TURNEB.

389. *Immutabilium.*] Quid sibi velit hoc loco genitivus iste *immutabilium*, ingenue fateor, mihi non liquet. Quare depravatus esse hic quoque locus videtur: *infallibilium* autem fortasse legendum est. REGIUS. *Innumerabilium*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. secund. tert. Andr. Ven. Locat. *immutabilium*; Ald. & reliqui. *Signorum immutabilium.*] Quæ τεκμήρια dicuntur a rhetoribus post Aristotelem. Vide supra cap. 9. de signis. CAPPER.

390. *Sequentia παρεπόμενα.*] Ἐπαγόμενα in quibusdam exemplaribus rectius mihi legi videtur. Ad verbum enim ἐπαγόμενα *illata* transferuntur: παρεπόμενα vero *derivata* dicuntur: signat autem differentiam Fabius inter ea, quæ consequentia vocantur, & quæ sequentia. Consequentia enim adjuncta adhærentiaque dicuntur, nullumque definitum respiciunt tempus. Sequentia vero dicuntur postea facta, aut futura, denique futurum tempus respiciunt. Ab utrisque autem *argumenta* ducuntur. REGIUS. *Paragomena*; Locat. Stephan. marg. Igitur ἀκόλουθα sunt, quæ aliquid ex ipsa rei natura consequuntur, & simul existunt absque ulla temporis, ut aiunt, *prioritate*. Sic lumen est ἀκόλουθον solis: ἐπαγόμενα vero dicerentur ea, quæ aliud sequuntur cum aliqua temporis, ut vocant, *posterioritate*, quæ facta sunt, fiunt, vel fient post aliud, ut si dicas, eadem esse τὸ ἐπαγόμενον jurgii, rixæ, &c. sed Petrus Victorius in 1. Rhetoric. Aristot. cap. 6. merito censuit legendum hic esse παρεπόμενα, quia fiat allusio ad τὸ ἕπεσθαι, *sequi*; & ad τὰ ἑπόμενα, *consequentia*, de quibus Aristoteles in *Topicis*. CAPPER.

391. *Nec sum de.*] Videtur Fabius velle se excusare.

reatque, [392] hoc temporis, [393] illud esse naturæ. Itaque non dubito [394] hæc quoque consequentia, quamvis ex prioribus dent argumentum ad ea, [395] quæ sequuntur. Quorum quidam duas species esse voluerunt; actionis, ut [396] pro Oppio: *Quos educere invitos in provinciam non potuit, eos invitos retinere qui potuit?* Temporis, in Verrem: [397] *Si finem Prætoris edicto afferunt Kalendæ Januarii, cur non initium quoque edicti nascatur a Kalendis Januarii?* Quod utrumque exemplum tale est, ut idem in diversum, si [398] retroagas, valeat. Consequens enim est, eos, qui inviti duci non [399] potuerint, invitos non potuisse retineri. [400] Illa quoque, quæ ex rebus mutuam confirmationem præstantibus ducuntur (quæ proprii generis videri quidam volunt, & vocant [401] ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα, Cicero *ex rebus* [402] *sub eamdem rationem venientibus*,) [403] fortiter consequentibus junxerim: *Si* [404] *portorium* [405] *Rhodiis locare honestum est, &* [406] *Hermacreonti conducere*; &: *Quod discere honestum, & docere.* Unde illa, non hac ratione [407] dicta, sed efficiens idem, Domitii Afri sententia est pulchra: [408] *Ego accusavi, vos damnastis.* Est invicem consequens & quod ex diversis idem ostendit; [409] ut: *Qui mundum nasci dicit, per hoc ipsum &* [410] *deficere * significat*; [411] *quia deficit omne quod nascitur.* [412] Simillima est his argumentatio, qua colligi solent ex iis, quæ faciunt, ea, quæ efficiuntur; aut contra: quod genus *a caussis* vocant. Hæc interim necessario fiunt, interim plerumque, sed non necessario. Nam corpus in lumine utique umbram facit, & umbra ubicumque est, ibi esse corpus ostendit. [413] Alia sunt, ut dixi, non necessaria, [414] vel utrimque, vel ex altera parte: *Sol colorat; non utique qui est coloratus, a sole est: Iter pulverulentum facit; sed nec omne iter*

quod *locos* hos confuderit; hoc prætextu, quod non est sollicitus admodum de nominibus, modo res ipsa percipi possit. Confundendo nomina, confundit & res ipsas; quoquam enim prior debet esse rerum cura, verborum tamen non est negligenda diligentia, per quæ res intelliguntur. TURNEB.

392. *Hoc temporis.*] Τὸ *hoc* significat τὸ προτερῶν. CAPPER.

393. *Illud esse naturæ.*] τὸ *illud* designat τὸ ἀκόλουθον. CAPPER.

394. *Hæc quoque consequentia.*] Aut *adjungere*, aut certe simile verbum sensus exposcere videtur. REGIUS. Nihil opus; potest enim commode subintelligi verbum *esse non dubito hæc quoque consequentia esse.* Francius corrigebat: *Itaque non dubito, quin hæc, &c.* BURMAN. posset etiam subintelligi τὸ *vocare*, idque ex præcedenti verbo *vocet quisque.* CAPPER.

395. *Quæ sequuntur.*] *Quæ consequuntur:* Cod. Voss. sec.

396. *Pro Oppio.*] Vide Ciceronis fragmenta orationum deperditarum. CAPPER.

397. *Si finem Prætoris edicto, &c.*] Olim Prætoris edictum annua dumtaxat lex erat: cum igitur magistratum inirent Calendis Januariis, inde quoque vis edicti nascebatur. TURNEB. *Si finem edicto Prætoris*, & mox *nascitur*, legitur apud Ciceronem lib. 1. in Verr. cap. 43. ubi vid. Hottom.

398. *Retroagas.*] *Retro agas;* V. C. Alm. Ald. & reliqui *Si retroagas.*] Ἐὰν ἀντιστρέφῃς, si duarum, quæ argumentationem continent, propositionum ordinem invertas. CAPPER.

399. *Potuerint.*] *Potuerunt*; Locat. Ald. Steph. & fere omnes.

400. *Illa quoque quæ.*] Quæ Cicer. in lib. de *Inventione* appellat *ex rebus sub eamdem rationem venientibus*, videntur esse *relativa*, quæ inter se mutuum habent respectum, ut alterum absque altero esse non possit, & subjici posse *loco ab opposito*, sive *contrariis* rectius videntur. TURNEB.

401. Ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα.] Ex iis, quæ mutuam ad se *relationem* habent; ut *locare*. *conducere*; *emere*, *vendere*, *&c.* Vide Aristot. lib. II. Rhetoric. cap. 23. ubi inter alia exempla hoc etiam refert: εἰ μηδὲ ὑμῖν αἰσχρὸν τὸ πωλεῖν, οὐδὲ ἡμῖν τὸ ὠνεῖσθαι; hoc est, *si neque vobis turpe est vendere, nec nobis emere.* CAPPER.

402. *Sub eamdem rationem venientibus.*] Cicer. I. *de Invent.* 30 qui dicit *res, quæ sub eamdem rationem cadunt.*

403. *Forte consequentibus junxerit.*] Nisi aut *quis* nominativus, aut quid tale adscribatur, aut certe *junxerim*, ut sit primæ personæ, legatur; neque sensus, neque oratio integra videbitur. Certe illud verbum *junxerit*, ad quem commode nominativum possit referri, non habet. REGIUS. *Fortiter consequentibus junxerim:* V. C. Alm. Ald. Gryph. Basil. Bern. *forte consequentibus junxerim*; MS. Bodl. Andr. Colon. Par. Steph. Colin. Vidov. Obrecht. *fortiter*, *firmiter* Ascensius interpretatur; & nescio an non & retinenda esset illa vox lib. 1. cap. v. in fine: *Jam me balare quidem aut hinnire fortiter diceremus*, ubi eadem varietas. Lib. 11. cap. 12 *ut fortius dicere videantur indocti*, ubi vide quæ notamus, & ubi pro *vehementius*, vel *confidentius dicere*, posse accipi ostendimus: & ita hoc loco *fortiter* potest esse *confidenter*, *sine metu reprehensionis.* Ita apud Terent. Phorm. II. 2 Geta Phormionem *virum fortem* dicit, quem antea I. II. *confidentem* vocaverat. Vide Passerat. ad Propert. I. Eleg. 8. BURMAN.

404. *Portorium.*] Portorium est vectigal ex rebus in regionem nostram importatis, ex navibus oneratis, quæ nostrum ad portum appelluntur. CAPPER.

405. *Rhodiis locare honestum est.*] Τὸ *Rhodiis* refertur ad τὸ *honestum est*, non ad τὸ *locare*. CAPPER.

406 *Hermacreonti.*] *Hermocreonti*; MSS. Alm. Voss. secund. Colbert. Ald. Basil. Gryph.

407. *Dicta.*] *Ducta*; Cod. Voss. secund.

408. *Ego accusavi.*] Eadem dixisset ratione, si ita extulisset: *Si vobis honestum fuit damnare, & mihi accusare*: nunc aliter extulit, sed idem effecit. Videtur autem hæc sententia Domitii desumpta ex 13. Ovidii *Metamorph.* 308. ubi Ulisses in hunc modum argumentatur per *locum a relative opposito*:

——— an falso Palamedem crimine turpe est
Accusasse mihi, vobis damnasse decorum?

TURNEB.

409. *Ut qui mundum nasci.*] Eadem fere verba occurrunt apud Minutium Felicem cap. 34 *Quis enim sapientium dubitat, quis ignorat, omnia, quæ orta sunt, occidere? quæ facta sunt, interire? cælum quoque cum omnibus, quæ cælo continentur, ita, ut cæpisse, desinere?* ALMELOV.

410. *Deficere significet.*] Ut sit modi indicativi, *significat* est legendum. REGIUS. *Significat*; Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

411. *Quod deficit, &c.*] Secundum Physicos, quicquid natum est, interibit; &, quicquid interibit, natum est. Hæc igitur invicem se consequuntur, & hac ratione Platonem oppugnat Arist. qui dixit mundum esse quidem natum, unquam tamen interiturum. TURNEB.

412. *Simillima est his.*] Ex quatuor caussis duæ magis tractantur a Rhetoribus & Dialecticis, *finales* & *efficiens*. Nam reliquæ magis sunt Physici, & alioqui magis sunt cum caussa, quam caussæ: adeo ut sub duas priores reduci possint. De his vide Ciceronem in *Top.* & Rodolph. lib. I. TURNEB.

413. *Alia sunt, ut dixi.*] Caussas appellat necessarias Fabius, in quibus necessaria est argumentatio, ut ab effectu ad caussam, & a caussa ad effectum; reliquas vero non necessarias: quanquam alii necessarias appellant caussas, quæ effectum necessarium gignunt, quanquam non sit reciprocus. TURNEB.

414. *Vel utrimque.*] *Vel utrumque*; V. C. Alm.

pulverem movet; nec quisquis est pulverulentus, ex itinere est. [415] Quæ utique fiunt, talia sunt, * qualia, quæ faciunt: *Si sapientia bonum virum facit,* [416] *bonus vir est utique sapiens.* Ideoque boni est, honeste facere; mali, turpiter; & qui honeste faciunt, boni; qui turpiter, [417] mali recte judicantur. [418] Ad hoc: *Exercitatio plerumque robustum corpus facit; sed non quisquis est robustus, exercitatus; nec quisquis exercitatus, robustus est: Nec quia fortitudo præstat, ne mortem timeamus, quisquis mortem* [419] *non timuerit, vir fortis erit existimandus: Nec, si capitis dolorem facit,* [420] *inutilis hominibus* [421] *Sol est.* [422] Et hæc [423] ad *hortativum* maxime genus pertinent: *Virtus facit laudem; sequenda igitur:* [424] *at voluptas infamiam; fugienda igitur.* [425] Recte autem monemur, caussas non utique [426] ab ultimo esse repetendas; [427] ut in Medea: [428] *Utinam ne in nemore Pelio.* Quasi vero id eam fecerit miseram aut nocentem, quod illic [429] *ceciderit abiegna ad terram trabes.* [430] Et Philotecta Paridi: [431] *Si imperasses tibi, ego nunc non essem miser.* Quo modo pervenire quo libet, [432] retro caussas legentibus licet. [433] His illud adjicere ridiculum putarem, nisi eo [434] Cicero uteretur, quod *conjugatum* vocant; ut: [435] *Eos, qui rem justam faciant, juste facere*, quod certe non eget probatione: [436] *Quod*

415. *Quæ utique talia fiunt, talia sunt*] Hoc præceptum obscurius esse videtur, quam ut Quinctiliani candori conveniat: supervacuum deinde, neque admonitione dignum judicari potest. Quis enim vel rudis dubitet *ea, quæ talia fiunt, talia esse?* quare, tametsi invitus facio, ut aliquid verborum adjiciebam, quæ in nullis legerim exemplaribus; tamen, ne ab instituto recedam, tria hæc verba sentio apponenda, *qualia quæ faciunt*, ut legatur: *Quæ utique talia fiunt, talia sunt, qualia quæ faciunt.* Meæ vero emendationi etiam, quæ subjiciuntur, exempla adstipulantur. Hunc autem locum Cicero *ab effectis* vocat, & exponit in *Topic.* cap. 18. REGIUS. *Quæ utique talia faciunt, talia sunt;* Colon. Vasc. Steph. Gryph. Vidov.

416. *Bonus vir est utique sapiens.*] Græci longe clarius & significantius dicerent: ὁ σοφὸς [illegible] [illegible], *qui sapiens est, is utique bonus est.* CAPPER.

417. *Mali recte judicantur.*] *Recte* non habet Voss. secund.

418. *Ad hoc.*] *At exercitatio;* V. C. Alm. Voss. prim. tert. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Obrecht. *ac exercitatio;* Voss. secund.

419. *Non timuerit.*] *Non metuerit;* Cod. Voss. prim. & tert.

420. *Inutilis.*] Ἀχρεῖος, noxius, perniciosus. Ita Cicero II. de *Officiis.* Seditiosum & inutilem civem Norbanum in judicium vocavit. CAPPER.

421. *Sol est.*] *Est* non habet Cod. Voss. prim. & tert.

422. *Et hæc ad hortativum.*] Nam, cum duo sint *loci* generis *deliberativi*, *an fieri possit*, *an expediat*, primum colligimus ab *efficientibus*, postremum *a finalibus caussis: loci* igitur *caussarum* maxime ad genus *deliberativum* spectant. TURNEB.

423. *Ad hortativum.*] Ad *suasorium*, seu *deliberativum* dicendi genus, cujus præcipuæ partes sunt τὸ *hortari*, & τὸ *dehortari*. CAPPER.

424. *At voluptas.*] *At* non habent Locat. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *& voluptas;* Ald.

425. *Recte autem monemur.*] Caussa hæc est materialis, quæ tamen (ut dixi) sub efficientibus comprehenditur: non est autem caussa ab ultimo repetenda; nam Cicero quoque remotum argumentandi genus vitiosum putat. Vide Cicer. in Top. TURNEB.

426. *Ab ultimo esse retinendas.*] Sensus integritas *retinendas* aspernatur: *repetendas* autem recte forsitan legeretur. Hoc autem Cicero quoque in I. Rhetoric. cap. 49. admonet. REGIUS. *Retinendas;* MSS. Alm. Voss. prim. Locat. *petendas;* Bern.

427. *Ut Medea.*] Forte melius *ut in Medea;* nam hæc verba in tragœdia Ennii & Euripidis non sunt *Medeæ*, sed nutricis ejus. TURNEB.

428. *Utinam ne in nemore Pelio.*] Apud Eurip. initio Medeæ vers. 3.

Μηδ' ἐν νάπαισι Πηλίου, &c. PITHOEUS.

Ennii versus in Medea ex Græco Euripidis translata: adducit etiam Cicero libro de Fato, cap 15. & Auctor rhetoricorum ad Heren. lib. II. cap. 22 ut pridem notavit politissimus Angelus Bassus Miscel. cap. 27. COLOMES.

429. *Ceciderit.*] *Cecidèrint abiegnæ;* Cod. Voss. prim. tert. Andr. Locat. Ald. Basil. Sich. sed alteram lectionem Cicero probat, qui *cecidisset abiegna trabes* locis citatis, & III. de nat. Deor. 30. refert & Lactantius ad Stat. v. Theb. 344. & alii fere omnes; *trabes* enim pro *trabs* dicebatur. Vide Colum. ad Enn. pag. 199. Dixisse & *trabis* docet Scheffer. ad Jul. Obseq. cap. CXXII. BURMAN.

430. *Et Philocteta.*] Francius volebat; *ut Philoctetes:* & sane Græce dicitur Φιλοκτήτης. CAPPER.

431. *Si par esses tibi.*] Corrupte quidem sic legitur: emendate vero *si imperasses tibi.* REGIUS. *Si imperasses;* sic emendat Raphael, id est, tibi si moderari potuisses. TURNEB. Versum puto ex Accii Philocteta. PHILAND. *Si par esses tibi;* Par. Vasc. Steph. Gryphii marg. Codices quos Latinus Latinius habuit, partim, *pars dispar esses tibi*, (ut & Cod. Voss. secund.) partim *Paridis impar esses tibi;* & suspicatur ille Poetam lusisse in nomine Pari, quod, cum Latinum nomen *par paris* (unde *dispar*, & *impar* proficiscuntur) literarum similitudine referat, se commode sciteque facturum esse putarit; sed librariorum inscitia corruptum locum longissime a germana lectione paulatim abiisse. Hæc ille Epistola ad Andream Masium, pag. 231. posset videri in illa lectione *dispar* latere illud Δύσπαρις, de quo ad Ovid. Epist. XIII. 43 agemus, & legi forte, *& Philocteta:*

Pari, Dyspari, si imperasses tibi.

sed nihil definio. *Imperasses* vero *tibi* rectum puto: ita Terent. Eunuch. II. 3.

——— *postremo imperavi egomet mihi*

Omnia assentari

Valer. Maxim. lib. IV. II. 2. & *injuriæ, quam gravissimam acceperat, oblivisci sibi imperavit* & lib. VIII. I. princ. *eadem ubi malignitatis oblivisci sibi imperavit.* Plin. XXVIII. 6. *Triennio Mæcenatem Messium accepimus silentium sibi imperasse.* Cœlius ad Cicer. VIII. Epist. 9. *amabo te, impera tibi.* & Epist. 12. *cum homo avarus sibi imperare non potest.* BURMAN.

432 *Retro caussas legentibus.*] Pro *legentibus*, quidam *agentibus* legunt: sed *legentibus* sensus magis convenire videtur, ut intelligamus *colligentibus*. REGIUS. *Agentibus;* Voss. Cod. prim. Andr. Ald. & in margine Vasc. & Steph. *Retro caussas legentibus licet.*] Licet iis, qui remotas & ultimas rerum gestarum caussas legunt, colligunt, investigant, quærunt retrocedendo & regrediendo ad primas caussas, ad priora tempora, &c. CAPPER.

433. *His illud.*] *Locum a conjugatis*, quem interdum Cicero vocat *a conjunctis*, parum probare videtur Fabius: Cicero tamen non semel hoc loco usus est etiam in *caussis* gravissimis: proinde non est negligendus. Aristoteles tamen & Themistius separant *locum a conjugatis* a *loco a casibus*. ut conjugata sint, quæ eodem fonte manant, qualia sunt, *sapio*, *sapiens*, *sapientia*: a casibus vero putant duci a verbo aut nomine ad adverbium. Cicero tamen a *conjugatis* non separat, & *conjugatorum* nomine complectitur. *Conjugata* Cicero in *Top.* συζυγίας vocari ait; Aristot. I. *Top.* & I. Rhetor. cap. 6. [illegible]. Fabius autem iden *conjugata* subjicit caussis, quia *conjugatum conjugata* est caussæ; ut, justitia hominem efficit justum: alii tamen a caussa separant. TURNEB. Vide etiam Petrum Victorium commentar. ad Aristotel. I. Rhetoric. cap. 6. ubi Ciceronis *caussam* adversus Quinctilianum agit, & *loci* τῶν *a conjugatis* usum tuetur. CAPPER.

434. *Cicero.*] *Topicor.* cap. III.

435. *Eos qui rem justam faciant, &c.*] Deuteron 16. 20. *Quod justum est, juste persequaris.* Arist. Pol. *Impossibile esse* ait *juste agere non juste agentibus.* PITHOEUS.

436. *Quod compascuum est.*] Compascuus ager dicitur publicus, in quo pascere licet omnibus. Erat & ager scripturarius, in quo pascere licebat pecora omnibus, constu-

compascuum est, compascere [437] *licere.* [438] Quidam hæc, quæ vel ex caussis, vel ex efficientibus [439] diximus, alio nomine [440] vocant ἐκβάσεις, id est, *exitus*. Nam nec hîc aliud tractatur, quam quid ex quoque eveniat. [441] *Apposita*, vel *comparativa* dicuntur, [442] quæ majora ex minoribus, minora ex majoribus, [443] paria ex paribus probant. Confirmatur [444] *conjectura* ex majore: [445] *Si quis sacrilegium facit, faciet & furtum.* Ex minore: [446] *Qui facile ac palam mentitur, pejerabit.* [447] Ex pari: *Qui ob rem judicandam pecuniam* [448] *accepit, & ob dicendum falsum testimonium accipiet.* [449] Juris confirmatio [450] est ejusmodi. Ex majore: *Si adulterum occidere licet, & loris cædere.* Ex minore: [451] *Si furem nocturnum occidere licet,* [452] *quid latronem?* Ex pari: *Quæ pœna adversus interfectorem patris justa est, eadem adversus matris.* [453] Quorum omnium tractatus versatur [454] in *syllogismis*. Illa [455] magis *finitionibus* aut *qualitatibus* prosunt: *Si robur corporibus* [456] *bonum non est, minus sanitas: Si furtum scelus, magis sacrilegium:* [457] *Si abstinentia virtus, & continentia:* [458] *Si mundus providentia regitur, administranda est respublica:* [459] *Si domus ædificari sine ratione non potest,* [460] *quid agendum in navalium cura, & armorum?* [461] Ac mihi quidem sufficeret hoc genus; sed in species secatur. [462] Nam & ex pluribus ad unum; & ex uno ad plura; ([463] unde est: *Quod semel, & sæpius*)

tuta tamen certa pecunia. TURNEB.

437. *Licere.*] *Licet*; Cod. Voss. tert.

438. *Quidam hæc.*] Tamen hæc appellatio potius significat id, quod efficitur, & exit ex caussis; id est, eventa, quæ Fabius quoque caussis subjecit. TURNEB.

439. *Diximus.*] Corrupte *duximus*, & *alieno* mihi legi videtur. Emendate vero *diximus* & *alio* legeretur. REGIUS. *Duximus*; MS Joan. *alias*; Colin.

440. *Vocant.*] *Vocat*; Voss. Cod. prim.

441. *Apposita vel.*] Ultimum *locum ab effectis* Cicero vocat *comparationem*, qui *locus a comparatione* maxime est oratorius, valetque ad probandum, exornandum & amplificandum. Differt a similitudine, quia in comparatione duo in aliquo tertio conferuntur; in similitudine utrumque in singulis comparatur. *Apposita* vocat comparata, quia, quæ comparantur, juxta se collocantur & apponuntur. De his vide Cicer. in *Top.* & 2. de Orat. TURNEB. Locatel. & Ald. habent *appositiva*. Cæterum nota specialem significationem τῶ *apposita*; nam lib. VIII. cap. 6. Fabius *appositum* vocat τὸ ἐπίθετον, *epithetum*. CAPPER.

442. *Quæ majora ex minoribus, minora ex majoribus, paria ex paribus probant. Confirmatur, &c.*] Quod ordinem inverti, auctoritatem secutus editionum Aldinæ, & Sichardinæ, nunc minus placet; lectio enim edit. Lugdunensis, *minora ex majoribus, majora ex minoribus* videtur melius illis, quæ sequuntur, convenire. Vocabulum autem *probant*, ex editionibus, Sichardina, Parisiensi, ac Roberti Stephani petitum, ita est necessarium, ut non videam, quam sine eo habeat sententiam ista periodus. Nec enim, quid sibi vult lectio ea editionis Lugdunensis, intelligo: *Apposita vel comparativa dicuntur, quæ minora ex majoribus, majora ex minoribus, paria ex paribus confirmantur, &c.* GIBSON. Sec. Vossianus etiam rectam lectionem habet, nisi quod *probant* non habeat.

443. *Paria ex paribus confirmantur.*] *Ut confirmans* active legatur, sensus integritas exposcit: hunc autem *locum* Cicero *comparationem* vocat. REGIUS. *Paribus probant. Confirmatur conjectura*; Vallæ liber, V. C. Alm. Basil. Gryph. Colin. Roign. Vidov. Obrecht. Oxon. *paribus confirmant. Conjectura*; Ald.

444. *Conjectura.*] Hoc est, *conjecturalis status*, ubi quæstio de facto quopiam instituitur, de re præterita, vel præsenti, vel futura; nam, ut docet Fabius lib. VII. cap. 2. *status* ille *conjecturalis* tria tempora complectitur. CAPPER.

445. *Si quis sacrilegium.*] Cum argumentamur a majori ad minus, valet argumentatio *affirmative*, non etiam *negative*. TURNEB.

446. *Qui facile.*] Cum argumentamur ex minore, valet argumentatio *negative*, non etiam *affirmative*: alioqui argumentum fiet dumtaxat verisimile, & longe infirmius. TURNEB.

447. *Ex pari.*] Argumentum a pari valet *affirmative* & *negative*. TURNEB.

448. *Accepit.*] *Accipit*; Locat. Steph. Roign. Oxon.

449. *Juris confirmatio.*] Id est, quæstionis vel *caussæ*, quæ fit in *statu qualitatis*, ut Rhetores loqui amant; vulgo *question de droit*. CAPPER.

450. *Est hujusmodi.*] *Est ejusmodi*; V. C. Alm. Obrecht. & alii *est ex majore hujusmodi, si*; Voss. tert.

451. *Si furem nocturnum.*] Ulpianus ad legem Aquiliam ait permissum fuisse lege 12 tabul. ut fur diurnus impune interficeretur, si se defenderet; nocturnus, etiam si se non defenderet, dum tamen proclamaret interfector. TURNEB. Leg. 5. ff. de L. Aquil. quam egregie, decus Jurisconsultorum, Ger. Noodtius illustravit in libro singulari ad L. Aquil. cap. 5.

452. *Quid latronem.*] Forte *quidni latronem? Latronem.*] Latro est viarum obsessor, qui publice & per vim aliena rapit: fur autem generatim dicitur, qui rem alienam invito domino contrectat fraudulenter, & lucri faciendi caussa. Unde latrocinium furto longe gravius est. CAPPER.

453. *Quorum omnium.*] Cum *syllogismus* oriatur ex ea re, quæ scripto cauta non est, cum scripto tamen habet similitudinem, nullo certiore potest confirmari argumento, quam per comparationem. TURNEB.

454. *In syllogismis.*] In illo *statu*, qui unus est e quatuor *legalibus* & *syllogismus* appellatur: locum autem habet, quando legem ad casum in ea non expressum applicamus. Vide lib. VII. cap. 8. CAPPER.

455. *Magis finitionibus.*] *In finitionibus*; Locat. Ald. Vidov. *magis finitionibus prosunt*, omisso *qualitatibus*; Cod. Voss. prim. *prosint*; Voss. secund. & tert. *Finitionibus aut qualitatibus.*] Id est, *definitivo statui*, aut *statui qualitatis*: de utroque lege lib. VII. capp. 3. & 4. CAPPER.

456. *Bonum non est.*] *Bonum est*; Cod. Voss. prim. & tert.

457. *Si abstinentia.*] Hoc exemplum antea posuit in similitudine, ut videatur confundere similitudinem quadamtenus cum comparatione: videtur autem magis esse exemplum comparationis. TURNEB. *Abstinentia & continentia.*] De quibus vide quæ paulo supra notavimus. CAPPER.

458. *Si mundus.*] Hoc exemplum pertinere videtur ad proportionem & *analogiam*, quæ merito quoque subjicitur comparationi; ut enim Deus est in mundo regendo, sic magistratus in regenda Republica. TURNEB.

459. *Si domus ædificari.*] Alias *gubernari*. PHILAND.

460. *Quid agendum si navalium cura?*] Unius particulæ depravatione totus sæpenumero sensus confunditur: quod quidem hic facile perspici potest. Nam *si* particula, loco *in* præpositionis posita, totum implicat sensum, qui alias perspicuus est. Legatur ergo hoc modo: *quid agendum in navalium cura & armorum?* REGIUS. *Quid agendam si navalium?* Voss. secund. *quid agenda si navalium*; tert. *quid agenda in navalium?* MSS. Alm. Voss. prim. ex quorum & Regii codicis vestigiis forte vera hujus loci lectio ita esset constituenda: *quid? si agenda navalium cura & armorum?* corruperunt insciti librarii elegantissimam phrasim *agere curam*, quam & conati sumus Fabio restituere, lib. V. cap. 6. ubi vide. BURMAN.

461. *Ac mihi quidem.*] Tres illas species comparationis Cicero in 4. formas dividit, in numerum, speciem, vim, & affectionem ad res aliquas. Arist. quoque lib. III. *Top.* *locos* omnes comparationis fusissime tractat, quem magna ex parte sequutus est in *Top.* Cicer. TURNEB. *At mihi*; Voss. secund.

462. *Nam & ex pluribus.*] *Nam ex pluribus*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin.

463. *Unde est, quod semel.*] Hæc particula videtur esse

& ex parte ad totum, & ex genere ad speciem, & ex eo quod continet, ad id quod continetur, [464] & ex difficilioribus ad faciliota, & ex longe positis ad propiora, & ad omnia, quæ [465] contra hæc sunt, [466] eadem ratione argumenta ducuntur. Sunt enim & hæc majora & minora, aut certe vim similem obtinent: quæ [467] si persequamur, nullus erit ea [468] concidendi modus. Infinita est enim rerum comparatio, *jucundiora*, [469] *gratiora*, *magis necessaria*, *honestiora*, *utiliora*. Sed mittamus plura, ne in eam ipsam, quam viro, loquacitatem incidam. Exemplorum quoque ad hæc infinitus est numerus: sed paucissima attingam. Ex majore, [470] pro Cæcinna: [471] *Quod exercitus armatos movet, id* [472] *advocationem togatorum non videbitur movisse?* Ex faciliore, [473] in Clodium & Curionem: *Ac vide, an facile fieri tu potueris, cum is factus non sit,* [474] *cui tu concessisti.* Ex difficiliore: [475] *Vide quæso, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem, de Ligarii* [476] *audeam confiteri.* Et ibi: [477] *An sperandi Ligario caussa non sit, cum mihi apud te locus sit etiam pro altero deprecandi?* Ex minore, pro Cæcinna: [478] *Itane vero scire esse armatos sat est, ut vim factam probes: in manus eorum incidere non est satis?* [479] Ergo, ut breviter contraham summam, [480] ducuntur argumenta a personis, caussis, locis, tempore, (cujus tres partes diximus, [481] præcedens, conjunctum, insequens) facultatibus, (quibus [482] instrumentum subjecimus) modo, (id est, ut quidque sit factum) finitione, genere, specie, differentibus, propriis, divisione, * remotione, initio, incrementis, summa, similibus, dissimilibus, * contrariis, repugnantibus, consequentibus, efficientibus, [483] effectis, eventis, [484] * conjugatis, compara-

proverbialis; ac certe latissimam potest habere significationem, ut dicamus, verbi caussa, minus graviter esse plectendum, qui semel deliquerit, quam qui sæpius; aut ut rara bona vulgaribus præstantiora dicamus. ac sic in reliquis. TURNEB. *Quod & semel*: Cod. Voss. tert.

464. *Aut difficilioribus.*] *Aut* disjunctiva particula inter tot copulas haud quaquam recte ponitur. Quare est expungenda, ac ejus loco *ex* præpositio reponenda, ut legatur: *ex difficilioribus ad faciliora.* REGIUS. *Ut ex difficilioribus*: Vallæ liber. Voss. prim. tert. Basil. Gryph. *aut difficilioribus*: Locat. *aut ex diff.* Ald. Vidov.

465. *Contra sunt.*] *Contra hæc sunt*; MSS. Alm. Voss. Cod. prim. secund. tert. Locat. Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Obrecht. Oxon.

466. *Eadem ratione.*] *Eodem ordine*; MS. Joan.

467. *Si prosequamur.*] *Si persequamur*: Cod. Voss. secund. Stephan.

468. *Concedendi.*] Loco *concedendi*, legatur *concidendi*, hoc est, in minutas partes dividendi. REGIUS. *Concedendi*: MSS. Alm. Voss. prim. & tert.

469. *Graviora.*] *Gratiora* reposui ad fidem editionum Venetiæ, Aldinæ, Vascosani, ac Stephani, lectionis item marginalis edit. Colon. Melius enim isti *jucundiora*, quod præcedit, respondet, quam *graviora*, editionis Lugdunensis. GIBSON. *Gratiora* etiam Locat. Gryph. Basil. Obr. *gratiora* qui reposuerunt, credebant *jucunda* & *grata* idem notare: sed differre hæc jam dudum ex Cicerone & alia docuerunt viri docti. Vide, præter alios, Manut. ad Cicer. IV. ad fam. 6. BURMAN. *Graviora*: Cod. Bern.

470. *Pro Cæcinna.*] Cap 15.

471. *Quod exercitus.*] In Cicerone pro *quo* & *is* scriptum est *quod* & *id*. PHILANDER. *Quo exercitus armatos movet, is advocationem, &c.* Andr. Locat. Ald. Sich. Basil. Gryph. *quod ex. a. m. advocationem*: Vidov. V. C. Alm. & Voss. prim & secund. nisi quod ille *qui* habet; *quod ex. a. m. id adv. n. v. m.* Voss. tert. *Quod exercitus armatos movet.*] Hoc est, timor, vis, injectum mortis periculum. CAPPER.

472. *Advocationem.*] *Advocationem* appellat cœtum advocatorum, id est, amicorum, qui cum Cæcinna venerant in rem præsentem, qui ab adversario de fundo metu fuerunt dejecti: unde argumentatur Cicero in oratione pro Cæcinna. TURNEB.

473. *In Clodium & Curionem.*] Exemplum est ex oratione edita in competitores Clodium & Curionem, quæ fortassis est Ciceronis. Citatur autem a Fabio in cap. de genere *demonstrativo*. TURNEB. Citant hoc ex Nonio, qui fragmenta Ciceronis collegerunt: sed nescio, an ibi exstet: agitur autem in eo de petitione magistratus alicujus; nam *fieri*, & *factus* eleganter pro *creari magistratum* poni solet. Cicero pro Muræn. 21. *alium faciam, quoniam sibi hic ipse desperat*: cap. 25. *si ille factus esset*: 11. ad fam. 9. *quibus verbis tibi gratias agam, non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, &c.* ubi vid. Manut. Sallust. Jug. 85. *Gerere, quam fieri, tempore posterius, re atque usu prius est*; ubi male Victurius lib. VI. Var. cap. 15. *quam fieri Consul* legendum censet. Nepos Agesil. 1. *Harum ex altera in alterius familiæ locum fieri non licebat.* Vide Munker. ad Hygin. fab. 73 & hunc nollem viros doctos Vellei locum lib. II. cap 17. tentasse: *petensque consulatum fere omnium civium suffragiis factus est.* BURMAN. Putat Sigonius Ciceronem loqui de Clodio Præturæ candidato, qui, ut in Miloniana oratione scriptum est, annum suum reliquit: significat autem Tullius futurum fuisse, ut ille anno suo, quem præterierat, Prætor non fieret; quia is, cui ille [Clodius] concesserat, factus non fuerit. Sic habet Cicero pro Milone num. 9. edition. Græv. *Clodius, cum statuisset omni scelere in Prætura vexare Rempublicam, videretque ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses Præturam gerere posset . . . . subito reliquit annum suum, seque in annum proximum transtulit*: ubi τὸ *reliquit annum suum* significat, *destitit petere Præturam anno suo*, id est, eo anno, quo per legem Corneliam Præturam gerere poterat, agens annum ætatis nonum & trigesimum. Consulatus petebatur anno XLIII. CAPPER.

474. *Cui tu concessisti.*] *Cui concessisti*; Cod. Voss. prim.

475. *Vide quæso.*] Difficilius enim erat Ciceroni, se Pompeianum fateri, quam hoc ipsum de Ligario concedere. TURNEB. Est ex cap. 3.

476. *Audeam confiteri.*] *Audeam. Et ibi*; Cod. Voss. prim. & tert. forte etiam legendum *&* *ibidem* cum Francio. *Audeam dicere*: Cod. Bern.

477. *An sperandi.*] Cap. 10.

478. *Itane vero.*] Hæc sunt ex cap 16. Orationis pro Cæcinna.

479. *Ergo.*] *Epilogus* prædictorum *locorum*, a quibus argumenta fere duci solent. TURNEB. Vide etiam hæc apud Ciceronem lib. II. de Orat. cap 40. ALMELOV.

480. *Ducuntur argumenta a personis, caussis, locis, &c.*] Ergo longe plures sunt, quam sexdecim argumentorum *loci*, quos Rhetorum vulgus *intrinsecos* vocat: immo solus *locus a persona* continet quatuordecim speciales locos; videlicet a genere, a natione, a patria, a sexu, ab ætate, ab educatione, ab habitu, a fortuna, a conditione, a natura animi, a victu, a studiis, ab affectibus, ab antea factis dictisque, ut supra patuit. CAPPER.

481. *Conjunctum, præcedens.*] *Præcedens, conjunctum*: MS. Alm. Voss. prim. secund. & tert. Locat. Ald. Steph. Gryph. Basil Colin. Vidov. *Conjunctum.*] Tempus conjunctum cum re facta, hoc est, præsens; *simultaneitatem* dicerent Scholastici. Vide supra ad capp. 8. & 9. CAPPER.

482. *Instrumentum.*] τὸ ὄργανον, ut spiculum in corpore inventum. Vide paulo supra in hoc ipso capite. CAPPER.

483. *Effectis.*] Effecta proprie dicuntur caussarum efficientium, eventa reliquorum: quanquam eventa quoque, quicquid ex caussis evenit, significant. TURNEB.

484. *Conjugatis.*] In vulgat. edition. *jugatis*: sed supra quoque Fabius dixerat *conjugatum*. Sic τὸ *contrariis*, quod hic deerat, ex antedictis restituimus; & *repugnantibus* pro τῷ *pugnantibus* reposuimus. CAPPER.

tione, quæ in plures diducitur species. [485] Illud adjiciendum videtur, duci argumenta non a confessis tantum, sed etiam a fictione, ([486] quod Græci καθ' ὑπόθεσιν vocant;) & quidem ex omnibus iisdem *locis* quibus superiora, quia totidem species esse possunt fictæ, quot veræ. Nam *fingere* [487] hoc loco est proponere aliquid, quod, si verum sit, aut solvat quæstionem, aut adjuvet; deinde id, de quo quæritur, facere [488] illi simile. [489] Id quo facilius accipiant juvenes nondum [490] scholam egressi, primo familiaribus magisque usitatis exemplis ostendam. [491] Lex est: [492] *Qui parentes non aluerit, vinciatur.* [493] Non alit quis, & vincula nihilominus recusat. Utitur fictione: [494] *Si miles, si infans sit, si reipublicæ caussa absit.* [495] Et illa contra [496] optionem fortium: [497] *Si tyrannidem petat, si templorum eversionem.* [498] Plurimumque ea res virium habet [499] contra scriptum. Utitur his Cicero pro Cæcinna: [500] *Unde tu, aut familia, aut procurator tuus. Si me villicus tuus solus dejecisset,* [501] *non familia dejecisset, ut opinor, sed aliquis de familia*: si *vero ne habeas quidem servum præter eum, qui me dejecerit*; & alia in eodem libro plurima. Verum eadem fictio [502] valet & [503] ad *qualitates*: [504] *Si L. Catilina* [505] *cum suo consilio* [506] *nefariorum hominum, quos secum eduxit, hac de re posset judicare, condemnaret L. Murænam.* [507] Et ad amplificationem: [508] *Si hoc tibi inter cœnam in illis immanibus poculis tuis accidisset.* [509] Sic &: [510] *Si respub. vocem haberet.* Has fere sedes accepimus probationum in universum, quas neque generatim tradere sat est, cum ex qualibet earum innumerabilis argumentorum copia oriatur; neque per singulas species exsequi [511] patitur natura rerum: [512] quod qui sunt facere cona-

485. *Illud adjiciendum.*] Non solum argumentamur asseveranter, hoc est, ex confessis & veris; verum etiam ex conditione & proposito, quod καθ' ὑπόθεσιν vocant Græci: tamen Rodolph. lib. II. cap. 8. hæc ait non tam esse argumenta, quam novas quæstiones. Cicero tamen in *Topicis* exempla quædam ponit ficta, quæ ad hunc locum reduci debent. Utrumque conferre poteris. Hermogenes quoque ponit *enthymemata* quædam ficta. Argumentamur autem hoc modo, cum posito (ut aiunt) casu aliquid probamus. TURNEB. Hermogenes lib. III. de Invent. cap. X. non quidem *enthymemata*, ut Turnebianus exponit, sed *epichirema fictum*, τὸ πλαστὸν ἐπιχείρημα, ponit. Minutianus ex editione Laurentii Normanni pag. 146. ἀναπλαστικόν vocat. CAPPER.

486. *Quod Græci.*] *Quam*; MSS. Alm. Colbert. Locat. Ald. Steph. Basil. Colin. Gryph. Vidov.

487. *Hoc loco est.*] *Hoc loco, id est, proponere*; V. C. Alm. Locat. Ald.

488. *Illi simile.*] Τῷ ficto, vel proposito. CAPPER.

489. *Id quod facilius.*] Duabus mendis hic implicatur sensus. quarum altera librariorum incuria videtur esse admissa, altera imperiti alicujus temeritate adjecta. Nam & *quo*, litera *d* erasa, legendum est, & *quæ* loco *quam* videtur esse reponendum, hoc modo: *primum familiaribus magisque usitatis exemplis ostendam.* Exempla enim, quæ subjicit Fabius, ex declamationibus sumpta sunt, quæ & familiares & usitatæ juvenibus scholasticis erant. REGIUS. Et ita omnes postea ediderunt. *familiaribus magis, quam usitatis*; Cod. Voss.

490. *Scholam egressi.*] Sic Tit. Liv. lib. 22. *qui prohibeant quemquam egredi urbem* subauditur portam ἢ extra. CAPPER.

491. *Lex est qui.*] *Lex, qui*; Cod. Voss. prim. secund. & tert. Locat. Ald.

492. *Qui parentes, &c.*] Hæc lex olim erat in Græcia, appellabaturque *Pelargica*, id est, Ciconialis, quia erat de parentum alimentis: eam tamen emendavit Solon Athenis, ut filius dumtaxat hoc casu parentes alere cogeretur, si ab illis optime esset liberis institutus. TURNEB. Vide Meurs. Solon. cap. 17. & Them. Att. II. I.

493. *Non alit quis.*] *Non alit aliquis*; V. C. Alm.

494. *Simile si infans.*] Sic quidem recte legi videtur; cum hactenus, quod sciam, flagitium inesse non sit animadversum. Quod quidem eo magis est mirandum, quod illud *simile* nihil ad propositum facit. Nihil enim dictum est, cui simile aliquid possit inferri. Non igitur *simile*, sed, *s* litera dumtaxat adscripta, & divisionis signo apposito, *si miles*, vel refragantibus exemplaribus, legendum esse affirmarim. Nam, ut infantes, qui non aluissent parentes, non vincirentur; ita nec milites, quippe qui reipubl. caussa abfuissent. REGIUS. *Simile si infans*; Locat. *Si miles.*] His fictionibus adversus scriptum nititur, suntque *enthymemata*, quæ dicuntur *elenctica*. TURNEB.

495. *Et illa.*] Illa fictione τῇ ὑποθέσει utitur quispiam. CAPPER.

496. *Optionem fortium*] Qui fortissime se gessisset & præclarum facinus in bello fecisset, ὁ ἀριστεύς. is optionem rei cujuslibet habebat. CAPPER.

497. *Si tyrannidem petat*] *Si*, litera *t* erasa, legatur, indeque sensus inchoetur. REGIUS.

498. *Plurimumque ea res virium.*] Ubi quæstio est de lege aut scripto, ambiguitatemque in se habent, nulla re magis refelluntur, quam argumento per fictionem. TURNEB. *Plurimum ea res*; V. C. Alm.

499. *Contra scriptum.*] Contra literalem obviumque legis, alteriusve scripti sensum. Alludit Fabius ad illum *legalem statum*, qui dicitur κατὰ ῥητὸν καὶ τὴν διάνοιαν, hoc est, de scripto & de voluntate, seu mente Legislatoris, Testatoris, &c. Vide lib. VII. cap. 6. CAPPER.

500. *Unde tu.*] Verba sunt edicti Prætoris, quæ hodie quoque habentur in titulo *de vi, & vi armata.* TURNEB. Orat. pro Cæcin. cap. 19.

501. *Non familia dejecisset.*] Locus integer non est: quare scribe: *Si me villicus tuus solus dejecisset, non familia dejecisset, ut opinor, sed aliquis de familia: si vero ne habeas,* &c. PHILANDER. Ulpianus titulo de *vi armata* ait, servum unum non efficere familiam, ac ne duos quidem. TURNEB.

502. *Valet & ad.*] *Valet ad*; Cod. Voss. prim. tert.

503. *Ad qualitates.*] Ad *status qualitatis*, in quibus quæritur an actio de qua constat, justa sit necne: *quæstiones juris* vulgo vocantur. CAPPER.

504. *Si Catilina.*] Exemplum ex oratione Ciceronis pro Muræna, cap. 39. TURNEB. Scribe, *si L. Catilina, &c.* PHILAND. L. prænomen non est in V. C. Alm.

505. *Cum suo consilio.*] *Concilio*; Stephan. Obrecht. & Oxon.

506. *Nefariorum.*] *Nefandorum*; MSS. Vallæ; Voss. secund. & Vidov. margo.

507. *Et ad ampl.*] *Et ampl.* MSS. Alm. Voss prim. tert. *Amplificationem.*] Τὴν αὔξησιν. CAPPER.

508 *Si hoc tibi.*] Ex Antoniana II. 25. TURNEB. In Cicerone legitur: *si inter cœnam, in ipsis tuis immanibus poculis hoc tibi accidisset.* V. C. Alm. Steph. Colin. hunc locum sic exhibent: *sed si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset.*

509. *Sic & si resp.*] Illud *sic* adverbium videtur esse, ut redundans, eradendum; nihil enim sensui est necessarium. REGIUS.

510. *Si resp. vocem haberet.*] *Prosopopœiam* Fabius huic loco subjicit, ut Cicero quoque in *Topicis*: ait enim permissum esse hoc loco oratoribus & philosophis, ut muta inducant loquentia; res quoque supra fidem augeatur, quæ dicitur *hyperbole*. Est autem exemplum ex oratione Cicer. pro Milone. TURNEB.

511. *Patitur.*] *Patiatur*; Voss. Cod. secund. Stephan.

512. *Quod qui sunt facere conati.*] Ut in comparatione reprehendebat eos, qui comparationis species persequerentur; idem quoque facit adversus eos, qui in singulis *locis* species sectantur: cui vitio sunt obnoxii, qui infinita singulorum *locorum* congerunt *axiomata*: ipsi *maximas* vocant.

ti, duo pariter subierunt incommoda, ut & nimium dicerent, nec tamen totum. Unde plurimi, cum in hos inexplicabiles laqueos inciderunt, omnem etiam, quem ex ingenio suo potuerant habere, conatum, velut adstricti certis legum vinculis, perdiderunt; &, magistrum respicientes, naturam ducem sequi desierunt. [513] Nam, ut per se [514] non sufficit scire, omnes probationes aut a personis, aut a rebus peti, quia utrumque in plura dividitur; ita [515] ex antecedentibus & [516] junctis & [517] insequentibus trahenda esse argumenta qui acceperit, num [518] protinus in hoc sit instructus, ut, [519] quid in quaque caussa dicendum sit, ex his sciat? præsertim cum plurimæ probationes [520] in ipso *caussarum* complexu reperiantur, ita ut sint cum alia lite nulla communes, [521] eæque sint & potentissimæ, & minime obviæ, quia communia ex præceptis accepimus, propria invenienda sunt. [522] Hoc genus argumentorum sane dicamus *ex circumstantia*, quia [523] περίστασιν, dicere aliter non possumus; vel ex iis, [524] quæ cujusque *caussæ* propria sunt; ut in illo adultero sacerdote, qui lege, qua unius servandi potestatem [525] habebat, se ipse servare voluit, proprium est controversiæ dicere: *Non unum nocentem servabis*; [526] *quia, te adultero dimisso, adulteram occidere non licebit.* Hoc enim argumentum lex facit, quæ [527] prohibet adulteram sine adultero occidi. [528] Et illa, [529] in qua lata lex est, [530] *ut argentarii dimidium ex eo,* [531] *quod debebant,* [532] *solverent;* [533] *creditum suum totum exigerent: Argentarius ab argentario* [534] *solidum petit.* Proprium ex materia est argumentum creditoris, idcirco adjectum esse in lege, *ut argentarius totum exigeret.* Adversus alios enim [535] non opus fuisse lege; [536] cum in omnes præterquam ab argentariis totum exigendi jus haberent. Cum multa autem novantur in omni genere materiæ, tum præcipue in iis quæstionibus,

Arist. quoque in *Top.* hoc genere plerumque peccat. TURNEB.

513. *Nam ut per se.*] Fabii sententia est, non omnia esse petenda ab illis argumentorum sedibus, sed permulta esse ducenda ex ipsius *caussæ* proprietate: non igitur *locos* satis instruunt oratorem ad probandum, nisi etiam natura & experientia valuerit, ut ipsum *thema* diligenter excutere possit. TURNEB.

514. *Non sufficit.*] *Sufficit*; V. C. Alm. Vidov.

515. *Ex antecedentibus.* [*Nec ex antec.* volebat Francius.

516. *Junctis.*] Sive, ut plerique jam loquuntur, concomitantibus. CAPPER.

517. *Insequentibus.*] Seu consequentibus, ut alibi scribit. CAPPER.

518. *Protinus in hoc.*] *Unum protinus*; V. C. Alm. *num protinus?* Obrecht.

519. *Quod in quoque.*] *Quid.* Obrecht.

520. *In ipso caussarum complexu.*] *In ipso caussarum amplexu*; Cod. Voss. secund.

521. *Eæque sunt & potentissimæ & minime, quia communibus ex præceptis inveniunda sunt.*] Non solum sensus hujus verba minus congrue sunt juncta; sed etiam ipse sibi contrarius esse videtur. Quo namque modo, si potentissimæ sint probationes, minimæ esse possunt, aut contra. Emendari autem sic mihi posse videtur, si non *ea*, sed *eo* legatur, ac *minime* sine diphthongo scribatur, & *obviæ* nominativus adscribatur, ut *inveniendæ* legatur, hoc modo: *Eæque sunt & potentissima, & minime obvia, quia communibus ex præceptis inveniendæ sunt.* REGIUS. *Eæque sunt & potentissimæ & minime obviæ, quia communia ex præceptis accepimus, propria invenienda sunt*; V. C. Alm. & Arg. Obrecht. *quia communibus ex præceptis propria inveniunda non sunt*; Ald. *quia communibus præceptis p. i. s.* Cod. Voss. prim. *hæc sunt & potentissima & minime obvia, quia communibus ex præceptis propria invenienda sunt*; Cod. Bern. Edit. Stephan. Voss. secund. & tert. nisi quod, *hæc sint.*

522. *Hoc genus arg.*] Argumenta illa, quæ ex peculiari thematis natura ducuntur, appellat Fab. *ex circumstantia*, quia rem ipsam, de qua quæstio est, circumstant. Fabius lib. III cap. 5. περίστασις negotium vertit, non *circumstantiam.* TURNEB.

523. Περίστασιν.] Ad calcem *progymnasmatum* Hermogenis, quæ MS. Græce extant in Regia Bibliotheca, codd. 2531. 3514. ita Scholiastes annotavit. τὰ περιστατικὰ ἐστὶν ἕξ· τίς, τί, πῶς, ποῦ, πότε, διὰ τί· περιστατικὰ δὲ λέγεται διότι ἐκ τούτων ἡ ὑπόθεσις [lego πλέκεται vel πλέκει] ἡ τῆς ἐπιστάσεως ἢ ὑποθέσεως; hoc est, circumstantiæ sunt sex; *Quis, quid, quomodo, ubi, quando, cur.* Vocantur autem περιστατικά, quia ad harum unam, vel plures, vel etiam ad has omnes περιίσταται, *redigitur, reducitur, cadit, recidit* hypothesis oratoria. CAPPER.

524. *Quæ cujus caussa.*] *Quæ cujusque caussæ* legendum esse aperte constat. REGIUS. *Cujus*; Locat.

525. *Habeat.*] *b* litera adscribatur, ut *habebat* (ita sensu exigente) legatur: est autem controversia declamatoria. REGIUS.

526. *Quia te adultero dimisso.*] Hoc idem & Paulus JCtus confirmat in sententiis libro II. de Adulteriis. *Inventam*, inquit, *in adulterio uxorem maritus ita demum occidere potest, si adulterum domi suæ deprehendat.* REGIUS. *Quia te dimisso, adulteram occidere non licebat.*] Vocabulum *adultero*, ab editione Lugdunensi aliisque prætermissum, munitâ auctoritate editionum, Parisiensis, Vascosani, ac Stephani, inseruimus. Præclare autem exemplum à Fabio propositum illustrat: ut suspicarer omnino, nisi in optimis editionibus inveniretur, explicandi causa in margine positum, paulatim in corpus orationis irrepsisse. GIBSON. Habent *& te adultero*; MSS. Alm. Colb. Voss. secund. & Vallæ, Basil. Gryph Colin. Vidov. *ante adultero dimisso*; Locat. *quia ante dimisso adulteram o. n. licebat*; Cod. Voss. prim. & tert. *Non licebit.*] *Non licebat*; V. C. Alm. Locat. Ald. Basil.

527. *Prohibet adulteram.*] *Prohibet sine adultero occidi*; Cod. Voss. prim. & tert. itemque Bern.

528. *Et illa.*] Subauditur, controversia vel *caussa* fit in exemplum. CAPPER.

529. *In qua lata lex est.*] Vocem *lata* non agnoscit editio Lugdunensis, cui suffragantur & aliæ. Sed ne una litera fraudaretur elegantissimus Rhetor, eam suo loco restituendam putavi ex Codice MS Bodleiano; editisque, Aldino, Coloniensi, & Vascosani. GIBSON. *Lata lex est* etiam. V. C. Alm. Locat. Steph. Colin. Basil. Roign. Vidov. Obrecht.

530. *Ut argentarii.*] Argentarii qui & *trapezitæ* dicuntur, sunt qui per mensam argentum credere solent ad usuram: erant hujuscemodi, quales nunc sunt majores *campsores*, ut minores olim dicebantur *nummularii*, & κολλυβισταί. TURNEB. *In qua argentariis*; Cod. Voss. prim. & tert.

531. *Quod debebant.*] *Quod debent.* V. C. Alm.

532. *Solverent.*] *Solvebant*; Cod. Voss. prim.

533. *Creditum.*] Debitam sibi pecuniam. *Creditum* autem dicit, ut *præceptum*, *mandatum*. *Creditum* autem & *creditam pecuniam* docti; *debitum* vel *debitam pecuniam* vulgus dicit. TURNEB.

534. *Solidum.*] Totum creditum (vulgo debitum) totam pecuniam creditam. CAPPER.

535. *Non opus fuisse lege.*] Quia unusquisque, etiam si argentarius non est, creditum totum exigere potest: est igitur adjectum in lege, ut argentarius totum exigeret, non solum ab alio, verum etiam ab argentario. TURNEB.

536. *Cum omnes.*] Sic quidem recte legi videtur, sed *in* præpositio forsitan est adscribenda, ut legatur: *cum in omnes.* REGIUS. Ita Stephanus, Colin. Roign. & Vidovæi margo.

[537] quæ ſcripto conſtant, quia vocum eſt [538] in ſingulis ambiguitas frequens, adhuc [539] in conjunctis magis. Et hæc ipſa plurium legum aliorumve ſcriptorum, vel congruentium, vel repugnantium complexu varientur, neceſſe eſt; cum res rei, aut jus juris [540] quaſi ſignum eſt: *Non debui tibi pecuniam, nunquam me* [541] *appellaſti:* [542] *Uſuram non accepiſti, ultro a me mutuatus es.* [543] Lex eſt: *Qui patri proditionis reo non* [544] *affuerit, exheres ſit.* [545] Negat: *niſi ſi pater abſolutus ſit.* Quid ſigni? Lex altera: *Proditionis damnatus cum advocato exſulet.* [546] Cicero pro Cluentio Publium Popilium & [547] T. Guttam dicit, *non judicii corrupti, ſed ambitus eſſe damnatos.* Quid ſigni? *Quod accuſatores eorum* [548] *qui erant ipſi ambitus damnati,* [549] *e lege ſint* [550] *poſt hanc victoriam reſtituti.* [551] Nec minus in hoc curæ debet adhiberi, quid proponendum, quam quomodo ſit, quod propoſueris, probandum. Hic omnino vis inventionis, [552] ſi non major, certe prior. [553] Nam, ut tela ſupervacua ſunt neſcienti quid petat; ſic argumenta [554] niſi prævideris, cui rei adhibenda ſint. Hoc eſt, quod [555] comprehendi arte non poſſit. [556] Ideoque cum plures eadem didicerint, [557] generibus quidem argumentorum ſimilibus utentur: [558] alius tamen alio plura, quibus utatur, inveniet. [559] Sit exempli gratia propoſita controverſia, quæ minime communes cum aliis quæſtiones habet: *Cum Thebas evertiſſet Alexander, invenit tabulas, quibus centum* [560] *talenta mutua Theſſalis dediſſe Thebanos continebatur. Has, quia erat uſus commilitio Theſſalorum, donavit his ultro: poſtea* [561] *reſtituti a Caſſandro The-*

537. *Quæ ſcripto conſtant.*] Quæ verſantur circa *ſtatus legales*; & eos maxime, qui vocantur ſtatus *ἀμφιβολίας, ambiguitatis*; & *ἀντινομίας, legum contrariarum.* CAPPER.

538. *In ſingulis.*] Vocibus aut vocabulis. CAPPER.

539. *In conjunctis magis.*] Innuit Fab. in quæſtionibus *legitimis* maxime verſari argumenta, quæ *ex circumſtantia* ducuntur, propter earum *cauſarum* innovationem, frequentem *amphibologiam*, & *homonymiam.* TURNEB. *adhuc & in conjunctis*; Cod. Voſſ. prim. In ſuperiore Turnebiani nota duo ſunt obſervanda. 1°. Quæſtiones *legitimas* vocat, quas legalium *ſtatuum* nomine Latini Rhetores deſignare ſolent. 2°. Barbaram vocem uſurpat *τὸ amphibologiam*, pro qua dicendum foret *amphiboliam* vel *amphilogiam*, ſecundum Græcas dictiones *ἀμφιβολίαν, ἀμφιλογίαν. In conjunctis.*] In ipſa ſtructura orationis, in integra locutione, in loquendi formulis CAPPER.

540. *Quaſi ſignum eſt . . . . quid ſigni?*] Signum eſt quoddam probationis genus; nam, ut docet Fabius cap. 9. hujus libri. *omnis probatio artificialis conſtat aut ſignis, aut argumentis, aut exemplis. . . . . . . ſignum vocant. . . . . . per quod alia res intelligitur.* CAPPER.

541. *Appellaſti.*] In judicium vocaſti. citaviſti, &c. CAPP.

542. *Uſuram accepiſti.*] *Non* particula negativa, ſenſui neceſſaria, in aliis exemplaribus eſt recte adſcripta, ut legatur: *uſuram non accepiſti.* REGIUS. *uſuram accepiſti*, Locat.

543. *Lex eſt, Qui patri.*] Ex lege altera, qua filius, ſi patri affuerit proditionis damnato, mittitur in exilium, colligimus, ſi pater damnatus fuerit, eique filius non affuerit, filium nullo modo plectendum: lex igitur ſuperior de exheredatione hunc habet intellectum, ut filius, ſi patri reo proditionis non adfuerit, paterque abſolutus ſit, exheredetur, alias non exheredetur. TURNEB.

544. *Affuerit.*] Tanquam advocatus, unus advocatorum præſto fuerit patri, & operam ſuam periclitanti præſtiterit. CAPPER.

545. *Negat, niſi ſi pater.*] *Niſi pater*; Cod. Voſſ ſecund. Locat. Stephan. Gryph. de illis particulis *niſi ſi* plurima Heinſius ad Ovid. IV. Epiſt. III.

546. *Cicero pro Cluentio.*] Popilius & Gutta judices fuerunt, cum Oppianicus eſt damnatus, iidemque poſtea damnati ſunt: igitur accuſator Cluentii ait eos fuiſſe damnatos corrupti judicii: Cicero negat, ſed ait damnatos ambitus. TURNEB.

547. *Tiberium Guttam.*] Scribo *Titum Guttam*; PHILAND. *T. Guttam*; Steph. Roign. *Titum Guttam*; Gryph. Baſil. & ita apud Cicer. pro Cluent. capp. 36. & 45. *T. Gutta* dicitur in editione Grævii.

548. *Qui erant & ipſi.*] *Qui erant ipſi*; V. C Alm.

549. *E lege ſint poſt hanc victoriam reſtituti.*] Lex eſt apud juriſconſultos, ut, qui ex aliqua lege condemnatus fuerit, ſi ejuſdem criminis reum aliquem peragere poſſit, in integrum & priſtinum ſtatum reſtituatur. TURNEB.

550. *Poſt hac.*] *Poſt hanc*, ut ad *victoriam* referatur, non *poſt hac*, legendum eſſe patet. REGIUS.

551. *Nec minus*] Fabius docet, non ſolum pleraque argumenta duci a *cauſæ* proprietate, verum etiam propoſitiones & quæſtiones: itaque vis inveniendi, cum magna ex parte poſita ſit in argumentis & propoſitionibus, magna ex parte a proprietate *cauſæ* ducitur. Itaque utrumque curandum diligenter, ut inveniamus, quid proponamus, & quo propoſita probemus: in quibus duobus fere omnis *inventionis* vis conſiſtit. De hoc vide Eraſm. lib. II. *de Copia*, qui & ipſe tractat fuſiſſime *thema* ſequens de Theſſalis, quod in certas propoſitiones dividit, eaſque amplificat. TURNEB.

552. *Si non major.*] *Et ſi non major*; Ald. *hic ſi non vis inventionis major, certe prior*; Voſſ. ſecund.

553. *Nam ut tela*] Non aliter quam qui in tenebris digladiantur, quique neſciunt, in quos tela conjiciunt, fruſtra id facere dicuntur; ſic orator, niſi cognoverit, quo probationes ſuas ſit directurus, videbitur more *andabatarum* pugnare, quos ſcribunt auctores temere nullaque arte tela jaculari. TURNEB.

554. *Niſi prævideris.*] *Niſi videris*; V. C. Alm. *niſi provideris*; Cod. Voſſ. prim. ſecund. & Bern.

555. *Comprehendi arte non poſſit.*] Nam ars dumtaxat comprehendit, quæ generalia ſunt. quæ autem oriuntur a proprietate litis, ſunt ſingularia, & in ſingulis *cauſis* evariant: ita non cadunt ſub artis comprehenſionem & præcepta. TURNEB.

556. *Ideoque cum.*] *Itaque cum*; cod. Voſſ. prim. tert.

557. *Generibus argumentorum.*] Quamvis hic integer ſit ſenſus. Fabii tamen elegantia. ut particula *quidem* adſcribatur, mihi expoſcere videtur, ut legatur hoc modo: *generibus quidem argumentorum*: quod ut ſentiam, ea, quæ inſertur, exceptione maxime adducor. Frequenter enim ita utimur hac particula *quidem*, ut exceptio ſequatur. REGIUS. *Generibus argumentorum ſimilibus*; MSS. Alm. Voſſ prim. ſecund. tert. Locat. Ald. Baſil.

558. *Alius tamen alio plura.*] *Alius alio plura*; MSS. Alm. Voſſ. prim. tert.

559. *Sit exempli gratia*] Huc pertinent ea, quæ a Rodolpho Agricola ſcribuntur lib. II. cap. 12. de una quæſtione in plures multiplicanda; nam ea res ſuppeditat multitudinem propoſitionum. huc etiam faciunt, quæ ab Hermogene tractantur de *capitibus*. tum in libro de *ſtatibus*, tum in tertio de *inventione*. TURNEB.

560. *Talenta mutua.*] *Mutuo*; MSS. Alm. Voſſ. prim. tert. Steph. Baſil. Gryph. Colin. Vidov. ſed rectius aliæ editiones & ſcripti codices *mutua*; alterum enim vix Latinum eſt, licet Juſtinus lib. XVI. 2. *Ab Antigono matres mutuo petit*; cum debuiſſet *mutuas* dicere; ut ad Plaut. Aſin. I. III. verſ. ult. & lib. III. cap. 1. de Pecun. veter. oſtendit egregie Gronovius. BURMAN.

561. *Reſtituti a Caſſandro.*] Caſſander, unus ex Alexandri ducibus, Thebas, quas Alexander everterat, poſt ejus mortem reſtituit: eſt autem hæc hiſtoria apud Diodorum Siculum. TURNEB.

bani

bani [561] *reposcunt Thessalos.* [562] Apud Amphictyonas [563] agitur. Centum talenta & [564] credidisse eos constat, & [565] non recepisse. Lis omnis ex eo, quod Alexander ea Thessalis donasse dicitur, pendet. Constat illud quoque, non esse his ab Alexandro pecuniam datam. Quæritur ergo, *an perinde sit, quod datum est, ac si pecuniam dederit?* [566] Quid proderunt argumentorum *loci*, nisi hæc prius videro, nihil eum egisse donando, non potuisse donare, non donasse? Et [567] prima quidem *actio* facilis ac favorabilis repetentium jure, quod vi sit ablatum: sed hinc aspera & vehemens quæstio exoritur de jure belli, dicentibus Thessalis, [568] hoc regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Inveniendum contra est, [569] quo distet hæc *caussa* a cæteris, [570] quæ in potestatem victoris venirent; nec circa probationem res hæret, sed circa propositionem. [571] Dicamus in primis, in eo, quod in judicium deduci potest, nihil valere jus belli; nec armis erepta, nisi armis posse retineri. Itaque, ubi illa valeant, non esse judicem; ubi judex sit, illa nihil valere. Hoc inveniendum est, ut adhiberi possit argumentum; [572] ideo captivos, si in patriam suam redierint, liberos esse; quia bello parta non nisi eadem vi possideantur. [573] Proprium est & illud *caussæ*, [574] quod Amphictyones judicant: [575] ut alia apud Centumviros, alia [576] apud privatum judicem in iisdem quæstionibus [577] ratio sit. [578] Tum [579] secundo gradu non potuisse donari a victore jus, quia [580] id demum sit ejus, [581] quod ipse teneat; [582] jus, quod sit incorporale, apprehendi manu non posse. Hoc reperire difficilius, quam, cum inveneris, argumentis adjuvare: ut alia sit conditio heredis, alia victoris; quia ad illum jus, ad hunc res transeat. [583] Proprium deinde materiæ, jus [584] publici crediti transire ad victorem non potuisse; quia, quod populus crediderit, omnibus debeatur; &, quamdiu quilibet unus superfuerit, esse eum totius summæ creditorem: Thebanos autem non omnes [585] in Alexandri manu fuisse. Hoc non extrinsecus probatur ([586] quæ vis est argumenti,) sed ipsum per se valet. [587] Tertii loci [588] pars prior magis vulgaris, [589] non in tabulis esse jus;

561. *Reposcunt Thessalos.*] Ita construit & Valer. Flacc. v. 650.

Haud jam mendacem promissa reposcere regem
Dignatur.

& ita Cicero & alii. BURMAN. Subauditur autem: *centum talenta, quæ mutua Thessalis dederant* CAPPER.

562. *Apud Amphictyonas.*] Amphictyones judices erant totius Græciæ, qui in Thermopylis de litibus disceptabant: eo autem conventus fiebat ab omnibus Græciæ populis. TURNEB.

563. *Agitur.*] *Caussa* Thebanorum adversus Thessalos. CAPPER.

564. *Credidisse.*] Mutua dedisse. CAPPER.

565. *Non recepisse.*] *Non recepisse ea:* Ald.

566. *Quid proderunt.*] *Qui*; Lugd. Edit.

567. *Prima actio.*] Id est, prima quidem agendi sive in judicio argumentandi ratio; vernacule *premier moyen.* Dicet paulo infra: *tum secundo gradu.* & *tertii loci*: igitur *actio, gradus*, & *locus* hic unum idemque significant. CAPPER.

568. *Hac regna populos.*] *Hoc* legendum esse, non *hac*, facile est ex contextu videre, ut ad *jus* referatur REGIUS. *Hoc.* cod. Voss. prim. subintelligitur autem, *jure belli.* CAPPER.

569. *Quod distet.*] *Quo*; cod. Voss. tert. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

570. *Quæ in potestatem victoris venirent.*] Nam corpora omnia in potestatem victoris veniunt, non etiam jura, quæ corpore carent: agitur autem de jure crediti. TURNEB. *In potestate*; Vall. liber. & Voss. secund.

571. *Dicamus in primis.*] *Dicamus primum*: MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Steph. Gryph. Colin. Viduv.

572. *Ideo captivos.*] Jurisconsulti aiunt, ea, quæ capta sunt ab hostibus, si denuo redeant, jure postliminii pristina jura recuperare. TURNEB. *Ideo si captivos.*] Præpostero ordine sic legitur: legendum autem est hoc modo: *ideo captivos, si in patriam suam redierint.* REGIUS

573 *Proprium est & illud.*] *Proprium est id caussæ*: cod. Voss. prim.

574. *Quod Amphictyones.*] *Quod* deest in cod. Voss tert.

575. *Ut alia apud centumviros.*] *Centumviri* tempore Ciceron. de litibus privatis cognoscebant. apparet Fabii tempore immutatam fuisse horum cognitionem, ut etiam de publicas *caussis* judicarent. Sic unica eos dixit cognoscere de *caussis* capitalibus. TURNEB.

576. *Apud privatum judicem.*] Judex privatus est is, quem ad cognoscendam *caussam* Prætor assignat: *centumviri* autem judices erant stati ac certi, de quibus vide quæ notavimus ad lib. III. cap. 10. & lib. V. cap. 2. CAPPER.

577. *Ratio sit. Tum secundo.*] *Ratio sit secundo*; &c. Obrecht.

578. *Tum .... non potuisse.*] Supple, *dicamus.* CAPPER.

579. *Secundo gradu.*] Hoc est, secundo *loco* argumentationis, secundo argumentorum *loco*; mox dicet infra, *tertii loci*, &c. CAPPER.

580. *Id demum sit ejus*] Illius tantummodo rei dominus esse potest ὁ victor. CAPPER.

581. *Quod ipse teneat.*] *Quod teneat*; cod. Voss. secund. Locat. Ald. Basil. *sit ejus, qui id teneat.* malebat Ascensius.

582. *Jus, quod sit incorporale.*] Jurisconsulti res aiunt alias esse corporales, alias incorporales, illas tangi & videri posse, has non posse: corporales igitur ad victorem transeunt, incorporales non item. TURNEB. *Quod sit incorporale.*] Ideoque sola mente consistat, & intelligatur. CAPPER.

583. *Proprium deinde materiæ.*] Supple, hoc esse dicamus, videlicet, &c. CAPPER.

584. *Publici crediti.*] Publicum creditum vocat, quod universa gens aut natio mutuo dedit; idque debetur, quamdiu unus ex gente illa, aut natione superstes est TURNEB *Jus publici crediti.*] *Juris publici creditum*; MS. Bodl. Andr.

585. *In Alexandri manu fuisse.* [*In Alexandri manus venisse*] Ald. Basil. marg.

586. *Quæ vis est argumenti.*] Nam in eo posita est vis argumenti, ut alia res per aliam probetur, & aliud ex alio inferatur. Præterea in eo etiam sæpe consistit vis argumenti, ut ex principio quodam generali, ut *thesi*, deducatur aliquid pertinens ad specialem *caussam* sive *hypothesin.* Cave autem confundas τὸ *extrinsecus probari* cum τῷ *extrinsecus adduci* vel *adhiberi in caussam*, quo loquendi genere utitur Fabius cap. sequenti. CAPPER.

587. *Tertii loci.*] De argumentandi seu argumenti *loco* hic agitur: eodem sensu dixit supra *gradum* & *actionem.* CAPPER.

588. *Pars prior.*] Quæ constat his verbis: *non in tabulis jus esse.* CAPPER.

589. *Non in tabulis jus esse.*] Thebanorum patronus dicet non proprie in tabulis jus Thebanorum consistere; jus enim est incorporale, nec manu potest apprehendi. Quamvis igitur Alexander Thessalis tabulas donaverit, quibus Thessalos a Thebanis centum talenta mutua constabat

[590] idque multis argumentis defendi potest. Mens quoque Alexandri duci debet in dubium, [591] honorarit eos, an deceperit. Illud jam rursus [592] materiæ proprium, & velut novæ controversiæ; [593] quod restitutione recepisse jus, etiam si quod amiserint, Thebani videntur. Hic &, quid Cassander velit, quæritur: sed vel potentissima apud Amphictyonas [594] æqui tractatio est. [595] Hæc non idcirco dico, quod inutilem horum *locorum*, ex quibus argumenta ducuntur, cognitionem putem; ([596] alioqui nec tradidissem) [597] sed ne, si qui cognoverint ista, si cætera negligant, perfectos se protinus atque consummatos putent; [598] &, nisi in cæteris, quæ mox præcipienda sunt, [599] elaboraverint, mutam quamdam scientiam consecutos intelligant. [600] Nec enim artibus editis factum est, ut argumenta [601] inveniremus; sed dicta sunt omnia, antequam præciperentur; mox ea scriptores observata & collecta ediderunt. Cujus rei probatio est, quod exemplis eorum [602] veteribus utuntur, & ab oratoribus illa repetunt; ipsi nullum novum, & quod dictum non sit, inveniunt. [603] Artifices ergo illi, qui dixerunt: [604] sed habenda iis quoque gratia est, per quos labor nobis detractus est. [605] Nam quæ priores beneficio ingenii singula invenerunt, nobis & non sunt requirenda, [606] & nota omnia. [607] Sed non magis hoc sat est, quam palæstram didicisse, nisi corpus exercitatione, continentia, [608] cibis, ante omnia [609] natura juvetur; [610] sicut contra ne illa quidem satis sine arte profuerint. [611] Illud quoque studiosi eloquentiæ cogitent, neque omnibus in *caussis* [612] ea, quæ demonstravimus, cuncta posse repetiri; neque, cum proposita fuerit materia dicendi, scrutanda singula, & velut [613] ostiatim pulsanda, [614] ut sciant, an ad probandum id, quod intendimus, forte respondeant: nisi cum discunt, & [615] adhuc usu carent. Infinitam [616] enim faciet ipsa res [617] dicendi tarditatem, si semper necesse sit, ut, tentantes unumquodque eorum, quod sit aptum atque conveniens, experiendo noscamus: nescio an etiam impedimento futura sint, nisi & animi quædam [618] ingenita natura, & studio exercitata velocitas, recta nos ad ea, [619] quæ conveniunt *caussæ*, ferant.

accepisse, non sequitur Thessalos a solvendi necessitate esse immunes. CAPPER.

590. *Itaque multis.*] *Idque*, loco illius *itaque* particulæ, mihi legendum videtur. REGIUS.

591. *Honorarit eos.*] Alii codices habent, *oneraverit*; alii, *exoneraverit*, id est, debito absolverit, quæ lectio constare potest: qua voce utuntur jurisconsulti frequenter. TURNEB. Vallam *honoraverit* pro *oneraverit*, scripsisse Ascensius docet; & convenit præcedentibus, *quia usu commilitii Thessalorum donavit hos ultro: honorare* est enim dono, præmio ornare. Sic Flor. II. cap 8. *Thoas Ætolus princeps inhonoratam apud Romanos querens adversus Macedones militiam suam societatem* & Livius lib. xxxv. 12. de eodem: *Thoas Ætolorum prætor conquestus, quod omnium Græciæ gentium civitatiumque inhonoratissimi post eam victoriam essent.* De mente ergo Alexandri videndum, an bona fide crediderit sibi jus fuisse, debitum illud donandi Thessalis, & ita eos honoraverit; an vero scierit, nullum sibi jus in illud fuisse, donaverit tamen eos decipiendi caussa, & ut vano & irrito hoc pro commilitio præmio defungeretur. BURMAN.

592. *Materiæ proprium.*] *Proprium materiæ*; Obrecht.

593. *Quod restitutione.*] *Quia*; V. C. Alm. *Restitutione recepisse jus*] Significat non simul cum tabulis jus etiam transire: alias, si quis tabulas meas haberet, aut surriperet, jus etiam haberet. cum tamen sit jus incorporale TURNEB. *Restitutione.*] Thebani enim post eversam ab Alexandro urbem suam restituti fuerant a Cassandro. CAPPER.

594. *Æqui tractatio est.*] Quidam judices sententiam ferunt ex legum præscripto, alii (ut Amphictyones, quorum libera est cognitio) æquitatem magis sectantur: illic igitur proderit æquitatis tractatio. TURNEB. *Æqui tractatio.*] Tractatio æqui & boni τὸ ἐπιεικὲς, quæ benigna est τῆς ἀκριβοδικαίου seu ἀκριβοδικαίου *summi strictique juris* remissio; quia scilicet summum jus est aliquando summa injuria. CAPPER.

595. *Hæc non.*] Artis *loci* non satis instruunt hominem, nisi solertia quadam & experientia peculiares *caussæ* propositiones & argumenta possit eruere. TURNEB.

596. *Alioqui nec tradidissem.*] *Alioqui inter cætera non addidissem*; MS Bodl. Andr.

597. *Sed ne si quid cognoverint*] *Si qui*, litera *d* erasa, legendum est. REGIUS. *Sed ne se, qui cognoverint ista . . . . . . perfectos protinus*, &c. V. C. Alm.

598. *Et nisi in.*] *Nisi in*; Voss. tert.

599. *Elaboraverint.*] *Elaboraverunt*; cod Voss prim.

600. *Nec enim.*] Ante artem ullam dicendi conscripta fuit dicendi facultas; nam ars ipsa initium habuit ab observatione. TURNEB.

601. *Invenerimus.*] Sensus exigit, ut *inveniremus* legatur. REGIUS. *Inveniremus*; Locat.

602. *Veteribus utuntur.*] *Utantur*; V. C. Alm.

603. *Artifices quoque illi.*] In aliis exemplaribus *ergo* adscriptum legitur, & recte quidem. Sed vitiose *quoque* est prætermissum. Nam ea *quoque* particula sensui integro necessaria videtur, ut legatur: *Artifices ergo illi quoque.* REGIUS. *Artifices ergo illi*; V. C. Alm. Ald. Steph. & reliqui.

604 *Sed habenda iis quoque.*] *His quoque*; V. C. Alm. Loc. Ald. Basil. & alii.

605. *Nam quæ priores.*] Μετὰ τὴν πεῖραν ἡ τέχνη.

606. *Et nota omnia.*] *Et nota sunt omnia*; Ald.

607. *Sed non magis.*] Significat, præceptiones artis non prodesse sine studio, exercitatione, & natura, ut docuit lib primo TURNEB.

608. *Cibis.*] Athletæ certam victus formulam sequebantur, ac valentissimis alimentis nutriebantur: unde dicitur Celso *victus athleticus*, & Juvenali athletarum panis dicitur *coliphium*. TURNEB.

609. *Natura juvetur.*] *Juvatur*; MSS. Alm. & Voss. prim. & mox *profuerunt*.

610. *Sic contra ne illa.*] Emendatione indigere videtur hic sensus, quæ quidem ita demum adhiberi potest, si *ut* syllaba adscribatur, & *sicut* legatur, hoc modo: *sicut contra.* REGIUS *sic contra.* Locat

611. *Illud quoque.*] Non omnes *loci* (ut docet Cicer.) cadunt in quamlibet disputationem; ac quidam magis proprii sunt *conjecturæ*, ut, caussæ & adjuncta; quidam *finitionis*, ut, proprium, differens, genus, atque ita deinceps in reliquis TURNEB.

612. *Ea, quæ.*] *Caussis, quæ demonstravimus*; V. C. Alm.

613. *Ostiatim pulsanda.*] Malebat Francius *pulsandum.*

614. *Ut sciant an probandum.*] *Ad* præpositionem hujus sensus integritas adscribi exposcit, ut legatur: *ut sciant, an ad probandum.* REGIUS. *an probandum.* Loc.

615. *Adhuc usu carent.*] *Adhoc*; cod. Voss secund.

616. *Enim faciet.*] *Faciat* MSS. Alm Voss. secund. tert.

617. *Discendi tarditatem*] *Dicendi*, s littera expuncta, legendum est. REGIUS. *Dicendi facultatem*; cod Voss. prim.

618. *Ingenita natura.*] *Natura* non habet cod. Voss. prim.

619. *Quæ conveniunt.*] *Quæ conveniant*; V. C. Alm. Ald. Basil. Gryph. Vidov. *ita nos a. e. q. conveniunt*; cod. Voss. prim. tert.

[620] Nam ut cantus vocis plurimum juvat sociata nervorum [621] concordia, si tamen tardior manus, [622] nisi inspectis dimensisque singulis, quibus quæque vox fidibus jungenda sit, dubitet, potius fuerit esse contentum eo, [623] quod simplex canendi natura tulerit; ita hujusmodi præceptis debet [624] quidem aptata esse, & citharæ modo intenta ratio doctrinæ. Sed hoc exercitatione multa consequendum; [625] ut, quemadmodum illorum artificum, [626] etiam si [627] alio spectent, manus tamen ipsa consuetudine ad graves, acutos, mediosque horum [628] sonos fertur; [629] sic oratoris cogitationem nihil moretur hæc varietas argumentorum & copia; sed [630] quasi offerat se, & occurrat; &, ut literæ syllabæque [631] scribentium cogitationem non exigunt, sic rationes sponte quadam sequantur.

620. *Nam ut cantus vocis.*] Sic olim faciebant citharœdi; nam & citharam pulsabant & accinebant: at citharistæ duntaxat citharam pulsant, non etiam accinunt. TURNEB. *Ut cantus.*] Francius malebat *ut cantum.*

621. *Concordia.*] Vide quæ nos olim ad Petron. cap. CXXVII. notavimus. BURMAN.

622. *Nisi inspectis.*] *Non inspectis*; cod. Voss. prim.

623. *Quod simplex.*] *Quo*; V. C. Alm. Voss. prim. tert.

624. *Quidem apta esse.*] *Aptata esse*; V. C. Alm. Vallæ liber. Vidov. Lugd. Oxon. Obr.

625. *Ut quemadmodum.*] Sic V. C. Alm. Loc. Ald. & reliqui; *& quemadmodum*; Steph.

626. *Etiam si.*] *Si alio*; cod. Voss. prim. & tert.

627. *Alio spectent.*] *Alia*; Gryphii margo.

628. *Sonos graves.*] *Hypate & parhypate* gravem efficiunt sonum in cithara & lyra; *nete & paranete* acutum; *mese, paramese & lichanos* medium. TURNEB.

629. *Sic oratoris cogitatione.*] Pro *cogitatione*, legendum esse *cogitationem* supervacuum esset admonere, nisi ita legeretur: sic autem est distinguendum, ut illi nominativi *varietas, & copia* ad verbum *moretur*, referantur. REGIUS.

630. *Quasi offerat se.*] *Sed* particula ideirco ab imperitis omissa est, quia male superiora distinxerant: verum, nisi adscribatur, sensus non percipitur. Sic ergo legatur: *sed quasi offerat se.* REGIUS. *Quæ se offerat*; V. C. Alm. *quasi offerat se*; Locet. Gryph. Col. & Vidov. omisso *sed.*

631. *Scribentium cogitatione.*] Pro *cogitatione*; sensus integritas exposcit *cogitationem*; pro *ratione* vero *rationes* legendum esse, vel refragantibus exemplaribus, contenderim. *Rationes* autem pro argumentis accipiuntur. REGIUS.

CAPUT XI.

De exemplis.

[1] TERTIUM genus est ex iis, quæ extrinsecus [2] adducuntur in *causam.* Græci vocant παράδειγμα: quo nomine & generaliter usi sunt in omni similium appositione, & [3] specialiter in iis, quæ rerum gestarum auctoritate nituntur. Nostri fere similitudinem [4] vocare maluerunt, quod ab illis [5] παραβολὴ dicitur; [6] hoc alterum, exemplum: [7] quanquam & hoc, simile est; [8] & illud, exemplum. Nos, quo facilius propositum explicemus, utrumque παράδειγμα esse [9] credamus, & ipsi appellemus exemplum. [10] Nec vereor, ne videar repugnare Ci-

Exemplum a Fabio latius accipitur; nam & similitudinem complectitur, & id quod speciali nomine exemplum nuncupamus: porro exempla Fabius separavit ab argumentis, quæ non tam sunt argumenta, quam argumentationes: unde Græci argumentationem partiuntur in *syllogismum, enthymema, inductionem*, & exemplum. TURNEB.

1. *Tertium est genus ex iis.*] *Est* verbum, ut redundans, ex capitis hujus initio videtur eradendum. REGIUS. *Tertium ex iis*; V. C. Alm. *Tertium est genus ex iis*; Voss. prim. & tert. Ald. Steph. Gryph. Coln. Basil. Vidov. Ascensius retinet *est*, & simile loquendi genus esse vult illi apud Virgil. I. Æneid. 530.

Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt.

quam figuram, *Epexegesin* vocatam, amasse antiquos notat Servius ad I. Æneid. 12. & sæpe apud Virgilium occurrunt similia, ubi deest pronomen *qui.* Vide lib. II. 343. X. 705. & alibi: sic apud Columellam lib. VI. 17. *Musque araneus; Græci* μυγαλῆν *appellant.* Ita optimus codex S. Germani: vulgo *quam Græci.* BURMAN. *Tertium genus*] Primum genus probationis artificialis consistit in signis, secundum in argumentis, tertium in exemplis. Vide initium cap. 9. CAPPER.

2. *Adducuntur.*] *Adducenda*; Voss. prim. & tert.

3. *Specialiter.*] Nam exemplum species est similitudinis, ut testatur Cicer. in *Top.* cap. 10. Exempla enim idem efficiunt, quod similia; nec quicquam interest, nisi quod hæc sumuntur a factis cum auctoritate. Ut; quemadmodum equum si exerceas, paulatim redditur ad ferendos sumos labores tolerabilior; ita corpus hominis, si per gradus assuescat majoribus, tolerat quæ alius non auderet attingere: simile est. Exemplum erit: Milo Crotoniates, qui singulis diebus ad aliquot stadia gestando vitulum, eumdem post tantum factum ad tantumdem spacii facile gestavit. Vide Erasm. in *Eccles.* & Rod. Agricolam. TURNEB.

4. *Vocare maluerunt.*] *Vocari maluerunt*; Locat. Ald.

5. Παραβολή.] *Parabola* comparatio est, qualitati similis: est etiam nonnunquam sermo ænigmaticus, latentem habens utilitatem: primo modo Latinis dicitur similitudo, estque prior species *paradigmatis*, dicta quod alteri παραβάλλεται, hoc est, *assimilatur*, & quasi umbra prævium veritatis est, inquit Hieronymus ad Algasiam quæst. 6. TURNEB. Vide Cicer. I. *de Invent.* 30.

6. *Hoc alterum.*] *Hoc* non habet V. C. Alm. nec mox *&*; sed, *illud exemplum.* *Hoc* etiam non habet Obrecht. *Hoc alterum.*] Nempe τὸ παράδειγμα. CAPPER.

7. *Quanquam & hoc, simile est*] Scilicet παράδειγμα, *exemplum*, quamdam similitudinem continet. sed quomodo differant exemplum, τὸ *a pari*, & similitudo, vide apud Petrum Nunnes. pag. 217. CAPPER.

8. *Et illud, exemplum.*] Et ipsa παραβολή, *similitudo*, quoddam exempli genus includit. CAPPER.

9. *Credamus.*] *Dicamus*; Obrecht.

10. *Nec vereor.*] Cicero in lib. de *Inventione* comparabilia ponit in collatione, exemplo, & imagine, atque ita collationem ab exemplo separat: se tamen Ciceroni non refragari ostendet Fabius. TURNEB.

ceroni, qui [11] collationem separat ab exemplo. [12] Nam idem omnem argumentationem dividit in duas partes, *inductionem*, [13] & *ratiocinationem*; ut plerique Græcorum in παραδείγματα, & ἐπιχειρήματα, dixeruntque παράδειγμα, [14] ῥητορικὴν ἐπαγωγήν. [15] Nam illa, qua plurimum Socrates est usus, hanc habuit viam; [16] cum plura interrogasset, [17] quæ fateri adversario necesse esset, novissime id, de quo quærebatur, [18] inferebat, [19] cui simile concessisset: id est *inductio*. [20] Hoc in oratione fieri non potest: [21] sed, quod illic interrogatur, [22] hic fere sumitur. [23] Sit igitur illa interrogatio talis: *Quod est pomum generosissimum? nonne quod optimum?* concederetur. [24] *Quid equus, qui generosissimus? nonne qui optimus?* & plura in eumdem modum. Deinde, cujus rei gratia rogatum est: *Quid homo? nonne is generosissimus, qui optimus?* fatendum erit. Hoc in testium interrogatione valet plurimum, [25] in oratione perpetua dissimile est. [26] Etenim sibi ipse respondet orator: *Quod pomum generosissimum? puto, quod optimum*; [27] &: *Quis equus? qui velocissimus: ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maxime excellet.* Omnia igitur ex hoc genere sumpta necesse est aut similia esse, aut dissimilia, aut contraria. [28] Similitudo assumitur [29] interim & ad orationis orna-

11. *Quanquam collationem separet.*] Sic quidem legitur: sed mendose, ut sentio; *quanquam* enim particula non otiari modo, verum sensui quoque confusionem afferre, videtur. Eradenda est igitur: ac ejus loco *qui* relativum adscribendum, ut legatur, *qui collationem separet ab exemplo.* Vide Cicer. 1. Rhetor. cap. 30. REGIUS. *Quanquam collationem separet*; Andr. Locat. Ald. Sich. Basil. Colin. Bern. *Quanquam col. separat*: V. C. Alm. *Qui separat*: Voss. prim. & tert. Lugd. Oxon. & Obrecht. *separet* etiam. Voss. prim. & edit. Stephan. 1542. *Collationem.*] Τὴν συμβολὴν vel σύγκρισιν; Gallice *un parallele.* CAPPER.

12. *Nam idem.*] Eodem lib. de *Inventione.* Ut enim Dialectici argumentationem omnem dividere solent in *syllogismum* & *inductionem*: ita quoque Rhetores in *epicherema* & exemplum: ac certe *epicherema* respondet *syllogismo*, *paradigma* autem *inductioni*, ut testatur Aristoteles primo cap. posteriorum *analyticorum.* Fabius autem superiori cap. de *epichirematibus* egit, nunc de exemplis: atque ita Ciceronis divisionem sequitur. TURNEB. In hac Turnebiani nota pro τῷ *epicherema* scribendum erat *enthymema*, ut patet ex hoc Aristotelis loco (posterior. *Analytic.* cap. 1.) ad quem ipse Turnebianus respiciebat. Καὶ οἱ περὶ τοὺς λόγους ὅ τε διὰ συλλογισμῶν καὶ οἱ δι' ἐπαγωγῆς . . . . ὡσαύτως καὶ οἱ ῥητορικοὶ συμπείθουσιν· ἢ γὰρ διὰ παραδειγμάτων, ὅ ἐστιν ἐπαγωγή· ἢ δι' ἐνθυμημάτων, ὅπερ ἐστὶ συλλογισμός. Eadem docet Philosophus in 1°. Rhetoric. cap. 2. ἔστι γὰρ τὸ μὲν παράδειγμα, ἐπαγωγή, τὸ δ' ἐνθύμημα συλλογισμός· καλῶ δ' ἐνθύμημα μὲν ῥητορικὸν συλλογισμόν, παράδειγμα δ' ἐπαγωγὴν ῥητορικήν. Imo vocabulum τὸ ἐπιχείρημα non legitur in Aristotelis *Analytic.* neque in Rhetoric. Occurrit quidem in 8°. *Topic.* sed argumentationem generatim sumptam ibi significat: utrum autem Turnebiani Commentatoris error ipsius Exscriptoribus an Typographis, an ipsi Turnebiano attribuendus sit, parvi refert expendere. CAPP.

13. *Et rationem*] *Et ratiocinationem*; Locat. Ald. Sich. Par. Vasc. Stephan. Basil. Gryph. Colin. Vidov. & hanc esse veram lectionem patet ex Cicer. 1. *de Invent.* cap. 31. *Inductionem, & ratiocinationem.*] Græcis ἐπαγωγὴν & συλλογισμόν. CAPPER.

14. Ῥητορικὴν ἐπαγωγήν] Rhetoricam *inductionem.* CAPP.

15. *Nam illa, qua.*] Tres ponuntur a Suida *inductionis* species; dialectica, quæ ex enumeratione singularum colligit universale; oratoria, quæ multarum similitudinum appositione conficit, quod vult; Socratica, quæ similium interrogatione res similis tandem elicit confessionem: duæ posteriores pertinent ad exemplum. TURNEB.

16. *Ut cum plura.*] Ut non agnoscunt MSS. Alm. Voss. omnes. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obr.

17. *Quæ fateri.*] *Quæ confiteri*; MSS. Alm. Voss. secund. tert. Locat. Steph.

18. *Inferret.*] *Inferebat*; V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

19. *Ut simile concessisset.*] Unius particulæ defectu tota hic confunditur sensus, qui certe illustratur, si *cui* dativus adscribatur hoc modo: *ut cui simile concessisset*: frequentissime autem *ut* particula cum relativo, cum apud alios plerosque, qui post Ciceronem floruerunt, tum apud Fabium junctum invenitur pro *utpote*, quo fere non utitur Fabius. REGIUS. *Ut simile concessisset*; Basil. Gryph. Colin. Vidov. Stephan. Lugd. Oxon. Obrecht.

20. *Hoc in oratione fieri non potest.*] Sunt qui impense laborarunt, sed frustra, ut *inductionem* ad *syllogismum* redigerent. Cæterum Fabius hoc in loco satis indicat, hoc fieri non posse; tum quia *inductio* progreditur a singularibus ad universalia, contra vero *syllogismus*; tum quia in *inductione* fere utimur interrogatione, quod in *syllogismo* non licet. TURNEB. *Ratiocinationi*; Colon. Sich. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov. reliq. *oratione.*

21. *Sed quod illic interrogatur.*] Illic, id est, in Socratica *inductione.* CAPPER.

22. *Hic fere sumitur.*] *Hic*, id est, in oratione perpetua. *Sumitur.*] Hoc est, ponitur, asseritur tanquam id quod omnes concedant, aut concedere debeant argumentanti. Hinc *minor* sive secunda *syllogismi* propositio, vocatur a Rhetoribus & a Dialecticis *assumptio*, id est, altera *sumptio*; quasi dicatur *sumptio ad*, seu præter primam *sumptionem*, quæ *major* appellatur, & simpliciter *propositio*. Græci eodem sensu τὸ λῆμμα usurpant, quod est Aristoteli ἀξίωμα. Vide Martianum Capellam lib. IV. apud quem τὸ *sumptum* est aliqua propositio concessa, sive *major*, sive *minor*. CAPPER.

23. *Sit igitur.*] Non habet V. C. Alm. nec Obrecht.

24. *Quod equus generosissimus*] *Quid* legendum est, non *quod.* REGIUS. *Quis equus*; Colon. Par. Steph. Basil. Colin. Vidov. MS. Alm. *quod equus, qui*: Voss. secund. *quod equus generosissimus*: Voss. tert. Obrecht. *Quid equus qui generosissimus?*] Juvenal.

Quis generosa putat, nisi fortia? nempe volucrem
Sic laudamus equum.

Satir. 8. vers. 57.

25. *In oratione perpetua.*] Oratio perpetua est unius dicentis sermo non interruptus: opponitur dialogo, *altercationibus* oratoriis, & dialecticis disputationibus, ubi duo pluresve alternis loqui solent. CAPPER.

26. *Aut enim sibi ipse.*] *Aut* particula, quæ in sensus principio est, ut iterum saltem apponatur, ratio exposcit. Quod quia non fit, mendose legi puto. Emendatur autem, si *aut* particula eradatur, ac ejus loco *&* copula reponatur hoc modo: *etenim sibi ipse.* REGIUS. *Aut enim*; MS. Alm. Voss. omnes. Locat. Bern.

27. *Et quis equus, qui velocissimus.*] Alter editio Lugdunensis: *& equus, qui velocissimus*: nos autem, auctoritate editionum Parisiensis, Vascosani, ac Stephani fretos, nihil temere immutasse facile concesserit, qui hujus loci colorem contextumque diligentius observaverit. GIBSON. *Et quis equus*; Gryph. Colin. Vidov. *Et equus*; reliqui.

28. *Dissimilitudo assumitur.*] Sic quidem legitur, sed corrupte, ut mihi videtur; non enim dissimilitudo ad orationis ornatum adhibetur, sed similitudo, ut Fabius ipse in octavo aperte præcipit. *Præclare vero*, inquit, *ad inferendam rebus lucem reperta sunt similitudines; quarum aliæ sunt, quæ probationis gratia inter argumenta ponuntur; aliæ ad exprimendam rerum imaginem compositæ: quod est hujus loci proprium*, &c. Quid? quod Fabius eo ordine singula exsequitur, quo etiam proposuit. Quare *similitudo*, vel refragantibus exemplaribus, mihi legendum videtur. Est autem *similitudo* oratio traducens ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile. Ea sumitur, aut ornandi caussa, aut probandi, aut apertius dicendi, aut ante oculos ponendi. REGIUS. *Similitudo* legendum hoc loco videtur; nam Fab. lib. VIII. duo facit *similitudinis* genera; alterum, quod ad illustrationem orationisque ornamentum pertineat; alterum, quod ad probationem. Prior ornatus subjicitur, posterior ad *confirmationem* spectat, de qua hoc loco agit. TURNEB. *dissimilitudo*; MSS. Joan. Alm. Voss. prim. secund. Bern. Andr. Locat. Sich. Steph. margo Vasc.

tum: sed illa, cum res exiget: nunc ea, quæ ad probationem pertinent, exsequar. Potentissimum autem est inter ea, quæ sunt hujus generis, quod proprie vocamus exemplum, id est, rei gestæ, [30] aut ut gestæ, utilis ad persuadendum id, quod intenderis, commemoratio. Intuendum igitur, totum simile sit, an ex parte; ut aut omnia ex eo sumamus, aut quæ utilia erunt. Simile est: *Jure occisus est* [31] *Saturninus,* [32] *sicut Gracchi.* Dissimile: [33] *Brutus occidit liberos proditionem molientes:* [34] *Manlius virtutem filii morte multavit.* Contrarium: [35] *Marcellus ornamenta Syracusanis hostibus restituit:* [36] *Verres eadem sociis abstulit.* [37] Et probandorum & culpandorum ex his confirmatio eosdem gradus habet. Etiam in iis, quæ futura dicemus, utilis similium admonitio est; ut, [38] si quis dicens, [39] *Dionysium idcirco petere custodes salutis suæ, ut, eorum adjutus armis, tyrannidem occupet*, hoc referat exemplum; *eadem ratione* [40] *Pisistratum ad dominationem pervenisse.* Sed ut sunt exempla interim tota similia, ut hoc proximum; sic interim ex majoribus ad minora, ex minoribus ad majora ducuntur: *Si propter matrimonia violata urbes eversæ sunt, quid fieri adultero par est?* [41] *Tibicines, cum ab urbe discessissent, publice revocati sunt; quanto magis* [42] *principes civitatis viri, & bene de republica meriti, cum invidiæ cesserint, ab exilio reducendi?* Ad exhortationem vero præcipue valent imparia: [43] *Admirabilior in femina, quam* [44] *in viro,* [45] *virtus.* Quare, si ad fortiter faciendum accendatur aliquis, non tantum afferent momenti Horatius & Torquatus, [46] quantum illa mulier, [47] cujus manu Pyrrhus est interfectus, & ad moriendum non tam Cato & [48] Scipio, quam Lucretia: quod ipsum [49] est ex minoribus ad majora. Singula igitur horum generum ex Cicerone (nam unde potius?) exempla ponamus. Simile est hoc pro Muræna: [50] *Etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus Patriciis, altero improbissimo* [51] *atque audacissimo, altero modestissimo atque optimo viro, peterem: superavi tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam.* [52] Majus minoris, [53] pro Milone: *Negant intueri lucem esse fas ei, qui a se hominem* [54] *occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii*

29. *Interim &c.*] *Et interim:* Obrecht.

30. *Aut ut gesta.*] Hanc addit particulam propter exempla fabulosa & poetica, quæ per fictionem sunt; de quibus egit cap. de argumentis, & post etiam aget. Vel ideo hoc addit, ut significet non semper exemplum verum esse, sed interdum verisimile tantum. TURNEB.

31. *Saturninus.*] Tribunus plebis fuit seditiosus, qui rempublicam turbavit: a Scæva quodam servo Crotonis occisus est. CAPPER.

32. *Sicut Gracchi.*] Duo Gracchi, videlicet Tiberius Gracchus a Publio Nasica occisus, & Caius Gracchus decennio post interfectus ab Opimio Consule. Ambo erant eloquentissimi plebisque studiosissimi Agrariis legibus rempublicam afflixerunt: occisorum corpora in Tiberim projecta sunt. Patrem habuere Tiberium Gracchum, qui Prætor fuit anno ab urbe condita. 573 CAPPER.

33. *Brutus.*] Junius ille Brutus qui, ut Cornelii Taciti verbis utar, *libertatem & Consulatum Romæ instituit.* Vide Tit. Liv. libro II. CAPPER.

34. *Manlius virtutem.*] Manlius Torquatus consul filium adolescentem fortissimum, quod extra ordinem absque consulis imperio cum hoste manum conseruisset, cum alioqui victoriam reportasset, securi percussit. Bruti historia nota ex 2. lib. Livii ab urb. cond. TURNEB.

35. *Marcellus.*] Exemplum sumptum ex Verrina IV. cap. 55. *Pugna*, inquit Cicero, *erat Agathoclis regis in tabulis picta præclare*, &c. quæ seqq. TURNEB.

36. *Verres eadem.*] *Verres eisdem:* V. C. Alm.

37. *Et probandorum.*] Significat exempla locum habere in genere *demonstrativo*, sicque, ut in *judiciali*, duci a simili, dissimili, & contrario: addit etiam locum habere in deliberationibus, quæ de futuro sunt. TURNEB.

38. *Si quid dicens.*] *Si quis* legendum esse, ne admonitione quidem est dignum. REGIUS.

39. *Dionysium.*] Patrem intelligi puto, qui perpetui imperii cupidissimus fuit usque ad crudelitatem. TURNEB. Arist. I. Rhet. Justin. lib. XX.

40. *Pisistratum.*] Pisistratus multis vulneribus corpori illatis, lectica delatus est in forum, conquestusque est sibi illata ab inimicis; impetratisque a populo corporis custodibus, tyrannidem occupavit. Simile refert de M. Antonio Cicer. in *Philip.* TURNEB.

41. *Tibicines.*] Tibicines certo die solebant epulari in Jovis templo. Id cum essent vetiti facere, Tybur secesserunt: ex senatusconsulto tamen sunt revocati, quod sacra fieri non possent absque musica. TURNEB. Vide Livium lib. IX. 30.

42. *Principes civitatis.*] Valer. lib. II. tit. de instit. antiq. PHILAND.

43. *Admirabilior.*] *Laudabilior:* MSS. Bodl. Alm.

44. *In viro.*] *Viro:* Voss. prim. tert.

45. *Virtus.*] Fortitudo, quæ vulgo audacia dicitur, quum audacia fere in malo est, ut virtus in bono. Qua ratione *fortiter* dicimus, pro *audaciter*. TURNEB.

46. *Quantum illa mulier.*] Pyrrhus rex Epirotarum Argos irruperat: in conflicto a quodam sauciatus, cum ulcisci vellet, mater illius, quem Pyrrhus insequebatur, conspicata filii periculum, de tecto tegulam in caput Pyrrhi devolvit, Pyrrhumque interfecit. TURNEB.

47. *Cujus manu Pyrrhus interfectus.*] Quamvis *est* verbum sæpenumero eleganter prætermittatur, hic tamen *est* verbum mihi adscribendum videtur hoc modo: *Pyrrhus est interfectus.* REGIUS. Omisit *est* Aldus.

48. *Scipio.*] Malo hoc loco eum intelligere, qui primus omnium suorum, aliis detrectantibus, contempto mortis periculo, hostilem murum transcendit; cujus meminit L. Florus lib XLVIII. MOSELLANUS.

49. *Est ex majoribus ad minora.*] Nisi corrigatur hic sensus, minus videtur esse verus. Neque enim major est feminæ virtus, quam viri; sed quia rarior, idcirco admirabilior. Quare, ut pro *majoribus* legendum est *minoribus*, ita *minora* in *majora* videntur commutanda. REGIUS. *Ex majoribus ad minora.:* MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. omnes. Locat. Vidor. Obrecht. Colon. margo.

50. *Etenim mihi ipsi.*] Servius Sulpitius Muræoam dicebat ad consulatum ambitu pervenisse; quia, cum ipse patricius esset, a Muræna dignitate superari non potuisset: quod ut refutet Cicero, exemplum suum confert, qui anno priore novus homo duobus patriciis in consulatu prælatus fuerit. TURNEB. Est ex oratione pro Muræn. cap. 8.

51. *Atque audacissimo.*] Non agnoscunt MSS. Alm. Voss. omnes Ald. Locat. *Peterem.*] Supple, consulatum. CAPPER.

52. *Majus minoris.*] Hoc est, majus quoddam facinus fit exemplum minoris. CAPPER.

53. *Pro Milone.*] Cap. 3.

54. *Occisum esse fateatur.*] *Occisum fateatur;* Ald. Colin.

fortissimi viri, qui, nondum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. [55] Minus majoris; [56] *Occidi, occidi non Spurium Melium, qui annona levanda,* [57] *jacturaque rei familiaris, quia nimis amplecti* [58] *plebem putabatur, in suspicionem incidit regni* [59] *appetendi, &c.* deinde: *Sed eum* ([60] *audiret enim dicere, cum patriam* [61] *periculo suo liberasset*) *cujus* [62] *nefarium adulterium in pulvinaribus*; & totus in Clodium locus. Dissimile [63] plures caussas habet; fit enim genere, modo, tempore, loco, [64] cæterisque, per quæ fere omnia Cicero præjudicia, quæ de Cluentio videbantur facta, subvertit. [65] Contrario vero exemplo censoriam notam, laudando [66] censorem Africanum, qui eum, quem [67] pejerasse conceptis verbis palam dixisset, testimonium etiam pollicitus, si quis contradiceret, nullo accusante, [68] traducere equum [69] passus est. Quæ, quia erant longiora, non suis verbis exposui. Breve autem apud [70] Virgilium contrarii exemplum est:

At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo.

Quædam autem ex iis, quæ gesta sunt, tota narrabimus; ut Cicero [71] pro Milone: *Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu Caii Marii, propinquus ejus imperatoris interfectus ab eo est, cui vim afferebat. Facere enim probus adolescens periculose, quam* [72] *perpeti turpiter maluit; atque hunc ille summus vir scelere solutum, periculo liberavit.* Quædam [73] significare satis erit, [74] ut idem ac pro eodem: *Neque enim posset* [75] *aut Ahala ille Servilius, aut* [76] *P. Nasica,* [77] *aut L. Opimius, aut* [78] *C. Marius, aut* [79] *me consule Senatus non nefarius haberi,* [80] *si sceleratos cives interfici nefas esset.* Hæc ita dicentur, prout nota erunt, [81] vel utilitas *caussæ* aut decor postulabit. [82] Eadem ratio est eorum, quæ ex poëticis [83] fabulis ducuntur: nisi quod iis minus [84] affirmationis adhibetur; cujus usus qualis esse deberet, idem optimus auctor ac magister eloquentiæ [85] ostendit. Nam hujus quoque generis eadem in [86] oratione reperietur exemplum: *Itaque hoc, judices, non sine caussa etiam fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt,* [87] *eum, qui patris ulciscendi caussa matrem necavisset,* [88] *variatis hominum sententiis,* [89] *non solum divina, sed etiam sapientissimæ deæ sententia liberatum.*

55. *Minus majoris.*] Id est, minus quoddam facinus sic exemplum majoris. CAPPER.
56. *Occidi.*] In Cicerone est *occidi, occidi*; PHILAND. ex eadem oratione cap 27.
57. *Jacturaque.*] *Jacturisque* est in Ciceronis codicibus.
58. *Plebem putabatur.*] *Videbatur*. MSS. Joan. Colb. Bern. Voss secund. Andr. Locat. Ald. Colon. Sich. Basil. Gryph. Vidov.
59. *Appetendi.*] *Affectandi*: MSS. Bodl. Alm. Vide Gebh. 1. Crep. cap. IV.
60. *Audiret*] Milo videlicet, quem loquentem Cicero inducit. CAPPER.
61. *Periculo liberasset.*] *Periculo suo*; Steph. Culin. & Ciceronis codices.
62. *Nefarium adulterium.*] *Nefandum*; MSS. Joan. Voss. omnes. Andr. Locat. Ald Basil. Gryph. Vidor. Obrecht. & apud Ciceronem quidam etiam codices.
63. *Plures caussas habet.*] *Plures ex se casus habet*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss secund. Andr. *Plures casus habet*: Voss prim. Sich. Obrecht. *Ex se plures caussas habet*: Locat. Ald. Basil. Gryph. Vidov. *Plures caussas habet.*] Caussas dissimilitudinis, &, ut aiunt in scholis, *rationes disparitatis*. CAPPER.
64. *Cæterisque.*] *Cæteris*; Voss. prim
65. *E contrario vero exemplo.*] *E* præpositio, ut supervacua, expungatur; contrario namque exemplo censoriam notam Cicero *pro Cluentio* evertit cap. 48. REGIUS *E contrario*: Locat. Ald *e contrario* Ascensius legit
66. *Censorem Africanum.*] Valer. Max. lib. IV. cap. 1. §. 10.
67. *Pejerasse conceptis verbis.*] Antiqui in jurejurando certam verborum formulam observabant, idque *conceptis verbis jurare* dicebant: quod si quis tum falsum dixisset, *conceptis verbis pejerasse* ferebatur. TURNEB.
68 *Traducere equum.*] Hoc factum dicitur a Valerio in Caium Licinium sacerdotem, equitem Romanum. Porro Romani equites Idibus Quintilibus recognoscebantur, *equumque traducebant*: id autem *traductio* appellatur & *transvectio*, vulgo *monstra* TURNEB. Adde quod censor, quibus inostam vellet ignominiæ notam, iis equum adimebat. CAPPER.
69. *Passus est.*] *Passus esset*; Voss. secund.
70. *Virgilium.*] Lib. II. Æneid. 540.
71. *Pro Milone*] Cap 4.
72. *Perpeti.*] *Pati*; Voss. tert.
73. *Significare.*] Simpliciter & paucis enunciare, innuere, non sigillatim & pluribus verbis enarrare. CAPPER.
74. *Ut idem.*] Cap. 3.
75. *Aut Hala ille.*] *Aut* non habent MSS. Alm. Voss. secund. *Ahala*; Cicer. & cod. Bern. *Ahala Servilius*] Qui Spurium Melium occidit. Vide Tit. Liv. lib. IV. CAPP.
76. *Publius Nasica.*] Qui Tiberium Gracchum interfecit. CAPPER.
77. *Aut L. Opimius.*] *Aut L. Opimius, aut C. Marius*; Cicer. & ita Ald. Basil. Colin. *L. Opimius.*] Qui Caium Gracchum occidit. CAPPER.
78. *C. Marius.*] Qui consul cives ad arma convocavit, quibus Apuleius Tribunus plebis cum Glaucia Prætore oppressus est. Vide Appian. 1°. civil. & Plutarch. in Mario. CAPPER.
79. *Me consule senatus.*] Nam Cicerone consule senatus decrevit, ut quinque cives, Lentulus, Cethegus & alii indicta *caussa* occiderentur in carcere, tanquam Catilinariæ conjurationis participes. Vide Sallustii bellum Catilinar. CAPPER.
80. *Si sceleratos.*] *Si sceleratos cives*; Cicero, & ita Ald. Basil. Colin.
81. *Vel utilitatis caussæ.*] Correcte in aliis exemplaribus legitur *utilitas*. REGIUS.
82 *Eadem ratio est.*] Exempla fabulosa imbecilla sunt; ideoque illis in oratione vix est utendum, nisi aliorum quoque exemplorum copia suppeditet. TURNEB.
83. *Fabulis ducuntur.*] *I* vocali in *u* conversa, *ducuntur* esse legendum videtur. REGIUS. *Dicuntur*: Locat.
84 *Affirmationis.*] *Confirmationis*; Voss. tert.
85. *Ostendit.*] *Ostendet*; Voss prim.
86. *Oratione.*] Cicer pro Milone cap 3.
87. *Eum qui patris ulciscendi caussa matrem necavisset.*] Orestem, qui Agamemnonis ulciscendi caussa Clytæmnestram necavisset CAPPER.
88. *Variatis hominum sententiis.*] Nam Orestes, ut Græci scholiastæ scribunt, *caussam* dixit apud Areopagitas, illicque absolutus est. TURNEB.
89. *Non solum humana.*] *Non solum divina*; MSS. Bodl.

[90] Illæ quoque fabulæ, quæ, etiam si originem non ab Æsopo acceperunt (nam videtur earum primus [91] auctor Hesiodus) nomine tamen Æsopi maxime celebrantur, ducere animos solent, præcipue [92] rusticorum, & imperitorum, qui & simplicius, quæ ficta sunt, audiunt, & capti voluptate facile iis, quibus delectantur, consentiunt. Siquidem & [93] Menenius Agrippa [94] plebem cum patribus in gratiam traditur reduxisse nota illa de membris humanis adversus ventrem [95] discordantibus fabula. Et Horatius ne in poëmate quidem humilem generis hujus usum putavit, in illis versibus:

[96] *Olim quod vulpes ægroto cauta leoni*, &c.

[97] Αἶνον Græci vocant, & [98] Αἰσωποπίστον, [99] ut dixi, [100] λόγους μυθικούς; nostrorum quidam, non sane recepto in usum nomine, [101] *apologationem*. Cui confine est παροιμίας genus illud, quod est velut [102] fabella brevior, & per *allegoriam* accipitur. [103] *Non nostrum*, inquit, *onus: bos clitellas*. [104] Proximas exemplo vires habet similitudo, [105] præcipueque illa, quæ ducitur citra ullam [106] *translationum* mixturam ex rebus pene paribus: [107] *Ut qui accipere* [108] *in Campo consueverunt, iis candidatis, quorum* [109] *num-*

Joan. Alm. Voss. omnes & Bern. Andr. Locat. Ald. Par. Basil Gryph. Colin. Vidov. Vide commentatores ad Ciceronis hæc verba. *Humana*. Stephan.

90. *Illæ quoque fabulæ.*] Gellius certe lib. II. cap. 29. magna cum laude fabulas illas, quibus inter se muta animalia confabulantur, Æsopo tribuit. At Quinctilianus noster hoc loco tractationem quidem earum in soluto & simplicis orationis vel sermonis genere Æsopo permittit: sed originem plane refert ad Hesiodum, hac nimirum usus conjectura, quod in Hesiodi Georgicis subinde eædem fabulæ narrantur, atque etiam ad allegoriam trahuntur. Jam constat multis seculis Hesiodum Æsopo antiquiorem, adeo ut apud Plutarchum historiæ scriptor Ephorus vel Homero vetustiorem faciat: nec admodum a Fabii judicio dissentit Callistratus, Græcus scriptor, in imaginum descriptionibus. MOSELLAN. Vide Augustin. lib. I. de concordia. PHILAND. Fabulæ variis nominibus appellantur, pro inventorum diversitate; nam quædam dicuntur Cypriæ, quædam Cilissæ, quædam Sybariticæ: cum tamen hoc fabularum genus maxime sit ab Æsopo celebratum, factum est ut Æsopicæ dicerentur fabulæ. TURNEB.

91. *Auctor Hesiodus.*] Suidas ait, Hesiodum primum omnium fabulas scripsisse, qui etiam 130 annis Æsopo superior fuit. Nota est illius fabula de accipitre & philomela. SICHARD. Cum Fabio sentit Theon Alexandrinus in *Progymnasmat.* pag. 22. edit. Basileensis; Αἰσώπειοι δὲ ὀνομάζονται, οὐχ ὅτι Αἴσωπος πρῶτος εὑρετὴς τῶν μύθων ἐγένετο· (Ὅμηρος γὰρ, καὶ Ἡσίοδος, καὶ Ἀρχίλοχος, καὶ ἄλλοι τινὲς πρεσβύτεροι γεγονότες αὐτοῦ, φαίνονται ἐπιστάμενοι, καὶ δὴ καὶ Κόννις ὁ Κίλιξ, sic lege, καὶ Θοῦρος ὁ Συβαρίτης, καὶ Κυβισσὸς ἐκ Λιβύης, μνημονεύονται ὑπό τινων ὡς μυθοποιοί) ἀλλ' ὅτι Αἴσωπος αὐτοῖς μᾶλλον κατακόρως καὶ δεξιῶς ἐχρήσατο. Et Priscianus in art. Præexercit. *Omnes autem communiter Æsopiæ nominantur, quoniam in conventibus frequenter solebat Æsopus fabulis uti.* Lege disertissimum Vavassorium in Dissertatione de ludicra dictione, pag. 14. & seq. COLOMES. Agnoscit tamen inventorem Æsopum Constant. Porphyr. Themat. lib. I. Them. IV. ubi patriam simul indicat, Cotyæum nempe. Hic Æsopus adeo carus fuit deis, ut eum resuscitarint. Henr. Kornmannus de miraculis mortuorum part. II. cap. 22. decem vero Æsopos enumerat, atque pauculis verbis describit Axenius ad Phædr. Prolog. quem vide; & de Æsopo ex professo scribentem Gisb. Cuperum Observ. IV cap. 4. ALMELOV. vide Gataker. de stylo Novi Testamenti cap. 23. cui sua debet Colomesius.

92. *Rusticorum & imperitorum.*] Immo puerorum. Serv. ad Virgil. Eclog. VI. vers. 41. ait, *fabulis plenis admiratione puerorum corda mulcet; nam fabula delectationis caussa inventa fuit, ut ipse Virgilius etiam in Georgicis docet, dicens:*

Cætera quæ vacuas tenuissent carmine mentes.

ALMELOV.

93. *Menenius.*] Livius lib. II. cap. 32.

94. *Plebem cum Patribus.*] Plebeios cum Patriciis, Senatoribus, &c. CAPPER.

95. *Discordantibus fabula.*] *Fabella*; Voss. tert.

96. *Olim quod vulpes*] *Quod dixit vulpes ægroto cauta leoni*; V. C. Alm. Locat. est vero ex lib. I. Epist. I. 73.

97. *Αἶνον Græci vocant*] Αἶνος, ut ait Ammonius, explicatio quædam est, sumpta ab animalibus brutis, aut plantis, ad commonitionem; παροιμία autem est ipsius αἴνου caput & compendium; ut, *cantharus aquilam*; hæc enim *parœmia* in se continet etiam *apologum*: hoc tamen non fit in omnibus proverbiis. TURNEB. vide Cæl. Rhodig. lib. XV. cap. 26.

98. *Αἰσωποποίητον.*] Suspicor plane librariorum incuria verbum omissum; neque enim Græci hoc fabularum genus simpliciter αἰσωποποίητον, nominant; sed ab auctore sic cognominant, ut Callistratus in descriptione imaginum: atque haud scio, an non ex eadem scripturæ consideratione sumi posset hic legendum Αἰσωπεῖον, nomine possessivo. MOSELLAN. Quantum ex Aristophanis commentariis intelligi datur, veteres eas fabulas vocabant, quæcunque de irrationalibus animalibus compositæ erant. SICHARD. Apud Callistratum, quem hic & paulo ante laudat Mosellanus, nihil de fabulis Æsopi reperi: at forte memoriæ vitio, pro Philostrato, Callistratum posuit; apud illum enim in Iconibus cap. III. fabulæ ad Æsopum, & etiam ad Homerum & Hesiodum referuntur. BURMAN. *Αἰσωπομίστον.*] Quasi dicas, fictam ab Æsopo fabulam. CAPPER.

99. *Ut dixi.*] *Et ut dixi*; Locat. Steph. Basil. Gryph. Colin.

100. *Λόγους μυθικούς.*] *Sermones fabulosos.* CAPPER.

101. *Apologationem.*] Plaut. Sticho IV. I. 32. & 64. *Apologum* dixit.

101. *Fabula brevior.*] *Fabella brevior*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss prim. & sec. Andr. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

103. *Non nostrum.*] Ductum est hoc proverbium ex Epistolis Cicer. ad Attic. quo significamus injunctam alicui provinciam non idoneam, aut impositum onus non commodum; nam *bovi non imponuntur clitellæ*; sed mulis, equis, cæterisque dorsuariis animalibus. TURNEB. *Non nostrum, inquit, onus: vos clitellas*; Voss. secund. Locat. *nos nostrum, inquit, onus: bos clitellas*; Voss. prim. Basil. Gryph. Colin. Vide Cicer. ad Att. V. Ep. 15. *Clitellæ bovi sunt impositæ, plane non est nostrum onus*: unde apparet recte legi *non nostrum, inquit, onus: bos clitellas*, scilicet *portabat*, quas asinus deberet portare; ut recte Erasmus exposuit in Proverbiis titulo *Munus aptum, aut ineptum*: illa vero verba, *bos clitellas*, sunt prima fabulæ verba, de homine absurdo stolidoque, qui clitellas bovi imposuerat, suo atque bovis malo, ut recte Scheffer lib. II. de re vehic. cap. 2. ubi plura de clitellis. BURMAN. Vide Ammian. Marcellin. lib XVI. CAPPER.

104. *Proximas exemplo vires.*] Loco *exempli* legendum esse videtur *exemplo* sic autem est distinguendum, ne sensus natura distincti confundantur. REGIUS. *Exempli*; Ald. Par. Basil Gryph. Colin. Vidov. Vide Rudolph. lib. I. cap. 16.

105. *Præcipueque.*] *Præcipue*; V. C. Alm. *præsertim*; Voss. prim. tert.

106. *Translationum.*] Hoc est, locutionum *metaphoricarum* aut *allegoricarum*. CAPPER.

107 *Ut qui accipere.*] In magistratuum comitiis divisores quidam ac sequestres pecunias distribuebant in tribus & centurias, quo suffragia emerent candidatis. TURNEB. Est ex Oratione pro Cluentio cap. 27.

108. *In campo.*] In campo Martio, ubi comitia Romanorum ad eligendos magistratus habebantur. CAPPER.

109. *Nummos suppressos.*] Nummos supprimit, qui celat, occultat, dissimulat se habere, dolo malo retinet. CAPP.

mos suppressos esse putant, inimicissimi solent esse; sic [110] *ejusmodi judices infesti tum reo venerant.* [111] Nam παραβολὴ, quam Cicero *collationem* vocat, longius res, [112] quæ comparentur, repetere solet. Nec hominum modo inter se opera similia spectantur, ut Cicero pro Muræna facit: [113] *Quod si e portu* [114] *solventibus* [115] *ii, qui jam in portum ex alto invehuntur,* [116] *prædicere summo studio solent & tempestatum rationem, & prædonum, & locorum;* [117] *quod natura fert, ut iis faveamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo me tandem animo esse oportet, prope jam ex magna jactatione terram videntem, in hunc, cui video* [118] *maximas reipub. tempestates esse subeundas?* [119] Sed & a mutis atque etiam inanimis interim hujusmodi ducitur. Et quoniam [120] similium alia facies [121] in tali ratione, admonendum est, rarius esse in oratione illud genus, [122] quod εἰκόνα Græci vocant (quo exprimitur rerum aut personarum *imago*, ut Cassius, *Quis istam* [123] *faciem planipedis senis torquens?*) [124] quam id, quo probabilius fit, quod intendimus; ut, si animum dicas excolendum, similitudine utaris terræ, quæ neglecta sentes [125] atque dumos, [126] culta fructus creat; aut, si ad curam reip. horteris, [127] ostendas [128] apes etiam, formicasque non modo muta, sed etiam parva

110. *Hujusmodi judices*] *Ejusmodi*; V. C. Alm. Oxon. Obrecht. & ita apud Ciceronem.

111. *Nam παραβολή.*] Similitudo a *collatione* discrepat; nam e propinquo ducitur & rebus pene paribus; *collatio* vero longius repetitur, nec solum res hominum comparat, verum etiam brutorum, & rerum inanimatarum. TURNEB. Vide infra lib. VIII. cap. 3. convenit vero illa magis Poëtis, teste Macrobio IV. Satur. 16. ALMELOV.

112. *Quæ parantur.*] *Comparantur* ut legamus, sensus exposcere videtur. REGIUS. *Quæ comparantur*; Gryph. Colin. Vidov. Steph. *comperentur*: alii. *Quæ parantur*: Voss. secund.

113. *Quod si e porta.*] Hujusmodi similitudinis comparationem solent appellare *a proportione* plerique Dialectici; de qua posterius. TURNEB. Est cap. 2. Orat. pro Mur. ubi legitur: *quod si porta solventibus*. sed de hoc agemus ad Ovid. Epist. XVIII. 10.

114. *Solventibus.*] Supple, navem, vel funem nauticum. CAPPER.

115. *Ii, qui*] *Ii* non habent Voss. omnes, Steph. Basil. Gryph.

116. *Prædicere.*] *Præcipere*; MSS. Joan. Voss. omnes, Bern. Ald. & ita Cicero.

117. *Quod natura fert.*] *Affert*; MSS. Alm. Voss. omn. perperam; ut notavit ad Ciceronem celeberrimus Grævius, & Regius jam damnavit.

118. *Maximas reipublicæ tempestates.*] *Maximas tempestates*; MSS. Alm. Voss. omnes, Locat. Steph. Gryph. Vidov. Oxon. Obrecht.

119. *Sed & a mutis.*] *Sed παραβολὴ a mutis*; Locat. Ald. Par. Basil. Gryph. Colin. *sed a mutis*; V. C. Alm. *A mutis.*] Id est, a brutis animantibus, ἀπὸ τῶν ἀλόγων. CAPPER. *Sed & a mutis atque etiam inanimis interim hujusmodi ducitur.*] Editio Lugdunensis, *interim hujusmodi dicitur*; error per se manifestus, etiam si non proderetur a codice MS Joannensi, maximaque parte editorum. GIBSON. *Ducitur*: etiam Vossiani omnes. Franciscus malebat, *hujusmodi comparatio ducitur*: sed comparatio, vel ἡ παραβολὴ subintelligi facile potest ex præcedentibus. CAPPER.

120. *Similium alia facies.*] *Alia atque alia facies*: Ald. Basil. Colin. *Similium alia facies in tali ratione*] Istud *in*, ab editoribus nonnullis prætermissum, a codice MS. Joannensi, editis Andreæ, Aldi, Sichardi, Vascosani, Stephanique, admoniti inseruimus, ne ulla ea parte mancus esset politissimus scriptor. GIBSON. *In* etiam est in MSS. Alm. Voss. omn. Locat. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

121. *In tali ratione.*] Subintellige, similitudinum, vel comparationum. CAPPER.

122. *Quod εἰκόνα Græci vocant.*] Imago formæ est, cum forma expressa repræsentatio & similitudo. Arist. imaginem differre putat a *metaphora*, sola quasi enunciatione; nam si Achillem voces leonem, *metaphora* est: si illum ut leonem in hostes irruisse dicas, est εἰκὼν, id est, imago. TURNEB. *Imago fit, cum aut forma corporis absentis describitur: aut omnino, quæ nulla est, fingitur*, Macrob. IV. 5. ALMELOV. Cæterum notabis hic specialem τῆς εἰκόνος significationem; nunc enim ἡ εἰκὼν dicitur loquendi modus, quo rerum aut personarum imago exprimitur. CAPPER.

123. *Faciem lampedis.*] Hoc quidem dictum menda non caret: sed quia non exstat opus, unde est sumptum, ne corrigi quidem facile potest: nisi forte *Planipedis* legamus, perinde ac si diceret *comici senis*. *Planipes* namque genus est Poematis, comœdiæ simile, qui mimus a Græcis vocatus. REGIUS. *Planipes* dicitur comœdia admodum humilis, cujus actio ab histrionibus citra soccum plano pede peragitur. Eodem quoque nomine appellatur *mimus*, qui eam comœdiam agit. TURNEB. Doctissimus Gebhardus, Crepund. lib. II. cap. 25. pag. 95. ex MS. cod. *Lampedis* legit. *Lampedem senem* festivissime vocat tardigradum, pulmoneos, ut Plautus loquitur, pedes lana obligatum, eoque lentius promoventem. Macrob. lib. I. Saturn. cap. 8. *Saturnum Apollodorus alligari ait per annum laneo vinculo, & solvi ad diem sibi festum, id est, mense Decembri, atque inde proverbium ductum: Deos laneos pedes habere.* Nam qui pedes ulcerosos habebant, laneis vinculis deligabant. Vide Plinium lib. XXIX. cap. 2. Et ideo affectis pedibus minus celeres. Pertinet huc jocus Ciceronis apud Quinctilianum lib. VI. cap. 3. *Sed elevandi genus est etiam causarum relatio, qua Cicero est usus in Vatinium, qui pedibus æger, cum vellet videri commodioris valetudinis, & diceret se jam bina millia passuum ambulare: dies hi, inquit, longiores sunt.* Videtur autem Fabius *consenescere* pro tardum esse, senum more lentum gradum moliri, usurpasse lib. IX. cap. 4. *Totus vero locus hic non ideo tractatur a nobis, ut oratio, quæ ferri debet ac fluere, dimetiendis pedibus ac perpendendis syllabis consenescat.* Idem lib. 2. cap. 3. *Nam quomodo sufficere civilibus officiis possit, qui singulis actionum partibus insenescat.* Sic Euripid. Phœniss. vers. 310.

Γηραιῷ τρομερῷ ἴχνει πόδα βάσιν.

Alcestide vers. 611.

Καὶ μὴν ὁρῶ σὸν πατέρα γηραιῷ ποδὶ
Στείχοντα.

Sic Andromach. vers. 544. 545.

Καὶ μὴν δέδορκα τόνδε Πηλέα πέλας,
Σπουδῇ τιθέντα δεῦρο γηραιὸν πόδα.

Vide plura apud Gebhardum citato loco. PAREUS. *Lampedis*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Cassii Severi esse puto, quem Tragœdias scripsisse tradunt veteres: de quo vide Voss. de Poet. Latin. cap. II. & de Hist. Latin. I. 21. ex eo citat Charis. lib. I. Instit. pag. 80. *Gausapo purpureo salutatus*: & alii Grammatici ex eo quædam producunt: sed, ut versus constet, legi posset;

Quis iste? faciem planipedis senis torquens?

Quis iste, qui os sibi ita distorquet, ut senex planipes? mimus quidam, qui ore distorto spectabatur in mimo, quem agebat; ut apud Terent. Eunuch. IV. 4.

Illud vide, os ut sibi distorsit carnifex:

& ut supra lib. I. cap. II. *ne labra distorqueantur* dixit, ubi *torqueantur* alii. BURMAN. Vide Diomedem pag. 487. veter. Grammatic. CAPPER.

124. *Quam id quod probabilius.*] *Quo*, litera d erasa, legendum est. REGIUS.

125. *Atque dumos.*] *Aut dumos*: Voss. tert. *& dumos*: Voss. secund.

126. *Culta fructus.*] *Exculta*; Ven. Locat. Ald. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

127. *Ostendes.*] *Ostendas* legendum, ut modi similes copulentur. REGIUS. *Ostendes*; Locat.

128. *Apes etiam formicasque.*] Arist. primo cap. lib. primi de historia animalium ait, apes monarchiam habere, formicas democratiam. TURNEB. Vide Eustath. comment.

[129] animalia,

animalia, in commune tamen laborare. Ex hoc genere [129] dictum illud est Ciceronis: *Ut corpora nostra sine mente; ita civitas sine lege, suis partibus, ut nervis ac sanguine & membris, uti non potest.* Sed, ut [130] hac corporis humani pro Cluentio; ita pro Cornelio, equorum; pro Archia, [131] saxorum quoque usus est similitudine. Illa (ut dixi) [132] propiora; *ut* [133] *remiges sine gubernatore*, [134] *sic milites sine imperatore nihil valere.* [135] Solent tamen fallere similitudinum species, ideoque adhibendum est his judicium. Neque enim, ut navis utilior nova, quam vetus, sic amicitia; [136] vel, ut laudanda, quæ pecuniam suam pluribus largitur, ita quæ formam. Verba sunt in his similia, [137] vetustatis, & largitionis: vis quidem longe diversa, pecuniæ, & pudicitiæ. Itaque in hoc genere maxime quæritur, an simile sit, quod infertur. [138] Etiam in illis interrogationibus [139] Socraticis, quarum paulo ante feci mentionem, cavendum, ne incaute respondeas, ut apud Æschinem Socraticum male respondit [140] Aspasiæ Xenophontis uxor: quod Cicero his verbis transfert: [141] *Dic mihi*, [142] *quæso, Xenophontis uxor, si vicina tua melius habeat aurum, quam tu habes;* [143] *utrum illius, an tuum malis? Illius, inquit. Quid? si vestem & cæterum ornatum muliebrem pretii majoris habeat, quam tu habes; tuum, an illius malis? Illius vero, respondit.* [144] *Age, inquit, si virum illa meliorem habeat, quam tu habes;* [145] *virumne tuum, an illius malis?* Hic mulier [146] erubuit merito; male enim responderat, se malle alienum aurum, quam suum; nam est id improbum. At si respondisset malle se aurum suum tale esse, quale illud esset, potuisset pudice respondere, malle se virum suum talem esse, qualis melior esset. Scio quosdam inani diligentia per minutissimas ista partes secuisse, & esse aliquid minus simile; ut simia homini, [147] & ut marmora [148] deformata prima manu: aliquid plus, ut illud: *Non ovum tam simile ovo.* Et dissimilibus inesse simile; [149] ut est formicæ & elephanto genus, [150] quia sunt animalia. Et similibus dissimile; [151] ut,

——— *Canibus catulos, & matribus hœdos;*

ad Hexaëmer. pag. 31. & ibi doctissimas & amplissimas notas Leonis Allatii. ALMELOV.

129. *Dictum est.*] *Ductum est*: Ald. Sich. Basil. Vidov. margo. Ego *dictum* retineo, quod sententiam gravem, & acutam & etiam facetam notat, ut dictum Syllæ Suet. Cæs. 45. Vide Græv. ad Cicer. XI. ad fam. 10. Vide de dictis Cicer. II. Orat. 45. est autem hoc dictum ex Oratione pro Cluentio cap. 54. ubi quidam codices, *suis partibus & nervis*. BURMAN.

130. *Hac corporis.*] *Hic*: Gryph. Vidov.

131. *Saxorum.*] Pro Arch. cap. 8.

132. *Propiora.*] *Propriora*: MSS. Alm. Voss. secund. Bern.

133. *Remi sine gubernatore.*] *Remiges* legendum esse, satis ex ipso patet sensu REGIUS. *Remi*: Locat. *sine gubernatione*; Voss. prim. tert.

134. *Sic milites.*] *Ita*: Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

135. *Solent tamen.*] Ideo apud rusticos sæpius, quam doctos, usurpari solent. TURNEB.

136. *Velut laudanda.*] *Vel* & *ut* particulæ distinguendæ, ne una dictio (cum sint duæ) esse videatur. REGIUS Subauditur autem *mulier*. CAPPER.

137. *Vetustatis & largitionis.*] *Largitionem* referre debemus ad pecuniam, *vetustatem* ad amicitiam & navim. Alii legunt *venustatem*, ut de eodem dictum accipiamus, quemadmodum in *redditione* dixit Fabius. TURNEB. In hac nota *redditio* significat posterius comparationis membrum, quod his particulis *ita*, *sic*, &c. declaratur. Fabius lib. VIII. cap. 3. *redditionem* vocat, & aliquando *contrariam redditionem*. Græci dicunt ἀπόδοσιν & ἀνταπόδοσιν, cui respondet altera ex parte πρότασις. CAPPER.

138. *Etiam si in illis.*] *Si* particula, ut sensum perturbans, eradenda videtur. REGIUS. Habet Locat. *Etiam in illis interrog.*) *Inductio* Socratica, quæ per interrogationem fit, maxime solet respondentem illaqueare; cum enim res multas proponat, nec satis intelligat, qui respondet, quæ sit secutura conclusio, facile decipitur: hoc genere fallebat sophistas Socrates. TURNEB.

139. *Socraticis.*] *Socratis*; MSS. Alm. Voss. omnes, Locat. Ald. Andr. Sich. Par. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

140. *Aspasia.*] Legendum videtur *Aspasia*, ut ex Cicerone lib. I. de *Inventione* apparet; nec enim Aspasia vocatur Xenophontis uxor; & cum Xenophontis uxore disputat Aspasia apud Æschinem. TURNEB. Falsus est Fabius, quique eum secutus Brusonius in Apophthegm. fuit enim Aspasia hæc, non Xenophontis uxor, sed Sophistria, quæ Rhetoricam docuit, & Periclem amavit; cumque eidem nupsisset, Samii ac Peloponnesiaci belli auctor fuit, teste Plutarcho in Pericle. COLOMESIUS. Vide Vossium lib. III. Instit. Orat. cap. IV. §. 6. unde hæc Colomesius transtulit. Sed *Aspasia* legendum est sine dubio: quod ex sequentibus, *male enim responderat*, apparet. BURMAN. Colomesius Fabio tribuere non debebat eorum errorem, qui libros hosce transcripserunt, vel typis excuderunt. Lege ipsos Æschinis & Socratici dialogos, quos cum notis edidit Spanhemius, vel Joannes Clericus, in-4°. CAPPER.

141. *Dic mihi.*] Est in lib. I. de *Invent.* cap. 31.

142. *Quæso.*] Non est in Voss. prim.

143. *Utrum illius.*] *Utrumne tuum, an illius*; Voss. prim. tert. *Tuum, an illius*] *Utrumne tuum, an illius*; Voss. tert.

144. *Age inquit.*] *Age, sis, inquit. Quod si virum*: codex Ciceron. Gronovii. *Age sis*; Locat. Basil. Gryph. quod probat Regius, pro *si vis*.

145. *Virumne tuum.*] *Utrumne tuum virum malis, an illius?* MSS Alm Voss prim. tert. & ita codex Ciceronis, quem clarus Gronovius consuluit: aliter Gruteri codices.

146. *Erubuit merito.*] *Erubuit & merito*; Ald. Basil. Colin. recte: male etiam alii distinguunt; est enim quasi ex sollemni formula. Propert. I. 17. 1.

Et merito; quoniam potui fugisse puellam:

ubi plura videbis apud elegantissimum Broukhusium.

147. *Et ut marmora.*] *Ut* particula, ut sensum perturbans ac supervacua, mihi videtur expungenda. REGIUS. Habent eam V. C. Alm. Locat. Lugd. Oxon. Obrecht.

148. *Deformata prima manu.*] Primam manum appellant primam scalpturam, quæ opus exhibet adhuc impolitum & rude: at summam manum vocant, cum opus ad unguem expolitur. TURNEB. Et ita *certos ac deformatos fructus* dixit lib. VI. Præfat.

149. *Ut est formicæ & elephanto genus.*] Nam *genus* nihil aliud, quam collectio similitudinis, quæ in speciebus reperitur: quanquam igitur species inter se discrepant; genere tamen consentiunt, & similes sunt. TURNEBUS. *Ut formicæ*: Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

150. *Quia sunt.*] *Quæ sunt*; Steph.

151. *Ut canibus.*] Virgil. Eclog. I.

differunt enim ætate. [152] Contrariorum quoque aliter accipi [153] opposita, ut noctem luci; aliter noxia, ut [154] frigidam febri; aliter [155] repugnantia, ut verum falso; [156] aliter disparata, ut dura non duris. Sed quid hæc ad præsens propositum magnopere pertineant, non reperio. Illud est adnotandum, magis argumenta duci ex jure simili; ut Cicero in *Topicis*: [157] *Ei, cui domus usufructus relictus sit, non restiturum heredem, si corruerit; quia non restituat servum, si is decesserit.* [158] Ex contrario: [159] *Nihil obstat, quo minus* [160] *justum matrimonium sit mente coëuntium,* [161] *etiam si tabulæ signatæ non fuerint; nihil enim proderit signasse tabulas, si* [162] *mentem matrimonii non fuisse constabit.* Ex dissimili; quale est Ciceronis [163] pro Cæcinna: *Ut si quis me exire domo coëgisset armis,* [164] *haberem actionem; si quis intrare prohibuisset, non haberem.* Dissimilia sic deprehenduntur: [165] *Non, si, qui argentum omne legavit, videri potest signatam quoque pecuniam reliquisse; ideo etiam,* [166] *quod est in nominibus, dari voluisse creditur.* [167] Ἀναλογίας quidam a simili separaverunt: nos eam subjectam huic generi putamus. Nam, *ut unum ad decem,* [168] *sic decem ad centum*, simile certe est; &, *ut hostis, sic malus civis*: quanquam hæc ulterius quoque procedere solent: *Si* [169] *turpis dominæ consuetudo cum servo, turpis domini cum ancilla:* [170] *Si mutis animalibus finis voluptas,*

152. *Contrariorum.*] De variis contrariorum generibus ita scribit Cicero in *Topicis*: *Contrariorum autem genera sunt plura. Unum eorum, quæ in eodem genere plurimum differunt, ut* sapientia *&* stultitia; *hæc . . . . appellantur* adversa; *sunt enim alia contraria, quæ* privantia *licet appellemus Latine, Græce* στερητικά, ut humanitas, inhumanitas. *Alia quoque sunt contrariorum genera, quæ cum aliquo conferuntur, ut* duplum, simplum; majus, minus. *Sunt etiam valde contraria alia, quæ appellantur* negantia ἀποφατικά. contraria *aientibus*: *ut,* si hoc est, illud non est. Sic & libro *de fato contraria* vocat, quæ vulgo dicimus contradictoria; sic enim habet: *Necesse est in rebus contrariis duabus*: contraria *autem hoc loco ea dico, quorum alterum ait quid, alterum negat: ex his igitur necesse est, invito Epicuro, alterum verum esse, alterum falsum.* Hæc eadem lib. 1. de *Invent.* 42. vocat *disparata*: Disparatum *est*, inquit, *id quod ab aliqua re per oppositionem negationis separatur hoc modo*: sapere, non sapere. Nunc doctior Logici *disparata* ea esse, quæ ita secum pugnant, ut cum aliis quoque similiter pugnent, ut *humidum & calidum*, &c. CAPPER.

153. *Opposita, ut noctem luci.*] Philosophi nunc vocant *privativa*, seu *privative* opposita. Cicero dixit *privantia*, τὰ στερητικά. CAPPER.

154. *Aquam frigidam.*] Haud scio, an non rectius legatur *frigidam*, ut simpliciter intelligas hoc morbi genus, quod frigore concutit universa membra, genus plane oppositum febri; nam ut a fervendo febris dicatur, quia immodice calor vexat; ita contrarius morbus a frigore immodico, a Fabio *frigida* dici potest videri. Græci certe utrumque genus suo vocabulo efferunt. * Etenim febrem calidam ab igne πυρετὸν vocant; frigidam vero a maris & aquæ rigore ῥιγεδανὸν dicunt, & ad hunc modum his vocabulis usus est Lucianus. Porro veteres Latini frigidas febres ex Legibus XII. Tab. *querqueras* nuncuparunt: nihil autem vetat, quo minus ad majorem curiositatem eorum, quos hic damnat Fabius, *frigidam aquam* legamus, ut quæ noxia videatur pota febrientibus. MOSELLANUS. Quis unquam *frigidam* simpliciter dixit pro *querquero*, vel febri frigida? cum obvium & expositum sit omnibus, *frigidam* dici aquam, ut *calda* vel *calida*: & non tantum de aqua, quæ potabatur, sed & qua lavabantur, dixit Petron. cap. 28 *ad frigidam eximus*: in cod. Bern. *frigida in febri*. BURMAN.

155. *Repugnantia.*] Logici nostri dicerent *contraria*. CAPPER.

156. *Aliter disparata.*] *Disparata* vocat Cicero, quæ negationis oppositione efferuntur · Dialectici vero ea dicunt *disparata*, quæ, cum nec relativa sint, nec privantia, nec contraria, nec contradicentia, tamen inter se discrepant; ut *lapis & homo*. TURNEB. *Aliter separata*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. secund. tert. Andr. Ven. Locat. & Bern.

157. *Eum, cui domus usufructus legatus sit, non restiturum heredem.*] Non librariorum culpa, sed correctoris alicujus, ne dicam corruptoris, parum eruditi, prorsusque & judicio & diligentia carentis, hunc sensum perversum esse, manifeste Ciceronis ipsius verba declarant; hoc enim eodem exemplo *locum a simili* exponit in *Topic.* cap. 3. *Si ædes eæ corruerint, vitiumve fecerint, quarum usufructus legatus est, heres restituere non debet, nec reficere*, &c. putavit autem ille loci hujus corruptor, *restituere* verbum id demum significare, quod *reddere*; cum pro eo, quod est *instaurare* atque *reficere*, frequentissime accipiatur. Quo errore ductus *ei* in *eum*, & *heredem* in dativum *heredi* pervertit: sic igitur emendate legetur: *ei, cui domus usufructus legatus sit, non restituturum heredem, si corruerit.* REGIUS. *Eum, cui usufructus relictus sit, non restituturum heredi*; Locat. *eum, cui domus*, &c. MSS. Joan. Voss. secund. tert. Andr. Venet. & cod. Bern *& cui d. usf. relictus sit, non restituturum heredem*; Basil. *Usufructus.*] Ususfructus, est potestas alienis rebus utendi, fruendi, salvo rerum dominio. Constituitur autem in corporibus, quibus pereuntibus deperit etiam jus illud. TURNEB.

158. *Ex contrario.*] *E contrario*; Locat.

159. *Nihil obstat quo minus.*] Ulpianus scribit consensu matrimonium fieri. Paptntaom quoque ait tabulas consignatas non matrimonium protinus contrahere. TURNEBUS.

160. *Justum matrimonio sit mente coëuntium, & etiam si.*] *Matrimonium*, pro *matrimonio* legendum est; nec non & copula, ut cestaus, videtur expungenda. REGIUS.

161. *Etiamsi tabulæ.*] Contractum matrimonialem vulgo vocant. CAPPER.

162. *Mentem matrimonii.*] *Mente matrimonium*; Obrecht:

163. *Pro Cæcinna.*] cap. 12. ubi legitur: *si quis me exire domo mea coegissent, & si qui introire prohibuissent.*

164. *Haberem actionem.*] Jure merito possem ei litem intendere. *Actio* enim est jus persequendi in judicio, quod nobis debetur. CAPPER.

165. *Non si quis argentum, &c. voluisse creditur.*] Depravatum hic quoque locus facile ex Ciceronis *Topicis* cap. 3. unde hoc exemplum sumptum est, emendatur; sic enim *locum a differentia* Cicero enarrat: *Non, si uxori vir legavit omne argentum, quod suum esset: idcirco, quæ in nominibus fuerunt, legata sunt; multum enim refert, in arca-ne positum sit argentum, an in tabulis debeatur.* Quare hic quoque legendum est: *Non, si is, qui argentum omne legavit, videri potest signatam quoque pecuniam reliquisse; ideo etiam, quod est in nominibus, voluisse creditur.* Nullo autem pacto *si quis* & *noluisse*, sensui congruunt. REGIUS. *Non si qui*; Locat. Ald. Steph. Obrecht. Oxon. Lugd. *non si ii qui*; Coln. Gryph. Vidov. sed illud *is* facile subaudiri posse, recte Ascensius notat.

166. *Quod est in nominibus.*] Hoc est, quod testatori debetur. Nam τὸ *nomen* hoc loco *debita* significat; vulgo libellos obligatorios; Gallice, *billets*. *obligations*, &c. CAPPER.

167. Ἀναλογίαν.] Boëtius ac plerique Dialectici proportionem a similitudine separant; nam in similitudine est qualitatis collatio; in proportione habitudinum & affectionum comparatio. TURNEB. Vide Vossium Instit. Orat. lib. IV. cap. 6. §. 1. ubi hunc Fabii locum excutit.

168 *Et decem ad centum.*] Loco & copulæ, *sic* adverbium sensus exposcere videtur. REGIUS. *Et decem*; MSS. Alm Voss. secund. & tert. Locat. Ald. Vidov. margo.

169. *Turpis domino cum ancilla.*] Sensus integritas exposcit, ut *domini* reponatur. REGIUS. *Domino*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. secund. & tert. Locat. Sich. Basil. marg.

170. *Si mutis.*] Τοῖς ἀλόγοις. brutis bestiis. CAPPER.

idem homini. Cui rei facillime [171] occurrit ex dissimilibus argumentatio: *Non idem est dominum cum ancilla coisse, quod dominam cum servo: Nec, si mutis finis voluptas,* [172] *rationalibus quoque.* [173] Immo ex contrario: *Quia mutis, ideo non rationalibus.* [174] Adhibetur extrinsecus in *caussam* & auctoritas. Hæc secuti Græcos, a quibus κρίσεις dicuntur (*judicia* aut *judicationes* [175] vocant,) non de quibus ex *caussa* dicta sententia est; (nam ea quidem in exemplorum locum [176] cedunt) sed [177] si quid ita visum gentibus, populis, sapientibus viris, claris civibus, illustribus poëtis referri potest. Ne hæc quidem vulgo dicta, & recepta persuasione populari, [178] sine usu fuerint testimonia. Sunt enim quodammodo potentiora etiam, quod non *caussis* [179] accommodata; sed liberis odio & gratia mentibus, ideo tantum dicta factaque, quia aut honestissima, aut verissima videbantur. An vero me de incommodis vitæ disserentem non adjuvabit [180] earum persuasio nationum, quæ fletibus natos, lætitia defunctos prosequuntur? Aut, si misericordiam commendabo judici, nihil proderit, quod prudentissima civitas Atheniensium, non eam pro affectu, sed [181] pro numine accepit? [182] Jam illa septem præcepta sapientum, nonne quasdam vitæ leges existimamus? [183] Si *caussam* veneficii [184] dicat adultera, [185] non Marci Catonis judicio damnata videatur, [186] qui nullam adulteram non [187] eamdem esse veneficam dixit? [188] Jam sententiis quidem poëtarum non orationes modo sunt [189] refertæ, sed libri etiam philosophorum, qui, quanquam inferiora omnia præceptis suis ac [190] literis credunt, repetere tamen auctoritatem a plurimis versibus non fastidierunt. Neque est ignobile exemplum, [191] Megareos ab Atheniensibus, cum de Salamine contenderent, [192] victos Homeri versu, qui tamen ipse [193] non in omni editione reperitur,

171. *Occurrit.*] Respondendo adversatur, propositam rem solvit, refellit, refutat. CAPPER.

172. *Rationalibus.*] *Rationabilibus*; Voss. tert. edit. Steph. ut & mox.

173. *Immo ex contrario: Quia.*] *Quin imo ex contrario*; Obrecht.

174. *Adhibetur extrinsecus.*] Cicero quoque in *Topicis* cap. 4. & 19 auctoritatem ait extrinsecus assumi, eamque refert inter *locos inartificiales*, & subjicit testimonio. Appellatur hic *locus a pronunciatis* a Rodolpho. TURNEB. *Adhibetur extrinsecus*] Tanquam aliquid non proprium materiæ, *caussæ*, *hypothesi*, de qua agitur; sed ut aliquid extraneum, quod tamen ad *caussam* propriam & *hypothesin* ratiocinando possit applicari. Vide finem hujus capitis. CAPPER.

175 *Vocantur, de quibus.*] Mendis non carent hi sensus, quæ facile sic tolluntur, si *vocant* legatur, ut activum sit, ac *non* particula negativa adscribatur, ut legatur: *non de quibus ex caussa dicta sententia est.* *Non* autem adscribendum esse, facile ex ea, quæ sequitur, exceptione percipitur. Nam res judicatæ ad exempla referuntur, non ad auctoritatem, ut aperte exponit Fabius: *Nam ea*, inquit, *in exemplorum locum cedunt*: deinde subjicit, quæ ad auctoritatem referantur, hoc modo: *sed si quid ita visum gentibus*: hujusmodi autem probatio, quæ ab auctoritate sumitur, & artis expers, & in testimonio collocata esse a Cicerone dicitur in *Topicis* cap. 19. REGIUS. *Vocant, de quibus*; Voss. secund. tert. Locat. Francius malebat *judicationes nostri vocant*. & mox, *nam ea* (κρίσεις) *quidem*.

176. *Cedunt.*] *Redeunt*; Voss. tert.

177. *Si quid ita visum.*] Ἐάν τι οὕτω δόξαν, si quid probatum fuit, placuit, &c. CAPPER.

178. *Sine usu fuerint testimonia.*] Sic quidem distinguitur, sed male, ut mihi videtur. Ita namque est distinguendum, ut *Testimonia* sequentis sensus initium sit, hoc modo: *Testimonia sunt enim.* REGIUS.

179. *Accommodata.*] *Accommoda*; V. C. Alm.

180. *Earum persuasio nationum.*] Thraciæ sunt illæ nationes, ut Valer. Max. lib. II. cap. VI. § 12. refert. REGIUS. Herodotus lib. V. cap. 4. hoc refert de Thrausia populis Thraciæ finitimis: id alii etiam de Thracibus referunt, ut scribitur in epigrammate Græco Archiæ lib. I. Anth. cap. 13. TURNEB. De Essedonibus idem narrat Pomp. Mela lib. II. cap. I.

181. *Pro numine.*] *Pro animo*; MSS Bodl. Joan. Bal. Bern. Voss. tert. Alm. Andr. Locat. Ald. cum omnes fere codices hic *animo* exhibeant, crediderim legendum esse *pro asylo*; nam asylum fuisse docent fere omnia veterum loca de ara misericordiæ Athenis excitata, quæ collegit Meursius de Ceramico Gemino cap. 16. & Barthius ad Stat. XII. Theb. v. 481. & quos ille adducit. BURMAN.

182. *Nam illa.*] *Jam*; MSS. Alm. Voss. secund. tert. Ald. Colin. Obrecht. Basil. margo: quod recepimus; sequitur enim mox, *jam sententiis*, &c. elegans enim ejus particulæ, etiam repetitæ, usus in enumeratione plurimorum, quæ cumulamus; & idem est, quod *præterea*. Just. VI. 8. *Jam literarum studium, jam philosophiæ doctrina tanta*; IV. 1. *Jam ipsa Italiæ Siciliæque vicinitas, jam promontoriorum altitudo.* Vide Serv. ad Virgil. 12. Æneid. 615. & ita apud Stat. IV. Theb 374.

Jam Tyrios sudasse lares, & sanguine Dircen
Irriguam.

ubi perperam *Nam* Gronovius præfert; est enim *præterea*; nam plurima omnia ibi cumulantur, & sæpe apud nostrum τὸ *nam*, pro *jam*, a librariis est intrusum. BURMAN.

183. *Si caussam veneficii dicat.*] Si accusetur, fiat rea, si vocetur in judicium, ipsique veneficii crimen inferatur. CAPPER.

184. *Dicat in adultera.*] *In* præpositio, sensum perturbans, expungatur. REGIUS. Habet eam Locat.

185. *Non M. Catonis.*] *An non M.* Basil.

186. *Qui nullam adulteram, &c.*] Hoc etiam exemplum fusius explicatur a Cornificio lib. IV. ad Herennium cap. 16. cum de ratiocinatione loquitur. TURNEB.

187. *Eamdem esse.*] *Esse* deest in Voss. prim.

188. *Jam sententiis quidem.*] Cicero pro Cœlio testimonio utitur Terentii & Cæcilii comici. Plato quoque in lib. de Rep. & Arist. in Moralibus persæpe utuntur testimonio Hesiodi & Homeri. TURNEB. *Nam sententiis quidem*; edit. Obrecht.

189. *Refecta.*] *c* litera eradatur, ut loco ejus *r* reponatur; *referta* enim, hoc est, *plena*, legendum est. REGIUS. *Refecta*, Voss. secund.

190. *Literis.*] Hoc est, scriptis libris: quo sensu Tullius III. de Orat. 57. dixit: *cum ipse literam Socrates nullam scripsisset.* CAPPER.

191. *Megarios ab A. r. d. s. r. victus.*] *Megareos* contenderim esse legendum: *victus* vero, nisi in *victos* convertatur, sensus contextusque non convenit. REGIUS. *Megarios*, Voss. secund.

192. *Victos Homeri versu.*] Plutarchus in Solone ait, Solonem illum versum inseruisse, & *caussam* obtinuisse. Versus Homeri sunt hi:

Αἴας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα νῆας,
Στῆσε δ' ἄγων, ἵν' Ἀθηναίων ἵσταντο φάλαγγες.
Bis senis Salamine Aiax cum navibus ibat,
Cecropidum quo castra loco posuere phalanges.

Idem exemplum affertur ab Arist. I. Rhetor quo victos Magareos ab Atheniensibus dicit. TURNEB. Est ea Iliad. B. 558.

193. *Non in omni editione.*] Forsan a Solone vel Pisistrato, qui Homerum interpolarunt, adjectus est; de quo legendi Plutarch. in Solone, & Laertius lib. I. laudat tamen, tanquam Homeri, Aristotel. I. Rhetor. his verbis:

significans Ajacem naves suas Atheniensibus junxisse. Ea quoque, quæ vulgo recepta sunt, hoc ipso, quod incertum auctorem habent, velut omnium fiunt; quale est: [194] *Ubi amici, ibi opes*; &: [195] *Conscientia mille testes*; & [196] apud Ciceronem: *Pares autem* (*ut est* [197] *in vetere proverbio*) *cum paribus* [198] *facillime congregantur.* Neque enim durassent hæc in æternum, nisi vera omnibus viderentur. Ponitur a quibusdam, & quidem in parte prima, Deorum auctoritas, quæ est [199] ex responsis; ut, [200] *Socratem esse sapientissimum.* [201] Id rarum est: tamen utitur eo [202] Cicero in libro de aruspicum responsis, & in concione contra Catilinam, cum [203] signum Jovis columnæ impositum populo ostendit; & [204] pro Ligario, cum *caussam* Caii Cæsaris meliorem, [205] quia hoc Dii judicaverint, confitetur. [206] Quæ cum propria *caussæ* sunt, divina testimonia vocantur; cum aliunde arcessuntur, argumenta. [207] Nonnunquam contingit judicis quoque, aut adversarii, aut ejus, [208] qui ex diverso agit, [209] dictum aliquod aut factum assumere ad eorum, quæ intendimus, fidem. [210] Propter quod fuerunt, qui exempla & has auctoritates, probationum inartificialium esse arbitrarentur; quod ea non inveniret orator, sed acciperet. Plurimum autem refert. Nam testis, & [211] quæstio, & his [212] similia, & de ipsa re, [213] quæ in judicio est, [214] pronunciant: extra petita, nisi ad aliquam præsentis disceptationis utilitatem ingenio [215] applicantur, nihil per se valent.

Ὁμήρῳ μάρτυρι ἐχρήσατο Ἀθηναίοις σὺν Σαλαμίνιος. COLOMES. Consulat, quæso, Hartung. tom II. Lampad. Critic. pag. 647. & Menag. ad Diogen. Laert. lib. I. §. 48. ALMELOV.

194. *Ubi amici.*] Hoc dicto & Plautus utitur in Cruento (Trucul. IV. IV. 32.) *verum est verbum, quod memoratur: ubi amici, ibidem opes.* REGIUS. *Ubi amici, ibi opes.*] Proverbium significat, potiores esse amicos quacumque pecunia ad vitæ præsidia: potest etiam accipi in diversum sensum, ut significemus vulgo æstimari amicitias utilitate. TURNEB. Si in diversum sensum acciperetur, legendum esset (ut & Francius conjecerat) *ubi opes, ibi amici*: ut Erasmus his moribus facienda esse censuit, qui explicat vulgatam scripturam; potiores esse amicos, quam pecuniam, in Adagiis titulo *Amicitia*: sed in Plauto Lambinus & alii legunt, *ubi amici, ibi opes*, hac sententia; ubi amici sunt, ibidem esse negotium & molestiam: ego tamen *opes* præfero; hi enim veræ amicitiæ fructus. ut si amici nobis sint, illi in afflictis rebus suis opibus nos adjuvent: notat ergo, non facile egestatem sensurum, cui amici supersunt. Quo respicit Ovidius IV. Trist. Eleg. vers. 7

Cujus eram censu non me sensurus egentem,
Si Cæsar patrias eripuisset opes.

& pessima illa lena apud eundem lib. I. Amor. VIII. 27.

Tam felix esses, quam formosissima, vellem:
Non ego, te facta divite, pauper ero. BURMAN.

195. *Conscientia mille testes.*] Proverbium significat conscientiam nunquam mentiri; sed ejus compunctione pravos semper agitari. TURNEBUS.

196. *Apud Ciceron.*] De Senectute cap. 3.

197. *In vetere.*] *In veteri*: Locat. Ald.

198. *Facillime.*] *Maxime*, MSS. Alm. Voss. omnes. Basil. margo. & cod. Bern.

199. *Ex responsis.*] Hoc est, ex oraculis. CAPPER.

200. *Socratem.*] Vide ad Petron. cap. CXL. *Socratem esse sapientissimum.*] Cui non notum est illud? σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος Εὐριπίδης, ἀνδρῶν δὲ πάντων σοφώτατος Σωκράτης; id est, sapiens Sophocles, sapientior Euripides, omnium vero sapientissimus Socrates. CAPPER.

201. *Id rarum est.*] Vide ad lib. IX. cap. 2. ALMEL.

202. *Cicero in libro.*] Cicero in ea oratione haruspicum responsa exponit in Clodium, ostenditque Deorum providentia Romanum imperium natum esse, auctum, atque conservatum. REGIUS.

203. *Signum Jovis.*] Vide Orat. III. in Catil. capp. 8 & 9.

204. *Pro Ligario*] Cap. 6.

205. *Quia Dii hoc judicaverint.*] Sic etiam Lucanus Pharsal. lib. 1°. vers. 128.

Victrix caussa Diis placuit, &c. CAPPER.

206. *Quæ cum propria.*] Deorum auctoritas interim est artificialis, interim inartificialis; artificialis, cum eam *caussa* ultro non suppeditat, sed extrinsecus assumitur oratoris industria; inartificialis vero, cum illam ultro *caussa* suggerit, extra oratoris industriam. TURNEB.

207. *Nonnunquam contingit.*] Sic Attius, cum probare vellet, a Cluentio judices esse corruptos, testimonio Ciceronis utebatur; qui secunda Verrina dixerat, etiam ab accusatore Cluentio judices esse corruptos in judicio Juniano. TURNEB.

208. *Qui ex diverso agit.*] Qui adversarii nostri *caussam* agit, qui adversæ partis est patronus. CAPPER.

209. *Dictum aliquid.*] Cum *dictum factumque* sint substantiva, *aliquod*, non *aliquid*, est legendum REGIUS.

210. *Propter quod fuerunt.*] Ex iis est etiam Cicero, ut ex ejus *Topicis* clare patet, sic enim inquit cap. 4. *Quæ extrinsecus assumuntur, ea maxime ex auctoritate ducuntur: itaque Græci tales argumentationes ἀτέχνους vocant, id est, artis expertes.* REGIUS.

211. *Quæstio.*] Quæ habetur per tormenta. Vide supra cap. 4. CAPPER.

212. *Similia.*] Genera probationum *ἀτέχνων artis expertium*, de quibus supra egit. capp. 2. 3. 5. 6. CAPPER.

213. *Quæ in judicio est.*] De qua lis mota est, quæ venit in controversiam, &c. CAPPER.

214. *Pronunciant.*] *Renunciant*: Voss. omnes & alii, itemque cod. Bern.

215. *Applicantur.*] *Applicentur*: Obrecht.

CAPUT XII.

De usu argumentorum.

HÆC fere de probatione, vel ab aliis tradita, vel usu [1] percepta, XII.
in hoc tempus sciebam. Nec mihi fiducia est, ut ea sola esse contendam: quinimmo hortor ad quærendum, & inveniri posse [2] fateor: quæ tamen adjecta fuerint, non multum ab his abhorrebunt. Nunc breviter, quemadmodum sit [3] utendum his, subjungam. Traditum fere est, argumentum oportere esse confessum. Dubiis enim probari dubia qui possunt? [4] Quædam tamen, quæ in alterius rei probationem ducimus, ipsa probanda sunt: *Occidisti virum, eras enim adultera.* Prius de adulterio convincendum est; ut, eum id cœperit esse pro certo, fiat incerti argumentum: *Spiculum tuum in corpore occisi inventum est*; negat suum: ut probationi prosit, probandum est. [5] Illud hoc loco monere inter necessaria est, nulla esse firmiora, quam quæ ex dubiis facta sunt certa: [6] *Cædes a te commissa est,* [7] *cruentam enim vestem habuisti*: non est tam grave argumentum, si fatetur, quam si convincitur. Nam si fatetur, multis ex caussis potuit cruenta esse vestis. Si negat, hic *caussæ* [8] cardinem ponit, in quo si victus fuerit, etiam in sequentibus ruit. Non enim videtur in negando mentiturus fuisse, nisi desperasset, id posse defendi, si confiteretur. [9] Firmissimis argumentorum singulis instandum: infirmiora congreganda sunt, quia illa per se fortia, [10] non oportet circumstantibus obscurare; ut, qualia sunt, appareant: hæc imbecilla natura, mutuo auxilio sustinentur. Itaque, si non possunt valere, [11] quia magna [*] sint; valebunt, quia multa sunt, quæ ad ejusdem rei probationem omnia spectant; ut, si quis hereditatis gratia hominem occidisse dicatur: *Hereditatem sperabas, & magnam hereditatem, & pauper eras,* [12] *& tum maxime a creditoribus* [13] *appellabaris; & offenderas eum, cujus heres eras,* [14] *& mutaturum* [15] *tabulas sciebas.* Singula levia sunt, [16] & communia: [17] universa vero nocent, [18] etiamsi non ut fulmine, tamen ut grandine. Quædam argumenta ponere satis non est, [19] adjuvanda sunt; [20] ut, si cupiditas caussa sceleris fuit, [21] quæ sit vis ejus; [22] si ira,

Explicatis argumentis, sequitur eorum usus: tradit autem Fabius communes quasdam præceptiones, quæ ad argumentorum usum spectant: addit quædam de eorum collatione & dispositione. TURNEB.

1. *Præcepta.*] *Percepta* scribendum esse facile est videre. REGIUS. *Præcepta*; MS. Bodl. Locat. Ald.

2. *Fateor.*] *Confiteor*; Voss. prim. tert.

3. *Utendum his.*] *Utendum est*, Obrecht.

4. *Quædam tamen*] Cum ad rei alicujus probationem argumento utimur non confesso, illud argumentum non est existimandum, donec confirmatum fuerit, quia ante fidem non facit. TURNEB.

5. *Illud hoc loco.*] Argumenta illa, quæ in dubium revocantur ab adversario, si probari possunt, omnium certissima: at certe longe certiora, quam si initio essent concessa. TURNEB.

6. *Cædes a te facta est.*] *A te commissa est*; V. C. Alm. Steph. Colin. Gryph. Oxon. Obrecht. Basil marg.

7. *Cruentam vestem habuisti.*] *Enim* caussalis conjunctio recte forsitan adscriberetur hoc modo; *cruentam enim vestem habuisti*. REGIUS. Deest *enim* in Voss. omn. Locat. Ald.

8. *Cardinem ponit.*] *Ponat*; Voss. secund. tert.

9. *Firmissimis argumentorum.*] Hoc præceptum sæpius a Fabio repetitum est. Contrarium autem fieri solet in refutatione; nam infirmiora separantur; firma autem quasi prætereunt, quoniam cum illis pedem conferre non audemus: qua de re postea Fabius. TURNEB.

10. *Non oportet circumstantibus obscurare.*] Supple, aliis quæ leviora forent, argumentis. CAPPER.

11. *Quia magna sunt.*] Sensus integritas exposcit, ut *non* particula adscribatur, hoc modo: *quia magna non sint.* REGIUS *Quia magna sunt*; Vallæ liber, (& defendit Ascensius.) Locat. Oxon. Obrecht. Voss. prim tert. *quia magna sint*; cod. Bern. Unde proclive est legere quomodo edendum curavimus, *quia magna sint*; nam dormitasse videtur hoc quidem in loco Regius. CAPPER.

12. *Et tum maxime.*] *Et tamen maxime*: Basil marg. *& cum maxime*; Voss. prim. tert.

13. *Appellabaris.*] In jus vocabaris a tuis creditoribus, qui tibi creditam a se pecuniam acerbe repetebant. CAPPER.

14. *Et mutaturum.*] *Et* non habet V. C. Alm.

15. *Tabulas.*] Supple, testamenti, sive supremæ voluntatis indices. CAPPER.

16. *Et communia*] Communia appellat argumenta, quæ non magis pro nobis faciunt, quam pro adversariis; quæ denique nullam vim probandi habent. TURNEB.

17. *Universa vero nocent.*] *Valent*; V. C. Alm. Obrecht.

18. *Si etiam non ut fulmine.*] Nihil hic quidem verborum deest, sed *etiam* copula in primum locum est transferenda hoc modo, *etiam si non ut fulmine.* REGIUS. Non eas habent vires, ut more fulminis uno possint ictu percellere: possunt tamen more grandinis repetita & multiplicata plaga adversarium lædere. TURNEB. *Si etiam*, Locat. Ascensius malebat *fulmen* vel *fulmina*, & *grando* vel *grandines*. *Ut fulmine.*] Hoc Lysiæ adscribit Phalereus, qui dicit argumentorum levia quidem, si modo copiola essent, nocere ut grandinem; gravia vero, ut fulmen Joan. SICHARD.

19. *Adjuvanda sunt.*] Quanquam argumenta sunt adjuvanda; non tamen id faciendum est ita copiose, ut semper incidamus in *locos communes* & copiosos. Id enim 8. cap. hujus libri vetuit Fabius. TURNEB.

20. *Ut cupiditas.*] *Si* particula ut adscribatur sensus exposcit, ut legatur: *ut si cupiditas.* REGIUS. *Ut cupiditas* Voss. omnes. Locat. Ald. Basil.

21. *Quæ sit vis ejus.*] Subintellige, dices, expones oratione tua, &c. CAPPER.

22. *Si ira.*] In vulgatis editionibus legitur simpliciter *ira* sine τοῦ *si*: sed quo jure addit Raphael Regius particulam *si* ante τὸ *cupiditas*, eodem addere poterat etiam ante τὸ *ira*, cum eadem sit utrobique loquendi formula hoc sensu. *si ira caussa sceleris fuit, dices, expones oratione*

quantum efficiat in animis hominum talis affectio. Ita & firmiora erunt ipsa, & plus habebunt decôris, si non nudos & velut carne [23] spoliatos artus [24] ostenderint. [25] Multum etiam refert, si argumento nitemur odii, utrum hoc ex invidia sit, an ex injuria, an ex ambitu; vetus, an novum; adversus inferiorem, [26] parem, an superiorem; alienum, an propinquum. Suos habent omnia ista tractatus, & ad utilitatem partis ejus, quam tuemur, referenda sunt. Nec tamen omnibus semper, quæ invenerimus, argumentis onerandus est judex; [27] quia & tædium afferunt, & fidem detrahunt. Neque enim potest judex credere satis esse ea potentia, quæ non putamus ipsi sufficere, [28] qui dicimus. [29] In rebus vero apertis argumentari tam sit stultum, quam in clarissimum solem [30] mortale lumen inferre. [31] His quidam probationes adjiciunt, quas [32] παθητικὰς vocant, *ductas ex affectibus*. Atque Aristoteles quidem potentissimum putat ex eo, qui dicit, [33] si sit vir optimus: quod ut optimum est, ita [34] longe quidem, sed sequitur tamen, videri. [35] Inde enim illa nobilis Scauri defensio: [36] *Quintus Varius Sucronensis ait Æmilium Scaurum rempub. populi Romani prodidisse; Æmilius Scaurus negat.* [37] Cui simile quiddam fecisse Iphicrates dicitur, qui, cum Aristophontem, quo accusante similis criminis reus erat, interrogasset, an is accepta pecunia rempub. proditurus esset, isque id negasset: [38] *Quod igitur*, inquit, *tu non fecisses, ego feci?* Intuendum autem [39] & qui sit, apud quem dicimus; [40] & id, quod illi maxime probabile videatur, requirendum. Qua de re lo-

tus, quantum efficiat in animis hominum talis affectio, &c. error autem, qui particula *si* omissa fuerat, natus ex eo fuisse videtur, quod scriba imperitus repetitionem literarum *is* neglexerit: quæ negligentia sæpius in MSS observatur, & contra quandoque repetuntur literæ, ubi non oportet. CAPPER.

23. *Spoliatos actus.*] Recte in aliis exemplaribus *artus* legitur. REGIUS.

24. *Ostenderint.*] *Ostenderunt*; Voss. prim.

25. *Multum etiam refert.*] Alia ratio est confirmandi argumenti, a caussa exterisque circumstantiis. Solent enim hæ etiam multum prodesse; ideoque diligenter examinandæ erunt: quod etiam lib. IV. de *procemio*, & *narratione* præcepit. TURNEB.

26. *Partem an superiorem.*] *Parem* legendum esse, qui non videt, frustra arti oratoriæ studet. REGIUS.

27. *Quia & tædium afferunt.*] Sic Cicero pro Muræna, cum permultas leves Servii Sulpitii objectiones diluisset, demum adjecit, illum nimis esse diligentem accusatorem, qui tot argumenta & crimina afferat. Ut enim vitio datur supina negligentia in oratore, ita nimia curiositas interdum. TURNEB.

28. *Qui dicimus.*] *Qui diximus*; Voss. prim.

29. *In rebus vero apertis.*] Sed Cicer. se in hujusmodi excusare solet, ut pro Cluentio: *Sed quid ego hac pluribus, quasi de re obscura disputem?* &c. quæ seq. Et iterum in eadem: *neque in re nota consumam tempus exemplis.* Ideo Cicer. 2. de Offic. Panætium quodammodo perstringit, quod utatur in re non dubia testibus non necessariis. TURNEB.

30. *Mortale lumen.*] Mortale lumen, quod extinguitur & moritur, hoc nomine contrarium Solari, quod nunquam extinguitur: vel mortale juxta id Eurip. ἀπαύγασμα πρὸς τὸ ἥλιος ἀνθρώποισι φῶς. SICH. Sic vocat. φθαρτόν. Vide Jan. Gebhard. Crep. lib. III. cap. 7. pag. 119. PAREUS. Recte Sichardus; exstare enim *mori*, *interire*, & *occidere*, de lumine & igne, quibus utuntur homines arte inventis, dicitur. Vide ad Petron. cap. XXIII. Et Barth. ad Claud. Bell. Get. 248.

31. *His quidem.*] *Quidam*: non *quidem*, legendum est. REGIUS. *Quidam*; Locat. *Quidam probationes adjiciunt .... παθητικάς.*] Sic Minutianus tomo 1°. Rhetor. Aldin. pag. 731. τὰς πίστεις, *probationes*, dividit in λογικὰς [seu πραγματικὰς] ἠθικὰς, & παθητικάς. Vide Petrum Nunnesium lib. III. pag. 247. CAPPER.

32. *Παθητικὰς vocant.*] Videtur Fabius *patheticas* dixisse pro *ethicas*; *ethica* enim Aristoteli sunt, quæ ab hominum moribus ducuntur; de quibus agit hoc loco Fabius, ut de *patheticis* lib. VI. TURNEB. Et certe debebat Fabius, ut videtur, dicere ἠθικάς. Firmatur hæcce conjectura ex allato exemplo, quod ex hominum moribus ducitur: sed primò quidem Rhetor noster lib. VI. cap. 2. docet ἦθος & πάθος ea eadem esse natura, nec nisi secundum majus & minus differre. 2°. Hic etiam exemplum reperies ex vero πάθει, ubi dicit: *o facinus indignum!* CAPPER.

33. *Si sit vir optimus.*] *Si sit vir bonus*; V. C. Alm.

34. *Longe quidem, sed sequitur tamen, videri.*] Τὸ δοκεῖν sequitur post τὸ εἶναι, sed longo intervallo. Itaque primo quidem optandum est maxime, ut orator sit revera vir optimus. 2° Est etiam optandum ut, si revera non sit, esse tamen videatur. CAPPER.

35. *Inde enim illa, &c.*] Ita scribitur a Valerio. Q. Varius Æmilium Scaurum Remp. prodidisse ait: Æmilius negat: nulli sunt testes: utri igitur, Quirites, fidem habetis? atque hac probitatis fiducia absolutum esse Scaurum. TURNEB. Vide Valerium Maximum lib. III. cap. 7. de fiducia sui, exemplo 8. CAPPER.

36. *Q. Varius Sucronensis.*] De hujus Varii patria non conveniunt inter se auctores; alii namque Hispanum vocant, ut Pedianus in orationem pro Scauro: alii Veronensem vocant, ut Valerius Max. lib. III. cap. 7. §. 8. nec desunt exemplaria, in quibus hic quoque *Veronensis* legitur. REGIUS. Apud Valerium *Sucronensis* etiam legitur in optimis codicibus, nisi quod Brandenb. codicem *Veronensis* habere testetur Vorstius. In codice P. Dan. *Varius Severus Sucronensis* legitur. Aldus hoc loco expressit *Succonensis*.

37. *Cui simile quiddam.*] Hoc exemplum ductum est ex secundo Rhetoricorum Aristotel. quo loco agit de *enthymematum locis*. Item historia est apud Plutarch. TURNEB. Aristotelis locus exstat cap. 23. ὡς Ἰφικράτης πρὸς Ἀριστοφῶντα, ἐπερόμενος εἰ προδοίη ἂν τὰς ναῦς ἐπὶ χρήμασιν· οὐ φάσκοντος δέ, εἶτα εἶπεν· σὺ μὲν Ἀριστοφῶν ὢν οὐκ ἂν προδοίης, ἐγὼ δ' ὁ Ἰφικράτης; hoc est: *Cum Iphicrates adversus Aristophontem usus est, ipsum interrogans, an accepta pecunia naves proditurus esset? cumque is negasset, subjungit Iphicrates: Tu quidem cum sis Aristophon non proderes, ego vero Iphicrates proderem?* CAPPER.

38. *Quid igitur inquit.*] *Quod* legendum esse, clare patet. REGIUS. Cæterum Regius hic pro *Aristophonte*, *Antiphontem* legit, quem Athenis fuisse oratorem notum est. sed constanter omnes *Aristophontem* codices. Hujus vero nominis etiam Rhetor fuit, teste Athen. lib. XIII. cap. 5. qui, Archonte Euclide, Olymp. LXXXXIII. floruit: an vero idem ille sit, qui postea Olympiad. XC. an. 3. Archon fuit, nescio: neque etiam, an idem, qui Iphicratis & Timothei accusator fuit, de quo Plutarch. de Exsilio, pag. 605. sed eum hic indicari puto; nam Iphicratem & Timotheum simul accusatos fuisse ex Nepote in Iphic. cap. 3. & Timoth. cap. 3. apparet. Polyænum vero lib. III. cap. 9. §. 29. dicit, Iphicratem, accusantibus Aristophonte & Charete, absolutum a judicibus, quibus in contrariam sententiam euntibus ensem ostentabat. Alium Aristophontem Oratorem, & paulo tempore posteriorem, qui a Plutarcho in Phocione pag. 744. memoratur, credo: certe omnes, quos memoravi, in unam ætatem congruere non posse puto. Meminit & idem in Alcibiad. pag. 199. Aristophontis pictoris. BURMAN.

39. *Et qui sit.*] *Et quis sit*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald.

40. *Et id, quod.*] *Et quod illi maxime videatur*; Voss. prim. & tert.

cuti sumus [41] in *proœmii* [42] & *suasoriæ* præceptis. [43] Altera ex affirmatione probatio est: *Ego hoc feci. Tu mihi hoc dixisti*; &: [44] *O facinus indignum!* & similia. Quæ non debent quidem deesse orationi; &, si desunt, multum nocent: non tamen habenda sunt inter magna præsidia, [45] cum hoc in eadem *caussa* fieri ex utraque parte similiter possit. Illæ firmiores [46] ex sua cujusque persona probationes, quæ credibilem rationem [47] subjectam habent; ut vulneratus, aut filio orbatus non fuerit alium accusaturus, quam nocentem; quando, si [48] negotium innocenti facit, liberet eum noxa, qui admiserit. [49] Hinc & patres adversus liberos, & adversus suos quisque necessarios auctoritatem petunt. Quæsitum etiam, potentissima argumenta primone ponenda sint loco, ut occupent animos; an [50] summo, [51] ut inde dimittant; an partita primo summoque, ut [52] Homerica dispositione in medio sint infirma; [53] an a minimis crescant. Quæ, [54] prout ratio *caussæ* cujusque postulabit, ordinabuntur; uno (ut ego censeo) excepto, ne a potentissimis ad levissima decrescat oratio. [55] Ego hæc breviter demonstrasse contentus, ita posui, ut *locos* ipsos & genera, quam possem apertissime, ostenderem. Quidam executi sunt verbosius, quibus placuit proposita *locorum communium* materia, quo quæque res modo dici posset, ostendere: sed mihi supervacuum videbatur. Nam & fere apparet, [56] quid in invidiam, quid in avaritiam, quid in testem inimicum, [57] quid in potentes amicos dicendum sit.

41. *Et proœmii & suasoriæ*] *Et* copula priore loco posita eradatur, ac in locum ejus *in* præpositio reponatur, ut legamus: *in proœmii & suasoriæ præceptis.* REGIUS. *In proœmio & suasoriæ*: Locat. Ald. *Et proœmii*; MSS. Alm. Voss. omn.

42. *Et suasoriæ.*] Supple, partis vel materiæ; hoc est, orationis in genere *suasorio* seu *deliberativo.* Alludit Quinctilianus ad triplex orationis genus, *demonstrativum*, *suasorium*, & *judiciale*. CAPPER.

43. *Altera ex affirmatione.*] Quænam sit hæc *probatio ex affirmatione*, mihi non satis liquet. Neque enim magis ex affirmatione probatio constat, quam ex negatione. Interdum namque affirmando, interdum probamus negando: quare, si quo niti possem exemplari vetusto, pro *affirmatione* censerem *asseveratione* esse legendum. Est enim *asseverare* inter ipsa argumenta probationesque admiscere vim animi atque motum. Sed quid vetusta requiro exemplaria? quando Fabius ipse hoc idem alibi aliis verbis præcipit; sic enim ait: *cum præsertim quorumdam probatio sola sit in asseveratione, & perseverantia.* Quare, vel reluctantibus exemplaribus, quæcumque mihi videre contigit, *asseveratione*, pro *affirmatione*, contenderim esse legendum. Id quod exempla quoque, quæ subjiciuntur, facile demonstrant, quorum duobus interrogatio, tertio inest exclamatio: quæ exornationes maxime asseverationi conveniunt. REGIUS. Aut *affirmationem* usurpat pro *asseveratione*, quæ vis est animi & motus, quædamque contentio argumentis admixta, ut vult Raphael, ex *affirmatione asseverationem* faciens, contra omnem codicum fidem, & rei veritatem: aut adeo dixit argumentum fieri a moribus dupliciter; *negando*, ut supra; *affirmando*, ut hoc loco: qui sensus videtur esse commodior, ut apparebit ex cap. de refutatione. itaque *affirmatione* legendum est. TURNEB. *Affirmatione*; MSS. Joan Alm. Andr. Voss omn. Ven. Locat. Ald. Sich. Vasc. Steph. Basil. Gryph. cod. Bern. marginis Colon. & Vidovæi. Quæ vulgata lectio firmari adhuc potest ex cap. 13. ubi sic loquitur Fabius: *Sed illam etiam, quam supra ostendo, simplicem ex affectibus atque ex affirmatione sola probationem recipit refutatio.* Nec tamen respuendam existimo Raphaelis Regii lectionem, quam adstruit & allatus a doctissimo philologo locus ex lib. IV. cap. 2. & alter ex lib. XI. cap. 3. afferendus, qui sic habet: *Neque probatio ulla, quæ modo venit ab oratore, tam firma est, ut non perdat vires suas, nisi adjuvetur asseveratione dicentis.* Hinc inferre possumus *affirmationem* & *asseverationem* apud Fabium voces esse fere *synonymas.* Vide etiam lib. III. cap. 1. CAPPER.

44. *O facinus indignum!*] Terent. Andr. I. I. 118.

45. *Cum in hoc eadem caussa.*] *In* præpositio in tertium locum videtur transferenda, ut legatur: *cum hoc in eadem caussa.* REGIUS.

46. *Ex sua cujusque.*] *Ex sua cuique persona*: MSS. Alm. Voss. prim. tert. Bern.

47. *Subjectam habent.*] *Habeant*; V. C. Alm.

48. *Negotium facit innocenti.*] Id est, innocentem accusat: idem, & crebrius, *facessere & exhibere negotium.* TURNEBUS. Vide Manut. ad Cicer. III. ad famil. 10. & Gronov. ad Gell. III. cap. 16.

49. *Hinc & patres.*] Ut si pater illum abdicaret, auctoritatem facti sui peteret a filii sui pravitate; cum alioqui parentes sint liberis semper benevoli: aut aliter, unusquisque se putat auctoritatem habere in suos consanguineos, quia sit propinquus, ac justum sit necessarios propinquis parere. TURNEB.

50. *Summo.*] Id est, ultimo, postremove *confirmationis* loco. CAPPER.

51. *Ut inde dimittant.*] Ut argumenta potentissima eo hoc ultimo *confirmationis* loco dimittant judices auditoresve, ad ferendam de re controversa sententiam. CAPP.

52. *Homerica dispositione.*] Suadent plerique omnes, ut primo loco potentia ponantur argumenta, medio infirma, ultimo potentissima. Sic Nestor apud Homerum lib. IV. Iliados, fortes prima collocat acie, imbelles media, præstantes ultima. Ejus verba sic habent: ἱππῆας μὲν πρῶτα σὺν ἵπποισιν, &c. Plura apud Cicer. II. de Orat. cap. 77. & in Orat. TURNEB. Idem de gruibus refert Ælian. de Animal. lib. III. cap. 13. ALMEL.

53. *Aut a minimis.*] *An* loco *aut* legendum esse, facile ex ipso percipitur sensu, ut unum sit ex quæstionis membris. REGIUS. *Aut a minimis*; V. C. Alm. Locat. Basil. marg. *A minimis crescant.*] An argumenta sic disponenda sint, ut gradationem quamdam faciant, quatenus a minimis & infirmissimis gradus aut incrementum fiat ad potentiora, & sic demum ad potentissima. CAPP.

54. *Prout ratio caussæ.*] *Qua ut ratio*; Voss. prim.

55. *Ego hoc.*] *Hæc* legendum esse liquet. REGIUS. Reprehendit Fabius genus illud dicendi, quod ejus ætate inoleverat, solamque sectabatur voluptatem cum lepore. Reprehendit item quorumdam artes, qui in traditione argumentorum materiam *locorum communium* sigillatim tractabant, ut Aristoteles prolixe, & Boetius multo prolixissime: qua de re supra quoque egit. TURNEB. *Ego hoc*; Locat.

56. *Quid in injuriam.*] Sic quidem recte legi videtur, sed rectius forsitan *in invidiam* legeretur. REGIUS. *In injuriam*; MSS. Vallæ. Bodl. Joan. Alm. Bern. Voss. tert. Andr. Locat. Ald. Sich. Basil. Vidov. *Quid in invidiam*, *quid in injuriam*; Vasc. & Steph. marg.

57. *Quid pro teste amico dicendum sit.*] Lectio ita sincera ac genuina, ut mirer, quo quisquam consilio immutaverit. Apposite certe respondet præcedentibus, *quid in testem inimicum*; adeoque a codicibus MSS. Joannensi ac Balolensi reservatur; uti etiam ab editis Andreæ, Venet. Aldi, Paris. Vascosani, Stephanique. Hanc igitur amplectamur, rejecta altera illa editionis Lugdunensis: *quid in potentes amicos dicendum sit.* GIBSON. Verum est, omnes fere edere, *pro teste amico*: sed, cum in prioribus exemplis tantum recenseantur *loci communes*, & argumenta, quibus probationes adversarii infirmemus; ego *in potentes amicos* non temere repudiandum puto, quod Stephani editio in margine exhibet. Caussa mutandi fuit, quia crediderunt librarii *potentes amicos*, hic esse amicos adversarii: sed notum est, *amicos* proprie principum dici. Vide Bosii Indic. Nepot. & quos ille adducit: sic & *potentes amici* vocari solent, qui gratia Principum & Imperatorum florent, aulici, & primæ admissionis purpurati. Horat. II. od. 18.

——— *nec potentem amicum*

[58] Et de omnibus his omnia dicere infinitum est, tam hercule, quam si [59] controversiarum, quæ sunt, [60] quæque futuræ sunt, quæstiones, argumenta, [61] sententias tradere velim. Ipsas autem [62] argumentorum velut sedes non me quidem omnes ostendisse confido, plurimas tamen. [63] Quod eo diligentius faciendum fuit, [64] quia declamationes, quibus ad pugnam forensem [65] velut præpilatis exerceri solebamus, olim jam ab illa vera imagine orandi recesserunt, atque ad solam [66] compositæ voluptatem, nervis carent; non alio medius fidius [67] vitio dicentium, quam quo [68] mancipiorum negotiatores formæ puerorum, virilitate excisa, lenocinantur. Nam, ut illi robur ac lacertos, barbamque ante omnia, & alia, quæ natura [69] propria maribus dedit, [70] parum existimant decora; quæque fortia, si liceret, forent, ut dura molliunt; ita nos [71] habitum ipsum orationis virilem, & illam vim stricte robusteque dicendi, tenera quadam [72] *elocutionis* cute operimus; [73] &, dum levia sint ac nitida, quantum valeant, nihil interesse arbitramur. Sed mihi [74] naturam intuenti, nemo non vir [75] spadone formosior erit; nec tam aversa unquam videbitur ab opere suo [76] Providentia, ut debilitas inter optima inventa sit. Nec id ferro speciosum fieri putabo, quod, si nasceretur, [77] monstrum erat. [78] Libidinem juvet ipsum effeminati sexus mendacium, nunquam tamen hoc continget malis moribus regnum; ut, si qua pretiosa fecit, fecerit & bona. Quapropter eloquentiam, licet hanc (ut sentio enim, dicam) [79] libidinosam [80] resupina voluptate auditoria probent, nullam esse existimabo, quæ ne minimum quidem in se [81] indicium masculini & incorrupti,

Largiora flagito.

Sueton. Octav. 56. *Amicos itaque magnos & potentes in civitate esse voluit, ut tamen pari jure essent, quo cæteri.* Unde videmus, illos incivilius se gerere solitos: quare orator illos in ordinem oratione sua cogere potest, & contendere, ut æquo jure utantur. Martial. VI. 72.

Sed lances ferat, aut scyphos avorum
Aut grandis reus, aut potens amicus.

Et, ut fieri solet, hi potentes amici iterum suos habent, quibus præ reliquis patent semper. Ita Maximus Cæsonius Martiali lib. VII. 44. dicitur,

Facundi Senecæ potens amicus.

Magnos amicos passim vocat Juvenalis. Vide sat. I. 33. & VI. 313. & *magnam amicitiam*, sat. IV. 74. & V. 13 & ita quoque sæpe Martialis & alii. BURMAN. Adde quod in cod. Bern. diserte legatur: *quid in potentes amicos.*

58. *Et de omnibus his omnia.*] *De omnibus his & omnia*: V. C. Alm. & Obrecht. sed perperam. Elegantiam hanc in repetitione hujus vocis *omnia*, illustrarunt plurimi viri docti: de qua nos infra agemus lib. IX. cap. 3. BURMANNUS.

59. *Controversiarum … quæstiones.*] *Controversia* quidem est ipsa *hypothesis* oratoria, ipsa *caussa*, quæ versatur in genere *judiciali*: *Quæstiones* vero sunt, cum primaria illa & principalis, cui nomen *status*; tum particulares quædam & accessoriæ, quæ præter principalem occurrunt pluribus in *caussis* disceptandæ. Vide quæ lib. VI. notavimus ad initium capitis x. CAPPER.

60. *Quæque futura sunt.*] *Sint*, Locat.

61. *Sententias.*] Τὰς διανοίας, animi sensa, cogitata; non autem τὰς γνώμας, quæ sunt *sententiose dicta*. CAPP.

62. *Argumentorum velut sedes.*] *Loci* Rhetorici definiuntur, argumentorum sedes, &c. CAPPER.

63. *Quod eo diligentius.*] Eo diligentius tractandum fuit de *locis*, quia eloquentia Fabii tempore ab argumentandi ratione degeneraverat ad voluptatem dicendi: quæ ratio etiam Fabium impulit, ut libros de corrupta eloquentia conscriberet: qua de re extat quoque dialogus Taciti. TURNEB.

64. *Quia declamationes ad pugnam.*] *Quibus* relativum, librariorum negligentia prætermissum, omnino est reponendum, ut legatur *quia declamationes, quibus ad pugnam*, &c. *Præpilata* vero jacula dicuntur obtusiora, quibus in pugnarum simulacris milites uti solent. Livius lib. XXVI. cap 51. *Tertio die rudes inter se in modum justæ pugnæ concurrerunt, præpilatisque missilibus jaculati sunt.* REGIUS.

65. *Velut præpilatis.*] *Metaphora* est ducta a Trojæ lusu, quo hastis inter se equites decertant. Dicuntur autem *præpilatæ hastæ* præferratæ & spiculo armatæ, ad differentiam *purarum*: quanquam *præpilatas* nonnulli explicant pro mucronatis & exacuminatis absque ferro, ut Plinius dixit, *præpilata cornicula locustarum.* TURNEB. *Præpilata*, ea tela, quibus tirones exercebantur, antequam ad pila mittenda descenderent, appellat Fabius. SICHARD. Rectius Salmasius de cruce pag. 301. ostendit esse tela, quæ pilas, id est, σφαίρας in extremo haberent, ne læderent.

66. *Compositæ voluntatem.*] N litera in *p* conversa, *voluptatem* legendum esse constat. REGIUS. Quosdam *compositam* legere notaverat cl. Almel. perperam Justin. IV. 1. *Neque hoc antiquis in dulcedinem fabulæ compositum.* Noster lib. X. cap. 1. *Omnia ad voluptatem multitudinis composita.*

67. *Vitio dicentium.*] Alias *docentium.* PHILAND.

68. *Mancipiorum.*] Alii, *sunt mangones.* Ita Lugdunensis editionis curator: sed puto esse alicujus glossam, qui adscripserat, *alias sunt mangones.*

69. *Propria.*] *Proprie*: Voss. prim. tert.

70. *Parum existimant.*] *I* vocali adscripta, *existimant* legendum. Nam *existimare* significat *judicare*, quod maxime sensus congruat. REGIUS.

71. *Habitum ipsum orationis.*] *Habitum orationis*; Obrecht.

72. *Elocutionis cute.*] *Elocutionis vi operimus*: MSS. Bodl. Bal.

73. *Et dum levia sint, &c.*] Hæc de re etiam Fabius agit lib. II. cap. 6. cum ait illos *lascivia flosculos* in oratione esse vitandos. TURNEB.

74. *Naturam intueri.*] Pro illo infinitivo *intueri*, dativus *intuenti* ut reponatur, & sensus & ratio loquendi exposcit. REGIUS.

75. *Spadone formosior.*] *Spado* dicitur, cui *cremasteres*, id est, nervuli, quibus suspensi sunt colei, excisi sunt. TURNEB.

76. *Providentia.*] Κατ' ἐξοχὴν pro ipso Deo. SICH.

77. *Monstrum erat.*] *Erit*: Voss. prim.

78. *Libidinem juvet ipsum effeminatum sexus mendacium*] *Effeminati* quidem recte in aliis legitur exemplaribus: sed pro illo accusativo *libidinem*, fortassis *licet* adversativa conjunctio recte adscriberetur. REGIUS. *Licet juvet*; Par. Vindov. *Libidinem licet juvet*: Gryph. *juvet ipsam*: Voss. prim. *Libidinem juvet, &c.*] Solebant enim mangones pueros calceare, ut eos carius divenderent, utpote formosiores: id tamen ne in posterum fieret, cautum est Imperialibus & Ecclesiasticis edictis. TURNEB.

79. *Libidinosam eloquentiam*] Sic vocat eam, quæ suaviter animos & flagitiosissime titillat, & ingenuæ mentis robur infringit. Diogenes Laertius lib. VI. talem orationem ad gratiam & lenocinium elaboratam, μελιτίνην ἄγχειν, *laqueum melleum* esse dixit. Et Zeno apud eumdem, elegantium hominum sermones Alexandrinæ pecuniæ similes esse aiebat. Nam jucundos quidem oculis atque pictos monetæ instar, nihilo tamen esse meliores. Adi si lubet Ludov. Cresoll. Vacat. Autumn. lib. III. cap. 19 sect. 2. pag 568. & seqq. PAREUS. De libidinosa illa eloquentia vide quæ lectu digna congessit eruditus Cresollius in Theatr. Sophist. pag. 319. 365. CAPPER.

80. *Resupina voluptate.*] *Resupinam voluptate*; Voss. omn. Bern. Locat. Ald. Ascensius *resupina* refert ad *auditoria*, id est, molles & effeminati auditores.

81. *Indicium masculini, &c.*] Qualis est oratio, talis est etiam homo. Igitur si illa libidinosa erit & lasciva nimiumque

ne dicam gravis & sancti viri, ostendet. [82] An vero statuarum artifices, pictoresque clarissimi, cum corpora quam speciosissima fingendo pingendove [83] efficere cuperent, [84] nunquam in hunc inciderunt errorem, [85] ut Bagoam, aut [86] Megabyzum aliquem in exemplum operis [87] sumerent sibi; sed [88] Doryphoron illum aptum vel militiæ, vel palæstræ; [89] aliorumque juvenum [90] bellicosorum & athletarum [91] cor-

mollis, tales etiam existimare hominis mores convenire. TURNEB. *Mosinb*; V. C. Alm *Judicium.*] *Indicium* esse legendum, aperte sensu monstratur. REGIUS. *Judicium.* Voss. tert.

82. *An vero.*] *At vero*; Locat.

83. *Efficere*] *Effingere*; MSS. Bodl. Alm. Voss. tert. Andr. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidoc. sed mihi odiosa illa repetitio cognatorum verborum *fingendo effingere*, & mox item, *oratorem effingere*, videtur: quare *efficere* cum Obrechto & aliis retinui, quia hoc verbum proprie de artificibus, qui cum cura elaborant opera sua, sumi, ex ipso nostro Fabio & aliis, docuit summus Gronov. ad Stat. VI. Theb. 243. & ita apud Ovidium lib. VII. 128.

——— *unego*
Effecta est hominis;

legendum esse ibi demonstrabimus. Cicer. Orat. 2. de Statuariis: *Nec simulacro Jovis Olympii, aut Doryphori statua deterrius, reliqui minus experti sunt quid efficere, aut quo progredi possent.* Noster præfat. lib. VI. *Si qua minus effecta fuerint, quæ levius adhuc affecta cæperamus.* BURMAN.

84. *Nunquam in hunc inciderunt.*] *Nunquam tamen in hunc inciderunt*; V. C. Alm. Locat Ald Steph. Gryph. Colin. *nunquam in hunc ceciderunt.* MSS. Bodl Andr.

85. *Ut Bagoam, aut Megabyzum*] Nomina quidem sunt propria fortasse spadonum: sed de his nihil alibi me legisse memini, præterquam apud Justinum de eo Megabizo, qui cum Dario in magos conjuravit. REGIUS. Celebrat, præter alios, Bagoam Lucianus locis aliquot, ut qui Alexandro M. fuerit in deliciis. MOSELLAN. *Bagoas* lingua Persica dicitur *eunuchus*; sicque permulti apud Persas sunt appellati, ut ille, a quo interfectus est Ochus. Hermolaus tamen Barbarus *bardum* putat esse legendum; sic enim appellamus semivirum, stultum & bardum. Vide Erasm. in proverb. *bardo similis.* Strabo autem scribit *Megabyzos* seu *Megalobyzos* appellari Dianæ sacerdotes: quod etiam testatur Plinius. Illi porro erant emasculati. Fuit & Megabyzus unus ex concubitoribus Darii Persarum regis, postea turpiter ab Alexandro amatus. TURNEB. Vide Jani Gebhardi doctissimas animadversiones ad illum Propertii versum lib. II. Eleg. 3 vers. 42. pag. 165.

Si quis vult fama tabulas anteire vetustas,
Hic dominam exemplo ponat amante meam.

Cæterum Cælius Rhodiginus, antiq. lect. lib. XV cap. 8. pag. 675. non *Bagoam* heic aut *Bacchiam* legit, sed *Bacchidam*, ex Athenæo, qui Sardanapalo fuisse illum consimilem dicit, cujus tumulo ita inscriptum refert:

Πῖνε, φάγε, ἡ πάντα νέμε ψυχῇ δίδου.
Κἀγὼ γὰρ ἔστην ἀντὶ Βακχίδου λίθος. PAREUS.

Bacchiam; V. C. Alm. Ald. De *Bagoa.* Vide ad Ovidii lib. II. Amor. II. I.

86. *Megabyzum.*] Et hic inter effeminatos Darii regis concubinos refertur. Certe Plinius recenset quemdam sacerdotem hoc nomine, lib. XXXV. cap. 10. MOSEL. Megabyzus apud Justinum lib. VII. cap 3. fuit unus ex septem principibus Persarum, cujus filius Zopyrus. Herod. III. 153. & ejus Megabyzus, qui in Ægypto contra Athenienses præfuit exercitui. Vide Herod. lib. V. initio & seqq. & qui a Diodoro Siculo memoratur lib. XI. pag. 281. & lib. XII. initio: hujus vero alter Zopyrus fuit filius. Herodot. III. cap. ult. sed in Herodoti codicibus passim *Megabazum* scribi, notarunt viri eruditi: quo nomine Zopyri filius vocatur a Thucydide lib. I. cap. 109. (quem locum adduxit hic Sichardus) & quem respicere Aristophan. in Avibus v. 484. notat Scholiastes; ubi tamen Μεγάβυζος vocatur, sed Μεγάβαζος ab eodem Scholiaste ad Plut. 178. mirum autem est, hujus viri tam strenui & excellentis (vide Herodot III. 143) nomen hic cum turpi Bagoæ conjungi a Fabio: nisi Eunuchus aliquis eodem nomine fuerit, cujus memoria nunc intercidit. Megabyzus ædituus Dianæ memoratur a Xenophonte lib. V expeditionis Cyri pag. 350 & Diog. Laert. lib. II. §. 54 51. & Megabyzi cujusdam meminit Plutarch. in Alexand pag 689. qui idem videtur, cujus meminit idem scriptor de animi tranquil. pag 471. ubi Persam vocat; & de quo Ælianus lib. II. 2. ubi viri docti plurimis de hoc nomine disquirunt, an sit proprium, an vero dignitatis, sive Sacerdotis Dianæ, sive Ducis regis Persarum. Sed, cum Ælianus hunc Megabyzum Zeuxidis æco adscribat, ille melius ætati Xenophontis convenire, quam Apellis (ut Plutarchus facit) videtur; &, si idem ille sit, qui νεωκόρος Dianæ dicitur Xenophonti, hinc apparet four, unde Hesychius Megabyzi nomen Sacerdotis Dianæ, vel Ducis Regis Persarum esse scribat; cum duo illi Megabyzi fuerint clarissimi, unus Dianæ sacerdos, alter Dux regis, quo nomine & ejus nepos fuit: vel forte sacerdoti illi, & Duci, fuere postea eodem nomine Megabyzi, & successores in sacerdotio, unde Hesychius dicat *Megabyzos* & fuisse Sacerdotes & Duces: cum Hesychio tamen facit Strabo lib. XIV. pag 641. qui Sacerdotes Dianæ Μεγαλοβύζους appellari scribit, vel, ut Casaubonus credit, Μεγαβύζους, qui addit Eunuchos fuisse: quod, si verum foret, Quinctiliano illustrando optime faceret: nequeo tamen a me impetrare, ut credam Megabyzi nomen fuisse dignitatis vel Sacerdotis: sed cum Cl. Perizonio ad Æliani d. l. credo proprium fuisse, & etiam Harduinum, qui ad Plin. XXXV. 11. notat, Xenophontem Μεγάβυζον interpretari τὸν τῆς Ἀρτέμιδος νεωκόρον; cum ille simpliciter narret, ut & Diogenes Laertius, Xenophontem Dianæ dedicatum munus deposuisse apud Megabyzum ædituum Dianæ. Præterea inde colligit, *ipso* (ut Strabo interpretatur Μεγάβυζος,) idem notare, quod νεωκόρος: quod hic disquirendi locus non est. Sed Plinii verba, neque in hoc capite, neque in sequenti, aliud indicant, nisi nomen fuisse certi cujusdam Sacerdotis ita appellati. Nam aliter dubium reliquisset, de quo loqueretur, cum diceret, *Ephesi esse sepulchrum Megabyzi Sacerdotis Dianæ*, si omnes ita dicti fuissent. Persarum vero vocabulum esse, eique affine, si non idem, *Megabazes*, cujus apud Æschyl. in Pers. v. 22. mentio fit, credet celeberrimus Relandus in dissertat. de Lingua Persica: de Etymologia vero nihil certi definit. Vide & Meurs. Exercit. Critic. part. 2. ad Plaut. Bacchides cap. 3. BURMANNUS.

87. *Sumerent*] *Assumerent*; V. C. Alm. Locat Ald. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

88. *Doryphorum illum vel militiæ.*] Ut *aptum* adscribatur, quemadmodum in aliis quoque legitur exemplaribus, sensus exposcit. Doryphoros vero hastam ferens interpretatur, de quo Plin lib. XXXIV. 8. *Polycletus Sicyonius Doryphorum viriliter puerum fecit* REGIUS. *Doryphoros* appellant Græci satellites ac prætorianos milites, qui regibus ad custodiam corporis solent apparere. Sunt autem hi excelsa statura & egregia fere forma. Cæterum Polycletus Doryphorum finxit: quam statuam sibi magistram dixit fuisse Lysippus. Meminit Plin. lib. XXXIV. TURNEB. *Illum motum vel militia vel palæstra*; Obrecht. Illud *motum* non placet; cum *motum utrinque*, & similibus, dici facile ferrem; sed *motum militia & palæstra* an recte dicatur, dubitem; & præterea Doryphori essent juvenes primæ ætatis, qui magis *apti militiæ*, quam *moti militia*, dici possent. Quare *aptum* recte se habet, ut opponatur eunucho, qui ineptus ad militiam. Si quid mutandum, mallem *natum militiæ*; ut de Bagoa Ovid. II. Am. 3.

Non tu natus equo, non fortibus utilis armis.

& ita has voces confuderunt librarii apud eumdem Poëtam lib. VI. Fast. 433.

Seu genus Adrasti, seu furtis aptus Ulysses.

ubi in MSS. est *furtis natus*, quod confirmatur ex lib. XIII. Met. III.

——— *natoque ad furta sinistra.*

Cæterum *Doryphoron* habent V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Basil Gryph. Colin. Vidov. hujus vero statuæ Polycleti, quæ Doryphorum exprimebat, meminit & Cicero in Bruto. 86. & Orat. 2. & Plinius ibidem Desilaum etiam Doryphoron fecisse scribit, ut & Aristodemum. De Doryphoris Persarum vide Brisson. de Regn. Pers. pag. 129. & Freinsh. ad Curt. III. 3. *aptum & militiæ & palæstræ* etiam habet Voss tert. BURMAN.

89. *Aliorumque juvenum.*] *Aliorum quoque*; Voss sec. tert. Locat. Ald. Steph. cod Bern. Gryph. Vidov Colin.

90. *Bellicosorum.*] *Bellicorum*; MSS. Alm. Voss. omnes. Locat. Bern. cod.

91. *Corpora, quæ esse decora.*] *Corpora vere decora existi-*

pora, quæ esse decora vere existimarint: nos, qui oratorem studemus effingere, non arma, sed [92] tympana eloquentiæ demus? [93] Igitur & ille, quem instituimus, adolescens, quam [94] maxime potest, componat se [95] ad imitationem veritatis; initurusque frequenter forensium certaminum pugnam, jam in schola victoriam spectet, [96] & ferire vitalia ac tueri sciat; & præceptor id maxime exigat, [97] & inventum præcipue probet. Nam ut ad pejora juvenes laude ducuntur, [98] ita laudari in bonis gaudent. [99] Nunc illud mali est, quod necessaria plerumque silentio transeunt, nec in dicendo videtur inter bona utilitas. Sed hæc & [100] in alio nobis tractata sunt opere, & in hoc sæpe repetenda. Nunc ad ordinem inceptum [101] revertamur.

mærent; Sich. *vere decora existimaverint*; Basil. *decora vere existimaverunt*; Steph. cod. Bern.

92. *Tympana.*] Vel *tympana* dixit, quia instrumentum illud simpliciter est mollities, vel respiciens ad Megabyzum; sacerdotes enim Dianæ evirati, & sacerdotes Cybeles tympana pulsare solebant. TURNEB. Vide Ovid. III. Met. 534. & seqq.

93. *Ille igitur &c.*] *Et* copula, ut supervacua, expungatur. REGIUS. Hoc frequenter repetit, ut lib. 1. & lib. 11. & lib. 10. fusius. TURNEB.

94. *Maxime potest.*] *Possit*; Voss. prim.

95. *Ad imitationem veritatis, &c.*] Julii Severiani *Syntomata* Rhetorica: *Hinc & veteres oratores legendi sunt, & præsentes audiendi: super hæc frequenter scribendum, agendum, & declamandum est; in his enim rebus auditorum fiducia, simul cum facundia, comparatur. In cæteris fere studiis verum quaritur: finis autem oratoriæ virtutis est, verisimilia dixisse.* ALMELOV. Vide Latinos Rhetoras e Pithœana Bibliotheca editos pag. 302. ubi tamen pro τῷ *Syntomata* legendum mihi videtur *Syntomia* vel *Syntoma* ex Græcis τοῖς συντομία & σύντομα. Et certe Vincentii Bellovacensis vocabularium pag. 72. sic habet: *Sytomma*, concisio; ubi nemo non videt legendum esse *Syntoma*, vel Græcis potius literis σύντομα. Firmari potest hæc emendatio ex sequentibus ibid. *Cum possis advertere me . . . . in quasdam sermonis angustias coartasse . . . . certos tibi ad compendium gymnasii forensis τόπους transmittere . . . . non hæc tibi ante compendia reiegenda . . . . .* Denique ibidem post τὸ *Syntomata*, per modum ἐπεξηγήσεως, *explicationis*, statim subjungitur: *Sive præcepta artis Rhetoricæ summatim collecta de multis.* His profecto vocibus *sermonis angustias, compendium, compendia, summatim collecta de multis*, ipsam *Syntomiam*, συντομίαν, aperte designavit Julius Severianus. CAPPER.

96. *Et ferire vitalia aut tueri sciat; & præceptor id maxime exigat.*] Cum utrumque præstare debeat orator, ut & *vitalia ferire*, hoc est, adversariorum argumenta destruere ac refutare, & sua construere ac confirmare sciat; loco illius disjunctionis *aut*, hæc copula *ac* videtur interponenda; & *r* litera in *n* conversa, *exigat*, est legendum. REGIUS. *Ferire vitalia*, *Metaphora* est ducta a gladiatoribus: significat autem firmamentis *caussæ* maxime esse resistendum, illicque adversarium lædendum: sunt autem *vitalia* viscera illa, quibus vita potissimum continetur. TURNEB. *Aut tueri.* Ald. *Vitalia*] Græci dicerent, τὰ καίρια, id est, præcipuas & vitalissimas corporis partes, quarum lethalia sunt vulnera. CAPPER.

97. *Et inventum.*] *Et* deest in V. C. Alm.

98. *Ita laudari in bonis gaudent.*] Miror quis emendandi studiosus in locum vocabuli *gaudent*, substituit *mallent*, contra auctoritatem MS. Bodleiani, editorum Andreæ, Venet. Aldi, Colon. Paris. Vascosani, & Stephani. Quin & parum videtur ἰδιώματι Latino consuluisse, siquidem *mallent* ejus est naturæ, ut postulet aliud quidpiam, cum quo comparetur. hoc autem in loco hujusmodi nihil reperitur. GIBSON. *Gaudent*; Locat. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. *mallent* in marg. Gryph. & in cod. Bern.

99. *Nunc illud mali est, &c*] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib 1. cap. 12. pagg. 34. 35. Tacitum lib. 11. Annal. cap. 38 lib. XIV. cap. 12. PAREUS.

100. *In alio opere.* Hoc Fabii opus, in quo de caussis corruptæ eloquentiæ disserit, ut ante etiam diximus, non exstat REGIUS. Aliud ejusdem quadamtenus argumenti ad calcem operum Cornel. Taciti exstat. Vide quæ ad finem lib. VIII. annotabo. CAPPER.

101. *Revertamur.*] Abest a Voss. omnibus. & Alm. Cod.

CAPUT XIII.

De refutatione.

XIII. REFUTATIO dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris [1] tota est posita in refutatione, &, quæ dicta sunt [2] ex diverso, debent [3] utrimque dissolvi: [4] & hæc est proprie, cui in *caussis* [5] quartus assignatur locus. Sed utriusque similis conditio est. Neque vero ex aliis *locis* ratio argumentorum in hac parte peti potest, quam in confirmatione; nec *locorum* [6] aut sententiarum, aut verborum & figurarum alia est conditio. [7] Affectus plerumque hæc pars mitiores habet. [8] Non sine caussa tamen difficilius semper est creditum (quod Cicero sæpe testatur) defendere, quam accusare. Primum, quod

Primum refutationis intellectus duos ponit: subnectit, eosdem esse ejus *locos* & *confirmationis*: addit, refutandi rationem longe difficiliorem esse, quam confirmandi: demum explicat, quibus rationibus adversariorum argumenta solvere possimus. *Refutare* autem & *refutationem* sæpius multo, quam *confutare* & *confutationem* apud Ciceronem & Quintilianum reperies. *Reprehensio* dicitur a Ciceron. lib. 1. de *Inventione.* TURNEB.

1. *Tota est posita in refutatione.*] Atque hic primus est sensus, quo refutationis nomen usurpatur. CAPPER.

2. *Ex diverso.*] Ab adversa parte, sive ab adversæ partis advocato. CAPPER.

3. *Utrimque.*] Ab utroque litigante, vel ab utroque advocato, sive actoris, sive rei *caussam* agat; & hic secundus est sensus, quo refutationis vocabulum accipitur. CAPP.

4. *Et hoc est proprie.*] *Hæc* legendum esse clarius patet, quam ut admonendum sit. REGIUS. *Hoc*; MSS. Alm. Vallæ, Voss. prim. secund. & Locat.

5. *Quartus locus.*] Sunt enim quinque partes in *caussa*, sive oratione generis *judicialis*: *exordium*, *narratio*, *confirmatio*, *refutatio*, *epilogus*. CAPPER.

6. *Aut sententiarum.*] Τῶν διανοιῶν (quæ dictio significat animi sensa vel sensus; Gallice *les pensées*) non autem τῶν γνωμῶν, id est, *sententiose dictorum.* CAPPER.

7. *Affectus mitiores.*] Nam qui confirmat, utitur contentione & asseveratione, demum etiam nonnunquam judicem ad iram impellit: at qui refutat, omnia lenius agit, ac sibi plerumque proponit æquitatem: hoc tamen non est perpetuum. TURNEB.

8. *Non sine caussa.*] Cicero lib. II. Offic. ait, duobus

est [9] res illa simplicior, proponitur enim uno modo, dissolvitur varie; cum accusatori satis sit plerumque, verum esse id, quod objecerit; [10] patronus neget, [11] defendat, [12] transferat, [13] excuset, [14] deprecetur, [15] molliat, [16] minuat, avertat, [17] despiciat, derideat: [18] quare indirecta fere, atque, ut sic dixerim, clamosa est *actio*. Hinc mille flexus & artes desiderantur. Tum [19] accusator præmeditata pleraque domo affert: patronus etiam inopinatis frequenter occurrit. Accusator dat testem: patronus ex re ipsa refellit. [20] Accusator criminum invidia, etsi falsa sit, materiam dicendi trahit, de parricidio, sacrilegio, [21] majestate: [22] quæ patrono tantum neganda sunt. Ideoque accusationibus etiam mediocres in dicendo suffecerunt: bonus defensor nemo, nisi qui [23] eloquentissimus fuit. [24] Nam, ut, quod sentio, semel finiam, tanto est accusare, [25] quam defendere, quanto facere, quam sanare vulnera, facilius. [26] Plurimum autem refert, & [27] quid protulerit adversarius, & quomodo. Primum igitur intuendum est, id, cui responsuri sumus, [28] proprium sit ejus judicii, an ad *caussam* extra arcessitum. Nam, si est proprium, [29] aut negandum, [30] aut defendendum, [31] aut transferendum. Extra hæc [32] in judiciis fere nihil est. [33] *Deprecatio* quidem, quæ est [34] sine ulla specie defensionis, rara admodum, & apud eos solos judices, qui nulla certa pronuntiandi forma tenentur: quanquam illæ quoque apud C. Cæsarem & Triumviros pro diversarum partium hominibus *actiones*, etiam si pre-

generibus in foro laudem parari, accusatione & defensione; defensionem tamen laudabiliorem esse, & longe difficiliorem: quod idem testatur in *Oratore*. Et Fabius fusius lib. XII. cap. 7. TURNEB.

9. *Res illa.*] Nempe τὸ accusare, ἡ accusatio. CAPPER.

10. *Patronus neget.*] Fabius *definitionem* omisit: eam tamen sub negatione intelligere debemus, quæ duplex est; *conjecturalis*, cum negamus factum; *definitiva*, cum negamus hoc esse factum: ac sic utetur in sequentibus Fabius. TURNEB. *Patronus.*] Licet patronus dicatur, qui *caussam* agit, sive actoris, sive & rei; proprie tamen & stricte loquendo patronus vocatur, qui reum defendit, ut vel ex hoc uno loco satis patet. CAPPER. *Neget.*] Neget objectum crimen, admissum fuisse scelus neget per illum *statum*, qui dicitur *inficialis* & *conjecturalis*; vulgo *quæstionem facti* appellant: vel etiam neget facinus, quod reus admisit, hoc esse nomine appellandum: furtum esse contendat, non vero sacrilegium. Qui *status* est *definitivus*. CAPP.

11. *Defendat.*] Defendat objectum sibi facinus tanquam jure perpetratum, idque per eum *statum*, qui dicitur *qualitatis absolutæ*, vel *absolutus*. CAPPER.

12. *Transferat.*] Transferat *actionem* ipsam, & contendat non hoc tempore, vel non apud hunc judicem, vel non hac lege, vel non hac *actionis* formula, &c. posse se in judicium vocari: qui *status* vocatur *translativus* & *translativa caussæ constitutio*; Gallice *exception declinatoire & prescription*. CAPPER.

13. *Excuset.*] In alium auctorem culpam refundat, vel in caussas extraneas, ut in fortunam, necessitatem, &c. qui *status* μετάστασις *remotio* appellatur, & ad *qualitatem* . *assumptivam* pertinet. CAPPER.

14. *Deprecetur.*] Deprecetur pœnam, idque per *statum* qui συγγνώμη *venialis* dicitur; cum scilicet ad solam judicis misericordiam confugimus, &, ut ignoscat, rogamus: qui *status* ad *assumptivam* quoque *qualitatem* refertur. CAPPER.

15. *Molliat, minuat.*] Objecta crimina, idque per figuram *ταπείνωσιν*, Latine *extenuationem*: quod pertinere potest ad *statum quantitatis*, quem Rhetores quidam post Aristotelem admittunt. CAPPER.

16. *Avertat.*] A se crimen in ipsum accusatorem, vel in eum, quem reus ipse læserit, idque per ἀντέγκλημα *relationem*: qui *status* pertinet ad *qualitatem assumptivam*. CAPPER.

17. *Despiciat, derideat.*] Argumenta, quibus accusator accusationis capita probare velit. CAPPER.

18 *Quare indirecta.*] Hoc intelligendum videtur de actione accusatoris, quæ non magnam desiderat artem, sed temerario fertur impetu & indirecto: quod si intelligere id velis de *actione* patroni, (quod tamen non æque placet) *indirecta* dicetur *actio* flexuosa, sinuosa & ambagiosa. TURNEB. Satius est, opinor, ut hæc verba *indirecta est actio*, de patroni, quam de accusatoris *actione* intelligantur. Nam *actio indirecta* ea ipsa est, quæ *mille flexus & artes desiderat*: quod sane ad patroni *actionem* pertinet; accusatoris enim *actio* est simplicior, ut hic docet Fabius. CAPPER.

19. *Accusator præmeditata.*] *Præmeditate*; MSS. Alm. Voss. prim. tere Ald. Basil. marg. *tum accusator præmeditate*: Locat. *tum* etiam habent Voss. secund. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Roign. Obrecht. sed abest a codice Bern.

20 *Accusator criminum invidia.*] Accusator *locis communibus* in vitia, onerare solet & rei personam: *loci* autem *communes* permultum valent ad suadendum, & inflammandum judicem. patronus autem vitium illud, quod amplificatur, dumtaxat negare potest, aut diminuere. Hac igitur in re est longe inferior accusatore. TURNEB.

21. *De Majestate*] De Majestate læsa vel deminuta; de crimine læsæ Majestatis. CAPPER.

22. *Quæ patrono*] Supple. crimina.

23. *Eloquentissimus fuit*] Ultima vox deest in editione Obrecht.

24. *Nam ut, quod sentio.*] *Nam quod*: Voss. prim. Bern.

25. *Quam defendere, quam facere*] *Quanto facere* legendum esse, facile est ex ipso contextu videre. REGIUS. *Quam facere*: Locat.

26. *Plurimum autem refert.*] Docere incipit, quibus rationibus debeamus refellere: videndum igitur primum, an adversarii objectio propria sit *caussæ*, an non propria; deinde qua sit usus *elocutione* in objectionibus & dispositione: hinc hujus capitis partes dependent. TURNEB.

27. *Quid protulerit.*] *Qui profuderit*; V. C. Alm.

28. *Proprium sit ejus judicii.*] An quod objicitur ab accusatore, proprium sit ejus rei, quæ venit in judicium, seu de qua mota lis fuit. CAPPER.

29. *Aut negandum.*] Per *statum inficialem*, seu *conjecturalem*, ubi quæritur, an res facta sit nec ne (facti quæstionem vocant;) vel per *statum definitivum*, negando tali nomine appellandum esse crimen, quod commissum esse confitemur. CAPPER.

30. *Aut defendendum.*] Per *statum qualitatis absolutum*, quo rem jure factam fuisse contendimus. CAPPER.

31. *Aut transferendum.*] Per *statum translativum*, quo *actio* ipsa nobis intenta repellitur, & contendimus accusatori jus non esse, ut contra nos hoc tempore, apud hunc judicem, hac lege, &c. agat. CAPPER.

32. *In judiciis*] In forensibus *caussis*, in orationibus generis *judicialis*. CAPPER.

33. *Deprecatio quidem.*] *Deprecatio* duplex est; nam quædam habet adjunctam defensionem, ut primum scilicet factum defendamus, deinde judicem deprecemur. Ea possumus uti, etiam apud judicem ordinarium, eumque, qui ex præscripto legum judicat. Altera est *deprecatio*, cui defensio non adjungitur; qua dumtaxat possumus uti apud eos, qui liberam habent judicandi potestatem, nec legum vinculo astringuntur; ut apud principem, apud populum, in senatu. TURNEB. *Deprecatio.*] Quæ pertinet ad *statum venialem*. Hermogenes, aliique Rhetores Græci συγγνώμην appellant, & ad *statum qualitatis assumptivum* reducunt. CAPPER.

34. *Sine ulla specie.*] Pro *illa*, legendum esse *ulla* clare patet. REGIUS. *Sine illa*: V. C. Alm. Locat. *sine ulla spe*: Voss. prim.

cibus utuntur, [35] adhibent tamen patrocinia: [36] nisi hoc non fortissime defendentis est, dicere: [37] *Quid aliud egimus, Tubero, nisi ut,* [38] *quod hic potest,* [39] *nos possemus?* [40] Quod si quando apud Principem, aliumve, cui, utrum velit, liceat, * dicemus [41] dignum quidem morte eum, pro quo loquemur, [42] clementia tamen servandum esse vel talem; primum omnium non erit res nobis cum adversario, sed cum judice; deinde forma *deliberativæ* magis materiæ, quam *judicialis* utemur. Suadebimus enim, ut laudem humanitatis potius, quam voluptatem ultionis concupiscat. [43] Apud judices quidem, [44] secundum legem dicturos sententiam, [45] de confessis præcipere ridiculum est. [46] Ergo, quæ neque negari, neque transferri possunt, utique [47] defendenda sunt, qualiacumque sint; aut *caussa* cedendum. Negandi duplicem ostendimus formam; aut *non esse factum*; aut [48] *non hoc esse, quod factum sit.* Quæ neque defendi, neque transferri possunt, utique neganda; nec solum, si [49] *finitio* potest esse pro nobis; sed etiam, si nuda inficiatio superest. [50] Testes erunt? multa in eos dicere licet. [51] Chirographum? de similitudine literarum [52] differendum. Utique nihil erit pejus, quam confessio. Ultima est [53] *actionis* controversia, cum defendendi negandive [54] non est locus, *translatio.* [55] Atqui quædam sunt, quæ neque negari, neque defendi, neque transferr possunt: *Adulteris rea est,* [56] *quæ, quum anno vidua fuisset, enixa est*: lis non erit. Quare illud stultissime præcipitur, quod defendi non possit, silentio dissimulandum; [57] si quidem est id, de quo judex pronunciaturus est. At, si [58] extra *caussam* sit adductum, & tamen conjunctum, malim quidem dicere, nihil id ad quæstionem, nec esse in his morandum, & minus esse, quam adversarius dicit: tamen [59] huic velut simulationi oblivionis ignoscam. Debet enim bonus Advocatus

35. *Adhibent patrocinia.*] Hoc est, justæ defensionis momenta & argumenta. CAPPER.

36. *Nisi hoc fortissime*] *Non* particula recte in quibusdam exemplaribus est adscripta, ut legatur: *Nisi hoc non fortissime*, &c. REGIUS. *Nisi hoc fortissime*: Locatel. Obrecht.

37. *Quid aliud.*] Pro Ligario cap. 4.

38. *Quod hic potest.*] Videlicet Julius Cæsar.

39. *Nos possemus*] Nos Pompeiani, qui Pompeii Magni sequebamur partes. CAPPER.

40. *Quod si quando apud principem, aliumve, cui, utrum velit, liceat, dicemus: dicendum erit, &c.*] Duo ultima verba, ut quæ sint a candore elegantiaque Fabii aliena, & aliquo imperitorum, judicioque carentium adscripta, ac sensum denique confundentia, mihi videntur, vel refragantibus exemplaribus, transverso calamo allinenda. Non enim quid nobis dicendum sit, cum apud Principem agimus, præcipit Fabius, sed id probat, quod superius proposuit, *deprecationem* sine ulla defensionis specie raram admodum esse, ideoque subjicit: *Primum omnium, non erit res nobis cum adversario, sed cum judice.* REGIUS. Vocabulum *dicemus*, sive errore Librariorum, sive Typographorum, nonnullis editionibus excidit. Cum autem mutila sine illo est periodus, inferendum omnino duximus ex editionibus Parisiensi, Vascosani, Stephani, aliorumque. GIBSON. *Dicemus* non habent MSS. Alm. Voss. secund. Ald. sed *dicendum erit* non habent Gryph. Basil Vidov.

41. *Dignum quidem morte, &c.*] *Locos deprecationis* Fabius pluribus explicat lib VII. cap. de *qualitate.* TURNEB.

42. *Clementia.*] *Clementi*: Vallæ liber & Voss. secund. & tert. quod placet Ascensio.

43. *Apud judices.*] Significat *deprecationem* nudam absque defensione apud judices, quibus potestas non est judicandi libera, locum non habere. TURNEB.

44. *Secundum legem.*] *Secundum leges*, Locat. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

45. *De confessis*] Criminibus: vel de reis, qui objecta sibi crimina confessi fuerint. CAPPER.

46. *Ergo quæ neque.*] Ait factum non solum ita negandum esse, si *finitione* uti possumus: sed sæpenumero *conjectura* esse utendum; est enim ea defensio firmissima. TURNEB. *Quæ neque negari, neque transferri possunt, defendenda sunt.*] Vide quæ paulo supra notavimus ad hujusmodi locutiones, quibus Fabius ad varios oratoriarum quæstionum *status* alludit. CAPPER.

47. *Defendenda sunt, qualiacumque sunt; aut a caussa cedendum.*] *Sint* verbum subjunctivi modi, ac *sunt* indicativi, utrumque in alterius locum transferendum videtur, & *a* præpositio expungenda, ut legatur: *utique defendenda sunt, qualiacumque sint, aut caussa cedendum.* REGIUS. Sunt qui substituunt *caussa cadendum*: hoc autem hic non habet locum; cum potius jubeat, non arripiendum patrocinium *caussa*; sed *cedendum* potius, ne nos aliquando temeritatis pœnitent. SICHARD. *Aut caussa cedendum*; V. C. Alm. Ands. Sich. Basil Gryph. Vidov. Obrecht *aut a caussa cedendum*; Voss. tert. Locat. sed *cedendum* probum est. Sic *victoria cedere* supra cap. 8. ubi eadem diversitas fuit notata; & lib. 11. cap. 1. *opere cedere.*

48. *Non hoc esse, quod factum sit.*] Qui *status* est *definitivus* & constituitur hoc modo: pecuniam quidem in templo sustulit Titius: sed cum ea privata esset, non sacra, furti potest accusari, non autem sacrilegii. CAPPER.

49. *Finitio.*] Quæ vox idem significat, quod *status definitivus*: de hoc fuse Fabius lib VII. cap. 3. CAPPER.

50. *Testes erunt.*] Est *anthypophora*; etenim aliquis objicere potest, vix *conjecturæ* locum esse; quia, si factum negaremus, testes producerentur, & *chirographa*: hoc tamen non obest, quia locum habes *communem* ad refutationem testium & *chirographorum.* TURNEB.

51. *Chirographum.*] Χειρόγραφον, id est, instrumentum aliquod propria & rei manu scriptum CAPPER.

52. *Differendum.*] Emendate in quibusdam exemplaribus *differemus* legi animadverti. REGIUS. *differemus*; V. C. Alm.

53. *Actionis controversia.*] Libr. VII. cap. 5. vocat *actionis quæstionem*, ubi scilicet disceptatur, an intendendæ liti sit locus: dicitur etiam *status translativus* vel *translativa caussæ constitutio.* Vide lib. VII. cap. 3. & lib. III. cap. 6. CAPPER.

54. *Non est locus, id est, relatio.*] *Translatio* mihi legendum videtur; ad *translationem* enim tum confugimus, cum neque negare factum, neque defendere possumus; ut aliquo juris remedio e crimine, quod neque negari, neque defendi potest, elabamur. REGIUS.

55. *Atque quædam.*] *At*, illa particula *que* expuncta, legendum est. REGIUS. *Atqui.* MSS. Alm. Voss. secund. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. & cod. Bern

56 *Quæ, quum anno vidua fuisset.*] Gellius lib. III. cap. 16. tamen quamdam matronam ait undecimo mense post mariti mortem esse enixam, Adrianumque imperatorem illam judicasse non esse adulteram. Docet quoque Gellius mulieres parere duodecimo mense. TURNEB. *Quæ cum annum* malebat Francius.

57. *Si quidem est id.*] Nota *hypodiastoles* distinguenda sunt *si quidem*, ne unum verbum esse credatur, cum duo esse manifeste ex ipso sensu percipiatur. REGIUS.

58. *Extra caussam sit adductum.*] Varie quidem legitur hic locus: unde facile apparet locum esse depravatum. Alii namque loco illius *tamen*, legunt *tantum.* Mihi *tamen* potius placet, ut intelligamus extra *caussam* quidem esse adductum; sed tamen cum *caussa* esse conjunctum REGIUS. *Extra caussam sit & adductum, & tantum conjunctum*, mallem V. C. Alm.

59. *Huic velut simulationi oblivionis ignoscam.*] Ignoscam

pro Rei salute brevem negligentiæ reprehensionem non pertimescere. Videndum etiam, [60] simul nobis plura aggredienda sint, an [61] amolienda singula. [62] Plura simul invadimus, si aut tam infirma sunt, [63] ut pariter impelli possint; aut tam molesta, ut [64] pedem conferre cum singulis non expediat. Tum enim toto corpore [65] obnitendum, &, ut sic dixerim, [66] directa fronte pugnandum est. [67] Interim, si resolvere [68] ex parte diversa dicta difficilius erit, nostra argumenta [69] cum adversariorum argumentis conferemus; [70] si modo, hæc ut valentiora videantur, effici poterit. [71] Quæ vero turba valebunt, [72] diducenda erunt; ut quod paulo ante dixi: *Heres eras, & pauper*, [73] *& magna pecunia: appellabaris a creditoribus*, [74] *& offenderas eum, cujus heres eras, & mutaturum tabulas testamenti sciebas.* Urgent universa. [75] At, si singula quæque [76] dissolveris, jam illa flamma, quæ magna congerie [77] convaluerat, [78] diductis, quibus alebatur, [79] considet; ut, si vel maxima flumina in rivos diducantur, qualibet transitum præbent. [80] Itaque propositio quoque [81] secundum hanc utilitatem accommodabitur, [82] ut ea nunc singula ostendamus, nunc complectamur universa. Nam interim quod pluribus collegit adversarius, satis est semel proponere; ut, si multas caussas faciendi, quod arguit, reo dicet accusator fuisse; nos, [83] non enumeratis singulis, semel hoc intuendum negemus; quia non, quisquis caussam faciendi sceleris habuit, & fecerit. Sæpius tamen accusatori congerere argumenta, reo dissolvere expediet. Id autem, quod erit ab adversario dictum, quomodo refutari debeat, intuendum est. Nam, si erit palam falsum, negare satis est;

Patrono, qui quasi simularet oblitum se tam levi & tam parum ad rem facienti argumento respondere. Cæterum in vulgatis editionib. legitur: *velut huic simulationi*, ubi verborum ordo perturbatus videtur. CAPPER.

60. *Simul nobis plura.*] *An simul nobis*; Andr. Ven. Locat. Ald. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *num simul*; MS. Bodl. Obrecht. sed elegantius *an*, *utrum*, vel *num*, primo loco omitti, docent Ciaccon ad Sall. Catil. 31. Mercer. ad Dict. Cret. 1. 19. Heinsius ad Ovid. 11. Fast. 394. & *an* non geminari, nisi posteriori adjiciatur *vero*, censet Vorst. ad Valer. Max VII. II. exc. 1. & de Latinit. merit. susp. cap. 18 BURMAN. *Plura . . . an singula.*] Argumenta contra nos ab adversario prolata. CAPPER.

61. *Amolienda.*] *Molienda*; Voss. prim.

62. *Plura simul invadimus*, &c.] Contrarium erat præceptum in *confirmatione*; nam argumentis firmis singulis insistendum erat: cæterum *impellere* dicitur *metaphorice* pro *evertere*, ducta *translatione* a rebus non satis firmis, quas viribus impellere solemus, & deturbare. Quo & spectat proverbialis sententia sequens: *directa fronte pugnandum*, quod fieri solet, cum hostes omni impetu invaditur. TURNEB.

63. *Ut pariter impelli sit.*] *Possint* mihi legendum videtur: quamvis sic quoque eleganter legi posse non inficier. *Sum* enim verbum cum *infinito*, more Græcorum, frequenter jungitur in ea significatione, qua *possum*; sed a Fabii stylo fere hæc figura est aliena. REGIUS. *Impelli sit*; Locat.

64. *Pedem conferre.*] Pugnare, confligere, impugnare. *Metaphora* ducta est a præliis in quibus

——— *hæret pedi pes, densusque viro vir*;

ut ait Virgil. Æneid. x. vers. 361. CAPPER.

65. *Enitendum*] *Obnitendum*; MSS. Alm. Voss. secund. Steph. margo. Obrecht. quod non facile damnandum; ut enim hic *toto corpore*, ita Virgil. IV. Æneid.

Portam vi multa, converso cardine, torquet
Obnixus latis humeris.

Val. Flac. VII. 595.

Obnixusque genu superat;

& Terent. Andr. I. 1.

manibus pedibusque obnixe omnia
Facere;

ubi Donat *cum conatu instanter contra conatum*: melius ergo defensioni convenit *obniti*, quam *eniti*. Francius malebat *annitendum*. BURMAN. *Enitendum*; Cod. Bern.

66. *Directa fronte*] *Detecta*; Ven. Locat. Colon. Sich. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph. sed male supr. lib. II. cap. 13. *Quod si enim præcipias imperatori, quoties aciem instruet, ut dirigat frontem*, &c. hoc *recta fronte explicare exercitum* vocat Senec. de Vita beata cap. IV. Vegetius V. 15. *Lunarum instituenda acies, non directa, ut in campo; sed incurva ad similitudinem lunæ*, &c. cui opponitur *lunata acies*. Frontin. III. IV. 54. & *obliqua fronte pugnare*. Liv. XXI I. 47. BURMAN.

67. *Interim si resolvere.*] Hanc refutationis speciem appellant *per compensationem*; cum scilicet adversariorum argumenta non diluimus, sed potiora illis opponimus. TURNEB. *Si resolvere*, &c.] Utitur & hoc Rhetorum verbo Petron. Satir. cap. 107. PAREUS.

68. *Ex parte diversa dicta.*] Argumenta quæ fuerint ex parte nostri adversarii prolata CAPPER.

69. *Cum adversariorum.*] *Cum adversarii*; Voss. prim. tert.

70. *Si modo hæc.*] Nostra videlicet argumenta. CAPPER.

71. *Quæ turba valebunt.*] Quæ nostri adversarii argumenta *collective*, ut aiunt, & velut in globo considerata robur habere videbuntur. CAPPER.

72. *Diducenda.*] Separanda, dividenda, sigillatim expendenda, ut seorsum refellantur CAPPER.

73. *Et magna pecunia: appellabaris.*] In vulgatis editionib. *& magna pecunia appellabaris*; unde commodum sensum non ita proclive foret elicere. Lectionem nostram probabit, opinor, qui eamdem sententiam a Fabio paulo supra expressam consideraris. Est enim his concepta verbis cap. 12. *Hereditatem sperabas, & magnam hereditatem . . . . & a creditoribus appellabaris*, &c. Et certe *tu magnam hereditatem sperabas*, idem significat, quod *magna pecunia* [*erat in hereditate.* CAPPER. *Appellabaris.*] In jus, in judicium vocabaris, tibi lis intendebatur. CAPPER.

74. *Et offenderas.*] *Et offenderas eum, cujus heres eras*; MSS. Colb. Voss. secund. hanc eamdem lectionem cap 12. exhibuit ipse Fabius, ubi eamdem omnino sententiam expressit. In vulgatis editionib. legebatur; *& offenderas & mutaturum*, &c Utra lectio alteri præstet, lector *ἀγχίνους* judicabit CAPPER.

75. *Ut si singula.*] *At si* manifeste, non *ut si*, legendum esse patet. REGIUS. *at singula*; Voss. tert.

76. *Si dissolveris*] Si adversarii argumenta diviseris ab invicem, si separaveris, seorsum expenderis, unumquodque sigillatim excusseris. CAPPER.

77. *Convaluerat.*] Vide ad Petron. CXXVI.

78. *Diductis, quibus alebatur.*] Divisis & seorsum positis iis rebus, quibus flamma hujusmodi alebatur. CAPPER.

79. *Concidet.*] *Concidet & conteretur*; Andr. puto vero legendum *considet*: ita apud Senec. de Ira 1. 4. *Quædam sunt iræ, quæ intra clamorem considant*; ubi etiam *concidant* alii codices. Ovid. XIII. Met. dixit:

Ilion ardebat, nec adhuc consederat ignis;

& ita Virgilius II. Æneid. 527. *considere in ignes* dixit; & alii. BURMAN.

80. *Itaque propositio quoque.*] Cum aliquid refutare paramus, propositione id, de quo dicturi sumus, aperimus: proinde cum vel singula aggredimur, vel etiam universa, pro eorum ratione propositionem instituere debemus: hoc autem præceptum pertinet ad modum refutandi. TURNEB.

81. *Secundam hanc utilitatem.*] *Secundum* legendum esse, nemo non videt. REGIUS.

82. *Ut ea nunc singula.*] *Ut nunc singula*; V. C. Alm. *Ut ea.*] Propositione scilicet de refellendis adversarii argumentis. CAPPER.

83. *Non enumeratis*] *Non numeratis*; V. C. Alm.

ut pro Cluentio Cicero, eum, quem dixerat accusator [84] epoto [85] poculo concidisse, negat eodem die mortuum. [86] Palam etiam [87] contraria, & supervacua, & stulta reprehendere, nullius est artis; ideoque nec [88] rationes eorum, nec exempla tradere necesse est. [89] Id quoque (*obscurum* vocant) quod secreto, & sine teste, aut argumento dicitur factum, satis natura sua infirmum est. Sufficit enim, quod adversarius non probat. Item, [90] si ad *caussam* non pertinet. [91] Est tamen interim oratoris efficere, ut quid [92] aut contrarium esse, aut [93] a *caussa* diversum, aut incredibile, aut supervacuum, [94] aut nostræ potius *caussæ* videatur esse conjunctum. [95] Objicitur Oppio, quod de militum cibariis detraxerit: asperum crimen: [96] sed contrarium ostendit Cicero, [97] quia iidem accusatores objecerint Oppio, quod is voluerit exercitum largiendo corrumpere. Testes in Cornelium accusator [98] lecti a tribuno codicis pollicetur: facit hoc Cicero supervacuum, [99] quia idem fateatur ipse. Petit accusationem in Verrem [100] Quintus Cæcilius, quod fuerat quæstor ejus: ipsum Cicero, ut pro se videretur, [101] effecit. [102] Cætera, quæ proponuntur, [103] *communes locos* habent. Aut enim [104] *conjectura* excutiuntur, an vera sint; [105] aut *finitione*, [106] an propria; [107] aut *qualitate*, an inhonesta, iniqua, improba, inhumana, crudelia, & cætera, [108] quæ ei generi accidunt. Eaque non modo in propositionibus [109] aut rationibus, sed in toto genere *actionis* intuenda. [110] An sit crudelis, ut La-

84. *Epoto.*] *Poto*: V. C. Alm.

85. *Poculo concidisse.*] *Epoto poculo mortuum esse, omnino illo die esse mortuum*; Cicero cap. 60.

86. *Palam etiam.*] Cicero *contrarium* ab *adverso* separat; ut sit *contrarium*, quod ita dicitur, ut judicis factis repugnet; *adversum* autem, quod nostræ repugnet *caussæ*. Utrumque contrarii nomine complectitur Fabius: cæterum omnes hi *loci* apud Cicer. habentur libro primo de *Inventione*. TURNEB. Videatur Scip. Gentilis Comment. in Apuleii Apolog. pag. 389. PAREUS.

87. *Contraria.*] Quid *contrarii* vocabulo intelligat Fabius, ipse paulo post exponit his verbis: *Est enim contrarium, quo adversarius bene uti potest.* CAPPER.

88. *Rationes eorum exempla.*] *Nec* particula a librariis omissa, est reponenda, ut legatur, *nec exempla.* REGIUS. *Nec rationes eorum.*] Subintellige, *refutandorum*. CAPPER.

89. *Id quoque.*] Fab. cap. *de narratione*, cum de falsa expositione loquebatur, tutam esse dicebat his in rebus mentiendi occasionem. Exemplum est apud Cicer. 2. Philip. cap. 4. de literis Antonii, ubi ait: *Atque etiam literas, quas me sibi misisse diceret, recitavit homo & humanitatis expers & vitæ communis ignarus, &c.* Et paulo post: *Sed quid opponas tandem, si negem me unquam istas literas ad te misisse? quo me teste convincas? an chirographo, in quo habes scientiam quæstuosam? qui possis? sunt enim librarii manu. Jam invideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantam jam proferam, nihil sapere doceat. Quid est enim minus, non dico oratoris, sed hominis, quam objicere adversario, quod ille, si verbo negarit, longius progredi non possit, qui objecerit?* TURNEBUS.

90. *Si ad caussam non pertinet.*] Sic quidem recte legi videtur: sed, loco illius particulæ *si*, forsitan *quod* rectius legeretur: perspicuus certe magis foret sensus. Quod enim ad *caussam* non pertinet, satis sua natura infirmum est. REGIUS. *Quo*; Ald. Basil.

91. *Sed tamen interim oratoris est.*] *Est tamen interim oratoris*: MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Steph. Basil Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. *Et tamen i. o. est.* Ald.

92. *Aut contrarium.*] Id autem facimus, cum capita, quæ objecit, aut argumenta inter se confecimus, & aliquam ceruimus repugnantiam. TURNEB.

93. *A caussa diversum.*] Ad rem controversam non pertinens, a lite prorsus alienum. CAPPER.

94. *Aut nostra potius caussa.*] Hæc est refutandi ratio, quæ appellatur ab Hermogene *βίαιος*, a Latinis *violatio*, aut *inversio*: quod genus omnium est firmissimum. TURNEB. Vulgo dicimus: *argumentum retorquere*, & *argumentum ad hominem*: quod autem ait Turnebianus commentator τὸ Hermogenis *βίαιος*, a Latinis dici *violationem* aut *inversionem*, minime probabile mihi videtur. Excutias licet Ciceronem, Rhetorem Herennianum, Quinctilianum, Martianum Capellam, Boetium, Cassiodorum, Isidorum Hispalensem, Rhetoras Pithœanos, Priscianum, cæterosque Grammaticos veteres a Putschio editos; nuspiam reperies *violationem* aut *inversionem* pro τοῦ Hermogenis *βιαίῳ*. Solus, quod sciam, Georgius Trapezuntius has voces, ut alias plures, innovando usurpavit, idque refragante Latini sermonis usu & *analogia*. Hoc autem erat homini Græco condonandum potius, quam Latinis Philologis imitandum. CAPPER.

95. *Objicitur Oppio.*] Vide Patricii notas in fragmenta orationis pro Oppio.

96. *Sed id contrarium.*] *Sed contrarium*: V. C. Alm. Steph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

97. *Quia iidem.*] *Quod iidem a. o. o. q. i. voluerit*: Voss. prim.

98. *Lecti a Tribuno codicis.*] Ab ipso Cornelio, qui Tribunus plebis esset. Vide Ciceronian. orationo fragmenta & hic lib. IV. cap. 4. ubi quædam huc pertinentia de crimine lecti codicis a magistratu senatorio vel plebeio annotavimus. CAPPER.

99. *Quia idem fateatur.*] *Quia fateatur*: V. C. Alm.

100. *Quintus Cæcilius*] *L. Cæcilius*: MSS. Alm. Voss prim. tert. cod. Bern.

101. *Effecit.*] *Effecit* legendum esse videtur. REGIUS. *efficit*; Locat. Voss. prim. tert. Francius volebat *id ipsum Cicero, &c. effecit.* Rollin. *hoc ipsum.*

102. *Cætera, quæ proponuntur*] Quæ superioribus generibus non refelluntur, in hos *locos* reduci possunt, atque ita solvi. Cæterum *locos communes* ideirco appellat, propterea quod omnis objectio his generibus potest dilui, ut initio quoque dixit. Sunt igitur *loci*, ut pertinent ad refellendum, sunt quæstiones, ut pertinent ad *statum* constituendum. TURNEB.

103. *Communes locos habent.*] Quartus hic sensus est hujus loquendi formulæ *locos communes*, quatenus designat speciales quasdam disceptationes, vel argumentorum fontes & capita, [Hermogeni κεφάλαια] quæ ad unum e *statibus*, verbi gratia, ad *conjecturalem*, ad *definitivum* pertineant: cæteras *communis loci* notiones exposuimus in notis ad cap. 1. lib. V. CAPPER.

104. *Conjectura excutiuntur.*] Expenduntur per *statum conjecturalem*, sive, ut vulgo loquuntur, per *quæstionem facti*. CAPPER.

105. *An finitione, an propria.*] *Aut finitione* legendum esse patet. REGIUS. *Finitione*] Per *statum definitivum*, ubi agitur de controversæ rei natura & proprietatibus, & quæritur quænam sit, & quo nomine appellanda res, quæ venit in judicium. CAPPER.

106. *An propria.*] An ea, quæ ab adversariis proponuntur, sint rei controversæ propria, ejusque naturam & proprietates genuinas exhibeant. Hinc, ut supra notavimus ad lib. III. cap. 6. *status definitivus* vocatur *proprietas*, *περὶ ἰδιότητος*, *de proprietate*, *de eodem & de altero* seu *alio*. Lege principia Rhetorices D. *Augustino* attributa pag. 294. Rhetorum Pithœan. CAPPER.

107. *Aut qualitate.*] Aut per *statum qualitatis*, quo inquiritur, an res vel actio justa sit, nec ne, &c. Vide lib. VII. cap. 4. CAPPER.

108. *Quæ ei generi accidunt*] Ei generi τοῦ *status*, nempe, *status qualitatis*, de quo in nota proxime superiore. CAPPER.

109. *Aut rationibus.*] Rationum momentis, argumentis, probationibus. CAPPER.

110. *An sit crudelis, ut Labieni.*] Intuendum est, an sit

bieni in Rabirium lege perduellionis. [111] Inhumana, ut Tuberonis Ligarium exsulem accusantis, atque id agentis, ne ei Cæsar ignoscat. [112] Superba, ut in Oppium ex epistola Cottæ reum factum. Proinde præcipites, insidiosæ, [113] impotentes deprehenduntur. Ex quibus tamen fortissime invaseris, quod est aut omnibus periculosum; ut [114] dicit Cicero pro Tullio: [115] *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi, sine summo omnium periculo, potest,* [116] *ut eum jure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat,* [117] *ne ipse potius occideretur?* aut ipsis judicibus; ut pro Oppio monet pluribus, ne [118] illud *actionis* genus [119] in equestrem ordinem admittant. Nonnunquam tamen quædam bene contemnuntur, vel tanquam levia, vel tanquam ad *caussam* nihil pertinentia. [120] Multis hoc locis facit Cicero. Sed hæc simulatio interim hucusque procedit, ut, quæ dicendo refutare non possumus, quasi [121] fastidiendo calcemus. [122] Quoniam vero [123] maxima pars eorum [124] similibus constat, rimandum erit diligentissime, quid sit in quoque, quod [125] assumitur, dissimile. Id in jure facile deprehenditur. [126] Est enim scriptum de rebus utique diversis, tantoque magis [127] ipsarum rerum differentia potest esse manifesta. Illas vero similitudines, quæ ducuntur ex mutis animalibus, aut inanimis, facile est eludere. [128] Exempla rerum varie tractanda sunt, si nocebunt: [129] quæ si * dubia erunt, fabulosa dicere licebit: sin vera, maxime quidem dissimilia. [130] Neque enim fieri potest, ut paria sint omnia; ut, si Nasica post occisum Gracchum defendatur exemplo Ahalæ, a quo Melius est interfectus; Melium regni

crudelis *actio* sive accusatio Labieni Tribuni plebis, qui Rabirium accusabat, & reum faciebat ex lege perduellionis. Erat autem perduellio gravissimum ex omnibus majestatis deminutæ seu læsæ criminibus: perduellionis reus erat proprie, qui in rempublicam ipsam, aut in quempiam majorum magistratuum fuisset injurius. Rabirius porro Apuleium Saturninum Tribunum plebis occidisse dicebatur. Perduelles judicabantur a Duumviris, a quibus ad populum erat provocatio. CAPPER.

111. *Inhumana, ut.*] *Si enim in exilio est, quid amplius postulatis? an ne ignoscatur?* & cætera, quæ sequuntur. TURNEB.

112. *Superba, ut in Oppium ex epistola Cottæ.*] An *actio* sive accusatio sit superba κατὰ βίαν *violenta*, qualis fuit adversus Oppium. Hic fuerat quæstor Cottæ, qui cum Lucullo Consul Propontidem & Bithyniam erat sortitus. Oppio crimini dabatur, quod de cibariis militum detraxisset; idque ipsius Cottæ testimonio firmabatur. Vide fragmenta Ciceronian. oration. CAPPER.

113. *Impotentes.*] *Actiones* seu accusationes profectæ ex immoderata quapiam animi cupiditate, quæ accusatorem facit impotentem sui, animi impotem ἀκρατῆ, ἥττονα ἑαυτοῦ, qui continere se, & moderari sibi nequeat. CAPPER.

114. *Dicit Cicero pro Tullio.*] *Dicit*, ac *Tullio* in aliis exemplaribus legitur. REGIUS. *dicit C. pro Tullio*; Locat. Vide Ciceronian. oration. fragmenta.

115. *Quis hoc statuit.*] Non est idonea cædis ratio, si dicas, ideo te hominem jure interfecisse, quod timeres, ne ab eo interficereris, nisi hoc fecisses. TURNEB.

116. *Ut cum jure.*] Quamvis oratio, unde hæc sunt descripta, non exstet; ex sensu tamen ipso aperte colligitur, *c* litera in *e* vocalem conversa, *eum* esse legendum. REGIUS. *Cum*: Locat.

117. *Ne ipse potius.*] Francius conjiciebat, *ne ipse potius*. Legi etiam posset, *ne ipse prius*. CAPPER.

118. *Illud actionis genus.*] Illud genus accusationis & litis, ut nunc aiunt, *criminalis*. CAPPER.

119. *In equestrem ordinem.*] Nam, ex lege Sempronia, quibusdam actionibus equites non tenebantur; ut Cicero ostendit pro Cluentio, equites lege corrupti judicii accusari non potuisse. Porro, quod sit illud *actionis* genus, ignoramus, cum desideretur oratio. TURNEB.

120. *Multis hoc locis facit Cicero.*] Ut pro Cœlio; docet enim totam illam accusationem levem esse, potiusque contemnere amoris expostulationem, quam criminis insectationem. TURNEB. *Fecit Cicero*, V. C. Alm.

121. *Fastidiendo.*] Contemptus non solum in rebus levibus est, & nihil ad *caussam* pertinentibus, sed in gravissimis quoque; cum data occasione, a levibus auspicari, ita procedimus, ut gravia quoque pari fastidio contemnamus. TURNEB.

122. *Quoniam vero.*] Similitudinis exempli hoc loco refutationem docet, ut sequenti cap. argumentorum, id est, *epicherematis* & *enthymematis*; nec, quo ordine antea proposuit, hæc tractat. Confirmationem eorum vide capp. 10. & 11. TURNEB. In superiore Turnebiani nota legendum videtur, *similitudinis & exempli hoc loco*, &c. CAPPER.

123. *Maxima pars eorum.*] Argumentorum videlicet. CAPPER.

124. *Similibus.*] Iis argumentis, quæ ducantur *a simili* vel, ut nunc, loquimur, *a pari*. CAPPER.

125. *Assumitur, dissimile.*] Hic distinguendum est, quamvis exemplaria refragentur. *Id* autem pronomen ita videtur adscribendum, ut sequentis sensus sit initium hoc modo: *Id in jure facile deprehenditur.* REGIUS. *Id* deest in MSS. Alm. Voss. secund. Locat. *Assumitur. Dissimile id*, &c. Ald. *Assumitur.*] Ad probandum, ad faciendam fidem. CAPPER.

126. *Est enim scriptum.*] In jure, cum adversarius similitudine utitur, similitudinem ab alia lege ducit. Porro alia lex de alia quoque re scessit: proinde dissimilitudo est illic facillima. TURNEB.

127. *Ipsarum rerum.*] *Ipsa rerum differentia*: Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin.

128. *Exempla rerum.*] *Et exempla*: Voss. prim.

129. *Quæ vera erunt, fabulosa dicere licebit, sin dubia.*] Depravatus est hic locus, ut mihi quidem videtur, verborum transpositione solum. Nam utraque hæc *vera* & *dubia* alterius locum occuparunt: hoc autem ordine emendate legatur: *Quæ si dubia erunt, fabulosa dicere licebit: sin vera, maxime quidem dissimilia.* Nec ignoro, quosdam aliorum exemplarium correctores *vera* in *vetera* commutasse. Quod an sensui congruat, viderint ipsi: mihi certe sic legendum, ut dixi, videtur: nisi forte *indubitata*, pro illo nominativo *dubia* legatur; tunc enim *vetera* recte legeretur. Si enim vetera essent, potius fabulosa propter vetustatem, quam dissimilia dicerentur: vera autem si sint, non aliter, quam si dissimilia dicantur, possint refutari. REGIUS. *Si dubia erunt, fabulosa d. l. sin vera, maxime q. d.* Venet. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Oxon. *quæ si vetera erunt, fab. d. l. si indubia max. q. d.* V. C. Alm. Ald. cod. Bern & Voss. secund. nisi quod *sin dubia* habet. *Si vetera erunt, fabulosa dicere licebit: sive dubia maxime quidem dissimilia.* Arg. Obrecht. quam scripturam secuti sumus; nam tantum præcepta dat de veteribus exemplis, ad quæ refellenda tres vias ostendit; ut dicamus vel fabulosa, vel dubia, vel, si illud non licet, maxime esse dissimilia ostendamus. BURMAN. Sed huic lectioni obstat 1°. quod neque in MSS. codd. neque in antiquis editionibus occurrat; 2°. quod ponat Burmannus hic de solis veteribus exemplis a Fabio præcepta dari; nam inde sequitur vel mancas esse Fabii præceptiones, vel hunc Rhetorem de recentioribus etiam exemplis locutum fuisse, de quibus tamen ne γρῦ quidem. Adde quod, si quæ sint exempla vetera, ea non continuo fabulosa, vel dubia dicere liceat. His incommodis non est obnoxia Raphaelis Regii lectio, quam editiones. Venet. Paris. Vasc. Steph. Gryph. Colin. & Oxon. adoptarunt. Nam & recentiora æque ac vetera exempla complectitur, & quæ dubia sunt, ea fabulosa per *hyperbolen* oratoribus familiarem appellare permittit. CAPPER.

130. *Neque enim fieri potest.*] *Neque esse potest*: V. C. Alm.

ut [152] pro Vareno: *Cum iter per agros & [153] loca sola [154] faceret cum Populeno, in familiam Ancharianam incidisse dixerunt; deinde Populenum occisum esse; illico [155] Varenum vinctum adservatum, [156] dum hic ostenderet, quid de eo fieri vellet.* [157] Quod est utique faciendum, si erit incredibilis rei ordo, & ipsa expositione fidem perditurus. [158] Interim per partes dissolvitur, quod contextu nocet; & plerumque [159] id est tutius. Quædam contradictiones natura sunt singulæ. Id exemplis non eget. [160] Communia bene [161] apprehenduntur, non tantum, quia utriusque sunt partis, sed quia plus prosunt respondenti. [162] Neque enim pigebit, quod sæpe monui, referre. Commune, qui prior dicit, [163] contrarium facit. Est enim [164] contrarium, quo adversarius bene uti potest: *Ac enim non verisimile est, tantum scelus M. Cottam esse commentum. Quid? hoc verisimile est, tantum scelus Oppium esse conatum?* [165] Artificis autem est, invenire [166] in *actione* adversarii, quæ [167] inter semet ipsa pugnent, aut pugnare videantur: quæ aliquando ex rebus ipsis manifesta sunt, ut in *caussa* [168] Cæliana: *Clodia aurum se Cælio commodasse dicit, [169] quod signum magnæ familiaritatis est; venenum sibi paratum, quod summi odii argumentum est.* [170] Tubero Ligarium accusat, *Quod is in Africa fuerit; & queritur, quod ab eo ipse in Africam non sit admissus.* Aliquando vero præbet ejus rei occasionem minus considerata [171] ex adverso dicentis oratio: [172] quod accidit præcipue cupidis [173] *sententiarum*, ut ducti occasione dicendi non respiciant, quid dixerint, dum locum præsentem, non totam *caussam* intuentur. Quid tam videri potest contra Cluentium, quam censoria nota? Quid tam contra eumdem, quam filium ab Egnatio corrupti judicii, quo Cluentius Oppianicum circumvenisset, crimine exheredatum? At hæc Cicero pugnare invicem ostendit: [174] *Sed tu, Atti, consideres, censeo, diligenter; [175] utrum censorium judicium grave velis esse, an Egnatii. Si Egnatii, leve est, quod censores de ceteris [176] subscripserunt; [177] ipsum enim Egnatium, quem tu gravem esse vis, ex senatu ejecerunt. [178] Sin autem censorium, [179] hunc ipsum Egnatium, [180] quem pater censoria subscriptione exheredavit, censores in senatu, [181] cum*

152. *Pro Vareno.*] Pro Lucio Vareno, qui Caium Varenum occidisse dicebatur. Vide Tullian. Oration. fragmenta. CAPPER.

153 *Loca sola*] Vulgo solitaria & deserta. Sic Sallustius in Jugurtha: *cum parte equitatus proficiscitur in loca sola*, &c. CAPPER.

154. *Faceret.*] Caius Varenus videlicet. CAPPER.

155. *Varenum vinctum.*] Caium Varenum, quem ab Anchariana familia occisum fuisse Tullius contendebat. CAPPER.

156. *Dum hic ostenderet.*] Lucius Varenus, qui Caium Varenum interfecisse ferebatur. CAPPER.

157. *Quod est utique, si erit.*] Nisi aut *utile*, aut *faciendum*, aut quid tale adscribatur, sensus integritas non habetur. Quare sic puto legendum: *quod est utique faciendum.* REGIUS. *Quod est utique, si i* MSS. Alm. Voss. secund. tert. Locat.

158. *Interim per partes.*] Qui modus tamen est adhibendus maxime, quum id, quod est ab adversario, hujusmodi est, ut una pars alteram confirmare videatur. Quare, si complexione quadam aut complicatione partium insolubilis objectio adversarii videatur, unumquodque per se considerandum refutandumque venit. TURNEB.

159 *Id est tutius.*] *idem tutius*: Voss. tert.

160. *Communia bene.*] Communia appellantur, quæ non magis pro adversario faciunt, quam pro nobis; ut: *quia caussam optimam habebam, idcirco, Judices, breviter peroravi.* TURNEB.

161. *Apprehenduntur.*] Assumuntur, arripiuntur a patrono, seu a rei defensore, ut ea refellat. Eodem sensu dixit paulo supra: *fortissime invaseris, quod est aut omnibus periculosum, aut ipsis judicibus.* CAPPER. *Apprehenduntur.*] *Reprehenduntur*: Ald. Vidov.

162. *Neque enim pigebit.*] Pessime accusator facit, si, quod commune est, prior ipse arripit. Festive igitur potest a defensore reprehendi; quoniam, quod antes commune erat, postquam vendicavit sibi tanquam proprium, id ipsum fecit sibi contrarium. TURNEB.

163. *Contrarium facit.*] Supple, *caussæ*, quam agit.

164. *Contrarium, quo adversarius.*] *Facit* verbum, librariorum incuria omissum, in aliis exemplaribus recte est adscriptum; sic enim legitur: *Commune, quo prior dicit, contrarium facit, quo adversarius bene uti potest* REGIUS.

165. *Artificis autem.*] Hoc præceptum antea posuisse videtur Fabius: nisi forte superiora dicas contrarietatem habere per se, hæc autem ex consecutione. TURNEB. Videatur Scip. Gentilis Comment. ad Apul. Apolog pagg. 390. 509. PAREUS. *Artificis.*] Oratoris peritissimi, qui Rhetoricam artem pulchre calleat & exerceat. CAPPER.

166. *In actione.*] In oratione accusatoria. CAPPER.

167. *Inter semet.*] *Contra semet*; V. C. Alm.

168. *Cæliana.*] Vide Ciceronem pro Cælio cap. 13. & seqq.

169. *Quod signum.*] *Quod etiam signum*; V. C. Alm.

170. *Tubero Ligarium accusat.*] Ligarius accusabatur, quod in Africa fuisset adversus Cæsarem: quam accusationem in adversarium retorquet Cicero, qui in Africam adversus Cæsarem ire voluerit, nec a Ligario admissus sit. TURNEB. Vide cap 3 Orat. pro Ligario.

171. *Ex adverso dicentis*] Adversarii nostri, seu illius, qui adversarii nostri *caussam* agit. CAPPER.

172. *Quod accidit præcipue, &c.*] Fabii tempore quibusdam nullus erat *sententiarum* modus: fieri autem solet, ut ab illis, qui ita *sententiis* delectantur, quædam dicantur, quæ seorsum blandiantur, non tamen in summam *caussæ* consentiant. TURNEB.

173 *Sententiarum.*] Τῶν νοημάτων & γνωμῶν, acute, ingeniose, sententiose dictorum. CAPPER.

174. *Sed tu Acci.*] *Sed tu Acci*, argumentatio est *ex remotione*, proposita duorum necessitate, quæ *dilemma* efficit: qua de re Fabius in cap. de argumentis. TURNEB. *Atti*; V. C. Alm. & ita in Ciceronis codicibus pro Cluentio cap 48.

175. *Utrum Censorium judicium.*] In Ciceronis editionibus legitur; *utrum Censorum.* CAPPER.

176. *Subscripserunt*] *Subscribere* significat adscriptione testari aliquem esse infamem: hinc subscriptiones Censorum dicuntur Censoriæ notæ. TURNEB.

177. *Ipsum enim Egnatium.*] *Ipsum enim Cn. Egnatium*; Pat. Vasc. Steph. Basil. Gryph. & ita Philander rescribebat.

178. *Sin autem censorium.*] *Censorum*; Cicer. edit.

179. *Hunc ipsum Egnatium.*] *Hunc Egnatium*, Cicer. & V. C. Alm. Locat. Ald.

180. *Quem pater censoria sub præscriptione.*] *Et subscriptione*, & *ejicerent*, in oratione Ciceronis pro Cluentio, unde hæc sunt descripta, emendate legitur. REGIUS.

181. *Cum patrem ejecissent.*] *Rejecissent*: Locat. *ejecerunt*: Cicer. Steph. Reign.

patrem ejicerent, retinuerunt. [182] Illa magis vitiose dicuntur, [183] quam acute reprehenduntur: argumentum dubium pro necessario, controversum pro confesso, [184] commune pluribus pro proprio, [185] vulgare, [186] supervacuum, [187] serius constitutum, [188] contra fidem. Nam & illa accidunt parum cautis, ut crimen augeant, quod probandum est; de facto disputent, [189] cum de auctore quæratur; impossibilia aggrediantur; [190] pro effectis relinquant vixdum inchoata; de homine dicere, quam de *caussa* malint; [191] hominum vitia rebus assignent, ut si quis [192] decemviratum accuset, non Appium; [193] manifestis repugnent; dicant quod aliter accipi possit; summam quæstionis non intueantur; non [194] ad proposita respondeant: [195] quod unum aliquando recipi potest, cum mala *caussa* adhibitis extrinsecus remediis tuenda est; ut cum [196] peculatus reus [197] Verres, fortiter & industrie [198] tutatus contra piratas Siciliam dicitur. [199] Eadem adversus [200] contradictiones nobis oppositas præcepta sunt: hoc tamen amplius, quod circa eas multi duobus vitiis diversis laborant. Nam [201] quidam etiam in foro tanquam rem molestam & odiosam prætereunt; [202] & iis plerumque, quæ composita domo attulerunt, contenti, sine adversario dicunt; [203] & scilicet multo magis in scholis, in quibus non solum contradictiones omittuntur, [204] verum etiam materiæ ipsæ sic plerumque finguntur, ut nihil dici pro parte altera possit. Alii diligentia lapsi, verbis etiam vel sententiolis omnibus respondendum putant, quod est & [205] infinitum, & supervacuum; non enim *caussa* reprehenditur, sed actor, quem ego semper videri [206] malim sic disertum, ut, si dixerit [207] quod rei prosit, ingenii credatur laus esse, non *caussæ*; [208] si forte quod lædat, *caussæ*, non ingenii culpa. [209] Itaque illæ reprehensiones, aut obscuritatis, [210] qualis in Rul-

182. *Illa magis.*] *Dubium* est argumentum, quod est ambiguum & dubitabile Illud igitur necessario rem non probabit, imo ne probabit quidem. *Controversum* est, cum id, quo aliquid probatur, inter utramque partem habet controversiam. *Confessum*, perspicuum, ut ait Cicero. TURNEB.

183. *Quod acute.*] *Quem*, loco *quod* relativi, sensus exposcit. REGIUS.

184. *Commune pro pluribus, pro proprio.*] Corrupte sic & legitur, & distinguitur. Hoc autem modo castigate, ut *pro* præpositio expungatur, ut legatur: *commune pluribus, pro proprio*: hic autem est distinguendum. REGIUS. *Commune pluribus*, ut si cædem ab hoc diceres factam, quia mortuum odisset, cujus permulti essent inimici TURNEB. *Commune pluribus, pro proprio*. MSS. Bodl Alm. Ven. Locat. Ald. Par. Steph Basil. Gryph. Colin. *commune omnibus*; Sich *commune pro proprio*; Lugdun. Oxon Obrecht.

185 *Vulgare.*] *Vulgare*, quod in aliam rem quoque non probabilem, si hic locum habeat, sit valiturum. TURNEB.

186. *Supervacuum.*] *Leve*, ut ait Cicero. TURNEB.

187. *Serius constitutum.*] Pro *serius* legendum esse *serius*, certum est. REGIUS. *Serius constitutum, contra fidem*; Andr. Ven. Locat. Ald Par. Vasc. Gryph. Steph. Colin. *Serius constitutum.*] Videtur argumentum esse *serius constitutum*, quo adversarius opportuno & suo loco non est usus, sed alieno: itaque facile est refutatu. TURNEB.

188 *Contra fidem.*] Ἀπίθανον, *incredibile*, quod mox vocabit *impossibile*. CAPPER.

189 *Cum de auctore quæratur.*] Ut in *conjecturali statu*, cum de facto constet, sit autem controversia de auctore facti, de eo disceptandum est, non de facto. TURNEB.

190. *Pro effectis relinquant vix dum inchoata.*] Relinquant quasi plene probata & demonstrata, quorum tamen probatio vix inchoata sit CAPPER.

191. *Hominum vitiam rebus assignant.*] *Hominum vitia*; Obrecht. quod secuti sumus.

192. *Decemviratum.*] *Decemviri* creati sunt absolutæ potestatis, ut jus civile Romæ conderent. Ex his Appius cum virginem, quam deperibat, in servitutem asserere vellet, ut ea frueretur, pater cultro eam interfecit, coactique sunt *Decemviri* se magistratu abdicare. TURNEB.

193. *Manifestis non repugnent.*] *Non* particula, ne sensum in contrarium pervertat, expungenda; ac *repugnent*, & *dicant* legendum esse mihi videtur. REGIUS. *Non*, habet Locatel.

194. *Ad proposita respondent.*] *Proposita* & *respondeant* sine controversia est legendum. REGIUS.

195. *Quod unum.*] Aliquando utile est, ad proposita non respondere, quando factum, quod nobis objicitur, per se tueri non possumus, sed *assumptiva qualitate* defendimus. Ut ille apud Pacuvium: *qui oderat musicam, laudat sapientiam.* Cujusmodi fecit & D. noster, si in hujusmodi re in testem vocari patitur, in adulteria deprehensa: *Qui sine peccato, primus jaciat in eam lapidem.* Id & Cicero pro Cælio fecit, cum amolitur suspicionem veneni dati a Cælio, quod domi habuisset, & in servo expertus esset, digrediens ad mortem Q. Metelli, suspicionem facit Clodii scelere sublatum veneno fuisse: ipsam mortem gemitu & lachrymis prosequitur, simulque reprimit adversarios, velut simili ictos crimine, simul impetu dictionis & affectu mentem judicum ad hujus criminis cognitionem divertit. TURNEB.

196. *Peculatus.*] Τὸ peculatus reus est, qui Reipublicæ, vel Principis pecuniam surripit, aut suos in usus insumit. CAPPER.

197. *Verres.*] Vide lib. v. in Verrem.

198. *Tuitus.*] *Tutatum* recte in aliis exemplaribus legitur. REGIUS. *Tutatus*; Andr. Ald. Sich. Par. Vasc Steph Basil. Colin. Gryph. Vidov.

199. *Eadem adversus.*] In his allegationibus, quibus nostræ *caussæ* adjumentis adversarius contradicit, suamque *caussam* defendit, idem spectandum est. Quibus de rebus antea egit. TURNEB.

200. *Contradictiones.*] Vide quæ paulo supra notavimus ad illa Fabii verba, *in contradictionibus*. CAPPER.

201. *Quidam etiam foro.*] *In* præpositio mihi adscribenda videtur, ut *in foro* legatur. REGIUS. *In* deest in V. C. Alm. alii *&* *in foro.*

202. *Etenim plerumque.*] *Etenim* particula, sensum perturbans, expungatur, ac ejus loco *iis* ablativus reponatur, ut legatur: *&* *iis plerumque.* REGIUS. *Etenim plerumque*; Locat. & marg. Basil. *&* *his*; Ald. & alii.

203. *Et scilicet.*] *Et si licet*; Locat. Ald. Basil. *et si licet*; Steph. Gryph. Colin. Vidov.

204 *Verum etiam materiæ.*] Hoc *thema* ab Hermogene *asystaton* ponitur, ac *monomeres* nuncupatur, quando dumtaxat ab altera parte *caussa* probabilitatem habet: tamen, quanquam hoc *thema* non cadit in forum, tractatur in declamatione TURNEB.

205. *Infinitum & superiora.*] In aliis exemplaribus castigate legitur *supervacuum*, non *superiora* REGIUS *Et superiora*; Locat.

206. *Malim sic disertum.*] *Mallem*; Locat. Ald. *sic* omittunt MSS. Alm. Voss. prim Basil.

207. *Quod rei prosit.*] *Quod rei profuerit*; Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov

208. *Si forte quod lædat.*] *Si quando forte lædat*; Venet. Sich. Vasc. Steph. *Quod lædat.*] Rem vel *caussam*, quam tuetur. CAPPER.

209. *Itaque illæ reprehensiones.*] Cicero Rullum reprehendit, quod in concione frequentissima ita orasset, ut, quid sibi vellet, nemo intelligeret. TURNEB.

210. *Qualis in Rullum est; aut.*] *In Rullum fuit; aut in-*

lum est; aut infantiæ in dicendo, qualis [211] in Pisonem; aut inscitiæ rerum verborumque, & insulsitatis etiam, qualis [212] in Antonium est, accommodantur justis odiis; suntque utiles ad conciliandum iis, quos invisos facere volueris, odium. [213] Alia respondendi [214] patronis ratio: & [215] aliquando tamen eorum non oratio modo, sed vita etiam, vultus denique, incessus, habitus recte incusari solet; ut adversus Quintium [216] Cicero, non hæc solum, sed ipsam etiam [217] prætextam demissam ad talos, insectatus est. Presserat enim turbulentis concionibus Cluentium Quintius. [218] Nonnunquam elevandæ invidiæ gratia, quæ asperius dicta sunt, eluduntur; ut a Cicerone [219] Triarius. Nam [220] cum Scauri columnas per urbem plaustris vectas esse [221] dixit: *Ego porro*, inquit, [222] *qui Albanas habeo columnas, clitellis eas apportavi*. Et magis hoc in accusatores concessum est, quibus conviciari aliquando [223] patrocinii fides cogit. Illa vero adversus omnes & recepta, [224] & non inhumana conquestio, si callide [225] quid tacuisse, breviasse, obscurasse, distulisse dicuntur. [226] Defensionis quoque permutatio reprehenditur sæpe; [227] ut Attius adversus Cluentium, Æschines adversus Ctesiphontem facit; cum ille Ciceronem lege usurum modo, [228] hic minime de lege dicturum Demosthenem queritur. Declamatores vero in primis sunt admonendi, ne contradictiones eas ponant, quibus facillime responderi possit; neu [229] sibi stultum adversarium fingant. Facimus autem, quod maxime uberes *loci*, popularesque sententiæ nascuntur, materiam dicendi [230] nobis, quo volumus, ducentibus: ut non sit inutilis ille versus:

[231] *Non male respondit, male enim prior ille rogarat.*

Fallet hæc nos in foro consuetudo, ubi adversario, non ipsi nobis respondebimus. Aiunt [232] Accium interrogatum, cur *caussas* non ageret, cum apud eum in tragœdiis tanta [233] vis esset optime respondendi, hanc reddidisse rationem; quod illic ea

fantia; Gryph *qualis in Rullum*: *aut infantia*; Obrecht. vide Cicer. 11 in Rull 5.

211. *In Pisonem*] Cujus stuporem ingenii linguæque debilitatem Cicero cap. 1 notat. TURNEB.

212. *In Antonium.*] Tertia Philippica cap. 9 reprehendit Antonium, quod dixisset in edicto: *nulla est contumelia, quam facere dignus* Insulsitatem taxat 2. Philip. cap. 4. cum literas protulit. TURNEB.

213. *Alia respondendi*] Antea dixit *minime esse actori conviciandum*: est tamen interdum patrono conviciandum, quemadmodum Cicero Quintium trib. pleb qui Oppianici condemnati patronus fuerat, ac concionibus populum Cluentio infestum faciebat, insectatur. TURNEB.

214. *Patronis*] Patronus, ut notabamus ad hujus capitis initium, proprie dicitur is, qui ꝑ rei *caussam* agit, qui reum defendit; & sic opponitur actori, seu accusatori. CAPPER.

215. *Aliquando tamen.*] *Tamen* non habet Steph. nec Roign.

216. *Cicero.*] Pro Cluent. cap. 40.

217. *Prætextam.*] Cicero *purpuram* appellat pro Cluentio; ac certe prætexta purpureo limbo prætexebatur, eratque magistratuum vestis, & honores gerentium. TURNEB. Cæterum in τῷ *prætextam* subauditur τὸ *togam*. CAPPER.

218. *Non unquam*] *Non nunquam* legendum est, ne sensus in contrarium pervertatur, ac Fabius a se ipso dissentire videatur. REGIUS.

219. *Triarius.*] Accusator Scauri. Vide fragmenta Ciceronian. Orat. CAPPER.

220. *Cum Scauri.*] Locum sæpenumero habent in refutatione joci opportuni, de quibus aget Fabius lib. VI. Cæterum Scaurus in atrio ædium suarum permultas habuit columnas quinquagenûm pedum ex marmore Lucullæo: illa autem luxuria Romanis legibus puniebatur. TURNEB.

221. *Dixit.*] *Dixisset*. PITHOEUS.

222. *Qui Albanas habeo columnas*] Albanæ columnæ dicuntur, quæ ex Albano lapide fiunt; sunt enim Albanæ Lapicidinæ ad montem Albanum: est autem hic lapis marmore vilior. Quamobrem apparet illas quoque columnas ingentissimas fuisse. TURNEB.

223. *Patrocinii fides.*] Fides, quam patronus debet reo, cujus *caussam* patrociniumque suscepit. CAPPER.

224. *Et non humana.*] *In* particula adscribenda videtur, ut legatur, *non inhumana*; talis enim conquestio humana est. REGIUS. *Non humana*: Locat.

225 *Quid tacuisse.*] Quamvis nulla viderim exemplaria, quæ mihi suffragentur; *tacuisse* tamen ita mihi legendum esse videtur, ut *breviasse*. REGIUS. *Acuisse* habent omnes codices veteres, & item Vallæ scriptus, in quem locum notarat: *ut quando Demosthenes interrogavit auditores, an Æschines esset Alexandri μίσθωτος*, pro μισθωτὸς. TURNEB. *Acuisse*; Voss secund.

226. *Defensionis quoque.*] Appellat Fabius *defensionis permutationem*, quando defensor non illud judicium, aut illam actionem sequitur, qua ab accusatore premitur; ut, cum Attius accusaret Cluentium corrupti judicii, suspicabatur Ciceronem usurum defensione legis qua tutus erat Cluentius. TURNEB.

227. *Ut Accius adversus.*] *Sicut Attius*; Voss secund Ald. *ut fecit Accius*: Steph. Basil. Vidov. *ut facit Accius*; Colin. a Cicerone *Attius* dicitur. Vide pro Cluent. cap 52. *Ille Ciceronem lege usurum modo queritur.*] Attius queritur quod Cicero sit solummodo usurus lege Sempronia judiciaria, (de judiciis & judicibus lata) qua equites non tenebantur, sed tantum Magistratus & Senatores; ideoque nec ea Cluentius, qui eques erat, tenebatur. Vide argumentum Ciceronianæ orationis pro Cluentio, & ad eam Sylvii notas in edit Græv. pag. 228 CAPPER.

228. *Hic minime de lege.*] Nam accusatus est ab Æschine Ctesiphon, quod Demosthenem, qui rationes non reddiderat, corona donasset contra legem TURNEB. *Minime de lege dicturum Demosthenem.*] Vide *exordium* Æschinis adversus Ctesiphontem. CAPPER.

229. *Neu sibi stultum.*] Declamator, si contradictiones sibi proponat, acriter intueatur, quod fortissimum habeat adjumentum adversarius ad contradicendum. non autem contradictiones sibi solutu faciles proponat. TURNEB.

230. *Nobis, quod volumus.*] *Quo volumus*: Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin Vidov.

231. *Non male*] Versus est proverbialis, quo significamus, non esse difficile malæ interrogationi bene respondere; quemadmodum non est etiam difficile, ineptæ contradictioni bene respondere. TURNEB. *Non male respondit, &c.* Homer. Iliad Υ. vers. 250.

Ὁπποῖόν κ' εἴπησθα ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσαις.

TURNEB.

232. *Accium.*] *Actium*: V. C. Alm. Locat. *Attium*: Voss. secund.

233. *Vis esset.*] Quis non videt, nonnullas editiones voces *optime respondendi* immerito omisisse, cum responsionum in *caussis* agendis difficultatem hoc in loco Fabius peculiariter attingat? ad hæc, non laudatur in Accio vis dicendi (nec enim ea ad hunc locum pertinet) sed opposite ad ea respondendi, quæ proponerentur: ea autem cum sit in agendis *caussis* res longe difficillima, merito

dicerentur, quæ ipse vellet; in foro dicturi adversarii essent, quæ minime vellet. [234] Ridiculum est ergo in exercitationibus, [235] quæ foro præparantur, prius cogitare, quid responderi, quam quid [236] ex diverso dici possit. Et bonus præceptor non minus laudare discipulum debet, si quid pro diversa, quam si quid pro sua parte [237] acrius excogitarit. [238] Rursus [239] aliquid in scholis permittendum semper, in foro [240] raro. Nam [241] loco a petitore primo [242] contradictione uti quî possumus, ubi vera res agitur, cum adversarius adhuc nihil dixerit? Incidunt tamen plerique in hoc vitium, vel consuetudine declamatoria, vel etiam cupiditate dicendi; dantque de se respondentibus venustissimos lusus, cum modo se vero nihil dixisse, neque tam stulte dicturos; modo bene admonitos ab adversario, & agere gratias, quod adjuti sint, jocantur; [243] frequentissime vero, id quod firmissimum est, nunquam iis responsurum adversarium fuisse, quæ proposita non essent, nisi illa sciret vera esse, & ad fatendum conscientia esset impulsus; ut pro Cluentio Cicero: [244] *Nam hoc persæpe dixisti, tibi sic renunciari, me habere in animo caussam hanc [245] præsidio legis defendere: itane est? ab amicis imprudentes videlicet prodimur? & est nescio quis de iis, [246] quos amicos nobis arbitramur, qui nostra consilia ad adversarium deferat? Quisnam hoc tibi renunciavit? quis tam improbus fuit? [247] cui ego autem narravi? Nemo (ut opinor) in culpa est: [248] sed nimirum tibi istud lex ipsa renunciavit.* At quidam, [249] contradictione non contenti, [250] totos etiam *locos* explicant; [251] scire se hoc dicturos adversarios, [252] & ita persecuturos. Quod factum venuste nostris temporibus elusit [253] Vibius Crispus, vir ingenii jucundi & elegantis: *Ego vero*, inquit, *ista non dico; quid enim attinet illa bis dici?* [254] Nonnunquam tamen aliquid simile contradictioni poni

rogatus est ille, quam ob caussam sese a foro contineret. Nostram hanc additionem a suspicione nimiæ licentiæ defendunt MS. Bodl. editiones Ald. Sich. & Paul. GIBSON. *Vis esset optime respondendi, hanc*; V. C. Alm. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. *vis esset optime hanc*; Voss. secund. Locat.

234. *Ridiculum.*] Ineptum est, in declamationibus captare occasionem boni responsi ex infirma contradictione; cum potius in contradictionibus intueri debeamus, quod sit firmissimum adversarii adjumentum. Itaque bonus orator non tam, quid ipse dicturus sit, quam, quid adversarius, examinat. TURNEB.

235. *Quæ foro præparantur.*] Longe malim *præparant*; agitur enim de scholasticis *Declamationibus*, Μελέταις, quæ forensis eloquentiæ candidatos ad agendas *caussas* præparant. CAPPER.

236. *Ex diverso.*] *Ex adverso*; Ald. *Ex diverso.*] Ab adversa parte, ab adversario, ab eo qui adversarii *caussam* agit. CAPPER.

237. *Acrius excogitarit.*] *Acriter*; V. C. Alm.

238. *Rursus.*] Liberior esse debet contradictionum ratio in declamationibus, quam in *caussis* forensibus: si enim petitor in foro primum dicat, contradictione uti non poterit, quia ignorat quibus adjumentis seipsum sit defensurus adversarius: declamator tamen in pari *themate* contradictionem fingere poterit. TURNEB.

239. *Aliquid.*] *Aliud*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. prim. Andr. Bern.

240. *Raro.*] *Rarum*; Voss. prim. tert.

241. *Loco a petitore primo.*] Quando primo loco dicimus *a petitore*, id est, in gratiam petitoris. Hic enim erat Græcorum & Romanorum mos, ut oratores diversi eamdem *caussam* vel etiam diversas ejusdem *caussæ* partes, alii post alios, tum pro actore, tum pro reo agerent. Sic in *caussa* Publ. Quintii actor seu accusator erat Nævius: atqui Publ. Quintio patroni erant M Junius & Cicero: Nævii autem *caussam* agebant Hortensius & Philippus, ut ex ipsa serie orationis Tullianæ patet Asconius Pedianus in fragment. orationis pro Scauro tradit quatuor olim pro reo patronos orasse, interdum sex, & duodecim post bella civilia. Præterea, quoties ampliaretur *caussa*, multos utrimque oratores eamdem *caussam* egisse, satis constat ex eodem Asconio ad 1. Verrin. pag 430. tom. 1. edit. Græv. Vide quæ lib iv. capp. 1. & 2. notavimus ad illas Fabii locutiones: *Istud principiorum genus secundis actionibus potest contingere . . . . protinus a petitore primo loco, dum ignota judici lis est . . . . inde libertas declamatoribus, ut etiam secundo partis suæ loco narrare videantur; nam cum pro petitore dicunt*, & expositione, *tanquam prius agant, uti solent*, &c. CAPPER.

242. *Contradictione uti.*] Adversarii *objectiones* & *instantias*, ut vulgo aiunt, in medium proferre & refutare. CAPPER.

243. *Frequentissime vero.*] Hic locus forte ita legendus: *Frequentissime vero, id quod firmissimum est, numquam sibi responsurum adversarium fuisse, nisi foret illa vera esse, & ad fatendum conscientia esset impulsus.* Pro *iis*, repositi *sibi*, sed utrumque fortassis expungendum; *iis* enim abesse potest citra sententiæ detrimentum, & *glossema* videtur, ut quatuor illæ voces, *quæ proposita non essent*: quæ quidem inserta sunt propter numeri mutationem illam, *nisi foret illa vera esse*, pro *illud verum esse*. GALLÆUS. *Frequentissime vero id firmissimum*; Voss. prim.

244. *Nam hoc persæpe dixi.*] *Dixisti* legendum esse, non solum ex sensu, sed ex oratione quoque Cluentiana facile percipi potest. REGIUS. *Dixi*; Voss secund. Vallæ liber; est ex oratione pro Cluent. cap. 52.

245. *Præsidio legis.*] Legis Semproniæ seu *judiciariæ*, de qua vide quæ paulo supra notavimus. CAPPER.

246. *Quos amicos nobis.*] *Quos amicos esse nobis.* Ald. Locat. Colin.

247. *Cui ego autem narravi*] *Cui ego ante narravi*; Voss. prim. *cui autem ego*; Voss. secund.

248. *Nimirum tibi.*] *Sed nimirum*; Ald. Basil. & Ciceronis codices.

249. *Contradictione non contenti.*] Non satis habent ipsas adversariorum *objectiones* nude ac simpliciter proponere. CAPPER.

250. *Totos etiam locos explicant.*] *Locos* integros alicujus argumenti, quod ab adversario proponi posse fingunt, & ipsi ultro amplificant. CAPPER.

251. *Scire se hoc.*] *Scire hoc*; Voss. prim. Supple, *& dicunt*, &c. CAPPER.

252. *Et ita persecuturos.*] *Ita prosecuturos*; V. C. Alm. *atque ita*; Voss. tert. *Persecuturos.*] Pluribus verbis argumenta sua explicaturos. Eodem fere sensu dixit paulo supra: *adversariorum dicta locis aliquando executione adjuvare.* CAPPER.

253. *Vibius Crispus.*] Hujus Crispi dictum venustum refert Sueton. in vita Domitiani cap. 3. & non absurde respondisse, *ne musca quidem.* REGIUS. Vibius Crispus insignis declamator: meminit ejus subinde Seneca. Sunt qui putant orationes in Catilinam, quæ Portii esse dicuntur, ab hoc Vibio esse conscriptas. SICHARD. Meminit hujus Vibii Crispi & auctor Dialogi de Orat cap. 8. ut celeberrimi oratoris, & aliquoties ut delatoris, Tacitus: confundi autem male cum C. Passieno Crispo docuit Ryckius ad Tacit. vi. Annal. 20. Vide & infr. lib. x. cap. 1. ubi, *& compositum, jucundum & delectationi natum; privatis tamen caussis, quam publicis, meliorem* judicat. Vide infra lib. vi. cap. 1. BURMAN.

254. *Nonnunquam tamen.*] Limitatio est superioris præ-

potest, si quid ab adversario testationibus comprehensum, aut in advocationibus [255] jactatum sit. Respondebimus enim rei ab illis dictæ, non a nobis excogitatæ; [256] aut si id genus erit *caussæ*, [257] ut proponere possimus certa, extra quæ dici nihil possit; ut [258] cum res furtiva in domo deprehensa sit, [259] dicat necesse est reus, aut se ignorante illatam, aut depositam apud se, aut donatam sibi. Quibus omnibus, etiam si proposita non sint, responderi potest. At in scholis [260] recte & probationibus, & contradictionibus occurremus, ut in utrumque locum, id est primum & secundum, simul exerceamur. [261] Quod nisi fecerimus, nunquam utemur contradictione; non enim erit, cui respondeamus. [262] Est & illud vitium, nimium soliciti, & [263] circa omnia momenta luctantis. Suspectam enim facit judici *caussam*; & frequenter, quæ statim dicta omnem dubitationem sustulissent, dilata ipsis præparationibus fidem perdunt; quia patronus & aliis crediderit opus fuisse. [264] Fiduciam igitur orator præ se ferat, semperque ita dicat, tanquam de *caussa* optime sentiat. [265] Quod (sicut omnia) in Cicerone præcipuum est. Nam illa summa [266] cura securitati est similis, tantaque in oratione auctoritas, ut probationis locum obtineat, dubitare nobis non audentibus. [267] Porro qui scierit, quid pars adversa, quid nostra habeat valentissimum, facile judicabit, [268] quibus maxime rebus vel occurrendum sit, [269] vel instandum. Ordo quidem [270] in parte nulla minus affert laboris. Nam

cepti; nam loco a petitore primo contradictione uti possumus, si ante primam *actionem* testimonia produxerit adversarius, aut in advocationibus aliquid dixerit. Cæterum appellat *testationes* Fab. aut testimonia absentium, ut supra, aut generaliter quæcunque testimonia; *advocationes* vero, patronorum & amicorum consultationes. TURNEB. De testationibus vide ad capp. 5. & 7. hujus libri. CAPPER.

255. *Jactatum sit.*] *Sit* non habent Voss. prim. second. Locat. Ald. Basil. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

256. *Aut si id genus.*] Etiam contradictione primo loco poterimus uti, cum res, de qua est controversia, cadet duntaxat in certa membra; tum enim remotione uti poterimus, atque ita contradictiones solvere. TURNEB.

257. *Ut proponere possimus certa.*] Non δῆλα & ἀναμφίβολα, manifesta & evidentia; sed ἀφωρισμένα, definita quædam & determinata defensionis capita. CAPPER.

258. *Cum res furti a in domo deprehensa sit.*] Unde nascitur *actio furti concepti*, de qua Aul. Gellius lib. XI. cap. 18. & Justinian. Institut. lib. IV. tit. 1. CAPPER.

259. *Dicat necessario est reus.*] *Necesse est* in aliis exemplaribus recte legitur. REGIUS.

260. *Rectis & plenaribus contradictionibus.*] Depravatum hunc sensum quidam sic emendant, ut pro *plenaribus* legans *interpellationibus*, & copula iterum adjecta: ac isti quidem Latinam elegantemque dictionem pro inepta mutataque reposuerunt, verum sensui minime convenientem. Qua namque pacto inter declamandum interpellationibus quis utatur? cum fere sine adversario dicatur, & *interpellare* sit loquentem sermone impedire, aut, ut vulgo loquimur, *interrumpere*: quod quidem & turpe, & a bono viro, hoc est, ab oratore alienum esse judicatur. Quonam igitur modo legendum esse dicemus? Ac ut minimum a similitudine verbi fere in vetustis exemplaribus descripti recedamus, *plenius* forsan a Fabio fuit scriptum? Nam in foro parcius utendum est contradictione: in scholis vero plenius & copiosius contradictionibus ipsis occurrendum esse, Fabius præcipit; ut partes & contradictiones excogitare, & eas solvere assuescamus; hoc enim est in primum & secundum locum exerceri. REGIUS. Major est libertas in declamationibus, quam in *caussis* forensibus. Itaque illic actor potest probationibus adversarii & contradictionibus respondere; sic enim exercebitur duplici refutandi genere, tum in probationibus, tum in contradictionibus; aut exercebitur in primum & secundum locum; quia fungetur actoris partibus & partibus respondentis, cum occurret contradictionibus. TURNEB. *Recte probationibus & contradictionibus occurremus*. Colon. Par. *recte probationibus & contradictionibus*. Steph. Colin. Roig. *recte & contradictionibus occ.* Obrecht. forte legendum: *at in scholis recte, ut probationibus, & contradictionibus occurremus*, ut primus locus sint probationes, alter contradictiones. *Et* vero copula sæpe a nostro pro *ita* & poni soles. BURMAN.

261. *Hoc nisi fecerimus.*] *Quod nisi*: MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

262. *Est illud vitium, nimium solicite.*] Est etiam illud vitium vitandum; si quis nempe nimium sit de sua *caussa* solicitus, & circa omnia rationum argumentorumque momenta luctetur. CAPPER.

263. *Circa omnia.*] Proverbialiter dixit in curiosos & nimis suspiciosos adversarios, quique ad omne verbum se accingunt, nec quicquam dimittunt, quod non reprehendant. SICHARD. Indicat hæc locutio hominem ineptum, qui non caput rei apprehendit, vel, ut luctatores experti solebant, medium hominem, in quo victoria sita erat; sed, ut ita dicam, digitos, brachia, & alia membra captant, * quos facile adversarius nexus solvit; *luctari* enim est, multum laboris insumere, multum sudare. Simili locutione Florus dicit de populo Romano in præfatione, prima ætate *luctatum esse circa matrem*, id est, bella gessisse, quæ multum laboris requirebant; sed non ad summam rei, vel imperii totius orbis constituendum faciebant, ut postea Punica & Asiatica bella. BURMAN.

264. *Fiduciam igitur.*] Idem de fiducia præcipit Fab. lib. II. ea tamen temperanda est; nam lib. IV. dixit fiduciam non debere se nimium exerere. TURNEB.

265. *Quod, sicut in Cicerone omnia, præcipuum est.*] Verborum ordinem hic esse perturbatum, facile aurium sensu dijudicatur: in ordinem autem sic rediguntur; *Quod, sicut omnia in Cicerone, præcipuum est.* REGIUS. Ut pro Rosc. Amerino: *multa sunt falsa, Judices, quæ tamen argui suspiciose possent. In his rebus si suspicio reperta fuerit, culpam inesse concedemus*; & per totam fere orationem in hoc elaborat, ut innocentiam Roscii suo periculo defendat. Quod & in aliis orationibus facit, perinde ac et *caussa* semper maxime cognita sit, deque ejus æquitate nequaquam dubitet. TURNEB. *Quod sicut in Cicerone omnia*: Locat.

266. *Cura securitati.*] *Securitati est*: Voss. prim. tert. Steph. Oxon. Obrecht. Gallæus malebat: *illa summa cura securitatis est similis, tantaque in oratione auctoritatis*. Certe offendit hic illa vox *cura*, quam ego ex *securitatis* esse a librariis formatam credo (cura enim fiduciæ & securitati est opposita) & legendum: *nam illa* (fiducia) *summæ securitati est similis, tantaque in oratione auctoritatis*, (scilicet *est*) *ut probationis*, &c. BURMAN. Sed cum Burmanniana emendatio nimis multas mutationes inducat, melior videtur Stephan. Oxon. Obrecht. & codd. Vossian. lectio, quæ sic habet: *illa summa cura securitati est similis*, hoc sensu: illa summa cura præ se ferendæ fiduciæ & de *caussa* optime sentiendi, similis est securitati; ad securitatem proxime accedit; ejus est, qui de sua *caussa* non sit solicitus, sed plane securus. CAPPER.

267. *Porro qui.*] Hoc præceptum scopum continet confirmationis & refutationis; quod enim firmissimum habemus, illo maxime est nitendum; quod adversarius valentissimum, illud maxime refutandum. TURNEB.

268. *Quibus occurrendum sit.*] Quibus argumentis respondendum sit, quæ sint refellenda. CAPPER.

269. *Vel instandum.*] Quibus potissimum argumentis insistendum sit, quibus præsertim rationum momentis urgendus sit adversarius. CAPPER.

270. *In parte nulla.*] E quinque orationis partibus, quæ sunt, *exordium, narratio, confirmatio, refutatio, epilogus*. CAPPER.

[271] si agimus, [272] nostra confirmanda sunt primum; tum, quæ nostris opponuntur, refutanda. [473] Si respondemus, prius incipiendum est a refutatione. [274] Nascuntur autem ex his, quæ contradictioni opposuimus, [275] aliæ contradictiones, euntque interim longius; [276] ut gladiatorum manus, quæ secundæ vocantur, fiunt & tertiæ, si [277] prima ad evocandum adversarii ictum prolata erat; & quartæ, si geminata [278] captatio est, [279] ut bis cavere, bis repetere oportuerit. Quæ ratio & ultra ducit. [280] Sed illam etiam, quam [281] supra ostendi, simplicem ex affectibus atque [282] ex affirmatione sola probationem recipit refutatio; qualis est illa Scauri, de qua supra dixi: [283] quin nescio, an etiam frequentior, ubi quid negatur. Videndum præcipue utrique parti, [284] ubi sit rei summa. [285] Nam fere accidit, ut in *caussis* multa dicantur, de paucis judicetur. In his probandi refutandique ratio est; sed adjuvanda viribus dicentis, & adornanda. Quamlibet enim sint [286] ad docendum, quod volumus, [287] accommodata; tamen erunt infirma, nisi majore quodam oratoris spiritu impleantur. Quare & illi [288] *communes loci* de testibus, de tabulis, de argumentis, aliisque similibus, magnam vim animis judicum afferunt; & hi proprii, [289] quibus factum quodque laudamus, aut contra; justum, vel injustum docemus; majus, aut minus; asperius, aut mitius. Ex his autem [290] alii ad probationem singulorum argumentorum faciunt, alii ad plurium, alii [291] ad totius *caussæ* inclinationem. Ex quibus sunt, qui præparent animum judicis; sunt, qui confirment. [292] Sed præparatio quoque aut confirmatio aliquando totius *caussæ* est, aliquando partium, & [391] perin-

171. *Si agimus.*] Si actoris, vel petitoris personam sustinemus. CAPPER.

272. *Nostra confirmanda sunt.*] Supple, argumenta, vel rationum momenta. CAPPER.

273. *Si respondemus.*] Itaque in *anticategoria* utrimque prius est refutandum, postea confirmandum, prius est enim ut nos purgemus, deinde nostra confirmemus. TURNEB. *Si respondemus.*] Si sumus rei, si rei partes & *caussam* agimus. CAPPER.

274. *Nascuntur autem.*] Cum adversarii contradictionem rationibus & firmamentis solvimus, interdum ea illis contradictionibus potest alia contradictio oriri, quæ solvenda est quoque. TURNEB.

275. *Aliæ contradictiones.*] Quas *triplicationes* consulti appellant. PITH.

276. *Ut gladiatorum manus.*] Hermolaus in septimum Plinii, appellat *secundas & tertias manus*, quando paria gladiatorum aliis paribus succedunt. Unde à Plinio appellantur quidam *gladiatores secundani & tertiarii.* Budæus tamen *manum* interpretatur ictum & petitionem, atque ita videtur intelligere Fabius; nam lib. IX. ait *rectam & simplicem manum* facilius vitari, quam aversam. TURNEB. Nihil certius, quam manus primas, secundas, &c. esse modos & rationes inferendi ictus, in quas formantur a Lanistis gladiatores: sic pro ictibus ponit Statius lib. VI. Theb. 786.

Præcipitatque retro juvenem, atque in terga supinat,
Dentibus horrendum stridens, geminatque rotatas,
Multiplicatque manus.

ubi antiquus Scholiastes Barthii: *manus*, id est, ictus manuum. Similis fere sensus hujus vocis apud eumdem lib. VIII. vers. 529.

——— *levius Cadmeius Aeman*
Tela rotat, nulloque manum cognoscit in ictu.

& ita illa apud Propert. lib. 2. eleg. IX. 29.

Qua ante ante patet, donec manus attigit ossa;

exponuntur a Passeratio, de ictu sagittæ ex arcu emissæ; & quanquam aliter de illo Propertii loco statuant Scaliger & Gebhardus, vera tamen sunt, quæ Passeratius ibi de vocis *manus* significatione adfert, & probata etiam Cerdæ ad Virgil. V. Æneid 499. recte quoque *manus gladiatorias* interpretatus est Lipsius lib. II. Saturn. cap. 20. BURMAN. Hinc etiam *equis manibus* apud Ammian. Marcellin. lib. XXIV. cap. 4. ubi vide Valesium. CAPPER.

277. *Prima ad vocandum ictum.*] *Evocandum* forsitan est legendum: tametsi hæc gladiatorum consuetudo mihi est ignota. REGIUS. *Vocandum*: Vallæ liber & Voss. omnes. in cod. Bern. legitur, ad evocandum primum adversarii ictum. *Ad evocandum.*] Evocare ictum, est gladiatorem adversarium lacessere ad pugnandum. CAPPER.

278. *Captatio.*] Est, opinor, provocatio gladiatoris adversarii ad pugnam. CAPPER.

179. *Ut bis cavere.*] *Bis etiam cavere*: Locat. Ald. Voss. secund. Steph. Basil.

280. *Sed illa etiam.*] Morales probationes locum etiam habent in refutatione, quemadmodum in confirmatione; fiuntque vel per affirmationem, vel per negationem; cum non probatione, sed morum fiducia nitimur. TURNEB. *Sed illam etiam*: Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

281. *Supra ostendi.*] *Supra dixi*, Voss. tert. vide cap. 12.

282. *Ex affirmatione sola.*] Pro *affirmatione* legendum esse *asseveratione*, id quod paulo ante pluribus ostendi, hic quoque ex iis, quæ a Fabio subjiciuntur, manifeste colligitur; inquit enim: *Quin nescio an frequentior, ubi quid negatur.* REGIUS. Nihil movendum; licet & ita lib. V. cap. 12. mutaverit, ubi hæc Scauri defensio nobilis adducitur. Sic & lib. XI. cap. 1. ubi hoc *affirmationis genus temperandum aliqua moderatione esse docet.* BURMAN. *Ex affirmatione.*] Ex certo affirmandi modo, qui fiat cum quodam animi affectu. Vide cap. 5. hujus libri. CAPPER.

283. *Quin nescio, an frequentior.*] Immo forte frequentior est hujusmodi refutatio ex affectibus, ex plena confidentiæ affirmatione seu asseveratione. CAPPER.

284. *Ubi sit rei summa.*] In quo præcipue rei cardo vertatur, quid sit in re controversa præcipuum, quisnam sit *status* quæstionis. Sic Juvenal. Satir. 7.

Quis color, & quod sit caussa genus, atque ubi summa
Quæstio, &c. CAPPER.

285. *Nam fere accidit*] Quanquam interdum *caussa* unicam habet quæstionem summam, de qua judicare oportet; variæ tamen definitur, & multis quæstionibus adjuvatur: tamen summam quæstionem semper respicere oportet in confirmando & refutando. TURNEB.

286. *Ad docendum*] *Ad docendum* ut legatur, seorsos exposcit, hoc est, ad probandum. REGIUS. *Docendum*; V. C. Alm. Vallæ lib. Locat. Basil. Obrecht. alii *docendum*; & præsertim Stephan.

287. *Accommodata . . . . . . infirma.*] Supple, argumenta nostra, vel rationum momenta, quibus utimur. CAPP.

288 *Communes loci de testibus.*] Vide capp. 1. 5 & 7. hujus libri, ubi de variis *locorum* significationibus. CAPPER.

289. *Quibus factum quoque laudamus.*] *Quodque*, ad scripta, legendum est. REGIUS. Et ita Locat. Vidov. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Obrecht.

290. *Alii ad comparationem.*] *Ad probationem*: Locat. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

291 *Ad totius caussæ inclinationem.*] Ut tota *caussa* in unam litigantium partem potius quam in alteram vergat, ut unus litigantium, potius quam alter, *caussam* obtineat. CAPPER.

292. *Sed præparatio quoque.*] Malebat Francius *quoque.*

293. *Perinde ut cuique.*] *Proinde*: MSS. Alm. Voss. tert. Locat. Ald. Steph. Par. Vasc. Basil. Colin. Vidov. Obrecht.

de, ut cuique conveniunt, subjicienda. [294] Ideoque miror inter duos diversarum sectarum velut duces non mediocri contentione quæsitum, singulisne quæstionibus [295] subjiciendi essent *loci*, ut [296] Theodoro placet; an prius [297] docendus judex, quam movendus, ut præcipit Apollodorus: [298] tanquam perierit hæc ratio media, [299] & nihil cum ipsius *caussæ* utilitate sit deliberandum. Hæc præcipiunt, qui ipsi non dicunt in foro; [300] ut acies, a securis otiosisque compositæ, ipsa pugnæ necessitate [301] turbantur. [302] Namque omnes fere, qui legem dicendi, [303] quasi quædam mysteria, tradiderunt, certis [304] non inveniendorum modo [305] argumentorum *locis*, sed concludendorum quoque nos præceptis alligaverunt: de quibus brevissime prælocutus, quid ipse sentiam, [306] id est, quid clarissimos oratores fecisse videam, non tacebo.

294. *Ideoque miror.*] Theodorus existimabat, singularum quæstionum tractationi singulos esse subjiciendos locos ad amplificandum & confirmandum: Apollodorus vero omnibus tractatis quæstionibus *locum* esse subjiciendum existimabat. Utrumque reprehendit Fabius, atque, interdum faciendum esse quod præcipit Theodorus, interdum quod præcipit Apollodorus; adeoque *locis* utendum esse interdum ad præparationem, interdum ad confirmationem. TURNEB.

295. *Subjiciendi essent loci.*] *Locos* nunc eos intelligit, quibus post argumenta quidam fit excursus ad eorum amplificationem: diriguntur autem in vitia vel in virtutes, personis non nominatis. Hermogenes τὸν κοινὸν τόπον, vocat, Fortunatianus & Sulpicius Victor (in Rhetorib. Pithœan. pagg. 58. 261 271. &c.) *communem qualitatem*, & *qualitatem conclusivam* hoc sensu *locos* hic a Fabio sumi, facile probari potest ex sequentibus, ubi subjungit: *an prius docendus judex, quam movendus*; ad movendos enim judicea *loci* hujus generis adhiberi solent, ut supradicti Rhetores admonent. Vide notas ad cap. 1. hujus libri, ubi varias *locorum* significationes exposuimus. CAPPER.

296. *Theodoro . . . . Apollodorus.*] Vide ad cap. 1. libri III. CAPPER.

297. *Docendus judex.*] *Docendus esset judex*; Voss. prim.

298. *Tanquam perierit ratio media.*] Quasi vero teneri non posset media quædam ratio inter duo Theodoreorum & Apollodoreorum extrema. CAPPER.

299. *Et nihil cum caussæ utilitate sit deliberandum.*] Quasi non esset de argumentandi modo deliberandum ea potissimum ratione, quæ sit obtinendæ *caussæ* accommodatior & utilior. CAPPER.

300. *Ut acies.*] *Ut artes*; MSS. Bodl. Bal. Alm. Voss. omo. Bero. Andr. Locat. Ald. Colon. Sich. Vasc. Steph. Basil. sed *acies*, reliqui; & recte.

301. *Turbentur.*] *Turbamur*; Obrecht.

302. *Namque omnes.*] Fabius existimat, majorem esse libertatem in arte dicendi, quam ut necessariis alliganda sit præceptis. Itaque sæpenumero antea dixit, utilitate quæcumque præcepta mutari; cum ipsa præcepta utilitatis *caussa* sint reperta. TURNEB. *Jamque*; Voss. secund. hic novum caput in Vossianis omnibus incipit: sed recte Regius ostendit cohærere præcedentibus.

303. *Quasi quædam mysteria.*] *Mysteria tradere* & Plinius dixit, rem quasi magnam, & a qua profanos arceamus, non invulgare; sed quodam veluti supercilio & silentii testificatione docere. SICHARD. Ita & Cicer. III. de Orat. 17. *Tantum eos admoneamus, ut illud, etiamsi est verissimum, tacitum tamen, tanquam mysterium, teneant; quod negant, versari in republica, esse sapientis*; & I. de Orat. 47. *Explicet nobis, & illa dicendi mysteria enunciet.* Plin. XXVIII. 17. *Quod veluti mysterium occultarunt magi.* Et hoc est, quod apud Petron. cap. 3. Agamemnon dicit, *non fraudabo te arte secreta.* BURMAN.

304. *Non inveniendorum modo, &c.*] Argumenta primum inveniuntur ad faciendam fidem, deinde in formam quamdam argumentationis effinguntur, ut optime concludant. Itaque alterum *inventionis* est, alterum *judicii*. TURNEBUS.

305. *Certis . . . . argumentorum locis.*] Hic τὸ *certis* non ponitur pro δήλοις & ἀναμφισβητήτοις, *claris* & *indubitatis*; sed pro τοῖς ὡρισμένοις, definitis quibusdam determinatisque regulis. CAPPER.

306. *Id est, quid clarissimos.*] *Praclarissimos*; Voss. secund. Locat. Ald. Colin.

CAPUT XIV.

[1] *Quid enthymema, & quotuplex: quibus constet epichirema, & quomodo refellatur.*

XIV. IGITUR *enthymema*, [2] & argumentum ipsum, id est, rem quæ probationi alterius adhibetur, appellant, & [3] argumenti elocutionem. [4] Eam vero dixi duplicem. Ex consequentibus, quod habet *propositionem*, conjunctamque ei protinus probationem; quale [5] pro Ligario: *Caussa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset;* [6] *nunc melior* [7] *ea certe judicanda est,* [8] *quam etiam Dii adjuverunt.* [9] Habet enim *propositionem* probationemque, [10] non habet *conclusionem.* [11] Ita est ille imperfectus *syllogismus.* Ex pugnantibus vero, quod etiam solum *enthymema* [12] quidam vocant, fortior multo probatio est. Tale est Ciceronis pro Milone: *Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis.* Quod quidem etiam aliquando multiplicari solet, ut est ab eodem, & pro eodem reo factum: [13] *Quem igitur* [14] *cum omnium gratia* [15] *noluit, hunc voluit cum aliquorum querela?* [16] *quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune, non est ausus; hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore,* [17] *cum periculo capitis non dubitavit occidere?* [18] Optimum autem videtur *enthymematis* genus, cum proposito dissimili vel contrario ratio subjungitur; [19] quale est Demosthenis: *Non enim, si quid unquam contra leges factum est,* [20] *idque tu es imitatus, idcirco te convenit pœna liberari:* [21] *quin e contrario damnari multo magis. Nam, ut, si quis eorum damnatus esset, tu hæc non scripsisses; ita, dam-*

Hoc caput pertinere videtur magna ex parte ad *judicium*; nam de partibus argumentationis loquitur, quoque pacto *epichirema* refutetur: quod ad refutationem quoque spectat. Nec enim solum refellimus adversariorum contradictiones & rationes, verum etiam argumentationes male conclusas. TURNEB.

1. *Quid enthymema, & quotuplex.*] Hæc desunt in MS. Alm. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. & aliis. *Quibus constet epichirema & quibus refellatur*; Voss. secund. omissis reliquis.

2. *Et argumentum ipsum.*] Boët. in *Top.* vis sententiæ, ratioque ea, qua clauditur oratio, cum aliquid probatur ambiguum, *argumentum* vocatur. Ipsa argumenti elocutio, *argumentatio* dicitur. PITHOEUS. Ipsa verba, quæ refert ex Boëthio Pithœus, in Boëtio non reperi: verborum tamen sensus ibidem exstat. Quod autem a Fabio dicitur *argumentum ipsum*, hoc nostris in scholis *medium* appellatur. Vernacule quoque dicimus, *un moyen*; maxime ubi agitur de probationibus *caussarum* forensium propriis. CAPP.

3. *Argumenti elocutionem.*] Ipsam argumenti conficiendi, &, ut Fabius ait, concludendi formam, methodum, rationem. CAPPER.

4. *Eam vero.*] *Enthymema* Fabio, ut est argumentatio, significat conclusionem a consequentibus & pugnantibus: Arist. (lib. 1. Anal. 20.) vero significat omnem *syllogismum* imperfectum. Cæterum hoc exemplum potius ab eventis videtur esse, quam a consequentibus; atque adeo Fab. cap. de exemplis, argumentum esse dixit a deorum auctoritate. TURNEB. *Vero dixi.*] *Vero, in dixi*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. Bern.

5. *Pro Ligario.*] Cap. 6.

6. *Nunc melior.*] *Et nunc melior*; V. C. Alm. *Melior ea judicanda est.*] Nempe *caussa* Cæsaris adversus Pompeium; atque hæc est *propositio*. CAPPER.

7. *Ea certe.*] *Certe* abest a Voss. prim.

8. *Quam etiam Dii.*] *Etiam* non habet Gryph. *Quam etiam Dii adjuverunt.*] Hæc est *propositionis* probatio. CAPPER.

9. *Habet enim.* Tametsi Fabius dicat, *enthymema* a consequentibus non habere *conclusionem*, sed *propositionem* cum ratione; recentiores tamen nullum putant esse *enthymema*, quod non habeat *conclusionem*; cum nihil aliud sit *enthymema*, quam *syllogismus* mutilatus, ubi festinata *conclusio* colligitur, omissa *propositione* aut *assumptione*. Itaque *enthymema* a consequentibus non proprie erit *enthymema*. TURNEB. *Habet enim rationem & propositionem, non habet* &c. MSS. Bodl. Alm. Andr. Obrecht. *habet enim rationem propositionemque*; Gryph. Vidov.

10. *Non habet conclusionem.*] *Formaliter*, ut vulgo aiunt, sumptam; hoc est, separatam a *propositione*, & *illativa* quapiam particula, v. g. *ergo*, *igitur*, *itaque* instructam. CAPPER.

11. *Ita est imperfectus syllogismus.*] Perfectus autem & *formalis syllogismus* esset hujusmodi: ea *caussa* judicanda est melior, quam Dii adjuverunt: atqui Cæsaris *caussam* Dii adjuverunt: ergo Cæsaris *caussa* melior judicanda est. CAPPER.

12. *Quidam vocant.*] *Putant*, manus viri docti in margine Gryphianæ editionis: *quidam* non est in Voss. secund.

13. *Quem igitur.*] Cap. 16.

14. *Cum aliqua gratia.*] Scribe *cum omnium gratia*. PHILAND. *Cum aliquorum*; Voss. prim.

15. *Quem .... noluit, hunc voluit .... ?*] Clodium Milo interficere? CAPPER.

16. *Quem jure, quem tempore.*] Duo hic commata deesse aperte ex Miloniana percipitur; ubi sic legitur: *Quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus.* REGIUS. Desunt hæc in Voss. omn. Locat.

17. *Cum periculo capitis.*] In Ciceronis codicibus deest τὸ *cum*.

18. *Optimum autem.*] *Optimum ergo*; Voss. prim.

19. *Quale est Demosthenis.*] Exemplum hoc sumptum est ex oratione Demosth. contra Androtionem, qui decretum tulerat contra consuetudinem & leges: se tamen aliorum exemplo tuebatur. Cæterum annotandum est, Fabium *scribere* usurpasse pro *decretum facere*, *sciscere*, *decernere*, more Græcorum, qui γράφειν sic usurpant. Ita usurpavit Cicer. quoque *de optimo genere oratorum*. TURNEB.

20. *Idque tu es.*] *Id quod tu es*; Voss. prim.

21. *Quod e contrario damnari multo magis.*] *Quin* legendum esse, ex Demosthenis oratione contra Aristocratem aperte colligitur; sic enim in ea legitur (pag. 741.) ἀλλὰ τοὐναντίον πολὺ μᾶλλον ἀλῶναι δεῖ, hoc est, *sed e contrario multo magis damnari*. *Quin* vero particula maxime in inversionibus uti solent Oratores. Ex hoc autem Demosthenis dicto illa juris civilis regula a Paulo *Digestorum* libro primo de legibus collecta est: *Quod contra rationem juris receptum est, non est producendum ad consequentias* REGIUS. *Sed e contrario*; Voss. secund. Cæterum Demosthenis locus alter similis ei, quem retulit Raphaël Regius, exstat etiam alia in oratione quam adversus Androtionem conscriptam habuit. En ipsa tibi Demosthenis verba. εἰ γὰρ, εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτ' ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικαίως· ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἁλίσκοιο· ὥσπερ γὰρ, εἴ τις ἐκείνων ἑάλω,

natus

natus tu si fueris, non scribet alius. [22] *Epichirematos* & quatuor & quinque [23] & sex etiam factæ sunt partes a quibusdam. Cicero maxime quinque defendit, [24] ut sit *propositio*, deinde ratio ejus, tum [25] *assumptio*, & ejus probatio, quinta [26] *complexio*: [27] quia vero interim & *propositio* non egeat rationis, & *assumptio* probationis, [28] nonnunquam etiam *complexione* opus non sit, & quadripartiam, & [29] tripartiam, & bipartitam quoque fieri posse [30] ratiocinationem. [31] Mihi, & plurimis nihilo minus auctoribus, tres summum videntur. Nam ita [32] se habet natura, [33] ut sit, de quo quæratur, & [34] per quod probetur: tertium adjici potest velut ex consensu duorum [35] antecedentium. Ita erit prima *intentio*, secunda *assumptio*, tertia *connexio*. Nam [36] confirmatio primæ, [37] ac secundæ partis, * & *exornatio*, eisdem [38] cedere pos-

οὐ πλὴν ἂν ὡς ἐγγράψαι, ὅπως ἂν οἱ ἄλλοι ὦσι, οὕτω ὁ γράψων: ex orat. contra Androtion. pag. 419. edit. Basil. CAPPER.

22. *Epichirematos.*] Fab. multas opiniones de partibus *epichirematis* ponit, demum ex Arist. opinione colligit, physica quasi, tres ejus esse partes necessarias, *propositionem*, *assumptionem*, & *complexionem*. Id enim, de quo quæritur, in *propositione*, quam dialectici *majorem* vocant, comprehenditur: id, per quod probatur, appellatur *assumptio* vel *minor*: denique id, quod colligitur ex utraque parte, *conclusio* sive *connexio*. TURNEBUS. In hac Turnebiani commentatoris nota pro his verbis: *ex Aristotelis opinione colligit, physica quasi, tres ejus esse partes*; legendum mihi videtur, *ex Aristotelis ratione quasi physica colligit tres ejus esse partes*, &c. De *Epichirematos & Enthymematos natura*, vide quæ plura notavimus ad initium capit. x. CAPPER.

23. *Et sex etiam factæ sunt partes a quibusdam.*] Tres, quatuor, & quinque partes argumentationis exposuit Fabius: sextam prætermisisse silentio videtur: eam tamen *exornationis* vocabulo designatam paulo post fuisse opinor. Et certe Rhetor Herennianus, etsi aliter quam Fabius explicet argumentationem, cujus quinque solum partes agnoscit, ejusdem nihilominus partem facit *exornationem*, de qua sic habet lib. II. num. 28. *Exornatio est, qua utimur rei honestandæ & collocupletandæ caussa, confirmata argumentatione*; & num. 46. *Exornatio constat ex similibus, & exemplis, & amplificationibus, & judicatis rebus, & ceteris, quæ pertinent ad exaggerandam & collocupletandam argumentationem.* Huc pertinere videntur Hermogenis ἐνθύμημα, & Fortunatiani ἐπενθύμημα, de quibus vide quæ notavimus ad cap. x initium CAPPER.

24. *Ut sit propositio.*] *Sit* legendum est: in primo autem Rhetoric. cap. 37. hæc a Cicerone traduntur REGIUS. *Propositio.*] *Majorem* in scholis vulgo vocant, & Fabius mox *intentionem*: hæc autem in veterum argumentandi ratione *conclusionem* ipsam continebat, sed *illativis* particulis *ergo*, *igitur* destitutam, ut paulo post patebit. CAPPER.

25. *Assumptio.*] *Minorem* appellare solent Scholastici; & Fabius mox dicet ab aliis *rationem*, ab aliis *epichirema* nuncupari. CAPPER.

26 *Complexio.*] Quæ in hoc ipso capite *connexio* etiam & *conclusio* dicitur, postremum hoc nomen in scholis jam pridem obtinuit. CAPPER.

27. *Quia interim.*] *Vero* particula similisve mihi sensui deesse videtur, ideoque adscribenda, ut legatur: *Quia vero interim.* REGIUS. *Quia interim*; Voss. prim. secund. Locat. Ald.

28. *Nonnunquam etiam cum plane opus non sit.*] Hic locus aperte quidem est depravatus, quamvis ita legatur, Sic autem mihi corrigi posse videtur, si duabus illis particulis *cum plane* erasis, *complexione* adscribatur hoc modo: *nonnunquam etiam complexione opus non sit.* REGIUS. Si *epichiremati* deerit *complexio*, non amplius *epichirema* erit, sed *enthymema*, secundum Arist. nec tamen protinus Fabio, nisi sit a consequentibus & repugnantibus. TURNEB.

29. *Tripartitam & bipartitam quoque fieri posse.*] Subintellige, docet Cicero ibidem I. Rhetoric. num. 71 CAPP.

30. *Ratiocinationem.*] Hæc dictio nunc significat argumentationem generatim sumptam; alias enim *syllogismum* designat. CAPPER.

31. *Et plurimis.*] *Pluribus*; Voss. prim. *Tres summum videntur.*] *Ad summum*; Ald. Sich. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *solummodo*; MSS. Joan. Voss. omnes margines Sich. Vasc. Steph. & Basil. sed V. C. Alm. facit cum optimis qui *summum* habent; ita enim loquebantur, ut Liv. XXXI. 42. *bини, ternive summum, ex manipulis, aquandi caussa, missi*; ubi Gronovius sæpius ita Livium loqui ostendit; & ita Cicero II. ad fam I. *A te vero bis terve summum, & eas perbreves accepi*; ubi videndus Victorius: Manutius vero libros suos omnes *ad summum* habere testatur, ut etiam omnes codices habent in orat. pro Milone cap. 5. & 9. ubi tamen Gronovii *summum* tuentur. Sic etiam *minimum* & *ad minimum*: de quo vide supr. cap. 10. *Mihi, & plurimis tres summum videntur.*] Supple, esse partes *epichirematos*. Vide notas ad cap. 10. initium CAPPER.

32. *Se habet natura*] *Se habet ipsa natura*; MSS. Alm. Bern Voss. omnes. Locat. Ald. Vidov. *ita se habent ipsa natura*; Gryph. Colin.

33. *Ut sit de quo quæratur.*] Ita appellat *propositionem* argumentationis: propterea quod argumentationis summam, de qua quæritur, capiat: forte etiam respexit ad oratores, qui id, de quo quæritur, proponere solent, cum probare volunt. Ad hujusmodi formulam argumentandi Fab. subjicit; ut, *anima est immortalis.* TURNEB. *De quo quæratur*] Hæc ipsa prima erat argumentationis propositio sive *intentio*, itemque *conclusio*; sed *illationis* particulis *ergo*, *igitur*, *itaque*, destituta: unde in veterum *syllogismo* sæpius *Minoris* locum tenebat. CAPPER.

34. *Per quod probetur.*] In scholis Logici vocant *medium*, Fabius tertio hujus capitis *enthymema*: continebat aliquando ea pars *majorem*, ut mox patebit in hujusmodi argumentatione *paralogistica*: *Mors nihil ad nos: nam quod est dissolutum sensu caret: quod autem sensu caret, nihil ad nos.* Propositionem hanc, *quod est dissolutum, sensu caret*, Fabius *assumptionem* vocat probandam seu probatione indigentem: nos hodie *majorem* vocaremus CAPPER. *Et per quod probetur*] Fabius videtur per *id quod probat*, duas illas complecti propositiones, quæ propositioni, de qua quæritur, subjiciuntur; ac videtur has præceptiones ad illam potissimum argumentandi formam aptasse. Aliter autem sentiendum, cum id, de quo quæritur, non proponitur, sed statim summa argumentationis aperitur, cui *assumptio* subnectitur TURNEB.

35. *Duorum antecedentium.*] Hoc est *intentionis* sive *propositionis*, & *assumptionis*, ut mox exponet Fabius. CAPPER.

36 *Confirmatio primæ ac secundæ partis, & exornatio.*] In vulgatis hactenus editionibus legebatur *confirmatio primæ, ac secundæ partis exornatio* Sed 1°. quidem a Quinctilianæo candore abhorret hæc loquendi formula. 2°. *exornatio* non magis ad secundam argumentationis partem pertinet, quam ad primam, ut patet ex relatis Herenniani Magistri locis. *Constat enim*, inquit, *ex similibus, & exemplis, & amplificationibus*, &c. 3°. diserte docet Fabius probationem sive confirmationem, secundæ partis argumentationis æque ac primæ convenire: *ut sit* (inquit) *propositio, deinde ratio ejus: tum assumptio, & ejus probatio.* 4°. primæ quoque argumentationis parti *exornationem* idem Rhetor attribuit his verbis: *hanc primam partem numerant, eam rationibus bene & quam copiosissimis verbis approbant.* CAPP.

37. *Ac secundæ partis exornatio.*] Plerumque *assumptioni* loco probationis subjungitur *exornatio* sive *expolitio*, quæ est idonea oratio ad locupletandum & augendum. Alii certam quoque faciunt speciem argumentationis, ex *propositione*, ratione, rationis confirmatione, *expolitione*; eamque appellant *collectionem*. TURNEB. In hac Turnebiani nota quædam sunt quæ improbem. 1°. enim *exornationem* confundit cum *expolitione*: has autem Herennianus Rhetor, ad quem respicit, longo intervallo dividit; quippe cui *exornatio* sit argumentationis quarta pars, *expolitio* vero una e sententiarum figuris. 2°. pro *expolitione* scribendum erat *exornatione*. 3°. species argumentationis, quam Latini *collectionem* vocant, non fit ex *propositione*, ratione, confirmatione, *expolitione* (seu potius *exornatione*); sed ipsissimus est *syllogismus*, aut saltem *syllogistica conclusio*, ut patet ex his locis; Senecæ epist. 80. *huic collectioni Peripateticorum quidam respondent*; Acronis in Horat. lib. II. satir. 7. collectionibus *probat Horatium non esse dominum, quia ipse serviat vitiis*; Servii ad I. Æneid. vers. 467. (*solve metus*) collectio *est*. CAPPER.

38. *Cedere possent.*] *Possunt* legitur rectius, quam *possent*;

sunt, [39] quibus subjiciuntur. [40] Sumamus autem ex Cicerone quinque partium exemplum: *Melius gubernantur ea, quæ consilio reguntur, quam quæ sine consilio administrantur.* Hanc primam partem numerant; eam deinceps rationibus variis, & quam copiosissimis verbis approbari putant oportere. [41] Hoc ego totum cum sua ratione [42] unum puto: alioqui si ratio pars est, est autem varia ratio, plures partes esse dicantur. *Assumptionem* deinde ponit: *Nihil autem omnium rerum melius, quam omnis mundus, administratur.* Hujus *assumptionis* quarto [43] in loco jam porro inducunt probationem: [44] de quo idem, quod supra, dico. Quinto inducunt loco *complexionem*, [45] quæ aut id infert solum, [46] quod ex omnibus partibus cogitur, hoc modo: *Consilio igitur mundus administratur*; aut, unum in [47] locum cum conduxerit breviter *propositionem* & *assumptionem*, adjungit, quid ex his conficiatur, ad hunc modum: *Quod [48] si melius geruntur, quæ consilio, quam quæ sine consilio administrantur: nihil autem omnium rerum melius, quam omnis mundus, administratur: consilio igitur mundus administratur.* Cui [49] parti consentio. In tribus autem, quas fecimus, partibus non est forma semper eadem; sed una, [50] in qua idem *concluditur*, [51] quod *intenditur*: *Anima immortalis est.* [52] *Nam quidquid ex seipso movetur, immortale est: anima autem ex seipsa movetur: immortalis igitur est anima.* [53] Hoc fit non solum in singulis argumentis, sed [54] in totis *caussis*, quæ sunt simplices, & in quæstionibus. Nam [55] & hæ primam habent *propositionem*: [56] *Sacrilegium commisisti*, [57] *hominem occidisti*: *Non, quisquis hominem occidit*, [58] *cædis tenetur.* Deinde rationem, sed hæc est in *caussis* & quæstionibus longior, quam in singulis argumentis. [59] Et plerumque summa *complexione*, vel per enumerationem, vel per brevem *conclusionem* [60] testantur, quid effecerint. In hoc genere *proposito* dubia est; de hac enim quæritur. [61] Altera est *complexio*, non par *intentioni*; sed vim

cum Fabio autem sentit & Boetius, qui in secundo *Dialecticorum* libro multis colligit argumentis, ratiocinationem tripartitam dumtaxat esse: itaque Aristoteli ac Theophrasto, & omnibus deinde Peripateticis placuisse demonstrat. REGIUS. *Possent*; Locat. *Eisdem cedere possunt.*] Id est, referri, reduci, revocari ad eadem, ut accessorium ad principale. Sic apud Jurisconsultos *superficies solo cedit.* CAPPER.

39. *Quibus subjiciuntur.*] Id est, adjiciuntur, adduntur, &c. CAPPER.

40. *Sumamus autem.*] *Sumamus enim*; MSS. Alm. Voss. prim. Ald. *sumamus ex Cicerone*; Voss. secund. Locat. Colin. est ex lib. 11. Rhetor cap. 34.

41. *Hoc ego totum in sua ratione*] *Cum* præpositio loco *in* ut reponatur, sensus exigit. REGIUS. *In sua*; MSS. Alm. Bern.

42. *Unum puto.*] *Unum pono*; MS Joan Steph. marg.

43. *In loco aliam porro.*] *In loco jam porro*; MSS. Alm. Voss. omnes. Locat. Ald. Vidov. Obrecht

44. *De quo idem.*] *De quo id*; Voss. secund.

45. *Quæ aut id infert solum.*] Duplex est in *epichiremate* concludendi ratio; altera simplex & directa, ut petor; altera veluti more *epilogi*. TURNEB. *Aut infert*; Locat. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

46. *Quod ex omnibus partibus cogitur.*] Id est, ratiocinando colligitur. CAPPER.

47. *Locum cum conduxerit.*] *Comluserit*; margo Basil. & Gryph. *conduxerit* vero minime loco movendum; id enim eleganter dictum. Cicer. 11. de Inv. 1. *Crotoniatæ publico de consilio virgines in unum locum conduxerunt.* Dictys 11. 19. *per præcones conductis in unum militibus*, qui passim ita utitur; ut & Tacitus. Vid. IV. an 2 & 74. XV. 26. & ita apud Sueton. Aug. 70. male explicant quidam:

Cum primum istorum conduxit mensa choragum:

sed hæc obvia. BURMAN.

48. *Si melius geruntur.*] *Melius reguntur*; cod. Bern.

49. *Parti consentio.*] *Assentior*; marg. Basil.

50. *In qua idem concluditur.*] Ait quoddam *epichirema* esse, cujus eadem sit *propositio* & *conclusio*; quoddam, cujus *propositio* diversa sit a *conclusione*. TURNEBUS.

51. *Quod intenditur.*] Hæc non habent MSS Alm. Voss. prim. tert. Sich. Vasc. Steph

52. *Nam quicquid ex seipso movetur.*] Argumentatio hæc est Platonis in Phædone: cæterum in hoc genere *epichirematis* quæstio est *propositio*: reliqua, quæ *conclusionem* præcedunt, pro *assumptione* habentur. TURNEB.

53. *Hoc fit non solum in singulis*] Duplex est *propositio*; altera enim dubitabilis est, ipsamque continet quæstionem; altera vero prior est argumentationis pars, quæ probat. Illa igitur superior non solum in argumentis locum habet; sed in totis etiam *caussis*, nimirum simplicibus, quæ una *propositione* comprehendi possunt; non etiam conjunctis, quia non una *propositione* comprehendi possunt, sed multis. TURNEB.

54. *In caussis & in quæstionibus.*] *Caussa* est non qualibet quæstio; sed ea quæ variis est vestita circumstantiis. Græce dicitur ὑπόθεσις: quæstio autem est omne ζήτημα, omnis θέσις, id omne quod quomodocumque venit in controversiam: discrimen inter *caussam* & quæstionem statuit ipse Fabius lib. III. cap. 6 his verbis: *Quæstio nulla non habet utique statum; sed alia sunt propria caussarum, de quibus ferenda sententia est; alia adducta extrinsecus, aliquid tamen ad summam caussæ conferentes, velut auxilia quædam; quo fit ut in controversia una plures quæstiones esse dicantur . . simplex autem caussa, etiamsi varie defendatur, non potest habere plus uno de quo pronuncietur, atque inde erit status caussæ . . . . recte igitur est appellata* (loquitur de caussarum oratoriarum *statu*) caussarum *prima confessio, non quæstionum*: . . *nostra opinio semper hæc fuit, ut, cum essent frequenter in caussa diversi quæstionum* status, *in eo crederem* statum caussæ, *quod esset in ea potentissimum, & in quo maxime res verteretur*, &c. CAPPER.

55. *Et hæ primam*] *Hæ primum*; Obrecht.

56. *Sacrilegium commisisti.*] *Sacrilegus es, quia sacrilegium commisisti*; marg. Basil.

57. *Hominem occidisti.*] Non habent MSS. Alm. Voss. omnes. Locat. Ald. Basil

58. *Cædis reus tenetur.*] *Cædis tenetur*; MSS. Alm Voss. omnes: quod elegantius videtur. Ita *furti teneri*; JCtus lib. XV tit. de rei vindicat.

59. *Et plerumque summa complexione.*] Quemadmodum antea dixit, duplicem esse *epichirematis conclusionem*; ita quoque scribit, duplicem esse *complexionem* in *caussa*; cum præscitim omnis *caussa* constituatur *syllogismo* & *epichiremate*. Fit igitur aut per repetitionem superiorum, ut in *epichiremate*, aut simpliciter concludendo, quod efficitur in *caussa*. TURNEB. *Summa complexione.*] Quadam argumentationis *anacephalæosi*, quæ *conclusionis* locum teneat. Jam supra notavi *complexionem*, *connexionem*, & *conclusionem* hic voces esse *synonymas*. CAPPER.

60 *Testantur quid effecerint*] *Testatur, quid effecerit.* Obr. qui hæc referre videtur ad τὸ *rationem*: sed præstat, opinor, vulgata lectio: *testantur quid effecerint*, videlicet oratores in *caussis* & quæstionibus tractandis. CAPPER.

61. *Altera est complexio.*] Aliquando ita contexitur *epichirema*, ut *propositio* non videatur esse eadem cum *conclusione*: potestate tamen & virtute sit eadem: id fit, quando id, de quo quæritur, proponimus, neque argumentationem ad ultimam deducimus *conclusionem*; sed in eo sistimus, quod virtute sit idem. TURNEB. *Altera est complexio non par intentioni; sed vim habens parem.*] Est alterum genus *conclusionis epichirematicæ*, quæ non est plane par in-

habens parem : [62] *Mors nihil ad nos.* [63] *Nam, quod est dissolutum, sensu caret :* [64] *quod autem sensu caret, nihil ad nos.* [65] In alio genere non eadem *propositio* est, quæ *connexio :* [66] *Omnia animalia meliora sunt, quam inanima : nihil autem melius est mundo :* [67] *mundus igitur animal.* [68] Hic potest videri de re contentio. Potuit enim sic constitui ratiocinatio : *Animal est mundus ; omnia enim animalia meliora sunt, quam inanima.* Cæterum hæc *propositio* [69] aut confessa est, ut proxima ; aut probanda, ut : [70] *Qui beatam vitam vivere volet, philosophetur oportet.* Non enim conceditur. Cætera sequi, nisi confirmata prima parte, non possunt. [71] Est & *assumptio* interim confessa, ut : *Omnes autem volunt beatam vitam vivere.* Interim probanda, ut illa : *Quod est dissolutum, sensu caret ;* cum soluta corpore anima, [72] an sit immortalis, [73] vel ad tempus certum maneat, sit in dubio. Quam *assumptionem* [74] alii *rationem* vocant, [75] alii *epichirema.* [76] *Epichirema* autem nullo differt a *syllogismis*, nisi quod illi & [77] plures habent

tertiani, non eadem atque *intentio* seu prima propositio, non iisdem omnino verbis exprimitur, non est *formaliter & actu*, τῇ ἐνεργείᾳ eadem ; sed τῇ δυνάμει, *virtualiter & implicite* tantum, ut cum barbaris βαρβαρίζομεν : nam in præsenti *epichiremate complexio* seu *conclusio* hæc est :

Quod autem sensu caret, nihil ad nos :

æquipollet autem *intentioni*, quæ erat hujusmodi :

Mors nihil ad nos :

de qua tamen argumentatione, quid sentiendum sit, mox indicabimus. CAPPER.

62. *Mors nihil ad nos.*] Hoc argumentum erat Epicuri: reprehenditur tamen a Plutarcho, quia *major* propositio (a qua vis argumentationis pendet) deest ; scilicet, mors est dissolutio corporis & animi : defenditur tamen a Gellio lib. II. cap. 8. Est autem sorites, id est, *syllogismus* acervalis, quando ex primo colligimus ultimum. TURNEB. Sed Gellii defensio egregie refutatur ex optimo Aristotelis Commentatore Alexandro Aphrodisiensi, in Gellii editione cum notis variorum, ann. 1666. refutationem illam legere operæ pretium erit. CAPPER. *Mors nihil ad nos.*] Hæc est Quinctiliano *intentio* seu prima propositio, quæ simpliciter etiam *propositio* dicitur *epichirematos*. In scholis *majorem* vulgo vocamus : sed quæ hic *intentio* vocatur, ea nobis *major* non esset, immo nostris in *syllogismis* hodie locum a *conclusione* distinctum non habet hæc propositio : est enim ipsamet *conclusio illativis* particulis *ergo*, *igitur*, *itaque*, destituta : ubi diligenter notandum est, paulo aliam a nostra & hodierna fuisse apud veteres artis *epichirematica* & *syllogistica* rationem. CAPPER.

63. *Nam quod est dissolutum, sensu caret.*] Hæc Fabio est *assumptio*, ut patet ex sequentibus (est & *assumptio* interim probanda, ut illa, *quod est dissolutum, sensu caret* ;) nobis esset *major* sed Fabius & veteres *assumptionem* appellabant id omne, per quod aliud probatur. Unde, ut paulo post dicetur, *assumptionem* alii *rationem* vocabant, alii *epichirema*. CAPPER.

64. *Quod autem sensu caret, nihil ad nos.*] Hæc Quinctiliano est *complexio* seu *conclusio* ; nobis esset *minor* hoc pacto : *atqui quod sensu caret, nihil ad nos.* Posset etiam fieri *major* secundum hanc *paralogisticam* argumentationem : *Quod sensu caret, nihil ad nos : atqui τὸ dissolutum, sensu caret : ergo τὸ dissolvi (unde mors) nihil ad nos :* ubi rursus vide, ut veterum argumentandi ratio diversa fuerit ab ea, quam nunc iisdem verbis utentes adhibemus. Quid igitur mirum, si veterum scripta nobis tam sint intellectu difficilia ? cum eadem verba legimus, easdem quoque res intelligere volumus, quod contra est. CAPPER.

65. *In alio genere non eadem propositio est.*] Alia species est *epichirematis*, quando id, de quo dubitatur, non proponitur ; tum enim *propositio* est alia a *conclusione*. Et hæc vera dicitur argumentationis *propositio*. TURNEB. *In alio genere.*] Hoc est tertium *epichirematis* vel argumentationis genus, quo vulgo utimur in scholis, ut prima propositio, quam *majorem* vocamus, a *conclusione* sit distincta. CAPPER.

66. *Omnia animalia.*] Hæc ratio est Platonis & Stoicorum, qui mundum animal esse probant. Progrediuntur etiam ulterius, ut docet Cicero secundo de natura Deorum ; ac docent, mundum sapientem esse, rationalem Deum. TURNEB.

67. *Mundus igitur animal.*] Cæterum hæc Fabii argumentatio revocari facile potest ad *syllogismum* in quarta figura & in modo τοῦ *dibatis* hoc pacto : *Mundus melior est inanimis :* (nihil enim mundo melius est) *atqui omne melius inanimis, est animal : ergo mundus est animal ;* vel ad *syllogismum* in prima figura hoc modo τοῦ *Darii* : *Omne melius inanimis est animal : atqui mundus melior est inanimis* (quia nihil mundo melius est :) *ergo mundus est animal.* Ruit igitur Mosellani cavillatio adversus Quinctilianum in Burmanniana editione relata, qua Latinum Rhetorem, quod ad argumenta tractanda pertineat, paululum negligentem fuisse argutabatur. CAPPER.

68. *Hic potest videri de re.*] Potest etiam constitui ex hoc *epichiremate* superior argumentandi forma, ut initio ponatur, de quo contenditur. TURNEBUS. *Hic potest videri de re contentio.*] Mosellanus probabiliter censebat legendum esse, *sine re*, vel *præter rem* : cætera Mosellani verba, quæ vel a suo loco perperam avulsa, vel cum pluribus Typographorum erratis caecusa erant, vel Fabium immerito reprehendebant, omnino resecuimus. CAPPER.

69. *Aut confessa est aut proxima, aut probanda.*] Bimembris est hæc divisio. Quare *ut proxima* legendum est, non *aut*. REGIUS. *Aut proxima* ; Locat.

70. *Qui beatam vitam videre volet, philosophetur, oporteat.*] Hæc *propositio* indiget emendatione ; si enim *vivere vitam*, Atticos imitati, eleganter dicimus ; non video cur *videre* hoc loco legendum sit, cum præsertim beata vita sub oculorum sensum non cadat. *Vivere* itaque legatur, non *videre* ; & *oportet*, *a* expuncta. REGIUS. *Videre* ; Voss secund. *Oporteat* ; Locat. Ald.

71. *Est & assumptio.*] *Ut est, assumptio interim confessa est* ; MSS. Alm. Voss. secund. & ita ante Regium legebatur. *Confessa*] *Concessa* ; margo. Vidov.

72. *An sit immortalis.*] Plato enim animam existimavit immortalem : at Stoici mortalem esse putaverunt, non tamen statim cum corpore perire. Itaque (ut ait Cicero) usuram illi temporis dederunt, ut corvis & cornicibus. TURNEB.

73. *Vel ad tempus certa.*] *Certum*, pro *certa*, recte in aliis legitur exemplaribus. Hæc autem Stoicorum de anima fuit opinio, ut dicerent, eam ad certum tempus circa sepulcrum cadaveris vagari. REGIUS.

74. *Alii rationem vocant.*] Vel quod in ipsa *collectione*, de qua diximus, rationis confirmatio, quæ quidem etiam ratio est, *assumptionem* facit, vel quod etiam in prima specie *epichirematis*, ratio, quæ *propositioni* subnectitur, *assumptio* vocatur. TURNEB.

75. *Alii epichirema.*] Nam Hermogeni *epichirema* est ratio, quæ ad *propositionem* dubitabilem probandam affertur. Hoc quoque modo argumentum est, non argumentatio. TURNEB.

76. *Epichirema autem nullo.*] Arbitror inter *epichirema* & *syllogismum* nihil interesse, nisi quod Rhetores *epichirema* frequentius usurpant & nominant, qui versantur circa credibilia magna ex parte ; Dialectici autem raro *epichirema* nominant, frequentius *syllogismum*, qui magis ex necessariis & veris argumentantur. Atque inde differentiam *epichirematis* & *syllogismi* petivit Fab. a materiis, circa quas rhetores & philosophi versantur ; alioqui concludendi genere nihil discrepant. Sed & Aristoteli *syllogismus* est necessarius, *demonstratio* ; *syllogismus* probabilis (*dialecticus* appellatus) *syllogismus* sophisticus, qui dicitur *elenchus* : ut videatur *epichirema* esse *syllogismum dialecticum*. Præterea *epichirema* fusius est & largius ; adjicit enim sæpenumero *propositionis* & *assumptionis* rationes & *expolitiones* ; atque hinc videbitur a *syllogismo* differre, cum hæc in *syllogismo* raro sint. *Species* autem dicit, quas Dialectici *modos* & *figuras*. TURNEB. Recte quidem hoc loco Turnebianus Commentator, nisi quod pro τῷ *expolitiones* τὸ *exornationes* dicere debuisset. *Expolitio* enim non ad argumentationem, sed ad sententiarum figuras pertinet, ut satis constat ex Herenniano Rhetore lib IV. Vide quæ hac de re jam supra hoc ipso in capite notavimus. CAPPER.

77. *Plures habent species.*] Quas *species* vocat Fabius, ab

species, & vera colligunt veris: *epichirematis* frequentior [78] circa credibilia est usus. [79] Nam si contingeret semper [80] controversa confessis probare, vix esset in hoc genere usus oratoris. Nam quid ingenio est opus, ut dicas? [81] *Bona ad me pertinent*, [82] *solus enim sum filius defuncti, vel solus heres: cum jure bonorum* [83] *possessio testati* [84] *secundum tabulas testamenti detur, ad me igitur* [85] *pertinent*. Sed cum ipsa ratio in quæstionem venit, efficiendum est certum id, quod probaturi sumus, quod incertum est; ut si [86] ipsa forte *intentione* dicatur: *Aut filius non es, aut non es legitimus, aut non es solus*. Itemque: [87] *Aut heres non es, aut justum testamentum non est, aut* [88] *capere non potes, aut habes coheredes*. Efficiendum est justum, propter quod bona adjudicari nobis debeant. [89] Sed tum est necessaria illa summa [90] *connexio*, cum intervenit [91] oratio largior. [92] Aliquando sufficiunt *intentio* ac ratio: [93] *Silent leges inter arma, nec se exspectari jubent; cum ei, qui exspectare velit, ante injusta pœna luenda sit, quam justa repetenda*. Ideoque id *enthymema*, quod est ex consequentibus, [94] rationi simile dixerunt. [95] Sed & singula quoque interim recte ponuntur; ut ipsum illud: *Silent leges inter arma*. Et a ratione fas est incipere, deinde [96] concludere; ut ibidem: [97] *Quod si duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo* [98] *defenderet, interfici impune voluerunt; quis est qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet?* Variat autem hic adhuc, & rursus rationem tertio loco ponit: *Cum videat, aliquando gladium nobis* [99] *ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus*. [100] Prio-

aliis, præcipueque a Dialecticis. *modi* appellantur: videtur autem Fabius de solis demonstrativis *syllogismis* sentire; illi namque vera semper colligunt veris. Cæterum & *Dialectici syllogismi* circa credibilia fere versantur, & sophistici ex iis, quæ apparent credibilia, quum non sint, componuntur. REGIUS.

78. *Circa credibilia.*] τὰ πιθανά, τὰ εἰκότα, τὰ ἔνδοξα, quæ sunt probabilia, & verisimilia. CAPPER.

79. *Nam si contingeret.*] Cum philosophus certis & confessis ad probationem utatur, fit proinde, ut brevius complectatur *syllogismum*; at cum orator magna ex parte probabilibus utatur, rationes afferre solet suarum *propositionum* & *assumptionum*, nec tam breviter *epichirema* complectitur. TURNEB.

80. *Controversiam confessis probare.*] *Controversa confessis* opponuntur: quare *controversa* legendum est. REGIUS. *Controversiam*; marg. Basil.

81. *Bona ad me pertinent.*] Vide ut apud Jurisconsultos τὸ *pertinere* significet proprietatem & dominium, ut aiunt. CAPPER.

82. *Solus enim sum filius.*] Hæc *ex hypothesi* afferuntur in exemplum tanquam necessaria, ut doceat, in necessariis non esse opus ingenio oratoris, ideoque oratorem circa credibilia maxime versari. TURNEB.

83. *Possessio intestati.*] Quonam pacto bonorum possessio *intestati* secundum tabulas testamenti, quæ nullæ sunt, jure dari potest? *intestati* enim dicuntur, qui, nullo condito testamento, decedunt: ut igitur sibi congruat sensus, vel repugnantibus exemplaribus, *testati* legatur. REGIUS. *Intestati*; Voss. secund. Locat. Basil.

84. *Secundum tabulas.*] Nam interdum *possessio contra tabulas* datur a prætore, cum scilicet testamento præteriti sunt liberi; aliquando *secundum tabulas*, quando scriptis heredibus datur possessio. TURNEB.

85. *Pertinent.*] *Pertinet*; V. C. Alm. Obrecht.

86. *Ipsa intentione*] Id est, per quamdam propositionem, quæ prima sit in *epichiremate*: alias *intentio* significat accusationem. CAPPER.

87. *Aut non heres es.*] Propter *cacophoniam* legendum *non es heres*: ita ut verbum *es* præponatur. REGIUS. *aut heres non es*; alii.

88. *Capere non potes*] Supple, hereditatem tibi testamento relictam. CAPPER.

89. *Sed tum est necessaria.*] Quando *epichirema* habet plures rationes & confirmationes, illis subjici debet *conclusio*, ut intelligatur, quid sit *effectum*; cum autem rationes desunt & *expolitiones*, potest esse *enthymematica* argumentatio, ut desit *conclusio*. TURNEB. Pro *vel expolitiones*, *vel exornationes* Turnebianus ille commentator scribere debuisset, ut jam supra monuimus. CAPPER.

90. *Connexio.*] Id est, *conclusio*, quam alibi *complexionem* etiam Fabius appellavit. CAPPER.

91. *Oratio largior*] *Longior*; Par. Steph Colin. Vidov.

92. *Ad quod sufficiunt.*] Hic sensus ita depravatus est, ut vix mihi percipi possit; non quin videatur ex *oratione* prima littera expungenda, ut legatur *ratio*; sed quia ne sic quidem explicatur sensus. Prima enim duo verba hujus sensus otiosa videntur, neque ad aliquid referuntur. Quare eorum loco *aliquando* mihi videtur reponendum, ut legatur: *aliquando sufficiunt intentio & ratio*. hujus autem regulæ exemplum subjicitur, ex quo aperte percipitur, sic omnino esse legendum, ut dixi. Cum enim brevior ratio intervenit, *connexione* est supersedendum. Id quod fit in illa Ciceronis pro Milone argumentatione: *silent enim leges inter arma*. REGIUS. *Ad quod sufficiunt*; Voss. secund. Locat. marg. Basil.

93. *Silent leges*] *Silent enim*; Locat. Ald. Basil. & ita Cicer. pro Milone cap 4.

94. *Rationi simile dixerunt*] *Enthymema* a consequentibus simile est *ætiologiæ*, quæ *propositioni* reddit rationem; *enthymema* enim illud *propositionem* habet, conjunctamque ei protinus probationem; non item *enthymema* a repugnantibus, quod duntaxat constat oppositione contrariorum. TURNEB. *Rationis simile*; V. C. Alm. Sic Fabius *assumptionem*, hoc est, id per quod aliud probatur, ab aliis *rationem*, ab aliis *enthymema* vocari paulo supra notavit. CAPPER.

95. *Sed & singula quæ interim.*] *Quoque*, loco illius *quæ* relativi, videtur esse legendum. REGIUS. *Singula.*] Aut ait Fabius, aliquando singularem & unicam poni partem; ut, si quæratur, *an latronem interficere oporteat, an auxilium legum expectare*, simpliciter dicas, *silent leges inter arma*; aut significat, singula ita poni, ut sit interdum *propositio* cum ratione, interdum ratio cum *conclusione*, interdum *propositio*, ratio, & *conclusio*. TURNEB. Secunda hæc Turnebiana explicatio ferri non potest. Nam 1°. ex allato exemplo patet τὸ *singula* singularem & unicam propositionem significari. 2°. ea genuina & propria est τοῦ *singula* significatio, ut unum aliquid designet. Sic apud Cæsarem lib. VII. de bell. Gallico, *singulis effossis oculis*, id est, cum unicuique unum oculum effodi jussisset. Cæterum, præter allatum a Fabio exemplum, habes apud Aristotelem *epichirematicam* seu potius *enthymematicam* sententiam unica propositione expressam: ea est hujusmodi:

Ἀθάνατον ὀργὴν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν.
mortalis immortalem iram haud servaveris. CAPPER.

96. *Concludere; ut ibidem.*] *Concludere, in idem* (ut reponi jussit Regius.) Ald. margo Basil. & Vidov. est vero ex Cicer. pro Mil. cap. 3.

97. *Quod si.*] *Si*; Ald.

98. *Defenderet.*] Ita omnes codices apud Ciceronem; alii *defenderit*.

99. *Ad occidendum hominem.*] Desunt in V. C. Alm. & Locat. Ald. Basil. Gryph.

100. *Priori autem parte.*] Hic sensus, præterquam quod *prioris* legendum est, mihi depravatus videtur; nec quid sibi velit, satis percipitur. REGIUS. Duplex esse potest sensus; nam aut significat Ciceronem duxisse ordinem priora argumenti, & incepisse a propositione; aut significat illam argumentationem proximam produxisse, & alia argumentatione firmasse. TURN. *Priori autem*; Locat. Præter allatas a Turnebiano explicationes, dici etiam posset, post hæc

ris autem partis duxit ordinem: *Insidiatori autem & latroni quæ potest inferri injusta nex?* hæc *intentio*: *Quid comitatus nostri, quid gladii volunt?* hæc ratio: *Quos habere* [101] *certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret*: [102] hæc ex *intentione* & ratione *connexio*. Huic generi probationis tribus occurritur modis, id est, per omnes partes. [103] Aut enim expugnatur *intentio*, aut *assumptio*, aut *conclusio*, nonnunquam omnia: [104] sed hæc omnia tria sunt. *Intentio* expugnatur: [105] *Jure occidi eum, qui insidiatus sit.* Nam prima statim pro Milone quæstio est, *an sit ei fas lucem intueri, qui a se hominem necatum esse fateatur.* Expugnatur *assumptio* omnibus iis, quæ de refutatione diximus. Et ratio quidem nonnunquam est vera, [106] cum ejus *propositio* vera non sit. Interim veræ *propositionis* falsa ratio est: *Virtus bonum est*, verum est: si quis rationem subjiciat, *quod ea locupletes faciat*, [107] veræ *intentionis* falsa sit ratio. [108] *Connexio* aut vera negatur, cum aliud colligit, quam id, quod [109] ex prioribus [110] conficitur; aut nihil ad quæstionem dicitur pertinere. Non est vera, sic: *Insidiator jure occiditur: nam qui curavit, ut vim afferat ut hostis, debet etiam ut hostis repelli; recte igitur Clodius, ut hostis, occisus est.* Non utique. Nondum enim Clodium insidiatorem ostendimus: sed fit vera *connexio*: *Recte igitur insidiator, ut hostis, occiditur.* [111] Nihil ad nos. [112] Nondum enim Clodius insidiator apparet. [113] Sed ut potest esse vera *connexio*, & tamen falsa *intentio* & ratio; ita, si illa vera sunt, nunquam est falsa *connexio*. *Enthymema* ab aliis [114] oratorius *syllogismus*, ab aliis pars dicitur *syllogismi*; propterea quod *syllogismus* utique *conclusionem* & *propositionem* habet, & per omnes partes efficit, quod proposuit: [115] *enthymema* tantum * *intentum* intelligi contentum sit. *Syllogismus* talis:

verba, *duxit ordinem*, subaudiri τὸ hoc sensu, *prioris partis duxit ordinem*: τὸ *insidiatori autem & latroni*, &c. quasi scripsisset Fabius: *prioris partis ordinem ducit, conditionem habet, locum tenet hæc sequens propositio: insidiatori autem & latroni*, &c. quæ quidem explicatio firmari potest ex eo quod sequitur, *hæc intentio*, id est, prima pars *epicheirematos*. Hac porro dictione *ordo* statum etiam, conditionem, gradum, locum significari notius est, quam ut probare jam oporteat. CAPPER.

101. *Certe non.*] *Circa te*; marg. Basil.

102. *Hæc est intentione.*] *Ex*, loco est verbi, legendum esse certum est. REGIUS.

103. *Aut enim expugnatur intentio.*] *Intentio* solvitur tribus *partibus*, aliisque rationibus, de quibus egit in refutatione. TURNEB.

104. *Sed hæc omnia tria sunt.*] *Sed omnia hæc tria sunt*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Obrecht.

105. *Jure occidi eum.*] Τὸ *occidi* videtur esse in infinitivo passivo ἀποκτανθῆναι, hoc sensu: expugnatur illa *intentio* (prima *epicheirematos* propositio, quam *majorem* vocamus) qua dicitur cum jure interfici, qui fuerit insidiatus. CAPP.

106. *Cum ejus propositio.*] *Cum & propositio*; Voss. sec.

107. *Veræ intentionis.*] *Veræ propositionis*; Voss. secund. pro *propositionis*.

108. *Connexio autem vera.*] *Aut*, non *autem*, legendum esse patet. REGIUS. *Autem*; Locat. Gryph. marg. Basil.

109. *Ex prioribus.*] Id est, *ex præmissis*, ut Logici nunc loquuntur. CAPPER.

110. *Conficitur.*] *Afficitur*; V. C. Alm. unde Franciut legebat *efficitur*; *conficiatur*; marg. Basil.

111. *Nihil ad nos.*] Verba sunt Fabii, qui se Milonis accusatorem esse fingit, & prædictam *conclusionem* negat ad rem pertinere. CAPPER.

112. *Nondum Clodius insidiator apparet.*] Nondum liquet, nondum constat, nondum ostensum est, Clodium fuisse insidiatorem. CAPPER.

113. *Sed ut potest esse vera intentio & ratio, &c.*] Nisi hic quoque locus ab imperitorum aliquo est depravatus, ab Aristotele dissentit Fabius, minusque vera sunt, quæ tradit Aristoteles; nam in secundo priorum Analyticorum libro demonstrat, ex veris propositionibus falsam nullo pacto colligi posse *conclusionem*; ex falsis autem interdum veram posse colligi. His vero contraria a Fabio præcipiuntur, nisi (ut dixi) fortasse sint perversa. Quod si esset, facile hoc præceptum hoc modo corrigeretur: *sed ut potest esse vera connexio, & tamen falsa intentio & ratio, ita si illa vera sunt, nunquam est falsa connexio*; sic enim & vera præciperet, nec summis viris Fabius videbitur repugnare. REGIUS. Aristoteles l. *Resolutor.* capp. 22 & 24. probat manifestissime, recte argumentandi forma servata, in omni figura ex falsis quidem datis posse colligi verum: at ex veris non nisi verum: quare subolet mihi certe mendum in verbis Fabii, & in priore parte legendum *falsa intentio*. Præceptum hoc est ductum ex prioribus *Analyticis* Arist. nam ex propositionibus falsis in recta argumentatione verum sequi potest; nunquam tamen ex veris falsum. TURNEB. *Sed ut potest esse vera intentio & ratio, & tamen falsa connexio; ita, si illa falsa sunt, nunquam est vera connexio*; MSS. Bodl. Bal. Alm. Voss. secund. Andr. Ven. Sich. Par. Ald. Obrecht. Raphaelis Regii emendationem & lectionem secuti sunt Petrus Mosellanus, Vascosan. Stephan. Turnebianus commentator, & editor Lugdunensis ann. 1665. cum notis variorum. Eamdem nos eo lubentius amplexi sumus, quod editionis Burmannianæ lectio duas propositiones omnino contradictorias Fabio adscribat, quæ sunt hujusmodi: *potest esse vera* intentio *& ratio, & tamen falsa* connexio: *si illa* [intentio *& ratio*] *vera sunt, nunquam est falsa* connexio. CAPPER.

114. *Oratoribus syllogismus.*] *Oratorius*, quamvis exemplaria non adstipulantur, legendum esse patet. REGIUS. Propterea quod oratores sæpenumero & crebrius *enthymemate* utuntur, quam *epicheiremate*, omissa nimirum aliqua perfectæ argumentationis parte, maximeque a *repugnantibus & consequentibus*. Nam Philosophi *syllogismo* integro utuntur. TURNEB.

115. *Enthymema tantum intentum intelligi contentum sit.*] Hoc est, (si tamen hæc lectio ferri possit) *enthymema* satis habet, quod τὸ *intentum*, seu *intentio*, id est, prima *epicheirematis* propositio mente tantum intelligatur: non postulat, ut verbis etiam exprimatur. Cæterum Quinctiliani mens ea esse non potest, ut ab *enthymemate* τὸ *intentum*, seu τὴν *intentionem* semper excludat. Nam hujus capitis initio diserte docet *enthymema* fieri etiam ex *propositione*, seu *intentione* & probatione conjunctis, exclusa *conclusione*: *Enthymema*, inquit, *& argumentum ipsum appellant, & argumenti elocutionem. Eam dixi duplicem; ex consequentibus, quod habet* propositionem *conjunctamque ei protinus probationem, quale pro Ligario: Nunc melior ea* [caussa] *certe judicanda est, quam etiam Dii adjuverunt. Habet enim* propositionem *probationemque, non habet* conclusionem: sed, ut omne dicam quod sentio, vox illa *intentum* mihi valde suspecta est, quam libens crederem ab imperito scriba male huc intrusam, ob similitudinem vicinarum dictionum, *tantum intelligi contentum*. 1°. enim quamvis absolute loquendo potuerit Fabius dicere *intentum* pro *intentionem*, quo fere modo antea dixerat; *idem concluditur, quod intenditur*, pro τῷ *eadem est conclusio, quæ intentio*; fatendum tamen est hujusmodi locutionem *intentum intelligi*, pro *intentionem subaudiri*, esse a Quinctilianæi sermonis candore prorsus alienam. 2°. tam varie in variis MSS. & editionibus legitur illud *intentum*, ut ipsa lectionum varietas justam suspicionem moveat. Nam in MSS Almel. & Voss. secund. legimus *interna*, quomodo & Obrechtus & Burmannus ediderunt; in Locatel. & Ald. edition. *interna*; in Stephanæa 1542. *intentum*. 3° secundum Quinctilianum *intentio* est prima cujuslibet argumentationis propositio, est *id de quo quæritur, &c.* atqui in sequentibus *enthyme-*

Solum bonum virtus: nam id demum bonum est, quo nemo male uti potest: virtute nemo male uti potest: bonum est ergo virtus. *Enthymema* ex consequentibus: *Bonum est virtus, qua nemo male uti potest.* Et contra: *Non est bonum pecunia: non enim bonum, quo quisquam male uti potest: pecunia potest quis male uti: non igitur bonum est pecunia.* *Enthymema* ex pugnantibus: *An bonum est pecunia, qua quisque potest male uti?* [116] *Si pecunia, quæ est in argento signato, argentum est; qui argentum omne legavit, & pecuniam, quæ est in argento signato, legavit: argentum autem omne legavit: igitur & pecuniam, quæ est in argento, legavit;* [117] habebit formam *syllogismi*. Oratori satis est dicere: *Cum argentum legaverit omne, pecuniam quoque legavit, quæ est in argento.* [118] Peregisse mihi videor sacra [119] tradentium artes: sed consilio locus superest. Namque ego, ut in oratione *syllogismo* quidem aliquando uti [120] nefas non duco; ita constare totam, aut certe [121] confertam esse *aggressionum* & *enthymematum* stipatione minime velim. Dialogis enim & dialecticis disputationibus erit similior, quam [122] nostri operis actionibus: [123] quæ quidem inter se plurimum differunt. Namque [124] illi homines docti, & inter doctos verum quærentes, minutius & scrupulosius scrutantur omnia, & ad liquidum confessumque perducunt; ut qui sibi & inveniendi & judicandi vindicent partes, quarum alteram [125] τοπικὴν, alteram κριτικὴν vocant. Nobis ad aliorum judicia componenda est oratio, & sæpius apud omnino imperitos, atque [126] aliarum certe ignaros [127] literarum loquendum est; [128] quos nisi & delectatione [129] allicimus, & viribus trahimus, & nonnunquam turbamus affectibus; ipsa, quæ justa ac vera sunt, [130] tenere non possumus. [131] Locuples & speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si *conclusionibus* certis & crebris, & in unam prope formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium [132] ex quadam servitute, & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non semitis, sed campis; non uti fontes angustis fistulis colliguntur; sed [133] ut latissimi am-

matum exemplis non tantum subintelligitur, sed & diserte conceptisque verbis exprimitur *intentio & id de quo quæritur*; sic enim habet Fabius: *Bonum est virtus... an bonum est pecunia...* 4°. in aliis pariter *enthymematibus intentionem* seu *propositionem* exprimi docet idem Rhetor, ut hujus capitis initio: *Ex consequentibus*, inquit, *quod* [*enthymema*] *habet* propositionem *conclusionemque et protinus probationem* .... *habet enim* propositionem *probationemque, non habet* conclusionem. Unde patet in *enthymemate* non fere *intentionem*, seu *propositionem* subintelligi; sed aliquam e cæteris argumentationis partibus, & maxime *conclusionem formaliter* sumptam, id est, *illativis* particulis *ergo*, *igitur*, vestitam. Itaque in eo, quem hactenus perpendi, loco mihi simpliciter legendum videtur: *enthymema tantum intelligi contentum sit*; supple, quasdam argumentationis partes, & præsertim *conclusionem* proprie dictam. CAPPER. *Intentum intelligi.*] *Intentu*; Locat. Ald. *intenta*; MSS. Alm. Voss. secund. Obrecht. *intentum*: Stephan.

116. *Si pecunia.*] Superiora exempla erant *syllogismorum & enthymematum categoricorum*: hoc exemplum *syllogismi* est, & *enthymematis hypothetici*. TURNEB. Tota vero periodus hæc *syllogistica* nominativus est verbi τ῀ *habebit*. CAPPER.

117. *Habebit formam.*] *Habeat*; MSS. Alm. Voss. secund.

118. *Peregisse mihi videor.*] Hac libri peroratione quædam tradit præcepta vice commonitionis, quæ pertinent ad argumentorum usum; atque hic locus pertinet ad *consilium & judicium*, quibus de rebus agit Fabius in fine lib. VI. hic igitur docet, aliter argumentari debere Dialecticum, aliter Oratorem. TURNEB. Consule, si placet, Isaaci Casauboni Comment. ad Persii prolog. pagg. 18 19. PAREUS. Adde, quæ de sacris Poetarum Passeratius & Broukhusius ad Propert. lib. III. 1 1. adnotarunt. Vallensis vero liber & Voss. secund. habebant *sacras tradentium artes*.

119 *Tradentium artes.*] Supple, rhetoricas, oratorias, &c. CAPPER.

120. *Nefas duco.*] Sensus integritas desiderat, ut legatur *non duco*. REGIUS. *Nefas duco*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

121. *Confertam esse aggressione ex enthymematum.*] Mihi legendum esse videtur *aggressionum*, hoc est, *epichirematum*. Epichirema namque *aggressio* interpretatur. Præterea *&* copula, loco *ex* præpositionis, est reponenda. REGIUS. *Confertam esse aggressionem ex enthymematum stipatione*; Voss. secund. *Aggressionum.*] Τῶν ἐπιχειρημάτων. Nam, ut ait Fabius initio cap. 10. ἐπιχείρημα Valgius *aggressionem* vocat. CAPPER.

122. *Nostri operis.*] Opus oratoris vocat orationem, non quamlibet, sed continentem & perpetuam: quanquam nonnunquam orator utitur *altercatione* post orationem perpetuam; quæ, si multitudinem habuerit argumentorum & constipationem, nihil peccaverit. TURNEB.

123. *Quæ quidem.*] Hoc est, dialogi, & dialecticæ disputationes ex una parte, & actiones oratoriæ ex altera. CAPPER.

124. *Illi homines docti.*] Rollinus mallebat *illic*; sed nulla mutatione opus est. Nam in *apodosi* (*redditione*) seu altero membro τ῀ συγκρίσεως, *comparationis*, sequitur τὸ *nobis*: non autem *hic*, quod adverbium, τῷ *illic* ex altera parte responderet. CAPPER.

125. *Τοπικὴν.*] *Topice* dicitur ea pars dialectices, quæ propositis certis locis methodum docet argumenta inveniendi; *Critice* vero, quæ argumenta ipsa in certas argumentationum formas redigit, ut nunquam aberremus, & propositum conficiamus & colligamus. TURNEB.

126. *Aliarum certe.*] *Illarum*; V. C. Alm.

127. *Literarum.*] Scientiarum, artium, disciplinarum liberalium, quæ studia humanitatis & humaniores literæ solent appellari. CAPPER.

128. *Quos nisi & delectatione.*] Dialectici argumentatio simpliciter docet; non item orator, cum argumentatur. Quare argumenta non debet constipare, ut Dialecticus; sed illis admiscere delectationem & affectum, sæpenumero vero contentionem. TURNEB.

129. *Allicimus.*] *Allegemus*; V. C. Alm.

130. *Tenere non possumus.*] Obtinere, impetrare, consequi ab auditoribus, judicibus, &c. CAPPER.

131. *Locuples & speciosa vult esse, &c.*] Quod multis ostendit Melchior Junius, Method. Eloquentiæ, pag. 179. PAREUS.

132. *Ex quadam servitute.*] *Severitate*; Ald. marg. Basil.

133. *Ut latissimi amnes.*] Jan Gebhard. Crepund. lib. III. cap. 4. pag. 113. Nemo (inquit) neget hæc sana esse, lucida, elegantia, atque ipso Fabii autore digna. At MS Palat. sagaciter quasi splenium hujus obducti vitii removit. Melius non dubitem esse, *beatissimi amnes*. Adnititur nostræ emendationi Isidor. Orig. lib. x. Qui *beatum*, quasi *bene auctum*, vult esse dictum. Stabilimentum habe ab ipso Fabio libr. x. cap. 1. *Nec vero, quod in quoque optimum fuit, studio consecutus est tantum, sed plurimas, vel potius omnes ex se ipso virtutes extulit immortalis ingenii bea-*

nes totis vallibus, fluat; ac sibi viam, si quando non acceperit, faciat. [134] Nam [135] quid miserius legem illam, velut præformatas infantibus literas, [136] persequentibus; &, ut Græci dicere solent, [137] *quem mater amictum dedit, solicite custodientibus?* [138] *Propositio* ac *conclusio* ex consequentibus & repugnantibus, non inspiret? non augeat? non mille figuris variet ac verset? ut ea nasci, & ipsa provenire natura, [139] non manu facta, & arte suscepta, magistrum fateri ubique videantur. Quis unquam sic dicit Orator? Nonne apud ipsum Demosthenem [140] paucissima hujusmodi reperiuntur? Quæ apprehensa Græci magis (nam hoc solum [141] nobis pejus faciunt) [142] in catenas ligant, & inexplicabili serie connectunt, & [143] indubitata colligunt, & probant confessa, & se antiquis [144] per hoc similes vocant. Deinde interrogati [145] nunquam respondebunt, quem imitentur. Sed de figuris alio loco. Nunc illud adjiciendum, ne iis quidem consentire me, qui semper argumenta sermone puro & dilucido & distincto, cæterum [146] minime lato ornatoque putant esse dicenda. Namque ea distincta quidem ac perspicua debere esse confiteor: in rebus vero minoribus, etiam sermone ac verbis quam maxime propriis, & ex usu. [147] At si major erit materia, nullum ornatum his, qui modo non obscuret, subtrahendum puto. Nam

tissima ubertate. Non enim pluvias (ut ait Pindarus) aquas colligit, sed vivo gurgite exundat. Callimachus hymno in Apollinem, vers. 108.

Ἀσσυρίου ποταμοῖο μέγας ῥόος.

Claudianus Panegyrico in Consul. Mallii Theodori vers. 231.

Lene fluit Nilus; sed cunctis amnibus extat
Uberior, nullas confessus murmure vires.
Acrior ac rapidus tacitas prætermeat ingens
Danubius ripas: eadem clementia sævi
Gurgitis immensum deduxit in ostia Gangem.

PAREUS. *Beatissimi amnes totis vallibus fluant*; MSS. Alm. Voss. secund. quamvis flumina etiam *fluere* dicantur, de quibus plura Heinsius ad Ovid. I. Metam. 572. retineo tamen hic *fluant*, quod *vallibus* melius convenit, de quibus ad eumdem Nasonem lib. XV. Metam 256. agendum nobis erit: illi vero *beati* amnes minime placent; præcessit enim *angustis fistulis*: componi autem cum his Horatii illa de Pindaro possunt. lib. IV. Od. 2.

Monte decurrens, velut amnis, imbres
Quem super notas aluere ripas,
Fervet, immensusque ruit profundo
Pindarus ore. BURMAN.

134. *Nam quid.*] Præcipit Fabius libro primo, ut literæ insculperentur tabellæ, quo facilius illos ductus literarum & quasi sulcos manus pueri sequeretur, nec aberraret. Idem quoque faciendum suadet Plato in graphide, id est, in graphiaria tabella. TURNEB.

135. *Lege miserius.*] *Quid miserius illam legem v. p. inf. l. persequentibus*, & mox *custodientibus*: Vallæ liber, Gryph. Vidov.

136. *Persequentium.*] *Prosequentium*: V. C. Alm. marg. Basil.

137. *Quem mater amictum, &c.*] Proverbium est de his, qui ab imbuta semel opinione deduci non possunt; sed qui accepta semel auditaque, qualiacumque sint, mordicus retinent. TURNEB.

138. *Propositio ac conclusio ex consequentibus pugnantibus.*] Hic locus ita depravatus est, ut nec sensus percipiatur ullus, nec facile corrigi possit. REGIUS. *Ex consequentibus pugnantibus*: Ald. *ex consequentibus & repugnantibus*: Basil. Gryph. Colm. Obrecht. Oxon. *ex sequentibus pugnantibus*: Voss. secund. Corruptum hunc locum, & quædam verba interradisse mihi persuadeo; nullum enim sensum ex illis percipio: puto autem a quodam glossatore illa verba, *propositio ac conclusio ex consequentibus & pugnantibus*, adscripta fuisse margini, ut explicaret *legem illam*, quam scilicet Rhetores ferunt, & quæ duplex est *enthymematis* divisio initio hujus capitis tradita; ideoque ex judicio Vallæ libri omnia unico contextu ita legenda: *Nam quid miserius legem illam, (scilicet quam de enthymemate ferunt Rhetores) velut præformatas infantibus literas persequentibus, &, ut Græci dicere solent, quem mater amictum dedit, solicite custodientibus? Quis non inspiret? non augeat?* &c. ita optime cohærebunt omnia. Vulgo legitur: *Nam quid illa miserias*, vel *miserius illa lege, velut p. i. l. prosequentium*, vel *persequentium, & u. G. d. s. q. m. a. d. s. custodientium*: *inspirei* vero eleganter dictum, ut lib. II. cap. 5. *Quum subtilis & crebra argumentatio quibus viribus inspiret, qua jucunditate permulceat.* BURMAN.

139. *Non manufacta.*] *Non manufactum & arte suspecta magistrum fateri*; V. C. Alm. ex quibus illud *suspecta*, quod & Voss. secund. habet, non negligendum puto; nam, quid *suscepta arte* notet, non facile divinaveris: nisi capiatur accusativo casu, quæ suscepta sunt, vel accepta per artem. Sed *suspecta* magis arridet, quia & mox *suspectam argumentationem* vocabit, & sæpe alibi, & præcipue lib. II. cap. 5. artem esse illam solam, quæ latet, & non nisi ab artifice intelligi potest, docet. Quare curare debet orator, ne populus, ad quem verba facit, suspectam habeat artem, si aperte per *enthymemata* semper concludat: sed oratio debet ex natura ipsa nasci, non manu, id est, artificio, facta videri. Quare legendum puto: *ut ea nasci, & ipsa provenire natura, non manu facta, aut arte suspecta, magistrum fateri ubique videantur*: *manu & arte facta* vero opponuntur, quæ sponte & ipsa natura proveniunt, notum est, *metaphora* a re rustica deducta. Justin. XXIV. 6. *Ita templum, & civitatem non muris, sed præcipitiis; nec manu facta, sed naturalia præsidia defendunt.* Idem lib. XIV. 7. *Tunc ad spectaculum sacri montis duxit exercitum, naturalibus bonis vite hederaque non aliter vestita, quam si manu cultus, colentiumque industria exornatus esset.* Ita *manu confecta nemora*. Curt. VII. 2. & Cicer. pro Marcell. 4. *Nihil est opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat, & consumat vetustas.* Vide Bernard. ad Stat. I. Theb. 178. BURMAN.

140. *Paucissima hujus viri vel artis.*] Sic quidem legitur cum maximo Fabii dedecore, cui adeo inepta locutiones adscribuntur. Quis enim, vel insulsus, tali uteretur oratione? Profecto nemo, nisi rusticus planeque imperitus. Et illi quidem genitivi *viri vel artis* ab sensu Fabiique elegantia respuuntur. Ac forsan emendate legeretur hoc pacto, *paucissima hujusmodi*. Illæ utique duæ dictiones *vel artis*, de margine in contextum videntur esse translatæ; aliquis enim, cum videret illum genitivum *viri* minus sensui convenire, in margine & commodo suo scripsit, *vel artis*. REGIUS. *Hujus viri vel artis*: V. C. Alm. *hujus viri vel artis*: Vallæ lib. Voss. secund. marg. Basil.

141. *Nobis pejus non facimus.*] Illud *non* negandi adverbium mihi videtur esse expungendum; Græcos enim quosdam reprehendit Fabius, qui *aggressionum* & *enthymematum* stipatione suas orationes repleant, quibusdam Demosthenis orationibus innitentes. REGIUS. *Non faciunt*: Locat.

142. *In catenas ligant.*] Reprehendit rhetores Græcos, sophistas, oratoresque sui temporis, qui ex imitatione prava Demosthenis, argumenta constipabant, & consectabant. TURNEB.

143. *Indubitata colligunt.*] Συλλογίζονται, id est, ratiocinando & *syllogismis* adhibitis inferunt, concludunt ea, quæ nemo possit in dubium vocare. Vide Adamum Bursium in dialecticis pag. 305. ubi de ἀδιαφορουμένοις & ἀδιαφόρως περαίνουσι λόγοις. CAPPER.

144. *Per hoc similes.*] *Per hæc*: Voss. sec.

145. *Nunquam respondebunt.*] Qui si responderent se imitari aliquem ex veteribus, ridiculi essent ex dissimilitudine orationis. TURNEB.

146. *Minime late.*] *Lato*: Argent. Obrechti codex: quod minime displicet.

147. *At si major.*] Elocutio argumentorum temperanda est ex genere materiæ; nam, si gravior erit *caussa*, elocutio esse debebit ornatior & amplior; si minor, putior & simplicior. TURNEB.

& sæpe plurimum lucis affert [148] illa *translatio*; cum [149] etiam ipsi Jurisconsulti; quorum summus circa verborum proprietatem labor est, *litus* esse audeant dicere, [150] *qua fluctus alludit.* [151] Quoque quid natura magis asperum, hoc pluribus condiendum est voluptatibus; [152] & nimis suspecta argumentatio, dissimulatione; & multum ad fidem adjuvat audientis voluptas. Nisi forte existimamus Ciceronem [153] hæc male in ipsa argumentatione dixisse, [154] *Silere leges inter arma*; &, *Gladium nobis interim ab ipsis porrigi legibus.* His tamen habendus modus, ut sint ornamento, non impedimento.

148. *Illa translatio.*] *Ipsa*; edition. Vascos. & Stephan. *Translatio.*] Μεταφορὰ, *metaphora*: qui tropus orationem exornat. CAPPER.

149. *Etiam ipsi jurisc.*] *Ipsi* non habet Voss. sec.

150. *Qua fluctus alludit.*] Hoc quoque de Ciceronis *Topicis* cap. 7. sumptum videtur. REGIUS. Scribe *alludit*, h. e. ludendo procedit; ut sit quidam undarum ludus & fluctuum. Et sic recte etiam legitur in Gryphiano exemplari, edito Lugduni, 1540. Cicero *Topicis*: *Aquilius definiebat litus esse, qua fluctus alluderet.* Lege Joh. Passeratii Prælection. in Propert. lib. III. Eleg. 18. PAREUS. Cl. Janus Douza ad Catulli præcidan. cap. 9 ad hæc Quinctiliani verba propria manu adscripsit: *fortasse legendum est* elidit. Carolus Steph. Diction. Gallico dicit, *alliditur fluctus* ex Quinctiliano, ubi fortassis hunc indicat locum. ALMELOV. *Eludit*; Steph. Oxon. Obrecht. *quam fluctus eludit*; MSS. Alm. Voss. sec. *quod fluctus elidit*; Vall. lib. marg. Vidov. *allnit* vel *allidit*; marg. Basil *alluit* vel *elidit*; marg. Steph. *qua fluctus alludit*; Ven. Locat. Ald. Sich. Vasc. Gryph. Colin. Vidov. Vide Coler. Parerg. cap. v. Et hæc quidem lectio ex eo firmari potest, quod *metaphoricam* locutionem, de qua Fabius hic agit, clarius exhibeat; hoc enim verbo *alludit*, quidam undarum fluctuumque quasi ludus indicatur. Vide Isidorum lib. II. Origin. cap. 29. ubi de definitionibus κατὰ μεταφοράν. CAPPER. *Qua fluctus eludit.*] Hæc definitio est Aquilii jurisconsulti, ponitur que à Cicerone in *Topicis*. Justinianus in titulo *de rerum divisione* paulo aliter definivit, ait enim littus esse, quatenus maximus hybernus fluctus excurrit. TURNEB.

151. *Quoque quid natura.*] *Quoque quid est natura*; Voss. secund.

152. *Et nimis suspecta.*] *Dissimulatio* locum habet inter figuras, ut sequentibus libris docebit. Hanc igitur figuratam rationem argumentandi utilem esse ait. Potest & alter esse sensus, ut *dissimulationem* appelles orationem remissam & dissimulatam, de qua egit lib. IV. in *exordio*. TURNEB.

153. *Hæc male ipsa argumentatione.*] *In argumentatione* legatur. REGIUS. Præpositio adscribenda videtur; ut *ipsa male hac ipsa*; V. C. Alm. *hac male ipsa*; Voss. secund Locatell.

154. *Silere leges ..... gladium ab ipsis porrigi legibus.*] In quibus loquendi formulis *prosopopœia* species inest, vel *metaphora* τὸ πρὸ ὀμμάτων, aut κατ' ἐνέργειαν (*quæ rem ob oculos ponat, & quasi agentem exhibeat*) ut loquitur Aristoteles lib. III. Rhetoric. cap. x. & XI. CAPPER.

M. FAB.

M. FAB. QUINCTILIANI
DE
INSTITUTIONE
ORATORIA
LIBER SEXTUS.

PROOEMIUM.

In quo [1] *de fortuna sua queritur.*

HÆC, [2] Marcelle Victori, [3] ex tua voluntate maxime ingressus; tum si qua ex nobis ad juvenes bonos pervenire posset utilitas, novissime pene [4] & necessitate quadam [5] officii delegati mihi, sedulo laborabam: respiciens tamen illam curam meæ voluptatis, [6] qui filio, cujus eminens ingenium solicitam quoque parentis diligentiam merebatur, hanc optimam partem relicturus hereditatis videbar: ut si me, [7] quod æquum & optabile fuit, fata intercepissent, præceptore tamen patre uteretur. [8] At me fortuna id agentem diebus ac noctibus, festinantemque metu meæ mortalitatis, ita subito prostravit, ut laboris mei fructus ad neminem minus, quam ad me, pertineret. Illum enim, [9] de quo summa conceperam, & in quo spem unicam [10] senectutis meæ reponebam, [11] repetito vulnere [12] orbitatis amisi. [13] Quid nunc agam? aut quem ultra esse usum mei, [14] diis

Idoneo loco conquestionem ponit calamitatis suæ: est siquidem hoc libro potissimum de affectibus acturus. *Prooemium* igitur continet Fabii conquestionem, quod orbatus sit duobus liberis & uxore; eisque totum *patheticum*. TURNEB.

1. *De fortuna sua queritur.*] *Conquestio de fortuna sua continetur*: Ald.

2. *Marcelle Victori.*] *Marcelle* deest in V. C. Alm.

3. *De sua voluntate.*] Sane quam accommodatam præfationem huic volumini Fabius præponit. Tractamus enim de *peroratione*, in qua potissimum moventur affectus, se maximo tum uxoris, tum filiorum morte oppressum moerore ostendit. Itaque flens de fortuna sua conqueritur, ut lector quoque ab humanitate non alienus lachrymas emittere cogatur. Compositione enim maxime accommodata, hoc est, *commatica* atque dissoluta utitur. Cæterum tot mendis hic prologus scatet, ut lachrymis ipsum Fabium corrupisse videri possit: id vero facile ex prima periodo, quatuor depravationibus infecta, percipi potest; nam primum *sua*, pro *tua* legitur; deinde *qua* pro *quo*, aut *quod*, ut in quibusdam scriptum est exemplaribus; utroque autem ratio significatur, quæ propositioni subjicitur. Tum *a* præpositio videtur adscribenda, ut *a parentibus* legatur: *præceptore* præterea legendum esse, ne admonendi quidem sumus. REGIUS. Raphael subobscurum hoc principium videtur reddere obscurius, cum non repetat, ut solet, verba; inde dubium relinquit, ubi illud *sua* pro *tua*, & illud *qua* pro *quo*, aut *quod*, & cur *a* præpositionem præponat; nam ubi ipsius impressio habet, *quo filio*; Vallensis codex habet *qua filio*; & ubi illa *a parentibus*; hic *parentis*, & meo quidem judicio melius. ASCENS. *De tua*; Locat.

4. *Et necessitate.*] *Etiam necessitate*: V. C. Alm.

5. *Officii delegati.*] Quia Domitianus Imperator Quinctiliano commiserat curam nepotum sororis suæ, quemadmodum dixit Fabius lib. IV. hæc igitur propositio complectitur caussas, quibus est adductus, ut de Institutione oratoria scriberet. TURNEB.

6. *Qui filio*: Ald. Basil. *qua filio*: Locat.

7. *Quod æquum*] *Quod per æquum*: Voss sec.

8. *At me fortuna.*] *Antithesis* est, quæ habet amplificationem calamitatis ex frustratione finis. TURNEB.

9. *De quo summa conceperam.*] De quo spes eximias conceperam; a quo summa omnia sperabam, & exspectabam. CAPPER.

10. *Senectutis meæ.*] *Meæ* non habent MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Vasc. Steph.

11. *Repetito vulnere.*] Nam prius filiolum quinquennem amiserat, deinde amisit Quinctilianum decennem. TURNEB. *Repentino*: marg. Basil.

12. *Orbitatis.*] Alludit Fabius ad *etymologiam*: siquidem oculi ob rotunditatem *orbes* dicuntur, unde, quia liberos nostros non minus, quam oculos ipsos amamus, qui liberis spoliantur, per *ἀντίφρασιν orbi* dicuntur, quasi oculis capti: porro Fabius hic per *lumen* oculum intelligit. MOSELLANUS. Quod ait Mosellanus, hic a Fabio per *lumen* oculum intelligi, hoc non ad præsentem locum pertinet; sed ad paulo post sequentem, ubi sic legitur: *cui filius minor .... alterum e duobus erus lumen.* CAPPER.

13. *Quid nunc agam?*] Explicata orbitate affectus movet, atque ex calamitatis occasione indignam comminiscitur & confingit caussam; nam existimat opera sua mortem attulisse liberis, quod eo tempore, quo scribebat, perierint. TURNEB.

14. *Diis reprobantibus.*] *Repugnantibus*: Vallæ liber, & Voss. secund.

reprobantibus, credam? Nam [15] ita forte accidit, ut eum quoque [16] librum, quem de caussis corruptæ eloquentiæ emisi, jam scribere aggressus, simili ictu ferirer. [17] Tunc igitur optimum fuit, infaustum opus, & quidquid hoc est in me infelicium literarum, super immaturum funus [18] consumpturis viscera mea flammis injicere, neque hanc [19] impiam vivacitatem novis insuper curis fatigare. [20] Quis enim mihi bonus parens ignoscat, si studere amplius possum? ac non oderit [21] hanc animi mei firmitatem, si quis in me est alius usus vocis, quam ut incusem deos, superstes omnium meorum, nullam [22] terras despicere providentiam tester? si non meo casu, cui tamen nihil objici, nisi quod vivam, potest; at illorum certe, [23] quos utique immeritos mors acerba damnavit; erepta mihi prius eorumdem matre, quæ, nondum expleto [24] ætatis undevicesimo anno, duos enixa filios, quamvis acerbissimis rapta fatis, [25] felix [26] decessit; &, quod nefas erat,

15. *Ita accidit.*] *Forte* in quibusdam exemplaribus recte mihi adscriptum videtur, hoc modo: *Nam ita forte accidit.* *Emisi* quoque loco illius *amisi* legendum esse patet. REGIUS. *Ita accidit & amisi*: Locat.

16. *Librum de caussis corruptæ eloquentiæ.*] De hoc Fabii libro vide ad finem cap. 12. lib. v. & ad finem cap. 6. lib. VIII. CAPPER.

17. *Nunc igitur.*] *Tunc* ut legatur, aperte præteriti temporis verbum ostendit. REGIUS. *Nunc*: V. C. Alm. Locat. marg. Basil. *nunc* defendit Ascensius, quia sæpe notat tempus, quod tunc præsens erat, & nos quoque pluribus ad Ovid. Epist. XVIII. 95. probabimus: hic tamen *tunc* retinemus. BURMAN.

18. *Consumpturus.*] *Consumpturis* legendum est, ut *flammis* cohæreat. REGIUS. *Consumpturus*: Voss. secund. sed Regius recte; *viscera* enim sunt liberi, Ovid. VIII. Metam. 478.

Rogus iste cremet mea viscera, dixit.

& Albinovanus Elegia in Drusum 164.

Iste rogus misera viscera matris habet.

& iterum Naso Epist. XI. 89.

Cum mea me coram silvas inimicus in altas
Viscera montanis ferret edenda lupis.

Vide Barthium ad Statii lib. v. Silv. v. vers. 9. BURMAN.

19. *Impiam.*] Impium dicit Fabius, liberis esse superstitem: sed, dum in liberos pius videri vult, in Deum revera impius est; aut, ut cum illo Poeta loquar, *impietate pius*. CAPPER. *Impiam vivacitatem.*] Rollinus, licet agnoscat hæc sumi pro longiori vita, tamen etiam pro acri & vivido ingenio accipi posse credit: sed quid, quæso, tunc epithetum *impia* notaret; neque etiam locus lib. II. cap. 7. ubi discipuli *paulo vivaciores* dicuntur, huc facit; ibi enim ita vocari, & qui majores natu, sibi imperari ægre ferunt, & objurgari nolunt, possunt; & etiam in quibus integer sanguis & robore solido stant vires, ut Virgilius ait: & ita non nego omnia *vivacia* posse dici, in quibus naturalis vigor quidam inest, ut ita herbæ *vivaces* dicuntur: sed eo sensu, ut Galli hominem alacrem, *vif* dicunt, Latine sumi non puto, neque tam ad ingenium, quam ad corporis vigorem referri credo: certe hoc loco de ætate diutius protracta manifeste sumitur, quam *impiam* vocat, quia filiis supervivere sustinuerat. BURMAN. Hanc Burmanni explicationem firmat, quod Quinctilianus mox addit: *meo casu, cui tamen nihil objici, nisi quod vivam, potest.* CAPPER.

20. *Quis enim.*] Confirmat quod nuper dixit, ab aliorum judicio, indeque ducit affectum; ac demum, ut Epicureus, negat Dei providentia mundum gubernari: alioqui enim non esset orbatus liberis. TURNEB.

21. *Hanc animi mei infirmitatem.*] *In* præpositione erasa, *firmitatem* mihi legendum videtur, ita-que sensus exposcit integritas; qui enim Deos incusat, animi infirmitate laborat; qui vero fortunæ ictus æquo fert animo, is firmus constansque habetur. REGIUS. *Infirmitatem*; V. C. Alm. Locat.

22. *Terras despicere providentiam.*] *In terras* ex MSS. Gebh. Crepund. lib. 1. cap. 17. *terras dispicere*; MSS. Alm. Voss. secund. *prospicere*; Ald. Colin. ego puto *respicere* ex sollemni formula locutionis esse legendum. ita Terentius Andr. IV. 1.

——— *nisi Dii respiciunt.*

& Cicero, Plautus, & alii passim: quanquam & *despicere*, quasi ex *alto spectare*, defendi possit. BURMAN.

23. *Quos utique immeritos mors acerba damnavit.*] Sic paulo ante, *immaturum funus* dixit. Et post, *acerbissimis rapta fatis.* *Acerba mors* dicitur *immatura*. Plinius lib. v. Epist. 5. *Mihi videtur acerba semper, & immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam, qui voluptatibus dediti, quasi in diem vivunt, vivendi caussas quotidie finiunt: qui vero posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quæ semper inchoatum aliquid abrumpat.* Virgil. lib. VI. Æneid.

Quos dulcis vitæ exsortes, & ab ubere raptos
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.

De *acerba morte* plurima congessit cl. Jan. Gebhard. pag. 29. ad illum Tibulli lib. I. Eleg. 3. vers. 55.

Hic jacet immiti consumptus morte Tibullus.

Papinio Statio eleganter dicitur *cruda mors*, quemadmodum *cruda poma*, h. e. acerba atque immatura, lib. IX. Theb. vers. 380. & 716. Cicero Catone Majore: *Adolescentes sic mihi mori videntur, ut cum aqua multitudine flammæ vis opprimitur: senes autem, sicut cum sua sponte nulla adhibita vi, consumptus ignis extinguitur; & quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avelluntur, si matura & cocta, decidunt; sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas.* Tibullus camdem mortem lib. I. Eleg. 3. vers. 65. vocat *rapacem*.

——— *cuicumque rapax mors venit amanti.*

Plin. lib. VI. Epist. 6. *Doleo enim, illum immatura morte indignissime raptum.* Velleius Paterc. lib. II. cap. 97. de Druso: *sed illum,* (inquit) *magna ex parte domitorem Germaniæ, plurimo ejus gentis variis in locis profuso sanguine, fatorum iniquitas Consulem agentem annum 30. rapuit.* PAREUS.

24. *Ætatis undevicesimo anno.*] Eodem ætatis anno fatis concessit Erinna Poetria, de qua videndus Fulvius Ursinus in Lyricis Græcis pag. 40. COLOMES. Uxor Quinctiliani, Tutilii filia fuit, ut colligitur ex Plin. VI. 32 ubi filiam Fabii, Tutilii neptem vocat.

25. *Felix decessit.*] *Infelix*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. sed perperam. *Felix*, quia ante filios obiit; perpetuo enim in hac præfatione ad illam, impiam certe, superstitionem alludit, qua persuasi erant, impium esse filiis supervivere: unde *impiam vivacitatem*, paulo ante dixit: & hinc vota illa frequentia, ne superstites essent liberis, de quibus multi multa congesserunt: & nos ad Ovidii Epist. I. aliquid dicemus. BURMAN.

26. *Decessit.*] Tametsi non ignoro nihil facile esse immutandum citra alicujus antiqui exemplaris adstipulationem; tamen de hoc quoque loco, quid sentiam, eo minus explicare verebor, quod nihil Latinorum verborum aut detrahendum, aut adjiciendum, aut denique corrigendum est: verum sensus translati de suo loco in alium, maximam efficere confusionem videntur. Quatuor enim versibus & amplius interjectis unus sensus natura copulatus ita separatur, ut duo effecti videantur, quorum prior quidem facile percipitur: alter vero obscurior est; utpote qui & corruptus & ab eo separatus, cui maxime deberet esse conjunctus. Nam hic sensus *liberis tamen superstitibus*, &c. cum eo mihi copulandus videtur, qui clauditur: *Quamvis acerbissimis rapta fatis infelix decessit.* *Orbitabar* præterea verbum, ut, quod non modo supervacuum, sed ne Latinum quidem est, procul dubio est eradendum. Neque tamen loco illius, *obiectabar*, verbum sane Latinum, ut in quibusdam exemplaribus est immutatum, a sensu agnoscitur; sed ut superfluum prorsus repellitur: quod idcirco adscriptum fuisse ab aliquo literatorum videtur, quod sensus, ut dixi, a suo loco in alienum translatus nequaquam percipiebatur: melius autem cum uxore sua, quam secum actum esse Fabius ait, cum ipsa & liberis superstitibus, & marito salvo, decesserit. Cum itaque illi ablativi absolute ponantur, nullo verbo indigent vi-

[27] sæva ([28] sed optabat ipsa) me salvo maximos cruciatus præcipiti via effugit. Ego vel hoc uno malo sic eram afflictus, ut me jam nulla fortuna posset efficere felicem. [29] Nam cum omni virtute, quæ in feminas cadit, [30] functa, insanabilem attulit marito dolorem; tum [31] ætate tam puellari, præsertim meæ comparata, potest & ipsa numerari inter vulnera orbitatis. Liberis tamen superstitibus [32] oblectabar. Mihi filius minor quintum [33] egressus annum, ut in malis agerem, prior [34] alterum ex duobus eruit lumen. [35] Non sum ambitiosus in malis, nec augere * lacrymarum caussas volo (utinamque esset ratio minuendi:) [36] sed dissimulare qui possum, quid illi gratiæ in vultu, quid jucunditatis in sermone, [37] quos ingenii igniculos, [38] quam præstantiam placidæ, & ([39] quod scio [40] vix posse credi tantum) altæ mentis [41] ostenderet? qualis amorem quicumque alienus infans mereretur. Illud vero insidiantis, quo me validius cruciaret, fortunæ fuit, ut ille mihi blandissimus, me suis nutricibus, me aviæ educanti, me omnibus, [42] qui sollicitare solent illas ætates, anteferret. Quaprop-

dentur. Meæ vero correctioni priscum illud exemplar, quod in magnificentissima Medicum bibliotheca spectatur, adstipulatur: hoc ordine igitur hi sensus mihi describendi videntur: *Quæ nondum expleto ætatis undevicesimo anno, duos enixa filios, quamvis acerbissimus rapta fatis decessit, liberis tamen superstitibus, & quod nefas erat fera, sed optabat ipsa, me salvo maximos cruciatus præcipiti via effugit: hoc ego vel uno malo sic eram afflictus, ut me jam nulla fortuna posset efficere felicem. Nam cum omni virtute, quæ in feminas cadit, functa sit, insanabilem attulit marito dolorem, tum ætate tam puellari, præsertim mea comparata, potest & ipsa numerari inter vulnera orbitatis. Mihi filius minor*, &c. *decesserit* quidem ut legatur, illa *quamvis* adversativa conjunctio, quæ subjunctivo jungitur, exposcere videtur. REGIUS. Muretus lib. XVIII. Var. lect. cap. 10. ita transponebat: *Felix decessit: &, quod nefas erat, sed optabat ipsa, me salvo maximos cruciatus præcipiti via effugit. Ego vel hoc uno malo*, &c. deinde, *liberis tamen superstitibus oblectabar. Mihi filius minor*, &c. quæ magis placet lectio, cum sensum rotundiorem efficere videatur: ut illa, *liberis tamen superstitibus oblectabar*, objectionem habeant, quasi illis viduitatem solari posset: cui mox respondet, *Filius mihi minor*, &c. *decessit* vero non mutandum; cum, licet ad *quamvis* referri deberet, illam particulam sæpe a nostro, indicativo modo jungi solere videmus ad lib. 1. sed neque etiam hic a *vi* *quamvis* pendet: sed, ut verum fatear, obscurissimus hic locus. Rollinus ita constitui posse credit: *Et, quod nefas erat, sæva, sed (optabat ipsa me salvo) maximos cruciatus præcipiti via effugit*: ut sit sensus, sæva quidem via, sed præcipiti, quod ipsa optabat, dummodo salvus remanerem, maximos cruciatus effugit: ego amplius deliberandum censeo. BURMAN. Locus hic in vulgatis quidem editionibus ita legitur: *felix decessit. Ego vel hoc uno malo sic eram afflictus, ut*, &c. . . . . *liberis tamen superstitibus oblectabar; & quod nefas erat, sæva (sed optabat ipsa) me salvo maximos cruciatus præcipiti via effugit. Mihi filius minor quintum egressus annum*, &c. sed doctissimi Mureti lectionem cæteris eo anteposuimus, quod & levissimam transpositionem & maximam sensus claritatem obscuro loco inferat. CAPPER.

27. *Sæva.*] *Sera*; V. C. Alm. Locat. & Pithœus. Ascensius exponit amatorie sævam, quod se salvo obierit.

18. *Sed optabat ipsa.*] Commemorat pium uxoris affectum, quæ ante maritum mori optabat. Ipse quoque mutuum reddit; atque ita oratio *pathetica* est, & moralis. TURNEB.

29. *Nam cum.*] Commemorat uxoris dotes & virtutes, ut majorem inde efficiat calamitatem: est etiam *pathos* ab ætate. TURNEB.

30 *Functa.*] *Functa sit*; Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Colin.

31. *Ætate ea puellari.*] *Tam puellari*; V. C. Alm. Locat. Ald. marg. Stch. & Basil.

32. *Oblectabar.*] *Orbitabar*; V. C. Alm. Locat. *Oblectabar*; Voss. secund.

33. *Egressus annum nec prior.*] Corruptus hic quoque locus aperte videtur, qui alibi sic emendatur, ut *nec* particula expungatur, ac loco ejus hæc quatuor verba adscribantur, *ut in malis agerem*, hoc modo: *Mihi filius minor quintum egressus annum, ut in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen.* REGIUS In meo vetere libro ita legebatur: *Mihi filius minor quintum egressus annum in malis, nec augere prior alterum e duobus eruit lumen.* Ex quo liquido perspicitur error librarii, qui quatuor voces, *in malis nec augere*, huc transtulerit e periodo, quæ statim sequitur: *non sum ambitiosus in malis, nec augere lachrymarum caussas volo.* MURETUS.

34. *Alterum ex duobus eruit lumen.*] *Lumen* hic pro filio, quæ honesta sane locutio. Usurpavit etiam Ausonius in Parentalibus ad Cærellium Arborium avum suum:

> *Amissum flesti post trina decennia natum*
> *Saucius, at lævo lumine cassus eras.*

Festus: *Orba est quæ patrem, aut matrem, aut filios quasi lumen amisit.* Apud Græcos iisdem Ὀφθαλμοὶ οἴκων παῖδες. Æschylus ἐν Πέρς. Ἀμφὶ δ' ὀφθαλμοῖς φόβος. Ad quem locum Scholiastes: ἤγουν ἀμφὶ τῷ Ξέρξῃ· ὀφθαλμὸς γὰρ ἐστὶ τοῦ οἴκου. Eustathius an Eumathius, Macrembolita Protonobelissimus, (sic enim in codice Mediolanensi nuncupatur) Amorum Ismeniæ & Ismenes lib. VI. Πάτερ Ζεῦ, μή με τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐναπέψυξας. COLOMESIUS. Hæc maximam partem ex Lipsii lib. 1. Elect. 24. & Gaulmino ad Eustathii locum translata sunt: sed & de aliis, sive hominibus, sive urbibus, sive rebus insignibus hæ locutiones obviæ. Valer. Max. IV. III. 3. *Vitricum & fratrem Augusti Drusi duos divinos reipubl. oculos* vocat. Justin. lib. V. cap. 8. *negarunt se Spartam ex duobus Græciæ oculis alteram eruturos.* Vide Barth. XI. Advers. 3. BURMAN.

35. *Non sum ambitiosus in malis.*] Hac *prolepsi* deprecatur, quod objici poterat: cæterum *ambitiosus* dicitur in *malis*, qui suas calamitates magnopere exaggerat, more nimirum ambitiosorum, qui ditiores aut fortunatiores haberi volunt. TURNEB.

36 *Sed dissimulare.*] Commemoratis filioli virtutibus, majorem quoque movet affectum: hic autem locus est *ab indole* futuræ virtutis. TURNEB.

37. *Quos ingenii igniculos.*] *Ingenii* legendum est. REGIUS Alludit ad dogma Platonicum. Plato enim existimat nostris animis insitos esse igniculos ac semina virtutum, scientiarumque omnium; idque fuse probat in *Menone*. TURNEB. *Ingenio*; MSS. Alm. Voss. secund. Locatel.

38. *Quam substantiam.*] *Præstantiam* sensus magis exigere videretur, & *ostenderat*, non *ostendit*. REGIUS. Dan. *velut substantiam*; alii, *præsubstantiam*. PITHOEUS. *Præstantiam* recte se habet; ut mox cap. 1. in Milone *præstantiam animi* laudat; & apud Virgilium & alios passim *præstans animo* occurrit: *substantiam*; MSS. Alm. Voss. secund. Locatel.

39. *Quod scio.*] *Quam scio*; MSS. Alm. Voss. sec.

40. *Vix credo posse tantum.*] *Vix credo posse tantum altæ*; Basil. Gryph. alii *jam tam*, quod minime displicet.

41. *Ostenderit.*] Liber Mureti *ostenderet*, quod ille melius censet.

42 *Qui sollicitare*] *Qua* Danielem legere notaverat Editor Leidensis. Rollinus pro *curam gerere* positum existimat: quod etsi minus Latinum putet, multa talia apud Fabium occurrere jactat: sed hic vernaculæ linguæ similitudine deceptus, qua *solliciter* dicitur de medico, obstetrice, quæ curam ægrotorum gerit; rectius deinde adjicit, vel *blanditiis allicere*; sic enim optimus Latinitatis auctor Terentius Andr. V. 4.

> *Adolescentulos imperitos rerum, eductos libere*
> *In fraudem illicis, sollicitando & pollicitando*
> *Eorum animos lactas*

& ita in Declamat. Quinct. IV. *Si cuncta gaudia nostra, & quæcumque vel sollicitant aspectu, vel blandiuntur usu, exuimus*: ita pro *allicere* Mart. XII. 75.

> *Nullum sollicitant hæc, Flacce, tormenta furem.*

Val. Flac. VI. 156.

ter illi dolori, quem ex matre optima, atque laudem omnem ſupergreſſa, paucos ante menſes ceperam, gratulor. Minus enim eſt, quod flendum meo nomine, [43] quam quod illius gaudendum eſt. [44] Una poſt hæc Quinctiliani mei ſpe ac voluptate nitebar; & poterat ſufficere ſolatio. Non enim floſculos, ſicut prior, [45] ſed jam decimum ætatis ingreſſus annum, certos atque [46] deformatos fructus oſtenderat. [47] Juro per mala mea, per infelicem conſcientiam, [48] per illos manes, numina doloris mei, has me in illo vidiſſe virtutes ingenii, non modo ad percipiendas diſciplinas, quo nihil præſtantius cognovi, plurima expertus, [49] ſtudiique jam tum non coacti (ſciunt præceptores) ſed probitatis, pietatis, humanitatis, liberalitatis: [50] ut prorſus poſſit [51] hinc eſſe tanti fulminis metus, quod obſervatum fere eſt, [52] celerius occidere feſtinatam maturitatem, & eſſe neſcio quam, quæ ſpes tantas decerpat, invidiam; ne videlicet ultra, quam homini datum eſt, noſtra provehantur. [53] Etiam illa fortuita aderant omnia, vocis jucunditas claritaſque, oris ſuavitas, [54] & in utracumque lingua, tanquam ad eam demum natus eſſet, expreſſa proprietas omnium literarum. Sed hæc ſpes adhuc: illa majora, conſtantia, gravitas, contra dolores etiam [55] ac metus robur. Nam quo ille animo, qua medicorum admiratione menſium octo [56] valetudinem tulit? ut me [57] in ſupremis conſolatus eſt? quam etiam deficiens, [58] jamque non noſter, ipſum illum alienatæ mentis errorem [59] circa ſolas literas habuit? [60] Tuoſne ego (ô meæ ſpes inanes) [61] labentes oculos, tuum fugientem ſpiritum vidi? Tuum corpus frigidum, exſangue complexus, animam recipere, auramque communem haurire amplius potui? dignus his cruciatibus, quos fero, dignus his cogitationibus. [62] Tene conſulari nuper adoptio-

*Sollicitat nec * Martis amor.*
& ita Virgilius, Horatius, & alii. BURMAN.

43. *Quam quod illius.*] Propterea quod antea defuncta fuerat, nec aliquem ex interitu filiorum ſenſerat dolorem. TURNEB.

44. *Una poſt.*] Alia eſt commemoratio calamitatis, quæ amplificatur ex filii laude ab attributis perſonæ petita. TURNEB.

45. *Sed jam decimum.*] *Sed etiam decimum:* Voſſ. ſecund.

46. *Deformatos fructus.*] Venuſtiſſima eſt *metaphora*; *deformati* enim appellantur *fructus*, cum delapſo flore *formati* apparent, & (ut dicitur) *nodati*. TURNEB. Ita *deformata marmora prima manu* dixit. lib. v. cap. 11. imitatur vero hic Plautum in Pſeudol. II. III. 9. *Jam inſtituta, ornata, cuncta in ordine animo, ut volueram, certa, deformata habebam.* BURMAN.

47. *Juro per mala.*] Simile jusjurandum in Apollonio Rhodio lib. II. 259. critici reprehenderunt: ſed Scholiaſtes auctoritate defendit: ſic & Ovid. Epiſt. x. 73.

Cum mihi dicebas, per ego ipſa pericula juro.
BURMAN.

48. *Per illos manes, numina doloris mei*] Jusjurandum eſt ad atteſtationem & aſſeverationem. Jurabant autem antiqui vel per res charas, vel per res inviſas: iidem etiam *manes*, id eſt, animas corpore liberatas, deos eſſe credebant. Auctor Cicero. TURNEB. De jurejurando per manes, cineres & oſſa propinquorum plura congeſſerunt Schott. III obſ. 39. Paſſerat. ad Propert. II 20. & Lambin. & Torr. ad Horat. II. Od. 8. defunctos autem propinquos *numina* ſua appellare ſolitos, ex Ovidii Epiſt. III. verſ. 105. patet.

Perque trium fortes animas, mea numina, fratrum.
Silius lib. VI. 113. *teſtor, mea numina, manes.* BURMAN.

49. *Studiiſque jam tum.*] *Studiique*, litera s eraſa, legendum. REGIUS. *Studia, quæ jam tum non coacti ſciunt eſſe præceptores;* marg. Baſil.

50. *Ut prorſus poſſit.*] Videtur alludere ad Catonis apophthegma; dicit enim ſenilem pueritiam indicium eſſe præproperæ mortis: cujus rei Fabius affert cauſſam nimis impiam, vulgarem tamen; quod ſcilicet Deus hujuſmodi præſtantiæ invideat. TURNEB. *Ut prorſus poſſint*; Stephan.

51. *Hic eſſe tanti fluminis.*] *Fulminis*, ut ſublimius, legitur; *hinc* etiam, non *hic* legendum videtur, ut intelligatur ab his virtutibus. REGIUS. *Hic* 1 Voſſ. ſec.

52. *Celerius occidere feſtinatam maturit.*] Catonis eſt apud Plin. lib. VII. *Senilem juventam prœmaturæ mortis ſignum eſſe.* Et, *Præcoces fructus raro ad maturitatem perveniunt.* PITHOEUS.

53. *Etiam illa fortuita.*] Præter ingenium, quod utile eſt ad percipiendas diſciplinas, in eloquentia opus eſt quibuſdam adjumentis naturæ; quas omnes habebat dotes ejus filius: hinc igitur auguratur futuram eloquentiam, ſi ſuperſtes fuiſſet. TURNEB. Pariter Cornel. Nepos de Tito Pomponio Attico recenſuit: *Erat in eo ſumma ſuavitas oris, ac vocis, ſic ut excellenter pronunciaret.* Pulcherrima hac de re videbis apud Lud. Creſoll. Vacat. Autumn. lib. II. cap. 7. ſect. 1. PAREUS. Simile exemplum vide apud Ariſtidem in oratione Funebri in Eteoneum. ALMEL. *Fortuita.*] *Fortunæ*; Ald. Gryph. Baſil. Colin. Sich.

54. *Et in utracumque.*] *Ut in* 1 V. C. Alm.

55. *Ac metus robur.*] Forte ſcripſit, *contra dolores etiam mentis robur.*

56. *Valetudinem.*] *Valitudinem* 1 Voſſ. ſecund. ſupple, *malam, adverſam*, &c. CAPPER.

57. *In ſupremis.*] Supple, vitæ temporibus, horis, momentis. CAPPER.

58. *Quamque non tunc ipſum.*] In meo præclare: *Quam etiam deficiens, jamque non noſter ipſum illum*, &c. nihil potest elegantius; illud enim *non noſter* ſignificat eum jam in poteſtate mortis fuiſſe MURETUS. *Quamque non noſter* 1 Voſſ. ſecund. Locat. Ald. ſed Mureti lectionem exhibuit etiam ex codice Argent. Obrecht. & eſt elegantiſſima. Eodem colore Ovidius II. Art. 93

At pater infelix, jam nec pater, Icare clamat.
ubi plura notabimus. Vis eſt in illa particula *jam*, ut apud Terent. Heaut. v. IV. 12.

Non ſunt hæc jam parentis dicta.
BURMAN.

59. *Circa ſolas literas.*] Mirum eſt ſignum futuræ eruditionis; nam, cum ex vi morbi pateretur delirium, cæterarum rerum, præterquam literarum, eſt oblitus. TURNEB.

60. *Tuoſne ego.*] *Apoſtrophe* eſt ad *pathos*, eſtque mortis ſignificatio ab accidentibus: porro alludit ad quorumdam Philoſophorum opinionem, qui animam crediderunt eſſe aerem quemdam & ſpiritum, quo totum corpus foveretur. Imitatio eſt Ciceronis in Oratione pro Milone, in *epilogo*. TURNEB.

61. *Labentes oculos.*] Vide Heinſium ad Ovid. III. Amor. v. 6. ALMELOV.

62. *Tene conſulari nuper adoptione ad omnium ſpes honorum.*] *Conſularis* legendum eſſe conſtat: genitivus quoque *honorum*, loco *bonorum*, ſenſui maxime convenire videtur. Ad conſulatum autem a Rhetorices profeſſione evectus eſt Quinctilianus, de quo Juvenalis VII. 197.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Conſul. REGIUS.
Duplex poteſt eſſe ſenſus; aut quod revera a quodam Conſule adoptatus eſſet; aut certe per *metaphoram* hoc de Quinctiliano eſt intelligendum, qui conſulatum eſt adeptus: quanquam hoc multis diſplicet. TURNEB. Jan. Gulielmius, veriſimil. lib. III. cap. 14. Uſus, inquit, ſum pervetuſto M. Fabii libro, beneficio optimi & humaniſſimi viri Melchioris Hittorpii, deſcripto quidem eo vitioſiſſime: ex cu-

te ad omnium [63] spes honorum patris admotum, te [64] avunculo prætori generum destinatum, [65] te omnium spe Atticæ eloquentiæ candidatum, [66] superstes parens tantum ad pœnas, amisi? Et, [67] si non cupido lucis, certe patientia vindicet te reliqua mea ætate. Nam frustra mala omnia ad crimen fortunæ [68] relegamus. Nemo, nisi sua culpa, diu dolet. Sed vivimus, & aliqua vivendi ratio quærenda est; [69] credendumque doctissimis hominibus, qui unicum adversorum solatium literas putaverunt. Si quando tamen [70] ita resederit præsens impetus, ut aliqua tot luctibus alia cogitatio inseri possit, non injuste petierim moræ veniam. Quis enim dilata studia miretur, quæ potius non abrupta esse mirandum est? Tum si qua [71] minus fuerint effecta iis, quæ levius adhuc [72] afflicti cœperamus, [73] imperitiæ aut fortunæ remit-

jut tamen vestigia multa bonæ lectionis veluti vestigia sagaciter odoranti sese offerant. Argumento sit hic locus, ubi melius ille liber: *Te me consulari nuper adoptione ad omnium spes honorum prius admotum.* Neque enim Quinctilianus honoribus Urbanis floruit: at adoptione Consulari ait filium suum paulo ante, quam moreretur, in spem honorum venisse. PAREJS Dodwellos in Annalib. Quinctiliani § 34. Fabium per Clementem accepisse a Domitiano consularia ornamenta conjicit, propter filios Clementis, quorum disciplinæ præfectus fuerat; sed § sequenti propter Hadrianum potius, cujus magistrum fuisse credit.

63. *Spes honorum patris.*] *Spes honorum prius*: MS Bodl. Locat. Ald. *spes honorum prius*: MS. Alm. Voss. sec. Andr. marg. Basil. & Sich.

64. *Avunculo prætori.*] Cum uxor Quinctiliani fuerit Tutilii filia, ut modo vidimus, debuit Tutilius ejus * pater, etiam Prætor fuisse: sed apud Plinium *Rutilium* legi posse supra lib. III. cap. 1. notavimus: quare Rutilius Lupus, vel Rufus, ut lib. IX. cap. 2. dicitur, forte Rhetor ille fuit, cujus filiam duxit Fabius: meminit Rutilii cujusdam prætoris JCtus leg. 1 §. 1. ff de bonis Libert. sed, an hic noster sit, non definio. BURMAN.

65. *Te omnium spe acuta eloquentia candidatum.*] *Acuta eloquentia*, quæ Fabii ætate sola in pretio erat, in sententiarum potissimum acumine consistit: in ea quantum valuerit Fabius, facile tum ex ejus scriptis colligitur, & ex proœmio divi Hieronymi sic in Danielem scribentis: *Post acumina Quinctiliani, Ciceronis fluvios, lenitatem Plinii, gravitatem Frontonis, alphabetum discerem.* Et Trebel. Poll. in Postumio Juniore: *Fuit ita in declamationibus disertus, ut ejus controversiæ Quinctiliano dicantur insertæ; quem declamatorem Romani generis acutissimum, vel unius capitis lectio prima statim fronte demonstrat.* REGIUS In his verbis *Attica* plane redundat ac friget: liber meus pro eo habet *acutis*: unde non dubito, quin legendum sit *ac votis*. MURETUS. In aliis, *Acuta eloquentia* legitur, quæ tempore Fabii regnabat, eratque posita in sententiis argutis & crebris. Sic acumen tribuit Fabio Hieronymus: reprehenditur tamen a Valla, qui Fabium ait non magis acumine, quam reliquis excellere virtutibus. Aldus *Attica* reposuit; est enim ea eloquentia omnium perfectissima TURNEB. *Attica*: Ald. Steph Basil Gryph. Colin Vidov. Lugdun. Obrecht. *Te omnium spei acutæ eloquentiæ candidatum superstes parens tantum pœnas. Et si non*: V. C. Alm. *Attica* etiam Ascensius tuetur, qua filium in utraque lingua jam profecisse ante testatus est; & *Attica* eloquentia est summa, ut recte etiam Mosellanus hoc illustrat ex Ciceronis Oratore, & Terentii Eun. act. v. sc. ult.

Dixin' ego in hoc esse vobis Atticam elegantiam.

Ita *Atticum illum saporem* laudat noster lib XII. cap. 10. & sic Cicero sæpe *Attice* dicere, *Attico* stylo scribere, *Atticum* sermonem, & similia, pro eleganti & urbano dicendi genere. Vide Orat cap. 9. Brut. 45. & de Nat. Deor. I. 33. BURMAN. Codicis Almelov. lectionem in notis conservavi, non quod ea probabilis esset; sed quod Mureti lectionem & conjecturam nonnihil adjuvaret. CAPP.

66. *Superstes parens tantum pœnis.*] Ita corruptus est hic locus, ut sensus non percipiatur; verbum enim *amisi*, aut certe hujusmodi deesse videtur, citra quod sensus integer esse non potest. REGIUS. Sed scribendum est hoc loco ante *superstes parens*, *amisi*, vel simile aliquid: alioqui nullus colligi potest sensus; ut sit ordo: *Te omni spe Atticæ eloquentiæ candidatum parens amisi, superstes tantum pœnis, sive ad pœnas.* MOSELLAN. *Superstes parens tantum ad pœnas. Et si* Ald. *tantum pœnis*: Locat. *superstes parens habiturus est tantum ad pœnas*: Basil. Gryph. Colin. Vidov. illud *amisi*, enim in codicibus non reperiatur, sed a Regii conjectura sit profectum, & repetitum ex initio hujus præfationis, delendum puto, nec enim sensui convenit; oberrat enim Quinctiliano semper eadem cogitatio, se impium videri, quia filio, contra vota parentum, supervivat, & ideo se male ad crimen fortunæ relegare mala sua, cum in potestate sua esset illa finire, & potuisset morte mederi dolori suo, quem nunc perpetuum, ut pœnam, habiturum se dicit: quare legerem: *Te omnium spe, &c. superstes tantum parens ad pœnas mæreo* (vel *lugeo*) *& si non cupido lucis, certe patientia vindicet te reliqua mea ætate.* Ulciscatur te (quem non debui lacrymis prosequi, sed morte mihi illata) patientia continua, & miseria per reliquam ætatem: ita satisfaciam tibi, qui mihi, turbato mortalitatis ordine, ereptus es: *pœna* vero hic notat miseriam, calamitatem, & omnia mala: respicit ad dictum Laberii: *Fortuna multis parcere in pœnam solet*: quo & utitur Plinius lib XVI cap. 1. & iterum apud eumdem quem locum & Mosellanus notavit, apposite, lib. II. cap. 7. *nam nec sibi mortem potest consciscere, si velit: quod homini dedit optimum in tantis vitæ pœnis.* Vide Gronov. II. observ 9. & ad Senec. Hippol. 439. *Patientia* vero non hic virtutem notat, sed durum laborem & ærumnam, quam ex perpetuo dolore sponte capiet. Ita Liv. XXX. 28. *omnium rerum patientia duratus.* Vide Broukh ad Tibull. III. II. 5. & Drakenb. ad Sil. VI 545. cogitabam etiam aliquando pro *patientia*, reponendum *pœnitentia*, ut sensus sit: si non cupido lucis, quæ mihi impio patri illata pœnæ erit, certe pœnitentia, quod non mortem mihi conscivetim, me reliqua ætate cruciabit, & te vindicabit. Ita apud Plinium lib. VII. Epist. 1. hæ voces confusæ: *spero quidem, si forte in adversam val. valetudinem incidero, nihil me desideraturum, vel pudore, vel pœnitentia dignum*: ubi Aldus edidit, *vel patientia dignum*: posset etiam pro *dolet*, legi *flet*, ut illud verbum absorptum sit a sequenti particula *&c.* Certe hoc modo omnia melius cohærere puto; cum aliter non videam, quomodo congruat sensus, aut ratio illa, *nam frustra mala omnia ad crimen fortunæ relegamus*, quadret: sed nunc eleganter dicit, se fiere candidatum eloquentiæ filium, non ad dolorem egerendum aut minuendum, ut solet fieri; sed ad perpetuam pœnam, &c. BURMAN.

67. *Si non cupido lucis, certe patientia vindicet te, &c.*] Vita misera, quam traham cupide minus, quam patienter, te vindicabit, & ultionem sumet de patre, qui tali filio superstes vivere potuit. ROLLIN.

68. *Relegamus.*] Pro attribuimus, ut Tibul. IV. Eleg. 6.

Illa quidem ornandi caussas tibi, diva, relegat.

69. *Credendumque doctissimis.*] Sic Cicero, mortua Tulliola, consolationem a philosophia petivit, ac librum de *Consolatione* conscripsit. TURNEB.

70. *Ita referit præsens.*] *Resederit* legendum esse, certum est. REGIUS.

71. *Minus effecta.*] Minus accurate elaborata, minus perfecta, polita, &c. CAPPER.

72. *Afflictis*] *Affectis*; Locat. quod, qua ratione defendi possit, satis scimus ex iis, quæ Heinsius ad Ovid. II. Amor. II. 21. ubi similis varietas, adduxit: sed hic, quia *effecta* præcedit, nihil mutandum esse arbitramur.

73. *Imperitia aut fortuna.*] Illa *imperitia* huc ab imperito aliquo invecta. Legendum simpliciter *fortunæ remittatur.* MURET. Dan. *non imperitiæ, at fortunæ.* PITHOEUS. Vitiata illa nemo non videt: emendatio fortassis haud perinde facilis: veniebat in mentem, *injuria fortunæ.* Cicero de Nat. Deor. I. cap. 4. *Hortata est etiam, ut me ad hæc conferrem, animi ægritudo, fortunæ magna & gravi commota injuria.* Quam conjecturam ut nemini obtrudere pro vera velim, ita a sensu tamen fortassis non multum aberrat. Quippe sibi, tanta vi fortunæ perculso, veniam dari postulat, si qua ingenium debilitatum sit, *injuriæ fortunæ remittatur*; ut dicimus, *ignoscas occupationibus.* SCHELIUS. ad Dialog. de Oratorib. cap. 9.

tantur; quæ, si quid mediocrium alioqui [74] nostro ingenio virium fuit, ut non extinxerit, debilitavit tamen. Sed vel propter hoc nos contumacius erigamus, [75] quod illam ut perferre nobis difficile est, ita [76] facile contemnere. Nihil enim sibi adversus me reliquit, & infelicem quidem, sed certissimam tamen attulit mihi ex his malis securitatem. [77] Boni autem consulere nostrum laborem vel [78] propter hoc certum est, quod in nullum jam proprium usum perseveramus: [79] sed omnis hæc cura ad alienos, ut alienis utilis (si modo quid utile scribimus) spectat. Nos miseri, sicut facultates patrimonii nostri, ita hoc opus [80] aliis paravimus, aliis relinquemus.

74. *In nostro ingenio virium fuit, ut non extinxerit.*] Quamvis corrupte sic legatur, adduci tamen non possum, ut quorumdam correctionem probem, qui putant quatuor hæc verba esse adscribenda, *debilitata jam vitio mentis*: quæ certe neque sensui, neque Grammaticæ conveniunt rationi. Cæterum aliquod fortasse verbum librariorum incuria prætermissum, quale est *debilitaverit*, aut *concusserit*, similive cum hoc adverbio *certe* est adscribendum. Sic enim & apertus, & integer sensus erit, *ut non extinxerit, certe debilitaverit*. REGIUS. *In nostro ingenio*: V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *debilitavit tamen* non habet Locat. Cæterum lectionis, quam induxit Raphaelis Regii emendatio, vestigia quædam extant in codd. Vall. & Voss. secund. ubi tamen perperam legitur: *debilitavit jam mens*. Itemque in Cod. Almel. qui sic habet: *debilita vitia mens*, quæ scriptura corrupta fuisse videtur ex illa: *debilitavit tamen*. CAPPER.

75. *Qua illam ut perferre.*] Pro *qua*, ut legatur *quia*, vel *quod*, sensus exposcit. REGIUS. *Quia illam*: Ald. *qua illam*: Locat.

76. *Facile contemnere.*] Quia in posterum non poterit lædere fortuna Fabium, cum nihil supersit, in quo illum offendat. TURNEB.

77. *Bonis autem consolari.*] Varie legitur hic locus; in vetusto namque exemplari *consulere* scriptum. Quomodo si legamus, *boni* quoque legendum; nam *boni consulere*, ut Fabius ipse in primo ait, significat *bonum judicare*. REGIUS. *Bonis autem consolari*; Vallæ liber, Voss. secund. Locat.

78. *Propter hoc certum est.*] Liber vetus *cæcum est*: ego lego *æcum* est; ita enim scribebant pro *æquum*, ut *æcam* pro *æquam*. MURET. Emendo *æquum est*. GULIELM. Scribe *æquorum*, vel *cæterorum est*. Nam filio scripserat, ut jam audiemus, in quo erudiendo duplex cura a Quinctiliano postulabatur, tanquam a parente & magistro: hujus respectu *cæterorum* esse ait boni consulere. SCHELIUS. *Cæcum est*; Andr. Locat. Venet. Colon.

79. *Sed omnis hæc cura ad alienos.*] Haud difficulter eluui: *sed omnis hæc cura alienas utilitates (s. m. q. u. s.) spectat*. GULIELM. *Sed omnis hæc curas ad alienas utiles (si modo quid utile scribo) spectat*: V. C. Alm. unde firmatur emendatio Gulielmii, si modo legatur: *omnis hæc cura ad alienas utilitates spectat*. Nam *spectare* cum præpositione *ad* frequenter conjungunt optimi scriptores; deinde *si modo quid utile scribo*, rectum etiam puto; ut Ovid. Epist. III.

Utile dicebas ipse fuisse capi. BURMAN.

80. *Aliis paramus.*] Lege ex auctoritate libri veteris *præparabamus*. MURET. Suspicor scripsisse Quinctilianum *properabamus*: certe elegantius non potuit. Catullus.

Cum Medi properare novum mare.

Plautus, *Casina*:

Hanc tibi nunc veniam minus gravate propero.

Properasse autem hos commentarios se metu mortalitatis suæ ait ipsemet hoc ipso *proœmio*, non longe ab initio. GULIELM. *Præparavimus* scripsit, non *præparamus*; jam enim fato functo filio non poterat dicere se aliis præparare, aliis relicturum Gulielm. volebat *properabamus*; ait enim supra, se festinasse metu mortalitatis suæ: sed hoc minus quadrat in id, quod præcessit de facultatibus patrimonii. SCHELIUS. *Præparabamus*; MS. Palat. Ald. Colin. Obrecht. *præparabimus*: Venet. Locat. *præparamus*; Voss. secund. Sich. Steph. Basil. Gryph. Vidov. nihil certius puto illa lectione *parabamus*, vel *paravimus*; & alludi puto ad vulgare dictum de iis, qui aggerunt patrimonio nummos, ut filiis luculentam hereditatem relinquant: sed iis mortuis coguntur alienis relinquere sudore & labore suo parta; & eo respicere illa Petronii cap. XLIII. *cui datum est, non cui destinatum*, id est, illum non esse felicem, cui destinata sunt bona, exempli gratia, ab aliquo, qui heredem vult instituere, & promiserat jam, sed cui revera sunt data; destinatio enim neminem beatum facit, quia multa accidere possunt, ne accipiat: *præparare* vero nescio an in *facultates* æque bene, atque in *opus*, quadret; cum *parare* utique conveniat, & proprium in hac re verbum sit. Sic Ulpianus lib. XLIX. §. ult. ff. de legat. 3. *Hoc legatum & filio & filiæ relinqui potest, quæ ejus gratia parata sunt, & servo servæque: & continebuntur, quæ ipsi attributa, vel destinata sunt.* Sic paraverat facultates, & has institutiones filio Fabius, & destinaverat: sed attribuere & dare prohibitus fuit ejus acerba morte. BURMAN.

CAPUT PRIMUM.

De conclusione, seu peroratione.

[1] PERORATIO sequebatur, quam *cumulum* quidam, *conclusionem* alii vocant. [2] Ejus duplex ratio est, posita aut in rebus, [3] aut in affectibus. Rerum [4] repetitio & congregatio, quæ Græce dicitur [5] ἀνακεφαλαίωσις, a quibusdam Latinorum [6] *enumeratio*, & memoriam judicis reficit, & totam simul *caussam* ponit ante oculos; &, etiamsi per singula minus [7] moverat, turba valet. In hac, quæ repetemus, quam brevissime dicenda sunt; &, [8] quod Græco verbo patet, decurrendum per capita. Nam si morabimur, non jam enumeratio, sed [9] altera quasi fiet oratio. [10] Quæ autem enumeranda videntur, cum pondere aliquo dicenda sunt, [11] & aptis excitanda sententiis, & figuris utique varianda: alioqui nihil est odiosius [12] recta illa repetitione, velut [13] memoriæ judicum [14] diffidentis. Sunt autem [15] innumerabiles; optimeque [16] in Verrem Cicero: *Si pater ipse judicaret, quæ diceret, cum hæc probarentur?* & deinde subjecit enumerationem. Aut cum [17] idem in eumdem, [18] per invocationem deorum spoliata a prætore templa dinumerat. Licet & dubitare, num quid nos fugerit, & quid responsuri sint adversarii his & his; aut quam spem accusator habeat, omnibus ita defensis. Illa vero jucundissima, si contingat aliquod [19] ex adversario ducere argumentum; ut si dicas: [20] *Reliquit vero hanc partem caussæ*; aut: [21] *Invidia premere maluit*; aut: [22] *Ad preces confugit, & merito; cum sciret hæc & hæc.* Sed non sunt singulæ species [23] prosequendæ, ne sola videantur, quæ forte nunc dixero; [24] cum occasiones & ex caussis, & ex dictis adversariorum, & ex quibusdam fortuitis quoque oriantur. Nec re-

Hermogenes in lib. de *Inventione*, hanc videtur omisisse partem, cum præsertim nullo in loco meminerit: attamen cum *conclusio* id colligat, quod positum est in confirmatione aut confutatione, merito *confirmationis* pars judicabitur: & alioqui in lib. de *statibus*, inter capita confirmandorum *statuum* ponit *communem qualitatem*, quæ maxime propria est *conclusionis*. TURNEB.

1. *Peroratio.*] A Cicerone definitur exitus & determinatio totius orationis, lib. 1. de *Invent.* cap. 52. hæc habet tres partes, enumerationem, indignationem, conquestionem; quarum enumeratio, quam *ennumerationem* quidam vocant, res disperse ac diffuse dictas, breviter unum in locum cogit; indignatio autem & conquestio ad affectus referuntur. REGIUS. *Epilogum* vocat Cicero in *Bruti* 33. & plurimum eam pollere in oratione ait ibid. cap. 51. vide Cornif. ad Heren. lib. II. cap. 30. ALMEL.

2. *Ejus duplex ratio est.*] Cicero tamen tres efficit partes in lib. de *Inventione*, enumerationem, indignationem, conquestionem; in *partitionibus* duas, *enumerationem & amplificationem*: quæ quidem omnia consentiunt; nam in amplificatione moventur affectus; item indignatio & conquestio. TURNEB.

3. *Aut in effectibus.*] *Affectibus* legendum esse, nemo non videt. REGIUS. *Effectibus*; Lugd. & Oxon.

4. *Repetitio etiam congregatio.*] Loco *etiam*, *&* copula videtur reponenda. REGIUS.

5. Ἀνακεφαλαίωσις.] Sic appellatur a Græcis ea pars, quæ res per *caussam* dispersas colligit, & in summam redigit: nomen habet, ut interpretatur Fabius, quia decurrit per capita, quæ sunt præcipua firmamenta *caussæ*. Primus *anacephalæosin* appellavit Isocrates, Phalereo teste. TURNEB.

6. *Enumeratio.*] *Renumeratio*; Locat.

7. *Moverat.*] *Moveret*; Vall. lib. & Voss. secund.

8. *Quod Græco verbo patet, &c.*] Nam in τῷ ἀνακεφαλαιώσις particula ἀνὰ significat *per*, & κεφάλαια sunt *capita*. CAPPER.

9. *Altera quasi.*] *Quasi altera*; Voss. secund.

10. *Quæ autem.*] Cum in omni oratione fugiendum est illud dicendi genus, ut docebit postea Fabius, quod caret *schematibus*; tum maxime in peroratione; alioqui enim proditur affectatio repetitionis, & diffidentia. Vide Cicer. in 1. de *Invent.* & in *Partit.* TURNEB.

11. *Et apertis.*] *Aptis*, pro *apertis*, mihi legendum videtur. REGIUS. *Apertis*; Locat.

12. *Recta illa.*] Directa & simplici rerum repetitione, quæ sententiis, figuris, & sermonis varietate destituitur. CAPPER.

13. *Memoriæ.*] Hoc nomen est in *dativo* casu, neque construitur cum *genitivo* τῷ *diffidentis*, sed ab eo regitur. CAPPER.

14. *Diffidentis.*] Quamvis ita quoque legi posset, ut ad oratorem referatur; styli tamen elegantia, *diffidenti* ut legatur, expolcere videtur: id autem & Cicero præcipit, cum inquit lib. 1. de *Invent.* cap. 52. *hoc si semper eodem modo tractabitur, perspicue omnibus artificio quodam tractari intelligetur: sin varie fiet, & satietatem & hanc suspicionem vitare poterit.* REGIUS.

15. *Innumerabiles.*] Subintelligitur, *Perorationes*, enumerationes, repetitiones, vel *Perorationum*, ἀνακεφαλαιώσεων species, modi, &c. CAPPER.

16. *In verrem Cicero.*] Respicit locum ex v. verr. 52.

17. *Idem in eumdem.*] *Idem & in eumdem*; Voss. secund.

18. *Per invocationem Deorum.*] Lib. v. in Verr. cap. 72.

19. *Ex adversario ducere argumentum.*] Hermogenes quoque docet, illam esse argumentationem firmissimam, quæ ex prætermissis ducitur: ea etiam locum habet in enumeratione. TURNEB. *Dicere argumentum.*] *Ducere* mihi recte legi videtur: *dicere* vero corrupte; nam *duci* argumentum & materia proprie dicitur, cum aliunde sumitur. REGIUS.

20. *Reliquit vero hanc partem.*] *Reliquit hanc partem*; V. C. Alm. Locat. Ald. Par Vasc. Steph. Colin. Vidov.

21. *Invidia premere.*] Odiosam reddere & invisam, odii affectum in judicum animis excitando adversus rem quampiam vel personam. CAPPER.

22. *Ad preces confugit.*] *Ad pedes*; marg. Basil. *Confugit, & merito.*] Sic olim interpunctum fuerat, *confugit: &, merito*; quasi in τῷ *confugit* sensus finiretur, & novus inciperet in τῷ *merito*: sed unam eamdemque phrasin omnibus his verbis contineri, paulo attentius attendenti patebit. CAPPER.

23. *Prosequendæ.*] *Persequendæ*; MSS. Alm. Voss secund. Obrecht. Steph.

24. *Cum accusationes.*] *Accusationes* nihil ad hunc sensum; *occasiones* autem maxime facere videntur. REGIUS. *Accusationes*; Voss. secund. Locat.

ferenda modo nostra; sed [25] postulandum etiam ab adversariis, [26] ut ad quædam respondeant. Id autem, si & actionis supererit locus, & ea proposuerimus, quæ refelli non possunt. Nam [27] provocare quæ inde sint fortia, non arguentis est, sed monentis. Id unum *epilogi* genus visum est plerisque Atticorum, & philosophis fere omnibus, qui de arte oratoria scriptum aliquid reliquerunt. Id sensisse Atticos credo, [28] quia Athenis affectus movere etiam per præconem prohibebatur orator. [29] Philosophos minus miror, apud quos vitii est loco, [30] affici; nec boni mores videntur, sic a vero judicem averti; nec convenire bono viro, [31] vitiis uti. Necessarios tamen affectus fatebuntur, si aliter obtineri vera, & justa, & in commune profutura non possint. Cæterum illud constitit inter omnes, etiam in aliis partibus *actionis*, si multiplex *caussa* sit, & pluribus argumentis defensa, [32] utiliter ἀνακεφαλαίωσιν fieri solere; sicut nemo dubitaverit multas esse *caussas*, in quibus nullo loco sit necessaria, si breves & simplices fuerint. [33] Hæc pars *perorationis* accusatori patronoque [34] æque communis est. Affectibus quoque eisdem fere utuntur; [35] rarius hic, [36] ille sæpius ac magis. Nam [37] huic concitare judices, [38] illi flectere convenit. [39] Verum & accusator habet interim lacrymas [40] ex miseratione ejus Rei, [41] quem ulciscitur: & Reus de indignitate [42] calumniæ conspirationis vehementius interim queritur. [43] Dividere igitur hæc officia commodissimum, quæ plerumque sunt, ut dixi, *prooemio* similia, sed liberiora, plenioraque. [44] Inclinatio enim judicum ad nos petitur [45] initio parcius, [46] cum admitti satis est, & oratio tota superest: [47] in *epilogo* vero est, qualem animum judex [48] in consilium ferat, & jam nihil amplius dicturi sumus, nec restat, quo [49] servemus. Est igitur [50] utrisque commune, conci-

25. *Postulandum*] *Postulandum est*: Voss. secund. Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin.

26. *Ut ad quædam respondeant.*] Hoc enim ostendet *caussæ* fiduciam sed tum demum est faciendum, cum, quod rogamus, solvi non potest: aut post responsionem adversarii locus superest etiam nobis orandi. TURNEB.

27. *Provocare quæ inde sint fortia.*] Ita nostra editio, secuta Aldum, Sichard. Paris. & Steph. Nec opinor quisquam dubitabit, an in rectam locutionem inciderimus, qui modo loci sententiam perpendet. Præcipit enim Fabius, ut appellatur nonnunquam adversarius ad respondendum, præsertim si ea, quæ diximus, refelli non possunt. Deinde, *nam provocare*, inquit, *quæ inde fortia sunt*, h. e. (si recte capio mentem Oratoris) flagitare aliqua, quæ ab adversario proficisci possunt suæ *caussæ* favorabilia, adeoque nostræ adversa, *monentis* est, & suggerentis, quæ dicat. GIBSON. Ita & MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Basil. Colin Roign. Vidov. sed Vallæ liber, Argent. Obrecht. Codex. Lugd. & margo Basil. *quæ desint fortia*, Ascensius conjiciebat, *quæ eidem sint fortia*.

28. *Quia Athenis*, &c.] Hoc in primo artis Rhetoricæ libro & Aristoteles scribit. REGIUS. Præsertim apud Areopagitas, qui usque adeo severi fuerunt, ut in tenebris judicarent, ne misericordia erga reum aliqua moverentur: usque adeo abhorrebant ab omni affectu. Meminit Lucianus in Anacharsi, cum ait: ἢν δέ τις ἢ προοίμιον εἴπῃ πρὸ τοῦ λόγου εἰς εὔνοιαν ἐπαγόμενος αὐτούς, ἢ οἶκτον, ἢ δείνωσιν ἔξωθεν ἐπάγῃ τῷ πράγματι, οἷα πολλὰ ῥητόρων παῖδες ἐπὶ τοὺς δικαστὰς μηχανῶνται, παρελθὼν ὁ κῆρυξ κατεσιώπησεν εὐθύς, οὐκ ἐῶν ληρεῖν πρὸς τὴν βουλήν, ὡς ἀκαλύπτως τὸ πρᾶγμα ἐν τοῖς λόγοις, ὡς γυμνὰ καὶ γεγυμνωμένα οἱ Ἀρεοπαγῖται βλέπωσιν: *Quod si quis in auspicanda oratione prooemium ad conciliandos eorum animos, aut commiserationem exaggerationemve extrinsecus ductam agendæ caussæ accommodat, qualia multa machinamenta oratorum natio capiendis judicum animis comminisci solet, extemplo præco prodiens tacere eum jubet, non finens inaniter verba fundere, verborumque involucris, quæ de re agitur, implicare: ut nuda apertaque ipsa facta cernere Areopagitæ possint.* Meminit & Fabius libro quinto initio: & decimo, de Demosthenis Ciceronisque comparatione. Item Plutarchus. TURNEB.

29. *Philosophos.*] Stoicos videlicet, e quorum sententia ὁ sapiens erat omnis πάθους, affectus expers. CAPPER.

30. *Affici.*] Hoc est aliquo πάθει affectu commoveri, aliquam animi perturbationem pati. CAPPER.

31. *Vitiis uti.*] Id est, τοῖς πάθεσι, *animi affectibus*, seu perturbationibus, quas vitiis annumerabant Stoici. CAPP.

32. *Utiliter* ἀνακεφ.] Commonitio in narratione, de qua Fab. egit lib. IV perquam similis est *anacephalæosi*: est tamen ea usus Cic. in brevissima narratione. TURNEB.

33. *Hæc pars perorationis.*] Cicer. tamen in *Partit.* ea sæpius uti accusatorem, quam defensorem, ait: quod tamen consentire potest cum præcepto Fabii. TURNEB.

34. *Æque communis.*] *Ex æquo communis*; V. C. Alm. recte ut puto, de quo egimus ad Petron. cap. 74.

35 *Rarius hic.*] Subauditur ὁ τοῦ rei patronus. Rollinus quidem subintelligit τῷ *accusatori*: sed parum probabiliter. Nam accusator & sæpius & magis affectus movet, judicesque concitat, ut patet ex sequentibus, ubi Fabius ait: *Sapius est accusatoris avertere judicem a miseratione .... atque ad fortiter judicandum concitare*; & paulo supra: *Verum & accusator habet interim lacrymas ex miseratione ejus rei quem ulciscitur*; & infra: *Summa concitandi affectus accusatori in hoc est, ut id quod objicit, aut quam atrocissimum, aut .... quam maxime miserabile esse videatur.* CAPPER.

36. *Ille sæpius ac magis.*] Accusator vehementiores & frequentiores affectuum motus adhibere debet. CAPPER.

37. *Huic.*] Accusatori videlicet. CAPP.

38 *Illi.*] Τῷ τοῦ rei patrono. CAPPER.

39 *Verum & accusator.*] Proposita est iracundia accusatori, misericordia reo: attamen persæpe mutantur vires, ut accusator misericordia utatur, reus iracundia. TURNEB.

40. *Ex miseratione rei quem.*] *Quam*: Ald. Vidor. male, ut apparet ex verbis, quæ paulo post sequuntur: *cum aut ejus casum, quem ulciscitur, conqueritur*; accusator enim ulciscitur, si reum interfectorem accuset.

41. *Quem ulciscitur.*] Quem puniri vult, a quo pœnas exigit seu potius exigendas esse contendit: qui sensus τοῦ *ulcisci aliquem*, occurrit etiam apud Terent. in Eunuch. 5. 4. *Ego te pro istis factis, scelus, ulciscar; ut ne impune in nos illuseris.* Et in Adelph. 3. 2. *Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modo*: alias τὸ *ulcisci aliquem*, est, vindictam sumere de illata ipsi injuria; ut apud Ovid 13. Metamorph. *fratres casos ulcisci*; & apud. Virgil. 2. Æneid. *patriam cadentem ulcisci.* CAPPER.

42. *Calumniæ conspirationis.*] *Calumniosæ conspirationis*, volebat Gallæus; sed mihi copula *&* vel *aut* deesse videtur, & ita vidi postea Rollinum quoque maluisse.

43 *Dividere hæc officia.*] Id est, disputare separatim de diversis affectibus, quos excitent accusator & reus. ROLLIN.

44. *Inclinato enim.*] *Inclinatio* pro *inclinato* legendum est. REGIUS.

45. *Initio parcius.*] *Partim*; marg. Basil. *partim tum*; Voss. secund.

46. *Cum admitti.*] *Tum*; Locat. Ald. Stephan. Colin. Vidov.

47. *In epilogo est.*] Purus putus Græcismus; ἐπὶ τῷ ἐπιλόγῳ ἐστί, pendet ex epilogo. CAPPER.

48. *In consilium.*] Cum dimittuntur judices in consilium, post habitas hinc & inde orationes. CAPPER.

49. *Servemus.*] *Servemur*: MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Par. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Vascos. *Servemus.*] Eum, cujus agendam *caussam* suscepimus. CAPPER.

50. *Utrisque.*] *Utrinsque*; editio Obrecht.

liaro

liare sibi, avertere ab adversario judicem, concitare affectus, & [51] componere. [52] Et brevissimum quidem hoc præceptum dari utrique parti potest, ut totas *caussæ* suæ vires orator ante oculos ponat; &, cum uiderit, quid [53] invidiosum, favorabile, [54] invisum, miserabile aut sit in rebus, aut videri possit, ea dicat, quibus, si judex esset ipse, maxime moveretur. Sed certius est ire per singula. Et [55] quæ conciliant quidem accusatorem, in præceptis *exordii* jam diximus. Quædam tamen, quæ [56] illic [57] ostendere satis est, in *peroratione* [58] implenda sunt magis; si [59] contra impotentem, invisum, perniciosum suscepta *caussa* est; si judicibus ipsis aut gloriæ damnatio Rei, aut deformitati futura absolutio. [60] Nam egregie in Vatinium Calvus: *Factum*, inquit, *ambitum scitis omnes*, & [61] *hoc vos scire omnes sciunt.* Cicero quidem in Verrem etiam, *emendari posse* [62] *infamiam judiciorum damnato reo*, dicit: quod est unum ex supradictis. [63] Metus etiam si est adhibendus, ut facit idem, [64] hunc habeat locum fortiorem, quam in *proœmio.* Qua de re quid sentirem, [65] alio jam libro exposui. Concitare quoque invidiam, odium, iram, liberius in *peroratione* contingit: quorum invidiam [66] gratia, odium turpitudo, iram offensio judicis facit, * ([67] si contumax, arrogans, [68] securus sit,) [69] qui non ex facto modo, dictove aliquo, sed vultu, habitu, aspectu moveri solet. [70] Egregieque nobis adolescentibus dixisse accusator Cossutiani Capitonis videbatur, [71] Græce quidem, sed in hunc sensum: [72] *Erubescis Cæsarem timere.* Summa tamen concitandi affectus accusatori in hoc est, ut [73] id, quod objicit, aut quam atrocissimum, aut etiam, si fieri potest, quam maxime miserabile esse videatur. [74] Atrocitas crescit ex his: *Quid factum sit, a quo, in quem, quo animo, quo tempore, quo loco, quo modo:* quæ omnia [75] infinitos anfractus babent. Pulsatum querimur; de re primum ipsa dicendum; tum [76] si senex, si puer, si magistratus, si probus, si bene de repub. meritus. Etiam si [77] percussus sit a vili aliquo contemptoque; vel ex contrario a potente nimium, vel ab eo, [78] a quo minime oportuit. Et si die forte solemni, aut iis temporibus, cum [79] judicia ejus rei maxime exercerentur, aut in solicito civitatis statu. [80] Item in theatro, in

51. *Componere.*] Sedare, lenire, mitigare: sic apud Virgil. 1. Æneid.
——— *motos præstat componere fluctus.* CAPPER.

52. *Et brevissimum quidem.*] Iidem sunt *loci* ducendorum affectuum, qui & argumentorum: igitur ut argumenta ducuntur a rebus & personis, iisdem quoque affectus: tuenti igitur circumstantias *caussæ* oportet. Vide item Rodol. Agricolam lib III. cap. 1. TURNEB.

53. *Invidiosum.*] Quod invidiam seu odium in judicum animis excitare possit. CAPPER.

54. *Invisum.*] Quod rapere judices in indignationem possit: igitur *τὸ invisum* plus dicit, quam *τὸ invidiosum.* CAPP.

55. *Quæ conciliant.*] *Concilient*: Ald. *Conciliant.*] Gratum acceptumque judicibus efficiunt. CAPPER.

56. *Illic.*] In exordio videlicet. CAPPER.

57. *Ostendere*] Strictim commemorare, breviter percurrendo indicare, declarare. CAPPER.

58. *Implenda sunt magis.*] Latius & fusius enarranda, percurrenda sunt. CAPPER.

59. *Contra impotentem.*] Nimis potentem, superbum, ferocem qui tolerari non possit, qui sibi nequeat imperare, cujus imperium ferri nequeat. CAPPER.

60. *Nam egregie.*] Calvus orator, qui tempore Ciceronis vixit, Vatinium ambitus accusavit, multasque in eum edidit orationes, quæ maxime probantur, ut ait Cornelius Tacitus. TURNEB.

61. *Hoc vos scire.*] *Hæc*: Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

62. *Infamiam judiciorum.*] Act. 1. in Verrem cap. 15. nam vulgatum erat, ob corruptelam judiciorum, hominem pecuniosum, etiam nocentem, damnari non posse: quæ infamia emendari poterat, damnato Verre. TURNEB.

63. *Metus etiam*] Dupliciter tamen tractatur metus; altero favorabili modo, ut ne porro male sentiat de judicibus; altero modo graviore, ut cum Cicero corruptis judicibus accusationem minatur, in eadem secunda actione in Verrem. De hoc Fabius lib. IV. tradidit. TURNEBUS. Vide 1. Verr. 8.

64. *Hunc habeat locum.*] *Epilogi* scilicet; vel in *epilogo* percellat fortius. CAPPER.

65 *Alio libro.*] Lib. IV. cap. 1.

66 *Gratia.*] Si nimia apud judices, populum, aut Principem gratia valeat is, in quem dicimus CAPPER.

67. *Si contumax, arrogans, securus sit.*] Is, nempe, contra quem peroramus. CAPPER.

68. *Securus sit.*] Sic Cicero pro Roscio securitatem Erucii vexat, qui ob potentiam Chrysogoni neminem fore patronum Roscio arbitrabatur; vel *securum* intellige oscitantem, & *caussæ* suæ nimium confidentem; quia judex odit litigatoris securitatem TURNEB. Ita mox *Verum sic est habenda auctoritatis ratio, ne sit invisa securitas.*

69. *Qui non.*] *Quia non*: Locat. Ald. Gryph

70. *Egregieque nobis.*] Significat arrogantem & impudentem adversarium, qui nulla Cæsaris reverentia movetetur. Cæterum annotandum est, olim non licuisse vel in senatu, vel in foro Græcam habere orationem; idque primum est permissum Apollonio Moloni; deinde postea hac patefacta janua, cæteris id licuit. TURNEBUS.

71. *Græce*] Nam accusatus fuit a Cilicibus, & damnatus repetundarum lege. Tacit. XIII. Annal. 33. Vide Dodwel. Annal Quinctil cap 6.

72. *Erubescit.*] *Erubescis*: MSS. Alm. Voss. secund. Obrecht. & Vallæ lib.

73. *Id quod obiicit.*] *Objecit*; Voss. secund. Locat. Ald. Basil Gryph. Colin. Vidov. cujus margo *objiciat.*

74. *Atrocitas.*] Ulpianus lib. XLVII. de injuriis, lib. VII. *atrocem injuriam, quasi contumeliosiorem & majorem accipimus.* Atrocem *autem injuriam, aut persona, aut tempore, aut re ipsa fieri, Labeo ait. Persona atrocior fit, cum magistratui, cum parenti, patronove fiat.* Tempore, *si in ludis & conspectu Prætoris, aut in solitudine facta sit injuria, multum interesse ait.* Re atrocem *injuriam haberi Labeo ait, ut vulnus illatum alicui vel os percussum.* Paulus: *vulneris magnitudo atrocitatem facit, & nonnunquam* locus, *ut oculo percusso. Sed & si in theatro vel in foro cadit & vulnerat, quamquam non atrociter,* atrocem injuriam *facit.* TURNEB. *Vide* ꝟ. de Injur lib. 7 8. & 9. CAPPER.

75. *Infinitos anfractus.*] *Infinito fractus*; V. C. Alm. quod est, *infinitos tractus.*

76. *Si senex.*] Terent. Adelph. IV. 11. *non puduisse verberare hominem senem, quem ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis.*

77. *Percussus sit.*] *Contemptus sit*; marg. Basil.

78. *A quo minime oportuit*] Liv. XXXIX. 11. *spoliatus fortunis, a quibus minime oporteret.*

79. *Judicia hujus rei.*] *Ejus*; MSS. Alm Voss. secund. Basil. Gryph. Vidov. Lugd. Oxon. Obrecht.

80. *Item in theatro, in templo, in concione crescit invidia.*] MS. Palat. elegantius: *Item in theatro, in templo, in concione glisċit invidia. Et si, &c.* Quid autem sit *gliscere*, mul-

templo, in concione crescit invidia. [81] Et si non errore, nec ira, vel etiam si forte ira, sed iniqua; [82] quod patri assuisset, quod respondisset, quod honores contra peteret; & si plus etiam videri potest voluisse, quam fecit. [83] Plurimum tamen affert atrocitatis modus, si graviter, si contumeliose; [84] ut Demosthenes ex parte percussi corporis, ex vultu ferientis, ex habitu invidiam Midiæ quærit: *Occisus est; utrum ferro, an igne, an veneno; uno vulnere, an pluribus; subito, an* [85] *exspectatione tortus*, ad hanc partem maxime pertinet. Uritur frequenter accusator miseratione, eum aut ejus casum, [86] quem ulciscitur; aut liberorum, aut parentum [87] solitudinem conqueritur. [88] Etiam futuri temporis imagine judices movet, [89] qui maneant eos casus, qui de vi & injuria questi sunt, nisi vindicentur: *Fugiendum de civitate, cedendum* [90] *bonis; aut omnia,* [91] *quæcumque inimicus fecerit, perferenda.* Sed sæpius id est accusatoris, avertere judicem a miseratione, qua reus sit usurus, atque ad fortiter judicandum concitare. Cujus loci est etiam [92] occupare, quæ dicturum facturumve adversarium putes. Nam & cautiores [93] ad custodiam suæ religionis judices facit, & gratiam [94] responsuris aufert, [95] cum ea, quæ prædicta sunt ab accusatore, jam, si pro reo petentur, non sint nova; ut Servius Sulpicius [96] contra Aufidiam, *ne* [97] *signatorum ab ipsis discrimen objiciatur sibi*, præmonet. [98] Nec non ab Æschine, quali sit usurus Demosthenes *actione*, prædictum est. Docendi interim quoque judices, quid [99] rogantibus respondere debeant: [100] quod est unum repetitionis genus. [101] Periclitantem vero commendat dignitas, & studia fortia, & susceptæ bello cicatrices, & nobilitas, & merita majorum. [102] Hoc, quod proxime dixi, Cicero atque Asinius certatim sunt usi; [103] pro Scauro patre hic, ille pro filio. [104] Commendat & caussa periculi, si suscepisse inimicitias ob aliquod factum honestum videtur; præ-

tis τῶ Θεῶ dicturus sum ad indicem meum Lucretianum; & bonam partem etiam congessit cl. Jan. Gebhardus, Crepund. lib. III. cap. 5. pag. 112. PAREUS. Distinguendum *in concione crescit invidia. Et si, &c.* cum Locat. Ald. Steph. & aliis.

81. *Etsi non errore.*] Nam error & imprudentia valet ad excusationem & deprecationem; &, quæ primis motibus aguntur, minus gravia sunt, quam quæ præmeditato & destinato; ut sunt error & ira, quæ est motus repentinus, &, ut ait Horat. *furor brevis.* Cicer. 1. Off. cap. 8. *Leviora sunt ea, quæ repentino aliquo animi motu, quam quæ meditata præparataque inferuntur.* TURNEB.

82. *Quod patri offuisset.*] *Assuisset* quidem (hoc est, auxilio fuisset, in judicio fuisset) sensui convenit, *offuisset* vero (id est, nocuisset) repugnat. REGIUS. Ascensius dubitat, an *paris* legendum sit.

83. *Plurimum tamen.*] Plurimum potest in illustratione & amplificatione modus, teste Hermogene; inde enim fit Δείνωσις, quæ rem aperte repræsentat & splendide. Hinc etiam pendet δείνωσις, quæ est oratio gravitatem & asperitatem rebus addens. TURNEB.

84. *Ut Demosthenes.*] Cum Demosthenes esset *choragus*, id est, ludorum curator, ipsis Liberalibus, a Midia, cive potente, pugno percussus est in malam: itaque Midiam accusavit 32. anno: accusationem tamen amicorum precibus postea omisit: exstatque ejus oratio κατὰ Μειδίου περὶ κονδύλου. TURNEB. Vide lib. XVI. §. 6. ff. de pœnis. PHILAND. *Invidiam Midiæ quærit.*] Hoc est, Midiam reddere odiosum & invisum conatur. CAPPER.

85. *Exspectatione tortus.*] *Expectatione. Tortus ad hæc*; Voss. secund.

86. *Quem ulciscitur.*] Pro quo pœnas exigit a reo. CAPP.

87. *Solicitudinem conqueritur.*] *Solitudinem* sensus exigit, *solicitudinem* vero aspernatur. REGIUS. *Ac parentum solicitudinem*; V. C. Alm. *aut p. solicitudinem*; Voss. secund. Locat. Basil.

88. *Etiam futuri, &c.*] Hæc ratio affectus movendi fit per *metabasim*, cum a præsentibus incommodis ad futura transimus: solet autem multum judicem movere. TURNEB.

89. *Qui maneant eos casus.*] *Quæ maneant eos qui de vi*; V. C. Alm *qui maneant eis* (correctum *eos*) *casus*; Voss. sec.

90. *Bonis.*] Τοῖς ὑπάρχουσι, facultatibus, fortunis, re familiari, &c. CAPPER.

91. *Quæcumque inimicus fecerit.*] *Quæcumque inimici animus fert*; Voss. secund. mihi Basil. marginis lectio maxime placet. BURMAN. Nec minus placeret, Voss. secund. lectio, si loco τοῦ *proferenda*, legeretur *perferenda*. CAPP.

92. *Occupare.*] Prævenire, & in antecessum refellere per figuram, cui nomen πρόληψις, *præsumptio*, ut ait Fab. lib. IX. cap. 2. huc etiam pertinet ἀνθυποφορὰ, de qua lib. IX. capp. 1. & 3. CAPPER.

93. *Ad custodiam suæ religionis.*] Ad religiose servandum quod præstiterunt jusjurandum, se videlicet ex legum præscripto esse judicaturos. CAPPER.

94. *Responsuris.*] Τοῖς τοῦ rei patronis, qui ad accusatoris *actionem* responsuri sunt. CAPPER.

95. *Cum ea, quæ prædicta.*] *Cum ea prædicta sunt*; Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Gryph. Vidov.

96. *Contra Aufidiam.*] *Aufidium*; ut & postea sequitur; marg. Basil. certe pro *Aufidia* dixit Servius Sulp. ut vidimus lib. IV. cap. 1. an vero ejus adversarius etiam Aufidius gentilis ejus fuit? vel an delenda vox *contra*? ut Servius Aufidiam clientem suam præmonuerit, ne signatorum, &c.

97. *Signatorum.*] Eorum, qui tabulis subscripserint. CAPPER. *Signatorum ab ipsis.*] *Ut ipsis*; V. C. Alm. *Ab ipsis.*] Supple, *adversariis* vel *responsuris*; idque ex præcedentibus per *Zeugma a superioribus*, ut sæpe loquitur Servius commentar. in Virgilium. CAPPER.

98. *Nec non ab Æschine.*] Æschines contra Ctesiphontem præmonuit, Demosthenem pauca de lege dicturum, permulta vero de suis actionibus & aliis rebus: monet igitur judices, ut cogatur dicere de lege Demosthenes. TURNEB.

99. *Rogantibus*] Τοῖς τοῦ rei patronis, si quid in τοῦ rei gratiam petant. CAPPER.

100. *Quod est unum repetitionis genus.*] Jam enim in *confirmatione & confutatione* his occurrimus, & respondimus, quæ ab adversario dici potuerunt; quæ hoc genere, de quo nunc agit, diversa dicendi forma repetuntur. TURNEBUS.

101 *Periclitantem vero.*] Nunc explicat *locos*, quibus affectus movere potest defensor: est autem hoc proprium ejus movere commiserationem, nonnunquam tamen etiam invidiam. TURNEB. *Periclitantem.*] Τὸν κινδυνεύοντα, in judicio periclitantem reum. CAPPER.

102. *Hoc apud proxime dixi.*] *Apud* præpositio hic est otiosa: quare expungenda, ac loco ejus *quod* est reponendum. REGIUS.

103. *Pro Scauro.*] Vide Valer. Max. lib. VIII. cap. 1; §. 10. TURNEB.

104. *Commendat & caussa periculi*] Dixit more Græco *periculum* pro reatu & accusatione: cum igitur ob honestum aliquod factum incidimus in periculum capitis, aut fortunarum, inde affectum movere possumus. TURNEB. Ita *periculum* & *discrimen* sæpius apud Ciceronem occurrit. Vide Vorst. ad Valer. Max. lib. IV. cap. 1. § 12. & lib. VI. cap. IV. §. 4. Sic Antiphon in orat. contra Leochar. dixit: τῇ προδοσίας κινδυνεύοντι, hoc est, *proditionis reum.* CAPPER.

cipue bonitas, humanitas, misericordia. [105] Juste enim tunc petere ea quisque videtur a judice, [106] quæ alii ipse præstiterit. Referenda pars hæc quoque ad utilitatem reipub. ad judicum gloriam, ad exemplum, ad memoriam posteritatis. Plurimum tamen valet miseratio, quæ judicem flecti non tantum cogit, sed motum quoque animi sui lacrymis confiteri. [107] Hæc petentur aut ex iis, quæ passus est reus; aut [108] ex iis, quæ tum maxime patitur; aut ex iis, quæ damnatum manent; quæ & ipsa duplicantur, cum dicimus, [109] ex qua illi fortuna, & in quam recidendum sit. Affert in his momentum & ætas, & sexus, & pignora: [110] liberi dico, & parentes, & propinqui. Quæ omnia tractari varie solent. [111] Nonnunquam etiam & ipse [112] patronus has partes subit; ut Cicero pro Milone: [113] *O me miserum! ó me infelicem!* [114] *Revocare me tu in patriam, Milo, potuisti per hos; ego te in patria per eosdem retinere non potero?* Maximeque si (ut tunc accidit) [115] non convenient ei, qui accusatur, preces. Nam quis ferret Milonem [116] pro capite suo supplicantem, qui a se virum nobilem interfectum, quia id fieri oportuisset, fateretur? Ergo & ille captavit [117] ex illa præstantia animi favorem, & in locum lacrymarum ejus ipse successit. His præcipue locis [118] utiles sunt *prosopopœiæ*, [119] id est, fictæ alienarum personarum orationes, [120] quales litigatorem decent, vel patronum. Mutæ tamen res movent; aut [121] cum ipsis loquimur; aut cum [122] ipsas loqui fingimus. Ex personis quoque trahitur affectus. Non enim audire judex videtur aliena mala deflentes, sed sensum ac vocem auribus accipere miserorum, quorum etiam mutus aspectus lacrymas movet; quantoque essent miserabiliora, si ea dicerent ipsi, [123] tanto sunt quadam sua portione ad * afficiendum potentiora, cum velut ipsorum ore dicuntur; ut scenicis auctoribus eadem vox, eadem pronunciatio plus ad movendos affectus [124] sub persona valet. Itaque idem Cicero, quanquam preces non dat Miloni, eumque potius animi præstantia commendat; accommodavit ei tamen & [125] verba, & convenientes etiam forti viro conquestiones: [126] *O frustra*, inquit, *mei suscepti labores! O spes fallaces! O* [127] *cogitationes inanes meæ!* [128] Nunquam tamen debet esse

105. *Juste enim.*] *Justius enim*; Andr. Ald. marg. Basil. & Sich.

106. *Quæ alii ipse.*] *Aliis*; V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Vidov. Obrecht. *Ipse præstiterit.*] Ipse videlicet qui petit; non autem ipse judex. CAPPER.

107. *Hæc petentur.*] Miseratio (ut ait Cicero) a tribus ducitur temporibus: quod etiam hoc loco ait Fabius. Hæc tamen ratio geminatur amplificando, cum fortunam superiorem cum futura comparamus. Hæc fere ex Cic. *Orat. & Partitionibus* desumpta sunt. TURNEB.

108. *Ex iis quæ quantum maxime.*] Hæc verba perversa hoc modo corriguntur, ut legamus, *tum* loco illius *quantum*, & *quam maxime*, hoc pacto: *aut ex iis, quæ tum quam maxime patitur.* REGIUS. *Quæ quantum maxime*; Locat.

109. *Ex qua illa fortuna.*] Pro *illa* legendum est *illi*. REGIUS. *Ex qua illa fortuna*; V. C. Alm. legerem *ex qua ille fortuna*: est vero locutio *elliptica*, in qua unum verbum desideratur, pro *ex qua ille fortuna exciderit*, vel simile quid, vel *illi exciderim, & in quam recidendum sit*: ita sæpe in una periodo diversæ & contrariæ significationis verbum ad utrumque extendit suam vim. Vid. Manut. ad Cicer. pro Quinct. cap. 26. & ad lib. v. ad famil. Ep. 4. simile fere illud Cicer. ad Att. x. Ep. 4. *Sed ne fortunam quidem ipsam, qua illi florentissima, nos duriore conflictari videmur. Qua illi*, scilicet usi sunt: forte respexit perorationem Ciceronis pro Sextio, ubi Cicero: *Multa mihi, multa, inquam, judices, præstas in eamdem illam fortunam recidere*, &c. BURMAN.

110. *Liberi, dico, & parentes.*] Hoc quidem in loco verbum *dico* æquivalet τῷ *inquam* & significat *id est*: unde non regit accusativum, immo nihil regere videtur. CAPP.

111. *Nonnunquam etiam.*] Cicero in Oratione pro Milone, Milonem semper inducit fortem, constantem, & magnanimum. Illi igitur preces non conveniebant: itaque Cicero decorum servavit, & suam personam in Milonis locum substituit, hocque modo implevit affectus. TURNEB. *Etiam & ipse.*] *Etiam ipse*; V. C. Alm.

112. *Patronus.*] Orator defensor: quo sensu patronus actori, seu accusatori opponitur. Alias patronus dicitur quicumque agendam in foro causam suscipit. CAPPER.

113. *O me miserum!*] *O te*; V. C. Alm.

114. *Revocare tu me.*] *Revocare* emendate legitur in Oratione pro Milone cap. 37. REGIUS.

115. *Non convenient.*] *Non conveniant*; V. C. Alm.

116. *Pro capite suo.*] Pro salute sua, pro conservanda vita. CAPPER.

117. *Ex illa præstantia.*] *Ex ipsa præstantia*; V. C. Alm.

118. *Utiles sunt prosopopœiæ.*] Nomine *prosopopœiæ* quamcumque orationem intelligit, quæ sub aliena dicitur persona: itaque complectitur *ethopœiam*, *idolopœiam*, & eam, quam peculiari nomine *prosopopœiam* vocamus, quæ mutis rebus accommodat sermonem. TURNEB.

119. *Id est, ficta.*] *Id est, facta*; V. C. Alm.

120. *Quales litigatorem decet vel patronum, unde tamen res movent.*] Tot mendis implicitus est hic locus, ut neque integer sensus elici possit, neque commode emendari; non quod non videam, *decent*, numero plurali, esse legendum; sed quia *nuda*, loco illius *unde* videtur esse legendum, & *ipsas*, ut referatur ad res, non *ipsos*, hoc modo: *Nuda tamen res movent, aut cum ipsi loquimur, aut cum ipsas loqui fingimus.* REGIUS. *Quales litigatorem decet, vel patronum: Nuda tantum*, &c. Ald. Basil. reliquæ editiones; *decent* & *muta decent & muta*; marg. Basil. *aut cum ipsi loquimur*; Locat. Ald. Gryph. Vidov. ego mallem *nuda*, vel *muta*; *tamen res movent, aut cum ipsi cum ipsis loquimur, aut cum ipsas loqui fingimus.* Rollinus etiam malebat pro *litigatorem*, *litis actorem*; quia sæpe accusator patronum, patronus accusatorem loquentes inducunt, ut apud Cicer. v. Ver. cap 1. & pro Muræn. 9. sed illud *litis actor* mihi minime placere potest. BURMAN.

121. *Cum ipsi loquimur.*] Per figuram, cui nomen *apostrophe*, ἀποστροφή. CAPPER.

122. *Ipsas loqui fingimus.*] Per *prosopopœiam*, προσωποποιίαν. CAPPER.

123. *Tanto sunt quadam sua portione ad efficiendum.*] *Afficiendum* legendum. REGIUS. *Sua* non habent Voss. secund. Locat. Ald. Gryph. Steph. Colin. Obrecht. *efficiendum*; Gryph. Colin. Steph. Vasc. Rollin. quorum lectionem ideo altera prætulimus, quod hic de afficiendo, seu de movendis affectibus potissimum agatur. CAPPER.

124. *Sub persona valet.*] Quia persona repræsentat similitudinem illius, cujus personam histrio sustinet: quocirca videtur homo ille, non autem histrio loqui. TURNEB.

125. *Verba convenientes.*] Copula & rerum adscribenda, ut legatur *& convenientes*. REGIUS.

126. *O frustra.*] Est ex Oratione pro Milone cap. 34.

127. *Cogitationes meæ.*] *Meas*; MSS. Alm. Voss. secund.

128. *Nunquam debet esse longa miseratio, &c.*] Cicero in *Partit.* cap. 17. *Cito arescit lachryma, præsertim in alienis ma-*

longa miseratio; nec sine caussa dictum est: *Nihil facilius, quam lacrymas, inarescere.* Nam, [129] cum etiam veros dolores mitiget tempus, citius evanescat necesse est illa, quam dicendo effinximus, imago: in qua si moramur, lacrymis fatigatur auditor, & requiescit, & ab illo, quem ceperat, impetu [130] ad rationem redit. Non patiamur igitur frigescere hoc opus; & affectum, cum ad summum perduxerimus, relinquamus; nec speremus fore, [131] ut aliena quisquam diu ploret. [132] Ideoque cum in aliis, tum maxime in hac parte debet crescere oratio; quia, quidquid [133] non adjicit prioribus, etiam [134] detrahere videtur; & facile deficit affectus, qui [135] descendit. [136] Non solum autem dicendo, sed etiam faciendo quædam, lacrymas movemus: unde & [137] producere ipsos, [138] qui periclitentur, squalidos atque deformes, & liberos eorum ac parentes, [139] institutum; & ab accusatoribus ostendi cruentum gladium, [140] & lecta e vulneribus ossa, & vestes sanguine perfusas videmus, & vulnera resolvi, [141] ac verberata corpora nudari. Quarum rerum ingens plerumque vis est, velut in rem præsentem [142] animos hominum ducentium. [143] Et populum Romanum egit in furorem prætexta Caii Cæsaris prolata [144] in foro cruenta. Sciebatur interfectum eum, corpus denique ipsum [145] impositum lecto erat: [146] vestis tamen illa, sanguine madens, ita repræsentavit imaginem sceleris, ut non occisus esse Cæsar, sed tum maxime occidi videretur. Sed non ideo probaverim, quod factum & lego, & ipse aliquando vidi, depictam tabulam [147] supra Jovem in imaginem rei, cujus atrocitate judex erat commovendus. [148] Quæ enim

lis: quod ab eo sumena Cornificius. *Commiserationem*, inquit, *brevem esse oportet. Nihil enim lachryma citius arescit.* Auctor. ad Herenn. lib. II. cap. 31. Vide Ludovici Cresollii Vacat. Autumn. lib. III. pag 687. PAREUS. Julius Severian. *Syntom.* Rhetor. de *Epilogis*: *Epilogis de omni caussa capies, & maxime quam misericordiam movere posse perspexeris: qui tamen erunt breves, nec diu persequendi; nam lacrymis comparati sunt, quibus nihil citius arescit.* ALMELOV. Cicero I. de *Invent.* cap. ult. de Julii Severiani *Syntom.* Rhetor. Vide quæ supra notavimus ad lib. V. cap. XII. circa finem. CAPPER.

129. *Cum etiam veros dolores mitiget tempus.*] Cicero Tuscul. III. cap. 7. *Est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam adfert longinquitas & dies.* Vide Jani Gebhardi Animadversion. ad Propertii lib. III. Eleg. 20. vers. 32. Plinium lib. VIII. Epist. 2. PAREUS. *Veros dolores.*] Ut Sulpitius ait ad Cicer. lib. IV. Famil. Epist. 5. *Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat atque molliat*: &, ut ait Euripides, χρόνος μαλάξει. TURNEB.

130. *Ad rationem redit*] Unde eleganter Plinius lib. II. Epist. XI. *Admonitumque experimentis, quod favor & misericordia acres & vehementes primos impetus habent, paulatim consilio & ratione quasi restincta consident. Unde evenit, ut, quod multi clamore permistu tuentur, nemo tacentibus ceteris dicere velit; patescit enim, cum separaris a turba, contemplatio rerum, quæ turba teguntur.* TURNEB. Ovid. Remed. Amor. 10.

Et quod nunc ratio est, impetus ante fuit.

131. *Ut aliena aliquis quamdiu ploret.*] *Quam* particulam expungendam esse facile sentiet, qui non ignorat, *quam* in augmenti significatione, non *positivo*, sed *superlativo* copulari solere. REGIUS. *Ut aliena aliquis quamdiu ploret*; Locat. *ut alienum mala aliquis diu deploret*: Ald. *ut aliena quisquam diu ploret*: Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *ut aliena mala quisquam diu ploret*: edit. Obrecht

132. *Ideoque cum aliis.*] *In* præpositio adscribatur, ut *cum in aliis* legatur. REGIUS.

133. *Non adjicit.*] Hoc est, non auget, non amplificat, non dat incrementum. CAPPER.

134. *Detrahere.*] Minuere, deprimere, extenuare, quæ prius dicta sunt. CAPPER.

135. *Descendit.*] Decrescit, minuitur, extenuatur, &c. CAPPER.

136 *Non solum autem.*] Affectus moveotur rebus & verbis. Verba significant, res ostendunt: utriusque idem est propositum: non tamen eadem tractatio & imitatio, ut hoc capite docebit. TURNEB. Hic in Voss erat titulus præscriptus: *De affectibus capitulum.*

137 *Producere.*] *Perducere*: Voss. sec.

138. *Qui periclitentur.*] Ita Græci dicerent κινδυνεύοντες; supple, *in judicio*: qui scilicet veniant in periculum vitæ, vel famæ, vel rei familiaris amittendæ. CAPPER.

139. *Institutum.*] Est hoc in more positum, mos est, usus obtinuit, &c. CAPPER.

140. *Et lecta est vulneribus.*] E præpositio, loco *est* verbi, reponenda videtur. REGIUS. Sed quæ, quæso, ossa e vulneribus leguntur? legendum, *e funeribus*: has vero voces passim confudisse librarios sæpe deprehendi, ut apud Virg. II. Æneid. 361. 561. Ovid. XI. Epist. 125. & alibi. BURMAN.

141. *Ac verberata.*] *Ac* deest in V. C. Alm.

142. *Animos hominum ducentium.*] Loco *ducentium*, *ducrantium* legatur; ita namque sensus exposcit. REGIUS. *Ducentium*. Locat.

143. *Et populum Romanum.*] M. Antonius, interfecto Cæsare, concionem habuit apud populum, vestemque Cæsaris, in qua confossus fuerat, pilo impositam porro ostendit, atque ita commovit, ut populus statim impetum faceret in ædes conjuratorum. TURNEB. Suet. in vita Cæsaris cap. 84. & Appianus lib II. Bel. civil.

144. *In foro cruenta.*] *In funere cruenta*; V. C. Alm.

145. *Impositum lecto erat.*] Lectis olim efferebantur cadavera, interdumque in ornamentum lectuli plures ponebantur: adeo ut in funere sexcentos aliquando fuisse legamus. TURNEB.

146. *Vestis tamen illa.*] *At vestis*: Locat. Ald. repetita particula ex ultima syllaba τ *erat*.

147. *Supra Jovem.*] Duplex hic poterit accipi intellectus; quod scilicet & ipsum Jovem tanquam facti testem subjunxerint; vel quod depictam tabulam supra Jovis statuam in Capitolio ostenderint. Neque enim quisquam commissurus videtur, ut mendacii & sceleris sui Deos velut probatorea inducere audeat; maxime cum Homerus graviter plane scribat, Deos ipsos ad nullum malum constanter auxiliaturos. MOSELLANUS. In foro Romano statua Jovis erat posita, ut ex numinis religione sanctius judices sententiam ferrent. TURNEB Is locus in foro, de quo Casaubon. ad Pers. Sat. I. pag. 128 COLOMESIUS. *Supra Jovem imaginem*: V. C. Alm *supra Jovis imaginem*; marg. Gryph. Nihil de hoc situ, neque de Jovis statua in foro, ad admonendos judices, posita reperi apud veteres; neque Turnebus, neque Casaubonus aliquid auctoritatis ad hoc persuadendum adduxerunt: nisi statuamus, tabulam hanc supra Jovis statuam, quæ cum reliquorum XII. Deorum Consentium ad forum erat, teste Varrone lib. I. de R. R. cap. I. positam: sed quid ibi tabella ad judices, qui plerumque in Basilicis, vel aliis in locis sedebant, &, cum tempore Fabii in ipso Senatu *caussæ* capitales agerentur, commovendos facere possit, non video; aut qua ratione judicum oculis exponi ita posset: forte simile hoc commentum illi, quod jactatur de Marsyæ statua, de qua egimus ad Petron. cap. XXXVI. quare corruptum locum puto, &, nisi imaginem Jovis, ut justitiæ præsidis (de quo vide Græv. Lect. Hesiod. I. & Spanh. ad Callim. Hymn. in Jov. 82.) ante tribunalia omnia fuisse statuamus, loco *Jovem* aliud reponendum, sed quod nunc non succurrit. BURMAN.

148. *Quæ enim erit.*] *Qua enim est*: V. C Alm. Locat. Ald Steph. Gryph Colin. Vidov Oxon. Obrecht. marg. Basil. *est* deerat in Voss. secund. sed eleganter utuntur Ve-

eſt actoris infantia, [149] qui mutam illam effigiem magis, quam orationem, pro ſe putet locuturam? At [150] ſordes, & ſqualores, [151] & propinquorum quoque ſimilem habitum ſcio profuiſſe, & magnum ad ſalutem momentum preces attuliſſe. Quare & obſecratio illa judicum *per chariſſima pignora*, utique ſi & reo ſint liberi, conjux, parentes, utilis erit. Et deorum etiam invocatio, velut ex bona conſcientia profecta videri ſolet. Stratum denique jacere, & [152] genua complecti: [153] niſi ſi tamen perſona nos, & anteacta vita, & [154] Rei conditio prohibebit. [155] Quædam enim tam fortiter tuenda, quam facta ſunt. Verum ſic eſt habenda [156] auctoritatis ratio, ne ſit inviſa ſecuritas. [157] Fuit quondam inter hæc omnia [158] potentiſſimum id, quo [159] Lucium Murænam Cicero accuſantibus clariſſimis viris eripuiſſe præcipue videtur. [160] Perſuaſit enim, nihil eſſe ad præſentem rerum ſtatum utilius, quam [161] pridie Calend. Januarias ingredi conſulatum. [162] Quod genus noſtris temporibus totum pene ſublatum eſt, cum omnia curæ [163] tutelæque unius [164] innixa periclitari [165] nullo judicii exitu poſſint. De accuſatoribus & reis ſum locutus, quia [166] in periculis maximè verſatur affectus. [167] Sed privatæ quoque *cauſſæ* utrumque habent *perorationis* genus; & illud, [168] quod eſt ex enumeratione probationum; & hoc, quod ex lacrymis; ſi aut [169] ſtatu periclitari, aut [170] opinione litigator videtur. Nam [171] in parvis quidem litibus has tragœdias movere tale eſt, [172] quale ſi perſonam Herculis & [173] cothurnos aptare infantibus velis. Illud ne indignum quidem admonitione; [174] ingens in *epilogis*, meo judicio, verti diſcrimen, quomodo ſe dicenti, qui excitatur, accommodet. Nam & imperitia, & ruſticitas, & [175] rigor, & defor-

teres illo *erit*, etiam ubi *eſt* videtur requiri. Terent. Eunuch. IV. 5.

Verbum hercule hoc verum erit:
Sine Cerere & Libero friget Venus:

ubi *eſt* alii codices: ſed vide Faern. & Guiet.

149. *Qui mutam.*] *Quæ*: V. C. Alm.

150. *Sordes & ſqualores.*] Qui enim factus erat reus, veſtem mutabat, alba toga depoſita induebat atram, barbam capillumque promittebat, ſeu creſcere temere ſinebat, ſqualorem contrahebat, &c. CAPPER.

151. *Et propinquorum quoque*] Solebant quoque propinqui reorum habitum mutare, ſordidatique populum prenſare, judicumque miſericordiam captare. Hac de re vide Budæum in poſter. annot. in Pandect. TURNEB.

156. *Genua complecti.*] Plinius docet, in auriculis poſitam eſſe memoriam, ut in genibus miſericordiam: quapropter ſupplices ſolent aliorum genua amplexari. TURNEB.

153. *Niſi tamen.*] *Niſi ſi tamen*: V. C. Alm. & ita ſupra jam ſcribendum ſæpius docuimus.

154. *Rei conditio.*] Τῦ φεύγοντος, ejus, qui vocatur in judicium, &c. CAPPER.

155. *Quædam enim tam fortiter*] Ut Milonem non debuit Cicero ſupplicem facere, quoniam fortiter ſe feciſſe dicebat, interficiendo inſidiatorem. TURNEB.

156. *Auctoritatis ratio.*] *Auctoritas, exiſtimatio*: marg. Baſil.

157.] *Fuit quondam.*] Cum eſſet nondum oppreſſa Catilinæ conjuratio, eſſetque Cicero in exitu ſui conſulatus, ſuaſit optimum eſſe, ut conſules deſignati inirent magiſtratum quam primum, ne illis conſulatum præriperet Catilina. TURNEB.

158. *Potentiſſimum id.*] *Id* non habent MSS. Alm. Voſſ. ſecund.

159. *Lucium Murænam*] Cicero ipſe pro Flacco cap 39. ait, ſe defendente Murænam ob metum, ne rempubl. Catilina opprimeret, fuiſſe abſolutum. REGIUS. Et in ipſa oratione pro Muræna 37. ſic habet: *Magni intereſt, judices, idque ego multis repugnantibus egi, atque perfeci, eſſe Kalendis Januar. in Republica duo Conſules.* CAPPER.

160. *Perſuaſit enim.*] *Perſuaſitque*: Voſſ. ſecund.

161. *Pridie Kalendas Januarias*] Longe ante deſignabantur conſules, quam inirent magiſtratum. Inibant autem magiſtratum Cal. Januariis, ac tum juſtum habebant imperium, & imperii faſces. TURNEB. Cæterum in Ciceronis Orat. pro Muræna 37. & pro Flacco 39. legitur: *Kalendis Januariis*, abſque τῷ *pridie*. CAPPER.

162. *Quod genus*] Aſſentatur Domitiano Fabius; ſignificat enim reipubl. periculum imminere non poſſe, ſi Coſ. antequam magiſtratum ineat, damnetur; cum ea ſub Domitiano principe orba eſſe non poſſit, a quo uno commode regeretur, etiam ut nulli eſſent conſules. TURNEB. *Quod genus.*] Subauditur, *defenſionis*, quaſi ſcripſiſſet Fabius: *qua* τῷ *rei defendendi ratio nunc ſublata eſt.* CAPPER.

163 *Tutelæ unius*] Imperatoris Domitiani, mutato Reipublicæ ſtatu in Monarchiam jam inde a Julii Cæſaris temporibus. CAPPER.

164. *Innixa.*] *Enixa*: Steph.

165. *Nullo judicii exitu.*] Sive damnetur, ſive abſolvatur. TURNEB. *Nullo judicio.*] Quemcumque tandem exitum, five finem habeant publica judicia. CAPPER.

166. *In periculis.*] Vitæ, famæ, rei familiaris & fortunarum, quæ in publicis illis judiciis valde periclitabantur. CAPPER.

167. *Sed privatæ, &c.*] Tamen *cauſſæ* privatæ, aut magna ex parte affectibus carent, aut habent affectus leniores. TURNEB. *Privatæ quoque cauſſæ.*] Nam quæ ſpectant accuſatores & reos, ea fere pertinent ad publica judicia: cujuſmodi apud Romanos olim exercebantur. CAPPER.

168. *Quod eſt ex enumeratione probationum.*] Hoc ipſum eſt, quod hujus capitis initio vocavit, *rerum repetitionem & congregationem, quæ Græce dicitur ἀνακεφαλαίωσις, a quibuſdam Latinorum* enumeratio, &c. CAPPER.

169. *Statu.*] De dignitate. TURNEB. Finge etiam *cauſſam* agi *liberalem*, in qua videlicet de conſervanda cujuſpiam libertate, vel de exuenda ſervitute lis moveatur. CAPPER.

170. *Opinione.*] Bonæ exiſtimationis. TURNEB.

171. *In parvis litibus tragœdias movere.*] Cicer. II. de Orat. cap. 51. *Equidem primum conſiderare ſoleo, poſtuletne cauſſa: nam neque parvis in rebus adhibendæ ſunt hæ dicendi faces, neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere poſſimus; ne aut irriſione, aut odio digni putemur, ſi aut tragœdias agamus in nugis, aut convellere adoriamur ea, quæ non poſſunt commoveri.* Longin. περὶ ὕψους ſect. 30. [illegible] *Minutiſſima enim quæque magnis & gravibus verbis exprimere, perinde eſt, ac ſi quis tragicam magnamque perſonam puero alicui vel infanti tribuerit.* Adde his, quæ habet Lucianus de conſcribenda hiſtoria, pag. 667. edit. Benedicti. ALMEL.

176. *Quale ſi.*] *Quaſi ſi perſonam.* : Locat. Ald. Ven.

173. *Cothurnos aptare.*] Hoc proverbiale eſt, ut refert Eraſmus, ſub titulo *Abſurdorum*. Uſurpaturque, cum rei parvæ aliquid maximum, quod minime deceat, accommodatur: ductum eſt ab hiſtrionibus, quibus perſona, quæ repræſentat Herculem, imponitur in tragœdia: ſed, quemadmodum altus fuit Hercules, ita hiſtrio procerus eſſe debet, qui illius perſonam ſuſtinet. TURNEB.

174. *Ingens verti diſcrimen.*] Intereſſe plurimi ac referre, maximi ad rem eſſe momenti. CAPPER.

175. *Rigor.*] Eſt, opinor, habitus σχῆμα illius, qui dicenti hujuſque conſilio accommodare ſe nequeat; ducta *metaphora* a lignis rigidioribus, quæ flecti ad libitum non poſſunt. CAPPER.

mitas afferunt interim frigus; diligenterque hæc ſunt actori providenda. Equidem [176] repugnantes eos patrono, & nihil vultu commotos, & intempeſtive ridentes, & facto aliquo, vel ipſo vultu [177] riſum moventes ſæpe etiam vidi; præcipue vero, cum aliqua [178] velut ſcenice fiunt. Tranſtulit patronus aliquando puellam, quæ ſoror eſſe adverſarii dicebatur, (nam de hoc lis erat) [179] in adverſa ſubſellia, tanquam in gremio fratris relicturus: at is a nobis præmonitus [180] diſceſſerat. Tum ille, alioqui vir facundus, inopinatæ rei caſu obmutuit, & infantem ſuam frigidiſſime reportavit. Alius imaginem mariti pro rea proferre [181] magni putavit: at ea ſæpius [182] riſum fecit. Nam & ii, [183] quorum officii erat, ut traderent eam, ignari qui eſſet *epilogus*, quoties reſpexiſſet patronus, offerebant palam; & prolata noviſſime, [184] deformitate ipſa ([185] nam ceris cadaver attulerant infuſum) præteritam quoque orationis gratiam perdidit. Nec ignotum quid Glyconi, cui [186] Spiridion fuit cognomen, acciderit. Huic puer, quem in jus productum, quid fleret, interrogabat, [187] ex pædagogo ſe vellicari reſpondit. Sed nihil illa contra [188] Cepaſios Ciceronis fabula efficacius [189] ad pericula *epilogorum*. Omnia tamen [190] hæc tolerabilia, quibus [191] *actionem* mutare facile eſt: at, qui a ſtylo non recedunt, aut conticeſcunt ad hos caſus, aut frequentiſſime falſa dicunt. Inde eſt enim: *Tendit ad veſtra genua ſupplices manus*; &: *Hæret in complexu liberorum miſer*; &: *Revocat ecce me*: etſi nihil horum is, de quo dicitur, faciat. [192] Et e ſcholis hæc vitia, in quibus omnia libere fingimus, & impune; quia [193] pro facto eſt, quidquid volumus: non admittit [194] hoc idem veritas fori.

176. *Repugnantes eos patrono.*] Depravatus quidem hic locus eſt: ſed ſi *eos* legerimus, emendatur; ut eos, qui excitandi ſunt, intelligamus, hoc eſt, judices, qui, ſi oratori repugnabunt, aut intempeſtive ridebunt, minime afficiuntur. REGIUS. Significat Fabius eum, qui producitur, ſeſe debere orationi dicentis accommodare; ut, ſi oratio moveat miſericordiam, videatur ipſe miſerabilis; alioqui enim ſummopere nocebit. TURNEB. Rectius Turnebus illos intelligit, qui in judicium ad miſericordiam movendam producuntur, quam judices, ut Regius fecit; nec *excitare* hic notat *commovere*, ſed in judicio *jubere ſurgere* eos, quos adduximus. (ut mox *excitatis reos facies*) qui ſi voltu læto & ridenti ſunt, dum orator lacrymis utitur & obſecratione, ipſi repugnant: cæterum in V. C. Alm. erat, *intempeſtive reſidentes*: quod & agnoſcunt Voſſ. ſecund. Ald & marg. Baſil. quod non plane abjiciendum, cum reſpondere poſſet iis *qui excitantur*, ſi *reſident*, id eſt, ſecuti, otioſi, quaſi res ad illos non attineret, ſedeant; riſum movent, non miſericordiam. BURMAN.

177. *Riſum moventes ſæpe etiam vidi.*] *Riſum etiam moventes ſæpe vidi*: MSS. Alm. Voſſ. ſecund.

178. *Velut ſcenice fiunt alias cadunt.*] Heic duo ultima verba imperite ſatis mihi adſcripta videntur ab eorum aliquo, qui in librorum marginibus ſcribere ſolebant, quæ aliter quoque legi poſſe putabant: librariorum autem imperitia de margine in contextum ipſum ſunt tranſlata. Quare omnino ſunt eradenda. REGIUS. Leguntur ea in MS. Bal. Locat. Ald. *alia cadunt*: Vallæ liber, & MSS. Alm. Voſſ ſecund. *velut ſcenice cadunt*: marg. Sichard. Baſil. Gryph.

179. *In adverſa ſubſellia.*] Reus erat in ſubſelliis dextris; accuſator in ſubſelliis ſiniſtris. Igitur tranſtulit puellam patronus a ſuo ſubſellio ad ſubſellium adverſarii, ut affectum moveret. TURNEB.

180. *Deceſſerat.*] *Diſceſſerat*: MSS. Alm. Voſſ. ſecund. Ald. Colin. *deceſſerat*: Steph. Vaſc. Rollin.

181. *Magni putavit.*] Magni putavit ad obtinendam *cauſſam* eſſe momenti. CAPPER.

182. *Riſum fecit.*] Porro docebit Fab. in ſequentibus, nihil eſſe melius ad ſolvendum affectum, quam riſum. TURNEB.

183. *Quorum officii erat.*] *Officio*: V. C. Alm.

184. *Deformitate ipſa.*] *Deformante ipſa natura ceris cadaver infuſum, præteritam*: Voſſ. prim.

185. *Nam ſenis cadaveri infuſa.*] *Nam ceteris cadaver intulerant infuſum*: Vallæ lib. ut in notis Aſcenſii legitur, ſed vitioſe pro *ceris*. *Nam ſenis cadaver attulerant*; Vidov. *nam ceris cadaver attulerant infuſum*: MS. Colbert. Colon. Steph. marg. & ita Turneb. lib. xxix. Adverſ. cap. 13. ego mallem (*nam ſenis cadaveri cera infuſa.*) BURMAN. Hoc intelligendum videtur de *typo*, ſive *protypo*. Scribit enim Plinius lib xxxv. cap. 12. in hunc modum: *hominis imaginem gypſo ex ipſius facie cera infuſa forma exprimebant*: præterea apud Romanos (ut alio loco docet Plinius) *imagines e cera fiebant, ac expreſſi cera vultus ſingulis ponebantur armariis.* Igitur intelligendum eſt juvenculam fuiſſe uxorem. Cum igitur prolata eſſet imago mariti ſenis, id affectum non movebat; quia lætandum videbatur uxori, quod maritum ſenem perdidiſſet. TURNEB.

186. *Spiridion.*] Forte quod ſimilis eſſet quadantenus ſpiræ, aut reſticulæ obvolutæ, ex gracilitate & curvitate corporis. TURNEB. *Spiridon*: Voſſ. ſecund. ego crederem hoc cognomen ipſi a ſpiris, ſive voluminibus ſerpentum inditum; vel forte quod ſerpentis in modum corpore, aut geſtibus varia volumina effingebat; vel a calliditate, vel alia ignota de cauſſa. Et fortaſſe ex hujus Glyconis nomine impoſtor ille Alexander ſerpenti ſuo Glyconis nomen indidit, de quo plurima Lucianus in *Pſeudomanti*, & qui voluminibus & ſpiris in ſe tortis conſpicitur in nummo Imperatoris Veri, quem Morellus ſpecimine rei numm. pag. 132. protulit & illuſtravit: cæterum poſt hæc in codice, quem Francius habuit, erat lacuna duorum minimum foliorum. BURMAN.

187. *Ex pædagogo ſe vellicari.*] Puero additus fuerat pædagogus, a quo vellicaretur, cum flendum eſſet ad miſericordiam movendam. Igitur cum debuiſſet reſpondere puer, ſe flere ob calamitates patris; dixit ſe flere, quia pungeretur a pædagogo. TURNEB. *Ex* hic pro *a* poni Aſcenſius notat; & recte, ut puto: ita Flor. lib. III. cap. 16. *In eo tumultu regem ſe ex ſatellitibus ſuis appellatum lætus accepit*: & eo refer illud lib. II. cap. 6. *Hinc illud ex populo, ut Imperii ſcutum vocaretur.* BURMAN.

188 *Cepaſios.*] In oratione pro Cluentio cap. 21. de quo Fabius lib. IV. & paulo poſt aget. TURNEB.

189. *Ad pericula epilogorum.*] Ut quis proſperum habeat ſucceſſum in *epilogis*, ubi maximum eſt *cauſſa* periculum. CAPPER.

190. *Hæc tolerabilia.*] Subintellige, iis oratoribus, vel *cauſſarum* actoribus, patronis, &c. CAPPER.

191. *Actionem mutare.*] Oratores, qui valent extemporali facundia, hoc vitium emendare poſſunt ex tempore: at, qui nihil niſi compoſitum ad *cauſſas* afferunt, tum obmuteſcunt, qui a *ſtylo non recedere* dicuntur, hoc eſt a præſcripta domi præmeditataque oratione. TURNEB. *Actionem mutare.*] Hoc eſt, aliter dicere, ſeu in foro pronunciare, quam domi ſcripſerint. CAPPER.

192. *Et e ſcholis.*] In *declamationibus* orator hæc omnia ad voluntatem fingit: at non eadem eſt libertas in foro; illic enim duntaxat, quod fit, dicendum eſt. TURNEB. *Et* non habet Voſſ. ſecund.

193. *Pro facto eſt.*] Habetur quaſi verum, &, ut aiunt, *reale* factum; ſic exiſtimatur, quaſi revera contigiſſet. CAPPER. *Pro facto eſt.*] *Profecto eſt*: Voſſ. ſecund. male: ita Ovidius II. Amor. XIII. 6.

Eſt mihi pro facto, ſæpe quod eſſe poteſt. BURMAN.

194. *Hoc idem veritas.*] Addunt quidam *fori*. ASCENS. *Veritas fori* alii: ſed *fori* deeſt in MSS. Colb. Voſſ. ſec.

Egregieque [195] Cassius Severus dicenti adolescentulo: *Quid me torvo vultu intueris, Severe?* [196] *Non me hercule*, inquit, *faciebam*; [197] *sed sic scripsisti*, [198] *ecce*; &, quam potuit, truculentissime eum aspexit. Illud præcipue monendum, [199] ne quis nisi summis ingenii viribus ad movendas lacrymas aggredi audeat. Nam, [200] ut est longe vehementissimus hic, cum invaluit, affectus; ita, si nihil efficit, tepet: quem melius [201] infirmus actor tacitis judicum cogitationibus reliquisset. Nam & vultus, & vox, & ipsa illa [202] excitati rei facies, ludibrio etiam plerumque sunt hominibus, quos non permoverunt. Quare metiatur ac [203] diligenter æstimet vires suas [204] actor; &, [205] quantum onus subiturus sit, intelligat. Nihil habet ista res medium, sed aut lacrymas meretur, aut risum. [206] Non autem commovere tantum miserationem, sed etiam [207] discutere, *epilogi* est proprium, cum oratione continua, quæ motos lacrymis judices [208] ad justitiam reducat, tum etiam quibusdam urbane dictis; quale est: *Date puero panem, ne ploret*; & corpulento litigatori, cujus adversarius, item puer, circa judices erat, [209] ab advocato latus: [210] *Quid faciam? ego te bajulare non possum.* Sed hæc tamen [211] non debent esse mimica. Ita [212] neque illum probaverim, [213] qui inter clarissimos sui temporis oratores fuit, qui, [214] pueris in *epilogum* productis, [215] talos projecit in medium, quos illi diripere cœperunt. Namque hæc ipsa discriminis sui ignorantia potuit esse miserabilis. Neque illum, qui, cum esset cruentus gladius ejus ab accusatore prolatus, quo is hominem probabat occisum, subito ex subselliis ut territus fugit, &, [216] capite ex parte velato, [217] cum ad agentem ex turba prospexisset, interrogavit, an jam ille cum gladio recessisset. [218] Fecit enim risum, sed ridiculus fuit. [219] Discutiendæ tamen oratione hujusmodi scenæ. Egregieque Cicero, qui [220] & contra imaginem Saturnini pro Rabirio graviter; & contra juvenem, cujus subinde vulnus in judicio resolvebatur, [221] pro Vareno multa dixit urbane. [222] Sunt & illi [223] leniores *epilogi*, quibus adversario satisfacimus; [224] si forte

195. *Cassim Severus.*] *Severus* omittunt Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Sich. Basil. Gryph. Colin.

196. *Non me Hercules quidem faciam.*] Emendate hoc in aliis exemplaribus legitur: *non me Hercle, inquit, faciebam.* REGIUS. *Quidem faciam*; marg. Basil. *quidem faciebam*; Voss. sec.

197. *Sed sic scripsisti.*] Minime notavit scriptam illius adolescentis orationem; nec enim hoc dixerat, quia torve inspexisset Severus; sed quia ita domi orationem composuerit. TURNEB. Forte, *sed si sic scripsisti, ecce.* BURMAN.

198. *Ecce.*] Id est, quia tua in oratione scripsisti, quod mox dicebas, oportet ut, quod dixisti, gestu ipso exprimam: itaque, *Ecce ego te truculentissime aspiciam*: quod & fecit Cassius. CAPPER.

199. *Nec quid nisi*] *Ne quis* legendum. REGIUS.

200. *Ut est longe vehementissimus hic animi invaluit.*] Loco *animi*, *cum* temporis adverbium est reponendum. REGIUS. *Animi*; Locat.

201. *Infirmus actor.*] *Auctor*; Voss. sec.

202. *Excitati.*] Quem sua e sede surgere jussit, fecit orator, ut se coram judicibus sisteret, eosque sua præsentia commoveret. CAPPER. *Excitato rei facies.*] *Excitandi*; Ald. *excitata rei*; Voss. secund. Locat.

203. *Diligenter existimet.*] *Æstimet*, legendum esse censebit, qui quid *æstimare*, quid *existimare* significet, non ignorabit. REGIUS. *Existimet*; Voss. sec. vide ad lib. III. 8.

204. *Actor.*] Supple, *caussarum* forensium. Vulgo *advocatus*. CAPPER. *Actor.*] *Auctor*; Locat.

205. *Quantum onus.*] *Quantum oneris*; Obrecht.

206. *Non autem commovere.*] Quemadmodum in *epilogo* commovetur affectus, ita etiam sedatur: alioqui judicis animus, miseratione occupatus, præter justum judicaret: est igitur composito affectu reducendus ad rationem. Hæc est una ratio solvendorum affectuum, ut pacata rursus compositaque mens tranquillitati reddatur. Fit autem hoc, vel per continuam orationem, vel per locos, de quibus nunc exempla ponit, & fusius cap. de risu. TURNEB.

207. *Discutere.*] Expellere, sedare, solvere, extinguere miserationis affectum, quem adversarius commoverit. CAPPER.

208. *Ad justitiam reducat.*] Ab affectu miserationis ad maturam stricti juris considerationem. CAPPER.

209. *Ab advocato latus.*] *Advocato latus*; Ald.

210. *Quid faciam.*] Illusit homini corpulento, quem negavit se bajulare posse, quomodo advocatus puerum circa judices tulerat. TURNEB.

211. *Non debent esse mimica.*] Non debent in scenicam Pantomimorum scurrilitatem degenerare. CAPPER.

212. *Ne illum probaverim.*] *Quidem* particulam styli elegantia exposcit, ut legatur: *Itaque ne illum quidem* REGIUS. *Ita neque illum probaverim*; Ald. Basil. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. sed hæc profecta a correctoribus puto; nam veteres editiones *ne illum*: *ne* vero pro *ne quidem* poni ad Petronii cap. XLVII probavimus post Munkerum: & ita lib. I. cap. 12. *nam ne ego consumi studentem in his artibus volo*; ubi etiam *nec*, vel *ne quidem* alii. BURMAN.

213. *Qui inter clarissimos*] *Quanquam inter clarissimos*; Ald.

214. *Pueris productis.*] Ab adversario; non autem ab eodem illo, qui talos projecit. CAPPER.

215. *Talos projecit.*] *Tali* sunt officula quædam in suffragine animalium bisulcorum, quibus solent pueri lusitare. TURNEB. *Talos iecit*; Voss. sec. & edit. Obrecht.

216. *Capite velato.*] Ut solebant in subitis periculis, ut docent commentatores ad Petron. cap. VII. BURMAN.

217. *Cum id agendum.*] Hic quidem sic; in aliis vero quibusdam exemplaribus, *ad agendum* legitur: sed neutro modo mihi sensus procedere videtur. Fortasse vero, aut *ad agentem*, aut *quid ageretur*, (quod mihi magis placet) rectius legeretur. REGIUS. *Id agendum*; Locat. Ald. *ad agendum*; Voss. sec. marg. Basil. *ad agentem*; reliquæ editiones. Ascens. conjiciebat, *id agendo*. *Ad agentem.*] Actorem, accusatorem, τὸν διώκοντα. CAPPER.

218. *Fecit enim risum, sed ridiculus fuit.*] Eleganter ista duo distinxit; nam & aliquis *facere risum* potest, ut tamen ludibrio non sit. Hic vero ludibrio fuit; *ridiculus* enim passive accipitur. TURNEB.

219. *Discutienda tamen.*] Antea docuit, quo pacto urbanis quibusdam dictis discuti posset affectus; nunc quo pacto oratione perpetua: ceterum appellat *scenas* hujusmodi tragœdias, quas adversarii excitant movendis affectibus, productis quibusdam personis, aut rebus quibusdam prolatis. TURNEB.

220. *Et contra imaginem Saturnini.*] In C. Rabirii accusatione T. Labienus L. Saturnini imaginem produxit ad movendos affectus. TURNEB. *&* non habent Ald. Basil. *Cicero & contra*; Locat. Gryph. Colin. Vidov.

221. *Pro Vareno.*] Vide fragmenta Ciceron. oration.

222. *Sunt & illi.*] Quanquam vulgo aiunt in *exordio* leniores esse affectus, in *conclusione* graviores; tamen *conclusio* nonnunquam leves habet affectus; ut, cum conciliare nobis volumus adversarium, cum eum amice objurgamus, aut commonefacimus. TURNEB.

223. *Leniores.*] *Leviores*; Val. lib. & Voss. secund.

224. *Fortasse sit ejus persona.*] *Si* conjunctio adscribenda

ſit ejus perſona talis, ut illi debeatur reverentia; aut quum amice aliquid commonemus, & ad concordiam hortamur: quod eſt genus egregie tractatum a [225] Paſſieno, [226] cum Domitiæ uxoris ſuæ pecuniariam litem adverſus fratrem ejus Ænobarbum ageret. Nam, quum de neceſſitudine multa dixiſſet, de fortuna quoque, [227] qua uterque abundabat, adjecit: *Nihil vobis minus deeſt, quam de quo contenditis.* [228] Omnes autem hos affectus, etiam ſi quibuſdam videntur in *proœmio* atque in *epilogo* ſedem habere, in quibus ſane ſunt frequentiſſimi; tamen aliæ quoque partes recipiunt, [229] ſed breviores, [230] ut cum ex his plurima [231] ſint reſervanda. [232] At hic, [233] ſi uſquam, totos eloquentiæ aperire fontes licet. Nam ex his, ſi bene diximus reliqua, [234] poſſidemus jam judicum animos; [235] &, confragoſis atque aſperis evecti, [236] tota pandere poſſumus vela; &, cum ſit maxima pars *epilogi* [237] amplificatio, verbis atque ſententiis [238] uti licet magnificis, atque ornatis. Tunc eſt commovendum theatrum, quum ventum eſt ad ipſum illud, quo veteres tragœdiæ comœdiæque clauduntur, *Plaudite.* In aliis autem partibus tractandus affectus erit, [239] ut quiſque naſcetur. Nam neque [240] exponi ſine hoc res atroces & miſerabiles debent. Cum de qualitate alicujus rei quæſtio eſt, probationibus uniuſcujuſque rei recte [241] ſubjungitur. [242] Ubi vero conjunctam ex pluribus *cauſſam* agimus, etiam neceſſe erit uti pluribus quaſi *epilogis*; ut in Verrem [243] Cicero fecit. Nam & Philodamo, & navarchis, & cruciatis civibus Romanis, & aliis plurimis ſuas lacrymas dedit. Sunt qui hos μερικοὺς ἐπιλόγους vocent, [244] quo partitam *perorationem* ſignificant. [245] Mihi non tam partes ejus, quam ſpecies videntur; ſi quidem [246] hæc *epilogi* & *perorationis* nomina ipſa aperte ſatis oſtendunt, hanc eſſe conſummationem orationis.

videtur, ut legatur, *ſi forte ſit ejus perſona.* REGIUS. *Forte ſi ejus perſona*: Locat.

225. *Paſſieno.* Ille & Criſpus Paſſienus dicitur, ita ut verum nomen fuerit C. Paſſienus Criſpus, vel C. Vibius Paſſienus Criſpus, quem confundi cum Vibio Criſpo ſupra vidimus ad lib. v. cap. 13. fuit vero hic Paſſienus vitricus Neronis. Sueton. Ner. 6. Vide Schott. de Claris apud Senecam Rhetoribus in Paſſieno. BURMAN.

226. *Cum Domitia uxori ſua pecuniaria.*] Et *in* præpoſitio adſcribenda, & *uxoris* legendum videtur. REGIUS. *Uxori ſua pecuniaria lite a. f. e. Æ. adeſſet.* Voſſ. ſecund. *uxori pecuniaria lite, &c. ageret*: Locat. *uxoris ſuæ pecuniariam litem, &c. ageret.* Ald. Baſil. Gryph. Colin. Vidov. *uxoris ſuæ pecuniarum litem ageret*: Steph. *uxoris ſuæ pecuniaria lite ageret.* Obrecht.

227. *Qua uter abundabat.*] *Uterque* legendum eſſe, aperte patet; & *vobis*, pro *nobis*. REGIUS. Notandum autem, *fortunam* hic pro pecunia & opibus dici ſingulari numero, cum frequentius *fortunas* Cicero ſoleat dicere. Vide Manut. ad Cicer. 11. ad famil. 6. BURMAN.

228. *Omnes autem hos affectus.*] Significat in omni *cauſſæ* parte locum habere affectus poſſe, dum tamen *cauſſa* ſit affectuum capax: quanquam nonnulli duas partes tribuunt affectibus, *exordium* & *concluſionem*; duas docendo deputant, *narrationem* & *confirmationem*: quod ſi verum eſt, ita intelligendum eſt, illic frequentiores, hic rariores eſſe affectus. TURNEB.

229. *Sed breviores.*] Vide cap. 10. lib. vi.

230. *Ut cum.*] Pro, *ut pote cum, quandoquidem*, &c. Sic etiam lib. v. cap. x. *ad* conjecturam *plurimum confert, ut cum interim probationes inexpugnabiles afferat*, &c. CAPPER.

231. *Sint reſervanda.*] *Eruenda*: marg. Baſil. ex Vallæ libro.

232. *At hic.*] In *epilogo* videlicet.

233. *Si uſquam.*] *Sicut unquam*; Voſſ. ſecund.

234. *Poſſidemus.*] *Poſſidebimus*; Voſſ. ſecund. Locat. Ald. Colin.

235. *Et confragoſis.*] *Metaphora* eſt a re nautica ducta; nam in locis ſcopuloſis & confragoſis ſolent contrahere vela nautæ, ne impetu venti impingant in ſcopulos: ſignificat autem *confirmationem* & *refutationem* minus admittere orationis ubertatem, quam *concluſionem*. TURNEB. *Confragoſius atque aſperius*; marg. Baſil. *Confragoſis atque aſperis evectis.*] Argumentationum & refutationum *locis* defuncti ac velut liberati. Hos enim Dialectices quaſi confragoſos aſperoſque ſcopulos merito dixeris. CAPPER.

236. *Tota pandere*] *Toto ſinu pandere poſſumus vela*; Andr. *toto pandere poſſumus*: Voſſ. ſecund Obrecht elegans mihi Andreanæ editionis lectio videtur; *ſinus* enim proprie de expanſo velo, ut Ovid. 11. Am. xi. 38.

Impleat illa tuos fortior aura ſinus.

ut autem hic *toto ſinu*, ita Valer. Flac 11. 580.

Panditur hinc totis in noctem carbaſus alis. BURMAN.

237. *Amplificatio.*] Intelligere etiam contrarium debemus, nimirum diminutionem; quia illos affectus, quos adverſarius concitavit, extenuare debemus ac ſedare. TURNEB.

238. *Uti licet.*] *Liceat*: Gryph. Vidov.

239. *Ut quiſque naſcetur.*] Nam docuit lib. iv. ſi quid miſerabile aut atrox narretur, non eſſe explicandum ſine affectibus: ſero enim tractarentur in *concluſione*, qui non eſſent poſiti in explicatione. TURNEB.

240. *Exponi.*] Hoc eſt, narrari; nam, ut lib. iv. cap. 2. patuit, *expoſitionis* nomine ſecundam orationis partem, quæ *narratio* dicitur, deſignare ſolet Fabius. Horum itaque verborum, *neque exponi ſine hoc res atroces debent*, ſenſus hic eſt, *neque narrari ſine affectu res atroces debent*: unde mox dicebat Rhetor noſter: *in aliis* [ab exordio & epilogo] *partibus tractandus affectus erit.* CAPPER.

241. *Subjungitur.*] Affectus videlicet aliquis pro rei probatæ natura & conditione. CAPPER.

242. *Ubi vero conjunctam.*] *Vero* deeſt apud Steph.

243. *Cicero.*] 1. Verr. 30. v. 41. & alibi.

244. *Quo partitam orationem.*] *Perorationem* legendum; nam μερικοὶ ἐπίλογοι, particulares dicuntur *perorationes.* REGIUS.

245. *Mihi non tam.*] *Epilogi* illi, qui ſubjiciuntur ſingulis criminibus, non ſunt *epilogorum* partes quædam & quædam membra; ſed ſpecies & rationes, quæ totam *epilogi* conditionem complectuntur, & quodammodo *concluſiones* ſeu *epilogi ſpeciales.* TURNEB. *Non tam partes, quam ſpecies*] Pars differt a ſpecie. Corpus & anima ſunt hominis partes: homo & bellua ſunt ſpecies 𝔉 animalis. Attamen apud Logicos ipſæ ſpecies vocantur aliquando partes *ſubjectivæ* & *potentiales*, ut ſcholaſticorum more loquar: genus autem totum *potentiale* appellatur. CAPPER.

246. *Hæc epilogi.*] *Et*: MS. Bodl. Andr. marg. Sich. Baſil. Gryph. & Obrecht.

CAPUT

CAPUT II.

De divisione affectuum, & quomodo movendi sint.

QUAMVIS autem pars hæc *judicialium caussarum* sit summa, præcipueque constet affectibus, & aliqua de his necessario dixerim; non tamen potui, ac ne debui quidem locum istum [1] in unam speciem concludere. Quare adhuc opus superest, cum ad obtinenda, quæ volumus, potentissimum, tum supradictis multo difficilius; [2] movendi judicum animos, atque in eum, quem volumus, habitum formandi, & velut transfigurandi. Qua de re pauca, quæ [3] postulabat hæc materia, sic attigi, ut magis, quid oporteret fieri, quam quo id modo consequi possemus, ostenderem. Nunc altius omnis rei repetenda ratio est. [4] Nam & per totam (ut diximus) *caussam* locus est affectibus; & eorum non simplex natura, nec in transitu tractanda; [5] quod nihil majus afferre [6] vis orandi potest. [7] Nam cætera forsitan tenuis quoque & angusta ingenii vena, si modo vel doctrina vel usu sit adjuta, generare, [8] atque ad frugem aliquam perducere queat. [9] Certe sunt, semperque fuerunt [10] non parum multi, qui satis perite, quæ essent probationibus utilia, reperirent; quos equidem non contemno, sed hactenus utiles credo, ne quid per eos judici sit ignotum; [11] atque (ut dicam, quod sentio) dignos, a quibus *caussas* diserti docerentur. [12] Qui vero judicem rapere, & in quem vellet habitum animi posset perducere, [13] quo dicto flendum & irascendum esset, rarius fuit. Atque [14] hoc est, quod dominatur in judiciis: hæc eloquentiam regunt. [15] Namque argumenta plerumque nascuntur ex *caussa*, & pro meliore parte plura sunt semper: ut qui per hæc vicit, tantum non defuisse sibi advocatum sciat. Ubi vero animis judicum vis afferenda est, & ab ipsa veri contemplatione abducenda mens, ibi proprium ora-

Pollicetur se de omnibus affectuum generibus dicturum; ante tamen docet, quantum in animis hominum valeat affectus; eos deinde affectus dividit in *patheticos* & *ethicos*; quoque pacto moveantur, explicat. TURNEB.

1. *In unam speciem.*] Pro *simpliciter* & quasi compendio, vel suo numeratoque ordine, ut in lib. IV. dixit *in unam speciem* pro *paucis verbis*. SICHARD.

2. *Movendi.*] Hoc *gerundium* quod *genetivi* formam habet, regitur a præcedenti nominativo τῷ *opus*, secundum hunc *syntaxeos* ordinem. *opus movendi animos judicum*. CAPP.

3. *Postulabat hæc materia.*] *Hæc* deest in Voss. prim. & Obrecht.

4. *Nam & per totam.*] Quædam *caussæ* sunt *pathetica* & *ethicæ*, quibus totis admisceri debet affectus: alioqui (ut superiori docuit cap.) non solum in *exordio* & *epilogo* locum habent affectus; verum etiam in cæteris partibus, dum sint breviores. TURNEB.

5. *Quo nihil majus afferre orandi potest*] Sic quidem hic legitur: recte vero a quibusdam hoc modo: *Quo nihil majus afferre vis orandi potest.* REGIUS. *Quo nihil majus afferre orandi potest*; Locat. Vallæ liber, & marg. Steph. *Quod nihil majus afferre vis orandi potest*; Obrecht. cujus lectionem cæteris prætulimus, eo quod longe commodiorem & planiorem sensum legentibus offeret; nam *ablativus* ille casus *quo* vulgatarum editionum, ad quid referatur, vix potest explicari: nisi quis forte velit *ellipticam* esse locutionem & subaudiri τὸ *negotio*, adeo ut τὸ *quo* scriptum sit pro τῷ *qua re*: sed hæc loquendi formula videretur a Quinctilianæo candore aliena. Cæterum τὸ *quod* editionis Obrechtinæ τῷ *quia* vel *quoniam* æquivalet. CAPPER. *Nihil majus.*] Supple, affectibus tractandis, vel affectuum tractatione. CAPPER.

6. *Vis orandi*] Hæc est illa δεινότης vel potius δύναμις, qua tantopere Demosthenes excellebat. Vide Dionysium Halicarnass. περὶ τῆς Δημοσθένους λεκτικῆς δεινότητος, id est. *qua quantaque sit Demosthenica vis orandi*. CAPPER.

7. *Nam cætera.*] Comparat hoc loco Fabius officium docendi cum affectu, quantaque sit affectuum vis docet. Cæterum illustri metaphora *ingenii tenuis* dixit: *translatio* ducta est a subterraneis aquarum conceptaculis. TURNEB.

8. *Atque frugem.*] *Ad* præpositio adscribatur hoc modo, *atque ad frugem*. REGIUS. *Atque frugem*, Locat. Ascens. *adque frugem*.

9. *Certe sunt.*] Tenues oratores non sunt vituperandi; possunt enim apte rem explicare & probare. quia in illis partibus tenui plerumque utimur stylo: non tamen possunt movere, quoniam motus graviori orationis stylo explicatur, cui non sunt pares. TURNEB.

10. *Non parum multi*] Pro *non pauci*: ut Cicer. pro Planc. cap. 7. *Sed si parum multi sunt, qui nobilitatem ament, num ista est nostra culpa?* & cap. 30. *Quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multa, parum justa necessitudinis erant familiaritatis, vicinitatis, patris amicitiæ?* sic & noster lib. X. cap. I. *scripsit non parum multa Cornelius Celsus.* BURMAN.

11. *Atque dignos, a quibus, &c.*] Illos tenues oratores quadamtenus vituperat. possunt enim fungi officio litigatoris, qui *caussam* suam patrono explicat citra ullum affectum. TURNEB.

12. *Qui vero judicem rapere, &c.*] Horum verborum sensus attento lectori satis patet: sed syntaxeos ratio constare non videtur. Burmannus pro τῷ *rarius* legi mallet *rarus*. sed ne sic quidem sana omnia: posset etiam facile suppleri τὸ *reperire* hoc modo: *Qui vero judicem rapere, &c. posset perducere*, &c. *rarius fuit oratorem invenire*, &c. Cæterum absque τῶν MSS. ope nihil in textu mutare ausus sum. Regiæ Bibliothecæ codices MSS. numero septem consului, quatuor item Colbertinos; in quibus nullam omnino textus differentiam potui deprehendere. ut neque in Campani editione facta Romæ 1470. cujus lectionem ad me Londino misit vir doctissimus atque humanissimus Michael Mattaire. CAPPER.

13. *Quo dicto flendum.*] Ἀντὶ λέξεως, ut *dictus* qui dixit; sicut *juratus*, qui juravit: ita Rivius, vel Muretus, vel Georg. Fab. ad Terent. sed fortasse, *quo audito*. GALLÆUS. Nescio quem Terentii locum innuat, nisi forte ex Phorm. I. IV. 70. *nihil est dicto facilius*; ubi Faernus, *nihil est facilius quam dicere*: sed hæc longe diversa sunt, & *dictus* ita posse sumi, vehementer dubito: *rarus* etiam mallem. BURMANNUS.

14. *Hæc est, quod dominetur.*] *Hoc*, & *dominatur* legendum esse, nemo non videt. REGIUS. *Hoc est, quod dominetur*; Voss. secund. Ald. Basil.

15. *Namque argumenta.*] Lib. V. docuit Fab. argumenta non solum ducenda a *locis* argumentorum, qui vulgo traduntur; verum etiam a proprietate *caussæ*. TURNEB.

toris opus est. Hoc non docet litigator: hoc [16] libellis non continetur. [17] *Probationes* enim efficiunt sane, ut *caussam* nostram meliorem esse judices putent: [18] *affectus* præstant, ut etiam velint. Sed id, [19] quia volunt, credunt quoque. Nam cum irasci, favere, odisse, misereri cœperint, agi jam rem suam existimant; & [20] sicut amantes de forma [21] judicare non possunt, [22] quia sensum oculorum premit amor; ita omnem inquirendæ veritatis rationem judex amittit occupatus affectibus; æstu fertur, & velut [23] rapido flumini obsequitur. [24] Ita argumenta ac testes quid egerint, [25] pronuntiatio ostendit: commotus autem ab oratore judex, quid sentiat, sedens adhuc, atque audiens confitetur. An, cum ille, qui plerisque *perorationibus* petitur, fletus erumpit, non palam dicta sententia est? Huc igitur incumbat orator, hoc opus ejus, hic labor est, sine quo cætera nuda, jejuna, infirma, ingrata sunt: adeo [26] velut spiritus operis hujus, atque animus est in affectibus. Horum autem, sicut antiquitus traditum accepimus, duæ sunt species; alteram Græci [27] πάθος vocant, quam nos

16. *Libellis.* Appellat *libellos*, commentarios quosdam, qui memoriæ *caussa* fiunt. Suetonius appellavit *libellos memoriales*: hunc igitur locum alio loco sic interpretatur Fabius, pessimam esse consuetudinem, qua libelli conficiuntur a litigatoribus, qui confugiunt ad patronos, aut etiam ab aliis advocatis. TURNEBUS. Et alias quasi proverbii in speciem dictum reperio pro eo, quod est, præceptis comprehendi non potest: ductum a libellis judiciariis, e quibus solent probationes desumi. SICHARD. *Hoc caussarum libellis non continetur*; Locat. Ald. Par. Basil. Colin. Ascensius etiam delet *caussarum*, & libellos Rhetorum intelligit: sed male; sunt enim vel libelli, qui *caussas* continebant, & per quos accusatores crimina deferebant, de quibus egregie Colvius ad Apulei. Apolog. principio, pag. 232. vel in genere commentarii Oratorum, in quos argumentorum capita conjicere poterant, sed non modum & rationem affectus movendi. BURMAN. De libellis hujusmodi fusius agit Fabius lib. XII. cap. 8. Rhetoris locus, ad quem etiam respexit Turnebianus, ita se habet: *Pessima vero consuetudinis, libellos esse contentum, quos componit aut litigator qui confugit ad patronum, quia liti ipse non sufficit, aut aliquis ex eo genere Advocatorum qui se non posse agere confitentur, deinde faciunt id quod est in agendo difficillimum. Nam qui judicare, quid dicendum, quid dissimulandum, quid declinandum, mutandum, fingendum etiam sit, potest; cur non sit orator? quando quod difficilius est, facit: hi porro non tantum nocerent, si omnia scriberent, uti gesta sunt: nunc* consilium *&* colores *adjiciunt, & aliqua pejora veris, quæ plerique cum acceperunt, immutare nefas habent, & velut themata in scholis posita custodiunt, deinde deprehenduntur, &* caussam, *quam discere ex suis litigatoribus noluerunt, ab adversariis discunt.* CAPPER.

17. *Probationes enim efficiunt.*] *Efficiunt*; Locat. Ald.

18. *Affectus præstant.*] *Affectus primus*: Voss. secund.

19. *Quia volunt, credunt quoque.*] Sic Cæsar de Bello Gallic. libr. III. cap. 18. *Fere libenter homines, id quod volunt, credunt.* Et libr. II. de Bello civili: *Nam quæ volumus, & credimus libenter, &, quæ sentimus ipsi, reliquos sentire speramus.* Lampridius in Heliogabalo: *Ut se habent vota hominum ad credulitatem festinantium, quicquid optant, verum esse desiderant.* Vide Joh. Brantii Notas politicas in Jul. Cæs. lib. III. de Bell. Gall. pag. 443. PAREUS.

20. *Sicut amantes, &c.*] Proverbium hoc ductum est ex symposio Platonis, ubi scribitur, amatorem cæcutire circa rem amatam; & hac de caussa poetæ fere fingunt amorem cæcum. TURNEB. Theocrit. Idyll. VI. ἦ γὰρ ἔρωτι πολλάκις, ὦ Πολύφαμε, τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται. Et Plato de Legibus lib. III. τυφλοῦται τὸ φιλοῦν περὶ τὸ φιλούμενον. Propert. lib. II. Eleg. II.

Scilicet insano nemo in amore videt. PHILAND.

21. *Judicare non possunt.*] *Possunt*, ut judicandi sit modus, legendum est. REGIUS.

22. *Quia sensum oculorum premit amor.*] Jan. Gebhardus Crepund. lib. I. cap. I. pag. I. ex MS. Palat. qui habet, *præcipit, amor*, cum nota divulsionis indubitate legit, *quia sensum oculorum præcipit amor.* Elegantissime; amor enim ἀφθαλμοκλέπτης, perstringens & mentis & luminum aciem. Unde Propertius:

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis.

præcipere est præoccupare; sed hic interpretor *præfurari* sensum & utilitatem oculorum. Glossarium *præcepit*, ἀνταφείλατο, ὑφείλατο. Euripid. eleganter Alcest. 204.

Ὅμως δὲ, καίπερ σμικρὸν ἐμπνέων ἔτι,
Βλέψαι πρὸς αὐγὰς βούλεται τὰς ἡλίου.

Excidit & supra hoc verbum Quinctiliano lib. II. cap. 3. *Primum, quod eum, qui eloquentia cæteris præstet, illa quoque, per quæ ad eloquentiam pervenitur, diligentissime percepisse credibile est.* Lege ex MS. cod. *Præcepisse*, id est, ante cepisse, prædidicisse. Sic Cicero Tuscul. 3. cap. 14. *Et mirum est hæc illa præstans & divina sapientia, & præceptas & pertractatas humanas res habere.* Juvenalis Sat. 13.

Nam quisquis magni census præcepit amorem.

Ipse Fabius lib. I. cap. I. *Nam id imprimis cavere oportebit, ne studia, qui amare nondum potest, oderit. & amaritudinem semel præceptam etiam ultra rudes annos reformidet.* Item lib. IV. cap. 5. *Propositis enim probationibus, omnis in reliquum gratia novitatis præcerpitur.* MS Palat. *Præcipitur.* Recte; nam illud glossema est. Adi cl. Gebhardum citato loco, apud quem non parum multa, eaque scitissima reperies huc spectantia. PAREUS. Quæ hic adduxit Gebhardus, nihil ad rem faciunt, neque locus hic est τοῦ *præcipis*: si *premit* retinendum est, notat, *obscurat, occæcat*; sed forte scripsit *sensum oculorum perimit amor*, id est, adimit, tollit: quod sequenti *amittit* respondet aptius; *perimere* enim pro *tollere*, sæpe Cicero, ut pro Sext. 22. *si caussam publicam mea mors peremisset*: ubi vide Abrahamium; & ita *adimi, exstingui sensus* passim dicuntur. BURMAN. In allato Euripidis loco (quem Burmannus perperam sic edi fecerat ὅμως δὲ καίπερ σμικρὸν κλ) notanda est vox insolens προσαυγάς, pro qua Æmilius Portus legendum putabat per *hypodiastolen* πρὸς αὐγάς. Unde & βλέψαι pro τῷ πλέψαι legere malebat: quo posito rueret Gebhardi conjectura in hunc Fabii locum. CAPPER.

23. *Rapido fluminis consequitur.*] *Obsequitur* legendum est. REGIUS. *Consequitur*; Locat. male. Ovidius II. Art. 181.

Obsequio tranantur aquæ, nec vincere possis
Flumina, si contra, quam rapit unda, nates.

& IX. Met. 117.

——— *& obsequio deferri spernit aquarum.* BURMAN.

24. *Ita argumenta.*] Quantum valeant argumenta ac cæteræ probationes, incertum est oratori, donec judex de *caussa* pronunciarit: at affectus ita deprehendit judicis voluntatem omni in loco, & cum *caussa* agitur, & post. TURNEB.

25. *Pronuntiatio.*] Pronuntiata a judice sententia. ROLLIN.

26. *Velut spiritus.*] In cod. Voss. secund. legitur *velut species*: quæ quidem lectio ferri utcumque posset; nam τὸ *species* considerari potest ut ἀντίθετον τοῦ ingrata. CAPPER.

27. *Πάθος vocant.*] Πάθος quidem varie transfertur. Quidam enim nuper *passionem*, non sane ab antiquis nomine recepto, interpretari cœperunt. Fabius *affectum* recte verti sentit. Cicero vero in tertio Tuscul. Quæst. cap. 4. Πάθη esse *perturbationes* scribit, & *morbos* posse dici, si verbum e verbo esset reddendum: sed non satis usitate *morbos* dici, docet. Hieronymus quoque in Esaiam & Danielem scribit, Πάθος *perturbationem*, quam *passionem*, rectius transferri. Quos vero *affectus* Fabius vocat, Cicero interdum *perturbationes*, interdum *affectiones* appellat. REGIUS. *Affectus* tamen voce utitur Cicero lib. IV. Tuscul. 16. verba Platonis reddens. Ovidius, & mox alii passim usi sunt. Gellius lib. I. cap. ult. *affectiones* vel *affectus* Latinos Philosophos dixisse scribit: *motus animi* etiam sæpe dicitur Πάθος. BURMAN. Adde quod Cicero 3. de Finib. τὰ Πάθη vertit *commotiones animorum*; & in Lucullo seu 4°. Quæst. Academic. *permotiones*. Cæterum τὸ *animi perturbatio* magis accedit ad Aristotelis definitionem. Sic enim habet philosophus lib. II. Rhetoric. cap. I. ἔστι δὲ τὰ πάθη, δι᾽ ὅσα μεταβάλλοντες διαφέρουσι πρὸς τὰς κρίσεις· οἷς ἕπεται λύπη καὶ ἡδονή. Πάθη *sunt ea, quæ faciunt ut*

vertentes recte ac proprie *affectum* dicimus; [28] alteram ἦθος, cujus nomine, ut ego quidem sentio, caret sermo Romanus: *mores* appellantur, atque inde pars quoque illa philosophiæ ἠθικὴ *moralis* est dicta. Sed ipsam rei naturam spectanti mihi, non tam *mores* significari videntur, quam [29] *morum quædam proprietas*; [30] nam ipsis quidem omnes habitus mentis continentur. [31] Cautiores voluntatem complecti, quam nomina interpretari, maluerunt. Affectus igitur [32] hos concitatos, illos mites atque compositos esse dixerunt; [33] in altero vehementer commotos, [34] in altero lenes; denique [35] hos imperare, [36] illos persuadere; [37] hos ad perturbationem, [38] illos ad benevolentiam prævalere. [39] Adjiciunt quidam peritorum, πάθος temporale esse. Quod ut accidere frequentius fateor, ita nonnullas credo esse materias, quæ continuum desiderent affectum. Nec tamen minus artis aut usus [40] hi leniores habent; virium atque impetus non tantumdem exigunt. In *caussis* vero etiam pluribus versantur, imo, [41] secundum quemdam intellectum, in omnibus. [42] Nam, cum nisi ex

homines immutati non eodem modo de rebus judicent; quibus quidem πάθεσι comitantur tristitia & voluptas; hæc enim sine aliqua perturbatione animi fieri non possunt. Vossius Institut. orator lib. 11. cap. 1. pag. 196 Aristotelis verba sic interpretatur: *Sunt ea, per quæ animus, cum se immutant, in judicatione differunt; quos sequitur molestia & voluptas*: sed relativum τὰ οἷς pertinet ad τὰ πάθη, non autem ad participium τὸ μεταβάλλοντες, ut putavit Vossius. CAPPER.

28. *Alteram* ἦθος.] Alio quoque loco Fab. ait, hanc dictionem verti Latine non posse: significat autem *proprietatem affectuum* cujusque personæ; qua ratione dicuntur (ut ait Fabius) quidam pictores *ethici*, propterea quod sensum personarum & mores cum forma exprimunt. Vide de his Ciceronem in Oratore. TURNEB. ἦθος Rodolphus Agricola, quasi in eadem cum Fabio hæresi, non mores, sed morum affectiones, seu dispositiones recte putat interpretari se posse. SICHARD. ἦθος.] Quod Aristot. cap. 6. Poetic. ita definit: Ἔστι δὲ ἦθος τὸ τοιοῦτον ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν, ὁποία τις ἐστὶν ἐν οἷς οὐκ ἔστι δῆλον ἢ (malum ει) προαιρεῖται ἢ φεύγει ὁ λέγων: *Mores autem dicuntur, qui alicujus voluntatem, qualis sit in iis de quibus non constat utrum aliquid appetat, an fugiat qui loquitur, indicare solent.* Et cap. 18. Ἕξει δὲ ἦθος ἐὰν ποιῇ φανερὸν ὁ λόγος ἢ ἡ πρᾶξις προαίρεσίν τινα: *Mores autem habebit, si sermo vel actio institutum aliquod & propositum exprimat.* Hinc docet idem Philosophus in Ἠθικοῖς τὴν προαίρεσιν esse βουλευτικὴν ὄρεξιν, *appetitum deliberativum seu consultativum*; & alibi, τὴν προαίρεσιν συντρέχειν πᾶσι τοῖς ἤθεσι, *omnibus moribus conciare quoddam propositum, consilium, institutum*, &c. CAPPER.

29. *Morum quædam proprietas.*] Certa hominis indoles, Gallice, *les caracteres*. Vide Dionys. Halicarnass. περὶ τῶν λόγων ἐξετάσεως, *de orationibus examinandis*. Hinc ἠθοποιία & ἠθολογία mutata oratio, quæ dicentis propriam indolem & animi naturam, mentis habitus & proprietates graphice exprimit. Lege sis etiam Aristot. Poetic. capp. 6. & 15. CAPPER.

30. *Nam ipsis quidam omnes.*] *Quidem* legatur, non quidam. REGIUS.

31. *Cautiores voluptatem.*] *Voluntatem* legendum est, hoc est, intellectum ac significationem; non autem *voluptatem*. REGIUS. Gallæus conjiciebat, *cautiores voluntatem, quam mores, interpretari maluerunt*: nam quid est *voluntatem complecti*? ego puto *voluntatem complecti*, esse id exprimere, quod Græci Philosophi per ἦθος indicare voluerunt; quorum voluntatem, id est, sensum, intellectum, quem illi verbo dederunt, maluerunt amplecti, quam verbum e verbo reddere. BURMAN. Atque hæc explicatio firmari potest ex Photii *Amphilochiis*, quæ nuper ex MSS. codd. Coislin. & Colbert describenda curavi; nam quæstione 75. sic habet ille doctissimus Patriarcha: Ἐπὶ μόνης τῆς ἀρρήτου καὶ ὑπερφυοῦς φύσεως ἡ καταφατικῶν ὀνομάτων τῶν ὑπερβολικῶν ἴσην τὴν σημασίαν τοῖς διὰ τῶν ἀποφατικῶν ἢ στερητικῶν φωνῶν χρηματιζομένοις ἀναφέρεται τὸ βούλημα, hoc est: *In sola ineffabili & supernaturali natura vocabulorum affirmativorum forum significatum habet æqualem iis loquendi formulis, quæ per negativas aut privativas dictiones* [loquentium] *voluntatem declarant.* CAPPER.

32. *Hos concitatos, illos mites.*] In hoc quidem sensu nihil esse desiderandum quibusdam fortasse videtur; sed duo illa verba Græca πάθος & ἦθος ut adscribantur, sensus exposcit; nam Fabius ex quorumdam sententia exponit, affectus concitatos esse πάθος, mites vero ἦθος: quare mihi sic legendum videtur, ut adscribantur hoc modo: *Affectus igitur hos concitatos πάθος, illos mites atque compositos ἦθος esse dixerunt.* REGIUS. Sed quæ verba Græca in ipsum Fabii textum inducere volebat Regius, ea lectoris eruditi mens facile supplere poterit. CAPPER.

33. *In altero vehementer commotos.*] Ἐν τῷ πάθει videlicet. CAPPER.

34. *In altero lenes.*] Scilicet ἐν τῷ ἤθει. CAPPER.

35. *Hos imperare.*] Τὰ πάθη. CAPPER.

36. *Illos persuadere.*] Τὰ ἤθη. CAPPER.

37. *Hos ad probationem.*] *Probationem* sensus aspernatur; *perturbationem* vero amplectitur. Quare, vel refragantibus exemplaribus, *perturbationem*, pro *probationem*, legendum esse facile contenderim. REGIUS *Probationem*: Andr. Locat. Sichardi marg.

38. *Illos ad benevolentiam.*] Igitur si hos affectus partibus attribuere velimus, in *conclusione* locum habebit πάθος, & nonnunquam ἦθος, si judicem placare volumus: in *exordio* vero frequentius erit ἦθος, ut benevolentiam colligamus: in cujus tamen hoc nonnunquam etiam πάθος. TURNEB.

39. *Adjiciunt quidam.*] Est alia item differentia; nam ἦθος per totam spargitur *caussam*; sic enim fit illa longe credibilior: πάθος vero non habet ubique locum, sed in *conclusione* & *exordio*: quanquam nonnullæ *caussæ* sunt *patheticæ*, quarum partes omnes habent affectum. TURNEB. *Adjiciunt quidam* πάθος *temporale esse.*] Aliud rursus inter πάθος & ἦθος discrimen statuit Emporius Rhetor in opusculo de *ethopœia* & *loco communi pag.* 279. Rhetorum Latin. e Pithœana Bibliotheca editorum, ubi sic legimus: *Est sane præter* ethos & pathopœia, *quæ continuum affectum non naturalem sed incidentem. Quam materiam ab* ethopœia *prave distinguunt, qui putant esse* ethe, *quæ lætos fingant*, pathe *vero, quæ tristium sint; cum idem hoc sit* pathetica *nomine nuncupatu, quod accidens alter affectum naturalem illum morum sæpe subvertat, patiaturque natura velut vim quamdam, cum ii qui loquuntur a suo loquendi more declinent; ut, cum Hercules, cujus constans sint semper oratio, parricidium suum luget; vel, cum apud Homerum Achilles semper minax circumventum se a flumine gemit; aut, cum Mezentius semper crudelis vel Turnum precatur ut se suscipiat, vel Æneam ut sibi tribuat sepulturam. Denique* ethus *personam sequitur semper*; pathos *caussam. Igitur cum incurrens præponderabit affectus, tunc vocabitur* pathopœia: *ut tamen plene affectus, qui ingeneratus est, deseratur; nam neque ipse Mezentius sic precatur, ut Turnus; nec sic vulnere suo Mars mœret, ut Venus. Valeat ergo interdum mos ingeneratus, dum tamen qui supervenit, propensius exequatur, si plus in materia vis ipsius pravaluit.* CAPPER.

40. *Hi leviores habent.*] Quamvis *leviores* quoque legi posset, tamen *leniores*, hoc est, mitiores, magis sensui convenire videntur. REGIUS. *Leviores*: MS. Bodl. Vallæ lib. Andr. Locat. Colon. marg. Vidovæi.

41. *Secundum quemdam intellectum.*] Hoc omnino est quod Gallice dicimus, *en un sens*. CAPPER.

42. *Nam cum ex illo & hoc, &c. dicitur.*] Hic quidem locus adeo est depravatus, ut neque corrigi, neque sensus elici possit: non quin mendæ aliquæ facile tolli possint, ut *dicitur*, i litera expuncta, legatur: sed quia aliquid adjici necessarium videtur, quod invitus facio, nullo præsertim mihi adstipulante exemplari. Hanc autem dictionem *nisi* adscribendam puto, ut legatur: *Nam, cum nisi ex illo & hoc loco nihil ab oratore tractetur, quicquid de honestis & de utilibus, denique faciendis & non faciendis dicitur, hoc vocari potest.* REGIUS. Secutus est ambiguitatem vocis Fabius; ἦθος enim duo significat, *proprietatem morum* cujusque personæ, & *probitatem morum* aut *improbitatem*: a quo posteriore intellectu dicitur philosophia *ethice*, id est,

illo [43] & hoc loco nihil ab oratore tractetur, quidquid de honestis, & utilibus, denique faciendis & non faciendis dicitur, * [44] hoc vocari potest. Quidam commendationem atque excusationem propria [45] hujus officii putaverunt; [46] nec abnuo esse ista in hac parte; sed [47] non concedo, ut sola sint: [48] quin illud adhuc adjicio, πάθος atque ἦθος esse interim ex eadem natura, ita ut illud majus sit, hoc minus, ut [49] *amor* πάθος, *charitas* ἦθος: [50] interdum diversa inter se, sicut in *epilogis*. Namque πάθος concitat, ἦθος solet mitigare. [51] Propria tamen mihi vis nominis & exprimenda natura est, quatenus appellatione ipsa non satis significari videtur. Ἦθος, quod intelligimus, quodque [52] a * dicentibus desideramus, [53] id erit, quod ante omnia bonitate commendabitur, non solum mite ac placidum, [54] sed plerumque blandum & humanum, & audientibus amabile atque jucundum: in quo exprimendo summa virtus ea est, [55] ut fluere omnia ex natura rerum hominumque videantur, quo [56] mores dicentis ex oratione pelluceant, & quodammodo agnoscantur. Quod est sine dubio inter conjunctas maxime personas, [57] quoties perferimus, ignoscimus, satisfacimus, monemus, procul ab ira, procul ab odio. Sed tamen alia patris adversus filium, tutoris adversus pupillum, mariti adversus uxorem moderatio est; [58] hi enim præ se ferunt eorum

moralis: in hunc igitur posteriorem intellectum affectus duo possunt reduci. TURNEB. *Nisi* non habent Voss. secund. Locat. *Ex illo.*] Τὸ παθος. CAPPER.

43. *Et hoc loco*] Τοῦ ἤθους. CAPPER.

44. *Hoc vocari potest.*] *Hoc vocare*; Voss. secund. Locat. Ald. Vasc. Steph. Sichard. Basil. Gryph. Coln. Vidov. *Hoc vocari potest.*] Ἦθος videlicet. CAPPER.

45. *Hujus officii.*] Quod præstant τὰ ἤθη. CAPPER.

46. *Nec ab uno esse ista.*] Emendate in aliis quibusdam exemplaribus legitur *abnuo*, pro illis *ob uno*. REGIUS.

47. *Non concedo, ut sola sint.*] Horatius eodem sensu particulam *ut* usurparit Od. 9. lib. 1. *Vides ut alta stet nive candidum Soracte.* Sic Græci passim dicunt ὁρᾷς ὡς vel ὅπως. CAPPER.

48. *Quin illud adhuc.*] *Alioquin illud*; marg. Basil.

49. *Amor πάθος.*] Cic. in *Part.* cap. 25. amicitiam ait cerni amore & charitate, esseque charitatem erga patriam & parentes; erga conjuges autem & liberos quanquam sit charitas, amorem tamen maxime apparere. PAREUS. *Amor πάθος, charitas ἦθος.*] Sic apud nostrates dicuntur *une passion*, & *un sentiment*; *l'amour*, & *l'amitié*. CAPPER.

50. *Interdum diversa sicut in epilogis.*] Et sane accusator in *epilogo* debet per τὸ πάθος judicem commovere, concitare: patronus autem rei, commotum judicis animum flectere per τὸ ἦθος, lenire, mitigare. CAPPER.

51. *Propria tamen mihi hujus nominis.*] *Propria tamen mihi vis nominis & exprimenda natura est*; MSS. Bodl. Voss. secund. Sich Basil. Obrecht.

52. *A docentibus.*] *Dicentibus*; Obrecht. in curis secundis.

53. *Id erit* (ἦθος) *quod bonitate commendabitur, ... mite, placidum, blandum, &c.*] Idem antea docuerat Cicero in *Oratore* 128. *Duo sunt*, inquit, *quæ bene tractata ab Oratore, admirabilem eloquentiam faciant; quorum alterum est, quod Græci ἠθικὸν vocant, ad naturas, & ad mores, & ad omnem vitæ consuetudinem accommodatum; alterum, quod iidem παθητικὸν nominant; illud superius, come, jucundum, ad benevolentiam conciliandam paratum.* Et lib. 2. *de Orat.* 200. *Tum admiscere huic generi orationis vehemens atque atroci* [τῷ παθητικῷ] *genus illud alterum* [τὸ ἠθικὸν] *lenitatis & mansuetudinis cœpi.* Et numero 211. Est *illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione, boni viri debet speciem tueri, lenis atque summissa esse debet.* Et numero 184. *Horum igitur* [quorum de re disceptatur] *exprimere mores oratione justos, integros, religiosos, &c. mirum quiddam valet: & hoc tantam habet vim, si est suaviter & cum sensu tractatum, ut sæpe plus quam causa valeat.* Aristoteles quoque τὸ ἦθος per se & absolute positum in bonam partem usurpavit pro honesta, laudabili, & quæ virtutem præ se ferat, indole. Locus est in 2. Rhetoric. cap. 12. ubi Philosophus ita de juvenibus loquitur: Τῷ ἤθει, ζῶσι μᾶλλον, ἢ τῷ λογισμῷ· ἔστι δὲ ὁ μὲν λογισμὸς τοῦ συμφέροντος, ἡ δὲ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ; ubi τὸ ἦθος & ἡ ἀρετὴ ad idem fere significandum adhibentur. Et cap. 13. de senibus: Μᾶλλον ζῶσι κατὰ λογισμὸν ἢ κατὰ τὸ ἦθος· ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς, τοῦ συμφέροντος· τὸ δὲ ἦθος, τῆς ἀρετῆς. CAPPER.

54. *Sed plerumque blandum.*] Ἦθος, inquit Hermogenes, quasi pedestris quædam affectio est, quæ non in graves turbatasque voluntates & varietates exurgit, ut πάθος; sed blando quodam atque jucundo motu animis audientium illabatur, & quasi quamdam vitæ suavis consuetudinem effingat. SICHARD.

55. *Ut fluere.*] Non autem extrahi quasi videatur; ἁπλοῦν γὰρ εἶναι βούλεται καὶ ἀποίητον τὸ πάθος, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἦθος; *simplex enim esse vult & sine qualitate ulla affectus; eodem autem pacto & mos.* REGIUS. Locus est apud Pseudo-Demetrium Phalereum de Elocutione, numero 28. ubi Victorius etiam vertit *sine qualitate*. Sed eruditos interpretes fefellit, quod τὸ ἄποιον, *qualitatis expers*, confuderint cum τῷ ἀποίητον, *quod est sine arte, sine artificio, sine affectatione; quod non est de industria elaboratum, non factitium, non affectatum*, &c. hunc sensum τὸ ἀποίητον habet apud Dionys. Halicarnass. tom. 2. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων pag. 2. edition. Wechel. τῆς λέξεως .... τὸ ἀποίητον ... λόγου: & ibidem in Lysia pag. 84. [illegible] In Isocrate pag. 103. [illegible] In Isæo pag. 106. [illegible] (malim [illegible]) [illegible] In epistola ad Pompeium pag. 127. [illegible]; hoc est, *cum tenuem, simplicem, & inaffectatam elocutionem adhibere studet* [Plato.] Adde quod Apsines unus ex antiquis Rhetoribus ab Aldo editis tom. 1. pag. 726. cum rationes tradidisset, quibus τὸ πάθος excitaretur, de ipsa elocutione sic habet: [illegible]; quæ verba sic optime vertit ipse Victorius commentar. ad Demetr. Phaler. pagg. 28. 29. *Locutionem esse debere sine cura conformatam, & vacuam omnibus exquisitis ornamentis, quia orationem his quasi medicamentis fucare, non videtur esse dolentis atque gravem aliquam injuriam deplorantis.* In hoc certe Apsinis loco τὸ ἀποίητον & τὸ [illegible] respondent τῷ ἀποίητα Demetrii. & illud quodammodo interpretantur: igitur illius pseudo-Demetrii verba, quæ Raphael Regius & Petrus Victorius perverterunt potius quam verterunt, Latine sic reddenda sunt: *Simplex enim esse vult & artificio omnisque affectationis expers affectus; eodem autem pacto morum & propria indolis expressio.* CAPPER.

56. *Mores dicentis ex oratione pelluceant.*] Atque hæc est propriè ἠθοποιΐα seu ἠθολογία, Latinis *morata oratio.* CAPPER.

57. *Quoties perferimus,*] *Quoties ferimus*; Voss. secund.

58. *Hi enim præferunt.*] *Se* pronomen adscribendum mihi videtur, & *laeduntur* legendum, hoc modo: *Hi enim præ se ferunt eorum ipsorum, a quibus læduntur, caritatem.* REGIUS. *Præferunt*; MSS. Bodl. Voss. secund. Andr. Locat. eodem modo variant codices lib. x. cap. 1. *Messala nitidus & candidus & quodammodo præ se ferens* (alii *præferens*)

ipsorum, [59] a quibus læduntur, charitatem, neque alio modo invisos eos faciunt, quam quod amare ipsi videntur: alia, cum senex adolescentis: [60] alia, cum convicium honnestus inferioris fert. [61] Hic enim tannum concitari; [62] illic etiam affici debet. Sunt & illa ex eadem natura, sed [63] motus adhuc minoris, [64] veniam petere, adolescentiæ defendere amores. [65] Nontunquam etiam levis [66] alieni caloris derisus [67] ex hac forma venit: [68] sed non his ex locis tantum, verum aliquanto magis propriæ sunt virtutes simulationis, satisfaciendi, rogandi, & εἰρωνείας, quæ diversum ei, quod dicit, [69] intellectum petit. Hinc etiam ille major ad concitandum odium nasci affectus solet, cum hoc ipso, quod nos adversariis submittimus, intelligitur tacita [70] impotentiæ exprobratio. Namque eos graves & intolerabiles id ipsum demonstrat, quod cedimus; [71] & ignorant cupidi maledicendi, aut affectatores libertatis, [72] plus invidiam, quam convicium, posse; [73] nam invidia adversarios, convicium nos, invisos facit. [74] Ille jam pene medius affectus est, ex amoribus, & ex desideriis amicorum & necessariorum. Nam & [75] hoc major est, & [76] illo minor. [77] Non parum significanter etiam illa in scholis ἤθη dixerimus, quibus plerumque rusticos, superstitiosos, [78] avaros, timidos, secundum [79] conditionem propositorum effingimus. [80] Nam sic ἤθη *mores* sunt, cum hos imitamur, & ex his ducimus orationem. [81] Denique hoc omne bonum & comem virum poscit. Quas virtutes cum etiam in litigatore debeat orator, si fieri potest, approbare; utique ipse aut habeat, aut habere credatur. Sic proderit plurimum *caussis*, quibus ex sua

in decendo nobilitatem. BURMAN. *Hi enim præ se ferunt.*] In his personis, de quibus dixit, videtur ἦθος esse paulo severius: itaque cum objurgant, objurgatio tamen ab amore proficisci videtur: orator igitur hanc formam observare debet in oratione. TURNEB.

59. *A quibus læduntur.*] *A quibus lædimur.* Locatell.

60. *Alia, cum convicium.*] *Alia, cum civium;* Locat. *adolescentis, convicium honestus;* Ald.

61. *Hic tantum concitari.*] Honestus vir adversus inferiorem debet vehementiori affectu, τῷ πάθει, commoveri. CAPPER.

62. *Illic etiam affici.*] Senex erga illum adolescentem filium forte nepotemve affectu etiam leniori, τῷ ἤθει, cujusdam caritatis moveri debet. CAPPER.

63. *Motus adhuc minoris.*] *Momenti adhuc minoris;* Ald. marg. Basil.

64. *Veniam petere, adolescentiam defendere, amores nonnunquam*] Hic distinguendum est: alioquin sensus confunduntur. REGIUS. Ita Voss. secund. & Locatel. edidit; sed omnes fere alii, *adolescentia defendere amores: Nonnunquam etiam*, &c. forte etiam, *adolescentium defendere amores.* BURMAN. Vide Ciceronis orationem pro Cælio; in qua tamen nonnulla sunt Evangelicis morum præceptis dissona. CAPPER.

65. *Nonnunquam etiam levis.*] Simulatio pertinet ad ἦθος & πάθος: nam, cum aliquem simulatione quadam leni irridemus, est ἦθος: at, cum fingimus nos alicui summittere, hoc ipso illum superiorem significamus. & in invidiam rapimus, estque πάθος. TURNEB. *Lenis alieni caloris derisus;* Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Colin. Vidov. *levis alieni caloris;* Basil. Gryph. Obrecht. BURMANNUS. Cæterum τὸ *levis* est in *nominativo*, & refertur ad τὸ *derisus* CAPPER.

66. *Alieni caloris.*] Quem alii præ se ferunt in reprehendendis accusandisve iis, quos defendendos ipsi suscepimus. CAPPER.

67. *Ex hac forma.*] Supple, τοῦ ἤθους, seu minorum & leniorum animi affectuum, motuum, &c. CAPPER.

68. *Sed non his locis tantum, &c.*] Mendæ ex hoc loco sic tolli posse videntur, si legatur *virtutes*, hoc modo: *verum aliquanto magis propria sunt virtutes simulationis*, &c. REGIUS. *His locis;* Locat. Ald. *his a locis;* Vidov. *virtutis simulationis;* Locatel.

69. *Intellectum petit.*] Hoc est, sensum & verborum significationem. CAPPER.

70. *Impotentiæ.*] Hoc est immoderatæ potentiæ, quæ superbum quempiam & cæteris intolerabilem efficiat: quo sensu Tullius 4. Tuscul. dixit: *ob scelera, animique impotentiam & superbiloquentiam impendere Tantalo apud inferos saxum, ut poëtæ quidem faciunt:* scribit etiam Suetonius Cæsarem *solitum edere voces impotentiæ.* CAPPER.

71. *Et ignorant.*] Forte legendum *nec ignorant;* hoc enim solent facere, & invidiosis magis orationibus, quam conviciis, adversarios proscindere: *affectatores* autem *libertatis* sunt, qui captant semper libere loquendi occasionem: sic apud Ovidium epist. xv. 68.

Hoc mihi libertas, hoc pia lingua dedit.

Vide Vorst. ad Valer. Max. vi. 11. princ. BURMAN. Qui parum probabiliter legi mallet *nec ignorant;* nec plus habeot probabilitatis, quæ subjungit de invidiosis orationibus, quibus magis quam conviciis adversarios proscindere soleant. Vide sequentes notas, ubi quod attinet ad invidiam & convicium, aliter, quam a Burmanno, explicatur. CAPPER. *Cupidi maledicendi.*] Οἱ τοῦ βλασφημεῖν ὀρεγόμενοι, qui suis adversariis maledicere cupiunt. CAPPER.

72. *Plus invidiam, quam convicium posse.*] Plus detrimenti nostris adversariis inferimus, si eos invidiosos odiosque reddamus, quam si eis conviciemur. CAPPER.

73. *Invidia adversarios, &c.*] Invidia quam adversariis conflamus, odium quod illis conciliamus, eos judicibus invisos facit: convicium autem quod in illos funderemus, nos ipsos invisos judicibus odiososque redderet: cæterum hunc locum paulo difficiliorem mala interpunctio effecerat. CAPPER.

74. *Ille medius affectus est.*] Vide ut Fabius medium quemdam inter τὸ πάθος & τὸ ἦθος affectum agnoscat, majorem quidem τῷ ἤθει, minorem autem τῷ πάθει: hoc porro consequitur ex ipsius doctrina, qua tradit τὸ πάθος & τὸ ἦθος non nisi secundum magis & minus inter se aliquando differre; nam τὸ *magis & minus* plures gradus admittit, quos inter aliquid erit medii. CAPPER.

75. *Hoc major.*] Nempe τῷ ἤθει. CAPPER.

76. *Illo minor.*] Scilicet τῷ πάθει. CAPPER.

77. *Non parum.*] Hoc præceptum pertinet ad *ethopœiam*, sive ad *ethologiam*, quæ fit, cum orationem ex aliena dicimus persona, cujus mores apte exprimimus: quo modo declamatores solent interdum orare ex persona *rustici*, aut avari, aut timidi. TURNEB.

78. *Avaros, timidos.*] *Avaros, invidos;* Sichard. & Basil. marg.

79. *Conditionem propositionum.*] Loco *propositionum*, rectius *propositorum* legeretur, hoc est, *thematum*; nam Cicero *Thema* propositum interpretatur, ut Fabius ipse testis est. REGIUS. *Propositionum;* Locat. Recte docet Regius a Cicerone *thema* seu *thesin* Latine reddi *propositum*. Ciceronis locus, ad quem respicit, exstat in *Topic.* cap. 21. addit Fabium ipsum hujus rei testem esse. Vide supra lib. III. cap. 5. & lib. VII. cap. 1. CAPPER.

80. *Nam si ἤθη.*] *Sic*, c litera adscripta, ut legatur, sensus exposcit. REGIUS.

81. *Denique hoc omne.*] Repetit præceptum, quod posuit lib. v. ut orator optimus sit, aut saltem optimus videatur; nam mores (ut docet Aristot.) præcipuam faciunt fidem: cum igitur ἦθος sit placidum & mansuetum, oratoris quoque mores placidos & mansuetos esse oportet, ut optime affectu possit uti. TURNEB. *Hoc omne.*] Quod pertinet ad τὸ ἦθος vel τὰ ἤθη. CAPPER.

bonitate faciet fidem. Nam qui, dum dicit, malus videtur, utique male dicit; non enim videtur justa dicere: [82] alioqui ἦθος videretur. [83] Quare ipsum etiam dicendi genus [84] in hoc placidum debet esse ac mite: nihil superbum, nihil [85] elatum saltem ac sublime desideret. Proprie, jucunde, credibiliter dicere, sat est. Ideoque & [86] medius ille orationis modus maxime convenit. Diversum est huic, quod [87] πάθος dicitur, quodque nos *affectum* proprie vocamus; &, ut [88] proxime utriusque differentiam signem, [89] illud comœdiæ, [90] hoc tragœdiæ [91] simile. [92] Hæc pars circa itam, odium, metum, invidiam, miserationem, fere tota versatur. Quæ quibus ex locis [93] ducenda sint, & manifestum omnibus, & a nobis [94] in ratione *proœmii* atque *epilogi* dictum est. Et metum tamen duplicem intelligi volo, quem patimur, & quem facimus; [95] & invidiam. Namque altera invidum, altera invidiosum facit. [96] Hoc autem hominis, [97] illud rei est: in quo & plus habet operis oratio. [98] Nam quædam videntur gravia per se, parricidium, cædes, veneficium: [99] quædam efficienda sunt. Id autem [100] contingit, aut cum magnis alioqui malis gravius esse id, quod passi sumus, ostenditur; quale est apud Virgilium:

[101] *O felix una ante alias Priameïa virgo,*
Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis
Jussa mori!......

Quam miser enim casus Andromachæ, si comparata ei felix Polyxena? Aut cum ita exaggeramus injuriam nostram, ut etiam, [102] quæ multo minora sunt, intoleranda dicamus: *Si pulsasses, defendi non poteras; vulnerasti.* Sed hæc diligentius, cum [103] ad amplificationem venerimus, dicemus. Interim notasse contentus sum, non id solum agere affectus, [104] ut, quæ sunt, ostendantur acerba ac luctuosa; sed etiam

82. Ἦθος.] Tum maxime servatur ἦθος in oratione, quando oratio cum rebus & personis consentit, neque discrepat a moribus dicentis: ac tum certe maxime videtur patroni oratio esse probabilis, & justa dicere. TURNEB. *Alioqui ἦθος videretur.*] Alioqui, si nempe justa dicere videretur orator ille, si bene diceret, in ipso videretur ἦθος, id est, bona quædam indoles, bona morum proprietas; nam τὸ ἦθος per se bonam in partem a Fabio sumitur, ut patet ex præcedentibus locis ubi sic loquitur: Ἦθος *id erit, quod ante omnia bonitate commendabitur, non solum mite ac placidum, &c...... Hoc omne* [nempe τὸ ἦθος] *bonum & comem virum poscit: quas virtutes... orator ipse aut habeat, aut habere credatur.* CAPPER.

83. *Quare ipsum etiam.*] *Quare & ipsum etiam:* Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

84. *In hoc.*] Videlicet in τῷ ἦθει, de quo hactenus multa verba fecit, de τῷ πάθει pluribus mox acturus. CAPPER.

85. *Elatum saltem, ac sublime desideret.*] Quid *saltem* hic significet, non capit Rollinus, & mallet, *desiderat*: sed *saltem*, pro *ne quidem* ponitur, ut sensus sit, nihil superbum, immo ne quidem elatum & sublime desideret; vel pro *prorsus* capi potest, nihil elatum prorsus; ut ita a nostro usurpari notavit Pincier. lib. III. parerg 41. sic enim lib. I. cap. 4. *At Grammatici saltem omnes in hanc descendunt rerum tenuitatem:* id est, *prorsus* omnes, nemine excepto; vel *certe*. Et ita lib. X. cap. 2. *Ne vero saltem iis, quibus ad evitanda vitia judicio satis fuit, sufficiat imaginem virtutis effingere.* Ubi etiam *prorsus* iis capi potest, ut excludantur alii; vel etiam pro *certe*: quæ particula etiam pro *minimum* poni solet: sed de hujus vocis *saltem* vi satis egerunt Pincier. d. l. Borrichius, Vossius, & Cellarius. BURMAN.

86. *Medius ille oratoris modus.*] Loco *oratoris*, legendum esse *orationis* videtur; sunt enim tres orationis modi, qui a Græcis characteres dicuntur; gravis, mediocris, quem medium Fabius vocat; & attenuatus, qui & humilis vocatur. REGIUS. *Oratoris*; Locat. *medius ille orationis*; Voss. secund. Steph.

87. Πάθος *dicitur.*] Πάθος, ait Isocrates, teste Suida, τραγικὴ διάθεσις, φόβου καὶ ὀργῆς μεστὴ, πάντων τῶν ... πεπληρωμένη. SICH.

88. *Proxime utriusque.*] *Proprie:* Voss. sec.

89. *Illud comœdiæ.*] Τὸ ἦθος videlicet. CAPPER.

90. *Hoc tragœdiæ.*] Scilicet τὸ πάθος. CAPPER.

91. *Simile.*] *Simile est:* Voss. sec.

92. *Hæc pars.*] Quatuor sunt generales perturbationes, cupiditas, lætitia gestiens, metus, ægritudo: ab his reliquæ perturbationes fluunt. TURNEB. *Hæc pars circa iram.*] Τὸ τῆς πάθος, vel ἡ παθητικὴ oratio, τῇ Tragœdiæ similis. CAPPER.

93. *Ducenda sint.*] *Ducenda sunt*; Locat. Ald.

94. *In ratione proœmii, atque epilogi.*] In tractatu de exordio & epilogo, cum exordii, atque epilogi, naturam & proprias dotes explicaremus. CAPPER.

95. *Et invidiam.*] Cicero quoque in *Tusculanis*, *invidiam* & *active* & *passive* sumi dicit: eam tamen sæpius *passive* usurpat; nam *active* dicit *invidentiam*. TURNEB.

96. *Hoc autem hominis.*] Τὸ fieri invidum; nam pronomen τὸ *hoc*, non semper ad proxime præcedens refertur, ut ex pluribus locis patet, quæ referunt Budæus in Commentar. & Sanctius in Minerva. CAPPER.

97. *Illud rei est.*] Scilicet τὸ invidiosum fieri. CAPPER.

98. *Nam quædam videntur.*] Amplificatio, quæ fit per comparationem (de qua aget Fab. lib. VIII.) prodesse solet ad exaggerandum, ut factum aut gravius videatur, aut etiam invidiosius. TURNEB.

99. *Quædam efficienda sunt.*] Per orationem efficienda sunt gravia, exhibenda sunt auditoribus, tanquam tristissima, & maxime deploranda. CAPPER.

100. *Contingit, aut cum.*] *Contingit, cum:* Locat. Ald.

101. *O felix!*] Polyxenæ, quæ post Trojæ excidium ad Achillis tumulum mactata occubuit, casus gravior esse debebat Andromachæ, quæ captiva abducta Heleno Priami filio, itidemque captivo, nupsit: hæc tamen III Æneid. vers. 321. suum casum graviorem facit, ex hocque Polyxenam feliciorem;

——— quod sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile. TURNEB.

Qui tamen ad rem clarius exponendam dicere debuisset, Andromachen post Trojæ excidium Pyrrho primum Achillis filio nupsisse; deinde ab hoc repudiatam, & in matrimonium datam Heleno, &c. cum enim sua in annotatione Pseudo-Turnebus ille solius Heleni mentionem fecerit, & postea Virgilii versus hosce retulerit,

——— sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile:

posset lector incautus existimare, victorem ejusmodi herum, ipsummet Helenum fuisse; cum herus ille victor Pyrrhus fuerit, &c. CAPPER.

102. *Quæ multa minora.*] *Multo* legendum esse patet. REGIUS. *Multa;* Locat.

103. *Ad eam amplificationem.*] *Eam* accusativus, ut cessans, videtur expungendus. REGIUS. De amplificatione aget lib. VIII cap. 4. *ad eam;* Voss. sec.

104. *Ut, quæ sunt, ostendantur.*] Concisum loquendi genus; id est, quæ sunt acerba & luctuosa, ostendantur esse talia. Id quod facit Cicero in *Divinatione*, cum ait: *Ve-*

ut, quæ toleranda haberi solent, gravia videantur; [105] ut, cum in maledicto plus injuriæ, quam [106] in manu; in infamia plus pœnæ dicimus, quam in morte. Namque in hoc [107] eloquentiæ vis est, ut judicem [108] non ad id tantum impellat, [109] in quod ipse a rei natura duceretur; sed aut qui non est, aut majorem quam est, faciat affectum. Hæc est illa, quæ [110] *δείνωσις* vocatur, rebus indignis, asperis, invidiosis addens vim oratio: qua virtute [111] præter alios plurimum [112] Demosthenes valuit. [113] Quod si tradita mihi sequi præcepta sufficeret, satis feceram huic parti, nihil eorum, quæ legi, vel didici, quod modo probabile fuit, omittendo: sed mihi in animo est, quæ latent penitus, ipsa hujus loci aperire penetralia: quæ quidem non aliquo tradente, sed experimento meo, ac natura ipsa duce accepi. [114] Summa enim (quantum ego quidem sentio) circa movendos affectus in hoc posita est, ut moveamur ipsi. Nam & luctus, & iræ, & indignationis aliquando ridicula fuerit imitatio, si verba vultumque tantum, non etiam animum, accommodaverimus. Quid enim aliud est caussæ, ut [115] lugentes, utique in recenti dolore, disertissime quædam exclamare videantur, & ira nonnunquam, [116] in indoctis quoque, eloquentiam faciat, quam quod illis inest vis mentis, & [117] veritas ipsa morum? Quare in iis, quæ verisimilia esse volemus, simus ipsi similes eorum, qui vere patiuntur, affectibus; & a tali animo proficiscatur oratio, qualem facere judicem volet. An ille dolebit, qui audiet me, [118] hoc cum dicam, non dolentem? Irascetur, si nihil ipse, [119] qui in iram concitat, idque exigit, simile patietur? [120] Siccis agenti oculis lacrymas dabit? fieri non potest. [121] Nec incendit, nisi ignis; nec madescimus, nisi humore; nec res ulla dat alteri colorem, quem ipsa non habet. Primum est igitur, ut apud nos valeant ea, quæ valere apud judicem volumus; [122] afficiamurque, antequam [123] afficere conemur. [124] At quomodo fiet, ut afficiamur? neque enim sunt motus [125] in nostra potestate. Tentabo etiam de hoc dicere. [126] Quas *φαντασίας* Græci vocant, nos sane *visiones* appellemus; per quas imagines rerum ab-

tatse possit, (id quod in ejusmodi reo necessarium) *ut*, *quæ ille libidinose*, *quæ nefarie*, *&c.* quæ sequuntur. TURN.

105. *Ut cum in maledicto*, *&c.*] Propterea quod pulsatio affert dumtaxat dolorem præsentem: at maledictum solet plerumque notam inurere, quæ nunquam possit elui. TURNEB.

106. *In manu.*] In pulsatione, in corporis percussione, quæ manu fiat; vernacule dicimus, *un coup de main.* CAPPER.

107. *Eloquentiæ vis est.*] *Est* deest in Voss. sec.

108. *Non ad id tantum impellat.*] *Compellat*: Voss. sec. Locat. Ald.

109. *In quod ipse a rei natura duceretur.*] Lectio editionis Aldinæ, Par. Vasc. Steph. sanior & expressior, quam quarumdam editionum ista, *in quod ipsa rei natura duceretur.* GIBSON.

110. *Δείνωσις.*] *Δείνωσις*, id est, *gravitas & vehementia*, vel adeo *exaggeratio*, oratio est acris, augens rei indignitatem, quæ eadem *δεινολογία* appellatur: hujus meminit Fab. lib VIII. capite 3. TURNEB. Huic contrarius est *οἶκτος*; de quibus ita Macrobius lib IV. Saturn. cap. 6. *Oportet enim, ut oratio pathetica, aut ad indignationem, aut ad misericordiam dirigatur, quæ a Græcis οἶκτος καὶ δείνωσις appellatur: horum alterum accusatori necessarium est, alterum reo: & necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis indignanti leniter incipere non convenit.* ALMELOV.

111. *Præter alios.*] *Alias*: Vallæ lib. Voss. sec.

112. *Demosthenes valuit*] Idem sentiunt Longinus *de Sublimi*, cap. 12. & alibi Hermogenes passim & maxime in tractatu *περὶ ἰδεῶν*, *de variis dicendi formis* CAPPER.

113. *Quod si tradita mihi.*] Atqui ista omnia lib. II. de Orat. apud Ciceronem reperiuntur; illic enim ait Antonius, primum esse, si movere velimus judicem, ut ipsi moveamur; si iracundum efficere, ira flagremus. Igitur impudenter hunc locum dissimulavit Fab. TURNEB.

114. *Summa enim.*] Atqui idem dixerat Horatius Art. Poet. 101.

Ut ridentibus arrident, ita flentibus adsunt
Humani vultus: si me vis flere, dolendum est
Primum ipsi tibi: tunc tua me infortunia lædent,
Telephe, vel Peleu. TURNEB.

Aristotel. in Art. Rhetor. Πιθανώτατοι γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτῆς φύσεως οἱ ἐν τοῖς πάθεσίν εἰσι, καὶ χειμαίνει ὁ χειμαζόμενος, καὶ χαλεπαίνει ὀργιζόμενος. i. e. *Nam aptissimi ab ipsa natura sunt ad persuadendum, qui sunt animo commoti: & fluctuare facit alios, qui & ipse fluctibus est agitatus: & ad iram concitat, qui verissime est ira concitatus* ALMELOV.

115. *Lugentes utique recenti dolore.*] *Usque in recenti*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

116. *In indoctis.*] *Indoctis*; V.C. Alm. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

117. *Veritas ipsa morum.*] *Τῶν ἠθῶν*, eorum scilicet animi habituum, motuumque, qui re vera iratis insunt. CAPPER.

118. *Hoc quum dicam.*] *Me cum hoc dicam*: Voss. sec.

119. *Qui in iram concitat se.*] *Se* pronomen, cum a sensu repellatur, eradendum videtur. REGIUS. *In iram concitat se*: Locat.

120. *Siccis agentis.*] Locu *agentis*, *agens* ut legatur, sensus exposcit. REGIUS. *Agentis*: MSS. Alm Voss secund. Ald. *agens*: Locat. marg. Steph. *agenti*: Steph. Basil. Gryph, Colin Vidov. Oxon. Obrecht.

121. *Nec incendit nisi ignis*, *&c.*] Sententia est *epiphonematos*, per allegoriam enunciata, hoc sensu; si iratum velis efficere judicem, irascere; si judici lachrymas extorquere, lachrymare. TURNEB.

122. *Afficiamur*] Affectibus moveamur ipsi. CAPPER.

123. *Afficere.*] Alios movere affectibus, in aliorum animis affectus excitare. CAPPER.

124. *At quomodo fiet.*] Motus illi & affectus sunt in ea animæ parte, quæ irrationalis est, nec voluntaria & arbitraria: quæris ergo Fabius, quo pacto fieri possit, ut pro voluntate moveamur & afficiamur. TURNEB.

125. *In nostra potestate*] Suspicor antiquam & Ciceroni usitatam constructionem hic corrupisse librarios, nam in V. C. Alm erat, *in nostram potestatem*; ita enim Gellius lib. I. cap. 7. docet Veteres dixisse Vide & Gronov. ad Liv. II. 14. & Voss. ad Jul. Cæs. de Bell. Civil. 2. 25. & commentatores ad Suet. August 13 BURMAN.

126. *Quas φαντασίας.*] *Phantasiam* appellant vulgo *imaginationem*, quæ tamen interpretatio non est vituperanda; nam antea dixit Fab. *imaginari*. Cicero in Academicis & aliis locis vertit *visum*, nonnunquam etiam *informationem*. Cæterum *phantasia*, vis est animæ, cui species a sensu profectæ insculpuntur, & quæ hinc data occasione ex libertate sua pleraque comminiscitur: hic vero est ea vis animi, non *informatio*, quæ illi insculpitur. TURNEB De interpretatione hujus vocis fuse disserit doctissimus Henricus Stephanus in notis suis ad Sexti Empirici Pyrrhon. Hypot. lib 1. cap. 7. qui locus inspici meretur Consule & Galeno adscriptum librum de Philosophorum historia

sentium ita repræsentantur animo, ut eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur: has quisquis [127] bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus. [128] Hunc quidam dicunt ἐυφαντασίωτον, qui sibi res, voces, actus secundum verum optime finget: quod quidem nobis volentibus facile continget. [129] Nam, ut inter otia animorum, & spes inanes, & [130] velut somnia quædam vigilantium, ita nos hæ, [131] de quibus loquimur, imagines [132] prosequuntur, ut peregrinari, navigare, præliari, populos alloqui, divitiarum, quas non habemus, usum videamur disponere, nec cogitare, sed facere. Hoc animi vitium ad utilitatem non [133] transferemus? [134] Ut hominem occisum querar, non omnia, quæ [135] in re præsenti accididisse credibile est, in oculis habebo? non percussor ille subitus erumpet? non expavescet circumventus? exclamabit? vel rogabit? [136] vel fugiet? non ferientem, non concidentem videbo? non animo [137] sanguis, & pallor, & gemitus, extremus denique [138] exspirantis hiatus insidet? Insequetur [139] ἐνάργεια, quæ a Cicerone [140] *illustratio & evidentia* nominatur, [141] quæ non tam dicere videtur, quam ostendere: [142] & affectus non aliter, quam si rebus ipsis intersimus, sequentur. An non [143] ex his visionibus illa sunt:

[144] *Excussi manibus radii, revolutaque pensa?*

Et?

[145] ——— *levique patens in pectore vulnus?*

[146] Et equus ille in funere Pallantis:

[147] ——— *positis qui insignibus*
[148] *It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora?*

Quid? [149] non idem poëta penitus ultimi fati [150] cepit imaginem, [151] ut diceret:

cap. 24. ALMELOV. De φαντασίαις multa & egregia scripsit Longinus in opusculo *de Sublimi*, cap. 15. CAPPER.

127. *Bene conceperit.*] *Ceperit*; Locat. Basil. ita mox *ultimi fati cepit imaginem.*

128. *Hos quidam dicunt.*] *Hos* eradendum, atque *hunc* reponendum, aperte *qui* relativum, quod sequitur, declarat. REGIUS.

129. *Nam ut inter otia.*] Corrupte quidem sic legitur hic locus; illam enim *ut* particulam sensus aspernatur: forsitan autem *vel*, & ipsa monosyllaba, loco illius emendate reponeretur. Exponit enim Fabius, quomodo facultas imagines concipiendi nobis facile contingat. REGIUS.

130. *Velut somnia quædam vigilantium.*] Alludit ad proverbium, *Species sunt vigilantium somnia*: quo quidem proverbio significamus, non minus esse vanas illorum species, quas otiosi confingimus, quam insomnia, quæ secundum quietem accidunt. TURNEB. Plato subinde dicit ἐγρηγορότων ἐνύπνια esse; id est, vigilantium somnia. PHILAND. Basilius in Epistola ad Gregorium Theologum tom. II. pag. 798. ἐκεῖνα γὰρ τὸ ὑπόληψις τὰς ἐλπίδας εἶναι ἐγρηγορότων ἐνύπνια: hoc dictum Platoni tribuit Ælianus lib. XIII. Var. Hist. cap. 29. Pindaro Stobæus Sermone 110. COLOMES. Basilii locum Mosellano, qui jam adduxerat, debet Colomesius: cæterum hinc inter ministros Dei Somni Ovidius unum *Phantason* facit, quem describit lib. XI. Metam. 641. BURMAN.

131. *De quibus loquimur.*] *Loquor*; V. C. Alm.

132. *Prosequuntur.*] *Persequuntur*: Voss. sec.

133. *Transferemus.*] *Transferemus*, ut futuri sit temporis, cum interrogatione est legendum. REGIUS. *Transferimus*: Locat. *ad utilitatem nostram non transferemus*; marg. Basil. & Vidov. *ad utilitatem nostram transferemus*: Voss. secund.

134. *Ut hominem occisum querar.*] *At hominem occisum queror*: Locat. Ald. marg. Basil. *Ut h. o. queror*; Basil. Gryph.

135. *In re præsenti.*] *Res præsens*, non ipsum modo tempus, in quo accidit, sed omnia, quæ in eo tempore gesta sunt: peculiaris hæc dicendi formula. SICHARD. Frequens Livio formula: sic lib. XL. 9. *Quod tum vociferarer in re præsenti pavidus, hoc nunc postero die queror*: & cap. 17. *Eodem anno inter populum Carthaginiensem & Regem Masinissam in re præsenti disceptatores Romani de agro fuerunt.* Et ita alibi & Cicero & Jurisconsulti, *in rem præsentem venire.* BURMAN.

136. *Vel fugiet.*] Ita MSS. Bodl. Basil. ita etiam editiones Andr. Ald. Sich. & aliorum, quos quidem secuti, lectionem editionis Lugdunensis ejecimus *vel feriet*: sed præter auctoritatem codicum, qui nostram confirmant, incredibile est, Fabium inter rei homicidii actiones feriendi actum bis memoraturum: sequitur autem immediate, *non ferientem, non concidentem videbo.* GIBSON.

137. *Sanguis & pallor.*] *Pavor*; Ald. Sich. Basil. Vidov. marg. Colon.

138. *Exspirantis hiatus insidet.*] Citra non negandi adverbium hic sensus integer non habetur. Quare adscribendum videtur, & cum interrogatione legendum hoc modo: *Extremus denique exspirantis hiatus non insidet?* REGIUS. *Insidet?*] Futurum est ab *insido*: non autem præsens ab *insideo.* CAPPER.

139. *Ἐνάργεια, quæ a Cicerone.*] Ἐνέργεια a quibusdam vitiose legitur; cum, ut alibi quoque diximus, non illustratio, sed actus atque efficacia transferatur. REGIUS. Hoc vocabulum dupliciter apud Auctores scribitur; nam qui vim orationis, & efficaciam movendi, quam habet, spectant, ab opere ἐνέργειαν vocant, eo quod Græcis ἔργον opus dicatur. Porro, qui lucem, quam rebus addit, attendunt, a claritate nominant ἐνάργειαν, quia Græcis ἀργὸν clarum dicitur. Posterius probasse videtur Cicero, qui illustrationem & evidentiam vertit (*De Orat.* 3 & *Acad. Quæst.* lib. IV. cap. 6.) MOSELLANUS. Ἐνέργεια: Voss. sec.

140. *Illustratio.*] *Perspicuitas*; marg. Steph.

141. *Quæ non tam dicere.*] *Qua*, ut ad ἐνάργειαν referatur, legendum REGIUS.

142. *Et affectus non aliter, &c.*] Cum illam cædis imaginem animo concepero usque adeo evidentem, sequetur similis oratio, quæ rem ita auditoribus exprimat, ut ipsi negotio interesse videantur: qua quidem figura nihil est utilius ad affectum movendum. TURNEB.

143. *Ex his visionibus.*] Φαντασίαις, de quibus paulo supra. CAPPER.

144. *Excussi manibus.*] Hic versus est ex Æneidos IX. vers. 76. de Euryali matre, quæ filii mortem acceperat. TURNEB.

145. *Levique patens.*] Lib. XI. Æneid. 40.

146. *Et quos ille.*] Corruptum quidem hunc esse sensum; facile est videre; qui emendatur, si *quos* accusativum expungamus, ac *equus* illius loco adscribatur hoc modo, *& equus ille in funere.* REGIUS. Locus non est integer: quare sic corrige, *& equus ille, positis qui insignibus it, &c.* PHILAND. *Et quos ille*; V. C. Alm. Locat.

147. *Positis.*] Lib. XI. 89.

148. *It lacrymans.*] Hunc versum non habent. MSS. Alm. Voss sec. Locat. Ald. Colon. Vidov.

149. *Non idem Poëta.*] *Non ille Poëta*: Voss. sec.

150. *Cepit imaginem.*] Cepit, & verbis expressit. CAPPER.

151. *Et diceret ut dulcis.*] Et copula, neque particula al-

Et

——*Et dulces moriens reminiscitur Argos?*

Ubi vero miseratione opus erit, nobis ea, de quibus querimur, accidisse credamus, [152] atque id animo nostro persuadeamus. Nos illi simus, quos gravia, indigna, tristia passos queramur. Nec agamus rem, quasi alienam; sed assumamus parumper illum dolorem. Ita dicemus, quæ in simili nostro casu dicturi essemus. [153] Vidi ego sæpe histriones atque comœdos, cum ex aliquo graviore actu personam deposuissent, flentes adhuc egredi. [154] Quod si in alienis scriptis sola pronunciatio ita fallis [155] accedit affectibus, quid nos faciemus, qui illa cogitare debemus, ut moveri periclitantium [156] vice possimus? Sed in schola rebus quoque ipsis affici convenit, easque veras sibi fingere; hoc magis, quod illic ut litigatores loquimur frequentius, quam ut advocati. Orbum agimus, & naufragum, & periclitantem: quorum [157] induere personas quid attinet, nisi affectus assumimus? Hæc dissimulanda mihi non fuerunt, quibus ipse, [158] quantuscumque sum, aut fui, (nam pervenisse me ad aliquod nomen ingenii credo) frequenter motus sum, ut me non lacrymæ solum [159] deprehenderint; sed pallor, [160] & vero similis dolor.

tera alterius locum occupavit; legendum est enim *ut decernes, & dulces.* REGIUS. *Et dulces*, versiculus est ex x. Æneidos 782. de morte [a] Anthoris, qui Argis profectus cum Evandro venerat in Latium, & cum Pallante Evandri filio auxilium Æneæ tulerat. TURNEB. In cujus nota perperam legebatur *Antenoris*, pro *τῷ Anthoris*: neque hunc Parisiensis editionis 1556. errorem Burmannus emendarat. CAPPER.

152. *Atque in animo nostro persuadeamus.*] *In* præpositio eradenda, atque *id* pronomen illius loco scribendum. REGIUS. *Atque in*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *atque animo nostro*; Ald.

153. *Vidi, &c.*] Huc refer Polum histrionem, de quo Gellius lib. VII. cap. 5.

154. *Quod si.*] Argumentum a *minore* ad *majus*. TURNEB.

155. *Accedit affectibus.*] Consentit, congruit, respondet, accommodatur. CAPPER.

156. *Vice possumus.*] *Possimus* legendum esse, ut conjunctio ostendit. REGIUS. *Et moveri p. v. possumus*; V. C. Alm. Ald.

157. *Inducere personas non attinet.*] *C* expuncta *induere* legendum est; ita & sensus, & loquendi consuetudine exigente. REGIUS. *Quid attinet*; MSS. Alm. Voss. sec. Steph. Colin. Oxon. Obrecht.

158. *Quantuscumque sum aut fui.*] *Sim*; Ald. *quantuscumque usus fuit*; Sich. Basil. *aut fui*, non agnoscunt Ands. Ald.

159. *Deprehenderint.*] *Deprehenderunt*; Voss. sec. Locat. Ald.

160. *Et vero similis.*] *Veri*; MSS. Alm. Voss. sec.

CAPUT III.

De risu.

HUIC diversa virtus, [1] quæ, risum judicis movendo, & illos tristes solvit affectus, & animum ab intentione rerum frequenter avertit, [2] & aliquando etiam reficit, & a satietate, vel [3] a fatigatione renovat. Quanta sit autem in ea difficultas, vel duo [4] maximi oratores, alter Græcæ, alter Latinæ eloquentiæ principes, docent. [5] Nam plerique [6] Demostheni facultatem hujus rei defuisse credunt: [7] Ciceroni modum. Nec videri potest noluisse Demosthenes, cujus [8] pauca admodum *dicta*, nec sane cæteris ejus virtutibus respondentia,

Cum risus sæpenumero graves solvat affectus, & ad affectuum rationem referatur, de eo tradendum fuit. Primum igitur, quantum valeat, docet; mox, quam difficile sit apte risum movere; deinde, quibus appelletur nominibus; postremo, ex quibus ducatur locis TURNEB. Ambros. lib. 1. Offic. præcepta de jocandi disciplina ab Ecclesiastica regula abhorrere putat. Et tamen 3 Reg. inducitur Helias solitarius ille & bonus Baalis sacerdotes deridens. Laur. Vall. PITHOEUS. Multa elegantia de joco & risu conscripsit Matthæus Delius Hamburgensis quatuor libris de arte jocandi, qui in parte 11. Deliciarum Germanorum Poetarum exstant. Refert etiam Cicero lib. 11. de Orat. cap. 54 Græcos libros de ridiculis scriptos se multos vidisse. ALMELOV.

1. *Quæ risum judicis.*] *Quæ risu judicis movendo*; Voss. secund.

2. *Et aliquando etiam reficit.*] Unde aliquando præcipiunt rhetores, ut, cum judex adversarii longa oratione fuerit fatigatus, a nobis ipso statim exordio opportuno quodam joco reficiatur. TURNEB.

3. *A fatigatione renovat.*] *Renovare*, hoc loco est, *reficere*, vel *recreare* Id Cn. Matius uno verbo *recentare* diceret. Nonius: *Recentari honeste positum pro novari* (sive *renovari*) *quod est Græcis ἀνανεοῦσθαι*. Matius in Mimiambis.

Jam jam albicascit Phœbus & recentatur.

Hinc *φαινόμενος recentatum* apud Alex. Trallianum lib. 11. §. *περὶ ποδαγρικῶν*. COLOMES. De eleganti usu verbi *novare* & *renovare* hoc sensu plura Heinsius ad Ovid. Epist. IV. 90. & ita Cicero pro Muræn. cap. 15. *se notis opibus copiisque renovare.* Et Silius IV. 170.

——— *renovasque viros ad vulnera cantu.*

in Voss. sec. erat *vel fatigatione.* BURMAN.

4. *Maximi oratores.*] *Maxime*; V. C. Alm.

5. *Nam plerique.*] In risu difficile est mediocritatem tenere: risus Demostheni defuit: Ciceroni superfuit. Si igitur oratores illi modum tenere non potuerunt, res est hæc perdifficilis. TURNEB. Apud quem etiam in Burmanniana editione pessime legebatur *fuit* pro *τῷ defuit*. CAPPER

6. *Demostheni facultatem defuisse.*] Ita docet etiam Longinus in opusculo de *Sublimi* cap 34. CAPPER.

7. *Ciceroni modum.*] Vide Lipf. lib. 11. Variar. cap. 17. ALMELOV.

8. *Pauca admodum dicta.*] *Dicta* sunt dicteria, de quibus multa congessit Gebhard Crepund. lib. 111. cap. 1. *Dicta* sic vocantur per *ellipsim* pro *τῷ* acute dicta, bona dicta & falsa; Gallice *bons mots*. Ita Cicero 11. de Orat.

palam ostendunt, [9] non displicuisse illi jocos, sed non contigisse. [10] Noster vero, non solum [11] extra judicia, sed in ipsis etiam orationibus, habitus est nimius risus affectator. Mihi quidem, sive id recte judico, sive amore immodico præcipui in eloquentia [12] viri labor, mira quædam videtur in eo fuisse urbanitas. Nam & in sermone quotidiano multa, & [13] in *altercationibus*, & interrogandis testibus plura, quam quisquam, dixit facete; & illa ipsa, quæ sunt in Verrem dicta frigidius, aliis assignavit, & testimonii loco posuit: ut, quo sunt magis vulgaria, eo sit credibilius, illa ab oratore non ficta, sed passim esse jactata. [14] Utinam Quintus, & libertus ejus Tiro, aut alius quisquis fuit, qui tres hac de re libros edidit, parcius *dictorum* numero indulsissent, & plus judicii in eligendis, quam in congerendis studii adhibuissent: [15] minus objectus calumniantibus foret: qui tamen nunc quoque, ut in omni ejus ingenio, facilius quid rejici, quam quid adjici possit, invenient. Affert autem summam rei difficultatem; primum, [16] quod ridiculum dictum plerumque falsum est, [17] hoc semper humile, sæpe [18] ex industria depravatum; præterea [19] nunquam honorificum; tum varia hominum [20] judicia in eo, quia non ratione

Dicere aiunt Ennium flammam a sapiente facilius ore in ardente opprimi, quam bona dicta teneat: hæc scilicet bona dicta, quæ salsa sint. Nam ea dicta appellantur tam proprio nomine. CAPP.

9. *Non displicuisse illi jocos.*] Cicer. Orat. cap. 26. tamen ait, Demosthenem facetum fuisse, sed non dicacem. TURNEB.

10. *Noster vero.*] Unde Cato illum appellavit *ridiculum Consulem* in judicio Murenæ: ab inimicis vero appellabatur *scurra consularis*. Macrobius Ciceronem ait in *causa* Flacci *risu ridendo* victoriam obtinuisse. TURNEB. Hæc verba quis unquam suspecta habeat? MS. Palat Codex tamen aliam integramque lectionem nobis præit. Legit quippe: *Noster vero non solum extra judicia, sed in ipsis etiam orationibus habitus est nimius risus affectator. Mimi propterea illi γελωτοποιοὶ*, qui dicacitate affectata, ac nimia populum argumentorum Tragicorum fessum recreabant. Apud Petronium Arbitrum, *mimicus risus*: *Omnia mimico risu exsonuerant.* Idem paulo post: *Ideoque nec Mercenarius ad rapium ferramentum rapuerat, nec Eumolpus interpellaverat mortem minicam* Fabius hoc capite: *Oratori minime convenit distortus vultus gestusque, quæ in mimis ridere solent. Dicacitas etiam scurrilis & scenica huic personæ alienissima est* Idem libro undecimo Procem. *Humiliora illa vitia, submissa adulatio, affectata scurrilitas, in rebus ac verbis parum modestis ictus pudor, in omni negotio neglecta auctoritas: quæ fere accidunt iis, qui nimium aut blandi esse, aut ridiculi volunt.* Idem libro sexto, capite III. *Sed hæc tamen non debent esse mimica* Ibidem: *Cum videatur autem res levis, & quæ a scurris, mimis, insipientibus denique sæpe moveatur.* Traduxerunt eo nomine non leviter Ciceronem inimici, quibus & *Scurra Consularis* audire coactus est Gebhardus lib. I. Crepund. I. Videatur & Macrobius lib. II. cap. I. Saturn. Ludovicus Cresollius, Vacat. Autum. lib. I. cap. 10. pag. 28. PAREUS. *Affectatior* est quoque in V. C. Alm. ineptam tamen Gebhardi emendationem minime recipiendam censeo. Gallæus mallebat *mimici risus affectator*; ut *mimicum risus* Petronio dicitur: sed vulgata non est sollicitanda lectio. BURMAN.

11. *Extra judicia.*] Extra *causas* forenses, extra orationes generis *judicialis* habitas vel in foro ad Quirites, vel in Senatu ad Patres conscriptos. CAPPER.

12. *Viri labore.*] *Labor*: Voss. sec. & recte; opponitur enim recto judicio, error; ita lib. X. cap. I. de Horatio agens, *nisi labor eum amore*. BURMAN.

13. *In altercationibus.*] Quid sit *altercatio*, vide paulo infra ad cap. 5. CAPPER.

14. *Utinam Quintus.*] Tiro Tullius, Ciceronis libertus, tres libros edidit de jocis Ciceronianis. Macrobius tamen ait nonnullos existimare libros a Cicerone conscriptos fuisse. TURNEB. De Cicerone quis nescit, consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. PITHOEUS. Legendum, ut in veteribus: *Utinamque libertus ejus Tiro*. Neque enim libros illos quisquam unquam ad Q. Ciceronem retulit. Muretus, Var. lect lib. 19. cap. 6. pag. 1228. Macrobius, Saturn. lib. II. cap. I. PAREUS *Utinamque libertus ejus Tiro*; MSS. Alm. Voss sec. Andr. & margines Steph. Sich. Basil Franciscus quoque fratrem Ciceronis Quintum intelligi putat, & conjiciebat: *Utinam frater Quintus & libertus.*

15. *Minus objectus calumniantibus.*] *Minus objectus locus*: Ald. Basil. *minus objectus ab his locus*: MS. Bodl. & Obrecht. forte *minus objectus jocis calumniantium foret*: *jocus* enim & *locus* passim confunduntur in codicibus. Vide Ovid. IV, Fast. 868. & Phædr. prolog. lib. II. & ita apud Valerium Maxim. lib. VII. cap VIII. §. 9. *quid hoc joco inhonestius?* pro *loco* recte viri docti restituerunt. BURMAN. Cujus hoc quidem in loco probare conjecturam minime possum. Quis enim fando unquam audivit calumniantium jocos? certe neque jocus est calumnia, neque calumniantes jocari amant Igitur hic optime quadrat, quod paulo supra dixit Burmannus: *sollicitanda non est vulgata lectio.* CAPPER.

16. *Quod ridiculum dictum plerumque falsum est.*] Muretus *falsum legit*, non, ut vulgo, *salsum*: ut & illud quod sequitur, hoc modo: *Neque hoc ab ullo satis explicari puto, licet multi tentaverint, unde risus; qui non solum facto aliquo dictove, sed interdum quodam etiam corporis tactu artessitur.* Hoc enim (inquit) ipsum est, quod negat a quoquam satis explicatum; *unde risus*, hoc est, quæ sit risus origo. Variar. Lection. lib. XIX. cap 6. PAREUS. *Falsum*: Voss. sec. Locat. Steph Basil. Gryph. Vidov. Oxon. Obrecht. *falsum est, at semper humile*; Vallæ lib. *Insertum* Dan. forte, *falsum est, ad hoc sæpe humile.* BURMAN. Lugduno-Batavienfis editor & Rollinus cum quibusdam editionibus habent; *plerumque salsum est*: sed omnino legi debet *falsum*. Nam res ita se habet, ut omne ridiculum semper quidem sit salsum, plerumque vero falsum Hoc facile probari potest ex pluribus cum Tullii, tum Fabii locis; hic enim in hujus ipsius capitis progressu sic loquitur: *Ridiculum est omne, quod aperte fingitur.* Et paulo post: *Omnis salse dicendi ratio in eo est, ut aliter, quam est rectum verumque, dicatur: quod fit totum fingendis, aut nostris, aut alienis persuasionibus, aut dicendo, quod fieri non potest.* Tullius vero II. *de Orat.* num 241. de facetiis in re [aliæ enim sunt in verbis:] *Sive*, inquit, *habeas vere quod narrare possis, quod tamen est mendaciunculis aspergendum: sive fingas.... in re est item ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione sumi solet*, &c. CAPPER.

17. *Hoc semper humile.*] An τὸ *hoc* positum est pro τῷ *ideo*, διὰ τοῦτο, hanc ob caussam? &c. CAPPER.

18. *Ex industria depravatum.*] Alludere videtur Fabius ad illa verba Ciceronis II. *de Orat.* num 242. *Est etiam ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione sumi solet, ut idem Crassus*; per tuam nobilitatem, per vestram familiam, &c. CAPPER.

19. *Nunquam honorificum.*] Ei videlicet, in quem jacitur dicterium, et quem aliquis deridendum falso quopiam dicto propinat, ut patet ex sequentibus, ubi sic legitur: *Illis qui hoc proposuerat, consentanea fuit illa divisio, ut dictorum urbanorum alia seria, alia jocosa, alia media faceret... mihi etiam jocosa quædam videntur posse non satis urbane referri.... seria partitur* [Marsus homo eruditissimus] *in tria genera, honorificum, contumeliosum, medium. Honorifico ponit exemplum Ciceronis pro Ligario apud Cæsarem*: qui nihil soles oblivisci nisi injurias; *& contumeliosi, quod Attico scripsit de Pompeio & Cæsare*: habeo quem fugiam, quem sequar non habeo; *& medii, quod ἀποφθεγματικὸν vocat*, &c. Doctissimus Rollinus interpretatur *honorificum ipsi scilicet oratori*: sed utra sit explicatio ad Fabii mentem accommodatior, lectoris æqui judicio permittam. CAPPER.

20. *Judicia in eo.*] τῷ ridiculo videlicet. CAPPER.

aliqua, [21] sed motu quodam, [22] nescio an enarrabili, judicatur. [23] Neque hoc ab ullo satis explicari puto, licet multi tentaverint, unde risus; * qui non solum facto aliquo dictove, [24] sed interdum quodam etiam corporis * tactu lacessitur. Præterea [25] non una ratione moveri solet. Neque enim acute tantum ac venuste, sed stulte, iracunde, timide dicta aut facta [26] ridentur. Ideoque anceps ejus rei ratio est, quod [27] a derisu non procul abest risus. [28] Habet enim, ut Cicero dicit, sedem in *deformitate aliqua & turpitudine*; quæ, cum in aliis demonstrantur, urbanitas; cum [29] in ipsum dicentem recidunt, stultitia vocatur. [30] Cum videatur autem [31] res levis, & quæ a scurris, mimis, insipientibus denique sæpe moveatur; [32] tamen habet vim nescio an imperiosissimam, & cui repugnari minime potest. [33] Erumpit enim etiam invitis sæpe; nec [34] vultus modo ac vocis [35] exprimit confessionem; sed totum corpus vi sua concutit. Rerum autem sæpe (ut dixi) maximarum momenta vertit, [36] cum odium iramque frequentissime frangat. Documento sunt juvenes Tarentini, qui multa de Pyrrho rege securius inter cœnam locuti, [37] cum rationem facti reposcerentur, & neque negari res, neque defendi posset, risu sunt & opportuno joco elapsi. Namque unus ex his: *Immo*, inquit, *nisi lagena defecisset, occidissemus te.* Eaque urbanitate tota est invidia criminis dissoluta. [38] Verum hoc, quidquid est, ut non ausim

21. *Sed motu quodam.*] *Sed motu animi quodam*; MSS. Bodl. Alm. Colbert. Voss. sec. Andr. Pal. Locat. Ald. Basil. Colin. Vidov. *Motu quodam.*] Id est, animi affectu *ubi*, vel *ubi* CAPPER.

22. *Nescio an errabili.*] *Enarrabili* castigate legitur. REGIUS.

23. *Neque hoc.*] Cicero lib. II. *de Oratore*, unde hæc omnia sumpsit Fabius, ait, Democritum diu investigasse risus caussas, multaque de risu scripsisse: plerique tamen risus caussas referunt ad splenem, alii ad præcordia: unde milites quidam trajectis esse præcordiis risu perierunt. TURNEB. *Neque hoc ab ulla.*] *ab ullo* esse legendum, notius est, quam ut sit admonendum. REGIUS. *Neque enim hoc ab ullo*; V. C. Alm. Ald. *neque enim ab ullo*; Andr. Veo. Francius volebat, *neque hoc ab ullo satis explicari posse puto.* BURMAN. *Neque satis explicari puto, licet multi tentaverint, unde risus: qui.*] In vulgat. editionib. *neque .... satis explicari puto, licet multi tentaverint. Unde risus quidem*: sed eam secuti sumus lectionem, quam adstruit eruditissimus & sagacissimus Muretus lib. XIX. variar. lection. cap. 6. ipsum lector consulet. CAPPER.

24. *Sed interdum quodam etiam corporis tactu lacessitur.*] Litera erasa, *tactu & lacessatur*, mihi legendum videtur. REGIUS. Nugæ hæc lectio, & variorum futilis illis vitiis, quæ sulphuratis permutantur. Lege: *Interdum quodam etiam corporis tractu lacessitur.* Ubi Aldus quoque, sive ipse Naugerius fuit, *lacessitur* illud, in *arcessitur* transpolat licenter, si sine libris. GEBHARD. Crepund lib. III. cap. I. *corporis tractu*, MSS Alm. Voss. sec. Basil. Gryph. *arcessitur*; Ald. Colin. Sichard. verbum *lacessitur* non fuisse in vetusto codice testatur: ego vero corporis illum *tactum* non intelligo, sed *tractum* recte legi puto, id est, indecorum motum. * Ut *tractus* serpentibus tribuit Claudianus præf. in Rufin. 7. & III. Cons. Honor. 141. ita & homo contorquens corpus potest videri imitari serpentum tractus: sic *trahere vultum* Ovidius Pont. IV. I. 5. * qui indecore tractus risum excitare potest: *trahere corpus, membra*, passim de fatigatis ægris & senibus dicitur: *corporis jactu* Francius conjiciebat: *lacessitur* etiam probum; *arcessere* enim de eo, qui frigidos jocos longe petit, dicitur; sed *lacessere*, qui indecoro habitu, aut facto dictove provocat dicaces, & *movet* risum, ut mox ait, & Phædrus præfatione sua, & Cicero sæpe dixit: ita *lacessere bella*, Vergil. XI. 254. ubi etiam in quibusdam codicibus inveni *arcessere*; & sæpe Lucretius pro *movere*, aut *commovere* posuit. Vide Pincieri Parerg. lib. II. cap. 10. BURMAN. Sed Raphaëlis Regii, Mureti, Vascosani, Stephani, Lugduno-Batavienſ. & Rollini lectionem eo lubentius amplexi sumus, quod τὸ *tactus* illum corporis titillatum significare possit, quo vel invitis risus movetur: hoc certe confirmat Plinius lib. XI. cap. 37. *In eadem*, inquit, *præcipua hilaritatis sedes, quod titillatu maxime intelligitur alarum, ad quas subit, non alibi tenuiore cute humana, ideo scabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in præliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu trajecta præcordia attulerunt.* CAPPER.

25. *Non ut narratione.*] Corruptus hic quidem est locus, utpote ex quo nihil integri sensus elici potest. Sed quo modo emendari possit, mihi sane non liquet: nisi forte ita corrigamus: *præterea non una ratione moveri soleat*: sic autem esse legendum aperte, quæ sequuntur, indicio sunt. REGIUS.

26. *Ridentur.*] Id est, risum aliis movent.

27. *A derisu non procul abest risus.*] Risus est, cum nostris acute dictis risum aliis movemus: derisus est, cum nostris frigide aut stulte dictis deridendos nos ipsi aliis propinamus. CAPPER. *Quod a derisu.*] *Quia*; Voss. secund.

28. *Habet enim.*] Cicero II. *de Orat.* cap. 58. ait ridiculum oriri a deformitate aliqua & turpitudine, quæ modo turpi * nunquam enuntietur: quæ eadem est Arist. sententia; nam hæc vel sola ridentur, vel maxime ridentur. TURNEB. In quo legebatur *tanquam* pro *nunquam*. CAPPER.

29. *In ipsum dicentem.*] *In ipsos dicentis*; Voss. sec.

30. *Cum videatur.*] *Cum videtur*; Voss. sec.

31. *Res levis.*] Cicero: *leve est*, inquit, *totum hoc, movere risum.* TURNEB. Ciceronis locus est in II. *de Orat.* num. 218. CAPPER.

32. *Tum habet vim.*] *Tamen* ut loco *tum* particulæ reponatur, *cum*, pro *quamvis* cum subjunctivo juncta, manifeste exposcit: *repugnari* etiam, non *repugnare* est legendum. REGIUS. *Tum*; Voss. sec.

33. *Erumpit etiam invitus sæpe, &c.*] Cum superioris dicti hæc sit ratio, *enim* loco *etiam*, & *invitis* mihi legendum videtur. REGIUS. Isocrates ad Demonic. hunc risum ἄκαιρον vocat, *effrenatum & immodestum*. Plato lib. V. de leg. ἐξαίσιον, *profusum & intempestivum*, cui opponit εὐσχήμονα, *decori habentem modestiam*: alias nominat ἰσχυρὸν, ab eoque ait fieri in corpore ἰσχυρὰς μεταβολάς, *vehementem quamdam mutationem*. Qua de re egregie disserit Ludovicus Cresollius, Vacat. Autumn. lib. II. cap. 7. sect. II. PARIUS. *Erumpit etiam invitus*; Voss. secund. Locat. *erumpit etiam invitis*; Ald. Vascos. Steph. Basil. Colin.

34. *Nec solum ope.*] Tres illæ voces redundant. Barbara quædam enunciatio effecerat, ut *nec solum*, pro *nec vultus*, scriberetur. Quæ corrupta scriptura fulta est postea ope alicujus, qui de suo addidit illud *ope*. Sic sæpe *foritas* invasit in locum *veritatis*; *fenus* in locum *Veneris*, aliaque ad eumdem modum: quod autem subjungit, ridiculo sæpe maximarum rerum momenta verti, concordat cum Horatio, cujus illud est, lib. I. Sat. X. 14.

——— *ridiculum acri*
Fortius ac melius magnas plerumque secat res.

MURET. Variar. Lection. lib. XIX. cap. 6. hæ tres voces non reperiuntur in Aldino codice, nec in editionib. Gryph. Colin. nec Vidovæi: recepit tamen Obrecht. BURMAN.

35. *Exprimit confessionem.*] Auditores cogit, ut suum ridendi sensum exprimant non vultu solum ac voce, sed totius etiam corporis motu & concussione. CAPPER.

36. *Cum odium.*] *Ut cum odium*; Obrecht.

37. *Cum rationem facti reposceret.*] Castigate in quibusdam exemplaribus *reposcerentur*, legitur: hoc autem & Val. Maxim. lib. V. cap. I. ext. 3. refert. REGIUS. Vide Plutarch. in Pyrrho. TURNEB. *Reposceret*; Locat.

38. *Verum hoc.*] Cæsar & Antonius apud Ciceronem II. *de Orat.* cap. 54. aiunt ridiculi nullam esse artem, ac Græcos reprehendunt, qui, cum hac de re libros scrip-

dicere carere [39] omnino arte, [40] quia nonnullam observationem habet, suntque ad id pertinentia & a Græcis, & a Latinis composita præcepta; ita plane affirmo, præcipue [41] positum esse [42] in natura & in occasione: porro natura non tantum in hoc valet, ut acutior quis atque habilior sit ad inveniendum; (nam id sane [43] doctrina posset augeri) sed inest [44] proprius quibusdam decor in habitu atque vultu, ut eadem illa minus, dicente alio, [45] videantur urbana esse. Occasioni vero & in rebus est tanta vis, ut sæpe adjuti ea non indocti modo, sed etiam rustici salse dicant [46] in eum, quisquis aliquid dixerit prior. Sunt enim longe venustiora omnia in respondendo, quam in provocando. [47] Accedit difficultati, quod ejus rei nulla exercitatio est, nulli præceptores. Utique in conviviis & sermonibus multi dicaces; [48] sed quia in hoc usu quotidiano proficimus. Oratoria urbanitas rara, [49] nec ex arte propria, sed ad hanc consuetudinem [50] accommodata. [51] Nihil autem vetabat & componi materias in hoc idoneas, ut [52] controversiæ permixtis salibus fingerentur; vel res proponi singulas ad juvenum talem exercitationem. [53] Quin illæ ipsæ, quæ [54] *Dicta* sunt, ac vocantur, quas certis diebus festæ licentiæ dicere solebamus, [55] si paulum adhibita ratione fingerentur, aut aliquid in his serium quoque esset admixtum, plurimum [56] poterunt utilitatis afferre: quæ nunc juvenum, vel sibi ludentium exercitatio est. [57] Pluribus autem nominibus in eadem re vulgo utimur: [58] quæ tamen si diducas, suam propriam quamdam vim ostendent. Nam & [59] *urbanitas* dicitur; qua quidem significari video sermonem [60] præ se ferentem in verbis & sono & usu proprium quemdam [61] gustum Urbis, & sumptam ex conversatione doctorum [62] taci-

sissent, ostenderunt suam insulsitatem. Cicero tamen postea locos tradit, ex quibus sales eruantur, ut videatur aliqua esse hac in re observatio. Constat certe (ut inquit Rodolph. lib. III.) hæc facultas natura primum, quæ, cum in omni re multum, in hoc plurimum potest; deinde, quod proximum est, crebro usu: sunt tamen etiam tradita ejus præcepta, quatenus tradi præceptis potest, quorum auctores Cicero & Quinctilianus. TURNEB.

39. *Omni arte.*] Pro *omni* fortasse *omnino* rectius legetur. REGIUS. *Omni*; Locat.

40. *Quia nullam observationem habet.*] Non adverbium adscribendum esse, ut ex duabus negationibus affirmatio una efficiatur, facile ex ipso percipitur sensu, hoc modo; *quia nonnullam*. REGIUS. *Quia nullam*; Locat. *Quia nonnullam observationem habet.*] Ars enim est eorum observatio, quæ bene acta fuerint, quæ quavis in se prospere emptam successerint. Vide Ciceronem lib. I. & II. *de Orat.* CAPPER.

41 *In natura & occasione.*] *Et in occasione*; V. C. Alm. & puto ex more Fabii recte; sed quem sæpe librarii mutarunt. Lib. I. cap. 10. *Nisi forte in carminibus tantum, & in canticis exigitur structura.* Lib. II. cap. ult. *nihil est, quod non in caussam, aut in quæstionem cadat.* Lib. III. cap. 5 *Esse quæstiones, aut in scripto, aut in non scripto.* Paulo post: *Possunt in rebus, & in verbis.* Lib. III. cap. 8. *Emolumentum non in utilitate aliqua, sed in sola laude consistit.* Quibus omnibus fere locis semel modo quidam codices τὸ *in* habent. Et ita τὸ *ad* iterari a Fabio docuimus ad lib. IV. cap. 2. BURMAN.

42. *Positum esse.*] *Esse* non habet Voss. sec.

43. *Doctrina posset augeri.*] *Posset* rectius legitur, quam *possit*: *in* quoque præposito ut adscribatur, judicio aurium sentitur, ut legatur; *in habitu, atque vultu.* REGIUS. *Decor habitu*; Voss. sec. Locat male. Vide quæ notavimus ad lib. II. cap. 7.

44. *Proprius quibusdam.*] Id est, festivus & non tetricus: unde & Martialis lib. VII. Epist. 24. canit:

Nec grata est facies, cui gelasinus abest.

Porro, auctore Suida, gelasinus eam apud Græcos sonat lineam, quæ sub ipso mento velut canalis apparet in hominibus gratiosis, dum rident; nimirum vocabulo facto ἀπὸ τοῦ γελᾶν, rideo. MOSELLAN.

45. *Videantur urbana esse.*] *Urbana esse videantur*; Voss. sec. numero Ciceroniano. BURMAN.

46. *Et in eo quis aliquid dicitur prior.*] Corrupte hic, sed ne alibi quidem correcte legitur hoc modo: *Et in eo quisquis aliquid dixerit prior*: Mihi vero loco *&* copulæ, ut particula reponenda, ac loco illius *in* præpositionis *cum*, & *eo* pronomen expungendum videtur hoc modo: *ut cum quis aliquid dixerit prior.* Neque non video etiam, *ut in eo qui aliquid dixerit prior*, posse legi. Videtur autem esse occasionis exemplum. Hoc idem autem & Cicero lib. II. *de Orat.* cap. 56. scribit: *Omnino*, inquit, *probabiliora sunt, quæ lacessiti dicimus, quam quæ priores, nam & ingenii celeritas major est, quæ apparet in respondendo, & humanitatis est responsio.* REGIUS. *Et in eo quisquis dixerit aliquid prior*; Ald. marg Basil. & Steph. *ut cum quis aliquid d. p.* Basil.

47. *Accedit difficultati.*] Dicteria, quæ volgo in conviviis usurpantur, efficere possunt hominem dicacem, non etiam urbanum; est enim dicacitas in brevi dicto, urbanitas vero in toto orationis corpore. TURNEB.

48. *Sed quia in hoc.*] *Sed* non habet V. C. Alm. non male, si, ut Rollinus fecit, ita distinguamus: *multi dicaces, quia in hoc usu proficimus. Oratoria*, &c posset & legi, *& in hoc usu*, &c. BURMAN.

49. *Nec ex arte propria.*] *Parte*; Vallæ liber MSS. Bodl. Bal. Alm. Voss sec. Andr.

50. *Accommodata.*] *Commendata*; Vallæ liber & Voss. secund.

51. *Nihil autem vetabat.*] Cujuscemodi est materia illa, quæ tractatur a Seneca in ludo *de morte Claudii Imperatoris*, & ab Erasmo *in Moria*, & a Luciano *in musca & judicio vocalium.* TURNEB. *Vetabit*, conjiciebat Ascensius.

52. *Controversiæ.*] *Caussæ* forenses, quas Sophistæ, sive Declamatores in scholis tractarent CAPPER.

53. *Quin illæ ipsæ.*] Quibusdam festis, ut Bacchanalibus & Saturnalibus, solebant inter se contendere, proposito interim præmio, quis urbanius diceret ac venustius, pluribusque salibus uteretur: illa tamen consuetudo sene jam Fabio quotidie fiebat a juvenibus. TURNEB. *Illa ipsa quæ dicta sunt*; Gryph. *Illæ ipsæ.*] Res, vel materiæ; id est, facetiæ sermonis contextui (Cicero *cavillationes* vocat II. *de Orat.* num 117.) facetæ narrationes CAPPER.

54. *Dicta sunt, ac vocantur.*] *Dictorum* nomine, quid sit intelligendum, vidimus in notis ad hujus capitis initium. CAPPER.

55. *Si paulum.*] *Si paululum*; Voss. sec.

56. *Poterunt.*] *Poterant*; V. C. Alm. Locat. Steph. Colin. Obrecht.

57. *Pluribus nominibus.*] Hæc nomina quibus eadem res (τὸ risum movens) exprimitur, sunt numero septem; urbanitas, venustum, salsum, facetum, jocus, dicacitas, ridiculum CAPPER.

58. *Quæ tamen si deducas.*] *Diducas* (id est, separes) legendum est REGIUS. *Si diducas.*] Si dividas, & sigillatim divisa explices. CAPPER.

59. *Urbanitas.*] Legesis Aristotelem *Ethic.* lib. IV. cap. 14. Et *magnor. moral.* lib. I. cap. 31. ALMELOV.

60. *Præ se ferentem.*] *Praeferentem*; Vall. lib. V. C. Alm. Locat.

61. *Gustum.*] *Gestum*; Vallæ lib.

62. *Tacitam eruditionem.*] Hoc est, dissimulatam, modestam; non eam, quæ se statim ipsa prodat & venditet. CAPPER.

tam eruditionem, denique cui contraria sit rusticitas. *Venustum* esse, quod [63] cum gratia quadam & venere dicatur, apparet. [64] *Salsum* in consuetudine pro ridiculo tantum accipimus: natura non utique hoc est (quanquam & ridicula oporteat esse salsa;) nam & [65] Cicero, [66] *omne quod salsum sit*, ait *esse Atticorum*; non quia sunt maxime ad risum compositi: [67] & Catullus, cum dicit:

> [68] *Nulla in tam magno est corpore mica salis*,

non hoc dicit, nihil in corpore ejus esse ridiculum. *Salsum* igitur erit, quod non erit insulsum, velut quoddam simplex orationis condimentum, [69] quod sentitur latente judicio, & velut palatum excitat, quod & a tædio defendit orationem. [70] Sane ut ille in cibis paulo liberalius aspersus, si tamen non sit immodicus, affert aliquid propriæ voluptatis; ita hi quoque in dicendo habent quiddam, quod nobis faciat audiendi sitim. [71] *Facetum* quoque non tantum circa ridicula opinor consistere.

63. *Cum gratia ex Venere dictum.*] Castigare in aliis quibusdam exemplaribus legitur *&*, & *dicatur* hoc modo: *quod cum gratia quadam & venere dicatur.* REGIUS. *Cum gratia quadam & venere dictum*; Ven. Locat.

64. *Salsum.*] Sic Plinius scribit lib. xxxi. cap. 7. *Vita paulo humanior sine sale degi non potest; adeoque necessarium est elementum, ut intellectus transierit ad animi voluptates: sales enim appellantur; omnisque voluptas, lepos, hilaritas hoc nomine constat.* TURNEB. Sosicrates apud Athen. lib. vi. cap. 17. dicit, " Phaestiis proprium esse, ut pueri in dicendis salibus exerceantur. ALMEL.

65. *Cicero.*] II *de Orat.* cap. 54.

66. *Omne quod salsum.*] Infra noster in hoc capite: *Qualis apud Græcos Atticismos ille redolens Athenarum proprium saporem.* Confirmat hoc Demetrius Phalereus de Elocutione pag. 107. Edit. Oxon. ἡ γὰρ Ἀττικὴ γλῶσσα συνεστραμμένον τι ἔχει καὶ δημοτικὸν, καὶ ταῖς τοιαύταις εὐτραπελίαις πρέπον: *Lingua enim Attica rotundum quiddam habet & populare, & hujusmodi urbanitatibus aptum.* Philostr. in vita Scopeliani lib. I. de Sophist. Ionicis hisce verbis tribuit ἀστεϊσμὸν: φύσει γὰρ τοῖς Ἰωνικοῖς τὸ ἀστεΐζεσθαι: *Ionicis enim a natura insitum est urbanitate uti.* ALMEL. In Ciceronis loco ex *Oratore* cap. 26. legitur, *quidquid est salsum, aut salubre.*

67. *Et Catullus cum dicit.*] Budæus in Commentariis Linguæ Græcæ miratur sic hallucinatum esse Fabium, ut *salem* in versu Catulliano acceperit pro *ridiculo*, cum potius significet venustatem, gratiam, & elegantiam: cæterum, si sensum propius inspicias, locus videbitur corruptus, atque ita legendus erit: *Non hoc dicit, nihil esse*, &c. sic enim sibi consentiet Fabius. TURNEB.

68. *Nulla in tam magno corpore mica salis.*] Quinctilianus nihil in corpore ejus esse ridiculum exponit. Ego, cum illius venia, nihil in corpore ejus esse gratiæ ac veneris. Sales enim appellantur omnis vitæ lepos, & summa hilaritas; Græcis ἅλες idem plerumque signant. Plutarchus in Sympos. *[Greek, partly illegible]* ὅθεν καὶ χάριτας ἔνιοι προσαγορεύουσιν αὐτάς. Non sum ignarus ab Erasmo Quinctilianum defendi. BRODÆUS, lib. vi. cap. 12. legendum est: *Et Catullus cum dicit:*

> *Nulla in tam magno est corpore mica salis*,

non hoc dicit, nihil in corpore ejus esse ridiculum. Vulgo detracta negatio Fabium ipsum ridiculum facit. MURET. xix Var. Lect. cap. 6. Vide & Cresol. Vacat. Autumn. lib. II. cap. VIII. sect. 4. pag. 270. PAREUS. Hic immerentem Fabium culpat magnus Budæus pag. 61. Commentariorum Linguæ Græcæ edit. Parisiensis. Quis enim non primo statim intuitu intercidisse negativam advertat? *salsum* omne ait Fabius *ridiculum* haberi, nec esse tamen; neque illa ἀντιστρέφειν: ridiculum quidem omne salsum esse debere; at non salsum omne statim & ridiculum esse. Instat in Atticis, quorum peculiaris dictio *salsa* Ciceroni censeatur, cum tamen risui illi minus indulgeant. Instat in Catullo, qui cum *nec micam salis* esse *in magno corpore* dixerit, non hoc voluit, nihil esse in illius corpore ridiculi: legendum itaque *non hoc dicit*, ut habet Erasmus Adagio *salsitudo non inest illi*, sive ex Codice MS. sive ex conjectura. Post Erasmum idem animadverterunt Muretus Var. Lect. xix. cap. 6. & Gatakerus in Cinno, part. 2. pag. 435. COLOMES. Vossius ad hoc Catulli Epigramma 86. viros doctos non intellexisse Quinctilianum credit; cum *ridiculus* non tantum is sit, qui risu dignus est, sed & iste, qui alios jocis & facetiis suis facit ridere, ut erant Attici ridiculi, id est, urbani: ita passim apud Plautum, Ciceronem & alios *ridiculum*, pro salso & ἀντιστροφῇ positum. In veteri Codi ce Alm. Colin & marg. Basil. erat *non hoc dicit*: *non dicit*; Gryph. Ego vero puto recte negationem addi, *non hoc dicit*: ostendere enim vult Quinctilianus male suo tempore vocem *salsum* tantum pro ridiculo sumi; cum olim pro eo, quod non insulsum erat, sed condimento quodam leporis & gratiæ commendatum erat, poneretur. Hoc probat primum ex Cicerone, qui *salsum* Atticis tribuit, non quia erant ad risum compositi, ut scurræ & parasiti, qui ridiculi erant, non salsi, sed gravitatem salibus suis miscebant; deinde ex Catullo, qui non hoc vult dicere, nihil esse ridiculum in tam magno corpore; ineptus enim hic esset sensus, sed in corpore hic, per omnia membra pulcherrimo, nihil inesse gratiæ, argutiæ, leporis, ut recte Victorius lib. XII. Var. Lect. cap. 13. explicat: ostendit ergo tempore Catulli *sal*, & *salsum*, aliud quid significasse, atque suo ævo, quo tantum *ridiculum* notabat Gallæus conjiciebat: *hoc dicit, nihil in corpore ejus esse non ridiculum*, vel *non esse ridiculum*. BURMAN.

69. *Quod sentitur latente judicio, & velut palatum excitat, quod & a tædio.*] Hanc lectionem amplectimur, auctoritate Codicis MS. Bodl. Edit. Ald. Paris. Vasc. & Steph. ejecta illa altera, quæ visa est minus accurata: *Quod sentitur latente judicio velut palato, & a tædio defendit orationem.* Quid enim magis accommodari potest ad condimenti similitudinem (qua utitur Fabius) quam dictio ea, *& velut palatum excitat.* GIBSON. Ita & Locat. Gryph. Colin. Obrecht. & Basileensis, nisi quod ille, *quod* omisso, legat *& a tædio.* *Velut palato, excitatque & a tædio*; Voss. sec. Lugd. edit. altera tamen lectio defendi posset ex illis Ciceronis II. *de Nat. Deor.* 18. *Epicurus dum palato quid sit optimum judicat*, &c. ita & *gustare palato.* Ovid. IV. Fast. 533. BURMAN.

70. *Sane tamen ut ille.*] Pro *ut ille*, lege *ut sal*: paulo post pro *ita hi*, lege *ita sales*: ut ad oram codicis sui notabat Rev. Parens. COLOMES. Odiosa in hac periodo illa repetitio particulæ *tamen*, neque habet Voss. sec. ideoque malim primo loco delere, vel legere; *sane tam ut ille*, &c. *ita hi*, &c. BURMAN. Cujus quidem emendatio, quod ad priorem partem attinet, a nobis admissa est, utpote, quam Vossiani codicis fulciret auctoritas. Et certe τὸ *tamen* hic perperam intrusum fuisse videtur ex illo, quod sequitur; *si tamen non sit immodicus.* Nam scribas imperitos vicinam vocem ita sæpe iterasse sciunt, qui MSS. codices evolverunt. Sed Colomesii emendationem omnino respuimus; quoniam in pronomine τῷ *ille* facile subintelligi potest τὸ *sal* ex præcedentibus τοῖς *salsum*, *salsa*, *salis*, *salsum*: immo, etiamsi τὸ *salsum* tantummodo legeretur in antecedentibus, potuisset Fabius τὸ *ille* ita scribere, ut τὸ *sal* subintelligeret; hujus enim locutionis exempla scriptores antiqui suppeditant. Sallust. in Catilin. *Antea conjuravere pauci, in quibus Catilina: de quo quam brevissime potero, dicam*: ubi ex verbo *conjuravere* facile suppletur τὸ *de qua conjuratione.* Cicero I. *Philipp.* *Ut natum te esse cives tui gaudeant; sine quo nec beatus esse quisquam potest*, hoc est, gaudeant gaudium sine quo. &c idem lib. VII. Epist. ad Curion. *Præfinisti quo ne pluris emerem*, quasi scripsisset; præfinisti modum, finem, pretium. &c. quo ne plus emerem: quo refertur & illud Livii lib. XXXIV. *Cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti .... haberemus.* CAPPER.

71. *Facetum.*] Multis in locis Cicero *facetum* usurpat pro urbanitate, uti per totam orationem elegantia illa extendatur, differatque a dicacitate. TURNEB. De voce *facetus* vid. Donat. ad Terent. Eun. III. I. 37. & Torrent. ad Horat. I. Sat. II. 26. Cicer. I. *de Offic.* 29. ineptus vero

Neque enim diceret Horatius, [72] *Facetum carminis genus natura concessum esse Virgilio.* Decoris hanc magis, & excultæ cujusdam elegantiæ appellationem puto. Ideoque in epistolis Cicero hæc Bruti refert verba: [73] *Næ illi sunt pedes faceti, ac deliciis ingredienti* [74] *molles.* Quod convenit cum illo Horatiano:

——— *Molle atque facetum*
Virgilio

[75] *Jocum* vero accipimus, quod est contrarium serio. Nam & fingere, & terrere, & promittere, interim jocus est. [76] *Dicacitas* sine dubio a dicendo, [77] quod est omni generi commune, ducta est: proprie tamen significat sermonem [78] cum risu aliquos incessentem. [79] Ideo Demosthenem urbanum fuisse dicunt, dicacem negant. Proprium autem materiæ, de qua nunc loquimur, est *ridiculum.* Ideoque hæc tota disputatio a Græcis περὶ γελοίυ inscribitur. [80] Ejus prima divisio traditur eadem, quæ est [81] omnis orationis, ut sit positum in rebus, aut in verbis. Usus autem [82] maxime simplex. Aut enim ex aliis risum petimus, aut ex nobis, aut [83] ex rebus mediis. [84] Aliena aut reprehendimus, aut refutamus, aut [85] elevamus, aut [86] repercutimus, aut eludimus. [87] Nostra, tidicula indicamus, &, [88] ut verbo Ciceronis utar, dicimus *aliqua subabsurda.* Namque eadem, quæ, si imprudentibus excidant, stulta sunt; [89] si simulamus, venusta creduntur. Tertium est genus, [90] ut idem dicit, [91] in *decipiendis exspectationibus*, [92] dictis aliter accipiendis, cæterisque, quæ neutram personam contingunt; ideoque a me media dicuntur. Item ridicula [93] aut dicimus, aut facimus. Facto risus conciliatur, interim admixta gravitate; ut [94] Marcus Cœlius prætor, cum sellam ejus curulem [95] consul Isauricus fregisset, alteram posuit loris intentam (dicebatur autem Cos. a patre aliquando cæsus flagris;) interim sine respectu pudoris; [96] ut in illa pyxide Cœliana, quod neque oratori, neque ulli gravi

Hoelzinus, qui ad Apollon. Rhet. iv. 1072. *facetum*, quasi *facetom*, cujus χάριες πρόσεστι est, dictum vult. BURMAN. *Facetum* non tantum circa ridicula consistere docet etiam Tullius II. *de Orat.* num. 251. his verbis: *Hoc etiam animadvertendum non esse omnia ridicula, faceta, &c.* ubi vide Strebæum. pag. 97. CAPPER.

72. *Facetum Catonis genus.*] Quid sibi velit *Catonis* mentio, hoc loco, non video. Quare, loco *Catonis*, sensus exigit, ut legatur, *orationis*: sicque legendum esse facile ex Horat. sermone decimo lib. I. vers. 44. percipitur:

——— *molle atque facetum*
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenæ.

REGIUS. *Catonis*; Locat. *orationis*: marg. Vidov. latet aliquid. BURMAN.

73. *Næ illi.*] *Ne illis*; Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Vascos. Gryph. Steph.

74. *Molles.*] *Mollius*: Locat. Ald. Steph. Par. Basil. Gryph. Colin. *delicatius ingredienti molles* Ascensius volebat, non male, ut *gressu delicato & languido.* Phædr. lib. v. fab. I. & ita *molliter ire.* Propert. lib. II. Eleg. 12. ubi vide Passerat.

75. *Jocum vero.*] Tamen jocus duplex ponitur a Cicer. I. *Offic.* petulans & illiberalis: alter vero liberalis & gratus, qualis est in Plauto, antiqua comœdia, & libris Socraticorum. TURNEB.

76. *Dicacitas a dicendo*] Vide Barthii Adversar. lib. 52. cap. 16. pag. 2418. PAREUS.

77. *Quæ est omni.*] *Quod* recte in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Quæ*: Locat.

78. *Cum risu aliquos incessentem.*] Ita Codex MS. Bodl. Edit. Andr. Ald. Sich. Par. & Steph. *aliquo* nonnulli. Quod si genium linguæ Latinæ respiciamus, videbimus verbum *incessere* non temere sine rasu accusandi usurpari. GIBSON. *Aliquos*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

79. *Ideo Demosthenem urbanum.*] Hoc ex Cicer. in *Orat.* sumptum est: idem etiam scribit ad Brutum. Demosthenes autem urbanus est, quia in perpetuitate dicendi suavis est, non autem dicteriis & scommatibus jaciendis. TURNEB.

80. *Etenim prima divisio.*] Cum nullius propositionis ratio assignatur, illa particula *etenim* mihi redondare videtur. *Ejus* autem genitivus loco *etenim* adscribendus. REGIUS. *Etenim*: Locat. Voss. sec

81. *Omnis orationis*] Omnis enim oratio in res & verba dividitur TURNEB

82. *Maxime simplex.*] Francius conjiciebat, *minime simplex.* Quæ conjectura non est respuenda; sequitur enim non simplex, sed multiplex τῦ γελοίυ ridiculi divisio, itemque subdivisio multas in species. CAPPER.

83. *Ex rebus mediis.*] Medias res vocat, quæ neutram personam tangunt, hoc est, neque illam, quæ loquitur, neque illam, quam alloquimur. Ita se ipse Fabius mox explicabit. CAPPER.

84. *Aliena autem reprehendimus.*] *Aut* loco *autem* legendum esse, aperte ex sensu percipitur. REGIUS. *Autem*: Voss. sec.

85. *Elevamus.*] Extenuamus, diminuimus, deprimimus. CAPPER.

86. *Repercutimus.*] In adversarium jocantem, deridentemve retorquemus. CAPPER.

87. *Nostra ridicula.*] *A* vocali in *e* conversa, *ridicule* legendum videtur. REGIUS. *Ridicule*; Ald. Colin. *Ridicula* etiam legit Pearc ad Ciceron. II. *de Orat.* 70 quem vide. BURMAN. *Nostra ridicula indicamus.*] Ipsi dedita opera ridicula quædam & subabsurda dicimus, aut in dictis factisve nostris tale aliquid inesse dissimulanter fatemur. ROLLIN.

88. *Ut verbo Ciceronis utar*] Lib. II. *de Orat.* cap. 67. *Sunt etiam illa subabsurda, sed eo ipso nomine sæpe ridicula, non solum nimis propositæ, sed etiam quodammodo nobis, &c.* TURNEB.

89. *Si simulamus.*] Si quadam utamur *ironia.* Nam εἰρωνεία est simulatio. CAPPER.

90 *Ut idem dicit.*] Ciceronis locus est in II. *de Orat.* num. 289. CAPPER.

91. *In decipiendis expectationibus.*] Quod Græci vocant, τὸ παρὰ προσδοκίαν, & παρ' ὑπόνοιαν. Vide præsertim Scholiasten Aristophanis. CAPPER.

92. *Dictis aliter accipiendis.*] Quod fere contingit in ἀμφιβολίαις, ambiguis dictionibus CAPPER.

93. *Aut dicimus, aut facimus.*] *Aut facimus, aut dicimus*: Voss secund. Obrecht.

94. *M. Cœlius prætor.*] *Marcus Cæcilius prætor*: MS. Bodl. Andr. Ald. Sich. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov. sed *M. Cœlius* legendum, qui Prætor fuit A. U. C. DCCV. quo anno & Isauricus fuit consul sed Cœlius, abrogato magistratu, urbe pulsus, quia a Cæsaris partibus defecerat. Vide Pighii Annales ad d. annum. qui & a Dione male *Cæcilium* vocari notavit. BURMAN.

95 *Consul Isauricus.*] De Servilio ait, qui Isauricus est appellatus a domitis Isauris populis Pamphyliæ: is autem aliquando a patre loris cæsus fuerat, quod illi exprobravit Cœlius, cum intendisset sellam loris. TURNEB

96. *Ut in illa apodixe Cœliana.*] *Pyxide Cœliana*, legendum esse, aperte ex Oratione Ciceronis pro Cœlio cap.

viro conveniat. [97] Idem autem de vultu gestuque ridiculo dictum sit; in quibus est quidem [98] summa gratia; [99] sed major, cum captare risum non videntur; [100] nihil enim ex iis, quæ dicuntur salsa, dicitur salsius. [101] Quanquam autem gratiæ plurimum *dictis* severitas affert, [102] fitque ridiculum id ipsum, quia, qui [103] dicit, non ridet; est tamen interim [104] & aspectus & habitus oris & gestus non inurbanus, cum iis modus contingit. Id porro, quod dicitur, aut est [105] lascivum & hilare, qualia Galbæ pleraque; aut contumeliosum, qualia nuper [106] Junii Bassi; aut asperum, qualia Cassii Severi; aut lene, qualia Domitii Afri. Refert, his ubi quis utatur. Nam [107] in conviviis & quotidiano sermone lasciva humilibus, hilaria omnibus conveniunt. [108] Ludere nunquam velimus, longeque absit propositum illud: *Potius amicum, quam* [109] *dictum perdidi.* [110] In hac quidem [111] pugna forensi malim mihi lenibus interdicere: [112] quanquam & contumeliose & aspere dicere in adversarios

25. & seqq. percipitur. REGIUS. Pyxidem aiebat a Cœlio datam esse Clodiæ, quam secuta sit turpissima & fœdissima fabula: ea autem a Cicerone non est commemorata in ea defensione. TURNEB.

97. *Idem autem si vultu.*] Recte in quibusdam exemplaribus *de vultu* legitur, *si* erasa. REGIUS. *Idem autem, si vultu gestuque ridiculo dictum sit*; Locat. Ven. Par. Vasc. Steph. Vidov.

98. *Summa gratia.*] *Summa* non habet Vallæ liber.

99. *Sed major cum, &c.*] *Sed majorem captare risum non videtur*; Ald. *sed major cum. c. r. n. videtur*; V. C. Alm. *sed majorem c. r. n. videntur*; marg. Basil.

100. *Nihil enim ex iis, quæ dicunt falsa, dicuntur insulsius*] Ita quidem corruptus est hic locus, ut, quod maxime approbat Fabius, damnare videatur. Quo namque pacto nihil eo sit insulsius, cui major quam cæteris gratia inest? fieri certe non potest: errores autem tolli posse videntur, si & *dicuntur* passive, & *dicitur* singulariter & *salsius*, non *insulsius* legatur, hoc modo; *nihil enim ex iis quæ dicuntur salsa, dicitur salsius.* REGIUS. *Nihil enim e. i. q. dicunt falsa, dicunt insulsius*; Voss. secund. Colon. Sich. Basil. marg. Gryph. *ex iis quæ dicuntur falsa, dicitur insulsius*; V. C. Alm. Andr. Locat. Ven. Par. Gryph. Colin. Obrecht. *ex iis, quæ falsa dicuntur, insulsius*; Ald. locus esse corruptus, & in quo nullum sensum video, qui cohæreat cum præcedentibus: velle vero puto Quinctilianum, nihil esse insulsius hominibus illis, qui semper captant risum, etiamsi dicant salsa; & contra nihil salsius, ubi non affectant vel captant risum: quare forte legendum; *nihil enim est iis, qui dicuntur salsa, ubi sic dicitur, salsius*: sic absorptum fuit a prima syllaba *dic* vocis *dicitur*; vel *nihil est iis, qui dicunt salsa, ubi sic dicunt, insulsius*; vel *nihil enim est iis, qui captant salsa, insulsius*: sed latet adhuc ulcus. BURMAN. *Quæ dicuntur salse.* ROLLIN. Quæ quidem lectio improbari non debet, etsi vir doctus unde illam hauserit, non indicavit. CAPPER.

101. *Quanquam autem.*] *Autem* non habet Voss. secund.

102. *Sitque ridiculum.*] *Fitque ridiculum*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

103. *Dicit, non videt.*] *Dicit ille, non videt*; Ald. Basil.

104. *Et aspectus.*] *Et* non habet Voss. secund.

105. *Lascivum & hilare.*] *Lascivum, aut hilare*; V. C. Alm. Locat. Steph. Vasc. Colin.

106. *Jani Bassi*] Junius Bassus Orator fuit egregius: quare *Junii Bassi* puto legendum: horum autem Oratorum, de quibus hoc loco Fabius meminit, nulla aut scripta, aut dicta exstant: quare talia fuisse, qualia Fabius ait, credamus. REGIUS. Nos mox de eo agemus. BURMAN.

107. *In conviviis & quotidiano sermone.*] MS. Palat. non in *convictibus*; Glossarium: *convictor & convivator* συμβιωτής, συμπότης. Item *convictus* συζῆν, συσσιτεῖν. GEBHARDUS, Crepund. lib. III. cap. 1. *convictibus* etiam V. C. Alm. Andr. Ald. Par. Vasc. Stephan. Basil. Colin. Oxon. Obrecht. sed alii *conviviis*, quod præfero; cum quia auctor ipse hoc ipso capite jam dixit: *utique in conviviis & sermonibus multa diceret*, & circa finem dicet: *urbanus homo erit, cujus multa bene dicta responsaque erunt, & qui in sermonibus, circulis, conviviis, item in concionibus, omni denique loco ridicule commodeque dicet*; tum quia alii scriptores, ubi agunt de *dictis*, & iis, quæ vulgo jactantur, semper conviviorum & circulorum, nunquam convictuum (quæ vox latius patet) meminerunt. Cicero II. ad Att. 18. *Est in circulis, est in conviviis sermo liberior.* Livius lib. XXXII. 20. *Ubi illa certamina animorum sunt, quibus in conviviis & circulis vix manibus temperabatis?* lib. XLIV. 22. *in omnibus circulis, atque etiam, si diis placet, in conviviis sunt, qui exercitum in Macedoniam ducant*: lib. XXXIV. 57. *& primo in circulis conviviisque celebrata sermonibus res est.* Tacit III. Ann. 54 *nec ignoro in conviviis & circulis incusari ista*, & ita passim alii: præterea passim ridicula & jocosa in conviviis jactata legimus, & Augustum in epulo permisisse, imo exegisse jocandi licentiam, dicit Sueton cap. 98 & de Vespasiano cap. 22. *Super cœnam multa joco transigebat: erat enim dicacitatis plurimæ, & sic scurrilis ac sordidæ, ut ne prætextatis quidem verbis abstineret.* BURMANNUS. *In conviviis.*] Eleganter etiam hic locus tractatur apud Plutarch in Sympos. lib. 1. quæst 1. circa finem, ubi de quæstionibus convivalibus agit; & apud Macrob. lib. VII. Saturn. cap. 3. ALMEL.

108 *Ludere nunquam velimus.*] In convictu, quando cum amicis erimus, cavere debemus, ne eos dictis nostris incessamus; nam illa dicacitas sæpenumero amicitias dissolvit: hinc proverbium est vulgare, *potius amicum, quam dictum, perdidi*: de his qui jocorum intemperantia amicos petunt, cumque dicterium perdere nolint & reticere, perdunt amicum, fusius *Cicero* 2. *de Orat.* TURNEB. Sed quid hoc, an non ubi ridicula dicimus, *ludimus*? si liceat jocari, certe licet ludere, quod idem notare est notissimum: vidit hoc Gallæus, qui conjiciebat: *ludere si unquam volimus, longe absit propositum illud.* sed ego minori mutatione legendum puto, *lædere nunquam velimus*, quod convenit sequentibus. *potius amicum, quam dictum perdidi*: hæc vero verba passim librarios confudisse apparet ex Ovid III. Am. III. 4. *lædere* autem est proprie detrahere alicuius oratione, aut invehi in aliquem. Manut. ad Ciceron. *Divinat.* cap. 1. & ita de dicteriis utitur hac voce Sueton. Cæs. 49. Tiber. 58. & mox noster, *quem lædere sit perniciosum*, & alibi passim: postea vidi & Rollinum *lædere* conjecisse. BURMAN. Rollini Burmannique conjectura satis habet probabilitatis, & jam a decem annis *ri lædere* adscripseram ad mei exemplaris marginem: sed contra fidem *vv.* MSS. & editionum mutare quidpiam religio fuit, cum aliunde suus editioni vulgatæ sensus constare possit. CAPPER.

109. *Dictum perdidi.*] *Perdendi*; Muretus lib. XIX. Var. lect. 6. Parum abfuit quin hanc eruditissimi Mureti emendationem ipsum in textum inducerem: abstinui tamen ob rationes in nota proxime superiori allatas. CAPPER.

110. *In hac quidem pugna forensi.*] Ut illa: *& quidem quo melius emptum sciatis, comparavit hunc fundum Servilia deducta Tertia*, &c. Apud Macrobium & Gellium. BURMAN.

111. *Pugna forensium malim mihi lenibus interdicere.*] Corrupte in quibusdam exemplaribus non *interdicere*: sed *uti licere* legitur. *Forensi* autem loco *forensium* mihi videtur esse legendum, hoc modo: *in hac quidem pugna forensi malim mihi lenibus interdicere*, ut subintelligatur, quam amicum perdere. REGIUS *Forensium & uti licere*; MSS Alm. Voss. secund. Ald. Andr. *forensium & interdicere*; Locat. *forensi & uti licere*; Basil. Sichard. puto autem legendum: *in hac quidem pugna forensi etiam malim mihi lenibus interdicere*: illud *etiam* latuit in ultima syllaba *forensium*. BURMANNUS. *Malim mihi lenibus interdicere.*] Malim abstinere etiam a lenibus jocis, quibus posset quispiam offendi. ROLLIN.

112 *Nonnunquam & contumeliose.*] *Quanquam* ut legatur, loco illarum vitiationum, *nonnunquam*, sensus exposcit integritas. REGIUS. *Nonnunquam*; Voss. secund.

permissum est; cum accusare etiam palam, & [113] caput alterius juste petere concessum sit. [114] Sed hîc quoque tamen inhumana videri solet fortunæ insectatio; vel quia culpa caret; vel [115] quia recidere etiam in ipsos, qui objecerunt, potest. Primum itaque considerandum est, [116] & quis, & in qua *caussa*, & apud quem, & in quem, & quid dicat. [117] Oratori minime convenit distortus vultus, gestusque, quæ in mimis rideri solent. [118] Dicacitas etiam scurrilis & scenica huic personæ alienissima est. Obscœnitas vero non a verbis tantum abesse debet, sed etiam a significatione. Nam si quando objici potest, non in omni loco exprobranda est. Oratorem præterea ut dicere urbane volo; ita videri affectare id, plane nolo. Quapropter ne dicet quidem salse, quoties poterit, [119] & *dictum* potius aliquando perdet, quam minuet auctoritatem. [120] Nec accusatorem autem atroci in *caussa*, nec patronum in miserabili jocantem feret quisquam. Sunt etiam judices quidam tristiores, quam ut risum libenter patiantur. Solet interim accidere, ut id, quod in adversarium dicimus, aut [121] in judicem conveniat, [122] aut in nostrum quoque litigatorem: quanquam aliqui reperiuntur, qui ne id quidem, quod in ipsos recidere possit, evitent: [123] quod fecit Longus Sulpitius, qui, cum ipse fœdissimus esset, [124] eum, contra quem [125] judicio liberali [126] aderat, ne faciem quidem habere liberi hominis dixit: cui respondens Domitius Afer: *Et tu*, inquit, *ex animi sententia, Longe?* [127] *qui malam faciem habet, liber non est?* Vitandum etiam, ne petulans, ne superbum, [128] ne loco, ne tempore alienum, [129] ne præparatum & domo allatum videatur, quod dicimus. Nam adversus miseros, sicut supra dixeram, inhumanus est jocus. Sed quidam ita sunt receptæ auctoritatis [130] & notæ verecundiæ, ut nocitura sit in eos dicendi petulantia. Nam de amicis jam præceptum est. Illud non ad orandi fere consilium, [131] sed ad omnia pertinet, ne lacessat hoc modo, quem lædere sit pericu-

113 *Juste petere.*] *Invise petere*; marg. Basil. *Caput alterius petere.*] Id est, alicui litem intendere in materia, ut aiunt, *criminali*, in re capitali ubi scilicet vita ipsa in periculum adducitur. CAPPER.

114 *Sed hic quoque.*] Cicero in *Orat.* præcipit, in facinorosos ridiculo non esse utendum, si quidem majore vi sunt vulnerandi; nec item in miserabiles, quoniam inhumana videtur calamitatis exprobratio. TURNEB. Unde Gregor. Nazianz. in tetrastichis:

Μὴ ἀσθενοῦντι μὴ ὀνειδίζειν τύχας.

Sic Senatus de Ducetio apud Diodor. Siculum lib XI. cap. 91. *Non enim quid meritus fuerit Ducetium, sed quid agere deceat Syracusanos, spectandum esse. Interficere enim a fortuna profligatum haud æquum esse, ac pietatis erga Deos & humanitatis erga supplices jus tueri.* Quid? nec servo licitum fuisse servitutem exprobrare, notat Meursius auctor. Philol. cap. 22. Vide P. Axenii notas ad Phædr. lib. 1. fab. 9. ALMELOV.

115. *Quia redire etiam.*] Sic quidem legitur: sed *recidere* sensui ac loquendi consuetudini maxime convenire videtur. REGIUS. *Redire*: V. C. Alm. Locat.

116. *Et quis & in qua caussa.*] *Et quis, in qua caussa*: V. C. Alm. Locat. Basil. *& quis, & qua caussa*: Ald. Steph. Colin. Vidov. & ita Regius reponebat.

117. *Oratori minime convenit, &c.*] Idem præcipit Cicero lib. II. *de Oratore*, ubi vitandam esse ait imitationem mimorum ethologorum, & distortum vultum sannionum. TURNEB.

118. *Dicacitas etiam, &c.*] Hoc etiam ex Cicer. in *Oratore. Illud*, inquit, *admonemus, ridiculo sic usurum oratorem, ut nec nimis frequens, nec scurrile sit, nec subobscœnum, nec mimicum, &c.* quæ seq. TURNEBUS.

119 *Et dictum potius.*] Quid sit hic τὸ *dictum*, vide in notis ad hujus capitis initium. CAPPER.

120 *Nec accusatorem*] Cicero in *Orat.* præcipit, utendum esse ridiculo in his rebus, quæ neque magnum habent odium, neque miserationem: unde traducit suum præceptum Fabius: *Ea*, inquit, *facillime luduntur, quæ neque odio magno, neque misericordia maxima digna sunt.* TURNEB. *Accusatorem autem.*] Illa particula *autem*, offendit: credo autem latere *ludentem* aut *ridentem*, vel simile verbum. Franciu volebat *nec accusatorem unquam*, &c. BURMANNUS.

121. *In judicem conveniat.*] Quale illud est apud Ciceron. in *Orat. Pusillus testis processit. Licet*, inquit, *rogare, Philippus? Tum quæsitor properans modo breviter. Hic ille, non accusabis, &c.* TURNEB.

122. *Aut nostrum quoque.*] *In* præpositio adscribatur, ut legatur; *aut in nostrum.* REGIUS. *In* deest in Voss. prim. male, ut modo notavimus. BURMAN.

123. *Cum Sulpitium Longus.*] De hoc joco videndus Justus Lipsius, Var. Lect. lib. 1. cap. 1. PAREUS.

124. *Ad eum contra.*] *Ad* propositio mihi expungenda videtur, & *habere*, non *haberi* legendum, hoc modo: *Eum e. q. j. l. a. ne faciem quidem habere liberi hominis.* Extrinsecus autem verbum *dixit*, quod frequentissime eleganter prætermittitur, subaudiendum est. REGIUS. *Ad eum*; Locat. qui & *dixit* omittit.

125. *Judicio liberali.*] Ubi quæritur utrum aliquis liber, an servus habendus sit: aliàs dicitur *caussa* liberalis & *assertio*. Vide ad cap. 2. libri V. CAPPER.

126. *Aderat.*] Favebat, operam præstabat tanquam advocatus. Vide Ascon. Pedian. in Ciceron. *Divination.* CAPPER.

127. *Qui malam faciem.*] Ita Domitius Afer retorsit dictum in Sulpitium Longum, qui eadem ratione liber non esset, cum turpissimus foret. TURNEB.

128. *Ne loco, ne tempore.*] Non multum dissidens hæc verba Clementis Alex. Pædag. lib. II. cap 5. Οὔτε γὰρ ἀεὶ γελαστέον, ἄμετρον γάρ· οὔτε πρεσβυτέρων παρόντων, ἢ τινων ἑτέρων αἰδοῦς ἀξίων παρόντων· εἰ μὴ ἄρα τι ἀστεῖον εἰς τὸ διαχεῖν ἡμᾶς χαριεντίζοιντο· οὔτε μὴν πρὸς τοὺς τυχόντας γελαστέον, οὐδὲ μὴν πάντοτε, οὐδ' ἐπὶ πᾶσιν. *Neque enim est semper ridendum, est enim immoderatum: neque si adsint seniores, vel aliqui quos æquum est revereri: nisi forte ipsi quoque, ut nos exhilararent, urbane aliquid & lepide dixerint: sed neque apud quoslibet ridendum, neque in omni loco, sed neque omnibus, neque propter omnia.* ALMELOV. *Ne tempore alienum.*] *Tempori*, ut sit dandi casus, mihi legendum videtur; nam *alienum* interdum cum *ablativo* cum *a* vel *ab* præpositionibus copulatur, interdum cum *dativo*. REGIUS. *Tempori*; Locat. Steph. Gryph. Colin. Oxon. Obrecht. sed & *alienus* cum *ablativo*, sine præpositione, jungitur sæpe a Cicerone, ut *de Prov. cons.* XIII. *alienum dignitate imperii.* IX. ad famil. 14. *& tamen non alienum dignitate tua*: ubi vide Gebh. XIII. 26. *si non alienum tua dignitate putabis esse*: ita & Ovidio reddidit Heins. IX. Metam. 326.

Te tamen, o genetrix, aliena sanguine vestro
Rapta movet facies.

noster tamen lib. 1 proœm. dixit, *nihil existimem arti oratoriæ alienum*; & lib. II. 2. *severe institutis scholis alieno*; ubi dubium, an *dativus*, an *ablativus*. BURMAN.

129. *Ne præparatum & domo allatum.*] *Ne domo al.* Locat. Ald. *Domo allatum.*] Vide Ciceron. II. *de Orat.* capp. 60. & 63. ALMEL.

130. *Et notæ.*] *Ac notæ.* Ald.

131. *Sed ad omnes pertinet.*] Non *omnes*, sed *omnia*, legendum esse, facile est videre. REGIUS. Ad *omnes*; Lo-

losum,

losum; ne aut inimicitiæ graves insequantur, aut turpis satisfactio. [132] Male etiam dicitur, quod in plures convenit, si aut nationes totæ incessantur, aut ordines, aut conditio, aut studia multorum. Ea, quæ dicit vir bonus, omnia, [133] salva dignitate ac verecundia, decent. Nimium enim risus precium est, si probitatis impendio constat. Unde autem concilietur risus, & quibus ex locis peti soleat, difficilimum est dicere. Nam, si species omnes persequi velimus, nec modum reperiemus, & frustra laborabimus. [134] Neque enim numerosi minus sunt *loci*, [135] ex quibus hæc *dicta*, quam illi, ex quibus eæ, quas *sententias* vocamus, ducuntur, neque alii. Nam hic quoque est *inventio* & *elocutio*, atque ipsius *elocutionis* vis, alia in verbis, alia in figuris. [136] Risus igitur oriuntur, [137] aut ex corpore ejus, in quem dicimus; aut ex animo, qui factis ab eo dictisque colligitur; aut ex his, quæ sunt extra posita. Intra hæc enim est omnis vituperatio; quæ, si gravius [138] posita sit, seria est; si levius, ridicula. Hæc aut ostenduntur, aut narrantur [139] aut *dicto* notantur. Rarum est autem, ut [140] oculis subjicere contingat; [141] ut fecit C. Julius, qui, cum [142] Helmiu Manciæ sæpius obstrepenti sibi diceret, [143] *Jam ostendam qualis sis*; isque plane instaret interrogatione, [144] qualem se tandem ostensurus esset, digito demonstravit imaginem [145] Galli [146] in scuto Mariano Cimbrico pictam, cui [147] Mancia tum simillimus est visus. Tabernæ autem erant circa forum, ac scutum illud signi gratia positum. [148] Narrare, quæ falsa sint, in primis est subtile & oratorium; ut Cicero pro Cluentio narrat de [149] Cepasio atque Fabritio, [150] ac Marcus Cœlius de illa [151] C.

cat. Pal. Vasc. *ad homines*; MSS. Alm. Voss. secund. marg. Vasc. Steph. Basil. Sich. *ne lacessatur* etiam malebat Gallæus: quæ sane lectio minime spernenda est. CAPPER.

132. *Male etiam dicitur.*] Videtur tamen contra hoc præceptum fecisse Cicero; nam pro Fonteio, contra Gallos dixit; pro Flacco, adversus Græcos & Asiaticos: sed id expressum est necessitate judicii. TURNEB.

133. *Salsa dignitate.*] *Salva*, pro *salsa*, recte in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Salsa*; marg. Basil.

134. *Neque enim numerosi.*] Julius quoque Cæsar apud Ciceronem II. *de Orat.* non ex aliis ait locis duci jocos atque *sententias*; hoc tamen interesse, quod *sententiæ* in rebus honestis, graviter dictis; joci in turpibus & quasi turpiculis ponantur. Denique joci ducuntur ab omnibus *locis topicis*, & aliis quibusdam, quos hoc cap. enumerabit. TURNEB. Quid sibi velit commentator ille cum suis *locis topicis*, assequi conjectura non possum; nam *loci topici, communes*, essent *loci locales*: quo quid absurdius? an scripserat *locos logicos*, id est, dialecticos? utrum erravit ipse, an ejus exscriptor? Davus sum, non Oedipus. CAPP.

135. *Ex quibus hæc ducta.*] *Dicta* legendum esse, non *ducta*, acutius intuenti patet. *Ea* vero, non *eas*, legendum esse, nemo non videt: hoc autem ex secundo *de Oratore* cap. 61. ut pleraque alia, sumptum eleganter per alia verba suum efficit Fabius: sic autem apud Ciceronem legitur: *Sed hoc mementote, quoscumque locos attingam, unde ridicula ducuntur, ex iisdem locis fere etiam graves sententias posse duci.* REGIUS. *Sententias*, τὰς γνώμας, id est, sententiosa dicta; non autem τὰς διανοίας, quæ qualibet mentis cogitationes significant. CAPPER.

136. *Risus igitur oriuntur.*] Quemadmodum laudem & vituperationem in hos tres locos dividebat lib. IV. ita quoque hic merito dividit jocos, cum præsertim magna ex parte comparati sint ad incessendum, vituperandum, illudendum: ab his quoque locis ducuntur fere omnes *sententiæ*. TURNEB.

137. *Aut in corpore.*] *Ex corpore*: in quibusdam exemplaribus recte scribitur. REGIUS. Verba contracta ex Cicerone II. *de Orat.* cap 59. ALMEL.

138. *Posita sit, severa sit, si levius.*] Mendis non vacat hic locus, quæ sic tolli posse videntur, si, pro *severa*, *seria* legatur, & *est* loco *sit*, & *sin* loco *si* conjunctionis iterum positæ, hoc modo: *quæ si gravius posita sit, seria est: sin levius, ridicula.* REGIUS. *Severa est*; MSS. Bodl. Alm. Ven. Andr. Obrecht. marg. Sich. Basil. Steph. *severa sit, si levius*; Locat. *seria sit, si levius*; Ald. Basil Gryph Vidov.

139. *Aut dicto notantur.*] *Digito notantur*; MSS. Bodl. Bal. Obrecht

140. *Oculis subjicere.*] Ut adscribatur, ne sensus minus integer videatur; sic enim in quibusdam legitur exemplaribus: *rarum est autem, ut oculis.* REGIUS.

141. *Ut fecit C Julius.*] Hic jocus ducitur ab imagine, ut ait Cicero II. *de Orat.* quæ trahitur a deformitate rei turpioris, refertureque ad similitudinem. Cæterum quod Julio attribuit Cicero lib. II. *de Orat.* 266. & Fabius, Plinius tribuit Crasso oratori lib. XXXV. cap. 4 TURNEB.

142. *Helmio Manciæ.*] *Helio Mancipi*: Ven. Locat *Helvio Mancipi*; cod. Colbert. Ald. Colon. Sich *Helvio Manciæ*; Gryph. Vidov. Glandorpius *Helvium Mancinum* legit, & eumdem suspicatur, qui L. Helvius Lamia dicitur; vel, ut ille mavult, L. Ælius, cujus Cicero ibidem cap. 262. meminit: quod non puto, ut & male *Mancipem* in quibusdam legi; nam *Manciam* fuisse cognomen, ea *Curtio Manciæ*, a Plinio lib. VIII. Epist 18 memorato, apparet; & apud Gruter. DCCLXVIII. 3. *C. Jun. Mancia* occurrit: nomen vero *Helmius* an rectum sit, dubito, & an non potius *Helvius*, vel *Helius* scribendum. BURMAN.

143. *Etiam ostendam.*] *Jam* loco illius *etiam* ut legatur, sensus exposcit. REGIUS. *Etiam*; MSS. Alm Voss. secund. Locat. sed *&* repetitum ex ultima syllaba τοῦ *diceret* fuit.

144. *Qualem se tamen.*] *Tandem*, non *tamen*, esse legendum, facile censebit, qui non ignorat, *tandem* affectui atque indignationi interdum servire; quique secundum *de Oratore*, unde hæc sumuntur, diligenter legit. REGIUS.

145 *Galli.*] Gallum autem, non hominem, intellige; obstreperum enim animal natura, & clamoribus ingratum. SICHARD. Non puto, sed hominis; nam Cicero Gallum illum dicit eorum, ejecta lingua & buccis fluentibus, Plinium exerentem linguam pictum fuisse dicunt, quæ animali non conveniunt. Turnebus in Jocos Ciceronianos pag. 212. putat, Gallum illum fuisse, qui cum Torquato pugnavit, & linguam exserebat, teste Livio lib. VII. cap. 10. Cicero etiam sub novis, scilicet Rostris, Plinius sub veteribus picturam hanc fuisse ait, & non in scuto Cimbrico, sed in tabula pictum Gallum ait. BURMANNUS.

146. *In scuto Mariano Cimbrico.*] *In scuto Cimbrico*; Voss. secund. Locat. Ald. Basil.

147. *Cui Mancia.*] *Manceps*; MSS. Bodl. Alm. Voss. secund. Colbert. Andr. Ven. Locat. Ald. Colon. Sich.

148. *Narrare quæ falsa sint.*] Non tamen dumtaxat narrationes falsæ pertinent ad jocos, sed etiam veræ, si modo sint lepidæ: huc referuntur apologi, fabulæ, & historiæ quædam. TURNEB. *Salsa sint*; Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. & hoc verum puto; non enim exempla, quæ subjicit, falsæ narrationis sunt; sed salsæ & facetæ. BURMAN. Cujus opinio eo magis arridet, quod eam firmet Fabius in sequentibus, ubi ait: *a Cicerone sic est Fabritiæ fuga illa condita*; salsum enim dicitur re sale conditum. CAPPER.

149. *Cepasio.*] Cap. 21. *citatur reus, agitur caussa*, &c.

150. *Aut M. Cœlius.*] *Ac* copula loco *aut* mihi videtur reponenda. REGIUS. *Aut*; Voss. secund.

151. *C. Lælii.*] *D. Lælii*; Voss. secund. sed C. Lælium fuisse Quæstorem Siciliæ, & clam abiisse in Siciliam, ut collegam præoccuparet, cum quo illi de sorte erat controversia, an Syracusanam, an Lilybætanam obtineret, ostendit ex hoc loco Pighius in Annal. ad A U.C. DCXCIX. BURMAN.

Lælii collegæque ejus in provinciam festinantium contentione. [152] Sed in his omnibus cum elegans & venusta exigitur tota [153] *expositio*, [154] tum id est festivissimum, quod adjicit orator. Nam & a Cicerone sic est Fabritii fuga illa [155] condita. Itaque cum callidissime se putaret dicere, & cum illa verba gravissima ex intimo artificio deprompsisset: *Respicite, judices, hominum fortunas,* [156] *respicite varios durosque casus, respicite C. Fabritii senectutem*: cum hoc, *respicite*, ornandæ orationis caussa sæpe dixisset, *respexit ipse*: at Fabritius a subselliis demisso capite discesserat, & cætera, quæ adjecit; nam est notus locus: cum in re hoc solum esset, *Fabritium a judicio recessisse*. Et Cœlius cum omnia venustissime finxit, [157] tum illud ultimum: *Sic subsecutus quomodo transierit, utrum rate, an piscatorio navigio, nemo sciebat.* [158] *Siculi quidem, ut sunt lascivi & dicaces, aiebant* [159] *in delphino sedisse, & sic tanquam Ariona transvectum.* [160] In narrando autem Cicero consistere facetias putat, [161] dicacitatem in jaciendo. Mire fuit in hoc genere venustus Afer Domitius, cujus orationibus complures hujusmodi narrationes insertæ reperiuntur: sed dictorum [162] quoque ab eodem urbane sunt editi libri. Illud quoque genus est positum non [163] in hac veluti jaculatione verborum, & inclusa breviter urbanitate; sed in quodam longiore actu: quod de Crasso [164] contra Brutum Cicero in secundo de Oratore libro, [165] & aliis quibusdam locis narrat. Nam, cum Brutus [166] in accusatione [167] Cn. Planci [168] ex duobus lectoribus ostendisset, contraria L. Crassum [169] patronum ejus in Oratione, quam [170] de Colonia Narbonensi habuerat, suasisse iis, quæ [171] de lege Servilia [172] dixerat, tres [173] excitavit & ipse lectores, hisque [174] patris ejus dialogos dedit legendos: quorum cum

152. *Sed in his omnibus.*] *Sed in omnibus*; Voss. secund.

153. *Expositio.*] Id est, *narratio*: ut probavimus ad cap. 2. lib. IV. CAPPER.

154. *Tum id festivissimum.*] *Est* verbum recte in quibusdam exemplaribus adscriptum legitur, hoc modo: *tum id est festivissimum.* REGIUS. Ita V. C. Alm. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. *tum id sit*, Francius malebat. BURMAN.

155. *Credita.*] Sic quidem legitur, sed *credita* nihil ad propositum: *condita* vero, penultima producta, sensus quam pulcherrime mihi convenire videtur: quare *condita*, vel repugnantibus exemplaribus, videtur esse reponendum. REGIUS. Recte; nam *condita* est sale & facetiis adspersa, & hinc confirmatur antea legendum esse, *narrare quæ falsa sint*; simpliciter enim poterat dixisse, *Fabritium a judicio recessisse*: sed his condimentis ornavit narrationem Cicero. BURMAN.

156. *Respicite varios durosque casus.*] Hæc deerant in V. C. Alm. Locat. Ald. & Regius notat in suis exemplaribus desiderari: in Voss. secund. erat: *respicite*, inquit, *hominum fortunas, respicite C. Fabritii sen.* in Cicerone vero legitur *dubios casus*: quæ harum vocum permutatio solemnis, & de qua ad Val. Flac. VI. 545. & Ovid. VII. Epist. 116. amplius agemus. BURMAN.

157. *Tum illud ultimum sic*] *Hic* loco illius *sic* corrupte in quibusdam legitur exemplaribus, ut ad illud verbum *transierit*, quod sequitur, referatur. Initium enim sensus videtur esse: *subsecutus, quo modo transierit.* REGIUS. *Illud ultimum hic*; Locat. *tum illud ultimum. Hic subsecutus*; Obrecht. ut sint, *hic subsecutus*, verba Cœlii. Puto Cœlium antea narrasse, præcessisse collegam, deinde Lælium festinatissimo itinere subsecutum, ut præveniret; cujus festinationem cum descripsisset, tandem addit: *sic subsecutus, quomodo transierit*; & *subsequi*, notat clandestinum ejus iter: quare hinc verba Cœlii incipienda existimo. BURMAN.

158. *Siculi quidem.*] Malebat Francius, *Siculi quidam.*

159. *In delphino sedisse.*] Arion, ut refert Herodotus lib. primo, cum Tarento trajiceret Corinthum, a nautis in mare præcipitatus est; sed exceptus tergo delphini in Tænarum usque est vectus. TURNEB.

160. *In narrando autem*] Cicero in *Oratore ad Brutum*, salium duo genera esse dicit; unum facetiarum; alterum dicacitatis: utroque orator utitur, sed altero in narrando aliquid venuste, altero in jaciendo mittendoque ridiculo. TURNEBUS

161. *Dicacitatem in faciendo.*] Hunc locum depravatum esse, neminem puto non videre; quo namque modo dicacitas *in faciendo* a Cicerone consistere dicatur? cum, ut paulo ante vidimus, a dicendo deducatur, & significet sermonem cum risu aliquos incessentem: quare forsitan legendum est a *jaciendo*, quod facile ex iis, quæ mox inferuntur, colligi potest: *hac veluti jaculatione verborum*; & ex Cicerone etiam percipi potest. REGIUS. Ascensius transponenda putat, ut in *narrando dicacitatem, in faciendo facetias consistere*, Cicero putet: *in faciendo*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. male. Vide ad Petron. cap. CIX. ubi *jacere & jaculari dicta* illustratur.

162. *Quoque ab eorum.*] *Ab eodem* legendum esse constat. REGIUS.

163. *In hac veluti jaculatione verborum.*] Scribe ex MS. Palat. *In h. v. j. dictorum.* Vide paulo ante & Gebhard. Crepund. lib. III. cap. I. PAREUS. *Dictorum* etiam V. C. Alm. sic *jaculari dicta* Petron. CIX. ubi vide; & ita capio illa Juvenalis Sat. VII. 193.

Felix, orator quoque maximus, & jaculator.

sed quia præcessit modo *dictorum*, non ausus sui *verborum* expungere. BURMAN.

164. *Contra Brutum.*] Hic Brutus est alterius Bruti jurisconsulti filius, qui (ut docet Cicero lib. II. *Off.* & *in Bruto*) male audiebat, quod frequenter accusaret; idem etiam dilapidarat bona patria. TURNEB. Vide lib. II. *de Orat.* capp. 54 & 55.

165. *Et aliis quibusdam locis.*] In oratione pro Cluentio, cap. 51. *Ego vero in isto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentissimi & sapientissimi L. Crassi auct. &c.* quæ seq. TURNEB.

166. *In accusatione Planci.*] In oratione, qua Plancium Brutus accusavit. CAPPER.

167. *Cn. Planci.*] *L. Plancius* a Cicerone pro Cluent. 51. sed *Cn.* in lib. II. *de Orat.* 54. dicitur. BURMAN.

168. *Ex duobus.*] *Excitatis*; Pith. *Ex duobus lectoribus.*] Clarius ipse Cicero II. *de Orat.* 223. *Cum Brutus duos lectores excitasset, & alteri de colonia Narbonensi Crassi orationem legendam dedisset, alteri de Lege Servilia, & cum contraria inter se de Republica capita* (id est, orationis particulas de Senatus & equitum auctoritate in judiciis) *contulisset, noster hic* (Crassus) *facetissime tres patris Bruti de jure Civili libellos tribus legendos dedit.* CAPPER.

169. *Patronum ejus.*] Videlicet Plancii. CAPPER.

170. *De Colonia Narbon.*] Ut ex oratione pro Cluentio colligi potest, cum lex ferebatur, ne Martius Narbo Colonia deduceretur, eam legem Crassus dissuasit, in eaque oratione multa dixit adversus senatores. Idem legem Serviliam, quam tulerat Servilius Cæpio, suasit: in qua oratione magnopere senatores laudavit. Hæc duo capita, ut diversa inter se, comparavit Brutus: meminit & Cicero lib. *de Clar. Oratoribus.* TURNEB.

171. *De Lege Servilia.*] Lex fuit Servilia, quam promulgavit Servilius Cæpio, qui a Cimbris victus est: ea lege ab equitibus ad Senatum judicia transferebantur. CAPPER.

172. *Dixerit.*] *I* vocali in *a* conversa, *dixerat* est legendum. REGIUS. *Dixerit*; Voss. secund. Locat. Ald.

173. *Excitavit ipse.*] Crassus ipse jussit, fecit surgere ad legendum. CAPPER.

174. *Patris ejus.*] Pater Bruti optimus fuit jurisconsul-

[175] in Privernati unus, alter in Albano, tertius in Tiburti sermonem habitum complecteretur, requirebat, ubi essent eæ possessiones. Omnes autem illas Brutus vendiderat; &, [176] cum paterna manciparet prædia, [177] turpis habebatur. Similis in [178] apologis quoque & quibusdam etiam interim historiis [179] exponendis gratia consequi solet. [180] Sed acutior est illa, atque velocior in urbanitate brevitas. Cujus quidem duplex est forma, dicendi, ac respondendi: sed ratio communis [181] in parte. [182] Nihil enim in lacessendo dici potest, quod non etiam [183] in repercutiendo. At propria quædam sunt respondentium: illa etiam ira concitati afferre solent: hæc plerumque [184] in *altercatione*, aut in [185] rogandis testibus requiruntur. Cum sint autem loci plures, ex quibus dicta [186] ridicula ducantur, repetendum est mihi, non omnes eos oratoribus convenire. In primis autem ex *amphibolia*, neque illa obscura, [187] quæ Atellanæ more captent, nec qualia vulgo jactantur a vilissimo quoque, conversa in maledictum fere ambiguitate. [188] Ne illa quidem, quæ Ciceroni aliquando, sed non [189] in agendo, exciderunt, [190] ut dixi; cum is candidatus, qui [191] coqui filius habebatur, coram eo [192] suffragium ab alio peteret: [193] *Ego quoque tibi jure favebo.* Non quia excludenda sint omnino verba, duos sensus significantia; sed quia [194] raro belle respondeant, nisi cum prorsus rebus ipsis adjuvantur. [195] Quare non hoc modo pene & ipsum scurrile Ciceronis est in eumdem, de quo supra dixi, Isauricum: *Miror quid sit, quod pater tuus, homo constantissimus,* [196] *te nobis varium reliquit*: sed illud ex eodem genere præclarum, cum objiceret Miloni accusator in argumentum factarum Clodio insidiarum, *Quod Bovillas ante horam nonam devertisset*,

tus, ac de jure civili septem libros reliquit, ut meminit Pomponius *de origine juris* TURNEB.

175. *In Privernati . . . . in Albano . . . . in Tiburti.*] Subauditur ubique τῷ *fundo* vel *agro* CAPPER.

176. *Cum mancipare*t.] Venderet, alienaret, (ut vulgo aiunt) prædiorum mancipium seu dominium ad alios per venditionem transferret. CAPPER.

177. *Turpis habebatur.*] Nam decoctores in magna erant infamia: unde Adrianus Imperator (ut refert Spartianus) eos jubebat *catamidiari* publice: est autem *mancipare*, abalienare & vendere: unde *res mancipi* appellantur, quæ a nostro dominio possunt abalienari. TURNEB.

178. *Apologis.*] Qualis illa est Demosthenis pro Aristide fabula de Megarensium asino festivissima, qua sibi male affectos judices attentos reddidit. TURNEB.

179 *Exponendis gratia.*] *Exponendi gratia*; V. C. Alm. Ald. Basil.

180. *Sed acutior est illa.*] *Sed acutior etiam illa*; Voss. secund.

181. *In parte.*] *In partem*; V. C. Alm. Obrecht.

182. *Nihil enim, quod in lacessendo dici potest, non etiam.*] *Quod* relativum ex alieno in suum locum videtur transferendum, hoc modo: *nihil enim in lacessendo dici potest, quod non, &c.* REGIUS. *Quod in l. d. p. non etiam*; Voss. secund Locat.

183. *In repercutiendo.*] Quod non etiam dici possit in retorquendo illo scommate seu dicterio. CAPPER.

184. *In altercatione.*] Quæ quid sit, vide cap 5. CAPPER.

185. *Rogandis testibus.*] Hoc est, interrogandis. CAPPER.

186. *Ridicula ducantur*] *Ducuntur*; Obrecht.

187. *Quæ Atellanæ more.*] *Atellanico*, *Atellaneve* legendum mihi videtur. REGIUS. Atellanæ fabulæ Latinæ, ut ait Diomedes, dictis jocularibus refertæ, ab Atella Oscorum urbe appellatæ: similes fere sunt satyricis fabulis Græcorum. TURNEB. *Atellanio*; Voss. secund. & Vall. liber, unde *Atellanico*. Ascens. *quæ Atellani in ore habent*, conjiciebat Gallæus *Atellanarum more* malebat Francius: forte *Atellani more captant*; quæ Actores, scilicet, Atellani solent captare; nam ita *more* absolute poni, pro *de more*, te docebunt Heinsii notæ in Phæd. I. 12. BURMAN.

188. *Ne illa quidem, &c.*] Qualia enumerantur a Plutarcho in ejus vita, A. Gellio, & Macrobio, aliisque auctoribus. TURNEB.

189. *In Agendo.*] Supple, *caussas* forenses, in forensibus *actionibus*, in orationibus habendis, pronunciandis. CAPP.

190. *Ut dixi.*] *Ut cum is candidatus*, Gallæus legebat.

191. *Coqui.*] *Coci*; V. C. Alm. Locat. Ald.

192. *Suffragium ab eo peteret*] Pro *eo*, recte *alio* in quibusdam legitur exemplaribus, hoc modo: *suffragium ab alio peteret.* REGIUS

193. *Ego quoque, &c.*] *Jure* ablativus mihi non videtur adscribendus, id quod in quibusdam legitur exemplaribus, ut ex *jure* verbo ambiguo potius, quam ex *quoque* copula, joci lepiditatem Cicero sit venatus. Cum enim *jure*, merito frequenter significet, de *jure* carnium Ciceronem intellexisse volunt, quo patrem coquum candidati exprobraret: sed mihi hoc nimium scurrile, & a Ciceronis lepore alienum videtur: sine *jure* autem illo etiam in vetusto exemplari legitur REGIUS. Amphibolia est in dictione *Jure*; alludit enim ad illa *juscula*, quæ condiuntur a coquis: aiunt etiam alii, ambiguitatem esse in dictione *quoque*, quæ nomen esse potest, & conjunctio: sed prior sensus convenientior est, ut opinor. De alio item dicit Cicero: *optimo jure magistratum es adeptus.* TURNEB. Hic jocus est in ambigua pronunciatione *q*, qua veteres non aliter fere ac *c* proferebant. Donatus in Adelphis Act. III. sc. 3 hujus joci mentionem faciens sic ait: *Et Ciceronis dictum refertur in eum, qui coqui filius fecum caussas agebat.* tu quoque aderas huic caussæ; *nam apud veteres coquus non per c literam, sed per q scribebatur.* SICH. Vide Menag. Amœn. cap. XXXI. ALMEL. *Jure* non habent MSS Alm. Voss secund. Locat. Gryph. Colin. Vidov.

194. *Raro bello respondeant.*] Pro *bello*, quis non videat *belle* legendum esse? REGIUS.

195. *Quare.*] Dan. *Quale*: sed Gallæus scribebat: *quare hoc modo & ipsum scurrile Ciceronis est*, & *modo non* in margine per *pene* a Glossatore expositum esse censet.

196. *Te nobis varium reliquit.*] *Vari* appellantur pustulæ, quæ in toto corpore, præsertimque facie, nasci solent, quasdamque in vultu cavitates faciere, *verolas* vulgo vocant. Inde *varius homo* dicitur, per ambiguitatem, vel *inconstans*, vel *illis cavitatibus deformis* TURNEB. *Varium* dicit, quia cæsus flagris a patre Consul Isauricus dicebatur, ut ante retulit, non quia variis, id est, maculis distinctus esset, ac passim omnes interpretati sunt. PHILAND. Gallæus conjiciebat timide *sparsum*; credo in animo habens illa Terent. Heaut. Act. V. sc 5. *sparso ore*: sed ita nulla esset oppositio inter *constantissimus* & *sparsus*: quare *varius* retinendum puto, & *amphiboliam* esse in duplici vocis significatione; quod & *varius* animo, five levis esset; & *varius* ore, sive maculis insignis, ut recte Regius & alii. Vide & Munker. ad Hygin. fab. CCXXIII qui vero a *varis*, id est, maculis deducunt, inde possent refelli, quod prima syllaba in *varus* sit longa, ut ex Lucano lib. IV. 439.

Aut dum dispositis attollat retia varis
Venator.

ubi *vari* sunt furcillæ ligneæ. Vossius a βαλιός deducit in *Etymologico*, quem vide & de hoc Quinctiliani loco. *Varius* ergo hic est *lentiginosi oris*, ut Val. Max. lib. I. cap. 7. ext. 6. dicit & Sammon XII.

Iucunda si maculet faciem lentigo decoram.

neque tamen improbo Philandri interpretationem, quam firmat locus Plauti Milit. II. II. 61. *nisi quidem hic agitare mavis varius virgis.* BURMAN.

ut exspectaret, dum Clodius a villà sua exiret, & identidem interrogaret, *quo tempore Clodius occisus esset*, [197] respondit, *Sero*. Quod vel solum sufficit, [198] ut hoc genus non totum repudietur. [199] Nec plura modo significari solent, sed etiam diversa; ut [200] Nero de servo pessimo dixit, [201] *Nulli apud se plus fides haberi, nihil ei* [202] *neque occlusum, neque obsignatum esse*. Pervenit res usque ad ænigma; [203] quale est Ciceronis in Plætorium Fonteii accusatorem, cujus matrem dixit, *dum vixisset*, [204] *ludum; postquam mortua esset, magistros habuisse*. Dicebantur autem, dum vixit, infames feminæ ad eam convenire solitæ: post mortem ejus bona venibant. Quanquam hîc *ludus* per *translationem* dictus est, *magistri* per ambiguitatem. [205] In *metalepsin* quoque [206] cadit ratio *dictorum*; ut Fabius Maximus, incusans [207] Augusti congiariorum, quæ amicis dabantur, exiguitatem, *heminaria esse* dixit. [208] Nam, *congiarium* cum sit commune liberalitatis atque mensuræ, a mensura ducta imminutio est rerum. [209] Et hæc tam frigida, [210] quam est nominum fictio, adjectis, detractis, mutatis literis; ut *Acisculum*, quia esset pactus, *Pacisculum*; & *Placidum* nomine, quia is acerbus natura esset, *Acidum*; & *Tullium*, cum fur esset, *Tollium* dictos invenio: sed hæc eadem genera commodius in rebus, quam in nominibus respondent. Afer enim ve-

197. *Respondit, sero.*] Quidnam in hoc nomine ambiguitatis? an & tarde significat *sero*, cum est adverbium; & *vesperi*, cum sit ablativi casus hujus nominis *serum*? quod ut eleganter pro ultima diei hora ponitur, ita *sero* adverbium barbare ab iis usurpatur, qui salutantes *bonum sero* dicunt: quibus ego respondere consuevi *malum cito*, ut, qui precantur, ut sero bonis frui possim, citu ipsi malum experiantur. REGIUS. Vel quod vesperi interfectus sit, vel quod utile fuisset reip. tam nefarium civem multo antea interfectum esse: simile fere Cicero in epist. ad Atticum, lib. VII. Ep. 21. *Veni Capuam ad nonas Februarii, ita ut jusserant Coss. Eo die Lentulus venit sero: alter Cos. omnino non venit.* TURNEB. *Serum* vocatur extrema pars diei, ut vesper prima noctis. Vide Cerd. ad Virgil. XII. Æneid. 864.

198. *Ut hoc genus.*] Id est, hoc genus facetiarum, quæ petuntur ea *amphibolia*. CAPPER.

199. *Nec plura modo.*] Servis, quorum nobis perspecta est probitas & fides, nihil claudimus: at *improbi* servi omnia, quantumvis occlusa, solent aperire: antiqui autem cibum & potum annuli signaculo a rapina vendicabant. Sumptum hoc ex II. lib *de Orat.* TURNEB.

200. *Nero.*] Imperatori Neroni hoc dictum non esse attribuendum, aperte ex Cicerone II. *de Orat.* 61. percipitur. REGIUS. Turnebus ad jocos Ciceronis pag. 207. illius Neronis, qui contra Annibalem rem egregie gessit, putat: sed in uno codice Ciceronis pro *Neronianum*, reperit *Nævianum*, ut a Nævio Poeta sumptum sit, quod forfasse verius credit: sed Quinctiliani auctoritate refelli potest. BURMAN. Cum Imperatori Neroni adscribendum non esse hoc dictum Raphael Regius probarit, attribuendum videtur alteri ex duobus Neronibus clarissimis; quorum unus fuit Caius Claudius Nero Consul cum Marco Livio Salinatore; alter Tiberius Claudius Nero Consul cum Marco Servilio Gemino: utrum tamen alterum ex his, an alium dicat, certo definire non possumus: hoc Cicero desumpserat ex Lucilio Poeta & ex Catonis originibus, quorum quidem operum nonnisi fragmenta hodie supersunt, e quibus de re proposita certi nihil stabilire queas. CAPPER.

201. *Nulli apud se.*] *Nullis*; V. C. Alm.

202. *Neque occlusum, neque obsignatum.*] *Neque inclusum neque obsignatum*, Griph. Vidov. marg. Basil. *neque occlusum neque signatum*; V. C. Alm. Ald. Basil.

203. *Qua est Ciceronis.*] *Quale* ut legatur, sensus exposcit. REGIUS.

204 *Ludum, &c.*] *Magistros* scilicet auctionis, qui bona ejus sub hasta vendiderant; nam, ut colligitur ex uno & altero loco Epistolarum Ciceronis ad Atticum, qui præerant hastæ, sub qua bona venibant, *magistri* appellabantur: quo referunt quidam & Ciceronis locum ex lib. VII. ad fam. 25. *Sed heus tu manum de tabula, magister adest, citius quam putaramus*; significat enim Dictatorem Cæsarem adfore, qui proscriptorum bona sub hasta divendat; &, ne quemquam sua laude fraudemus, primus, quod equidem sciam, hunc locum Fabii illustravit Ludovicus Cælius lib. XXI. Lect. Antiq. cap. 17. MOSEL. *Ludum* (teste Asconio) Romani quamcumque scholam appellant: hic vero significat veluti prostibulum, quo conveniunt infames mulieres: *magistri* vero dicuntur illi, qui hastæ auctioni præsunt, ut sæpe alias apud Ciceronem. TURNEB. Romani eos, qui bonis alicujus vendendis præerant, ut creditoribus solveretur, vel cum aliquid sub hasta veniret, *magistros* vocabant. Cicero ad Attic. lib. VI. Epist. 1. *de possessionibus hereditatium & possidendis bonis, magistrisque faciendis, vendendis: quæ ex edicto & postulari, & fieri solent.* SICHARD. Hunc jocum Scipio ad Apulei. Apolog. n. 74. explicat vivam meretricem capturas fecisse & discipulos habuisse, quasi ludo meretricio aperto: ea mortua creditores ejus bona ex edicto possedisse, &, creato magistro, ea proscripsisse & vendidisse. De *magistris* plura vide apud Cujac. ad lib. LIX. de V. S. C. & Scip. Gentil. in Origin. in voce *magister*. BURMAN. Ciceronis locus a Sichardo laudatus in Græviana editione sic legitur: *de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis, magistris faciendis, vendendis, quæ ex edicto*, &c. CAPPER.

205. *In Metalepsin.*] *Metalepsis*, ἡ μετάληψις, *est tropi species, qua per gradus* homonymiæ *ad propriam significationem descenditur* (Sosipater Charisius tom. I. Grammat. veter. p. 244.) vel *est per transsumptionem dictionum, proprietatis dilatio* [an *declaratio*?] *ut*, speluncis abdidit atris; *ab atris enim nigra intelliguntur; ex nigris, tenebras habentes; & per hoc in praeceps profunda* (Diomedes ibid. pag 451.) Sic etiam hoc in loco, ex τῷ *heminario* intelligimus dimidiam sextarii partem; ex sextariis, modo sex fuerint, congium; ex hoc congiarium in genere mensuræ; ex hoc *congiarium* munus. *Metalepsin* pluribus exponet Fabius lib. VIII. cap. 6. de *tropis*. CAPPER.

206. *Cadit ratio.*] *Cadit eadem ratio*; MSS. Alm. Voss. secund. Andr. Ald. Basil.

207. *Augusta congiariorum, q. a. d. heminariam.*] Depravatum hunc locum esse pauci admodum animadverterunt, cum duobus & maximis quidem flagitiis sit inquinatus, quæ mihi sic tolli posse videntur, si loco *Augusta*, *Augusti*, & *heminaria*, m litera de fine erasa legatur; ut enim *congiarium* a *congio* mensuræ genere deducitur, sic ab *hemina* itidem mensura *heminarium* derivatur. REGIUS. Sipontinus Pontifex in Commentariis Linguæ Latinæ hoc loco *heminam* legit: porro *hemina* vocabulum a Græcis ortum dimidiatum sextarium sonat: sed utraque lectio probabilis. MOSELLAN. Dona, quæ princeps militibus largitur, *donativum* appellare solemus, ut ejus liberalitatem in populum & amicos *congiarium*: quæ appellatio inde ducta est, quia initio *congii* olei & vini dabantur: *congius* autem sextaria sex capit, *hemina* dimidium sextarii. Igitur ab imminutione mensuræ significavit exiguitatem liberalitatis. TURNEB.

208. *Nam congiarium commune l. a. m. a. m. d. imminutione rerum.*] Ne hæc quidem verbi explanatio erroribus vacua est: sic autem emendari posse videtur, ut *cum* particula ac *sit* verbum adscribatur, & *imminutio* legatur, ultima syllaba in *est* verbum conversa hoc modo: *nam cum congiarium commune sit li. a. m. a. mensura ducta imminutio est rerum.* REGIUS.

209. *Et tam frigida.*] *Hæc* pronomen adscribendum hoc modo, *& hæc tam frigida*. REGIUS. *Et tam frigida*; Voss. secund.

210. *Quam est nominum fictio.*] Vocat *paronomasiam* Cicero lib. II. *de Orat.* quando ex nominis allusione jocum captamus. TURNEB. De allusionibus illis ad nomina jam lib. V. cap. 10. aliquid diximus. Vide de illis Barth. ad Claud. præfat. III. conf. Hon. & Menag. Antibail. cap. XLVIII.

nuste [211] Manlium Suram, multum [212] in agendo discursantem, salientem, manus jactantem, togam dejicientem, & reponentem, [213] *non agere* dixit, *sed satagere.* Est enim dictum per se urbanum, *satagere*, etiam si nulla subsit alterius verbi similitudo. Fiunt & [214] detracta & adjecta *aspiratione*, & [215] binis conjunctis verbis similiter sæpius frigida, aliquando tamen recipienda. Eademque conditio est in iis, quæ [216] a nominibus trahuntur. [217] Multa ex hoc Cicero in Verrem, sed ut ab aliis dicta; modo *futurum*, [218] *ut omnia verreret*, cum diceretur *Verres*; [219] modo *Herculi, quem expilaverat*, [220] *molestiorem apro Erymanthio fuisse*; modo *malum Sacerdotem*, [221] *qui tam nequam verrem reliquisset*; quia Sacerdoti Verres successerat. [222] Præbet tamen aliquando occasionem quædam felicitas [223] hoc quoque genere bene utendi; ut [224] pro Cæcina Cicero in testem Sex. Clodium Phormionem: *Nec minus niger*, inquit, *nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio.* Acriora igitur sunt & elegantiora, quæ trahuntur ex vi rerum. In his maxime valet similitudo, si tamen [225] ad aliquid inferius leviusque referatur; [226] qua jam veteres illi jocabantur, qui [227] Lentulum *Spintherem*, & Scipionem [228] *Serapionem* esse dixerunt. Sed ea non ab hominibus modo petitur, verum etiam ab animalibus; ut nobis pueris [229] Junius Bassus, homo in primis dicax, *Asi-*

BURMAN. in postrema Turnebiani Commentatoris nota perperam confundens *nominum fictio*, quæ ipsa est ὀνοματοποιΐα secundum Fabium lib. VIII. cap. 6 cum nominis allusione, quam Græci Rhetores vocant παρονομασίαν, Quinctilianus *agnominationem* lib. IX. cap. 3. Ὀνοματοποιΐας sive *nominum fictionis* exempla hæc ponit Fabius, *mugitus*, *sibilum*, *sullaturit*, *proscripturit*, &c. παρονομασίας vero seu *agnominationis* (quam ex vicinia quadam prædicti nominis fieri dicit) exempla hoc ipso in loco attulit: censet ergo Rhetor noster jocos, qui ex *paronomasia* petantur, tam frigidos esse, quam qui ex *onomatopœia* duci possunt. CAPPER.

211. *Manlium*] *Manilium* legendum esse, in Lugdunensi editione monemur. Apud Plin. lib. XVIII. cap. 16. in quibusdam editionibus *Sura Manlius*, in aliis *Mamilius* dicitur: sed an idem ille sit, dubito. *Mallium* habet Voss. secund. BURMAN.

212. *In agendo.*] Videlicet in agenda quapiam forensi *caussa*, in *actione* forensi. CAPPER.

213. *Non agere dixit, sed satagere.*] *Satagere* dicitur, qui negotium aliquod magna anxietate & cura conficit: *agere* vero, qui *caussam* tuetur. Igitur non *agebat* ille, sed *satagebat*. TURNEB.

214. *Detracta & adjecta aspiratione.*] Verbi gratia, si dicas: *maior est homini fides habenda, quam omini*: vel contra. CAPPER.

215. *Binis conjunctis.*] Verbi gratia, si quemquam stulte sapientem, Græca compositione μωρόσοφον dixeris: quo vocabulo usus est Erasmus *declamatione* stultitiæ: huc pertinent, quæ per contrarietatem dicimus, *sanctam sactantium*, *divitem paupertatem*, &c. MOSELL.

216. *A nominibus.*] Subauditur τὸ *propriis*: nam apud Philologos veteres ὄνομα seu *nomen* peculiari quodam sensu de proprio nomine usurpatur. CAPPER.

217. *Multa ex hoc.*] Id est, multa ex hoc facetiarum, sæpe quidem frigidarum, genere Cicero protulit. CAPPER.

218. *Ut omnia verteret, cum diceretur ei verres.*] *Verreret* legendum, ac *ei* dativus videtur, ut redundans, expungendus. REGIUS. *Verteret*: Voss secund.

219. *Modo Herculem ei q.*] Perversus mihi videtur hic sensus; neque enim Hercules Verri, sed contra Verres Herculi, quem expilavit, fuit molestus. Quare, vel exemplaribus refragantibus, corrigamus, ut & *Herculi* & *eum* legamus hoc modo: *modo Herculi eum, quem expilaverat.* REGIUS. *Herculem ei*: Locat. Vide IV. Verrin. Ciceron. num. 44.

220. *Molestiorem apro.*] Aper enim & verres idem fere significant. CAPPER.

221 *Qui tam nequam Verrem reliquisset.*] Nam in Sicilia colitur Ceres, cui immolantur porci. TURNEB. Vide lib. I. in Verr. 46.

222. *Præbet tamen.*] Ut illud Cicer. pro Cluentio, cap. 26 *Atque etiam ipse conditor totius negotii Guttam aspergit huic Bulbo: itaque minime amarus is visus est, qui aliquid ex ejus sermone speculæ degustarat.* TURNEB.

223. *Hoc quoque genere.*] *Genere* non habent MSS. Alm. Voss. secund.

224 *Pro Cæcina.*] Cap. 10.

225. *Ad aliquid inferius leviusque.*] Si tamen similitudo referatur ad aliquid inferius & levius ea re, quæ comparatur; ut in allatis exemplis Junius Bassus comparatur cum asino, Augustus cum elephanto, &c cujus quidem ratio hæc esse videtur, quod tunc fiat quidam transitus a stylo gravi & serio ad ludicrum, a grandi ad humilem. Hic porro transitus cum eadem in locutione fiat, quamdam veluti dictionum *antiperistasin*, ut aiunt, necessario efficit, & consequenter aliquam voluptatem parit. CAPPER.

226. *Quæ jam veteres illi, &c.*] *Qua*, *e* vocali erasa, & *Serapionem*, non *Syrationem*, legendum esse contenderim; nam, ut *qua* legatur, sensus exposcit: *Serapionem* autem vocatum fuisse Scipionem, testatur Valer. Maxim. lib. IX. cap. XIV. ex. 3. REGIUS. *Quæ jam veteres*: MSS. Bodl. Alm. Voss. secund. Andr. *quia*; Steph. Roign. *quemadmodum*; Ald. marg. Basil.

227. *Lentulum Spintherem.*] Si quidem, qui longi sunt, & per hoc tardi, proprio vocabulo *Lentuli* dicuntur: sed aurum lentum dicimus, quod in longas laminas deduci possit: itaque ad eam similitudinem Lentulum olim vocatum simplices Romani *Spintherem* dixerunt: porro *Spinther* stimulum significat oblongum capitatum, quo mulieres vestes lineas astringunt: Græcis autem σπινθὴρ flammam significat. MOSELLANUS.

218. *Serapionem*] Indicat Festus Pompeius Nævii carmen citans, deformes & immundas anus olim *Serapias* dici solitas; omnirum vocabulo factitio a sono, quem id hominum genus screando edit: hinc conjicio & Scipionem per jocum *Serapionem* appellatum. Nam quod codices *Serapionem* habent, neque in re, neque in voce Scipioni convenit. MOSELLANUS. Scipio ideo *Serapio* appellabatur, quia persimilis erat et fusus cujusdam negotiatoris servus. Hermolaus tamen Barbarus hoc loco *Scrutionem* legit: sicque legendum in Plinio contendit lib. VII. cap. 12. male tamen. Itidem Lentulos *Spinther* vocabatur, quia similis illi erat mimus secundarum & tertiarum Pamphilus Spinther. Vide Plinium lib. VII cap. 12. & Vall. lib. IX. TURNEB. Vide Cicer. VI ad Attic. I. PHILANDER. Quem fusrium ex Plinio Turnebianus vocat, eum Valerius Maximus lib. IX. cap. 14. num. 3. victimarium appellat. CAPPER.

229. *Junius Bassus, homo in primis dicax, Asinus albus vocabatur.*] Hujus dicti gratia non pellucet, neque se ostendit nobis dumtaxat, quorum oculis obducta quædam caligo est: sed conemur, ut argutiam ejus eruamus, & eripiamus hominibus eam, qua primi diu laboravimus, hujus dicti inscitiam. Ridiculum quidem, ut e Cicerone & Aristotele notum est, sedem constat habere in quadam deformitate & ineptiis. Hominem porro ineptum *asinum* vocari a Latinis, vel unus Terentii locus fidem fecerit ex Eunucho, III. 5. v. 50.

Flabellum tenere te asinum tantum.

Contra quod jucundum, faustum, prosperum, lepidum, *album* dici, de coloris illius jucunditate & pulchritudine, nemini paulo doctiori est ignotum. Hinc *albæ aves*. Persius Sat. I.

——— *fiunt omnia protinus alba.*

Qui igitur ridiculus erat propter ineptiolas ridiculorum, *asinus* dicebatur: sed idem propter jucunditatem, *albus*: quod ea diceret, quæ jucunda & grata & probata hominibus essent, & placerent. TURNEB. Advers. XXVIII 35.

nus albus vocabatur. Et Sarmentus, [230] seu Publius Blessus, Junium, hominem nigrum, & macrum [231] & pandum, [232] *fibulam ferream* dixit. Quod nunc risus petendi genus frequentissimum est. Adhibetur autem similitudo interim palam, [233] interim inseri solet *parabolæ*: cujus est generis id Augusti, qui militi libellum timide porrigenti: *Noli*, inquit, *dubitare*, [234] *tanquam assem elephanto des*. Sunt quædam [235] etiam verisimilia: [236] unde Vatinius, cum reus, agente in eum Calvo, candido frontem sudario tergeret, idque ipsum accusator in invidiam vocaret: *Quamvis reus sum*, inquit, [237] *& panem candidum edo*. Adhuc est [238] subtilior illa ex simili *translatio*, cum quod [239] in alia re fieri solet, in aliam mutuamur. Ea dicatur sane *fictio*; ut Chrysippus, cum in triumpho Cæsaris [240] eborea oppida essent translata, & post dies paucos [241] Fabii Maximi lignea, [242] *thecas esse oppidorum Cæsaris* dixit. [243] Et Pedo [244] de Mirmillone, qui Retiarium consequebatur, nec feriebat: *Vivum*, inquit, *ca-*

PAREUS. *Asinum* passim usurpant Veteres pro *stupido*, *bardo & inepto*: unde Bassus *asinus* appellabatur, quia inepte erat dicax: additur *albus*, propter notabile vitium; id enim prodigiosum est. TURNEB. Non accedo Turnebo Bassum *Asinum album* * dictum ob dicacitatem; cum dicacitas certe sit ingenii minime stupidi & asinini; & ineptiora sunt, quæ de coloris albi jucunditate adducunt, quam ut refutari mereantur; & Asinum stupeditatis fuisse opprobrium, docet alius jocus Scipionis de Metello apud Ciceronem II. de Orat. cap. 60. Fabius autem cum hoc exemplum adducat appellationum contumeliosarum, quæ ex similitudine formæ vel corporis cum animalibus ducuntur, manifestum esse puto, illum *Asinum album* dictum, quia facie sua, vel auribus, vel alio membro asini figuram referebat; & forte *album*, quia, cum asini sint murino colore, vel nigro, vel maculoso, teste Columel. lib. VI. 37. ille albo vel pallido colore erat. Gallæus quoque asinum ab auribus grandibus dictum volebat. Hunc vero *Junium Bassum*, & supra hoc cap. contumelioso dicendi genere usum tradit: dubito vero an non *Julius Bassus* dicendus, quo nomine apud Plin. lib. IV. 9. & lib. X. 64. est Proconsul Bithyniæ, defensus a Plinio: sed quia se puero hunc floruisse dicit, eo paulo videtur antiquior. Sed sub Tiberio *C. Julius Bassus* memoratur in lapide apud Gruter. CCXXXV. 8. & sub Vespasiano *L. Julius Bassus* pag. CCXLI. quo nomine & alius in marmoribus Felsineis pag. 539. quem titulum repetit Fabret. pag. 172. verbis quibusdam aliter positis; qui & alium habet in lapide, pag. 77. & *Julio Bassi*, qui sub Augusto vixit, & de re medica scripsit Græce, Plinius lib. XX & XXI. & alibi, & Scribonius Largus compos. CXI. meminerunt, ubi videndus Rhodius: ex quibus apparet *Juliorum* hoc cognomen fuisse: nullum vero ex *Juniis* ita appellatum reperire potui. Vocandum etiam censet *Julium Bassum* Schott. de claris apud Senec. Rhetoribus: mox alium jocum ejusdem in Domitium Passiene referet Fabius. *Julius Bassus* qui sub Augusto vixit, est *C. Julius Bassus*, qui & memoratur Plinio lib. VII. cap. 53. Vide Cagnat. Variar. Observation. lib. II. cap. 15. BURMAN.

230. *Seu Publius Blessus.*] *Sarmentum* dictum fuisse etiam *Publium Blessum* hinc colligeretur, quod tamen verum non puto: sed hunc jocum jactatum, vel a Sarmento illo scurra, vel a Publio Syro mimo, in *Junium Blesum*: quare legerem, *& Sarmentus, seu Publius, Blesum Junium, hominem, &c. Junius* vero *Blesus* memoratur Tacito lib. I. cap. 16. 18. & 21. & aliis locis sub Augusto & Tiberio; cujus pater hic indicari potuit, qui sub Cæsare, cujus tempore Publius mimus, & Sarmentus scurra, Horatii carmine, lib. I. Satyr. V. nobilitatus, floruere, vixerit. *Blessus* vero cognomen depravatum esse puto: erraruut vero librarii, quia cognomen hic nomini erat præpositum, quod millies observare licet apud veteres. Vide Rhod. ad Scribon. Larg. compos. CXI. BURMAN.

231. *Et pandum.*] Hoc est, curvum, incurvum. CAPPER.

232. *Fibulam ferream dixit.*] *Fibula* appellatur batillus ex aliqua materia, quo quidpiam connectitur: sunt autem illæ *fibulæ* incurvæ. Similitudinem igitur habebat cum fibula ferrea Junius. TURNEB. Quod pandus esset sive incurvus figuram fibulæ; quod macer, tenuitatem; quod niger, ferri colorem exprimebat. Ferrar. Part. II. de Re vest. lib. I. cap. 17. ubi & de *Spinthere* agit.

233. *Interim serio solet.*] Corruptus esse hic sensus manifeste videtur; *palam* enim & *serio* sunt disparata, neque ullam inter se habent relationem, quam *interim* adverbium exposcit. Quare *serio* forsitan est eradendum, ac loco ejus *inseri* verbum totidem syllabarum reponendum. REGIUS. *Interim serio*: Voss. sec. Locat.

234. *Tanquam assem elephanto des.*] Plinius ait, ita mansuetos esse elephantes, ut stipem, quam populus dederit, accipiant proboscide: cum tamen aliquis stipem porrigit elephanto, non mediocriter timet: est igitur ductus jocus ab illo ludicro. TURNEB. Vide Sueton. Aug. 53. & Macrob. II. Saturn. 4. quem locum notaverat etiam Colomesius.

235. *Etiam verisimilia.*] *Ut verisimilia*: V. C. Alm. *Sunt quædam verisimilia*; Voss. sec.

236. *Unde Vatinius quum.*] *Unde Vatinius dixit hoc dictum, cum reus*: MSS. Bodl. Voss. sec. Alm. Andr. Locat. Ald. Stch. Basil. Gryph. Vidov.

237. *Et panem candidum edo.*] Non solum candido sudario tergeo faciem, sed panem etiam candidum edo. Inde ductus est jocus, quia illi, qui in reatu erant, mutatis vestibus atrum induebant amictum; ac, ut toto corpore squalidi viderentur, efficiebant. *Candidus* dicitur panis, cui ater est contrarius, quem *cibarium* appellat Cicero V. Tuscul. 35. TURNEB. Sensum recte vidit Turnebus; sed tetigisse Calvum videtur Vatinius, quasi ille atrum panem vocaret, & ita paupertatem & sordes illi exprobrasse; nam panem atrum fuisse paupertatis indicium, ex Terent. Eunuch. IV. V. 17. apparet: *sordidum* vocat Plaut. Asin. I. II. 16. & *secundum* Horat. II. Epist. I. 123. *Et* hic ponitur pro *tamen*, vel *etiam*. Quamvis sim reus, tamen panem candidum edo: ita Horat. II. 123.

Cum sibi quisque timet, quanquam est intactus, & odit,

ubi Acro *&*, *tamen* interpretatur; vel pro *etiam*. ut sæpe *&* plus aliquid significare, quam *etiam*, & singularem *emphasim* habere recte notavit Broukh. ad Propert. IX. Eleg. XIX. 32. qui ideo minime, ut insipidæ acrimoniæ & luscitiosus, traduci merebatur ab iis, qui, dum talia in aliis culpent, sæpe circa leviora & nugaciora subtiles videri volunt. BURMAN.

238. *Subtilior illa simili.*] *Ex* præpositio adscribenda, ut *ex simili* legatur. REGIUS. *Ex* non habet Locat.

239. *In alia re.*] *In altera re*: Voss. sec.

240. *Eborea oppida.*] Consuetudo erat, ut in triumpho simulacra urbium & regionum captarum ferrentur. Unde Cicero lib. II. *Offic.* ait, *Massiliam in Cæsaris triumpho fuisse per urbem portatam*. TURNEBUS. Vide Sueton. Cæs. cap. 37. Vell. Paterc. II. 56. *Eborea.*] *Eburnea*: Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

241 *Fabii.*] Qui legatus Cæsaris cum Pedio triumphavit. Vide Dion. lib. XLIV. pag. 235. ubi dicit illorum triumphum multis risum excitasse propter lignea simulacra. Chrysippum autem hunc suspicor fuisse illum Chrysippum Vettium, Cyri architecti libertum, & ipsum architectum, cui hic jocus optime convenit, & cujus meminit Cicero lib. VII. *ad Famil.* Epist. 14. unde apparet illum in Gallia fuisse, & forte in comitatu Cæsaris. Hujus opera & ipse Cicero in ædificando usus est, ut patet ex lib. XIV. ad Att. 9. BURMAN.

242. *Thecas esse.*] *Thecas* legendum esse, facile est videre. REGIUS.

243. *Et Pedo.*] C. Pædonis poëtæ meminit Fabius alibi, ejusque vitam perscripsit Crinitus. TURNEB.

244 *De Mirmillone.*] *Mirmillo* dictus gladiator, qui armaturam habet Gallicam, & in galea piscem gestat: cum hoc committitur alter gladiator, qui dicitur *Retiarius*; nam habet rete. TURNEB.

pere vult. Jungitur *amphibolia* similitudo; [245] ut L. Galba [246] pilam negligenter petenti: *Sic*, inquit, [247] *petis*, [248] *tanquam Cæsaris candidatus.* Nam illud *petis* ambiguum est, securitas similis. Quod hactenus ostendisse satis est. Cæterum frequentissima [249] aliorum generum cum aliis mixtura est; eaque optima, quæ [250] ex pluribus constat. Eadem dissimilium ratio est. Hinc eques Romanus, ad quem in spectaculis bibentem cum misisset Augustus, qui ei diceret: [251] *Ego si prandere volo, domum eo:* [252] *Tu enim*, inquit, *non times ne locum perdas.* [253] Ex contrario non una species. [254] Neque enim eodem modo dixit Augustus præfecto, quem [255] ignominia notabat, subinde interponenti precibus, *Quid respondebo patri meo?* [256] *Dic me tibi displicuisse*; quo [257] Galba, penulam roganti, *Non possum* [258] *commodare, domi maneo*; cum cœnaculum ejus perplueret. Tertium adhuc illud (si quidem, ut ne auctorem ponam, verecun-

245. *Ut L. Galba.*] *Aulus*: Ald. Sich. marg. Basil. A. MSS. Alm. Voss. sec. Colbert. Ald. Andr. Sich. Glandorp. in Onomastico Serv. Sulpicium Galbam Imperatoris avum fuisse credit: sed prænomen turbat, & potius patrem Imperatoris, intelligerem, qui magis ingenio, quod tamen male habitabat, & salibus floruit, (quorum noster sæpe meminit) & qui hoc potius dicere potuit, quam ejus avus; quia candidati Cæsaris magis sub Augusto, quam Julio Cæsare, dici & celebrari cœperunt; & ideo legerem hic *C. Galba*, pro *L.* quo prænomine nullus ex gente Sulpitia mihi cognitus. Hoc certe malo, quam ut L. Galbam quemdam cum Erasmo & aliis fingam, qui nobilis scurra sub Cæsare fuit, & Sarmento jungitur a Juvenale Sat v. 4. & *vilis* dicitur. Scholiastes enim ibi *Gabba* legit, quod Heinsio tam in Juvenali, quam Mart. lib I. 41. & X. 101. probabatur. Sed si jam ibi *Galba* legendum sit, & fuerit talis scurra; unde, quæso, ipsi prænomen *Lucii* fuisse didicerunt, nisi ex hoc Fabii loco? quem de honestiore Galba agere ipsum prænomen indicat, quod in scurra certe omisisset: sed hæc latius excutiendi hic locus non est. BURMAN.

246. *Pilam negligenter.*] *Qui pilam*: V. C. Alm. Locat. Andr. Ald. Steph. Basil. Gryph. Sich. Par. Colin. Vidov.

247. *Petis.*] Ambiguitas, quia & *petis* honores, & *petis* pilam, proprio in eo ludo verbo; ut *repetere pilam.* Petron. 27.

248. *Tanquam Cæsaris candidatus.*] Dicebantur quidam *candidati principis*, vel *Cæsaris*; illi nimirum magistratuum petitores, quos Cæsar commendabat populo, quibuscum nonnunquam solebat civiliter prehensare populum per tribus & centurias. Illi igitur ob commendationem & gratiam Cæsaris negligentes erant in prehensando & ambiendo, quia sciebant populum nihil facturum contra voluntatem Cæsaris. Vide plura apud Budæum in *Pand.* TURNEB. Origo hujus nominis venit a facto Cæsaris, cum comitia cum populo partitus esset. Suet. Cæs. 41. quod & August. imitatus Suet. August cap. 56. ita & Velleius se & fratrem Cæsaris candidatos dixit fuisse lib. II. cap. 124. sed sublatis deinde populi comitiis, candidati Cæsaris, vel Principis dicti Quæstores. Ulpianus lib. unic. ff. de Off. Quæst. apud Gruter. pag. 352. 5. & 481. 3. & alibi passim.

249. *Aliorum generum cum aliis mixtura est.*] Varia variarum facetiarum genera possunt invicem permisceri. CAPPER.

250. *Ex pluribus constat.*] *Constant* malebat Francius, sed nihil opus; referri enim debet ad *mixturam*, quæ optima, si ex pluribus constat.

251. *Ego si prandere, &c.*] Olim apud Romanos non erat probrosum in propatulo cœnare, ut docet Valerius *de institutis antiquis*: postea tamen, cum invaluisset luxuria, dedecorosum fuit. TURNEB. Postea Equitibus data decem numismata ad bibendum in theatris, Martialis lib I. Epist. XI. ostendit: ad quem vide Scriverium & alios Commentatores. BURMAN.

252. *Tu enim non times.*] Illa conjunctio *enim*, ut supervacua, mihi videtur expungenda. REGIUS. Quanquam satis defendi, cum Ascensio, possit hæc particula, ut quæ ita in asseveratione uti sæpe solent Veteres; corruptum tamen locum esse suspicionem injicit margo Basileensis editionis, ubi notatur diversa lectio: *tu omnium, inquit, non times*: & ita Philander legendum censebat: vitium autem ortum ex compendiosa scriptura, qua *n* litera sæpe pro *enim*, & etiam pro *unus*, ponebatur: legendum vero puto: *tu unus omnium, inquit, non times, ne locum perdas*; joco mordaci in Augusti tyrannidem, & ambiguitate in voce *locum* eleganti, quæ in republica summam dignitatem & imperium notat: quod colligitur ex simili joco Senatoris cujusdam, qui Augusto verba facienti dixit. *Contradicerem tibi, si locum haberem.* Cujus dicti acumen vide Casaubonum recte explicantem ad Suet. August. 53. & ita Juvenal. Sat. X. 110. de Cæsare: *Summus nempe locus, nulla non arte petitus.* Tacit. XI. Annal. 33. *Distinctos Senatus & equitum census, ut locis, ordinibus, dignationibus antistent*: & ita non male vetus Interpres Act. Apost. I. 25 κλῆρον τῆς διακονίας, *locum* reddidit: nisi legerit ille τόπον, quod ibi in quibusdam exemplaribus reperitur: sed eo sensu Græce τόπον dici nescio. *Unus* vero *omnium* eleganter, & ex veteri formula pro *solus*, *maximus*, *præcipuus*, Cicero IV. ad Fam. 13. *Nigidio uni omnium doctissimo & sanctissimo*, pro quo & *unus ex omnibus*. Idem lib. V. Epist. 16. & III. Catull. 7. & Propert. II. 32. ubi vide Passerat. & ita *unus* simpliciter, de quo ad lib. XI. I. agemus. BURMAN.

253. *Ex contrario.*] *E contrario*: Locat. Ald. & alii.

254. *Neque enim eodem.*] Hoc Augusti apophthegma non dictum esse in præfectum, sed in Herennium adolescentem vitiis notabilem, scribit Macrob. lib. II. *Saturnal.* cap. 4. erat autem illa missio ignominiosa, quæ fiebat ob militis vitium. TURNEB.

255. *Ignominia notabat.*] *Mittebat*: V. C. Alm. Obr. marg. Basil. non male; nam ignominiosa certe fuit missio, non propria notatio: legendum vero, *cum ignominia mittebat*, puto. BURMAN.

256. *Dic me tibi displicuisse.*] Cum contra ille Præfectus Augusto revera displicuisset. CAPPER.

257. *Galba penulam roganti.*] Paulo post: *Galba penulam roganti respondit: non pluit? non est opus tibi: si pluit, ipse utar.* Penula est vestis spissa, vel, ut loquitur Septimius lib. de Corona militis, gravissima, qua adversus pluviam maxime Veteres uti solebant Juvenalis Satyra 5.

——— fremeret sæva cum grandine vernus
Juppiter, & multo stillaret penula nimbo.

Inde Varroni petitus jocus apud Nonium cap. 14 *Non est quærenda homini, qui habet virtutem, penula in imbri.* Contra plane, quam Lucilius Satyr. lib. XV. apud eumdem:

Penula, si quæris, cantherius, servus, segestre,
Utilior mihi, quam sapiens.

Certe etiam sapienti, vel in imbre, vel in frigore, Stoicis ipsis fatentibus, saltem utilis futura est; cum, ut Philo de Provid. apud Euseb. lib. VIII. Præp. cap. ult. [illegible] τὸν σοφὸν, ἐν τῷ ὑπαίθρῳ διάγει, [illegible] ψυχήν. COLOMESIUS. An Galba hic idem sit, quem modo memoravit Fabius, dubito; quia hic mentio *cœnaculi*, quæ habitatio pauperiorum, ut notum est, & ex Sueton. Vitell. 7. quare forte C. Galba Imperatoris frater intelligi potest, qui, attritis facultatibus, dicitur urbe cessisse Suetonio Galb. III. & ideo forte in exiguo cœnaculo coactus habitare; & ita jocus esset duplex in voce *domi*, qua jam carebat, in cœnaculo habitans; nam hæc diversa, ut apud Petron. cap. 38 *C. Pompeius cœnaculum locat, ipse enim domum emit*: sed forsitan legendum est *domi maneo*, ut interroganti penulam, illuserit & jusserit domi manere, quasi non opus tunc esset penula, cum tamen ejus (id est interrogantis) cœnaculum perplueret, nec minus ibi, quam in publico, penula opus haberet: ita ut ille, qui rogabat penulam, habitaverit in cœnaculo, & pauper fuerit, & penulam commodari sibi petierit: penulis autem usos in pluvia docet Ferrar. part. II. de Re vest. lib. II. cap. 2. BURMAN.

258. *Commodare.*] *Commendare*: V. C. Alm. quod qui defendere velit, is videat, quæ ad Phædr lib I. 17. notaverunt viri docti.

dia ipsius facit:) *Libidinosior es*, [259] *quam ullus spado*: [260] quo sine dubio & opinio decipitur, sed ex contrario. Et hoc ex eodem *loco* est, sed nulli priorum simile, quod dixit [261] Marcus Vestinius, [262] cum ei nunciatum esset: [263] *Aliquando desinet putere.* Onerabo librum exemplis, similemque iis, qui risus gratia componuntur, efficiam, si persequi voluero singula veterum. Ex omnibus argumentorum *locis* eadem [264] occasio est. Nam & [265] *finitione* usus est [266] Augustus de pantomimis duobus, qui alternis gestibus contendebant; cum eorum alterum *saltatorem* dixit, alterum *interpellatorem*. Et [267] *partitione* Galba; eum penulam roganti respondit: [268] *Non pluit, non est opus tibi: si pluit*, [269] *ipse utar.* Proinde genere, specie, propriis, differentibus, [270] jugatis, [271] adjunctis, consequentibus, antecedentibus, repugnantibus, caussis, effectis, [272] comparatione parium, majorum, minorum [273] similis materia præbetur. [274] Sicut in *tropos* quoque omnes [275] cadunt. [276] An non plurima καθ' ὑπερβολὴν di-

259. *Quam ullus spado.*] Cum spado libidinosus esse non possit, quippe quod castratus & exectus sit. Et Eunuchi, ut est apud Terentium, Eunuch. IV. III. 23.

Sunt magni amatores mulierum, sed nihil possunt.

TURNER.

260. *Quod sine dubio.*] *Quo*, *d* litera expuncta, legatur. REGIUS.

261. *Marcus Vestinius.*] Lege *Vestitinus*, *cum ei renunciatum esset*, *aliquando desinet pluere.* MOSELLANUS.

262. *Cum ei nunciatum esset.*] *Renunciatum*; Basil. & marg. Steph.

263. *Aliquando desinet putere.*] Huic quidem sensui aliqua deesse video; sed quæ ea sint, divinare mihi non licet. REGIUS. Locum corruptum nemo dubitat; sed qui restituere conetur, itidem est nemo. Nos certe citra præjudicium aliorum legendum censemus: *Cum ei renuntiatum esset, aliquando desinere pluere;* nam *renuntiare alicui*, pro eo, quod est repulsam pati, apud Latinos frequens est. Porro *pluere* usurpari pro eo, quod est adversam fortunam sentire, testari potest Horatius, cum huc velut alludens lib. II. Od. 10. canit:

Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene præparatum
Pectus, informes hyemes reducit
Juppiter.

& alter hoc velut exponens sic scribit:

Fidere, Batte, decet, melius erat forsan habebis:
Spes est in vivis: non est spes ulla sepultis,
Et quandoque pluit Deus, & quandoque serenat.

MOSELLANUS.

Sunt qui magnum comperisse putant, cum pro *putere*, *pluere* supponant; cum *pluvia* pro re adversa aliquando ponatur, sed nihil ad rem; non enim in proposito, sed in responso, *dicti* vis est. Quod quia Fabius præ nimia verecundia tacet, nimirum obscœnum erat. Dico *præ nimia*; quia, licet obscœnum, honestis tamen verbis explicatum sic oportuit, ut saltem intelligatur, aut non propositum: ut vero conjicere possum, respondit: *alvum evacuabo*, qua repleta animam fœtentem continere nequiverit; aut, ubi caprire, seu hircilare desinam, etiam putere desinam. Facile esset invenire honestius responsum, nisi Fabius ipse, qui per *aposiopesin* rem subticet, innuat turpissimum; dicere enim potuit *odores feram*, quod solent fœtentes. Unde Martialis:

Non bene olet, qui bene semper olet. ASCENS.

Scribe, *cum ei renuntiatum esset*, id est, cum passus esset in magistratu petendo repulsam, *aliquando desinet pluere*, id est, fortuna desinet mihi adversari; nam id significat pluere, ut Græcis suum ὕειν PHILAND. Locus est corruptus. *Putere*, id est, esse putida: dicit autem de muliere, quod de se intellexit; id est, *desinam aliquando ego illi esse putidus, & illi aliquando placebo.* Mosellanus tamen legit *pluere*, aliumque efficit sensum, pro eo quod est, non semper adversam fortunam sentire, alludens ad hoc Horat.

Et quandoque pluit Deus, & quandoque serenat.

TURNEB.

Locus adeo conclamatus, ut nec Æsculapius cum Machaone, nec tota Asclepiadarum cohors ei mederi queat. COLOMES. *Pluere* in marg. Steph & Vasc. in marginibus vero Basil. & Vidov. notatur *nunciatum*, scilicet probrum, vel fœdum facinus, vel lucrum: ego nihil hic video, adeo meræ sunt tenebræ: nisi intelligatur nuntiatam fuisse mortem alicujus, qui, dum viveret, putere solebat, quem nunc desinere aliquando putere per jocum dixerit. Major forte lux appareret, si, quis ille M. Vestinius fuisset, constaret: reperio autem L. Vestinum Equestris ordinis virum, sed auctoritate & fama inter proceres, apud Tacit. IV. Hist. 52. ubi de eo Lipsius. Alter *Atticus Vestinus* lib. XV. Ann. 52. memoratur, cui acre ingenium fuisse ait, & quem cap. 68. dicit sæpe *asperis facetiis illusisse Neroni*: unde forte ad eum referri hoc dictum posset, & legi *M. Vestinus*. Meminit ejus etiam Suet. Neron. 3. 35. hunc autem Marcum prænomine fuisse docuit egregie ex Phlegonte Norisius in Epistola Consulari ad A. 818. & Dissert. I. cap. 13. de Epoch Syro-Maced. qui etiam de hoc M. Vestino Attico Consule hoc dictum capit, & filium L. Vestini fuisse, & ex Colonia Viennensi ortum docet. Vide & Ryck. ad Tacit. XV. Ann 48. Qua specie autem Genti Juliæ Vestinum adscribant Onuphrius & Glandorpius, videant ipsi. Lucius etiam Vestinus memoratur in marmore Oxoniensi XXVIII pag. 94 quod & Reines. expressit Cl. II. inf. 68. sub Hadriano. Parum autem refert, an *nuntiatum*, an *renuntiatum* legas; cum & renuntiari de alicujus obitu eodem modo, ut nuntiari, dicamus; sed *renuntiare alicui*, pro repulsam pati, ego nunquam audivi, neque legi: *renuntiare* alicui amicitiam, repudium & similia passim occurrunt: deesse autem hic nomen proprium viri credo, & illud *re* in *renuntiatum* mutandum in *de*, hoc modo: *Cum ei de cadavere* (alicujus, cujus nomen excidit) *nuntiatum esset*, *aliquando desinet putere*: ut sit acumen in eo, quod, cum cadavera facilius putent, quam corpora viventium, hic mortem deberit potere, cum alii incipiant: si quis melius conjecerit, facile meam conjecturam deseram. Francius conjiciebat *aliquando desinet putare*. BURMAN. In Ascensii nota, pro *hircilare* legendum mihi videtur *hirquitallire*. Vide Festum in *hirquitallus*, & Censorinum cap. 4. de die Natali. CAPPER.

264. *Occasio est.*] Supple, jocandi, dicteria jaciendi. &c. CAPPER.

265. *Finitione usus est*] Alludit ad argumenti *locum a definitione* CAPPER.

266. *Augustus de Pantomimis.*] *Pantomimus* appellatur omnium personarum imitator & effictor. Jocus in eo, quia aliud est officium saltatoris, aliud mimi: alter igitur *Pantomimus* nimia gesticulatione utebatur, ut saltare videretur: alter ineptus erat, ac saltationem interrumpebat, & interpellabat. TURNEB.

267. *Partitione.*] Alludit ad argumenti *locum a divisione*; seu *partitione*. CAPPER.

268. *Non.*] Dan. *Si non.*

269. *Ipse utar.*] Cum enim cœnaculum meum perpluat; penula opus habebo ad arcendam pluviam. CAPPER.

270. *Jugatis.*] Vulgo dicitur *locus a conjugatis.* CAPPER.

271. *Adjunctis.*] Vulgo vocatur *locus a circumstantiis.* CAPPER.

272. *Comparatione parium, majorum, minorum.*] Dicunt Rhetores comparationem *a pari*, *a majori ad minus*, *a minore ad majus.* CAPPER.

273. *Similis materia.*] Supple, jocandi, dicteria proferendi, &c. CAPPER.

274. *Sicut in tropos.*] Francius malebat, *sic & in tropos.*

275. *Cadunt.*] Supple, genera facetiarum, seu dicteriorum. CAPPER.

276. *An non plurima dicuntur.*] Hunc quoque locum depravatum esse, cum ex sensu ipso, tum ex libro II. *de Oratore* cap 66. facile perspici potest; nam Cicero hunc eumdem locum exponens, ita scribit: *Etiam illa, quæ minuendi, aut augendi caussa ad incredibilem admirationem efferuntur?*

cuntur?

cuntur? quale refert Cicero de Memmio homine prælongo, *caput eum ad* [277] *fornicem Fabii* [278] *offendisse*. Et quod [279] P. Oppius dixit de genere Lentulorum, cum assidue minores parentibus liberi essent, [280] *in nascendo* [281] *decrescere genus Lentulorum.* [282] Interim utrumque. Quid *ironia?* nonne etiam [283] quæ sit verissima, joci prope genus est? [284] Qua urbane usus est Afer, cum [285] Didio Gallo, qui provinciam ambitiosissime petierat, deinde, impetrata ea, tanquam coactus querebatur: *Age* (inquit) *aliquid, &* [286] *reipublicæ caussa elabora.* Quaque [287] Cicero usus est, cum, Vatinii morte nunciata, cujus parum certus dicebatur auctor: *Interim*, inquit, [288] *usura fruar.* Idem per *allegoriam* M. Cœlium melius objicientem crimina, quam defendentem, [289] *Bonam dexteram, malam sinistram habere* dicebat. [290] *Emphasi* Livius dixit.

cuntur: velut in, *Crasse, in concione ita sibi ipsum magnum videri Memmium, ut in forum descendens caput ad fornicem Fabii demitteret.* Ex his Ciceronis verbis huic sensum sic emendandum conjectu, in Græce καθ' ὑπερβολὴν adscribatur. Græca enim a librariis fere literarum Græcarum imperitis facilius prætermitti solent. *Quale* præterea, non *quæ* legendum videtur, hoc modo: *An non plurima per hyperbolen dicuntur, quale refert Cicero. &c.* REGIUS. Desunt illa καθ' ὑπερβολὴν in MSS. Alm. Voss. sec. Locat *per hyperbolen*: Ald. *& quæ refert*; MSS Alm. Voss sec. Locat Ald.

277. *Fornicem Fabii.*] Fornix Fabii in via sacra erat ad regiam, ut docet Asconius: ædificatus est in censura a Fabio, qui vicerat Allobrogas. Porro Ciceronis sententiam aliquantulum immutat Fabius; Memmium enim Cicero dixit, *ita magnum fuisse, ut, in forum descendens, caput ad fornicem Fabii demitteret.* In quo forte ridiculi ratio est. Id enim stultis hominibus, quod anseribus innatum est, ut per januam transeuntes caput demittant, quantumcumque altum sit limen januæ superius. TURNEB. *Ad fornicem.*] Supple, arcus triumphalis. CAPPER.

278. *Offendisse.*] Quod genus est *hyperboles* amplificantis. CAPPER.

279. *P. Oppius.*] *D. Oppius*: V. C Alm. Steph. Roign. sed *P. Oppius* apud Cicer. III. *Philipp.* 10 legitur in optimis codicibus, qui forte hic a Fabio indicatur. BURMAN.

280. *In nascendo.*] *In* deest in V. C. Alm. *Nascendo. Interim utrumque.*] Quid sibi velint hæc duo ultima verba, mihi non percipitur. Sed omnino supervacua videntur, nisi quod locum joci ejus, quem de genere Lentulorum P. Oppius dixit, occupasse videntur; *dictum* namque illud ita corruptum, atque confusum est, ut sensus non habeatur. REGIUS. Constat ex Plinio Histor. Natural. lib. XVIII. cap. 3. item Macrobii Saturnalibus, complura Romanorum nomina a leguminibus mutuo esse assumpta: sic a *fabis* dicti *Fabii*; *a pisis*, *Pisones*; *a cicere*, *Cicerones*; *a lente*, *Lentuli*. Suspicatur ergo P. Mosellanus, dicterium, de quo hic Fabius agit, per jocum revocasse Lentulorum humilitatem ad ipsius familiæ originem, omnium, quæ debeatur minutissimo leguminis generi *lenti*, a quo non degenerarent *Lentuli*. Qualecumque autem hoc fuit dicterium, per intolerandam alicujus librarii supinitatem omissum est. PAREUS. In aliis auctoribus sic legitur hoc dictum: *vere genus esse Lentulorum*. *Lentuli* enim appellati sunt a lente, quod est genus leguminis exigui; ac certe hic locus corruptus esse videtur, suntque hæc verba, *decrescere genus Lentulorum*, ab interpretibus addita. TURNEB. Verba illa, *decrescere genus Lentulorum*, desunt in MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. & aliis. Ascensius vero jactat, se autum fuisse apponere, *decrescit genus Lentulorum*. Obrechtus edidit, *nascendo decrescere genus Lentulorum*. Glandorpius in Onomastico, in *P. Oppio* legit, *cum assidue minores parentibus liberi essent; in nascendo, inquit, interimuntur*. Sed *si interimuntur*, qua ratione superesset genus Lentulorum non video: veram tamen viam ostendisse Glandorpium ad hujus loci medicinam tentandam puto; & *in nascendo* initium fuisse dicti P. Oppii certum mihi est; si enim hæc præcedentibus cohæreant, absurda scripsisset Fabius, cum in nascendo semper, & omnium liberi sint minores parentibus; sed indicare voluit Oppius in nascendo aliquid factum, quare non potuerint excrescere ad eam staturam, qua parentes conspiciebantur. Quomodo autem restitui debeat, ignorare me fateor; sed ad veteas *lentes*, unde *Lentuli* dicti, alludi, quæ, ut ingrandescant, auctores rei rusticæ præcipiunt, illas debere, antequam serantur, fimo arido permisceri, & cum ita quatuor aut quinque diebus requieverint, spargi. Colum. II. 10. Pallad. III. tit. 4 ut ergo, si negligantur talia in satione leotium, exiguæ proveniunt, ita suspicor Oppium aliquid in Lentulorum procreatione deesse, dixisse; quo fieret, ut minores parentibus essent. Gallæus conjiciebat legendum, *in nascendo decrescere*, quasi dictum esset, ut ἀντίϑετον, *crescendo decrescere*, & voces *genus Lentulorum*, ut glossema delebat: sed quid tunc faciemus τῷ *interim utrumque*, quæ voces in omnibus codicibus extant, cogitent acutiores. BURMAN.

281. *Decrescere.*] Quod genus esset *hyperboles* attenuantis CAPPER.

282. *Interim utrumque.*] Hoc est, aliquando in eodem scommate adhibetur utrumque genus *hyperboles*, amplificantis videlicet, & attenuantis, seu deminutivæ. CAPPER.

283. *Quale sit verissime loci.*] Emendate in quibusdam exemplaribus *verissima*, & *joci* legitur. Hoc verum & Cicero II. *de Orat.* 67. præcipit, cum inquit: *Urbana etiam dissimulatio est, cum alia dicuntur, ac sentias.* REGIUS. *Verissime loci*; Locat. *joci proprie*: marg. Basil.

284. *Quam urbane usus.*] Ut *qua* legatur, sensus exposcit, quamvis exemplaria nobis non adstipulentur. REGIUS. Obtemperare liceret codicibus, & legere per interrogationem: *Quam urbane usus est* (scilicet *ironia*) *Afer?* nisi mox sequeretur: *Quaque Cicero usus est.* BURMAN.

285. *Didio Gallo.*] Hic a Tacito sæpe memoratus, & Dux belli contra Mithridatem Bosporanum fuit lib. XII. 15. deinde Britanniæ (quam forte hic provinciam intelligit) præfectus ibid. cap. 40. Dictus, ut credit Ryckius ad Tacit. XIV. 29. *A. Didius Avitus Gallus.* BURMAN.

286. *Republica caussa elabora.*] Sensus hic fortasse sit, ut, cum Didius quereretur de onere magistratus publici difficulter impetrati: *Age, inquit Afer, aliquid, & reipublicæ caussa elabora.* q. d. reipublicæ caussa petere voluisti, labora igitur illius caussa, cum sciret se commodi, non reip caussa petiisse. TURNEBUS. Francius malebat *allabora*; sed mihi nihil mutandum videtur, & sensum esse; tui commodi caussa per magnam ambitionem elaborasti & effecisti, ut tibi provincia daretur; nunc etiam reip. caussa aliquid elabora, & provinciam, licet difficilem, ita administres, ut inde ad rempubl. emolumentum aliquod perveniat: ita *elaboratum imperium*, Just. I. 2. Neron. cap. 115. *hoc opere elaborato*, Suet. August. 64. *nihil aque elaboravit*, ut codices Torrentii. Plin. XXXIV. 3. *superficiem elaborare*. Horat. III. Od. I. *elaborare saporem*; & passim alii. BURMAN.

287. *Cicero usus sit.*] *Est* videtur legendum, ne modi dissimiles copulentur. REGIUS. *Quaque Cicero lusit*; Voss. sec. & Colbert. eleganter.

288. *Usura fruar.*] Hoc est, ex hoc nuncio fructum, id est, voluptatem capiam. Plutarchus in Apophthegm. adjicit, cum postea accepisset Vatinium non esse mortuum, Ciceronem dixisse: *male pereat, qui male mentitus est*. TURNEB. Ita Cicero lib. VI. ad Famil. 12. *nec sum tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim.*

289. *Bonam dextram.*] *Metaphora* est a militibus ducta, quorum arma sunt gladius & clypeus: gladio adoriuntur hostem, clypeo se tuentur: itaque clypeum comparavit defensioni, gladium accusationi. TURNEB.

290. *Emphasia Julius dixit.*] *Emphasi* legendum est; sed ne sic quidem mihi percipitur hoc *dictum*: describit vero *emphasim* ipse Fabius lib. IX. cap. 3. REGIUS. *Emphasis* esse videtur, quia maxime augetur prodigii magnitudo; debuit enim cote ferrum obtundi: quanquam, si historiam L VII sequamur, nullus apparet jocus. Quid si Fabius innuat Livium familiari colloquio hunc jocum usurpasse hoc forte modo: *cum aliquis coluplum intulisset, huicque manum objecisset?* TURNEB. *Emphasia Julius*; Voss sec. Locat. *Emphasi Julius*; Ald. Vidov. *cum Emphasi Livius*, Francius volebat. *Emphasi.*] Attamen apud Fabium lib. IX. cap 2. *Emphasis* est figura τῆς διανοίας, sententiæ, non autem *tropus*, ut hic innuitur: sed in *troporum* & figurarum doctrina Fabius non ubique sibi constare videtur, ut etiam alibi

[291] ferro cotem Accium Navium incidisse. *Figuras* quoque [292] mentis, quæ σχήματα διανοίας dicuntur, [293] res eadem recipit omnes; in quas nonnulli diviserunt species *dictorum*. Nam & [294] interrogamus, & dubitamus, & affirmamus, & minamur, & optamus. [295] Quædam, ut miserantes, & quædam, ut irascentes, dicimus. Ridiculum est autem omne, [296] quod aperte fingitur. Stulta reprehendere facillimum est; nam per se sunt ridicula. Sed rem urbanam facit [297] aliqua ex nobis adjectio. Stulte interrogaverat exeuntem de theatro Carpathium [298] Tityus Maximus, an spectasset: fecit Carpathius dubitationem ejus stultiorem [299] dicendo: *Non, sed* [300] *in orchestra pila lusi.* Refutatio cum sit in negando, [301] redarguendo, defendendo, elevando, [302] ridicule negavit [303] Manius Curius. [304] Nam, cum ejus accusator, in sipario, omnibus locis, aut nudum eum in nervo, aut ab amicis redemptum [305] ex alea pinxisset: [306] *Ergo ego* (inquit) *nunquam vici*. Redarguimus [307] interim aperte; ut Cicero [308] Vibium Curium, multum de annis ætatis suæ mentientem: *Tum ergo, cum una declamabamus, non eras natus.* [309] Interim & simulata assensione; ut idem [310] Fa-

notavimus; quia, cum ex multorum variorumque opinione scripserit, fieri non potuit, ut idem ubique tradiderit: adde quod de *tropis*, & de figuris jam non agat ex professo. CAPPER.

291. *Ferrum cotem Accium Navium.*] *Julius dixit ferrum Tatium incidisse*; sic Raphaelis codex: *ferrum ductitium incidisse*: sic Aldinus: *ferrum Accium Navium incidisse*; sic Valleusis. Ego lego: *Emphasi Lrotos dixit* (idque libro primo) *ferro cotem Accium Navium incidisse*, in quibus verbis non est ridendi argumentum, nisi aliquid addatur; quale sit, *tu nequis chalybe caput uxoris rumpere*. ASCENS. Notum quidem est, historiam illam de cote a Navio incisa exstare apud Livium lib. I. Sed quæro, quam tandem hic Fabius *emphasin* videat; aut quid omnino historia hæc ad id, quod hic agitur, pertineat? Neque puto id quemquam videre posse, nisi, qui ita perspicax sit, ut id etiam, quod nusquam est, videat. In veteribus membranis hoc modo legitur: *Emphasis A. Vellius dixit, ferrum in cotem incidisse.* Hoc nec verius, nec melius quicquam. MURETUS, Var. lect. XIX. 6. *Ferrum intactum Navium incidisse*; marg. Sich. Basil. *ferrum Accium Navium incidisse*; Par. Vidov. *ferrum Tatium incidisse*; Locat. in V. C. Alm. omnia turbata fuisse notaverat Francius; in Vossiano sec. lacuna erat hoc modo: *ferrum in .... incidisse*: locus depositus, nec sine ope codicis melioris sanandus. BURMAN. In relatis Mureti verbis pro τῷ *emphasis* legendum mihi videtur *emphasi*. CAPPER.

292. *Mentis.*] Alias dicuntur vulgo figuræ sententiarum, & sic a verborum, seu dictionum figuris distinguuntur. CAPPER.

293. *Res eadem.*] Nempe facetiarum ratio & methodus. CAPPER.

294. *Interrogamus, dubitamus. ... optamus.*] Supple, in facetiis, in jaciendis dicteriis & scommatibus: atqui interrogatio, dubitatio, comminatio, optatio, &c. totidem sunt sententiarum figuræ, quæ ad movendos affectus pertinent. CAPPER.

295. *Quædam.*] Supple, faceta, urbana, ridicula, &c. CAPPER.

296. *Quod aperte fingitur*] *Quod a parte fingitur*; V. C. Alm. forte, *quod apte fingitur.*

297. *Aliquam nobis abjectio.*] *Adjectio* ut legatur, sensus exposcit. REGIUS.

298. *Tityus maximus.*] Alii *Tyrus*. PASSERAT.

299. *Dicendo, sed in*] *Non* negandi adverbium mihi adscribendum videtur, quamvis exemplaria dissentiant, ut legatur *non; sed in orchestra*. REGIUS. *Non* ignorant MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

300 *In orchestra.*] *Orchestra*, id est, saltatorium, locus est juxta scenam, unde spectabant senatores: in *orchestra* autem saltatores solent gesticulari, nec illic pila luditur. TURNEB.

301. *In arguendo.*] *In* præpositione expuncta, *redarguendo* legendum esse, aperte, quæ sequuntur, demonstrant. REGIUS. *In arguendo*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

302. *Ridicule negavit.*] Id est, jocosam, facetam, urbanam negandi rationem & methodum adhibuit. CAPPER.

303. *Manium Curius.*] V. C. Alm. Ald. Vasc. Steph. Gryph. Vidov. *Curius Manius*; marg. Basil.

304. *Nam & cum ejus.*] *Et* copula, ut sensui onerosa, expungatur. *Siparium* autem, ut inquit Sext. Pompeius genus est veli mimici, quod populo objiciebatur, dum fabularum actus commutantur: in nervo autem esse dicuntur, qui vincti & ligati sunt. REGIUS. *Nam & cum*; Voss. sec. in *simpario*; Oxon. Lugdun. in Festo legitur, *siparium genus veli mimicum*, ut & Donat. de Tragœd. & Comœd. Schol. Juven. Sat. VIII. 186. *Velum sub quo latent paradoxi, cum in scenam prodeunt, aut hospitium mimi, aut quod appellatur comicum*: a *suppara* autem distingui debet *siparium*; illud enim vestimentum muliebre esse erudite ostendit ampl. Cuperus lib. IV. Observ. cap. 17. valde prætera dubito, an hic locus sit integer; quis enim ferat aliquem pingere *in sipario omnibus locis*? Si in *sipario*, certe in uno tantum loco: an *siparia* vero plura ubique suspendisse accusator dicetur? cogitent doctiores. BURMAN. In loco, quem e scholiaste Juvenalis adduxit Burmannus, duo erant incommoda; primo enim legebatur *hostium* pro τῷ *hospitium*; secundo ne γρῦ quidem de hac voce *paradoxi*, quam exponere non est cuivis in proclivi: meam igitur Philologorum judicio conjecturam subjicio. *Paradoxi*, vel potius *paradoxonicæ*, παραδοξονῖκαι vocabantur, qui eadem die lucta & *pancratio* vicerant. Auctor Plutarchus in comparat. Cimonis & Luculli, ubi sic habet· ὥσπερ τῶν ἀθλητῶν τοὺς ἡμέρᾳ μιᾷ πάλῃ καὶ (perperam editum est μιᾷ) & παγκρατίῳ ἐστεφανωμένους ἔθει τινὶ παραδοξονίκας, (male editum fuerat per hypodiastolen παράδοξα νίκας) καλοῦσι. Sic Eusebius Cæsariens. pag. 298. edit. Vales. παραδόξους vocat, clarissimos quosdam Christianæ Religionis athletas & martyres. Sic Fortunatianus Rhetor pag. 297. Rhetor. Pithœan. ait Olympionicas, & cæteros victores sacrorum certaminum *paradoxos* vocari magis consuetudine, quam ratione. Frustra est igitur eruditus Dacerius in nova Plutarchi versione Gallica, ubi pro παραδοξονίκας legere mallet ἀπεδόθησαν. Hujus opinioni favere miror doctissimum Fraguerium, qui & illa Plutarchi verba ἔθει τινὶ subditititia esse putavit: sed quam parum probabiliter, vel ex uno unius Fortunatiani Rhetoris loco satis constare potest. De his plura in nova Latini Thesauri editione dicemus. CAPPER.

305. *Ex alea.*] *Ex alia*; Steph. errore operarum, ut puto.

306. *Ergo ego nunquam vici.*] Quum enim in aleæ ludo fortuna dominetur, vix fieri possit, quin aliquando vicerit, qui tam sæpe ludendo perdiderit. TURNEB.

307. *Interim aperte.*] *Interim apte*; Voss. sec.

308. *Vibium Curium.*] Hunc Gladorpius illum a Cæsare lib. I. Comment. Bel. Civil. 24. memoratum putat, ubi perperam *Bivim* vocatur; ut in notis ad d. l. & in Onomastico notavit; & ejus meminisse Ciceronem ad Att. IX. Epist. 6. ubi alii *Curtium* legunt: meminit & Vibii inepti Poetæ lib. II. ad Att. 10. qui an idem sit, possit dubitari; quia cum Cicerone declamavit. BURMAN.

309. *Interim ut simulata.*] *Et* copula, loco *ut*, est reponenda. REGIUS. *Ut*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat.

310 *Fabia Dolabellæ.*] Vel uxori, seu filiæ Dolabellæ, ut *Deiphobi Glauci, & Hectoris Andromache*: quod dicendi genus ut poetis familiare, ita oratoribus fere ignotum est. TURNEB. Certe uxoris; si enim filia, Cornelia vocanda esset; & ita mox *Domitia Passieni*: non tamen ignotum hoc loquendi genus esse Oratoribus, ut patris nomen, omissa voce *filius*, vel *filia*, ponant, docet Gronov. ad Liv. XXVIII. 12. & ita Cicero lib. IX. ad fam. Ep. 10. *Sophia Septimia*, scilicet filia: sed familiarior illa locutio de uxoribus. BURMAN.

biæ Dolabellæ dicenti, triginta se annos habere: *Verum est*, inquir, *nam* [311] *hoc jam viginti annis audio.* Belle interim subjicitur pro eo quod neges, aliud mordacius; ut Junius Bassus, querente Domitia Passieni, quod, incusans ejus sordes, *calceos eam veteres* diceret *vendere solere*: *Non mehercule*, inquit, *hoc unquam dixi*, [312] *sed emere te solere.* Defensionem imitatus est eques Romanus, qui objicienti Augusto, quod patrimonium comedisset: *Meum*, inquir, *putavi.* Elevandi ratio est duplex, ut aut veniam quis, aut jactantiam minuat; [313] quemadmodum C. Cæsar Pomponio ostendenti vulnus ore exceptum in seditione Sulpitiana, quod ipse se passum pro Cæsare pugnantem gloriabatur: *Nunquam fugiens respexeris*, inquit. Aut crimen objectum; ut Cicero objurgantibus, quod sexagenarius [314] Publiliam virginem duxisset: [315] *Cras mulier erit*, inquit. Hoc genus *dicti*, *consequens* vocant quidam, atque illi [316] simile, quo Cicero Curionem semper ab excusatione ætatis incipientem, [317] *facilius quotidie proœmium habere* dixit; quia ista natura sequi & cohærere videantur. Sed elevandi genus est etiam [318] caussarum relatio, [319] qua Cicero est usus in Vatinium, qui pedibus æger, cum vellet videri commodioris valetudinis factus, & diceret se jam bina millia passuum ambulare: [320] *Dies hi*, inquit, *longiores sunt.* Et Augustus nuntiantibus Tarraconensibus palmam in ara ejus enatam: *Apparet*, inquit, *quam sæpe* [321] *accendatis.* [322] Transtulit crimen Cassius Severus. Nam cum objurgaretur a prætore, quod advocati ejus [323] L. Varo Epicureo, Cæsaris amico, convicium fecissent: *Nescio*, inquir, *qui conviciati sint*; *&* [324] *puto Stoicos fuisse.* [325] Repercutiendi multa sunt genera; venustissimum, quod etiam similitudine aliqua verbi adjuvatur; [326] ut Trachalus dicenti [327] Suillio, *Si hoc ita est*, *is in exilium*: *Si non est ita*,

311. *Hoc jam viginti.*] *Hoc illam viginti*; MSS. Alm. Voss. secund. Ald. ut sit *ellipsis* τ *dicere. Viginti annos* etiam Voss. secund. quæ quidem lectio contemni non potest, cum sit Grammaticorum regulis omnino consentanea. CAPPER.

312. *Sed emere te solere.*] *Sed dixi emere te solere*; V. C. Alm. Locat. Ald. Obrecht. Hanc quidem lectionem Burmannus in sua Quintiliani editione secutus fuerat: sed qui ad facetum urbanumque dicendi genus animum appulerit, is mecum fatebitur τ *dixi* geminati *ellipsin* magis, quam *pleonasmum*, hisce locutionibus convenire. CAPPER.

313. *Quemadmodum C. Cæsar, &c.*] Macrob. lib. II. Saturn. hoc *dictum* attribuit Augusto Cæsari: Fabius vero tribuere videtur illi C. Julio Cæsari, qui vixit tempore Crassi Oratoris. & in lib. de *Orat.* disputat; ejus enim ætate P. Sulpitius maximam excitavit seditionem in republica. TURNEB.

314. *Publiliam.*] *Publiam*; Ald. *Publiliam* vocat ipse Cicero XII. ad Att. 32 ubi vide Bosium: quod & cl. Almel. adnotaverat, qui *Poplilam*, ut *poplicolam* pro *publicolam*, dici a Plutarcho credit, & hic ita legendum censet. *Publia* in argumento Epist. XIV. lib. IV. ad famil. dicitur: & ita Glandorp. in *Onomastico*: sed *Publilius* socer Ciceronis etiam lib. XII. ad Att. 7. memoratur, ut recte Bosius, ubi etiam *Publius* in quibusdam codicibus. BURMAN.

315. *Cras mulier erit.*] Ex hoc loco colligit Valla, *mulierem* esse, quæ nupserit. Caius tamen jurisconsultus nomine *mulieris*, etiam virginem intelligit viri potentem. TURNEB.

316. *Simile & quo Cicero.*] *Simile, quod Cicero*; Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Vidov. *simile quo*; Gryph. Colin. Stephan. Vascos.

317. *Facilius quotidie, &c.*] Nam quotidie provehebatur ætas, & exercitatio assidua eorumdem *exordiorum* facultatem augebat. TURNEB. Vide verum Turnebum lib. XVIII. Adversarior. cap. 35. ubi hæc fusius quidem, sed eodem sensu exponit. CAPPER.

318. *Caussarum relatio.*] Figuræ genus est, cui nomen αἰτιολογία. Vide Rutilium Lupum in Rhetorib. Pithœan. pag. 12. CAPPER.

319. *Qua Cicero est usus.*] *Qua* legendum est, *i* vocali elisa. REGIUS.

320. *Dies longiores sunt.*] Hoc etiam *dictum* Macrob. attribuit Augusto lib. II. cap. 4. jocus autem est ex eo, quod prolixiori tempore plus itineris solemus emetiri. TURNEB. *Dies hi*, *inquit*; Voss. secund. Ald. Basil. & marg. Vidov. quos recte videtur, & ex genio linguæ Latinæ: *hi dies*, *hi menses*, intelliguntur proximi nobis, ut omnibus notum Vide quæ nos olim ad Petron. cap. 38. notavimus: ostenderat quoque Regium particulam *enim*, quam expungit volebat. BURMAN. *Dies autem*, inquit, *longiores sunt*. Vascos. Stephan. Lugduno-Batav. Hoc porro *dictum* sic refert Macrob. loco cit *cui Cæsar*: *non miror*, inquit; *dies aliquanto sunt longiores.* Cæterum Burmannus in referendo Macrobii loco duas hasce dictiones *attribuit Augusto* prætermiserat: quæ sane omissio Commentatoris Turnebiani sensum obscuriorem reddebat. CAPPER.

321. *Accendatis.*] Augusto etiam vivo decreti sunt honores divini, decretæ sunt aræ: cæterum palma felicitatis est & victoriæ signum: id tamen alioisum retulit Augustus, nimirum ad negligentiam Tarraconensium, qui nunquam in illa ara sacrificarent; alioqui enim palma non crevisset. TURNEB. Hunc Augusti jocum pontificime illustravit Galliæ nostræ summum decus Balzacius, Dissertatione 34 ad amplissimum Conrartium. COLOMES. Vide de hac subito enata palma Dion. pag. 25. Ed. N. Steph. ubi hæc de Julio Cæsare narrantur, quod confirmat ipse Cæsar lib. III. de bell. Civil 105. Item Trallibus in templo Victoriæ, ubi Cæsaris statuam consecraverant, palma per eos dies in tecto inter coagmenta lapidum ex pavimento exstitisse ostendebatur. ALMEL. Hinc colorem duxisse puto Ovidium lib III. Fast. 727. ad Bacchum:

Ante tuos ortus aræ sine honore fuerunt,
Liber, & in gelidis herba reperta focis.

Tarraconenses tamen, minime hoc joco repressi, post Augusti mortem, aram hanc, ex qua palma enata fuit, nummis suis impressere, ut Ant. Aug. Dialog. II. & Harduin. in nummis antiquis notarum, & exhibet etiam Vaillant in nummis Coloniarum sub Augusto. BURMAN.

322. *Transtulit crimen.*] Usus τῇ μεταστάσει, *remotione*, seu *transmotione*, quæ simul & quidam *status* est *qualitatis assumptivæ* (de qua fuse ad lib. III. cap. 6. & ad lib. VII. cap. 4.) & figuræ species, quam exponit Aquila Romanus in Rhetorib. Pithœan. pag. 16. CAPPER.

323. *L. Varro.*] *Varo*; V. C. Alm. Basil. Steph. Gryph. Vidov. Oxon. Obrecht. & ita legendum est.

324 *Puto Stoicos fuisse.*] Caussa joci est ex eo, quod Stoici & Epicurei inter se simultates gerunt, propter dogmatis discrimen. Stoici enim virtutem asserunt, Epicurei voluptatem. TURNEB. Francius malebat, *sed puto.*

325. *Repercutiendi.*] Retorquendi in dicteria in eos ipsos, qui ea in nos jecerint. CAPPER.

326. *Ut Trachallus.*] Locat. *Thracallus*; Steph. Colin. *Trachalus*; Obrecht.

327. *Suillio.*] *Dicenti Suellio*; Obrecht. in curis secundis Ego, licet *Suilio* apud Gruterum occurrat, *Suilio* præferrem cum Vallensi libro, quod nomen ortum ex *Suillio*, cui Ovidius scribit ex Ponto lib. IV. Epist. 8. & de quo agit Ryckius ad Tacit XIII. Ann. 42. qui eum eumdem credit, qui sub Claudio Consul fuit cum C. Antistio (vide ad Tacit. XII. Ann. 15.) & qui a Plin. lib. VII. 5. memoratur, ubi vide Harduin. sed mihi diversi fuisse videntur. Nam Consul M. Suillius, alter P. vocatur: neque, ille Ovidii generi, an ad hoc usque tempus vitam

[328] *redii*, inquit. Elusit Cassius Severus objiciente quodam, quod ei domo sua Proculeius interdixisset, respondendo: [329] *Numquid ego illuc accedo?* Sic eluditur & ridiculum ridiculo, ut divus Augustus, cum ei Galli torquem aureum centum pondo dedissent, & Dolabella per jocum, tentans tamen joci sui eventum, dixisset, *Imperator*, [330] *torque me dona*: [331] *Malo te*, inquit, *civica donare.* Mendacium quoque mendacio; ut [332] Galba, dicente quodam, victoriato se uno in Sicilia quinque pedes longam murænam emisse: *Nihil*, inquit, *mirum; nam ibi tam longæ nascuntur, ut iis piscatores* [333] *pro restibus utantur.* Contraria est neganti confessionis simulatio; sed ipsa quoque multum habet urbanitatis. Sic Afer, cum ageret contra libertum Claudii Cæsaris, & ex diverso quidam [334] conditionis ejusdem, cujus erat litigator, exclamasset, *Præterea tu semper in libertos Cæsaris dicis?* [335] *Nec mehercule*, inquit, *quidquam proficio.* [336] Cui vicinum est, non negare, quod objicitur, cum & id palam falsum est, & inde materia bene respondendi datur; ut [337] Catulus dicenti Philippo, *Quid latras?* [338] *Furem video*, inquit. In se dicere, non est fere nisi scurrarum, & in oratore utique minime probabile. Quod fieri totidem modis, quot in alios, potest. Ideoque hoc, quamvis frequens sit, transeo. Illud vero, [339] etiamsi ridiculum, indignum tamen est [340] homine liberali, quod aut turpiter, aut impotenter dicitur: quod fecisse quemdam scio, qui humiliori libere adversus se loquenti: [341] *Colaphum*, inquit, *tibi ducam, & formulam*

produxerit, affirmare audeo: sed intelligo illum, qui in exilium pulsus in insulas Baleares fuit (Tacit. XIII. 44.) in quem hoc *dictum* quadrare potest; si statuamus Galerium Trachalum, cujus ingenio Otho in rebus urbanis uti credebatur (Tacit. I. Histor. ult.) & qui per Galeriam uxorem Vitellii postea servatus fuit (lib. II. Hist. 60.) hoc respondisse Suillio: cujus *dicti* acumen magis constaret, si res, quam hic sub verbis, *si ita est*, tegit, apertius fuisset explicita. De Trachalo alium jocum habet lib. VIII. cap. 5. & de ejus voce super omnes Tragœdos, vide infr lib. X. capp. c. & XII. 5. & 10. cognomen vero *Trachali*, ut Festus ait, a superiori parte muricum & purpuræ traxit. Græci enim [illegible] vocant Spondylos conchyliorum, ut docuit Salmas. Exercit. Plin. 942. & [illegible] a Petron. cap. 130. *cochlearum cervices* dici egregie ostendit Casaub. ad Athen. lib. III. cap. 10. & auctor Etymol. M. se in Rhetorico Lexico reperisse dicit [illegible]: quæ eadem tradit Phavorinus; & [illegible] & [illegible] dicebantur minutæ & superiores partes carnis, sive victimarum, ut docet Scholiast. Aristoph. in Vespis v. 962. ex quibus jam apparet, hic *Trachalum* esse scribendum: quanquam in lapidea tabula apud Gruter. ccc. I. scribitur *Galerius Throchalus.* BURMAN. Græcum pronomen relativum *τι*, quod in Burmanniana editione, atque adeo in ipso Etymologici auctore deerat, ex Phavorini Lexico supplevimus. CAPPER.

328. *Redii.*] *Redii*; MSS. Alm. Ald. Basil. Colin. Obrecht. marg. Colon. Sich. Vidov.

329. *Numquid ergo illuc*] *Ego*, *r* expuncta, legendum est; *numquid* enim illud satis indignationis præ se ferre videtur. REGIUS. *Nunquam*; Ald. *ergo*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. quod mihi non displicet: *quid opus est me interdicere domo, cum ego non accedam.* Proculeius vero ille ab Horatio II. od. 2. celebratus; & Cassius Severus etiam Epod. 6. & ab Ovidio, ex Pont. epist. 8. ut censet Glandorpius, & Schottus de claris apud Senecam Rhetoribus, ubi plura de hoc Cassio: an vero idem Proculejus, cujus Proculeianum illud vulgatu narrat Rutil. Lupus, de figur. sentent. pag. c. non definio. Vide Torrent. ad Horatii d. l. sed ex indulgentia, qua etiam ab Horatio celebratur erga fratres, non absimilis videtur: obiit ille Proculeius poto gypso (Plin. XXXVI. 24.) BURMAN.

330. *Torque me dona.*] Joci caussa pendet ex re militari; nam equitibus externis & auxiliaribus, qui bene se gesserant in bello, torques aurei dabantur, ut Romanis argentei: addebantur etiam simplæ uniones, aut duplæ. Inde torquati simplares & duplares apud Vegetium dicuntur. TURNEB.

33c. *Malo te civica, &c.*] Jocus est ex eo, quod *civica corona* iis dabatur, qui civem in prœlio servassent: erat autem ex quernis frondibus aut ilignis. TURNEB. Explicatur hic locus fusius a Casaub. ad Suet. Aug. c4 ALMEL.

332. *Galba dicente quodam victoria esse uno.*] Depravatum hunc locum quidam se correxisse putantes unius literæ immutatione, nihil emendationis penitus attulerunt. In quibusdam enim codicibus *asse*, loco illius *esse*, legitur: sed ne una quidem menda sic mihi videtur esse sublata. Neque enim rectius *asse*, quam *esse* legi contenderim: illi duo *ablativi* nomine penitus supervacui, atque a sensu alieni videntur? Quanam igitur ratione corrigendus hic sensus? mihi quidem super hoc diu ac sæpe cogitanti recta tandem, ni fallor, lectio occurrit; nam *quodam*, pro *quodam* scribendum, & pro *victoria* legendum *victoriato*, & in infinitivo *esse* primam syllabam puto expungendam, ut legatur, vel refragantibus omnibus, quæ ego quidem viderim, exemplaribus hoc modo: *Ut Galba dicente quodam, victoriato se uno in Sicilia, &c. Victoriatus* autem, ut apud Plinium lib. XXXIII. cap. 3. legitur: *nummus cum victoriæ signo percussus.* REGIUS. *Victoria asse uno*; Voss. secund.

333. *Pro testibus cingantur.*] *Restibus* puto ego esse legendum, non *testibus*, neque *vestibus*, ut quidam corrigere se credentes, depravarunt. *Restes* vero funes dicuntur crassiores, quibus piscatores præcipue uti consueverunt: *utantur* præterea magis, quam *cingantur*, legendum est. REGIUS. *Cingantur*; MSS. Bodl. Voss. secund. Ven. Locat. Sich. Basil. Ald. Gryph. Obrecht.

334. *Conditionis ejusdem civium.*] Correcte in quibusdam legitur exemplaribus hoc modo: *& ex diverso quidam conditionis ejusdem, cujus erat litigator.* REGIUS. *Ejusdem civium*; V. C. Alm. *Conditionis ejusdem, cujus, &c.*] Eamdem vitæ sortitus conditionem, quam habebat ille litigator, adversus quem Afer agebat; hoc est, æque libertus, atque ille litigator. CAPPER.

333. *Nec quicquam profiteo.*] Vel quia illi, contra quos dicit, semper *caussam* obtinent, semper absolvuntur; vel quia non mutant malos mores. TURNEB.

336 *Cum vitium est non negare.*] Hoc quoque præceptum ita est depravatum, ut integer sensus elici nullo modo possit, nisi corrigatur hoc modo, ut *cui*, loco illius *cum*, & *vicinum*, non *vitium*, legatur. REGIUS. *Cum vitium est*; Locat. *Cui vitium est*; Voss. secund.

337 *Catulus.*] *Catullus*; Voss. secund.

338. *Furem video.*] Hoc non videtur retorqueri in Philippum; nec enim verisimile est, eum furem fuisse: debet igitur referri ad eum hominem, quem tum in *caussa* forte defendebat Philippus. Vide Ciceron. cc. *de Orat.* cap. 54. TURNEBUS.

339. *Etiam si ridiculum.*] *Ridiculum est*; Locat. Ald. Vidov.

340. *Homine liberali.*] *Tolerabili*; MSS. Bodl. Alm. Voss. secund. Andr. Ven. Locat. Ald. *ridiculum & indignum, tamen est homine tolerabile*; Colin. secutus Ascensii sententiam: ita *tolerabilis homo.* Terent. Heaut. c. cc. 34. ubi vide Guiet. BURMAN.

341. *Colaphum sibi ducam.*] *Colaphum* legendum esse patet. *Colaphum* autem *ducere*, est pugno aliquem percutere. *Formulam* vero *scribere* est, quod nunc vulgo dicitur libellum mittere. REGIUS. *Colaphum ducere* Fabius dixit, quod Gellius appellat uno verbo *depalmare*: at *scribere formulam* est actionem intendere & formulam, in jusque vocare: dicitur etiam *dicam scribere*. TURNEB. Hæc ratio loquendi alienior & insolentior est. Sed ita loquutos fuisse vulgo, credibile est, præsertim cum eodem sensu *ducere pugnum* legamus. Ulpian. lib. IV. ff. de injuriis: *Si cum servo* " *pugnum ducere vellem, in proximo* " *testantem percusserim.*

scribam, quod caput durum habeas. Hic enim dubium est, utrum ridere audientes, an indignari debuerint. Superest genus [342] decipiendi opinione, aut dicta aliter intelligendi, quæ sunt in omni hac materia vel venustissima. Inopinatum & a lacessente poni solet; quale est, [343] quod refert Cicero: [344] *Quid huic abest, nisi res & virtus?* Aut illud Afri: *Homo in agendis caussis* [345] *optime vestitus.* Et in occurrendo; ut Cicero, audita falsa Vatinii morte, cum Ovinium libertum ejus interrogasset, *Recte ne omnia?* dicenti, *Recte*: [346] *Mortuus est?* inquit. [347] Plurimus autem circa simulationem, & dissimulationem risus est, quæ sunt vicina, & prope eadem; sed [348] simulatio est certam opinionem animi sui imitantis; dissimulatio, aliena parum se intelligere fingentis. Simulavit [349] Afer, qui, cum, [350] in *caussa* subinde [351] dicentibus *Celsinam dicere*, cognovisset quod erat potens femina: *Quis est*, inquit, *iste?* Celsinam enim videri sibi virum finxit. Dissimulavit Cicero, cum [352] Sex. Annalis testis reum læsisset, & instaret identidem accusator ei: *Dic M. Tulli*, [353] *numquid potes de Sexto*

HADRIAN. TURNEB. Adverf. lib XXVIII. cap. 31. Vide de hoc loquendi genere viros doctos ad Phædr. v. 3. & Petron. 57. sensus autem est; ducam tibi colaphum, & quia caput durum habet, & ideo tu non sentis: sed ego manuo præ duritia capitis inde læsam refero, tibi litem intendam; quia *commingare tibi caput* nequeo, ut loquitur Terent. Eun v. 8. male exposuisse mihi videtur Ascensius, qui *impotentiam* in eo constituisse putat, quia ex formula illa dicere posset, quomodo cum potente loqui debeat, quod nescires, quia caput durum & disciplinæ minime capax haberes: inepte. Impotentia est, quod inferiorem & humiliorem colaphis contundit, & tanquam ipse injuriam, a duritie capitis læsam manum referens, accepisset, dicam præterea scriptum se minatur: hæc vero optime illustrantur ex Terentii Adelph. Act. II. scen. 1. & 2. ubi Sannioni, ferenti caput plus quam quingentis colaphis tuber, lis præterea intentatur. Quare impotentiam ipsi objicit his verbis: *regnumne hic possides Æschine?* & reliqua. BURMAN. Hic certe diligentia desideratur Burmanni, qui Turnebi & Pandectarum locum tam depravate retulerit, ut vix possit intelligi. Primo enim Ulpiano attribuit, quod Paulo debebat attribuere, deinde pronomen *τὸ meo* prætermisit; denique per *hyphen* scripsit *testantem*, cum per *hypodiastolen* scribere *te stantem* debuisset. Igitur totus hic locus ita erat concipiendus: *Paul. lib. 21. ff. de injuriis: Si cum servo meo pugnum ducere vellem, in proximo te stantem percussissem, injuriarum non teneor.* Fateor quidem in Argentinensi Turnebianorum Adversariorum editione (1599) eosdem errores occurrere; sed exscriptoribus vel Typographis potius quam ipsi Turnebo eos attribuendos existimo. Ut ut est, Burmannus inemendata hujusmodi loca relinquere non debuerat. CAPP.

342 *Decipiendi opinione*] Hi joci Græcis *παρὰ προσδοκίαν* vocantur; quibus Cicero admodum delectabatur. Vide Manut. ad lib. VII. ad famil. 32. & Douz. ad Plaut. Pseudol. II. 3. 6. & commentatores ad Phædr. lib. V. fab. II. vers. 10. Barth XI. Adverf. 22 & forte hic legendum esset *decipiendi opinionem*, scilicet audientium, qui, cum exspectant verbum, quod ex præcedentibus jam animo præceperunt, præter opinionem aliud audiunt. BURMAN. Qui addere poterat aut etiam debebat, hujusmodi jocos a Græcis etiam appellari *παρ' ὑπόνοιαν*, ut ex Aristophanis præsertim Scholiaste patet. CAPPER.

343. *Quod refert.*] *Fecit*; margo Basil.

344. *Quid huic abest*] Hoc item Ciceron. est II. *de Orat.* cap. 70. Priora in laude & commendatione ponuntur: sed exceptio, quæ præter opinionem additur, efficit insignem vituperationem: dicitur autem de pauperrimis & flagitiosissimis, quibus nihil magis deest, quam res & virtus. *Res* enim pro divitiis sæpe dicitur, ut apud eundem Ciceron. hoc in joco, cap. 67. *homo fatuus, postquam rem habere cœpit, mortuus est.* TURNEB.

345 *Optime vestitus.*] *Vestitus* præter expectationem est dictum: dicendum enim erat, *optime exercitatus*, aut *optime versatus*, aut *optime paratus*. TURNEB.

346. *Mortuus est*] Cicero *recte* illud referebat ad Vatinii mortem, quam sibi utilem putabat; libertus contra ad Vatinii salutem. TURNEB.

347. *Plurimus autem circa simulationem risus est.*] Duo hic verba incuria librariorum omissa reponenda videntur hoc modo: *Plurimus autem circa simulationem, & dissimulationem risus est*, ut satis indicant, quæ sequuntur. REGIUS. *Et dissimulationem* non habent MSS. Alm. Voss. secund. Locat. *Circa simulationem & dissimulationem.*] Simulamus, cum habere nos, aut intelligere fingimus, quod tamen non habemus, neque intelligimus: dissimulamus, cum non habere nos fingimus, neque intelligere, quod revera tamen habemus aut intelligimus. CAPPER.

348. *Simulatio est . . . imitantis*] Ejus qui imitetur certam animi sui opinionem, qui fingat habere se certam de re quapiam opinionem, quam tamen non habet; ubi *τὸ certam* significare videtur *τὸ ἀκριβῆ & διαπεφρασμένην*, accuratam, indubitatam; opponitur enim *τῷ* aliena parum se intelligere fingenti. Cæterum in editione Campani, pro *τῷ certam*, legitur *circa*. CAPPER.

349. *Afer, cum in caussa subinde dicentibus Celsinam dicere.*] Aut *dicere* videtur expungendum, neque enim habet quo referatur; aut certe *diceret* est legendum. REGIUS. *Afer qui, cum* alii; sed *qui* omittunt MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Sich Par. Steph. Gryph. Colin. Vidov. deinde *dicentibus Celsinam dicere cognovisset, quæ erat potens*; Ald. Vidov. *cum* (*in caussa subinde dicentibus Celsinam dicere*) *cognovisset quod erat*; Gryph. *cum in c. s. d. Celsinam dicere cognovisset* (*quæ erat potens femina*) *quis*; Voss. sec. Basil. *subinde dicentibus Celsinam diceret, cognovisset, quæ*; Colin. *subinde dicentibus, Celsinam dicere cognovisset, quæ erat*; Vasc. Steph. Rogn. *subinde dicentibus Celsinam, de re cognovisset, quæ erat*; V. C. Alm. *subinde dicentibus, Celsinam dicere, cognovisset, quod erat*; Obrecht. corruptus certe locus; neque enim stribliginem illam *cognovisset, quod erat potens*, Quinctiliano libenter tribuerem: forte ex vestigiis codicis Almeloveniani legendum: *Qui, cum in caussa subinde dicentibus, de ea re* (vel *de re*) *Celsinam cognovisse, quæ erat potens femina: quis est, inquit, iste*: ut diversæ partis advocati Celsinam ut testem, & quæ de ea re cognovisset, adduxerint: ita *cognoscere de aliquo* sæpe Cicero, pro certum esse, scire rem, dixit: in *dicto* autem Afri *τὸ iste* contemtum indicat, quasi vilis & humilis esset vir, ut milites ita poni solet. Vide ad Petron. cap. IX. *dicens* ridicule tuetur Ascens. quod, quia cognomen Plutonis est, masculum esse simulare Afer poterat. BURMAN. Cujus emendatio satis haberet probabilitatis, nisi particulam *cum* servaret; hæc enim, si *τὸ cognovisset* in *τὸ cognovisse* mutetur, quomodo stare possit, vix ac ne vix quidem intelligo. Huic incommodo mederetur qui legeret: *Qui, cum in caussa subinde dicentibus Celsinam dicere cognovisset, quæ erat potens femina*; vel servato relativo *τῷ quod*, sed adhibita *parenthesi* hunc in modum: *Qui, cum in caussa s. d. c. dicere cognovisset* (*quod erat potens femina*) &c. CAPPER.

350. *In caussa.*] In agenda *caussa*, cum *caussa* in foro ageretur. CAPPER.

351. *Dicentibus.*] Supple *τοῖς quibusdam*, vel *nonnullis*. CAPPER.

352. *Sex. Annalis.*] Hunc *Sex. Julium Annalem* dictum Glandorpius notat. dubito annon *Sex. Villius Annalis*; cognomen enim *Annalis* adhæsit Villiis, a L. Villio Trib. pl. qui legem annalem de magistratibus tulit, ut auctor est Livius lib. XL. 43. & ita *L. Villius. L. F. Pom. Annalis scribendo adfuit auctoritati perscriptæ*, apud Cœlium Epist. ad Ciceron. lib. VIII. Ep. 8. qui forte est L. Villius Annalis, qui Prætor fuit an. 609. & a Triumviris proscriptus, & prodente ipso filio occisus (Val. Max IX. cap. XI. ex 6.) ubi etiam quidam codices *Tullium*, vel *Julium* exhibent: sed recte emendavit Pighius in annalibus, & ad Valer. d. l. & forte hic est *Sex. Villius*, *Milonis familiaris*, cujus Cicero meminit lib. II. Ep. 6 ubi alii *Sex. Julium*, alii *Servilium*, habent. *Annalis* sine alio nomine meminit & lib. III. ad Q. Fr. Ep. 1. BURMAN.

353. *Inquit potes.*] *Numquid*, ut in quibusdam exemplaribus scriptum est, legatur. REGIUS. *Inquit*, Locat.

Annali? Versus tunc dicere cœpit [354] de libro Ennii annali sexto:

Qui potis [355] *ingentis caussas evolvere belli.*

Cui sine dubio frequentissimam dat occasionem ambiguitas; ut [356] Cæcilio, qui [357] consultori dicenti, [358] *Navem dividere volo: Perdes*, inquit. Sed averti intellectus etiam aliter solet, cum ab asperioribus [359] ad leniora [360] deflectitur; ut qui interrogatus, quid sentiret de eo, qui in adulterio [361] deprehensus esset, [362] *Tardum fuisse* respondit. [363] Ei confine est, quod dicitur [364] per suspicionem; quale illud [365] apud Ciceronem, querenti, quod uxor sua [366] e fico se suspendisset: *Rogo, des mihi surculum ex illa arbore, ut inseram.* [367] Intelligitur enim, quod non dicitur. Et hercle omnis salse dicendi ratio in eo est, [368] ut aliter, quam est rectum verumque, dicatur. Quod fit totum fingendis aut nostris, aut alienis persuasionibus; aut dicendo, quod fieri non potest. [369] Aliena finxit Juba, qui querenti, quod [370] ab equo suo esset aspersus: *Quid tu*, inquit, *me* [371] *Hippocentaurum putas?* [372] Sua C. Cassius, qui militi sine gladio [373] decurrenti: *Heus commilito*, [374] *pugno bene uteris*, inquit. Et Galba de piscibus, qui cum pridie ex parte [375] adesi, & versati postero die appositi essent: *Festinemus, alii* [376] *subcœnant*, inquit. [377] Tertium illud Ciceronis (ut dixi) adversus Curium; fieri enim certe non poterat, [378] ut, cum declamaret, natus non esset. Est & illa ex *ironia* fictio, qua usus est C. Cæsar. Nam, cum testis diceret, a reo femina sua ferro petita, & esset [379] facilis [380] reprehensio, cur illam potissimum

354. *De libro Ennii Annali sexto.*] *Annali* omittit Steph. Francius mallet etiam *e libro.*

355. *Ingentis caussas.*] *Oras* scriptum fuisse apud Ennium, non *caussas*, docent omnia exemplaria Virgilii (lib. IX. 528) quem cum Ennio committit Macrobius lib VI. I. Vide Merulam ad Enn pag. 384. & Columnn. pag. 64.

356. *Cassilio.*] Legendum ex V. C *Cæcilio*: is est Sextus Cæcilius jurisconsultus, de quo Gellius lib. XX. cap. I. COLOMESIUS. *Cascilio* legebat Scipio Gent. lib. I. Parerg cap 38. de quo vide Menag. Amœn. Jur. cap. 8 & Bertrand. Vit. Jurisperit. pag. 253. *Cassio Cælio*: MSS. Bodl. Voss. secund Andr. Colomesii lectionem eo secuti sumus, quod eam Macrobii auctoritas in loco mox afferendo confirmet CAPPER.

357. *Consultatori.*] *Consultori* legendum est. REGIUS. *Consultor* autem hic dicitur, qui consilium petit, capit, &c. alias apud Sallustium in Jugurtha Consultor vocatur, qui dat consilium: en ipsa tibi verba: *ab eo petit, ut fautor consultorque sibi adsit.* CAPPER.

358. *Navem dividere volo.*] Macrobius Theodosius Saturnal. lib. II. cap. 6. *Mercatori, quemadmodum eam forte navem divideret interroganti, respondisse traditur Cæcilius: navem si divides, nec tu, nec socius habebitis.* Ambiguitas est in voce *navis*, quæ ab interrogante pro navis onere sumitur; a respondente non item. COLOMES. *Perdes* legendum: aliter atque olim ad Petron. cap. XLVIII. ubi vitio memoriæ hoc Varroni dictum tribuimus. BURMAN. Consultor intelligebat de dividenda navis æstimatione, Casselius (vel potius Cæcilius) de dividendo navis corpore. Quod Labeonem, qui Antiocho bellum superaverat, fecisse, auctor est Valer. Maxim. lib. VII. de *Dictis*: qui icto fœdere, cum dimidiam navium partem habere debuisset, dimidias omnes secuit, ut tota cum classe privaret. TURNEB.

359. *Ad leniora.*] *Leviora*: Ald. Basil.

360. *Deflectitur.*] *Inde flectitur*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Basil.

361. *Deprehensus.*] Proprium in hac re verbum esse docet Ramirez de Prado ad Mart I. 35. ALMELOV.

362. *Tardum fuisse respondit.*] Alter existimabat illum judicaturum ac responsurum, gravi pœna adulterum esse afficiendum: aliorsum tamen intellectum avertit; *tardum* enim esse dixit, qui non fugisset, antequam deprehenderetur. Et hoc Cicero II. *de Orat.* sicut & hoc, quod mox sequitur. TURNEB. Nullus mihi lepor in hoc dicto esse videtur, si tantum *tardum*, qui non fugisset, intelligamus: sed... ita ambiguitas est in dicto, ut simul tardum ad venerem, & frigidum intelligas, & tardum ad fugam; & miror Strebæum ad Cicer. II. *de Orat.* cap. 68. hunc sensum, quem quibusdam in mentem venisse notat, repudiasse: certe ita *tardum* Donatus explicat ad Ter. Eun. V. scen. ult. Plaut. Casin. vide II. 10. *tardus esse illico cœpi.* Columel. X. 109.

Excitat ut veneri tardos eruca maritos.

Vide Barth. III. Advers. 4. altero autem sensu, de tardo ad fugam, utitur Val. Flac. III. 547.

Ille animos, tardusque fuga, longumque resistens,

Sollicitat. BURMANNUS.

363. *Et confine est.*] Loco & copulæ, *ei* dativus mihi videtur reponendus REGIUS. Et, Voss. secund.

364. *Per suspicionem.*] Quod Græci vocant καθ' ὑπόνοιαν, ut liquet ex Aristophanis Græco Scholiaste, qui hanc loquendi formulam non semel usurpavit. CAPPER.

365. *Apud Ciceronem.*] Lib. II. *de Orat.* 69. ubi legitur: *amabo te, da mihi ex ista arbore, quos seram, surculos.*

366. *E ficu se suspendisse.*] *Sese*; V. C. Alm. *de ficu* Cicero.

367. *Intelligitur enim.*] Nam intelligitur odium uxoris: optat igitur maritus surculum, ut inde se in posterum uxor suspendat. TURNEB.

368. *Ut aliter, quam est... verum dicatur.*] Sic dixerat supra Fabius paulo post initium cap. *ridiculum dictum plerumque falsum est* CAPPER.

369. *Aliena.*] Id est alienam persuasionem, opinionem, &c. finxit aliquid ab alio cogitari. CAPPER.

370 *Ab equo suo aspersus.*] Sic quidem recte legitur: corrupte autem *sputu*, ut quidam depravarunt; neque enim sputum dicto quod subjicitur, congruit; quo Juba innuit, quemdam de se injuste queri, quamvis ab equo suo sit aspersus, cum hippocentaurus non sit. REGIUS.

371. *Hippocentaurum.*] Fingunt Poetæ. Hippocentauros monstra fuisse in Thessalia, quorum pars superior esset humana, inferior equina: significavit igitur Juba, in sua non esse potestate prohibere, ne equus aspergeret, neque id sibi vitio vertendum esse; non enim erat unum corpus equi & Jubæ, quemadmodum est unum corpus Hippocentauri. TURNEB.

372. *Sua C. Cassius.*] *Sic C. Cassius*: Ald. Basil. *Sua Cassius.*] Suam, seu quasi suam ipsius persuasionem & opinionem. Finxit quidpiam a se ipso cogitari, quod dicebat scilicet. CAPPER.

373. *Decurrenti.*] Emendare *discurrenti* mihi legi videtur. REGIUS. *Decurrenti*: Voss. sec. Locat. Ald. Vidov. Obrecht. & recte puto, unde *decursiones* militares.

374. *Pugno bene uteris.*] Finxit sibi esse persuasum, militem, qui currebat, ad pugnam ire; cumque gladio careret, cum pugno usurum. TURNEB.

375. *Adesi.*] Et hic admonuit Badius, legendum *adesi*, vel *adesi*, ab *adedo*, non *adusti*: id. quod ostendit, quod sequitur, *alii subcœnant*: nam pars altera piscium comesta erat; sed iidem facete versati erant PHILAND. *Adusti*: MSS. Alm Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Vidor.

376. *Subcœnant.*] Id est, sub triclinio aversam & versatam partem piscium edunt: male *sub.amedunt* in Menagianis adduci, notatum est in tomo IV. pag. 156.

377. *Tertium.*] Id est, tertii generis, non tertium dictum: nam quartum est numero GALLÆUS.

378. *Ut cum declamaret, natus.*] *Ut declamaret, & natus non esset*: Voss. sec. Obrecht.

379. *Facilius.*] *Facilis* legendum esse, nemo non videt. REGIUS. *Facilis reprehensio*, aut quod reus *testem* interficere noluisset, aut quod ex illa parte significari posset testis libido TURNER.

380. *Responsio*] *Reprehensio*: Voss. sec. Ald. & omnes fere.

partem corporis vulnerare voluisset: *Quid enim faceret*, inquit, *cum tu galeam & loricam haberes?* Vel [381] optima est simulatio contra simulantem; qualis illa Domitii Afri fuit. [382] Vetus habebat testamentum, & unus ex amicis recentioribus, sperans aliquid ex mutatione tabularum, [383] falsam tabulam intulerat, consulens eum, [384] an primipilaris ei testamento suaderet ordinare suprema judicia: [385] *Noli*, inquit, *facere*: [386] *offendis illum.* Jucundissima sunt autem [387] ex his omnibus lenia, & (ut sic dixerim) [388] boni stomachi; [389] ut Afer ingrato litigatori, conspectum ejus vitanti in foro, per nomenclatorem missum ad eum: [390] *Amas me*, inquit, *quod te non vidi.* Et dispensatori, qui, [391] cum ad reliqua non responderet, dicebat subinde, *Non comedi panem, & aquam bibo*: [392] *Pasce, & redde quod debes.* Quæ

381. *Optima est simulatio contra simulationem, &c.*] Est hic locus subobscurus; sed potest *primipilaris* testamentum bifariam accipi; vel pro eo testamento, quo miles, herede primipilari instituto, commilitonibus partem bonorum legavit; vel pro testamento, quo primipilaris Imperatorem scripsit heredem, amicis legata dedit: utrovis modo accipias, clara mens hujus captatoris. CASAUB. Ad Suet. Calig. cap. 38 *simulatio contra simulantem*, MSS. Alm. Voss. sec. Andr. Locat. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. Casaubono fere prælusisse videtur vetus Turnebus in Adversar. lib. xxviii. cap. 35. ubi sic habet: *Est apud eumdem eodem etiam capite captator quidam Domitio Afro falsam tabulam & simulatam inferens, fingensque se velle testamentum facere. cum tabulam in manu haberet: is Afrum rogat, an sibi consulat formula testamenti primipilarium ordinare suprema judicia: id est, testamentum facere. Cum simulationem hominis, & captationem percepisset Afer:* Noli, *inquit*, primipilaris testamento ordinare suprema judicia, offendes enim. *Non minus simulate respondens, & se captari intelligens: nam testamenta primipilarium fere imperatoribus, a quibus promoti fuerant & ditati, & amicis, & benemeritis aliquid honoris caussa legabant. Sæpe etiam Imperatores heredes faciebant: itaque captator ille consulens Afrum, simulabat se testamento ei aliquid legatum velle relinquere, ut Afer, mutato veteri testamento, vicissim ei aliquid legaret. Ut igitur argutia joci intelligatur, qualia dixi, fuisse primipilarium testamenta, existimandum est: quod & e Suetonio suspicari licet in Caligula*, cap. 38. qua quidem Turnebi expositione nihil opinor afferri posse verisimilius. CAPPER.

382. *Vetus habebat testam.*] Plinius Cæcilius in Epist. lib. viii. 18. ad Rufinum, ait Domitium Afrum testamentum improbasse, quod decimo octavo ante anno fecisset, in quo Lucanum & Tullum Domitios fratres heredes scripserat & adoptarat. De hoc testamento loqui videtur Fabius. TURNEB.

383. *Falsam tabulam.*] *Fabulam*: Voss. sec Locat. *fabulam intulerat*; Obrecht.

384. *An primipilaris ei testator.*] Quid sibi velit *testator* hoc loco, non liquet mihi: certe nihil sensui confert. Quare non *testator*, sed *testamento*, mihi legendum videtur. REGIUS. *Et testator*; Voss. sec. Locat. *an primipilari seni testato suaderet*; Obrecht. locus corruptissimus, & in quo ego nullum sensum video: forte scripsit, *an, ut primipilaris ei testamento sua daret, ordinaret suprema judicia.* Et ita speciem fingo; fuisse huic captatori primipilarem quemdam cognatum, ad quem, si intestatus discederet, bona perveniret; sed nunc consulebat Domitium Afrum, an, ut si primipilaris se quoque heredem faceret, ipse testamentum conderet, non addens in cujus emolumentum; sed hoc divinandum Afro relinquebat, ut ille spem conciperet se heredem scriptum iri ab hoc amico recenti, si vicem illi redderet, & novas tabulas faceret, quibus illum heredem relinqueret. BURMAN. Sed vide paulo supra Casaubonum, & veri Turnebi explicationes Burmanniana longe probabiliores. CAPPER. *Primipilaris.*] *Primipilus* apud Romanos dicitur, qui, in prima cohorte legionis, quadringentis præest militibus, diciturque *legionis caput*. TURNEB.

385. *Noli, inquit, facere.*] Alia simulatione Domitius captatorem elusit; illi enim suasit, ne testamentum faceret, cum id alter non rogasset: detexit igitur hominis fucos & captationem. TURNEB.

386. *Offendis illum.*] Turnebus in Adversar. lib. xxvii. cap 35. legisse videtur, *offendes enim.* Vide paulo supra, ubi difficilis hujus loci expositionem a Turnebo allatam retulimus. CAPPER.

387. *Et ex his omnibus levia.*] *Et* copula videtur expungenda; ac *lenia*, non *levia*, legendum. REGIUS. *Levia*; Locat.

388. *Boni stomachi.*] Id est, *boni stomachi*, quod est lene, gratum, & suave; *mali stomachi*, quod est acerbum, asperum, ingratum. *Metaphora* est ducta ab his, quæ in ventriculo & stomacho concoquuntur. Et hoc Cicero ii. *de Orat.* TURNEB.

389. *Ut aperiam de ingrato litigatori.*] Corrupto huic loco sic mihi emendatio afferri posse videtur, ut *aperiam* verbum, ac *de* præpositio expungantur, & *Afer* eorum loco reponatur, ut legatur: *ut Afer ingrato litigatori.* Domitii namque Afri dictis hoc quoque perquam simile videtur. REGIUS. *Aperiam de ingrato*; Locat. *ut Afer .... e ingrato*; Voss. sec.

390 *Amas me.*] Exprobravit illi ingratitudinem, quod bene meriti conspectum fugeret, ne gratias agere cogeretur. TURNEB. *Amare* hic in joco Domitii Afri novitate jucunda & amœna usurpatur. Nam cum is, quem defenderat, ejus conspectum vitasset, ubi postea ipsum convenit, *Amas*, inquit, *me*, *quod te non vidi.* Id est, gratum mihi fecisti; Adversar. lib. xx. cap. 27. TURNEB. Recte Turnebus explicat, eo ipso mihi gratias refers, quod non cogar hominem tam ingratum videre. Ita Terentius sæpe utitur verbo *amare*. Eunuch. i. ii. 106.

Merito te amo,

id est, gratiam habeo. 1bi. a. 3.

Ecquid nos amas de fiducia ista?

Plaut. Pœn. i. ii. 42.

Ergo amo te. BURMAN.

391. *Cum reliqua non responderet.*] *Ad* præpositio mihi adscribenda videtur, ut *ad reliqua* legatur. REGIUS. Legit Erasmus, *cum ad reliqua*: quæ lectio verior esse videtur; *reliqua* enim dicuntur, quando non tantum est expensum, quantum acceptum; unde *reliquatores*. TURNEB. *Cum aliqua non resp.* Voss. sec. Salmasius ad Spartian. Hadr. cap. 7. quem Obrechtus sequitur, & ut Locat. jam edidit: *cum reliqua non responderent*, vel *responderet*: sed egregie refutavit ejus sententiam Gronovius lib. ii. Observ. cap. 4.

392. *Pasce, & redde quod debes.*] Frigidiora hæc sunt hyeme Gallicana, nisi aliter constituas ex MS. Palat. hoc modo: *Passer redde quod debes.* Servorum enim potare aquam. Unde Ovidius:

Ne tibi perpetuo serva bibatur aqua.

sicut & avium, canum. Martialis:

Et bibes abjecto cum cane pronus aquam.

Erit ergo *Passer* convitium in hominem tenuis victus, & aquæ potorem. Hinc *passerinum prandium* Pomponio dictum, pro tenui, notat Adrian. Turnebus, Adversar. lib. xxix. cap. 23.

* *Ut te objectes frustatim passerinum prandium, &c.*

Tali ratione Theocritus tenui victu & aquæ potu se delectantem cicadæ comparat:

Πρῶτον σπίζῃς, ὥσπερ ὁ τέττιξ.

Aqua enim vilissima, quia ejus copia ubique obvia. Horat. lib. i. Sat. v.

——— *venit vilissima rerum*,

Hic aqua.

Ovid. vi. Metam.

——— *usus communis aquarum est*,

Nec solem proprium natura, nec aera fecit,

Nec tenues undas ———

Hinc interpretor apud Varronem *prandium caninum*, pro vilissimo. Nam illis aqua intrito furfuraceo pane vita; *Non vides, inquit, apud Mnesitheum scribi, tria genera esse vini, nigrum, album, medium, quod vocant, κιῤῥόν, id est, gilvum; & novum, vetus, medium; & efficere nigrum virus, album urinam, medium πέψιν; novum refrigerare, vetus calfacere, medium vero esse prandium caninum.* GEBHARD. lib. iii. cap. 1. *Passer & redde*; V C. Alm *Passer redde*; Voss. secund. Andr. ita quoque Salmasius: sed facilius hoc in Gebhardo, quam in Salmasio, ferendum judicat Gronovius; quia dictu loco *pascere* idem, quod convivium dare,

[393] *ὑπαγωγὰς* vocant. [394] Est gratus jocus, qui minus exprobrat, quam potest; ut idem dicenti candidato, *Semper domum tuam colui*, cum posset palam negare: *Credo*, inquit, *& verum est.* Interim de se dicere ridiculum est; &, quod in alium, [395] absentem si diceret, [396] urbanum non esset, quoniam ipsi palam exprobratur, movet risum; quale Augusti est, cum ab eo miles nescio quid improbe peteret, veniret contra [397] Martianus, quem suspicabatur & ipsum aliquid injuste rogaturum: *Non magis*, inquit, *faciam, commilito, quæ petis, quam quod Martianus a me petiturus est.* Adjuvant urbanitatem & versus commode positi, seu [398] toti, ut sunt: quod adeo facile est, ut [399] Ovidius ex *tetrasticho* Macri carmine librum in malos poëtas [400] composuerit: quod fit gratius, si qua etiam ambiguitate conditur; ut Cicero [401] in Accium, hominem callidum & versutum, cum is in quadam *caussa* suspectus esset: [402] *Nisi qua Ulysses rate* [403] *evasit Laërtius.* [404] Seu verbis ex parte mutatis; ut in eum, qui, cum antea stultissimus esset habitus, post acceptam hereditatem primus sententiam rogabatur: [405] *Cujus hereditas est, quam vocant sapientiam*, [406] pro illo, *facultas est.* Seu [407] ficti notis ver-

vel lautius epulari. significaret. Vide & de verbo *pascere* ad Petron. cap. LVII. Obrechtus edidit, *pascere & redde*, quod etiam conjecerat Francius; sed eo omnis lepos *dicti* perit, quem recte explicuit Gronovius [lib. II. Observat. cap. 4.] BURMANNUS. Cujus hæc verba. *sed eo omnis lepos dicti perit*, pertinere non possunt ad illam Obrechti & Francii lectionem *pascere & redde*; nam, sive legas *pascere & redde*, sive malis *pasce & redde*, idem utrobique sensus erit. Et certe Turnebus in Adversar. lib XXIX. cap. 12. τὸ *pascere* usurpari pro τῷ *vesci*, probavit ex illo præsertim Spartiani loco [in Adrian.] *ad deprehendendas obsonatorum fraudes cum plurimis fomentibus pasceret.* Malim igitur Burmanni ἀπόφασιν ad Gebhardi & Salmasii referre lectionem, quæ sic habet: *Passer redde quod debes.* CAPPER.

393. *Ὑπαγωγὰς vocant.*] Quod, qui iis utitur, quodammodo *subigit* eum, quem ridet. TURNEB. *Quæ ὑποθέσεις vocant*; Obrecht. Utinam Obrechti Commentarii lucem vidissent, quibus rationem emendationis suæ reddidisset. Sed nos servamus vulgatam lectionem, eum ὑπαγωγὰς recte se habere putemus; qua voce *deceptionem* notatur: ita in antiquis Glossis ὑπαγωγὴ *captio* vertitur: & apud Polluc. lib. IV. Sect. 50. inter voces, quæ notant fraudes, dolos, ὑπαγωγὴ recensetur: & Suidas ὑπαγωγαὶ, κλοπαί: & ita ὑπάγειν pro decipere, inducere in fraudem. Eurip. Andr. 428.

Πρὸ παιδὸς θάνατον, ᾧ σ' ὑπήγαγον
Ἐς χεῖρας ἐλθεῖν τὰς ἐμὰς ἐπὶ σφαγήν.
Proposui filii mortem, qua te inducerem,
Ut venires in meas manus ad necem.

BURMAN.

394. *Et gratus locus.*] L mutata in *i*, *& gratus jocus* legendum. REGIUS *Est gratus jocus*; V. C. Alm. Ald. Steph. & omnes fere. *Locus*; Voss. sec. Locat.

395. *Si absentem diceret.*] *Si in absentem*; Francius. *Diceretur*; Obrecht. Particulam *si* proprium in locum unde avulsa erat, restituimus: quamvis ex illa *metathesi* nullum sensus damnum immineret. CAPPER.

396. *Urbanum non esset.*] *Non erat*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov.

397. *Martianus*] Memoratur *Granius Martianus* Senator sub Tiberio apud Tacit. Annal. lib. VI. cap. 38. Sed illum senem fuisse oportuit; quia hic Augustus militem *commilitonis* titulo ornat, quod eum fecisse post bella civilia negat Suetonius, cap 25. nisi hic in communi sermone præter solitum blandum Augustum dicamus; cum Suetonius abstinuisse hoc vocabulo in concionibus & edictis, scribat. BURMAN.

398. *Tot ut sunt.*] *Toti* legendum esse, facile ex ipso percipitur sensu. REGIUS. *Tot*; V. C. Alm. Locat.

399. *Ovidius ex tetrasticho.*] Gyrald. dialogo IV. Poëtarum: *Periit Ovidii liber, quem in malos Poetas ediderat, ut ex Fabio colligimus: etsi noster amicus grammaticus constanter hoc pernegat, verbaque Fabii transferat ad illud Priapeiorum Epigramma*:

Quid frustra quereris, colone, mecum?

Quod factum putat contra Macri Poëtæ tetrastichon parum lepidum. COLOMES. Fuisse videtur hic liber Ovidii ex centonibus Macri compositus, quo lusu Ausonius, & postea alii * lascivierunt. *Tetrasticho carmine.*] Versibus ita dispositis, ut versus quatuor unam sententiam semper finiant. Sic fere se habent *disticha* nomine Catonis vulgata, ubi duo versus unam sententiam continent. Supina fuit hic Abbatis *de Pure* negligentia, qui Gallice vertit; *d'un seul quatrain de Macer, Ovide a fait un livre*: sed longior & molestior ego sim, si vel millesimam hujus interpretis errorum partem recensere velim. CAPPER.

400. *Composuit.*] *Ut* conjunctio cum subjunctivum exposcat, *composuerit* est legendum. REGIUS.

401. *In Accium.*] In *Marcium*; MSS. Palat. *Martium*; Voss. sec. & GEBHARDUS. II. Crep 18. *in Arrium*, Par. Basil. forte versus ille ex Accii aliqua Tragœdia, ut legi posset: *Cicero ex Accio in hominem callidum.* Nisi sit in *Arrium* illum. quem ridet Catullus carm. LXXXV. ubi quidam codices *Arrius*: sed hæc incerta. BURMAN.

402. *Nisi qua Ulysses, &c.*] Versus hic est ex aliqua Tragœdia. Sensus esset, *Ulyssem dolis Cyclope excæcato, & nave conscensa periculum evasisse; eumdem sua calliditate evasisse Charybdim, & Scyllam*: sic etiam elapsum esse Accium dolis. TURNEB.

403. *Intervasit Lentius.*] Emendate in quibusdam codicibus legitur, *rate evasit Laertius.* REGIUS. *Intervasit Laertius*; V. C. Alm. *arte evasit*; alii.

404. *Vel verbis ex parte mutatis.*] Eodem plane sensu Tullius II. *de Orat.* num. 257. *vel paululum immutatus* [versus,] quæ proprie παρῳδία vocari solet. CAPPER.

405. *Cujus hereditas esset quam.*] *Est*, non *esset*. facile expositio, quæ sequitur, ostendit, *pro illo, facultas est.* Exponit autem Fabius, quo modo verba sint ex parte mutata; versus namque, ut conjectare possum (neque enim non ignoro unde sit sumptum) sic erat scriptus:

Cujus facultas est, quam vocant sapientiam.

Pro illo autem *facultas*, subjicitur *hereditas.* REGIUS. Versus est alicujus Tragici:

Cujus facultas, quam vocant sapientiam:

quem Cicero immutavit, quia stultus ille, partis divitiis, jam sapiens habebatur, quasi divitiæ parerent sapientiam. TURNEB. *Cujus facultas esset*; Voss. sec.

406. *Pro illo facultas est.*] *Facultas*; V. C. Alm. marg. Vidov. & sic legebat etiam Regius.

407. *Fictis notis versibus.*] Vel *novis versibus* legendum, quos ipsi scilicet pro tempore fingemus, quemadmodum, auctore Dionysio Halicarn. ipsi Isocrati in orationibus plus quinquaginta exciderunt; nec defuerunt, qui aliquot apud Ciceronem observarunt. Et Livius Historias suas ab hemistichio Heroico incepit, id quod ipse Fabius observavit in nono. Vel totum illud *fictis notis versibus*, tanquam supposititium a glossematario quopiam adscriptum, eradendum; quia præter notos versus fingere, nihil aliud est, quam quod supra dixit, eos ponere verbis ex parte mutatis. Deinde nullum adjicit exemplum, per quod huic membro locus esse possit: tamen, quod sequitur de proverbio, aptissime cohæret cum eo, quod proxime præcessit, *cujus hereditas est, quam jam vocant sapientiam.* MOSELLANUS. Scribe *novis versibus.* Cicero enim dicit, versum facete interponi, vel, ut est, vel paululum immutatum, vel aliquam partem versus. Addit & Quinctil. posse a nobis fingi *notos*, id est, assumptos. Obiter emendabis Cicer. *de Orat.* II. 64. de versibus interpositis, cum passim in codicibus omnibus legatur, *Si tacete*, scribe *St*; est enim apud Terentium in Phorm. *St*, index silentii. Eum locum Ciceronis, a nobis animadversum, postea emendavit Balius. PHILAND. Mem recte & vere, *seu fictis notis versibus similes, quod παρῳδία dicitur*: hoc si quis forte non satis intelligit, consulat Athenæum. MURETUS. Lib. XIX. Var. Lect. 6. *seu fictis notis versibus*;

sibus

sibus similes, quod *παρῳδία* dicitur; & proverbia opportune aptata, [408] ut de homine nequam lapso, &, ut allevaretur, roganti: [409] *Tollat te, qui non novit.* Ex historia etiam [410] ducere urbanitatem, eruditum; ut Cicero fecit, cum ei testem in judicio Verris roganti dixisset Hortensius, [411] *Non intelligo hæc ænigmata: Atqui debes*, inquit, *cum* [412] *Sphingem domi habeas.* Acceperat autem ille a Verre Sphingem æneam magnæ pecuniæ. Subabsurda illa constant [413] stultis simili imitatione, & quæ, nisi fingantur, stulta sunt; ut qui, mirantibus, quod humile candelabrum emisset: [414] *Pransorium erit*, inquit. Sed illa similia absurdis sunt acria, quæ tanquam sine ratione dicta [415] feruntur; ut servus Dolabellæ, [416] cum interrogaretur, an dominus ejus auctionem proposuisset: [417] *Domum*, inquit, *vendidit.* Deprehensi interim pudorem suum [418] ridiculo aliquo explicant; ut qui testem, dicentem se a reo vulneratum, interrogaverat, an [419] cicatrices haberet; cum ille ingentem in femore ostendisset: [420] *Latus*, inquit, *oportuit.* [421] Contumeliis quoque uti belle datur; ut

Locat. Ald. Sich. Colin. Vidov. *seu ficti notis versibus similes, quod:* Andr. *seu ficti notis versibus similes;* Voss. secund. *seu fictis notis versibus similesque παρῳδία dicitur:* V. C. Alm. Mureti lectionem secutus Obrecht. lotus certe corruptus; desiderari enim tertium genus jocorum ex versibus *aliquam partem* * *versis*, ut Cicero ait, manifestum est: quare ex Murmi & Almel. codicibus legi posset, *seu ficti, & notis versibus similes, quod παρῳδία dicitur.* Sed tunc incommodum accidit, quod nullum subjiciatur exemplum, & præcedens *cujus hereditas, &c.* vera sit *παρῳδία*. Quare puto Quinctilianum hæc ad duo genera redegisse, & *versus paululum mutatos*, & *aliquam partem* * *versus*, pro iisdem habuisse: ideo fortasse legendum continuato sensu, *cujus hereditas, &c. pro illo facultas est, seu fictis notis versibus. Simileque est, quod παρῳδία dicitur. Et proverbia:* ita tertium Ciceronis genus subjicit secundo a se posito. Rogatus autem erat stultissimus ille his verbis, *cujus hereditas, &c.* quasi illi versus ficti essent & novi in ejus honorem, cum revera esset *παρῳδία*. BURMAN. A quo miror non admissam fuisse Mureti lectionem, quæ firmari potest eo, quod *παρῳδία* dicatur, tum de versibus, quorum verba ex parte mutantur; sive, ut Cicero ait, qui paululum immutantur; tum de versibus, qui similes notis finguntur. Nullum igitur occurrit in Mureti lectione incommodum: grave autem occurrit in ea, quam Burmannus proposuerat; nam *παρῳδία* distingueretur a versibus paululum immutatis, seu quorum verba ex parte mutantur, itemque ab iis, qui finguntur similes notis Cæterum edition. Vascos. Stephan. & Lugduno-Batav. habent: *Seu fictis notis versibus. Simile est, quod παροιμία dicitur, & proverbia:* quæ quidem lectio ex Raphaelis Regii emendatione orta est: sed eam quis possit admittere? verbo dicam: distinguit *τὴν παροιμίαν* a proverbio, cum sint unum & idem. Porro in Burmanni nota spissim est error, & eo, qui Criticorum in album referri velit, indignus. Quid enim, amabo vos, hæc sibi volunt? *Ex versibus aliquam partem versis, ut Cicero ait .... & versus aliquam partem versos:* ubinam sic loquitur Cicero? num in eo, quem, Burmanne, indicas, loco ex II. *de Oratore?* At en ipsa tibi Tullii verba num. 257. *Sæpe versus facete interponitur, vel ut est, vel paululum immutatus; aut aliqua pars versus.* Ergo hac saltem vice Ciceronem ipsum non legeras: sed ubi *versus* istos tuos *aliquam partem versos* invenisti? num in hac Philandri, quam refers, nota? *Cicero dicit versum facete interponi, vel ut est, vel paululum immutatum, vel aliquam partem versus:* quod si ita est, legisti quidem Philandrum, sed non intellexisti. Arbitratus es vocabulum *τὸ versus* esse participium passivum, sicque Philandrum, vel invitum solœcisare coegisti. Est autem *τὸ versus* nomen substantivum in singulari genitivo quartæ declinationis. Jam vero, quid hoc Κριτικῶς est? Ciceronem allegare, quem non legeris, & Philandrum, quem legeris, non intelligere? Quanto satius fuisset auctores, quos citas, attentius legere, & quos legis, intellectu assequi; quam illud in Arcadiam novam iter [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] suscipere, & susceptum famoso poëmate narrare? CAPPER.

408. *Ut homine in aquam lapso.*] *De* præpositio ad sensus integritatem adscribenda videtur, ut legatur *de homine*, &c. est autem hoc proverbium in plano dictum, ut Horatius lib. I. Epist. XVII. 58.

Nec semel irrisus triviis attollere curat
Fracto crure planum, licet illi plurima manet
Lacryma, per sanctum juratus dicat Osirim
Credite, non ludo, crudeles tollite claudum;
Quære peregrinum, vicinia rauca reclamat.

REGIUS. *Ut homine in aquam:* Locat. *ut homine quam lapso;* V. C. Alm. Colbert. *ut homini nequam lapso:* Voss. sec. suspecta illa *in aquam lapso*. sed legendum ex codice Francii, repetita ultima syllaba vocis *homine: ut homine nequam lapso, &, ut allevaretur, roganti,* (vel *rogante*,) *tollat te:* *nequam* est ille *planus* Horatii, qui se lapsum & crus fregisse simulabat, & tollentes ludibrio habebat, donec, cum bona fide crus fregisset, fidem non invenit, auxilium implorans; ut recte Erasmus explicuit, pag. 618. neque enim fingi potest hos ludos præbuisse in aquam se sæpius projiciendo: neque tunc vox *tollat* esset apta, sed, *extrahat*, dicendum foret; nam, ut recte Lambinus ad Horatii locum, *tollere*, est curru, rheda tollere; & Vavass. de vi & usu quorumdam verborum, pag. 65. & noster variavit cum *allevare*, quod idem sæpe notat, quod *tollere*, ut lib. I. cap. II. *Vidi multos, quorum supercilia ad singulos vocis conatus allevarentur.* Vid Vass. Elegantias. lib. V. cap. 81. BURMAN. Lectionem quam Francii codex offerebat, eo lubentius amplexi sumus, quod ipsius vestigia in codd. Almelov. Colbert. & Voss. secund. clare satis appareant: præter quam quod Horatianæ narrationi magis congruit. CAPPER.

409. *Tollat te, qui non novit.*] Proverbium est, quod concitne usurpamus, cum significamus alicujus dolos nobis esse compertos, neque ab illo nobis imponi posse. Vide Erasm. Chiliad. TURNEB.

410. *Docere urbanitatem.*] Ne hic quidem locus mihi probatur. Fabium enim non *docere*, sed *ducere*, scriptum reliquisse contenderim; elegantissimus namque erit sensus, si legatur: *Ex historia etiam ducere urbanitatem, eruditum.* REGIUS.

411. *Non intelligo.*] Plutarch. vita Ciceron. pag. 864. qui eburneam Sphingem fuisse dicit.

412. *Sphingem æneam.*] Ductus est jocus a fabula Thebanæ Sphingis, quæ ænigmata proponebat viatoribus & prætereuntibus: hoc in Plutarch. apophthegm. TURNEB.

413. *Stultissimo imitatione.*] *Stultissima* nihil sensui congruit. *Stultis* autem *simili imitatione*, fortasse legendum est. REGIUS. *Stultissima:* MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

414. *Pransorium erit.*] Humile candelabrum non ita diffundit lucem: itaque noctu pene est inutile: dixit igitur fore *pransorium*, quum ipso meridie lucerna non egeamus. TURNEB.

415. *Feruntur.*] *Ferunt:* V. C. Alm.

416. *Cum interrogaretur.*] *Cum interrogaret;* V. C. Alm. Locat. Ald.

417. *Domum vendidit.*] Sic acerbe notavit herum servus, significans illum jam omnia bona vendidisse. Solent siquidem ultimæ venundari ædes, quas aliquis incolat. TURNEB.

418. *Ridiculo aliquo.*] *Ridiculo alio, quo explicant:* V. C. Alm.

419. *Cicatrices.*] *Cicatricem:* V. C. Alm.

420. *Latus, inquit, opportunius.*] Emendate in quibusdam *oportuit* legitur, ut intelligatur *latus oportuit vulnerari.* REGIUS. Significavit illum testem non esse dignum tantulo vulnere, sed lethali & mortifero; vel quod latera, non femora, facilius conteri soleant: quare in lateribus potius erant ostendendæ cicatrices, quam in femoribus, quod cum superiore dicto convenit; vel ad *pudorem* hæc referenda. TURNEBUS. *Opportunius;* MSS. Bodl. Voss. secund. Ven. Locat. Vasc. Obrecht. plurimæ vero edit. in marg. *opportunum*, V. C. Alm.

421. *Iis quoque uti.*] Quo referatur illud *iis*, ingenue fateor me non percipere: forsitan vero pro *iis* legendum

[422] Hispo, [423] objicienti bis acerba crimina accusatori: *Mentiris*, inquit. Et [424] Fulvius propinquus Legato interroganti, [425] an in tabulis, quas proferebat, chirographus esset: [426] *Et verus*, inquit, *domine*. Has aut accepi species, aut inveni frequentissimas, ex quibus ridicula ducerentur: sed repetam necesse est, infinitas esse, tam salse dicendi, quam severe; quas præstat persona, locus, tempus, casus denique, qui est maxime varius. Itaque hæc, ne omisisse viderer, attigi: illa autem, quæ de usu ipso & modo jocandi complexus sum, [427] adeo infirma, sed plane necessaria. [428] His adjicit Domitius Marsus, qui de urbanitate diligentissime scripsit, quædam non ridicula, sed cuilibet severissimæ orationi convenientia, eleganter dicta, & proprio quodam lepôre jucunda: quæ sunt quidem urbana, sed risum tamen non habent. Neque enim ei de risu, sed de urbanitate est opus institutum, quam propriam [429] esse nostræ civitatis ait; & sero sic intelligi cœptam, [430] postquam Urbis appellationem, etiam si nomen proprium non adjiceretur, Romam tamen accipi sit receptum. [431] Eamque sic finit: *Urbanitas est virtus quædam in breve dictum coacta, & apta ad delectandos movendosque homines in omnem affectum, maxime idonea ad resistendum, vel lacessendum, prout quæque res ac persona desiderat.* [432] Cui si brevitatis exceptionem detraxeris, omnes orationis virtutes complexa sit. [433] Nam sic constat rebus & personis: quod in utrisque oporteat, dicere, perfectæ eloquentiæ est. Cur autem brevem eam esse voluerit, nescio quidem. At, quam in eodem libro dicat fuisse & in multis, narrandi urbanitatem paulo post ita finit, Catonis (ut ait) opinionem sequutus: *Urbanus homo erit, cujus multa bene dicta responsaque erunt;* [434] *& qui in sermonibus, circulis, conviviis, item in concionibus, omni denique loco* [435] *ridicule*

est *jurgiis*, vel *conviciis*. Exempla quidem, quæ subjiciuntur, convicia sunt; ut *mentiris*, & *dominus*. REGIUS. *In*; Locat. Ald. sed aliæ editiones *contumeliis*: nisi quod in marg. Basil. *jurgiis* alibi legi, notatur.

422. *Hispo*] Nullus dubito, quin fuerit hic Romanus Hispo, inter declamatores a Seneca memoratus, & cujus ingenium Tacitus describit lib. I. Annal. 74 fuit & Terentius Hispo, cujus meminit Cicero lib. XIII. fam. 65. qui forte fuit propinquus Terentiæ Ciceronis: unde ad Att. XI. 20. necessarium suum vocat. Ejus etiam lib. XIV. Epist. I. mentionem fieri verosimile est, ubi Manutius hujus Hisponis apud Fabium mentionem injicit. BURMAN.

423. *Objicienti bis ardore.*] Pro *ardore*, *acerba*, in quibusdam legitur codicibus. REGIUS. *Objicienti bis ardore*; Locat. Voss. *objicienti elisa tempore crimina*; Obrecht.

424. *Fulvius.*] Forte fuit Fulvius Sparsus, de quo Seneca in declamationibus. Vide Schott. de claris apud Senec. Rhetor.

425. *An in tabulis.*] Ex ambiguitate forsan risum quæsivit, cui locum dat *etymologia*; siquidem chirographus est scriptura cujusvis manus, etiamsi usus est pro scriptura, quam quis propriis digitis exaravit, quod genus Jurisconsulti συγγραφὰς dicunt. Ausonio certe Theodosius Augustus scribens, αὐτόγραφον vocat. MOSELLAN. Cujus explicationem in sequenti nota Burmannus ex quodam Salmasii libro egregie refellit. CAPPER.

426. *Et verus domine.*] Contumelia est in verbo *domine*: vocem enim illam existimabant Romani tyrannicam: quocirca Augustus vetuit ne *dominus* appellaretur; & Domitianus, cum ipse tyrannus esset, se *dominum & deum* appellari jussit. TURNEB. Si in *domini* voce est contumelia, altera erit in *verus*, quasi objiceret ipsi falsum, quo aliquando usus esset; nam quod Mosellanus quærit eam in vocis chirographi *etymologia*, puto falsum esse; & syngrapham a chirographo toto cœlo distare notum est, & pluribus demonstratum a Salmasio de modo usurarum cap. X. ubi & pag. 423. docet chirographum tabulam dici, ut hic videtur. BURMAN.

427. *Adeo infirma*] R litera expuncta, *infima* mihi legendum videtur. REGIUS.

428. *His adjicit Domitius.*] Præter superiora ridicula, quamdam ponit Domitius Marsus seriam urbanitatem, quæ venustas est quædam & suavitas, qua oratio quoque gravis conditur: neque tamen usquequaque adstipulabitur Fab. Marso. TURNEB. De Domitio Marso pluribus agit diligentissimus Broukhusius ad Tibul. lib. IV. Eleg. 15. ubi & fragmenta quædam ejus collegit, inter quæ mirror nullam libri ejus de urbanitate mentionem fieri. BURMAN.

429. *Esse nostræ civitatis.*] *Ait* verbum, ut adscribatur, sensus exposcit. REGIUS. *Ait* non habent MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *Nostræ civitatis.*] Romanæ videlicet; sicut ἀστεισμὸς ab ἄστυ Athenis dictus est; eo quod hanc urbem peculiari nomine & κατ' ἐξοχὴν vocarent ἄστυ. CAPPER.

430. *Postquam Urbis appellationem.*] Quemadmodum *Urbs* per *antonomasiam* significat *Romam*, ita quoque *urbanitas* proprie significat lepiditatem sermonis urbis Romæ, non aliorum oppidorum; ut *Atticismus* elegantiam sermonis Athenarum. TURNEB.

431. *Eamque sic finit.*] *Eamque finit*; Voss. sec.

432. *Cui si brevitatis, &c.*] Male adjecit definitioni *brevitatis exceptionem*, cum præsertim urbanitas, non solum in *dicto* brevi conspiciatur, sed interdum etiam in longa expositione. TURNEB. Francius malebat, *quæ si, &c. complexa sit*, vel *quæ complexura sit*. BURMAN. *Si brevitatis exceptionem detraxeris.*] Hoc est, eo excepto, quod urbanitatem ait esse virtutem in breve dictum coactam. CAPPER.

433. *Nam sicut ista rebus & personis quod.*] Corruptus hic sensus quanam ratione emendari possit, mihi sane non occurrit. REGIUS. Hic locus a nemine, quod sciam, hactenus restitutus, utcumque poterit corrigi, si in hunc modum legatur: *Nam sic decere, ut ista rebus & personis conveniant, quod in utrisque oportet, perfectæ eloquentiæ est.* Aut, si propius ruinam lectionis imitari volueris, sic ordina: *Nam sicut ista rebus & personis conveniant, quod in utrisque oportet, decere, perfecta eloquentia est.* MOSEL. *Nam sicut ista rebus & personis*; MS Bodl. Andr. Locat. Ald. Sich. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *Nam sicut ista rebus & personis, & quod in utrisque oporteat, decere, perfecta eloquentia est*; Vascos. Steph. Voss. secund. *Nam sic constat rebus & personis*; Lugdun. Oxon. Obrecht. marg. Steph. & Chevallonii Legerem: *Nam, si constat rebus & personis, quod in utrisque oporteat, decere, perfecta eloquentia est.* Si urbanitas his duabus partibus absolvitur, quod in utrisque oportet statuere, & in eloquentia, & in urbanitate, est ea definitio perfectæ eloquentiæ, non tantum urbanitatis. BURMAN. Sed nihil opus est ea, quam Burmannus proponit, mutatione; nam Fabii sensus intellectu facilis est hunc in modum: *Nam sic*, id est, hac posita urbanitatis definitione, *constat* urbanitas *rebus & personis*: *decere* porro, *quod oporteat in utrisque*, id est, in rebus & in personis, hoc demum *perfectæ eloquentiæ est*: igitur urbanitas *omnes orationis virtutes complexa erit.* CAPPER.

434. *Et quod in sermonibus*] *Et qui*, non *quod*, aperte legendum esse constat. REGIUS.

435. *Ridicule dicet.*] Hoc est, facete & satis ingeniose; ut auditoribus risum moveat. CAPPER.

commodeque dicet. [436] Risus erunt, quicumque hæc faciet orator. [437] Quas si recipimus *finitiones*, quidquid bene dicetur & urbane, *dicti* nomen accipiet. Cæterum illi, qui hoc proposuerat, consentanea fuit illa divisio, ut dictorum urbanorum alia seria, alia jocosa, alia media faceret. [438] Nam eadem est omnium bene dictorum. Verum mihi etiam jocosa quædam videntur posse non satis urbane referri. Nam meo quidem judicio illa est *urbanitas, in qua nihil absonum, nihil agreste, nihil inconditum, nihil peregrinum, neque sensu, neque verbis, neque ore gestuve possit deprehendi:* ut non tam sit in singulis *dictis*, quam [439] in toto colore dicendi; qualis apud Græcos [440] * Ἀττικισμὸς ille redolens Athenarum proprium saporem. Ne tamen judicium Marsi, hominis eruditissimi, subtraham, seria partitur in tria genera, honorificum, contumeliosum, medium. Et honorifici ponit exemplum [441] Ciceronis quoque pro Ligario apud Cæsarem: [442] *Qui nihil soles oblivisci, nisi injurias.* Et contumeliosi, quod Attico scripsit de Pompeio & Cæsare: [443] *Habeo, quem fugiam; quem sequar, non habeo.* Et medii, quod ἀποφθεγματικὸν vocat, [444] & est, cum ita dixit: [445] *Neque gravem mortem accidere forti viro posse, neque immaturam consulari, neque miseram sapienti.* Quæ omnia sunt optime dicta: sed cur proprie nomen urbanitatis accipiant, non video. Quod si [446] non * solum totus (ut mihi videtur) orationis color metetur, sed etiam singulis *dictis* tribuendum est; illa potius urbana esse dixerim, [447] quæ sunt generis ejusdem, quæ ridicula dicuntur, & tamen ridicula non sunt; ut [448] de Pollione Asinio, seriis jocisque pariter accommodato, dictum est, [449] *Esse cum omnium horarum.* Et de actore facile dicente ex tempore, [450] *Ingenium cum in numerato ha-*

436. *Risus erunt quicumque.*] *Erit* in quibusdam legitur codicibus: sed ne sic quidem mendæ tolluntur. Quo autem modo removeri possint, mihi non liquet, nisi forte *quæcumque* legantur. REGIUS. Forte *visus erit, quicumque hæc faciet, orator*: eo sensu, ut, secundum hanc urbanitatis definitionem, quicumque ita se gesserit, videri possit orator: debent autem hæc verba continuari cum præcedentibus, quemadmodum Obrechtus videtur censuisse, ut Cato, & Marsus eum secutus, dicat, *qui in sermonibus, &c. commode dicet, visus erit orator*: vel, si verba hæc Fabii, & ejus de hac definitione judicium esse velimus, quod forte præstat, referenda ad principium periodi: *At cum in eodem libro dicat, &c. visus erit, quicumque hæc faciat, orator.* BURMAN. Cujus conjectura hoc quidem in loco non videtur admittenda; neque enim orator præcise hic quæritur; sed urbanus homo, qui risum auditoribus movere ingeniose possit: ergo τὸ *risus erunt* vel *erit* servandum est hoc sensu: *quicumque orator hæc faciet*, is risum excitabit: quotiescumque *orator* aliquis *hæc faciet*, toties ridebunt auditores. Est præterea grave incommodum in illa Burmanni παρορθώσει; hanc enim Fabio affingit opinionem, ut, quicumque facete dicat, is protinus sit orator: quod a Fabii mente quantum abhorreat, nemo non videt. CAPPER.

437. *Quasi recipimus finitiones.*] *Quas si* legendum, ita sensu exigente. REGIUS. Fabius Marsi definitionem, ut plura, quam oporteret, comprehendentem reprehendit; atque *urbanitatem* positam esse in libero orationis lepore ac suavi colore; aut, si redigenda est ad brevitatem illam, ex genere ridiculorum esse, quæ tamen ridicula non sint. TURNEB.

438. *Nam eadem est.*] *Est eadem*; edit. Obrecht.

439. *In toto colore dicendi.*] In tota dicendi forma, quam Hermogenes ἰδέαν vocat, nos hodie *stylum* vulgo dicimus; pseudo-Demetrius ille Phalereus ἑρμηνείαν; Proclus in *Chrestomathia* (vide Photii Bibliothecam cod. 239.) πλάσμα; Cornificius ad Herenn. *figuram*; Quinctilian. lib. XII. cap. 10. *dicendi genus.* Quanquam, ut mihi quidem videtur, τὸ *color* hoc in loco non tam proprie stylum significat, quam styli proprietatem & affectionem, quæ totam orationis formam faciat urbanam. De variis τοῦ *color* significationibus apud Rhetoras, & apud ipsum Fabium, vide notas ad cap. 2. lib. IV. CAPPER.

440. *Atticismos ille reddens.*] Quamvis *reddens* fere legatur, & recte legi videatur; ego tamen non *reddens*, sed *redolens*, legendum esse contenderim. *Atticismos* autem linguæ Atticæ proprietas elegantiaque dicitur. REGIUS. *Reddens*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. infra lib. XII. cap. 10. *Saporem Atticum*, peregrino opponit. De *olere* & *redolere* vide infr. ad lib. VIII. cap. 1. Ἀττικισμὸς Græcis literis ut excuderetur, curavimus; nam Latine scriberetur *Atticismus*. Vide Ciceronis Epistol. ad Attic. lib. IV. epist. 17. ubi legitur in Græviana editione, Ἀττικισμός. CAPPER.

441. *Ciceronis quoque.*] *Quoque* copula, ut otiosa, mihi videtur expungenda. REGIUS. *Ciceronis quod*; Voss. sec. Obrecht.

442. *Qui nihil soles oblivisci, &c.*] Nihil honorificentius dici posuit; simul enim memoriam ingeniumque Cæsaris commendat, & clementiam, quæ duæ virtutes fuerunt in Cæsare præstantissimæ, ut meminit Plin. lib. VII. TURNEB. Est in Orat. pro Ligar. cap. 12.

443. *Habeo quem fugiam.*] Vel significat utrumque, Cæsarem & Pompeium esse fugiendum, ut qui contenderent de ambitione principatus; vel significat, fugiendum Cæsarem, ut patriæ hostem, neque protinus sequendum Pompeium, cujus partibus diffidebat. Cicero hoc utitur lib. Epist. ad Attic. 8. Epist. 7. TURNEB. Meminit & Plutarch. in Apophthegm. & Macrob. lib. II. cap. 3. PHILAND.

444. *Et est ita cum dixerit.*] Depravatus est hic locus, qui sic emendari posse videtur, si *ita cum* particulæ postponatur, ac *dixit* legatur hoc modo: *& est, cum ita dixit.* REGIUS. *Et est ita cum dixerit*; Locat. *& est ita cum dixit*; Ald.

445. *Neque gravem*] Cicer. IV. Catilin. 2. qui habet, *neque turpis mors forti viro accidere potest.*

446. *Non solum totus*] *Solum* non habent MSS. Alm. Voss sec. Locat. Ald. Basil. Obrecht. BURMAN. Ex aliarum & præsertim Vascos. Steph. Lugduno-Batav. editionum fide, τὸ *solum* restituimus, eo quod sic oratio esset Quinctilianæo candori magis consentanea. CAPPER.

447. *Quæ sunt generis ejusdem, quæ ridicula dicuntur.*] Sic intelligo quasi scripsisset Fabius: *Quæ sunt generis ejusdem, atque ea, quæ ridicula dicuntur, &c.* CAPPER.

448. *De Pollione Asinio.*] *Ut* adverbium mihi adscribendum videtur; sic enim nihil deerit. Exemplis namque declarat Fabius, nonnulla esse urbana, quæ tamen non sint ridicula. REGIUS. *Ut* non habent. Voss. secund. Locatel.

449. *Esse cum omnium horarum.*] Sic appellatur, qui se his accommodat, quibuscumque agit, atque inter remissos est facetus, inter severos serius, facilitate quadam naturæ, & proprietate. TURNEB. Sic Tiberius Augustus apud Suetonium cap. 42. duos profitetur se in familia habere omnium horarum homines, cum quibus jucundissime consuetudinem habeat. Cujusmodi autem debeat esse seriis jocisque accommodatus, felicissime tradit Noctium Atticarum scriptor, lib. XII. cap. 4. Et in eumdem usum multa comportavit Erasmus, qui proverbium ex hoc dicterio fecit. MOSELL. Sic Cicer. *de Orat.* II. 67. Mummium *cujusvis temporis hominem* esse dictum, a C. Publicio scribit.

450. *Ingenium cum in numerato habere.*] Hoc Augustus de Vinnio. Vide Senec. in Declamat. alii tamen scribunt *Vinicium.* PHILAND. Sic commendatur extemporalis facultas: ducta est *metaphora* a locupletibus viris, qui pecuniam habent præsentem, numeratam, atque in promptu;

bere. Etiam Pompeii, quod refert Marsus, in Ciceronem, [451] diffidentem partibus: [452] *Transi ad Cæsarem*, [453] *me timebis.* Erat enim, si de re minore, aut alio animo, [454] aut denique non ab ipso dictum fuisset, quod posset inter ridicula numerari. Etiam illud, quod Cicero [455] Cerelliæ scripsit, reddens rationem, cur illa C. Cæsaris tempora tam patienter toleraret: [456] *Hæc aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho.* [457] Stomachus enim ille habet aliquid joco simile. Hæc, quæ movebant, dissimulanda mihi non fuerunt: in quibus ut erraverim, legentes tamen [458] non decepi, indicata diversa opinione, quam sequi magis probantibus liberum est.

ut actor ille semper ad manum habebat. quæ dicenda erant ex tempore. TURNEB. Eleganter Senec. procem. lib IV. controv. de Q. Haterio nobili oratore: *Tanta*, inquit, *illi velocitas orationis, ut vitium fieret: itaque Divus Augustus optime dixit: Haterius noster sufflaminandus est.* Divus Hieronymus, Epistola ad Pammachium, Augusti illud dictum de Ateio refert, quem etiam *ingenium in numerato habere* aiebat. Verum Hieronymi locum corruptum puto, & legendum *Haterius*, pro *Ateius.* Mendosior vero Quinctilianus hic; nam & ibi, pro *de Actore*, *de Haterio* scribendum erat TORRENTIUS Ad Horat. lib. III. Od. III. Vide Schott. de Claris apud Senec. Rhet. in *Vinicio de declore*; Steph. Torrentii quidem emendatio, qua pro *Actore* legebat *Haterio*, maxime arridebat: eam tamen contra omnium MSS. & Editionum fidem non ausi sumus in textum introducere; cum præsertim idem homo & *Actor* esse, & *Haterius* dici potuerit; vel hoc dictum de utroque, si diversi fuerint, usurpari. CAPPER.

451. *Diffidentem ejus partibus.*] *Ejus* non habent MSS. Alm. Voss secund. Locat. Ald. Basil. Obrecht. & puto eleganter; *partes* enim sæpe absolutæ dicebant Pompeii. Flor. IV. 2. *Totus Senatus in partibus*, & alii passim. BURMAN.

452. *Transi ad Cæsarem.*] Alludit dicterium hoc ad sententiam verissimam, qua aliena nobis semper magis placere, quam nostra, dicuntur; quam feliciter extulit, qui dixit:

Vicinumque pecus grandius uber habet.

usque adeo nostra pœnitet. Atque hujus argumenti sententiam Flaccus conscripsit in lib. I. Satyr. I. MOSELLAN. Quia Cicero quotidie dicebat, se timere Cæsarem & ejus copias. Pompeius dixit: transi ad eum, tunc me timebis, qui semper hostes & adversarios times.

453. *Me timebis.*] Ideo hoc dicit Pompeius, quia assidue Ciceronis scommatibus incessebatur. Vide Macrob. lib. II. Saturn. TURNEB.

454. *Aut denique jam ab ipso.*] *Jam* particulæ loco, negandi adverbium recte in aliis scriptum est quibusdam exemplaribus, hoc modo: *aut denique non ab ipso.* REGIUS.

455. *Cerelia scripsit.*] Nusquam apud Ciceronem *Ceretiam* legi *Cerelia* memini lib. Epist. 13. non itaque nos errasse putamus, qui cum Ald. *Cerelia* legimus. SICHARD. *Caelia*; Ven. Locat. Colon. *Corellie*; MS. Bodl. *Corelia*; Voss. sex. *Cerelia*; Obrecht. editio. *Cerellia* & *Cerellia* & *Cerelia* apud Ciceronem lib XII. XIII. & XIV. ad Atticum scribitur. Vide de ea Corrad. ad lib XII. 51. *Cerelli* multi sub Imperatore Severo a Spart. cap. 13. memorantur: apud Gruter. pag. CCXLI. *Q. Cerellus Dux*; & *Cerellia* apud Reines. XIV. 33. qui plures ejus nominis in Indice habet. BURMAN.

456. *Nec aut animo Catonis.*] Significat aut abrumpendam esse vitam, quo pacto Cato Uticensis, ne in Cæsaris manus veniret, mortem sibi conscivit; aut concoquenda hæc esse atque dissimulanda. *Metaphora* est ducta a stomacho, qui cibos plerumque acerbos & ingratos concoquit. TURNEB.

457. *Stomachus enim ille.*] *Ille*, non *ille*, ut legatur; verus exigit sensus. REGIUS.

458. *Non decepi.*] *Non decepi indicata & diversa* V. C. Alm.

CAPUT IV.

[1] *De altercatione.*

[2] ALTERCATIONIS præcepta poterant videri tunc inchoanda, cum omnia, quæ ad continuam orationem pertinent, petegissem; nam est usus ejus ordine ultimus. Sed, cum sit posita in sola *inventione*, neque habere *dispositionem* possit, nec *elocutionis* ornamenta magnopere desideret, aut circa *memoriam* & *pronuntiationem* laboret; [3] prius quam secundam quinque partium, [4] hanc, quæ tota [5] ex prima pendet, tractaturus non alieno loco videor: quam scriptores [6] ideo fortasse alii reliquerunt, quia satis [7] cæteris præceptis [8] in

1. *De Altercatione.*] Rationem reddit quamobrem hoc loco de *altercatione* agat, quæ est concertatio quædam contentiosa more dialogi, quæ fieri solet ab utriusque partis patrono post perpetuam *actionem.* Fabius quoque *altercationes* scripserat, quas in suas manus venisse scribit Rodolphus. TURNEB.

2. *Altercationis.*] *Altercatio* est concertatiuncula interrogationibus & responsionibus constans; vel, ut mox dicet Fabius, *brevis & concisa actio.* Hæc opponitur *actioni* continuæ & perpetuæ, quæ interpellationibus adversarii non interrumpitur. Luculentum *altercationis* exemplum habes in Epist. 16. lib. I ad Attic. CAPPER.

3. *Priusque secundam*] *Quam* loco *que* copulæ, quis non videat esse legendum? REGIUS. *Priusquam.*] Supple, tractem; idque per *zeugma* ex consequenti τῷ *tractaturus.* CAPPER. *Secundam.*] Rhetorices partem, quæ *dispositio* dicitur, & de qua mox lib. VII. CAPPER.

4. *Hanc*] *Altercationem* videlicet. CAPPER.

5. *Ex prima.*] Rhetorices parte, quæ *inventio* appellatur. CAPPER.

6. *Ideo fortasse alii.*] *Alii fortasse ideo*: Obrecht. editio. *Alii reliquerunt.*] Aristoteles tamen hac de re nonnulla scripsit lib. III. Rhetoric. cap. 18 ubi de ἐρωτήσει & ἀποκρίσει, interrogatione & responsione. CAPPER.

7. *Cæteris perceptis.*] *Præceptis*: V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Steph. Sich. Basil. Vidov. Colin. Obrecht. in cod. Voss secund. legitur *aliis.*

8. *In hac quoque.*] *In hanc*; V. C. Alm. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Obrecht.

hanc quoque videbatur esse * prospectum. Constat enim [10] aut *intentione*, [11] aut *depulsione*, [12] de quibus satis traditum est; quia, quidquid in *actione* perpetua circa probationes utile est, [13] idem in hac brevi atque concisa prosit, necesse est. Neque alia dicuntur in *altercatione*, sed aliter, aut interrogando, aut respondendo. [14] Cujus rei fere omnis observatio in illo testium loco excussa nobis est. Tamen, quia latius hoc opus aggressi sumus, neque perfectus orator sine hac virtute dici potest, paululum impendamus huic quoque peculiaris operæ; quæ quidem in quibusdam *caussis* ad victoriam vel plurimum valet. [15] Nam, ut in *qualitate* generali, in qua rectene factum quid, an contra sit, quæritur, [16] perpetua dominatur oratio, & [17] quæstionem *finitionis* * *actio* plerumque satis explicat, & omnia pene, in quibus de facto constat, [18] aut *conjectura* artificiali ratione colligitur; ita in iis *caussis* (quæ sunt frequentissimæ) quæ vel solis [19] extra artem probationibus, vel [20] mixtis continentur, asperrima [21] in hac parte dimicatio est, nec alibi dixeris [22] magis mucrone pugnari. Nam & firmissima quæque memoriæ judicis inculcanda sunt, [23] & præstandum, quidquid in *actione* promisimus, & refellenda mendacia. Nusquam est denique, [24] qui cognoscit, intentior. Nec immerito quidam, quanquam in dicendo mediocres, hac tamen altercandi præstantia meruerunt nomen patronorum. [25] At quidam [26] litigatoribus suis illum modo ambitiosum declamandi sudorem præstitisse contenti, [27] cum turba laudantium destituunt subsellia, [28] pugnamque illam decretoriam impetitis ac sæpe [29] pul-

* 9. *Perfectum.*] In quibusdam exemplaribus legitur *perfectum*: sed mihi recte *prospectum* legendum esse videtur, ut intelligamus esse *provisum*: *prospicere* enim significat *providere*. REGIUS. *Perfectum*; Locat. Ald. Basil. *prospectum*; Steph. Gryph. Colin. Obrecht. *perspectum*; V. C. Alm.

10. *Aut intentione.*] Hoc est accusatione, quam actor intendit. CAPPER.

11. *Aut depulsione.*] Id est, refutatione seu defensione, qua reus accusationem depellit. CAPPER.

12. *De quibus satis.*] Lib. III. cap. 9.

13. *Id & in hac brevi, &c.*] *Idem in hac brevi*; V. C. Alm. Locat. Ald. Vascos. Steph. Gryph. Colin. Vidov. hinc collegerat Agricola errare illos, qui perpetuam orationem Rhetoribus tribuerent, concisam Dialecticis: sed esto in quadam orationis Rhetoricæ particula fit interdum aliquid ad dialecticum dicendi genus pertinens; num continuo ruit stabilitum a veteribus inter utramque orationem discrimen? CAPPER.

14. *Cujus rei.*] Vide lib. V. cap. 7.

15. *Nam ut in qualitate.*] In quæstione *qualitatis & finitionis*, *altercatio* locum non habet; sed in quæstione *conjecturali*, quæ probationibus confirmatur inartificialibus: potest tamen accidere nonnunquam, ut in illis quæstionibus *altercatione* sit opus, si oratio perpetua non satis exposuerit *caussam*. TURNEB. *In qualitate generali.*] Id est generali *statu qualitatis*, sive, ut vulgo loquimur, in quæstionibus juris vel de jure; alludit enim Fabius ad generales illos quæstionum oratoriarum *status*, qui dicuntur *conjectura*, *qualitatis*, *definitionis*, &c. de quibus fuse lib. III. cap. 6. CAPPER.

16. *Perpetua donatur.*] *Dominatur* legendum esse, facile est videre. REGIUS. *Donatur*; V. C. Alm.

17. *Quæstionem finitionis.*] Generalem illum *statum*, qui *definitivus* dicitur, ubi quæritur, quo nomine rem vel factum debeamus appellare. CAPPER. *Finitionis, actionis.*] *Finitionis actio*; marg. Steph. Roign. Vascos. quod verum puto. BURMAN. In cod. Voss. secund habetur: *actiones plerumque satis explicant.* Lectionem, quam exhibent editiones Roigni, Vascosani & Steph. margo, eo lubentius amplexi sumus, quod hic τὸ *actio* significet orationem continuam & perpetuam, ut post aliquot lineas: *quicquid in actione promisimus.* CAPPER.

18. *Aut conjectura.*] Hoc est, *status conjecturalis* (vulgo facti quæstio) tractatur. CAPPER.

19. *Extra artem probationibus.*] Ἀτέχνοις, inartificialibus, de quibus lib. V. cap. 2. & sequentib. CAPPER.

20. *Mixtis.*] Id est, partim artificialibus, partim inartificialibus. CAPPER.

21. *In hac parte.*] Quæ dicitur *altercatio*. CAPPER.

22. *Magis mucrone pugnari.*] Liv. lib. II. 46. *Cum pilis inter primam festinationem abjectis, magis quam emissis, pugna jam in manus, jam ad gladios, ubi Mars est atrocissimus, venerat.* PITHOEUS. Livius eodem libro cap. 30. *ubi ad manum venisset hostis, tum coortas tota vi gladiis rem gerere.*

23. *Et præstandum.*] *Etiam præstandum*; Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

24. *Qui cognoscit.*] Hoc est, judex. CAPPER.

25. *At quidam.*] Reprehendit quosdam sui temporis patronos, qui, cum ad ostentationem *caussas* dicerent, gloriam ferebant nonnullam perpetua oratione; in altercationibus vero imperiti erant. TURNEB.

26 *Litigatoribus usi ullum modo.*] Depravatum hunc esse locum, facile ex eo quoque percipi potest, quod duobus modis legitur; sed neutro recte, ut mihi quidem videtur. Quidam enim, loco illius *usi*, *vox* legentes, putant se correxisse: quod an sint assecuti, doctorum esto judicium. Mihi quidem illud *vox* sensui repugnare videtur: fortassis vero sic est corrigendum, ut *suis*, non *usi*, & *illum*, non *ullum* legatur hoc modo: *At quidam litigatoribus suis, illum modo declamandi sudorem præstitisse contenti.* REGIUS. *Litigatoribus usi*; MSS. Bodl. Bal. Andr. marg. Sich. Basil. *usi ullum*; Locat. *Declamandi sudorem.*] Horat. I. Sat. X. 28.

Cum Pedius caussas exsudet.

Joh. Sarisb. IV. 11. *& in eo declamatores in ancipiti materia sæpius desudasse.* Vide ad Petron. cap. 3. & 44. BURMAN.

27. *Cum turba.*] *Tum turba*; Voss. secund.

28. *Pugnamque illam decertoriam.*] *Decertatoriam* legendum mihi videtur, non *decertoriam*, ut in quibusdam legitur codicibus. REGIUS. In aliis legitur *decretoriam*, quæ lectio etiam probabilis est, quia *altercatio* maxime decernit de victoria: sic appellantur a Plinio *decretoria sidera*, quæ pollicentur aut copiam, aut inopiam frugum. TURNEB. *Decretoriam.* PITHOEUS. Nicolaus Faber, vir in omni antiquitate, Ecclesiastica præsertim, versatissimus, ad Senecæ Controvers. pag. 170. edit. 1613. legendum censet e vett. libris *decretoriam*, id est, veram ac seriam. COLOMES. *Decretoriam*; MS. Bodl. Andr. Vascos. marg. *decertoriam*; Locat. marg. Steph. *decretoria* pugna est, quæ rem decernit & terminat. Vide Gron. ad Liv. XXVIII. 14. sed *decertatoria* est vehemens, quæ in altercationibus consistit, ut *concertatorium* genus Cicer. *de Clar. Orat.* 83. dixit: quid autem præferendum sit, dubito; utraque enim lectio facile defendi potest: *decretoria* magis tamen placet ob locum fere similem lib. X. cap. 5. ubi *exercendum decretoriis* esse docet futurum oratorem; ubi plura dicemus. BURMAN. Ex Turnebiani Commentatoris, Pithœi, Nicolai Fabri, Colomesii, Burmannique notis patet, quam merito curaverimus, ut τὸ *decretoriam* in ipso Fabii textu poneretur. CAPPER.

29. *Puellata turba.*] *Pullata*, e vocali de medio expuncta, legendum. *Pullatam* autem turbam, *pragmaticos* vocat. Nam oratores purpurati incedebant. REGIUS. *Pullatam* appellamus *turbam*, ipsos imperitos; vulgus enim Romæ olim demissis togis *pullum* induerat *amictum*: hic tamen intelliguntur *pragmatici*: oratores enim erant *purpurati*. TURNEB. Plin. lib. VII. Epist. 17. ad Celerem: *Nam illos quoque sordidos pullatosque reveremur.* PITHOEUS. Nescio unde Regius & Turnebus noverint, oratores fuisse *purpuratos*; cum togatos, id est, candida & pura toga indutos fuisse constet; & si qui purpuram habuisse leguntur, hoc in tunica erat, ut apparet ex illis, quibus jus lati clavi esset, vel qui tantum angusto clavo contenti

latæ turbæ relinquunt. [30] Itaque videas alios [31] plerumque judiciis privatis [32] ad *actiones* vocari, alios [33] ad probationes. Quæ si dividenda sunt officia, [34] hoc certe magis necessarium est; pudendumque dictu; si [35] plus litigantibus prosunt minores. [36] In publicis certe judiciis vox illa præconis, præter patronos, ipsum, qui egerit, citat. Opus est igitur in primis ingenio veloci ac mobili, animo præsenti & acri. Non enim cogitandum, sed dicendum statim est, & prope [37] sub conatu adversarii, [38] manus erigenda. Quare cum in omni parte [39] hujusce officii plurimum facit, totas non diligenter modo, sed etiam [40] familiariter nosse *caussas*; tum in *altercatione* maxime necessarium est, omnium personarum, instrumentorum, temporum, locorum habere notitiam: [41] alioqui & tacendum est sæpe, & [42] aliis subjicientibus, plerumque studio loquendi fatue modo accedendum: [43] quo nonnun-

esse debebant, ut noster lib. XII. cap. 3. sed prætextatos fuisse oratores (hi enim proprie *purpurati* dici possent) non scio. *pullata* autem turba, est plebs, ex qua erant auditores & spectatores in judiciis. Vide Sueton. Aug. 40 & 44. ubi Casaub. & Ferrar. de re vest. 1. cap. 35. BURMAN.

30. *Itaque.*] *Ideoque*; Voss. secund.

31. *Plerumque insidiis.*] Varia est hujus loci lectio: *insidiis* autem nullus est in hoc sensu locus: in quibusdam exemplaribus mendose legitur *subselliis*: mihi *judiciis* maxime sensui convenire videtur, eoque magis, quod *judiciis* parum ab *insidiis* numero similitudineque literarum distat: &, ut semel finiam, *judiciis* legendum esse, ex iis, quæ sequuntur, aperte colligitur: cum enim duo sint genera judiciorum, publicum, & privatum, utriusque meminit Fabius: *ad actiones* quoque minus bene mihi legi videtur: *ad altercationes* vero fortasse est legendum, sicque sensus integritas exposcit. REGIUS. *Insidiis*; Vallæ liber, Locat. margo Basil. Voss. sec. *ad altercationes*; Ald. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

32. *Ad actiones.*] Ad orationes perpetuas & continuas; Gallice *les plaidoyers*. CAPPER.

33. *Ad probationes.*] *Ad probationem*; Locat. Ald. Gryph. Basil. Colin. Vidov. & consequenter ad *altercationem*, quæ in *probationibus* præsertim locum habet; nam, ut ait in præcedentibus: *Cum sit* [altercatio] *posita in sola inventione .... quidquid in actione perpetua circa probationes utile est, idem in hac brevi atque concisa prosit. necesse est .... in iis caussis (quæ sunt frequentissimæ) quæ vel solis extra artem probationibus vel mixtis continentur, asperrima in hac parte dimicatio est*: unde necessaria non erat illa Raphaelis Regii emendatio, secundum quam, pro τῷ *ad actiones*, legitur *ad altercationes* in quibusdam editionibus. Vide ad finem hujus capitis. CAPPER.

34. *Hoc certe.*] Officium probandi in *altercatione*. CAPPER.

35. *Plus litigatoribus.*] *Plus litigantibus*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Par. Vasc. Steph. Sich. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht & Voss. sec.

36. *In publicis.*] In publicis judiciis, post peroratam utrimque *caussam*, præco solet patronos ad *altercationem* vocare; cumque plures sint alicujus *caussæ* patroni, tamen actorem *caussa* nominatim citat: ut illi videatur turpe, si altercari non possit. TURNEB.

37. *Sub conatu.*] Vide lib. 1. cap. 12.

38. *Manus erigenda.*] *Metaphora* ducta est a gladiatoribus, qui, simul atque adversarius ictum minatur, manum solet erigere ad sustinendum. TURNEB. *Exigenda*; MSS. Bodl. Voss. sec. Alm. Andr. Locat. Ald. Sich. Par. Basil. quod & probat Gebh. 11. Crepund. 3. & exponit, extra togam movere ac librare: sed *erigere manum*, est, tollere ad ictum inferendum, & paratum esse, dum modo conatur adhuc adversarius: ita *erigere robore* dixit Stat. VII. Theb. 671. ubi & Claudianum ita locutum notat Barthius: & *erigere iras* Sil. IV. 180. ubi nihil mutandum: & ita legendum apud Statium lib. IV. Silv. IV. 79. ex MSS. *fractas ubi Vesbius erigit iras*; imitatio est enim Virgilii ex III. Æn. 575.

Interdum scopulos, avulsaque viscera montis
Erigit eructans.

ubi etiam *egerit* quidam libri: idem eodem libro 423.

Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit.

& ibi *egerit* in quibusdam: *exigere* vero, si dicatur, ut *exigere gladium*, *tela*, &c. notatet, jam ictum inferre & infligere. Vide Gron. ad Senec. Consol. ad Marc. 16. sed *erigere* est in altum tollere. Vide Heins. ad Val. Flac. 3. 157.

Validis fixam erigit unguibus agnam.

expedire nudas manus hoc vocat Petron. cap. CVIII. BURMAN.

39. *Hujusce officii.*] Oratorii & forensis. CAPPER.

40. *Familiariter nos nosse caussas.*] *Nos* pronomen hoc loco nec compositionis ratio admittit, neque sensui est necessarium. REGIUS. *Nos nosse*; V. C. Alm. Locat. Ald.

41. *Alioqui & tacendum est, ergo sæpe & aliis subjicientibus, plerumque autem studio loquendi.*] Hic locus adeo est corruptus, ut nullus integer sensus percipi possit: sic tamen mihi corrigi posse videtur, si *ergo* & *autem* conjunctiones expungantur, & distinctio mutetur hoc modo: *alioqui & tacendum est sæpe, & aliis subjicientibus plerumque studio loquendi fatue modo accedendum.* REGIUS. *Ergo*, & *autem* habent V. C. Alm. Locat.

42. *Aliis subjicientibus.*] Quod faciebant ii, quos Asconius Pedianus appellat proprie *advocatos*. Horum erat amicis in foro periclitantibus jus suggerere, &c. CAPP.

43. *Quod nonnunquam accidit in nostra credulitate aliena stultitia erubescamus.*] Hunc quoque locum esse depravatum, hinc facile cognosci potest, quod non uno legitur modo; in quibusdam enim exemplaribus sic est scriptum: *quod nonnunquam accidit, ut nostra credulitate, aliena stultitia erubescamus*: sed ne sic quidem mendæ sunt depulsæ. Mihi vero hoc modo emendari posse videtur, ut *in* pro *nisi* loco in præpositionis legatur, ac *credulitate* hoc modo: *quod nunquam accidit, in nostra credulitate, aliena stultitia erubescamus.* REGIUS. *Aliena studia erubescamus*; cum *altercator caussam* penitus perspectam non habet, si quis fautor aut *pragmaticus*, benevolus quidem, sed parum *caussæ* gnarus, aliquid suggerat, fidem interdum habebit *altercator*; neque enim refragari volumus iis, quos nobis esse benevolos scimus. TURNEB. Ut Regius, habent Locat. Colin. & marg. Basil. & Gryph. nisi quod omittat *nostra*. *Quod nunquam accidit in nostra credulitate, aliena stultitia erubescamus*; V. C. Alm. *quod nonnunquam accidit, ut in nostra credulitate, aliena stultitia erubescamus*; Ald. *quod nunquam* etiam MSS. Bal. Andr. Ven. *aliena studia*; Stephan. Vascos. marg. Basil. Lugd. Voss. sec. *quo nonnunquam accidit, ut in nostra credulitate* (*cruditate*; Obrecht.) *aliena studia erubescamus*; Oxon. Obrecht. depositus certe locus; sed quis forte ita totus consistere posset: *alioqui & tacendum est sæpe, &* (vel *aut*) *aliis subjicientibus plerumque studio loquendi fatuo accedendum: quo nonnunquam accidit, ut in nostra ruditate aliena stultitia erubescamus.* Singula videamus: si destituamur notitia personarum, instrumentorum, &c. etsi ingenio valemus, tacendum sæpe est; aut, si aliis subjicientibus, studio loquendi tamen altercari volumus, fatuorum dictatis est parendum & obediendum: quo accidit, ut, cum rudes simus & ignari personarum, &c. in pudorem demur ob alienam stultitiam, tota difficultas fuit in illa locutione, *fatui modo accedendum*, quod nihil significat: ejecimus autem *modo*; & *fatuis accedere* idem est, quod illis subjicientibus parere, & ea, quæ nobis subjiciunt, dicere; *accedere* enim pro obedire, alicui assentire, recte & Latine dicitur; ut noster lib. IX. 4. *accedo in plerisque Ciceroni*; & ita Donatus explicat illa Terent. Adelph. III. 2. 52. *Accedo, ut melius dicas; ut consentiam.* Stat. 1. Achil. 363

Accedit dictis pater.

Persius. Sat. 1. vers. 5.

—— *non, si quid turbida Roma*
Elevet, accedas.

Suet. Oth. IV. *Accessit Galbæ conatibus.* Neque tantum sententiæ alicujus accedere, sed etiam quasi imperio alicujus se subjicere notat: quod hinc egregie facit, ut ex fatuorum dictatis pendeamus, & illis obnoxii simus: ita apud Stat. VIII. Theb. 366.

quam accidit, ut in nostra credulitate aliena stultitia erubescamus. [44] Neque tantum hoc ipsis monitoribus clarescit: quidam faciunt aperte, [45] quod rixemur. Videas enim plerosque ira percitos exclamantes, ut judex audiat, [46] contrarium id esse, [47] quod admoneatur, sciatque ille, qui [48] pronunciaturus est in *caussa*, malum quod tacetur. Quare bonus altercator vitio iracundiæ careat. Nullus enim rationi [49] magis obstat affectus, [50] & fert extra *caussam*, & plerumque deformia convicia facere, ac mereri cogit, & ipsos nonnunquam judices [51] incitat. Melior moderatio, ac nonnunquam etiam patientia. Neque enim refutanda tantum, quæ e contrario dicuntur; sed contemnenda, elevanda, ridenda sunt; nec usquam [52] plus loci reperit urbanitas: [53] odium mordet & pudor: contra turbantes audendum, & [54] impudentiæ fortiter resistendum. Sunt enim quidam [55] præduri in hoc oris, ut obstrepant ingenti clamore, & medios sermones intercipiant, & omnia [56] tumultu confundant: quos ut non imitari, sic acriter propulsare oportebit: & ipsorum improbitas retundenda, & judices vel præsidentes magistratus appellandi frequenter, ut loquendi vices serventur. [57] Nam est res animi jacentis, & mollis supra modum frontis, [58] fallitque plerumque, quod probitas vocatur, quæ est imbecillitas. [59] Valet autem

———— *necdum accessere regenti.*

explicat vetus Scholiastes Barthii, qui & ipse aliis locis illustrat. ad lib. x. 180. Idem Poeta II. Achil. 21.

Accedunt tussi.

aut ergo tacendum est, aut fatuis obediendum, qui cum stulta nobis subjiciunt, erubescimus sæpe aliena stultitia: *studium loquendi*, etiam eleganter dictum, ut apud Ovidium Ep. VI. 39

Singula dum narrat, studio cursuque loquendi
Detegit ingenio vulnera facta suo.

Erubescere vero cum quarto casu hoc exemplo construi in lexicis notatur, si scilicet *studia* legatur, neque damno hanc observationem: sed etiam sexto casu gaudere notum est, ut Ovid. IV. Trist. III 64.

Num legis Evadnen erubuisse viro.

Ibidem. 350.

Quo potuit Tydeus erubuisse nuru.

ubi tamen codices quidam *quam nurum*. Apud Valer. Max. lib. IV. III. §. 7. Codices optimi: *ne eam supellectilem fastidiant, qua tunc consul non erubuit*, alii *quam*, alii *qua* etc. BURMAN. Cujus quidem emendatio necessaria non erat; nam Fabii verba construi sic & intelligi possunt: *Solummodo assentiendum fatuæ est aliis subricientibus, adque pro nimio nostro loquendi studio*, &c. *in nostra credulitate*, id est, ob nimiam nostram credulitatem, quia nimis creduli fuimus aliis subjicientibus, &c. ergo non erat cur τὸ *fatuis* pro τῷ *fatuæ*, & *rudiitate* pro *credulitate* Burmannus legeret: non erat etiam cur hunc locum vocaret *depositum*. CAPPER.

44. *Neque tantum his ipsis.*] Ne hinc quidem sensus integer elicietur, nisi, pro *his*, *hoc* legatur. *Monitores* autem eos accipiamus, quos Græci *pragmaticos* vocant, qui jura ac fori consuetudines oratoribus submissa voce suppeditabant: quibus non esse fidendum Fabius ait, quod non contenti ipsi scire, in quibus erret orator, efficiunt clamantes, ut judices quoque idem percipiant. REGIUS. *Monitores* appellat *pragmaticos*, *formularios*, *& leguleios*, homines peritos rationis & consuetudinis forensis, qui patronis & altercatoribus jus suggerunt. TURNEB. *His*; V. C. Alm. Locat. Ald. Voss. sec. *neque tamen his*; Basil. *neque tantum his*; Obrecht. optime sane, si modo continua oratione legatur: *erubescamus*, *neque tamen iis his monitoribus clarescat*; ut & in pudorem demur, neque tamen quidquam ad *caussæ* illustrationem proficiamus: posset etiam legi: *neque tantum hæc ex ipsis monitoribus clarescit* · *sed quidam faciunt, ut aperte rixemur*: hæc scilicet stultitia non tantum insignis & notabilis fit, monitoribus talibus verba subjicientibus; sed & quidam faciunt, ut in turpes rixas eamus. *Monitores* autem dictos in scena, qui histrionibus verba subjiciebant, notissimum est · unde & pro nomenclatoribus, & hinc servi *monitores*, de quibus omnia obvia: sic monitores inter rusticos servos etiam recenset Jurisconsultus lib. VIII. ff. de instr. & instr. legato, qui honoratiores reliquis: huc autem pertinet lib. XI. 2. *& admoneri & ad libellum respicere vitiosum*. BURMAN. Cujus interpretatio & bona est, & stare potest, etiamsi neque in textum inducas τὸ *ex*, quæ facile subaudiri potest; neque τὸ *quod* in τὸ *ut* commutes. CAPPER.

45. *Quod rixemur.*] Rixa est vitiosa & plena iracundiæ *altercatio* · bonus *altercator* caret iracundia. Igitur aliud est rixa, & aliud *altercatio*. CAPPER.

46. *Contrarium id esse.*] Supple, *caussæ* quæ defenditur. CAPPER.

47. *Quod admoneatur.*] *Admoneant*; V. C. Alm. *Admoneatur*.] Malus ille *altercator*, qui stultis iratisve monitoribus credulus est. CAPPER.

48 *Pronunciaturus in caussa, malum quod tacetur.*] Ita distinguenda cum optimis editionibus: male Stephanus & recentiores. *pronunciaturus. in caussa malum*, &c. nam *pronunciare in caussa*, est ut *sedere in caussa* Petron. cap. 14. & Ascon. argum. divin. *injurati judices in hac caussa sedeant*. BURMANNUS.

49. *Magis obstat.*] Cicer. *Tusc. Quæst.* IV. 36. *Iratos proprie dicimus de potestate exiisse, id est, de consilio, de ratione, de mente.* PHILAND.

50. *Et fere extra caussam.*] *Fere* quidem sic legitur, quamvis sensus nihil congruat · mihi autem, loco ejus, *fert* verbum bellissime quadrare videtur, cum præsertim una dumtaxat litera in simillimam immutetur hoc modo: *& fert extra caussam*; iracundia enim hominem a proposito sæpenumero deducit. REGIUS. *Fere*; V. C. Alm Voss. sec. Locat. sed recte Regio obtemperarunt editores verbum enim *ferri*, proprie impetum illum, quem ira & aliæ affectiones excitant, notat. Cicer. pro Quinct. cap. 11. *Id Sex. Nævius non faceret, qui usque eo fertur studioque avaritia*: pro Cluent. 70. *At qua mater? quam cæcam crudelitate & scelere ferri videtis.* Horat. I. Sat. IV. 30.

———— *Quem per mala præceps*
Fertur.

& ita passim alii. Vide & supr. lib. V. cap. 11. BURMAN

51. *Incitat.*] *Irritat*; PASSER. *concitat*; Basil.

52. *Plus loci recipit.*] Pro illo *recipit*, si legeretur *reperit*, magis & sensui, & rationi dicendi conveniret. REGIUS. *Recepit*; V. C. Alm. *recipit*; Locat. Voss. sec.

53. *Odium mordet.*] Forte *odium tardet & pudor*: *contra turbantes audendum*, ut dicat, si quid in *altercatione* dicatur ex odio profectum, aut quod pudorem incutiat, quia turpe est, ne simus præcipites, sed lenti & tardi, ne ex odio sævire, vel conscientia agitari videamur: sed si nos de statu velit dejicere & turbare altercator, audendum est, & acriter repellendus adversarius; nam *turbare* proprium verbum in concertationibus, ut documus lib. IV. cap. 5. BURMAN.

54. *Impudentiæ.*] *Et impudentiæ*; V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. & alii.

55. *Præduri in hoc oris.*] Appellat *os prædurum*, summam impudentiam & inverecundiam. Contrarium mox subnectet; nam *mollem* usurpabit *frontem* pro reverentibus. & verecundis: ratio est, quia in vultu & in fronte antiqui pudorem & impudentiam posuerunt TURNEB.

56. *Tumultu confundant.*] *In tumultu*; MS. Bodl. Andr. *in tumultum*; MS. Bal. Voss. sec.

57. *Non est res, &c.*] Nisi corrigatur hic locus, inter se repugnantia continere videbitur. Imbecillitas namque est animi jacentis: quare, loco *non* adverbii, *nam* copula videtur reponenda: aliud autem aliquid quoque huic sensui mihi deesse videtur; neque enim hinc percipitur, quæ sit res animi jacentis. REGIUS Fortasse τὸ *res* expungendum: *est animi jacentis, &c. quod probitas vocatur*. BURMAN.

58. *Fallitque plerumque.*] *Fallitque verum.* Voss. sec.

59. *Valet autem ut.*] *In* præpositio, loco *ut*, legatur, ut

in *altercatione* plurimum acumen, quod fine dubio ex arte non venit; natura enim non docetur; arte tamen adjuvatur. In qua præcipuum eft, femper id in oculis habere, de quo quæritur, [60] & quod volumus [61] efficere; quia [62] propofitum tenentes [63] in rixam non ibimus, [64] nec *cauffæ* debita tempora conviciando conteremus, gaudebimufque, fi hoc adverfarius facit. [65] Omnia tempora fere parata funt meditatis diligenter, quæ [66] aut ex adverfo dici, aut refponderi a nobis poffint. [67] Nonnunquam tamen folet hoc quoque effe artis genus, ut quædam [68] in *actione* diffimulata, fubito [69] in altercando proferantur: & [70] inopinatis eruptionibus, [71] & ex infidiis [72] citiffimo facto fimillimum. [73] Id autem tum faciendum, cum eft aliquid, cui refponderi non ftatim poffit: [74] potuerat autem, fi tempus [75] ad difponendum fuiffet. Nam quod [76] fideliter firmum eft, [77] a primis ftatim *actionibus* arripere optimum eft, quo fæpius diutiufque dicatur. Illud vix faltem præcipiendum videtur, ne turbidus & clamofus tantum fit altercator, & [78] quales fere funt, [79] qui literas nefciunt. Nam [80] improbitas, licet adverfario molefta fit, judiei invifa eft. Nocet etiam [81] diu pugnare in iis, [82] quæ obtinere non poffis. Nam ubi vinci neceffe eft, expedit cedere; quia, five plura funt, de quibus quæritur, facilior erit in cæteris fides; five unum, [83] mitior folet irrogari pœna verecundiæ. Nam [84] culpam præfertim deprehenfam, pertinaciter tueri, culpa altera eft. [85] Dum ftat acies, [86] multi in re confilii atque artis eft, ut errantem adverfarium trahas, & ire quam longiffime cogas, ut vana interim fpe exfultet. Ideo quædam bene diffimulantur inftrumenta. Inftant enim, [87] & fæpe difcrimen omne committunt, quod deeffe nobis putant, & faciunt probationibus noftris auctoritatem poftulando. Expedit etiam dare aliquid adverfario, quod pro fe putet, [88] quod apprehendens, majus aliquid cogatur dimittere; duas interim res proponere, [89] quarum utramlibet male fit electurus,

in quibufdam recte exemplaribus eft fcriptum. REGIUS. Quoniam in *altercatione* vel omnia dicuntur ex tempore, vel pleraque, perfpicacitate ingenii, & acumine imprimis eft opus: quæ virtus efficit, ut momento argumenta & probationes excogitare poffimus, aut argumentorum folutiones: hæc virtus ab Ariftotelis interprete *folertia* vocatur, quæ eft in prompta *medii* excogitatione, eamque requirit a demonftratore. TURNEB.

60. *Et quod volumus.*] *Volumus* legatur. REGIUS.

61. *Efficere.*] ἀποδείξασθαι, efficacibus argumentis probare, demonftrare. CAPPER.

62. *Propofitum tenentes.*] Ne latum quidem unguem difcedentes ab eo, quod probare volumus. CAPPER.

63. *In rixam non ibimus.*] Quomodo rixa differat ab *altercatione*, in fuperioribus notis dictum eft. CAPPER.

64. *Nec cauffæ debita.*] *Cauffa* legatur. REGIUS. *Ne cauffæ*; V. C. Alm. *Nec cauffæ debita tempora, &c.*] Alludit ad id, quod olim actoribus præftituebatur certum fpatium in *cauffis* agendis: fic in *cauffa* Miloniana actori datæ funt horæ duæ, patrono vero tres, quod forte valebat etiam in *altercatione*. TURNEB.

65. *Omnia tempora.*] *Tempora* deleri vult Rollinus, & putat hanc vocem e fuperiore verfu feu linea huc irrepfiffe: doctiffimi viri fententiæ lubens accedo. CAPPER.

66. *Aut adverfo.*] *Ex* præpofitio adfcribenda, ut *ex adverfo* legatur, id quod in quibufdam exemplaribus fcriptum invenitur. REGIUS. Non habet *ex* Locat. *quoque aut ex adverfo*; Ald. Bafil. Voff. fec.

67. *Nonnunquam tamen dici folet*] *Nonnunquam tamen folet hoc quoque effe artis genus*; MSS. Bodl. Bal. Alm. & omnes fere editi.

68. *In actione.*] In oratione continua & perpetua, neque mutuis *altercationibus* interrupta. CAPPER.

69. *In altercando.*] *In altercatione*; Ald. Bafil.

70. *Inopinatis eruptionibus.*] *Metaphora* ducta eft ab oppidanis obfeffis, qui nonnunquam manu facta ex oppido erumpunt, hoftefque inopinantes adoriuntur. TURNEB. Sic fupra dixit *irruptione pugnandum eft.* Francius volebat *ut inopinatis.*

71. *Et ex infidiis.*] *Aut* Locat. Ald. Bafil. Voff. fec.

72. *Citiffimo facto.*] Non videtur mihi locus fanus effe; quid enim, quæfo, *citiffimum factum* fignificat? *citiffime factis* conjiciebat Rollinus: fed forte deeft vox, ut *citiffimo impetu*, vel *incurfui facto.* Gallæus conjiciebat *citiffimo furto*, quod & mihi in mentem venerat: ita *furta belli* notiffima funt, & *furtum* & *factum* fæpe confundi a librariis notaveram, apud Ciceron. IV. Verr. 31. Ovid. IV. Faft. 582. & V. 233. fed nefcio quo modo hic vix placet *citiffimum furtum*; cum de vi & eruptione agatur. BURM.

73. *Id autem tum faciendum.*] *Tantum faciendum*; Gryph. Steph. Colin. Vidov. *tum faciendum eft*; Locat. Ald. Bafil. *tandem faciendum*; Par. Vafc.

74. *Potuerat autem.*] *Potuerit*; Obrecht. Voff. fec.

75. *Ad difponendum.*] *Ad refpondendum* fenfus integritas expofcit. REGIUS.

76. *Fideliter firmum.*] *Fidele & firmum.* FRANCIUS. *Fideliter.*] πιστῶς, ita probabiliter, ut fidem mereatur. CAPPER.

77. *A primis actionibus.*] Orationes illas continuas & perpetuas intellige, quæ *altercationem* præcedunt. CAPPER.

78. *Quales fere funt.*] *Quales facti funt*; V. C. Alm. Locat. Ald. Bafil. Gryph. Colin. Afcenfius conjiciebat *fatui.*

79. *Qui literas nefciunt.*] Οἱ ἀγράμματοι, ignari, imperiti, omnis eruditionis expertes, literarum plane rudes. CAPPER.

80. *Improbitas.*] Importunitas & audacia illorum *altercatorum*, qui turbidi clamofique funt. CAPPER.

81. *Diu pugnare*] *Diu pugnas*; V. C. Alm. Locat. Ald. Bafil. Vidov. Voff. fec.

82. *Quæ obtinere.*] In quibus adverfarium vincere, fuperare, non poffis; ubi fuperior illo fieri nequeas. CAPPER.

83. *Mitior folet.*] *Minor*; marg. Bafil.

84. *Culpam præfertim deprehenfam.*] Vide Joan. Druf. Apophth. lib. II. n. 39.

Bis peccat, qui crimen negat.

P. Syrus.

Factum tacendo (f. tuendo) crimen facis acrius;
Geminat peccatum, quem delicti non pudet. ALMEL.

85. *Dum ftat acies.*] *Metaphora* eft ducta a re militari, cum utrimque acerrime decertatur, victoria neutram in partem inclinante. TURNEB.

86. *Multi in re confilii.*] *In rem*; Voff. fec.

87. *Et fæpe difcrimen omne.*] Sic appellat rem totam in fummum periculum adducere; ut, cum dicit adverfarius fefe non recufare, quin ipfe *cauffa* cadat, fi tu proferre aliquod inftrumentum poffis. *Idem.* Hæc locutio ex jure videtur fumpta, ubi *multam committere*, *edictum committere*, & fimilia fæpe occurrunt: de quibus vide Cælii Calcag. lib. XIII. Epift. I.

88. *Quod apprehendens, minus, majus.*] *Minus*, ut otiofum ac prorfus fuperfluum, mihi videtur expungendum. REGIUS. *Minus* habet Locat.

89. *Quarum utramlibet.*] *Quarum utramlibet eligat, male fit electurus.* FRANCIUS.

quod

quod in *altercatione* fit potentius, quam in *actione*; quia [90] in illa nobis ipsi respondemus, [91] in hac adversatium quasi confessum tenemus. Est in primis acuti, videre quo judex dicto moveatur, quid respuat: quod [92] ex vultu sæpissime, & aliquando etiam dicto aliquo factove ejus deprehenditur. Et instare proficientibus; & ab iis, quæ non adjuvant, quam mollissime pedem oportet referre. Faciunt hoc medici quoque, ut remedia [93] perinde perseverent adhibere, vel desinant, ut illa recipi, vel respui vident. [94] Nonnunquam, si rem evolvere propositam facile non sit, inferenda est alia quæstio; atque in eam, si fieri potest, judex avocandus. Quid enim, cum respondere non possis, agendum est, nisi ut aliud invenias, cui adversarius respondere non possit? In plerisque judex est avocandus, ut dixi: [95] qui circa testes est locus, & personis modo distat, [96] quod hic patronorum inter se certamen, [97] illic pugna inter testem & patronum. [98] Exercitatio vero hujus rei longe facilior. Nam est utilissimum, frequenter cum aliquo, qui sit studiorum eorumdem, sumere materiam vel veræ, vel etiam fictæ controversiæ, & diversas partes *altercationis* modo tueri: quod idem etiam [99] in simplici genere quæstionum fieri potest. Ne illud quidem ignorare advocatum volo, quo quæque ordine probatio sit apud judices proferenda: cujus rei eadem in argumentis ratio est, [100] ut potentissima prima, [101] & summa ponantur. Illa enim ad credendum præparant judicem; hæc ad pronuntiandum.

90. *In illa.*] In *actione*, sive oratione continua & perpetua; ubi vides ut τό pronomen *illa* ad propius vocabulum referatur · alia exempla congesta sunt in Budæi Commentar. & in Sanctii Minerv. CAPPER.

91. *In hac.*] In *altercatione*, de qua toto hoc capite: unde & τό pronomen *hac* ad remotius verbum pertinet. CAPPER.

92. *Ex vultu.*] *Et vultu* .V. C. Alm.

93. *Proinde perseverent.*] *Perinde* legendum sit: an *proinde*, facile (cum plurimum differant) ex sensu percipitur; ut jam quoque sæpius diximus. REGIUS.

94. *Nonnunquam si rem.*] Hæc est solutio, de qua sæpenumero diximus; quæ fit *per compensationem*, cum aliquid non solvimus, sed aliud objicimus. TURNEB. *Rem evolvere.*] Explicare, expedire, solvere, &c. CAPPER.

95. *Qui circa testes est locus.*] Hic locus ita erroribus est confusus, ut mihi quidem nec percipi, nec corrigi possit. REGIUS. Nam docuit lib. v. cap. de testimoniis, sæpenumero testem esse extra *caussam* avocandum. TURNEB. *Qui circa testes est locus & personis modo distat*; Gryph. Steph. Colin *qui circa testes locus personis modo distat*; Obrecht.

96. *Quod hic*] In *altercatione* videlicet, ubi *caussarum* patroni brevibus interrogatiunculis & responsionibus inter se certare solent. CAPPER.

97 *Illic.*] In loco qui circa testes est, ubi de testibus interrogandis aut refellendis agitur. CAPPER.

98 *Exercitatio vero.*] Ut *exercitatio* legatur, ne admonendum est quidem. REGIUS.

99. *In simplici genere quæstionum.*] Lib. III. cap. x: *caussa* dicitur simplex, quæ unius rei controversia constat. CAPPER.

100. *Ut potentissima.*] *Τὰ δυνατώτατα*, quæ sunt ad obtinendam *caussam* validissima. CAPPER.

101. *Et summa.*] Vide Ciceron. de *partionib.* cap. 8. ALMELOV. *Summa* vero dixit Fabius pro τῷ *ultima* vel *extrema*. CAPPER.

CAPUT V.

[1] *De judicio & consilio.*

HIS pro nostra facultate tractatis, non dubitassem transire protinus ad *dispositionem*, quæ ordine ipso sequitur: nisi vererer, ne, quoniam fuerunt, [2] qui *judicium inventioni* subjungerent, præterisse hunc locum quibusdam viderer, qui mea quidem opinione adeo partibus operis hujus omnibus connexus ac mixtus est, ut ne a sententiis quidem aut verbis saltem singulis possit separari; [3] nec magis arte traditur, [4] quam gustus, aut odor. Ideoque nos, quid in quaque re sequendum cavendumque sit, [5] docebimus, ut ad ea *judicium* dirigatur. [6] Præci-

1. *De judicio & consilio*] Eloquentia maxime pendet a prudentia, cujus partes sunt *judicium & consilium*; quæ quanquam finitima sunt, hoc tamen differunt, quod *judicium* est in rebus inventu facilioribus, & quasi se ostendentibus; *consilium* in occultis, retrusioribus, & dubiis. De quo vide Cicer. *in Orat. ad Brutum* & Erasm. in *Ecclesi.* lib. I. TURNEB.

2. *Qui judicium inventioni subjungerent.*] Tanquam speciem generi, vel partem toti. CAPPER.

3. *Nec magis arte traditur, &c.*] *Judicium* certe pendet a naturali oratoris ingenio, & a rerum personarumque circumstantiis. CAPPER.

4. *Quam gustus aut odor.*] Vix mihi temperavi, quin continenter hic adscriberem quæ post lineas aliquot sequuntur: *referatur oportet ad sensus, qui non docentur.* Veteri conjecturæ meæ vires addebat eruditus Rollinus, qui hæc verba hunc in locum restituenda esse annotavit: sed contra MSS. & editionum fidem mutare quidpiam religioni nobis fuit, & quid expedire nobis videretur, annotare satis habuimus. CAPPER.

5. *Docebimus*] *Docemus ac deinceps docebimus*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Ald Par. Basil. Colin. Vidov.

6. *Præcipiam communia*] Non verba tantum hoc loco, sed versus quoque ipsi sunt transpositi ac perturbati: sic autem sunt in ordinem redigendi: *Præcipiam igitur, ne, effici quod non potest, aggrediamur; ut contraria vitemus, & communia, ne quid*, &c. REGIUS. *Præcipiam igitur*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. BURMAN. In Campani editione legitur: *præcipuam igitur vim, sine qua effici nil potest, aggrediamur*. quæ lectio contemnenda non est. CAP-

puum igitur, ne, quod effici non poteſt, aggrediamur; ut contraria vitemus, & communia; ne quid in eloquendo corruptum obſcurumque ſit, [7] refcratur oportet ad ſenſus, qui non docentur. Nec multum a *judicio* credo diſtare [8] *conſilium*; [9] niſi quod illud oſtendentibus ſe rebus adhibetur; hoc latentibus, & aut omnino nondum repertis, aut dubiis; [10] & quod *judicium* frequentiſſime certum eſt; *conſilium* vero eſt ratio quædam alte petita, & plerumque plura perpendens & comparans, habenſque in ſe & *inventionem*, & *judicationem*. [11] Sed ne hæc quidem præcepta in univerſum ſpectanda ſunt; nam [12] ex re ſumitur, [13] cui locus [14] ante *actionem* eſt frequenter. Nam Cicero ſummo *conſilio* videtur [15] in Verrem vel contrahere tempora dicendi maluiſſe, quam in eum annum, quo erat Quint. Hortenſius conſul futurus, incidere. [16] Et in ipſis *actionibus* [17] primum ac potentiſſimum obtinet locum. Nam quid dicendum, quid tacendum, [18] quid diffitendum ſit, [19] exigere, *conſilii* eſt; [20] negare ſit ſatius, an defendere; ubi *proœmio* utendum, & quali; narrandumne, & quo modo; [21] jure prius pugnandum, [22] an æquo; [23] qui ſit ordo utiliſſimus; [24] tum omnes *colores*, aſpere an leniter, an etiam ſubmiſſe loqui expediat. Sed hæc quoque, ut quiſque paſſus eſt locus, monuimus; idemque in reliqua parte faciemus: pauca tamen exempli gratia ponam, quibus manifeſtius appareat, quid ſit, quod demonſtrari poſſe præceptis non arbitror. Laudatur *conſilium* [25] Demoſthenis, quod, cum ſuaderet bellum Athenienſibus parum id proſpere expertis, nihil adhuc factum eſſe [26] ratione monſtrat; poterat enim emendari negligentia. [27] At ſi nihil eſſet erratum, melioris in poſterum ſpei non erat ratio. [28] Idem, cum offenſam vereretur, ſi objurgaret populi ſegnitiem, in aſſerenda libertate reipublicæ, majorum laude uti maluit, [29] qui eam fortiſſime adminiſtraſſent. [30] Nam & faciles habuit aures, & natura ſequebatur, [31] ut meliora probantes pejorum pœniteret. Ciceronis quidem vel una pro Cluentio quamlibet multis exemplis [32] ſuffecerit ora-

PER. *Ne, quod non effici poteſt, aggrediamur.*] Quam apposite Horatius de indoctis Art. Poët. 150.

——— *Et quæ*
Deſperat tractata niteſcere poſſe, relinquit. ALMEL.

7. *Referatur oportet ad ſenſus, qui non docentur.*] Verba hæc a proprio loco avulſa, & huc intruſa fuiſſe, fatebitur (opinor) quiſquis fuerit in Quinctiliani operis lectione verſatus: qua de re quid ſentiremus, in ſuperiore nota declaravimus ad illa verba: *quam guſtus aut odor.* CAPPER.

8. *Conſilium.*] De *conſilio* quatenus etiam ad *figuratas controverſias* pertinet, plura ſuppeditant Curius Fortunatianus pag. 40. 41. Rhetor. Pithœan. & Martianus Capella pag. 154. edition. Grot. CAPPER.

9. *Niſi quod illud oſtendentibus rebus*] *Se* pronomen adſcribendum mihi videtur (etſi facile ſuppleri poſſit) hoc modo: *oſtendentibus ſe rebus.* REGIUS. *Se* non habent V. C. Alm. Locat. *e rebus.* Voſſ. ſec.

10. *Et quod judicium*] *Et judicium;* Locat. Ald. Baſil. Obrecht. Voſſ. ſec.

11. *Sed ne hæc quidem.*] Significat *in conſilio*, & *judicio* non ſatis eſſe univerſales præceptiones; cum ſubinde pro ratione circumſtantiarum varientur. TURNEB.

12. *Ex re ſumitur.*] *Conſilium* ſumitur prout ſe habet res, de qua oratio habenda eſt. CAPPER.

13. *Cujus locus.*] *Cui* mihi magis placet, quam *cujus.* REGIUS. *Cuius;* Locat. Voſſ. ſec.

14. *Ante actionem.*] *Dictionem*, manus viri docti in margine Edit. Gryph. Fabii ſenſus hic eſt: *antequam pronuncietur oratio.* CAPPER.

15. *In Verrem vel contrahere tempora.*] Agebat Verres omni ratione, ut *cauſſa* differretur uſque poſt Calendas Januarias; cum jam Hortenſius Verris patronus magiſtratum iniſſet: quod cum intelligeret Cicero, perpetuam orationem omiſit, & *altercatione* dumtaxat uti voluit. TURNEB. Cujus tamen opinio quadamtenus temperanda eſt per ea, quæ ſcripſit Aſconius Pedianus in argumento primæ action. Verrin: *Hoc*, inquit, *commentus eſt rationis* [Tullius] *ut orationem longam prætermitteret, neque in criminibus declamatione cumulandis tempus abſumeret; ſed tantummodo citaret teſtes ad unumquodque crimen expoſitum, & eos Hortenſio interrogandos daret: qua arte ita eſt fatigatus Hortenſius, ut nihil contra quod diceret, inveniret; ipſe etiam Verres deſperato patrocinio, ſua ſponte diſcederet in exilium.* CAPPER.

16. *Et ipſis actionibus.*] *In* præpoſitio mihi adſcribenda videtur, ut legatur: *& in ipſis actionibus.* REGIUS. *Id in ipſis* FRANCIUS. *In* non habet V. C. Alm. *Id in ipſis;* Voſſ. ſec. *In actionibus.*] In habendis aut pronunciandis orationibus. CAPPER.

17. *Primum ac potiſſimum.*] *Potentiſſimum;* V. C. Alm. Ald. Baſil. Gryph. Steph. Colin. Vidov. Voſſ. ſec. Oxon. Obr. ſolemni in his libris permutatione. BURMAN.

18. *Quid diffidendum.*] Sic quidem recte legi putatur: ſed ego unius literæ mutatione *diffitendum* contenderim eſſe emendandum, quamvis exemplaria huic meæ emendationi non accedant: eſt autem *diffiteri* negare ac non fateri. REGIUS. *Diffidendum;* V. C. Alm. Locat. *differendum;* marg. Steph. Voſſ. ſec.

19. *Exigere.*] Perpendere, &, ut vulgo aiunt, examinare. CAPPER.

20. *Negare ſit ſatis.*] *Satius* emendate in quibuſdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Satis;* V. C. Alm. Locat.

21. *Jure prius.*] Hoc eſt, ſtricto jure, quod Græci vocant ἀκριβοδίκαιον. CAPPER.

22. *An æquo.* An ex æquo & bono, an τῇ ἐπιεικείᾳ quæ ſummi ſtrictique juris eſt remiſſio. CAPPER.

23. *Quid ſit ordo.*] *Qui ſit;* V. C. Alm. Locat. Ald. & reliquæ editiones.

24. *Tum omnes colores.*] Supple, conſilii eſt exigere & perpendere omnes orationis formas, colores, quos nunc *ſtylos* appellant, Hermogenes *ἰδέας*, Proclus apud Photium *πλάσματα*: de variis *τοῦ color* ſignificatibus apud Rhetoras diximus ad cap. 2. lib. IV CAPPER.

25. *Demoſthenis.*] Olynthiaca II. PHILANDER.

26. *Ratione.*] Εὐλόγως, eo modo, qui rectæ rationi eſſet conſentaneus. CAPPER.

27. *Ac ſi nihil.*] *At* particulam ſenſus exigit, non *ac*, ut ſuperiori adverſetur; & *ſpei*, loco *rei*, legendum videtur. REGIUS. *Ac* & *rei:* Locat. *ac;* Ald. Voſſ. ſec.

28. *Idem cum.*] Olynthiaca III. PHILAND. Hæc ſumpta ſunt ex Dionyſio Halicarnaſſeo cap. de *figuratis cauſis.* TURNEB.

29. *Qui eam fortiſſime.*] *Qui rem;* V. C. Alm. Andr. Locat. Ald. Steph. Baſil. Par. Vaſc Sich. Gryph. Colin. Vidov. parum refert; nam & *adminiſtrare rempubl.* recte dicitur: ita Livius XXXVIII. 48. & alia etiam; ut *factum adminiſtratum*, Val. Max. I. IV. I. Vide Munker. ad Hygin. Poet. Aſtron. II. cap. 4. BURMAN.

30. *Nam faciles.*] *Et* copula eleganter adſcripta eſt in aliis exemplaribus: *a* vero præpoſitio eſt eradenda hoc modo: *nam & faciles habuit aures, & natura ſequebatur.* REGIUS. Et *a natura;* Ald. Baſil.

31. *Ut meliora probantes pejorum pœniteret.*] Supple, τὰς Athenienſes. CAPPER.

32. *Suffecerit.*] *Sufficeret;* Locat. Ald. Baſil. Gryph. Steph, Colin. Vidov. Voſſ. ſec.

tio. [33] Nam quod in eo *consilium* maxime mirer? primamne [34] *expositionem*, [35] quæ matri, cujus filium premebat auctoritas, abstulit fidem? an quod idem corrupti judicii crimen transferre [36] in adversarium maluit, quam negare propter *inveteratam* (ut ipse dicit) [37] *infamiam*? an quod in re invidiosa [38] legis auxilio novissime est usus? quo genere defensionis etiam offendisset nondum [39] præmollitas judicum mentes: an quod seipsum invito Cluentio facere testatus est? Quid pro Milone? quod non ante narravit, quam præjudiciis [40] omnibus reum liberaret? quod insidiarum invidiam in Clodium vertit? quanquam re vera fuerat pugna fortuita: quod factum & laudavit, & tamen voluntatem Milonis removit? quod [41] illi preces non dedit, & in earum locum ipse successit? Infinitum est enumerare, [42] ut Cottæ detraxerit auctoritatem; [43] ut pro Ligario se opposuerit; [44] Cornelium [45] ipsa confessionis fiducia eripuerit. Illud dicere satis habeo, nihil esse non modo in orando, sed in omni vita, prius *consilio*; frustraque sine eo tradi cæteras artes, plusque vel sine doctrina prudentiam, quam sine prudentia facere doctrinam; [46] aptare etiam orationem locis, temporibus, personis, esse ejusdem virtutis. Sed hic quia latius fusus est locus, mixtusque cum *elocutione*, tractabitur, cum præcipere [47] de apte dicendo cœperimus.

33. *Nam quid in eo.*] *Quod* legendum esse, nemo non videt. REGIUS.

34. *Expositionem.*] Id est, *narrationem*, quæ sæpius expositionis nomine indicatur, ut supra patuit ad cap. 2. lib. IV. CAPPER.

35. *Qua matri.*] *Quæ*: V. C. Alm. Andr. Locat. Ald. Vasc. Basil. Gryph. Colin. Steph. Obrecht.

36. *In adversarium.*] Oppianicum, qui Cluentium ipse veneno necandum per Fabricium curaverat. Vide argumentum Cluentianæ; nam Oppianicus judices suos per Stalenum unum e judicibus pecunia corrumpere conatus erat: sed aliter evenire multo intellexit. Stalenus enim datam ab Oppianico pecuniam servavit domi, nec cæteris judicibus distribuit. CAPPER.

37. *Infamiam.*] *Invidiam*: marg. Vasc. & Steph. *inveterata invidia* legitur apud Ciceronem pro Cluentio cap. 1.

38. *Legis auxilio.*] Legem intelligit Semproniam (a Caio Sempronio Graccho latam) qua nonnisi Magistratus & Senatores tenebantur, non autem Equites, quorum e numero erat Cluentius. Hinc Cluentius nolebat se legis verbis defendi, ne qua suspicio esset ipsum revera nocentem esse; cui Tullius primo quidem morem gessit: postea tamen & novissime defendit eum ex ipsis legis Semproniæ verbis. Lege Cluentianam Ciceronis orationem num. 52. & sequent Edition. Græv. CAPPER.

39. *Præmollitas.*] *Præmolitas*; Locat. Ald. Voss. sec.

40. *Omnibus rerum.*] *Reum* legendum esse qui non videt, instruendus Grammaticis reddatur. REGIUS.

41. *Illi preces non dedit. in earum locum ipse successit.*] Precantem Milonem non induxit, ipse personam sustinuit & pro Milone deprecatus. CAPPER.

42. *Ut Cottæ detraxerit auctoritatem.*] Oppius quæstor fuit Cottæ, qui cum Lucullo Consul adversus Mithridatem infeliciter pugnavit. Cotta Oppium a se removit ob insidiarum metum, ut ait Dion lib. XLVI. Oppio crimini datum est, quod de militum cibariis detraxisset: quod crimen ipsius Cottæ testimonio firmabatur. Ergo elevanda erat Cottæ auctoritas. hoc ipsum Cicero facit, eo præcipue quod urgueretur Oppius exercitum largiendo corrumpere voluisse: igitur non detrahebat de militum cibariis. Vide Ciceron. oration. fragmenta, & Fabium lib. v. cap. 3. lib. 10. capp. 1. & 10. lib. 11. cap. 1. CAPPER.

43. *Ut pro Ligario se opposuerit.*] Tuberoni, qui Ligarium accusabat, quod in Africa fuisset & in diversis a Cæsare partibus Pompeianis: atqui & ipse Tubero accusator & Cicero patronus easdem illas Pompeii partes fuerant secuti: quibus tamen Cæsar ignoverat. CAPPER.

44. *Cornelium eripuerit.*] E damnationis periculo: vide Tullianar. oration. fragmenta. Fabius alludit ad id quod, cum Cornelius Tribunus plebis legem ferre vellet ne quis legibus solveretur, nisi de ea re ad populum esset relatum; & alter Tribunus plebis Servilius Globulus obsisteret; ipse Cornelius legem suam e codice legit: quod quidem erat contra receptum morem (nam Præco legebat subjiciente Scriba) Cicero lectum codicem non negavit, rem ipsam fassus est; sed pernegavit inde consequi deminutam fuisse Tribunitiam Majestatem. Vide Asconii Pediani argumentum Cornelianæ in fragment. Ciceronian. CAPPER.

45. *Ipsa confessionis fiducia.*] Nam confessus est Cornelium in concione codicem legisse, non ut legem perferret, sed ut recognosceret. TURNEB.

46. *Aptare etiam.*] *Apparet etiam orationem accommodare locis*: Andr. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Voss. sec. *apparet etiam orationem locis*; V. C. Alm.

47. *De apte dicendo.*] Vide cap. 1. lib. XI. CAPPER.

M. FAB. QUINCTILIANI
DE
INSTITUTIONE
ORATORIA
LIBER SEPTIMUS.

PRÆFATIO.

De dispositionis utilitate.

I. DE *inventione* (ut arbitror) satis dictum est. Neque enim [1] ea demum, quæ ad docendum pertinent, exsecuti sumus; [2] verum etiam motus animorum tractavimus. [3] Sed, ut opera exstruentibus satis non est, saxa atque materiam, & cætera ædificanti utilia congerere, nisi disponendis iis collocandisque artificum manus adhibeatur; sic in dicendo quamlibet abundans rerum copia cumulum tantum [4] habeat atque congestum, [5] nisi illas eadem [6] *dispositio* in ordinem [7] digestas, atque inter se commissas devinxerit. Nec immerito [8] secunda quinque partium posita est, cum sine ea prior nihil valeat. Neque enim, quanquam fusis omnibus membris, statua fit, [9] nisi collocentur; &, si quam in corporibus nostris aliorumve animalium partem permutes atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen. Et artus etiam [10] leviter loco moti perdunt, quo [11] viguerunt, usum; & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento. [12] Nec mihi videntur errare, qui ipsam rerum naturam stare ordine putant, quo confuso,

Totus hic liber attribuitur *dispositioni*: cum tamen lib. III. de generis *demonstrativi* & *deliberativi dispositione* dixerit, hoc libro agit de *dispositione* generis *judicialis*, docetque, quis esse debeat ordo *propositionum*, *quæstionum*, & *capitum*: sed, cum unusquisque *status* proprios habeat *locos* & propria *capita*, idcirco de singulis *statibus* fuit agendum. TURNEB. Quædam capitis præscriptio de *divisione* seu *parenchiresi*, quod verbum exponitur a Turnebo lib. XII. cap. II. Attamen in textu Quinctiliani non potui reperire. Pro hoc VII. lib. vide Sulpitii Institutiones. ANONYM. Sed quisquis hujus ultimæ notæ fuit auctor, τὴν παρεγχείρησιν cum divisione perperam confudit: quodnam porro & quantum inter utramque discrimen intercedat, pluribus explicuimus ad cap. 4. lib. 3. & ad cap. 6. lib. II. CAPPER.

1. *Ea demum.*] Id est, *solum*, *tantum*. Vide ad lib. II. cap. 15.

2. *Verum etiam motus animorum.*] Atque ita Ciceronem est sequutus Fabius, qui *inventionem* in duas partes divisit, *fidem* & *motum*. TURNEB. *Etiam motus animorum tractavimus.*] Non solum τὰς λόγους, argumenta e ratione petita, quæ facem intellectui præbent, ut recte judicare possit, tractavimus; sed etiam τὰ ἤθη, mores seu *leniores affectus*; & τὰ πάθη, *affectus vehementiores*, quæ voluntatem ad favendum iis, pro quibus dicimus, movent. CAPPER.

3. *Sed ut opera*, *&c.*] Similitudo est ducta ab architectura: cæterum ita est accipiendum, *inventionem* esse quasi vice materiæ, *dispositionem* vice formæ: materia per se est indigesta, sed a forma expolitur. TURNEB.

4. *Habeat.*] *Habet* malebat Francius.

5. *Nisi alias easdem.*] *Eadem*; V. C. Alm. Locat. Ald. & omnes fere, præter Lugd. & Obrecht. *nisi illa*: Voss. secund.

6. *Dispositio in ordinem.*] Varro lib. VI. pag 57. de Ling. Lat. *Ut aliter disserit in areas sui cujusque generis res: sic in oratione qui facit, disertus.* L. Columella lib. XII cap. 2. de Villica: *Quis dubitet, nihil esse pulchrius in omni ratione vitæ dispositione, atque ordine. Quod etiam ludicris spectaculis licet sæpe cognoscere*, &c. PITHOEUS.

7. *Digestas atque commissas.*] In cod. Voss. sec. legitur *digesta atque commissa*. *Commissas.*] *Committere* verbum proprium architectorum, duo vel saxa vel ligna inter se coaptata constringentium, idque vel interfusa calce in ipsam rimam, vel ferro impacto in utrumque, vel bitumine, vel quovis alio ferrumine: hinc *commissura* dicitur ipsa conjunctio, atque ea pars, qua sic duo inter se committuntur: hæc ex Vitruvio. MOSELLANUS.

8. *Secunda quinque partium.*] Cum Rhetoricæ quinque sint partes, *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria*, & *pronunciatio*, secundum inter eas locum obtinet *dispositio*. CAPPER.

9. *Nisi collocetur.*] Scribe *collocentur*, id est, nisi committantur. PHILAND.

10. *Leviter.*] *Leniter*: MS. Bodl. Andr. sed jam Regius correxit.

11. *Viguerunt.*] *Viguerint*: Voss. sec.

12. *Nec mihi videntur errare.*] Aiunt plerique philosophi, omnia olim conturbata & confusa fuisse in *chao*; postea in ordinem digesta, pulcherrimam hanc orbis descriptionem effecisse; aiuntque futurum, ut aliquando in eamdem molem omnia rursus confundantur. Plato quoque in Timæo, omnia in orbe summo ordine distributa a Deo describit. TURNEB.

[13] peritura sint omnia. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur necesse est, & sine rectore [14] fluitet, nec cohæreat sibi; multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans; nec initio, nec fine proposito, casum potius, quam consilium, sequatur. Quapropter totus hic liber serviat [15] *dispositioni*, [16] quæ quidem, si [17] certa aliqua via tradi in omnes materias ullo modo posset, non tam paucis contigisset. Sed, cum infinitæ litium formæ fuerint, futuræque sint, & tot seculis nulla reperta sit *caussa*, quæ esset tota alteri similis, [18] sapiat oportet actor, & vigilet, & inveniat, & judicet, & consilium a seipso petat. Neque inficias eo, quædam esse, quæ demonstrari possint, eaque non omittam.

13 *Peritura sunt.*] *Sint* legendum esse, ne admonendum quidem est. REGIUS

14. *Fluitet.*] Id est, nihil habeat firmi, quo insistat; & nullum certum finem, quo dirigatur: *metaphora* a navi, rectore orbata, quæ fluctu maris aufertur, ut Cicero pro Sext. cap. 20. eleganter utitur: sic *fluitantia tela*, Stat. v. Theb 378. ubi vide Barth. & ad Claud. 1. in Rufin. vers. 4. BURMAN.

15. *Dispositioni.*] *Divisioni*; MSS. Bodl. Bal Alm. Andr. Voss. sec.

16. *Quæ quidem si certa, &c.*] Colligit ex hoc loco Rodolphus, Fabium existimasse *dispositionis* precepta non posse tradi; cum alia atque alia *dispositio* debeat esse, pro varietate litis: hunc tamen locum aliter accipiemus. ut existimet Fabius, posse universales & generales tradi *dispositionis* præceptiones, neque tamen eas satis esse, sed quamdam petendam *dispositionem* a litis proprietate, ut de argumentis quoque diximus. TURNEB.

17. *Certa aliqua vi.*] *Via*, *a* vocali adscripta, legendum est REGIUS *Vi*; V. C. Alm. Locar. Ald.

18. *Sapiat Actor.*] Subintellige, *caussarum* forensium, &c. CAPPER.

CAPUT PRIMUM.

De dispositione facienda.

SIT igitur (ut supra significavi) [1] *divisio*, rerum plurium in singulas; *partitio*, singularum in partes, discretus ordo, & recta [3] quædam collocatio prioribus sequentia annectens; *dispositio*, utilis rerum ac partium in locos distributio. Sed meminerimus, ipsam *dispositionem* plerumque utilitate mutari, nec eamdem semper primam quæstionem ex utraque parte tractandam. Cujus rei, ut cætera exempla prætéream, Demosthenes quoque atque Æschines possunt esse documento, [4] in judicio Ctesiphontis diversum secuti ordinem; [5] cum accusator a jure, quo videbatur potentior, cœperit; [6] patronus omnia, vel pene omnia ante jus posuerit, quibus judicem quæstioni legum præpararet. [7] Aliud enim alio docere prius expedit: alioqui semper petitoris arbitrio diceretur: [8] denique in accusatione mu-

Primum generalia quædam præcepta de quæstionum ac propositionum *dispositione* ponit; deinde quo pacto in singulis *statibus* disponi debeant, explicat. Cæterum de *divisione* hoc loco agit, quoniam illa totius orationis *dispositionem* ostendit. Rodolphus Agricola id ita videtur accipere, quia de *divisione capitum* in *statibus* sit acturus. TURNEB.

1. *Sit igitur.*] Cohæret hoc caput in MSS. præfationi: sed jam Regius distinguendum esse docuit.

1. *Divisio .... partitio.*] Cicero in *Topicis* num. 28. & 31. *divisionem a partitione* ita secernit, ut hæc sit totius in suas partes, vel in sua membra, ut corporis in caput, pedes, manus, &c. illa vero sit generis in suas species, vel formas: & tamen, quod mirere, idem ibidem tria hæc, *legem*, *morem*, *æquitatem* numero 28. facit ut totidem membra *partitionis*: & num. 31. ut totidem species ejusdem generis. An erat Tullius ῥᾳθυμότερος, quam διαλεκτικώτερος? CAPPER.

3. *Quædam & locatio.*] *Et* copula tollenda, & *col* syllaba loco ejus adscribenda, ut *collocatio* legatur. Exponit vero Fabius differentiam, quæ est inter *divisionem* & *partitionem*, quam etiam lib. v. ex Ciceronis sententia attigit; nam *divisio* est generis in species; *partitio* autem est totius in partes distributio. Docte ergo *divisio* esse dicitur rerum plurium in singulas discretus ordo; *partitio* autem singularum in partes: de ea vero *divisione* copiosissime in hoc libro disserit Fabius, quam Græci, tum διαίρεσιν, tum παρεγχώρησιν vocant; nam singularum *constitutionum* quæstiones in proprios *locos* dividit, quibus unaquæque controversia explicatur: qua nihil utilius, magisque necessarium declamare volentibus tradi potest. Quanquam Georgius Trapezuntius de hac *divisione* Latinorum neminem verbum fecisse scribit, cum de ea toto volumine Quintilianus diligentissime præcipiat. Cæterum ita sunt depravata, ut minime sit mirandum, si Trapezuntius, homo Græcus, ea percipere non potuit, quæ ne a Latinis quidem intelligerentur, nisi mendæ forent sublatæ. REGIUS. *Rerum plurium in singulas; partitio, singularum in partes discretus ordo*; Vasc. & hanc distinctionem probat Sichardus, quia consentit cum Ciceronis traditione: forte legendum est: *divisio rerum plurium in singulas*, *ut partitio singularum in partes*, *discretus ordo*. *Locatio* autem V. C. Alm. Lugdun. Oxon. Obrecht. *collatio*: Par. Steph. reliquæ vero *collocatio*. BURMAN. In superiori Raphaelis Regii nota male confunditur ἡ διαίρεσις cum τῇ παρεγχω-ρήσει. Harum discrimen exposuimus in notis ad cap. 4. lib. 1. & ad cap. 6. lib. 11. CAPPER.

4. *In judicio Ctesiphontis.*] Lege orationes & Æschinis contra Ctesiphontem, & Demosthenis pro Ctesiphonte, seu *de Corona*. CAPPER.

5. *Cum accusator a jure, &c.*] Initio Æschines has duas leges tractat, neminem coronandum esse, nisi rationes reddiderit; coronamque dandam, vel in concione, vel in curia, non autem in theatro, ut fecit Ctesiphon; demum de vita Demosthenis dixit. Demosthenes autem primum de rebus a se gestis, deinde de jure. TURNEB.

6. *Patronus omnia.*] *Patronus contra omnia*: Obr. *Omnia vel pene.*] *Vel* abest a V. C. Alm.

7. *Aliud enim alio docere.*] In aliis sic legitur: *aliud enim alis docere prius expedit*, ut sit sensus, aliquid utile esse petitori, si primo loco ponatur; aliud *defensori*. TURNEB. *Aliud enim alis docere prius expedit*: Obrecht. curis secundis. BURMAN.

8. *Denique in accusatione, ut uacuum se uterque defendat*; *&c.*] Ego aliquid in hoc sensu desidero, quod in exem-

tua, cum se uterque defendat, priusquam adversarium arguat, omnium rerum necesse est [9] ordinem esse diversum. [10] Igitur quid ego sim secutus, quod partim præceptis, partim usurpatum ratione cognoveram, promam; nec unquam dissimulavi. [11] Erat mihi curæ in controversiis forensibus nosse omnia, quæ in *caussa* versarentur. Nam in schola certa sunt, & pauca, & ante declamationem exponuntur, quæ θέματα Græci vocant, [12] Cicero *proposita.* Cum hæc in conspectu quodammodo collocaveram, non minus pro adversa parte, quam pro mea, cogitabam. Et primum (quod non difficile dictu est, sed tamen ante omnia intuendum) constituebam, [13] quid utraque pars vellet efficere, tum per quid, hoc modo. Cogitabam quid primum petitor diceret. Id aut confessum erat, aut controversum. [14] Si confessum, non poterat ibi esse quæstio. Transibam ergo ad responsum partis alterius: idem intuebar: nonnunquam etiam, [15] quod inde obtinebatur, confessum erat. [16] Ubi primum cœperat non convenire, quæstio oriebatur. Id tale est: *Occidisti hominem, occidi*: convenit. Transeo. Rationem reddere debet reus, quare occiderit: *Adulterum*, inquit, *cum adultera occidere licet*: legem esse certum est. Tertium jam aliquid videndum est, in quo pugna consistat: *Non fuerunt adulteri; fuerunt*: quæstio. De facto ambigitur: [17] *conjectura* est. [18] Interim vero & tertium confessum est, adulteros fuisse: *Sed tibi*, inquit accusator, *illos non licuit occidere*; [19] *exsul enim eras*, [20] *& ignominiosus*: de jure quæritur. At si protinus dicenti, *occidisti*, respondeatur, *non occidi*; statim pugna est. Sic explorandum est, ubi controversia incipiat, & considerari debet, quæ primam quæstionem facit. [21] *Intentio* simplex, *Occidit* [22] *Saturninum Rabirius*; [23] conjuncta, *Lege de sicariis commisit L. Varenus.* Nam C. [24] Varenum occidendo, & Cn.

pluribus non invenitur, quodque hactenus huic loco necessarium esse minime est animadversum: quod sane quam grande flagitium est, cum nullus integer saouſre sensus, nisi id, quod deest, adscribatur, elici possit. Quo namque modo in accusatione necesse est rerum ordinem esse diversum, ut vacuum se uterque defendat, priusquam adversarium arguat? Certe hoc non est necesse, cum defensor accusatoris ordinem in respondendo sequi interdum pulcherrime possit. Quonam igitur pacto corrigendus hic locus? an *mutua* nomen, ut in disputationibus illis nostris, quæ circumferuntur, diximus, est adscribendum? nam in mutua accusatione, quæ ἀντικατηγορία dicitur, necesse est ordinem esse diversum: quare *mutua*, vel refragantibus exemplaribus, adscribendum mihi videtur. REGIUS. *Mutua accusatio* Græcis ἀντικατηγορία, quasi dicas *recriminationem*, de qua lib. III. cap. 12. & hujus libri cap. 2. cui non absimile, quod ἀντέγκλημα dicitur, cum omnis nostra defensio constat ejus accusatione, qui vindicatur, ut paulopost cap. 4. dicit. PHILAND. In *anticategoria*, id est, *recriminatione* & mutua accusatione, contraria est utriusque partis *dispositio*: ut, si objicias mihi homicidium, ego tibi sacrilegium; prius ego dicam de homicidio, ut me purgem; tu prius de sacrilegio. TURNEB. *In accusatione, ut vacuum se uterque defendat*: MSS. Bodl. Alm. Andr. *in mutua accusatione, ut vacuum se uterque*: Ald. Sich. *in accusatione mutua, ut se uterque*; Gryph. Steph. Cobn. Vidov. *in accusatione mutua cum se uterque*: Obrecht. *mutua* non esse in veteri exemplari, & in aliis *vacuum* deesse notavit etiam Sichardus: sed nos Obrechti lectionem veram putamus, cum ex illis, *ut vacuum* recte conficitur; si enim *ut* præponatur, erit *mutuacuum*. pro *mutua cum*: cum vero non intelligerent librarii illud, *ut vacuum*, omiserunt *vacuum*, & *ut* retinuerunt. BURMAN.

9. *Ordinem esse diversum.*] *Divisum*; Vallæ lib. & Voss. second.

10. *Igitur quid ego sim secutus p. p. p. usurpatum ratione*] Mendis non vacat hic locus, quum sensus videatur apertus. Emendatur autem, si *sim* legatur, & *quod* adscribatur, hoc modo: *Itaque quid ego sim secutus, quod partim præceptis, partim usurpatum ratione cognoveram, promam.* REGIUS. *Igitur quod ego sum secutus partim, &c.* Locatel. *igitur quod ego sum secutus, qui partim*; Ald. *igitur quod ipse sum secutus, quod partim*; Vallæ lib.

11. *Erat mihi cura, &c.*] Cum *dispositio* tota pendeat ab ipso *statu*, ac utriusque partis firmamentis & adjumentis, idcirco hoc de re tractat Fabius, ut inde disponendi rationem eruat. TURNEB.

12. *Cicero proposita.*] In Topicis 21. *Nos propositum* vertit.

13. *Quid utraque pars vellet efficere.*] Prius illud refertur ad id, quod adversarius obtinere vult; ut Cicero vult obtinere, *jure cæsum Clodium*: posterius ad firmamenta & adjumenta refertur, quibus probamus, quod efficere volumus; ut Cicero docet, *insidiatorem esse Clodium.* TURNEBUS.

14. *Si non confessum, poterat ibi.*] Sic quidem, & publice quoque legitur; sed non sine maximo errore, qui sane ex iis, quæ sequuntur, facile deprehenditur: *Transibam*, inquit, *ad responsum partis alterius.* Quid enim opus est transire, si ibi potest esse quæstio? quæstionis namque pars altera utrique parti semper est tuenda. Quare illud *non*, in tertium locum mihi videtur transferendum, hoc modo: *Si confessum, non poterat ibi esse quæstio.* REGIUS. *Si non confessum, poterat*: Locat. Voss. sec.

15. *Quod inde obtinebatur.*] *Objiciebatur*: Vallæ lib. & Voss. sec.

16. *Ubi primum cœperat.*] Habendum est in memoria, quod diximus libro tertio, a Fabio *statum* non poni in illa prima quæstiuncula, sed in summa judicatione: quanquam cæteri rhetores *statum* ponunt in prima quæstione. TURNEB.

17. *Conjectura est.*] Quæstionis *status* est *conjecturalis.* CAPPER.

18. *Interim & ego tertium.*] *Ergo* legendum esse, ac illi copulæ & præponendum, facile est videre, hoc modo: *Interim ergo & tertium confessum est.* REGIUS. *Interdum*: nonnulli. *Interim & ego*: V. C. Alm. Locat. & Voss. secund. *interim vero &*: Steph. Roign. Oxon. Obrecht.

19. *Exul enim eras.*] Exul enim, cui interdictum est aqua & igni, amittit civitatem & civitatis jura: ignominiosus quoque multa jura amittit: oritur igitur *status* legalis, *an lex Julia, quæ concedit, ut adulter cum adultera occidatur, id permittat ignominioso & exuli.* TURNEB. *Exlex eras*; Voss. sec.

20. *Et ignominiosus.*] *Ut*: V. C. Alm. dicitur autem *ignominiosus*, qui aliqua publice notatus est infamia. CAPPER.

21. *Intentio simplex.*] Ista huc pertinent, ut doceat, quam *dispositionem* sequi debeat accusator in simplici *intentione* & conjuncta: cumque *intentioni* aliquid opponat defensor, ostendet Fabius quæ *dispositio* sit in defensione simplici, aut in defensione conjuncta. TURNEB. *Intentio.*] Id est, accusatio. CAPPER.

22. *Saturninum.*] De hac cæde est oratio Ciceronis pro Rabirio.

23. *Conjuncta.*] Hic distinguendum; scilicet quæstio est; exemplum hujus infertur, *lege de sicariis commisit.* Est autem hæc peculiaris Jurisconsultorum locutio *lege committere*, hoc est, *in legem.* REGIUS. Eodem fere sensu Varro lib. II. de Re Rust. dixit: *lege mulctam committere.* CAPPER.

24. *Varenum occidendo.*] Vide fragmenta Tullianæ orationis pro Vareno tom. 7. edition. Grævianæ. CAPPER.

vulnerando, & Salarium item occidendo, cadit. Nam sic [25] diversæ propositiones erunt: quod idem [26] de petitionibus dictum sit. Verum ex conjuncta propositione plures esse quæstiones, ac *status* possunt, [27] si aliud negat reus, [28] aliud defendit, [29] aliud jure *actionis* excludit. In quo genere [30] agenti est dispiciendum, [31] quid quoque loco diluat. Quod pertinet [32] ad actorem, non plane dissentio a Celso, qui sine dubio Ciceronem est secutus. [33] Instat tamen huic parti vehementius, ut putet, [34] primo firmum aliquid esse ponendum, [35] summo firmissimum, imbecilliora medio; quia & initio movendus sit judex, & summo impellendus. At pro reo plerumque gravissimum quidque primum [36] movendum est, ne illud spectans judex reliquorum defensioni sit aversior. Interim tamen & hoc mutabitur, [37] si leviora illa palam falsa erunt, [38] gravissimi defensio difficilior: ut, detracta prius accusatoribus fide, [39] aggrediamur ultimum, jam judicibus omnia vana esse credentibus. Opus erit tamen præfatione, qua & [40] ratio reddatur dilati criminis, & promittatur defensio; ne id, quod non statim diluemus, timere videamur. Anteactæ vitæ crimina plerumque [41] prima purganda sunt; ut id, de quo laturus est sententiam judex, audire propitius incipiat. Sed hoc quoque pro Vareno [42] Cicero in ultimum distulit; non quid frequentissime, sed quid tum expediret, intuitus. [43] Cum simplex *intentio* erit, [44] videndum est, an unum aliquid respondeamus, an plura. [45] Si unum, [46] in re quæstionem instituamus, an in scripto. [47] Si in re, negandum sit, quod objicitur, [48] an tuendum. Si in scripto, in qua specie juris pugna sit; & in ea [49] de verbis, an voluntate quæratur. Id ita consequemur, si intuiti fuerimus, quæ sit lex, quæ litem faciat, hoc est, qua judicium sit constitutum. [50] Nam quædam [51] in *scholasticis* ponuntur ad conjungendam modo actæ rei seriem; [52] ut: *Pater expositum qui agnoverit, solutis alimentis recipiat. Minus dicto audientem filium liceat abdicare. Qui exposi-*

25. *Diversæ propositiones erunt.*] Hoc capite *propositiones* accipere debemus pro accusatoris *objectionibus* & *intentionibus*, quæ proponuntur, ut apparet ex sequentibus, cum ait: *Ubi multa contra unam propositionem dicimus*, &c. TURNEB.

26. *De petitionibus.*] Sunt autem *petitiones* in caussis privatis, *accusationes* in publicis. TURNEB.

27. *Si aliud negat reus.*] Qui *status* quæstionis esset *conjecturalis*, sive *infitialis*. CAPPER.

28. *Aliud defendit.*] Qui *status* esset *qualitatis*, aut *absolutus*, aut *assumptivus*. CAPPER.

29 *Aliud a jure actionis.*] *A* præpositio mihi excludenda ex hoc contextu videtur; tunc enim jure *actionis* excludimus crimen, quod neque negari, neque defendi potest, cum aliquo juris remedio elabimur, ut non videatur jure *actio* intendi; ut in tertio Fabius ait. REGIUS. *A jure actionis*: MS. Bodl. Locat. Ald. Basil. Voss. secund. *Jure actionis excludit.*] Qui *status* esset *translativus*, de quo vide infra cap. 5. CAPPER.

30. *Agenti.*] *Agendo*: MSS. Bodl. Alm. & Voss. secund. Andr. Sich. Basil. Colin. & *agendo est dispiciendum*: Ald.

31. *Quid quoque loco.*] *Quid quo loco*: Vallæ liber, sed sciolus subscripserat *quoto*. *Quid quo*: Steph. Roign. ita & lib. IV. 2. *Ut quid quo loco prosit, ostendam.* Ubi etiam *quid quoque* substitutum notat Regius multis locis; & ad finem hujus capitis, *quæ in quem statum frequentissime incidant*; ubi & *quæ in quemque* legitur. Sallust. Catil. 23. *quo quo modo audierat*: ubi alii *quæ & quo modo*, alii *quæque quo modo*. BURMAN.

32. *Ad doctorem.*] Quidam *doctorem* in *actorem* commutant, & recte quidem; nam *actor* proprie dicitur, qui prior agit, sive sit accusator, sive petitor. REGIUS. *Doctorem*: V. C. Alm. Locat. Voss. secund.

33. *Instat tamen huic.*] Cornelius Celsus in hoc *dispositionis* præcepto erravit, putavit enim hanc disponendi rationem utilem esse non solum accusatori, sed etiam defensori. Fabius accusatori utilem putat. TURNEB. *Instat enim*: Voss. secund.

34. *Primo .... medio*, &c.] Supple, loco. CAPPER.

35. *Summo.*] Id est, ultimo loco. CAPPER.

36. *Movendum est.*] *Diluendum est*: marg. Colon. quod probat Ascensius, vel *amovendum*: sequitur hic Ascensium Rollinus, & *amovendum* legi mallet.

37. *Si leviora illa.*] Supple, objecta crimina. CAPPER.

38. *Gravissimi.*] Objecti criminis CAPPER.

39. *Aggrediamur ultimum.*] Gravissimum illud crimen ab accusatore objectum, ut illud idem diluamus, refutemus, &c. CAPPER.

40. *Ratio reddatur dilati criminis.*] Cur videlicet objecti criminis refutationem, seu depulsionem distulerimus. CAPPER.

41. *Prima impugnanda.*] Ne huic sensui contraria sint, quæ sequuntur, pro *impugnanda*, *pugnanda* legendum. REGIUS. *Impugnanda*; MS. Bodl. Andr. Voss. sec. *primum impugnanda*: marg. Sich. Basil.

42. *Cicero.*] Ut pro Muræna.

43. *Cum simplex intentio est.*] Nunc Fabius docet, quid agere debeat defensor, ut optime disponat; nam quæ antea de defensore dixit, huc pertinebant, ut refutaretur Celsi opinio. TURNEB. *Intentio est.*] *Erit*: V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

44. *Videndum est, an unum.*] *Videndum est unum*: V. C. Alm. nec male: ita & mox ter omittit primo loco *an*. Vide Heinsium ad II. Fast. 394 & IV. 7. Ciaccon. ad Sall. Cat. 31.

45. *Si unum, jure quæstionem.*] Pro *jure*, in quibusdam exemplaribus *in re* emendate legitur. REGIUS. *Jure*: marg. Basil.

46. *In re quæstionem instituamus, an in scripto.*] Alludit nunc Fabius ad primariam *statuum* generalium divisionem, secundum quam alii sunt *de re* & vocantur λογικοὶ, *rationales*; alii *de scripto*, & dicuntur νομικοὶ, *legales*. De his vide quæ supra notavimus ad lib. III. cap. 5. & 6. CAPPER.

47. *Si jure negandum sit q. o. aut tuendum.*] *In re* hic quoque legendum est, & *an*, loco *aut*. REGIUS. *Negandum sit, quod objicitur*, &c.] Prius illud membrum duos complectitur *status*, *conjecturam*, & *finitionem*: nam in *finitione* quoque negamus hoc esse factum: sic usurpat Fabius lib V. TURNEB.

48 *An tuendum.*] Tanquam recte & jure factum, idque per *statum qualitatis absolutum*, vel saltem *assumptivum*, cujus quatuor species & alibi exposuimus ad cap. 6. lib. III. & rursus exponemus ad cap. 4. hujus libri. CAPPER.

49. *De verbis ac voluntate.*] *An*, loco *ac* copulæ, legatur. REGIUS. *An de voluntate*: Obrecht. hic porro Fabius respicit ad unam *legalium* quatuor *statuum* speciem, cui nomen κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν, *de scripto & sententia*, seu *voluntate*. Vide infra ad caput VI. CAPPER.

50. *Nam quædam.*] Supple, leges, ut patet ex insequenti exemplo. CAPPER.

51. *In scholasticis.*] Subauditur, controversiis, aut *declamationibus*, μελέταις CAPPER.

52. *Ut pater.*] *Ut puta*; marg. Basil.

tum [53] *recepit*, [54] *imperat ei nuptias locupletis propinqui*: [55] *ille ducere vult filiam pauperis educatoris.* [56] Lex de expositis ad affectum pertinet, judicium pendet ex lege abdicationis. Nec tamen semper ex una lege quæstio est, [57] ut in ἀντινομίᾳ. His spectatis apparebit, circa quæ pugna sit. Conjuncta defensio est; qualis [58] pro Rabirio: [59] *Si occidisset, recte fecisset; sed non occidit.* Ubi vero multa contra unam propositionem dicimus, cogitandum est primum, quidquid dici potest; tum ex his, quo quidque loco dici expediat, ordinandum. In quo non idem sentio, quod de propositionibus paulo ante, [60] quodque de argumentis probationum loco concessi, aliquando nos incipere a firmioribus. Nam [61] vis quæstionum [62] semper crescere debet, & ad potentissima ab infirmissimis pervenire, sive sunt ejusdem generis, sive diversi. [63] Juris autem quæstiones solent esse nonnunquam ex aliis atque aliis [64] conflictationibus: facti semper idem [65] spectant: in utroque genere similis ordo est. Sed prius de dissimilibus, ex quibus infirmissimum quidque primum tractari oportet. Ideoque quasdam quæstiones executi donare solemus, & coocedere. Neque enim transire ad alias possumus, nisi omissis prioribus. Quod ipsum ita fieri oportet, non ut damnasse eas videamur, sed omisisse, quia possimus etiam sine eis vincere. *Procurator alicujus pecuniam petit ex fœnore hereditario*: potest incidere quæstio, *an huic esse procuratorem liceat.* Finge nos, postquam [66] tractavimus, remittere, vel etiam [67] convinci: quæretur, [68] *an ei, cujus nomine litigatur, procuratorem habendi sit jus.* [69] Discedamus hinc quoque; [70] recipit materia quæstionem, [71] *an ille, cujus nomine agi-*

53. *Recepit.*] *Recipit*: Obrecht. & Voss. secund.

54. *Imperat nuptias locupletis*] Jubet, ut receptus filius uxorem ducat filiam locupletis. CAPPER.

55. *Ille ducere vult.*] *Deducere*: V. C. Alm. quod efficacius, ut invito patre in ejus domum deducere velle intelligatur: & ita hoc verbo Terentius utitur Adelph. IV. v. 60. & Hecyr. I. II. 60. Ovid. III. Fast. 689.

Gaudet amans thalamosque parat; deducitur illuc
Anna tegens vultus, ut nova nupta, suos.

& Plautus, aliique passim. BURMAN.

56. *Lex de expositis, &c.*] Lex prior nihil attinet ad judicii constitutionem: dumtaxat utrique parti est utilis ad affectum; nam pater dicet, se expositum recepisse: filius, dum expositus fuerit, se a paupere educatum fuisse: hinc affectus erit. TURNEB.

57. *Ut in ἀντινομίᾳ.*] Id est, in legum contrarietate. Sic autem vocatur unus e quatuor *statibus legalibus*, ubi duæ saltem leges contrariæ inter se conferuntur & committuntur, ut judicium fiat utra utri prævalere debeat. Vide infra ad cap. 7. hujus libri. CAPPER.

58. *Pro Rabirio.*] Perduellionis reo, idque ob cædem Saturnini. CAPPER.

59. *Si occidisset, &c.* Est *antiparastasis* & *enstasis*, in quibus servanda est hæc dispositio; ut *antiparastasis*, quæ infirmior est, prior collocetur: *enstasis*, quæ firmior, posterior. Hermog. tamen lib. III. *de Inventione*, nunc priorem *enstasim*, nunc posteriorem collocandam putat. TURNEB. Sed *enstaseos* & *antiparastaseos* nominibus hoc in loco abutitur pseudo-Turnebus; hæc enim *status absoluta qualitatis* capita non a reo solent adhiberi; sed ab accusatore, qui ǧ rei defensionem sic refellere conatur; per ἔνστασιν quidem, *ubi non licuit occidere*: per ἀντιπαράστασιν vero, *etiam si tibi licuisset occidere; at non hoc in loco, neque hoc tempore, &c.* Vide Hermogen. *Partition.* §. 7. & lib. III. *de Invent.* cap. 5. itemque Sulpicium Victorem in Rhetorib. Pithœan. pagg. 262. 263. 266. 267. ubi ἔνστασις Latine vertitur *negatio*, & ἀντιπαράστασις *oppositum*: pro quo Georgius Trapezuntinus male vertit *absistentiam*; & pejus etiam Gaspar Laurentius, *depulsionem*. CAPPER.

60. *Quodque de argumentis probationum loco.*] Quid sibi vult illud *probationum loco*? nonne omnia argumenta sunt loco probationum, ac potius probationes? An sic est intelligendum. *loco probationum*, id est, ubi de probationibus est pertractatum; nam in lib. v. cap. 12. hoc idem tradit Fabius: *Quæsitum etiam, potentissima argumenta primone ponenda sint loco, &c.* REGIUS. Suspicor hoc, *probationum loco*, majoris lucis gratia a quopiam studioso olim annotatum, videlicet ut sciretur, quo loco a Fabio concessum hoc de argumentis disponendis. Neque enim mos est Fabio, ad plenum adeo & solicite repetere, quo quid loco dictum sit. MOSELL.

61. *Jus quæstionum.*] *Vis* legatur, ut potestas, firmitasque intelligatur. REGIUS.

62. *Semper crescere debet.*] *Semper* omittunt; MS. Bal. Andr. Par. Colin. *jus quæstionum percrescere debet*: Locat. *vis q. percrescere debet*; Ald. Sich. Voss. secund. sed illud verbum *percrescere*, præterquam quod minus bene congruat, auctoritate caret: legitur quidem apud Seren. Sammon. cap. 36.

Avulsamque totius rursus percrescere silvam.

ubi quidam codices *procrescere*, alii *crebrescere*: sed certum mihi est, scripsisse Serenum *succrescere*, ut recte Stephanus: sed prima syllaba absorpta fuit ab ultima ǧ *rursus*, ut hic *per* ex *semper* adhæsit vel *crescere*. BURMAN.

63. *Juris autem quæstiones.*] Juris quæstiones appellat *quæstiones legales*, in quibus etiam complectitur *translationem*: variæ sunt autem quæstiones illæ, atque alio & alio caussam deflectant, ac nonnunquam *intentionem* eludunt, quod non fit in *quæstionibus facti*: nam inter se conspirant, & eodem tendunt. TURNEB.

64. *Conflictationibus.*] *Conflictionibus*: Locat. Ald. Obrecht. Voss. secund.

65. *Spectant.*] *Spectat*: Locat. Ald. Voss. secund.

66. *Tractavimus remittere.*] *Eam* adscribamus, ut in aliis legitur exemplaribus; ut hic quoque legatur, *eam remittere*. REGIUS. *Eam* habet V. C. Alm. *tractavimus eam, remittere*: Ald. *finge nos (postquam tractavimus ea) remittere*: Basil. & Voss. secund. sed puto rectius sive *ea*, sive *eam*, omitti, & *tractare* hic absolute poni; proprium enim hoc seculo verbum erat Jurisconsultorum, qui, cum anxie excuterent quæstiones juris, aut de iis disputabant, *tractare* dicebantur; ut egregie ostendit Valesius ad Amm. Marc. XXVIII. 4. ita mox, *quæ tractata faciliorem judicem faciant*. Jurisconsulti vero hoc verbum a Philosophis sumserunt, quibus Cicero aliquoties id tribuit. Vide *Orat.* 21. & II. *de Orat.* 41. Serv. ad Virg. VII. Æneid. 204. deinde Ecclesiæ patres ad homilias suas traduxisse docuit cl. Grævius ad Cicer. IX. ad fam. 22. vid. & infr. lib. XI. I. & alibi. BURMAN. *Remittere.*] Gratis adversario concedere: quomodo in scholis Logici dicunt, *transeat*. CAPPER.

67. *Convinci.*] Validis probationibus convictos adversario concedere. CAPPER.

68. *An ei procuratorem habendi sit jus.*] Nam, cum olim omnes *actiones* essent legitimæ, nemini pro altero agere in judicio licebat; nec nisi certis quibusdam personis ius erat habere suæ litis procuratorem, idque in *caussis* dumtaxat civilibus & pecuniariis; non vero in *criminalibus*: tres tamen casus excipiebantur, in quibus receptum erat, ut quis pro alio agere posset, videlicet pro populo, pro libertate, pro tutela: immo quartus casus iis adjectus est ex lege Hostilia, nempe in *actione* furti, eorum nomine, qui apud hostes essent. Plura vide apud Jurisconsultos ad Tit. x. lib. IV. Institut. Justinian. CAPPER.

69. *Discedamus hinc quoque.*] Ex hoc controversiæ puncto discedamus, hunc etiam litis articulum adversario concedamus. CAPPER.

70. *Recipit materia quæstionem.*] *Recipit natura*: MSS. Bodl. Alm. Andr. Venet. Locat. Ald. marg. Basil.

71. *An ille heres sit.*] An sit heres ex aliqua saltem por-

tur,

tur, heres sit fœneratoris, an [72] *ex asse heres.* Hæc quoque concessa sint; quæretur, *an debeatur.* Contra, [73] nemo tam demens fuerit, ut id, quod firmissimum duxerit se habere, remittat, & ad leviora transcendat. [74] Huic in schola simile est: *Non abdicabis adoptatum;* [75] *ut hunc quoque, non virum fortem; ut & fortem, non quicumque voluntati tuæ non paruerit; & ut in alia omnia subjectus sit, non propter opinionem; & ut propter opinionem, non propter talem opinionem.* Hæc juris quæstionum differentia est. In factis autem ad idem tendentia sunt plura, ex quibus aliqua citra summam quæstionem [76] remitti solent; ut, si is, [77] cum quo furti agitur, dicat: *Proba te habuisse,* [78] *proba perdidisse, proba furto perdidisse, proba mea fraude.* Priora enim remitti possunt: [79] ultimum non potest. [80] Solebam & hoc facere præcipue; ut vel [81] ab ultima specie (nam ea fere est, quæ continet *caussam*) retrorsum quærerem usque ad primam generalem quæstionem; vel a genere ad extremam speciem descenderem, etiam [82] in *suasoriis*; ut deliberat Numa, *an regnum offerentibus Romanis recipiat.* [83] Primum id est genus, *an regnandum, an in civitate aliena, an Romæ, an laturi sint Romani talem regem.* Similiter & in controversiis: [84] *Optet enim vir fortis alienam uxorem.* Ultima species est, *an optare possit alienam uxorem.* Generale est, *an, quidquid optaverit, accipere debeat;* inde [85] *an ex privato,* an *nuptias,* [86] *an maritum habentem.* [87] Sed hoc non, quemadmodum dicitur, ita & quæritur. Primum enim occurrit fere, quod est ultimum dicendum; ut hoc: *Non debes alienam uxorem optare.* [88] Ideoque divisionem perdit festinatio. Non oportet igitur [89] offerentibus se contentum esse: [90] quæratur aliquid, quod est ultra, [91] *si ne viduam quidem:* adhuc plus, *si nihil ex privato:* [92] ultimum retrorsum, [93] quod idem a capite primum est, [94] *si nihil iniquum.* Itaque propositione visa, quod est facillimum, cogitemus, si fieri potest, quid naturale sit primum responderi. Id, si tanquam res agatur, &

tione; verbi gratia, ex semisse, ex triente, ex quadrante, &c. CAPPER.

72. *Ex asse heres.*] Solent appellare jurisconsulti *assem*, totam hereditatem; quoniam illa more aliis in duodecim partes dividitur: si igitur non esset *ex asse heres* ille, a quo petitur, eludere petitionem posset. quod non huic, sed aliis heredibus solvere deberet fœnus. TURNEB. Duæ sunt distinctæ quæstiones; primo enim quærimus, an heres sit: si hoc probetur, porro quærimus, *an ex asse heres sit:* unde addit, *hæc concessa sint.*

73. *Nemo tam demens fuerit, ut cum id quod firmissimum duxerit se habere, & remittat illud, & leviora transcendat.*] Mendis scatet hic sensus, qui sic quidem tolli videntur, si *cum* ac *&* conjunctiones, atque *illud* pronomen expungantur. *ad* vero præpositio adscribatur hoc modo: *Contra nemo tam demens fuerit, ut id, quod firmissimum duxerit se habere, remittat, & ad leviora transcendat.* REGIUS. *Cum, &,* atque *illud* omissis, *ad* habent V. C. Alm. Locat. *ut etiam id quod;* Gryph. Vidov.

74. *Huic in schola simile est: Non abdicabis adoptatum; ut hunc quoque, non virum fortem; ut & fortem, non quicumque voluntati ejus non paruerit; & ut in alia omnia subjectus sit, non propter opinionem & ut propter opinionem, non propter talem opinionem*] Ita edit. Steph. Vascos. & aliæ, nisi quod *voluntati tuæ* habeant. *Ut hunc quoque non virum fortem; & fortem, ut n. q. v. tuæ non p. ut in alia o. s. s. n. p. opinionem, non propter t. o.* Ald. *Et ut in alia omn. s. s. n. p. opinionem; & ut propter opinionem. n. p. t. opinionem;* Obrecht *non propter talem opinionem;* marg. Basil. BURM. Raphaëlis Regii notam sesecuimus, quia Fabii locum, quem illustrare & emendare conabatur, obscurabat potius & inquinabat. Sic enim legi volebat ille Philologus: *Et fortem; ut non quicumque voluntati tuæ non paruerit; & qui non paruerit, ut non in alia omnia subjectus sit; non propter opinionem, ut non propter talem opinionem:* quæ sane lectio totam hanc *periochen* fœde perturbaret. CAPPER.

75. *Ut hunc quoque.*] Id est, quamvis hunc quoque, adoptatum scilicet, abdicares, &c. Nam in hac tota periodo particula *ut* sumitur pro *vel quamvis.* CAPPER.

76. *Remitti solent.*] Hoc est, adversario gratis concedi. CAPPER.

77. *Cum quo furti agitur*] Subintellige; judicio, vel actione, &c. is cui lis intenditur ob factum furtum CAPPER.

78. *Proba perdidisse.*] *Proba te perdidisse,* & mox *te furto perdidisse, te mea fraude;* Locat. Ald. Basil. Colin. Oxon. Obrecht.

79. *Ultima non possunt.*] Rectius in quibusdam legitur exemplaribus, *ultimum non potest:* omnes enim quæstiones remitti possunt præter ultimam. REGIUS. *Ultima non possunt;* V. C. Alm. Locat. Basil. Gryph.

80. *Solebam & hoc facere.*] Quoniam sæpenumero solent oratores *hypotheses* revocare *ad thesin,* scire oportet, quo id pacto sit faciendum; tum quomodo omnes illæ quæstiones sint disponendæ huc pertinent ea, quæ a Rodolpho scribuntur lib. 11. de multiplicatione unius quæstionis in plures. TURNEB.

81. *Ab ultima specie.*] Speciem infimam vocant Logici: hæc est *hypothesis,* seu quæstio circumstantiis vestita: *speciem* simpliciter vocant Jurisconsulti Latini: Græci *εἶδος*. CAPPER.

82. *In suasoriis.*] Subintellige, orationibus, *caussis, hypothesibus, declamationibus,* quæ sunt in genere *suasorio* seu *deliberativo.* CAPPER.

83. *Primum idem genus ad regnandum.*] *Id est,* non *idem,* & *an* loco *ad* præpositionis legendum est hoc modo: *Primum id est genus, an regnandum:* hoc autem idem & Aristoteles *Topicor.* 11. censet esse faciendum. REGIUS.

84. *Optet vir fortis.*] Ὁ ἀριστεὺς, qui rem strenue gessisset in bello, eximis quædam præmii loco poterat optare seu eligere, & consequi. CAPPER.

85. *An ex privato.*] An aliquid ex privatorum bonis optare seu eligere possit, & accipere debeat CAPPER.

86. *An maritum habentem.*] An mulierem quæ maritum habeat, possit is uxorem sibi accipere. CAPPER. *Maritum habentem.*] *Habentis;* V. C. Alm.

87. *Sed hoc non.*] In oratione non eodem modo disponuntur quæstiones, ut in investigando solent nobis occurrere; occurrit enim fere prima *hypothesis,* quæ *caussam* continet; at illa ultimo loco collocanda est, præpositis minoribus quæstionibus. TURNEB.

88. *Ideoque divisionem*] Quando festinamus, *hypothesis,* quæ *caussam* continet, sola se nobis offert: reliquæ autem quæstiones, quæ ab illa pendent, ac minores sunt, a nobis non videntur: unde *divisione* uti non possumus. TURNEB.

89. *Offerentibus se.*] Obviis quæstionibus, quæ se nobis primæ offerunt ad investigandum. CAPPER.

90. *Quæret, aliquid ultra.*] T littera expuncta, *quære,* in quibusdam recte legitur exemplaribus. REGIUS. *Quæret* V. C. Alm. *quæret aliquid ne ultra sit, ne viduam q.* Loc. *quære aliquid ne ultra sit, ne viduam quidem;* Ald.

91. *Si ne viduam quidem.*] *Ne ultra sit, ne viduam quidem;* MS. Bodl.

92. *Ultimum retrorsum.*] Retrogradiendo a singularibus ad generalia instituatur ultima hæc quæstio, an vir ille fortis nihil iniquum optare possit, aut debeat. CAPPER.

93. *Quod idem a capite primum est.*] Quæ prima & generalis est quæstio, si descendamus a summis ad infima, a generalibus ad specialia CAPPER

94. *Si nihil iniquum.*] *Si* non habent Locat. Ald.

nobis ipsis respondendi necessitas sit, intueri voluerimus, occurrit. Si id non contigerit, seponamus id, quod primum se obtulerit, & ipsi nobiscum sic loquamur: *Quid, si hoc non esset?* id iterum, & tertium, & dum nihil sit reliqui. [95] Ita inferiora quoque scrutabimur, quæ tractata faciliorem nobis judicem in summa quæstione facient. Non dissimile huic est & illud præceptum, [96] ut a communibus ad propria veniamus. Fere enim communia generalia sunt. [97] Commune est, *tyrannum occidit*; [98] proprium, *virum tamen tyrannum occidit, mulier occidit, uxor occidit.* [99] Solebam & excerpere, quid mihi cum adversario conveniret, si modo id pro me erat; nec solum [100] premere confessionem, sed [101] partiendo multiplicare; ut in illa controversia: Dux, qui competitorem patrem in suffragiis vicerat, captus est: euntes [102] ad redimendum eum legati, obvium habuerunt patrem, revertentem ab hostibus: is legatis dixit, *Sero itis.* [103] Excusserunt illi patrem, & aurum in sinu ejus invenerunt: ipsi perseverarunt ire, quo intenderant: invenerunt [104] ducem cruci fixum, cujus vox fuit, *Cavete proditorem.* Reus est pater. [105] Quæ conveniunt? *Proditio* [106] *nobis prodita est, & prodita a duce, quærimus proditorem:* [107] *te iisse ad hostes fateris, &* [108] *iisse clam, & ab his incolumem rediisse, aurum retulisse, & aurum occultum habuisse.* Nam quod fecit, id nonnunquam potentius fit in propositione; quæ [109] si animos occuparit, prope aures ipsi defensioni præcluduntur. In totum autem [110] congregatio criminum accusantem adjuvat, separatio defendentem. [111] Solebam id, quod fieri & in argumentis dixi, in tota facere materia; ut [112] propositis, extra quæ nihil esset, omnibus, deinde cæteris remotis, solum id superesset, quod credi volebam; ut [113] in prævaricationum criminibus: *Ut absolvatur reus, aut innocentia ipsius fit, aut* [114] *interveniente* [115] *aliqua potestate, aut vi, aut corrupto judicio, aut difficultate probationis,* [116] *aut prævaricatione: nocentem fuisse confiteris, nulla potestas obstitit, nulla vis, corruptum judicium non quereris, nulla probandi difficultas fuit: quid superest, nisi ut prævaricatio fuerit?* [117] Si omnia amoliri non poteram, tamen plura amoliebar: *Hominem*

95. *Ita inferiora.*] *Itaque*; Locat. Andr. Ald Par. Sich. Gryph. Coln. Vidov. *Inferiora scrutabimur.*] Quæstiones minus principales, accessorias, incidentes, vel minoris momenti; ad *causam* tamen principalem quadantenus pertinentes; hic enim τὰ *inferiora* opponitur τῇ *summa quæstione*, quæ est primaria, præcipua, &c. CAPPER.

96. *Ut a communibus*] *Ut* deest in V. C. Alm.

97. *Commune tyrannum.*] Quamvis *est* verbum eleganter sæpenumero omittatur, tamen hoc loco mihi adscribendum videtur, ut legamus: *commune est.* REGIUS.

98. *Proprium Viriatum tyrannum.*] Aldus hoc loco paulo curiosior pro *Virum*, quod est in antiquis exemplis, subjecit *Viriatum*, proprium tyranni nomen: malo ego antiquam lectionem, cum propter codicum consensum, tum vero maxime, quod subjicitur, *mulier occidit, uxor occidit*: quoniam dubium non est, quin *uxor*, ad *virum tyrannum*, referatur. MOSELLAN. In aliis codicibus legitur, *virum tamen tyrannum*, quæ lectio forte est probabilior, ut alludat ad historiam. Nam Thebe Alexandrum, Pheræorum tyrannum, maritum suum interfecit; nec obesse debet, quod nomen sit generale; solent enim plerumque declamatores generalibus uti nominibus loco propriorum; & alioqui, si *Viriatum* legas, non satis quadrat exemplum. Fuit enim *Viriatus* latro Lusitanus, qui exercitum cogit, totamque Lusitaniam populatus est, demum a Romanis superatus. TURNEB. *Virum tamen.* MSS. Bodl. Bal. Alm. Ven. Locat. Oxon. Obrecht. marg. Vasc. Steph. & hoc rectum esse sequentia docent, *mulier occidit, uxor occidit.*

99. *Solebam & excerpere.*] Hæc est species *divisionis*, quæ *sejunctio* dicitur a Trapezuntio; cum ostendimus, in quo nobis conveniat cum adversario, in quo non conveniat: cæterum hoc præceptum partim *inventionis est*, partim *dispositionis*, cujus species est *divisio*. TURNEB.

100. *Premere confessionem.*] Urgere confitentem reum, reo instare vehementius ex ipsa ipsius confessione. CAPPER.

101. *Partiendo multiplicare.*] Τὴν τοῦ Rei confessionem dilatare, amplificare per multa capita. CAPPER.

102. *Ad redimendum eum.*] Τὸ *eum* non habet Edit. Obrecht.

103. *Excusserunt.*] Id est, in vestibus & toto corpore perscrutati sunt. Val. Max. III. 1. §. 2. *Eum postea ad Syllam excussum semper adduxit.* Plin. VII. 26. *A janitore semper excussa*, ubi vide Hard. & ita ad Petron. cap. 128. notavimus testes etiam *excuti*. BURMAN.

104. *Ducem crucifixum.*] Separandam vocem esse puto *cruci fixum*: nemo enim veterum *crucifigere* dixit. Vide cl. Græv. ad Sueton. Domit. 10. & Munker. ad Hygin. fab. 194. BURMAN.

105. *Quæ conveniunt?*] Quænam sunt in confesso ex utraque parte? quænam accusatori conveniunt cum reo? CAPPER.

106. *Nobis prodita est, & prodita a duce.*] *Prædicta est & prædicta*; V. C. Alm. Ald. *prodita est & prædicta a duce*; MSS. Bodl. Bal. Sich. Basil.

107. *Te iisse.*] *Isse* bis; V. C. Alm. Locat. Ald.

108. *Iisse clarε.*] *Clam* adverbium sensus exposcit: verbum vero *clare* aspernatur. REGIUS. *Clare*; V. C. Alm. Locat. marg. Basil.

109. *Si animos occuparit.*] *Occuparit* mihi legendum videtur. REGIUS. *Occuparis*; Ald. Basil. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

110. *Congregatio criminum.*] Hoc est, capitum accusationis; nam *crimina* proprie dicuntur accusationis capita, Gallice, *les griefs*, *les chefs d'accusation*. CAPPER.

111. *Solebam id, quod.*] Quemadmodum in argumentis aliquando ratiocinamur *per remotionem*, ut docuit Fab. lib. v. ita quoque argumentamur in tota *causa*, & *capita* omnia occupamus, quibus se tueri potuisset adversarius, eaque removemus & refellimus: hoc quoque præceptum partim *inventionis* est, partim *dispositionis*. TURNEBUS.

112. *Propositis, extra quæ nihil esset, omnibus.*] Sic quidem recte legi plerisque videtur: ego vero *ut* particulam adscriberem; & *superesset*, non *superesse* legendum hoc modo: *ut propositis, extra quæ nihil esset, omnibus.* REGIUS. *Ut* non habet Locat. qui & mox *superesse*.

113. *In prævaricationum criminibus.*] Prævaricari dicitur, qui veras probationes & accusationes omittit, falsas autem probationes & rei defensiones admittit & colludit cum reo: prævaricatores, inquit Ulpianus, eos appellamus, qui *causam* adversariis suis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt, &c. plura vide apud jurisconsultos. CAPPER.

114. *Intus veniente.*] *Interveniente aliqua potestate* legendum esse, quis non videt? REGIUS.

115. *Aliqua potestate.*] Summa potestate, ut Imperatoris vel Regis, qui reum absolvat. CAPPER.

116. *Aut prævaricatione.*] Quanquam JCti discrimen faciant inter *prævaricationem*, *calumniam* & *tergiversationem*; tamen hoc loco *prævaricationem* accipit Fabius generaliter, ut & *tergiversationem* includas: alioqui non procedit Fabii argumentatio, videlicet non omnibus propositis, quibus fiat, ut quis reus absolvatur. MOSELLANUS.

117. *Si omnia amoliri.*] Fabius tamen lib. v. ait peri-

occisum esse constat; non in solitudine, ut a latronibus suspicer; non prædæ gratia, quia inspoliatus est; non hereditatis spe, quia pauper fuit: odium igitur in caussa: quis inimicus? [118] Quæ res autem faciliorem divisioni viam præstat, eadem *inventioni* quoque. Excutere, [119] quidquid dicitur, [120] prodest, & velut [121] rejectione facta, ad optimum pervenire. Accusatur Milo, quod Clodium occiderit: aut fecit, aut non. Optimum erat negare: si non potest, occidit: ergo aut jure, aut injuria. [122] Utique jure: aut voluntate igitur, aut necessitate (nam ignorantia prætendi non potest.) Voluntas anceps est: sed [123] quia ita id homines putant, adjungenda defensio, ut id pro Repub. fuerit. Necessitate: subita igitur pugna, non præparata: alter igitur insidiatus est. Uter? profecto Clodius. Videsne, ut ipsa rerum necessitas deducat ad defensionem? Adhuc: *Aut utique voluit occidere insidiatorem Clodium, aut non.* Tutius, si noluit. *Fecerunt ergo servi Milonis, neque jubente, neque sciente Milone.* Ad hæc tam timida defensio detrahit auctoritatem illi, qua recte dicebamus occisum. [124] Adjicitur, *Quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.* Hoc eo est utilius, quod sæpe [125] nihil placet, & aliquid dicendum est. Intueamur ergo omnia: ita apparebit aut id, quod optimum est; aut id, quod minime malum. Propositione aliquando adversarii utendum; & esse nonnunquam communem eam. [126] suo loco dictum est. [127] Multis millibus versuum scio apud quosdam esse quæsitum, quomodo inveniremus, [128] utra pars deberet prior dicere: quod in foro, vel [129] atrocitate formularum, vel modo petitionum, vel [130] novissime forte dijudicatur. In schola quæri nihil attinet; cum in declamationibus iisdem narrare, & contradictiones solvere, [131] tam ab actore, [132] quam a defensore concessum sit. Sed in plurimis controversiis ne inveniri quidem potest; ut in illa: *Qui tres liberos habebat, oratorem, philosophum,* [133] *& medicum, testamento quatuor partes fecit, & singulas singulis dedit: unam ejus esse voluit, qui esset utilissimus civitati.* Contendunt, quis primus [134] dicat: incertum est: *propositio* tamen certa. Ab eo enim, cujus personam tuebimur, incipiendum erit. Et hæc quidem de dividendo in universum præcipi possunt. [135] At quomodo inveniemus etiam illas occultiores quæstiones? scilicet quomodo [136] sententias, verba, figuras,

culosum hoc esse genus: si quid omittatur, cum risu res tota solvitur: hic tamen aliquid omitti posse in remotione innuit TURNEB.

118. *Quæ res autem.*] Superiorem illam rationem, qua *divisionem* investigabamus, ait etiam prodesse *inventioni*; quia sensim excutiendo aliud atque aliud, tandem invenimus, quod est utilissimum nobis. cæterum *rejectionem facere* dixit per *metaphoram*; nam postquam prætor judices erat sortitus, utrique permittebatur parti, quos vellet, judices rejicere. TURNEB.

119. *Quidquid dicitur.*] *Quidquid dici potest*; V. C. Alm. Locat.

120. *Potest.*] Dan. *Prodest*; quomodo & Rollinus.

121. *Rejectione facta*] Similitudo ex judiciis sumpta est, ubi, cum judices suspecti sunt, rejiciuntur partim a reo, partim ab actore. REGIUS.

122. *Utique jure.*] Edition. Vascos. & Stephan. habent *utique jure*; hoc est, *& posito, quod jure acciderit.* CAPPER.

123. *Quia ita id homines.*] *Quia ita homines*; V. C. Alm. & Edit. Obrecht. *Id homines putant.*] Romani putant ita se rem habere, ut Clodium occidere Milo voluerit. CAPPER.

124. *Adjicitur.*] *Adjicietur*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

125. *Nihil placet.*] Patrono, qui nullam rectam reperit legitimæ defensionis viam CAPPER.

126. *Suo loco dictum est.*] Scilicet cap. IV. libr. 4. CAPPER.

127. *Scio multis millibus versuum.*] Hoc enim quadamtenus ad *dispositionem* pertinet, ut scias utra pars prior dicere debeat; quoniam alia est *dispositio capitum*, & *divisio* ipsius actoris; alia defensoris. TURNEB. *Versuum.*] Sic olim vocabant lineas, quibus librorum paginæ constant: igitur τὸ *multis millibus versuum* idem significat, quod *pluribus libri paginis, amplo tractatu, fusiori oratione aut scriptione.* CAPPER.

128. *Utra pars deberet prior.*] In ea demum hoc præceptum est judicia, in quibus incertum est, utra pars prior agere debeat: tria vero ea esse dicuntur tum ab aliis, tum a Caio JCto. leg. 13 ff. de Judiciis; *Familiæ erciscundæ, communi dividundo, & finium regundorum*: Ulpianus autem subjicit, cum ambo provocant, sorte esse discernendum. Quænam autem esset ea atrocitas formularum, ostendit Justinianus libro 11. codicis titulo 58. *de formulis & impetrationibus actionum sublatis.* REGIUS.

129. *Atrocitate formularum*] Formulæ olim apud Romanos erant certæ verborum conceptiones in actionibus, a quibus si quis vel una syllaba decessisset, *caussa* cecidisset & formula: has formulas in codice sustulit Justinianus. TURNEB.

130 *Novissime forte dijudicatur.*] *Antiqui* (ut refert Servius in illud Virgil. Æneid. VI. 431. *Nec vero hæ sine sorte datæ, sine judice sedes*) *non audiebant caussas, nisi sorte ordinatas; nam tempore, quo agebantur caussæ, conveniebant omnes, & ex sorte dierum ordinem capiebant, quo post diem trigesimum suas caussas exsequebantur.* PHILAND.

131. *Tam ab actore, quam a defensore.*] Cum actor ita narravit, ut expediit defensori, defensor *expositionibus* debet supersedere: præterea in *caussis* forensibus actor primis *actionibus contradictiones* solvere non potest, quia ab adversario nihil est adhuc dictum; contra defensor potest: ita aliquid in orationis *dispositione* immutatur, nihil tamen in *declamatione*, quia majorem habet libertatem. TURNEB. *Quam a possessore*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Ald. Sich. Colon. Basil. Gryph. Vidov. Colin marg. Steph. Vasc. Ascensius malebat *a propulsore* vel *defensore*.

132. *Quam a possessore.*] *Defensore* alii. Possessor alioqui sumitur quandoque pro eo, cujus conditio melior est, quique lite fruitur, & *actionem* sustinere cogitur. &. ne de possessione deturbetur, se defendit. SICHARD.

133. *Et medicum.*] *Et* deest in V. C. Alm. & Ed. Obr.

134. *Dicat.*] *Dicatur.* PASSERAT.

135. *At quomodo inveniemus?*] Cum interrogatione est legendum: huic autem quæstioni statim responsum infert. REGIUS. Quemadmodum lib. V. in argumentis docuit, præcepta communia locosque *topicos* non satis instruere oratorem, nisi etiam argumenta erueret ex proprietate litis; ita quoque *dispositio* non satis instruitur præceptis communibus, suntque ex litis proprietate eruendæ quædam occultæ quæstiones, optimeque digerendæ: est autem hoc præceptum & *inventionis* & *dispositionis.* TURNEB. In cujus nota non possum non improbare τὸ *locos topicos*; hoc enim idem sonat, quod *locos locales*: quæ locutio maxime videtur incongrua. CAPPER.

136. *Sententias.*] τὰς *διανοίας*, *les pensées*; non autem τὰς *γνώμας*, *les sentences.* Hic enim verbis opponuntur. CAPPER.

[137] colores; ingenio, cura, exercitatione. Non tamen fere unquam, nisi imprudentem fugerint, si (ut dixi) naturam sequi ducem velit. Sed plerique, eloquentiæ famam affectantes, contenti sunt locis speciosis modo, vel nihil ad probationem conferentibus. [138] Alii nihil vitantes, ea, quæ in oculos incurrunt, exquirenda putant. Quod quo facilius appareat, unam de schola controversiam, [139] non ita sane difficilem aut novam, [140] proponam in exemplum: [141] *Qui reo proditionis patri non affuerit, exheres sit: proditionis damnatus, cum advocato exulet. Reo proditionis patri disertus filius affuit, rusticus non affuit: damnatus abiit cum advocato in exilium. Rusticus* [142] *cum fortiter fecisset, præmii nomine impetravit restitutionem patris, & fratris. Pater reversus intestatus decessit:* [143] *petit rusticus partem bonorum, orator totum sibi vendicat.* Hic illi eloquentes, quibusque nos, [144] circa lites raras [145] solicitiores, ridiculi videmur, [146] invadent personas favorabiles. [147] *Actio* pro rustico contra disertum, pro viro forti [148] contra imbellem, pro restitutore contra ingratum, pro eo, qui parte contentus sit, contra eum, qui fratri nihil dare ex paternis velit. Quæ omnia sunt in materia, & multum juvant, victoriam tamen [149] non tradunt. In hac quærentur [150] sententiæ, [151] si fieri poterit, præcipites, vel obscuræ. Nam ea nunc virtus est, [152] ut pulchre fuerit cum materia, [153] tumultu & clamore transactum. Illi vero, quibus propositum quidem melius, sed [154] cura in proximo est, hæc [155] velut innatan-

137. *Colores.*] Τὰς τοῦ λόγου ἰδέας, τὰ πλάσματα, varios dicendi characteres, vulgo *stylos*: sic lib. vi. cap. 5. *Tum omnes colores; aspere, an leniter, an etiam submisse loqui expediat*: quot modis τὸ *color* sumatur in Rhetorum scriptis, diximus ad cap. 2. libr. iv. CAPPER.

138. *Alii nihil vitare, ac quæ in oculos occurrunt, exquirenda putant.*] Corruptus hic mihi sensus videtur; non quod pro *exquirendo* non appareat legendum esse *exquirenda*; sed quia pro illo infinito *vitare*, sensus integritas *vitantes*, & *ea* pro *ac* copula, exigere videtur hoc modo: *Alii, nihil vitantes, ea, quæ in oculos occurrunt, exquirenda putant.* REGIUS. *Vitare in quæ in oculos occurrunt*; Locat. reliquæ, ut Regius correxit, nisi quod *incurrunt*; Basil. Gryph. Steph. Colin. Vidov. Oxon. *alii nihil vitiantes, ea quæ in oculos incurrunt, exquirenda putant*; Obrecht. *Nihil vitantes.*] Nullum delectum facientes; nihil quantum vis vulgare vitantes: at malim legere *vimantes*. ROLLIN.

139. *Non ita sane difficilem.*] *Non ita sane difficillimam*; Vallæ lib. Locat. Ald. Basil.

140. *Proponam in exemplum.*] *Exponam ceu exemplum*; marg. Basil.

141. *Qui non affuerit.*] Qui non tulerit opem in judicio, saltem tanquam advocatus: de differentia inter advocatum & oratorem, vide Asconium Pedianum in Ciceron. Verrin. CAPPER.

142. *Cum fortiter fecisset.*] Ἀριστεύσας, cum rem strenue gessisset in bello. CAPPER.

143. *Petit rusticus partem bonorum.*] Nam ex jure civili *intestatorum* bona & hereditates deferuntur ad agnatos. TURNEB.

144. *Circa lites raras.*] *Circa lites paratas*; Obrecht. quod si codice confirmetur, recipiendum putarem; nam circa lites raras solicitum esse, nihil habet ridiculi; sed circa *paratas*, id est, faciles, & quotidianas: ita *parata laus*; supr. lib. ii. cap. 2. ubi vide. BURMAN.

145. *Solicitiores.*] Hunc videtur habere sensum, ut, quia solicitiores sunt & plus temporis impendunt in excutiendis litibus, rariores *caussas* agant, quam cæteri. ROLLIN.

146. *Invadent personas favorabiles*] Assument sibi defendendas ejusmodi personas, quarum *caussa* favorabilior videatur. CAPPER.

147. *Actio pro rustico.*] *Actio* quidem legitur; sed *ago* forsitan mihi rectius legeretur, aut *Actio est mihi.* REGIUS. Intelligitur *est*, aut *erit*. ASCENS.

148. *Contra imbellem.*] *Imbecillem*; Andr. Steph. marg. Basil.

149. *Non tradunt.*] *Tradunt*; V. C. Alm.

150. *Sententiæ præcipites.*] *Præcipites* appellat *sententias*, numerosas & copiosas, ideoque sæpenumero inconsultas & tumultuosas: quod genus orationis frequens erat tempore Fabii. TURNEB.

151. *Si fieri poterit.*] *Poterit*; Ald.

152. *Ut pulchre fuerit.*] *Et pulchre*; V. C. Alm. Locat. Colin. Obrecht. marg. Basil. vix capio hæc verba; nam *cum materia transactum*, notare debet, finem impositum esse; ut Tacit. Agric. 34. *Transigite cum expeditionibus.* Cicer. iii. Catil. 6. *Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum est.* Sic *transacta re*, Ter. Adel. ii. iv. 21. forte, *& pulchre fuerit, cui cum materia, tumultu & clamore transactum est*, hoc est, is egregie videtur rem egisse, qui solo clamore & tumultu omnia impleverit, & ita quasi transegerit cum *caussa* & materia, id est, finem imposuerit, quasi nihil esset reliqui; cum alii, *quibus melius est propositum*, accuratius omnia excutient, nec satisfactum materiæ putabunt tam levi opera, & clamosa oratione, nam qui naturam sequetur, cogitationem in omnes partes dimittet. Sic & ita eleganter *furere* hos clamatores dixit, ut *furiosam vociferationem* dixit, lib. ii. cap. 10. *furiis inquietari, qui clamant*, Petron. cap. 1. & ita *insanire*, Terent. Adel. iv. 7. *non clamas? non insanis?* & Petron. cap. 3. *cum insanientibus furere.* Vide Cicer. Brut. 80. BURMANNUS. Eamdem Fabii sententiam clarius expressam habes lib. iv. cap. 2. his verbis: *Quæ virtus negligitur a plurimis, qui ad clamorem dispositæ vel etiam forte circumfusæ multitudinis compositi non ferunt illud intentionis silentium; nec sibi diserti videntur, nisi omnia tumultu ac vociferatione concusserint*, &c. CAPPER.

153. *Tumultu & clamore.*] Tumultum hic & clamorem, intelligo audientium acclamationem, atque item applausum, sive id in schola declamantibus contingat, sive in foro orantibus: qui mos Quinctiliani seculo, atque item hujus discipuli Plinii junioris usque adeo invaluit, ut Plinius de hac re præceptum in Epistolis dicat: *Scito cum pessime dicere, cui quam maxime fuerit applausum: quod videlicet quæ erudita sint, a paucis, hoc est eruditis, judicari queant; vulgus autem non tam judicium, quo caret, quam affectuum sequitur impetum.* MOSELLANUS. Cave putes hunc integrum & solidum esse Plinii locum; nam hæc sola sunt verba Plinii lib. ii. Epist. 14. *Scito eum pessime dicere, qui laudabitur maxime.* Cætera Mosellani sunt, qui Plinianam sententiam & paraphrasi expressit, & αἰτιολογίᾳ quadam amplificavit, id est, rationes, quibus illa fulciri posset, attulit: hic certe Burmanni solicitia, vel saltem diligentia desideratur. Sic etiam supra pag. 131. column. dextr. hic 87. quemdam locum tanquam Plinii charactere Italico excudendum curavit, quanquam verba sunt Mosellani, qui Plinianæ epistolæ argumentum exponit: quod cum lectorem illic non monuerimus, hic monere volumus. CAPPER.

154. *Cura in proximo est.*] Vel ait, prope similem esse curam utriusque oratoris; vel hos *in proximo posita videre*, id est, in oculos incurrentia: ducta *metaphora* a luscitiosis, qui *myopes* dicuntur, videntque dumtaxat oculis admota. TURNEB.

155. *Velut innatantia.*] *Innatantia* dixit more Græco; pro manifestis, & in ipsa superficie eminentibus. Vide Bud. *in Comment. linguæ Græcæ.* TURNEB. Budæus pag. 1056. docet *innatare* Græco verbo ἐπιπολάζειν respondere, quo de iis quæ in superficie conspiciuntur, utuntur; & ita Columell. iv. de Re Rust. cap. 1. *innatantes radices vitium summo solo* dicit; & sic quoque more Græcorum Fabium locutum Philander notavit: hinc & ἐπιπολάζειν dicuntur ea, quæ frequentia & obvia sunt; ut sæpe Lucianus utitur. Vide Lambin. ad Horat. ii. Sat. vii. vers. 7. & Ælian. lib. iv. 10. de Pericle illum optasse μηδὲν αὐτῷ

tia videbunt; excusatum esse rusticum, [156] qui non interfuerit judicio, nihil collaturus patri; sed ne disertum quidem habere, quod imputet reo, cum is damnatus sit; dignum esse heteditate restitutorem, [157] non avarum; impium, ingratum, qui dividere nolit cum fratre, [158] eoque sic merito. [159] Quæstionem quoque illam primam [160] *scripti & voluntatis*, [161] qua non expugnata, non sit sequentibus locus. At qui naturam sequetur, illa cogitabit profecto, primo hoc dicturum rusticum, *Pater intestatus duos nos filios reliquit*, [162] *partem jure gentium peto.* Quis tam imperitus, quis tam procul a literis, quin sic incipiat, etiam si oescierit, quid sit propositio? [163] Hanc communem omnium legem leviter adornabit, ut justam. [164] Nempe sequetur, ut quæramus, quid huic tam æquæ postulationi respondeatur. At id manifestum est. Lex est, *quæ jubet exheredem esse eum, qui patri proditionis reo non affuerit: tu autem non affuisti.* Hanc propositionem necessario sequitur legis laudatio, & ejus, qui non affuerit, vituperatio. Adhuc versamur in confessis: redeat animus ad petitorem: [165] numquid non hoc cogitet necesse est, [166] nisi qui sit plane hebes? *Si lex obstat, nulla lis est, inane judicium est:* [167] atqui & legem esse, & hoc, quod ea puniat, a rustico factum, extra dubitationem est. Quid ergo dicemus? *Rusticus eram.* Sed lex erat, omnes complectitur: nihil proderit. Quæramus ergo, num infirmari in aliqua parte lex possit. Quid aliud (sæpius dicam) natura permittit, quam ut, cum verba contra sint, [168] de voluntate quæratur? Generalis igitur quæstio, *verbis, an voluntate sit standum.* Sed enim in commune de jure omni disputandum semper, nec unquam satis judicatum est. [169] Quærendum igitur in hac ipsa, qua consistimus, an aliquid inveniri possit, quod *scripto* adversetur. *Ergo quisquis non affuerit, exheres erit? quisquis, sine exceptione?* Jam se illa vel ultro offerent argumenta: [170] *Filius infans & æger non affuit, & qui aberat, & qui militabat, & qui in legatione erat.* Jam multum acti est: posset aliquis non affuisse, & heres esse. [171] Transeat nunc idem ille, qui cogitavit, ut ait Cicero, [172] *tibicinis Latini modo*, ad disertum: [173] *Ut ista conce-*

ἡμῖν ἐπιπολάζειν τοῦτον, ὅταν ἐν ἔμπροσθεν ἀπαντήσαντος τὸν δῆμον: quod recte cl. Perizon. explicat, ut *ultro occurreret ipsi verbum tale*: utitur & Fabius hoc verbo *innatare* lib. x. 7 *Innatans illa verborum facilitas in altum reducetur.* BURMAN.

156. *Qui non interfuerit.*] *Quod non*; marg. Basil.

157. *Non avarum.*] *Non ignorant.* V. C. Alm. & Ed. Obrecht.

158. *Eoque sic merito.*] Et quidem cum eo fratre, qui tantum in patrem fratremque beneficium, restitutionem videlicet in patriam, contulerit. CAPPER.

159. *Quæstionem quoque illam.*] Supple ex præcedentibus, *videbunt institui posse* CAPPER.

160. *Scripti & voluntatis.*] Lex est, ut filius, qui patri non adfuerit, exheres sit; adversus quam utetur sententia, quod intelligatur dumtaxat de his, qui in judicio prodesse possint. TURNEB. Hic igitur Fabius alludit ad unum e quatuor *statibus legalibus*, qui Græce quidem vocatur *κατὰ τὸ ῥητὸν καὶ τὴν διάνοιαν*, Latine vero nunc *scripti & voluntatis*, alias *de scripto & sententia*: quo de statu specialiter agetur in cap. 6. hujus libri. CAPPER.

161. *Qua non expugnata.*] *Qua nunc est pugna, & qua non expugnata*; marg. Steh. Basil. *qua nunc expugnata*; Gryph. Colin. Vidov. cæterum τὸ *qua* non refertur ad τὸ *voluntatis*; sed ad τὸ *quæstionem illam primam.* CAPPER.

162. *Partem jure gentium.*] Fratribus æqualis est portio hereditatis patris ab intestato defuncti. Vide lib. 1. ff §. 1. si tabul. Test. null. & Authent. *in successione* C de suis & legit. & novel. 118. ALMEL. *Jure Gentium.*] Jus gentium illud est, quod commune est inter omnes gentes, quæ certis quibusdam legibus utuntur: an & quomodo differat a jure naturali, vide jurisconsultos ad Justinianæas Institution. lib. 1. tit. 1. §. 4. & tit. 2. §. 1. & 2. CAPPER.

163. *Hanc communem omnium legem adornabit ut justam.*] Hic mihi videtur distinguendum, ac *leviter* adverbium adscribendum (quamvis in quibusdam exemplaribus *leniter* legatur) hoc modo: *hanc communem omnium legem leviter adornabit, ut justam.* REGIUS. *Leniter*; Ald. Vidov. sed omittit Locat.

164. *Nempe sequetur, ut quæramus.*] Ego hoc sensus initium esse puto, & quidem corruptum, non autem clausulam sensus prioris, ut plerique parum certe diligenter intuentes sibi persuadent. Facile vero sic corrigitur, ut *sequetur*, non *sequatur*, ac *ut*, loco adversativæ particulæ scribatur hoc modo: *nempe sequetur, ut quæramus, quid huic tam æquæ postulationi respondeatur*: sic autem sensus apertus est; nam post inventam ac exornatam *propositionem* tam justam, consequens est, ut quæramus, quid ei posset respondere. REGIUS

165. *Numquid non hoc cogitet.*] *Nam aliud hic non cogitet.* Ald.

166. *Nisi quia plane hebes*] Loco *quia*, *quis* est legendum. REGIUS.

167. *Atque & legem.*] *Atqui* legendum. REGIUS

168. *De voluntate.*] Subauditur *Legislatoris*; atque hoc est, quod vulgo dicimus, legis aut legislatoris *intentionem* esse spectandam. CAPPER.

169. *Quærendum in hac.*] In quibusdam exemplaribus recte mihi adscriptum videtur *igitur*, hoc modo: *quærendum igitur.* REGIUS.

170. *Filius infans & æger, &c.*] Sunt hæc exempla ficta, quæ dicuntur a Fabio argumenta per *hypothesin*, quibus nihil potest esse firmius ad oppugnandum *scriptum*, ut docuit lib. v. TURNEB. *Et infans filius est, & non affuit, & qui aberat*; Locat. *& æger filius est, & non affuit, & qui i* Ald.

171. *Transeat ille qui cogitavit . . . . ad disertum.*] Qui hæc in gratiam rustici cogitavit, jam transeat in partes diserti. ROLLIN.

172. *Tibicini Latini modo.*] *Tibicinis* legendum esse, extra dubitationem est: hoc autem Cicero ait in oratione pro Muræna cap. 12. Jurisperitos irridens. Tibicines vero Latini a tibiis dextris transibant ad sinistras; tibiarum namque apud priscos aliæ dextræ, aliæ vocabantur sinistræ, ut in Terentium Donatus scribit. REGIUS. Tibicines in comœdiis Latinis & togatis transire solent a sinistris tibiis ad dextras: hic per *metaphoram* proverbialem significavit Fab transitum ab una parte ad alteram, ut a rustico ad disertum: est autem imitatio Ciceroniana. TURNEB. At cl. Grævius ad d. l. Ciceronis explicat hunc tibicinis modum esse, quem præstabant histrionibus in scena, cum modos facerent, & modo submissius, modo contentius canendo ad hunc, vel illum histrionem se converterent, & dicendi agendique rationem suo cantu ostenderent & moderarentur; æque ut Jurisconsulti; agendi rationem præscribebant suis formulis: *Ito viam, redite viam.*

173. *Ut ita concedam.*] *Ut istat* V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. Gryph. Steph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. sensus autem hic est; quamvis ista quæ, contra legis verba profers, tibi concederem, &c. CAPPER.

dam: tu nec infans es, nec æger eras, [174] *nec abfuisti, nec militasti, nec in legatione fuisti.* [175] Non aliud oeeurrit, quam illud: *Sed rusticus sum.* [176] Contra, quod palam est, dicet: [177] *Ut agere non potueris,* [178] *assidere potuisti*: & verum est. Quare [179] redeundum est rustico ad animum legumlatoris: *Impietatem punire voluit, ego autem impius non sum.* [180] Contra quæ disertus: [181] *Tu impie fecisti*, inquit, *cum exheredationem meruisti: licet te postea vel pœnitentia, vel ambitus,* [182] *ad hoc genus optionis adduxerit. Præterea, propter te damnatus est pater.* [183] *Videbaris enim de* caussa *pronuntiasse.* Ad hæc rusticus: [184] *Tu vero in caussa damnationis fuisti, multos offenderas,* [185] *inimicitias * domus contraxeras.* [186] Hæc *conjecturalia*: [187] illud quoque, quod [188] *coloris* loco rusticus dicit, *patris fuisse* [189] *tale consilium, ne universam domum* [190] *periculo subjiceret.* Hæc prima [191] quæstione *scripti & voluntatis* continentur. Intendamus ultra animum, videamusque, an aliquid inveniri præterea possit, [192] quo id modo fiat. Sedulo imitor quærentem, ut quærere doceam; &, omisso [193] speciosiore illo styli genere, ad utilitatem me summitto discentium. Omnes adhuc quæstiones ex persona petitoris ipsius [194] duximus: cur non aliquid circa patrem quærimus? [195] Dictum vero est: *Cui quis non affuerit, exheres erit.* Cur non conamur [196] & hîc quærere, [197] *num cuicumque non affuerit?* Facimus hoc sæpe in iis controversiis, in quibus [198] petuntur in vincula, qui parentes suos non alunt: [199] *an eum, qui testimonium in filium * peregrinitatis reum dixit? an eum qui filium lenoni vendidit?* In hoc, de quo loquimur, patre [200] quid apprehendi potest? *Damnatus est.* [201] Numquid igitur lex ad absolutos tan-

174. *Nec affuisti.*] *Abfuisti* legendum. REGIUS. *Adfuisti*; V. C. Alm.

175. *Non aliud occurrit.*] *Num aliud*: V. C. Alm. Basil. Obrecht. *non alud*: Vascos. Steph. Lugduno-Batav.

176. *Contra, quod palam est.*] Nam, cum lex dicit *advocatum*, non solum intelligit oratorem, verum etiam illum, qui præsens est in judicio ad favorem. TURNEB.

177. *Ut agere non potueris.*] Etsi non potueris in foro caussam agere tanquam orator, &c. CAPPER.

178. *Assidere potuisti.*] Interesse, adesse præsens, & reum patrem tua saltem præsentia juvare. CAPPER.

179. *Redeundum est rustico.*] Τὸ *est* deest in ed. Obrecht.

180. *Contraque disertus.*] *Quæ* scribatur, ut relativum sit, non copula. REGIUS.

181. *Tu impie.*] *Tum*; V. C. Alm.

182. *Ad hoc genus optionis.*] Lex enim erat in eorum gratiam, qui fortiter in bello fecissent: hujusmodi legem Fabius refert infra cap. 7. his verbis: *Vir fortis optato, quæ volet.* CAPPER.

183. *Videbas enim.*] *Videbaris* sine controversia legendum est. REGIUS.

184. *Tu vero caussa.*] *Tu vero in caussa*; MSS. Bodl Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Vascos. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. *In caussa damnationis fuisti*] In caussa fuisti, cur proditionis reus pater damnatus fuerit. CAPPER.

185. *Inimicitias domi.*] *Domus*; V. C. Alm. *domus*; Voss. sec. Steph. Obrecht.

186. *Hæc conjecturalia.*] Hoc est, pertinent ad *statum conjecturalem*, ubi videlicet de facto quopiam, vel de pluribus factis agitur, utrum disertus ille re ipsa multos offenderit, necne; utrum inimicitias domui contraxerit, necne. CAPPER.

187. *Illud quoque.*] Subauditur, *conjecturale est*, & pertinet ad *statum conjecturalem* sive quæstionem de facto; nam, ut docebit Fabius cap. sequenti, *conjectura omnis aut de re, aut de animo est.* CAPPER.

188. *Coloris loco.*] *Color* hic dicitur quicquid ad *caussæ* dubiæ ac difficilis defensionem adhibetur. Græci Rhetores modo τὴν τῆς αἰτίας μετάθεσιν vocant, modo τὴν πιθανὴν ἀντιλογίαν; Latini autem *caussæ derivationem*, & *verisimilem probationem*. varios hujus vocabuli *color* significatus vide ad cap. 2. lib. iv. CAPPER.

189. *Tale consilium.*] Τὸ *tale* non habet Obrecht.

190. *Periculo subjiceret.*] Subintelligitur, exilii. CAPPER.

191. *Quæstione scripti & voluntatis.*] Respicit Quinctilianus ad illum *statum legalem*, quem Græci κατὰ τὸ ῥητὸν καὶ τὴν διάνοιαν appellant, Latini *de scripto & sententia*. Vide cap. 6. hujus libri. CAPPER.

192. *Quo id modo fiat.*] Legendum putem: *& quo id modo fiat.* ROLLIN.

193. *Speciosiore illo genere.*] *Styli* genitivo sensus indigere videtur: id quod tamen in quibusdam legitur exemplaribus hoc modo: *omisso speciosiore illo styli genere.* REGIUS. *Styli* omittunt Locat. Obrecht Voss. sec & Alm.

194. *Diximus.*] *Ut duximus* legamus, sensus exposcit. REGIUS. *Diximus*; V. C. Alm.

195. *Dictum vero est.*] Ut supra quoque inceperas a generali quæstione; sic etiam hic incipis, & deinum descendit ad speciem. TURNEB. *Dictum nempe est.* Obrecht.

196. *Et hic quærere.*] *Sic quærere*; V. C. Alm. Locat.

197. *Num cuicumque.*] *Num cuicumque quis non*; Obrecht.

198. *Petuntur in vincula.*] Petitur, ut in carcerem illi conjiciantur. CAPPER.

199. *Ut eum qui testimonium in filium peregrinantis dixit, eum qui, &c.*] Depravatus quidem hic locus est, tametsi plerisque non videatur: quid namque sibi vult illud *peregrinantis*? Nimirum *impietatis* locum mihi occupasse videtur, eoque expellendum, ac ejus loco *impietatis* reponendum: sed ne sic quidem integer sensus mihi esse videtur; illa enim *ut* particula, sensum nihil adjuvans, & ipsa alterius locum forsitan invasit: quare expungenda mihi videtur, & *an* dubitativa conjunctio, loco ejus, reponenda, & iterato adscribenda hoc modo: *an eum, qui testimonium in filium impietatis reum dixit? an eum qui lenoni filium vendidit*; ut intelligamus, an qui non alunt eum parentem, qui testimonium in filium impietatis reum dixit, sint vinciendi. Tunc enim videretur iniquum; quia non aluisset patrem in se adeo crudelem. Idem dicatur de eo, qui filium lenoni vendidit; indignus enim videtur, qui a filio alatur. REGIUS. *Ut eum qui testimonium in filium peregrinantis reum dixit eum qui*; Locat. *an eum qui t. i. f. peregrinitatis reum, eum qui*; Ald & Obrecht & ita Colb. & marg. Basil. nisi quod *eumque qui filium lenoni*; & certe illud *peregrinitatis*, quod & in Voss sec. nuo absurdum videtur. Ita Sueton. (Claud. 15.) etiam *peregrinitatis reum* dixit. Neque obstare posset, quod, si pater civis sit, etiam filius videri debeat; cum patris conditionem sequi debeat. Nam in novis civibus poterat contingere, ut pater jus civitatis consequeretur, non vero filii; nisi simul jura cognationis & patriæ potestatis impetrasset: de quo egimus in dissertatione de vectigalibus Populi Romani cap. xi. si tamen in vetustis codicibus MSS. non qui recentioris notæ sunt, exstaret *impietatis*, facile reciperem: sed * vereor, ut sit a Regii, vel alicujus alterius emendatione: an vero *eum qui*, vel *eam qua* legatur, parum referre arbitror. BURMAN Lectionem, quam exhibent editiones Ald. & Obr. codd. Colbert. Voss. sec. & margo Basil. eo lubentius amplexi sumus, quod nonnulla ejus vestigia exstent in Edit. Locatel. V. C. Almel. & in Laurent. Vallæ libro, ubi legitur *peregrinantis reum*. Cæterum in Burmanni nota vereor ut satis Latinum sit hoc loquendi genus, *sed vereor, ut sit a Regii .... emendatione*: cum enim Burmannus hoc vocabulum [*impietatis*] in Fabiano textu minus probet, utpote quod a Regii emendatione, sicuti revera est, esse suspicetur; Latine dicendum fuerat: *Vereor ne sit a Regii emendatione.* CAPP. *An eum qui testimonium.*] An petetur in vincula, qui non aluerit eum parentem suum, qui testimonium, &c. CAPPER.

200. *Quod apprehendi.*] *Quid* legendum esse, certum est. REGIUS. *Quod*; Voss. sec. Locat. Ald.

201. *Numquid igitur lex.*] Dicet rusticus, hanc legem, *filius si proditionis reo patri non adfuerit, exheres sit*, intelli-

tum patres pertinet? dura prima fronte quæstio. Non desperemus: credibile est, hoc voluisse legumlatorem, ne auxilia liberorum innocentibus deessent. Sed hoc dicere rustico verecundum est, quia innocentem fuisse patrem fatetur. Dat aliud [202] argumentum controversiæ: *Damnatus proditionis, cum advocato exsulet.* [203] Vix videtur posse fieri, [204] ut pœna filio eadem, patri & si affuerit, & si non affuerit, constituta sit. [205] Præterea lex ad exsules nulla pertinet. Non ergo credibile est, [206] de non advocato damnati scriptum. * An possint enim bona esse ulla [207] exsulis, scholasticus in utraque parte dubium facit. Disertus & [208] verbis inhærebit, in quibus nulla exceptio est; & propter hoc ipsum pœnam esse constitutam eis, [209] qui non affuerint, ne periculo exsilii deterreantur [210] ab advocatione, & rusticum innocenti non affuisse dicet. Illud protinus non indignum, quod adnotetur, posse ex uno *statu* duas generales fieri quæstiones, [211] *An quisquis*, [212] *An cuicumque*. Hæc ex duabus personis quæsita sunt. E tertia autem, quæ est adversarii, nulla oriri quæstio potest; quia nulla fit ei [213] de sua parte controversia. Nondum tamen cura deficiat. [214] Ista enim omnia dici possent, etiam [215] non restituto patre. Nec statim eo tendamus, quod occurrit ultro, *a rustico restitutum*. Qui id subtiliter quæret, aliquid spectabit ultra. Nam, ut [216] genus species sequitur, ita speciem genus præcedit. Fingamus ergo ab alio restitutum; [217] *ratiocinativa* atque *collectiva* quæstio orietur, *an*

gendam esse ita, si pater absolutus fuerit, non si damnatus; atque ita se exheredem esse non debere, cum pater damnatus fuerit. TURNEB.

202. *Argumentum controversiæ.*] *Controversia* legatur. REGIUS. *Controversia*; Ald. Sich. Basil. Par. Steph. Gryph. Colin. Vidov. sed *controversiæ* tuetur Ascensius: dat (scil. lex) argumentum controversiæ. Subaudiri posset etiam Græcus articulus τὸ neutrius generis, id est, quod sequitur: sive lex concepta sequentibus verbis, &c. Igitur necessaria non erat Raphaelis Regii emendatio. CAPPER.

203. *Vix videtur posse fieri.*] Vix videtur fieri posse, ut debeat similiter infligi pœna ei, qui adfuerit, aut non adfuerit. Eadem autem pœna est bonorum amissio; nam exsul bona perdit, & exheres bona quoque perdit. TURNEBUS.

204. *Ut pœna filio in eodem patre.*] Ita quidem legitur; sed, ut ego sentio, vitiose; nullus enim inde sensus intelligi potest: sic autem emendari posse videtur, ut *in* præpositio expungatur, ac *eadem* pro *eodem*, & *patri* pro *patre* legatur hoc modo: *Vix videtur posse fieri, ut pœna filio eadem, patri & si affuerit, & si non affuerit.* REGIUS. *Ut pœna filio in eodem patre*; V. C. Alm. Voss. sec. Locat. quam lectionem tuetur Ascensius; quia non videtur verosimile, legumlatorem voluisse, ut obliget aliquem ad ea, quæ fieri non possunt; qualia sunt adesse & non adesse patri proditionis reo: si vero reo patri adest, exsulat cum eo: si non adest, exheres fit: non igitur eadem pœna filio, sed diversa in eodem patre.

205. *Præterea lex ad exsules.*] Exsul ita capite diminuitur, ut civitatis jus perdat, ac proinde reliqua quoque jura: cum igitur scribatur in lege, *qui patris proditionis reo*, &c. non debet intelligi de damnato patre, id est, exsule, ad quem nulla lex pertinet, sed de absoluto. TURNEB.

206. *De advocato.*] Plerisque hic nulla esse menda videtur. Quod si est, hic sensus nihil rusticum juvat: quid enim ad rusticum, si non sit scriptum de advocato damnati, cum ipse non fuerit advocatus. Quare mihi multa rimanti *non* particula iterato adscribenda videtur, *de non advocato*; sic namque optime defenditur rusticus; nihil enim videtur ea lex, qua cavetur, ut, qui patri proditionis reo non adfuerit, exheres sit, nocere ei, qui patri proditionis damnato non adfuit: ea namque lex eos solum punit, qui patri non adsunt, si absolvatur. REGIUS. *De advocato*; MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Locat. Andr. Sich. *Credibile est non advocato*; Oxon. Obrecht. ut sit dativus. *De non advocato damnati scriptum.*] Credibile non est eam legem scriptam fuisse de illo filio, qui non adfuerit tanquam advocatus patri reo & damnato. CAPPER.

207. *Exsulis scholastica in utraque.*] Ne hic quidem sensus integer mihi sanusque videtur: quid enim *scholastica* hoc loco faciat, non video. Quod si paulo longius a dictionum similitudine mihi recedere permitteretur, pro *scholastica*, *rusticus*, ut sensus exigere videtur, scribendum esse affirmarem. Exsulum vero bona publicari, scribit Callistratus lib. 1. ff. de bonis damnat. & Papinianus lib. 1. ff. de interdict. & releg. REGIUS. *Scholastica*; V. C. Alm. Voss. sec. Locat. Venet. marg. Colon. *scholasticus*; Andr. Hanc autem lectionem secuti sumus pluribus de caussis. Nam primo quidem Andreana editio facta est anno 1470. quo prima omnium a Campano procurata prodiit. 2°. τὸ *rusticus* e sola Raphaelis Regii conjectura erat. 3°. in quibusdam MSS. & editionib. legitur *scholastica*, quod ex τοῦ *scholasticus* natum videtur. 4°. non magis *rusticus*, quam disertus dubium facit, *an possint bona esse ulla exsulis*. 5°. denique τὸ *scholasticus* declamatorem significat, qui fictas *caussas* in utramque partem agit: quod ex antiquis multi tradunt. Plin. lib. 11. epist. 3. *Scholasticus tantum est, quo genere hominum nihil aut simplicius, aut sincerius, aut melius; nos enim qui in foro, verisque litibus terimur, multum malitiæ, quamvis nolentes, adsciscimus. Schola & auditorium & ficta caussa res inermis, innoxia est*, &c. Sulpicius Severus Dialog. 1. *Cum sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus artificiose facis, ut excuses imperitiam qui exsuperas eloquentia.* Auctor Dialogi de caussis corruptæ eloquent. num. 15. *Si quis alius Ephesum vel Mitylenas scholasticorum clamoribus quatit* & numero 35. *Adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui Rhetores vocantur*, &c. Sueton. de Albutio: *Declamavit vario modo splendide atque ornate, tum ne usquequaque scholasticus existimaretur, circumcise, & sordide, & tantum non trivialibus verbis.* Vide & Senecam præfat. lib. 111. Controvers. CAPPER.

208. *Verbis inhærebit.*] Τῷ ῥητῷ conceptis, &, ut aiunt, formalibus legis ipsius verbis. CAPPER.

209. *Qui non adfuerint.*] *Affuerunt*; Locat. Ald.

210. *Ab advocatione.*] A præstanda sua tanquam advocatorum opera in judiciis. CAPPER.

211. *An quisquis.*] An quisquis filius non affuerit patri reo tanquam advocatus. CAPPER.

212. *An cuicumque.*] An cuicumque patri reo, tum damnato, tum absoluto, non adfuerit filius. CAPPER.

213. *De sua parte.*] De parte, quam ex paterna hereditate vult capere. CAPPER.

214. *Ista enim omnia.*] Hæ quæstiones petuntur a consequenti tempore & *adjunctis*: cæterum, ut antea dixit, non oportet subsistere in ea quæstione, quæ prima se offerat; quod enim primum offertur, sæpenumero ultimum dicitur: ut igitur antea fecit, descendet a genere ad ultimam speciem. TURNEB.

215. *Non restituto.*] *Non* deest in V. C. Alm.

216. *Genus speciem sequitur.*] *Species* aperte constat esse legendum; species namque genus sequitur, non contra speciem genus; ut enim, si homo est, animal est; ita non contra, si est animal, est homo. REGIUS. *Species*; Voss. sec. Ald. Steph. Colin. Vidov. & Vallæ liber.

217. *Ratiocinativa atque collectiva quæstio.*] Συλλογιστικὴ στάσις vel ζήτησις, quæ cap. 8. hujus libri vocatur *syllogismus*. Est autem species *status legalis*, in qua lex ad casum & ad personas similes quidem, sed legis verbis non comprehensas extenditur, ut si in matricidam afferatur lex in parricidas lata: hoc autem in Fabii loco *syllogistici status* hæc est species, an lex de sublatione & abolitione præteriti judicii extendenda sit ad restitutionem, an exsulis restitutio in patriam eumdem habere debeat effectum, quem haberet sublatio & abolitio judicii. Hoc eodem fere sensu

restitutio [218] *pro sublatione judicii sit*, & [219] *perinde valeat, ac si judicium non fuisset.* [220] Ubi tentabit rusticus dicere, ne impetrare quidem aliter potuisse suorum [221] restitutionem uno præmio, [222] nisi patre, perinde ac si accusatus non esset, revocato: quæ res [223] advocati quoque pœnam, tanquam is non affuisset, remiserit. [224] Tum veniemus ad id, quod primum occurrebat, *a rustico restitutum esse patrem.* [225] Ubi rursus ratiocinamur, [226] *An restitutor accipi debeat pro advocato*, [227] quando id præstiterit, quod advocatus petiit; nec improbum sit, pro simili accipi, quod plus est. Reliqua [228] jam æquitatis sunt, *utrius justius sit desiderium.* [229] Id ipsum adhuc dividitur, etiam si uterque sibi totum vendicaret, nunc utique, [230] cum alter semissem, alter universa, fratre excluso. Sed, his tractatis, etiam magnum momentum habet apud judices patris memoria, cum præsertim de bonis ejus quæratur. [231] Erit ergo *conjectura; qua mente pater intestatus decesserit.* [232] Sed ea pertinet ad *qualitatem*, quæ [233] alterius *status* instrumentum est. Plerumque autem in fine *caussarum* de æquitate tractabitur, quia [234] nihil libentius judices audiunt. Aliquando tamen hunc ordinem [235] mutabit utilitas: ut, si [236] in jure minus fiduciæ erit, [237] æquitate judicem præparemus. Nihil habui amplius, quod in universum præciperem. Nunc eamus per singulas *caussarum judicialium* partes, quas ut persequi ad ultimam speciem, id est, ad singulas lites controversiasque non possum; [238] ita de generalibus scribere licet, ut, [239] quæ in quem *statum* frequentissime [240] incidant, tradam. Et quia natura prima quæstio est, *factumne sit*, [241] ab hac ordiar.

Jurisconsulti vocant *actionem utilem*, quæ datur non ex conceptis, &, ut aiunt, formalibus legis verbis; sed per quamdam similitudinem & consequentiam. CAPPER.

218. *Pro sublatione judicii fiet.*] *Sit* recte in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Sit*; MSS. Bodl. Bal. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. marg. Basil. Colon. Sich.

219. *Proinde valeat.*] *Proinde* expungatur, ac *perinde* legatur. REGIUS.

220. *Ubi tentavit.*] *Tentabit* legendum. REGIUS.

221. *Restitutionem præmio.*] Quia dumtaxat uno præmio potuisset restituere patrem, non etiam advocatum. TURNEB.

222. *Nisi patre perinde, &c.*] Hoc ait ideo, quia, qui revocantur, in integrum restituuntur, & pristina omnia jura recipiunt: quod perinde est, ac si non fuissent antea accusati. TURNEB. *Perinde ac si accusatus.*] *Proinde*; V. C. Alm.

223. *Advocati quoque pœnam.*] Illius fratris, qui adsuetat patri reo tanquam advocatus, ideoque cum patre damnato simul exsulaverat. CAPPER.

224. *Tunc veniemus.*] *Venimus*; V. C. Alm. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Vasc. Steph.

225. *Ubi rursus.*] *Unde r.* Voss. sec.

226. *An rusticus.*] *Rusticus* omittitur in V. C. Alm. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Obrecht.

227. *Quando id præstiterit.*] *Quum id præst.* Obrecht.

228. *Jam æquitatis est.*] *Sunt* videtur esse legendum. REGIUS. *Æquitatis sunt.*] Τῆς ἐπιεικείας, ejus quod est ex æquo & bono potius, quam ex jure stricto. CAPPER.

229. *Id ipsum adhuc dividitur.*] Τὸ *utrius sit desiderium justius* bifariam intelligitur. 1°. etiamsi uterque totam hereditatem sibi vindicaret, rustici desiderium justius videretur. 2°. quum rusticus semissem, seu dimidiam hereditatis partem solummodo capere velit, disertus autem universam, sane rustici justius esse desiderium apparet. CAPPER.

230. *Cum alter semissem.*] Hoc est, dimidiam hereditatis partem sibi vindicet; nam hereditas tota vocatur *as*: hinc heres *ex asse*, qui solus heres est. CAPPER.

231. *Erit conjectura, qua mente pater.*] *Status* erit *conjecturalis*, seu facti quæstio de animo, de mente, atque (ut aiunt) de intentione patris; nam, ut mox dicet Fabius initio cap. sequent. *conjectura omnis, aut de re, aut de animo est.* CAPPER.

232. *Sed ea pertinet.*] Pleraque quæstionem habent in *qualitate*, quæ tamen *conjectura* probantur; ac vicissim in *conjectura* pleraque, quæ probantur *qualitate*. Hic enim dicemus, idcirco patrem testamentum non fecisse, quod justum & æquum putaret, utrumque æquali hereditatis portione potiri, maximeque restitutorem. TURNEB. Illam veluti cognationem, quam oratoriarum quæstionum *status* inter se habent: ἐπιπλοκὴν τῶν στάσεων appellat Syrianus Hermogenis interpres pag. 29. Græcor. Rhetor. edition. Ald tom. 2. CAPPER.

233. *Alterius status instrumentum est.*] Sic etiam lib. III. cap. 6. *quod pertinere ad conjectura & qualitatis instrumenta video.* Ubi vide quæ paucula notavimus. CAPPER.

234. *Nihil libentius judices audiunt.*] Tunc enim sibi liberiores in ferenda sententia videntur, & legis rigore minus obligati. CAPPER.

235. *Mutavit.*] *Mutabit* sensus exposcit. REGIUS. *Mutavit*; V. C. Alm.

236. *In jure.*] In stricto rigidoque jure, quod ἀκριβοδίκαιον Græci dicunt. CAPPER.

237. *Æquitate præparemus.*] Τῇ ἐπιεικείᾳ, id est, remissione summi juris, & benigna legis interpretatione. CAPPER.

238. *Ita in generalibus.*] *In* præpositio mihi eradenda videtur, ac loco ejus *de* adscribenda hoc modo, *de generalibus*. REGIUS. V. C. Alm. Voss. secund. Locat. habent *ita in*.

239. *Quæ in quem.*] *In quemque*; MSS. Bodl. Voss. sec. Ald. Sich. Basil. Gryph. Colon. Vidov. Obrecht.

240. *Incidant.*] *Incidunt*; editio Obrecht.

241. *Ab hoc ordiar.*] *Ab hac* esse legendum, ne admonitu quidem dignum est. REGIUS. *Ab hoc*; Locat. marg. Vidov. *ab hoc exordiar*; Voss. sec.

CAPUT

CAPUT II.

De conjectura.

CONJECTURA omnis, aut de re, aut de animo est. Utriusque tria tempora, præteritum, præsens, futurum. De re & [2] generales quæstiones sunt, [3] & definitæ, id est, & quæ non [4] continentur, & quæ continentur. [5] De animo quæri non potest, nisi ubi persona est, & de facto constat. Ergo cum de re agitur, aut *quid factum sit*, in dubium venit, aut *quid fiat*, aut *quid sit futurum*; ut in generalibus, [6] *an atomorum concursu mundus sit effectus, an providentia regatur*, [7] *an sit aliquando casurus*. In definitis: *an parricidium commiserit* [8] *Roscius: an regnum affectet* [9] *Manlius:* [10] *an recte Verrem sit accusaturus* [11] *Q. Cæcilius*. [12] In judiciis præteritum tempus maxime valet. Nemo enim accusat, nisi quæ facta sunt. Nam, & quæ fiant, & quæ futura sint, ex præteritis colliguntur. [13] Quæritur & unde quid ortum; ut, *pestilentia, ira deûm, an intemperie cœli, an corruptis aquis, an noxio terræ halitu*. Et quæ caussa facti; ut, *quare ad Trojam* [14] *quinquaginta reges navigaverint; jurejurando adacti, an exemplo moti, an gratificantes Atridis*: quæ duo genera non multum inter se distant. Ea vero, quæ sunt præsentis temporis, si non argumentis, quæ necesse est præcessisse, sed oculis deprehendenda sunt, [15] non egent *conjectura*; [16] ut si apud Lacædemonios quæratur, *an Athenis muri fiant*. Sed & illud [17] potest videri extra hoc [18] propositum *conjecturæ* genus, cum de aliquo homine quæritur, [19] quis sit; ut est quæsitum contra Urbiniæ heredes, *si is, qui* [20] *tanquam filius petebat bona, Clusinius* [21] *Figulus esset, an Sosipater*. Nam & [22] substantia ejus sub oculos venit, ut non possit quæri, *an sit*; [23] quomodo ultra oceanum, [24] nec *quid sit*, nec *quale sit*, sed *an quid sit*. Verum hoc quoque genus III.

1. *Conjectura.*] Ideo Fabius lib. III. male illos opinari dixit, qui *statum conjecturalem* appellant *statum facti*; quia quæritur hic etiam *de animo*. TURNEB. *Conjectura omnis.*] Id est, *status conjecturalis*, seu facti quæstio, in qua inquiritur an res sit, fuerit, futurave sit. Varia *status* hujus nomina vide in nostris ad lib. III. cap. 6. notis. CAPPER.

2. *Generales quæstiones.*] θέσεις a Græcis vocantur. CAPPER.

3. *Et definitæ.*] Quocirca falluntur, qui existimant, *status* ipsos esse dumtaxat in *hypothesi*, non etiam in *thesi*. TURNEB. *Definitæ.*] Quas Græci ὑποθέσεις appellant. CAPPER.

4. *Continentur.*] Supple, variis rei circumstantiis, cujusmodi sunt, *quis*, *quid*, *ubi*, *quibus auxiliis*, *cur*, *quomodo*, *quando*. CAPPER.

5. *De animo quæri potest*] In quibusdam exemplaribus recte negatio adscripta est hoc modo: *de animo quæri non potest*. REGIUS.

6. *An atomorum concursu, &c*] Hæc opinio est Democriti, quam postea interpolavit Epicurus. Is enim existimavit, fortuito corporum insecabilium concursu conditum esse mundum. TURNEB.

7. *An si aliquando*] *Sit* legatur. REGIUS. Democritus & Epicurus aliquando casurum mundum putant: putat etiam Heraclitus. Aristoteles æternum existimat. TURNEB.

8. *Roscius.*] Vide Ciceronis orationem pro Roscio Amerino. CAPPER.

9. *Manlius.*] Manlius, qui Capitolium defendit, cum obæratos & nexos passim solveret, incidit in suspicionem affectati regni, eisque de saxo Tarpeio præcipitatus. TURNEB.

10. *An recte.*] Hæc quidem quæstio, ut posterius docebit Fabius, sedem habet in *qualitate*: colligitur tamen *conjectura*. TURNEB.

11. *Q. Cæcilius.*] Vide Ciceronis *Divinationem*, quæ habitis in Verrem orationibus præmittitur. CAPPER.

12. *In judiciis.*] In orationibus, quæ ad *judiciale* genus pertinent. CAPPER.

13. *Quæritur & unde.*] Hæc ex Cicerone ducta sunt; is enim *conjecturæ* rationem dividit in, *An sit*. *Unde ortum sit*, *Quæ caussa effecerit*: quæ duo prope eadem sunt: addit quartum *de commutatione rei*, quod, quia vix in futurum cadere possit, a Fabio est omissum. TURNEB.

14. *Quinquaginta reges.*] Dares tamen Phrygius ait, sexaginta reges navigasse ad Trojam, illicque duxisse mille centum & quadraginta naves TURNEB.

15. *Non egent conjectura.*] Non egent *statu* illo *conjecturali*, opus non habent ut instituatur quæstio *conjecturalis*, quæ tractetur & probetur argumentis ex facultate & ex voluntate ductis, ut vulgo fieri solet; hæc enim possunt sola oculorum inspectione dijudicari. CAPPER.

16. *Ut si apud Lacedæmonios.*] Cum Athenienses Medicis bellis magnam comparassent sibi laudem, de cingendis mœnibus Athenis cogitarunt: quod opus postea a Lacedæmoniis est impeditum, quibus suspecta erat Atheniensium potentia: nihilominus tamen fraude Themistoclis opus est perfectum. TURNEB. Vide Justin. 21. 15. & vitam Themistoclis in Cornelio Nepote.

17. *Potest videri extra hoc.*] *Potest videri extra hoc positum* e. g. Voss. sec.

18. *Propositum conjecturæ genus.*] Hoc est, quæstionis, vel *status conjecturalis*, in quo de præsenti tempore agatur. CAPPER.

19. *Quid sit.*] *Quis* legendum, non *quid*, constat. Neque enim ambigitur, an homo sit quisquam, sed id demum, quis sit, an Figulus, an Sosipater. REGIUS. *Quid sit* Locat.

20. *Tanquam filius*] Subauditur, ipsius Urbiniæ.

21. *Figulus.*] Scribe *Clusinius Figulus, an Sosipater* PHILANDER. *Clusinius* non agnoscunt MSS. Alm. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Colon. Basil. Gryph. Colin. Vidor.

22. *Substantia.*] Οὐσία, id est, existentia CAPPER.

23. *Quomodo ultra Oceanum.*] Hoc dicit propter Alexandrum, qui deliberavit de trajiciendo Oceano, ut alias terras, aliumque mundum inveniret, quem subjugaret TURNEB. *Quomodo an ultra Oc.* Voss. sec. Obrecht.

24. *Nec quid sit, nec quale sit, sed quis sit.*] Paulo ante *quid*, loco *quis*; nunc *quis*, loco *quid*, perverse scriptum est: sed ne sic quidem mendis purgatus est locus. *An* namque particula post *sed* conjunctionem collocanda, ut legatur: *Quomodo ultra Oceanum, nec quid sit, nec quale sit, sed an quid sit*. Ac ne cui sibi ipsi Fabius repugnare videatur, hoc ultimum *quid* ponitur pro *aliquid* illud prius pro definitione. REGIUS. *Sed quis sit*; V. C. Alm. Locat. Ald.

litis ex prætetito pendet, *an hic sit ex Urbinia natus Clusinius Figulus.* Fuerunt autem tales [25] nostris etiam temporibus controversiæ, atque aliquæ in meum quoque patrocinium inciderunt. [26] Animi *conjectura* non dubie in omnia tempora cadit: [27] *Qua mente Ligarius in Africa fuerit: Qua mente* [28] *Pyrrhus fœdus petat: Quomodo laturus sit Cæsar,* [29] *si Ptolemæus Pompeium occiderit.* Quæritur [30] per *conjecturam* & quantitas & qualitas [31] circa modum, speciem, [32] numerum: [33] *An sol major quam terra:* [34] *Luna globosa, an plana, an acuta:* [35] *Unus mundus, an plures.* Itemque extra [36] naturales quæstiones: *Majus bellum Trojanum,* [37] *an Peloponnesiacum: Qualis clypeus Achillis:* [38] *An unus Hercules.* In iis autem, quæ accusatione ac defensione constant, unum est genus, in quo quæritur & de facto, & de auctore. Quod interim conjunctam quæstionem habet, & utrumque pariter negatur; [39] interim separatam, cum & factum sit, necne, &, si de facto constet, a quo factum sit, ambigitur. Ipsum quoque factum aliquando simplicem quæstionem habet, *an homo perierit*; aliquando duplicem, *veneno, an cruduitate perierit.* Alterum est genus de facto tantum, cum, si id certum sit, non potest de auctore dubitari. Tertium de auctore tantum, cum factum constat, sed, a quo factum sit, in controversiam venit. Et, quod tertio loco posui, non est simplex. Aut enim reus fecisse tantummodo se negat, aut alium fecisse dicit. Sed ne in alterum quidem transferendi criminis una forma est. [40] Interdum enim substituitur mutua accusatio, quam Græci *ἀντικατηγορίαν* vocant, nostrorum quidam [41] *concertativam.* Interdum in aliquam personam, quæ extra discrimen judicii est, transfertur, & alias certam, alias incertam. [42] Et cum in certam, aut [43] in extrariam, aut [44] in ipsius, qui periit, voluntatem. In quibus similis, atque in ἀντικατηγορίᾳ, personarum, caussarum, [45] cæterorum comparatio est, ut Cicero [46] pro Vareno [47] in familiam Ancharianam; [48] pro Scauro circa mortem Bostaris in matrem avertens crimen, facit. Est etiam illud huic contrarium comparationis genus, in quo uter-

25. *Nostris etiam.*] *Etiam nostris*; Obrecht.

26. *Animi conjectura.*] Hoc est, quæstionis oratoriæ *status conjecturalis*, quo inquiritur de animo, mente, consilio, proposito alicujus hominis. CAPPER.

27. *Qua mente Ligarius, &c.*] Tamen hæ quæstiones videntur potius referri debere ad *qualitatem*, quam ad *conjecturam*: in illis enim *de qualitate* quæritur: sed tamen, quia *qualitas* illa conjecturis & suspicionibus colligitur, ad *conjecturam* referri potest: sic Fabius interpretatur cap. de *qualitate.* TURNEB. *Ligarius in Africa.*] Vide Ciceronis orationem pro Ligario.

28. *Pyrrhus fœdus petat.*] Supple, Romanorum, vel cum Romanis.

29. *Si Ptolemæus.*] Vide Cæsarem de Bello Civili lib. III. circa finem CAPPER.

30. *Per conjecturam & qualitatem circa modum.*] Asteriscis notandus hic locus, nisi corrigatur; nullus enim integer sensus elici potest. Quod si *qualitas* legeretur, pro *qualitatem*, perspicuus fuerit sensus. *Qualitatem* autem accipiamus quodcumque accidens, quo quidem modo quantitatem quoque complectitur: quod aperte, quæ subjiciuntur, exempla declarant. REGIUS. *Per conjecturam & qualitas circa modum*: V. C. Alm. *per conjecturam qualitas*; Ald. *per conjecturam & qualitatem*; Voss. sec. Locat. Hæc autem verba *per conjecturam*, idem significant, quod per quæstionem, seu *statum conjecturalem*, hoc est, de facto, ut loqui amant. CAPPER.

31. *Circa modum.*] Id est, quantitatem continuam, seu mensuram CAPPER.

32. *Numerum.*] Quæ quantitas discreta solet appellari. CAPPER.

33. *An sol major quam terra.*] Eratosthenes Mathematicus colligit, solem esse vicies septies majorem terra. TURNEB.

34. *Luna globosa.*] Mathematici omnes putant lunam & cæteras stellas in orbem esse globatas. TURNEB.

35. *Unus mundus.*] Aristoteles existimavit, unicum esse mundum; Democritus atque Epicurus infinitos quotidie nascentes & intereuntes. TURNEB.

36. *Naturales quæstiones.*] *Τὰς φυσικὰς*, quæ ad rerum physicarum, seu naturalium considerationem pertinent. CAPPER.

37. *An Peloponnensium.*] *Peloponnesiacum* mihi videtur esse legendum: hoc autem in principio statim sui operis Thucydides tradit. REGIUS. Thucydides in præfatione libri primi comparat bellum Peloponnesiacum cum Troiano, multisque conjecturis colligit, Peloponnesiacum esse majus. TURNEB. *Peloponnensium*: V. C. Alm. Locat. Ald. *Peloponnenses* etiam dixit Justin. lib. III. cap. 6.

38. *An unus Hercules.*] Cicero lib. III. *de Natura Deorum* colligit, sex fuisse Hercules. TURNEB.

39. *Interim separatum.*] *Separatam*, ut ad quæstionem referatur, legendum. REGIUS.

40. *Interdum enim.*] *Anticategoria* finitimum est, quod appellatur *ἀντέγκλημα*, quando scilicet tota nostra defensio constat alterius insectatione: at in *anticategoria* a nobis crimen rejicimus, & alteri intendimus. TURNEB. Hoc distant *ἀντικατηγορία*, *mutua accusatio*, & *ἀντέγκλημα*, *relatio*, quod in *ἀντικατηγορίᾳ* litigatores, vel idem crimen invicem intentant, vel aliud atque aliud, ut docet Fabius lib. III. cap. 10. in *ἀντεγκλήματι* autem omnis nostra defensio constat ejus accusatione, qui vindicatur (id est, pro quo ultionem & pœnas a reo exigit accusator) ut, *occisus est, sed latro; excæcatus est, sed raptor.* CAPPER.

41. *Concertativam.*] Supple, quæstionem, *caussam*, *hypothesin.* Vide Sulpicium Victorem in Rhetorib. Pithœan. pag. 244 CAPPER.

42. *Et cum incertam aut in extrariam vitam.*] Errores quidem hujus loci facile deprehenduntur; sed quonam pacto possint emendari, non ita apparet. Quod si *vitam* expungere nobis permitteremus, ut otiosam, facile reliqua corrigerentur. Nam *in certam* divisim, & *perit* loco illius *petit*, cum cædis sit exemplum, videtur legendum: (incertæ autem personæ idcirco nullum subjicit exemplum, quod nullam recipit divisionem, nullamque præ se fert difficultatem) hoc modo: *Et cum in certam, aut in extrariam, aut in ipsius, qui perit, voluntatem.* REGIUS. *Incertam aut in extrariam vitam*; Locat. *incertam aut in extrariam, aut*; Colin. Vidov. *&* *cum in certam, aut in extrariam, invitam, aut in*; Obrecht.

43. *In extrariam.*] Hoc est, in voluntatem alterius ab eo, qui mali quidpiam passus fuerit. CAPPER.

44. *In ipsius qui perit, voluntatem.*] Si verbi gratia ipse sibi mortem consciverit. CAPPER. *Qui perit.*] *Petit*; Voss. sec. Andr. Ald. Vidov. marg. Sich. Basil. *periit*; Gryph. Steph. Colin. Oxon. Obrecht.

45. *Certorum comparatio.*] *Cæterorum* emendate in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Cæterorum* deest in Voss. secund.

46. *Pro Vareno.*] Vide Ciceronian. oration. fragmenta. CAPPER.

47. *In familiam Ancharianam.*] Subauditur, *avertens crimen.* CAPPER.

48. *Pro Scauro.*] Vide Ciceronian. orationum fragmenta. CAPPER.

que a se factum esse dicit ; & illud , in quo non personæ inter se , sed ipsæ res colliduntur, id est, non *uter fecerit*, [49] sed *utrum factum sit*. Cum de facto & de auctore constat, [50] de animo quæri potest. [51] Nunc de singulis. [52] Cum pariter utrumque negatur, hoc modo : *Adulterium non commisi : Tyrannidem non affectavi.* In cædis ac veneficii caussis frequens est illa divisio, *Non est factum*, &, si est factum, *ego non feci.* [53] Sed cum dicimus, *Proba hominem occisum*, accusatoris tantum partes sunt : a reo nihil dici contra , præter aliquas fortasse suspiciones , potest, quas spargere quam maxime varie oportebit ; [54] quia, si unum aliquid affirmaris , probandum est, aut *caussa* periclitandum. [55] Nam, ut, cum inter id, quod ab adversario, & id, quod a nobis propositum est, quæritur, videtur utique alterum verum ; [56] ita ex adverso unum est, quo defendimur ; reliquum est, quo premimur. [57] At cum quærimus de ambiguis signis cruditatis & veneni, nihil tertium est; ideoque utraque pars , quod proposuit , tuetur. [58] Interim autem [59] ex re quæritur , *veneficium fuerit* , *an cruditas* ; [60] cum aliqua ex ipsa [61] citra personam quoque argumenta ducuntur. Refert enim, [62] convivium præcesserit, an tristitia ; [63] labor, an otium ; vigilia, an quies. Ætas quoque [64] ejus, qui perierit, discrimen facit. Interest, subito defecerit , an longiore valetudine consumptus sit. [65] Liberior adhuc in utramque partem disputatio , si tantum subita mors in quæstionem venit. Interim ex persona probatio rei petitur : ut propterea credibile sit, venenum fuisse, quia credibile est, ab hoc factum veneficium : vel contra. Cum vero de reo & de facto quæritur , naturalis ordo est, ut prius factum esse accusator probet, deinde a reo factum. [66] Si tamen plures [67] in personam probationes habuerit , convertet hunc ordinem. Defensor autem prius negabit esse factum, quia , si in hac parte vicerit, reliqua non necesse habet dicere : [68] victo superest , [69] ut tueri se possit. Illic quoque , ubi de

49. *Sed utrum factum sit.*] Exemplum paulo post affertur de data a quopiam potione, utrum remedium fuerit, an venenum : cæterum post τὸ *factum sit*, subaudire oportet *quæritur*, *inquiritur*. &c. .CAPPER.

50. *De animo.*] De consilio , de proposito , & , ut vulgo aiunt, de intentione ipsius agentis. CAPPER.

51. *Nunc de singulis.*] Hic est distinguendum , ut extrinsecus *tractandum est*, vel simile verbum subaudiatur. REGIUS. *Nunc de singulis*, divisionem superiorem exemplis explicat , doceatque quo pacto in singulis disponere debeamus & tractare : est igitur legendum : *Nunc de singulis*, *cum pariter utrumque negatur* ; nam in hac propositione , *Adulterium non commisi* , simul factum negatur , scilicet adulterium ; simul auctor , quod non commiserit adulterium. TURNEB.

52. *Cum pariter negatur, hoc modo.*] Quamvis sic legi solitum sit , mihi tamen corruptus hic locus videtur. Qui quidem, ut ego sentio , ita potest emendari , si *utrumque* adscribatur , & legatur , *cum pariter utrumque negatur* : sic autem esse legendum , facile ex iis , quæ paulo ante præcepit Fabius , colligi potest : *in iis autem* , inquit , *quæ accusatione & defensione constant*, *&c.* *& utrumque pariter negatur* : sic igitur hic quoque legendum ; singulis enim membris factæ divisionis exempla subjiciuntur. REGIUS. *Utrumque* non habent MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

53. *Sed cum dicimus.*] In separata defensione , cum negamus esse factum , idque probandum dicimus , tum maxime sunt partes accusatoris, ut probet : nobis erunt quædam suspiciones variæ ac diversæ ; quia unam dumtaxat si tuebimur , & unum aliquid dicemus , nisi probare id potuerimus , *caussa* cademus. TURNEB.

54. *Quia.*] Alii , *Quod.*

55. *Nam ut cum.*] Duplex esse potest sensus , si *ex adverso* legas hoc modo : *In illa defensione , cum unum aliquid affirmamus, illo nos tuemur, cum tamen firmiorem haberemus defensionem in multis , quæ nos premunt , quoniam a nobis relinquuntur* : sin autem legatur , *e converso* , ut in antiquis codicibus, melior erit sensus hoc modo : *In illa quæstione separata , etsi membrum prius eversum fuerit ab adversario , supererit unum , quo nos tuebimur.* TURNEB.

56 *Ita ex averso quo defendimur.*] *Adverso* , pro *averso* , constat quidem esse legendum : sed ne sic quidem e sensu tollitur obscuritas , quæ ex depravationibus oritur , nisi *unum* , ac *est* verbum adscribatur hoc modo : *Ita ex adverso unum est* , *quo defendimur* , *reliquum* , *quo premimur* REGIUS. *Ita ex diverso unum est* , *quo* ; Basil. *ita ex adverso quoque defendere reliquum est* , *quo premimur* ; Obrecht.

57. *At quam quærimus*] Cum objicitur tibi veneficium , dicere potes , *veneficium non est factum*, & , si factum est, ego non feci : at cum ita te defendis , ut neges hominem veneficio periisse , sed cruditate , hoc semper tueri debes , ut firmissimum , neque tertium adjicere , etsi veneficio perierit , abs te non interfectum esse. TURNEB. Alii , *Ut.*

68. *Interim autem.*] In hujuscemodi quæstione argumenta ducentur primum a re citra personæ circumstantiam , postea vero etiam a persona. TURNEB.

59. *Ex re quæritur.*] Quæstio instituitur ex re ipsa , quæ contigit , seu facta est, remota personæ consideratione. CAPPER.

60. *Cum ex aliqua ipsa.*] Hic verba dumtaxat transposita sunt , quæ sic in ordinem rediguntur : *cum ex ipsa aliqua circa personam.* REGIUS. *Ex aliqua ipsa* ; Locat. *ex ipsa aliqua* ; Ald. Vidov. Colin.

61. *Citra personam.*] Citra ullam personæ consideratio-nem , nullo ad personam ipsam habito respectu. CAPPER.

62. *Convivium præcesserit , an tristitia.*] Deest membrum id , quod refertur ad tristitiam. Quare scribe : *refert enim convivium præcesserit lætitia , an tristitia.* Est enim *lætitia* , ut dicit Cicero IV. *Tuscul.* 6. *sine ratione animi elatio* , cum scilicet inaniter & effuse animus exultat. PHILAND.

63. *Laborantium.*] Quid sibi velit hoc loco *laborantium* , mihi non liquet : sensum certe perturbat. Quare non eradendum quidem , sed in tria verba mihi videtur distinguendum , *o* vocali dumtaxat adscripta hoc modo , *labor an otium* ; sic enim pulcherrime cum sequentibus quadrat : tametsi exemplaria , quæ quidem ego viderim , huic emendationi refragentur. REGIUS. *Laborantium vigilia* ; V. C. Alm. Voss. sec. Locat.

64. *Ejus qui perierit.*] *Ejus qui perit* ; V. C. Alm. *periit* ; Voss. sec. Obrecht.

65. *Liberior adhuc.*] Nam cum subita mors est , major est adhuc dubitatio , an veneficium sit , an cruditas ; ac proinde liberior disputatio , si quidem & veneficium & cruditas statim possunt hominem suffocare. TURNEB. *Liberior tamen adhuc* : Ald. Colin.

66. *Si tamen plures*] Hoc modo , ut doceat multis suspicionibus & conjecturis verisimile esse a reo factum , deinde etiam factum : alioqui si tractaret ita , ut diceret statim a reo esse factum , non esset locus posteriori membro. TURNEB.

67. *In personam.*] *In persona* ; Voss. sec. Ald. Obrecht.

68. *Victo superest.*] Supple , *defensori.* Si defensor hac in parte victus fuerit , & coactus rem factam fuisse confiteri , tunc illi superest , &c. CAPPER.

69. *Ut tueri se possit.*] Ut factum ipsum possit defendere , tanquam jure fecerit , & recte egerit : qui *status* erit *qua-*

facto tantum controversia est, quod si probetur, non possit de auctore dubitari, similiter argumenta & ex persona, & ex re ducuntur, sed in unam facti quæstionem; sicut in illa controversia (utendum est enim & his exemplis, quæ sunt discentibus magis familiaria:) *Abdicatus medicinæ studuit. Cum pater ejus ægrotaret, desperantibus de eo cæteris medicis, adhibitus, sanaturum se dixit, si is potionem a se datam bibisset. Pater, acceptæ* [70] *potionis epota parte, dixit, venenum sibi datum: filius quod reliquum erat exhausit: pater decessit: ille parricidii reus est.* Manifestum est, [71] quis potionem dederit, nulla quæstio de auctore: [72] tantum, *an fuerit venenum*, ex argumentis a persona ductis colligetur. Superest tertium, in quo factum esse constat aliquid: a quo sit factum, quæritur. [73] Ejus rei supervacuum est ponere exemplum, cum plurima sint hujusmodi judicia; [74] ut, si hominem occisum esse, manifestum est; vel sacrilegium commissum; is autem, qui [75] arguitur fecisse, neget; ex hoc nascitur ἀντικατηγορία. [76] Utique hoc factum esse convenit, quod duo invicem objiciunt. [77] In quo quidem genere *caussarum* admonet Celsus, fieri id in foro non posse: quod neminem ignorare arbitror. [78] De uno enim reo consilium cogitur; [79] &, si qui sunt, [80] qui invicem accusent, alterum [81] judicium præferre necesse est. Apollodorus quoque ἀντικατηγορίαν duas esse controversias dixit; & sunt revera secundum forense jus duæ lites. Potest tamen hoc genus [82] in cognitionem venire Senatus, aut Principis. [83] Sed in judicio quoque nihil interest *actionum*, utrum simul de utroque pronuntietur, [84] an de uno seorsum. Quo in genere semper prior debebit esse defensio. Primum, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii pernicies. Deinde, quod plus habebimus in accusatione auctoritatis, si prius de innocentia nostra constiterit. [85] Postremo, quod ita demum duplex *caussa* erit. Nam qui [86] dicit, *ego non occidi*, habet reliquam partem, ut dicat, *tu occidisti*. At qui dicit, *tu occidisti*, supervacuum habet postea dicere, *ego non occidi*. [87] Hæ porro *actiones* constant comparatione: ipsa comparatio non una via ducitur. Aut enim totam *caussam* nostram cum tota adversarii *caussa* componimus; aut singula argumenta cum singulis. Quorum utrum sit faciendum, non potest, nisi ex ipsius litis utilitate cognosci; ut Cicero singula pro Vareno comparat [88] in primo crimine. [89] Est enim superior, cum persona alieni

litatis absoluta, vel *assumptiva*, de qua capite sequenti. CAPPER.

70. *Potionis epota parte.*] *P. pota parte*: Voss. sec.

71. *Qui potionem dederit, quæ si veneni fuit, nulla.*] Parum acute intuenti hic quidem mendis carere videtur, eoque hactenus corrupte fuit lectus; nam illa quatuor verba, *quæ si veneni fuit*, non modo sensum non juvare, sed magno quoque impedimento esse videntur, ne ipsum plane percipiamus: cum igitur penitus supervacua sint, vel refragantibus exemplaribus eradenda sunt, ut legatur: *Manifestum qui potionem dederit, nulla quæstio de auctore.* REGIUS. *Quæ si veneni fuit* habent MSS. Bodl. Alm Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Sich. Basil.

72. *Tantum an fuerit.*] *Tamen*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat Ald. marg. Basil. *Fuerit venenum.*] *Venenum fuerit*; edit. Obrecht.

73. *Ejus rei supervacuum.*] *Cujus rei*: edit. Obrecht.

74 *Ut si hominem.*] *Ut hominem occisum esse manifestum sit, aut sacrilegium*: edit. Obrecht. MS Alm. Voss. sec. nisi quod *vel sacrilegium* habet.

75. *Arguitur fecisse, neget.*] *Arguitur, neget*, edit. Obrecht.

76. *Utique hoc factum*] *Utique enim factum*; V. C. Alm.

77. *In quo quidem*] In judiciis publicis prætor de una lege & uno reo cognoscere solet: cum igitur in *anticategoria* uterque alterum accuset, atque uterque fiat reus, ea species in *caussas* forenses non cadit, quæ adstringuntur certis formulis: tamen ita cadere possit *anticategoria* in forum, si crimen rejicias in adversarios, neque reos facias; ut in *caussa* Roscii. TURNEB.

78. *De uno reo.*] *Enim* conjunctio, incuria librariorum omissa, reponenda; sic enim in quibusdam exemplaribus quoque legitur: *de uno enim reo consilium cogitur.* *Cogere* namque *consilium*, est judices ad judicandum congregare. REGIUS. *Enim* non habet Voss sec.

79. *Etiam & si.*] *Etiam* copula, cum a sensu non agnoscatur, expungenda videtur. REGIUS.

80. *Qui invicem accusant.*] *Se* pronomen adscribendum. REGIUS. *Qui se invicem*; Locat. Ald. Basil.

81. *Alterum judicium præferre.*] Cum duæ lites institui tunc possint; una, in qua Petrus v. g. erit actor, Paulus reus; altera, in qua Paulus erit actor, Petrus reus; necesse est ut altera lis alteri præferatur. CAPP. *Judicium perferre.*] *Præferre*; MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Ald. Locat Par. Sich. Vasc. Steph. Basil Gryph. Colin. Vidov. Oxon. *proferre*: Obrecht.

82. *In cognitionem venire Senatus.*] In judicium: ita ut non jam delectorum judicum consessus, sed Senatus ipse de mota lite sententiam ferat. CAPPER.

83. *Sed in judicio.*] Judicia publica certis legum *actionibus* instituuntur: quæ res nihil impedit *anticategoriam*, cum *actio* non mutetur, cum utrobique sit eadem *actio*. TURNEB.

84. *An etiamsi de uno fertur.*] Hunc sensum corruptum esse patet: quonam pacto autem sit emendandus difficile videtur: fortasse autem sic corrigeretur, si loco illius copulæ *etiamsi*, *sententia* legatur, & *feratur*, hoc modo: *an etiam sententia de uno feratur.* REGIUS. *An etiam si de uno fertur*; MSS. Bodl. Alm. Voss. secund. Locat. *an etiam si de uno sententia feratur*: Sich. Basil. *an sententia si de uno feratur*; Ald.

85. *Postremo.*] *Postremum*: edit. Obrecht.

86. *Dicit, ego non occidi, habet reliquam partem, ut dicat, tu occidisti, supervacuum habet postea dicere, ego non occidi.*] Manifeste hic aliquid sensui necessarium deest: quod ut a librario præteriretur, illud verbum sæpius repetitum in caussa fuit: mihi vero hæ quinque dictiones hoc in loco desiderantur, *at, qui dicit, tu occidisti*: itaque a Fabio scriptum fuisse puto: *Nam qui dicit, ego non occidi, habet reliquam partem, ut dicat, tu occidisti. At qui dicit, tu occidisti, supervacuum habet postea dicere, ego non occidi.* REGIUS. *At qui dicit, tu occidisti*, non sunt in MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

87. *Hæ porro actiones.*] Hoc quoque præceptum pertinet ad collocationem & dispositionem: docuimus autem lib. III. *anticategoriam* speciem esse *caussæ comparativæ*: ita autem appellatur *caussa*, cum non simpliciter quæritur, sed ex comparatione rerum & personarum. TURNEB.

88. *In primo crimine.*] In primo capite accusationis; nam apud veteres τὸ *crimen* sæpius accusationem ipsam significat. CAPPER.

89. *Est enim superior persona alieni c. p. m. t. compararetur.*] *Cum* particula adscribenda, & *comparetur* legendum hoc modo: *superior, cum persona alieni cum p. m. t. comparetur.* REGIUS. *Cum* omittit Locat. Cæterum in τῷ *superior*

eum persona matris temere comparetur. Quare optimum est, [90] si fieri poterit, ut singula vincantur a singulis. Sed si quando [91] in partibus laborabimus, universitate pugnandum est: sive invicem accusant, sive crimen reus citra accusationem in adversarium vertit; ut Roscius in accusatores suos, quamvis reos non fecisset: sive in ipsos, [92] quos sua manu periisse dicemus, factum deflectitur: non aliter quam in iis, quæ mutuam accusationem habent, utriusque partis argumenta inter se comparantur. Id autem genus, de quo novissime dixi, non solum in scholis sæpe tractatur, sed etiam in foro. Nam id est in caussa [93] Nævii Aproniani solum quæsitum, [94] *præcipitatane esset ab eo uxor, an se ipsa sua sponte jecisset.* [95] Quam *actionem* equidem solam in hoc tempus [96] emiseram, [97] quod ipsum fecisse ductum juvenili cupiditate gloriæ fateor. Nam cæteræ, quæ sub nomine meo feruntur, negligentia excipientium in quæstum [98] notariorum corruptæ, minimam partem mei habent. [99] Est & alia duplex *conjectura*, [100] huic ἀντικατηγορίᾳ non diversa, de præmiis; ut in illa controversia: [101] *Tyrannus suspicatus a medico suo datum sibi venenum, torsit eum;*

subauditur, Varenos, aut Vareni *caussa*. CAPPER.

90. *Si fieri poterit.*] *Si fieri potuerit*; Voss. secund.

91. *In partibus laborabimus*] *Laboramus*: Voss. secund. Jam vero in *his partibus* & *universitate* subintelligitur, *argumentorum nostrorum*, ut patet ex sequentibus, ubi sic legitur: *utriusque partis argumenta inter se comparantur*: adde quod paulo supra dixerat Fabius, *aut singula argumenta cum singulis* [componimus.] CAPPER.

92. *Quos sua manu.*] *In sua manu*; Steph. Roign.

93. *Nævii Aproniani*] Doctissimus Lipsius hunc locum, tanquam similem historiam continentem, referens ad Tacit. IV. Ann. 22. legit *Nonii Apromani.* Nos quoque ejus exemplum imitabimur vice versa Taciti locum adscribendo: *Per idem tempus Plautius Silvanus Prætor incertis caussis Aproniam conjugem in præceps jecit: tractusque ad Cæsarem a L. Apronio socero, turbata mente respondit, tanquam ipse somno gravis, atque eo ignarus, & uxor sponte mortem sumsisset.* De hoc Plautio Silvano vide lapideem apud Lipsium. d. l. ALMELOV. *Appmani*; Locat Ald. Basil. *Arpintani*; Voss. sec. Andr. & ita Glandorpius in Onomastico suo huno vocat: sed puto cum Lipsio legendum *Apronianus*. quod nomen circa hæc tempora Romæ satis celebre: ita *C. Vipstanum Apronianum* Consulem sæpe Tacito memoratum scimus. (Vide lib. XIV. Annal. cap. 1. & ibi Ryck. & 1. Hist. 76. ubi Gronov.) qui & sæpe in lapidibus veterum, præsertim Fratrum Arvalium, occurrit: sic & *Cassius Apronianus* sub Hadriano, quem Dionis Cassii patrem & Consulem facit Glandorpius ann. 876. sed ille *C. Vepidim Apronianus* fuit; & Dion patrem suum præfuisse Ciliciæ dicit; non fuisse Consulem, Epitom. lib. LXIX. sed qui ex correctione virorum doctorum *Apronianus* Consul cum Bradua legitur, apud Gruter. pag. XVI. 9. forte est *Cassius Apronianus*, ut etiam in indice Gruteri notatum; vix enim video, qua ratione pater Cassii sub Hadriano potuerit Consul esse, cum filius sub Alexandro demum Severo floruerit, nisi cum Glandorpio statuamus potius avum fuisse, & illum Cassium Apronianum Consulem ann. 944. patrem Dionis statuamus sub Commodo. Praeterea *Apronianus* quidam memoratur in leg. 28 §. 8. ff. de liberat. legat. & plurimi *Aproniani* in lapidibus; ut apud Gruter. CXI. 3. *L. Munatius Apronianus*, ut legendum esse, non *Manatius*, apparet ex lapide, quem profert P. de Marca in Marca Hispan. lib. II. cap. 16. & alios *Apronianos* in indice Gruteri est videre. Cæterum Glandorpius, sibi non constans, hic legendum *Nonium Apronianum* censet in *Nonius*: sed nihil affert, quo firmet hanc conjecturam: nos, licet hunc dictum fuisse *Nævium*, aut *Nonium*, ignoremus, nihil temere mutandum censemus: nisi forte legendum in, *in caussa Aproniæ Plautii solum quæsitum*; nam camdem esse caussam, quam Tacitus narrat, mihi est persuasissimum. BURMAN

94. *Præcipitatane.*] *Præcipitata esset*: V. C. Alm. & recte; nam & supra notavimus, primo loco eleganter *an*, vel *ne* omitti, & sæpius infra adhuc occurret.

95. *Cujus actionem.*] Sic quidem recte legi videtur, ut *cujus caussa* intelligatur: sed *quam* rectius legeretur hoc modo: *Quam actionem*, hoc est, quam orationem: quamvis *actio*, pronuntiatio quoque dicitur. REGIUS. *Cujus*: Locat. *cujus actionem equidem solam*: Voss. sec.

96. *Emiseram.*] Supple, in lucem, in vulgus edideram, publici juris feceram, ut ab omnibus legi posset. CAPP.

97. *Quod ipsum effecisse seductum.*] *Me* adscribendum, & *fecisse*, non *effecisse*, legendum puto. REGIUS. *Ipsum effecisse*: Locat. *meipsum fecisse*: marg. Basil. *quod me fecisse*; Voss. sec. *ipsum me fecisse*: Obrecht. sed frustra; recte *ipsum* enim *fecisse*, non addita voce *me*, quam eleganter omitti solere, ex Virgil. 1. Eclog. 9. docuit jam Ascensius:

Ille meas errare boves, ut cernis, & ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.

Et ita noster lib. XI. 1. *Nam ipsos erubescere, etiam cum ab aliis laudabimur, decet*: ubi etiam Ascensius hoc observat: sed gravior menda obsedit omnes fere editiones. Quis enim credat, elegantissimum scriptorem, *se seductum juvenili cupiditate gloriæ* hoc fecisse, scripsisse? absit longe a cultissimo Fabio inquinatio illa sermonis Latini; *seducere* enim est seorsum a turba aliquem docere, ut notissimum; nec nisi Theologis usitatum hoc verbum pro *corrumpere*, &c. quare Alemæ editioni auscultasse oportuerat, quæ recte, *fecisse ductum juvenili cupiditate*, habet: nimirum ultimam syllabam *in fecisse* geminavit, ... qui de *seductore* diabolo cogitabat: duci vero *gloria*, *laude*, &c. passim apud Ciceronem & alios occurrit. II. Verr. 58. *si quis earum honore & gloria ducitur.* Ovid. XIV. 219.

——————— *prædæque cupidine ducti.*

& X. 182. in quibusdam MSS.

——————— *ductusque cupidine ludi.*

Vide Heins. ad lib. VIII. 123. nam modus non esset exemplorum. Simile autem commissum librariorum impositum viro erudito Ryckio, ut crederet ab ipso Tacit. II. Hist. 90. proficisci potuisse, *sine veri falsique discrimine solita adulatione seductum*; cum certe, ultima litera vocis *adulationes*, adhæsit sequenti voci *eductum*; nam *adulationes eductum* optimi codices habent. Quod vero idem vir doctus putet *seducere*, pro *ad cerandum inducere*, occurrere apud Ulpianum lib. III. §. 5. ff. de liber. Hom. exh. insigniter errat; ibi enim pro *in secretum locum ducere*, recta & vera significatione ponitur: *sed quid si volentem quidem retineat, non tamen sine calliditate circumventum, vel seductum, vel sollicitatum*, id est, seorsum ductum: aliter bis idem diceret. Vide cl. Græv. ad Cicer. pro Muræn. cap. 24 BURMAN

98. *Notariorum.*] Τῶν ταχυγράφων, qui habitas orationes notis excipiebant. CAPPER.

99. *Est & alia duplex.*] Diximus lib. III. cap. X. per abusionem petitiones etiam diversas appellari *antecategoriam*, ut hoc loco: quanquam forte locus legi debet *sine negatione*, ut in vetustis codicibus; cum præsertim antea dixerit, *etiam illud huic contrarium*, &c. TURNEB. *Est & alia duplex*: Voss. sec. *Duplex conjectura.*] *Status conjecturalis duplex & implexus*, qui duas facti quæstiones complectitur. CAPPER.

100. *Huic ἀντικατηγορίᾳ diversa.*] Dativus ille Græcus cum Latino pronomine est copulatus. *Non* autem negandi adverbium, ut integer verusque sensus habeatur, mihi videtur adscribendum, quamvis exempla refragentur, hoc modo: *huic ἀντικατηγορίᾳ non diversa*: sic autem esse legendum facile, quæ sequuntur, ostendunt: *nam et illic*, inquit, *factum in adversarium transfertur*, *ita hoc sibi vindicantium*, &c. REGIUS. *Non* ignorant MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Obrecht. sed Raphaelis Regii lectionem firmat, quod legitur lib. III. cap. X. *Adversarii mutuam accusationem, quæ ἀντικατηγορία vocatur: aliis videlicet succedere hanc quoque comparativo generi existimantibus, cui similis erit petitionum*, &c. *ad si & ipsum vocari debet ἀντικατηγορία* (*nam proprio caret nomine*) *duo erunt genera ejus: alterum*, &c. *cui & petitionum conditio par est.* CAPPER.

101. *Tyrannum suspicatus.*] Vide Sopatrum in Græcia Rhetorib. edition. Aldin. tom. 2. pag. 187. CAPPER.

&, cum id dedisse [102] se negaret, arcessit alterum medicum: ille datum ei venenum dixit; sed se [103] antidotum daturum: & dedit ei potionem, qua epota tyrannus decessit. De præmio duo medici contendunt. [104] Nam ut illic factum in adversarium transferentium, [105] ita hic sibi [106] vindicantium personæ, caussæ, facultates, tempora, instrumenta, testimonia comparantur. Illud quoque, * etiamsi non est ἀντικατηγορία, simili tamen ratione tractatur, in quo citra accusationem quæritur, *utrum factum sit*. Utraque enim pars [107] *expositionem* suam habet, atque eam tuetur; ut in lite Urbiniana petitor dicit, [108] *Clusinium Figulum filium Urbiniæ, acie victa, in qua steterat, fugisse; jactatumque casibus variis, retentum etiam a rege, tandem in Italiam ac patriam suam* [109] *Marginos venisse, atque ibi agnosci.* Pollio contra, *servisse eum Pisauri dominis duobus, medicinam factitasse, manumissum alienæ se familiæ venali immiscuisse, ac rogantem,* [110] *ut eis serviret, emptum.* [111] Nonne tota lis constat duarum *caussarum* comparatione, & [112] *conjectura* duplici atque diversa? Quæ autem accusantium atque defendentium, eadem petentium & inficiantium ratio est. [113] Ducitur *conjectura* primum a præteritis. In his sunt personæ, [114] caussæ, [115] consilia. Nam is ordo est, ut facere voluerit, potuerit, fecerit. Ideoque intuendum ante omnia, qualis sit, de quo agitur. Accusatoris autem est efficere, ut, [116] si quid objecerit, non solum turpe sit, [117] sed etiam crimini, de quo est judicium, quam maxime conveniat. Nam, si reum cædis, impudicum vel adulterum vocet, [118] lædat quidem infamia: minus tamen hoc ad fidem valeat, quam si audacem, petulantem, crudelem, temerarium ostenderit. Patrono, [119] si fieri poterit, id agendum est, ut objecta vel neget, vel defendat, vel minuat: [120] proximum est, ut [121] a præsenti quæstione separet. Sunt enim pleraque non solum dissimilia, sed etiam aliquando contraria; ut si reus furti, [122] prodigus dicatur, aut negligens. Neque enim videtur in eumdem [123] & contemptus pecuniæ, & cupiditas cadere. Si deerunt hæc remedia, ad illa declinandum est, non de hoc quæri; nec eum, qui aliquando peccaverit, utique commisisse omnia; & hanc fiduciam fuisse accusatoribus falsa objiciendi, quod læsum & vulneratum reum speravere [124] hac invidia opprimi posse. [125] Alia propositio est accusatoris, [126] contra quam *loci* oriuntur sæpe a persona. Et

102. *Se negaret.*] *Semper negaret;* V. C. Alm. *is dedisse se negaret;* Voss. secund. & edit. Obrecht. & ita malebat Francius.

103. *Antiodotum.*] *Antidotum* scribendum. REGIUS.

104. *Nam ut illic.*] Et *anticategoria* & hæc duplex *conjectura* efficiunt *caussam comparativam*, quæ tractatur contentione circumstantiarum personæ, & facti. TURNEB. *Illic.*] In casu ἀντικατηγορίας τῆς proprie dictæ, de qua paulo supra. CAPPER.

105. *Ita hic.*] In casu duplicis hujus *conjecturæ*, seu *status conjecturalis*, de quo jam loquor. CAPPER.

106. *Vindicantium.*] Subauditur, præmium ob rem præclare gestam. CAPPER.

107. *Expositionem.*] Id est, facti alicujus narrationem. Nam, ut supra patuit, narrationi sæpe nomen *expositionis* tribuitur. Vide ad cap. 2. lib. IV. CAPPER.

108. *Elusinium.*] *Clusinium* in quibusdam recte legitur exemplaribus. Ejus autem litis actiones non exstant. REGIUS. *Clusinum;* Locat.

109. *Marginos venisse.*] Ignotus mihi locus ille; neque in Italia tali nomine urbem reperire potui. *Marcina* in Picentinis fuit, de qua Cluver. Ital. antiq. lib. IV. cap. 6. forte aliud nomen latet: an *Hernicos*? BURMAN.

110. *Ut eis serviret.*] *Uti serviret;* Obrecht.

111. *Nonne tota lis.*] *Conjectura* duplex perfecta est, quando de duabus personis, & de duabus rebus est quæstio. Duplex autem imperfecta; aut cum de duabus rebus, non de persona; aut cum de personis, non de re est quæstio. TURNEB.

112. *Conjectura duplici.*] Duplici *statu conjecturali*, qui duas facti quæstiones contineat. CAPPER.

113. *Ducitur conjectura.*] Capita *conjecturæ* complectitur, eorumque dispositionem. Primum caput est voluntas, quæ colligitur a personis, caussis, & consiliis; deinde possibilitas, quæ colligitur a loco, tempore, & occasione; postremum caput est, *An fecerit*, quod colligitur ab adjunctis, quæ considerantur in tempore præsenti, & futuro. TURNEB.

114. *Caussa*] Rhetores hodie vocant *impulsionem* (ex Cicer. lib. II. *de Invent.*) Hæc continet caussas, rationes, affectus, &c. quibus, quis ad faciendum impelli potuerit: unde voluntas aliquid faciendi colligitur. CAPPER.

115. *Consilia.*] Hodie appellant *syllogismum* & ratiocinationem. (ex Cicer. lib. II. *de Invent.*) Hæc pars continet finem, quem quis proponere sibi & facile consequi potuerit: unde etiam aliquid faciendi voluntas colligitur. Hinc illud Cassianum, *cui bono*, &c. De quo vide Ciceronem in Miloniana. CAPPER.

116. *Si quid objecerit.*] Hic & paulopost peculiarem sensum verbi τῷ *objicere* animadvertas, velim. Significat enim aliquem jam reum factum conviciis & maledictis, quæ anteacta ex vita repetantur, incessere. CAPPER.

117. *Sed etiam crimini, &c.*] Argumenta, quæ ducuntur a persona, hujuscemodi esse debent, ut conducant ad sceleris probationem, nec a scelere dissideant. TURNEB.

118. *Lædat quidem.*] *Lædet q.* Voss. sec.

119. *Si fieri poterit.*] *Si fieri potuerit;* Voss. secund. Obrecht.

120. *Proximum est ut.*] Quasi dicat Fabius: si prima via non successit, aggrediatur hac altera, ut, &c. CAPP.

121. *A præsenti quæstione separet.*] Ostendat ea, quæ objiciuntur, & ingeruntur convicia, maledicta, &c. non esse ad rem, ad præsentem quæstionem non pertinere, immo in contrarium valere; ut, si reus furti dicatur prodigus. CAPP.

122 *Prodigus aut negligens.*] Hinc videmus, esse differentiam inter *prodigum* & *negligentem; prodigus* enim, qui sine modo effundit pecuniam; *negligens*, qui rem familiarem parum curat, &, ut Terent. Phorm. V. III. 6.

——— indiligenter tutatur bona:

cui opponitur *diligens*. Vide cl. Græv. ad Cicer. III. ad Famil. 8. nisi quod hic, quia de jure agitur, *negligens* posset capi de non studioso lucri, aut cupido acquirendi: ita Terent. Adelph. II. II.

Pecuniam negligere in loco, maximum interdum est lucrum. BURMAN.

123. *Et contemtus.*] *Et* non habet Ald.

124. *Hic invidia.*] *Hac* legendum esse, ne dubium quidem ullum. REGIUS.

125. *Alia propositio.*] Ut, si accusator diceret a Roscio perpetratum parricidium, defensor locum haberet ad solutionem, quod incredibile sit a filio patrem interfectum. TURNEB.

126. *Contra quam loci oriuntur sæpe a persona, prior dicit argumenta defensor, & interim.*] Sic quidem recte legi videtur; sed quatuor hæc verba *prior dicit argumenta defensor*,

interim generaliter, *Incredibile esse* [127] *a filio patrem, ab uxore virum occisum, ab imperatore proditam hostibus patriam:* [128] facile respondetur; vel quod omnia scelera in malos cadant, ideoque sæpe [129] deprehensa sint; vel quod [130] indignum sit, crimina ipsa atrocitate defendi. [131] Interim proprie, [132] quod est varium. Nam [133] dignitas & tuetur reum, & nonnunquam ipsa in argumentum facti convertitur, tanquam inde fuerit spes impunitatis: [134] sed perinde paupertas, humilitas, opes, ut cuique ingenio vis est, [135] in diversum trahuntur. [136] Probi vero mores, [137] & anteactæ vitæ integritas, nunquam non plurimum profuerint. [138] Si nihil objicietur, [139] patronus quidem in hoc vehementer incumbet: accusator autem ad præsentem quæstionem, de qua sola judicium sit, [140] cognitionem [141] alligabit, dicens neminem non aliquando cœpisse peccare, [142] nec per ἐγκαίνια ducendum scelus primum. [143] Hoc in respondendo. [144] Sic autem præparabit [145] *actione* prima judicum animos, ut noluisse potius [146] objicere, quam non potuisse, credatur. Eoque satius est, omni se anteactæ vitæ abstinere convicio, quam levibus aut frivolis, aut manifesto falsis reum incessere, quia fides cæteris detrahitur: &, [147] qui nihil objicit, omisisse credi potest maledicta, tanquam supervacua: qui vana congerit, confitetur vanum in anteactis argumentum, in quibus vinci, quam tacere, maluerit. Cætera, quæ a personis duci solent, in argumentorum *locis* exposuimus. Proxima est [148] ex caussis probatio, in quibus hæc maxime spectantur, ira, odium, metus, cupiditas, spes; nam reliqua [149] in has species cadunt. [150] Quorum si quid in reum conveniet, accusato-

contenderim ab imperitorum aliquo a margine in contextum fuisse transcripta: certe perturbant sensum alias perspicuum: obliniantur ergo: loci vero illi sunt, qui a Fabio subjiciuntur, & generales & speciales. REGIUS. *Prior dicit argumenta defensor* habent MSS. Bodl. Voss. sec. Ven. Locat. *a persona & interim generaliter*, (*prior ducit argumenta defensor*) *incredibile*: Stch. Basil. *loci oriuntur; sæpe a persona prior ducit argumenta defensor: & interim*: Obrecht. quem secutus fuerat Burmannus. Sed Raphaelis Regii lectionem, quam exhibent editiones Vascosani, Stephani, Lugduno-Batav. &c. ideo alteri prætulimus, quod longe commodiorem sensum præ se ferret. CAPPER.

127. *A filio virum occisum.* Et sensus *patrem* exigit pro *viro*, & ita in quibusdam legitur exemplaribus: sed *ab uxore* quoque adscribendum videtur, ut legamus *a filio patrem, ab uxore virum occisum.* REGIUS. *A filio virum occisum*: V. C. Alm Locat. *a filio patrem occisum, ab imperatore*, &c. Voss. sec.

128. *Facile respondetur, &c.*] Circumstantiæ personarum aut generales sunt, quæ in communitate tractantur; aut speciales, quæ particulariter in unoquoque conspiciuntur. TURNEB.

129. *Deprehensa sint.*] Certis argumentis, ipsaque rerum experientia palam comprobata, & velut in flagranti delicto comprehensa detectaque, &c. CAPPER.

130. *Indignum sit.*] *Vel quod ingenuum sit, crimina ipsa atrocitate defendi*: Vallæ liber, & Locatel.

131. *Interim proprie.*] To *proprie* refertur ad illud quod præcedit: *interim generaliter*, &c. CAPPER.

132. *Quod est varium.*] Quod pluribus variisque modis fieri potest. CAPPER.

133. *Dignitas & tuetur.*] *Dignitas persona tuetur*: Ed. Obrecht.

134. *Sed proinde paupertas.*] Ubique fere in exemplaribus *perinde* in illud *proinde*, cum longe differant, est permutatum. *Perinde* enim hic quoque legendum est. REGIUS. *Sed proinde*: Voss. sec. *sed* ignorat Obrecht

135. *In diversum trahuntur.*] In diversum effectum; vel enim ad factitandam accusationem; vel contra ad suscipiendam defensionem, trahuntur. CAPPER.

136. *Probi vero mores.*] *Probatu vero mores*; Voss. sec.

137. *Et anteactæ*] *Et* non habent Voss secund. Loc. Ald.

138. *Si nihil objicietur.*] Si reo nihil aliunde objiciatur præter præsens crimen, in hoc patronus vehementer incumbet & diutius immorabitur, ut etiam a præsenti crimine liberum immunemque reum esse ostendat, cum ad extima quod attinet, sit plane insons. CAPPER.

139. *Patronus.*] Ut pro L. Muræna.

140. *Cognitionem.*] *Caussa* cognitionem, judicium, rei controversæ dijudicationem, &c. CAPPER.

141. *Alligabit.*] *Alligabit*; V. C Alm. Voss. sec. Obrecht. & Vallæ liber, recte; ita enim & loquitur lib. VIII. 1. & alibi. Vide ad declamationem 1.

142. *Nec pro ἐγκαίνια.*] Si ἐγκαίνια legendum est, ea præpositio *pro* omnino est expungenda, nam ἐγκαίνια duntaxat in plurali declinantur: dicuntur autem templorum dedicationes, aut earum celebritates. REGIUS. Haud scio an hic locus sit corruptus: tamen hic effici potest sensus, ut *non debeat crimen impune esse primum peccanti*: nam ἐγκαίνια dicuntur *celebritates*, quæ fiunt in dedicatione templorum, quibus maxima permittitur licentia. In aliis codicibus absque præpositione, hoc sensu: *primum scelus non esse habendum pro re nova, & fortasse aliud scelus præcessisse*: nam ἐγκαίνια dicuntur celebritates ex innovatione templorum. TURNEB. Latet hic nescio quid argutum & eruditum, quod e verbi proprietate puto eruendum. *Encænia* enim ferias significant, quæ novo operi facto dicandoque consecratæ sunt. Sic publicæ bibliothecæ dedicabantur, ædes sacræ, opera publica, etiam statuæ. Papinius Statius lib. 1. Sylvar de equo Domitiani: *cæterum hos versus indulgentissimo Imperatori postero die, quam dedicaverat opus, tradere jussus sum.* ENCÆNIA autem illa publice palamque magno hominum conventu agitabantur celebrabanturque: at vero maleficia, & scelera clam perpetrantur; nihilque in iis æque ac conscios & testes oculos homines reformidant; ea certe per *encænia* non ducunt, nec publicant. TURNEB. lib. XII. Advers. 11. *Pro ἐγκαίνια*; Locatel. Ald. Basil. Voss sec. & edit Campan. *nec per encainia ducendum scelus primum*: V. C. Alm. *dicens neminem, nisi quando cœpissent, spectare, nec proæmia ducendum scelus primum*: Obrecht. Gallæus conjiciebat, *neminem non aliquando cœpisse peccare, nec pro ἐγκαίνια* (vel Latinis literis *pro encænio*) *ducendum scelus primum*: & *pro encænio*, *pro tyrocinio* explicat. Ascensius explicat *per encænia ducere*, id est, per festa dedicationum ac rem sacram & impunem: forte scripsit, *nec per encomia ducendum scelus primum*, hoc est, primum illud scelus non esse ducendum per laudes vitæ anteactæ & probos mores; sed solum per se esse spectandum, omissa vitæ prioris commemoratione; quia nemo non aliquando cœpit peccare. BURMAN. Sed hæc Burmanniana explicandi ratio nodum secat potius, quam solvit: jam vero quis unquam fando audivit *ducere scelus per encomia, ducere scelus per laudes vitæ?* CAPPER.

143. *Hoc in respondendo*] Sensus est, *accusatorem ins posse hoc loco secunda actione, qua respondet orationi defensoris.* TURNEB. *Hæc in r.* Voss. sec. ed. Obrecht.

144. *Sic autem præparabit.*] Vide hac de re Scip. Gentilis Commentar. in Apolog. Apulei. pag. 30. &c. BURMANNUS.

145. *Actione prima.*] Nam, ut alibi notavimus, eamdem *caussam* pluribus & diversis *actionibus* sive orationibus agebant: exemplum est in Tullii Verrinis. CAPPER.

146. *Objicere.*] Specialem hujus verbi sensum paulo supra exposuimus. CAPPER.

147. *Quia nihil objicit.*] *Qui* legatur. REGIUS.

148 *Ex caussis probatio*] Hanc Cicero, ut multo præstantissimam, sic etiam firmissimam putat: quare Sulpitius victricem probationem vocat. SICHARD.

149 *In has species.*] *In harum species*; V. C. Alm. Obr.

150. *Quorum si quid.*] Accusator primum de *caussis* di-

ris est efficere, [151] ad quidquid faciendum caussæ valere videantur, easque, quas in argumentum sumet, augere. Si minus, illuc conferenda est oratio; aut aliquas fortasse latentes fuisse, aut nihil ad rem pertinere, cur fecerit, si fecit; aut etiam dignius esse odio scelus, [152] quod non habuerit caussam. Patronus vero, quoties poterit, instabit huic loco, ut nihil credibile sit factum esse [153] sine caussa. Quod Cicero vehementissime [154] multis orationibus tractat; præcipue tamen pro Vareno, qui [155] omnibus malis premebatur; nam & damnatus est. At [156] si proponitur, cur factum sit, aut falsam caussam, aut levem, aut ignotam [157] reo dicet. Possunt esse aliquæ interim ignotæ: [158] *an heredem habuerit: an accusaturus fuerit eum, a quo dicitur occisus.* Si [159] alia defecerint, non utique [160] spectandas esse caussas. Nam [161] quem posse reperiri, qui non metuat, oderit, [162] speret? plurimos tamen hæc, salva innocentia, facere. Neque illud est omittendum, non omnes caussas in omnibus personis valere. Nam, ut alicui sit furandi caussa paupertas, non erit idem [163] in T. Curio Fabricioque momentum. De caussa prius, an de persona dicendum sit, quæritur; varieque est ab oratoribus factum. A Cicerone etiam prælatæ [164] frequentissime caussæ. [165] Sed mihi, si neutro litis conditio præponderet, secundum naturam videtur incipere a persona. [166] Nam hoc magis generale est, rectiorque divisio: [167] *aut in nullo crimen credibile: aut in hoc.* Potest tamen idipsum, [168] sicut pleraque, vertere utilitas. Nec tantum caussæ voluntatis sunt quærendæ; sed interim & erroris, ut ebrietas, [169] & ignorantia. [170] Nam, ut hæc in *qualitate* crimen elevant, ita [171] in *conjectura* premunt.

cet generaliter, quantum illæ valeant ad effectum gignendum; postmodum accedet ad illam *caussam* qua nititur, eamque augebit, ut major esse videatur stimulus efficiendi. TURNEB.

151. *Ad quidquid faciendum.*] Francius malebat ad *quid*, vel *quidnam faciendum*.

152. *Quod non habuerit caussam.*] Tunc enim reus peccasse gratis & ex pura malitia videbitur: quod summum scelus est. CAPPER.

153. *Sine caussa.*] Nam, ut vulgo aiunt, nemo gratis malus est. CAPPER.

154. *Multis orationibus.*] *In* præpositio adscribenda videtur. REGIUS. *In multis*; Ald. Colin.

155. *In omnibus malis.*] *In* præpositio otiosa in sensum superiorem transferatur. REGIUS. *In omnibus malis*: Locat. *in omnibus, publicis malis premebatur*: Obrecht.

156. *Si proponitur.*] Ab accusatore videlicet. CAPPER.

157. *Pro reo dicet.*] Non a Fabio, sed ab eorum aliquo, sibi qui omnia arrogant, atque immutare, nulla cur id faciant, reddita ratione, permittunt, præpositionem *pro* fuisse adscriptam contenderim; qui enim Quinctilianus sic scripsisset, cum insulsissimus appareat sensus: quis namque patronus non pro reo dicit? profecto nemo; cum etiam patroni, qui prævaricantur, se pro reo dicere simulent. Ne igitur Fabio tales ineptiæ adscribantur, præpositio ipsa prorsus, ut sensus veritatem integritatemque confundens, eradatur; emendateque sic legatur, *reo dicet*: caussis enim sic quoque respondere solemus, cum dicimus eas ignotas fuisse reo; neque enim quisquam ea caussa movetur ad aliquid faciendum, quam ignorat. REGIUS. *Pro reo*; V. C. Alm. Voss. sec. Locat. Basil. *Dicet*; Patronus, ὁ & rei defensor. CAPPER.

158. *An heredem habuerit.*] Romani sæpenumero multo ante mortem testamenta faciebant: si igitur accusatem hominem interfectum dixerit propterea, quod alium, quam reum, heredem instruerit, aut adeo ipsum reum, dicere poterit ignotam hanc reo fuisse caussam. TURNEB.

159. *Alia defecerint.*] Supple, defensionis momenta & adminicula. CAPPER.

160. *Spectandas esse.*] Supple, dicet patronus. CAPP.

161. *Quem posse reperiri?*] Subauditur, *dicet quispiam*: est obliqua locutio, pro hac directa, *quis reperiri posset?* CAPPER.

162. *Speret.*] Nisi vererer, ne cui videat audacior, huic sensui duo verba *irascatur*, & *cupiat* censerem esse adscribenda, ut omnes hujusmodi affectus comprehenderetur. Cum interrogatione autem sine controversia legendum est. REGIUS. Aldus addit ex correctione Raphaelis, *irascatur*, *cupiat*, ut totidem enumerentur perturbationes, quot enumeraverit supra. TURNEB. *Speret*, *irascatur*, *cupiat*; Basil.

163. *In T. Curio.*] *In Curio*: Voss. sec. ed. Obrecht.

164. *Frequentissime caussa.*] *Frequenter*: V. C. Alm. Locat. Ald.

165. *Sed mihi, si neutro litis.*] *Mihi, sive ultro litis*; V. C. Alm. forte *sed mihi, nisi ultro litis conditio præponderat.* BURM.

166. *Nam hoc magis.*] Quærere possis quamobrem generalius esse dicat caput, quod a persona proficiscitur, cum præsertim ipsa persona nihil sit specialius: sed mea sententia id referendum est ad factum; nam si a persona incipias, subinde per reliqua capita progrediendo, propius assumptiva factum contingimus. TURNEB. In cujus notam perperam intrusum fuisse videtur τὸ *assumptiva*. Hæc enim vox hoc quidem in loco nullum menti sensum exhibet; sed pertinet ad proxime sequentem Turnebiani Commentarii articulum, qui sic habet: *Nam ut hæc in qualitate.*] Nam in *statu qualitatis* sæpenumero utimur concessione, &c. (ubi sic legendum erat: *assumptiva*; nam in *statu qualitatis* sæpenumero, &c.) Vide quæ ibi annotavimus. CAPPER.

167. *Aut nullum crimen credibile, aut hoc.*] Invitus equidem facio, ut quidquam immutem, vereorque, ne mihi id vitio vertatur: sed cum, si, quid sentiam, ostendero, liberum tamen unicuique relinquatur judicium, amore pulcherrimi operis non gravabor omnem illorum subire calumniam. Hæc quidem divisio, *aut nullum crimen credibile, aut hoc*, mendis parum acute intuenti carere videtur. Ego vero non ad personam referri, ut vult Fabius, sed ad rem facile contenderim. Quid enim ad personam, si aut nullum crimen credibile est, aut hoc? profecto nihil: quare fortasse *in nullo*, & *in hoc*, vel refragantibus exemplaribus, est legendum hoc modo: *aut in nullo crimen credibile aut in hoc.* Sic enim manifeste ad personam hæc referetur divisio. REGIUS. *Aut nullum crimen credibile, aut hoc*: Voss. sec. Locat. marg. Basil.

168. *Sicut plerumque.*] Cum *plerumque* sit adverbium, sensus autem nomen exigat; *pleraque*, etiam refragantibus exemplaribus, legendum esse, affirmarim. REGIUS. *Plerumque*; Voss. sec.

169. *Et ignorantia.*] Τὸ & non habet editio Obrecht.

170. *Nam ut hæc in qualitate.*] Nam in *statu qualitatis* sæpenumero utimur *concessione*, ab ignorantia, imprudentia, ebrietate: quæ quidem res efficit, ut veniam mereantur: contra in *conjectura* hæc multum valent ad probandum; ut si quis adulterium neget, dicatque eum, quod ebrius esset, adulterium commisisse. TURNEB. Cujus nota sic incipere deberet: *assumptiva*; nam in *statu qualitatis* sæpenumero utimur *concessione*, &c. Fabius enim nunc agit de illo *statu qualitatis*, in quo crimen elevatur: hoc autem fit in *qualitate assumptiva*, non in *absoluta*, ut satis patet ex iis, quæ notavimus ad cap. 6 lib. III. ubi varia variorum Rhetorum de *statibus* systemata exposuimus. Cæterum hæc vox *assumptiva* suo loco avulsa fuit, & in superiorem Turnebiani Commentatoris notam male translata. Vide quæ supra scripsimus ad illa Quinctiliani verba: *nam hoc magis.* CAPPER. *In qualitate.*] In *statu qualitatis assumptivæ*, ubi ea omnia, quod negare non possumus, culpam aut a nobis in alios transferre, aut saltem minuere variis modis conamur: τὸ *qualitas* in Rhetorum scriptis est quæstio de jure. CAPPER.

171. *In conjectura premunt.*] Basil. marg. *opprimunt* τὸ

Et

Et persona quidem nescio an unquam, [172] utique in uno actu * rei, possit incidere, de qua [173] neutra pars dicat: de caussis frequenter quæri nihil attinet, ut in adulteriis, [174] in furtis; quia illas per se ipsa crimina secum habent. Post hæc intuenda videntur & consilia, quæ late patent; an credibile sit, reum sperare, id [175] a se scelus effici posse; an [176] ignorari, cum fecisset; an etiam, [177] si ignoratum non esset, absolvi, vel pœna levi transigi, vel tardiore, vel ex qua minus incommodi consecuturus, quam ex facto gaudii videretur; an etiam [178] tanti putaverit, pœnam subire. Post hæc; [179] an alio tempore, & aliter facere, vel facilius, vel securius potuerit; ut dicit Cicero pro Milone, enumerans plurimas occasiones, quibus ab eo Clodius impune occidi potuerit. Præterea; cur potissimum [180] in illo loco, illo tempore, illo modo sit aggressus (qui & ipse diligentissime tractatur pro eodem *locus*;) an etiam, si nulla ratione [181] ductus est, impetu raptus sit, & [182] absque sententia; nam vulgo dicitur, *Scelera non habere consilium*; an etiam consuetudine peccandi [183] sit allectus. Excussa prima parte, an voluerit, sequitur, an potuerit. [184] Hic tractatur locus, tempus; ut furtum in loco clauso vel recluso, frequenti vel solo; tempore vel diurno, cum testes plures; vel nocturno, cum major difficultas. Inspiciuntur utique [185] difficultates, & occasiones, quæ sunt plurimæ, ideoque exemplis non egent. Hic sequens *locus* talis est, ut, si fieri non potuit, sublata lis sit; si potuit, sequatur quæstio, *an fecerit*. Sed hæc etiam [186] ad animi *conjecturam* pertinent; [187] nam & ex his colligitur, [188] *an speraverit*. Ideo spectari debent & [189] instrumenta, ut Clodii ac Milonis comitatus. [190] Quæstio, *an fecerit*, [191] incipit a secundo tempore, id

conjectura Latinis Rhetoribus est quæstio de facto. CAPPER. *Premunt.*] Urgent reum, maximam ad convincendum reum vim habent, argumentorum pondus adaugent. CAPPER.

172. *Utique in uno actu.*] *Usque in vero actu*: Obrecht. *In actu rei*] In *caussa* forensi agenda & audienda. Gallice, *dans une audience*: sic lib. x. cap. 1. dixit: *attrita quotidiano actu forensi ingenia*: sic *actus rerum* in Sueton. August. 32. & Claud. 23. in Plin. lib. ix. epist. 25. *nunc me rerum actus modice; sed tamen distringit.* Sed lib. x. in epist. Trajani ad Plin. de Christianis, (*Actus* est ipsa ratio, ipse modus dicendi juris; vulgo *la procedure*:) *Actum quem debuisti in excutiendis caussis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es.* CAPPER.

173. *Neutra pars*] Hermogenes tamen in lib. de *statibus*, quasdam ait esse *caussas*, in quibus persona tractari non potest, cum scilicet utrimque est æqualis & par, ut, *si duo juvenes divites sese aliqua de re mutuo accusent.* TURNEBUS.

174. *In furtis.*] Τό *in* ignorat ed. Obrecht.

175. *A se scelus effici, &c.*] Hi duo loci appellantur a Cornificio *species efficiendi*, & *species celandi*; solent enim nos impellere ad maleficia. TURNEB. *Sperare vel a se scelus effici*; Voss. sec.

176. *Ignorari cum fecisset.*] *Ignorari cum fecisse*: Obrecht.

177. *Si ignoratum esset.*] Emendate in aliis exemplaribus legitur, *non esset.* REGIUS.

178. *Tanti putaverit.*] *Tanti putavit*; Voss. sec.

179. *An alio tempore.*] Hic locus appellatur a Cornificio *collatio*, quando omnes agendi facultates comparamus. TURNEB.

180. *In illo loco.*] *Illo loco*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

181. *Ductus est impetu.*] Ratione enim ducimur, impetu rapimur: sic Ovidius & rationem & impetum opponit *Remed. amor.* 10.

Et, quod nunc ratio est, impetus ante fuit.

182. *Absque sententia.*] Sine certo consilio & proposito, non de industria, non ex prævia consideratâque aliquid faciendi cogitatione, ut Cicero loquitur lib. II. de *invent.* CAPPER.

183. *Sit allectus.*] *Sit affectus*: Voss. secund. *sit ablatus*: Obrecht.

[a] 184. *Hic tractatur locus.*] Hic *locus* pendet ab occasione & opportunitate, quam a loco & tempore petimus, cæterisque instrumentis. TURNEB.

185. *Difficultates, occasiones.*] *Et* copula adscribenda videtur. REGIUS. Omittit Locat.

186. *Ad animi conjecturam.*] Ad *statum conjecturalem* de animo, mente, consilio, de intentione (ut vulgo aiunt) agentis: ubi notare operæ pretium est hoc vocabulo *conjectura* quæstionem facti seu de facto apud Latinos Rhetoras & maxime apud Fabium nostrum designari. CAPPER.

187. *Nam ex his collig.*] Quando quæritur *de animi conjectura*, ab opportunitate aut difficultate suspiciones colligimus, *an aliquis voluerit*, & *speraverit.* TURNEB.

188. *An speraverit.*] An speraverit *id a se scelus effici posse*, ut mox dicebat Fabius. CAPPER.

189. *Instrumenta*] Τα σκεύη, apparatus, quælibet agendi adminicula, auxilia: vernacule, *l'appareil, l'attirail*, &c. CAPPER.

190. *Quæstio an fecerit.*] Duo superiores loci, *an voluerit, & an potuerit*, pertinent ad præteritum tempus: *præteritum* autem appellamus, quod factum præcessit, ut *futurum*, quod factum est insecutum: ad hunc autem locum maxime pertinet *adjunctorum ratio.* TURNEB.

191. *Incipit a secundo tempore, id est præsenti, ac deinde conjuncto.*] Etsi præceptum hoc mendis carere videtur, si tamen sibi constare Fabius censendus est, paulo confusius deprehendetur. *Conjunctum* namque tempus, cum alibi, tum in quinto, ubi de probatione artificiali disserit, pro præsenti accipit, hic aliud esse a præsenti sentire videtur; nec satis patet, quod tempus *conjuncto* attribuat. Quod si *insequenti* illud, quod ex intervallo subjicitur, *conjuncto* adscriberetur, & sensus perspicuus esset, & Fabius candidus hic quoque esse videretur. Cum enim *conjunctum* tempus pro præsenti proprie ponatur, utpote quod & præterito & futuro jungatur, tamen pro futuro quoque poni potest; nam futurum præsenti adhæret. Quare mihi videtur Fabius, ut *secundum* pro præsenti, ita *conjunctum* pro insequenti exposuisse, simulque eorum exempla subjecisse hoc modo: *Quæstio, an fecerit, incipit a secundo tempore, id est, præsenti; ac deinde a conjuncto, hoc est, insequenti: quorum sunt sonus, clamor & similia*: sic autem esse legendum etiam ille genitivus *quorum* aperte ostendit: præsens vero tempus scite Fabius vocat *secundum*; nam præteritum primum esse dicitur, instans secundum, futurum tertium. REGIUS. *Incipit secundo*, Steph. Roign. *hoc est*, *insequenti* non habent Locat. Ald. Basil. *deinde conjuncto, quorum sunt sonus, clamor, gemitus. Insequens latitatio, metus*, &c. Voss. sec. Obrecht. non quidem male: sed puto respicere Fabium ad ea, quæ tradiderat lib. v. cap. 10. *Sed tempus subtilius quidam, quam necesse erat, diviserunt: ut esset juncti, sonus auditus est; adhærentis, clamor sublatus est; insequentis illa, latuisti*, &c. ubi legendum, *secundum tempus subtilius diviserunt*, ut ostendimus: hujus secundi temporis divisione recepta, jam exempla trium partium addunt in cumulum. quare legerem. *Quæstio, an fecerit, incipit a secundo tempore, id est conjuncto, adhærenti & insequenti: quorum sunt sonus, clamor, gemitus, &c.* ut illa, *id est præsenti*, sint glossema, & expunctum fuerit *adhærentis*, unde *ac deinde* formatum: exempla vero sunt trium illarum partium temporis: ita *sonus* conjuncti, *clamor & gemitus* adhærentis, *latitatio, metus* insequentis: nisi forte, etiam ex vestigiis Argentor. & Alm. codicis, legi posset: *Quæstio, an fecerit, incipit a secundo tempore, id est*

est, præsenti; ac deinde conjuncto, hoc est, insequenti: quorum sunt sonus, clamor, gemitus, latitatio, metus, similia. [192] His accedunt signa, de quibus tractatum est. Verba etiam & facta, quæque antecesserunt, quæque insecuta sunt. Hæc aut nostra sunt, aut aliena. Sed [193] verba magis nocent, aut minus. Magis nocent, & minus prosunt nostra, quam aliena: magis prosunt, & minus nocent aliena, quam nostra. Facta autem interim magis prosunt nostra, interim aliena; ut, si quid, quod pro nobis sit, adversarius fecit. Semper vero magis nocent nostra, quam aliena. Est & illa in verbis differentia, quod aut aperta sunt, aut dubia. Seu nostra seu aliena sunt, infirmiora [194] in utrumque sint necesse est dubia: [195] tamen nostra sæpe magis nocent; ut in illa controversia: Interrogatus filius, ubi esset pater, dixit, *Ubicumque est, vivit*: at ille in puteo mortuus est inventus. Aliena, quæ sunt dubia, nunquam possunt nocere, nisi aut incerto auctore, aut mortuo. Nocte audita est vox: [196] *Caveto tyrannicidam*; & [197] interrogatus, cujus veneno moreretur, respondit: *Non expedit tibi scire*. Nam si est qui possit interrogari, solvet ambiguitatem. Cum autem [198] dicta factaque nostra defendi [199] solo animo possint, aliena varie refutantur. [200] De uno quidem maxime genere [201] *conjecturalium* controversiarum locuti videmur, & in omnes aliquid [202] de his cadit. [203] Nam depositi, furti, creditæ pecuniæ, & a facultatibus argumenta veniunt, an fuerit, quod deponeretur; & a personis, an illum deposuisse apud hunc, [204] vel huic credidisse credibile sit; an petitorem calumniari; [205] an reum inficiatorem esse, [206] vel furem. Sed etiam in furti reo, sicut in cædis, [207] quæritur de facto, & de auctore. [208] Crediti & depositi [209] duæ sunt quæstiones, sed nonnunquam junctæ, *an datum sit*, [210] *an redditum*. Habent aliquid proprii, adulterii *caussæ*; [211] quod plerumque duorum [212] discrimen est, & de utriusque vita dicendum: quanquam & id quæritur, an utrumque pariter defendi oporteat. Cujus rei consilium nascetur ex *caussa*. Nam, si adjuvabit pars altera, conjungam: si nocebit, separabo. Ne quis autem mihi putet temere excidisse, quod plerumque duorum * discrimen esse adulterium, non semper, dixerim: potest accusari sola mulier [213] incerti adulterii. Munera domi inventa sunt;

præsenti, ac conjuncto, quorum sunt sonus, clamor, gemitus; ac deinde insequenti, latitatio, metus: quidquid sit, respicere ad triplicem divisionem præsentis temporis, supra lib. v. cap. 10. traditam, certum est. BURMAN.

192. *His accedunt*.] *Accidunt*; Ald.

193. *Verba magis nocent, aut minus: magis prosunt nostra, quam aliena: magis prosunt & minus nocent aliena, quam nostra.*] Ita depravatus est hic locus, ut appareat, ut falsa ac contraria sint, quæ ex istis colliguntur sensibus; sine controversia namque falsum est nostra verba magis prodesse, quam aliena: alioqui statim non subjiceretur: *magis prosunt & minus nocent aliena, quam nostra*. Quare minime miror, si pauci admodum e Professoribus hoc opus legere aggressi, perlegere ab auditoribus deserti potuerunt; cum fere plures corrupti sensus deprehendantur esse, quam integri habeantur: sed mihi diutius scrutanti sic tandem emendari posse videtur, si tria hæc verba adscribantur *nocent & minus*, ut legatur: *Sed verba magis nocent aut minus: magis nocent & minus prosunt nostra, quam aliena: magis prosunt & minus nocent aliena, quam nostra*. Ita namque & perspicuus & integer est sensus; nec ignoro in aliis exemplaribus sic legi, ut falsa præcipere Fabius coarguatur. REGIUS. *Magis prosunt nostra quam aliena*; Locat.

194. *In utrumque*.] Ad hoc ut possint, vel noceant. CAPPER.

195. *Tamen nostra sæpe nobis nocent*.] Pro *nobis* legendum est *magis*. REGIUS. *Nobis*; V. C. Alm. Locat. marg Basil.

196. *Caveto tyrannicidam*.] *Cavete tyrannidem*; Voss. sec. Obrecht. marg. Vidov.

197. *Interrogatus cujus veneno moreretur*.] Ille, cujus vox erat audita, interrogatus a tyranno, cujusnam veneno moreretur ipse tyrannus, &c. CAPPER.

198 *Dicta factaque nostratia*.] Legendum mihi videtur *nostra*. REGIUS. *Nostratia*; Voss. sec. Locat.

199. *Solo animo*.] Quatenus ea fecerimus dixerimusve bono animo, bona mente, bono consilio, &c. CAPPER.

200. *De uno quidem*] Quæ antea præcepit Fabius, magna ex parte intelligebantur de *caussis* cædis: nunc autem exequitur, quod est pollicitus; nam hæc & controversias in suos revocat *status*, & in suos *locos*. TURNEB. *Quidem maxime*.] *Maxime*; V. C. Alm.

201. *Conjecturalium*.] Quæ versantur in *statu conjecturali*; ubi scilicet de facto quopiam quæstio instituitur. CAPP.

202. *De his cadit*.] *Ex his*, V C. Alm. Obrecht.

203. *Nam depositi*.] *Actio* est *depositi*, quando id, quod fidei tuæ est commissum, repetitur: porro hæ omnes controversiæ frequenter in *conjecturam* ideo cadunt, quia nulla possunt honesta ratione defendi: ut tantum supersit inficiatio. TURNEB.

204. *Vel huic credidisse*.] *Vel hunc*; Andr. Locat. Ald; marg Basil.

205. *An reum*.] Eum ipsum, a quo repetit quis pecuniam creditam vel depositum, & quem hoc nomine in judicium vocat: a Cicerone dicitur *is unde petitur*. CAPPER.

206. *Vel furem*.] *An furem*; Voss. sec

207. *Quæritur de facto, & de auctore*] Nam poterit uti hac divisione: *furtum non factum*: &, *si tamen est factum, non ego feci*: qua quidem divisione antea utebatur Fab. in *caussa* cædis. TURNEB.

208. *Crediti*.] Creditæ pecuniæ, quam quis alteri mutuam dedit. CAPPER.

209. *Duæ quæstiones, sed nunquam juncta*.] Hic sensus mihi emendatione indigere videtur, eoque est obscurior, ac minus verus, cum nonnunquam junctæ esse possint illæ duæ quæstiones, *an datum sit*, *an redditum*: sic autem corrigi potest, ut *sunt* verbum, ac *non* negandi adverbium adscribatur hoc modo: *Crediti & depositi duæ sunt quæstiones, sed nonnunquam junctæ* REGIUS. *Nonnunquam junctæ* si quidem legemus, ita tractabitur quæstio: *non deposuisti: certe reddidi*. In vetustis codicibus aliter legitur, *sed nunquam junctæ*, videturque melius esse sensus; nam in deposito quæri potest aliquando, an deposuerit, deinde an redditum sit depositum; vix tamen simul. TURNEB. *Sed nunquam junctæ*; MSS. Bodl. Alm. Voss. secund. Locat. Andr.

210. *An redditum*.] *An creditum*; Voss. sec.

211. *Quod plerumque duorum, &c.*] Idcirco duo sunt defendendi in adulterii crimine, quia lex pariter adulterum & adulteram punit, nec sinit adulterum sine adultera interfici & puniri. TURNEB.

212. *Crimen esse*.] *Discrimen esse*; Voss. sec. quam quidem lectionem vulgatæ illi *crimen* eo prætulimus, quod ipsius Fabii verbis innitatur, ait enim paulo supra: *quod plerumque duorum discrimen est*. CAPPER.

213. *Incerti adulterii*.] Hoc est commissi cum incerto viro. CAPPER.

[214] pecunia, cujus auctor non exstat; [215] codicilli, dubium ad quem scripti. [216] In falso quoque ratio similis; [217] aut enim plures in culpam vocantur, aut unus. Et scriptor quidem semper tueri [218] signatorem necesse habet, signator scriptorem non semper; nam & decipi potuit. Is autem, qui hos adhibuisse, & cui id factum dicitur, & scriptorem & signatores defendet. Iidem argumentorum *loci* in *caussis* proditionis, & affectatæ tyrannidis. [219] Verum illa scholarum consuetudo ituris in forum potest nocere; quod omnia, quæ in *themate* non sunt, pro nobis ducimus. Adulterium objicis: *quis testis? quis index? quod pretium? quis conscius?* Venenum: *ubi emi? a quo? quando? quanti? per quem dedi?* Pro reo tyrannidis affectatæ: *ubi sunt arma? quos contraxi satellites?* Neque hæc nego esse dicenda, & ipsis utendum pro parte suscepta. Nam & in foro, [220] si quando adversarius probare non poterit, desiderabo. Sed in foro tantum illam facultatem olim desideravimus, ubi non fere *caussa* agitur, [221] ut non aliquid ex his, aut plura ponantur: (huic simile est, quod in *epilogis* quidam, quibus volunt, liberos, parentes, nutrices accommodant) nisi quod magis concesseris ea, quæ non sint posita, desiderare, quam [222] dicere. [223] De animo quo modo quæratur, satis dictum est; cum ita diviserimus, *an voluerit*, *an potuerit*, *an fecerit*. [224] Nam qua via tractatur, *an voluerit*; eadem, *quo animo fecerit*. Id enim est, *an malefacere voluerit*. [225] Ordo quoque rerum aut affert, aut detrahit fidem: multo scilicet magis, res prout congruunt, aut repugnant. Sed hæc nisi in ipso complexu *caussarum* non deprehenduntur. Quærendum tamen semper, [226] quid cui connectatur, & [227] quid cui consentiat.

214. *Pecunia, cujus auctor exstat.*] *Non* particula sensui est necessaria, ut legatur; *non exstat.* REGIUS. *Pecunia, ejus auctor*; Voss. sec.

215. *Codicilli.*] *Codicillos* appellat libellos amatorios, & epistolas amatorie scriptas, cujusscemodi *duplices* & *multiplices* Latini appellant. TURNEB.

216. *In falso quoque.*] *Crimen est falsi*, quando scripta vel tabulæ adulterantur, supponuntur, depravantur: puniatur hoc crimen graviter *lege Cornelia de falsis*. TURNEB.

217. *Aut enim plures.*] *Aut plures*; Voss sec.

218. *Signatorem.*] *Signator* dicitur testis, qui suo sigillo scriptum quodpiam obsignat. CAPPER.

219. *Verum illa schol. &c.*] *Declamatores* reprehendit, qui translatitiis utuntur *locis*, nec a *themate* & litis proprietate ductis: verbi caussa, ab Hermogene *locus conjecturalis* ponitur probationum expetitio, quo semper fere Rhetores utuntur: cum tamen hic *locus* raro cadat in *caussas* forenses, debeatque *declamatio* esse meditatio *caussarum* forensium. TURNEB.

220. *Si quando.*] *In foro, ubi adversarius*; Voss. sec.

221. *Ut non.*] Id est, *quin*: unde patet quam immerito Burmannus hunc Fabii locum sollicitare tentaverit: immo dum vulgatam lectionem voluit invertere, pervertit. Quis enim Fabium sic unquam locutum fuisse credat? *In foro, si quando adversarius probare non poterit, tantum illam facultatem olim desideravimus.* Nonne secundum Latinitatis regulam dicendum foret? *si quando adversarius probare non poterat*, (vel *non posset*) *illam facultatem olim desiderabimus.* CAPPER.

222. *Dicere.*] Alii, *Adducere*.

223. *De animo.*] De mente, de consilio, de proposito, de *intentione*, ut vulgo loquuntur. CAPPER.

224 *Nam qua via tractatur, &c.*] Non tamen solum huic *conjecturæ* utilis est locus *an voluerit*, sed etiam *an potuerit*. Inde enim (ut antea docuit Fab.) colligitur *an speraverit*. TURNEB.

225. *Ordo quoque.*] Præter superiora *dispositionis* præcepta, ait ordinem esse quemdam cujusque rei proprium & nativum, qui pendet a naturali quodam rei ductu, nec potest ullis comprehendi præceptis. Hac de re pauca scripsit in cap. *de narrat.* TURNEB.

226. *Quid cuique connectatur.*] *Quid cui congruat*, Latine elegantiusque dici, sæpius jam dixi: quare hic quoque *quid cui*, non *cuique*, *connectatur* legator. REGIUS. *Cuique*; Locat. Ald. Basil. Colin. Gryph. Obrecht. *quod cuique*; Voss. secund.

227. *Quid cui consentiat.*] *Quid cuique*; Locat. Ald. Colin. Vidov. & *quod consentiat* MSS Alm. Voss secund. Obrecht.

CAPUT III.

De finitione.

SEQUITUR [1] *conjecturam* [2] *finitio*. Nam, qui non potest dicere nihil fecisse, proximum habebit, ut dicat, non id fecisse, [3] quod objicitur. [4] Itaque plerumque legibus iisdem, quibus *conjectura*, versatur, [5] defensionis tantum genere mutato; ut in furtis, depositis, adulteriis. [6] Nam quemadmodum dicimus, *non feci furtum, non accepi depositum, non commisi adulterium*; ita, *non est hoc furtum*, [7] *non est hoc depositum, non est hoc adulterium*. Interim [8] a *qualitate* ad *finitionem* descenditur; [9] ut in *actionibus* dementiæ, malæ tractationis, [10] reipubl. læsæ. In quibus si recte facta esse, quæ objiciuntur, dici non potest, illud [11] succurrit: *Non est hoc dementem esse, male tractare, rempublicam lædere.* [12] *Finitio* igitur est rei propositæ propria & dilucida & breviter comprehensa verbis enuntiatio. [13] Constat maxime, sicut est dictum, *genere*, *specie*, [14] *differentibus*, [15] *propriis*; ut si finias equum (noto enim maxime utar exemplo) genus est *animal*; [16] species, *mortale*; differentia, *irrationale* (nam & homo mortale erat;) [17] proprium, *hinniens*. Hæc adhibetur orationi [18] in pluribus *caussis*. Nam tum est certum de nomine, sed quæritur, quæ res ei subjicienda sit: tum res est [19] manifesta, sed de nomine non con-

1. *Conjecturam.*] Hoc est, *conjecturalem statum*, sive quæstionem de facto. CAPPER.

2. *Finitio*] *Status definitivus*, ubi quid sit res vel actio, & quo nomine appellanda, inquiritur. Herennianus Rhetor, & alii quidam vocant *definitionem*; Julius Severianus in Rhetorib. Pithœan. pag. 307. *finem*; nonnulli *quæstionem de eodem atque alio*; alii *quæstionem de nomine* [rei actionive imponendo;] Theodorus *περὶ ἰδιότητος*, *de proprietate* (vide principia Rhetoricæ Aurelio Augustino attributa pag. 294. Rhetor. Pithœan.) Donatus ad Terent. Eunuch. *caussam finalem*, idque habitu respectu ad Græcam locutionem *περὶ ὅρου*, vel *ὁρισμοῦ*. CAPPER.

3. *Quod objicitur.*] *Objiciatur*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. quod Ascensius non probat, quia exit plenus versus, *ut dicat, non id fecisse, quod objiciatur*: sed plures sæpe scriptoribus versus excidisse jam a multis notatum est.

4. *Itaque pluribus legibus iidem. quibus.*] Sic quidem hactenus, & a clarissimis Professoribus lectum est: verum, ut mihi videtur, non sine flagitiis, quibus totus confunditur sensus: ea vero mihi diligenter intuenti sic tolli posse videntur, si pro *pluribus*, *plerumque*, ac *iisdem*, non *idem*, legatur hoc modo *Itaque plerumque legibus iisdem, quibus conjectura, versatur.* REGIUS. *Itaque pluribus legibus iisdem*; V. C. Alm. *itaque pluribus legibus idem*; Voss. sec. Locat. marg. Basil.

5. *Defensionis tantum genere mutato.*] Nam *in conjectura* simpliciter factum negatur; *in finitione* dumtaxat facti appellatio: quocirca defensionis genus mutatur. TURNEB.

6. *Nam quemadmodum.*] *Non enim quemadmodum*: Colon. Vascos. Steph.

7. *Non est hoc depositum*,] *Non est mutatio*; Voss. sec. *non est hæc mutatio*: Ald. Colin. *non est hoc depositum, sed mutatio*: Basil. & Ascensius. Sed Sichardus notat in margine hæc verba, *sed mutatio*, in plerisque exemplaribus desiderari, & videri posse ab interpretante adjecta. *Non est hoc depositum, non est hæc mutatio*: Vidov.

8. *A qualitate.*] A statu *qualitatis*, de quo Fabius aget cap. sequenti: *status* ille vulgo appellatur *juris quæstio* CAPP.

9. *Ut in actionibus dementiæ.*] Ex lege Atheniensium parentes, qui paulo negligentius rem familiarem administrabant, ab ejus administratione removebantur: sic filii Sophoclis Sophoclem dementiæ accusarunt. *Actio* autem *male tractationis* actio est uxoria, quando ait uxor, se a marito male affici, ideoque vult divertere, recepta dote. TURNEB.

10. *Republica læsæ*] Quod alias dicitur crimen majestatis, & subauditur τὸ læsæ vel deminutæ. CAPPER.

11. *Succurrit non esse male tractare remp. verbis lædere.*] Sic quidem legitur, sed corrupte, ut pleraque alia. Exempla enim exponit Fabius, quo pacto a *qualitate* ad *finitionem* descendatur, superiusque exposita repetit exempla: quare mihi tria hæc verba videntur adscribenda, *hoc dementem esse*, ac ille ablativus *verbis* ab aliquo imperitorum adjectus, obliniendus, ut legatur: *non est hoc dementem esse, male tractare, remp. lædere.* Sic enim singula singulis superius positis respondebunt: ex quo illud quoque apparet, illum *verbis* ablativum ab aliquo indocto quidem, sed temerario fuisse adjectum, qui *remp.* ad illud *male tractare*, non ad *lædere* putavit referendum. REGIUS. *Non est male tractare, remp. verbis lædere*: Voss. sec. Locat. *non est male tractare, remp. lædere*; V. C. Alm. *non est hoc dementem esse, male tractare, remp. verbis lædere*: MSS. Bodl. Andr. Ald. Sich. Basil. Ascensius repeti vult negativam *non*: *non est hoc dementem esse, non est hoc male tractare, non est hoc remp. lædere.*

12. *Finitio igitur rei propositæ propria.*] *Est* verbum mihi videtur adscribendum; &, pro *compressa*, *comprehensa* legendum. REGIUS. Cicero 1. *de Orat.* cap. 42. *Est definitio earum rerum, quæ sunt ejus rei propriæ, quam definire volumus, brevis & circumscripta quædam explicatio*: & in *Topicis* cap. 5. *Definitio est oratio, quæ id, quod definitur, explicat quid sit.* PHILAND. *Compressa*; Locat. & Voss. sec. quæ neque *est* habet.

13. *Constat maxime.*] Docuit Fab. lib. v. his *finitionem* constare: in quo sane Aristoteli refragatur, qui *definitionem* solo *genere* & *differentia* constare putat sed Aristoteles de philosophica est loquutus. Boetius quoque in libello de definitione ait, *definitionem* constare quinque illis, quæ *prædicabilia* vulgo appellantur. TURNEB.

14. *Differentibus.*] Vel differentiis, ut nunc loqui solent. CAPPER.

15. *Propriis*] Logici suis in definitionibus conficiendis *rei propria* non admittunt; quia distinguunt accuratius inter naturam rei (quam definitio exponit) & rei proprietates, quas exhibet descriptio sive definitio minus accurata: verum, ut Logici strictius & pressius, ita Rhetores latius & liberius loquuntur. Logica est instar manus in pugnum contractæ; Rhetorica instar manus in palmam dilatatæ. CAPPER.

16. *Species, mortale.*] Id ex opinione Platonis; existimat enim stellas & corpora cœlestia non solum animalia esse immortalia, sed etiam deos. TURNEB.

17. *Proprium hinniens.*] Plerisque recentiorum Philosophorum videretur τὸ *hinniens* non esse tantummodo equi *proprium*, sed *essentialem* (ut aiunt) differentiam, *specificam* & maxime propriam: & sane oratorum definitiones dialecticam ad amussim non semper exiguntur. CAPPER.

18. *In pluribus caussis.*] *In* præpositio eradatur, ut intelligatur propter plures *caussas*. REGIUS. Omittit Stephanus τὸ *in*.

19. *Manifesta & quod nomine constat.*] Hic est distin-

stat. [20] De re cum dubium est, interim [21] *conjectura* est; ut si quæratur, *quid sit Deus.* Nam qui id neget, [22] Deum esse spiritum omnibus partibus immixtum, non hoc dicat, falsam esse illius divinæ naturæ appellationem; sicut Epicurus, qui [23] humanam ei formam, locumque inter mundos dedit; sed [24] nomine uterque uno utitur; utrum sit in re, [25] *conjectat.* Interim [26] *qualitas* tractatur; ut quid sit *rhetorice*, vis persuadendi, [27] an bene dicendi scientia. Quod genus est in judiciis frequentissimum. Sic enim quæritur, *an deprehensus in lupanari cum aliena uxore adulter sit*; quia non de appellatione, sed [28] de vi facti ejus ambigitur, [29] an omnino peccarit. Nam si peccavit, non potest aliud esse, quam adulter. [30] Diversum est genus, cum controversia consistit in nomine, quod pendet ex scripto, nec versatur in judiciis, nisi propter verba, quæ [31] litem generant: *An, qui se interficit, homicida sit: An, qui tyrannum in mortem compulit, tyrannicida: An carmina magorum, veneficium.* Res enim manifesta est, [32] sciturque, non idem esse occidere se, quod alium; non idem occidere tyrannum, quod compellere ad mortem; non idem carmina, ac mortiferam potionem: quæritur tamen, an eodem nomine appellanda sint. [33] Quanquam autem dissentire vix audeo a Cicerone, qui [34] permultos secutus auctores, dicit *finitionem* esse [35] *de eodem, & de altero* ([36] semper enim neganti aliquod esse nomen, dicendum, quid sit potius;) [37] tamen in eamdem tres habeo velut species. [38] Nam interim sic convenit quærere, *an habendum sit adulterium in lupanari.* Cum hoc negamus, non necesse est dicere, quid id vocetur, quia [39] totum crimen inficiamur. [40] Interim quæritur,

guendum: adeo vero corruptus locus hic est, ut vix possit emendari. non quin sensus ex sequentibus saltem non percipiatur, sed quod, quibus verbis sit explicandus, non liquet. Idem namque sensus pluribus modis exprimi potest, ut hic; nam tum sic explicaretur: *tum res est manifesta, sed, quo nomine appellanda sit, non constat*; tum sic: *sed de nomine non constat.* quod quidem mihi magis probatur; nam in definitione interdum de nomine, interdum de re quæritur; cum enim constat de nomine, quæstio est de re; cum res est certa, quæritur de nomine: est ergo bimembris hæc divisio: quare, loco illius copulæ *&*, legatur *sed*; loco illius *quod*, reponatur *de* præpositio, ac non negativa particula adscribatur hoc modo: *sed de nomine non constat.* REGIUS. *Et quod nomine constat*; V. C. Alm. Locat.

20. *De re dubium est, interim conjectura est.*] Huic sensui mihi aliquid deesse videtur, quo connecti possit. Neque enim sunt plures sensus: sic autem corrigi potest, si *cum* adverbium in principio adscribatur hoc modo: *cum de re dubium est*; alterum namque membrum assignatæ divisionis exponitur. REGIUS. *Quando de nomine constat, de re dubium est interim*, &c. Obrecht. *de re dubium est*; Voss. sec.

21. *Conjectura est.*] Quædam species sit *status conjecturalis*, quo quæritur, non quidem an existat Deus, sed utrum re vera sit merus spiritus, (quæ sola sententia recta sanaque est) an corporeus, qualem somniabant Epicurei: est autem hic *status conjecturalis* [illegible] secundum quemdam sensum, non [illegible] simpliciter & absolute; ubi vides etiam quomodo *status definitivus* aliquid habeat cum *conjecturali* affinitatis. CAPPER.

22. *Deum esse spiritum.*] Hæc opinio Pythagoræ est; is enim existimavit, Deum esse quemdam spiritum per omnia commeantem: sic Virg. *Principio cœlum & terras, &c.* TURNEB. Ex Æneid. vi. 724.

23. *Humanam ei formam.*] Epicurus (ut scribit Cicer. lib. primo *de natura deorum*) [illegible] esse dicit deos, humana tamen figura, eosque locavit in *intermundiis*, id est, vacuis spatiis inter mundos, quos plures existimabat. TURNEB.

24. *Nomine uterque uno.*] *Sed* particula ut adscribatur, elegantiæ ratio exposcit. REGIUS. Non habent *τὸ sed* V. C. Alm. Locat. Obrecht.

25. *Conjectat*] In tractanda hujusmodi quæstione utitur ea *status conjecturalis* specie, quam mox explicabamus. CAPPER.

26. *Qualitas tractatur.*] Physice saltem & logice sumpta, si non rhetorice & moraliter considerata. CAPPER.

27. *Ac bene dicendi.*] *An* loco *ac* copulæ legendum esse, ne admonitione quidem dignum est. REGIUS.

28. *De vi facti ejus.*] De natura, proprietate, & qualitate facti ejus. CAPPER.

29. *An omnino peccarit.*] Habito respectu ad leges humanas & civiles, in foro (ut aiunt) externo, in *foro fori*, adeo ut sit a magistratu puniendus; nam, habito respectu ad legem divinam, in foro interno, in *foro poli*, certum est hujusmodi hominem graviter peccasse. CAPPER.

30. *Diversum est genus.*] Sæpenumero tamen a verbis scripti oritur controversia: quæ res plerosque impulit, ut Cornificium, uti *finitionem statibus legalibus* annumerarent: Fabio tamen est *rationalis*, quanquam lib. III. eam esse dixit partim verborum partim rerum. TURNEB.

31. *Litem generant.*] *Litem faciunt*; V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. Colin. Obrecht.

32. *Sciturque.*] *Scitur quoque*; Locat. Ald. Basil. *sciturque non idem esse occidere tyrannum, quod compellere, &c.* omissis reliquis Voss. sec.

33. *Quanquam haud dissentire.*] *Haud* negationem expungendam, ac, loco ejus, *autem* copulam reponendam, facile sensus ipse declarat. Hoc vero in *Topicis* cap. 23. Cicero præcepit his verbis: *Ad definitionem autem pertinet ratio ac scientia dividendi: atque huic generi finitimum est illud, quod appellari de eodem & altero diximus, quod genus formæ quædam definitionis est. Si enim quæratur, idemne sit pertinacia & perseverantia, definitionibus judicandum est.* REGIUS. Nihil erat caussæ, quamobrem deberet Ciceronem reprehendere Fabius; nec enim Cicero in *Top.* ait in omni *finitione* quæri *de eodem & alio*, sed hanc esse unam *definitionis* formam: est autem ea, quæ a dialecticis dicitur *per differentiam.* TURNEB. De *definitione τῇ per differentiam*, deque aliis *definitionum* speciebus lege Isidorum Hispalens. lib. II. Origin. fol. 16 W. CAPPER.

34. *Permultos secutus.*] *Multos*; V. C. Alm.

35. *De eodem & de altero.*] Subauditur *nomine*, ut patet cum ex hoc loco, tum ex sequenti ubi legitur: *hac* [definitione] *quæritur an idem sit hujus rei nomen, quod alterius*; & paulo infra: *quæritur an huic crimini nomen quod est in lege, conveniat*: quomodo autem hæc loquendi formula *de eodem & de altero* ad *statum definitivum* pertineat, vide in principiis Rhetorices Aurelio Augustino attributis pag. 294. Rhetor. Pithœan. CAPPER.

36. *Semper neganti.*] Cum sit initium *parentheseos*, *enim* conjunctio adscribenda videtur hoc modo: *semper enim neganti.* REGIUS. *Enim* non habet Locat.

37. *Tamen in eamdem.*] Hæc quidem oratio ut congrua defendi non potest, nisi *in* præpositio adscribatur, ut *in eamdem* legatur. REGIUS. *Semper enim negando aliquod esse nomen, dicendum quid sit potius, tamen in eamdem tres, &c.* Obrecht. sed, ut dicam quod sentio, legendum mihi videtur *in eadem*, supple *τῇ definitione*: quanquam contra librorum editorum & MSS. fidem nihil mutare ausus sum. CAPPER.

38. *Nam interim sic convenit.*] Hæc species appellatur ab Hermogene *definitio simplex*; fit enim citra nominis substitutionem; sed alia atque alia affertur definitio, id est, [illegible] & [illegible]. TURNEB.

39 *Totum crimen inficiamur.*] Hæc inficiatio quo sensu intelligi possit & debeat, paulo supra diximus in notis ad illa Fabii verba: *ambigitur an omnino peccarit.* CAPPER.

40. *Interim quæritur, an hoc furtum, &c.*] Hæc species

[41] *an hoc furtum, an sacrilegium:* [42] non quin sufficiat non esse sacrilegium, sed quia necesse sit dicere, quid sit aliud: quo in loco utrumque finiendum est. [43] Interim quæritur in rebus specie diversis, *an & hoc eodem modo sit appellandum*, cum res utraque habeat suum nomen, ut [44] *amatorium, venenum.* [45] In omnibus autem hujus generis litibus quæritur, *an etiam hoc*; quia nomen, de quo ambigitur, utique in alia re certum est. *Sacrilegium est, rem sacram de templo surripere; num & privatam? Adulterium, cum aliena uxore domi coire; an & in lupanari? Tyrannicidium, occidere tyrannum; an etiam in mortem compellere?* [46] Ideoque συλλογισμὸς, de quo [47] postea dicam, velut [48] infirmior est *finitio*; [49] quia in hac quæritur, *an idem sit hujus rei nomen, quod alterius*; [50] in illo, *an perinde habenda sit hæc, atque illa.* [51] Est & talis *finitionum* diversitas, ut quidam sentiunt, [52] num idem diversis verbis comprehendatur; ut *rhetorice*, bene dicendi scientia; & eadem, bene inveniendi, & bene enuntiandi, & dicendi secundum virtutem orationis; & dicendi, [53] quid sit officii. Atque providendum, [54] ut, si sensu non pugnent, [55] comprehensione dissentiant. Sed de his [56] disputatur, non litigatur. Opus est aliquando *finitione* [57] obscurioribus & ignotioribus verbis; ut quid sit [58] *clarigatio, proletarius.* [59] Erit

est *definitionis* duplicis Hermogeni, ab eoque appellatur ἀντονομάζων, id est, *pronominans*; quia loco nominis nomen aliud substituimus. TURNEB. *Furtum, an sacrilegium*; Vascos. Steph. Lugduno-Batav. Obrecht.

41. *An hoc furtum.*] Id est, an hoc quod factum esse constat, aut saltem a reo conceditur, furti nomine sit, an sacrilegii appellandum. CAPPER.

42. *Non quia sufficiat.*] *Non quin sufficiat*; MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Andr. Ald. Colon. Paris. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

43. *Interim quæritur in rebus.*] Hæc species ab Hermogene appellatur *definitio per syllepsim*, id est, per comprehensionem: differt a secunda, quia in secunda alterum nomen rejicitur, alterum retinetur: in hac utrumque comprehenditur ab altera parte. TURNEB.

44. *Amatorium.*] An etiam amatorium τὸ φίλτρον veneni nomine vocandum sit. CAPPER.

45. *In omnibus hujus*] Recte in quibusdam exemplaribus particola *autem* est adscripta hoc modo: *In omnibus autem hujus*, &c. REGIUS. Apud Hermogenem præterea sunt aliæ tres *finitiones*, quas omisit Fabius. TURNEB. Tres illæ definitiones Hermogenianæ sunt hujusmodi. 1°. ὁ κατὰ πρόσωπα διπλοῦς, *definitio duplex secundum personas.* 2°. ὁ ἐμπίπτων, *definitio incidens.* 3°. οἱ δύο καλούμενοι ὅροι, *definitiones quæ vocantur geminæ.* Harum autem exempla profert Græcus ille Rhetor in *partitionibus* §. 6. circa finem, quo lectorem studiosum mittere satis habeo. CAPPER.

46. *Ideoque συλλογισμός.*] Maxima est affinitas inter *finitionem* & *syllogismum*; ideoque cum *definitionem* tueri non possumus, statim ad *ratiocinationem* delabimur; ut, si non possimus dicere idem esse *eadem*, rem tamen similem esse ostendemus. TURNEB. Συλλογισμός.] Est quædam *statuum* vel quæstionum *legalium* species, quam Fabius modo *syllogismum*, modo ratiocinationem, modo *ratiocinativam* & *collectivam* quæstionem appellat. CAPPER.

47. *Postea dicam.*] Capite VIII.

48. *Infirmior est finitio.*] Idem infra docet cap. 8. *sæpe si finitio infirma est, in syllogismum delabitur.* CAPPER.

49. *Quia hæc quæritur.*] *Hæc quæritur*; V. C. Alm. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. *quia in hac*; MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Colon. Basil. Vidov. Obrecht.

50. *Illo, an proinde.*] Præpositio *in*, sensui necessaria, mihi videtur adscribenda, ac *perinde* legendum hoc modo: *in illo, an perinde habenda sit hæc atque illa.* REGIUS. *In* non habent V. C. Alm. Locat. Basil. Gryph. Colin. Obrecht. Oxon. *proinde*; V. C. Alm.

51. *Est & talis finitionum*] Dialectici agnoscunt etiam quindecim *finitionum* genera: cum igitur ita diverse res eadem finiatur, quærunt ac disputant contentiosissime, eodemne modo rei hac diversitate definiatur: sed hoc nihil ad oratorem pertinet; nam hac de *causa* lis nunquam oritur in foro. TURNEB. Quindecim illa definitionum genera exponit & exemplis illustrat Isidorus Hispalensis Origin. lib. II. cap. 29. fol. 16. W. edition. Sonnii 1580. CAPPER.

52. *Num iisdem verbis comprehendatur.*] Nisi corrigatur hic locus, quæ sequuntur exempla, nequaquam sensui convenire videbuntur; neque enim plures Rhetoricæ definitiones iisdem assignantur verbis. Quare aut *diversis*, aut certe *variis* sensio adscribendum, ac *idem* pro *iisdem* legendum: *definitionum* præterea loco *divisionum* sensus exposcit; cum non de divisione, sed de *definitione* tractetur. REGIUS. *Num iisdem verbis comprehendatur*; Voss. sec. Locat.

53. *Quid sit officii.*] *Quod sit of.* Obrecht. *Officii.*] τοῦ καθήκοντος: adeo ut Rhetorica sit scientia dicendi quid sit officii, seu quodnam sit officium, quid civilis officii ratio postulet: hoc autem ad Rhetoricam pertinere, patet præsertim ex *deliberativo* & *judiciali* genere. CAPPER.

54. *Ut si sensu non pugnat.*] *Pugnant* legendum esse, ne admonendum quidem est: sed aliud quoque hic mihi sensus desiderare videtur. *An* enim particula loco *ut*, & *dissentiant* recte legerentur hoc modo: *an, si sensu non pugnant, comprehensione dissentiant.* REGIUS. *Ut si sensu non pugnant c. dissentiant*; Voss. sec. marg Basil. *ut si s. n. pugnat c. dissentiunt*; Locat. *ut si s. n. pugnent*; Oxon. Obrecht. *Non pugnent.*] Supple, diversæ definitiones ejusdem rei. CAPPER.

55. *Comprehensione.*] Supple, *verborum*; nam Fabius non dicebat: *num idem diversis verbis comprehendatur*: quod quidem ideo aonotavi, quia interpres quidam Gallicus, cui nomen *de Pure*, τὸ *comprehensione* de humanæ mentis actione intellexit, & sic vertit: *Que ce qui n'a point de repugnance dans le sens, n'en ait pas non plus dans notre intelligence.* Hoccine vertere est, an pervertere? CAPPER.

56. *Disputatur, non litigatur.*] De his *definitionum* diversitatibus disputant in scholis Logici seu Dialectici & Grammatici: sed de iisdem non litigant in foro causidici, oratores, &c. CAPPER.

57. *Obscurioribus verbis.*] Hæc verba sunt in *dativo* casu: quod non annotassem, nisi hoc in loco animadvertissem graviter peccatum fuisse a Gallico interprete recentiori (l'Abbé Gedoyn) qui vertit: *Il y a des definitions qui sont necessairement conçues en termes obscurs*; quasi in obscurioribus verbis essent in *ablativo*. CAPPER.

58. *Clarigatio.*] *Clarigare* est res raptas clara voce repetere, ut aperte colligitur ex Plinio lib. XXII. cap. 2. & Servio ad Virg. IX. Æneid. 53. REGIUS. *Clarigatio* dicta a clara voce, qua utebatur pater patratus, ut alii, a *clero*, hoc est sorte; nam bellica sorte hostiles agros invadebant, unde Græcis κληροῦχοι dicti, qui jure bona defuncti sortiuntur. SICHARD. *Ut quid sit clarigatio, proletarius*; Obrecht. quod recepimus, quia exempla verborum obscuriorum duo posuisse videtur; ut in sequentibus *penu*, & *litus*. BURMAN. Quid sit proprie clarigatio, luculentius exponit Servius ad illud Æneid. IX.

——— *& jaculum intorquens emittit in auras Principium pugnæ:*

ubi sic habet: *Hoc de Romana solemnitate tractum est: quando enim volebant bellum indicere, pater patratus, hoc est princeps Fecialium proficiscebatur ad hostium fines, & præfatus quædam solemnia clara voce dicebat se bellum indicere propter certas caussas, & hæc clarigatio dicebatur a claritate vocis: post quam clarigationem, hasta in eorum fines immissa, indicabatur jam pugnæ principium.* Sed clarigatio præter dictam significationem accipitur etiam pro exactione nummaria, maxime quæ Principis aut Reipublicæ edicto conceditur adversus eos, qui legi pœnali non paruerint: sic apud Tit. Liv. lib. VIII. *In Veliternos, quod toties rebellassent, graviter sævitum: muri dejecti, Senatus inde abductus, jussique trans Tiberim habitare, ut ejus, qui cis Tiberim deprehensus esset, usque ad mille pondo clarigatio esset, nec priusquam ære persoluto is, qui cepisset, extra vincula captum haberet.* CAPPER.

59. *Erat ut interim notis nomine verbis.*] Cur hic sensu.

& interim notis nomine verbis; ut [60] *quid sit penus*, [61] *quid litus*. Quæ [62] varietas efficit, ut eam [63] quidam *conjecturæ*, [64] quidam *qualitati*, quidam [65] *legitimis* quæstionibus [66] subjecerint. [67] Quibusdam ne placuit quidem omnino subtilis hæc, & [68] ad morem Dialecticorum [69] formata conclusio, ut in disputationibus potius per argumenta verborum cavillatrix, quam in oratoris officio multum allatura momenti. Licet enim valeat [70] * in sermone tantum, [71] ut constrictum in vinculis suis habeat eum, qui responsurus est, & vel tacere, vel etiam invitum id, quod sit contra, cogat fateri; non eadem est tamen ejus in *caussis* utilitas. Persuadendum enim [72] judici est, qui, etiamsi verbis devinctus est, tamen, [73] nisi ipsi rei accesserit, tacitus dissentiet. [74] Agenti vero quæ tanta est hujus [75] præcisæ comprehensionis necessitas? An, si non dixero, *homo est animal* [76] *rationale mortale*, non potero, expositis tot corporis animique proprietatibus, latius oratione ducta, vel a Diis eum, vel [77] a mutis discernere? Quid? quod [78] nec uno modo definitur [79] res eadem, sed latiore, va-

perceptu est difficilis? Nempe quia est corrupta: emendatur autem, si *erit*, loco illius *erat*, ac & copula etiam loco, *ut* reponatur hoc modo: *erit & interim*, &c. nam interdum opus est *finitione* etiam verbis quoad appellationem notis, quoad significationem vero obscuris: qualia sunt, quæ subjiciuntur. Nam & *penus* & *litus* cum nomine nota sint, non parvam tamen circa res ipsas habent differentiam: unde Grammaticus ille apud A. Gellium lib. IV. cap. 1. profitetur ingenue, se ignorare *penoris* definitionem, cum verbum ipsum sibi non ignotum esse contendat. Est autem *penus*, quidquid in annuum reponitur victum: unde *penuarium* penus repositorium dicitur. Ulpianus leg. 3. ff. de penu legat. *penu legata continentur, quæ esui potuique sunt: litus* vero est, ut ait Celsus lib XCVI. de V. S. *quousque maximus hybernus fluctus a mari pervenit, idque M. Tullium, cum arbiter esset, primum constituisse ait* REGIUS. *Prolatarius. interim notis nomine ver'* 1; ut, &c. Obrecht. *τὸ quoad* Regii barbarum est. CAPP.

60. *Quid sit penus.*] Penus, ut legitur, apud Aul. Gell. lib. IV. *est omne esculentum aut poculentum, quod patris, liberorum, & familiæ caussa paratum est; nam quæ ad edendum bibendumque singulos in dies parantur, penus non sunt; sed ea potius quæ hujus generis, longe usionis gratia contrahuntur & reconduntur, ex eo quod non in promptu sint, sed intus & penitus habeantur, penus dicta sunt.* CAPPER.

61. *Quid litus*] Quid sit litus ex veterum sententia, vide ad lib. V. cap. ultim. CAPPER.

62. *Varietas efficiat.*] *Efficit*; ac *eam*, pro *ea*, legendum esse, facile ex ipso percipitur sensu REGIUS. *Efficit* reliqui fere omnes.

63 *Quidam conjecturæ.*] *Statui conjecturali*, seu quæstioni de facto. CAPPER.

64. *Quidam qualitati.*] *Statui qualitatis*, seu quæstioni de jure: unde patet inter tres hosce *status rationales* aliquid esse affinitatis: de cæterorum *statuum* affinitate vide infra cap. 10. hujus libri. CAPPER.

65. *Legitimis quæstionibus.*] *Legalibus* quæstionibus, ut τῆ ἀμφιβολίᾳ, *ambiguitati*; τῷ ῥητῷ καὶ διανοίᾳ, quæstioni, *de scripto & sententia*; τῷ συλλογισμῷ, *ratiocinationi*: ait enim paulo supra *syllogismum* esse infirmiorem *finitionem*: de his aget Fabius capp 6. 8. 9. cæterum *quæstionibus* potius dixit quam *status*, quia nonnulli veteres *statum* proprie de solis λογικοῖς, *rationalibus*; quæstionem vero de τοῖς νομικοῖς, *legalibus* dici volebant, ut liquet ex cap. 6. lib. III. CAPPER.

66. *Subjecerint.*] Tanquam speciem generi. CAPPER.

67. *Quibusdam ne placuit quidem*, &c.] Adi, si vacat, Jan. Gebbard. Crepund. lib. 1. cap. 11. pag. 6.

68. *Ad morem dial.*] *Ad modum dial.* Voss. sec.

69. *Formata conclusio.*] Definitio certorum conceptorumque verborum quasi vinculis constricta, conclusa, &c. CAPPER.

70. *In sermone.*] In sermone familiari, aut etiam dialectico; non autem oratorio & forensi. CAPPER.

71. *Ut constrictum in vinculis suis habeat eum qui responsurus est, vel carcere vel etiam n. e. t. o. v. c. subtilitas.*] Invitus quidem facio, sæpius dicam, ut aliquid immutem: sed ubi sensus laborat, acumenque & elegantia Fabii periclitatur, et quoquo modo succurrendum videtur; cum præsertim quidam ita invertant, ut & ipsi ridiculi sint, & Fabii dicta obscuriora fiant; sic enim in quibusdam exemplaribus legitur: *ut constrictum in vinculis suis non habeat eum, qui responsurus sit, vel eratem, vel etiam unum id, quod sit contra, cogat fateri: non eadem tamen est ejus in caussis utilitas.*] Quid enim ad hunc sensum *eratem* & *unum*? mihi certe & risum & stomachum movent: in hujus vero loci emendationem primum & copula est adscribenda, & duo illa verba *carcere* & *subtilitas*, etiam refragantibus exemplaribus, mihi videntur immutanda, non quidem in dissimilia, sed simillima verba; pro *carcere* enim *tacere*, & *utilitas*, non *subtilitas* a sensus integritate exiguntur hoc modo: & *vel tacere, vel etiam invitum id, quod sit contra, cogat fateri: non eadem est tamen ejus in caussis utilitas.* REGIUS. *Carcere*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *constrictum vinculis*: Obrecht

72. *Judici est, qui etiamsi verbis devinctus est.*] N litera adscripta *devinctus* pulcherrime sensum custodit; dialectica namque acumina colligare, ac devincire disputantes videntur. REGIUS. *Qui* non habet V. C. Alm. *devictus*: Voss. sec. Locat. sed vehementer dubito an, ut adversarium constrictum tenemus, ita & judex possit dici *devinciri verbis*: præterea non recte verbum *devinctus* respondebit sequenti *dissentiet*; cum in eadem manendum esse videri posset *metaphora*, & dicendum: etiamsi verbis *devinctus* est, se *expediet*, *exsultet*, vel simile quid: quare mihi *devictus*, vel potius *evictus est*, magis placet, ut indicetur oratione & facundia judicem esse victum & motum, sed tamen rei æquitate reluctante tacitum dissentire: sic *dicendo*, *sermone*, *rebus*, &c. *vincere*, pro *evincere*, & persuadere argumentis noster proœmio libri primi; & passim alii, ut docuerunt Lambin. ad Lucret. II. 747 Græv. ad Cicer. Paradox. IV. & ad III. Verr. 86. *Evincere* vero frequentissime ita poni docuit idem Græv. ad I. Verr. 1. & Heins. ad Ovid. III. Fast. 680. & Barth. ad Stat. VII. 558. apud quem Poetam lib. IX. 840. etiam *devicta pudore* legitur, quamvis ibi & Barth. & Gronov. *evicta* reponant: sic & apud Terent. Hecyr. I. II. 92. antiquæ editiones,

animus partim uxoris misericordia
Devictus, partim victus hujus injuriis.

Ubi nunc *devinctus*, quod tamen convenire sequenti verbo *elapsus* videri posset. BURMAN

73. *Nisi ipsi rei accesserit*] Nisi ipsi rei, quam probandam suscipis, assensum præbere voluerit, & revera præbuerit. CAPPER.

74. *Agenti vero.*] Significat Fabius, oratorem non debere breviter definire, & ea lege, quam præscribunt Dialectici, sed *finitione* multo pleniori & copiosiori utendum esse: cujusmodi sunt *descriptiones*, quibus potius utuntur oratores. TURNEB. Participium τὸ *agenti* sic intellige, quasi scripsisset Fabius: *oratori caussas forenses agenti* CAPPER.

75. *Præcisæ comprehensionis.*] Definitionis videlicet, quæ certis & ad logicum rigorem, sive ad dialecticam amussim conceptis verbis comprehensa fuerit. CAPPER.

76. *Rationale mortale.*] *Mortale rationale*: Obrecht. Vide ut hominis definitioni τὸ *mortale* addiderint veteres; hominem enim suis a Diis hoc addimento distinguere se posse arbitrabantur. Vide Porphyrii *isagogen*. CAPPER.

77. *A mutis.*] A brutis animantibus, quæ vel nullam vocem habent, vel, si quam habere videantur, ea non est, ut in homine, articulata Unde Poëtis homines dicuntur Μέροπες, quod vocem articulatam, distinctamque sortiti fuerint; nam μείρω, est *divido*, *distinguo*: ὤψ vero autem est *vox*. CAPPER.

78 *Nec uno modo.*] *Non uno*: Ald.

79. *Res eadem, ut facit Cicero. Quid enim vulgo universos latiore varioque tractatu, ut omnes.*] Quid mihi hoc loco sit faciendum ignoro; nam in aliquis inde sensus elicitur, aut adjicienda quædam, aut saltem hæc quatuor verba: *Quid enim vulgo universos*, expungenda videntur. Sed cum facilius sit, quæ supervacua apparent, expungere, quam,

rioque tractatu; ut facit Cicero, ut omnes oratores plerumque fecerunt. Rarissima enim apud eos reperietur illa ex consuetudine philosophorum ducta servitus [80] (est enim certe servitus) ad certa se verba adstringendi. Idque faciendum in libris [81] Ciceronis de *Oratore* vetat M. Antonius. Nam est etiam periculosum; cum, si [82] uno in verbo sit erratum, tota *caussa* cecidisse videamur: optimaque est illa media via, qua utitur Cicero [83] pro Cæcina, ut res proponatur, verba non periclitentur: *Etenim*, [84] *Recuperatores, non ea sola vis est, quæ ad corpus nostrum vitamque pervenit, sed etiam multo major ea, quæ, periculo mortis injecto, formidine animum perterritum loco sæpe* [85] *& certo de statu demovet.* Aut cum *finitionem* præcedit probatio; ut in [86] *Philippicis* Cicero Servium Sulpitium occisum ab Antonio [87] colligit, & in clausula demum [88] ita finit: *Is ei profecto mortem attulit,* [89] *qui caussa mortis fuit.* Non negaverim tamen

quæ sunt adscribenda, divinare; eadem quatuor verba transverso calamo allinantur, atque *sed* copula interim adscribatur, ac tria illa verba, *ut facit Cicero*, post *tractatu* adscribantur (dum emendatius aliquod exemplar inveniatur) hoc modo: *res eadem, sed latiore varioque tractatu, ut facit Cicero, ut omnes oratores plerumque fecerunt.* REGIUS. *Res eadem, ut facit Cicero. Quid enim vulgo universos, & latiore, &c.* V. C. Alm. Voss. sec. Locat. nisi quod Voss. & Locatel. omittunt *vi &* ante *latiore*. *Res eadem, sed latiore varioque tractatu; ut facit Cicero, ut omnes oratores:* Obr. Ascensius malebat: *ut facit Cicero. Quid enim? ut videmus in scholis universos latiore varioque tractatu, ut omnes, &c. Res eadem, sed latiore varioque tractatu, ut facit Cicero. Quid enim vulgo universos: sed latiore varioque tractatu, ut omnes:* Basil. Corruptum esse locum constat: sed ego Quinctilianum de duplici ratione variandi definitiones agere puto, quarum prima usitata præter cæteros Ciceroni, altera etiam Ciceroni, & omnibus fere oratoribus frequentata. Cicero sæpe rem eamdem non una modo definire solebat; alii etiam longis ambagibus, & tractatu vasto & lato describere, vel, ut Cicero inquit II. *de Orat.* 25. *omni copia dicendi dilatare* amabant. Quare mallem, MSS. vestigiis pressius insistens, legere hoc modo: *Quid? quod nec uno modo definitur res eadem, ut facit Cicero (quid enim vulgo universos) sed & latiore varioque tractatu, ut omnes oratores plerumque fecerunt;* ut Ciceronem eximat turbæ, & solum sufficere ostendat, & *vulgo* pro *producere, afferre*, capiat: quid enim ad testimonium cito universos, cum Cicero sufficiat, ut pateat licere variare definitiones, & se servituti Philosophorum eripere? nam Ciceronem ab aliis oratoribus hic esse distinguendum, quod non fit in vulgari lectione, inde patet, quod ille definitionem *brevem & circumscriptam explicationem rei* esse velit lib. I. *de Orat* cap. 42. non vero latiore & vario tractatu, ut alii maluerint, res describere amet: *vulgare* vero eleganter ita dicitur pro celebrare, in ora hominum mittere. Valer. Flac. IV. Arg. 419.

Bosporon hinc veteres errantis nomine divæ
Vulgavere.

& v. 74.

——— *fessa vulgatum nolle Lyæo*
Callichoron.

Ovid. I. Metam. 164.

——— *facto nondum vulgata recenti.*

Horat. I. Epist XIX. 33.

Hunc ego, non alio dictum prius ore, Latinus
Vulgavi fidicen.

& ita passim ille & alii: quod notari debuit, quia depravatio hujus loci videtur inde orta, quod vocem *vulgo*, cum in obliquo casu a *vulgus* caperent, neque inde commodus exiret sensus, ejecerint cum cæteris adjunctis: *tractatu* vero dictum eodem sensu, quo supra *tractare* docuimus passim usurpari: quamvis aliquis possit præferre *vi tractu*: de quo egimus ad lib. V. cap. 8. BURMAN. Sed in hac Burmanni lectione plura sunt incommoda, quam ut eam possit quis admittere; 1° enim *vulgare*, pro *vi citare & in testimonium afferre*, verbum est Fabio, cæterisque saltem orationis prosæ scriptoribus insolens, ne dicam prorsus ignotum; neque hanc significationem satis demonstrant, quæ solis e Poetis attulit; 2° si Fabius verbum *vi vulgare* hoc sensu voluisset usurpare, dixisset potius, *quid vulgabo, quid vulgem, &c.* 3°. tentat Burmannus Ciceronem turbæ eximere, & a cæteris oratoribus eo distinguere, quod hi latiore varioque tractatu, sive tractu res describere ament, ille vero definitionem brevem & circumscriptam explicationem rei esse velit. Atqui hac ipsa in nota Cicero turbæ immiscetur, neque ullo ab cæteris oratoribus intervallo separatur: *Ego*, inquit Burmannus, *Quinctilianum de duplici ratione variandi definitionem agere puto, quarum prima usitata præter cæteros Ciceroni, altera etiam Ciceroni & omnibus fere oratoribus frequentata:* tunc igitur fictitium illud Ciceronem inter & cæteros oratores discrimen. His aliisque de caussis rejecta Burmanni lectione, Raphaelis Regii emendationem, quam exhibent editiones Vascos. Stephan. Lugduno-Batav. &c. secuti sumus. CAPPER.

80. *Est enim certe servitus.*] *Certa*; V. C. Alm Locat. Ald. sed Basileensis editio omnia hæc (*est enim certe servitus ad certa se verba adstringendi*) parenthesi includit. (*Est enim servitus*) *ad certa*: Voss. sec.

81. *Ciceronis de Oratore.*] Vide præcipue lib. II. *de Orat.* cap. 25.

82. *Uno in verbo.*] *Uno verbo*: MSS. Alm. Voss. sec. Obrecht. forte recte. Ita Ovid. II. Amor. 16. 21.

——— *verbo peccavimus uno.*

83. *Pro Cæcina.*] Vide cap. 15. & seqq.

84. *Recuperatores.*] Imperiti alicujus temeritate factum est, ut *recuperatores* in *recuperatoris* immutetur; cum esse casum vocativum, ex Ciceronis oratione aperte colligatur. REGIUS. *Recuperatores* erant judices, qui a Prætore privatis in controversiis dabantur. Hos a *recuperando* dictos aiunt, quod per eos suum quisque jus recuperare posset; vel quod de bonorum inique ablatorum recuperatione æstimandisque injuriis cognoscerent. CAPPER.

85. *Et certo statu demovet.*] *Certo de statu*; Ald. Basil. Colin. & apud Ciceronem ita legitur. *Demovet*] *Demoveat*; V. C. Alm & ita emendatissimæ Ciceronis editiones: sed in Paradox. I. editur, *ea* (voluptas) *quo est major, eo magis mentem a sua sede & statu demovet.* Apud Horat. 2. Od. 2. similis diversitas, ubi tamen Lambinus *demoveat* præfert; &, licet parum referre putem, magis tamen in *demovere* inclino, præcipue si præpositio *de* addatur, ut hic *de statu demovere*, quia eleganter veteres easdem sæpe præpositiones addere solebant verbis ex iisdem compositis: quod Augustum fecisse testatur Sueton. cap. 86. & ita noster sæpe τῷ *inesse* jungit præpositionem *in*, ut vidimus ad lib II 17. sic *adire ad aliquem*, Terentius, Nepos, & alii: & ita Cicer. action prima in Verr. 17. *ut ne quis te de vera & certa possit sententia demovere*: & sic quoque additur *ex* vel *a*, ut apud Cicer. pro Cluent. 15. *a caussa demovere*: & Terent. Adelph. II. 1. 16.

Cave nunc jam oculos a meis oculis quoquam demoveas
tuos:

ita enim legendum esse docet Horatius, qui lib. IV. Od. 5.

Curvo nec faciem litore demovet.

ut recte Lambinus & Cruquius: & hoc ratio etiam docet; *dimovere* est enim rem ita movere, ut in diversas partes quasi abeat, & scindatur: ita *dimota unda*. Ovid IV. Metam. 708. & Epist XIX. 48. de natante, vel nave scindente aquas: *glebam dimovere aratro*, idem lib. V. Metam. 341. *ora dimovere*, cum loquimur, V. Fast. 638 & similia: sed *animum dimovere* significaret dividere, in diversum trahere: quare hic *demovere* legendum est, ut semper in aliis locis, ubi dejicitur quis, aut demovetur loco; nam idem quod dejicere & deturbare notat, ut patet ex Nonio, qui *deturbare*, explicat per *dejicere*, *demovere*. BURMAN.

86. *Philippicis*] Oratione IX. cap. 3.

87. *Colligit*] [illegible], id est, ratiocinatione quadam concludit, infert, &c. CAPPER.

88. *Ita finit.*] Sic definit τὸν homicidam: quid sit homicidam esse, hac definitione declarat CAPPER.

89. *Qui caussa mortis.*] Hoc idem & JCti decernunt. Julian. lib 51. ff ad Leg. Aquiliam Et Ulpianus Leg. 15. ff. ad Leg. Cornel. de Sicariis. REGIUS.

90 hæc

[90] hæc quoque, [91] ut expediet *cauſſæ*, eſſe facienda; &, ſi quando firma comprehendi poterit, [92] & brevi complexu verborum *finitio*, eſſe id [93] tum elegans, tum etiam fortiſſimum, ſi modo erit illa inexpugnabilis. [94] Ejus certus ordo eſt, *quid ſit*, [95] *an hoc ſit*; & in hoc fere labor major eſt, ut *finitionem* confirmes, [96] quam ut in rem *finitionem* applices. [97] In eo, *quid ſit*, duplex opus eſt. Nam & noſtra confirmanda eſt, & adverſæ partis deſtruenda *finitio*. Ideoque in ſchola, [98] ubi nobis ipſis fingimus [99] *contradictionem*, [100] duos ponere debemus *fines*, quales utrimque eſſe optimi poterunt. [101] At in foro providendum, num forte ſupervacua, & nihil ad *cauſſam* pertinens, an ambigua, an contraria, [102] an communis ſit *finitio* : quorum [103] nihil accidere, niſi [104] agentis culpa, poteſt. Ut recte autem finiamus, ita fiet, ſi prius in animo conſtituerimus, quid velimus efficere. Sic enim accommodari ad voluntatem verba poterunt. Atque ut a notiſſimo exemplo, quo ſit res lucidior, non recedamus: *Qui privatam pecuniam de templo* [105] *ſurripuit, ſacrilegii reus eſt.* Culpa manifeſta: quæſtio eſt, an huic crimini nomen, quod eſt in lege, conveniat. Ergo ambigitur, an hoc ſacrilegium ſit. [106] Accuſator, quia de templo ſit ſurrepta pecunia, utitur hoc nomine. Reus, quia privatam ſurripuerit, negat eſſe ſacrilegium; ſed furtum fatetur. Actor ergo ita finiet: *Sacrilegium eſt ſurripere aliquid* [107] *de ſacro.* [108] Reus ita finiet: *Sacrilegium eſt ſurripere aliquid ſacri.* Uterque alterius *finitionem* impugnat. [109] Ea duobus generibus evertitur, ſi aut falſa eſt, aut parum plena. Nam illud tertium, niſi ſtultis, non accidit, ut nihil ad quæſtionem pertineat. Falſa eſt, ſi dicas: *Equus eſt animal rationale*; nam eſt equus animal, ſed irrationale. [110] Quod autem commune cum alio eſt, deſinet eſſe proprium. Hic reus ſaltem dicit eſſe *finitionem* accuſatoris: [111] accuſator autem non poteſt dicere [112] falſam rei. Nam eſt *ſacrilegium, ſurripere aliquid ſacri.* Dicit parum plenam; adjiciendum enim, [113] *aut ex ſacro.* Maximus autem uſus, in approbando refellendoque

90. *Hæc quoque . . . . eſſe facienda.*] Hoc eſt, ad certa conceptaque verba, Logicorum more, definitiones rerum adſtringere. CAPPER.

91. *Ut expediet cauſſæ.*] *Ut expediet* : MSS. Alm. Voſſ. ſec. Obrecht.

92. *Et brevi.*] *Et* non habet V. C. Alm.

93. *Tum elegans.*] *Cum elegans* : Voſſ. ſec.

94. *Ejus certus ordo eſt.*] *Diſpoſitionem* capitum *finitionis* & tractationem ponit Boetius aliquanto fuſius; ait enim primum definiendum eſſe, mox *definitionem* confirmandam, deinde adverſarii *finitionem* infirmandam, poſtremo *finitionem* noſtram ad ſpeciem deducendam & applicandam TURNEB. Vide Boetii opuſculum de *definitione* pag. 648. & ſequent. edition. Baſil. 1546. CAPPER.

95. *An hoc ſit.*] Ex hac parte *ſtatus definitivus* aliquam cum *conjecturali* habere videtur affinitatem; tunc enim quæritur an τῷ ὄντι res ſit quod ipſam eſſe dicimus. CAPPER.

96. *Quam ut in rem finitionem applices.*] Ut particula eleganter huic adverbio *quam* ſubjicitur, cum non ad nomen, ſed ad verbum refertur. Quare hoc loco quoque & Fabii elegantia *ut* particulam expoſcit, & ita in quibuſdam exemplaribus legitur: *quam ut in rem finitionem applices.* REGIUS. *Quam in rem*; Voſſ. ſec. Locat. Baſil. *quam ut finitionem applices* : Ald. *quam ut in finitionem applices* : V. C. Alm.

97. *In eo quid ſit.*] Alludere Fabius videtur ad Græcam locutionem ἐν τῷ τί ἐστι, quæ Dialecticis & Ariſtoteli præſertim familiariſſima eſt. CAPPER.

98. *Ubi nobis ipſis.*] *Nobis ipſi*; V. C. Alm.

99. *Contradictionem.*] Vulgo dicimus oppoſitiones & *objectiones* ex parte adverſaria. CAPPER.

100. *Duos fines.*] Duas afferre *definitiones* : hinc Donatus in Terentii Eunuchum Act. v. ſcen. 5. v. 18 *cauſſam finalem* vocat, quam Fabius & alii *ſtatus definitivi* nomine indicarunt. Non leviter hic erraverat Abbas *de Pure*, qui vertit, *etablir deux fins* : ſed nullus finis eſſet, ſi omnes illius interpretis παροράματα vellem recenſere. CAPPER.

101. *At in foro.*] Ut *at in foro* legatur, ſenſus expoſcit. REGIUS. In foro tractat quædam *finitionis* vitia, quæ tamen non ſunt ejus dumtaxat propria, ſed etiam argumentorum reliquorum, ut eſt apud Ciceronem in lib. *de Inventione*. TURNEB.

102. *An communis.*] Rei controverſæ cum aliis rebus. Nam, ut ait paulo infra, *quod commune cum alio eſt, deſinet eſſe proprium.* CAPPER.

103. *Nihil non accidere.*] *Nihil accidere, niſi agentis culpa poteſt* : MSS. Bodl. Alm. Voſſ. ſec. Locat. Ald. Par. Colin. Vidor. Obrecht. Alteram lectionem his conceptam verbis: *quorum nihil non accidere agentis culpa poteſt*, exhibent editiones Vaſcoſ. Steph. Lugduno-Batav. &c. cui nec ſua probabilitas deeſt. CAPPER.

104. *Agentis.*] Hoc eſt, oratoris, qui forenſes *cauſſas* agit. CAPPER.

105. *Surripuit.*] *Surrepit* : Locat. Ald. Baſil. Gryph. Colin.

106. *Accuſator.*] Accuſator *finitionem* ſacrilegii ſumit a loco, re omiſſa: reus autem *finitionem* ducit a re, loco omiſſo: juriſconſulti tamen deciderunt hanc controverſiam poſterioribus ſeculis, dixeruntque, commune eſſe furtum, ſi quis rem privatam de loco ſacro ſurripiat: exiſtimant tamen hoc factum aliquanto gravius eſſe puniendum. TURNEB. Vide Leg. 5. Digeſt. ad Legem Jul. pecul. ſed contrarium ſtatuitur in Jure Canonico XVII. quæſt. 4. cap. *Quiſquis*. CAPPER.

107. *De ſacro.*] Supple, loco, id eſt, de templo, non autem aliquid ſacri, ſeu de ſacris rebus; nam ſi de rebus Deo conſecratis aliquid ſurripuiſſet, manifeſte ſacrilegus foret. CAPPER.

108. *Reus ita finiet.*] *Reus ſic finiet* : Voſſ. ſec.

109. *Ea duobus generibus.*] *Finitio* adverſarii (ut ait Boetius) bifariam impugnatur, vel a vitiis definitionis, vel cum *finitionem* quidem concedimus, ſed noſtram meliorem comparamus & contendimus: poſterius membrum omiſit Fabius. Porro vitia *finitionis* ſunt, ſi amplius complectitur, vel ſi minus; aut ſi falſa eſt: addit Cicero, ſi *definitio* eſt turpis, aut inutilis. TURNEB.

110. *Quod autem commune.*] De parum plena *definitione* hoc dicitur; niſi enim ſit propria *definitio* rei definitæ, parum plena eſt, atque imperfecta, neque cum re definita converti poteſt, id quod imprimis exigitur in *definitione*. REGIUS.

111. *Accuſator autem poteſt.*] Niſi *non* adſcribatur, ratio, quæ ſubjicitur, repugnare propoſitioni videbitur. Eſt enim ſacrilegium ſine controverſia, ſurripere aliquid ſacri: utrum autem ſit ſacrilegium de ſacro res privatas ſurripere, Severus & Antoninus imperatores, ut ſcribit Marcianus leg. 5. ff. Leg. Jul. peculat. declararunt: & Paulus leg 9. ff. eod. REGIUS. *Non* omittit Locat. Cæterum hac de re aliud in antiquo jure civili definitum, aliud in canonico, ut paulo ſupra notavimus. CAPPER.

112 *Falſam rei*] *Falſam eſſe rei* : Ald.

113. *Aut ex ſacro.*] *Aut de ſacro* : Voſſ. ſec.

[114] *fine*, [115] *propriorum* ac [116] *differentium*, nonnunquam etiam *etymologiæ*. Quæ tamen omnia, ficut in cæteris, confirmat [117] æquitas, nonnunquam [118] etiam *conjectura* mentis. *Etymologia* maxime rara eft: [119] *Quid enim eft aliud* tumultus, *nifi perturbatio tanta, ut major timor oriatur? Unde etiam nomen ductum eft tumultus.* Circa *propria* ac *differentia* magna fubtilitas; ut cum quæritur, [120] an *addictus*, quem lex fervire, donec folverit, jubet, fervus fit. Altera pars finit ita: *Servus eft, qui eft jure in fervitute.* Altera: *Qui in fervitute eft eo jure, quo fervus*; aut, ut antiqui dixerunt, qui *fervitutem fervit.* [121] Quæ *finitio*, etiamfi diftat aliquo, nifi tamen *propriis* & *differentibus* adjuvetur, inanis eft. Dicet enim adverfarius, fervire eum fervitutem; aut eo jure, [122] quo fervum. Videamus ergo *propria* [123] *differentia*que liberorum, quæ [124] libro quinto leviter in tranfitu attigeram. Servus, cum manumittitur, [125] fit libertinus: *addictus*, recepta libertate, eft ingenuus. Servus [126] invito domino libertatem non confequetur: *addictus* folvendo, citra voluntatem domini, confequetur. [127] Ad fervum nulla lex pertinet: *addictus* legem habet. [128] *Propria* liberi, quæ nemo habet, nifi liber, [129] prænomen, nomen, cognomen, [130] tribum: habet hæc *addictus*. [131] Excuffo *quid fit*, prope peracta eft quæftio, [132] *an hoc fit*. Id enim agimus, ut fit *cauffæ* noftræ conveniens [133] *finitio*. Potentiffima autem eft [134] in ea *qualitas*, an amor, an infania. Huc pertinebunt probationes, [135] quas Cicero dicit [136] *proprias* effe *finitionis*, *ex antecedentibus*, *confequentibus*, *repugnantibus*, *adjunctis cauffis*, [137] *effectis*, *fimilibus*: de quorum argumentorum natura [138] dictum eft. Breviter autem pro Cæcina Cicero *initia*, *cauffas*, *effecta*, *antecedentia*, *confequentia* complexus eft: *Quid*

114. *Fine.*] Hoc eft, *definitione*, quæ vel τῷ *finis* nomine fæpius apud Rhetoras defignatur. CAPPER.

115. *Propriorum.*] Quid fit τὸ *proprium*, & quot modis dicatur, vide apud Dialecticos. CAPPER.

116. *Differentium.*] *Differentiarum* dicerent hujus ætatis Dialectici. CAPPER.

117. *Æquitas.*] Ἐπιείκεια, hoc eft, benigna ftricti juris interpretatio. CAPPER.

118. *Etiam conjectura.*] *Et conjectura*: V. C. Alm. *Conjectura mentis.*] Tractatio *ftatus conjecturalis* de mente, de animo ejus, qui aliquid fecit. &c. *ftatus* autem *conjecturalis* quæftionem facti fignificat, ut jam aliquoties annotavi. Vide cap. 2. initium, ubi fic habet Fabius: *Conjectura omnis, aut de re, aut de animo eft.*] CAPPER.

119. *Quid enim eft aliud.*] Ex octava Ciceronis Philippica cap. 1. fumptum eft *etymologiæ* exemplum. REGIUS.

120. *An addictus, quem lex, &c.*] Cicer. pro Flacco: *Heraclides quidam Hermippo addictus eft, cum judicatum non faceret.* PITHOEUS. Vide fupra lib. III. cap. 6. Debitores creditoribus, donec folverent, in quoddam fervitutis genus addicebantur: unde *addicti* & *nexi* vocabantur. Plura vide apud Tit. Liv. & cæteros τῶν Ῥωμαικῶν fcriptores. CAPPER.

121. *Quæ finitio, etiam fi diftat aliquo.*] Ita quidem legitur, fed citra ullum fenfum Fabio dignum. Quare duo verba mihi videntur corrigenda, ut, pro illo *diftat*, *conftat*; &, pro *aliquo*, legatur *æquo*, hoc modo: *quæ finitio etiam fi conftat æquo.* REGIUS. *Etiam fi diftat aliquo*: MSS. Bodl. Alm. Voff. fec. Vallæ. Locat. Colon. Obrecht. marg. Bafil. Raphaelis Regii emendatio, quam fecuti funt Vafcof. Stephan. Lugduno-Batav. editt. &c. neceffaria non erat. CAPPER.

122. *Quo fervum videamus.*] Diftinctio, minus fcite appofita, totum perturbat hunc fenfum; *videamus* enim ad fequentis fenfus initium eft rejiciendum. REGIUS.

123. *Differentiaque liberorum.*] *Liberorum* non habet V. C. Alm.

124. *Libro quinto.*] Hæc omittunt Voff. fec. & Obrecht. Vide lib. V. cap. X.

125. *Fit libertinus.*] Poffet quis forte fufpicari legendum effe *libertus*; quia *libertinus* proprie dicitur ὁ τῷ liberto filius: fed *ii* liberti quoque vocantur aliquando *libertini* per oppofitionem τῷ ingenuis. CAPPER.

126. *Invito domino non confequetur.*] Et fenfus *libertatem* adfcribi poffet, & ita in quibufdam legitur exemplaribus. Sed mihi alter fenfus maxime neceffarius in omnibus exemplaribus. Sed mihi alter fenfus maxime neceffarius in omnibus exemplaribus, quæ quidem ego legerim, prætermiffus hic deeffe videtur: cum enim Fabius differentiam inter *addictum* & fervum exponat, fi fervus invito domino non poteft confequi libertatem, *addictus* fane etiam invito domino eam confequetur folvendo: hoc autem verbum *confequetur* repetitum erroris caufa fuiffe videtur; ita namque a Fabio fcriptum forfitan fuiffe: *Servus invito domino libertatem non confequetur. Addictus folvendo citra voluntatem domini confequetur.* REGIUS. Non habebant illa a Regio addita MSS. Alm. Voff. fecund. Locat. nec Vallæ liber.

127. *Ad fervum nulla, &c.*] *Servi*, ex fententia jurifconfultorum, *caput non habent*: quocirca jus civile ad eos non pertinet, cum cives non fint, nec proinde lex ulla. TURNEB.

128. *Propria liberi.*] Servi olim nomen fuorum herorum habebant, ut docet Plinius: unde dicebantur *Marcipores*, *Publipores*; id eft, fervi Publii, aut Marci; aut certe nomen intelligit ipfius familiæ & gentis, quod deerat fervis. TURNEBUS. Accuratius Alex. ab Alex dier. Genial. lib. V. cap. 4. ubi & de fervis & *addictis*. ALMELOV.

129. *Prænomen, nomen, cognomen.*] Prænomen eft, verbi gratia, *Marcus*, nomen *Tullius*, cognomen *Cicero*. CAPPER.

130. *Tribum.*] Romanus populus in triginta quinque tribus olim dividebatur, quarum nobiliores erant rufticæ; urbanæ vero ignobiliores. Caufam affert alicubi Titus Livius. CAPPER.

131. *Excufo quid fit.*] *Excuffo* fcribendum, ne videatur effe verbum, cum fit participium. REGIUS. *Excuffo quid fit.*] Τῷ quid fit, perpenfo diligenter; expenfa quæftione illa, videlicet quid fit res. CAPPER.

132. *An hoc fit.*] An res definita hoc ipfum fit, quod eam effe noftra in definitione declaravimus. CAPPER.

133. *Finitio potentiffima.*] Male hic quoque adhibita diftinctione confunditur fenfus. *Potentiffima* enim fequentis fenfus eft initium. REGIUS.

134. *In ea qualitas, an amor.*] Potentiffima eft in ea definitione facienda confideratio qualitatis; cum quæritur an verbi gratia amor, an infania hunc hominem ad agendum impulerit, an ejus actio fit infana, an ex amore profecta: ubi vides agi de ipfius actionis qualitate, quæ, quamvis proxime & directe non conftituat proprie dictum *qualitatis ftatum*, ad eum tamen quadantenus pertinet, ut infra dicetur ad cap 4. hujus libri. CAPPER.

135. *Quas Cicero dicit.*] Ex Cicerone aliter hic locus eft legendus: *confequentibus, repugnantibus, adjunctis, cauffis, & effectis*: ut *adjunctum* non fit *loci* nomen, fed nomen adjectivum: aliöqui *locus ab adjunctis* proprius eft *conjecturæ*, non *finitionis*. TURNEB. Vide Ciceron. *Topica* circa fin. ubi abunde reperies unde Turnebiani Commentarioris notam ad hunc quidem locum probare poffis. CAPPER.

136. *Proprias effe finitionis.*] *Finitionis* legendum effe, ne admonitione quidem dignum effe videtur. REGIUS. Hoc Cicero in *Topicis*. Scribe autem *finitionis*, cafu genitivo; funt enim *loci* quæftionis *de eodem & altero.* PHILAND. *Finitiones*: MSS. Alm. Locat. Ald.

137. *Effectis.*] *Effectibus*, Voff fec.

138. *Dictum eft.*] Lib. V. cap. 10.

igitur [139] *fugiebant? propter metum. Quid metuebant? vim videlicet. Poteſtis igitur principia negare, cum extrema* [140] *conceditis?* [141] Sed ſimilitudine quoque uſus eſt: *Quæ vis in bello appellatur,* [142] *ea in otio non appellabitur?* [143] Sed etiam *ex contrario* argumenta ducuntur; ut ſi quæratur *an* [144] *amatorium, venenum ſit, necne*; quia venenum, amatorium non ſit. Illud alterum genus, quo ſit manifeſtius adoleſcentibus meis, (meos enim ſemper adoleſcentes putabo) hic quoque [145] fictæ controverſiæ utar exemplo: *Juvenes, qui convivere ſolebant, conſtituerunt ut* [146] *in litore cœnarent. Unius, qui cœnæ defuerat,* [147] *nomen tumulo, quem exſtruxerant, inſcripſerunt. Pater ejus, a transmarina peregrinatione cum ad litus idem appuliſſet, lecto nomine ſuſpendit ſe.* Dicuntur hi cauſſa mortis fuiſſe. Hîc *finitio* eſt Accuſatoris: *Per quem factum eſt, ut quis perierit, cauſſa mortis eſt.* Rei eſt: *Qui fecit quid ſciens, per quod* [148] *perire homini neceſſe eſſet.* Remota [149] *finitione*, accuſatori ſat eſt dicere: *Cauſſa mortis fuiſtis;* [150] *per vos enim factum eſt, ut homo periret; quia, niſi vos illud feciſſetis, viveret.* [151] Contra non ſtatim, per quem factum eſt, ut quis periret, is damnari debet, ut accuſator, teſtis, judex rei capitalis. Nec undecumque cauſſa fluxit, ibi culpa eſt; [152] ut ſi cui quis profectionem ſuaſerit, [153] ut ad amicum accedat trans mare, & is naufragio perierit; ad cœnam invitarit, & is cruditate illic contracta deceſſerit. Nec fuit in cauſſa mortis ſolum adoleſcentium factum; ſed credulitas ſenis, & in dolore ferundo infirmitas; denique, ſi fortior fuiſſet aut prudentior, viveret. Nec mala mente fecerunt; & ille potuit vel [154] ex loco tumuli, vel ex opere tumultuario ſuſpicari non eſſe monumentum. Qui ergo puniri debent? in quibus omnia ſunt homicidæ, præter manum. Eſt interim certa *finitio*, de qua inter utramque partem convenit; ut Cicero dicit: [155] *Majeſtas eſt in imperio, atque in omni populi Romani dignitate.* Quæritur tamen, an majeſtas minuta ſit; ut [156] in *cauſſa* Cornelii quæſitum eſt. Sed hîc etiam ſimilis videri poteſt [157] *finitivæ*: tamen, [158] quia de *finitione* non ambigitur, [159] *judicatio* [160] eſt *qualitas*, atque ad eum potius *ſtatum* reducenda, [161] ad cujus forte

139. *Fugiebant, quid metuebant*] Duo verba hic adſcribenda eſſe, & ex oratione Ciceronis (pro Cæcina cap. 15.) percipitur, & ita in quibuſdam exemplaribus legitur: *Quid igitur fugiebant? propter metum.* REGIUS. Omittunt illa MS. Bodl. Ven. Locat.

140. *Conceditis*] *Concedatis*: MSS. Alm. Voſſ. ſec.

141. *Sed ſimilibus quoque.*] *Sed ſimilitudine quoque*; MSS. Bodl. Alm. Voſſ. ſec. Andr. Locat. Ald. Par. Colin. Vaſc. Steph. Baſil. Gryph. Vidov. Obr.

142. *Ea in loco non.*] Pro *loco*, *otio* mihi legendum videtur, atque ita Ciceronem ſcriptum reliquiſſe puto. REGIUS. Eſt ex cap. 15.

143. *Sed ex contrario.*] *Sed etiam ex contrario*; V. C. Alm. Obrecht.

144. *Amatorium.*] Supple, poculentum: φίλτρον Græci dicunt. CAPPER.

145. *Fictæ controverſiæ.*] Quam vulgo *declamationem* Latini Rhetores, Græci μελέτην appellant. CAPPER.

146. *In litore cœnarent.*] Ut ſolebant veteres, cum genio indulgere vellent, locum late maris arbitrum eligere: unde Ἀκτάζειν apud Græcos. Vide cl. Grævium ad Ciceronem v. Verr. cap. 25 & 31. ad ix. ad Famil. Epiſt. 6. & Lipſ. ad Tacit. III. Hiſt. 64. & Epigramma lepidum in Anthol. lib. I. cap. 47 pag. 250. hinc paſſim *amœna litora* celebrantur. Vide Pacat. paneg. Theod. cap. 9. BURMAN.

147. *Nomen tumulo inſcripſerant.*] Quaſi revera mortuus eſſet, qui ad conſtitutum convivium non veniſſet, cum vita illis videretur genio indulgere, ut pluribus docuerunt viri eruditi ad Petron. cap. XXXIV. & XLIV. & Marcil. ad Perſ. Sat. I. v. 8. BURMAN.

148. *Perire homini neceſſe eſſet.*] Subauditur, is eſt cauſſa mortis. CAPPER. *Neceſſe eſt.*] *Neceſſe eſſet*; Vaſc. Steph. Lugduno-Batav. Obrecht.

149. *Finitione accuſatoris ſat eſt dicere.*] *Accuſatori*, litera s eraſa, legendum. REGIUS. *Accuſatoris eſt*; Voſſ. ſecund. Colbert.

150. *Per vos enim factum eſt.*] *Actum eſt*; MSS. Alm. Voſſ. ſec. Colb. Locat. Ald. Baſil. Gryph. Colin.

151. *Contra.*] Supple, dicet reus, vel rei patronus. CAPPER.

152. *Ut ſi cui quis.*] *Ut ſi quis*; Locat. Ald.

153. *Ut ad amicum acceſſerit*] A vocali adſcripta, *aut*, loco illius *ut*, mihi legendum videtur; nam & is, qui ſuaſit profectionem, & amicus, ad quem quis trans mare acceſſit, cauſſa mortis videri poſſunt; cum tamen nequaquam ſint. REGIUS. *Ut ad amicum*; Voſſ ſec. Locat. Ald. Vaſc. Steph. Roign. Gryph Colin. Vidov. Oxon Obrecht. *accedat* etiam Valcoſ. Stephan. Roign. Vidov. Oxon. Obrecht.

154. *Ex loco tumuli*] *Ex loco tumultuo*; MS. Bodl. Voſſ. ſec. Locat. Ald. Baſil. Par. Vaſc. Steph. Colon. Colin. & ita legendum cenſeo; nam ex loco colligere poterat, eſſe tumulum alicujus naufragio ejecti. non filii, qui remanſerat domi. nec ſe commiſerat mari; ideoque, ſi ſua morte domi obiiſſet, illatus fuiſſet monumento, non tumulo: ſi vero legamus *ex loco tumuli*, poterat eſſe fallax hoc indicium; nam & ſepulchra in litoribus fuiſſe ſæpe erecta illud, quod de Annibale narrat Liv. XXX. 35. oſtendit, & plura ſunt ubique obvia: ſed certior eſt ex tumultuario opere ſuſpicio, quia ejectos naufragio in litus ſolebant lapidibus & terra tralatitia humanitate operire. De quo more vide ad Petron. cap. CXIV. quæ adnotarunt viri docti: & ita duplici indicio, ex loco, & opere poterat colligere tumulum, non monumentum eſſe; nam proprie *tumulus* dicebatur ita temere congeſta arena, vel terra. Vide Serv. ad Virgil. Æneid. III. 2. & alios ad VI. 505. BURMAN. Qui ad totius orationis contextum, & præſertim ad geminatam particulam *vel* attenderit, is mecum fatebitur eam præferri oportere lectionem, quæ in quibuſdam antiquis editionibus occurrit, & ſic habet: *vel ex loco tumuli*, prout etiam legitur in Lugduno-Batav. edit. quæ *Variorum* nomine ſolet indicari. CAPPER.

155. *Majeſtas eſt in imperio.*] Præterea apud Ciceron. in *Partit.* cap. 30. legitur: *Majeſtas eſt imperii, atque in omni populi Romani dignitate.*

156. *In cauſſa Cornelii.*] Vide Ciceronian. oration. fragmenta. CAPP.

157. *Finitivæ.*] Subintelligitur *quæſtioni*, vel *cauſſæ*, vel *hypotheſi*, &c. & *ſtatus* ipſe *definitivus* indicatur. CAPP.

158. *Quia definitione.*] *De finitione* diviſim legendum. REGIUS. *Definitione*: Locat. *De finitione non ambigitur.*] Hoc eſt, de definitione illius criminis, quod vocant minutæ, vel læſæ Majeſtatis. CAPPER.

159. *Judicatio.*] Τὸ κρινόμενον, quod idem fere eſt ac *ſtatus*, ſaltem ſecundum Fabii ſententiam, quam expoſuit cap. XI. lib. III. CAPPER.

160. *Eſt qualitas.*] *Qualitatis*: MSS. Alm. Obr.

161. *Ad ejus forte quidem.*] Loco *ejus* legendum eſt *cujus*; & *quadam*, pro illo *quidem*, hoc modo: *ad cujus forte quadam venemus mentionem.* REGIUS. *Quidem*: Voſſ. ſec. Locat. marg. Baſil. *quamdam*: Obrecht. *Forte quadam.*] Tam

quadam venimus mentionem : [162] sed & erat ordine proximus locus.

enim dicitur *sors sortis*, quam *sors sortis* : hinc *forte fortuna*, pro *τῇ forte & fortuna*, per figuram, quam Grammatici vocant ἐν παραλλήλῳ, ubi subintelligitur [illegible], ut patet ex Eustathio ad Iliad. [illegible] pag. 984. en tibi doctissimi Commentatoris verba : τὸ δὲ συγκρίσεως καὶ συναναλήψεως ἄγγεται, [illegible] ἐν παραλλήλῳ [illegible]; hoc est, hæc verba [illegible] & [illegible] eumdem sensum exhibent ex positione, quam *parallelam* appellant. CAPPER.

162. *Sed & erat.*] *Sed erat :* Voss. sec.

CAPUT IV.

De [1] qualitate.

V. [2] EST autem *qualitas* alia de summo genere, atque ea quidem non simplex. Nam & qualis sit cujusque rei natura, & quæ forma, quæritur : *an immortalis anima : an humana specie Deus* ; [3] & de magnitudine ac numero : *quantus sol :* [4] *an unus mundus.* Quæ omnia [5] *conjectura* quidem colliguntur, quæstionem tamen habent [6] in eo, *qualia sint.* Hæc & [7] in *suasoriis* [8] aliquando tractari solent ; [9] ut si Cæsar deliberet, *an Britanniam impugnet* ; *quæ sit Oceani natura* ; *an Britannia insula*, (nam [10] tum ignorabatur) *quanta in ea terra*, *quo numero militum aggredienda*, in consilium ferendum sit. Eidem [11] *qualitati* succedunt facienda, ac non facienda ; appetenda, vitanda : [12] quæ in *suasorias* quidem maxime cadunt, sed [13] in controversiis quoque sunt frequentia : hac sola differentia, quia illic de futuris, hic de factis agitur. [14] Item *demonstrativæ* partis omnia sunt in hoc *statu* : factum esse constat : quale sit factum, quæritur. Lis est omnis aut de præmio, aut de pœna, aut de quantitate. [15] Igitur primum genus *caussæ*, aut simplex, aut *comparativum.* Illic quid æquum, hic quid æquius, aut quid æquissimum sit, excutitur. Cum de pœna judicium est, a parte [16] ejus, qui *caussam* dicit, [17] aut defensio est criminis, [18] aut imminutio, [19] aut excusatio, aut, ut quidam putant, [20] *deprecatio.*

1. *Qualitate.*] *Qualitas & ποιότης & ποσότητα significat.* ANONYM. Sed hæc nescio cujus nota, nisi benignæ interpretationis ope molliatur, incautis lectoribus erit fraudi ; neque enim qualitas *ποσότητα* (*quantitatem*) significat dicit quidem Fabius *hæc omnia* [etiam ea de magnitudine ac numero] *quæstionem habere in eo qualia sint* ; verum sic intelligendus est : *Quæ pertinent ad quantitatem*, hoc est, *res magnitudinem vel numerum*, *ea specialem quæstionis oratoriæ* statum non *constituunt*, *sed ad* statum qualitatis *revocantur.* CAPPER.

2. *Est autem qualitas.*] *Qualitas de summo genere* est, in qua quæritur de tota rei natura : adjicit ei etiam quantitatem Fab. Hæc quæstio non solet cadere in *caussas* forenses : alia est quæstio de rebus *qualitati* subjectis, ut de honesto & turpi, de utili & inutili, justo & injusto : hæc quæstio in *caussas deliberativas*, *demonstrativas*, *judiciales* sæpe cadit. TURNEB.

3. *Et de magnitudine ac numero.*] Fabius enim quantitatem ipsam qualitati subjicit & ad *statum qualitatis* revocat, ut patet ex sequentibus, ubi ait in hoc ipso cap. *Hic est ille qui a quibusdam dicitur status quantitatis ; sed ea ex qualitate facti constituitur, eoque nobis sub hoc esse statu videtur* : & paulo post, *quantitas .... plerumque eidem* [qualitati] *subjacet.* CAPPER.

4. *Et an unus mundus.*] Copula *&*, ut redundans, expungenda videtur. REGIUS. *Et* habent Voss. sec. Locat. Basil. Gryph. Vidov.

5. *Conjectura quidem.*] Igitur eadem quæstio simul pertinet ad *statum conjecturalem* & ad *statum qualitatis* ; sed diverso modo : sic supra cap. 2. *quæritur per conjecturam & quantitas & qualitas* : jam notavimus aliquid esse inter quosdam *status* affinitatis. CAPPER.

6. *In eo qualia sint.*] Græci felicius ἐν τῷ ποιά ἐστι. CAPP.

7. *In suasoriis.*] Subauditur, orationibus, *caussis*, hypothesibus, quæ scilicet in *suasorio* seu *deliberativo* genere versantur. CAPPER.

8. *Aliquando tractari.*] *Aliquando* deest in Voss. sec. & Obr. *tangi* ; marg. Sich. Basil.

9. *Ut si Cæsar.*] Cæsar, cum in Galliis esset, resque gereret, naves exstruxit, ac in Britanniam trajecit, hactenus fama & nomine dumtaxat cognitam : Britannos aliquot præliis afflixit, regique tributum imposuit, & obsides imperavit. TURNEB. *Ut Cæsar* ; Voss. sec.

10. *Tunc ignorabatur.*] Atqui ipse Cæsar sæpissime insulam vocat, & lib. v. de Bell. Gal. capp. 12. & 13. describit, ut triquetram : sed suis temporibus adulari volunt, cum a Domitiano in formam provinciæ redacta fuit, & simul Agricolæ hanc gloriam tribuere, quo Britanniæ præfecto, primum circumnavigata fuit, & ita plane confectis esse insulam. Vide Tacit. vit. Agric. cap. 10. & Dion. Cass. lib. LXVI. pag. 754. Locat. & Aldus vero ita distinguunt : *an Britannia insula* ; *nam tum ignorabatur quanta in ea terra.* BURM.

11. *Qualitati succedunt.*] *Statui qualitatis* tanquam generi suo subjiciuntur, ut totidem species. CAPPER.

12. *Quæ in suasorias.*] Vide quæ mox notabamus ad illud, *in suasoriis.* CAPPER.

13. *In controversiis.*] Ἐν τοῖς ἀγῶσι, in orationibus & *caussis*, quæ ad *judiciale* genus pertinent. CAPPER.

14. *Item demonstrativæ.*] *Deliberativa* materia & *demonstrativa* maxime continetur *qualitate* : alii tamen *status* in eas *caussas* cadere possunt, ut docuit Fab. lib. III. Trapezuntius certe existimat *statum pragmaticum*, in quo de faciendo vel non faciendo quæritur, semper cadere in *deliberativam* materiam. TURNEB. *Demonstrativæ partis omnia.*] Omnia quæ spectant ad genus orationis *demonstrativum*, ubi de laude aut vituperatione agitur. CAPPER.

15. *Igitur primum.*] *Igitur* non habet Voss. sec.

16. *Ejus qui caussam dicit.*] Τοῦ ἀπολογουμένου, ἢ φεύγοντος, rei vel accusati. CAPPER.

17. *Aut defensio est criminis.*] Per *statum qualitatis absolutum* de quo, mox aget Fabius. CAPPER.

18. *Aut imminutio.*] *Statum* quantitatis quidam vocant, ut patet ex sequentibus, ubi sic legitur : *videndum an minuti culpa possit* : *hic est ille qui a quibusdam dicitur* status *quantitatis.* CAPPER.

19. *Aut excusatio.*] Per *statum qualitatis assumptivum*, de quo paulo post fiet mentio. CAPPER.

20. *Aut deprecatio.*] Ab aliis dicitur concessio, *status venialis* ; Græce συγγνώμη. Vide Hermogenis *partitiones.* CAPPER.

Defensio longe potentissima est, qua ipsum factum, quod objicitur, dicimus honestum esse: *Abdicatur aliquis, quod invito patre militarit, honores petierit, uxorem duxerit:* tuemur, quod fecimus. Partem hanc [21] vocant Hermagorei κατ' ἀντίληψιν, [22] ad intellectum id nomen referentes. Latine ad verbum [23] translatam non invenio: *absolutam* appellant. Sed enim de re sola quæstio, justa sit ea, necne: [24] justum omne continetur natura, vel [25] constitutione. Natura, [26] quod sit secundum cujusque rei dignitatem. Hæc sunt pietas, fides, continentia, [27] & talia. Adjiciunt & [28] id, quod sit par: verum id non temere intuendum est. [29] Nam & vis contra vim, [30] & talio nihil habent adversum eum, qui prior fecit, injustitiæ; & non, quoniam res pares sunt, etiam id est justum, quod antecessit. Illa utrimque justa, eadem lex, eadem conditio; ac [31] forsitan ne sint quidem paria, quæ ulla parte sunt dissimilia. [32] Constitutio est in lege, more, judicato, pacto. Alterum est defensionis genus, in quo factum per se improbabile assumptis extrinsecus auxiliis tuemur: [33] id vocant [34] * κατ' ἀντίθεσιν. [35] Latini hoc quoque non ad verbum [36] transferunt; *assumptiva* enim dicitur *caussa*. In quo genere fortissimum est, si crimen caussa facti tuemur; qualis est [37] defensio Orestis, oratio Milonis. [38] Ἀντέγκλημα dicitur, quia omnis nostra defensio constat ejus accusatione, [39] qui vindicatur: *Occisus est, sed latro:* [40] *exsectus, sed raptor.*

21. *Vocant Hermagorei* κατ' ἀντίθεσιν.] Qui ita scribendum putant, non recte intellectum accipiunt; nam *intellectus* non solum pro parte illa animæ principali ponitur, sed pro significatione quoque frequentissime accipitur, ut hoc loco: quare ii mihi maxime probantur, qui κατ' ἀντίληψιν esse scribendum sentiunt; nam ἀντίληψις ad verbum Latine exprimi non potest. Transfertetur autem *susceptio contra aliquem*; hoc enim *statu* id, quod nobis objicitur, ita suscipimus, ut justum ostendamus, nullo extrinsecus assumpto remedio; ideoque a Latinis *absoluta* vocatur: sola vero omnium *statuum qualitas* in varias species separatur; nam neque *conjectura*, neque *finitio* species habent, sed modis quibusdam distinguuntur. REGIUS. Sic quoque appellat Hermogenes, qui in multis est imitatus Hermagoram: ἀντίληψις verti potest ad verbum *defensio*, quoniam factum simpliciter defendimus. Latini *absolutam* vocant *qualitatem*, quia absolute & simpliciter factum tuemur. TURNEB. κατ' ἀντίθεσιν; Voss. sec. Andr.

22. *Ad intellectum referentes.*] Hoc nomen ἀντίληψις, quod *contrasumptionem* significat, intelligunt Hermagorei non de corporea quapiam actione seu sumptione, sed de actione mentis & intellectus, qui, rem controversam tuendo, aliter & contra sumat, quam adversarius. CAPPER.

23. *Translatum non invenio.*] *Translatam non invenio, absoluta appellatur*: Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Obrecht. *translatam n. i. absolutam appellant*: Vidov. Steph. Gryph. Oxon.

24. *Justum omne.*] Justum est natura, jus illud naturale, quod nostris animis sponte est insitum: justum constitutione jus est illud, quod hominum institutione & legibus continetur: docet ergo Fab. quænam esse debeat tractatio in *qualitate absoluta*. TURNEB.

25. *Constitutione.*] Τῷ θέσει, hominum instituto, & ordinatione libera. CAPPER.

26. *Quod sit secundum ejusque rei.*] *Cujusque* legendum esse patet. REGIUS. *Fit*: V. C. Alm. Locat. Ald. Colin. *natura quod secundum*; Basil.

27. *Et alia.*] *Et talia*; Voss. sec. Locat. Ald. Vascos. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

28. *Id quod sit perversum.*] Quomodo *perversum* iis, quæ natura sunt justa, adjici possit, viderint ii, qui nihil in istis exemplaribus, perinde atque ipsorum auctorum manu scriptis, immutandum putant. Ego vero ab instituto non recedens hunc quoque sensum, citra omnem dubitationem corruptum, me emendasse credo; non enim perversum, sed *par: verum*, ita ut *verum* sequentis sensus initium sit, legendum procul dubio affirmarim: sic autem legendum esse, & sequentia facile indicant, & ex Ciceronis II. *Rhetor.* cap. 22. aperte colligitur, ubi juris partes itidem enumerantur, inter quas *par*. REGIUS *Perversum*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *par adversum, id non*; Ald. Basil.

29. *Nam & vis.*] Vis contra vim par existimatur: male tamen; nam qui prior vim infert, magis peccat; nec, si magistratus aliquis vim illam pari repulerit, effecerit, ut non prior ille, qui vim fecit, peccaverit: forte tamen hoc loco *talio* commode legi possit, quam induxerat lex duodecim tabularum apud Romanos: ejus ea est ratio, ut, si oculum erueris, oculus tibi eruatur. TURNEB.

30. *Et talia.*] *Et talio, nihil habent adversum eum, qui prior fecit, injustitiæ*: Obrecht. in cæteris fere edition. legitur: *& talia nihil habent adversum eum, qui prior fecit injuste.* CAPPER.

31. *Forsitan ne sint.*] *Nec sint*; Locat. Ald.

32. *Constitutio.*] Vel est *conjecturalis*, vel *legitima*, vel *juridicialis*; de quibus vide Cornific ad Heren. lib. I. cap. II. ALMEL. Sed hac quidem in locutione non agitur de oratoriarum quæstionum constitutionibus, neque de *statibus*; verum de eo quod constitutione, τῷ θέσει, id est, humano instituto, seu hominum ordinatione justum est, de legibus (ut aiunt) *positivis*, quatenus a jure & lege naturali distinguuntur: quod satis patet ex antecedentibus & ex totius Fabianæ orationis contextu; sic enim habet paulo supra: *justum omne continetur natura, vel constitutione.* Si doctissimus Almelovenius ad intelligendam veterum Rhetorum *technologiam* animum appulisset, huoc in errorem nunquam potuisset impingere. Vel unus hic locus abunde probat, quo verborum *technicorum* ignoratio viros etiam eruditos perducere soleat. CAPPER.

33. *Id vocant.*] Appellant ἀντίθεσιν, id est, *oppositionem*, προσληπτικὴν, propterea quod adversus factum improbabile, quod objicitur, aliquid extrinsecus opponimus. TURNEB. Sed nescio unde Turnebianus ille Commentator didicerit hunc *statum* a Græcis προσληπτικὴν appellari; hæc enim vox neque in Hermogene, neque in Græcis ejus interpretibus, neque in aliis, quos quidem legerim, Rhetoribus invenitur: formari tamen potuit a recentioribus Græculis, qui Latinorum *assumptivam* exprimere voluerint. CAPPER.

34. *Κατ' ἀντίθεσιν.*] MSS Bodl. Alm. Par. Vascos. Stephan. Gryph. Vidov. marg. Basil. κατ' ἄθεσιν; Obrecht προσληπτικὴ; cod. Voss. secund. marg. Vascos. & Steph. κατ' ἀντίθεσιν; Ald. marg. Basil. Sich. προσληπτικὴν; edit. Burman: sed omnes hujusmodi pravæ & depravatæ lectiones ex verborum *technicorum* ignorantia oriuntur; certo enim certius est hic legendum esse κατ' ἀντίθεσιν, ut supra κατ' ἀντίληψιν. Et sane *status qualitatis assumptivæ* ab Hermogene passim ἀντίθεσις, & aliquando ἀντιθετικὴ appellatur. Præterea, si *status* ille diceretur προσληπτικὴ στάσις, Latini ad verbum transtulissent *assumptivam caussam*: atque contrarium diserte asserit Fabius: *Latini*, inquit, *hoc quoque non ad verbum transferunt*; assumptiva *quum dicatur* caussa. CAPPER.

35. *Latine hoc.*] *Latini* legendum est. REGIUS. *Latini*: Locat. Ald. Obr.

36. *Transferunt.*] *Transtulerunt*; Voss. sec. Obr.

37. *Defensio Orestis.*] *Defensio facti Orestis*: manus viri docti in marg. edit. Gryph.

38. *Ἀντέγκλημα.*] *Ἀντέγκλημα* verti potest *recriminatio*, a Latinis vertitur *relatio criminis*, quia criminis caussa retorquetur in eum, qui passus est. TURNEB. Herennianus Rhetor *translationem* vocat. CAPPER.

39. *Qui vindicatur.*] Pro quo ultionem, seu pœnas a reo repetit, exigit accusator. CAPPER.

40. *Exsectus.*] Cautum est jure civili, ne quis eunuchus fiat: id etiam postea vetitum est canonibus sanctorum patrum. TURNEB. *Excæcatus*; MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Sich. Basil.

[41] Est & illa ex caussis facti ducta defensio [42] priori contraria, in qua neque factum ipsum per se, ut [43] in *absoluta* quæstione, defenditur; neque ex contrario facto, sed [44] ex aliqua utilitate aut reipub. aut hominum multorum, aut etiam ipsius adversarii, nonnumquam & nostra, si modo id erit, quod facere nostra caussa fas sit: quod sub [45] extrario accusatore & legibus agente prodesse nunquam potest; in domesticis disceptationibus potest. Nam & filiis pater, [46] in judicio abdicationis; & maritus uxori, si malæ tractationis accusabitur; & patri [47] filius, si dementiæ *caussa* erit, non inverecunde dicet, [48] multum sua interfuisse. In quo tamen [49] incommoda vitantis melior, quam [50] commoda petentis, est *caussa*. Quibus similia etiam [51] in vera rerum quæstione tractantur. Nam quæ in scholis abdicatorum, [52] hæc in foro exheredatorum a parentibus, & bona [53] apud * Centumviros repetentium ratio est; quæ illic [54] malæ tractationis, hîc [55] rei uxoriæ, cum quæritur, [56] utrius culpa divortium factum sit; quæ illic dementiæ, hîc [57] petendi curatoris. [58] Subjacet utilitati etiam illa defensio, [59] *si pejus aliquid futurum fuit*. Nam in comparatione malorum boni locum obtinet levius; ut si Mancinus fœdus Numantinum sic defendat, quod periturus, nisi id factum esset, fuerit exercitus Romanus. Hoc genus [60] *ἀντίστασις* Græce nominatur, *comparativum* nostri vocant. Hæc circa defensionem facti: quæ, si neque per se ipsam, neque adhibitis auxiliis dabitur, proximum est, in alium transferre crimen, si possumus. Ideoque [61] etiam in hos, qui jam scripti

41. *Est & ita.*] *Est & illa*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Vidov. Vascos. Steph. Oxon. Obrecht.

42. *Priori est contraria.*] *Est* verbum iterato positum eradatur, ne sensum confundat. REGIUS. *Est*; Voss. secund.

43. *In absoluta quæstione.*] Hoc est, *in statu qualitatis absolutæ*, vel *absoluto*, qui & *absoluta qualitas* aliquando appellatur. CAPPER.

44. *In aliqua utilitate*] Legendum *ex aliqua*. REGIUS. *in aliqua*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

45. *Extraneo accusatore.*] Alii *extrario* legunt. *Extrarius* autem accusator qui est, multi quærunt. Ego eum dici puto, qui non sit familiaris ac domesticus: ad quod aperte, quæ inferuntur, declarant. REGIUS. *Extrarium* appellat accusatorem, qui nobis consanguineus non est, non domesticus, non familiaris: *lege agere* vocat, ex legum præscripto *actionem* intendere, aut aliquid petere. TURNEB. *Extrario*; V. C. Alm. Vallæ lib. Steph. Colin. alii *extraneo*: quæ voces sæpe confusæ: male vero quosdam *extrarium* rejicere docuit Torrent. ad Suet. Vesp. 5.

46. *In judicio abdicationis.*] Vulgo, in *caussa*, seu lite exheredationis. CAPPER.

47. *Filio si dementiæ.*] Hic sensus mihi videtur depravatus; nam, ut statim subjicit Fabius, parentes in scholis interdum a filiis dementiæ accusari fingebantur. Quo igitur modo pater filio dicet, sua interfuisse, dementem se fuisse. Quapropter ego puto *patri* adscribendum, &, pro *filio*, *filius* legendum hoc modo: *filius patri, si dementiæ caussa erit*. REGIUS. *Filio si*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. de dementiæ crimine vide Scip. Gentil. ad Apulei. Apolog. pag. 190. *Si dementiæ caussa erit.*] Si filius patri litem intendat quasi dementi aut furioso, qui curatore bonorum indigeat. CAPPER.

48. *Multum sua interfuisse.*] Ipsum enim quod interest, dupliciter accipitur, ejus qui incommoda vitat, & qui petit commoda. PITHOEUS.

49. *Incommoda vitantis.*] Τοῦ φεύγοντος, id est, rei, seu defensuris. CAPPER.

50. *Commoda petentis.*] Vulgo petitoris, actoris, &c. CAPPER.

51. *In vera rerum quæstione.*] In *caussis* veris & forensibus, non autem fictis & scholasticis, quas vulgo *declamationes* vocant. CAPPER.

52. *Hæc in foro.*] Francius malebat *hic*.

53. *Apud consules repetentium.*] Qui non videt *repetentium* legendum esse, ucilius Grammaticæ, quam Rhetoricæ studeret. REGIUS. Nam Consules plerumque de gravioribus cognoscebant: paulo post ipse testatur exheredationem pertinere ad Centumvirorum judicium. SICHARD. *Repetentium*; Locat. unde error natus: *repetentium raro est*; Voss. sec. *proconsules*; margo Sich. Pro τῷ *Consules* hic legandum esse *Centumviros* jam olim conjecerat Cujacius, Observation. lib. IX. cap. 13. doctissimi viri conjecturam firmat, quod paulo post legitur: *Si exheredatum a se filium pater testatus fuerit .... omnis quæstio, an huic delicto pater debuerit ignoscere, & Centumviri tribuere debeant veniam.* Præterea de exheredatione cognoscebant Centumviri, ut patet e Sibrandi Siccama opusculo de judicio Centumvirali. Prava illa lectio *Consules* oriri potuit e compendiaria hujusmodi scriptura CV [Centumviros] pro qua scriba imperitus forte legit CN [Consules.] Vide quæ hoc de loco in præfatione ad hanc Quinctiliani editionem scripsimus. CAPPER.

54. *Malæ tractationis.*] Judicium, seu lis *malæ tractationis* erat *actio*, qua uxor divortium petebat & rem dotem suam repetebat eo nomine, quod pravos mariti sui mores ferre non posset, quod male tractaretur a viro, &c. unde appellatur aliter *actio rei uxoriæ*, & aliquando *actio de moribus*. CAPPER.

55. *Rei uxoriæ.*] Quæstio est *rei uxoriæ*, cum facto divortio disceptatur apud judices de dote; nam si mulieris culpa factum est divortium, pars dotis remanet apud virum; sin viri culpa, integra dos recipitur a muliere. TURNEBUS.

56. *Utrius culpa divortium factum.*] Boët. *Judicium uxoriæ rei est, quotiens post divortium de dote contentio est.* PITHOEUS.

57. *Petendi curatoris.*] Furiosi & dementes in perpetua sunt cura, neque unquam suorum bonorum sunt domini: curatores autem dicuntur, qui tanquam tutores adultis præficiuntur. TURNEB.

58. *Subjacet utilitati.*] Non solum est in comparatione collatio boni majoris, verum etiam mali minoris; nam malum minus, si cum graviore comparetur, videtur habere boni momentum. TURNEB. Horum autem verborum *subjacet utilitati*, sensus est hujusmodi: ad illam defensionis rationem, quæ ex utilitate repetitur, pertinet ut species ad suum genus. CAPPER.

59. *Si pejus aliquid.*] *Si spes aliquid*; MSS. Bal. Voss. sec. Colb. Andr. Ald.

60. *Ἀντίστασις.*] Ne ista quidem dictio a Latinis transfertur ad verbum: dici tamen potest *obstantia*, quoniam comparato bono obstamus, & resistimus: vox tamen Latina perfectius exponit *status* vim. TURNEB. Sed hoc in loco *ἀντίστασις* non est ab *ἱστάναι*, quatenus *stare* significat: verum sic ab *ἱστάναι*, quatenus *pendere*, *pensare*, *librare* denotat. Igitur Latine dici possec *contrapensio*, *contralibratio*, *contrapensatio*, vel *compensatio*, ut loquuntur quidam Latini Rhetores; inter cæteros Marius Victorinus expositione in 2. libr. Ciceron. *Rhetoric.* seu *de Invent.* pag. 212. Rhetor. Pithœan. & Sulpitius Victor ibid. pag. 267. Cicero & alii *comparationem* dicere maluerunt. Fabii ætate *genus comparativum* vocabant. CAPPER.

61. *Etiam in hos, qui jam scripti sunt.*] *Etiam in hoc, quod jam scriptum sit*, vel *a*; marg. Basil. *etiam in hos, qui jam descripti sunt status*; Obrecht.

funt, *flatus* visa est cadere [62] *translatio.* Interdum ergo culpa [63] in hominem relegatur; [64] ut si Gracchus, reus fœderis Numantini, cujus metu leges populares tulisse in Tribunatu videtur, missum se ab imperatore suo diceret. Interim derivatur in rem; ut si is, qui testamento quid jussus non fecerit, dicat per leges id fieri non potuisse. [65] Hoc μετάστασιν dicunt. [66] Exclusis quoque his, *excusatio* superest. Ea est aut ignorantiæ; ut si quis [67] fugitivo stigmata scripserit, [68] eoque ingenuo judicato, neget scisse se liberum eum fuisse. Aut necessitatis; [69] ut, cum miles ad commeatus diem non affuit, [70] dicit se fluminibus interclusum, aut valetudine. Fortuna quoque sæpe substituitur culpæ: nonnunquam male fecisse nos, sed bono animo dicimus. Utriusque rei multa & manifesta exempla sunt. Idcirco non est eorum necessaria expositio. Si omnia, quæ supra scripta sunt, deerunt, videndum [71] an minui culpa possit. Hic est ille, qui [72] a quibusdam dicitur [73] *flatus quantitatis.* Sed ea, cum sit aut pœnæ, aut honoris, ex *qualitate* facti constituitur; eoque nobis sub hoc esse *flatu* videtur; sicut [74] ejus quoque, quæ ad numerum refertur a Græcis; [75] nam & * πηλικότητα, & ποσότητα dicunt; nos utrumque [76] eadem appellatione complectimur. [77] Ultima est *deprecatio*: quod genus *caussæ* plerique negarunt in judicium unquam venire. Quin Cicero quoque [78] pro Quinto Ligario idem testati videtur, cum dicit: *Caussas, Cæsar, egi multas,* [79] *& quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe nunquam hoc modo. Ignoscite, judices, erravit, lapsus est, non putavit, si unquam posthac*, & cætera. In Senatu vero, & apud populum, & apud Prin-

61. *Translatio.*] *Translatio criminis*, quæ μετάστασις dicitur ab Hermagora & Hermogene, est cum crimen transferimus in rem extraneam aut personam: est & alia *translatio*, quæ eludit actionem & transfert; de qua non agimus hoc loco. TURNEB. Innuit hic Turnebianus *Translationem* a Fabio hoc usurpari longe alio sensu, quam dum sumitur pro *translativa* illa *caussæ* constitutione, quæ a Græcis μετάληψις appellatur: sed Fabius ubi de oratoriarum quæstionum *flatibus* agit, *translationem* eodem semper sensu intelligit, quatenus videlicet τὴν Græcorum μετάληψιν exprimit: ad hanc autem quadamtenus pertinere videtur etiam ἡ μετάστασις, quam Latini Rhetores vulgo *remotionem* vocant, (Aquila Romanus pag. 16. Rhetoc. Pithœan. *transmotionem* vertit) ut patet ex sequentibus ejusdem Quinctiliani locis lib. III. cap. 6. *nec ignoro fuisse quosdam, qui translationem in rationali quoque genere ponerent hoc modo*: hominem occidi jussus ab imperatore, &c. & ibidem paulo supra: *In illas quoque translativas quæstiones incidit*, [τὸ ad aliquid] *an . . . jus agendi sit contra hunc*, &c. CAPPER.

63. *In hominem relegatur.* Ita & locutus præfat. lib. VI.

64. *Ut si Gracchus.*] Numantini cum Mancino pacem facere noluerunt, nisi legato Tiberio Graccho; usque adeo Numantini eum amabant: hoc nomine accusatus est Romæ Tiberius: sed ope Scipionis & populi aversa est tota accusatio a Graccho ad Mancinum. TURNEB.

65. *Hoc μετάστασιν.*] μετάθεσιν; Ands. Ald. marg. Basil. *tum vocant*, pro *dicunt*; Obrecht. sed illa lectio, quæ μετάθεσιν exhibet, iis intoleranda prorsus videbitur, qui Græcos Rhetoras & præsertim Hermogenem vel primoribus, ut aiunt, labris degustarint; *flatus* enim, de quo hic agitur, Græcis constanter dicitur μετάστασις, Latinis *remotio*: μετάθεσις autem aliud omnino significat, & ei attribuitur, qui specioso quodam nomine ac titulo crimen sibi objectum prætexit. Fortunatianus pag. 56. vocat *derivationem caussæ*; Donatus in Terent. Phormion. act. 2. scen. 1. *translationem caussa facti*; Sulpicius Victor pagg. 250 251. *deritationem*, & hujusmodi exemplum profert: *Si rem fit dives adolescens affectata tyrannidis, quod arcem prateriens fleat . . . dicat adolescens nunc usque se nescire quid juxta illam prateriret; sed aliquando, quia fic rerum suarum ratio depascat, nec solum se, sed multos eâ commeare; tum autem flere, quia sibi veniat in mentem, quam multa ex illo loco plerumque accidunt civitati*: erravit igitur graviter Gaspar Laurentius Hermogenis interpres, qui μετάστασιν cum μετάθεσιν confudit: sed plures alios in errores impegit, quibus Latina Hermogenis versio deturpata est. CAPPER.

66. *Exclusis quoque his, &c.*] Appellat Fab. *excusationem*, quam cæteri Rhetores appellant *purgationem*, cum fatemur nos male fecisse; sed tamen rejicimus culpam aut in fortunam, aut imprudentiam, aut necessitatem. TURNEB.

67. *Fugitivo stigmata.*] Notæ quædam in fronte fugitivis inurebantur; sed & Thraces nobiles frontem suam compungebant stigmatibus: id in liberum facere non licebat ex jure civili. TURNEB. Vide ad Petron capp. CIII. & CV.

68. *Eo quoque ingenuo*] *Que* copulam exposcit sensus, sicque in aliis legitur exemplaribus: *eoque ingenuo judicato, neget scisse se liberum eum fuisse.* REGIUS. Et ita Ald. Basil. Gryph Colin. Vidov. Vascos. Steph.

69. *Ut cum miles.*] Miles, qui non adest ad diem commeatus, gravissime punitur, ut emansor & desertor. TURNEB. Commeatus ex Donato est ex aliqua commoratione temporalis abscessus: secundum Vallam est facultas ad tempus a militia recedendi, quam miles præbet Imperator, eundique quo velit, ad præscriptum diem reverfuro. CAPPER.

70. *Dicit se.*] *Dicat* legendum. Vide lib. III. §. 7. ff. de re milit. REGIUS.

71. *An minui.*] *An imminuat*; V. C. Alm.

72. *A quibusdam dicitur.*] *Dicitur fieri flatus*; Locat. Basil. Obrecht.

73. *Status quantitatis.*] Fab. lib. III. scripsit Theodorum ac plerosque rhetoras Græcos *flatum* posuisse *quantitatis*, ejusque duplicis, continuæ & discretæ: *quantitatem* tamen Fab. subjicit *qualitati*. TURNEB.

74. *Ejus quæ ad numerum refertur.*] Hoc est, sicut & *flatus* illius quantitatis, quæ ad numerum refertur; nam quantitas duplex est; altera continua, qua respondetur ad quæstionem quantus est, & πηλικότης dicitur; altera discreta, qua respondetur ad quæstionem quam multus, quocus est, & ποσότης vocatur. CAPPER.

75. *Nam & * πηλικότητα.*] Huc usque legebatur spisso cum errore ποιότητα, quod a nullo emendatum fuisse miror; nam ποιότης est *qualitas*: hic autem de quantitate agitur, quæ duplex est; videlicet ἡ πηλικότης, *continua*; & ἡ ποσότης, *discreta*. Fabius lib. III. cap. 6. dixit *quantum, & quam multum.* Fortunatianus pagg. 72. 73. Rhetoc. Pithœan. sedulo distinguit ποσότητα & πηλικότητα seu ἡλικότητα: tum subjungit: πηλικότητος *quot sunt genera? tria*, μακρόν, βραχύ, μέσον; id est, longum, breve, & mediocre. CAPPER.

76. *Eadem appellatione.*] *Eadem appellatione una comp.* Ald.

77. *Ultima est deprecatio.*] Duplex est *deprecatio*; altera in qua posita est tota *caussa*: ea locum non habet apud eos judices, qui ex legum præscripto judicant; altera est, quæ est pars *caussæ*, ac substituitur defensioni fere semper ante conclusionem aut in conclusione: ea locum habet sæpenumero in *caussis* forensibus. TURNEB. Deprecatio a Latinis Rhetoribus alias dicitur status venialis, & concessio; a Græcis autem συγγνώμη & τάσις ἀχρώματος, id est, *flatus coloris expers.* Reus enim fecisse se, quod accusator objicit, fatetur, neque ullam facti excusationem affert. CAPPER.

78. *Pro Ligario.*] Cap. 10.

79. *Et quidem tecum.*] *Equidem tecum*; Voss. sec.

cipem, & ubicumque [80] juris clementia est, habet locum *deprecatio*. In qua plurimum valet, ex ipso, qui reus est, hæc tria in vita præcedere; si innocens, si bene meritus, si spes in futurum innocenter victuri, & in aliquo usu futuri; præterea, si vel aliis incommodis, vel præsenti periculo, vel pœnitentia videatur satis pœnarum dedisse. [81] Extra, nobilitas, dignitas, propinqui, amici. In eo tamen, [82] qui cognoscit, plurimum ponendum, si laus eum misericordis potius, quam reprehensio [83] dissoluti, consecutura est. Verum & in judiciis, etiamsi non toto genere *caussæ*, tamen ex parte magna hic locus sæpe tractatur. Nam & [84] divisio frequens est, etiam si fecisset, ignoscendum fuisse; idque [85] in *caussis* dubiis sæpe prævaluit; & *epilogi* omnes [86] in eadem fere materia versari solent. Sed nonnunquam etiam reus hic totius summam constituit, [87] si exheredatum a se filium pater testatus fuerit [88] elogio, propterea quod is meretricem amaverit. Nam omnis hic quæstio, an huic delicto pater debuerit ignoscere, & Centumviri tribuere debeant veniam. Sed etiam [89] in *formulis*, cum [90] pœnariæ sunt *actiones*, [91] nos ita *caussam* partimur, [92] an commissa sit pœna, an exigi debeat. Id autem, quod illi viderunt, verum est, reum a judicibus hoc defensionis modo liberari non posse. De præmiis autem quæruntur duo: *an ullo sit dignus*, qui petit, *an tanto*: ex duobus, *uter dignior*: ex pluribus, *quis dignissimus*. Quorum tractatus ex ipso meritorum genere ducuntur. Et intuebimur non rem tantum, sive alleganda, sive comparanda erit; sed personam quoque. Nam & multum interest, tyrannum juvenis occiderit, an senex; vir, an femina; alienus, an conjunctus. Et locum multipliciter, in civitate tyrannis assueta, an libera semper; in arce, an domi. Et quomodo factum sit, [93] ferro, an veneno. Et quo tempore, bello, an pace; an cum depositurus esset eam potestatem, an cum aliquid novi sceleris ausurus. [94] Habetur in meritis [95] gratia periculum quoque, ac difficultas. Similiter liberalitas a quo profecta sit, refert. Nam in paupere gratior, quam in divite; dante beneficium, quam reddente; [96] patre, quam orbo. Item quam rem dederit, & quo tempore, & quo animo, id est, [97] num in aliquam spem suam, similiter alia. [98] Et ideo *qualitas*, maxima oratoris recipit opera; quia in utramque partem plurimum est ingenio loci, nec usquam tantum affectus valent. [99] Nam *conjectura* extrinsecus quoque adductas frequenter probationes

80. *Juris clementia.*] Ἡ ἐπιείκεια stricti juris remissio. CAPPER.

81. *Extra.*] Hoc est, extra ipsum reum occurrent hæc, quæ ipsi proderunt, scilicet, &c. nam τὸ *extra* opponitur τῷ *ex ipso qui reus sit*. CAPPER.

82. *Qui cognoscit.*] Qui de *caussa* τῦ rei cognoscit, qui de reo sententiam laturus est. CAPPER.

83. *Dissoluti.*] Judicis, qui sit in jure dicundo remissior, negligentior, ignavior: hinc Ciceroni judicium dissolutum, perditum, nummarium, &c. Vide 5. Verrin. CAPPER.

84. *Divisio frequens est.*] Duo enim pro reo dicuntur; 1°. non fecisse; 2°. etiam si fecisset, ignoscendum esse. Igitur est ibi quoddam divisionis genus. CAPPER.

85. *In caussis dubiis.*] Dubiis argumentis, factumne, an non factum esset.

86. *In eadem materia.*] In deprecatione τῆς συγγνώμης, in statu veniali. CAPPER.

87. *Si exheredatum a se filium.*] Possunt liberi a parentibus exheredari, si flagitiose vivant: liberi tamen præteriti testamento, aut exheredati, post mortem patris habent *actionem* inofficiosi testamenti. TURNEB.

88. *Elogio.*] *Elogium* est testificatio de aliquo, sive ignominiæ sive honoris caussa; ignominiæ, ut hoc loco; honoris, ut M. Tullius 1. *Tusc* 14. *Quid elogia sepulchrorum.* REGIUS. Vide ad Petron. cap. LIII.

89. *In formulis.*] In *formulis actionum* forensium, quæ certis quibusdam & solemnibus verbis concipiebantur. CAPPER.

90. *Pœnariæ sint actionis.*] *Sunt*, & *actiones* mihi legendum videtur hoc modo: *cum pœnariæ sunt actiones. Formulæ* autem sunt, quæ modo *libelli*, modo *querelæ* a vulgo dicuntur: unde *formularii* harum conscriptores appellantur. REGIUS *Cum pœnariæ sint actionis*: Locat. *cum pœnaria sit actio*: Vall. lib. Voss. sec. *cum pœnariæ sunt actiones*: Obrecht. Cæterum *actiones pœnariæ* sunt, quas Jurisconsulti vulgo *pœnales* vocant, & quibus pœnam commissam persequimur; ubi unum id petitur, ut reus puniatur. CAPPER.

91. *Nos ita.*] *Nos* deest in V. C. Alm.

92. *An commissa sit pœna.*] *Committere pœnam*, locutio est & phrasis jurisconsultorum, qua significant aliquid esse factum, propter quod irrogari debeat pœna. TURNEB.

93. *Ferro an veneno.*] *An ferro*: Locat. Ald. Colin. sed nihil opus geminare hanc particulam, ut jam sæpe vidimus.

94. *Habetur in meritis.*] *Habentur in meritis gratia periculum quoque ac*: Obrecht.

95. *Gratia.*] Qua quis valebat apud tyrannum. CAPPER.

96. *Patre quia morbo.*] Corrupte quidem sic legitur: sed ne ab iis quidem emendatur, qui, pro *morbo*, legunt *avunculo*: corrigetur vero si, pro *quia*, scribatur quam; scribatur & *orbo*, *m* litera de *morbo* expuncta, hoc modo: *Patre, quam orbo*; nam liberalitas multo gratior est in patre, quam in orbo, utpote qui filiis careat. REGIUS.

97. *Non in aliquam.*] *Num*, ita exposcente sensu, mihi legendum videtur. REGIUS. *Non*: Voss. sec.

98. *Et ideo qualitas*] *Qualitas* maxime est oratoria, ideoque Hermogenes in omnibus *statibus* ponit *qualitatem communem* ad amplificandum. denique a *qualitate* pendent omnes *loci* communes. TURNEB.

99. *Etiam conjectura, &c. sumit quale quidque videatur.*] Hi sensus mihi depravati videntur; eo obscuriores sunt: sed quonam modo emendari possunt, nunc mihi non occurrit, nisi forrassis, *nam* particulam, pro illa *etiam*, putemus scribendam, ac *ut* particulam adscribendam, hoc modo: *ut quale quidque videatur* significat autem Fabius majore opus esse eloquentia in *qualitate*, quam in *conjectura* tractanda. REGIUS. *Etiam*: MSS. Bal. Voss secund. Obrecht. deinde *&* *quale*: Steph. Leidens. Oxon. Obrecht. omittit vero V C. Alm. Vel ex una Raphaelis Regii nota liquet ab antiquissimis editionibus abfuisse particulam *&*, quæ sensum conturbat, & in τὸ *ut* potius commutanda videretur. Hic enim Fabius *statum qualitatis* opponit *conjecturali*: cum autem τὸ *ut* facile subintelligi possit e subjecta materia, vetustissimas editiones hoc loco sequi maluimus, quam vel τὸ *ut* a Raphaele Regio intrusum, vel τὸ *&*, quod in cæteris editionibus apparet, admittere: nec monuisse pigeat hoc vocabulo (*conjectura*) designari *statum conjecturalem*, sive, ut vulgo loquimur, quæstionem facti. CAPPER.

habet,

habet, & argumenta ex materia sumit: & [100] quale quidque videatur, [101] eloquentiæ opus est: hic regnat, hic imperat, hîc sola vincit. [102] Huic parti [103] subjungit Virginius *caussas* abdicationis, [104] dementiæ, malæ tractationis, [105] orbarum nuptias indicentium. [106] Nam & judicium fere sic accidit, inventique sunt, qui has [107] materias *officiorum* vocarent. Sed alios quoque nonnunquam hæ leges recipiunt *status*. Nam & *conjectura* est aliquando in plerisque horum, cum se vel non fecisse, vel bona mente fecisse contendunt. Cujus generis exempla sunt multa. Et quid sit dementia, ac mala tractatio, finitur. [108] Nam juris quæstiones plerumque leges præcurrere solent; &, ex quibus caussis [109] non fiat, statutum ([110] quod tamen facto defendi non poterit, jure nitetur;) [111] & quot, & quibus caussis abdicare non liceat, & in quæ crimina malæ tractationis *actio* non detur, & cui accusare dementiæ non permittatur. [112] Abdicationum formæ sunt duæ; altera criminis perfecti, ut si abdicetur raptor, adulter; [113] altera imperfecti, velut pendentis, & adhuc in conditione positi; quales sunt,

100. *Quale quidque videatur.*] Id est, ut hæc vel illa res talis, seu tali qualitate prædita videatur, &c. CAPPER.

101. *Eloquentia opus.*] *Eloquentia:* Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Coln. Gryph. Vidov. *est opus:* Obrecht.

102. *Huic parti.*] Quod in *conjectura* fecit, ut controversias *status* applicaret, idem nunc quoque exequitur in *qualitate*: sed tamen Virginium reprehendit, qui has *caussas in qualitatem* semper cadere existimavit, cum frequenter in alios quoque *status* incidant. TURNEB.

103. *Subjungit.*] Huic generali *status qualitatis* tanquam generi subjicit *caussas* seu controversias abdicationis, &c. quasi totidem *status* hujusce species. CAPPER.

104. *Clementia.*] *Dementiæ* legendum esse, ne admonitione quidem dignum est: quod autem ait ultimo loco, de jure prisco sumptum est; nam orbæ olim, cui liberet ex cognatis, nuptias indicebant, ut aperte ex Phormione Terentii percipi potest. REGIUS.

105. *Orbarum nuptias indicentium.*] *Thema* est *declamatorium* ex lege Atheniensium sumptum; poterat enim apud Athenienses orba propinquum in conjugium petere, ut apparet ex Phormione Terentii. TURNEB.

106. *Nam & judicium fere.*] *Nam & jure sic accidit:* V. C. Alm. Vallæ lib. Locat.

107. *Materias officiorum.*] Idcirco vocantur *materiæ officiorum*, propterea quod a faciendis & non faciendis pendent, maximeque a propinquitatis & affinitatis pietate. TURNEB.

108. *Nam juris leges plerumque quæstiones.*] Hic sensus, ingenue fateor, mihi non percipitur: corruptus autem videtur; nam *juris* genitivus nihil sensum juvat, nisi ad quæstiones referatur, ut legatur: *Nam juris quæstiones plerumque leges præcurrere solent.* REGIUS. Forte sic legendum: *Nam juris plerumque quæstiones præcurrere solent*, hoc sensu, ut, antequam tractetur *status qualitatis*, *statum* aliquem *legalem* exequamur, an videlicet ita sit lex accipienda: sin hanc sequemur lectionem, *leges* accipiemus pro *controversiis*, quæ a lege abdicationis, dementiæ, malæ tractationis proficiscuntur. TURNEB. *Nam juris plerumque quæstiones præcurrere solent;* Obrecht. mihi quoque valde suspecta est dictio hæc *leges*, utpote superflua & sensum turbans; quam lubens etiam tollerem, nisi MSS. codicum & antiquarum editionum obstaret auctoritas. CAPPER.

109. *Non fiat statutum.*] *Status* quidem in aliis legitur exemplaribus; sed ne sic quidem mihi integer perspicuusque videtur hic sensus: *statutum* autem contenderim esse legendum, ut intelligatur statutum esse, ex quibus caussis mala tractatio non fiat. REGIUS. *Non fiant status*, MSS. Bal. Alm. Voss. sec. Vallæ, Colb. Andr. marg. Sich. Steph. Vasc. Basil. *& caussa ex quibus non fit statutum:* Obrecht. *ex quibus caussis non fiat, statutum;* Vidov.

110. *Quod tamen facto defendi non poterit, jure nitetur.*] Hoc est, quæ *caussa* defendi non poterit per ipsius facti genus, naturam, qualitatem, &c. ea defendetur per generales quæstiones juris, vel potius cavillationes, de quibus paulo post ita loquitur Fabius: *Ubi juris loco quæri solet an*, &c. & infra *Hinc moventur quidem mille juris cavillationes.* Sic etiam cap. 5. hujus libri: *Quo neque fecisse se negabit, neque aliud esse quod fecerit, dicet, neque factum defendet; necesse est in suo jure consistat: in quo plerumque actionis est quæstio;* & lib. XII. cap. 2. *Cum alia jure summoveantur vel transferantur:* quibus in locis τὸ *jus* non ipsum *statum qualitatis* designat, sed quamdam *status translativi* speciem, seu potius ipsam *actionis* quæstionem, de qua pluribus agetur cap. 5. huc etiam refer quod paulo supra legitur: *Nam juris quæstiones plerumque leges præcurrere solent;* neque enim τὰ *juris quæstiones* directe & proprie *statum qualitatis* indicant. Vide ad cap. 10. libr. v. quæ de quinque τῆ *juris* significatibus annotavi: nec mirum videatur quod τὸ *facto* sic exposuerim, *per ipsum facti genus, naturam, qualitatem*, &c. nam in sequentibus eodem sensu Quinctilianus ita scribit: *Plurimum tamen est in eo, quale sit factum* . . . *in facto tamen plurimum inest.* CAPPER.

111. *Et quot, & quibus.*] *Et quod, & quibus caussis abdicare non liceat, & in quæ crimina malæ tractationis actio non detur;* Obrecht. quod partim recipimus: sed mallemus, *& quot, & quibus caussis abdicare non liceat*, ut quæratur quos filios liceat abdicare, scilicet contumaces, & qui non parent. BURMAN.

112. *Abdicationum formæ sunt duæ, &c.*] Solebant Græci filios suos ob delictum aliquod abdicare, atque e conspectu removere; & tum filii dicebantur ἐκπέμπτοι & [illegible]. Quum autem cum patre in gratiam redirent, ἀναλαμβάνεσθαι εἰς τὸ γένος. Qui mos neque Romanis ignotus fuit; atque hæc erat abdicatio criminis imperfecti: qua de re heic agit Fabius noster, & eruditissimus Isaacus Casaubonus ad Diogenem Laertium lib. 1. sect. 94. Joh. Meursius, Comment. ad Lycophr. v. 450. PAREUS. Nescio an satis manifestum sit, Romanis etiam fuisse usitatam abdicationem, cum nullum exemplum proferant viri eruditi, quod doceat, Græcorum abdicationi respondere Romanam; & si qui sint, qui voce illa *abdicationis* usi fuerint, improprie censendi sunt esse locuti: sic quod Suet. Aug. 65. dicit *abdicatum Agrippam*, id de relegatione, vel, ut Plinius vocat lib. VII. 45. *ablegatione* intelligendum, quam emancipatio comitatur, ut ita ex jure patriæ potestatis exeuntes, privarentur jure succedendi; nam ob delicta emancipari potuisse docet Theophil. ad §. 3. Inst. de adopt. & rus relegasse liberos, docent exempla Manlii apud Cicer. 3. de Off. 31. & Senec. III. de Benef. 37. & Sex. Rosc. Amerini apud. Cicer. pro S. Rosc. 15. imo etiam exilio damnasse ex Senec. 1. de Clem. 15. constat. & ita *abdicare* pro exheredare utitur Valer. Max. lib. v. cap. VII. ex. 2. ex quo loco Connanus lib. II. comm. cap. 13. in adoptivis filiis abdicationem in usu fuisse credit. Denique clare in lib. VI. C. de patria potestate dicitur, abdicationem Romanis legibus non comprobari: ubi errare interpretes, qui putant, ibi abrogari abdicationem antea usitatam, dudum viri docti ostenderunt: cæterum miror, viros doctos etiam hoc loco Quinctiliani usos, ut probarent abdicationem Romanis fuisse usitatam, cum clarissime pateat, has *caussas* a Græcia petitas & exercitationis gratia in scholis propositas; nam ipse paulo ante dixit: *quæ in scholis abdicatorum, hæc in foro exheredatorum, quæ illic malæ tractationis, hic rei uxoriæ, &c.* Et ita in *declamationibus* fere materias ab usu remotas præscribebant, de quo toties Fabius & Petronius initio Satyricon queruntur, &c. BURMAN.

113. *Altera imperfecti.*] Appellat *imperfectum crimen*, quod adhuc est in ipso actu, atque etiamnum fit, quod appellat *pendens*, ea ratione qua dicimus *reos pendentes*, qui adhuc sunt in reatu, quanquam eorum *caussa* nondum est ad absolutionem, aut ad condemnationem perducta. TURNEB. De reis pendentibus notum ex Commentatoribus ad Sueton. Claud. IX. & Dom. IX. sed non opus inde arcessere, cum omnia imperfecta, dubia & incerta, ut hic crimen, recte *pendere* dicantur. ita Silius v. 191.

Horresco ut pendente malo.

ubi nihil opus *impendente*, quod Heinsius malebat: sic apud Virgil. IV. Æneid. vers. 88.

Pendent opera interrupta.

Omnibus his commune est, quod Rei non semper [131] defensione facti, [132] sed excusatione [133] ac venia frequenter utuntur. [134] Est enim domestica disceptatio, in [135] qua & semel peccasse, & per errorem, & levius, quam objiciatur, [136] absolutioni nonnumquam sufficit. Sed alia quoque multa controversiarum genera [137] in *qualitatem* cadunt. [138] *Injuriarum*; [139] quanquam enim reus [140] aliquando fecisse negat, plerumque tamen [141] hæc *actio* facto [142] atque animo continetur. [143] *De accusatore constituendo*, quæ [144] judicia *divinationes* vocantur: in quo genere Cicero quidem, (qui [145] mandantibus sociis Verrem accusabat) [146] hac usus est divisione: [147] *spectandum a quo maxime* [148] *agi velint hi, quorum de actione quæritur: a quo minime velit is, qui accusatur*: [149] frequentissimæ tamen hæ sunt quæstiones: *uter majores caussas habeat, uter plus* [150] *industriæ aut virium sit allaturus ad accusandum*, [151] *uter id meliore fide facturus*. *Tutelæ* prætetea; [152] in quo judicio solet quæri: *an alia de re*, [153] *quam de calculis, cognosci oporteat*: [154] *an fides præstari debeat tantum, non etiam consilium & eventus*. [155] Cui simile est, [156] *male gestæ procurationis*: [157] in foro, [158] *negotiorum gestorum*; nam &

vum neutrius: sic tamen & noster lib. VI. cap. 2 *Quidam commendationem atque excusationem propria hujus officii putaverunt, nec abnuo esse ista in hac parte, sed non concedo ut sola sint*: & lib. XI. 2. ex MSS. *prope sola divisio & compositio*. Sallust. Catil 31. *Ex summa lætitia atque lascivia, quæ diuturna quies pepererat*. Columel. VIII. 2. *Nisi quod utriusque galeam & cristam capite gerit, quæ utraque sunt in Meleagride cærulea*. lib. XIII. §. 4. ff de test. milit. *Servo libertas simul & hereditas data, quæ utraque ad eum pervenire testatorem voluisse, negari non potest*. BURMAN.

131 *Defensione facti*.] Per *statum qualitatis absolutum*, quo bene ac juste fecisse nos contendimus. CAPPER.

132. *Sed excusatione*.] Per *statum qualitatis assumptivum*, quo culpam in alios refundimus, vel peccati caussam necessitati, fortunæ, casui, &c. attribuimus: *remotionem* vulgo, & quandoque *purgationem* Rhetores appellant. CAPPER.

133 *Ac venia*] Per *statum qualitatis assumptivum*, qui venialis & *concessio*, & *deprecatio* vocari solet. CAPPER.

134. *Est enim domestica*.] Antea docuit Fabius, *deprecationem* per se in forum non cadere: nunc tamen ait, quamdam veluti superioris dicti interpretationem, eam in *caussas* domesticas cadere interdum, quales sunt inter filium & patrem, maritum & uxorem. TURNEB.

135. *Qua & semel*] *In qua*; V. C. Alm. Locat. Ald. Basil Colin. Vidov. Obrecht

136. *Absolutio nonnumquam*.] Nisi *absolutioni* legatur, nullus hinc sensus elicitur; nam ad absolvendum, & error, & levitas criminis, & semel dumtaxat peccasse in domestica disceptatione sufficit. REGIUS. *Absolutio* Voss. sec. Locat.

137. *In qualitatem*.] Id est, in eum quæstionis oratoriæ *statum*, qui *qualitatis* vel *qualitas* dicitur: quæstionem juris vulgo vocant. CAPPER.

138. *Injuriarum*.] *Controversia* suppleatur; enumerat namque Fabius alias quoque controversias, quæ in *qualitate* versantur. Frequentius tamen *actio* injuriarum *conjecturalis* est; facta enim fere negantur; interdum tamen ex facti qualitate animique dijudicantur. REGIUS. In injuriis plerumque est *qualitas*, ut quando quæritur *factumne illud sit injuriosum*: plerumque quoque *de animo* quæritur; nam injuria constat affectione facientis: unde impubes & furiosus injuriam non faciunt. TURNEBUS. Injuriam appellant omne damnum culpa datum: fit autem injuria re, vel verbis. Plura vide apud jurisperitos. CAPPER.

139. *Quanquam enim reus, &c.*] Furti item; cum facto enim etiam animum furis furtum exigit lib. XLI. §. 1. ff. ad L. Aquiliam. PITHOEUS.

140. *Aliquando fecisse negat*] Qui *status* quæstionis dicitur *inficialis* & sæpius *conjecturalis*; vernacule, *question de fait*. CAPPER.

141. *Hæc actio facto .... continetur*.] Facti genere, natura, qualitate: unde ad *statum qualitatis* pertinet: sic & paulo infra: *plurimum est in eo, quale sit factum* CAPPER.

142. *Atque animo*.] Quali consilio, quali mente, voluntate quidpiam factum fuerit, quod ad *statum qualitatis* pertinere videtur. CAPPER.

143. *De accusatore constituendo*] Subauditur, *controversia in qualitatem cadit*: quod etiam subaudiendum erit in sequentibus genitivis, *tutelæ, male gest. procurationis, inscripti maleficii, male gesta legationis, republicæ læsæ, ingrati*, &c. CAPPER.

144. *Judicia divinationis*.] Sic quidem plerisque recte legi videtur, sed *divinationes* ego contenderim esse legendum; nam judicia, in quibus de constituendo agitur accusatore, *divinationes* ideirco vocantur, ut inquit Pedianus in argumento ad Divinationem, *quod res agatur sine testibus, & sine tabulis, &, his remotis, argumenta sola sequantur judices, & quasi divinent*. REGIUS. *Divinationis*; Voss. secund.

145. *Mandantibus sociis*.] Siciliensibus videlicet. CAPP.

146. *Hac usus est divisione*.] Vide Ciceronis Divination. de accusatore in Verr. num. 3. edition. Græv. CAPP.

147. *Spectandumque quod maxime*.] *Que* copula, ut otiosa ac sensus onerosa, prorsus videtur eradenda, & loco illius *quod*, *a quo* esse legendum, ut ex prima Ciceronis in Verrem *actione* patet. REGIUS. *Spectandum quod maxime*; Locat. *spectandumque quod*. MSS. Colb. Voss sec. marg. Basil.

148. *Agi velint*.] Subauditur, *suam caussam*. CAPP.

149. *Frequentissime*.] *Frequentissima*. Obrecht.

150. *Industria aut virium*.] *Aut virium*; V. C. Alm.

151. *Uter id meliore fide sit allaturus*.] Sensus non congruit *allaturus*: expungatur itaque, ac, loco ejus, id quod in quibusdam legitur exemplaribus, *facturus* reponatur. REGIUS. *Allaturus*, Locat. *meliore fide facturus* V. C Alm. Basil. Gryph. Oxon. Obrecht. *sit facturus*; Vascos. Steph.

152. *In quo judicio solet quæri*.] Id est, juris loco ante omnia solet quæri, ut fere loquitur paulo post; ubi *vo juris loco* quamdam *translativi status* speciem sive *actionis* quæstionem significat, quæ principali judicio prænuitatur. Vide quæ supra notavimus ad illa Fabii verba: *quod facto defendi non poterit, jure tuetur* CAPPER.

153. *Quam de calculis*.] Subauditur, *subducendis*, de ineundis subducendisque rationibus, quas tutor pupillo debet reddere; nam in computando calculis utebantur; vernacule, *rendre ses comptes*. CAPPER.

154. *An fides præstare*.] *An fidem præstare d. t. n. e. c. & eventum*; V. C. Alm. & Voss. sec. (nisi quod *eventus*) Andr. Ald. Vascos. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *fidem præstare d. t. n. e. c. & eventus*; Locat. Basil. apud Ciceronem in *Top. fidem præstare* interpretantur pro *satisdare & fidejussores præbere*: hic tamen simpliciter accipiendum est pro *fideliter sese gerere in ali. ejus rei administratione*; quomodo apud Ciceronem quoque optime acciperetur. TURNEB. Apud Cicer. V. ad fam. 11. *fidem, quam dederis, præstabo*, est, servabo, quæ ipsi promiseris: ut & apud Nep Thrasyb. 3. *& id, quod pollicitus erat, præstitit*: & in Oratione pro Cæcina cap. 2. *Præstiterer satis idoneum me esse defensorem, propterea quod fidem meam diligentiamque præstarem*, est, probarem, exhiberem: & ita tutor *fidem præstat* in *Topicis* cap 10. *præstare* vero *consilium & eventum*, est in se recipere, si quid male eveniat ex consilio: ita ad Attic. XVI. 7. *Etiam si te auctore, quid debet, qui consilium dat, præstare præter fidem?* & ita passim Jurisconsulti. BURMAN.

155. *Cui simile est, &c.*] Supple, *τὸ* controversiæ genus. CAPPER.

156. *Male gesta procur.*] Quam *actionem* Rhetores *male gesta procurationis* appellant; *πραγματικοὺς* (versantes in foro) *negotiorum gestorum & mandati*. PITHOEUS.

157. *In foro*.] *Quæ in foro negotiorum gestorum etiam, & mandati actio est*; Obrecht.

158. *Negotiorum gestorum*.] *Actio est negotiorum gestorum*, ut tradunt jurisconsulti, quando aliquis ultro, vel neces-

mandati *actio* est. Præter hæc finguntur in scholis & [159] *inscripti* * *maleficii*; in quibus aut hoc quæritur, *an inscriptum sit*; aut hoc, *an maleficium sit*; raro utrumque. [160] *Male gestæ legationis* apud Græcos & [161] veris *caussis* frequens: ubi [162] juris loco quæri solet, *an omnino aliter agere, quam mandatum sit, liceat: & quousque sit legatus*; [163] quoniam alii renuntiando sunt, [164] ut in Heio, qui testimonium in Verrem dixerat post perlatam legationem. Plurimum tamen est in eo, [165] quale sit factum. * [166] *Reipublicæ læsæ*: hinc moventur quidem mille juris cavillationes: *quid sit rempub. lædere; & læseritne, an profuerit; & ab ipso, an propter*

sitate quadam, absentis negotia sine mandato suscipit. TURNEB.

159. *Scripti malefici.*] *Scriptum maleficium* videtur appellare, carmen quoddam magicum in aliquem compositum; nam & *maleficas* appellamus *mulieres*, incantatrices: forte id accipi possit de *famosis libellis*. Quidam interpretantur *scriptum maleficium*, turpem librum, quemadmodum aiunt Ovidium in exilium esse missum, quod lascivos amorum libros scripsisset: sed hæc interpretatio non placet. TURNEB. Immo hæ omnes Turnebiani Commentatoris & cæterorum interpretationes a te proposita sunt prorsus alienæ, & suos auctores in subjecta materia hospites ac peregrinos fuisse demonstrant; certo enim certius est hic legendum esse: *inscripti malefici* . . . *an inscriptum sit*. Nam Græci Rhetores ἄγραφα ἀδικήματα [*inscripta maleficia*] vocant τὰ περὶ ὧν νόμος οὐ γέγραπται, ea de quibus nulla specialis erat scripta lex, quorum tamen *actio* læsis personis dabatur, ut docent Hesychius & Suidas. Cyrus etiam Rhetor in Græc. Rhetorib. Aldin. edition. tom. I. pag. 458. ἄγραφον ἀδίκημα memorat. Sic & Latini Rhetores *inscripti maleficii* crebram mentionem faciunt. Auctor declamationum, quæ Quinctiliano adscribuntur, in titulo declamat. 252 *accusat pauper divitem* inscripti malefici. In declamationis ejusdem *sermone*, (id est, Magistri oratiuncula, qua Rhetorices auditoribus declamationis habitæ vel habendæ naturam & capita præcipua exponit; vel suam de habita & habenda declamatione sententiam aperit.) *Pleraque controversia sub hac lege posita duas quæstiones habent*. an inscriptum sit quod objicitur, & an maleficium sit: *non semper utramque; quoniam fere ubi de* inscripto *constat, quæri solet de* maleficio: *si de* maleficio *convenit, in controversiam venit*, an inscriptum sit. *Quæremus ergo*, an inscriptum sit, & an hujus maleficium sit: qui locus Fabiano plane similis est. In ipsa vero declamatione statim ab initio: inscripti malefici *agitur, cum maximam partem defensionis adversarius in hoc ducat*, *ut* inscriptum *esse* maleficium *urget*. Declamat. 344. inscripti malefici *sit actio* . . . *agit pauper cum divite* inscripti malefici [supple, *actione*, *judicio*, &c.] inscriptum *esse id quod objicitur*, *non negatur*. Declamat. 370. inscripti malefici *sit actio* . . . inscripti malefici *reus est* . . . . *non est*, *inquit*, inscriptum; *quia certa lege comprehensum est*. In excerptis controversi. Senecæ lib. V. controversia prima hunc titulum habet: Inscripti maleficii *sit actio*, &c. hunc juris & Philologiæ consultissimus Cujacius observation. lib. IX. cap. 13. ait *inscripti maleficii* actionem in schola dici, quæ *Stellionatus* in foro dicatur. Est autem *Stellionatus* omne fraudis & doli genus, quod non habet propriam ex ulla lege *actionem*, & tamen vindicatur. CAPPER.

160 *Male gestæ legationis.*] Græcis dicitur παραπρεσβεία, quo titulo exstat Demosthenis adversus Æschinem oratio. CAPPER.

161. *Veris caussis.*] Veris litibus, judiciis, *actionibus*, quæ in foro solent institui; idque per *antithesin* ad fictitias *caussas*, quæ in scholis agitari solebant, & *declamationes* vulgo dicebantur. CAPPER.

162. *Juris loco quæri solet.*] De horum verborum sensu lege, quæ paulo supra notavimus ad illa verba: *in quo judicio solet quæri*. CAPPER.

163. *Quoniam alia in renuntiando sunt.*] Mihi, ingenue fateor, non percipitur hic sensus: nisi fortassis *alii* legatur, ut intelligamus alios esse a legatis eos, qui referunt & renuntiant senatui aut populo ea, quæ in legatione gesserunt; tunc enim non sunt legati, sed privati. REGIUS. Locus est sumptus ex IV. in Verr. nam Heius a Mamertinis Romam missus legatus, ut Verrem laudaret, post laudationem dixit adversus Verrem, publicis Mamertinorum operis ædificatam Verri navem. TURNEB. *quoniam alii in renuntiando*. V. C. Alm. Par. Vasc. Stephan. forte legendum, *quoniam alii renuntiando sunt*, id est, post renuntiationem non legati, sed privati habentur; controversia enim hic proponitur, quousque legatus sit: an donec modo pertulerit legationem; ut Heius, qui ex Sicilia missus, postquam pertulerat legationem, & Verrem laudaverat, deinde testimonium in Verrem dixit: an vero donec renuntiaverit; & ita quæritur, an Heius non prius debuerit in Siciliam redire, & renuntiare legationem iis, qui eum miserant, & tunc redire Romam, ut in Verrem testimonium diceret; observanda enim differentia inter *perferre legationem*, id est, mandata exequi apud eos, ad quos missus est legatus; & *renuntiare*, id est, referre ad eos, a quibus missus est: medio igitur tempore inter perlatam & renuntiatam legationem quæstio est, an sit adhuc legatus. Ita Sulpicius *legationem renuntiare non potuit*: mortuus enim in legatione; Cicer. Philip. IX. 1. Livius XXXV. 32. *Thoas primus in eo concilio renuntiavit legationem*. XXXIX. 33. *Q. Cæcilius, M. Bæbius, & T. Sempronius legationem renuntiaverunt*. lib. XXXVIII. 18. *Precantibus legatis, ut domum renuntiarent, potestas facta*. Justin. XXIV. 5. *Renuntiata legatione risere Galli*. *Perferre* vero *legationem*, ut *mandata*, *nuntium* & similia dicitur: sic & noster lib. III. cap. 14. *mandamus*, *renuntiamus*. BURMAN.

164 *Ut in hoc.*] *Ut in eo*: Voss. lec. Locat. Ald. *ut is qui*: Gryph. Colin. Vidov. Steph. & *in Heio*: V. C. Alm. lege *ut in Heio*; ejus enim passim mentio in IV. Verrin. cap. 2. & V. passim; qui, cum legatus publice esset ad laudandum Verrem, privatim confugit ad judices. lib. IV. cap. 8.

165. *Quale sit factum.*] In editione Variorum Lugduno-Batav. atque in ipsa Burmanniana pessime legebatur: *Quale sit factum Reipublicæ læsæ*, absque ulla inter τὸ *factum* & τὸ *Reipublicæ* interpunctione. quæ tamen omnino necessaria est; ut vel inde constare potest, quod Fabius hoc loco multa controversiarum genera *qualitatis* ad *statum* pertinentia enumeret his verbis: *Sed alia quoque multa controversiarum genera in qualitatem cadunt. Injuriarum . . . . de accusatore constituendo . . . tutelæ . . . . male gestæ procurationis . . . . inscripti malefici . . . . male gestæ legationis . . . . Reipublicæ læsæ . . . . ingrati . . . . injusti repudii*, &c. igitur τὸ *Reipublicæ læsæ* constare non debet cum τῷ *quale sit factum*; sed membri alterius est initium. Nostra hæc annotatio eo magis necessaria videbatur, quod Gallicus interpres Gedoynus malam interpunctionem τῶν ἄνω secutus fuerat. Cæterum editiones Vascos. & Stephan. rectam interpunctionem exhibent. CAPPER.

166 *Reipublicæ læsæ.*] *Rempublicam lædere* dicebatur, qui aliquid committebat contra communem utilitatem; ut ille Corvus apud Senec. Suasor. II. qui accusatus fuit Reipublicæ læsæ, propter declamationem, cujus argumentum erat, *liberos non esse tollendos*: qui locus cum exercuerit interpretes, & corruptissimus sit, hac occasione excutiendus erit. Verba Senecæ sunt: *Hic est Corvus, qui cum temptaret scholam Romæ summo illo, qui Judæos subegerat, declamavit controversiam de ea, quæ apud matronas disserebat, liberos non esse tollendos. & ob hoc accusatur Reipublicæ læsæ*. Verba illa, *qui cum tentaret scholam Romæ summo illo*, nullum sensum efficere manifestum est: recte autem hic de Herode agi vidit cl. Schultingius, qui pro *summo*, *Idumæo* reposuit, ingeniose admodum: sed nihilominus locutio illa *tentare scholam alicui*, ineptam facit sententiam. Quare legendum puto: *Hic est Corvus, qui, cum venditaret se olim Romæ Idumæo illi, qui Judæos subegerat, declamavit controversiam de ea, quæ apud matronas disserebat, liberos non esse tollendos*, &c. *venditare se alicui* eleganter dictum, & Ciceroni, Nepoti, Justino, nostro etiam, & aliis sæpe usitatum: ex *scholam* fecimus *se olim*, parva immutatione: hic ergo Corvus, ut gratiam Herodis, qui filios suos & infantes Bethlemiticos occiderat, captaret, fictam quamdam controversiam declamavit de muliere, quæ apud matronas disserebat, & illis persuadere conata erat, non esse tollendos liberos; nam ipse Corvus non apud matronas declamavit, sed sibi argumentum sumsit, de muliere, quæ tam perniciosa conabatur Reipublicæ matronis persuadere: unde ejus stupor intelligitur; nam dum se venditaret Herodi, in legem Papiam Poppæam de maritandis ordinibus ire se non videbat: ergo accusatur Reipublicæ læsæ. BURMAN.

ipsum læsa sit? [167] in facto tamen [168] plurimum inest. [169] *Ingrati* quoque: in quo genere quæritur, *an* [170] *is, cum quo agitur, acceperit beneficium?* quod raro negandum est; ingratus est enim, qui negat: *an, quantum acceperit, reddiderit?* [171] *an protinus, qui non reddiderit, ingratus sit? an potuerit reddere? an id, quod exigebatur, debuerit? quo animo sit?* [172] Simpliciores illæ, [173] *injusti repudii:* sub qua lege controversiæ illud proprium habent, quod [174] a patre accusantis defensio est, & defendentis accusatio. [175] Præterea cum quis [176] rationem mortis [177] in Senatu reddit; ubi una quæstio est juris, [178] *an is demum prohibendus sit, qui mori vult, ut se legum actionibus subtrahat:* cætera *qualitatis.* Finguntur & testamenta, in quibus de sola [179] quæratur voluntate; ut in controversia, quam supra exposui, in qua de parte patrimonii quarta, quam pater [180] dignissimo ex filiis reliquerat, contendunt philosophus, medicus, orator. [181] Quod item accidit, [182] si orbæ nuptias vindicant pares gradu, & si inter propinquos [183] de idoneo quæratur. Sed nec omnes mihi persequi materias in animo est (fingi enim adhuc possunt) nec communes sunt earum quæstiones, quia [184] positionibus mutantur. Hoc tantum admiror, [185] Flavium, cujus [186] apud me merito summa est auctoritas, cum artem scholæ tantum componeret, tam anguste materiam *qualitatis* terminasse. [187] Quantitas quoque (ut dixi) etiamsi non semper, tamen [188] plerumque eidem subjacet, [189] seu modi est, [190] seu numeri. Sed modus aliquando constat æstimatione facti, *quanta sit culpa, quantumve beneficium*; aliquando jure, cum id in controversiam venit, qua quis lege puniendus, vel honorandus sit: [191] *Stuprator an decem millia dare debeat?* quæ pœna huic crimini constituta est: *an, quia stupratus se suspendit, capite puniri, tanquam caussa mortis?* Quo in genere falluntur, qui ita dicunt, [192] tan-

167. *In facto.*] In facti genere, natura, qualitate: unde ad *statum qualitatis* pertinet. Sic paulo supra: *plurimum est in eo, quale sit factum.* CAPPER.

168 *Plurimum inest.*] *Est*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Obrecht. male; nam τῷ *inesse* nostrum sæpe solere addere præpositionem *in*, vidimus ad lib. 11. cap. 17.

169. *Ingrati.*] Ejus nempe, qui de se benemeritum contemnit. Hæc autem *actio* nascitur ex ingrati delicto, & ad revocandas res donatas datur, quibus indignum seipse fecit is, qui acceperat. CAPPER.

170. *Is cum quo agitur.*] Is, cui lis intenditur, qui accusatur, ὁ φεύγων, reus. CAPPER.

171. *An protinus, qui non reddiderit.*] *Qui reddiderit*; Steph. Roign. *cui non reddiderit*; Basil. *qui non reddidit*; Ald. Obrecht.

172. *Simpliciores illæ.*] Subauditur, *controversiæ*, vel *actiones.* CAPPER.

173. *Injusti repudii.*] *Injusti repudii est actio*, quando uxor virum in judicium vocat, atque, se injuria repudiatam fuisse, atque ideo dotem repetit: cum igitur agit in maritum, tuetur probitatem suam: at maritus, cum ostendit se juste repudiasse, accusat uxorem. TURNEB.

174. *A patre accusantis.*] *A parte*, sine ulla dubitatione legendum. REGIUS. *Aperte*; Voss. sec. Pone ab uxore virum accusari, quod ei eam injuste repudiarit: tunc uxor erit accusans: & tamen ipsius uxoris erit defensio. Nam se ipsa defendet, palamque facere conabitur nullam esse justam caussam, cur a viro fuerit repudiata. Contra maritus, qui hac in controversia locum defendentis tenere videtur, ipse tamen uxorem ultro accusabit, & caussas afferet, cur eam jure ac merito repudiarit. CAPPER.

175. *Præterea cum.*] *Thema* hoc *declamatorium* est ductum a Massiliensium lege, apud quos venenum publice servabatur, quod haurire licebat ei, qui in Senatu rationem mortis suæ reddidisset. Vide Valer. lib. 11. cap. 6. exempl. 7. TURNEB.

176. *Rationem mortis reddit.*] Quod Græci Rhetores dicunt ἑαυτὸν προσαγγέλλειν. Fortunatianus in Rhetorib. Pithœan. pag. 50. vertit, *reddere caussas voluntariæ mortis.* Ipse Quinctilianus lib. 111. cap. 1. *jus mortis petere ab Senatu.* CAPPER.

177. *In senatum.*] *In senatu* legendum esse, ne admonendum quidem est: *reddit*, ut præsentis sit temporis, mihi legendum videtur. REGIUS. *Reddidit*; Locat. Ald. *in senatum*; Andr. Ald.

178. *Se legum actionibus.*] *Se legum sanctionibus subtrahat*; Voss. sec. quod non est de nihilo.

179. *Quæratur voluntate.*] *Quæritur*; Ald.

180. *Dignissimo ex filiis.*] *Civitati utilissimo ex filiis*; Colon. quod repertum ex hac controversia lib. v11 cap. 1.

181. *Quod idem.*] *Item*, non *idem*, mihi legendum videtur. REGIUS. *Idem*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Obrecht. *item*; Valcos. Steph. Lugduno-Batav.

182. *Si orbæ nuptias indicant.*] Hoc *thema declamatorium* est ductum ex lege Atheniensium, apud quos appellatur ἐπίκληρος virgo, quæ sola hereditatem obtinet, cum sit orba: jus autem erat ut cognati & propinqui ejus nuptias peterent. TURNEB. *Si orbæ nuptias vendicant*; Voss. secund.

183. *De idoneo quæratur.*] Supple, marito futuro τῆς ἐπικλήρου, heredis orbæ. CAPPER.

184. *Positionibus.*] *Hypothesibus* variis, & circumstantiis adjunctis CAPPER.

185. *Flavium.*] Quisnam is fuerit Flavius, qui tam anguste *qualitatis* materiam terminavit, non memini me legisse. REGIUS. Vide lib 11. cap. 14.

186. *Apud me.*] *Apud me* deerat in Voss. sec.

187. *Quantitas quoque.*] Nonnulli Rhetores *quantitatem* a *qualitate* separant, Fab. cum *qualitate* conjungit: quod tamen ita est accipiendum, ut in *quantitate* nonnunquam de *conjectura* quæratur, etsi sæpius ad *qualitatem* est referenda. TURNEB.

188. *Plerumque recte tamen eidem subjacet.*] *Plerumque* iterato positum, ac illud *recte* adverbium mihi videtur eradendum (redundat enim, ac nihil sensum adjuvat) hoc modo: *Quantitas quoque (ut dixi) plerumque, etiamsi non semper, tamen eidem subjacet.* REGIUS. *Plerumque* repetunt Voss. sec. Locat. Ald. Gryph Steph. Colin. Obrecht. sed quidam conjiciunt in parenthesim (*ut dixi plerumque*) quidam disjungunt (*ut dixi*) *plerumque. Quantitas quoque (ut frequenter dixi) etiamsi non semper, tamen plerumque*; Basil. *recte*, habent Locat. Ald. *recte tamen subjacet*; Voss. sec. *Eidem subjacet.*] Hoc est, subjicitur *statui qualitatis*, ut generi species. CAPPER.

189. *Seu modi est.*] *Seu modus est, seu numerus*; Voss. sec. *modum* autem Fabius vocat eam speciem quantitatis, quæ in scholis *continua* dicitur, vel simpliciter magnitudo: eodem sensu Horatius *modum agri* dixit 2. serm. Sat. 6. CAPPER.

190. *Seu numeri.*] Quantitatem *discretam* in scholis appellant. CAPPER.

191. *Stuprator an decem, &c.*] Phrasis hæc est Latinis peculiaris, in qua subintelligere debemus *assium*, vel *æris*: hæc autem summa efficit centum *coronatos.* TURNEB. *An* abest a MS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. *decem millia an dare*; Voss sec. *an stuprator*; Basil.

192. *Tanquam inter duas leges quæratur.*] Utra utri prævalere debeat, utra potius utendum sit adversus reum: quæ quidem quæstio esset una *legalium statuum* species, cui nomen ἀντινομία, [*leges contrariæ*] de qua infra cap. 7. nam, ut docet ibi Fabius, leges *colliduntur & confligunt*, *aut pares inter se, aut diversæ, aut similes, aut duplices*, hoc

quam inter duas leges quæratur. [193] Nam de decem millibus nulla controversia est, quæ [194] nec petuntur. Judicium redditur, *an reus caussa sit mortis?* [195] In *conjecturam* quoque eadem species cadit: quum, *perpetuo, an quinquennali sit exilio multandus,* in controversiam venerit: *num prudens cædem commiserit*, quæritur. [196] Illa quoque, quæ ex numero ducitur, pendet ex jure: *an* [197] *Thrasybulo triginta præmia debeantur*: &, cum duo fures pecuniam abstulerunt, [198] *separatim quadruplum quisque, an duplum debeat?* [199] Sed hîc factum quoque æstimatur, & tamen jus ipsum pendet ex *qualitate.*

est, quæ duas habent partes & duo capita · *neque vero est unquam lex legi contraria jure ipso: quia, si diversum jus esset, alterum altero abrogaretur*: sed leges diversæ & in speciem contrariæ *casu tantum & eventu collidantur*. CAPPER.

193. *Nam de decem millibus.*] *Nam in decem*; Voss. secund. Obrecht.

194. *Nec petuntur.*] *Non petuntur*: Obrecht.

195. *In conjecturam eadem species cadit.*] Id est, in *statum conjecturalem*, sive facti quæstionem, cadit eadem species *quantitatis*, quam *nis* ꝶ *modi* Fabius vocat. Cum enim in controversiam venerit utrum aliquis reus perpetuo, an quinquennali sit exilio multandus; tum quæritur num is cædem prudens, sciens, & de industria commiserit: quæ posterior quæstio ad *statum* conjecturalem, sive ad quæstionem de facto utique pertinet. CAPPER.

196. *Illa quoque, &c.*] Illa species quantitatis, quam vulgo *discretam* appellamus. CAPPER.

197 *Thrasybulo.*] Qui sustulit triginta tyrannos, qui a Lacedæmoniis urbi Athenarum impositi fuerant: pendet autem controversia ex lege, quæ tyrannicidæ præmium decernit. TURNEB.

198. *Separatim quadruplum.*] Ex jure civili fur manifestarius quadruplum solvere debet, non manifestarius dumtaxat duplum. Si duo igitur, cum furarentur pecuniam, deprehensi sunt, quæstio est, *an uterque quadruplum solvere debeat.* TURNEB.

199. *Sed hic factum.*] *Sed factum*: Voss. sec.

CAPUT V.

De actionis quæstione.

VI. QUI neque [1] fecisse se negabit, [2] neque aliud esse, quod fecerit, dicet, [3] neque factum defendet, necesse est, [4] in suo jure consistat: in quo plerumque *actionis* est quæstio, quæ non semper eadem est, ut quidam putaverunt. Nam & [5] judicium antecedit; qualia sunt [6] præturæ curiosa consilia, cum de jure accusatoris ambigitur; & in ipsis frequentissime judiciis versatur. [7] Est enim duplex ejus disceptationis conditio, quod aut [8] *intentio* aut [9] *præscriptio* habet controversiam. [10] Ac fuerunt, [11] qui *præscriptionis statum* facerent, tanquam

Non est sibi contrarius Fabius; quanquam enim lib. III. *translationis statum* sustulit, quem nunc inducere videtur, quasi immemor sui; non tamen inducit ut *statum* principalem, sed ut quæstionem quamdam & *statum* minorem. Ejus duplex est conditio; nam aut *translatio* fit ante constitutum judicium; ut: *si meum litem contestari velis, dicamque te non habere jus in me agendi*: nonnunquam vero non ante ipsum judicium, sed in ipso judicio versatur, ut in oratione pro Cluentio. TURNEB.

1. *Fecisse se negavit*] *Negabit*, ne dissimilia copulentur tempora, mihi legendum videtur. Qui vero hoc caput inscripserunt *de qualitate judiciali*, in manifestum lapsi sunt errorem; cum de *actionis* quæstione, quæ ab aliis *translatio* quoque appellatur, hoc loco tractet Quinctilianus. REGIUS. *Negabit.*] Per *statum conjecturalem*, qui alias *infitialis* dicitur, & vulgo facti quæstio. CAPPER.

2. *Neque aliud esse dicet.*] Per *statum* quæstionis *definitivum*. CAPPER.

3. *Neque factum defendet.*] Per *statum qualitatis* [vulgo juris quæstionem] & præsertim *absolutum*. CAPPER.

4. *In suo jure*] Jure videlicet excludendæ *actionis*, quæ sibi intenditur: hoc autem *status*, vel quæstionis genus apud Rhetoras *translatio* quidem sæpius, & interdum *præscriptio*: hic autem *actionis* quæstio appellatur. CAPPER.

5. *Judicium antecedit.*] Aliquid verborum sensus integritati deesse videtur. Adscribendas autem has particulas puto, *nam &*, ut bimembris sit divisio hoc modo: *nam & judicium antecedit, & in ipsis fr. judiciis versatur.* Interdum namque *actionis* quæstio præcedit judicium, cum quæritur utrum quis agere possit: hoc enim ante determinat prætor, quam judicium instituatur: interdum in ipsis versatur, hoc est, una cum principali *caussa* tractatur. REGIUS. *Nam &* abest a Voss. sec. Locat.

6. *Præturæ curiosa consilia.*] Judicia hic distinguuntur a Præturæ consiliis. Nam Prætor ipse proprie loquendo judex non erat; sed constituta demum *actione* & litis formula dabat judices, qui de controversa re cognoscerent & sententiam ferrent, qua lata rem judicatam executioni demandari jubebat: ergo judicia sunt actus judicum a Prætore datorum: sed Præturæ consilia sunt Prætoris actus, quibus definit utrum intendendæ *actioni* sit locus, necne, qua specie *actionis* & formula sit mendum, quibus judicibus, quo tempore, quo loco, quo modo sit de re controversa cognoscendum & judicandum. Porro hujusmodi consilia Fabius *curiosa* vocat, hoc est, molesta, negotii plena, & fere plus æquo accurata, exactiora, &c. CAPPER.

7. *Est enim duplex.*] Alciatus jurisconsultus hunc locum sic interpretatur · *Exceptio* est *intentionis*, quando aliquid opponatur transferendo, quod directo *intentioni* repugnat: est autem *præscriptio*, cum non recte permittitur *intentio*, sed aliquo casu limitatur & restringitur. TURNEB.

8. *Intentio.*] Supple, litis; & ea se tenet ex parte actoris, seu petitoris. CAPPER.

9. *Præscriptio.*] Id est, exceptio, qua reus actoris *intentionem* indirecte repellit. Ea igitur se tenet ex parte rei. CAPPER.

10. *Ac fuerunt.*] Vel ex hoc liquet, Fabio non esse statum *translationem*, sed dumtaxat quæstionem quamdam: itaque in *præscriptione* reperiuntur omnes *status legales*. Vide Fab. lib. III. cap. 6. *An non præscriptiones, &c.* TURNEB.

11. *Qui præscriptionis statum.*] Ut aut de nomine, aut scripto & sententia, vel ratiocinatione quæratur, deinde *status* ex quæstione oriatur. PITHOEUS. Quæ profert hic Pithœus, ipsa ipsius Fabii verba sunt, quæ lib. III. cap. 6. leguntur. CAPPER.

ea non iisdem omnibus, quibus cæteræ leges, [12] quæstionibus [13] contineretur. [14] Cum ex *præscriptione* lis pendet, [15] de ipsa re quæri non est necesse. [16] Ignominioso patri filius [17] præscribit: de eo solo judicatio est, [18] *an liceat*. Quoties tamen poterimus, efficiendum est, [19] ut de re quoque [20] bene sentiat. Sic enim juri nostro libentius indulgebit; [21] ut in sponsionibus, quæ ex *interdictis* fiunt, etiamsi non proprietatis est quæstio, sed tantum possessionis; tamen, non solum possedisse nos, sed etiam nostrum possedisse, docere oportebit. Sed frequentius etiam quæritur de *intentione*. [22] *Vir fortis optet*, [23] *quod volet*: nego illi dandum, quidquid optaverit: [24] non habeo *præscriptionem*; sed tamen [25] *voluntate* contra verba, *præscriptionis* modo, utor. [26] In utroque autem genere [27] *status* [28] idem fit. [29] Porro lex omnis [30] aut tribuit, aut adimit, aut punit, aut jubet, aut vetat, aut permittit. [31] Litem habet, [32] aut propter se ipsam, [33] aut propter alteram. Quæstio est aut [34] in *scripto*, aut [35] in *voluntate*. In *scripto*, aut apertum est, aut obscurum, aut [36] ambiguum. Quod de legibus dico, idem accipi volo de testamentis, pactis, [37] stipulationibus, [38] omni

12. *Quæstionibus.*] Nam ex novo Quinctiliani systemate de *statibus*, quod ad lib. III. cap. 6. exposuimus, *ii status legales* quæstionum potius nomine, quam τοῦ *status*, appellandi sunt. CAPPER.

13. *Contineretur.*] *Contineretur* legendum, ut ad *præscriptionem* referatur. REGIUS.

14. *Cum ex præscriptione.*] In *præscriptione*, cum ex circumstantia & aliquo casu fiat *intentionis* elusio; si voles, *de intentione*, quæ principalem continet *caussam*, nihil dices; sed dumtaxat de circumstantia, quæ *translationem* continet; ut si ignominiosus pater vellet te abdicare, ejus *actionem* submoveres, quia ignominiosus esset; de sola, si velles, ignominia diceres, non de abdicatione. TURNEB.

15. *De ipsa requiri non est necesse.*] Male percipitur hic sensus, ut qui sit depravatus. Quo namque modo de *præscriptione* non quæritur, si de ipsa *præscriptione* lis pendet? ita namque oppositis frontibus sibi ipsi repugnaret hoc loco Fabius: sic vero corrigi posse puto, si *quæri* legatur, & *re* ab ipso verbo separetur hoc modo: *de ipsa re quæri non est necesse*: sic autem esse legendum aperte exemplum, quod subjicitur, ostendit; si enim filius ignominioso patri præscribit, quod ipsi agere non liceat, nihil necesse est quærere de crimine, quod pater in filium intendit; sed de hoc solo judicatio est, an ignominioso agere liceat. REGIUS.

16. *Ignominioso filius præscribit, de eo loco judicatio.*] Non nihil mihi verborum ad hujus perfectionem sensus desideratur. Et *patri* quidem puto adscribendum, pro *loco* autem *solo* legendum hoc modo: *ignominioso patri filius præscribit, de eo solo judicatio est.* Quod si cui fortasse nimis audax videor, is nihil aut mutando, aut adjiciendo, sensum Fabii acumius convenientem eliciat. REGIUS. *Patri* abest a MSS. Alm. Voss. sec. Vallæ lib. Locat. neque admodum necessaria vox est, cum ex filio intelligatur pater: *loco* etiam MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

17. *Præscribit.*] Id est, utitur *præscriptione*, seu exceptione legibus inducta, qua patris *intentionem*, sive intentatam sibi a patre litem & *actionem* repellit. CAPPER.

18. *An liceat.*] Plena locutio exstat lib. III. cap 6. his concepta verbis: *Non recte agis, ignominiosus: quæritur ... an agere ignominioso liceat .... non habet jus abdicandi, quia ignominioso non est actio, &c.* igitur horum verborum, *an liceat* sensus est: *an ignominioso patri liceat in filium agere, ipsumque abdicare.* Fabii mentem assecutus non est Gallicus interpres Gedoynus, qui vertit: *est-il vray que ce pere soit notte d'infamie?* quasi Latine scriptum fuisset: *an hic pater sit revera ignominiosus?* CAPPER.

19. *Ut de reo quoque bene sentiat.*] Ex superiorum corruptione hic sensus est depravatus. Facile autem corrigitur, si *re* legatur. REGIUS. *De re*; Voss. sec. Locat.

20. *Bene sentiat.*] Judex, ad quem Prætor litigantes mittit. CAPPER.

21. *Ut in sponsionibus.*] Sic quidem legitur; sed pro *sponsionibus*, forte *possessionibus* est legendum; frequentissime enim *præscriptiones* circa possessiones longi temporis versantur. REGIUS. *Interdicta prætoria* sæpenumero fiunt de possessionibus, ut docet Justinianus: igitur, si quis abs te petat fundum, utarisque *præscriptione*, dicens non posse in te *actionem* hoc nomine institui, quod diu fundum possederis; optimum tamen erit, ut etiam te *proprietarium* ostendas, nec solum te possessionis jure tuearis. TURNEB. *Possessionibus*; Ald. Sich. Basil. Vasc. Steph. sed in horum duorum marg. *sponsionibus*.

22. *Vir fortis.*] Ὁ ἀριστεύσας, qui rem præclare gessit in bello, &c. CAPPER.

23. *Quod volet.*] *Quidquid*, vel certe *quod volet*, legendum. REGIUS. *Quod*; Locat. *quæ*; Vallæ lib. MSS. Alm. Voss. sec. Ald. Basil. *quidquid*; Steph. Gryph. Colin. Vidov. *quod*; Obr.

24. *Non habeo præscriptionem.*] *Formalem* intellige, quæ in lege conceptis verbis exprimatur. CAPPER.

25. *Voluntate contra verba .... utor.*] Τῇ διανοίᾳ τοῦ ῥητοῦ, hoc est, voluntate & mente legislatoris mox contra ipsa legis verba, contra legis literam: quo sensu dixit B. Paulus 1. Corinth. 3. v. 6. *Litera occidit, spiritus autem vivificat.* CAPPER.

26. *In utroque autem genere.*] Ex hoc quoque loco apparet, non in *translatione* esse *statum*, sed *statum* exoriri ex caussis *translationis*. Itaque in eam *translationem*, quæ *intentionis* oppugnatione constat, cadunt quatuor *status legales*, ut in *præscriptionem*. TURNEB. Dixit autem Fabius *in utroque genere*; id est, sive ipsa *intentio*, sive *præscriptio* controversiam habeat. CAPPER.

27. *Status.*] Videlicet *translationis*, quem hic Fabius vocat *actionis* quæstionem. CAPPER.

28. *Idem fit.*] Rectius in quibusdam exemplaribus *fit* legitur. REGIUS.

29. *Porro lex omnis.*] Hæc præcepta præparationem habent quamdam ad *status legales*: pertinent tamen quadantenus ad *actionis* quæstionem, quoniam ea a jure ducitur. TURNEB.

30. *Aut tribuit, aut adimit.*] Lege juris civilis Pandectas, lib. I. tit. 3. §. 7. ex Modestino, & Ciceron. 2. *de Invent.* 143 CAPPER.

31. *Litem habet.*] Lex habet litem, controversiam movet, movendæ controversiæ, seu litis præbet occasionem. CAPPER.

32. *Aut propter seipsam, aut propter alteram quæstionem.*] Ita quidem legitur, sed mendose, ut mihi videtur; non enim *quæstionem*, sed *quæstio est*, contenderim esse legendum, ita ut sequens sit initium Nam lex, aut propter se ipsam, aut propter alteram legem, habet litem, id quod in contrariis accidit legibus: quæstio autem in *legitimis* controversiis, aut est in scripto, aut in voluntate. REGIUS. *Propter alteram quæstionem*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Sich. Basil.

33. *Propter alteram.*] Legem diversam aut contrariam, qui secundus est *legalium statuum*, & *ἀντινομία* dicitur. Vide infra ad cap. 7. CAPPER.

34. *In scripto.*] Τῷ ῥητῷ, legis litera, seu conceptis verbis CAPPER.

35. *In voluntate.*] Τῇ διανοίᾳ, de legislatoris mente, consilio, &, ut vulgo aiunt, *intentione*: unde primus & tertius emergunt *status legales*, de quibus cap. 6. & 8. CAPPER.

36. *Ambiguum.*] Qui quartus est *legalis status*, & ἀμφιβολίας nomine appellatur. Vide infra ad cap. 9. CAPPER.

37. *Stipulationibus.*] Stipulatio, inquit Pomponius Jurisconsultus, est verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum facturumve se, quod interrogatus est, responderit: est autem firmissimum adstringendæ obligationis vinculum a jure civili inventum; & a simplici differt promissione, quæ neque ejus, cui promittitur, interrogationem, neque promittentis ipsius responsionem exigit. CAPPER.

38. *Omni denique scripto; idem de voce.*] Hanc in rem vide quæ ad cap. 5. lib. III. ex luculentis Syriani. So-

denique scripto; idem de voce. Et [39] quoniam quatuor hujus generis [40] quæstiones vel *status* facimus, singulos percurram.

patri, & Marcellini (qui Græca in Hermogenis Rhetoricam Scholia scripsere) testimoniis annotasi. Cæterum hic *vi de voce* significat verba ore prolata, nec scripto mandata. CAPP.

39. *Quoniam quatuor.*] Videlicet 1°. κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν, de scripto & voluntate; 2°. ἀντινομίας, de contrariis legibus, 3°. συλλογισμοῦ, ratiocinationis (cum verba legis ad casus lege non expressos ratiocinando extenduntur;) 4°. ἀμφιβολίας, ambiguitatis: qui *status legales* non obscure significantur in Digest. lib. 1. tit. 3. adeo ut §. 12. exhibeatur συλλογισμός; 15. ἀντινομία; 17. & 18. ῥητὸν καὶ διάνοια; 19. ἀμφιβολία. CAPP.

40. *Quæstiones vel statum.*] Nam legales hujusmodi controversias, alii quæstionum, ut Fabius; alii *statuum* nomine appellarunt. CAPP.

CAPUT VI.

De statu ex scripto & voluntate.

VII. SCRIPTI *& voluntatis* frequentissima [1] inter consultos quæstio est, & pars magna [2] controversiæ juris hinc pendet: quo minus id in scholis accidere mirum est, ubi etiam ex industria fingitur. Ejus genus unum est, in quo & de *scripto* & *de voluntate* quæritur. [3] Id tum accidit, cum est in lege aliqua obscuritas, [4] & in ea aut uterque suam interpretationem confirmat, aut adversarii subvertit; ut hic: *Fur [5] quadruplum solvat: duo surripuerunt pariter decem millia, petuntur ab utroque quadragena: illi postulant, ut vicena conferant.* [6] Nam & Actor dicit, hoc esse quadruplum, quod petat: & Rei hoc, quod offerant. Voluntas quoque utrimque defenditur; [7] aut cum [8] de altero intellectu certum est, de altero dubium: *Ex meretrice natus ne concionetur: quæ filium habebat, prostare cœpit. Prohibetur adolescens concione.* Nam de ejus filio, quæ ante partum meretrix fuit, certum est: an eadem hujus caussa sit, dubium est; [9] quia ex hac natus, & hæc meretrix est. [10] Solet & illud quæri, quo referatur, quod scriptum est: *Bis de eadem re ne sit actio*, id est, [11] hoc *bis* ad actorem, [12] an ad *actionem*. Hæc est jure obscuro. Alterum genus est ex manifesto: quod [13] qui solum viderunt, [14] hunc *statum plani & voluntatis* appellaverunt. In hoc altera pars *scripto* nititur, altera *voluntate*. Sed contra *scriptum*

1. *Inter consultos.*] *Juris* genitivus, vel *jure* ablativus videtur adscribendus, ut legimus *jurisconsultos*. REGIUS. Sed & *consultum* dixit Ovidius lib. 1. Amor. XIII. 19. & 1. Art 83. & alii.

2. *Controversiæ juris.*] *Controversi juris*; V. C. Alm.

3. *Id accidit.*] *Id tum accidit*: MSS. Alm. Voss secund. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

4. *Et in ea.*] *Et* abest a MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. mox *& adversariis*. Voss. sec.

5. *Quadruplum.*] Hæc lex corrupta est, aut, quæ inferuntur, depravata sunt judicanda. Neque enim vicena millia recte computanti decem millium quadruplum unquam videbuntur. Quare non *quadruplum*, sed *duplum* mihi legendum esse videtur; sic enim & quadragena Actor recte petet, cum singulos vicena solvere debere ex lege sentiat, & Rei vicena decem millium, quæ surripuerunt, duplum esse contendunt: de fure autem non manifesto, qui duplum duntaxat solvere cogebatur, hæc lex lata esse videtur. Fures enim manifesti quadruplum reddebant. REGIUS. Nihil mutandum esse patet & ex sequentibus, & ex fine capitis IV. nam actor ab utroque quadruplum petebat, quod iniquum esse fures contendebant; quia ita octuplum haberet, sed singuli volebant conferre duplum, ut ita exiret quadruplum, quod lex volebat; non enim singuli decem millia, sed *pariter* surripuerant; & hoc constitutum est lib. 1 C. de condict. furtiv. sed hoc in condictione obtinet, ubi singuli quidem in solidum tenentur: sed si unus satisfaciat, alter liberatur: ergo si uterque duplum conferat, satisfactum est domino rei furtivæ; sed legi, quæ pœnam furi statuit, nequaquam; quia uterque pœna furti æque tenetur: recte quoque Ascensius improbavit Regii correctionem. BURMAN.

6. *Nam & actor.*] Hæc usque ad *voluntas* deerant in Voss. sec.

7. *Aut cum de.*] Hoc genus discrepat ab altero, quod illic uterque intellectus in dubium revocabatur: hic alter est confessus, alter autem vocatur in dubium, & controversiam efficit. TURNEB.

8. *De altero intellectu.*] Id est, de uno sensu legis, quæ controversiæ locum dedit. CAPP.

9. *Quia ex hac natus, & hæc meretrix est.*] Hæc ratio quidem aperte falsa est, aliquidque verborum in ea desideratur: forsitan autem hæc sunt adscribenda, *antequam esset*, illo verbo *est* eraso, hoc modo: *quia ex hac natus, antequam meretrix esset*. REGIUS. *Antequam meretrix esset*: Ald. & marg. Basil. Sed nihil mutandum; nam est exemplum alterius intellectus, de quo dubium erat: de eo, qui natus ex meretrice, quæ ante partum quæstum fecerat, certum est: de alio, qui etiam natus ex meretrice, sed quæ postea prostare cœperat, dubium, an lex ad hanc speciem sit extendenda.

10. *Solet & illud.*] Hinc dubitatio oritur, quia duplex esse potest sensus; aut enim significatur eumdem bis in aliquem esse non posse actorem; aut bis in eumdem actionem non esse iterandam. TURNEB.

11. *Hoc bis ad actorem.*] Hoc sensu: idem actor non bis in eumdem agat, non bis litem intendat eidem eadem de re. CAPP.

12. *An ad actionem.* Hoc sensu: eadem *actio* non bis eidem intendatur eadem de re, neque ab eodem actore, neque a diversis actoribus. CAPP.

13. *Qui solum viderunt.*] *Quod* relativum hic sensus exigere videtur, ut legatur hoc modo: *Quod qui solum viderunt*. REGIUS. *Qui solum*: Voss. sec. Locat.

14. *Hunc statum plani.*] Id est, τοῦ plane, diserte, manifeste, expresse (vulgo, *terminis formalibus*) in lege aliove quopiam instrumento scripti; ubi notabit studiosus lector & peculiaritatem τοῦ *plani* significatum, & speciale nomen τοῦ *status* illius, quem Græci κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν, Latini *de scripto & voluntate* solent appellare. CAPP.

tribus

tribus generibus occurritur. Unum est, in quo id servari semper non posse, [15] ex ipso patet: *Liberi parentes alant, aut vinciantur.* Non enim alligabitur infans. [16] Hinc erit ad alia transitus, & divisio: [17] *num quisquis non aluerit? num hic?* [18] Propter hoc proponunt quidam tale genus controversiarum, in quo nullum argumentum est, quod ex lege ipsa peti possit; sed de eo tantum, de quo lis est, quærendum sit. *Peregrinus, si murum ascenderit, capite puniatur. Cum hostes murum ascendissent, peregrinus* [19] *eos depulit: petitur ad supplicium.* Non erunt hic separatæ quæstiones, [20] *an quisquis? an hic?* quia nullum potest afferri argumentum contra *scriptum* vehementius eo, quod in lite est; sed hoc tantum, [21] *an ne servandæ quidem civitatis caussa.* [22] Ergo & æquitate, & [23] *voluntate* pugnandum. [24] Fieri tamen potest, ut ex aliis legibus exempla ducamus, per quæ appareat, semper stari *scripto* non posse; ut Cicero pro Cæcina fecit. Tertium, cum in ipsis verbis legis reperimus aliquid, per quod probemus, aliud legumlatorem voluisse; ut in hac controversia: *Qui nocte cum ferro* [25] *deprehensus fuerit, alligetur: cum annulo ferreo inventum magistratus alligavit.* Hic quia est verbum in lege *deprehensus*, satis etiam significatum videtur, non contineri lege, nisi noxium ferrum. [26] Sed ut qui *voluntate* nititur, *scriptum*, quoties poterit, infirmare debebit; [27] ita qui *scriptum* tuebitur, adjuvare se etiam *voluntate* tentabit. In testamentis & illa accidunt, ut voluntas manifesta sit, [28] scriptum nihil sit; ut in [29] judicio Curiano, in quo nota L. Crassi & Scævolæ fuit contentio. [30] *Substitutus heres erat, si postumus* [31] *ante tutelæ suæ annos decessisset.* [32] *Non est natus: propinqui bona sibi vindicabant.* Quis dubitaret, quin ea voluntas fuisset testantis, [33] ut is non nato filio heres esset, [34] qui mortuo? [35] sed hoc non scripserat. [36] Id quoque, quod huic contrarium est, accidit nuper; ut esset scriptum quod appareret [37] scriptorem noluisse: *Qui* [38] *sestertiûm numûm quinque millia legaverat, cum emendaret testamentum, sublatis sestertiis numis,* [39] *argenti pondo posuit, quinque millia* [40] *remanserunt.* [41] Apparuit tamen [42] quinque pondo dari voluisse, [43] quia ille in argento legato modus

15. *Ex ipso patet semper.*] Huic quidem sensui nihil deest, quod sit necessarium; sed *semper* e suo loco in alienum videtur esse translatum; sic namque opinor ponendum: *unum est, in quo id servari semper non posse ex ipso patet.* REGIUS. Postponit Locat. *unum est in quo ipso patet servari semper non posse;* V. C. Alm.

16. *Hinc erit ad alia, &c.*] Docet rationem dispositionis in hac quæstione: quam tamen celeriter percurrit, quoniam de ea fusius est locutus primo cap. lib. VII. eique illic generalia præcepta complexus. TURNEB. *Hic erit;* Voss. sec.

17. *Nam quisquis non aluerit, non hic.*] *Num*, loco illarum *nam* ac *non* particularum, legendum esse, ex ipso facile percipitur sensu, ut sit divisio: *num quisquis non aluerit? num hic? de quo agitur*, subintelligamus. REGIUS. *Non hic;* Locat. *an quisquis non aluerit, an hic;* Ald. *nam quisquis;* Voss. sec.

18. *Propter hoc.*] In superiore exemplo ab ipsa lege & extrinsecus duci poterant quæstiones generales, ut, *non quisquis aluerit:* in hac autem controversia quæstio generalis a lege duci non potest, quia lex ipsa satis circumscribit rem. TURNEB. *Num hic; propter hoc? Proponunt quidam;* Obrecht. *num propter*, omisso τῷ *proponunt;* Vallæ liber & marg. Vidov. *num hic propter hoc quidam;* V. C. Alm.

19. *Eos depulit.*] *Eo depulit;* Voss sec.

20. *An quisque, an hic.*] *Quisquis*, non *quisque*, ut legatur, sensus exposcit. REGIUS. *Quisque*. Locat. Ald.

21. *An ne servandæ quidem.*] An non liceat cuiquam murum ascendere, &c. CAPPER.

22. *Ergo & æquitate.*] *Ergo & si quid est ex voluntate p.* Voss. sec. *Æquitate.*] Τῇ ἐπιεικείᾳ, quæ benigna est & commoda legis interpretatio, sive summi strictique juris remissio. CAPPER.

23. *Voluntate.*] Mente, consilio, proposito; sive, ut vulgo aiunt, *intentione* legis, aut potius legislatoris. CAPPER.

24. *Fieri tamen potest.*] Locus est hic frequentissimus adversus *scriptum*, ut exemplis fictis doceamus, *scripto* stari non posse: sed illa exempla, vel a lege ducentur, de qua controversia est, vel ab aliis extrinsecus legibus: in hac autem controversia ab aliis legibus, non ab ipsa lege, ut diximus. TURNEB.

25. *Deprehensus.*] Hinc aperte colligitur, *deprehendi* de veriis proprie dici. REGIUS. Verbum *deprehendi* apud Latinos in malam semper partem accipitur, cum quis scilicet in scelere, aut facinore deprehenditur; inde igitur colligitur sententia legislatoris. TURNEB.

26. *Sed & ut qui voluntate.*] Illa & copula mihi videtur, ut redundans, eradenda. REGIUS *Sed & ut;* Locat. *sed & voluntate;* Voss. sec.

27. *Ita qui scriptum.*] *Ita* deest in Voss. secund.

28 *Scriptum nihil sit.*] Hoc est, de re controversa nihil expresse, &, quod in scholis aiunt, *formaliter* scriptum sit in testamento. CAPPER.

29. *Judicio Curiano.*] Quo expertus est Manius Curius adversus propinquos Coponii, qui Manium Curium substituerat heredem. Vide Ciceron. II. *de Orat.* 140. Nam in Burmanniana editione perperam legebatur I. *de Orat.* 39. CAPPER.

30 *Substitutus heres.*] Hæc est *substitutio pupillaris*, quando primo heredi alius substituitur heres, si mortuus fuerit ante pubertatis annos. TURNEB. Substitutus autem heres erat Manius Curius a Coponio testatore. Vide Ciceron. loco mox indicato. CAPPER.

31. *Ante tutelæ suæ annos.*] Antequam sui juris esset, antequam pubertatis annos attigisset. CAPPER.

32. *Non est natus.*] Filius testatori Coponio. CAPPER.

33. *Ut is non nato filio.*] Ut Manius Curius heres esset, si Coponio testatore non esset natus filius postumus. CAPPER.

34. *Qui mortuo.*] Qui futurus esset heres, si mortuus esset filius ille postumus, & quidem ante pubertatis annos. CAPPER.

35. *Sed hoc non.*] *Sed non scripserat;* Voss. secund. Obrecht

36. *Id quoque.*] *Sic quoque;* Obr.

37. *Scriptorem.*] Supple, *testamenti;* hoc est, testatorem. CAPPER.

38. *Sestertiûm nummûm.*] Hæc summa efficit centum viginti *coronatos*. TURNEB.

39. *Argenti pondo.*] Hæc summa efficit quinquaginta millia *coronatorum*: igitur ex magnitudine summæ collecta est testatoris voluntas. TURNEB. *Argenti pondere posuit, quinque millia manserunt;* V. C Alm puto legendum *argenti pondo reposuit.*

40. *Remanserunt.*] *Manserunt;* Voss. sec.

41. *Apparuit tamen.*] Posset hoc simili exemplo illustrari; ut si quis quinquaginta voluit legare, & centum scripti sunt, quinquaginta debentur. lib. XV. ff. de legat. I.

42. *Quinque pondo.*] Hæc summa efficit quinquaginta *coronatos;* nam libram argenti, sive pondo pro decem *coronatis* accipimus. TURNEB.

43. *Quia ille.*] *Quia*, aut certe *quod*, procul dubio le-

[44] & inauditus erat, & incredibilis. Sub hoc etiam *statu* generales sunt quæstiones: [45] *scripto, an voluntate standum sit: quæ fuerit scribentis voluntas.* [46] Tractatus [47] omnes *qualitatis* aut *conjecturæ*, de quibus satis dictum arbitror.

gendum. REGIUS. *Ille in argento legato modus.*] Altera illa quantitas argenti legati, (nempe quinque millia pondo,) erat inaudita & incredibilis. CAPPER.

44. *Et inauditus.*] *Et* deest in Voss. sec.

45. *Scripto, an voluntate*] *Scripti & voluntatis* quæstio sine dubio *qualitate* aut *conjectura* continetur. PITHOEUS.

46. *Tractatus.*] Alii, *status*: forte *hi status*. FRANCIUS.

47. *Omnes qualitatis aut conjecturæ.*] Omnes illi tractatus, vel quæstiones pertinent ad statum *qualitatis*, vel ad *conjecturalem*; nam quæstio hæc, utrum *scripto*, an *voluntate* standum sit, ad *statum qualitatis* manifeste revocatur; illa vero, quænam scribentis, testantisve voluntas fuerit, ad *conjecturalem statum*, saltem secundum Quinctiliani sententiam cap. 2. & alibi expressam. CAPPER. *Omnes qualitatis.*] *Omnis*; Voss. sec.

CAPUT VII.

De contrariis legibus.

VIII. PROXIMUM est de *legibus contrariis* dicere, quia [1] inter omnes artium [2] scriptores constat, [3] in *antinomia* duos esse *scripti* & *voluntatis status*, neque immerito; quia, cum lex legi obstet, [4] utrimque contra *scriptum* dicitur, & quæstio est de *voluntate*; in utraque id ambigitur, an utique [5] illa lege sit utendum. Omnibus autem manifestum est, [6] nunquam esse legem legi contrariam jure ipso; quia, [7] si diversum jus esset, alterum altero abrogaretur; sed eas casu collidi, & eventu. Colliduntur autem aut pares inter se; ut si optio tyrannicidæ & viri fortis [8] comparentur, utrique data, quod velit, petendi potestate; hic meritorum, temporis, præmii collatio est. [9] Aut secum ipsæ, ut [10] duorum fortium, [11] duorum tyrannicidarum, duarum raptarum: in quibus non potest esse alia quæstio, quam temporis, *utra prior sit*: [12] aut qualitatis, *utra justior sit petitio.* Diversæ quoque leges confligunt, [13] aut similes. Diversæ, quibus etiam citra adversam legem contradici possit; ut in hac controversia: [14] *Magistratus ab arce ne discedat: Vir fortis optato, quæ*

Cum in *antinomia* utraque pars legem afferat suam, duplex est *scriptum*; sed pro sententia legis observanda, utriusque quoque oppugnatur: est igitur duplex *scriptum* & *sententia*. TURNEB.

1. *Inter omnes artium, &c.*] Supple, *oratoriarum*; ut patet ex iis, quæ notavimus ad cap. 1. lib. III. CAPPER.

2. *Scriptores consistit.*] *Constat* legendum esse, non *consistit*, etiam si exemplaris quædam nobis non adstipularentur, ex sensu tamen ipso facile perciperemus. REGIUS. *Consistit*; Obrecht.

3. *In antinomia.*] Ἀντινομίᾳ, hoc est, legum conflictu, collisione, & quasi contrarietate: qui *status* unus est e quatuor *legalibus*. CAPPER.

4. *Utrimque contra scriptum*] Duo sunt duorum *scriptorum*, duarumque *voluntatum status*. PITHOEUS. *Et utrimque*; Obrecht.

5. *Illa lege.*] *Ita lege*; Obrecht.

6. *Nunquam esse legem legi contrariam.*] Jurisperiti quoque hodie aiunt, nullam esse in jure civili *antinomiam*: quod testatur etiam Justinianus. Budæus tamen & Laurentius Valla leges quasdam esse contrarias probant, ut in illis colligendis dormitaverit Trebonianus. Cæterum si lex legi contraria est, altera alteram necessario abrogat; eratque curæ Atheniensibus, ne quid esset legi contrarium. TURNEB. Hanc Turnebiani Commentatoris annotationem, quæ a suo loco perperam avulsa fuerat, propriam in sedem restituimus. CAPPER.

7. *Si diversum jussisset.*] Corrupte *jussisset* mihi legi videtur: *jus esset* vero pulcherrime quadrat; sicque existimo esse legendum. REGIUS. *Jussisset*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

8. *Comparentur.*] *Comparetur*; Locat.

9. *Aut secum ipsæ.*] Est enim lex apud declamatores, *ut rapta eligat raptoris indotatas nuptias, aut mortem*: si quis igitur eadem nocte duas rapuerit, quarum altera nuptias optet, altera mortem, ἀντινομία erit. TURNEB.

10. *Duorum fortium.*] Si comparentur inter se duorum fortium virorum optiones, qui scilicet bellicam rem strenue ac præclare gessissent, ideoque secundum latam legem optarent, seu eligerent, quod sibi libuisset. CAPPER.

11. *Duorum Tyrannicidarum, raptarum.*] *Duarum* quoque mihi adscribendum videtur, ut legatur, *duarum raptarum*; in scholis namque frequens erat hæc controversia: *Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias eligat. Quidam intempesta nocte rapuit duas, quarum altera mortem, altera indotatas nuptias malult.* REGIUS. *Duarum* abest a V. C. Alm. Locat. Basil. quæ tamen in marg. *duarum*. Ascensius mallet per *Zeugma*: *duorum fortium, Tyrannicidarum, raptarum*: ut intellectu repetatur *duorum*, vel *duarum*.

12. *An qualitas utra istorum sit petitio.*] *Aut* copulam, loco *an* particulæ, reponendam quidem esse, & *qualitatis* legendum facile constat: sed mihi in hoc sensu adhuc aliquid desideratur, & *justior*, loco *istorum*, legendum videtur, hoc modo: *aut qualitatis, utra sit justior petitio.* REGIUS. *An qualitas utra istorum*: Locat.

13. *Aut similes aut duæ.*] Sic quidem legitur, sed corrupte; *aut* namque disjunctiva particula inter opposita dumtaxat ab eruditis, non inter disparata prorsus solet collocari: *similes* autem & *duæ* aperte disparata prorsus solet collocari: *similes* autem & *duæ* aperte disparata significant. Quare *aut* conjunctio iterato posita lineuda videtur, ac non *duæ*, sed *diversæ* est legendum, ut sit initium sensus hoc modo: *aut similes. Diversæ quibus*, &c. ut intelligamus *diversas* a Fabio repeti, quo earum exempla subjiciat; nam & diversarum & similium legum exempla inferuntur. REGIUS. *Aut similes aut duæ*: Voss. sec. Locat. marg. Basil. *Diversæ.*] *Diversas* appellat *leges*, quæ, etiamsi non habeant legem oppositam; tamen, quod attinet *ad scriptum*, oppugnari possunt contrariis argumentis: porro *antinomiæ* exemplum erit, si magistratus, qui fortiter fecit, petat, ut ab arce discedat. TURNEB.

14. *Magistratus.*] Στρατηγός, hoc est, Prætor, vel Dux exercitus; Gallice *Gouverneur de place.* Nam olim magistratus erant militares, ut & urbani: immo Romanorum Dictatores & Consules magistratus erant urbani simul & militares, ut vel ex uno Tit. Livio satis patet. CAPPER.

volet: [15] vel alia nulla obstante quæri potest, *an, quidquid optarit, accipere debeat*: [16] & a magistratu multa dicentur, quibus *scriptum* expugnatur: *Si incendium in arce fuerit, si* [17] *in hostes decurrendum.* Similes, [18] contra quas nihil opponi potest, nisi lex altera: [19] *Tyrannicidæ imago in gymnasio ponatur*: contra, *Mulieris imago in gymnasio ne ponatur. Mulier tyrannum occidit.* Nam neque mulieris imago ullo alio casu poni potest, [20] neque tyrannicidæ ullo alio casu summoveri. Impares sunt, cum alteri [21] multa sunt, quæ opponi possunt; [22] alteri nihil, nisi quod in lite est; ut cum vir fortis [23] impunitatem desertoris petit. Nam contra legem viri fortis (ut supra ostendi) multa dicuntur; adversus desertores scripta non potest, [24] nisi optione, subverti. Item [25] aut confessum est ex utraque parte jus, aut dubium. Si confessum est, hæc fere quæruntur: [26] *Utra lex potentior*; [27] *ad deos pertineat, an ad homines*; [28] *ad rempublicam, an ad privatos; de honore, an de pœna; de magnis rebus, an de parvis*; [29] *permittat, an vetet, an imperet.* [30] Solet tractari & *utra sit antiquior*, [31] & (velut [*] potentissimum) *utra minus perdat*; ut in desertore, & viro forti, [32] quod illo non occiso lex tota tollatur; occiso, sit reliqua viro forti alia optio. Plurimum tamen est in hoc, [33] *utrum fieri sit melius*, [34] *atque æquius*: de quo nihil præcipi, nisi proposita materia, potest. Si dubium, [35] aut alteti, aut invicem utrique

15. *Vel alia nulla obstante.*] Licet ita reposuerim ex sententia Raphaelis; dubitem tamen an potius sic legam: *Hic nulla alia obstante quæri potest, an, quidquid optarit, accipere debeat: ac in magistratu, &c.* id est, in controversia de magistratu multa dicentur, &c. ASCENS. Verba hæc *vel alia nulla obstante*, quæ desunt in MS. Bal. & Stch. Vasc. Steph. Basil non fuisse in vetustis, quibus usi sunt, codicibus significant.

16. *Et in magistratu.*] Ita corrupte legitur: mihi vero *a magistratu*, hoc est, *pro magistratu*, emendandum videtur; nam pro magistratu, qui contra legem ex arce discesserat, ea omnia, quæ subjiciuntur, dici possent. REGIUS. *Et in mag.* Voss. sec.

17. *In hostes recurrendum.*] Recte Obrechtus: *si in hostes decurrendum.* Ex arce enim & locis editis *decurritur*, non *recurritur*. Virgil. 11. Æneid. 41.

Laocoon ardens summa decurrit ab arce.

Val. Flac. 1. 255.

Jamque aderat summo decurrens vertice Chiron.

111. 125.

Turbata Phlegyas decurrit ab arce.

& 591.

——— *& intenta decurrit montibus arcu.*

& ita passim alii. BURMANNUS.

18. *Contra quas nihil.*] Huic sensui mihi aliquid deesse videtur, & forsitan *similes* adscribendum foret hoc modo: *Similes, contra quas.* Exposuit enim Fabius, quo modo diversæ leges confligant: hoc loco ostendit, quo modo similes leges pugnent, quod quidem aperte ex eo, quod infert, exemplo colligitur: quamvis illud quoque fuit depravatum. REGIUS. *Similes* non habent Voss. sec. Locat. nec Vallæ liber, nec Basil. nisi in margine, nec Ascensius necessarium putat.

19. *Tyrannicida imago in gymnasii ne ponatur. Mulier tyrannum occidit.*] Confusus est adeo hic locus, quamvis ut integer a plerisque legatur, ut, quæ sequuntur ad hanc *caussam* pertinentia, intelligi non possint, nisi corrigatur. Qui autem emendari possit, cum altera legum tota hic desit, altera mendis non careat? An, quæ lex adest, ita emendanda est, ut illud prohibentis adverbium eradatur hoc modo? *Tyrannicida imago in gymnasio ponatur*: quæ vero prætermissa librariorum incuria decst, talis mihi existimatur fuisse: *mulieris imago in gymnasio ne ponatur*: verbum autem *ponatur* repetitum erroris caussam fuisse affirmarim. *Contra* autem adverbium etiam videtur adscribendum, hocque modo legendum: *Tyrannicida i. i. g. ponatur; contra mulieris i. i. g. n. ponatur.* REGIUS. Deerant hæc, *contra mulieris imago in gymnasio ne ponatur*, in V. C. Alm. Locat. in Vallæ libro erant in margine, sed eadem manu, adscripta. *In gymnasio non ponatur*: Voss. sec. *Tyrannicidæ imago.*] Hæc lex pertinet ad fortitudinem hominum excitandam. Nam in gymnasiis exercentur juvenes & athletæ, quibus exemplum potest esse fortitudinis statua tyrannicidæ: contra vero mulieris imago non ponitur in gymnasio, ut tollatur omnis inde mollitia & lascivia, quæ solent animos effeminare: sunt autem hæ leges *declamatoria*. TURNEB.

20. *Neque Tyrannicida.*] Hoc de femina dici notat Ascensius.

21. *Multa sunt, quæ opponi*] *Multa opponi possunt*; Voss. sec. Ald. *multa, quæ opponi*; Obrecht.

22. *Alteri si nihil nisi*] *Si* particula, ut sensum perturbans, expungatur, ut legatur: *alteri nihil, nisi quod in lite est.* REGIUS. *alteri nihil sit, nisi quod*; Obrecht.

23. *Impunitatem desertoris.*] *Desertor* est (ut inquit Modestinus) qui diu evagatus tandem in castra reducitur. Puniuntur autem desertores sæpenumero capitali pœna: *emansor* dicitur, qui sponte revertitur. TURNEB. *Desertoris petit.*] *Appetit.* marg. Basil.

24. *Nisi optionem subvertit.*] Nullus fere sensus est in hoc capite, qui mendis prorsus careat: hic autem ita est depravatus, ut nihil percipi possit, nisi hoc modo corrigatur: *nisi optione subverti.* REGIUS. *Nisi optionem subvertit*; Vallæ liber. Voss. sec. Locat. *Optione*] Quæ viro forti datur, ut numerum optet, sive eligat quæcumque volet. CAPPER.

25. *Aut confessum est.*] *duo confessum*, Obrecht.

26. *Utra lex potentior.*] Hæc ad tractationem pertinent, qua cognita, facile intelligitur disponendi ratio ex superioribus præceptis. Valet igitur legum comparatio; lex enim, quæ pertinet ad deos *aut ad rempublicam*, magis est servanda, quam quæ pertinet ad homines: hujusmodi igitur erit tractatio in hoc *statu*. TURNEB.

27. *Ad deos.*] *An ad deos*; Voss. sec.

28. *Ad rempubl. an ad privatos*] *Rempublicam, an privatos*; Voss. sec. Obrecht. male, ut jam sæpe notavimus, cum repetere amet præpositiones Fab. Vide supr. ad cap. 6.

29. *Permittet.*] *Permittat*, ut modi conveniant, legendum esse patet. REGIUS. *Permittat, an vetet.*] Lex, quæ vetat aut imperat, semper est potentior, quam ea, quæ permittit aut tribuit: in tractando igitur est habenda ratio hujus comparationis. TURNEB.

30. *Solet tractari.*] Videtur innuere Fabius, potentiorem esse legem antiquiorem nova; cum tamen aliter sentiant jurisconsulti, apud quos sequentes constitutiones abrogant legem antiquam; & alioqui apud antiquos dicebantur abrogationes, quando lex contraria ferebatur super ad eam tollendam: addit Fabius præceptum de abrogatione & derogatione. TURNEB.

31. *Et velut potentissima.*] *Sed velut potentissimum*; Vallæ liber, Voss. sec. *& velut potentissimum*; Obrecht. quam lectionem eo lubentius alteri prætulimus, quod posterius τὸ *&* construi debeat cum τῷ *utra minus perdat*, sicut τὸ prius *&* cum τῷ *utra sit antiquior* construebatur: præterea tractat hic Fabius peculiare huic *legali statui* caput, quod sic expressit Hermogenes opusculo de *statibus*, section. 12. Ἐπὶ τούτοις ἐπὶ ἢ τὸ ὅλον μᾶλλον ἀντινομίας ἀνελόμενος· ὅτε, πότερος ὁ νόμος ἀναιρεῖ, ἢ πότερος τὸ ἀναιρεθῆναι, ὁ ἑν, ὁ πότερος ὁ ἐν αὐτῷ τῶν νόμων ὁ περιέχεται; id est. *Ad hæc est etiam magis proprium antinomia caput hujusmodi*: *utra lex alteram contineat*: *& utra in altera contineatur, hoc sensu*, *utro facto neutra lex evertatur*. Hic Rhetoris Græci locus lectionem, quam adoptavimus, luculenter illustrat & confirmat: eam denique juvat quod dicetur in fine cap. VIII. *sed de æquo tractatus potentissimi*. CAPPER.

32. *Quod illo non.*] *Quomodo illo*; marg. Basil.

33. *Utrum sit melius, atque æquius.*] Habito respectu ad juris naturalis clementiam potius, quam ad jura civilia asperitatem; huc enim pertinet illud apud Jurisperitos decantatum: *ex æquo & bono, quod æquius melius, &c.* CAPPER.

34. *Atque æquius.*] *An æquius*; Voss. sec.

35. *Aut alteri aut utrique.*] Supple, *litigantium parti*;

de jure [36] sit controversia; ut in re tali: [37] *Patri in filium, patrono in libertum manus injectio sit*: [38] *Liberti heredem sequantur.* [39] *Liberti filium quidam fecit heredem*, [40] *invicem petitur* [41] *manus injectio*, [42] *& patronus* [43] *negat, jus patris illi fuisse*, [44] *quia ipse in manu patroni fuerit.* [45] Duplices leges, sicut duæ, colliduntur; ut: *Nothus ante legitimum natus*, [46] *legitimus sit*: [47] *post legitimum, tantum civis.* Quod de legibus, idem de Senatusconsultis dictum: [48] quæ si aut inter se pugnent, aut obstent legibus, [49] non tamen aliud sit ejus *status* nomen.

nam dixerat paulo supra: *aut confessum est ex utraque parte jus, aut dubium.* CAPPER.

36. *Sit controversia.*] *Fit* Locat. Ald.

37. *Patri in filium, &c.*] *Manum injicere* est jurisconsultis, non expectata judicis auctoritate aut potestate, rem, ut sibi debitam aut propriam, vindicare, quod lingua vernacula dicimus *saisir.* Porro ex jure Romano patres magnam habent in filios potestatem, ut apparet ex titulo *de patria potestate.* TURNEB. Hæc autem loquendi formula *manus injectio* tracta est ex Leg. XII. Tabular. ubi legitur: *Æris confessi rebusque judicatis triginta dies justi sunto, post deinde manus injectio*; atque hæc erat Græcorum *ἀνδροληψία*, de qua lege Harpocrationem, & Budæum, qui in notis ad eumdem laudatur. Gallice de rebus quidem *saisie* dicitur; de personis vero *prise de corps.* CAPPER.

38. *Liberti heredem sequantur.*] Ut liberti defuncti ad heredem pertineant, ut cætera defuncti bona & jura: sic herediam in jure dicitur agellus, qui heredem sequitur. CAPPER. *Sequantur.*] *Sequuntur* V. C. Alm.

39. *Liberti filium.*] Idem enim est patronus & liberti filius; libertus & patroni pater. PITHOEUS. Igitur hæc species ita fingi potest: quidam patronus filium liberti sui fecit heredem. CAPPER.

40. *Invicem petitur manus injectio.*] Id est, pater & filius invicem sibi mutuo petunt alter in alterum *manus injectionem.* Pater quidem in filium, quia ex lege: *Patri in filium manus injectio sit*: contra filius in patrem, quem alloqui possit: *Ex lege*, patrono in libertum manus injectio sit. *Atqui ego sum heres patroni tui, in omnia universa jura successi: & sic libertus meus nunc es ex altera illa lege*: Liberti heredem sequantur. *Ergo licet natura pater meus sis; tamen jure civili quasi meus libertus es, quia tu ipse libertus eras ejus, cujus ego sum heres: itaque jure civili sum patronus tuus, & consequenter mihi in te manus injectio est secundum legem illam*: Patrono in libertum manus injectio sit. CAPPER.

41. *Manus injectio.*] Serv. in illud, *injecere manum* manus injectio dicitur, quotiens nulla judicis auctoritate expectata, rem nobis debitam vindicamus. TURNEB. Virgilii versus est Æneid. X. 419. CAPPER.

42. *Et patronus.*] Novus patronus, nempe liberti filius, qui, cum factus fuerit defuncti heres, ideo patronus est omnium defuncti libertorum, sicque sui patris, quem defunctus manu miserat. CAPPER.

43. *Negat jus patris illi fuisse.*] Illi, hoc est, patri suo, dum servus erat defunctii; nam, ut aliunde notum est, Romanorum servi patriam in suos filios potestatem non habebant; servorum filii erant in ipsius domini manu seu potestate: hoc autem filii argumentum longe validius erit, si ponas patrem illum eodem testamento fuisse manu missum, quo ipsius filius a testatore fuerit heres institutus. CAPPER.

44. *Quia ipse in manu patroni fuerit.*] Nam pater ille, quamdiu servus fuit, erat in potestate testatoris, qui eum manu mittendo factus est ejus patronus prior: manu missus autem & factus libertus recidit in manum seu potestatem posterioris patroni, videlicet filii, quem testator heredem instituit. Vide superioris notæ finem. CAPPER.

45. *Duplices leges sunt sicut duæ.*] *Sunt* verbum, ut sensui molestum, eradatur, ut legatur: *Duplices leges, sicut duæ, colliduntur*: duplices autem leges dicuntur, quæ in duo membra dividuntur; qualis ea est, quæ subjicitur: *Nothus*, &c. REGIUS. Dicuntur autem duplices per *ἀντίληψιν* ad duas leges diversas, & ad duas contrarias, & ad duas pares aut similes, de quibus dictum est supra. Vide Hermogenem in opusculo de *statibus* pagg. 15. 16. 17. edit. Gaspar Laurent. & Græcos ejusdem Rhetoris interpretes in Aldin. Rhetor. Græc. tom. 2. pagg. 107. 108. ubi eadem, quæ hic a Fabio, traduntur. CAPPER.

46. *Legitimus sit.*] Lib. III. cap. 6. circa finem eadem lex ita refertur: *Legitimus filius sit*, &c. Vide quæ ibi paucula notavimus. CAPPER.

47. *Post legitimum.*] *Post vero legitimum*, Basil.

48. *Quæ sit aut inter se.*] Ut sensus percipi possit, *si* legatur, non *sit*. REGIUS. *Si*: Voss. sec.

49. *Non tamen aliud ... status nomen.*] Nam *legalis status* dicetur semper *ἀντινομία*, id est, legum contrarietas. CAPPER.

CAPUT VIII.

De syllogismo, seu ratiocinatione

[1] SYLLOGISMUS [2] habet aliquid simile *scripto* & *voluntati*, quia semper [3] pars in eo altera *scripto* nititur; sed hoc interest, quod [4] illic contra *scriptum* dicitur, [5] hic super *scriptum*; illic, qui verba defendit, hoc agit, ut fiat utique, quod scriptum est; [6] hic, ne aliud, quam scriptum est. [7] Ejus nonnulla etiam [8] cum *finitione* conjunctio. Nam sæpe si *finitio* infirma est, in *syllogismum* delabitur. Sit enim lex: *Venefica capite puniatur.* [9] *Sæpe secubanti* [10] *amatorium dedit, eumdem repudiavit: per propinquos rogata ut rediret, non est reversa: suspendit se maritus. Mulier veneficii rea est.* Fortissima est *actio* dicentis amatorium, venenum esse. Id erit *finitio*; quæ si parum valebit, fiet *syllogismus*; ad quem, velut remissa priore contentione, veniemus: *an perinde puniri debeat, ac si virum veneno necasset?* Ergo hic *status* ducit ex eo, quod scriptum est, id quod incertum est: [11] quod quoniam ratiocinatione colligitur, *ratiocinativus* dicitur. In has autem fere species venit, [12] an, quod semel jus est, [13] idem & sæpius? [14] *Incesti damnata, & præci-* IX.

1. *Syllogismus.*] *Syllogismus* est, cum res, quæ in controversiam deducitur, *scripto* caret; tamen ex similitudine *scripto* applicatur: cæterum quoniam illa applicatio constat *ratiocinatione*, factum est, ut diceretur *syllogismus*, id est, ratiocinatio. TURNEB. Hoc in loco *syllogismus* dicitur ille *status*, qui ex eo quod in lege diserte scriptum est, rem controversiam sive aliquid ad eam pertinens deducit, infert, colligit; & sic verba legis ad casus in lege non expressos extendit. Quoniam autem id ratiocinando colligitur, Fabius hunc *statum* modo *syllogismum*, modo *ratiocinationem*, & modo *collectivum* vocat; idque Græcorum exemplo, qui *συλλογισμὸν* & *συλλογιστικὴν στάσιν* appellarunt. Hermogenes eloquentiæ magister semel nominavit *caussam ratiocinalem*: quæ locutio ut peculiaris est, ita & iis demum subobscura, qui Rhetoricas veterum artes vel nequaquam, vel a primo tantum limine salutarint: cæterum *legalis* hic Rhetorum *status* multum habet affinitatis cum illis *actionibus*, quas Jurisconsulti *utiles* appellare, & *vuis directis* solent opponere, quoniam non recta ex verbis legis descendunt, sed quasi ex obliquo, & ex latiori legum interpretatione. Huc etiam referri potest quod iidem Juris doctores passim dicunt *argumentum legis*; verbi gratia, *idque argumento legis si quis tertio Digest. de jure Codicillorum.* Denique in Digest. lib. 1. tit. 3. leg. 12. exstat præclara Juliani sententia, quæ, quid sit hic veterum Rhetorum *syllogismus*, egregie declarat. En ipsa tibi Jurisconsulti verba: *Non possunt omnes articuli singillatim aut legibus aut senatus-consultis comprehendi: sed cum in aliqua caussa sententia eorum manifesta est, is qui jurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita jus dicere debet.* CAPPER.

2. *Habet aliquid simile scripto & voluntati.*] Τῷ ῥητῷ καὶ τῇ διανοίᾳ. Vide quæ notavimus ad cap. 6. de *statu ex scripto & voluntate*. Lege sis etiam cap. 10. ubi exponit Fabius quænam sit inter *status* cognatio. CAPPER.

3. *Pars . . . altera.*] Supple, litigantium. CAPPER.

4. *Illic contra scriptum.*] Hoc est, in eo *legali statu*, qui dicitur ex *scripto & voluntate*, de quo Fabius cap. 6. egit. CAPPER.

5. *Hic supra scriptum.*] *Super* legendum esse, facile consentiet, qui sciat *supra* & *infra* ad locum referri. REGIUS. *Supra*: Voss. sec. Locat. Horum porro verborum, *hic super scriptum*, sensus est hujusmodi: sed hoc in *statu legali*, cui nomen *syllogismi*, habetur oratio, instituitur *actio* forensis super id, quod in lege scriptum est, seu præter id, quod diserte & conceptis verbis in lege scriptum est, ut nempe verba legis ad casus etiam lege non expressos protendantur. Neque vero novum aut insolens videatur vel *super* hoc in loco significari *præter*; ea enim significatio & probari potest ex sequentibus ubi legitur: *adversa pars contendit, ne fiat aliud quam quod scriptum est*: & apud bonos Latinitatis auctores invenitur. TIT. LIV. lib. 21. *Obsessaque urbi foret, super bellum annona premente, ne Horatius Consul ex Volscis esset revocatus.* Sueton. in Vitell. 13. *Famosissima super cæteras fuit cœna ei data adventitia a fratre*: & in Tiber. 55. *super veteres amicos ac familiares*, &c. imo Livius scripsit *super quam quod* pro vel *præter quam quod*: libro videlicet 7. Bell. Pun. *Marcellus etiam adverso rumore esse, super quam quod primo male pugnaverat.* CAPPER.

6. *Hic ne aliquod.*] *Hic nequaquam aliud*; marg. Basil.

7. *Ejus nonnulla.*] Maxima est affinitas inter *syllogismum* & *finitionem*: *finitio* colligit utriusque rei idem esse nomen; *syllogismus* colligit rem utramque ex æquo esse æstimandam. Quocirca, cum *finitionem* obtinere non possumus, ad rerum æqualitatem descendimus & paritatem, id est, *syllogismum*. TURNEB. *Et nonnulla*; V. C. Alm.

8. *Cum finitione conjectio.*] Ut legatur *conjunctio*, ne admonendum quidem videtur. REGIUS. *Conjectio*: Vall. lib. Voss. sec. *cognatio*: Ald. Colon. Colin. *connexio*: Ascens. Obrecht.

9. *Sæpe perseverandi.*] Ita vulgo habetur, cum in optimo quodam exemplari lectum sit *sæpe separatis*. Nec inauditum est, separationem pro divortio non modo sumi, sed pro contentione illa animorum, quæ in caussa est, ut haud bene conveniat subinde in conjugio. SICHARD. *Spe perseverandi*: MSS. Bodl. Par. marg. Steph. Vasc. *sæpe separanti*; Voss. sec. Locat. Andr. Ald. Colon. Colin. Vidov. marg. Steph. Vascos. *Spe perseverandi amatorium dedit: repudiavit*; Obrecht. mihi *sæpe secubanti* placet; per secubitum enim se alieniorem ostendebat maritus. Quare illa, ut ad pristinum amorem revocaret, amatorium dedit; deinde repudiat maritum, qui ex amatorio in insaniam vel morbum mentis incidens se suspendit. BURMAN.

10. *Amatorium dedit.*] Supple, *poculum*: vulgo *philtrum* dicitur ex voce Græca φίλτρον: quoniam autem ad amoris insaniam impellit, ideo *amatorium virus* appellavit Plinius lib. VIII. cap. 22. CAPPER.

11. *Quod quoniam ratione colligitur.*] *Ratiocinatione*, ut puto, legendum est; nam syllogismus Græce, Latine *ratiocinatio* dicitur. REGIUS. *Ratione*: MSS. Bodl. Voss. sec. Locat. Colon. *ratione colligitur, ratiocinatio dicitur*: Ald. *idque quoniam ratione*: Obrecht.

12. *An, quod semel jus est.*] An quod lege statutum, cautum, permissum est, ut semel fiat. CAPPER.

13. *Idem & sæpius.*] An jus sit aut licitum, hoc idem sæpius etiam facere. CAPPER.

14. *Incesti damnata.*] Olim incesti damnatæ apud Romanos vel defodiebantur, vel sæpenumero de saxo Tarpeio præcipitabantur: quæ solemnis erat apud Rom. pœna. TURNEB. Lex hæc ficta in scholis; incesta enim virgo Vestalis (de hac enim agitur) viva defodiebatur: sed quia talis casus in eo supplicio fingi non apte poterat, substituerunt Scholastici, ut de saxo præcipitetur. Vid. Senec. 1. controvers. 3. & ibi N. Faber. & Schulting. BURMAN.

pitata de saxo, [15] *vixit : repetitur.* [16] An, quod in uno, & in pluribus? *Qui duos uno tempore tyrannos occidit, duo præmia petit.* An, quod ante, & postea? *Raptor profugit, rapta nupsit, reverso illo* [17] *petit optionem.* An, quod in toto, idem in parte? [18] *Aratrum accipere pignori non licet:* [19] *vomerem accepit.* An, quod in parte, idem in toto? [20] *Lanas vehere Tarento non licet: oves vexit.* [21] In his *syllogismis*, *scripto* alter nititur; alter [22] non satis cautum esse dicit. *Postulo ut præcipitetur incesta, lex est*; & rapta optionem petit; & [23] in ove lanæ sunt; [24] similiter alia. Sed quia responderi potest: *Non est scriptum*, [25] *ut sæpius præcipitetur damnata*, [26] *aut quandocumque rapta* [27] *optet, aut tyrannicida duo præmia accipiat*, [28] *nihil de vomere cautum, nihil de ovibus*; ex eo, quod manifestum, colligitur, quod dubium est. [29] Majoris pugnæ est, ex *scripto* ducere, quod scriptum [30] non est: *Qui patrem occiderit, culeo insuatur: matrem occidit:* [31] *Ex domo in jus educere ne liceat:* [32] *tabernaculis eduxit.* In hoc genere hæc quæruntur: [33] *An, quoties propria lex non est, simili sit utendum? An id, de quo agitur, ei, de quo scriptum est, simile sit.* [34] Simile autem & majus est, & par, & minus. In illo priore, *an satis lege cautum sit*, [35] *an &c, si parum cautum est*, [36] *hac sit utendum?* In utroque de voluntate legumlatoris: sed de æquo tractatus potentissimi.

15. *Vixit : repetitur.*] *Viva repetitur:* Ald. Basil. *repetitur* vero est iterum accusatur, rursus ad pœnam petitur: sic & utitur hoc verbo Sueton. Aug. XXXII. Domit. VIII. & IX. BURMAN.

16. *An quod in uno .... an quod ante .... an quod in toto, &c.*] An, quod jus est, seu lege cautum, permissumve facere, &c. CAPPER.

17. *Petit optionem.*] Respicit ad veterem illam raptarum legem: *Rapta raptoris mortem vel indotatas nuptias optet.* Auctor opusculi *de caussis corruptæ eloquentiæ* num. 35. vocat *vitiatarum electiones.* CAPPER.

18. *Aratrum accipere*] Juris clementia est cautum, ne id quod creditori minimo esset emolumento, debitori vero maximo detrimento, in pignus cedat. cujusmodi est aratrum, quo solent agricolæ magna ex parte vitam tolerare, & familiam sustinere. TURNEBUS. *Accipere pignore*: Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Colin. Vidov. Obrecht. sed *pignori accipere* est frequens apud JCtos. Vide lib. XVI. ff. de serv. lib. XII. de pignor. lib. XXXIV. § 2. eod. & pass.

19. *Vomerem accepit*] *Accepis*: Voss. sec. Vascos. Steph. quæ lectio priori videtur antecellere. Fabius enim cætera exempla temporis præteriti verbis extulit. CAPPER.

20. *Lanas vehere Tarento.*] Columella lib. II. ait pecus Græcum, quod Tarentinum dicitur, mollissimam & delicatissimam ferre lanam: quo igitur tempore Tarentini florebant, neque Romanis erant subditi, cum essent cultus delicatioris studiosiores, hanc tulerunt legem, vel certe hæc lex ficta est a declamatoribus. TURNEB. Sic Trimalchio arietes a Tarento emerat apud Petron. cap. XXXVIII. ubi vide. In codice vero Alm. erat *lanas evehere Tarento.*

21. *In his syllogismis e scripto nititur, alter satis cautum esse dicit*] Depravatus hic locus sic emendari posse videtur, si & *syllogismis*, ut sit casus ablativi legatur, & *e* præpositio, ut superflua, expuncta, & *alter* dictio iterum adscribatur, & *non* negandi adverbium, hoc modo: *In his syllogismis scripto alter nititur, alter non satis cautum esse dicit*: sic autem legendum esse aperte, quæ inferuntur, exempla declarant; nam accusator scripto nititur, cum inquit, *postulo ut præcipitetur incesta: lex est enim quæ hoc jubet.* Defensor contra non satis cautum esse ait, cum in lege scriptum non sit, ut damnata bis præcipitetur. REGIUS. *E scripto nititur, alter satis cautum*; Locat.

22. *Non satis cautum esse.*] Supple, *lege*; quasi lex non satis caverit, non satis multos casus expresserit, &c. CAPPER.

23. *In ove lanæ sunt.*] Ut pars in toto: unde *syllogismus* fit hujusmodi: *lanas vehere Tarento non licet: ergo nec oves.* CAPPER.

24. *Similiter alias.*] Expuncta *s* litera, *alia* legendum est. REGIUS. *Alias*: Voss. sec.

25. *Ut vivus præcipitetur damnatus*] Corrigant mihi hunc locum, velim, qui nihil putant in exemplaribus immutandum; cum *vivus* nec sensui congruat, nec legi, qua jubetur, ut damnatæ incesti de saxo præcipitentur: quare non *vivus*, sed *bis* & *damnata* mihi legendum videtur hoc modo: *ut bis præcipitetur damnata.* REGIUS. *Vivus præcipitetur damnatus*: Locat. *sæpius præcipitetur damnatus*: Vall. lib. *bis præcipitetur damnata*: Ald. Basil. marg. Colon. Vascos. Steph. *vis præcipitetur*: V. C. Alm. sed *sæpius* majori invidiæ respondere mihi videtur.

26. *Aut quandoque rapta.*] Legatur *quando.* REGIUS. *Quandoque*: Voss. sec.

27. *Optet.*] Optionem faciat, & raptoris nuptias aut ipsius mortem eligat. CAPPER.

28. *Nihil de vomere cautum*] Lege expressum, sancitum, permissumve fuit. CAPPER.

29. *Majoris pugna est.*] In superioribus exemplis colligebatur quidem, quod scriptum non erat, ex *scripto*; sed tamen id, quod scriptum non videbatur, quadantenus *scripto* comprehensum videbatur; ut oves aliquatenus comprehensæ videntur in lege de lanis: at hic nullo modo continetur quod *scriptum* est; sed similitudine duntaxat colligitur. TURNEB.

30. *Non est, qui patrem.*] *Non est. An quia hoc, & hoc; qui patrem*: Ven. Locat. Ald. Colon. Sich. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *an quia hæc*; MS Bodl.

31. *Ex domo in jus.*] Caius jurisconsultus leg. 18. ff. *de in jus vocando*, ait, non licere aliquem domo in jus rapere, propterea quod domus unicuique receptaculum est & refugium: si quis igitur id faciat, vim inferre videtur. TURNEB. Vide Rævard. de divers. reg. jur. n. 103. pag. 345. ALMELOV.

32. *Tabernaculis eduxit.*] *Extra tabernacula*; MSS. Bodl. Bal. Voss. sec. Alm. Locat. Ald. Colon. Sich. Basil. *tabernaculo eduxit*; Obrecht.

33. *An quoties.*] Julianus jurisconsultus leg. 12. ff. de legibus ait, de singulis rebus non satis posse caveri legibus: quocirca, si quid acciderit, quod lege comprehensum non esse videatur, procedendum esse similitudine ad judicandum censet. TURNEB.

34. *Simile autem & majus est.*] Τὸ simile triplex est; unum est simile sed majus; alterum est simile ac par; tertium est simile, sed minus. Hinc triplex argumentum a comparatione ducitur, a pari, a majori ad minus, a minori ad majus. CAPPER.

35. *An etsi parum.*] *An si parum*; Steph.

36. *Et hoc sit utendum.*] *Et* copula expungenda, & *hac* pro *hoc* legendum videtur, ut ad legem referatur. REGIUS. *Et hoc sit*; Voss. sec. Locat. & Vallæ lib. quod defendit Ascens. scilicet *hoc jure.*

CAPUT IX.

De ambiguo, seu amphibolia.

AMPHIBOLIÆ [2] species sunt innumerabiles: [3] adeo ut philosophorum quibusdam [4] nullum videatur esse verbum, quod non plura significet: [5] genera admodum pauca. [6] Aut enim vocibus accidit singulis, aut conjunctis. Singula afferunt errorem, cum pluribus rebus [7] aut hominibus eadem appellatio est, ([8] ὁμωνυμία dicitur) ut *Gallus*. Utrum enim avem, an gentem, [9] an nomen, an [10] fortunam corporis significet, incertum est; & *Ajax*, Telamonis, an Oilei filius. Verba quoque quædam diversos intellectus habent, [11] ut *cerno*: quæ ambiguitas plurimis modis accidit. Unde fere lites, præcipue ex testamentis; cum de libertate, aut etiam de hereditate contendunt ii, quibus idem nomen est; aut, *quid sit legatum*, quæritur. Alterum est, in quo [12] alia integro verbo significatio est, [13] alia diviso; [14] ut *ingenua*, [15] & *armamentum*, [16] & *corvinum*, ineptæ sane cavillationes: [17] ex quo tamen Græci controversias ducunt: inde [18] αὐλητρὶς illa vulgata, cum quæritur, [19] *utrum aula, quæ ter ceciderit*, [20] aut *tibicina, si ceciderit, debeat publicari.* [21] Tertia est ex compositis; ut si quis corpus suum in occulto loco poni jubeat, [22] circaque monumentum [23] multum agri ab heredibus in tutelam ci- X.

1. *Amphiboliæ*] *Amphibologiæ*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Ald. Sich. Gryph. Basil. Colin. & ita sæpius hoc capite: sed perperam omnino. Cum enim dicatur a Græcis ἀμφιβολία, & ἀμφιλογία, palam est *amphiboliam*, aut *amphilogiam* scribi oportere. CAPPER.

2. *Species sunt innumerabiles.*] Hic videtur Fabius appellare species, quæ nostris in scholis *individua* vocari solent. CAPPER.

3. *Adeo ut philosophi*] Chrysippus philosophus (ut scribit Gellius in Noctibus Atticis lib. xi. 12.) nullum existimavit esse verbum, quod non in plures trahi intellectus possit: contra Diodorus, cognomento *Cronus*, nullum existimavit esse verbum ambiguum. TURNEB.

4. *Nullum videatur esse verbum.*] A. Gell. lib. xi. cap. 12. " *Egesippus ait, omne verbum ambiguum esse natura.* REGIUS *To esse* non habet Obr. in superiore Raphaelis Regii nota pro τῷ *Egesippus*, erat scribendum *Chrysippus*: ut ex allato Aul. Gell. loco satis constat: hic autem error utrum ipsi Regio, an ejus exscriptoribus, an Typographicis Operis attribuendus sit, expendere nec vacat, nec magni refert. CAPPER.

5. *Genera admodum pauca.*] *Genera* vocat, quæ nunc *species* vulgo appellantur. CAPPER.

6. *Aut enim vocibus.*] Boetius apud Latinos hanc ponit differentiam, ut *ambiguitatem* esse putet in verborum conjunctione; *homonymiam* vero, id est, *æquivocationem*, in verbis singulis: tamen Fabius utramque rationem *ambiguitatis* complectitur nomine. TURNEB.

7. *Aut etiam hominibus.*] *Etiam* abest a MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Colin. Obr.

8. Ὁμωνυμία *dicitur.*] In scholis passim dicitur *æquivocatio*: Plinius lib. xxiv. cap. 14. *nominum communionem* dixit. CAPPER.

9. *An nomen.*] Nomen scilicet proprium alicujus hominis, ut *Ælius Gallus*. Nam, ut alibi quoque notavimus, τὸ *nomen* per se significat nomen proprium, quatenus ab *appellativo* distinguitur. CAPPER.

10. *Fortunam corporis*] Hoc est, an castrati dicantur; nam Gallis, hoc est, Cybeles sacerdotibus, testiculi testa Samia excidi solebant. REGIUS. Hoc *damnum amissi corporis* vocat Phædr. III. fab. II. & *fortunæ delictum*, quia sine sua culpa infans castratus erat.

11. *Ut cerno.*] *Cernere farinam*, *cernere bello*, *cernere hereditatem*. PITHOEUS.

12. *Alia integro verbo.*] Quod Grammatici veteres ὑφ' ἕν vocant, & formam ejus hanc faciunt ⁀; ut in *ante* ⁀ *malorum*. & *semper* ⁀ *lenitas*. Vide Diomedem pag. 429. Donatum pag. 1742. & Maximum Victorinum. pag. 1943. CAPPER.

13. *Alia diviso.*] Antiqui Grammaticæ artis magistri *diastolen* appellarunt, quam sic finiebant: Diastole, *dextra pars est quædam circuli ad imam litteram*, &c. Vide scriptores in superiore nota laudatos: recentiores *hypodiastolen*, & *hypostigmen* eodem sensu dixerunt. Sic apud Græcos distinguuntur ὅτι *quia*, & ὅ, τι *quidnam*, *quicquid*; ὅτε *quando*, & ὅ, τε *& ille qui*. CAPPER.

14. *Ut ingenua.*] Nam aliud est *ingenua puella* per ὑφ' ἕν, *hyphen*; & aliud *in genua* per διαστολήν, *diastolen*. CAPPER.

15. *Et armamentum.*] Aliud enim significat τὸ *armamentum*, aliud τὸ *arma*, *mentum* CAPPER.

16. *Et Corvinum.*] Aliud sonant τὸ *cor*, *vinum*; aliud, τὸ *corvinum*, sive hoc sit adjectivum a τῷ *corvus*, sive pertineat ad nomen proprium *Corvinus*, quod Valerio illi Romano tributum fuit. CAPPER.

17. *Ex quo tamen.*] *Quo* mihi legendum videtur. REGIUS. Hæc autem lex in scholis fingebatur.

18. Αὐλητρὶς *si ceciderit publicetur.*] Quam publicare cum vellent, ipsa de tibicina scriptam esse legem negat; sed de aula, quæ ter cecidit: hoc autem exemplo & Diogenes Laertius utitur in vita Zenonis Cittiei lib. vii. sect. 62 REGIUS. Videantur Leupard. Emendat. lib. ii. cap. 4. & Gataker. in *Cinno* part. II. pag. 428. & 431. COLOMES. & Menag. ad d. Laërtii locum; qui notat & aliam a Theone notatam fuisse *amphibologiam*. In αὐλητρὶς πεσοῦσα, quasi & πεσοῦσα. Nam αι & ε eumdem faciebant sonum: unde & in illis Martialis lib. xiv. 65.

——— *pro puero pes erat ipse sibi.*

Amphiboliam reperit Vossius ad Catull. pag. 291. & ita jam correxerat Salmas. ad Lamprid. Alex. Sever. cap. XL. *publicari* autem mulier dicebatur, quæ ad quæstum meretricium damnabatur. Vide Guiel. Forn. lib. III. select. cap. 21. & Rod. Forn. rer. quotid. lib. VI. cap. 16. BURMAN.

19. *Utrum aula quæ ter ceciderit.*] Per *diastolen*, Græce diceretur, αὐλὴ τρὶς πεσοῦσα. CAPPER.

20. *Aut tibicina.*] *An t.* Voss. sec. Obrecht. *Tibicina si ceciderit.*] Per *hyphen* scribendum esset, αὐλητρὶς πεσοῦσα. CAPPER.

21. *Tertia est.*] Species hæc a superiore differt, quod in illa simplices dictiones dividuntur; hic autem vel compositæ dividuntur, vel certe componuntur. TURNEB.

22. *Circaque monumentum.*] *Circa quod monumentum*; Voss. sec.

23. *Multum agri ab heredibus .... leget.*] Hoc est, magnam agri partem per modum legati relinquat præstandam, seu dandam ab heredibus: ita ut heredes illi partem eam agri relinquere, seu ad servandos mortui cineres dare debeant. CAPPER.

nerum ([24] ut solet) leget, [25] *sit latus occultum.* Sic [26] apud Græcos contendit [27] Λέων & Πανταλέων, cum scriptura dubia est, bona omnia Λέοντι, an [28] bona Πανταλέοντι relicta sint. [29] In conjunctis plus ambiguitatis. Fit autem [30] per *casus*; ut:

[31] *Aio te, Æacida, Romanos vincere posse.*

[32] Per collocationem, ubi dubium est, quid quo referri oporteat; ac frequentissime cum id, quod medium est, utrimque possit trahi; ut de Troilo [33] Virgilius:

Lora tenens tamen.....

Hic, *utrum quod teneat lora; an, quamvis teneat, tamen trahatur*, quæri potest. Unde controversia illa: *Testamento quidam jussit poni statuam auream hastam tenentem.* Quæritur, *statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta esse aurea in statua alterius materiæ.* [34] Fit per flexum idem magis:

24. *Ut solet*] *Ut solent*; Voss. secund. Obrecht. sed nihil opus: sic passim *solet fieri.* Vide ad Petron. XLIX. & sup. IV. 2.

25. *Sit latus occasio cultum.*] Hic locus non solum indiget asterisco, sed Fabii quoque ipsius auxilio; nam ita corruptus est, ut verus sensus, integerque non percipiatur: nisi forsitan, pro illo *latus*, scribatur *latus*, & *occasio* eradatur, ac, loco ejus, *hoc* reponatur hoc modo: *sit latus hoc cultum*, ut intelligamus, *amphibologiam* esse in illis *hoc cultum*; aliud enim significat si conjunctim, aliud si divisim legatur: sed citra *aspirationem* priscorum more, ac potius imperitorum, scriptum fuisse videtur. REGIUS. Vel ex hoc loco apparet, non robuste pronunciatas fuisse ab antiquis *aspirationes*, atque adeo in scribendo, vel ab illis omissas fuisse, vel tenui saltem apice in vertice fuisse notatas; nam alioqui non esset ambiguitas. TURNEB. *Sit latus occultum*; V. C. Alm marg. Vasc. Steph. *sit latus hoc cultum*; Andr. Ald. Colon. Par. Sich. Basil. Gryph *sit situs ossario cultus*; Obrecht. utinam fata nobis non invidissent viri egregii commentarios, quibus hujus lectionis rationem sine dubio nobis reddidisset: sed nunc in hac emendatione nihil ambigui: imo vix sensum video. Neque enim ulla vox hic composita, neque quæ dividi potest, aut ejus particula alteri adjici, ut ita *amphibologiam* faciat: nisi velis ultimam literam *s*, si jungatur cum seq. *cultus* facere hunc sensum, *sit situs ossari occultus*: quod certe obscurius, divinandum foret omnis. Nam & *ossari* pro *ossario*, & *occultus* dictum foret: præterea in ambiguis uterque sensus debet percipi: quid vero est, *sit situs ossario cultus*? sine dubio respicis ad testamentorum morem, quibus, ut cineres & ossa inviolata manerent, nec facile moverentur, locum sepulturæ alienari vetabant, aut *heredem sequi*. Vide quæ nos & alii ad Petron. cap. 71. Præterea ex illo Petronii loco apparet, testatores etiam de ornamentis sepulchrorum sæpe cavisse; unde ille: *omne genus pomorum circa cineres suos & vinearum largiter esse volebat; quia valde falsum erat, vivo quidem domus cultas esse; non curari eas, ubi diutius nobis habitandum est.* Et ita ad culturam legari pecuniam ex lapide ibidem ostendimus, & in indice Gruteri XVII passim custodiæ caussa horti agri & tabernæ adjectæ sepulchris leguntur: quare Regii emendatio recipi possit, ut inter cætera voluerit sepulchri latus cultum esse: quare ita scripserit, *sit latus hoc cultum*: quod potest capi, si conjungantur voces, *sit latus occultum*: sed quia hinc non videtur compos voti fieri posse, ut corpus suum in occulto loco poneretur, forte melius legi posset, *sit latus ossario hoc cultum*: *oc* autem, ut Regius suspicatur, pro *hoc* fuit scriptum; ut in inscriptione Gothica apud Gruter. MLIII. 11. OC OPUS: sed hæ meræ hallucinationes: certior medicina exspectari debet a bono codice. BURMAN. Est quod mirer viros doctos Raphaelem Regium & Burmannum in superioribus notis vocem hanc *amphibologiam*, cum τῶν βαρβαριζόντων vulgo usurpasse; nam, ut ad initium hujus capitis annotavimus, *amphiboliam*, aut *amphilogiam* dicere debuissent. CAPPER.

26. *Apud Græcos.*] Qua de re legesis Hermogenem in *Partition.* seu opusculo de quæstionum oratoriarum *statibus* sect. 4. ubi *speciem* hanc ita proponit: Δύο ἦσαν τῳ παιδὶ Λέων & Πανταλέων· τελευτῶν διέθετο οὕτως· ἐχέτω τὰ ἐμὰ Πανταλέων· & ἑκάτερος ἀντιποιεῖται πάντων· ὁ μὲν ὡς ἓν ἀναγνώσκων Πανταλέων, ὁ δὲ διαιρῶν πάντα, ἔστιν Λέων; id est, quidam duos habebat filios, quorum alter Leo vocabatur, alter Pantaleo; moriens ita cavit suo testamento, habeat mea Πανταλέων. Uterque omnia sibi vindicat; alter quidem legens per *hyphen* Πανταλέων, alter vero per *diastolen* πάντα [*omnia*] & deinde Λέων *Leo*. CAPPER.

27. *Leon Pantaleon.*] *Et* copula mihi adscribenda videtur, & *relicta sint.* REGIUS *Contendit Leon, cum scriptura dubia*; Voss. sec. aliæ editiones Græcis literis exhibent. Ex hoc loco contendit Brodæus lib. VI. Miscel. 12. veteres non apposuisse accentus dictionibus, quia alioqui nulla in scriptura esset ambiguitas; si enim disjunctim scriberetur πάντα Λέοντι, bis accentus erat ponendus; si Πανταλέοντι, semel modo. Quod non nominato Brodæo etiam monuit Henninius dissert. de accentib. Gr. l. §. 49. *Pantaleon* autem quidam Tyrannus Pisatidis, id est, Pisis oriundus, ex Nævio memoratur a Festo in *Pisatilis*, quem Scaliger ex Strabone lib. VIII. pag 362. observavit fuisse Omphalionis filium, qui in bello Messeniaco dux Pisaratum fuis contra Lacedæmonios, cum Tyrtæus poeta dux Lacedæmoniorum esset, & illum occupasse Tyrannidem Pisæ scribit Pausan. lib. VI. cap. 21. & Βασιλέα vocat cap. sequenti, ubi & Damophon & Pyrrhus ejus filii memorantur. Alius *Pantaleon* legatus *Ætolorum* apud Polybium in excerptis legat. pag. 802. & lib. IV. Hist. pag. 312. memoratur; & *Pantaleon* Ætoliæ princeps a Livio refertur XLII. 15. ita ut nomen hoc familiare Græcis fuerit. BURMAN.

28. *Bona Πανταλέοντι.*] Τὸ *Bona* non habet Obrecht.

29. *In conjunctis.*] Supple, *vocabulis*; hoc est, in integra periodo, aut etiam in membro periodico. CAPPER.

30. *Per casus.*] Cum scilicet duo, vel plura nomina sunt in eodem casu, sicque *amphiboliam* pariunt. CAPPER.

31. *Aio te Æacida.*] Versus est Ennianus de Pyrrho Epirotarum rege; scribit enim Pyrrhum Ennius in Annalibus Apollinem consuluisse de belli eventu, quod adversus Romanos erat gesturus, hocque responsum tulisse. TURNEB. Ennii versus legitur apud Ciceronem II. *de Divinat.* quo sane in versu occurrit ambiguitas; nescias enim utrum Pyrrhus ortundus ab Æaco Romanos victurus sit; an Romani Pyrrhum ortundum ab Æaco victuri sint. CAPPER.

32. *Per collocationem.*] *Per collocationem* legendum esse, facile ex iis, quæ sequuntur, colligitur. REGIUS. *Collocationem*; Locat.

33. *Virgilius.*] Lib. I. Æneid. 477.

34. *Fit per flexum.*] *Flexum* commutationem vocis accipimus. Nam ubi distinguendum est, vox in pronuntiando flecti solet; ut si quis recte pronuntiet hunc versum. *Quinquaginta*, &c. post *centum* flectat vocem: alias sensus confunderetur, videreturque Achilles centum occidisse eo in loco, in quo duntaxat quinquaginta erant, quod fieri non potest; idcircoque Fabius *inde* particulam versui interposuit, ut aperte doceat, ubi vox sit flectenda. REGIUS. Raphaelis Regii sententiæ, quam Burmannus probavit, accedere non possum; quatenus particulam hanc *inde* interpositam laudato versui fuisse a Fabio existimarunt, ut aperte doceret, ubi vox inflectenda esset, sicque ambiguitas emendaretur. Nam primo quidem Fabius his verbis: *fit per flexum idem magis*, non docet quomodo ambiguitas vitetur; sed potius, qua ratione fiat. Et certe non nisi post aliquot lineas emendandæ ambiguitatis modum sic tradit: *Verum id quod ex his primum est, mutatione casuum; sequens divisione verborum, aut translatione emendatur; tertium adjectione.* Deinde vero Latinus hic Rhetor Latino versu Græcum illum expressit, qui legitur in Aristot. Sophistic. Elench. lib. I. cap. 4.

Πεντήκοντ' ἀνδρῶν ἑκατὸν λίπε δῖος Ἀχιλλεύς.

Solveretur autem Latinus versus ablato τῷ *inde*. quod a Quinctiliano tollendæ ambiguitatis gratia interpositum fuisse Raphael Regius, & Burmannus arbitrantur. Et sane, sicut Fabius *ubi*, conficiendi versus, non vitandæ amphi-

[35] *Quinquaginta*

[35] *Quinquaginta ubi erant centum inde occidit Achilles.*

Sæpe, [36] utri duorum antecedentium sermo subjunctus sit, in dubio est; unde est controversia: *Heres meus uxori meæ dare* [37] *damnas esto argenti, quod elegerit, pondo centum.* Uter eligat, quæritur. Verum id, [38] quod ex his primum est, mutatione casuum; [39] sequens, [40] divisione verborum, [41] aut translatione emendatur; [42] tertium adjectione. *Accusativi* geminatione facta *amphibolia* solvitur *ablativo*; ut illud: *Lachetem audivi percussisse Demeam*, fiat, *a Lachete percussum Demeam.* [43] Sed *ablativo* ipsi, ut in primo diximus, inest naturalis *amphibolia*:

——— *Cælo decurrit aperto*;

utrum per apertum cœlum; [44] an cum apertum esset. [45] Divisio respiratione & mora constat: *Statuam*, deinde *auream hastam*; vel *statuam auream*, deinde, *hastam*: adjectio talis est, *argentum* [46] *quod elegerit ipse*, ut heres intelligatur: [47] vel *ipsa*, ut uxor. Adjectione facta *amphibolia*, [48] qualis sit, [49] *Nos flentes illos deprehendimus*, detractione solvetur. Pluribus verbis emendandum, ubi est id, quod, quo referatur, dubium est; & ipsum est ambiguum: *Heres meus dare illi damnas esto* [50] *omnia sua.* In quod genus incidit [51] Cicero loquens [52] de C. Fannio: *Is* [53] *soceri instituto, quem, quia coop-*

bolia caussa; ita & τὸ *inde* adjecit: adeo ut harum particularum, quæ *protasin* quamdam & *apodosin* hic faciunt, abesse neutra hoc versus dispendio possit. *Flexum.*] Hoc est, per variam vocis inflexionem, seu commutationem. Nam in *hypostigme* semper vox aliquantisper flectitur, mutatur, & a *monotonia*, quam vocant, deflectit. In singulis *incisis* & *membris* fit aliqua vocis flexio, sive mutatio: in allato autem versu *flexus* ille duobus modis fieri potest. Primo quidem sic:

Quinquaginta, ubi erant centum, inde occidit Achilles:

qui *flexus* verum mentis sensum exhibet. Secundo hunc in modum:

Quinquaginta ubi erant, centum inde occidit Achilles;

sed hic *flexus* manifestam falsitatem præse ferret. CAPPER.

35. *Quinquaginta ubi erant centum inde occidit Achilles.*] Græcus versus extat apud Aristot. sophist. elench. lib. 2. cap. 4.

Πεντήκοντ᾽ ἀνδρῶν ἑκατὸν λίπε δῖος Ἀχιλλεύς.

Ad quem respexisse mihi videtur Vincentius Bellovacensis in Speculo doctrinali, lib. 111. cap. 93. ubi sic habet: *Tertio modo hoc idem* [scilicet amphibolia] *contingit, quando aliquod nomen cum alio nomine potest conjungi vere, vel ab eodem dividi false; ut hoc nomen* centum *in exemplo Aristotelis:*

Centum quinquaginta virorum reliquit Achilles.

Itaque secundum divisionem potest fieri paralogismus, quoties a conjunctim dato infertur divisim. Igitur putavit hic auctor ex versu, quem Aristoteles attulit, duos hosce sensus erui posse; 1°. *centum & quinquaginta virorum reliquit Achilles* (quod verum esse potest;) 2° *de quinquaginta viris centum reliquit Achilles* (quod evidenter falsum est:) uter autem versus Aristotelicæ sententiam aptius expresserit, Fabius an Vincentius Bellovacensis, hic non disputo. CAPPER.

36. *Utri duorum antecedentium sermo subjunctus sit.*] Id est, ad utram duarum personarum, quæ antecedunt, sequens dictio pertineat; ut proposita in specie dubitatur utrum τὸ *elegerit*, pertineat, referatur, &c. ad τὸ *heres*, an ad τὸ *uxor.* CAPPER.

37. *Damnas esto.*] Frequentissime quidem apud JCtos sic legitur *damnas esto*, sed nequaquam Latine. Quare & hic & illic puto eorum culpa, qui notas antiquorum non perceperunt, pro illo *damnatus* esse scriptum. Notis autem priscos scripsisse, JCtorum opera præsertim, testis est Justinianus, qui hoc fieri edita constitutione vetat. REGIUS. *Damnas* verbum est Jurisconsultorum, pro *damnatus*, quo utitur Justinianus Instit. de legatis: sed & in Pandectis tit. eodem, ne putemus tot loca mendosa esse. PHILAND. Dictio hæc *Damnas* elegantissime usurpatur a Jurisconsultis: cujus usus manavit a duodecim tabulis, quæ antiquis conscriptæ sunt verbis: est igitur, *damnatus sit*, & *cogatur.* TURNEB. Hæc itaque familiaris Jurisconsultorum locutio quamdam legati speciem significat, quam vocant *legatum per damnationem*; cum videlicet heres obligatur, ea lege tenetur & quasi damnatur, ut certam aliquam rem ex bonis hereditariis legatario det, seu habere permittat. CAPPER.

38. *Quod ex his primum est.*] Primum *amphiboliæ* genus, quod fit per casum; ut,

Aio te, Æacida, Romanos vincere posse. CAPPER.

39. *Sequens*] Secundum *amphiboliæ* genus, quod fit per collocationem vocabulorum, vel per orationis periodicæ flexum, sive inflexionem, emendatur apta vocabulorum divisione per *hypostigmen* (vulgo dicimus *virgulam*) vel etiam per vocabulorum translationem, seu transpositionem. CAPPER.

40. *Divisione verborum.*] Ut in allato Virgilii versu, si apponis *hypostigmen*, seu virgulam ante, vel post τὸ *tamen.* CAPPER.

41. *Aut translatione.*] Ut in illo versu:

Quinquaginta ubi erant centum occidit Achilles.

Amphibolia tolletur, si vel distinguas post τὸ *quinquaginta*, itemque post τὸ *centum*, vel quædam verba transponantur hoc pacto:

Ubi centum erant, inde quinquaginta occidit Achilles. CAPPER.

42. *Tertium adjectione.*] Hoc est, tertii generis *amphibolia*, ubi dubium est ad utram personam vocabulum aliquod referatur, ut in τῷ *heres meus uxori meæ dare damnas esto argenti, quod elegerit, pondo centum*, emendatur adjectione; ut hic si addas τὸ *ipse*, vel τὸ *ipsa* post verbum τὸ *elegerit.* CAPPER.

43. *Sed ablativo ipsi.*] Multis accipitur modis *ablativus* apud Latinos: quocirca non defuerunt, qui ob varietatem significationis ipsius *ablativi*, ponerent septimum *casum* & octavum. Vide Fab. cap. 7. lib. 1. TURNEB.

44. *An cum apertum esset*] Loco *esset*, mihi *est* legendum videtur. REGIUS. Alii *an cum cælum apertum esset*; Obr. *esset apertum.* Cæterum laudatus hic versus non extat apud Virgilium, & ex alio Poeta videtur esse desumptus. Legitur apud Virgil. Æneid. v. vers. 212.

——— *Pelago decurrit aperto.* CAPPER.

45. *Divisio.*] Græci vocant ὑποστιγμὴν respirationis & cujusdam in pronuntiando moræ notam: nos *virgulam* dicere solemus. CAPPER.

46. *Quod elegerit.*] *Quod voluerit*: Voss. secund. Obrecht.

47. *Vel ipsa uxor.*] Ut particula mihi iterato videtur adscribenda hoc modo: *vel ipsa, ut uxor.* REGIUS. *Vel ipsa uxor*: Locat.

48. *Qualis sit.*] *Qualis fit*: Voss. sec.

49. *Nos flentes.*] Si enim detracta fuerit particula *nos*, sublata fuerit ambiguitas. TURNEB.

50. *Omnia sua.*] Dubium est, quo referatur τὸ *sua*, utrum ad τὸ *heres*; an ad τὸ *illi*: præterea hoc ipsum vocabulum *sua* est ambiguum. Nam multa & diversa significare potest, ut sua bona, prædia, mancipia, ædificia, vasa: quæ omnes *amphiboliæ* non nisi pluribus verbis possunt emendari. CAPPER.

51. *Cicero.*] In Bruto: quanquam immerito notatus Cicero a Quinctiliano. PHILAND.

52. *De C. Fannii socero instituto.*] *Loquens de C. Fannio. Is soceri*: Voss. sec. Ald. quod recepimus; nam in vulgata nullus est sensus, neque Cicero de instituto soceri Fannii loquitur, sed de C. Fannio, & ejus verba ita incipiunt: *is soceri*, &c.

53. *Soceri.*] Soceri sui, qui Lælius vocabatur CAPPER.

tatus in Augurum collegium non erat, non admodum diligebat; præsertim [54] *cum ille Q. Scævolam* [55] *sibi minorem natu generum prætulisset, &c.* [56] Nam id *sibi*, & ad socerum referri, & ad Fannium potest. Productio quoque in scripto, [57] & correptio in dubio relicta, caussa est ambiguitatis, ut in hoc, *Cato*; [58] aliud enim ostendit brevis secunda syllaba *casu nominativo*; aliud eadem syllaba producta *casu dativo*, aut *ablativo*. Plurimæ præterea sunt aliæ species, quas persequi nihil necesse est. Nec refert quo modo facta sit *amphibolia*, aut quo resolvatur. Duas enim res significari manifestum est; & quod ad *scriptum* vocemve pertinet, [59] in utramque par est partem. Ideoque frustra præcipitur, ut in hoc *statu* vocem ipsam ad nostram partem conemur vertere. [60] Nam, si id fieri potest, [61] *amphibolia* non est. *Amphiboliæ* autem omnis in his erit quæstio; aliquando uter sit secundum naturam magis sermo; semper utrum sit æquius; utrum is, qui sic scripsit, [62] ac sic dixit, sic voluerit. [63] Quarum in utramque partem satis ex his, quæ [64] de *conjectura* & *qualitate* diximus, præceptum est.

54. *Cum ille.*] Lælius Fannii socer. Vide Ciceronis Brutum num. 101. CAPPER.

55. *Sibi minorem, &c.*] Budæus in Commentariis linguæ Græcæ hoc loco taxat Fabium, atque, & apud Græcos & apud Latinos non tam diligenter servari *reciprocationis* rationem, facileque in loco Ciceroniano sensum intelligi. TURNEB.

56. *Nam id sibi.*] *Id* deest in V. C. Alm. Obrecht.

57. *Et correctio.*] *Correptio* a corripiendo, ut productioni opponatur, aperte legendum est. Quid autem est, quod ait *in scripto* Fabius? cum in voce id magis evenire posse videatur. Neque enim voce discernimus, quantæ sint syllabæ primæ, & nominativi *Cato*, & dativi *Cato*. Sed apud priscos, ut in primo quoque diximus, facile sola pronuntiatione vocales longæ distinguebantur a brevibus: in scripto autem, nisi apice notarentur, difficulter possunt discerni; ut *Cato*, quando nominativus est, contracto apice notatur; quando dativus, alio & longiore, hoc modo *Catō*. REGIUS. Nam *Catos* apud Romanos (ut docet Plutarchus) significat *astutum & prudentem*, quique multum rerum usu & experientia valet: unde *Catones* dicti. TURNEB. In superiore Raphaelis Regii nota perperam confunditur *apex* cum accentu, aut etiam cum quantitate. Nam ille *apex* erat nota longæ tantum syllabæ hunc in modum *malo*, ut ad lib. 1. capp. 5. & 7. demonstravimus. CAPPER.

58. *Aliud enim ostendit brevis s. s. c. n. plurimæ.*] *Aliud* videtur legendum, & alius sensus librariorum negligentia prætermissus, qui in quibusdam legitur exemplaribus, est reponendus hoc modo: *Aliud e. o. b. s. s. c. nominativo; aliud eadem syllaba producta casu dativo aut ablativo. Catus* autem, unde & *Cato*, prudentem significare notum est. *Catus* vero producit primam, *Cato* eamdem corripit. REGIUS. *Aliud*; Voss. sec. Locat. Fallitur Regius, qui hic de primæ syllabæ quantitate agi putat; illa enim in utraque voce *Catus* & *Cato* est brevis, ut ex hoc Ennii versu.

Egregie cordatus homo, catus Ælius Sextus;

& altero ejusdem,

Jam cata signa fera sonitum dare voce parabant;

& Horatii, & aliorum patet: sed de secunda in *Cato* agitur, quæ varia est in utraque voce. In Burmanniana editione perperam excusum fuerat *conditus*, pro τῷ *cordatus*, quod legitur in Ciceron. 1. *de Orat.* & in 1. *Tusculan.* quæstion. CAPPER.

59. *In utramque parem partem*] Quamvis ita legatur, nisi tamen corrigatur hic locus, sensus percipi integer nequaquam potest. Emendatur autem, si *parem*, in *par est*, ut sint duæ dictiones, convertamus hoc modo: *in utramque par est partem.* REGIUS. *Parem partem*; Voss. sec.

60. *Nam si id fieri potest.*] Non est *amphibolia*, nisi par est in utramque partem sensus: qui igitur præcipiunt, ut ostendamus in hoc *statu*, dictionem duntaxat nostro convenire sensui, hoc ipso tollunt *amphiboliam*, id est, sensus geminationem. TURNEB.

61. *Amphibolia non est.*] *Amphibolia est*; Voss. sec.

62. *Ac si dixit.*] *Sic* legendum esse, facile est ex ipso sensu videre. REGIUS.

63. *Quarum*] Vel *amphiboliarum*, vel partium, ad quas accommodari sermo *amphibolicus* possit. CAPPER.

64. *De conjectura & qualitate.*] Vide ad capp. 2. & 4. hujus libri. CAPPER.

CAPUT X.

Quæ sit inter status cognatio, & quæ diversitas.

EST autem quædam inter hos *status* [1] cognatio. Nam & in *finitione*, quæ fit [2] voluntas nominis, quæritur; [3] & in *syllogismo*, [4] qui secundus a *finitione status* est, [5] spectatur, quid voluerit scriptor; & [6] ex *contrariis legibus* duos esse *scripti* & *voluntatis status* apparet. Rursus & *finitio* quodammodo est *amphibolia*, [7] cum in duas partes diducatur [8] intellectus nominis. [9] *Scriptum* & *voluntas* habet in verbis [10] vocis quæstionem: [11] quod idem in *antinomia* petitur. [12] Ideoque omnia hæc quidam *scriptum* & *voluntatem* [13] esse dixerunt; alii in *scripto* & *voluntate* [14] *amphiboliam* esse, quæ facit quæstionem. Sed distincta sunt. [15] Aliud est enim obscurum jus, aliud ambiguum. [16] Igitur *finitio* in natura ipsa nominis quæstionem habet generalem, & quæ esse etiam citra complexum *caussæ* possit: *Scriptum* & *voluntas* de eo disputat verbo, quod est in lege: *Syllogismus* de eo, quod non est. *Amphiboliæ* lis [17] in diversum trahit: *Legum contrariarum* ex diverso pugna est. Neque immerito & recepta est a doctissimis hæc differentia, & apud plurimos ae prudentissimos durat. [18] Et de hoc quidem genere [19] disceptationis, etiamsi non omnia tradi, tamen aliqua potuerunt. Sunt alia, quæ, nisi proposita, de qua dicendum est, materia, [20] viam docendi non præbeant. Non enim *caussa* universa [21] in quæstiones XI.

Hoc capite de *statuum legalium* cognatione & diversitate scribit; deinde ad præcepta *dispositionis* revertitur; docetque potissimum *dispositionem* solis præceptis haberi non posse, sed natura, arte, & exercitatione. TURNEB.

1. *Cognatio.*] Ἐπιπλοκὴν τῶν στάσεων, id est, mutuam *statuum* implicationem vocant Syrianus unus e Græcis Hermogenis interpretibus in Aldin. edition. tom 2. pag. 29 & Georgius Diæretes (quem e Regio MSS. cod. 2759. describendum curavi) in Hermogen περὶ στάσεων νομικῶν, *de statu negotiali*, ante τῶν κεφαλαίων *capitum* expositionem. CAPPER.

2. *Voluntas nominis.*] Hoc est, sensus, significatio, &, ut aiunt antiqui Rhetores Latini, significantia: qua ratione *status definitivus* cognationem habet cum eo *legali statu*, qui dicitur *scripti & voluntatis*, de quo supra cap. 6. CAPPER.

3. *Et in syllogismo.*] *Syllogismum* secundum a *finitione* ponit (opinor) hac de caussa; quia, si *finitionem* obtinere non possumus, proximum est, ut in *syllogismum* labamur, tanquam in secundum adjumentum. TURNEB. *Ut in syllog.* Voss. sec.

4. *Qui secundus a finitione status est.*] Non quod in generali *statuum* divisione *syllogismus definitivum statum* immediate sequatur (quod contra paruit) sed quod, posita quapiam forensi controversia, quasi locum teneat, vices gerat ac suppleat τὸ *status definitivi*, fitque velut alter *status definitivus* in certis quibusdam *caussis*, & oratoriis *hypothesibus*: verbi gratia, *an furtum rei privatæ in templo sit sacrilegium, an poculum amatorium sit venenum?* Orator seu actor utitur primum quidem *statu definitivo*, et illud esse sacrilegium, & hoc venenum probet; sed si *status* hic ad *caussam* obtinendam, ad convincendum reum non valeat, tunc actori succurret secundus a *finitione status*, id est, syllogismus; cujus ope legem de sacrilegiis & veneficiis ad privatæ pecuniæ in templo surreptæ, & poculi amatorii casus extendere conabitur. Et hæc quidem interpretatio facile probatur ex iis, quæ Fabius tradidit cap. 8. ubi sic habet: *Est (syllogismo) nonnulla cum* finitione *conjunctio: Nam sæpe si* finitio *infirma est, in* syllogismum *delabitur .... si* finitio *parum valebit, fiet* syllogismus *ad quem, remissa priore contentione, veniemus*, &c. cujus rei exempla Rhetor noster ibidem profert. CAPPER.

5. *Status est quo spectatur.*] *Quo* ablativus, ut supervacuus, mihi videtur eradendus, tametsi in omnibus exemplaribus ita legatur. Quo autem modo *syllogismus* sit a *finitione* secundus, mihi non liquet; nam ordine ipso *finitionem qualitas* sequitur: nisi dicamus vi ac potestate *syllogismum* a *finitione* esse secundum; nam ubi *definitio* infirma est, in *syllogismum* delabitur, ut paulo ante visum est. REGIUS. *Quo spectatur;* Voss. sec. Locat. *Spectatur quid voluerit scriptor.*] Quia verba legis ad casus lege non expressos extenduntur, idque legislatoris mentem interpretando: qua ratione *status* ille *syllogisticus* quamdam cognationem habet cum eo, qui vocatur *scripti & voluntatis*. Vide ad cap. 6. hujus libri. CAPPER.

6. *Ex contrariis legibus.*] Id est, ex eo *statu legali*, qui a Græcis ἀντινομία, & a Latinis legum contrarietas, collisio, conflictus, &c. appellatur. Vide cap. 7. CAPPER.

7. *Cum in duas partes diducatur.*] *Cum ad duas partes deducatur;* Vallæ lib. & marg. Basil.

8. *Intellectus nominis.*] Lege quæ paulo supra notavimus ad illa Fabii verba: *voluntas nominis*. CAPPER.

9. *Scriptum & voluntas.*] Hoc est, primus ille *status legalis*, quem Græci περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, Latini *de scripto & voluntate legis* appellarunt. CAPPER.

10. *Vocis quæstionem.*] Quæstionem de voce, de sensu vocis, & sic ad *statum amphiboliæ* quodammodo pertinet. CAPPER.

11. *Quod idem antinomia.*] *In* præpositio mihi adscribenda videtur, hoc modo: *quod idem in antinomia petitur*. REGIUS. Non habent *in* MSS. Alm. Voss. sec. *Quod idem.*] Scilicet vocis vel de voce quæstio, quæ ad *amphiboliæ statum* refertur. CAPPER.

12. *Ideoque omnia.*] In hac esse videtur sententia Cicero libro secundo *de Oratore* cap. 26. cum *ambiguum* subjicit *qualitati*, atque ab *ambiguo* pendere omnes quæstiones *legitimas*. TURNEB.

13. *Esse dixerunt.*] *Dixerunt;* marg. Basil.

14. *Amphiboliam esse.*] Hoc in capite *amphibolia* significat *legalem* illum *statum*, qui Græce ἀμφιβολία, Latine *ambiguitas* appellatur: lege cap. 9. hujus libri. CAPPER.

15. *Aliud obscurum jus, aliud ambiguum.*] De jure obscuro vide supra cap. 6. (ubi de *legali statu ex scripto & voluntate.*) De jure autem ambiguo lege cap. 9. (ubi de *legali statu*, cui nomen *amphibolia*) & utriusque discrimen intelliges. CAPPER.

16. *Igitur finitio.*] Fabius quoque docuit lib. III. cap. 6 *finitione* nihil nisi in universum quæri, & comprehendi. TURNEB.

17. *In diversum trahit.*] Id est, in diversum sensum trahit legis verba, idque propter dictionum *homonymiam*, sive, ut vulgo in scholis aiunt, *æquivocationem*. CAPPER.

18. *Et de hoc.*] Tota hæc periodus ad *sunt alia*, deerat in Voss. sec.

19. *Dispositionis.*] *Disceptationis;* MSS. Bodl. Bal. Andr. Locat. Ald. Steph. Par. Vasc. Gryph. Colin. Vidov. Obr. marg. Sich. Basil.

20. *Viam docendi.*] *Viam dicendi.;* Voss. sec.

21. *In quæstiones ac locos ducenda.*] *Deducenda*, hoc est, di-

ac *locos* diducenda est: sed hæ ipsæ partes habent rursus ordinem suum. Nam & in *proœmio* primum est aliquid, & secundum, ac deinceps. Et quæstio omnis ac *locus* habet suam dispositionem, [22] ut *theses* etiam simplices. Nisi forte satis erit dividendi peritus, qui controversiam [23] in hæc diduxerit, [24] *an omne præmium* [25] *viro forti dandum sit, an* [26] *ex privato?* [27] *an nuptiæ,* [28] *an ea, quæ nupta sit,* [29] *an hæc?* deinde, cum fuerit de prima quæstione dicendum, passim, & ut quidque in mentem veniet, miscuerit; non primum in ea scierit esse tractandum, *verbis legis standum sit,* [30] *an voluntate?* hujus ipsius particulæ aliquod initium fecerit, deinde, proxima subnectens, struxerit orationem; ut, pars hominis est manus, [31] ejus, digiti, [32] illorum quoque, articuli. [33] Est & hoc, quod scriptor demonstrare non possit, nisi certa, definitaque materia. Sed [34] quid una faciat, aut altera? [35] quin immo centum ac mille, in re infinita, atque materia? Præceptoris est, in alio atque alio genere quotidie ostendere, quis ordo sit rerum, & quæ copulatio; ut paulatim fiat usus, & ad similia transitus. [36] Tradi enim omnia, quæ ars efficit, non possunt. Nam quis pictor omnia, quæ in rerum natura sunt, adumbrare didicit? sed, [37] percepta semel imitandi ratione, assimulabit, quidquid acceperit. [38] Quid enim? non faber vasculum aliquod, quale nunquam viderat, [39] facit? Quædam vero non docentium sunt, sed discentium. [40] Nam & medicus, quid in quoque [41] valetudinis genere faciendum sit, [42] quid quibus signis providendum, docebit: [43] vim sentiendi pulsus venarum, caloris

videnda, mihi legendum videtur. REGIUS. Fabius hoc libro locutus est de *locorum* ac quæstionum divisione & dispositione, nec tamen satis est complexus dispositionis præcepta; quia, cum tractantur quæstiones ac *loci*, opus est alia rursum dispositione, quia satis scripto tradi non potest. TURNEB. *Ducenda*: Locat. *non enim caussa diversa in q. a. L. ducenda est*, Voss. sec.

22. *Simplices. Si forte satis erit dividendi peritus, qui controversias in hæc duxerit*, an omne.] Hic locus quidem procul dubio ita est depravatus atque confusus, ut neque sensus elici, neque facile mihi corrigi possit, citra unius saltem verbi immutationem; nam & *duxerit* forsitan in *diduxerit* est commutandum, & *ac* copula adscribenda, ut inde longa illa periodus inchoetur hoc modo: *Ac si forte satis erit dividendi peritus, qui controversiam in hæc diduxerit, an omne præmium*, &c. *miscuerit?* cum interrogatione quidem, quæ in negationem resolvitur, mihi claudendum esse videtur, perinde ac si dicas: *qui peritus fuerit dividendi, nihil miscebit: sed omnia ordinate dicet.* REGIUS. *Simplices, si forte satis, &c. in hæc duxerit*; V. C. Alm. Locat. *si forte*; MSS Bodl. Andr. *ut thesis etiam simplex: si forte*; Ald. *An sic forte*; Steph. Coln. *nisi forte*; Obrecht. reliquæ edit. *ac si forte. Ut theses etiam simplices.*] *Thesis* simplex est quæstio generalis, quæ nullas continet circumstantias; ut, *an accedendum sit ad rempublicam.* Differt ab *hypothesi*, seu quæstione particulari & pluribus vestita circumstantiis; ut, *an Catoni hoc tempore, hac ratione, his auxiliis, accedendum sit ad rempublicam.* CAPPER.

23. *In hæc diduxerit.*] *In hoc duxerit*; Voss. sec.

24. *An omne præmium.*] Hæc est divisio, de qua locutus est primo cap. cum docebat, descendendum nonnunquam a summo genere ad imam speciem. TURNEB.

25. *Viro forti.*] Τῷ ἀριστεῖ vel ἀριστεύσαντι, ei qui bellicam rem præclare gesserit. CAPPER.

26. *Ex privato.*] Ex cujusdam privati bonis, non autem reipublicæ. CAPPER.

27. *An nuptiæ.*] An concedendæ sint illi nuptiæ instar præmii. CAPPER.

28. *An ea quæ nupta sit.*] An mulier quæpiam inde finite sed jam nupta, danda illi & in matrimonium collocanda, idque pro bellicæ fortitudinis præmio. CAPPER.

29. *An hæc.*] An hæc vel illa singularis mulier nupta, &c. CAPPER.

30. *An voluntate.*] Mente, consilio, proposito legis, vel potius legislatoris. CAPPER.

31. *Ejus, digiti.*] Digiti sunt partes ejus, nempe manus. CAPPER.

32. *Illorum quoque, articuli.*] articuli sunt partes digitorum. CAPPER.

33. *Est & hoc.*] Docuit antea Fabius primo cap. bonam *dispositionis* partem præceptis non posse comprehendi; ut hæc quoque pars, de qua loquimur, in artem redigi non potest, sed maxime constat natura & exercitatione. TURNEB. Pro τῷ *est & hoc*, legitur in V. C. Alm. *hoc est.*

34. *Quid una faciat.*] *Faciet*; V. C. Alm.

35. *Quinimo centum ac mille in re finita, quæ materia præceptoris est.*] Hic quoque sensus flagitio non vacat, quibus ita implicatur, ut non percipiatur. Nam & duo in eo verba corrupte leguntur, & distinctione sublata diversi confunduntur sensus. Illi namque dictioni *finita*, in præpositio est adscribenda, ut *infinita* legatur, ac loco illius *quæ* relativi, *atque* copula mihi videtur reponenda: itaque distinguendum, ut & cum interrogatione legatur, & ille *præceptoris* genitivus sequentis sensus initium constituat, hoc modo: *Quinimo centum ac mille in re infinita atque materia.* REGIUS. *In re finita, quæ materia præceptoris*; Voss. sec. Locat. In Rollinianа editione desunt *in neque materia*, neque videntur admodum necessaria: immo ea illis præcedentibus *definitaque materia* per exscriptorum incuriam repetita fuisse, posset quis non immerito suspicari: sed absque librorum editor. & MSS auctoritate vulgatam lectionem sollicitare ausus non sum. CAPPER.

36. *Tradi enim omnia.*] Hæc mihi desumpta ex Cicer. lib. II *de Orat.* cap. 6. videntur, ubi inquit: *Neque est omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illa arte effici possunt, a doctore tradantur*, &c. ALMELOV.

37. *Percepta imitandi.*] *Semel* recte in quibusdam legitur exemplaribus, hoc modo. *semel percepta*: tertia vero a fine syllaba hujus verbi *assimulabit* per *a* scribenda *assimilabit*; *assimulare* namque per *u*, Latinum non est. REGIUS. *Sed percepta semel*; Locat. Ald. Steph. Coln. Gryph. Basil. Vidov. Oxon. Obrecht. *sed præcepta semel*; Voss. sec. *percepta semel mutandi*; marg. Basil. Gryph. recte autem Regius *adsimulabit* scribendum esse docet; nec debuerat dubitare Ascensius; nam nos quoque *simulare* & *adsimulare* Latine dici non putamus, de quo latius ad Ovidii lib. III. Metam. 158. agemus. BURMAN. Sed hujusmodi controversia non majoris esse momenti videtur, quam illa; utrum *optumus, maxumus*, &c. an *optimus, maximus*, &c. scribi oporteat. Vide supra lib. I. cap. 7. de orthographia, & Velium Longum in veterib. Grammatic. a Putschio editis pagg. 2218. 2235. CAPPER.

38. *Quis enim non faber.*] *Quid enim? non faber*; Ald. *Quis non faber*; Obrecht sed elegantior Aldi lectio, quæ valde blanditur mihi. Petron. cap. LXXIV. *Quid enim? inquit, ambubaja me non mifit?* Horat. I. Sat. I. *quid enim? concurritur*. BURMAN.

39. *Facit.*] *Fecit*; V. C. Alm. *viderit*; etiam Voss. sec.

40. *Nam & medicus.*] *Nam medicus*; Voss. sec.

41. *Valetudinis.*] Supple, malæ, adversæ; nam τὸ *valetudo*, etiamsi solum ponatur, sæpe morbum & ægrotationem significat. CAPPER.

42. *Quid quibusve signis.*] *Ve* particula otiosa ac supervacua mihi videtur expungenda. REGIUS. *Quibusve*; Locat. Ald. *quibusque*; MS. Alm. Voss. sec. Basil. Gryph. Coln. Vidov.

43. *Vim ex caloris motus.*] Distinguunt alii *vim sentiendi, pulsus venarum, caloris, motus. Coloris distantia quæ cuique*; Vall. lib. & *meatus* in genitivo: *meatus*, etiam Voss. sec. Francius malebat *spiritus meatus, coloris distantia.*

motus, spiritus meatum, coloris distantiam, [44] quæ sua cujusque sunt, ingenium dabit. Quare plurima [45] petamus a nobis, & cum *caussis* deliberemus, cogitemusque, homines ante [46] invenisse artem, quam docuisse. [47] Illa enim potentissima est, quæque vere dicitur [48] *œconomica* [49] totius *caussæ dispositio*, quæ constitui, nisi velut [50] in re præsenti, non potest; ubi assumendum *prooemium*, ubi omittendum; ubi utendum [51] *expositione* continua, ubi partita; ubi ab initiis incipiendum, ubi [52] more Homerico [53] a mediis, vel ultimis; ubi omnino [54] non exponendum; quando a nostris, quando ab adversariorum propositionibus incipiamus; quando a firmissimis probationibus, quando a levioribus; quando in *caussa* [55] proponendæ *prooemiis* quæstiones, qua præparatione præmuniendæ; quid judicis animus accipere possit statim dictum, quo paulatim deducendus; singulis, an [56] universis opponenda refutatio; reservandi *perorationi*, an [57] per totam orationem diffundendi affectus; [58] de jure prius, an [59] de æquitate dicendum; an antecacta crimina, an de quibus judicium est, prius objicere vel diluere conveniat; si multiplices *caussæ* erunt, quis ordo faciendus, quæ testimonia, tabulæve, cujusque generis [60] in *actione* recitandæ, quæ reservandæ. Hæc est velut imperatoria virtus copias suas [61] partientis ad casus præliorum; retinentis partes [62] propter castella tuenda, custodiendasve urbes, petendos commeatus, obsidenda itinera; mari denique ac terra dividentis. Sed hæc [63] in oratione præstat omnia, cui affuerint natura, doctrina, studium. Quare nemo exspectet, ut alieno tantum labore fit disertus. [64] Vigilandum ducat, iterum enitendum, pallendum: est facienda [65] sua cuique vis, usus, sua ratio: non respiciendum ad hæc, sed in promptu habenda: nec tanquam tradita, sed tanquam innata. Nam viam demonstrare [66] velociter ars potest, si qua est: verum ars satis præstat, si copias eloquentiæ ponit in medio: nostrum est uti eis scire. [67] Reliqua partium est demum *dispositio*: & in his ipsis primus aliquis [68] sensus, & secundus, & tertius: qui non modo, ut sint ordine collocati, [69] elaborandum est, sed ut inter se juncti, atque ita cohærentes, ne commissura pelluceat: [70] corpus sit, non membra. Quod ita con-

44. *Quæ sua cujusque.*] *Quæ sui cujusque sunt, ingenium non dabit*; V. C. Alm. non male, si *sua* legatur. Fabii sensus esse videtur hujusmodi: *quæ singula uniuscujusque sunt agroti propria*. CAPPER.

45. *Petamus a nobis & deliberemus.*] *Petamus & deliberemus* emendate a quibusdam legitur. REGIUS.

46 *Invenisse artem.*] Quod nullo modo mirandum; *cum non ex una, aut ex duabus, sed ex multis animi perceptionibus constet*. Cicer. *Acad. quæst.* II. 7. ALMELOV. Vide lib. VIII. proœm.

47. *Illa enim,*] Artificialis est quædam *dispositio*, de qua antea fere semper Fabius: alia est quæ pendet a proprietate cujusque *thematis*, ideoque sæpe artificialem immutat dispositionem: hæc *œconomia* dicitur, sive *œconomica dispositio*, id est, dispensatrix, cujus bona pars nullo modo comprehendi potest præceptis. TURNEB.

48. *Oeconomica*] Victorinus lib Rhet. ad Silonem œconomicam dicit *artificiosam dispositionem*; Mart. Capella *dispensationem* vocat. PHILAND.

49. *Totius caussæ dispositio.*] *Totius thesis dispositio*; Andr.

50. *In re præsenti.*] Hoc est, nisi velut inspecta & oculis perspecta ipsa re & materia, de qua hic & nunc agitur: *metaphora* ducta est a forensi consuetudine, qua litigantes ipsique judices aliquando se conferebant ad rem controversam, puta ad agrum, ad domum, ut de controversia planius & melius judicare possent, quam si solis testibus & tabulis res ageretur; nam

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus, &c.

ut belle canit Horatius in Arte Poetic. vers. 180. CAPPER.

51. *Expositione.*] Id est, narratione; ut patet ad cap. 2. lib. IV. CAPPER.

52. *More Homerico.*] Poëtæ, ut docet Macrob. in Saturnalibus, solent sæpenumero a mediis incipere, deinde captata occasione, quod omissum est, inserere; ut Virgilius incepit a profectione ex Sicilia; Homerus Odysseam incepit a medio, nimirum a navigatione Ulyssis ab Ogygia insula; Iliadem vero ab ultimis incepit, id est, a decimo anno belli Trojani. TURNEB.

53. *E mediis.*] *A mediis* legendum esse patet. REGIUS. *E mediis*; Locat. Voss. sec.

54. *Non exponendum.*] Ubi non sit narrandum, non sit adhibenda ea orationis pars, quæ *narratio* appellatur. CAPP.

55. *Proponendæ prooemiis.*] Vel addendum videtur τὸ *in*, vel certe subintelligendum est: cæterum Tullius in Miloniana *prooemiis* quasdam quæstiones proposuit. CAPP.

56. *Universis opponenda.*] *Opponenda* legendum est. REGIUS.

57. *Per totam orationem.*] *Per totam actionem*; MSS. Bodl. Bal. Sich. Obrecht. marg. Gryph.

58. *De jure prius.*] De summo strictoque jure, de rigore juris. CAPPER.

59. *De æquitate.*] De æquo & bono, de summi strictique juris remissione, quam Græci ἐπιείκειαν vocant. CAPP.

60. *In actione recitandæ.*] *In actione tractandæ*; Voss. sec. *Recitandæ.*] Id est, *legendæ*; nam apud veteres τὸ *recitare*, non est aliquid memoriter pronunciare. CAPPER.

61. *Partientis.*] Hoc participium construitur cum subintellecto genitivo *Imperatoris*, qui τῷ δοσίμῳ in τῷ *imperatoria virtus*, continetur: eadem figura dixit Homerus Iliad. β. 54.

Νεστορέῃ παρὰ νηὶ Πυληγενέος βασιλῆος

apud navem Nestoream Regis Pylo nati. CAPPER.

62. *Propter castella.*] *Per castella*; MS. Alm. Voss. sec. Locat Ald.

63. *In oratione præstat, cui omnia affuerint.*] Sic quidem parum acute intuenti recte legi videtur; quamvis & verba transposita sint, & minus integer sensus; neque enim omnia illi recte adesse dicentur, qui hisce tribus sit peritus, natura, doctrina, studio. Quare omnia ante illud *cui* relativum collocanda videntur hoc modo: *Sed hæc in oratione præstet omnia, cui affuerint*. REGIUS. *In oratione præstant, cum omnia*; MSS. Bodl. Bal Sich. *hæc in oratione præstat, cui omnia*; Voss. sec. *in oratione præstatur*; V. C. Alm. forte pro *præstabit*.

64. *Vigilandum ducat.*] *Dicat*; V. C. Alm. & mox *pollendum*; Voss. sec.

65. *Sua cuique vis, usus, ratio.*] *Vis, sua ratio*; V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Colin. Vidov.

66. *Potest velocitas, si qua est.*] *Velocitas* quidem legitur; sed parum mihi sensui convenire videtur: forte *velociter ars potest*. REGIUS. *Potest velocitas*; Voss. sec. Locat.

67. *Reliqua enim artium.*] Corruptus mihi videtur hic sensus; nam illa particula *enim* redundare videtur, eoque oblinenda, & *partium* legendum. REGIUS. *Reliqua enim artium*; Locat. *reliqua artium*; MS Alm. Voss. sec. *Partium dispositio.*] Quasi dicat: hactenus de generali & universim sumpta dispositione diximus. Restat alia dispositio, quæ partium est, explicanda. CAPPER.

68. *Sensus.*] Διάνοια, *una pensée*. CAPPER.

69. *Elaborandum.*] *Laborandum*; V. C. Alm. *collati elaborandum*; Voss. sec.

70 *Corpus sit.*] Sit oratio quasi quoddam compositum & coagmentatum corpus, non membra divulsa, aut lu-

tinget; si &, [71] quid in quoque conveniat, viderimus; [72] & ut verba verbis applicemus, non pugnantia, sed quæ invicem complectantur. [73] Ita res diversæ distantibus ex locis quasi invicem ignotæ non collidentur, sed aliqua societate cum [74] prioribus ac sequentibus se, copulaque tenebunt; ac videbitur non solum composita oratio, sed etiam continua. Verum longius fortasse progredior fallente transitu, & a *dispositione* ad *elocutionis* præcepta labor: quod proximus liber inchoabit.

xata, non scopæ dissolutæ, &c. CAPPER.

71. *Quid in quoque.*] *Quid in quaque;* Locat. Ald. quid quaque; Voss. sec.

72. *Et ut verba verbis applicemus.*] Hoc loco Fab. etiam *dispositionem* ponit in verbis; debita enim verborum collocatio & junctura dispositione quadam constat: est hoc tamen magis *elocutionis*, ut paulo post Fabius significabit. TURNEB.

73. *Ita res non diversæ.*] *Non* mihi juxta verbum collocandum videtur, *non collidentur.* REGIUS. *Res non diversæ;* MSS Bodl. Bal. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Basil Gryph. *ita res diversæ, &c. collidentur*, omisso *non*; Vidov. *colligantur* etiam Voss. sec.

74. *Sed non prioribus a. s. se copula tenebunt.*] Depravatus hic sensus sic emendari potest, si duæ illæ particulæ *sed non* eradantur, ac loco earum *cum* & *ac* reponantur hoc modo: *sed aliqua societate cum prioribus ac sequentibus se copulaque tenebunt.* REGIUS. *Sed non prioribus;* Locat. *Copulaque.*] *Copula;* Locat. Ald. *copulas;* Basil. Gryph.

M. FAB. QUINCTILIANI

DE

INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER OCTAVUS.

PROOEMIUM.

HIS fere, quæ in proximos quinque libros collata sunt, ratio [1] inveniendi, atque [2] inventa disponendi, [3] continetur; quam ut [4] per omnes numeros penitus cognoscere, [5] ad summam scientiæ necessarium est; [6] ita incipientibus brevius ac simplicius tradi magis convenit. Aut enim difficultate institutionis [7] tam numerosæ atque perplexæ deterreri solent; aut eo tempore, quo præcipue [8] alenda ingenia, [9] atque indulgentia quadam enutrienda sunt, asperiorum tractatu rerum atteruntur; aut, [10] si hæc sola didicerint, satis se ad eloquentiam instructos arbitrantur; [11] aut, quasi ad certas quasdam dicendi leges alligati, conatum omnem reformidant. [12] Unde existimant accidisse, ut, [13] qui diligentissimi artium scriptores extiterunt, ab eloquentia [14] longissime fuerint. Via tamen opus est incipien-

Quatuor his deinceps libris *elocutionis* præcepta complectitur. Hac autem præfatione ostendit, quo pacto *inventio & dispositio* sit docenda: repetit, quæ hactenus præcepit *de inventione & dispositione*; deinde *ad elocutionem* transit, cujus utilitatem & difficultatem ostendit; postremo vitia quædam pravæ *elocutionis* notat. TURNEB.

1. *Inveniendi.*] Subintellige, argumenta rei, quam tractamus, probandæ idonea: quæ pars est *Rhetorica* prima. CAPPER.

2. *Inventa disponendi.*] Inventa scilicet argumenta, seu probationum momenta disponendi: quæ pars est *Rhetorica* secunda. CAPPER.

3. *Continentur.*] *Continetur* legendum esse, ne admonitione quidem dignum videtur. REGIUS. *Continentur*; Locat. Ald.

4. *Per omnes numeros.*] Hæc phrasis ducta est ab opinione Pythagoræ, qui existimavit omnia constare numeris, & numeris perfici: unde, quod absolutum est, dicitur habere suos numeros. TURNEB.

5. *Et ad summam.*] *Et* copula, ut otiosa & sensum turbans, videtur expungenda. REGIUS.

6. *Ita incipientibus.*] *Elocutio* ac cæteræ partes accuratius tradi debent. non item *inventio & dispositio*, nam hæ ut natura sunt priores, ita priores docentur: sed tum auditores sunt rudes: quocirca simplicius sunt docendæ hæ partes. TURNEB.

7. *Tam numerosæ.*] In particula expungatur, ut *numerosa* legatur. REGIUS. Bona hæc lectio in speciem; sed interim neque sincera neque nativa. Præcessit quidem, *per omnes numeros penitus cognoscere*: sed quis credat, inde sic traxisse & rapuisse hoc Fabium? Ex vestigiis MS Palat. indubitate legendum: *Aut enim difficultate institutionis tam sinuosæ atque perplexæ deterreri solent.* Optime: *sinuosum*, quicquid per multos sinus, multasque ambages producitur ac detinetur. Ipse Fabius lib. 12. cap. 4. *Interim admonere illud satis est, ut sit ea neque arida prorsus atque jejuna; (nam quid opus erat tantum studii laboris impendere, si res nudas atque inornatas indicare satis videretur?) neque rursus sinuosa & arcessitis (ita legendum ex MS.) descriptionibus, in quas plerique imitatione Poetica licentia ducuntur, lasciva.* Onomasticum: *sinuo*, κολπόω: *sinuosus*, κολπώδης. GEBHARDUS. lib. 121. Crep. cap. 8.

8. *Alenda ingenia.*] *Colenda*; MS. Bodl. marg. Sich. Basil. sed nihil muta: nam ita sæpe Fabius utitur voce *alere* lib. 1 cap. 2 *firmiores in literis profectus alit æmulatio* cap. 3 *hic erit alendus ambitu*: & alibi. BURMAN.

9. *Atque indulgentia*] Hæc desunt in Voss. sec.

10. *Si hæc sola didicerunt.*] *Didicerint* legendum esse, ne admonendum quidem est. REGIUS.

11. *Aut quasi ad certas.*] Fabius lib. 12. diligenter scripsit, quatenus sit arti inhærendum; ait enim sæpenumero naturam nos sequi oportere, ac sæpenumero ob utilitatem *caussæ* omittendam esse doctam præceptorum rationem, si refragaretur. TURNEB.

12 *Unde existimant.*] Id videtur propter Hermagoram dixisse, qui artem *rhetoricam* infinitis præceptorum minutiis, sed tamen ut legibus, est complexus: unde antea nimiam ejus diligentiam vituperabat. Huic vitio videtur etiam Hermogenes apud Græcos obnoxius; est enim diligentior in inveniendis & tradendis præceptis, quam deceat. TURNEB. Iniquum hoc Turnebiani Commentatoris judicium plus satis probat Hermogenis libros ab eo vel lectos non fuisse, vel saltem minus intellectos; nam Tarsensis ille Rhetor de eloquentia eloquentissime scripsit. ut mecum fatebuntur, quicumque illius *Partitiones* de oratoriarum quæstionum *statibus*, quatuor *de inventione* libros, duos *de formis orationum*, & unum *περὶ μεθόδου δεινότητος*, non levi ac desultoria, sed seria diligentique mentis intentione perlegerint. Et certe Musonius ille philosophus celebris lectiones Hermogenis magna cum admiratione audiebat: ad eumdem audiendum excitatus fuit M Antoninus princeps doctus & in doctos liberalis. Docebat tamen Hermogenes annos quindecim natus, ut ex Philostrato Suidas refert, & decimo octavo ætatis anno de arte oratoria scripsisse dicitur. CAPPER.

13. *Qui diligentissimi artium scriptores.*] Carneades apud Ciceronem lib. 1. *de Oratore* PITHOEUS. Cæterum in vel *artium* subintellige τῶν *rhetoricarum*, vel *oratoriarum*, ut jam supra monuimus. CAPPER.

14. *Longissime fuerint.*] Elegans hæc & rarior locutio, pro consueta, *longissime abfuerint*. Vide Scheffer. ad Justin. lib. 11. cap. 5. infr. cap. 3. *An quisquam tam procul a concipiendis imaginibus rerum abest?*

tibus, ſed ea plana, & cum ad ingrediendum, tum ad demonſtrandum expedita. [15] Eligat itaque peritus ille præceptor ex omnibus optima, & tradat ea demum in præſentia, quæ placent, remota refutandi cætera mora. Sequuntur enim diſcipuli, [16] quo duxeris. Mox cum robore diſcendi [17] creſcet etiam eruditio. Iidem primo ſolum iter credant eſſe, in quod inducentur, mox illud cognituri etiam optimum. [18] Sunt autem neque obſcura, [19] neque ad percipiendum difficilia, [20] quæ ſcriptores diverſis opinionibus pertinaciter tuendis involverunt. [21] Itaque in toto artis hujuſce tractatu [22] difficilius eſt judicare, quid doceas, quam, cum judicaris, docere: præcipueque [23] in duabus his partibus perquam ſunt pauca, circa quæ, ſi [24] is qui inſtituetur, non repugnaverit, pronum ad cætera habiturus eſt curſum. [25] Nempe enim [26] plurimum in huc laboris exhauſimus, ut oſtenderemus *rhetoricen* bene dicendi ſcientiam, & utilem, & artem, & virtutem eſſe; materiam ejus res omnes, de quibus dicendum eſſet. [27] Tum & eas in tribus fere generibus, *demonſtrativo*, *deliberativo*, *judiciali*que reperiri. Orationem porro omnem conſtare rebus, & verbis. In rebus intuendam *inventionem*; in verbis *elocutionem*; [28] in utriſque [29] *collocationem*: quæ *memoria* complecteretur, [30] *actio* commendaret. Oratoris officium, [31] docendi, [32] movendi, [33] delectandi partibus contineri. Ex quibus ad docendum, [34] *expoſitio* & *argumentatio*; ad movendum, affectus pertinerent: quos per omnem quidem *cauſſam*, ſed maxime tamen [35] in ingreſſu, ac fine dominari. [36] Nam delectationem, quamvis in utroque ſit eorum, magis tamen proprias in *elocutione* partes habere. Quæſtiones alias [37] infinitas, alias [38] finitas, quæ perſonis, locis, temporibus continerentur. [39] In omni porro materia tria eſſe quærenda, [40] *an ſit*, [41] *quid ſit*, [42] *qua-*

15. *Eligat itaque.*] Agricola lib. III. cum de *diſpoſitione* agit, eam eſſe optimam ait artium tradendarum methodum, ut initio opiniones malæ refutentur: quod perpetuo facit Ariſt. & Galenus. Id tamen non probat in inſtitutione rudiorum Fabius. TURNEB.

16. *Quo duxeris.*] *Qui texeris; mox cum robore docendi;* V.C. Alm. *quo texeris;* Obrecht. *quo texeris;* Voſſ. ſecund. marg. Baſil. ſed male; *ſequi* enim & *ducere*, inter ſe congruere & reſpondere docuimus ad lib. II. cap. 14. BURMAN.

17. *Creſcet.*] *Creſcit;* edit. Obrecht.

18. *Sunt autem.*] *Inventionis & diſpoſitionis* præcepta per ſe facilia ſunt: ſed obſcurata ſunt a ſcriptoribus artium, qui quotidie præcepta alia, atque alia inveniebant, & nonnunquam recta mutabant, ne aliquid viderentur inveniſſe. Fabius tamen huic reprehenſioni obnoxius videtur, qui lib. III. tot opiniones congeſſerit, quæ non tam explicabant rem, quam involvebant. TURNEB. Nec melius, nec æquius de Fabio nunc judicat pſeudo-Turnebus ille, quam de Hermogene antea judicarat. Si Philologus in rebus, & præſertim in antiqua Græcorum Latinorumque Rhetorum *Technologia* minus hoſpes ac peregrinus fuiſſet, non utique in tam graves & tam multos impegiſſet errores, quos identidem detectos refellimus; nec tam ingratum ſe Quinctiliano præbuiſſet, qui tantam in referendis expendendiſque veterum de arte *rhetorica* ſententiis diligentiam adhibuit, & de regina rerum eloquentia ſic bene meritus eſt, ut Latinorum ſaltem Rhetorum princeps jure merito habeatur. CAPPER.

19. *Neque ad percipiendum.*] *Percipiendum* ſenſui convenire, ne admonendum quidem eſſet, niſi *præcipiendum* legeretur. REGIUS. *Præcipiendum;* Locat.

20. *Quæ ſcriptores, &c.*] Hoc de juris interpretibus dici vere poteſt. PITHOEUS.

21. *Itaque in toto.*] In variis & diverſis opinionibus opus eſt judicio ad eligendum, quod ſit optimum. quod autem optimum, id eſt docendum: ſed, cum artis præcepta optima ſint pauca, facile eſt docere: cum autem innumera ſint tradita ab auctoribus, difficile eſt judicare, quæ optima. TURNEB.

22. *Difficilius eſt judicare.*] *Eſt* non habet V. C. Alm.

23. *In duabus his partibus.*] *Inventione & diſpoſitione*, quas eloquentiæ magiſtri tanquam duas primas artis *rhetoricæ* partes huc uſque ſpectaverunt. CAPPER.

24. *Is qui inſtituetur.*] *Inſtituitur;* Locat. Ald. Colin. Obrecht.

25. *Nempe enim*] *Anacephalæoſis* eſt eorum, quæ tractavit ſuperioribus quinque libris: neque tamen in enumerando ſequitur ordinem traditionis, ſed opportunitatem connexionis. TURNEB.

26. *Plurimum in hoc laboris exhauſimus.*] Ironice loqui videtur Fabius; nam ait in ſequentibus: *Plus exiguum laboris & cura quæ ſequuntur; hinc enim jam elocutionis rationem tractabimus, partem operis, ut inter omnes oratores convenit, difficillimam. Nam & Marcus Antonius*, &c. CAPPER.

27 *Tum & eas in tribus.*] *Tum &* non habet V. C. Alm. *tum* deeſt in Voſſ. ſec.

28. *In utriſque.*] *In utroque;* MSS. Alm. Voſſ. ſec. Locat. Ald. ſed paſſim noſter & alii hac voce in plurali utuntur.

29. *Collocationem.*] Secutus eſt Cicer. in *Partit.* cap. I. eſt enim collocatio duplex, quædam verborum, quædam rerum: rerum collocatio eſt *diſpoſitio*, verborum autem apta eſt compoſitio, quæ ſubjungitur *elocutioni*. TURNEB. *Collationem;* Lugdun. & Oxon. Sed vitioſe, ut mihi videtur: immo Typographicas in operas cauſſa hujus erroris eſt forte refundenda. CAPPER.

30. *Actio.*] Quæ alias *pronunciatio* dicitur, Græcis ὑπόκρισις. CAPPER.

31. *Docendi.*] Per *narrationem & confirmationem*, ſeu argumentorum explicationem. CAPPER.

32. *Movendi.*] Per affectus illos vehementiores, quos Græci πάθη vocant. CAPPER.

33. *Delectandi.*] Delectamus primo quidem per leniores illos affectus (τὰ ἤθη, quomodo exponunt Cicero & Fabius) quibus nobis auditores conciliamus, ut fuſe docet Tullius II. *de Orat.* his verbis: *Oratoris tres ſunt rationes, una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim deſiderat. Nam neceſſe eſt, ut, qui nobis cauſſam adjudicaturus ſit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defenſionis argumentis adducatur, aut animi perturbatione cogatur.* Delectamus ſecundo per venuſtam ornatamque *elocutionem*, ut hic diſerte Fabius affirmat. CAPPER.

34. *Expoſitio.*] Id eſt, *narratio*, quæ ſecunda pars eſt orationis in genere *judiciali*. CAPPER.

35. *In ingreſſu, ac fine*] In ingreſſu quidem, ſeu *exordio* dominantur affectus leniores τὰ ἤθη; in fine autem, ſeu *epilogo* vehementiores, τὰ πάθη. CAPPER.

36 *Nam delectationem.*] Delectatio ipſa etiam eſt in docendo, & in ipſo motu: maxime tamen in orationis genere, ut in illo charactere, qui dicitur *floridus*, in quo eſt mira orationis ſuavitas & elegantia: quæ res efficit delectationem. TURNEB.

37. *Infinitas.*] Quæ nullis veſtitæ ſunt circumſtantiis, & *Theſes* appellare ſolent. CAPP.

38. *Finitas.*] Quas ὑποθέσεις vocant. CAPPER.

39. *In omni porro materia.*] Hoc intelligendum eſt non ſolum in materia definita, ſed etiam infinita: quod ex hoc Fabii loco apparet, & ex Cicerone conſtat. quanquam nonnulli *ſtatum* duntaxat quærendum putant in *hypotheſi*. TURNEB.

40. *An ſit.*] Qui *ſtatus* eſt *conjecturalis*, ut Rhetores loqui amant. CAPPER.

41. *Quid ſit.*] Qui *ſtatus definitivus* appellatur. CAPPER.

42. *Quale ſit.*] Qui *ſtatus* a Rhetoribus *qualitas*, vulgo *quæſtio juris* vocari ſolet. CAPPER.

le ſit.

le sit. His adjiciebamus, [43] *demonstrativam* laude ac vituperatione constare. [44] In ea, quæ ab ipso, de quo diceremus, quæ post eum acta essent, intuendum. [45] Hoc opus tractatu honestorum utiliumque constare. [46] *Suasoriis* accedere tertiam partem [47] ex *conjectura*, *posset ne* [48] *fieri*, *&* *an esset futurum*, de quo deliberaretur. Hic præcipue diximus spectandum, *quis*, *apud quem*, *quid* diceret. [49] *Judicialium caussarum* alias in singulis, alias in pluribus controversiis consistere; [50] & in quibusdam [51] sufficere modo [52] *intentionem*, [53] modo *depulsionem*; porro *depulsionem* omnem inficiatione duplici, [54] *factumne*, *&* [55] *an hoc factum esset*; præterea [56] defensione ac [57] *translatione* constare. [58] Quæstionem, aut ex facto, aut ex scripto esse. Ex facto; [59] de rerum fide, [60] proprietate, qualitate. [61] Ex scripto; de verborum vi, [62] aut voluntate: in quibus vis [63] tum *caussarum*, tum *actionum* inspici soleat, quæque aut [64] *scripti* &

43. *Demonstrativam.*] Materiam videlicet, *hypothesin*, partem, &c. CAPPER.

44. *In ea, quæ ab ipso.*] *In ea, quæ ante ipsum de quo*; Voss. sec.

45. *Hoc opus.*] Reprehendit enim Fabius eos, qui *demonstrativum* genus terminassent honestate: illi tamen defendi poterunt, quod sint id complexi, quod maxime frequens est in laudatione, & vituperatione. TURNEB.

46. *Suasoriis.*] Locos *deliberativæ* materiæ dixit, honestum, utile, possibile: sed *possibile* dicere non est ausus, propterea quod durior est appellatio, ut docuit lib. III. TURNEB. Cæterum in τῷ *suasoriis* subauditur τὸ orationibus, vel materiis, vel *hypothesibus*, &c. CAPPER.

47. *Ex conjectura.*] Tertiam partem petitam ex *statu conjecturali*, ubi quæritur, *an res fieri possit*, *an re ipsa futura sit*. Nam, ut docuit Fabius lib. VII. cap. 2. initio, *conjectura*, seu *status conjecturalis* habet tria tempora, præteritum, præsens, & futurum. CAPPER.

48. *Fieri, & an esset.*] *Fieri an esset*; Voss. sec.

49. *Judicialium caussarum.*] Significat *caussas judiciales* esse duplices, quasdam *simplices*, quasdam *conjunctas*: simplices sunt una de re, conjunctæ de pluribus. TURNEB.

50. *Et in quibusdam intentionem, modo depulsionem; porro omnem inficiatione duplici.*] Adeo corruptus confususque est hic locus, ut fulgenti sole, nedum asterisco indigere videatur. Nullus enim sensus prorsus elici potest, nisi corrigatur; quod quonam pacto fieri possit citra omnium fere verborum immutationem, non video. Tantum vero mihi permittere non ausim, cum præsertim nullum viderim exemplar, in quo non ita legatur. Vereor enim, ne, cum unum immuto verbum, quibusdam videar audacior, quibus hunc locum aperte depravatum sine immutatione corrigendum relinquo. REGIUS. Hunc locum incurabilem & a Raphaele depositum, ad Vallense exemplar restituimus, ut parum deesse videatur ab integritate: sic legendum puto: *Et in quibusdam sufficere modo intentionem, modo depulsionem; porro depulsionem omnem inficiationem duplici, factum ne, & an hoc factum esset; præterea defensione & detractatione constare*: ideo autem in principio sic lego, quia lib. III. cap. 9. de partibus *caussarum judicialium*, sic scripsit: *Nunc de judiciali genere, quod est præcipue multiplex, sed officiis constat duobus, intentionis ac depulsionis*: pro *altercatione* autem reposui *detractationem*, quia sic in Vallensi est. ASCENS. Hoc intelligendum est hoc modo: quasdam *caussas judiciales*, ut *conjecturales*, ad constitutionem egere dumtaxat *intentione* & *depulsione* prima, cum præsertim sint aliæ *caussæ*, ut *status qualitatis*, quæ flagitent *rationem* & *firmamentum*: itaque alterum *Modo* videtur elidendum, estque adjicienda *Et* particula. TURNEB. *Et in quibusdam intentionem, modo depulsionem: porro omnem inficiatione duplici*; MSS Bodl. Alm. Andr. Ven. Locat. Ald. *& in quibusdam intentionem; modo depulsionem: porro depulsionem omnem inficiatione*; Obrecht. *consistere porro omnem inficiatione duplici*, omissis reliquis; Voss. secund.

51. *Sufficere modo intentionem, &c.*] Nam aliquando etiam a parte accusantis defensio est, & defendentis accusatio, ut supra patuit ad cap. 4. lib. VII. CAPPER.

52. *Intentionem.*] Id est, accusationem. CAPPER

53. *Modo depulsionem.*] Id est, refutationem, seu τὴν rei defensionem, qua sibi objecta crimina depellit a se, refellit, &c. CAPPER.

54. *Factumne.*] An id, quod crimini datur, sit revera factum: qui *status conjecturalis* dicitur, & vulgo *facti quæstio*. CAPPER.

55. *An hoc factum esset.*] An hoc, quod factum esse confitemur, hoc sit nomine appellandum, quo accusator appellat; an surrepta in templo pecunia privata, furti tantum; an etiam sacrilegii reum faciat: qui *status* vocatur *definitivus*. CAPPER.

56. *Defensione.*] Per *statum qualitatis absolutum*, vel *assumptivum*, de quo supra & maxime ad cap. 6. libri tertii. CAPPER.

57. *Translatione.*] *Altercatione* quidem legitur, sed non sine flagitio, ut ego quidem sentio. Neque enim *depulsio* unquam *altercatione* constat, quod notius est, quam ut sit exponendum: quare pro *altercatione*, aut *actione*, aut *translatione*, ut existimem legendum esse, faciunt ea, quæ in tertio volumine cap 6. sunt præcepta: *Nam, ut a defensione*, inquit, *potissimum incipiam, longe fortissima tuendi se ratio est, si quod objicitur, negari potest: proxima si non id, quod objicitur, factum esse dicitur: tertia honestissima, qua recte factum defenditur. Quibus si deficimur, ultima superest aliqua juris adjutorio elabendi, ut non videatur jure actio intendi: hinc illæ quæstiones, sive actionis, sive translationis.* Ex quibus aperte constat, *depulsionem* nunquam *altercatione*; interdum *actione*, *translationeve* constare. REGIUS. *Altercatione*; Ven. Locat. Ald *detractatione*; Voss. sec. & cod. Vallens. ut testatur Ascensius, qui sic etiam in textu reposuerat: sed hanc vocem nuspiam reperire potui: error forsitan scribarum fuerit, qui τὸ *detractatione* pro τῷ *detrectatione* scribere potuerunt: quanquam ne hæc quidem vox huic loco sit accommodata; nam *detrectatio* negationem, recusationem, &c. significat: qui sensus in præcedenti τῷ *inficiatione* jam continebatur, & in ταυτολογίαν caderet. Cæterum hoc vocabulo τῷ *translatione* designatur *status* ille *translativus*, quo *actio* ipsa, sive accusatio repellitur, dum reus negat accusatori jus esse, ut ipsum hoc tempore, hoc loco, hac lege, his judicibus accuset. Alias vocatur *exceptio* judicii declinatoria, præscriptio, *actionis* quæstio. Vide ad cap 5. libr. VII. CAPPER.

58. *Quæstionem aut ex scripto esse, aut ex facto; de rerum fide*] Sic quidem legitur: sed mihi *in* præpositio cum *facto* reponenda videtur, ut inde initium sumat sensus hoc modo: *In facto de rerum fide*, &c. cum ex facto constat *caussa*, interdum quæritur de rerum fide ac probatione, *an sit factum aliquid*, eaque erit *conjectura*; interdum de proprietate, in qua explicanda definitio est necessaria; interdum, *an juste aliquid sit factum*, in quo est *qualitas*. REGIUS. *Quæstionem aut ex scripto esse, aut ex facto. De rerum fide*; Voss. sec. Locat.

59. *De fide.*] Τῇ πίστει, πιθανότητι, de facienda fide, de argumentis, quibus fidem faciamus rem ita contigisse, ita se habere: qui *status* est *conjecturalis*. Legesis Fabium lib. VII. cap. 2. CAPPER.

60. *Proprietate.*] *Proprietatem* appellat *finitivum statum*, propterea quod definitio explicat rei proprietatem & vocabuli: sic lib. III. cap. 6. dixit a quibusdam *statum finitivum* vocari *statum proprietatis* TURNEB.

61. *Ex scripto.*] Verba hæc universaliter sunt accipienda; quemadmodum dixit in cap. de *actione* lib. VII. omnem *statum legalem* quæstionem habere in *scripto*, aut *voluntate*. Quod sequitur, ita est intelligendum, *caussas omnes legales* illic habere disceptationem, deinde omnem *translationem* eisdem *statibus legalibus* contineri, ut docuimus lib. VII. TURNEB.

62. *Aut voluntate.*] De consilio, mente, animo, & (ut aiunt) *intentione* legislatorum, testatorum, paciscentium, stipulantium, & cæterorum, qui scriptis aliquid mandari jubent. CAPPER.

63. *Tum caussarum, tum actionum.*] *Caussæ* proprie loquendo sunt quælibet *hypotheses* oratoriæ in quolibet genere, sive *demonstrativo*, sive *deliberativo*, sive *judiciali*: *actiones* vero sunt *caussæ* forenses, seu *hypotheses*, in genere *judiciali*, sive versentur circa materiam, ut aiunt, *criminalem*, sive versentur circa materiam civilem: quæ proprie *controversia* vocatur, ut patet ex illo Ciceronis pro Cæcina: *Omnia judicia, aut distrahendarum controversiarum, aut puniendorum maleficiorum caussa reperta sunt.* CAPPER.

64. *Scripti & voluntatis.*] Alludit ad *statum legalem*, qui

voluntatis, aut [65] *ratiocinativæ*, aut [66] *ambiguitatis*, [67] aut *legum contrariarum* specie continetur. In omni porro *caussa judiciali* quinque esse partes: quarum *exordio* conciliari audientem, [68] *narratione caussam* proponi, *confirmatione* roborari, *refutatione* dissolvi, *peroratione* aut memoriam judicis refici, aut animos moveri. His argumentandi & [69] afficiendi *locos*, & quibus generibus concitari, placari, [70] resolvi judices oporteat, adjecimus. [71] Accessit ratio divisionis. Credere modo, qui discet, velit, certam quamdam viam esse, in qua multa etiam sine doctrina præstare debeat [72] per se ipsa natura: ut hæc, de quibus dixi, non tam inventa a præceptoribus, quam, cum fierent, observata esse videantur. [73] Plus exigunt laboris & curæ, quæ sequuntur. [74] Hinc enim jam *elocutionis* rationem tractabimus, partem operis, ut inter omnes oratores convenit, difficillimam. [75] Nam & M. Antonius, cujus supra habuimus mentionem, [76] ait *a se disertos visos esse multos, eloquentem autem neminem.* [77] *Disertis* satis putat, dicere quæ oporteat; ornate autem dicere, [78] proprium esse *eloquentissimi.* Quæ virtus si usque ad eum in nullo reperta est, [79] ac ne in ipso quidem, aut L. Crasso, [80] certum est & in his & in prioribus eam desideratam, quia difficillima fuit. Et Marcus Tullius *inventionem* quidem ac *dispositionem* prudentis hominis putat; *eloquentiam*, oratoris. [81] Ideoque præcipue circa partis hujus præcepta elaboravit. Quod eum merito fecisse, etiam ipso rei, de qua loquimur, nomine palam declaratur. *Eloqui* enim hoc est, omnia, quæ mente conceperis, promere, atque [82] ad audientes perferre: sine quo supervacua sunt priora, & [83] similia gladio

dicitur *de scripto & voluntate*, περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Vide cap. 6 lib. VII. CAPPER.

65. *Ratiocinativæ.*] Supple, *caussæ*, vel quæstionis, &c. respicit ad *statum legalem*, quem Græci vocant συλλογισμὸν, Latini *ratiocinativum*, *ratiocinationem*, *collectionem*, *collectivum*. Vide cap. 8. lib. VII. CAPPER.

66. *Ambiguitatis, aut legum contrariarum.*] Duos *legales* innuit *status*, qui Græce dicuntur Ἀμφιβολία, & Ἀντινομία. De his actum est lib. VII. capp. 7. & 9. CAPPER.

67 *Aut rerum contrariarum*] Loco *rerum*, *legum* mihi reponendum videtur. REGIUS *Rerum*; MSS. Bal. Voss. sec. Ven. Locat.

68. *Narratione proposita confirmari refutationem, aut memoriam.*] Hic quoque locus depravatus est, quamvis plerisque integer videatur. Quinque autem hæc vel similia verba videntur adscribenda, *caussam*, *proponi*, *confirmatione*, *dissolvi*, *peroratione* hoc modo: *Exordio conciliari audientem, caussam narratione proponi, confirmatione proposita confirmari, confutatione dissolvi, peroratione aut memoriam, &c.* REGIUS. *Narratione proposita confirmari, refutatione aut memoriam refici, aut animos*; MSS. Alm. Voss. sec. Ven. Locat. Aldus secutus Regium, nisi quod τὸ *judicis* omittat, quod & Obrechtus fecit, in reliquis sequens lectionem, quam & nos secuti sumus, quæ est in Vascos. Steph. Basil. Colin. Gryph. Vidov. & aliis.

69. *Afficiendi*] Τὸ afficere hoc loco est, auditorum, vel judicium animos concitare, commovere vel *animi affectibus*, ad certos quosdam affectus pertrahere. CAPPER.

70. *Resolvi judices oportet.*] Pars hæc potrema videtur pertinere ad caput illud, quo maxime resolvitur judex & auditor; atque huic interpretationi videtur subscribere ordo tractationis TURNEB. Recte de sensu hæc accepit Turnebus, quod verbum *resolvi* indicat, & ita lib. IV. cap. 2. recepimus hoc verbum ex MSS. *ad resolvendos judices aliqua urbanitate*: sic *solvi a lætitia, gaudio, &c.* dici notavimus ad Petron. cap. CXXXI. sic *resolvere curas, metus* & similia dixerunt Virgil. I. Georg. 302. Valer. Flac. IV. 704. & alii. Adde, quæ Heinsius ad Ovid. Epist. XIII. 116. adducit, quamvis ab eo in loci Ovidiani interpretatione dissentire cogamur. BURMAN. Itaque τὸ *resolvi*, significat liberari ab affectibus, & tranquillum ad statum mentis revocari, restitui, &c. CAPPER.

71. *Accessit ratio divisionis.*] *Divisionem* appellat distributionem *thematis* & *caussæ* in capita sua, quæ res dispositionem orationis efficit: ea dicitur προκατασκευὴ, de qua præcepit lib. VII. cap. 1. Fabius. TURNEB. Sed jam plus semel notavimus τὴν προκατασκευὴν, cum ὁ μερισμὸς, *divisione*, a pseudo-Turnebo perpetuo confundi: quomodo autem inter se distinguantur, exposuimus ad cap. 6 lib. II. CAPPER.

72. *Per se ipsa*] *Per ipsam naturam*; Voss. sec.

73. *Plus exigunt laboris.*] Hic quidam initium faciunt capitis primi, quod fatue & stulte eos fecisse Regius dicit: sed Ascensius nihil flagitii admisisse putat: sed nos Regium & optimas editiones sequimur: licet in MSS. Alm. & Voss. sec. hic etiam nova sectio inciperet. BURMAN.

74. *Hinc enim jam.*] *Hinc tamen*; Voss. sec.

75. *Nam & M. Antonius.*] M. Antonius libellum quemdam de eloquentia imperfectum reliquit, in quo scripsit se *disertos* multos vidisse, *eloquentem* neminem: *disertum* interpretabatur, qui apud mediocres homines posset ex communi ratione acute & dilucide disputare: *eloquentem* vero, qui omnia magnificentius augere posset & ornare, totque omnea teneret, quæ ad eloquentiam pertinent. TURNEB. Hoc apud Ciceron. dicit lib. I. *de Orat.* 21 & refertur etiam in libro *de Orat.* cap. 5. PHILAND. Vide & Plin. lib. V. Epist. 20. ALMELOV.

76. *Ait a se.*] *Cum ait a se*; Andr. Ald. Colin. *cum a se*; MS. Bodl.

77. *Disertis satis.*] *Disertos*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat.

78. *Proprium est eloquentissimi.*] *Esse*, ut legatur, ex ipso sensu facile apparet. REGIUS. *Est*; Voss. secund. Locat.

79. *Ac ne quidem, aut*] Cum inter *ne* & *quidem* semper soleat aliquid verborum interponi, duo verba, quæ in quibusdam exemplaribus leguntur, hic videntur adscribenda, ut legatur: *Ac ne in ipso quidem.* REGIUS. *Ac ne quidem aut Lucio*; Locat. *ac ne ipso quidem*; Voss. sec.

80. *Certum est & in his*] *Tum est &*; V. C. Alm. *tum est & his & prioribus etiam desideratat*; Voss. sec. marg. Basil. *certum est & his & prioribus eum desideratum*; Locat.

81. *Ideoque præcipue circa partis hujus elaboravit.*] *Præcepta* in quibusdam exemplaribus emendate legitur hoc modo: *circa præcepta partis hujus.* In *Oratore* cap. 14. sic inquit Cicero: *Nam & invenire & judicare quid dicas, magna illa quidem sunt, & tanquam animi instar in corpore, sed propria magis prudentiæ, quam eloquentiæ.* REGIUS. Ut in *Oratore* ad Brutum; nam omissis cæteris rhetoricæ partibus duntaxat illic *elocutionem* tractavit. TURNEB.

82. *Ad audientes perferre.*] *Perferre* deest in Voss. sec.

83. *Similia gladio condito, atque intra vaginam suam hærentis.*] Idem est *gladius conditus*, atque *intra vaginam hærens*. Quæ, malum! hæc ματαιολογία? Legendum omnino: *Similia gladio condito, atque intra vaginam suam hærenti.* Transsumpsit hæc in Florida Apuleius: *Profecto, ut gladius usu splendescit, situ rubiginat; ita vox in vagina silentii condita diutino torpore hebetatur.* *Condere gladium* contrarius modo. Calpurnius:

——— *insanos clementia condidit enses.*

Statius vocat *includere*, lib. II. Theb. vers 533.

Obstupuit visis: ibat tamen, horrida tantum
Spicula, & inclusum capulo tenus admovet ensem.

Idem *adstringere*, lib. III. Theb. vers. 446.

——— *motos capulis adstringeret enses.*

Lib. II.

——— *exsertum dimitteret ensem.*

Eleganter Valerius Maximus lib VIII. cap. 9. *Missi enim a furiosissimis ducibus milites ad M. Antonium obtruncandum, sermone eius obstupefacti districtos jam & vibrantes gladios cruore vacuos vaginis reddiderunt.* Gebhard. lib. III. Crep. cap. 8.

condito, atque intra vaginam suam hærenti. [84] Hoc itaque maxime docetur: hoc [85] nullus nisi arte assequi potest: [86] huc studium adhibendum: [87] hoc exercitatio petit, hoc imitatio: [88] hic omnis ætas consumitur: [89] hoc maxime orator oratore præstantior: [90] hoc genera ipsa dicendi alia aliis potiora. Neque enim [91] Asiani, aut quocumque alio genere corrupti, [92] res non viderunt, aut eas non collocaverunt; neque, [93] quos *aridos* vocamus, stulti, aut in *caussis* cæci fuerunt; [94] sed his judicium in eloquendo ac [95] modus; [96] illis vires defuerunt: ut appareat [97] in hoc & vitium, & virtutem esse dicendi. [98] Non ideo tamen sola est [99] agenda cura verborum. Occurram enim necesse est, &, velut in vestibulo protinus apprehensuris hanc confessionem meam, resistam iis, qui, omissa rerum (qui nervi sunt in *caussis*) diligentia, quodam inani circa voces studio senescunt, idque faciunt gratia decoris: quod est in dicendo, mea quidem opinione, pulcherrimum, sed cum sequitur, non cum affectatur. [100] Corpora sana, & integri sanguinis, & exercitatione firmata, ex iisdem his [101] speciem accipiunt, ex quibus vires; namque & colorata, & adstricta, & [102] la-

ubi plura. Hæc autem mera est calumnia & corrigendi prurigo; si enim argutari libet, (licet hæc, ut vocat Gebhardus, *μονολογία* facile defendi posset, si idem notaret,) ponere juro possumus, minime idem esse *gladium conditum*, atque *intra vaginam hærentem*: *conditum* enim potest intelligi repositus in loco remoto, ubi ponere solemus res, quibus quotidie uti non solemus; *in vagina hærens* potest etiam accincto & parato militi esse ad manum; ut Horatius de Satirico suo scribendi genere lib. II. Sat. I. 39.

——— sed hic stylus haud petet ultro
Quemquam animantem, & me veluti custodiet ensis
Vagina tectus, quem cur distringere coner
Tutus ab infestis latronibus?

& ita *conditum* gladium diversum esse a *vagina tecto*, potest etiam colligi ex eodem lib. I. Epist. I. vers. II.

Quid verum atque decens curo, & rogo, & omnis in hoc sum,
Condo & compono, quæ mox depromere possim.

Condo tanquam in horreis, & ibi ordine certo ita *compono*, ut inde, ubi res exigit, depromere possim; sic enim illa capienda, ut lib. XIV. Od. 14.

Te cæde gaudentes Sicambri
Compositis venerantur armis.

Id est, repositis, conditis; quia non amplius illis uti volunt; & ita apud Ovid. II. Art. Am. 463. legendum esse docebimus:

Illic compositis habitat concordia telis.

non, ut vulgo, *depositis*: respicit enim ad morem, quo, bellis finitis, arma condi solerent in templis deorum, vel in horreis: unde & *latere enses* dixit Senec. Herc. fur. 931. & quis non Poetarum, ubi in pace laudanda luxuriat: sed & verbum *condere* hoc notat præcipue: sic *condi* ancilia, postquam mota essent, dici vulgo notissimum; & hoc verbum in hac re proprium esse, etiam ex frumento & similibus, quæ conduntur in horreis ad usum, patet Horat. I. od. I.

——— si proprio condidit horreo,
Quidquid de Libycis verritur areis.

& lib. II. Epist. I. vers. 140.

Condita post frumenta.

Cicer. II. Ver. 2. *id non apud eos nasci, sed domi nostræ conditum jam putaremus*: & ita passim apud JCtos *conditi* fructus, & *condita* absolute dicuntur. Ita mox *facultatem acquisitam & repositum* dicet. Adde jam ineleganter admodum & nullo exemplo dici gladium *intra vaginam suam hebere*, qui si hebes esset, non vagina indigeret, quæ demum ad acutos tegendos inventa est: neque puto ex exemplis, quæ producit, *hebere* pro *hebescere* aut *hebetari*, id est hebetem fieri, sumi, probari posse, cum notet hebetem esse: *hærere* autem *intra vaginam* eleganter dicitur, qui non stringitur aut educitur. BURMAN.

84. *Hoc itaque.*] Locus est per congeriem, partim *ab efficientibus*, partim *a fine*. TURNEB.

85. *Nullum nisi arte assequi posse.*] Castigate in quibusdam exemplaribus legitur: *hoc nullus nisi arte assequi potest.* REGIUS.

86. *Huc studium adhibendum.*] *Huic* legendum videtur. REGIUS. Ita Ald. Colin. *Hoc studium*; Basil. & Vallens. liber: sed emendatum erat *huic*. *Hic*; Voss. sec. reliquæ editiones *huc*. Ovid. II. Amor. 13. 15.

Huc adhibe vultus, & in una parce duobus.

& lib. II. eleg. I.

Ad mea formosa vultus adhibete puellæ.

mox tamen dicit: *& huic adhibuerit artem collocandi.* BURMANNUS.

87. *Hoc exercitatio petit.*] Ascensius admodum hic æstuat, & tandem legit: *hoc petit exercitationem, hoc imitationem*, sed male. Hoc, scilicet eloquendi facultatem & elegantiam, petit exercitatio, & imitatio; in hoc solum intendit.

88. *Hic omnis ætas.*] *Hoc omnis ætas*; Voss. sec.

89. *Hoc maxime*] Hac re, dote, virtute, scilicet elocutione CAPPER.

90. *Hoc genera ipsa dicendi.*] *Hoc*, ut ablativi sit casus, non *hæc*, est legendum. Genera autem dicendi varia sunt, ut ipse in duodecimo cap. 10. exponit; neque enim putandum est, Fabium de tribus dicendi figuris, quæ & genera dicuntur, sentire; cum illæ in suo quæque genere perfectæ sint. REGIUS. Hoc non accipiendum est de tribus characteribus; (sunt enim omnes probabiles, quanquam præstantissimus est omnium sublimis) sed accipiendum est de peculiari cujusque dicendi genere, & collatione boni characteris cum pravo, ut Attici cum Asiano. TURNEB.

91. *Asiani.*] Oratores videlicet, qui Asianum dicendi genus adhibuerunt. CAPPER.

92. *Res non viderunt.*] Caruerunt *inventione* rerum & argumentorum; itemque *dispositione*: quæ primæ sunt artis oratoriæ partes. CAPPER.

93. *Quos aridos vocamus.*] Significare videtur aliquos, qui se *Atticos* appellari volebant, qui, quia videbant Lysiam oratorem Atticum tenuem esse, jejunitatem orationis & ariditatem consectabantur; idque putabant esse maxime Atticum: eos reprehendit Cicero in *Oratore* ad Brutum. TURNEB.

94. *Sed his.*] Asianis oratoribus; nam, ut alias quoque notavimus, τὸ *hic* pronomen ad *subjectum* remotius aliquando refertur. CAPPER.

95. *Modus.*] Mediocritas.

96. *Illis.*] Aridis oratoribus, qui sunt e diametro Asianis oppositi. CAPPER.

97. *In hoc & vitium, &c.*] Id est, in τῷ eloqui, in τῇ elocutione CAPPER.

98. *Non ideo tamen.*] Nunc vitia quædam pravæ *elocutionis* arguit, primumque ait malam esse *elocutionem*, quæ plena est verborum, & inanis rerum: id autem facit per *prolepsin*, quia videbatur contempsisse *inventionem* & res in *elocutionis* commendatione. TURNEB.

99. *Agenda cura verborum.*] Vide ad lib. V. cap. 6.

100. *Corpora sana.*] Comparat *inventionem* viribus, *elocutionem* venusto colori. Quemadmodum igitur bonus color sequitur ultro robur & bonam valetudinem; ita *elocutio inventionem* sequi debet, non affectari. TURNEBUS. *Corpora sua*; Voss. sec. forte scripserit *corpora sui & integri sanguinis*: ut lib. II. cap. 5. *non suo colore nitidi*; ubi vide quæ notavimus: si vero sunt *sui coloris*, sana esse corpora satis intelliguntur; & ita mox *cernuntur suo lumine*: *integer* autem *sanguis* ut apud Virgil. II. Æneid. 638.

——— vos o, quibus integer ævi
Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires.

ubi vide interpretes. Multus est Petronius in hac cum corpore sui & integri coloris, orationis comparatione, in initio Satirici sui. BURMAN.

101. *Speciem accipiunt.*] Hoc est formam, pulchritudinem, &c. CAPPER.

102. *Lacertis expressa.*] Videri posset legendum esse *lacertis expressi*, ex cap. III. hujus libri, ubi ait: *Pulcher*

certis expressa sunt; sed eadem si quis vulsa atque fucata muliebriter comat, fœdissima sunt [103] ipso formæ labore. [104] Et *cultus concessus atque magnificus addit hominibus*, ut Græco versu testatum est, *auctoritatem*: [105] at muliebris & luxuriosus, non corpus exornat, sed detegit mentem. [106] Similiter illa translucida & versicolor quorumdam *elocutio* res ipsas effeminat, [107] quæ illo verborum habitu vestiuntur. [108] Curam ergo verborum, rerum volo esse solicitudinem. [109] Nam plerumque [110] optima rebus cohærent, & cernuntur suo lumine: at nos quærimus illa, tanquam lateant semper, [111] seque subducant. Ita [112] nunquam putamus circa id esse, de quo dicendum est: sed ex aliis locis petimus, & inventis vim afferimus. Majore animo aggredienda eloquentia est: [113] quæ, si toto corpore valet, ungues polire, & [114] capillum reponere, [115] non existimabit ad curam suam pertinere. Sed evenit plerumque, [116] ut hac diligentia deterior etiam fiat oratio. Primum, quia sunt optima minime arcessita, & simplicibus atque ab ipsa veritate profectis similia. Nam illa, [117] quæ curam fatentur, & ficta atque composita videri etiam volunt, nec gratiam consequuntur, & fidem amittunt, [118] propter id, quod sensus obumbrant, [119] & velut læto grami-

aspectu sit Athleta, cujus lacertos exercitatio expressit: sed & servari potest vulgata lectio, ut sint *expressa lacertis corpora*, quæ præcipuum robur ex lacertis ostendunt, qui validi, & quasi exstantes nervis speciem roboris reliqui corporis exprimunt & ostendunt, ut sit in lacertis quasi imago roboris totius corporis. Ita *arma* & *pocula expressa casis*, de quibus Heins. ad Val. Fl. lib. 1. 491. agit, & de signis cælatis recte explicat. Ita *expressum omnibus membris infans*, lib. 11. cap 4. cui nihil deest; & lib. vi. præf. *expressa proprietas omnium literarum* sic *expressa verba* lib. 1. cap 11. & *expressa litera*, quas *oppressis* opponit Cicero 1. de Off. 37. Ita *corpora expressa lacertis* ergo sunt, quorum vires maxime ex lacertis, qui se omnium oculis ingerunt, ut validissimi, & statim percipiuntur; nam ipsum verbum *exprimere* de artificibus proprie dicitur: hinc *expressum* est idem, quod ad veritatem & naturam simulatur, ut *expressa imago*, *effigies*, &c. millies Ciceroni & aliis dicitur; & hinc conjungit cum *solido* & *concreto* Cicero 1. de Nat. Deorum 27. *Ne species sit quædam Deorum, quæ nihil habeat concreti, nihil solidi, nihil expressi, nihil eminentis*: nihilominus tamen locutionem hanc *expressa lacertis* audaciorem esse censeo, & mallem, si ita ferret consuetudo Fabii, legere *expressa lacertos*, ut esset Græcismus, qualis in locis Valerii Flacci lib. 1. 398 & 11 655. *Adstricta* vero corpora sunt solida, quæ *fluentibus* opponuntur: *metaphora* a medicis sumpta, qui *fluere* corpus dicunt, cum nimium dejicit alvus. Cels. lib. 1. præfat. Unde & *fluxi* dicuntur molles & soluti: & contra *astringi* & *adstricta alvus* passim apud medicos veteres occurrit. Sic & glacie *adstringitur* fluens aere aqua: de quo vide Heins. ad Claud. lib. 21. de Rapt. præf. v. 18. BURMAN.

103 *Ipso formæ labore.*] *Ipsa formæ laborem & cultus concessos, eques magnificos addit hominibus, ut Græci versus testatum est auctoritate*: marg. Basil. *magnificos* habet & Voss. secund.

104. *Et cultus.*] Alludit ad proverbium, *Vestis virum facit*, quo significamus ipsum ornatum magnificentiam quamdam & auctoritatem hominibus addere: existimat Erasmus a Fabio significari versum quemdam Homericum, quem Nausicaa de Ulysse dixit. TURNEB. Odys. ζ. 29.

> Ἐκ γάρ τοι τούτων φάτις ἀνθρώπους ἀναβαίνει
> Ἐσθλή.

quem & adducit Cæl. Rhodigin. lib. xvi. cap 9.

105. *At muliebris.*] Unde Ovidius lib. 3. de Art. Am. 909.

> *Forma viros neglecta decet.*

& Phædra Hippolyto Epist. iv. 75.

> *Sint procul a nobis juvenes, ut femina, compti:*
> *Fine colo modico forma virilis amat.* PHILAND.

106 *Similiter illa.*] Allusit ad vestem Coam, quæ eadem dicitur *Bombycina*, quæ ex serico ita tenui est, ut transluceat. Est etiam sericum versicolor, quod subinde nobis alium atque alium soles decepto visu colorem præbere. TURNEB.

107. *Quæ illo verborum.*] *Quæque illo v. h. vestiantur*; Voss. sec.

108. *Curam verborum.*] Hinc apparet, plus significare *solicitudinem*; *cura* enim est diligens meditatio, labor in expoliendo, sed sine ægritudine, molestia, aut nimio angore: quæ est *solicitudo*: adeo vicinæ hæ sunt. Aliam tradit differentiam Donatus ad Terent. Phorm. 111. iv. 1. *Cura est in spe bonorum, solicitudo in metu malorum*: ita lib. iv. cap. 2. *nihil videatur fictum, nihil solicitum.* BURMAN.

109. *Nam plerumque.*] Reprehendit *cacozelos*, qui prava affectatione nunquam propriis utuntur verbis, sed accersitis & novatis. Eos homines (ut docet Tranquillus cap. 86) contemnebat Augustus, qui arbitrabatur optimum eleganter loqui, non moleste. TURNEB.

110. *Optime rebus cohærent.*] *Optima* legendum est, ut ad *verba* referatur. REGIUS. *Optime*; MSS. Alm. Voss. sec. Eodem sensu dicet mox: *quasi vero sit ulla verborum, nisi rei cohærentiam, virtus.* CAPPER.

111. *Seque subducant.*] *Seducant*; Basil.

112. *Nunquam putamus circa id esse, &c.*] Nunquam putamus optima verba non procul abesse, circa rem ipsam esse, & ipsi rei, de qua dicendum est, proxima CAPPER.

113. *Quæ si toto.*] Si eloquentia sana est & optima, ita ornatus habebit rationem, ut virilitas quædam appareat & majestas, non *lenocinium*: est autem plane *lenocinium*, ita phalerata & fucata uti elocutione. Dixit autem *capillum reponere*, pro molliter capillos discriminare & disponere, quod est nimium molle. TURNEB.

114. *Capillum reponere.*] *Componere*; Obrecht. & hoc quidem recte dici puto; sed contra codices hic minime recipiendum; *reponere* enim est, turbatos capillos iterum cum cura disponere, ut Ovid. 1. Amor. vii. 68.

> *Pone recompositas in statione comas.*

quanquam, quia in lib. xi. cap. 3. tam negligentiam; quam nimiam circa capillum quoque curam culpas, mallem hic *reponere*, pro *sæpe ponere*, capere, ut positas jam comas, solicite non esse iterum iterumque fingendas & formandas dicat, quod erat mollium: & ita illa composita ex *re* sæpe notant iteratum actum. Horat. Art. Poet. 150.

> *Fabula quæ posci vult, & spectata reponi.*

& ita *repetere* pro *iterum accusare*, vidimus lib. vii. cap. 8. respicere autem Fabium puto ad illa Horatii de Art. Poet. 32.

> *Æmilium circa ludum faber imus & ungues*
> *Exprimet, & molles imitabitur ære capillos:*
> *Infelix operis summa, quia ponere totum*
> *Nesciet.*

Quod & Cl. Almelovenium credidisse puto, qui in margine notaveras. Vide Horat. de Art. Poet. mox demonstrato loco. BURMAN.

115. *Non existimavit.*] *Existimat* mihi videtur esse legendum. REGIUS. *Existimatur*; Voss. sec. Locat. *existimats* Ald. Gryph Colin. Vidov. Vascos. Steph. Rollin.

116. *Ut hac diligent. deterior.*] Ita picturæ officere illam diligentiam notavit Plin cap. 10. lib xxxv. cum refert, Apellem dixisse, se Protogene uno præstare, quod manum ille de tabula nesciret tollere; memorabili præcepto: *Nocere sæpe nimiam diligentiam.* Aristoteles, quod & Scalig. monet in Cardan. Exerc. 88. n. 11. docet in 2. *Topicorum*, *Verbis utendum neque superstitiose, neque supine.* PASSER. Hoc accidit Tiberio, qui *affectatione & morositate nimia obscurabat stylum, ut aliquanto ex tempore, quam a cura, præstantior haberetur.* Suet. cap. 70. Cæterum MSS. Voss. sec. Alm. Locat. Ald. habent, *ut in hac diligentia.*

117. *Quæ curam fat mur.*] Quæ præ se ferunt & manifeste declarant maximam ab oratore adhibitam fuisse verborum curam. CAPPER.

118. *Propter id.*] *Præter* conjiciebat Rullinus.

119. *Et velut læto gramine, &c.*] *Metaphora* est ducta a

nc sata strangulant. [120] Nam &, quod recte dici potest, [121] circumimus amore verborum; &, quod satis dictum est, repetimus; &, quod uno verbo patet, pluribus oneramus; & pleraque [122] significare melius putamus, quam dicere. Quid? quod nihil jam proprium placet, dum parum creditur disertum, [123] quod & alius dixisset? A corruptissimo quoque poëtarum figuras, seu [124] *translationes* mutuamur: [125] tum demum ingeniosi scilicet, si ad intelligendos nos opus sit ingenio. Atqui satis aperte Cicero præceperat, *in dicendo vitium vel maximum esse, a vulgari genere orationis, atque* [126] *a consuetudine communis sensus abhorrere.* [127] Sed ille durus, atque ineruditus: nos melius, quibus sordent omnia, [128] quæ natura dictavit: [129] qui non ornamenta quærimus, sed lenocinia. Quasi vero [130] sit ulla verborum, nisi rei cohærentium, virtus: [131] quæ ut propria sint, & dilucida, & ornata, & apte collocentur, si tota vita laborandum est, omnis studiorum fructus amissus est. [132] Atque plerosque videas hærentes circa singula, & dum inveniunt, & dum inventa ponderant, ac dimetiuntur. [133] Quod etiam si idcirco fieret, ut semper [134] optimis uterentur, abominanda tamen hæc infelicitas erat, quæ & cursum dicendi refrenat, & [135] calorem cogitationis exstinguit mora [136] & diffidentia. [137] Miser enim & (ut sic dicam) pauper orator est, qui nullum verbum æquo animo perdere potest. Sed ne perdet quidem, qui [138] rationem loquendi primum cognoverit; tum lectione multa & idonea copiosam sibi verborum supellectilem compararit, & huic adhibuerit artem collocandi; deinde hæc omnia exercitatione plurima roborarit, ut semper in promptu sint, & ante oculos. [139] Namque & hoc qui fecerit, [140] ei res cum nominibus suis

luxuria; solent enim sæpenumero pravæ succrescere herbæ tanta copia, ut strangulent sata; quemadmodum multitudo illa verborum accersitorum solet sententiam obscurare, & perdere. TURNEBUS. *Gramen* hic pro omni noxia herba; ut Ovid. IV. Pont. XIV. 13.

Gramina cultus ager, frigus minus odit hirundo.

120. *Nam & quod.*] Ab illis *cacozelis* usurpantur pravæ *periphrases*, supervacuæ repetitiones, vanæ *perissologiæ*, & obscuræ *emphases*; cum tamen id, quod breviter denuntiant, esset pluribus enuntiandum & explicandum. TURNEB. *Recte dici*, hic est *aperte*, *simpliciter*, ut lib. VI. cap. I. *recta repetitio*: metaphora ab itinere & via desumpta, ut patet ex sequenti *circumimus*; sic enim & *recte ire*, *tendere*, pro *recta*, dixisse veteres, notat Vales. ad Amm. Marcel. XV. 7. alio sensu *recte dicere*, apud Terentium & alios occurrit. BURMAN.

121. *Circumimus.*] Circuitione (ut cum Terentio loquar) utimur in iis exponendis. CAPPER.

122. *Significare.*] Hoc est, obliqua & indirecta oratione per quamdam allusionem innuere: Græci σχηματισμὸν & ἐσχηματισμένον λόγον vocant: Latini *figuratam orationem*, de qua fuse Quinctilianus lib. IX. cap. 2. vel τὸ *significare* hoc loco est figuram adhibere dictam ἔμφασιν, *emphasin*, id est, plus quam dixeris, aut etiam ejus quod non dixeris, significationem; nam, ut docet Fabius cap. 3. hujus libri: *Ejus* [τῆς ἐμφάσεως] *duæ sunt species; altera quæ plus significat, quam dicit; altera quæ etiam id, quod non dicit.* CAPPER.

123. *Quod & alius dixisset.*] *Quod & alius aliis dixisset*; Voss. sec.

124. *Translationes.*] Vulgo *metaphoras*, μεταφορὰς dicunt. CAPPER.

125. *Tum demum ingeniosi.*] *Videmur* verbum puto esse adscribendum hoc modo: *tum demum ingeniosi videmur.* REGIUS. In Vallensi libro erat suprascriptum *sumus. Ingeniosi scilicet, si ad intelligendos opus sit ingenio.*] Eumdem errorem magnus ille magister eloquentiæ Fabius infra cap. 2. hujus libri multis reprehendit. Et Dionysius quoque Halicarnassæus gravissimam adversus id genus motiones sententiam profert. Ait enim hoc facere, ὑπὸ ἀψιμαχίας καὶ ἀπειροκαλίας, τῆς ἀισχίσης τῶν περὶ τὸν λόγον ἐπιτηδευμάτων. Vide If. Casaubon. Comment. ad Pers. Sat. I. PAREUS.

126. *A consuetudine communis sensus*] Hic quoque locus alicujus inerudita temeritate est depravatus, qui mihi hac indigere correctione videtur, ut *communi*, litera *s* erasa, ac *sensus* expungatur. Sic autem esse corrigendum, facile ex prologo *de Oratore* cap. 3 colligitur, ubi sic Cicero inquit: *In dicendo autem vitium vel maximum est, a vulgari atque a communi consuetudine abhorrere.* REGIUS. Nescio quibus codicibus Ciceronis sit usus Regius. Certe, ut Fabius citat, hodie legitur in optimis editionibus: nisi quod Manutii editio perperam omittat *vitium*, quasi Cicero hoc dicendi genus laudaret: *sensum* vero *communem* recte dixit, ut & lib. I. cap 3. Vide ad Phædr. I. fab. 7 BURMAN.

127. *Sed ille & durus atque ineruditus.*] *Et* copula aut expungenda, aut loco *atque* iterum est adscribenda hoc modo: *sed ille & durus, & ineruditus.* Est vero pulchra *ironia*, qua significatur a Cicerone non esse recedendum. REGIUS. Quanquam illa sunt *ironicos* accipienda, tamen hac de causa dicuntur, quia *cacozeli* illi, qui tempore Fabii erant, Ciceronem existimabant *durum* & *impolitum*; quemadmodum, apud Tacitum, illum esse dicit Aper. TURNEB. Non satis *expolitum* & *splendentem* certe Ciceronem ab Apro dici verum est cap. 22 *Dial. de Orator.* sed *durum* non inveni: quo elogio ornat Asinium Pollionem cap. 21. *sed ille durus atque*; Basil Gryph. Vidov. Obrecht. *sed ille & durus atque*; MSS. Alm. Voss sec. Locat. Steph

128. *Quæ natura dictavit.*] *Dotavit*; V. C. Alm. Locat. & Vallæ lib. marg. Vidov.

129. *Qui non ornamenta.*] *Quia non*; ed. Obrecht.

130 *Sit illa verborum.*] Pro *illa*, legatur *ulla*, ita sensu exigente. REGIUS. *Quasi vero sit verborum, nisi*; Voss. secund.

131. *Quæ ut propria sint.*] Alios etiam reprehendit, qui mire occupantur in verbis eligendis & collocandis, & periodis circumducendis; illi enim, cum maximus sit eloquentiæ fructus in *extemporalitate*, nunquam poterunt ex tempore dicere. TURNEB.

132. *Atque plerosque.*] *Atqui* Rollinus malebat: sed millies hac particula ita utitur Fabius. BURMAN.

133. *Quod si idcirco.*] *Etiam* copula adscribenda esse videtur, ut legatur: *Quod etiam si*: sic autem legendum esse, facile ex iis, quæ sequuntur, apparet. REGIUS. *Etiam* non habent V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. *quæ si idcirco fierent*; Voss. sec. *quod etiamsi idcirco fieret*; Obrecht, & alii.

134. *Optimis uterentur.*] *Optimis uteremur*; Voss sec.

135. *Calorem cogitationis.*] *Calorem dicendi*; MS. Bas.

136. *Et diffidentia*] *Et differentia*, MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald

137. *Miser enim*] Hoc adjecit per *epiphonema*; illi enim, qui ita sunt curiosi verborum exploratores, si, verbi alicujus (ut arbitrantur) elegantissimi loco, aliud posuerint, verbum illud se perdidisse putant: sed interim tamen, dum ita verba ponderant, ostendunt suam paupertatem & penuriam. TURNEB.

138. *Rationem loquendi.*] *Rationem eloquendi*; Voss. sec.

139. *Namque & hoc.*] *Namque hoc*; Voss. sec.

140. *Sibi res cum nominibus suis occurrerent.*] Cum *sui* pronomine nunquam *transitive*, sed aut reciproce aut *retransitive* Latine loquentes utantur, *sibi* dativus videtur eradendus, ac *ei*, ipsius loco, reponendus, & *occurrent* legendum. REGIUS. *Sibi*, & *occurrerent*; Locat. *sic res occurrent* V. C. Alm. *sibi r. c. n. s.* occurrent. Voss. sec. *Nominibus.*] Id est, vocabulis: ita sæpius apud Græcos τὸ ὄνομα, *nomen*, quamlibet orationis partem significat: Latini contra τὸ *verbum* de quacumque orationis parte frequentius usurpare solent. CAPPER. *Suis.*] Hoc est, propriis & rei significandæ convenientibus. CAPPER.

occurrent. Sed opus est studio præcedente, & acquisita facultate, & quasi reposita. Namque ista quærendi, [141] judicandi, comparandi anxietas, dum discimus, adhibenda est, non [142] cum dicimus. [143] Alioqui, sicut qui patrimonium non pararunt, subinde quærunt; ita in oratione, [144] qui non satis laborarunt. [145] Si præparata vis dicendi fuerit, erunt in officio, sic ut non ad requisita respondere, sed ut semper sensibus inhærere videantur, [146] atque, ut umbra corpus, sequi. Tamen in hac ipsa cura [147] est aliquid satis. Nam cum Latina, [148] significantia, ornata, [149] apte sint collocata, quid amplius laboremus? Quibusdam tamen nullus finis [150] calumniandi est, & cum singulis pene syllabis commorandi: qui, etiam cum optima [151] sint reperta, quærunt aliquid, quod sit magis antiquum, remotum, inopinatum: nec intelligunt, jacere sensus in oratione, in qua verba laudantur. Sit igitur cura *elocutionis* quam maxima, dum sciamus tamen, nihil verborum caussa esse faciendum, cum [152] verba ipsa rerum gratia [153] sint reperta: quorum ea sunt maxime [154] probabilia, quæ sensum animi nostri optime promunt, atque in animis judicum, [155] quod volumus, efficiunt. Ea debent præstare sine dubio & admirabilem, & jucundam orationem. Verum admirabilem non sic, quomodo prodigia miramur; & jucundam orationem, [156] non deformi voluptate, sed cum laude ad dignitatem conjuncta.

141. *Iudicandi.*] Loco *iudicandi*, *judicandi* est legendum; nam inventis judicium solet adhiberi. REGIUS. *Indicandi*; V. C. Alm.

142. *Quom dicimus.*] *Dum*: V. C. Alm.

143. *Alioqui sicut qui patrimonium.*] *Alioqui sic qui patrimonium non pararunt sub diem quæram*; V. C Alm. *sicut qui, &c. sub diem*; Locat. Ald. quod temere repudiandum non puto; est enim *sub diem*, ipso die, quo dicere debent, & tempore instante. Suet. Calig. 17. *defunctus sub Kal. diem* Ita *sub actum*, Prop. IV. 1. 115. & passim alii.

144. *Qui non satis laborarunt, si, &c.*] Lectio vetus est hujusmodi: *Qui non satis laborarunt · sin præparata vis dicendi fuerit, erit in officio, ut ad requisita respondeat, sed ut semper sensibus inhærere videatur: at ut umbra corpus sequitur.* Atque is erit sensus: si præparatum fuerit præceptum *elocutionis*, erit hujusmodi, ut non diu sit requirendum, quid dicere debeas, sed ut ultro sententiam sequatur verborum *elocutio*. TURNEB. *Non satis laboratis*; V. C. Alm. *laborant*; Voss. sec.

145. *Si præparata vis dicendi fuerit.*] Negandi adverbium hic sensus mihi exigere videtur, ut legamus *dicendi non fuerit*. REGIUS. Lectio editionum Aldinæ, Parisiensis, Vascosani, ac Stephani vera (opinor) & genuina, loco etiam, quem occupat, admodum accommodata. Præcipit enim Fabius, acquirendam esse summam in eloquendo facultatem, quæ nos, ubicumque simus, quicquid agamus, comitetur. Quod si fiat, omnia nobis præsto erunt. Sin vero negligatur, si præparata vis dicendi non fuerit, erimus inofficiosi, & amicis prorsus inutiles. Videant autem eruditi, an non altera ea lectio sit tolerabilis: *Ita in oratione, qui non satis laborarunt. Si præparata vis dicendi fuerit, erunt in officio*, &c. Ultima verba in mentem meam revocant alium Quinctiliani locum, in quo roboratam consuetudine scribendi facultatem *familiæ bene institutæ* comparat, qua singuli *in officio sunt*, & ad suum quisque munus sponte accingitur. GIBSON. *Non* deest in MSS. Alm. Voss. prim. *erunt inofficiosi ut non*; omnes fere editi nisi quod quidam *non ut*. *Officiosi* etiam MSS. Bodl. Alm. Daniel. legebat *in officio verba, sic ut non in officium: sic non ut requisita*; Voss. sec. mihi placeret maxime Turnebi lectio: sed quia illam nusquam reperi, prætuli maxime Leidensem, quæ & in Vallensi libro fuit: *Si præparata vis dicendi fuerit, erunt in officio* (scil. verba) *sic ut non*, &c. quam lectionem recte ex simili loco Fabii Gibson tolerabilem judicavit: locus ille est lib. x. cap. 3. *Paulatim res facilius se ostendent, verba respondebunt, compositio sequetur: cuncta denique, ut in familia bene instituta, in officio erunt.* Locutionem vero desumptam esse puto a servis, quorum quidam *officium* (ita honesto vocabulo *ministerium* vocabant) domino, alii *artificium* præstabant: quæ differentia passim in juris voluminibus occurrit: vide lib. LXV. §. 1. ff. de leg. 3. lib. XXIV. ff. de manum. testam. & alibi: in familia ergo bene instituta unusquisque servus partes suas debebat strenue obire, ut atriensis, cubicularius, dispensator, &c qui *in officio esse* dicebantur Sic Petron. cap XXXI. de pueris, qui paronychia tollerent: *Ac ne in hoc quidem tam molesto tacebant officio* cap. XXVI. *Gitona servile officium libentissime tuentem usque hoc, jubemus in balneo sequi*: ita cap. XXX. & LVI. *puer super hoc officium positus*: & hinc *officiosos pueros* eid. cap. LXXIV. & *officiosus* in balneo capsarius, cap. XCII. & ita postea in aulis Imperatorum *officia* fuere diversa. Ut enim olim privati hæc officia servis; ita postea Cæsares purpuratis suis mandabant. Ita quidam *ex officio admissionis*; Suet. Vesp. 14. quem servum, vel libertum fuisse credibile est; & cap. 21. *omnium officiorum breviaria*, id est, *officiosorum*; & ita passim in inscriptionibus. Sic & in alia *in officio esse* dicuntur, qui id faciunt, quod, ut facerent, officium eorum est, ut recte cl. Schultingius explicat illa apud Senec. Contr. II. 9. *per annos duodecim in officio fui.* Hoc ergo vult, omnes eloquentiæ partes, si præparata antea vis dicendi fuerit, fore in officio suo, & orationi ministraturas; & præcipue verba, quæ se sponte offerent, non respondebunt, ubi anxie requisiveris; sed ubi res inventæ sunt, illis inhærebunt, &, ut umbra corpus, sequentur. BURMAN.

146. *Atque ut umbra corpus sequi.*] *Sequitur*; . . S Bodl. Andr. Ald. Colon. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph . . dor. quorum multi initium novæ periodi hinc faciunt. *Atque ea ut umbra corpus sequi*; Voss. sec.

147. *Est aliquid satis.*] Hoc est, modum seu mediocritatem in ipsa verborum cura oportet adhibere, quo fere sensu dixit Horatius 1. Sermon. Sat 1. vers. 106.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum. CAPPER.

148. *Significantia.*] Ἐμφατικά. Fabius alibi vocat verba propria, & valde significantia. CAPPER.

149. *Apte sint collocata.*] *Cum apte sint collocata*; V. C. Alm. *cum apte sunt collata*; Voss. sec. *cum apte*; Basil. Gryph. Vidov. *cum apte sunt collocata*; Obrecht

150. *Calumniandi.*] Τὸ διαβάλλειν, hoc est, vituperandi, reprehendendi, culpandi, &c. CAPPER.

151. *Sint reperta*] *Sunt*; Obrecht.

152. *Verba ipsa rerum gratia.*] Scilicet ad exprimendas & significandas res: quod innuit Augustin. de Doctrina Christ. lib. 1. cap. 2 *Sunt alia signa, quorum omnis usus in significando est; sicuti sunt verba. Nemo enim utitur verbis, nisi aliquid significandi gratia.* Hinc Cicero verba *rerum notas* dixit in Topicis cap. 8 ALMELOV.

153. *Sint reperta.*] *Reperta sunt*; Obrecht.

154. *Probabilia.*] Δόκιμα, probanda, eruditorum approbatione digna. Cap 3. *τὸ probabile* hoc ferme sensu sic definit ex Cicerone: *Probabile Cicero id genus dicit, quod non plus minusve est, quam decet.* CAPPER.

155. *Quod volumus efficiunt.*] *Quod nos volumus efficiunt. Ea debent p. facere sine dubio admirabilem & jucundam orationem, non sic quomodo*; V. C Alm. *quod nos volumus ea debent efficere sine dubio & admirabilem orationem. Non sic quomodo*; Voss. sec. *ea debent efficere*; marg. Basil. forte *perficere*.

156. *Non deformi voluntate.*] *Voluptate* legendum esse videtur. REGIUS. *Voluntate*; V. C. Alm. *miramur & jucunda non deformi voluptas*; Voss. sec.

CAPUT PRIMUM.

Quæ in elocutione spectanda.

IGITUR quam Græci φράσιν vocant, Latine dicimus *elocutionem*. Eam [1] spectamus in verbis aut singulis, aut conjunctis. [2] In singulis intuendum est, [3] ut sint Latina, perspicua, [4] ornata, & ad id, quod efficere volumus, accommodata. In conjunctis, [5] ut emendata, [6] ut collocata, ut [7] figurata. Sed ea, quæ de ratione Latine atque emendate loquendi fuerunt dicenda, in libro primo, cum de *grammatice* loqueremur, exsecuti sumus. Verum illic tantum, ne vitiosa essent, [8] præcepimus: hic non alienum est admonere, ut sint quam minime peregrina, [9] & externa. [10] Multos enim, quibus loquendi ratio non desit, [11] invenias: quos [12] curiose potius loqui dixeris, quam Latine: quomodo & illa Attica [13] anus [14] Theophrastum, hominem alioqui disertissimum, annotata unius [15] affectatione verbi, hospitem dixit: nec alio se id deprehendisse interrogata respondit, quam quod nimium Attice loqueretur. [16] Et in Tito Livio, miræ facundiæ viro, putat inesse Pollio Asinius [17] quamdam *Patavinitatem*. Quare, si fieri potest, & verba omnia, & vox, [18] hujus alumnum urbis I.

Hoc caput superioribus connectebatur in MSS. Alm. Voss. sec. & ante Regium ita fuisse editum, ex ejus notis apparet.

1. *Spectamus in verbis.*] *Spectamus verbis*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Colin.

2. *In singulis intuendum*, &c.] Quartum membrum lib. primo omittebat, quod a Theophrasto tamen ponebatur, qui quidem ait apte dicendum esse; nam ad ipsum subjicitur ornatus. Est autem annotandum, perspicuitatem & ornatum in singulis potissimum verbis esse; sed tamen conspici etiam in conjunctis, ut docebit Fabius. TURNEB.

3. *Ut sint Latina, perspicua, ornata.*] Ita fere Cicero 3. *de Orat.* 37. *Ut Latine, ut plane, ut ornate, ut ad id, quodcumque agetur, apte congruenterque dicamus.* Herennianus Rhetor tres etiam *elocutionis* partes facit, *elegantiam* (quæ continet Latinitatem & perspicuitatem) *compositionem*, & *dignitatem*, quæ *tropos* & figuras complectitur. Sic etiam Aristotel. III. Rhetoric cap. 2. ait τὰς λέξεως ἀρετὰς esse, τὸ σαφῆ, ἑλληνίζειν, πρέπουσαν, quibus cap. 5 addit τὸ Ἑλληνίζειν. Hoc quinque partibus constat, & loquendi genus efficit, quod Fabius hic vocat *emendatum* CAPPER

4. *Ornata.*] Quod est *dignitatis*. Quidnam porro sit verborum ornatus, exponet cap. 3. ornatus continet præscitam *amplificationem*, *sententias*, *tropos*, figuras, & verbis tum singulis, tum conjunctis convenit. CAPPER.

5. *Ut emendata*] Quod est Latinitatis. Vide Ciceron. 3 *de Orat.* a numero 37. ad 48. CAPPER.

6. *Ut collocata.*] Quod est compositionis: de qua lege cap. 4. lib. IX. CAPPER.

7. *Figurata.*] Per figuras, videlicet τῆς διανοίας sententiæ, & τῆς λόγου, vel τῆς λέξεως verborum: neque audiendus hic quidem Vossius, qui lib. IV. instit. orat. pag. 82. per τὸ *figurata* voluit *tropos* intelligi, quasi vero Fabius figuras cum *tropis* confudisset, qui speciale caput (1. lib IX.) sic inscripsit: *Quo differant figuræ a tropis.* Vulgaris est ille, sed recentiorum Rhetorum error, qui figuras a *tropis* non satis distinxerunt: eos in Philologicis observationibus identidem refellemus. CAPPER.

8. *Præcepimus.*] In editionib. Lugduno-Batav. Burmann. &c. legebatur *præcipimus*: cui lectioni eam prætulimus, quam editiones Locatel. Gryph. Vascos. Stephan Rollin. &c exhibent, & Francius altera meliorem esse judicabat. CAPPER.

9. *Et extrema.*] *Externa* legendum esse, facile ex ipso sensu percipitur. REGIUS. *Admonere peregrina & externa*; Voss. sec.

10. *Multos enim*, &c.] Tertullianus, Apuleius, Capella, Macrobius. PITHOEUS.

11. *Inveniam.*] *Invenias* legendum esse, ne admonitione quidem dignum est. REGIUS *Inveniam*; Voss. sec. *inveneris*; Vidov. male. Vide ad Ovid. Nucem, 58.

12. *Curiose.*] Ita Petron. cap. XLVI. *Est & alter, non quidem doctus, sed curiosus, qui plus docet, quam scit*, ubi vide adnotata.

13. *Anus illa.*] De illa Cicero in *Bruto*. cap. XLVI. REGIUS.

14. *Theophrastum*] Hic Theophrastus Lesbius erat; sed Athenis Aristotelem audivit, atque ex divina facundia *Theophrastus* est appellatus, cum antea *Tyrtamus* diceretur. TURNEB. De eadem, aut fallor, Plinius Epist. Præfatoria in Historiam naturalem: *Cum vero*, inquit, *mussitam adversus Theophrastum hominem in eloquentia tantum, ut nomen divinum inde invenerit, scripsisse etiam feminam*, & *proverbium inde natum*, *Suspendio arborem eligendi.* Fuit hæc meretrix Leontium, Tullio teste lib. 1. *de Nat. Deorum* 33. COLOMES. atqui Cicero anculam fuisse, quæ venales res haberet, a qua cum quid emere vellet Theophrastus, & Atticam elocutionem affectaret, deprehensus fuit peregrinus: hanc vero olera, vel nescio quid vendentem, scripsisse contra Theophrastum quis credat? Leontium vero, amicam Epicuri, Philosophiæ cum vacaret, sectam suam defendisse, probabile est. BURMAN.

15. *Affectione verbi.*] *Affectatione* legendum, & *deprehendisse rogata*. REGIUS.

16. *Et in Tito.*] *Et Tito*; Voss. sec. male, ut jam sæpius notavimus.

17. *Quamdam Patavinitatem.*] Id est, quamdam *phrasin*, quæ redolebat potius *Patavium*, quam Romam: sic Philelphus dixit Quinctilianum redolere *Hispanitatem*. TURNEB. Vide ad lib. 1. cap. 5. De Titi Livii Patavinitate dissertationem satis amplam conscripsit vir eruditus Daniel Georgius Morhofius, ubi de illius sermone, libris, deperditorum spe vel exigua vel nulla, monumentis, æmulis, criminatoribus plenissime videtur egisse. Lectorem eo remittere satis habemus. Vide lis etiam quæ supra notata sunt ad illa lib. 1. cap. 5. verba: *quemadmodum Pollio deprehendit in Livio Patavinitatem.* CAPPER.

18. *Hujus alumnum urbis oleant.*] Emendate in quibusdam exemplaribus sic legitur, *hujus alumna urbis esse debet.* REGIUS. Ita marg. Steph. *hujus alumna urbis esse debent*; Colon. Basil. *hujus alumnum verbis solet*; V. C. Alm. *hujus alumnum verbis esse oleat*; Voss. sec. *hujus alumnum urbis redoleant*; Obrecht. quod fecisse credo, quia Ciceronem ita locutum scribat: sed nos codices sequimur: neque minus τὸ *olere* ita usum Ciceronem didicimus; respicere enim nostrum certum est ad lib. III. *de Orat.* cap. 12. *Quare cum sit quædam certa vox Romani generis, urbisque propria, in qua nihil offendi, nihil displicere, nihil animadverti possit, nihil sonare aut olere peregrinum, hanc sequamur*: & cap. 25. *magis laudari, quod ceram, quam quod crocum olere videantur.* Sic & lib. 1 de Nat. Deorum cap. 26. *nihil enim olet* (Epicurus) *ex Academia, nihil ex Lyceo, nihil ne e puerilibus quidem disciplinis.* Varro lib. IV. de L. L. pag. 20. *in re*

oleant : [19] ut oratio Romana plane videatur, non [20] civitate donata.

Sabinorum linguam olent. BURMAN. *Urbis.*] Romæ videlicet.

19. *Ut oratio Romana*, &c.] Nazarius in Paneg. *Neque enim ignoro, quanto inferiora nostra sint ingenia Romanis; si quidem Latine & diserte loqui illis ingeneratum est, nobis elaboratum.* ASCENS. Non est ex Nazarii, sed incerti panegyrico VIII. cap. 1.

20. *Civitate donata.*] *Metaphora* est ducta a civibus naturalibus, & *adscriptitiis*, qui in civitatem recipiuntur. TURNEB.

CAPUT II.

De perspicuitate.

II. PERSPICUITAS in verbis [1] præcipuam habet [2] proprietatem: sed proprietas ipsa [3] non simpliciter accipitur. [4] Primus enim intellectus est, sua cujusque rei appellatio: qua non semper [5] utimur. Nam & obscœna vitabimus, & sordida, & humilia. Sunt autem humilia infra dignitatem rerum, aut [6] ordinis. In quo vitio cavendo non mediocriter quidam errare solent, qui omnia, [7] quæ sunt in usu, etiamsi *caussæ* necessitas postulet, reformidant; ut ille, qui [8] in actione [9] *Ibericas herbas*, se solo [10] nequicquam intelligente, dicebat; nisi irridens hanc vanitatem Cassius Severus, *spartum* eum dicere velle indicasset. Nec video, quare clarus orator [11] *duratos muria pisces* nitidius esse crediderit, quam ipsum [12] id, quod vitabat. [13] In hac autem proprietatis specie, quæ nominibus ipsis cujusque rei utitur, nulla virtus est: atque ei contrarium est [14] vitium id, quod apud nos *improprium*, ἄκυρον apud Græcos vocatur; quale est,

——*tantum* [15] *sperare dolorem.*

Aut, quod in oratione [16] Dolabellæ emendatum a Cicerone annotavi, [17] *Mortem*

1. *Præcipuam.*] *Præcipuas*; Voss. sec. Stephan.

2. *Proprietatem.*] Sic paulo post: *nobis prima sit virtus perspicuitas; propria verba*, &c. CAPPER.

3. *Non simpliciter accipitur.*] Hoc vocabulum (*proprietas*) non simplici neque unico sensu est accipiendum; huic enim septem fere sensus a Fabio tribuuntur, ut in hujus capitis decursu parebit. CAPPER.

4. *Primus intellectus est sua*, &c.] Hic est primus sensus, hæc est prima significatio hujus vocabuli *proprietas*; ut nempe sit sua & propria cujuslibet rei appellatio. CAPPER.

5. *Utimur.*] *Utemur* mallet Ascensius.

6. *Ordinis.*] Infra dignitatem personarum, coram quibus agitur. ROLLIN.

7. *Quæ sunt sine usu.*] Sic quidem legitur; sed non sine menda, ut puto. Loco enim *sine*, *in* reponendum videtur hoc modo: *quæ sunt in usu.* Nam quosdam verba, quæ in quotidiano usu, refugere ait. Meæ autem correctioni exemplum quoque quod infert, quamvis sit corruptum, adstipulatur. REGIUS. *Quæ sunt sine usu*; MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. Locat. *sine cultu* conjiciebat Ascensius.

8. *In actione.*] Inter agendam *caussam*. CAPPER.

9. *Ibericas herbas*] *Spartum* frutex est nexilis & vitilis, genistæ similis, frequentissimus in Hispania, teste Plinio. Unde, cum orator *spartum*, ut humilem dictionem, vitaret, per circumlocutionem appellavit *herbam Hispanicam*. TURNEB. Diversimode hunc locum explicant & emendant Franciscus Robortellus, Lamp. Crit. Part. 2. pag. 18. & adversus illum Carolus Sigonius ibidem pag. 146. Quos quicumque conciliarit, erit mihi magnus Apollo. PAREUS. *Herbas herbasse se solo*, legisse Camerarium adfirmat Robortellus, & inde legebat *Iberica herbas aquasse se solo*, quod refutat Sigonius, & recte mea sententia; vanitas enim erat in eo, quod reformidans voce *spartum* uti, quæ in usu erat, *Ibericas herbas* dicebat, quod ipse solus orator intelligebat, unde nulla utilitas, reliquis non intelligentibus, redibat: cæterum de *sparto* plurima habet Melch. Guilandinus de papyro pag. 137. lectio autem illa *herbas herbasse se solo* in Basileensi editione in margine legitur, quod Camerario tribuit Robortellus: sed ego Sichardi esse puto: in Voss. sec. erat: *herbas herbasse solo nequaquam intelligerent*: puto adhuc ulcus latere. BURMAN.

10. *Nequaquam intelligente.*] *Nequaquam* negandi adverbium sensus respuit, *nequicquam* vero amplectitur; ticque a Fabio scriptum fuisse crediderim. REGIUS. *Nequaquam*; Locat. forte *se solo, nec quoquam intelligente*

11. *Duratos muria pisces.*] *Duratos injuria pisces*; Voss. sec. Cum *salsamenta* nollet dicere, ita forte locutus est, ut recte Regius: de muria vero multis Mercurialis lib. II. Var. lect. cap. 16. & Schott. III obs. 5. *duratos* autem dictos pisces, non quia duri erant, sed sale duro, sive muria dura conditi erant, vult Salmas. Exercit. Plin. pag. 245 ubi Mercurialem & Turnebum refutat: ego tamen etiam duratos pisces fuisse puto, id est duros tempore, quo saliti fuerant, factos; quia salsamenta molliri debebant aqua & macerari, antequam possent comedi, ut vel ex Terent. Adelph. act. III scen. 3. patet. *Muriam* vero Syriacam esse vocem vult Acro ad Horat. II. Sat. IV. 15. Quis vero ille Orator fuerit, ignotum: in Leidensi editione ad hæc verba adducitur Gellius lib XVII. in quo tamen nihil reperi, quod huc faciat; sed ejus libri cap. 3. de *sparto* agitur: sed sæpe in illa editione, supina admodum negligentia ab editore curata, notæ subjiciuntur, quæ alia spectant, quam illa, quibus subjiciuntur. BURMAN

12. *Id quod vitabat.*] *Id quod videbat*; MSS. Bodl. Bas. Voss. sec. Andr. *videbatur*; marg. Sich.

13. *In hac autem.*] Non est virtus proprietate verborum uti, sed ingens est flagitium improprie loqui: tamen apud Diomedem grammaticum *Cyriologia*, id est, locutionis proprietas, virtus orationis numeratur: cui *Acyrologia* opponitur: sed Diomedes intelligit cacultam & elegantem orationem: aliter autem Fabius. TURNEB.

14. *Vitium id quod apud nos.*] *Vitium & apud nos*; Voss. sec. *vitium: id apud nos*; Obrecht.

15. *Sperare dolorem.*] Virgil. IV. Æneid. 419. PHILAND. Pro *vel timere*. CAPPER.

16. *Dolabellæ.*] *Dolobellæ*; Locat. Vide Cæl. Rhodig. Antiq. Lect. XIX. 2. & Dausq. Orthog. in hoc nomine.

17. *Mortem ferre, aut qualia n. l. a. q. quorum est decernere verba ceciderunt.*] Ingenue fateor; hæc improprietas mihi in his exemplis non percipitur. Nam *mortem ferre* cur proprie non dicatur, non video, cum & Terentius, & Oratores fere hoc genere locutionis utantur: *Ejus mortem* ferre;

ferre; aut [18] qualia nunc laudantur a quibusdam, quorum est, [19] *de cruce decernere, verba ceciderunt*. Non tamen, quidquid non erit proprium, protinus & improprii vitio laborabit; quia primum omnium multa sunt & Græce & Latine [20] non denominata. Nam & qui jaculum emittit, *jaculari* dicitur; [21] qui pilum aut sudem, appellatione privatim sibi assignata caret; & ut [22] *lapidare* quid sit, manifestum est, [23] ita glebarum testarumque jactus non habet nomen. Unde *abusio*, quæ κατάχρησις dicitur, necessaria. [24] *Translatio* quoque, in qua vel maximus est orationis ornatus, verba [25] non suis rebus accommodat. Quare proprietas non ad nomen, sed ad vim significandi refertur; nec auditu, sed intellectu perpendenda est. [26] Secundo modo dicitur proprium inter plura, quæ sunt ejusdem nominis, [27] id, unde cætera ducta sunt; [28] ut *vertex* est contorta in se aqua, vel quidquid aliud similiter vertitur: inde propter flexum capillorum, [29] pars est summa capitis: & [30] ex hoc, quod est in montibus eminentissimum: recte, inquam, dixeris hæc omnia *vertices*; [31] proprie tamen, unde initium est. [32] Sic *soleæ* & *turdi* pisces, & cætera. [33] Tertius est huic diversus modus, cum res communis pluribus, [34] in uno aliquo habet nomen exi-

tem fert tam familiariter. Quare hic quoque locus fortasse corruptus est: quod ut credam, efficit, quod in quibusdam exemplaribus, pro illo *decernere* legitur *de cruce verba ceciderunt*: hic vero locus iis relinquatur corrigendus, qui nihil putant in exemplaribus esse mutandum. REGIUS. Videtur *Dolabella* dixisse *mortem ferre* pro *mori*, quæ locutio est impropria: alioqui *mortem ferre*, pro *æquius mortem æquo animo pati*, Latinum est & proprium. TURNEB. *Morem ferre* conjecerat Ascensius, dictumque pro *morem gerere*; & ita in marg. Vasc. & Steph. forte *mortem ferre* dixerunt illi, pro *afferre*, vel *inferre*: quod proprium & usitatum.

18. *Qualia nunc laudantur.*] *Qualia nomina laudantur*; Voss. sec. marg. Basil.

19. *De cruce verba ceciderunt.*] Videtur inde esse locutio propria, quod illi significare voluerint, alicui per dolorem tormentorum verba temere excidisse: in aliis codicibus legitur, *decernere ab usu ciciderunt*; nam *decernere* olim significabat *pugnare & confligere*. TURNEB. Locutio ea, Quinctiliani temporibus usitata, quid sibi velit, non satis equidem intelligo. Sed tamen auctoritate Codicis MS. Bodleiani ac editorum Andreæ, Aldi, Sichardi, Parisiensis, Vascosani Stephanique, abjecto vocabulo *decernere*, quod in nonnullos Codices irrepserat, videor mihi locum hunc nativæ suæ puritati restituisse. Editio Lugdunensis legit *de cruce decernere, verba ceciderunt*. GIBSON. Ascensius putat mentem & ordinem hunc esse: *mortem ferre; aut qualia nunc laudantur a quibusdam, quorum* (scilicet verborum quæ nunc laudantur) *unum est decernere, ceciderunt*, scilicet ab usu, vel laude carent. Et aliquid eum vidisse puto: sed legendum forte, *quorum est de cornice, cornicari, quæ verba ceciderunt*: ut respiciat Persium, qui hac voce utitur Satira v. 12. etiam irridens ineptos Poetas, qui verba antiqua & insueta eligebant: pro *de cruce*, *de cornice* habent editionum Basil. Vidov. Gryph. margines: *decernere* vero est pro *cornicari*, ut notius, repositum. illud vero verbum postea Christiani scriptores avide arripuerunt. Vide Cangii Glossar. Latin. in hac voce. *Quæ verba ciciderunt*; etiam Francius conjecerat, & respici ad illa Horatii Art. Poet. 70.

Multa renascentur, quæ jam cecidere; cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus.

& de cruce verba ceciderunt; Voss. sec. Alm. & plures editiones. BURM. In marginib. edition. Vascos. & Stephani legitur, *decernere, ab usu ciciderunt*. CAPPER.

20. *Non denominata.*] Ulp. lib. iv ff. de præsc. verb. *Natura rerum conductum est, ut plura sint negotia, quam vocabula*. PITHOEUS. Francius malebat, *nondum nominata*, quod minime necesse.

21. *Qui pilam aut sudem.*] Forte pro *pila*, *pilum* legi posset, quod est nomen *teli & missilis*, sicque quadraret cum *sude*: quanquam *pilam jaculari* pro *mittere*, dicere possumus. TURNEB. Certissimam emendationem puto *pilum* pro *pilam*, ut habent Voss. sec. & multæ editiones, ideoque recept. BURMAN.

22. *Lapidare.*] Græci dicunt λιθάζειν & λιθοβολεῖν; in *lapido lapidationem* dixit Cicero in Verr. iv. 44. & pro Sylla 5. PHILAND. Capit hic eo sensu, quo olim veteres usi sunt, pro lapides mittere, conjicere, aut lapidibus pugnare; unde & *lapidatio* apud Ciceronem reperitur: quamvis *lapidare hominem* non dici putet Sylvius ad Cicer. pro Sull. cap. 5. qui Livium sæpe pro *lapidibus pluere* posuisse notat: sed Petronius & Suetonius postea aliter usi fuere, ut *lapidare* cadaver, pro lapidibus tegere, *lapidare templa*, &c. BURMAN.

23. *Ita glebarum*] *In glebarum*; Voss. sec.

24. *Translatio.*] Vulgo *Metaphora* dicitur ex voce Græca μεταφορά. CAPPER.

25. *Non suis*] Id est, quibus proprie, per se, & ex natura sua non conveniunt. CAPPER.

26. *Secundo modo.*] Quædam dictiones sunt *homonyma*, quæ varias habent significationes, ab una tamen per similitudinem & *analogiam* profectas, dicunturque *homonyma analoga*. TURNEB.

27. *Et unde cætera ducta sunt.*] Loco & copulæ recte in quibusdam exemplaribus *id* legitur, & i vocali conversa in *u*, *ducta* hoc modo: *ejusdem nominis id, unde cætera ducta sunt*. REGIUS. *Et unde cætera ducta sunt*; Voss. sec. Locat. Ald. *id unde cætera ducta*; etiam V. C. Alm. Basil.

28. *Ut vertex.*] Sosipater Charisius *verticem* a vorando, *verticem* a vertendo dicta putat. PHILAND. *Vortex*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. sed recte Ascensius notat scribendum *vertex*; agit enim de eodem vocabulo diversas res modo quodam proprio significante: illa autem varie scribendi ratio, *vertex* & *vortex*, a Grammaticorum obscura diligentia, qui distinguere ita vocabuli significationes volebant, profecta est; vel etiam quia olim *vortere* pro *vertere* solebant dicere, ut *homo*, *hemo*, &c. vide Dausq. Orthogr. in hac voce. BURMANNUS. De varia scriptura & *vertex* ita Fabius ipse lib. 1. cap. 7. *Quid dicam vortices & vorsus cæteraque ad eum modum, quæ primo Scipio Africanus in e literam secundam vertisse dicitur?* CAPPER.

29. *Pars est summa.*] *Pars summa*; Voss. sec.

30. *Ex hoc inquam in montibus*] Sic quidem legitur, sed forsitan mendose; nam illud *inquam* nihil sensui convenit: sic autem fortasse posset emendari, si illam ex præpositionem in & copulam et similem converteremus, & loco illius *inquam*, *quod* relativum, cum *est* verbo scriberemus hoc modo: *& ex hoc quod est in montibus*. REGIUS. *Ex hoc inquam in montibus*; Voss. sec. Locat. qui postea omisso *inquam* habent *recte dixeris*, ut & Ald. *quod est ex hoc in montibus*; Ald. *Et ex hoc quod est in montibus*; Basil. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. *& ex hoc, quod i. Vall.* lib. Ascensius malebat; *unde propter flexum capillorum, partem summam capitis, & ex hoc, q. e. i. m. eminentissimum, recte dixeris vertices*.

31. *Proprie tamen, unde initium est.*] Illud tamen proprie *verticem* dixeris, unde tanquam a suo principio deducuntur cæteræ significationes quasi secundariæ. CAPPER.

32. *Sic solea & turdi.*] *Solea* piscis est planus, a similitudine *solea* pedis nostri: *turdus* quoque piscis est saxatilis, a similitudine *turdi* avis. TURNEB. *Sicut solea contorti pisces*; marg. Basil. *sic sole contorti pisces*: MS. Bal. marg. Sich. *sicut solea & turdi pisces*; Voss. sec.

33. *Tertius est.*] *Et tertius est*; Voss. sec.

34. *In uno aliquo.*] *In uno loco*; Voss. sec.

mium; ut carmen funebre, [35] proprie *Nænia*; & [36] tabernaculum ducis, *Augurale.* Item quod commune est & aliis nomen, [37] intellectu alicui rei [38] peculiariter tribuitur; [39] ut *urbem*, Romam accipimus; & [40] *venales*, novitios; & [41] Corinthum, æra; cum sint urbes aliæ quoque, & venalia multa, & tam aurum & argentum, quam æs, Corinthium. Sed ne in his quidem [42] virtus oratoris inspicitur. At illud jam non mediocriter probandum, quod hoc etiam laudari modo solet, ut proprie dictum, id est, quo nihil inveniri possit significantius; [43] ut Cato dixit C. *Cæsarem ad evertendam rempublicam sobrium accessisse*; ut Virgilius [44] *deductum carmen*; & Horatius [45] *acrem tibiam*, [46] *Annibalemque dirum.* In quo modo illud quoque est a quibusdam traditum proprii genus ex *appositis*, quæ [47] *Epitheta* dicuntur; ut, [48] *dulce mustum*; &, *cum* [49] *dentibus albis*: de quo genere [50] alio loco dicendum est. Etiam quæ bene translata sunt, [51] propria dici solent. Interim autem, quæ sunt [52] in quoque genere

35. *Proprie nænia.*] Ut *nænia* legatur, sensus ipse expulcit. *Nænia* enim proprie dicitur carmen, quod in funere cantatur, cum carmen ipsum pluribus sit commune. REGIUS. *Næniam* Diomedes apud Romanos id carmen esse ait, *quod cum lamentatione extremum atque ultimum mortuo adcanitur.* PHILAND. *Nænia* carmen est omne inconditum & quadamtenus ineptum; sed ex proprietate & quadam *antonomasia* carmen funebre. Sic *Augustale* omnium ducum dicitur tabernaculum, potissimum tamen & per excellentiam, Augusti papilio. TURNEB. Planctus hi inutiles & vani a commentatore vetere in Horatii lib. II. od. 1. accuratissime describuntur: dicitur & *carmen somnolentum*, de quo eumdem consule ad lib. III. od. 28. Quæ autem carmen illud cantabat mulier, Præfica dicebatur usque ad bellum Punicum. Vide fragm. Varronis pag. 66. Nænia autem Dea cantatur in funeribus senum, ejusdem Varronis fragm. pag. 50. *Catabaucaleses* vocantur lactantium nutricum cantilenæ; Athenæ. lib. XIV. 3. ALMELOV. Græca vox est κρουσιανηγλέσει a nomine βαυκὸς vel βαυκαλ☉, quod mollem, jucundum, delicatum significat. CAPPER.

36. *Tabernaculum ducis, Augustale.*] Lipsius lib. V. de milit. Rom. dial. 2. *Prætorium Augustea ætas Augustale dixit, ut quidem in Fabio lego, sed fidv. Prisci ab Augustis ita dictum esse, qui in eo tendebant, sed exemplum tamen ejus verbi, aut usurpationem, nusquam usquam invenio.* Hæc verissime Belgii ocellus COLOMES. Meminit ejusdem Cælius Rhodig. Antiq. lect. lib VIII. cap. 2. Dion Nicæus ex Xiphilino in vita Tiberii pag. 101. Edit. Rob. Steph. Πάνῳ) ui ... (illegible Greek)) ... : *Cumque restituisset* (Tiberius) *ædificia, quæ in urbe corruerant* (*nullum enim novum præter Augustale exstruxit*) *in iis non sibi vindicavit.* ALMELOV. Sed deceptus est vir doctissimus ab interprete Latino, non enim *Augustale*, sed *Augusteum* vertendum erat, id est, Templum Augusti, quod longe diversum ab hoc Augustali Fabii nostri. Illud enim in urbe, hoc in castris ita *Cæsareum*, *Jasoneum*, *Heræum*, & similia templa dicta: mirum certe est, nusquam hujus significationis & *Augustalis* exemplum occurrere. Quare mihi adblanditur lectio V. C. Alm. qui hic *Augurale* habet; ita enim & pars Prætorii, & etiam totum prætorium dictum fuisse, patet ex iis, quæ ex Schelio ad Taciti lib. II. ann. 13 adducuntur. ubi etiam quidam *Augustale* pro *Augurali* supponere voluerunt, ab ipso Lipsio etiam rejecti, quem & vide ad lib. XV. 30. & Rutgers. lib. III. Var. lect. cap. 10. & ita hic legendum esse jam suspicatus fuit vir illustris & genere & doctrina Schelius in Hygin. pag. 53. quod nunc egregie codex antiquus confirmat. hoc autem *Augurale* in castris erat ad similitudinem alterius in urbe, cujus meminit Varro lib. IV. de L. L. pag. 16. ut Scaliger recte correxit ex Festo, qui *Auguraculum* vocat. ubi augures publice auspicarentur. *Auguratorium* ab aliis dicitur, & in lapide apud Gruter. pag. CXXVIII. 4 quare in urbe *Auguraculum* vel *Auguratorium* (quod in Capitolio erat, unde & *arx* vocatur Ciceroni lib. III. de offic. cap 16. ubi vide cl. Græv.) in castris *Augurale* dictum puto: an autem de hoc *Augurali* capiendus locus Senecæ de Tranq. animi cap XI. nondum dispicere potui; cum sit ille, ut puto, corruptissimus. BURMAN.

37. *Intellectu.*] Quod ad sensum, quod ad significationem attinet. CAPPER.

38. *Peculiariter tribuitur.*] *Peculiariter attribuit*; Voss. sec.

39. *Ut urbem Romam accip.*] Quemadmodum Græci ἄστυ, unde & *astuti*, Athenas accipiunt; ita Romani *Urbem*, Romam, unde & *Urbani* dicti. Unde illud Virgilii Eclog. 1. *Urbem, quam dicunt Romam.* PHILANDER. Vide Joh. Savaron ad Sidonii lib. 1. Epist. 6. pag. 41. PAREUS. Hanc loquendi formulam novitii Rhetores *Antonomasiæ* nomine appellant; sed nullo veterum exemplo, ut dicemus ad cap. 6 libri VIII. *synecdochen* generis vocare deberent CAPPER.

40. *Venales.*] Licet enim omnes res venales, & equi & animalia, &c. proprie tamen de servis novitiis hæc vox dicitur, unde & *venalitiarii*, mangones: de quibus vide ad Petron. cap. XXIX.

41. *Corinthia æra.*] At videtur æs Corinthium proprium quid habuisse, ex auri argentique, ex incendio ejus urbis, mixtura. PITHOEUS. Vide Plin. XXIV. cap. 2. PHILAND. De Corinthio ære omnia vulgata, ideoque Regii notam hic lucrifecimus.

42. *Virtus Oratoris inspicitur.*] *Conspicitur*: marg. Basil.

43. *Ut Cato dixit Caium Cæsarem.*] Scribit Tranquillus cap. LIII. Cæsarem vini parcissimum fuisse, ut diceret Cato, solum Cæsarem sobrium accessisse ad evertendam rempub. In nomine *sobrii* proprietas est; significatur enim magna cura, diligentia, & provisio, qualis esse solet in sobrius. TURNEB.

44. *Deductum carmen.*] Eclog. VI. 5. Macrob. Saturn. VI. *deductum* interpretatur tenue & subtile. PHILAND. Ita *deducta oratio*: lib. IV. cap 1.

45. *Acrem tibiam*] Lib. 1. Od. 12. cum enim *acer* de pluribus dicatur, &, ut Servius ad Virg. 1. Æneid. 220. *acer* fit in unamquamque rem vegetus & nimius, nullum significantius studio & ardori suo celebrandi Augustum *epitheton* reperire potuit Horatius hoc *acri*. BURMAN.

46. *Annibalemque dirum.*] Lib. II. Od. 12. & III. Od. 6 quæ vox *dirus* efficacissima; notat enim animi quamdam vehementiam, cum furore, scelere, crudelitate, & pernicie aliorum conjunctam: unde & *dirus Afer* lib. IV. od. 4 sic *diras* Numitor Ovid. IV. fast. 53. *diræ* Furiæ; vide Acron ad Horat. 1. od. 2. Virgil. IV. 473. & passim. Servius autem ad Virg. III. Æneid. 235. docet vocem esse Sabinorum & Umbrorum, qui *dira* vocabant, quæ Romani *mala* · hinc vero apparet, male *duras* sæpe in locis jam laudatis reponi, licet ex MSS. a quibusdam. BURMMAN.

47. *Epitheta.*] Sed hoc proprii genus Poëtis magis conveniunt, quam Oratoribus, apud quos *epitheta*, si nihil efficiunt, redundant; ut docet Fabius cap. 6. CAPPER.

48. *Dulce mustum.*] Virgil. 1. Georg. 295.

49 *Dentibus albis.*] Virg. XI. Æneid. 681. talia *epitheta*, affinia ipsi rei & propria, sæpe apud Poetas occurrunt, ut *demens furor*, de quo vide Passerat. ad Prop. 1 III. pag. 204. sic *taciturna silentia* Ovid. II. Art. 505. ut *muta* IV. Met. 433. & VII. 184. *pavidus metus* idem II. Art. 88. II. Met. 66. VIII. 630. *mœstus dolor*. Sil. V. 600. antiquiores magis adhuc in his lasciverunt, ut Lucretius dixit *sonitum sonantem* lib. 1. 816 ubi vide Lamb. sic & Aristophanes βίᾳ βιαίως in Pluto Act. 1. scen. II. v. 140. dixit: sed in his omnibus acri opus est judicio, nec extra carmen facile usurpandum, ne inepti videamur. BURMAN.

50. *Alio loco.*] *Alibi dicendum est*: Basil. Gryph. Vidov. infra nempe cap. VI. hujus libri.

51. *Propria dici solent.*] Si non primario & ex natura rei, secundario saltem, & ex usu habituque diuturno, qui fere in naturam vertitur. Hinc facile solves, quod Fabio Strebæus objicit in opusculo de verborum electione fol. 41. verso. CAPPER.

52. *In quoque genere præcipua.*] *In quoque præcipua*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Colin.

præcipua, proprii locum accipiunt; ut Fabius inter plures imperatorias virtutes *Cunctator* est appellatus. [53] Possunt videri [54] verba, quæ plus significant, quam eloquuntur, in parte ponenda perspicuitatis; intellectum enim adjuvant. [55] Ego autem libentius [56] *emphasin* retulerim [57] ad ornatum orationis; quia non, ut intelligatur, efficit, sed [58] ut plus intelligatur. [59] At obscuritas fit etiam verbis ab usu remotis; ut si [60] commentarios quis pontificum, & [61] vetustissima fœdera, & exoletos scrutatus auctores, id ipsum petat [62] ex his, ut, quæ inde contraxerit, non intelligantur. Hinc enim aliqui famam eruditionis affectant, ut quædam soli scire videantur. [63] Fallunt etiam verba vel [64] regionibus quibusdam magis familiaria, vel artium propria; ut [65] *Atabulus* ventus; & [66] *navis Saccaria*; & [67] *In malaco fanum*. Quæ vel vitanda apud judicem ignarum significationum earum, vel interpretanda sunt; sicut in his, quæ [68] *homonyma* dicuntur, ut [69] *Taurus* animal sit, an mons, an signum in cœlo, [70] an

53. *Possunt videri.*] Quando minus eloquimur, & plus tamen intelligitur, fit *emphasis*, quæ, quanquam ad proprietatem referri videtur, tamen potius ad ornatum est redigenda. TURNEB.

54. *Verba quæ plus significant.*] Atque hæc est decantata illa *emphasis*, de qua tot & toties loquuntur. CAPPER.

55. *Ego autem libentius.*] *Ego tamen libentius*: V. C. Alm.

56. *Emphasin.*] τὴν ἔμφασιν: genus est figuræ, qua verba plus significant, quam sonant. CAPPER.

57. *Ad ornatum.*] De quo Fabius aget capite sequenti. CAPPER.

58. *Ut intelligatur, efficiat.*] *Efficit*: MSS. Alm. Voss. sec. Basil. Vascos. Steph. Roign. Obrecht.

59. *At obscuritas fit, &c.*] Hieronymus in Ezechielem cap. 13. *Rhetor Victorinus dicebat obscuritatem ex tribus fieri, rei magnitudine, doctoris imperitia, audientis duritia.* PASSERAT. At non habet Voss. sec.

60. *Commentarios.*] Commentarii pontificum de religione tractabant; sed ab ipso usque Numa erant inchoati, & deinceps alii atque alii ab antiquis pontificibus scripti. TURNEB.

61. *Vetustissima.*] Vide antiquas Romanorum Regum leges, duodecim tabularum fragmenta, & cætera veteris Latinismi monumenta ad calcem Dionysii Halicarnass. edition. Wechel. itemque apud Aul. Gell. CAPPER.

62. *Ex hisque inde contraxerit quæ non intelligantur.*] Corrupte quidem sic mihi legi videtur. Forsitan autem loco illorum *ex* & *his*, *ea* pronomen bene reponeretur, ac *u* in *a* conversa *intelligantur* legeretur hoc modo: *eaque inde contraxerit, quæ non intelligantur.* REGIUS. *Ex hisque inde contraxerit, quæ non intelligantur*, Locat. *eaque inde contraxerit q. n. intelligantur*: Ald. *Ut quæ inde contraxerit, non intelligantur*, reliquæ. BURMAN.

63. *Fallunt etiam.*] Hæc verba sunt referenda inter ea, quæ dicuntur *glossæ* & *glossemata*, nam propter obscuritatem egent interpretatione: de his dictum est lib. 1. TURNEB. Gell. cap. 10. lib. 1. Vide Suet. in Aug. cap. 86. Amm. Marcell. lib. xxx. cap. iv. Vide Cælium. lib. 111. cap. 15. PAREUS. *Fallunt enim*: Voss. secund. *Fallunt* autem hoc loco sumitur pro τῷ *ignorantur*; *auditorum lectorumve notitiam fugiunt.* CAPPER.

64. *Religionibus quibusdam.*] *Religionibus* quidem legitur, sed flagitiose, ut ego quidem puto. Nam *regionibus* legendum esse, facile exempla declarant. Neque enim *Atabulus*, aut *navis saccaria* nomina sunt religionibus familiaria, sed regionibus atque artibus. Nam *Atabulus* ventus est Apuliæ familiaris, quod nocumentum adferat ἀπὸ τοῦ ἄτην βάλλειν. *Navis* vero *saccaria* a vehendis saccis denominata esse videtur. REGIUS. *Religionibus*; MSS. Voss. sec. Locat. sed in codice Almel. reliqua illa, *vel artium propria, ut atabulus ventus, & navis saccaria*, aberant.

65. *Atabulus ventus.*] Hic proprius Apuliæ, de quo Plin. xvii. 24. Senec. iv. nat. quæst. Horat. 1. Sat. v. 77.

Incipit ex illo montes Appulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus.

Gell. 11. cap. 22. PHILAND. Vide Joh. Savaron ad Sidon. Apol. lib. 1. Epist. 5. pag. 35.

66. *Navis Saccaria.*] A *saccis*, unde *saccariam facere* dixit Apulei. lib. 1. de Asino. Ulpian. ff. de extraord. crimin. leg. 7. *Saccularios* dicit, *qui vetitas in saccis artes exercentes, partem subducunt, partem subtrahunt.* PHILAND. *Navis Saccaria* explicatur ab interpretibus, quæ *saccos fert*: sed putem potius eam esse, quæ in *saccis fert species aromaticas.* Apuleius quoque dixit *saccariam facere*, pro *exercere* (ut interpretantur) *saccorum negotiationem*: alii referunt etiam *ad saccarum.* TURNEB. Obscurum & ignotum nobis id navis genus; nam *saccariam* neque a *saccis*, neque a *saccaro* dici recte puto. Neque in tanta diversitate navium, quæ apud alias gentes alia nomina habebant, ut adhuc hodie, facilius rationem hujus appellationis dari posse credo, quam illum *Cybæa* apud Ciceronem in Verrinis.

67. *In malacho fanum.*] Hoc quoque exemplum, ut mihi videtur, corruptum ut relinquamus corrigendum, qui nihil ab exemplaribus putant recedendum: mihi certe, ingenue fatear, nec percipi, nec corrigi potest. REGIUS. Hoc dictum abiit in proverbium: est autem ductum vel a medicina, vel ab arte *physiognomonum*; etenim sic aiunt carnis mollitiem significare animi sanitatem & ingenii acrimoniam. Nam *malacum* lingua Græca significat molle. In aliis sic legitur, & *maliba pro insano*; nam Lucilius Poeta (ut apparet ex Nonio) *malibam* posuit pro *insano*. TURNEB. *Ex in alio loco sane*: Voss. sec. & *maliba pro insano*: marg. Gryph. ut volebat Philander. *In malaco sanum* alii, nisi quod Lugd. *fanum*. *Et inmalaco, sane*: Obrechtus, quod utinam nobis explicuisset; nam nihil hic intelligo; nisi quod singularem & propriam vocem Cosanorum, sive urbis Cosæ incolarum, suspicor latere. Forte hoc modo, *inmala Cosanorum*: de primi voce nolo contendere, cum nihil videam: sed ultima syllaba τοῦ *malaco* addenda τῷ *fanum*, ut sit *Cosanum* vocabulum, sicut *Atabulus* Apulorum; usitatum hoc nautis Apulis; illud eis, qui in portu Cosano versabantur: forte etiam hic latet vocabulum peregrinum, sive Celticum; adhuc enim hodie nobis *mal*, pro stulto vel insano dicitur, ut sit *mal Cosanum*. *Cosa* enim forte originis Gallicæ sive Celticæ: sed hoc est hariolari. Hunc quoque locum multis ambagibus explicat Cæl. Rhodig. Antiq. lect. vi. cap. 1. & ex Peripateticorum scholis exponit in carnis mollitie & raritate summam intelligi mentis sanitatem. Ascensius primum de molli vestitu; mox de eo, qui in navigatione maris tranquilli sanus est, & non nauseat. BURMAN.

68. *Homonyma dicuntur.*] *Vocantur*: V. C. Alm. Hæc sunt, quæ in scholis *æquivoca* solent appellari. CAPPER.

69. *Taurus animal.*] Diomedes lib. 11. cap. de *amphibologia*: *Cum*, inquit, *Taurum nec scias utrum de armento, an obscœnam corporis partem, an montem, qui est in Cilicia, an qui est in sideribus, taurum dicamus.* COLOMES. Vide, quæ nos olim ad Petron. cap. xxv. notavimus. BURMAN. In superiore Colomesii nota quædam sunt emendatione digna. Nam primo pro *amphibologia* legendum est *amphibolia* vel *amphilogia*, ut pluribus alibi declaratum est. Deinde pro τῷ *cum*, inquit, *taurum nec scias utrum*, &c. reponendum videtur: *cum*, inquit, *dicimus taurum, nescias utrum*, &c. In ipso, fateor, Diomede, prout etiam exstat in Putschiana editione legitur, *amphibologia* & *nec scias*; verum alia multa sunt apud veteres illos Grammaticos, quæ medicam Philologorum manum jampridem desiderant expectantque. Jam aliquot locis medicinam facere conati sumus, & porro pergemus, si quando spes affulgeat fore, ut ad communem reipublicæ literariæ utilitatem illi Grammaticarum artium magistri denuo cypis excudantur. CAPPER.

70. *An nomen hominis.*] *Tauri* nomine plures fuerunt; Pacuvius *Taurus*, cujus meminit Macrobius Theodosius Saturnal. lib. 11. cap. 4. *Taurus* Philosophus Platonicus, de quo Gellius & Suidas. His adde Palladium Rutilium *Taurum* Æmilianum, qui de R. R. scripsit; *Taurum* præfectum, de quo Severus Sulpitius Hist. lib. 11. & alios multos, quos, brevitati studentes, omittimus. COLOMES. *Taurus* etiam Nelei filius memoratur Schol. Apollon. lib. 1. v. 156. sed celebriores omnibus fuere Statilii *Tauri*, quorum T. Statilius *Taurus* Consul cum Augusto, cu-

nomen hominis, [71] an radix arboris, [72] nisi distinctum, non intelligitur. [73] Plus tamen est obscuritatis in contextu & continuatione sermonis, & plures modi. Quare nec sit tam longus, ut eum prosequi non possit intentio; [74] nec trajectione tam tardus, [75] ut in *hyperbaton* finis ejus differatur. Quibus [76] adhuc pejor est [77] mixtura verborum; qualis in illo versu:

[78] Saxa vocant Itali [79] mediis quæ in fluctibus, aras.

Etiam [80] *interjectione* (qua & oratores & historici frequenter utuntur, ut medio sermone aliquem inserant sensum) impediri solet intellectus, nisi, quod interponitur, breve est. Nam Virgilius illo loco, quo [81] pullum equinum describit, eum dixisset:

[82] Nec vanos horret strepitus, ...

[83] compluribus insertis alia figura, quinto demum [84] versu redit:

——— Tum, siqua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit. . . . . .

Vitanda in primis ambiguitas, non hæc solum, de cujus genere supra dictum est, quæ incertum [85] intellectum facit; ut, [86] *Chremetem audivi percussisse Demeam*; [87] sed illa quoque, quæ, etiamsi turbare non potest sensum, in idem tamen verborum vitium incidit; ut si quis dicat, [88] *visum a se hominem librum scribentem.* Nam, etiamsi librum ab homine scribi pateat, male tamen [89] composuerat, feceratque ambiguum, quantum in ipso fuit. [90] Est etiam in quibusdam turba inanium verborum, qui, dum communem loquendi morem reformidant, ducti specie nitoris, [91] circumeunt

jos & Horatius lib. 1. Epist. v. & Suetonius meminerunt in Aug. 29. & cujus filia Statilia Messalina Neronis tertia uxor; Suet. Ner. 35. & forte filius M. Statil. *Taurus* Consul apud Grut. MXLI. 10 forte & ab his descendit T. Statilius *Taurus* qui sub Trajano & Hadriano vixit, & sæpe in Pandectis memoratur; ut leg. 25. ff. de servit. Præd. Rust. & apud Gruter pag. cxxvi. qui an idem sit, qui Statilius Severus dicitur in lib. xxiv. ff. de Test. milit. & Catilius Severus § 1. Inst. eod. & Plin. lib. 1. Epist. 22. nunc disquirendi locus non est. T. Statilium *Taurum* Præfectum fabrorum habet lapis apud cl. Reinesf. VIII. 41. plures *Tauros* index Gruteri suppeditabit. BURMANNUS.

71. *An radix arboris.*] Præter has *Tauri* nominis significationes, alias nos edocet Plinius, apud quem *Taurus* sumitur pro Ardea stellari, quam Gallice vocamus *Butor*, quod Bovis mugitum edere quodammodo videatur. Apud eumdem lib. xxx. 5. *Tauri* vocantur Scarabæi terrestres ricino similes, quibus nomen cornicula dedere. *Tauri* voce etiam utitur Festus (ut supra Diomedes) pro parte obscœna; sic enim in *solitaurilibus* scribit: *Atque harum hostiarum omnium* (Tauri videlicet, Arietis Verris) *immolati sunt tauri, qua pars caditur in castratione.* COLOMESIUS. *Taurus* etiam Plinio & Solino unus ex tribus alveis, quibus aditur Alexandria, de quibus vide Salmas. Exercit. Plin. pag. 340. quanquam ille malit *Taphros.* Unde autem Colomesius hauserit ardeam stellarem, sive asteriam, *Taurum* a Plinio dici, nescio; nisi ex Bellonio, quem eo nomine refutat Harduinus ad Plin. x. cap. 42. ubi inter minimas aves *taurum* ita vocari aliquam in Arelatensi agro narrat. BURMAN.

72. *Nisi distinctum non intelligitur.*] Nisi variæ hujus vocabuli significationes distinguantur: unde patet, quam recta sit illa Dialecticorum regula: *Æquivoca sunt prius dividenda, quam definienda.* CAPPER.

73. *Plus tamen est.*] *Est* non habet Voss. sec.

74. *Nec transjectio tarda, ut i. h. f. e. differatur.*] Duabus literis erasis, *trajectio* & *deferatur* mihi legendum videtur. REGIUS. *Nec transjectio tarda ut, &c. differatur*: Locat. Ald. *nec trajectione tarde*: Vall. lib. *nec trajecti intra donum hyperbaton finis ejus differatur*: V. C. Alm. *deferatur*; etiam Colin. *nec transjectione tarda in hyperbaton f. e. d.* Voss. sec. *Trajectione.*] Intelligit transpositionem verborum, quæ, si longius transferantur, sensum obscurum efficiunt. ROLLIN.

75. *Ut in Hyperbaton.*] *Hyperbaton* transgressio est, quæ verborum perturbat ordinem: tamen (ut ait Cornificius) aliquando potest usurpari, si obscuritatem non addit orationi, & eam efficit numerosiorem. Species ejus sunt quinque, *anastrophe*, *tmesis*, *parenthesis*, *synchysis* & *hysterologia.* TURNEB. Non omnem *hyperbati* usum a Fabio damnari, patet ex illo cap. 6. loco, ubi sic legitur: *At cum decoris gratia distrahitur longius verbum, proprie* hyperbati *tenet nomen, ut*: Animadverti, judices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes. CAPPER.

76. *Adhuc prior est.*] *Pejor* legendum esse contenderim, quamvis *prior* in exemplaribus deprehendatur; nam mixtura verborum & confusio pejor est, & magis obscurat orationem, quam trajectio. REGIUS. Hoc est, quæ dicitur *synchysis*, id est, *confusio*, quæ miscendo verba & confundendo obscuritatem parit. Reperitur dumtaxat apud Poetas, nunquam apud Oratores. TURNEB. *Prior*; Locat.

77. *Mixtura.*] Σύγχυσις, quæ una est ex *hyperbati* speciebus: ea frequenter utitur Horatius, ut notavit & probavit Rutgersius. CAPPER.

78. *Saxa.*] Virgil. 1. Æneid 109.

79. *Mediis quæ, &c.*] Rectius verborum ordo est hujusmodi: *quæ saxa in mediis fluctibus Itali vocant aras.* CAPPER.

80. *Interjectione.*] Quæ vulgo vocatur *parenthesis*, Græcis διὰ μέσου. CAPPER.

81. *Pullum equinum.*] *Pulus* equinus per simplex *l* scribitur; πῶλος enim a Græcis dicitur. *Pullus* vero gallinæ per duplex. REGIUS. *Pulum*; Locat.

82. *Nec vanos.*] Lib. III. Georg. 84.

83. *Compluribus insertis alia figura, quinto demum, &c.*] In vulgatis editionibus ita interpungebatur: *compluribus insertis, alia figura*, &c. sed nostram interpunctionem satis firmat, quod Virgiliana *interjectio* seu *parenthesis* ab his verbis incipiat: *illi ardua cervix*, &c. ubi alia est, quam in præcedentibus, loquendi figura sive structura orationis per verbum *substantivum* & *dativum* personæ. Hæc igitur verba *alia figura* referuntur ad participium *vel insertis*, nec ab eo per *hypodiastolen* separanda sunt. CAPPER.

84. *Versu redit.*] *Versu redditur*; *si qua*, &c. Voss. sec.

85. *Intellectum.*] Id est verborum sensum, significationem. CAPPER.

86. *Chremetem.*] *Lachetem* dicit supra lib. VII. cap. 9. de ambiguo.

87. *Sed illa quoque.* Hanc ambiguitatem vitare sane debemus, priorem quidem semper, posteriorem sæpenumero; nam alioqui & Cicero & magni auctores in eam inciderunt. TURNEB.

88 *Visum a se hominem librum scribentem.*] Chifletius in vita Ammiani Marcellini ita collocat, *visum a se librum hominem scribentem*, me minime refragante.

89. *Composuerat.*] *Composueris, feceritque*: V. C. Alm.

90. *Est etiam.*] Productiores periodi, quæ uno spiritu pronunciari non possunt, ipso vitio in obscuritatem incidunt. TURNEB.

91 *Circumeunt.*] Id est circuitione verborum τῇ περιφράσει, circumlocutione utuntur in omnibus. CAPPER.

omnia copiosa loquacitate, quæ dicere volunt; ipsam deinde illam [92] seriem cum alia simili jungentes, miscentesque, ultra quam ullus [93] spiritus [94] durare possit, extendunt. [95] In hoc malum etiam a quibusdam laboratur; neque id novum vitium est, cum jam apud [96] Titum Livium inveniam, fuisse præceptorem aliquem, qui discipulos *obscurare*, quæ dicerent, juberet, Græco verbo utens, [97] *σκότισον*. Unde illa scilicet egregia laudatio: *Tanto melior: ne ego quidem intellexi.* Alii, [98] brevitatis æmuli, necessaria quoque orationi subtrahunt verba; &, velut satis sit scire ipsos, quæ dicere velint, quantum ad alios pertineat, [99] nihil putant. At ego [100] otiosum sermonem dixerim, quem auditor [101] suo ingenio non intelligit. Quidam, [102] emutatis in perversum dictis, de figuris idem vitium consequuntur. Pessima vero sunt [103] *ἀδιανόητα*, hoc est, quæ verbis aperta [104] occultos sensus habent; ut, [105] *Conductus est cæcus secus viam stare*; & [106] qui suos artus morsu [107] laceraffet, fingitur in scholis *supra se cubasse*. Ingeniosa hæc & fortia, ut ex ancipiti diserta credantur, perficiunt. [108] At pervasit quidem jam multos ista persuasio, ut id jam demum eleganter atque exquisite dictum putent, quod interpretandum sit. Sed auditoribus etiam nonnullis [109] grata sunt hæc, quæ, cum intellexerint, acumine suo delectantur, & gaudent,

92. *Seriem.*] Verborum scilicet, vel orationis. CAPPER.

93. *Spiritus.*] Πνεῦμα, vulgo respiratio. CAPPER.

94 *Durare possit extendit*] *Ostendunt*, qui non videt legendum esse, is se ad grammatices rudimenta conferat perdiscenda. REGIUS. *Extendunt* omnes scripti & editi; sed *excedunt*: marg. Sich. & Basil.

95. *In hoc malum a quibusdam laboratur*] Illustrat hanc elegantem locutionem Gronovius ad Senecam de tranquill. anim. cap. 1. BURMAN.

96. *Titum Livium*] In epistola illa, credo, ad filium, de qua lib x. cap. 1. noster.

97. *Σκότισον.*] Non uno modo σκοτίζουσιν auctores. Alii enim concisius, & paulo obscurius scribunt, ut Aristoteles in libris Acroamaticis, de quibus Gellius lib. xx. cap 5. alii mentem suam de industria quibusdam quasi foliis tegunt, ut Heraclitus inde σκοτεινὸς dictus. Lycophron, ac Persius. De Lycophrone & Persio hæc legis apud Vigenetium libro de Zypheris Gallice scripto, pag 12. & seq. *Il faudroit pour mon regard, fcier le livre de Trithemie par le bien milieu, comme quelqu'un fit autrefois le poeme de la Cassandre de Lycophron, pour voir ce qu'il y avoit au dedans, puisqu'on n'y pouvoit rien discerner par le dehors; ou bien, comme on dit aussi avoir fait S. Hierosme des Satires de Perse, dont ne pouvant assez bien comprendre à son gré les ænigmes & les obscuritez; intellecturis* (ex Ovidio lib IV Trist. Eleg. 10.) *ignibus ille dedit.* Alii denique singularibus artium terminis utuntur, quos non nisi filii doctrinæ capiunt, quales sunt Medici, Chymici, &c. COLOMES. Cæterum verbi Græci σκότισον sensus hic est: *obscuram redde* [sermonem tuum.] CAPPER.

98. *Brevitatis æmuli.*] *Brevitatem æmulari*; V. C. Alm. forte *æmulati*.

99. *Nihil putant.*] Nihil pensi habent, non curant ut alii etiam possint intelligere. CAPPER.

100. *Otiosum sermonem.*] *Sermonem* appellat *otiosum* Fabius eum, qui vanus est, nihilque aliis significat, cum non intelligatur. In antiquo codice legitur, *quem auditor suo ingenio intelligit*; poteltque sic sensus constare, ut malus sit ille sermo, qui sua facilitate non sit pervius, sed ad intellectum egeat magno auditoris ingenio. TURNEB.

101. *Ingenio suo intelligit.*] *Non* particulam negativam hic mihi sensus exigere videtur, ut legamus *non intelligit*. Otiosus namque sermo dicitur, qui non percipitur, utpote qui nihil in auditorum animis operetur. REGIUS. *Non* deest in MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Obrecht. male vero Turnebus & Ascensius *suo ingenio intelligere* tentant explicare. *suo ingenio non intelligere*, est, sponte, nullo explicante, non capere prompte, quid velit sermo: sic *alieno ingenio* formare orationes dixit Sueton. Domit. 20. Ovid. Ep. vi. 40.

Detegit ingenio vulnera facta suo.

ubi plura dicemus *otiosus* vero *sermo* dictus est ut lib II. cap. 10. de ineptis declamationibus: *Et hæc quidem otiosa tantum*: & ita alibi loqui amat. Vide ad lib. 2. cap. 2. BURMAN.

102. *Emutatis.*] Rarius hoc verbum: sed utitur & Manil. vers. 149.

—— *Appositis caput emutare capillis,*

quod male mutat Barth. XXIV Adv. 19. sola conjectura ductus, in *caput emtiam ornare*; quia *emutare* vile & plebeium verbum censet; cum ipse lib. IV. cap. 3. melius exposuisset. BURMAN. *De figuris idem vitium consequuntur.*] Hoc est, figuras ipsas, quibus perperam abutuntur, in idem orationis vitium, obscuritatem videlicet, pervertunt. CAPPER.

103. *Ἀδιανόητα.*] Ἀδιανόητα nimis dicta pervertunt: sunt autem *non intelligibilia*, propter sententiam pene ænigmaticam; ut exempla, quæ a Fabio ponuntur, quorum vix potest erui sensus, cum ipse non exposuerit. TURNEB.

104. *Occultos sensus habent.*] *Occulto sensu sunt*: Obrecht.

105. *Conductus est cæcus.*] Aut quod pretio sit in viam ductus cæcus, ut aliquem observaret, quod ridiculum est ab absurdo; aut quod cum aliis ductus sit, ut stipem exigeret: forte vero latitat sensus aliquis abstrusior. TURNEB. *conductus est cæcus secundum viam*; V. C. Alm. hoc est *secundum viam*, id est juxta *conductus est* (quod verbum & duplicem sensum habere Ascensius notat, vel pretio conductus est) *stare*, per Græcismum, pro *ut staret*, *secundum viam*, ad stipem mendicandam, ut recte exponit Voss. de Analog. lib IV. cap 22. Sed hæc glossatoris interpretatio erat; nam scripserat ille obscurius *secus viam*, pro *secundum viam*, ut ita esset παρονομασία in *cæcus*, & *secus*. *Secus* autem pro *secundum* vel *juxta*, vulgus usurpare, & novum esse & sordidum, dicit Charisius lib. 1. inst. Gram. Sed defendit Pincier. in *Parerg.* lib IV. 31. qui Perottum de suo addidisse *secus viam*, sine auctore, scribit, cum ille hunc Fabii locum potuerat ante oculos habere; ut cum etiam adduxit Vavass. de vi & usu verbor. pag. 101. Adverbium tamen esse, non præpositionem, Sanctius lib. 1. cap 16. & ad eum cl. Perizonius affirmant, & *ellipsin* hic esse statuendam, ut sit *secus ad viam*: obscuritas vero nulla in his verbis mihi videtur, præter quam in pronuntiando παρονομασία illa facit: nisi lateat obscurior sensus, qui ex verbis præcedentibus vel sequentibus, si illa nobis relicta essent, posset deprehendi: sic forte in sequenti exemplo arguta est, in *secubasse*; quod vel conjunctim capi poterat, *fingitur in scholis supra secubasse*, id est, seorsim cubasse: vel *supra se cubasse*: ut *supra aliquem cubare* dictum sit, ut in triclinius Petron. XXXVI. qui *supra me accumbebat*, & passim: quanquam, ut ingenue fateor, vix hujus dicti obscuri vim percipiam. Alrensius explicat, ut canis, qui os lacerat, supra illud cubat; ita qui in cubitum erectum incumbens suos artus lacerat, supra se cubat: aliud argutum dictum de hoc eodem, cui membra sua lacerantis pater venenum dedit, credunt interpretes infra cap. 5. *cubasse* vero pro *cubuisse* dixisse Fabium, notavit Voss. lib. III. de Analog. cap. 20. BURMAN

106. *Qui suos artus.*] *Quæ*: Locat.

107. *Laceraffe fingitur, in scholis supra.*] Lege: *&* *qui suos artus morsu laceraffet, fingitur in scholis.* PHILAND. *Laceraffe*: Voss. sec.

108. *At pervasit quidem jam multos ista persuasio.*] Pro *pervasit* legit edit. Lugdunensis *persuasit*, lapsu quidem intolerabili. Quis enim credat, Rhetorem, ut disertissimum, ita in verbis maxime curiosum, ea locutionis fœditate sermonem latinum inquinare voluisse? GIBSON. *Persuasit* etiam in V. C. Alm. Locat. Ald. sed reliquæ omnes recte *pervasit*; ut Cicero, & optimus quisque Latinitatis auctor, loqui solent.

109. *Grata sunt hæc.*] *Grata hæc*: Voss. sec. & mox *delectant* malebat Francius.

non quasi audiverint, sed quasi invenerint. Nobis prima sit virtus [110] perspicuitas; propria verba, [111] rectus ordo, non in longum dilata [112] conclusio; [113] nihil neque desit, neque superfluat. Ita sermo & doctis [114] probabilis, & planus imperitis erit. [115] Hæc est eloquendi observatio. Nam rerum perspicuitas quo modo præstanda sit, [116] diximus in præceptis *narrationis*. Similis autem ratio est in omnibus. Nam si neque pauciora, quam oportet, neque plura, neque inordinata aut indistincta dixerimus, erunt dilucida, & negligenter quoque audientibus aperta; quia [117] id ipsum in consilio est habendum, non semper tam esse acrem judicis intentionem, ut obscuritatem [118] apud se ipse discutiat, & tenebris orationis inferat quoddam intelligentiæ suæ lumen; sed multis eum frequenter [119] cogitationibus avocari; nisi tam clara fuerint quæ dicemus, ut in animum ejus oratio, ut sol in oculos, etiamsi in eam non [120] intendatur, incurrat. [121] Quare, non ut intelligere possit, sed ne omnino possit non intelligere, curandum. Propter quod etiam [122] repetimus sæpe, quæ non satis percepisse [123] eos, qui cognoscunt, putamus: [124] *Quæ caussa utique nostra culpa dicta obscurius est; qua caussa ad planiora & communia magis verba descendimus*; cum id ipsum optime fiat, quod nos [125] aliquando non optime fecisse simulamus.

110. *Perspicuitas.*] *Perspicuitatis*: Locat. Ald. Gryph. Colin. Vascos. Steph. Vidov.

111. *Rectus ordo.*] Verborum sit rectus ordo, *parenthesibus* longis aut frequentioribus non implicetur, *anastrophis*, *synchysibus*, aliisve *hyperbati* formis non perturbetur. CAPPER.

112. *Conclusio.*] Id est, periodi clausula non longius quam par est, differatur. CAPPER.

113. *Nihil desit, neque superfluat.*] Neque tamen eas *pleonasmorum & ellipseon* species, quas bonorum scriptorum usus approbavit, improbat Fabius, qui solos figurarum abusus hic & alibi damnat, ut passim ipse profitetur. CAPPER.

114. *Probabilis.*] *Δόκιμος, ἐνδόκιμος, approbatione dignus*; non vero *πιθανός, credibilis, verisimilis*, &c. nam, ut e Cicerone referet cap. seq. *Probabile dicitur id, quod non plus minusve est, quam decet.* CAPPER.

115. *Hæc est eloquendi.*] *Hac eloquendi*; V. C. Alm.

116. *Diximus.*] Lib. IV. 2. de *narratione*.

117. *Id ipsum in consilio est habendum.*] Animadvertendum est, & diligenti maturaque observatione perpendendum; cum deliberamus de cujusdam styli seu elocutionis ratione ac certa methodo, id ante omnia cogitandum est, scilicet *non semper tam esse acrem judicis intentionem*, &c. quo fere sensu Alexander apud Quint. Curtium lib. III. de Dario dicebat: *fortunam meam in consilio habuit*; id est, ex malo rerum mearum statu, quid sibi agendum esset, deliberavit. CAPPER.

118. *Apud se ipsam discutiat.*] Ut *ipse* legatur, & sensus & ratio exigit: *quoddam* præterea, non *quaddam*, legendum esse patet. REGIUS. *Apud se ipsa*: MSS. Voss. sec. & Vallæ lib. *apud se ipsam*; Locat.

119. *Cogitationibus avocari; nisi.*] *Avocari necesse est, nisi*; Ald.

120. *Intendatur.*] Absolute hoc verbum poni multis docuit Heins. ad Valer. Flac. VII. 114.

121. *Quare non.*] Non tam affectanda est perspicuitas, quam vitanda est obscuritas: quanquam qui obscuritatem vitant, dilucidus erit: sed ita pronunciavit Fabius argutissimam sententiam. TURNEB.

122. *Repetimus.*] *Repetimus* legendum esse, facile ex ipso percipitur sensu. REGIUS.

123. *Eos qui cognoscunt.*] Judices qui de *caussa*, quam agimus, cognituri sedent & sententiam laturi. CAPPER.

124. *Quæ caussa.*] Verba sunt oratoris id repetentis; quod dictum est aliquanto obscurius. TURNEB.

125. *Aliquando.*] *Aliquid*, MSS. Alm. Voss. sec. Val. lib.

CAPUT III.

De ornatu.

III. VENIO nunc [1] ad ornatum: in quo sine dubio plus, quam in cæteris dicendi partibus, sibi [2] indulget orator. Nam emendate quidem [3] ac dilucide dicentium tenue præmium est, [4] magisque vitiis carere, quam ut aliquam magnam virtutem adeptus esse videaris. *Inventio* cum imperitis sæpe communis: *dispositio* modicæ doctrinæ credi potest: [5] & quæ sunt artes altiores, plerumque occultantur, ut artes sint: denique omnia hæc ad utilitatem *caussarum* solam referenda sunt. Cultu vero atque ornatu se quoque commendat ipse, qui dicit, & in cæteris judicium doctorum, in hoc vero etiam popularem laudem petit. [6] Nec fortibus modo, sed etiam fulgentibus armis præliatus in *caussa* est [7] Ci-

Rodolphus Agricola oratorem ait a cæteris maxime ornatu differre, quod idem Fabius innuit: est autem ornatus positus in singulis verbis, aut conjunctis; tum in *tropis*, *figuris*, *sententiis*, *amplificationibus*, apta collocatione & compositione: de quibus omnibus est deinceps acturus Fabius. TURNEB.

1. *Ad ornatum.*] De quo vide Ciceron. III. *de Orat.* 91-104. & 147-170. *in Orat.* 75-86. ROLLIN.

2. *Indulget orator*] *Orator indulget*: Obrecht.

3. *Ac dilucide*] *Ac lucide*: V. C. Alm. & Vallæ liber.

4. *Magisque vitiis.*] Francius volebat *magis in vitiis carere*.

5. *Et quæ sunt artes.*] Artificium, quod adhibetur ad orationis *œconomiam*, & *caussæ* utilitatem, latere debet; quia (ut ait Fabius) *ars desinit, cum apparet*: at vero orator persæpe orationis cultum & ornatum ostentat. TURNEB.

6. *Nec fortibus modo.*] Arma fortia sunt *in* rationum momenta & argumenta; fulgentia vero, *in* orationis ornamenta. CAPPER.

7. *Cicero Cornelii.*] Ambiguum est, idne sit intelligendum de *caussa* Cornelii illius, qui proditionis accusatus fuit; an vero de *caussa* Cornelii Balbi; si quidem utrobique miram præstitit eloquentiam & ornatum Cicero. TURNEB. Ego pro C. Cornelio, qui majestatis imminutæ fuit

cero Cornelii: [8] qui non assecutus esset, [9] docendo judicem tantum, & [10] utiliter demum, ac [11] Latine, perspicueque dicendo, ut populus Romanus admirationem suam non acclamatione tantum, sed etiam plausu confiteretur. Sublimitas profecto, & magnificentia, & nitor, & auctoritas expressit [12] illum fragorem. Nec tam insolita laus esset prosecuta dicentem, si usitata, & cæteris similis fuisset oratio. Atque ego illos credo, qui aderant, nec sensisse, quid facerent, nec sponte judicioque plausisse, [13] sed velut mente captos, &, quo essent in loco, ignaros erupisse in hunc voluntatis affectum. Sed ne *caussæ* quidem [14] parum confert idem hic orationis ornatus. Nam qui libenter audiunt, & magis attendunt, & facilius credunt; plerumque ipsa delectatione capiuntur; nonnunquam admiratione auferuntur. [15] Nam & ferrum affert oculis terroris aliquid, & fulmina ipsa non tam nos [16] confunderent, si vis eorum tantum, [17] non etiam ipse fulgor timeretur. Recteque Cicero his ipsis [18] ad Brutum verbis quadam in epistola scribit: *Nam eloquentiam, quæ admirationem non habet, nullam judico.* [19] Aristoteles [20] quoque eamdem petendam maxime putat. Sed hic ornatus (repetam enim) [21] virilis, fortis, & sanctus sit: nec effeminatam [22] levitatem, nec fuco eminentem [23] colorem amet: sanguine & viribus niteat. Hoc autem adeo verum est, ut, cum [24] in hac maxime parte sint [25] vicina virtutibus vitia, etiam qui vitiis utuntur, [26] virtutis tamen his nomen imponant. Quare [27] nemo ex corruptis dicat, me inimicum esse [28] culte dicentibus. [29] Non nego hanc esse vir-

accusatus, orationem, intelligi puto, quæ maximo applausu populi excepta est. Et certe popularis maxime hæc erat *caussa*: cum Balbi, de quo Regius capit, in privati hominis jure versaretur: cæterum, *prælatus est in caussa Cornelio Cicero*, habet Ald.

8. *Cum secutus esset.*] Varie hic locus legitur in exemplaribus: qua ex re facile colligitur esse corruptum; in aliis namque legitur *cum consecutus*; hic vero *cujus secutus*. Quorum neutrum sensui convenire videtur. Quod si leviter immutandis verbis emendare depravata licet, *cujus* loco, duæ dictiones *qui non*, cum syllaba *as*, mihi adscribendæ videntur hoc modo: *Qui non assecutus esset*, &c Sic enim perspicuus est sensus, nec quicquam verborum tollitur, quæ oblita ac potius erasa in quibusdam exemplaribus sensum minus aptum, minusque absolutum reddunt. Quidam enim vir insignis, cum aliter hunc locum corrigere nesciret, decem verba ex hoc sensu eradere sibi permisit, quod quidem nimiumæ est magnæ arrogantiæ. Sic enim legit: *Consecutus dicendo, ut populus Romanus admirationem suam non acclamatione tantum, sed etiam plausu confiteretur.* Hoc vero mihi non corrigere, sed corrumpere libros videtur. REGIUS. *Nec consecutus esset docendo*, &c. Ald. *qui non assecutus esset docendo*, &c. Vidov. Steph. Basil *qui non assecutus est docendo*; Colin. *cum secutus* (pro *assecutus*) *esset docendo, ut populus Romanus*, &c. MS. Bodl. *consecutus esset docendo, ut P. R.* &c. MSS. Alm. Voss. sec. *cum assecutus esset docendo, ut P. R.* Obrecht. marg. Sich. Basil. *consecutus docendo*; Andr. non ausus fui tot verba expungere: quæ, licet abesse possent, non tamen plane supervacua mihi videntur, & otiosa. BURMAN.

9. *Docendo judicem tantum.*] Si solummodo judicem validis argumentis (quæ materia est *inventionis* oratoriæ) docuisset. CAPPER.

10. *Utiliter demum.*] Id est, solummodo utiliter ad *caussam* obtinendam; nam τὸ *demum* in Fabio sæpe pro τῷ *solum* usurpatur. CAPPER.

11. *Latine, perspicueque dicendo.*] Si Latine & perspicue solummodo dixisset; si ejus oratio duas tantum priores *elocutionis* dotes, latinitatem videlicet & perspicuitatem habuisset; sed ornatu (quæ tertia est & præcipua virtus *elocutionis*) caruisset. CAPP.

12. *Illum fragorem.*] Hoc est, acclamationem & plausum, de quibus paulo supra. CAPP.

13. *Sed velut mente.*] *Sed* deest in Voss. secund.

14. *Parum conferat.*] *Confert* legendum est. REGIUS. *Conferat*: Voss. sec Locat.

15. *Nam & ferrum affert oculis.*] Vide Vegetium libr. II. cap. 14. & nostrum lib. x. cap 1. Jan. Gebhard. Crepund. lib. III. cap. 2. pag. 107. PAREUS. Cæterum hic τὸ *ferrum* est gladius, ensis ex ferro, &c.

16. *Confunderent.*] Conturbarent, perturbarent.

17. *Non etiam ipse fulgor.*] Antiqui fulgura & fulminum fulgorem summopere timuerunt, solebantque ea *poppysmis* (ut ait Plinius) adorare; opinor, quo averterent malum TURNEB. *Fulgor tantum timeretur*] *Tantum* iterato positum, ut redundans, omnino eradatur. REGIUS.

18. *Ad Brutum.*] Est ex epistolis ad Brutum fragmentum: *quadam epistola*: Voss. sec. Obrecht.

19. *Aristoteles*] Maxime Rhetor. ad Theodecten, & ad Alexandrum. PHILAND.

20. *Quoque eamdem.*] *Eamdem* non habet V. C. Alm.

21. *Virilis.*] *Viri, sed fortis*; Voss. secund. *& fortis*; Obrecht.

22. *Levitatem.*] Τὴν λειότητα, non vero τὴν κουφότητα intellige. CAPP.

23. *Colorem manet.*] Sic quidem legitur, præterquam quod in quibusdam exemplaribus scriptum est, *& fuco eminentium colorum manet*, sed corrupte. Neque enim copula *&* dissimiles casus connectere solet. Hic vero unius verbi levi immutatione corrigitur hic sensus, qui nullo pacto a solœcismo defendi antea poterat. *Manare* namque, cum absolutum sit, cum accusativo citra præpositionem jungeretur, quod vix Poetæ permitteretur, nedum oratori. Quare, loco illius *manet*, hoc verbum *amet* reponatur, *levitatem* etiam pro *lenitatem*, ac, loco illius copulæ *&*, *nec* locetur, hoc modo: *nec effeminatam levitatem, nec fuco eminentem colorem amet.* Est enim translatio a mulieribus sumpta, quæ & vellendo corpora molliora leviaraque reddunt, & fucando rubicundiora. REGIUS. *Et fuco e. c. amet*; Voss. sec. *& fuco em. col. manet*; Locat. Ald. *nec fuco eminentem colorem habeat*; marg. Basil. *& fuco eminentium colorem amet*; Obrecht. Ego *eminentem colorem* minime mutarem; similiter enim Petronius cap. CXVIII. *Curandum ne sententiæ emineant extra corpus orationis, sed intexto vestibus colore niteant*: & ita *eminentiora*, quibus *reductiora* opponuntur, in pictura noster laudat lib. XI. cap. 3. ubi vide & Jun. de Pictur. lib. III. cap. 3. BURMAN.

24. *In hac maxime parte.*] *Maxima*; Voss. sec.

25. *Vicina virtutibus vitia.*] Quæ una cum virtutibus irrumpent; quia mala bonis adhærent, & in animis hominum potentiora sunt. Vide Lact. lib. I. cap. 20. Juven. Sat. XIV.

Fallit enim vitium specie virtutis, & umbra.

nec abs re Ovid. de Remed. 323.

Et mala sunt vicina bonis; errore sub illo
Pro vitio virtus crimina sæpe tulit.

Basilius M. de vera virginitate: *Proxima enim, & velut contigua junctis Gentiles quoque aiunt vitia esse virtutibus.* ALMELOV.

26. *Virtutis nomen imponant.*] Cognata his sunt verba Lactantii lib I. cap. 18. de primis Diis: *Qui enim, gloriæ specie capti, sceleribus suis nomen virtutis imponunt.* TURNEB.

27. *Nemo ex corruptis.*] Corruptos vocat, qui sententiolas & acumina sectando nimia cultus affectatione, & quasi muliebribus lenociniis, veræ & masculæ eloquentiæ dignitatem corruperant: quod vitium ætate Fabii maxime invaluerat. ROLLIN.

28. *Culte dicentibus.*] *Dicentibus* legatur. REGIUS.

29. *Non nego hanc.*] *Non hanc esse virtutem*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. & ante Regium etiam ita legebatur. Fæ

tutem ; sed [30] illis eam non tribuo. [31] An ego fundum cultiorem putem, in quo mihi quis ostenderit lilia & violas, & amœnos [32] fontes surgentes, quam ubi plena messis, aut graves fructu vites erunt? [33] Sterilem platanum, [34] tonsasque myrtos, quam [35] maritam ulmum & uberes oleas præoptaverim? [36] Habeant illa divites: licet. Quid essent, si aliud nihil haberent? [37] Nullusne ergo etiam fructiferis adhibendus est decor? quis negat? Nam & in ordinem certaque intervalla [38] redigam eas arbores. [39] Quid enim illo quincunce speciosius, qui, in quamcumque partem spectaveris, rectus est? Sed protinus in id quoque prodest, ut terræ succum [40] æqualiter [41] trahant. Surgentia in altum cacumina oleæ ferro coercebo : [42] in orbem se formosius fundet, & protinus fructum ramis [43] pluribus feret. [44] Decentior equus, cujus [45] adstricta sunt ilia ; [46] sed idem velocior. Pulcher aspectu [47] sit athleta, cujus [48] lacertos exercitatio expressit; [49] idem certamini paratior. [50] Nunquam vera [51] species ab utilitate dividitur. Sed hoc quidem discernere, modici judicii est. [52] Illud observatione dignius, quod hic ipse [53] honestus ornatus pro materiæ genere

bii sensus est: *vi culte & ornate dicere*, non nego unam esse ex oratoris virtutibus. CAPPER.

30. *Illis.*] Corrupta oratoribus, quos eruditus Rollinus nativis coloribus mox depingebat. CAPPER.

31. *An ego fundum*] Eos, quos appellant *hortos Adonidis & hortos coronamentarios*, comparat lascivæ & nimis cultæ elocutioni : fundos autem fructuosos comparat ornatui virili. TURNEB.

32. *Fontes surgentes*] *Scaturientes* ; Basil.

33. *Sterilem platanum.*] Olim platanus, alioqui sterilis, in deliciis tamen habebatur Magnatum, propter solam umbram Vide Plinium lib XII. I. TURNEBUS. Virgil II. Georg. 70. *steriles platanos* vocat. PHILAND. ut & Ovid. de Nuc.

At postquam platanis, steriles præbentibus umbras,
Uberior quavis arbore venit honos.

34. *Tonsas myrti.*] Id est, quarum folia & rami nimis luxuriantes amputantur, ut elegantem præbeant speciem; ut Horat IV. Od. 4.

Duris ut Ilex tonsa bipennibus

Errare enim Marium lib. I. opinion. cap. 3. putamus, qui *tonsas valles* interpretatur *sylvosas, densas, herbosas* ; cum sint, ut recte Servius ad IV. Georg. 17. 7. non sylvosæ, sed in quibus falce frondes sunt resectæ, ut ita *tonsi mantelia villis* I. Æneid. 702. quorum longiores villi decisi sunt, & *tonsa olivæ folia.* III. Georg. 21. & *tonsa novalis* ibid. v. 71. & passim ita *tondere* prata & herbas pecora dicuntur. *Myrtos tonsas* autem opponit *intonsis*, ut Statius lib. IV. silv. 7. vocat, quæ fructus ferebant, & ex quarum baccis vinum myrtites fiebat. Vide Columel XII. 38. ex ligno autem hastæ & alia, cum tonsæ tantum ad speciem essent BURMAN.

35. *Maritam ulmum.*] *Maritam* appellant, quia ulmis vites adjunguntur, ut docet Virgil. in Georg. I. 2. PHILAND Catul. Carm. Nup.

At si forte eadem est ulmo conjuncta marito, &c.

ALNELOV. Ita contra *cælebs platanus.* Horatiu II. Od 15. ubi vide Scholiastas.

36. *Habeant illa divites: licet. Quid essent, si &c.*] Lectionem non eclabo aliam, quæ horum verborum esse posset, interpunctionem hujusmodi : *habeant illa divites : licet quid essent?* &c. quasi scripsisset Fabius, *quanquam quid essent?* cui quidem interpunctioni plurimum favent editiones Vasc. Steph. Rollin. CAPPER.

37. *Nullusne ergo etiam.*] *Etiam* deest in Voss. sec.

38. *Redigam eas arbores.*] Ita MSS. Bodl. Alm. Ande. Ald. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Oxon. Obrecht. qui tamen in curis secundis *meas*, ut Voss. sec. & Leidensis editio : sed male ; respicit enim *fructiferas*, quæ, licet non ad deambulationem, ut infructuosæ arbores (vid. leg. XIII. §. 4. ff. de usufr.) sint positæ, tamen ordine certo & decore ponendæ sunt : *m* litera repetita ex ultima syllaba verbi *redigam.* BURMAN.

39. *Quid illo quincunce speciosius, quid in q. p. s. rectius est.*] *Enim* particula mihi videtur adscribenda, & *qui*, litera d erasa, & *rectus*, vocali *i* expuncta, ut legatur, sensus exposcit: *Quid enim illo quincunce speciosius, qui, in q. p. s. rectus est.* *Quincunx* autem hoc loco dicitur spatium quinque unciarum, quod inter hortorum arborea relinqui consuerit, ut & Xenoph in Cyrop & Cicer. in Senect. cap. XVII. testantur. *Uncia* enim non solum ponderibus, sed etiam mensuris adhibetur : hæc autem de secundo Virgil. Georg. 284. sumpta videntur :

Omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
Non animum modo uti pascat prospectus inanem :
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra. REGIUS.

Quincunx est, cum ita arbores conseruntur, ut primus ordo cum secundo efficiat *quincuncialem formam*, *id est*, *formam V literæ Latinæ* : tum autem & directi versus sunt, & æqualia intervalla : est autem hic locus expressus ex loco Virgiliano. TURNEB. *Quid, in quamc. p. s. rectius est?* Ald. Basil. Colin. quæ lectio mihi minime displicet : *enim in quincuncem disponere*, dixit & Columel lib. III. cap. 13.

40. *Æqualiter.*] *Æqualitate* ; V C. Alm.

41. *Trahant.*] Arborea illæ fructiferæ in quincuncem dispositæ.

42. *In orbem se fundam*] *Fundet* mihi legendum videtur, ut modi similes & numeri copulentur. REGIUS. *Ferro coërcendo in orbem s. f. fundant* ; Locat.

43. *Pluribus feret.*] *Pluribus & feret* ; Voss. sec. forte *efferet.*

44. *Decentior equus.*] Xenophon in *Oeconomico*, & Cicero in *Catone.*

45. *Adstrictus ilia*] *Adstricta* legendum esse, ne admonitione quidem dignum videtur : *sunt* vero verbum est adscribendum hoc modo : *cujus adstricta sunt ilia.* REGIUS. *Cujus adstrictus ilia* ; Locat. *cujus adstricta ilia* ; Voss secund. Columel lib. VI. cap 29. inter ea, quæ in forma equi requirit, numerat *ventrem substrictum.* Vide Cerdam ad Virgil. III. Georg. 81. & ita *succincta pinnas* Ovid. XV. 603. ubi vide Heins.

46. *Si idem velocior.*] *Sed idem* ; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Obrecht. quod placet : non intellexerunt vim particulæ *sed* librarii, qui putabant, ea posita, aliquid demi & imminui ex iis, quæ præcesserant. Si enim dixisset, *non decentior*, *sed velocior*, recte ita processisse oratio videri poterat : sed ignari antiquæ elegantiæ, *si* supposuerunt ; *sed* enim hic pro *sed etiam* ponitur, & elegans *ellipsis* est particularum *non modo* in præcedentibus, ut integer sit sensus : *non modo decentior equus, cujus sunt ilia adstricta, sed idem velocior.* De qua vide egregie Victor. ad Cicer. III. ad Att 15. *sed* pro *sed etiam* sæpe a Cicerone quoque poni, docuit Manut. ad Cicer. I. ad Famil. 6 BURMAN.

47. *Sit athleta.*] *Sit* ; Basil.

48. *Lacertos expressit.*] Vide supr. ad cap I. hujus libri, lib. XII. cap. 10. dixit *lacertos exercitatione constringere.*

49. *Idem certamini.*] *Sed idem* Vas. os. recte, ut in præcedenti exemplo.

50. *Nunquam vera species.*] *Nunquam vero species* ; MS. Bodl. Vasc. Steph. marg. Sich. Basil. *mera species* ; V C. Alm. & Locat fortasse recte : ut, si nihil aliud, nisi sola species, adsit, non sufficiat, sed ea cum utilitate debeat esse conjuncta. De voce *merus* vide Pincier. parerg. lib. IV capp. 43. & 44 & ita *verus* & *merus* in MSS confundi, patet ex notis Jureti ad Symmach. I. Epist. 25. BURMAN.

51. *Species.*] Τὸ εἶδος, decor. CAPPER.

52. *Illud observatione dignius.*] Docet ornatum variari pro caussarum ratione ; alium siquidem flagitat *caussa demonstrativa*, alium *caussa deliberativa.* Ait præterea in ipsis *caussis* ornatum variari pro re ; res enim tenuis alium postulat ornatum, gravis alium. TURNEBUS.

53 *Honestus orator materia genere.*] Ut *ornatus*, non *orator*, legatur, ac *pro* præpositio adscribatur, sensus exposcit hoc modo : *Quod hic ipse honestus ornatus pro materiæ genere*, &c. REGIUS. *Honestus orator materiæ* ; Locat. *honestus*

[54] debet

[54] debet esse variatus. Atque, ut a prima divisione ordiar, non idem *demonstrativis*, & *deliberativis*, & *judicialibus caussis* conveniet. [55] Namque illud genus, [56] ostentationi compositum, solam petit audientium voluptatem; ideoque [57] omnes dicendi artes aperit, ornatumque orationis exponit; ut qui non insidietur, nec ad victoriam, [58] sed ad solum finem laudis & gloriæ tendat. Quare quidquid erit [59] sententiis populare, verbis nitidum, figuris jucundum, [60] *translationibus* magnificum, [61] compositione elaboratum, velut [62] institor quidam eloquentiæ, intuendum, & pene pertractandum dabit. Nam eventus ad ipsum, non ad *caussam*, refertur. At, [63] ubi res agitur, & vera dimicatio est, [64] ultimus sit famæ locus. [65] Præterea [66] non debet quisquam, ubi maxima rerum momenta versantur, de verbis esse solicitus. Neque hoc eo pertinet, ut [67] in his nullus sit ornatus; sed uti pressior & severior, [68] eo minus confessus, præcipue [69] ad materiam accommodatus. Nam & [70] suadendo sublimius aliquid senatus, concitatius populus, & in judiciis publicæ capitalesque *caussæ* poscunt accuratius dicendi genus. [71] At privatum consilium *caussas*que [72] paucorum, ut frequenter accidit, calculorum, purus sermo, & dissimilis curæ magis decuerit. [73] An non pudeat certam creditam pecuniam [74] periodis postulare? [75] aut circa stillicidia [76] affici? [77] aut in mancipii redhibitione sudare? Sed ad propositum. [78] Et quoniam orationis tam ornatus, quam perspicuitas, aut in singulis verbis est, [79] aut in pluribus positus; quid separata, quid conjuncta exigant, consideremus. Quanquam rectissime traditum est, perspicuitatem propriis, ornatum [80] *translatis* verbis magis

ornator materia; Voss. sec. *honestius oratoris genere debet*; V. C. Alm. forte absorpta una fuit vox ob affinitatem literarum, & legendum: *Quod hic ipse bonus ornatus oratoris pro materiæ genere debet esse variatus* BURMAN.

54. *Debet esse variatus.*] *Decet variatus*; Obrecht.

55. *Namque illud genus*] *Epidicticum genus*, quod ad solam comparatum est ostentationem, liberrimum admittit ornatum, ut docuit Fabius lib. III. Unde Aristoteles in hoc potissimum genere putat educandos eos, qui ad eloquentiam aspirant. Generi autem *epidictico* magna ex parte *demonstrativum* subjicitur. TURNEB.

56. *Ostentationis compositum.*] *Ostentationi* legatur. *Demonstrativum* autem genus ad ostentationem maxime videtur esse comparatum. REGIUS.

57. *Omnes dicendi artes.*] *Decendo*; Voss. sec.

58. *Sed ad solum finem laudis & gloriæ tendat*] Ita nos: ita & omnes codices saniores. *Sed ad solam fidem laudis & gloriæ tendat*, editionis Lugdunensis lectio: digna omnino, quæ rejiciatur, cum neque sensum habet, nec auctoritatem. GIBSON.

59. *Sententiis populare*] Ταῖς διανοίαις δημώδης, vulgare, quod ad sensus & mentis conceptus attinet, communi omnium intellectui accommodatum. CAPPER.

60. *Translationibus.*] Ταῖς μεταφοραῖς, *metaphoris*, immo & cæteris tropis. CAPPER.

61. *Compositione.*] Τῇ τῶν ὀνομάτων συνθέσει (ut loquitur Dionysius Halicarnass. in peculiari de hac re opusculo) id est, apta vocabulorum collocatione CAPPER.

62. *Institor.*] Elegans hæc comparatio, qua & utitur infr. lib. XI. 1. Quo spectarunt jam præcedentia illa verba: *Artes aperit*, & *ornatum exponit*, & nunc *intuendum*, & *pene pertractandum dabit* Ita enim merces suas exponere, & emptores allicere solebant institores. Ovidius I. Art. 421.

Institor ad dominam veniet discinctus emacem,
Expedit merces, teque sedente, suas.
Quas illa inspicias, sapere ut videare, rogabit. &c.

Illud vero *pertractare* spectat etiam mangones, qui exponebant nudas ancillas, ut inspicerent & pertractarent emtores: quo respicit Sueton. Aug. 69. *Et conditiones quæsitas per amicos, qui matres familias & adultas ætate virgines denudarent, atque perspicerent, tanquam Toranio mangone vendente.* Ubi vide Casaub. BURMAN.

63. *Ubi res agitur & vera dimicatio est*] Cum oratio in genere *deliberativo* habetur, ubi agitur de gravis momenti negotio; itemque in genere *judiciali*, ubi actor & reus de bonis & ipsa vita dimicant. CAPPER.

64. *Ultimus sit famæ locus.*] Famæ suæ rationem postremo demum habeat orator. In edition. Steph. & Rollin. pro *sit* *fit*, legitur *fit* cum levissimo sensus discrimine. CAPP.

65. *Propterea*] *Præterea*; Vallæ lib. Voss. secund. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. & ita jam Philander emendavit.

66. *Non debet quidem*] *Quidem* sane in aliis quoque legitur exemplaribus: sed, *quisquam* ut legatur, sensus exposcit. REGIUS. *Non debet quidem*; V. C. Alm. *non debet quidem*; Voss. sec. Locat.

67. *In his.*] In orationibus generis *deliberativi*, vel etiam *judicialis*, ubi (ut ait Fabius) *res agitur & vera dimicatio est*. CAPPER.

68. *Eo minus*] *Eo* Rollino supervacuum, & ex superiori versu irrepsisse videtur: *& minus*; Obrecht.

69. *Ad materiam accommodatus.*] *Præcipue materia accommodatus*; V. C. Alm. forte pro *materiæ*.

70. *Suadendo.*] In *suasoriis*, seu *deliberativi* generis oratione. CAPPER.

71. *Ad privatum consilium caussas paucorum.*] Unius literæ immutatione sæpenumero totus confunditur sensus; nisi enim *At* legatus, & particula *que* adscribatur, integer sensus non percipitur, hoc modo: *At privatum consilium caussasque.* REGIUS. Hæc porro verba *privatum consilium* designant *suasorii* generis orationem, quæ ad privatum quempiam dirigatur. CAPPER.

72. *Paucorum calculorum.*] Ubi pauci sunt judices, qui suffragium ferant.

73. *An non pudeat.*] *At*; Voss. sec.

74. *Periodis postulare.*] *Oratione periodis confusa postulare*; marg. Basil.

75. *Aut circa stillicidia.*] Cicer. *Orat.* cap. 22. *Quam enim indecorum est, de stillicidiis cum apud unum judicem dicas, amplissimis verbis, & locis uti communibus; de majestate vero populi Romani, submisse & subtiliter?* Videtur ex scriptoribus antiquis Romanis, quotidianam litem fuisse ex stillicidio. Vide & Martial. VI. Epig. 19 Lactant. lib. de falsa religione cap. I. ALMELOV.

76. *Affici.* Animi affectibus commoveri. CAPPER.

77. *Aut mancipia redhibitione suadere.* Hoc ita depravatum est, ut nullus integer sensus eliciatur. Quid enim est, *mancipia redhibitione suadere?* sic autem mihi corrigendum videtur, ut *in* præpositio adscribatur, & *a* vocali in *i* conversa, *mancipii*, legatur; *suadere* expungatur, ac ejus loco, *sudare*, haud dissimile verbum, reponatur hoc modo: *Aut in mancipii redhibitione sudare*, hoc est, in agendo tanta uti vehementia, ut sudorem emittas. REGIUS. Leg. *aut in mancipii redhibitione sudare*. quid sit autem *redhibere*, habes leg. 21. ff. de ædilit. ed. PHILANDER. *Aut mancipia redhibitione suadere*; Locatel *aut man in pia e. sudare*; Voss. secund. *in mancipii redhibitione suadere*; V. C. Alm. Ita *sudare* & *suadere* permutari in codicibus Lucretii lib. 2. 173 notavit Lambin. & Claudiani III. Cons. Hon. 146. Heinsius *sudare* vero proprium declamatoribus esse, vidimus ad Petron. cap. 112. & XLIV. *Redhibitione.*] Redhibitio *est ex ædilitio edicto, cum quis tibi vendidit servum vitiosum aut morbosum, petisque ut tibi pretium reddat, & servum recipiat.* TURNEB.

78. *Et quoniam.*] *Et* deest in Voss. sec.

79. *Aut in pluribus positus.*] Licet proxime præcedat *perspicuitas*, prævalet tamen masculinum genus, de quo ad Ovid. IV. Met. 177. latius agemus. BURMAN.

80. *Translatis verbis.*] Id est, *metaphorice* seu *tropice* sumptis. CAPPER.

egere: [81] sciamus inornatum esse, quod sit improprium. [82] Sed cum idem frequentissime [83] plura significent, quod συνωνυμία vocatur, jam sunt [84] aliis alia honestiora, sublimiora, nitidiora, jucundiora, vocaliora. [85] Nam ut syllabæ e literis melius sonantibus clariores sunt, [86] ita verba e syllabis magis vocalia; &, [87] quo plus quæque spiritus habet, [88] auditu pulchrior. Et quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, ut aliud alii junctum melius sonet. [89] Diversus est tamen usus. Nam [90] rebus atrocibus verba etiam ipso auditu aspera magis [91] conveniunt. In universum quidem, [92] optima simplicium creduntur, quæ aut [93] maxime exclamant, aut sono sunt jucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, [94] nec sordidis unquam [95] in oratione erudita locus. Clara illa atque sublimia [96] plerumque materiæ modo cernenda sunt. [97] Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi. [98] Et quæ humilia circa res magnas, apta circa minores videntur. [99] Et sicut in oratione nitida [100] notabile est humilius verbum, & velut macula; ita [101] a sermone tenui sublime nitidumque discordat, fitque corruptum, quia [102] in plano tumet. Quædam non tam ratione, quam sensu judicantur; ut illud,

[103] ——— *Cæsa jungebant fœdera porca*

fecit elegans, fictio nominis: quod si fuisset *porco*, vile erat: in quibusdam ratio ma-

81. *Sciamus inornatum esse.*] Proprietas maxime ad perspicuitatem pertinet: eadem tamen facit orationem ornatam: quod apparet ex contrario, quia improprium facit orationem inornatam. TURNEB.

82. *Sed cum idem.*] Cum propria verba plura sunt, item eandem significantia, quæ *polyonyma* & *synonyma* vocantur, pertinet ad ornatum, ut habeatur verborum delectus: hoc autem præceptum sumptum est ex *Part.* Cicer. TURNEB.

83. *Plura significet.*] *Significent* est legendum, ut intelligamus idem a pluribus significari, quæ *synonyma* dicuntur. REGIUS. Idem Philander notavit.

84. *Aliis alia honestiora.*] Vide Ciceron. in *Partitionibus.* PHILAND. *Alia* omittit V. C. Alm.

85. *Nam ut syllabæ.*] Verborum vocalitas, gravitas, sublimitas pendet a literis & syllabis, ut docet Dionysius Halicarn. Eodem quoque modo compositionis dignitas pendet a dictionum suavitate, & apta copulatione & collocatione. TURNEB.

86. *Ita verba e syllabis.*] Hoc est, ita etiam vocabula, si e syllabis melius sonantibus componantur, fiunt magis vocalia. CAPPER.

87. *Quo plus quæque spiritus habet.*] Syllaba quo plus habet pronunciationis, soni, vocalitatis, eo fit pulchrior auditu. Hic τὸ spiritus est aeris pulsus, qui vocem ipsam & sonum efficit: hinc *verbum* dicitur quasi *verberatus* aeris. CAPPER.

88. *Auditu pulchrior.*] Aut *auditur*, aut, quod magis probo, *pulchrior* mihi legendum videtur. REGIUS. *Pulchrius* MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

89. *Diversus est tamen usus.*] Hic monet Fabius, varium esse horum verborum usum pro materiæ ratione: itaque nonnunquam *aspera* verba quadrant, nonnunquam clara, nonnunquam humilia, semper tamen honesta conveniunt. TURNEB. *Tamen est*: Obrecht.

90. *Rebus atrocibus verba ipso auditu aspera.* Sic apud Virgil. Æneid. III. 658.

Monstrum horrendum, informe, &c.

& apud Homerum Odyss. ι. 71.

Τριχθά τε τετραχθά διέσχισεν ἲς ἀνέμοιο.

CAPPER.

91. *Conveniunt.*] *Conveniunt*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

92. *Optima simplicium.*] Ea sunt propria vel nativa, ut alibi auctor vocat, quæ nec sine caussa hic *optima* dicit: Ἑκάστου γὰρ δὴ ἴδιον τι, καλόν ἐστι: *quod uniuscujusque vel proprium est, id pulchrum est.* Lucian. de conscrib. Histor. ALMELOV.

93. *Quæ aut maxime exclamant, aut sono sunt jucundissima.*] Hæc deerant in MSS. Ald. & Voss. sec. in quo præterea desiderantur *&* *honesta quidem*; sed legitur *quibus turpibus*. *Maxime exclamant.*] Id est, vocalissima sunt, maxime sonora, &c. CAPPER.

94. *Nec sordidis.*] Supr. cap. 2 *nam & obscœna vitabimus, & sordida, & humilia.* ALMEL.

95. *In oratione erudita.*] *In oratione edita*: Voss. sec.

96. *Plerumque materia cernenda.*] *Modo* ut adserrbatur, sensus exposcit; & ita in quibusdam legitur exemplaribus, ut sit *materiæ modo.* REGIUS. Non habent *modo*: V. C. Alm. Locat. In Voss. sec. tota hæc periodus *clara &c. sunt*, desiderabatur. *Cernenda sunt.*] Ex rerum, quæ tractantur, natura & qualitate dijudicanda sunt & æstimanda. CAPPER.

97. *Quod enim.*] *Enim* deest in Voss. sec. *Quod enim alibi.*] *Enim* non est in MSS. Alm. Voss. sec.

98. *Et quæ humilia.*] *Quæ* legendum esse, ne admonendum quidem videtur. REGIUS.

99. *Et sicut in oratione.*] Orationi opponit sermonem. PITHOEUS. Vide lib. 1. cap. 2. in fin.

100. *Notabile.*] De hoc verbo vide Casaub. ad Sueton. Cæs. XLV. qui notat frequens fuisse posterioris ævi scriptoribus: sed hic in malam partem, pro quod notari & reprehendi meretur, sumitur, ut & aliquoties Tacitus utitur: similiter fere Sueton. Aug. 87. *Quotidiano sermone quædam frequenter & notabiliter usurpare.* Usus tamen & Cicero lib. v. Epist. 12. *si vero exitu notabili concluduntur*: & Ovid. I. Met. 169.

Lactea nomen habet, candore notabilis ipsa.

BURMAN.

Dicitur itaque hic *notabile*, quasi nota censoria dignum. CAPPER.

101. *A sermone tenui.*] A stylo, ut aiunt, simplici. CAPPER.

102. *In plano tumet.*] Τὰς ἐξοχὰς, *eminentias* facit in loco plano, æquo, æquabili. &c. CAPPER.

103. *Cæsa jungebant fœdera porca.*] Humile fuisset, si *porco* dixisset, quanquam Servius existimat abusum esse Virgilium nomine. Nam *porcus* in fœderibus cæditur, *non porca*: sed forte respexit succidaneam hostiam, quia si *mas* non litabat, immolabatur *femina*. TURNEB. Servius in eum locum: *Falso ait* Porca; *nam ad hoc genus sacrificii porcus adhibebatur. Ergo aut usurpavit genus pro genere; ut timidi venient ad pocula damæ.* PITHOEUS. Est ea lib. VIII. 641. & Erythræus in Indice notavit, Festum etiam in voce, *Porci effigies*, porca cæsa firmata fœdera fuisse, docuisse. Vide & Taubmanni notas. Et ita Porphyr. ad Horat. 1. od. 14.

Seu poscat agna, sive malit hædo.

attende feminino genere agnam maluisse dicere, quam agnum; secundum illud Virgilii: & cæsa jungebant fœdera porca. *Nescio enim quomodo quædam elocutiones per femininum genus gratiores fiunt.* Quod vero Turnebus propter succidaneam hostiam notat hoc fieri, frustra est, licet & ita Torr. ad Horat. Epod. 12. 22. ubi *intactus boves* dixit; cum melior sit altera ratio, quam idem adducit Torrentius, Poetas feminino genere uti, ubi de hostiis sermo est, licet agant de animali masculo. Sic & Ovid. II. Fast. 655. ex MSS.

Spargitur & cæsa communis terminus agna,
Nec queritur, lactens cum sibi porca datur.

Sed & alias sæpe animalia feminino genere efferunt; & ita *cerva* cum cornibus intelligenda, apud Valer. Flac. VI. 70 ubi nos aliquando pluribus. BURMAN. Forte etiam τὸ *porca* elegantius est τῷ *porco*, quia litera hæc [A] vocalior & soni jucundioris, quam τὸ O. qua de re lege sis Dionysium Halicarnass. in opusculo περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων συνθέσεως, *de vocabulorum collocatione.* CAPPER.

nifesta est. Risimus, & merito, nuper poëtam, qui dixerat:

[104] *Prætextam in cista mures rosere camilli.*

At Virgilii miramur illud:

——— *Sæpe exiguus mus.*

Nam *epitheton* [*exiguus*,] [105] aptum proprium effecit, ne plus exspectaremus, & casus singularis magis decuit, & clausula ipsa unius syllabæ, non usitata, addidit gratiam. [106] Imitatus est itaque utrumque Horatius:

[107] ——— *Nascetur ridiculus mus.*

Nec augenda semper oratio, sed [108] submittenda nonnunquam est. Vim rebus [109] aliquando & ipsa verborum humilitas affert. An, cum [110] dicit in Pisonem Cicero, [111] *Cum tibi tota cognatio in sarraco advehatur*, incidisse videtur in sordidum nomen, non eo contemptum hominis, [112] quem destructum volebat, auxisse? Et alibi: *Caput opponis, cum eo* [113] *coruscans.* [114] Unde interim grati idiotis joci; qualis est ille apud M. Tullium: [115] *Pusio, qui cum majore sorore* [116] *cubitabat.* Et, [117] *Cn. Flavius, qui cornicum oculos confixit.* Et pro Milone illud: [118] *Heus ubi Ruscio?* &, pro Vareno:

104. *Prætextam.*] Peccavit ille Poëta dupliciter, tum quod incidit in *amphiboliam*, tum quod in re gravi, nomine est usus humili. Igitur aliquo *epitheto* humilitatem nominis debuit sublevare; quemadmodum vicissim Virgilius, cum rem subtilem & tenuem describeret, addito *epitheto* tenuiorem fecit & humiliorem. TURNEB. Ridiculus erat Poeta ideo, quod mures *camillos* vocaret, cum *camilli* sint pueri, & ideo parvi & exigui; cum Virgilius rectius & sine stulta adfectatione *exiguus mus* dixerit. Scalig. ad Festum in voce *Camilli* citat *prætextum*, nisi sit error Operarum. Nam *prætextam* etiam Servius ad Virgil. I. Georg. 181. ubi idem observat, quod hic Fabius. BURMANNUS.

105 *Aptum proprium.*] *Aptatum proprium*: Obrecht.

106. *Imitatus est utrumque.*] Tum quod ad *casum* singularem attinet, tum quod ad unius syllabæ clausulam CAPPER.

107. *Nascetur.*] Art. Poet 139.

108. *Submittenda.*] Deprimenda, extenuanda per verborum humilitatem. CAPPER.

109. *Aliquando & ipsa.*] *Aliquando ipsa*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat Ald. Obrecht.

110. *Dicit in Pisonem Cicero* [Extat quidem hæc oratio; sed mutilato tamen initio, cujus particulæ in Ciceronianarum orationum fragmentis reperiuntur. CAPPER.

111. *Cum tibi tota, &c.*] *Sarracum* appellant vehiculum, quo graviora gestantur onera: est autem verbum sordidum & mechanicum: sed ita amplificavit turpitudinem Pisonis, qui omnia bona abligurisset, ut totam familiam cum supellectile uno curru veheret. TURNEB. *In serraco*: Locat Ald. Colin. Gryph De *sarraco* late agit Scheffer. libr. II. de re vehic. cap. 31 ubi refutat Turnebum, qui mechanicum esse verbum notavit, cum sit peregrinum & barbarum, & ipsum genus vehiculi, quo non elegantiores, sed agrestes utebantur, qui plaustris & sarracis omnem familiam vehebant, ut ex Tibul. I. XI. 51. docet

Rusticus e lucoque vehit, male sobrius ipse
Uxorem plaustro progeniemque domum.

Cæterum MSS Alm. Voss. sec. habebant, *cognatio sarraco advehatur*. BURMAN. His adde Sisennam qui lib. IV. Histor. sic scribit apud Nonium Marcellum: *Impedimenta collocant omnia, construunt carros, & sarraca crebra disponunt*; & Fortunatianum, cujus hæc sunt verba pag 70. Rhetor. Pithœan. *Vulgaria ergo quæ sunt? quibus utitur vulgus, id est, indoctis sine ratione atque lectione. Nam sunt quædam verba, quæ, quamvis obsoleta sint, tamen vitanda non sunt, si nimirum propria sunt, & illis melius expeditur oratio; ut Marcus Tullius &* sarracum (perperam editum erat *serracum*) *&* . . . . scalas *dicere non dubitavit.* CAPPER.

112. *Quem destructum volebat*] Ita loquitur & Val. Max. lib. VI. cap. III. ext. 3. *ut ad Xerxen, quem paulo ante destruxerat, non debitam sibi misericordiam perfugere necesse haberet. Destruere regnum* sæpe Justinus, & noster *destruere testes*: de quo ad lib. II cap 17. BURMAN.

113. *Coruscans.*] Verbum hoc opilionum est, a Comicis tamen usurpatum, & a Cicerone quoque Dicitur autem de arietibus, cum adversis cornibus & frontibus incurrunt. Dicitur etiam *arietare.* TURNEB. Scribe *cum eo coruscans*, quod solent arietes, cum frontem fronti opponunt PHILAND. *Consciam*; MS. Bold. Andr. Venet. Ald. Colin Gryph. *caput oppositionis cum eo conscians*: Voss sec. *tonsicam*; MS. Bal. marg. Sich. Basil. *coruscans*; Basil. De hoc verbo vide Bochart. Hieroz. part. I. lib. II. cap. 46. & Creech. ad Lucret II. 320. ubi tamen Lambinus *coruscant*, vel potius *corussant* defendit; a quo non alienus quoque G.santus in Indice; Becman. de Origin. Ling Lat. in *Conis* a Græco κόνις; ut sit in pulvere versari, ut athletæ solebant, quod & sequitur Martinius, & Vossius in Etymolog. quia pecudes ludentes ac concertantes aera pulvere implent. BURMAN

114. *Unde interim grati idiotis de quo qualis est ille apud*] Aut hic aliquid sensus necessarium deest, aut certe duæ hæ dictiones *de quo* sunt expungendæ REGIUS. *Unde in Timocratis dictis, de quo, qualis est ille*: Vallæ lib. Voss. sec. Ald. & marg. Vidov. (qui & *in cornicariis dictis*) & marg. Basil. nisi quod *Timocratis* babet.

115. *Pusio*] Pro Cœlio cap. 15.

116. *Dormitabat.*] *Cubitabat* recte in aliis legitur exemplaribus; sic enim Cicero REGIUS Dictio & humilis est & turpis: habet tamen ambiguitatem. Nam ita significatur puellus & catamitus. TURNEB. *Cubitavit*, Stephan.

117. *Fabius qui.*] Ita quidem legitur; sed *Flavius* legendum esse, facile ex oratione pro Muræna, cap. XI. unde hæc sumpta sunt, colligi potest REGIUS Scribe *& Cn. Flavius*: cornicum autem oculos configere, est vafros homines calliditate superare. PHILAND. Videtur proverbium fuisse vulgare idiotarum atque ipsius plebis. Est autem proverbii sensus, sese præstare aliqua in re aliis peritiorem & calidiorem. Existimat Erasmus ortum ab aliquo apologo; neque tamen, qui sit, commemorat. TURNEB. *Et Fabius qui*: Voss. sec. forte ortum proverbium a magis & sagis, quæ cornicum oculos effodiebant, magni & efficacis usus eos credentes in rebus magicis. Vide Broukh. ad Prop. IV v. 16. Utitur & hoc prov Macrob VII. Sat. 5 BURM. *Et Cn. Flavius.*] De hoc luculentum extat Pomponii in enchiridio testimonium, quod hodieque legitur in Pandectis titulo de origine juris: *Deinde ex his legibus actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent, quas actiones ne populus, ut vellet, institueret, certas solemnesque esse voluerunt, & appellabatur hæc pars juris, legis actiones; & ita eodem pene tempore tria hæc jura nata sunt Leges XII. tabularum; ex his fluere cœpit jus civile; ex iisdem legis actiones compositæ sunt Omnium tamen harum & interpretandi scientia & actiones apud Collegium Pontificum erant, ex quibus constituebatur, quis quoque anno præesset privatis; & populus prope centum annos hac consuetudine usus est. Postea cum Appius Claudius disposuisset, & ad formam redegisset has actiones, Cneus Flavius scriba ejus libertini filius surreptum librum populo tradidit; & adeo gratum id munus populo fuit, ut Tribunus plebis fieret & Senator, & Ædilis curulis. Hinc liber, qui actiones continet, appellatur jus civile Flavianum.* CAPPER.

118 *Heu tu Rufio.*] *Heus & Rufio* legatur. Est autem nomen servi, qui per quæstionem de cæde Clodii interrogatur. REGIUS. *Heus tu, Ruscio*; Ven. Ald. Gryph. Basil. & ita apud Ciceron pro Milon. cap. XXII. nunc editur, quanquam varient admodum scripti & editi codices. *Heus tu pusies* Voss. sec.

[119] *Erutius Antoniaster.* Id tamen [120] in *declamationibus* est notabilius, laudarique me puero solebat: [121] *Da patri panem*; & in eodem: *Etiam canem pascis.* Res quidem præcipue in scholis anceps, sed frequenter caussa risus, nunc utique, cum [122] hæc exercitatio, procul a veritate sejuncta, [123] laboret incredibili verborum fastidio, [124] ac sibi magnam partem sermonis [125] absciderit. Cum sint autem verba propria, [126] ficta, [127] *translata*; propriis dignitatem dat antiquitas. Namque & sanctiorem & magis admirabilem [128] faciunt orationem, quibus non quilibet fuerat [129] usurus; eoque ornamento acerrimi judicii P. [130] Virgilius [131] unice est usus. *Olli* enim, [132] & *quianam*, & [133] *mis*, & [134] *pone*, [135] pellucent & aspergunt illam, quæ etiam in picturis [136] est gratissima, vetustatis [137] inimitabilem arti auctoritatem. Sed [138] utendum modo, nec ex ultimis tenebris repetenda. Satis est vetus [139] *Quæso:* quid necesse est dicere? *Oppido*, quo sunt usi paululum tempore nostro superiores, vereor [140] ut jam non ferat quisquam: certe [141] *Antigerio*, cujus eadem significatio est, nemo, nisi ambitiosus, utetur. [142] *Ærumnas* quid opus est? tanquam parum sit, [143] si dicatur *labor.*

119. *Et Erutius * Antoniaster.*] Ex oratione pro Vareno sumptum est hoc exemplum, ut ait Priscianus. Nomina autem hujusmodi terminationis, & similitudinem & imitationem significant, quæ quidem humilia ac vulgaria sunt. REGIUS. *Pro Vareno*, quod addunt alii, non agnoscunt MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Ven. Locat. Ald. Sich. Vasc. Steph. Basil. Colin. Vidov. pro *Erutius*, Basil. marg. *Cornutus*. Vide orationis pro Vareno fragmenta in fragment. Ciceron.

120. *Cum in declamationibus.*] *Cum* particula, ut cessans & otiosa, expungatur. REGIUS.

121. *Da patri panem.*] Videntur esse verba cujusdam declamatoris, qui petebat ex lege, ut filius dives patrem aleret. unde subjecit, etiam *canem pascis*. Debes igitur pascere patrem: quanquam *canis* allegorice accipi potest pro adulatoribus & parasitis, quos nutriebat filius. TURNEB. Egregie hæc illustrantur illis Petronii cap. LVII. *viginti ventres pasco, & canem*; ubi vide.

122. *Hæc exercitatio.*] Scholasticas *declamationes*, *nisi proxime* (exercitationes) intelligit, in quibus controversiæ ad libitum finguntur. CAPPER.

123. *Laboret verborum fastidio.*] In verborum delectu delicatior sit & fastidiosior. CAPPER.

124. *Ac si magnam partem.*] Loco *si*, *sibi* videtur reponendum, sicque in quibusdam exemplaribus legitur. REGIUS. *Ac si magnam*, Locat. *ac magnam*; Ald.

125. *Absciderit.*] *Asciverit*; marg. Basil.

126. *Ficta.*] Ab oratore ipso recens facta. CAPPER.

127. *Translata.*] Vulgo *metaphorica*. CAPPER.

128. *Facit orationem.*] Scribe *faciunt*. PHILAND. *Facit*; Voss. sec.

129. *Usus.*] Ne hic quidem sensus integer habetur, nisi *usurus* legatur, non *usus*. hoc est, quibus quilibet uti ausus non fuisset. REGIUS. *Usus*; Locat. *Fuerat, usurus.*] *Fuerit*; V. C. Alm. *quibus non quibuslibet fuit usus*; Voss. secund.

130. *Virgilius.*] *Vergilius*; Locat. Basil. Gryph. Colin. & ita fere semper.

131. *Unice est usus*] *Maxime*; Vasc.

132. *Et quianam.*] Non placet, quod Jovianus Pontanus legit *quinam* dissyllabum. Vide ejus dialogum *Actium*. PHILAND.

133. *Mis.*] *Et mi*; Steph. *mis* apud Virgilium non occurrere jam notavit Ascensius, qui ideo etiam *mi* conjiciebat: sed Ennium *mis* pro *mei* usum notat Priscianus lib. XIII. pag. 955. Columna vero ad Enn. II. annal, pro *meis* dictum putat; & sic apud Plautum quoque Trin. IV. I. 3. quidam legunt. *Quos penes mis potestas, bonis mis quid foret, & meæ vitæ.* Qui *mi* legunt, ex Virgilio producunt lib. VI. 104. ubi vide Serv. & Pier. BURMAN.

134. *Pone.*] *Pone* antiqua præpositio pro *post*. Pone *nos recede*, Plaut. sed apud Virgilium hoc sensu non occurrit. *Pone* adverbium pro *retro*, non inusitatum. ROLLIN.

135. *Pellucent & adspergunt.*] *Pellucent aspergunt*; Locat. *pellucent ad spargendam illam*; MS. Bodl. Andr. Obrecht *ad aspergendam illam*: Colon. *ad aspergendam illam*; Vall. liber, Sich. Basil.

136. *Est gratissima.*] Ita quidem legitur; sed unius literæ mutatione si legeretur *gravissima*, magis sensus conveniret. REGIUS. *Gravissima*; Vall. lib. Locat. *est, gravissima vetustas*; Voss. sec.

137. *Imitabilem.*] Ita Vallæ liber & Locat. sed *inimitabilem* Aldus, & post eum fere omnes. *Admirabilem*; marg. Basil. *inimutabilem*; Voss. sec. an pro *immutabilem*?

138. *Utendum modo*] Hac in re modum seu mediocritatem oportet adhibere. CAPPER.

139. *Vetus quæso, quid necesse est quæso dicere*] Corrupte quidem sic legitur; nam *quæso* verbum, iterum ascriptum, videtur expungendum hoc modo: *satis est vetus quæso; quid dicere necesse est?* REGIUS. *Satis est vetus quæso, quid necesse est quæso dicere*; Vall. lib. Locat. *satis est vetus, quæso, quid necesse est dicere?* Ald. Vasc. Steph. *satis est vetus, quid necesse quæso dicere oppido*; Obrecht. ut non de τῷ *quæso* agatur, sed de *satis* & *oppido*. Cum olim *satis* uterentur, postea eo sensu *oppido*: sed non hæc ita capienda, quasi nova sit vox *oppido*; cum non modo paululum superiores tempore Fabii, sed longe antiquiores, Cicero, Terentius, Plautus, Catullus & alii usi fuerint: sed intelligendum est, postea repudiatam fuisse vocem, sed quam iterum ceperunt in usum revocare paulo ante Fabii tempora, & uti pro *satis*, *valde*, *multum*. BURMAN. Raphaelis Regii, libri Vallensis, editionum Ald. Vascos. Steph. & Lugduno-Batav. scripturam, sive interpunctionem Obrechtina & Burmanniana meliorem ideo maxime judicavimus, quod hoc in loco vetusta verba Fabius, aut supervacanea existimet, aut suspecta habeat, aut ab usu communi excludat hoc ordine: τὸ quæso *satis est vetus* (utpote ab obsoleto *quæsere*) ideoque supervacaneum videtur: *Quid necesse est dicere?* nonne suppetunt τὸ *rogo*, *obsecro*, *precor*, *amabo*? τὸ *oppido* vetustius est, ideoque suspectum: *Vereor ut jam non ferat quisquam* · τὸ *Antigerio* autem vetustissimum est, & ab usu loquentium excidit · *Nemo nisi ambitiosus utetur* . horum porro nihil in τὸ *satis* cadit . cui nemo unquam vetustatem ullam potuit objicere. Cæterum in Burmanni nota illud occurrit incommodi, quod particulam *sed* intra sex fere linearum spatium quinquies usurpat. CAPPER.

140. *Ut jam non ferat.*] *Jam nos ferat*; V. C. Alm. *jam nos fuerat*; Voss. sec. Hoc quidem ex loco particulam *non* delendam esse contendit Perizonius in suis ad Sanctii Minervam notis Doctissimi sui conjecturam quadamtenus firmant codd. Almelov. & Voss. secund. in quibus pro τῷ *non* legitur *nos*: si quid tamen contra tot editos & MSS. libros mutandum videretur, & τὸ *non* relinquere, & *ne* pro τῷ *ut* legere mallem. Vide Perizonii notas ad Sanctii Minervam, ubi allatis a Sanctio ad inflectendam Grammaticorum regulam exemplis respondet. CAPPER.

141. *Antigerio*] Hoc enim pro *valde*, & pro *statim* utebantur, quasi antequam res gereretur. SICHARD. Hic locus docet, temere Barth. lib. XXXVII. Adv. 21 in Festo pro *valde*, *Vade* reponere, quasi *antigerio* hoc notaret. Vide & de hac voce Merulam ad Enn. pag. 85. BURMAN.

142. *Ærumnas quid opus est.*] Atqui hoc vocabulo opus sibi putavit Tullius, qui in *Paradoxis* cap. II. Oratione post reditum in Senat. cap. 14. lib. II. de Finib. cap. ult. & aliis aliquot locis usus est, ut notat præstantissimus Vossius Instit. Orat. part. II. lib. IV. cap. 7. COLOMES. Usus est & Ovidius sæpe, ut in Ibin. 119.

Sitque, quod est rarum, solito defecta favore
Ærumna facies invidiosa tua.

& IV. Trist. 6.

Tristior est etiam præsens ærumna priore.

& alii præterea plurimi · quid vero propriæ notent *ærumnæ*, Vide apud Schefferi lib. II de re vehic. cap. 2. BURMAN.

143. *Si dicatur quod horridum reor, &c.*] Hic locus ita depravatus est & confusus, ut nec recte percipiatur, nec facile corrigi possit. REGIUS. Corrige in hunc modum, *ærumnas quid opus, tanquam parum sit si dicatur labor, hor-*

Horridum, *reor*: tolerabile, *autumo*: [144] tragicum, *prolem ducendam*: *universam ejus prosapiam*, insulsum. Quid multa? totus prope mutatus est sermo. Quædam tamen adhuc vetera vetustate ipsa gratius nitent: [145] quædam etiam necessario interim sumuntur, [146] *nuncupare*, & *fari*: & multa alia etiam audientibus grata inseri possunt: sed ita demum, si non appareat affectatio, [147] in quam mirifice Virgilius:

[148] * *Hemitomiorum amator iste verborum*,
[149] *Iste iste rhetor*; *namque quatinus totus*
[150] *Thucydides Britannus* [151] *Atticæ febres*,
[152] *Tau Gallicum*, *min* * *ipsum*, *&* *al* * *ei illisit*.
Ita omnia ista verba [153] *miscuit fratri*.

ridum reor, *&c.* ita ut legam, facit Cicer. II. de finib. *majores labores non fugiendos, trisstissimo tamen verbo ærumnas etiam nominaverunt*: quare hic pro *quod* reposui *labor*. PHILAND. *Si dicatur quod horridum reor*; Locat Ald. Colin. Gryph. sed recte jam emendatum in optimis editionibus, *si dicatur labor. Horridum reor*, *&c. Horridum reor.*] Nescio an hic judicio Fabii standum, nam hoc verbo, ne de Terentio & antiquioribus agam, Cicero sæpius utitur ut lib. II. *de Offic.* 9 & I. *Academ.* 7. & alibi, qui & lib. III. *de Orat.* 38. poeticum esse quidem vocabulum, sed tamen loco positum grandiorem & antiquiorem orationem facere judicat: sæpissime Ovidius, qui maxime ab horridis vocabulis abstinuit, usus. Ut Epist. XVII. 148 149. XVIII. 132. I. Trist. I. 82. VI. 24. & alibi passim. Virgilius etiam VI. 690. IX. 253. X. 608. sed horrorem illum forte Fabius ex duplicata illa litera canina sibi finxit. BURM.

144. *Tragicum, prolem ducendam*, *&c.*] *Dicendam*; Voss. sec. Locat. Ald. *dicendo*; Gryph Basil & in marg. *ducendum*; *dicere* Vidov. *tragicum prolem*, *sed* etiam universam ejus prosapiam, *insulsum*; Obrecht quod valde placet. BURMANN. *Prolem . . . . prosapiam.*] Ipse Cicero III. *de Orat.* & *de universo* hæc vocabula poesim & antiquitatem sapere existimat. CAPPER.

145 *Quædam esse necessario.*] *Etiam*, non *esse*, legatur. REGIUS.

146. *Emmcupare*, *&* *fari*, *&* *multa alia etiam audientibus inseri.*] *Emancipare* quidem vetus est verbum, sed quo necessario utimur. Quare *emancipare* potius, quam *enuncupare* legendum videtur, ac *que* copula, & aut *grata* adscribendum, aut *audientibus*, i vocali erasa, legendum, hoc modo: *Emancipare*, *&* *fari*, *multaque alia etiam audientibus grata inseri possunt.* REGIUS. *Emmcupare*, omisso τῷ *grata*; Locat. omittunt etiam *grata*; MSS. Alm. Voss. sec. *enuncupare*; Ms. Bodl marg. Sich. Basil. Colin *emancipare*; Sich. Basil. Par Vasc Steph Gryph. *emancipari*; Ald. *nuncupare*; Vidov. *enuncupare*; Leid. *enuncupare*, *effari*; Obrecht. Ego *enuncupare* usquam ullum ignoro: sed *nuncupare*, vel *nuncupare*, & *effari*, præter auctoritatem Ciceronis in lib. III *de Ora.* cap. 38 ideo esse necessaria verba puto, quia & in testamentis, & in votis, quæ voce, non scripto, concipiebantur, iis carere non possumus: *emancipare* vero hic locum non habet, quia sequenti *effari* non est affine, quod tamen voluit Fabius: *effari* vero rectius puto, quam *fari*, quia iisdem ejus verbi usus necessarius in auguriis. Vide Cicer XIII. ad Att. 42. & ibi Comment Serv. ad Virgil. III. Æneid. 463. & VI. 197. non ergo uti debemus his verbis, nisi in illis rebus, quarum sunt propria. BURMAN.

147. *In qua mirifice Virgilius est.*] *Est* non habent Ald. Basil. Gryph. Steph. *in quo mirificum Virgilius est* malebat Francius. *Virgilius & Corinthiorum*, &c. Voss. sec. Locat. Colin. Vidov. *in quam mirifice Virgilius*: Locat Obrecht quod probo, sed non cum Ascensio intelligerem, in quam incidit, sed ut sit, in quam affectationem composuit illud epigramma; procul enim ipse Virgilius ab omni adfectatione fuit: quod sensisse tamen etiam videtur Ascensius, qui dubitat, num *Virginius*, pro *Virgilio* legendum sit. BURMAN.

148. *Hermitiorum*] Totus hic locus adeo est confusus, ut nullus sensus elici possit: sunt autem verba Cimbri cujusdam, a quo fratrem occisum hoc jocoso dicto Cicero notavit: *Cimber Germanum occidit.* REGIUS Legunt alii, *Corinthiorum*, ac intelligunt verba parum pura, neque satis Græca; etenim Corinthii, qui Achaiam incolebant, non satis laute loquebantur: alii tamen interpretantur verba delicata & fucata nimis. Si *Hermethiorum* legamus, intelligemus verba antiqua & pressa, quæ Cimber rhetor cacozelus eruebat ex *Libris* Callimachi; illic enim (ut ait interpres Sophoclis) multa sunt vetusta vocabula. TURNEB. Erudite hos versus emendat Jos. Scaliger, Comment. in Catalect. Virgilii pag. 220. &c. Et de iisdem agit Turneb. Adversar lib. XXVII. cap. 29. pag. 1037. Joh Baptista Pius Annotat. cap. 43. pag 455. Lamp. Crit. Pars I. PAREUS Scalig *Rhetor metrorum*, vel *metrorum amator*. Turnebus *Hermaiorum*, ut sint ab *Ætiis*, (* Ἀιτίοις) Callimachi sumpta Vossius ad Pomp Mel. lib. III. cap. 3. *Hermechiorum*. ut sint vocabula barbara, ab Hermionibus populo Germaniæ, qui & *Hermechiones*, *Hermechut* & *Hermechii* Salmas. ad Solin. pag. 814. *Tumentiorum amator verborum* sed hæc omnia somnia & hariolationes: mihi *Corinthiorum*, quod habent MSS. Alm. Voss. sec. Ald. Basil & Pithœus in Catal pag. 76 & Obrechtus receperunt, (quamvis quidam eorum *&* præponunt, quod natum ex *est*, ut quidam *Virgilius est* habent) placet, & explicarem cum Pio, quia nova veteribus (vel etiam peregrina Latinis) miscet, ut in ære Corinthio triplicis metalli erat mixtura; non blanda, ut Laidis meretricis Corinthiæ, ut Ascensius volebat, qui in toto hoc carmine exponendo admodum ineptit BURMANNUS. Longe melius expediisse Joseph Scaliger videtur, post cujus ingeniosas & subtiles conjecturas nihil habeo, quod probabilius afferre possim. Igitur, quam lectionem in suis ad Virgilii Catalecta commentariis pag. 220, proposuit, eam nos lubenter amplexi sumus, nisi, quod pro initio illo

Rhetor metorum amator iste verborum.

Non potuimus non admittere solertem æque ac felicem illustrissimi Academici Bern. Monetæ (*de la Monnoye*) conjecturam, qua vir ille politioris literaturæ peritissimus primum versum sic legebat:

Hemitomiorum amator iste verborum.

Et certe τὸ *Hemitomiorum*, ἡμιτομίων, non multum ab illo Scaligeri τῷ *metorum*, si quidem sensus ratio habeatur, abludit: aliunde vero satis congruit cum illis Ausonii versibus, qui ad Virgilianos evidenter alludunt.

Dic quid significent Catalecta Maronis in his, Al;
Et quod Celtarum posuit non lucidius, Tau;
Et quod Germano mistum male letiferum, Min.

Nam *Al*, *Tau*, & *Min*, sunt quasi verba Hemitomia, ἡμίτομα; hoc est, dimidiata τῶν Album, Taurum, Minium. CAPPER.

149. *Iste iste rhetor.*] Hic versus non erat in MSS. Alm. Voss sec. Locat. Obr.

150 *Thucydides Britannus.*] Sic hominem irridet, ut linguæ Atticæ ignarum, cujus peritissimus fuit Thucydides scriptor historiarum. Barbarum igitur innuit, cum eum appellat Thucydidem e Britannia & Anglia. TURNEB. *Thucydides Tyrannus*: Ald. Sich. Basil. Colin. Gryph Vasc. marg. Steph Scaliger & legi posse *Thucydidis Tyrannus* credebat, ut & Ascens. qui de Pisistrato accepit

151. *Attica febres*] *Fepres*; Locat *febris* in Catal. Scal. & Pith.

152. *Tau Gallicum*] Litera *T* præ se fert similitudinem crucis & furcæ: sed ideirco addit Gallicum, ut significaret eam crucis similitudinem, cujus est usus in Gallia, & ut ostenderet illum imperitum esse linguæ Græcæ, qui nesciret *Tau* Græcum, sed *tau Gallicum*. TURNEB. *Thau* (*Gallicum enim*) *&* *spina male illi sit*; Voss. sec. Locat. *T. g. mina & spina, male ille sit*; Basil. Gryph. Colin. *min ipse sil al illisit*; Pith. *min ipsum & al ei illisit*; Scaliger, *spina ipsemet male illisit*; Edit. Catal Pith *min*, *al*, *spina male illisit*; Obrecht. *min*, *sil & al male illisit*; Salmas. ad Solin. pag. 1157. novæ edit 814 hic mihi meræ sunt tenebræ. BURMAN. Has tamen caliginem in aliquantulum discutias, lege atque perpende quæ Joseph. Scaliger de hoc epigrammate Virgiliano ingeniosissime scripsit Commentar. in Virgilii *Catalecta* pag. 220. CAPPER.

153. *Misimis fratri.*] *Miscuit. Frater Cimbri hic fuit*; Voss. secund.

Cimber hic fuit, a quo fratrem necatum hoc [154] Ciceronis dicto notatum est: *Germanum Cimber occidit.* Nec minus noto Sallustius epigrammate incessitur:

> [155] *Et verba* [156] *antiqui multum furate Catonis*
> *Crispe, Jugurthinæ conditor historiæ.*

[157] Odiosa cura. [158] Nam est cuilibet facilis; [159] & hoc pessima, quod rei studiosus non verba rebus aptavit; sed res extrinsecus [160] arcessit, quibus hæc verba conveniant. [161] Fingere, ut primo libro dixi, Græcis [162] magis concessum est, qui sonis etiam quibusdam & affectibus non dubitaverunt nomina aptare; [163] non alia libertate, quam qua illi primi homines rebus appellationes dederunt. Nostri autem, [164] in jungendo aut derivando paulum aliquid ausi, vix in hoc satis recipiuntur. Nam memini juvenis admodum [165] inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus esse tractatum, an [166] *gradus eliminat*, [167] apud Accium in Tragœdia, dici oportuisset. At veteres ne *expectorat* quidem timuerunt. [168] Et sane ejusdem notæ est, [169] *exanimat.* [170] At in tractu & declinatione talia sunt, qualia [171] apud Ciceronem *beatitas* & *beatitudo*, quæ dura quidem sentit esse; veruntamen usu putat posse molliri. Nec a verbis modo, sed a nominibus quoque, derivata sunt quædam; ut a Cicerone [172] *Sallaturit*; & ab Asinio *Fimbriaturit* & *Figulaturit*.

154. *Ciceronis.*] Philipp XI. cap. 6. ejus Annii Cimbri, ut antiquarii & affectantis evoleta verba, meminit & Suet. August. 86. ubi vide Casaub. BURMAN.

155. *Et verba.*] *O verba* corrigebat Francius.

156. *Antique multum furate.*] *Antiqui* legendum esse, qui non videt, studio Rhetorices relicto, se Grammatico reddat instituendum. Sallustium autem multa a Catone sumsisse, scribit etiam Suetonius in Aug. cap. 86. Asinius vero Pollio, si referenti A. Gellio lib. X. cap 26 credimus, Sallustium reprehensione dignum dicit, quod in primo Historiarum eos, qui maris transitum fecerunt, *transgressos* appellavit, quos *transfretasse* dici solitum est. REGIUS.

157. *Odiosa cura.*] *Antiquarii* summopere peccant, quia non aptant verba rebus, sed res verbis; ut enim antiquo aliquo possint uti verbo, sententiam immutant, ut verbum arcessant. TURNEB. *Cura.*] Diligentiss affectatio in conquirendis vetustissimorum scriptorum vocabulis. CAPPER.

158. *Nam est cuilibet facilis.*] *Et cuilibet*; MSS. Alm. Voss. secund.

159. *Et hoc pessimum.*] *Pessima* rectius in quibusdam legitur exemplaribus, ut ad curam referatur, quæ propter hoc est pessima REGIUS. *Pessimum*: Locat. *pessimum quas*: Voss. sec.

160. *Arcessit.*] Malebat Francius *arcessitis.*

161. *Fingere.*] De fictis nunc agit, quæ reperta dicuntur & novata, primumque de imitatione; sic enim Cic. *onomatopœiam* appellat, quæ est nominis fictio, sonum aliquem aut affectum exprimens: de ea egit lib. I. cap. 6. TURNEBUS. Exemplo sunt illa Græcorum: σίζειν, λίγξε, φλοῖσβος, πάταγος. &c. CAPPER.

162. *Magis concessum.*] *Magis conceditur*: marg. Sich. & Basil.

163. *Non alia libertate, quam illi primi.*] Quamvis exemplaria refragentur, tamen *qua* ablativus videtur adscribendus, ut legatur: *non alia libertate, quam, qua illi primi homines.* REGIUS. *Quam illi*; Voss. sec. Locat.

164. *In jungendo.*] Per compositionem.

165. *Inter Pomponium.*] Hunc Pomponium Secundum puto, celebrem Oratorem & Poetam, qui memoratur in Dialog. *de Orat.* cap. 13. & cujus vitam Plinius retulisse se scribit lib. XIV. cap 4. ubi vatem appellat: quam vitam duobus libris absolvisse scribit Plinius minor lib. III. Epist 5. Vide nostrum lib. X. cap. I. & alibi; & Ryck. ad Tacit. XII. 27. constructionem vero verborum non usitatam *meminisse juvenis tractatum*, pro *me juvene tractatum* notat Rollinus: sed dictum est, ut apud Ciceronem III. *de Offic* 19. *audiebam puer*, & similia, id est, cum puer essem; & apud nostrum infr. cap. 5. hoc libro: *Clarum auctorem juvenis audivi*, scilicet *docere.* BURMAN.

166. *Gradus eliminat.*] Joh. Savaro ad Sidon. lib. V. Epist. 3. Barthius Adversar. lib XXXV. cap. 3 PAREUS.

167. *Apud Accium.*] Hæc omittunt MSS Bodl Alm. Voss. sec. Ven. Locat. Ald. Colon. Sich Par. Basil Vidov. citat illa Accii in hac voce Nonius pag. 291. *Egredere, exi, ecfer te, elimina urbe*: & alia verba Accii in eadem voce pag. 39 ut & aliorum Poetarum.

168 *Et sane ejusdem notæ est exanimat.*] Legendum esse *notæ*, nemo ignorat. *Expectorare* vero est pectore ejicere, ut Nonius exponit. Accius in Phœnissis: *Incursant ubi a fortuna opibusque omnibus desertum, abrectum, afflictum ex animo expectorant.* Et Crassus apud Ciceronem III. *de Orat.* 38. & 58. *tum pavor omnem sapientiam mihi exanimato expectoravit* REGIUS Refert & Cicero lib. IV. *Tusc. Disp.* 8. ubi Davisius, *sapientiam mihi omnem ex animo expectorant*, legendum esse contendit.

169. *Exanimat.*] *Examinat*; Locat. Ald Sich *exanimata*: MS. Bodl *examinat ab animo*; Basil *exanimato* mallet Pearc. ad Ciceron. III. *de Orat* 38.

170. *At in tractu*] *Tractu* legendum esse constat: *tractum* vero & *declinationem* hoc loco pro dictionum productione & derivatione accipimus. REGIUS. Varro lib. I. de Ling. Lat. *Primigenia dicuntur verba, ut lego, & cetera, quæ non sunt ab aliquo verbo, sed suas habent radices. Contra verba declinata sunt, quæ ab alio oriuntur, ut a lego legis.* PITHOEUS. *Tractus* est derivatorum vocabulorum qualitas, qua protrahuntur, protenduntur, syllabis crescunt: quo sensu Tullius *Topic.* dixit in τῷ *medioxum* esse vocabuli extensionem. Græci dicunt παραγωγὴν, παράγωγα, παρῆγμένα. *Declinatio* autem est nominis derivatio a suo primitivo, ut *beatitas* & *beatitudo* a τῷ *beare* derivantur. Sic lib II. cap 15. idem Fabius *derivationem* vocavit τὴν formationem hujus vocabuli *suada*, quod Ennius ex τῷ *suadere*, ut Græcam vocem Πειθὼ exprimeret, effinxerat CAPPER.

171. *Apud Ciceronem.*] Lib. *de Natura Deorum* cap. 34. PHILANDER

172. *Sullaturit & Asinio fimbriatum & fibulatum*] A nominibus propriis hæc puto derivata. *Figulatumque* idcirco esse legendum. Quod si *sullaturit* a Sylla sive Sulla, & *fimbriaturit* legeretur, cum eo conveniret, quod Cicero lib. X. ad Att. Epist. 10. scribit: *Noster hominus ante cogitavit. Syllaturit animus ejus & proscripturit.* Sic vero legendum esse, aperte ex iis colligitur, quæ Fabius ipse refert paulo post cap. 6. ubi de *onomatopœia* præcipit: *Vix*, inquit, *illa, quæ παράγωγα vocant, &c. nobis permittimus, qualia sunt sullaturit, & proscripturit.* REGIUS. Forte *fimbriaturit & figulaturit*; illud a Fimbria consulari, cujus meminit Cicer. III. *Offic* 19 & pro Rosc. Amer. 12 hoc autem a figulo. PHILANDER Cicero in Epist. ad Att. *syllaturit* usurpat & *proscripturit*: derivatio est a *Sulla*, vel *Sylla*, qui cives Romanos proscripsit TURNEB. *Sullatum*: Locat. marg. Sich. Basil. *syllatum ita Asinio*: Voss. sec. *subuculatum*: Ald. Colon Sich. Vasc. Colin Vidov deinde *fimbriatum & figulatum*: MSS. Bodl Alm Andr. Sich. Vasc. Basil *fimbriatum & fibulatum*: Voss. sec. Locat. Ald. Par Steph. Colin. Vidov. illud *figulatum*, si ita legendum esset, forte a Clusinio Figulo tractum, contra quem *causam* egit Asinius. Vide supr. lib. VII. cap. 2. *Fimbriaturit* vero a C. Fimbria, homine audacissimo & insanissimo, de quo Cicero pro Rosc. Amer. cap. 12. vel a C. Fimbria oratore, quem asperum & maledicum fuisse in *Brut.* cap 34. dicit, & cui oris pravitatem tribuit II. *de Orat.* 22. Quanquam, ut verum fatear, non hic agere Fabium puto de derivatis a nominibus propriis: sed quia antea egerat de iis, quæ derivantur a verbis, hic de iis, quæ a nominibus, in genere ita dicta, loqui videtur: ut ita antiquæ lectiones *subuculatum* a *subucula*, quæ interior tunica; *fimbriatum* a *fimbria*, (qua voce & Sueton. Cæs. 49. utitur;) *fibulatum*

[173] Multa ex Græco formata nova, ac plurima a [174] Sergio Flavio, quorum dura quædam admodum videntur, ut *ens* & [175] *essentia*: [176] quæ cur tantopere aspernemur, nihil video, nisi quod iniqui judices adversus nos sumus, ideoque paupertate sermonis laboramus. Quædam tamen perdurant. Nam & quæ vetera nunc sunt, fuerunt olim nova; & quædam in usu [177] perquam recentia, ut Messala primus *reatum*, [178] *munerarium* Augustus primus, dixerunt. [179] *Piraticam* quoque, ut [180] *musicam* & *fabricam*, dici adhuc dubitabant mei præceptores. [181] *Favorem*, & *urbanum*, Cicero nova credit. [182] Nam & in epistola ad Brutum: *Eum*, inquit, *amorem*, *& eum* ([183] *ut hoc verbo utar*) *favorem in consilium advocabo.* Et ad Appium Pulchrum: *Te hominem, non solum sapientem, verum etiam* ([184] *ut nunc loquuntur*) [185] *urbanum.* [186] Idem putat a Terentio primum dictum esse *obsequium.* [187] Cæ-

u *fibula*, possent retineri; cum *fimbriatacis*, & *figulaturis*, nullius codicis auctoritate nitatur; neque enim puto tria derivata a vestiaria re desumpta, ita temere posita, depravata esse; neque etiam, ut a Sulla & Fimbria, *sullaturis* & *fimbriaturis* formari potest, ita ex Analogia ex *Figulo*, *Figulaturit* deduceretur; præsertim cum infra cap. 6. *Sullaturit & proscripturit* adducat in illis, quæ παρηγμένα vocantur. BURMAN

173. *Multa ex Græco.*] Permittit quoque Cicero ut, cum e Græco vertimus, nomina innovemus, ac ipse quoque innovavit. TURNEB.

174. *Sergio Flavioque dura, quemadmodum videntur utraque ens & entia.*] Corrupte quidem sic legitur. Sed ita corrigi potest, si *quorum* genitivus adscribatur, & *quem* accusativus eradatur, ac, loco ejus, *quædam* nominativus reponatur, nec non *utraque* expungatur, ut adverbio adscripto, hoc modo: *quorum dura quædam admodum videntur, ut ens, & entia.* REGIUS. Expunge conjunctionem *que*, ut sit *a Sergio Flavio*, de quo lib. 11 cap. 14 & lib 111. cap 6. PHILAND *a Sergio Flavioque dura, quemadmodum videntur, utraque ens & entia.* Locat marg. Basil. *a Sergio Flavioque, quorum dura quædam admodum videntur, ut ens & essentia*; Ald. Sich. Gryph. Colin. Vidov. *Sergio Flavio, quorum dura quemadmodum videntur*; Voss. sec. de *Flavio* vide ad lib. 11. cap. 14. pro quo etiam *Flavio* quidam legunt lib. 111. cap 6 sed *Sergium Flavium* aliquem dictum fuisse vix credo, cum *Sergia* & *Flavia* gentes diversæ fuerint: quare *Sergio Flavioque* præferrem, quanquam de illis nondum satis mihi constat. Libro quoque 11. 3. *Flavium Virginium* memorat, in quo etiam duo diversarum gentium nomina concurrunt; cum *Flavii* & *Virginii* sæpe alibi memineris: licet sequentibus seculis multa gentilia nomina coarcervata esse sciamus: & hoc ostenderunt Sirmond ad Sidon. lib. 1. prim. Fabret. insc. cap. 111. pag. 203. BURMAN.

175 *Essentia.*] In vetustis scribitur *entia*, quæ lectio placet. Nam Flavius appellavit *essentiam* & *entiam*, ut docet Fabius cap. 14. lib. 2. TURNEB. Vide quæ jam annotata sunt ad cap. 14. lib. 11. & ad cap 6. lib 111. cæterum τὸ *ens* respondet Græco vocabulo τῷ ὤν, vel ὄν; *essentia* vero τῇ οὐσίᾳ CAPPER.

176. *Quæ cur tantopere aspernemur.*] Pro *tantopere*, mendose & absque ullo colore *tantoque* legit editio Lugdunensis. GIBSON. *Tanto opere*; MS. Bodl.

177. *Perquam recentia ut.*] *Perquam recenti aut*: V. C. Alm *p. recenti, ut*; Voss sec.

178. *Numerarium.*] *Munerarium* emendare in aliis legitur exemplaribus. REGIUS. *Numerarium*: Locat cæterum post *dixerunt*, in MSS. Alm. Voss. sec. & Locat. Ald. Basil. Colin. Vidov leguntur, *reatum nemo ante Messalam, numerarium* (*numeralium*; V. C. Alm.) *nemo ante Augustum dixerat*; odiosa repetitione; & . ut recte Regius judicat, e margine in contextum translatis verbis. *Augustus primo dixit*; Voss. sec. Cæterum *numerarius* dicitur, qui gladiatorum munus sive ludum exhibet, ὁ ἀγωνοθέτης. CAPPER.

179 *Piraticam.*] Atqui ea voce jam Cicero orat post. Red. in Senat. cap. 5. utitur, ut Philander notavit; & Trogi sine dubio auctoritatem sequens Justin. VIII. 3. ubique prætereà.

180. *Musicam & fabricam.*] *Et* non habent MSS. Alm. Voss sec.

181. *Favorem.* [Nunquam ea voce usum Ciceronem nisi semel, sine præfatione veniæ, notavit Vavass. de vi & usu quorumdam verborum pag. 74. pro Rosc. Com 29. *quod stadium, quem favorem secum in scenam deduxit Panurgus*: sed & ibi proprie; nam theatri & scenæ vox erat, quæ applausum & studium populi notat; & hæc propria ejus significatio, deinde ad alias acclamationes extensa fuit. Ita Liv. 1. 12. *Ille quidem, annuentibus ac vocantibus suis, favore multorum addito animo evadit*: quo sensu *favere* pro acclamare, applaudere, olim jam in usu fuit; sed inde derivata vox *favor* nova erat. BURMANNUS.

182. *Nam & in epistola*] *Nam in epistola*; Obrecht.

183. *Ut in hoc verbo utar.*] *In* præpositio expungatur. REGIUS. *Ut in hoc*; Locat.

184. *Ut nunc loquuntur*] *Loquimur*: MSS. Alm. Voss. sec. & ita in Ciceronis libris: quod & expresserunt Basil. Gryph Obrecht.

185. *Urbanum.*] Est ex lib. 111. Epist fam. 8. ubi vide Manutium: hac tamen voce sæpe Cicero, sine ulla præfatione veniæ, utitur, ut & *urbanitate* hoc sensu

186. *Idem putant.*] *Putat* legendum esse, nemo non videt. Hoc autem Cicero ait in Dialogo de Amicitia cap. 24. Quod quia falsum est, nam & Plautus & Nævius eo verbo usi sunt, idcirco Fabius inquit cum *putare*. Nam, qui putant, decipiuntur. REGIUS. Defendit Ciceronem Pharrasius Epistol. quæst. 58. non quod Cicero nesciret, usos ante Terentium eo vocabulo, sed Nævii & Plauti auctoritatem non fuisse tantam, ut in usum reciperetur, quod demum Terentii obtinuit auctoritate, & ideo Ciceronem Lælio hoc verbum tribuere, qui Terentiano verbo, ut suo, utebatur: novum ergo erat tempore Lælii, quem loquentem inducit Cicero, sed Ciceronis ætate vulgatum & tritum, qui & sæpissime utitur, nulla præfatione addita. Camerarium etiam in notis ad primam Tusculanam Ciceronem defendisse, notat cl. Grævius ad Cicer. d. l. ubi Carol Langius eo verbo Lælium usum vix audet credere, quia *obsequii* significatio obscœna fuerit, ad quod probandum profert ex Ovid. Fastis, VI. 485.

Arserat obsequio Semele Jovis.

Ubi nihil minus notat; quum, si ea significatione sumatur, non Jupiter Semelæ, sed illa Jovi obsequium deberet præstare: sed quia Jupiter Semeles voluntati & precibus quibus eum fatigaverat, ut eadem specie secum coiret, qua Junonem cognoscere solebat, obsequutus fuerat, fulmine fuit correpta. Sic enim idem Poeta lib. III. 292.

Læta malo nimiumque potens, perituraque amantis
Obsequio Semele

Neque etiam ea vocis hujus significatio ex lib. 11. Art. am. 181. & seqq. ubi bis terve repetita, desumitur; sed idem notat, quod apud Terentium, nimirum accommodationem ad alterius voluntatem, qua nihil, nisi quod gratum esse scimus, dicimus & facimus, ut assentatores solent: ex his tamen Ovidii locis hanc vocis significationem arripuit Pareus in Lexico critico, & alii Lexicographi: sed rectius fecissent, si eam auctoritate Columellæ firmassent, qui ita de equis loquitur lib. VI. cap 27. *Nam, ubi admotus fere tomacis obsequium, femina abducitur, & jam patientiori generosior equus imponitur*; & cap. 37. *Id ne fiat, degener & vulgaris asellus admovetur, qui sollicitet obsequia feminæ, neque is tamen inire sinitur.* Petron. cap. CXIII. *Nec domini supercilium induebat, sed amici quærebat obsequium*, hoc est, tentabat pudicitiam Vide & Voss. Instit Orat. lib. IV. cap. 1 §. 8. BURMAN

187. *Cæcilius ad Sisennam.*] Transeunt hæc interpretes, ut sana & integra; sed ego vereor, ne corrupta sint; si enim Cæcilius Comicus intelligendus sit, ille mortuus est anno post Ennium, qui obiit Cons. Q. Marcio Philippo II & Cn Servilio Cæpione, A. U. C. 584. Sisenna vero bello Numantino (quod ab A. U. C. 612. & seqq. gestum fuit,) juvenis erat, teste Velleio Paterc. lib. II. 9. Vide Voss. de Histor. Latin lib 1. cap 10. quo ergo pacto ad eum scribere potuit Cæcilius ultra triginta annos ante ejus juventutem mortuus? in V. C. Alm. & Voss. sec. erat *Cæcilius a Sisenna*, Colmæus ediderat *Cæcilius ad Cisennam*. Quam nullus dubito, quin legendum sit *Cæcilius ac Sisenna*, ut uterque usus hac locutione fuerit;

cilius ad Sisennam : [188] *Albenti cœlo.* [189] *Cervicem* videtur Hortensius primus dixisse ; nam veteres [190] pluraliter appellabant. Audendum itaque. Neque enim accedo Celso, qui ab oratore [191] verba fingi vetat. Nam cum sint eorum alia [192] (ut dicit Cicero) [193] nativa, id est, quæ significata sunt [194] primo sensu ; alia reperta, quæ ex his facta sunt, [195] ut jam nobis [196] ponere alia, quam quæ illi rudes homines primique fecerunt, fas non sit : [197] at derivare, flectere, conjungere, quod natis postea concessum est, quando desiit licere ? Et, si quid [198] periculosius finxisse [199] videbimur, quibusdam remediis [200] præmuniendum est ; *Ut ita dicam* ; *Si licet dicere* ; *Quodammodo* ; [201] *Permitte mihi sic uti.* Quod idem etiam in iis, quæ licentius translata erunt proderit, quæ non tuto dici possunt. In quo non falli judicium nostrum solicitudine ipsa manifestum erit. Qua de re Græcum erit illud elegantissimum, quo præcipitur ita, [202] προεπιπλήσσειν τῇ ὑπερβολῇ. [203] *Translata* probari, nisi in contextu sermonis, non possunt. [204] Itaque de singulis verbis satis dictum, quæ, [205] ut alio loco ostendi, per se nullam virtutem habent. Sed ne [206] inornata sunt quidem, nisi cum sunt infra rei, de qua loquendum est, dignitatem : excepto, si obscœna nudis nominibus enuntientur. [207] Quod viderint, qui non putant esse vitanda ; quia nec sit vox ulla natura turpis ; &, si qua est rei deformitas, alia quoque appellatione quacumque ad intellectum eumdem nihilominus perveniat. Ego Romani pudoris more contentus, ut jam respondi talibus, verecundiam silentio vindicabo.

nisi quis etiam (quia in Poëta nihil hoc miri esset, si is *albente cœlo* dixisset) malit legere *Cælius ac Sisenna*, ut intelligatur *Cælius Antipater*, qui paulo vetustior Sisenna fuit, & quem sæpe cum *Cæcilio* historico Græco confundi docuit Vossius lib. I. de Hist. Lat. cap 8 & qui fragmenta Cœlii Antipatri ab Ursino & aliis collecta inspicere velit, reperiet, fere ubique ejus nomen cum *Cæcilio* confusum fuisse ; & ita inf. cap. 6. etiam dubia est scriptura, eumque hic restituendum esse ideo vero similius puto, quia etiam Cæsar lib. I. de bel. Civ. cap. 68. ut jam notavit Regius, & Auctor belli Africani cap. 80. *Albente cœlo* usurparunt, quasi per vestigia veterum historicorum, non Poëtarum, incedentes : non tamen vulgatam fuisse adhuc vocem, patet ex Servio, qui notat Virgilium usurpasse hoc verbum *albet*, ad lib. III. Æneid. 37. post quem Ovidius, Valer. Flaccus, (& quis non?) usi fuere. BURMAN.

188. *Albenti.*] Alii *Albescenti.*

189. *Cervicem*] Hoc & Varro I. de Analogia scribit his verbis : *Ab eo, quod alii dicunt cervices, id Hortensius in Poematis cervix.* Ex quo aperte colligitur, Servium de hoc nomine falsa præcepisse, cum in II. Æneid. 707. inquit : *Cervix in numero singulari collum significat : si pluralis ponitur, superbiam ostendimus : ut in Verrinis, frange cervices.* REGIUS. Idem Servius ad lib. XI. Æneid. 496. *Quidam sane cervicibus plurali numero secundum veteres dictum volunt, & Hortensium primum singulari numero* cervicem (*unde Cicero* III. Verr. 19. cerviculam illam jactaturum) *tradunt dixisse. Frangere vero cervices* Cicero dixit in V. Verr. 42. ubi tamen multæ editiones *cervicem*, ut & Horatius dixit lib. II. od. 13. Sed in Vatin. cap. XI *fregerisne in carcere cervices ipsi illi Vettio* : sed minime illis locis superbiam significare potest, ut vult Servius : sed III. Verr. cap 59 *qui erunt tantis cervicibus recuperatores*, recte notavit Hottomannus sumi pro audacia, ut sæpe alibi. BURMAN.

190. *Pluraliter appellabant.*] *Appellant* : MSS. Alm. Voss. secund.

191. *Verba jungi vetat.*] *Fingi* legendum esse, facile ex sensu, & ex iis, quæ sequuntur, percipitur. REGIUS. *Jungi* : MSS. Bodl. Bal. Locat.

192. *Ut dicit Cicero.*] Lib. III. *de Orat.* 14. & *Partit.* cap. 5. *judicio Ciceronis* ; Obrecht.

193. *Nativa.*] Hujusmodi verba Varro lib. 5. de L. L. pag. 51. vocat *primigenia*, de quibus idem, quod & Cicero & Fabio, præcipit. REGIUS. *Nativa* sunt verba, quæ prima impositione rem significaverunt, quasi cum ipsis rebus nata, & ad explicandum hominum sensum primo imposita. TURNEB. Sunt illa verba vel nomina, quæ lege quadam naturæ indita sunt rebus, ut loquitur Hippocrates de arte text. 3. Augustin. de Doct. Christ. lib. IV. cap. 6. ALMELOV.

194. *Primo sensu, alia reperta, quæ ex his facta sunt.*] Hæc omnia deerant in MSS. Alm. Voss. sec.

195. *Ut jam.*] Elegans usus particularum, pro *quamvis* : quo illustramus locum Ovidii in epigrammate ante Amorum libros :

Ut jam nulla tibi nos sit legisse voluptas. BURMAN.

196 *Ponere alia, quam quæ.*] *Ponere aliqua quæ* ; Locat. Ald. Basil. Gryph Colin. *aliquam quam quæ* ; V. C. Alm. *aliqua quod ab* ; Voss. sec. Vidov.

197. *At derivare.*] *Ac derivare* : Voss. sec. & mox *quoniam desiit.*

198 *Periculosius finxisse.*] Respondent hisce verba Dionysii Longini de sublimi genere dicendi sectione XXXII. ubi Aristoteles & Theophrastus lenimenta similia audaciorum *translationum* esse dicunt : ὡς γὰρ εἰπεῖν, φασί, ἵνα τινὶ ἐν μικρῷ. Ubi pro εἰπεῖν Henricus Stephanus εἴπερ, aut προεπιπλήσσειν legendum censet : aliquando, ne dicam semper, etiam ubi verbo peregrino uti cogebantur, similem formulam adhibebant. Sic Sueton. de Tiberio cap. LXXI. Sidon. Apoll. carm. XIII. præf. *Quarum talis ordo est, ut sine plurimis notis verbis, quæ, præfata pace reliquorum eloquentium, tibi nota sunt*, &c. ALMELOV.

199. *Videbimur.*] *Videmur* : Stephan.

200. *Præmuniendum est*] *Præmunitionem* appellat, quam Græci προεπίπληξιν, id est, *præcastigationem*, quando durum vocabulum, posita aliqua *parenthesi*, mollimus. TURNEBUS. Cicero III. *de Orat.* cap 41. *Atque etiam, si vereare, ne paulo durior translatio esse videatur, molliendа est præposito sæpe verbo.* PHILAND.

201. *Permitte mihi sic*] *Permitte mihi sic uti* ; V. C. Alm. Obrecht. *permitte mihi sic* ; Locat. Ald. Basil Colin. Gryph. Vidov.

202. Προεπιπλήσσειν.] Desumpta videntur hæc, ut acute Henr. Stephanus, ex Aristotelis lib. III. Rhetor. cap. 7. ALMELOV. Apud Aristotelem προεπιπλήσσειν legi annotavit Victorius ad lib. III. Rhet pag. 694 Edit Basil. qui *increpare sibi* vertit, antequam illud, quod periculosius esse intelligat, proferat. Græcorum verborum sensus est hujus modi : præmunire *hyperbolen* eique veniam deprecari, velut præveniendo castigationem & reprehensionem. Ex Rollino.

203. *Translata.*] Id est, *metaphorica* seu per *metaphoram* aliumve *tropum* usurpata. CAPPER.

204 *Itaque singulis.*] De præpositionem sensus sine controversia exigit, ut *de singulis* legamus. REGIUS. Non habet *de* Locat.

205. *Ut alio loco ostendi.*] Respicit ad lib. I cap. 5

206. *Inornata quæ sunt.*] Recte in exemplaribus quibusdam *quæ* relativum non est adscriptum. REGIUS. *Quæ sunt* ; Locat.

207. *Quod viderint, qui non putant esse vitandam.*] *Vitanda* legatur. Quidam autem e Philosophis, hoc est Epicurei ac Cynici, unamquamque rem suo nomine appellandam censebant : id quod jocans Cicero in Epistolis ad Pætum scribit. REGIUS Id ait propter Cynicos Philosophos & Stoicos quosdam, qui nullam in verbis turpitudinem esse dicebant, sed in rebus dumtaxat, ut meminit Cicero lib. primo Off. cap. 35 & in epist. quadam ad Pætum. lib. IX. ad fam. 22. TURNEB. *Quæ viderint* ; Obrecht.

dicabo. Jam hinc igitur ad [208] conjuncti sermonis rationem transeamus. Cujus ornatus [209] in hæc duo prima dividitur; [210] quam concipiamus *elocutionem*; [211] quo modo efferamus. Nam primum est, ut liqueat, augere quid velimus, an minuere; concitate dicere, an moderate; læte, an severe; abundanter, an presse; aspere, an leniter; magnifice, an subtiliter; graviter, an urbane. Tum quo [212] *translationis* genere, quibus figuris, qualibus sententiis, quo modo, qua postremo collocatione id, quod intendimus, efficere possimus. Cæterum dicturus, quibus ornetur oratio, prius ea, quæ sunt huic contraria laudi, attingam; nam *prima virtus est*, [213] *vitio carere*. [214] Igitur ante omnia ne speremus ornatam orationem fore, quæ probabilis non erit. Probabile autem [215] Cicero id genus dicit, quod non plus minusve est, [216] quam decet. Non quia comi expolirique non debeat (nam & hæc ornatus pars est) sed quia [217] vitium est ubique, quod nimium est. [218] Itaque vult esse auctoritatem & pondus in verbis, sententias vel graves, vel aptas opinionibus hominum ac moribus. His enim salvis licet [219] assumere ea, [220] quibus illustrem fieri orationem putat. [221] Delectant [222] *translata*, [223] *superlata*, [224] *ad nomen adjuncta*, [225] * *duplicata*, *& idem significantia*, [226] *ab ipsa actione atque ab imitatione rerum non abhorrentia*. Sed quoniam vitia prius [227] demonstrare aggressi sumus, vel hoc vitium sit, [228] quod κακόφατον vocatur

208. *Conjuncti sermonis.*] Sermo conjunctus opponitur verbis singulis, de quibus mox agebat Fabius. CAPPER.

209. *In hæc duo prima dividitur, &c.*] Confer hæc verba cum sequentibus, ubi sic legitur: *Ejus* (τ͂ ornatus) *primi sunt gradus in eo quod velis, exprimendo, concipiendoque.* CAPPER.

210. *Quam concipiamus elocutionem*] Prius membrum pertinet ad amplificationes & diminutiones, & ad tria characterum genera: posterius vero ad *tropos* & figuras, *sententias* & compositionem; his enim partibus continetur ornatus, qui positus est in sermonis conjunctione. TURNEBUS.

211. *Quomodo.*] Francius volebat *& quomodo efferamus.*

212. *Translationis.*] Id est, quibus *metaphoris*, aliisve *tropis*. CAPPER.

213. *Vitio carere.*] Sententia est Horatiana lib. 1. epist. 1. 41.

Virtus est vitium fugere, & sapientia prima
Stultitia caruisse. REGIUS.

214. *Igitur ante omnia.*] Quasdam orationis ponit virtutes, quæ & singulorum sunt verborum, & conjunctorum: cæterum probabile hic non ponitur in re, ut in narratione, sed in orationis forma, quæ sit hujuscemodi, ut probationem mereatur. BURMAN. Hic igitur λόγος probabilis non est ὁ πιθανὸς neque ὁ εἰκαστὸς vel εἰκώς, sed ὁ δόκιμος vel ἐνδόκιμος, & opponitur τῷ ἀδοκίμῳ, et oratio, quam approbare nemo possit. Eodem sensu dixit paulo supra: *ita sermo & doctis probabilis & planus imperitis erit*: & in procemio hujus libri circa fin. *ea sunt maxime probabilia, quæ sensum animi nostri optime promunt.* CAPPER.

215. *Cicero id genus.*] In *Partitionibus.*

216. *Quam decet.*] *Deceat* reponendum, facile ex Ciceronis *partitionibus* cap. 6. ubi hoc præcipitur, colligitur. REGIUS. *Decet* : Voss. sec. Locat.

217. *Vitium est ubique, quod nimium est.*] Coincidit hoc cum Terentiano illo ex Andriæ principio, *ne quid nimis*: quod dictum Ausonius Cleobulo tribuit. Vide Isidor. Pelusiotæ lib. v. epist 73. & 413. Quod ad medica ita divus Hippocrates sect. 11. Aphor. 51. τὸ γὰρ πᾶν τὸ πολὺ τῇ φύσει πολέμιον: *Nam etiam omne multum natura est inimicum.* Confer & Aphor. 10. 3. & 4. sect 11. de somnis & vigiliis Senec. de Tranquil. Anim. cap. 9. *vitiosum est ubique, quod nimium est.* ALMELOV.

218 *Itaque in nobis auctoritatem in verbis.*] Hinc illam præpositionem *in* cum *nobis* ablativo esse eradendam, ac loco ejus *vult* verbum, etiam repugnantibus exemplaribus, reponendum, tum ex sensu, tum ex ipsis *Partitionibus* aperte cognoscitur, hoc modo: *Itaque vult esse auctoritatem in verbis.* REGIUS. *Itaque in nobis auctoritatem*; Locat *in nobis esse auctoritatem, in verbis sententias*; Voss sec. Cub. marg. Basil. *itaque vult esse auctoritatem in verbis*: Ald. Gryph. Colin. Vidov. & reliqui addiderunt ex Cicerone *auctoritatem & pondus.*

219. *Assumere ea, quibus*] *Assumere, quibus*; Obrecht edit.

220. *Quibus illustrem.*] Cicero in *Part.* cap. 6 *illustrem* vocat orationem, quæ non solum perspicua est, verum etiam ita evidens, ut rem ante oculos constituat: est autem illa, quæ *hypotyposis* dicitur. TURNEB.

221. *Delectant.*] Hic locus (ut apparet ex Cicerone) est depravatus. Sic Cicero scribit: *Illustris autem fit oratio, si verba gravitate delecta ponuntur, translata, superlata, &c.* Idem.

222. *Translata.*] *Metaphorica* vel *tropica*, id est, quæ per *metaphoram* aliumve *tropum* usurpantur. CAPPER.

223. *Superlata.*] Hoc est, *hyperbolica*. Sic enim apud eumdem Ciceron. 3. *de Orat. Tum augendi, minuendive caussa veritatis superlatio*: & apud Herennianum Rhetorem lib. IV. *superlatio est oratio superans veritatem, alicujus augendi, minuendive caussa.* Alias τὸ *superlatio* gradum, ut vocant, *superlativum* indicat; ut in Sosipatro Charisio pag. 90. veterum Grammatic. *ipsa*, inquit, *superlatio per se prælationem omnium significat*; & in Fabio nostro lib. 3. cap 5. *per comparationes & superlationes.* CAPPER.

224. *Ad nomen adjuncta.*] Ea sunt, quæ vulgo *epitheta* vocantur. Nam τὸ *nomen* per se & absolute positum de proprio nomine usurpatur, in supra patuit. De *epithetis* vide infra ad cap. 6. CAPPER.

225. *Duplicia.*] Quid sibi hoc loco velint *supra lata*, & *duplicia* non video. REGIUS. Ita Locat. Ald. Basil. *duplicia* etiam MSS. Bodl. Alm. Andr. *duplicia eadem significantia*; Basil. *duplicia* non agnoscit Voss. sec. sed reliqui recte ex Cicerone *superlata* . . . *duplicata*. Duplicata sunt composita ex duobus verbis: ita Livius XXVII. 11. *quos Androgynos vulgus* (*ut pleraque facilioræ ad duplicanda verba Græco sermone*) *appellat.* BURMAN. Cujus tamen interpretationi obstat, quod hoc in loco Tullius non de Grammaticis, sed de Rhetoricis verborum ornamentis agat. Itaque *ut duplicata* sunt verba per *epizeuxin* figuram geminata; ut, *occidi, occidi omnem*: & in Virgil. eclog. 2. *ah Corydon, Corydon, &c.* & sane τὸ *duplicari* hoc sensu Tullius a Fabio lib. IX. cap. 1. laudatus adhibuit: *tum aut duplicantur iterantur que verba* CAPPER.

226. *Ab ipsa actione atque ab imitatione.*] *Significantia, atque imitatione rerum non abhorrentia*; V. C. Alm. *sign. atque ab imitatione r. n. a.* Voss. sec. Basil Colin. & alii; *atque ab ipsa actione atque imitatione rerum non abhorrentia*; Cicero, qui locutione illa τὴν ὀνοματοποιίαν intelligit, hoc est eas vocabulorum fictiones, quæ rerum naturam sono ipso quadamtenus exhibent; ut λίγξε βιός, σίζεν ὀφθαλμός, φλοῖσβος, *hinnire, mugire*, &c. CAPPER.

227. *Demonstrare aggressi sumus, vel hoc vitium sit quod κακέμφατον.*] Hæc omnia aberant a V. C. Alm. *vel hoc vitium quod*; Voss sec.

228 *Quod κακέμφατον vocatur sine mala consuetudine.*] Loco *sine* præpositionis legendum esse *sive*, aperte ex altero, quod subjicitur, membro apparet: κακέμφατον autem id est vitium, quod vulgus Grammaticorum corrupte *cacephaton* vocat, interpretatur autem *male*, id est turpiter, dictum. Vitia autem ornatui contraria quinque esse dicuntur. *Cacephaton, Æschrologia, Tapinosis, Cacozelia, Cacosyntheton.* *Cacephaton* quidem est vitio compositionis inverecunda suspicio; ut illud apud Terent. Andr. V. 4. *arrige aures Pamphile*: & illud Virgilianum lib. VI. Æneid. 406. *At ramum hunc* (*aperit ramum qui veste latebat.*) Sed Fabius sub *Cacephati* nomine *Æschrologiam* quoque complectitur. Est enim *Æschrologia* vitio compositionis inverecunda oratio, aut

tur: sive mala consuetudine in obscœnum intellectum sermo detortus est; ut [229] *ductare exercitus*, & [230] *patrare bellum*, apud Sallustium dicta sancte & antique, [231] ridentur a nobis, si diis placet, quam culpam non scribentium quidem judico, sed legentium; tamen vitanda, quatenus verba honesta moribus perdidimus, & [232] evincentibus etiam vitiis cedendum est: sive junctura deformiter sonat; ut si *cum hominibus notis loqui* nos dicimus, nisi hoc ipsum *hominibus* medium sit, [233] in præfata videmur incidere; quia ultima prioris syllabæ litera, quæ exprimi, [234] nisi labris coëuntibus, non potest, aut intersistere nos indecentissime cogit, aut continuata cum insequente, in naturam ejus corrumpitur. [235] Aliæ conjunctiones aliquid simile faciunt, quas persequi longum est, in eo vitio, quod [236] vitandum dicimus, commorantes. Sed divisio quoque affert eamdem injuriam pudori; [237] ut si *intercapedinis* nomina-

compositio verborum obscœnæ significationis, aut unius verbi obscœna significatio, & pronuntiatio; ut *numerum cum navibus aequat*, Virg. I. Æneid. 193. & apud Sallust. *ductabat exercitum*. REGIUS. Alii scribunt κακέμφατον, alii κακόφατον, alii κακόφημον: res vero eodem redit. Vide Isidor. Orig. lib. II. cap. 33. & Serv. in Virg. Æneid. I. 193. & II. 27. ALMELOV. Vide & eumdem ad I. Georg. 13. & III. Æneid. 103. Vide & Voss. Inst. Orat. lib. IV. cap. II. §. 4. & cap. VI. §. 10. BURMAN. Qui nescio quomodo corruptam in Regii notis vocem illam *Cacospitheton* aut non animadvertit, aut non emendarit. Est enim vox nihili *Cacospitheton*, pro qua scribendum est *Cacosyntheton* ex Græco κακοσύνθετον, ut patet ex hoc loco Sosipatri Charisii pag. 243. & Diomedis pag. 446 Veterum Grammat. Putsch. *Κακοσύνθετον est indecens structura verborum*; ut est,

——— *versosque invencum*
Terga fatigamus hasta.

Unde patet in eodem Diomede ibid. pag. 444. pro τῷ *Cacosyndeton* legendum esse *cacosyntheton*: sed alia plura sunt in illis veterum Grammaticorum libris loca, quæ & jam emendavimus, & suo tempore forsitan emendabimus. Quin immo Putschiana illa veter. Grammatic. sylloge posset aliorum quorumdam hactenus ineditorum opusculis locupletari. Unum saltem laudabo Pompeium, cujus Latinam Grammaticam ex Reg. biblioth. thesauro manuscriptam legi, & Ē E longi sonum τῷ Ē 3. sono apud veteres maxime vicinum fuisse, indidem demonstravi. CAPPER.

229. *Ductare exercitum*.] Est apud Sallust. Catil. cap. XI. *Cacophaton* vero in eo consistit, quod *ductare* verbum sit obscœnæ significationis, & proprie *ductari* scorta dicantur, cum ad libidinem abducuntur; ut recte Philander. Plaut. *Asin.* I. III. 12. *solus si ductitis, referre gratiam nunquam potes*. *Cleur.* *solus ductato*; & Act. V. II. 13. *potes una, atque una amicam ductet decrepitus senex*; & alibi. Terent. *Phorm.* III. II. 15. *& meam ductes gratis*. BURMAN.

230. *Patrare bellum*.] De his in notis meis ad Sallustium pluribus agam, ut & in indice Lucretiano. Videatur etiam Casp. Barth. lib. XXXV. Adv. cap. 4 PAREUS. Neque Cicero, neque Plautus, neque Livius, neque Cato, neque alii ab hoc verbo abstinuere, nec ideo notari metuerunt: sed omnis in Sallustium reprehensio recidit: quod sæpe cum miratus fuerim, cœpi cogitare, nihil forte etiam turpe in solo verbo *patrare* esse positum; neque κακέμφατον esse, si quis, ut Livius, *facinus*; aut, ut Cicero, *promissa* aut, ut Cato, *sementem*, aut alia *patrare* diceret: sed, quod animadvertere neglexerunt huc usque interpretes, turpitudinis dedisse suspicionem visus est ineptis Criticis Sallustius, quia junxerit hoc verbum cum nomine *bellum*, quæ & pusionem vel delicatum puerum notare potest: quæ ambiguitas κακέμφατον illud efficere videtur, eodem modo, ut apud Terentium in Eun. IV. 4. *conficere virginem*, κακέμφατον a multis esse creditur, quia ejus, ut Apuleius loquitur, *interfecta erat virginitas*. Num ergo & *conficere bellum* dicere non liceret? Solus ergo Sallustius hic in crimen vocatur relictis aliis, qui sine ulla suspicione turpitudinis hoc verbo usi sunt: quanquam nec in Sallustio *patrare incepta*, *consilia*, & similia culpaverunt, sed tantum *bellum patrare*: quod cum fecerit quoque cum aliis, licet modestius hoc loco Fabius, infiniti inde Grammatici verbum ipsum *patrare* hoc nomine infamaverunt. Imo & apud Ciceronem *Divinat*. cap. 15. pro eo *peccare* supposuerunt, contra optimos codices, &, ut recte Gruterus censet, verbum minus efficax elegantis & efficacissimo subjecerant. Ita & sola suspicione ducti Ciceroni abjudicant lib. I. ad Att. 14. & veteri Poetæ tribuunt. Cur non & ex lib. II. de Legib. 8. *operibus patratis* confodetent? quia scilicet ibi ex antiqua formula leges concipit: in illo quoque Catulliano *expatrare*, nihil ego turpe video: sed hæc omnia, ut recte Fabius hic docet, sancte & antique dicta, ut & *bellum patrare*, sed a male ingeniosis contra scribentis mentem in obscœniorem sensum detorta sunt. Quare nec Tacitus veritus sui temporis censores, sæpissime hac voce utitur, & etiam *bellum patrare* dixit lib. II. cap. 28. nec Frontinus erubuit dicere *victoriam patratam* lib. I. cap. XI. §. 2. licet & illo loco ejicere tentent Critici hoc malæ notæ verbum. Si enim, hoc stulto & puerili metu deterriti, nobis abstinendum esset hac voce, quis auderet verbo *facere* uti, cujus tam multiplex usus in obscœnis significandis erat? certe cum *facere* simpliciter, & *facere fortiter*, & *facere cum aliquo* honeste dicantur, neque minus detorqueantur ad sensum nequiorem, de quo vide ad Petron. IX. & LXXXIX. ideone cavendum in illis κακέμφατον, ridicula caussa forte excogitatum? sed præcipue cum *omnia facere*, & *omnia facta* eodem sensu dicantur, quo *patrare* dici volunt, (de qua locutione videri possunt ea, quæ ad Petron. cap. XI. notantur) an quis veterum aut novorum Cacophati metu hac locutione abstinuit, aut, si sapit, abstinebit? minime. Vide ad eumdem Petron. cap. CXV. Facessant ergo nimium curiosi in alienis verbis; &, ubi mens scriptoris casta & pura sit, ne invitis illis affingamus opprobria styli turpis & obscœni. BURMAN.

231. *Ridentibus, si diis placet*.] *Nobis*, aut *quibusdam*, aut quid tale adscribendum videtur. Neque enim *ridentibus* ad *Deos* refertur; verum illud *si diis placet* est *ironia* indignationis plena. Quare sensus exigere videtur, ut legatur *ridentibus nobis*. REGIUS.

232. *Evincentibus*.] *Vincentibus* V. C. Alm.

233. *In præfata*.] Sipontinus legit *præfanda*, id est, *obscœna*, quia illa non sunt sine *præfatione* & *venia* pronuncianda. TURNEB. Alii, *præfando*, id est, quibus præfari convenit *honos sit auribus*, vel *fœdum dictu*; ut apud Plin. lib. VII. cap. 51. PITHOEUS. *In præfanda* etiam MSS. Alm. Voss. sec. & Obrecht. sed ego vulgatam rectam puto. Nam intelligendum in *præfata vitia*, de quibus ante diximus, ut κακέμφατον. Sensus enim Quinctiliani, ut recte Ascensius vidit, & notaverat etiam Scioppi in Gramm. Philosoph. pag 197. est, in illa locutione, *cum hominibus notis loqui*, esse vitium hoc, si vox *hominibus* non poneretur media inter *cum* & *notis*..... unde & veteres non *cum nobis*, sed *nobiscum* dicere instituerunt. Nolebant enim literam *n*, sequi præpositionem *cum*, quia in compositionibus solebat transire in *n*. Vide Ciceron. *Orat*. cap. 45. & Serv. ad Virg. I. Æneid 193 & ita Cicero nunquam dicit *cum nos*, sed interponit semper aliquid, ut lib. II. *de Orat*. I. *cumque nos cum consobrinis nostris erudiremur*, non *cum nos*. Sic neque *Dorica castra* probabant, quia ultima syllaba *ca* cum sequentis vocis prima, *cacas* efficiebat Serv. ad Georg. II. 13. & Æneid. II. 27. & Weitz. ad Virgil. Copam, initio; *Syrisca caput*: sed obscuram hanc & ineptam diligentiam egregie refutavit Broukhusius meus ad Tibul. I. I. 3. BURMAN.

234 *Nisi labris coeuntibus, &c. aut non cogitata c. o. in natura eius corrumpitur*.] Mendæ ex hoc sensu tolluntur, si & *labris*. e vocali expuncta; & pro *cogitata*, *continuata*; & pro *natura*, *naturam* legatur. REGIUS. *Cogitata & in natura*: Locat.

235 *Aliæ conjunctiones*.] Ut hæc conjunctio, *Dorica castra*, incidit in *cacophaton* ex conjunctione: non tamen more superioris, quæ ex conjunctione & obscœnum reddebat vocabulum, & duram juncturam. TURNEB. *Aliæque*: V. C. Alm. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Colin.

236 *Vitandum dicimus*.] *Vitandum scimus*; Voss. sec. Colb. maj. Basil.

237. *Ut si intercapedinis*.] *Intercapedinis* quidem, ut esset

tivo casu quis utatur. Nec scripto modo id accidit, sed etiam sensu plerique obscœne intelligere, nisi caveris, cupiunt; ut apud [238] Ovidium,

Quæque latent, [239] meliora putat:

ac ex verbis, quæ longissime ab obscœnitate absunt, occasionem turpitudinis rapere. Si quidem Celsus *cacophaton* apud Virgilium putat,

[240] *Incipiunt agitata tumescere:*

quod si recipias, nihil loqui tutum est. Deformitati proximum est humilitatis vitium, [241] ταπείνωσιν vocant, qua rei magnitudo vel dignitas minuitur; ut [242] *Saxea est verruca in summo montis vertice.* [243] Cui natura contrarium, sed errore par est, [244] parvis dare excedentia modum nomina, nisi cum ex industria risus inde captatur. Itaque nec parricidam, [245] *nequam* dixeris hominem; nec deditum forte meretrici, *nefarium*: quod alterum parum, alterum nimium est. Proinde quædam hebes, sordida, jejuna, tristis, ingrata, vilis oratio est. Quæ vitia facillime [246] fiunt manifesta contrariis virtutibus. Nam primum acuto, secundum nitido, tertium copioso, deinceps hilari, jucundo, [247] accurato diversum est. [248] Vitanda & μείωσις, cum sermoni quidem

genitivus, scripsit Fabius: sed quorumdam perverso judicio in nominativum pluralem genitivus ipse fuit commutatus: quo modo si legatur, nullum est hoc exemplum. Quare citra ullum dubium, *intercapedinis* est legendum; nam *intercapedinis* nominativus est *intercapedo*, quem si quis divideret, ac priores tres syllabas efferret, deinde *pedo*, nimirum in obscœnitatem incideret. *Pedo* enim per se verbum obscœnum est. Quam obscœnitatem Fabius vitans eum nominativum apponere in contextu noluit. REGIUS. Ex Ciceronis ad Pætum Epistola lib. ix. 22. erudita *Quid enim? num honestum verbum est divisio? at inest obscœnum, cui respondet intercapedo.* Nempe propter finales syllabas *pedo* & *viso*, quibus significantur πέρδω & βδέω. Quæ primum animadversa a Criticorum principe Scaligero. COLOMES. *Intercapedines*: Locat. *intercapedinis*: Ald. Vide cl. Græv. ad Epistolam dictam Ciceronis.

238. *Ovidium*] Lib. 1. Metam. 502. ubi tamen legitur: *Si qua latent, meliora putat*: *meliora puta*: Locat.

239. *Meliora puta ex verbis quæ.*] Puto esse legendum, atque *ac* copula mihi adscribenda videtur, ut sit *ac ex verbis*. Eorum autem Ovidii verborum sensum perverse quidam ad pudenda virginis Daphnes, quæ in primo Metam. describitur, putant referendum; cum Ovidius non tam de parte corporis senserit, quam de reliquis membris, quæ vestibus regebantur. REGIUS. *Ac* deest in MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald.

240. *Incipiunt agitata.*] 1. Georg. 357. ea detorsisse in turpitudinem Capilupum, qui centones Virgilianos scripsit hoc modo,

Incipiunt agitata tumescere turpia membra,

notaverat Gallæus.

241. *Tapeinosin.*] Est contra dignitatem magnæ rei humilis expositio; ut illud Horatianum 1. od. 6. *Pelidæ stomachum cedere nescii.* *Stomachus* enim, cum interdum pro levi indignatione ponatur, vehementem iram eo in loco significat. Et Virgilii illud 1. Æneid. 352.

Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.

Sceleratus enim criminis atrocitati magis convenisset, quam *malus*. REGIUS.

242. *Ut ex ea verruca in summo.*] Sic quidem legitur in omnibus, quæ ego viderim, exemplaribus; sed non sine menda, ut ego quidem sentio; nullus enim elicitur sensus. Fortasse autem loco *in* præpositionis *pro* reponenda, ut sit *pro summo montis vertice*: nam si *verruca*, quæ est *caruncula* durior eaſtans atque eminens in multorum corporibus, quam nunc vulgus *porrum* appellat, poneretur pro vertice montis ab aliquo, utmicum is in *tapinosin* incideret. Videtur autem hoc exemplum de *Originibus* Catonis esse sumptum. REGIUS. Exemplum hoc sumptum est ex *Originibus* Catonis. Porro *verrucam* appellat editum tumulum: est autem *verruca* eminens in corpore humano caruncula. TURNEB. Vide Gell. iii. 7. Vossius vero excusat Catonem lib. iv. Inst. Orat. cap. vi. § 9. propter summam similitudinem in hac *metaphora*, & quia humilitatis vitium *epitheto* (*saxea*) tollitur: eodem modo ut Servius observat, Virgilium lib. 1. Æneid. 118. *in gurgite vasto*, humilitatem sermonis *epitheto* sublevasse, addendo *vasto*. Et cum de equo lib. ii. 19. loqueretur *cavernas ingentes* Vide & lib. iii. 197. sed in verbis apud Gellium *saxea* non legitur, quam vocem si addidisset, forte Fabii reprehensionem effugisset: sed humilitas est in ipsa voce *verruca*, quæ non eleganter usus erat. Sic ταπείνωσιν in voce *Atunculus*, qua utitur Virgil. lib. iii. Æneid 343. acceperunt quidam; & in *ligno* lib. 12. 413. Ita nec *lucernas*, propter humilitatem, sed *lychnos* dixerunt Heroici Poetæ, notante Lutatio ad Stat. 1. Theb. 521. nec *panem*, sed *Cererem*. Vide Barth. ad Stat. 1. 524. Hinc & sæpe genus ponunt, non speciem; ut *avem*, *volucrem*, non *mergum*, *hirundinem*, & similia, ut humilitatem vitent. Vide Serv. ad 1. Georg. 394. iv. 254. viii. 456. & alibi. Cæterum *ut ex ea est verruca* habent Locat. marg. Basil. *ut ea est*; Voss. sec. & cum infra lib. viii. cap. 6. ubi idem exemplum proponitur, etiam Regius pro *saxea*, *ex ea* emendandum censeat, hic quoque ita recte cum antiquis editionibus legeretur, *ex ea* (scilicet *tapinosi*) *est verruca*, &c. ut Gellio & Fabio conveniat, & Vossio omnis Catonem excusandi prætextus demattur. BURMAN.

243. *Cui non contrarium.*] *Natura*, loco illius *non*, castigatur in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Cui non*: Voss. sec. Locat.

244. *Parvis dare.*] Hoc vitium potest appellari *auxesis*, quoniam parvis rebus magnifica aptantur & gravia nomina. TURNEB.

245. *Nequam*] Ratio, quia hoc proprie convenit in dissolutum, qui libidine & luxuria diffluens sua paternaque bona disperdit; quales *nequam* frugalibus sæpe opponit Cicero. vide iii. Tuscul. 8. & 17. & iii. de fin. 8. & pro Font. 13. & ex formula interdicti Prætoris apparet apud Paulum lib. iii. sent. tit. 3. vide & Gell. vii. 11. & Pincier. Parerg. lib. iv. cap. 36. *Nefarius* vero de scelerato & perditæ audaciæ homine, ut parricida, sicario, &c. proprie dicitur, ut passim apud Ciceronem & alios legitur: ita *nefaria* mulier, quæ insidias filio molitur; Cicero pro Cluentio cap. 63. & 66. BURMAN. Cæterum probabilem τοῦ *nequam* etymologiam assignasse videtur Festus Pompeius his verbis: *Nequam, qui ne tantiquidem est, quam quod habetur minimi*: nisi quis cum Varrone lib. ix. de Ling. Lat. malit dicere: *ut ex non & volo, nolo; sic ex ne & quicquam, item media extrita syllaba, coactum est nequam.* Sic & Gallice dicimus *un vaut rien.* CAPPER.

246. *Fiunt manifesta.*] *Fient*; Voss. sec.

247. *Accurato diversum est.*] Græcismum quemdam sapit hæc loquendi formula. Nam Græce dicitur διαφορεῖ τὸ νῷ, διάφορος ἐναντίοις ἐγένετο, &c. CAPPER.

248. *Vitatum & meiosis.*] *Vitanda* legendum est, indeque inchoandus est sensus: *meiosis* autem *minutio* transfertur. REGIUS. *Meiosis* a Donato appellatur *ellipsis*, cum verbum aliquod necessarium orationi deest. Quod si obscuritatem faciat *meiosis*, vitiosa est: sin minus, ad elegantiam & ornatum pertinet. Est & *meiosis*, quæ *amplificationi* opponitur, de qua nunc loquimur. TURNEB. Verum quod hic Donato attribuit Pseudo-Turnebus, unde hauserit, nescio. Nam Donati Grammaticam in Putschiana sylloge, & ejusdem Commentarios in Terentium quantacumque cura evolverim, τὴν μείωσιν ab eo *ellipsin* appellatam fuisse nequaquam deprehendi. Unus, quod sciam, Fabius τὸ τῆς μειώσεως nomen *ellipsi* dedit: unde pro *Donato* forte *Fabio* vel *Quinctiliano* Turnebianus ille scripserat. CAPPER.

deest aliquid, quo minus plenus sit: quanquam id obscuræ potius, quam inornatæ orationis vitium est. Sed hoc quoque cum a prudentibus fit, *schema* dici solet, sicut [249] ταυτολογία, id est, ejusdem verbi aut sermonis iteratio. Hæc enim, quanquam non magnopere summis [250] auctoribus vitata, interim vitium videri potest: in quod sæpe incidit etiam Cicero, [251] securus tam parvæ observationis; sicut hoc loco: *Non solum igitur illud judicium judicii simile, judices, non fuit.* Interim mutato nomine [252] ἐπανάληψις dicitur, [253] atque est & ipsum inter *schemata*: quorum exempla [254] illo loco [255] reddam, [256] quo virtutes erunt. Pejor hac [257] ὁμοιολογία est, quæ nulla varietatis gratia levat tædium, atque est [258] tota coloris unius, [259] quæ maxime deprehenditur carens arte oratoria, [260] eaque & in sententiis, & figuris, & [261] compositione longa, non animis solum, sed etiam auribus est ingratissima. Vitanda [262] μακρολογία, id est, longior, quam oporteat, sermo; ut apud [263] Livium: *Legati, non impetrata pace, retro domum, unde venerant, abierunt.* [264] Sed huic vicina *periphrasis* virtus habetur. [265] Est & πλεονασμὸς vitium, cum supervacuis verbis oneratur oratio: [266] *Ego meis oculis vidi.* Satis est enim, *vidi*. Emendavit [267] hoc non inurbane [268] in Hirtio Cicero, [269] qui, [270] cum in Pansam declamans, [271] *filium a matre decem mensibus in utero latum esse* dixisset; *Quid? aliæ*, inquit, *in* [272] *penula solent ferre?* Non-

249. *Ταυτολογία.*] *Ταυτολογία* vana est ejusdem verbi repetitio: si tamen repetitio illa apta est, appellatur *epanalepsis*, si idem casus & eadem facies servatur. Quod si casus mutentur, appellatur *traductio* & πλοκή. TURNEB. Vide lib. IX. cap. 3.

250. *Auctoribus usitata.*] Nisi corrigatur hic sensus, videbitur Fabius sibi ipsi esse contrarius: una autem a litera dumtaxat erasa, facile emendari potest, ut vitata legatur, non *usitata*. Exemplum autem, quod sequitur, ex oratione Ciceronis pro Cluentio cap. 35. est sumptum. REGIUS. Sed rectam interpunctionem excludere in Ciceronis verbis *tautologiam*, recte judicavit cl. Grævius; legendum enim: *non fuit igitur illud judicium i judicii simile, judices, non fuit.* *Usitata* est in Locat. edit. *vitanda*; Voss. secund.

251. *Securus tam parvæ observationis.*] Hæc quoque locutio ad Græcismum accedit: πλιμμέλης περιεργίας ἀμέριμνος ἄφροντις. Nam τὸ *securus* est *seorsum a cura, sine cura*, &c. CAPPER.

252. *Ἐπανάληψις dicitur.*] Hæc quidem vox repetitionem sonat: sed Rhetoribus aliis aliud significat, ut patet ex Vossio instit. orat. lib. v. pagg. 276. & 289. itemque ex veterib. Grammatic. Putsch. qui tradunt τὴν ἐπανάληψιν, *epanalepsin*, proprie dictam esse vocabuli repetitionem, quæ fiat in principio & in fine sententiæ seu versus; ut,

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo. Virgil. Eclog. 7.

sed longe latiori sensu vocem hanc nunc usurpat Fabius.

253. *Atque est & ipsum.*] Forte, *atque est id ipsum*. FRANCIUS.

254. *Illo loco.*] Videlicet lib. IX. cap. 3.

255. *Reddam.*] Ἀποδώσω, exhibebo, proferam, &c. CAPPER.

256. *Quo virtutes erunt.*] Ubi de *Schematibus* (figuris) loquar, quatenus orationem exornant, quatenus orationis virtutibus annumerari possunt. Nam apud Poetas multa sunt *schemata* (figuræ) quæ licentiam potius, quam virtutem præ se ferunt: immo Donatus pag. 1770. Grammatic. Putsch. vitii nomen illis imponere non dubitavit. CAPPER.

257. *Ὁμοιολογία.*] Ὁμοιολογία est oratio similis, quæ eodem perpetuo tenore fuit, nec variatur ac distinguitur figuris, nec speciem unquam mutat: nihil autem (ut docuit antea Fabius) in ratione dicendi potest esse odiosius similitudine. TURNEB. *Pejor hac* deest in Voss. sec.

258. *Tota coloris unius.*] *Tota dotis unius*: MSS Bodl. Voss. sec. Andr.

259. *Quæ maxime.*] *Qua maxime*: edit. Obrecht.

260. *Eaque & in sententiis.*] *Æque ut & sententiis*: Voss. secund.

261. *Compositione longa.*] *Longe*: Voss. sec.

262. *Μακρολογία.*] Μακρολογία, id est, prolixa oratio, est, cum orationi adjicitur sensus aliquis non necessarius. Huic opponitur βραχυλογία, id est, orationis brevitas, quæ etiam commendatur in narratione. TURNEB.

263 *Livium.*] Lib. VIII. ab urbe cond. PHILAND. Sic idem Livius lib. XXXVII. 19. *instaurare novum de integro bellum* dixit. Propert. I. eleg. 3.

Sed sic hærebam fixis intentus ocellis.

ubi vide τὸ αὐτό. Vide Passerat. Talem in Silio *Tautologiam* notat Barthius, lib. XIV. 615.

Serpit paciendo crescens Acherusia pestis.

in adverbiis idem significantibus cumulandis frequens hæc observatio. Vide Passer. ad Prop. I. 9. pag. 185. & alios. BURMAN.

264. *Sed huic vicina.*] *Vicina* legendum esse, nemo ignorat. REGIUS.

265. *Est & πλεονασμός.*] Πλεονασμὸς persæpe in vitium incidit: cum tamen asseverationis, aut amplificationis caussa adhibetur, virtutis habet locum; ut apud Ciceronem pro Milone: *Nisi oculis videritis*. TURNEB.

266. *Ego meis oculis vidi.*] Idem fere tradit lib. IX. cap. 3. Vide de similibus locutionibus ad Sil. XVI. 645 eruditissimum Drakenborchium, quem tandem patria sua intelligere cœpit; &, dum hæc scribo, doctrinæ ejus merita præmia destinavit, erudiendæ juventutis provinciam mandans, quam in Academiæ & literarum splendorem egregie administraturum ominamur. BURMAN.

267. *Hoc non inurbane.*] *Hoc etiam urbane*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Par. Basil. Obrecht. *hoc & urbane*: Andr. *hoc enim urbane*: Colin.

268. *In Hirtio.*] Cicero jam senex plerosque ex nobilibus Romanis rhetoricam docebat: itaque discipulos habuit Hirtium & Pansam, quos jam ætate grandiores solebat appellare *grandes prætextatos*. TURNEB. Scribe in *Hircio*. Nam Cicero discipulos habuit Hircium & Pansam, ut testatur lib. IX. Epist. & nos dicemus lib. XII. cap. II. PHILAND. *In Hircium*: Locat. Ald Colin. Vidov. Basil. *in Hirtium*: Ald. *Hircium*; Locat. Basil. Gryph. Colin. *in Hirtio*; Vascos. Steph. Rollin.

269. *Qui.*] Videlicet Hirtius, vel Hircius, quomodo scribendum esse Philander censebat; neque enim τὸ *qui* ad Ciceronem referri potest: itaque pronomen relativum non semper ad nomen proxime superius refertur. CAPPER.

270. *Cum passivum declamans filium.*] *Passienum* puto esse legendum. REGIUS. *Cum passivum*; Voss. sec Vall lib. Locat. *cui cum in Pansam declamans*: Ald. (nisi quod *Pansam* habet) Vidov. *Hircii caussa, cum Passienus declamans*; marg. Basil.

271. *Filium a matre decem m. i. u. latum esse.*] *Filium matre decem mensibus in utero dixisset*: MS. Bodl. Andr. marg. Basil. *filium matre d. m. in utero latum esse dixisset*: Obrecht. hæc de declamatione, quam magistro dicendi Ciceroni solebat habere Hirtius, intelligenda. Vide Cicer. IX. ad Fam. 16.

272. *Penula.*] An *Perula*? ut Plaut. in *Vidulo*. Ita legitur adnotatum in editionis Lugdonensis notis, quam esse Passeratii conjecturam notavit Gallæus, quia quid *penula* hic faciat non videbat, usumque hac voce Senecam notat: sed & Plaut. in Trucul. II. VI. 54. & Apuleius lib. V. Metam. & in Apolog. usi sunt. Neque plane rejiciendam hanc conjecturam censeo, cum nulla inter *uterum* & *penulam* sit similitudo: sed *perula*, quæ saccı species, apte utero gravidæ mulieris comparari potest. An vero hæc Ciceronis urbanitas vitio careat, dubitari posset; quia alii ita loqui non reformidarunt. Sic certe Ovidius lib. III. Metam. 268.

Compressa, id deerat, manifestaque crimina pleno

nunquam tamen [273] illud genus, cujus exemplum priore loco posui, [274] affirmationis gratia adhibetur:

——— [275] *Vocemque his auribus hausi.*

[276] At vitium erit, [277] quoties otiosum fuerit, & [278] supererit, [279] non cum adjicietur. Est etiam, quæ [280] περιεργία vocatur, [281] *supervacua* (ut sic dixerim) *operositas*; ut a diligenti curiosus, [282] & a religione superstitio distat. Atque, ut semel finiam, [283] verbum omne, quod neque intellectum adjuvat, neque ornatum, vitiosum dici potest. [284] Κακόζηλον, id est, *mala affectatio*, per omne dicendi genus peccat. Nam & tumida, & exilia, & prædulcia, & abundantia, & arcessita, & exsultantia, [285] sub idem nomen cadunt. Denique κακόζηλον vocatur, [286] quidquid est ultra virtutem, quoties ingenium judicio caret, & specie boni fallitur: omnium in eloquentia vitiorum pessimum. [287] Nam, cætera cum vitentur, hoc petitur. Est autem totum in *elocutione*. Nam rerum vitia sunt, stultum, commune, contrarium, supervacuum: corrupta oratio in verbis maxime impropriis, redundantibus, [288] comprehensione obscura, [289] compositione [290] fracta, [291] vocum similium, aut ambiguarum puerili captatione consistit. Est autem omne [292] κακόζηλον utique falsum, etiamsi non omne falsum κακόζηλον; ut cum dicitur aliter, quam se natura habet, & quam oportet, & quam sat est. Totidem autem generibus corrumpitur oratio, quot ornatur. Sed de hac parte & [293] in alio a nobis opere plenius dictum est, & in hoc sæpe [294] tractabitur, & adhuc [295] spargetur omnibus locis. Loquentes enim de ornatu, subinde, quæ sunt vitanda, [296] similia virtutibus vitia dicemus. [297] Sunt inornata & hæc;

Fert utero.

& lib. VIII 133.

Difformemque utero fœtum tulit.

& lib. X. 469.

Plena patris thalamis excedit, & impia dira
Semina fert utero.

Neque Græcos abstinuisse ab simili pleonasmo apparet ex Evang. Lucæ I. 31. ubi dicit. συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, cum videatur sufficere συλλήψῃ. Et ne quis Hebraismum ex similibus locutionibus ex Veteri Testamento adductis esse contendat, ita sciat & Hippocratem locutum Aphor. sect. V. § 46. ὁκόσαι παρὰ φύσιν παχεῖαι ἐοῦσαι μὴ ξυλλαμβάνουσιν ἐν τῇ γαστρί. Sic ἐν γαστρὶ ἔχειν dixit Artemidor. Oneir. lib. IV cap. 85. & Scholiast. Eurip. Hec. 762. φέρειν ὑπὸ ζώνης, exponit ἐν γαστρὶ ἔχειν BURMAN.

273. *Illud genus*] Figuræ genus, cui nomen πλεονασμὸς, *pleonasmus*. CAPPER.

274. *Affirmationis gratia.*] Hoc est, majoris & vehementioris affirmationis caussa, ut nempe res ἐμφατικώτερον, majori cum *emphasi* enuncietur; tunc enim illa locutio *pleonastica* nonnullum animi affectum specialem significat, sicque non est otiosa. CAPPER.

275. *Vocemque.*] Lib. IV. Æneid. 359 PHILAND.

276 *At vitium erit.*] *Tale vitium erit*; MSS. Bodl. Voss. sec. Colb. Andi.

277 *Quoties otiosum fuerit.*] *Otiosum* emendate quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Occisum*; Locat.

278. *Supererit.*] Superfluum, supervacaneum erit. CAPPER.

279. *Non cum adjicietur.*] *Non tamen adjicietur*; Voss. sec. Cæterum Fabii verba sic exponebat Rollinus: *Non erit vitium, cum adjicietur ex industria*: sed malim ita exponere: non erit vitium, cum adjicietur majoris & vehementioris affirmationis gratia, ut res ἐμφατικώτερον affirmetur. Nam & posset adjici de industria, & perperam. CAPPER.

280. Περιεργία.] Περιεργία tam est in rebus, quam in verbis. Fit autem, cum nimia diligentia utimur; inde enim vel addendo, vel detrahendo, aut nimium excolendo, aut sæpius mutando orationem vitiamus, & reddimus inornatam. *Periergia* vitium est in quibusdam nostri temporis, qui vix ulla dictione, aut ulla phrasi uti audent, nisi sit Ciceroniana; alioqui enim arbitrarentur orationem inquinari TURNEB.

281. *Cum supervacua (ut sic dixerim) operositas.*] Aut *cum* præpositio est expungenda, aut *cura*, quod magis placet, adscribenda, ut legatur: *cum supervacua cura (ut sic dixerim) operositas.* REGIUS. *Cum supervacua*, m; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. forte scripserit *cura supervacua, & (ut sic dixerim) operositas.* Nam *cura* laudabilis est, sed ideo addit *supervacuam*, quæ est περιεργία. Vide ad Præfat hujus libri, ubi *curam verborum* requirit. *Operositas* vero, quia nova vox, præmunienda erat præfatione veniæ. Nam operosi sunt, qui nimia & supervacua cura ornant & colunt aliquid; ut eleganter de puellis Ovidius II. Amor. X. 5.

Utraque formosa est, operosa cultibus ambæ.

ita *operosa Minerva.* Horat. III. Od. 12. & passim ille, & alii. BURMAN.

282. *Et a religione.*] *Et religione*; V. C. Alm.

283. *Verbum omne.*] *Vel verbum omne*; Locat. Ald. *vel verborum omne*; Voss sec.

284 Κακόζηλον.] *Cacozelia* nullum est deterius vitium. Fit autem, cum mala affectatione id, quod vitiosissimum est, arbitramur elegantissimum & ornatissimum; ut si quis stylo & phrasi Apuleii uteretur. TURNEB

285 *Sub idem nomen.*] Quod est κακόζηλον, *mala affectatio*. CAPPER.

286. *Quidquid est ultra virtutem.*] *Quod quidem ultra*; Voss sec.

287. *Nam cætera vitantur, hoc petitur.*] *Parum* adverbium emendate in quibusdam est adscriptum exemplaribus, hoc modo: *Nam cætera parum vitantur, hoc petitur.* REGIUS. Et ita MSS. Bodl. Alm. Voss sec. Andi Colin. *nam cætera vitantur*; Locat. Ald Par. Vidov. *cætera cum vitentur*; Pariss. Gryph Steph. Roign. Philand. Leid. Oxon. Obrecht.

288. *Comprehensione obscura*] Ita legendum pro *compressione*. REGIUS. *Compressione*; MS. Bodl Locatel. Ald. Obrecht. Cæterum *comprehensio* hoc quidem in loco ipsum orationis ambitum, sive periodum significat. CAPPER.

289. *Compositione.*] Id est, vocabulorum collocatione. Vide Dionysii Halicarnass. opusculum περὶ τῆς συνθέσεως ὀνομάτων. CAPPER.

290. *Fracta.*] Hoc est, molliori, effeminata, enervata. CAPPER.

291. *Vocum similium.*] Aut intelligit *similiter cadens & similiter desinens*, in quibus nimius est Apuleius ea prava affectatione; aut certe intelligit otiosam *synonymiam* & affectatam. TURNEB.

292. Κακόζηλον *utique falsum.*] Quia *cacozelia* malum imitatur specie boni, falsa est: non tamen, si quid falsum, est protinus *cacozelum*, ut in tribus, quæ Fabius enumerat, quorum primum pertinet ad actionem orationis, secundum ad decorum, tertium ad modum. TURNEB.

293 *In alio opere.*] In libro de caussis corruptæ eloquentiæ. PHILAND. Cujus meminit in *proœmio* libri VI. & in ultimis verbis hujus libri. ALMELOV.

294. *Tractabitur.*] *Tractatur*; MSS. Alm. Voss sec. Locat Ald. Colin.

295. *Spargitur*] *Spargetur* mihi legendum videtur. REGIUS. *Spargitur*; Locat. Ald.

296. *Similia virtutibus.*] *Similia autem vir*; Voss. sec. Francius volebat *similia enim virtutibus.*

297. *Sunt in ornatu & hæc.*] Depravatus hic locus facile corrigitur, si legatur *inornata & hæc.* REGIUS. *Sunt in ornatu & hæc*; Locat.

quod male dispositum est, id [298] *ἀοικονόμητον*; quod male figuratum, id *ἀσχημάτιστον*; quod male collocatum, id [299] *κακοσύνθετον* vocant. Sed de dispositione [300] diximus: de figuris & compositione dicemus. [301] Κοινισμὸς quoque appellatur quædam mixta [302] ex varia ratione linguarum oratio; ut si Atticis Dorica, Ionica, Æolica etiam dicta confundas. Cui simile vitium est apud nos, si quis sublimia humilibus, [303] vetera novis, poëtica vulgaribus misceat. Id enim tale est monstrum, quale Horatius in prima parte libri de Arte poëtica fingit:

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit, ...

& cætera ex diversis naturis subjiciat. [304] Ornatum est, quod perspicuo ac probabili plus est. [305] Ejus primi sunt gradus [306] in eo, quod velis, exprimendo, [307] concipiendoque; tertius, [308] qui hæc nitidiora faciat, quod propric dixeris cultum Itaque [309] *ἐνάργειαν*, cujus in præceptis *narrationis* feci mentionem, quia plus est evidentia, vel, ut alii dicunt, repræsentatio, quam perspicuitas, & [310] illud quidem patet, [311] hæc [312] se quodammodo ostendit, inter ornamenta ponamus Magna virtus est, res, de quibus loquimur, clare, atque ut cerni videantur, enuntiare. Non enim satis efficit, neque, ut debet, [313] plene dominatur oratio, si usque [314] ad aures volet, atque ea sibi judex, de quibus cognoscit, narrari credit, [315] non exprimi, & oculis mentis ostendi. Sed, quoniam pluribus modis [316] accipi solet, non equidem in omnes [317] eam particulas secabo, [318] quarum ambitiose a quibusdam numerus augetur, sed maxime necessarias attingam. [319] Est igitur unum genus, quo tota rerum imago quodammodo verbis depingitur:

[320] *Constitit in digitos extemplo arrectus uterque:*

& cætera, quæ nobis illam pugilum congredientium [321] faciem ita ostendunt, ut non [322] clarior futura fuerit spectantibus. Plurimum in hoc genere, [323] sicut in cæteris, eminet Cicero. [324] An quisquam tam procul a concipiendis imaginibus rerum abest,

298. *Ἀοικονόμητον.*] *Oeconomia* appellatur optima dispositio, cum res artificiose digeruntur; contrarium est illi hoc vitium: illa orationem ornat; hoc fœdat. TURNEB.

299. *Κακοσύνθετον.*] Hoc vitium est adversus compositionem, quando mala junctura est & prava verborum structura: ut autem compositio apta ornat, ita *κακοσύνθετον* dedecorat. TURNEB.

300. *Diximus*] Lib. VII. cap. I. PHILAND.

301. *Κοινισμὸς.*] *Κοινισμὸς*, id est, *communio*, apud Græcos fit, cum dialecti vitiose commiscentur. Apud Latinos dialectorum non est varietas: tamen vitium erit simile, si quis temere misceat humilia & grandia verba. TURNEB. *σύρφετος*; Ald. & Vallæ lib. Hinc fictitius ille *forasmus*, qui legitur in Despauterii Grammatica pag. 712. sed errorem hunc cum pluribus aliis, quibus Despauterianum opus alioqui præclarum deturpatur, indicabimus & refellemus ad lib. IX. cap. 3. ubi de illis Fabii verbis: *Tertia, quæ dicitur [illegible]*. CAPPER.

302. *Ex varia.*] *Et varia*: Voss. sec.

303. *Vera novis.*] *Vetera* legendum esse, nemo non videt. REGIUS.

304. *Ornatum.*] Oratio potest esse perspicua & probabilis, id est, nihil habere *plus minusve, quam decet*, ut ex Cicerone paulo ante definitur, necdum esse ornata: id, quod duabus hisce virtutibus adjicitur, efficit ornatum. ROLLIN.

305. *Primi sunt gradus.*] *Plurimi*: Vasc. *ejus primi gradus in eo, quod velis exprimi decentius, quod hæc nitidiora faciat*: MS. Bodl. Andr. Obrecht *Ejus primi sunt gradus in eo, quod. . . . tertius, &c.*] Id est, τὸ perspicuum, & τὸ probabile sunt primi gradus τῆ *ornatus*, cujus tertius gradus est ὁ cultus. CAPPER.

306. *In eo, quod velis exprimendo concipiendoque.*] Sic paulo supra dixerat Fabius: *Ornatus in hæc duo prima dividitur: quam concipiamus elocutionem: quomodo efferamus.* Unde firmatur eruditi Rollini conjectura, hic aliquid forte mendi subesse, inversum esse ordinem; prius est enim rem concipere animo, quam verbis exprimere. CAPPER.

307. *Concipiendoque.*] Deest in V. C. Alm.

308. *Qui hæc.*] Nempe τὸ perspicuum & τὸ probabile. CAPPER.

309. *Ἐνάργειαν.*] Ἐνάργεια, id est, evidentia, ita luculenter rem describit, ut geri videatur, non describi. Huic finitima est virtus ἐνέργεια, id est, efficacia, cujus officium est efficere, ut ea, quæ dicuntur, non videantur otiosa, sed quasi actuosa. TURNEB. *ἐνέργειαν*: Ald. Basil. Gryph. sed male.

310. *Illud quidem patet.*] *Illud patet, hoc se*; V. C. Alm: *illud quidem patet, hoc se*: Voss. sec. Obrecht. *Illud quidem.*] Τὸ perspicuum, vel ἡ perspicuitas: neque vero novum est τὸ *illud* ad proximam dictionem referri, & τὸ *hoc* ad remotiorem. Alibi alia hujus exempla protulimus. CAPPER.

311. *Hæc.*] Id est, ἐνάργεια, evidentia: hanc Obrechti lectionem alteri, quæ τὸ *hoc* exhibet, ideo prætulimus, quod & Quinctilianæi sermonis candori magis congruat, & quorumdam MSS auctoritate innitatur. CAPPER.

312. *Se quodammodo ostendit.*] Sic ἐνάργειαν definit Aphthonii Scholiastes Anonymus (in Biblioth. Coislin.) ubi de *Narratione*, ἡ ἐνάργειά ἐν λόγῳ ὑπ᾽ ὄψιν ἄγει τὸ δηλούμενον. Evidentia est oratio declarandam rem ob oculos ponens. CAPPER.

313. *Plene dominatur.*] *Plane*; Andr. Obrecht.

314. *Ad aures volet.*] *Valet*: V. C. Alm

315. *Non exprimi.*] *Imprimi* Francius malebat.

316. *Accipi solet.*] Ἡ ἐνάργεια, videlicet evidentia. CAPPER.

317. *Eam particulas secabo*] Ita quidem legitur, sed corruptæ fortassis; nihil enim *locabo* illud sensui congruit. Quare locu illius contenderim, vel repugnantibus exemplaribus, *secabo* esse legendum; id enim & sensus & grammatica ratio exposcit. REGIUS. *Locabo*; Locar. *ea particulas locabo*: Voss. sec.

318 *Quarum ambitiose.*] Legendum est *quarum*, ut ad particulas referatur. REGIUS. *Quorum*; MSS. Bodl. Bal. Voss. sec. Loc marg. Sich. Basil.

319 *Est igitur unum.*] Primus *evargiæ* modus est, cum rem non admodum copiose describimus, sed ea tamen sumimus, quæ maxime videantur actionem repræsentare; secundus enim modus fusiorem habet descriptionem, & a pluribus circumstantiis petitam. TURNEB.

320 *Constitit.*] Virgil. v. Æneid. 416.

321. *Faciem*] *Aciem*: MSS Alm. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Ven. Basil. Colin. sed nihil muto Stat. 11. 554. *hæc pugnæ facies*: sed de his latius aliquando ad Valerium Flaccum agemus BURMAN.

322. *Clarior futura fuerit.*] *Clarior fuerit*: Obrecht.

323. *Sicut in cæteris.*] *Sicut cæteris*; V. C. Alm.

324. *An quisquam.*] Appellavit lib. VI. *euphantasiotum*,

ut, [325] cum illa in Verrem legit, [326] *Stetit soleatus prætor populi Romani cum pallio purpureo*, [327] *tunicaque talari, muliercula nixus, in litore*, non solum ipsum os intueri videatur, & locum, & habitum, sed quædam etiam [328] ex iis, quæ dicta non sunt, sibi ipse adstruat? Ego certe mihi cernere videor & vultum, & oculos, & deformes utriusque blanditias, & eorum, qui aderant, [329] tacitam aversationem, ac timidam verecundiam. [330] Interim ex pluribus efficitur [331] illa, quam conamur exprimere, facies; ut est [332] apud eumdem (namque ad omnium ornandi virtutum exempla vel unus [333] sufficit) in descriptione convivii luxuriosi: [334] *Videbar videre alios intrantes, alios vero exeuntes,* [335] *quosdam ex vino vacillantes, quosdam* [336] *hesterna potatione oscitantes.* [337] *Versabatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino,* [338] *coronis languidulis, & spinis cooperta piscium.* Quid [339] plus videret, [340] qui intrasset? Sic urbium captarum crescit miseratio. Sine dubio enim, qui dicit *expugnatam* esse civitatem, complectitur omnia, quæcumque [341] talis fortuna recipit: sed [342] in affectus minus penetrat brevis hic velut nuntius. At si aperias hæc, quæ verbo uno inclusa erant, [343] apparebunt & *fusæ* [344] *per domos ac templa flammæ, &* [345] *ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidam sonus,* [346] *aliorum fuga incerta,*

qui optime imagines conciperet: cui contrarium esse dixit eum, *qui imagines non concipiat.* Solent autem imagines conducere, tum ut orator optime rem explicet, tum ut auditor facillime intelligat. Est autem mox dicturus etiam de *phantasia* Fabius, quæ posita est in concipiendis visionibus & imaginibus. TURNEB. *An quisquam procul*; V. C. Alm. *an quisquam ita procul concipiendis i. v. abest*; Voss. sec.

325. *Cum illam in Verrem.*] M litera expuncta, *illa* potius, quam *illam*, legendum esse videtur. REGIUS. *Cum in Verrem legit*; Voss. sec.

326. *Stetit soleatus.*] Vide v. Verr. 33.

327. *Tunicaque talari.*] *Tunicaque, muliercula o. i. l. n. solum ipsos intueri, videatur, & habitum*; V. C. Alm. *videatur & habitum*; Voss. sec. Obrecht. qui & *ipsius os.*

328. *Ex iis, quæ dicta non sunt, &c.*] Vetus exemplar hinc rursus orditur. Vide cap. ult. lib. v. PITHOEUS. Hinc iterum incipiebant Vossiani codices primus & tertius.

329. *Tacitam aversationem.*] *Observationem*; MSS. Joan. Voss. prim. tert. margines. Vasc. Steph.

330. *Interim ex pluribus.*] Superior modus rem luculente describit; hic autem adhibitis pluribus circumstantiis. Erasmus autem lib. II. *Copiæ*, speciem hanc locupletandæ orationis maximam putat, quam appellat *hypotyposin*, & descriptionem; atque hæc Fabii exempla citat. TURNEB.

331. *Illa quam.*] *Illorum quam*; Voss. sec.

332. *Apud eumdem.*] Pro Gallio, auctore Aquila Romano. PHILAND.

333. *Suffcit.*] *Sufficiat*; Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

334 *Videbar videre.*] Plenius hoc fragmentum est apud Aquilam de figuris sententiarum & *elocutionis* pag. 14. quod jam comparavit olim Victor. lib. XXIII. Var. Lect. cap. 5. ubi & hæc verba illustrat. Cæterum ex Aquila hunc locum correxerunt, & ita, *videbar mihi videre*, &c ediderunt Stephan. Par. Basil. Gryph. Immo Colinæus præmisit verba quædam, quæ hic nullus codex agnoscit, *ut clamor, ut conticinium mulierum, ut symphoniæ cantus: videbar*: &c. quod malo exemplo fit, cum toties jam viderimus, in citandis scriptorum locis etiam veteres variasse: in veteri vero C. Alm. erat: *videbar videre alios intrantes, alios o exeuntes, quosdam ex vino vacillantes, quosdam hesterna ex potione oscitantes. humus erat immunda,* &c. omissis mediis *versabatur*, &c. quæ nec Voss. prim. tert. nec Locat. nec Ald. agnoscunt: *alios exeuntes*, omisso *vero*; Voss. prim. tert. *quosdam externa epotatione oscitantes: humus erat*; Voss prim. secund. *hesterna epotatione*; Voss tert. *immunda* etiam deest in Aquila. Adducit partem hujus etiam Fabius lib XI. 3. BURMAN. Qui quam editionem Aquilæ habuerit, nescio; nam in mea, quæ Parisiis prodiit anno 1599. ex Biblioth. Pithœan. diserte legitur: *Humus erat immunda.* Cæterum Aquilam rhetorem facile est vindicare ab illa Julii Scaligeri censura, quæ lib. 3. Poëtices cap. 37. ita concipitur: *Hanc* ὑπόδιωξιν *recte nominanti; nam Aquila rhetor male posuit pro hoc exemplum* ὑποτυπώσεως. Quamvis enim in Aquila post τὸ ὑπόδιωξις hoc exemplum, lacuna quædam appareat, in qua desunt *epidiorthosis, amphidiorthosis, procatalepsis, hyperbasis, ætiologia, synathroismos, & epimone*; in margine tamen & e regione allati a Fabio exempli legitur *lepiologia*. Hoc porro exemplum non minus ad *lepiologiam*, quam ad ὑποτυπώσεις pertinet, neque illud ad *prodiorthosin* Aquila retulit. CAPPER.

335. *Quosdam ex vino.*] *Partim ex v. v. partim hesterna*; Steph. Vasc. Gryph. Basil. Colin. Et sic etiam habetur in Aquila edito Parisiis 1599. ex Biblioth. Pith. CAPPER.

336. *Hesterna potione oscitantes, hujus orat.*] *Potatione* legendum esse, & *humus* loco *hujus* ex Oratione Ciceronis pro Gallio, unde hæc sumpta sunt, aperte colligitur; *coronis* quoque pro *cottonis* legatur. REGIUS. *humus loculenta vino*; Voss. prim.

337. *Versatur.*] *Versabatur*; Steph. Vasc. Gryph. Basil. Colin.

338. *Coronis languidulis.*] Recte Victorius Plutarchum *iidem* has vocasse notat; ut & Dion Chrysost orat. IV. de Regno, pag. 77. στεφάνους τινὰς ὑποφαινομένους ἰδὼν διαὶ; & has *hesternas coronas* Poetæ etiam vocant; ut, non advocato hoc Ciceronis loco, egregie docuit J. Bronckusius ad Propert. II. XXV. 59. & sic Ovidius III. am. VII. 66. dixit:

——— *membra*

Turpius hesterna languidiora rosa.

Ubi quædam notabimus: sed maxime huc quadrat locus Martialis, lib. 12. 62.

Hesternisque rubens dejecta est herba coronis,

Atque suas potuit dicere nemo rosas.

qui locus torsit admodum interpretes, a quibus varie, & etiam inepte explicitus est. Propius accessit ad verum sensum Gruterus, in appendice notarum, qui *detecta* legit: sed præterea mihi legendum videtur:

Hesternisque rubens detecta est terra coronis,

ut velis, sæpe postridie deprehensam terram fuisse rubentem ex rosis hesternis, & a Faunis & Dryadibus projectis, & ita sparsis, ut nemo illorum numinum posset suas rosas & coronas agnoscere *Detecta* est terra, a pastoribus & rusticis, mane eo venientibus & videntibus; ut detegere terram & insulas nautæ dicuntur, cum primum vident. *Terra* vero & *herba* sæpe a librariis confusæ, ut apud Ovid. III. amor. XIII. 13. I. Fast. 64. & alibi: si quis tamen *herbam*, pro gramine solo velit, non acriter contenderim; ita enim Gruterum cepisse puto Ut autem *languidulas* coronas hic Fabius, ita *elanguere arborem* dixit Sueton. Galb. I. BURMAN

339. *Plus videret.*] *Vidisset* mallet Francius: sed nihil opus.

340. *Qui intrasset.*] *Qui interesset*; Ald. Colin. marg. Colon.

341. *Talis fortuna.*] *Talis formula*; Voss. prim.

342. *In affectus minus.*] *In affectibus*; V. C. Alm.

343. *Apparebunt & fusæ.*] Ex quo hæc desumta sint, nescio. Neque ex uno omnia, sed ex pluribus collecta puto; nam similia reperies apud Auctorem ad Herenn. lib. IV. cap. 39 & Senec. VII. de benef. 27. & alios: *effusa* vero habent Voss. tres. Locat. Ald. Sich. Steph. Basil. Gryph. Colin. Rosg. Vidov.

344. *Per modos.*] *Per domos* legendum esse, ne librarii quidem ignorant. REGIUS.

345. *Ruentium tectorum fragor.*] Ita Livius in Albæ expugnatione lib I. cap. 29. *Jam fragor tectorum, quæ diruebantur, ultimis urbis partibus audiebatur*: similia fere in capta urbe a Gallis lib v. 42. *Fragor ruentium tectorum*, &c. BURMAN. *Fragor, & ex diversis clamoribus.*] *Fragor, ex diversis fragoribus unus*; V. C. Alm.

346. *Aliorum fuga.*] *Aliorum* deest in V. C. Alm.

[347] *alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium feminarumque ploratus, & male usque in illum diem* [348] *servati fato senes;* [349] *tum illa profanorum sacrorumque direptio, efferentium prædas repetentiumque* [350] *discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, &, sicubi majus lucrum est, pugna inter victores.* Licet enim hæc omnia (ut dixi) complectatur eversio; minus est tamen [351] totum dicere, quam [352] omnia. [353] Consequemur autem, [354] ut manifesta sint, si fuerint verisimilia; & licebit etiam falso adfingere, quidquid fieri solet. [355] Contingit eadem claritas etiam ex accidentibus:

[356] —— *Mihi frigidus horror*
Membra quatit, gelidusque coït formidine sanguis.

&

[357] —— *Trepidæ matres pressere ad pectora natos.*

Atque hujus summæ, judicio quidem meo, virtutis facillima est via. Naturam intueamur: hanc sequamur. [358] Omnis eloquentia circa opera vitæ est, ad se refert quisque, quæ audit; & id facillime accipiunt animi, [359] quod agnoscunt. [360] Præclare vero ad inferendam rebus lucem repertæ sunt [361] similitudines; quarum aliæ sunt, quæ probationis gratia inter argumenta ponuntur; aliæ ad exprimendam rerum imaginem compositæ, quod est hujus loci proprium:

[362] —— *inde lupi ceu*
Raptores atra in nebula.

&

[363] *Avi similis, quæ circum litora, circum*
Piscosos scopulos humilis volat æquora juxta.

Quo in genere [364] id est præcipue custodiendum, ne id, quod similitudinis [365] gratia adscivimus, aut obscurum sit, aut ignotum. Debet enim, quod illustrandæ alterius rei gratia assumitur, ipsum esse clarius eo, quod [366] illuminat. [367] Quare sane [368] poëtis quidem [369] permittamus hujusmodi exempla:

[370] *Qualis, ubi hybernam Lyciam Xanthique fluenta*
Deserit, aut Delon maternam invisit, Apollo.

Non idem decebit oratorem, ut occultis aperta demonstret. [371] Sed illud quoque, de quo in argumentis diximus, similitudinis genus ornat orationem, [372] facitque sublimem, floridam, jucundam, mirabilem. [373] Nam quo quæque longius petita est,

347. *Alii in extremo.*] *Alii extremo*: MSS. Alm. Voss. prim. sec.

348. *Servati fato senes.*] Forte, *male s. in i. d. s. fato*: ut *malum fatum*, *mala fata* apud Ovidium & alios. BURMAN.

349. *Tum profanorum.*] *Tum illa profanorum*, MSS Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Steph. & omnes fere præter Leidensem.

350. *Discursus.*] *Decursus*; Voss. prim. tert.

351. *Totum dicere.*] Καθόλου generatim, in universum & paucis quidem verbis. CAPPER.

352. *Omnia.*] Τὰ καθ' ἕκαστα, omnia & singula pluribus verbis exequi, omnes urbis direptæ circumstantias, ut aiunt, sigillatim & minutatim recensere. CAPPER.

353. *Consequemur autem.*] Poterit, inquit, illa descriptio fieri, si omnia, quæ verisimile est in re esse, aut esse posse, persequemur; nec enim duntaxat in *energia*, cum adjicimus *adjuncta*, ponere debemus vera, sed etiam quæ veri habeant similitudinem. TURNEB. In cujus nota pro *energia*, legendum mihi videtur *enargia*: nam in fine demum hujus capitis de *energia*, ἐνεργείᾳ. Fabius loquetur, qui de *enargia*, ἐναργείᾳ, loqui etiamnum pergit. CAPPER.

354. *Ut manifesta sint.*] Ἐνάργεια, id est, *evidentia*: hic enim agit de ἐναργείᾳ, rerum gestarum evidentia vel repræsentatione, ut mox dicebat. CAPPER.

355. *Contingit eadem.*] *Contingit autem eadem*; Voss. prim.

356. *Mihi frigidus horror.*] Evidens est descriptio timoris ab accidentibus; nam in timore sanguis fertur ad cor, partesque interiores. Itaque partes exteriores apparent exsangues & frigidæ; & quia tum laborat facultas animalis, membra concutiuntur. Addidit coïsse sanguinem *hyperbolicôs*, sed tamen satis verisimiliter; id enim credebat, quia partes frigebant, quibus suppeditat sanguis & spiritus calorem. TURNEB. Est ex III. Æneid. 29.

357. *Trepidæ.*] VII. Æneid. 518.

358. *Omnis eloquentia.*] *Elegantia*: Sich. Basil. Colin. Gryph. Vidov. marg. Vasc. Steph.

359. *Quod agnoscunt.*] *Cognoscunt*; Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

360. *Præclare vero.*] Duplex est similitudo; altera ad docendum & probandum refertur; altera vero ad expoliendum & ornandum: igitur ornatui subjicitur & *enargia*. TURNEB.

361. *Similitudines.*] Similitudo est satietatis mater. Cicer. 2. de Invent. 41. ALMELOV.

362. *Inde lupi ceu.*] Hæc similitudo vocatur εἰκὼν a Græcis, a Latinis *imago*: est autem formæ cum forma collatio. TURNEB. Est ex lib. II. Æneid. 355.

363. *Avi similis.*] IV. Æneid. 254. *similis avi*: Sich. Basil. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

364. *Idem præcipue.*] Nota subdistinctionis adscribatur, ne *idem* legatur, sed *id est*. REGIUS. *Idem*; Locat. Basil. Par.

365. *Gratia adscivimus.*] *Gratia assumitur, ipsum esse clarius*, omissis reliquis; Voss. sec. *assumimus*: Voss. prim. tert.

366. *Illuminat.*] *Illuminatur*: ed. Obrecht.

367. *Quare sane.*] *Quare Poetis quidem permittamus sane hujusmodi exempla* Cod. Bernens.

368. *Poetis.*] Poetæ solent nonnunquam eas similitudines, quas ad illustrandum adhibent, ducere a rebus obscuris aut ignotis: quod nunquam faciet orator. Nam poeta sibi proponit doctum lectorem; orator raro solet habere doctum auditorem. TURNEB. *Sane* abest a Voss. prim. tert. Obrecht.

369. *Permittamus.*] *Permittemus*: ed. Obrecht.

370. *Qualis ubi.*] IV. Æneid. 143.

371. *Sed illud quoque.*] *Sed illius quoque*; Voss. sec.

372. *Facitque sublimem.*] *Facit*, ne diversa tempora jungantur, legendum est. REGIUS.

373. *Nam quo quæque longius.*] Hoc de *parabola* vide-

hoc

hoc plus affert novitatis, atque inexspectata magis est. Illa vulgaria videri possunt, [374] & utilia tamen ad conciliandam fidem: *Ut terram cultu, sic animum disciplinis meliorem uberioremque fieri.* [375] Et, *ut medici abalienata morbis membra præcidunt, ita turpes ac perniciosos, etiam si nobis sanguine cohæreant, amputandos.* Jam sublimius illud [376] pro Archia: *Saxa atque solitudines voci respondent, bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur, atque consistunt*, & cætera. Quod quidem genus a quibusdam declamatoria maxime licentia corruptum est. [377] Nam & falsis utuntur, nec illa iis, [378] quibus tandem similia videri volunt, applicant: quorum utrumque in iis est, quæ me juvene ubique [379] cantari solebant: *Magnorum fluminum* [380] *navigabiles fontes sunt*: &, *Generosioris arboris statim planta cum fructu est.* In omni autem *parabola* aut præcedit [381] similitudo, & res sequitur; aut præcedit res, & similitudo sequitur. [382] Sed interim libera & separata est: interim, quod longe optimum est, cum re, cujus est imago, connectitur, collatione invicem respondente, quod facit *redditio contraria*, quæ [383] *ἀνταπόδοσις* dicitur. Præcedit similitudo illa, cujus modo feci mentionem:

—— inde lupi ceu
Raptores atra in nebula.

Sequitur in primo [384] *Georgicôn*, post longam de bellis civilibus, [385] atque externis conquestionem:

Ut cum carceribus sese effudêre quadrigæ,
[386] *Addunt se in spatia; & frustra retinacula tendens*
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

[387] Sed hæc sunt sine *antapodosi*. [388] *Redditio* autem illa rem utramque, quam comparat, [389] velut subjicit oculis, & pariter ostendit. Cujus præclara apud Virgilium multa reperio exempla: [390] sed oratoriis potius utendum est. Dicit Cicero [391] pro Muræ-

tur intelligendum; quæ similitudo est paulo longius ducta. Petitur autem non solum ab hominibus, sed etiam a mutis & inanimis. TURNEB.

374. *Et utilia tamen.*] *Et utilia tantum*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Basil. Obrecht. Francius volebat *at utilia tamen*.

375. *Et ut medici, &c.*] Appellat Fabius *membra abalienata*, quæ exaruerunt, motum & sensum amiserunt, ac plane emortua sunt; solent enim illam gangrænam secare medici. TURNEB.

376. *Pro Archia.*] Cap. VIII. adducit & hoc lib. IX. cap. 4. ubi videtur culpare, ut & hic: sed defendit Ciceronem Victor. XIII Var. Lect. 16

377. *Nam & falsis.*] Ex his duo vitia colligere possumus in similitudine; cum rem assumimus falsam, aut similitudinem cum negotio male connectimus: non quod sit semper opus *antapodosi*, sed saltem rerum connexione & applicatione. TURNEB.

378. *Quibus tamen*] *Quibus tandem*; Voss. sec. *tandem* vero non habent Voss. prim. tert.

379. *Cantare solebant.*] *Cantari* passivum sensus exposcit. REGIUS.

380. *Navigabiles fontes.*] Hoc falsæ comparationis aptissimum exemplum; ex tenuibus enim sæpissime fontibus, nec statim navigabilibus, fluvii magni exsiliunt; ut de Nilo Pomp. Mela lib. 1. cap. 9. & Ovid. Remed. Am. 97.

Flumina pauca vides de magnis fontibus orta,
Plurima collectis multiplicantur aquis. BURMAN.

381. *Similitudo & res sequitur.*] *Similitudo: res sequitur*; Locat.

382. *Sed interim libera.*] Liberam appellat similitudinem, quam Græci vocant *ananapodoton* (*sine redditione*;) cum similitudo tantum ponitur, neque additur aliquid, quod similitudinem cum re prorsus comparet. Alteram autem facit similitudinem cum *antapodosi*; quando id adhibetur, quod similitudinem prorsus cum re consociat. TURNEBUS.

383. *Ἀνταπόδοσις.*] Quemadmodum in similitudine & comparatione dicitur *antapodosis* (*redditio invicem respondens*;) ita quoque in periodo membrum appellatur, quod superiori respondet. Unde *ἀνανταπόδοτον* dicitur, cum membrum aliquod necessarium periodo deest, ut docet Budæus. TURNEB. Nec solum *ἀνταπόδοσις* dicitur alterum illud comparationis membrum, quod hisce particulis *ita*, *sic*, &c. innotescit; sed etiam aliquando *ἀπόδοσις* appellatur; primum vero membrum *πρότασις*. CAPPER.

384. *Georgicôn.*] In fine.

385. *Aut extremis.*] *Atque* copula, loco *aut* disjunctionis esse videtur reponenda, ac pro *extremis* legendum *externis*; facile ex carminibus ipsis Virgilii colligitur. REGIUS. *Aut extremis*; Locat.

386. *Addunt se in spatia.*] *Addam in spatia*; MSS. Alm. Voss. prim. tert. & ita vulgatos Virgilii codices habere notat Pierius, & Nicol. Heinsius editione sua probavit. Alii, ut & Voss. sec. *addunt in spatia*, quod amplexus Obrecht. Et sane locutio hæc non obvia & vulgaris; cui comparari illa Ovidii lib. x. Metam. 107. potest,

—— quo se fortissimus heros
Addat in hunc florem. ——

licet non sit plane similis; ut & illa II. Art. Am. 672.

Aut fera belligeras addite in arma manus.

& Val. Flac. VI. 181.

Nec dum clara quibus sese Fuga mentibus addat.

ubi Fuga, ut Dea, a Poeta ponitur, quæ se mentibus immittit. Nam hanc puto vocis hujus *addere* in his locutionibus esse vim, ut *mittere*, *immittere* se notet. Potest & pro simplici *dare*, ut *dare se in rem* passim occurrit. Ita Virgil. IV. Georg. 528 *se jactu dedit æquor in altum*. XII. Æneid. 633. *teque hæc in bella dedisti*: & ita *in pedes se dare* Terentius, Plautus, & alii dixerunt; pro quo *conjicere se in pedes* Terent. *Phorm.* I. IV. 13. & ita Græci loquuntur. Act. XIX. 31. *δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον*, Euripid. Iphig. Taur. 1353. [illegible]. Vide quæ ad Sil. Ital. lib. III. 350. notarunt Nicol. Heinsius, & eruditissimus Drakenborchius. Præterea Servius notat, esse *translationem*, non comparationem, quæ in fine vitiosa esset sed sine meiu censuræ Grammaticæ Valerius Flaccus, exemplum Maronis secutus, librum tertium comparatione quoque finit: quod decentissime fieri, ex hoc Quintiliani loco ostendit Joh. Baptist. Pius Annot. poster. cap. 103 & post eum Mascrius & Carrio ad Val. Flac. BURMANNUS.

387. *Sed hæc sunt.*] *Sed sunt*; Voss. tert. *sed hæc sint*; Voss. prim.

388. *Redditio autem illa rem.*] *Redditio autem rem*; Voss. prim. tert. Cæterum in τῷ *redditio* subintelligitur *contraria*; sic enim paulo supra dicebat Fabius: *Quod facit redditio contraria quæ ἀνταπόδοσις dicitur.* Τὰς Græcorum ἀνταποδόσεις memorat etiam Diomedes unus e veterib. Grammatic. Putsch. pag 432. & Latine vertit *redditivas*; ita enim scribit loco citato: *Distinguere autem oportet ante similitudines, quas Græci παραβολὰς vocant; & ante redditivas, hoc est, ἀνταποδόσεις .... & ante tunc, cessante* redditiva, &c. CAPPER.

389. *Velut subjicit.*] Vocem *velut* non habet ed. Obr. alii ediderunt, *rem utramque comparat, & velut subjicit.*

390. *Sed oratoriis.*] *Sed oratoriis*; Voss. prim. tert.

391. *Pro Murena.*] Cap. XIII.

na : [392] *Ut aiunt in Græcis artificibus eos* [393] *aulœdos esse, qui citharœdi fieri non potuerunt;* [394] *sic nos videmus, qui oratores evadere non potuerunt,* [395] *eos ad juris studium devenire.* Illud [396] pro eodem, jam pene poëtico spiritu, sed tamen [397] cum sua *redditione*, quod est ad ornatum accommodatius : *Nam, ut tempestates sæpe certo aliquo cœli signo commoventur,* [398] *sæpe improviso, nulla ex certa ratione, obscura aliqua* [399] *ex caussa concitantur; sic in hac comitiorum tempestate populari sæpe intelligas, quo signo commota sit; sæpe ita obscura est,* [400] *ut casu excitata esse videatur.* [401] Sunt & illæ breves : [402] *Vagique per sylvas ritu ferarum.* Et illud Ciceronis [403] in Clodium : [404] *Quo ex judicio,* [405] *velut ex incendio, nudus effugit.* Quibus similia possunt cuicumque, etiam ex quotidiano sermone, succurrere. [406] Huic subjacet virtus non solum aperte ponendi rem ante oculos, [407] sed circumcise atque velociter. Ac merito laudatur [408] brevitas integra, [409] sed ea minus præstat, quoties nihil dicit, nisi quod necesse est: [410] *βραχυλογίαν* vocant, [411] quæ reddetur inter *schemata*. Est vero pulcherrima, cum plura paucis complectimur, [412] quale illud Sallustii est : [413] *Mithridates corpore ingenti*,

392. *Ut aiunt in Græcis.*] Proverbium hoc usurpatur a Latinis & Græcis, de his qui melioribus desperatis ad viliora se conferunt. Cæterum appellat Græcos artifices, musicos & scenicos homines, qui ab Aristotele Dionysiaci artifices appellantur. TURNEB.

393. *Aulœdos.*] *Auletas* codices & editiones quædam Ciceronis; ut & *non potuerint.*

394. *Sic nos videmus.*] *Sic nonnullos videmus.* Est apud Ciceronem, & ita Ald. & forte hic apud Fabium librarii ideo mutarunt, quia credebant, non recte, si *nonnullos* præcederet, *eos* sequi: sed jam satis superque viri docti ostenderunt, minime refugisse veteres illo pronomine, licet supervacuum videatur, ita uti. Vide plura apud Gronov. ad Liv. xxv. 27. Casaub. ad Apolog. Apulei. pag. 129. qui & Græcis & Hebræis id familiare notat; Barth. Adv. xxxii. 10. & Rupert. ad Sallust. pag. 17. & ita ipse Cicero in eadem oratione pro Muræn. cap. xii. *Præter auteras, &c. eo quoque carmen compositum est.* Ubi vide Lamb. lib. iii. *de Orat.* 25. *cur ea, quæ maxime sensus nostros impellunt voluptate, ab iis celerrime fastidio quodam & satietate abalienemur.* Et ita apud Val. Max. 1. 1. 4 ejecerunt ignoratione hujus usus vocem *eidem*: *Sulpicio inter sacrificandum apex e capite prolapsus, eidem sacerdotium abstulit.* Ita enim Aldi, Gryphii, Stephani, & optimæ editiones: aliæ *eidem* omittunt. Græcis etiam auctoribus hoc librariorum ignorantia accidisse ostendit celeberrimus Perizonius ad Ælian. lib. xii. Var. 52. similem quoque locutionem infra videbimus ad lib. 11. 1. BURMAN.

395. *Eos ad juris studium devertere.*] Editio Lugdunensis, aliæque haud paucæ pro *divertere* exhibent *devenire*: minore sane elegantia. *Divertunt* enim homines, cum, relicta una via, in aliam se conferunt: quid ergo accuratius & expressius dici potest, quam homines, rei oratoriæ ineptos, ad jus *divertere*? Neque etiam video, quo modo, salva vocabuli proprietate, dicere potuit Fabius, *devenire* homines ad juris studium, nisi & ipse illud præcipue coluisset. Vocem tamen illam non repecissemus, nisi nobis mutationem dictassent duo codices manu scripti, Bodleianus & Joannensis, atque editus Andreæ. GIBSON. *Divertere* etiam V. C. Alm. & Obrecht: sed mihi *devenire* præferendum videtur, non tantum, quia apud Ciceronem constans est omnium codicum lectio, sed quia *divertere* non respondet præcedentibus; qui enim non possunt fieri citharœdi, fieri possunt aulœdi; qui non evadere possunt Oratores, devenire possunt ad juris studium. Nam & ille, qui orator potest evadere, potest semper, ubi velit, & lubeat, divertere ad juris studium, neque eo minus oratoris laudem consequi: sed ad juris studium, ut facillimum, & quod intra triduum addisci potest, aspirare multi possunt, ad oratoris artem paucissimi: & hoc verbum *evadere* notat, quod est, summum, ut in monte verticem, in circo metam, &c. tangere: *devenire* autem *ad juris studium* notat, illum debere in inferioribus subsistere; nam minus est quam *pervenire*: quo verbo bis terve in *proœm*. lib. 2. utitur pro ad *summum pervenire*: *devenire* ergo possunt fere omnes ad juris studium; *evadere* vel *pervenire* ad oratoris laudem pauci. Egregie hæc illustrantur verbis his, ex *Proœm.* lib. 1. *Est aliquid consummata eloquentia, neque ad eam pervenire natura humani ingenii prohibet: quod si non contingat, altius tamen ibunt, qui ad summa nitentur, quam qui, præsumpta desperatione, quo velint, evadendi, protinus circa ima substiterint*: mox capite sequenti: *ad summum pervenit, non nisu, sed impetu.* Et ita *evadere*, pro adscendendo superare, ex veteri Scholiaste exponit Barth. ad Stat. iii. Theb. 468. & ita pro *præterire* ponit Ovidius iii. Metam. 19.

Jam vada Cephisi, Panopesque evaserat arva.

& ita Cicero passim utitur hac voce in disciplinis, de iis, qui ad summum perveniunt; de clar. Orat. 35. *Perfectus Epicureus evaserat*; cap 87. *Pauci digni nomine evadunt, quos judicabat oratores non posse evadere*; & alibi. Et verum esse, quod hic Cicero ait, constat ex ejus *Bruto*, ubi cum cap. 47. a summis oratoribus segregasset *dicentes*, & *fedelos*, dicit Cn. Pompeium inter illos aliquem numerum obtinuisse; sed ejus fratrem Sextum *præstantissimum ingenium contulisse ad summam juris civilis*, nec ulterius progressum; ut & C. Billienum, qui in jure etiam summus *evasit*, sed non in eloquentia. In Voss. sec. erat *ad studium juris devorare*, an pro *deorrare*? BURMAN. Cujus sententiam firmat, quod in Bernensi codice legatur, *devenire*. CAPPER.

396. *Pro eodem.*] Cap. xvii.

397. *Cum sua redditione.*] Ἀνταπόδοσις, quæ interdum etiam dicitur simpliciter ἀπόδοσις. CAPPER.

398. *Sæpe improviso.*] *Ex improviso*; Locat. Andr. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

399. *Ex caussa concitantur.*] *Excitantur*, Ciceronis editiones: *ex caussa* deest in Voss. prim. mox *quo signo conjuncta sit*; Voss. tert.

400. *Ut sine caussa excitata esse videatur.*] Ita nostra editio; secuta codices MSS. Bodleianum, Balliolensem, & Joannensem; editos item Andreæ, Aldi, atque Paris. *Casu excitata*, editiones aliæ; lectio satis idonea, quamque loco suo non movissem, nisi magni apud me ponderis esset trium codicum manuscriptorum consensus. GIBSON. *Ut sine caussa excitata*; Lucas. Basil. Colin. Vidov. Gryph. Obr. *ut sine caussa excita videatur*; MSS. Alm. Voss. sec.

401. *Sunt & illæ breves.*] Alia est divisio similitudinum; nam quædam prolixiores sunt, ut superiores; quædam breviores, & in duobus tribusve positæ verbis, cujuscemodi sunt sequentes. TURNEB.

402. *Vagique per sylvas.*] *Vagi per sylvas*; MSS. Alm. Voss. prim. Obrecht.

403. *In Clodium.*] Vide Tullianarum orationum fragmenta. CAPPER.

404. *Quo ex judicio.*] Intelligit judicium, quod adversus Clodium de sacris Bonæ Deæ pollutis est constitutum; nam corrupto pecunia judicio & subornatis falsis testibus Clodius evasit. TURNEB.

405. *Velut ex incendio.*] *Velut incendio*; Steph. Roign.

406. *Huic subjacet.*] *Subjecta est*; MS. Bodl. Andr. Ald.

407. *Sed circumcise.*] *Sed acute, circumcise*; ed. Obrecht.

408. *Brevitas integra.*] *Velocitas integra*; MSS. Joan. Bal. Voss. prim. tert. & Bern.

409. *Sed eam minus præstat.*] *Sed ea* ut legatur, sensus exigit. REGIUS. *Sed eam*; Voss. prim. Locat.

410. *Βραχυλογίαν vocant.*] Eadem etiam appellatur *βραχυέπεια*, quæ fit, cum mira brevitate rem totam comprehendimus, ut nihil omittamus; illa enim efficit orationem ornatissimam. TURNEB.

411. *Quæ reddetur.*] Ἀποδοθήσεται, exhibebitur, exponetur, explicabitur. CAPPER. *Quæ reddetur.*] *Quæ reddetur*; Voss. sec.

412. *Quale illud Sallustii.*] *Quale Sallustii*; MSS. Alm. Voss. omnes.

413. *Mithridates.*] *Metridates*; Voss. prim.

[414] *perinde armatus.* [415] Hoc male imitantes [416] sequitur obscuritas. Vicina prædictæ, [417] sed amplior virtus est [418] ἔμφασις, altiorem præbens intellectum, quam quem verba [419] per se ipsa declarant. Ejus duæ sunt species; altera, quæ plus significat, quam dicit; altera, quæ etiam [420] id, quod non dicit. Prior est & apud [421] Homerum, [422] cum Menelaus Graios in equo *sedisse* dicit; nam verbo uno [423] magnitudinem ejus ostendit. Et apud [424] Virgilium:

Demissum lapsi per funem......

Nam sic quoque altitudo demonstrata est. Idem Cyclopa, [425] cum *jacuisse* [426] dicit *per antrum*, prodigiosum illud corpus spatio loci mensus est. [427] Sequens posita est [428] in voce aut omnino suppressa, aut etiam [429] abscissa. Supprimitur vox, ut fecit [430] pro Ligario Cicero: [431] *Quod si in hac tanta tua fortuna* [432] *lenitas tanta non esset*, [433] *quantam tu per te, per te, inquam, obtines: intelligo, quid loquar.* Tacuit enim illud, quod nihilominus [434] accipimus, non deesse homines, [435] qui ad crudelitatem eum [436] impellerent. Abscinditur per ἀποσιώπησιν, quæ, quoniam est figura, [437] reddetur suo loco. Est in vulgaribus quoque verbis *Emphasis*: [438] *Virum esse oportet*: &, [439] *Homo est ille*: [440] &, *Vivendum est.* Adeo similis est arti plerumque natura. Non tamen satis eloquentiæ est, ea, [441] de quibus dicat, clare atque evidenter ostendere: sed sunt multi ac varii [442] excolendæ orationis modi. [443] Nam & ipsa illa ἀφέλεια sim-

414. *Perinde armatus.*] *Proinde*; MSS. Alm. Voss. sec. *armatus* Lipsius & Douza ad fragmenta Sallustii mallent: sed Freinshemius vulgatam retinet, quam recte etiam Douza explicuit. Hujus *Brachylogiæ* etiam exemplum est apud Florum lib. II. cap. 2. ut recte Salmasius correxit *atrox cælum, perinde ingenia.* BURMAN.

415. *Hoc male imitantes.*] *In hoc*; V. C. Alm.

416. *Sequitur obscuritas vicina prædictæ; sed amplior.*] Ita distinguitur in Locat. Ald. & antiquis editionibus: quod jam correxit Ascensius.

417. *Sed amplior.*] *Sed cumulatior*; ed. Obrecht.

418. Ἔμφασις.] Ἔμφασιν Cornificius lib. IV. vertit significationem, *quæ plus relinquitur in suspicione, quam dicitur*: ejus multas facit species, *exsuperationem, ambiguum, consequentiam*, &c. TURNEB.

419. *Per se ipsa declarant.*] *Desiderant*; MSS. Joan. Voss. prim. tert.

420. *Id quod non dicit.*] Vide Tiberium Rhetorem in Demetrio Phaler. edition. Anglic. pag 190. CAPPER.

421. *Homerum.*] Odyss. VIII. quanquam non Menelaus, sed Demodocus, neque in *equum ascendisse*, sed in *equo sedisse* dicit. PHILAND. Qui Fabio litem hic movere non debebat; nam etsi Odyss. Θ. 503. Demodocus hoc dicat; idem tamen Odyss. Δ. 272. Menelaus memorat; atque huc respicere Fabium existimo. CAPPER.

422. *Cum Menelaus Graios in equum ascendisse dicit.*] Ita editiones Aldina, Vascosani, & Stephani: *in equum descendisse*; codices (quos nostra secuta est) MSS. Bodleianus, Joannensis, editioque Andreæ. Quorum quidem utrumvis ulteri illi facile prætero, *in equo sedisse*. Quis enim non videt equi Trojani magnitudinem indicari luculentius, sive Græci in eum (scalis applicitis) *ascendisse* dicantur; sive etiam (per funes demissi) *descendisse*? Sed non eam lectionem prorsus audeo improbare, quoniam Fabius equi altitudinem verbis Virgilii (*demissum lapsi per funem*) postea exprimit: quæ videri quidem possunt excludere lectionem codicum MSS. *descendisse*. GIBSON. Ita & cod Bern. *in equum ascendisse*; V. C. Alm. Locatel. Gryph. Colin. Vidov. *in equum descendisse*; Voss. omnes: *intra equum desedisse*; Obrecht. Hartung locor. memor. decur. III. cap. 6. (ut Colomesius notavit) duo ex Homero loca Odyss. Δ. 272. & Θ. 503. profert, ex quibus *sedisse*, non *adscendisse*, legendum esse probat. *Emphasis* vero illa, quæ magnitudinem, non altitudinem, quam Virgilius indicat, equi ostendit, eo augetur, quod dicat Menelaus: ἐν' ἱππῳ ἐνὶ ξεστῷ ἥμεθα πάντες ἄριστοι Ἀργείων, *ubi insidebamus omnes principes Græcorum.* Unde ejus capacitas intelligitur, quod commodas tot viris sedes dabat: quod repetit quidem Odyss. Θ 512. ubi & μέγαν ἵππον vocat: sed exemplum *emphaseos* tantum ex priore loco Homeri promit. BURMAN. Gibsonis lectioni locum dedisse potest, quod in Odyss. Λ. 522. Achilles dixit: εἰς ἵππον κατεβαίνομεν, *in equum descendimus*; ubi *emphasin* etiam agnoscit Plutarchus, sive alius auctor opusculi de figuris Homericis. CAPPER.

423. *Magnitudinem.*] Id est, latitudinem: quare *sedisse*, non *ascendisse*, legendum. PHILAND

424. *Virgilium.*] Lib. II. Æneid. 262. *demissum*; Voss. prim. tert.

425. *Cum jacuisse.*] *Tum*; Voss. prim.

426. *Dicit per antrum.*] *Dixit*; Voss. tert. Obrecht. *per antrum immensum*; Vasc. Steph. est ex lib. III. 631. ubi quidam legunt *jacuitque per antrum immensus*, alii *immensum*. Vide Pier. & alios: si *emphasis* vero in voce *immensum* sit, mallem, ut ambiguitas vitetur, legere: *idem Cyclopa cum immensum dicit, jacuisse per antrum.* BURMAN.

427. *Sequens posita est.*] *Positum in*; Voss. omnes: *positum est*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

428. *In voce aut omnino suppressa, &c.*] *Supprimitur vox*, quæ nullo modo ponitur, atque ita fit ἀνανταπόδοτον, quod tamen *emphasin* habet; *abscinditur* autem, cum sermo interrumpitur, & aliquid deest ad sensum absolvendum: utramque speciem *abscissionem* appellat Cornificius. TURNEBUS.

429. *Abscissa*] *Abscisa*; Voss. tert.

430. *Pro Ligario.*] Cap. V. ubi C. Cæsarem alloquitur.

431. *Quod si in hac tanta tua fortuna.*] *Quod si in tanta fortuna*; MSS. Alm. Voss. omnes. Locat. Basil. Colin. Gryph. Vidov. *quod* non habet Ald. nec in Ciceronis codicibus est.

432. *Lenitas tanta.*] *Bonitas*; MS. Bodl. Alm. Voss. omn. Andr. Ven. Locat. Sich. Basil. Gryph. Colin. Vidov. cod. Bernens.

433. *Quantam tu per te, per te, inquam.*] Eorumdem verborum repetitione factum est, ut nonnulli codices Ciceronis locum polluerent & enervarent, rejecta duplicatione vocabulorum *per te*. GIBSON. *Per te, per te, inquam*; apud Ciceronem, & hic Voss. sec. Ald. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

434. *Accipimus.*] Supple, mente, animo, id est, intelligimus. Ita Græci quoque ἐνδέχεσθαι dicunt, & subaudiunt τῷ νῷ, τῇ διανοίᾳ. Hinc ex Fabio cap. 6. hujus libri συνεκδοχὴν quidam vocant eam figuram, qua nonnihil in textu subintelligimus. *Ellipsin* vulgo appellant. CAPPER.

435. *Qui .... eum.*] Caium Julium Cæsarem CAPP.

436. *Impellerent.*] *Impellant*; MSS. Alm. Voss. prim. tert. Obrecht.

437. *Reddetur suo loco.*] Vide quæ mox annotavimus ad ea Fabii verba: *quæ reddetur inter schemata.* CAPPER.

438. *Virum esse.*] Intelligitur virum esse fortem, etiam si non apponatur. REGIUS

439. *Homo est.*] Ita apud Terent. Adelph. I. II. 27. *Et tu illum tuum, si esses homo, sineres nunc facere*; & V. VIII. 11. *si tu sis homo*; & ita alii sæpe.

440. *Et vivendum est*] Hoc est *prætendendum*. REGIUS. Cum dicimus *vivendum* est, significamus *vitam esse traducendam*: plus tamen intelligitur per *emphasin*, scilicet *genio esse indulgendum*, & *in lætitia vivendum*; ut apud Catullum: *Vivamus mea Lesbia, atque amemus.* TURNEB. *Videndum est*; V. C. Alm. Locat. Basil. marg Gryph. male: sed recte Tornebus explicuit. Vide ad Petron. cap. 34. & sup. ad lib. VII. 3.

441. *De quibus dicat.*] *De quibus dicit*; Voss. sec. Obrecht.

442. *Excolendæ.*] *Extollendæ*; Voss. sec.

443. *Nam & ipsa illa ἀφέλεια.*] Ἀφέλεια simplex est

plex & inaffectata habet quemdam purum, qualis [444] etiam in feminis amatur, ornatum; & sunt quædam [445] velut e tenui diligentia circa proprietatem significationemque munditiæ. Alia copia locuples, alia floribus læta: virium non unum genus. Nam quidquid in suo genere satis effectum est, valet. [446] Præcipua tamen ejus opera δείνωσις in exaggeranda indignitate, & in cæteris altitudo quædam: [447] φαντασία in concipiendis visionibus: [448] ἐξεργασία [449] in efficiendo velut opere proposito: cui adjicitur ἐπεξεργασία, repetitio probationis ejusdem, & cumulus ex abundanti. Ἐνέργεια [450] confinis his est, [451] ab agendo [452] ducta, & cujus propria sit virtus, non esse, quæ dicuntur, otiosa. Est & amarum quiddam, [453] quod fere in contumelia est positum, [454] quale est Cassii: *Quid facies*, [455] *cum in bona tua invasero?* [456] *hoc est, cum te* [457] *docuero nescire maledicere?* Et acre, ut illud Crassi: *Ego te consulem putem, cum tu me* [458] *non putes senatorem?* Sed vis oratoris omnis in augendo minuendoque consistit. Utrique parti totidem modi, ex quibus præcipuos attingemus: reliqui similes erunt. Sunt autem positi in rebus, & verbis. [459] Sed quæ sit rerum inventio ac ratio, tractavimus: nunc quid *elocutio* attollat aut deprimat, dicendum.

& pura oratio, fluens quasi sponte naturæ, & nullam habens affectationem. qualis est apud Græcos in Xenophonte & Alcinoo. *Aphelia* præcepta composuit rhetor Aristides. TURNEB. *Nam ipsa illa*; Voss. prim. sec.

444. *Etiam feminis amatur.*] *In* præpositio mihi adscribenda videtur, ut *in feminis* legatur. REGIUS.

445. *Velut e tenui.*] *Velut a tenui*; Voss. sec.

446. *Præcipue tamen.*] Quamvis *præcipue* legatur; ego tamen, vel repugnantibus exemplaribus, *præcipua* contenderim esse legendum. REGIUS. Viribus ornatior fit oratio, sed virium multæ species: præcipua δείνωσις, id est, *gravitas*, quæ est *oratio vim addens rebus indignis & invidiosis.* Eam quoque videtur ponere Fabius in quadam altitudine: nisi forte potius hic locus referatur ad aliam virium speciem. Cæterum, quæ subjiciuntur, omnia ad vim referenda sunt, tanquam species ad genus. TURNEB. *Præcipue*; Locat.

447. Φαντασία.] Φαντασία interdum ad *energiam* refertur: tamen præter *energiam* habet aliquid peculiare, quod positum est in ipsa vi; ut cum orator concipit alicujus rei simulachrum, ut magis judices moveat. TURNEB. Vide peculiare caput de φαντασίαις in aureo Longini libello de sublimitate sermonis section. 15 CAPPER.

448. Ἐξεργασία.] Ἐξεργασία oratio est vehemens & acris, quæ efficaciter probat & colligit: alioqui ἐξεργασία appellatur *expositio* Sed hoc loco non ita accipitur. TURNEB.

449. *In efficiendo velut.*] *In efficiendo opere*; Voss prim.

450 *Confinis his est.*] *Iis est*; Locat. Ald. *his est enim ab ag.* Voss. prim. sec & Bern.

451. *Ab agendo.*] Est enim ἐνέργεια ab ἔργον, *opus*; unde etiam ἐργάζεσθαι, *operari*, *agere*. CAPPER.

452. *Ducta & cujus.*] *Dicta cujus*; Voss. sec. *ducta* deest in Voss. prim. sec. *& cui*; Voss prim *dicta, & cujus*; Obrecht. *dicta*; cod. Bern.

453. *Cum fere in contumelia.*] Emendate, loco illius *cum*, legitur *quod*, hoc modo: *quod fere in contumelia positum est.* REGIUS. *Quo id fere*; Voss. prim Bern.

454 *Quale est Cassii.*] *Quale Cassii*; Locat. Ald. Basil. Colin. Gryph. Valov. Obrecht.

455. *Cum in bona.*] *Cum enim vi in bona tua invasero*; marg. Basil. *cum bona tua*; Voss. prim. *cum vi in bona*; ed. Obrecht.

456. *Hoc est.*] *Quid est*; V. C. Alm

457. *Docuero nescire maledicere.*] *Docuero maledicere*; V. C. Alm.

458. *Non putes senatorem.*] *Non putes esse senatorem*; Voss. prim. tert. Locat. Ald. Colin *non putes me esse senatorem*; Voss sec. *consulem putem, cum tu me*; Edition. Vascos. Steph. Lugduno-Batav. & Obrecht. quas lubens hic secutus sum. Burmannus ediderat: *consulem cum putem, tu me non putes Senatorem.* CAPPER.

459. *Et quæ sit rerum.*] *Sed*, loco illius copulæ *&*, legitur castigate in quibusdam exemplaribus. REGIUS. *Et quæ*; Voss. omn. Locat.

CAPUT IV.

De amplificatione.

IV. PRIMA est igitur amplificandi vel minuendi species in ipso rei nomine; ut cum eum, [1] qui sit *cæsus*, *occisum*; eum, qui sit *improbus*, *latronem*; contraque eum, [2] qui *pulsavit*, *attigisse*; qui *vulneravit*, *læsisse* dicimus. Utriusque pariter exemplum est pro M. Cœlio: *Si vidua* [3] *libere, proterve petulanter, dives effuse, libidinosa meretricio more viveret, adulterum ego putarem, si quis hanc paulo liberius salutasset?* Nam & impudicam, *meretricem* vocavit; & eum, cui longior cum illa fuerat usus, *liberius salutasse.* [4] Hoc genus increscit, ac fit ma-

Amplificatio duplex est, *rerum*, & *elocutionis*. Amplificatio rerum petitur a *locis inventionis*, de quibus dictum est lib. v. Nunc autem Fabius amplificationem, quæ *elocutione* fit, tractat, ut mirari subeat. Erasmum, cum in secundo commentario rerum copiam tractaret, has amplificationis species enumerasse, quasi *rerum* essent, ac non *elocutionis*: quanquam amplificatio per comparationem magna ex parte rerum esse videtur TURNEB.

1. *Qui sit cæsus, occisum.*] Hac utitur amplificatione Terentius Adelph. IV. 2. *Me pugnis miserum, & istam psaltriam usque occidit*; ubi Donat. *Miere interjecit* miserum, *& necessario* usque *addidit*, *ut ostenderet*, occidit, *nimiæ cædis verbum, non occisionis intelligi oportere*; & mox: *non enim mensus loquitur.* BURMAN.

2. *Qui pulsavit.*] Hanc μείωσιν, vel λιτότητα in voce *Tangere* notavit apud Horatium lib. III. Od. 3. Lambinus. Et ita *flagello tangere* idem lib. III Od. 26. Et Plautus sæpe pro percutere usus hoc verbo: sic *tangi fulmine*, vel *de cœlo* dicebant; & similia omnibus obvia.

3. *Libere, proterve, petulanter, &c. adulterium ego putarem*] *Proterva*, non *proterve*; & *adulterum*, & *paulo*, pro *pauco* in oratione pro Cœlio cap. 16. emendate legitur. REGIUS.

4. *Hoc genus.*] Erasmus secundo libro *Copiæ*, hanc ap-

nifestius, si ampliora verba cum ipsis nominibus, pro quibus ea posituri sumus, conferantur; ut Cicero [5] in Verrem: *Non enim furem, [6] sed raptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ; non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque; non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumque in vestrum judicium [7] adduximus.* [8] Illo enim modo, [9] ut sit multum; [10] hoc etiam, plus ut sit, [11] efficitur. [12] Quatuor tamen maxime generibus video constare amplificationem, [13] incremento, comparatione, ratiocinatione, congerie. Incrementum est potentissimum, cum magna videntur, etiam quæ inferiora sunt. [14] Id aut uno gradu fit, aut pluribus. Per id venitur non modo ad summum, sed interim quodammodo supra summum. [15] Omnibus his sufficit vel unum Ciceronis exemplum: *Facinus est [16] vincire civem Romanum, scelus verberare, [17] prope parricidium necare: quid dicam in crucem tollere?* Nam & si tantum *verberatus* esset, uno gradu increverat, ponendo etiam id esse *facinus*, quod erat inferius. Et si tantum *occisus* esset, per plures gradus ascenderat. Cum vero dixerit, *prope parricidium necare*, supra quod nihil est, adjecit: *quid dicam in crucem tollere?* ita, cum id, quod maximum est, occupasset, necesse erat in eo, quod ultra est, verba deficere. [18] Fit & aliter supra summum adjectio; ut apud Virgilium de Lauso:

——— quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.

Summum est enim, *quo pulchrior alter non fuit*; [19] huic deinde aliquid [20] suprapositum est. Tertius quoque est modus, ad quem non per gradus itur, [21] ut quod non est plus quam maximum, sed quo nihil majus est: *Matrem [22] tuam occidisti. Quid dicam amplius? Matrem tuam occidisti.* Nam & hoc augendi genus est, tantum aliquid efficere, ut non possit augeri. [23] Crescit oratio minus aperte, sed [24] nescio an hoc ipso efficacius, cum citra distinctionem [25] in contextu & cursu semper aliquid priore majus insequitur; ut de vomitu in Antonium [26] Cicero: *In cœtu vero populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum.* Singula incrementum habent. Per se deforme, vel non in cœtu, vomere; in cœtu etiam, *non populi*; populi etiam, *non Romani*; vel si nullum *negotium* ageret, vel si non *publicum*; vel si non *magister equitum*. Sed alius divideret hæc, & circa singulos gradus moraretur: hic in sublime [27] etiam currit, & ad summum [28] pervenit non nixu, sed impetu. [29] Ve-

pellat *amplificationem per correctionem*, quando prius vocabulum tollitur, ut gravius subjiciatur. TURNEB.

5. *In Verrem.*] Lib. 1. cap. 3.

6. *Sed raptorem.*] *Ereptorem*; MSS. Alm. Voss. prim. tert. Bern. Ald. Colin. & ita in Cicerone hodie legitur.

7. *Adduximus.*] *Adducimus*; Voss. tert.

8. *Illo enim modo.*] Hoc est, prima illa amplificandi aut minuendi specie, quæ est in ipso rei nomine, &c. ut initio hujus capitis. CAPPER.

9. *Ut sit multum.*] Subintellige, hoc quod dicimus. CAPP.

10. *Hoc etiam.*] Id est, hoc altero amplificandi modo, ubi *ampliora verba cum iis ipsis, pro quibus ea posituri sumus, conferuntur.* CAPPER.

11. *Efficitur.*] *Efficietur*; Voss. sec.

12. *Quatuor tamen.*] *Quatuor enim*; Ald.

13. *Incremento.*] Quando gravibus quibusdam rem augemus; comparatione, cum ex eo, quod infra est, id augetur, quod est supra; ratiocinatione, cum aliud augetur, & ex eo animi collectione alterius intelligitur amplificatio; congerie, cum multa verba, aut multas sententias eodem pertinentes congregamus. Ex his quædam non solum ad verba, sed etiam ad res pertinent. TURNEB.

14. *Id autem uno gradu.*] Loco *autem* copulæ, *aut* disjunctio est reponenda. REGIUS. *Autem*; V. C. Alm. Locat. Steph.

15. *Omnibus.*] Id ait Cicero propter legem Semproniam & Portiam, quæ vetabant civem Romanum interfici, sed permittebant in exilium mitti. TURNEB. Est ex v. Verr. 66.

16. *Vincire.*] *Vinciri*, *verberari*, *necari*, & *tolli* in Cicerone hodie legitur: & ita ediderunt Vascos. & Stephan. nisi quod *tolli* etiam habeat; ut etiam ex Cicerone Regius citavit, qui & *prope* omissum in quibusdam exemplaribus esse notat; ut omisit Locat.

17. *Prope parricidium necare.*] Est scriptum *necari*. PHILAND.

18. *Fit & aliter.*] Nam cum Virgil. VII. 649. Æneid. neminem Lauso pulchriorem dixit, maximum est complexus; sed data occasione majus aliquid posuit maximo, ut commendaret pulchritudinem Turni. Tum similis est locus apud Homerum Iliados II. de Ajace Telamonio, quem præstantiorem cæteris Græcis fuisse dicit, excepto Achille. TURNEB.

19. *Huic deinde.*] *Hic*; Locat.

20. *Suprapositum.*] *Superpositum*; Ald. Basil.

21. *Ut quod non est.*] *Ita quod*; Voss. omn. Locat. Colin. Vidov.

22. *Tuam occidisti. Quid.*] *Tuam occidisti. Quid*; V. C. Alm. Locat. *occidisti* etiam bis habent Voss. prim. tert. in cod. Bernensi legitur: *Matrem tuam, & quid dicam amplius? occidisti.*

23. *Crescit oratio.*] Alia species est incrementi, cum perpetua continuatione verba deinceps graviora ponuntur: non fit autem hæc amplificatio per distinctionem (ut fiebat in superioribus exemplis) in *incisa*, & distinctos gradus. TURNEB.

24. *Nescio an hoc ipso.*] Francius volebat, *nescio an non hoc*: sed nihil opus, ut ad lib. XII. cap. II. videbimus. Et sane τὸ *nescio an* modestus est affirmandi modus, qui τῷ *fortasse* æquivalet. CAPPER.

25. *In contextu.*] *In textu*; V. C. Alm.

26. *Cicero.*] II. Philip. cap. 25.

27. *Etiam currit.*] *In sublime incurrit*; Voss. prim. tert.

28. *Non pervenit nixu & impetu.*] Mendose ita legitur; verusque sensus non percipitur: sic autem emendari potest, ut *non* negandi adverbium postponatur verbo, ac loco & copulæ, *sed* adversativa adscribatur hoc modo: & *ad summum pervenit, non nixu, sed impetu.* REGIUS. *Non pervenit nixu & impetu*; Locat. *non nisu*; V. C. Alm. Vidov. & ita Francius volebat.

29. *Verum ut hæc.*] Erasmus amplificationem ex comparatione dupliciter fieri dixit; aut per fictionem, id est, *hypothesin*, de qua Fabius dixit lib. V. aut per exempli collationem: exempla erunt apud Fabium paulo post. TURNEB.

rum ut hæc amplificatio in superiora tendit; ita, quæ fit per comparationem, incrementum ex minoribus petit. Augendo enim, quod est infra, necesse est extollat id, quod supra positum est; ut idem, atque in eodem loco: [30] *Si hoc tibi inter cœnam, &* [31] *in illis immanibus poculis tuis accidisset, quis non turpe duceret? in cœtu vero populi Romani.* [32] Et in Catilinam: *Servi mehercle mei si me isto pacto* [33] *metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem.* Interim proposito velut simili exemplo, efficiendum est, ut sit majus id, quod a nobis exaggerandum est; [34] ut idem pro Cluentio, cum [35] exposuisset, Milesiam quamdam [36] a secundis heredibus pro abortu pecuniam accepisse: *Quanto est*, inquit, *Oppianicus in eadem injuria majore supplicio dignus? siquidem illa, cum suo corpori vim attulisset,* [37] *se ipsa cruciavit; hic autem idem illud effecit per alieni* [38] *corporis vim atque cruciatum.* Nec putet quisquam hoc, quanquam est simile illi ex argumentis *loco*, quo majora ex minoribus colliguntur, idem esse. Illic enim probatio petitur, hîc amplificatio; sicut in Oppianico [39] non id agitur in illa comparatione, ut ille male fecerit, sed ut pejus. Est tamen quanquam diversarum rerum quædam vicinia. [40] Repetam igitur hîc quoque idem, [41] quo sum illic usus, exemplum; sed non in eumdem usum. Nam hoc mihi ostendendum est, augendi gratia non tota modo totis, sed etiam partes partibus comparari; sicut hoc loco: [42] *An vero vir amplissimus P. Scipio, pontifex maximus, Tib. Gracchum, mediocriter labefactantem statum reipublicæ, privatus interfecit; Catilinam,* [43] *orbem terrarum cæde* [44] *atque incendio vastare cupientem, nos consules perferemus?* Hîc & Catilina Gracchus, & status reipublicæ orbi terrarum, & mediocris [45] labefactatio cædi & incendiis & vastationi, & privatus consulibus comparatur: quæ si quis dilatare velit, [46] plenos singula locos habent. [47] Quas dixi *per ratiocinationem* fieri amplificationes, [48] videamus, an satis proprio verbo [49] signaverim. Nec sum in hoc sollicitus, dum res ipsa volentibus discere appareat. Hoc sum tamen secutus, quod hæc amplificatio alibi posita est, alibi valet; [50] &, ut aliud crescat, [51] aliud augetur; [52] inde ad id, quod extolli volumus, [53] ratione ducitur. [54] Objecturus Antonio Cicero merum, & vomitum: [55] *Tu*, inquit, *istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate.* [56] Quid fauces & latera ad ebrietatem? Minime sunt otiosa. Nam respicientes ad hæc possumus æstimare, quantum ille vini in Hippiæ nuptiis exhauserit, quod [57] ferre & coquere non posset illa gladiatoria corporis [58] firmitate. Ergo si ex alio colligitur aliud, nec improprium, nec inusitatum nomen est *ratiocinationis*; [59] ut

30. *Si hoc tibi.*] *Si inter cœnam, in ipsis tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset*, in Cicerone legitur.

31. *In illis in manibus p. t. a. quis non turpe duceretur.*] *Immanibus*, duplici *m* legendum esse, & *duceret*, ex secunda Philippica facile est videre. REGIUS.

32. *Et in Catilinam.*] *Sed in Catilinam*; Locat. *sed & in Cat.* Ald. Par. Colin. Vidov. est ex 2. Catil. cap. 7.

33. *Metuerent.*] *Metuerint*; Voss. prim.

34. *Ut idem pro Cluentio.*] Nam Oppianicus prægnantem fratris uxorem una cum fœtu veneno sustulit, ut hereditatem haberet. TURNEB.

35. *Exposuisset molestiam quamdam*] *Milesiam*, in oratione Ciceronis cap. XI. inveniet scriptam, qui eam evolvet. REGIUS. *Mulierem quamdam*; Vallæ lib. Voss. secund. & Colbert.

36. *A secundis heredibus.*] Qui vulgo *substituti* dicuntur. CAPPER.

37. *Se ipsa cruciavit.*] *Se ipsam*; Voss. prim. tert. Locat. Ald.

38. *Corporis vim atque cruciatum.*] *Corporis mortem atque cruciatum*; Ald. Par. Colin. marg. Gryph. & ita in Cicerone hodie legitur, quanquam Sylvius *vim* præferat, ne sit ordo rerum perversus, quia cruciatus scilicet præcedere debet mortem: quasi vero non frequens esset ὑστερολογία illa apud scriptores. Sic idem Cicero IV. Catil. 10. *Scipio, cujus consilio atque virtute Annibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est.* Vide Gronov. ad Stat. I. Theb. 160. Voss. Instit. Orat. lib. IV. cap. II. §. 5. BURMAN.

39. *Non id agitur in illa comparatione.*] *Non agitur hac comparatione*; cod. Bern.

40. *Repetam igitur hic*] *Repetam itaque hic*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *repetam igitur hinc*; MSS. Alm. Voss. prim. *repetam hic quoque*; Voss. sec.

41. *Quo sum illic.*] *Quo sim illic*; Voss. tert. *exemplo* etiam Voss. prim.

42. *An vero.*] Est ex Oratione I. in Catil. cap. I. *An vero amplissimus*; Voss. prim.

43. *Orbem terrarum.*] *Orbem terræ*; Cicero; & ita Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Colin.

44. *Atque incendio.*] *Incendiis*; Cicero. PHILAND.

45. *Labefactatio.*] *Labefactio*; Voss. prim.

46. *Per singula locos habent.*] *Habeat* singulariter procul dubio est legendum. REGIUS. *Per singula locos habent*; Locat. *habeat*; Ald. Basil. Colin. Vidov. *plenos singula locos habent*; Vascos. Steph. Rorgn. Leid. Oxon. Obrecht.

47. *Quas dixi.*] Primum disputat de appellatione, quam esse ait optimam, cum ex alio aliud colligatur, quod proprium est *syllogismo*. Hæc amplificatio magna ex parte ad rem pertinet: sed catenus est *elocutionis*, qua ita enunciamus, ut non omnia, quæ intelliguntur, ponantur, sed colligenda relinquantur. TURNEB. *Quos dixi*; Voss. prim.

48. *Videamus.*] *Viderimus*; V. C. Alm. & Bern.

49. *Signaverim.*] *Significaverim*; V. C. Alm. Andr. Locat. Ald. Par. Steph.

50. *Et ut aliud crescat.*] *Et* non habent Locat. Ald. Basil. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

51. *Aliud augetur.*] Ita codd. Voss. prim. secund. & edit. Obrecht. Rollin. *augeatur*; Vascos. Stephan. Lugduno-Batav.

52. *Inde ad id.*] *Tamen ad id*; Voss. prim.

53. *Ratio deducitur.*] *Ratione deducitur*; Voss. prim. sec. marg. Vasc. *ratio adducitur*; Ald. *ratione ducitur*, MSS. Joan. Alm. Voss. tert. Obrecht. marg. Sich. Basil. Steph. præterea *augetur tamen ad id*; Voss. prim.

54. *Objecturus Antonio Cicero merum & vomitum.*] Hæc non sunt in V. C. Alm.

55. *Tu inquit.*] Ex II. Philip. 25.

56. *Quod fauces.*] *Et fauces & latera ad ebrietatem minime sunt otiosa*; marg. Basil.

57. *Ferre & coquere.*] *Concoquere*; V. C. Alm.

58. *Firmitate.*] *Firmitas*; marg. Basil.

59. *Ut quod est eadem caussa, &c.*] Hoc est, sicut improprium non est illud ratiocinationis nomen, quod eadem de caussa inter *status legales* habemus: hic autem respicit Fabius ad eum *legalem statum*, qui vulgo *syllogismum* appel-

quod ex eadem caussa inter *status* [60] quoque habemus. [61] Sic & ex insequentibus amplificatio ducitur. Si quidem tanta [62] vis fuit vini erumpentis, ut non casum afferret aut voluntatem, sed necessitatem, ubi minime deceret, vomendi; & [63] cibus non recens, ut accidere interim solet, redderetur, sed qui usque in posterum diem [64] redundaret. Idem hoc præstant, quæ antecesserunt. Nam cum Æolus a Junone rogatus,

> [65] ——— *cavum conversa cuspide montem*
> *Impulit in latus, ac venti, velut agmine facto,*
> *Qua data porta, ruunt:*

apparet, quanta sit futura tempestas. [66] Quid? cum res atrocissimas, quasque in summam ipsi extulimus invidiam, elevamus consulto, quo graviora videantur, quæ secututa sunt; ut a Cicerone factum est, [67] cum illa diceret: [68] *Levia sunt hæc in hoc reo crimina. Metum virgarum* [69] *navarchus nobilissimæ civitatis pretio redemit:* [70] *humanum est. Alius,* [71] *ne securi feriretur, pecuniam dedit: usitatum est.* Nonne [72] usus est ratiocinatione, qua colligerent audientes, quantum illud esset, quod inferebatur, cui comparata hæc, humana viderentur atque usitata? [73] Sic quoque solet ex alio aliud augeri; ut cum Annibalis bellicis laudibus ampliatur virtus Scipionis. Et fortitudinem Gallorum Germanorumque miramur, quo sit major C. Cæsaris gloria. Illud quoque est ex relatione ad aliquid, quod non ejus rei gratia [74] dictum videtur, amplificationis genus. [75] Non putant indignum Trojani principes, Graios Trojanosque propter Helenæ speciem tot mala, tanto temporis spatio, sustinere: quænam igitur illa forma credenda est? Non enim hoc dicit Paris, [76] qui rapuit; non aliquis juvenis; [77] non unus e vulgo; sed senes, & prudentissimi, & Priamo assidentes. Verum & ipse rex, decenni bello exhaustus, amissis tot liberis, [78] imminente summo discrimine, cui faciem illam, [79] ex qua tot lacrymarum origo fluxisset, invisam at-

latur, & aliquando *ratiocinativus*, item *ratiocinativa & collectiva* quæstio; quia, ut ait idem Rhetor lib. VII cap. 8. *Ex eo, quod scriptum est, ratiocinatione colligitur, quod incertum est.* CAPPER.

60. *Quoque habemus.*] A vocali adscripta, *habeamus* rectius legeretur. REGIUS. *Habeamus*: Ald. Colin.

61. *Sic & ex insequentibus.*] Prima est species amplificationis per ratiocinationem ab insequentibus, cum ex ratione eventus colligimus magnitudinem præcedentium; ut secunda est species, quando ex antecedentibus colligimus magnitudinem insequentium. TURNEB.

62. *Vis fuerit.*] *Fuit* mihi legendum videtur. REGIUS. *Fuerit*; Locat. Basil. Gryph.

63. *Cibus non recens*] *Cibi non recentes, & redderentur & redundarent*: Voss. sec. Obr. *sed usque in*: Voss. prim. tert. *sed qui in posterum*; Voss. sec.

64. *Redundaret.*] Mallet Francius *redundarat*.

65. *Cavum*] Est ex lib. I. Æneid 81.

66. *Quid? cum res.*] Hic locus etiam ad comparationem referri potest: est tamen *syllogistice* ex eo, quod colligitur aliorum magnitudo ex eorum elevatione, quæ alioqui sunt magna. TURNEB.

67. *Cum illa diceret.*] *Cum ista diceret*; Voss. secund. Colb.

68. *Levia sunt hæc in hoc reo.*] Ex septima Verrina manifeste apparet, *crimina* hic esse adscribendum hoc modo: *levia sunt hæc in hoc reo crimina.* REGIUS. Non habent *crimina*: MSS. Alm. Voss. omn. Locat.

69. *Navarchus nobilissimæ.*] *Navarchus nobilis nobilissimæ civitatis*: Voss. prim. tert.

70. *Humanum est.*] *Est* non legitur apud Ciceronem. Vid. Verr. 44. in quibusdam editionibus.

71. *Ne securi feriretur.*] *Ne condemnaretur*; Cicero.

72. *Usus est ratione.*] Pro *ratione*, mihi *ratiocinatione* legendum esse videtur. REGIUS. *Ratione*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *qui colligerent*: Voss prim.

73. *Sic quoque.*] Hæc ratiocinatio est, cum ex alterius commendatione laus major redundat in aliam personam. TURNEB.

74. *Dictum videretur.*] *Re* syllaba expuncta, *videtur* legendum est. REGIUS. *Videretur*: MSS. Alm. Voss. secund. Locat.

75. *Non putant indignum.*] Locus est ex III. Iliados vers. 156. nam cum seniores ex Trojanis ex Scæa porta intuerentur exercitum Trojanorum & Græcorum, venit Helena, cujus admirati sunt speciem, & hæc dixerunt. TURNEB. Joh. Gebhard. Animadv. in Propert. lib. II. Eleg. 3. vers. 40. pag. 164. PAREUS.

76. *Qui eam rapuit.*] *Qui rapuit*; MSS Alm Voss. prim. tert. Basil. Gryph. Vidov. Obrecht. omittit *eam* editio Lugdunensis. sed inserimus nostræ editioni, ad fidem editionum Aldin. Paris. Vasc. Steph. GIBSON. Sed ita & Ovidius Epist. XVI. 151.

> *Quod rapuit laudo.*

& in declamat. II. Quinctil ex MS. Leid. *iterum tanquam rapturus exsilui.* Et nescio quid elegantius sonat, si omittatur hic pronomen. Sic apud Sueton. Cæs. I. *Neque ut repudiaret, compelli a Dictatore Sulla ullo modo potuit*; ubi male *repudiaret illam*, contra codices quidam exhibent. Vide Casaub. Idem cap 4. *Cornelium Dolabellam repetundarum postulavit, absolutoque Rhodum secedere statuit*: pro *absolutoque eo.* Othon. 8. *Ubinam Imperator esset requirentes, perruperunt in triclinium usque, nec nisi viso destiterunt.* Leg. 29. §. 7. ff. de liber. & post. *Si jam mortuo filio pronepotem instituat, redeatque mortuo* Et ita centies alii. Vide de similibus *ellipsibus* Gronov. ad Liv. XXIII. 15. XXIV. 38. BURMAN.

77. *Non unus e vulgo.*] *Aut unus*: Voss. omn.

78. *Imminente.*] *Imminenti*: Voss. prim.

79. *Ex qua tot lacrymarum origo fluxisset.*] Elegantius & antiquius vocabulum loco pulsum ab effera inscitia Correctorum: quod ex MS. Palat. cod in avitam ac patriam possessionem reportavit nunquam sine laude nominandus cl. Jan. Gebhardus, Crepund. lib. III. cap 9. pag. 183. *Ex qua tot lacrymarum ora fluxisset. Ora* & *tugum* de fontium initiis, scaturigine ac capite. Glossarium: *Ora*, ἀκόντια, πίρατα, ἀρχή. Cæcilius:

> *Oram reperire nullam, qua me expediam, queo.*

Sic apud Ennium legunt:

> *Quis potis ingentis oras evolvere belli.*

Quanquam Quinctilianus lib VI. *caussas legat.* Sed illud melius videtur cl. Gebhardo. PAREUS. In V. C. Alm. erat quoque *ors*, pro *origo*: sed ineptum illud *ora* puto. Si jam enim demus, *oram* pro principio poni, quis ita Fabium uti voluisse persuadebit, & Ennianis vocibus cultissimam dictionem fœdasse? sed neque *ora* norant principia, sed omnes extremas partes ab initio ad finem alicujus rei; ut recte viri docti ad Virgil. IX. Æneid 528. ubi Ennium imitatur Maro. Sic *ora vestium, terrarum*, & aliarum rerum. Ita *oram clypei*, Sil. Ital. lib IV. 754. *luminis oras* dixit Lucret. I. 23 ubi videndus Lambinus: sed *oram lacrymarum*, eamque *fluere*, quis tolerare potest? nisi captator obsoletarum & rancidarum vocum, ut Gebhardus fuit, qui ex Glossario etiam producens *ora*, quasi ἀρχὰς notet, fallitur; cum ibi sit pluralis ab *os*, *oris*. Nam

que abominandam esse oportebat, & audit hæc, [80] & eam filiam appellans juxta se locat, & [81] excusat etiam, atque sibi esse malorum caussam negat. Nec mihi videtur in Symposio Plato, cum Alcibiadem confitentem de se, quid a Socrate pati voluerit, narrat, [82] ut illum culparet, hæc tradidisse; sed ut Socratis invictam continentiam ostenderet, quæ corrumpi speciosissimi hominis tam [83] obvia voluptate non posset. Quin ex instrumento quoque heroum illorum magnitudo [84] æstimanda nobis datur. [85] Ad hoc pertinet [86] clypeus Ajacis, [87] & hasta Pelias Achillis. Qua virtute egregie est usus in Cyclope Virgilius. Nam [88] quod illud corpus mente concipiam, cujus

[89] *Trunca manum pinus regit?*

Quid? cum vix loricam duo multiplicem connixi humeris [90] ferrent, quantus [91] Demoleos, qui, [92] indutus eam,

——— cursu palantes Troas agebat?

Quid M. Tullius de M. Antonii luxuria tantum fingere saltem potuisset, quantum ostendit dicendo: [93] *Conchyliatis Cn. Pompeii peristromatis servorum in cellis stratos lectos videres?* Conchyliata peristromata, [94] & Cn. Pompeii, & in cellis servorum; nihil dici potest [95] ultra; [96] & necesse est tamen infinito plus [97] in domino cogitare. Est hoc [98] simile illi, quod ἔμφασις dicitur; [99] sed illa ex verbo, [100] hoc ex re conjecturam facit; tantoque plus valet, quanto res ipsa verbis est firmior. [101] Potest adscribi amplificationi congeries quoque verborum, ac sententiarum idem significantium. Nam etiam si non per gradus ascendant, tamen velut acervo quodam allevantur: [102] *Quid enim tuus ille, Tubero,* [103] *destrictus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro* [104] *petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi?* [105] *quid cupiebas? quid optabas?* [106] Simile est hoc figuræ, quam [107] συναθροισμὸν vocant: sed illic plurium rerum est congeries, hîc unius [108] multiplicatio. [109] Hæc etiam crescere solet verbis omnibus altius atque altius insurgentibus:

ora, ὀίματα, στόματα reddit glossator; & *ora* fluviorum, quid sint, notum est. BURMAN.

80. *Et eam filiam.*] *Et eam familiarem appellans*; MS. Bodl. Andr. *ex familia*; V. C. Alm. sed vulgata ex Homero firmatur, qui Iliad. γ. vers. 162. φίλον τέκ@ vocat.

81. *Excusat etiam sibi, atque malorum.*] *Atque* copula ante illum dativum *sibi* est transferenda. REGIUS. *Excusat etiam sibi, atque*; MSS. Bodl. Alm. Voss. prim. sec. *& etiam excusat sibi, atque*; MS. Joan.

82. *Non ut illum culparet.*] Corrupte quidem sic legitur, quamvis non videatur; nisi enim illud *non* negandi adverbium de contextu tollatur, videbitur affirmare Fabius id, quod vult negare. REGIUS. *Non* est in Locat. *ut illum culparet vel tradidisse*. Voss. prim. tert.

83. *Obvia voluntate.*] Jan. Gebhard. Animadvers. in Propertii lib. 1 Eleg. 9 pag. 137. PAREUS. *Voluptate*; Locat. Ald. Gryph. Colin. Vasc. Steph. Vidov.

84. *Existimanda.*] *Æstimanda*, quam *existimanda*, rectius legeretur. REGIUS. *Existimanda*; Voss. prim. Locat. Vide supra ad lib. v. cap. 10.

85. *Ad hoc pertinet.*] *Huc pertinet*; Obrecht.

86. *Clypeus Ajacis.*] *Clypeum* habebat *septemplicem Aiax*, quem nullus alius gestare posset. Objecit eum hostibus (inquit Homerus) veluti turrim quamdam. Inde colligitur fortitudo *Ajacis*. TURNEBUS. Iliad. VI. PHILAND.

87. *Et hasta Pelias.*] *Pelias* hasta dicebatur a monte Pelio, quam nullus præter Achillem gestare poterat. Nam Patroclus, cum induisset Achillis arma, hastam tamen gestare non potuit. TURNEB. Iliad. XVI. PHILAND. *Et Pelias Achillis*; MSS. Alm. Voss. prim. secund. & Vallæ liber.

88. *Quod illud corpus mente concipiam.*] Ita MS. Bodl. edit. Ven. Ald. Sich. Par. Steph. *mente*, ejiciunt nonnullæ, mendose procul dubio; hoc enim in loco illud vocabulum usum quemdam peculiarem habet, quo Fabius de rerum imaginibus per earum descriptiones menti imprimendis disserit. GIBSON. Omisit Lugdunensis τὸ *mente*: habent vero Voss. omn. Alm.

89. *Trunca manum.*] Virgil. III. Æneid. 659. ubi alii *manu*. Vide Pier.

90. *Ferrent.*] *Ferunt*; MSS. Alm. Voss prim. sec. Locat. Ald.

91. *Demoleos.*] *Demoleus* apud Virgil. Æneid. v. 265. *Demoleos*; Voss. prim. tert.

92. *Indutus eam.*] *Ea*; V. C. Alm. & Bern.

93. *Conchyliatis.*] II. Philipp. 27.

94. *Et Cn. Pompeii de servis & cellis nihil dici.*] *De* præpositio expungenda, at loco ejus, *&* copula; &, pro *servis*, *servorum*, & *in* præpositio adscribenda videtur hoc modo: *Et Cn. Pompeii, & in servorum cellis: nihil*, &c. REGIUS. *De servis & cellis*; Voss. secund. Locat. Ald. *& lectis in cellis servorum*; Obrecht.

95. *Ultra infinito plus.*] Editiones aliquæ *ultra* istud non agnoscunt. Et fateor quidem sine illo Rhetoris mentem aperte satis repræsentari. Sed cum id ostendant editiones Ven. Ald. Sich. Vasc. Steph. quis dubitet, an sit Fabii lectio genuina. GIBSON. Invenitur illud *ultra* in omnibus editionibus, quas vide, præter Gryph. 1585 Leidensem & Obrechti: & certe odiosa mihi repetitio vocis modo antecedentis videtur, quæ nec in Vossianis codicibus exstat. *Infinito plus* autem dictum, ut *infinito magis*: de quo ad lib. 11. 3.

96. *Et necesse est tamen.*] Edit. Obrecht. *Et est tamen necesse*.

97. *In domino cogitare.*] *In animo cogitare*; marg. Vasc. Steph.

98. *Simile illi.*] *Simile est illi*; Voss. sec.

99. *Sed illa.*] Scilicet ἔμφασις, *emphasis*: quamvis hoc quidem in loco sit propior; neque enim τὸ *illa* semper ad remotius refertur, ut jam aliquoties notavimus. CAPPER.

100. *Hoc ex re*] Hoc amplificationis genus, quod fit per ratiocinationem CAPPER.

101. *Potest adscribi.*] *Congeries* est in congregatione verborum & sententiarum eodem tendentium: ea a Græcis συναθροισμὸς appellatur. Fabius tamen *congeriem* separat a *synathroismo*; ut *synathroismus* sit in collectione diversorum verborum, aut diversarum sententiarum; *congeries* in sententiis multis, aut verbis idem significantibus. TURNEB.

102. *Quid enim.*] Ex Cicer. pro Ligar. cap 3

103. *Destrictus.*] *Destrictus*; V. C. Alm. recte, ut alibi dictum.

104 *Petebatur.*] Active *petebat* in Cicerone legitur. REGIUS.

105. *Quid cupiebas?*] Hæc omisit Obrecht.

106. *Simile est hoc.*] *Simile est figura*; V. C. Alm.

107. *Συναθροισμὸν vocant.*] Rutilius Lupus eodem prope modo συναθροισμὸν accipit, ponitque in verbis singulis & conjunctis. Sed quod de verbis dicit, accipi etiam potest de sententia. TURNEB.

108. *Multiplicatio.*] *Amplificatio*; Voss. sec.

109. *Hæc etiam crescere solet verbis omnibus altius insurgen-*

Aderat

Aderat [110] *janitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorque sociorum, &* [111] *civium Romanorum, lictor Sextius.* [112] Eadem fere est ratio minuendi. Nam totidem sunt ascendentibus, quot descendentibus, gradus. Ideoque uno ero exemplo contentus ejus loci, quo Cicero de oratione Rulli [113] hæc dicit: [114] *Pauci tamen, qui proximi adstiterant, nescio quid illum de lege Agraria voluisse dicere, suspicabantur.* [115] Quod si ad intellectum referas, minutio est; si ad obscuritatem, incrementum. Scio posse videri quibusdam speciem amplificationis *hyperbolen* quoque; nam & hæc [116] in utramque partem valet: [117] sed quia excedit hoc nomen, in *tropos* differenda est. [118] Quos continuo subjungerem, nisi esset a cæteris separata ratio dicendi, quæ constat non propriis, sed *translatis*. Demus ergo breviter hoc desiderio jam pene publico, [119] ne omittamus [120] eum, quem plerique præcipuum ac pene solum putant, orationis ornatum.

sibus.] MS. Palat. longe venustius: *Hæc etiam crescere solet verbis omnibus, altius atque altius insurgentibus.* Sic lib. x. cap. 3. *Nam ut terra alte effossa*, &c. Lege, *terra altius effossa*. Eleganter Fabius (ad priora refert) dixerat paulo prius: *Nam etiam si non per gradus ascendant, tamen quodam velut acervo allevantur.* JAN. GEBHARD. Crepund. lib. III. cap. 8. pag. 113. In editione Lugdunensi, contra omnium codicum fidem omittuntur *atque altius*, non sine gravi quidem errore. Hæc enim præclare exprimunt mentem Fabii, orationem quasi per gradus ascendentem repræsentantia. GIBSON.

110. *Janitor carceris.*] *Et auctor carceris*; Voss. prim. tert.

111. *Civium Romanorum*] *Romanorum* non est in Cicerone, ex cujus vid. Verr. 45. hæc desumpta.

112. *Eadem fere est ratio minuendi*] Minutio *prætoris*, est in illo Ciceronis pro Ligario: *Scelus tu id vocas, Tubero... alii temeritatem appellant; qui gravius & durius, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam; qui gravissime, temeritatem; scelus præter te adhuc nemo.* CAPPER.

113. *Hæc dicit.*] *Hoc*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

114. *Pauci tamen.*] In Ciceronis Orat. in Rull. II. cap. 5. legitur: *Tamen si qui auctores in concione steterant, de lege Agraria nescio quid voluisse dicere suspicabantur*: & ita edidit Aldus. *Adstiterunt*; V. C. Alm.

115. *Quod si ad intellectum.*] Hoc exemplo probat Fabius, ex eisdem locis duci amplificationem & diminutionem, quia eodem in loco est utraque: illic autem Cicero notat obscuram Rulli orationem. TURNEB. Si Tullius probare voluit non intellectum esse Rullum, minutio est: si obscuritatem orationis exaggerare voluit, incrementum est. ROLLIN.

116. *In utramque partem.*] Id est, ad amplificandum, & ad minuendum. CAPPER.

117. *Sed quia excedit.*] *Hyperbole* ultra verum & rei naturam excedit; & in hoc differt ab amplificatione. ROLLIN. Et certe Julius Rufinianus in Rhetor. ib. Pithœan. pag. 30. de *hyperbole* sic habet: *Fit cum excedit veritatem sententia.* CAPPER.

118. *Quos continuo subjungerem, &c.*] Ingenue fateor; hic sensus tametsi videtur perspicuus, mihi parum percipitur. Forsitan autem aliquid flagitii hic quoque fuit admissum, quod iis relinquatur emendandum, qui se grandia in hoc opus commentaria edituros esse jactant. REGIUS.

119. *Ne omittamus.*] *Nec* mihi legendum videtur. REGIUS. *Nec* Locat. Steph. Leid. Obrecht. Oxon.

120. *Eum... orationis ornatum.*] Qui nempe consistit in *sententiis*. ROLLIN.

CAPUT V.

De generibus sententiarum.

[1] SENTENTIAM veteres, quod animo sensissent, vocaverunt. Id cum est apud oratores frequentissimum, tum etiam in usu quotidiano quasdam reliquias habet. Nam & juraturi [2] *ex animi nostri sententia*, & gratulantes *ex sententia* dicimus. Non raro tamen & sic locuti sunt, [3] ut *sensa* sua dicerent; nam *sensus* corporis videbantur. Sed [4] consuetudo jam tenuit, ut mente concepta [5] *sensus* vocaremus; lumina autem, præcipueque in clausulis posita, *sententias*. Quæ minus crebra apud antiquos, nostris temporibus modo carent. Ideoque mihi [6] & de generibus earum, & de usu arbitror pauca dicenda. [7] Antiquissimæ sunt, quæ proprie, quamvis omnibus idem sit nomen, *sententiæ* vocantur, quas Græci γνώμας V.

Initio quot modis *sententia* accipiatur, explicat: deinde se loqui ait de ea sententia, quæ lumen quoddam est orationis, & e communi vita sumpta propositio, quæ adhortatur ad honestum & utile, aut a contrariis revocat. TURNEB.

1. *Sententiam.*] Sententia tribus accipitur modis; interdum enim sententia dicitur id, quod animo sentimus, interdum significat decretum, ut cum a judice latam dicimus sententiam; interdum sententia est oratio sumpta de vita, quæ, aut quid sit, aut quid esse debeat in vita, breviter ostendit. Ideo autem hæ sententiæ dicuntur, quod decretis atque consiliis similes esse videntur. REGIUS

2. *Ex animi nostri sententia.*] Ea videtur fuisse formula jurandi apud antiquos; unde ait Cicero in Offic. lib. III. cap. 29. *Non enim falsum jurare, perjurare est; sed quod ex animi tui sententia juraris.* TURNEBUS. Vide ad Petron. c. 109.

3. *Ut sensa sua dicerent; nam sensus corporis.*] Sic apud Ciceronem *sensa mentis dicendo exprimere* (1. de Orat.) ergo *sensa* sunt proprie τὰ διανοήματα; sensus τὰ αἰσθήματα, ad corpus pertinentes: etsi postea τὸ *sensus* verbum ad τὰ διανοήματα quoque significandam usurpatum fuerit. CAPPER.

4. *Consuetudo tenuit.*] Vid. ad lib. II. 1.

5. *Sensus vocaremus.*] *Sensum*; Voss. prim. tert.

6. *Et de generibus.*] *Et* deest in Voss. sec.

7. *Antiquissimæ sunt.*] Quodcumque dictum argutius & paulo plausibilius, tempore Fabii *sententia* dicebatur: at vero apud antiquos *sententia* dicebatur propositio vitæ utilis, de rebus honestis & utilibus: quæ quidem *sententia* multum valet ad *parænesin* & ad consilium dandum; unde appellationem sortitur. TURNEB.

appellant: [8] utrumque autem nomen ex eo acceperunt, quod similes sunt consiliis, aut decretis. Est autem [9] hæc vox [10] universalis, quæ etiam [11] citra complexum caussæ possit esse laudabilis; interim ad rem tantum [12] relata, ut: *Nihil est tam populare, quam bonitas*; interim ad personam, quale est Afri Domitii: *Princeps, qui vult omnia* [13] *scire, necesse habet* [14] *multa ignoscere.* [15] Hanc quidam partem *enthymematis*, quidam initium, aut clausulam *epichirematis* esse dixerunt: [16] & est aliquando, non tamen semper. Illud verius, esse eam aliquando simplicem, [17] ut ea, quam supra dixi; aliquando [18] ratione subjecta: [19] *Nam in omni certamine qui opulentior est, etiam si* [20] *accipit injuriam, tamen, quia plus potest, facere videtur*; nonnunquam duplicem: [21] *Obsequium amicos, veritas odium parit.* Sunt etiam, qui decem [22] genera fecerunt, sed eo modo, quo fieri vel plura possunt, per interrogationem, [23] comparationem, inficiationem, [24] similitudinem, [25] admirationem, & cætera hujusmodi; per omoes enim figuras tractari potest. Illud notabile ex diversis: [26] *Mors misera non est, aditus ad mortem miser est.* [27] Ac rectæ quidem sunt tales: [28] *Tam deest avaro, quod habet, quam quod non habet.* Sed majorem vim accipiunt [29] commutatione figuræ; ut:

[30] *Usque adeone mori miserum est?* .....

[31] Acrius enim hoc, quam per se: *Mors misera non est.* [32] Et translatione a communi ad proprium. Nam cum sit rectum: *Nocere facile est, prodesse difficile*; vehementius apud Ovidium Medea dicit:

[33] *Servare potui,* [34] *perdere an possim, rogas?*

8. *Utrumque.*] Id est, ἡ Latinorum sententia, & ἡ Græcorum γνώμη. CAPPER.

9. *Hæc vox.*] Nempe sententia, ἡ γνώμη, quod vocabulum ex præcedentibus facile suppleri & intelligi potest. CAPPER.

10 *Universalis.*] Sic Aristot. II. Rhetoric. cap. 21. ἔστι δὲ γνώμη ἀπόφανσις μὲν οὐ μέντοι περὶ τῶν καθ' ἕκαστον, ἀλλὰ καθόλου. CAPPER.

11. *Citra complexum caussæ.*] Etsi non habeat subjectam rationem, ut mox dicet. CAPPER.

12. *Relata, nihil est.*] Ut particula, qua in assignandis exemplis uti solemus, mihi adscribenda videtur hoc modo: *ut, nihil est* REGIUS. Omisit eam Locat. *Nihil est.*] Pro Ligatio cap. ult.

13. *Scire necesse habet.*] *Scire, habet multa ignoscere*: Obrecht. ut *habet* sit eo modo positum, quo illustravit Gronovius ad Stat. VIII. Theb. 515.

14. *Multa ignoscere.*] *Cognoscere*: Locat. Passeratium legisse, *qui vult omnia noscere, necesse habet multa ignoscere*, notat Gallæus, ut sit jocus in *agnominatione*; & ita *ignoscere*, pro *ignorare*, non credere, esset positum: de quo Passerat ad Propert. II. Eleg. 2. sed & pro pœnam remittere cum accusativo construi solet: sic Quinct. declam. 2. *Ignoscite malorum periculorum metus, ignoscite humana discrimina*; & ita Plautus, & alii. BURMAN.

15. *Hanc quidam.*] *Sententia* pars est *enthymematis*; quia, si illi ratio subjiciatur, est integrum *enthymema*, ut docuit Fabius lib. V. At hæc *sententia*, quæ est ex contrariis, efficit *enthymema ex repugnantibus.* Est nonnunquam etiam *sententia* major propositio *epichirematis*, cum præsertim sit indubitata: nonnunquam vero *epichirematis* additur clausulæ, more *epiphonematis*: hoc tamen non est perpetuum. TURNEB. Nam omnis argumentatio propositionem primam, tanquam universalem quamdam sententiam, habet; ut in nota illa Miloniana, *vim vi repellere licet.* SICHARD. Lege Aristotelem lib. II. Rhetoric. cap. 21. CAPPER.

16. *Et est aliquando, non tamen.*] *Et si al. n. s. f.* Voss. sec. *& est aliquando simplex, ut ea, quam supra*: Basil.

17. *Ut ea, quam supra dixi.*] In edition. Vascos. Steph. Lugduno-Batav. *ut eam*: sed in Locat. Gryph. Colin. Obrecht. & Burman. *ut ea quam.* CAPPER.

18. *Ratione subjecta.*] Sic Arist. 2. Rhetor cap. 21. ἡ μὲν μετ' ἐπιλόγου ἐστί, ἡ ἄνευ ἐπιλόγου. CAPPER.

19. *Nam in omni*] Sallust. in Jugurth. 10. PHILANDER.

20. *Accipit.*] *Susceperit*; Voss. prim.

21. *Obsequium.*] Terent. Andr. 1. 1. PHILAND.

22. *Genera fecerunt.*] *Fecerunt*: V. C. Alm.

23. *Comparationem.*] *Per comparationem, per inficiationem*: Voss. prim. *per compar. infic.* tert.

24. *Similitudinem.*] Non est hæc vox in Colbert. Voss. omn.

25. *Admirationem.*] Non agnoscit V. C. Alm.

26. *Mors misera non est.*] *Sententia* est Epicuri, ut apparet ex prima Tusculana, cap. 8. est autem ducta a sententia Epicharmi poetæ: *Emori nolo; sed, mortuum esse me, nihil æstimo.* TURNEB. Habet hanc sententiam & Lactant. lib. III. cap. 17. ut notavit Gallæus.

27. *Aut recte.*] *Ac* est legendum, ita sensu exigente. REGIUS. *At recte*; Ald. *ac recte*; Gryph. Vasc. Steph Obrecht. ubi τὸ *recta* significat sententias ὀρθάς, directas, absque *tropo*, sine figura, sine inflexione locutionis prolatas. CAPPER.

28. *Tam deest avaro.*] *Sententia* est ducta ex Mimo Publii Syri; cujus est sensus, avarum tam suis carere, quam alienis, cum æque neutris utatur: fit autem per *antanaclasin.* TURNEB.

29. *Commutatione figuræ.*] *Ex mutatione*; cod. Colbert. Andr. Locat. Ald. Sich. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *accipiunt mutatione*; Voss. prim. BURMAN. Prædictorum verborum sensus est; si loquendi modus inflectatur, si per figuratam locutionem *sententia* efferatur. CAPPER.

30. *Usque adeone.*] Virgil. XII. Æneid. 646.

31. *Acrius enim, &c. non est.*] Hæc non habent V. C. Alm. Voss. sec.

32. *Et translatione, &c.*] *Commune* appellat, quod est generalius, cujus tamen loco proprium subjicitur, quod est magis singulare; ut, prodesse communius est, quam servare: Ovidius tamen *servare* dixit. TURNEB.

33. *Servare potui*] Hic versus sumptus est ex Medea Ovidii, quam tragœdiam Fabius laudat lib. X. TURNEB. Desumptus hic versus ex illo Virgilii in Ciri,

Ut me, si servare potes, ne perdere malis.

Alium affert Seneca Suasor. III. ex Virgilii opere, sed deperdito quoque, desumptum. Hinc jure quis colligat, tragœdiam illam non aliam esse ab ea, de qua his verbis Septimius libro de præscriptionibus adversus Hæreticos: *Denique Ovidium Scytha Medeam tragœdiam ex Virgilio plenissime expressit.* Sic locus ille legendus. Hanc tragœdiam habuit Phil. Puchaimerus Medicus, ut ex Beati Bildii, vulgo *Rhenani*, ad eum Epistola a Goldasto cum aliis edita num. 50. pag. 112. constat. Habuit etiam Salmasius eruditorum Phœnix. Specimen exhibet clarissimus Scriverius ad calcem Vett. Tragicorum, sub Hosidii, ut videtur, nomine: cui suffragatur Didacus Covarruvias, Segobiensis Antistes. Var. Resolut. lib. IV. cap. 17. Sed frustra, ut evincunt, quæ supra diximus. COLOMESIUS. Barthium hic compilat Colomesius; nam ille ad Claud. I. in Rufin. 253. ex Tertulliani loco jam docuit. Ovidium ex Virgilio hæc expressisse. Cæterum Salmasium habuisse *Medeam* Ovidii non puto; nam ipse ad Capitol. Macrin. cap. 11. & ad Poll. Galien. 8. dicit quidem, penes se esse tragœdiam *Medeam* in vetustissimis membranis, sed eam Ovidii esse non addit; neque quæ ex illa Salmasiana *Medea* Scriverius producit pag. 187. ullo modo ad Ovidianam referri possunt, cum illi centones longe post Ovidii tempora cœperint; neque Scriverius etiam Ovidio adscribit, ut Colomesius credidit; nam ex Ovidiana duo fragmenta ex Seneca & Fabio produxerat jam pag. 157. Covarruvias quoque in Tertulliani loco legit *Osidius Scytha.* BURMAN.

34. *Perdere an possum.*] *Possim* legendum est. REGIUS. *Possum*; Locat.

[35] Vertit ad personam Cicero: *Nihil habet, Cæsar, nec fortuna tua majus, quam ut possis;* [36] *nec natura melius, quam ut velis* [37] *servare quam plurimos.* Ita, quæ erant rerum, propria [38] fecit hominis. In hoc genere custodiendum est, & id quidem ubique, [39] ne crebræ sint, ne palam falsæ (quales frequenter ab iis dicuntur, qui hæc [40] *καθολικά* vocant, &, quidquid pro *caussa* videtur, quasi indubitatum pronuntiant;) & ne passim & a quocumque dicantur. Magis enim [41] decent eos, in quibus est auctoritas, ut rei pondus etiam persona confirmet. [42] Quis enim ferat puerum aut adolescentulum, aut etiam ignobilem, si judicet in dicendo, & quodammodo præcipiat? [43] *Enthymema* quoque est [44] omne, quod mente concipimus: proprie tamen dicitur, quæ est sententia ex contrariis, propterea quod eminere [45] inter cætera videtur; [46] ut Homerus *poëta*, *urbs* Roma. De hoc in argumentis satis dictum est. [47] Non semper autem ad probationem adhibetur, sed aliquando ad ornatum: [48] *Quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio?* [49] Non quia sit ratio dissimilis, sed quia jam per alia, ut id injustum appareret, effectum erat. Et addita in clausula est *Epiphonematis* modo non tam probatio, quam extrema quasi insultatio. [50] Est enim *Epiphonema* rei narratæ [51] vel probatæ summa acclamatio:

[52] *Tantæ molis erat Romanam condere gentem.*

Facere enim probus adolescens periculose, [53] *quam perpeti turpiter, maluit.* Est & quod appellatur a novis [54] *νόημα*, qua voce omnis intellectus accipi potest: sed hoc nomine donarunt ea, [55] quæ non dicunt, [56] verum intelligi volunt; [57] ut in eum quem sæpius [58] a ludo redemerat soror, agentem cum ea talionis, quod ei pollicem dormienti recidisset: [59] *Eras dignus, ut haberes integram manum.* [60] Sic enim auditur, ut

35. *Vertit ad personam Cicero.*] *Nulla fortuna major est, quam posse servare; nec melior natura, quam velle servare quamplurimos.* Ita dicendum erat. TURNEB. Pro Ligario cap. ult.

36. *Nec natura melius.*] *Natura tua* Cicero: apud quem tamen Coloniensis codex cum Quinctiliano facit.

37. *Servare.*] Multi apud Ciceronem edunt *conservare*: sed recte Grævius *servare* restituit.

38. *Fecit hominis.*] *Erant hominis*; Voss. prim.

39. *Ne crebræ sint.*] *Nec crebræ, nec palam*; Voss. prim.

40. *Καθολικὰ vocant.*] *Catholica* vertit Fab. lib. II. *universalia & perpetualia*, qualia negat esse præcepta rhetorices: attamen a multis *catholica* existimantur, & in omni loco ea valere putant: itaque sententias quoque universales cuivis *caussæ* convenire posse credunt. TURNEB.

41. *Decent eos.*] *Decet*; Voss. prim.

42. *Quid enim ferat.*] *Quis*, ut legatur, ne præcipiendum quidem est. REGIUS. *Sententiæ* magna ex parte *protrepticæ* sunt, aut *parænetica*. Igitur si orator induceret puerum utentem illis *sententiis*, ineptum sane videretur, judices moveri a tantulo puero. TURNEB.

43. *Enthymema.*] Quemadmodum *sententia* universaliter significat quicquid sentimus, tamen per excellentiam significat propositionem argutam, e vita sumptam de utilibus & honestis; ita quoque *Enthymema* apud Græcos generaliter significat quemcumque mentis conceptum, &, per *Antonomasiam*, conclusionem ex repugnantibus, & sententiam ex contrariis: atque hac ratione *Enthymema* est *sententiæ* species. TURNEB. Vide Cicer. *Topic.* cap 13.

44. *Omne quod mente.*] *Quod omnes mente concipimus*; MS. Bodl. Andr. *concepimus*; Bern.

45. *Inter cætera.*] In editionib. Vascos. Lugduno-Batav. & Burmanniana legitur *inter cæteras*, quasi ad τὰ *sententias* respectus haberetur: sed quis non videat hic agi de *Enthymematibus*, inter quæ illud eminere videtur, quod sententiam ex contrariis continet? igitur Stephanæam editionem secutus edendum curavi *inter cætera*; supple, *Enthymematum* genera. CAPPER.

46. *Ut Homerus Poëta, urbs Roma.*] Subintellige, dicitur proprie & per eminentiam, κατ' ἐξοχήν; quia inter Poetas Homerus, inter urbes Roma eminet. Hunc porro *tropum* nunc vocant Rhetores *Antonomasiam*, qua pro nomine proprio commune usurpatur: sed hunc sensum apud veteres *Antonomasia* non habuit, ut fusius declarabo ad cap. 6. lib. VIII. CAPPER.

47. *Non semper autem.*] *Enthymema* tamen valet ad ornatum & ad motum, cum in clausula ponitur, re jam tractata & confirmata; itaque non docet, sed dumtaxat movet. TURNEB.

48. *Quorum igitur.*] Ex Cicer. pro Ligar cap. IV.

49. *Non quia sit ratio dissimilis.*] Hæc sententia, quæ est ex contrariis, non adhibetur ad probationem, nec est nova ratio & dissimilis earum, quas antea attulerat Cicero; sed ad ornatum subjicitur, postquam Cicero aliis argumentis probavit hanc Tuberonis accusationem esse injustam. ROLLIN.

50. *Est enim Epiphonema.*] Nam omne *Epiphonema* sententia est, sed quod argutia quadam ferit aurem. *Epiphonema* locum sæpenumero habet in epigrammatis conclusione, ut apud Martialem; & in historiæ fine, ut apud Valerium. TURNEB. *Epiphonema* eodem fere modo definit Julius Rufinianus in Rhetorib. Pithœan. pag. 28. his verbis: *Epiphonema; hac* [perperam editum est *hæc*] *sententia in fine exposita res cum affectu enunciatur.* Videsis Hermogen. lib. IV. *de Invent.* cap. 9 & Demetrium Phaler. *de Elocutione* num. 106. & seq. Hæc porro Julii Rufiniani verba *cum affectu* leniorem affectum, qui ἦθος vocatur, designant. Et sic *Epiphonema* distinguitur ab *exclamatione* ἀναφωνήσει, quæ vehementiorem affectum, cui nomen πάθος, exprimit; ut patet ex hoc Macrobii loco Saturnal. lib. IV. cap. 6. *Exclamatio, quæ apud Græcos ἀναφώνησις dicitur, movet πάθος*, id est, vehementiorem affectum. Lege Fabium nostrum lib. IX. cap. 2. CAPPER.

51. *Vel probatæ.*] Desunt in Voss. prim. tert.

52. *Tantæ.*] Virgil. I. Æneid. 37.

53. *Quam perpeti.*] Ex Cicer. pro Milon. IV.

54. *Νόημα.*] Nonnulli interpretantur *Noema* sententiam, quæ ad locum communem, aut ad sententiam aliam alludat. Fabius appellat, cum aliud dicitur, & aliud intelligitur. TURNEB. Τὸ νόημα Vossius aliter exponit Instit. Orat. lib. V. cap 13. §. 5. ubi ad χρείαν & ad γνώμην refert: sed νόημα Fabianum multam habet affinitatem cum ἐμφάσει, quam Rhetor Herennianus vocat *significationem*. De *Emphasi* vide Fabium lib. VIII. capp. 2. & 3. lib. IX. cap 2. CAPP.

55. *Quæ non dicunt*] *Quæ non dicuntur*; Voss. sec.

56. *Verum intelligi volunt*] Sic Pomponius Atticus gloriabatur (ait Cornelius Nepos) se cum matre, quam extulit annorum XC. cum esset LXVII. numquam in gratiam rediisse: quo significabat numquam sibi cum ea fuisse dissidium. ROLLIN.

57. *Ut in eum.*] *Ut* deest in Voss. prim. tert.

58. *A ludo.*] Supple, gladiatorio. CAPPER.

59. *Eras dignus, &c.*] Nonnulli erant in lanistarum familia tanquam servi, ut vel inviti cogerentur pugnare. Hic igitur sæpius redemptus fuerat a sorore: cum tamen pugnandi miro teneretur studio, iterum locabat operam suam lanistæ: soror igitur illi pollicem abscidit, ne posset amplius digladiari. TURNEB. De his, qui *Murci* dicebantur, vide Torrent. ad Sueton. Aug. 24. & Vales. & Lindenbr. ad Amm. Marc. XV. 12. ex quo loco mallem hic *pollicem præcidisset* quoque legere, quam *recidisset*; *præcidere* est enim alicujus rei summam & extantem partem cædere. BURMAN.

60. *Sic enim auditur, ut depugnares.*] Hæc secundum do-

depugnares. [61] Vocatur aliquid & *clausula:* [62] quæ, si est quod *conclusionem* dicimus; [63] & recte, & quibusdam in partibus necessaria est: [64] *Quare prius* [65] *de facto vestro fateamini necesse est, quam Ligarii culpam ullam reprehendatis.* Sed [66] nunc illud volunt, [67] ut omnis locus, omnis sensus, in fine sermonis feriat aurem. [68] Turpe autem ac prope [69] nefas ducunt, respirare [70] ullo loco, [71] qui acclamationem non petierit. Inde minuti corruptique [72] sensiculi, & extra rem petiti. Neque enim possunt tam [73] multæ bonæ *sententiæ* esse, quam necesse est, [74] multæ sint clausulæ. Jam hæc magis nova *sententiarum* genera. [75] Ex inopinato; ut dixit Vibius Crispus in eum, qui, cum loricatus in foro ambularet, prætendebat, id se metu facere: [76] *Quis tibi sic timere permisit?* Et insigniter [77] Africanus apud Neronem de morte matris: [78] *Rogant te, Cæsar, Galliæ tuæ, ut felicitatem tuam fortiter feras.* Sunt & alio relata; ut Afer Domitius, [79] cum Cloantillam defenderet, cui objectum crimen, quod virum, qui inter rebellantes fuerat, sepelisset, remiserat Claudius, in *epilogo* filios ejus alloquens: [80] *Matrem tamen*, inquit, *pueri sepelitote.* Et aliunde petita, id est, in alium locum ex alio translata; ut [81] pro Spathale Crispus, quam qui heredem amator instituerat, decessit, cum haberet annos [82] duodeviginti: [83] *O hominem divinum, qui sibi indulsit!* Facit quasdam *sententias* sola geminatio; qualis est Senecæ in eo scripto, quod Nero ad Senatum misit occisa matre, cum se periclitatum videri vellet: [84] *Salvum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.* Melior, [85] cum ex contrariis valet: [86] *Habeo, quem fugiam; quem sequar, non habeo.* [87] *Quid, quod miser, cum loqui non posset,*

ctissimum Ramiresium corrupta sunt, qui in notis ad Valer. Martial. lib. spectac. Epig. 29. ita emendat: *Eras dignus, ut haberes integram manum; sic enim ad digitum depugnares.* ALMELOV. *Hic enim auditur* malebat Francius. *Sic enim audietur.*] Pro *vel* subintelligitur.

61. *Vocatur aliquid & clausula.*] *Clausula* bifariam accipitur; est enim interdum conclusio alicujus loci, quæ quidem efficit ornatum: aliquando vero *sententia* in cujuscumque rei fine posita, cujus nimius erat usus tempore Fabii. TURNEB.

62. *Quasi est quod.*] *Quasi* adverbium sensui convenire non videtur. Quare, loco ejus, *Quæ si* rescribendum est. REGIUS. *Quasi*; Locat.

63. *Et recte*] *Recta*; Obrecht.

64. *Quare prius.*] *Quare pejus de facto nostro*; Voss. sec. & Bern.

65. *De facto vestro.*] *De vestro delicto confiteamini* est in Cicerone cap. 1. *de nostro facto* ante Regium quidam legebant: *illam culpam* etiam Voss. sec.

66. *Nunc aliud volunt.*] *Aliud* quidem legitur: verum sensus, ut *illud* legatur, mihi exposcere videtur. REGIUS. *Aliud*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Obrecht.

67. *Ut omnis locus.*] Hæc deerant in MSS. Alm. Voss. sec. *omnis sensus* vero aberat a Voss. prim.

68. *Turpe autem.*] *Turpe enim*; Obrecht.

69. *Nefas dicunt.*] *Ducunt* est legendum. REGIUS.

70. *Ullo loco.*] *illo loco*; V. C. Alm.

71. *Qui acclamationem non petierit.*] Hic *acclamatio* est actus, quo auditores dicentr acclamant; non autem figura, quæ Græcis ἐπιφώνημα dicitur, & a Fabio mox definiebatur: *summa rei narratæ vel probatæ acclamatio.* CAPPER.

72. *Sensiculi.*] Hoc est, sententiolæ futiles. CAPPER.

73. *Multæ bonæ sententiæ.*] *Multæ sententiæ*; Obrecht.

74. *Multæ sint clausulæ.*] *Ut multæ*; Ald. Colin.

75. *Ex inopinato.*] Hæc *sententia* appellatur *a paradoxo*, ac sæpenumero solet efficere risum, ut meminit Fab. lib. VI. & Cic. lib. II. *de Orat.* TURNEB. Hæc sunt quæ Græci vocant τὰ παρ' ὑπόνοιαν & τὰ παρὰ προσδοκίαν, in quibus multus ac frequens est Aristophanes, ut ex ipsius veteri Scholiaste Græco patet. CAPPER.

76. *Quis tibi sic, &c.* Dicendum erat: *Quis auctor est tui timoris?* Sed, ut significaret hominem meticulosum, dicit præter opinionem, ab eo, non ab alio ortum illum timorem. TURNEB. Sic fere Martial. lib. 1. Epig. 36.

Quis floralia vestit, & stolatum
Permittit meretricibus pudorem? GALLÆUS.

77. *Africanus.*] Hunc esse Sextium Africanum, a Tacito lib. XIII. 19. memoratum, & quem Galliarum censum egisse narrat idem lib. XIV. 46. crediderim; licet & Julium Africanum oratorem, quem Fabius vidisse se scribit lib. X. cap. 1. intelligere quis posset: sed quia Galliarum mentio fit, præferrem priorem sententiam. Vide de eo Ryck ad Tacit. dd. ll. BURMAN.

78. *Rogant te, &c.*] Dicendum erat, ut mortem matris fortiter ferat: sed cum Nero matrem, ut insidiatricem, esse interfectam diceret, ejusque mortem suæ tribueret felicitati, sic Africanus præter opinionem dixit; ut tamen clam notaret parricidium. TURNEB.

79. *Cum Cloantillam.*] *In Clotillam*; Voss. prim. tert.

80. *Matrem tamen pueri sepelitote.*] Hoc dicit Domitius; si Cloantilla morte damnaretur: sed tamen tenuit ad factum Cloantillæ, quod antea maritum illa sepelisset. TURNEB. An risum captans dixit hunc Domitius παρὰ προσδοκίαν; id est, pueri, quidquid acciderit, facite, ut matri superstites sitis. Locus obscurus, & a Fabio parum explicatus. GALLÆUS.

81. *Pro Spathale Crispus, quam heredem amator instituerat, decessit.*] Ut adverbium & *qui* relativum mihi in hoc loco desiderantur, cum sine relativo integra non sit oratio, nisi legatur: *at pro Spathale Crispus, quam heredem amator qui instituerat, decessit.* REGIUS. *Quam heredem amator instituerat, decessit*; MSS. Alm. Voss omn. *quam heredem amator instituerat, & decessit*; Obrecht. *quam heredem amator qui instituerat*; Ald. forte *quam cum heredem a. instituerat, decessit.*

82. *Duodeviginti.*] *Undeviginti*; Obrecht. *duos de viginti*; Voss. sec.

83. *O hominem.*] *O* non est in V. C. Alm. & Voss. sec. *O hominem divinum.*] Apparet, Spathalen meretricem fuisse, quæ accusata sit homicidii, quod heres ab amatore instituta fuisset, qui paulo post periisset, quasi fraude de Spathales, ut potiretur hereditate. Erat igitur dicendum: *O hominem gratum, qui beneficia amicæ agnovit*; cujus loco dixit, hominem illum bene vixisse, qui genio indulserit, cum illi brevi esset moriendum. TURNEB. Recte Gallæus *divinum* explicat futuri providum, qui ideo genio indulserat, quia brevi sibi sciebat esse moriendum; & ita meretricem, quæ amplam ab eo hereditatem exspectaverat, deceperat. Ita *anus divina* apud Petron. cap. VII. ubi vide adnotata. *Indulgere* vero *sibi* est nullum modum rationemque habere, sed in quacumque re libidini suæ & voluptati obsequi, & plus facere, quam decet; ut de Lysandro, licet in alia re, Nepos cap. 1. *Hac victoria elatus, quum antea semper factiosus audaxque fuisset, sic sibi indulsit, ut ejus opera in maximum odium Græciæ Lacedæmonii pervenerint.* Et in Chabr. cap. 3. *Non enim libenter erant in oculos civium suorum, quod & vivebat laute, & indulgebat sibi liberalius.* Sic & Horatius eleganter lib. II. od. 2.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops.

Alia forma dixit Terent. Eun. II. 1. *nimis me indulgeo*; BURMAN.

84. *Salvum me esse.*] *Salvum esse*; V. C. Alm.

85. *Cum ex contrariis.*] *Quia tum ex contr.* Obrecht.

86. *Habeo quem fugiam.*] Cicer. ad Attic. VIII. 7. PHILAND. Dictum est Ciceronis de Cæsare, & Pompeio, parantibus bellum civile. Ita enim significabat neutrum esse sequendum. TURNEB.

87. *Quid quod miser, cum loqui, &c.*] Hieronymus ad Oceanum: *Pessea vero Pisoniano vitio, cum loqui non posset, tacere non poterat.* PITHOEUS. Vide Erasm. Adag. titulo *Imperitiæ.*

tacere non poterat? Ea vero fit pulcherrima, cum aliqua comparatione clarefcit. [88] Trachalus contra Spathalem: *Placet hoc ergo,* [89] *ô leges, diligentissimæ pudoris custodes,* [90] *decimas uxoribus dari,* [91] *quartas meretricibus?* Sed horum quidem generum [92] & bonæ dici poffunt, & malæ. Illæ femper vitiofæ; [93] uti a verbo: *Patres confcripti; fic enim incipiendum eft mihi, ut memineritis patrum.* Pejus adhuc, quo magis falfum eft, & longius petitum. Contra eamdem fororem gladiatoris, cujus modo feci mentionem: [94] *At digito pugnavi.* [95] Eft etiam generis ejufdem, nefcio an vitiofiffimum, quoties verborum ambiguitas cum rerum falfa quadam fimilitudine jungitur. Clarum auctorem juvenis audivi, cum lecta [96] e capite cujufdam offa *fententiæ* gratia tenenda matri dediffet: *Infeliciffima femina, nondum extulifti filium, &* [97] *jam offa legifti.* Ad hoc plerique minimis etiam inventiunculis gaudent, quæ [98] excuffæ rifum habent, inventæ [99] facie ingenii blandiuntur. De eo, qui [100] naufragus, & ante agrorum fterilitate vexatus, in fcholis fingitur fe fufpendiffe: *Quem nec terra* [101] *recipit, nec mare, pendeat.* [102] Huic fimile in illo, de quo fupra dixi, cui [103] pater fua membra laceranti venenum dedit: *Qui hæc edit, debet hoc bibere.* Et [104] in luxuriofum, qui [105] *ἀπο-*

88. *Trachallus.*] *Trachalus*: MSS. Voff. fec. Colb. Vide ad lib. VI. cap. 3.

89. *O leges.*] *O* non habent MSS Alm. Voff. fec. Locat. Ald. *placent hæ ergo leges*: Bafil. *& leges*: Gryph. Vidov. Colin.

90. *Decimas uxoribus dari.*] Aut *jubent*, aut fimile verbum adfcribendum, aut certe, loco illius *dari*, *dant* eft legendum. Quod fi Trachali oratio extaret, facile ex illa corrigeretur hic locus. REGIUS. *Dant*; Ald. *dari jubent*: Bafil. Gryph. Colin. Vidov. fed nihil opus mutare aut addere: *dari* pendet a τῷ *placet.* Cæterum hunc locum illuftravit celeberrimus Perizonius in differtat. III. quæ eft de Lege Voconia pag. 210.

91. *Quartas meretricibus?*] Cum leges donent decimas dumtaxat uxoribus, iniquum eft meretrices ferre quartam partem hereditatis, ut Spathales ex quarta parte heres inftituta fuerat. Forte vero etiam adolefcens ille uxorem dumtaxat ex decima parte fecerat heredem. TURNEB.

92. *Et bona dici poffunt & mala.*] *Et bene dici poffunt & male*; MSS. Alm. Voff. fec.

93. *Uti verbo.*] *Uti a primo verbo*; marg. Vafc. *non uti verbo*, alias *a primo verbo*: marg. Steph. & Vafc. *uti a verbo*; Bafil. Gryph. Steph. Colin. Roign. Leid. Gibf. *abuti verbo*: Obrecht. *aut verbo*: Voff. omnes. *aut a verbo*; Bernenf. infititia verba cenfet Gallæus.

94. *At digito pugnavi.*] *Ad digitum mihi pugna eft*; marg. Steph. Vafc. *ad digitum pugna mihi eft*: Joan. *a digito pugnavi*: Gryph. Culio. *ad digitum mihi pugnavi*: Voff. fec. Ald. *at digito non pugnavi*: Bafil. & ita Philander volebat; quia dormienti foror reciderat; *ad digitum parentavi*: Obr. *Ad digitum pugnavi*: Vall. lib. Voff prim. tert. & cod. Bernenf. Ego lego *at digito pugnavi*; id enim falfum eft, quia gladio, non digito pugnant in arena, tametfi digitis javantibus: verum foror amputaverat illi pollicem, quo ablato gladium tenere non potuit. Dicit ergo refpondens ad illud: *eras dignus, ut haberes integram manum*: quod per ironiam dictum eft, quia, fi integram manum haberet, non poffet a ludo Gladiatorio detineri. Et quia in illo dicto fororis, ut Quinctilianus explicat, additur: *ut iterum depugnares*, frater per vafram irrifionem refpondet: *at digito pugnavi*, quem quia abftulifti, quomodo pugnabo. ASCENS. Vide Jof. Scaliger. Not. in Catalect. Virg. pag. 359. Gafp. Barthii Animadverf. ad Gratii Cyneget. pag. 45. PAREUS. In margine, *ad digitum pugnavi*, quod probum effe puto, firmatque Bongarfianus codex, tefte Salmafio, ad Hift. Aug. pag. 497. *ad digitum pugnare*, pro *digitis pugnare*, quod uno verbo *micare*. Sic *ad tibias canere*, pro *tibiis canere*: quæ locutio Latinis protrita. COLOMES. Reftituendum ex mente Ramirefii videtur *ad digitum depugnavi*. Durat hæc pugna tamdiu fine miffione, donec alteruter digitum tollat. ALMELOV. Sic quoque explicat celeb. Grævius in præfat. ad tom. VI. Thefaur. Antiquit. Roman. Aliter Barthius I. Adv. 16. fed hæc adhuc majori luce egere mihi videntur, nec difplicet multum Afcenfii explicatio. Forte legi poffet: *da digitum mihi, pugnabo*: ut fit refponfio ad illa, *ut depugnares*. Redde illum, quem præcidifti, pollicem, & integram manum; pugnabo. BURMAN.

95. *Eft etiam generis ejufdem.*] Eft etiam illa mala *fententia* a verbis ducta, quæ ex ambiguo manat; habet enim puerilem affectationem, nec cum re eft conjuncta. TURNEBUS.

96. *In capite.*] Scribe in *capide*: eft enim *capis* genus poculi a capiendo. PHILAND. In aliis fcribitur, *in capidas* fic enim appellant vafculum & poculum, quod etiam dicunt *capedinem* & *capedunculam*; vel lege, *e capite.* TURNEB. *In capite*: MSS Bodl. Voff. omn. Locat. Ald. Par. Bafil. Colin. Vidov. marg. Steph. *in capide*: Gryph. marg. Vafc. *e capite*: Vafcof. Steph. Leid. Oxon. *e capide*: Roign. *in capite cujufdam fententia gratia tenendam matri*: V C. Alm. *in capite cujufdam fententia offa continenda matri*: Obrecht. Locus corruptiffimus. Afcenfius valde fluctuans, cum vel *e capite*, vel *in capide*, feu *capface* tentaffet, tandem ex Virgilio, *lecta cado* prefert. Certe in *capide* (de quo poculi genere vide ad Petron. LII.) offa lecta nunquam legi. Ego in verbis illis *a capite* vel *in capite*, proprium alicujus viri nomen latere arbitror; vel, ut Gallæus conjiciebat, ut fpuria ejicienda funt: fed meliori libro, aut divinatore opus adhuc effe puto. Cl. Schultingium ad Senec. controv. 17. in fin. video adducere *lecta e capite cujufdam offa fententia gratia tenenda matri dediffet.* BURMAN.

97. *Jam offa legifti.*] *Offa legere* ambiguum eft; nam olim cadavere combufto offa colligebantur, & in urna recondebantur; ut eft apud Virgil. VI. Æneid. verf. 228.

Offaque lecta cado texit Chorinæus aheno.

Eft etiam *offa legere* fimpliciter colligere, ut *offa fracta legere e vulnere.* TURNEBUS. Ambiguitas in eo eft, quod *legere* offa & colligere notet, & in libro vel fcripto legere. Quare forte legendum effet, *lecta cujufdam offa, fententia gratia legenda matri dediffet*, ut matri locum aliquem fcriptoris, in quo offa alicujus lecta narrabantur, legendum dederit, ut vicem fententiæ fangeretur; quem cum illa legiffet, verba illa ambigui acuminis & ridiculi fubjecit auctor ille clarus. BURMANNUS.

98. *Excuffæ.*] Id eft, fi diligenter & ad ipfius veritatis ac rationis amuffim perpenfæ fuerint. CAPPER.

99. *Facie ingenio.*] Pro *ingenio*, ut *ingenii* legatur, fenfus exigit. REGIUS. *Ingenio*; Locat. Francius malebat *fpecie ingenii*, quæ voces millies a librariis permutatæ, & fæpe idem notant. Itaque nil mutarem.

100. *Naufragus & ante agrorum fterilitatem.*] *Naufragiis & fterilitate* ablativos fenfus expofcit. REGIUS. *Naufragus*; marg. Vidov.

101. *Recipit.*] *Recepit*: Voff. fec.

102. *Huic fimile.*] Hujus loci meminit in cap. 2. de *perfpicuitate*, cum dixit quædam effe ἀδιανόητα. TURNEB. Illuftrat hæc Gronovius ex illis Senec. Thyeft. 915 *hoc hac menfa claudatur fcypho*: Voff. fec. legitur, *quo hoc edis.*

103. *Pater fua membra.*] Τὸ *fua* non refertur ad τὸ *pater*, fed ad participium τὸ *laceranti.* CAPPER.

104. *In luxuriofum.*] *In luxuriofo*: Voff. omn. *quia* etiam pro *qui*: Voff. prim.

105. *Ἀποκαρτερῶντα.*] *Ἀποκαρτέρησις* eft ex propofito mortis electio per inediam & famem. Inde ἀποκαρτερῶν a Cicer. dicitur I. Tufcul. quanquam locus eft illic corruptus. TURNEB. Regius *apocarterefin*, *tolerantiam* interpretatur: quod recte Afcenfius refutat, qui legit *anginam fimulaffe*, & verba fequentia partis vel calligatoris effe fingit, *noctis loquerum*, habes, quod faucibus tuis trafcaris propter anginam: *aut* hanc particulam apponi vult) fume venenum, quia decet luxuriofum, cujus vires venere funt exhauftæ, bibendo mori: fed hæc omnia obfcura. BURMANNUS. Eruditi Burmanni diligentia hoc etiam in

καρτέρησιν [106] simulasse dicitur: *Necte laqueum, habes quod faucibus tuis irascaris. Sume venenum,* [107] *decet luxuriosum bibendo mori.* Alia [108] vana; ut suadentis [109] purpuratis, ut Alexandtum Babylonis incendio sepeliant: *Alexandrum sepelio, hoc quisquam* [110] *spectabit e tecto?* Quasi vero id sit in re rota indignissimum. Alia nimia; ut de Germanis dicentem quemdam audivi: [111] *Caput nescio ubi impositum.* Et de viro forti: *Bella* [112] *umbone propellit.* Sed finis non erit, si singulas corruptorum [113] persequar formas. [114] Illud potius, [115] quod est magis necessarium. [116] Duæ sunt diversæ opiniones, aliorum *sententias* [117] solas pene spectantium, aliorum omnino damnantium: quorum mihi neutrum admodum placet. Densitas earum obstat invicem; ut [118] in satis omnibus fructibusque [119] arbotum nihil ad justam magnitudinem adolescere potest, quod loco, in quem crescat, caret. Nec pictura, in qua nihil [120] circumlitum est, [121] eminet. Ideoque artifices, etiam cum plura in unam tabulam opera [122] contulerunt, spariis distinguunt, ne umbræ in corpora cadant. Facit res eadem concisam quoque orationem. [123] Subsistit enim omnis *sententia*; ideoque post [124] eam utique aliud est initium. [125] Unde soluta fere oratio, & e singulis non membris, sed [126] frustis collata, structurâ caret; [127] cum illa rotunda [128] & undique circumcisa insistere invicem nequeant. Præter hoc [129] etiam color ipse dicendi [130] quamlibet clarus, multis tamen ac variis velut maculis conspergitur. Porro, [131] ut afferent lumen [132] clavus & purpuræ, loco insertæ; [133] ita certe neminem deceat intertexta pluribus notis vestis. Quare licet [134] hæc enitere, [135] & aliquatenus exstare videantur; [136] ta-

loco desideratur; neque enim impune abire oportebat Turnebiani Commentatoris querelam, qui legebat in Ciceronis Tuscul. I. ἀποκαρτέρησιν, & corruptum esse locum suspicabatur. Et sane, pro τῷ ἀποκαρτέρησιν, hodie legimus apud Ciceronem Ἀποκαρτερῶν, quæ vox optimum sensum, & Fabianæ locutioni congruentem exhibet. CAPPER.

106. *Simulasse dicitur*] *Dicitur simulasse*; Obrecht.

107. *Decet luxuriose.*] *Luxuriosos* legendum esse, etiam pueri vident. REGIUS. *Luxoriosos*; Locat. Ald. Colin. licet veri veteres etiam dativo junxerint τὸ *decet*, non puto Fabium ita locutum; sed cum *luxuriosum* vel *luxuriosos* scriptum librarius ostendisset, inde *luxuriose* fecit. Simile exemplum habet Lambin. ad Lucret. III. 76. & ita etiam accusativos plurales in *os* sæpe in ablativum io *o* mutatos doceot exempla apud Virgil VI. 528. *irrumpunt thalamo*; ubi alii *thalamos*; & lib. VII. 161. & IX. 371. *muroque subibant*, vel *murosque*. Qualia & in Livio notavit Gronov. lib. XXXI. 45. & ita mox cap. 6. *animo damus* erat olim scriptum, pro *animos*. BURMAN.

108 *Vana suadentis.*] *Ut* particula videtur adscribenda & *sepeliant* legendum. REGIUS. *Ut* non habent V. C. Alm. Voss. prim. Locat. *suadentibus* conjecerat Francius.

109. *Purpuratis.*] Scribunt quoque historici, Alexandri duces deliberasse de incendenda Babylone, ut hoc modo nobilitaretur sepultura Alexandri. Hæc res postea ducta est ad *themata* declamatoria. TURNEBUS.

110. *Spectabit e tecto.*] *A tecto*; Voss. omn.

111. *Caput nescio.*] Videtur allusio esse ad proceritatem Germanorum, quasi eorum corpus repræsentet prægrandem truncum, cui impositum sit caput; quasi diceret eos capite hominum habere similitudinem, sed corpore quasi arborum; quanquam hic locus varie legatur in exemplaribus. TURNEBUS. In Vallæ libro post τὸ *impositum*, in spatio vacuo secunda manu scriptum erat, *suspicit*, vel *suspicitur*. GALLÆUS. *Suspicere* reponit Ascensius, qui præterea in Vallæ libro esse *de Germanicis* testatur; ut & Voss. sec. unde varia tentat, & de Germanico Cæsare, qui Antiochiæ obiit, capit: sed frustra. Obrechtus ex Argentoratensi codice, *caput nescio ubi in nube positum*, edidit.

112. *Umbone propellit.*] *Propello*; Voss. prim. tert. *propellens*; Obrecht.

113. *Persequar.*] *Prosequar*; Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Roign. Vasc. Basil. Vidov.

114. *Illud potius.*] Subintelligi potest, *agamus*, vel *dicendo persequamur*. CAPPER.

115. *Quod est magis.*] *Quod & magis* malebat Gallæus.

116. *Duæ sunt.*] Nunc præcipit de *sententiarum* usu, duasque refutat opiniones. Nam quidam solas sectabantur *sententias*, quidam ab illis abhorrebant. Sic *demum controversiam* decidit Fabius, ut putet illis modice esse utendum. TURNEB.

117. *Solas pene.*] *Pene* abest a Voss. prim.

118 *In satis.*] *In* deest in Voss. sec.

119. *Arborum.*] *Arvorum*; Voss. sec. Locat. Gryph. Colin. Basil. *Horum nihil.*] *Loco horum*, mihi *quorum* videtur esse legendum. REGIUS. *Horum*; Locat. *quorum*; Ald. Colin. Vidov. Gryph. sed recte reliqui omittunt.

120. *Circumlitum est*] Vernacule vocamus *les ombres du tableau*. CAPPER.

121. *Eminet*] Hoc est, quod Gallice dicimus *avoir du relief*. CAPPER.

122. *Contulerunt.*] *Contulerint*; Voss. prim. tert.

123. *Subsistet*] *Subsistit*, ut sit præsentis temporis, est legendum. REGIUS. *Sententia* omnis perfectam habet comprehensionem absolutumque sensum: quod si aliam superaddas *sententiam*, novum inchoabit sensum, atque ita oratio erit dissipata & divulsa. TURNEB. *Subsistet*; Voss. sec. Rem acu tetigit hoc quidem in loco Turnebianus interpres; nam τὸ *subsistit* respondet verbo Græco ὑφίσταται, id est, per se sola subsistit etiam seorsum a reliquis totius orationis partibus. CAPPER.

124. *Utique aliud.*] *Utique* deest in Voss. prim tert.

125. *Unde soluta.*] Hoc est, Dissoluta, disjuncta, divulsa, minime connexa: quod non monuissem, nisi quidam Gallicus interpres (*de Pure*) τὸ *soluta oratio* vertisset *prosaïque*, quia scilicet in scholis τὴν prosaicam orationem vulgo vocant *solutam*; τὴν poëticam vero, *strictam*. CAPPER.

126. *Frustis collata.*] *Collecta*; Obrecht. sed nihil mutandum puto, licet passim librarii hæc verba permutaverint.

127. *Cum illa rotunda, &c.*] *Metaphora* esse videtur ducta ab orbiculis, rebusque rotundis. quæ propter teretem nec possunt adhærescere, nec conjungi, quemadmodum nec *sententiæ* possunt inter se hærere. TURNEB.

128. *Et undique circumcisa.*] *Et utique*; Voss. sec.

129. *Color . . . dicendi.*] Vulgo *stylus*, Hermogeni ἰδέα λόγου. CAPPER.

130. *Quamlibet claris.*] *Clarus* ut legatur, sensus exposcit. REGIUS. *Claris*; Voss. omn. Locat. cod. Bern

131. *Ut afferat lumen clavus purpura loco insertus.*] *Insertus*; Locat. *insertæ*; Ald. & margo. Vidov. *ut afferent lumen clavus & purpura loco inserta*; Voss. sec. Vallæ. & V. C. Alm. (nisi quod hic *in loco inserta* habeas) margines Vasc. & Steph. Obrecht. *ut afferent lumen clavus, & purpuræ loco insertæ*; marg. Basil. Nos secuti sumus Obrechti editionem; est enim ἓν διὰ δυοῖν, *clavus & purpura*, pro *clavus purpureus*: nisi quis disjunctim capiat, de clavo & prætexta: cæterum errorem doctorum virorum de lato clavo unice detexit Rubenius. BURMAN

132. *Clavus.*] Clavos hic intelligi puto, quos vulgo appellamus *boutonnes*, quos aut aureos, aut alterius materiæ videmus inseri elegantiæ caussa. Purpuram tunicæ allut sive prætexti (quod *bordure* dicimus) non est, qui ignoret. Ea purpura *latus clavus* dicebatur. PHILAND. Clavos appellamus in vestimentis ornamenta quædam eminentia more capitis clavorum: vulgo ferramenta appellamus TURNEB.

133. *Loco inserta.*] Subaudire potes *suo*, *proprio*, *apto*, *idoneo*. CAPPER.

134. *Hæc enitere.*] *Nitere*; Basil.

135. *Ut aliquatenus exstare.*) *Et al. stare*; Voss. sec.

136 *Tamen lumina.*] *Tamen & lumina*; Voss. prim. tert. Locat. Ald. Steph. Colin. Gryph. Basil. Vidov. Roign.

men lumina [137] illa non flammæ, sed scintillis inter fumum emicantibus similia dixeris; [138] quæ ne apparent quidem, ubi tota lucet oratio, [139] ut in sole sidera ipsa desinunt cerni; & quæ crebris parvisque conatibus se attollunt, [140] inæqualia tantum, & velut confragosa, nec admirationem [141] consequuntur eminentium, & planorum gratiam perdunt. [142] Hoc quoque accidit, quod solas captanti *sententias* multas necesse est dicere leves, frigidas, ineptas. Non enim potest esse delectus, ubi numero laboratur. [143] Itaque videas & divisionem pro *sententia* poni, & argumentum, [144] si tantum [145] in clausula & calce pronuncietur: *Occidisti uxorem ipse adulter; non ferrem te, etiam si repudiasses*, divisio est: *Vis scire venenum esse amatorium? viveret homo, nisi illud bibisset*, argumentum est. Nec multas plerique *sententias* dicunt, sed omnia [146] tanquam *sententias*. [147] Huic quibusdam contrarium studium, qui fugiunt ac reformidant omnem hanc in dicendo voluptatem, [148] nihil probantes, nisi planum, [149] & humile, & sine conatu. [150] Ita, dum timent, ne aliquando cadant, semper jacent. Quod enim tantum in *sententia* bona crimen est? [151] non *caussæ* prodest? non judicem movet? non dicentem commendat? [152] At est quoddam genus, quo veteres non utebantur. [153] Ad quam usque nos vocatis vetustatem? [154] Nam si ad illam [155] extremam, multa Demosthenes, quæ ante eum nemo. [156] Quomodo potest Ciceronem probare, qui nihil putet ex Catone Gracchisque [157] mutandum? [158] Sed ante hos simplicior adhuc loquendi ratio fuit. Ego vero [159] hæc lumina orationis, velut oculos quosdam esse eloquentiæ credo. Sed neque oculos esse toto corpore velim, ne cætera membra officium suum perdant; &, si necesse sit, [160] veterem illum horrorem dicendi malim, [161] quam istam novam licentiam. Sed patet media quædam via, sicut in cultu victuque accessit aliquis citra reprehensionem nitor, [162] quem, sicut possumus,

137. *Illa non flammæ, sed scintillis.*] *Illa & scintillis*; V. C. Alm. omissis reliquis: *non flammis*, quosdam edidisse Ascensius notat: cæterum hæc illustrantur illis, quæ Philostrat. lib. 1. de vit. Soph. cap. 24. §. 2. habet; ubi vide Olear.

138. *Quæ ne apparent.*] *Appareant*; Voss. omn.

139. *Ut in sole*] *Ut* non habet V. C. Alm.

140. *Inæqualia tantum.*] *Tamen*; Locat.

141. *Consequuntur.*] *Consequentur*, Voss. sec.

142. *Hoc quoque accidit.*] Editio Lugdunensis habet *accedit*: quod, nisi codicum auctoritati repugnaret, satis esset huic loco accommodatum: sed ubi ab utraque lectione sententiæ integritas custoditur, sequenda omnino est exemplarium auctoritas, rejecta altera, tanquam intemperata cujuspiam emendatione nimis temeraria. GIBSON. *Hoc quoque accedit*; MSS. Alm. Voss. sec. *hæc quoque accedit*; marg. Basil. Quomodo legendum conjiciebat etiam Davisius ad Ciceron. 2. *de Nat. Deorum*, num 13.

143. *Itaque videas.*] *Ideoque v.* Voss. sec. Obrecht.

144. *Si tantum.*] *Sit; tantum sit*, &c. Voss. prim. tert. Obrecht.

145. *In clausula & calce.*] *In clausulæ calce*; Voss. sec. (qui & *pronuntiatur*) Locat. Ven. Ald. Vascos. Steph. Colin. Gryph. Basil. Vidov. Roign. *si tamen in clausula & male pronunciatur*; marg. Basil. *in clausula male*; Voss. prim. tert. Bern. *in clauf. & in calce*; Obrecht.

146. *Tanquam sententias.*] *Tanquam sententias dicunt*; Voss prim.

147. *Huic quibusdam.*] *Hinc*; Stephan. Roign. marg. Basil.

148. *Nihil probantes.*] *Approbantes*; Ald.

149. *Et humile.*] Hæc omittunt Basil. Vidov. Colin.

150. *Ita dum timent.*] Similitudo est ducta ab illis, qui in altum conscendunt; est enim periculum, ne cadant. Solet autem *sententia* orationem attollere. TURNEB.

151. *Non caussa prodest.*] *Non caussa propria est*; Voss. prim. tert.

152. *At est quoddam genus.*] *Hypophoram* sibi objicit. Veteres enim his argutis non utebantur *sententiis*, sed gravibus tantum, & valde modice. Objicit igitur exemplum Demosthenis, qui multa innovavit, & exemplum Ciceronis TURNEB. *Sed quoddam*; V. C. Alm. *est quoddam*; Voss tert. marg. Basil.

153. *Et quam usque nos vocant.*] *Ad* præpositio loco *&* copulæ mihi reponenda videtur REGIUS. *Quam usque nos vocatis*; V. C. Alm. *& quam usque nos vocant*; Locat. *Et quam vos vocatis vetustatem*; Ald. Gryph. Vidov. *Et ad quam usque*; Voss. prim. tert. Bern. *et quam vos vocatis vetustatem* Colin. Ascensius malebat *& ad quos usque vocatis vetustatem*; vel *& quam, an usque ad nos, vocatis.* Mihi Aldina lectio admodum blanditur. Nam in Græcis non ultra Demosthenem, in Latinis non ultra Ciceronem volebat ascendere. Conferri debet locus lib. XII. cap. 10. *Ceterum hoc, quod vulgo sententias vocamus, veteribus, præcipueque Græcis, in usu non fuit; apud Ciceronem invenio.* BURMAN.

154. *Nam si ad illam*] *Nam si illam*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov.

155. *Extremam mutat Demosthenes.*] *Multa*, loco ejus verbi *mutat*, mihi legendum videtur. *Dixit* autem extrinsecus facile subauditur. REGIUS.

156. *Quomodo potest.*] Videtur desiderari membrum, in hanc sententiam · *Sin ad illam vetustatem, quæ recentior est.* Videtur enim Fabius locutus esse ex disjunctione. TURNEB.

157. *Imitandum.*] Quamvis *imitandum* legatur; tamen, ne sibi ipsi Fabius repugnare videatur, *immutandum* est legendum, hoc est, commutandum. REGIUS. *Immutandum*; Locat. Ald. Colin. Gryph Basil. Vidov.

158. *Sed ante hos.*] *Ante hoc*; Gryph.

159. *Hæc lumina.*] Cicero III. *de Orat. lumina & insignia* vocat. PHILANDER.

160. *Veterem illum honorem.*] *Honorem* quidem hactenus legerunt omnes, sed forsitan, loco ejus, *horrorem*, similem totque syllabarum accusativum, recte scriberemus. Priscus enim sermo horridus fuisse dicitur & asper, ut etiam victus. REGIUS. *Errorem*; Voss. prim *Horrorem.*] Hic est ille veterum πῖνος (*situs & squalor*) de quo Cicero ad Attic. lib. XII. Epist. 6 lib. XIV. Epist. 7. & lib. XV. Epist. 16. Dionys. Halicarnass. tom. 2. pag. 127 & 166. περὶ τῆς ὀνομάτων συνθέσεως, ubi de Platonica dictione Ὁ, τε πῖνος αὐτῆς καὶ χνοῦς ὁ τῆς ἀρχαιότητος ἠρέμα καὶ λεληθότως ἐπιτρέχει: *Squalor situsque vetustatis sensim & latenter in ipsum penetrat, inserrit*, &c. atque hoc ipsum est, quod pag. 25. vocaverat τὸ ἀνθηρὸν & αὐστηρὸν, oppositum τῷ ἀνθηρῷ καὶ γλαφυρῷ. Suidas verba Damascii referens: Ὁ δὲ δὴ λέγων ἴσως, οὐ τοὺς νεωτέρους ἀπομιμούμενος σοφιστάς, ἀλλὰ τὸν ἀρχαῖον πῖνον τῆς λογογραφίας ἀποματτόμενος. Δαμάσκιός φησιν: *Hic autem dicendo quoque peritus erat, non Sophistas recentiores imitatus, sed antiquam illam conscribendæ orationis formam eadem & inornatam æmulatus.* Lege Suidam in τῷ πῖνος, de quo Dionysius Petavius & Claudius Salmasius fictis Cercottii & Franci nominibus olim ita decertarunt, ut hoc ille multo propius ad verum accessisse videatur. CAPPER.

161. *Quam istam novam licentiam.*] *Quam hanc*, manus viri docti in marg. Gryph. edit. *quam ista nova licentia uti*; Obrecht

162 *Quare sicut possumus.*] Tametsi *quare* ab omnibus legatur, sensui tamen minime congruit. *Quem* vero accusativum ipsius sensus integritas expuscit, ut *nitorem* referat.

adjiciamus virtutibus. Prius tamen sit, vitiis carere; ne, dum volumus esse meliores veteribus, [163] simus tantum dissimiles. [164] Reddam nunc, quam proximam esse dixeram, partem [165] de *tropis*, quos *motus* clarissimi nostrorum auctores vocant. Horum tradere præcepta [166] & grammatici solent. [167] Sed a me, [168] cum de illorum officio loquerer, [169] dilata pars hæc est; quia de ornatu orationis gravior videbatur locus, & majori [170] operi servandus.

REGIUS. *Quare*; MSS. Alm. Voss. sec. tert. Locat. marg. Basil. & Gryph. *quare scubi possumus*; Obrecht.

163. *Simus tamen.*] Emendate in quibusdam exemplaribus *tantum* legitur, non *tamen*. REGIUS. *Tamen*; Voss. sec. Locat. Ald.

164. *Reddam nunc.*] Id est, exponam, recensebo, explicabo, &c quem sensum sæpe apud Fabium habet τὸ *reddere*, idque (opinor) ex Græco verbo ἀποδίδοσθαι, quod eadem significatione usurpatur apud Platonem lib. 11. de Republ. οἷος τυγχάνει ὁ θεὸς ὤν, ἀεὶ δήπου ἀποδοτέον. In Timæo: τὸν ἑξῆς λόγον ὀφείλεις ἐν ὑμῶν ἱκανώτερος ἀποδοῦναι. Themist. lib. 11. *de Anima*: τὸν μὲν μετ' αὐτὰ ἀκριβέστερον ἐργάσασθαι, ἀποδοῦναι ἰδίᾳ τὶς ἐν λόγῳ τινὶ ψυχῆς. Eodem sensu Tullius de claris Orator. *Perge, Pompon*, *de Cæsare; & redde quæ restant*. Horat. 11. Satir. 8.

Redde age quæ deinceps risisti, &c.

Plin. Histor. Natur. Præfat. *Tria illa fecit, quæ suis locis reddam.* Hinc patet, quam parum fida versione doctissimus alioquin interpres reddiderit hæc Eusebii Cæsariensis verba e Comment. in Psalm. pag. 91. ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν τῆς ἀλαλαγμὸν καὶ τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος ἀποδίδωσι: *Hic*, inquit, *spiritus sanctus jubilationem & vocem tubæ dedit.* Contra sic vertere debuerat: *Hic Spiritus sanctus exponit, explicat, &c. quid per* jubilationem & tubæ vocem *oporteat intelligere*. CAPPER.

165. *De tropis quos . . . . motus vocant.*] Sic lib. 12. cap. 1: *Tropos esse existimaverunt, quia sive ex hoc duxerint nomen, quod . . . . vertant orationem, unde & motus dicuntur, &c.* Et certe tropi verba immutant, & quasi movent a propria significatione ad alienam. Aquila Romanus in Rhetor. Pithœan pag. 23. τοὺς *tropos* vocat *mores* his verbis: *Illi quoque mores, qui* τρόποι *nominantur, &c.* ubi tamen Vossius legere malebat *modi*. cui & Tullius favere videtur, cum in 3°. *de Orat.* τοὺς *tropos* appellet *verba modificata*. Sed tamen venerabilis Beda pag. 346 Rhetor. Pithœan *mores* & *modos* dici posse affirmat: *Sunt*, inquit, *tropi, quos Latine modi, vel mores interpretari possumus.* CAPPER.

166. *Et Grammatici solent.*] Et sane veteres Grammatici, Sosipater Charisius, Diomedes, Donatus, &c. quæ ad *tropos* pertinent, fuse pertractarunt. Vide Putschianam veter. Grammatic. syllogen. CAPPER.

167. *Sed me, cum.*] *A* præposito adscribatur, ut *a me* legatur. REGIUS.

168. *Cum de illorum*] *Dum*; Voss. prim.

169. *Dilata pars est.*] *Dilata pars hæc est*; MSS. Alm. Voss. sec. tert & omnes fere editi præter Leidensem.

170. *Operi servandus.*] *Reservandus*; V. C. Alm. Francius malebat *servata*, scilicet *pars ista*.

CAPUT

CAPUT VI.

De tropis.

[1] TROPUS est [2] verbi vel sermonis a propria significatione in aliam [3] cum virtute mutatio. Circa quem inexplicabilis & grammaticis inter ipsos, & philosophis, pugna est, [4] quæ sint genera, quæ species, [5] qui numerus, [6] quis cui subjiciatur. Nos, omissis, quæ nihil [7] ad instruendum oratorem pertinent, cavillationibus, [8] necessarios maxime atque in usum receptos [9] exsequemur: [10] hoc modo in his [11] annotasse contenti, quosdam gratia significationis, quosdam decoris assumi, & esse alios [12] in verbis propriis, alios in translatis; vertique formas non verborum modo, [13] sed & sensuum, [14] & compositionis. Quare mihi videntur errasse, qui non alios crediderunt *tropos*, [15] quam in quibus verbum pro verbo poneretur. [16] Neque illud ignoro, in iisdem fere, qui significandi gratia adhibentur, esse & ornatum: sed [17] non idem accidet contra, eruntque quidam tantum [18] ad speciem accommodati. Incipiamus igitur ab eo, qui cum frequentissimus est, tum longe pulcherrimus: [19] *translationem* dico, quæ [20] *μεταφορὰ* Græce vocatur. VI.

1. *Tropus est.*] Hermogenes de *Inventione*, lib. IV. cap. 10. hunc in modum definit: Τρόπος δέ ἐστι τὸ μὴ ἐξ ἀνάγκης ... πεποιημένον, ἀποτρέπον ... &c. ALMELOV. Aliam adhuc a Fabio datam *tropi* definitionem sic proponit Diomedes in veterib. Grammat. pag. 450. *Quinctilianus sic definit: Tropus est sermo a principali & naturali significatione translatus ad aliam, ornandæ orationis gratia.* Quæ definitio exstat in hac Oratoria institutione lib. IX. cap. 1. Allatæ a veteribus Grammaticis *tropi* definitiones cum Fabiana consentiunt. Sosipater Charisius pag. 243. ita scribit: Tropus *est dictio translata a propria significatione ad non proprium, propter similitudinem* (hinc emendabis Donati pag. 1775. & Venerabilis Bedæ pag. 346. textum, in quo legitur: *ad non proprium similitudinem*) *decoris, aut necessitatis, aut cultus gratia.* Diomedes pag. 450. Tropus *est, ut ait Scaurus, modus ornatæ orationis, & dictio translata a propria significatione ad non propriam, decoris, aut necessitatis, aut cultus, aut ἐμφάσεως* (id est majoris significationis) *gratia.* Trypho Grammaticus in Reg. Biblioth. MSS codd. 3089. 3233. 3336. Τρόπος ἐστὶ λέξις, φράσις ... ἰδιότητος μετατρεπομένη ..., id est: Tropus *est dictionum enunciatio a sua qualicumque proprietate transmutationem accipiens*; & aliquanto inferius: Τρόπος ἐστὶ λέξις ἢ φράσις ... ad rem simplicius declarandam, hoc est: Tropus *est vocabulum, vel locutio facta, vel mutata a proprio sensu ad improprium secundum aliquam rationem, ad rem simplicius* declarandam. CAPPER.

2. *Verbi vel sermonis.*] Nam *tropi* alii fiunt uno verbo, ut *metaphora*, *synecdoche*, *metonymia*, *&c.* alii sermone, vel oratione pluribus verbis comprehensa, ut *allegoria*, *periphrasis*, &c. Fabio adstipulatur Græcus Grammaticus Trypho in definitione mox allata: τρόπος ἐστὶ λέξις ἢ φράσις, κ.λ. CAPPER.

3. *Cum virtute mutatio.*] Adeo ut hæc mutatio majorem significandi vim vocabulis tribuat, (quo pertinet illud Diomedis pag. 450. *ἐμφάσεως gratia*) vel τὸ *cum virtute* posuit Fabius, ut vitiosas dictionum mutationes, quæ *tropi* nomen non merentur, excluderet. Unde Alexander Numenius in opusculo de Figuris pag. 574. Græcor. Rhetor. edition. Aldin. 1508. Διαφέρει τοίνυν σχῆμα τρόπου, ὅτι ὁ μὲν τρόπος ... ἓν ὄνομα γίνεται ..., id est: *Hoc igitur a figura tropus differt, quod circa unum vocabulum vertitur fiat.* CAPPER.

4. *Quæ sint genera.*] Per *genera* intelligit *tropos* generales, qui in alias species dividuntur; ut apud Aristot. *metaphora* dividitur in *metonymiam*, *synecdochen*, *catachresin*, & *allegoriam*: & apud Diomedem *allegoria* dividitur in septem species, *ὁμοίωσις* in tres. TURNEB. In his igitur Fabii verbis: *Quæ sint genera, quæ species, qui numerus, &c.* subintelligere oportet τὸ *troporum*. CAPPER.

5. *Quis numerus.*] *Qui*: Locat. Ald. & reliqui omnes; nescio vero, unde Leidensis editor *quis* suum habeat.

6. *Quis cuique.*] *Quæ* expuncta, cui hic quoque legendum videtur. REGIUS. *Quis cuique*: MSS Joan. Alm. Voss. prim. tert. Locat. Colin. Basil. Obrecht. *quid cuique*: MS. Bodl.

7. *Ad instituendum.*] *Ad instruendum*; MSS. Alm. Voss. secund. Bern. Locat. Ald. & ita ante Ascensium lectum fuit, & ex MSS. amplexus est Jan. Gebhard. lib. 1. Crepund. cap. 5. & sæpe hæc verba apud nostrum fuisse a librariis permutata (ut iterum mox hoc eodem capite) jam libro 1. capp. 1. & 10. & alibi vidimus. BURMANNUS.

8. *Necessarios .... in usum receptos ... quosdam, &c.*] Subintellige, τὸ *tropos*. CAPPER.

9. *Exsequemur.*] *Exequemur*; Voss. prim.

10. *Hoc modo.*] *Hac*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald.

11. *Annotasse constanti.*] Pro *constanti*, a sensu exigitur *contenti*. REGIUS.

12. *In verbis propriis.*] Ut cum Livius dicit (per *synecdochen*) *Romanus prælio victor*, retinetur proprietas significationis: sed mutatur numeri ratio. TURNEB. Adde quod in *hyperbato*, *anastrophe*, *tmesi*, *synchysi*, verba propria sumuntur, & tamen totidem *tropi* sunt ex Fabio, cui *tropus* est vel verborum, vel sermonis, vel compositionis mutatio ab usu communi. Denique mox adjicit: *Vertique* [in *tropis*] *formas non verborum modo, sed & sensuum, & compositionis.* CAPPER.

13. *Sed & sensuum.*] Mutatur forma sensus, ut in *allegoria* & *ænigmate*: mutatur forma compositionis in *hyperbato* & *anastrophe*. TURNEB. *Sed sensuum.*] *Sed etiam sensuum*; Locat. Ald. Colin. *sed &*; Voss. secund. tert. Stephan. & reliqui.

14. *Et compositiones.*] *Compositionis* genitivus a sensu exigitur, ut ad *formas* referatur. REGIUS. *Compositiones*; Locat.

15. *Quem in quibus.*] *Quam* legendum esse nemo non videt. REGIUS.

16. *Neque illud ignoro.*] Divisionem superiorem suam tuetur, qua dixerat, quosdam gratia significationis, quosdam decoris assumi. PITHOEUS.

17. *Non ideo accidet contra.*] *Non idem accidet contra: erunt quidam*; Voss. omn. (nisi quod sec. *accidit* habet) Steph. Roign.

18. *Ad speciem.*] Hoc est, ad orationis ornatum, ut paulo supra dicebat. CAPPER.

19. *Translatione.*] Cornificius lib. IV. ad Herennium, cap. 34. ALMELOV. *Translationem*; Vascos. Steph. Obrecht. Rollin.

20. *Μεταφορά.*] Cicero (lib. III. *de Orat.* cap. 38.) ait, ejus usum manasse primum ab inopia & necessitate; deinde postea ad delectationem & ornamentum esse translatum. TURNEB. Recte ex Cicerone Turnebus; omissis hic, ut & plerumque ubique, Longini, Hermogenis, De-

Quæ quidem cum ita est [21] ab ipsa nobis concessa natura, ut [22] indocti quoque ac non sentientes ea frequenter utantur; tum [23] ita jucunda atque nitida, [24] ut in oratione, quamlibet clara, proprio tamen lumine eluceat. Neque enim vulgaris esse, nec humilis, nec insuavis, [25] recte modo adscita, potest. [26] Copiam quoque sermonis auget [27] permutando, aut mutuando, quod non habet; quodque difficillimum est, præstat, ne ulli rei nomen deesse videatur. [28] Transfertur ergo nomen aut verbum ex eo loco, [29] in quo proprium est, in eum, in quo [30] aut proprium deest, aut [31] translatum proprio melius est. Id facimus, aut quia necesse est, aut quia significantius est, aut (ut dixi) quia decentius. Ubi nihil horum præstabit, [32] quod transferetur, [33] improprium erit. Necessitate [34] rustici dicunt [35] *gemmam* in vitibus, (quid enim dicerent aliud?) & *sitire segetes*, & [36] *fructus laborare*. Necessitate nos, *durum hominem*, [37] aut *asperum*. Non enim proprium erat, quod daremus [38] his affectionibus, nomen. Jam, [39] *incensum ira*; &, *inflammatum cupiditate*; &, *lapsum errore*, significandi gratia. Nihil enim horum [40] suis verbis, quam [41] his arcessitis, magis [42] proprium erat. Illa ad ornatum, *lumen orationis*; &, *generis claritatem*; &, [43] *concionum procellas*; &, *eloquentiæ* [44] *flumina*; ut Cicero [45] pro Milone, Clodium *fontem gloriæ* ejus vocat; & alio loco *segetem ac* [46] *materiam*. Quædam etiam parum speciosa dictu, per hanc [47] explicantur:

> [48] *Hoc faciunt, nimio ne luxu* [49] *obtusior usus*
> *Sit genitali arvo, & sulcos oblimet inertes.*

In totum autem *metaphora* [50] brevior est similitudo; eoque distat, quod illa compa-

metrii Phalerei, aliorumque Rhetorum, non minori auctoritate, nominibus: verba itaque Demetrii de elocutione exstant pag. mihi 53. ταύτῃ μὲν δὴ μεταφοραῖς χρηστέον· αὗται γὰρ μάλιστα ἡδονὴν συμβάλλονται τοῖς λόγοις, καὶ μέγεθος. ALMEL.

21. *Ab ipsa nobis concessa natura*] Quod noster tribuit naturæ, illud Demetrius Phalereus consuetudini, (quæ revera, ut lib. 1 dicit auctor, altera natura est) cum ait: πάντων δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἡ συνήθεια, καὶ μάλιστα μεταφορῶν, διδάσκαλος· μικρὰ γὰρ σχεδὸν πάντα μεταφέρουσα λανθάνει, διὰ τὸ ἀσφαλῶς μεταφέρειν· λευκήν τε φωνὴν λέγουσα, καὶ ὀξὺν ἄνθρωπον καὶ τραχὺ ἦθος, καὶ μακρὸν ῥήτορα, καὶ τἄλλα ὅσα οὕτω μεταφέρουσα μουσικῶς, ὥστε ὅμοια δοκεῖν τοῖς κυρίοις. ALMEL.

22. *Indocti quoque non sentientes*] *Ac non sentientes*: MSS. Joan. Alm. Voss. prim. secund. Locat. Ald. Pac. Valcos. Steph. Colin. Gryph. Basil. Vidov. Obrecht.

23. *Ita jucunda.*] Cur *metaphoricæ* locutiones tantum afferant jucunditatis, quatuor caussas Tullius indicavit lib. III. *de Orat.* num. 161. 1°. quod *ingenii specimen est quoddam, transilire ante pedes posita, & alia longe repetita sumere*: 2°. quod *is qui audit, alio ducitur cogitatione, neque tamen aberrat, quæ maxima est delectatio*: 3°. quod *singulis verbis res ac totum simile conficitur*; 4°. quod omnis translatio, *quæ quidem sumpta ratione est, ad sensus ipsos admovetur, maxime oculorum, qui est sensus acerrimus*. Secundam rationem idem Cicero in *Oratore* num. 134. sic exponit: *Ex omnique genere translationes erunt, quod eæ propter similitudinem transferunt animos & referunt, ac movent huc & illuc: qui motus cogitationis celeriter agitatus, per se ipse delectat.* CAPPER.

24. *Ut in oratione*] *Qualibet*: Voss. sec.

25. *Recte modo adscita, potest*] *Adscita sit, potest*: V. C. Alm. Par. Vasc. Steph. Colin. Gryph. Basil. Rogn. Vidov.

26. *Copiam quoque*] Dupliciter fit *metaphora*, aut per mutationem nominis, quando nomini alterius loco alterum substituimus; aut mutuatione, quando nomen proprium deest: quanquam revera (ut ait Cicero) omnis *metaphora* est quædam mutatio. TURNEB. *Quoque sermonis.*] *Sermonis* non habet V. C. Alm.

27. *Permutando aut mutuando.*] Ut *permutando* legatur, natura exigit *translationis*. REGIUS. *Permutendo*: Vallæ lib. & MSS. Voss. prim. secund. Alm. Bern. & Locat. quod Ascensius defendere conatur. *Permiscendo*: margines Gryph. & Basil.

28. *Transfertur ergo.*] *Transferet*: Gryph. *transferetur*: Voss. prim tert.

29. *In quo proprium est.*] *In quo primum erat*: Andr. *est* deest in Obrecht edit. Vide ad lib. III. cap. 3.

30. *Aut proprium deest.*] Atque hæc est fere *abusio, κατάχρησις*, de qua Fabius paulo post: *Eo magis necessaria καταχρήσις, quam recte dicimus abusionem, quæ non habentibus nomen suum, accommodat quod in proximo est.* CAPPER.

31. *Translatum proprio melius.*] Quod idem Demetrius Phaler. pag. mihi 54. ὅσα μὲν τις μεταφέρει ἐκ τῶν μεταφορῶν λέγεται, ἢ σαφέστερον, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τοῖς κυρίοις. ALMELOV.

32. *Quod transferetur.*] *Transfertur*: Vallæ liber.

33. *Improprium erit.*] Ἄκυρον & ἀκυρολογίαν Græci Philologi vocant. CAPPER.

34. *Rustici dicunt.*] *Dicunt* deest in MSS. Alm. Voss. omn.

35. *Gemmam*] *Gemma*: Voss. sec Gryph.

36. *Fructus.*] Nisi de rusticis ageretur, vellet *fustes* legere Ascensius: sed male. *Laborant* fructus, cum in periculo sunt, ne pereant. Vide ad Petron. cap. 115.

37. *Aut asperum.*] *Atque asperum*; Ald.

38. *His affectionibus.*] *His affectibus*: MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Par. Steph. Colin. Gryph. Basil. Vidov.

39. *Incensum ira.*] *Ira* deest in Voss. prim.

40 *Suis verbis.*] Id est, si verbis tot significandæ proprius exprimeretur. CAPPER.

41. *His accersitis.*] *Accersitis*; V. C. Alm. legendum nimirum & hic, & ubique, *arcessitis*, hoc est, aliunde quæsitis, & per *metaphoram* usurpatis. CAPPER.

42. *Proprium erat*] *Erit*; MSS Alm. Voss. prim.

43. *Concionum procellas.*] *Contentionum*: marg Basil. & Gryph. quod fluxit ex *contionum*, ut est in Voss. secund. vel scriptum pro *comitiorum*. ut Cicero pro Milone cap. 17. *comitiorum tempestates* dixit: *tempestates & procellas in fluctibus concionum* tamen dixit pro Milon. 11. quo exemplo infra hoc capite, de *allegoria* agens, utitur Fabius. BURMAN.

44 *Flumina.*] *Fulmina*: MSS Bodl. Joan. Alm. Bernens. Voss. prim. tert. Ald. & margines Colon. Vasc. Steph. Gryph. Vidov.

45. *Pro Milone.*] Cap. 13.

46. *Materiam.*] *Materiem*: Voss prim. tert.

47. *Explicantur.*] *Exemplificantur*; Obrecht.

48. *Hoc faciunt.* &c.] Diomedes ait, esse *periphrasin* in his carminibus, neque tamen refragatur Fabio; quia simul *periphrasis* est, & *metaphorarum* continuatio ab agricultura ductarum, quibus significatur equarum conceptio. TURNEB. Est ex Virgil lib. III. Georg 135.

49. *Obtusior.*] *Obtunsior*: V. C. Alm. ut & Pierius in codice veteri repperit.

50 *Brevior est, quam similitudo.*] In aliis legitur, *brevior est similitudo*: quod cum Cicerone consentit, qui *metaphoram* ait contractam esse similitudinem verbi brevitatem. Quemadmodum autem in *metaphora* similitudinem esse oportet, ut sit probabilis; ita dissimilitudo vitiosam efficit *translationem*. TURNEB. *Brevior est similitudo*; MSS. Alm. Voss. prim. tert. Andr. Locat. Ald. Basil. Obrecht. Ciceronis locus a Turnebiano Commentatore laudatus vix ac ne vix quidem intelligi potest: at autem intelligatur, ita concipi debet: *Quo metaphoram ait contractam esse similitudinis*

ratur rel, quam volumus exprimere; [51] hæc pro ipsa re dicitur. [52] Comparatio est, cum dico fecisse quid hominem, *ut leonem*: *translatio*, cum dico [53] de homine, *leo est*. [54] Hujus vis omnis quadruplex maxime videtur. Cum [55] in rebus animalibus aliud pro alio ponitur; [56] ut de agitatore:

——— gubernator magna contorsit equum vi;

[57] &, ut Livius Scipionem a Catone *adlatrari* solitum refert. Inanima pro aliis generis ejusdem sumuntur; ut: [58] *Classique immittit habenas*. Aut pro rebus animalibus inanima: *Ferro, an* [59] *fato virtus Argivûm occidit*. Aut contra:

[60] *——— sedet inscius alto*
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor;

[61] præcipueque ex his oritur [62] mira sublimitas, [63] quæ audaciæ proxima, periculo *Translationis* attollitur, cum rebus [64] sensu carentibus actum quemdam & [65] animos damus; qualis est:

[66] *——— Pontem indignatus Araxes.*

ad verbum unum brevitatem. Legesis ipsum Ciceronem lib. III. *de Orat.* num. 158. ubi sic habet: *Similitudinis est ad verbum unum contracta brevitas*. CAPPER.

51. *Hæc pro ipsa re.*] Hic iterum pronomen *hæc* ad remotius, scilicet *metaphoram*; *illa* ad similitudinem referri debet. Vide ad lib. VI. 1.

52. *Comparatio est.*] Hæc aliis dicitur εἰκὼν, imago, quæ quasi decurtata est comparatio; nam perfecta comparatio πρότασιν & ἀπόδοσιν habeat, necesse est. CAPPER.

53. *De homine leo est.*] *Leonem*; liber Vallæ, Voss. sec.

54. *Hujus vis omnis quadruplex.*] Idem docet Sosipater Charisius in veterib. Grammatic. edition. Putsch. pag. 243. CAPPER.

55. *In rebus animalibus.*] *Animatis* volebat Francius. *Alius pro alio*; Voss. sec.

56. *Ut de agitatore.*] Sic appellatur, qui in ludis Circensibus equos agitat, quem appellavit *gubernatorem* per *translationem*; sic enim proprie navis agitator dicitur. TURNEB. Contra *aurigam* pro gubernatore dixit Ovid. I. Trist. XI. 18.

57. *Et, ut Livius.*] *Et Livius*; Obrecht. edit. *Livius.*] Lib. XXXVIII. cap 54

58. *Classique*] Virg. VI. Æneid. I.

59. *Fato metui Argivûm.*] *Metus an numerus*, legendum sit, facile ex tragœdia, unde sumptum est, colligeretur, si exstaret: sed omnino, aut *numerus*, ut in quibusdam legitur exemplaribus, aut certe *virtus* scribendum est. REGIUS. *Virtus*; Ald. Gryph. Vasc. Steph. Colin. Basil. *metus*; Voss. prim. tert. marg. Steph. sed Muretus Var. lect. XIX. cap. 2. legit ex codicis vetusti, qui *mœrus* habebat, vestigiis, *mœrus*, id est, *murus*; & de Achillis morte ex imitatione Homeri dictum esse vult. Sic & Ovidio lib. XIII. Metam. 381. *Graiûm murus* Achilles dicitur; neque abludere videtur Almel. codex, in quo erat *ferro si fato movir Argivûm*, quæ vox corrupta *murus* videtur velle. BURMAN.

60. *Sedet.*] Ex Virg. II. Æneid. 307. sed ibi legitur *stupet inscius*. Gallæus vero *metaphoram* hic non videre se notat; cum & *stupet*, & *sedet* proprie, non *metaphorice*, dicatur. Et certe aqua mihi etiam hæret, qui nihil in his verbis video, unde *metaphora*, quæ animalia pro inanimis ponat, desumatur. An in voce *pastor* quærenda, quæ pro inanima quadam re poneretur? vel an in τῷ *vertice* latet? BURMAN. Ad Gallæi Burmannique dubitationem accedit Rollinus his verbis: *Non video ubi hic res animata sumatur pro inanima*: sed miror quomodo viros doctos fugerit & *vertex* propria significatio, quam Velius Longus in veterib. Grammatic. pag. 2243. sic exponit: *vertex fluminis est, vertex capitis*: ergo *vertex* proprie de hominis capite (quæ res animalis est) dicitur, & per *metaphoram* de rupe. Fabio adstipulatur Sosipater Charisius pag. 243. veter Grammat. ubi sic loquitur: *Ab animali ad inanimale, sicut*:

At procul excelso miratus vertice montis;

Æneid. v. 35 *pro cacumine nunc verticem dixit, qui est animalium*. CAPPER.

61. *Præcipueque ex his.*] Hæ *translationes* non sunt simplices, sed habent adjunctam *prosopopœiam*; neque sublimitas videtur oriri ex *metaphora*, sed ex *prosopopœia metaphora* conjuncta. Fit autem hæc species, cum rebus surdis sensus tribuitur, aut actio quædam animalis. Addit Cicero illustrissimas esse illas *metaphoras*, quæ a sensibus petuntur, præsertim a visu. TURNEBUS. *In his*; Voss. tert.

62. *Mira sublimitas.*] *Mira* non est in V. C. Alm.

63. *Quæ audaciæ proxima, periculo translationis attollitur.*] Hic Fabium differentem videmus de iis modis, quibus orationis sublimitas contingit: inter eos ponit *translationem* illam, qua rebus sensu carentibus actum quemdam & animos damus. Et ei elegantissime audaciam & periculum tribuit. Quem autem intellectum lectio habet editionis Lugdunensis, videant eruditi: *Quæ audaci & proxime periculum translatione tolluntur*. Nostra certe cum Rhetoris sensum luculenter exprimit, tum duces habet quatuor ex optimis editionibus Aldinam, Sichardinam, Parisiensem, & Rob. Stephani. GIBSON. Ita etiam Locatel. Voss. sec. Colin Gryph. Rogn. Vidov. & probat Vossius Instit. Orat. lib. IV. cap 6 §. 6. nisi quod *attolluntur* legat: sed alia lectio est in marg. Basil. & secutus eam est Obrecht. In V. C. Alm. erat, *quæ audaci proxime periculum translatione tollantur*; neque ego ab illa plane abhorreo, si modo legatur, *quæ audaci, & proxime periculum translatione tolluntur*. Fraudi fuit editoribus, quod non putarent accusativum recte adjungi voci *proxima*, quod tamen eleganter fieri solet, ut post summum Gronovium ad Livii lib. VIII. cap. 32 ad Ovidii lib. I. Art. am. 139. docebimus. *Audax* ergo *translatio*, & *proxima periculum* dat sublimitatem, & tollit dicta. In vulgata lectione illud displicet, quod ipsam sublimitatem attolli periculo velit, quod recte dici non puto, & hoc Vossium quoque offendisse videtur: sed, inanimis si actum & animos damus, tolluntur illa, & sublimitas mira inde oritur. *Periculi* vero voce passim de audaci *translatione* apud nostrum & alios Rhetores occurrit. Eumen. Panegyr. Constant. cap 8 *Illa regio, quam obliquis meatibus Scaldis interfluit, quamque divortio sui Rhenus amplectitur, pene (ut cum verbi periculo loquar) terra non est*. Demetrius Phalereus κινδυνώδεις eas *metaphoras* vocat, ut & cl. Alm. adnotaverat. BURMAN.

64. *Sensu carentibus actum.*] Idem Demetrius pag. 54. ἀρίστη δὲ δοκεῖ μεταφορὰ κατὰ Ἀριστοτέλην, ἡ κατ' ἐνέργειαν λεγομένη, ὅταν τὰ ἄψυχα ἐνεργοῦντα εἰσάγηται καθάπερ ἔμψυχα. ALMELOV. Græca sic Latine reddi possunt: *Sed optima videtur Aristoteli metaphora illa, quæ secundum actum vocatur; cum res inanima aliquid agentes tanquam animales inducuntur*. Eamdem recentiores *Prosopopœia* nomine donarunt. CAPPER.

65. *Animos damus.*] *Animos* legendum esse nemo ignorat. REGIUS.

66. *Pontem indignatus Araxes.*] Id ait Virgil. lib. VIII. 728. (ut notat Servius) *Quia Xerxes rex Persarum tentavit extructo ponte Araxem fluvium Armeniæ trajicere*. TURNEB. Nescio quo Servii codice usus sit Turnebus: sed Alexandrum pontem fecisse, quem fluminis incrementa cum rupissent, Augustum firmiore ponte eum ligasse, & inde in Augusti gloriam hæc Virgilium dixisse Servius notat: *indignatus* vero est in Voss. tert.

Et illa Ciceronis: [67] *Quid enim tuus ille, Tubero,* [68] *destrictus in acie Pharsalica gladius agebat? Cujus latus ille mucro petebat? Qui sensus erat armorum tuorum?* Duplicatur interim hæc virtus apud [69] Virgilium:

> [70] ——— *Ferrumque armare veneno.*

Nam & *veneno armare*, & *ferrum armare*, *Translatio* est. [71] Secantur hæc in [72] plures; [73] ut a rationali ad rationale, [74] & idem de irrationalibus; [75] & hæc invicem, [76] quibus similis ratio est; [77] & a toto, & a partibus. [78] Sed jam non pueris præcipimus, ut accepto genere, species intelligere non possint. [79] Ut modicus autem [80] atque opportunus ejus usus illustrat orationem; ita frequens & obscurat, & [81] tædio complet; [82] continuus vero in *allegoriam* [83] & *ænigmata* exit. [84] Sunt quædam etiam humiles *translationes*; [85] ut id, de quo modo dixi: [86] *Saxea est verruca.* Et sordidæ. Non enim, si Cicero recte *sentinam reipub* dixit, fœditatem hominum significans, idcirco probem illud quoque veteris oratoris: [87] *Persecuisti* [88] *reipub vomicas.* Optimeque [89] Cicero demonstrat cavendum, ne sit deformis translatio; qualis est (nam [90] ipsis ejus utar exemplis) *Castratam morte Africani remp* &. *Stercus curiæ Glaucium.* [91] Ne nimio major; [92] aut, quod sæpius accidit, minor. Ne dissimilis: quorum exempla nimium frequenter deprehendet, qui [93] scierit hæc vitia esse. [94] Sed & copia quoque [95] modum egressa vitiosa est, præcipue in eadem specie. [96] Sunt & duræ, id est, a longinqua similitudine [97] ductæ; ut [98] *Capitis nives*; &:

67. *Quid enim tuus.*] Hoc exemplum male a Fabio adferri censet Vossius Inst. Orat lib. IV. cap. 6. §. 6. neque esse *metaphoram*, sed *metonymiam*, cum *gladius* pro gladiato, & *arma* pro *armato* ponantur: quem vide, ut &, qui idem notavit, Fr. Fabricium ad Ciceronis locum, qui est ex oratione pro Ligario cap. 3. BURMAN. Fabius tamen a Vossii, Fabricii, Burmannique censoria nota defendi facile potest; hoc enim in loco *metaphora* est [illegible], *quæ secundum actum dicitur*, quatenus *gladius agens* inducitur, & *mucro petens latus*: aliunde vero ad *tropos* diversos eadem locutio pertinere potest, ut ipse Vossius alibi confitetur. CAPPER.

68. *Districtus.*] *Destrictus*; MSS. Alm. Voss. prim. de quo jam supra actum.

69. *Virgilium.*] Lib. 12. Æneid 773.

70. *Ferrum & armare.*] *Et* copula ante *ferrum* est collocanda, ut legatur *&* *ferrum armare*. REGIUS

71. *Secantur hæc.*] [illegible], ea quæ ad *metaphoram* pertinent. CAPPER.

72. *Plures.*] Dan. *species.*

73. *Ut a rationali ad rationale.*] Supple, fiat translatio, ducatur metaphora, &c. sicut supra dixit *metaphoram a re animali ad animalem deduci*. CAPPER.

74. *Et idem de irrationalibus.*] Subintellige, *dicatur*; nam & ab irrationali ad irrationale duci *metaphora* potest. CAPP.

75. *Et hæc invicem.*] Id est, tam rationalia quam irrationalia invicem *transferuntur*, sive *metaphorice* sumuntur: adeo ut & a rationali ad irrationale, & ab irrationali ad rationale *translatio* fiat, aut *metaphora* ducatur. CAPPER.

76. *Quibus similis ratio est.*] Videtur paulo latius fundere *metaphoram* hoc loco, ut etiam complectatur aliquam partem *synecdoches*, scilicet a toto & a partibus, quo modo Arist. totam *synecdochen* subjicit *metaphoræ*, ut diximus initio TURNEB. Cæterum in his Fabii verbis, *similis ratio est*, subintelligere possumus, *deducendæ* metaphoram, sive *faciendæ* translationis. CAPPER.

77. *Et a toto, & a partibus.*] Hoc est, a toto ad partes fit *translatio*, deducitur *metaphora*, itemque a partibus ad totum. Hæc quidem recentiores ad *synecdochen* referunt & ipse Fabius mox referet, nec sane immerito: sed apud vetustiores quosdam, ipsumque præsertim Aristotelem, omnes *tropi* [illegible] *metaphoræ* nomine intelliguntur. CAPPER.

78. *Sed jam non pueris.*] Qui enim ætate provectiores sunt, & aliquem jam in literis progressum fecere, species in genere includi sciunt. CAPPER

79. *Ut modicus autem.*] *Ut modicus tamen*; Voss. sec.

80. *Atque opportunus.*] *Atque optimus*; Voss prim.

81. *Tædio complet.*] *implet*: Obrecht.

82. *Continuus vero.*] Nam continuatæ *metaphoræ* efficiunt *allegoriam*, id est, *inversionem* quæ, si sunt obscuriores, efficiunt *ænigma*. TURNEB.

83. *Et ænigma.*] *Et ænigmata*: MSS. Bodl. Alm. Voss. omn. Locat. Ald. Par. Vasc. Stepb. Basil. Colin. Gryph. Vidov. Rosgn. Obrecht.

84. *Sunt quædam etiam.*] Cum enim est hujusmodi *metaphora*, incidit in *tapinosin*: ideas videtur dicere Cicero, cum præcipit: *ne sit angustius verbum translatum, quam proprium*. *Nautram aquam* vocat Plautus, quæ est in *sentina*: quanquam & *sentina* & pro loco navis, & aqua, quæ in eo est, accipitur. TURNEB. Demetrius Phal. de Eloc. pag. 57. ALMELOV. *Sunt etiam quædam & humiles*; Voss. secund.

85. *Ut id de quo.*] *Ut idem de quo*; Voss. prim.

86. *Saxea est verruca & sordida.*] Corrupte sic legitur. Sic vero puto corrigendum, ut *saxea* eradatur, ac, ejus loco, ex præpositio ac *ea* pronomen reponatur hoc modo: *Ex ea est verruca*: ibi autem est distinguendum, ut subjiciatur, *& sordidæ*, pro *sordidæ*; sic enim intelligentur & sordidæ translationes: hoc autem eodem exemplo & superius (cap. 3.) ubi de *tapinosi* loquebatur, usus est. REGIUS. *Sordida*; Voss. prim. tert.

87. *Persecuisti.*] *Secuisti*; Obrecht.

88. *Reipubl. vomicas.*] *Vomica* tumor est sanie sua in corpore, & apostema: dicitur a vomendo. TURNEB.

89. *Cicero.*] Lib. III. *de Orat.* cap. 41.

90. *Ipsis ejus.*] *Ipsius etiam*; Voss. prim.

91. *Ne nimio major.*] Hæc quoque verba sunt Ciceronis. horum exemplum est: *tempestas commessationis, & commessatio tempestatis*. TURNEB. *Ne nimium major*: Obrecht. Turnebiani commentatoris notam sic exhibuerat Burmannus, ut Ciceronis verba cum verbis commentarii confunderentur: ea nos invicem distinximus, atque, ut Fabii mentem facilius omnes assequantur, ipsum Tullii locum afferemus ex lib. III. *de Orat.* num. 165. *Nolo esse aut majus, quam res postulet*: tempestas comessationis; *aut minus*: comessatio tempestatis. CAPPER.

92. *Aut quod sæpius.*] *Ne, quod s.* Obrecht.

93. *Sciverit.*] *Scierit*; Voss. omnes. Locat. Ald. Colin. Basil. Gryph. Steph. Vidov. Obrecht.

94. *Sed & copia.*] Cum *metaphora* diutius continuantur, quam decet, præsertimque eadem elatæ forma, vitium est. Hoc quoque præceptum est Ciceronis. TURNEB. *Sed copia*; MSS. Alm. Voss. prim. Obrecht.

95. *Modum egressa.*] Vide Demetr. Phaler. pag. 53. ALMEL.

96. *Sunt & duræ.*] Longinquam quoque similitudinem in *metaphora* culpat Cicero. ea tamen corrigi potest addita præcalligatione; ut: *pupillus est, ut sic dentrium, morte Catonis senatus*. TURNEB.

97. *Ductæ.*] Quæ sequuntur, desunt in vetustiss. exemplaribus ad finem fere hujus libri. PITHOEUS. Deerant & in Voss. prim. tert.

98. *Capitis nives.*] Sic etiam dixit Domitianus, *permixtam musso nivem*, cum significare vellet capillos partim subrutilos, partim canos. TURNEB. Est ea Horatii lib. IV. od. 13. defendit vero Horatium Voss. lib. IV. Inst. Orat. cap. VI §. 7 Prudentium quoque in præfatione *nivem capitis* dixisse notaverat Gallæus.

[99] *Juppiter hybernas cana nive conspuit Alpes.*

[100] In illo vero plurimum erroris, quod ea, quæ poëtis (qui & omnia [101] ad voluptatem [102] referunt, & [103] plurima vertere [104] etiam ipsa metri necessitate coguntur) permissa sunt, convenire quidam etiam prosæ putant. At ego [105] in agendo nec *pastorem populi*, auctore Homero, dixerim; [106] nec *volucres pennis remigare*: licet Virgilius in apibus, ac Dædalo speciosissime sit usus. *Metaphora* enim aut vacantem occupare locum debet; aut, si in alienum venit, plus valere [107] eo, quod expellit. Quod [108] aliquanto pene jam magis de *synecdoche* dicam; nam *translatio* [109] permovendis animis plerumque & signandis rebus, ac [110] sub oculos subjiciendis reperta est; [111] hæc variare sermonem potest, [112] ut ex uno plures intelligamus, parte totum, specie genus, [113] præcedentibus sequentia, [114] vel contra: omnia liberiora poëtis, quam oratoribus. [115] Nam prosa, ut *mucronem* pro gladio, & *tectum* pro [116] domo recipiet; ita non *puppim* pro navi, nec *abietem* [117] pro tabellis. Et rursus ut pro gladio *ferrum*; ita non pro equo *quadrupedem*. Maxime autem [118] in orando valebit [119] numerorum illa libertas. Nam & Livius sæpe sic dicit: *Romanus prœlio victor*; cum Romanos vicisse significat. Et contra, Cicero ad Brutum: [120] *Populo*, inquit, *imposuimus*, *&* *oratores visi sumus*; cum de se tantum loqueretur. Quod genus non orationes modo ornat, sed etiam quotidiani sermonis usus recipit. [121] Quidam συνεκδοχὴν vocant, [122] cum & id in contextu sermonis, quod tacetur, [123] accipimus. Verbum enim ex verbo

99. *Juppiter hybernas, &c.*] Carmen est Furii Bibaculi, quod ab Horatio (lib. II. Satir. 5.) venuste alludendo est usurpatum: *Furius hybernas cana nive conspuet Alpes.* TURNEB. Vide de hac *parodia* Horatiana Voss. Inst. Orator. lib. IV. cap. VI. §. III.

100. *In illo vero*] Significat poëtis audaciores permitti *metaphoras*, quam oratoribus; nec protinus illas ab oratoribus esse usurpandas. TURNEBUS.

101. *Ad voluptatem*] Hermog. de form. Orat. lib. I. cap. VI. τὸ ποιεῖν ἢ ἡδονῆς ἢ πείσεως, εἴρηται, τεχνάζεται. ALMELOV.

102. *Referunt.*] *Referunt* non expressit Obrechtus, an consilio, an librariorum culpa, nescio: certe omnes editi & scripti exhibent.

103. *Plurima vertere.*] Τρέπειν, μεταστρέφειν, μεταφέρειν, id est, *metaphoris* exprimere, *tropicis* locutionibus efferre, *translationibus* enunciare, &c. CAPPER.

104. *Etiam ipsa metri.*] *Etiam metri*; edit. Obrecht.

105. *In agendo*] Subintellige *caussas* forenses: eodem fere sensu mox dicet, *in orando*. CAPPER.

106. *Nec volucres pennis remigare.*] *Nec volucres spere famare*; V. C. Alm. quæ corrupta sunt: aliquid tamen simile in suo codice Obrechtus repperisse videtur, qui edidit: *nec volucres per os sonare, vel alis remigare.* Quem autem Virgilii locum respiciat, nescio; cum certe in libro IV. Georg. ubi de apibus agens, non dicat eos *per os sonare.* Quare ex vestigiis veteris codicis legerem: *nec volucres per aera nare, nec pennis* (vel *alis*, quod eodem redit) *remigare*: respicere enim puto ad lib. IV. Georg. 58.

Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen.

ubi & Philargyrius videtur duriorem *metaphoram* notare: neque tamen veritus est Silius *tranare*, de volatu usurpare lib. II. 682. XIII. 185. 238 & alibi. Alterum respicit ad lib. VI. Æneid. 19. ubi Dædalum *remigium alarum* sacrasse dicit. Quam *metaphoram* plures imitati poetæ, & interpretes ad fastidium usque illustrarunt. BURMAN.

107. *Eo quod expellit*] *Eo quem expellit*; MS. Bodl. Andr. Locat. Ald. Par. Colin. Basil.

108. *Aliquando pene.*] *Aliquanto* mihi legendum videtur. REGIUS. *Aliquando*; Locat. Ald. *Pene jam.*] *Pene etiam*; Obrecht.

109. *Permovendis animis plerumque & signandis rebus, &c.*] Quæ omnia prosaico sermoni æque convenire, ac poetico possunt. CAPPER.

110. *Sub oculos.*] *Sub oculis*; Locat. Ald. sed *sub oculos* rectum esse probabimus ad lib. IX. cap. I.

111. *Hæc variare.*] Nempe *synecdoche*: quasi scripsisset Fabius: *Synecdoche autem variare sermonem potest*, &c. quamdam enim oppositionem hic statuit *metaphoram* inter & *synecdochen*. Neque novum est aut insolens pronomen demonstrativum τὸ *hæc* ad remotius referri. Vide ad lib. VI. capp. 2. & 4. Hæc eo lubentius annotavi, quod quidam Gallicus interpres (Abbas *de Pure*) τὸ *hæc* & τὸ *translatio* eumdem ad *tropum* retulerit. CAPPER.

112. *Ex uno plures intelligamus.*] Cicer. lib. III. *de Oratore*, minus ait venustatis esse in *synecdoche*, quam in *metaphora*. Verti potest *synecdoche* ad verbum *conceptio*: a Cornificio vertitur *intellectio*. TURNEB.

113. *Præcedentibus sequentia.*] Dissensit hic a Fabio Vossius Instit. Orator. tom. 2. pag. 135. & partem hanc non ad *synecdochen*, sed ad *metonymiam* signi pertinere contendit. Fabium tamen defendere possemus, cum ex incerti tractatu de Homerica poësi pag. XXXIV. edition. Barnes. tum ex veteris Grammatici Tryphonis opusculo de Tropis, quod in Reg. biblioth. MSS. codd. 3089. 3133. 3336. exstat, & nuper transcribendum curavi; is enim de *synecdoche* ita scripsit: Ἔχει τέσσαρας διαφοράς· ἢ γὰρ ἀπὸ τοῦ μέρους τὸ ὅλον δηλοῖ, ἢ ἀπὸ τοῦ ὅλου τὸ μέρος, ἢ ἀπὸ τοῦ σημαινομένου τὸ συμβαῖνον, ἢ ἀπὸ τοῦ συμβόλου τὸ κύριον; id est: *Quatuor differentias habet synecdoche; etenim ex parte totum significat, & ex toto partem, & ex contingenti præcedens, & ex symbolo proprium.* Igitur Trypho ille ad *synecdochen* refert, quod Vossius ad signi *metonymiam* referri velle. CAPPER.

114. *Vel omnia a contra liberiora*] Hæc verba præpostere sunt collocata: sic autem in ordinem rediguntur, si a præpositio eradatur; neque enim *a contra* Latine dicitur, sed aut *contra*, aut *e contrario*; *omnia* præterea in tertium locum transferantur hoc modo: *vel contra: omnia liberiora.* REGIUS. *Vel omnia contra, liberiora*; Voss. sec. Locat. *vel a contra, omnia*; Ald. *vel contra, omnia hæc*; V. C. Alm.

115. *Nam prosa.*] *Nam ℞sa*, id est, *prorsa*, ut mox iterum idem codex exhibet, & etiam alibi.

116. *Domo recipiet.*] Deerant quædam hic in Voss. sec. qui *pro domo recipiet, ita non pro speculo ferrum, ita non pro equo quadrupedem.*

117. *Pro tabellis.*] *Pro tabulis*; MS. Colbert.

118. *In orando.*] In oratione prosaica. CAPPER.

119. *Numerorum illa libertas.*] Hanc tamen figuram, quæ per numeros fit, speciem esse dicunt *heterosews* & *enallages* Grammatici. TURNEB.

120. *Populo imposuimus.*] Id est, decepimus; nam *imponere* cum dativo significat fallere, unde *impostores* dicuntur deceptores. REGIUS. Huc spectare etiam illa Ciceronis in Bruto cap. 50. *Id enim ipsum est summi oratoris, summum oratorem populo videri*, notaverat cl. Almelovenius.

121. *Quidam συνεκδοχήν.*] Hæc *synecdoche* non est annumeranda *tropis*, sed figuræ, tractaturque lib. IX. cap. 3. a Fabio. Fit autem, cum aliquid subauditur: tamen aliquando id, quod deest, vitiosam efficit orationem, quam quidam *eclipsin* vocant, id est, defectum. TURNEB. Quinctiliani dictum ex eo confirmari potest, quod Græcus Æschyli Scholiastes ad Agamemnon. v. 194. τὸ τὸν ἀναλωθέντα ἐν ψήφῳ λέγων, sic habeat: χρὴ ἐκ συνεκδοχῆς, ἤγουν τί ἐδεῖ ψηφίζεσθαι περὶ τῶν ἀπολλυμένων; id est: *subauditur* oportet *per synecdochen*: videlicet, *quid mortuorum calculos oportet subducere?* CAPPER.

122. *Cum & id*] *Cum id*; Obrecht. edit.

123. *Accipimus.*] Supple, mente vel animo; id est, intelligimus: hoc etiam sensu Græci dicunt ἐνδέχεσθαι, sub-

intelligitur: quod inter vitia ἔκλειψις vocatur:

> [124] *Arcadas* [125] *ad portas ruere......*

Mihi hanc figuram esse magis placet. [126] Illic ergo [127] reddetur. Aliud etiam intelligitur ex alio:

> [128] *Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci.*

Unde apparet noctem appropinquare. Id nescio an oratori conveniat, nisi in argumentando, [129] cum rei signum est. Sed hoc ab *elocutionis* ratione distat. [130] Nec procul ab hoc genere [131] discedit μετωνυμία, quæ est [132] nominis pro nomine positio: cujus vis est, pro eo, quod dicitur, caussam, propter quam dicitur, ponere: sed, ut ait Cicero, [133] ὑπαλλαγὴν rhetores dicunt. Hæc inventa ab inventore, & [134] subjecta ab obtinentibus significat; ut, [135] *Cererem corruptam undis*; &, [136] ——— *receptus*
Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet.

[137] Quod fit retro durius. [138] Refert autem, in quantum dictus *tropus* oratorem sequatur. Nam ut *Vulcanum* pro igne [139] vulgo audimus; & *vario Marte pugnatum*, eruditus est sermo; & *Venerem*, quam coitum, dixisse magis decet; ita *Liberum* & *Cererem* pro vino & pane [140] licentius, quam ut fori [141] severitas ferat: [142] sicut ex eo, quod continet, id quod continetur, usus recipit; ut, *bene moratas urbes*, & *poculum epotum*, & *seculum felix*. At id, quod contra est, raro audeat quis, nisi poëta:

> [143] ——— *jam proximus ardet*
> *Ucalegon.*

Nisi forte hoc potius est, [144] a possessore, quod possidetur; ut, *hominem*

audiendo τῷ vel τῷ διανοίᾳ. Hinc συνεκδέχεσθαι, aliquid cum alio simul intelligere: hinc συνεκδοχὴ, qua per aliud vel ex alio aliud intelligitur: hinc apud Græcos Theologos παρεκδέχεσθαι, perperam interpretari; & παρεκδοχὴ, prava interpretatio. CAPPER.

124. *Arcadas.*] Virg. lib. XI. Æneid. 142. ubi tamen alii * libri *Arcades*, (ut & hic, Locat. Ald. Colin. Gryph. Vidov. Basil. *Archades*: Voss. sec.) vel *Arcadas ut portis ruere*. Vide Servium.

125. *Ad portas ruere.*] Alii tamen Grammatici aiunt *heterosin* esse *infinitivi* pro præterito imperfecto. Fabius subintelligere videtur *coeperunt*, ut & lib. IX. interpretatur. TURNEB.

126. *Illic.*] Ubi de verborum figuris, videlicet cap. 3. libri IX. CAPPER.

127. *Ergo redditur.*] *Reddetur* legendum esse, vel me tacente, apparet. REGIUS. *Reddetur.*] Græce diceretur ἀποδοθήσεται, id est, exponetur, explicabitur, ut satis patet ex iis, quæ ad similem loquendi formulam notavimus cap. 5. hujus libri circa finem. CAPPER.

128. *Aspice, &c.*] *Synecdoche* videtur esse a signo: quanquam alia ratione potest esse *allegoria*. TURNEB. Est ex Virgil. Ecl. II. 66. Vide quæ mox annotabam ad illa Fabii verba: *præcedentibus sequentia*. CAPPER.

129. *Cum rei signum est*] Ut si orator argumentaretur, cadaver esse visum cum tumoribus & livore, aliud colligeretur, scilicet veneficium. Aliud quoque ex alio intellexit Cicero, cum dixit de conjuratis: *Vixerunt*: sic enim significavit mortuos esse: quanquam hic signum non est. TURNEB.

130. *Nec procul ab hoc.*] *Metonymiam* vertit Cornificius *denominationem*: ad verbum dici potest *transnominatio*: sed enim hæc appellatio est grammaticorum; nam Rhetores *hypallagen* appellant, id est, *summutationem* & *subalternationem*: quanquam apud grammaticos *hypallage* significat mutationem verborum in diversum sensum; ut, *dare classibus austros*. TURNEB.

131. *Descendit metonymia, quæ est nominis tropus pro nomine positio.*] Nisi collatos errores, non perciperetur hic locus. Adeo autem est depravatus, ut difficulter admodum corrigi possit. Non enim solum illud verbum *descendit*, est mutandum in *discedit*, id quod facile apparet; sed alia castigatu difficilia inesse flagitia videntur, quæ iis, qui nihil putant immutandum, corrigenda relinquantur. REGIUS. Regium tam cito desperare miratur Ascensius, cum facilis esset correctio, *quæ est tropus, in quo est nominis pro nomine positio*: sed vulgata recte se habet. *Descendit met. quæ est nominis tropus pro nomine positio*: Voss. secund. Locat. *Metonymia, quæ est nominis pro nomine positio.*] Inepta est definitio, ut Vossius ait libro IV. Institut. Oratoriar. cap. 7. BURMAN. Vossii censuram in Fabium notam firmat, quod ipse Fabius mox dicet *antonomasiam* quoque nomen pro nomine ponere: sed responderi posset hic τὸ nomen generatim sumi prout nomen cum proprium, tum appellativum significat; in *antonomasia* vero speciatim accipi prout proprium solummodo nomen indicare potest: atenim *metaphora* & *synecdoche* nomen etiam pro nomine ponunt; nec aliud succurrit, quod in Quinctiliani gratiam respondere possim, nisi *metaphoram* & *synecdochen* a *metonymia* pluribus aliis titulis, quos illarum definitio continet, posse discerni: adde quod hæc ad vivum non sunt resecanda, neque ad strictum Logici juris apicem expendenda. CAPPER.

132. *Nominis pro nomine.*] In verbis etiam locum habet *metonymia*, ut recte probat Vossius loco citato pagg. 121. 122. Et sane ὄνομα Græcis & verbum & nomen significat: hinc ὀνοματοποιία est in *voce mugire, hinnire*, &c. CAPP.

133. *Ὑπαλλαγὴν Rhetores.*] *Hypallagen esse Rhetores*: Ald. Obrecht. *eam esse Rhetores*: Voss. sec.

134. *Subjecta ab obtinentibus*] Hoc est ipse dominus & imperans, qui rei subjectæ imperium obtinet, aliquando sumitur pro re, quæ ipsi subjicitur; ut hic *Neptunus* pro mari. CAPPER.

135. *Cererem.*] Est ex Virgil. I. Æneid. 177.

136. *Receptus.*] Horat. Art. poet. 63. *Receptus* vero hic ea significatione est sumendum, qua explicuimus ad lib. II. cap. 14. quare & pollet hic *ductus tropus* legi.

137. *Quod fit retro durius.*] Id est, durius fieret loquendi genus, si quis contra *mare* pro Neptuno diceret. CAPP.

138. *Refert autem.*] Sed magni refert scire, animadvertere, &c. CAPPER.

139. *Vulgo audieramus.*] Francius malebat *audimus*; & ita erat in Voss. sec. & melius respondet sequentibus verbis. BURMAN.

140. *Licentius, quam ut fori severitas ferat.* Vide Vossium Institut. Orator. lib. IV. cap. 7. §. 2.

141. *Severitas.*] *Veritas*; Vall. lib. Voss. sec. ut passim forenses *actiones* fictis declamationibus oppono.

142. *Sicut ex eo, quod continetur, usus recipit bene moratas.*] Recte in quibusdam exemplaribus adscriptæ sunt *urbes*, hoc modo, *bene moratas urbes*, pro civitatibus, & vino, & hominibus. REGIUS. *Ex eo, quod continetur, usus recipit bene moratas*: Voss. sec. Locat. *ex eo, quod continet, usus recipit, ut bene moratas*: V. C. Alm. *ex eo quod continetur, usus recipit bene moratas*; Obrecht. *ex eo, quod continet, id quod continetur, usus recipit, ut*: Vascos. Steph. Colin. Basil. Gryph. Vidov. Roign. Leid. Gibs. Rollin.

143. *Jam proximus.*] Ex Virgil. II. Æneid. 311.

144. *A possessore, qui possidet.* Castigatione indiget hic locus, ut verus eliciatur sensus. *Quod itaque possidetur*: non autem *qui possidet*, mihi legendum videtur: quanquam exemplaria refragentur. REGIUS. *Qui possidet*: Voss. sec.

[145] *devorari*, cujus patrimonium [146] consumatur. Quo modo fiunt innumerabiles species. Hujus enim sunt generis, cum [147] *ab Annibale cæsa apud Cannas sexaginta millia* dicimus; & apud Tragicos [148] *ab Ægialao*; [149] & *carmina Virgilii venisse*; & [150] *venire commeatus*, qui afferantur; [151] & *sacrilegium* [152] *deprehensum*, non sacrilegum; & [153] *armorum scientiam habere*, non artis. [154] Illud quoque & poetis & oratoribus frequens, quo [155] eum, qui efficit, ex eo, quod efficitur, ostendimus. Nam & carminum auctores:

[156] *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,*
Regumque turres.

Et,

[157] *Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.*

Et orator *præcipitem iram*, *hilarem adolescentiam*, *segne* [158] *otium* dicit. Est etiam huic *tropo* quædam cum *synecdoche* vicinia. [159] Nam cum dico *vultus hominis* pro vultu, dico pluraliter, quod singulare est; [160] quod plurale est, singulariter. Sed non id ago, ut unum ex multis intelligatur, (nam id est manifestum) [161] sed nomen immuto; ut, [162] cum aurata tecta, *aurea*, [163] pusillum a vero discedo; quia non est nisi pars aurata. Quæ singula persequi, minutioris est curæ, etiam non oratorem [164] instruentibus. [165] Ἀντονομασία, quæ [166] aliquid pro nomine ponit,

Locat. Vall. lib. *quod possidet*; Obrecht. Ascensius conjiciebat posse legi, *nisi forte ab eo, quod possides, id, quod possidetur*. Fabii sensus est hujusmodi; nisi potius hoc *tropo* Virgilius per possessorem significavit id quod possidetur; id est, per τὸ *Ucalegon* domum illius indicare voluit. CAPPER.

145. *Devorari.*] Ita Plautus *comedere absentem* dixit Mostel. I. I. 12. Et Varr. in Ephebo apud Nonium in *occupaint*: *Credo mihi, plures dominos servi comederunt, quam canes*: & *exedere aliquem*, Terent. Heaut. III. I. 53.

146. *Consumitur.*] *Consumatur*; Voss. sec. Locat. Ald. Obrecht.

147. *Ab Annibale cæsa ..... dicimus*] Ἀντὶ τοῦ ab ejus exercitu, a militibus quos ille Carthaginiensium dux possidebat, &c. CAPPER.

148 *Ab Ægialao.*] Suspicor *Ægialeum* hunc fuisse filium Inachi, a quo sit oppidum conditum *Ægiales* juxta Sicyonem: fuit & alius ejusdem nominis. Igitur Tragici poetæ dicunt, nonnullos ab Ægialao fuisse interfectos; cum tamen intelligant ab ejus exercitu TURNEB.

149. *Et carmina Virgilii venisse commeatus.*] *Venire* infinitivus mihi adscribendus videtur, quod verbum eorum inscitia est prætermissum, quibus absurdum visum est, hæc duo verba *venisse* & *venire* simul esse collocata, non intelligentibus *venisse* a *veneo*, *venire* a *venio* declinata esse; carmina enim Virgilii dicuntur *venisse*, hoc est vendita fuisse: contentum autem pro continente positum est; non enim carmina, sed liber, in quo scripta sunt carmina, venditur: commeatus autem dicuntur *venire*, cum afferantur. *Commeatus* autem necessaria dicuntur ad victum. REGIUS. Scribe, *& Vergilium venisse* pro carmine Vergilii. PHILAND. Hoc exemplum & sequentia non videntur ad illud *troporum* genus pertinere, quo per possessorem intelligitur id ipsum quod possidetur: sed observandum est omnem fere *tropum* esse reciprocum: sic in *synecdoche* pars pro toto, & totum pro parte dicitur; in *metonymia* caussa pro effectu, & effectus pro caussa; in *metalepsi* antecedens pro consequenti, & vice versa. Porro in hoc Fabii exemplo & sequentibus, de re possessa dicitur, quod de possessore proprie diceretur. Nam *carmina Virgilii venisse*, id est, venundata fuisse dicimus, pro τοῦ *librum ea continentem & quodam modo possidentem*. CAPPER.

150. *Venire commeatus.*] Ubi τὸ *venire* de commeatibus dicitur: & tamen ita proprie convenit, qui commeatus illos afferunt, tenent, & sic quadamtenus possident. CAPP.

151. *Et sacrilegium.*] Ubi etiam τὸ *deprehensum* de sacrilegio dicitur, cum sacrilego proprie conveniat. Jam vero sacrilegium est quasi res aliqua τοῦ sacrilegi, & pessima quædam ipsius possessio. Ergo rei possessæ attribuitur, quod ad possessorem proprie pertinet. CAPPER.

152. *Deprehensum.*] Subintellige, in flagranti, quod aiunt, delicto. CAPPER.

153. *Armorum scientiam habere, non artis*] Hoc *tropo* dicitur quis habere scientiam armorum, cum proprie dicendus esset habere scientiam artis, quæ circa tractationem armorum versetur, sicque arma ipsa tractet, & quodam modo possideat. Itaque hic etiam de re possessa dicitur, quod arti rem possidenti proprie conveniret CAPPER.

154. *Illud quoque & poetis, &c.*] Hanc speciem per multi subjiciunt *epitheto*, cum adjectivum ex suo accipitur effectu, sed enim *epitheton* illud est figuratum, ac subjici potest *metonymiæ*. TURNEB Pseudo-Turnebus ille *tropum* cum figura perperam confundit: utriusque discrimen approbabit Fabius cap. sequenti, quod est primum libri IX. igitur pro τοῦ *figuratum* debebat τὸ *tropicum* vel *tropice usurpatum* scribere CAPPER.

155. *Eum, qui efficit, ex eo, quod efficitur, ostendimus.*] Sic *ostendimus*, denotamus, dicimus *mortem pallidam*; ex eo pallore, qui in moribundis & mortuis efficitur. CAPP.

156. *Pallida mors.*] Horat. lib. I od. 4.

157. *Pallentesque.*] Virgil. VI. Æneid. 275.

158. *Otium dicit.*] *Dicet*; Ald. Steph. Colin. Gryph. in cujus margine manus viri docti *dixit* notaverat. *Dicunt*; Obr.

159. *Nam cum dico vultus.*] Ut si diceres, *vultus hominis* esse varios & dissimiles, ita significares hominem vultum esse discrepantem; sæpius enim singulari solemus uti, cum de toto rei genere loquimur TURNEB. *Nam dico vultus*; Voss sec. Locat Ald.

160. *Quod plurale est singulariter.*] Hæc non habet Voss sec.

161. *Sed nomen immuto*] *Sed nomina muta*; Voss. sec. Obrecht. Hæc igitur *synecdoche numeri* quamdam habet vicinitatem seu affinitatem cum *metonymia*, quæ, si verbum verbo reddas, est *transnominatio*, sive nominis immutatio. Hic autem Fabius respicit etiam ad sequens exemplum, ubi pro τοῦ *aurata tecta*, dicet *aurea* CAPPER.

162. *Cum aurata tecta, aurea.*] Hoc est, cum *aurea* dico illa tecta, quæ solum aurata sunt Sic apud nos aliud est *un vase d'or*, aliud *un vase doré*. CAPPER.

163. *Pusillum ab eo discedo, quia non est pars auratura.*] Ingenue fateor, mihi non percipitur hæc ratio; auratura namque pars esse videtur. Quare *ut* particulam puto adscribendam hoc modo: *Quia non est pars, ut auratura*; significare namque videtur Fabius differentiam, quæ est inter *auratum & aureum*; *auratum* enim dicitur *auro ornatum*; *aureum* vero ex auro confectum. REGIUS. *Pusillum ab eo discedo, quia non est pars auratura*; Locat marg. Vascos. Steph. *quia non est pars ut aurata*; Ald. *pusillum a vero discedo, quia non est nisi pars auratura*; Vascos. Steph Gryph. *pusillum a vero discedo, quia non est nisi pars aurata*, Colin. Basil. Vidov. *a vero discedo, quia non est pars auri aurea*; Obrecht. quod non intelligo, nisi voluerit vir clarissimus respicere ad illa, quæ Servius notat ad Virgil. VI. Æneid. 205.

Discolor unde auri per ramos aura refulsit.

ubi *auram* splendorem dicit, & *aurum* dictum a splendore, qui est in eo metallo: hinc & *auratos*, sive (ut alii) *aurarios* dictos, quorum favor splendidos reddit. BURM.

164. *Instituentibus*] *Instruentibus*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. Vide ad initium hujus capitis

165. Ἀντονομασία] Ἀντονομασία vertitur *pronominatio* a Cornificio: appellatur etiam *exoche*, id est, *excellentia*. Fit autem, cum quodam veluti extraneo cognomine rem significamus. TURNEB. In Burmanniana editione perperam legebatur Ἀντωνομασία per ω *mega*: scribendum est utique Ἀντονομασία per ο *micron*, cum hoc nomen sit ab ὀνομάζω Plura vide apud Voss Instit. Orat. lib. IV. cap. 2. 6. 3. CAPPER.

166. *Aliquid pro nomine ponit.*] Hanc definitionem mul-

[167] Poëtis utroque modo frequentissima; & [168] per *epitheton*, quia [169] detracto eo, cui apponitur, valet pro nomine, [170] *Tydides*, *Pelides*; [171] & ex his, quæ in quocumque sunt præcipua:

[172] ——— *Divûm pater, atque hominum rex;*

& ex factis, quibus persona signatur:

[173] ——— *Thalamo quæ fixa reliquit*
Impius.

Oratoribus etiamsi rarus ejus rei, nonnullus tamen usus est. Nam, ut *Tydiden & Peliden* non dixerint, ita dixerunt [174] *impium* pro parricida: *eversorem* quoque *Carthaginis & Numantiæ* pro Scipione, & *Romanæ eloquentiæ principem* pro Cicerone [175] posuisse non dubitent. Cicero ipse certe usus est hac libertate: [176] *Non multa peccas, inquit* [177] *ille fortissimo viro senior magister;* [178] *&, si peccas, te regere possum.* Neutrum enim [179] nomen positum est, & utrumque intelligitur. [180] Ὀνοματοποιΐα quidem, id est, *fictio*

ti saggillabunt, eo quod omnes *tropi* aliquid ponant pro nomine, & omnium maxime *metonymia*, quæ, ut paulo supra definiebat Fabius, *est nominis pro nomine positio*: sed nodus hic solutu facilis est; nam in *antonomasiæ* definitione τὸ *nomen* pro nomine proprio sumitur, & quatenus ab *appellativo* distingui debet, ut apud Varronem libro VII. de Ling Lat. circa fin. ubi sic habet: *Sequitur de nominibus, quæ differunt a vocabulis, ideo quod sunt finita & significant res proprias, ut* Paris, Helena; *cum vocabula sint infinita, & communes designent; ut* vir, mulier, &c. Cæterum quod addit in superiore nota Turnebianus ille Commentator, antonomasiam *appellari etiam* ἐξοχὴν, id est, *excellentiam*, unde hauserit, nescio: hujus tamen vestigiis Vossius & plerique deinceps e Rhetorum vulgo institerunt. Nam *antonomasiæ* nomine illam speciem *synecdoches* intelligunt, qua & commune pro proprio sumitur, ut Latinis *Poeta* pro Virgilio, pro Cicerone *Orator*: & proprium pro communi, ut *Achilles* pro forti, &c. Unde *antonomasiam* cum τῇ ἐξοχῇ, *excellentia*, passim confundunt, & promiscue sic loquuntur: *Homerus appellatur Poeta, Roma Urbs, per* antonomasiam, antonomastice, *κατ' ἐξοχὴν, per excellentiam*: sed hoc faciunt nullo veterum exemplo. Nam Plutarchus, vel Dionysius Halicarnass. in opusculo de Homerica Poesi pag. 34. edition. Baroes. *antonomasiam* sic definit: Λέξις δι' ἐπιθέτου, ἢ συνωνύμου ὄνομα ἴδιον σημαίνουσα, ὡς τὸ τοῦτο. Πηλείδης..... Ἀτρείδην ἀγορεύων· δηλοῖ γὰρ τόντε Ἀχιλλέα καὶ τὸν Ἀγαμέμνονα: *Dictio est, quæ per* epitheta, *vel per ejusdem significationis voces proprium nomen indicat: ut in illo versu*: Pelides.... Atridem allocutus est; *nam Achillem & Agamemnonem significat*. Idem tradit Trypho in opusculo de *tropis*, quod e Reg. MSS. 3089. 3233. 3336. exscribendum curavi: ἡ ἀντονομασία ἐστὶ λέξις δι' ἐπιθέτου, ἢ διὰ συνωνύμων ὀνομάτων ἰδίως, ἢ ἀκολουθητικῶς σημαίνουσα, κλ. Philologis Græcis Latini quoque adstipulantur; Sosipater Charisius pag. 241. Veter. Grammatic. Putsch. *Antonomasia est dictio per accidens proprium significans; ut cum dominator maris dicitur, & intelligitur Neptunus. Hujus* tropi *species est* epitheton. Diomedes ibid. pag 451. *Antonomasia, id est, pronominatio, quæ pro proprio, alieno utitur: vel significatio vice nominis posita, & vocabulum quod sine nomine positum, loco ejus fungitur*..... ut Anchisiades, *id est*, *Æneas*, &c. quæ Diomedis verba repetit Donatus, ibid. pag. 1776. Eadem docent Servius in Virgil. pagg. 377. 617. 1126. 1515. & Venerabilis Beda in libro *Schematum & Troporum* sacræ Scripturæ pag 349. Rhetor Pithœan. His omnibus consonat Quinctilianæa definitio: *Antonomasia, quæ aliquid pro nomine* [subintellige τῷ *proprio*] *ponit*.... *& per* epitheton.... *& ex his, quæ in quocumque sunt præcipua*.... *& ex factis, quibus persona signatur*, &c. Quod autem Latini pro Virgilio dicunt *Poetam κατ' ἐξοχὴν, per excellentiam*, hoc Fabius revocavit primo ad illam *synecdochen*, qua per genus intelligitur species: ita quippe loquitur paulo supra: *hæc* [synecdoche] *variare sermonem potest, ut ex uno plures intelligamus, parte totum, specie genus.. vel contra*, &c. secundo ad tertium quemdam τοῦ *proprii* modum, quem sic exposuit hujus libri cap. 2. non longe ab initio: *Tertius est* [τοῦ proprii] *hunc diversus modus, quum res communis pluribus, in uno aliquo habet nomen eximium; ut carmen funebre proprie* nænia; *& tabernaculum ducis* augurale. *item quod commune est aliis nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur: ut* Urbem *Romam accipimus, & venales* novitios.... *cum sint urbes aliæ quoque, & venalia multa*, &c. Hac denique loquendi formula κατ' ἐξοχὴν, *per excellentiam*, usi sunt veteres nullo habito ad *antonomasiam* respectu. Seneca epist. 58. *Secundum ex his quæ sunt, ponit Plato, quod eminet & exsuperat omnia: hoc ait* per excellentiam esse, *ut* Poeta *communiter dicitur; omnibus enim versus facientibus hoc nomen est: sed jam apud Græcos in unius notam cessit. Homerum intelligas, cum audieris* Poetam. Servium ad Virgil. Georgic. 1. vers. 228.

Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis.

Pelusium, inquit, *unum est de septem ostiis Nili, ubi primum lens inventa dicitur, vel ubi optima nascitur: unde κατ' ἐξοχὴν locutus est*. Hæc eo pluribus exsecutus sum, quod vetus illa Grammaticorum, Rhetorumque *Technologia* jam negligitur a plurimis, a paucissimis ita legitur, ut intelligatur. CAPP.

167. *Poetis quoque modo.*] *Utroque modo*; MSS. Alm Voss. sec. Locat. Ald. Steph. Roign. Basil. marg. Vascos. Rollin. *utrocumque modo*; Obrecht.

168. *Per epitheton.*] Poëtæ solent *antonomasiam* facere solo *epitheto*, cum *patronymicis* utuntur, detracto substantivo: alioquis si substantivum addatur, jam non *antonomasia* erit, sed *epitheton*. TURNEB.

169. *Detracto eo, cui apponitur, valet pro epitheto.*] Sit in τῷ *Telamonius Ajax*, τὸ *Telamonius* est simplex *epitheton*: sed si τὸ *Telamonius* per se solum ponatur, erit *antonomasia* per *epitheton*; quia, detracto eo nomine proprio [τῷ *Ajax*] cui apponitur, valet pro nomine. Eodem sensu dicet paulo post: *Necesse est enim semper, ut id quod est appositum, si a proprio diviseris, per se significet, & faciat* antonomasiam. *Cui apponitur.*] Verbum hoc *technicum* est & proprium *epithetis*, quæ dicuntur ἐπίθετα, *appositis* propriis nominibus. Hinc paulo infra τὸ *epitheton* vocat *appositum*, & verbum τὸ *appono* usurpat pro τῷ tenere locum *epitheti*. CAPPER.

170. *Tydides, Pelides.*] Sunt in exemplum τὰ *Tydides* & *Pelides*, quæ, detractis iis, quibus apponebantur, nempe τοῖς *Diomedes* & *Achilles*, pro his ipsis nominibus propriis valent. Idem, quod Fabius, docet etiam Sosipater Charisius in veterib. Grammat. edition. Putsch. pag 244. ubi sic habet: *hujus tropi* [Antonomasiæ] *species est* epitheton. Vide ibid. Diomedem pag 435. & Donatum pag. 1776. CAPPER.

171. *Et ex his.*] *Ex his, quæ in quoque*; Obrecht.

172. *Divûm.*] Virgil. lib. 1. Æneid 65.

173. *Thalamo.*] Idem lib. IV. Æneid. 495.

174. *Impium pro parricida.*] *Impius & parrida*; MSS Alm. Voss. secund. Locat. marg. Basil. *impium & parricidam*; Ald.

175. *Posuisse non dubitent.*] *Posuissent dicere*; Obrecht *posuerunt*; Vallæ lib. Voss. sec. *posuisse non dubitem*, volebat Francius.

176. *Non multa peccas.*] Exemplum est ex Oratione pro Muræna cap 29. Regius in *fortissimo viro*, *Murænam* intelligit; in *seniore magistro*, *Ciceronem*. Sed ego arbitror hæc verba Ciceronem esse mutuatum ab aliquo vetusto auctore, qui hodie ignoretur. Ita *antonomasia* intelligitur, sed quas personas significet, ignoratur. TURNEBUS. Idem censuit Camerarius, qui de Phœnice, sive Chirone, (de quo Manutius capit) & Achille agi putat. BURMAN. Chironem & Achillem hic a Cicerone significari putavit etiam Vossius Institut. Orator. lib. IV. cap. 2. §. 3. CAPPER.

177. *Ille fortissimo.*] *Illi* Philander.

178. *Et si peccas, te regere possum.*] Hæc desunt in MSS. Alm Voss. sec Locat. Ald. *sed si peccas*; Basil. & ita Philand. & apud Ciceronem.

179. *Nominis positum.*] *Nomen positum*; MSS. Bodl. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Steph. Basil. Colin. Vidov. Gryph. Obrecht.

180. Ὀνοματοποιΐα.] *Onomatopœiam* Cornificius appellat *nominationem*, quam ponit partim in imitatione, partim in significatione. Ejus nomine non solum complectitur Fabius voces affectibus rerum aptatas, verum etiam derivationes, quæ fiunt per inflexionem. TURNEB. Vide nostrum lib. VIII. cap. 3. & nominum fictiones apud Spartian. in Geta cap. 5. ALMEL.

181 *nominis*,

[181] *nominis*, Græcis inter maximas habita virtutes, nobis vix permittitur. [182] Et sunt plurima ita posita ab iis, qui sermonem [183] primi fecerunt, aptantes affectibus vocem. Nam *mugitus*, & *sibilus*, & *murmur* inde venerunt. Deinde, tanquam [184] consummata sint omnia, nihil generare audemus ipsi, cum multa quotidie ab antiquis ficta moriantur. Vix illa, quæ [185] πεποιημένα vocant, quæ ex vocibus [186] in usum receptis quocumque modo declinantur, nobis permittimus; qualia sunt [187] *Sullaturit*, & *proscripturit*: [188] atque *laureati postes*, pro illo, *lauro coronati*, ex eadem fictione sunt. Sed hoc feliciter [189] evaluit: at contra *vio* pro *eo*, infelicius. In Græcis *obelisco lychnio*, *&c.* [190] Dure etiam jungere vetamur, qui toleranter videre [191] *septentriones* videmur. Eo magis necessaria κατάχρησις (quam recte dicimus *abusionem*) [192] quæ non habentibus nomen suum, * accommodat quod in proximo est: sic,

—— Equum divina Palladis arte
Ædificant:

& apud Tragicos, *Et jam leo pariet*: [193] at pater est. [194] Mille sunt hæc; & [195] *Acetabula*,

181. *Nominis Græci.*] *Græcis*, loco *Græci*, legendum esse, nemo non videt. REGIUS.

182. *Et sunt plurima.*] *Ut sunt*; Obrecht. mallem *at sunt*.

183. *Primi fecerunt.*] *Primo*; Voss. sec. Obrecht.

184. *Consummata.*] *Consumpta sint omnia*; V. C. Alm. *consumpta*; Voss. sec.

185. Πεποιημένα.] Πεποιημένα; MSS. Alm. Voss. sec. edit. Campan. Ald. marg. Steph. & Gryph.

186. *In usum receptis.*] *In usu*; Obrecht.

187. *Sullaturit.*] Verba hujus terminationis cupiditatem significant; est enim *Sullaturire*, Syllam, qui Sulla Latine dicitur, desiderare; ut *proscripturire*, proscriptionem cupere. Hæc autem verba declinavit Cicero in Epistola ad Atticum lib. IX. 10. a Sulla & proscriptione. *Sullaturit animus ejus & proscripturit.* REGIUS.

188. *Atque laureati.*] *Atqui* legendum esse contenderim, etiamsi in exemplaribus *atque* copula habeatur. REGIUS.

189. *Evaluit ad omnia & vio eo ferimus in Græcis obidis.*] Hic locus ita est a literarum Græcarum imperitis corruptus atque confusus, ut nullus omnino sensus elici possit. Existimo autem Fabium id exemplis Græcis comprobasse, quod jam sæpius dixit, Græcos nobis in fingendis nominibus multo esse feliciores. Quonam autem modo corrigi possit, mihi sane non liquet. REGIUS. Hæc verba, usque *ad eo magis*, usque adeo sunt depravata a scribis literarum Græcarum imperitis, ut Fabio egeant interprete. Arbitror tamen initium esse versus alicujus, verbis audacioribus scriptum. Itaque constabit sensus, sive dicas ineptam fuisse nominum compositionem nimisque licentiosam, sive etiam dicas jucundam esse conjunctionem ex libertate linguæ Græcæ. Quid autem *coludumo* significet, plane ignoratur: nisi forte deducatur a verbo κωλύω, id est, *prohibeo*, & dictione Ionica δῦμος, pro δόμος, id est, *domus*. Videtur tamen esse depravata dictio. TURNEB. *Sed hoc feliciter evaluit ad omnia fermi & vio eo in Græcis obidius ocoludisn ico bono eo dure etiam jungere vetamur, qui tollentem videre f. v.* V. C. Alm. *evaluit ad omnia, & vio eo ferimus in Græcis obidis ocoludituimo bono eo dure atque jungere, qui tollente & videre septemtriones, videmur*; Locat. *feliciter evaluit adomia & vin eo ferimus in Græcis obidis ocoluditunio eo dure etiam jungear, quo tollentem & videre, septentriones videmur*; Voss. sec. *evaluit adomia & vio eo ferimus eo Græcis obidis ocoludituimo bono eo dure atque jungere, qui tollentem & v. f. videmur*; Ald. *sed hoc feliciter: evanuit e contra* vio *in eo: ferimus in Græcis* obeliscos, *iaelboreo, dure: & tamen jungere Maronem solleriter & dividere* septentriones *videmus*; Obrecht. *sed hoc feliciter evaluit: at contra vio pro eo infelicius, in Græcis obelisco coladumo, &c. dure etiam jungere vetamur, quo toleranter videre septentriones videmur*; Stephan. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Leid. Gibson. Turneb. lib. XXI. Adv. cap. 11. *in Græcis obeliscolychnio*: quod verbum apud Aristotel. de Part. animal. lib. IV. cap. 6. exstat: sed tamen sibi non satisfacit, nec unius vocis exemplo contentum fuisse Fabium credit, ut fortasse vox etiam aliqua desideretur. Obrechtus audaci nimis medicina sanare tentat. Neque ubi Virgilius jungat *septemtrionem* scio: sed per *tmesin* dividit III. Georg. 381. (quo versu & infra Fabius utitur) ubi quidem etiam *Hyperboreo* occurrit, sed nullum tamen aptum adhuc ex Obrechti emendatione sensum efficere licet: nisi ille *jungere* referat ad *iaelboreo*, dividere ad *septem triones*. Mihi certum est hic ex Ovidio aliquid productum esse ab Fabio; nam in illa voce *obidis*, ut est in Voss. & quam MSS. Alm. exhibet *obidim*, clare latet ille Poeta. In reliquis nihil expedio. BURMAN. Multas lectiones depravatissimas codd. Almelov. Voss. secund. & edition. Locatel. Ald. in hoc notarum loco præter morem nostrum reliquimus, ut, si quis orbi literario Hercules tandem aliquando exoriatur, aut hæc lectionum monstra domare, conterere, &c. aut hoc lutulentum Augiæ stabulum, immisso luculentissimæ eruditionis fluvio, possit expurgare. Interim una unius Turnebi (ex Adversar. lib. XXI. cap. 11.) conjectura tantopere nobis arrisit, ut eam ipso in textu ponere non piguerit. Cæterum vel ex hoc notarum loco satis patet, illorum in Fabii Oratoriam Institutionem commentariorum, qui Turnebi nomen præ se ferunt, scriptorem longe alium esse a vero Turnebo, qui tam utiles *Adversariorum* libros conscripsit. CAPPER.

190. *Dure....jungere vetamur.*] Alludit, opinor, Fabius ad illud quod antea scripsit l. I. c. 5. *Ex præpositione & duobus vocabulis dure videtur struxisse Pacuvius*, Nerei repandi rostrum, incurvi cervicum pecus: *junguntur autem aut ex duobus.* CAPP.

191. *Septentriones.*] *Teriones* lingua antiqua dicuntur boves, a terendo. Hinc septem stellæ, quæ sunt in plaustro, quia videntur esse boves, *septentriones* appellantur: quæ compositio dura est, sed tamen invaluit. Quare inde colligit nos non debere in compositione tam superstitiosos esse. TURNEB.

192. *Quæ non habentibus nomen suum, accommodat, &c.*] Plerisque in editionibus, ut in Stephan. Lugduno-Batav. Rollin. perperam sic interpunctum erat: *Quæ non habentibus nomen suum accommodat.* Vascosanæam interpunctionem eo lubentius secuti sumus, quod ex ea sensus optimus eliciatur hoc modo: *non habentibus nomen suum*, id est, sibi proprium, seu quod sibi proprie conveniat, *accommodat* aliud, *quod in proximo est.* Atque hæc quidem explicatio satis firmatur ex consequentibus, ubi sic habet Fabius: *Poeta soleo abusive etiam in his rebus, quibus nomina sua sunt, vicinis potius uti.* CAPPER.

193. *Leo pariet.*] Suspicari oportet sumptum esse exemplum a vetusto quodam Tragico, cujus tempore in usu non erat *Leæna*. Igitur ille *leonem* pro *leæna* dixit *abusive*: quocirca alter subjecit *leonem* marem esse, non feminam. TURNEB. *Et pater est*; Leid. & Gibson. *Catachresis* vero non est in voce *leo*; sed in *pariet*, quod verbum proprie de matre dicitur, cum generet pater. Non ergo hic *leo*, pro *leæna* (de qua supra vide ad lib. I. cap. 6.) sed *pariet* pro *generabit* ponitur. Et ita non apud Hebræos & Græcos modo, sed & Latinos fieri solere, docuit Drusius Quæst. Hebraic. lib. III. cap. 31. legendum ergo, *& jam leo pariet*; (quæ sunt verba Tragici:) *at pater est*: quæ Quinctiliani sunt objicientis. BURMAN. Sic apud Ciceronem II. Tusculan. *Una vocem Ornes partu edita* (Dejanira) & apud Homerum Iliad. B 741. Z. 434.

—— ὅν ῥ' ἀθάνατος τέκετο Ζεύς.

Quem mortis expers peperit Juppiter.

Quæ quidem verus Turnebus attulit lib. II. Adversar. cap. 8. ut Tullianum & Fabianum locum explicaret. Unde probari etiam possit ab eo scripta non fuisse, quæ sub ejus nomine circumferuntur in Quinctilianum commentaria, in quibus eadem hæc verba longe aliter exponuntur. Cæterum ad pleniorem Quinctilianæi loci explicationem hæc adde Nonii Marcelli: *Parere etiam viros dici posse, Cæcilius auctor est*: Chalcidiat hic vicinus se eas peperisse vobis. *Dictum id prudenter & natum ab Homero. Iliad. Z.*

Ἀντὶ Γλαῦκος ἐτίκτεν ἀμύμονα Βελλεροφόντην.

Glaucus vero peperit inculpatum Bellerophontem.

ubi *chalcissare* videtur dixisse pro *hariolari*, & ad Chalcantem illum vatem allusisse. CAPPER.

194. *Mille sunt hæc & Acet.*] *Sunt mille sicut hæc: Acet*; edit. Obrecht.

195. *Acetabula.*] Ab acceptando dicuntur, proprie au-

quidquid habet; & [196] *pyxides*, cujuscumque materiæ sunt; & [197] *parricida*, matris quoque aut fratris interfector. [198] Discernendumque est hoc totum a *translatione* genus; quod *abusio* est, ubi nomen defuit; *translatio*, ubi aliud fuit. Nam poëtæ solent *abusive* etiam in his rebus, quibus nomina sua sunt, vicinis potius uti: quod rarum [199] in prosa est. [200] Illa quoque quidam *καταχρήσεως* esse volunt, [201] cum pro temeritate *virtus*, aut pro luxuria *liberalitas* dicitur. A quibus hæc quidem dissonantia sunt; quod in his non verbum pro verbo ponitur, sed res pro re. Neque enim putat quisquam luxuriam & liberalitatem idem significare: verum id, quod fit, alius luxuriam esse dicit, alius liberalitatem: quamvis neutri dubium sit, hæc esse diversa. Superest ex his, quæ aliter significant, [202] *μετάληψις*, id est *transsumptio*, quæ ex alio in aliud velut viam præstat: [203] *tropus* & rarissimus, & maxime improprius, Græcis tamen

tem cancrir adscribuntur: sed quidquid aliquid tenet, hoc nomine appellari potest. REGIUS. *Acetabulum* proprie vasculum est, in quo ponitur acetum, Græci *oxybaphon* vocant: per *abusionem* tamen significat quodcumque vasculum, & quamcumque cavitatem, quæ aliquid continet. Hinc *acetabula* dicuntur in polypo, & in utero seminarum cotyledones. TURNEB. *Acceptabula*; Vallæ lib. Ald. Basil. Obrech. rectius Turnebus legit & explicat: nisi quod mallem: *mille sunt hæc, in Acetabula, quidquid habens.* Gallæo etiam *habent* placebat.

196. *Pyssides.*] *Pyxides* scribendum a *pyxo*, quam Latini *buxum* appellamus: sunt autem *pyxides*, vascula ex pyxo confecta: sed ex alia quoque materia conficiuntur. REGIUS. Nam dicuntur proprie a *buxo*, Græci appellant *πύξος*: sed *translatio* fit etiam per similitudinem, ubi non sunt nomina. TURNEB. Ita *pyxis aurea*, Petron. cap. XXIX. ubi vide interpretes. Et *buxides* etiam in antiquis codicibus se reperisse testatur Cujacius ad Pauli sentent. lib. III. tit. 6.

197. *Parricida.*] *Patricida*; Voss. sec.

198. *Discernendumque hoc totum translationis genus, quod abusio nomen defuit; translatio ubi aliud defuit.*] Sic quidem legitur hic locus, sed non sine flagitiis, quantum ego sentio; neque enim, quam signet Fabius differentiam inter *abusionem* & *translationem*, percipere ex his verbis possumus, nisi corrigantur: loco autem *translationis*, *a translatione* mihi legendum videtur, ac *de* præpositio, ex ultimo verbo expungenda hoc modo: *Discernendumque hoc totum a translatione genus, quod abusio est, ubi nomen defuit; translatio ubi aliud fuit.* REGIUS. *Discernendumque t. h. t. translationis genus, q. a. o. ubi nomen desinit, t. n. a. desinit*; Locat. *discernendumque est totum a translatione istud genus, q. a. o. ubi nomen nullum fuit, translatio ubi aliud fuit*; Obrecht. Franciscus vero Luisinus parerg. lib. II. cap. 2. vulgatam lectionem, *discernendumque hoc totum translationis genus* defendit, quia *abusio translationi* subjicitur: quem vide. BURMAN. Raphaelis Regii emendationem & lectionem secuti sunt Vascos. Stephan. Lugduno-Batav. Editor. Rollin. & Burman. quibus lubens accessi. CAPPER.

199. *In prosa.*] *Prorsa*; V. C. Alm. ita etiam paulo ante, & alibi.

200. *Illa quoque.*] Antea Fabius (lib. III. cap. 7.) appellavit hanc figuram *nominum derivationem*, quæ *catachresis* non est; est enim *catachresis* in verbo, hæc autem in re. TURNEB. *Illas quoque*, Francius corrigebat.

201. *Cum pro temeritate virtus.*] Hoc est, fortitudo, ἡ ἀνδρεία. Nam τὸ *virtus* proprie fortitudinem, viro propriam significat. Et sane τὸ *virtus* a viro derivatur, ut ἀνδρεία Græcis ab ἀνήρ, ἀνδρός. Virtutis nomen eodem sensu adhibuit Plinius Histor. Natur. lib. VII. num. 31. de Thucydide Historico & Atheniensis exercitus imperatore: *Eloquentiam (inquit) mirati, cujus virtutem damnaverant*; hoc est, fortitudinem in bello; ut recte interpretatur eruditissimus Harduinus. CAPPER.

202. *Metalepsis, i. e. a quæ ex alio tropo in aliud, &c.*] Hic locus manifeste quidem cognuscitur esse depravatus: sed quo modo sit corrigendus, non ita apparet. Est autem *metalepsis* per *translationem* dictionum, proprietatis dilatio, vel dictio gradatim a nomine ad propriam significationem descendens; ut Virgilius, *speluncis abdidit atris*: ex atris enim nigræ intelliguntur, ex *nigris* tenebras habentes, ac per hoc in præceps profundæ. REGIUS. *Ex alio tropo in aliud v. e. p.* Voss. sec. Locat. & Vallæ lib. Cæterum in Raphaelis Regii nota, pro τὸ *translationem*, legendum est *transsumptionem*; & pro *nive a nomine* legere oportet *homonymiæ*, ut satis patebit ex Diomedis Grammatici loco mox afferendo, quem respiciebat Regius. CAPPER.

203. *Tropus rarissimus & maxime improprius.*] *Præstat* · & *rarissimus & maxime improprius*; Locat. *tropus & rarissimum etiam improprii usus*; Ald. Quando quidem paulo difficilior intellectu videtur hic *tropus*, operæ pretium est, quæ de eo scripserunt Philologi veteres, huc transcribere. Sosipater Charisius in veterib. Grammatic. pag. 144. sic habet: Metalepsis *est dictio per gradus homonymiæ ad propriam significationem descendens*; ut, *speluncis abdidit atris*, [Virgil. Æneid. I. vers. 64.] *ab atris enim nigra intelliguntur, ut ex nigris tenebras habentes, & ex hoc in præceps profunda.* Diomedes ibid. pag. 451. Metalepsis *est per transsumptionem dictionum proprietatis dilatio, vel dictio gradatim homonymiæ ad propriam significationem descendens*: ut, *speluncis abdidit atris*, &c. Donatus ibid. pag. 1775 Metalepsis *est dictio gradatim pergens ad id quod ostendit*; ut:

Sed Pater omnipotens speluncis abdidit atris.

[I. Æneid. 64.]

Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

[Eclog. I. vers. 70.

Servius ad hunc eumdem versum: *Gradatim*, inquit, *dictum ex tropo Metalepsi, ut per aristas messes, per messes æstates, per æstates annos numeret.* Eustathius Thessalonicens. ad versum 189. Iliad. A.

Στήθεσσιν λασίοισι διάνδιχα μερμήριξεν,

ait τὸ λάσιον significari φρόνιμον, *prudens*, idque per dictionis *Metalepsin*: quia τὸ λάσιον est πυκνόν, seu πυκνόν. Atqui τὸ πυκνὸν sæpe significatur σοφὸν, φρόνιμον: ergo & τὸ λάσιον est *prudens*. Idem ibidem docet τὸ γλήνη significari *metaleptice* puellam, παρθένον, in illo:

Ἔῤῥε κακὴ γλήνη, *pereas mala puella.*

quia ἡ γλήνη, est κόρη: atqui ἡ κόρη designat aliquando παρθένον, puellam: ergo etiam ἡ γλήνη, est *puella*. Plutarchus in opusculo de ratione audiendorum Poetarum ad illud Hesiodi in ἔργ. vers. 643.

Νῆ' ὀλίγην αἰνεῖν, μεγάλῃ δ' ἐνὶ φορτία θέσθαι,

Navem exiguam laudare, in magna autem onera ponere;

hæc annotat: Τὸ μὲν γὰρ αἰνεῖν τέτακται τὸ ἐπαινεῖν. αὐτῷ δὲ τῷ ἐπαινεῖν ἀντὶ τοῦ παραιτεῖσθαι νῦν κέχρηται, καθάπερ ἐν τῇ συνηθείᾳ καλῶς φαμὲν ἔχειν καὶ χαίρειν κελεύομεν, ὅταν μὴ δεώμεθα· ἄτα δὲ καὶ ἐπαινὴν Περσεφόνην ἔνιοί φασιν, ὡς παραιτητὴν εἰρῆσθαι; id est: *Hoc verbo* αἰνεῖν *Hesiodus* ἐπαινεῖν *laudare significat, &* τῷ laudare *loco* τοῦ deprecari, respuere, *usus est; sicut in consueta & vulgari sermone dicimus recte habere & valere jubemus, cum aliqua re non indigemus. Sic etiam Proserpinam quidam dicunt* ἐπαινὴν *fuisse appellatam, quasi deprecandam & respuendam.* Idem Plutarchus vel alius auctor libelli de Homerica Poesi: Ἕτερος τρόπος ἐστὶν ἡ ὀνομαζομένη μετάληψις κατὰ συνωνυμίαν σημαίνουσα, πρᾶγμα διάφορον, οἷον, Ἔνθεν δ' αὖ νήσοισιν ἐπιπροέηκα θοῇσι· βούλεται γὰρ σημῆναι τὰς ὀξείας ὀξύνας λεγομένας νήσους, ἐπεὶ συνώνυμόν ἐστι θοὸν τῷ ὀξύ. ὀξὺ δὲ οὐ μόνον τὸ κατὰ κίνησιν ταχὺ ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ σχῆμα συνηγμένον εἰς λεπτότητα· τοιοῦτον ἐστὶ τὸ, Ἐγὼ δ' ὄνησιν ἀνήσαμι [Odyss. I. vers. 327.] Hoc est: *Alter tropus est, qui Metalepsis vocatur, synonimia opera rem diversam significans: ut, Inde insulis appropinquavit* θοῇσι: *qua dictione significare vult insulas proprie dictas acutas; quoniam* τὸ θοὸς *est synonymum* τῷ ὀξὺ: *atque* τὸ ὀξὺ *non solum est velox habita ratione motus, sed etiam id quod secundum figuram in tenuitatem & acumen producitur: hujusquoque modi est illud:* Ego vero ἴδοιμι, id est, *vivi*. Præter hanc, quæ maxime propria est, *Metalepseos* notionem, altera est, per quam ex consequentibus intelliguntur antecedentia, & vice versa: unde ad *Metonymiam* consequentis mentio revocari posset. De illa sic scribit Donatus in Terent. Andr. Act. III. Scen. 2. dicat *pro* credas; *non enim dicimus nisi quod credimus, ab eo quod sequitur, id quod præcedit. Figura, Metalepsis, a posterioribus ad priora.* Et ibid. ad illud Scen. 3. jubeo Chremetem: *firme aliquid jubere, velle est. Jubeo ergo volo; & deest salvere....* & μεταληπτικῶς, *quia qui dicit salve, jubet.* Tertia etiam est *Metalepseos* notio apud

[204] frequentior, qui [205] *Centaurum* Chirona; & [206] νήσους θοὰς, [207] ὀξείας dicunt. Nos quis ferat, si [208] Verrem, *suem*; aut [209] Lælium, *doctum* nominemus? Est enim hæc in *Metalepsi* natura, ut inter id, quod transfertur, sit medius quidam gradus, nihil ipse significans, sed præbens transitum: quem *tropum* magis affectamus, ut habere videamur, [210] quam ut ullo in loco desideremus. [211] Nam ejus frequentissimum exemplum est, [212] *cano, canto, dico: ita cano, dico.* [213] Item est medium illud *cano*. Nec diu-

Heraclidem Ponticum libro de Homericis allegoriis, ubi ait ab Homero per Ἥφαιστον, *Vulcanum*, intelligi πῦρ, ignem, μεταληπτικῶς, *per Metalepsin*: sed ibi *Metalepsis* latiori sensu pro *Metonymia* caussæ inventricis usurpatur. Quartum quoque *Metalepseos* genus esse videtur in exemplis quibusdam a Fabio mox afferendis; nam ubi ὁ Chiron per *Metalepsin* dicitur *centaurus*, ὁ Verres autem *sus*, & ὁ Lælius *doctus*, species est *synecdoches*, qua commune pro proprio usurpatur: qua ratione *Orator* Demosthenem, vel Ciceronem; Poëta Homerum, vel Virgilium significat. Quintum *Metalepseos* genus indicat Dionysius Halicarnass. tom. 2. pag. 151. edit. Wechel. ubi *Metalepsin* Poëticam vocat, quando συγγένειαν & ἑταιρίαν dicimus, pro τοὺς συγγενεῖς & ἑταίρους: tunc autem *abstractum* pro *concreto* sumi ætatis nostræ Logici dicerent. Sextam hujus vocis exhibet significationem Origenes, ubi μεταληπτικὸν ἔχειν ait pro τῷ allegorico mysticoque sensu esse interpretandum. Locus est in libello de Oratione pag. 69. med. edit. Oxon. 1686. Τὰς, inquit, λέξεις τὰς νομιζομένας τοῖς ἁπλουστέροις ἐν τόπῳ φάσκειν εἶναι θεὸν, μεταληπτικῶς ἀκουστέον πρὸς μεγαλοφυεστέρας καὶ πνευματικὰς ἐννοίας περὶ θεοῦ; id est: *Locutiones illæ, quæ simplicioribus videntur affirmare de Deo, quod in loco sit, per quamdam* Metalepsin *intelligenda sunt eo sensu, qui sublimibus ac spiritalibus de Deo notionibus congruat.* Septimam significationem, qua ἡ μετάληψις quemdam quæstionis oratoriæ *statum*, qui vulgo *translativus* apud Rhetoras appellatur, hic omittemus; quia *Metalepsin* illam sæpius & maxime ad lib. III. cap. 6. explicuimus. Nec in octava significatione declaranda immorabimur, secundum quam ἡ Μετάληψις, est sacra communio & Eucharistici mysterii participatio. Vide Suiceri Thesaur. Ecclesiastic. & Cangii Glossar. Græc. Hæc autem paulo fusius annotare placuit, eo quod ad Fabii cæterorumque scriptorum, qui de *Metalepsi* egerunt, sententiam illustrandam aliquid afferre posse utilitatis videbantur. CAPPER.

204. *Frequentior, qui scient aurum, qui baronem hoc cona insula νῆσος &c.*] Ne hic quidem locus literarum Græcarum imperitia incorruptus potuit conservari. Qui ita est corruptus, ut verba ipsa jam neque Græca neque Latina videantur. Fortassis autem sic emendaretur, si pro illis, *scient aurum*, legeremus *Centaurum*; & pro illis, qui *baronem cona*, scriberemus *Chirona*. hoc modo: *qui centaurum Chirona*: loco vero illius *insula*, & copula videtur reponenda, quæ copulet alterum exemplum, quod sic potest explicari; θοὰς namque νήσους, id est, veloces insulas Homerus appellat, quia θοὸν & acutum & velox significat. Insulas autem ὀξείας nomine a figura appellatas, per *Metalepsin* θοὰς vocavit, in illo versu (Odyss. O. 298.)

Ἔνθεν δ' αὖ νήσοισιν ἐπιπροέηκε θοῇσιν.

hoc est: *Inde ad insulas pervenit acutas.* REGIUS. Hic locus depravatus erat, sed ita ex conjectura repositus est a Raphaele: quam bene, videris. *Metalepsis* erit, si Chiron *Centaurus* appelletur, propterea quod sic peritus equestris disciplinæ. TURNEB. Synonyma sunt quidem θοὸς & ὀξὺς; sed ὀξὺ dicitur, quod non solum mobilitate quadam velox est, sed etiam in speciem & longitudinem & tenuitatem productum. SICHARD. Illustravit & illas νήσους ὀξείας Victorius lib. VII. Var. Lect. cap. 3. quænam autem sit *Metalepsis*, si *Centaurum* Chirona dicant, non video. Nullus vero dubito, quin in illa voce *hoc cona* latcat alia appellatio, quæ constituat *Metalepsin*. Quærant acutiores. BURMAN.

205. *Centaurum Chirona.*] Respicit Quinctilianus ad multa Pindari loca, in quibus ὁ Chiron nomine Centauri designatur: sic Pythionic. Od. 3. Chironem vocat Μάγνητα Κένταυρον, immo & φῆρα. Pythionic. Od. 6. nominat Κενταύρου κόρας, *Centauri*, hoc est, Chironis *filias*. Pythionic. Od. 9. Chironem appellat Κένταυρος ζαμενής; & Nemeonic. Od. 3. Κρονίδας Κένταυρος. Verum, ut dicam quod sentio, hoc quidem in exemplo non videtur esse *Metalepsis* proprie dicta, sed potius quoddam *synecdoches* genus, quo commune pro proprio usurpatur, ut *Orator* pro Demosthene vel Tullio: quod de duobus etiam sequentibus exemplis e Verre ac Lælio potius dictum velim. CAPPER.

206. *Νήσους θοὰς, ὀξείας.*] Hic veram & proprie dictam agnosco *Metalepsin*; nam facile deprehenditur medius ille gradus, qui ex alio in aliud viam præstat & transitum præbet. Et sane τῷ θοὰς intelligitur τὸ ταχείας: atqui τῷ ταχείας intelligi potest τὸ ὀξείας: ergo τῷ θοὰς intelligere possumus τὸ ὀξείας: adeo ut τὸ ταχείας medium sit inter τὸ θοὰς & τὸ ὀξείας vocabulum. Superest, ut ostendam τῷ ταχείας significari τὸ ὀξείας, & vice versa. Hoc autem effecero, si quanta sit inter τὸ ταχὺ & τὸ ὀξὺ affinitas & cognatio, pluribus exemplis demonstrarim. 1.° qui manu celer & promptus est, dicitur promiscue ὀξύχειρ, & ταχύχειρ; qui velociter scribit, ταχυγράφος, ὀξυγράφος; qui ad iram subito provocatur, ὀξύθυμος, ὀξυχολος, & ταχύθυμος; qui celeriter movetur, ὀξυκίνητος, & ταχυκίνητος. Ὀξυτόκιον est quod partum accelerat; ταχυτόκους autem, quæ celeriter pariunt; ὀξυβελὴς est ὁ ταχέως βάλλων; ὀξυλαβεῖν est τὸ ταχέως λαβεῖν; ὀξυθυμεῖν & ὀξυθυμιᾶσθαι est τὸ ταχέως θυμοῦσθαι. 2.° ὀξυλαβὴς αἰετὸς apud Aristot. lib. IX Histor. Animal. cap. 34. est aquila velociter & avide captans; αἱ ὀξύρροποι τῆς τύχης μεταβολαὶ, apud Alexande. Aphrodisieus. lib. II. problem. sunt celerrimæ mutationes fortunæ; ὀξύτης inter alia significat discendi facilitatem & celeritatem, τὴν τῆς διανοίας ταχυτῆτα, τὴν ἀγχίνοιαν. Aristot. lib. II. Rhetoric. docet τὰς τῶν νέων ἐπιθυμίας, cupiditates, esse ταχείας, quia ipsorum αἱ βουλήσεις, voluntates, sunt ὀξεῖαι. 3.° apud Hesychium τὸ ὀξὺ exponitur per τὸ ταχὺ, ὀξέως per ταχέως, ὀξεῖ per ταχεῖ; & contra apud Suidam diserte legitur: ταχινόν, ὀξύ, ὁ ταχύς: unde patet aliquando synonyma esse τὸ ταχινόν, τὸ ταχὺ, & τὸ ὀξύ. Cæterum Homerus non solus τὸ θοὸς, pro τὸ ὀξὺ adhibuit; nam apud Apollon. Rhod. lib. II. Argonautic. leguntur θοοὶ γόμφοι, id est ὀξεῖς ἧλοι acuti clavi. CAPPER.

207. Ὀξείας.] Quia figura acuta aptior est ad velocitatem; magis enim fodere potest aerem. TURNEB.

208. *Verrem, suem*] Ut sæpe Cicero, alludendo ad ejus nomen, fecit. Vide sup. lib. VI. cap. 3.

209. *Lælium doctum.*] Nullam *Metalepsin* in hoc exemplo facile quis agnoscat; neque enim puto *Etymologiam* nominis *Lælii*, a doctrina esse deducendam; nam a λεῖος *levis*, *glaber*, quidam, nescio an recte, derivant: sed forte *Metalepsis* in eo sita, quod Lælius cognomine *sapiens* dictus sit, sive σοφὸς, & hæc vox sæpe pro *docto* Græcis ponatur, ut ipse Phædrus lib. IV. fab. 6 *Foctus periculo tum gubernator sophus*; ubi vide notas. Ineptus ergo esset, qui, quia Græci σοφὸς pro docto ponunt, Lælium sapientem vocaret *doctum* Quod si eis non placet, is meliorem rationem excogitet. BURMAN. De hoc Fabii exemplo, & de præcedenti vide quæ notavimus ad illa verba: *tropus rarissimus*, &c. & ad illa: *Centaurum Chirona*. CAPPER.

210. *Quem ullo.*] *Quem* expungamus, &, loco ejus, ita exigente & sensu & Latinitate, *quam ut* reponamus. REGIUS. *Quam ullo in loco*; MSS. Alm. Voss. sec. Ald. *quem ullo*; Locat. *desideramus*; etiam V. C. Alm.

211. *Nam ejus.*] *Nam id ejus*; Voss. sec. Obrecht.

212 *Cano, canto, dico.*] Hujus loci, si integer atque emendatus sit, hunc sensum facit Camerar. in Problemat. de *Etymologiis* Decur. V. § 8. pag. 161. tom. IV. Thesaur. Critic. *Cano* est *canto*, *canto* autem ponitur pro *dico*: ita *cano* est *dico*. BURMAN. τὸ *canto* pro τῷ *dico* interdum usurpari patet vel ex illo Terentii: *Quæ horum mores cantabas mihi*, hoc est, sæpius dicebas, inculcabas: sed Camerarii verba non optima fide Burmannus retulerat. Sic habet doctus in primis ille Philologus loco citato: *Hoc nimirum ille* [Quinctilianus] *ait*, *canere esse pronunciare dicere*; cano *enim est* canto:

Namque canebat uti, &c. Virgil. Eclog. VI. vers. 31.

Est & dico:

Ipsa canas oro, &c. Æneid. VI. vers. 76.

Petit enim ut Sibylla pronunciet responsa, & non mandet literis perscripta foliis. Ita cano *est* dico. CAPPER.

213. *Item est medium illud cano*] Sic enim institui posset altera hæc *Metalepsis*. *Cano, dico: ita canto, dico.* Cæterum in Obrechtina editione legitur, *interest medium illud canto.* Utrobique autem vera est & proprie dicta *Metalepsis*, ut

tius in eo morandum; [214] nihil enim usus admodum video, nisi (ut dixi) [215] in mediis. [216] Cætera jam non significandi gratia, [217] sed ad ornandam modo, non augendam orationem assumuntur. Ornat enim ἐπίθετον, quod recte [218] diximus [219] *Appositum*: a nonnulis *sequens* dicitur. Eo poëtæ & frequentius & liberius utuntur; [220] namque illis satis est [221] convenire verbo, cui apponitur; [222] & ita *dentes albi*, & [223] *humida vina* in his [224] non reprehenduntur. Apud oratorem, [225] nisi aliquid efficitur, redundat. Tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus est; qualia sunt, *O scelus abominandum, ô deformem libidinem.* Exornatur autem res tota maxime *translationibus*, [226] *Cupiditas effrenata*, &, [227] *Insanæ substructiones.* [228] Et solet fieri aliis adjunctis *Epitheton* [229] *tropis*; ut apud Virgilium, [230] *Turpis egestas*, &, *Tristis senectus.* Verumtamen [231] talis est ratio hujusce virtutis, ut sine *Appositis* nuda sit & velut incompta oratio. [232] Ne oneretur tamen multis. [233] Nam fit longa & impedita, ut [234] in quæstionibus eam judices similem agmini totidem [235] lixas habenti, [236] quot milites quoque, in quo & numerus est duplex, nec duplum virium: quanquam non singula modo, sed etiam plura verba [237] apponi solent; ut:

[238] *Conjugio* [239] *Anchisa Veneris dignate superbo.*

Sed hoc quoque modo duo verba, [240] uni *Apposita*, ne versum quidem decuerint. Sunt autem, quibus non videatur hic omnino *tropus*, [241] quia nihil vertat. [242] Neces-

constat ex iis, quæ hoc de *tropo* hactenus disseruimus. CAPPER.

214. *Nisi usus admodum video, nihil ut dixi in comœdiis.*] Depravatus quidem est hic locus, sed facile emendatur, si *nisi* ac *nihil* sibi invicem cedant locis, ac *etiam* particula adscribatur, & *mediis*, *co* syllaba expuncta, legatur; neque enim usquam dixit Fabius hujus *tropi* usum esse in comœdiis. Ut igitur cum exemplo superius posito conveniat, *mediis* mihi videtur legendum hoc modo: *Nihil enim usus admodum video, nisi, ut dixi, in mediis.* REGIUS. *Nisi ut in mediis;* Ald.

215. *In mediis.*] Supple, vocabulis, quæ, ut Fabius mox dicebat, ex alio in aliud viam præstant, transitum præbent. CAPPER.

216. *Cætera jam non.*] *Epitheta* commode usurpata non solum ornant orationem, sed eam interim augent: non tamen passim debet esse eorum usus. Itaque Aristoteles frigida Alcidamantis *epitheta* reprehendit, quod illis uteretur, non ut condimentis, sed ut cibis. TURNEBUS.

217. *Sed ad ornandam, non augendam.*] *Modo* mihi adscribendum videtur, quanquam in exemplaribus non legatur, hoc modo: *sed ad ornandum modo, non augendum orationem.* REGIUS. *Modo* non habent MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *ornandum & augendum*; etiam Obrecht.

218. *Diximus.*] *Dicimus*; V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Colin. Gryph. Basil. Vidov. Obrecht. *quod ratione dicimus*; Voss. sec.

219. *Appositum.*] Nam τὸ ἐπιτίθεσθαι significat apponi. Cicero in *Partitionib. orator.* vocat *adjuncta*, & *addita ad nomen.* CAPPER.

220. *Namque illis satis est.*] S. litera adscripta legatur *illis*, ut ad Poetas referatur. REGIUS. *Illi*; Locat.

221. *Convenire verbo.*] *Convenire id verbo*; V. C. Alm.

222. *Et ita dentes.*] *Et itaque*; Locat. Ald. Vidov. Basil. *itaque &c.* Steph. Obrecht. *itaque dentes*; Voss. sec. *Dentes albi.*] Vide supr. cap. 3. hujus libri. *Dentibus albis deridere* dixit & Plautus in Epidico Act. III. scen. 3.

223. *Humida vina.*] Virg. III. Georg. 364. ubi vide Pierium.

224. *Non reprehenduntur.*] *Non reprehendimus*; Ven. Locat. Basil. *reprehendemus*; Voss. sec. Andr. Ald. Obrecht. Idem sentire videtur Aristoteles 3. Rhetoric. cap 3. Ἐν μὲν γὰρ ποιήσει πρέπει γάλα λευκὸν εἰπεῖν, ἐν δὲ λόγῳ τὰ μὲν ἀπρεπέστερα; id est: *Nam in Poesi quidem* candidum lac *dicere decet; in oratione autem prosaica sunt hæc indecentiora.* CAPPER.

225. *Nisi aliquid efficitur.*] *Efficit*, malebat Francius.

226. *Cupiditas effrenata.*] Cicer. I. Catil. 10. & alibi.

227. *Insanæ substructiones.*] Cicer. pro Milon. cap. 20. & *insanas substructionum moles*; idem cap. 31.

228. *Et solet fieri.*] *Epitheton* solum, si per se consideres, vix *tropus* esse videbitur, quia nullam habet mutationem; sed aliis *tropis* adjunctis, *tropus* efficitur. Itaque nonnunquam habet *metaphoram*, interdum *metonymiam*, nonnunquam *antonomasiam.* TURNEB. Sic in *vie turpis egestas* & *tristis senectus* duæ sunt *metonymiæ.* Nam egestas ideo turpis dicitur, quod turpes faciat vel cogat ad turpia; & senectus tristis, quia tristitiam parit: quæ *metonymia* est causæ vel effectus. CAPPER.

229. *Tropus.*] *Tropis*; MSS. Colb. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Vascos. Steph. Lugdun. Batav. Rollin. & fere omnes: sed Obrecht. *tropus.*

230. *Turpis egestas.*] Virg. VI. Æneid. 275. & 276.

231. *Talis est oratio.*] *O* vocali crasa, *ratio* ut legatur, ab ipsa sensus exposcitur integritate. REGIUS.

232. *Ne oneretur.*] *Oneretur* non habet V. C. Alm.

233. *Nam longa & impedita, &c.*] Hic quidem locus ita est in quibusdam exemplaribus depravatus, ut sensus nequaquam percipi possit; sic enim legitur: *Ne tamen multis sint leta etiam impedita, ut in quæstionibus eam jungas similem agmini totidem lixas habenti, quia similiter quoque & numerus est duplex, nec duplum virium.* Sed mihi satis est exemplar semel susceptum pro viribus emendare, in quo quidem hic locus mendo vacare videtur. REGIUS. In Voss. sec. etiam erat: *ne tamen multis leta & impedita, ut in quæstione eam judices.* &c. & puto certe illud verbum *oneretur* insertum a librario: legerem vero, *ne tamen multis sit lenta & impedita*: ut sit manifesta comparatio cum agmine, quod præ multitudine lixarum & impedimentorum lente progreditur. BURMAN.

234. *In quæstionibus.*] *In quæstione*; Voss. sec.

235. *Lixas.*] *Lixa* aqua antiquis dicebatur: unde *Lixæ*, qui exercitum sequentes aquam suppeditant, aut lavant, aut coquunt. PHILAND. *Lixam* aquam notare verum non esse, notavit Vossius in Etymolog. cum *lix* olim diceretur: meliores quoque originis sententias tres quatuorve adducit, quarum tamen nulla certa est, sed verosimillima, quæ a *lixando* vel *elixando* deducitur; nam proprie fuisse, qui carnes elixas & assas militibus præbebant, certum est. Vide Vales. ad Ammian. Marcel lib. XXVIII. 4. formatur vero hoc verbale, ut a *scribo*, scriba; ab *accolo*, *accola*, & similia. BURMAN.

236. *Quot milites quoque in quo.*] *Quot milites: quoque & numerus*; Obrecht. *quot milites. in quo &*; Voss. sec.

237. *Apponi solent.*] Ἐπιτίθεσθαι, τὴν τοῦ ἐπιθέτου τάξιν ἔχειν, *epitheti* locum, sive ordinem tenere. Cicero in *Partitionib.* dixit *adjuncta*, & *addita ad nomina.* Aristot. lib. III. Rhetoric. capp. 2. & 3. ἐπίθετον vocat omnem *antonomasticam* aut *periphrasticam* vocabulorum appositionem; ut ὁ μητρὸς ἀμύντωρ, pro τῷ *Orestes*; ἡ τῶν ἰσθμίων πανήγυρις, pro τῷ *Isthmia*; οἱ τῶν πόλεων βασιλεῖς νόμοι, pro τῷ νόμοι, legi. CAPPER.

238. *Conjugio.*] Virg. Æneid. III. 475.

239. *Anchisæ.*] *Anchisa*; V. C. Alm. Locat. Ald. & reliqui.

240. *Uni apposita.*] Ἐπιτεθειμένα, quæ rationem *epitheti* habeant, quæ totidem sint *epitheta*, CAPPER.

241. *Quia nihil vertat.*] Quia τὸ *epitheton* nihil vertat, τρέπῃ, sive immutet in vocabulorum significatione. Atqui propriam *tropi* naturam constituit illa significationis immutatio; cum *tropus* ita dicatur a verbo τρέπω, *verto*, *immuto*. CAPPER.

242. *Necesse est enim semper.*] *Enim* omittunt Voss. sec. Locat. Ald.

se est enim semper, [243] ut id, quod est *appositum*, [244] si a proprio diviseris, per se significet, & faciat *Antonomasiam*. Nam si dicas: *Ille, qui Carthaginem & Numantiam evertit*, *Antonomasia* est: si adjeceris *Scipio*, *Appositum*. [245] Non potest ergo non esse junctum. [246] At ἀλληγορία, quam *Inversionem* interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, [247] ac etiam [248] interim contrarium. [249] Prius, ut:

> [250] *O navis, referent in mare te novi*
> *Fluctus: ô quid agis? fortiter occupa*
> *Portum.*

[251] totusque ille Horatii locus, quo navim pro republica, fluctuum tempestates pro bellis civilibus, portum pro pace atque concordia dicit. Tale [252] Lucretius:

> [253] *Avia Pieridum peragro loca.*

[254] & Virgilius:

> *Sed nos immensum* [255] *spatiis confecimus æquor:*
> *Et jam tempus equûm* [256] *spumantia solvere colla.*

Sine *translatione* vero in Bucolicis:

> [257] *Certe equidem audieram, qua se subducere colles*
> *Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,*
> *Usque ad aquam, & veteris* [258] *jam fracta cacumina fagi,*
> *Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam.*

Hoc enim loco [259] præter nomen cætera [260] propriis decisa sunt verbis: verum non

243. *Ut id quod est appositum*] *Cum id est appositum*: Ald. *eum idem appositum a proprio*: Voss. sec. Jam notatum est τῷ *appositi* vocabulo *epithetum* designari. CAPPER.

244 *Si a proprio diviseris*] Subauditur, *nomine*. Vide supra ubi de *tropo*, cui nomen *antonomasia*. CAPPER.

245. *Non potest ergo esse junctum.*] Sic quidem legitur, quamvis nullus integer verusque sensus eliciatur. Nam *epithetum* semper nomini oportet esse junctum. Quare iterum negatio mihi adscribenda videtur, hoc modo: *Non potest ergo non esse junctum.* Non potest namque *appositum* non esse junctum nomini: alioqui non *appositum*, sed *antonomasia* erit. REGIUS. *Non* abest a MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Recte notavit Regius *epithetum* semper nomini [supple *proprio*] junctum esse oportere, si veram *epitheti* rationem habeat: alioqui mera esset *antonomasia*. Hoc liquido sequitur ex iis, quæ supra Fabius de *antonomasia* disseruit, ubi vide quæ annotata sunt. CAPPER.

246. *Ad allegoria quam.*] Hæc *allegoriæ* definitio corrupte mihi legi videtur; nam *allegoria*, præpositione illa *ad* expuncta, ut nominandi sit casus. & integritas sententiæ & ratio definiendi expuscit: ut etiam conjunctio est eradenda, & *ostendit*, non *ostendat*, cum modo indicandi esse debeat, hoc modo: *Allegoria, quam inversionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam iterum contrarium.* Nam loco illius *aut* particulæ *ac* copula reponenda videtur. Prius vero, ut redundans ac supervacuum, fortassis est oblinendum. REGIUS. *Allegoriam* vertit *permutationem* Cornificius: est autem ea, *cum aliud verba dicunt, & alia colligitur sententia.* Fab. *inversionem* interpretatur: ejus etiam nomine complectitur *ironiam*, & omnes ejus species. TURNEB. *Ad allegoriam, q. i. i. ut aliud verbis, a. s. ostendat, aut e. c. prius, ut a navis*: Locat. *allegoria est, q. i. i. ut aliud v. a s. ostendant, ac etiam i. c. prius ut*; Ald. *allegoria. quam inversionem interpretantur, ut aliud verbis, aliud*, &c. Voss. sec.

247. *Ac etiam.*] *Aut est*: Voss. sec.

248. *Interim contrarium.*] Quia Quinctilianus *ironiam* ut *allegoriæ* speciem ponit: cui tamen adversatur Vossius Instit. Orat. lib. IV. pag. 195 sed vereor ne de verbo potius, quam de re Fabio litem moverit. CAPPER.

249 *Prius ut.*] Illud *prius* non videtur, ut redundans, oblinendum: nam cum duo posuerit *allegoriæ* membra, unum ubi aliud verbis, aliud sensu ostendit, alterum ubi contrarium; prius est *o navis*, &c. posterius in *ironia*. ASCENS.

250. *O navis.*] Est lib. 1. od. 14. sed Muretus jam ostendit in notis, Quinctilianum aliud egisse, cum navis nomine Populum R. intelligeret; & deinceps Tanaq. Faber lib. 1. Epist. 53. & ejus gener Dacierius & alii nullam hic *allegoriam* esse contenderunt: quorum rationes ad examen revocavit vir eruditissimus Joan Masson in vita Horatii pag. 59. *referunt* vero Voss. sec. & ita edidit Obrecht. quod & in quibusdam Horatii editionibus exhibetur, & rectius, ut puto. BURMAN.

251. *Totusque etiam ille.*] *Totusque ille Horatii*: Voss. sec. Locat Ald. Colin. Steph Roign. Obrecht.

252. *Lucretius.*] *Lucretii* volebat Francius.

253. *Via Pieridum*] *Invia* legendum esse, facile ex quarto Lucretii (vers. 1.) patet REGIUS. *Allegorice* significat Lucretius, se primum philosophiam naturalem apud Latinos carmine perscribere, quæ hactenus prioribus fuisset illibata. TURNEB. *Invia*, MSS. Bodl. Voss. sec. Aodi. Locat. Colin Vidov. Basil. Obrecht.

254. *Et Virgilius.*] *Et Virgilius*: V. C. Alm. est ex II. Georg. 541.

255. *Spatiis.*] *Spatio*; Locat. Ald

256. *Fumantia.*] *Spumantia*; MSS Colb. Voss sec. Locat Ald. Vascos. Steph. Basil. Colin Gryph Vidov. Leid. Gibs. Rollin. & ita in Virgilii codicibus lectum quoque fuisse apparet ex notis Pierii: apud Ovidium Val. Flacc. & alios quoque hæc verba permutata deprehendimus. BURMAN. Qui *fumantia* ediderat ex vulgatis Virgilii editionibus: sed τὸ *spumantia*, quod erat in veteribus Fabii libris editis & in quibusdam manuscriptis, conservavimus; quia 1°. Pierius in antiquis Virgilii codicibus ita legi testatur; 2° quia τὸ *fumans* de equis Virgilius non uno in loco usurpavit; ut

> *Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.* Æneid. VI. vers. 881.
>
> &
>
> *Stat sonipes, ac freno ferox spumantia mandit.* Æneid. IV. vers. 135 CAPPER.

257. *Certe equidem audieram.*] His carminibus significat rusticos, Virgilium sua poesi agros suos recepisse, quos in calamitate Mantuanorum Arrius occupaverat. TURNEB. Est ex Eclog. IX. vers. 7.

258. *Jam fracta.*] *Confracta*: Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Basil. Vidov & ita Pierius quosdam apud Virgilium codices habere notavit. BURMAN.

259. *Præter nomen.*] Præter τὸ *Menalcam*, quod nomen est cujusdam pastoris proprium: nam alias jam notavimus τὸ *nomen* simpliciter & absolute pro nomine proprio usurpari. CAPPER.

260. *Propriis decisa.*] Errare hoc in exemplo Fabium, neque allegoriam esse ostendit Voss. Instit. Orat. lib. IV. cap XI § 1. BURMAN. Errare hoc in exemplo Fabium non quidem ostendit, sed contendit Vossius, idque subtilibus argutiolis potius, quam gravibus argumentis. Illas porro ut hic refellamus, non patitur instituti nostri ratio. Nam Quinctilianum interpretari, non autem a frivolis omnium vitilitigatorum cavillationibus ubique defendere studuimus. Itaque vim verbi *decisa* explicare satius est, quam Vossium refutare *Decisa sunt*, hoc est, expressa, designata, significata; idque per sumptam a

pastor Menalcas, sed Virgilius est intelligendus. Habet usum talis *Allegoriæ* frequenter [261] oratio, sed raro [262] totius: plerumque [263] apertis permixta est. Tota apud Ciceronem [264] talis: *Hoc miror enim, querorque, quemquam hominem ita pessumdare alterum verbis velle, ut etiam* [265] *navem perforet, in qua ipse naviget.* Illud commixtum frequentissimum: [266] *Equidem cæteras tempestates & procellas in illis dumtaxat fluctibus concionum semper Miloni putavi esse subeundas.* Nisi adjecisset *dumtaxat fluctibus concionum*, esset *Allegoria*: nunc eam miscuit. Quo in genere & [267] species ex arcessitis verbis venit, & [268] intellectus ex propriis. Illud vero longe speciosissimum genus orationis, in quo trium permixta est gratia, *similitudinis*, *allegoriæ*, & *translationis*: [269] *Quod fretum* [270] *quem Euripum, tot motus, tantas, tam varias* [271] *habere creditis* [272] *agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum? Dies intermissus unus, aut nox interposita* [273] *sæpe & perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris.* [274] Nam id quoque in primis est custodiendum, ut, quo ex genere cœperis *translationis*, [275] hoc desinas. [276] Multi enim, cum initium a tempestate sumpserunt, incendio aut ruina finiunt: quæ est inconsequentia rerum fœdissima. Cæterum *Allegoria* parvis quoque ingeniis, & quotidiano sermoni frequentissime servit; nam illa in agendis *caussis* jam detrita, [277] *Pedem conferre*, &, *Jugulum petere*, &, [278] *Sanguinem mittere*, inde sunt: nec offendunt tamen. Est enim [279] grata in eloquendo novitas, [280] & commutatio: & magis inopinata delectant. Ideoque jam in his amisimus modum, & gratiam rei nimia [281] captatione consumpsimus. [282] Est in exemplis *Allegoria*, si non prædicta ratione ponantur. [283] Nam ut *Dionysium Corinthi esse*, quo Græci omnes utuntur; [284] ita plura similia dici possunt. Hæc *Allegoria*, quæ est obscurior, *Ænigma* dicitur: vitium meo quidem judicio (si quidem dicere dilucide, virtus) quo tamen & poëtæ utuntur:

sculptoribus *metaphoram*, qui cum statuam e marmore aliave materia volunt exprimere, superfluas materiæ partes *decidunt*, resecant, amputant, &c. CAPPER.

261. *Oratio.*] Supple, *prosaica*. CAPPER.

262. *Totius.*] Id est, puræ putæ ac totalis, ut ita loquar, *allegoriæ*. Raro contingit, ut prosaica oratio tota sit in *allegoriis* posita; hoc enim poeseos est proprium. CAPPER.

263. *Apertis*] Verbis, quæ proprio ac simplici, non *allegorico* atque *ænigmatico* sensu sunt usurpata. CAPPER.

264 *Talis hoc.*] *Talis est. Hoc*; MSS. Alm. Voss. sec. Steph. Roign. Obrecht.

265. *Navem perforet.*] *Navem perforare* est, tanto studio velle alteri nocere, ut interim tibi ipsi etiam obsis. Ducta est *allegoria* ab æquali periculo navigantium & eorum qui sunt in eadem navi TURNEB.

266. *Equidem.*] Pro Milone cap. 2.

267. *Species.*] Orationis decor, vel ornatus. CAPPER.

268. *Intellectus.*] Sensus, vel significatio. CAPPER.

269. *Quod fretum*] Pro Muræn cap. 17.

270. *Quem Euripum.*] Euripus appellatur mare angustum, quod sæpius fluit & refluit: intelligitur tamen potissimum de Euboico Euripo, qui refluit septies. TURNEBUS.

271. *Habere creditis.*] *Putatis* apud Ciceronem legitur.

272. *Agitationes.*] *Agitationes fluctuum, quantas perturbationes*, in Ciceronis exemplaribus.

273. *Sæpe & perturbat.*] *Et* abest a Cicerone.

274. *Nam id quoque in primis est custodiendum, ut tempestate.*] Qui versus integer est hic prætermissus, in quibusdam exemplaribus recte est adscriptus, hoc modo: *custodiendum, ut, quo ex genere cœperis translationis, hoc desinas. Multi enim, cum initium a tempestate*, &c. REGIUS. Hoc præceptum pertinet ad *metaphoram* & *allegoriam*; in his enim oportet continuare *translationes*, & non ab una ad altam transire: alioqui incidemus in κοινισμόν. TURNEB. Qui quidem τῷ κοινισμῷ novum quemdam sensum videtur attribuere; nam, teste Quinctiliano lib VIII. cap 3. *κοινισμὸς appellatur quædam mista & varia ratione linguarum oratio, ut si Atticis Dorica, Ionica, Æolica etiam dicta confundas: cui simile vitium est apud nos, si quis sublimia humilibus, vetera novis, poetica vulgaribus misceat*, &c Cæterum vocem hanc κοινισμὸς in alio nullo scriptore lectam a me fuisse profiteor CAPPER.

275 *Hoc desinas.*] *In hoc* volebat Francius.

276. *Multi enim.*] *Multi aut*; V. C. Alm. *autem*; Voss. sec. Ald. Basil. Gryph Colin. Vidov. Obrecht.

277. *Pedem conferre.*] *Pedem conferre* Cicero pro Cn. Planco. 19. pro recto certamine congredi, sive litigare, nec tergiversari, id est, venire ad caput & punctum litis decisorium, sive ad principale, ut dicitur. PHILAND.

278. *Sanguinem mittere inde sit.*] *Sunt* mihi legendum videtur. *Pedem* autem *conferre* dicuntur oratores, cum argumenta adversariorum confutare aggrediuntur; *jugulum petere*, cum valido aliquo argumento utuntur; *sanguinem* vero *mittere*, cum adversariorum argumenta ita solvunt, ut *caussa* ipsa stare non possit. REGIUS. *Sanguinem mittere* aliquoties usus est Cicero in epist. ad Atticum: significat autem debilitare maxime adversarium, & ejus argumentationes solutionibus frangere. *Metaphora* ducta est a venæ incisione, quæ debilitat Erasmus putat duci a militibus, quibus olim ignominiæ caussa sanguis mittebatur. TURNEB.

279. *Grata in eloquendo novitas.*] Atque hoc est, quod Photius in Bibliotheca passim vocat καινοπρέπειαν & καινοπρεπῆ, quasi dicas, decoram [locutionis] novitatem. CAPPER.

280. *Et commutatio.*] *Et mutatio*; Obrecht.

281. *Captatione.*] *Coaptatione*: Locat. Ald. *coaptatione*; Basil. Gryph.

282. *Est in exemplis allegoria.*] Varie legitur hic sensus. Quidam enim *non* particulam abstulerunt, putantes eam parum sensui convenire. Sed ne sic quidem illustratur sensus, quin potius magis obscuratur. Neque enim ullam rationem prædixit Fabius, qua exemplis in *allegoria* uteremur. Ego vero unius literæ *o* adjectione hunc locum mihi correxisse videor, ut pro illo *ratione* legatur *oratione*, *in* tamen præpositione adscripta, hoc modo: *si non prædicta in oratione ponantur*; nam exempla nisi prædicantur & exponantur, ut quæ per *allegoriam* dicuntur, non percipiuntur, quale est hoc, quod infertur, exemplum. REGIUS. Sensus est, exempla plerumque in *allegoriam* incidere, si ita contracta ponantur, ut ratio historiæ non explanatur; ut, *Lacedæmonii Philippo responderunt bellum minitanti, Dionysium esse Corinthi.* Quo significabant fortunæ vicissitudinem & mutationem. Dionysius enim Siculorum tyrannus, regno expulsus, Corinthi musicam & literas docuit. TURNEB. *Si non prædicta in oratione ponantur*, Ald. Basil. *si prædicta ratione*; Voss. sec. sed Ascensius recte vulgatam defendit. BURMANNUS.

283. *Nam & Dionysium.*] *Ut*, loco & copulæ, legendum esse, ex ea particula *ita* facile apparet. REGIUS. *Et* Locat. Vide Erasmum in adagio, *Dionysius Corinthi*, & superiorem Turnebiam notam.

284. *Ita plura.*] *Ita plurima*; Voss. sec.

[285] *Dic, quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,*
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas?

Et oratores nonnunquam; [286] ut Cœlius, [287] *quadrantariam Clytæmnestram*, [288] *in triclinio choam*, [289] *in cubiculo nolam.* Namque & nunc quædam solvuntur, & tum erant notiora, cum dicerentur; [290] & *Ænigmata* sunt tamen, nec ea, nisi quis interpretetur, intelligas. [291] In eo vero genere, quo contraria ostenduntur, [292] *ironia* est, ([293] *illusionem* vocant) [294] quæ aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natura: nam si qua earum verbis dissentit, apparet [295] diversam esse orationi voluntatem: [296] quanquam in plurimis id *tropis* accidit, ut intersit, quid de quo dicatur; quia (quod dicitur alibi) verum est, [297] aut laudis simulatione [298] detrahere, [299] aut vituperationis * laudare, concessum esse; [300] quale est, quod *C. Verres, prætor urbanus, homo sanctus & diligens*, [301] *subsortitionem ejus in eo codice non haberet.* [302] Et contra, *Oratores visi sumus, & populo imposuimus.* [303] Aliquando cum risu quodam contra-

285. *Dic, quibus, &c.*] Virgilius semel interrogatus dixit, hos versus se posuisse, ut Grammaticos torqueret. Interpretantur ænigma de puteo; tantum enim illic apparet cœli, quanta est putei latitudo. TURNEB. Est ex Ecloga III. 104.

286. *Ut Cœlius quadrantariam.*] Fr. Robortell. Miscell. de Nomin. pag. 1404. Lamp. Crit. Part. I. Car. Sigonius pag. 257. Lamp. Crit. Part. II. & Joh. Brodæus Miscell. lib. III. cap. 24. pag. 503. Cœlius Rhodigin. Antiq. Lect. lib. XVIII. cap. 16. PAREUS. *Cœlius*: MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Campan. Andr. Ald. Par. Vascos. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. BURMAN. Qui & errorem non emendavit Parei Sigonio tribuentis, quod est Robortelli pag. 1408. Thesaur. Critic. Gruter. tom. I. & hæc Mureti (lib. XIX. variar. lect. cap. 2.) verba perperam adduxerat, quæ ad Quinctiliani lib. IX. cap. 3. manifeste referuntur. Unde ea & Mureti hoc quidem ex loco rescui. Cæterum, quamvis illa lectio *Cœcilius* aliquot MSS. & editis libris innitatur, *Cœlius* legendum esse ostendit post Petrum Victorium Vossius Institut. Orator. lib. IV. pag. 209. ubi multa, quæ huc pertineant, legere poteris. CAPPER.

287. *Quadrantariam.*] Hæc ænigmata, quæ ne sibi quidem Fabius satis nota esse ait, mihi sane non percipiuntur: id quod ingenue cuidam inter disputandum Paduæ respondi, cum mihi ea proposuisset exponenda. REGIUS. *Quadrantem* Plinius modo *triuncem*, modo *quadrantem* appellat. Cicero *teruncium*, lib. III. de Fin. 14. erat autem denarii quadragesima pars, valebatque denarium Turonensem cum 40. ejusdem parte. Juvenalis dixit *quadrante lavari*: & Cicero pro Cœlio. 26. *quadrantariam permutationem. Quadrantariam* ergo *Clytæmnestram* fortasse de meretrice vili, quæ quadrante duci poterat. PHILAND. Per Clytæmnestram *quadrantariam* allegorice intelligitur mulier adultera; nam quadrans precium olim erat libidinis, quod meretrici dabatur. Unde soror Clodii *quadrans* est appellata, quod adolescens quidam in ejus loculos immisisset *quadrantes*, id est, precium concubitus, ut ait Plutarch. TURNEB. Vide Andr. Alciat. *parerg.* lib. II cap. 12. PAREUS. Vide Ramiresi. ad Martial. III c. 30 ALMEL.

288. *In triclinio choam.*] Dicitur de homine bibaci & vinoso, qui plenam *choam* semper habeat, & uno haustu ebibat: capit autem sex cotylas TURNEB. *Et in triclinio*; Vascos. Steph. Colin. Vidov. Basil. Gryph. Obrecht.

289. *In cubiculo nolam.*] Dicitur de homine strepero, loquaci, & futili, qui domi semper garriat, nec aliter sonet, quam tintinnabulum: est autem *nola*, quam vulgo appellamus *campanam* TURNEBUS. *Et in cubiculo nolam*; Vascos. Steph. Obrecht. Eadem fere de *choa* & *nola* habet Philand. sed non per *choam* hic intelligi congium puto, qui Græcis χοεὺς & χοῦς dicitur, unde *choea* dicendum esset; sed *choam* vocavit a χοὴ, quæ libationem, quæ fit vino & aliis humoribus, notat. Vide Schol. Euripid. ad Hecub. 523. & 529. & Stanl. ad Æschyl. Choeph. 21. De *nola* vide Cœl. Rhod. lib. XII. cap. 11. & Junium in adagiis pag. 316. nondum tamen nos rectum sensum ænigmatis hujus percepisse puto; & an *nola* pro tintinnabulo jam eo tempore fuerit in usu, nescio. BURMAN. De hoc ænigmate vide sis etiam quæ Vossius lectu digna congessit Instit. Orator. lib. IV. pagg. 209. 210. ubi varias variorum opiniones recenset, & fontes, e quibus ipse hauserit, indicat. CAPPER.

290. *Et ænigmata.*] *Et* non habent MSS. Alm. Voss. sec. Steph.

291. *In eo vero genere, quo contraria ostenduntur.*] Hæc Fabii verba referuntur ad illa, quæ paulo supra scripsit: ἀλληγορία . . . *aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium.* CAPPER.

292. *Ironia est.*] Vide Vossium Institut. Orator. lib. IV. cap. XI. §. I. ubi a Fabio dissentit: qui tamen vereor ne in puram putam λογομαχίαν (verborum pugnam) inciderit. CAPPER.

293. *Illusionem vocant.*] Vide Ciceronem lib. III. *de Orat.* in figuris sententiarum, ubi τὸ *illusio* videtur esse Græcorum σαρκασμὸς, aut μυκτηρισμὸς, de quibus paulo post fiet mentio. CAPPER.

294. *Quæ aut pronunciatione.*] *Quæ a pronunciatione*; Voss. secund.

295. *Diversam orationi.*] Græcismus est. Sic enim apud Aristot. lib. II. Oeconomic. διάφορος ἑαυτῷ ἰδίου. CAPPER.

296. *Quanquam id in plurimis.*] Significat *ironiam* multis modis fieri, ut per *sarcasmum*, *asteismum*, *antiphrasin*; tamen, quod attinet ad personam, *ironiam* positam esse in laudis simulatione aut vituperationis: quanquam id in rebus etiam intelligi potest. TURNEB. *In quam plurimis*; Voss. sec. *quanquam plurimis id tropis*; Obrecht.

297. *Et laudi.*] Mihi parum hæc verba sic habentia percipiuntur REGIUS. *Et laudi aut simulatione detrahere, aut vituperationis laudare concessum est*: Locat. Ald. & Voss. sec. nisi quod *vituperatione* habet. *Et laudis aut simulatione d. a. vituperationis laudare concessum esse. Quod C. Verres*; V. C. Alm. *aut vituperationis laudare concessum est*; Vidov. *aut laudis simulatione detrahere, aut vituperationis laude, concessum esset*; Basil. Vascos. Steph. Lugdun. Batav. Burmann. (nisi quod in Basil. *concessum est.*) Qua quidem in lectione illud est incommodi, quod τὸ *laude* in posteriore membro non congruat cum τῷ *dissimulatione* in priori: tollit ergo τὸ φ. phrascos μεσότητα & συμφωνίαν, nec solitum Quinctilianei sermonis candorem servat. Quapropter Almeloveniani codicis lectionem hoc quidem in loco eo lubentius amplexi sumus, quod & optimum sensum efficeret, & abunde Locatelli, Aldi, & Vidovæi editionibus innitetetur. CAPPER.

298. *Detrahere.*] Id est, alicujus famam oblocutionibus & maledictis minuere. Unde & τῷ *laudare*, quod est in posteriore membro, directe opponitur: quod sane Almeloveniani codicis lectionem a nobis adoptatam confirmat. Cæterum τὸ *laudis simulatione detrahere*, *aut vituperationis laudare*, eam *allegoriæ* vel *ironiæ* speciem continet, quam Fabius *asteismi* nomine mox vocabit. CAPPER.

299. *Aut vituperationis.*] Supple, *simulatione* ex præcedenti membro, idque per figuram, cui nomen ζεῦγμα vel ἀπὸ κοινοῦ. CAPPER.

300. *Quale est quod C. Verres.*] *Quale est quod Cicero. Verres*; Voss. sec.

301. *Subsortitionem ejus eo die non haberet.*] *In eo non haberet*; Voss. sec. *in eo die*; Locat. Basil. sed ex Ciceronis Orat. pro Cluent. cap. 33. *ejus in eo codice non haberet*, legendum est.

302. *E contra.*] *T* litera adscribatur, ut *& contra* legatur; *e contra* enim, ut jam sæpius adnotavimus, Latine non dicitur. REGIUS.

303. *Aliquando cum risu quodam contraria dicuntur.*] Quæ *allegoriæ* vel *ironiæ* species infra *sarcasmus* a Quinctiliano dicetur. CAPPER.

ria dicuntur iis, [304] quæ intelligi volunt; quemadmodum [305] in Clodium: *Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta servavit.* [306] Præter hæc usus est *Allegoriæ*, [307] ut tristia dicamus melioribus verbis; [308] aut bonæ rei gratia quædam contrariis significemus; [309] aliud * textu.... quæ & enumeravimus. [310] Hæc siquis [311] profecto ignorat, quibus Græci nominibus appellent, *σαρκασμὸν*, *ἀστεϊσμὸν*, *ἀντίφρασιν*, *παροιμίαν* dici sciat. Sunt etiam, qui hæc non species *Allegoriæ*, sed ipsa *tropos* dicunt: acri quidem ratione, quod illa obscurior sit, & in his omnibus aperte appareat, [312] quid velimus. [313] Cui accedit hoc quoque, quod genus, [314] cum dividitur in species, [315] nihil habeat proprium, [316] ut arboris species sunt pinus, & olea, & cupressus, [317] & ipsius per se [318] nulla proprietas; [319] *Allegoria* vero habeat aliquid proprium: [320] quod quo modo fieri potest, nisi ipsa species est? Sed ad utendum nihil refert. Adjicitur [321] his *μυκτηρισμός*. [322] simulatus quidem, sed non latens deri-

304. *Quem intelligi volunt.*] *Quem* expungendum est, ac *quæ*, loco ejus, reponendum, facile contenderim. REGIUS. *Quem*; Locat. *usque intelligi*: MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. marg. Vidov.

305. *In Clodium.*] *Ad Clodium*: Voss. sec.

306. *Præter hæc.*] Species est *allegoriæ σαρκασμὸς*, quam accipit pro *charientismo* Fabius, cum tristia melioribus verbis enuntiamus, aut etiam fœditatem tegimus cum quodam risu. Præterea est *σαρκασμὸς*, ingenua quædam urbanitas, quam significavit Fabius, cum dixit, *aut bonæ rei gratia.* Adjicitur *ἀντίφρασις*, quæ per contrarium significat: est & *parœmia*, *quæ habet proverbii vulgaris usurpationem.* TURNEB. In hac Turnebiani annotatione duo falsa occurrunt, quæ improbem. 1.° enim ait *σαρκασμὸν* a Fabio accipi pro *charientismo*: sed hæ *troporum* species aut, si quis malit, affectiones tam longo invicem distant intervallo, ut a nemine mentis compote altera pro altera sumi posse videatur; idque patet ex definitionibus, quas veteres Grammat. Putsch. Diomedes pag. 458. & Donatus pag. 1778. attulerunt: ex sic habent: *σαρκασμὸς est plena odio atque hostilis irrisio*; ut:

En agros, en quam bello, Trojane, petisti
Hesperiam. Æneid. XII. vers. 359.

Χαριεντισμὸς est tropus, quo dura dictu gratius proferuntur, vel dictio per ea, quæ grata sunt auribus, aliud significans, ut cum interrogamus numquis nos quæsierit, & respondetur: bona salus vel fortuna: *quo intelligitur* neminem nos quæsisse. 2°. Statuit ille Turnebianus *ἀστεϊσμὸν* a Fabio significari, cum dixit, *aut bonæ rei gratia.* Verum longe aliud innuit *Asteismi* definitio a Diomede & Donato allata citatis locis. En ipsa tibi Grammaticorum verba. *Ἀστεϊσμὸς* tropus *multiplex numerosæque virtutis; namque* asteismus *putatur quicquid simplicitate rustica caret, & facete satis urbanitate expolitur: ut apud Virgil.*

Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi.
Eclog. III. vers. 90.

His præmissis illorum Fabii verborum *præter hæc* sensus est hujusmodi; præter duas hasce species *allegoriæ* vel *ironiæ*, quas videlicet *asteismi* & *sarcasmi* nominibus mox indicabit. CAPPER.

307. *Ut tristiora dicamus melioribus verbis, aut bonæ rei gratia quædam contrariis significemus.*] Atque hæc est tertia ironiæ vel *allegoriæ* species, quæ statim *ἀντίφρασις* appellabitur, & *τὸν εὐφημισμὸν* etiam comprehendit. CAPPER.

308. *Aut bonæ rei gratia quædam.*] *Aut bonæ rei genera quædam. i. e. aliud textu quam mente innuamus*; Obrecht. turbat autem hic codex Alm. & corruptus certe locus est; nam, ut Obrechtus emendat, Fabium scripsisse non puto, nec vocem *textu* hic concoquere satis possum: *bonæ autem rei gratia*, pro *boni ominis caussa* forte dixit: quanquam & id durum. BURMAN.

309. *Aliud textu....*] Id deesse aliquid, opinor, quo *τῆς παροιμίας*, proverbii, (cui quartum inter *allegoriæ* species locum jam dabit Fabius) natura explicaretur; nam ex Diomede pag. 458. veter. Grammat. Putsch. *in parœmia aliud significatur, quam quod dicitur*: aliunde vero quoddam *παροιμίας* genus ad *allegoriam* supra retulerat Fabius lib. V. cap. 11. ubi sic habet: *cui confine est παροιμίας genus illud, quod est velut fabella brevior, & per allegoriam accipitur.* Et sane locum hunc prope desperatum sanare tentavit Obrechtus, legens *aliud textu, quam mente innuamus*: sed præter quam quod non intelligo, quid sit *τὸ mente innuere*, Obrechti emendatio visa est audacior, quam ut eam ipso in texto apponerem. Hic certe *τῶν* MSS manus expectanda est, & imploranda. Igitur lacunam indicare satis habui, complere non ausus. Si quid tamen assequi conjectura possim, legendum mihi videtur: *aliud textu, aliud sensu, quæ & enumeravimus.* Eamdem enim de *allegoria* sententiam paulo supra sic expresserat Fabius: *ἀλληγορία... aliud verbis, aliud sensu ostendit.* Atqui apud Quinctilianum *τὸ textu* synonymum est *τῷ verbis*. CAPPER.

310. *Hæc si quis.*] *Τὸ hæc* refertur ad supra dictas omnes *ironiæ* illusionis-ve species, quibus contraria intelliguntur, non autem ad hæc tantum verba: *præter hæc usus est* allegoriæ, *ut tristia dicamus melioribus verbis, aut bonæ rei gratia quædam contrariis significemus*, &c. quod quia non satis attenderat Turnebianus interpres, *charientismum* cum *sarcasmo* confudit, & *asteismum* hac Fabii locutione *bonæ rei gratia* comprehendi perperam existimavit. CAPPER.

311. *Profecto.*] *Profecto* non habet V. C. Alm.

312. *Quid velimus.*] *Quod*; Voss. sec. Locat. Steph Roign. Gryph. Colin. Basil. Vidov.

313. *Cui accedit.*] Tota generis proprietas est in ipsis omnibus speciebus: at proprietas *allegoriæ* non est in *sarcasmo*, *asteismo*, & cæteris: itaque *allegoria* non est genus, sed dumtaxat species. TURNEBUS. *Accedit.*] *Accedit*, hoc est adjicitur, mihi legendum videtur. REGIUS. *Accedit*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

314. *Cum dividitur.*] *Cum dividatur*; Voss. sec. Steph. *si dividatur*; Obrecht. *genus dividitur*; Locat.

315. *Nihil habet.*] *Habeat*; Steph.

316. *Ut arboris species sunt pinus.*] *Ut arbor, pinus*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Obrecht. sed ita ut non distinguatur *arbor*, *pinus*; sed *arbor pinus*, & *olea* legatur. *Arboris species sunt pinus, & olea & cupressus*: Vascos. Steph. Lugdun. Batav. Quam quidem lectionem cæteris longe putavimus anteponendam, utpote quæ commodiorem & subjectæ rei magis congruum sensum exhiberet. CAPP.

317. *Et ipsius.*] Arboris, quæ quoddam genus est, seu generis locum tenet. CAPPER.

318. *Nulla proprietas*] Supple, *specifica*, sive speciei conveniens; nam & arbor, quæ genus est, suam proprietatem *genericam*, seu generi congruentem, habere potest: sed *specificæ* proprietates e variis arborum speciebus repetuntur. CAPPER.

319. *Allegoria vero habeat.*] *Habet*: Voss. sec.

320. *Quoquo modo*] Nisi *quod* legatur pro *quo*, rectus non percipietur sensus, hoc modo: *quod quo modo.* REGIUS. *Quoquo modo*; Voss. sec.

321. *His mysteriis modus.*] Hic locus non librariorum incuria, sed eorum temeritate, qui citra ullam opinionis suæ rationem omnia, quæ non percipiunt, sibi invertere permittunt, mihi videtur esse depravatus: tametsi absque menda sic legi a plerisque putetur; neque enim aut *modus*, aut *mysteria* quicquam huic sensui conveniunt. Quare *modus* cum *mysteriis* eradendus, ac, loco eorum, una dictio Græca, hoc est, *μυκτηρισμὸς*, mihi adscribenda videtur; nam *μυκτηρισμὸς tropus* est *sarcasmo* similis. Est enim cum quodam risu & contractione narium subdola illusio. REGIUS. *Mysteriis modus*: Voss. sec. Locat. Cæterum *τὸν μυκτηρισμὸν* memorat Sosipater Charisius pag. 252. veterum Grammatic. Putsch. & *derisum* quemdam interpretatur: sed ad sententiarum figuras refert, quas inter unam esse ait, quæ *κατὰ μυκτηρισμὸν* fiat. CAPPER. *Μυκτηρισμός.*] *Mycterismus* est, quod Persius *suspendere naso* dixit; nam *μυκτῆρες*, auctore Ammonio lib. de simil. & different. dictionum, dicuntur *οἱ τῶν ῥινῶν πυλεῶνες, δι' ὧν ἐξίασι τὰ ὑγρὰ ἀναπνεόμενα*, id est, *foramina per quæ exit mucus.* PHILAND. Johan Brodæus Miscellan lib. IV. cap 32. pag 530. Lamp. Critic Part. II. Lud. Cresollius Vacat. Autumn. lib. II. cap 6. sect. 3. pag. 203 PAREUS.

322. *Simulatus quidem.*] *Quidam*: Voss. sec.

sus

sus. Pluribus autem verbis cum id, quod uno aut paucioribus certe dici potest, explicatur, [323] *περίφρασιν*, vocant, [324] *circuitum loquendi*, qui nonnunquam necessitatem habet, quoties dictu deformia operit; ut [325] Sallustius, [326] *Ad requisita naturæ*. Interim ornatum petit solum, qui est apud poëtas frequentissimus; ut:

> [327] *Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris*
> *Incipit, & dono divûm gratissima serpit.*

Et apud oratores non rarus, semper tamen adstrictior. Quidquid enim significari brevius potest, & cum ornatu latius ostenditur, *περίφρασις* est: cui nomen Latine datum est, non sane [328] orationis aptum virtuti, [329] *circumlocutio*. Verum hæc [330] ut, cum decorum habet, *Periphrasis*; ita, cum in vitium incidit, [331] *περισσολογία*, dicitur. [332] Obstat enim quidquid non adjuvat. [333] *Hyperbaton* quoque, id est, *verbi transgressionem*, [334] quam frequenter [335] ratio compositionis & decor poscit, non immerito inter virtutes habemus. Fit enim frequentissime aspera & dura, & dissoluta & hians oratio, si ad necessitatem ordinis sui verba redigantur, &, [336] ut quodque oritur, ita proximis, etiamsi vinciri non potest, alligetur. [337] Differenda igitur quædam, & præsumenda, atque, ut in structuris [338] lapidum impolitiorum, [339] loco, quo convenit, quidque ponendum. Non enim recidere ea, nec polire possumus, [340] quo coagmentata se magis jungant; sed utendum his, qualia sunt, [341] eligendæque sedes. Nec aliud potest sermonem facere numerosum, quam opportuna ordinis mutatio; [342] neque alio, in ceris Platonis inventa sunt quatuor illa verba, [343] quibus in illo pulcherrimo operum in Piræum se [344] descendisse significat, plurimis modis scripta, quam [345] quod eum quoque maxime facere experiretur. Verum id, cum duobus

323. *Περίφρασιν vocant.*] Aristoteles lib. III. Rhetoric. cap. 5. nomina *periphrastica* vocat *περιέχοντα* & *τοῖς ἰδίοις*, *propriis*, opponit. CAPPER.

324. *Circuitum loquendi.*] *Eloquendi quod nonnunquam*; Voss. sec.

325. *Sallustius.*] *Ut Sallustius*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Vasc. Steph. & omnes: omisit *ut* Leidensis & Oxon.

326. *Ad requisita naturæ.*] Vide Carrion. ad Fragmenta Sall. pag. 488. ubi ex Hodegasio hoc fragmentum plenius adfert: *Profectus quidam Ligus ad requisita naturæ*. ALMELOV.

327. *Tempus erat*] Virgil. II. Æneid. 269.

328 *Orationis aptum.*] *Oratoris*; marg. Vidov.

329. *Circumlocutio.*] *Circuitio vel circumlocutio*; Obrecht.

330. *Ut, cum decorum habet.*] *Ut, cum decorem habet*; Voss. secund. Locat. Ald. Vascos. Steph. Basil. & reliqui. *Decorum*; Leid. & Oxon.

331. *Περισσολογία.*] Duo vitia sunt finitima *periphrasi*; *macrologia*, id est, *sermo longior*, quam oporteat; & *perissologia*, id est, *superfluus sermo*; ut apud Virgil. *in faciem mutatus & ora Cupido*: nam posterior dictio vacat. TURNEB.

332. *Obstat enim quidquid.*] *Obstat enim, inquit, quod non adjuvat*; V. C. Alm. Locat. *obstat enim, quod non*, Vallæ lib. Voss. secund.

333. *Ὑπέρβατον quoque.*] *Hyperbaton* quoddam vitiosum est, de quo locutus est in cap. de perspicuitate; quoddam vero laudatur ut virtus, cum orationem non reddit obscuriorem, & tamen eam reddit numerosiorem. Itaque pertinet ad genus orationis illud, quod dicitur *versum* atque *mutatum* a Cicerone: fit autem *perversione*, atque *trajectione*. TURNEB. *Hyperbaton* est *tropus* Quinctiliano, quia ex ipsius opinione *tropus* fit non in verbis solum, sed in sensibus etiam & in verborum compositione, seu collocatione; ut patet ex iis, quæ paulo post hujus ipsius capitis initium disserit. Cæterum hæc Turnebiana verba, *fit perversione, atque trajectione*, clarius exponentur infra ad illud Fabii: *At cum decoris gratia distrahitur longius verbum*. CAPPER.

334. *Quoniam frequenter.*] Mendose quidem sic legitur: emendatur autem, si *quoniam* conjunctio eradatur, ac, ejus loco, *quam* reponamus. REGIUS. *Quoniam*; Locat.

335. *Ratio compositionis.*] Dau. *compositionis*. Quam quidem lectionem alteri præstare jam censuerat eruditus Rollinus, & subjecta res evidenter adstruit. *Hyperbaton* enim, si recte adhibeatur, *τῇ τῶν ὀνομάτων συνθέσει*, ut loquitur Dionys. Halicarnass. id est, verborum compositioni, sive collocationi, multum inservit. CAPPER.

336. *Ut quodque oritur.*] *Ut quisque*; Steph. & *quodque oritur*; Voss. sec.

337. *Deferenda.*] *Differenda* legendum esse, facile est videre. REGIUS.

338. *Lapidum impolitior.*] Nisi *impolitiorum* legatur, ut sit genitivus, in manifestissimum solœcismum videbitur Fabius incidisse. *Impolitiorum* itaque, vel refragantibus exemplaribus, legendum esse contenderem. REGIUS. *Impolitior*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. *impolitorum*; Vallæ lib.

339. *Loco, quo convenit quidque.*] *Loco quo convenit quisque ponendus*; Vallæ lib. Voss. secund. *quo quisque conveniat*; Basil. & probat Ascensius; quia *quidque lapidum* dici non recte putat; *loco quo conveniet quicque*; Obrecht.

340. *Quo coagmentata.*] *Qua coagmentata*; V. C. Alm. Locat. Ald. Colin. & puto recte; reciduntur enim & poliuntur, ut possint coagmentata se magis jungere: *quo* vero pro *ut* poni obvium est.

341. *Eligendæque sedes.*] *Eligendæque sedes*; Obrecht.

342. *Neque alio, κατιὼν*, &c] Principium est librorum Platonis de Republica: *Descendi heri in Piræum cum Glaucone Aristonis filio*: sed enim verba ista varie in exemplaribus leguntur: quo quidem colligimus Platonem varie ordinem mutasse, ac variam lectionem in ἀντιγράφοις reliquisse, usque adeo curiosus erat in ordinis mutatione. TURNEB. *Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ*; Locat. Ald. & reliqui: sed, ut glossema, hæc Græca delenda censet Gallæus. *Neque alio ceris Platonis*; V. C. Alm. *neque alio cera Platonis*; Voss. sec. Obrecht. *in ceris Platonis* etiam ex suo codice Muretus lib. XVIII. Var. Lect. 8. quem sequitur & Menagius ad Laert. lib. III. sect. 37. *alio* autem positum pro *alio modo*, vel *alia fine*: de quo supra ad lib. II. 4. BURMAN. De variis modis, quibus Plato initium præclari de Republica operis conscripserit, lege Euphorionem & Panætium apud Diogenem Laert. lib. III. §. 37. & Dionys. Halicarnass. [tom. 2. pag. 30. edition. Wechel.] quem sæpius animadverti a Fabio sic exscriptum fuisse, ut quandoque verbum verbo expresserit. Videlis etiam Georgium Trapezuntinum lib. V. Rhetoric. pag. 68. Miror aliter visum fuisse Demetrio illi, qui *περὶ ἑρμηνείας*, *de Elocutione*, opusculum scripsit. Num enim ait hoc idem Platonis exordium tanquam *εἰκῇ, τυχὸν καὶ ἀνειμένως*, *simpliciores & negligentius conscriptæ* periodi exemplum proponit. CAPPER.

343. *Quibus in illo.*] *Quibus illo*; Obrecht.

344. *Descendisse.*] *Se descendisse*; V. C. Alm. Obrecht. Mures. Suspicari posset quis dicendum potius fuisse *Socratem descendisse*. Neque enim Plato in Piræum descendit, sed Socratem illuc descendisse scribit: sic tamen Socratis personam induit ubique Plato, ut una utriusque persona esse videatur. CAPPER.

345. *Quod eum quoque.*] *Quam* particula est quidem adscribenda hoc modo, *quam quod eum quoque*: sed ne sic quidem mihi integer sensus esse videtur. REGIUS. Hæc quoque non intelligo satis; si enim per *eum*, Platonem intelligas, non exprimitur, quid Plato magni fecerit: si vero aliter capias, non video, quo referas; nam nunq

verbis fit, ἀναστροφὴ dicitur, *reversio* quædam; qualia sunt vulgo, *Mecum*, *secum*: apud oratores & historicos, *Quibus de rebus*. [346] At cum decoris gratia * [347] distrahitur longius verbum, proprie *hyperbati* tenet nomen; ut: [348] *Animadverti, judices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes*. Nam *in duas partes divisam esse*, rectum erat, sed durum & incomptum. Poëtæ quidem etiam [349] verborum divisionem faciunt, & transgressionem:

——— [350] *Hyperboreo septem subjecta trioni:*

[351] quod oratio nequaquam [352] recipiet. [353] At id quidem est, propter quod, cum dicitur, [354] *tropus* fit; quia componendus est [355] e duobus intellectibus. [356] Alioqui, ubi nihil ex significatione [357] mutatum est, & structura sola variatur, [358] figura potius verborum dici potest; sicut [359] multi *narrationem* longis mutant *hyperbatis*. [360] Ex confusis quæ vitia [361] accidant, suo loco [362] diximus. [363] *Hyperbolen* audacioris ornatus [364] summo loco posui. [365] Est hæc ementiens superjectio. Virtus ejus ex diverso par

longe esset ad *sermonem numerosum* redire, vel ad *opportunam ordinis mutationem*: quo posito eam dicendum esset: & tamen tale quid voluisse Fabium puto. Quare legerem: *quam quod ad numerum quoque maxime facere experiretur*. Nam *maxime* erat in V. C. Alm. *facere* autem, ut sæpe apud Ovidium, pro *juvare*, *conferre*, &c. Gallæum quoque dubitasse apparet, qui pro *plurimis*, *pluribus* legebat, & deinde, *quam quod eum quoque maxime facere experiretur*, & *facere* pro *ad rem facere*, poni notavit. BURMAN. Raphaelis Regii lectionem secutus sum eo lubentius, quod ea semel admissa necesse non fuerit conjecturam adoptare Burmanni, qui pro τῷ *eum* legere mallet *ad numerum*. Nam in ipso τῷ *eum* facile subintelligitur ex præcedentibus τὸ *numerosum sermonem*: si quis tamen conjecturæ liberius indulgere vellet ac legere *ad eum quoque maxime facere*, ejus opinioni non magnopere refragarer. Sed religio fuit, vel minimam particulam absque librorum, sive MSS. sive editorum auctoritate, aut sine ineluctabilibus criticarum rationum momentis in Quinctiliani contextum inducere. Et certe citra τὸ *ad* constare sensus poterit hoc pacto: *Quod eum* (scilicet numerosum sermonem) *maxime facere* id *experiretur*, si nempe plurimis modis verba quædam scriberet, ut optimam tandem & apprime numerosam scribendi rationem inveniret. Jam vero hanc loquendi formulam *sermonem facere numerosum* paulo supra Fabius usurparat. CAPPER.

346. *At cum decoris gratia.*] Hæc species a Cornificio appellatur *trajectio*, quando longior fit verborum transgressio: superior dicitur *perversio*. TURNEB. *Et cum*; Voss. secund. Hæc, & quæ sequuntur, vix congruere posse videntur cum eo, quod supra Fabius tradidit hujus lib. cap. 4. ubi sic habet: *Nec sit tam longus*, [sermonis contextus] *ut eum prosequi non possit intentio; nec trajectione tam tardus, ut in* hyperbaton *finis ejus differatur*: ibi tamen non omnem *hyperbati* usum, sed abusum tantummodo damnat. Scilicet, ut alibi quoque tradit idem Rhetor, *vitium est omne, quod nimium est*. CAPPER.

347. *Contrahitur longius.*] *Trahitur*; V. C. Alm. *distrahitur*; Steph. & Rollin. in cæteris, *contrahitur*. Neque hoc capio; si enim longum verbum contrahitur, id est, brevius fit, quale inde *hyperbaton* exire potest? forte ex vestigiis V. C. *frangitur*, legendum: sed nihil definio. BURMAN. Qui ediderat *contrahitur*, & inde multum senserat incommodi; cui nec mederi posset illud *frangitur*, quod introducere tentabat. Necdum enim agitur hic de *Tmesi*, de qua paulo post ex illo Virgil.

——— *Septem subjecta trioni*. 3. Georgic. vers. 381. sed de simplici transpositione *hyperbatica*; ut apud Ciceron. pro Cluent. *in duas divisam esse partes*, pro *in duas partes*. Igitur satius est cum Stephano Rollinoque legere *distrahitur*: quæ lectio eo etiam melior videtur, quod τὸ *distrahere* idem aliquando significet, ac *differre*; ut patet ex illo Cæsaris 1. de Bello Civili: *subjicitur Metellus* ..... *qui hanc rem distrahat*, &c. atqui paulo supra Fabius verbum *differre* usurpavit de *hyperbato*, sic scribens: *differenda igitur quædam*. CAPPER.

348. *Animadverti judices.*] Cicero pro Cluentio cap. 1. PHILAND.

349. *Verborum divisionem.*] Quam vulgo τμῆσιν Grammatici vocant. Ea est Homero valde familiaris. CAPPER.

350. *Hyperboreo.*] Virgil. III. Georg. 381.

351. *Quod oratio nequaquam*, &c.] Tamen quædam reperiuntur *tmeses* apud Ciceronem; ut, *per mihi gratum, perque jucundum*: &, *quem illa cumque locum*: sed tamen raræ sunt. TURNEB. Adde, quod apud eumdem pro Sextio legimus: *Quod judicium cumque subi erat*: & pro Cœlio; *Socius vestræ Religionis jurisque jurandi*; & pro Marcello: *Sacris nostra conjunctione amoreque sacratum*. Apud Aulum Gell. lib. 11. cap. 18. *Socrates & Platone per suis familiaris*: & in Pandectis: *per enim absurdum est*: apud ipsum denique Fabium: *plebisque scitis*. Cæterum hic τὸ *oratio* idem significat, quod Græcis ὁ λόγος, Horatio *sermo pedestris*, id est, prosaicus, vulgo prosa: sic etiam πεζολογία est *prosaice*. CAPPER.

352. *Recipiet.*] *Recipit*; edit. Obrecht.

353. *At id quod est, propter quod dicit.*] Ingenue fateor, mihi non percipitur horum verborum sensus. REGIUS. Ita Locat. & Ald. *At id quod est, & propter quod, cum dicitur, tropus fit*; Gryph. Colin. & Vidov. nisi quod *ad id quod* habet.

354. *Tropus fit.*] *Hyperbaton* illud Poëticum, quod fit per divisionem & transgressionem, *tropus* esse videtur, quia mutat significationem & naturam dictionis. At *hyperbaton* illud oratorium, quod est in trajectione, non tam videtur esse *tropus*, quam figura; quia non mutatur sermo, sed dumtaxat structura. TURNEB.

355. *E duobus intellectibus.*] *Ex duobus intellectus*; V. C. Alm. Locat. Gryph. Colin. Utrobique autem τὸ *intellectus* est verborum sensus, vel significatio. Et sane in omni vero *tropo* duplicem annotare significationem possumus; unam propriam, nativam & genuinam; alteram impropriam & accersitam; ut satis patet ex *allegoria*, *metaphora*, *catachresi*, *metonymia*, *synecdoche*, &c. Vide cap. 1. lib. IX paulo post initium, ubi Fabius in *tropis* alia pro aliis verba poni docet, ideoque multos *hyperbaton tropis* eximere; quia in *hyperbato* non verborum, sed ordinis est commutatio. CAPPER.

356. *Aliquando ubi.*] Recte in quibusdam exemplaribus *alioquin* legitur, pro illo *aliquando*. REGIUS. *Aliquando*; Locat.

357. *Mutatum est.*] Nescio unde Leidensis editor *mutandum est*, hic petierit; nam in omnibus est, *mutatum est*.

358. *Figura potius verborum dici potest.*] Sic etiam Vossius Instit. Orat. lib. v. pagg. 314. 334. *tmesin* & *hyperbaton* figuris verborum annumerat. CAPPER.

359. *Multi ex iis narrationem.*] *Ex iis*, ut otiosa ac supervacua, mihi videntur expungenda. REGIUS. *Ex iis narrationem*; Locat. *multi ex his narrationem*; Voss. sec.

360. *Ex confusis*] Intelligit *synchysin*, de qua locutus est in cap. de perspicuitate; est enim semper vitiosa, quia efficit obscuritatem, verborum mixtura. TURNEB. Vide ad hujus libri cap. 2.

361. *Accidunt*] *Accidant* videtur legendum. REGIUS. *Accidant*; Ald. Colin.

362. *Dicimus.*] Scribe *diximus*. PHILAND.

363. *Hyperbolen.*] Quæ nonnunquam caussa gratiæ est; uti Demetrii Phaler. verba proferunt. pag. 98. Ἐκ δὲ ὑπερβολῶν χάριτες μάλιστα αἱ ἐν ταῖς κωμῳδίαις: *Ex hyperbolis autem veneres maxime exoriuntur, quæ frequentantur in comœdiis*. Vocatur *nimietas*, Macrob. lib. IV Sat. 6 ALMELOV.

364. *Summo loco.*] Extremo, ultimo. CAPPER.

365. *Est hæc de mensuris superjectio.*] Alibi *de casuris* legitur: sed ne sic quidem citra mendas. Fortassis autem *dementiens* recte legeretur, hoc est, valde mentiens; omnis enim *hyperbole* manifeste dementitur: *de mensuris* certe, vel *de casuris*, nihil ad *hyperbolen*. REGIUS. *De mensuris*; Locat. marg. Vidov. *de casuris superjectio*; Voss. sec. *ementiens*; Gryph. Vascos. Stephan. Leid. Gibson. Rollin. *de-*

augendi atque minuendi. Fit pluribus modis. Aut enim plus facto dicimus: [366] *Vomens frustis esculentis gremium suum & totum tribunal implevit.*

> [367] ——— *Geminique minantur*
> *In cœlum scopuli.*

Aut res per similitudinem attollimus:

> [368] ——— *Credas innare revulsas*
> *Cycladas.*

Aut per comparationem; ut,

> [369] ——— *Fulminis ocior alis.*

Aut signis quasi quibusdam:

> [370] *Illa vel intactæ segetis per summa volaret*
> *Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas.*

Vel *translatione*, ut ipsum illud *volaret*. Crescit interim *Hyperbole*, alia insuper addita; ut Cicero in Antonium dicit: [371] *Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico? quæ si fuit,* [372] *fuit animal unum: Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse.* Exquisitam vero figuram hujus rei deprehendisse apud principem Lyricorum [373] Pindarum videor in libro, [374] quem inscripsit ὕμνος. Is namque Herculis impetum [375] adversus Meropas, qui [376] in insula Co dicuntur habitasse, non igni, nec ventis, [377] nec mari, sed fulmini dicit similem fuisse: ut [378] illa minora, hoc par esset. Quod imitatus Cicero, illa composuit [379] in Verrem: *Versabatur in Sicilia longo* [380] *intervallo non Dionysius ille, nec Phalaris (tulit enim illa quondam insula multos & crudeles tyrannos;) sed novum quoddam monstrum* [381] *ex vetere illa immanitate, quæ* [382] *in iisdem versata locis dicitur. Non enim Charybdin tam infestam,* [383] *neque Scyllam, navibus, quam istum in eodem freto fuisse arbitror.* Nec pauciora sunt genera minuendi:

> [384] ——— *Vix ossibus hærent.*

Et quod [385] Cicero in quodam joculari libello:

> [386] *Fundum Varro vocat,* [387] *quem possim mittere funda:*
> [388] *Ni tamen exciderit, qua cava funda patet.*

[389] Sed hujus quoque rei servetur mensura quædam. Quamvis enim est omnis *Hy-*

eveniens: Ald. Colin. Gryph. Vidov. Basil. *decens sermonis supercilio*; Obrecht. Ascensius, cum conjecisset *de censuris*, quia superjacet aliquid censuris, id est, judiciis rigidis; & *de mensuris* explicuisset, quia mensuram excedit, & etiam *debitis mensuris* tentasset, tandem accedit Regio. BURMAN. Raphaelis Regii lectionem firmat, quod infra scribit Fabius: *Monere satis est, mentiri* hyperbolen, *nec ita, ut mendacio fallere velit.* CAPPER.

366. *Vomens.*] *Sinu vomens:* Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Colin. Gryph. Vidov. est ex ii. Philipp. cap. 25.

367. *Geminique minantur.*] Virgil. i. Æneid. 100.

368. *Credas innare.*] viii. Æneid. 692.

369. *Fulminis.*] v. Æneid. 319.

370. *Illa vel intactæ.*] His versibus significat maximam celeritatem & levitatem Camillæ Virgilius, vii. Æneid. 808. sic enim colligit signo: quod tamen est *hyperbolicum*. TURNEB. Petitus de Amazon. cap. 33. hæc non de *hyperbole*, sed de mirabili ad locorum spatia saltibus transmittenda velocitate interpretatur; talique verborum ambitu, nihil aliud voluisse Virgilium, quam quod Homerus *epitheto* [illegible]. ALMEL.

371. *Quæ Charybdis.*] ii. Philip. 27.

372. *Fuit animal unum.*] *Vix unum:* Steph. Vidov. Roign. & ita in quibusdam Ciceronis exemplaribus, ubi vide cl. Grævii notas: & hic Philander *unum* volebat: *fuit* semel tantum habet Voss. prim.

373. *Pindarum.*] Deest hæc vox in edit. Obrecht.

374. *Quem inscripsit ὕμνος.*] *Hymnos:* Voss. sec. Locat. Vidov. *ὕμνος*; Ald. Vascos. Steph. Roign. Colin. Gryph. Basil. Cæterum liber ille Pindari non exstat.

375. *Adversus Meropas.*] Meropes homines fuerunt orti a Merope gigante, habitantes in Co insula una Cycladum, a quibus est dicta Meropis: eos sustulit Hercules. TURNEB. *Adversum Meropes:* Voss. prim.

376. *In insula Coa.*] *Co*, altera vocali sepuncta, legendum est. Cos enim insula est Dorica, cum urbe ejusdem nominis, non a Core dicta, ut putat Tortellius. sed a Co Meropis gigantis filia. Unde & *Cous* bisyllabum, & *Coos* trisyllabum declinatur, ut Hippocrates Cous, Apelles Cous. de quo Ovidius:

> *Si Venerem Cous nunquam pinxisset Apelles,*
> *Illa sub æquoreis mersa lateret aquis.*

REGIUS *Coo:* MSS Alm. Voss. prim. tert. Obrecht. *Coa:* Voss. secund. Basil. meminit Meropum, ab Hercule debellatorum, Pindarus in Nem. iv. 41. & Isth. vi. 46.

377. *Nec mari, sed fulmini.*] *Sed mari & fulmini:* Voss. prim. tert.

378. *Illa minora, hoc par esset.*] *Illa minora essent;* V. C. Alm. *illa m. hoc par essent:* Voss. prim.

379. *In Verrem.*] Lib. v. cap. 56.

380. *Intervallo non Dionysius.*] *Autem:* MSS. Palat. apud Gebh. 1. Crep. 4. apud Ciceron. legitur *intervallo alter, non Dionysius.*

381. *Ex vetere illa immanitate.*] In MS. *ex utero illo*, unde Gebh. d. l. *ex utero illo immanitatis.*

382. *In iisdem versata locis.*] *In iisdem locis versata esse:* apud Ciceronem.

383. *Neque Scyllam navibus.*] Repetit V. C. Alm. *infestam navibus:* sed apud Ciceronem est: *neque Scyllam nautis.*

384. *Vix ossibus hærent.*] Virgil. Eclog. iii. vers. 103.

385. *Cicero.*] Vossius in Etymologico potius Laureæ Tullio hoc tribuit.

386. *Fundum Varro vocat.*] Varro fundum appellatum esse censuit a *funda*: itaque Cicero jocatur, extenuando *hyperbolicῶς*, quasi fundus sit tam exiguus & parvus, ut more lapidis possit projici. TURNEB. Idem distichon profert Donatus ad Terent. Eunuch. ubi, loco τῦ *quem*, legit *qua:* pro *possim*, *possis:* pro *tamen*, *lapis*. COLOMES.

387. *Quem possim.*] *Quo possim:* Ald. Gryph. Basil. Philand. Gallæus volebat *quam*, [illegible] pro *quantum*.

388. *Ni tamen.*] *Ni lapis:* Steph. Gryph. Roign. Vasc. Phil.

389. *Sed hujus.*] *Sed hujus quoque;* Voss. sec.

perbole ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum: nec alia via magis in κακοζηλίαν itur. Piget referre plurima hinc orta vitia, cum præsertim [390] minime sint ignota & obscura. Monere satis est, mentiri *Hyperbolen*, nec ita, ut mendacio fallere velit. Quo magis intuendum est, quousque deceat extollere, quod nobis non creditur. [391] Pervenit hæc res frequentissime ad risum: qui [392] si aptus est, urbanitatis; sin aliter, stultitiæ nomen assequitur. Est autem in usu, vulgo quoque, [393] & inter ineruditos, & apud rusticos; videlicet [394] quod a natura est omnibus augendi res vel minuendi cupiditas insita, nec quisquam vero contentus est. Sed ignoscitur, quia non affirmamus. Tum [395] est *Hyperbole* virtus, cum res ipsa, de qua loquendum est, [396] naturalem modum excessit. Conceditur enim amplius dicere, quia dici, quantum est, non potest: meliusque ultra, quam citra, stat oratio. Sed [397] de hoc satis, quia eumdem locum plenius [398] in eo libro, quo caussas corruptæ eloquentiæ reddebamus, tractavimus.

390. *Minime sint.*] *Non sint*; Voss. prim. tert.

391. *Pervenit hæc res.*] Lib. VI. Fabius docuit, sæpenumero ab *hyperbole* ridicula nasci. TURNEB. *Hæc species*; MS. Bodl. Andr. Ald. Colin. Obrecht. marg. Gryph.

392. *Si aptus.*] *Aptus* mihi legendum videtur, non *actus*. REGIUS *Actus*; Locat. Ven. *apius*; MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. Ald. Par. Vasc. Steph. Basil. Colin. Gryph. Vidov. *neptatus*; V. C. Alm. & alii.

393. *Et inter eruditos.*] *Et inter ineruditos*; MSS. Bodl. Alm. Voss. secund. Ald. Basil. Vascos. Steph. Vidov. Colin. Gryph. Rollin. *inter eruditos, ut apud rusticos.* Obrecht.

394. *Quia natura.*] *Quod a natura*; Ald. Vidov. Obrecht. *quod natura*; Voss. secund. Ald. Steph. Colin. Gryph. Basil. Roign.

395. *Est hyperbole virtus.*] *Non est hyperbole vitium*; Obrecht.

396. *Naturalem modum.*] Quod Demetrius Phalereus de elocutione pag. 98. his verbis dixit: πᾶσα ἡ ὑπερβολὴ ἀδύνατος. ALMELOV.

397. *De hoc.*] *De his*; Locat. Ald. Colin. *de hac*; Steph. Par. Basil. Gryph. Vidov.

398. *In eo libro, quo caussas corruptæ eloquentiæ reddebamus.*] Hunc Fabii librum intercidisse, & longe alium fuisse a Dialogo *de Oratoribus*, qui ad Taciti operum calcem exstat, satis ostendunt Pithœi Schelique argumenta, & Lipsii dubitationes in suis ad initium illius Dialogi notis. Ex certe, ut allatas ab iis rationes aliis rationum momentis confirmem; 1.° In illo Dialogo nihil de *hyperbole*, neque de *tropis*, neque de figuris, immo nihil *didacticè*, seu quod artis oratoriæ præcepta contineat, legitur: atqui Fabius, ut ex hoc ipso loco patet, *hyperboles* locum in eo libro, quo caussas corruptæ eloquentiæ reddebat, plenius tractaverat. Nec dicat quis multas hoc in Dialogo lacunas passim occurrere, & integram quamdam Materni orationem, ut ex ipsius Dialogi fine satis patet, desiderari. Nam præcipuum Materni munus & officium erat Poëseos defensio; nec nisi omissas, vel relictas a Vipsanio Messala partes exequi debebat. Solus hic Messala & Oratores antiquos recentioribus eloquentiores fuisse probat, & mutatæ eloquentiæ caussas aperit. Quis credat Maternum secundarum, quæ quidem ad Rhetoricam pertineant, partium actorem in sua illa (quæ deest) oratione *tropos*, figuras, elocutionem totam, rectum argumentorum usum (nam & hunc Fabius in suo libro, ut mox dicetur, docuerat) hoc est omnia fere artis oratoriæ præcepta tradidisse & pertractasse? 2°. Dialogi scriptor Hermagoræ Theodorique Rhetoricos libros nihili facit: e quibus tamen multa Quinctilianus in suam Institutionem Oratoriam transtulit. 3.° In Ciceronem acerbius invehi Aprum patitur impune, nec (ut decebat) eloquentiæ Romanæ principem defendit, quem Fabius in Oratoria Institutione passim commendat, ab obtrectatorum calumniis vindicat, & velut *unicum specimen orandi docendique oratorias artes* proponit [lib. III. cap. 1.] 4.° Declamationum usum, immo & Rhetorum scholas plane damnat: quas valde utiles Quinctilianus judicat lib. 2. cap. 2. lib. 11. cap. 10. & lib. x. cap. 5. 5°. In assignanda Rhetorices materia nonnisi *judiciale* genus & *deliberativum* memorat, cui & honestatem peculiariter attribuit. Num eo negligentiæ devenisset Fabius noster, qui & *demonstrativum* orationis genus ubique statuit, & τὸ *honestum*, quasi proprium ipsi finem assignat? 6°. ubi de Oratorum *actionibus* loquitur, *Suasorias* & Controversias tantum profert: Quinctilianus autem *demonstrativæ* materiæ, seu parti speciale caput tribuit [lib. III. cap. 11. edit. Steph.] 7°. Dialogo habito interfuit ille auctor (quisquis tandem fuerit) juvenis admodum, videlicet anno imperantis Vespasiani sexto. Tum porro Fabius annos 32. vel 33. natus erat, ut constat ex Quinctilianæis Dodwelli annalibus; nec excipiat quis respondeatve juventutem ex Varrone ad annum usque 45. protendi; hanc enim exceptionem perimere videtur τὸ *juvenis admodum*. 8° Fabius libr. v. cap. 12. (in fine) de recto argumentorum usu in alio se opere tractasse testatur; ubi Raphael Regius Quinctiliani librum de caussis corruptæ eloquentiæ designari probabilissime conjicit. In Dialogo autem ne γρῦ quidem de recto argumentorum usu. 9.° Suum de caussis corruptæ eloquentiæ tractatum Fabius quatuor in locis laudat, lib. v. cap. 12. circa fin. in præfatione libr. VI. & libr. VIII. capp. 3. & 6. in fine: atqui nunc librum, nunc opus, nunquam dialogum vocat. 10.° Dialogi scriptor paulo post initium sic habet: *Percunctationi tuæ respondere .... vix Hercule auderem, si mea sententia proferenda, ac non disertissimorum, ut nostris temporibus, hominum sermo repetendus esset*, &c. sed Quinctilianus lib. 2. cap. 1. de Julio quidem Secundo magnifice loquitur, qui tamen minimas in dialogo partes agit (nam, quæ diversis in locis dicit, ea non amplius, quam 23. linearum spatium occupant;) Aprum vero, Maternum, & Vipsanium Messalam, qui præcipuas partes agunt, ne nominat quidem. 11.° Fabius antiquis Græcorum, & Ciceronianæ Romanorum ætatis oratoribus palmam ubique defert; eosdem in dialogo graviter insectatur & deprimit Aper; leniter Messala defendit: adeo ut antiquos recentioresque oratores æqua ferme lance suspendi patiatur. 12.° Quinctilianæum hoc unico titulo inscriptum erat, *de caussis corruptæ eloquentiæ*: in Dialogo disceptatur primo, uter utri præstet, Orator an Poeta; secundo, utrum Oratores antiqui recentioribus antecellant, an contra; tertio, quibusnam adscribenda sit eloquentiæ corruptæ caussa: sic tamen, ut hæc disquisitio postrema, nonnisi tertiam fere Dialogi partem contineat. 13.° Dialogi stylus est a Quinctilianæo prorsus alienus. Quam diversitatem pluribus hic exequi, notarum brevitas non sinit. Hoc tantummodo post Schelium dicam. Auctor Dialogi bina ejusdem, aut non multum diversæ significationis vocabula conjungere amat; ut, *invidere & livere, vetera & antiqua, Poetas & Vates, carmina & versus, juvenes & adolescentes, tueri & defendere, in publicum & in commune, memoria & recordatione opus est*, &c. quæ sane Quinctilianæi sermonis candorem a Raphaële Regio, aliisque Philologis tantopere laudatum non exhibent. CAPPER.

M. FAB. QUINCTILIANI
DE
INSTITUTIONE ORATORIA
LIBER NONUS.

CAPUT PRIMUM.

Quo differant figuræ a tropis.

CUM sit proximo libro [1] de *tropis* dictum, sequitur pertinens [2] ad figuras, quæ *schemata* Græce vocantur, locus, ipsa rei natura conjunctus superiori. Nam [3] plerique [4] has *tropos* esse existimarunt; [5] quia sive ex hoc duxerint nomen, quod sint formati quodam modo; sive ex eo, [6] quod vertant orationem, [7] unde & *motus* dicuntur; fatendum erit, esse utrumque eorum etiam in figuris. Usus quoque est idem; nam & vim rebus adjiciunt, & gratiam præstant. Nec desunt, qui *tropis* [8] figuræ nomen imponant, quorum est [9] C. Artorius Proculus. Quin adeo similitudo manifesta est, ut eam discernere non sit in promptu. Nam, quomodo quædam [10] in his species plane distant, manente tamen [11] generali illa societate, quod utraque res [12] a recta & simplici ratione cum aliqua dicendi virtute deflectitur; ita quædam perquam tenui limite dividuntur; [13] ut cum *ironia* tam inter figuras sententiæ,

Persequitur reliquas ornatus partes, figuras & compositionem: initio docet, quid figura differat a *tropo*; deinde agit de figuris sententiarum & verborum; postremo de compositione. TURNEB.

1. *De tropis dictum.*] *De tropis disputatum*; MSS. Joan. Voss. prim. tert.

2. *Ad figuras, quæ schemata*] Alcuinus in Grammatica pag. 2086. Veterum Grammat. Putsch. ita scribit: Schemata *sunt ornamenta eloquii, & habitus, quibus sententiæ vestiuntur.* Ergo τὸ σχῆμα, est proprie *habitus*, a ἔχω, *habeo*: concinit Venerabilis Beda in Rhetorib. Pithœan. pag. 342. Quod, inquit, *Grammatici Græce σχῆμα vocant, nos habitum, vel formam, vel figuram recte nominamus, quia per hoc quodammodo vertitur* [lego *vestitur*, ut in Alcuino] *& ornatur oratio* Cicero in *Oratore* num. 83. figuras & maxime mir dictionis, appellat *gestus* aliquos orationis: atqui τὸ σχῆμα est etiam *gestus*. CAPPER.

3. *Plerique hac.*] *Plerique ea*; V. C. Alm.

4. *Has tropos esse existimaverunt.*] Bene tamen ac sapienter fecerunt Cicero, Dionysius Halicarnass. Quinctilianus, Hermogenes, Longinus, & alii Rhetores Græcorum Latinorumque doctissimi, qui *tropos* a figuris ex professo distinxerunt. Id patet ex sequentibus, ubi Fabius *tropi* a figuris discrimen exhibet & firma ratione demonstrat. CAPPER.

5. *Quia sive ex hoc, &c.*] *Tropus* Græce significat mores & modum, id est, quamdam conformationem: idcirco Fabius *tropum* dixit esse quasi formatum: significat etiam mutationem, ideoque *motum* interpretatur Fabius. Locus est ab *etymologia*. TURNEB. *Quia sive ex eo, quod vertant orationem*; Voss. sec. omissis reliquis.

6. *Quod vertant orationem*] Τρόπος enim dicitur ἀπὸ τοῦ τρέπειν, quod est *vertere*. In Obrechtina editione, pro *quod vertant*, legitur *transferant*. CAPPER.

7. *Unde & motus dicuntur.*] Sic libr. VIII. cap. 5. in fine: *de tropis, quos motus clarissimi nostrorum auctores vocant.* CAPPER.

8. *Figuræ nomen.*] *Figurarum*; MSS. Alm. Voss. & Colb. Andr. *figuram*; Voss. prim. tert.

9. *C. Artorius.*] *Gajus Aristarchus*; MS Bodl. Locat. *Caius Aristarchus*; Ven. *C. Actorius*; Par. Colin. Quis hic sit, non ausim certe affirmare: nisi idem sit *Artorius*, cujus meminit Festus in *procestria*, *tentipellium* & *topper*.

10. *In his species plane distant*] *In specie plane distant*; Ven. Locat. *in species plane d.* V. C. Alm. *in iis species*; cod. Colbert. Vidov.

11. *Generali illa societate.*] *Generaliter societate*; MSS. Alm. Voss. tert. Locat.

12. *A recta & simplici.*] *De recta & simplici*; Locat. Ald. Par. Colin. Vidov. *a directa*, Gallæus in margine scripserat; & sic habet cod. Bernens.

13. *Et cum ironia.*] *Et* copula, ut cessans, expungatur. Hoc autem Fabius inferius aperte ostendit, quod de *Ironia* hoc loco attingit. REGIUS. *Et cum*; Locat. omittunt τὸ *&*; Ald. Vidov. reliqui *ut cum*. *Ironia, &c.*] *Ironia* est duplex; est enim quædam *tropus*, quædam figura: *tropus* est, cum aliud dicitur, & aliud intelligitur, extra tamen simulationem manifestam: figura est, cum tota voluntas simulatur & fingitur: ista autem perquam tenui limite discrepant. TURNEB. Quomodo differat *ironia*, quæ *tropus* est, ab *ironia* figura, sic exponit ipse Fabius hujus libr. cap. 2. Ironia, *quæ est* schema, *ab illa, quæ est* tropus, *genere ipso nihil admodum distat; in utroque enim contrarium ei, quod dicitur, intelligendum est: species vero prudentius intuenti, diversas esse, facile est deprehendere. Primum, quod* tropus *apertior est, & quanquam aliud dicit ac sentit, non tamen aliud simulat. Nam & omnia circa fere recta sunt; ut illud in Catilinam*: A quo repudiatus ad sodalem tuum virum optimum M. Marcellum demigrasti. *In duobus demum verbis est* ironia: *ergo etiam brevior est* tropus. *At in figura totius*

quam inter *tropos* reperiatur. Περίφρασιν autem, & Ὑπερβατὸν, & Ὀνοματοποιΐαν, [14] & Ἐπίθετον, clari quoque auctores [15] figuras verborum potius, quam [16] *tropos*, dixerunt. Quo magis signanda est utriusque rei differentia. [17] Est igitur *tropus*, sermo [18] a naturali & principali significatione translatus ad aliam, ornandæ orationis gratia; vel, (ut plerique Grammatici finiunt) dictio ab eo loco, in quo propria est, translata in eum, in quo propria non est. [19] Figura (sicut nomine ipso patet) est [20] conformatio quædam orationis, remota a communi & primum se offerente ratione. Quare in *tropis* ponuntur verba alia pro aliis; ut in Μεταφορᾷ, Μετωνυμίᾳ, Ἀντονομασίᾳ, Μεταλήψει, Συνεκδοχῇ, Καταχρήσει, [21] Ὑπερβολῇ, [22] Ἀλληγορίᾳ plerumque; namque & rebus fit, & verbis. Ὀνοματοποιΐα fictio est nominis. Ergo hoc quoque pro aliis ponitur, quibus usuri fuimus, si illud non fingeremus. Περίφρασις, etiamsi frequenter & id ipsum, in cujus locum assumitur, nomen complecti solet, utitur tamen pluribus pro uno. Ἐπίθετον, quoniam [23] plerumque *Antonomasiæ* pars est, [24] conjunctione ejus fit *tropus*. [25] In *Hyperbato* commutatio est ordinis; [26] ideoque [27] multi *tropis* hoc ge-

voluntatis fictio est, apparens magis, quam confessa: ut illic verba sint verbis diversa, hic sensus sermoni .... & tota interim causæ confirmatio [lege *conformatio*] *tum etiam vita universa* ironiam *habere videtur, qualis est vita Socratis. Nam ideo dictus est* εἴρων .... *ut quemadmodum* ἀλληγορίαν *facit continua* μεταφορὰ, *sic hoc* schema *faciat* troporum *ille contextus*. CAPPER.

14. *Et ἐπίθετον.*] Omittunt hæc MSS. Bodl. Alm. Colb. Voss sec. Andr. Ald.

15. *Figuras verborum potius, &c.*] Videntur potius esse figuræ, quam *tropi*: quia non habent mutationem vocabuli a propria significatione in aliam minus propriam: sed tamen hoc solvetur a Fabio. TURNEB.

16. *Tropos dixerunt.*] *Dixerunt*; V. C. Alm.

17. *Est igitur tropus.*] Præter hanc differentiam, aliam addit Alexander Numenius, quod scilicet *tropus* fit in dictione, figura autem fit in oratione: quo pacto in vitiis differunt *barbarismus* & *solœcismus*: quanquam Fabius *tropum* etiam esse vult in sermone. Discrimen est datum ex definitione per differentiam. TURNEB. Qui si putavit Alexandrum Numenium ideo Fabio adversari, quod ille *tropus* fit in dictione, hic autem in oratione, utpote qui etiam in sermone *tropum* esse velit, graviter hallucinatus est; ignoravit enim hic τῷ *sermone* non orationem, seu phrasin, sed dictionem, sive vocabulum significari: quod vel inde patet, quia 1.° Fabius continenter dicit: *Est igitur tropus sermo .... vel dictio*; 2.° τὸ *sermo* apud veteres illos Philologos non solum orationem, seu phrasin, sed dictionem etiam unicam, sive vocabulum designat; ut constat ex plurimis eorum testimoniis, quorum pauca saltem referam. Servius ad 1. Georgic. vers. 93. ubi de verbo *adurat*, ita scribit: *& ad solem & ad frigus pertinet: nam uno sermone* [id est, unico vocabulo] *duo diversa complexus*; ad 3. Georgic. ubi de illo versu 250.

——— *ut tota tremor pertentet equorum*
Corpora:

sic habet: *signatis sermonibus utitur*. id est, emphaticis dictionibus, *ad vim amoris exaggerandam*; ad 1. Æneid. vers. 5. ubi de verbo *cano*: πολύσημος *sermo est: nam enim significat, aliquando* laudo, *aliquando* divino, *aliquando* canto. Luctatius vel Placidus Lactantius in Thebaid. Stat. pag. 12. edition. Cruq. τὸ *sedet*, inquit, polysemus *sermo est*. CAPPER. *Est tropus, sermo*] *Tropos*, omnes Vossiani hic & in sequentibus sæpe exhibent. BURMAN. In hoc Fabii loco τὸ *sermo* non orationem seu phrasin, sed unicum duntaxat vocabulum significat, ut ex nota proxime superiori patuit. CAPPER.

18. *A naturali & principali significatione translatus ad aliam.*] Intellige id in *tropis* plerumque fieri, & ut plurimum, nec tamen semper. Nam supra lib. VIII. cap. 6. paulo post initium docuit Fabius *tropos* alios verbis propriis fieri, alios translatis; ubi vide quæ jam annotavimus. CAPPER.

19. *Figura sicut nomine.*] *Sicut* abest a Voss. prim. tert.

20. *Conformatio quædam.*] Ut *conformatio* legatur & ratio & sensus exposcit; nam & figura forma quædam est, & non minus figuris in negatione utimur, quam in affirmatione. REGIUS. *Confirmatio*; Voss. prim. Vidov. Vascos. Steph.

21. Ὑπερβολῇ. Ἀλληγορίᾳ *namque & rebus fit & verbis.*] Ita editiones Sichardi, Parisiensis Vascosani & Stephani, quarum auctoritatem merito sequimur. Nam *allegoria*, ut observavit Turnebus, interdum est in verbis, ut cum sunt multæ *metaphoræ* continuatæ: aliquando vero est in rebus, ut cum quidam gryphi proponuntur & ænigmata. Quædam autem editiones, omissa voce ἀλληγορία, inruunt hæc dici de *hyperbole*, adeoque orationis sensum perturbant. GIBSON. ἀλληγορία, *plerumque* ὑπερβολῇ; *namque*: Ald. ἀλληγορία, ὑπερβολῇ *plerumque*. Ἀλληγορία *namque*; præter Gibsoni memoratos, Locat. Gryph. Colin. Vidov. ὑπερβολῇ *plerumque, namque*: MSS. Colbert. Alm. Voss. secund. ἀλληγορίᾳ *plerumque*, ὑπερβολῇ. Ἀλληγορία *namque*; Obr. Vox hæc ὑπερβολῇ, quæ a suo loco perperam avulsa erat & in alienum translata, huic ἀλληγορίᾳ tenebras offudit, & in caussa fuit, cur τὸ ἀλληγορίᾳ bis poneretur, idque contra consuetum Quinctilianæ sermonis candorem, qui ab hujusmodi παλιλλογίαις, verborum iterationibus, abhorret: contra plana sunt omnia, si legas: Καταχρήσει, ὑπερβολῇ, Ἀλληγορίᾳ *plerumque*; *namque & rebus fit & verbis*. Et certe palam est τὸ *plerumque* non ad ὑπερβολὴν referri, sed ad ἀλληγορίαν, in qua *plerumque* ponuntur alia verba pro aliis, quando scilicet ea fit verbis & *metaphorarum* continuatione: non tamen semper; fit enim interdum etiam rebus, ut diserte Fabius testatur & Turnebianus interpres recte annotavit. Adde quod nostræ lectionis vestigia in libris MSS. & editis occurrant, ubi modo legitur: ἀλληγορίᾳ *plerumque*; modo *plerumque, namque*. Cæterum hanc emendationem in ipsum textum eo lubentius induxi, quod, cum illustri viro & τῆς Κριτικῆς artis peritissimo Bernardo *Moneta* (*de la Monnoye*) proposita fuisset, eam suo quoque calculo comprobarit. CAPPER.

22. Ἀλληγορία.] Nam *allegoria* interdum est in verbis, ut cum sunt multæ *metaphoræ* continuatæ: aliquando vero est in rebus, ut cum quidam gryphi proponuntur, & quædam ænigmata. TURNEB.

23. *Plerumque Antonomasiæ partem.*] Sic quidem legitur: sed, nisi emendetur hic locus, verus elici non potest sensus. Sic autem mihi videtur corrigendum, ut *partem* eradamus, ac, loco ejus, *pars* nomen cum verbo *est* reponatur, hoc modo: *Epitheton, quoniam plerumque Antonomasiæ pars est*. REGIUS. *Partem conjunctione*; Locat. *pars est*; Cod. Colb. Voss. sec. Ald. Par. Vascos. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *plerumque habet Antonomasiæ partem*, Basil. Leidens. Obrecht. Oxon. Burman. Sed Regii lectionem, quæ MSS. Colbert. Voss. & plurimis editionibus antiquis innititur, eo alacrius amplexi sumus, quod huic quoque suffragentur veteres Grammatici Putsch. ut Sosipater Charisius pag. 244. his verbis: *Hujus* tropi [Antonomasiæ] *species est* Epitheton. Diomed. pag. 435. Donatus pag. 1776. atqui species est instar partis, & genus instar totius. Præterea non *Epitheton* habet *Antonomasiæ* partem, sed *Antonomasia* ipsa suas inter partes habet *Epitheton*; nam, ut lib. VIII. cap. 6. Fabius docuit, *Antonomasia* fit tribus modis, & *per* Epitheton..... *& ex iis quæ in quoque sunt præcipua* ..., *& ex factis quibus persona signatur*. CAPPER.

24. *Conjunctione ejus fit tropus.*] *Epitheton* est *tropus*, quatenus conjungitur cum *Antonomasia*, cujus est pars vel species; quatenus affinitatem habet & cognationem cum *Antonomasia*, ut species cum genere, pars cum toto. Et sane si *Epitheton* ponatur sine proprio nomine (cui solet apponi) & dicatur verbi gratia, *Tydides*, *Pelides*, tum vera fit *Antonomasia*, ut tradit Fabius lib. VIII. cap. 6. *Necesse est enim semper*, inquit, *ut id quod est appositum, si a proprio diviseris, per se significet, & faciat* Antonomasiam, *&c.* & paulo supra: Antonomasia .... *& per* Epitheton, *quia, detracto eo cui apponitur, valet pro nomine* Tydides, Pelides, *&c.* CAPPER.

25. *In hyperbato.*] *Hyperbaton commutatio est*; Obrecht.

26. *Ideoque.*] *Inde que*, Obrecht.

27. *Multi tropis hoc genus eximunt.*] Quia videlicet in

nus eximunt. Transfert tamen verbum [28] aut partem ejus a suo loco in alienum. [29] Horum nihil in figuras cadit. Nam & propriis verbis, & ordine collocatis, figura fieri potest. Quomodo autem *ironia* alia sit *tropi*, alia [30] *schematis*, suo [31] loco reddam. [32] Nomine enim fateor esse communia hæc; & scio quam multiplicem [33] habeant, [34] quamque scrupulosam disputationem: sed [35] ea non pertinet ad præsens meum propositum. [36] Nihil enim refert, quo modo appelletur utrumlibet eorum, si, quid orationi prosit, [37] appareat. Nec mutatur vocabulis vis rerum. Et, sicut homines, si aliud [38] acceperunt, quam quod habuerant, nomen, iidem sunt tamen; ita hæc, de quibus loquimur, sive *tropi*, sive [39] figuræ dicentur, idem efficient. Non enim nominibus prosunt, sed effectibus; ut [40] *statum conjecturalem*, an *inficialem*, an *facti*, [41] an *substantiæ*, an *de substantia* nominemus, nihil interest, dum idem quæri sciamus. Optimum ergo in his sequi [42] maxime recepta, & rem ipsam, quocumque appellabitur modo, [43] intelligere. Illud tamen notandum, [44] coïre frequenter in easdem sententias & τρόπων & figuram. [45] Tam enim translatis verbis, quam propriis, figuratur oratio. Est autem non mediocris inter auctores dissensio, & quæ vis nominis ejus, [46] & quot genera, & quæ, quamque multæ sint species. Quare primum intuendum est, quid accipere [47] debeamus figuram. Nam duobus modis dicitur: [48] uno, qualiscumque forma sententiæ; sicut [49] in corporibus, in quibus, quoquo modo sint composita, utique [50] habitus est aliquis: altero, quod proprie *schema* dicitur, [51] in sensu [52] vel sermone aliqua a vulgari & simplici specie cum ratione mutatio; sicut, *nos* [53] *sedemus*, *incumbimus*, *respicimus*. Itaque cum in eosdem

hyperbato verba sumuntur in propria significatione: hoc tamen argumentum ita solvit Fabius, ut dicat in *hyperbato* transferri saltem *verbum aut partem ejus a suo loco in alienum*: cui solutioni consonat, quod lib. VIII. cap 6. ab ipso statim initio dixerat, *vertique* [in tropis] *formas non verborum modo, sed & sensuum, & compositionis.* Jam vero *tropus*, τρόπος, dicitur ἀπὸ τοῦ τρέπειν, vertere. CAPPER.

28 *Aut partem ejus*] Pars verbi in oratione transferri non potest, nisi per τμῆσιν vel διαίρεσιν; ut, *septem subjecta trioni*. REGIUS. Ex III. Georg. 381.

29. *Horum nihil in figuras cadit.*] Quamvis recte sic legi plerisque videatur; ego tamen contenderim, citra *non* negandi adverbium, nihil integri sensus haberi posse; omnia enim, quæ hactenus præcepit Fabius, *tropis* atque figuris sunt communia. Quod quidem ut intelligatur, *non* negandi adverbium est adscribendum, hoc modo: *horum nihil non in figuras cadit.* REGIUS. Sine *non* legendum esse, sequentia probant; nam & propriis verbis, & ordine collocatis fieri figura potest; in *tropis* autem fere aut translatitia sunt verba, aut ab ordine suo mota. Quocirca demiror Raphaelem dixisse, supradicta esse *tropis* & figuris communia. ASCENS. Ita significat *tropum* non solum esse in mutatione significationis propriæ in alienam, sed etiam simpliciter in mutatione vocis, aut in mutatione ordinis vocum. TURNEB. Raphaelis Regii errorem quam recte redarguerit Ascensius, vel inde patet quod, quomodo figuræ a *tropis* different, hoc in capite Fabius docere studeat: sed in Ascensii nota pro τῷ *translatitia* legendum videtur *translata*: nam *translatitia* sunt vulgaria, trita (*Banal.*) *translata* vero sunt *metaphorica*. Nec Johannes Clericus defendere poterit, quod in Arte Critica τὸ *translatitium* pro τῷ *translatum* seu *metaphoricum* toties usurpavit. CAPPER.

30. *Schematis.*] *Schematos*: Voss. prim. tert. id est, figuræ: quod quidem de figura sententiæ, τῆς διανοίας; non autem dictionis, τῆς λέξεως, est intelligendum; ut patet ex iis, quæ de *ironia* Fabius disseret cap. 2. hujus libri. CAPPER.

31. *Suo loco reddam.* [Ἀποδώσω, id est, edam, explicabo, exponam, exhibebo, &c. quod autem redditurum se pollicetur hic Fabius, re ipsa reddidit hujus lib. cap. 2. ubi de *ironia*. CAPPER.

32. *Nomine enim fateor.*] *Non enim*; V. C. Alm. *non enim*; MS. Bodl. Andr. Ven. Alm. *nomen enim fateor esse commune. & scio*, MS. Joan. Obrecht. *nomina enim f. e. commune, hoc scio*; Voss. omn.

33. *Habeant disputationem.*] Ita exemplaria quædam habent: sed forsitan *disputationem* est legendum. REGIUS. *Dispositionem*; Locat.

34. *Quamque scrupulosam.*] *Quam*; Voss. prim. *quanquam*; Voss. sec.

35. *Ea non pertinet.*] *Non pertinent*; Coliu. Obrecht.

36. *Nihil enim refert.*] *Nihil refert*; Voss. tert.

37. *Appareat.*] *Appareat*; Cod. Colb. Voss. sec. Ald. Vascos. Steph. Basil. Gryph. Coliu. Vidov.

38. *Acceperunt.*] *Acceperint*; Obrecht.

39 *Figuræ dicentur.*] *Dicuntur*; V. C. Alm. *dicantur*; Ald. Colin.

40. *Statum conjecturalem, an inficialem, &c.*] Idem ille *status* (quem vulgo vocamus *quæstionem de facto*) dicitur etiam οὐσία, *substantia*, τὸ κατ' αἴσθησιν, τὸ πραγματικόν, στοχασμὸς φύσεως, & γένεσις; ut patet ex iis, quæ ad cap. 3. libri VI. annotavimus: ab Hermogene in partition. λόγου ἀσώματος appellatur. Vide antiquos Oratores Græcos ab Henrico Stephano editos, ubi auctor argumentorum in Græcas orationes hujusmodi *statum* οὐσίαν semper nominavit. CAPPER.

41. *An substantiæ.*] *An substantialem*; Ven. Locat. *an facti, an de substantia*; Voss. sec.

42. *Maxime recepta.*] *Maxime* deest in Voss sec.

43 *Intelligi*,] *Intelligere*; MSS. Bodl. Alm. Colb. Voss. sec. Andr. Ald. Et sane sensus activus melius congruit præcedenti τῷ *sequi*. CAPPER.

44. *Coire frequenter.*] *Frequenter* deest in Voss prim.

45. *Tam enim translatis.*] Non id ait, quod *tropus* sit species figuræ, sed quia dictiones *tropo* mutatæ ita collocari poterunt in oratione, ut efficiant aliquam figuram. TURNEB. *Tam in translatis*; Voss prim.

46. *Et quot genera.*] Refert enim Alexander Numenius, quosdam existimasse infinitas esse figurarum species: in qua videtur esse sententia Cicero. Audit præterea Alexander, quosdam existimasse non esse infinitas, sed tamen usque adeo numerosas, ut comprehendi non possent. TURNEBUS. *Et quot genera & quam multa sint species*; Ven. Locat. Ald. Basil. Par. Vasc. Steph. Colin. Gryph. Vidov. Obrecht. *& quæ quamque multa*; Cod. Colb. *& quæ quam multa*; Voss. sec.

47. *Debeamus figuram.*] *Debeamus per figuram*: marg. Gryph.

48 *Uno, qualiscumque forma*] Jubent dialectici in *homonymia*, ut rem ante distinguamus, ut constituatur, quid accipi debeat: idem facit Fabius, cum sit *homonyma* dictio figuræ. TURNEBUS.

49. *Corporibus quibus.*) *In quibus*; Voss. sec. Ven. Locat. Ald. Basil. Par. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

50 *Habitus est aliquis.*] Σχῆμα, quod Latine dici potest *habitus*, a verbo *habeo*; sicut illud Græcum ἀπὸ τοῦ σχέω, ἔχω. CAPPER.

51. *In sensu.*] Unde τὸ σχῆμα διανοίας, figura sententiæ vel sensus. CAPPER.

52. *Vel sermone.*] Unde τὸ σχῆμα λέξεως, figura dictionis, vel verborum. CAPPER.

53. *Sedemus, incumbimus, respicimus.*] exemplum est cujusdam verborum figuræ, cui nomen ὁμοιόπτωτον, *similiter cadens*, quatenus tria sunt verba ejusdem modi, temporis, personæ; itemque alterius verborum figuræ, cui nomen ὁμοιοτέλευτον, *similiter desinens*, quatenus tria sunt vocabula, quorum ultimæ syllabæ sonus est idem. CAPPER.

casus, aut tempora, aut numeros, aut [54] etiam pedes, continue quis, aut certe nimium frequenter incurrit, præcipere solemus variandas figuras esse, vitandæ similitudinis gratia. In quo ita loquimur, tanquam omnis sermo habeat figuram. [55] Itemque eadem figura dicimus *cursitare*, qua [56] *lectitare*, id est, eadem ratione [57] declinari. Quare [58] illo intellectu priore & communi nihil [59] non figuratum est. Quo si contenti sumus, non immerito Apollodorus, si tradenti [60] Cæcilio credimus, [61] incomprehensibilia partis hujus præcepta [62] existimavit. Sed [63] si habitus quidam, & quasi gestus [64] sic appellandi sunt, id demum hoc loco [65] accipi *schema* oportebit, quod sit [66] a simplici atque in promptu posito dicendi modo poëtice vel [67] oratorie mutatum. [68] Sic enim verum erit, aliam esse orationem ἀσχημάτιστον, id est, carentem figuris, quod vitium [69] non inter minima est; [70] aliam ἐσχηματισμένην, id est, figuratam. [71] Verum id ipsum [72] anguste Zoïlus terminavit, qui id solum putaverit *schema*, quo aliud simulatur dici, quam dicitur: quod sane vulgo quoque sic [73] accipi scio: unde & [74] *figuratæ controversiæ* quædam, de quibus [75] paulo post dicam, vocantur. Ergo figura sit arte aliqua [76] novata forma dicendi. Genus ejus unum quidam putaverunt, in hoc ipso diversas opiniones secuti. Nam hi, quia [77] verborum mutatio sensus quoque verteret, omnes figuras in verbis esse dixerunt; illi, quia verba rebus [78] accommodarentur, omnes in sensibus. [79] Quarum utraque

54. *Etiam pedes continue quis.*] *Continue* legendum esse, nemo non videt. REGIUS. *Continuo quamvis*; Voss. prim. *continuos*; Cod. Colb. Voss. sec. & Vallæ lib. Ego *continue* prætulerim, cum Regio & Ascensio, id est, assidue: quod sequentia, *aut certe nimium frequenter*, aperte probant: *continuo* vero est statim. Eadem varietas supr. lib. II. cap. 10.

55. *Itemque eadem figura.*] *Figura* hic accipi videtur pro *analogia*, ac simili derivatione inflexioneque: referri tamen potest ad secundam speciem, quando efficit *homœoteleuton*. TURNEB. *Itaque eadem*; MS. Bodl. Ald. *itemque eadem figura dici*; Voss. sec. Cod. Colb. quod Gallæus etiam probabat. *item*; Obrecht.

56. *Lectitare.*] *Lactitare*; Basil. *latitare*; Obrecht.

57. *Declinari.*] Ex Græco ἐγκλίνεσθαι, unde ἔγκλισις, *declinatio*, de verbis etiam apud Veteres usurpatur: vulgo *formari* dicimus, & *conjugari*: nam *vi declinari* & *declinationem* nunc de solis nominibus usurpare solent. CAPP.

58. *Illo intellectu.*] Illo sensu, illa significatione. CAPP.

59. *Non figuratum est.*] *Infiguratum est*; Voss. prim. *non figura est*; Voss. sec.

60. *Cæcilio.*] *Cælio*; Andr. Ven. Colon. Basil. Gryph. Colin. Vidov. marg. Steph. & Vasc. Illum puto designari Cæcilium, de quo sic Fabius lib. III. cap. I. *Multa post Apollonius Molon, multa Areus, multa Cæcilius, & Halicarnasseus Dionysius.* Eumdem, opinor, memorat Longinus initio aurei περὶ ὕψους libelli, ubi sic legitur: τὸ μὲν Καικιλίου συγγραμμάτιον, κλ. De Cæcilio mentionem faciunt etiam Plutarchus in Lysia, Photius, Suidas, & Phœbammon auctor Scholiorum de figuris Rhetoricis post Alexandri Numenii de iisdem opusculum in Græcis Rhetorib. edition. Ald. tom. I. pag. 588. quamvis enim Aldina in editione auctoris nomen adscriptum non fuerit (unde fraus facta est Turnebiano Fabianæ institutionis interpreti, qui utrumque opus Alexandro Numenio tribuit;) attamen in Reg. biblioth. codd. MSS hujusmodi Scholia Phœbammoni diserte adscribuntur. CAPPER.

61. *Incomprehensibilia.*] In eadem est opinione Dionysius Halicarnass. in Arte. Cæcilium citat, qui Rhetoricam est professus Romæ tempore Augusti. TURNEB. τὸ *incomprehensibilia* significat infinita, quæ limitibus quibusdam aut certo numero comprehendi nequeant: ἀπερίληπτα dixit Alexander Numenius in Græcis Rhetorib. Aldin. tom. I. pag. 574. CAPPER.

62. *Existimavit.*] *Existimavit*; Voss. sec. tert. Obrecht.

63. *Si habitus quidam & quasi gestus.*] Supple, orationis. CAPPER.

64. *Sic appellandi sunt.*] Id est, τῷ τῆς figuræ nomine. CAPPER.

65. *Accipi schema.*] *Schema dici*; Ven. Locat. Par. Colin. Gryph. Basil. Vidov.

66. *A simplici.*] *In simplici ac in promptu*; Steph. Rollin.

67. *Oratori imitatum.*] Emendate in quibusdam exemplaribus legitur *immutatum*. REGIUS. *Immutatum*; Locat. Obrecht. *mutatum*; reliqui.

68. *Sic enim verum.*] Ἀσχημάτιστον dupliciter accipimus, aut quod male figuratum est, aut quod nullas omnino figuras habet: meminit hujus in cap. de ornatu. TURNEB.

69. *Non inter minima.*] *Non* abest a Voss. prim. tert.

70. *Aliam ἐσχηματισμένην.*] Vide Turneb. lib. XI. Adversarior. cap. I.

71. *Verum id ipsum.*] Superiores peccabant, quia latius figuram accipiebant, quam deceret: Zoilus peccat, quia angustius: cujus apud Alexandrum Numenium hæc est definitio: *Figura est, cum aliud simulamus, aliud dicimus.* Attamen (ut inquit Alexander) apud nos aliquando adhibemus figuratæ citra simulationem: aliquando quoque utimur *aversione* non simulantes. TURNEB. In cujus nota duo sunt, quæ diligenter animadvertere operæ pretium fuerit. 1.° enim Alexandro Numenio tribuit, quod in Reg. biblioth. MSS. Phœbammoni adscribitur, opusculum scilicet de figuris hoc titulo: σχόλια περὶ σχημάτων ῥητορικῶν, *scholia de figuris Rhetoricis.* Hoc porro Commentariolum, licet Alexandri Numenii libro subjungatur, ab eo tamen longe diversum est. 2.° His verbis, *utimur aversione*, Turnebianus ille *apostrophen* figuram intelligit. CAPPER.

72. *Anguste Zoïlus.*] *Cælius*, non *Zoilus* legatur, nam Cœlius Apollodori artem interpretatus est. REGIUS. *Anguste tamen est Cælius*; Andr. Ald Basil. Gryph. Colin. Vidov. marg. Steph. & Vascos. *anguste Cæcilius*; Obrecht. Burman. *id ipsum tam anguste Cælius*; V. C. Alm. *anguste & Cælius*; Vallæ lib. BURMAN. Sed legendum esse *Zoilus*, evidentissime demonstratur ex uno unius Phœbammonis loco, qui exstat in Græcis Rhetoribus edition. Ald. tom. I. pag. 588. ubi sic legimus: ὁρίζεται, φησὶ Ζωΐλος, αὐτὸ σχῆμά ἐστιν ἕτερον μὲν προσποιεῖσθαι, ἕτερον δὲ τι λέγειν..... Καικίλιος [lege Καικίλιος] δὲ ὁ Καλακτῖνος [lege Καλακτῖνος. Erat enim ex oppido Siciliæ, cui nomen Καλὴ Ἀκτὴ ex Athenæo Dipnosoph. lib. VI. cap. 21.] ὁρίζεται οὕτω· σχῆμά ἐστι τροπὴ εἰς τὸ μὴ κατὰ φύσιν, [τὸ] τῆς διανοίας καὶ λέξεως; hoc est: *definitur, inquit, Zoilus ita*: figura est aliud quidem simulare, aliud vero dicere..... *Cæcilius autem Calactines hoc modo definit*: figura est immutatio sententiæ vel dictionis, in id quod secundum naturam non est. Unde Zoilum a Quinctiliano, non Cæcilium hic respici, liquido constat. CAPPER.

73. *Accipi scio*] *Accipi solet*; Voss. prim. tert.

74. *Figuratæ controversiæ.*] *Figuratæ controversiæ* sunt, quæ non simplici & recto ductu tractantur, sed per simulationem quamdam & insinuationem fiunt, aut per contrarium, per *emphasin*, & ex obliquo: auctor Hermogenes lib. IV. *de Inventione*. TURNEB. Sic Dionysius Halicarnass. λόγον ἐσχηματισμένον vocat orationem Demosthenis pro Ctesiphonte; quia Ctesiphontis quidem defensionem a se suscipi simulat; sed severa se ipse laudare studet. CAPPER.

75. *Paulo post dicam.*] Scilicet hujus libri cap. 2. post medium.

76. *Novata forma.*] *Nova*; V. C. Alm. *notata*; marg. Basil.

77. *Verborum mutatione sensus quoque verterunt.*] *Verterent* sine controversia legendum est. REGIUS. *Mutatione sensus quoque verterentur*; Vascos. Steph. *verterent*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *mutatio sensus quoque verteret*; Leidens. Obrecht. Oxon.

78. *Accommodarentur.*] *Accommodarent*; Ven. Locat. Ald. Par. Colin. Gryph. Vidov.

79. *Quorum utraque.*] *Quarum*; V. C. Alm. Basil. Oxon. Leid. Obrecht. & alii.

manifesta

manifesta cavillatio est. [80] Nam, ut eadem dici solent aliter atque aliter, [81] manetque sensus elocutione mutata; [82] ita & figura sententiæ plures habere verborum figuras potest. [83] Illa est enim posita in concipienda cogitatione, [84] hæc in enuncianda; sed frequentissime coëunt; ut in hoc: [85] *Jam, jam, Dolabella,* [86] *neque me tui, neque tuorum liberûm,* [87] oratio a judice aversa, in sententia, [88] *Jam jam,* [89] & *liberûm*, in verbis sunt *schemata*. Inter plurimos enim, quod sciam, [90] consensum est, duas ejus esse partes; διανοίας, id est, mentis, vel sensus, vel sententiarum (nam iis omnibus modis dictum est;) & λέξεως, id est, verborum, vel dictionis, vel elocutionis, vel sermonis, vel orationis; [91] nam & variatur, & nihil refert. Cornelius tamen Celsus adjicit verbis & sententiis [92] figuras *colorum*: nimia profecto novitatis [93] cupiditate ductus. Nam quis ignorasse eruditum alioqui virum credat, *colores* & [94] sententias sensuum esse? Quare sicut omnem orationem, ita figuras quoque versari necesse est in sensu, & in verbis. [95] Ut vero natura prius est, concipere animo res, quam enuntiare; ita de iis figuris ante loquendum est, quæ ad mentem pertinent: quarum quidem utilitas cum magna, tum multiplex, in nullo non orationis opere clarissime [96] elucet. Nam etsi minime videtur pertinere ad probationem, qua figura quidque dicatur; facit tamen credibilia, quæ dicimus, & in animos judicum, qua non observatur, irrepit. Namque, ut in armorum certamine [97] adversos ictus, [98] & rectas ac simplices manus [99] cum videre, tum etiam cavere ac propulsare facile est, aversæ tectæque minus sunt observabiles, & aliud ostendisse, quam petas, artis est; sic oratio, quæ astu caret, [100] pondere, mole, & impulsu prœliatur; simulanti, variantique conatus, [101] in latera, atque in terga incurrere datur, [102] &

80. *Nam & eadem.*] Loco & copulæ, *ut* adverbium videtur esse reponendum. REGIUS. Colligit duo genera figurarum, atque ita confutat cavillationem superiorem; nam figura est in sensu, si remanet mutatis verbis; est autem in dictione, si mutatis verbis perit. TURNEB. *Nam & eadem*: Obrecht. & ita Vallæ lib. qui nec postea τὸ *ita* habet, teste Asceosio: cum quo & Voss. sec. facit. BURMAN.

81. *Manetque.*] *Manentque*: Voss. prim.

82. *Ita & figura.*] *ita* deest in Voss. sec. tert. Obrecht.

83. *Illa est enim.*] Scilicet figura τῆς διανοίας, sententiæ vel sensus. CAPPER.

84. *Hæc in enuncianda.*] Τὸ *hæc* designat figuram τῆς λέξεως dictionis vel elocutionis. CAPPER.

85. *Nemo jam.*] Hunc locum sic scribe ex 1. Verr. 30. *Nemo jam, Dolabella, neque tui, neque tuorum liberûm, quos tu miseros in egestate, atque in solitudine reliquisti, misereri potest.* PHILAND. *Nemo* non est in MSS. Alm. Voss. omn. Locat. Ald. Gryph. Vidov. Obrecht. *nemo jam Dolabella*: Basil. Vide comment. ad d. l. Ciceronis, ubi corrigunt ex MSS. *jam jam, Dolabella, neque me tui, &c. misereri potest.* Ita quidem edidit olim Lambinus, & nuper Grævius: sed vereor ut Latinis auribus probari possit illa locutio, *me tui misereri potest*. Tutius enim legeretur *miserere*, vel si quis τὸ *misereri* servare velit, legendum videretur: *nemo jam neque me .... misereri potest*. Igitur placet præ cæteris Asconiana lectio: *neque me tui .... miseret*; vel ea quam nonnulli codd. MSS. exhibent: *neque me tui, ... miserere potest*. Cæterum τὸ *nemo* sustulimus, quod etiam abest a pluribus MSS. & antiquis Fabii editionibus, neque in Asconii exemplaribus tnerat. CAPPER.

86. *Neque meûm, neque tuorum.*] *Me tui*, non *meûm* legendum, si non ex sensu, at ex tertia in Verrem, unde hoc sumptum est exemplum, facile apparet. REGIUS. *Neque tuo me neque tuorum*; Ald. Obrecht. *neque me tui*; Ven. Locat. Sich. Gryph *neque tuo neque tuorum*; Basil Steph. Colin. Vidov. *nec me tui, nec tuorum*; Voss. sec. Vide commentatores ad Cicer. 1. in Verr. 30. BURMAN.

87. *Oratio a judice aversa.*] Est *apostrophe* figura sententiæ, vel sensus. CAPPER.

88. *Jam jam ..... in verbis.*] Est ἐπίζευξις (Aquilæ Romano pag. 19. Rhetor. Pithœan. παλιλλογία, Herenniano Rhetori *conduplicatio*] figura verborum CAPPER.

89. *Et liberûm.*] Ubi est *syncope* figura saltem Grammatica. CAPPER.

90. *Consensum est duas ejus esse partes.*] Attamen Curius Fortunatianus pag. 73. Rhetor. Pithœan. tres figurarum species ponit; unam λέξεως in singulis verbis positam, ut, *nuda genu*; alteram λόγου in elocutionis compositione, ut in *polyptoto, epanaphora, paronomasia*, &c. tertiam διανοίας, in sensibus sive sententiis, ut contingit in *apostrophe*, *prosopopœia*, &c. quæ divisio non est omnino spernenda; quamvis prima species ad Grammaticam potius, quam ad Rhetoricam pertinere videatur. CAPPER.

91. *Nam & variatur.*] Id est, variatur appellatio ejus figuræ, quæ tota in verbis posita est; figura λέξεως variis nominibus insigniri solet. CAPPER.

92. *Figuras colorum.*] Figuras *colorum* appellat eas, quibus uti solemus, cum probabilem afferimus caussam rei alioqui turpis: sed enim figuræ *colorum* referri debent ad figuras sententiarum. TURNEB. De variis τοῦ *color* significatibus apud Rhetoras, vide quæ diximus ad lib. iv. cap. 2. annotatione 412. CAPPER.

93. *Cupiditate.*] *Cupidine*; Voss. tert.

94. *Sententias sensus esse.*] *Sensuum esse*; Locat. Ald. Colin. Basil. Gryph. Colin. Obrecht. Oxon.

95. *Ut vero natura.*] Idem testantur etiam dialectici; priores esse animi conceptiones; quoniam verba ad animi conceptiones significandas adhibentur: itaque in tractando sequitur Fabius naturæ ordinem. TURNEB.

96. *Elucet.*] *Lucet*; Vallæ lib. Alm. & Voss. sec.

97. *Et adversos.*] *Et* non erat in MSS. Alm. Voss. prim. tert. Leid. Obrecht. Oxon.

98. *Et rectas ac simplices manus.*] *Manus* hoc loco appellamus gladiatorum petitiones & ictus, ut exposuimus lib. v. cap. 13. Appellat autem *manus adversas & rectas*, quæ a fronte quasi pugnant, ideoque facile possunt observari & vitari. Vocat *aversas*, quæ ictum inferunt in latera & terga, suntque difficiliores. TURNEB.

99. *Cum videre.*] *Tum*; Steph.

100. *Pondere, mole.*] *Modo*; V. C. Alm. Colb. Pith. Ald. male; pondere enim & mole prœliatur, qui, omissa arte & acumine, corporis vi invadit adversarium; ut lib. x. cap. 1. *pugnat ille acumine semper, hic frequenter & pondere.* Valer. Flacc. iv. 290.

——— *Redit hic oculis & pondere Bebryx.*

BURMAN.

101. *In latera atque integra incutere.*] Corrupte quidem sic legitur. Emendate vero *in terga & incurrere*. Est enim hæc similitudo a gladiatoribus sumpta. REGIUS. *In latere atque in tergum*; Voss. tert. *currere*; Voss. prim. tert. *in terga incutere*; Locat. Obrecht. marg. Basil.

102. *Et arma avocare.*] Vulgo *advocare*: male. At *avocare arma* eleganter in armorum certamine ii dicitur, qui conlato pede cum adversario, si quam corporis partem armis tectam observat, non in eam dirigit ictum, sed aliam se petere velle fingit: tum, adversario se aperiente & illam partem nudante, ut in aliam, quam peti videt, arma transferat, ibique se protegat; hic avocatis adversarii armis, repente & nec opinanter, non eam partem, cui minabatur ictum, sed eam, quam detexit adversarius, ferit: *fictionem* etiam hodie vocamus in armorum ludo, ejusmodi armorum avocationem. SALMASIUS. Ad Spar-

arma avocare, & velut [103] nutu fallere. [104] Jam vero [105] affectus nihil magis ducit. Nam si frons, oculi, manus multum ad motum animorum valent, quanto plus orationis ipsius vultus [106] ad id, quod intendimus efficere, compositus? [107] Plurimum tamen ad commendationem facit, sive [108] in conciliandis [109] agentis [110] moribus, sive ad [111] promerendum actioni favorem, sive ad levandum varietate fastidium, sive ad quædam vel decentius indicanda, vel tutius. Sed antequam, quæ cuique rei figura conveniat, [112] ostendam, [113] dicendum nequaquam [114] eas esse tam multas, quam sunt a quibusdam constitutæ. [115] Neque enim me movent nomina illa, quæ fingere utique Græcis promptissimum est. Ante omnia igitur illi, qui totidem figuras putant, quot affectus, repudiandi; [116] non quia affectus non sit quædam qualitas mentis; sed quia figura, quam non communiter sed proprie nominamus, non sit simplex [117] rei cujusque enunciatio. Quapropter in dicendo irasci, dolere, misereri, timere, confidere, contemnere, non sunt figuræ; non magis quam suadere, minari, rogare, excusare. Sed fallit [118] parum diligenter intuentes, quod inveniunt in omnibus his locis figuras, & earum exempla ex orationibus excerpunt. Neque enim pars ulla dicendi est, quæ non recipere eas possit. Sed aliud est admittere figuram, aliud figuram esse. Neque enim verebor explicandæ rei gratia frequentiorem ejusdem nominis repetitionem. Quare dabunt mihi aliquam in irascente, deprecante, miserante, figuram, scio; sed non ideo irasci, misereri, deprecari, figura erit. [119] Cicero quidem omnia orationis lumina in hunc locum congerit, mediam quamdam (ut arbitror) secutus viam; ut nec omnis sermo *Schema* judicaretur, nec ea sola, quæ haberent aliquam remotam ab usu communi [120] fictionem; sed [121] quæ essent clarissima, & [122] ad movendum auditorem valerent plurimum: quem duobus ab eo libris tractatum locum ad literam subjeci, ne fraudarem legentes judicio maximi auctoris. [123] In tertio de Oratore ita scriptum est: [124] *In perpetua autem oratione, cum & conjunctionis* [125] *lenitatem,* [126] *& numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus,* [127] *tum est quasi luminibus distinguenda & frequentanda omnis oratio, sententiarum atque verborum.* [128] *Nam & commoratio una in re* [129] *permultum movet, & illustris explanatio, rerumque, quasi gerantur,* [130] *sub aspe-*

rioni Adrian. cap 16. *advocare*; Voss. sec. tert. Locat. Ald. Basil. Steph Gryph Colin. Vidov. Leid. Oxon. Colomesii notam omisimus, quia ex Salmasianis tota est conflata. BURMAN.

103. *Nutu fallere.*] *Nictu*; marg. Basil.

104. *Jam vero.*] Idem testatur Alex. Numenius, & Aquila Romanus: *si quis enim*, ait, *ex vehementibus oratorum sententiis figuras detraxerit, tota vis jacebit.* TURNEB.

105. *Affectus nihil magis ducit.*] Supple, quam figurarum multitudo & varietas, earum maxime, quæ [illegible], sententiarum, dicuntur. Idem tradit Longinus in opusculo de sublimitate sermonis cap. 23. CAPPER.

106. *Ad id, quod intendimus efficere.*] *Tendimus*; Voss. prim. tert. Francius volebat, *ad id, quod intendimus, efficiendum compositus.*

107. *Plurimum tamen.*] Non solum figuræ sententiarum prosunt ad effectus movendos, verum etiam valent ad [illegible], quod positum est in conciliatione & quadam orationis moderatione. TURNEB.

108. *In conciliandis.*] Supple, judici vel auditori: est autem *conciliare alicujus mores*, efficere ut probentur, ameotur; aut saltem probi videantur & amabiles. CAPPER.

109. *Agentis.*] Hoc est, agentis *caussam* forensem, ejus qui *caussam* in foro agat, orationem publicam habeat, &c. CAPPER.

110. *Moribus.*] *Motibus*; marg. Gryph. & Basil.

111. *Promerendum*] *Promovendum*; Obrecht. ed.

112. *Ostendam.*] *Ostendo*; V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

113. *Dicendum.*] *Dicendum est*; Obrecht.

114. *Eas esse tam multas.*] *Eas* abest a Voss. omnibus.

115. *Neque enim me.*] Auctores Græci infinitas prope sunt persecuti figuras, ac singulis sua aptaverunt nomina ex copia linguæ: itaque putat Fab. supervacuas ab illis multas inductas figuras. TURNEB.

116. *Non quia affectus non sit.*] *Non quia affectus sit quædam*; Obrecht. *non quia a. n. sunt*; Voss. prim.

117. *Rei cujusque.*] *Rei cujuscumque*; MSS Alm. Voss. prim. cod. Bernens. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

118. *Parum diligenter intuentes.*] *Parum intuentes*; V. C. Alm. sed lib. III. cap 9. *Nec, nisi totis caussæ partibus diligenter inspectis, scire possumus*; & ita sæpe Petron. vide ejus capp. XXI. XIV. CXXXV. & alibi. BURMANNUS.

119. *Cicero quidem.*] Cicero figuras latius accipit, quam Fabius; strictius tamen, quam illi, qui sermonem omnem habere putant *schema*. Quicquid enim paulo videtur ornatius, a Cicerone figura dicitur. TURNEB.

120. *Fictionem.*] Πλάσμα, id est, quamdam orationis conformationem. CAPPER.

121. *Quæ essent clarissima.*] Hoc loco animadvertendum est, cujusmodi figuras Tullius adduxerit, & quid figurarum nomine voluerit intelligi. CAPPER.

122. *Ad movendum.*] *Ac* copula similisve mihi videtur adscribenda, ut legatur *ac ad movendum*. REGIUS. Non habet copulam Locat. & *ad* Vall. lib.

123. *In tertio.*] Cap. 52. & seqq.

124. *In perpetua autem*] Continuata oratio habere debet commodam juncturam & collocationem verborum, ne sit ullus hiatus, aut asperitas: præterea constare debet pedibus, ut cadat numerose: ornari postremo debet figurarum concinnitate. TURNEB.

125. *Lenitatem.*] *Levitatem*; Locat. & cod. Bernens.

126. *Et numerorum q. d. rationem.*] *Et numerorum q. d. ratione*; Voss. prim. tert.

127. *Tum est.*] *Tum etiam*; Voss. sec.

128. *Nam & commoratio.*] *Commoratio* est, cum in firmissimo loco *caussa* diutius moramur, & eodem sæpius regredimur: appellatur ἐπιμονή. TURNEB.

129. *Permultum movet.*] *Multum*; Voss. prim.

130. *Sub aspectum.*] *Sub aspectu*; Gebh. I. crep. 4. & ita Gruterus quosdam codices habere testatur, & est in Voss. prim. sed ego malo prius. Nam noster capite sequenti *sub oculos subjectionem* vocat de eadem re agens; & lib. VIII. cap. 6. *translatio signandis rebus ac sub oculos subjiciendis reperta est*. Cicer. III. de Orat. 53. *rerum, quasi gerantur, sub aspectum pene subjectio*. BURMAN. His porro verbis, *rerum sub aspectum pene subjectio*, intelligit Tullius eam sententiæ figuram, cui nomen [illegible], *hypotyposis*: in exemplum sit ille locus e quinto Ciceronis in Verrem libro: *Ipse inflammatus scelere ac furore in forum venit: ardebant oculi, toto ex ore crudelitas eminebat: exspectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset, cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari ac deligari & virgas expediri jubet. Clamabat ille miser se civem esse Romanum*, &c. CAPPER.

ctum pene subjectio, quæ & in exponenda re plurimum valet, [131] *& ad illustrandum id, quod exponitur, & ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud,* [132] *quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum esse videatur:* [133] *& huic contraria sæpe, præcisio est: &* [134] *ad plus intelligendum, quam dixeris, significatio: &* [135] *distincte* [136] *concisa brevitas, &* [137] *extenuatio: & huic adjuncta* [138] *illusio,* [139] *a præceptis Cæsaris non abhorrens: &* [140] *ab re digressio,* [141] *in qua cum fuerit delectatio,* [142] *tum reditus ad rem aptus* [143] *& concinnus esse debebit: propositioque, quid sis dicturus: & ab eo, quod est dictum,* [144] *sejunctio: &* [145] *reditus ad propositum, &* [146] *iteratio: &* [147] *rationis apta conclusio: tum augendi minuendive caussa veritatis superlatio, atque trajectio:* [148] *& rogatio, atque huic finitima quasi*

131. *Et ad illustrandum .... & ad amplificandum.*] Exemplum habes in Tullii Philippica secunda, ubi Antonii luxuria, qualis in Pompeii ædibus fuerit, describitur. CAPP.

132. *Quod augebimus.*] *Quod augemus;* V. C. Alm.

133. *Et huic contraria, &c.*] *Præcisio* est, cum id, quod dicebamus, repente omittimus: vocatur *parabysis*, eique contraria *hypotyposi*, quoniam *hypotyposis* copiose rem explicat, quam statim amputat *præcisio*. TURNEB. Gebh. lib. 1. crep. 4. notat in MSS. esse *percussio*, sed superscriptum *percussio*, quod probat *P.* *ussio* etiam MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. prim. sec. & Bernens. BURMAN. Lectio illa *percursio*, cujus vestigia in pluribus MSS exstant, non est utique spernenda. *Percursio* enim Græcis Rhetoribus est ἐπιτροχασμὸς, ut patet ex Alexandro Numenio, & sic exponitur ab Aquila Romano pag. 14. Rhetor. Pithœan. *Epitrochasmus, percursio: hæc rursum figura differt a sinathroismo;* [Aquila respicit ad Græcorum Συναθροισμὸν] quod, *cum illa res diversas plures in eumdem locum conferat, hæc distantia plura inter se percurrens velocitate ipsa circumponit: ut si velis dicere: Cæsar in Italiam evolarat, Corfinium præsidia deserium ceperat, urbe potiebatur, Pompeium persequebatur.* Præcisionis autem satis idoneum hoc exemplum profert ipse Fabius cap. 3. hujus libri: *Nimis urgeo, commoveri videtur adolescens*; &: *Nolo plura dicere, ipsum adolescentem dicere audistis.* Herennianus etiam Rhetor de præcisione sic loquitur lib. IV. num 41. *Præcisio est, cum, dictis quibusdam, reliquum quod cœptum est dici, relinquitur in audientium judicio sic: Mihi tecum procertatio non est ideo, quod populus Romanus me .... nolo dicere, ne cui forte arrogans videar.* CAPPER.

134. *Ad plus intelligendum, quam dixeris, significatio.*] His verbis innuitur ἔμφασις, quam Fabius cum alibi, tum capite sequenti exponit. CAPPER.

135. *Distincte concisa brevitas.*] *Dictionis concisa brevitas*; Obrecht. *districte concisa*; Ven. Locat. Basil. & *districte*; Gryph.

136. *Concisa brevitas.*] Appellatur *brachylogia*, cum brevissime aliquid stringimus: continetur etiam *epitrochasmos*, id est, *percursio*. TURNEB. Io quo perperam antea legebatur *præcursio*. sed legendum esse *percursio*, satis constat ex ipsa dictione Græca, ἐπιτροχασμὸς, & ex Aquila Romano pag. 14. CAPPER.

137. *Extenuatio.*] Est ἐξουθενισμὸς, id est, *elevatio* & *contemptio*: quando aliquid oratione contemptum efficimus. TURNEB. De hac figura sic scribit Julius Rufinianus pag. 25. Rhetor. Pithœan. *Exuthenismus. Figura hæc fit, cum rem aliquam extenuamus & contemptam facimus: ut apud Lucilium* [lego *Horatium de Lucilio.*]

> *At magnum fecit, quod verbis Græca Latinis*
> *Miscuit.* lib. 1. Satir. 10.

Cato apud Ascalonenses: Antiochus epistolis bellum gerit, calamo & atramento militat. CAPPER.

138. *Illusio.*] Διασυρμὸς & σαρκασμὸς intelligit. Vide ad cap. 6. lib. VIII. CAPPER.

139. *A præceptis.*] *Et a præceptis*; Steph. Roign.

140. *Ab eo digressio.*] *Ab eo non longa digressio*, Ald. Par. Gryph. Colin. & ita in Cicerone editur. Digressionem Græci παρέκβασιν appellare solent. CAPPER.

141. *In qua cum fuerit.*] Illud verbum *fuerit*, ut supervacuum, mihi videtur eradendum. REGIUS.

142. *Tum reditus.*] Ἄφοδος appellatur, id est, *regressio*, cum a digressione apte redimus ad propositum. TURNEB. ἄφοδος est reditus apud Herodot. & apud ipsummet Fabium cap. 3. hujus libri CAPPER.

143. *Et concinnus.*] Sic in Cicerone, non *convenient.* PHILANDER. Variare apud Ciceronem codices, & quosdam *concinnus*, *continuus*, *concinens*, *continens*, *convenient*, *consonens* habere Gruterus notat. *concinens*; V. C. Alm. quod & probat Gebh. *consonens*; Voss. prim.

144. *Sejunctio*] *Sejunctionem* appellat auctor ad Herennium, cum ostendimus, quid nobis conveniat cum adversario, quid non conveniat hic vero significare videtur transitum, ut cum ita dicimus: *Hoc absolutum est, sequitur aliud dicendum.* TURNEB.

145. *Reditus ad propositum.*] Ut cum tractavimus aliquid, quod esset utile *caussæ*, & ab eo redimus ad præcipuum *caussæ* cardinem. TURNEB.

146. *Iteratio.*] Ἐπανάληψις latiori sensu accepta, de qua Fabius libro VIII. cap. 3. Itemque Rutilius Lupus pag. 3. Rhetor. Pithœan. Ea continet *epanaphoras*, *epizeuxes*, *anadiploses*, *epanalepsin* stricte sumptam, omne repetitionis genus. CAPPER.

147. *Rationis apta conclusio.*] Herennianus Rhetor *conclusionem* simpliciter vocat, & sic definit: *Conclusio est quæ brevi argumentatione ex iis, quæ ante dicta sunt aut facta, conficit id quod necessario consequatur*, &c. exemplum afferemus mox ad illud Oratoris: *Ut argumentum ratione concludas.* CAPPER.

148 *Et rogatio atque trajectio*] Transposita hæc loco verba ordinem perturbant. Nam *superlatio* atque *trajectio*, cum pro *hyperbole* ponantur, separandæ non videntur: quare ita legatur, *veritatis superlatio, atque trajectio, & rogatio*: sic enim rogationi quoque percontatio finitima erit. REGIUS. *Rogatio atque trajectio*; Locat. *Et rogatio, atque huic finitima, &c*] Nam rogatio est, ut noscamus; percontatio, ut alterum arguamus: sic Fabius cap. sequenti. TURNEBUS. Hæc ille Pseudo-Turnebus Ludovico Strebæo sublegit, qui Commentar. in III Ciceronis libr. de *Orat* sic habet pag. 159. *Percontatio finitima est rogationi: quid differant, Quintilianus ostendit his verbis*: Quid enim tam commune, quam interrogare vel percontari? Nam utroque utimur indifferenter; quum alterum noscendi, alterum arguendi gratia videatur adhiberi. *Cicero videtur observasse discrimen & dixisse rogationem, quæ noscendi gratia adhibetur.* Sed erravit uterque graviter mea quidem sententia. Nam dicere debuissent rogationem seu interrogationem fieri, ut arguamus, objurgemus, &c. percontationem vero, ut noscamus Sic enim diserte docet Aquila Romanus pag. 15. Rhetor. Pithœan *Erotema, interrogatum. Eo utimur, ubi exacerbando* [legendum utique est *exacerbando*] *aliquid interrogamus, & augemus eius invidiam hoc modo*: Fuistine in illo loco? &c. *hæc enim si sine interrogatione dicantur ad hunc modum*: Hic fuit in illo loco.. *hæc sic prolata minus invidiose proferrentur. Pysma, quæsitum*; (sive percontatio; nam πυνθάνεσθαι est *percontari*) *hoc genus a superiore eo differt, quod ad interrogatum una voce tantum respondere potest, vel a negante, vel a confitente: quæsitum autem occurri non nisi pluribus potest*; &c. Nec suas ad partes Turnebianus trahat Fabium, qui Aquilæ Romano prælusisse videtur, & rogationem sive interrogationem a percontatione ita distinxisse, ut illa indignandi arguendique caussa fieri soleret. Sic enim scribit Quinctilianus hujus libri cap. 2. *Simplex est sic rogare*: Sed vos qui tandem? *figuratum autem, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi*: Quid enim tuus ille ... gladius agebat? &, Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? *quanto enim magis ardet, quam si diceretur*: Diu abuteris ... *interrogamus etiam ...., aut invidiæ gratia, ut Medea apud Senecam*: Quas peti terras jubes? ... *aut instandi, & auferenda dissimulationis; ut Asinius*: Audisne? .. *nam & indignationi convenit ... Est interim et iam imperandi genus.* Strebæum & Turnebum fallere potuit hæc Fabii locutio ibidem: *Quid enim tam commune, quam interrogare, vel percontari? nam utroque utimur indifferenter; cum alterum noscendi, alterum arguendi gratia videatur adhiberi.* Sed τὸ alterum arguendi ad τὸ *percontari* referendum esse, merito notat, & contra Popmam ex eruditorum Philologorum testimoniis argumentisque probat Burmannus ad eum Quinctiliani locum. CAPPER.

percontatio: [149] *expositioque sententiæ suæ: tum illa, quæ maxime quasi irrepit in hominum mentes, alia dicentis ac* [150] *significantis dissimulatio, quæ est perjucunda,* [151] *cum in oratione, non contentione, sed sermone tractatur: deinde* [152] *dubitatio, cum distributio,* [153] *tum correctio, vel ante, vel postquam dixeris, vel cum aliquid a teipso rejicias:* [154] *præmunitio etiam est ad id, quod aggrediare: &* [155] *rejectio in alium:* [156] *communicatio, quæ est quasi cum iis ipsis, apud quos dicas, deliberatio:* [157] *morum ac vitæ imitatio, vel in personis, vel sine illis, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum* [158] *ad animos conciliandos vel maxime,* [159] *sæpe autem etiam ad commovendos:* [160] *personarum ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi:* [161] *descriptio,* [162] *erroris inductio,* [163] *ad hilaritatem impulsio,* [164] *anteoccupatio: tum duo illa, quæ maxime movent,* [165] *similitudo, & exemplum:* [166] *digestio, interpellatio* [167] *contentio,* [168] *reticentia, commendatio.* [169] *Vox quædam libera, atque etiam effrenatior,* [170] *augendi caussa:* [171] *iracundia,* [172] *objurgatio,* [173] *promissio, deprecatio,* [174] *obsecratio,* [175] *declinatio brevis a proposito, non ut superior illa digressio:* [176] *purgatio, conciliatio, læsio,* [177] *optatio, atque* [178] *execratio. His fere luminibus illustrant orationem sententiæ.* [179] Orationis *autem ipsius, tanquam armorum, est* [180] *vel ad usum* [181] *comminatio & quasi petitio, vel ad venustatem ipsa tractatio. Nam &* [182] *geminatio verborum habet interdum vim, leporem*

149. *Expositioque sententiæ.*] Ex *Oratore* ad Brutum [num. 223.] intelligere debemus hunc locum de *subjectione*, quando interrogamus, & postea ponimus sententiam nostram respondendo. TURNEB.

150. *Significantis.*] *Significantis* in Cicerone, non *simulantis*. PHILAN. Figura est autem, quæ Græce vocatur *εἰρωνεία*. Latini quoque Rhetores *ironiam* dixêre. CAPP.

151. *Tum in oratione.*] *Cum*, &, litera *s* erasa, *oratione* legendum esse, apparet ex Cicerone: differt autem contentio a sermone; nam sermo est oratio remissa ac finitima quotidianæ locutioni; contentio vero est oratio acris ad confirmandum, confutandumque accommodata. REGIUS. *Tum in oratione*; Locat. *cum in orationibus*; Voss. sec. *orationis*; Voss. prim. & Bern. Turnebiani notam ad hunc locum jure merito Burmannus omisit, quia Raphaelis Regii non sententiam solummodo, sed ipsa etiam verba fere transcripserat. CAPPER.

152. *Dubitatio.*] Græci Rhetores modo *διαπόρησιν*, modo *ἀπορίαν* appellant. Vide Julium Rufinianum & Aquilam Romanum pagg. 15. & 25. Rhetor. Pithœan. CAPPER.

153. *Tum correctio, &c.*] Duplex est correctio: quædam enim rem præcedit, quæ dicitur *προδιόρθωσις*: quædam sequitur, quæ dicitur *ἐπιδιόρθωσις*. TURNEB. *Correctio*; Voss. prim. & Bern.

154 *Præmunitio.*] Quæ Julio Rufiniano pag. 29. Rhetor. Pithœan. est *prohypergasia*, *προϋπεργασία*; vel *proparasceve*, *προπαρασκευή*. Nam perperam editum fuit *properg asia* & *parasceve*. Huc referri possunt ejusdem Rufiniani *προεπιπλήξις*, & *προθεραπεία*, de quibus agit ibidem pag 36 CAPPER.

155. *Rejectio in alium.*] Antea rejectio simpliciter fiebat, a se removendo: nunc vero fit etiam in alium transferendo. TURNEB. Vide Pearc. ad Ciceron. III. *de Orat.* 53.

156. *Communicatio.*] Quæ Græcis est *ἀνακοίνωσις* & *ἰδιαλογισμὸς* Julio Rufiniano, qui plurima exempla profert e Cicerone aliisque pag 26. Rhetor. Pithœan. CAPPER.

157. *Morum ac vitæ imitatio.*] *Ethopœia* & *mimesis*, quæ dupliciter fit; vel cum nos ipsi mores alicujus effingimus non inducta persona; vel cum personas inducimus. TURNEB.

158. *Ad animos conciliandos.*] Id est, flectendos, mitigandos, &c. ope mitiorum ac leniorum affectuum, quos Græci *ἤθη* vocant. CAPPER.

159. *Sæpe etiam ad commovendos.*] Vehementioribus illis affectibus, quæ *πάθη* dicuntur. CAPPER.

160. *Personarum ficta inductio.*] Hæc est decantata illa *προσωποποιΐα*, quam Tullius in oratore sic innuit: *ut muta quædam loquentia inducat* CAPPER.

161. *Descriptio.*] *Διατύπωσις*. Vide Aquilam Romanum pag. 15. CAPPER.

162. *Erroris inductio.*] *Ἀποπλάνησις* appellatur, quando ita varie rem tractamus, aut obscuramus, ut judicem in errorem impellamus; quemadmodum jactavit se Cicero in Cluentiana *caussa* offudisse tenebras oculis judicum TURNEB.

163. *Ad hilaritatem.*] *In hilaritatem*; Par. Vasc. Gryph. Vidov. & *in hilaritatem*; Steph. Reign Ea porro figura esse videtur, quam Julius Rufinianus pag. 24. *χαριεντισ*-*μὸν*, *charientismi* nomine designavit; ubi perperam legitur *charentismus*. CAPPER.

164. *Anteoccupatio*] *Aut occupatio*; Voss. prim sec. Locat. Basil. Græci *πρόληψιν* appellant, & Fabius cap. sequenti *præsumptionem*. CAPPER.

165 *Similitudo & exemplum.*] Fabius tamen non putat esse figuras, ut pleraſque alias, quas enumerat Cicero: pertinent tamen similitudo & exemplum ad exornationem, ut docuit lib. VIII. TURNEBUS. Similitudo Græcis est *εἰκασία*, exemplum *παράδειγμα*: de quibus legesis Julium Rufinianum in Rhetorib. Pithœan pag. 28. CAPPER.

166. *Digestio.*] Videtur intelligere *μερισμὸν*, quæ partitio sic fit, ut aliud aliis tribuentes dispertiamus; sic enim explicat in Oratore ad Brutum. TURNEB.

167. *Contentio.*] Non potest hic accipi *contentio* pro oppositione vocum contrariarum: alioqui figura esset dictionis, non sententiæ: est igitur *contentio*, vehemens & acris oratio, quæ interdum habet *δείνωσιν* TURNEB

168 *Reticentia.*] *Ἀποσιώπησις*, de qua fuse Fabius cap. 2. hujus libri. CAPPER

169. *Vox quædam libera.*] Vocatur *παῤῥησία*, id est, *licentia*, cum majore libertate & quasi licentia loquendi utimur. TURNEB.

170. *Augendi caussa.*] *Agendi*; MSS. Alm Bern Voss. sec. tert. Obrecht. ita distinguit, *atque etiam effrenatior augendi caussa iracundia objurgatio*.

171. *Iracundia.*] Hæc videtur esse *ἀγανάκτησις*, indignatio, de qua Julius Rufinianus pag. 26 Rhetor. Pithœan. CAPPER.

172. *Objurgatio.*] *Ἐπίπληξις* vel *ἐπιτίμησις*, quam recte exponit Julius Rufinianus pag 27. CAPPER.

173. *Promissio.*] Sic in Cicerone, non *promissio*. PHILANDER. Hodie tamen in ipso quoque Cicerone legitur *promissio*. CAPPER.

174. *Obsecratio.*] *Δέησις*. Vide Julium Rufinianum pag. 27. CAPPER.

175. *Declinatio.*] Ita dixit, ut differret a digressione, de qua locutus est: fit autem, cum breviter & obiter aliquid præter propositum addimus. TURNEB.

176. *Purgatio.*] Ab Asconio secunda *actione* in Verrem appellatur *ἐπιθεράπευσις*, cum scilicet aliquid dicimus inclementius, & postea medemur. Esse potest etiam *apologia*, cum purgamus aliquid, quod videatur iniquum auditori. TURNEB.

177. *Optatio.*] *Εὐχή*, de qua lege sis Julium Rufinianum pag. 28. CAPPER.

178. *Execratio.*] *Ἀρά*, cujus exempla profert idem Rufinianus. Ibidem. pag 27. CAPPER.

179. *Orationis autem*] Significat figuras orationis duplicem habere usum; vel ut prosint ad augendum & vim rebus adjiciendam; vel ut prosint dumtaxat ad ornamentum. TURNEB.

180. *Vel ad usum*] *Vel* deest in Voss. prim.

181. *Comminatio*] *Communicatio*; marg. Vascos. & Steph.

182. *Geminatio verborum.*] Est *ἐπίζευξις*, ut in illo Ciceronis pro Milone: *excitate, excitate eum, si potestis, ab inferis*; & in illo Virgilii Eclog. 2. *Ah Corydon, Corydon*, &c. Aquilæ Romano pag. 19. est *παλιλλογία*; Julio Rufiniano pag. 31. *anadiplosis*, *ἀναδίπλωσις*; Herennianu

alias: & [183] paululum immutatum verbum atque deflexum: & [184] ejusdem verbi crebra tum [185] a primo repetitio, tum [186] in extremum conversio, & in eadem verba impetus, & [187] concursio, [188] & adjunctio, [189] & progressio: & [190] ejusdem verbi crebrius positi quædam [191] distinctio, [192] & revocatio verbi: & [193] illa, quæ similiter desinunt, [194] aut quæ cadunt similiter, aut [195] quæ paribus paria referuntur, aut quæ sunt inter se similia. Est etiam [196] gradatio quædam, & [197] conversio, & [198] verborum concinna transgressio, [199] & contrarium,

Rhetori *conduplicatio*. Ubi videbit lector Philologiæ studiosus, ut figuram eamdem diversi diversis nominibus Rhetores expresserint. CAPPER.

183. *Paululum imitatum*] Lege cum Aldo & Vallensi, *immutatum*. ASCENS. Dicitur παρονομασία, a Latinis *agnominatio*, cum alludimus ad nomen positum, immutatione quadam. TURNEB.

184. *Ejusdem verbi.*] *Verbi* deest in Voss. tert.

185. *A primo repetitio.*] Ἀναφορὰν & ἐπαναφορὰν Græci dicunt. Exemplum habes in Ciceron. Verrin. 1. *Manus a tutela, manus a pupilla, manus a sodalis filio abstinere non potuisti.* Rutilio Lupo pag. 2. est *epibole*, ἐπιβολή. CAPPER.

186. *In extremum conversio*] Ἀντιστροφή, ut apud Ciceron. Philipp. 5. *Parem populus Romanus justitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit.* Rutilius Lupus pag. 3. *epiphoram*, [ἐπιφορὰν] appellat; Julius Rufinianus pag. 31. [ἐπιστροφὴν] *epistrophen*; & post eum Vossius Instit. Orat. lib. v. pag. 287. CAPPER.

187. *Concursio.*] Potest intelligere *complexionem*, quam appellant συμπλοκὴν, quæ fit per *repetitionem* & *conversionem*. TURNEB. Jam vero *repetitio* respondet Græcæ dictioni τῇ ἀναφορᾷ vel ἐπαναφορᾷ; & *conversio* τῇ ἀντιστροφῇ. Exemplum συμπλοκῆς, *complexionis*, est in illo Ciceronis pro Milone: *Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius.* CAPPER.

188. *Et adjunctio.*] Eamdem figuram in Oratore sic designavit: *Et adjungitur idem iteratum*: quibus verbis cum non significarit *epizeuxin*, neque *epanaphoram*, neque *antistrophen*, neque *symplocen*, neque *epanalepsin*, aliis ibidem locutionibus expositas; restat ut *anadiplosin*, cujusmodi est in illo Virgilii Æneid. x. vers. 180.

—— *sequitur pulcherrimus Astur,*
Astur equo fidens

indicare voluerit. Ergo hic etiam ἡ *adjunctio* videtur esse ipsimet *anadiplosis*: neque placet Strebæi conjectura, qui *adjunctionis* vocabulo *epanalepsin* intellexit; *epanalepsis* enim, qualis est in Æneid. 1. vers. 754.

Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa,

innuitur sequentibus Tullii verbis: *Et revocatio verbi*, sicut in ejusdem *Oratore* designatur hac locutione: *Aut idem ad extremum refertur.* Cæterum apud Herennianum Rhetorem lib. IV. *adjunctionis* nomine intelligitur figura illa, quam Grammatici vocant ζεῦγμα, quando scilicet multa orationis membra eodem verbo, quod initio vel in fine positum sit, conjunguntur. Unde patet, quam graviter erraverit is, qui Ciceronis apparatum concinnavit. Nam Herennianam, & Tullianam *adjunctionem*, quasi utraque idem significaret, eodem articulo conclusit. Nec minus allucinatus est, ubi Tullii *locum ab adjunctis* & τὸ *adjunctum negotio* ad eumdem articulum retulit. Nam Cicero *locum ab adjunctis* vocat, quando aliquam propositionem ex eo refellere conamur, quod, si admitteremus ut vera, sequeretur aliquid incommodi, quod tamen ei propositioni videatur adjunctum, aut cum ea conjunctum (alias enim legitur etiam *locus a conjunctis*:) exemplum hujusmodi profert Tullius: *Si ea mulier testamentum fecit, quæ se nunquam capite deminuit, non videtur ex edicto Prætoris secundum eas tabulas possessio dari; adjungitur enim, ut secundum servorum, secundum exulum, secundum puerorum tabulas possessio videatur ex edicto dari.* Quæ Ciceronis verba egregie illustrat Boëtius commentar. in *Topic.* sed lib. 1. *de Invent.* Tullius *adjunctum negotio* dixit, quod majus vel minus est, atque magnum, simile, disparatum, contrarium, genus, partem, eventum; ubi vide Marii Victorini Commentar. En quo miseros consarcinatores perducit verborum *technicorum* ignoratio. CAPPER.

189. *Et progressio*] Figuram hanc ad σύγκρισιν, *comparationem*, seu *collationem* retulisse videtur Strebæus, qui hoc exemplum profert e Ciceron. pro Mur. *Te Gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitant; tu actionem instituis, ille aciem instruit*: sed referre malim ad primum amplificationis genus, videlicet *incrementum*: de quo Fabius lib. VIII. cap. 4. ubi & hoc exstat exemplum: *Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare; quid dicam in crucem tollere?* & paulo post: *Crescit oratio.... cum in contextu & cursu semper aliquid priore maius insequitur, ut de vomitu in Antonium Cicero*: In cœtu vero populi Romani, negotium publicum gerens, Magister equitum: *Alius desideret hæc & circa singulos gradus moraretur.* Hic certe Tullianam *progressionem* nemo non agnoverit. CAPPER.

190. *Ejusdem verbi crebrius positi quædam distinctio.*] Est quoddam *polyptoti* genus, de quo sic Fabius cap. 3. *Interim variatur casibus hæc & generibus iteratio.* Magnus est labor dicendi, magna res. *Et apud Rutilium*: Pater hic tuus? patrem hunc appellas? patria tu hujus filius es? *fit casibus modo hoc schema, quod πολύπτωτον vocant.* CAPPER.

191. *Distinctio.*] *Dispositio*; marg. Vasc. & Steph.

192. *Et revocatio verbi.*] Quam figuram ad *anadiplosin* retulit Strebæus, allato hujusmodi exemplo:

Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo;
Gallo, cujus amor, &c. Virgil. Eclog. x. vers. 72.

sed longe probabilius est referri ad *epanalepsin*, cujus hoc sit exemplum:

Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa.

1. Æneid. 754.

Nam idem figuræ genus in *Oratore* Cicero descripsit his verbis: *Aut idem ad extremum refertur.* Atqui τὸ *extremum referri* & τὸ *revocari* eumdem fere sensum exhibent. Vide quæ mox annotabam ad illud: *Et adjunctio.* CAPPER.

193. *Illa quæ similiter desinunt.*] Ὁμοιοτέλευτα, ut apud nostrum Rhetorem cap. 4. hujus libri: *Ejusdem non est & facere fortiter, & vivere turpiter.* CAPPER.

194. *Aut quæ cadunt similiter.*] Ὁμοιόπτωτα, ut apud Ciceron. pro Lege Manil. *Quanta innocentia debent esse Imperatores .... quanta fide .... quanta ingenio, quanta humanitate*; & in verbis ipsis apud eumdem pro Archia: *Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem?* quomodo autem ὁμοιόπτωτα differant ab ὁμοιοτελεύτοις, ad cap. 3. exponemus. CAPPER.

195. *Quæ paribus paria referuntur, aut quæ sunt inter se similia.*] Intelligit τὰ ἰσόκωλα & τὰ πάρισα, de quibus fuse Quinctilianus cap. 3. hujus libri. CAPPER.

196. *Gradatio quædam*] *Gradatio ad quædam*; V. C. Alm. Hæc autem figura dicitur a Græcis κλῖμαξ, cujus hoc esse potest exemplum a Fabio cap. 3. relatum: *Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit.* CAPPER.

197. *Conversio.*] *Conversio* fit, cum verba retrorsum immutantur: appellatur ἀντιμεταβολή, ut: *Eripis, ut perdas; perdis, ut eripias.* TURNEB. Sed Herenniano Rhetori ἡ *conversio* aliam figuram designat, videlicet ἀντιστροφὴν, vel ἐπιστροφὴν, quam Cicero supra descripsit his verbis: *Tum in extremum conversio*: ubi vide quæ annotavi. Hinc etiam colligas Rhetoricam ad Herennium scriptam Tullio perperam adscribi. Adde quod Rhetor Herennianus Græcorum τὴν ἀντιμεταβολὴν, non *conversionem*, ut Tullius, sed *commutationem* appellet. CAPPER.

198. *Verborum concinna transgressio.*] Ὑπερβατὸν, ut in illo Ciceronis pro Cluentio: *Animadverti omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes.* Lege cap. 6. libri VIII. ante finem. CAPPER.

199. *Et contrarium.*] Ἀντίθεσις & ἀντίθετον. Fabius *contrapositum* appellat, & ab aliis *contentionem* vocari testatur. Exempla sunt passim obvia, & profert ipse cap. 3. hujus libri. Aliam, fateor, ipse Quinctilianus ibidem Ciceroniano vocabulo τῷ *contrarium* notionem assignat, ut nempe significet sumptam ex adverso probationem; sic enim habet: *Tullius multas in tertio de Oratore posuit, quas in Oratore postea scripto transeundo videtur ipse damnasse, quarum pars est, quæ sententiarum potius, quam verborum sit; ut .... permissio, contrarium; hoc enim puto, quod dicitur ἐναντιότης, sumpta ex adverso probatio.* Sed 1°. interpretatione Fabii semel admissa, consequitur Ciceronem in enumerandis verborum figuris nullam de ἀντιθέσει vel ἀντιθέτῳ fecisse mentionem, & quidem eo in opere, ubi ex ipsius Fabii sententia longe plures, quam in *Oratore*, figuras enumerat. 2°. in Oratore, ubi dictionis figuras recenset, ἀντίθεσιν & ἀντίθετα his verbis exprimit: *Cum multis modis contrariis relata contraria; conferre pugnantia, comparare contraria; referre adversa contrariis*; & in 11. de

[200] *& dissolutum, &* [201] *declinatio,* [202] *& reprehensio, & exclamatio, &* [203] *imminutio, &* [204] *quod in multis casibus ponitur, &* [205] *quod de singulis rebus propositis* [206] *dictum refertur ad singula, &* [207] *ad propositum subjecta ratio,* [208] *& item in distributis supposita ratio,* [209] *& permissio, & rursus* [210] *alia dubitatio,* [211] *& improvisum quiddam, &* [212] *dinumeratio, &* [213] *alia correctio, &* [214] ** dissipatio,* [215] *& quod continuatum, &* [216] *interruptum,* [217] *&*

Oratore: Relata contrarie verba ornant in primis orationem. Fabio fraudi esse potuit, quod & apud Herennianum Rhetorem τὸ *contrarium* sit *enthymema* ex contrariis, vel sumpta ex adverso probatio; & apud Rutilium, sive Gorgiam, (ut ait ipse Quinctilianus cap. 2. circa finem) sententiarum figuris annumeretur ἐναντιότης, unde sunt *enthymemata*: sed quid hæc ad Tullium? Adde quod nec ipsi Fabio certa fuerit sua illa interpretatio; sic enim habet: *Contrarium; hoc enim puto, quod dicitur ἐναντιότης, sumpta ex adverso probatio.* Denique cum figuras generalioribus, non autem technicis verbis expresserit Tullius, quædam sunt in hujusmodi tractatu dictiones, quibus nullas alibi difficiliores intellectu repereris. Cujus rei testis ipse sit Fabius cap. 3. ante finem: *Relationem quid acceperit velit* [Cicero,] *non mihi liquet.* Sic etiam τὸ *contrarium*, quid accipi vellet Tullius, Fabio potuit non liquere. CAPPER.

200. *Et dissolutum.*] Διάλυσις, διάλυσις, ἀσύνδετον. *Solutum* vocat Aquila Romanus pag. 22. sic definit, & exemplis illustrat Rutilius Lupus pag. 5. *Dialysis. Hoc schema contrarium est superiori: nam, demptis omnibus articulis, sententiæ divisæ pronuntiantur,* .... Lysiæ: *Delinum petebamus? non dissolvebat, minabamur? contemnebat, lex nihil valebat, magistratus negligebat, &c.* CAPPER.

201. *Declinatio.*] *Declinatio* fit, quando verbum idem, varie mutatum & flexum, eadem in periodo usurpatur. TURNEB. Græci πολύπτωτον vocant, quasi *derivatum*. Latini Rhetores vulgo *conjugatum*; ut si dicas: *justus, quod justum est, juste persequitur.* CAPPER.

202. *Et reprehensio.*] Ἐπανόρθωσις, ἐπιδιόρθωσις, quam in *Oratore* Tullius ita describit: *Aut cum corrigimus nosmet ipsos quasi reprehendentes.* CAPPER.

203. *Imminutio.*] De ea intelligi debet, quæ fit verbo; nam alia est, quæ fit re, ut dixit in cap. de amplificatione. TURNEB. Vide cap. 4. lib. VIII.

204. *Quod in multis casibus ponitur.*] Πολύπτωτον proprie dictum, ut in illo Virgilii Æneid. IV vers. 628.

Littora littoribus contraria, &c. CAPPER.

205 *Quod de singulis rebus propositis dictum refertur ad singula*] Cujus exemplum hoc affert Fabius cap. 3 *Quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus.* CAPPER.

206. *Dictum refertur.*] Dictum; Voss. sec. Obrecht.

207. *Ad propositum subjecta ratio.*] Αἰτιολογία, de qua Rutilius Lupus pag. 12. Rhetor. Pithœan. sic habet: *Aetiologia. Hoc schema efficitur ratione brevi & sententiosa, ita ut, quod dubium est visum, ad certam fidem adduci videatur.* Idem [Lycurgus orator ....] ab iis, qui suadent, quod vobis injucundum est, decipi non potestis; non enim sententias vestras valent commutare, nisi vobis evidens bonum sui consilii patefecerint. *Item ejusdem, &c.* Mirum, quod hac de figura dubitanter loquatur Fabius cap 3. *Quod vero schema est,* inquit, *ad propositum subjecta ratio? utrum, quod Rutilius αἰτιολογίαν vocat?* CAPPER.

208. *Et item in distributis.*] Figura hæc vocatur ἀνταπόδοσις, id est, *redditio*: quando duo vel tria proponuntur, & singulis ratio sua subjicitur. TURNEB. *Item* deest in Voss. prim. tert. Vide Rutilium Lupum pag. 1. ubi figuræ hujus luculenta profert exempla. Cæterum τὸ *in* deest in cap. 3 ubi eadem Tullii verba referuntur. CAPPER.

209 *Et permissio.*] *Promissio*; marg. Basil. Græcis permissio dicitur ἐπιτροπή, & συγχώρησις. Exemplum est in illo Virgil. IV. Æneid. 381.

I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Sed hæc sententiæ potius, quam dictionis figura esse videatur: quod & dictum velim de reprehensione, exclamatione, imminutione, subjecta ad propositum ratione, supposita in distributis ratione, dubitatione, improviso, dinumeratione, disputatione [vel potius dissipatione] imagine, responsione sibi ipsi, digressione & circumscriptione; neque hoc diffitetur Quinctilianus cap 3. *M. Tullius,* inquit, *multas in tertio de Oratore posuit, quas in Oratore postea scripto transeundo videtur ipse damnasse, quorum pars est, quæ sententiarum potius, quam verborum sit; ut imminutio, improvisum, imago, sibi ipsi responsio, digressio, permissio, &c.* CAPPER.

210. *Alia dubitatio.*] Nam quædam dubitatio est, quæ posita est in re, de qua antea dixit: quædam vero pendet a specie orationis. TURNEBUS. Hujus dubitationis exemplum est apud Herennianum Rhetorem lib. IV. *Obfuit eo tempore plurimum Reipublicæ, per consulum sive stultitiam, sive malitiam dicere oportet, sive utrumque.* CAPPER.

211. *Et improvisum quiddam.*] Τὸ παρ᾽ ὑπόνοιαν, τὸ παράδοξον. Qua de figura Fabius lib VI. cap 3. *Inopinatum & a lacessente poni solet; quale est, quod refert Cicero.* [II. *de Orat.*] Quid huic abest, nisi res & virtus? *aut illud Afri*: Homo in agendis caussis optime vestitus. Ubi vide quæ annotata sunt. CAPPER.

212. *Dinumeratio.*] Cum multa enumeramus, quæ uno verbo dicere possumus: posset etiam esse συναθροισμός, quia multa congerit & dinumerat, quæ pertinent ad rem unam. TURNEB. Sed dinumerationem, si proprie loqui velis, figuram non esse censet Fabius cap. 3. *Quædam*, inquit, *omnino non sunt figuræ; sicut ordo, dinumeratio,* &c. CAPPER.

213. *Alia correctio.*] Eam figuram intelligit, qua positum a nobis verbum corrigimus, & aliud magis proprium substituimus, hoc fere modo: *Qui scriptores Græcos Latine verterunt, verius dicam, perverterunt.* CAPPER.

214. *Dissipatio.*] Puto esse eam figuram, quam appellant *dialogismum*, cum scilicet nobiscum disputamus, &, quid agendum sit, nobiscum dubitamus: posset etiam intelligi ratiocinatio, quæ uniuscujusque dicti rationem reddit. TURNEB. *Dissipatio*; MSS. Bodl. Alm. Vall. Voss. sec. Ands. marg. Colon. & Victor. Quam lectionem alteri prætulimus, idque multis de caussis. Nam primo quidem τὸ *dissipatio* apprime nobis illam figuram exhibet, quam Tullius, Fabio teste, τῷ *dissipatorum* vocabulo appellabat. *Ut hæc*, inquit cap. 3. de figuris verborum, *in unum congeruntur; ita contra illa dispersa sunt, quæ a Cicerone dissipata dici puto:*

Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ,
Arborei fœtus alibi, &c. 1. Georgic. v. 54. 55.

Secundo Stebæus & Turnebianus per *disputationem* intelligunt ratiocinationem, quæ dicti rationem reddit, & αἰτιολογία vocitatur: atqui hanc Cicero jam exposuerat, ubi ait: *ad propositum subjecta ratio.* Tertio aliam quoque τῇ *disputationi* notionem Turnebianus affingit, ut sit dialogismus, de quo Julius Rufinianus pag. 27. Rhetor. Pithœan: atqui dialogismum Tullius paulo post indicat his verbis: *Et sibi ipsi responsio*, ubi Stebæus exemplum affert, quod ad dialogismi definitionem a Julio Rufiniano allatam facile possit accommodari: *Fit enim*, inquit, *cum quis secum disputat & volutat, quid agat, vel quid agendum putet.* Apud Terent. *Quid igitur faciam?* Stebæi autem exemplum est hujusmodi: *Ibo, an ad eam? non, si ultro me vocet.* Adde quod Pearc. ad III Ciceron. *de Orat.* censet etiam legendum esse *dissipatio*. CAPPER.

215. *Et quod continuatum.*] *Et continuatum*; MSS. Voss. prim. tert. Colb. & Alm. Locat. Basil. *continuatum*, Cornificius appellare videtur *continuationem*, quando frequentatis continenter verbis sententia explicatur. TURNEB. Ubi notabis Cornificianam continuationem eamdem esse, ac τὴν periodum. Jam vero, ut ait Fabius cap 4 multa sunt apud Ciceronem periodi nomina; cujusmodi sunt, *ambitus, circuitus, comprehensio, continuatio, &c.* CAPPER.

216. *Interruptum.*] Species est *paralipseos*, ut apparet ex Bruto, cum scribit: *Aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, ostendimus.* aliqui tamen acceperunt hoc loco *ellipsin*. TURNEB. His adstipulari videtur Stebæus, qui τὸ *interruptum* refert ad τὴν ἀποσιώπησιν, reticentiam; cujusmodi est in illo Virgil. Æneid. I.

Quos ego! sed motos præstat componere fluctus.

Possis etiam τὸ Ciceronis *interruptum* referre ad τὴν παρένθεσιν, *parenthesin*, de qua sic Fabius cap 3. *Illa quoque ex eodem genere possunt videri, quæ nos interpositionem, vel interclusionem dicimus: Græci παρένθεσιν vocant, dum continuationi sermonis medius aliquis sensus intervenit*: Ego cum te (mecum enim sæpissime loquitur) patriæ reddidissem. CAPPER.

217. *Et imago.*] Εἰκὼν vel [illegible]; ut, *Os humerosque Deo similis: Omnia Mercurio similis.* Quomodo autem imago, *parabole* & *paradigma*, seu exemplum inter se differant, vide apud veteres Grammatic. Putsch. Sosipatrum Charisium, pag. 247. & Diomedem pag. 459. CAPPER.

imago, [218] *& sibi ipsi responsio*, [219] *& immutatio*, *&* [220] *disjunctio*, [221] *& ordo*, [222] *& relatio*, [223] *digressio*, *&* [224] *circumscriptio. Hæc enim sunt fere, atque horum similia, vel plura etiam esse possunt, quæ sententiis orationem verborumque conformationibus illuminent.* Eadem sunt [225] in *Oratore* plurima, non omnia tamen, & paulo magis distincta; quia post orationis & sententiarum figuras tertium quemdam subjecit locum, ad alias (ut ipse ait) quasi virtutes dicendi pertinentem: [226] *Et reli-*

218. *Et sibi ipsi responsio.*] Eamdem figuram sententiarum figuris annumerat Tullius in *Oratore*, ubi eam sic designat: *Ut quasi ad interrogata sibi ipse respondeat*: hic autem *dialogismum*, de quo Julius Rufinianus pag. 17. agnoscimus: hoc figuræ genus διάλογον & αἰτιολογίαν vocat Julius Rufinianus pag. 15. Rhetor. Pithœan. ubi & exempla profert. CAPPER.

219. *Et immutatio.*] Hunc locum sic explicat Fabius: *Et mutatio, quæ si ea est, quam Rutilius ἀλλοίωσιν vocat, dissimilitudinem ostendit hominum, rerum, factorumque: si latius fiat, figura non est: si angustius, in* antitheton *cadet: si vero hac appellatione significat* hypallagen, *de ea dictum est.* TURNEBUS.

220. *Disjunctio.*] Quæ differt a *dissoluto*: nam *dissolutum* est in disjunctione vocum, hæc vero figura in disjunctione *commatum & membrorum.* TURNEB. Sed Tulliana *disjunctio* nonne fuerit eadem, atque illud Aquilæ Romani *disjunctum*, quod pag. 22. Rhetor. Pithœan. sic exponitur? Διεζευγμένον, *sive disjunctum. Hæc figura ita ornat & amplificat orationem, ut diversis redditionibus verborum membra, quæ vocamus κῶλα, disjungat ac separet, sive duo, sive plura hoc modo*: Capuam colonis deductis occupabunt: Atellam præsidio communient. Nuceriam, Cumas multitudine suorum obtinebunt, &c. *tale est & illud*, &c. hujusmodi figuram possis etiam vocare ἀντεζευγμένον, quia directe opponitur τῷ ζεύγματι, quod ibidem Aquila Romanus ita explicat: *Antezeugmenon* [lego ἀντεζευγμένον vel ἐπεζευγμένον] *sive injunctum. Hoc genus enumerationis diversam habet vim a figura superiore: ibi enim copia verborum ostenditur, hic brevitas. Nam ut in superiore singulis membris singula diversa reddimus, ita hic plura in uno conjungimus; quale est hoc*: Quorum ordo humilis, fortuna sordida, natura turpi [lego turpis] oratione abhorret; *hoc enim postremum* abhorret *ad tria refertur.* Adde quod Herenniano Rhetori lib. iv. disjunctio sit ipsummet ἀντεζευγμένον. CAPPER.

221. *Et ordo.*] Nulla huic loco necessaria videtur explicatio. Nam, ut Fabius recte annotavit cap. 3. ordo non est figura proprie dicta, quamvis ad orationis conferat ornamentum. CAPPER.

222. *Et relatio.*] Fabius fatetur se non intelligere, quid Cicero velit accipi per *relationem*. Forte vero, inquit, intelligit *hypallagen*, aut *epanodum*, aut *antimetabolen*. TURNEB. Non est in toto forte Cicerone dictio hac difficilior ad intelligendum. *Relationem*, inquit Fabius cap. 3. *quid accipi velit, non mihi liquet.* Quod autem non intellexit optimus Rhetorices Magister, in Cicerone, a quo non multis plus centenis annis aberat, legendo explicandoque optime versatus, quis tandem intelliget? *Si* ὑπαλλαγήν, ait idem ibidem, *aut* ἐπάνοδον, *aut* ἀντιμεταβολὴν *dicit, de omnibus locuti sumus.* Atqui hæc Fabii utcumque timida interpretatio parum habere probabilitatis videtur. Nam 1°. quidem ὑπαλλαγὴ *tropi* species est, quæ μετωνυμία quoque solet alter appellari. Atqui Tullius latum *tropos* inter & figuras discrimen semper posuit. 2°. ἀντιμεταβολὴν jam satis designarat hoc Ciceronis vocabulum *conversio*, ut supra posuit. 3°. ἐπάνοδος aliud nihil est, nisi quædam verborum repetitio, ut docet ipse Fabius cap 3. Atqui verborum repetitiones plus satis indicarat Tullius his loquendi formulis: *Geminatio verborum ... ejusdem verbi tum a primo repetitio, tum in extremum conversio: in eadem verba impetus, & concursio: & adjunctio .... & ejusdem verbi crebrius positi quædam distinctio, & revocatio verbi .... & conversio.* Unde ruit etiam Strebæana explicatio, cui Tulliana *relatio* erat ipsamet ἐπάνοδος. Neque plus affert auxilii Turnebianus interpres, & hoc loco Fabii dubitationes describere satis habuit, & ad lib. ix cap. 3. ita scripsit: *Quidam tamen* relationem *accipere malunt* epanaphoram, *ut Aquila Romanus: est autem species repetitionis.* Quamvis enim Aquila Romanus pag. 20 Rhetor. Pithœan τὴν ἐπαναφορὰν *relatum* vocari testetur his verbis: *Epanaphora, quod* relatum *vocant ..... Constat autem ex eo, quod eadem pars orationis .... sæpius repetitur hoc modo*: Verres calumniatorem apponebat, Verres de causis cognoscebat, Verres pronuntiabat: *aut si dicat*, &c. Quamvis Venerabilis Beda ibidem pag. 344. sic scribat: *ἐπιφορὰ est relatio*: certo tamen certius est apud Ciceronem hoc vocabulo τὴν *relatio* ἐπαναφορὰν aut ἀναφορὰν non designari, hanc enim figuram Tullius jam antea significarat hac loquendi formula: *Ejusdem verbi crebra tum a primo repetitio*, &c. dicet nonnemo in Cicerone hic innui τὴν τῶν ἀντιθέτων, *contrariorum, relationem*, de qua sæpe in Oratore loquatur; ut num. 135 165. 166. 175. *Aut multis modis, inquit, relata contraria ..... Est enim, judices, hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, sed accepimus*, &c. *hæc enim talia sunt, ut, quæ referuntur ad ea, ad quæ debent referre intelligamus &c ..... quod fit item in contrariis referendis ..... versum efficit ipsa relatio contrariorum ..... nam paria paribus adjuncta & similiter definita, itemque contrariis relata contraria Gorgias primus invenit.* Verum duo sunt in hujusmodi explicatione incommoda, quæ nec solvere, nec concoquere possum. Nam primo quidem *antithesin* Tullius jam designarat hac generali locutione: *Et contrarium*, ut ibi probare studuimus. Secundo *antitheson*, sive (ut Fabius loqui amat) *contrapositorum* relationem satis expresserat his verbis: *Quod de singulis rebus propositis ductum refertur ad singula.* Hæc enim ad plurium *antitheson syzygiam* ipse Fabius accommodavit, ut & de relatis contrariis exemplum e Tullio mox adductum. *Nec semper*, inquit cap. 3. *contrapositum subjungitur, ut in hoc*: est enim hæc, judices, non scripta sed nata lex; *verum*, sicut Cicero dicit, de singulis rebus propositis refertur ad singula; *ut in eo quod sequitur*: quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. *Nec semper quod adversum est*, &c. quem locum, quia in editis depravatus erat & perperam interpunctus, in antecessum emendavimus, emendationis nostræ rationem postea reddituri. Rejectis igitur his omnibus interpretamentis, de Tulliana *relatione* sic sentio, ut eam dictionis figuram significet, cujus nomen est *zeugma*, in qua multas dictiones ad unum verbum referri sive relationem habere pateat vel ex hoc vulgari exemplo: *Vicit timorem audacia, pudorem libido, mentem amentia* [Cicer. pro Cluentio 6.] & certe de hac dictionis figura necdum ullam in præcedentibus mentionem Tullius fecerat. Præterea idem Orator in *Partitionibus* τὸ ζεῦγμα sic innuit: *Augent etiam relata verba ... paria paribus respondeant, relataque ad idem verbum*, ut fatentur Strebæus, Latomus, Hegendorphinus, aliique Ciceronis interpretes. Denique Aquila Romanus pag. 23 Rhetor. Pithœan. ut vim *Zeugmatos* exprimeret, verbo τῷ referri usus est; cum enim hoc exemplum adduxisset, *quorum ordo humilis, fortuna sordida, natura turpis oratione abhorret*, statim subjungit: *hoc enim postremum* (abhorret) *ad tria refertur.* Cæterum hic interpretem ago, non judicem: si quis ad Tullianæ *relationis* explicationem aliquid probabilius allatus attulerit, huic ego statim accedam. CAPPER.

223. *Et digressio.*] Jam duplicem Tullius digressionem agnoverat & feoreotiarum figuris annumerarat: *Et ab re*, inquit, *digressio ... declinatio brevis a proposito, non ut superior illa digressio.* Igitur quænam digressio inter verborum figuras locum habebit? hunc nodum ut solvat Fabius cap. 4. fatetur digressionem quamlibet esse figuram sententiæ, & figuras a Tullio non tam accurate in libris *de Oratore*, quam in τῷ *Oratore* fuisse olim explanatas. Aliter solvere tentavit Strebæus qui postremam hancce digressionem refert ad μετάβασιν, quæ a recto ductu orationis digrediatur, cujus & hoc profert a Fabio cap. 3. exemplum:

> *Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat & auro*
> *Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis*
> *Auri sacra fames!* Æneid III. vers. 55. 56. 57.

Sed hæc solutio vereor ne subtilitatis multum habeat, veritatis parum. CAPPER.

224. *Circumscriptio.*] *Circumscriptionem* Fabius interpretatur comprehensam breviter sententiam vel finitionem. TURNEB. Vide cap. 83.

225. *In Oratore.*] Cap. xxxix. & seq.

226. *Et reliqua &c.*] *Et reliqua quæ ex c. v. sumantur*; Voss. sec. Colb.

qua, ex [227] *collocatione verborum, quæ sumuntur quasi lumina, magnum afferunt ornatum orationi.* [228] *Sunt enim similia illis, quæ in amplo ornatu scenæ aut fori appellantur insignia;* [229] *non quod sola ornent, sed quod excellant. Eadem ratio est horum, quæ sunt orationis lumina, & quodammodo insignia: cum aut* [230] *duplicantur* [231] *iteranturque verba,* [232] *aut breviter commutata ponuntur: aut* [233] *ab eodem verbo ducitur sæpius oratio,* [234] *aut in idem conjicitur,* [235] *aut utrumque,* [236] *aut adjungitur idem iteratum, aut* [237] *idem ad extremum refertur: aut continenter unum verbum* [238] *non in eadem sententia ponitur: aut* [239] *cum similiter vel cadunt verba, vel desinunt:* [240] *aut multis modis* [241] *contrariis relata contraria:* [242] *aut cum gradatim* [243] *sursum versus reditur:* [244] *aut cum demptis conjunctionibus* [245] *dissolute plura dicuntur: aut* [246] *cum aliquid præterеuntes, cur id faciamus, ostendimus: aut* [247] *cum corrigimus nosmetipsos, quasi reprehendentes: aut si est* [248] *aliqua exclamatio vel admirationis* [249] *vel conquestionis: aut* [250] *cum ejusdem nominis casus sæpius* [251] *commutatur.* [252] *Sententiarum ornamenta majora sunt: quibus quia frequentissime Demosthenes utitur, sunt qui putent, idcirco ejus eloquentiam maxime esse laudabilem.* [253] *Enimvero nullus fere ab eo locus sine quadam* [254] *con-*

227. *Collocatione.*] *Collatione*; MSS. Alm. Voss. sec. De verborum collocatione lege Hermogenem lib. 1. de dicendi formis, ubi agit περὶ συνθήκης & συνθέσεως, itemque Dionysium Halicarnass. in ejusdem argumenti opusculo. CAPPER.

228. *Sunt enim similia, &c.*] Similitudo ducta est a muneribus, quæ populo dabantur ab ædilibus; nam in illis ludis theatris addebantur statuæ & signa ad ornamentum. TURNEBUS.

229. *Non quod sola ornent.*] *Non quia ornent*; V. C. Alm. *non quia sola*; Vall. lib. Gryph. Basil. Vidov.

230. *Duplicantur*] Quæ ἐπίζευξις est, ut *Ah Corydon, Corydon!* Virgil. Eclog. 11. CAPPER.

231. *Iteranturque verba.*] Videtur ἐπίζευξις esse non continua, sed interjectis vocibus interrupta, ut in illo Virgil. Eclog. 1.

——— *Ipsæ te, Tityre, pinus,*
Ipsi te fontes. &c.

potest etiam esse frequentior ejusdem verbi repetitio, quam Fabius cap. 3. πλοκὴν vocat. CAPPER.

232. *Aut breviter commutata ponuntur.*] Est παρονομασία Latine annominatio, ut apud Terent. Andr. 1. Scen. 3. *Inceptio est amentium, non amantium.* CAPPER.

233. *Ab eodem verbo ducitur sæpius oratio.*] Ἀναφορὰ vel ἐπαναφορὰ, ut apud Tullium in Catilinar. 1. *Nihil te nocturnum præsidium, nihil urbis vigiliæ, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt?* CAPPER.

234. *Aut in idem conjicitur.*] Ἀντιστροφὴ dicitur vel ἐπιστροφὴ vel ἐπιφορὰ, ut in illo Herenniani Rhetoris. lib. IV. *Frumenti maximus numerus e Gallia, peditatus amplissimæ copiæ e Gallia, equites numero plurimi e Gallia.* CAPPER.

235. *Aut in utrumque.*] *Aut utrumque*; MSS. Alm. Voss. prim. sec. Quæ quidem lectio alteri videtur esse anteponenda; quid enim esset τὸ *in utrumque conjici orationem*? contra planissime sensus fluit, si dicas: *aut utrumque*, [fit videlicet] *& ab eodem verbo sæpius ducitur oratio, & in idem* [verbum] *conjicitur*, sive desinat, finitur, &c. CAPP.

236. *Aut adjungitur idem iteratum.*] Ἀναδίπλωσις esse puto. Vide quæ ad illud *& adjunctum* jam annotavi: neque vero placent, quæ de πλοκῇ hic Turnebianus infarsit. CAPPER. Quam ἐπαναδίπλωσιν vocat nunc Turnebianus interpres, eam alii ἐπανάληψιν appellant; Hermogenes *de Invent.* lib. IV. κύκλον: exemplum peti potest ex illo Virgil. Eclog. VII.

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo. CAPPER.

237. *Idem ad extremum refertur*] Est *epanadiplosis*, cum idem verbum est in initio & in fine. TURNEB.

238. *Non in eadem sententia.*] *Non eadem*; MSS. Alm. Voss. tert. hoc est, non eodem sensu, non eadem vocabuli significatione. Sic etiam ibid. Tullius, ubi de *statu legali*, qui dicitur *scriptum & voluntas* seu *sententia*, sic loquitur: *quando aliud in sententia videtur esse, aliud in verbis.* Itaque figura hoc in loco descripta est Ἀντανάκλασις (quam Herennianus Rhetor seu Cornificius lib. IV. *traductionem* vocat) videlicet alterius intellectus ad alterum, ut Fabius cap. 3. interpretabitur: exemplum sit in tetto illo: *amari jucundum est, si curetur ne quid insit amari.* Turnebiani quidem interpretatio neque satis plena erat, neque satis plana, immo interprete indigebat; sic enim habet: *Species est hæc repetitionis; sed differt a superiore, quod illa fiebat in eadem sententia, hæc in diversis*: non satis patet quid hoc in loco sit sententia; utrum significatio sensusque vocabuli; an quæpiam phrasis, ut nunc loqui amant; an γνώμη seu dictum quodpiam sententiosum. CAPPER.

239. *Cum similiter cadunt verba vel desinunt.*] Innuit τὰ ὁμοιόπτωτα & τὰ ὁμοιοτέλευτα, quorum exempla in præcedentibus apposui. CAPPER.

240. *Aut multis modis*] Nam quatuor aut quinque modis fiunt, ut postea docebit Fabius. TURNEB. *Aut cum multis*; Locat. Stephan. Basil. Vidov. Gryph. Colin. *aut cum contrariis*; Cod. Colb. & Vall. Voss. sec. *contrariis* deest in Voss. tert.

241. *Contrariis relata contraria.*] Ἀντίθετον πάρισον. *Contraposita* Fabius appellat cap. 3. ubi & exempla varii generis proponit. CAPPER.

242. *Aut cum gradatim, &c.*] Κλίμαξ Græce dicitur & Latine *gradatio*, cujus exemplum suppeditat Cicero lib. 11. ad Attic. Epist. 23. *Si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola.* CAPPER.

243. *Sursumversus reditur.*] Sic in Cicerone, non *tenditur*. PHILAND. Palatini Ciceronis codd. *redditur*, ut & Voss. tert. unde Guilel. *receditur* vel *ceditur*. *sursumversum* Voss. prim. Obrecht.

244. *Aut cum demptis.*] *dimotis*; MS Bodl. Andr.

245. *Dissolute plura dicuntur*] Διάλυσις aut ἀσύνδετον; cujus præclarum exemplum est in illo Ciceronis pro Archia Poeta: *Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium & solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.* CAPPER.

246. *Cum aliquid præterеuntes, &c.*] Παράλειψις, quæ tamen videtur esse figura διανοίας, sententiæ; non λέξεως, dictionis. CAPPER.

247. *Cum corrigimus nosmetipsos, quasi reprehendentes.*] Ἐπανόρθωσις, quæ a Rutilio Lupo pag. 5. Rhetor. Pithœan. Μετάνοια vocatur. Exemplum hoc ex Demosthene idem Rhetor affert: *Hic bonus vir grandis natu, atque sero, sero loquor? immo vero nuper atque his paucis diebus simul & Athenienses & eloquens est factus.* CAPPER.

248. *Aliqua exclamatio vel admirationis.*] Ἐκφώνησις, ut in in illo quod Strebæus affert. *O scelus incredibile, atque ante hoc tempus inauditum!* CAPPER.

249. *Vel conquestionis*] Exempla sunt passim obvia; ut apud Ciceron. in Catilin. 1. *O tempora! O mores!* Philippic. 2. *O miserum me!* &c. cæterum pro τῷ *conquestionis* in MSS. Almelov. Voss. prim. sec. legitur *questionis*. CAPPER.

250. *Cum ejusdem nominis casus, &c.*] Πολύπτωτον appellant, cujusmodi est in illo Virgil. x. Æneid vers. 361.

——— *Hæret pede pes, densusque viro vir* CAPPER.

251. *Commutantur.*] *Commutatur*; Cod. Colb.

252. *Sententiarum.*] *Sed sententiarum*; V. C. Alm. Ald. Par. Vasc. Steph. Vidov. & ita in Ciceronis editionibus. Ascensius improbat, quia Ciceronem ante vocem *sententiarum*, non particula *sed*, verum *at* usurum fuisse dicit. BURMAN.

253. *Enimvero.*] *Et vero*; Vet. Locat. Par. Vasc. Steph. *Et vero*; Ald. Vidov. & ita apud Ciceronem, *& nullus* &c. MS. Bodl.

254. *Confirmatione.*] *Conformatione*; Cicero. & ita Locat. Ald. Vascos. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. cujus lectionis veritas vel inde constare potest, quod conformatio sententiæ idem sonet ac figura sententiæ: atqui agitur hic de sententiarum figuris, quæ ad tertiam eloquentiæ partem, videlicet elocutionem, pertinent; non de confirmatione, quæ tertia pars est orationis in genere judiciali. Mirum est igitur in Burmanniana etiam Quinctiliani editione legi *confirmatione*. CAPPER.

formatione

formatione sententiæ [255] *dicitur:* [256] *nec aliud quidquam est dicere, nisi omnes, aut certe plerasque, aliqua specie illuminare sententias. Quas* [257] *cum tu optime, Brute, teneas, quid attinet nominibus uti, aut exemplis? tantummodo notetur locus.* [258] *Sic igitur dicet ille, quem expetimus, ut versei sæpe multis modis* [259] *eamdem & unam rem, &* [260] *hæreat in eadem commoreturque sententia. Sæpe etiam* [261] *ut extenuet aliquid: sæpe* [262] *ut irrideat:* [263] *ut declinet a proposito, deflectatque sententiam: ut proponat, quid dicturus sit: ut, cum transegerit,* [264] *jam aliquid definiat:* [265] *ut se ipse revocet:* [266] *ut, quod dixit,* [267] *iteret:* [268] *ut argumentum ratione concludat:* [269] *ut interrogando urgeat:* [270] *ut rursus quasi ad interrogata sibi ipse respondeat:* [271] *ut contra, ac dicat, accipi & sentiri velit:* [272] *ut addubitet, quid potius, aut quo modo dicat:* [273] *ut dividat in partes:* [274] *ut aliquid relinquat, ac negligat: ut* [275] *ante præmuniat: ut in eo ipso, in quo reprehendatur,* [276] *culpam in adversarium conferat:* [277] *ut sæpe cum iis, qui audiunt, nonnunquam etiam cum adversario quasi deliberet:* [278] *ut hominum mores sermonesque describat:* [279] *ut muta quædam loquentia inducat: ut* [280] *ab eo, quod agitur,* [281] *avertat animos:* [282] *ut sæpe in hilaritatem risumve convertat: ut* [283] *ante occupet,* [284] *quod videat*

255. *Elicitur.*] *Dicitur;* MSS. Alm. Voss. omn. Locat. Ald. Basil. in Ciceronis codicibus quibusdam *dicitur*, vel *educitur;* sed Gruterus abesse verbum hoc facile posse censet. BURMAN.

256. *Nec aliud quidquam est dicere.*] *Nec quidquam est aliud dicere;* V. C. Alm.

257. *Cum tu optime.*] *Cum optime;* V. C. Alm.

258. *Sic igitur dicat.*] *Sic* in Ciceronis *Oratore* legitur. REGIUS.

259. *Eamdem & unam rem, & hæreat.*] *Eadem & in una re hæreat, eademque commoretur sententia;* MSS. Joan. Colb. Bern. Andr. Locat. *multis modis eadem & in una re hæreat, eademque com. s.* Voss. sec. Basil. Colio. Gryph. variant apud Ciceronem codices, ut ea Gruteri notis patet. BURMAN.

260. *Hæreat in eadem commoreturque sententia.*] Quæ figura Græce dicitur ἐπιμονή, Latine commoratio apud Rhetorem Herennianum. lib. IV. CAPPER.

261. *Ut extenuet aliquid.*] Μείωσις & ἐξουθενισμὸς: quam figuram expoöit & pluribus exemplis illustrat Julius Rufinianus pag. 25. Rhetorum Pithœan. CAPPER.

262. *Ut irrideat*] Διασυρμὸς, σαρκασμὸς, χλευασμὸς, illusio: qua de figura lege Julium Rufinianum ibidem CAPP.

263. *Ut declinet a proposito*] Παρέκβασις. Fabius lib. IV. cap. III. vocat egressionem & excursum; Tullius in III. *de Orat.* digressionem. CAPPER.

264. *Jam aliquid definiat.*] Quidam hic intelligunt ὁρισμόν quemdam, cum aliquid proposuimus, quod postea definitione explicamus: posset tamen intelligi sententia, qua de loco jam a nobis tractato quid sentiamus, breviter explicamus. TURNEB.

265. *Ut se ipse revocet.*] In lib. III. de Oratore dixit *reditum ad rem & ad propositum.* CAPPER.

266. *Ut quod dixit.*] *Dixerit;* Voss. sec. Bern.

267. *Iteret.*] Vide quæ supra notata sunt ad illud tertii *de Oratore* libri: *& iteratio.* CAPPER.

268. *Ut argumentum ratione concludat.*] Lib. III. *de Orat.* dixit, *rationis aptam conclusionem.* Herennianus Rhetor lib. IV. *conclusionem* simpliciter appellavit, & sic exposuit: *Conclusio est quæ brevi argumentatione ex iis, quæ ante dicta sunt aut facta, conficit id quod necessario consequatur hoc modo:* Quod si Danais datum erat oraculum non posse capi Trojam sine Philoctetæ sagittis, hæ autem nihil aliud fecerunt, nisi Alexandrum perculerunt; hunc extinguere, id nimirum capi fuit Trojam. *Restant etiam decem*, &c. hoc porro Ciceronem inter & Herennianum discrimen intercedit, quod Tullio quidem rationis apta conclusio sit figura sententiæ, Herenniano autem figura dictionis. Unde probari etiam posset Rhetoricam ad Herennium non esse Ciceroni adscribendam. CAPPER.

269. *Ut interrogando urgeat.*] Figura dicitur ἐρώτημα, interrogatum, quod a πύσματι, quæsito, qua ratione differat, ex Aquila Romano supra exposuimus ad illud lib. III. de Oratore: *Et rogatio atque huic finitima quasi percontatio.* CAPP.

270. *Ut quasi ad interrogata sibi ipse respondeat.*] Vide quæ supra scripsi ad illud III. *de Orat.* quod figuris verborum a Tullio annumerabatur: *& sibi ipsi responsio.* CAPP.

271. *Ut contra, ac dicat, accipi & sentiri velit.*] Εἰρωνεία est, aut etiam λόγος ἐσχηματισμένος [*controversia figurata*] de quo ad initium hujus capitis, & fusius ad caput secundum paolo post medium. CAPPER.

272 *Ut addubitet quid potius aut quomodo dicat.*] Διαπόρησις vel ἀπορία. Vide ad illud III. *de Orat.* *& dubitatio*, &c. CAPPER.

273. *Ut dividat in partes.*] Græci dicunt διαίρεσιν. Unde ἀπαρίθμησις, enumeratio; & συναθροισμὸς, congeries. CAPP.

274. *Ut aliquid relinquat ac negligat.*] Figura hæc videtur esse illa Julii Rufiniani ἀποδιώξις, quam sic exponit pag. 26. Rhetor. Pithœan. *Rejectio vel reprobatio quarumdam rerum, quasi in quæstionem non venire dignarum* [vel quas putemus] *neque oportuisse aut ab adversariis poni, aut a nobis quæri, aut a judice postulari .... Cicero pro Cælio:* Equitis R. autem esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque his judicantibus oportuit, neque defendentibus nobis. *Apoplanesis est*, &c. in editis perperam legitur *apodoxis*, & quædam voces desunt, quas ex Vossii conjectura supplere utcumque studuimus. CAPPER. *Ac negligat.*] *Ut negligat;* Voss. sec.

275. *Ante præmuniat.*] Figuram hanc Julius Rufinianus pag. 36. προκατάληψις & προπαρασκευή appellat; Curius autem Fortunatianus p. 61. προκατασκευή. Exempla si quis voluerit, apud eosdem Rhetoras inveniet plurima. CAPP.

276. *Ut culpam in adversarium conferat.*] Μετάστασις vocat Aquila Romanus pag. 16. & sic explicat. *Metastasin transmotionem quidam inter figuras nominant, cum rem a nobis alio transmovemus, non ita ut ibi caussam constituamus: alioquin jam non figura erit, sed species quædam eius status, quem qualitatis nos ex accidenti appellant secundum Hermagoram. Ceterum alibi in parte aliqua orationis sententiam hoc modo figuramus; quale est apud Demosthenem initio defensionis pro Ctesiphonte* Cum bellum, inquit, Phocense conflatum esset non per me, &c. *tale & illud pro Cornelio videri potest*, &c. CAPPER.

277. *Ut sæpe cum iis, qui audiunt ..... quasi deliberet.*] Quæ figura Græce dicitur ἀνακοίνωσις, Latine communicatio: exempla vide in Julio Rufiniano pag. 26. CAPPER.

278. *Ut hominum mores sermonesque describat.*] Χαρακτηρισμὸν vocat Rutilius Lupus pag. 8. Rhetor. Pithœan. ubi egregiam habes ebrii descriptionem. Aquila Romanus ibidem pag. 15. ἠθοποιΐαν appellat. Vide Theophrasti characteres ethicos, imagines Philostrati, & Callistrati descriptiones. CAPPER.

279. *Ut muta quædam loquentia inducat*] Quod figuræ genus προσωποποιΐαν appellant. Exempla sunt passim obvia. CAPPER.

280. *Ab eo quo agitur.*] *De* præpositio adscribenda est, ut *de quo agitur* legatur. REGIUS.

281. *Avertat animos.*] Ἀποπλάνησιν nominat Julius Rufinianus pag. 26. & sic eam definit: *Apoplanesis est judicis a re contraria nobis avocatio, quam cum desiderat, aut ab adversario commonetur ut quærat, nos obscurando & miscendo & promittendo quidem dicturos nos, sed suo loco, ad aliam rem avocamus; & rursum dum dicimus, sensim ad aliud transimus, & ab eo, quod contra nos est, avocatur & suspenditur judex, vel conjuncta rerum multitudine implicatur, ut non de uno, sed de pluribus putet sibi sententiam esse dicendam; ut pro Cluentio fecit Cicero, in qua oratione tenebras se offudisse jactavit judicibus Cluentianis.* CAPPER.

282. *Ut in hilaritatem risumve convertat.*] Huc refer Græcorum ἀστεϊσμὸν, χαριεντισμὸν, διασυρμὸν, χλευασμὸν, & σαρκασμὸν, de quibus Aquila Romanus pag. 16. & Julius Rufinianus pagg. 24. 25. Rhetor. Pithœan. CAPPER.

283. *Ante occupet.*] *Ante* non est in V. C. Alm. figuram autem πρόληψιν Tullius hic innuit. CAPPER.

284. *Quod putat opponi.*] Loco illius verbi *putat*, *potest* videtur reponendum. REGIUS. *Putat;* MSS. Colb. Voss. sec. Locat. Ald. Colon. Pat. Steph. Basil. Vidov. (qui in marg. *potest* ut & Colon.) *videatur;* marg. Basil. Ascen-

opponi: [285] *ut comparet similitudines: ut* [286] *utatur exemplis:* [287] *ut aliud alii tribuens dispertiat:* [288] *ut interpellatorem coërceat:* [289] *ut aliquid reticere se dicat: ut denuntiet,* [290] *quid caveat:* [291] *ut liberius quid audeat:* [292] *ut irascatur etiam:* [293] *ut objurget aliquando:* [294] *ut deprecetur:* [295] *ut supplicet:* [296] *ut medeatur:* [297] *ut a proposito declinet aliquantulum:* [298] *ut optet,* [299] *ut execretur: ut fiat iis,* [300] *apud quos dicet, familiaris: atque alias etiam* [301] *dicendi quasi virtutes sequatur:* [302] *brevitatem, si res petet: sæpe etiam* [303] *rem dicendo subjiciet oculis,* [304] *sæpe supra feret, quam fieri possit:* [305] *significatio sæpe erit major, quam oratio:* [306] *sæpe hilaritatis, sæpe vitæ* [307] *naturarumque* [308] *imitatio. Hoc in genere* ([309] *nam quasi sylvam vides)* [310] *omnis eluceat oportet eloquentiæ magnitudo.*

sim malebat *putat posse opponi. Videat;* Obrecht. similis permutatio verborum *putare* & *posse* fuit supra lib. v. cap. 7.

285. *Ut comparet similitudines.*] Ὁμοίωσις, similitudo, quidem est in qualitate; verbi gratia: *fertur ut torrens;* σύγκρισις, comparatio, autem in quantitate; ut: *tantum matri, quantum patri debeo.* CAPPER.

286. *Utatur exemplis.*] Quod παράδειγμα vocant. CAPP.

287. *Ut aliud alii tribuens dispertiat.*] Exemplum sit in illo Ciceronis pro Roscio Amer. 13. *Tres sunt res, quæ obstent .... Roscio, crimen adversariorum, & audacia, & potentia. Criminis confictionem accusator Erucius suscepit; audaciæ partes Roscii poposcerunt; Chrysogonus autem potentia pugnat.* Quod figuræ genus διαμερισμὸς dici potest, aut etiam μερισμὸς ex Rutilio Lupo pag. 5. quia res varias variis personis διαμερίζων distribuit: unde a διαιρέσει partitione distinguetur, quæ totum quoddam suas in partes dividit. CAPPER.

288. *Ut interpellatorem coërceat.*] Sic apud Ciceron. pro C. Rabirio perduell. reo 18. *Nihil me clamor iste commovet, sed consolatur, cum indicat esse quosdam cives imperitos, sed non multos. Quin continetis vocem indicem stultitiæ vestræ, testem paucitatis?* CAPPER.

289. *Ut aliquid reticere se dicat*] Videtur significari reticentia, quam appellant *aposiopesin.* TURNEB. Horatii hoc quoque præceptum. Art. Poet. 42.

Ordinis hæc virtus erit, & venus, aut ego fallor,
Ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici,
Pleraque differat, & præsens in tempus omittat.

ALMELOV. Hæc utraque nota censoriam notam effugere non potest; nam Pseudo-Turnebus quidem τὴν ἀποσιώπησιν, reticentiam, cum παραλείψει, præteritione, confudit: quæ duo figurarum genera multum inter se differunt: in ἀποσιωπήσει verba & sententiæ quædam revera omittuntur; ut in illo Virgil.

Quos ego .... sed motos, &c. Æneid. 1. vers. 139.

in παραλείψει, præteritione, simulat orator se omittere, quod maxime dicit: *Non queror,* inquit Cicero in Rullum, *deminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturæ,* &c. Almeloveenius autem τὴν παράλειψιν, præteritionem, non satis distinguit a dilatione, quæ ad rerum dicendarum ordinem pertinet: quod autem differtur, id non continuo aufertur, immo nec simulatur auferri. CAPPER.

290. *Quid caveat.*] *Caveam* est apud Ciceronem.

291. *Ut liberius quid audeat.*] Quæ figura Græce παρρησία, Herenniano Rhetori *licentia,* Fabio autem *oratio libera* dicitur cap. 2. ubi non ἁπλῶς (quod ei Vossius exprobrat) sed κατά τι figuræ nomen τῇ παρρησίᾳ denegat. *Hæc,* inquit, *quoties vera sunt, non sunt in ea forma, de qua nunc loquimur; sed assimulata & arte composita, procul dubio* schemata *sunt existimanda. quod idem dictum sit de oratione libera, quam Cornificius* licentiam *vocat, Græci* παρρησίαν; *quid enim minus figuratum, quam vera libertas? sed frequenter sub hac facie latet adulatio,* &c. Nec dicas Fabium circa finem cap. 3. ita scribere: *Cornificius* [adjicit hic] *interrogationem, ratiocinationem .... membrum, articulum .... conclusionem; quorum priora alterius generis sunt* schemata, *sequentia* schemata *omnino non sunt.* Item *Rutilius præter ea, quæ apud alios quoque* schemata, παρομολογίαν, ἀναγκαῖον, ἠθοποιίαν ..... ἀφόρισιν .... παρασιώπησιν, παρρησίαν, *de quibus idem dico.* Unde sequi videtur ex Fabii sententia παρρησίαν non solum κατά τι, sed omnino figuram non esse. Hoc enim inde sequi pernego, si Fabii verba diligentius expendantur. Nam *ut de quibus idem dico,* referuntur ad illa: *quorum priora alterius generis sunt* schemata [sententiarum videlicet non verborum:] *sequentia* schemata *omnino non sunt.* Igitur e memoratis Rutilii Lupi figuris quædam sententiarum potius, quam verborum sunt; ut ἠθοποιία, ἀφόρισις, παρασιώπησις: quædam omnino non sunt figuræ; ut ἀναγκαῖον, δικαιολογία: & certe ipse Fabius cap. 2. sententiarum figuris annumerat πρόληψιν, præsumptionem, παρασιώπησιν sub ἀποσιωπήσεως nomine, & ἠθοποιίαν, morum imitationem. CAPPER.

292. *Ut irascatur etiam.*] Ἀγανάκτησιν vocat Julius Rufinianus pag. 26. Rhetor. Pithœan. ubi sic scribit: *Aganactesis, indignatio, quæ fit maxime pronuntiatione. Exemplum in Iphigenia:* Menelaus me objurgat, id meis rebus regimen restat. *Virgil.*

Cantando tu illum? an unquam tibi fistula cera
juncta fuit?

[Eclog. III. vers. 25.] *Cicero pro Sylla,* &c. CAPPER.

293. *Ut objurget aliquando.*] Ἐπίπληξις & ἐπιτίμησις Julio Rufiniano dicitur ibidem pag. 27. ubi & hoc e Cicerone in Catilin. exemplum profert: *Patere tua consilia non sentis? quem nostrûm ignorare arbitraris?* CAPPER.

294. *Ut deprecetur.*] Δέησιν vocat idem Rhetor pag. eadem. ubi & exempla proferuntur. CAPPER.

295. *Ut supplicet*] Plus est *supplicare,* quam *deprecari;* fit autem ab oratore, cum supplex obsecrat judices & obsecrat. TURNEB.

296. *Ut medeatur.*] Intelligunt multi ἐπιθεραπείαν; sed videtur potius significari *apologia,* qua aliquid purgamus; ideoque antea Cicero *purgationem* appellabat. TURNEB. De ἐπιθεραπείᾳ (ad quam hunc locum Stephanus etiam retulit) lege Asconium Pedianum in Verr. act. 1. ad hæc Ciceronis verba: *An me taciturum tantis de rebus existimavistis?* ubi sic habet vetus ille Tullianarum orationum interpres: *Est hoc* epitherapeusis, *ubi non emendatio dicti atrocissimo, sed confirmatio ponitur recte dixisse, causa subjecta cum quadam acrimonia.* CAPPER.

297. *Ut a proposito declinet aliquantulum.*] Παρέκβασις est species, quam in III. *de Orat.* vocat *brevem a proposito declinationem.* CAPPER.

298. *Ut optet.*] Εὐχὴν appellat Julius Rufinianus pag. 28 ubi vide, quæ attulit, exempla. CAPPER.

299. *Ut execretur.*] Julio Rufiniano pag. 27. Ἀρὰ est, quam interpretatur *execrationem oratoriam;* ut apud Ciceron. III. in Verr. *O scelus! o portentum in ultimas terras exportandum!* CAPPER.

300. *Apud quos dicet.*] *Dicit* : Voss. prim. sec. Locat. Basil. Ald. Gryph.

301. *Dicendi quasi virtutes.*] *Quasi* non est in Cod. Colb.

302. *Brevitatem, si res petet.*] Βραχυλογίαν dixit Rutilius Lupus pag. 9. Rhetor. Pithœan. atque hujus exempla figuræ protulit e Lysia. CAPPER.

303. *Rem dicendo subjiciet oculis.*] Ὑποτύπωσιν vocant; de qua Fabius lib. VIII. cap 3 & cap. 2 hujus libri, ubi eam Ciceronis exemplo vocat *sub oculos subjectionem.* CAPP.

304 *Sæpe supra feret, quam fieri.*] In Cicerone est *fieri,* non *ferri.* PHILAND. *Sæpe supra fiet res, quam fieri potest:* MS. Bodl. Ven. Locat. *sæpe supra feret rem, quam ferri posset:* Gryph. Colin. Basil. Par. & probat Almelov. *sæpe supra feret, quam ferri posset:* Steph. Hoc autem refertur ad *hyperbolen,* quæ tropi potius, quam figuræ species est. CAPP.

305. *Significatio sæpe erit major, quam oratio.*] Ἔμφασις est, quam Herennianus Rhetor *significationem* interpretatur: de hac figura pluribus agit Fabius lib. VIII. capp. 2. & 3. & cap. 2. hujus libri. CAPPER.

306. *Sæpe hilaritatis*] *Hilaritatis:* Locatell. quæ sane lectio spernenda non est; nam de convertenda ad hilaritatem animis auditorum jam supra dixerat Tullius. Unde videri possit hic de hilaritatis imitatione potius, quam de ipsa hilaritate mentionem fieri: sed vulgatam lectionem hoc in loco mutare non sum ausus. CAPPER.

307. *Naturæque.*] *Naturarumque:* Ald. Basil. Stephan. Gryph. Colin. Vidov. Leid. Oxon. & ita apud Ciceronem.

308. *Imitatio.*] Ἠθοποιίαν & μίμησιν Græci vocant. Priscianus in Latina Hermogenianorum progymnasmatum versione dixit *allocutionem.* Vide Aphthonium & Theonem in Rhetorices præexercitamentis. CAPPER.

309. *Nam quasi sylvam vides.*] *Tanquam si sylvam videas* MS. Bodl. *jam quasi:* Voss. prim. sec.

310. *Omnis eluceat.*] *Omnis* deest in Voss. prim. tert.

CAPUT II.

De figuris sententiarum.

ERGO, cui latius complecti [1] conformationes verborum ac sententiarum placuerit, habet, quod sequatur; nec affirmare ausim, quidquam esse melius; sed hæc ad propositi mei rationem legat. Nam mihi de his sententiarum figuris dicere in animo est, quæ ab illo simplici modo [2] indicandi recedunt: quod idem [3] multis doctissimis viris video placuisse. Omnia tamen illa, etiam quæ sunt alterius modi lumina, adeo sunt virtutes orationis, ut sine his nulla intelligi vere possit oratio. [4] Nam quo modo judex [5] doceri potest, [6] si desit [7] illustris explanatio, propositio, [8] promissio, finitio, sejunctio, [9] expositio sententiæ suæ, [10] rationis apta conclusio, præmunitio, similitudo, exemplum, digestio, distributio, interpellatio, interpellantis [11] coërcitio, contentio, purgatio, læsio? [12] Quid vero agit omnino eloquentia, detractis amplificandi minuendique rationibus? Quarum prior desiderat illam, plusquam dixeris significationem, id est, ἔμφασιν & [13] superlationem veritatis, & trajectionem; hæc altera extenuationem, deprecationemque. [14] Qui affectus erunt [15] vel concitati, detracta voce [16] libera, effrenatiore iracundia, objurgatione, optatione, execratione? [17] vel illi mitiores, nisi adjuvantur commendatione, conciliatione, ad hilaritatem impulsione? Quæ delectatio, aut quod mediocriter saltem docti [18] hominis indicium? nisi alia repetitione, alia commoratione infigere; [19] digredi a re, & redire ad propositum suum scierit; [20] removere a se, in alium trajicere; [21] quæ relinquenda, quæ contemnenda sint, judicare? Motus est in his orationis atque actus: [22] quibus detractis jacet, & velut agitante corpus spiritu caret. Quæ cum adesse debent, tum disponenda atque varianda sunt; ut auditorem, quod in fidibus fieri videmus, [23] omni sono permulceant. Verum ea plerumque [24] recta sunt, [25] nec se fingunt, sed confitentur. [26] Admittunt autem (ut

Si quis sententiam Ciceronis velit sequi, non magnopere refragabitur Fabius: existimat tamen esse figuram, cum variatur simplex enunciandi & indicandi ratio. TURNEBUS.

1. *Conformationes.*] *Conformationes*, hoc est, figurationes, superius quoque diximus esse legendum REGIUS. Vide porro ut *conformationis* nomen Quinctilianus figuris attribuerit. CAPPER.

2. *Indicandi.*] *Judicandi*: MS. Joan. *dicendi*: MS. Bodl. Andr. Ald. Gryph. Colin. Vidov. Cæterum τὸ *indicandi* respondere potest Græco τῷ ἀποφαίνεσθαι, quod est sententiam aut animi sensum verbis exprimere. CAPPER.

3. *Multis doctissimis.*] Ergo multi sunt doctissimi, id est, valde docti, non omnium doctissimi. ASCENS.

4. *Nam quomodo.*] A tribus officiis oratoris ostendit orationem maxime ornari illis luminibus, quæ a Cicerone ponuntur inter figuras, esse tamen figuras negat: quanquam inter Ciceronem & Fabium magis de vocabulo pugna est, quam de re; alter enim vocabulum fundit, alter contrahit. TURNEB. Tria illa Oratoris officia sunt; 1.° docere τοῖς λόγοις, argumentis; 2.° delectare τοῖς ἤθεσι, moribus exprimendis, aut etiam mitiores affectus excitando; 3.° commovere τοῖς πάθεσι, vehementiores affectus concitando. CAPPER.

5. *Doceri potest.*] *Doceri possit*: Voss. sec.

6. *Si desit*, &c.] Quæ sequuntur orationis ornamenta, fusius explicuimus in nostris ad cap. 1. annotationibus. CAPPER.

7. *Illustris explanatio.*] *Explicatio*; MS. Bodl. Andr.

8. *Promissio.*] *Permissio*; Vasc. Steph. Gryph. Colin.

9. *Expositio sententiæ suæ.*] *Expositio sententiæ sive rationis*: marg. Vasc. Steph. Gryph. nisi quod *rationis expositio*. *Sententiæ sive rationis*, &c. Ald. Basil. Vidov. Colin. *sententiæ sic rationis*; V. C. Alm.

10. *Rationis.*] *Orationis*: Voss. sec. tert. Colb. Locat. & alii.

11. *Coercitio.*] *Coerctio*: Ald. Stephan. Colin. Vidov. Obrecht. *coertio*: Locat. Basil. Gryph. *correctio*: Voss. sec. apud Sueton. Claud. 38. edit. R. Steph. & cod. Salmasii *coercitionem* exhibent. Vide ad Velleium Patercul. II. 121. BURMAN.

12. *Quid vero agit*] Proprium est oratoris amplificare & minuere, ut docuit Fabius lib. III. at plurima Ciceronis lumina ad eas pertinent virtutes. TURNEB. *Quid vero ait*: V. C. Alm. *omnis eloquentia*: Voss. prim. tert.

13. *Superlationem veritatis & trajectionem.*] Ὑπερβολὴν his verbis designavit; etsi τὸ *trajectio* apud Ciceronem & Fabium quandoque significet Ὑπερβατόν, ut in illis: *Utitur ea trajectione verborum, & nihilo tamen aptius explet concluditque sententias*; Cicer. in *Oratore*. *Nec sermo tam sit longus, ut eum prosequi non possit intentio; nec trajectione tam tardus, ut in hyperbaton finis ejus differatur*; Quinctil. cap. 2. lib. VIII. CAPPER.

14. *Qui affectus.*] Affectus sunt duplices, πάθη & ἤθη: his conducit ratio ornamentorum a Cicerone positorum. TURNEB.

15. *Vel concitati.*] Græci dicunt πάθη. CAPPER.

16. *Libera, effrenatiore iracundia*] Francius volebat, *libera & effrenatiore, iracundia*: ex cap. præcedenti *vox libera atque etiam effrenatior*: sed & ibi dubia distinctio. BURMAN. Cæterum his verbis *voce libera* significatur illud figuræ genus, cui nomen παρρησία. CAPPER.

17. *Vel illi mitiores.*] Græce vocantur ἤθη. CAPPER.

18. *Hominis judicium.*] *Indicium* legendum est. REGIUS.

19. *Digredi a re.*] *Degredi*: Voss. tert. Ald. Vide ad lib. 2. 6.

20. *Removere a se, in alium trajicere.*] Quod figuræ genus μετάστασιν appellat, exponit, & allatis exemplis illustrat Aquila Romanus pag. 16. Rhetorum Pithœan. CAPP.

21. *Quæ relinquenda, quæ.*] *Et ea quæ relinquenda, quæque contemnenda sunt*; Ald.

22. *Quibus detractis.*] *Quibus demptis*: Obrecht.

23. *Omni sono mulceant.*] *Permulceant*: V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Vidov. Gebh. autem lib. 2. crep. 7. ex MS. *omnisono mulceant*.

24. *Sed recta sunt.*] Id est expertia figurarum, quarum ope fit ut oblique, & quasi per cuniculos obrepat in animos oratio. CAPPER.

25. *Nec se fingunt*] Non se fingunt ad artificiosam figuræ proprie dictæ, rationem; sed sine ullo artificio sensa mentis exprimunt, declarant, &c. CAPPER.

26. *Admittunt autem figuras.*] Paulo ante nullam esse par-

dixi) figuras: quod vel [27] ex proximo doceri potest. Quid enim tam commune; quam interrogare, vel percontari? Nam utroque utimur indifferenter, cum [28] alterum noscendi, alterum arguendi gratia [29] videatur adhiberi. [30] At ea res, utrocumque modo dicatur, etiam multiplex habet *schema*. Incipiamus enim ab iis, quibus acrior ac vehementior [31] fit rogatio: quod primo loco posuimus. [32] Simplex est sic rogare:

> [33] *Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?*

Figuratum autem, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi: [34] *Quid enim tuus ille, Tubero, destrictus in acie Pharsalica gladius agebat?* &: [35] *Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?* &: *Patere tua consilia non sentis?* & totus denique hic locus. Quanto enim magis ardet, quam si diceretur? *Diu abuteris patientia nostra*; &: *Patent tua consilia.* Interrogamus etiam, quod negari non possit: *Dixitne tandem caussam* [36] *C. Fidiculanius Falcula?* Aut ubi respondendi difficilis est ratio; ut vulgo uti solemus: *Quo modo?* [37] *Qui fieri potest?* [38] Aut invidiæ gratia; ut [39] Medea apud Senecam: *Quas peti terras jubes?* Aut miserationis; ut Sinon apud Virgilium:

> [40] *Heu quæ me tellus, inquit, quæ me æquora possunt*
> *Accipere?*

Aut instandi, & auferendæ dissimulationis; ut Asinius: *Audisne? furiosum, inquam,* [41] *non inofficiosum testamentum* [42] *reprehendimus.* Totum hoc plenum est varietatis; nam & indignationi convenit:

> [43] ——— *Et quisquam numen Junonis adoret?*

tem dicendi, quæ figuras non possit recipere, monuit Fabius; sed aliud esse admittere figuram, aliud figuram esse. Figuram enim, quæ non simpliciter, sed proprie nominatur, non esse simplicem cujusque rei enuntiationem. REGIUS.

27. *Ex proximo.*] *Ex proxima*; MSS. Bodl. Bern. Voss. tert. Alm. Ald. Pat. marg. Basil. & Colon.

28. *Alterum noscendi.*] Popma de different. verborum carpit hic Quinctilianum, quasi *interrogare* esset noscendi, *percontari* arguendi gratia quærere: sed erralle virum doctum, [credo] quia putabat *alterum*, priori loco positum, ad remotius *interrogare* referendum; cum in illis geminationibus sæpe ad proxime præcedens respiciatur, ut vir doctus in dissertatione inserta tom. IV. observ. Hallens. obs. XIX. §. 32. ostendit. Sed luculentius jam diu ante eum Buchnerus ad Thesaur. Fabri in voce *Alter.* a quo Varronis locum Hallensis mutuatus est. Vide & inf. x. 1. BURMAN. In cujus nota deerat verbum *credo*, aut aliud simile. Cæterum discrimen τοῦ *interrogare* a τῷ percontari, sic exponit optime Aquila Romanus pag. 15. Rhetorum Pithœan. *Erotema* [ἐρώτημα] *interrogatum. Eo utimur ubi exacervando* (legendum est *exacerbando*) *aliquid interrogamus, & augemus ejus invidiam hoc modo*: fuitne tu illo loco? &c. *hæc enim si sine interrogatione dicantur ad hunc modum*: hic fuit illo in loco .... *hæc sic prolata minus invidiose proferrentur. Pysma* [πύσμα] *quæsitum*: *hoc genus a superiore eo differt, quod ad interrogatum una voce tantum responderi potest, vel a negante vel a confitente: quæsita autem occurri non nisi pluribus potest hoc modo, si dicas*: Qua igitur ratione bellum geremus? quæ auxilia nobis parata erunt, quis eis qui subvenire volet. Idem ante Aquilam tradiderat Græcus Rhetor Alexander Numenius in opusculo de figuris pag. 580. tom 1. Rhetor. Græc. Ald. [illegible] hoc est: *Interrogatio est, ad quam necessario respondere oportet per affirmationem aut negationem sic,* ita, vel non .... *Percontatio autem est, cui fusiori oratione & pluribus verbis oportet occurrere, &c.* CAPPER.

29. *Videtur adhiberi.*] *Videatur* est legendum; nam quamvis indifferenter utamur *interrogare* ac *percontari*; tamen proprie *interrogamus* arguendi caussa; *percontamur* sciendi. REGIUS. *Videtur*: Voss. sec.

30. *Ut ea res utrocumque.*] Sic quidem legitur; sed mendose, ut ego sentio. Mihi vero *at* particula, loco *ut*, & *utrocumque*, ut cum modo conveniat, & *dicatur* legendum videtur, hoc modo: *At ea res utrocumque modo dicatur.* REGIUS. *Ut ea res utrocumque*; Locat.

31. *Fit probatio.*] *Sit*: Ald. Basil. Colin. Cum de probatione nequaquam hic agatur, sed de sententiarum figuris; abstinere non potui quin tollerem τὸ *probatio*, & τὸ *oratio* vel potius τὸ *rogatio* (quia propius ad τὸ *probatio* accedit) substituerem. Nostram enim conjecturam firmat, quod statim addit Fabius: *quod primo loco posuimus*: atqui primo loco posuerat τὸ *interrogare* vel *percontari*; hic autem *interrogare, rogare, & rogatio* sunt synonyma: præterea sic pergit Rhetor noster: *Simplex est sic rogare*:

Sed vos qui tandem, &c. (Æneid. 1. vers. 373.

figuratum autem, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi. En tibi acrior & vehementior illa rogatio sive interrogatio. Adde quod, cum hanc emendationem viris doctis proposuissem, eam suo calculo approbarint. CAPP.

32. *Simplex est sic rogare.*] Græci, ut Alexander Numenius, duas interrogationis species ponunt, ἐρώτημα, id est, *interrogatum*, & πύσμα, id est, *quæsitum*: priori satisfieri potest una responsione; posteriori non nisi pluribus. TURNEB. Alexandri Numenii locus, ad quem Turnebianus ille respiciebat, exstat in Græcis Rhetoribus ab Aldo editis tom. 1. pag. 580. & ipsa Græci Rhetoris verba retulimus paulo supra in notis ad illud Fabii: *alterum noscendi*, &c. CAPPER.

33. *Sed vos.*] Virgil. 1. Æneid. 369. sed Cod. Alm. hic habet: *Quibus advenistis*, ut etiam in quibusdam Virgilii codicibus.

34. *Quid enim.*] Cicero pro Ligar. 3.

35. *Quousque.*] Catilin. 1. 1.

36. *C. Fidiculanius Facula.*] Scribe *Falcula* ex oratione pro Cluentio. PHILAND. *Fidiculanus*; Steph. Rogn. *Facula*; Sich. & Obrecht. sed recte se habet nomen, ut & apud Cicer. pro Cluent. 37. unde hoc exemplum sumptum, & pro Cæcina 10. ubi vett. edit. quædam *Fidiculanius* etiam habent.

37. *Quid fieri.*] D. litera crassa *Qui*, legendum videtur. REGIUS. *Quo modo quid fieri potest?* Loc. Ald.

38. *Aut invidiæ gratia.*] Erasmus quoque in *Ecclesiaste*, interrogationem ait esse maxime aptam affectibus exprimendis & augendis, ut miserationi, invidiæ, &c. TURNEBUS.

39. *Medea apud Senecam.*] Vers 453.

40 *Heu quæ.*] 11. Æneid. 69. sed ibi legitur: *Heu, quæ nunc tellus*, &c.

41. *Non inofficiosum test.*] *Inofficiosum* testamentum est, quod minime factum est ex officio pietatis; ut cum a patre prætermissi sunt liberi: at *furiosum* est testamentum, quod est a furioso factum, qui testari non potest. TURNEB.

42. *Reprehendimus.*] MS. Bal. *repudamus*, superscriptum *repulimus*, quod posterius si non teneri. admittive dignum habetur, legerem *repudiamus*. GEBHARD. 1. crep. 11. nihil hic muto, quanquam *repellere*, pro *refellere*, poni sæpe vidimus supr. ad lib. v. cap. 10.

43. *Et quisquam numen.*] Lib. 1. Æneid. 48. *numen*; MSS. Alm. Voss. prim. Bernens.

& admirationi :

[44] —— *Quid non mortalia pectora cogis,*
Auri sacra fames ! ......

Est interim acrius imperandi genus :

[45] *Non arma expedient, totaque ex urbe sequentur?*

Et [46] ipsi nosmet rogamus ; quale est [47] illud Terentianum :

Quid igitur faciam ?

Est aliqua etiam in respondendo figura, cum aliud interroganti ad aliud, [48] quia sic utilius sit, [49] occurritur ; tum augendi criminis gratia, ut testis in reum rogatus, [50] an ab reo fustibus vapulasset, [51] *& innocens*, inquit ; [52] tum declinandi, quod est frequentissimum : *Quæro, an occideris hominem* ; respondetur, *latronem* : *An fundum occupaveris* ; respondetur, *meum*. Ut confessionem præcedat defensio ; ut apud [53] Virgilium in Bucolicis [54] dicenti :

Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis ?

[55] occurritur :

An mihi cantando victus non redderet ille?

[56] Cui est confinis dissimulatio, non alibi quam in risu posita, ideoque tractata suo loco. Nam serio si fiat, pro confessione est. [57] Cæterum [58] & interrogandi seipsum, & respondendi sibi, solent esse non ingratæ vices ; ut Cicero [59] pro Ligario : *Apud quem igitur* [60] *hoc dico ?* [61] *nempe apud eum, qui, cum hoc sciret, tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddidit*. Aliter [62] pro Cœlio [63] ficta interrogatio est : *dicet aliquis, Hæc igitur est tua disciplina ? sic tu instituis adolescentes ?* & totus locus. Deinde : *Ego, si quis, judices, hoc robore animi, atque hac indole virtutis ac continentiæ fuit*, & cætera. [64] Cui diversum est, [65] cum alium rogaveris, non exspectare responsum, & statim

44. *Quid non mortalia.*] Lib. III. Æneid 56.

45. *Non arma expedient.*] Æneid. IV. 592. *expediunt* ; Voss. prim.

46. *Ipsi nosmet rogamus.*] *Ipsi nos rogamus* ; V. C. Alm. *ipsi nosmet ipsos rogamus* ; Steph. Colin. *interrogamus* ; Voss. prim.

47. *Illud Terentianum.*] *Illud* deest in Voss. prim. sec. est vero ex Eunuch. I. 1.

48. *Quia sic utilius sit.*] *Quia utilius sit* ; Locat. Ald. *quia sit utilius* ; Steph.

49. *Occurritur.*] *Occurrimus* ; Voss. prim. tert.

50. *An ab reo.*] *An ab eo* ; marg. Basil.

51. *Et innocens.*] *Et* non habent MSS. Alm. Voss. sec. tert. Eadem particula & abest etiam a Julio Rufiniano, qui pag. 25. Rhetorum Pithœan. hujusmodi exemplum profert, & ad ὑποφορὰν sive αἰτιολογίαν refert. CAPPER.

52. *Tum declinandi.*] Hanc speciem appellat Alexander Numenius ἀντεισαγωγήν, quando adversus id, quod opponitur, aliud objicimus ad defensionem. TURNEB. Alexander, qui de figuris Græce scripsit, mentem non est assecutus ille Turnebianus interpres. Græcus Rhetor tom. I. edit. Aldin. pag. 581. sic habet: Ἀντεισαγωγή ἐστιν, ὅταν ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου εἰσαγάγωμεν, ἀντὶ ἀγαθοῦ κακὸν, ἢ ἀντὶ κακοῦ ἀγαθὸν, οἷον ..... ἡδὺ τὸ ζῆν· ἀλλὰ ὑπὲρ πατρίδος ἀποθανεῖν δόξαν αἰώνιον περιποιεῖ ; hoc est : Antisagoge *fit, quando alterum alteri opponimus, bono malum, vel malo bonum ; ut* : dulce est vivere, sed pro patria mori gloriam parat immortalem. De Antisagoge idem fere tradit Aquila Romanus pag. 16. Rhetor. Pithœan. his verbis : *Antisagoge, compensatio. Est autem hujusmodi, ubi aliquid difficile & contrarium confitendum est : sed contra infertur non minus firmum ; qualia sunt hæc de rege Ptolomæo apud Ciceronem* : difficilis ratio belli gerendi, at plena fidei, plena veritatis. *Et si dicas* : magnus labor, multa pericula proponuntur : at gloria ex his immortalis est consecutura. Unde patet veterum ἀντεισαγωγὴν nihil habere cum specie, quam Fabius hic proponit, affinitatis. Cæterum quod hic a Quinctiliano ponitur exemplum, hoc Julius Rufinianus pag. 25 ad ὑποφορὰν vel αἰτιολογίαν retulit. CAPPER.

53. *Virgilium*] Eclog. III.

54. *Dicenti.*] Deest in Voss. tert.

55. *Occurritur.*] Hoc etiam exemplum ad ὑποφορὰν & αἰτιολογίαν revocavit Julius Rufinianus pag 25. CAPP.

56. *Cui est confinis.*] *Cui* recte in quibusdam legitur exemplaribus : ubi autem de risu tractavit Fabius, ibi de dissimulatione quoque disseruit. REGIUS. *Cujus* ; MSS. Joan. Bal. Voss. sec. tert. Bernens. Locat.

57. *Cæterum etiam.*] *Cæterum &* ; V. C. Alm.

58. *Et interrogandi.*] Cum nos interrogamus, & statim dicti cujusque rationem subjicimus, ratiocinatio vocatur a Cornificio, a Rufiniano vero *apophasis* : quæ quidem est species hujus interrogationis. TURNEB. Rufiniani locus exstat in Pithœan. Rhetorib. pag. 25. ubi sic legimus : Apophasis, *sive* ætiologia *tremissum* schema, *ubi quasi alio interrogante nobis ipsis respondemus, & rationem reddimus*, &c. CAPPER.

59. *Pro Ligario*] Cap. 3.

60. *Hoc dico.*] *Hæc dico* ; Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

61. *Nempe apud eum.*] *Nempe* non est in MSS. Alm. Voss. prim.

62. *Pro Cœlio.*] Cap. 17.

63. *Ficta interrogatio est.*] *Ficta interrogatione* ; MSS. Bal. Alm. Voss. sec. Bernens. Locat. Ald. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

64. *Cui diversum est.*] Hanc interrogationem appellant Græci καθ' ὑποφοράν, unde Latini verterunt *per subjectionem*, ut Cornificius lib. IV. (capp. 23. & 24) Quod enim potest ab adversario dici, objicimus per interrogationem, & absolvimus. TURNEB. Refertur hoc ad *Antitheton* ab Aquila Rom. pag. 18. ALMELOV. Sic loquitur Almeloveenius, quasi τὸ *Antitheton* Aquilæ Romani esset idem, quod Fabii τὸ *per subjectionem* : at mirum quantum inter se differant ; nam Fabius ita definit : *Cum alium rogaveris, non expectare responsum, & statim subjicere* : Aquila vero sic : *Antitheton oppositum ex contrariis. Hæc figura constat eo quod verba pugnantia inter se paria paribus opponuntur*, &c. quæ certe definitiones nihil habent affinitatis. Eundum virum fefellit, quod Fabius & Aquila eodem hoc Ciceronis exemplo [*domus deerat? at habebas : pecunia superabat? at egebas.*] diversissimas figuras explicuerint : sed sæpe contingit, ut in locutione una plures figuræ inveniantur. Nimirum, ut ait Fabius cap. I. hujus libri : *Figura sententiæ plures habere verborum figuras potest. Illa est enim posita in concipienda cogitatione, hæc in enuntianda : sed frequentissime coeunt, ut in hoc* : Jam jam, Dolabella, neque me tui, neque tuorum liberûm : *nam oratio a judice aversa, in sententia*, Jam jam, *&* liberûm, *in verbis sunt* schemata. CAPPER.

65. *Cum alium rogaveris.*] *Aliquem* ; Obrecht.

ſubjicere: [66] *Domus tibi deerat? at habebas: Pecunia ſuperabat?* [67] *at egebas.* Quod *ſchema* quidam [68] *per ſubjectionem* vocant. Fit & comparatione: *Uter igitur facilius ſuæ ſententiæ rationem redderet?* Et aliis modis tum brevius, tum latius, tum de una re, tum de pluribus. [69] Mire vero in *cauſſis* valet *præſumptio*, quæ πρόληψις dicitur, cum id, quod objici poteſt, occupamus. Id neque in aliis partibus [70] parum eſt, & præcipue prooemio convenit. Sed quanquam generis unius, diverſas [71] tamen ſpecies habet. [72] Eſt enim [73] quædam præmunitio; qualis Ciceronis contra Q. [74] Cæcilium, [75] quod ad accuſandum deſcendat, qui ſemper [76] defenderit. Quædam [77] *confeſſio*; ut pro [78] Rabitio Poſthumo, quem ſua quoque ſententia reprehendendum [79] fatetur, quod pecuniam [80] regi crediderit. Quædam *prædictio*; ut: *Dicam enim non augendi criminis gratia.* Quædam *emendatio*; ut: *Rogo ignoſcatis mihi, ſi longius ſum evectus.* Frequentiſſima *præparatio*, cum pluribus verbis, vel quare facturi quid ſimus, vel quare fecerimus, dici ſolet. Verborum quoque vis ac proprietas [81] confirmatur vel *præſumptione*: *Quanquam illa non pœna, ſed prohibitio* [82] *ſceleris fuit*; aut *reprehenſione*: *Cives, cives, inquam, ſi hoc eos appellari nomine fas eſt.* [83] Affert aliquam fidem veritatis & *dubitatio*, cum ſimulamus quærere nos, unde incipiendum, ubi deſinendum, quid potiſſimum dicendum, an omnino dicendum ſit: cujuſmodi exemplis plena ſunt omnia: ſed unum interim ſufficit: [84] *Equidem, quod ad me attinet, quo me vertam, neſcio. Negem fuiſſe infamiam judicii corrupti? &c.* Hoc etiam in præteritum valet; nam & dubitaſſe nos fingimus. [85] A quo *ſchemate* non procul abeſt illa, quæ dicitur *communicatio*, [86] cum aut ipſos adverſarios conſulimus; ut Domitius Afer [87] pro Cloantilla: [88] *At illa neſcit trepida, quid liceat feminæ, quid conjugem deceat:* [89] *forte vos* [90] *in illa ſolitudine obvios*

66. *Domus tibi deerat?*] Cicer. Orat. 223.

67. *At agebas*] *Egebas* legeodum eſt. REGIUS.

68. *Per ſubjectionem.*] *Per ſuggeſtionem*: MSS. Bal. Bern. Alm Colb Voſſ omn. marg. Baſil. Vaſc. *Schema τὸ per ſubjectionem* Voſſius in partitionib. Orator. lib. IV. cap. 14. ὑποβολὴν appellavit; ſed nullo Veterum exemplo. Immo in grandiori Orator. Inſtitut. opere ὑποβολὴν illam omiſit & ὑποφορὰν atque ἀνθυποφορὰν ſolummodo nominavit Pejus etiam fecit Julius Scaliger, qui Poetic. lib. IV. cap. 36 ὑποβολὴν vocavit Grammaticam figuram, qua verbale nomen pro primigenio ponitur; ut *regnator Aſiæ* pro τῷ *Rex.* Sic ille qui literatorum dictatorem agebat, omnia ſurſum deque vertit in Poetica; *tropos* cum figuris, figuras verborum cum ταῖς τῶν ſententiarum, Grammaticas cum Rhetoricis peſſime confudit; fictitias quaſdam figuras, ut ἀνδραγαθίαν induxit, &c. ut in Philologicis obſervationibus palam faciemus. CAPPER.

69. *Mire vero, &c.*] Hanc figuram vocat Alexander Numenius *procatalepſin*, ac nonnulli quoque ex Latinis: habet locum in *prooemiis*: nam efficit exordium ex *hypolepſi*, ut ait Hermogenes: in aliis quoque partibus multum prodeſt, ac videtur (ut inquit Rodolphus) *efficere novum exordium.* TURNEB. Exordia ἐξ ὑπολήψεως, *ex anticipata opinione*, memorat & exponit Hermogen. lib. 1. *de Invent.* cap. 1. ſed cave putes Hermogenis exordium τὸ ἐξ ὑπολήψεως fieri ſemper, cum id, quod objici poteſt, occupamus, ideoque τῇ προλήψει *præſumptioni* Fabianæ eſſe ſynonymum. Nam apud Hermogenem exordium dicitur ἐξ ὑπολήψεως, quod ducitur ex anticipata judicum opinione de rebus propoſitis, ſive ſint utiles, ſive noxiæ, de hominibus accuſandis vel defendendis, &c. immo primum Hermogenianum exordii exemplum ex re læta petitur, ob quam Diis agendæ ſint gratiæ; ubi profecto auditoribus aſſentitur Orator, nec quidquam, quod objici ſibi poſſit, occupat. CAPPER.

70. *Parum eſt.*] Francius malebat *parvum eſt rarum*: manus viri docti in margine Gryphianæ editionis: quod non diſplicet. BURMAN.

71. *Tamen ſpecies.*] *Tamen* non eſt in MSS. Alm. Voſſ. prim.

72. *Etenim quædam.*] *S* interpoſita litera, *eſt enim* legatur. REGIUS.

73. *Quædam præmunitio.*] Rufinianus hanc appellat *procataſceven*, quando præparatione aliqua præmunimus locum duriorem, ut irrepamus in animos auditorum TURNEB. Quinctilianæa præmunitio dici etiam poſſet προκατάληψις, de qua idem Julius Rufinianus ibidem ſic habet: Procatalepſis *eſt ſchema* διανοίας, *cum id, quod adverſarius arrepturus eſt, aut, quæ objecturus, præſumimus ac prædicimus. ... Latine* [perperam editum eſt Latinæ] *hac figura dicitur præceptio, vel anticipatio.* Procataſceve *eſt* procatalepſi *proxima*, &c. de *præparaſceve* legeſis, quæ ſcripſit Fortunatianus in iiſdem Rhetorib. Pithœan. pag. 61. CAPPER.

74. *Cæcilium.*] Divinat. cap. 1.

75. *Quod ad accuſandum.*] *Et ad accuſandum*: Voſſ. ſecund.

76. *Defenderit.*] *Defenderat*; MSS. Alm. Voſſ. prim. Locat. Ald. Par Steph. Baſil. Colin. Gryph. Vador.

77. *Confeſſio.*] *Conceſſio*: Obrecht.

78. *Rabirio.*] Cap. 9.

79. *Fatetur.*] *Fateretur*; V. C Alm.

80. *Regi crediderit.*] *Regi tradiderit*: Voſſ prim.

81. *Confirmatur.*] Ita quidem in exemplaribus ſcriptum deprehenditur; ſed niſi *conformatur* legatur, nullus eſt ſenſus. REGIUS. Eſt, quod mirer hoc verbum *conformatur* a Raphaele Regio fuiſſe ſolicitatum. Nam in allatis a Fabio exemplis verborum vis ac proprietas confirmatur, vel infirmatur. Aliunde vero ſi verborum vis ac proprietas conformaretur, figuraretur aliquid ad verba pertinens (nam apud Rhetoras conformatio & figura ſunt unum & idem) ſicque fieret aliqua verborum non ſententiæ figura. Hic porro de ſententiarum ſolummodo figuris agitur. CAPPER.

82. *Sceleris fuit.*] *Fuerit*: V. C Alm.

83. *Affert aliquam fidem.*] *Dubitatio* non ſolum valet ad veritatem, ut inquit Eraſmus, ſed etiam ad affectum: figura eſt, cum habet quamdam ſimulationem: ea dicitur a quibuſdam ἀπορία & διαπόρησις. TURNEB. Dicitur a Macrob Saturn. IV 6. *addubitatio*; Græci ἀπόρησιν vocant. Conſule Voſſ. Inſtit. Orat. lib. V. cap. 11. ALMELOV.

84. *Equidem quod ad.*] Pro Cluentio cap. 11. ubi & legitur *negem fuiſſe illam infamiam?*

85. *A quo ſchemate.*] *Communicatio* ἀνακοίνωσις appellatur a Rufiniano. Valet autem imprimis ad probandum, quoniam ita *cauſſæ* confidimus, ut non dubitemus, vel ab adverſario, vel a judicibus petere conſilium. TURNEB. Rufiniani locum habes apud Rhetoras Pithœan. pag. 26. ubi hæc eadem figura dicitur etiam ἰδιωτισμός. CAPPER.

86. *Cum apud ipſos.*] *Apud* præpoſitio, ut ſupervacua, mihi videtur expungenda. REGIUS. *Cum aut ipſos*; Ald. Steph. Baſil. Gryph. Colin. Vador. *quum cum ipſis adverſarius*; V. C. Alm.

87. *Pro Cloantilla.*] *Cloatilla*; Cod. Colbert. Voſſ. prim. Andr. Locat. Ald marg. Baſil.

88. *At illa neſcit, trepidat.*] T literæ expuncta, *trepida* legendum videtur. REGIUS. *Trepidat*: Locat. Voſſ. ſecund. *at illa* non eſt in cod. Colb Vallæ, Voſſ. omn.

89. *Forte vos.*] *Forte nos*; Voſſ. tert.

90. *In illa ſolitudine.*] *Solitudine*; MS. Joan. Voſſ. tert. Locat. Ald. Colin. Obrecht. marg. Baſil. & Colon. quod rectum puto, & convenire miſeræ & trepidæ feminæ, quæ ab amicis & cognatis deſtituta ad alios confugit. Ter. Andr. I. V. *Te oro per ejus ſolitudinem*; & ita paſſim. BURMAN. In editionib. Vaſcoſ. Stephan. Lugduno-Batav. Rollin.

casus [91] *miseræ mulieri obtulit: tu frater, vos paterni amici, quod consilium datis?* aut cum judicibus quasi deliberamus, quod est frequentissimum: *Quid suadetis?* [92] &: *Vos interrogo, quid tandem fieri oportuit?* ut Cato: *Cedo, si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis?* & alibi: *Communem rem agi putatote, ac vos huic rei* [93] *præpositos esse.* [94] Sed nonnunquam communicantes aliquid inexspectatum subjungimus, quod & per se *schema* est; ut [95] in Verrem Cicero: *Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam aliquam?* Deinde, cum diu suspendisset [96] judicum animos, subjecit, quod multo esset improbius. Hoc Celsus [97] *sustentationem* vocat. Est autem duplex; nam contra frequenter, cum exspectationem gravissimorum [98] fecimus, [99] ad aliquid, quod sit leve, aut nullo modo criminosum, descendimus. Sed, quia non tantum [100] per *communicationem* fieri solet, παράδοξον alii nominaverunt, id est, *inopinatum*. Illis non accedo, qui *schema* esse existimant, etiam si quid nobis ipsis dicamus [101] inexspectatum accidisse; ut [102] Pollio: *Nunquam fore credidi, judices, ut, reo Scauro, ne quid* [103] *in ejus judicio gratia valeret, precarer.* [104] Pene idem fons est illius, quam *permissionem* vocant, qui *communicationis*; cum aliqua ipsis judicibus relinquimus [105] æstimanda, aliqua nonnunquam adversariis quoque; ut Calvus Vatinio: [106] *Perfrica frontem, & dic te digniorem, qui prætor fieres, quam Catonem.* [107] Quæ vero sunt augendis affectibus accommodatæ figuræ, constant maxime simulatione. [108] Namque & irasci nos, [109] & gaudere, & timere, & admirari, & dolere, & indignari, & optare, quæque sunt similia his, fingimus. [110] Inde sunt illa: [111] *Liberatus sum: Respiravi*; &: *Bene habet*; &: *Quæ amentia est hac?* [112] *O tempora, ô mores!* [113] *O miserum me!* consumptis enim lacrymis infixus tamen pectori hæret dolor; &:

——— *Magnæ nunc hiscite terræ.*

[114] Quod *exclamationem* quidam vocant, [115] ponuntque inter figuras orationis. Hæc quoties vera sunt, non sunt in ea forma, de qua nunc loquimur. Sed [116] assimulata, & arte composita, procul dubio *schemata* sunt existimanda. [117] Quod idem dictum sit de *oratione libera*, quam [118] Cornificius *licentiam* vocat, Græci παῤῥησίαν. Quid enim minus figuratum, quam vera libertas? Sed frequenter sub hac facie [119] latet adulatio. Nam Cicero cum dicit [120] pro Ligario: *Suscepto bello, Cæsar,* [121] *gesto jam etiam ex*

&c. legitur *solicitudine*: utraque autem lectio sua non caret probabilitate. CAPPER.

91. *Miseræ mulieri.*] *Miseræ mihi*; Voss. tert.

92. *Et vos interrogo.*] *Quos interrogo*; Voss. sec.

93. *Præpositos esse.*] *Promtos esse*; Gebhard. III. Crepund. II. legendum censet ex MS.

94. *Sed nonnunquam, &c.*] Hanc figuram appellat *Rufinianus* ὑπομονήν, alii παράδοξον appellant & ἀπροσδόκητον, id est, *inopinatum* & *inexpectatum*, quando quædam dicimus, deinde aliud præter opinionem inferimus. TURNEB. Julii Rufiniani locus, ad quem Turnebianus respicit, legitur in Rhetorib. Pithœan. pag. 29. CAPPER.

95. *In Verrem.*] Lib. v. cap. 5. ubi *aut prædam exspectatis aliquam.*

96. *Judicum animos.*] *Suspendisset judicum animis*; V. C. Alm. forte *animi.*

97. *Sustentationem.*] Quasi verteret dictionem Græcam Ἐποχήν. Attamen *sustentatio* plerumque fit sine *communicatione*. TURNEB.

98. *Fecimus.*] *Fecerimus*; Voss. tert.

99. *Ad aliquid.*] *Aliquid q. s. l. a. n. m. c. descendimus*; marg. Basil. *aliquid, &c. descendimus*; Voss. sec.

100. *Per communicationem.*] *Per commutationem*: MS. Bal. Alm.

101. *Inexspectatum accidisse.*] *Inopinatum*; Voss. prim. tert.

102. *Pollio.*] *Pollio Asinius*; Andr. Ald. Basil.

103. *In ejus judicio.*] *In eum*; V. C. Alm.

104. *Pene idem fons est.*] Rutilius hanc figuram appellat *epicopen*; sed suspicor mendosum esse codicem, legendumque *epitropen*; sic enim vocatur a Rufiniano: fit autem plerumque per quamdam simulationem & *ironiam*. TURNEB. In editione Pithœi apud Rutil. pag. 11. *epitrope* legitur, ut & apud Rufinianum pag. 28.

105. *Æstimanda.*] *Existimanda* mihi convenire sensui magis videtur. REGIUS. *Existimanda*; Locat. Ald. Vide ad lib. VIII. 4.

106. *Perfrica frontem.*] Hanc locutionem illustrat Victorius lib. VIII. Var. cap. 6.

107. *Quæ vero sunt.*] Persequitur membra divisionis superioris; nam hactenus dixit de figuris, quæ ad docendum valent; nunc de illis, quæ ad movendum; ut oratoris officiis accommodet figuras. TURNEB.

108. *Namque & irasci.*] *Et* deest in Voss. sec.

109. *Et gaudere.*] Hæc verba Obrechtus posuit post illa; *& dolere.*

110. *Inde illa.*] *Unde*; V. C. Alm.

111. *Liberatus.*] Cicero pro Milon. IX.

112. *O tempora!*] *Et, ô tempora!* Obrecht.

113. *O miserum.*] *Et miserum*; Voss. prim.

114 *Quod exclamationem.*] Appellant Græci ἀναφώνησιν; Latini *exclamationem*: valet autem potissimum ad duos affectus, indignationem & miserationem. TURNEBUS. Vide Vossium Institut. Orator. lib. v. cap XIII. § 3. & Macrob. lib. IV. Saturn. c. 6. ALMELOV. Quomodo differt *exclamatio* ab *epiphonemate*, vide supra ad lib. VIII cap. 5. *Exclamatio* quidem πάθος est, *epiphonema* vero ἦθος. Bene Macrobius lib IV. cap. 6. *Exclamatio, quæ apud Græcos ἀναφώνησις dicitur, movet πάθος, id est, vehementem affectum.* CAPPER.

115. *Ponuntque inter figuras orationis.*] Τῆς λέξεως; nam Latini promiscue dicunt *figuras verborum*, vel *dictionis*, vel *orationis*, prout sententiarum, vel sententiæ, τῆς διανοίας, figuris opponuntur: iis porro, qui *exclamationem* inter figuras orationis ponunt, annumerandus venit ipse Cicero; ut fidem faciunt loca, quæ Fabius e tertio lib. *de Oratore* & ex *Oratore* protulit cap. 1. hujus libri. CAPPER.

116. *Assimulata.*] *Sed assimulata*; Andr. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

117. *Quod idem dictum sit de oratione libera, &c.*] Male negat παῤῥησίαν inter *schemata* referri debere. Vide Vossium Institut. Orator. lib. v. cap. XIII. §. 1. Fabius non ἁπλῶς, simpliciter, sed κατά τι, secundum quemdam sensum, figuræ nomen τῇ παῤῥησίᾳ denegat. Vide quæ notavimus ad cap. 1. circa finem, ubi de illis Tullii verba: *Ut liberius quid audeat.* CAPPER.

118. *Cornificius licentiam.*] Vel ex hoc loco colligere possumus, rhetoricam ad Herennium esse Cornificii, non Ciceronis; Cicero enim παῤῥησίαν semper vertit *orationem liberam*, & *vocem liberam*, in perfecto Oratore, & ad Q. Fratrem; Cornificius lib. IV. cap. 37. *licentiam*. TURNEB.

119. *Latet adulatio.*] *Pallit adulatio* legit Gebhardus lib. I. Crepund. 14.

120. *Pro Ligario.*] Cap. 3.

121. *Gesto jam etiam.*] *Jam* non est apud Ciceronem; *jam ex parte*; Voss. sec.

parte magna, nulla vi coactus, [122] *consilio ac voluntate mea* [123] *ad ea arma profectus sum; qua erant* [124] *contra te sumpta*; non solum ad utilitatem Ligarii respicit, sed magis laudare victoris clementiam non potest. In illa vero sententia: *Quid autem aliud egimus, Tubero, nisi ut, quod hic potest, nos possemus?* admirabiliter utriusque partis facit bonam *caussam*: sed hoc eum demeretur, cujus mala fuerat. [125] Illa adhuc audaciora, [126] & majorum (ut Cicero existimat) laterum, fictiones personarum, quæ προσωποποιίαι dicuntur. Mire namque [127] cum variant orationem, tum excitant. [128] His & adversariorum cogitationes, velut secum loquentium, protrahimus: quæ tamen ita demum a fide non abhorrent, si ea [129] locutos finxerimus, [130] quæ cogitasse eos non sit absurdum: & nostros cum aliis sermones, & aliorum inter se credibiliter [131] introducimus: & suadendo, [132] objurgando, [133] querendo, laudando, miserando, personas [134] idoneas damus. Quin [135] deducere deos in hoc genere dicendi, & inferos excitare, concessum est. Urbes etiam populique [136] vocem accipiunt. Ac sunt quidam, qui has demum προσωποποιίας dicant, in quibus & corpora & verba fingimus. Sermones hominum assimulatos dicere διαλόγους malunt, [137] quam, quod Latinorum quidam dixerunt, *sermocinationem*. Ego, jam recepto more, utrumque eodem modo appellavi. Nam certe sermo fingi non potest, ut non personæ sermo fingatur. [138] Sed in his, quæ natura non permittit, hoc modo mollior fit figura: [139] *Etenim si mecum* [140] *patria, qua mihi vita mea multo est charior, si cuncta Italia, si omnis respublica* [141] *sic loquatur, M. Tulli, quid agis?* Illud audacius genus: [142] *Quæ tecum, Catilina, sic agit, & quodammodo tacita loquitur, Nullum* [143] *jam aliquot annis facinus exstitit, nisi per te.* [144] Commode etiam aut nobis aliquas ante oculos esse rerum personarumve imagines fingimus, aut eadem adversariis aut judicibus non accidere miramur; qualia sunt: *Videtur mihi*; &: *Nonne videtur tibi?* Sed magna quædam vis eloquentiæ desideratur. Falsa enim & incredibilia natura necesse est aut magis moveant, quia supra vera sunt; aut pro vanis accipiantur, quia vera non sunt. Ut [145] dicta autem quædam, ita scripta quoque fingi solent, [146] quod facit Asinius pro Liburnia: *Mater mea, quæ mihi tum charissima, tum dulcissima fuit, quaque mihi vixit, bisque eadem die mihi vitam dedit*, & reliqua; deinde, *exheres esto*. Hæc cum per se figura est, tum duplicatur, quoties, sicut in hac *caussa*, ad imitationem alterius scripturæ componitur. Nam contra recitabatur testamentum: [147] *P. Novanius Gallio, cui ego omnia* [148] *meritissimo volo & debeo, pro ejus animi in me summa voluntate*; & adjectis deinceps aliis, *heres esto*. [149] Incipit

122. *Consilio.*] *Judicio meo*, quidam codices Ciceronis; alii *judicio ac voluntate*.

123. *Ad ea arma.*] *Ad arma*; Voss. sec.

124. *Contra te sumpta.*] *Sumta contra te*; V. C. Alm. & ita in Cicerone.

125. *Illa adhuc audaciora.*] *Prosopopœiam* vertit Rutilius, *personæ effictionem*; Rufinianus vero *deformationem & configurationem*; Cornificius lib. IV. *conformationem*. TURNEB. *Audentiora*; Locat. In superiore Turnebiani nota quædam sunt animadvertenda, nam 1.° Rutilius Lupus Græcam vocem προσωποποιίαν retinuit, nec Latine vertit; 2.° Aquila Romanus interpretatus est *personæ confictionem*, non *effictionem*; 3.° Julius Rufinianus dixit *effigurationem* non *configurationem*. Vide Pithœanos Rhetoras pagg. 8. 14. 38. Hujusmodi errata impune abire cur siverit Burmannus, ignoro. CAPPER.

126. *Et majorum*] *Valentiorum* in Ciceronis *Oratore* est. PHILANDER. Et ita marg. Gryph.

127. *Cum variant.*] *Tum variant*; V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

128 *His & adversariorum.*] *His etiam*; Locat. Ald. Steph. Basil Gryph. Colin. Vidov.

129. *Locutos finxerimus.*] *Dixerimus*; Voss. prim. tert.

130. *Quæ coegisse eos*] Recte in quibusdam exemplaribus legitur *cogitasse*. REGIUS. *Coegisse*; Locat.

131. *Introducimus.*] *Inducimus*; Steph. Roign.

132. *Objurgando.*] Deest in Voss. prim.

133. *Quærendo.*] *Querendo*; Vascos. Steph. Obrecht. quod secutus sum.

134. *Idoneas damus.*] *Damus* non est in V. C. Alm.

135. *Deducere deos.*] Ut Plautus in Amphitr. quod tamen juxta Horatium rarius accidere debet, cum ait,

Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus.

Sed quid ad alios recurrimus? cum ipse auctor lib. V. cap. 11. in fin. *Ponitur a quibusdam, & quidem in parte prima, Deorum auctoritas, quæ est ex responsis; ut Socratem esse sapientissimum: id rarum est.* ALMELOV.

136. *Vocem accipiunt.*] *Voces*; MSS. Colb. Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

137. *Quam, quod Latinorum quidam, &c.*] Cornificius tamen lib. IV. cap. 43 *dialogum* interpretatus est *sermocinationem*, quando quosdam verisimiliter loquentes inducimus: appellant alii διαλογισμόν. TURNEBUS. *Quam* omittunt Voss. sec. Locat. Ald. Colin. Obrecht.

138. *Sed in his.*] *Sed his*; V. C. Alm. *sed in iis*; Colb.

139. *Etenim si.*] In Catil. I. 11.

140. *Patria.*] *Patria mea*; Voss. prim. Ald.

141. *Sic loquatur*] *Sic* non est in Cicer. nec in Voss. prim.

142. *Quæ tecum*] Catilin. I. 7.

143. *Jam aliquot annos.*] In Cicerone est *tot annos*. PHILAND.

144. *Commode etiam.*] Est etiam alia species *prosopopœia*, quæ quadam simulatione imaginem quamdam fingit; ut si diceres: *Videor mihi videre hominem in republica tumultuantem ac vociferantem*, & reliqua subderes. TURNEB. *Commodo*; V. C. Alm.

145. *Dicta autem quædam*] Castigate in quibusdam exemplaribus ut particula est adscripta, hoc modo: *Ut dicta autem*. REGIUS.

146 *Quod facit Asinius.*] In hac scriptura est imitatio illius formulæ, quæ scribi solet in testamentis: nam, qui heres instituitur, a testatore fere laudatur: adde quod imitatio est scriptorum adversarii, quæ recitaverat in testamento. TURNEB. *Ut facit*; Voss. prim. & *pro Liburna*.

147. *P. Novanius Gallio.*] Forte *Novatus Gallio*, de quo supra ad lib. III. cap. 1. quamvis *Novanios* etiam fuisse non ignorem. Delrio in prologo de vita Senecæ pag 36. legebat: *Junius Novatus Gallio*. BURMAN.

148. *Meritissimo volo.*] *Et volo & debeo*, volebat Francius ob κακοφωνίαν.

149. *Incipit esse.*] Suidas παρῳδίαν appellat, cum e tragœdia sermo transfertur in comœdiam: quo pacto Aristophanes pleraque carmina Euripidis ludendo usurpavit. Eodem quoque modo sermo factus ad alterius sermonis imitationem, dicitur *parodia*: vis tamen pendet a canticis, quæ fiebant ad aliorum similitudinem. TURNEB.

esse

esse quodammodo παρῳδὴ, quod nomen ductum a canticis ad aliorum similitudinem modulatis, *abusive* etiam [150] in versificationis ac sermonum imitatione servatur. Sed [151] formas quoque fingimus sæpe; ut [152] Famam Virgilius; ut Voluptatem ac Virtutem (quemadmodum a [153] Xenophonte traditur) Prodicus; ut Mortem ac Vitam, quas contendentes [154] in Satira tradit Ennius. Est [155] & incertæ personæ ficta oratio: *Hic aliquis*; &: *Dicat aliquis.* Est & [156] jactus sine persona sermo:

> [157] *Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles.*

Quod fit mixtura figurarum, [158] cum προσωποποιΐᾳ [159] accedit illa, quæ est orationis [160] per detractionem; detractum est enim *quis diceret.* [161] Vertitur interim προσωποποιΐα [162] in speciem narrandi. Unde & apud historicos reperiuntur obliquæ allocutiones; ut in T. Livii [163] primo statim libro: *Urbes quoque, ut cætera, ex infimo nasci: deinde, quas sua virtus ac dii juvent, magnas opes sibi,* [164] *magnumque nomen facere.* [165] Aversus quoque a judice sermo, [166] qui dicitur ἀποστροφὴ, mire movet; sive adversarios [167] invadimus: *Quid enim tuus ille, Tubero, in acie Pharsalica gladius agebat?* sive ad invocationem aliquam convertimur: [168] *Vos enim jam ego, Albani tumuli atque luci!* sive ad invidiosam implorationem: [169] *O leges Porciæ, legesque Semproniæ!* Sed illa quoque vocatur *aversio*, quæ a proposita quæstione abducit audientem:

> [170] *Non ego cum Danais Trojanam exscindere gentem*
> *Aulide juravi.....*

[171] Quod fit & multis & variis figuris, cum aut aliud exspectasse nos, aut majus aliquid timuisse simulamus, [172] aut plus videri posse ignorantibus; [173] quale est *prooemium* pro Cœlio. Illa vero ([174] ut ait Cicero) sub oculos subjectio tum fieri solet, cum res non gesta indicatur, sed, ut sit gesta, ostenditur; nec universa, sed per partes: quem locum [175] proximo libro subjecimus evidentiæ; & Celsus [176] hoc nomen

150. *In versificatione.*] *In versificationis ac sermonum mutatione*; MS. Bodl. *in versificationis a. s. immutatione*; Andr. *in versificationis ac s. imitatione*; V. C. Alm. Ald. Par. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Obrecht. *in versificationis ac sermonum imitationem*; Voss. sec.

151. *Formas quoque fingimus.*] *Fingere formas* appellat Fabius, quum rebus inanimatis tribuimus quasi quoddam corpus, ut animalia quædam efficere videamur. TURNEB. Hujusmodi formas Græci vocant εἴδωλα. CAPPER.

152. *Famam.*] Virgil. IV. Æneid. 174.

153. *Xenophonte.*] *Xenophon* refert, Prodicum finxisse Voluptatem & Virtutem cum Hercule collocutas in solitudine, quarum altera ad fortitudinem invitaret, altera ad inertiam. TURNEB. Est ex libr. II. Ἀπομν. id est, dictorum ac factorum memorabilium Socratis. PHILAND.

154. *In Satira.*] *In Satura*; V. C. Alm.

155. *Et incerta persona ficta.*] *Incertæ personæ* legendum esse, nemo ignorat. REGIUS. *Et incerta persona*; Voss. tert. Bern.

156. *Jactus sine persona.*] *Actus*; V. C. Alm. sed recte *jactus*, scilicet vulgo, cum non exprimitur certa persona; ut in hoc Virgilii loco, cum Troiani, extra portas emissi, viderent Dorica castra, quidam dicebant, *hic Dolopum*; ut recte Turnebus: *jacere* vero sermonem passim dici, & *jacere* absolute, observarunt Gronov. ad Liv. XXIII. 22. Barth ad Stat. I. Theb. 411. Heins. ad Ovid. V. Metam. 665. Riv. ad Sall. Jug. 11. BURMANNUS.

157. *Hic Dolopum manus.*] Hoc versu Virgilius est imitatus sermonem Trojanorum, Græcorum castra aspicientium: neque tamen sermonem hunc attribuit ulli personæ. TURNEB. Est ex II. Æneid. 29.

158. *Cum προσωποποιΐᾳ.*] In omnibus, quas huc usque videre potui, editionibus, pessime legebatur προσωποποιΐα nominativo casu: sed quis unquam fando audivit *prosopopœiam*, quæ orationis vel dictionis figura esset, & in detractione, seu *ellipsi* consisteret? nonne *prosopopœia* semper est per se figura sententiæ? igitur legendum omnino est προσωποποιΐᾳ in dativo, ita ut pronomen τὸ *illa*, non ad τὴν προσωποποιΐαν, sed ad nominativum subintellectum *figura* referatur hoc sensu: *Quod fit mixtura figurarum, cum τῇ προσωποποιΐᾳ accedit illa figura, quæ est orationis per detractionem.* Hic enim duplex *prosopopœiæ* genus exponit Fabius: in uno persona non nisi generatim & indefinite nominatur: *Est*, inquit, *incertæ personæ ficta oratio: hic aliquis*, & *dicat aliquis*; in altero persona plane omittitur: *Est*, inquit, *& jactus sine persona sermo:*

Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles.

Hoc autem posterius *prosopopœiæ* genus fit utique mixtura figurarum, quatenus τῇ προσωποποιΐᾳ, *prosopopœiæ*, quæ figura sententiæ est, accedit etiam altera illa dictionis figura per detractionem, seu *ellipsin.* Hic locus iis annumerandus est, quorum maculas a nemine huc usque sublatas, immo ne animadversas quidem fuisse miror. CAPPER.

159. *Accedit illa.*] *Accedit*; Ald. quod non displicet. Cæterum in τῷ *illa* subintelligere oportet τὸ *figura*, ut in proxime superiori nota diximus. CAPPER.

160. *Per detractionem.*] Fabius lib. I. cap. 4. detractionis nomen τῇ *ellipsi* jam tribuerat. CAPPER.

161. *Vertitur enim interim.*] Obliquæ allocutiones peculiares sunt historicis: itaque Trogus apud Justinum, (lib. XXXVIII. 3.) Livium & Sallustium reprehendit, quod illis rarius utantur: sunt autem tum narrationem continuat historicus, ita tamen, ut videatur obiter inducere personam loquentem, cujus orationem imitatur TURNEB. *Enim* non agnoscunt MSS. Alm. Voss. prim. secund. Locat. Ald. Sich. Par. Vascos. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Roign. *etiam* adscripserat Gallæus.

162. *In speciem.*] *In species*; Steph.

163. *Primo statim libro.*] *Libro* abest a Voss. prim.

164. *Magnumque nomen.*] *Magnum nomen*; Locat. Gryph. Vidov. Colin. Basil *magnum nomen sibi f.* Ald.

165. *Aversus a judice.*] *Aversio quoque sermonis, quæ*; Obrecht.

166. *Qui dicitur*] *Quæ*; Voss. sec.

167. *Invadimus.*] *Invasimus*; MSS. Bodl. Joan. Voss. prim. Andr. Locat. Ald. Gryph. Basil. Par. Colin. Vidov.

168. *Vos enim jam.*] Cicero pro Milon. 31.

169. *O leges Porciæ.*] Cicer. V. Verr 63 ubi legitur: *O lex Porcia, legesque Semproniæ!* ut & est in Voss. secund.

170. *Non ego.*] Virgil. IV. Æneid. 426.

171. *Quod fit ex multis.*] X literæ in I commutatione, & mihi legendum videtur. REGIUS. *Quod fit e multis*; Ald.

172. *Aut plus videre.*] E vocali in I conversa, *videri* procul dubio legendum est. REGIUS. *Videre*; Voss. prim. Locatel.

173. *Quale est proœmium pro Cœlio.*] Fingit enim initio crimen esse grave, cum judicium fiat ludis publicis: deinde paulatim extenuat, ostenditque, judicium pendere ab adulterio Clodiæ: ita a magnitudine sceleris avocat animos judicum. TURNEB.

174. *Ut ait Cicero.*] III. de Orat 53.

175. *Proximo libro.*] Vide cap. 3 libri VIII. CAPPER.

176. *Hoc nomen isti.*] *Cognomen isti*; MSS. Bodl. Alm. Andr.

isti figuræ dedit: ab aliis [177] *ὑποτύπωσις* dicitur proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, ut cerni potius [178] videatur, quam audiri: [179] *Ipse, inflammatus scelere ac furore, in forum venit: ardebant oculi: toto ex ore crudelitas* [180] *emicabat.* Nec solum, quæ [181] facta sint aut fiant, sed etiam [182] quæ futura sint, aut futura fuerint, imaginamur. Mire [183] tractat hæc Cicero pro Milone, quæ facturus fuerit Clodius, si Præturam invasisset. [184] Sed hæc quidem translatio temporum, quæ proprie *μετάστασις* dicitur, [185] in *διατυπώσει* [186] verecundior apud priores fuit. [187] Proponebant enim talia: *Credite vos intueri*; ut Cicero: ***Hæc***, *quæ non vidistis oculis, animis cernere potestis.* Novi vero, & præcipue declamatores, audacius, nec mehercule sine motu quodam imaginantur; ut [188] Seneca in controversia, cujus summa est, quod pater filium & novercam, [189] inducente altero filio, in adulterio deprehensos occidit: *Duc, sequor: accipe hanc senilem manum, &, quocumque vis, imprime.* Et paulo post: *Aspice*, inquit, *quod diu non credidisti.* [190] *Ego vero non video, nox oboritur, & crassa caligo.* Habet [191] hæc figura manifestius aliquid. Non enim narrari res, sed agi videtur. Locorum quoque dilucida & significans descriptio, [192] eidem virtuti assignatur a quibusdam: alii [193] *τοπογραφίαν* dicunt. *Εἰρωνείαν* inveni qui *dissimulationem* [194] vocarent: quo nomine quia parum totius hujus figuræ videntur vires ostendi, nimirum sicut in plerisque, Græca erimus appellatione contenti. [195] Igitur *εἰρωνεία*, quæ est *schema*, ab illa, quæ est *tropus*, genere ipso nihil admodum distat; [196] (in utroque enim contrarium ei, quod dicitur, intelligendum est) species vero prudentius intuenti diversas esse, facile est deprehendere. Primum, quod *tropus* apertior est; & quanquam aliud dicit ac sentit, non tamen aliud simulat. Nam & [197] omnia circa fere recta sunt; ut illud in Catilinam: *A quo repudiatus, ad sodalem tuum, virum optimum,* [198] ***M. Marcellum*** *demigrasti.* In duobus demum verbis est *ironia*: ergo etiam brevior est *tropus.* [199] At in figura totius voluntatis fictio est, apparens magis, quam confessa: ut illic verba sint verbis diversa, [200] hîc sermoni sensus: joci & tota interim *caussæ* [201] conformatio, tum etiam vita

177. *Ὑποτύπωσις.*] Ab Alexandro Numenio & Aquila Romano *διατύπωσις.* Latine vertitur a quibusdam *deformatio & descriptio.* TURNEB.

178. *Videatur.*] *Videantur*; Obrecht.

179. *Ipse inflammatus.*] Cicero v. in Verr. 62.

180. *Emicabat.*] *Eminebat*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. omn. Andr. & ita apud Ciceronem legitur: apud Gellium vero x. 3. *emicabat* legebat Hottoman.

181. *Facta sint*] *Sunt*; Ald.

182. *Quæ natura sunt.*] Pro *natura*, *futura* emendate in quibusdam legitur exemplaribus REGIUS. *Natura*; Locat. *quæ futura fuerint imaginamur*; Ald. omissis illis *quæ futura sint.*

183. *Tractat hæc.*] *Tractat hoc*; MSS. Alm. Voss. sec. Obrecht.

184. *Sed hæc quidem, &c.*] Alexander Numenius aliter accipit *metastasin*, quando scilicet a nobis alio rem transferimus. Quidam alius ex Latinis appellat *metastasin*, quum mutatur oratio a persona loquentis ad aliam personam. Fabius *metastasin* appellat translationem temporum ad imaginem futuri. TURNEB. Ille alius ex Latinis, quem Turnebianus Interpres laudat, est Julius Rufinianus, qui pag. 33. Rhetorum Pithœan. sic habet: *Metastasis est vel metabasis, cum a loquentis persona ad* [aliam] *personam transitum facimus ratione aliqua vel affectu, ut* [Æneid. xi. vers. 45.]

Non hæc Evandro de te promissa parenti
Discedens dederam;

deinde, *Et nunc ille quidem spe multum captus inani*
Fors & vota facit....

deinde, *Infelix funus nati crudele videbis...;*
———— at non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulsum aspicies.

Hæc figura dicitur variatio, aut transitus. Cæterum hanc Julii Rufiniani *μετάστασιν* Fabius quoque cap. 3. hujus libri *μετάβασιν* vocat. CAPPER.

185. *In διατυπώσει.*] *In ὑποτυπώσει*; Colon. Par. Basil. Gryph. *in* omittunt Locat. Vidov.

186. *Verecundior.*] *Verecunda*; V. C. Alm.

187. *Proponebat enim.*] Hic mihi videtur distinguendum, ac *proponebant*, ut ad priores referatur, legendum REGIUS. *Proponebat*; Locat. *proponebant*; Voss. sec.

188. *Seneca in controversia.*] Hujus controversiæ declamatio non exstat.

189. *Inducente altero.*] *Alio*; Voss. prim. *indicante*; Voss. secund.

190. *Ego vero non video.*] *Ego enim*; Ald.

191. *Hæc figura.*] *Habent hæc manif. al.* Voss sec.

192. *Ejusdem virtutis.*] *Eidem virtuti* mihi legendum videtur. REGIUS. *Ejusdem virtutis*; Voss. prim. secund. Bern; Vall. Locat. Andr. Ven. *ejusdem virtutis*; Ald.

193. *Τοπογραφίαν.*] Servius libro primo Æneidos *topothesiam* ponit & *topographiam*; appellatque *topographiam*, descriptionem veri loci; *topothesiam*, vero descriptionem loci non veri, sed ficti. TURNEB.

194. *Vocarent.*] *Vocaret*; MSS. Alm. Voss. prim. tert. Ovid. de Nuce 58.

Inveniat, qui det nil mihi præter humum.

195. *Igitur εἰρωνεία.*] *Ironia* cum *tropus* est, est in paucioribus verbis; cum autem figura est, in verborum multorum continuatione, atque adeo in tota sententia. TURNEB.

196. *In utroque.*] Ascensius malebat *in utraque.*

197. *Omnia circa fere recta sunt*] *Πάντα τὰ περιστατικά*, omnia quæ circumstant *ironiam* quatenus est *tropus*, antecedentia videlicet, consequentia, &c. sunt fere recta; id est, simplicia & figuræ omnis expertia. CAPPER.

198. *M. Metellum.*] Scribe *ad sodalem tuum virum optimum M. Marcellum.* PHILAND. *Metellum*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. prim. secund. Andr. Locat. Ald. Ven. Colon. Gryph. Vidov. Obrecht. & marg. Basil. sed *Marcellum* est apud Ciceronem 1. Catil. cap. 8. & recte viri docti diversum M. Marcellum, a Marco Marcello paulo post ibi memorato, ostenderunt.

199. *At in figura.*] *At figura*; Voss sec.

200. *Hic sensus sermonis & joci.*] Mihi corruptus hic locus sic emendari posse videtur, ut, s litera de fine abjecta, *sermoni* legatur, ibique distinguatur; aut *ut*. loco *&* copulæ, reponatur hoc modo: *Hic sensus sermoni; ut joci & tota.* REGIUS. *Hic sensus sermonis & joci*; Locat. Par. Ald. Basil. *hic sensus sermonis, ut joci*; V. C. Alm. Steph. Roign. *hic sensus sermonis. Et joci*; Voss tert. Gryph. Colon. Vidov. *hic sensus sermoni, joci & tota*; Voss. secund. *sensus sermonis: & joci*; Obrecht. *loci*; cod. Colbert. & Vallæ, *hic sermonis sensus loci*; Leid. Oxon. quod unde habeant, nescio. Ego mallem, *hic sermoni sensus, joci & tota interim caussæ conformatio*; & ibi distinguere, ut Gryphii & aliæ editiones faciunt. Rollinus delendas censet has voces *ut joci.* BURMAN. Cur voces has *ut joci* vel *& joci* delere voluerit Rollinus, nescio; est enim aliqua jocos inter & *ironiam* affinitas, ut diserte testatur Fabius noster lib. vi. cap. 3. his verbis: *Quid ironia? nonne etiam, quæ fit severissima, joci prope genus est? quâ urbane usus est Afer, cum, &c.* Cæterum hæc verba *sensus sermonis* sic intelligenda sunt, *ut sensus sermoni diversus sit*; quia ὁ εἰρωνευόμενος, qui utitur *ironia*, is aliud sentit, aliud loquitur. CAPPER.

201. *Conformatio.*] *Conformatio*; V. C. Alm. Locat. Ald.

universa, *ironiam* [202] habere videtur; qualis [203] est visa Socratis. Nam ideo [204] dictus εἴρων, [205] id est, agens imperitum, & admirator aliorum tanquam sapientium: ut, quemadmodum ἀλληγορίαν facit continua μεταφορὰ, [206] sic hoc *schema* [207] faciat [208] *troporum* ille contextus. [209] Quædam vero genera hujus figuræ nullam cum *tropis* habent societatem; ut illa statim prima, quæ dicitur a negando, quam nonnulli vocant [210] ἀπόφασιν: [211] *Non agam tecum jure summo, non dicam, quod forsitan obtinerem;* [212] &: *Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam?* &: *Mitto illam primam libidinis injuriam;* &: *Ne illa quidem testimonia recito, quæ dicta sunt de sestertiis* [213] *septingentis millibus;* &: *Possum dicere.* Quibus generibus per totas interim quæstiones decurrimus; ut Cicero: [214] *Hoc ego si sic agerem, tanquam mihi crimen esset diluendum,* [215] *hæc pluribus dicerem.* [216] Εἰρωνία est &, cum similes imperantibus, [217] vel permittentibus sumus:

I, sequere Italiam ventis.

[218] Et cum ea, [219] quæ nolumus videri adversariis esse, concedimus eis. Id acrius fit, cum eadem in nobis sunt, & in adversario non sunt:

[220] —— *Meque timoris*
Argue tu, Drance, quando [221] *tot cædis acervos*
Teucrorum tua dextra dedit.

Quod idem contra valet, cum aut ea, quæ [222] a nobis absunt, aut etiam, quæ [223] in adversarios recidunt, quasi [224] fatemur:

[225] *Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter.*

Nec in personis tantum, [226] sed & in rebus versatur hæc contraria dicendi, quam quæ

Colin. Gryph. Vidov. Vascos. Quam lectionem alteri non immerito prætulimus; contendit enim Fabius τὸν ἰσχηματισμὸν in tota quandoque *caussa* regnare, sive in tota *caussa* conformatione χηματίζεσθαι. Cujus rei plura suppetunt exempla in illis orationibus, quas Græci λόγοι ἐσχηματισμένους, Latini controversias figuratas appellant, ut Quinctilianus ipse paulo supra innuebat. Vide Juliani Apostatæ τὸν Ἀντιοχικὸν, & Dionysii Halicarnass. opuscula duo περὶ τῶν ἐσχηματισμένων, de figuratis [orationibus] CAPPER.

202. *Habere videtur.*] *Videatur*; MSS. Alm. Voss. prim. tert. Locat. Ald. Obrecht.

203. *Est vita Socratis.*] Ita plerique: sed Leid. & Obrecht. *visa*.

204. *Dictus εἴρων.*] Vide Cicer. *de Orat.* II. & IV. *Acad. quæst.* PHILAND.

205. *Id est agens.*] *Id est*, non est in V. C. Alm.

206. *Sic hoc schema.*] Videlicet *ironiam*, quatenus est figura διανοίας, sententiæ CAPPER.

207. *Facit.*] *Faciat*; V. C. Alm. Vascos. Lugduno-Batav. Rollin.

208. *Tropos ille contextus.*] Corrupte mihi sic legi videtur hic sensus, forsitan *troporum* reponeretur. REGIUS. *Tropos*; MS. Joan. Alm. Voss. prim. tert. Andr. Locat. Ald. Colon. Par. marg. Basil. & Vidov. *tropus*; Voss. sec. Bern.

209. *Quædam vero.*] Quam appellat Fabius *apophasin*, id est, *negationem*, appellat Alexander Numenius *paralipsin*, cum scilicet fingimus aliquid nos omittere, quod tamen dicimus: alioqui apud Rufinianum *apophasis* figura est, qua interrogamus nos ipsos, statimque respondemus & rationem reddimus; aut cum ab aliis interrogati idem facimus. Etenim *apophasis* significat responsionem & sententiam apud Græcos. TURNEB. Fabianam ἀπόφασιν, non solum Alexander Numenius, sed etiam Aquila Romanus pag. 14 Rhetorum Pithœan. *paralipseos* nomine designat. Rutilius autem Lupus ibidem pag. 10. ἀποσιώπησιν vocat. Rufiniani locus, ad quem interpres Turnebianus respiciebat, exstat in Rhetorib. Pithœan. pag. 25. Cæterum Curio Fortunatiano ibidem pag. 39. ἀπόφασις longe aliud, quam apud Fabium significat. Nam Fortunatianus ita scribit: *Quid est intentio? quod prima pars proponit, quæ facit litem. Id Græci quid vocant? κατάφασιν. Quid est depulsio? quod secunda pars respondet. Id Græci quid vocant?* ἀπόφασιν. Gratum opus Philologis faceret, qui de τῶν Ῥητορικῶν ὅλων *homonymis* aliquid conscriberet. CAPPER.

210. Ἀπόφασιν.] Ἀντίφρασιν; MSS. Alm. Colb. Voss. prim. tert.

211. *Non agam.*] Cicero V. Ver. 2. ubi: *Non dicam, quod debeam forsitan obtinere.* Sed Hottomannus recte observat, Fabium multa ex memoria prompsisse, non accurate de libro sumpsisse, ut nos jam sæpe vidimus. BURMAN.

212. *Quid ego istius.*] Cicero II. Philip. 25.

213. *Septingentis.*] *Sexcentis* omnes habere Ascensius testatur, & sic in Voss. omn. Obrecht. marg. Basil. sed præterea *de sestertiorum sexcentis* in Voss. sec.

214. *Hoc ego.*] *Hæc*; Steph. Sich.

215. *Hæc pluribus.*] *Hoc*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *Pluribus dicerem.*] *Pluribus verbis*; Steph.

216. Εἰρωνία *est & cum, &c.*] *Ironiæ* species est *epitrope*, quum figurate aliquid concedimus, quod tamen factum nolumus: ea appellari potest *permissio* TURNEB.

217. *Vel prætermittentibus sumus, id est, sequere.*] *Permittentibus* sensus exposcit, non *prætermittentibus*: *I* vero legendum esse ex IV. Ænead. 381. facile apparet. REGIUS. Editio Lugdunensis contra fidem omnium aliarum, pro *permittentibus*, legit *mittentibus*. Emendatio fortasse alicujus studiosi, qui deprehenso, quod exemplum a Fabio propositum ad explicandam *ironiæ* naturam missionem quamdam præ se fert, hanc lectionem aptiorem esse arbitrabatur. GIBSON. *Et permittentibus*; Voss. prim. Par. *vel prætermittentibus*; Locat. *vel permittentibus*; Voss. secund. tert.

218. *Et cum ea.*] Appellatur hæc species *chleuasmos*, id est, subsannatio, cum personam aliquam vafra & amarulenta irrisione illudimus. TURNEB. Hæc sublegit Turnebianus Julio Rufiniano, qui pagg. 24 & 37. Rhetorum Pithœan. τὸν χλευασμὸν definit & propositis exemplis explicat. CAPPER.

219. *Quæ volumus i. a. e. concedimus hic.*] Nisi *nolumus* legatur, etiam repugnantibus exemplaribus, in contrarium sensus pervertetur: *his* præterea pro *hic* adverbio videtur reponendum. REGIUS. *Volumus*; Voss. prim. second. Ald. Basil. Vidov. *nolumus esse in adversariis*; V. C. Alm. *videri adversariis esse*; Leid. *concedimus, his id acrius*; marg. Basil.

220. *Meque timoris.*] Lib. XI. Ænead. 384.

221. *Tot cædis acervos.*] *Stragis* in Virgilio est.

222. *A nobis absunt.*] *Nobis*; Obrecht.

223. *In adversarios recidunt.*] *Adversariis recidunt*; MSS. Alm. Voss. sec.

224. *Fateamur.*] *Fatemur*; Voss. prim. tert. Vasc. Steph. Obrecht. Rollin.

225. *Me duce Dard.*] Verba sunt Junonis adversus Venerem. Venus autem excitarat Paridem ad Helenam rapiendam: ergo hæc verba recidunt in caput Veneris. TURNEB. Est ex lib. X. 92.

226. *Sed & in rebus.*] *Sed in rebus*; Locat. Ald.

intelligi velis, ratio; [227] ut totum pro Quincto Ligario *prœmium*, [228] & illæ elevationes, *videlicet: O dii boni!*

> [229] *Scilicet is superis labor est.*

Et ille pro Oppio locus: *O amorem mirum! O benevolentiam singularem!* [230] Non procul autem absunt ab hac simulatione tres inter se similes; *Confessio* nihil nocitura, qualis est: [231] *Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum.* [232] Et *concessio*, cum aliquid etiam iniquum videmur *caussæ* fiducia pati: [233] *Metum virgarum navarchus* [234] *nobilissimæ civitatis pretio redemit: humanum est*; & [235] pro Cluentio de invidia: *Dominetur in concionibus, jaceat in judiciis.* [236] Tertia, [237] *consensio*; ut pro eodem, *judicium esse corruptum.* Hæc evidentior figura est, cum [238] alicui rei assentimur, quæ est futura pro nobis: verum id accidere sine adversarii vitio non potest. Quædam etiam [239] velut laudamus; ut Cicero in Verrem circa crimen [240] Apollonii Drepanitani: *Gaudeo etiam, si quid ab eo abstulisti; & abs te nihil rectius factum esse dico.* Interim augemus crimina, quæ ex facili aut diluere possumus, aut negare: quod est frequentius, quam ut exemplum desideret. [241] Interim hoc ipso fidem detrahimus illis, quod sint tam gravia; ut pro Roscio Cicero, cum immanitatem parricidii, quanquam per se manifestam, tamen etiam vi orationis exaggerat. [242] Ἀποσιώπησις, quam [243] idem Cicero *reticentiam*, Celsus *obticentiam*, nonnulli *interruptionem* appellant, & ipsa [244] ostendit affectus; vel iræ, ut:

> [245] *Quos ego.... sed motos præstat componere fluctus;*

vel solicitudinis, & quasi religionis: *An hujus ille legis*, [246] *quam Clodius a se inventam gloriatur, mentionem facere ausus esset vivo Milone*, [247] *ne dicam consule? de nostrum enim omnium: non audeo totum dicere:* cui simile est [248] in *prœmio*, pro Ctesiphonte, Demosthenis; [249] vel alio transeundi gratia: *Communis autem, tametsi, ignoscite mihi, judices.* [250] In quo est & illa (si tamen inter *schemata* numerari debet, cum aliis etiam pars *caussæ* videatur) *digressio*; abit enim *caussa* in laudes Cn. Pompeii. [251] Id quod fieri etiam sine ἀποσιωπήσεω potuit. Nam brevior illa, [252] ut ait Ci-

227. *Ut totum pro Q. Ligario, &c.*] Fabius hujus *ironiæ* divinæ meminit lib. IV. quanquam Georgius Trapezuntius *ironiam* esse negat, & hac in re Fabium reprehendit: sed ipse fallitur. TURNEB.

228. *Et illæ elevationes.*] Hæc figura appellatur διασυρμός, quæ habet elevationem personarum cum irrisione. TURNEB. De διασυρμῷ lege Aquilam Romanum pag. 16. & Julium Rufinianum pag. 25. Rhetorum Pithœan. CAPPER.

229. *Scilicet.*] IV. Æneid. 379.

230. *Non procul autem.*] *Autem* non est in V. C. Alm.

231. *Habes.*] Pro Ligario cap 1.

232. *Et confessio, &c.*] F literæ in c conversione, mihi *concessio*, ut legatur placet. REGIUS. Hunc locum sic interpretatur Erasmus in *Ecclesiaste*: concessio est utilis, quæ nihil habet in se detrimenti: præterea cum aliquid concedimus alio sensu, quam objicitur. TURNEB.

233. *Metum.*] *Metu, &c. se redemit*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin sed ex Cicer. V. Verr. 44. *metum* alii prætulerunt. & hic, & supra lib. VIII. cap. 4.

234. *Nobilis nobilissimæ civitatis.*] Ille nominativus *nobilis*, neque a compositione admittitur, neque in septima in Verrem Actione, unde hæc descripta sunt, legitur. Quare de contextu mihi est sublatus. REGIUS. *Nobilis nobilissimæ*; Voss. sec. Bern.

235. *Pro Cluentio.*] Cap. 2. Obrecht. edidit, *pro Cluentio. Invidia dominetur.*

236. *Tertia.*] *Tertio*; Voss. prim.

237. *Consensio.*] Hanc appellat *permissionem* Cornificius lib. IV. TURNEB.

238. *Alicui rei.*] *Alienæ rei*; Voss. tert.

239. *Velut laudamus.*] *Vel laudamus*; Locat. Basil. Colin. Gryph. Vidov.

240. *Apollonii Drepanitani.*] Sic appellabatur a Drepano oppido Siciliæ, qui locus nomen habet a falce Saturni, quæ in ea loca decidit. TURNEB. *Apronii*; Andr. Colon. Basil. sed *Apollonium Niconis f. Drepanitanum* Cicer. IV. Ver. 17. vocat. Alius est Apronius III. Verr. 9. & seq. Cæterum, ut Turnebianam notam de Drepani oppidi etymologia facilius intelligas, animadvertere oportet Græca voce (δρέπανον) falcem designari. CAPPER.

241. *Interim hoc ipso.*] Quanquam regula est amplificationis, ne augeamus ante probationem; defensor tamen nonnunquam ex magnitudine sceleris objecti per amplificationem detrahit fidem statim initio; quemadmodum Cicero fecit augendo parricidium, ut ostenderet non esse perpetratum a Roscio TURNEB.

242. *Ἀποσιώπησις.*] Hæc figura est finitima *ellipsi*: hoc tamen differt, quod ad affectum fere adhibetur, & plura subticet: eam videtur appellasse *præcisionem* Cornificius. TURNEB. Macrob. IV. Saturn. cap 6. *taciturnitatem* vocat. ALMELOV.

243. *Idem Cicero.*] *Ideirco Cicero*; marg Basil. *Cicero reticentiam.*] Lib. III. *de Orat.* cap. 53.

244. *Ostendit affectus.*] *Ostendit aliquid affectus*; Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. Sed in editionib. Vascos. Steph Lugduno-Batav. &c legitur simpliciter, *ostendit affectum*: quam lectionem ideo maxime secuti sumus, quod a Fabiani sermonis candore alienum videretur τὸ *aliquid affectus iræ*. Neque enim Rhetor noster hujusmodi genitivos geminare solet. CAPPER.

245. *Quos ego.*] Virgil. I. Æneid. 135.

246. *Quam Clodius a se inventam.*] *Qua C. a. s. inventa gloriatur*, editionem Regii habere, notat Ascensius. *Gloriatus est*; Gryph. Vidov.

247. *Ne dicam.*] *Non dicam*; Voss. prim.

248. *In prœmio pro Ctesiphonte.*] Respicit Fabius ad illa Demosthenis verba: ἀλλ' ἐμοὶ μὲν..... ἀλλ' οὐδεὶς, κ.λ. CAPPER.

249. *Vel alio transeundi genere, communis autem tamesi.*] Incuria, ne dicam imperitia, eorum, qui corrigere se hoc opus putarunt, depravatum aperte est hoc exemplum Ignorantes enim ad quid referri deberet nominativus ille *communis*, *tametsi* conjunctionem in *temesi* dativum commutarunt, nec Græcum nec Latinum. *Tmesis* enim, ut sit bisyllabum, scribitur: sed *tmesi* nullus hic locus est, ubi de sententiarum figuris disseritur: loco igitur ejus, ut dixi, *tametsi* reponatur. REGIUS. *Temesi*; Locat.

250. *In quo est & illa.*] Est interdum quoque *digressio* pertinens ad *aposiopesin*, ut in oratione pro Cornelio Balbo de commendatione Pompeii: fit autem dupliciter *digressio* citra *aposiopesin*; fit enim interdum prolixius, interdum brevius, ut docet Cicero in *Oratore* TURNEB.

251. *Id quod fieri.*] *Idque fieri*; Voss. sec. Locat. Ald. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *Fieri sint.*] Loco *sint* verbi legendum esse *sine* constat. REGIUS.

252. *Ut Cicero ait.*] Lib. III. *de Orat.* cap. 53.

cero, a re *digressio* plurimis fit modis. Sed hæc exempli gratia sufficient: [253] *Tum Caius Varenus, is qui a familia Anchariana occisus est: hoc, quæso, judices, diligenter attendite.* Et pro Milone: *Et* [254] *aspexit me illis quidem oculis, quibus tum solebat, cum omnibus omnia minabatur.* [255] Est alia non quidem *reticentia*, quæ sit imperfecti sermonis, sed tamen præcisa, velut ante legitimum finem, oratio; ut illud: *Nimis urgeo, commoveri videtur adolescens*; &: *Quid plura? ipsum adolescentem dicere audistis.* [256] Imitatio morum alienorum, quæ ἠθοποιΐα, vel, [257] ut alii malunt, μίμησις dicitur, jam [258] inter leniores affectus numerari potest. [259] Est enim posita fere [260] in eludendo: [261] sed versatur & in factis, & in dictis. In factis, quod est ὑποτυπώσει vicinum. In dictis, quale est apud Terentium:

> [262] *At ego nesciebam quorsum tu ires. Parvula*
> *Hinc est abrepta, eduxit mater pro sua,*
> [263] *Soror dicta est: cupio abducere, ut reddam suis.*

Sed nostrorum quoque dictorum factorumque similis imitatio est per relationem; nisi quod frequentius asseverat, quam eludit: [264] *Dicebam habere eos actorem Quin. Cæcilium.* Sunt & illa jucunda, & ad commendationem [265] cum varietate, tum etiam ipsa natura [266] plurimum prosunt, quæ simplicem quamdam, & non præparatam ostendendo orationem, minus nos suspectos judici faciunt. [267] Hinc est quasi pœnitentia dicti; ut [268] pro Cœlio: *Sed quid ego ita gravem personam induxi?* Et quibus utimur vulgo: [269] *Imprudens incidi.* Vel cum quærere nos, quid dicamus, fingimus: *Quid reliquum est?* &: *Num quid omisi?* Et cum ibidem in Verrem [270] ait Cicero: *Unum etiam* [271] *mihi reliquum hujusmodi crimen est*; [272] &: *Aliud ex alio succurrit mihi.* [273] Unde etiam venusti transitus fiunt: non quia transitus ipse sit *schema*; ut Cicero, narrato Pisonis exemplo, qui annulum sibi cudi ab aurifice in tribunali suo jusserat, velut [274] hoc in memoriam adductus, adjecit: [275] *Hic modo me commonuit Pisonis annulus,* [276] *quod totum effluxerat.* [277] *Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis annulos aureos* [278] *abstulisse?* Et cum aliqua velut ignoramus: [279] *Sed earum rerum artificem, quem? quemnam? recte admones, Polycletum esse dicebant.* Quod [280] quidem non in hoc tantum valet. Quibusdam enim, dum aliud agere videmur, aliud efficimus; sicut hic Cicero consequitur, [281] ne, cum morbum in signis atque

253. *Tum Caius Varenus.*] Vide supr. ad lib. IV. cap. 1. pag. 224. ubi idem fragmentum profertur.

254 *Aspexit me tum illis.*] *Tum* particulam expungendam esse, tum ex sensu ipso, tum ex oratione pro Milone cap. 12. apparet. REGIUS. *Metum* est in V. C. Alm.

255. *Est alia non quidem*, &c.] Hanc nonnulli proprio nomine appellant *præcisionem*, quando abscindimus sermonem. TURNEB. Iis, qui præcisionis nomen huic figuræ tribuunt, annumerandus est Herennianus Rhetor. lib. IV. CAPPER.

256. *Imitatio morum alienorum.*] Alexander Numenius ac nonnulli auctores Latini aliter accipiunt *ethopœiam*, quam etiam Rutilius appellat *ethologiam*, nimirum cum inducimus personam aliquam loquentem, cujus mores & sermones verisimiliter exprimimus: sed hanc speciem subjicit Fab *prosopopœiæ*. Appellat autem hic *ethopœiam*, imitationem morum tum in dictis, tum in factis; ut tamen non inducatur persona loquens. TURNEB. Vide ad lib. I. cap. 9.

257. *Ut alii malunt.*] *Aliqui*; Voss. sec.

258. *Inter leniores affectus.*] Nam leniores affectus appellantur ἤθη, quique affectus sunt naturales; quemadmodum accidentales & majores sunt illi affectus, qui dicuntur πάθη. TURNEB. *Leviores*; Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Bernens.

259. *Etenim posita.*] S litera interposita, *est enim* procul dubio legendum est REGIUS. *Etenim*; Locat.

260. *In eludendo.*] *In ludendo*; V. C. Alm.

261. *Sed & versatur.*] *Et* copula eradatur. REGIUS. *Sed & versatur*; Voss. sec.

262. *At ego nesciebam.*] Verba sunt Phædriæ, (in Eunuch. act. I. scen. 2.) repetentis ea, quæ dicta sunt a Thaide: atque ita verba ejus imitatur. TURNEB. *At ego*] *Haud ego*; marg Basil.

263. *Soror dicta est.*] *Soror huic dicta est*; MSS. Joan. Voss. prim. tert.

264. *Dicebam.*] Cicero *Divinat.* cap. 2.

265. *Cum varietate.*] *Tum varietate*; Voss. sec.

266. *Plurimum prosunt.*] *Possum*; V. C. Alm.

267. *Hinc est quasi pœnit.*] Hanc figuram appellat Rutilius *metanœam*, quæ species est *correctionis*, qua nos reprehendimus. TURNEB. Figuram, cui nomen Μετάνοια, memorat & exponit Rutilius Lupus pag. 5. Rhetorum Pithœan CAPPER.

268. *Pro Cælio.*] Cap. 15. ubi non *introduxi*, sed *induxi* legitur, ut & Stephanus hic edidit: recte meo judicio; ex scena enim & theatro deducta locutio. in quæ personæ & gladiatores inducebantur; ut Suetonius & alii passim eo verbo utuntur. Vide Abrah. ad Cicer. pro Sext. cap. 64. BURMAN.

269. *Imprudens incidi.*] Cicer. IV. Verr. 20.

270. *Ut ait Cicero.*] *Ut* particula eradatur, ne sensum perturbet. REGIUS. *Ut ait*; Voss. sec. Locat.

271. *Mihi reliquum*] *Modo vel.* Voss. prim.

272. *Et aliud.*] *Sed aliud*; MSS. Alm. Voss. sec.

273. *Unde etiam.*] Transitus per se (ut existimat. Fab.) figma non est, nisi cum illi aliud *schema* additur, ut *correctio, dubitatio, pœnitentia.* TURNEB.

274 *Hoc in memoriam.*] *Hinc* legendum videtur REGIUS. *Hoc*; Locat. *hinc*; Ald. *hoc*; Basil. Gryph. Colin. Vidov. Vascos. Steph. Leid. Oxon. Obrecht. *In memoriam adductus.*] *Inductus*; MSS. Bodl. Joan. Voss. prim. tert. Andr. Obrecht.

275. *Hic modo.*] IV. in Verr. 26. *hoc* alios habere in Cicerone testatur Hottomannus. *Adjecit hoc modo me*; Ald. Bern.

276. *Quod totum.*] *Qui totus effluxerat*; Vallæ lib. & Colb. Voss sec.

277. *Quam multis istum*, &c.] *Romani* nobiles in digitis annulos gestabant: hinc sunt (ut inquit Plinius) *trimodia illa annulorum, quæ, cæsis ad Cannas Romanis, Carthaginem misit Annibal.* TURNEB.

278. *Abstulisse.*] *Extulisse* quosdam legisse, ex Ascensii notis patet.

279. *Sed earum*] IV. Verr. 3. ubi *sed earum artificem* legitur: *sed earum rerum artificem quemnam? recte*; MSS. Voss. sec. Colb.

280. *Quidem non hoc.*] *In* præpositio mihi videtur adscribenda. REGIUS. *non hoc tantum*; Voss sec. Val. lib. Locatell.

281. *Ne, cum morbum in signis*, &c.] Cicero (IV. Verr.

tabulis objiciat Verri, ipse quoque earum rerum studiosus esse credatur. [282] Et Demosthenes jurando per interfectos in Marathone & Salamine id agit, ut minore invidia cladis apud Chæroneam acceptæ laboret. Faciunt illa quoque jucundam orationem, aliqua mentione habita differre, [283] & deponere apud memoriam judicis, & reposcere, quæ deposueris, & [284] separare quædam *schemate* aliquo (non enim est [285] ipsa per se separatio *schema*,) & excipere aliqua, & dare *actioni* [286] varios velut vultus. [287] Gaudet enim res [288] varietate; &, sicut oculi diversarum aspectu rerum magis detinentur; ita semper [289] animis præstat, in quod se velut novum intendant. [290] Est *emphasis* etiam inter figuras, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur; ut apud [291] Virgilium:

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ? .....

Quanquam enim de matrimonio queritur Dido, tamen huc erupit ejus affectus, ut sine thalamis vitam non hominum putet, sed ferarum. [292] Aliud apud Ovidium genus, apud quem & Myrrha nutrici amorem patris sic confitetur:

——— *O, dixit, felicem conjuge matrem!*

[293] Huic vel confinis, vel eadem est, qua nunc utimur plurimum. Jam enim ad id genus, quod & frequentissimum est, & exspectari maxime credo, veniendum est: in quo per quamdam suspicionem, quod non dicimus, accipi volumus: [294] non utique contrarium, ut in *εἰρωνείᾳ*, sed aliud latens, & auditori quasi inveniendum: [295] quod, ut supra ostendi, jam fere solum *schema* a nostris vocatur, & [296] unde *controversiæ*

cap. 1.) ut significaret maximam cupiditatem Verris, non vocavit studium, non cupiditatem, sed *morbum*, ad amplificationem. TURNEBUS.

282. *Et Demosthenes.*] Ad Chæroneam urbem Bœotiæ Philippus Macedonum rex superavit Athenienses: ex eo prælio Demosthenes, abjecto clypeo, profugit. Miltiades autem in Marathone, campo Atticæ regionis, superavit exercitum Darii regis Persarum. Themistocles in Salaminio freto profligavit exercitum Xerxis. TURNEB. Omisisse hic Fabium interfectos ad Platæas, ex Demosthene de corona notavit Hartung Decur. II. cap. 3. §. 5. BURMANNUS.

283. *Et deponere.*] Sic mox, *urbem apud Deos deponere.*

284. *Separare quædam.*] *Sperare*: MSS. Bodl. Voss. prim. Andr.

285. *Ipsa per se.*] *Ista ipsa per se*: Voss. sec. Ald. Vascos. Steph Gryph. Colin. Vidov. *Per se iteratio.*] *Per se separatio*: Ald. Quam lectionem ideo alteri prætulimus, quod cum tota serie orationis multo magis congrueret. CAPP.

286. *Varios velut multus.*] Qui non videt *vultus* esse legendum, frustra Quinctiliano studet. REGIUS. *Dare orationi varias*: MSS Joan Voss. prim.

287. *Gaudent enim.*] *Gaudes*: MSS. Alm. Voss. omnes: quæ quidem lectio ad sequentia longe melius quadrat. CAPPER.

288. *Varietate.*] Petron. Fragm.

Non uno contenta valet natura tenore,
Sed permutatas gaudet habere vices.

Quinct. lib. I. cap. 12. *Cum præsertim reficiat animos ac reparet varietas ipsa.* ALMEL.

289. *Animus præstat, i. q. s. v. n. intendant.*] N litera expuncta, *intendat* quidem est legendum: sed ne sic quidem mihi plene sensus percipitur. Quare *perstat* mihi videtur legendum, ut intelligamus, in eo perstare animum ac perseverare, in quod se velut novum intendat. REGIUS. *Animus præstat, i. q. s. v. n. intendant*: Voss. sec. Locat. *animus præstat*: V. C. Alm. & Vall. *animi præstant*: Vidov. *animus præstant*: Voss. tert. hic locus certe corruptus est; nam ex vulgata lectione consequeretur, oculos semper aliquid animus præstare vel exhibere, in quod se velut novum intendant, quod quidem verum; sed de hoc hic non agitur, verum de orationis variatione, quæ sicut aspectus detinet animos, ita itidem varietas actionis delectat: quare, ut sit comparatio, ita legerem: *Gaudent enim res varietate, quæ, sicut oculi diversarum aspectu rerum magis detinentur, ita semper animis* (scil. judicum) *præstat, in quod se velut novum intendant*: varietas enim hoc præstat. BURMAN. Sed codicum Almeloven. & Vallens. lectionem, utpote commodiorem & cum ad antecedentia; tum ad consequentia melius quadrantem secuti sumus; nam sensus orationis liquido fluet, si verbi τοῦ *præstat* nominativus fuerit *res* quæ *varietate gaudet*, varietatem habet, &c. CAPPER.

290. *Est emphasis etiam.*] Figura hæc (ut inquit Erasmus in Eccl.) valet ad dignitatem orationis, ad acrimoniam & affectum: huic subjecit Fabius lib. VIII. cap. 3. *aposiopesin*: nunc autem de altera tantum parte loquitur, quæ plus intelligit, quam dicit. TURNEB.

291. *Virgilium.*] Lib. IV. Æneid. 550. ubi vide Pierium.

292. *Aliud apud Ovidium.*] Myrrha, ut fabulantur Poëtæ, patrem Cypriorum regem amavit, cum eoque rem habuit, ac demum est mutata in arbusculam. TURNEB. Est vero ex libro X. Metam. 422.

293. *Huic vel confinis.*] Hic totus locus translatus est ex tractatione Dionysii Halicarnassei, qua agit de *schematismis*, id est, de *figuratis controversiis*. Angustius tamen tractat Fabius, quam Dionysius; nam Dionysius ponit etiam *figuratas controversias* per contrarium; admittere videtur dumtaxat Fabius eas, quæ fiunt ex obliquo & suspicione, aut interdum, quæ fiunt per *colorem*. TURNEB. Cujus notam ut melius & sanius intelligas, animadvertendum est a Dionysio Halicarnass. conscripta fuisse opuscula duo, quorum titulus est non de σχηματισμοῖς, ut ait ille Turnebianus, sed περὶ τῶν ἐσχηματισμένων, supple λόγων vel ἀγώνων, *de figuratis orationibus vel controversiis*. Lege Dionys. Halicarn. tom. 2. edition. Wechel pag. 43. & 51. CAPPER.

294. *Non utique contrarium.*] Nam si *figurata* est *controversia* per contrarium, *ironia* subjici debet, non *emphasis*. Ait enim antea, in *ironia* interdum esse totam *causæ confirmationem*. TURNEB. Qui pro τῷ *confirmationem*, τὸ *conformationem* scribere debuisset, ut paulo supra notavimus. Cæterum illam τῶν ἐσχηματισμένων λόγων, *figuratæ controversiæ*, speciem, quæ *per contrarium* fiat, ἣ ὁ ῥήτωρ πραγματεύσηται τἀναντία διὰ λόγου, admittit ultro Dionysius Halicarnass. pagg 44. & 52. CAPPER.

295. *Quod .... jam fere solum schema a nostris vocatur.*] Julius Rufinianus pag. 35. Fabio prorsus assentitur: *Cum omnes*, inquit, *quæ orationem sensu figurant, generaliter figuræ communiterque dicantur; hæc tamen propria figura ac specialiter dicitur, quæ in scholis vulgo usurpatur* [nomine, aut vocabulo] *controversiæ figuratæ*. CAPPER.

296. *Unde controversiæ figuratæ.*] Οἱ ἀγῶνες vel λόγοι ἐσχηματισμένοι, de quibus lege Dionysium Halicarnass. in opusculis mox laudatis. Ex his autem patet τοὺς λόγους ἐσχηματισμένους duplici sensu ab antiquis Rhetoribus usurpari. 1.° pro quadam orationis parte, puta periodo, vel etiam sententia; 2.° pro solida integraque oratione, cujusmodi est ἡ τοῦ Agamemnonis ad Græcos Iliad. B. itemque ὁ Juliani τοῦ Παραβάτου Ἀντιοχικός. Erravit igitur Budæus noster initio libri *de Asse*, ubi τοὺς λόγους ἐσχηματισμένους cum τοῖς τῆς διανοίας σχήμασι, sententiarum figuris confudit. Nam ὁ λόγος ἐσχηματισμένος, si priori sensu accipiatur, est species τοῦ σχήματος διανοίας, figuræ sententiarum, videlicet ἔμφασις: posteriori sensu est integra oratio; unde Budæus vel spe-

figuratæ dicuntur. [297] Ejus triplex usus est; unus, si dicere palam parum tutum est; alter, si non decet; tertius, qui venustatis modo gratia adhibetur, & ipsa novitate ac varietate magis, [298] quam si relatio sit recta, delectat. Ex his, quod est primum, frequens in scholis est. [299] Nam & pactiones deponentium imperium tyrannorum, & post civile bellum senatusconsulta finguntur, & capitale est objicere anteacta: ut, quod in foro non expedit, [300] illic nec liceat. Sed *schematum* conditio non eadem est. Quamlibet enim apertum, quod modo & aliter intelligi possit, [301] in illos tyrannos bene dixeris, quia periculum tantum, non etiam offensa vitatur. Quod si ambiguitate sententiæ possit eludi, nemo non [302] illi furto favet. [303] Vera negotia [304] nunquam adhuc habuerunt hanc silentii necessitatem, sed aliam huic similem; verum [305] multo ad agendum difficiliorem, cum personæ potentes obstant, sine quarum reprehensione [306] teneri *caussa* non possit. [307] Ideoque hoc parcius & circumspectius faciendum; quia nihil interest, quomodo offendas; [308] & aperta figura perdit hoc ipsum, quod figura est. [309] Ideoque a quibusdam tota res repudiatur, [310] sive intelligatur, sive non. Sed licet modum adhibere. In primis, [311] ne sint manifestæ. Non erunt autem, [312] si non ex verbis dubiis & quasi duplicibus [313] petentur; qualis est in suspecta nuru: [314] *Duxi uxorem, quæ patri placuit*; aut, quod est multo ineptius, compositionibus ambiguis; ut illa controversia, in qua [315] infamis amore virginis filiæ pater raptam eam interrogat, a quo vitiata sit: *Quis te*, inquit, *rapuit?* [316] *Tu, pater, nescis?* [317] Res ipsæ perducant judicem [318] ad suspicionem, & amoliamur cætera, ut hoc solum supersit: in quo multum etiam affectus juvant, & interrupta silentio dictio, & cunctationes. Sic enim fiet, ut judex quærat illud nescio quid, quod ipse fortasse non crederet, si audiret; & ei, quod a se inventum exi-

ciem cum genere, vel totum cum parte confuderit, necesse est. CAPPER.

297. *Ejus triplex est usus.*] De his τῶν λόγων ἐσχηματισμένων, figuratarum controversiarum, speciebus lege Martianum Capellam lib. v. pag. 153. edition Grotianæ; Julium Rufinianum pag 35 Rhetor. Pithœan. Cursum Fortunatianum ibid. pag. 41. Demetrium vulgo Phalereum de elocutione §. 305. sed Capella & Fortunatianus admittunt orationis *ductuum*, quos vocant, species quinque; quarum quatuor ad τοὺς λόγους ἐσχηματισμένους, controversias figuratas, pertinent. CAPPER.

298 *Quam si relatio sit recta.*] Valde suspicor legendum esse: *quam si oratio sit recta.* Nam paulo post in eamdem sententiam sic loquitur Fabius: *Si persona obstaret rectæ orationi (quo in genere sæpius modo, quam figuris opus est) decurrebant ad schemata*; ubi recta oratio τῷ λόγῳ ἐσχηματισμένῳ, figuratæ controversiæ, opponitur. CAPPER.

299. *Nam & actiones.*] Thema est *declamatorum* in hanc sententiam, quod tyrannus imperium deponat, addita stipulatione, ut anteacta objicere sit capitale: quæ est lex *Amnestiæ*. TURNEB. *Pactiones* codices MSS. Bodl. Joan. editique nonnulli. Plenius omnino & significantius, quam altera illa lectio *actiones*; intelligit enim Fabius ejusmodi Tyrannos, qui, imperio male atque insolenter gesto, illud tandem deponunt ea conditione sive *pactione*, ut anteacta illis objicere sit capitale. GIBSON. *Et pactiones*; MSS. Alm. Voss. omnes. Oxon. Obrecht. marg. Basil. & Gryph. quod rectum puto; fingebant enim declamatores, tyrannidem deponentes sibi incolumitatem & præteritorum abolitionem pacisci, ut recte Turnebus, & ex declamat. CCLXVII. earum, quæ Fabii sub nomine circumferuntur, & ex Senec. excerpt. contr. lib. v. contr. 8 patet; & hoc firmant sequentia, quia SCta post bellum civile ad ἀμνηστίαν debent referri, qua capitale esse decernitur, ante acta objicere, & infr. hoc capite: *Tyrannus, qui sub pacto abolitionis dominationem deposuerat*; & passim. BURMAN.

300. *Illic nec liceat.*] *Non liceat*; Voss. sec.

301. *In ipsos Tyrannos.*] *In illos*; Voss. sec.

302. *Illi furto favet.*] Τῷ κλέμματι, id est, latenti oratoris dolo. Sic Dionysius Halicarnass. pag 56. de Demosthene κλέπτει τὴν δόξαν, opinionem sive sententiam suam quasi quodam furto abscondit. CAPPER.

303. *Vera negotia.*] Veræ & *reales caussæ*, quæ in foro aguntur, idque per *antithesin* ad scholasticas declamationes. CAPPER.

304. *Nunquam adhuc habuerunt.*] *Nunquam adducunt hanc*; Obrecht.

305. *Multum ad agendum.*] *Multo*, loco illius *multum*, ut legatur, Grammaticæ ratio exposcit. REGIUS. Apud Lucan. lib. 11, 225.

—— *multumque cruoris*

Humani generis majore in prœlia damno.

est quidem in omnibus fere scriptis, pro *multo*. Plaut. Most. 111. scen. 2. 139. *Hercle, quam multum improbiores sunt, quam a primo credidi*: nihilominus *multo* præferendum censeo. BURMAN.

306. *Teneri caussa.*] *Tueri*; Voss. sec.

307. *Ideoque hoc parcius.*] Quia in hac conditione potes aperte personas offendere, non videtur figura opus, cum offendere possis citra figuram: alioqui, si figura uti velis, parce id faciendum est; si enim continuando figura aptior fieret, figuræ nomen amitteret. TURNEB. *Ideoque parcius* V. C. Alm. *faciendum est*; quoque Locat. Ald. Basil. Quamvis in Parisiensi etiam Turnebianorum Commentar. editione 1556. legatur *figura aptior*, facile tamen mihi persuadeo legendum esse *figura apertior*; nam respiciebat auctor ad illud Fabii: *aperta figura perdit hoc ipsum, quod figura est.* Similis error in sequentibus occurret. CAPPER.

308. *Et aperta figura.*] Hic dicit auctor, quod alibi de arte protulit. ALMEL.

309. *Ideoque a quibusdam.*] Si figura (ait Dionysius) intelligitur, non est melior simplici oratione: si non intelligitur, perditur. Sed hoc demum refutat Dionysius. TURN.

310. *Sive intelligatur, sive non.*] *Sive intelligatur, sive non intelligatur*; MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. tert. Bern. Andr.

311. *Ne sint manifesta.*] Figuræ videlicet, aut figuratæ controversiæ, οἱ λόγοι ἐσχηματισμένοι. CAPPER.

312. *Si non ex verbis.*] *Si ex verbis*; Steph. Vasc. Gryph. *si non ex verbis dubiis vel quasi*; Ald. Pat. *si ex verbis dubiis vel quasi*; Colin.

313. *Petentur.*] *Petantur*; Voss prim. tert.

314. *Dixi uxorem.*] *Duxi* legendum esse, nemo non videt. Fingitur autem filius uxorem duxisse, cum qua pater coivit, ac de nato sibi ex ea puero Apollinem consuluisse; Deum infantem parricidam fore dixisse; filium, quod nollet puerum exponere, abdicari a patre; filium patri contradicere. REGIUS. *Ducit* uxorem maritus; *ducit* etiam meretricem leno ad scortatorem; unde *perductor* appellatur. Præterea duxerat uxorem vel ex voluntate patris, vel quam pater amabat. TURNEB.

315. *Infamis amorem virginis.*] S & m literis erasis, *infami amore* legendum mihi videtur. REGIUS. *Infamis amorem*; Loc.

316. *Tu pater nescis?*] Vel quasi raptorem filiæ suæ pater non debeat ignorare, vel quasi etiam ipse rapuerit & vitiaverit. TURNEB.

317. *Res ipsæ perducant.*] Cum per figuram dicemus suspiciose, ita oblique rem persequamur, ut ipso orationis ductu sensim ad rei intellectum perveniat judex: addi debent interruptiones & cunctationes, ut videamur nolle dicere; sic enim erit præstantior figura. TURNEB.

318. *Ad suspicionem.*] *Ad suspectionem*; Voss. prim.

ſtimat, credat. Sed ne ſi optimæ quidem ſint, eſſe debent frequentes. Nam denſitate ipſa figuræ aperiuntur, nec offenſæ minus habent, ſed auctoritatis. [319] Nec pudor videtur, quod non palam objicias, ſed diffidentia. In ſumma, ſic maxime judex credit figuris, ſi nos putat nolle dicere. Equidem [320] quandoque & in perſonas incidi tales, & in rem quoque (quod eſt magis rarum) quæ obtineri [321] niſi hac arte non poſſet. [322] Ream tuebar, quæ ſubjeciſſe dicebatur [323] marito teſtamentum, [324] & dicebantur chirographum, marito exſpirante, heredes dediſſe: & verum erat. Nam, quia per leges inſtitui uxor non poterat heres, [325] id fuerat actum, ut ad eam bona [326] per hoc tacitum fideicommiſſum pervenirent. [327] Et caput quidem tueri facile erat, ſi hoc diceremus palam: [328] ſed peribat hereditas. Ita ergo fuit nobis agendum, ut judices illud [329] intelligerent factum, delatores non poſſent apprehendere ut dictum: [330] & contigit utrumque. Quod non inſeruiſſem, veritus opinionem jactantiæ, niſi probare voluiſſem, in foro quoque eſſe his figuris locum. Quædam etiam, quæ probare non poſſis, figura potius ſpargenda ſunt. Hæret enim nonnunquam telum iſtud occultum, & hoc ipſo, quod non apparet, eximi non poteſt. [331] At ſi idem dicas palam, & defenditur, & probandum eſt. [332] Cum autem obſtat nobis perſonæ reverentia (quod ſecundum poſuimus genus) tanto cautius dicendum eſt, quanto validius bonos inhibet pudor, quam metus. Hic vero tegere nos judex, quod ſciamus, & verba vi quadam veritatis erumpentia credat coërcere. [333] Nam quanto minus aut ipſi, in quos dicimus, aut judices, aut aſſiſtentes oderint hanc maledicendi laſciviam, ſi nolle nos credant? [334] Aut quid intereſt, quo modo dicatur, [335] cum & res & animus intelligitur? [336] Quid denique dicendo proficimus, niſi ut palam ſit, nos facere, [337] quod ipſi ſciamus non eſſe faciendum? [338] Atqui præcipue prima, quibus præcipere cœperam, tempora hoc vitio laborarunt. Dicebant enim libenter tales controverſias, quæ difficultatis gratia placent, [339] cum ſint multo faciliores. Nam rectum genus approbari, niſi maximis viribus,

319. *Nec pudor.*] Figura mi videtur propter quemdam pudorem & verecundiam: at cum crebræ ſunt figuræ, exiſtimat judex. nos non audere rem proloqui, propter diffidentiam; atque ita oratio amittit auctoritatem & probabilitatem. TURNEB.

320. *Quando etiam in perſonas incidi tales eſt, in rem.*] Niſi corrigatur hic locus, nullus integer ſenſus elici poſſe videtur. Quonam autem emendabitur pacto? an *que* copula eſt adſcribenda, ut *quandoque* legatur, ac *&* copulæ loco *eſt* verbi reponenda hoc modo? *Equidem quandoque in perſonas incidi tales, & in rem quoque*, &c. REGIUS. Vitioſam ſcripturam habet Locat. reliqui Regii emendationem ſequuntur. BURMAN.

321. *Niſi hac arte.*] *Niſi arte*: MSS. Alm. Voſſ. ſec.

322. *Ream tuebar, &c.*] *Subjicere teſtamentum*, eſt, falſum pro vero ſupponere: quod qui facit, damnatur lege *Cornelia teſtamentaria*: hanc igitur partem exiſtimemus negatam, ac putemus heredes, qui ſcripti teſtamento fuerant, chirographum dediſſe, quo pollicebantur ſe reddituros mulieri hereditatem: itaque contractus erat quidam non abſimilis *fideicommiſſo*: ſi tamen *fideicommiſſum* fuiſſet, res non valuiſſet. TURNEB.

323. *Marito teſtamentum.*] *Mariti*; Voſſ. Oxon.

324. *Et dicebatur chirographum marito exſpirante heredibus dediſſe.*] Depravatus hic quoque ſenſus ita corrigi poſſe videtur, ut *per* præpoſitio adſcribatur, ac, pro *heredibus*, *heredes* legatur. REGIUS. Qui controverſiam a Quinctiliano propoſitam perpendit, agnoſcet protinus ſanitatem hujus lectionis, *& dicebantur chirographum marito exſpirante heredes dediſſe*. quam tuetur codex MS. Bodleianus, editique Pariſienſis, Vaſcoſani, ac Stephani. Qui enim heredes ſcripti erant, per quoddam *fideicommiſſum* polliciti ſunt, ſe hereditatem mulieri reddituros: cujus rei confirmandæ cauſſa, heredes ei chirographum dederunt. Adeo ut falſum ſit atque abſurdum, quod in aliquos Codices irrepſit: *Et dicebatur (mulier) chirographum, marito exſpirante, heredibus dediſſe.* GIBSON. *Et dicebantur chirographum, marito exſpirante, heredes dediſſe*; Steph. Gryph. Colin. Vidor. Oxon.

325. *Id fuerat actum.*] *Id non fuerat*; Voſſ. prim.

326. *Per hoc tacitum fid.* Nam verum *fideicommiſſum* fit per interpoſitionem verborum, quando inſtituimus heredem, petimuſque, ut, cum adiverit hereditatem, eam reſtituat *fideicommiſſario* TURNEBUS. De tacitis *fideicommiſſis* paſſim in Pandectis mentio. Vide lib. XVII. §. 2. de Ulm. lib. 103. de legat. 1. lib. XLVIII. & XLIX de Jur. Fiſc. lib. 1. C. de delat. quas fere adducit Aſcenſius.

327. *Et caput quidem tueri.*] *Et caput quidem quæri*: MS. Bodl. Andr. Ald. Baſil. Gryph Colin. *& caput quidem tueri*: Obrecht. *caput tueri*; Bern. Vaſcoſ. Steph. Lugduno-Batav. Rollin.

328. *Sed peribat hereditas.*] *Sed per ſe deperibat h.* MSS. Bodl. Voſſ ſec. Andr. Locat. Ald. Par. Gryph. Colin. Vidor. *ſed deperibat*; marg. Baſil.

329. *Intelligerent factum.*] *Intelligerent fictum*: Voſſ. prim.

330. *Et contingit utrumque.*] Emendate in quibuſdam exemplaribus *contigit* legitur. REGIUS.

331. *At ſi idem.*] *At* non eſt in V. C Alm.

332. *Cum autem obſtat.*] Eſt etiam utendum figura, quando non decet palam dicere propter perſonæ reverentiam; figura enim efficit pudorem. quo movetur honeſta perſona; apta oratio efficit metum, quo minus honeſte homines moventur. TURNEBUS. In cujus nota, pro *voc. apta oratio*, legendum utique eſt *aperta oratio*. Nam hoc in loco & in ſimilibus figura opponitur apertæ rectæque orationi. Vide cenſuram Turnebianæ notæ ad illud quod paulo ſupra ſcripſit Fabius: *Ideoque hoc parcius & circumſpectius faciendum.* CAPP.

333. *Nam quo minus, &c. ſi velle nos credant.*] Duæ hic inſunt depravationes, quarum prima tollitur, ſi pro *quo*, illa particula *que* adſcribatur, & *nolle* reponatur illo *velle* expuncto, hoc modo: *namque minus*, &c. REGIUS. *Quo minus & velle*: Voſſ. prim ſec. Bern. Locat. *namque*; Ald. *Quantominus*; Steph. Vaſc &c. Gallæus conjecerat, *nuncque minus.*

334. *Aut quid intereſt.*] Locus eſt admodum abruptus, ut aliquid deeſſe videatur; loquitur enim de his, qui nimis frequenter utuntur figuris, quod vitioſum exiſtimat. Quod autem ſit hic ſenſus, apparet ex ſequentibus. TURNEB.

335. *Cum & res.*] *Quo & res*; MSS. Alm. Voſſ ſec. tert. Bernenſ.

336. *Quid denique dicendo proficimus.*] *Quid denique proficimus*; Voſſ. prim. tert. *quid dicendo denique*: Obrecht.

337. *Quod ipſi ſciamus.*] *Quod ſi ipſi ſciant, non eſſet faciendum*: marg. Vaſc. & Steph. *quod ſi ipſi ſciamus*; Voſſ. prim. tert.

338. *Atqui præcipue.*] *Prima tempora, quibus præcepit*, vocat, aut quibus eſt primum profeſſus rhetoricam, aut quibus ſcripſit lib. de cauſſis corruptæ eloquentiæ, illis enim temporibus nimius erat uſus figurarum. TURNEB.

339. *Cum ſunt multo.*] *Cum* legendum eſſe, non *cus*, nemo non videt. REGIUS. *Rectum genus.*] Supple, orationis: hoc autem dicendi genus *vel* figurato directe opponitur. CAPPER.

non

non poteſt : hæc deverticula & anfractus [340] ſuffugia ſunt infirmitatis : ut, qui curſu parum valent, [341] flexu eludunt : cum hæc, [342] quæ affectatur, ratio ſententiarum, non procul a ratione jocandi abhorreat. [343] Adjuvat etiam, quod auditor gaudet intelligere, & favet ingenio ſuo, & alio dicente ſe laudat. [344] Itaque non ſolum, ſi perſona obſtaret [345] rectæ orationi (quo in genere ſæpius modo, quam figuris opus eſt) decurrebant ad *ſchemata*; ſed faciebant illis locum etiam, [346] ubi inutiles ac nefariæ eſſent ; [347] ut ſi pater, qui [348] infamem in matrem filium ſecreto occidiſſet, reus malæ tractationis, jacularetur in uxorem obliquis ſententiis. [349] Nam quid impurius, quam retinuiſſe talem? Quid porro [350] tam contrarium, [351] quam eum, qui accuſetur, quia ſummum nefas ſuſpicatus de uxore videatur, confirmare id ipſa defenſione, [352] quod diluendum eſt? At, ſi judicum ſumerent animum, ſcirent, quam ejuſmodi *actionem* laturi non fuiſſent ; multoque etiam minus, cum in parentes abominanda crimina ſpargerentur. Et quatenus huc incidimus, paulo plus ſcholis demus. Nam & in his educatur orator ; [353] & in eo, quo modo declametur, poſitum eſt etiam, quo modo agatur. Dicendum ergo de iis quoque, in quibus [354] non aſperas figuras, [355] ſed palam contrarias *cauſſæ* plerique fecerunt : [356] *Tyrannidis affectatæ damnatus torqueatur, ut conſcios indicet : accuſator ejus optet, quod volet.* [357] *Patrem qui accuſavit, optat ne is torqueatur : pater ei contradicit.* Nemo ſe tenuit agens pro patre, [358] quin figuras in filium faceret, tanquam illum conſcium pater in tormentis eſſet nominaturus. Quo quid ſtultius? Nam cum hoc judices intelle-

340. *Suffugia.*] *Suffragia* ; Voſſ. prim. *infirmitati* etiam Locat. Baſil. Gryph. Colin.

341. *Flexu eludunt.*] *A* vocali in *u* mutata, *eludunt* legatur. REGIUS. *Eludant* ; Voſſ. omn.

342. *Quæ affectatur ratio ſententiarum.*] *Qua affectatur ſententia, non procul a ratione jocali abhorreat* ; Voſſ. prim.

343. *Adjuvat etiam.*] Hac impelluntur cauſſa nonnulli, ut figuris utantur, quia gratius eſt hoc dicendi genus auditoribus ; nam, cum auditor intellexit ſuſpicionem, favet inventioni ſuæ & ſuo ingenio. TURNEB.

344. *Itaque non ſolum.*] Utebantur figuris non ſolum quum erat perſona honeſta, quæ poſtularet reverentiam, ſed etiam cum erat perſona nefaria. TURNEBUS.

345. *Rectæ orationi.*] Recta oratio eſt ea, qua ſimpliciter & aperte quod ſentimus, exprimimus abſque ullo diverticulo. Unde opponitur figuræ, quo ſenſu hic ſumitur, ſcilicet pro figurata controverſia, λόγῳ vel ἀγῶνι ἐσχηματισμένῳ, quando nimirum per quamdam ſuſpicionem, quod non dicimus, intelligi tamen volumus : hunc fere in ſenſum Cato apud Senecam dicit, ſummæ eſſe dementiæ, orationem, ubi ſimplex & recta eſſe poſſet, ad figuras detorquere. CAPPER.

346. *Ubi inutiles &c.*] Ut *perſonæ* adſcribantur, & ſenſus & ratio ipſa expoſcere videtur, hoc modo : *ubi perſonæ inutiles.* REGIUS. *Perſona* deeſt in MS. Vallæ, Alm. Voſſ. ſec. tert. Locat. ego intruſam vocem puto ab illis, qui credebant hic pluralem requiri, quia anteceſſerat *perſona* in ſingulari : ſed ita loquebantur veteres, & quidem eleganter Terent. Hecyr. II. I. *Nulla eſt quin gnatum velit ducere uxorem* ; non ſubdit, *veſtro impulſu eaſdem exigunt.* Enn. I. II. 88. *Eunuchum dixti te velle, quia ſolæ utuntur his Reginæ.* Sic & lib. IX. §. I. ff. de publican. *Ad conducendum vectigal nemo compellitur, & ideo impleto tempore conductionis elocanda ſunt* ; ubi nihil mutandum eſt. Flor. II. 18. *Acrum noſtro cum milite, quam cum Numantino, prœliandum fuit* ; *quippe aſſiduis operibus attritis.* Columel. II. 2. *Solent ſerquitas exſtirpatio, quæ vel aratro fieri poteſt, quoniam intra biennium ſæpius convulſæ moriuntur* ; ubi etiam in codice S. Germani *moritur* erat a librario repoſitum : & plura obſervare talia licet, ex quibus patet, quam temere ſæpe correctores loca corrumpant. credentes ſe egregie rem gerere, ſi ad dictata Grammaticorum non ſe modo componant, ſed veteres ſcribere cogant : ratio tamen hujus locutionis aperta eſt, quia ſingularis ille, qui præcedit, plures ſenſu complectitur, ſive res, ſive homines : ſimilem indoctorum errorem caſtigat Triclin. ad Sophocl. Antig. verſ 1033. ubi ſimilis locutio occurrit ; ut & Philoct. 369. Quin &, quod inſolentius videri poſſet, ſæpe plurali ſubjicitur ſingularis, ut Horatius lib. IV. od. 6.

Neſcios fari pueros Achivis
Ureret flammis, etiam latentem
Matris in alvo.

Nec ab iſtis verbis manus abſtinuerunt critici ἀμαθεῖς : ſed recte vindicavit Homeri auctoritate cl. Bentleius ; licet ibi ſit exemplum prioris variationis : ſed exempla apud Stolberg. ad Sophocl. Ajac. 732. plura ſunt. Vide & Schol. Æſch. in Sept. contr. Theb. 489. & Pindari ad Od. III. Olym. 19. ita etiam locutus Venuleius in leg. a ff. Qui a quib. appell. *Appellari a legatis proconſul poteſt, & , ſi mulctam dixerit, poteſt de iniquitate ejus proconſul cognoſcere.* Vide & infra ad lib. XI. 3. BURMAN. *Inutiles.*] Ἄχρηστοι, hoc eſt, non bonæ frugi, noxiæ, &c. CAPPER.

347. *Ut is pater.*] *S* litera præpoſita, *ſi* legatur, hoc modo : *ut ſi pater.* REGIUS. *Ut is* ; MSS. Alm. Voſſ. ſec. tert. Aſcenſius volebat *ut ſi is pater.*

348. *Infamem in matrem.*] De vocis hujus *infamis* propria in hac re ſignificatione egimus ad Petron. cap. 92. & de *jaculari* cap. 109. BURMAN.

349. *Nam quid impurius.*] De hoc themate ſcripta eſt declamatio a Fabio, quam Valla exiſtimat divinam & admirabilem : cum autem maritus accuſetur malæ tractationis, diluere id debebat, ſi fingeret uxorem obliquis ſententiis, id confirmaret per ſuſpicionem. TURNEB. Vide declamationes XVIII. & XIX.

350. *Tam contrarium.*] *Tam nefarium* ; Andr. Ald marg. Baſil.

351. *Quam enim qui.*] *Eum* qui non videt eſſe legendum, ſtudendo Rhetoricæ operam perdit. REGIUS. *Quam eum accuſatur* ; V. C. Alm.

352. *Quod diluendum.*] *Qua* ; V C. Alm.

353. *Et in eo, quo modo, &c.*] Senſus eſt, ſi quis bene declamaverit, & ad veritatem idem etiam optime cauſſas egerit : quod igitur dixero de declamatione, idem pertinebit ad inſtitutionem oratoris. TURNEB.

354. *Non aſperas figuras, ſed palam contrarias cauſſæ.*] Ita codices omnes probiores. Quid autem ſibi velit editio Lugdunenſis per figuras *aſperſas*, non equidem intelligo. GIBSON. *Aſperas* ; MSS. Bal. Alm. Voſſ. ſec. tert. Locat. Ald. Par. Vaſc. Steph. Baſil. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

355. *Sed palam contrarias.*] Dionyſius tamen exiſtimat figuræ quoddam genus eſſe per contrarium, quod videtur Fab. reprehendere, aut ſaltem notare ejus uſum, quia declamatores perperam eo utebantur. TURNEB. *Contrarias eſſe cauſſæ* ; Voſſ. tert.

356. *Tyrannidis affectatæ, &c.*] In hoc eſt figura, quia, quanquam petit ut torqueatur, alio eſt animo ; ſed ita indicat filium eſſe tyrannidis conſcium : eſt igitur figura a contrario. TURNEB.

357. *Patrem qui accuſavit.*] *Patrem quidam damnatus* ; MS. Joan. Voſſ. prim. tert. *patrem qui damnatus* ; Obrecht.

358. *Quando figuras.*] *Quando* nihil ſenſus, quia particula perquam convenit, ſicque, etiam libris repugnantibus, forſitan eſt legendum. REGIUS. *Quando* ; Locat. Per *figuras* hoc loco Fabius malignas, ut vocant, alluſiones intellexit, quibus filius ille impeteretur : quo ſenſu figuras pro ſubdolis cavillationibus & ſcommatis uſurpavit Suetonius in Veſpaſiano 13. *Amicorum*, inquit, *libertatem, cauſidicorum figuras, philoſophorum contumaciam leniſſime tulit.* CAPPER.

xerint, aut non torquebitur, [359] cum ideo torqueri velit; aut torto non credetur. At credibile est, hoc eum velle fortasse. Dissimulet ergo, ut efficiat. [360] Sed nobis (declamatoribus dico) quid proderit hoc intellexisse, nisi dixerimus? Ergo si vere ageretur, similiter consilium illud latens prodidissemus? Quid si neque utique verum est, & habere alias hic damnatus contradicendi caussas potest, vel quod [361] legem conservandam putet, vel qood nolit accusatori debere beneficium, vel (qood ego maxime sequerer) ut se innocentem in tormentis esse [362] pertendat? [363] Quare ne illud quidem [364] semper succurret sic dicentibus: *Patrocinium hoc voluit, qui controversiam finxit.* Fortasse [365] enim noluit: [366] sed esto, voluerit: continuone, si ille stulte cogitavit, nobis quoque stulte dicendum est? At ego in *caussis* agendis frequenter non puto intuendum, quid litigator velit. [367] Est & ille in hoc genere frequens error, ut putent [368] aliud quosdam dicere, aliud velle; præcipue cum [369] in *themate* est, [370] aliquem, ut sibi mori liceat, postulare; ut in illa controversia: *Qui aliquando fortiter fecerat, & alio bello petierat, [371] ut militia vacaret ex lege, quod quinquagenarius esset, [372] adversante filio ire in aciem coactus, deseruit. Filius, qui fortiter [373] eodem prælio fecerat, incolumitatem ejus optat: contradicit pater.* Non enim, inquiunt, mori vult, sed invidiam filio facere. Equidem rideo, [374] quod illi sic timent, tanquam ipsi morituri, & in consilium suos metus ferunt, obliti tot exemplorum circa [375] voluntariam mortem, caussarum quoque, [376] quas habet factus ex viro forti desertor. [377] Sed de una controversia loqui supervacuum est. [378] Ego in universum neque oratoris puto esse unquam prævaricari; neque litem intelligo, in qua pars utraque idem velit; neque tam stultum quemquam, qui, [379] si vivere velit, mortem potius male petat, quam omnino non petat. Non tamen nego, esse controversias hujusmodi figuratas; [380] ut est illa: [381] *Reus parricidii, quod fratrem occidisset, damnatum iri videbatur. Pater pro testimonio dixit, eum se jubente fecisse: absolutum abdicat.* [382] Nam neque in totum filio parcit, nec, quod priore judicio affirmavit, mutare palam potest; [383] & ut non durat ultra pœnam abdicationis, ita abdicat tamen; &

359. *Cum ideo torqueri.*] *Cum omnino t.* Voss. sec.

360. *Sed nobis.*] Alia est *hypophora*, qua declamatores tuentur suam figuram; quibus respondet Fabius, in veris *caussis* occultandum esse hoc consilium, ac perinde idem faciendum in declamatione. TURNEB.

361. *Legem conservandam.*] In cod. Bern. legitur *legem conservandum*; Obrechtus edidit *legem servandam.*

362. *Pretendat.*] *Pertendat*; MSS. Bodl. Almel. Bern. Bal. Voss. tert. Locat. Ald. Steph. Obrecht. marg. Basil.

363. *Quare ne illud.*] Alia est declamatorum objectio; sic enim dicunt: *At ille qui defenditur, hoc modo se defendi vult*. Fabius respondet, non esse per omnia litigatoribus obtemperandum; nam & Cicero Cluentium aliter defendit, quam Cluentius vellet. TURNEB.

364. *Semper succurret.*] *Succurrat*; Voss. prim. *succurreret*; Voss. sec. *semper* deest in Voss. tert.

365. *Etiam noluit.*] *Enim voluit*; Voss. prim. sec.

366. *Sed esto noluerit.*] N litera in u conversa, *voluerit* legendum est. *Cominuo* autem hoc loco *idcirco* significat. REGIUS. *Sed esto voluit*; V. C. Alm.

367. *Est & ille in hoc, &c.*] Hoc quoque genus referri debet ad figuram ex contrario ductam, cum aliud dicimus & aliud volumus. TURNEB.

368. *Aliud quosdam.*] *Quosdam aliud dicere, quam velle*; marg. Basil.

369. *In themate.*] Hoc est in argumento scholasticæ declamationis. CAPPER.

370. *Aliquem, ut sibi mori liceat, postulare.*] Quod a Græcis dicebatur ἑαυτὸν προσαγγέλλειν. Lege Sopatrum in Aldin. Rhetorib. tom. 1. ubi multa τῆς προσαγγελίας exempla suppeditat. Suetonius quoque in libello de claris Rhetoribus cap. 6. luculentum atque illustre hujus ὑποθέσεως exemplum profert: aliud etiam exstat in Reg. biblioth. MSS. cod. 2425. ubi pater ἐνοπτεύων filium νοσοῦντα abdicat, uxorem adulterii accusat, & ἑαυτὸν προσαγγέλλει (quod Latini Rhetores vertunt, *reddit rationem vel caussam mortis voluntariæ*) ut habet illius orationis προθεωρία. Vide Dionysium Halicarnass. pag. 53. & Hermogenem lib. IV. *de Inventione* cap. 13. CAPPER.

371. *Ut militia vacaret.*] Ex lege militari quinquagenarius vacationem obtinet, ut ex lege civili sexagenarius vacationem a muneribus civilibus: inde dicuntur senes *depontani*. TURNEB.

372. *Adversante filio.*] *Ægrotante filio*; Voss. sec.

373. *Eodem prælio.*] *In eodem prælio*; Voss. sec.

374. *Quod illi sic timent.*] *Quod ipsi si sic continent*; MS. Bodl.

375. *Voluntariam mortem.*] *Mortem voluntate petitam*; marg. Basil.

376. *Quas habent.*] N litera expuncta, *habet* legatur. REGIUS.

377. *Sed una controversia sequi contrarium supervacuum est.*] Depravatus est hic locus, qui sic forsitan corrigi posset; si *de* præpositio adscribatur, *sequi* infinitivus in *loqui* commutetur, *contrarium* eradatur, hoc modo: *sed de una controversia loqui supervacuum est.* REGIUS. *Sed una controversia sequi contrarium superv.* Locat. *sed de una controversia sequi contrarium, supervacuum est*; V. C. Alm.

378. *Ego in universum, &c.*] *Prævaricari* hic appellat Fabius, a vero dicendi genere deflectere; fortasse etiam ad id alludit, quod defensor idem sentit cum accusatore; nam filius petit, ne pater moriatur; idem quoque pater petit, quod attinet ad voluntatem. TURNEB.

379. *Si vivere velit.*] *Vult*; Voss. sec.

380. *Ut illa.*] *Ut est illa*; V. C. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. & omnes reliqui.

381. *Reus parricidii.*] Sciopp. parados. liter. pag. 13. *reum* legit; nimirum via videtur iri ad damnatum reum, seu damnationem rei; si enim dicam, *judices reum damnatum eunt*, certum est, nomen *reum* non esse appositum verbi *eunt*, sed regi a *damnatum*; ex eoque perspicuum fit, idem nomen *reum* in Fabii oratione a nomine *damnatum* regi. GALLÆUS. Vide hæc egregie illustrantem cl. Perizon. ad Sanctii Minerv. lib. III. cap. XI. n. 3. *damnatus jure*; Voss. tert.

382. *Nam neque in totum.*] Explicat rationem figuræ Fabius. Abdicatio enim fit ob aliquam caussam: videtur autem abdicatus a patre propter interfectum fratrem, & tamen liberatus fuerat testimonio patris. Est igitur necessarium ut pater afferat figuram. TURNEB.

383. *Et ut non durat ultra pœnam abdicationis ira, abdicat tamen.*] Ita Aldus, Sichardus, Vascosanus, Stephanus, aliique. Lectio quidem prima facie sana atque integra, adeoque merito in locum corruptæ illius substituenda, quam exhibet editio Lugdunensis: *Et ut non durat ultra pœnam abdicationis, ita abdicat tamen*. GIBSON. *Ita*; MSS. Alm. Bern. Voss. sec. tert. Leidens. & mea sententia rectius, pater enim non potuit curare ultra pœnam abdicationis; id est, non potuit ab amore & indulgentia sua plus impetrare, quam ut abdicaret, neque sustinuit majo-

[384] alioqui figura [385] in patre plus facit, quam licet; in filio minus. Ut autem nemo contra id, quod vult, dicit; ita potest melius aliquid velle, quam dicit: quomodo ille abdicatus, qui a patre, ut filium expositum & [386] ab eo educatum [387] solutis alimentis recipiat, postular, [388] revocari fortasse mavult; non tamen, quod petit, non vult. [389] Est latens & illa significatio, qua, cum jus asperius petitur a judice, [390] fit ei tamen spes aliqua clementiæ; non palam, ne paciscamur; sed per quamdam credibilem suspicionem; ut in multis controversiis, [391] sed in hac quoque: *Raptor, nisi intra trigesimum diem & raptæ patrem, & suum* [392] *exoraverit, pereat: Qui exorato raptæ patre suum non exorat, agit cum eo dementiæ.* [393] Nam, si permittat hic pater, lis tollitur: si nullam spem faciat, ut non demens, crudelis certe videatur; & a se judicem avertat. [394] Latro igitur optime: [395] *Occides ergo? si potero.* Remissius, & pro suo ingenio, pater Gallio: *Dura* [396] *anime hodie, dura: heri fortior fuisti.* Confinia sunt his celebrata apud Græcos *schemata*, per quæ res [397] asperas mollius significant. [398] Nam Themistocles suasisse existimatur Atheniensibus, ut urbem apud deos [399] deponerent; quia durum erat dicere, ut relinquerent; [400] &, qui victorias aureas in usum belli [401] conflari volebat, ita declinavit, *victoriis utendum esse.* Totum autem *allegoriæ* simile est, aliud dicere, aliud intelligi velle. Quæsitum etiam est, quomodo responderi [402] contra figuras oporteret. [403] Et quidam semper ex diverso [404] aperiendas putaverunt, sicut latentia vitia rescinduntur. Idque sane frequentissime faciendum est; aliter enim dilui objecta [405] non possunt, utique cum quæstio in eo consistit, [406] quod figuræ petunt. At cum maledicta sunt tantum, & [407] non intelligere interim bonæ conscientiæ est. Atque [408] etiam cum fuerint crebriores figuræ, quam ut dissimulari possint, postulandum est, [409] ut illud nescio quid, quod

jorem pœnam filio parricidæ irrogare: conjunxerunt rom vel *durat*, vi ita editiones: perperam; cum potuerit certe ita diutius manere & durare: sed pater, sive paternus animus, non potuit durare hoc loquendi genus illustrarunt viri docti ad Petron. cap. 105. BURMAN.

384. *Et obliqua figura.*] *Et alioqui*: MSS. Bodl. Joan. Bal. Alm. Voss. omnes. Andr. Ven. Locatel. Ald. Colon. Obrecht. marg. Basil. Vascos. & Steph.

385. *In patre plus facit.*] M litera adscripta, *patrem* mihi legendum videtur. REGIUS. *Patrem* & mox *filium*; V. C. Alm. Locat. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *in patre plus valet*; marg. Basil. Raphaelis Regii emendationem hoc quidem in loco rejeci, & vetustissimarum editionum lectionem secutus sum, quæ sic habet: *figura in patre plus facit, quam licet; in filio minus.* Et certe, ut propositam a Quintiliano *hypothesin* attentius consideremus, figurata patris controversia, qua filium abdicare vult, innuit (saltem latenter) a filio fratrem sine patris jussu fuisse occisum. Ergo in patre figura plus facit, &c. contra vero figurata filii controversia, qua petit ne abdicetur, nullius criminis reum patrem facit; cum filio liceret subindicare nihil a se nisi patris jussu fuisse factum. Igitur in filio figura minus facit, quam licet. CAPPER.

386. *Ab eo educatum.*] Ab eo abdicato videlicet. CAPP.

387. *Solutis alimentis.*] Nam lex erat, ut liceret expositicium filium recipere, dummodo alimenta solverentur nutritio. TURNEB.

388. *Revocari.*] Paternam in domum revocari se mavult. CAPPER.

389. *Est latens & illa significatio, qua, &c.*] Species etiam est figuræ, quando, quæ duriora sunt, blanditiis verborum & lenitate mitigamus: hanc speciem appellant Græci εὐφημισμὸν: quanquam & *euphemismus* appellatur, cum dicimus boni ominis caussa. TURNEB.

390. *Fit ei tamen species.*] *Spes*: Locat. Ald. Colin. Vidov. Leid. Oxon. Obrecht. marg. Basil. Steph. Gryph. *fit tamen spes*; V. C. Alm.

391. *Sed in hac.*] *Et in hac* Francius volebat.

392. *Exornaverit.*] N litera erasa, *exoraverit* legendum. REGIUS. *Exoraverit & suum*; Voss. sec.

393. *Nam si promittat.*] *Permittat* castigate in quibusdam exemplaribus mihi legi videtur. REGIUS. *Promittat*: Locat. *nam si palam permittat*; Vidov. Gryph. Hac in locutione, *si permittat pater*, subintelligo, *exorari se a filio.* CAPP.

394. *Latro igitur.*] Porcii Latronis declamationes si exstarent, facile hic locus intelligeretur. REGIUS. Exemplum est ductum ex oratione Porcii Latronis, declamatoris insignis, in quo vix deprehendas figuram, propterea quod oratio illa desideratur. TURNEB.

395. *Occides ergo.*] *Occides, ego si potero*: Voss. prim. Andr. *occides, ego si potero*: Voss. tert. Ald. *occides ergo si potero*: Voss sec. marg. Basil. *occides ergo? si potero*; Obrecht. Cæterum priora verba hæc, *occides ergo*, filii sunt patrem exorantis ne perire se sinat manens inexoratus: posteriora vero hæc, *si potero*, sunt patris contumaciam suam declarantis. CAPPER.

396. *Anime hodie.*] *Anime dura, here fortior*; V. C. Alm. *hodie* etiam non habent Voss. sec. tert. Hic est sermo patris, cujus viscera commoventur, & qui vix potest sinere, ut filius pereat. CAPPER.

397. *Asperas res mollius significant.*] Græci non solum εὐφημισμὸν dicunt, sed & ὑποκορίζεσθαι, ὑποκορισμὸς, ὑποκόρισμα, ὑποκοριστικῶς. CAPPER.

398. *Nam Themistocles.*] Cum Xerxes in Atticam veniret, Themistocles Atheniensibus suasit, ut, relicta urbe, se navibus committerent: sed rem ita declinavit, ut urbem relinquerent diis asservandam more depositi. TURNEB. Vide Betulei. ad Lactant. lib. VI. cap. 2. GALLÆUS.

399. *Deponerent.*] Herodot. lib. VII. παρακαταθέσθαι, & Plutarch. in Themist. pag. 116. ed. Francof.

400. *Et qui victorias aureas.*] Victoriarum aurearum meminit Cicero III. *de Nat. Deor.* & Val. Max. lib. 1. tit. *de neglecta religione*, de Dionysio loquens. PHILAND. Simulachra victoriæ fiebant ex auro: suadebat igitur aliquis, ut ex victoriæ statua conficerentur pecuniæ ad usum belli: sed enim, qui victorias destruit, videtur verbo ominoso protendere civitati cladem: quocirca hoc molliendum fuit aliqua figura. TURNEB. Forte etiam ad Alexandri illius jocos, quibus sacrilegium circumscribebat, quos refert Justinus lib. XXXIX. 2. respicit Fabius. BURMAN. Lege Demetrium vulgo Phalereum περὶ ἑρμηνείας, de elocutione §. 298. CAPPER.

401. *Conflari.*] *Conflare*; Voss. prim. tert.

402. *Contra figuras oporteat.*] *Oportet*: Locat. Ald. *Oporteret*; MSS. Alm. Voss. sec. tert. Leid. Obrecht.

403. *Et quidam.*] *Et quidem*; Colin. Leid.

404. *Aperiendas putaverunt.*] *Ap. esse put.* Voss. sec. tert.

405. *Non possunt.*] *Non possint*: Voss. sec.

406. *Quod figuræ petunt.*] Quod οἱ ἐσχηματισμένοι λόγοι; figuratæ illæ controversiæ, figurato illo & obliquo modo tractatæ volunt, conantur a judicibus impetrare, extorquere. CAPPER.

407. *Non intelligere.*] *Non intelligi*: V. C. Alm. & *non intelligere*: Voss. secund. tert. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Vidov.

408. *Etiam cum fuerint.*] *Si fuerint*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. secund. tert. Andr. Locat. Venet. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

409. *Ut illud nescio quid.*] *Nescio quid illud*: MS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald.

adversarii obliquis sententiis significare voluerint, si fiducia sit, objiciant palam; aut certe non exigant, ut, quod ipsi non audent dicere, id judices non modo intelligant, sed [410] etiam credant. Utilis etiam aliquando dissimulatio est; ut in eo ([411] nota enim fabula est) qui, cum esset contra eum dictum, [412] *Jura per patroni tui cineres*, paratum se esse respondit: & [413] judex conditione usus est, clamante multum advocato, *schemata* de rerum natura tolli, ut protinus etiam præceptum sit, ejusmodi figuris utendum temere non esse. Tertium est genus, in quo sola melius dicendi [414] petitur occasio; ideoque id Cicero non putat esse positum [415] in contentione. Tale est illud, quo idem utitur in Clodium: *Quibus iste*, [416] *qui omnia sacrificia nosset, facile ab se deos placari posse arbitrabatur. Ironia* quoque in hoc [417] genere materiæ frequentissima est. Sed eruditissimum longe, si per aliam rem [418] alia inducatur; ut cum adversus tyrannum, qui sub pacto abolitionis dominationem [419] deposuerat, [420] ait competitor: *Mihi* [421] *in te dicere non licet, tu in me dic, & potes:* [422] *Nuper te volui occidere.* [423] Frequens illud est, nec magnopere captandum, [424] quod petitur a jurejurando; [425] ut pro exheredato: [426] *Ita mihi contingat herede filio mori.* Nam & in totum jurare, nisi ubi necesse est, gravi viro parum convenit; & est [427] a Seneca dictum eleganter, *Non patronorum* [428] *hoc esse, sed testium.* Nec meretur fidem, qui sententiolæ gratia jurat: nisi si potest tam bene, quam Demosthenes, ut supra dixi. [429] Levissimum autem longe genus ex verbo, etiamsi est apud Ciceronem in Clodiam: *Præsertim quam omnes amicam omnium potius, quam* [430] *cujusquam inimicam putaverunt.* [431] *Comparationem* equidem video figuram non esse; cum sit interim probationis, [432] interim etiam *caussæ* genus; & sit talis ejus forma, qualis est [433] pro Muræna: *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas:* [434] *ille, ut, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus* [435] *excitat*, & cætera. [436] Nescio an [437] orationis potius, quam sententiæ sit. Id enim solum mutatur, quod non universa universis, sed singula singulis opponuntur. [438] Et

410. *Etiam credant.*] *Etiam credatur*; V. C. Alm.

411. *Nota enim fabula.*] Tempore quidem Fabii hoc vulgatum fuit, nobis prorsus esset ignotum, nisi id Seneca memoriæ commendasset; nam in declamationum septimo hoc narrat Albucio accidisse, qui conditionem obtulerat; & Aruncio, qui accepit apud Centumviros, qui rem dijudicarent. REGIUS. Vide Suetonium in libello de claris Rhetoribus cap 6 ubi de simili argumento, quamvis non de eodem, refertur historia. CAPPER.

412. *Jura per patroni.*] Apud Senec. præfat. lib. III. contra legitur *per patris*: & ita Obrecht. edidit.

413. *Judex conditione usus est.*] Oblatam conditionem accepit, & jurare sivit. CAPPER.

414. *Petitur occasio.*] *Ponitur*; marg. Basil.

415. *In contentione.*] *In concione*; MS. Bodl. Andr. Locat. Colon. Basil.

416. *Qui omnia sacrificia nosset.*] Hoc ait, propterea quod Clodius ingressus erat in opertum Bonæ Deæ, quod non licebat viris. Unde fingit Cicero peritum esse sacrificiorum. TURNEB. *Nosset & facile*; Colin. *facile & ab se*; Voss. tert. *a se*; Steph Basil. Gryph. Vidov.

417. *Genere naturæ.*] Loco *naturæ*, emendate in quibusdam exemplaribus legitur *materiæ*. REGIUS.

418. *Alia inducatur.*] *Indicetur*; Voss. secund. *inducetur ut*; Ald. *indicatur ut*; Colin.

419. *Seposuerat.*] *Deposuerat* legendum. REGIUS. *Seposuerat*; V. C. Alm.

420. *Ait competitor.*] *Agit*; Voss. omn. Locat. Colin. Gryph. Basil. Steph. Vidov. Oxon. Obrecht.

421. *In te dicere.*] *Mihi jure condicere non licet*; Voss. prim.

422. *Nuper te volui occidere.*] Figura est in eo, quod accipi potest vox tyrannica, qua occidere tyrannus volebat civem privatum: accipi potest etiam oblique, quod dici non poterat aperte; quasi competitor voluerit nuper occidere tyrannum. TURNEB.

423. *Frequens est.*] *Illud* recte adscriptum est ab aliis hoc modo: *Frequens illud est.* REGIUS.

424. *Quod petitur a jurejurando.*] *Quod petitur jurejurando*; Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

425. *Ut pro exheredato.*] *Ut est pro exh.* Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin Vidov.

426. *Ita mihi contingat, &c.*] Patronus hoc jurejurando significat, malam fuisse exheredationem & ruptam, quoniam optat filium heredem; sic enim exheredationem aversatur. TURNEB.

427. *A Seneca.*] Hoc dictum ex quibusdam eloquentiæ præceptis, quæ perierunt, desumptum esse, probabile credit Nic. Faber. in præfat. ad Senec.

428. *Hoc esse.*] *Hoc est*; MSS. Alm. Voss. prim.

429. *Levissimum autem.*] Quamvis *latissimum* fere legatur; *levissimum* tamen magis & sensui & rationi convenire videtur. REGIUS. *Latissimum*; Voss. prim. Locat. *lenissimum*; Ald. marg Basil. Quod ideo repudiat Ascensius, quia *lene* genus apud Ciceronem reperi mirum non sit.

430. *Cujusquam inimicam.*] *Cujuscumque*; Locat. sed longe alia lectio est in Voss prim. *quam cuiusquam unicam*: in qua forte figura multo acerbior in Clodiam & vagam ejus libidinem latet. Grævius in Erfurt. reperit *quam cuiquam inimicam*; quæ & hic in Voss. sec. est vero ex Orat pro Cœlio cap. 13.

431. *Comparationem equidem.*] Duplex est *comparatio*; quædam enim ad argumenta refertur, de qua dixit lib. V. quædam ad genus *caussæ*, unde *caussa comparativa* dicitur a Fabio lib. III. Fabius autem *comparationem* non putat esse *schema*; Cicero existimavit in lib *de Orat.* & Rutilius. TURNEB. Legesis Vossium Institut. Orat. lib. V. pag. 383. CAPPER.

432. *Interim etiam caussæ genus.*] In illo quæstionis oratoriæ *statu*, quem Latini *assumptivum* vocant, Græci *ἀντίθεσιν, ἀντιθετικὴν στάσιν*, una est *caussæ* species dicta *comparativa*. Eadem quandoque *comparativum caussæ* genus appellatur. Græcis est *ἀντίθεσις*. Vide cap. 6. libri III. CAPP.

433. *Pro Muræna.*] Cap. 9.

434. *Ille ut quo contendit.*] *Ut eo quo contendis*; Locat. *ut eo quo tendit*; MSS. Bodl. Voss. secund. Obrecht. *ille, ut eo quo intendit*; apud Ciceron quod rectius puto; & ita nosset ipse Fabius capite sequenti laudat. Vide de hoc verbo Heinf. ad Val. Flacc. VII. 114. & ita *intendere iter* Livius dixit XXXVI. 21. & alii. BURMAN.

435. *Excitat.*] *Exsuscitat*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

436. *Nescio an.*] Ab alia duæ figuræ fiunt *comparationis*; altera enim ponitur in re, quam appellant *σύγκρισιν*; altera ponitur in verbo, quam appellant *ἀντίθετον*. Rutilius tamen *antitheton* ponit in verbo & in re TURNEB.

437. *Orationis potius, quam sententiæ.*] Τῆς λέξεως μᾶλλον ἢ τῆς διανοίας. Alludit ad celeberrimam figurarum divisionem in τὰς τῆς διανοίας, eas, quæ sententiam ipsam certo quodam modo conformant; & τὰς τῆς λέξεως, eas, quæ ad solam dictionem pertinent. CAPPER.

438. *Et Celsus.*] *Et* non habet Obrecht.

Celſus tamen, & non negligens auctor [439] Viſellius in hac eam parte poſuerunt. Rutilius quidem Lupus in utroque genere, idque ἀντίθετον vocat. [440] Præter illa vero, quæ Cicero inter lumina poſuit ſententiarum, multa [441] alia & idem Rutilius, Gorgiam ſecutus (non illum Leontinum, ſed alium ſui temporis, cujus quatuor libros in unum ſuum tranſtulit;) & Celſus, videlicet Rutilio accedens, [442] poſuerunt *ſchemata*; [443] *Conſummationem*, quam [444] Græcus διαλλαγὴν vocat, cum plura argumenta ad unum effectum deducuntur; [445] *Conſequens* ([446] ille ἐπακολούθησιν,) de quo nos in argumentis diximus; *Collectionem* ([447] qui apud illum eſt συλλογισμός;) [448] *Minas* (id eſt, κατάπληξιν;) [449] *Exhortationem*, παραινετικόν. [450] Quorum nihil non rectum eſt, niſi cum aliquam ex his, de quibus locuti ſumus, figuram accipit. Præter hæc Celſus *excludere*, *aſſeverare*, *detrectare*, *excitare judicem*, *proverbiis uti*, & *verſibus*, & *joco*, & *invidia*, & *invocatione*, [451] *intendere crimen*, quod eſt δείνωσις, *adulari*, *ignoſcere*, *faſtidire*, *admonere*, *ſatisfacere*, *precari*, *corripere*, figuras putat. *Partitionem* quoque & *propoſitionem*, & *diviſionem*, & [452] *rerum duarum cognationem*, quod eſt, ut idem valeant, quæ videntur eſſe diverſa; [453] ut non is demum ſit veneficus, qui vitam abſtulit data potione, ſed etiam, qui mentem: [454] quod eſt in parte *finitionis*. Rutilius, ſive Gorgias, [455] ἀναγκαῖον, ἀνάμνησιν, ἀνθυποφορὰν, ἀντίῤῥησιν, παραύξησιν, προέκθεσιν, quod eſt dicere, quid fieri oportuerit, deinde quid factum ſit; [456] ἐναντιότητα, [457] unde ſint *enthymemata* [458] κατ᾽ αἰτίασιν; μετάληψιν etiam, [459] quo *ſtatu* Hermagoras utitur. Viſellius, [460] quanquam pauciſſimas facit [461] figuras, ἐνθύμημα tamen, quod *commentum* vocat, & *rationem* (appellans ἐπιχείρημα) [462] inter eas habet: quod quidem recipit quodammodo & Celſus; nam, *conſequens* an *epichirema* ſit, dubitat. Viſellius adjicit & *ſententiam*. [463] Invenio, qui aggregent his [464] διασκευὰς [465] ἀπαγορεύσεις. [466] παραδιηγήσεις. Sed ut hæc non ſunt *ſchemata*; ſic alia vel

439. *Viſellius.*] Alias *Viſellius*, ut paulo poſt. PHILANDER.

440. *Præter illa vero.*] *Vero* deeſt in Voſſ. ſec.

441. *Alia & idem*] *Alia idem*; V. C. Alm.

442. *Poſuerunt ſchemata.*] *Poſuerunt inter ſchemata*; Andr. Ald. Baſil. Colin.

443. *Conſummationem.*] Hæc figura non reperitur in lib. Rutilii, ut videatur mutilus ille liber ad nos perveniſſe: quia autem multa argumenta eidem rei accommodata probationem perficiunt, & conſummant, idcirco *conſummatio* appellatur hæc figura. TURNEB.

444. *Græci διαλλαγὴν vocant.*] *Græcus διαλ. vocat*; Voſſ. ſecund. tert. Baſil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. recte; ſcilicet Gorgias ille. Altera eſt διαλλαγή figura dictionis, quando *ſunt unius figuræ miſſa*, & *idem & diverſum ſignificantia*; ut loquitur Fabius cap. ſequenti, ubi figuram illam proponit, & allato exemplo exponit. CAPPER.

445. *Conſequens.*] *Sequens*; V. C. Alm.

446. *Ille ἐπακολούθησιν.*] Ille Gorgias ἐπακολούθησιν appellat. CAPPER.

447. *Qui apud illum.*] Gorgiam videlicet Græcum Rhetorem, de quo paulo ſupra. CAPPER.

448. *Minas id eſt.*] *Minas idem*; Voſſ. ſec.

449. *Exhortationem.*] *Exorationem*; V. C. Alm. Bern. ſed legendum eſſe *exhortationem*, ſatis patet ex Græca voce παραινετικόν, quæ ſignificat *hortatorium*. CAPPER.

450. *Quorum nihil rectum eſt.*] Sic quidem legitur; ſed niſi *non* adſcribatur, Fabius ſibi contraria dicere videtur. Quæ enim non ſunt recta, figurata exiſtimantur. REGIUS. *Nihil rectum eſt*; V. C. Alm. Locat.

451. *Intendere crimen.*] Hæc locutio vulgo ſignificat *accuſare*, *criminari*; ſed nunc uſurpatur pro τῷ exaggerare, amplificare, majus & gravius dicendo efficere; ſubjungit enim Fabius, *quod eſt δείνωσις*: atque lib VIII. cap. 3. de δεινώσει ſic habet: *præcipua tamen ejus opera δείνωσις in exaggeranda indignitate*. CAPPER.

452. *Rerum duarum cognationem.*] Fit hæc figura, cum res diverſas eaſdem dicimus eſſe: huic opponitur *paradiaſtole*, quæ oſtendit, quantum ſit diſcriminis inter ea, quæ prope videntur eadem. TURNEB.

453. *Ut non in his demum.*] In præpoſitio cum aſpiratione eradatur, ut *is* nominativi caſus relinquatur. REGIUS. *Ut non in his ſit vel veneficus*; Voſſ. tert. Hic porro τὸ *demum* idem ſignificat, quod *ſolummodo*, ut in pluribus aliis Fabii locis. CAPPER.

454. *Quod eſt in parte finitionis*] Quod pertinet, ſeu refertur ad quæſtionis oratoriæ *ſtatum definitivum*, tanquam pars ad totum De illo *ſtatu* pluribus dictum eſt in annotationibus ad cap 6. libri III. CAPPER.

455. *Ἀναγκαῖον.*] *Neceſſarium* eſt, cum cauſamur neceſſitatem rerum aut perſonarum. *Recordatio* eſt, cum aliquid in memoriam judicis revocamus, ut melius infigatur. *Anthypophora*, ſolutio eſt *hypophoræ*. TURNEB. De τῇ ἀναγκαίῳ vide Rutilium Lupum pag. 6. Rhetorum Pithœan. ubi figuram hanc propoſitis exemplis illuſtrat. CAPP.

456. *Ἐναντιότητα*] Id eſt, Fabio ipſo interprete cap. 3. *ſumptam ex adverſo probationem*. CAPP.

457. *Unde ſint enthymemata*] *Unde ſit enthymema*; Ald. Baſil. Colin. Gryph. Vidov. *unde ſunt enthymemata*; Steph. Roign.

458. *Κατ᾽ αἰτίασιν.*] Hoc eſt, ſecundum culpationem, reprehenſionem, cujuſmodi forte ſunt hæc *enthymemata*: *Etiam nunc mortis ſedetis ultores, cujus etiam redemptam nullitis.* Et, *An bonum eſt pecunia, qua tot homines male utuntur?* Sed, ut nihil diſſimulem, valde ſuſpicor per τὸ ἐν legendum eſſe κατ᾽ ἀντίθεσιν, ut ſit novæ figuræ ſpecies, quæ maledictionem, criminationem, inſimulationemque ſignificet. Attamen contra editorum & MSS. fidem ad mutationis inducere nolui. Cæterum, quid proprie ſit *enthymema*, vide ad cap. 14. libri V. CAPPER.

459. *Quo ſtatu Hermagoras utitur.*] Id eſt, quæ μετάληψις unum e *ſtatibus* efficit ſecundum Hermagoram. *Statum* hunc Latini Rhetores vulgo vocant *tranſlativum* & *tranſlationem*: Tullius *tranſlativam cauſæ conſtitutionem*. Plura vide ad cap. 6. libri III. CAPPER.

460. *Quanquam pauciſſimas, facit.*] *Faciat*; Voſſ. ſecund. Locat. Ald. Steph. Baſil. Gryph. Colin. Vidov. *quoque pauciſſimas facit figuras*; Voſſ. prim.

461. *Figuras, facit ἐνθύμημα.*] *Facit* omittunt MSS. Almelov. Voſſ ſecund. quam lectionem ut longe commodiorem & Fabianæ dictionis candori magis congruam ultro ſum amplexus. CAPPER.

462. *Inter has.*] *Inter eas*; MSS. Alm. Voſſ. ſec. tert. Locat. Ald. Baſil Steph. Gryph. Colin. Vidov.

463. *Invenio.*] *Inveni*; Locat. Ald. Vidov.

464. *Διασκευάς.*] *Expolitiones* Latine poſſumus dicere; quæ ſiunt, cum perſequimur circumſtantias, & addimus modum: auctor Hermog. TURNEB. Διασκευὴ eſt rerum geſtarum enumeratio amplificativa, quando ſingularum varias earum circumſtantias dicendo perſequimur. Vide Hermogenem lib. II. *de Invent* cap 2. ubi diſcrimen ponit inter narrationem τῆς ἐκθέσεως, *expoſitivam*: & τῆς ἐγκατασκευῆς, quæ rei geſtæ cauſſas affert. Hermogeni adſtipulatur Curius Fortunatianus pag. 62. Rhetorum Pithœan. διασκευή, inquit, *quæ res geſtas non tam docet, quam exaggerat*. CAPPER.

465. *Ἀπαγορεύσεις.*] Id eſt, *prohibitiones*. Vide Julium Scaligerum de Poetica lib. III. cap. 83. CAPPER.

466. *Παραδιηγήσεις.*] Παραδιήγησις, inquit Curius Fortunatianus pag. 62. Rhetor. Pithœan. *eſt, cum aliquas res*

467 sint forsitan, ac nos fugerint; vel etiam nova fieri 468 adhuc possint, ejusdem tamen naturæ, cujus sunt ea, de quibus dictum est.

gestas extra caussam positas inducimus, quibus judicis animum ad id, quod caussa desiderat, confirmamus. Huic consentit Scriptor Anonymus de Rhetorica post Demetrium vulgo Phalereum a Galæo editus pag. 205. ubi sic habes: Παρεκδιήγησίς ἐστι ἡ περὶ τὸ χρήσιμον δ' ὑπαναιρημένου λόγου ἐξαγωγὴ, ἀποστροφὴν καὶ παραλαμβανομένη διήγησις ἐν τρόπῳ ἀφηγήσεως: id est, Paradiegesis, *est per modum enarrationis aut explicationis extrinsecus adjecta & assumpta narratio, quæ ad subjectæ orationis argumentum aliquid afferat utilitatis.* CAPPER.

467. *Sunt forsitan ac nos fugerint.*] *Sic alia velut sint forsitan magis vetusta fugerint*; Locat. *Sic alia vel sunt forsitan ac nos fugerunt*; Steph. Colin. Gryph Vidov. *sic alia vel sunt forsitan magis vetusta & nos fugiunt*; Basil.

468. *Adhuc possint.*] *Possunt*; Basil. Steph Gryph. Colin. Vidov.

CAPUT III.

De figuris verborum.

III. VERBORUM vero figuræ & mutatæ sunt semper, & , utcumque valuit consuetudo, mutantur. Itaque si antiquum sermonem nostro comparemus, pene jam, quidquid loquimur, figura est; [1] ut, *huic rei* [2] *invidere*, non, ut omnes veteres, [3] & Cicero præcipue, *hanc rem*; & *incumbere* [4] *illi*, non *in illum*; & [5] *plenum vino*, non *vini*; & *huic*, non [6] *hunc adulari*, jam dicitur, & mille alia: [7] utinamque non pejora vincant. [8] Verum *schemata* λέξεως duorum sunt generum; [9] alterum, loquendi rationem vocant; [10] alterum, quod ad collocationem ma-

Impossibile est, ut aliquis omnes verborum figuras complectatur, quia quotidie aliæ atque aliæ oriuntur pro sermonis mutatione TURNEB.

1. *Ut hunc rei invidere*] *Ut hanc rem invidere, non ut omnes veteres & Cicero præcipue huic rei*; V. C. Alm. *ut hac re invidere, n. u. o. v. e. C. p. hanc rem*; Voss prim. tert. Bero. *ut hanc rem invidere n. &c. præcipue sed huic rei*; Locat. quam lectionem secutus Regius, nisi quod *sed* expunxerit.

2. *Invidere.*] Utrumque modo dicimus, & *invideo tibi felicitatem*, & *invideo felicitati tuæ*; verum *invideo te* nescio quis veterum dixerit. Ciceronis certe locus non occurrit memoriæ meæ; & tamen ita locutos veteres, ut credam, facit, quod alioqui a nobis non differrent, & quod casum illum in suppositum verbi passivi mutatum legi, quod soli accusativo accidere solet; nam si & dativus & accusativus a verbo uno regatur, dativus non mutetur; ut: *dedi tibi panem, panis tibi datus est a me*: cum ergo Horatius dicat in Art. v. 56. *ego invideor*, videtur antique dixisse, *invides me*, quod resolveretur in hanc, *ego invideor a te*. ASCENS. Admodum æstuant Grammatici in hoc loco: sed non puto Fabium hic id agere, ut definiat, quid præstet dicere, *invideo te*, vel *tibi*; sed, si sana sint verba, an *invideo tibi huic rei*, an *invideo tibi hanc rem*: prior locutio est certe vitiosa, neque quemquam ita, sive veterum, sive recentiorum, locutos puto: altera usitatissima, & veteribus & Fabii ævo proximis: & recte docuit summus Gronovius ad Tacit. 1. Annal. 22. cum *invidere alicui* dicimus, semper accusativum rei intelligi; cum vero *invidere aliquid*, dativum personæ: quare ille in hoc loco *hanc rei invidere* legebat, & errare Fabium putabat, quia ita Plautus, Varro, Lucretius & Cicero locuti sunt. Vide & cl. Perizon. ad Sanctii Minerv. lib III cap. 3. num. 81. Sed ut, quod sentiam, dicam, puto hic recipiendam lectionem Vossiani codicis, ad quam proxime accedit Almelovenii codex: *Ut hac re invidere, non, ut omnes veteres, & Cicero præcipue, hanc rem*; non enim agitur de casu personæ, nec quæritur, an dixerint *invideo te*, vel *tibi*, sed an *invideo tibi hanc rem*, vel *hac re*. Veteres vero omnes & Cicero in primis, dixerunt *invideo tibi hanc rem*; posteriores vero etiam *invideo tibi hac re*; ut ad Taciti locum Pichena & Gruterus censuerunt: & humani aliquid passus est summus Gronovius, cum dicit se non meminisse, quis hoc verbo ita usus sit. Certe præter Tacitum Plinius, si per librarios licuisset; nam lib. 1. Epist. 10. *Neque enim ego (ut multi) invideo aliis bonum, quo ipse careo*; ita enim codex Mediceus, non *bonum*. Lib. II. Epist. 10. *Quousque & tibi & nobis invidebis; tibi maxima laude, nobis voluptate.* Sic idem codex Epist. 20. ejusdem libri ex eodem codice: *Quod invidetis bona morte, cui dare vitam non potestis.* Lib. 12. Epist. 13. *Sed non ita gloria mea faverim, ut nobis facetate ejus invideam.* Sic idem codex, quem contulit N. Heinsius. Libro vero VII Epist. 28 *Sed ut norint, quid invideant mihi felicissimo errore?* non modo codex ille, sed & Aldus, Cataneus, Stephanus & Minos ediderunt. Lucan. VII. 798. *Invidet igne rogi miseris*, ubi & quidam codices *miseros*; & ita Non. Marcel. in *accusativus, pro genitivo*: *invidit illam rem, pro illa re*: ita veteres editiones, pro qua Mercerus *illi rei*. Hinc satis apparet consuetudo illorum temporum, quam hic Fabius tangit. BURMAN Adde, inquit idem Burmannus in *Addendis*, locum Livii lib. II. 4. ubi in MSS. est: *Non inviderunt laude sua mulieribus viri Romani*: in editis tamen legitur *laudes suas*. Duo præterea sunt, quæ in Burmanni annotatione animadvertam; 1.° enim ait ad hanc Vossiani codicis lectionem (*ut hac re invidere..... non hanc rem*) proxime accedere codicem Almelovenianum, qui sic habet: *Ut hanc rem invidere.... non hac re*: atqui hæ duæ lectiones mirum quantum inter se dissent. 2.° non observavit mutilum esse hunc Nonii Marcelli locum: *Accusativus pro genitivo ..... invidit illam rem pro illa re*; nam ante τὸ *invidit*, legere oportet hunc quasi titulum: *Accusativus pro ablativo*, ita ut totus locus ita concipiatur: *Accusativus pro ablativo; invidit illam rem pro illa re .... privatur illam rem pro illa re, &c.* CAPPER.

3. *Cicero præcipue hanc rem.*] Lib. III. Tuscul. 9. PHIL.

4. *Incumbo illi.*] Plinius tamen lib. II. Epist. 17. veteres æmulatus dixit: *mirum est, quam efficiat, in quod incubuit*; nam alia ratio est in lib. VII Epist. 27. *certi, stylo incumbit*, ubi ipse corporis habitus describitur: sed auctor Dialogi de Oratore cap. 3 dixit. *novæ cogitationi toto pectore incumbere*, & ita passim alii. BURMAN.

5. *Plenus vino.*] Ita Servius ad Virgil. 1. Æneid. 460. observat, *plenus* genitivo melius jungi, & sæpissime Ovidio genitivum reddidit Heinsius. Vide ad 1 Amor. XV. 36. & V. Trist. III. & alibi. Vide & Victorium Var. Lect. XXVI. 17. sed non tamen semper Ciceronem hoc observasse docet Rivius ad Sall. Jug. 38. nec Livius quoque hoc custodit, qui lib. 1. cap. 25. *plenus adhortantium vocibus* dixit; nec ibi sine ratione: in hac vero cum genitivo constructione Græcismum statuit Sanctius lib. IV. Minerv. cap. 12. & deesse ἐκ, id est, *de*. Dacierius vero, sibi plus sapere visus, ad Horat. II. Od. 1. *ellipsin* τοῦ *re* esse contendit; ut *plenus alea* sit, pro *plenus re alea*: sed nos, his Grammaticorum acuminibus missis, cum Fabio consuetudinem sequimur optime loquentium. BURMAN.

6. *Hunc adulari.*] Ita Cicero & optimus quisque; neque illi soli, sed & argenteæ ætatis scriptores. Vide Vorst. ad Val. Max II. VII. ex. 15. & IV. III. ex. ext. ult. Bernec. ad Justin. VIII. 4 & ita in propria significatione Columell. VII. 12. *canis furem adulatur*. BURMAN.

7. *Utinamque non pejora.*] *Utinamque nunc priora vincant* a marg Basil.

8. *Verum schemata.*] Sic quoque dividunt Grammatici, qui figuras ponunt locutionis & constructionis: sed enim constructionis figuræ (ut docet Cicero) insignem afferunt orationis concinnitatem; ideoque rhetoricæ a Fabio appellantur. TURNEB.

9. *Alterum loquendi rationem vocant.*] Huc refer *ellipsin*, *pleonasmum*, *syllepsin*, & alia σολοικοφανῆ, quæ vocabulorum syntaxin, regimen, atque, ut aiunt, *concordantiam* spectant. CAPP.

10. *Alterum quod ad collocationem maxime exquisitum est.*]

xime exquisitum est. Quorum tametsi utrumque convenit orationi, tamen [11] possis illud grammaticum, hoc rhetoricum magis dicere. Prius fit iisdem generibus, quibus vitia. [12] Esset enim omne *schema* vitium, [13] si non peteretur, sed accideret. Verum auctoritate, vetustate, consuetudine plerumque defenditur, sæpe etiam ratione quadam. Ideoque, cum sit [14] a simplici rectoque loquendi genere [15] deflexa, virtus est, [16] si habet probabile aliquid, quod sequatur. Una tamen in re maxime utilis, [17] ut quotidiani & semper eodem modo formati sermonis fastidium levet, & nos a vulgari dicendi genere defendat. [18] Quo si quis parce, &, cum res poscet, utetur, velut asperso quodam condimento jucundior erit: at qui nimium affectaverit, ipsam illam gratiam varietatis amittet: quanquam sunt quædam figuræ ita receptæ, ut pene jam hoc ipsum nomen effugerint: quæ etiamsi fuerint crebriores, aures consuetas minus ferient. [19] Nam secretæ, & extra vulgarem usum positæ, ideoque magis nobiles, ut novitate [20] autem excitant, ita copia satiant; nec se obvias fuisse dicenti, sed conquisitas, & ex omnibus latebris extractas congestasque declarant. [21] Fiunt ergo & circa genus figuræ in nominibus. Nam & [22] *oculis capti talpæ*, & [23] *timidi damæ* dicuntur a Virgilio: sed subest ratio, quia sexus uterque altero significatur. [24] Tam enim mares esse talpas damasque, quam feminas, certum est. Et in verbis; ut: [25] *Fabricatus est gladium*; &: *Inimicos* [26] *punitus es*. Quod mirum minus est, quod in natura verborum est, &, quæ facimus, [27] patiendi modo sæpe dicere, ut *arbitror*, *suspicor*; [28] & contra faciendi, quæ patimur, ut *vapulo*: ideoque frequens permutatio est: & [29] pleraque utroque modo [30] efferuntur *luxuriatur*, *luxuriat*; *fluctuatur*, *fluctuat*; *assentior*, *assentio*; [31] *revertor*, *reverto*. Est figura & in numero; vel cum singulari pluralis subjungitur: *Gladio* [32] *pugnacissima gens Romani*, gens enim ex multis; vel [33] e diverso:

Alterum conlocatione maxime exquisitum est; Voss. sec Loc. Ald. *alterum quod conlocatione maxime exquisitum est*; Colin. Quo pertinent *anaphora*, *antistrophe*, *symploce*, *anadiplosis*, *epizeuxis*, &c. quæ ad vocabulorum συνθήκη vel σύνθεσιν referuntur. CAPPER.

11. *Possis.*] *Posses*; Voss. sec.

12. *Esset enim omne.*] Id antea docuit Fabius, *schema*, cum per imprudentiam excidit, habendum esse loco *soloecismi*, cum petitur, pro virtute ducitur. TURNEB. Fabii locus ad quem respicit interpres Turnebianus, exstat lib. 1. cap 5. ubi sic habet: *Hoc quoque quod schema vocatur, si ab aliquo per imprudentiam factum erit*, soloecismi vitio non carebit. CAPPER. *Esset enim omne schema.*] *Omne* deest in Voss. sec. *esset enim omne ejusmodi schema vitium*; MSS. Bodl. Joan. Andr. *hujusmodi*; Basil.

13. *Si non peteretur.*] *Si non prius peteretur*; Steph. Roign. Locutionis Fabianæ sensus est: si non quæreretur de industria, sed forte fortuna incogitanti cuipiam contingeret. CAPPER.

14. *A simplici rectoque.*] Id est, ut post paulo dicet, vulgari dicendi genere: quod notæ magnificæ (cujus tantum uno aut altero in loco memini, quod valde miror, Quintilianus) tribuit his verbis Demetrius Phalereus de *elocutione* pag. mihi 55. τὴν δὲ λέξιν ἐν τῷ χαρακτῆρι τούτῳ μεγάλην εἶναι δεῖ καὶ ἐξηλλαγμένην, καὶ ἀσυνήθη μᾶλλον· οὕτω γὰρ ἕξει τὸν ὄγκον· ἡ δὲ κυρία καὶ συνήθης, σαφὴς μὲν ἀεί, ψιλὴ δὲ καὶ εὐκαταφρόνητος. *Locutionem autem in nota hac eximiam esse oportet, & immutatam & extra consuetudinem magis: sic enim habebit tumorem: propria autem & ex consuetudine locutio plana quidem semper erit, & hac de caussa abjecta.* ALMELOV. In hac Almelovenii nota duo sunt, quæ annotem; nam 1.° quidem pro *nota* dicere debuisset *dicendi genus* vel *formam*, ut Cicero loquitur; vel *figuram*, ut Herennianus Rhetor; vel *characterem*; vel etiam *stylum*, ut nunc appellamus. Demetrius vulgo Phalereus χαρακτῆρα dixit, Hermogenes ἰδέαν, Proclus in *chrestomathia* apud Photium cod. 239. πλάσμα & εἶδος. 2.° pro τῷ *tumorem* longe melius dixisset *amplitudinem*; quia ὄγκος a Græcis Rhetoribus in bonam partem sumitur, a Latinis *tumor* in malam: sed Almelovenius vulgatam Demetriani textus versionem, quæ plurimis erroribus passim scatet, secutus est: eam nos aliquando emaculare studebimus. CAPPER.

15. *Deflexa.*] Supple τὸ *figura*, quod est in præcedentibus. CAPPER.

16. *Si habet probabile, quod sequatur*] Recte *aliquid* in aliis exemplaribus adscriptum est, hoc modo: *probabile aliquid*. REGIUS. *Habeat*; Obrecht.

17. *Et quotidiani.*] *E* vocali in *u* conversa, legatur *ut quotidiani*. REGIUS.

18. *Quo si quis parce.*] Locus hic ductus est ab Aristotele, qui Alcidamantem reprehendebat, quod ornamentis uteretur, non ut condimentis, sed ut cibis: quo dicto significabat, illis parce utendum. TURNEB. *Qua si quis*; Voss. sec. Ald. Aristotelis *paronomasiam* servare poterat interpres Turnebianus hoc pacto. Alcidamantem reprehendebat, quod figuris, non ut ἡδύσμασι, *condimentis*; sed ut ἐδέσμασι, *alimentis*, uteretur. Philosophi locus est in libr. III. Rhetoric. cap. 3. CAPPER.

19. *Nam secretæ.*] *Nam & secretæ*; Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Gryph. Vidov. Colin.

20. *Aurem excitant.*] *Aurem* deest in Voss. sec.

21. *Fiunt ergo.*] Has figuras Grammatici vocant *heteroses & enallagea*, id est, *mutationem*; quia mutantur vel partes, vel partium qualitates: primum hoc genus vocatur ἑτερογένεια. TURNEB.

22. *Oculis capti talpæ.*] Lib. 1. Georg. 183.

23. *Timidi damæ.*] Eclog. VIII. 28.

24. *Tam enim.*] *Nam tam*; Voss. prim.

25. *Fabricatus est.*] Cicero pro Rabir. Post. 3 sed & lib. 1. de Natur. Deor. *fabricari* dixit. PHILANDER. *Punitus* vero pro Milone cap. 13 Vide de similibus Munker. ad Hygin. fab. 18. & 273. Salmas. ad Lampr. Commod. 11. & infinitos alios.

26. *Punitus est.*] Scribe *es*: sed & Cicero 1. officior. & Tuscul. dixit *punior* pro *punio*. PHILAND. Sic infra Fabius quoque *vibrare fulmina* dixit cap. 4. sed vulgo legitur, *Demosthenes fulmina vibrasse diceretur*: MS. indubitata lectio *vibratus*. PAREUS. *Est*; MSS. Bodl. Voss. sec. Locat. Ald. Gryph Colin. Vidov. Vide Barthium Adversar. lib. XXIII. cap. 9. pag. 1131. Janum Gebhard. Crepund. lib. II cap. 11. pag. 55. 56. BURMAN. Ciceronis locus de Demosthene perpendetur cap. 4 hujus libri. CAPPER.

27. *Patiendi modo.*] *Passivam conjugationem* vulgo nunc appellamus. CAPPER.

28. *Et contra faciendi.*] Supple, *modo*: sed *activam conjugationem* jam diximus. CAPPER.

29. *Pleraque.*] *Plerumque*; Voss. sec.

30. *Efferuntur luxuriatur.*] *Ut* particula adscribenda, & *s* litera in *r* mutanda, *luxuriatur*: ac copula eradenda, ut legatur hoc modo: *ut luxuriatur, luxuriat: fluctuatur*, &c. REGIUS.

31. *Revertor, reverto.*] Omittunt hæc MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Andr. Locat. Ald Basil. Obrecht.

32. *Pugnacissima gens Romani.*] Sic & *turba ruit*; Ovid. 2. Metam. 93. *vulgus effusi*; Val. Flac. III. 567. *magna pars vulnerati*; Sallust. Jug. 58 de quibus vide Sanct. Minerv. IV. 10. & ibi cl. Perizonium

33. *E diverso.*] *Ex adverso*; Obrecht.

[34] ——— *Qui non risere parentes,*
Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

Ex illis enim, *qui* non risere [35] *hunc* non dignatus deus, nec dea dignata. [36] Et mutatione partium; [37] ut in Satira:

[38] ——— *Et nostrum istud vivere triste*
Aspexi;

cum [39] infinito verbo sit usus [40] pro appellatione. Nostram enim vitam vult intelligi. Utimur & verbo pro participio; ut:

Magnum [41] *dat ferre talentum,*

tanquam *ferendum.* Et participatio pro verbo: *Volo datum.* Interim etiam dubitari potest, cui simile vitio sit *schema*; ut in hoc:

[42] *Virtus est vitium fugere.....*

Aut enim partes orationis mutat ex illo, *Virtus est fuga vitiorum*; aut casus ex illo; *Virtutis est vitium fugere.* [43] Multa tamen hoc utroque [44] excitatius junguntur interim *schemata*: *Sthenelus* [45] *sciens pugnæ.* Est enim *sciens Sthenelus pugnandi.* Transferuntur etiam tempora: [46] *Timarchides negat esse ei periculum a securi.* [47] Præsens enim pro præterito positum est. [48] Et Virgilius:

[49] *Hoc Ithacus velit.*

[50] Et, ne morer, [51] per omnia fit genera, per quæ fit *solæcismus.* Hæc est quoque, [52] quam ἑτέρωσιν vocant. [53] Cum dissimilis est, [54] *Zeugma* dicitur; ut apud Sallustium:

34. *Cui non risere, &c.*] Mire torquentur in his versibus Grammatici; nam permulti putant *Cui* legendum esse in dativo singulari: Fabius vero accipit in nominativo plurali, cui statim subjicitur *Hunc*, in numero singulari. TURNEBUS Vide Turneb. Advers. lib. XVI. cap. 13. *Quo* legit etiam Politian. Miscel. cap. 89. quæ differentia lectionis inde venit, quod veteres *qui* in utroque casu nominativo & dativo scribebant. Vide supra lib. I. cap. 7. sed recte exposuit mea sententia Voss. ad Catul. Epith. Juliæ: *incipe parve puer ridere*, ut tuo risu provoces etiam risum parentum; cui enim puero parentes non risere.
Nec deus hunc mensa, &c.
& *quoi* hic habent Par. Vasc. Steph. Rotgn. *qui*; Vidov. BURMAN Cæterum Virgiliani versus exstant in Ecloga quarta vers. 62. 63. CAPPER.

35. *Hunc non dignatus deus, nec dea dignata.*] Hic locus, ingenue fateor mihi non percipitur, depravatusque est. REGIUS. *Hic quem non dignatus deus, nec dea dignata*: Obr.

36. *Mutatione partium.*] Subintellige, *orationis*: quando videlicet una pars orationis pro alia ponitur, ut in sequenti exemplo infinitivus *vivere* pro nomine substantivo *vita*. CAPPER.

37. *Et in Satira.*] Aliquid mihi hoc loco desideratur, quod in exemplaribus non invenitur. Inconcinnus enim minimeque Fabii elegantiæ conveniens transitus foret, si figuris, quæ in numero fiunt, exempla subjiceret ad illas figuras spectantia, quæ fiunt, cum verbum pro nomine ponitur. Quid vero sit adscribendum, asserere quidem non ausim; sed hujusmodi sensum deesse facile contenderim: figuras per partes orationis fieri, cum alia ponatur pro alia, poni enim verbum pro nomine, ut illud in Satira. REGIUS.

38. *Et nostrum illud vivere.*] Pers. I. Sat. 8. ita & Petron. cap. 44. *illud erat vivere.* Ubi vide.

39. *Infinito verbo.*] Quod *infinitivum* dicere solemus. CAPPER.

40. *Pro appellatione*] Hoc est, pro nomine appellativo, ut Grammatici in scholis nunc loqui amant. CAPPER.

41. *Dat ferre talentum.*] Servius hujuscemodi locutiones interpretatur per *ut* & verbum passivum, id est, *ut feratur*: videtur tamen phrasis esse Græca; nam sic loquuntur Græci per infinitivum. TURNEB. Virgil. V. Æneid. 548. ubi videndi interpretes.

42. *Virtutem vitium fugere.*] In quibusdam exemplaribus hic quoque *virtus* legitur: sumptum autem est hoc exemplum ex Horat. I. Epist. I. 41. REGIUS. *Virtus est*: Ald. Basil. Obrecht. *virtutem vitium*: Locat.

43. *Multa tamen, &c.*] Sunt elegantiora quædam *schemata*, quæ fiunt ex superiorum conjunctione, cum mutantur partes, & mutatur casus; *sciens* enim accusativum habere debet, deinde *pugnæ* ponitur pro *pugnandi*. TURNEB.

44. *Excitatius junguntur.*] Id est, vehementius, lucentius, lucidius, &c. sic Curius Fortunatianus pag. 72. Rhetor. Pithœan. dixit: *Verbum translatum excitatius positum*: sic Plinius lib. XXXVII. cap. 7. de Gemmis: *Mares excitatius fulgent, feminæ pinguiores sunt, crassius nitent.* CAPPER.

45. *Sciens pugnæ.*] Horat. I. Od. XV. sed non *scitus pugnandi*: Locat. Ald. Colin. *est enim sciens, scitus pugnandi*; Voss. sec.

46. *Timarchides*] Cicero V. Verr. 44.

47. *Præsens enim pro præterito.*] Est autem hæc peculiaris phrasis historicis; narrant enim præterita per præsens. TURNEB. *Præsens enim pro futuro positum est, ut Virgilius: hoc. &c.* Basil. *præsens enim pro præterito positum est: & Virgilius: hoc*: Loc. Ald. MSS. Bodl. Andr. Voss. sec. Alm. Cod.

48. *Et Virgilius.*] In vulgatis quidem editionibus legitur, *& futurum pro præsens*: *Hoc Ithacus velit*: sed quoniam τὸ *velit* verbum est præsentis non futuri, eam lectionem secutus sum, quam exhibent vetustissimæ editiones τοῦ Andreæ, Locatelli, Aldi, & confirmant codd. MSS. Bodl. Voss secund. Almelov. Hæc porro verba, *& futurum pro præsenti*, merum glossema sapiunt; pro quibus, si quid immutare ausim, lubens legam: *Et præsens pro futuro*: quam lectionem firmat edit. Basil.

49. *Hoc Ithacus.*] Virgil. II. Æneid. 104.

50. *Et ne morer.*] *Et ne te morer*: Steph. Gryph Colin.

51. *Per omnia fit genera*] *Per omnia genera, per quæ*: MSS. Alm. Voss sec. Locat. Ald. Basil.

52. *Quam ἑτέρωσιν vocant.*] Hoc est, *alterationem*: sed & hic locus mihi quidem videtur esse depravatus: quo vero modo emendari possit, nondum occurrit. REGIUS. Dan. ἑτεροίωσιν; & ita Ald. Depravatum esse hunc locum merito censuit Raphael Regius; neque enim huc pertinere posse videtur τὸ ζεῦγμα, quod ex Grammaticorum sententia fit, cum unum idemque verbum ad plura orationis membra sociare refertur; ut in illo: *Vicit timorem audacia, pudorem libido, mentem amentia*: Fabius ipse συνεζευγμένον vocat hujus libri cap. 3. Vide Sosipatrum Charisium pag. 250. Grammatic. Putschian. Diomedem pag. 439. Julium Rufinianum pag. 30. Rhetor. Pithœan. & Bedam ibid pag. 343. CAPPER.

53. *Cum dissimilis est Zeugma*] *Tum Zeugma*: Colin. Gryph. Vidov. & Ascensios: *cui similis est Zeugma tum dicitur*; Locat. *cui similis est Zeugma cum dicitur*: Ald. marg. Basil. *cum dissimilis est Zeugma cum dicitur*; Voss. secund.

54. *Zeugma dicitur*] Nove usurpat *Zeugma* Fabius; vulgo enim appellatur, quando verbum duntaxat unum pluribus accommodatur sententiis: apud Fabium species est *heterosews*. TURNEB. Cujus tamen nota in depravatum Fabii locum cadit; quid enim, amabo vos, erit *ἑτέρωσις dissimilis, quæ Zeugma dicatur?* quid est, si hoc non est lectionis monstrum? emendabunt eruditiores Philologi, vel feliciores. Vide notam penultimam. CAPPER.

[55] *Neque*

[55] *Neque ea res falsum me habuit*; & [56] *Duci, probare*. Ex quibus fere præter novitatem brevitas etiam peti solet. [57] Unde eousque processum est, ut [58] *non pœniturum*, pro non acturo pœnitentiam; [59] & *visuros*, ad videndum missos idem auctor dixerit. [60] Quæ ille quidem fecerit *schemata*, an idem vocari possint, videndum, quia recepta sint. Nam receptis etiam vulgo auctore contenti sumus. [61] Uti nunc evaluit, *rebus agentibus*, quod Pollio in Labieno damnat; & [62] *contumeliam fecit*, quod a Cicerone reprehendi notum est; *affici* enim *contumelia* dicebant. Alia commendatio vetustatis, cujus amator unice Virgilius fuit:

[63] *Vel cum se pavidum contra mea jurgia jactat:*
[64] *Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci*
Audierat.....

Quorum similia apud veteres Tragicos Comicosque sunt plurima. Illud etiam in consuetudine [65] remansit, [66] *Enimvero*. [67] His amplius apud eumdem:

[68] *Nam quis te juvenum confidentissime?....*

cum [69] *quis* sermonis initium sit; &:

[70] *Tam magis illa tremens, & tristibus effera flammis,*
[71] *Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.*

Quod est versum ex illo: *Quam magis ærumna viget, tam magis ad malefaciendum urget.* Pleni talibus antiqui; sicut initio Eunuchi Terentius: [72] *Quid igitur faciam?* inquit. [73] *Allusit* [74] *tandem leno.* [75] Catullus in Epithalamio:

——— *Dum innupta manet, dum chara suis est.*

55. *Neque ea res.*] Sall. Jug. 10.

56. *Duci probare*] *Duci*, scil. verbum, pro *probari* poni exposuit Ascensius. Cujus conjecturam firmat, quod τὸ *duci* pro τῷ *probare* quandoque usurpari videatur. Sic apud Horatium 2. Satir. 7.

Ducor libo fumante.

Apud Ciceron 1. Offic. *errore duci*: & pro Cluent. *duci ineptiis ac fabulis*. CAPPER.

57 *Unde eousque processum est.*] Ita Vascos. Stephan, &c. sed in edition. Lugduno-Batav. & Burmann *processum esse*: quæ lectio, qua ratione defendi possit, non video. CAPPER.

58. *Non pœniturum*] In fragmentis ex incerto Histor. libro. Ubi vide Carrionem, qui ex vet. cod. *non acturum* etiam legit.

59. *Et visuros.*] Τὸ & non habet Obrecht.

60. *Quæ ille quidem.*] Quanquam (inquit Fabius) istas formulas innovarit Sallustius, quæri tamen potest, an figuræ sint, quia receptæ sunt in usum, ac jam sunt vulgares formulæ loquendi. TURNEB. *Quæ cum ille quidem fecerit schemata, an item*: Galliæus conjiciebat.

61. *Utrum natura evaluit agentibus*] Minus percipitur hoc exemplum, quia Labieni scripta non extant. REGIUS. Hic locus ita depravatus est, ut vix elici possit sensus: significat tamen quædam olim reprehensa fuisse, quæ postea ipsa consuetudine fuerint usitata. TURNEB. *Utinam velut rebus agentibus*: MSS. Bodl. Bal. Voss. sec. Andr. Colon. marg. Basil. *utinam volens* (superscriptum *velut*) *rebus agentibus*; V. C. Alm. *uti nunc evaluit rebus agentibus*; Obrecht. An τὸ *agentibus* tum usurpabatur pro τῷ *actis*? idque ex usu potius, quam ex accuratis Grammatices canonibus; ut apud Virgil. II. Æneid. *tot volventibus annis*, pro τῷ *volutis*. CAPPER.

62. *Contumeliam fecit.*] Locus est apud Cicer. in III. Philip. 9. qui valde exercuit Criticos & Grammaticos, quorum diversas sententias refert summus Gronovius lib. III. obs. 8. BURMAN.

63. *Vel cum se pavidum.*] Budæus in Commentar. linguæ Græcæ hoc loco Fabium reprehendit; negat enim in particula *Vel* esse antiquitatem, sed *hellenismum*; ponitur enim pro *Nam* in initio periodi ad indignationem vel affectum. TURNEB. Est ex lib. XI. 406. ubi pro *jactat*, *fingit* legitur: est autem dictum pro *cum se vel pavidum*, & mox *sed enim progeniem*. BURMAN.

64. *Progeniem.* Lib. I. Æneid. 19.

65. *Remansit. Enim vero.*] *Remansit enimvero. His amplius*: Obrecht. & ita jam Ascensius censuisse videtur, & Turnebus.

66. *Enimvero.*] Inde dicebat Fabius lib. I. controversiam esse, possetne aliquando *enim* præponi; nam in particula *enimvero* præponitur. Idem de particula *igitur* dicebat, possetne postponi & præponi. TURNEB.

67 *His amplis*] *Amplius* legendum esse, ne admonitione quidem eget. REGIUS.

68. *Nam quis.*] IV. Georg. 445. pro τῷ *quisnam*.

69. *Quo sermonis initium.*] Emendatione mihi indigere videtur hic sensus: neque enim sic perfectus est: pro *quo* autem *quam*, ut fere nunc scribitur, fortassis est legendum: ac *quis* nomen adscribendum hoc modo: *quam quis sermonis initium sit*. *Quisnam* enim recto modo dicitur, *nam quis* autem figurate. REGIUS. *Quo sermonis initium sit*; MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. Ven. Locat. *quo sermonis initium sit*; Obrecht.

70. *Tam magis illa tremens.*] Est *Archaismos* in hac locutione, posuit enim *tam* & *quam* pro *tanto* & *quanto*, more antiquorum. TURNEB. VII. Æneid. 787.

71. *Quam magis ærumna urget, &c.*] Duo hic verba *viget*, & *urget*, alterum alterius locum occupavit: videtur autem hoc dictum ex aliqua tragœdia esse sumptum. REGIUS. MS Palat. invertit ordinem elegantius:

Quam magis ærumna urget, tam magis ad malefaciendum viget.

Et hanc lectionem probat M. Antonius Muretus, Var. Lect. lib. XIX. cap 2. vulgo: *quam magis ærumna viget, tam magis ad malefaciendum urget*. Cicero de Divinat. *Ea pars animi tum maxime viget, cum plurimum absit a corpore.* Cl. Gebhardus, Crepund. lib. III. cap. II. pag. 130. ita putat emendari posse melius: *quam magis ærumna urget, tam magis ad malefaciendum viget*. Ut illud *viget* esset ἐρεθίζει, concinnum huic loco aptissime. Sed de his pluribus, si vivo, ad Sallustium. PAREUS. *Ærumna urget i. m. a. m. viget*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. marg. Basil. *malefaciendum* etiam Muret.

72. *Quid igitur faciam?*] *Archaismos* est in particula *igitur*, quia significat *deinde*, ut inquit Donatus; vel hoc ait Fabius, quia *igitur* postponitur. TURNEB.

73. *Allusit tandem leno.*] Exemplum est ex aliquo Comico: in his autem locutionibus (ut inquit Donatus) *tandem* more veterum est expletiva particula, quanquam refragatur Valla. TURNEB.

74. *Tandem leno.*] *Leo*; Obrecht.

75. *Catullus in Epithalamio.*] In carmine nuptiali n. 62. vers. 45. ubi ex Quinctiliano veram lectionem asserit Vossius: licet *intacta* habeat pro *innupta*; ut & notavit Hartung. decur. III. cap. I. & Gatakerus de stylo N. T. cap XI. ubi male quosdam alterum *dum* in *tum* pervertere dicit. Vossius Inst. Orat. lib. III. cap. ult. §. 9. memoriæ vitio Fabium *innupta* posuisse pro *intacta* sed *est*, pro *sed dum* industria, ne sequentia etiam adjicere cogeretur, censet: *cara suis sed*; Voss. sec.

[76] Cum prius *dum*, significet *quoad*; sequens, *usque eo.* [77] Ex Græco vero translata vel Sallustii plurima; quale est: [78] *Vulgus amat fieri*; [79] vel Horatii ([80] nam id maxime probat hoc:)

——— Nec illi
Sepositi ciceris, nec longæ invidit avenæ.

[81] Et Virgilii:

[82] *——— Tyrrhenum navigat æquor.*

Et jam vulgatum [83] actis quoque, *Saucius pectus.* [84] Ex eadem parte figurarum additio & abjectio est; illaque prior videri potest supervacua, sed non sine gratia est:

[85] *Nam neque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi.*

Potest enim [86] deesse alterum *nam.* Et apud Horatium illud;

[87] *——— Fabriciumque*
Hunc, & [88] *intonsis Curium capillis.*

[89] Est etiam adjectio, quæ in complexu sermonis aut vitium habet, aut figuram. Figuram, ut: [90] *Accede ad ignem hunc: jam calesces plus satis*; [91] plus enim quam satis est. [92] De altera, quæ detractio est, pluribus dicendum est. [93] Utimur vulgo & *comparativis* [94] pro *absolutis*; ut eum se quis infirmiorem [95] esse dixerit. [96] Duo inter se *comparativa* committimus: [97] *Si te jam, Catilina, comprehendi,* [98] *si interfici jussero, credo erit verendum mihi,* [99] *ne non hoc potius omnes boni serius a me, quam quisquam crudelius factum esse dicat.* [100] Sunt illa non similia *solœcismo* quidem, sed tamen numerum mutantia, quæ & [101] *tropis* assignari solent, ut de uno pluraliter dicamus:

[102] *Sed nos immensum spatiis confecimus æquor.*

76. *Sed cum prius dum significet quod assequens usque eo.*] Sic emendari posse videtur hoc locus, si *cum* particula eradatur; & *e* vocali in *a* conversa, *significat*; & *a* vocali adscripta, *quoad*; & *as* syllaba expuncta, *sequens* legatur hoc modo: *sed prius dum, significat quoad; sequens, usque eo.* REGIUS. Locat. habet vitiosam illam lectionem: *sed prius cum dum significat, quoad sequens & consque*; Sich. *Cum prius dum significet quoad, sequens usque eo*; Voss. sec. Obrecht. & Alm. Cod. nisi quod *significat* habet: illud *sed* ex Catulli versu videtur repetitum. BURMANNUS.

77. *E Græco vero.*] Has locutiones, quæ habent *hellenismum*, diligentissime est persequutus Budeus. *Amat* autem hic dictum est more Græco pro *solet.* TURNEB. Et sane Græci passim ita loquuntur: τοῦτο γίνεσθαι φιλεῖ, *hoc fieri amat*, pro *id solet.* CAPPER.

78. *Vulgus amat fieri.*] Vide Ciaccon. ad Sall. Jug. 34. Franciu malebat *vulgo amat fieri.* Vide de locutione hac Gatsker. ad Anton lib. x. §. 21. BURMAN. Francii conjectura valde arridebat: sed contra libros editos & MSS. hanc inducere mutationem religioni fuit. CAPPER.

79. *Vel Horatii nam id maxime probat hoc Ciceronis nec longe invidit harene.*] *D* in *s* mutata *is* legendum est: sed ne sic quidem mihi percipitur sensus. REGIUS.

80. *Nam id.*] Videntur hic quædam desiderari, nisi forte existimemus Fabium respexisse ad verbum *invideo*, de quo dixit antea; nam Horatius dixit *invideor* antiquorum more Græcorum: quæ res probat Ciceronis dictum; nam Cic. dixit, *invidia hanc rem.* TURNEB. *Nam id maxime probat hoc. Ciceris nec longa invidit avena*; Obrecht. in libro Mureti erat, *vel Horatio N. I. S. P. Ciceronis nec longa invidit avena.* Unde ille:

——— Nec illi
Sepositi ciceris, longæque invidit avenæ.

Est vero ex Horatii lib. II. Sat. VI. 83. BURMAN. Græci quoque vulgo dicunt φθονῶ σοι τούτου, *invideo tibi hujus rei*, pro *id hanc rem.* CAPPER.

81. *Et Virgilii.*] *Vel Virgilii*: Voss. sec.

82. *Tyrrhenum.*] I. Æneid. 67.

83. *Actis.*] Scilicet publicis urbis Romæ, de quibus obvia omnia: sed offendit me repetitio illius particulæ *quoque*, cum etiam præcesserit, & suspicor nomen viri proprium latere, quem vulnus in pectore accepisse actis erat consignatum: nisi cum codice Voss. sec. legas, *& jam vulgatum actis quoque.* BURMAN.

84. *Ex eadem parte figurarum priore additio, & adiectio.*] *D* litera in *b* mutata, *abiectio*, &, pro *priore*, *prior* legendum, ac in suum locum transferendum videtur hoc modo: *Ex eadem parte figurarum additio & abiectio est, illaque prior potest videri supervacua.* REGIUS. *Ex eadem p. f. priore additio & adjectio est. illaque videri potest supervacua*; Locat.

85. *Nam neque Pindi*: *potest enim deesse alterum, nam neque Parnassi vobis juga.*] Transpositione verborum confusus hic locus est: sic autem ordinandus videtur: *Nam neque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi; potest enim deesse alterum.* REGIUS. Locatellus ita confusum exhibet locum: est vero ex Eclog. X. II.

86. *Deesse alterum nam.*] Τὸ *nam* deest in Ald. Basil.

87. *Fabriciumque.*] Lib. I. od. 12. ubi *τὸ que* videtur abundare, idque ad Græcorum imitationem, qui dicerent, Φαβρίκιόν τε καὶ Κούριον. CAPPER.

88. *Intonsis.*] Muretus ex veteribus libris *incomptis*: ut & apud Horatium legitur.

89. *Est etiam adjectio.*] *Et detractiones quæ, &c. habent* MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald marg. Basil.

90. *Accede ad ignem.*] Terent. Eun. I. 2.

91. *Plus enim quam satis est.*] Absunt a V. C. Alm. Vasc. Steph. marg. Basil.

92. *Nam de altera, quæ detractione pluribus adjiciendum est*] Ita confusus est hic locus, ut mihi nec percipi, nec possit emendari, nisi pro *detractione*, *detractio est*, &, non *adjiciendum*, sed *dicendum*, etiam repugnantibus exemplaribus, legatur; nam Fabius paulo post de ea detractione, quæ magis oratoria est, pluribus disserit. REGIUS. *Nam* deest Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. *nam de altera, qua detractione pluribus adjiciendum est*; V. C. Alm. Locat. *nam de altera detractione pl. adjiciendum est*; Voss. sec.

93. *Utimur vulgo.*] Ex hoc Fabii loco præceptum fecit Valla, *comparativum* accipi pro *positivo*, ac reprehendit Priscianum & Servium, qui in his locutionibus aiunt *comparativum* minus significare, quam *positivum.* TURNEB.

94. *Pro absolutis.*] Positivos gradus nunc appellant οἱ τῶν γραμματικῶν παῖδες. CAPPER.

95. *Esse dixerit.*] *Esse dicet*; V. C. Alm. *dicet*; Voss. sec.

96. *Duo inter se comparativa.*] In editionib. Lugduno-Batav. & Burman. perperam interpunctum erat hoc modo: *cum se quis infirmiorem esse dixerit, duo inter se comparativa committimus*: quæ sane interpunctio sententiam manifeste falsam exhibet. Itaque merito prætulimus Vascosani Stephanique interpunctionem, quæ duo illa *comparativa* constituit in sequentibus illis Tullii verbis: *serius .... crudelius.* CAPPER.

97. *Sic te Catilina comprehendis.*] Ex prima Ciceronis in Catilinam invectiva cap. 2. aperte colligitur, *si*, & *comprehendi* esse legendum. REGIUS.

98. *Si interfici*] *Seu interfici*; marg. Basil.

99. *Ne non hoc.*] *Hoc* deest in Voss. sec.

100. *Sunt illa.*] *Sic & illa non*; MS. Bodl. marg. Basil. *sunt & illa*; Obrecht.

101. *Tropis assignare solent.*] Nam ad *synecdochen* pertinent: aliis tamen ἐναλλαγὴ numeri dicitur. CAPPER.

102. *Sed nos.*] Virg. II. Georg. 541. *spatio* vero habet V. C. Alm.

Et de pluribus singulariter:

> [103] *Haud secus ac patriis acer Romanus in armis.*

Specie diversa, sed genere eadem, & hæc sunt:

> [104] *Neve tibi ad solem vergant vinera cadentem:*
> [105] *Nec mihi tum molles* [106] *sub dio carpere somnos;*
> *Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas.*

Non enim nescio cui alii prius, nec postea sibi uni, sed omnibus præcipit. Et de nobis loquimur tanquam de aliis: *Dicit Servius, Negat Tullius.* Et nostra persona utimur pro aliena, & alios pro aliis fingimus. Utriusque rei exemplum pro Cæcina. Pisonem adversæ partis advocatum alloquens Cicero dicit: [107] *Restituisse te dixti,* [108] *Nego me edicto prætoris restitutum esse.* Verum enim illud *restituisse* [109] Æbutius dixit: *Nego me,* [110] Cæcina, *edicto prætoris restitutum esse.* [111] Ubi & ipsum *dixti,* [112] extrita syllaba, figura [113] in verbo est. [114] Illa quoque ex eodem genere possunt videri, [115] quam nos *interpositionem*, vel *interclusionem* dicimus, Græci παρένθεσιν vocant, dum continuationi sermonis medius aliquis sensus intervenit: [116] *Ego cum te (mecum enim sæpissime loquitur) patriæ reddidissem.* Cui adjiciunt [117] *hyperbaton*, non illud, quod inter *tropos* esse voluerunt; sed alterum, quod est [118] ejus figuræ sententiarum, quæ ἀποστροφὴ dicitur, simile; cum non sensus mutatur, verum forma eloquendi:

> [119] ——— *Decios, Marios, magnosque Camillos,*
> *Scipiadas duros bello, & te, maxime Cæsar.*

Acutius adhuc in Polydoro:

> [120] *Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro*
> *Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,*
> *Auri sacra fames?*

[121] Qui tam parva [122] momenta nominibus discreverunt, [123] μετάβασιν vocant, [124] quam & aliter fieri putant:

> [125] *Quid loquor? aut ubi sum?*

Conjunxit autem παρένθεσιν & ἀποστροφὴν [126] Virgilius [127] in illo loco:

> *Haud procul inde citæ Metium in diversa quadrigæ*

103. *Haud secus.*] III. Georg. 326. ubi *non secus.*
104. *Neve tibi.*] II. Georg. 298.
105. *Nec mihi.*] III. Georg. 435. ubi *ne mihi*, ut hic V. C. Alm. *nec mollis malles*; MS. Bodl marg. Basil.
106. *Sub dio.*] *Sub divo*; MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Ald. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Viduv.
107. *Restituisse te dixti.*] Ex Orat. pro Cæcina cap. 29. ubi *dixisti* alii Vide notas P. Fabri. *dixisse*; V. C. Alm. sed mox *dixti*: ita Terent. Andr. III. II. 38. *cur non dixti extemplo Pamphilo:* & III. IV. 14. hem *quid dixti:* & alibi. De similibus contractionibus vide Lamb ad Horat. I. Sat. v. 79. & Heins. ad Claud. Bell. Gild. 297. BURMAN.
108. *Nego me edicto.*] *Nego me ex decreto* apud Ciceronem legendum viri docti contendunt: *ex edicto* hic & mox MSS. Alm Voss. sec.
109. *Æbutius.*] Pars adversa Cæcinæ. CAPPER.
110. *Cæcina.*] Hoc vocabulum, ut antecedentia duo & subsequentia quatuor, Italico charactere Burmannus excudi fiverat: sed Romano excudendum esse inde liquet, quod hic quoque subaudiatur τὸ *dixit* Sicut ergo Romanis characteribus editum fuit τὸ Æbutius dixit, ita & τὸ Cæcina eodem charactere fuit excudendum. CAPPER.
111. *Ubi & ipsum.*] *Ubi* deest; Locat. Ald. Voss. sec.
112. *Extrita syllaba.*] Gebh. lib. III Crep. cap I. legit *excussa syllaba*; & ita Voss. sec. Locat. Andr. Ald. *excensa*; MS. Bodl Alm. Obrecht. *exclusa*; marg. Basil.
113. *In verbo est.*] *Est* non habent MS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald.
114. *Illa quoque.*] *Parenthesis* referri quoque debet ad *enallagen*, propterea quod continuam orationis formam mutat: eam vertunt aliqui *interjectionem* & *interpositionem*. TURNEB. *Illa quidem*; Voss. sec.
115 *Quam nos interpositionem.*] *Unum quod nos*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *quæ nos*; Obrecht.
116. *Ego cum te.*] Cicero pro Milone cap 34.
117. *Hyperbaton, quod inter tropos esse voluerunt, alterum quod.*] Sic quidem legitur; sed, nisi tria hæc verba adscribantur, *non illud sed*, nunquam percipietur sensus. Hoc modo itaque legatur: *hyberbaton, non illud quod* I. I. e. v. *sed alterum, &c.* REGIUS. Desunt tres illæ voces in MSS. Alm. Voss. sec. Locat. ubi notabis novam *hyperbati* speciem, quæ figura est dictionis, non *tropus*. CAPPER. *Sed alterum quod est.*] Hoc *hyperbaton* dissimile est superioribus: fit autem, cum repente continuatione sermonis ad rem aliquam, aut personam convertimur, videturque quasi esse *apostrophe*. TURNEB. Hæc porro nota fuerat a suo loco avulsa, & in sequentem editionis Burmannianæ paginam rejecta. Unde perperam affixa erat his Fabii verbis: *quod contingit*, cum quibus nihil habet affinitatis. Errorem Parisiensis editoris (1556.) secutus fuerat Burmannus. Nos interpretis Turnebiani notam suum in locum restituendam curavimus. CAPPER.
118. *Ejus figuræ.*] *Eo figura*; Voss. sec.
119. *Decios*] Virg. II. Georg. 169.
120. *Fas omne abrumpit.*] Est ex III. Æneid. 55.
121. *Qui tam.*] *Ii qui tam*; Voss. sec.
122. *Momenta nobis discreverunt.*] Recte in quibusdam exemplaribus non *nobis*, sed *nominibus*, legitur. REGIUS. *Nobis*; Locat.
123. *Μετάβασιν vocant.*] Qua de figura sic loquitur Julius Rufinianus pag. 33. Rhetor. Pithœan. *Metastasis est vel metabasis, cum a loquentis persona ad* [aliam] *personam transitum facimus ratione aliqua vel affectu; ut* . . . . . infelix fetus nati crudele videbis (Æneid. XI. 53.) *hac figura dicitur variatio aut transitus.* CAPPER.
124. *Quam & aliter fieri putant.*] Tollius ad Longin. cap. 27. legebat, *quam & taliter*: cui lectioni sua non deest probabilitas. CAPPER.
125. *Quid loquor.*] Præter modum hunc, addit secundum Rutilius *Quum rationem revocamus ad rem aut ad personam institutam*; videturque ea esse species, quam vulgo appellant *transitionem*. TURNEB. Est ex Virg. IV. Æneid. 595.
126 *Virgilius.*] *Ut* particula cessans expungenda videtur. REGIUS. Est ex lib. VIII 642.
127. *In illo loco.*] *Illo loco*; MSS. Alm. Voss. sec.

Distulerant (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viscera Tullus.

Hæc *schemata*, [128] & his similia, quæ erunt per mutationem, adjectionem, detractionem, ordinem, & convertunt in se auditorem, nec languere patiuntur subinde aliqua notabili figura excitatum, & habent quamdam ex illa vitii similitudine gratiam, ut in cibis interim acor ipse jucundus est. [129] Quod continget, si neque supra modum multæ fuerint, nec ejusdem generis aut junctæ, aut frequentes; quia satietatem, ut varietas earum, ita raritas effugit. Illud est acrius genus, quod non tantum in [130] ratione positum est loquendi, sed ipsis sensibus cum gratiam, tum etiam vires accommodat. E quibus primum sit, quod fit per adjectionem. [131] Plura sunt genera. [132] Nam & verba geminantur; vel amplificandi gratia, ut: [133] *Occidi, occidi, non Sp. Melium* ([134] alterum est enim, quod indicat, alterum quod affirmat;) vel miserandi, ut:

[135] *Ah Corydon, Corydon...;*

Quæ eadem figura nonnumquam per *ironiam* ad elevandum convertitur. [136] Similis geminationis [137] post aliquam [138] *interjectionem* [139] repetitio est, sed paulo etiam vehementior: [140] *Bona, miserum me! (consumptis enim lacrymis tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam,* [141] *Cn. Pompeii acerbissimæ voci subjecta præconis.* [142] *Vivis, & vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* [143] Et ab iisdem verbis plura [144] acriter & instanter incipiunt: [145] *Nihilne te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis*

128. *Et his similia.*] *Aut his s.* Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. *Similia quærens permutationem.*] Flagitiose quidem sic legitur, cum nullus integer eliciatur sensus: ita vero mihi emendandum videtur, ut *quærens* verbum in has duas lectiones, eaque perquam similes, *quæ erunt* convertantur; sic enim sensus maxime est perspicuus. REGIUS. *Quærens permutationem*: Voss. sec. *quærens permutationem*: Locat.

129. *Quod continget.*] In Burmanniana editione his verbis apposita erat interpretis Turnebiani nota, quæ pertinet ad illas Fabii voces: *sed alterum quod est*, &c. ipsius hic error Parisiensem quoque Turnebiani Commentarii editionem an. 1556. infecerat: eum nos paulo supra emendavimus. Vide quæ notavimus paulo supra de *hyperbato* & *apostrophe* ad illa Quinctiliani verba: *sed alterum quod est ejus figura sententiarum, quæ ἀποστροφὴ dicitur, simile*, &c. CAPPER.

130. *Ratione impositum est*] *In* præpositio in suum locum transferatur, ut *in ratione positum* legatur. REGIUS. *Ratione impositum*: Locat.

131. *Plura sunt genera.*] Francius malebat *cujus plura sunt genera.*

132. *Nam & verba.*] Hæc appellatur vulgo *conduplicatio*, ab Alexandro ἐπαναδίπλωσις. TURNEB. Eamdem figuram Julius Rufinianus pag. 31. Rhetor. Pithœan. vocat *anadiplosin*; Herennianus Rhetor *conduplicationem* (quando inter geminata verba medium ponitur aliquid;) Aquila Romanus pag. 19. *palilogiam*; Grammatici veteres edition. Putschianæ ἐπίζευξιν. Hos κατὰ πόδα sequitus Vossius *Instit. Orat.* lib. V. pag. 293. Ante omnes Tullius in *Partitionib. Orator.* dixerat *verba duplicata*. Itaque non erat quod Turnebianus affirmaret hoc figuræ genus *conduplicationem* vulgo appellari, cum id ei nominis Herennianus Rhetor solus ex veteribus tribuerit, idque in certis tantummodo circumstantiis. CAPPER.

133. *Occidi, occidi*] Est ex Miloniana cap. 27.

134. *Alterum quod affirmat.*] Διαβεβαιοῦται, βεβαιοῖ, confirmat, roborat. Aquila Romanus pag. 19. hoc vocat, *idem quod significatur, efficere vehementius*; & paulo post, *impensius significare*. CAPPER.

135. *Ah. Corydon.*] Virg. Eclog. II.

136. *Similis geminationis.*] Hanc appellat figuram *palilogiam*, cum ex intervallo verbum repetitur, TURNEB. De quo loquatur ille Turnebianus, ignoro. *Palilogiam* enim duo solummodo Rhetores Latini memorant; Aquila Romanus pag. 19. Rhetor Pithœan. qui hoc nomine simplicem *epizeuxin* Vossianam (ut, *ah Corydon, Corydon!*) intelligit, ubi verbum quidem repetitur, sed non ex intervallo; & Julius Rufinianus pag. 31. qui eodem *Palilogiæ* vocabulo Vossianam *anadiplosin* (ut, *sequitur pulcherrimus Astur, Astur equo fidens*) ubi repetitio fit non ex intervallo, sed continenter, licet in diversis commatibus Scripserat forte Pseudo-Turnebus *appellant*, idque habito respectu ad nescio quos ætatis suæ Rhetoras, qui neglecta veterum *Technologia* novum τῇ *palilogiæ* sensum attribuerant. Cæterum similis hujus geminationis, ut Quinctiliani verbis utar, repetitionem proponit & subjectis exemplis exponit idem Julius Rufinianus ibidem: vocat autem *Diacopen* sive *Diastolen*. Ipsius verba sunt hæc: *Diacope sive Diastole est, cum inter duo eadem verba diversum ponitur aliquid medium; ut*, culpatusve Paris Divûm inclementia Divûm. *Et*, duc age duc ad nos. *Et*, scis Proteus (legendum mihi videtur *Proteu*) scis ipse. *Latine dicitur separatio*. Vel ex hoc loco satis patet quam infeliciter ille Turnebianus Commentator in explicandis veterum dictionibus *Technicis* versatus fuerit; & quot quantaque fuerint in ejus commentario emendanda. CAPPER.

137. *Postquam.*] Hujusmodi indiget castigatione hic locus, ut, *quam* particulæ expunctæ loco, *aliquam* reponamus. REGIUS. *Sed post aliquam*: Voss. sec. *postquam*: Locat.

138. *Interjectionem.*] Hoc est, *parenthesin*, quam paulo supra *interpositionem* & *interclusionem* Quinctilianus ipse appellarat. CAPPER.

139. *Repetitio.*] Quid autem illa sit, definit Auctor ad Herennium lib. IV. cap. 13. Græci vocant ἐπαναφορὰν, auctore Macrobio lib. IV. cap. 6. Consule Voss. Inst. Orat. lib. V. cap. 3. ALMELOV. Qui verba pauca multis erroribus implicuit. Nam 1.° quidem auctor scriptæ ad Herennium Rhetorices geminationem illam verborum, quæ post aliquam interjectionem fiat, non *repetitionem* vocat, sed *conduplicationem*, quam sic definit: *Conduplicatio est ejusdem unius aut plurium verborum iteratio, hoc modo*: tumultus C. Gracchi, tumultus domesticos & intestinos comparat. 2.° Repetitio illa, quam vocat & definit Herennianus Rhetor, est ipsamet ἐπαναφορὰ, quando scilicet ab uno atque eodem verbo continenter principia sumuntur, hoc modo: *Vobis istud attribuendum est, vobis gratia habenda, vobis res ista erit honori*: atqui de figura, cui nomen *epanaphora*, necdum loquitur Fabius, sed paulo post his verbis: *& ab iisdem verbis plura acriter & instanter incipiunt*: Nihil ne te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, &c. 3.° Almelovenius ait a Græcis ἐπαναφορὰν vocari eam vocabulorum geminationem, quæ post aliquam interjectionem fiat, sed Græcis longe aliud est ἐπαναφορὰ, ut ostenditur in secundo hujus notæ articulo. 4.° Si Vossium bene consuluisset Almelovenius, *epanaphoram* cum *epizeuxi* & variis ejusdem speciebus nunquam confudisset. En quos in errores impingunt etiam eruditi, qui addiscendæ veterum *Technologiæ* non satis multam operam navarunt. CAPPER.

140. *Bona.*] Cicero II. Philip. 26

141. *Cn. Pompeii.*] *Cn. Pompeii Magni*; Cicero.

142. *Vivis & vivis.*] Cicero I. Catil. cap 2.

143. *Ab iisdem verbis.*] Quæ figura vocatur ἀναφορὰ, vel ἐπαναφορὰ. Rhetor Herennianus *repetitionem* simpliciter appellavit. CAPPER.

144. *Acriter quam instanter.*] Emendare in quibusdam exemplaribus *&* copula, loco illius *quam*, est adscripta. REGIUS. *Quam*: Locat.

145. *Nihilne.*] I. Catil. I.

vigiliæ, nihil timor populi, [146] *nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt?* [147] Et in iisdem desinunt: [148] *Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius.* Quanquam hoc exemplum ad aliud quoque *schema* pertinet, cujus initia inter se [149] & fines iidem sunt, *Quis* & *quis*, *Appius* & *Appius*; quale est: [150] *Qui sunt, qui fœdera sæpe ruperunt?* [151] *Carthaginienses. Qui sunt,* [152] *qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginienses. Qui sunt, qui Italiam deformaverunt? Carthaginienses. Qui sunt, qui sibi ignosci postulant? Carthaginienses.* [153] Etiam in contrapositis vel comparativis solet [154] respondere primorum verborum alterna repetitio, quod [155] modo hujus esse loci potius dixi: [156] *Vigilas tu de nocte,* [157] *ut tuis consultoribus respondeas; ille, ut eo, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat. Tu actionem instituis, ille aciem instruit. Tu caves,* [158] *ne consultores tui; ille, ne urbes aut castra capiantur.* Sed hac gratia non fuit contentus Orator, vertit in contrarium eamdem figuram: *Ille tenet & scit, ut hostium copiæ; tu ut aquæ pluviæ arceantur.* [159] *Ille exercitatus est in propagandis finibus; tu in regendis.* Possunt media quoque respondere; vel primis, ut:

> [160] *Te nemus Anguitiæ, vitrea te Fucinus unda;*

vel ultimis: [161] *Hæc navis onusta præda Siciliensi cum ipsa quoque* [162] *esset ex præda.* Nec quisquam dubitavit, idem posse fieri iteratis utrimque mediis. [163] Respondent primis & ultima: [164] *Multi & graves dolores inventi parentibus, & propinquis multi.* [165] Est & illud repetendi genus, quod semel proposita iterat & dividit:

> [166] *Iphitus & Pelias mecum, quorum Iphitus ævo*
> *Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyssi.*

Ἐπάνοδος dicitur Græce, nostri *regressionem* vocant. Nec solum in eodem sensu, sed etiam in diverso eadem verba contra sumuntur: [167] *Principum dignitas erat pene par, non par fortasse eorum, qui sequebantur.* Interim variatur casibus hæc [168] & generibus iteratio: [169] *Magnus est labor dicendi, magna* [170] *res est.* [171] Et apud Rutilium longiore

146. *Nihil consensus.*] *Concursus* apud Ciceronem; & ita marg. Basil.

147. *Et in iisdem desinunt.*] *In* præpositio ut otiosa expungatur. REGIUS. *In eisdem*: Voss. sec. Locat. Certe non erat cur *in* Raphael Regius expungendam esse censeret. Est enim oratio bene Latina, *desinere in aliquo*: ipse Tullius 1.° *de invent.* sic loquitur: *in quo desitum sit*, &c. hæc autem figura dicitur ἐπιφορά, ab aliis ἀντιστροφή, ab Herennii Rhetore *conversio*. CAPPER.

148. *Quis eos postulavit?*] Cicero pro Milone. 22.

149. *Et fines iidem.*] *Et rursus inter se fines iidem sunt*: MS. Alm. quod figuræ genus appellant *symplocen* συμπλοκήν. Herennianus Rhetor *complexionem* vocavit. CAPPER.

150. *Qui sunt, qui fœdera.*] Auctor ad Herenn. IV. cap. 23. apud quem *Carthaginienses*, non *Carthaginenses*.

151. *Carthaginienses.*] Ita scribendum esse liquido constat vel ex hoc Prisciani loco pag. 633 Veterum Grammaticorum Putschianor. *Sin vero tertia sint declinationis* [*ubi* denominativa in *ensis* desinentia] *abjiciunt S genitivi, & assumunt* ensis, *ut* pistor, pistoris, pistoriensis; Carthago, Carthaginis, Carthaginiensis. CAPPER.

152. *Qui crudele bellum.*] *Qui bellum crudelissime gesserunt*: MSS. Bodl. Voss. &c. Locat. Ald. Basil. Gryph. Vidov. *qui crudelissime bellum in Italia gesserunt*: Andr. Obrecht *qui crudele bellum gesserunt*; V.C. Alm. Colinæi editio totum hoc membrum omisit.

153. *Etiam in contrapositis.*] Alternata repetitio sæpenumero locum habet in *antithesis*, & in *contentione*: itaque reprehendit eos in superiori capite, qui in hoc exemplo comparationem posuerunt pro figura, cum sit potius repetitio dictionis. TURNEB.

154. *Respondere primo verborum.*] Pro *primo*, *primorum* videtur esse legendum. Nam, ut exemplo patet, prima verba alternatim repetuntur. REGIUS. *Primo*; Locat.

155. *Modo hujus esse.*] *Quod hujusmodi esse*: Voss sec. ut ante Regium etiam legebatur, qui *modo* expunxit. Francius volebat *quo modo hujus*, &c.

156. *Vigilas tu.*] Cicero pro Mur. 9.

157. *Ut tuis cultoribus.*] *Consultoribus* recte legitur. REGIUS. *Consultatoribus*: Voss. sec.

158. *Ne Consultores.*] *Ne Consultatores*: MS. Alm

159. *Ille exercitatus.*] *Ille exercitatus est*: Cicero, & hic Stephan. Leid. Obrecht Oxon. *exercitatur*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Coln. Gryph. Vidov.

160. *Te nemus Anguitiæ.*] Nemus Anguitiæ erat apud Marrubios populos Italiæ. Sic autem appellabantur ab Anguitia, id est, Medea. TURNEB. Virg. VII. Æneid. 759.

161. *Hæc navis.*] *Ut hæc navis & onusta*: Basil. *& hæc navis onusta*: Gryph. Vidov. *ut hæc navis onusta*: Voss. sec. est ex Ciceron. V. Verr. 17.

162. *Esset ex præda.*] *Esset & præda*: MSS. Bodl. Alm. *esset etiam præda*: Locat. Ald. Basil. Gryph. Coln. Vidor. *cum & ipsa esset ex præda*: marg. Basil. Obrecht.

163. *Respondent primis & ultima.*] Hanc figuram vocat Donatus *epanalepsin*; alii appellant *epanadiplosin*: sed tamen hæc nomina varie usurpantur ab auctoribus. TURNEBUS. Cujus annotationem firmat, quod Julius Rufinianus pag. 31. Rhetorum Pithœan. *Epanalepsi* Donatianæ nomen *epanadiploseos* attribuat: eamdem figuram κύκλον, *circulum*, appellavit Hermogenes lib. IV. *de Inventione* cap. 8. CAPPER.

164. *Multi & graves.*] Cicero V. Verr. 45.

165. *Est & illud repetendi.*] Cum proposuimus quædam, & ad ea ante perfectum sensum revertimur, *epanodos* est, inquit Alexander: Latine dicitur *reversio*, vel *regressio*: huic finitima est illa figura, quæ a Grammaticis dicitur *prolepsis*. TURNEB. In cujus annotatione Alexandrum intellige Numenium, qui de sententiarum verborumque figuris opusculum conscripsit. Extat autem in Græcis Rhetoribus ab Aldo editis ao. 1508. tom. 1. pag 574 & sequentibus. De Grammatica *prolepsi*, quæ perparum aut nihil fere habet affinitatis cum Rhetorica *epanodo*, lege Sosipatrum Charisium pag 250. Grammatic. Putschian. Diomedem ibid. pag. 438. & Donatum pag 1773. quibus adde, si lubet, Julium Rufinianum pag. 30. Rhetor Pithœan. & Venerabilem Bedam ibid. pag. 343. CAPPER.

166. *Iphitus.*] Virg. II. Æneid. 435.

167. *Principum.*] Cicero pro Ligar. cap. 6.

168. *Et generibus retractatio.*] In quibusdam exemplaribus legitur *iteratio*. REGIUS. *Interim variatur casibus. Hæc & generibus fit iteratio*; Ald. *interim variatur casibus hæc & generibus retractatio*; Obrecht. *jam variatur casibus hæc & generibus fit iteratio*; Voss sec.

169. *Magnus dicendi.*] Cicero pro Moræn. 13.

170. *Res est*] *Est* deest in Cicerone & Voss. sec.

171. *Et apud Rutilium longiore*, &c.] Depravatus hic locus facile ex integra Rutilii periodo emendari potest: quanquam loco & copulæ, *sed* particula reponenda videtur; ut legatur, *sed hæc iniusta*: *i* autem vocali erasa, *in ut es*, litera *i* expuncta, legendum esse, aperte non docet Ru-

περιόδῳ; sed hæc initia sententiarum sunt: *Pater hic tuus? patrem hunc appellas? patris tu hujus filius es?* Fit casibus modo hoc *schema*, quod πολύπτωτον vocant. Constat & aliis etiam modis; ut pro Cluentio: [172] *Quod autem tempus veneni dandi? illo die? in illa frequentia? Per quem porro datum? unde sumptum? quæ porro interceptio poculi? cur non de integro autem datum?* Hanc rerum conjunctam diversitatem [173] Cæcilius [174] μεταβολὴν vocat; qualis est pro Cluentio locus in Oppianicum: *Illum tabulas [175] publicus violasse, Censorias corrupisse, decuriones universi judicarunt: cum illo jam nemo rem ullam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis & affinibus tutorem unquam liberis suis scripsit:* & deinceps adhuc multa. Ut hæc in unum congeruntur, ita contra illa dispersa sunt, quæ a Cicerone *dissipata* dici puto:

[176] *Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ,*
Arborei fœtus alibi;

& deinceps. Illa vero apud Ciceronem mira figurarum mixtura deprehenditur, in qua & primo verbo [177] longo post intervallo [178] redditum est ultimum, & media primis, & mediis ultima congruunt: *Vestrum jam hic factum deprehenditur, Patres conscripti, non meum: ac pulcherrimum quidem factum: verum, ut dixi, non meum, sed vestrum* Hanc frequentiorem repetitionem [179] πλοκὴν vocant, quæ fit ex permixtis figuris, ut supra dixi, utque se habet epistola ad Brutum: *Ego cum in gratiam redierim cum Appio Claudio, & redierim per Cn. Pompeium,* [180] *te ego ergo, cum redierim.* Et in iisdem sententiis crebrioribus mutata declinationibus iteratione verborum; [181] ut apud Persium:

——— *Usque adeone*
Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter?

Et apud Ciceronem: [182] *Neque enim poterat [183] judicio ex his damnatis, qui judicabantur.* Sed sensus quoque toti, quemadmodum cœperunt, desinent: *Venit ex Asia, hoc ipsum quam bonum? Trib. pleb. venit ex Asia.* In eadem tamen periodo & verbum ultimum [184] primo refertur; tertium jam [185] sermone adjectum est, *Verumtamen venit.* Interim

tilius, cujus hæc integre periodus habetur: *Pater hic tuus nunc denique est, ut egestatem suam debere alere videatur. Patrem hunc appellas? quem prius egentem auxilio tuo, ut alienum, deseruisti? Patris tu filius es ad potiundas opes, cujus ad senectutem violandam crudelis hostis fuisti? nimirum nullo consilio filios procreamus; nam majorem partem ex illis doloris & contumeliæ capimus.* REGIUS. Apud Rutilium Lupum prolixior est periodus, sumpta ex Charisio oratore. Fabius dumtaxat initia sententiarum sumpsit, in quibus est *polyptoton.* TURNEB. *Patris tu filius es?* Loc. Ald. *patris tui filius es?* V. C. Alm. Raphaelis Regii emendationem, qui pro τῷ *& hac initia* legebat *sed hæc*, &c. eo lubentius amplexus sum, quod cum reliquo Fabianæ dictionis contextu apprime congruat. CAPPER.

172. *Quod autem tempus.*] Cicero pro Cluent. 60.

173. *Cæcilius.*] Ita, non *Cælius*, legendum esse Muretus lib. XIX. Var. cap. 8. notat, cujus Rhetoris Plutarchus & Dionys. Long. principio commentarioli elegantis περὶ ὕψους meminit: ita & alibi peccatum fuit, ut jam sæpius notavimus. BURMAN.

174. *Μεταβολὴν vocat*] Alexander Numenius appellat μεταβολὴν, partium mutationem totarum, vel in membris vel incisis. TURNEB. Ænius Sophista scripsit libros, quos vocavit μεταβόλους: e Suida Koenig. Biblioth. vet. & nov. pag. 18. ALMELOV. Sed Ænii Sophistæ libri, quibus titulus erat Μεταβόλοι, hoc est, mercatores, nihil ad τὸ τοῦ Rhetorum figuram, cui nomen Μεταβολή. De hac paulo aliter Cassiodorus in Psalmos pagg. 24. 29. ita scripsit: *Μεταβολή, id est, iteratio unius rei sub varietate verborum:* Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum; intende voci orationis meæ. Huc usque Cassiodorus. Cæterum figura Μεταβολή non occurrit in Hermogene, neque in Pithœanis Rhetoribus, neque in Phœbammone tom. I.° Græcor. Rhetor. Aldin. edition. 1508. neque in Putschianis Grammaticis, neque in Scaligeri Poetica, neque in Vossii Oratoriis institution. Exstat autem in Alexandro Numenio Rhetore pag. 585. edit. Aldin. περὶ μεταβολῆς. Ἔστι τοίνυν τὸ σχῆμα [illegible] ... hoc est, de Metabole. *Hac in figura tota orationis partes per singula membra & commata mutantur; quomodo se habet ille Demosthenis locus:* Quodnam auxilium opera tua civitati obtigit? quid opis ex tua benevolentia, & existimatione? quæ legatio .... ob quam civitas illustrior facta fuerit? quænam ex Græcanicis vel propriis rebus per te præclare gesta est? quales triremes? qualia tela? *& cætera.* Unde ἡ Μεταβολή apud tres auctores diversum sensum habet, quamvis Quinctilianæa Metabole cum Alexandræa satis congruat. CAPPER.

175. *Publicas violari*] *Violasse* in oratione pro Cluentio cap. 14. emendate legitur. REGIUS. Apud Cicer. legitur *illum tabulas publicas Larini Censoris corrupisse, Decuriones,* &c. mox *cum illo nemo*, & *scripsisset*; Voss. sec.

176. *Hic segetes*] Virg. 1. Georg. 54.

177. *Longo post intervallum.*] *Intervallo* legendum esse; certum est; *post* enim præpositio inter adjectivum & substantivum posita elegantius ablativo jungitur. REGIUS *Intervallum*: Locat. *longo & post intervallo*; Voss. sec.

178. *Redditum est.*] Ἀποδίδοται, hoc est, respondet, sive, ut ἁρμόζεσθαι dicunt, *correspondet.* CAPPER

179. *Πλοκὴν vocant*] *Plocen* appellat Fabius, cum verba frequentius iterantur, & quasi implicantur. Alexander Num. appellat *plocen*, cum verba iterantur in diversa significatione; ut: *Hac in re tandem Memmius erat Memmius.* TURNEB. Alium adhuc sensum τῆς πλοκῆς Fabius mox indicabit: *Congeruntur*, inquit, *& diversa*: Mulier, tyranni sæva crudelitas, patris amor, ira præceps, temeritas, dementia, &c. *inveni, qui & hoc vocaret* πλοκήν. CAPPER.

180. *Et ego ergo quum redirem.*] Hæc pauculа verba corrupte quidem mihi legi videntur; sed quonam modo sint emendanda, non video. REGIUS. Subauditur verbum *formidabo*, aut *rogabo*, aut simile; quo expresso nihil manet ambigui. ASCENS. *Et ego ergo quod redierim.* Voss. sec. in fragmentis Ciceronis legitur *ego ergo cum redierim.*

181. *Et apud Persium.*] Loco illius *&* copulæ, *ut* particula est reponenda. REGIUS. *Et*: Basil. est vero apud Persium Sat. 1. 27.

182. *Neque enim poterat.*] Nulla videtur hoc in exemplo esse *ploce*: itaque aut Fabius posuit dumtaxat initium periodi, cum reliqua putaret esse cognita; aut legendum, *judicio & judicabantur*, vel *judicio & judicabantur.* TURNEB.

183. *Judicio ex his d. q. judicabantur.*] *Judicio & judicabantur*: MSS. Bodl. Ald. Par. Gryph. Colin. *judicio qui judicabantur*: Vidov.

184. *Primo.*] *Primum*; Voss. sec.

185. *Sermone adjectum est verumtamen venit.*] Asterisco

fententia quidem [186] repetitur, fed eodem verborum ordine: [187] *Quid Cleomenes facere potuit? Non enim poſſum quemquam infimulare falſo. Quid, inquam, Cleomenes* [188] *magnopere facere potuit?* [189] Prioris fententiæ verbum ultimum, ac fequentis primum frequenter eft idem: quo quidem *fchemate* utuntur poëtæ fæpius:

> [190] *Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo,*
> *Gallo, cujus amor tantum mihi crefcit in horas.*

[191] Sed ne oratores quidem raro: [192] *Hic tamen* [193] *vivit: vivit?* [194] *immo vero etiam in fenatum venit.* [195] Aliquando, ficut in geminatione verborum diximus, initia quoque & claufulæ fententiarum aliis, fed non alio tendentibus verbis, inter fe confonant. Initia hoc modo: [196] *Dederim periculis omnibus, obtulerim infidiis, objecerim invidiæ.* Rurfus claufulæ, ibidem ftatim: *Vos enim ftatuiſtis, vos fententiam dixiſtis, vos judicaſtis.* [197] Hoc alii *κοινωνίαν*, alii *disjunctionem* vocant, utrumque (etiamfi eft diverfum) recte. Nam eft nominum idem fignificantium feparatio. [198] Congregantur quoque verba idem fignificantia: [199] *Quæ cum ita fint, Catilina, perge quo cœpiſti: egredere aliquando ex urbe: patent portæ: proficifcere.* Et in eumdem alio libro: [200] *Abiit, exceſſit, erupit, evafit.* Hoc Cæcilio πλεονασμὸς videtur, id eft, abundans [201] fupra neceſſitatem oratio; ficut illa: [202] *Vidi oculos ante ipfe meos.* In illo enim *vidi*, ineft *ipfe*. [203] Verum id, [204] ut alio quoque loco dixi, cum fupervacua oneratur adjectione, [205] vitium dicitur; cum autem auget manifeftam fententiam, ficut hic, virtus: *Vidi, ipfe, ante oculos,* [206] quot verba, totidem funt affectus. Cur tamen hæc proprie nomine tali notarit, non video. Nam & geminatio, & repetitio, & qualifcumque adjectio, πλεονασμὸς videri poteft. [207] Nec verba modo, fed fenfus quoque idem facientes, acervantur: *Perturbatio iftum mentis, & quædam fcelerum* [208] *offufa caligo, & ardentes* [209] *furiarum faces* [210] *excitarunt.* [211] Congeruntur & diverfa: *Mulier, tyranni fæva crudelitas, patris amor, ira præceps, temeritas, dementia.* Et apud Ovidium:

> [212] *Sed grave Nereïdum numen, fed corniger Ammon,*

mihi indigere videtur hic locus. REGIUS. *Abjectum eft*; V. C. Alm. Locat. marg. Bafil. Corruptum effe hunc locum jam notaverat Raphael Regius, qui afterifco eum indigere cenfebat. Et certe, quod falvo meliori judicio dictum fit, legendum mihi videtur: *Tertium etiam fermoni adjectum eft.* CAPPER.

186 *Repetitur verborum ordine.*] *Eodem* pronomen mihi in hoc defideratur fenfu, tametfi in exemplaribus non inveniatur; ut legamus *repetitur eodem verborum ordine*. REGIUS. *Repetitur verborum ordine*; Voff. fecund. Locat. *repetitur eodem verborum ordine*; Ald.

187. *Quid Cleomenes.*] Cicero v. Verr. 41.

188. *Magnopere.*] Omittunt Voff. fec. Andr. Locat. Ald. Par. Bafil. Gryph. Colin. Vidov.

189. *Prioris fententia verbum ultimum ac fequentis primum.*] Hanc figuram Grammatici veteres edition. Putfch Sofipater Charifius pag. 240. Diomedes pag. 440. Donatus pag. 1773. ἀναδίπλωσιν, *anadiplofin*, vocant; Hermogenes lib. 1 περὶ ἰδεῶν, *de variis dicendi formis*, ἐπαναφορὰν; Julius Rufinianus pag. 31. Rhetor. Pithœan. *palillogiam*; Martianus Capella *replicationem*. CAPPER.

190. *Pierides.*] Virgil. Eclog. x.

191. *Sed ne oratoris quidem raro.*] *Oratores* legendum eft. REGIUS. *Sicque oratores*; Voff. fec.

192. *Hic tamen vivit.*] Cicero 1. Catil. cap. 1.

193. *Vivit, vivit.*] Hoc ultimum cum interrogatione & quadam indignatione legendum eft. REGIUS.

194. *Imo vero etiam.*] *Imo etiam*; Locat. Ald. Gryph. Steph. Colin. Vidov.

195 *Aliquando, ficut in geminatione.*] Hæc figura fit, quando permulta repetuntur verba diverfa quidem, fed eamdem tamen habentia fententiam: quibus accedit *homœoteleuton*, vel in principio, vel in fine. TURNEB.

196. *Dederim periculis*] *Dediderim*; Voff. fec.

197. *Hoc alii μετωνυμίαν.*] Non memini me legere, qui hoc *fchema* vocaverit *metonymiam*; nam Alexander Numenius *fynonymiam* appellat, propterea quod *fynonyma* congeruntur *verba*; ut forte hic quoque *fynonymiam* legere debeamus. TURNEB. Κοινωνίαν. Valla lib. κοινωνίαν. Voff. fec. Libri Vallenfis lectionem ultro amplexi fumus, quod & Fabii mentem luculenter explicet, & ipfius veftigia Voffianus codex (qui habet κοινωνίαν) fervaverit. Altunde vero τὸ κοινωνίαν mire quadrat cum fequentibus: *Alii disjunctionem vocant; utrumque, etiamfi eft diverfum, recte;* κοινωνία enim, id eft, communio, plane diverfa eft a disjunctione; neque tamen fpernenda eft Turnebiani Commentatoris lectio illa συνωνυμία; fatis enim congruit cum iis, quæ de *fynonymia* tradit Alexander Numenius in opufculo de figuris tom. 1. Rhetor. Græc. edition. Aldin. pag. 583. CAPPER.

198. *Congregantur quoque.*] Hanc figuram permulti vocant *congeriem*; alii συναθροισμόν. Græci etiam appellare folent ἐκ τῶν μεγάλων. TURNEB.

199. *Quæ cum ita*] 1. Catil. 5.

200. *Abiit.*] 11. Catil 1. ubi *evafit, erupit.*

201. *Supra.*] *Super*; Voff. fec.

202 *Vidi oculos.*] Virgil. xII. Æneid. 638. *Vidi oculis ante ipfe meis*; Locat. Bafil. Gryph. Colin. Vidov. & hanc veram lectionem credebat Afcenfius; fed poftea vulgatam præfert.

203. *Verum id*] Fabius, in cap de ornatu, *pleonafmum* dicit effe vitium, cum videtur habere aliquid otiofum: cum autem habet affirmationem, tum dicitur virtus. TURNEBUS.

204 *Ut alio loco.*] Lib. VIII. cap. 3.

205. *Vitium dicitur.*] *Vitium eft*; Voff. fec. Obrecht.

206. *Quot verba, totidem funt affectus.*] Quid fibi hæc verba velint, non liquet mihi. REGIUS. Sunt verba Fabii, qui, ut recte Afcenfius, uno vitium in hoc *pleonafmo* effe, fed virtutem effe docet: *quot verba* vero defunt V. C. Alm. & Voff. fec.

207. *Nec verba modo.*] Idem teftatur quoque Rutilius, qui *fynathroifmum* ait effe non folum in verbis, fed etiam in fententiis congeftis: fed illæ duplices funt, vel eædem, vel diverfæ. TURNEB.

208 *Offufa.*] *Effufa*; Voff. fec. Locat. Ald. Bafil. fed male; *offundere* enim in hac re proprium; & ita Cicero & alii paffim. Vide Gronov. IV. obf 21. Heinf. ad Val. Flac. IV 482. & illuft Cuper. II. obf. 6.

209. *Furiarum face.*] S adfcripta *faces* legendum effe; facile ex oratione Ciceronis; unde hæc fumpta funt, patet. REGIUS. *Faces excitarunt*; Obrecht. quod unde habeat, nefcio: certe *faces* & *tædas ardentes* cum alii paffim, tum etiam Cicero in Pifon. cap. 20 & alibi furiis tribuit, ubi alia adducit Abramus BURMAN.

210. *Excitarunt.*] *Excitaverunt*; V. C. Alm.

211. *Congeruntur & diverfa.*] *Diverfa* legatur. REGIUS.

212. *Sed grave.*] Ovid. v. Metam. 17.

[213] *Sed quæ visceribus veniebat bellua ponti*
Exsaturanda meis......

Inveni, qui & hoc vocaret [214] πλοκὴν [215] cui non assentior; cum sint unius figuræ mixta quoque, & idem, & diversum significantia, quod & ipsum [216] διαλλαγὴν vocant: *Quæro ab inimicis, sintne hæc investigata, comperta, patefacta, sublata, deleta, extincta per me.* [217] *Investigata, comperta, patefacta*, aliud ostendunt: *sublata, deleta, extincta*, sunt inter se similia, sed non etiam prioribus. Et hoc autem exemplum, & superius, aliam quoque efficiunt figuram, quæ quia conjunctionibus caret, [218] *dissolutio* vocatur; apta cum quid instantius dicimus. Nam & singula inculcantur, & quasi plura fiunt. Ideoque utimur hac figura [219] non in singulis modo verbis, sed sententiis etiam; ut Cicero dicit contra concionem Metelli: [220] *Qui indicabantur, eos vocari, custodiri, ad senatum* [221] *adduci jussi, in senatu sunt positi*: & totus hic locus. [222] Hoc genus [223] βραχυλογίαν vocant, quæ potest esse [224] *copulata dissolutio.* Contrarium est *schema*, quod conjunctionibus abundat. Illud ἀσύνδετον, hoc πολυσύνδετον dicitur. Hoc est, vel iisdem sæpius repetitis; ut:

[225] ——— *Tectumque, laremque,*
Armaque, [226] *Amyclæumque canem, Cressamque pharetram;*

vel diversis:

[227] *Arma virumque......*
Multum ille & terris.....
[228] *Multa quoque & bello.....*

Adverbia quoque & pronomina variantur:

[229] *Hic illum vidi juvenem......*
Bis senos cui nostra dies.....
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti.

Sed utrumque horum, *coacervatio*; [230] & tantum juncta, [231] aut dissoluta. Omnibus scriptores sua nomina dederunt, sed varia, & [232] ut cuique [233] fingenti placuit. Fons quidem unus, [234] qui acriora facit & instantiora, quæ dicimus, & vim quamdam [235] præ se ferentia, velut sæpius erumpentis [236] affectus. [237] *Gradatio*, quæ dicitur κλίμαξ, aper-

213. *Et quæ visceribus*] *Quæ* cum diphthongo esse legendum, qui non videt, redeat ad legenda Poetarum opera. REGIUS. *Sed quæ*; omnes fere editi, & hic, & apud Ovidium.

214. Πλοκὴν *usque deducet.*] Duo hæc verba mihi supervacua videntur, *usque deducet*; potius enim sensum perturbant, quam adjuvant. REGIUS. Habet Locatel. Aliam significationem τῆς πλοκῆς vide supra in nota ad illud Fabii πλοκὴν vocant. CAPPER.

215. *Cui non assentior.*] *Assentio*; Leidensis editio.

216. *Διαλλαγὴν vocant.*] Antea *diallagen* vocavit Fabius *consummationem*, cum plura argumenta eodem tendunt: nunc videtur esse diversitas quædam congerendorum verborum. Nonnulli hoc loco *enallagen* legunt, propterea quod dictionum est mutatio & congregatio. TURNEB. Fabii locus ad quem Turnebianus respiciebat, exstat in hujus libri cap. 2 circa finem. CAPPER.

217. *Investigata.*] *Et investigata*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Steph.

218.] *Dissolutio vocatur.*] Græci Rhetores διάλυσιν & ἀσύνδετον dicunt; Cicero III. *de Orat. dissolutum.* CAPPER.

219. *Non singulis modo.*] *In* præpositionem sensus integritas exigere videtur, ut legamus *non in singulis.* REGIUS. *Non singulis*; Voss. sec. Locat.

220 *Qui indicabantur.*] *Judicabantur* in fragmentis Ciceronis, & Voss. sec.

221. *Adduci jussi.*] *Jussit*; marg. Basil. & Voss. sec.

222. *Hoc genus.*] Rutilius *hoc genus* βραχ. *vocat*; Gryph.

223. Βραχυλογίαν.] Multi putant hoc loco διάλυσιν esse legendum, propterea quod *brachylogia* nihil videtur pertinere ad *disjunctionem*. Sed tamen, cum Rutilius de *brachylogia* & *brachyepia* loquitur, subjicit exemplum, quod videtur esse *dissolutionis*; & Diomedes quoque *brachylogiam* putat esse *dissolutionem*. TURNEB. Rutilius Lupus pag. 9. Rhetor. Pithæan. *brachyepiam* solummodo nominat, non *brachylogiam*. Diomedis locus est in Grammat. Putsch. pag. 443. ubi sic habet: *Hæc etiam* (loquitur de διαλύτῳ) βραχυλογία *nominatur*. De βραχυλογίᾳ vide quæ jam dixerat Fabius lib. VIII. cap. 3. ante finem. CAPPER.

214. *Copulata dissolutio.*] Id est, composita, cum videlicet multa orationis membra congeruntur διαλύτως, *absque conjunctionis particulis*: quæ membra, si collective sumantur, *brachylogiam* efficiunt. CAPPER.

225. *Tectumque.*] Virgil. III. Georg. 344.

226. *Amyclæumque canem.*] A Julio Polluce imprimis celebrantur canes Laconici. Amyclæ autem fuerunt in Peloponnesi parte Laconica. TURNEB.

227. *Arma.*] Ex lib. 1. Æneid. principio, ut & sequentia.

228. *Multa quoque adverbia.*] *Quoque* particula, iterum adscripta, est eradenda, ne sensum alioqui apertum confundat. REGIUS. Omiserunt nempe ultimum exemplum *multa quoque & bello*; & post *terris*, *multa quoque adverbia* habent V. C. Alm. Voss. sec. Locat. Ald.

229. *Hic illum.*] Eclog. 1. 43. Aldus vero integros versus expressit.

230. *Etenim.*] *Et tantum*; V. C. Alm.

231. *Aut dissoluta.*] Hic distingui jussit Regius hoc modo: *dissoluta. Omnibus, &c.* & ita Locat. Basil. Obrecht. atque hæc sola lectio probari potest: vulgata autem, quam Burmannus etiam secutus erat, ferri nequit. Nam adjectiva *in juncta* & *dissoluta* referri non possent ad *τὸ scriptores sua nomina dederunt*. Itaque referuntur ad τὸ *coacervatio*, ita ut a Fabio dicatur *coacervatio juncta aut dissoluta*, quemadmodum ab eodem jam dicta fuerat *copulata dissolutio*. Præterea τὸ *coacervatio* juncta est Græcorum πολυσύνδετον, & τὸ *coacervatio* dissoluta est eorumdem ἀσύνδετον, ut ex allatis a Quinctiliano exemplis abunde constat. CAPPER.

232. *Et unicuique.*] Non *unicuique*, sed *ut cuique*, legendum esse, facile est videre. REGIUS.

233. *Fingenti placuit*] *Fingere placuit*; Voss. sec. Andr.

234. *Quia acriora.*] *A* litera expungatur, at loco ejus *&* copula reponatur, ut legamus, *quæ & acriora facit*, REGIUS.

235. *Præ se ferentia.*] *Per se*; Voss. sec.

236. *Effectus.*] Sæpenumero *affectus* in *effectum* a librariis commutatur. REGIUS.

237. *Gradatio.*] *Gradatio* appellatur κλίμαξ, quasi *scala*, propterea quod (ut inquit Alexander) *quemadmodum ab uno scala gradu ad alterum transcendimus, ita hic quoque ab una*

tiorem

tiorem habet artem, & magis affectatam, ideoque esse rarior debet. Est autem [238] ipsa quoque adjectionis; repetit enim, quæ dicta sunt; &, priusquam ad aliud descendat, in prioribus resistit. [239] Ejus exemplum ex Græco notissimo transferatur: *Nec hæc dixi quidem, sed nec scripsi: nec scripsi quidem, sed nec obii legationem: nec obii quidem, sed nec persuasi Thebanis.* [240] Sunt tamen tradita & Latina: [241] *Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit*; & Calvi: *Non ergo magis pecuniarum repetundarum, quam majestatis; neque majestatis magis, quam* [242] *Plautiæ legis; neque Plautiæ legis magis, quam ambitus; neque ambitus magis, quam omnium* [243] *legum judicia perierunt.* Invenitur apud poëtas quoque; [244] ut apud Homerum de sceptro, quod a Jove ad Agamemnonem usque deducit; & [245] apud nostrum etiam Tragicum:

Jove propagatus est (ut perhibent) Tantalus,
Ex Tantalo Pelops, ex Pelope autem satus
Atreus, qui nostrum porro propagat genus.

dictione trajicimus ad aliam. Aquila Romanus *scalam* aut *gradiculos* interpretari non vult, sed *ascensum*. Cornificius vertit *gradationem*. TURNEBUS. Alexandri verba sunt hæc in opusculo de figuris pag. 584. (tom. 1. Rhetor. Aldin.) [illegible]; id est, *hac autem figura nomen accepit a scala, κλίμακι. In hac enim in quem gradum desinimus, ab illo rursum incipimus.* Igitur, quod Alexandro tribuit interpretis Turnebiani Latina versio, aliunde sumptum fuerit, oportet: nisi forte Alexandri sententiam paraphrastica locutione Turnebianus ille dilatarit. Aquilæ Romani sententiam de τῆς κλίμακος interpretatione habes in Rhetoribus Pithœan. pag. 21. Cæterum eamdem figuram Rutilius Lupus ibid. pag. 4. [illegible] vocat; Hermogenes lib. 1. περὶ ἰδεῶν, *de dicendi formis* cap. 12. κλιμακωτόν; Eustathius Thessalonicens. in Iliad. B. pag. 181. [illegible], idque post Aristotel. lib. 1. de generat. animal. cap. 18. ut notavit Casaubon. in Athen. lib. 11. cap. 2. CAPPER.

238. *Ipsa quoque adjectionis.*] *Ipsa quoque cum adjectione*; Andr. *ipsa quoque adjectione*; Voss. sec.

239. *Ejus exemplum ex Græco.*] Tempore quidem Fabii, quo non minus literis Græcis, quam Latinis, studebatur, notissimum erat id exemplum. Nunc vero ita erroribus scatet, ut vix a quoquam percipiatur: sumptum est autem ex oratione Demosthenis pro Ctesiphonte; gradatione enim sic utitur Demosthenes: Οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ· οὐδ' ἔγραψα μέν, οὐκ ἐπρέσβευσα δέ· οὐδ' ἐπρέσβευσα μέν, οὐκ ἔπεισα δὲ Θηβαίους. Quod ita Romanus quoque Aquila, qui diligentissime de figuris scripsit, interpretatur: *Non dixi hæc, nec dixi quidem: nec scripsi hæc, nec scripsi quidem: nec profectus eam ad legationem: nec profectus quidem, non persuasi autem Thebanis: nec persuasi quidem.* Hinc facile colligitur quantopere hoc pulcherrimum opus sit depravatum, cum in uno exemplo, & quidem notissimo, tot flagitia deprehendantur: nec ea quisquam emendare curavit: sic autem corrigendum videtur, ut non *oblegationem*, sed *obii legationem* legatur; & *persuasi*, 1 litera crassa; & *Thebanis*, non *hæc vanis*, hoc modo: *Nec hæc dixi, nec dixi quidem, sed nec scripsi: nec scripsi quidem, sed nec obii legationem: nec obii quidem, sed nec persuasi Thebanis: nec persuasi quidem.* REGIUS. Demosth. pro Ctesiph. Aquila aliter transtulit. Imitatus est auct. ad Herenn. lib. IV. PITHOEUS. *Non enim dixi quidem, sed non obii legationem, sed non persuasi hæc vanis* Locat. *nec hæc dixi quidem, sed nec* (*non* Vidov.) *scripsi: nec scripsi quidem, sed nec obii legationem: nec obii quidem, sed nec persuasi Thebanis: nec persuasi quidem*: Ald. Basil. Colin. Vidov. In editione Pithœi apud Aquilam Romanum ita legitur: *Et non dixi hæc quidem, non autem scripsi: nec scripsi quidem, non profectus sum autem ad legationem: nec profectus quidem, non persuasi autem Thebanis.* BURMAN. In Aquilæ Romani editione, quam laudat Raphael Regius, immo & in ejusdem Regii emendatione abundant hæc duo vocabula perperam repetita: *nec dixi.* Et sane in editionibus Pithœan. & Aldin. non comparent; neque in Græco textu quidquam est, quod duobus illis verbis respondeat; sic enim habet: [illegible]. Fortasse fuerit error eorum, qui Raphaelis Regii scripta imperite compilarunt, aut exscripserunt. CAPPER.

240. *Sunt tamen tradita.*] *Sunt tamen tradita & Latina*; MSS. Alm. Voss. sec. *si tamen tradita*; Ald. marg. Basil. *sit tamen tradita & Latina*; Obrecht. Codd. Almeloven. & Voss. sec. lectionem ultro secutus sum, eo quod longe commodiorem & subjectæ rei magis congruum sensum exhiberet: fatendum tamen est apud Diomedem pag. 443. Grammatic. Putsch. ubi Fabii verba referuntur, legi etiam *tradita*: sed Putschiana illa veterum Grammatic. editio innumeris scatet erroribus, quorum jam plurimos ad exemplaris mei marginem annotavi & correxi: sic ibidem legimus: *Item Gallus: non ergo magis pecuniarum, &c.* ubi legendum esse *Calvus*, nemo inficias iverit. CAPPER.

241. *Africano.*] Est ex libro IV. ad Herenn. 25. unde Ascensius colligit, non esse Ciceronis, cum Fabius eum certe nominasset, ut mox Calvum nominat: sed non sunt hæc ipsa verba auctoris ad Herennium, sed alterius, quæ ille in exemplum adducit, ut & Fabius suo jure facere potuit: quare hinc nihil de auctore illorum librorum certi colligi potest. BURMAN. Sed scriptæ ad Herennium Rhetorices auctorem non esse Tullium aliis & quidem gravioribus rationum momentis probari potest, quorum nonnulla identidem, ubi data est occasio, protulimus. CAPP.

242. *Plautiæ legis.*] Lex Plautia erat lata adversus eos, qui per ambitum adepti fuissent magistratus: erant etiam aliæ leges de ambitu: unde subjunxit dictionem generalem. TURNEB.

243. *Legum judicia perierunt.*] In V. C. Alm. verba illa *judicia perierunt* aberant; ut & apud Diomedem lib. II. pag. 443. sed elegantior est lectio apud Romanum Aquilam: *quam omnium legum omnia judicia perierunt*; in duplicatione enim illa vocis *omnia omnium* venustas est, quam sæpe Cicero & alii captant: ita Cicero lib. V. ad famil. 12. *Unus Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium statuasque superat*: ubi non neglexit hunc leporem commendare Manutius. Terent. Adelph. III. 2.

Nunc illud est, quod si omnia omnes sua consilia conferant.

Ubi duplicem figuram *hyperbolen* & *paronomasiam* Donatus notat. Livius XXVIII. 24. *Quum omnia omnes auderent*; & ipse noster Fabius lib. V. 12. *de omnibus his omnia dicere*; & lib. X. cap. 1. ut quidam codices, *omnia, quæ omnes auctores dixerint*; & apud Græcos (Aristotel. 2 Politic. pr.) [illegible]; ubi Giphanius in Ethicis se hanc elegantiam etiam observasse notat; & ita contra Aristoph. Plut. v. 562. [illegible]: ubi Schol. ex Platone similem locum profert. BURMAN.

244. *Ut apud Homerum de sceptro que.*] *De sceptro* legendum esse, facile ex secundo Iliados v. 101. apparet REGIUS.

245. *Apud nostrum etiam Tragicum*] Hos versus putant esse Senecæ, propterea quod Tragicus appellari videtur per excellentiam: existimo tamen ex pedum mensura non esse Senecæ, sed veteris cujusdam Tragici. Utcumque sit, versus hi translati sunt ex Iphigenia Euripidis in Tauris in principio. TURNEB. Quis sit ille Tragicus dubitatur. Cl. Scriverius, qui eos in Tragicorum incertorum reliquiis recenset, *Atreo* in meo exemplari, passim ab eo accuratissime emendato, adscripsit: quod si addas ea, quæ pag. 105. ad versiculum a Cicerone lib. III. de Offic. 29. citatum notantur, verisimillimum est, hos versus Attium auctorem agnoscere. ALMELOV. Francius suspicabatur legendum: *apud Accium etiam Tragicum*: sed inter incertorum fragmenta hos Delrius & Scriverius retulerunt, qui pag. 171 alios legere, *Jove prognatus est, &*, *Ex Tantalo ortus Pelops, ex Pelope satus Atreus*, notavit; ut & in Voss. sec. & Andr. Locat. erat: deinde *propagat* dictum puto pro *propagavit*. Vide Gifan. ind. Lucret. in *invitat*, & Guiet. ad Terent. Andr. IV. 1. 26. & ita forte apud Horatium lib. II. Od. X. 19. *suscitat* est capiendum, pro *suscitavit*. BURMAN.

At quæ per detractionem fiunt figuræ, brevitatis novitatisque maxime [246] gratia petuntur: quarum [247] una est ea, quam libro proximo [248] in figuras distuli, [249] *synecdoche*, cum subtractum verbum aliquod satis ex cæteris intelligitur; ut Cœlius in Antonium: [250] *Stupere gaudio Græcus.* [251] Simul enim auditur, *cœpit*. Cicero ad Brutum: [252] *Sermo nullus, scilicet, nisi de te. Quid enim potius? Tum Flavius,* [253] *Erras tabellarie,* [254] *& ego ibidem has inter cœnam exaravi.* Cui similia sunt illa, meo quidem judicio, in quibus verba decenter pudoris gratia subtrahuntur:

> [255] *Novimus & qui te, transversa tuentibus* [256] *hircis;*
> *Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.*

[257] Hanc [258] quidam *aposiopesin* putant, frustra. Nam, illa quid taceat, incertum est; aut certe longiore sermone explicandum: hic unum verbum, & manifestum quidem, desideratur: quæ si *aposiopesis* est, nihil, in quo deest [259] aliquid, non idem appellabitur. [260] Ne ego illud quidem *aposiopesin* semper voco, in quo res quæcumque relinquitur intelligenda, ut ea, quæ in epistolis Cicero: *Data Lupercalibus,* [261] *quo die Antonius Cæsari*; quia nihil hic aliud intelligi poterat, quam hoc, *diadema imposuit.* Altera est per detractionem figura, de qua modo dictum est, cui conjunctiones eximuntur. [262] Tertia, quæ dicitur συνεζευγμένον. In qua unum ad verbum plures sententiæ referuntur, quarum unaquæque desideraret illud, si sola poneretur. [263] Id accidit aut

246. *Gratia petuntur.*] *Gratiam petunt*: MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Obrecht.

247. *Una est ea.*] *Ea* deest in Voss. sec.

248. *In figuras ex synecdoche distuli.*] Sic quidem legitur, sed corrupte, ut mihi videtur. Forsitan autem *ex* præpositio recte eraderetur, & *synecdoche* post verbum *distuli* collocaretur. REGIUS. *Ex synecdoche*: Locat.

249. *Synecdoche.*] Hanc figuram appellat ἔλλειψιν Romanus Aquila, propterea quod aliquid deest: eadem vocatur *synecdoche*: id est, *intellectio*, propterea quod intelligitur id, quod deest. TURNEB.

250. *Stupere gaudio Græcus.*] *Greo* Ald. & antiqua editio, teste Ascensio; unde forte *stupere gaudio Creo*, quo nomine rex Corinthi, & alii fuere. BURMAN.

251. *Simul enim auditur, cœpit.*] *Subauditur enim cœpit*: Ald. Colin.

252. *Sermo nullus scilicet de te.*] *Sermo nullus scilicet nisi te*: Locat. illud *scilicet* intrusum videtur, & additum ab aliquo, qui volebat supplere; ut hic desideretur *habitus est*, vel *fuit*. BURMAN.

253. *Erras tabularie.*] *Erras, inquit, Tabellarie*; MSS. Bodl. Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Scriptum erat *eras tabellarius*, sed cum ex *eras*, *erras* fecisset librarius, etiam *tabellarie*, scripsit, ne peccaret scilicet. BURMAN.

254. *Et ego ibidem orans inter cœnam exaravi.*] Nullus in his sensus: sed ad veram lectionem aditum fecerunt MSS. Alm. & Voss. sec. in quibus est *exaravo*, & in Alm. etiam *eras*: quare lego, *Tum Flavius: Cras, inquit, tabellarius: & ego ibidem has inter cœnam exaravi*: ita omnia cohærent: cœnabat apud aliquem Cicero, ubi nullus nisi de Bruto sermo, qui gratus Ciceroni, *quod enim potius?* Tum Flavius dixit, *Cras tabellarius*, sc. proficiscitur ad Brutum: quare *ego ibidem inter cœnam has exaravi.* Flavius vero videtur ille, quem Cicero ad Planc. cap. ult. egregie laudat; vel C. Flavius, quem commendat lib. XIII. ad fam. epist. 31. & ad Brut. epist. 6. & qui legatus pro prætore dicitur in Denario Bruti. Vide Fulv. Urs. ad hoc fragmentum Ciceronis pag. 150. & qui a cl. Perizonio dissertat. III. pag. 248. signasse Themidis vultu & nomine Denarium creditur: quamvis rectius Apollinis facies, ex addita lyra, Vaillantio in gente Flavia videtur, quia ille, ut legatus pro Prætore, Bruto absente, ludos Apollinares fecit, ut egregie probat Ursinus ad familiam Juniam: qui tamen nihil de cognomine *Hemis* addit: Vaillantius autem ab *Hemicyclo* dictum vult, ut Cassius dictus *Hemina*, quod minime sit verosimile. Morell. epist. ad Periz. pag. 139. cognomen Apollinis forte *Hemissom* conjecit, cui respondens cl. Periz. pag 245. priorem sententiam repudiat. & novum aut ignotum Flavii cognomen, vel Apollinis, in Macedonia aut Bessorum terris culti, conjicit: ego nihil definio, nec enim fas est scire omnia. BURMAN. Donec obscuriori huic loco major lux affulgeat, eam lectionem secutus sum, quæ codd. Amel. Voss. sec. & Bodl. auctoritate innititur. Quam autem Burmannus in notra emendationem proposuit, ea paulo audacior visa est. CAPPER.

255. *Novimus.*] Eclog. III. sed hic *Aposiopesin* non esse, ipso Fabii argumento ostendit post Pierium Voss. lib. v. Inst. Orat. cap. VI. §. 5.

256. *Hirquis.*] *Hircis*: MSS. Alm. Voss. sec.

257. *Hanc.*] *Hic*: Locat.

258. *Quidem aposiopesin.*] *E* vocali in *a* conversa, *quidam* legendum esse, indignum est, quod admoneatur. REGIUS. *Quidem*: MS. Alm.

259. *Aliquid idem appellabitur.*] Sic quidem legitur, sed nisi adjiciatur *non*, negandi adverbium, aperte id negare videbitur Fabius, quod vult affirmare: quare legatur *non idem appellabitur.* REGIUS. *Non* deest in Locat. *quæ si aposiopesis est, nihil non, in quo deest, aposiopesis appellabitur*: MSS. Alm. Voss. sec. *nihil non, i. q. d. aliquid, idem appellabitur*: Obrecht.

260. *Ne ego illud quidem.*] Etiam cum desunt interdum plures dictiones, tamen non est *aposiopesis* protinus, ut in exemplo Ciceroniano, sed *synecdoche*. TURNEB. *Nec ego*: Gebhardus.

261. *Quo die Antonius Cæsari, nihil obticuit lusitque.*] Si hoc modo legatur, non video quid intelligendum relinquatur. Quare hæc verba *nihil obticuit lusitque* mihi imperite videntur adscripta. REGIUS. In vetustis codicibus legitur, *non obticuit, lusitque*: ut sit sensus, in exemplo Ciceroniano non esse *aposiopesin*, id est, *obticentiam*, sed duntaxat *synecdochen*, qua luserit tacite significando. TURNEB. Jan. Gebhardus, Crepund. lib. III. cap. II. pag. 130. ex MS. Palat. & editione Aldina restituit in sedem suam sic: *Data Lupercalibus, quo die Antonius Cæsari: nihil obticuit, lusitque, quia, &c.* Quæ male in vulgatis editionibus omissa sunt, ut & Gryphiana, quæ habetur omnium emendatissima. PAREUS. Omissa in nonnullis editionibus, ad fidem MS. Palatini, MS. Bodleiani, editorum Sichardi, Parisiensis, & Andreæ (qui ita legit, *non enim obticuit lusitque*) inserui. Etsi enim (quod fateor) vere affirmari potest, sine illis custodiri Fabii sententiam, mihi tamen videntur sequentia, *quia nihil hic aliud intelligi*, &c. ad hæc omnino respicere. GIBSON. *Non enim obticuit lusitque*; Andr. *nihil obticuit lusitque*; Locat. Ald. Basil. Ascensius adscripta putat a librario, qui defectum supplere volebat.

262. *Tertia quæ dicitur, &c.*] Hanc figuram vocant vulgo Grammatici *zeugma*; Cornificius interpretatur *conjunctionem & adjunctionem*: fit autem (ut aiunt Grammatici) tribus modis, quos persequitur Fabius. TURNEB. Eustathius Thessalonicensium Archiepiscopus, in suis ad Homerum παρεκβολαῖς, & alii plures Grammatici, & Græci Scholiastæ figuram hanc vocant ἀπὸ κοινοῦ, quasi dicas *a communi* pluribus membris verbo. CAPPER.

263. *Id accidit aut proposito.*] Hanc speciem Grammatici vocant *protozeugma*, cum verbum præponitur; *hypozeugma*, cum postponitur. Has duas species *adjunctionem* appellat Cornificius: est & *mesozeugma*, cum verbum ponitur in medio: vocat *contunctionem* Cornificius. TURNEB. In cujus annotatione probare non possum illud *protozeugma*. Nam primo quidem Diomedes, qui pag. 439. Grammatic. Putsch. de *zeugmate* fusius disserit, altum de *protozeugmate* silentium tenet, nec nisi ζεῦγμα, μεσόζευγμα & ὑπόζευγμα memorat. Secundo, si primæ illi speciei *zeugmatis*

præposito verbo, ad quod reliqua respiciant: *Vicit* [264] *pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia*; [265] aut illato, quo plura cluduntur: [266] *Neque enim is es, Catilina, ut te aut* [267] *pudor unquam a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a furore revocaverit.* Medium quoque potest esse, quod & prioribus & sequentibus sufficiat. [268] Jungit autem & diversos sexus; ut cum marem feminamque [269] *filios* dicimus. Et singularia pluralibus miscet. Sed hæc adeo sunt vulgaria, ut sibi artem figurarum asserere non possint. Illud plane figura est, [270] qua diversa sermonis forma conjungitur:

[271] ——— *Sociis tunc, arma capessant,*
Edico; & dira bellum cum gente gerendum.

Quamvis enim pars *bellum* posterior participio insistat, [272] utrique tamen convenit

aliquid speciale nomen esset imponendum, secundum accuratiorem analogiæ regulam προζεῦγμα dicendum foret, quod τῷ ὑποζεύγματι directe opponeretur. Tertio Turnebianus interpres *protozeugma* illud suum ex uno fere (quod sciam) Despauterio sumpsit, qui celeberrimæ Grammaticex pag. 251. & 703. edition. Lugdun. in 4.° 1582 diserte nominat, *protozeugma*, *hyperzeugma*, & *hysterozeugma*. Has autem dictiones aut finxit ipse Despauterius, aut ex Alexandri opusculo, cui nomen *Doctrinale*; aut ex Nigri, Mancinelli, &c. libris, potius dicam Philologastrorum quisquiliis exscripsit; neque enim apud Græcorum scriptorum Scholiastas, neque in veteribus Grammaticis, aut Rhetoribus Latinis reperiuntur, neque in Servio, neque in Donato: quorum ille in Æneid. 1. pag. 400. *zeugma* vocat *a superioribus, a medio & ab inferioribus*: hic in Terent. Andr. *zeugma a superiore* appellat. Alia plurima sunt in illa Despauterii Grammatice, quæ tristes ætatis tenebricosæ reliquias conservant. Horum porro nonnulla hic apponere & paucis refutare, a nostro, qui τὴν veterum illustrare philologiam, & τὰ recentiorum castigare studemus, proposito non alienum esse existimavi. Sic pagg. 267. 268. *synecdochen* agnoscit in his locutionibus: *nuda genu*, *nudus pedem*, *albus dentes*: atqui 1.° *synecdoche* longe aliud significat. Est enim *tropus*, quo & pars pro toto, & totum pro parte usurpatur, ut patet ex Sosipatro Charisio, Diomede, Donato, Servio, &c. 2.° Servius in 1. Æneid. pag. 446. docet in τῷ *nuda genu*, *nudus pedem*, esse Græcam figuram: igitur *hellenismus* est, non *synecdoche*. Pag. 551. ubi de arte versificatoria, pedem quemdam nominat *dochimum*: sed ex Hephæstione, ipsiusque Scholiasta, & veteribus Grammat. Putsch. liquet *dochmium* ex Græco τῷ δόχμιος dici oportere. Pag 696. scribit *amphibologiam*, cum ex Fabio cæterisque Philologis *amphiboliam* scribere debuisset. Pag 697. sic habet: *Certologia, aut circologia*; *hanc Diomedes sic definivit*. Certologia *est culta & sana oratio sine lenocinio ornata*; ut, Romanos rerum dominos, gentemque togatam ..... *videtur interpretari cor animaque orationis*, κῆρ, κῆρος, cor, anima. *Eadem tertius dicitur* orthœpia, *quæ auctore Quinctil. in 1.° est emendata vocum cum suavitate explanatio. Niger exemplum dat ex Virgil.* Romanos rerum dominos, gentemque togatam. Sed primo pro τῷ *certologia*, vel *circologia* scribendum erat *cyriologia*, vel κυριολογία, secundum ipsum Diomedem pagg. 449. 450. Grammatic. Putsch. Secundo perperam confundit Despauterius τὴν κυριολογίαν, *locutionem propriam*, seu *propriis verbis conceptam*, cum τῇ ὀρθοεπείᾳ, *recta vocabulorum pronunciatione*. Tertio inde patet ex Nigri & cæterorum semibarbarorum fontibus Despauteriana errores fuisse haustos. Pagg 703. 704. legimus *asyntheton* & *polysyntheton*, pro *sit asyndeton* & *polysyndeton*, quomodo emendavimus in Rufiniano pag. 32. Rhetor. Pithœan. emendationis veritas claret ex Græcis vocibus ἀσύνδετον & πολυσύνδετον. Pag. 704. legitur *prosonomasia*, tanquam figura similis τῇ *paronomasiæ*, idque ex corrupto Quinctiliani loco: sed fictitium est illud vocabulum *prosonomasia*, & unica est figura, cui nomen παρονομασία. Pag 706 exstat *hyrmos*, & derivatur a εἴρω, *traho*: atqui ex Servio aliisque Grammaticis legendum est *hirmos*, ex τῷ εἱρμὸς, quod fit ab εἴρω, *necto*. Pag. 708. confundit Despauterium *antonomasiam* cum τῷ κατ' ἐξοχὴν & τῷ χαρακτηρισμῷ. Sed primo τὸ κατ' ἐξοχὴν, refertur ad *synecdochen*. Secundo χαρακτηρισμὸς non est *tropus*, sed figura sententiæ ex Rutilio Lupo. pag. 8. Rhetor. Pithœan. Pag. 710. scribitur *synchesis*, quasi a σὺν & χέσις: verum scribere oportet σύγχυσιν a σὺν & χέω. Pag. 712. exponit nescio quem *soracismum*, quasi a σωρεύω, idque ex corrupto Fabii loco, ubi legendum est σωρισμός. Pag. 716. *allophylia est constructio non reciproca, ut diligo Paulum*, ex ἄλλο & φῦλον. Sed fictitia est illa dictio ex Alexandri, Nigri, Mancinellive scriniis compilata. Pag. 717. *Synœcosis ex eo nomen accepit, quod duo diversa simul habitare faciat, nam συνοίκωσις est cohabitatio duorum.* Sed Despauterius non distinxit τὴν συνοικείωσιν figuram (quæ ex Fabio duas res diversas colligat) a τῷ συνοικέω, vel τῷ συνοικισμῷ. Ibidem *hyphen* dicitur *subunio*: quæ vox est barbara & ex abusu Græcarum dictionum ὑφ' ἕν perperam conficta. Ibidem *hendiadys* ... *pateris libamus & auro per endiadyn*: atqui dictio est barbare ficta ex Græcis ἓν διὰ δυοῖν, quando per duo unum significatur. Pag. 718. *Liptote figura, qua minus dicimus, quam significamus* .... *lipote, id est, defectiva aut defectio, a λείπω, deficio.* Sed scribendum erat λιτότης a λιτὸς, ex Porphyrione pag 1019. commentar. in Horat. vel λιτότης a λιτός, secundum Servium in Virgil. Denique pag. 719. *Alleotheta*, inquit Despauterius, *est accidentium contra artem mutatio. Alleothetam Priscianus lib. 18.° interpretatur variationem, ab ἀλλοιόω, permuto, & θέσις, positum*. Sed *alleotheta* vox est nihili. Et certe Priscianus libro non 18.° sed 17.° pag. 1099. Grammat. Putsch. nominat solummodo ἀλλοιότητα, quam Latine vertit *variationem*. Vulgo dicitur *enallage*, ἐναλλαγὴ, numeri, generis, personæ, &c. Horum autem errorum plerique in Latinæ linguæ Thesaurum irrepserunt, quibus aliisque plurimis emaculatum tam nobile opus novissima editio exhibebit. CAPPER.

264. *Pudorem libido, timorem audacia.*] Cicero pro Cluent. cap. 6.

265. *Aut illato, quo plura cluduntur.*] Est Grammaticorum ὑπόζευγμα, quod cum τῷ ὑποζεύξει confundendum non est. Nam, ut docent Sosipater Charisius pag. 250 Grammatic. Putsch. Diomedes & Scaurus pag. 439. Donatus 1775 venerabilis Beda pag. 343. Rhetor. Pithœan. ὑπόζευξις est figura *zeugmati* contraria, cum singulæ res aut personæ verbis suis clauduntur, ut *Tarchon jungit opes, fœdusque ferit.* [Æneid. 2. 154.] unde vocari etiam posset ἀντίζευγμα, vel, ut ait Aquila Romanus pag. 22 Rhetor. Pithœan. διεζευγμένον. CAPPER.

266. *Neque enim is es.*] In Catil. 1. cap 9.

267. *Pudor unquam.*] *Unquam* deest in Cicerone.

268. *Jungit autem.*] Has species Grammatici vocant *conceptionem* tum generum, tum numerorum: Fabius etiam redigit ad *zeugma*. TURNEB.

269. *Filios dicimus.*] Prævalet enim in his masculinum, &, licet hoc vulgare sit, non tamen animadversum semper fuit: ita apud Val. Max. 11. iv. 5. de duobus filiis & filia, quas bis terve *puerorum* nomine comprehendit, tandem dicit, Valesium ludos & lectisternia continuis tribus noctibus fecisse, *quia totidem filii periculo liberati erant*; ubi Colerus præfert codicis Colmariensis lectionem *totidem liberi*: male. Et ita *Patres* de matre & patre Ovid. iv. Metam. 61. *fratres* de sororibus & fratribus, ubi quædam adnotabimus. Vide interim Bentl. ad Horat. 1. Sat. 2. 100. & hoc non attendens illustris quoque Spanh. dissert. v. de præst. & usu Num. pag. 406. edit. prioris, θεῶν Ἀδελφῶν non Latine posse verti *Deorum fratrum*, perperam censet: rectius Munkerus ad Hygin. fab. 159. BURMANNUS.

270. *Qua diversa sermonis, &c.*] Nonnulli, qui paulo sunt religiosiores, existimarent hoc *schema* esse fugiendum, propterea quod efficit ἀνακόλουθον: ac sane raro est eo utendum, nisi in Poemate. TURNEB.

271. *Sociis.*] Virgil. 111 Æneid. 234.

272. *Utrique convenit illud, illud edico non utrique.*] Depravatus hic locus sic mihi corrigi posse videtur, ut *tamen* particula adscribatur, ac *illud* pronomen prius positum tollatur, hoc modo: *Utrique tamen convenit, illud edico non utrique.* Nam *bellum* & *est gerendum*, & *sociis gerendum*, sed

illud *edico*; nam utrique detractionis gratia facta conjunctio. Συνοικείωσιν vocant, quæ duas res diversas colligat: *Tam deest avaro, quod habet, quam, quod non habet.* Huic diversam volunt esse distinctionem, cui dant nomen [273] παραδιαστολήν, [274] qua similia discernuntur: [275] *Cum te pro astuto sapientem appelles, pro confidente fortem, pro illiberali diligentem:* [276] quod totum pendet ex *finitione*, ideoque an figura sit, dubito. Cui contraria est ea, quæ ex vicinia transit ad diversa aut similia:

> [277] ——— *Brevis esse laboro,*
> *Obscurus fio.*

& quæ sequuntur. Tertium est genus figurarum, [278] quæ aut similitudine aliqua vocum, aut paribus, aut contrariis [279] vertunt in se aures, & animos excitant. Huic nomen est [280] παρονομασία, quæ dicitur *agnominatio.* Ea non uno modo fieri solet, sed ex vicinia quadam prædicti nominis ducta, casibus declinatur; ut Domitius Afer pro Cloantilla: *Mulier rerum omnium imperita,* [281] *in omnibus rebus infelix.* Et cum verbo idem verbum [282] plus significanter subjungitur: [283] *Quando homo, hostis homo.* [284] Quibus exemplis sum in aliud usus, [285] sed in uno facilis est geminatio. [286] Παρονομασία ei contrarium est, quod eodem verbo quasi [287] falsum augetur: [288] *Quæ lex privatis hominibus esse lex non videbatur.* Cui confinis est [289] Ἀντανάκλασις, ejusdem verbi contraria significatio. Cum [290] Proculeius quereretur de filio, quod is mortem suam *exspectaret*; & ille dixisset, *se vero non exspectare*: *Immo*, inquit, [291] *rogo exspe-*

edico ad socios dumtaxat refertur. REGIUS. *Utrique convenit illud, illud edico non utrique*; Locat. qui ibi distinguens incipit novam periodum: *Detractionis gratia*, &c. *Utrique convenit illud edico*; V. C. Alm. male hæc & Regius & Ascensius ceperunt; hoc enim vult auctor, variationem, sive diversam formam, hic in una periodo conjungi; sive uni verbo *edico* duplicem modum adjungi; cum enim dicamus utrumque, *edico tibi ut facias*, & etiam, *edico tibi faciendum*, hic utramque formam conjecit in unum verborum complexum Virgilius: *Edico sociis, ut capessant arma, & bellum gerendum*, pro *ut gerant*. Vide quæ notavimus supra ad lib. 3. cap. 7. de hac variatione modorum & temporum: ut autem clarius sit, delerem hic vocem *bellum*, quam glossator adscripsit, ut explicaret scilicet, quid esset *posterior pars*: sic ergo lege, *quamvis enim posterior pars* (scil. hujus periodi) *participio insistat, utrique tamen convenit illud, Edico.* BURMAN.

273. Παραδιαστολήν.] Hæc duo *schemata* adhuc fiunt venustiora, quando illis rationem, vel similitudinis, vel diversitatis subjungimus. TURNEBUS.

274. *Qua similia discernunt.*] I vocali erasa, *qua & discernuntur* passive, etiam refragantibus exemplaribus, mihi videtur esse legendum REGIUS. *Qua similia discernuntur*: Voss. sec.

275. *Cum te pro astuto.*] Hoc ex Hyperide adducit Rutilius Lupus, in *paradiastole* pag. 2. sed aliquantum diversa scriptura. BURMAN.

276. *Quod totum pendet.*] *Totum* deest in Voss. sec.

277. *Brevis esse.*] Horat. Art. Poet. 26.

278. *Quæ aut.*] *Quod aut*: Voss. sec. Locat.

279. *Vertunt in se aures & animos excitant.*] *Convertit in se aures & excitat*; V. C. Alm. *convertunt in se aures & excitant*; Voss. sec. *convertunt i. s. a. & animos excitant*; MS. Colb.

280. *Paronomasia.*] In omnibus vetustis codicibus legitur προσονομασία, quæ dictio fere idem, quod *paronomasia* significat: est autem hæc figura posita in vocis allusione per similitudinem. TURNEBUS. Videsis, quæ elegantia habet Mericus Casaubonus de Lingua Hebræa pag. 53. & seqq. ALMELOV. Παρωνομασία; Par. Steph. Colin. Gryph. Obrecht. sed παρονομασία scribendum esse, inde patet, quod, quæ ab ὀνομάζω veniunt, utrumque o micron retineant, ut ἀντονομασία, κλ. contra vero quæ fiunt ab ὄνομα, prius o mutent in ω & posterius in υ; unde μετωνυμία, ὁμώνυμα, συνώνυμα, κλ. Vide Vossium Instit. Orat. lib. iv. cap. ii. §. 3.

281. *In omnibus rerum felix.*] Loco *rerum*, *rebus*, & *infelix* legendum esse, ne admonitione quidem est dignum. REGIUS.

282. *Plus significanter subjungitur.*] *Plus significat, subjungitur, quomodo homo hostis, homo*; Obrecht. forte: *Et cum verbo idem verbum plus significans subjungitur aliquando. Homo hostis, homo*? ut exemplum hoc admirantis sit, & *homo* ultimo loco positum plus significet, quam priori, & complectatur omnem vim, quæ huic voci inesse possit: clariora hæc essent, si, quæ præcesserunt, vel secuta sunt, verba nobis essent nota: simile vero hoc dictum videtur Plautino Asin. Act. ii. sc. 4. *Homo homini lupus, non homo*: quod exemplum esse posset contrarii, ut mox, *lex privatis hominibus non est lex*: & Francius malebat, *plus significante*. BURMAN.

283. *Quando homo, hostis homo.*] Sensus est, propriam hominis esse humanitatem: non igitur homo videtur ille, qui est inhumanus: itaque ad *emphasim* subjecit, *hostis homo*: sed tamen sensus non est perfectus, nisi legatur per interrogationem. TURNEB.

284. *Quibus exemplis.*] Locus corruptus esse videtur: poterit tamen is esse sensus: *Hæc exempla, quamquam ad diversum referantur modum, tamen in vocis geminatione figuram habere, & alioqui perfacile esse, voces ita geminare, & figuram efficere*: forte etiam alio in libro est his exemplis usus. TURNEB.

285. *Sed in uno φύσει est geminatio.*] Parum mihi percipitur hic locus; neque ignoro pro illo φύσει a quibusdam legi *falsis*: sed ne sic quidem mihi emendari videtur. REGIUS. φύσει: Locat. *falsis*: Voss. secund. Ald. marg. Vindov. *sed in uno facilis*; (margo *falsis*) *est geminatio*; Basil.

286. Παρονομασία.] Παρωνομασία: Obrecht. Francius malebat παρονομασία *ei contraria est.*

287. *Falsum augetur.*] *Arguitur*: V. C. Alm. an pro *arguitur*? *negatur*; marg. Vasc. Steph. Gryph.

288. *Quæ lex privatis hominibus.*] Est ex oratione in Pison. cap. xiii. sed ex vulgata lectione non rectum puto consistere sensum, nisi legatur, *quo lex prima, his hominibus esse lex non videbatur*: ut intelligat *privilegium*, quod vetitum erat, nec legis loco a Senatoribus habebatur. Vide Cicer. pro domo 17. & 18. nam aliter, cur lex, si recte & ordine lata sit, non magis privatis videretur lex, quam iis, qui in senatu sunt, vel magistratus gerunt? cum humiles & privati magis leges respicere soleant, quam potentes: sed hoc forte est hariolari. BURMAN.

289. Ἀντανάκλασις.] Ἀντανάκλασις est, cum verbum in contrarium aut diversum sensum accipitur, quam dictum fuerit: potest verti *contraria refractio*: hanc etiam parat Rutilius subjecit *antimetabolen*. TURNEB.

290. *Proculeius.*] An ille sit Augusti familiaris, quem Horatius lib. ii. od. 2. celebrat, & de quo plura Harduin. ad Plin. vii. 45. non definio: sed non dissimile vero videtur. BURMAN.

291. *Rogo exspectes.*] Ἀντανάκλασις est in dictione *exspectare*, quæ significat *opperiri* & *desiderare*: unde homonymia est petita. TURNEB. Recte Turnebus, & eo sensu pro *desiderare* Demea apud Terent. Adelph. v. iv. 19.

Illum, ut vivat, optant; meam autem mortem exspectant.

altero sensu pro opperiri iii. iv. 8. *cum interea semper mortem exspectabam miser.* Vide Scip. Gentil. parerg. i. 13. Coler. parerg. 20. Salmas. ad Poll. Claud. 2. & Gronov. ad Liv. xxxiii. 27. BURMAN. Vide Rutilium Lupum pag. 2. Rhetor. Pithœan. ubi rem longe aliter narrat: sed in editis Rutilii locus corruptus esse videtur, immo & mu-

ctes. Non ex eodem, sed ex diverso, vicinum accipitur, cum *supplicio* afficiendum dicas, [292] quem *supplicatione* dignum judicaris. Aliter quoque voces aut eædem diversa in significatione ponuntur, aut productione tantum vel correptione mutatæ: quod etiam in jocis frigidum, equidem tradi inter præcepta miror: eorumque exempla vitandi potius, quam imitandi gratia, pono: [293] *Amari jucundum est, si curetur, ne quid insit amari.* [294] *Avium dulcedo ad avium ducit*; & apud Ovidium ludentem:

Cur ego non dicam, [295] Furia, te furiam?

[296] Cornificius hanc [297] *traductionem* vocat, videlicet alterius [298] intellectus ad alterum. Sed elegantius, quod est positum [299] in distinguendam rei proprietatem: [300] *Hanc reipublicæ pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse.* Et quæ præpositionibus in contrarium mutantur: *Non emissus ex urbe*, [301] *sed immissus in urbem esse videatur.* Melius atque acrius, quod cum figura jucundum est, tum etiam sensu valet: *Emit morte immortalitatem.* [302] Illa levior est: *Non Pisonum, sed pistorum*; &: [303] *Ex oratore arator.* Pessimum vero: *Ne patres conscripti videantur circumscripti. Raro evenit, sed vehementer venit.* Sic contingit, ut aliquis sensus vehemens & acer venustatem aliquam, [304] non eodem ex verbo, non dissonam accipiat. Et cur me prohibeat pudor uti domestico exemplo? [305] Pater meus contra eum, qui se legationi [306] immoriturum dixerat, deinde vix paucis diebus insumptis re infecta redierat: *Non exigo,* [307] *ut immoriaris legationi,* [308] *immorare.* Nam & valet sensus ipse, & in verbis tantum distantibus jucunde consonat vox præsertim non captata, sed velut oblata; [309] cum altero suo sit usus, alterum ab adversario acceperit. [310] Magnæ veteribus curæ fuit, gratiam dicendi [311] e *paribus, & contrariis* acquirere. Gorgias in hoc im-

tilus, ut palam fiet in nostris ad Pithœanos Rhetoras annotationibus, quas etiam tempore suo editurum me esse confido. CAPPER.

292. *Quem supplicatione, &c.*] *Homonymia* est in dictione *supplicium*, quæ apud Sallustium & antiquos scriptores *supplicationem* & *preces* significat: præterea vulgus significat *pœnam*. TURNEB.

293. *Amari jucundum.*] Utrumque exemplum in lib. IV. Rhetor. ad Heren. 14. & 21. PHILAND. Apud auctor. ad Herenn. IV. 14. multos codices *amare* habere testantur viri docti, idque ad carmen constituendum esse necessarium putant. Sed vellem simul edocuissent, quod carminis genus constituere hoc dictum putarent. Sed *amari* necessario ipsa traductio requirit; nam *ne quid insit amare*, eleganter dici pro *amari*, nemo, credo, affirmabit. In eandem vero propemodum sententiam ludit Plautus in Cistell. act. 1. scen. 1. *Eho, an amare occipere, amarum est, obsecro*; & seq. BURMAN.

294. *Avium dulcedo.*] Gebh. lib. 131. Crep. 31. legis *avium dulce avium ducit. Avium dulce ad avium ducit*: Voss. sec. marg. Basil. sed nihil mutant reliqui codices, & sensus satis apertus. Avium nimirum cantum & dulcedinem, si quis sequatur, ducere in loco avia, sive a regia via deducere; vel allegoricus sensus potest esse, ducere in perversam vitæ rationem. Ut ita *avia consilia* dixit Silius lib. XII 493. BURMAN.

295. *Furia, te furiam.*] Vidi, qui putarent scriptum ex tragœdia Medeæ, cum scriptum sit ex Epigrammatis Ovidii. quare sic restitue. *& apud Ovidium ludentem. Cur ego.* PHILAND.

296. *Cornificius hanc, &c.*] *Paronomasiam* interpretatur Cornificius *agnominationem*: *traductionem* autem vocat, cum verbum idem sæpius iteratur citra offensionem: idem tamen *traductioni* subjicit eam exornationem, in qua verbum idem in alia atque alia re usurpatur. TURNEB.

297. *Traductionem vocat.*] Sic & auctor scriptæ ad Herennium Rhetorices lib. IV qui duplicem intellectum exhibet *traductionis*; unum, quem Fabius hoc loco proponit; alterum, qui in *polyptoto* reperiatur hujusmodi: *Qui nihil in vita habet jucundius vita, is etiam cum virtute non potest colere.* Itaque Rhetor Herennianus videtur esse ipsemet Cornificius. CAPPER.

298. *Intellectus & ad alterum.*] Et copula, ut otiosa, videtur expungenda. Aliter vero accipitur *traductio* in Rhetoricis ad Herennium: *Traductio est, quæ facit, ut, cum idem verbum crebrius ponatur, non modo non offendat animum, sed etiam orationem commendatiorem reddat.* Cornificius vero accipere simpliciter videtur *traductionem*, pro translatione unius sensus ad alterum. *Traducere* autem, unde *traductio*, interdum significat in ore frequenter habere ac diffamare, &, ut sic dicam, in ore vulgi ponere: quod Græce παραδειγματίζειν dicitur. Ut in Evangelio, *Joseph nolebat eam traducere*, hoc est infamare, & in exemplum ponere. REGIUS. *Et ad alterum*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

299. *In distinguendam.*] *In distinguenda rei proprietate*; MSS. Alm. Voss. sec. Andr. Obrecht.

300. *Hanc reipubl.*] Cicero 1. Catil. 12.

301. *Sed immissus.*] *Sed missus*; V. C. Alm. male, ut notavit jam Regius. Sed apud Ciceron. 1. Catil. cap. 11. celeberrimus Grævius, *non emissus ex urbe, sed immissus in urbem*, ex suo codice legebat de quo tamen dubito, cum in 11. Catil 7. dicat, *etiam quod illum emiserim potius, quam quod ejecerim.* BURMAN.

302. *Illa levior est.*] *Illa leviora*; Voss. sec.

303. *Ex oratore arator.*] Scribe *ex oratore arator*, ex Philip. 313. 9. PHILAND. *Ex aratore orator*: Ald. Gryph. Colin. Vidov. Gibl. Obrecht.

304. *Non eamdem eo verbo non dissonam accipit.*] Cum ea conjunctio subjunctivum exigat, procul dubio *accipiat* legendum est: sed alia quoque mihi corrigenda videntur; non enim *eamdem*, sed *eodem* sensus exposcit, ac pro *eo*, ex præpositionem, hoc modo: *non eodem ex verbo non dissonam accipiat.* REGIUS. *Non eamdem eo verbo n. d. accipit*; Voss. sec. Locat. marg. Basil.

305. *Pater meus.*] Quinctiliani pater optimus fuit declamator: idem etiam aliquando causidicus apud principem. TURNEB.

306. *Immoraturum.*] Scribe *immoriturum*. PHILAND. *Moriturum*; V. C. Alm.

307. *Ut immoraris.*] Scribe *non exigo ut immoriaris legationi, sed immorare.* PHILAND. *Ut immoreris*; MS. Bodl. Andr. Steph. Vasc. Sich.

308. *Immorare.*] *Immoriare*; Voss. sec. Sich. Vasc.

309. *Cum aliter suo.*] *Aliter* quidem legitur; sed, vel refragantibus exemplaribus, *altero* contenderim esse legendum: id quod facile ex sequenti colligitur membro. REGIUS. *Aliter*; Locat.

310. *Magna veteribus, &c.*] Gorgias & Thrasymachus veteresque sophistæ tres imprimis consectabantur concinnitates, *paria paribus adjuncta, contraria contrariis relata*, & *homœoteleuta*. Isocrates quoque his plurimum juvenis est usus; senex tamen in oratione ad Philippum scribit hæc se omisisse. TURNEB.

311. *E paribus contrariis.*] Fabius tertium figurarum genus distribuerat in tria membra: *Tertium est genus figurarum, quod aut similitudine aliqua vocum aut paribus, aut contrariis convertit in se aures.* Hactenus primum membrum executus est: nunc transit ad secundum. Itaque videtur aut delendum esse *contrariis*, aut addendam conjunctionem *&*: *e paribus & contrariis.* ROLLIN. Cujus conjectura firmari

modicus, [312] copiosus utique prima ætate [313] Isocrates fuit. Delectatus est his etiam M. Tullius, verum & modum adhibuit non ingratæ (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui levem, sententiarum pondere implevit. Nam per se frigida & inanis [314] affectatio, cum in acres incidit sensus, innata videtur esse, non arcessita. [315] Similium fere quadruplex ratio est. Nam est primum, quoties verbum verbo simile, aut non dissimile valde quæritur; ut:

[316] ——— *Puppesque tuæ, pubesque tuorum;*

&: [317] *Sic in hac calamitosa fama*, [318] *quasi in aliqua perniciosissima flamma*; &: [319] *Non enim tam spes laudanda, quam res est.* [320] Aut certe par est extremis syllabis consonans: *Non verbis, sed armis.* Et hoc quoque, quoties in sententias acres incidit, pulchrum est: *Quantum possis, in eo semper* [321] *experire, ut prosis.* Hoc est [322] *πάρισον*, [323] ut plerisque placuit. [324] Cleosteleus *πάρισον* existimat, quod fit e membris non dissimilibus. Secundum, ut clausula similiter cadat, vel iisdem in ultimam partem collatis, *ὁμοιοτέλευτον*, similem duarum sententiarum vel [325] plurium finem: [326] *Non modo ad salutem ejus exstinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.* Ex quibus [327] fere sunt (non tamen [328] ut semper ultimis consonent) quæ *τρίκωλα* dicunt: [329] *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* Sed in quaternas quoque ac plures hæc ratio ire sententias potest. Fit etiam singulis verbis: [330] *Hecuba, hoc dolet, piget, pudet*; &: [331] *Abiit, excessit, erupit, evasit.* Tertium est, [332] quod in eosdem casus cadit, *ὁμοιόπτωτον* dicitur. [333] Sed neque, quod finem habet similem, est *ὁμοιόπτωτον* utique in eumdem

potest; tum ex eo quod Græci Rhetores ubique separatim exponant τὸ πάρισον & τὸ ἀντίθετον; tum ex eo quod ipse Fabius hic primo quidem τὸ πάρισον varia, deinde vero τὸ ἀντίθετον explicet. Igitur in eloquentissimi viri sententiam pedibus ire non dubitavi, quod saltem attinet ad alteram illius partem. Neque enim τὸ *contrariis* hic delendum esse censerem; nam veteres illi, de quibus agit Quinctilianus, gratiam dicendi non solum e paribus, *πάρισον*, sed ex contrariis, *ἀντίθετον*, etiam acquirebant; ut ex ipsorum libris plus satis liquet. CAPPER.

312. *Copiosus utique.*] *Utique* non habet Voss. sec. *ætate utique prima*; Obrecht.

313. *Socrates.*] Loco *Socratis*, *Isocrates* legendum videtur; neque enim Socrates, ut diximus, quidquam legendum reliquit. REGIUS. *Socrates*: Locat.

314. *Affectio cum, &c. innata videtur habere.*] Hic locus non solum est depravatus, quia pro *affectatione* legitur *affectio*, ut plerisque in locis alibi; sed etiam, quia aliquid aut deesse, aut superesse videtur; nam *habere*, nisi aliquid adscribatur, otiari videtur. Quid autem sit adscribendum, mihi non liquet. Quare & *affectatio* legatur, & *habere* alienatur, nisi loco ejus *herere* legendum esse quis dixerit. REGIUS. *Innata videtur esse*; Voss. sec. Locat. Basil. Gryph. Colin. Vidur. Vascos. Steph. Oxon.

315. *Similium.*] Per *similia* intelligis hic *paria*. ROLLIN. Et sane Fabius innuit hoc in loco τὸ πάρισον, ὁμοιόπτωτον, ὁμοιοτέλευτον, & ἰσόκωλα. CAPPER.

316. *Puppes pubesque.*] Virg. I. Æneid. 399.

317. *Si in hac calamitosa.*] Cicero pro Cluent. cap. 2. ubi *sic* legitur, ut & hic Voss. sec. Locat. Ald. Basil. BURMAN. Itaque miror in omnibus, quas videre potui, editionibus legi *si* pro τῷ *sic*: Burmannus ipse vidit errorem, nec tamen emendavit. CAPPER.

318. *Quæ in aliqua perniciosissima.*] *Quasi* loco *quæ* relativi, & *perniciosa* legendum esse qui non putat, legat orationem pro Cluentio, unde hoc sumptum est exemplum. REGIUS.

319. *Non enim tam spes.*] Ex Ciceronis dialogo hæc laudat Servius ad Virg. VI. Æneid. 877. hoc modo: *Fannius, causa difficilis laudare puerum; non enim res laudanda, sed spes est*: esse vero ex libris de Republ. & fugisse fragmentorum collectores, docet Schot. lib. II. nodor. Cicer. 5. Pithœus vero in editione Leidensi adducitur, quasi ille Ciceronem in Fannium id scripsisse notaverit. Quo titulo librum scripsisse Ciceronem non scio: eadem *paronomasia* usus idem Cicer. XII. ad fam. ep. 25. *neque solum spe, sed certa re jam & possessione deturbatus*: & Ovid. ep. XVIII. 178.

Et res non semper, spes mihi semper adest BURMAN.

320. *Aut certe parem extremis syllabis consonans.*] Hæc quidem emendare pigeret, cum *par est* legendum esse, vel cæcus videre possit, nisi in omnibus exemplaribus, quæ ego viderim, sic scriptum deprehendissem. REGIUS. *Apparet*: marg. Basil.

321. *Experiri.*] *Experire* mihi legendum videtur. REGIUS. Et ita Vascos. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidor. Obrecht.

322. *Πάρισον.*] *Parison* appellat Aquila Romanus, *quando membra orationis pene sunt æqualia*. aliter Fab. accipere videtur, *quoties verbum verbo simile aut non dissimile valde quæritur*: vertitur ab Aquila Romano, *prope æquatum*. TURNEB. Vide Rhetoras Pithœanos pag. 18

323. *Ut plerisque placuit.*] E quibus est Hermogenes libro περὶ μεθόδου δεινότητος cap. 16. pag. 540. ubi τὸ πάρισον definitionem tradit. CAPPER.

324. *Cleosteleus.*] *Cleoscoleus*; Voss. sec. *Cleostelus*; Colin. sed Obrechtus *Cleo Stelaus*, quem nobis ignotissimum hominem fatemur, & unde *Stelaus* dici debeat, utinam vir doctissimus apertius enarrasset, prodito commentario in Fabium.

325. *Plurium finem.*] Nescio an verbum exciderit *finem faciat*, vel *habeat*, ut mox etiam loquitur. BURMAN. Videtur utique nonnihil verbi deesse. supplerem lubens τὸ *vocant* vel *dicunt*, & sic interpungerem: *vel iisdem in ultimam partem collatis*; ὁμοιοτέλευτον *vocant similem duarum sententiarum vel plurium finem.* Sed hoc est conjicere, non decernere. CAPPER.

326. *Non modo.*] Cicero pro Milone cap. 2.

327. *Fere sunt.*] *Fere fiunt*; MS. Alm. Voss. sec.

328. *Ut semper ultimis.*] *Ut semper utique ultimis*; V. C. Alm.

329. *Vicit.*] Pro Cluent. cap. 6.

330. *Hac cubat, dolet.*] *Hac cubat, hoc dolet*; V. C. Alm. *hac cubat, dolet*; Vascos. Steph. Lugduno-Batav. *Hecuba hoc dolet*; Locat. Ald. *Hecuba, hoc dolet*; Voss. sec. marg. Basil. Obrecht. quod secuti sumus, & fragmentum ex Tragico quodam esse putamus: *hoc dolet* autem, non *hac*: ita Mart. I. 14.

Si qua fides, vulnus, quod feci, non dolet, inquit,
Sed quod tu facies, hoc mihi, Pæte, dolet.

& I. 59.

Hoc dolet, &c.

Terent. Eun. I. II. 13.

Aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet.

Adelph. II. IV. 8. *hoc mihi dolet*. & alibi *id dolet*, & similia: sic & Plautus & alii. Vide Scheffer. ad Just. I. 8. BURMAN.

331. *Abiit.*] Catil. II. cap. I.

332 *Quod non in eosdem.*] *Non* negandi adverbium, ut sensus contrarium, expungatur. REGIUS. *Non* habet marg. Basil.

333 *Sed neque quod finem habet similem, neque in eumdem finem venit ὁμοιοτέλευτον.*] Hujus quidem loci quamvis depravati sensus percipi potest; videtur enim Fabius signare differentiam inter ὁμοιόπτωτον & ὁμοιοτέλευτον; nam similiter desinens semper similem habet finem, similiter cadens non semper; possunt enim esse iidem casus, & tamen diversos habere fines: quare sic mihi corrigendum

finem venit ὁμοιοτέλευτον. [334] Est enim ὁμοιόπτωτον tantum casus similis, [335] etiamsi dissimilia sint, quæ declinentur; nec tantum in fine deprehenditur, [336] sed respondent vel prima inter se, vel mediis, vel extremis; vel etiam permutatis his, ut media primis, & summa mediis accommodentur, & quocumque modo accommodari poterunt. Nec enim semper paribus syllabis constat; ut est apud Afrum: *Amisso nuper infelicis aulæ, si non præsidio inter pericula,* [337] *tamen solatio viræ inter adversa.* [338] Ea vero videntur optima, in quibus initia sententiarum & fines consentiunt; ut hîc: *Præsidio, solatio.* [339] Et ut pene similia sint verbis, & paribus cadant, & eodem desinant modo. [340] Etiam ut sint (quod est quartum) membris æqualibus, quod ἰσόκωλον dicitur: [341] *Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque judiciis impudentia valeret;* ἰσόκωλον est, & ὁμοιόπτωτον habet: *Non minus nunc in caussa cederet Aulus Cæcina Sexti Aebutii impudentiæ,* [342] *quam tum in vi facienda cessit audaciæ;* ἰσόκωλον, ὁμοιόπτωτον, ὁμοιοτέλευτον. [343] Accedit & ex illa figura gratia, qua nomina dixi mutatis casibus repeti: *Non minus cederet, quam cessit.* Adhuc ὁμοιοτέλευτοι, & παρονομασία est: *Neminem posse alteri dare matrimonium, nisi quem* [344] *penes sit patrimonium.* [345] *Contrapositum* autem, vel, ut quidam vocant, *contentio* ([346] ἀντίθετον dicitur) non uno fit modo. Nam & fit, si singula singulis opponuntur; ut in eo, quod modo dixi: *Vicit pudorem libido, timorem audacia.* Et bina binis: *Non nostri ingenii, vestri auxilii est.* Et sententiæ sententiis: [347] *Dominetur in concionibus, jaceat in judiciis.* Cui commodissime subjungitur & ea species, [348] quam *distinctionem* diximus: [349] *Odit populus Romanus privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit.* Et, quæ sunt simili casu, dissimili sententia in ultimo locata; ut: [350] *Quod in tempore mali fuit, nihil obsit: quin, quod in caussa boni fuit, prosit.* Nec semper *contrapositum* subjungitur; ut in hoc: [351] *Est enim hæc, judices, non scripta, sed nata lex;* verum, sicut Cicero dicit, [352] de singulis rebus propositis [353] refertur ad singula; ut in eo, quod sequitur: *Quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus.* Nec semper, quod adversum est, contraponitur; quale est [354] apud Rutilium: [355] *Nobis primum dii immortales fruges dederunt; nos,*

videtur, ut *est* verbum & ὁμοιόπτωτον adscribatur hoc modo: *Sed neque, quod finem habet similem, est ὁμοιόπτωτον: atque in eumdem finem venit ὁμοιοτέλευτον.* REGIUS. Verus lectio est in MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *sed neque finem habet similem (neque in eumdem finem venit ὁμοιοτέλευτον) quia ὁμοιόπτωτον est tantum casus similis, &c.* Obrecht. Quinctiliani mens hoc exemplo potest illustrari: τὸ *rotas* verbum, & τὸ *rotas* nomen finem habent similem: nec tamen sunt ποιόπτωτα. Idem dicas de τῷ *sedes* verbo, & τῷ *sedes* nomine. CAPPER.

334. *Est enim ὁμοιόπτωτον.*] Igitur duobus modis ὁμοιόπτωτον ab ὁμοιοτελεύτῳ differt. 1.° quidem in illo consideratur similis nominum declinatio & per eosdem casus; similis etiam verborum conjugatio & per eosdem modos, quod non fit in ὁμοιοτελεύτῳ. Deinde in illo non spectatur solus periodi finis; nam ὁμοιόπτωτον fit etiam initio & in fine; ὁμοιοτέλευτον autem nonnisi in fine periodi, vel membrorum potest contingere. CAPPER.

335. *Etiamsi dissimilia sint, quæ declinentur.*] Sic in τῷ *auctoritate, opibus, amicis* est ὁμοιόπτωτον, quamvis nomina dissimilia sint. CAPPER.

336. *Sed respondent.*] *Sed respondent vel primis;* Locat. Ald. Basil.

337. *Sed solatio inter adversa.*] Recte in quibusdam exemplaribus mihi legi videtur, loco illius *sed, tamen,* ita ut vitæ genitivus adscribatur hoc modo: *tamen solatio vitæ inter adversa.* REGIUS. *Sed solatio inter;* Locat. *tamen solatio inter;* MSS. Alm Voss. sec.

338. *Enim fere videntur optima.*] Hic aliquid deesse nemo non videt, cum *enim* conjunctio nunquam in sensus initio ponatur. *Ea* igitur mihi videtur adscribendum loco *enim,* & *vero,* loco *fere,* ut legatur: *ea vero videntur.* REGIUS. *Ei vero;* V. C. Alm. *eius fere;* Voss. sec. marg. Basil. *ea fere;* Locat. *Videntur optima.*] Hæc species si sæpius usurpetur, nimiam ostendit affectationem propter magnam exornationem. TURNEB.

339. *Et ut pene similia.*] *Et ut pede similia sint, verbisque paribus cadant;* Obrecht.

340. *Etiam ut sint*] Quarta species dicitur *Isocolon,* quando membra periodi æqualia sunt: vertitur ab Aquila Romano *exæquatum,* dicitur a Cornificio *compar.* TURNEBUS.

341. *Si quantum.*] Pro Cæcin. cap. 1.

342. *Quam tum in vi.*] *Quam tunc;* Voss. sec.

343. *Accedit & ex illa figura græca.*] Sic quidem legitur; sed, i vocali in e conversa, legendum esse *accede;* & *ex* præpositionem eradendam, contenderem. Illa autem figura græca est, quod paulo ante *polyptoton* appellavit. REGIUS. *Accidit & ex illa figura græca;* Locat. *accidit & illa figura græca;* Ald. *accidit & ex illa figura gratia;* V. C. Alm *& ex illa figura gratia,* omisso *accidit;* Voss. sec

344. *Penes sit patrimonium.*] *Matrimonium;* Steph. Roign.

345. *Contrapositum autem.*] *Antitheton* fit, quando oratio constat verbis contrariis: neque tamen hoc est ita exacte accipiendum; satis est enim, dum insit verbis similitudo contrarietatis. TURNEB. *Compositum;* Obrecht.

346. *Ἀντίθετον dicitur.*] Vides ut *antithesis* Fabio sit figura λέξεως, dictionis. Vulgo tamen & ab ipso Vossio inter figuras τῆς διανοίας, sententiæ recensetur: sed Fabio nostro adstipulantur Aquila Romanus pag. 18. Rhetor. Pythæan. & Julius Rufinianus ibid. pag. 31. Julius quoque Scaliger τοῖς ἀντιθέτοις figuris τῆς λέξεως, verborum, contribuit. CAPPER.

347. *Dominetur.*] Pro Cluent. cap. 2.

348. *Quam distinctionem diximus.*] Τὴν τῶν Græcorum παραδιαστολὴν intelligit, de qua paulo supra egit Fabius. CAPPER.

349. *Odit populus.*] Pro Muræn. cap. 36.

350. *Quod in tempore.*] Pro Cluent. cap. 29. ubi: *Ut quod in tempore mali fuit, nihil obsit; quod in caussa boni fuit, prosit.*

351. *Est enim hæc judices.*] Pro Milon. cap. 4. *est igitur judices;* MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

352. *Quod de singulis.*] *Quod* deest in V. C. Alm. Basil. Obrecht. Et certe pronomen illud *quod,* & punctum ei particulæ *verum* disjunctivæ appositum, hujus loci sententiam valde turbabat; ut iis patere poterit, qui lectionem alteram cum altera contulerint. CAPPER.

353. *Refertur ad singula.*] Ciceronis locus est in 111. *de Oratore,* ubi ante τὸ *refertur* legimus *ductum,* vel *dictum,* ut cod. Voss. sec. & Obrechtina editio exhibent. CAPPER.

354. *Apud Rutilium.*] Non Rutilium Rufum, qui Numantini belli historiam scripsit, sed Rutilium Lupum Rhetorem, qui ex oratione Demetrii Phalerei, non Isidori, ut Turnebus, hæc citat pag 11. Vide Voss. lib. v. *Inst. Orat.* cap. xi. §. 2. vide & in hanc sententiam Lucret. lib. vi. 1. & ibi Lambin. BURMAN.

355. *Nobis primum.*] Hoc exemplum sumptum est ex

[356] *quæ soli accepimus, in omnes terras distribuimus.* [357] *Nobis majores nostri Rempubl. reliquerunt; nos etiam socios nostros de servitute eripuimus.* Fit etiam assumpta illa figura, qua [358] verba declinata repetuntur, quod [359] ἀντιμεταβολὴ dicitur: [360] *Non, ut edam, vivo; sed, ut vivam, edo.* Et quod apud Ciceronem conversum ita est, [361] ut, cum mutationem casus habeat, etiam similiter desinat: *Ut &* [362] *sine invidia culpa plectatur, & sine culpa invidia ponatur.* Quod [363] & eodem clauditur verbo; ut quod [364] dicit de Q. Roscio: *Etenim, cum* [365] *artifex ejusmodi sit, ut solus dignus videatur esse,* [366] *qui scenam introeat;* [367] *cum vir ejusmodi est, ut solus videatur dignus, qui eò non accedat.* Est & in nominibus ex diverso [368] collocatis sua gratia: [369] *Si Consul Antonius, Brutus hostis: si conservator reipublicæ Brutus, hostis Antonius.* [370] Olim plura de figuris, quam necesse erat: & adhuc erit, [371] qui putet esse figuram: *Incredibile est quod dico, sed verum* (ἀνθυποφορὰν vocant;) &: *Aliquis hoc semel tulit,* [372] *ego bis, ego ter.* [373] Διέξοδον, ἄφοδον: *Longius evectus sum, sed redeo ad propositum.* [374] Quædam verborum figuræ [375] paulum figuris sententiarum declinantur, [376] ut *dubitatio.* Nam cum est in re, [377] priori parti assignanda est; cum in verbo, [378] sequenti: [379] *Sive me malitiam, sive stultitiam dicere oportet.* Item [380] *correctionis* eadem ratio est. Nam quod illic dubitat, hic emendat. Etiam [381] in *personæ fictione* accidere quidam idem putaverunt, ut [382] in verbis etiam esset hæc figura: *Crudelitatis est mater avaritia.* [383] Et apud Sallustium in Ciceronem: *O Romule Arpinas.* Quale est & apud Menandrum: [384] *Oedipus Othryasius.* Hæc omnia copiosius sunt executi, qui

Isidoro oratore Græco: loquitur autem de Atheniensibus, quibus Ceres primum fruges communicavit, quas postea in omnes terras distribuerunt. TURNEB. *Nobis primus;* MSS. Bodl. Alm. Locat. Ald. Basil. Colin. Vide superiorem Burmanni notam, in qua Turnebiani error interpretis bene arguitur. CAPPER.

356. *Quæ soli.*] *Quod soli;* Voss. sec. Ven. Lotat. Par. Colin.

357. *Nobis majores.*] Hæc reliqua ex Demetrii oratione desunt in MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Basil.

358. *Verba declinata.*] Id est, variis declinationum (si nomina sint) & conjugationum aut modorum (si verba sint) inflexionibus immutata. CAPPER.

359. *Ἀντιμεταβολὴ dicitur.*] Hanc figuram interpretatur Cornificius *commutationem*, in qua sententiæ commutatis verbis contrariæ fiunt. Cæterum hæc sententia tribuitur Socrati, qua significabat se sobrium; & alios increpabat, ut ventri deditos. TURNEB.

360 *Non ut edam vivo, &c.*] Macrob. II. Saturn. cap. 8. *Socrates dicebat, homines multos propterea velle vivere, ut ederent & biberent; se bibere atque esse, ut viveret.* PITH. Clemens Alex. pædag lib. 2. cap. 1. οἱ μὲν δὴ ἄλλοι ἄνθρωποι ζῶσιν, ἵνα ἐσθίωσι, &c. ALMELOV.

361. *Et cum mutationem.*] *Ut*, loco & copulæ, reponatur, ne incongrue verba conjungantur. REGIUS.

362. *Sine culpa invidia ponatur.*] *Ponatur* legendum esse, qui non credit, legat orationem pro Cluentio (cap. 2.) in qua sic scriptum esse inveniet. REGIUS. *Poniatur;* Locat. Andr. Basil.

363. *Et eodem excluditur verbo.*] *Quod* relativum in quibusdam exemplaribus recte est adscriptum; sed mihi etiam *cluditur*, ex præpositione erasa, legendum videtur, hoc modo: *Et quod eodem cluditur verbo.* REGIUS. *Et eodem & cluditur verbo;* V. C. Alm. *& eodem concluditur verbo;* Voss. sec. *& eodem cludicur verbo;* Locat. *quod & eodem excluditur verbo;* Basil. BURMANNUS. Quæret quispiam, quomodo, quod de Roscio dicit Tullius, eodem verbo claudatur; cum prioris membri finem faciat τὸ *introeat;* posterioris, τὸ *accedat:* responderi forte possit idem verbum appellari, non tantum quod iisdem literis efficiatur, sed etiam quod eumdem menti sensum exhibeat. Jam vero τὸ *introeat* & τὸ *accedat* eadem est fere significatio. CAPPER.

364. *Dicit de Sexto Roscio.*] Cicero pro Quint. cap. 25. *de Roscio;* Obrecht. lege *de Q. Roscio.*

365. *Artifex ejus mundi sit.*] Emendare in quibusdam exemplaribus *ejusmodi* legitur, & *introeat*, & *dignus* iterum, hoc modo; *ut solus videatur dignus, qui eo non accedat.* REGIUS.

366. *Qui in scenam introeat.*] Id ait propterea, quod scenici artifices, ut Comœdi, infamia notabantur; qua indignus erat Roscius, cum esset vir probus. TURNEB. In Cicerone legitur, *qui in scena spectetur;* & ita Voss. secund.

367. *Tum vir ejusmodi est.*] In editionibus Vascosani, Stephani, Lugduno-Batav. atque adeo in Burmanniana perperam legebatur *tum vir ejusmodi sit;* idque contra Ciceronianæ σχέσεως normam, & editorum ipsius librorum fidem. CAPPER.

368. *Collocatis.*] *Collatis;* Voss. sec.

369. *Si Consul.*] Cicero IV. Philip. 3.

370. *Olim plura.*] *Olim* mihi parum sensui convenire videtur, qui *sed* particulam vel similem magis exposcit. REGIUS. Videtur innuere Fabius, vel se plura scripsisse de figuris in quodam libro, vel se plura in posterum scripturum: præterea more suo, ut in figuris sententiarum fecit, quasdam reddit species, quæ a quibusdam figuræ appellantur, cum tamen figuræ non sint. TURNEB.

371. *Qui putat.*] A vocali in *e* conversa, *putet* legendum est. REGIUS.

372. *Nego bis, ego ter.*] N litera erasa, *ego bis* legendum mihi videtur: est autem exemplum *diversionis*. REGIUS. *Nego bis, ego ter;* Voss. sec. Locat. *ego bis, ter;* Obrecht.

373. *Διέξοδον.*] Διέξοδος Latine dicitur *transitio*, cum ab uno loco ad alterum transimus: ἄφοδος vero est *regressio*, quando ex digressione revertimur ad propositum. TURNEB. Cujus annotationi hæc subjungam lubens: διέξοδος est *excessus*, *digressio*. Sic apud Curium Fortunatianum pag. 63. Rhetor. Pithœan. *Post narrationem semper inducemus excessum quem διέξοδον vel παρέκβασιν Græci vocant, si materia desideraverit:* & apud Diodorum Siculum lib. IV. pag. 241. τὰ περὶ Μελέαγρον τοιαύτης ἔτυχε διεξόδου: atqui Diodorus paulo supra scripserat: οὐκ ἀνοίκειον βραχὺ παρεκβάντας ἀναγγεῖλαι τὴν περὶ τὸν Μελέαγρον ἀτυχίαν; hoc est, quid Meleagro acciderit, per digressionem paucis explicare, non est a proposito alienum: alias ἡ διέξοδος est fusior ampliorque rerum expositio, quæ τῇ συντομίᾳ, concisæ narrationi, opponitur; ut in meis ad Gallicam Longini (cap. 34.) versionem observationibus demonstravi. CAPPER.

374. *Quædam verborum fig.*] Figuræ quædam ambigunt, quoniam, servata eadem appellatione, nunc ad sententiam, nunc ad verba referri debent. TURNEB.

375. *Paulum declinantur.*] Id est, parum distant, differunt a sententiarum figuris: eodem sensu Terentius dixit Hecyr. II. 1. *Non est declinata quicquam ab aliarum ingenio:* pro τῷ nequaquam dissimilis est, ejusdem est ingenii. CAPPER.

376. *Ut dubitatio.*] Quæ a Tullio III. *de Orat* modo sententiarum, modo verborum figuris annumeratur. CAPPER.

377. *Priori parti.*] Videlicet sententiarum figuris, de quibus præcedenti capite Fabius agebat. CAPPER.

378 *Sequenti.*] Scilicet verborum figuris, de quibus hoc in capite agitur. CAPPER.

379. *Sive me malitiam.*] Auctor ad Heren. IV. 41. *sive stultitiam, sive malitiam dicere oportet, sive utrumque.*

380. *Correctionis.*] *Correptionis;* V. C. Alm.

381. *In personæ fictione.*] Hæc est, quam προσωποποιΐαν vulgo appellant. CAPPER.

382. *In verbis etiam.*] *Etiam* deest in MSS. Alm. Voss. secund.

383. *Et apud Sallustium in Ciceronem, &c.*] Vide Turneb. adversar. lib. XVI. cap. 7. in V. C. Alm. hæc Sallustii decerant.

384. *Oedipus Othryasius.*] Si Menandri comœdiæ exstarent, cur Oedipus *Othryasius* dicatur, facile intelligeretur;

non

non ut partem operis transcurrerunt, [385] sed proprie libros huic operi dedicaverunt; sicut Cæcilius, Dionysius, Rutilius, Cornificius, Visellius, aliique non pauci: [386] sed non minor erit eorum, qui vivunt, gloria. Ut fateor autem, [387] verborum figuras posse plures reperiri a quibusdam; ita iis, quæ ab auctoribus claris traduntur, meliores, non assentior. Nam in primis M. Tullius multas in tertio *de Oratore* libro posuit, quas in *Oratore*, postea scripto, transeundo videtur ipse damnasse: [388] quarum pars est, quæ sententiarum potius, quam verborum sit; ut *imminutio*, [389] * *improvisum*, *imago*, *sibi ipsi responsio*, *digressio*, [390] *permissio*, *contrarium*; hoc enim puto, quod dicitur ἐναντιότης *sumpta ex adverso probatio*. Quædam omnino non sunt figuræ; sicut *ordo*, [391] *dinumeratio*, [392] *circumscriptio*: sive hoc nomine significatur comprehensa breviter sententia, sive *finitio*. [393] Nam & hæc [394] Cornificius atque Rutilius *schemata* λέξεως putant. Verborum autem concinna [395] *transgressio*, id est, *hyperbaton*, quod Cæcilius quoque putat *schema*, a nobis est [396] interposita. Et [397] *mutatio*: quæ si ea est, quam Rutilius [398] ἀλλοίωσιν vocat, dissimilitudinem ostendit hominum, rerum, factorumque: [399] si latius fiat, figura non est: si angustius, in ἀντίθετον cadet. Si vero hæc appellatio [400] significat ὑπαλλαγὴν, satis [401] de ea dictum est. [402] Quod vero *schema* est, *ad propositum subjecta ratio*? Utrum quod Rutilius [403] αἰτιολογίαν vocat? nam de illo dubitari possit, an *schema* sit [404] *distributis subjecta ratio*, quod apud eumdem primo loco positum [405] * προσαπόδοσις dicitur: quæ ut maxime servetur, [406] sane est in pluribus propositis; [407] quia aut singulis statim ratio subjicitur, ut est [408] apud C. Antonium: *Sed neque accusatorem eum metuo, qui sum innocens: neque competitorem vereor, qui sum Antonius: neque consulem spe-*

nunc vero nec exstant, nec ego apud quemquam me legisse memini dicti hujus expositionem. REGIUS. Vix potest intelligi hæc *prosopopœia*, cum desideretur Menandri comœdia: tamen intelligi poterit de quodam Thessalo, qui diceret, se nobilem esse Thebanum Othrys autem mons est Thessaliæ: quidam legunt Odrysius, id est, Thrax. TURNEB. *Apud Menandrum Thryasius*; V. C. Alm. *apud Men. Chrisafius*; Vall. lib. Cæterum hoc Menandri effugit nuperum collectorem reliquiarum hujus Poetæ, qui forte nunquam Fabium nostrum perlegerat. BURMAN.

385. *Sed proprie libros.*] Malebat Francius *proprios*.

386. *Sed non minor erit*, &c.] Quidam amne intelligi hoc de Plinio, qui oratorem ab ipsis incunabulis instituit; alii de Virginio, qui vixit tempore Fabii. TURNEBUS.

387. *Verborum figuras.*] *Verborum quoque figuras*; V. C. Alm.

388. *Quantum pars.*] *Quarum*, non *quantum*, legendum esse, nemo non videt. REGIUS.

389. *Improvisa imago.*] Locus hic videtur depravatus, estque legendum, *improvisum*, deinde *imago*; ut apparet ex Cicerone. TURNEB. Vide Cicer. III. *de Orat.* cap. 54. Unde patet, quam absurdum & ab auctoris mente alienum sensum suggerat vulgata lectio, quam tamen Burmannus etiam secutus fuerat. CAPPER.

390. *Permissio.*] *Promissio*; marg. Basil.

391. *Dinumeratio.*] *Denumeratio*; V. C. Alm.

392. *Circumscriptio.*] *Circumitio*; V. C. Alm. margines Vasc. Steph. habent *circuitio*. BURMAN.

393. *Nam & hoc Cornificius.*] Hæ duæ particulæ, *&* *hoc*, mihi videntur, ut cessantes, eradendæ. REGIUS. *Et hoc C. a. R. schemata*; MSS Alm. Voss sec. *& hæc*; Gryph. Steph. Vidov. Col. Leid. Oxon. Obrecht. *nam Cor. a. Rut. hæc schemata*; Ald. Basil.

394 *Cornificius.*] Cornificius lib. IV. ad Herennium, sententiam & *finitionem* ponit inter figuras dictionum. TURNEB.

395. *Transgressio hyperbaton.*] Duæ hæ particulæ, *id est*, mihi videntur adscribendæ; ut legatur: *transgressio*, *id est*, *hyperbaton*. REGIUS. Non habet Locat.

396 *Inter posita.*] Forte *inter tropos posita*; nam lib. VIII. cap. 6. inter *tropos* recenset *hyperbaton*: licet multos, ut hic Cæcilius, *tropis* eximere *hyperbaton* dicat lib. IX. cap. 1. sed refellit simul. BURMAN. Cujus conjectura tantum habere probabilitatis mihi videtur, ut eam in ipso Fabii textu apposuissem, nisi fuissem veritus, ne quis hoc a me audacius factum esse quereretur. CAPPER.

397. *Mutatio.*] Quæ capite primo hujus libri dicebatur *immutatio*. CAPPER.

398. *Ἀλλοίωσιν.*] Cum apud Rutil. non reperirem ἀλλοίωσιν, reperiremque ἀνομοίωσιν *schema* esse, in quo divisio & separatio esset personarum, aut etiam rerum demonstratio, quantum interesset, adductus sum ut crederem, scribendum hic esse ἀνομοίωσιν. PHILAND. ἀνομοίωσιν; Voss. sec. Ald. Basil. Vide Rutil. Lupum pag. 7. Rhetor. Pithœan.

399. *Si latius fiat*, &c.] Id videtur dicere Fabius, propterea quod si tractetur illa dissimilitudo, jam quæstio erit *de eodem & alio*, quæ refertur ad *finitionem*: itaque figura non erit TURNEB.

400. *Significat.*] *Significet*; Voss sec.

401. *De ea dictum est.*] Vide lib. VIII. cap. 6. CAPPER.

402. *Quod vero schema.*] Francius volebat *vero*: & ita Obrecht edidit. BURMAN. Sed Vascos. & Sthephan jam pridem ediderant *quod vero*: atque hæc una est vera lectio, quam mirum est neque in Lugduno-Batav. neque in Burmann. editionis contextu reperiri CAPPER.

403. *Αἰτιολογίαν.*] In vetustis codicibus legitur ἀπολογία, id est, *purgatio*, quæ quanquam excusando reddit rationem facti, non tamen satis implet figuram: & alioqui apud Rutilium αἰτιολογία legitur, id est, *redditio causæ*, TURNEB. Et hic scribendum, pro ἀπολογίαν, αἰτιολογίαν, quam Rutilius fieri ait ratione brevi & sententiosa; ita ut, quod dubium est visum, ad certam fidem adduci videatur. PHILAND. ἀπολογίαν; marg. Steph.

404. *Distributis subjecta ratio, quod apud eumdem primo loco positum προσαπόδοσις dicitur.*] Perperam antea legebatur & interpungebatur: *distributis subjecta ratio. Quod apud eumdem primo loco positum est, προσαπόδοσις dicitur*; ubi verbum *τὸ est*, & punctum ante *τὸ quod* appositum, figuram, quæ a Latinis dicitur *Distributis subjecta ratio*, separabant ab ea, quam Græci προσαπόδοσιν vocant. Atqui una est eademque figura, ut ex ipso Fabio & Rutilio Lupo pag. 2. Rhetor. Pithœan. satis constat: posita nostra lectione atque interpunctione incommodum illud evanescit. CAPPER.

405. *Προσαπόδοσις.*] Προσαπόδοσις (ut inquit Rutilius) dicitur, cum *propositis* quibusdam *ratio subjungitur*. Videtur etiam Fab. innuere *prosapodosin*, subjectam ad propositum rationem TURNEB. Rutilii Lupi locus exstat in Rhetoribus Pithœanis pag. 2. ex quo liquet τὴν προσαπόδοσιν esse ipsammet *distributis subjectam rationem*: neque vero Fabius (quod ei temere affingit Turnebianus) *prosapodosin* esse *subjectam ad propositum rationem* innuit, ut pote qui τὴν αἰτιολογίαν a τῇ προσαποδόσει diserte distinguat. CAPPER.

406. *Sane in pluribus.*] Nisi *est* verbum adscribatur, difficilior hic sensus videtur. REGIUS. Deficit *est* in MS. Alm. Voss sec. Locat. Ald. *sane est pluribus*; Basil.

407. *Quia aut singula.*] Recte *singulis* in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Subjicitur*; etiam Voss. secund.

408. *Apud Antonium.*] Non est hic Antonius orator, qui inducitur apud Ciceronem in libris oratoriis; sed Ciceronis in consulatu competitor, adversus quem Cicero dixit *in toga candida*. TURNEB. *Apud Caium Antonium*; V. C. Alm. *apud C. Antonium*; Voss. sec. Basil. Colin. Oxon. Obrecht.

ro, qui est Cicero; aut positis duobus vel tribus, eodem ordine singulis [409] continuo redditur; quale [410] apud Brutum de dictatura Cn. Pompeii: *Præstat enim nemini imperare, quam alicui servire; sine illo enim vivere honeste licet, cum hoc vivendi nulla conditio est.* Sed uni rei multiplex ratio [411] subjungitur; ut apud Virgilium:

[412] *Sive inde occultas vires, & pabula terræ*
Pinguia concipiunt, sive illis omne per ignem
[413] *Excoquitur vitium....*
Seu plures calor ille vias....
Seu durat magis....

& totus locus. [414] *Relationem* quid accipi velit, non mihi liquet. Nam si ὑπαλλαγὴν, aut ἐπάνοδον, aut ἀντιμεταβολὴν dicit, [415] de omnibus locuti sumus. [416] Sed quidquid id est, neque hoc, neque superiora in *Oratore* repetit. [417] Sola est in eo libro [418] posita pariter inter figuras verborum, *exclamatio*, quam sententiæ potius puto; affectus enim est, & cæteris omnibus consentio. Adjicit his Cæcilius περίφρασιν, de qua dixi. [419] Cornificius *interrogationem*, [420] *ratiocinationem*, [421] *subjectionem*, [422] *transitionem*, [423] *occupationem*; præterea [424] *sententiam*, [425] *membrum*, [426] *articulum*, [427] *interpretationem*, [428] *conclusionem*: quorum priora [429] alterius generis sunt *schemata*, sequentia *schemata* omnino non sunt. Item [430] Rutilius præter ea, quæ apud alios quoque sunt *schemata*, [431] παρομολογίαν, [432] ἀναγκαῖον, [433] ἠθοποιΐαν, [434] δικαιολογίαν, [435] πρόληψιν, [436] χαρακτηρισμὸν, [437] βραχυλογίαν, [438] παρασιώπησιν, παῤῥησίαν, de quibus idem dico. Nam eos quidem auctores, qui nullum prope finem fecerunt exquirendis nominibus, præteribo: qui etiam, quæ sunt argumentorum, figuris adscripserunt. Ego illud [439] de iis etiam, quæ

409. *Continua reddantur.*] N litera expuncta, & *a* vocali in *i* conversa, *redditur* est legendum, ut ad rationem referatur. REGIUS. *Continua reddatur*; MSS. Alm. Voss. sec. *continua redditur*; Basil.

410 *Apud Brutum Cn. Pompeii.*] Duo hæc verba *de dictatura*, hic a librariis prætermissa, in aliis scripta inveniuntur hoc modo: *apud Brutum de dictatura Cn. Pompeii.* REGIUS.

411. *Subjicitur.*] *Subjungitur*; MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Ands. Obrecht.

412. *Sive inde.*] Virg. 1. Georg. 86.

413. *Excoquitur vitium.*] His subjungit Obrecht. *& totus locus*, quæ post sequentia verba omittit. BURMAN.

414. *Relationem.*] Quidam tamen *relationem* accipere malunt *epanaphoram*, ut Aquila Romanus: est autem species repetitionis. TURNEB. Sed hanc interpretationem, ut alias plures, de Tulliana relatione jam supra refutavimus in notis ad hujus libri cap. 1. circa finem, ubi ostendere studuimus τῇ *relatione* hoc in loco figuram eam verborum, cui nomen ζεῦγμα, designari. CAPPER.

415. *De omnibus locuti.*] *De omnibus his locuti*; V. C. Alm.

416. *Sed quicquid est ne hæc superiora.*] Depravatus hic locus sic emendari potest, ut *que* copula adjiciatur, hoc modo: *Sed quidquid est, neque hæc, neque superiora.* REGIUS. *Ne hæc*; Locat.

417. *Sola est in eo libro .... exclamatio.*] Mallem dixisset Fabius *fere sola*. Nam præter *exclamationem* occurrunt ibidem *Præteritio* & *Correctio*, quæ sententiarum figuræ sunt: atqui tamen eas Tullius verborum figuris ibi annumerat, ut supra patuit ad finem cap. 1. ubi Romanus Orator ita loquitur: *aut cum aliquid præterennntes, &c. aut cum corrigimus nosmetipsos, &c.* CAPPER.

418. *Posita par est inter.*] Non intelligitur hic locus, nisi hoc modo corrigatur, ut non *par est*, sed *pariter* legatur. REGIUS. *Par est*; V. C. Alm. Locat. *posita, ponitur inter*; Voss. sec. Gryph. Vidov. Vascos. Colin. Steph.

419. *Cornificius interrogationem, &c.*] Hujusmodi figuræ inveniuntur etiam in Herenniano Rhetoricæ magistro. Unde firmari potest eorum sententia, qui scriptam ad Herennium Rhetoricam ipsi Cornificio adscribunt. CAPP.

420. *Ratiocinationem.*] *Figura est, per quam ipsi a nobis* [dicti] *rationem petimus & reddimus.* CAPPER.

421. *Subjectionem.*] Græci dicunt τὸ καθ' ὑποφοράν. Qua de re vide quæ cap. 2. notata sunt ad illa Fabii verba: *quod schema quidam per subjectionem vocant.* CAPPER.

422. *Transitionem.*] V. C. Alm. vulgatis in edition. *translationem* legimus. sed altera lectio longe præstantior est. Nam Cornificius sive Rhetor Herennianus *translationis* nomine *Metaphoram* intelligit: atqui non agitur hic de *Metaphora*, neque de cæteris *tropis*. Abunde vero *transitionem* diserte ponit inter sententiarum figuras. CAPPER.

423. *Occultationem.*] Suspicor depravatum esse codicem, legendumque *occupationem*; nam *occultatio* non reperitur apud Cornificium. TURNEB.

424. *Sententiam.*] Non διάνοιαν, mentis *cogitationem* simpliciter; sed γνώμην, *dictum sententiosum.* CAPPER.

425. *Membrum.*] Quod Græcis Rhetoribus est κῶλον: sed ab iisdem inter figuras per se & ex natura sua non collocatur. CAPPER.

426. *Articulum.*] *Articulos*; MSS. Alm. Voss. sec. Cæterum Cornificius *articulum* vocabat τὸ Græcorum κόμμα, quod proprie non est figura. CAPPER.

427. *Interpretationem.*] Τὴν συνωνυμίαν & ἐπεξήγησιν, quando videlicet in oratione τὸ subsequens est τοῦ antecedentis explicatio. CAPPER.

428. *Conclusionem.*] Est oratio, quæ *majorem*, *minorem* & *consequentiam*, ut vocant, unica periodo concludit, ut in *syllogismis conditionalibus* accidere solet. CAPPER.

429. *Alterius generis.*] Nempe *schemata*, seu figuræ τῶν διανοιῶν, sententiarum. CAPPER.

430. *Rutilius præterea.*] *Præter ea*, divisim legendum est, ne supervacuis oneretur oratio. REGIUS. Voss. sec. omittit *schemata*, & deinde ἀναγκαῖον, ἠθοποιΐαν, δικαιολογίαν: τὸ *schemata*; etiam omittit Obrecht.

431 Παρομολογίαν.] *Quando aliquid ultro confitemur, & postea majus inferimus & gravius.* TURNEB. Vide Rutilium Lupum in Rhetoribus Pithœan. pag. 6. CAPPER.

432. Ἀναγκαῖον.] *Hoc schema*, inquit Rutilius ibid. *tunc prodest, cum volumus ostendere necessitudinem aut naturæ, aut temporis, &c.* CAPPER.

433. Ἠθοποιΐαν.] *Ethologia*, ἠθολογία, legitur eodem sensu apud Rutilium Lupum ibid. ubi exempla ex Lysia & Demosthene affert. CAPPER.

434. Δικαιολογίαν.] *Hoc schema fieri solet, cum æquitatem caussæ quam maxime brevi sententia complectimur, &c.* inquit Rutil. Lup. ibid. pag. 7. CAPPER.

435. Πρόληψιν.] *Præsumptionem* vocavit Fabius cap. 2. Fit autem *cum id, quod objici potest, occupamus.* Legesis & Rutilium ipsum pag. 8. CAPPER.

436. Χαρακτηρισμόν.] Fit hæc figura, cum *veluti quibusdam coloribus delineamus aut personam, aut vitam alicujus.* TURNEB.

437. Βραχυλογίαν.] Βραχυέπεια, brachyepia quidem, sed eodem significatu legitur in Rutilio Lupo pag. 9 ubi sic habet: *hoc fieri solet, cum orator brevitate sententiæ præcedit auditoris expectationem.* CAPPER.

438 Παρασιώπησιν.] *Cum dicimus nos aliquid tacere, quod tamen tacitum satis intelligitur.* TURNEB. Ex Rutilio pag. 10. Παῤῥησίαν.] Vide Voss. Instit. Orator. libr. v. pag. 414. BURMAN. Videsis etiam ipsum Rutilium pag. 11. Cæterum a Vossii censura Fabium defendimus in notis ad cap. 2. circa finem, ubi de illis Tullii verbis: *ut liberius quid audeat.* CAPPER.

439. *De iis etiam, quæ vere sunt.*] Si quis *vere* legendum

vere sunt, adjiciam breviter; sicut ornant orationem opportune positæ, ita ineptissimas esse, cum immodice petuntur. Sunt qui, neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, si vel inania verba in hos modos [440] depravarint, summos se judicent artifices; ideoque non desinunt eas nectere: [441] quas sine sententia sectari tam est ridiculum, quam quærere [442] habitum gestumque sine corpore. Sed ne hæ quidem, quæ recte fiunt, densandæ sunt nimis; nam & vultus mutatio, oculorumque conjectus, multum in actu valet: [443] sed si quis ducere os exquisitis modis, & frontis ac luminum inconstantia trepidare non desinat, rideatur. [444] Et oratio habeat rectam quamdam velut faciem: quæ ut stupere immobili rigore non debebit, ita sæpius in ea, quam natura dedit, specie continenda est. Sciendum vero in primis, quid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tempus. [445] Major enim pars harum figurarum posita est in delectatione. Ubi vero atrocitate, invidia, miseratione pugnandum est, quis ferat [446] *contrapositis*, & [447] *pariter cadentibus*, [448] & consimilibus irascentem, flentem, rogantem? [449] cum in his rebus cura verborum deroget affectibus fidem; &, ubicumque ars ostentatur, [450] veritas abesse videatur.

esse putet, is a vero aut saltem a verisimili non aberrabit. CAPPER.

440. *Depravarint.*] *Depravarunt*; Voss. sec.

441. *Quasi nec substantia sectari.*] Depravatus hic locus ita corrigi potest, ut *nec* particula eradatur, ac, loco ejus, *sine* præpositio reponatur, ac, pro *substantia*, *sententia* legatur, hoc modo: *quas sine sententia sectari.* REGIUS. *Quas sine substantia*; Voss. sec. Locat. Andr. marg. Colon. Basil. Vidov. *Quas nec substantia*; V. C. Alm.

442. *Habitum gestumque.*] Τὸ σχῆμα, *figura*, significat etiam habitum ac gestum quemdam. CAPPER.

443. *Sed si quis ducere os exquisitis.*] Videndus Lud. Cresollius Vacat. Autumnal. libro II. capite 7 sectione 2. pagg. 214. 215. PAREUS.

444. *Et orator.*] Tametsi hic locus menda plerisque carere videtur, ex eo tamen adverbio similitudinis, *oratio*, loco *oratoris*, colligitur esse reponenda. Neque enim de pronuntiatione hoc loco præcipit Fabius; sed, similitudine ab actione sumpta, ostendit orationem nec ubique rectam, nec ubique figuratam esse debere. REGIUS. *Et orator* MSS. Vallæ, Alm. Colb. Voss. sec. Locat.

445. *Major pars harum figurarum posita est in delectatione.*] Igitur in τῷ ἠθικῷ, & præsertim in orationibus generis demonstrativi, ἐπιδεικτικῷ, adhibendæ sunt verborum figuræ; in τῷ παθητικῷ autem figuræ sententiarum, idque cum delectu. CAPPER.

446. *Contrapositis.*] Τοῖς ἀντιθέτοις, ut Græci dicerent. Vulgo dicimus *antitheses*. CAPPER.

447. *Pariter cadentibus.*] Τοῖς ὁμοιοπτώτοις, quæ Latini Rhetores *similiter cadentia* solent appellare. CAPPER.

448. *Et consimilibus.*] Supple τὸ *figuris*; cujus modi sunt τὰ ὁμοιοτέλευτα, *similiter desinentia*; τὰ πάρισα, *comparia*; τὰ ἰσόκωλα, *æqualia* periodicæ orationis *membra*, &c. CAPPER.

449. *Cum jam his rebus.*] Loco *jam*, *in* propositio reponenda videtur hoc modo: *cum in his rebus.* REGIUS. *Cum jam*; Locat. *cum his rebus*: Basil. Gryph.

450. *Varietas abesse.*] *Veritas* ut legatur, sensus exposcit. REGIUS.

CAPUT IV.

De compositione.

[1] DE *compositione* non equidem post Marcum Tullium scribere auderem (cui nescio an ulla pars operis hujus sit magis elaborata) nisi [2] & ejusdem ætatis homines, [3] scriptis ad ipsum etiam literis, [4] reprehendere id collocandi genus ausi fuissent, & [5] post eum plures multa ad eamdem rem pertinentia memoriæ tradidissent. Itaque accedam in plerisque Ciceroni, atque in iis ero, quæ indubitata sunt, brevior: in quibusdam paulum fortasse dissentiam. Nam etiam cum judicium meum ostendero, suum tamen legentibus relinquam. [6] Neque ignoro quosdam esse, qui curam omnem *compositionis* excludant, atque il- IV.

Exordium est *prolepticum*; nam veniam præfatur, quod post Ciceronem de *compositione* scribat: subnectit eorum reprehensionem, qui *compositionem* vituperant: postremo addit præcepta *compositionis*, quæ est apta verborum structura, in *ordine*, *junctura*, *numero* posita. TURNEB.

1. *De compositione.*] Supple, verborum: sic Dionysius Halicarnass. præclarum conscripsit opus περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων συνθέσεως, *de vocabulorum compositione*, seu *collocatione* pag. 2. tom. 2. edition. Wechel. CAPPER.

2. *Et ejusdem ætatis homines.*] Brutus ipse lib. xv. ad Att. epist. PITHOEUS.

3. *Scriptis ad ipsum.*] Calvus enim, scriptis ad Ciceronem epistolis, Ciceronem appellavit *solutum* & *enervem*; Brutus *fractum* & *elumbem*. Quin etiam (ut scriptum est quintodecimo epist. ad Attic.) cum Bruti mandato Cicero de *compositione* scripsisset, tamen judicium Ciceronis de *compositione* Bruto displicuit. TURNEB. Hac de re Tullius lib. xiv. ad Attic. epist. 20. sic habet: *Cum ipsius* [Bruti] *precibus pene adductus scripsissem ad eum de optimo genere dicendi; non modo mihi, sed etiam sibi scripsit, sibi illud, quod mihi placeret, non probari. quare sine, quæso, sibi quemque scribere.* Vide & epistolam 1. lib. xv. ad eumdem. CAPPER.

4. *Reprehendere vel collocandi.*] In vetustis codicibus legitur, *id collocandi genus*, ut significetur *ea compositio*, quam probavit Cicero in *Orat.* perfecto. TURNEB. *Reprehendere*, *vel collocandi genus*: Locat. Ald. Gryph. Par. Vasc. Steph. Colin. Vidov.

5. *Post eum plures.*] Ut Cornificius, Stertinius, Gallio, Celsus, Lenas, Virginalis, Plinius, Rutilius. REGIUS. In cujus annotatione pro τῷ *Virginalis* legendum est *Virginius*; ut patet ex iis, quæ scripta & notata sunt ad lib. III. cap. 1. circa finem. CAPPER.

6. *Nec ignoro.*] Quidam Fabii tempore erant *antiquarii*, qui antiquorum horrorem, ut Catonis, imitabantur, cul-

lum horridum sermonem, ut forte effluxerit, modo magis naturalem, modo etiam magis virilem esse contendant. [7] Qui si id demum naturale esse dicunt, [8] quod a natura primum ortum est, & quale ante cultum fuit, [9] tota hæc ars orandi [10] subvertetur. Neque enim loquuti sunt ad hanc regulam & diligentiam primi homines, [11] nec *proœmiis* præparare, docere [12] *expositione*, argumentis probare, affectibus commovere sciêrunt. Ergo his omnibus, non sola *compositione*, caruerunt: quorum si fieri nihil melius licebat, [13] ne domibus quidem [14] casas, [15] aut vestibus pellium tegmina, aut urbibus montes ac sylvas mutari oportuit. Quæ porro ars statim fuit? quid non [16] cultu nitescit? cur vites coërcemus manu? cur eas fodimus? rubos arvis excidimus? [17] terra [18] & hæc generat: mansuefacimus animalia? indomita nascuntur. [19] Verum id est maxime naturale, quod fieri natura [20] optime patitur. Fortius vero [21] quî incompositum potest esse, [22] quam junctum, & bene collocatum? Neque si parvi pedes vim detrahant rebus, ut [23] *Sotadeorum*, [24] & *Galliamborum*, & quorumdam in oratione simili pene licentia lascivientium, [25] *compositionis* est judicandum. Cæterum [26] quanto vehementior fluminum cursus est prono alveo, ac nullas moras objiciente, quam inter obstantia saxa fractis aquis ac reluctantibus; [27] tanto, quæ connexa est, & totis viribus fluit, fragosa atque interrupta melior oratio. Cur ergo vires [28] ipsas [29] specie solvi putent, quando [30] nec ulla res sine arte satis valeat, & comitetur semper ar-

tamque negligebant *compositionem*, quod ea putarent orationem effeminari. TURNEBUS.

7. *Qui si id demum.*] Ut refutet eorum opinionem, distinguit appellationis significationem, a qua vel absurdum colligit, vel naturalem esse *compositionem*. TURNEB. *Quod id demum*; Voss. sec.

8. *Quod a natura.*] *Quod natura*; Obrecht. qui etiam *est* omittit.

9. *Tota hæc ars.*] *Tota hic ars*; Voss. sec.

10. *Subvertetur.*] *Subvertitur*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald.

11. *Nec proœmiis præparare, docere, exponere, argumentis probare.*] Invitus quidem facio, ut sine exemplarium cujusquam adstipulatione aliquid immutem. Sed in iis, quæ manifeste depravata sunt, major sensuum, quam exemplarium, ratio habenda est; ut hoc loco *exponere* quidem legitur, sicque legendum esse quidam suis in expositionibus attestantur; sed, loco ejus infiniti, *expositione* legendum esse, illud est indicio, quod singulis infinitis ablativi sint appositi: *expositione* itaque, vel refragantibus exemplaribus, legatur, hoc modo: *docere expositione*, hoc est, narratione, qua potissimum judex *caussam* docetur. REGIUS.

12. *Expositione.*] Id est, narratione, quæ secunda pars est orationis in genere saltem *judiciali*, & *expositionis* nomine a Quinctiliano sæpius indicatur; ut satis constat ex cap. 2. libri IV. CAPPER.

13. *Ne domibus quidem.*] *Ne hominibus quidem*; V. C. Alm. *ne hominis quamvis quidem*; Voss. sec.

14. *Casas.*] Vitruvius lib. II. architecturæ, ait primos mortales casas incoluisse: iidem etiam cum ignorarent artem texendi, vestiebantur pellibus animalium: neque dum ædificatis urbibus, sylvas incolebant. TURNEB.

15. *Aut vestes pellium.*] *Vestibus* legendum esse, nemo non videt. REGIUS. *Vestes*; MSS. Alm. Voss. sec.

16. *Cultu nitesceret.*] *Nitescit* procul dubio legendum est, quamvis quidam *mitescit* legant, exponantque *pulchrius fit*. Sed *nitescit* legendum esse, aperte exempla, quæ subjiciuntur, declarant. REGIUS. *Nitesceret*; Locat. *innitescat*; Vallæ lib. Ald. Basil. *mitescit*; MSS. Bal. Alm. marg. Vasc. Steph. sed *nitescit* sine dubio rectum est. Ita Just. XLIII. cap. 4. *Tunc & vitem putare, tunc olivam serere consueverunt, adeoque magnus & hominibus & rebus impositus est nitor, &c.* & præcellerat, quod hic egregie facit: *Galli & usum vitæ cultiorem, & agrorum cultus & urbes mœnibus cingere didicerunt*: sic & apud Ovid. XII. Metam. 405.

——— *Qua nulla nitentior inter*
Semiviros altis habitavit femina sylvis.

& mox,

——— *Cultus quoque, quantus in illis*
Esse potest, membris.

cultus enim est (ut notissimum) ornatus, per quem nitescunt homines & res; & *nitere* oratio, *nitor* orationis Ciceroni passim dicitur. Vide *Orat.* 23. IV. de finib. 3. & alibi. BURMAN.

17. *Terra*] In Vallæ lib. a secunda manu *natura & hæc generat.*

18. *Et hæc generat.*] *Et hæc*; V. C. Alm. Francius malebat *& hos*; ut Obrecht. edidit.

19. *Verum id est*] Opponit aliam *naturalis* significationem, quam sequitur, & ex qua colligit naturalem esse *compositionem*: hoc autem additur vice *epiphonematis*. TURNEB.

20. *Optime patitur.*] Francius conjiciebat *optimum*.

21. *Quod incompositum.*] Fere specie recti in errores incidimus. Quis enim non dixerit *quod* hoc loco recte legi. Atqui non *quod*, sed *qui*, pro *quo modo*, legendum esse, acutius intuentes censebunt. REGIUS. *Quod*, MSS. Alm. Voss. sec. Andr. Locat. marg Basil. *quomodo*; Obrecht.

22. *Quam junctum.*] *Quam vinctum*; Obrecht.

23. *Sotadeorum.*] *Sotades* versus sunt, nunc *iambici*, nunc *trochaici*, nunc *dactylici*, nunc *anapæstici*, qui retrorsum etiam leguntur, & efficiunt quoddam genus carminis. TURNEB. Vide ad lib. I. cap. 8.

24. *Et Callimachorum.*] *Callimachiorum*, i vocali adscripta legatur, quibus Callimachus est usus, ut molliora carmina fierent. REGIUS. Melius qui *Galliamborum*, de quibus Diomedes Terentianus in hunc modum:

Nomenque Galliambis memoratur hinc datum,
Tremulos quod esse Gallis habiles putant modos, &c.

meminit etiam Martialis. PHILAND. In quibusdam *Callimachiorum* legitur a Callimacho Poeta, qui versus iambicos utiles composuit. Sunt tamen *Galliambi* versus quidam *trochaici* apud Terentianum: nonnulli legunt *Polyambos*, qui versus sunt *iambici*, qui retrorsum leguntur. TURNEB. *Callimachorum*; V. C. Alm. Andr. Locat. Basil. Cæterum in Philandri annotatione, pro τῷ *Diomedes Terentianus*, est, opinor, legendum *Diomedes & Terentianus*; nam primo quidem Diomedes de metro *Galliambo* ita scribit pagg. 513. 514. veterum Grammat. edit. Putsch. *Galliambum metrum apud Mecænatem tale est*: Ades, inquit, ô Cybele feramontium Dea . . . . . *Galliambum aliud in ipso factum et simillimum esset, nisi quod, ut enervatius fieret & mollius, secunda aut tertia ab ultima syllaba in duas breves geminata est, & factum tale, &c.* secundo Terentianus Maurus pag 1447. sic habet: *Nomenque Galliambis memorant hinc datum, &c.* CAPPER.

25. *Compositionis est judicandum.*] Aut subauditur *vitium*; aut sic suppletur; neque judicandum est, supple *esse*, compositionis, id est, id evenire ex compositione, quæ tales pedes non recipit, aut saltem non præcipit. ASCENS.

26 *Quanto vehementior fluminum.*] Gebhard. Crepund. lib. x. cap. 16. pag. 52 PAREUS.

27. *Tantoque connexa t. v. fuerit.*] *Que* copula in *quæ* relativum est commutanda, ac *fluit*, loco *fuerit*, reponendum hoc modo: *Tanto, quæ connexa, & totis viribus fluit.* REGIUS. Vide ad lib. VII. 1. BURMAN.

28. *Ipsas specie.*] *Ipsa specie*; MSS Alm. Voss. sec.

29. *Specie solvi.*] Hoc est, pulchritudine concinnæ orationis. Qui vero *spatio* legunt, aperte decipi, facile quivis, vel mediocriter doctus dijudicare potest; cum, quæ sequuntur, *specie* legendum esse manifeste declarent; infertur enim, *& comitetur semper decor*: sic Cicer. *Orat.* 68. ab Athletis & Gladiatoribus illustrat. REGIUS. *Spatio solvi*; MSS Bodl. Bal. Andr.

30. *Res nec ulla.*] Transposita hic esse verba videntur, quæ sic in ordinem redriguntur: *Quando nec res ulla.* REGIUS. *Res nec ulla*; Voss. sec.

tem decor? An non eam, [31] quæ emissa optime est, hastam speciosissime contortam ferri videmus? & arcu dirigentium tela, quo certior manus, hoc est habitus ipse formosior? [32] Jam in certamine armorum, atque in omni palæstra, quid satis recte cavetur ac petitur, cui non artifex motus, & certi quidam pedes adsint? Quare mihi [33] *compositione* velut amentis quibusdam nervisve intendi & concitari sententiæ videntur. [34] Ideo eruditissimo cuique persuasum est, valere eam [35] quamplurimum, non ad delectationem modo, sed ad motum quoque animorum. Primum, quia nihil intrare potest [36] in affectum, quod in aure, velut quodam vestibulo, statim offendit. Deinde quod natura ducimur [37] ad *modos*. Neque enim aliter eveniret, ut illi quoque organorum soni, quanquam verba non exprimunt, in alios tamen atque alios motus ducerent auditorem. In certaminibus sacris non eadem ratione concitant animos ac remittunt: nec eosdem *modos* adhibent, cum bellicum est canendum, & cum posito genu supplicandum: nec idem signorum [38] concentus est procedente ad prœlium exercitu, idem [39] receptui carmen. [40] Pythagoreis certe moris fuit, & cum evigilassent, animos ad lyram excitare, quo essent ad agendum erectiores; &, cum somnum peterent, ad eamdem prius [41] lenire mentes; ut, si quid fuisset [42] turbidiorum cogitationum, componerent. [43] Quod si *numeris* & *modis* inest quædam tacita vis, in oratione est vehementissima; quantumque interest, sensus idem quibus [44] verbis efferatur; tantum verba eadem, qua *compositione* [45] vel in exitu jungantur, vel fine claudantur. Nam quædam & sententiis parva, & *elocutione* modica, virtus hæc sola commendat. [46] Denique quod cuique visum erit vehementer, dulciter, speciose dictum, solvat & turbet; [47] abierit omnis vis, jucunditas, decor. [48] Solvit quædam sua in *Oratore* Cicero: [49] *Nam neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos & Lælios* [50] *multi* [51] *venalitiarii mercatoresque superarunt. Immuta paululum, ut sit,*

31. *Quæ emissa.*] *Quæ excussa*: marg. Basil.

32. *Jam in certamine.*] Hic locus ductus est ex *Oratore* ad Brutum; nam ait illic Cicero, *ineptos esse in certamine armorum, qui sunt apalæstri*: id est, qui carent motus decentia; quam qui habent, optimi fiunt gladiatores. TURNEB.

33. *In compositione.*] *In* præpositio, quamvis codices repugnent, eradenda mihi videtur, ut quæ sensum potius pervertat, quam juvet; sic namque *compositione* intenduntur sententiæ, ut amentis hastæ, arcusque nervis. Amentum autem lorum illud dicitur, quo in emittendis longius hastis jaculatores utuntur. REGIUS. *In compositione*: Voss. sec. Bocat. Ald.

34. *Ideo eruditissimo cuique.*] Cicero quoque in *Orat.* ad Brutum scribit: *Non tantam fuisse futuram Demosthenis eloquentiam, nisi ejus oratio numeris contorta ferretur*: ea res enim movet auditorem & incendit. TURNEB. *Ideoque* V. C. Alm. Ald. Colin. *imo*; Obrecht.

35. *Complurimum.*] Castigate in quibusdam exemplaribus legitur *quamplurimum*; neque enim *complurimum* est Latinum. REGIUS. *Valere eam plurimum*; V. C. Alm. *eam* deest in Voss. sec.

36. *In affectum.*] *In affectim*; Voss. sec.

37. *Ad modos.*] *Modus* Phrygius solet ad arma incitare, *modus* autem Doricus aptus est religioni. TURNEB.

38. *Concentus est procedente.*] T quidem litera in c mutata, *concentus* esse legendum ne admonitione quidem est dignum: qui vero pro *procedente* legunt *producendo*, suæ ipsi opinionis viderint rationem. Exercitus enim elegantissime *procedere in prælium* dicitur. REGIUS. *Producendo*: Obrecht. utrumque satis Latine dici constat: sed hic malim *procedente*, quia concinnior compositio videtur per ablativos absolutos; si enim ideo placuit quibusdam *producendo*, quia sequitur *receptui carmen*, scribendum videretur *producendo ad prælium exercitui*, vel *exercitum*: sed vulgata sana & recta est, ut apparet etiam ex varia lectione *receptui canente*: ita in *aciem procedere* Justinus XI. 9. & alibi, & passim Cæsar & Livius, qui etiam *ad pugnam procedere* dixit lib. VII. 9. sic & *in prælium egredi*, Just. II. 9. BURMAN.

39. *Receptus carmen.*] *Receptui canente*: marg. Valc. Steph. Gryph.

40. *Pythagoreis certe.*] Hoc exemplum ducit Fabius ex quarta Tusculana: *Animi porro languidi fiunt somno, vigiliis quoque propter actiones fiunt turbidiores*: unde tumultuosus sequitur sopor: merito igitur animos componebant ad lyram Pythagorei. TURNEB.

41. *Lenire mentes.*] Vide Porphyr. de vita Pythag pag. m. 183. & Jamblich. cap 25. neque mirum; nam nec interdiu, nec noctu animum remittebant, aut otiolum esse sinebant; Max. Tyr. dissert. XV. Consule Plutarch. de Iside & Osiride in fin. pag. 683. ALMEL. Et similem Arcesilai morem apud Laertium lib. IV. 1. referri notavit Isaacus Vossius.

42. *Turbidiorum.*] *Turbidorum*: Steph.

43. *Quod si numeris.*] Oratio multo magis movere debet, quam organa musica; quia non solum canit, verum etiam loquitur. TURNEB.

44. *Verbis afferatur.*] A vocali in e conversa *efferatur* legendum est. REGIUS.

45. *Vel in exitu jungantur, vel in fine claudantur.*] Per *exitum* videtur intelligere decursum periodi ab initio, unde quodammodo exit, ad finem ubi subsistit; in illo enim decursu secum invicem verba *junguntur*: at in fine *clauduntur*. ROLLIN. In *vel exitu* subintelligere potes *vel fine*, ut sit *exitus* ille singulorum (excepto postremo) verborum, quæ junguntur, finis. Et sane apud veteres Philologos nihil frequentius est illa locutione: *Verba quæ exeunt in A, in O*, &c. hoc est, desinunt, terminantur; ut nunc loqui amant. Pariter in *vel fine* subaudiri possunt *vel periodi, membri*, quæ semper verbis pluribus constant; & *vel incisi*, quod plura sæpius verba comprehendit. CAPPER.

46 *Denique quod.*] Probatio est a contrario, estque locus ex *Oratore* cap. 70. Ciceronis ductus; si quis enim aptam *periodum* solverit, sententia non æque placebit, & jucunditas aberit. TURNEB.

47. *Abierit omnis vis.*] In editionib. Stephan. & Rollin. legitur *aberit*, nullo fere sensus discrimine. CAPPER.

48. *Solvit quædam sua*] Dissolvit & tollit quarumdam suarum *periodorum numeros*, quibus illæ quasi certis quibusdam vinculis alligabantur. CAPPER.

49. *Nam neque.*] *Nam* non est in Cicerone PHILAND. *Namque me*: V. C. Alm. Hic porro Ciceronis locus exstabat in secunda Oratione pro Cornelio, cujus nonnisi fragmenta quædam supersunt. CAPPER.

50. *Multi venalitii.*] *Venalitiarii*: marg. Steph. Vasc. & ita Patricius & Lambinus apud Ciceron. Atque hujus lectionis veritatem satis probat Africani locus in Digestis tit. de verbor. & rerum significat. *Mercis appellatione homines non contineri Mela ait; & ob eam rem Mangones non mercatores, sed venalitiarios appellari ait, & recte.* Vide & Ulpian. leg. 1. Digest. tribut. act. & leg. 87. de Ædilitio edicto leg. Papinianus 57. Digest. mandati. Et certe, ut notavit jam pridem Patricius ad Ciceron. Oration. *Venalitius* dicitur ipse servus venalis; *Venalitiarius* autem servorum venditor. CAPPER.

51. *Venalitii mercatoresque venaliciique superarunt*] In Ciceronis *Oratore* recte, hic vero corrupte legitur hoc exemplum: sic autem est legendum: *Venalitii mercatores superarunt, ut fit, Multi superarunt mercatores venalitiique.* REGIUS.

Multi superarunt mercatores, venalitiariique, & sequentes deinceps *periodos*: [52] quas si ad illum modum [53] perturbes, velut fracta aut transversa tela projeceris. [54] Idem corrigit, [55] quæ a Graccho composita durius putat. Illum decet: nos hac simus probatione contenti, quod in scribendo, quæ se nobis solutiora obtulerint, [56] componimus. Quid enim attinet eorum exempla quærere, quæ sibi quisque experiri potest? Illud notasse satis habeo, quo pulchriora & sensu & *elocutione* dissolveris, hoc orationem magis deformem fore; quia [57] negligentia collocationis ipsa verborum luce deprehenditur. [58] Itaque, ut confiteor pene ultimam oratoribus artem *compositionis*, quæ perfecta sit, contigisse; ita illis priscis habitam inter curas, in quantum adhuc profecerant, puto. [59] Neque mihi, quamlibet magnus auctor, Cicero persuaserit, Lysiam, [60] Herodotum, Thucydidem, parum studiosos ejus fuisse. Genus fortasse sint secuti non idem, quod Demosthenes, aut Plato: quanquam & ii ipsi inter se dissimiles fuerunt. Nam neque illud in Lysia dicendi textum [61] tenue atque rarum lætioribus *numeris* corrumpendum erat. Perdidisset enim gratiam, [62] quæ in eo maxima est, simplicis atque [63] inaffectati coloris: perdidisset fidem quoque. [64] Nam scribebat aliis, non ipse dicebat: ut oportuerit esse illa rudibus & incompositis similia: quod ipsum [65] *compositio* est. [66] Et historiæ (quæ currere debet ac ferri) minus convenissent [67] intersistentes clausulæ, & debita *actionibus* respiratio, [68] & cludendi inchoandique sententias ratio. [69] In concionibus [70] quidem etiam *similiter cadentia* quædam, & *contraposita* deprehendas: in Herodoto vero cum omnia (ut ego quidem sentio) [71] leniter fluunt, tum [72] ipsa *διάλεκτος* habet [73] eam jucunditatem, ut latentes etiam *numeros* complexa videatur. Sed de propositorum diversitate [74] post paulum. Nunc quæ prius iis, qui recte componere volent, [75] discenda sint. [76] Est igitur ante omnia

Venalitii mercatoresque superarunt, ut sit, *Multi mercatores superarunt venalitiique*; Locat. Ald.

52. *Quos si*] *Quas* legendum, ne incongrue *periodos* referat. REGIUS. *Quos*; Voss. sec.

53. *Perturbes.*] *Turbes*; V. C. Alm. Obrecht.

54. *Idem corrigit.*] Ut: *Abesse non potest, quin ejusdem hominis sit probos improbare, qui improbos probet*; dicendum enim erat, *qui improbos probet, probos improbare*. TURNEB.

55. *Quod.*] *Quæ* legendum esse, nemo non videt. REGIUS.

56. *Componemus.*] *Componimus*; MSS. Alm. Voss. sec. recte; hanc enim probat *compositionem* esse necessariam; quia ipsi, quando scribimus, componimus verba; non temere, ut se offerunt, collocamus. BURMAN. *Componemus* legitur in editionib. Vascos. Stephan. Lugduno-Batav. & Rollin. CAPPER.

57. *Negligentia collationis.*] *Collocationis* emendate in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS.

58. *Itaque ut confiteor.*] Cicero in *Oratore* perfecto cap. 52. *numerosam compositionem* ait inventam a Thrasymacho Calchedonio & Gorgia Leontino: sed illi tamen *numeris* male utebantur: eos itaque Isocrates emendavit, primusque est apte *numeris* usus. TURNEB.

59. *Neque mihi.*] In *Oratore* Cicero his auctoribus *numeros* detrahit: qua in re secutus est Aristotelem, qui idem scribit lib. III. ad Theodectem. Sed Fabius mavult sequi opinionem Dionysii Halicarnass. qui Herodoto & Thucydidi *numeros* tribuit; & alioqui hoc totum caput mutuatus est a Dionysio. TURNEBUS. Veteres Græcos etiam *numerum* neglexisse testatur Cicer. Brut. 17. male vero hic Ciceronem reprehendi a Fabio notat Camerarius in Errator. pag. 15. quia Fabius de *numeris*; Cicero loquitur de comprehensionum diligentia, quæ *περίοδοι* dicuntur, & simili exquisitione *compositionis*, quam defuisse veteribus Græcis, manifestum esse putat. Cæterum *neque enim mihi*, est in Voss. sec. BURMAN. Opusculi *περὶ ἑρμηνείας*, *de Elocutione*, quod vulgo sub Demetrii Phalerei nomine circumfertur, auctor, cum Arist. ac Tul. censet omnem priscam Græcorum scriptorum elocutionem, & maximam Herodoteæ historiæ partem numerosam non esse, neque periodis circumscriptam: ἡ δὲ ... [illegible] ... Ἡροδότου, ... ἀρχαία ...; num. 12 sed num. 19 ubi triplicem distinguit periodum, historicam, dialogicam, & oratoriam, historicæ periodi exemplum ex ipso Herodoto profert. CAPPER.

60. *Herodotum.*] Cicero in *Oratore* capp. 54. & 65.

61. *Tenue atque rarum.*] *Rasum*; V. C. Alm. Obrecht. quod quomodo defendi possit, satis video; *rarum* tamen præfero, quia *metaphora* est ducta a tenuibus vestibus, quæ & *raræ* dictæ; ut *tunica rara* Ovid. I. Amor. 5. ubi plura dicentur. BURMANNUS.

62. *Quæ in eo maxima.*] *Quæ in eo etiam maxima*; Voss. sec.

63. *Inaffecti coloris.*] *Inaffectati* legendum. REGIUS.

64. *Nam scribebat.*] Propter legem, quæ Athenis erat, ne quis caussæ suæ patronum adhiberet: fraus enim legi fiebat, utque oratores aliis orationes scribebant. TURNEB.

65. *Compositio est.*] Hic distinguendum est, ne confundantur sensus: hoc ipsum autem, inquit, est ex arte *compositionis*, ita componere, ut fidem oratio habeat. Qui autem *quoad compositionem* legit, ea, quæ recta sunt, depravare, ac mendas mendis addere videtur. REGIUS. *Quoad ipsam compositionem*; Andr. & MS. Bodl. qui tamen pro *quoad* habet *quod*. BURMAN.

66. *Et historiæ.*] Cicero ait propriam esse historiæ *compositionem*, *tractam & fluentem*: illa autem non intersistit clausulis periodorum, sed perpetuo fertur cursu, dum ad exitum rei perveneris. Unde Arist. appellat *infinitam compositionem*. TURNEB.

67. *Insistentes clausulæ.*] *Ter* syllaba interjecta, *intersistentes* scribendum mihi videtur: hoc autem sensu Thucydidem fuisse *compositionis* studiosum probat REGIUS. *Insistentes*; MSS. Alm. Voss secund. Locat. BURMAN. Verum intersistentes hujusmodi clausulas apud Thucydidem frequentes esse Pithœus etiam existimabat. CAPPER.

68. *Et cludendi.*] *Et concludendi*; Ald.

69. *In concionibus.*] Dionysius Halicarnasseus in lib. *de Idiomatibus Thucydidis*, annotat in Thucydide *numerosam compositionem*, & multas figuras: inde mutuatus est hunc locum Fabius. TURNEB.

70. *Quidem etiam.*] *Quidem &*; Voss. sec.

71. *Leniter fluant.*] *Fluunt*; Voss. secund. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

72. *Ipsa Διάλεκτος.*] Scripsit enim Ionica lingua, quæ & suavis & gratis est. PHILANDER. *Ipsa dialectus*; V. C. Alm.

73. *Etiam jucunditatem ut latentes in numeros.*] Sic quidem legitur, sed mendose; nam *etiam* conjunctio, nisi in *eam* pronomen convertatur, & loco *in* præpositionis, *etiam* particula reponatur, neque sensus integritas, neque elegantia custoditur: hoc modo itaque legatur: *Habet eam jucunditatem, ut latentes etiam numeros c.* u. REGIUS. *Latentes in se numeros*; Obrecht.

74. *Post paulum.*] Vide ad lib. II. cap. 5.

75. *Dicenda sunt.*] S litera adscripta, *discenda*; & *u* vocali in *i* conversa, *sint* legendum est; extrinsecus vero *dicamus*, vel simile verbum est subaudiendum: tametsi quidam, loco illius *quæ*, legant *quædam*, & *dicenda*. REGIUS. *Dicenda sunt*; MSS Alm. Voss. sec. Locat.

76. *Est igitur.*] Romanus Aquila triplicem facit oratio-

[77] oratio alia vincta, atque contexta; soluta alia, qualis [78] in sermone & epistolis: nisi cum aliquid supra naturam suam tractant, [79] ut de philosophia, de republica, similibusque. Quod non eo dico, quia non illud quoque solutum habeat [80] suos quosdam, & forsitan difficiliores etiam pedes; neque enim aut hiare semper vocalibus, aut [81] destitui temporibus volunt sermo & epistola; sed non fluunt nec cohærent, nec [82] verba de verbis trahunt: ut potius laxiora in his vincula, quam nulla sint. Nonnunquam in *caussis* quoque minoribus decet eadem simplicitas, quæ [83] non illis, sed aliis utitur *numeris*, dissimulatque eos, & tantum communit occultius. [84] At illa connexa series [85] tres habet formas; *Incisa*, quæ κόμματα dicuntur; *Membra*, quæ κῶλα; & περίοδον, quæ est vel *ambitus*, vel *circumductum*, vel *continuatio*, vel *conclusio*. In omni porro *compositione* [86] tria sunt necessaria, *ordo*, *junctura*, *numerus*. Primum igitur de *ordine*. Ejus observatio in verbis est singulis, & contextis. Singula sunt, quæ diximus ἀσύνδετα. In his [87] cavendum est, ne decrescat oratio, & fortiori subjungatur aliquid infirmius, ut *sacrilego fur*, aut *latroni petulans*. [88] Augeri enim debent sententiæ, & insurgere; [89] ut optime Cicero: [90] *Tu*, inquit, *istis faucibus*, *istis lateribus*, *ista gladiatoria totius corporis firmitate.* [91] Aliud enim majus alio supervenit. At si cœpisset a toto corpore, non bene ad latera faucesque descenderet. Est & alius naturalis ordo, ut *viros ac feminas*, *diem ac noctem*, [92] *ortum & occasum* dicas potius, [93] quam retrorsum. [94] Quædam ordine permutato fiunt supervacua, ut *fratres gemini*. Nam si præcesserint *gemini*, *fratres* addere non est necesse. [95] Illa nimia quorumdam fuit observatio, [96] ut *vocabula verbis*, [97] *verba* rursus

nem; *solutam*, qualis est in epistolis; *tractam*, quam *perpetuam* appellat, qualis est in historiis; & *periodicam*, quæ certo ambitu comprehenditur, qualis est in orationibus: hæc *numeros* habet, *soluta* prope nullos: *tracta* quosdam habet, sed minus evidentes. TURNEB. Ex hoc Aquilæ Romani systemate, quod exstat in Rhetoribus Pithœan. pag. 16. componi forte posset Fabii dissidium a Tullio de Lysiæ, Herodoti, ac Thucydidis *numerosa* oratione. Legesis etiam Demetrium vulgo Phalereum in opusculo de *Elocutione* pagg. 13. & 17. edition. Anglic. CAPPER.

77. *Oratio vincta.*] *Juncta*; MSS. Bodl. Voss. sec. Ald. Basil.

78. *In sermone.*] In sermone familiari ac libero, qualis etiam in confabulationibus adhiberi solet. CAPPER.

79. *Ut de philosophia.*] Quemadmodum epistolæ Senecæ de morali philosophia tractant, & ideo multos habent numeros. TURNEB.

80. *Suos quosdam ... pedes.*] Ideoque *numerum* quemdam; *numerus* enim ἐκ ποδῶν pedibus constat: immo, ut recte notat Isaac Vossius in opusculo de *Rhythmo*, ὁ ῥυθμὸς, *numerus*, accurate ac proprie loquendo est systema, sive collectio pedum, quorum tempora certam inter se proportionem habeant. CAPPER.

81. *Destitui temporibus*] Hoc est, certa longarum breviumque syllabarum contemperatione, unde nascuntur pedes, & ex pedibus *numerus*, ὁ ῥυθμὸς, constituitur. CAPPER.

82. *Verba de verbis.*] *Verba verbis trahunt*; MSS. Alm. Voss. sec.

83. *Non illis, sed aliis.*] *Non nullis*; V. C. Alm. forte recte. BURMAN.

84. *At illa connexa.*] *Incisum* & *membrum* nonnunquam sunt *periodi* partes. sæpenumero etiam citra *periodum* in oratione ponuntur, ut cum loquimur *casim* & *membratim*: est autem *membrum*, quod pluribus verbis aliquid absolvit; *comma*, quod duobus aut pluribus verbis nihil absolutum significat. TURNEB.

85. *Tres habet formas, incisa, membra, periodum.*] Hoc intelligendum est habito respectu ad *juncturam*, sive ad secundam e tribus *compositionis* partibus; nam, ut mox dicet Fabius, *in omni compositione tria sunt necessaria, ordo, junctura, numerus*: & in sequentibus: *juncturam sequitur. Ea est in verbis, incisis, membris, periodis.* CAPPER.

86. *Tria sunt genera necessaria.*] Illud *genera*, ut superfluum, videtur eradendum. REGIUS. *Tria sunt genera necessaria*; MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Locat. *tria sunt genera, ordo*, &c. Obrecht. marg. Basil.

87. *Cavendum est.*] *Est* deest in MSS. Alm. Voss. secund.

88. *Augeri enim debent.*] Hoc præceptum valet utique in affirmatione; nam in negatione contrarium est observandum, ut a majoribus descendamus ad minora TURNEB. De ordine verborum in magniloquentiæ nota hoc præceptum Demetrius Phalereus pag. 37. *Ordinare autem nomina oportet hoc pacto; prima quidem ponere, quæ non valde evidentia sunt; secunda autem & postrema, quæ evidentiora; sic enim & primum audimus ut evidens, & quod post ipsum, ut evidentius.* ALMEL.

89. *Ut optime.*] *Ut* deest in V. C. Alm.

90. *Tu, inquit.*] Cicero 12. Philip. 15.

91. *Aliud enim majus alio supervenit*] Alia quædam est conditio *compositionis* in negando, quam in affirmando; quia diversum hic ab illo ordinem tenemus, id est, retrogradum; ut si dicenti: *Ego tibi semper favi, semper benefeci, semper donavi, sæpe etiam vitam restitui*; respondeas: *Tu mihi nunquam vitam restituisti, nunquam donasti, nunquam beneficisti, nunquam favisti*: in utroque modus augendi est. Auget enim hic posterior parvitatem beneficii, qui arte in hoc quoque minuendi genere aliud majus supervenit Majus enim censetur, quod magis efficit. Laur. Vall. PITHOEUS.

92. *Ortum & occasum.*] Non hoc perpetuum, sed pro situ & habitu hominum, variatur; ut Ovidius Metam. II. 190.

Prospicit occasus, interdum respicit ortus:

quia Phaeton, ab ortu progressus, prospiciebat ante se occasum, a tergo ortum habens: sic & XIV. Metam. 386.

Tum bis ad occasum, bis se convertit ad ortum.

Et eadem ratio apud Livium XXI. 30. naturalem vero ordinem sequitur idem Poeta lib. V. 445. & IV. Trist. IX. 21. BURMAN.

93. *Quanquam & retrorsum.*] *Quam* particula cum illa *&* copula expungatur, ut legatur *quam retrorsum*. REGIUS. In vetustis codicibus legitur, *quanquam & retrorsum*, ut significet Fabius, hoc præceptum non ita perpetuum esse, ut non aliquando contra facere liceat, ut & fecerunt plerique auctores. TURNEB *Quanquam &*; V. C. Alm.

94. *Quædam ordine permutato.*] Præcipiunt quoque, ut nomina communia specialibus præponantur. specialia propriis, ut *urbs Roma*, non *Roma urbs*. Cicero tamen dixit, *geminos fratres*, lib. II. de Divinatione: sic dicitur *Taurus mons*, & *Bagrada flumen*, ab auctoribus. TURNEB Cicero pro Cluent. *C. & L. Fabricii fratres gemini fuerunt.* PHILAND. Certe non perpetuum hoc esse, multa exempla demonstrant: ita Livius lib. I cap. 24 & Flor. I. 3. *trigeminos* vel *tergeminos fratres* dixerunt: sic Terentius, qui ex ordine dixit *hominem adolescentem*, Andr. V. 1. 9 & V. 1. 7. & Phorm. V. VIII. 52. & *hominem senem*, Adelph. IV. II. 23. (ut & Livius II. 18. *homines adolescentes*:) dicit tamen *servum hominem*, Phorm. II. I. 62. ut & Plaut. Epid. III. I. 7. sed & idem Terentius Hecyr. IV 39. & Phorm. V. III 11. *adolescentem mulierem* posuit: quod vitiosum esset, etiam observante Servio ad Virgilium I. Æneid. 409. qui ex Sallustio producit *in tugurio mulieris ancillæ*, & superfluum fore dicit, si dicas *in tugurio ancillæ mulieris*. Vide Voss. IV. Instit. Orat. cap. II. §. 5 BURMANNUS.

95. *Illa nimia, &c.*] Hæc duo præcepta sequentia translata sunt ex Dionysio Halicarnasseo TURNEB

96. *Ut vocabula verbis.*] Τὰ *vocabula* sunt nomina, quatenus verbis opponuntur apud artis Grammaticæ scriptores CAPPER.

97. *Verba rursus.*] *Rursus* non est in V. C. Alm.

adverbiis, [98] *nomina appositis*, & *pronominibus* rursus essent priora. Nam fit contra quoque frequenter non indecore. Necnon & illud [99] nimiæ est superstitionis, ut quæque sint tempore, ea facere etiam ordine priora: [100] non quin frequenter sit hoc melius, sed quia [101] interdum plus valent ante gesta, [102] ideoque levioribus * supponenda sunt. Verbo sensum cludere, multo, si *compositio* patiatur, optimum est. In verbis enim sermonis vis inest. [103] At si id asperum erit, cedat hæc ratio *numeris*; ut fit apud summos Græcos Latinosque oratores frequentissime. [104] Sine dubio enim omne, [105] quod non cludet, *hyperbaton* est. Ipsum hoc inter *tropos* vel figuras, [106] quæ sunt virtutis, receptum est. Non enim ad pedes verba dimensa sunt; ideoque ex loco transferuntur in locum, ut jungantur, [107] quo congruunt maxime; sicut in structura saxorum rudium, etiam ipsa enormitas invenit, cui applicari, & in quo possit insistere. [108] Felicissimus tamen sermo est, cui & rectus *ordo*, & apta *junctura*, & cum his *numerus* opportune [109] cadens contingit. [110] Quædam vero *transgressiones* & longæ sunt nimis, ut in superioribus diximus libris, & interim etiam *compositione* vitiosæ, quæ in hoc ipsum petuntur, ut exsultent atque lasciviant; quales illæ [111] Mæcenatis: *Sole & aurora rubent plurima. Inter sacra* [112] *movit aqua fraxinos. Ne exsequias quidem unus inter miserrimos viderem meas.* Quod inter hæc pessimum est, quia in re tristi ludit *compositio*. Sæpe tamen est vehemens aliquis sensus in verbo: quod si in media parte sententiæ latet, [113] transiri intentione, & obscurari circumjacentibus solet: in clausula positum assignatur auditori, & infigitur; quale est illud Ciceronis: *Ut tibi necesse esset in conspectu populi Romani* [114] *vomere postridie.* Transfer hoc ultimum, minus valebit. Nam totius ductus hic est quasi mucro, ut per se [115] fœdæ vomendi necessitati, jam nihil ultra exspectantibus, hanc quoque adjiceret deformitatem, ut cibus teneri non posset *postridie*. [116] Solebat Afer Domitius trajicere in clausulas verba tantum asperandæ *compositionis* gratia, & maxime in *prooemiis*; ut pro Cloantilla: *Gratias agam continuo.* Et pro Lælia: *Eis utrisque apud te judicem periclitatur Lælia.* Adeo refugit teneram delicatamque modulandi voluptatem, [117] ut currentibus per se *numeris*, [118] quo eos inhiberet, [119] objiceret. *Amphiboliam* quoque fieri vitiosa locatione verborum, nemo

98. *Nomina appositis pronominibus.*] Et copula, quam de priori sensu subtraximus, huc adscribatur, ut legatur *& pronominibus.* REGIUS. Deest *&* in Voss. secund. Locatel. Cæterum in hoc Quinctiliani loco τὸ *nomina* significat nomina propria, prout ea appellativis opponi solent. Hanc τοῦ *nomen* significationem alibi quoque declaravimus: sed τὸ *appositis* designat *epitheta*, sive, ut vulgo loquuntur, *adjectiva*. CAPPER.

99. *Nimiæ est superstitionis.*] *Est* non habent MSS. Alm. Voss. sec. qui & mox *ut quaque* habet.

100. *Non quia frequenter.*] Nisi *quin*, loco illius *quia*, reponatur, id videbitur negare Fabius, quod affirmare intendit. Quod ne eveniat, hoc modo legatur: *non quin frequenter.* REGIUS.

101. *Interdum plus.*] *Interim plus*; V. C. Alm.

102. *Ideo que levioribus superponenda.*] *A* vocali expuncta, *que* legatur, ut sit copula; & *, n* litera in *u* conversa, *levioribus*; & *supponenda*, (*er* syllaba erasa,) hoc est, postponenda. REGIUS. In cujus emendatione postrema pars ab editoribus neglecta fuerat; nam in vulgatis hodieque legitur *superponenda*: sed legendum *supponenda*, quia in Fabiano systemate, quæ plus valent, ea levioribus subjungenda sunt, ut ita crescat oratio. CAPPER.

103. *Et si id asperum.*] *At*, loco *&* copulæ, mihi magis sensui convenire videtur; *ratio* quoque, *o* vocali de primo loco erasa, legatur. REGIUS. *Si id asperum erit cedat ratio*; Voss. sec. *& si id a. e. cedat hoc oratio*; Locat. MSS. Bal.

104. *Sine dubio enim.*] *Sine dubio etiam*; manus viri docti in Gryphiana edit.

105. *Quod non cludet, hyperbaton est.*] Alias, *in hyperbato est.* Si suapte natura *ordo* non constat, nec *numerus*, oratio est convertenda atque commutanda. Est autem hoc *hyperbaton* laudabile. TURNEB. Cæterum in τῷ *cludet* subauditur τὸ *verbum* in nominativo, ita ut sensus sit: quoties verbum non cludet aliquam locutionem, toties erit *hyperbaton*. CAPPER.

106 *Quæ sunt virtutis.*] *Quæ sunt virtutes*; MSS. Alm. Voss. sec. Ald.

107. *Quo congruunt.*] *Quo congruant*; manus viri docti in Gryph. edit.

108. *Felicissimus tamen.*] Nec tantum felicissimus, sed permultum valens ad auditores permovendos: quod indicat Cicero in Bruto cap. 32. *Nec res ulla plus apud hominum animos, quam ordo & ornatus orationis, valet.* ALMEL.

109. *Cadens contingit.*] *Contigit*; V. C. Alm.

110. *Quædam transgressiones longæ sunt nimis, ut diximus.*] Hæc refer ad cap. 2. lib. VIII. ubi sic habet Fabius: *Nec sit tam longus* [contextus] *ut eum prosequi non possit intentio; nec trajectione tam tardus, ut in hyperbaton finis ejus differatur.* CAPPER.

111. *Mæcenatis.*] Mæcenas (ut scribit Suetonius cap. 86.) molliorem & lasciviorem sequebatur *compositionem*: itaque eum semper exagitabat Augustus. TURNEB. De mollitie styli, quam in Mæcenate notarunt veteres, Vide Meibom. Mæcen. cap. 23. quem tamen hæc Mæcenatis fragmenta fugerunt; ut & alterum ex Symposio, apud Servium ad Virgil. VIII. Æneid. 310 quod adducit & emendat Bentl. ad Horat. lib. III. Od. 21. BURMAN.

112. *Movet aqua.*] Gallæus conjiciebat *movit aura fraxinos*; *rubent. Plurima inter sacra*; Voss. sec.

113. *Transiti intentione.*] T litera in *r* mutata, *transiri* legendum esse constat. REGIUS. *Transire*; Voss. sec. Leid. Oxon. Obrecht.

114. *Vomere*] *Postridie* adverbium alicujus temeritate erasum reponendum est, ut cludat sensum, tam ex secunda Philippica (cap. 25.) quam ex Fabii verbis aperte colligitur. REGIUS. Deest *postridie* in MSS. Vall. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Basil.

115. *Fœda vomendi necessitas.*] Sic quidem recte legi putatur: sed ne nihil immutem, ac id solum, quod sentio, dicam, nominativus ille *fœda necessitas*, in dativum *fœdæ necessitati* fortitan est convertendus, ut intelligamus Ciceronem fœdæ per se vomendi necessitati hanc quoque deformitatem adjecisse, ut cibus teneri non posset postridie. REGIUS. *Fœda v. necessitas*; MSS. Vall. Alm. Voss. sec. Locat. marg. Basil. Steph.

116. *Solebat Afer.*] Domitius Afer non solum utebatur *trajectionibus* ad numeros efficiendos, verum ut eos quoque vel tolleret, vel obscuraret; idque potissimum faciebat in *prooemiis*, ut orationis simplicitas magis animos subiret, neque ars oratorem efficeret suspectum. TURNEB.

117. *Ut currentibus per se.*] *Occurrentibus per se*: Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

118 *Quo eos inhiberet.*] *Quod eos inhiberet & objiceret*; MSS. Alm. Voss. sec.

119. *Objiceret*] Subintellige ex præcedentibus *asperam compositionem*, vel τὸ *se*. ut sensus sit; obsisteret, resisteret, adversaretur. CAPPER.

est,

eft, qui nefciat. Hæc arbitror, ut in brevi, de *ordine* fuiffe dicenda: qui fi vitiofus eft, [120] licet & vincta fit, & apte cadens oratio, tamen merito incompofita dicatur. [121] *Junctura* fequitur. Ea [122] eft in *verbis*, *incifis*, *membris*, *periodis*. Omnia namque ifta & virtutes & vitia in complexu habent. [123] Atque ut ordinem fequar, [124] primum funt, quæ imperitis quoque ad reprehenfionem notabilia videntur, id eft, quæ, commiffis inter fe verbis duobus, [125] ex ultima prioris, ac prima fequentis fyllaba, deforme aliquod nomen efficiunt. Tum vocalium concurfus: qui cum accidit, hiat, & interfiftit, & quafi laborat oratio. [126] Peffime longæ, quæ eafdem inter fe literas committunt, fonabunt. Præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ cavo aut patulo maxime ore efferuntur. [127] *E*, plenior litera eft; *I*, anguftior: ideoque obfcurius in his vitium. Minus peccabit, qui longis breves fubjiciet, & adhuc, qui præponet longæ brevem. [128] Minima eft in duabus brevibus offenfio. [129] Atque cum aliæ fubjunguntur aliis, [130] perinde afperiores erunt, prout [131] oris hiatu fimili aut diverfo pronuntiabuntur. Non tamen id, ut crimen ingens, expavefcendum eft; ac nefcio negligentia in hoc, an [132] folicitudo fit pejor. Inhibeat enim neceffe eft hic metus impetum dicendi, & a potioribus avertat. Quare, [133] ut negligentiæ pars eft hoc pati, ita humilitatis ubique perhorrefcere; [134] nimiofque non immerito in hac cura putant [135] omnes Ifocratem fecutos, præcipue Theopompum. [136] At Demofthenes & Cicero modice refpexerunt [137] ad hanc partem. Nam & coëuntes literæ, quæ [138] *συναλοιφὴ* dicitur, etiam [139] leniorem faciunt orationem, [140] quam fi omnia verba fuo fine cludantur, & nonnunquam

120. *Licet & vincat ac fit aperte cadens oratio, tamen merito incompofita digne dicatur.*] Nifi corrigatur hic locus, verus integerque fenfus nullus elicietur. Emendari autem poffe videtur, fi *vincat* verbum tradatur, ac, ejus loco, totidem literarum participium *juncta* reponatur, ac illi verbo *fit* poftponatur, &, *er* fyllaba expuncta, *apte* legatur, & *digne* adverbium expungatur, ut otiofum. hoc modo: *licet & juncta fit & apte cadens oratio, tamen merito incompofita dicatur.* Nec ignoro quofdam ita corrigere, ut, *i* vocali adfcripta, *vincta* legant: verum fenfui nihil magis *vincta*, quam *vincat*, convenire mihi videtur: *juncta* autem fic quadrat, ut, vel refragantibus exemplaribus, reponi debeat. REGIUS. *Et vincat ac ut apte cadens, o. t. m. i. digne d.* Locat. *licet & vincta fit*: Obrecht. cujus lectio eo magis mihi arrifit, quod & ab illa veteri vitiofa *vincat* propius abfit (nam ex *vel vincat* fiet *vincta*, fi τὸ T locum τοῦ A ceperit) & maxime congruat cum præcedentibus, ubi laudis aicbat: *eft oratio alia vincta, foluta alia, &c.* CAPPER.

121. *Junctura fequitur.*] *Junctura* eft in optima & fuavi connexione vocum: maxime autem pendet a fuavitate literarum & fyllabarum; etenim vitare oportet concurfum vocalium & hiatum, & afperitatem confonantium. TURNEBUS.

122. *Eft in verbis incifis.*] Sic quidem legitur; fed fi *ea* relativa adfcriberetur, & *eft* verbum, loco copulæ, nihil profus integritati fenfus deeffe videretur, hoc modo: *ea eft in verbis*, &c. REGIUS. *Et in verbis*; Voff. fec. Locat.

123. *Atque ut ordinem.*] Initio præcipit, ut in *junctura* vitetur *cacophaton*, cum ex complexu duarum dictionum efficitur turpe verbum; ut apud Virgilium: *cava caligine.* TURNEB.

124. *Primum funt quæ imperitis.*] *Sunt* verbum effe expungendum, nemo non videt. REGIUS. *Sunt* habet Voff. fec. fufpenfum hic fenfum putat, qui nuper Parifiis mutilavit Fabium, & fupplet hoc modo: *primum ab oratione abfint, quæ.* BURMAN. Sed Parifienfis editoris [Rollini] fupplementum non videtur neceffarium. Nam ante Raphaelis Regii emendationem legebatur hic: *primum quæ funt imperitis*; ubi *vi funt*, quod inftulit Regius, erat leviffima *metathefi* tranfponendum hoc pacto: *primum funt, quæ imperitis.* CAPPER.

125. *Ex ultima fine prioris.*] Ille ablativus *fine*, ut nihil fenfum adjuvans, mihi, vel refragantibus exemplaribus, videtur expungendus. *Syllaba* namque ad utrumque refertur adjectivum, *ultima* ac *prima*. REGIUS. *Duobus & ultima fine*; Locat.

126. *Peffime longæ.*] Lege Strebæum in opufculo *de Collocatione verborum* fol. 70 verfo. CAPPER.

127. *E planior litera.*] Sic quidem legitur, fed *a* in *e* mutata fcribendum videtur *plenior*, id quod illud *anguftior*, quod infertur, aperte docet; *anguftum* enim pleno fpatiofoque opponitur. REGIUS. *Planior*; MSS. Alm. Voff. fec. Locat. Editor. Parif. *lenior* legit, fed inepte; *plenior* enim litera eft, quæ clariorem habet pronuntiationem; ut ita *plena vox*. Virgil. I. Georg. 388. & Lucan. VI. 612. & contra *anguftam vocem* dicit Juvenalis Satir. III. v. 90. ubi fcholiaftes *gracilem* interpretatur: & nofter lib. VI. 2. *tenuem & anguftam venam* dixit: & ita Cicero, ut nofter, opponit *plenum* & *anguftum* in Bruto cap. 84. *Quare fi anguste & exiliter dicere eft Atticorum, fint fane Attici. Sed in comitium veniant, ad ftantem judicem dicant: fubfellia grandiorem & pleniorem vocem defiderant*: eadem varietas apud Sedul. I. 213 *Quadrupedem fari pleno fermone coegit*; ubi alii *plano*, etiam non male: plenior eft ergo *e*, exilior *i*, quæ fi plenius pronuntiatur oris vel linguæ vitio, committitur, judice Fabio lib. I. cap. 4. *ἰωτακισμός*. BURMAN.

Litera eft I.] Vocalium, auctore Dionyfio Halicarn. *I* ultima eft; circa enim dentes collifio fit paulo aperto ore, labrifque fonum non illuftrantibus. PHILANDER.

128. *Minima eft in duabus.*] Recte in quibufdam exemplaribus legitur *minima*. REGIUS.

129. *Atque cum alia.*] *E* vocali adfcripta, *aliæ* legendum eft. REGIUS.

130. *Proinde.*] Aut vacare mihi videtur, aut in *perinde* mutandum. *Idem. proinde*; V. C. Alm. Locat.

131. *Oris hiatu*] *Habitu*; V. C. Alm. Ald. marg. Bafil.

132. *Solicitudo fit.*] Emendate in quibufdam exemplaribus *pejor* legitur, hoc modo: *Aut folicitudo fit pejor.* REGIUS.

133. *Ut negligentiæ pars eft.*] *Pars* mihi, ut fuperflua, videtur expungenda. *Quare* autem, non *quia*, eft legendum, ut quidam corrumpunt. Senfus eft autem: ut negligentia eft admittere vocalium hiatum, ita ignavia eft quædam, ubique illud timere, cum & Demofthenes & Cicero parum id caverint. REGIUS. Omiferunt *pars* Colin. Vulov. Gryph.

134. *Nimiofque non immerito, &c.*] Vix annotare poffis in Ifocrate concurfum vocalium in *junctura*: cujus rei magis etiam obfervantes fuerunt ejus difcipuli. Ac lingua Ionica molli vocalium concurfu gaudet. TURNEB.

135. *Omnes Ifocratem fecutos.*] Nec folus Quinctilianus eft, qui hoc dicit: affirmant hoc verba Demetrii Phalerei pag. m. 46. *De concurfu autem vocalium alii aliter exiftimant. Ifocrates enim cavebat ipfas committere, & qui ab eo profecti funt; alii autem quidam, ut cafus tulerat, commiferunt & ufquequaque.* ALMELOV.

136. *At Demofthenes.*] *Ac*; Voff. fec.

137. *Ad hanc partem.*] *In hanc*; Voff. fec. Locat. Ald. Colin.

138. *Συναλοιφὴ dicitur.*] Apparet ex hoc loco, olim Latinos more Græcorum admififfe *apoftrophen*, ut cum vocalis a vocali exciperetur. Id autem cum fit, dictio non clauditur fuo fine, fed terminatur initio fequentis: nonnunquam vocalem etiam coëuntem non tollebant, ac fiebat hiulca oratio. TURNEB. *συναλοιφαι dicuntur*; V. C. Alm. & ita legiffe alios apparet, quia *dicuntur* etiam habent, ut Locat. Ald. Colin. quod in *dicitur* mutavit Regius: *συναλοιφὴ dicuntur*; Voff. fec.

139. *Leniorem.*] *Leviorem*, Locat.

140. *Quam fi omnia.*] *Omnia* omittunt Voff. fec. Locat.

hiulca etiam decent, faciuntque ampliora quædam; ut: *Pulchra* [141] *oratione acta omnino jactare.* [142] Tum longæ per se, & [143] velut opimæ syllabæ aliquid etiam [144] medii temporis inter vocales, quasi intersistatur, assumunt. Qua de re utar [145] Ciceronis potissimum verbis: *Habet*, inquit, *ille tanquam hiatus* [146] *& concursus vocalium molle quiddam, & quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis, quam de verbis, laborantis.* Cæterum [147] consonantes quoque, eæque præcipue, quæ sunt asperiores, in commissura verborum rixantur; [148] & *S* ultima cum *X* proxima, quarum [149] tristior etiam, si binæ collidantur, [150] stridor est; ut: *Ars studiorum.* Quæ fuit [151] caussa & Servio (ut dixi) subtrahendæ [152] *S* literæ, quoties ultima [153] esset, aliaque consonante susciperetur: quod [154] reprehendit Lauranius, [155] Messalla defendit. Nam neque Lucilium putant uti eadem ultima, cum dicit: [156] *Serenu' fuit, & dignu' loco.* [157] Quin etiam Cicero in *Oratore* plures antiquorum tradit sic locutos: inde [158] *belligerare, po'*

141. *Oratione acta omnino.*] Forte scripserit, *pulchra oratione acta', omnibus se jactare*: agere de glorioso videtur, qui, acta oratione pulchra, ut sibi videbatur, se jactabat omnibus: *se* omitti in hac eleganti & obvia locutione non magis huc mirum, quam apud Propertium neglectum fuit, sed vindicatum a Broukhusio nostro ad lib. 11. eleg. xix. 35. posset & scribi *omni populo se jactare*: ut scriptum fuerit *omni po* pro *populo*, & deinde conjunctis syllabis *omnino*, vel, quia *acta oratio* vix placet, *pulchra oratione, acta* (id est res gestas) *omni populo jactare.* Illud autem *omnino* non facit hiatum sequente τῷ *jactare*: ideoque tuto mutari potest, cum tria vocabula priora hiatum satis vastum faciant: certe ulcus aliquod latet, quod facile sanaretur, si, unde sumptum est, exstaret opus. BURMAN.

142. *Tum longe per se.*] Quando fit hiatus, præter tempus illud, quod est in vocalibus longis, aliud intercurrit tempus inter duas vocales, quoniam illic aliquandiu intersistimus: in vetustis codicibus sic legitur, *aliquid etiam medios temporibus*: deinde non *assumunt*, sed *absumunt.* TURNEB. Vide notas ad illud, quod sequitur: *mediis temporibus.*

143. *Velut optima.*] *Opima* Obrechtus reposuit: qua emendationis gloria ipsi frui non licet per Parisiensem editorem, qui, tanquam ipse prius hoc ex adjuncta particula *velut* odoratus esset, sic legere maluit. vidit tamen Argentoratensem editionem, quam sequenti mox pagina laudat, & sæpius alibi: *opima* autem sunt pingues, quasi quæ crassius pronuntiantur. BURMAN. Cui si nota fuisset editoris Parisiensis [Rollini] sincera modestia, hoc velut plagii crimen ipsi nunquam intendisset. CAPPER.

144. *Mediis temporibus.*] Nisi pro *mediis temporibus*, *medii temporis* legatur, sensus integritas violatur. REGIUS. *Medios temporibus*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *insistatur*: etiam Voss. sec.

145. *Ciceronis.*] In *Oratore*, cap. 23.

146. *Et concursus.*] In Cicerone est *hiatus concursu vocalium.*

147. *Consonantes quoque earum præcipue.*] In quibusdam exemplaribus legitur *que* copula hoc modo, *præcipueque.* Sed mihi, loco *earum*, *ea*, ut sit nominativus, legendum videtur, hoc modo: *præcipueque ea.* REGIUS. *Earumque præcipue*; V. C. Alm. marg. Basil. *quoque præcipueque ea*: Locat. Ald.

148. *Et s ultima.*] Parisiensis editor conjicit, *ut s ultima*, quod invenit in Vidovæi editione: *& S litera cum X.* Voss. sec.

149. *Tristior etiamsi binæ.*] *Tristior etiam, si binæ collidantur, stridor est*: ita Obrechtus distinguit, & recte.

150. *Stridor est vastudiorum.*] Sic quidem legitur, sed *vastudiorum* quid sibi velit, mihi non percipitur; nec ignoro *vastus duarum* a quibusdam legi. Sed ne sic quidem sensus procedit: sine controversia vero depravatus hic locus mihi sic emendari posse videtur, si *ut* particula adscribatur, &, loco *va* syllabæ, *ars*, *ut ars studiorum.* Sic autem legendum esse, ex his Diomedis (lib. 11. p. 463) verbis, qui de *compositione* scribens ad unguem Fabium est imitatus, facile percipere possumus: *Item*, inquit, *ex consonantibus, quæ in se incidentes stridere & quasi rixari videntur, vitanda junctura est*; *ut* · Sextus Roscius, ars studiorum, Rex Xerxes, error Romuli. REGIUS. *Stridor est vas studiorum.* Voss. sec. In Diomedis loco, quem Raphael Regius attulit, pro τῷ *Sextus Roscius*, legendum mihi videtur *Roscius Sextus*, idque ut eadem consonans in se incidat: quod & ad exempli veritatem requiritur, & in cæteris a Diomede prolatis exemplis apparet. CAPPER.

151. *Caussa & Servio.*] Ubinam autem hoc Fabius Servio placuisse dixerit, mihi non occurrit. REGIUS. Non memini ubi locutus sit de Servio antea: itaque annotat Valla in suo codice, hoc a Fabio dictum esse in lib. *de caussis corruptæ eloquentiæ*: est tamen locutus de Servio lib. 1. TURNEB. *Fuit caussa & sermo*; Voss. sec. & ita Ascensius; neque aliter Obrechtus reperisse videtur in suo codice, quippe qui edidit: *quæ fuit caussa & sermoni (ut dixi) subtrahendæ s literæ*: sed & ubi hoc dixerit Fabius, quæro. Certe non in hoc opere, &, si aliud *de caussis corruptæ eloquentiæ* indicasset, clarius id, ut aliis locis facit, significasset; neque etiam respicere puto ad illa, quæ lib. 1 cap. 4. tradit de vocibus, in quibus olim *s* fuit, postea *r* ut *arbos*, *labos*, &c. ibi enim non substrahitur *s*, ut mox in verbis Lucilii & aliorum fit, sed mutatur in aliam literam. Si vero *Servio* legendum, intelligitur forte Servius Sulpicius, cujus & alibi auctoritatem advocavit. BURMAN.

152. *Literæ s quoties ultima esset.*] Quod item illi versus Ennii:

Pandite sulcis genas, & corde relinquite somnum.

hic *sulcis* pro *si vultis*, ut inquit Festus: apud eundem in *gena* corrupte scriptum est *sulsgenas*, pro *sultis genas*: debet autem elidi *s*, ut passim in aliis locis antiquorum versuum annotavit H. Stephanus pag. 101. fragm. veter. Poemat. ALMEL.

153. *Esset alia quæ consonante.*] *A* vocali expuncta, *quæ* legatur, ne relativum esse credatur. REGIUS.

154. *Reprehendit Lauranius.*] *Junius*; Voss. sec. *L. Afranius*; Obrecht. certe ego Lauranium nullum novi; neque verosimile puto de Afranio, qui ætate longe prior fuit, hic agi; sed de quodam, qui æqualis Messalæ fuit. BURMAN.

155. *Messala.*] Hic Messala Servium defendit in libro, quem de *S* litera conscripsit. TURNEB.

156. *Serenus fuit & dignus joco.*] *S* litera expuncta *serenu & dignu*, & *loco* pro *joco* legendum videtur. REGIUS. Et ita ediderunt Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. sed Obrecht. *Seren' fuit, & dignu' loco.* BURMAN.

157. *Quod etiam Cicero, &c.*] *Quin etiam* sensus expuscit. Verba enim Ciceronis (*Orat.* cap. 48) hæc sunt: *Olim autem politius eorum verborum, quorum eadem erant postrema litera, ut* optumus, *postremam literam detrahebant, nisi vocalis insequebatur: ita non erat ea offensio in versibus, quam nunc fugiunt poetæ novi, ita enim loquebantur*: qui est omnibu' princeps. *non* omnibus: *&* vita illa dignu' locoque, *non* dignos. REGIUS. *Quod &*; Voss. sec.

158. *Belligerare per meridiem.*] Prorsus aliquid huic loco deesse videtur, quale illud est Diomedis: *Fugienda quoque est consonans elisa vocali: ut*, bonum aurum, justum enim est, *& similia, quæ deformant orationis integritatem*: de hac quippe litera *m* in fine principiove dictionum posita loqui Fabium, aperte ex ipsis colligitur exemplis: *inde enim*, inquit, *est belligerare per meridiem*; *m* namque litera, si erat ultima apud priscos, abjiciebatur; ut *belligerare* pro *bellum gerere*; si vero ipsa *m* litera prima esset dictionis sequentis, ultima præcedentis verbi consonans abjiciebatur; ut *pe meridiem*, pro *per meridiem*, quanquam *pomeridiem*, forte legendum sit, unde & *pomeridiana* dicuntur scholæ. REGIUS. Nihil dubitem quin *pomeridiem* pro *postmeridiem* ab antiquis dictum & a Fabio hic scriptum sit. Vidique numisma Augusto inscriptum, in quo erat *E po*, audivique a viro antiquitatis docto Augustum puerum, cum ad remp. occupandam more Cæsaris eum adhortarentur, dicentes tot & tantos honores assecuturum, tot populis dominaturum, &c. ad singula subjecisse *E po*. id est, *& post*; hoc est, *quid tum postea*, quia non tanti videbatur, ut cum periculo vitæ & læsione conscientiæ tyrannidem invaderet. Quin etiam per compositionem dicimus *pomeridianum* & *pome-*

meridiem; [159] & illa Censorii Catonis: *Die' hanc*; æque *M* litera in *E* mollita: quæ in veteribus libris reperta mutare imperiti solent: &, dum [160] librariorum insectari volunt inscientiam, suam confitentur. [161] Atqui eadem illa litera, quoties ultima est, & vocalem verbi sequentis ita contingit, ut in eam transire possit, etiam si scribitur, tamen [162] parum exprimitur; ut:

Multum ille.......

&: *Quantum erat*: adeo ut pene [163] cujusdam novæ literæ sonum reddat. Neque enim eximitur, sed obscuratur, [164] & tantum aliqua inter duas vocales velut nota est, ne ipsæ coëant. Videndum etiam, [165] ne syllabæ verbi prioris ultimæ, sint primæ sequentis. Id ne quis præcipi miretur, [166] Ciceroni in epistolis excidit. [167] *Res mihi invisæ visæ sunt, Brute.* Et in carmine:

[168] *O fortunatam natam me Consule Romam!*

Etiam [169] monosyllaba, [170] si plura sunt, male continuabuntur: quia necesse est, *compositio* multis clausulis concisa subsultet. Ideoque etiam brevium verborum ac nominum vitanda continuatio, & ex diverso quoque [171] longorum; afferunt enim quamdam

rium, unde legam *po*, non *pe*. ASCENS. *Belligerare per meridiem*; MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. Locat. *pe' meridiem*: Ald. Sich. Sed reliquæ recte *po' meridiem*: lepidam autem hanc de Augusto fabulam nescio unde hauserit Ascensius, neque nummum talem unquam vidi, aut laudatum repperi: sed puto imperitissimum quemdam in nummo Augusti, qui vetustate excesus erat, literas illas reliquas ex integris vocibus, ita lepide interpretatum. Forte nummum habuit, in quo CÆSAR DIVI F PONT. dicebatur; sed supererant tantum F. Po. unde ille *E Po* fecit. BURMAN.

159. *Et Censorini Catonis die a hanc.*] *Illa* adscribatur, ac *n* litera expungatur, ut *Censorii* legatur; *Censorius* enim Cato, non *Censorinus*: *e* præterea vocalis sola in contextu posita eradatur, ut *die hanc* legamus, pro illo, *diem hanc*: quidam autem *dicem* & *fartem*, & *a in n aque*, & *n aque in a*, ac *i in e mollita* legunt: sed inconsulte nimium, cum hoc loco Fabius non de vocalium mutatione, sed de consonantium aspera loquatur conjunctione. REGIUS. Alii sic legunt *dice hanc, æque m litera in e mollita*; hoc, est ut mollius sonet in *e* versa: quod si est, pro *diem dice* dixerit, nec deberet *e* secundum tolli, sed conjungi: verum sunt, qui contendant *die* pro *diem* etiam legi in illo Virgiliano, *Libra die noctisque pares ubi fecerit horas* (legendum *somni* pro *noctis*:) ut sit, Libra fecerit *die*, pro *diem*, & horas noctis pares, ubi tamen alii legunt *dio* pro *dei*. Verum, quia illic saltem [*Vidimus o cives Diomede*,] *e* pro *m* ponitur, legunt alii sic: *die hanc i m litera est in e mollita*, hoc est, facta, pro *em* syllaba, *e* litera & syllaba. ASCENS. *Die e hanc*; Locat. *& hac æque M litera in E mollita*; Voss. sec. *die' hanc, æque litera M emollita*; Obrecht. Virgilii versus ab Ascensio laudatus exstat in lib. XI. Æneid. vers. 243. ubi legimus hodie. *Vidimus, o cives, Diomedem, Argivaque castra.* In Burmanni editione sic exhibebantur Ascensii verba & sic interpungebantur, ut intelligi vix possent. Nam & τὸ *vidimus* Romano charactere fuerat excusum, quasi vox esset ipsius Ascensii, & ante τὸ *legunt* erat punctum. CAPPER.

160. *Librariorum inscitiam.*] *Inscientiam*: MSS. Alm. & Voss. sec. qui etiam mutato ordine habet, *insectari volunt inscientiam*: recte, ne concurrant duæ voces, eodem modo incipientes, *insectari* & *inscitia* vel *inscientia*. hanc vero vocem ubique fere inepte curiosos & inscitos homines delevisse, & *inscitiam* substituisse, docuit summus Gronov. ad Liv. XXII. 25. & pluribus exemplis probaverunt Langius & Fabric. ad Ciceron. I. de offic. 34. & ita infra lib. XII. II. *partim etiam inscientia tradendi*. ubi etiam *inscitia* in plurimis editionibus legitur: ita & apud Columellam lib. III. cap. 10. ubi vulgo legitur *opinio, quæ orta est ex inscitia seminum eligendorum*. in optimo codice Sangermanensi est *inscientia*: & apud Non. Marc. in *exterris*, in verbis Turpilii. *neque durare possunt, ita hujus inscientia atque dementia exterrem facit*: ut recte ex libris suis Mercerus pro *inscitia* reposuit. BURMAN. Quem miror sua in editione τὸ *inscitiam* reliquisse; cum & lib. XII. cap. II. contra editos plerosque libros *inscientiam* reposuerit, & hæc altera lectio tot auctoritatum momentis confirmetur. CAPPER.

161. *Atqui eadem.*] *M* in medio dictionis optime sonat, in fine vero pessime: itaque eliditur in versu: cum sit autem hæc litera insuavis, proinde Græci nullam dictionem in *m* terminarunt, hac in re feliciores quam Latini. TURNEB.

162. *Parum exprimitur.*] Eleganter hoc observat. Velius Longus de Orthogr. pag. 2238. edit. Putsch. ALMELOV.

163. *Cujusdam novæ.*] Non liquet mihi cujus literæ; nam ut literæ *m* dicas non placet, quia ea non absumitur: ego putem novam literam fieri *m*, quando non profertur, sed tantum scribitur, ut dictiones discernat: cum tamen antiqui codices, Plautini præsertim, ne scriptam quidem habeant. sed pro *multum est*, *multest*, aut *multuest*. ASCENS.

164. *Et tamen aliqua.*] *Tantum*, pro *tamen*, emendate legitur. REGIUS. *Tamen*: Locat. *tantum in aliqua*: V. C. Alm.

165. *Ne syllaba verbi prioris ultima sit prima sequentis.*] Nisi emendetur hic locus, parum sibi constare Fabius videbitur; superius namque præcepit, ut, quæ commissis inter se verbis duobus ex ultima prioris ac prima sequentis syllabæ deforme aliquid efficiunt, vitentur: nunc in universum præcipere videtur, sive deforme quid efficiant, sive non, fugienda esse. Quod quidem minus a scriptoribus custoditur. Nam & *Teucrorum avertere regem*, & *ventorum carcere regnat*. apud Virgilium; & *infusa vere remitti*, apud Lucanum legitur. Quare emendandus mihi videtur hic locus sic, ut numero plurali legatur: *ne syllabæ verbi prioris ultimæ sint primæ sequentis*: sic autem legendum esse, aperte, quæ subjiciuntur, exempla declarant. REGIUS. *Syllaba v. p. ultima, fit prima sequentis*, MSS. Alm. Voss. sec. Obr. Sed nos secuti Regii & aliorum lectionem; supra enim de una syllaba repetita, hic de pluribus in fine & initio vocum iteratis agit, & hoc exempla ipsa docent. Alia habet Vavassor de vi & usu quorumdam verborum, pag. 64. quæ non excidisse Ciceroni, sed a prudente posita opinatur: ita repetit syllabas priores verbi præcedentis, in sequenti verbo lib. I. *de Orat.* I. *In eo maxima moles molestiarum exstiterunt*: & plura exempla alii collegerunt. BURMAN.

166 *Ciceroni in epistolis.*] Non videtur hac in re reprehendendus Cicero. Nam in priori plane allusit, in posteriori etiam lusit: quanquam Juvenalis hoc quoque carmen exagitat. TURNEB. Vide J. C. Scalig. Oratione I. adversus Erasm. pag. 20. & Voss. de Instit. Orat. IV. cap. II. §. 4.

167. *Res mihi visæ sunt.*] Nisi aliquid deest huic exemplo, minus recte a Fabio notari videtur. Neque enim ulla præcedentis verbi ultima syllaba principium est sequentis. Quare *invisæ* adscribatur hoc modo: *res mihi invisæ visæ sunt*. REGIUS. *Invisæ* deest etiam in MSS. Alm. Voss. sec.

168. *O fortunatam natam me Consule Romam.*] Vide Turneb. lib. VII. cap. 19. & Victor Var. Lect. XVI. cap. 19. quorum ille Ciceronem adversus Fabium, hic Fabium adversus Ciceronem tuetur. Turnebo suffragantur Strebæus de collocat. verbor. pag. 82. & Vossius lib. IV. *Instit. Orat.* pag. 53. sed nostrum non est tantam inter tot viros doctos litem componere. CAPPER.

169. *Monosyllaba.*] Apud Virgilium lib. XII. 833. concurrunt quoque:

Do, quod vis, & me victusque volensque remitto.

170 *Si plura sunt*] *Sunt*: non habet Voss. sec. utrumque *si* & *sunt* omisit Obrecht.

171. *Longorum.*] *Longiorum*; Voss. sec.

dicendi tarditatem. Illa quoque vitia sunt ejusdem loci, si [172] *cadentia similiter* & *similiter desinentia*, & [173] eodem modo declinata, [174] multa jungantur. [175] Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiaque his continuari decet; cum virtutes etiam ipsæ [176] tædium pariant, nisi gratia varietatis adjutæ. [177] *Membrorum, incisorum*que junctura [178] non eo modo est observanda, quo verborum: quanquam & in his extrema & prima coëunt. [179] Sed plurimum refert *compositionis*, quæ quibus anteponas. [180] Nam & *vomens, frustis esculentis, vinum redolentibus, gremium suum* & [181] *totum tribunal implevit*; & contra (nam freqentius utar iisdem diversarum quoque rerum exemplis, quo sint magis familiaria:) [182] *Saxa* [183] & *solitudines* [184] *voci respondent, bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur, atque consistunt*. Magis [185] id insurgebat, si verteretur [186] (nam plus est *saxa*, quam [187] *bestias, commoveri*:) inest tamen *compositioni* decor. Sed transeamus ad *numeros*. [188] Omnis structura ac [189] dimensio & copulatio vocum constat aut *numeris* [190] (*numeros* ῥυθμοὺς accipi volo;) [191] aut μέτροις, id est, dimensione quadam. [192] Quod etiam si constat utrumque pedibus, habet tamen non simplicem differentiam. Nam [193] *rhythmi*, id est, *numeri*, [194] spatio temporum constant; *metra* etiam ordine: ideoque [195] alterum esse quantitatis videtur, [196] alterum qualitatis. [197] 'Ρυθ-

172. *Cadentia similiter & similiter desinentia.*] Quæ a Græcis ὁμοιόπτωτα & ὁμοιοτέλευτα dicuntur. De his agit Fabius cap. 3. hujus libri. CAPPER.

173. *Eodem modo declinata.*] Hæc ab ὁμοιοπτώτοις, *similiter cadentibus*, aliquantulum distinguuntur. Nam V. G. si dixeris: *polles ingenio, gratia, opibus, amicis, auctoritate*, facies ὁμοιόπτωτον. Si dixeris: *polles amicitia, gratia, fortuna, eloquentia*, facies τὰ *eodem modo declinata*, quia pluribus ejusdem declinationis nominibus uteris. CAPPER.

174. *Multa jungantur.*] *Multa* omittunt MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Andr. Sich. Obrecht.

175. *Nec verba quidem.*] *Ne verba*: V. C. Alm. pro *ne*, quod habent Voss. sec. Obrecht.

176. *Tædium patiantur, nisi gratia veritatis adjutæ.*] Mendose quidem sic legitur: sed sic emendari potest, quanquam exemplaria refragentur, ut *pariant*, non *patiantur*, & *varietatis*, loco *veritatis*, legamus: de virtutibus autem orationis sentit Fabius, quæ sunt verborum exornationes atque sententiarum. REGIUS. *Patiantur*; Voss. sec.

177. *Membrorum inciforumque.*] In membris jungendis non solemus vitare similitudinem syllabarum; ut: *Domus tibi deerat? at habebas: pecunia aderat? at egebas.* TURNEB.

178. *Non eo modo.*] *Non eodem modo*; Voss. sec.

179. *Sed plurimum refert.*] In *membrorum & incisorum* conjunctione plurimum interest, quod cui anteponas, quia aliquando ordo naturalis & optimus immutatur propter gratiam & suavitatem *compositionis*. Hoc præceptum partim *juncturæ est*, partim *ordinis*. TURNEB.

180. *Nam & vomens .... & contra ...*] Rollinus aliquid hic deesse putat: facile quisque subintelligat *legimus in Cicerone*, vel *scripsit Cicero*, idque ex materia subjecta. CAPP.

181. *Totum tribunal implevit.*] Ciceronis locus est in II. Philipp. 25.

182. *Saxa.*] Pro Arch. 8. defendit vero hunc locum contra Fabium Victor. Var. lect. XIII. 16 sed vereor ut omnibus probetur hac quidem in re Petri Victorii sententia. Vide Fabium nostrum lib. XI. cap. 3. ubi hunc eumdem Tullii locum ad explicandam *pronunciationis* methodum profert. CAPPER.

183. *Atque solitudines.*] *Et* est in Cicerone.

184. *Voce respondent.*] Voss. sec.

185. *Id insurgebat.*] *Id* deest in V. C. Alm. Voss. sec.

186. *Nam plus est saxa.*] *Etsi* particula, similisve a sensu exposci videtur, ut legatur: *nam etsi plus est saxa*. REGIUS. *Etsi* non habent Voss. sec. Ald. Basil. Hunc Fabii locum sine τῷ *etsi* legebat etiam Petrus Victorius variar. lection. lib. XIII. cap. 16. Deinde vero τὸ *etsi* non exstabat in editis ante Raphaelis emendationem: denique longe melius fluit oratio, si particula illa (*etsi*) a Raphaële Regio intrusa detrudatur. Lubens ergo eam resecui. CAPPER.

187. *Bestias commoveri.*] *Vestigias moveri* ... *tamen*: V. C. Alm. *bestias commoveri, inest tamen compositionis decor*: Voss. sec. quod non displicet: ita ut non tam culpet Ciceronem propter inversum *ordinem*, quam laudet ob *compositionis* decorem.

188. *Omnis structura.*] *Numerus* constat intervallo syllabarum & pedum: at versus non solum constat pedum intervallo, sed etiam certa collocatione, quæ perpetuo est observanda. Hunc locum traduxit Fabius ex Rhetoricis ad Theodectem. TURNEB.

189. *Dimensio.*] *Demensio*; Basil.

190. *Numeros* ῥυθμοὺς *accipi volo.*] Ὁ ῥυθμὸς, *numerus*, in musicis quidem est certum quoddam systema τῶν ταχέων καὶ τῶν βραδέων, *celerium & lentium*; in Poetica vero τῶν μακρῶν καὶ βραχέων, longarum breviumque syllabarum. Nam, ut docet Dionys. Halicarnass. in opusculo ubi Demosthenicam dicendi vim explicat pag. 192. tom. 2. edit. Wechel. ἐξ ὧν μόνη ἡ τῶν βραχυτέρων ὁ χρόνος [...] ... ῥυθμός. Suidas eadem tradit: ὁ ῥυθμὸς λέγεται συμμετρία ... τῶν χρόνων, ... γίνεται; & paulo supra: ὅταν ἡ ... καὶ βραδύτης τῶν ποδῶν ... λόγον ἔχωσι πρὸς ἄλληλα, ῥυθμὸς γίνεται. De hoc *Rhythmo* scripsit e recentioribus optime Jovita Rapicius. Huic possis Lodoicum Strebæum, & Isaacum Vossium adjungere; quorum hic de Poematum cantu; ille de verborum collocatione librum composuit. Nam cæteri fere harum rerum scriptores, *ut* ... *ita* (*ne ita loquar*) *umbra moventur*. Immo nonnulli, V. G. Casaubonus, Barnesius, &c. veterum *rhythmos*, cum Italorum, Gallorum, Hispanorumque ὁμοιοτελεύτοις, *similiter desinentibus*, (vulgo *rimes*) confuderunt: quod quam sit a re veritate alienum, vel inde patet, quod recentiores Græci, ubi nostratium versuum clausulas ὁμοιοφθόγγους exprimere volunt, non ῥυθμὸν sed ῥίμαν ficto vocabulo dixerint: de ῥυθμῷ vide quæ supra notavimus ad lib. I. cap. 2. not. 53. 93. Legesis etiam Martianum Capellam lib. 12. pag. 326. edition. Grotian. Aristidem Quinctilianum pag. 31. & Bacchium seniorem pag. 22. inter Musicæ artis scriptores a Meibomio editos. CAPPER.

191. *Aut* μέτροις.] *Aut* μέτροις: Ald.

192. *Quod etiam constat.*] *Si* conjunctio mihi adscribenda videtur, hoc modo: *Quod etiamsi constat utrumque pedibus*. REGIUS. *Si* deest in V. C. Alm.

193. *Rhythmi in numeris.*] *In* præpositione erasa, *id est* adscribatur; &, i litera expuncta, *numeri* legantur hoc modo: *rhythmi, id est, numeri*. REGIUS. *Rhythmi in numeris*; marg. Basil.

194. *Spatio temporum constant.*] Et sane secundum Philosophos tempus est mensura τῆς motus. Motus est quantitas continua fluens seu transiens. Hinc ῥυθμὸς a ῥέω vel ῥύω, *fluo*. CAPPER.

195. *Alterum esse quantitatis videtur.*] Videlicet ὁ ῥυθμὸς, *numerus*. CAPPER.

196. *Alterum qualitatis.*] Nempe τὸ metrum. CAPPER.

197. *Rhythmus aut par, ut.*] *Est* verbum, quamvis eleganter sæpius prætermittatur, hic tamen mihi adscribendum videtur, ut legamus, *aut par est*: Ῥυθμὸς quoque Græcis literis rectius scriberetur. REGIUS. Omnis *modulatio* oritur a proportionibus arithmeticis: igitur Fabius in *numeris* quoque ostendit certam esse temporum proportionem: est autem omnis proportio aut æqualis, aut inæqualis: eamdem observabis in pedibus. TURNEB. ῥυθμὸς *aut par est, ut* Dactylus; ... *aut sescuplex, ut* Paon I .... *aut duplex, ut* Iambus.] Igitur Fabius ipse *rhythmum* eumdem esse ac pedem tradit: hoc antea docuerat Dionysius Halicarnass. in opusculo περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων συνθέσεως, de verborum compositione sive collocatione pag. 16. tom. 2. edition. Wechel. his verbis: τὸ δ' αὐτὸ καλῶ πόδα καὶ ῥυθμόν. Et certe cum ὁ ῥυθμὸς nihil aliud sit, quam certus pedum commensus [συμμετρία,] proclive fuit Rhetoribus τῷ ῥυθμῷ, *numero*, pedis nomen *metonymica* vel *synecdochica* locutione tribuere. Non erat ergo cur Tanaquillus Faber

μὸς aut par eſt, ut *dactylus* ([198] unam enim ſyllabam parem brevibus habet:) [199] eſt quidem vis eadem [200] & aliis pedibus, ſed [201] nomen illud tenet: longam eſſe duorum temporum, brevem unius, etiam pueri ſciunt. [202] Aut ſeſcuplex, ut *pæon*, cujus vis eſt ex longa & tribus brevibus; [203] quique ei contrarius, ex tribus brevibus & longa, vel alio quoquo modo tempora tria ad duo relata ſeſcuplum faciunt. Aut duplex, ut *jambus* (nam eſt ex brevi & longa;) quique eſt ei contrarius. [204] Sunt hi & *metrici* pedes: ſed hoc intereſt, quod [205] *rhythmo* indifferens eſt, *dactylusne* ille priores habeat breves, an ſequentes. [206] Tempus enim ſolum metitur, [207] ut a *ſublatione* ad *poſitionem* iiſdem ſit ſpatiis pedum. In verſu pro *dactylo* poni non poterit *anapæſtus* aut *ſpondeus*: nec *pæon* eadem ratione a brevibus incipiet ac deſinet. Neque ſolum alium pro alio pedem *metrorum* ratio non recipit, ſed ne *dactylum* quidem, aut forte *ſpondeum* alterum pro altero. Itaque ſi quinque continuos *dactylos*, ut [208] ſunt in illo,

Panditur interea domus [209] *omnipotentis olympi*,

confundas, ſolveris verſum. Sunt & illa diſcrimina, quod *rhythmis* libera ſpatia, *metris* finita ſunt; & his certæ clauſulæ; [210] illi, quo modo cœperant, currunt uſque

in notis ad Longin. cap. 38. Dionyſio Halicarnaſſ litem moveret, quod antiquus ille Rhetor τὸν ῥυθμὸν & pedem idem eſſe pronunciarit. Dionyſio conſentit etiam Bacchius ſenior inter muſicæ rei ſcriptores a Meibomio editos tom. 1. pag. 24. CAPPER.

198. *Unam etiam ſyllabam parem brevibus habet.*] *Una enim ſyllaba par eſt brevibus*; V. C. Alm. Pariſienſi editori (Rollino) vox *duabus* deeſſe videtur: ſed cum de *dactylo* agatur, qui tribus ſyllabis conſtat, vel pueri ſciunt, ſi unam dicam parem brevibus, *duabus* debere intelligi, & odioſe addi vocem: cur vero etiam non notavit deeſſe *longa*? ſic debuiſſet enim dicere: *una enim ſyllaba longa par eſt duabus brevibus*: ſed reſpondit talibus jam olim Aſcenſius. BURMAN.

199. *Eſt quidem vis eadem.*] Menſuram temporum obſervamus in *numeris*, non ordinem: itaque *anapæſtus* eamdem vim habere poteſt in *numero*. Ita quaoquam *anapæſtus* parem vim habet, obtinuit tamen, ut par numerus diceretur *dactylus*. TURNEB.

200. *Et aliis pedibus.*] Scilicet *anapæſtis*, qui, cum duabus brevibus & una longa conſtent, quatuor omnino tempora, ut ipſi dactyli, (quamvis ordine inverſo) continent. CAPPER.

201. *Nomen illud tenet.*] Hoc eſt, *Dactylus* præ cæteris pedibus, verbi gratia, præ *anapæſto*, *nomen illud ῥυθμοῦ*, *numeri* & paris, *tenet*, quaſi proprio ſibi jure vindicat, obtinet, &c. CAPPER.

202. *Aut ſeſcuplex.*] *Seſcuplex* dicitur, quod alterum totum capit, & dimidium: quæ proportio vocatur *ſeſquialtera*, a Græcis *hemiolia*. TURNEB. *Aut ſeſquiplum, ut Pæoni* Voſſ. ſec.

203. *Quique ei contrarius.*] Grammatici hunc pedem quadruplicem faciunt ex mutatione longæ ſyllabæ, cum ponitur vel initio, vel medio, vel fine. TURNEB. *Quique eſt ei contrarius.*] Pedem hunc Fabius *choreum* vocat; alii vulgo *trochæum*: exemplum habes in τῷ *armā*: hunc paulo poſt Quinctilianus ita ſcribit: *Huic* [iambo] *contrarium e longa, & brevi*: *hunc* choreum *non*, *ut alii* trochæum, *nominemus*. CAPPER.

204. *Sunt hi & metrici.*] *Sunt enim hi &*; marg. Baſil. *ſunt enim & hi*; Obrecht. Quinctiliani ſenſus eſt: hi pedes non tantum *rhythmici* ſunt, ſed etiam *metrici*; *rhythmici* quidem, quatenus per τὴν ἄρσιν *ſublationem*, & τὴν θέσιν *poſitionem* menſurantur longæ breveſque ſyllabæ; *metrici* vero, quatenus earumdem longarum breviumque ſyllabarum ſitus & ordo conſiderantur habito reſpectu ad conficiendum verſum, puta hexametrum, pentametrum, &c. CAPPER.

205. *Rhythmos indifferens dactylos ne ille priores habet breves an ſequentes.*] *Habeat*, *a* vocali adſcripta, legatur: ſignificat autem ordinem ſyllabarum in *rhythmos* non eſſe neceſſarium. Cæterum locus hic ita eſt depravatus, ut nullus integer ſenſus elici poſſit, neque recte emendari, niſi forte major, quam ut mihi placeat, verborum fiat immutatio: verum aſteriſco potius notandus eſt hic locus, ut aliis quoque aliquid emendandum relinquamus, uſque præcipue, qui nihil putant in exemplaribus immutandum. REGIUS. Hic locus, pro depoſito ab Raphaele relictus, mihi ſic curandus videtur, ut repoſitis ex Vallenſi codice pro *rhythmos*, *rhythmo*, (quamvis & *rhythmus* legi poſſit) & pro *ſonum*, *ſolum*, &, pro *proinde*, *pedum*, illa verba *alias ad dimenſionem* expungantur; ſunt enim a margine in contextum a librariis intruſa. Nam cum non intellexiſſet, quiſquis id adſcripſit, quid ſit *ad poſitionem*, ſcripſit *alias ad dimenſionem*. Ne vero ignoretur quid eſt *poſitio*, adſcribam Diomedis verba ad hunc locum a Valla adſcripta: *Pes eſt*, inquit, *poſitio aut duarum*, *aut trium ampliuſve ſyllabarum ſpatio comprehenſa*, &c. legamus ergo ſic: *Sunt hi & metris pedes: ſed hoc intereſt* (ſcilicet inter *rhythmum* & verſum) *quod rhythmo indifferens eſt*, (id eſt quantum ad *rhythmum* nihil refert) *dactyluſne ille priores habeat breves an ſequentes* (hoc eſt, an is ſit pes, quem *dactylum* vocamus, an illi æqoivalens, quem *anapæſtum*;) *tempus enim ſolum metitur* (ſc. rhythmos) *ut ſit iiſdem ſpatiis*, (id eſt, durationibus) *a ſublatione* (id eſt, arſi pedum) *ad poſitionem* (id eſt theſin) *in verſu*, &c. ASCENS. *Rhythmo indifferens*; Obrecht. *rhythmo indifferens dactyluſne ille priores*; Voſſ. ſec. Aſcenſianam lectionem & interpretationem ex eo confirmare licet, quod *dactyli* nomen non tantum proprie dicto *dactylo*, ſed etiam *anapæſto* tribui poſſit, quamvis ex uſu ſit illi peculiariter attributum. Vide quæ de *Rhythmo Dactylico* ſcripſerunt Grammatici veteres a Putſchio editi. CAPPER.

206. *Tempus enim ſolum metitur.*] In MSS. Bodl in editionib. Andreæ, Locatell. Ald. Obrecht. Burmann. & in marginib. Baſil. Vaſcoſ. Stephan. legitur: *tempus enim ſonum*: ſed longe præſtare videtur noſtra lectio, quam exhibent Cod Valleoſ edition. Vaſcoſ. Stephan. Lugduno-Batav. Rollin: &c. Eamdem firmat tota ſeries orationis: *Rhythmo*, inquit Fabius, *indifferens eſt*. &c. *tempus enim ſolum metitur*: ergo indifferens eſt, priores duæ ſyllabæ, an ſequentes duæ ſint breves. CAPPER.

207. *Ut a ſublatione.*] *Sublatio* & *poſitio* ea eſt, quæ dicitur a Græcis *arſis* & *theſis*: itaque Fabius vocat *ſublationem*, elevationem, quæ ſit ab initio pedis & *numeri* ad ejus finem, id eſt, ad *poſitionem*. Aliter appellant qui de accentibus ſcribunt; ſublationem enim vocant, cum elevatur ſyllaba in pronunciatione accentus. Nam in cæteris ſyllabis eſt *poſitio*, quia deprimitur. TURNEB. De Græcorum *arſi* & *theſi* ſic ſcribit Bacchius ſenior pag. 24. edition. Meibom. Ἄρσιν ποίαν λέγομεν εἶναι; ὅταν μετέωρος ᾖ ὁ ποὺς, ἡνίκα ἂν μέλλωμεν ἐμβαίνειν· θέσιν δὲ ποίαν; ὅταν κείμενος: *Arſin ſive ſublationem qualem eſſe dicimus? cum pes eſt ſublatus, ubi incedere voluerimus*: *qualem vero theſin ſive poſitionem? cum eſt depoſitus*. Et Ariſtides Quinctilianus ejuſdem edition. pag. 31. Ἄρσις ἐστὶ φορὰ σώματος ἐπὶ τὸ ἄνω. Θέσις δὲ ἐπὶ τὸ κάτω ταὐτοῦ μέρους: *Sublatio eſt motus corporis ſurſum verſus*: *poſitio autem* [eſt motus] *ejuſdem partis deorſum verſus*. Ex quibus patet τὴν ἄρσιν apud Rhythmicos uſurpari de pedis manuſve ſublatione in moderandis Muſicæ numeris [vulgo *en battant la meſure*] non autem de vocis ipſius elatione, ut multi recentiores perperam explicarunt. CAPPER.

208. *Sunt & illa.*] *Sic &*; marg. Baſil.

209. *Omnipotentis.*] Lib. 2. Æneid. 1. ubi alii *omnipotentis*, alii *omnipat. ntis* legunt: de quibus omnibus vide prolixe differentem H. Stephan. in *ſchediaſmate* in Virgilium pagg. 65. & 66. ALMEL.

210. *Illi quo modo ſeparant currant u. a. p. id eſt tranſitum, id eſt in aliud g. t.*] Etſi hic locus, poſtquam mihi corre-

[211] ad *μεταβολὴν*, id est, transitum in aliud genus *rhythmi*; & quod *metrum* in verbis modo; [212] *rhythmus* etiam [213] in corporis motu est. [214] Inania quoque tempora *rhythmi* facilius accipient: quanquam [215] hæc & in *metris* accidunt: [216] major tamen illic licentia est, ubi tempora etiam animo metiuntur, & pedum & [217] digitorum ictu intervalla signant quibusdam notis, atque æstimant, quot breves illud spatium habeat: [218] inde *τετράσημον*, *πεντάσημον*. [219] Deinceps longiores fiunt percussiones. [220] Nam *σημεῖον* tempus est unum.

ctos est, emendatu facillimus esse videtur, me tamen dubium anxiumque diu tenuit. Cum enim sic in exemplaribus scriptum esse deprehenderem, nihil immutare audebam: cum vero nihil integri sensus elici posse viderem, hoc modo existimavi esse corrigendum, ut *separant* verbum in *ceperint*, et non dissimile, converteretur, & tamen vocalis in *i* conversa, ac *id est*, iterato positæ dictiones, tollantur, hoc modo: *illi quo modo ceperint, currunt usque ad metabolen, id est, transitum in aliud genus rhythmi.* REGIUS. *Ceperant* omnes codices præter Ald. qui *se parant*; *alia quo modo ceperant*: marg. Basil.

211. *Ad μεταβολήν.*] *Mutationem* appellat, cum, absoluta *periodo*, transimus ad alium circuitum & periodum: in sequenti autem *periodo* mutare debemus *numerum*, quoniam similitudo *numeri* est vitiosa. TURNEB. Cujus explicationi obstat, quod hic non agatur de periodis, neque de periodorum mutatione (has enim circa finem demum capitis Fabius exponet) sed de *rhythmica* commutatione, sive de transitu in aliud genus *rhythmi* seu *numeri*, ut ipsius Fabii verbis utar. Eam sic definit Aristides Quinctilianus lib. 1. pag. 40. edition. Meibom. *Μεταβολή ἐστι ῥυθμικὴ, ῥυθμῶν ἀλλοίωσις ἢ ἀγωγῆς*: *Mutatio rhythmica est rhythmorum variatio aut ductus.* Ductus autem rhythmicus est temporum celeritas vel tarditas, ut docet idem Aristides ibidem: *Ἀγωγὴ ἐστι ῥυθμικὴ χρόνων τάχος ἢ βραδύτης*: hujusmodi *metabolen* Martianus Capella lib. IX. vocat modo *conversionem*, modo *commutationem*, modo *transitum* & sic finit: *Transitus est alienatio vocis in figurans alteram soni.* Quatuor ei species tribuit Martianus Capella, Bacchius septem, Aristides quatuordecim, quas exponere singillatim non est hujus loci. Unam tamen prætermittere non possum, quam Bacchius pagg. 13. & 14. vocat *κατ' ἦθος*. Vertit Meibomius *per morem*: male, ut opinor; eam enim speciem τῆς *μεταβολῆς* ita explicat Bacchius: *Ὅταν ἐκ ταπεινοῦ εἰς μεγαλοπρεπὲς, ἢ ἐξ ἡσύχου καὶ σύννου εἰς ταραχώδες γένηται*; hoc est: *Cum ex humili in magnificum, aut ex quieto & gravi seu cogitabundo in commotum ac perturbatum fit* [transitus.] Ergo hic agitur de animi affectibus, quos Musica etiam exprimit. Unde illud *κατ' ἦθος* ita verterem: *secundum quemdam animi affectum.* Idem Meibomius illa Bacchii verba pag. 1. *ἡ περὶ τοὺς φθόγγους ἠθοποιΐα* longe pejus interpretatur hoc modo: *assuefactio circa sonos.* Vertendum erat: *affectuum effictio vel expressio circa sonos; affectuum animi repræsentatio in sonis.* Cui non notum est affectus nostros a Musica exprimi? Meibomium latuit specialis neque omnibus obvia significatio hujus vocis *ἦθος*, quæ certum quemdam animi affectum designat. Hunc etiam sensum habet in Callimachi Scholiaste ad hymnum 1. vers. 7.

πότεροι, Πάτερ, ἐψεύσαντο;

ubi sic habet: *πότεροι, ἐν ἤθει ἀναγνωστέον*, id est, hæc dictio *πότεροι* [utri] *cum aliquo animi affectu legenda est*, videlicet cum interrogatione. Sexcenta sunt apud Scholiastas loca, in quibus τὸ *ἦθος* aut τὸ *ἠθικῶς* hoc sensu intelligendum est, ut palam fiet ex *Miscellaneis Philologicis*, quibus Græcorum Scholiastarum difficiliores loquendi formulas indicare & exponere conabor. Nam de hujusmodi scriptoribus vere dici potest illud Ciceronianum [de Divinat.] *interpres eget interprete.* CAPPER.

212. *Rhythmus etiam.*] *Rhythmos*; Locat. Ald Basil.

213. *In corporis motu est.*] Qui in decenti corporis motu est *rhythmus*, *εὐρυθμία* a Fabio libr. 1. cap. 10. ubi de Musica verba sunt, vocatur Qui autem *temporis*, loco illius *corporis*, legunt, parum mihi, quæ a Fabio præcipiuntur, intelligere videntur; cum, quæ recte leguntur, depravent. REGIUS. Fabius lib. 1. cap. 10. docuit, aptum & decentem corporis motum appellari *εὐρυθμίαν*; nam in ipso quoque corporis gestu servari debet quædam proportio, quæ efficit *rhythmum*. TURNEB. Eum, qui fit in corporis motu, *rhythmum* exhibet maxime ἡ *ὀρχηστική*, ars nempe saltandi CAPPER.

214. *Inania quoque.*] *Inania* vocat tempora, quæ redundant: illa autem minus offendunt in *periodo*, quam in carmine: quanquam in carmine nonnunquam illa ponuntur, ut in *hypermetro*: sed hoc perquam rarum est TURNEB. Qui graviter hic errat, dum *inania tempora* exponit, habito respectu ad *periodos*; nec dum enim agitur de *periodo*, sed de *rhythmis*, prout ut in Musica considerantur. *Inania* illa tempora *κενοὺς χρόνους* vocat Aristides Quinctilianus pag. 40. edition. Meibom. & sic declarat: *Κενὸς μὲν οὖν ἐστι χρόνος ἄνευ φθόγγου πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ῥυθμοῦ*; id est: *Inane porro, seu vacuum tempus est, quod absque sono existit ad complendum rhythmum* Nostrates Musici modo *suspiria* (si nempe minora sint hujusmodi tempora) modo *pausas* (si majora] solent appellare. CAPPER.

215. *Hæc & metris accidunt.*] Hic locus lucem accipere potest ex illo, qui extat in sequentibus: *Sic moleste, quam clivo præcedente*: quis non turpe duceret? *si ultima brevis pro longa sit. Sed fingamus sic*: non turpe duceret: *Sed hic est illud inane, quod dixi; paululum enim moræ damus inter ultimum atque proximum verbum, &* turpe illud *intervallo quodam producimus. alioqui sit exultantissimum & trimetri finis*, qui non turpe duceret? CAPPER.

216. *Major tamen illic licentia.*] Major licentia est in *metris*, ut in fingendis verbis, atque adeo in *numeris*; quia certam habent legem, contra quam aliquando faciunt: nullam autem habet legem Orator Nonnulli hunc locum intelligunt de oratione: sed peccant, ut apparet ex sequentibus. TURNEB. Peccat etiam ipse Turnebianus, qui adverbium τὸ *illic* ad *metra* quoque retulit, cum ad *rhythmos* tantummodo referri debeat, ut liquet ex iis, quæ subjungit Fabius; *Ubi tempora animo metiuntur, & pedum & digitorum ictu intervalla signant quibusdam notis, &c.* Hæc enim ad musicam, non ad metricam versuum rationem pertinent. CAPPER.

217. *Digitorum ictu.*] Horat. Art. Poët. 270.

——— *Si modo ego & vos*
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digito callemus & aure.

mox *digitorum strepitum* vocat. ALMELOV.

218. *Inde tetrasmoe pentasmoe.*] *Tetrasemon pentasemon* legendum mihi videtur, quæ sunt quatuor & quinque notarum signa. REGIUS. *Τετράσημος* appellat notam, quæ intervallum quatuor temporum signabat, ut *πεντάσημος* quinque: quanquam etiam notæ quædam erant, quæ sex, septem, octo tempora notarent. TURNEB. Immo quæ decem & duodecim; ut patet ex hoc Marii Victorini loco pag. 2492. veterum Grammat. edition. Putsch. *Incipiunt autem & porriguntur tempora in pentasyllabis a quinque usque ad decem, id est, a* pentasemo *ad* decasemum *χρόνου πενταχρόνου*, *ut sit* pentasemus, philopolemus *e quinque brevibus u, u, u, u, u*; decasemus *autem e quinque longis, ut* antoxeclides, *cujus canon per quinque b, b, b, b, b, signabitur: item hexasyllaba ab* hexasemo *ad* dyodecasemum, *χρόνου δωδεκαχρόνου, ut* melanophorus *e sex brevibus: hujus canon u, u, u, u, u, u, quo est duplex* tribrachys: *alter e sex longis, quibus tempora duodecim subsistunt, ut* callistochermedes, *qui est duplex* molossus, *& hoc canone signabitur b, b, b, b, b, b, ut sit* dyodecasemus. CAPPER.

219. *Deinceps longiores*] *Πεντάσημον*, *& deinceps longiores*; Obrecht. Vide notam proxime præcedentem. CAPPER.

220. *Nam σημεῖον tempus est unum.*] A quibusdam hic locus intelligitur de oratione, quæ majorem habet licentiam *numerorum*. quanquam nonnulli hac in re ita sunt religiosi, ut non solum auribus & animo metiantur *numeros* in oratione, sed etiam certa cantione & certa annotatione temporum. TURNEB. Hæc Turnebiana nota videtur a suo loco avulsa, & huc perperam intrusa; nam refertur ad illa, quæ paulo ante leguntur Fabii verba: *Major illic licentia est, ubi tempora etiam animo metiuntur & .... intervalla signant quibusdam notis, atque æstimant quot breves illud spatium habeat.* Ut ut est, hujusmodi annotatio ad rem propositam non pertinet; neque enim hic de oratione agitur: sed de *ῥυθμικοῖς numeris*, prout musici sunt juris. Cæterum ad hæc Quinctiliani verba. *nam σημεῖον tempus est unum*, pauca lubet insuper annotare. Et primum quidem Aristides Quinctilianus pag. 32. edition. Meibom. de signo musico ita scribit: *Πρῶτος μὲν οὖν ἐστι χρόνος ἄτομος καὶ ἐλάχιστος, ὃ καὶ σημεῖον καλεῖται*; id est: *Primum igitur tempus est indivisibile & minimum, quod & signum appellatur.* Deinde Alypius & Boethius inter Musicæ vet scriptores a

In *compositione* orationis certior, & [221] magis omnibus aperta servari debet dimensio. [222] Est igitur in pedibus. Et *metrici* quidem pedes adeo reperiuntur in oratione, ut in ea [223] frequenter non sentientibus nobis [224] omnium generum excidant versus. [225] Et contra [226] nihil est prosa scriptum, quod non redigi possit in quædam versiculorum genera, vel in membra. [227] Sed in adeo molestos incidimus Grammaticos, quam fuerunt, qui [228] Lyricorum quædam carmina in varias mensuras coëgerunt. At [229] Cicero frequentissime dicit, totum hoc constare *numeris*; ideoque reprehenditur a quibusdam, tanquam orationem ad *rhythmos* alliget. Nam sunt *numeri rhythmi*, ut & ipse constituit, & secuti eum Virgilius, cum dicit:

[230] ——— *Numeros memini, si verba tenerem;*

& Horatius:

[231] ——— *Numerisque fertur*
Lege solutis.

Invadunt ergo hanc inter cæteras vocem: [232] *Neque enim Demosthenis fulmina tantopere vibrarent illa, nisi numeris contorta ferrentur.* In quo [233] si hoc sentimus *rhythmis con-*

Meibomio editos pagg 2. & 4. tradunt *τὰ σημεῖα*, signa cantuum vocalium & organicorum ita fuisse disposita, ut *τὰ μὲν ἄνω, τῆς λέξεως· τὰ δὲ κάτω, τῆς κρούσεως*, priores ac superiores notulæ, dictionis; secundæ vero atque inferiores, percussionis potestatem declararent. CAPPER.

221. *Magis omnibus aperta.*] An *auribus*? GALLÆUS.

222. *Est igitur.*] Hic aliquid deesse Gallæo videbatur.

223. *Frequenter non sentientibus.*] *Non servantibus nobis*; Voss. sec. quod non ineptum videtur; ut sit pro non *observantibus*, non *attendentibus*: qua voce Cicero in hac re utitur, *Orator.* cap. 56. sed de verbo *servare* pluribus ad Ovidii *Metamorphoses* agemus. BURMAN.

224. *Omnium generum excidant versus.*] Cicero in *Oratore* ad Brutum ait: *Orationem nostram magna ex parte iambis constare; itaque a nobis per imprudentiam fundi iambeos versus & Hipponacteos.* TURNEBUS.

225. *Et contra,*] Forte *& certe.* GALLÆUS. *Contra*; Voss. sec omisso *&*.

226. *Nihil est, quod prosa scriptum non redigi possit in quædam versiculorum genera, vel in membra.*] Hic quidem nihil verborum deest, sed *quod* relativum in alienum locum videtur esse translatum: tria etiam illa verba *vel in membra* de margine in contextum videntur esse translata; sic enim est legendum: *Et contra nihil est prosa scriptum, quod non redigi possit in quædam versiculorum genera.* Hoc autem etiam Diomedes his verbis confirmat: *Nulla*, inquit, *non pars orationis in aliquam rhythmi aut metri speciem potest figurari.* REGIUS. Infinita sunt versuum genera: itaque cum sit tanta in illis varietas, nulla videtur esse prosa, quæ non possit in quoddam versiculi genus reduci. TURNEB. Ascensius transpositionem pronominis improbat. *Nihil est prosa scriptum, quod n. r. p. i. q. v. g. vel in membra, &c.* V. C. Alm. *nihil est, quod prosa sc. n. r. p. i. q. v. g. vel in membra*; Voss. sec. *in quædam versiculorum membra*; marg Basil. Gryph. *in quædam versiculorum genera vel in membra*; MSS. Bodl. Bal. Alm. Andr. Par. *vel membra*; Obrecht. Audacior hoc quidem in loco mihi visa est Raphaelis Regii conjectura, qui verba hæc *vel in membra* e contextu sustulerat: igitur ea restitui ex fide MSS. Almel. Voss. sec. Bodl. Bal. & editionum antiqq. CAPPER.

227. *Sed in adeo molestos, &c.*] Adeo corruptus est hic locus, ut nec percipi, nec corrigi sine emendato exemplari posse videatur; nec ignoro ab aliis *quam fuerunt*, a quibusdam etiam *quia* legi: sed *quorum* genitivus magis sensui convenire videtur, si *adeo* pro *certe* accipiamus: quare asterisco hic quoque videtur notandus. REGIUS. *Sed adeo immodestos*; Vall. lib. *sed tam immodestos*, &c. Voss. secund. *quorum fuerunt*; Locat. Ald Basil Par Gryph. Colin Vidov. deinde, *qui Lyricorum quorundam carmina*; MSS. Bodl. Alm. Voss. Andr.

228. *Lyricorum quædam carmina*] Lyrici Græci sibi arbitrio carmina fingere solent, mira varietate, ut carmina vix deprehendas: attamen rediguntur in certos pedes a quibusdam. Forte vero innuit etiam *Grammaticos* esse molestos, quia orationem veluti carmina metiuntur. TURNEB. Corruptus certe hic locus est: hoc autem velle videtur Fabius, non tantum excidere imprudentibus versus, sed nihil in prosa scribi, quod non in certa versuum genera possit redigi; imo tam molestos esse quosdam Grammaticos, qui orationis singula membra coguntur in varias mensuras, eodem modo, ut Lyricorum carmina diversis metris, & vario carminum genere constant: quare forte legendum: *Sed etiam in molestos incidimus Grammaticos, quorum fuerunt, qui membra, velut Lyricorum quædam* (vel *quorundam*) *carmina in varias mensuras coegerunt*; illa enim verba *vel in membra*, quæ in MSS. exstant, transposita fuere: sensus vero hic est: diviserunt orationes in membra, & quasi *κῶλα δίμετρα, τρίμετρα, τετράμετρα* fecerunt, qualia Lyricorum *strophæ* & *antistrophæ* habent: hoc certe ineptius procedere videtur, quam ipsa Lyricorum carmina in mensuras cogere, quod minime molestum est Grammatici. Sed ineptum & molestum ita orationis membra carnificare, ut, veluti Lyricorum *κῶλα*, mensuras illas varias exhibere cogantur. BURMAN. In cujus nota via ac ne vix quidem probare possum, quod ait: *Lyricorum carmina in mensuras cogere, minime molestum esse Grammatici*; neque enim dixit Fabius, *Lyricorum carmina*, sed *Lyricorum quædam carmina*, liberiora videlicet & lege solutiora: quo posito ruere videtur Burmanni conjectura, qui magnam in hunc Quinctiliani locum inducere mutationem tentabat. CAPPER.

229. *Cicero dicit totum hoc constare numeris; ideoque reprehenditur a quibusdam, &c.*] Cicero in *Oratore* censet *τὸ* prosaicæ orationis numerosum non tantum *ῥυθμῷ*, *numero* proprie & stricte sumpto, constare; sed etiam quadam compositione & quodam genere verborum, seu forma, quæ certas quasdam *λέξεως*, dictionis, figuras efficiat: onde in *ἰσοκώλοις* & *παρίσοις*, *comparibus* in *ἀντιθέτοις*, *contrapositis*; *ὁμοιοπτώτοις* & *ὁμοιοτελεύτοις*, *similiter cadentibus & similiter desinentibus*, nescio quid numerosi deprehendebat. Solus, quod quidem sciam, Tullius orationis *τὸ numerosum* ita exponit: hæc ejus opinio singularis est. Atque hoc unum forte fuerit ex iis rationum momentis, quæ Brutum impulerunt, ut Tullianam de *numeris* oratoriis doctrinam minus probaret: quod aliunde liquet ex epist. 20. lib. xiv. ad Attic. Vide Ciceronis *Oratorem* num. 18. ubi primo quidem rem quærendo & dubitando tentat; sed num. 19. definiendo stabilire conatur. CAPPER.

230. *Numeros memini.*] Eclog. 10.

231. *Numerisque fertur*] Lib. iv. Od. 2.

232. *Neque enim Demosthenes fulmina tantopere vibratus dicitur*] *Vibrasse* legendum esse, loco illius *vibratus*, & *dicetur*, ex *Oratore* Ciceronis colligitur. REGIUS. *Vibratus dicitur*; Locat. *fulmina tantopere vibratura dicit; nisi n. c. ferremur*; Obrecht. quo accedit V. C. Alm. in quo *vibra.s* videtur, id est, *vibratura. Nisi numeris illa contorta ferrentur*; Andr. Par. Vidov. sed ex Ciceronis *Orat.* 70. apparet veram lectionem in codice Vossiano esse, ex quo legendum: *Neque enim Demosthenis fulmina tam vibrarent illa, nisi numeris contorta ferrentur*: ita enim & Cicero, illud enim *dicta* nimis remotum mihi videtur, quam ut ad Ciceronem apte & perspicue referatur: sed verba Ciceronis, ut notissima, simpliciter refert Fabius; ut sæpe facere solet: corruperunt autem locum, quia *vibrare* simpliciter poni, ut neutrum verbum, non putarent: sed ita *vibrantes sententiæ*, infra lib x. cap 1. & similia, de quibus vide ad Petron. cap. 47. & Heinsf. ad Ovid. iii. Metam. 34. & Claudian. 21. de Rapt. 2 posset & legi: *Neque enim Demosthenis fulmina tam vibrasse dicerentur.* BURMAN.

233. *Si hoc sentimus.*] *Si hoc sentis*; Locat. Ald. Gryph. Colin Vidov. Gallæus conjiciebat, *si hoc sentiunt*; sc. Grammatici. Quinctiliani sensus videtur esse hujusmodi: si participium *contorta* construas cum *τῷ numeris*, *rhy-*

torta, dissentio. Nam *rhythmi*, ut dixi, neque finem habent certum, nec ullam in contextu varietatem, sed, qua cœperunt *sublatione* ac *positione*, ad finem usque decurrunt: oratio non descendit [234] ad strepitum digitorum. Id quod Cicero optime [235] videt, ac testatur frequenter, se, quod numerosum sit, quærere: [236] ut magis non ἄρρυθμον, quod esset inscitum atque agreste, [237] quam ἔρρυθμον, quod poëticum est, esse *compositionem* velit: sicut etiam quos palæstritas esse nolumus, tamen [238] esse nolumus eos, [239] qui dicuntur ἀπαλαίστροι. Verum ea, quæ efficitur ex pedibus, [240] æqua conclusio, nomen aliquod desiderat. [241] Quid sit [242] igitur potius, quam *numerus*, & [243] oratorius *numerus*? ut *enthymema*, rhetoricus *syllogismus*. Ego certe, ne in calumniam cadam, qua ne M. quidem Tullius caruit, posco hoc mihi, ut, cum [244] pro composito dixero *numerum*, & [245] ubicumque jam dixi, oratorium [246] dicere intelligat. [247] Collocatio autem verba jam probata, & electa, & velut assi-

posite, & *rhythmos* seu *numeros* poëtica diligentia elaboratos intelligas, a tua interpretatione dissentio; Cicero enim *testatur se, quod numerosum sit, quærere, ut magis non ἄρρυθμος, quam ἔρρυθμος*, (sic legendum esse, non εὔρυθμος, mox ostendam) *quod poëticum est, esse compositionem velit*: itaque τὸ *contorta* construi debet cum τῷ *ferrentur*. CAPPER.

234. *Ad strepitum digitorum.*] Nam digitorum ac pedum pulsu tempora musicæ modulationis metiebantur: hinc *numeris*, ῥυθμοῖς. CAPPER.

235. *Videt at testatur.*] T litera in *c* mutata, *ac testatur* legendum est: sic autem Cicero (*Orat.* 58.) *Sed omnis nec claudicans, nec quasi fluctuans & æqualiter constanterque ingrediens numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur, non quod constat e numeris, sed quod ad numeros proxime accedit.* REGIUS. Gallæus malebat *vidit*, quod mutatum in *videt* credebat, propter sequens *testatur*.

236 *Ut magis non ἄρρυθμος, &c.*] Εὔρυθμος dicitur, quod est *bene numerosum*, quale poema; ἄρρυθμος autem, quod *numeris omnino caret & compositionis lege*. Inter hæc duo aliquid medium est, quod habet quamdam modulationem & quamdam dimensionem; talis est *numerus* oratorius: non igitur peccat Cicero, cum *numeros* tribuit orationi. TURNEB. Apud quem legitur. (ut & in omnibus, quas videre potui, Fabianæ institutionis editionib.) ἄρυθμος & εὔρυθμος: sed vetus hic error vetustate sua defendi nequit. Nam 1.° legendum esse ἄρρυθμος constat cum ex hoc Aristidis Quinctiliani loco pag. 33. edition. Meibom τῶν χρόνων οἱ μὲν ἔρρυθμοι λέγονται, οἱ δὲ ἄρρυθμοι, οἱ δὲ ῥυθμοειδεῖς; tum ex analogia τοῦ ἀρρύθμου, ἀρρυθμία, ἀρρυθμοπρεπῶς, κλ. 2.° ἔρρυθμος legi oportere probant luculenta Dionysii Halicarnass. & ejusdem Aristidis Quinctiliani testimonia: ille quidem pag. 28. tom. 2. edit. Wechel. ita scribit: Οὐ δύναται ψιλὴ λέξις ὁμοία γενέσθαι τῇ ἐμμέτρῳ καὶ ἐμμελεῖ, ἐὰν μὴ περιέχῃ μέτρα καὶ ῥυθμούς τινας ἐγκαταμεμιγμένους ἀδήλως· οὐ μέντοι προσήκει γε ἔμμετρον οὐδὲ ἔρρυθμον αὐτὴν εἶναι δοκεῖν· ποίημα γὰρ οὕτως ἔσται καὶ μέλος, ἐκβήσεταί τε ἁπλῶς τὸν αὑτῆς χαρακτῆρα· ἀλλ' εὔρυθμον αὐτὴν ἀπόχρη καὶ εὔμετρον φαίνεσθαι μόνον· οὕτω γὰρ ἂν εἴη ποιητικὴ μέν, οὐ μὴν ποίημά γε. Τίς δ' ἐστὶν ἡ τούτων διαφορά, πάνυ ῥᾴδιον ἰδεῖν· ὁ μὲν ὅμοια περιλαμβάνων μέτρα καὶ τεταγμένους συζυγοῦντας ῥυθμοὺς κατὰ στίχον, ἢ περίοδον, ἢ στροφὴν διὰ τῶν αὐτῶν σχημάτων περιεσφιγμένος, ἔπειτα πάλιν τοῖς αὐτοῖς ῥυθμοῖς καὶ μέτροις ἐπὶ τῶν ἑξῆς στίχων, ἢ περιόδων, ἢ στροφῶν χρώμενος, ἔρρυθμός ἐστι καὶ ἔμμετρος.... ὁ δὲ πεπλανημένα μέτρα καὶ ἀτάκτους ῥυθμοὺς περιλαμβάνων, καὶ μήτε ἀκολουθίαν ἐμφαίνων αὐτῶν, μήτε ὁμοζυγίαν μήτε ἀντιστροφὴν, εὔρυθμος μέν ἐστιν, ἐπειδὴ διαπεποίκιλται τοῖς ῥυθμοῖς· οὐκ ἔρρυθμος δέ, ἐπειδὴ οὐχ οἱ αὐτοὶ, οὐδὲ κατὰ τὸ αὐτό. Id est: *Nuda simplexque dictio metrica ac modulata similis fieri nequit, nisi metra quædam & rhythmos latenter immixtos contineat, nec tamen tam sonorem metricam, & ἔρρυθμον rhythmicam videri; sic enim poema & melodia esset, suumque characterem omnino egrederetur: sed satis est ipsam εὔρυθμον concinnam, & bene mensuratam apparere; ita quippe poetica quidem erit, nec tamen poema. Quænam porro sit horum differentia, facillime perspicitur; nam qui dictio metra similia comprehendit, & ordinatos rhythmos seu numeros in versu, vel periodo, vel stropha conservat, & per easdem figuras absolvitur, deinde vero iisdem iterum rhythmis & metris in sequentibus versibus, vel periodis, vel strophis utitur, ea ἔρρυθμος rhythmica est & metrica: quæ vero vaga metra & inordinatos rhythmos comprehendit, neque continuam eorum seriem, neque parem conjugationem præ se fert, neque antistropham, ea εὔρυθμος concinna quidem est, quoniam rhythmis, seu numeris quibusdam variatur; sed non est ἔρρυθμος*, rhythmica, *quia non iisdem, neque eodem modo se habentibus utitur*, &c. idem iisdemque verbis tradit pag. 194. nisi quod in fine legitur οὐδὲ κατὰ ταὐτὸν ἔχοντες. Aristides autem pag. 33. edit. Meibom. sic habet: τῶν χρόνων οἱ μὲν ἔρρυθμοι λέγονται, οἱ δὲ ἄρρυθμοι.... ἔρρυθμοι μὲν, οἱ κλ. hoc est, *temporum alia sunt rhythmica, alia rhythmi expertia, alia rhythmi saltem speciem habentia: rhythmica quidem, quæ*, &c. & paulo post ἃ μὲν τάξεως τῶν ἐρρύθμων.... pagina vero 41. ἔρρυθμος ἀποφαίνεται τὸ σχῆμα.... ὁ γὰρ ἔρρυθμος ὁ συγκείμενος λόγος, κλ. Hæc demonstrationis instar iis erunt, qui cogitarint quam sæpe Fabius hoc in capite Dionysium Halicarnass. imitetur, exscribat, & Latine vertat. CAPPER.

237. *Quam rhythmum.*] *Eurhythmum* quidem mihi legendum videtur, quamvis exemplaria refragentur. *Eurhythmum* autem numerosum, ut *arhythmum* innumerosum potest transferri: ex his vero Ciceronis verbis, id quod Fabius inquit, pulchre colligitur, *Orat.* cap 65. *Multum interest, utrum numerosa sit, id est, similis numerorum, an plane e numeris constet: alterum si sit, intolerabile vitium est; alterum nisi sit, dissipata & inculta, & fluens est oratio.* REGIUS *Quam rhythmum*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat.

238. *Esse volumus, tamen esse volumus eos.*] Quid sibi hæc velit similitudo, plane mihi non liquet, nisi verbum illud *volumus*, iteratu positum in *nolumus* contrarium commutetur; sic namque perspicuus hujusce similitudinis erit sensus: *Nam quos palæstritas esse nolumus, peritos tamen palæstræ esse volumus, non apalæstros*, hoc est, sine ulla palæstræ peritia. *Apalæstri* enim dicuntur, palæstræ imperiti & luctandi: sic Cicero *Orat.* 68. *Itaque qualis eorum motus, quos apalæstros Græci vocant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claudunt numero sententias. Palæstrita*, ut idem Fabius in lib. 1. cap. 11. exponit, dicuntur, *& ii a quibus motus gestusque corporum formantur*, &c. REGIUS. *Esse nolumus, tamen esse nolumus eos, qui dicuntur ἀπάλαιστροι*: Locat. Ald. Steph. Vasc. Par. Colin. Vidov. & MS Bodl. nisi quod pro *nolumus* legit *volumus*: *sicut etiam quos παλαιστὰς esse nolumus, tamen esse nolumus eos* q. d. a. Obrecht. Regii lectionem, quæ & in marg. Steph notatur, Parcus, Leidensis & Oxoniensis secuti sunt: an autem recte Obrecht. παλαιστὰς reposuerit, dubito; quia παλαισταὶ sunt athletæ, & etiam παλαιστρῖται. Vide ad Petron. cap 2.

239. *Qui dicuntur ἀπαλαίστροι*] Scribe ἀπάλαιστροι. In *Orat.* Ciceronis ἀπαλαίστους pro ἀπαλαίστρους mendose scriptum est. PHILAND.

240. *Æqua conclusio.*] *Æqua clausula*: Par. Colin. Cui quidem lectioni sua non deest probabilitas; nam Quinctilianus de periodi membrive clausula mentionem hic facit. Et certe, ut hoc ipso in capite tradit, in clausula maxime servandus est *numerus*, seu *rhythmus*; initio paulo minus, in medio fere negligendus. CAPPER.

241. *Quid sit igitur.*] *Quod* scribendum est, ut ad *nomen* referatur. REGIUS. *Quod* & Ald. *idem sit igitur potius numeros & orationis*: Vasc. in marg. Hæc pro diversa lectione notat Gibson; sed lemma esse in margine puto, quod & in Roigny edition legitur; nisi quod ibi *& oratorius* sic ad superiora adscriptum erat: *Æqua ex pedibus conclusio numerus dicitur, numerique nomine oratorium intelligimus.*

242. *Igitur potius quam numerus.*] *Igitur potius numerus*: MSS. Vall. Alm. Voss. sec.

243 *Oratorius numerus.*] *Oratoris n.* Voss sec.

244. *Pro composito.*] Pro hujusmodi locutione composita, *numerum* oratorium. CAPPER.

245. *Ubicumque jam dixi.*] *Jam* deest in Voss sec.

246. *Dicere intelligat.*] T in *r* mutata *intelligar* legatur. REGIUS.

247. *Collocatio autem.*] *Compositio* est in verbis simplici-

gnata

gnata sibi debet connectere; nam [248] vel dura inter se commissa potiora sunt inutilibus. [249] Tamen & eligere quædam, dum ex iis, quæ idem significent, atque idem valeant, permiserim; & adjicere, dum non otiosa; & detrahere, dum non necessaria; [250] sed & figuris mutare & casus & numeros, quorum varietas, frequenter gratia *compositionis* adscita, [251] etiam sine *numero* solet esse jucunda; [252] etiam ubi aliud ratio, aliud consuetudo poscit, utrum volet, sumat compositio, *Vitavisse* vel *vitasse*, *Deprehendere* vel *deprendere*. [253] Coitus etiam syllabarum non negabo, & quidquid sententiis [254] aut eloquentiæ non nocebit. Præcipuum tamen in hoc opus est, scire quod quoque loco [255] verbum maxime quadret. Atque is optime componet, qui hoc solum componendi [256] gratia faciet. [257] Ratio vero pedum in oratione est multo, quam in versu, difficilior; primum, quod versus paucis continetur, oratio longiores habet sæpe circuitus; deinde quod versus semper similis sibi est, & una ratione decurrit, orationis compositio nisi [258] varia est, [259] & offendit similitudine, [260] & affectatione deprehenditur, [261] & in omni quidem corpore, totoque (ut ita dixerim) [262] tractu *numeris* inserta est. Neque enim [263] loqui possumus, nisi e syllabis brevibus ac longis, ex quibus pedes fiunt. Magis tamen & desideratur in clausulis, & apparet; primum, quia sensus omnis habet suum finem, possidetque naturale intervallum, quo a sequentis initio dividatur; deinde, quod aures, continuam vocem secutæ, ductæque velut prono decurrentis orationis flumine, tum magis judicant, cum ille impetus stetit, & [264] intuendi tempus dedit. Non igitur durum sit neque [265] abruptum, [266] quo animi velut respirant ac [267] reficiuntur. Hæc est sedes orationis, hoc auditor exspectat, [268] hic laus omnis declamat. Proximam clausulis diligentiam postulant initia; nam [269] & ad hæc intentus auditor est. Sed eorum facilior ratio est. [270] Non enim cohærent aliis, nec præcedentibus serviunt; sed novum exordium sumunt, [271] cum illa, quamlibet sit composita, ipsam gratiam per-

bus & conjunctis: simplicia sunt eligenda, in conjunctis servanda est *junctura* & *numerus*. TURNEB.

248. *Vel dura inter commissa*] Emendate in quibusdam exemplaribus *se* accusativus adscriptus legitur, hoc modo: *inter se commissa*. REGIUS. *Vel dura inter commissa*: Locat.

249. *Tamen &c.*] Hic quædam deesse Gallæo videbantur.

250. *Sed figuris mutare*] Sic quidem legitur; cæterum si *&* copula. loco illius *sed*, reponeretur, & sensus magis esset perspicuum, & superiora cum inferioribus convenirent. REGIUS. *Sed figuris*: Locat. Ald. Basil. *sed figuras*: Voss. sec. reliqui *sed & figuris*.

251. *Etiam sine nomine.*] Quid sibi velit illud *sine nomine*, sane mihi non liquet: quanquam autem libri refragentur, pro *nomine* tamen fortasse *numero* legendum. REGIUS. *Etiam sine nomine*; MSS. Bodl. Bal. Alm. Voss. sec. Andr. Locat marg. Basil.

252. *Etiam ubi aliud ratio*, *&c.*] Ratio grammatica poscit, ut dicamus *vitavisse*: at *consuetudo* poscit ut dicamus *vitasse*. Hic erit utendum ratione *numeri*. TURNEB.

253. *Coitus etiam syllabarum.*] Videtur *syllabarum* appellare *coitum*, quando duæ syllabæ commiscentur in unam per *synæresin*; ut pro *periisse*, *perisse*. TURNEB. Error est non unus, neque simplex in hac Turnebiana annotatione. 1.° enim *synæresin* vocat, ubi pro τῷ *periisse* dicitur *perisse*: sed ibi *syncope* fit, non *synæresis*. 2.° Fabius per *coitum syllabarum*, non *synæresin* intelligit, quæ a solis Poetis adhibetur, ut *Phaton* pro τῷ Phaeton; sed *synalœpham*, ut liquet ex præcedentibus; *nam*, inquit, *& coeuntes literæ*, *quæ συναλοιφὴ dicitur*, *etiam leniorem faciunt orationem* .... *et pulchra oratione*, &c. Jam vero *synæresis* & *synalœpha* hoc inter se maxime distant, quod prior eadem in dictione fiat, posterior in diversa, ut docent Donatus & cæteri Grammatici Putsch. immo & ipse Quinctilianus in eo, quod attulit, exemplo. CAPPER.

254. *Aut eloquentiæ.*] *Aut elocutione*: V. C. Alm. *aut elocutione elucebis*; Voss. secund. & Vallæ lib. quod non est de nihilo.

255. *Verbum maxime.*] *Verborum*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Basil.

256. *Gratia faciet.*] *Facit*; V C Alm.

257. *Ratio vero pedum*] Idem Cicero *Orat.* c. 58 REGIUS.

258. *Varia est.*] *Est* deest in Voss. sec.

259. *Et offendet.*] *Offendat*, ut, sit præsentis temporis, legatur. REGIUS. *Offendet*: Locat.

260. *Et affectione.*] *Ta* syllaba interjecta, *affectatione* legatur, quanquam si *affectata* legeretur, magis mihi sensui convenire videretur. REGIUS. *Affectione*; MSS. Alm. Voss. sec.

261. *Et in omni quidem.*] *Numeri* potissimum sunt in clausulis & in finibus *periodorum*, secundo loco in initiis: media vero satis est, si habeant lenitatem *compositionis*, & aptum fluxum: quanquam ne id quidem fieri possit sine pedibus. TURNEB.

262. *Tractu numeris inserta est.*] *Tractu numerus insertus est*; Vallæ lib.

263 *Loqui possunt*] Depravatum esse hunc quoque locum, facile hinc apparet, quod quemnam sensum habeat, non intelligitur: sic autem corrigi posse videtur, ut non *loqui*, sed *sequi* legatur, hoc modo: *neque enim sequi possunt*; sequuntur enim oriuntque *numeri* ex syllabis brevibus ac longis. Quidam sic emendant, ut *possumus* legatur. REGIUS. *Loqui possunt*; Voss sec.

264 *Intuendi.*] *Intuendis*; V. C. Alm.

265. *Abruptum.*] Abrupta est clausula, quando ante legitimum numerum & aptam dimensionem incipit desinere. TURNEB.

266. *Quo animi.*] Forte, *sed quo animi velut respirant*: transpositam fuisse hanc particulam credo; nam in marg. Basil. legebatur: *non igitur durum*, *sed neque abruptum*. BURMAN.

267. *Reficiuntur.*] *Reficiantur*; V. C. Alm.

268. *Hic laus omnis declamat.*] Cicero quoque scribit, aliquando totas conciones exclamasse, plausumque sustulisse; quia clausula apte conciderat atque numerose. TURNEB. Nescio an recte dicatur *laus declamare* sed forte deficit voci *declamat* finis, qui, ut sæpe solet, omissus, & legendum: *hic laus omnis declamatoris*; vel: *hic laus omnibus declaratur*. Parisiensis editor (Rollinus) mallit *laus exclamat*; sed ne sic quidem Latinum puto. BURMAN.

269. *Et ad hæc intentus.*] *In hæc*; MSS Alm. Voss. sec. *&* omittit Obrecht. ut & mox voculam *est*.

270. *Non enim cohærent aliis*, *sed præcedentibus serviunt*; *exordium sumunt.*] Hic locus ita est corruptus, ut sensus sibi ipsi videatur esse contrarius. Si enim nulla aliis non cohærent, quomodo præcedentibus serviunt? quare hic quoque asterisco signatus aliis relinquatur corrigendus, ne nimium multa nobis immutare permittamus. Sic autem corrigi posse videtur, ut *sed* particula expungatur, ac loco ejus, *neque* negatio reponatur, atque *sed* particula, & *novum*, ac *sumunt* adscribantur, hoc modo: *Non enim cohærent aliis*, *neque præcedentibus serviunt*, *sed novum exordium sumunt*. REGIUS. *Non enim cohærent*, *sed præcedentibus serviunt*, *exordium sumunt*; MSS. Vall. Alm. Voss. in Vallæ etiam libro *aliis* deerat: unde Ascens. conjiciebat, *non enim cohærent præcedentibus*.

271. *Cum ea qualibet*, *sic enim composita ipsa gratiam per-*

dat, si ad eam rupta via veniamus. [272] Namque cur fit, ut, cum videatur severa Demosthenis *compositio*, *πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις*: [273] & illa, [274] quæ ab uno (quod sciam) Bruto minus probatur, cæteris placet, *κἂν μήπω [275] βάλλῃ, μηδὲ τοξεύῃ*: non desint, qui [276] Ciceronem carpant in his, [277] *Familiaris cœperat esse balneatori* (& [278] non minus dura, *archipiratæ?*) nam *balneatori & archipiratæ* idem finis est, qui *πᾶσι καὶ πάσαις*, [279] & qui *μηδὲ τοξεύῃ*: [280] sed priora sunt, ideo severiora. Est in eo quoque nonnihil, [281] quod hic singulis verbis bini pedes continentur, [282] quod etiam in carminibus est permolle; nec solum ubi quinæ syllabæ nectuntur, ut in his, [283] *Fortissima Tyndaridarum*; sed [284] etiam ubi quaternæ, cum versus cluditur, [285] *Apennino*, & [286] *armamentis*, [287] & *Oriona*. Quare [288] hoc quoque vitandum est, [289] ne plurium syllabarum verbis utamur in fine. [290] Mediis quoque non

dent.] Mendosus hic quoque locus est, qui sic videtur posse emendari, ut *, e in* i conversa, *sit* legatur, atque *enim* particula, ut otiosa, expungatur, hoc modo: *cum ea, quamlibet sit composita, ipsam gratiam perdat*: de clausula vero hæc dicuntur, circa quam major *compositionis* est ratio, quam circa principia. REGIUS. *Cum ea qualibet sit enim composita ipsa gratia perdant, si ad ea rupta via venerimus*: Voss. sec. Gallæus conjiciebat: *sed novum exordium sumunt: cum illa, quamlibet sint composita, ipsam gratiam perdant, si ad ea rupta via veniamus.*

272. *Namque cum sit, ut Demosthenis vera videtur compositio.*] Hic quoque locus corruptior est, quam ut facile corrigi possit: fortassis autem *severa* pro *vera* legendum est, ac *videtur* verbum ante genitivum *Demosthenis* est collocandum, hoc modo: *Namque cum sit, ut videtur, Demosthenis severa compositio*: sunt autem hæc exempla ex Oratione Demosthenis pro Ctesiphonte sumpta. REGIUS. Reprehenditur Cicero, quod *periodos* quasdam male concluserit, quanquam in illis optimus est *numerus*. Est enim creticus cum *spondeo*, sed dictiones sunt productiores, quam conveniat; non enim licet terminare *periodum* dictione habente sex aut septem syllabas. TURNEBUS. *Namque cum sit, ut videtur*: Dan. *Nam qui fit; ut cum Demosthenis vera videatur.* PITHOEUS. *Namque cum sit, ut videatur D. s. c.* Ald. *namque cum sit, ut Demosth. severa videtur comp.* Locat. *namque cur, sicut Demosthenis vera videtur comp.* Vallæ lib. Voss. sec. quæ lectio non admodum displicet Ascensio, & melius cohæret; ut *cur* referatur ad *non desunt, qui Ciceronem carpant*, & reliqua in parenthesi ponantur & legatur: *cur sit ut (cum, &c.) non desint*, &c. legendum modo *severa*. Apud Rufin. de compos. & metr. orat. pag. 311. edit. Pith. legitur: *Nam eo sit, ut Demosthenis severa videatur compos.* Vide etiam Dionys. Halicar. de composit. verbor. cap. 25. BURMAN. Idem Dionys. ibidem severam illam *compositionem* vocat *αὐστηρὰν ἁρμονίαν*, quam Pindaro, Æschylo, Thucydidi, Antiphonti attribuit, & postponit τῇ γλαφυρᾷ καὶ ἀνθηρᾷ, eleganti & floridæ. Cæterum eam lectionem secutus sum, quam innuebant Vallæ. lib. cod. Voss. secund. & Pithœus. Adde, quod hæc una cum lectione congruere possit secundum illud *nam*, quod statim legitur post τὸ *Archipiratæ*: in vulgatis enim editionibus postertius τὸ *nam* videtur plane ἀπροσδιόνυσον. CAPPER.

273. *Et illa.*] Videlicet *compositio*, vel clausula Demosthenicæ periodi. CAPPER.

274. *Quæ ab uno.*] *Quod ab uno*: Rufin. ibid.

275. *Βάλλῃ.*] Locus hic ex III. Philip. Demosthenis sic emendandus est: *οὐδ' μήπω βάλλῃ, μηδὲ τοξεύῃ*: qui idem corruptus est apud Hermogenem: est autem integer: ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην, ταῦτα πράττων, καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ, μηδὲ τοξεύῃ. PHILAND.

276. *Ciceronem carpant*] Tria hæc verba *non desunt qui*, mihi hic, vel repugnantibus exemplaribus, adscribenda videntur (cum citra ea integer sensus non habeatur) hoc modo: *non desunt qui Ciceronem carpant*. REGIUS. Desunt illa MSS Alm Voss sec. Locat. *non desunt qui*: Ald Basil. abesse facile hæc poterant, si legatur in initio periodi: *namque, cur sit, ut, cum, &c. Ciceronem carpant.* BURMAN.

277. *Familiaris cœperat.*] In Oratione Ciceronis pro Cœlio 26. est *factus erat balneatori*. PHILAND.

278. *Non minus dura, Archipiratæ.*] Non reperisse se hæc verba apud Ciceronem ait Rollinus, ideoque illa, *non minus dura*, Fabii esse putat, me non refragante: sed recte notat lib. v. in Verr. cap. 27 clausulam reperiri *terrestrem Archipiratam*. BURMAN. Mirum est hæc verba: *non minus dura* in editionibus Lugduno-Batav. & Rollin. Italicis characteribus excusa fuisse; neque enim Tullii sunt, sed Fabii, ut satis patebit attendenti. Sic autem saponi debent: *& non minus dura est hæc compositio vel clausula*: videlicet *Archipiratæ*, quod vocabulum Ciceronis est; neque erat cur eruditus Rollinus ita dubitanter loqueretur: *fortè hæc voces* (non minus dura) *sunt Fabii*. CAPPER.

279 *Et qui μηδὲ τοξεύῃ.*] Ante Philandri emendationem perperam legebatur in antiquis editionib. Locat. Ald. Basil. *& qui ἀπὸ ζῆν. Μηδὲ τοξεύῃ.*] Vide Dionysium Halicarnass. de verborum compositione, seu collocatione tom. 2 pag. 8. edition. Wechel. CAPPER.

280 *Sed priora sunt, ideo severiora.*] Sic quidem recte legi, supervacuum foret admonere; nisi quidam tot tantisque depravationibus alias quoque suis commentationibus adjicerent, *priora* in *propiora*, ex commodo quidem suo, sed citra ullam rationem, commutantes. Neque enim *propiora* illi, nisi ineptissime, sensus convenire potest; cum caussam assignet Fabius, cur illa Demosthenica Ciceronianis sint severiora. Priora namque & antiquiora solent posterioribus ac recentioribus severiora esse. REGIUS. *Sed priora sunt*; Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *propriora sunt*: MS. Bodl. *priora sunt ideo severa*: Voss. sec. *sed priora dissolutiora*: Dan. Gallæus legebat: *sed priora sunt ideo severiora, quod hic singulis verbis bini pedes continentur.* Parisiensis editor (Rollinus) conjiciebat, *sed priora sunt in eo* (Demosthene) *severiora. Sed propria sunt, ideo severiora*; Leid. Oxon. Obtrecht. Ego putem aliquid excidisse, quo caussa reddebatur, cur priora illa severiora essent; nam duplex ratio redditur, prima in his verbis latet, altera in sequentibus exprimitur. BURMAN. Regii quidem conjectura minus arridet Nam, si Demosthenica clausula prior & antiquior est, quam Tulliana, num continuo severior etiam & numerosior censeri debet? cum præsertim eodem rhythmo, seu numero constet. Rollini opinionem non satis plene retulit Burmannus: ea sic se habet: *Priora sunt in eo* [Demosthene] *severiora: in periodis Demosthenis priora, id est, quæ præcedunt clausulam, sunt severiora, magis composita & sonora, quam in periodis Tullii.* Sed hic non agitur de iis, quæ Demosthenicam clausulam præcedunt. Esto; sint illa severiora: num proinde severior etiam & numerosior erit ipsa clausula? verbo dicam. Fabius Demosthenicam clausulam cum Tulliana comparat. Inquirit cur Græci Oratoris clausula placeat, & Latini carpatur, etsi rhythmum eumdem habeat Burmanni conjecturæ nihil jam occurrit, quod possim addere. CAPPER.

281. *Quod hic.*] Videlicet in Tullianæ periodi clausula. CAPPER.

282. *Quod etiam in carminibus est permolle.*] Sic etiam apud eumdem Fabium paulo post legitur: *molle*, Archipiratæ. CAPPER.

283. *Fortissima Tyndaridarum.*] Horat. I. Sat. I. 100. si Fabium vero inspexisset Clericus, non ausus fuisset hunc locum contaminare, legendo *Tyndaris*; *horum*: sed egregie vindicat cum Bentleius. BURMAN.

284. *Etiam ubi.*] *Ubi* deest in Voss. sec.

285 *Apennino.*] Pers. I. Sat. 95. & Ovidius II. Metam. 226. in hac voce versum finit.

286. *Armamentis.*] Ovid. XI. Metam. 456.

287. *Oriona*] Virgil. III. Æneid. 517. Lucan. IX. 665.

288. *Hoc quoque vitandum.*] *Hic*; Voss. sec.

289. *Ne plurimum syllabarum his verbis.*] M litera expuncta, *plurium* legatur, *his* vero ablativus, ut otiosus, eradatur: molliora autem & longiora verba notat & Persius, cum ait, Sat. I. vers. 92.

Sed numeris decor est, & junctura addita crudis:
Claudere sic didicit versum Berecynthius Atys,
Et qui cæruleum dirimebat Nerea Delphin,
Sic costam longo subduximus Apennino.

REGIUS. *His verbis*: MSS Alm. Voss. sec. *in verbis*: Locat.

290. *Mediis quoque.*] In mediis quanquam non diligenter

ea modo cura sit, ut inter se cohæreant; sed ne pigra, ne longa sint; ne, quod nunc [291] maximum vitium est, brevium contextu resultent, ac sonum reddant pene puerilium crepitaculorum. Nam, ut initia clausulæque plurimum momenti habent, quoties incipit sensus, aut desinit; [292] sic in mediis quoque sunt quidam conatus, qui leviter [293] intersistunt; ut currentium pes, etiam si non moratur, tamen vestigium facit. [294] Itaque non modo *membra* atque *incisa* bene incipere [295] atque cludi decet; sed etiam in iis, quæ [296] non dubie contexta sunt, nec respiratione utuntur, [297] illi vel occulti gradus: quis enim dubitet unum sensum [298] & unius spiritus esse: [299] *Animadverti, judices,* [300] *omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes?* Tamen & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rursus ac tria suos quasi *numeros* habent, spiritum sustinentes; sicut apud [301] *rhythmicos* æstimantur [302] hæ particulæ, prout sunt graves, acres, lentæ, celeres, remissæ, exsultantes: proinde id, quod ex illis conficitur, [303] aut severum, aut luxuriosum, aut quadratum, aut solutum erit. [304] Quædam etiam clausulæ sunt claudæ atque pendentes, si relinquantur: sed sequentibus suscipi ac sustineri solent: eoque facto, vitium, quod erat in fine, continuatio emendat. [305] *Non vult P. R. obsoletis criminibus accusari Verrem*: durum, si desinas: sed, cum est continuatum iis, quæ sequuntur, quanquam natura ipsa divisa sint, *Nova postulat, inaudita desiderat*; [306] salvus est cursus. [307] *Ut adeas, tantum dabis*, male cluderet; nam & *trimetri* versus pars ultima est: [308] excipit, *Ut cibum vestitumque introferre liceat*, [309] *tantum*: [310] præceps adhuc firmatur ac [311] sustinetur ultima, [312] *Recusabat nemo.* Versum [313] in oratione fieri, multo fœdissimum est, totum; [314] sicut etiam in parte, deforme; utique [315] si pars posterior in clausula deprehendatur, [316] aut rursus prior in ingressu.

observatur *numerus*, tamen non debemus contenti esse sola *junctura*; sed etiam efficere debemus, ut modice fluat oratio & apte. TURNEB.

291. *Maximum vitium.*] *Maxime vitium est*; Voss. sec.

292. *Sic in mediis.*] Quanquam media spatia *periodi* continuo decurrunt flexu, tamen habent tenuem quamdam quietem, & quadamtenus insistunt: est igitur aliquo opus numero in illa quiete. TURNEBUS.

293 *Insistunt.*] *Ter* syllaba adscribatur, ut *intersistunt* legatur. REGIUS. *Insistunt*; MSS. Bodl. Alm. Andr. Locat. Vasc. Steph. Obrecht.

294. *Itaque non modo.*] In mediis spatiis quanquam non est *colon* & *comma*, tamen sæpenumero est *diastole* & *hypodiastole*. TURNEB.

295. *Atque includi.*] *In* præpositione erasa, *cludi* legendum videtur. REGIUS. *Includi*; Locat. Basil.

296. *Non dubie contexta.*] *Intexta*; Voss. sec.

297. *Illi vel occulti gradus.*] *Spiritum sustinemus*; Vallæ lib. & Voss. sec. qui mox: ubi *spiritum sustinentes* legitur, *illi velut occulti gradus*: unde apparet verba esse a librariis transposita: forte legendum: *nulli, vel occulti gradus*, sensu manifesto. BURMAN. Immo hac Burmanni lectione admissa, nullus hic sensus esset: nihil igitur mutandum est in his verbis: *illi vel occulti gradus*; sed subaudire oportet *τὸ sunt* hoc sensu: *In vocis hujusmodi contextis illi sunt numerorum gradus saltem occulti*; nam 1.° huc nos ducit *ἡ* præcedens *φράσις*, *non modo membra atque incisa bene incipere atque cludi* [numeris] *decet*, *sed etiam*, &c. 2.° de vocis contextis hujusmodi, sic habet paulo post: *sunt quasi numeros habent spiritum sustinentes.* CAPPER.

298. *Et unius spiritus.*] *Sed & unius*; V. C. Alm.

299. *Animadverti.*] Pro Cluentio. cap. 1.

300. *Omnem accusatoris.*] *Accusationem*; V. C. Alm.

301. *Rhythmicos.*] *Rhythmici* appellantur musici quidam, qui diligenter expendunt *numeros* singularum particularum: sic etiam nonnulli rhetores appellantur, a *numerorum* diligentia. TURNEB.

302. *Hæ particulæ.*] Hic distinguit Rollinus, & deinde *prout sunt*, *&c. proinde id quod*, *&c.* non equidem male: *proinde idem*; Voss. sec. BURMAN.

303. *Aut severum.*] Videtur innuere quasi quatuor genera *compositionis*. Diomedes tamen Grammaticus duntaxat tria ponit, *quadratum*, *confragosum*, *elumbe*: sed ultimum complectitur *solutum* & *luxuriosum*. *Quadratum* autem vocamus, aptum omnino & conveniens: sic dicitur *quadrata* statura omnium optima, quæ media est inter procerum & breve, obesum & gracile. TURNEB.

304. *Quædam etiam clausulæ.*] Clausula curtior & brevior vitiosa est; quia non implet aures: ejus tamen vitium emendatur, si aliquid subjiciatur quod mutilatam clausulam expleat. TURNEB.

305. *Nondum P. R.*] Emendate in Cicer. v. Verr. 44: unde hoc exemplum est sumptum, legitur *non vult*, pro illo *nondum*. REGIUS. *Nondum*; V. C. Alm. *Nollet P. R.* Voss. sec.

306. *Salvus est cursus.*] Subintellige, *numeri* oratorii: sic mox dicebat ejusdem numeri *gradus.* CAPPER.

307. *Ut ad eas.*] *Adeas* conjuncte, ut unum verbum sit, est legendum: verba autem sunt Ciceronis v. Verr. 45. REGIUS.

308. *Excipit.*] Ἐκδέχεται, διαδέχεται, id est, immediate succedit, sequitur in oratione *τὸ ut cibum*, &c. eodem sensu Florus lib. 1. cap. 3. *excipit Pompilium Numam Tullus Hostilius*: & Tit. Liv. lib. xxxv. cap. 1. *laborum sua prælium exceperat.* CAPPER.

309. *Tantum.*] Supple, *dabis*: idque per *zeugma* ex præcedenti *τῷ ut adeas, tantum dabis.* CAPPER.

310. *Præceps adhuc.*] Supple, *numerus* est. CAPPER.

311. *Sustinetur ultima.*] Subintellige, parte periodi, vel membri periodici. CAPPER.

312. *Recusabat nemo.*] Apud Ciceron. est *nemo recusabat*: & ita Voss. sec.

313. *In oratione fieri multo fœdissimum est.*] Aliquid verborum manifeste huic sensui deest, præterquam quod *fœdissimum* pro illo *fœdissimum* est legendum. Ac fortasse *versum* adscribere convenit, hoc modo: *versum in oratione fieri multo fœdissimum est totum.* REGIUS. In hoc tamen vitium aliquando incidunt oratores; ut Cicero in Verrem, *cum loquerer, multis fletus gemitusque fiebant*, dempta una syllaba versus est. Alio quoque in loco, *O miserum cui peccare licebat*: sic posuit finem hexametri. In Isocrate vero multos annotant versus propter nimiam *numerorum* diligentiam. TURNEB. Plurimos autem in prosaica oratione versus adnotarunt viri docti. Vide Lambin. ad Ciceron. 1. Ver. 7 Hottom. ad Orat. ad Quirit. cap. 6. Barth. Adv. v. 13. viii. 12. 21. 16. xvi. 14. xxxii. 4. & 17. ad Stat. 11. Theb. 665. & Scipion. Gentil ad Apolog. Apuleii pag. 73. & Pricæer. Parerg lib. 11. cap. 31. & Bircov. ad Dionys. Halicarn. tom. 11. pag. 51. vers. 39. & alios. BURMAN.

314. *Sed etiam in parte deforme.*] Sic quidem recte legi videtur; verum, loco illius *sed* particulæ adversativæ, *est* verbum acutius intuenti videbitur reponendum. REGIUS. *Sed*, Locat. reliqui omnes *sicut*.

315. *Si pars posterior in clausula.*] Hoc est, si posterior pars & versus deprehendatur in clausula periodi aut membri. CAPPER.

316. *Aut versus prior ingressu.*] Corrupte quidem sic legitur. Nam, loco illius *versus*, mihi *rursus* legendum videtur. Sic enim sensus integritas exposcit; *versus* enim facile subintelligi potest: *in* etiam præpositio videtur adscribenda, ut *in ingressu* legatur. REGIUS. *Aut rursus prior in ingressu*; V. C. Alm. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Leid. Oxon. Obrecht *aut versus prior ingressu*; Locatell.

[317] Nam quod est contra, sæpe etiam decet; quia & cludit interim optime prima pars versus, dum intra paucas syllabas, [318] præcipue senarii atque octonarii. *In Africa fuisse*, initium senarii est; primum pro Quint. Ligario caput cludit. *Esse videatur* [319] (nam nimis frequens) octonarium inchoat. [320] Talia sunt Demosthenis, [321] *πᾶσι καὶ πάσαις, ὅσην εὔνοιαν...... πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν*, & totum pene principium. Et ultima versuum initio conveniunt orationis: [322] *Etsi vereor, judices*; &: *Animadverti, judices.* [323] Sed initia initiis non conveniunt. [324] T. Livius *hexametri* exordio cœpit: *Facturusne operæ pretium sim.* Nam ita edidit, estque melius, quam quo modo emendatur. Nec clausulæ clausulis; ut Cicero: [325] *Quo me vertam nescio*, qui *trimetri* finis est. *Trimetrum* [326] & promiscuo dicere liceat. [327] Sex enim pedes, tres percussiones habent. Pejus claudit finis *hexametri*; ut Brutus in epistolis: [328] *Neque enim illi malunt habere tutores aut defensores, quanquam sciunt placuisse Catoni.* [329] Illic minus sunt notabiles, quia hoc genus sermoni proximum est. Itaque & versus [330] hi fere excidunt, quos Brutus ipso componendi [331] ductus studio sæpissime facit, non raro Asinius, sed etiam Cicero nonnumquam; ut in principio statim [332] orationis in Lucium Pisonem: *Prô dii immortales, quis hic illuxit dies?* [333] Non minore autem cura vitandum est, [334] quidquid ἔρρυθμον; quale est apud Sallustium: *Falso queritur de natura sua.* Quamvis enim

317. *Nam quidem contra.*] Imperiti elegantiæ Latinæ Aristotelis operum interpretes frequentissime sic loquuntur, ut has tres particulas *nam*, *quidem*, *certe* conjungant. Istiusmodi vero ineptiis Fabii dicta inquinata permittere, grande flagitium est. Quare, vel nullis mihi adstipulantibus exemplaribus, loco illius *quidem*, *quod est* legendum esse contenderim, hoc modo: *nam quod est contra*; sic enim & sensus est integer, & elegantia Fabio digna. REGIUS. *Nam quidem contra sæpe etiam decet, qui cludit*; Voss. sec. Locat.

318. *Præcipue senarii.* Id vero optime, quoniam (ut docet Cicero in *Orat.* ad Brutum) oratio nostra magna ex parte *iambis* constat: & alioqui hic *numerus* minus est *metricus*. TURNEB.

319. *Nam nimis frequens.*] Hic locus mihi nec percipitur, & depravatus videtur: quare huic quoque asteriscus apponatur, quo a præstantibus ingeniis facibus corrigatur. REGIUS. Non diu hic me locus torsit; nam laborare eum & vitiosa lectione, & distinctione prava statim deprehendi, legendum enim: *in Africa fuisse, initium senarii est, & primum pro Q. Ligario caput cludit. Esse videatur, jam nimis frequens, octonarium inchoat.* Ubi observa primum *caput* poni pro prima periodo, ubi spiritus sustineri debet; ut ita *capita* legum, etiam breviores portiones dicebantur. Deinde *esse videatur, jam nimis frequens*, id est, quod Cicero nimis sæpe usurpavit, vel quod ab ejus ineptis imitatoribus jam nimis frequenter adhibetur, octonarium inchoat: in Cicerone vero notatam fuisse illam clausulam, *esse videatur*, docet & Auctor Dialogi *de Orator.* cap. 23. *Nolo irridere rotam fortunæ, & jus Verrinum, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia positum*, esse videatur. Tullio quoque peculiarem vocat Probus lib. 11. Grammat. Inst. cap ult. defendit tamen Ciceronem Manut. ad Cicero. 1. ad famil. Ep. 8. Obrechtus jam correxerat: *nunc nimis frequens*, sed *jam* magis accedit ad *nam*, cum quo sæpe confunditur, ut & notatum supr lib. v. cap. 11. Ascensius vero frustra suspicatur duo illa verba *nimis frequens* pro exemplo poni, & esse duos *iambos*, qui octonarium inchoant: sed quo tunc referes *esse videatur?* BURMAN. Quem si non diu torsit hic locus, id certe nemo miretur. Nam rectam interpunctionem & bonam lectionem exhibere jam præoccuparat eruditus Rollinus, prout in quibusdam notis ad ipsum (cum edendo Quinctiliano navaret operam) directis eum scripseram. Neque erat quod Burmannus in suis notis *τὸ &* post *τὸ est* addere, aut *τὸ nam* *τῷ jam* commutare tentaret. Longe melius de lectore meritus esset, si vulgatam lectionem, quæ manifesto vitiosa est, in ipso Fabii contextu non reliquisset. CAPPER.

320. *Talia sunt Demosthenis.*] *Alia*; Voss. sec.

321. *Πᾶσι καὶ πάσαις, ὅσην εὔνοιαν...*] Legebatur olim: *πᾶσι καὶ πάσαις; καὶ πᾶσιν ὑμῖν; ὅσην εὔνοιαν & totum*, &c. atqui primo apud Græcos punctum cum virgula signum est interrogationis, quæ hoc quidem in loco nulla est. Secundo apud Demosthenem longe alius erat ab editis verborum ordo: igitur ex ipso ipsius Demosthenis contextu totam hanc *περιοχὴν* emendavi. CAPPER.

322. *Etsi vereor.*] Est initium orationis pro Milone: *animadverti* autem alterius pro Cluentio.

323. *Sed initia.*] Duplex esse potest sensus, vel quod initia periodorum diversa sint, nec sibi consentiant; vel quod initia versuum non conveniunt initiis periodorum, quemadmodum supra dixit. TURNEB. Sed prior ille, quem Fabii verbis hic interpres affingit, sensus ad rem propositam non pertinet. CAPPER.

324. *T. Livius.*] Vide Ryck. ad Tacit. 1. ann. ALMEL.

325. *Quo me vertam.*] Pro Ligar cap. 1.

326. *Et pro misero.*] *Et promiscuo*; marg. Vascos. Steph. & Basil. quam lectionem vulgatæ præferendam esse pluribus de caussis existimavi. Nam 1.° quidem in illa vulgata, *pro misero dicere liceat* (sive *licet*, ut in quibusdam habeti testator Burmannus) non exstat *trimetrum*. 2.° hic non agit Fabius de integro solidoque versu, sed de sola versus clausola, quam periodorum clausulis non convenire affirmat: *nec*, inquit, *clausulæ clausulis* [conveniunt.] 3.° quam dicti sui rationem subjungit Quinctilianus, ea vulgatam ad lectionem non pertinet: *sex enim* (inquit) *pedes, tres percussiones habent.* Quid hoc ad illud: *pro misero dicere liceat?* sed hæc ratio egregie congruit *τῷ*, *trimetrum promiscuo dicere liceat.* Cum enim ea species versus & sex pedes & tres percussiones habeat, Senarii vel Trimetri vocabulo promiscue potest appellari. Adde quod antea hujusmodi versum nomine Senarii vocaverat: cum ergo nunc *Trimetrum* vocet, mutatæ appellationis caussam reddere videtur. Quod si cui *τὸ promiscue* magis arrideat, huic ego minime repugnabo. CAPPER.

327. *Sex enim pedes.*] In *Trimetro iambico* sex sunt pedes; sed cum breves habeant syllabas, fit prorsus ut in mensuratum percussionibus bini pro singulis habeantur: unde *Trimetri* versus dicuntur a tribus mensuris. TURNEB. Horat. Ar. Poet. 251. *Unde & Trimetris accrescere jussit nomen Iambis, cum senos redderet ictus*: nam cum bini per se colliduntur, ter se repercutiunt. Alioqui in *iambicis trochaicis & anapæsticis* pedes binos pro singulis numeramus; ideoque *trimetris* tres percussiones, id est, collisiones habere dicuntur. PITHOEUS

328. *Neque enim illi.*] *Neque illi*; Voss. sec.

329. *Illis minus sunt notabiles q. h. g. sermonis.*] Ita quidem legitur; sed, *c* litera adscripta, *illic*, & *minus* loco *nimis*, & *sermoni*, litera *s* expuncta, legendum esse contenderim; ut intelligamus in epistolis fines *Hexametrorum* minus esse notabiles, cum epistolaris stylus proxime ad sermonem accedat. REGIUS. *Illic nimis*; Voss. sec. Locat. *Sermoni.*] Supple *familiari*, qui simplicior esse ac liberior solet. CAPPER.

330. *Hi fere.*] *Hic fere*; MSS. Alm. Voss. sec. qui & *ita* haber.

331. *Ductus studio.*] *Componendi durus studio*; Voss. sec. forte *componendi durius studio*. BURMAN.

332. *Orationis in Pisonem.*] Vide fragmenta Ciceronian. oration. nato, ut norunt omnes, orationis in Pisonem exordium nunc est mutilum. CAPPER.

333. *Non minore autem.*] Appellat *ἔρρυθμον*, ut antea, quod non solum habet *numerum*, verum etiam *metrum*. Sic Sallustius initio Jugurthini belli usus est optimo *Iambico*. TURNEB. Qui pro *τῷ ἔνρυθμον* scribere debebat *ἔρρυθμον*, ut paulo supra demonstravi. CAPPER.

334. *Quicquid ἔρρυθμον.*] In Vulgatis legebatur *ἔνρυθμον*: sed *ἔρρυθμον* legendum esse, liquet ex Dionysio Ha-

335 vincta sit, tamen soluta videri debet oratio. Atqui Plato, diligentissimus *compositionis*, in Timæo, prima statim parte, vitare ista non potuit. Nam & 336 initium *hexametri* statim invenias, & 337 *Anacreontion* protinus *colon* efficias, & si velis *trimetron*, & quod duobus pedibus & parte, 338 πενθημιμερὲς a Græcis dicitur; & hæc omnia in tribus verbis 339 (ut Thucydidis ὑπὲρ ἡμῶν Κᾶρες ἐφάνησαν) ex mollissimo *rhythmorum* genere 340 excidant. Sed, quia orationem 341 omnem constare pedibus dixi, 342 aliqua de iis quoque: quorum 343 nomina quoniam varia esse traduntur, constituendum est, quo quemque appellemus. Et quidem Ciceronem sequar (nam is eminentissimos Græcorum est secutus) excepto quod 344 pes tres syllabas non videtur excedere: 345 quanquam ille *paeone* 346 *dochmioque*, quorum prior in quatuor, secundus in quinque excurrit, utatur. Nec tamen ipse dissimulat 347 quibusdam *numeros* videri, non pedes:

licarnass. & Aristidis Quinctiliani testimonio, quæ supra retuli. CAPPER.

335. *Vincta sit.*] *Juncta sit*; Voss. sec. Ven. Ands. Vidov.

336. *Initium hexametri.*] Nam Platonis verba sunt hæc εἷς, δύο, τρεῖς, ubi statim *dactylus* apparet, qui & *hexametrum* inchoare potest, & *Anacreontion colon* efficere (cujusmodi est in illo versu: ἀδυμελὲς χελιδοῖ χαλιδών) & ad *trimetrum*, pentametrumque (quod duplici πενθημιμερεῖ constat) efficiendum conferre. CAPPER.

337. *Anacreontion.*] Versus Anacreonteus est, qui constat versu tetrametro hypercatalectico, id est, una redundante syllaba: sunt etiam alii versus Anacreontii apud Servium in centimetro. TURNEB.

338. Πενθημιμερές.] Ἡμιπενθίακε; Voss. sec. πενθημιμερὲς; Vascos. Steph. Lugduno-Batav. Sed πενθημιμερὲς, ut ἑφθημιμερὲς, τριμερὲς, & τετραθημιμερὲς fictitiæ sunt dictiones, immo & vocabulorum monstra Græcis ignota, & analogiæ regulis repugnantia. Leguntur tamen, quod indignor, apud Julium Scaligerum lib. 11. Poetic. cap. 2. In Hephæstione scribitur ubique πενθημιμερὴς, ἑφθημιμερὴς, subintellecto τῇ τομῇ; vel in neutro genere πενθημιμερὲς, ἑφθημιμερὲς, ut apud Anonymum scriptorem περὶ μέτρων in Reg. cod. MSS. 3336. pag. 5. metrorum ἀνεγνώσθη, & apud Isaacum Monachum περὶ μέτρων ποιητικῶν in Reg. cod. MSS. 3239. pag. 21. περὶ ἀνεγνώσθη. Sic etiam Scholiastes Aristophanis in Plutum pag. 34. edition. Genev. ἑφθημιμερῆ οἱ τοιοῦτοι καλοῦνται; & in Nubes pag. 140. οἱ πρῶτοι δύο δακτυλικοὶ πενθημιμερεῖ.... ἔχει δὲ τὸ πενθημιμερὲς πόδας δύο καὶ ἥμισυ..... ἀναπαιστικὸν ἑφθημιμερὲς. Sic Diomedes in Grammatic. Putsch. pag. 496. πενθημιμερὲς, *incisia*, *sectio*. Terentianus Maurus ibid. pag. 2419. *Hoc* πενθημιμερὲς *medium de quinque vocatur* pag. 2420. *Hanc* ἑφθημιμερῆ [perperam editum est ἑφθημιμερὴς] *numeri de parte vocarunt*. 2421. *quas* πενθημιμερεῖς *possis disjungere forma*. 2422 *nec* πενθημιμερῆ *verbi cum fine relinquit*. 2426. *cum autem* hephthemimeres [malim ἑφθημιμερὴς] *fuerit divisio versus*. Marius Victorinus ibid. pag. 2508. *prima penthemimeres tome* (pro Græcis πενθημιμερὴς τομή: & ibid. *secundum divisionem* ἑφθημιμερῆ *Græci dixerunt*. Hinc patet quid sentiendum sit de illis, quæ leguntur apud Ausonium idyll. 28. *penthemimeris* & epist. 5. *qui penthemimeris habens priorem* ..., *ut penthemimeris pone locetur*. Nam Ausonius aut Græce scripserat πενθημιμερὴς, aut Latinis literis *penthemimeres*, ut in antiquo libro Lugdunensi lectum fuisse testatus Elias Vinetus: quod attinet ad accusativum *penthemimerin*, recte notat idem Vinetus in eodem Lugdunensi libro scriptum esse *penthemimeren*, ex Græco πενθημιμερῆ, quod Ausonius poetica licentia & metri necessitate dicere potuit, ad eorum imitationem, qui Ἀγαπήφαιν & Δημοσθένην pro τοῖς Ἀγαπήφαινη & Δημοσθένη scripserunt. Cæterum, cum apud veteres etiam Græcos literarum η & ι sonus valde similis esset, librariis Græce nescientibus in proclive fuit πενθημιμερὶς & Latine *penthemimeris* pro τῷ πενθημιμερὲς passim scribere. Hinc etiam philologiæ studiosus lector emendabit quæ leget in Honorato Servio pag. 1817. Grammatic. Putsch. *penthemimerim esse*.... *Hephthemimerem vero*, in venerabili Beda ibid. pag. 2368. *pentimemerim*.... *heptimemerim*: & in ipso Despauterio pag. 420. *per pentemimerim* ... *pentemimeris*, *heptemimeris*; pag. 774. *heptimemeris*: quos quidem errores ut adjungere poterit, quos in illo celebri Grammatico jam redarguimus. Vide notam 263 ad cap. 3. hujus libri. CAPP.

339. *Ut Thucydidis.*] *Et*; Voss. sec. Locat. marg. Basil.

340. *Excidat.*] N litera adscripta, *excidant* legatur. REGIUS. Sed ὑπὲρ ἡμῶν Κᾶρες ἐφάνησαν; Voss. sec. apud Thucydidem lib. 1. Græca ita legi notavit Hartung. memor. pag. 631. part. II. Lampad. critic. ut cl. Almelovenius adnotaverat. BURMAN. Qui tamen vulgatam illam quidem, sed pravam lectionem ἐν ἐρήμων Κᾶρες, κλ. ipso in contextu reliquit. Quisquis Herodoti locum inspexerit, is legendum esse ὑπὲρ ἡμῶν Κᾶρες, κλ. ultro fatebitur. CAPPER.

341. *Omnem oratoriam constare.*] Emendate in quibusdam exemplaribus non *omnem*, sed *orationem*, & *pedibus* ablativum adscriptum legimus hoc modo: *sed quia orationem oratoriam constare pedibus dixi*. REGIUS. Ita edidit Locat. Colin. *sed quia orationem omnem constare dixi*; Obrecht. reliqui, *sed quia orationem jam constare*.

342. *Aliqua de iis quoque.*] Supple, *dicam*, vel *dicamus*; idque per ζεῦγμα ex præcedenti τῷ *dixi*. CAPPER.

343. *Nomina quam varia tradunt.*] Quid sibi velit hoc loco *quam* particula, non liquet mihi: certe sensus non congruit: quare pro eo *quoniam* puto reponendum; *ut* quoque syllaba adscripta *traduntur* videtur esse legendum, hoc modo: *Quorum nomina quoniam varia traduntur*. REGIUS. *Nomina quæ varia*; Voss. sec. *Quam varia*; Locat.

344. *Pedes mihi.*] *Pes*; MSS. Alm. Voss. sec quod non temere repudiem, si præcedentia includantur parenthesi hoc modo: *Et quidem Ciceronem sequar (nam is eminentissimos Græcorum est secutus) excepto quod pes mihi tres syllabas non videtur excedere*; nam aliter vix mihi sequentia cohærere videntur. Si enim Cicero non excedit trisyllabos, quomodo eodem spiritu dici potest *Paone & Dochmio* uti? vox etiam *videtur* magis Fabii sententiam declarat, quam factum Ciceronis: præterea cum Vallensi libro, teste Alcensio, legerem pro *trisyllabos*, *tris syllabas*, ut veteres loquebantur, vel librarii imitatione veterum scribebant, pro *tres*; ut notissimum est: & mox etiam *trisyllabas* pro *tres syllabas* legitur in antiquis codicibus. Ita omnia erunt planissima & a sequentibus confirmantur, quibus ipse Cicero plurium syllabarum non pedes, sed *numeros* esse confitetur. Vide *Orator*. cap. 64. BURMAN.

345. *Quanquam ille Paone Dochmioque, quorum prior.*] Huic loco sine controversia aliquid verbi deest. Forsitan autem *utatur* est adscribendum, ut legatur: *quanquam ille Paone Dochmioque utatur*. REGIUS. Sed *utatur* reliquæ editiones: sed eo omisso, pro *excurrit*, habent *excurrere putatur*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. utrumque vero habet, *Dochmioque utatur, quorum, &c. & excurrere putatur*; Ald. *incurrit*; Steph. BURMAN. Quid de hoc vocabulo *Dochimus*, quod his in notis occurrit, sentiendum sit, in Nota proxime sequenti declarabimus. CAPPER.

346. *Dochmioque.*] *Dochimus* apud Ciceronem & Fabium primam habet brevem, deinde duas longas, quartam brevem, ultimam longam, ut, *amicos leves*. Grammatici nonnulli volunt duas primas esse breves, ut *hyacinthus*. TURNEB. Nescio quo bonarum literarum fato factum fuisse dicam, ut post tot Fabianæ Institutionis editiones a tot tamque doctis viris adornatas hæc barbara vox *Dochimus* huc usque locum tenuerit τοῦ *Dochmius*: quam veram esse lectionem, satis demonstratur ex Hephæstionis opusculo περὶ μέτρων, & ex veteribus Grammatic. edition. Putsch. in quibus constanter legitur δόχμιος, *Dochmios* & *Dochmius*. Vide Diomedem pag. 419. Cæsium Bassum pag. 2667. & Rufinum pag. 2714. Attamen pravæ lectionis illius *Dochimus* macula omnes, quas quidem viderim, Ciceronis ipsius editiones infecit. Quid? quod ipse Vossius, & ipse Jovita Rapicius, qui de oratorio numero unus fere omnium optime scripsit, depravatam illam lectionem passim secuti sunt. Futurum jam spero, ut, qui oratoriarum artium scriptores in lucem deinceps edituri sunt, pro τοῦ *Dochimus*, quod ferri nequit, τὸ *Dochmius* typis curent excudendum. CAPPER.

347. *Quibusdam numeros videri, non pedes.*] Si proprie ac stricte loqui velis, *numerus*, ὁ ῥυθμός, & *pes* hoc distant, quod *numerus* quidem sit pedum saltem duorum commen-

nec immerito. Quidquid enim [348] supra tres syllabas habet, id ex pluribus est pedibus. Ergo cum constent quatuor pedes binis, octo ternis; [349] *spondeum* longis duabus, *pyrrhichium*, quem alii [350] *pariambum* vocant, brevibus; *iambum* brevi longaque; huic contrarium e longa [351] & brevi, [352] hunc *choreum* nos, ut alii *trochæum*, nominemus. Ex iis vero, qui ternas syllabas habent, [353] *dactylum* longa duabusque brevibus; huic temporibus parem, sed retroactum, appellari constat *anapæston*. Media inter longas brevis faciet *amphimacrum*: sed frequentius ejus nomen est [354] *creticus*. Longa inter breves, *amphibrachys*; duabus [355] longis brevem sequentibus, [356] *bacchius*; totidem longis brevem præcedentibus, huic contrarius *palimbacchius* erit. Tres breves *trochæum*, quem *tribrachyn* dici volunt, qui *choreo trochæi* nomen imponunt; totidem longæ *molosson* efficiunt. Horum pedum nullus non in orationem venit: sed quo quique sunt temporibus pleniores, longisque syllabis magis stabiles, hoc graviorem faciunt orationem; breves celerem ac mobilem. Utrumque locis utile. Nam & illud, ubi opus est velocitate, tardum & segne; & hoc, ubi pondus exigitur, præceps ac resultans, merito damnetur. [357] Sit in hoc quoque aliquid fortasse momenti, quod & longis longiores, & brevibus sunt breviores syllabæ: ut, quamvis neque plus duobus temporibus, neque uno minus habere videantur, (ideoque in *metris* omnes breves longæque inter se obsessæ [358] sunt pares) lateat tamen nescio quid, si quidquam supersit, aut desit. Nam versuum propria conditio est, ideoque in his quædam etiam communes. [359] Veritas vero quia patitur æque brevem esse vel longam vocalem, cum est sola, quam cum eam consonantes una pluresve præcedunt; certe in dimensione pedum syllaba, quæ est brevis, insequen-

fus. Hinc paulo post Fabius: *neque minus duobus: alioqui pes erit, non numerus*. Aliquando tamen apud Ciceronem & alios *pes* & *numerus* fere confunduntur, idque per *metonymiam* vel *synecdochen* partis & totius. Vide quæ supra notavimus ad illa Fabii verba: *potius aut par est, ut dactylus*. CAPPER.

348. *Supra trisyllabas.*] S litera adscripta *tres syllabas* legendum. REGIUS. *Supra trisyllabas, id est ex pluribus pedibus*; Voss. sec. *supra tres syllabas, id est ex pluribus pedibus* V. C. Almel.

349. *Spondeum.*] Cur ita vocetur, bene declarat Aristides Quinctilianus edition. Meibom. pag. 37. his verbis: σπονδεῖος δὲ, διὰ τὸ ἐν ταῖς σπονδαῖς αὐτὸν ᾄδεσθαι: *Spondeus autem, eo quod in libationibus accinatur*. Hinc emendabis quod legitur apud Martianum Capellam lib. ix. pag. 195. edition. Meibom. *Spondeus, quia plerumque inferens*. Nam addere oportet ταῖς σπονδαῖς, vel Latine *libationibus*. CAPPER.

350. *Pariambus.*] Quis non miretur in Burmanniana editione legi *Poriambum*, & veram lectionem *Pariambus* in Notas fuisse quasi relegatam? si quis enim Hephæstionem & Grammaticos veteres edition. Putsch. vel obiter evolverit, statim deprehendet hujusmodi pedem παρίαμβον, *pariambum* constanter appellari. CAPPER.

351. *Et brevi; hunc non ut alii trochæum nominemus.*] Ubique Fabius *choreum* pro pede bisyllabo accipit. *Trochæum* vero eumdem esse cum *tribracho* sentit, id quod aperte ex iis, quæ sequuntur, apparet. Quare ne sibi Fabius parum constare videatur, hoc quoque loco *choreum* legamus, hoc modo: *hunc nos, ut alii choreum, nominemus*: quod quidem eo magis affirmare ausim, quod in quibusdam exemplaribus hoc modo legitur: *Choreum nos in alii trochæum nominemus*: hoc est: quamvis ab aliis vocetur *trochæus*, tamen nos *choreum* nominemus. REGIUS. *Et brevi choreum nos ut alii trochæum nominemus*; Voss. sec. *brevi hunc nos ut alii trochæum nominemus*; Locat. *brevi, choreum nos, ut, a r n.* Ald. *hunc choreum, non ut alii, trochæum*; Obrecht. BURMAN. *Hunc choreum nos, ut alii trochæum, nominemus*; Vascos. Steph. Lugduno-Batav. Rollin. quibus lubens accessi. CAPPER.

352. *Hunc choreum nos, &c.*] Hac in re sequitur Ciceronem Fabius; appellat enim *choreum*, pedem constantem longa & brevi; alii vocant *trochæum*: sed *trochæus* Ciceroni & Fabio est *tribrachys*, qui constat tribus brevibus. TURNEB. Hephæstioni ὁ χορεῖος est *tribrachys*; sed Tullius in *Oratore* num. 212. 214. *Dichoreus* (inquit) *vocatur, cum duo extremi chorei sunt, id est, e singulis longis & brevibus … hoc Dichoreo* [comprobavit] *tantus clamor excitatus est*, &c. ibidem tamen fatetur ab aliis alios pedes aliis vocabulis appellari. Et sane Dionysius Halicarnass. in opusculo περὶ συνθέσεως ὀνομάτων pag. 16. *Trochæum* vocat pedem ex una longa & brevi compositum; ut ἄρνα· ἀλλ' ἐνδυκέως φίλεε ἄρχηλον, τροχαῖος. Longinus contra in libello περὶ ὕψους trochæos a dichoreis distinguit, & sic trochæi nomine *tribrachyn* videtur intelligere: Πυῤῥίχιον, ἢ τροχαῖον, ἢ δίχρονος. CAPPER.

353. *Dactylum.*] Hanc nominis rationem affert Aristides Quinctilianus lib. 1. pag. 36. δάκτυλος καλεῖται διὰ τὸ τῶν ἐκτάσεων πλῆθος ὁμολογοῦσαν τοῖς μέρεσι τοῦ δακτύλου. Quæ verba videtur interpretari Martianus Capella lib. ix. pag. 194. edit. Meibom. *Dactylus est dictus, quia ordinem syllabarum consimilem digito* [hominis] *informat*. CAPPER.

354. *Creticus.*] *Creticus* appellatur propterea, quod Cretenses solebant uti eo pede in saltationibus. TURNEB.

355. *Longis brevem præcedentibus Bacchius*] Quis crederet hic quoque flagitium esse admissum? atqui tantum est, ut *Bacchii* vis naturaque evertatur, nisi corrigatur. *Bacchius* namque constat ea brevi & duabus longis: quare, nisi forte Fabius ab aliis dissentit, hoc modo mihi legendum videtur: *longas brevi præcedente Bacchius*. REGIUS. *Longis brevem præcedentibus Bacchius*: *cui contrarius palimbacchius* Locat.

356. *Bacchius.*] A cæteris Grammaticis aliter dicitur; qui enim a Fabio dicitur *Bacchius*, ab aliis appellatur *palimbacchius*, & contra. TURNEB.

357. *Sit in hoc.*] Syllabæ longis longiores sunt, quæ suapte natura productæ habent etiam *positionem*, ut *mater matris*: *brevibus breviores*, quæ compositione breves sunt, & sine *positione*, ut *patris pater*. Potest hoc etiam expendi ex sequente syllaba, quæ *positionem* habet, ideoque præcedenti mutuat aliquod tempus, ut *agrestem*. TURNEB. Hoc Dionys. Halicarnass. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, & Priscianus lib 11. dicit syllabam tempus unum habere vel duo, vel unum & semis, vel duo & semis, vel tria, &c. PHILAND. Cujus nota in Burmann. editione perperam fuerat a suo loco avulsa, & huic vocabulo *Bacchius* (Not. 353.) apposita. Cæterum Dionysii Halicarnass. locus, ad quem respiciebat Philander, exstat tom. 2. pag. 13. edit. Wechel. ἐ μακρότεραί τινές εἰσι τῶν μακρῶν, καὶ βραχύτεραι τῶν βραχειῶν, id est; *& longis longiores quædam syllabæ sunt, & brevibus breviores*: quod probat allatis exemplis τοῖς ὁδὸς, Ῥόδος, τρόπος, στρόφος. ubi o micron breve est in quatuor vocabulis: at longe brevius est in τῷ ὁδὸς, quam in tribus reliquis: & vicissim in τοῖς ἡ, ἦν, τιθεὶς, στληνὴς. vocalis ἦτα ubique longa est; sed valde longior in τῷ στληνὴς, quam in præcedentibus. Hac de re differentem lege Marium Victorinum pag. 2481. Veterum Grammatic. *Inter Metricos, inquit, & Musicos non parva dissensio est. Nam Musici & brevi breviorem & longa longiorem dicunt posse syllabam fieri. Metrici autem neque brevi breviorem, aut longa longiorem posse aliquam reperiri.* CAPPER.

358. *Sint pares lata attamen nescio si quidquam.*] Hic locus ita depravatus est, ut asterisco facilius, quam integra emendatione mihi corrigi possit. *Lateat* quidem pro illo *lata* videtur esse legendum; sed ne sic quidem integer efficitur sensus. REGIUS. *Lateat tamen nescio quidquid supersit aut desit*; V. C. Alm. *lateat tamen nescio si quidquam*; Voss. sec. & mox *aut desit*.

359. *Veritas vero.*] Si spectes vocalis naturam, etiam si extrinsecus accedat *positio*, non tamen magis longa erit aut brevis, ut *fax positione* longum est, natura breve. TURNEB.

te vel brevi, quæ tamen duas primas consonantes habeat, fit longa; ut:

[360] *Agrestem tenui musam meditaris avena*;

nam licet [361] *gre* brevis, facit tamen longam *A* priorem. Dat igitur illi aliquid ex suo tempore: quo modo, nisi habeat plus, quam quæ brevissima, [362] qualis ipsa esset [363] detractis consonantibus? nunc unum tempus [364] accommodat priori, & unum [365] accipit a sequente: ita duæ natura breves, *positione* sunt temporum quatuor. [366] Miror autem in hac opinione doctissimos homines fuisse, ut [367] alios pedes ita eligerent, alios damnarent, quasi ullus esset, quem non sit necesse in oratione deprehendi. Licet enim *pæonem* sequatur Ephorus, inventum a Thrasymacho, [368] probatum ab Aristotele, *dactylum*que, [369] ut temperatiores brevibus ac longis; [370] fugiat *spondeum* & *trochæum*, alterius tarditate, alterius celeritate damnata; [371] & *herous*, qui est idem *dactylus*, Aristoteli amplior, [372] *iambus* humanior videatur; [373] *trochæum* ut nimis currentem damnet, eique [374] *cordacis* nomen imponat, eademque dicant Theodectes ac Theophrastus, similia post eos Halicarnasseus Dionysius; [375] irrumpent etiam ad invitos, nec semper illis *heroo*, aut *pæone* suo, quem, [376] quia versus raro facit, maxime laudant, uti licebit: [377] ut sint tamen aliis alii crebriores, non verba facient, quæ neque augeri, neque minui, neque sicut modulatione produci aut corripi possint; sed transmutatio & collocatio. [378] Plerique enim ex commissuris eorum vel divisione fiunt pedes: quo fit, ut iisdem verbis alii atque alii versus fiant; ut memini quemdam non ignobilem poëtam ita lusisse:

360. *Agrestem tenui*, &c.] In Virgilio ubique legitur *sylvestrem*; alio tamen in loco apud Virgil. scribitur: *Agrestem tenui meditabor arundine musam*. TURNEB. Vide Erythræi indicem in *sylvestrem*. Ascensius Fabium tantum citasse prima verba *agrestem tenui*, deinde sciolum quemdam supplevisse ex Ecloga prima, cum debuisset ex sexta, censet.

361. *A brevis, gre brevis faciet tamen longam a priorem.*] Hic quoque locus videtur corruptus, asteriscoque notandus; nec ignoro in quibusdam exemplaribus legi sic: *nam a brevem, gre brevis faciat tamen longam a priorem*: sed illud *a brevem* respuit sensus. Sic autem recte legeretur: *nam licet gre brevis sit, facit tamen longam a priorem*. REGIUS. *A brevis gre brevis facier*; Locatel. Cæterum syllaba *gre* dicitur brevis natura solummodo; nam positione sit longa. CAPPER.

362. *Qualis ipsa esset.*] *Illa*; Voss. sec.

363. *Detractis consonantibus.*] Quæ sunt S & T in *τῷ stem*. CAPPER.

364. *Accommodat priori.*] Priori syllabæ, quæ prima est *τῷ agrestem*. CAPPER.

365. *Accipit a sequente.*] A sequente syllaba, quæ postrema est *τῷ agrestem*. CAPPER.

366. *Miror autem.*] Fabius existimat nullum pedem esse, qui orationem ingredi non possit, dummodo apte collocetur: eos itaque reprehendit, qui quosdam pedes damnant. TURNEB.

367. *Alios damnarent*] Ut particula videtur adscribenda hoc modo, *ut alios damnarent*. REGIUS. *Aliosque damnarent*; MSS Alm Voss. sec.

368. *Probatum ab Aristotele.*] Aristoteles in periodorum initiis maxime probat *pæonem*, qui incipit a longa; ut in fine, qui desinit in longam. TURNEB.

369. *Ut temperatiores.*] *Ut temperatum*; Voss. sec. Andr. *ut temperatos*; Ald.

370. *Fugiat trochæum.*] Aperte pedis alicujus nomen hic deesse videtur: adscribamus igitur *molossum*, atque & copulam, & *enim* etiam particula erasa, hoc modo: *fugiat molossum & trochæum, alterius*, &c. REGIUS. *Fugiat trochæum*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *Trochæi* autem vocabulo Fabius *Tribrachyn* intelligit, ut paulo supra. CAPPER.

371. *Et herous.*] *Herοum* damnat Arist. propter amplitudinem nimis metricam: appellat *herοum*, quia frequens est in carmine *heroico*. *Iambum* Aristoteli non probatur propter humilitatem; incidit enim fere in sermonem vulgarem. TURNEB.

372. *Iambus humanior.*] Atqui Horatius in Arte vers. 79. dicit:

Archilochum proprio rabies armavit iambo.

sed, ut Ovidius dicit:

Candida pax homines, trux decet ira feras.

quomodo igitur *humanior*. Certe videtur potius *immanior* vocandus, nisi *concitatior* legatur, unde a Flacco *pes citus* dicitur. ASCENS. *Humilior*. PITH. Quam lectionem probare facile possemus, quia Cicero *Orat*. 57. dicit *iambum* e vulgari sermone esse, & Aristoteles lib. III. Rhetor. [illegible]: quod Horatius dixit Art poetic. vers. 81. *Aptum alternis sermonibus* nisi forte *humaniorem* Fabius dixit pro vulgari orationi aptiorem, ut contra *dactylus* Poeticæ: ita ut *humane loqui*, & *poetice* opponuntur apud Petron. cap. xc. ubi videndi interpretes: quare nihil temere moverem. BURMAN.

373. *Trochæum.*] Non *trochæum*, sed *choreum* est legendum. REGIUS. Male. vide Ciceron. *Orat* cap. 57. licet Victorius ad Arist. Rhet. lib. III. pag. 714. *Choreum* etiam citet ex Fabio. BURMAN

374. *Cordacis.*] Cur *choreo cordacis* nomen imposuerit Aristoteles, non memini me legisse: fortasse autem a genere saltationis, quæ *cordax* dicitur, nomen hoc *trochæo*, qui idem est cum *tribracho*, imposuit Aristoteles. REGIUS. Sic & Cicero in *Orat*. 57. Aristoteles tamen non cordacem, sed [illegible] vocat, quasi dicat tripudiis aptiorem; sicut *herοum* [illegible] *amplum*; *iambum* autem [illegible], id est, ut interpretatur Cicero, nimis e vulgari sermone. Quare forte & hic, & apud Ciceronem scribendum pro *cordacis* [illegible], verbum Aristotelis; nam *cordax* [sic enim scribendum] genus est saltationis. PHILAND. *Cordax* dicitur lasciva & comica saltatio, quæ gesticulationem habet hujusmodi, ut pedes & reliquum corpus celerrime moveantur. TURNEB. Meursius de Orchestra in [illegible], & hic, & apud Ciceronem, *cordacicum* pro *cordace* legendum esse censet. Jac. vero Gronovius *cordaci* non deesse, quo locum tueri possit, ait; neque tamen quidquam adscit, quo vindicet. BURMAN.

375. *Irrumpent etiam adjunctos.*] Depravatus ita mihi videtur hic locus, ut quo vero modo corrigi possit, ignorem. REGIUS. *Irrumpent etiam adeuntes*; MS. Alm. *etiam adjunctos*; Voss. sec. *etiam adjunctos*; Locat. *irrumpent etiam ad invitos*; Ald. Colon. Basil. Gryph. Vidov. Obrecht. marg. Vascos. Steph. Quam quidem lectionem ideo vulgatæ prætulimus, quod & longe commodiorem sensum exhiberet, & plurima ejusdem vestigia in codd. Almel. Voss. sec. & in antiquis editionibus cæteris. Adde quod eamdem sententiam Fabius paulo supra expresserat his verbis: *Metrici pedes adeo reperiuntur in oratione, ut in ea frequenter non sentientibus nobis omnium generum excidant versus*: & Marius Victorinus pag. 2561. veter. Grammat. *ne versus incurrant, qui sæpe imprudentibus subrepunt*. CAPPER.

376. *Quia versus raro.*] *Quia versum raro facit*; Voss secund.

377. *Ut sint tamen aliis*, &c.] Pedes non expendimus ex ipsis verbis, sed potius ex verborum junctura & collocatione. Igitur verba non faciunt, ut sæpius utamur hoc pede, sed collocatio verborum. TURNEB.

378. *Plerique enim.*] Vel inde apparet, a verbis ipsis pedes non effici; quia, si verba eadem varie mutaveris, atque collocaveris, alios atque alios efficies pedes. TURNEB.

Astra tenet cœlum, mare classes, area messem.

[379] Hic retrorsum [380] fit *sotadeus.* [381] Itemque *sotadeo* adjungat [382] retro *trimetros :*

Caput exseruit mobile pinus repetita.

Miscendi ergo sunt, curandumque, ut sint plures, qui placeant, & circumfusi bonis deteriores lateant. Nec vero in literis syllabisque natura mutatur, sed refert [383] quæ cum qua optime coëat. Plurimum igitur auctoritatis, ut dixi, & ponderis habent longæ; celeritatis, breves : quæ, si miscentur quibusdam longis, currunt : si continuantur, exsultant. [384] Acres, quæ ex brevibus ad longas insurgunt; leniores, quæ a longis in breves descendunt. Optime incipitur a longis, recte aliquando a brevibus; ut : *Novum crimen, C. Cæsar.* [385] Lenius a duabus; ut : *Animadverti, judices.* Quod [386] initium partitioni simile est, quæ celeritate gaudet. [387] Clausula quoque e longis firmissima est; [388] sed cludent & breves, quamvis habeatur indifferens ultima. [389] Neque enim ego ignoro, in fine pro longa accipi brevem, quod [390] videtur aliquid vacantis temporis ex eo, quod insequitur, accedere : autes tamen consulens meas, intelligo multum referre, [391] utrumne longa sit, quæ cludit, an pro longa. Neque enim tam plenum est, dicere, [392] *Incipientem timere*, quam illud, [393] *Ausus est confiteri.* Atqui si nihil refert, brevis an longa sit ultima, idem pes erit : verum nescio, quomodo [394] sedebit hoc, [395] illud subsistet. Quo moti quidam longæ ultimæ tria tempora dederunt, ut illud tempus, quod brevis ex longa accipit, huic quoque accederet. [396] Nec solum refert, quis claudat, sed quis antecedat. [397] Retrorsum autem neque plus tribus, iique, si non ternas syllabas habebunt, [398] repetendi sunt; (absit tamen poetica observatio) neque minus duobus : alioqui

379. *Hic retrorsum.*] *Sotadeus* hic versus (nam sunt & alii) constat *spondeo, anapæsto, dactylo.* TURNEB. Ut illi apud Diomedem III. *Esse bonus si vis, tole Divos, optime Pansa.* Martial. *Nec retro lego Sotadem cinædum.* Auson. Σωτάδειοι τε κίναιδοι, Ἰωνικοὶ ἀμφοτέρωθεν. PITHOEUS. Demetr. Phaler. pag. mihi 113. ait, versus *Sotadeos* similes esse compositioni *Anapæsticæ*, quæ maxime similis est fractis, & sine ulla dignitate. versibus. Diomed. lib. III. *Ionicum* ἀπὸ μείζονος cum *Sotadeo* incidere. pag. 510. edit. Putsch. Servius inquit hoc carminis genus constare *tetrametro brachycatalectico.* Vide Marii Victor. Artis Grammat. lib. IV. Terent. de metr. pag. 2246. ALMELOV. Vide ad lib. I. cap. 8.

380. *Fit Sotadeus.*] Hoc modo : *Messem area, classes mare, cœlum tenet astra.* De *Sotadeis* versibus lege Marium Victorinum in veterib. Grammatic. pagg. 2561. 2562. 2584. CAPPER.

381. *Itemque sotadeo adjiciet.*] Asterisco hic quoque locus indiget; nam obscurior est, quam ut intelligi possit, aut emendari. Nec ignoro *adjuret* a quibusdam legi, exponique *adjungat* se quasi jurejurando : sed mihi longe a Fabii sensu aberrare videntur. REGIUS. *Sotadeo adjuret tetrimetros* (sed emend. *retro trimetros*;) Voss. sec. *adjuret :* Locat. *adjutet;* Ascens.

382. *Retro trimetros.* Nam sic fieri posset Iambicus Trimeter : *Repetita pinus mobile exeruit caput.* CAPPER.

383. *Quæ cum quaque.*] *Quæ* particula erasa, *qua* legatur, ut jam sæpius diximus. REGIUS. *Quaque :* MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Ands. Locat. Ald. Par. Basil. Gryph. Vidov.

384. *Acresque ex brevibus a. l. i. levioresque.*] *Quæ* utrobique cum diphthongo scribendum est, ne conjunctio videatur, cum sensus relativum exposcit; *leniores* etiam, *n* litera in *u* conversa, legendum est. REGIUS. Diomedes lib. II. (pag. 463.) hæc verba Fabii repetit, sed *alacres* legit, ac forte aptius ita legeretur. TURNEB. *Acresque*, & *levioresque :* Voss. sec.

385. *Levibus utamur animadverti judices scilicet pro Cluentio recte.*] Quid sibi velit hoc loco Fabius, mihi liquido non percipitur; quamvis *levius* pro *levibus* videatur esse legendum, & pro illo *scilicet* ab aliis *sed* legi non ignorem. REGIUS. Diomedes hunc quoque locum citat, *lenius a duabus*, quæ lectio videtur melior. TURNEB. Cujus notam & lectionem vetustissimi scriptoris auctoritate fultas nemo non approbarit. Diomedis autem locus exstat pag. 463 veterum Grammatic. edit. Putsch. CAPPER.

386. *Initium ejus partitionis simile.*] Genitivus ille *ejus*, ut otiosus, mihi videtur eradendus. Partitioni etiam, *i* litera erasa, est legendum, hoc modo : *Quod initium partitioni simile est.* REGIUS. *Ejus partitionis simile est :* V. C. Alm. Locat. *ejus partitioni simile est :* Voss. sec. Basil. Gryph. Colin. *quod initium partitionis simul est ;* Obrecht.

387. *Clausula quoque.*] Itaque Aristotel. suadebat ut periodum terminaremus *pæone* posteriore, cujus ultima syllaba longa est. TURNEB. Principia & finem e longis debere constare, uti præcipit hic noster auctor, ita Demetr. Phaler. num. 39. his verbis : *Quæritur potissimum de caussa Aristoteles præcepit? quia oportet & frontem membri, & principium magnificum statim esse, & finem : hoc autem erit, si a longa incipiamus, & in longam desieremus : natura enim amplum quiddam est longa syllaba, & initio edita ferit statim, & claudens in magno quodam relinquit auditorem.* ALMELOV. Agitur autem de clausulis non *periodorum* solummodo, sed *membrorum* etiam & *incisorum.* CAPPER.

388. *Sed cludent & in breves.*] Propositio *in*, ut redundans, est eradenda. REGIUS. Scribe, *cludet & brevis*, id est, brevis syllaba etiam cludet, & finiet numerum. PHILAND. *Et in breves ;* Locat.

389. *Neque enim ego ignoro.*] Propterea quod in fine intersistitur, accedit aliquid temporis brevi syllabæ ex sequentibus, atque ita longa fit : itaque Cicero (*Orat.* 64.) nihil ait interesse, *dactylo* quis periodum termines, an *cretico*; reprehenditque Aristotelem, qui *pæone* posteriore dicit terminandam periodum, cum nihil intersit ultima brevis sit, an longa : sed a Cicerone dissentit Fabius TURNEB.

390. *Videtur aliquid vocabitis tempore.*] *Vacantis temporis* castigate in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Vacantis* editiones Ald. Par. Vasc. Steph. GIBSON. *Vacantis temporis ;* MSS. Alm. Voss. sec. & confirmat Diomed. lib. II. pag. 463. *vacanti tempori ;* Basil. Leidens.

391. *Utrumne longa.*] *Vere longa ;* V. C. Alm.

392. *Incipientem timere.*] Pro Milon. cap. I.

393. *Usus est confiteri.*] In Oratione pro Ligario (cap. I.) legitur : *ausus est confiteri* REGIUS.

394. *Sedebat hoc.*] Id est, ultima syllaba τῶ *confiteri*, *sedebit*, stabilior erit, ideoque longior. Sic paulo post de *pæone*, qui una longa tribusque brevibus constat : *nam & primam stabilem, & tres celeres habet.* CAPPER.

395. *Illud subsistet.*] Hoc est, ultima syllaba τῶ *timere* stabit, ideoque promptior ad motum erit, quam si sederet. Ergo & aliquanto minus longa. CAPPER.

396. *Nec solum refert.*] Pes unus *numerum* non efficit : itaque non solum est videndum, quis ultimus sit pes, sed quis etiam antecedat. Quod si pedes sint dissylabi, observari poterunt tres; sin trisyllabi, non plures duobus, ne oratio abeat in carmen. TURNEB.

397. *Retrorsum autem quæ plus tribus iisque, &c.*] Emendatione quidem indiget hic locus : sed asterisco facilius, quam ulla emendatione, mihi illustrari potest. REGIUS. Ita Locat. Ald. & Voss. sec. nisi quod hic *iisque.* Sed *retrorsum autem neque plus tribus, iique :* Steph. Gryph. Colin. Vidov. Leid. Oxon. Obrecht. marg. Basil.

398. *Repetendi sunt.*] *Erunt :* V. C. Alm. Obrecht.

[399] pes

[399] pes erit, non *numerus*. [400] Potest tamen vel unus esse *dichoreus*, si unus est, qui constat ex duobus *choreis*. Itemque *pæon*, qui est ex *choreo* & *pyrrhichio*, [401] quem aptum initiis putant; vel contra qui est e tribus brevibus & longa, cui clausulam assignant: de quibus fere duobus scriptores hujus artis loquuntur: [402] alios omnes, quotcumque sint temporum, quæ ad orationem pertineant, *pæonas* appellant. [403] Est & *dochmius*, qui fit ex *bacchio* & *iambo*, vel *iambo* & *cretico*, stabilis in clausulis, & severus. *Spondeus* quoque, quo plurimum est Demosthenes [404] usus, moram semper per se habet: optime [405] præcedet cum *creticus*; ut in hoc: [406] *De qua ego nihil dicam, nisi depellendi criminis caussa.* Illud est quod supra dixi multum referre, unone verbo pedes sint duo comprehensi, an uterque liber. Sic enim fit forte, *criminis caussa*: molle, *Archipiratæ*: [407] mollius, si *tribrachys* præcedat, *facilitates*, *temeritates*. [408] Est enim quoddam in ipsa divisione verborum latens tempus, ut [409] in *pentametri* medio *spondeo*, qui nisi [410] alterius verbi fine, alterius initio constet, versum non efficit. Potest, etiam si minus bene, præponi *anapæstus*: [411] *Muliere non solum nobili, verum etiam nota.* Tum *anapæstus* & *creticus*, [412] *iambus* quoque, qui est utroque syllaba minor; præcedet enim tres longas brevis. [413] Sed & *spondeus iambo* recte præponitur: *Armis fui.* [414] Tum *spondeus* & *bacchius*; [415] sic enim fiet ultimus *dochmius*: [416] *Iisdem in armis fui.* Ex iis, quæ supra probavi, apparet, *molosson* quoque clausulæ

399. *Pes erit, non numerus.*] An & quid sit discriminis pedem inter & numerum, superioribus in notis declaravimus. CAPPER.

400. *Potest tamen vel unus esse dichoreus.*] Aperte hic Fabius *dichoreum*, pro *ditrochæo* ponit, & *choreum* pro *trochæo*. Cum *Pæon*, quem aptum initiis putant, ex prima longa, & tribus brevibus, hoc est *trochæo* & *pyrrhichio* constet. REGIUS. *Dichoreus* suavissime *periodum* terminat, dum non sæpius usurpetur. Itaque Cicero reprehendit Asianos oratores, quod fere clausulas hoc pede finirent: constat autem duobus *trochæis*; ut, *comprobare*. TURNEB.

401. *Quem aptum.*] Videnda, quæ Cicero *Orat.* 64. dicit; & facit cum Cicerone & Quinctiliano Demetrius Phalereus pag. mihi 29. ALMEL.

402. *Alios omnes.*] In divisione numerorum æqualem posuit numerum, *duplicem*, & *sesquiplum*, quem dixit *pæonem*, cujus est *proportio duorum ad tria*, ut sit *excessus unitatis*. Igitur quicumque pedes excessum habent unitatis, in diversa tamen (sed ejusdem generis) proportione, ad *pæonem* referuntur; sive sit proportio *sesquitertia*, sive *sesquiquarta*: qualis est, *Romanus sum*. Proportio est enim quatuor ad tria in unitatis excessu. TURNEB. *Alios omnes*; marg. Basil. Gallæus volebat *alios autem omnes*.

403. *Est & dochmius, qui fit ex bacchio & iambo & cretico stabilis.*] Nisi a se ipso dissentit Fabius, mendis non vacat hic locus; *dochmium* namque superius ex Ciceronis sensu in quinque demum syllabas excurrere affirmavit; nunc eumdem ex *bacchio* & *iambo* & *cretico* ait constare: quod si recipiamus, in octo syllabas aperte excurret; nam & *bacchius* & *creticus* trisyllabi sunt pedes, *iambus* vero ex duobus constat syllabis. Quare ne Fabius sibi ipsi videatur contrarius, aut illud & *cretico* tollendum; constat enim *bacchio* & *iambo* solis *dochmius*: aut vel particula, & *iambo* ablativus iterum scribendi videntur, ut in quibusdam legitur exemplaribus, hoc modo: *vel iambo & cretico*. REGIUS. Cicero quoque *dochimum* aptissimum putat esse clausulis: vetat tamen ne continuetur, propterea quod nimis notabilem efficit numerum. TURNEB. *Fit ex bacchio & iambo & cretico stabilis*; Locat. Raphael Regius & Turnebianus interpres pro *vel dochmius* debuissent *in dochmium* scribere, ut superioribus in notis ostendi: utrum autem hic error ipsis, an ipsorum exscriptoribus attribuendus sit, jam non vacat perpendere. CAPPER.

404. *Usus in eodem semper per se habet.*] Hæc ultima verba mihi non percipiuntur; indigere enim asterisco videntur: nisi *moram* pro illis *in eodem*, ut in quibusdam scriptum exemplaribus, legamus. REGIUS. *In eodem semper*; V. C. Alm. *in mediam semper præ se habet*; Voss. sec.

405. *Præcedet cum cretico.*] S litera adscripta, *creticus* legendum aperte exemplo, quod subjicitur ex Miloniana, patet; *criminis* enim *creticus* est; *caussa* vero *spondeus*. REGIUS.

406. *De quo ego nihil dicam.*] *De qua*, Cicero pro Cœlio, 13.

407. *Mollius, si tribrachys præcedat, facultates, temeritates.*] Quidam priori exemplo moti, quia nihil *tribracho* conveniat, totum hoc præceptum depravarunt, legentes *molossus tribrachum præcedat*: quod sane flagitium est perquam grande. Nam neque eo modo exemplum congruit præceptioni, & Fabius de pedibus duobus uno verbo comprehensis nunc loquitur. Quare exemplum illud *facultates*, in haud dissimile verbum *facilitates* mihi commutandum videtur; nam *facilitates* dictio, & *tribrachum* comprehendit & *spondeum*, quemadmodum *temeritates* REGIUS. *facultates* Voss. sec.

408. *Est enim quoddam medium ipsa divisione in verborum.*] In præpositio in locum suum referenda videtur, ut *ipsa in divisione* legatur. REGIUS. *Est e. quoddam ipsa divisione verborum*; Voss. sec. *est enim quoddam ab ipsa divisione*; Ald. unde vero illud *medium* habeat Regius nescio, cum nusquam repererim.

409. *In pentametri medio.*] *Spondeus*, qui in tertia sede *pentametri* ponitur, fieri debet ex dictionis fine & initio alterius: alioqui male connexus erit versus. Sic etiam connecti interdum debent pedes, teste efficitur longe mollior. TURNEB. Pentametrum alii aliter metiuntur, scilicet per duo *hemistichia* cum duabus cæsuris, ut vocant; sed res eodem recidit. CAPPER.

410. *Alterius verbi in fine, alterius in initio.*] In præpositio eradenda videtur; *constat* enim verbum, ablativo citra in præpositionem jungitur. REGIUS. *In* habent MS. Bodl. Andr. Locat. *alterius ex verbi in fine, alterius in initio*, Ald. marg. Basil.

411. *Muliere.*] Cicero pro Cœl. cap. 13. ubi *sed etiam nota*.

412. *Iambus quoque, qui est utroque syllaba minor.*] In vetusto codice sic legitur. *Iambus quoque qui est in utrisque, sed aliis minor*; nam ultimæ syllabæ, *anapæsto* & *cretico* faciunt *iambum* TURNEB.

413. *Sed spondeus.*] Et copula mihi adscribenda videtur hoc modo: *Sed & spondeus*. REGIUS *sed spondeus*; Voss. sec. Locat.

414. *Tum spondeus & Bacchius.*] In vetustis legitur: *tamen & bacchius*; videturque sincerior esse lectio, quia (ut antea docuit) *bacchius* præpositus *iambo* efficit *dochmium*: hanc tamen lectionem reposuit Raphael TURNEB. Qui *dochmium* dicere debuisset, ut jam supra notavimus. CAPPER.

415. *Sic enim fiet ultimus.*] *In* præpositio adscribenda est, ut *in ultimus* legatur. REGIUS. *In ultimis*, Ald.

416. *Iisdem in armis fui.*] *Iisdem* ablativus, & præpositio *in* in sequens exemplum mihi transferenda videntur; *armis* namque *spondeus* est, *fui* iambus: *iisdem* autem *in armis* exemplum videtur esse præcepti sequentis; *spondeus* est enim cum *bacchio* & *iambo*: in ultimis autem duobus verbis *armis fui*, est *dochimus*. REGIUS. *Iisdem in armis fui*; Voss. sec. Andr. Ald. Basil. Par. Gryph. Colin. Vidov. *iisdem armis fui*; V. C. Alm. *in armis fui*; Oxon. Obrecht. *armis fui*; Vascos. Steph. Rotgn. In superioribus Raphaelis Regii verbis pro *vel Dochimus* oportebat scribere *Dochmius*, ut non semel observavi. CAPPER. *In armis fui.*] *Iisdem in armis fui*; Basil. Vascos. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Leid. Oxon. Obrecht. est sumptum ex Cicerone pro Ligar. cap. 3.

convenire, dum habeat ex quocumque pede ante se brevem: *Illud scimus; ubicumque sunt, esse* [417] *pro nobis.* Minus gravis erit *spondeus*, [418] præcedente *pyrrhichio*; ut, [419] *Judicii Juniani*; [420] & adhuc pejus priore *pæone*; ut, [421] *Brute, dubitavi*: nisi potius hoc esse [422] velimus *dactylum & bacchium.* [423] Duo *spondei* non fere conjungi patiuntur: quæ in versu quoque [424] notabilis clausula est, nisi cum id fieri potest ex tribus quasi membris: [425] *Cur de perfugis nostris copias comparat is contra nos?* [426] una syllaba, duabus, una. [427] Ne *dactylus* quidem *spondeo* bene præponitur, quia finem versus damnamus in fine orationis. *Bacchius* & cludit, & sibi jungitur: [428] *Venenum timeres.* [429] Vitat *choreum*, *spondeum* autem amat; ut, non *Venena timeres*; sed, *Virus timeres.* Contrarius quoque qui est, cludet, nisi si ultimam longam esse volumus; optimeque habebit ante se *molosson*; ut: *Et* [430] *spinis respersum*; aut *bacchium*: *Quod hic potest, nos possemus.* Sed [431] verius erit cludere *choreum* præcedenti *spondeo.* Nam hic potius est *numerus*: *Nos possemus*; &: *Romanus sum.* [432] Cludet & *dichoreus*, si [433] pes idem sibi ipsi jungetur, quo Asiani sunt usi plurimum. Cujus exemplum Cicero ponit: *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit.* [434] Accipiet ante se *choreus* & *pyrrhichium*: *Omnes prope cives virtute, gloria, dignitate superabat.* Cludet & *dactylus*, [435] nisi cum observatio ultimæ *creticum* facit; ut: [436] *Muliercula nixus in litore.* [437] Habebit ante bene *creticum* & *iambum*, *spondeum male*, pejus *choreum.* Cludit *amphibrachys*: *Q. Ligarium in Africa fuisse*; si non [438] eum malumus esse *bacchium.* Non optimus est *trochæus*, si ultima est brevis: quod certe sit necesse est: [439] alioqui quomodo cludet, qui placet plerisque, *dichoreus?* Illa observatione ex *trochæo* [440] fit *anapæstus.* Idem *trochæus* præcedente longa fit *pæon*; quale est: *Si potero*; &: *Dixit hoc Cicero: Obstat invidia.* [441] Sed hoc initiis dederunt. Cludit & *pyrrhichius choreo* præcedente; [442] nam

417. *Pro nobis.*] *Pro vobis*: Voss. sec.

418. *Præcedente se pyrrhichio.*] *Se* pronomen, ut otiosum & incongrue appositum, videtur obliterandum, ne more imperiti vulgi Fabius loqui videatur; hoc pronomine *suo* semper fere abutentis. REGIUS. *Præcedente se*: Voss. sec. Locat.

419. *Judicii Juniani.*] Haudquaquam satis quadrare videtur exemplum; etenim claudi videtur periodus *choreo* & *spondeo*, non *pyrrhichio*: nisi forte Fabius existimavit primam in *Juniano* brevem esse. TURNEB. Hæc porro verba *judicii Juniani* leguntur in Ciceronis oratione pro Cluentio, & ab ipso statim initio. CAPPER.

420. *Et ad hoc.*] *O* in *u* mutato, *adhuc* legendum est. REGIUS.

421. *Brute dubitavi.*] In *Orator.* cap. 1.

422. *Velimus.*] *Volumus*; Voss. sec.

423. *Duo spondei.*] *Dispondeus* in versu notabilem facit *rhythmum*; ut: *Et castam longo subducimus Apennino*: unde vitandus est in prosa: a Cicerone tamen probatur; efficit enim gravem orationem, & eo *numero* Ciceronem prodit frequenter usum esse Crassum. TURNEB.

424. *Nobis clausula est.*] Castigate in quibusdam exemplaribus *notabilis* legitur. REGIUS.

425. *Cur de perfugis.*] Locus est ex oratione Crassi, qui citatur a Cicerone in *Oratore* cap. 66. ubi legitur *comparant*, non, *comparatis*: sed ita emendavit Badius propter sequentia. TURNEB. *Cur de profugis*: Locat. Ald. Colin. Gryph. Vidov.

426. *Una syllaba, duabus, una.*] Hæc verba mihi non percipiuntur, supersluaque adscripta videntur. REGIUS. Recte Ascensius explicat clausulam *is contra nos*, constare una syllaba *is*, deinde duabus, *contra*, & iterum una *nos*. Vide & Victor. Var. Lect. IV. cap. 1. *comparant* tamen Voss. sec. *comparatis*: Gryph. Colin. Vidov. Leid. Oxon.

427. *Ne dactylus quidem.*] Cum *dactylus* præponitur *spondeo*, fit *hexametri* finis: tamen Cicero non vitavit aliquando hunc *numerum*: ut pro Rabirio: *perpetienda fuerunt.* TURNEB.

428. *Venenum timeres.*] *Timere*; Voss. sec.

429. *Vel choreum & spondeum ante amat, ut venenum timeres.*] Aut aliquid verborum deest huic loco, aut illa duo verba, *vel choreum*, sunt supervacua; neque enim in hoc exemplo *choreus bacchium* antecedit. *Se* etiam pronomen mihi adscribendum videtur hoc modo: *Et spondeum ante se amat* REGIUS. *Choreus* præponi non potest *bacchio* in clausula periodi, propterea quod incideret clausula in finem versus *hexametri*: nam *choreus* & *bacchius* efficiunt *dactylum* & *spondeum.* TURNEB. *Vel choreum & spondeum ante amat, ut venenum timeres*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. (qui asteriscum ante *venenum* posuit) marg. Basil. correxit vero Ascensius, ut nunc legitur: in Alm. vero & Voss. sec. eod deest *sed virus timeres.*

430. *Cibis respersum.*] Hoc exemplum mihi non videtur integrum esse; neque enim in illis duobus verbis insunt *molossus* nec *palimbacchius.* REGIUS *Cibus respersum*; Voss. sec. Locat. Ald qui asterisco notavit. Badius *& spinis* vel *veruetis respersum* volebat.

431. *Verius erit.*] Id est, magis ex arte, unde supra Demosthenis *dicta vera*, id est, *ex arte* interpretati sumus; & legimus *vera*, non *severa.* ASCENS.

432. *Cludet & dichoreus.*] *Dichoreus* duplex est *choreus*, quo pede nihil esse potest numerosius: exemplum, quod citat Fabius, est ex oratione Carbonis. Scribit autem Cicero *Orat* 63. ita placuisse populo hujusmodi numerum, ut, audita hac periodo, sustulerit ingentem clamorem. TURNEBUS.

433. *Pes idem sibi ipsi jungetur.*] Unius hic particulæ defectu ita sensus obscuratur, ut integre non percipiatur; qui hac conditionali particula *si* adscripta maxime perspicuus reddetur hoc modo: *Si pes idem sibi ipsi jungetur.* REGIUS. *Pes idem sibi s. j.* Locat.

434. *Accipiet ante se choreum & pyrrhichium.*] Aperte eo exemplo, quod infertur, colligitur, sensum expoſcere, ut *choreus* legatur, non *choreum*, hoc modo: *Accipiet ante se choreus & pyrrhichium*: nam illud ultimum verbum *superabat*, & *pyrrhichio* constat & *choreo.* REGIUS. *Accipiet ante se choreum & pyrrhichium*: Ald. Basil. Ad clausulam, quam Fabius hic indicat, pertinet etiam decantatum illud *videatur*, quod *pyrrhichium* & *choreum* continet. CAPPER.

435. *Nisi cum.*] *Nisi cum*: Obrecht.

436. *Muliercula.*] Cicero v. Verr. 33.

437. *Habebit ante, &c.*] Idcirco *dactylus* ante se non admittit *spondeum* & *choreum*, quia ita efficeretur particula versus. TURNEB.

438. *Eum malvimus.*] *I* vocali expuncta, *malumus* est legendum: hinc autem manifestum apparet, *bacchium* ex Fabii quoque sententia ex brevi & duabus longis constare, ut supra diximus. REGIUS.

439. *Alioqui quomodo cludet.*] *Trochæus* tres habet breves: propter celeritatem igitur non bene consistit: quod si dixeris ultimam esse longam, hac ratione nunquam reperietur *dichoreus* in fine periodi, cujus ultimam syllabam esse brevem necesse est. TURNEB.

440. *Sit anapæstus.*] *S* litera in *f* mutata, *fit* est legendum. REGIUS.

441. *Sed hoc initiis.*] *Sed hæc*, manus viri docti & Gryph. edit.

442. *Nam si pæon est.*] *C* litera adscripta, *sic* mihi videtur esse legendum; ex *choreo* namque & *pyrrhichio* efficitur *pæon* primus, qui maxime initiis convenit. REGIUS. *Si pæon est*: Locat.

ſic *pæon* eſt. [443] Omnes ii, qui in breves excidunt, minus erunt ſtabiles: nec alibi fere ſatis apti, quam ubi curſus orationis exigitur, & clauſulis non [444] interſiſtitur. *Creticus* eſt initiis optimus: [445] *Quod precatus a diis immortalibus* [446] *ſum*; & clauſulis: [447] *In conſpectu populi Romani vomere poſtridie.* Apparet vero quam bene eum præcedant, vel *anapæſtus*, vel ille, qui videtur [448] fini aptior, *pæon*. [449] Sed & ſe ipſe ſequitur: [450] *Servare quam plurimos.* [451] Sic melius, quam choreo præcedente: [452] *Quis non turpe duceret?* ſi ultima brevis [453] pro longa ſit. [454] Sed fingamus ſic: [455] *Non turpe, duceret.* Sed hic eſt illud inane, quod dixi. Paululum enim moræ damus inter ultimum atque proximum verbum, & *turpe* illud intervallo quodam producimus: alioqui ſit exſultantiſſimum, & trimetri finis: *Quis non turpe duceret?* [456] Sicut illud, *Ore ſpiritum excipere liceret*, ſi jungas, laſcivi carminis eſt: ſed interpunctis quibuſdam & tribus quaſi initiis, fit plenum auctoritatis. Nec ego, eum præcedentes pedes poſui, legem dedi, ne alii eſſent: ſed quid fere accideret, [457] quod in præſentia videretur optimum, oſtendi. Et quidem optime eſt ſibi junctus *anapæſtus*, ut qui ſit *pentametri* finis [458] vel *rhythmus*, [459] qui nomen ab eo traxit: [460] *Nam ubi libido dominatur, innocentiæ leve præſidium eſt.* Nam *ſynalœphe* facit, [461] ut ultimæ ſyllabæ pro una ſonent. [462] Mollior fiet præcedente *ſpondeo* vel *bacchio*; ut ſi mutes idem: *leve innocentiæ præſidium eſt.* [463] Non me capit (ut a magnis viris diſſentiam) *pæon*, qui eſt ex tribus brevibus & longa. Nam [464] eſt ipſe una plus brevi *anapæſto*, *facilitas* & *agilitas*. Quod quid ita placuerit his, non video; niſi quod illum fere probaverint, quibus loquendi magis, quam orandi ſtudium fuit. Nam & ante ſe brevibus gaudet *pyrrhichio* & [465] *choreo*; *mea facilitas*, *noſtra facilitas*. [466] At præcedente *ſpondeo* tum plane finis eſt *trimetri*; cum ſit [467] per ſe quoque ei contrarius. Principiis merito laudatur. Nam & primam ſtabilem, & tres celeres habet: tamen hoc quoque meliores alios puto. Totus vero hic locus non ideo tractatur a nobis, ut oratio, quæ ferri debet ac fluere, [468] dimetiendis pedibus ac perpendendis ſyllabis conſeneſcat. [469] Nam id tum miſeri, tum in minimis occupati eſt. Neque enim, qui ſe totum in hac cura conſumpſerit, potioribus vacabit: ſi quidem, relicto rerum pondere, ac nitore contempto, [470] *teſſerulas* (ut

443. *Omnes ii.*] *Sed omnes hi qui*: V. C. Alm.

444. *Interſiſtitur.*] *Inſiſtitur*; Steph. Roign.

445. *Quod deprecatus.*] In Oratione pro Muræna cap. 1. unde ſumptum videtur hoc exemplum. recte quidem *quæ* legitur, corrupte vero *deprecatus*: *de* enim expuncto, *precatus* eſt legendum, ut primus pes ſit *creticus*. REGIUS. *Quod deprecatus*; Locat. *quæ deprecatus ſum* apud Ciceronem editur.

446. *Sum & clauſulas.*] *Sum* verbum eradatur, & *a* in *i* converſa *clauſulis* legatur. REGIUS. *Sum & clauſulas*; Locat.

447. *In conſpectu.*] Philipp. 11. 25.

448. *Fine aptior.*] *E* in *i* converſa, *fini* legatur. REGIUS. *Fine*; Voſſ. ſec.

449. *Sed & ſe ipſe.*] *Sicut & ſe ipſe*; Voſſ. ſec.

450. *Servare quam plurimos.*] Pro Ligario cap. ult. ſed ibi *conſervare* legitur.

451. *Sit melius.*] *T* litera in *c* mutata, *ſic* mihi legendum videtur. REGIUS. *sit*; Voſſ. ſec.

452. *Quis non turpe.*] Philipp. 11. 25.

453. *Pro longa.*] *Pro longa ſit*; Locat. Ald. *ſi ultima brevis pro longa ſit*; Gryph. Vidov. Colon. qui in marg. *ſi ultima brevis, penultima longa ſit*; ut & marg. Vidov.

454. *Sed fingamus ſic.*] Diſtinctio, quæ aliquam efficit moram, attribuit dictioni aliquid temporis vacantis, ut antea dixit, ex eo, quod inſequitur; efficitque ne *rhythmus* videatur poeticus; nam ſi continuaretur pronunciatio, videretur eſſe finis *ſenarii*. TURNEB.

455. *Sic, non turpe, duceret.*] *Si non turpe duceret*; Voſſ. ſecund.

456. *Sicut illo ore excipere.*] Pro *illo* legendum eſt *illud*: deeſſe vero hic *ſpiritum* facile eſt ex v. in Verr. cap. 45. videre. *Ore*, inquit, *ſpiritum excipere liceret*. REGIUS. *Sicut illud ore excipere l.* MSS. Alm. Voſſ. ſec. apud Cicer. eſt *extremum ſpiritum ore excipere ſibi liceret*.

457. *Quod in præſentia.*] Recte in quibuſdam exemplaribus *in præſentia* legitur. REGIUS.

458. *Vel rhythmus.*] Per *rhythmum anapæſticum* ſignificare videtur carmen *anapæſticum monometrum*, quod conſtat duobus *anapæſtis*. TURNEB.

459. *Quod nomen ab eo tranſit.*] Depravatus hic locus ſic videtur poſſe emendari, ut *qui* legatur, non *quod*, & *traxit*, loco illius, *tranſit*, hoc modo: *qui nomen ab eo traxit*. REGIUS. *Quod nomen ab eo tranſit*; Voſſ. ſec. Locat. *qui nomen ab eo tranſit*; V. C. Alm. Unde poſſet etiam alia lectio hujus modi: *cui nomen ab eo tranſit*: quæ mihi quidem non parum habere probabilitatis videtur. CAPPER.

460. *Nam ubi libido.*] Ex Catone laudat Cicer. *Orat.* 65

461. *Ut ultima ſyllaba.*] *Ita enim ſynalœphe facit, ut duo ultima*; Obrecht.

462. *Melior fiet.*] Recte *mollior* in quibuſdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Melior*; MSS. Alm. Voſſ. ſecund. Steph. Roign.

463. *Non me capit.*] Refragatur hic Fabius Ariſtoteli, Theodecti, & Theophraſto; illi enim ſummopere *pæona* probant, quem non putat tantopere laudandum; atque hic opinionem Ciceronis ſequitur. REGIUS.

464. *Eſt ipſa una.*] Pro *ipſa* mihi videtur legendum *ipſe*. REGIUS. *Nam eſt & ipſa*; Voſſ. ſec. *eſt & ipſe*; Baſil. Obrecht.

465. *Choreo mea facilitas.*] *Mea vel noſtra facilitas*; Par. Colin. Vidov.

466. *Ac præcedente ſpondeo tamen.*] Loco illius *tamen*, *tum* mihi legendum videtur, & *c* litera in *t* mutata, *at* legendum. REGIUS. *At & tamen*; V. C. Alm.

467. *Per ſe.*] *Pæon.* DAN. Gallæus ita diſtinguebat: *finis eſt trimetri; cum ſit per ſe quoque. Ei contrarius, principiis merito laudatur*: (quod dimidium eſt hexametrum) *nam*, &c.

468. *Dimetiendi.*] *Demetiendis*; Locat. Ald. Gryph.

469. *Nam id tum miſeri in minimis.*] *Tum* conjunctio duplicari triplicarique in oratione ſolet, non autem ſola poni, niſi cum *tunc* ſignificat: quare hic iterum adſcribatur, hoc modo: *Nam id tum miſeri, tum in minimis occupati eſt*. REGIUS. *Nam id cum miſeri, tum in*; V. C. Alm. Vidov. Obrecht.

470. *Teſſerulas ſtruet, & vermiculate in ſe lexeis commutet.*] In III. *de Oratore* libro cap. 43. Cicero hoc idem Lucilii dictum refert his verbis: *Quam lepide λέξεις compoſtæ ut teſſerulæ omnes arte pavimento, at emblemate vermiculato.* *Inter* autem pro illa *in* præpoſitione, & *commutet* videtur eſſe legendum. REGIUS. Alludit ad hos Lucilii verſus: *Quam lepide lexes compoſtæ, ut teſſerulæ omnes arte pavimento atque emblemate vermiculato.* Appellat autem *teſſerulas*, lapillos quadratos apte formatos, quibus ſternuntur pavimenta, quæ dicuntur *teſſellata*. *Vermiculatum* autem appellamus opus, quod conſtat minutis quidem, ſed variis formis, repræſentatque diverſas ſpecies. TURNEB. Laudat &

ait Lucilius) ſtruet, & *vermiculate* inter ſe *lexeis* committet. Nonne ergo refrigeretur [471] ſic calor, & impetus pereat, ut equorum [472] curſum qui dirigit, minuit; & paſſus qui æquat, curſum frangit? [473] quaſi *numeri* non fuerint in *compoſitione* deprehenſi; ſicut poëma nemo dubitaverit [474] imperito quodam initio fuſum, & aurium menſura, & ſimiliter decurrentium ſpatiorum obſervatione eſſe generatum; mox in eo repertos pedes. Satis igitur in hoc nos [475] componit multa ſcribendi exercitatio, ut ex tempore etiam ſimilia fundamus. Neque vero [476] tam ſint intuendi pedes, quam univerſa [477] comprehenſio; ut verſum facientes totum illum decurſum, non ſex vel [478] quinque partes, ex quibus conſtat verſus, aſpiciunt. Ante enim carmen ortum eſt, quam obſervatio carminis. [479] Indeque illud:

Verſibu', quos olim [480] Fauni vateſque canebant.

Ergo quem in poëmate locum habet [481] verſificatio, eum in oratione *compoſitio*. Optime autem de illa judicant aures, [482] quæ & plena ſentiunt, & parum expleta deſiderant, & fragoſis offenduntur, & [483] lenibus mulcentur, & contortis excitantur, & ſtabilia probant, clauda deprehendunt, redundantia & nimia faſtidiunt. Ideoque docti rationem componendi intelligunt, etiam [484] indocti voluptatem. [485] Quædam vero arte tradi non poſſunt. [486] Mutandus eſt caſus, ſi durius is, quo cœperamus, feratur. Num, [487] in quem tranſeamus ex quo, præcipi poteſt? [488] Figuræ laboranti etiam *compoſitioni* variatæ ſæpe ſuccurrunt. Quæ? cum orationis, [489] tum etiam ſententiæ. [490] Num præſcriptum ejus rei ullum eſt? Occaſionibus utendum, [491] & cum re præſenti deliberan-

Cicero in *Orat.* cap. 44. *in ſe lexes committet*; Voſſ. ſec. Locat.

471. *Si calor & impetus pereat*] Aut *c* litera adſcripta *ſic* legatur; aut certe illud *ſi*, ut ſenſum confundens, eradatur. REGIUS. *Si* : Voſſ. ſec. Locat. marg. Baſil.

472. *Curſum delicatis minutabus paſſibus frangunt.*] Qui aut *minutis*, aut *minutioribus* non videt eſſe legendum, Quinctiliano fruſtra ſtudet. REGIUS. Quemadmodum equiſones, cum equos efficere volunt gradarios, aut ſolutarios, ex compoſitione greſſus celeritatem eorum inhibent; ſic inhibetur celeritas orationis. TURNEB. *Ut equorum impetum quo diriget minuit, & paſſus, quo æquat curſum frangit*; Ald. *ut equorum curſum, qui diriget minuit, & paſſus, qui æquat, curſum frangit*; Baſil. Gryph. Vaſcoſ. Steph. Colin. Vidov. *ut equorum curſum, qui diriget minutis paſſibus, frangat*; Obrecht.

473. *Quaſi non fuerint in compoſitione.*] Aliquid huic ſenſui deeſſe videtur, & fortaſſe *numeri* nominativus eſt adſcribendus hoc modo: *Quaſi numeri non fuerint in compoſitione deprehenſi.* REGIUS. Non debet eſſe tam diligens *numerorum* obſervatio, quia etiam ante *numerorum* obſervationem numeroſa fuit compoſitio. TURNEB. Deeſt *numeri* in Locat. *quaſi vero numeri non*; Gryph. Baſil.

474. *Perito quodam initio.*] Scribe *imperito*, de quo vide Ciceronem in *Orat.* PHILAND. In vetuſtis codicibus legitur, *perito*: Cælius tamen Rhodiginus in lectionibus antiquis lib. VII. cap. 4. *imperito* legendum putat, ex Ariſtotele. Nam Ariſt. ſcribit poeſim initium habuiſſe ab imitatione, cujus initium fuerit rude. TURNEB. *Perito quodam*: Voſſ. ſec. Locat. Ald.

475. *Componit.*] *Componet*: & mox *modum*: Obrecht. *in hoc componet*; Voſſ. ſec.

476. *Tam ſint intuendi.*] *Sunt*; manus viri docti in Gryph. edit. & ita malebat Rollinus.

477. *Comprehenſio.*] Pedum comprehenſio eſt ipſe ῥυθμός, *numerus*: ſic paulo poſt: *duplex obſervatio: altera, quæ ad pedes refertur; altera, quæ ad comprehenſiones, quæ efficiuntur ex pedibus.* CAPPER.

478. *Quinque partes.*] *Quinque pedes*: marg. Baſil. Vaſc. & Steph.

479. *Ideoque illud.*] Non *ideoque*, ſed *indeque* mihi legendum videtur: eſt autem Ennii *hemiſtichion*, ut ait in *Oratore* Cicero. REGIUS. *Ideoque*; V. C. Alm. Locat. *ideo*: Voſſ. ſec.

480. *Fauni vateſque canebant.*] Hoc verſu Ennius ſignificare volebat, ſe primum apud Latinos apte carmen condidiſſe, quaſi priores poetæ uterentur verſibus impolitis & incomptis: cujuſcemodi olim citra obſervationem a Faunis reddebantur in oraculis. TURNEB. *Verſibus, quos olim Fauni vateſque canebant*; Vaſc. & Steph. Colin. Vide Merul. ad Enn pag. 77.

481. *Verſificatio.*] *Verſificatio* eſt obſervatio legis & pedum in carmine: unde *verſificatores* appellantur, qui carmina condunt ex lege, etſi tamen non tam apte, ut poetæ vocari debeant; nam poeta neſcio quid auguſtius habet. TURNEB.

482. *Quæ poëma ſentiunt.*] *Et* copula adſcribenda eſt: non autem *poëma*, ſed *plena* mihi ſenſus exigere videtur, quamvis *poëma* legatur. REGIUS. *Quæ plena ſentiunt*: Voſſ. ſec. & mox *p. expleta conſiderant.*

483. *Levibus mulcentur.*] *U* litera in *n* converſa, *lenibus* legatur. REGIUS.

484. *Indocti voluptatem.*] *Etiam indocti*: MSS. Alm. Voſſ. ſec. marg. Baſil. *& indocti*: Baſil. Steph. Colin. Vidov. *indocti etiam*; Locat.

485. *Quædam vero arte.*] Hoc paulo fuſius Cicero lib. II. de *Orat.* cap. 16. *Neque eſt omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illa arte effici poſſunt, a doctore tradantur: ſed qui primarum & certarum rerum genera ipſa didicerunt, reliqua perſequuntur.* ALMELOV.

486 *Mutandus eſt caſus.*] Sic quidem recte legi, ne admonerem quidem, niſi a quibuſdam, parum Fabii acumina intelligentibus, *imitandus* legeretur. REGIUS. Sic Fabius antea præcepit mutandos eſſe nonnunquam caſus, numeros, figuras: qui locus cum hoc conferri debet. TURNEB.

487. *In quem tranſeamus.*] *Tranſeam*: Voſſ. ſec.

488. *Figuræ laboranti & compoſitioni variata ſæpe ſuccurrunt*] Niſi corrigatur hoc depravatum præceptum, nihil integri ſenſus percipi poteſt. Facilius autem eſt aſteriſco illuſtrare, quam ullam ſine verborum immutatione correctionem adhibere. Forſitan autem recte legeretur, ſi illa *&* copula, & illud *quæ* relativum expungerentur, atque *a* vocali adſcripta, *variata* legeretur, hoc modo: *Figuræ laboranti compoſitioni variata ſæpe ſuccurrunt* REGIUS. *Figuræ l. etiam compoſitione variata ſ. ſ.* Baſil. Gryph. Vidov. In vulgata lectione concurſus ille ſimilium, ut videri poſſet, caſuum, mihi Fabii elegantiæ & perſpicuitati convenire non videtur: quare legerem: *Figuræ etiam, compoſitione variata, laboranti ſæpe ſuccurrunt. Laboranti*, ſcilicet oratori, qui quærit numeroſam orationem, & de ea laborat; vel *figuræ laborantibus etiam, compoſitione variata, ſæpe ſuccurrent.* Quid ſit *laborare*, vide ad Petron. cap. CXV. BURMAN.

489. *Quæ? cum.*] Alii *tum quæ.*

490. *Num ſcriptum ejus rei nullum eſt.*] *Præ* ſyllaba eſt adſcribenda, ut *præſcriptum*; ac *n* litera expungenda, ut *ullum* legatur. REGIUS. *Num ſcriptum ejus rei nullum eſt*; Voſſ. ſecund. *nam præſcriptum ejus rei nullum eſt*; Andr. Locat. Obrechtus ita conſtituit totum locum: *Quæ cum orationis ſint, tum etiam ſententiæ, num præſcriptum ejus rei ullum eſt?* alior legere, *nec præſcriptum ejus rei ullum eſt*, ootavit Editor Leidenſis: forte excidit vox *aliud* & legendum: *Quæ? cum orationis, tum ſententiæ; nam præſcriptum ejus rei nullum aliud eſt.* Rogantem inducit Fabius, quænam figuræ ſuccurrere poſſint? reſpondet generatim omnes, & orationis & ſententiæ: non vero ad ſpecies deſcendit, an hac vel illa figura ſit utendum, quia hoc præſcribi non poteſt, ſed occaſionibus utendum eſt: nullum aliud ergo eſt præſcriptum, niſi omnibus figuris, pro re nata, eſſe utendum; ut *compoſitio* numeroſa efficiatur. BURMAN.

491. *Et cum re præſenti.*] *Et* non habet Voſſ. ſec.

dum. [492] Enimvero ſpatia ipſa, quæ [493] in hac quidem parte plurimum valent, [494] quod poſſint, niſi aurium, habere judicium? Cur alia paucioribus verbis ſatis plena, vel nimium, alia pluribus brevia & abſciſſa ſunt? [495] Cur in circumductionibus, etiam eum ſenſus finitus eſt, aliquid tamen loci [496] vacare videtur? [497] *Neminem veſtrum ignorare arbitror, judices, hunc per hoſce dies ſermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuiſſe.* Cur *hoſce* potius, quam *hos?* Neque enim erat aſperum. Rationem fortaſſe non reddam, ſentiam eſſe melius. Cur non ſatis ſit, *ſermonem vulgi fuiſſe? Compoſitio* enim patiebatur. Ignorabam; ſed ita, ut audio, hoc animus accipit plenum ſine hac geminatione [498] non eſſe. [499] Ad ſenſum igitur referenda ſunt. [500] Nequeas ſatis forte quid ſeverum, quid jucundum ſit, intelligere: [501] facias quidem natura duce melius, quam arte: ſed [502] naturæ ipſi ars inerit. [503] Illud prorſus oratoris, ſcire ubi quoque genere *compoſitionis* ſit utendum. Ea duplex obſervatio; altera, quæ ad pedes refertur; altera, quæ ad [504] comprehenſiones, quæ efficiuntur ex pedibus. Et de his prius. Diximus igitur eſſe *inciſa, membra, circuitus.* [505] *Inciſum* (quantum [506] mea fert opinio) erit ſenſus [507] non expleto *numero* concluſus: pleriſque pars membri. Tale eſt enim, quo Cicero utitur: [508] *Domus tibi deerat? at habebas: pecunia ſuperabat? at egebas.* [509] Fiunt autem etiam ſingulis verbis *inciſa*; ut: *Diximus, teſtes dare voluimus. Inciſum* eſt, *diximus.* [510] *Membrum* autem eſt ſenſus *numeris* concluſus, ſed a toto corpore abruptus, & per ſe nihil efficiens. [511] Id enim, *O callidos homines!* perfectum eſt: at remotum a cæteris, vim non habet; ut per ſe manus, & pes, & [512] caput, & os: &, *O rem excogitatam! ô ingenia metuenda!* Quando ergo incipit corpus eſſe? cum venit extrema concluſio: [513] *Quem, quæſo, noſtrum fefellit, id vos ita eſſe*

492. *Enimvero ſpatia.*] *Spatia* appellat in *periodis*, ipſius decurſus intervallum ab initio ad finem: ſolet autem illud intervallum aliquando aures implere, ac tum optima eſt *periodus*. TURNEB.

493. *In hac quidem parte plurimum*] *In hac quidem plurimum*; Voſſ. ſec.

494. *Quod poſſunt.*] *Quod poſſint*; Voſſ. ſec. Obrecht.

495. *Cur in circumductionibus*] Hac de cauſſa Fabius antea præcipiebat, ut quædam etiam adjicerentur, dum non otioſa eſſent; nam interdum bene terminatur ſenſus, male tamen *compoſitio*, propterea quod aures aliquid deſiderant plenius. TURNEBUS. De hujuſmodi circumductionibus infra ſic loquitur: *Genera ejus* [periodi] *duo ſunt: alterum ſimplex, cum ſenſus unus longiore ambitu circumducitur*: unde patet circumductionem eſſe quoddam periodi genus. Et certe paulo poſt initium hujus capitis ita ſcripſit Fabius: *περίοδος, quæ eſt vel ambitus, vel circumductum, &c.* non eſt igitur omnino confundenda Fabii circumductio cum Hermogenis περιβολῇ, quæ pars eſt, vel ſpecies τῦ μεγέθυς, illius dicendi formæ [ſtylum volgo vocant] quam reliqui Rhetores amplam, uberem, copioſam (πλάδρον) ſolent appellare. Legeſis Hermogenem περὶ ἰδεῶν, *de variis dicendi formis*, lib. 1. cap. 11. CAPPER.

496. *Vacare videtur.*] *Videatur*; Voſſ. ſec. Locat. Ald. Baſil. Gryph. Steph. Colin. Vidov.

497. *Neminem veſtrum.*] Lib. v. in Verr. cap. 1.

498. *Non eſſe.*] *Non eſſe ſenſum: igitur referenda ſunt*; Voſſ. ſecund.

499. *Ad ſenſum igitur referenda ſunt, ne quis ſatis, &c.*] Ingenue fateor, neque percipio, neque corrigere hunc locum ſcio. REGIUS.

500. *Nequeas ſatis.*] *Ne quis*; MSS. Bodl. Voſſ. ſec. Locat. Ald. Colon. Par. Gryph. Vidov. *ne quis ſatis fore parti*; Colin. *nequeat quis ſatis forte*; Obrecht.

501. *Facias quidem*] *Faciat*; Voſſ. ſec. Locat. Ald. Obrecht. *ſciant*; marg. Vidov.

502. *Naturæ ipſi ars.*] *Naturis ipſis ars*; Locat. Ald.

503. *Illud prorſus.*] Varianda eſt ſæpenumero *compoſitio*; nunc enim dicendum eſt *caſim*, nunc *membratim*, nunc perfecta *periodo*: præterea aliis atque aliis *numeris* & pedibus eſt utendum. Eſt igitur artificis, poſſe *compoſitionem* cum decoro accommodare rebus. TURNEB. *Illud prorſus oratori ſcire utile*; Andr. ſed nihil muta. Ita lib. v. cap. 13. *Eſt tamen interim Oratoris, efficere, &c.* BURMAN.

504. *Comprehenſiones.*] Hujuſmodi comprehenſiones ſunt ῥυθμοί, *numeri*: ſic paulo ſupra: *Neque vero tam ſunt intuendi pedes, quam univerſa comprehenſio*. Et ſane, ut alibi notabam, ὁ ῥυθμός, *numerus*, eſt proprie certus quidam pedum commenſus, ἡ ῥυθμοποιΐα. CAPPER.

505. *Inciſum (quantum, &c.*] *Inciſum* a *membro* apud Fabium hoc differt, quia *inciſum* numerum non explet, quem explet *membrum*. Aquila Romanus aliter, ut antea diximus. TURNEB. Aquilæ Romani locus, ad quem reſpicit interpres Turnebianus, extat in Rhetorib. Pithœan. pag. 16. Vide quæ notata ſunt paulo poſt initium hujus capitis ad illa Fabii verba: *Eſt oratio alia vincta, ſoluta alia, &c.* CAPPER.

506. *Mea refert opinio erit ſenſus n. e. n. concluſum.*] *Re* ſyllaba eraſa, *fert*; &, *s* litera adſcripta, *ſenſus*, & *concluſus*, *m* litera in *s* mutata, vel refragantibus exemplaribus, mihi legendum videtur. REGIUS. *Refert*; Locat.

507. *Non expleto numero.*] Nam, ut conſtat ex Cicerone 3.° *de Orat.* 593. & ex Fabio *numerus*, ὁ ῥυθμός, maxime ſpectatur in clauſula periodi & periodicorum membrorum. *Ipſa*, inquit Tullius 3.° *de Orat.* 191. *membra ſunt numeris vincienda*: igitur, qui occurrit in *inciſis*, τοῖς κόμμασι, *numerus*, is non eſt expletus nec perfectus, ſed inchoatus tantum. CAPPER.

508. *Domus tibi.*] In *Orator.* cap. 67. Quæ verba deſumpta ſunt ex oratione pro Scauro. Vide Ciceron. fragmenta. CAPPER.

509. *Fiunt ſingulis verbis inciſa.*] Idem docet Rhetor Herennianus lib. iv. ubi de *membris* & *articulis*: nam *articulos* vocat τὰ *inciſa*. CAPPER.

510. *Membrum eſt ſenſus membris concluſus.*] Quamvis ſic legatur, mihi tamen hæc definitio depravata videtur. Neque enim quidquam per ſe ipſum, ſed per diverſa ſolet explicari: quare pro *membris*, licet exemplaria refragentur, *numeris* exiſtimo eſſe legendum, hoc modo: *membrum eſt ſenſus numeris concluſus*. REGIUS. *Membris concluſus*; Voſſ. ſec. Locat.

511. *Ideo callidos.*] Corrupte ſic legitur: corrigendum autem hoc modo, ut loco illius dictionis *ideo*, tria hæc verba reponantur, *id enim, o*: ut legamus: *id enim, o callidos homines, perfectum eſt*. REGIUS. *Ideo*; Voſſ. ſec. hæc exempla ex II. *Orat.* pro Cornelio ſunt, & in *Orator.* cap. 67. adducuntur. Vide Ciceron. fragmenta.

512. *Caput & omne excogitatum*] *Os*, non *omne* in quibuſdam legitur exemplaribus, & recte quidem, ut mihi videtur. REGIUS. *Et os eſt excogitatum*; Ald. Baſil. *& os excogitatum*; Locat. Regii lectionem MSS auctoritate innixam ſecuti ſumus: quæ autem in editionib. Lugduno-Batav. & Burmann. Italico erant excuſa charactere, Romano curavimus excudenda; nam verba ſunt Fabii, qui dictum ſuum allato exemplo confirmat, hoc modo: ut manus & pes, &c. per ſe nihil efficerent, ſi a toto corpore abſtraherentur; ſic periodicum membrum, &c. CAPPER.

513. *Quem quaſi noſtrum.*] Cum in Oratione pro Cornelio, non *quaſi*, ſed *quæſo* legatur, nimium temerarii quidam eſſe convincuntur, qui ita depravent, ut pro illo *quaſi*, non *quæſo*, ſed *quemque* legant & exponant. REGIUS. *Quaſi*: MSS. Alm. Voſſ. ſec. Ald.

facturos? Quam [514] Cicero brevissimam putat. Itaque fere *incisa* & *membra* mixta sunt, & conclusionem utique desiderant. *Periodo* plurima nomina dat Cicero, [515] *ambitum, circuitum, comprehensionem,* [516] *continuationem, circumscriptionem.* [517] Genera ejus duo sunt; alterum simplex, cum sensus unus longiore ambitu circumducitur; [518] alterum, quod constat *membris* & *incisis*, quæ plures sensus habent: [519] *Aderat janitor carceris, & carnifex prætoris*, & reliqua. [520] Habet *periodus* [521] *membra* minimum duo. Medius numerus [522] videtur quatuor: sed recipit frequenter & plura. [523] Modus ei a Cicerone aut quatuor senariis versibus, aut ipsius spiritus modo terminatur. Præstare debet, ut sensum concludat; [524] sit aperta, ut intelligi possit; non immodica, ut memoria contineri. [525] *Membrum* [526] longius justo, tardum; brevius, instabile est. [527] Ubicumque acriter erit & instanter pugnaciterque dicendum, [528] *membratim cæsimque* dicemus. Nam hoc in oratione plurimum valet: [529] adeoque rebus accommodanda *compositio*, ut asperis asperos etiam *numeros* adhiberi oporteat, & cum dicente æque audientem inhorrescere. [530] *Membratim* plerumque narrabimus, aut ipsas *periodos* majoribus intervallis, & [531] velut laxioribus nodis resolvemus: exceptis quæ non docen-

514. *Cicero.*] *Orator.* cap. 61.

515. *Ambitum.*] Quia similis viis rotundis, & quæ ambitum faciunt: ita vocatam *periodum* dicit Demet. Phaler. *de Elocut.* § 11. ALMELOV.

516. *Continuationem.*] Hoc etiam nomine periodum appellat is, qui Rhetoricam scripsit ad Herennium. CAPPER.

517. *Genera ejus duo sunt.*] Alter *periodus* est, quæ perpetua continuatione decurrit; & quanquam habet membra, tamen in illis non insistit: altera est *periodus*, membris distincta, & in illis intersistens. TURNEB. Hæc Fabii sententia pugnantes veterum etiam Rhetorum opiniones de *μονοκώλῳ*, *unimembri* periodo, posset in concordiam revocare. Aristoteles quidem lib. III. Rhetoric. cap. 9. simplices & *μονοκώλους* periodos admittit. Περίοδος, inquit, [illegible]; hoc est: *Periodus altera in membris consistit, altera simplex est: simplicem dico, quæ unicum habeat membrum.* Philosopho adstipulantur multi Rhetores. Demetrius vulgo Phalereus de *Elocut.* num. 17. [illegible]: *Fiunt & trimembres quædam & unimembres, quas vocant simplices periodos.* Archidemus apud eundem Demetrium num. 34. [illegible]: *Membrum est vel simplex periodus, vel compositæ periodi pars.* Hermogenes lib. IV. de *Invent.* cap. 3. [illegible]: *Fit etiam unius membri periodus .... nam unimembris illa*, &c. His consentit Vossius *Instit. Orator.* lib. IV. cap. 3. num. 5. Cicero autem simplices unimembresque periodos respuit; nam suo in *Oratore* cap. 21. sic habet: *Extrema sequitur comprehensio* (id est, interprete Fabio, periodus,) *sed ex duobus membris: quæ non potest esse brevior.* Hinc ipse Quinctilianus paulo post: *habet periodus membra minimum duo.* Idem docet Aquila Romanus in Rhetorib. Pithœan. pag. 17. his verbis: *Constat ambitus* [hoc est, periodus] *ex duobus membris, ex tribus membris, ex quatuor interdum: etsi nonnulli ex uno membro ambitum putant posse compleri, quam μονόκωλον περίοδον appellant. Ego autem non video, quemadmodum periodus cognominetur, & non potius colum, sive membrum, si unum sit.* Eamdem sententiam tuetur Beatus Augustinus, qui de Rhetoricis præceptionibus ita loquitur lib. IV. de Doctrina Christiana cap. 1. *& didici, & docui.* Jam vero de natura periodi sic habet ibidem cap. 7. *Primus* (subauditur *circuitus*, quo nomine periodum significat) *minimus: hoc est bimembris; minus enim, quam duo membra circuitus περίοδοι habere non possunt.* Sed dissensionem hujusmodi facile mollire poterit is, qui duplex periodi genus cum Fabio nostro distinguet. CAPPER.

518. *Altera quæ constat membris incisis.*] Et copula in quibusdam exemplaribus castigare est adscripta, hoc modo: *membris & incisis.* REGIUS. *Et* deest in MSS. Vall. Voss. sec. sed unde Regius *altera quæ* habeat, nescio. BURMAN. Hic Fabii locus a Diomede laudatur pag. 462. veterum Grammatic. Putsch. sed cum aliqua verborum diversitate, hunc in modum: *Alterum, quod constat ex membris & incisis, quod plures sensus habet*, &c. sed nostram lectionem vel Diomedeæ præstare arbitror. CAPPER.

519. *Aderat janitor.*] Cicero V. Verrin. 45. ubi deest copula *&*, & legitur *janitor carnifex.* Vide Hotoman.

520. *Habet periodus membra minimum duo.*] Tamen a Græcis ponitur periodus *monocolos*, quæ uno duntaxat constat membro. Eam Fabius non putat esse *periodum*, sed *membrum* duntaxat. TURNEB. *Habet periodos*; Locat. Ald. & pleraque alii. De *μονοκώλῳ* Græcorum periodo vide quæ supra notavimus ad illa Fabii verba: *Genera ejus duo sunt; alterum simplex; alterum, quod constat membris*, &c. de hoc posteriore periodorum genere Quinctiliani locum intelliges. Recte vero notat Melanchthon in Rhetorica, periodos hujusmodi particulis quibusdam, seu conjunctionibus *συλλογιστικαῖς*: rationalibus, *ideo*, *idcirco*; *διότι*, *quia*, *nam*, causalibus, *quoniam*, *quandoquidem*; relativis, comparativis, adversativis, & copulativis confici: omnium exempla recenset lib. II. Rhetorices. CAPPER.

521. *Membra minime duo.*] Non *minime*, quod est negandi adverbium; sed *minimum*, quod est superlativum, mihi videtur esse legendum, ut *ad minimum* intelligatur, quemadmodum elegantius *summum*, quam *ad summum* dicitur. Quidam tamen *e* in *a* mutantes, *minima* putant esse legendum; sed non minus *minima* a sensu, quam *minime*, abhorrere mihi videtur. REGIUS. Vide supra ad lib. V. cap. 10.

522. *Videtur quatuor.*] *Videntur quatuor*; Locat. Ald.

523. *Modus ejus a Cicerone, &c. terminatur.*] S litera in r conversa, *terminator* contenderim esse legendum, ibique distinguendum. In *Oratore* cap. 66. autem Cicero ait *periodum* quatuor hexametris versibus constare. REGIUS. *Modus eis*: Gryph. Vidov. *modus ei*: MS. Alm. Voss. sec. Steph. Leid. Oxon. Obrecht. *terminatus*: Voss. secund. Ald.

524. *Sit aperta.*] C litera in t mutata, *sit* mihi legendum videtur: *sic*: Voss. sec. Locat.

525. *Membrum justo longius.*] Vide, quid de longitudine & brevitate *membri* præcipiat Demetr. Phaler. pag. 5. ALMELOV.

526. *Longius tardum, brevium stabile.*] M litera in s conversa *brevius* legendum esse, facile quidem est videre. REGIUS. *Brevium*: Locat. *justo* omittunt præterea Ald. Colin. *stabile* habent etiam Voss. secund. Locat. Ald. marg. Basil.

527. *Ubicumque acriter.*] Aliquando, omissa comprehensione, *colis* duntaxat utimur & *commatibus*. quod facere debemus, ubi opus est acrimonia, quoniam illa cæsa & membra toties feriunt auditorem. TURNEB. *Acriter, instanter, pugnaciter dicendum*; Obrecht.

528. *Membratim cæsimque.*] Vide Demetrium Phalereum pag. 6. quibus adde quæ habet, pag. 21. §. 27. ALMELOV.

529. *Adeoque rebus accommodata.*] Ita quidem legitur; sed si *accommodanda* legeretur, magis & sensui, & iis, quæ sequuntur, conveniret. REGIUS. *Accommodata*: Voss. sec. Locat. *aliqui rebus accommodanda*; marg. Basil. & quædam editiones.

530. *Membratim plerumque.*] Narrationes forenses & civiles *membra* potius desiderant, quam *periodos*, aut certe *periodos* similes *membris*; non enim debet esse in eis tam numerosa *comprehensio*, ne judex artem intelligat: narrationes tamen, quæ fiunt ad ornatum & amplificationem, numerosas admittunt *comprehensiones* TURNEB. In cujus annotatione τὸ *comprehensiones* designat ipsas *periodos*, idque habito respectu ad Tullianos loquendi modos; nam, ut Fabius mox observabat: *Periodo plurima nomina dat Cicero: ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, circumscriptionem.* CAPPER.

531. *Velut laxioribus modis.*] Pro *modis* legendum esse

di gratia, sed ornandi narrantur; ut in Verrem Proserpinæ raptus. [532] Hæc enim lenis & fluens contexius decet. *Periodus* apta *proœmiis* majorum *caussarum*, ubi solicitudine, commendatione, miseratione res eget. Item *communibus locis*, & in omni amplificatione: [533] sed poscitur tum austera, si accuses; tum fusa, si laudes. Multum & in *epilogis* pollet. [534] Totum autem adhibendum est, [535] quo sit amplius *compositionis* genus, cum judex non solum rem tenet, sed etiam captus est oratione, & se credit actori, & voluptate jam ducitur. [536] Historia non tam finitos *numeros*, [537] quam orbem quemdam [538] contextumque desiderat. Namque omnia ejus membra connexa [539] sunt, quoniam lubrica est, ac fluit; ut homines, qui manibus invicem apprehensis gradum firmant, continent & continentur. [540] *Demonstrativum* genus omne fusiores habet liberioresque *numeros*. *Judiciale* & *concionale*, ut materia varium est, sic etiam ipsa collocatione verborum. Ubi jam nobis [541] pars ex duabus (quas modo fecimus) secunda tractanda est. [542] Nam quis dubitat alia lenius, alia concitatius, alia sublimius, [543] alia pugnacius, [544] alia gravius esse dicenda? Gravibus, sublimibus, ornatis longas magis syllabas convenire? [545] Ita ut lenia spatium, sublimia & [546] ornata claritatem quoque vocum poscant potius, quam [547] his contraria. [548] Magis laudarem brevibus argumenta, [549] partitiones, [550] jocos, & quidquid est [551] sermoni magis simile. Itaque componemus *proœmium* varie, atque ut sensus ejus postulabit. Neque enim accesserim Celso, qui unam quamdam huic parti formam dedit; & optimam compositionem esse *proœmii*, ut apud Asinium, dixit: *Si, Cæsar, ex omnibus mortalibus, qui sint, ac fuerint, posset huic caussæ disceptator legi, non quisquam te potius optandus nobis fuit.* Non quia negem [552] hoc bene esse compositum, sed quia legem hanc esse componendi

modis, facile recte intuenti patet. REGIUS. *Modis*; Voss. sec. Gallæus autem hæc non pertinere huc putabat, & legebat: *membratim plerumque narrabimus, exceptis quæ non docendi*, &c. forte hæc apte subjungi possent præcedentibus: *Membratim casimque dicemus, aut ipsas periodos majoribus intervallis, & velut laxioribus nodis resolvemus.* Nam *hoc*, &c. BURMAN.

532. *Hic enim.*] *Hæc* potius, quam *hic* mihi legendum videtur. REGIUS. *Hic*; MSS. Alm. Voss. sec. Vall. & Locat. quod cur mutaverint omnes, Raphaelem secuti, nescio; *his* enim est *hac in parte orationis*. BURMAN. At scire potuisset Burmannus, cur omnes Raphaelem Regium secuti sint, & τὸ *hic* in τὸ *hæc* mutaverint; cum enim agatur de iis, quæ, ut ipsius Quinctiliani verbis utar, non docendi gratia, sed ornandi, narrantur, proclive fuit Raphaeli Regio, cæterisque deinceps editoribus, ut legerent *hæc*, quæ videlicet non docendi gratia, &c. CAPPER.

533. *Sed poscit tum.*] Passive *poscitur* mihi legendum videtur. REGIUS. *Poscit*; cod. Vall. & Voss. secund. Locatel.

534. *Totum autem, &c.*] Ex Cicerone (*Orat.* cap. 62.) videtur hic esse sensus; tum maxime utendum esse periodo numerosa, cum judex captus est oratione, quia tum non intelligit artem, sed voluptate delinitus sponte sequitur dicentem. TURNEB.

535. *Quo sit amplius.*] *Quod*; Voss. sec. Locat. Ald.

536. *Historia non tam.*] Cicero tribuit historiæ genus quoddam orationis tractum & profluens; nec enim historica periodus *membris* exæquatur & *casis*, ut oratoria TURNEB. Dividit etiam periodum Demetrius Phalereus in Historicam, Oratoriam, & Dialogicam. *Historica* est, quæ neque circumacta, neque remissa vehementer, ut non omnino videatur: *Oratoria* vero periodi contorta forma & circularis, quæ egeat rotundo ore & manu, quæ una cum *numero* circumagatur: *Dialogica* vero, quæ remissa & simplicior historica, & vix ostendit, quod sit periodus. ALMEL.

537. *Quam obicem quemdam.*] Quo nam pacto *obicem* desideret historia, quæ vel ex Fabii sententia leniter fluere debet, non video: quare non *obicem*, sed *orbem quemdam* recte quidam legere mihi videntur; ita namque inter se connexa esse debet historiæ compositio, ut orbem quemdam efficere videatur. REGIUS. Omittunt nonnulli *quemdam*.

538. *Contextum ..... membra connexa.*] Hæc est unctio, seu elocutio, quam Aristoteles lib. III. Rhetoric. cap. 9. vocat εἰρομένην λέξιν, & opponit τῇ κατεστραμμένῃ [quasi *contorta*] quæ periodica est. CAPPER.

539. *Et quoniam lubrica.*] *Et* copula, ut supervacua, videtur eradenda. REGIUS. *Et*; Voss. sec. Locat.

540. *Demonstrativum.*] Genus *demonstrativum* magna ex parte comparatur ad ostentationem ingenii, neque in eo ars occultatur: igitur illic apertiores sunt *numeri*. TURNEB.

541. *Pars ex duabus secunda tractanda est.*] Hæc secunda pars ipsam pedum comprehensionem, sive universam orationis compositionem continet; quæ enim ad pedes singillatim consideratos attinent, ea satis jam explicata sunt: hic igitur locus ad superiorem illam divisionem refertur, quam Fabius ita proposuerat: *Illud prorsus oratoris, scire ubi quoque genere compositionis sit utendum. Ea duplex observatio; altera, quæ ad pedes refertur; altera, quæ ad comprehensiones, quæ efficiuntur ex pedibus.* CAPPER.

542. *Nam quis dubitat.*] *Nam non dubitatur*; Vall. lib.

543. *Alia pugnacius.*] *Alia pugnantius*; marg. Basil.

544. *Alia gravius esse dicenda.*] *Alia gratius, alia gravius*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Vidov. *alia gracilius, alia gravius*; Colin. quæ lectio minime absurda videri posset.

545. *Ita ut lenia spatium.*] *Spatium* (ut antea) videtur appellasse intervallum a principio ad finem periodi: nisi forte melius sic accipiamus spatium syllabarum, & tempus, quod efficit lenitatem: sed illo spatio non sunt contenta sublimia, nisi etiam habeant claritatem vocum. TURNEB.

546. *Ornata claritatem quoque vocum.*] *Ornata claritatem quoque vocalium poscant, his, &c.* Locat. *claritatem vocis* Rollinus malebat: sed hic non de voce oratoris, sed de vocibus sive verbis, quæ clara & sonantia esse debent, agitur; ut mox *spatiose & claræ voces* dicuntur, & contra *minus exclamantes*. BURMAN.

547. *His contraria magis laudarem.*] Hic duo verba, quæ in quibusdam adscripta sunt exemplaribus, desunt; sic enim ibi legitur: *potius quam his contraria.* Sed ne sic quidem verus percipitur sensus: quare asterisco hic quoque locus illustrandus videtur. REGIUS. Rollinus corrigit *donarem brevibus argumenta*: quod quam Latinum & elegans sit, ipse viderit. BURMAN.

548. *Magis laudarem brevibus argumenta.*] Hoc intelligendum est de argumentis, quæ desiderant dumtaxat subtilitatem; nam quædam sunt de rebus gravissimis, quæ aliud genus dicendi desiderant. TURNEB. Cæterum τὸ *brevibus* ita explicandum videtur, quasi scriptum esset: *ex brevibus syllabis, ob syllabas breves*, &c. *si fierent ex brevibus*, &c. CAPPER.

549. *Partitiones.*] *Partitionem*; Voss. sec.

550. *Jocos.*] *Locos*; MSS. Voss. sec. Colb. Gryph. Vidov.

551. *Sermoni.*] Τὸ *sermo* significat hic orationem simplicem, mere naturalem, minime rhetoricam, &c. Nam τὸ *sermo*, si Poeticæ locutioni opponatur, prosam designat; si rhetoricæ orationi, elocutionem simplicem, & colloquio familiare congruam. CAPPER.

552. *Hoc haud bene esse.*] *Haud* adverbium, cum a sensu non admittatur, prorsus est eradendum. REGIUS. *Haud*; Locat. Ald. *hoc bene compositum*; Obrecht.

in omnibus principiis recusem. Nam judicis animus varie præparatur: tum miserabiles esse volumus, tum modesti, tum acres, tum graves, [553] tum blandi, tum flectere, tum ad diligentiam hortari. Hæc, ut sunt diversa natura, dissimilem componendi quoque rationem desiderant. An similibus Cicero usus est *numeris* in *exordio* pro Milone, pro Cluentio, pro Ligario? *Narratio* fere tardiores, atque, ut sic dixerim, modestiores desiderat pedes, & [554] nominibus maxime mixtos. Nam & verbis ut sæpius pressa est, ita interim insurgit: sed docere & infigere animis res semper cupit: quod minime festinantium opus est. Ac mihi videtur tota *narratio* constare longioribus *membris*, brevioribus *periodis*. [555] Argumenta acria [556] & citata pedibus quoque ad hanc naturam accommodatis utentur, [557] non tamen ita ut [558] *trochæis*, quæ celeria quidem, sed sine viribus sunt. [559] Verum quamvis sint brevibus longisque mixta, non tamen plures longas, quam breves habentia. [560] Illa sublimia spatiosas clarasque [561] voces habent, amant [562] amplitudinem *dactyli* quoque, ac *pæonis*, etiamsi majori ex parte syllabis brevibus, temporibus tamen satis pleni. [563] Aspera contra [564] *iambis* maxime concitantur; non solum [565] quod sint e duabus modo syllabis, eoque frequentiorem quasi pulsum habent, quæ res lenitati contraria est; sed etiam quod [566] omnibus partibus insurgunt, & a brevibus in longas nituntur & crescunt: ideoque meliores *choreis*, qui a longis in breves cadunt. Summissa, qualia in *epilogis*, [567] lentas & ipsa & minus exclamantes exigunt. [568] Vult esse Celsus aliquam & [569] superiorem *compositionem*, quam siquidem sciremus, doceremus: sed sit, necesse est, tarda & supina. Verum nisi ex verbis atque sententiis [570] per sese id quæritur, satis odiosa esse non poterit. [571] Denique, ut semel finiam, sic fere componendum, quo modo pronuntiandum erit. [572] An non in *proœmiis* plerumque summissi (nisi cum in accusatione concitandus est judex, aut aliqua [573] indignatione complendus) in *narratione* pleni atque expressi, in argumentis citati, atque ipso etiam motu celeres sumus? ut [574] in *locis* ac descriptionibus fusi ac fluentes, in *epilogis*

553. *Tum blandi, tum flectere.*] *Tum blanditiis flectere*; Voss. sec. Andr.

554 *Nominibus maxime*] *Omnibus*; V. C. Alm Gallæus conjiciebat, *& non brevibus maxime mixtos*: ex *non brevibus*, *non trebibus* factum credebat, & inde *nominibus*, & hinc demum *nominibus*. BURMAN.

555. *Argumenta acria.*] Argumenta vehementia debent habere breves syllabas, ut currant; longas, ut insurgant: alioqui, si breves essent duntaxat syllabæ, celeritas esset sine viribus. TURNEB.

556. *Et citata*] *Et excitata*; Basil. sed in marg. *citata*.

557. *Nondum enim ita ut trochæis.*] Depravatum hunc quidem locum esse, facile est videre; sed emendare difficile, nisi aliquid verborum tollatur: quare donec integrum aliquod exemplar inveniatur, asterisco hic quoque sensus illuminetur. REGIUS. *Nondum enim ita ut trochæis*; Locat. Ald. *nondum ita ut*; Voss. sec. forte legendum *dum non ita*, (scilicet *utatur*) *ut trochæis*. BURMAN.

558 *Trochæis.*] *Trochæus* hic, ut supra, *Tribrachyn* denotat: qui vero nobis est hodie *trochæus*, a Fabio *choreus* dicitur. CAPPER.

559. *Verum quamvis, &c. habentia.*] Hæc pro insititiis iterum habet Gallæus; vel saltem supra, *quæ celeres*, & hic *mixta* volebat legi, ut ad *pedes* referantur. BURMAN.

560. *Illa sublimia*] Merito sublimibus accommodat *dactylum*; hunc enim pedem amplum & magnificum appellat Aristoteles, nuncupatque *heroum*. TURNEB. *Sublimia spatiosas*] *Sublimia quæ spatiosas*, manus viri docti in Gryph. Edit.

561. *Voces habent*] *Avent* vel *havent* conjiciebat Gallæus. Rollinus in superioribus malebat *breves habeant*, & hic *habentia*: quo minore opus esse puto.

562. *Amplitudinem dactyli.*] *Amplitudinem. Dactyli quoque ac pæones*; Basil. Gryph. Colon. Vidov. qui *pæanes*. Locat. etiam & Ald distinctionem habent, sed *pæanes*. BURMAN.

563. *Aspera contra iambus maxime concitatus.*] Vitiose quoque sic legitur, neque percipitur, nisi quorundam verborum immutatione corrigatur: *u* autem vocali in *i* conversa, *iambis* mihi legendum videtur, & *concitantur* pro illo participio *concitatus*. hoc modo: *Aspera contra iambis maxime concitantur*; sic enim & apertus est sensus, &, quæ sequuntur, conveniunt cum prioribus. REGIUS. *Aspera contra. Iambis maxime concitatur*. Voss. sec & sine distinctione Locat.

564. *Iambis*] *Iambus* aptus est maledictis: convenit igitur rebus asperis adde quod, cum disyllabus sit, frequentes habet percussiones. Præterea a brevi surgit in longam, magisque ferit. TURNEB.

565. *Quod sint e duabus.*] *Quod sunt* emendatum Vallæ manu videbatur, teste Gallæo: & hoc videtur requirere *insurgunt & crescunt*. BURMAN.

566. *Omnibus pedibus insurgunt.*] Quomodo *iambi* omnibus pedibus insurgant, non video: pro *pedibus* autem *partibus* fortasse recte legeretur. REGIUS. *Pedibus*; MSS. Bodl. Bal. Alm. Voss. sec. Andr. Locat. Colin.

567. *Lentas & minus exclamantes*] Supple, *voces*, idque ex præcedentibus, ubi legitur: *sublimia spatiosas clarasque voces habent*. CAPPER.

568. *Vult esse Celsus*] Videtur Celsus posuisse quamdam compositionem exaggeratam & gravem, quam *superiorem* appellavit, quod opinaretur optimam: eam damnat Fabius, quod sit nimis tarda. TURNEB.

569. *Superiorem compositionem, quam si ire nos doceremus, &c.*] Hujus quoque loci non percipitur sensus; quia mendis non vacat, quæ facile tollerentur, si opus Celsi de oratoria facultate exstaret: cum vero non inveniatur, asterisco hic quoque locus notetur; neque enim probatur eorum correctio, qui putant *superiorem* esse legendum, cum sensui minime conveniat. REGIUS. *Sed ut necesse*; V. C. Alm. *quam quidem scire nos doceremus, sed sit*; Locat. Ald. marg. Steph *sed si necesse*; Steph. BURMAN. Si conjecturis indulgere liceret aut juberet, legerem: *sed si necesse est, addam & supinam*; quæ videlicet τῷ *superiori* a Celso inductæ opponeretur. CAPPER.

570. *Per se si id quæritur s. o. esse non poterit.*] Ut hic sensus percipi possit, illa *si* conjunctio eradenda videtur, aut certe in *se* pronomen convertenda, ac *non* negandi adverbium iterum est adscribendum, hoc modo: *Verum nisi ex verbis atque sententiis per sese id quæritur, satis odiosa non esse non poterit*. REGIUS. *Per se si id*; Voss. sec. Locat.

571. *Denique, ut semel finiam.*] Ex similitudine pronunciationis docet variandam esse *compositionem*, rebusque accommodandam: affert præterea alias similitudines, ut idem doceat. TURNEB.

572. *At enim non in proœmiis plerumque summis nisi.*] *T* litera in *n* conversa, *an* videtur esse legendum, ac *enim* particula eradenda, nec non, *si* syllaba adscripta, *summissi* scribendum mihi videtur. REGIUS.

573. *Indignatione complendus*] *Compellendus*; Obrecht.

574. *In locis.*] Id est, *in locis communibus* non quidem argumentorum, sed *ab seorsum*, vel potius amplificationum & invectivarum; in avaros verbi gratia, in proditores, in homicidas, &c. Vide quæ alibi notavimus de vario significatu *τῶ loci communis*. CAPPER.

plerumque

plerumque dejecti & infracti? [575] Atqui corporis quoque motui sua quædam tempora, & [576] ad signa pedum non minus saltationi, quam modulationibus adhibet, musica ratio *numeros*. Quid? [577] non vox & actus accommodatur naturæ ipsarum, de quibus dicimus, rerum? Quo minus id mirum in pedibus orationis, cum debeant sublimia ingredi, lenia duci, acria currere, delicata fluere. Itaque ubi est necesse, [578] affectamus etiam tumorem, [579] qui *spondeis* atque *iambis* maxime continetur:

> [580] *En impero Argis, sceptra mi liquit Pelops.*

[581] At ille comicus æque senarius, quem *trochaicum* vocant, [582] pluribus *choreis*, qui *trochei* ab aliis dicuntur. *Pyrrhichius* quidem decurrit: sed [583] quantum accipit celeritatis, tantum gravitatis amittit:

> [584] *Quid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem?*

[585] Asperum vero & maledicum, etiam in carmine, *iambis* grassatur:

> [586] *Quis hoc potest videre, quis potest pati,*
> *Nisi impudicus, & vorax, [587] & aleo?*

In universum autem, si sit necesse, duram potius atque asperam compositionem malim esse, quam effeminatam & enervem, qualis apud multos: & quotidie magis [588] lascivimus *syntonorum modis* saltitantes. Ac ne tam bona quidem ulla erit, ut debeat esse continua, & in eosdem semper pedes ire. Nam & [589] versificandi genus est, unam legem omnibus sermonibus dare: & id [590] cum manifesta affectatione ([591] cujus rei maxime cavenda suspicio est) tum [592] etiam similitudine tædium ac satietatem creat: [593] quoque est dulcius, magis perit: amittitque & fidem, & affectus,

575. *Atque corporis quoque motus sua quadam, &c. ratio numerorum.*] Hic quoque locus aperte depravatus asterisco est signandus. REGIUS. *Ad corporis q. motus, &c. ratio numeros*; Vall. lib. *atque corporis q. m. &c. adhibetur musica ratio numerorum*; V. C. Alm. *Atqui corporis quoque motibus, &c. ratio numeros*; Basil. *atqui corporis quoque motui*. Gryph. Vidov. Vascos. Steph. Leid. Oxon. Obrecht. Rollin. *Corporis quoque motui.*] Motus corporis constat variis *numeris*, saltatio quoque: parem igitur varietatem in oratione servare debemus. Cum *signa pedum* dixit, aut intellexit pedum motum numerosum in saltatione, aut pedum percussiones, quibus metimur tempora. TURNEB. Gallæus hæc verba tria *ad signa pedum*, ut glossemata, ejiciebat.

576. *Ad signa pedum.*] Vide quæ supra octavionus ad illa Fabii verba: *Tempora etiam animo metiuntur, & pedum & digitorum ictu intervalla signant quibusdam notis, atque æstimant quot breves illud spatium habeat.* CAPPER.

577. *Non vox ad actus.*] *Vox & actus*; Voss. sec. Obr. quos secutus sum, nisi ex V. C. Alm. qui habet *vox & testus*, aliquis vellet legere *vox & gestus*. BURMAN.

578. *Affectamus etiam tumorem.*] *Affectamus tumorem verum*, videtur Barthius legisse lib. xI. Adv. 10 & Ad Petron. cap. I. *Affectamus etiam tumorem, ex spondeis atque iambis maxime, quibus continetur*; Obrecht. *etiam* ejiciebat Gallæus. BURMAN.

579. *Et spondeis.*] Loco illius copulæ &, *qui* adscribatur. REGIUS. *Ex spondeis*; marg. Basil.

580. *Hyperoargus.*] E Seneca. Epistol. 80. *En impero Argis, regna mi liquit Pelops*, legendum est, ne in vocabulo inaudito & monstruoso homines postea obstupescant. ADRIAN. TURNEB. Adv. lib. xII. cap. II. Sed *imperita* vel *imperitod Argis*. Lips. ad Senec. *ego impero Argis*; Obr. *ὑπέργυνος, sceptra*; marg Steph. & Gryph. 1585. qua voce utitur Lucian. in Timon. pag. 89. Ed. Amst. ubi Barlæus supra modum tumidum & pondere gravem exponit, & de dictis capit. BURMAN. Legebatur olim *Hyperoargus sceptra mihi liquit Pelops*: sed veri Turnebi lectionem (e Senecæ epistola 80. desumptam) veram esse existimavi. CAPPER.

581. *At ille Comicus.*] *Trochaicus senarius* non tantam habet gravitatem, quanta est in *tragico iambico*; cadit enim a longa in brevem. TURNEB. Locus mutilus & depravatus: forte, *at ille comicus septenarius, quem trochaicum vocant, pluribus choreis, qui trochæi ab aliis dicuntur, decurrit. Pyrrhichius quidem decurrit, sed*, &c. τὸ *decurrit* prius propter posterius a librariis suppressum est. GALLÆUS. *Comicus atque senarius*; Steph.

582. *Pluribus choreis.*] *Pluribus trochæis, qui chorei ab aliis dicuntur*; Andr. *pluribus choreis, q. t. a. a. d. pyrrhichiusque decurrit*; Obrecht. in τῷ *pluribus choreis* facile subaudiri potest τὸ *constat*, vel *continetur*. CAPPER.

583. *Quantum celeritatis, tantum*] Verbum *habet*, sensui necessarium, mihi deesse videtur, eoque adscribendum hoc modo: *sed quantum celeritatis habet, tantum gravitatis amittit*: nec ignoro a quibusdam legi *admittit*: sed hi opinionis suæ viderint rationem. REGIUS. *Quantum accipit celeritatis, tantum*; V. C. Alm. *quantum celeritatis, tantum g. amittit*; Voss. sec. Locat. BURMAN. Veteris cod. Almeloven. lectionem ei prætuli, quam Raphael Regius in contextum induxerat. CAPPER.

584. *Quid igitur*] Terent. Eunuch. I. 2.

585. *Aspere vero & male dicunt. dixit*] Quid sibi hæc verba velint, non intelligo. REGIUS. *Aspere vero & male dictum etiam in carmine iambis crassatur*, Basil. *aspera vero & male dicta etiam i. c. a. crassatur*; Gryph. *aspera vero & maledicta e. i. c. grassantur*; Vidov. Gallæus conjiciebat, *asperiora & maledicus iambus etiam in carmine grassatur*, vel *asperum vero & maledicum iambus*, &c. Τραχὺ καὶ ὑβριστὸν ὁ ἴαμβος; ut *tristes iambus flabellis* BURMAN.

586. *Quis hoc videre.*] Catul. carm. xxIx.

587. *Et aleo*] *Et helluo*; marg. Steph.

588. *Lascivimus sed in tonarum modis saltantes.*] *Sed* particula sensui convenire non videtur: forsitan vero illius loco *scilicet* est reponendum; exponit enim Fabius, quo modo in dies magis lasciviatur. REGIUS. *Syntoni*, symphoniaci sunt, qui instrumentorum pulsatu harmoniamque efficientibus convenientem, modos suggerunt saltantibus: alii appellant *syntonos*, qui motu corporis convenienti respondent tonis & modulationi canentium. TURNEB. *Lascivi sumus*; MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. Obrecht. *lascivimus Sybaritarum modis*; Colin. Vidov. *lascivimus, sed in tonorum*; Locat. sed Steph. Vidov. Vasc. habent in margine *Sybaritarum*; inepte: *syntonorum* nomine censentur cymbala, crotala, & alia id genus, in ea musicæ parte posita, quam *rhythmicam* vocarunt veteres. Hinc plus æquo numerosam compositionem *rhythmice*que incedentem, quæ quasi continua esset, & in eosdem semper iret pedes, similique, ut vocamus, *cadentia* perpetuo clauderetur, *syntonorum* eam *modis saltitare* dixisse Quinctilian. existimat virorum doctissimus Salmasius ad Vopisc. Carin. cap. xIx. COLOMES. *Sybaritarum* primus, ut puto, Ascensius conjecit: *saltare* vero *modis syntonorum*, est ad modos, qui per varia instrumenta musica præbentur, saltare; nam, ut apud Ovid. I. Art. am. III. *tibicen* Thuscus præbet *modum*; ita, si varia instrumenta concinerent, *syntonator* dabat, ut vocatur in lapide apud Spon. Miscel. Erudit. Antiq. pag. 234. BURMAN.

589. *Versificandi genus est.*] *Modus est*; marg. Basil. Gryph.

590. *Cum manifesta affectatione.*] *Affectatio est*; Ald.

591. *Cui rei maxime cavenda.*] *Cujus*, non *cui*, legendum esse puto. REGIUS. *Cui*; Voss. sec.

592. *Etiam similitudine.*] *Etiam tædium ex similitudine*; V. C. Alm. Ald. *tum etiam tædium ex similitudine ac satietate creat*; Voss. sec. Obrecht.

593. *Quodque est dulcius magis perdit atque & fidem.*] Unius verbi emendatione hujus depravatio loci corrigitur; pro

motusque omnes, qui est in hac cura deprehensus: nec potest ei credere, aut propter eum dolere & irasci judex, [594] cui putat hoc vacare. [595] Ideoque vincta quædam [596] quasi solvenda de industria sunt; [597] illa quidem maximi laboris, ne laborata videantur. [598] Sed neque longioribus, quam oportet, *hyperbatis compositioni* serviamus, [599] ne, quæ ejus gratia fecerimus, propter eam fecisse videamur. Et certe nullum aptum atque idoneum verbum [600] prætermittemus gratia lenitatis. Neque enim erit ullum tam difficile, quod non commode inseri possit, nisi quod in evitandis ejusmodi verbis [601] non decorem *compositionis* quærimus, sed facilitatem. Non tamen mirabor, Latinos magis indulsisse *compositioni*, quam Atticos, quamvis minus in verbis [602] habeant varietatis & gratiæ. Nec vitium dixerim, si Cicero a Demosthene paululum in hac parte descivit. Sed quæ sit differentia nostri Græcique sermonis, explicabit [603] summus liber. *Compositio* (nam finem imponere egresso destinatum modum volumini festino) [604] debet esse honesta, jucunda, varia. Ejus tres partes, [605] *ordo*, [606] *conjunctio*, [607] *numerus*. [608] *Ratio*, in adjectione, detractione, mutatione. [609] Usus pro natura rerum, quas dicimus. [610] Cura magna, ut sentiendi atque loquendi [611] prior sit. Dissimulatio curæ præcipua, ut *numeri* sponte fluxisse, non arcessiti & [612] coacti esse videantur.

illa namque copula *atque*, verbum *amittit*, cum illa *que* copula reponendum videtur, ut legatur *amittitque*. REGIUS. *Quoque est dulcius magis perdit, amittitque*; V. C. Alm. Colin. marg. Steph. Vascos. *quoque est dulcius, magis perdit, atque ut fidem, & affectius*; Obrecht. *quodque est dulcius magis perdit amittitque*; MSS. Bodl. Andr. Locat. Colon Basil. Gryph. Vidov. Ascensius *quoque* explicabat, & *quo dulcius est*. BURMAN.

594. *Cui putat hoc vacare.*] Cui putat satis esse ab re sua otii, ut in consectandis hujusmodi *numerorum* deliciis occupetur. CAPPER.

595. *Ideoque quod intima quædam.*] Depravatus quidem hic mihi videtur locus, ac *quod* particula est eradenda: sed ne sic quidem integer sensus habetur: fortitan autem non *intima*, sed *initia* recte legeremus hoc modo: *Ideoque initia quædam quasi solvenda de industria sunt.* REGIUS. *Ideoque quod intima quædam*; Voss. sec. *ideoque initia quædam*; Ald. Par. Vasc. Steph Basil. Gryph. Colin. Vidov. *ideoque convicta*; Leid. Oxon. & alii: *ideo quoque vincta quædam*; Obr. *initia quædam*. Sæpe numero in *prooemiis* simplicitas esse debet; nam ea magis solet irrepere in animos auditorum. Illic igitur aut *numeri* sunt tollendi, aut certe obscurandi, ne eos intelligat judex. TURNEBUS.

596. *Quasi solvenda.*] Id est, accuratis & severis *numerorum* legibus liberanda sunt; & ea præsertim, quæ maxime fuerint elaborata. CAPPER.

597. *Illa quidem maximi laboris.*] *Quædam illa maximi*; Voss. sec. Locat. Ald. *Et illa quidem*; Obrecht.

598. *Sed neque long.*] *Transgressionibus* uti solemus *numerorum* caussa; sed illæ non debent esse prolixæ, quia ita appareret *numerus*, & affectatio. TURNEB.

599. *Neque ejus gratia fecerimus propter fecisse.*] Eorum inscitia, qui putant *neque* particulam semper in oratione geminatam esse ponendam, corruptus videtur hic locus: facile vero corrigetur, si illud *neque* iterato positum ita dividatur, ut *ne* conjunctio esse intelligatur, & *que* relativum nomen: *eam* quoque accusativus librariorum negligentia omissus, sine controversia est adscribendus, hoc modo: *ne quæ ejus gratia fecerimus, propter eam fecisse videamur*: nec ignoro quosdam ita depravare, ut loco *ejus*, *cujus* legant: sed ipsi suæ rationis viderint rationem. REGIUS. *ne quæ ejus rei gratia*; V. C. Alm.

600. *Permittemus.*] *Permittemus* quidem legitur; sed *prætermittemus* sensui convenire videtur, *permittemus* vero nequaquam; nec, quod in quibusdam legitur exemplaribus, *permutemus*. REGIUS. *Permutemus*; MSS. Bodl. Bal. Voss. sec. Andr.

601. *Non decorem compos. &c.*] Qui fieret, si verba illa aspera apte collocaremus, commutata *compositione*: sed commutatio forte efficeret difficultatem: igitur facilitatis caussa nonnunquam evitamus ea verba. TURNEB.

602. *Habent veritatis.*] Loco *veritatis*, vel repugnantibus exemplaribus, *varietatis* legendum esse contenderim. REGIUS. *Veritatis*; Voss. ser.

603. *Summus liber.*] Ultimus liber, qui duodecimus est. CAPPER.

604. *Debet esse honesta.*] Καλὴ, πρέπουσα, pulchra, decens, decora. Sic in Servianis Commentar. ad Virgil. sæpe dicitur *sermo honestus* pro τῷ *decorum decensve vocabulum*. CAPPER.

605. *Ordo.*] Ut sciamus quænam verba primum in periodi locum tenere debeant, quæ medium, quæ ultimum. CAPPER.

606. *Conjunctio.*] Ut perpendamus quæ cum quibus verba jungenda sint: *juncturam* sæpe dixit Fabius in hujus capitis decursu. CAPPER.

607. *Numerus.*] Ὁ ῥυθμὸς, de quo fusius in hoc toto capite disseruit. CAPPER.

608. *Ratio.* Id est, methodus numerosæ verborum collocationis. CAPPER.

609. *Usu pro natura rerum.*] Pro *usu* ut reponatur *usus*; exigere sensus videtur; ut intelligamus, usum esse pro rerum, quas dicimus, qualitate. REGIUS. *Usus*; Voss. secund. Locat. Basil. Gryph. *pro natura res quam*; MSS. Voss. sec. Colbert.

610. *Cura magna, ut sentiendi, &c.*] Hoc est, magna quidem nobis cura sit *compositionis* sive verborum apte collocandorum; sed tamen ita ut major etiam cura sit sententiarum [*des pensées*] & ipsarum locutionum seu loquendi formularum [*des expressions.*] CAPPER.

611. *Prior sit dissimulatio cura præ. ut numerum sponte fluxisse non arcessisse, ne arcessitis, &c.*] Finis quoque hujus de *compositione* præceptionis, ne a principio medioque discreparet, depravatus est: sic autem corrigi posse videtur, si *numeri*, non *numerum*, & *e* vocali in *u* mutata, *fluxisse* legatur; ac duo hæc verba *non arcessisse*, ut sensum confundentia, eradantur, & *ne* particula in *non* commutetur, hoc modo: *prior sit dissimulatio curæ præcipua, ut numeri sponte fluxisse, non arcessiti & coacti esse videantur.* REGIUS. *Dissimulatio curæ præcipua*; Basil. Gallæus ita distinguebat: *cura magna ut sentiendi atque* (*ita & Dan. Pith.*) *loquendi. Prior sit dissimulatio curæ, præcipue ut numeri*, &c. præterea ultimam hanc partem capitis, a *compositio* (*nam finem...*) ad finem usque, additam & ex superioribus inepte repetitam censebat. BURMAN. Ut ut est, horum verborum sensus videtur esse hujusmodi: ad hoc attendere præcipue debemus, ut nostram compositionis curam dissimulemus, tegamus, occultemus. CAPPER.

612. *Et coacti.*] *Nec coacti*; Obrecht.

M. FAB. QUINCTILIANI
DE
INSTITUTIONE
ORATORIA
LIBER DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De copia verborum.

SED hæc eloquendi præcepta, [1] ficut cognitioni funt neceffaria, ita I.
non fatis ad vim dicendi valent, nifi illis [2] firma quædam facilitas, [3] quæ apud Græcos ἕξις nominatur, acceflerit: [4] quam fcribendo plus, an legendo, an dicendo confequamur, folere quæri fcio. Quod effet [5] diligentius nobis examinandum, fi qualibet earum rerum poffemus una effe contenti. Verum ita funt inter fe connexa & indifcreta omnia, [6] ut, fi quid ex his defuerit, fruftra fit in cæteris laboratum. Nam neque folida atque robufta fuerit unquam eloquentia, nifi multo ftylo vires acceperit: & citra lectionis exemplum labor ille, carens rectore, fluit. Qui autem fcierit, quo fint quæque modo dicenda, nifi tanquam in procinctu paratam quidem ad omnes cafus habuerit eloquentiam, [7] velut claufis thefauris in-

Pofitis jam præceptis, docet Fabius quo pacto ea facile exequi poffimus; nec enim fatis eft tenere artis *theoriam*, nifi adfit facilitas agendi: quocirca opus eft exercitatione: quæ fit fcribendo, legendo, dicendo: quibus de rebus tractat hoc in libro. TURNEB. Hoc caput omnium Quinctiliani effe mendofiffimum putat Barth ad Stat. vi. Theb 93. & ad libr. x. 700. & quædam loca emendare conatur.

1. *Sicut cogitationi.*] Non *cogitationi*, fed *cognitioni* eft legendum, ut in quibufdam exemplaribus eft fcriptum. REGIUS. Sæpe confuderunt hæc duo vocabula librarii, quod turbas etiam inter JCtos excitavit ad lib x. 5. t. Ad L. Rhod. de jactu, ubi legitur: *eodem juris in eodem genere cogitationis obfervabimus*: quæ vox fine dubio depravata; inauditum enim *cogitationem* dici pro fpecie vel vifione, ut alibi vocant Jurifprudentes. Unde *cognitionem* vel *conditionem* alii fubftituunt: fed leviffima mutatione legendum puto, *in eodem genere locitationis*: *locitare* autem Terentius ufus: apud Ciceron. (lib. 1. *de Off.* 6.) quoque de his vocabulis digladiantur interpretes. BURMAN.

2. *Forma quædam facilitas.*] Ille genitivus *formæ*, quamvis in omnibus fit exemplaribus, mihi tamen a fenfu agnofci non videtur: forfitan vero loco *forma*, caftigate *firma* legeretur: fic autem effe corrigendum, facile ex iis, quæ paulo poft ab ipfo Fabio præcipiuntur, colligi poteft. REGIUS. *Formæ*: Voff. fec. Locat. neque facile contra omnes codices rejiciendum puto, ut *facilitas formæ* fit, cum femper facillime mente concipere poffimus formam orationis, ad quam eam deinde elaboremus; ut ita *forma* vocantur prima initia & lineamenta, quæ pictores, architecti, &c. immo etiam oratores & poetæ operum fuorum ducunt; ut Cicero fæpe utitur hac voce. Vide 11. famil. Ep 8. & III. 11. Gel XIX 10 *formam fpeciemque operis* vocat. Ovid. III. Art. 480. *fermonis publica forma placet*: & nofter lib. II. 4 *ita cum jam formam rectæ atque emendatæ orationis accipient*: unde *formare* epiftolam vel carmen, Suet. Domit. 20. *firma tamen facilitas* etiam vindicari poteft ex illis, quæ hoc capite dicit *fed dum affequimur illam firmam* (ut dixi) *facilitatem*: ubi nihil variant codices, & *confirmare facilitatem dicendi*, mox etiam fequitur. BURMAN Cujus pofteriorem fententiam ultro amplectimur, & confirmare poffumus ex illis Tullii locis: *Habitum autem appellamus animi aut corporis, conftantem & abfolutam aliqua in re perfectionem, ut virtutis aut artis perceptionem alicujus, aut quamvis fcientiam.* 1.° de Invent. 36 & alibi: *habitus autem, quoniam in aliqua perfecta & conftanti animi aut corporis abfolutione confiftit, qui in genere eft virtus, fcientia*, &c. 2.° *de Inventione*, num. 30. CAPPER.

3. *Quæ apud Græcos ἕξις.*] Ἕξις vulgo vertitur *habitus*, a Pontano *habilitas*. Eft autem qualitas ex actionum frequentatione nata, quæ efficit promptitudinem & facilitatem. comparatur igitur exercitatione. TURNEB. Cæterum τὴν Græcorum ἕξιν, *habitum* Latine verti poffe, immo & debere, fatis patet ex Tullii locis in fuperiore nota relatis. CAPPER.

4. *Ad quam fcribendo.*] *Ad* præpofitio, ut fupervacua, mihi videtur expungenda. REGIUS. *Ad quam*. Voff. fec.

5. *Diligentius nobis.*] *Diligenti nobis examinandum cura*: Andr. Ald. Par. Gryph. Colin. Vidov. *diligentius nobis examinandum, cura fi qualibet*: MSS. Bodl. Bal. Voff. fec. Ven. Locat. Obrecht.

6. *Ut fi quid ex his defuerit.*] *Ut fi qui flexus iifdem* (vel *hifdem*) *defuerint*: MSS. Bodl. Voff. fec. Locat. Ald Gryph. Colin. marg Bafil. *ut fi qui flexus iifdem defuerit*: Ven.

7 *Velut claufis thefauris, &c.*] Proverbium eft, quod de his dicitur, qui eas res cuftodiunt, quibus frui non poffunt. Cæterum proprio maxime verbo eft ufus, cum *incubare* dixit: unde *incubones* appellantur avari, qui diligenter thefauros fuos cuftodiunt, & illis velut incubant. TURNEB.

cubabit. [8] Non autem, ut quidque præcipue necessarium est, sic ad efficiendum oratorem maximi protinus erit momenti. [9] Nam certe cum sit [10] in eloquendo positum oratoris officium, dicere ante omnia est; atque hinc initium ejus artis fuisse manifestum est; proximam deinde imitationem; novissimam scribendi quoque diligentiam. Sed, ut perveniri [11] ad summa, nisi ex principiis non potest; ita procedente [12] jam opere, minima [13] incipiunt esse, quæ prima sunt. Verum nos non, [14] quomodo sit instituendus orator, hoc loco dicimus (nam id quidem aut satis, aut certe uti potuimus, [15] dictum est:) [16] sed ut athletam, qui omnia jam perdidicerit a præceptore, nimirum quo genere exercitationis ad certamina præparandus sit; [17] ita eum, qui [18] res invenire [19] & disponere sciet, verba quoque & [20] eligendi & collocandi rationem perceperit, [21] instruamus, [22] qua ratione, [23] quæ didicit, facere quam optime & quam facillime possit. [24] Num ergo dubium est, quin ei velut [25] opes sint quædam parandæ, [26] quibus uti, ubicumque desideratum erit, possit? Eæ constant copia rerum ac verborum. [27] Sed res propriæ sunt cujusque *caussæ*, aut paucis communes: verba in universas paranda: [28] quæ si rebus singulis essent singula, minorem curam postularent; nam [29] cuncta sese [30] cum ipsis protinus rebus offerrent. Sed cum sint aliis alia aut magis propria, aut magis ornata, aut [31] plus efficientia, aut melius sonantia, debent esse non solum nota omnia, sed in promptu, atque (ut ita dicam) in conspectu; ut, cum se judicio dicentis ostenderint, facilis ex his [32] optimorum sit electio. Equidem scio, quosdam collecta, [33] quæ idem significarent, vocabula solitos ediscere, quo facilius [34] & occurreret unum ex pluribus; &, cum essent [35] usi aliquo, si breve intra spatium rursus desideraretur, effugiendæ repetitionis gratia sumerent aliud, quo idem intelligi posset. Quod cum est puerile, & cujusdam infelicis operæ, tum etiam utile parum; turbam enim modo

8. *Non autem quidque.*] *Ut* particula videtur adscribenda, hoc modo: *Non autem, ut quidque.* REGIUS. *Non autem ut quicquid*; V. C. Alm.

9. *Nam certe cum.*] *Certe* adverbium, ut supervacuum, mihi videtur eradendum. REGIUS. Eraserunt Ald. Basil. sed retinent omnes reliqui, & Ascensius expungendum minime censet. BURMAN.

10. *In eloquendo.*] A dictione profecta est eloquentia, sine qua prorsus esse nequit: plus tamen est ad *eloquentiam* momenti in imitatione & scriptione: ita Fabius videtur decidere superiorem quæstionem. TURNEB.

11. *Ad summa.*] *Ad summam*; Voss. sec. Ven. & ita Gebh. crepund. lib. I. cap. 3. sed ego *ad summa* retineo, quia *minima* & *prima* sequuntur. Vide ad lib. I. proœm. ex quo Philander etiam hic *summam* scribebat: sed utrumque facile posse admitti puto, ut & *ad summum pervenire*, quod est lib. VIII. cap. 3. sed videndum quid sequentia aut præcedentia postulent. BURMAN.

12. *Jam opere, jam minima.*] *Jam* particula iterato posita eradenda videtur. REGIUS.

13. *Incipiunt.*] *Incipiant*; Voss. sec.

14. *Quomodo sit instituendus.*] *Sit* deest in Voss. sec. Loc. Ald.

15. *A nobis dictum est.*] *A nobis* omittunt MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Basil. Gryph. Vidov. Obrecht.

16. *Sed ut athleta.*] *Athletam* pro *athleta* ut legamus, Grammatices ratio exposcit. REGIUS. *Athleta*; MSS Bodl. Alm. (qui *ut* omittit.) Voss. sec. Ven. Locat. Basil. Gryph. Par. Vasc. Steph. Colin. Vidov. quam scripturam defendit Ascens. ut referatur ad *sit præparandus* Gallæus illa *nimir. quo, &c. præparandus sit*, glossemata esse & ejiciendа censebat: & certe incommodiora sunt, præsertim illud *nimirum*: quod visum quoque fuisse apparet editori Basileensi qui, *qui omnes j. p. a. pr. numeros, quo.* exhibuit: quod unde habeat, nescio: mihi hic aqua hæret. BURMAN. Habuit editor ille Basileensis a Philandro, cujus hæc verba refert ipse Burmannus infra lib. XII. cap. 2. pag 1059. ea sunt hujusmodi: *Melius hic scribitur* numeros; *ut* lib X. cap. I. *sed ut athleta, qui omnes jam perdidicerit a præceptore numeros.* CAPPER.

17. *Ita eum qui.*] *Ita quum qui*; Steph. *sit. Igitur eum qui*; V. C. Alm. Gryph.

18. *Res invenire.*] Supple dicendas. Prima Rhetoricæ pars est *Inventio*. CAPPER.

19. *Et disponere.*] *Dispositio* pars est eloquentiæ secunda. CAPPER.

20. *Eligendi & collocandi rationem.*] Tertia Rhetoricæ pars est *Elocutio*, quæ verborum delectu & collocatione maxime constat. CAPPER.

21. *Instruamus.*] Gallæus malebat *instituamus*.

22. *Qua ratione.*] *Qua in oratione*; MSS Bodl. Alm. Voss. sec. Locat. Andr. Ven. Ald. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *quæ in oratione*; Vascos. Steph.

23. *Quæ dicere, facere quam optime.*] Illud verbum *facere*, ut sensum potius implicans, mihi videtur eradendum, ut legatur: *qua in oratione quæ dicere quam optime, quam facillime possit.* REGIUS. *Oratione quæ dicere, facere quam optime*, &c MSS. Bodl. Alm Voss. sec. Locat. Par. Gryph Colin. Vidov. *oratione dicere facereque optime quam facere*; Basil. vulgata jam lectio *qua ratione quæ didicit facere quam optime, & quam facillime* reperitur in Colon. 1555. (quæ in marg. *quod didicit*) Lugdun. 1580. Pateanis & Leid Oxon. Obrecht. & jam Philander ita correxit, nisi quod habet *quod didicit*. BURMAN.

24 *Non ergo dubium.*] *Num ergo dubium*; V. C. Alm. quod elegantius.

25. *Opes parandæ.*] Vide Ciceron. III. *de Orat.* 26. & *Brut.* 32. & *de Invent.* II. 15. ALMEL.

26. *Quibus uti.*] *Quibus, ubicumque desideratum erit, possit eâ constare copia*; Locat. Colin. Gryph. *e quibus u. d. e. possit ea occurrere copia*; Ald.

27. *Sed res propriæ sunt.*] Docet difficiliorem esse copiam verborum, quam rerum; res enim propriæ sunt cujusque *caussa*, & se nobis offerunt; verba autem interdum rebus singulis insunt plura, interdum quoque desunt, quemadmodum docent philosophi, plures esse res, quam vocabula. Ex his autem Fabii præceptis mutuatus est libros de copia Erasmus. TURNEB.

28. *Quæ si in rebus singulis.*] Præpositio *in* mihi redundare hoc loco videtur, eoque expungenda. REGIUS. *Paranda, si rebus singulis*; Voss. sec. *quæ si in rebus singulis*; V. C. Alm. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

29. *Cuncta se.*] Coincidunt hæc verba cum Horatianis in Art. Poet. 311.

Verbaque provisam rem non invita sequentur.

ALMELOV.

30. *Cum ipsis protinus rebus.*] *Cum iis pr. r.* Locat. Ald.

31. *Plus efficientia.*] Quæ plus habeant ἰσχύος, vel ἐμφατικώτερα. CAPPER.

32. *Optimorum sit electio.*] Vide Ciceron. I. *de Orat.* 5. ALMELOV.

33. *Quæ idem significarent.*] Prima ratio copiæ verborum fit ex *synonymia*. non tamen ut temere *synonyma* ateris, (id enim vituperat Fabius) sed ut adhibeas delectum & judicium. TURNEB.

34. *Et occurreret.*] *Et occurrat*; Ald.

35. *Usi aliquo.*] *Usui aliquid*; Voss. sec. Ald. *usu aliquid*; Locat.

congregat, ex qua fine discrimine [36] occupet proximum quodque. Nobis autem [37] copia cum judicio paranda est, vim orandi, non circulatoriam [38] volubilitatem spectantibus. Id autem [39] consequemur optima legendo atque audiendo. Non solum enim nomina ipsa rerum cognoscemus hac cura, sed [40] cui quodque loco sit aptissimum. Omnibus enim [41] fere verbis, præter pauca, quæ sunt parum verecunda, in oratione locus est. [42] Nam [43] scriptores quidam iamborum, veterisque comœdiæ, etiam in illis sæpe laudantur: sed nobis nostrum [44] opus interim tueri satis est. Omnia verba (exceptis de quibus dixi) sunt alicubi optima; [45] nam & humilibus interim & vulgaribus est opus, [46] & quæ cultiore in parte videntur sordida, ubi res poscit, proprie dicuntur. Hæc ut sciamus, atque eorum non significationem modo, sed formas etiam mensurasque norimus, ut, ubicumque erunt posita, conveniant, nisi multa lectione [47] atque auditione [48] assequi non possumus; [49] cum omnem sermonem auribus primum accipiamus. [50] Propter quod infantes [51] a mutis nutricibus jussu regum in solitudine educati, etiam si verba quædam emisisse traduntur, tamen loquendi facultate caruerunt. [52] Sunt autem [53] alia hujus naturæ, ut idem pluribus vocibus declarent, ita ut nihil significationis, quo potius utaris, intersit; ut *ensis* & *gladius*. Alia, quæ etiam si propria rerum aliquarum sint nomina, τροπικῶς tamen ad eumdem intellectum feruntur; [54] ut *ferrum* & *mucro*. Nam [55] per abusionem [56] *sicarios* etiam omnes vocamus, qui cædem [57] telo quocumque commiserint. [58] Alia [59] circuitu [60] verborum plurium ostendimus; quale est:

[61] ——— *Et pressi copia lactis.*

Plurima vero mutatione figuramus: [62] *Scio*, *Non ignoro*; &: *Non me fugit*, *Non me præterit*; &: *Quis nescit? Nemini dubium est.* Sed etiam [63] ex proximo mutuari licet. Nam & *intelligo*, & *sentio*, & *video*, sæpe idem valent, quod *scio*. Quorum nobis

36. *Occupet.*] *Occupat*; V. C Alm.

37. *Copia cum judicio.*] Vide Ciceron. III. *de Orat.* 37. ALMELOV.

38. *Volubilitatem.*] *Voluptatem*: MSS. Bodl. Bal. Vall. Andr. Ven. Locat. Ald. Colon. marg. Vidov.

39. *Consequemur.*] *Consequemur*, ut futuri temporis sit, videtur legendum. REGIUS. *Consequimur*: MSS. Alm. Voss. sec. Colb.

40. *Cui quoque loco.*] D litera adscripta, *quodque* mihi legendum videtur. REGIUS. *Sed quid quoque loco*: Vall. lib. *sed quid quoque loco*: Basil.

41. *Rebus vel præter pauca.*] Ne Fabius in solœcismum manifestum conjiciatur, ille dativus *rebus* mihi videtur expungendus: nominibus præterea, non *rebus*, in oratione est locus. REGIUS. *Omnibus enim fere præter pauca*; Colin. Vidov. Gryph. *omnibus enim fere verbis vel præter*: Voss. sec.

42. *Nam scriptores.*] Scriptores veteris Comœdiæ, ut Eupolis, Cratinus, Aristophanes, maxime lasciviunt, & fere jocos a re turpi petunt. Eodem quoque modo Archilochus iambographus. TURNEB.

43. *Scriptores quidam.*] *Quidam* omittunt Voss. secund. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. *quidem*; Steph. Basil. Roign. Oxon. Obrecht.

44. *Opus interim tueri.*] *Opus intueri*: Basil.

45. *Nam & humilibus.*] *Nam* non habent MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

46. *Et quæ utiliore in parte.*] Hunc locum esse depravatum, facile ex eo apparet, quod varie legitur; in quibusdam enim exemplaribus pro *utiliore*, *occultiore* legitur: sed ne sic quidem rectus efficitur sensus. Forsitan autem *cultiore*, hoc est, nitidiore legendum est. REGIUS. *Utiliore*: MSS. Bodl. Bal. Ven. Locat. *nitidiore*: Basil. Gryph. *cultiore*; Voss. sec. Unde firmari potest Raphaëlis Regii emendatio. Nam scriba imperitus in Vossiano codice vocalem *i* videtur omisisse. CAPPER.

47. *Atque auditione.*] *Aut aud.* Obrecht

48. *Assequi non possumus.*] *Assequi nullo modo possumus*, V. C. Alm. Sich.

49. *Cum omnem sermonem.*] *Cum omnem enim sermonem*; Basil.

50. *Propter quod.*] Psammetichus rex Ægyptiorum (ut tradit Herodotus lib. II. cap. 2) quibusdam infantulis, quos in solitudine educabat, nutrices præfecit mutas: illi post bimatum cum esurirent, forte *becus* pronunciarunt, quod significat lingua Phrygia panem & cibum. Sic Fabius probat sermonem potissimum ab auditione nasci. TURNEB. Vide Lutat. ad Stat. IV. Theb. 275. ALMEL. & Claudian. II. in Eutrop. 250.

51. *A mutis nutricibus.*] Vide superiorem Turnebiani Commentatoris notam. CAPPER.

52. *Sunt autem.*] Quædam sunt *synonyma*, sed illa admodum rara, quæ æqualem habent significationem: nihil igitur interest, quibus utaris, neque magnopere opus est delectu, ut in aliis: hæc etiam appellantur *polyonyma*. TURNEB.

53. *Alia etiam, quæ si propria r. a. s. n. tr. quasi tamen.*] Transposita hic dumtaxat quædam sunt verba, quæ in sua loca hoc modo referenda: *Alia, quæ etiamsi propria rerum aliquarum sint nomina; tropicos tamen quasi, &c.* REGIUS. *Τροπικῶς tamen ad eumdem*; Voss. sec. Steph. Gryph. Vidov. Leid. Oxon. Obrecht. reliquæ *tamen quasi ad.* Ascensius etiam pro *rerum aliquarum* malebat *aliarum*. BURMAN.

54. *Ut ferrum & mucro.*] Fiunt quædam *synonyma* per *tropum*; ut hæc duo gladium significant per *metonymiam* & *synecdochen*. TURNEB.

55. *Per abusionem.*] Quod *tropi* genus κατάχρησιν vocant Grammatici. CAPPER.

56. *Sicarios etiam omnes, &c.*] Sic accipiuntur *sicarii* a jureconsultis in *lege Cornelia de sicariis*: tamen proprie *sicarii* dicuntur a *sica*, id est, brevi gladio. TURNEB. Vide Ciceron. pro Rosc. Amer. cap. 3. ALMELOV.

57. *Telo quocumque.*] Id est, quocumque armorum genere. CAPPER.

58. *Talia.*] *Quale* relativum, ut conjicio, effecit, ne errore careret hic locus inscitia quorumdam, putantium idcirco *talia* adscribendum, quia *quale* sequitur: sed specie recti decipiuntur; non enim *talia*, sed *alia* legendum esse, cuique acute intuenti constat. REGIUS. *Talia*: Voss. sec. Locat.

59. *Circuitu.*] περίφρασιν vulgo vocant. CAPPER.

60. *Verborum plurimum.*] *Plurium*; MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Vascos. Obrecht. *Plurimum*: Steph. & Rollin. quæ sane lectio vix est ut ferri possit. CAPPER.

61. *Et pressi.*] Virg. Eclog. 1. quid autem per *lac pressum* voluerit Virgilius indicare, vide disquirentem Pincier. Parerg. Otii. II. 48.

62. *Scio, non ignoro.*] *Synonymia* est & copia per *isodynamiam*, id est, *æquipollentiam*: adjicitur alia extenuatione figuræ TURNEB. In cujus annotatione postrema verba nullum fere sensum efficiunt: sed legendum videtur, *adjicitur alia extenuationis figura*; nam quæ sequuntur in Fabio, negativis loquendi formulis exprimuntur. CAPPER.

63. *Ex proximo.*] Ex proximo vocum significatu mutuari licet varia loquendi genera: quod Grammatici *metalepsin* vocant. CAPPER.

ubertatem ac [64] divitias dabit lectio, [65] ut his non ſolum [66] quomodo occurrerint, ſed etiam [67] quomodo oporteat, utamur. Non ſemper enim hæc inter ſe idem faciunt; nec, ſicut de intellectu animi recte dixerim, *Video*; ita [68] de viſu oculorum, *intelligo*. Nec, ut *mucro* gladium, ſic *mucronem* gladius [69] oſtendit. [70] Sed ut copia verborum ſic paratur, ita non verborum tantum gratia legendum vel audiendum eſt. [71] Nam omnium, quæcumque docemus, hoc ſunt [72] exempla potentiora etiam ipſis, quæ traduntur, artibus; cum eo, qui diſcit, perductus eſt, ut intelligere ea ſine demonſtrante, & ſequi jam ſuis viribus poſſit; quia, quæ doctor præcipit, orator oſtendit. [73] Alia vero legentes, alia audientes magis adjuvant. [74] Excitat, qui dicit, ſpiritu ipſo, nec imagine & ambitu rerum, ſed rebus incendit. Vivunt enim omnia, & moventur, excipimuſque nova illa, velut naſcentia, cum favore ac ſolicitudine. Nec [75] fortuna modo judicii, ſed etiam ipſorum, qui orant, periculo afficimur. Præter hæc, vox & [76] actio [77] decora, commoda, ut quiſque locus poſtulabit, pronuntiandi vel potentiſſima in dicendo ratio, &, ut ſemel dicam, pariter omnia [78] docent. In lectione certius judicium, quod audienti frequenter aut ſuus cuique favor, aut ille laudantium clamor extorquet. Pudet enim diſſentire, [79] & velut tacita quadam verecundia inhibemur plus nobis credere; cum interim & [80] vitioſa pluribus placeant, [81] & a corrogatis laudentur etiam, quæ non placent. Sed e contrario quoque accidit, ut optime dictis gratiam prava judicia non referant. [82] Lectio libera eſt, nec actionis impetu tranſcurrit: ſed repetere ſæpius licet, ſive dubites, ſive [83] memoriæ penitus affigere velis. [84] Repetamus autem, & tractemus; &, ut cibos manſos ac prope liqueſactos [85] demittimus, quo facilius digerantur; [86] ita lectio non cruda, ſed multa iteratione mollita, & velut confecta, memo-

64. *Divitias dabit lectio.*] Immo lectione veluti quotidiano cibo alitur & pingueſcit oratio; teſte Damaſo apud Hieronym. lib. I. ſelect. Epiſt. 17. ALMEL.

65. *Ut his non ſolum.*] *Ut non ſolum*; MSS. Alm. Voſſ. ſec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

66. *Cum occurrerint.*] *Quomodo occurrerint*; Voſſ. ſecund. Baſil. Leiden. Oxon. Obrecht.

67. *Quomodo oporteat.*] *Oportet*; Voſſ. ſec. Baſil. *cum oportet*; Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

68. *De viſu oculorum.*] *De uſu*; MSS. Alm. Voſſ. ſec.

69. *Oſtendit.*] Id eſt, ſignificat. CAPPER.

70. *Sed ut copia verborum ſic paratur.*] *Sed ut copioſus verborum ſit paratus*; MSS. Alm. Voſſ. ſec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

71. *Nam omnium q. d. hæc ſunt ex p. & ipſius q. tr. a. c. e. q. d. p. i. intelligere, &c.*] Tres hic ſunt admiſſi errores, quorum primus tollitur, ſi non *hæc*, ſed *hoc* legamus, ac, loco *ipſius*, *u* vocali eraſa, *ipſis*, atque *ut* conjunctionem adſcribamus, *ut intelligere*, &c. REGIUS. *Hæc*; MSS. Alm. Voſſ. ſec. (ſed correctum *hoc*) Locat. Baſil. Colin. Leid.

72. *Exempla potentiora.*] Præceptiones rhetorum non tantopere conducunt, quantum exempla, quæ intelliguntur vel legendo vel audiendo; ſignum eſt enim maximi profectus, quando jam diſcipulus præceptionum exempla deprehendere poteſt in oratoribus TURNEB. Lactant. IV. 23. *Homines malunt exempla quam verba, quia loqui facile eſt, præſtare difficile.* ALMEL.

73. *Alia vero legentes.*] *Alia vero audientes, alia legentes*; Voſſ. ſec.

74. *Excitat*] *Et excitat*; Voſſ. ſec.

75. *Fortuna judicii.*] Vide Menag. Amœn. Jur. c. 6. ALMEL.

76. *Actio.*] Vide Cicer. de *Partit.* cap. 7. ALMELOV.

77. *Decora commodat, ut quid quiſque l. p. p. v. p. i. d. r. e. u. ſ. d. pariter omnia docent.*] Sic & confuſi & depravati ſunt hi ſenſus, ut nihil percipiatur; atque idcirco variis leguntur modis; pro illo namque *commodat*, quidam *commendat* reponunt: ſed ne ſic quidem flagitia tolluntur: in priſtinam autem forſitan redigerentur integritatem, ſi pro illo *commodat*, hoc paſſivum verbum *commendatur*, refunderetur, illa *ut* particula, tanquam ſupervacua, eraſa, & *docet*, illa litera *n* exempta, legeretur hoc modo: *actio decora commendatur, quod quiſque locus poſtulabit: pronunciandi vel potentiſſima ratio, &, ut ſemel dicam, pariter omnia docet.* REGIUS. *Commendat ut quid quiſque locus poſtulabit*: MSS. Bal. Voſſ. ſec. Par. *commendat, quid quiſque locus*: Ald. *commodat ut quid quiſque*: Locat. *commendabit quid quiſque*: Vaſc. Steph. Baſil. Gryph. Colin. Vidov. *commendat ut quiſque*: Andr. *commodat ut quiſque locus*; Colon. Leid. Oxon. Rollin. *accommodata ad quod quiſque*; Obrecht. cl. Beſt. de ratione emend. 14. legebat, *commodabit quid quiſque*.

78. *Docent.*] *Docet*: Ven. Ald. Par. Gryph. Baſil. Vidov. *docent*: MSS Bodl. Voſſ. ſec. Alm. Vaſc. Steph. Colin. Obrecht. *decent*: Leid. Oxon.

79. *Et illud tacita.*] *Illud* pronomen, ut nihil ſenſum adjuvans, mihi videtur expungendum. & hac præpoſitione *ab* adſcripta, *illis* legendum; ut *ab illis* laudatoribus diſſentire intelligamur. REGIUS. *Et illud*: MSS. Bodl. Alm. Voſſ. ſec. Ven. Locat. *& ab illis*: Ald. Par. Gryph. Colin. Vidov marg. Vaſc. Steph.

80. *Vitioſa pluribus placent.*] *A* vocali adſcripta *placeant*, & *laudentur* videtur legendum. REGIUS. *Placent & laudantur*: Voſſ. ſec. Locat.

81. *Et a corrogatis laudentur.*] Plinius in epiſtolis ait; ſuo tempore permultis oratoribus conductos fuiſſe atque redemptos auditores in *Baſilicis*. Unde oratores illi appellabantur *Sophocles* Græce, Latine *Laudiceni*; quia conducebant auditores, ut palam laudarentur. Vide Eraſm. in *Chiliad.* TURNEB. Vide Scheff. de Stylo cap. IX. §. I. & Rader. ad Martial. X. 76.

82. *Lectio libera eſt.*] Actio decurrit perpetuo tenore; at lectionem, cum volumus, inhibemus, revocamus, atque ita exactius judicare poſſumus. TURNEB *Libera* hic notat, quod liceat libere de libris judicare, non ut in recitationibus & actionibus non licet; quia abripimur vel favore, vel aliorum laudantium clamore. BURMAN.

83. *Memoriæ penitus affigere.*] *Penitus* omittunt Voſſ ſec. Locat. Ald. Colin. Francius *inſigatur* etiam malebat.

84. *Repetamus & tractemus.*] *Repetimus & tractamus*; Voſſ. ſec. Locat. Ald. Gryph. Colin Vidov.

85. *Demittimus.*] *Dimittimus*: Voſſ. ſec. Ald Baſil. male; *demittimus* enim cibos manſos in alvum. Ovid. Ibide, 387.

Ut quos demiſit vaſtam Polyphemus in alvum:

ubi plura dicemus. BURMAN.

86. *Ita lectio non cruda, ſed multa iteratione mollita, &c.*] MS. Palat. melius hoc loco reponit: *Ita lectio non cruda, ſed multa alteratione mollita, & velut confecta memoriæ imitationique tradatur. Alterare cibum*, eſt ἀναμασᾶσθαι, remandere. Sic lib. IV. *Quare & pueri ſtatim, ne præceps, quamplurima ediſcant: & quæcumque ætas operam juvandæ ſtudio memoriæ dabit, devoret initio tædium illud & ſcripta & lecta ſæpius revolvendi, & quaſi eumdem cibum remandendi.* JAN. GEBHARD. Crepund. lib. III. cap. 18. *alteratione* etiam eſt in V. C. Alm. ſed vox illa *alteratio* e Scholaſticorum Philoſophorum officinis prodiit; quæ & verbum *alterare* nobis produxerunt apud Ovid. I. Faſt. 373. quod recte damnavit Heinſius, licet propugnet Pincier. Parerg. Otii lib. II. cap. 50 Vide & Buchner. ad Theſaur. Fabri. *alterationem* quoque Rhodius in Lexico Scriboniano habet: ſed in ipſo Scribonio §. 181. *alteratio* legitur. Verba autem hæc ex ipſa re petita & propria ſunt; *mollire* enim eſt coquere. Ovid I. Metam. 238.

Atque ita ſemineces partim ferventibus artus

memoriæ imitationique tradatur. [87] Ac diu non nisi optimus quisque, & qui credentem sibi minime fallat, legendus est, sed diligenter, ac pene ad scribendi solicitudinem: nec per partes modo scrutanda omnia, sed perlectus liber utique ex integro resumendus, [88] præcipueque oratio, cujus virtutes frequenter ex industria quoque occultantur. [89] Sæpe enim [90] præparat, dissimulat, insidiatur orator, [91] eaque in prima parte *actionis* dicit, [92] quæ sunt in summa profutura. Itaque suo loco minus placent, adhuc nobis, quare dicta sint, ignorantibus: ideoque erunt cognitis omnibus repetenda. Illud vero utilissimum, nosse eas *caussas*, quarum orationes in manus sumpserimus; & quoties continget, utrimque habitas legere *actiones*; ut Demosthenis atque Æschinis inter se contrarias; ut Servii Sulpitii, & Messalæ, [93] quorum alter pro Aufidia, [94] contra dixit alter; & Pollionis & [95] Cassii reo Asprenate, aliasque plurimas. [96] Quinetiam, si minus pares videbuntur, aliquæ tamen [97] ad cognoscendam litium quæstionem recte requirentur; ut contra Ciceronis orationes, Tuberonis in Q. Ligarium; & Hortensii pro Verre. [98] Quinetiam, easdem *caussas* ut quisque egerit, utile erit scire. [99] Nam pro domo Ciceronis dixit Calidius; & pro Milone orationem Brutus exercitationis gratia scripsit, [100] etiamsi egisse eum Cornelius

Mollit aquis.

Apuleius, lib. x. Metam. *coquus pulmenta vapore mollibat: confici* vero cibus etiam dicitur, cum manditur: ita & *dentes quo conficiunt*. Plin. xi. cap 37. Columel. vi. 2. *boves in conficiendo cibo lenti*. Scribon. Larg. §. 152 *Capientem cibo exiguum, quod facile conficiatur, ne crudus sumat medicamentum*; ubi pro *concoqui* sumitur; ut & apud Plin. lib viii. cap. 21. *omnia dentibus frangentes, prosusque devorata conficientes ventre*. BURMAN.

87. *Ac diu non nisi.*] Cum judicium non est satis subtile & exactum in discernendis virtutibus & vitiis, legendi sunt dumtaxat classici auctores, qui virtutes habent sine vitiis. TURNEB.

88. *Præcipueque.*] *Præcipue*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Colin. Vidov.

89. *Sæpe enim.*] Monet imprimis habendam rationem *œconomiæ*, quæ maxime est artificiosa apud oratores, & maxima virtus est existimanda. TURNEB.

90. *Præparat, dissimulat, insidiatur*] *Præparat dissimulatim insidias*: MSS. Bodl. Voss. secund. Andr. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *præparat dissimulatim insidians*; V. C. Alm. *præparat, dissimulat interim insidias*; Obrecht. forte *dissimulat vim insidians orator*. BURMAN

91. *Eaque in prima parte.*] *Atque in prima parte*; Voss. secund. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. marg. Basil.

92. *Quæ sunt in summa profutura.* Ita legit MS. Bodleianus; editiones Aldi, Parisiensis, Vascolani, ac Stephani. *Quæ sunt forte in summa profutura*: edit. Lugd. Istud *forte* quem usum habeat in hoc loco, non video. Nec enim temere oratoribus verba debent excidere; sed certo consilio dicit Fabius statui ab iis nonnulla in initiis, quæ in summa profutura cognoscunt. GIBSON. *Forte* habent Basil. Colon. Parei. omisit & Obrecht. *in summam* Philander iterum, ut in principio capitis, *ἐν τῷ σύμπαν*.

93. *Quorum alter.*] Id est, Messala. Vide ad lib. ix. cap. 2. BURMANNUS. Qui duos unica in lineola errores admisit. Nam 1.° quidem non Messala, sed Servius Sulpitius pro Aufidia dixit, ut patet ex lib. iv. cap. 2. ubi Fabius ita loquitur: *Qua tamen non Servius modo Sulpitius utitur pro Aufidia*. Immo Burmannus ipse pag. 345. edit. suæ indidem ostenderat Servium Sulpitium pro Aufidia dixisse, & aliter sentientem Glandorpium refellerat. Hoc igitur in loco & veritati & sibi ipse contradicit. 2.° pro *vide ad lib.* ix. scribere oportebat, *vide ad lib.* iv. CAPPER.

94. *Contradixit alter.*] Messala videlicet. Vide notam proxime superiorem. CAPPER.

95. *Cassii reus aspernatus est.*] Aut hæc tria ultima verba sunt supervacua, aut certe aliquid deest, quod sensum perficiat. Nec me fugit in quibusdam exemplaribus legi hoc modo: *Et Pollionis Cassius reus aspernatus est*: sed ne sic quidem verus mihi sensus haberi videtur. REGIUS. Ptolemæus Flavius Observation. cap. 58. pag 977. Lamp. Crit. Part. 1. puto (inquit) legendum: *Et Pollionis & Cassii reus Asprenas est*. Accusatus est enim Asprenas Nonius a Cassio Severo, ut ex his Plinii verbis datur conjici, quæ posita sunt in xxxv. lib mundanæ historiæ, cap. 2. *Memoria non illa sordibus, suis veneno Asprenati reo Cassius Severus accusator objiciebat interiisse 130 convivas*. Historiæ meminit & Tranquillus, in Aug *Cum Asprenas Nonius arctius ei junctus, caussam veneficii accusante Cassio Severo diceret, consuluit senatum, quid officii sui putaret*. De hoc Cassio Severo meminit Macrobius, Seneca, Tacitus, & alibi Fabius. Cujus scripta, Senatusconsultis abolita, requiri & esse in manibus, lectitarique permisit Caligula, ut a Tranquillo docemur. *Asprenates*, non *Asprenas* pronunciatur in vi. Controvers. ab eo, qui id operis posteris reliquit; non enim Seneca putandus, quanquam illius titulo circumferamus. Quod si sequimur, dicemus, mendam accidisse ex inversione liquidæ, & lapsu secundæ in ultimam vocalem: tametsi suboleat, deesse adhuc aliquid ad integrum Fabii sensum. Hactenus Flavius. PAREUS. *Et Cassii reus aspernatus est*; Locat. *& Pollionis ut Cassius contra reus aspernatus est*; Voss. sec. *Pollionis & Cassii reus Aspernas est*; Ald. *Pollionis & Cassii, reo Aspernate*; Basil. Gryph. Vascos. Steph. Vidov. Leid. Oxon. *Pol. & Cassii, reo Asprenate*; Colin. Obrecht. quos secuti sumus. De hoc Nonio Asprenate vide supra lib. 1. cap 5. BURMAN In allato Ptolemæi Flavii loco pro *τῷ Asprenates* mihi videtur legendum esse *Asprenas*, quomodo scribitur in Senecæ Controvers. 1. & 2. nam in Controvers. 4 bis legitur *Asprenas*, ut etiam alibi. Vide Controvers. 8 & 10. unde corrigendus error numeri Controvers. in Ptolomæo Flavio adscripti; adeo ut pro *τῷ* vi. legatur 1. vel 11. Cæterum iidem errores exstant in ipsa Lampad. critic p 977. tom. 1. CAPP.

96. *Ut quinetiam si minus.*] *Ut* particula procul dubio est eradenda. REGIUS. Oratio Tuberonis in Quintum Ligarium citatur a Pomponio in titulo *de origine juris*. Hortensius autem, tametsi agendo prope par erat Ciceroni, tamen scribendo longe erat inferior. TURNEBUS. *Ut quinetiam*: Locat.

97. *Ad cognoscendam l. quæstionem.*] *Ad cognoscendum l. quæstiones*: Obrecht. edidit.

98. *Quis etiam easdem caussas utrisque erit scire.*] Quid sibi velit Fabius, facile ex iis, quæ sequuntur, percipitur; nam utile esse monere videtur, eorum quoque orationes legere, qui easdem utrimque *caussas* egerunt: sed hic sensus ex verbis loci hujus idcirco non colligitur, quia est depravatus. Emendaretur autem, si & hæc duo verba adscriberentur *egerit*, *utile*, & , *s* litera in *u* conversa, *utrimque* legeretur hoc modo: *Quis easdem caussas utrimque egerit, utile erit scire* REGIUS. Multi patroni uni *caussæ* interdum adhibebantur: igitur eorum orationes utile est legere, ut magis deprehendamus virtutes. TURNEB. *Quam etiam easdem caussas utrinsque erit scire*: Locat. *quam etiam easdem caussas utile erit scire*; Ald. Gryph. Colin. Vidov.

99. *Nam de domo Ciceronis dixit Callidius.*] *Pro domo* legendum mihi videtur; nam *pro domo sua* Ciceronis exstat Oratio, pro qua recuperanda etiam Callidius dixit. REGIUS. *De domo*; Voss. sec. Locat. Obrecht. *Calidius* quoque MSS Voss sec. Colbert. Ald. Basil. Gryph. Vidov. & recte; nam ita vocatum fuisse, non *Callidium*, præter plurima Ciceronis, in quibus hujus Oratoris mentio fit, aperte docet Cicero ii. *de Invent*. cap. 9. *De hominis enim certo & proprio vocabulo agitur, ut si dicamus idcirco aliquem Calidum vocari, quod temerario & repentino consilio sit*; ita enim legit Rob. Steph. & alii; cum vulgo *Caldum* circumferatur; respicit enim aperte ad *calidum consilium*; ut Terent. in Eunuch. ii. 5 & ipse Cicero 1. de Offic. 24. & 15 ad Att. 16. loquitur BURMAN

100. *Etiamsi egisse eum.*] Hoc est, scriptam orationem pronunciasse. CAPPER.

Celsus falso existimat. Et Pollio ac Messala defenderunt eosdem, & nobis pueris [101] insignes pro Voluseno Catulo, Domitii Afri, Crispi Passieni, [102] Decimi Lælii orationes ferebantur. Neque id statim legenti [103] persuasum sit, [104] omnia, quæ magni auctores dixerint, utique esse perfecta. [105] Nam & labuntur aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati; nec semper intendunt animum, [106] & nonnunquam fatigantur; [107] cum Ciceroni dormitare interim Demosthenes, Horatio vero etiam Homerus ipse videatur. [108] Summi enim sunt, homines tamen: acciditque iis, qui, quidquid [109] apud illos repererunt, dicendi legem putant, ut deteriora imitentur (id enim est facilius) ac se [110] abunde similes putent, si vitia magnorum consequantur. Modeste tamen & circumspecto judicio de tantis viris pronuntiandum est, ne (quod plerisque accidit) [111] damnent, quæ non intelligunt. Ac si necesse est in alteram errare partem, omnia eorum legentibus placere, quam multa displicere maluerim. [112] Plurimum dicit oratori conferre Theophrastus lectionem poëtarum; multique ejus judicium sequuntur; [113] neque immerito. Namque ab his & [114] in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur, præcipueque [115] velut attrita quotidiano actu forensi ingenia, optime rerum talium blanditia [116] reparantur. Ideoque in hac lectione Cicero [117] requiescendum putat. [118] Meminerimus tamen, non per omnia poëtas esse oratori sequendos, nec libertate verborum, nec licentia figurarum; [119] totumque illud studiorum genus ostentationi comparatum, præter id, quod solam petit voluptatem, eamque, fingendo non falsa modo, sed etiam quædam incredibi-

101. *Insignes at pro Voluseno.*] *At* particula, ut sensui molesta, expungatur REGIUS. Habent Voss. sec. Locat. *insignes tres*; Vall. lib.

102. *Decimi Lælii.*] Hunc consulem, cum Antistio Vetere memoratum A U.C 748. in Fastis & apud Gruter. CXCII. 9. credit Glandorpius: sed ego puto hic intelligi ejus filium, qui & Tacito lib. VI. Ann. 47. & 48. accusasse Albucillam dicitur, quem Ryckius Consulis filium statuit: & ita melius tempora congruunt; pueritia enim Quinctiliani, qui ex calculo Dodwelli natus anno Chr. 42. sive A. U. C. 794. in annum Chr. 50 vel circa eum, statui debet, quo tempore Decimus Lælius pater, si vixerit, certe senectute impediri debuit, ne *caussas* oraret: posset tamen aliquis credere hanc *caussam* Voluseni Catuli actam ante pueritiam Fabii; non enim dicit se audisse *caussas* illas orantes, sed *nobis pueris insignes orationes ferebantur*, id est, celebrabantur, & in manibus hominum & ore erant; ut ita Sueton. Cæs. 20. *vulgo ferrentur hi versus: Non Bibulo quidquam*, &c. cap. 55. *inter quas temere quædam feruntur.* Cap. 56. *feruntur & a puero & ab adolescente quædam scripta.* Terent. Eunuch II. 3. *audieras.* GN. *sæpe, & fertur in primis*; & sic passim, *ita ferunt.* BURMAN.

103. *Persuasum sit.*] C in I mutata, *sit* legendum esse, ne admonitione quidem dignum videtur. REGIUS.

104. *Omnia quæ magni auctores.*] *Omnia quæ omnes*; MSS. Colbert. Voss. secund. Andr. Locat. Ald. Par. Gryph. Colin. Vidov. marg. Basil. non male; ita enim explicari posset: ne quis credat omnia, non quæ apud unum auctorem, sed apud omnes auctores occurrunt, & ita communi quasi consensu recepta videmus, esse perfecta: de repetitione vero illa *omnes omnia* egimus supra lib. IX. cap 3. hic tamen malo *magni*. BURMAN.

105. *Nam & labuntur.*] Noster cap. seq. *nam & magnis quoque auctoribus excidunt vitiosa*, &c. ALMELOV.

106. *Et nonnunquam fatigantur.*] Tò & deest apud Obrecht.

107. *Cum Ciceroni dormitare interim Demosthenis oratio, verum.*] *Non modo* particulam esse adscribendam, illud *vero* etiam ostendit; ut legatur: *Cum Ciceroni dormitare interim, non modo Demosthenis oratio: verum etiam Homerus ipse videatur.* REGIUS. *Dormitare interim D. oratio. v. e. H. ipse videatur*; Voss. sec. Locat. Ald. sed reliqui ut editum est, nisi quod Steph. omiserit *vero*. respicere vero ad Horatii locum in Art. Poet. 358. Fabium constat:

——— Fit Chœrilus ille,
Quem bis terve bonum cum risu miror, & idem
Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.

Deceptus vero fuit Fabius, non recte percepta vi vocis *quandoque*, quasi illa notaret *interim*, id est, more nostri Fabii *interdum*: sed Horatii mens est, se mirari quoties Chœrilus, id est, pessimus poeta, bonum versum edat, & se quoque indignari, *quandoque*, id est, quandocumque bonus Homerus, id est, egregius poeta, dormitet, & malum versum prodat: & hoc sensu fere capienda hæc Horatii verba docuit Steph. I. Schediasm. 19. qui *quotiescumque* explicat: sed pro *quandocumque* etiam alio loco apud Horat. IV. Od. 1. interpretatur Acro, & alii interpretes; & eodem libr. Od. 2. Cicero vero in *Orat.* cap. 29. sibi *non satisfacere nec semper aures implere Demosthenem* dicit: quare cl. Almel. hic errare Fabium putat, ut & lib. XII. cap. 1. quasi Ciceronem hoc verbo *dormitare* usum esse de Demosthene crediderit, quem ut *plane perfectum, & cui nihil admodum desit*, laudaverit: sed sufficeret Fabio unum Horatii verbum de utroque Demosthene & Homero. BURMAN.

108. *Summi sunt, homines tamen.*] Respicit ad Terentii Heaut. I. 1.

Homo sum; nihil humani a me alienum puto.

ALMEL. Immo vero ad illud vulgatum, *homines sumus*; *homo sum*: de quo egi satis ad Petron. cap. 75. BURMAN.

109. *Apud illos repererunt.*] *Repperitur*: Ald. Obrecht. marg. Basil.

110. *Abunde putent.*] *Putant*: Voss. secund. Locat. Ald. Basil. qui distinguunt post *imitentur*.

111. *Damnant quæ non intelligunt.*] Hoc ex Strabone lib. VII. sumptum, de Callimacho Grammatico audaci & inepto Homeri correctore, putat Fabrett. ad Column. Trajani pag. 51. ALMEL.

112. *Plurimum dicit.*] Nunc Fabius docet, qui sint legendi, posteaque auctorum catalogum recensebit, ut de singulis judicabit: poetas quoque dixit libro primo legendos propter sublimitatem: olimque a poetis pueri incipiebant, ut ab Homero & Virgilio. TURNEB. Vide Joh. Ludovici Strebæi Rhemensis, de Elect. & Orat. Colloc. Verb. lib. I. cap 6. pagg. 27. 28. 29. 30. ubi agit, utrum priores legendi poetæ, an oratores? PAREUS.

113. *Neque id immerito.*] *Id* non habent MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Colin. Obrecht. & rectius puto, ut contraria erat formula *Et merito*; de qua supra lib. V. cap. 11.

114. *In rebus spiritus.*] *Et* copulam esse adscribendam, facile ex iis, quæ sequuntur, patet, hoc modo. *& in rebus spiritus.* REGIUS. *Et* non habet Voss. sec.

115. *Velut attrita quotidiano.*] Hoc est, quod Petron. cap. 5. vult:

Interdum subducta foro det pagina versum.

ubi vide, quæ notavimus. BURMAN.

116. *Reperiuntur.*] E vocali in *a* conversa, ac *i* expuncta, *reparantur* procul dubio est legendum. REGIUS. *Repræsentantur*: Voss. sec.

117. *Requiescendum.*] Id est, oblectandum; *de Orat.* II. 14. ALMEL. Respicit ad Orat. pro Arch. cap. 6.

118. *Meminerimus tamen.*] Poetarum major est libertas & licentia, quam oratorum, habentque ejus rei patrocinium, quia constringuntur versus necessitate: præterea totum genus est *epidicticum* & ostentativum. TURNEB.

119. *Totumque illud studiorum.*] Hæc verba desunt in MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Colin.

lia,

lia, sectatur, patrocinio quoque [120] aliquo juvari; [121] quod alligati ad certam pedum necessitatem [122] non semper propriis uti possint, sed [123] depulsi a recta via, necessario ad eloquendi quædam deverticula confugiant; nec mutate quædam modo verba, [124] sed extendere, [125] corripere, [126] convertere, [127] dividere cogantur: nos vero armatos stare in acie, & summis de rebus [128] decernere, & [129] ad victoriam niti. [130] Neque ego arma squalere situ ac rubigine velim, sed fulgorem his inesse, qui terreat; qualis est ferri, quo mens simul visusque perstringatur; non qualis auri argentique, imbellis, & potius habenti periculosus. Historia quoque alere orationem quodam molli jucundoque succo potest. Verum & ipsa sic est legenda, ut sciamus, plerasque ejus virtutes oratori esse vitandas. Est enim proxima poëtis, & quodammodo carmen solutum: & scribitur ad narrandum, non ad probandum: totumque opus [131] non ad actum rei, pugnamque præsentem, [132] sed ad memoriam posteritatis, & ingenii famam componitur: ideoque [133] & verbis liberioribus, & remotioribus figuris narrandi tædium evitat. Itaque, [134] ut dixi, neque illa Sallustiana brevitas, [135] qua nihil apud [136] aures vacuas atque eruditas potest esse perfectius, apud occupatum variis cogitationibus judicem, & sæpius ineruditum, captanda nobis est: neque illa Livii lactea ubertas [137] satis docebit eum, qui non [138] speciem *expositionis*, sed fidem quærit. [139] Adde quod M. Tullius ne Thucydidem quidem aut Xenophontem utiles oratori putat, quanquam illum [140] *bellicum canere*, hujus *ore* [141] *Musas esse locutas*

120. *Aliquo juvari.*] *Aliquo juvari posse*: Par. Gryph. Colin. Vidov.

121. *Quod alligata ad, &c. uti possit*] *Alligati*, & *e* litera in *i* mutata, & *n* adscripta *possint*, legendum est. REGIUS. *Alligata, &c. possit*; Voss. sec. *alligatum ad, &c. possit*, Basil.

122. *Non semper propriis.*] Supple, vocabulis, vel loquendi generibus, formulis. CAPPER.

123. *Depulsi.*] *Depulsum*, & *confugiat*: Basil. *repulsi*: Ald.

124. *Sed extendere.*] *Sed tendere*; Obrecht. extensionem sive additionem illam (opinor) intelligit; quæ, si fiat dictionis initio, *πρόσθεσις* dicitur; si in medio, *ἐπένθεσις*; si in fine, *παραγωγή*. Exempla passim exhibent veteres Grammatici. CAPPER.

125. *Corripere.*] Diminutionem, sive detractionem illam intelligere videtur; quæ, si fiat initio vocabuli, *ἀφαίρεσις* appellatur; si in medio, *συγκοπή*; si in fine, *ἀποκοπή*. Exempla videsis apud Grammaticos Putschianos. CAPPER.

126. *Convertere.*] Dubitabat Gallæus, num non *contrahere* præstaret, sed jam *corripere* præcesserat BURMAN. Cæterum τὸ *convertere* potest *ἀναστροφὴν* significare, cujusmodi occurrit in *vos Italiam contra* Æneid. I. *tu ἄνω, transtra per & remos.* Æneid. 5. vers. 663. Lege Sosipatrum Charisium pag. 246. CAPPER.

127. *Dividere.*] *Τμῆσιν* intelligit, qualis est in illis: *Quo me cumque fero, &c. septem subjecta trioni.* (Georgic. III. vers. 381) CAPPER.

128. *Decernere.*] *Cernere* edidit Obrecht.

129. *Ad victoriam niti.*] Verbum huic sensui deest, citra quod perfectus esse non potest: *decet* vero similere aut adscribendum est, aut certe subaudiendum, hoc modo: *ad victoriam niti decet*. REGIUS. Editiones nonnullæ omiserunt vocem *decet*. Sed, cum sensus absque ea mutilatus videatur, nos illam inseruimus ad fidem Editionum, Aldinæ, Parisiensia, Vascosani, Stephanique. GIBSON. Deest vox *decet* in MSS. Alm. Voss. sec. & Vall. lib. Et sane verbum hoc abesse potest absque ullo sensus dispendio, si per *zeugma* subintelligas τὸ *meminerimus*, quod præcessit; quasi scripsisset Fabius: *Nos vero meminerimus armatos stare in acie*, &c. atque huic sensui favet particula *vero*, quæ oratorum a poetis discrimen innuit. Igitur τὸ *decet*, quod ex una unius Raphaelis Regii conjectura erat, eo lubentius auferendum curavi, quod in quibusdam MSS. & editis libris deesset. Abest utique ab editione Lugduno-Batav. unde miror cur Burmannus, qui eam κατὰ πόδα sequi solet, τὸ *decet* adsciverit. CAPPER.

130. *Neque ego arma squalere situ c. r. v. sed fulgore munisse qui.*] Depravati hujus loci sensus verus est amissus; qui sic reparari potest, ut *i* in *e* conversa, *squalere*, & non *munisse*, sed *munita esse* legatur, hoc modo: *Neque ego arma squalere situ ac rubigine velim, sed fulgore munita esse, qui &c.* REGIUS. Hac *metaphora* significat, ornatum oratorium debere severum esse & virilem, non lascivum, qualis est poeticus. Cæterum ubi legitur *perstringantur*, haud scio an legendum sit *præstringatur*; hoc enim verbum significat hebetare aciem oculorum & obtenebrare: unde *præstigia* dicuntur. Similis error inolevit apud multos auctores. TURNEB. *Neque ergo*; V. C Alm. & Gebhard. MS *sed fulgore munis se qui*; Voss. sec. *fulgore munis se qui*: Locat. *fulgore munita esse qui*; Ald. Colin. *fulgorem inesse*; Basil. Gryph. Vidov. Vide Gebhard. crepund. II. cap. 2. qui multa, de fulgore armorum collegit: *præstringentur* ego quoque præferrem De qua voce vide Abrah. ad Cicer. in Vatin. cap. 10 Pincier Par. III. 21. & diligentissimum Drakenborch. ad Sil. I. 358. apud Statium quoque lib. v. 665. ex MSS. legendum:

At juvenem multo præstringunt lumine.

& ita mox hoc eodem capite I. *Nunc cæterarum fulgore virtutum laus ita præstringitur* Vide & Ascon. Ped. ad Cicer Divin. 14. *perstringitur* vero hic erat in V. C. Alm. Basil. BURMAN.

131 *Non ad actum rei.*] *Non ad intuitum rei*: MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. Ven. Locat. Ald. Colin. Vidov. (qui *ad* omisit) & margines Steph. Vasc. Basil. Gryph. & ita edidit Obrecht.

132. *Sed ad memoriam.*] Vide Is. Casaub. ad Sueton. Calig. 53. PAREUS

133. *Et verbis liberioribus.*] *Et verbis remotioribus, & liberioribus figuris*; Voss. sec Basil. Gryph. quod nescio an rectius: ita Poëtis certe suadet Petron. cap. 118. *fumendas voces a plebe submotas.* BURMAN.

134 *Ut dixi.*] Lib. IV. cap. 2.

135. *Quia nihil.*] *I* vocalis expuncta, *qua* recte in quibusdam legitur exemplaribus REGIUS. *Quia*: Locat.

136. *Aures vacuas.*] *Vacivas* diceret Plautus in Prol. Trinum. & Casin. v. Canter. Novar Lect. II. 20. ALMEL. Sed Ovidius & alii sæpe dixerunt *vacuas aures*: hoc *vacive perlegere* Phædrus dixit Prologo libri v.

137. *Satis docebat.*] *Satis docebit*: Voss sec.

138. *Speciem expositionis*] *Compositionis*: Voss. sec. *expositionis* autem nomine Fabius narrationem designavit, ut patet ex cap. 2. lib. IV. CAPPER.

139. *Audio quod M. Tullius neque T. q. a. X. inutiles.*] Nisi corrigatur hic locus, a se ipso Fabius dissentire videtur: non *audio* autem, sed *adde*, & illa *que* expuncta, *ne*, ac *in* præpositione erasa, *utiles* mihi legendum videtur, hoc modo: *Adde, quod M. Tullius ne Thucydidem quidem aut Xenophontem utiles oratori putat*: sic autem esse corrigendum, facile colligitur ex Ciceronis *Oratore* cap. 9. REGIUS. Quidam oratores imitabantur Thucydidem, quidam Xenophontem: utrosque reprehendit Cicero, quia aliud est scribere historiam, aliud orare: quanquam tanta est suavitas Xenophontis, ut appelletur *Musa Attica*. TURNEB. Vide Ciceron. in *Bruto* cap. 7 in *Orator.* cap. 9. & *de opt. gen. Orat.* cap. 5. ALMEL. *Audio quod*: Voss. sec. Locat. *addo quod*: Basil. marg. sed in textu: *Quod dicere fortius audeo, quia M. Tullius*: quod si ex MSS profluxerit, non incongruum puto, & inde illud *audio* profluxisse: quod cum nullum sensum faceret, in *addo*, deinde in *adde* mutaverunt: *fortiter vero dicere*, est confidenter. Vide supra lib. v. cap. 10. BURMAN.

140. *Bellicum canere.*] *Orator.* cap. 12.

141. *Musas locutas.*] *Orat.* cap. 19

existimet. Licet tamen nobis in digressionibus uti vel historico nonnunquam nitore; [142] dum in iis, de quibus erit quæstio, meminerimus non athletarum toros, sed militum lacertos esse; nec [143] versicolorem illam, qua Demetrius Phalereus dicebatur uti, vestem bene [144] ad forensem pulverem facere. [145] Est & alius ex historiis usus, & is quidem maximus, sed non ad præsentem pertinens locum, ex cognitione rerum exemplorumque, quibus in primis instructus esse debet orator, [146] ne omnia testimonia [147] expetat a litigatore; sed pleraque ex vetustate diligenter sibi cognita sumat; [148] hoc potentiora, quod ea sola criminibus odii & gratiæ vacant. A [149] philosophorum vero lectione ut essent nobis multa petenda, [150] vitio factum est oratorum, [151] qui quidem illis optima sui operis parte cesserunt. Nam & de justis, honestis, utilibus, [152] quæque sunt his contraria, & de rebus divinis maxime dicunt, & argumentantur acriter; [153] & *altercationibus* atque [154] interrogationibus oratorem futurum optime Socratici præparant. Sed his quoque adhibendum est simile judicium, ut etiam cum in rebus versemur iisdem, non tamen eamdem esse conditionem sciamus [155] litium ac disputationum, fori & auditorii, præceptorum & [156] periculorum. [157] Credo exacturos plerosque, cum tantum esse utilitatis in legendo judicemus, ut id quoque adjungamus operi, qui sint legendi, quæ in quoque auctore præcipua virtus. Sed persequi singulos, infiniti fuerit operis. Quippe cum in *Bruto* M. Tullius tot millibus versuum de Romanis tantum oratoribus loquatur, & tamen de omnibus ætatis suæ, [158] quibuscum vivebat, exceptis Cæsare atque Marcello, [159] silentium egerit; quis erit modus, si & illos, & qui postea fuerunt, & [160] Græ-

142. *Dum in iis de quibus, &c.*] Athletarum tori, id est, musculi, robur habent: sed nimium sunt carnosi: itaque lasciviunt carne: at militum lacerti labore sunt attriti & robusti: hos comparat oratoribus, ut athletas historicis. TURNEB.

143. *Versicolorem.*] Aut intelligit distinctam variis coloribus, aut subinde colorem mutantem, quemadmodum sericum quoddam est, quod alio atque alio circumspicitur colore. TURNEB. *Versicolor* est varia vestis, ut Terentius in Eunuch. IV. 4. vocat. Vide Salmas. ad Vopisc. Aurelian. cap. 46.

144. *Ad forensem pulverem.*] Allusit ad proverb. *sine pulvere tactu, aut tactu*, id est, sine pugna; nam *pulvis*, cognominatus ἁφὴ, inspergebatur athletis: præterea milites cum pugnant, pulverem excitant. TURNEB.

145. *Est & alius.*] Exempla sumuntur ex historiis, sed ea pertinent ad probationem, non ad *elocutionem*, de qua nunc loquimur, quanquam possunt esse quædam exempla, quæ adhibentur expositionis caussa, ut de similitudine dixit lib. VIII. TURNEB.

146. *Ne omnia.*] *Nec omnia*; Voss. sec. Locat. Basil.

147. *Expetat*] *Exspectet*: Voss. sec. Basil. Gryph. marg. Vasc. & Steph. Obrecht. *exspectat*: V. C. Alm. *expetet*: Locat.

148. *Hæc potentiora, &c. & gratiæ vacant.*] Æ diphthongo in o vocalem conversa, *hoc*, pro *tanto*: &, e vocali adscripta, *gratiæ* pro *gratia* legendum est. REGIUS. *Hæc* & *gratia*: Voss. sec.

149. *Philosophorum vero lectione.*] Cicero lib. III. *de Orat.* ait, eosdem olim fuisse oratores & philosophos: sed cum nonnulli extitissent calumniatores, qui, omissa philosophia, eloquentia abuterentur, optimi quidam viri, spreta eloquentia, philosophari cœperunt privatim: ita oratores meliorem partem reliquerunt philosophis. Vide & Fabii præfationem lib. I. TURNEB.

150. *Vitio factum est oratorum.*] *Vitio factum est aliis oratorum*: Voss. sec. Locat. Ald.

151. *Quo quidem illis optima sui operis parte censentur.*] Ne hic quidem sensus integer habetur; *qui* enim, non *quo*, & *cesserunt*, non *censentur*, contenderim esse legendum, quamvis mihi exemplaria nulla adstipulentur. REGIUS. *Qui & censentur*: V. C. Alm Locat.

152. *Quæque sunt his contraria.*] *Iisque quæ sunt contraria*: Vidov. *atque quæ sunt contr.* Voss. sec. Locat. Ald. Colin.

153. *Ex altercationibus.*] X litera in t mutata, legatur &. REGIUS. *Ex*: Voss. sec.

154. *Interrogationibus.*] De quibus jam egit lib. V. cap. 7. & cap. 11. & Cicero II. de Finib. I. ALMEL.

155. *Litium ac dispositionum.*] Loco *dispositionum* recte in quibusdam exemplaribus legitur *disputationum*. REGIUS.

156. *Periculorum.*] Hæc pericula paulo ante *fortunam judicii* vocavit. ALMEL.

157. *Credo exacturos.*] Fabius deinceps est numeraturus præcipuos auctores, quos potissimum imitari debemus: qua in re maxime est observandum, a Fabio annotari uniuscujusque peculiares virtutes; ut, in legendo quid excerpere debeamus, sciamus. TURNEB. Hic novum caput incipit Voss. secund. cum titulo: *Qui præcipue auctores sunt legendi.*

158. *Quidem quisque convivebat.*] Sic quidem corrupte legitur; sed si, loco illius *quidem*, hic ablativus *qua* reponatur, & contextus & sensus integer fiet, hoc modo: *& tamen de omnibus ætatis suæ, qua quisque convivebat*: miror autem quosdam ita depravare, ut, pro illo *convivebant*, legant *convivebat*: cum illa a vero elegantique sensu maxime sint aliena. REGIUS. *Quidem quisque convivebat*; Locat. *quod quisque convivebat*: Voss. sec. *quod quisque condiderat*: Obrecht. corruptus locus, & illa, *quibuscum vivebat*, superflua sunt; sufficit enim *ætatis suæ*. Neque Obrechti correctio placet, quia Cicero non catalogum operum, quæ quisque condiderit, contexuit; sed in qua maxime eloquentiæ parte excelluerit, narrat, & quædam aliquando eorum opera, quibus maxime insignes fuerunt, leviter perstringit. Et certe Marcelli, quem laudat in *Brut.* cap. 71. nullum opus, quod ille condidit, memorat: quare puto legendum *de omnibus ætatis suæ, qui cum maxime vigebant*: hoc enim verbo amat Cicero uti: sic III. *de Orat.* 28. *Philonem, quem in Academia maxime vigere audio.* Et c. *de Orat.* II. *Vigebat auditor Panætii illius tui Mnesarchus.* Noster hoc ipso capite: *Habebunt, & qui post nos de oratoribus scribent, magnam eos, qui nunc vigent, materiem vere laudandi*: & passim ita Cicero, Livius, & alii. Nescio vero cur errare hic Fabium adnotaverit editor Leidensis; forte quod crediderit, etiam Ciceronem Hortensii meminisse, qui cum Cicerone vixit, & de quo in ultima parte *Bruti* multa agit Cicero: sed recte Fabius eum non excepit, quia ille jam, Cicerone in foro florente, defloruerat, nec vigebat amplius; &, licet postea æmulatione se iterum ad forenses *caussas* retulerit, jam tamen, cum Cicero *Brutum* scriberet anno urb. U. C. DCCVII. obierat Hortensius, anno urb. DCCIV. non ergo eum excipere poterat cum Marcello & Cæsare, qui tunc adhuc vivebant; pro Marcello enim Cicero A. U. DCCVIII. orationem habuit, qui postea a Magio interfectus fuit. Cæsar vero interfectus fuit A. U. DCCX. BURMAN.

159. *Silentium egerit.*] Ita loquitur & Valer. Maxim. c. VI. II. *non sinit nos M. Crassus de se silentium agere.* Et I. VII. 4. *ille silentium egit.*

160. *Græcos omnes philosophos. Fuerit*] Et copula iterum mihi adscribenda videtur; ut legamus *& philosophos*: nam post oratores & Latinos & Græcos, philosophos quoque enumerare longum esset: verbum autem deest, quo claudendus foret sensus: *persequamur* igitur, similève sensus exposcit, ut legatur: *& Græcos omnes & philosophos persequamur.* REGIUS. *Et Græcos omnes & philosophos. Fuerit*: MSS. Alm Voss. secund. Locat. *& philosophos persequemur*: Ald. *& philosophos persequar*: Colin. *& philosophos & poetas persequi velim*: Basil. Gryph. Vascos. Steph. Vidov. & alii.

eos omnes, & philosophos & poëtas, persequi velim? [161] Fuerit igitur brevitas illa tutissima, quæ est apud [162] Livium in epistola ad filium scripta, *legendos Demosthenem* [163] *atque Ciceronem; tum ita, ut quisque esset Demostheni & Ciceroni simillimus.* [164] Non est tamen dissimulanda nostri quoque judicii summa. Paucos enim, [165] vel potius vix ullum ex iis, [166] qui vetustatem pertulerunt, existimo posse reperiri, [167] qui judicium adhibentibus non allaturus sit utilitatis aliquid, cum se Cicero ab illis quoque vetustissimis auctoribus, ingeniosis quidem, sed arte carentibus, plurimum fateatur adjutum. Nec [168] multo aliter [169] de novis sentio. [170] Quotus enim quisque inveniri tam demens potest, qui ne minima quidem alicujus certæ fiducia partis, memoriam posteritatis speraverit? qui si quis est, intra primos statim versus deprehendetur, & citius nos dimittet, quam ut ejus nobis magno temporis detrimento constet experimentum. Sed non quidquid ad aliquam [171] partem scientiæ pertinet, protinus [172] ad faciendam etiam φράσιν, de qua loquimur, [173] accommodatum est. Verum, antequam [174] de singulis loquar, pauca in universum de varietate opinionum dicenda sunt. Nam quidam solos veteres legendos putant, [175] neque in ullis aliis esse naturalem eloquentiam & robur viris dignum arbitrantur. [176] Alios recens hæc lascivia, [177] delitiæque, & omnia ad voluptatem multitudinis imperitæ composita [178] delectant. Sunt etiam, qui rectum dicendi genus sequi volunt. Alii pressa demum [179] & tenuia, & quæ minimum ab usu quotidiano recedant, sana & vere [180] Attica putant. Quosdam [181] elatior ingenii vis, [182] & magis concitata, [183] & plena spiritus capit.

161. *Fuit igitur.*] *Fuerit*, quam *fuit*, sensui magis convenire videtur. REGIUS. *Fuit*; Voss. sec.

162. *Livium.*] Ad illam epistolam etiam lib. VIII. cap. 2. respexisse, ibi notavimus: egisse autem in illa de arte Rhetorica, & præceptis eloquentiæ videtur. BURMAN.

163. *At Ciceronem.*] *Que* particula adscripta, *atque* legatur. REGIUS. *Ac Ciceronem*; Ald.

164. *Non est tamen dissimulandum.*] *Tamen* non habent Voss. sec. Locat. Ald.

165. *Vel potius.*] *Paucos & vix ullum*; Voss. sec. Locat. Ald. Colin.

166. *Qui vetustatem pertulerunt.*] *Metaphora* ducta est a vino generoso; dicitur enim vinum ferre ætatem & vetustatem, quod vetustate non degenerat, non acet, non mucet; ut contrarium vinum dicitur *fugiens*. TURNEB. Idem notaverat Turnebus supra ad lib. II. cap. 4 ubi vide.

167. *Qui judicium adeuntibus allaturus sit.*] In quibusdam exemplaribus pro *adeuntibus* recte legitur *adhibentibus*; sed *non* quoque adverbium mihi videtur adscribendum, ut legatur hoc modo: *qui judicium adhibentibus non allaturus sit utilitatis aliquid.* REGIUS. *Non* deest in MSS. Alm. Voss. sec. *quum judicium adhibentibus allaturus*; Obrecht. *adeuntibus non allaturus*; Locat.

168. *Multo aliter.*] *Multo aliud*; MSS. Alm. Voss sec. Locat. Ald.

169. *De nobis sentio.*] Pro *nobis* lege *nostris*: quomodo enim singularis *sentio* construetur cum plurali *nobis*? nisi malis *sentimus*. ALMEL. Non ideo suspecta debet esse hæc lectio; nam licet pluralis numeri sint illa pronomina *nos*, *vos*, &c. sæpe tamen singularis numeri verbis juncta reperiuntur, & idem significant, quod *me*, *te*, &c. sic Propert. I. Eleg. 3.

Et modo solvebam nostra de fronte corollas.

Eleg. IV.

Non solum dideci nostros reticere dolores,
Et quiddam in nobis majus, amice, fide.

& Eleg. 12.

Quod mihi desidia non cessas fingere crimen,
Quod faciat nobis conscia Roma moram?

& ita sæpe ille Poeta: quin & contra a plurali transit ad singularem numerum, eadem Elegia:

Invidia fuimus; num me Deus obruit?

Ovid. IV. ex Pont. 14.

Tam mihi cara Tomis; patria qua sede fugatis
Tempus ad hoc nobis hospita fida manet.

& Tibullus lib. III. Eleg. ult. antiqua locutione:

——— *Nec merita nobis inimica merenti.*

Ita *absente nobis* & similia. De quibus vide Non. Marc & Donat. ad Terent. Eunuch. IV. 3 sed nos hic cum Obrechto facimus, qui *de novis sentio* recte legendum censuit. BURMAN. Et certe qui Manuscriptos codices evolverunt, non ignorant quam sæpe imperiti scribæ τὸ B pro τῷ V scripserint, & contra. CAPPER.

170. *Quod enim quisque in veritate tumens potensque ne minime quidem alicujus cetera fiducia partis memoriam artis speraverit.*] Ita Locatelli & Aldi (nisi quod *certa*) editiones, &, ut credo, aliæ: quæ cum capere non posset Regius, non attendo, sed solis splendore indigere credidit. Ascensius vero hæc adnotaverat: ego sic legam: *Quod enim?* (hoc est, quare non idem de nobis sentiam) *quisquam tumens in veritate*, (hoc est, secundum verum judicium tumens censendus potius, quam solida arte plenus) *potensque ne minima quidem* (immo nulla) *fiducia alicujus certæ partis* (sc. artis Oratoriæ) *speraret memoriam*, (id est, perpetuam famam) *artis?* sic Ascensius *Quod enim quisque in veritate tumens potensque ne minima q. a. cetera f. p. m. artis speraverit*; Voss. sec. *Quid enim? quisque in veritate tumeat*, &c. Par reliqua vulgatam exhibent, nisi quod Vadov. *certe. Quotus enim quisque fuerit adeo demens posteritatis, qui ne minima quidem alicujus scientia fiducia, partis memoriam artis speraverit?* Obrecht. *memoriam artis*, MS Bodl. Andr. Ven. Pat. marg. Basil. locus corruptissimus & cujus medicina a veteri libro exspectari debet: forte tamen *fortiter memoriam posteritatis rectius foret*. BURMAN. *Quotus enim quisque*] Sensus est: nullus est ex recentibus scriptor, qui, etsi cetera vitiosa habeat, non putet tamen sese aliqua saltem parte mereri posteritatem & lectionem: eam igitur partem excerpere debebimus, omissis vitiis. TURNEB.

171. *Partem scientiæ pertinet.*] *Sententiæ*; Voss. sec.

172. *Ad faciendam φράσιν.*] Hoc est, elocutionem, quæ tertia pars est Rhetoricæ. Vulgo *stylum* appellant; Demetrius pseudo-Phalereus ἑρμηνείαν. CAPPER.

173. *Accommodatum est.*] *Est* omittunt Voss. sec. Locat. Ald.

174. *De singulis loquar.*] *Loquar* expungit Obrecht.

175. *Dignum arbitrantur.*] *Arbitrantur* etiam omisit Obrechtus.

176. *Alios recens*] *A* vocali in *o* conversa, *alios* legendum esse liquet. REGIUS.

177. *Deliciæque*] *Delitiaque*; Voss. sec. Locat. Ald. quam vocem & Vallæ librum habere, & a Fabio studio usurpatam notat Ascensius, ut licentiosa sectantes notet.

178. *Ipsos etiam qui.*] *Sunt* verbum, loco illius accusativi *ipsos*, mihi videtur adscribendum, hoc modo: *Sunt etiam qui.* REGIUS. *Delectant ipsos etiam qui*; Voss. secund. Locatel.

179. *Et tenuia.*] Alludit Fabius ad tria illa dicendi genera, quorum unum vocatur ἰσχνὸν, *tenue*. CAPPER.

180. *Attica.*] Attica eloquentia omnium est optima: nonnulli eam esse putabant, cum presse diceretur & tenuiter; propterea quod Lysias Atticus orator tenuis esset & subtilis: eos refutat Cicero in *Orat.* ad Brutum. TURNEB.

181. *Elatior ingenii vis.*] *Clarior*; Voss. sec.

182. *Et magis concitata.*] Respicere videtur ad τὸ γοργὸν, & ad τὰς γοργότητας, de quibus Hermogenes cap. I. lib. II περὶ τῶν ἰδεῶν, de variis dicendi formis. CAPPER.

183. *Et alias spurcitiis plena rapit*] Nihil est, quod ho-

[184] Sunt & lenis, [185] & nitidi, & compositi generis non pauci amatores. De qua differentia [186] differam diligentius, cum de genere dicendi quærendum erit. [187] Interim summatim, quid a qua lectione petere possint, qui confirmare facultatem dicendi volunt, attingam. [188] Paucos enim, qui sunt eminentissimi, excerpere in animo est: facile est autem studiosis, [189] qui sint his simillimi, judicare; ne quisquam queratur, omissos forte [190] aliquos eorum, quos ipse valde probet. Fateor enim [191] plures legendos esse, [192] quam qui a me nominabuntur. Sed nunc genera ipsa lectionum, quæ præcipue convenire intendentibus, ut oratores fiant, existimem, persequar. [193] Igitur, [194] ut Aratus ab Jove incipiendum putat, ita nos rite cœpturi ab Homero videmur. Hic enim (quemadmodum [195] ex oceano dicit ipse [196] amnium vim fontiumque cursus initium capere) omnibus eloquentiæ partibus exemplum & ortum dedit. Hunc nemo [197] in magnis sublimitate, in parvis proprietate superaverit. Idem lætus [198] ac pressus, jucundus & gravis, tum brevitate mirabilis: nec poëtica modo, sed oratoria virtute eminentissimus. [199] Nam, ut de laudibus, exhortationibus, consolationibus taceam; [200] nonne vel nonus liber, quo missa ad Achillem legatio continetur; vel in primo

minum imperitorum temeritate facile non corrumpatur. Quis enim non videat, hunc locum spurcitiis fuisse inquinatum? Quamvis autem hæc depravatio hactenus fuerit approbata; pro *spurcitiis* tamen, vel pignore deposito, contenderim *spiritus* esse legendum; significat enim Fabius, vehementia ac spiritus plena quibusdam placere. REGIUS. *Et alias spurcitiis plena cupit*; MS. Bodl. Locat. *& alias spiritus plena*; Ald. Colin. *& acris spiritus plena*; Obrecht. Ego mallem *& alto* (vel *altiori*) *spiritus plena*; nam *altus* & *altus* passim a librariis confundi animadverti jam olim ad Petron. cap. 108. *altus* vero proprium spiritus epitheton. Ovid I. Trist. IV. 43.

Sic, ubi mota calent viridi mea pectora thyrso,
Altior humano spiritus ille malo est.

Et hoc convenit *elatiori ingenii* m. Ita Flor. II. 2 *spirantibus altum Pœnis*. BURMAN.

184. *Sunt & lenis.*] *Sunt etiam*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Colin.

185. *Et nitidi.*] Hoc spectat ad dicendi genus, quod Græci ἀνθηρὸν & μέσον, *floridum* & *medium*, vocare solent. Hac de re plenius aget Quinctilianus lib. XII. cap. X. CAPPER.

186. *Differam diligentius, cum, &c.*] Vide cap. 10. lib XII.

187. *Interim summa quia & a qua lectione.*] Alterisco hic quoque locus indigere videtur, quo & intelligi & emendari possit. REGIUS. *Interim summa quia & a qua l. p. p. qua*; Voss. sec. Locat. *interim summatim quid & a qua lectione p. p. qui c.* &c. Obrecht. *summatim quid a quaque lect. p. p. qui*; Gryph. Vidov. *summam quam & a qua l. p. p. qui*; Colin. Ascens. *summatim quid a qua l. p. p. qui*; Basil. Vascos. Steph.

188. *Paucos enim qui.*] *Paucis (sunt enim eminentissimi) excerpere i. a. e.* Ald. Colin. *paucos sunt e. e. excerpere*; Voss. secund. Ascens. *paucos enim qui sunt em. exc.* Basil. Gryph. Vascos. Steph. Colin. Vidov. Leid. Oxon. Obrecht.

189. *Qui sunt iis.*] *U* vocali in *i* conversa, *sint* est legendum. REGIUS. *Sunt*; Voss. sec.

190. *Aliquos eorum quos ipse.*] *Eorum* omittunt V. C. Alm. Locat. Ald. Colin.

191. *Plures legendos.*] *Plurimos*; Obrecht.

192. *Quam qui a me nominabuntur.*] *Quam qui nominabuntur*; Locat. Ald. Colin. Obrecht.

193. *Igitur ut.*] Hic Vossianus codex primos & tertium iterum incipiebant: sed hæc pars libri prima in calcem librorum rejecta, usque ad illa: *In Epistolis quidem, quanquam sit utrinsque, nulla contentio est*, & tunc illa pars libr. XII. cap. 10. sequebatur: *In oratione vero*. BURMAN.

194. *Ut Aratus.*] Aratus sic incipit astrologiam: *Ab Jove incipiamus, quem nunquam tacitum & indictum sinamus*; nimirum ex consuetudine antiquorum, qui rebus agendis deos præfari solebant. TURNEB. Barthii Recemat in Petron. cap. 5. Joh. Weitzii Not. ad Theocrit Idyll. XVI. Mart. Crusii Prolegom. in Homeri lib. I Iliad. Manilii lib. II. Joh Wilkii Orationes tres suavissimæ de Homero. PAREUS. Sic Arato coævus Theocritus Idyll. 17.

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, καὶ ἐς Δία λήγετε Μοῖσαι.

Quod Virgilius Eclog. 3.

Ab Jove principium, Musæ.

L. Cuspidius apud Fabricium Antiq. lib. I. testamentum sic orditur: *Nomine invocato, absque cujus auxilio neque quidquam rite inchoari, neque recte perfici potest.* COLOMES. Cicero II. de leg. 2. vide quæ collegit Eruditissimus J. C. Bolengerus in Eclog. ad Arnob. lib. I. pag. 10. & seq. Swarth Analat. I. cap. 6. Drus. Hebraic. Quæst. lib. III. cap. 24. Alard. ad lib I. 5. Val. Flac. ALMEL. Vide & Grotium ad Arati principium, & commentatores ad Virgil. Eclog. III. 60.

195. *Ex oceano.*] In Iliados XXI. volumine vers. 195. REGIUS. Plutarchus in vita Homeri testatur, Homerum auctorem fuisse omnis philosophiæ, ac philosophos ab eo hausisse suas opiniones: præterea docet, eum summum esse in omni genere eloquentiæ. TURNEB. Hæc tria potissimum multis rationibus & exemplis ostendit auctor præclaræ *de Homeri vita*, vel (ut Barnesius inscripsit) *posthumæ* opellæ, quam Turnebianus quidem cum cæteris de vulgo scriptoribus Plutarcho; Barnesius autem post Galeum Dionysio Halicarnass. attribuit. Galeus Latine versam Mythologicis opusculis an. 1688. Amstelædami editis inseruit: sed dolendum quod Latina versio tot tantisque scateat erroribus. Horum nonnullos hic recensebo, cæteros in Philologicis observationibus enumeraturus. Pag. 284. τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν κάθοδον bis vertit, *Heraclidarum descensum*: atqui vertere oportebat, *Heraclidarum reditum*; ut patet ex lib. IX. Strabonis, &c. Pag. 285. ὅτι δεῖ τὰ καινὰ ... θαυμάζεσθαι καὶ τὸν ἀκροατὴν ἐπάγεσθαι: *quod nova & non omnibus obvia suscipiat & auditoris benevolentiam captet*: sed quis Græce sciens non videt esse vertendum? *quod nova & non omnibus obvia moveant admirationem & auditorem alliciant*. Pag. 289. ἔτι δ' ἀνθεῖ αὐτῷ καὶ τὸ συναλοιφὴν..., τὸ ἐμέ, τὸ μέ: *est eis familiare contractionibus uti*; ubi confundit interpres *contractionem* συναίρεσιν cum *synalœpha*: quæ quantum inter se differant, patet ex Grammaticis. Pag. 295. ἄλλαι δὲ σημαίνουσι κυρίως ὀξέα· λιγυρὰ νῆσοι: *insulas quæ proprie appellantur magnifica significare vult*: atqui vertendum erat: *quæ proprie appellantur acuta*. Ibidem: Ἐγὼ δ' ἔξαυτα... *Ego autem festinans adsisto*: sed Homeri (Odyss. O. 298.) sensus est: *Ego autem adstans exarui*. Pag. 302. Ἄλλα δὲ κατ' ἔνδειαν λέξεως, ὧν ἐστι καὶ ἡ ἔλλειψις... *Alia vero juxta dictionis necessitatem, quorum e numero hæc figura est, quæ defectus appellatur*: ubi vocabulum illud *necessitatem* tolerare nemo queat. Verterem: *Alia vero per dictionis defectum, quorum e numero ea figura est, quæ appellatur* ellipsis. Pag. 312. μετὰ τινος ἤθους ὑποκρίσεως, *cum quadam morali simulatione*; sed in Scholasticis observationibus (ubi Scholastas proprias locutiones exponam) pluribus demonstrabo τὸ ἦθος apud Scholiastas esse leniorem animi affectum, qui τῷ πάθει opponatur; ὑπόκρισιν vero esse gestum & pronunciandi modum. Hic itaque locus Latine sic vertendus erat: *cum gestu quodam & pronunciatione aliquem animi affectum exprimente*. CAPPER.

196. *Amnium vim.*] *Vim* omittit Voss. sec.

197. *In magnis sublimitate.*] *In magnis rebus subl.* MSS. Bodl. Alm. Colb. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Basil. Colin. Vidov.

198. *Ac pressus.*] Francius malebat etiam *latus ac pressus*? sed minime mutanda vox *lætus*, quæ uberem & copiosum notat, ut sæpe alibi. BURMAN. Vide ad proœmium lib. VIII.

199. *Nam ut de laudibus.*] Ulysses, Diomedes, & Phœnix, pulcherrimas orationes habuerunt ad Achillem, quibus suadebant, ut iram deponeret, & arma in Trojanos caperet: his orationibus etiam respondet Achilles. TURNEB. In cujus annotatione spissus est error; neque enim Diomedes, sed Ajax cum Ulysse & Phœnice ad Achillem missus est; ut patet ex Iliad. I. CAPPER.

200. *Nonne vel nonus.*] *Non vel nonus*; MS. Bodl. *nonum*

inter duces illa contentio; vel dictæ in secundo sententiæ, [201] omnes litium ac [202] consiliorum explicant artes? [203] Affectus quidem, vel illos mites, vel [204] hos concitatos, nemo erit tam indoctus, qui non in sua potestate hunc auctorem habuisse fateatur. [205] Age vero, [206] nonne in utriusque sui operis ingressu paucissimis versibus legem *prœmiorum*, non dico servavit, sed constituit? [207] Nam & benevolum auditorem invocatione Dearum, quas præsidere vatibus creditum est; & intentum, proposita rerum magnitudine; & docilem, summa celeriter comprehensa, facit. Narrare vero quis brevius, quam qui [208] mortem nuntiat Patrocli? quis [209] significantius potest, [210] quam qui [211] Curetum Ætolorumque prœlium exponit? Jam similitudines, amplificationes, exempla, digressus, [212] signa rerum & argumenta, [213] cæteraque probandi ac refutandi, sunt ita multa, ut etiam, qui [214] de artibus scripserunt, plurima [215] earum rerum testimonia ab hoc poëta petant. [216] Nam *epilogus* quidem quis unquam poterit illis [217] Priami rogantis Achillem precibus æquari? Quid? in verbis, sententiis, figuris, dispositione totius operis, nonne humani ingenii [218] modum excedit? [219] Ut magni sit viri, virtutes ejus non æmulatione (quod fieri non potest) sed intellectu sequi. Verum hic omnes sine dubio, & in omni genere eloquentiæ procul a se reliquit; [220] Heroicos tamen præcipue, videlicet quia clarissima in materia [221] simili comparatio est. [222] Raro assurgit Hesiodus, magnaque pars ejus [223] in nominibus est occupata; tamen utiles circa præcepta sententiæ, [224] levitasque verborum, & compositionis [225] probabilis; daturque ei palma in illo medio genere dicendi. [226] Contra in Antimacho vis & gravitas, & minime vulgare [227] eloquendi genus habet laudem. Sed quamvis ei secundas fere Grammaticorum consensus deferat, & [228] affectubus, & jucunditate, & dispositione, & omnino arte deficitur, [229] ut

vel unus MSS. Alm. Voss. prim. Basil. *non vel nonnus* Voss. sec. Voss. sec. Ven. Loc. Ald. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

201. *Omnes litium.*] Quæ ad *judiciale* orationis genus referuntur. CAPPER.

202. *Consiliorum.*] Quæ ad *Suasorium* seu *Deliberativum* genus orationis pertinent. CAPPER.

203. *Affectus illos mites.*] Τὰ ἤθη Græci dicunt. Vide cap. 2. libri VI. CAPPER.

204. *Hos concitatos.*] Τὰ πάθη, ut Græci vocant. Hoc autem de Homero judicium Fabius hausisse videtur ex Dionysio Halicarnass. qui sic habet pag. 68. tom. 2. edit. Wechel. καὶ λαβὼν ζῆλον ἠθῶν τε καὶ παθῶν. CAPPER.

205. *Age vero.*] Homerus initio poematum sibi proponit & invocat, quam legem servant poetæ Græci; Latini contra proponunt, deinde invocant. TURNEB.

206. *Nonne in utriusque*] *Nonne utriusque sui operis ingressu in pauc.* Locat. Ald. *nonne in sui utriusque*; Gryph. Colin. *nonne utriusque operis ingressu pauc.* Obrecht.

207. *Nam & benevolum.*] *Nam & benivolum*; Voss. sec. Locat.

208. *Mortem nuntiat Patrocli.*] Iliad. Σ 20. Κεῖται Πάτροκλος.

209. *Significantius.*] Ἐμφαντικώτερον, ut Græci dicerent, id est, verbis & locutionibus, quæ majorem significandi vim habeant. CAPPER.

210. *Quam qui Curetum*] Respicit ad illa Homeri Iliad. I. vers. 525. Κουρῆτές τ' ἐμάχοντο, καὶ Αἰτωλοὶ μενεχάρμαι. &c. PITHOEUS

211. *Curetum.*] Curetes (ut inquit Stephanus) populi sunt Acarnaniæ, vicini Ætolis: sunt & populi Cretæ, qui educaverunt Jovem. TURNEB.

212. *Signa rerum & argumenta.*] Quæ quomodo inter se differant, vide ad lib. V. capp. 9. & 10. CAPPER.

213. *Cætera quæ probandi ac refutandi sunt, ita multa*] Illud *quæ* relativum aut redundare, aut aliquid verbi, quod non est adscriptum, exposcere videtur: sed cum sine eo sensus sit integer, allinatur. REGIUS. *Quæ*; MSS. Bodl. Voss. sec. tert. Ven. Locat.

214. *De artibus.*] Supple, Oratoriis. Hujusmodi *ellipsin* complevit Fabius lib. III. cap. 1. ubi sic habet: *specimen orandi, docendique oratorias artes M. Tullium.* CAPPER.

215. *Earum rerum.*] *Harum rerum*; V. C. Alm.

216. *Nam epilogus.*] *Nam & epilogus quidem quis unquam*; Voss. sec. Locat. Ald. quis est in *unquam*.

217. *Priami rogantis.*] Vide Iliad. Χ. vers. 486. & seqq. *rogantis Achillem Priamus*; Obrecht.

218. *Modum excedit.*] *Excessit*; Voss. tert. Locat. Ald. Colin. Obrecht.

219. *Ut magni sit viri.*] *Viri* omittit V. C. Alm.

220. *Heroicos.*] *Epicos*, MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Basil. marg. Valc. Steph. Gryph. mox in Obrecht deest *το videlicet*.

221. *Simili comparatio.*] *similis comparatio est*; MSS. Bodl.

222. *Raro assurgit Hesiod.*] Hesiodus propter sententias olim a pueris ediscebatur: suaderque in quadam epist. ad Leptam Cicero, ut ediscatur. TURNEB.

223. *In nominibus.*] *In verbis*] MS. Colb.

224. *Levitasque verborum & expositionis*] U litera in n mutata, *lenitas*, & loco *expositionis*, *compositionis* mihi legendum videtur. REGIUS. *Levitas v. e. expositionis*; Locat. *expositionis* etiam Ald. Basil. Locat. Sed Raphaelis Regii emendationem, quam cæteri fere deinceps amplexi sunt, hoc quidem in loco probare non possum. Nam quæ de Græcis Poetis judicia Fabius tulit, ea desumpsit e Dionysii Halicarnass. scriptis: atqui Dionysius pag. 68 edit. Wechel. Hesiodo tribuit ὀνομάτων λειότητα, *verborum levitatem*. Ἡσίοδος μὲν γὰρ, inquit, ἐφρόντισεν ἡδονῆς καὶ ὀνομάτων λειότητος καὶ συνθέσεως ἐμμελοῦς, hoc est: *Hesiodo curæ fuit* [legentium] *oblectatio, & verborum levitas, & modulata compositio.* Unde patet etiam quam merito Regius τὸ *expositionis*, in τὸ *compositionis* mutarit. Porro peccant qui non *leves*, *levitas* (quæ a λεῖος λειότης) per e, sed per æ scribunt *læves*, *lævitas*. CAPPER.

225. *Probabilis daturque.*] *Probabilis: datur ei*; Vall. lib. Voss. sec. Locat.

226. *Contra in Antimacho.*] Antimachus poeta Colophonius fuit, Hipparchi filius, idem etiam Grammaticus: aiunt fuisse servum Panyasidis poetæ. TURNEB. Idem ait Antipater in Epigrammate a Salmasio primum edito, ad Spartian. Adrian. cap. 16. cum ὄβριμον ἔχος Ἀντιμάχου vocat καὶ ἄξιον ὀφρύος ἡμιθέων. COLOMES. Hic ita adamabatur ab Adriano, ut *Homeri poemata abolere cogitaret, & pro eo Antimachum in scholis legendum inducere, cujus nomen multi adhuc ignoraverant.* Dion. Nic. in vita Adriani. Hujus Antimachi opera emendavit Zothicus homo Criticus & Poeticus, teste Porphyrio in vita Plotini, qui fuit familiaris Plotino. ALMELOV. Dionysii Halicarnass. de Antimacho judicium Latine vertisse videtur Fabius. Nam Dionysius ita scripsit: Ἀντίμαχος δὲ εὐτονίας καὶ ἀγωνιστικῆς τραχύτητος καὶ τοῦ συνήθους τὸ ἐξαλλάττον, id est: *Antimacho autem cura fuit vis quædam & asperitas concertationibus accommodata, & minime vulgare eloquendi genus.* CAPPER.

227. *Eloquendi genus.*] *Eloquentiæ*; Voss. prim. tert. Basil. Obrecht.

228. *Affectibus & jucunditate.*] Hoc agnoscit Antipater: sed laudi, non vitio ducit, εἰ ζάλοις τὸν ἠγάλασεν ἔπος. COLOMES.

229. *Ut plane manifeste apparet.*] *A* vocali adscripta, *appareat* quidem legendum est: sed alterum quoque illorum adverbiorum mihi videtur expungendum. REGIUS. *Ubi plane manifeste apparet*; Voss. prim. *ut plane manifesteque appareat*; Colin. *ut plane manifeste appareat*; Basil. Steph. Gryph. Obrecht. Ego etiam alterutrum delen-

plane manifesto appareat, quanto sit aliud proximum esse, aliud secundum. [230] Panyasin ex utroque mixtum putant, in eloquendo [231] neutrius æquare virtutes; alterum tamen ab eo materia, alterum disponendi ratione superari. [232] Apollonius in ordinem a grammaticis datum non venit, quia Aristarchus atque [233] Aristophanes, poëtarum judices, neminem sui temporis [234] in numerum redegerunt: non tamen contemnendum edidit opus æquali quadam mediocritate. [235] Arati materia motu caret, ut in qua nulla varietas, nulla [236] persona, cui usquam sit oratio: sufficit tamen operi, cui se parem [237] credidit. Admirabilis in suo genere Theocritus; [238] sed musa illa rustica & pastoralis non forum modo, verum ipsam etiam urbem reformidat. Audire videor undique congerentes nomina plurimorum poëtarum. Quid? Herculis acta non bene [239] Pisandros? [240] Quid? Nicandrum frustra secuti [241] Macer atque Virgilius? [242] Quid? Euphorionem transibimus? quem nisi probasset Virgilius, idem numquam certe conditorum Chalcidico versu carminum fecisset [243] in *Bucolicis* mentionem. Quid? [244] Horatius frustra Tyrtæum Homero subjungit? Nec sane quisquam est tam procul a cognitione eorum remotus, ut non indicem certe ex bibliotheca sumptum transferre in libros suos possit. [245] Nec ignoro igitur quos transeo, nec utique damno, ut qui dixerim esse in omnibus utilitatis aliquid: sed ad illos jam perfectis constitutisque viribus revertentur. [246] Quod etiam in cœnis grandibus sæpe facimus, ut, cum optimis [247] satiati simus, varietas tamen nobis ex vilioribus grata sit. Tunc & elegiam vacabit [248] in manus sumere, cujus princeps habetur [249] Callimachus. [250] Secundas confessione plurimorum [251] Philætas [252] occupavit. Sed dum

dum puto; & sæpe ita simul auctoris verba, & glossatoris expositiones in textum irrepserunt: nisi hic legendum sit, *ut sane manifesto appareat.* BURMAN.

230 *Panesium ex utroque.*] Panysis quidem Poeta fuit Epirot: ex quo constat *Panysin*, non *Panesium*, esse legendum. REGIUS. Panyasis, filius Polyarchi, poësin pene desuetam in usum revocavit: scripsit *Heraclida* 14. libris: quidam eum ab Homero secundum ponunt, quidam inferiorem dicunt Antimacho & Hesiodo. Auctor Suidas. TURNEB. Meminit Poetæ Panyasis Halicarnassæi, a Creophylo Samio Oechaliæ captivitatem qui descripserat, Clem. Alex. Stromat. lib. VI. Voss. de Poet. Græc. cap. 5. ALMELOV. *Panysin*; Locat. alii *Panyasin*, vel *Panyasin*. De Panyasi sic judicat Dionysius Halicarnass. *Πανύασις τὰς ἀμφοῖν ἀρετὰς ἠνέγκατο, καὶ αὐτῶν πραγματείᾳ καὶ τῇ κατ' αὐτὴν οἰκονομίᾳ διήνεγκεν*, hoc est: *Panyasis amborum virtutes habuit, & ipsos, cum materia, tum sua disponendi ratione superavit.* Quod quidem judicium cum Fabiano conferet studiosus lector. CAPPER.

231. *Neutrius æquare.*] *Neutriusque æquare*: Ald.

232. *Apollonius.*] Apollonius Rhodius scripsit *Argonautica*: vixit autem tempore Aristarchi & Aristophanis Byzantii, qui Critici fuerunt, auctores alios in ordinem redegerunt, alios numero exemerunt. TURNEB. Hujus historia tam accurate est enarrata a viro doctissimo Th. de Pinedo in indice Stephani, ut hactenus non habeamus addenda. ALMEL.

233. *Aristophanes.*] Quem Glossemata Laconica scripsisse testatur Athenæus lib. III. cap. 4. ALMEL.

234. *In numerum redegerunt.*] Id est, in Poetarum album seu catalogum retulerunt. Vide quæ supra notavi lib. I. cap. 4. pag. 24. ad illa Fabii: *alios omnino exemerint numero.* CAPPER.

235. *Arati materia.*] Aratus Solensis, qui vixit tempore Antigoni regis Macedoniæ, cui familiaris fuit, scripsit Astrologica, quæ appellantur *Phænomena*, id est, *apparentia*, quæ a Cicerone juvene in Latinum sunt versa. TURNEB. Illud Quinctiliani judicium examinat, & Aratum defendit C. Barth. lib. I. Adv. 25. PAREUS. In Arati *Phænomena* scripsisse Achillem Tatium dicit Konig Biblioth. pag. 6. nostro ævo Hugo Grotius. ALMEL.

236. *Persona cuiusquam sit.*] Ὑποδιαστολῆς nota, hoc est, subdivisionis, opus est hoc loco; ut *cui* & *usquam* duæ esse dictiones cognoscantur. Aratum autem Cicero primum, deinde Germanicus Cæsar transtulit. REGIUS. *Nulla persona cuiusquam sit*; Locat. *nulla persona, nulla cuiusquam sit*; MSS. Alm. Voss. sec. tert. Ald. Basil. Gryph. Steph. Vidov. Sed recte Ascensius explicat *nulla persona cui usquam*; quia introducit quidem personas, ut Jovis & planetarum, sed non loquentes.

237. *Credidit vel æqualem.*] Hæc duo ultima verba de margine in contextum mihi videntur esse translata, eoque expungenda. REGIUS. *Vel æqualem*: Locat.

238. *Sed musa illa rustica.*] Vide D. Heins. Lect. Theocrit. pag. 292. ALMEL.

239. *Pisandros.*] Pisander filius Pisonis *Heracleam* scripsit duobus libris, id est, acta Herculis. Auctor Suidas. TURNEB. Vide Kusterum ad Suidam, & Voss. de Poetis Græcis cap. 3.

240. *Quid Nicandrum.*] Poeta Colophonius fuit: scripsit *Theriaca* & *Alexipharmaca*; præterea *Georgica*, quæ imitatus est Virgilius. TURNEB. Nicander studiosus antiquitatis atque multæ doctrinæ Poeta dicitur Athen. Deipn. lib. III. cap 37. ALMEL.

241. *Macer.*] Colloquitur cum Virgilio Macer sub nomine Mopsi, teste Servio ad Virg. Eclog. V. vers. 1. ALMEL.

242. *Quid Euphorionem.*] Euphorion poeta fuit Chalcidensis, scriptor elegiarum: is præfuit bibliothecæ Antiochi Magni. TURNEB. Hunc in Latinum transtulit Corn. Gallus orator clarus, & non mediocris Poeta. Donat. in vita Virgilii. ALMEL. *Quid Euphorionem frustra transibimus*: Andr. Locat. Ald. Colon. Par. Basil. Gryph. Colin.

243. *In Bucolicis.*] Omittunt hæc Voss. prim. tert. Obr. Vid. Ecl. X. v. 50.

244. *Horatius frustra Dircæum Homero subjungit.*] Horatius quidem in arte Poetica hujus Poetæ meminit: sed ibi quoque corrupte legitur *Dircæum*, cum *Tyrtæus* vocetur, ut plenius alibi diximus. REGIUS. Tyrtæus poeta suis carminibus Lacedæmonios excitare solebat ad prœlia: ejus quoque nonnulla hodie exstant carmina in *Gnomologiis* Græcorum. TURNEB. Horat. Art. Poet. 405.

——— post hos insignis Homerus,
Tyrtæusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit.

Sed eleganter hac adhortatione non opus esse, auctor est Ælian. lib. VI. de Animal. cap. 1. ALMEL. *Dircæum*; Voss. sec. Locat.

245. *Nec ignoro igitur quos transeo.*] *Nec ignoro ego, quamvis transeo*; Obrecht.

246. *Quod est in cœnis grandibus.*] S litera erasa, *&* legetur: quæ copula *etiam* significat. REGIUS. *Quod etiam in c.* Ald. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *quod in cœnis*; Voss. prim. sec. Basil.

247. *Satiati simus.*] *Simus*; MS. Alm. Voss. sec.

248. *In manus.*] *In manu*; Voss. sec.

249. *Callimachus.*] Callimachus poeta fuit Cyrenæus: tempore Ptolemæi Philadelphi, idem Grammaticus: scripsit elegias & hymnos, & alia opuscula. TURNEB. De tribus Callimachis multa collegit Meursius ad Hellad. Chrestom. pag. 43. & seq. ALMEL.

250. *Secundas.*] Scribe *secundas*, ut subaudiatur *partes*. PHILAND.

251. *Philetas.*] *Philætas* cum æ diphthongo scribitur. REGIUS. *Philetas*; Voss. sec. Locat.

252. *Occupavit.*] *Occupat*; Voss. tert. quod per compendium *occupāt*, pro *occupavit* est, ut sæpe: expressisse hoc puto Horatium lib. I. od. 12.

Proximos illi tamen occupavit
Pallas honores.

assequimur illam firmam (ut dixi) facilitatem, optimis assuescendum est: [253] & multa magis, quam multorum lectione formanda mens, & [254] ducendus est color. Itaque ex tribus receptis [255] Aristarchi judicio scriptoribus iamborum, [256] ad ἕξιν maxime pertinebit unus Archilochus. Summa in hoc vis elocutionis, [257] cum validæ, tum breves [258] vibrantesque sententiæ, plurimum sanguinis atque nervorum: adeo ut videatur [259] quibusdam, quod quoquam minor est, materiæ esse, non ingenii vitium. [260] Novem vero Lyricorum longe Pindarus princeps, [261] spiritus magnificentia, sententiis, figuris, beatissima rerum verborumque [262] copia, & velut quodam eloquentiæ flumine: [263] propter quæ Horatius [264] eum merito credidit nemini imitabilem. [265] Stesichorum, [266] quam sit ingenio validus, materiæ quoque ostendunt, maxima bella & clarissimos [267] canentem duces, & *epici* carminis onera lyra sustinentem. [268] Reddit enim personis in agendo, simul loquendoque debitam dignitatem: ac, si tenuisset modum, videtur æmulari [269] proximus Homerum potuisse: sed redundat, atque effunditur: quod ut est reprehendendum, ita copiæ vitium est. [270] Alcæus in parte operis aureo plectro merito donatur, [271] qua tyrannos insectatur: [272] multum etiam moribus confert: in eloquendo quoque brevis & magnificus, & diligens, [273] plerumque Homero similis, [274] sed in lusus & amores descendit, majoribus tamen aptior. [275] Simonides tenuis, [276] alioqui sermone proprio & jucunditate quadam com-

253. *Et multa magis.*] *Et multo magis quia multorum l. formanda mens*; Locat. Ald. *& multa magis quia multorum l. formanda mens*; MS. Bal. Par. Vasc. Steph. Colin. *& multo magis quam multorum l. formanda mens*; Gryph. Vidov. *& multa magis quam multorum l. formandus & ducendus est color*; Basil. marg. Vascos. *omnia magis quam multorum l. formanda mens & c. c. c.* Obrecht quem secuti sumus. Eamdem lectionem e MS. suo profert Vossius ad Velleium Patercul. II. 110. *Multa magis quam multorum lectione.*] Ita bene etiam Plinius lib. VII. Ep. 9. *Aiunt enim multum legendum esse, non multa*: doctissime & plenius hæc exponuntur a Senec. Epist. secund. & Diod. Sicul. lib. I. cap. 3. *Varietate & multitudine librorum adeo impediuntur homines, ut difficillime intellectum rerum adsequantur.* ALMEL.

254. *Ducendus est color.*] *Ducendus color*; Voss. sec. Locat. Ald.

255. *Aristarchi.*] Aristarchi & Archilochi vitas & studia legere potest, qui vult, apud Th. Pinedo in codice Stephani *de Urbibus* pag. 756. ALMEL.

256. *Ad exitum maxime*] Quomodo Archilochus ad exitum pertineat, mihi non liquet. recte autem *ad hæc* in quibusdam exemplaribus legi videtur. REGIUS. Scribe ad ἕξιν, Græce, quam supra hoc capite *firmam* quamdam *facilitatem* transtulit. PHILAND. *Ad exitum*; Vallæ lib. Locat. marg. Vidov. *ad hæc*; MSS. Alm. Voss. sec. Ald.

257. *Cum valida.*] *Tum valida*; Obrecht.

258. *Vibrantes sententiæ*] Hæ sunt τὰ γοργὰ Hermogenis lib. 2. περὶ ἰδεῶν, *de dicendi formis*, cap. 2. CAPP.

259. *Quibusdam quod quoquam minor.*] *Quod quidem minor est*; Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

260. *Novem vero, &c.*] Novem Lyrici apud Græcos fuere, Pindarus, Stesichorus, Alcæus, Simonides, Ibycus, Alcman, Bacchylides, Anacreon, Sappho. TURNEB. Lyrici novem his versibus continentur apud interpretem Pindari:

Ἀργεῖοι πινυτοὶ ἐννέα ἔσαν· Ἀλκαῖος,
Σαπφώ, Στησίχορος, Ἴβυκος, Βακχυλίδης,
Σιμωνίδης, Ἀλκμάν, Ἀνακρέων, καὶ Πίνδαρος.

PHILAND.

261. *Spiritus magnificentia.*] Unde præter cæteros grandiloquus vocatur ab Athen. IV. 4. ALMEL. *Spiritu, magnificentia*; Voss. tert. Obrecht. De Pindaro Dionysius Halicarnass. ita scripsit: Ζηλωτὸς Πίνδαρος ὀνομάτων καὶ νοημάτων ἕνεκα, καὶ μεγαλοπρεπείας καὶ τόνου καὶ κατασκευῆς καὶ πλούτου, hoc est: *Æmulatione dignus Pindarus verborum, sententiarumque caussa, item propter magnificentiam, spiritum sua vim orationis, & copiam, & apparatum.* CAPPER.

262. *Copia & velut*] *Et* non est in Voss. sec.

263. *Propter quæ.*] *Propter quod*; Voss. sec.

264. *Eum merito credidit.*] *Merito* abest a Voss. prim. tert. *credit*; Steph. Basil. respicit ad Horat. lib. IV. od. 2.

265. *Therpsichorus.*] *Stesichorus* scribitur, non *Therpsichorus.* REGIUS. Ejus historiam & encomium legimus apud J. Tzetz. Chil. I. Hist. §. 25. versl. 641. erat Ephemi filius. (genere Mataurinus. Vide Steph. *de Urb.* in Μάταυρος:) de ejus cæcitate, & ut visum receperit, Comment. Vet. ad Horat. lib. I. od. 16. multa ex Xantho mutuatus est, teste Athenæo lib. XII. Vide Rutgers. Var. Lect. I. 7. cujus si exstarent, uti & Timæi, scripta, multa conferrent ad illustrationem Theocriti, auctore Dan. Heins. Lect. Theocr. cap. 3. Vide & de eo Dion. Chrysost. orat. 55. pag. 559. ALMEL. *Stersichorum*, Voss. prim. *Stesichorum*, Vasc. Steph. Rostgn. Colin. Oxon. Rollin. marg. Vidov. non male; & ita Ascensius malebat, & Obrechtus expressit.

266. *Quam sit ingenio.*] Francius malebat *quantus sit.*

267. *Canentem duces.*] Ab litera expuncta, *tenente* legendum, ut cum *lyra* conveniat. REGIUS. *Canente*; Voss. sec. Locat. & Vall. lib. in quo etiam *sustinente erat.*

268. *Reddit personis . . . debitam dignitatem.*] Dionysius Halicarnass. de hoc Poeta sic habet: Ὅρα Στησίχορον ἐν τε ἑκατέρου τῶν προειρημένων πλεονεκτήμασι κατορθοῦντα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὧν ἐκεῖνοι λείπονται, κρατοῦντα· λέγω δὲ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν κατὰ τὰς ὑποθέσεις πραγμάτων ἐν οἷς τὰ ἤθη καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν προσώπων τετήρηκε, hoc est: *Vide Stesichorum, qui in utriusque prædictorum prærogativis excellit, & ea, quibus illi caruerunt, obtinuit; magnificentiam dico rerum, quæ in argumentis tractantur, ubi personarum mores & dignitatem servavit.* CAPPER.

269. *Proximus Homerum.*] *Proximum*; Voss. prim.

270. *Alcæus.*] Alcæus Mitylenæus scripsit Æolica dialecto: Poetæ autem lyrici plectro utebantur ex caprinis ungulis ad percutiendam lyram & citharam. TURNEB.

271. *Qua tyrannos insectatur.*] *Quia*; Voss. prim. Par. Locat. Steph. Colin. Vidov. *insectatus*; MSS. Bodl. Alm. Voss. prim. sec. Locat. Ald. *qui tyrannos insectatus*; Basil. *Tyrannos insectatur*] Hinc Horatius lib. IV. od. 9. dixit *Alcæi minaces camœnas*, ubi Scholiastes dicit, cum adeo amarum fuisse, ut carminis austeritate multos e civitate ejecerit: bella quoque cum Pittaco Tyranno gesta scripsit. Vixit Olymp. XLIV. *bibax* dicitur ab Athen. X. 8. ab hoc Heinsius *de Satir.* pag. 4. dicit Horatium sublimitatem mutuasse: fuit & hujus nomine Comicus Poeta, de cujus morte vide Voss. ad Catull. pag. 42. ALMEL.

272. *Multum moribus confert, in eloquendo brevis & magnificus.*] Dionysius Halicarnass. Ἀλκαίου σκόπει τὸ μεγαλοφυὲς καὶ βραχὺ καὶ ἡδὺ μετὰ δεινότητος . . . . καὶ πρὸ πάντων τὰ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἤθη, hoc est: *Alcæi magnum ingenium considera, & brevitatem & jucunditatem cum magna dicendi vi conjunctam . . . & ante omnia civilibus rebus aptum stilum.* CAPPER.

273. *Plerumque Homero similis.*] *Plurimum H. s.* Voss. sec. Andr. Ald. *plurimumque H. s.* Ven. Basil. Steph. Obrecht. *& plerumque*; V. C. Alm. *diligens, Homero similis*; Locat. Gryph. Colin. Vidov. *Homeri similis*; Voss. prim.

274. *Sed in lusus.*] *Sed & lusit*; Voss. prim. tert. cf. Bestius de rat. emend. 18. legit. *sed & in lusus.*

275. *Simonides.*] Mortuus in Sicilia. Vide plura apud Tzetz. Chil. I. §. 24. v. 619. fuit ex Cea insula Vet. com. Horat. IV. od. 9. ex civitate Juli. Vide Steph. *de Urb.* in Ἰουλίς. Malus poeta dicitur Aristoph. *Nubib.* act. V. sc. 2. hunc & Anacreontem multa sibi mercede & muneribus conciliavit Hipparchus. Plato tom. II. pag. 228. Cicer. I. *de Nat. Deor.* consentit cum Quinctiliano, & eum non suavem solum, sed doctum & sapientem dicit. ALMEL.

276. *Alioqui sermone proprio, &c.*] Dionysius Halicarn. Σιμωνίδου παρατήρει τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, τῆς δὲ συνθέ-

mendari potest: præcipua tamen ejus [277] in commovenda miseratione virtus, ut quidam in hac eum parte omnibus ejusdem operis auctoribus præferant. [278] Antiqua comœdia cum sinceram illam sermonis Attici gratiam prope sola retinet, tum [279] facundissimæ [280] libertatis, etsi est in insectandis vitiis præcipua, [281] plurimum tamen [282] virium etiam in cæteris partibus habet. Nam & grandis, & elegans, & venusta, & nescio an ulla, post Homerum tamen, [283] quem, ut Achillem, semper excipi par est, aut similior sit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. [284] Plures ejus auctores: [285] Aristophanes tamen, & Eupolis Cratinusque præcipui. [286] Tragœdias [287] primus in lucem Æschylus protulit, sublimis & gravis, & grandiloquus sæpe usque ad vitium, sed [288] rudis in plerisque & incompositus: propter quod correctas ejus fabulas in certamen deferre posterioribus poëtis Athenienses permisere, suntque eo modo multi [289] coronati. Sed longe clarius illustraverunt hoc opus [290] Sophocles atque Euripides: quorum in dispari dicendi via uter sit poëta melior, inter plurimos quæritur. [291] Idque ego sane, quoniam ad præsentem materiam nihil pertinet, injudicatum relinquo. Illud quidem nemo non fateatur necesse est, iis, qui se ad agendum [292] comparant, utiliorem longe Euripidem fore. [293] Namque [294] is & in sermone ([295] quod ipsum reprehendunt, quibus gravitas & cothurnus & sonus Sophoclis videtur esse sublimior) magis accedit [296] oratorio generi; & sententiis densus; & in iis, quæ a sapientibus tradita sunt, [297] pene ipsis par; & in dicendo ac respondendo cuilibet eorum, qui fuerunt in foro diserti, comparandus. In [298] affectibus vero [299] cum omnibus mirus, tum in iis, qui miseratione constant, facile [300] præcipuus. Hunc &

ναι ὀνομάτων, id est: *Simonidis observa verborum delectum, & accuratam compositionem.* CAPPER.

277. *In commovenda miseratione.*] Vide Turneb. lib xxi. Adv. 27. PAREUS. Sic etiam Dionysius Halicarnass. *Παρατηρει δ' ἐν αὐτῷ καθ' ὃ βέλτιων εὑρίσκεται καὶ Πινδάρου, τὸ οἰκτίζεσθαι μὴ μεγαλοπρεπῶς, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνος, παθητικῶς*, hoc est: *Ad hæc (qua in re Pindaro etiam præstantior invenitur) miserationem commovere non magnifice; sed, ut ille, cum affectu.* CAPPER.

278. *Antiqua comœdia.*] Duplex est apud Græcos comœdia, antiqua, & nova: antiqua nominatim solet vitia taxare, quod postea lege prohibitum fuit: itaque deventum est ad novam comœdiam, quæ *themata* commentitia fingit. Videtur satira Latina fluxisse a comœdia antiqua. TURNEB. Vide Horat. 1. Sat. IV. & art. Poet. 282. Plin. VI. Ep. 21. Brodæ. ad Epigr. vet. lib. 2. pag. 133. edit. Basil. Videtur mihi hæc veteribus, pro Satira fuisse, siquidem liberrime vitia insectabatur: vide Theodoret. præfat. Sermon. Eratosthenes libros scripsit de comœdia antiqua. teste Galeno *de vocibus obsoletis*: vide Harpocr. lex. voce *μῦες*, & *μεμελλοῖ*: consule & Maussac. in judicio de Plutarcho pag. 182. ALMEL.

279. *Facundissime.*] *Fecundissima*; Voss. sec. *fæcundissima*; Locat. Ald. Gryph. Steph. Colin.

280. *Libertatis.*] Vide de ea Dion. Chrys. orat. XXXII. pag. 180. ALMEL.

281. *Plurimum.*] *Plurium*; Voss. sec. Locat. Ald.

282. *Virium etiam in cæteris.*] *Virium in cæteris*; Steph.

283. *Quem ut Achillem.*] Alludit ad locum secundi Iliados vers. 675. ubi enim Homerus Nirea pulcherrimum Græcorum dixit, Achillem excipit: ubi fortissimum Ajacem, Achillem quoque excipit. TURNEB.

284. *Plures enim auctores.*] Pro *enim* particula, recte in quibusdam exemplaribus legitur *ejus*. REGIUS.

285. *Aristophanes & Eupolis Cratinusque præcipui.*] Horat. lib. I. Satir. 4.

Eupolis atque Cratinus, Aristophanesque Poëtæ.

COLOM. Vide de his Poetis Vell. Paterc. lib I. & indicem Th. de Pinedo in Stephan. *de Urb.* pag. 756 Aristophanes vero nunquam in scenam prodiit, nisi cum *ἰαμβεῖ* doceret. Petit. miscel. I. 1. Eupolis scripsit mordacem comœdiam, *Bapta* inscriptam, quam respicere Juvenalem Sat. II. vers. 92. putat Ang. Politian. misc. cap. 10. ob quam necatus ab Alcibiade. Schol. Juvenal. Cratini fragmenta extant apud Clement. Alex. Strom. lib. VI. Vide doct. Voss de Poet. Græc pagg 30. & 37. & veter. Com. Horat. ad lib. 1. ep. 19. ALMEL.

286. *Tragœdias.*] Tragœdiarum inventor fuit Thespis, si credimus Horatio: cum tamen Æschylus exornaverit formam theatri, invenerit personam, cothurnum, & syrma tragicum, merito potest dici inventor tragœdiæ, saltem politioris. TURNEB. Vide Athen. 1. 18. hic a Baccho per somnium monitus, ubi puer in agro uvas custodiret, tragœdiam nullo negotio scripsit, teste Pausan. lib. 1. Duplicem tragœdiam fuisse docet Faber lib. 1. Epist. 3. ALMEL.

287. *Primus in lucem Æschylus protulit, sublimis & grandiloquus.*] Quo pertinent illa Dionysii Halicarnass. *Αἰσχύλος πρῶτος καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας ἐχόμενος*, id est: *Æschylus primus, & grandiloquentiæ deditus*, &c. CAPPER. *Æschylus.*] Moritur anno LVIII. ætatis. Vide plura apud Pinedo Indic. in Steph. *de Urb.* pag. 733. & Konig. Biblioth. pag 13. qui & alium Æschylum citat, qui *περὶ παροιμιῶν* scripsit. Hic Æschylus quasvis in scena personas & fabulas summo decore peragebat. Vide Athen. lib. XVIII. plura collegit de eo Petit. Misc. III. 14. ALMEL.

288. *Rudis.*] Aristoph. *Nub* v. 2 ALMEL.

289. *Coronati.*] Consuetudo erat Athenis, ut Bacchanalibus ludi fierent, in quibus agerentur comœdiæ & tragœdiæ, victorque coronaretur. TURNEB.

290. *Sophocles.*] Ejus statua olim in theatro tragicorum Athenis fuit. Pausan. lib. 1. cap 21. Sophoclis corpus inhumatum jacebat, cum Lysander Athenas obsideret. Jul. Solin. Polyh. cap. 7. Athen. lib. VII. cap. 2. dicit eum Heroicis versibus delectatum: ille vero & Euripides, si Petronio cap. 2. credimus, sunt, qui *verba invenerunt, quibus juvenes deberent loqui.* ALMELOV.

291. *Idque ego sane.*] *Idque ego quia ad*; Obrecht.

292. *Comparent.*] *Comparant*; MSS. Voss. omnes, Alm. Locat. Ald. Steph. Colin. Vidov. Obrecht.

293. *Namque is*] Aristophanes in *Ranis* Euripidem passim insectatur atque irridet, eique præfert Sophoclem propter sublimitatem cothurni. TURNEB.

294. *Is & in sermone.*] *Namque is & in & sermone*: Ald. *namque is sermone*; Voss. sec. Locat. *nam is sermone*; Colin. *namque hic & sermone*; Obrecht.

295. *Quod ipsum reprehendunt.*] *Quo ipsum repr* Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. *quod reprehendunt*; Basil.

296. *Oratorio genere.*] O vocali adscripta *oratorio* legatur. REGIUS. *Oratio genere*; Voss prim. Sophoclem & Euripidem sic inter se comparat Dionysius Halicarnass. *Οὐχ ὡς γενναῖοι [malim γενναίῳ] καὶ μεγαλοφυεῖ τῶν προσώπων ἤθη καὶ πάθη, παρέδωκε Σοφοκλῆς, κατώρθωσεν... καὶ Σοφοκλῆς μὲν οὐ περιττὸς ἐν τοῖς λόγοις, ἀλλ' ἀναγκαῖος· ὁ δ' Εὐριπίδης πολὺς ἐν τοῖς ῥητορικαῖς εἰσαγωγαῖς*, hoc est: *In generosis & magnificis illis tum moribus, tum affectibus exprimendis non felicem, ut Sophocles, habuit successum.... & Sophocles quidem non superfluam, sed necessariam orationem adhibet: Euripides vero multus est in Rhetoricis rudimentis.* CAPPER.

297. *Pene ipsis par.*] Nam Euripides audiverat Socratem & Anaxagoram, quorum sententias sæpe in tragœdia aitur. TURNEB. Hinc ab Aristoph. *Nub* v. 2. *σοφώτατος* dicitur. Vide Ælian. Var. Hist. II. 13. ALMELOV. *Pene ipsis est par*; Vasc. Steph.

298. *Affectibus vero.*] *Vero* abest a Voss. prim. tert.

299. *Cum omnibus.* [*Tum*; Obrecht.

300. *Præcipuus hunc & admiratus.*] *Præcipuus & admi-*

admiratus

admiratus maxime est (ut sæpe testatur) & secutus, [301] quanquam [302] in opere diverso, [303] Menander: [304] qui vel unus, meo quidem judicio, diligenter lectus, [305] ad cuncta, quæ præcipimus, efficienda sufficiat: ita omnem [306] vitæ imaginem expressit: tanta in eo inveniendi copia, & eloquendi facultas: ita est omnibus rebus, personis, affectibus accommodatus. Nec nihil profecto viderunt, qui orationes, quæ [307] Charisii nomine [308] eduntur, a Menandro scriptas [309] putent. [310] Sed mihi longe magis orator probari in opere suo videtur; nisi forte [311] aut illa mala judicia, quæ [312] Ἐπιτρέποντες, [313] Ἐπίκληρος, [314] Λοχὸς habent; [315] aut meditationes [316] in Ψοφοδεῖ, [317] Νομοθέτῃ, Ὑποβολιμαίῳ, non omnibus [318] oratoriis numeris sunt absolutæ. [319] Ego tamen plus adhuc quiddam [320] collaturum esse declamatoribus puto, quoniam his necesse est, secundum conditionem controversiarum, plures subire personas, patrum, filiorum, [321] maritorum, militum, rusticorum, divitum, pauperum, irascentium, [322] deprecantium, mitium, asperorum. In quibus omnibus mire custoditur [323] ab hoc poëta decorum. Atque ille quidem omnibus ejusdem operis auctoribus abstulir nomen, &

vandus maxime est, ut sæpe testatur & eum secutus; MSS. Bodl. Locat. Ald. Par. Gryph. Colin. Vidov.

301. *Quanquam.*] *Quamvis*; Voss. tert.

302. *In opere diverso.*] *In opera diversa*; V. C. Alm.

303. *Menander.*] Menander Atheniensis scriptor novæ comœdiæ fuit, & in ea princeps: vixit tempore Alexandri, scripsitque epistolas ad Ptolemæum & nonnullas orationes. Auctor Suidas. Hunc præcipue sunt imitati Comici Latini. TURNEB. Hujus meminit, & comœdiarum, quarum alteram *Aurigam*, alteram *Sacerdotem* vocat, Clem. Alex. pag. 29. Edit. Medic. hic ex sententia Brodæi ad Epigr. Græc. lib. 1. p. m. 133. fuit Atheniensis, ac juxta Piræeum sepultus. Gell. lib. XVII. cap. 4. dicit, ex quorundam sententia illum centum & octo, ex aliorum vero centum & novem comœdias scripsisse. ALMEL.

304. *Qui vel unus.*] *Qualis unus*; Voss. prim.

305. *Ad cuncta quæ præcipimus efficienda sufficiat.*] Eam lectionem tuetur codex MS. Bodleianus; & ex editis, Aldinus, Andreæ, ac Parisiensis. *Effingenda* alii codices. Et ea quidem lectio nescio an melius locum suum retinuisset, non solum quod bonorum codicum auctoritate munitur, sed etiam, quod nunc deprehendo, mire a sequentibus confirmatur, *ita omnem vitæ imaginem expressit*; *effingi* enim in cerebro proprissime dicuntur imagines rerum. GIBSON. *Efficienda*; Voss. sec. Locat. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. quod & mihi magis arridet: similem harum vocum perturbationem vidimus lib. v. cap. 10. BURMAN.

306. *Vitæ imaginem.*] Vide Barth. lib. XXIII. Adv. cap. 23. PAREUS.

307. *Charisii.*] Hujus meminit Cicero *Brut.* cap. 83. qui alias eum orationes scripsisse dicit: vide de eo contra Barthium disputantem Reines. 131. Var. Lect. cap. 14. & Epist. ad Daum. 22. BURMAN.

308. *Eduntur.*] *Adducantur*; V. C. Alm.

309. *Putent.*] *Putant*; Voss. tert. & Obrecht.

310. *Sed mihi longe magis.*] Hic locus videtur esse depravatus, neque potest emendari, cum desiderentur comœdiæ Menandri. sensus esse videtur; cujusque eloquentiam ex proprio opere magis intelligi, ut Poetæ eloquentiam ex poemate. TURNEB. *Longe magis* desideratur in Voss. prim.

311. *Aut illa mala judicia.*] *Aut alia mala judicia*; MSS. Bodl. Voss. prim. tert. Andr. Locat. Ald. Par. *aut illa causa judicia*; Obrecht.

312. *Epitrepontas.*] *Epitrepontes*; Voss. sec. Locat. Ald. Colin. Vidov. recte. Ἐπιτρέποντες; Obrecht. BURMAN. Valesius in notis ad Harpocration. Lexic. pag. 60. legit etiam Ἐπιτρέποντας. CAPPER.

313. *Epicleros.*] *Epicleros* apud Græcos dicitur puella orba, quæ parentum hereditatem habet; quam jus erat agnato proximo in uxorem vindicare: est etiam puella orba & indotata, quam proximus cogebatur uxorem ducere, aut alicui collocare data dote. TURNEB. *Epitrepontem* Menandri fabulam laudat Stobæus sermone 87. Alciphron item Ἐπιτρέποντας inter fabulas Menandri numerat epistola ultima; & Athenæus lib. XIV. COLOMES. Sirm. ad Sidon. Apoll. lib. IV. Ep. 12. ALMEL.

314. *Lochos.*] *Locbos*; Ven. Locat. Ald. Colon. Par. Gryph. Vidov. marg. Steph. Vasc. Basil. *locros*; Basil. *locri*; Voss. sec. marg. Vasc. Steph. nulla vero in hoc loco difficultas: nimirum Menandrum oratorem fuisse quidam probare volebant ex orationibus, quæ Charisii nomine eduntur: sed Fabius satis hoc ex ipsis comœdiis constare ait, quia tres illæ *Epitrepontes*, *Epicleros*, *Lochos*, quæ habent mala judicia, (ut ita *malæ lites*, *mala caussa* dicitur) satis eum probant oratorem, quia ibi personas inducit *caussas* egregie agentes: tertiæ vero comœdiæ titulus fuit Λοχος, ut recte Obrechtus & alii viderunt, id est, *gravida*, cujus vocis *lectus*, vel *lochos*, fuit interpretatio a glossatore adscripta: his autem de ventre fuerit, sive futuro partu, quæ argumentum comœdiæ dedisse videtur. In his vero tribus fabulis induxisse videtur personas, qui veras *caussas* agebant: in tribus vero sequentibus, tantum qui meditabantur orationes, & argumenta suggerebant, quæ postea deberent in judiciis promi. Ut Cicero ita sæpe vocibus, *meditari* & *meditationes*, utitur: de Clar. Orat. 37. *summa memoria, nulla meditationis suspicio, imparatus semper aggredi ad dicendum videbatur* · pro Cluentio 30. *anni sunt octo, cum ista caussa in ista meditatione versatur*: & passim. Terent. Adelph. II. 1. 41. *Nunc vide utrum vis, argentum accipere, an caussam meditari tuam*: ut tamen verum fatear, *illa mala judicia* vix satisfaciunt, ut nec *civilia* Obrecht. Forte scripsit. *illa gravia judicia*; ita enim revera erant. BURMAN. Henricus Valesius pag 60. notarum ad Harpocration. Lexic. legit etiam Λοχόν. CAPPER.

315. *Aut meditationes in Psophoda & Nomotheta.*] Rescribe, *in Psophodei*. Recenset comœdias aliquot Menandreas. Vide Meurs. Attic. Lect. lib. II. cap. 6. PAREUS. *Illa dictiones in ψοφοδεῖ*; Obrecht.

316. *In Sophocle.*] In vetusto legitur, *in Psophode*, ut sit titulus comœdiæ a strepitu: alioqui hic *Sophoclem* accipere debemus pro comœdia. TURNEB. Consule Harpocr. Lexicon in ψοφοδεὴς, ubi Menandri comœdia citatur, & ibi Valesii notas. ALMEL. *Sophocle*; MSS. Bodl. Bal. Alm. Voss. omn. Andr. Locat. Ven. Ald. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *Psophode*; Basil. BURMAN Valesius notis in Harpocration. Lexic. p. 60 ita legit: *aut meditationes in Psophoda*, ubi typographicarum Operarum errorem esse suspicer; nam legendum videtur *Psophodei*, vel Græce ψοφοδεεῖ, quomodo in Harpocratiano quoque Lexico legi oportere probat ipse Valesius ex Suida. CAPPER.

317. *Nomotheta.*] *Nomotheto*; V. C. Alm. Vasc. Steph. Basil. Gryph. & *Nomotheta hypobolimeo*; Voss. sec. Locat. Ald omittunt etiam copulam & Basil. Gryph. Colin. quasi unicus comœdiæ esset titulus, *Nomothetes hypobolimæus*; sed nos Obrechtum secuti sumus. BURMAN. Valesius in loco mox laudato legit: *in Nomothete Hypobolimæo* absque ulla distinctionis particula, vel nota. CAPPER.

318. *Oratoriis numeris.*] *Oratoris*; Voss prim. sec. Ald.

319. *Ego tamen plus.*] Declamatores (ut docuit lib. III.) fere declamare solent per *prosopopœiam*: induunt enim ejus personam, cujus *caussam* tuentur: proinde decorum servare debent in persona & in affectibus. TURNEB.

320. *Collaturum declamatoribus.*] *Collaturum esse*; Locat. Ald. Basil. Colin. Vidov. Obrecht.

321. *Maritorum.*] Deest hæc vox in V. C. Alm. Et certe, cum reliquæ omnes habeant sibi oppositos, ut patres filios, milites rusticos, divites pauperes, irati deprecantes, mites asperos, vel hic adscribi mariti uxores debent. hoc modo, *maritorum*, *uxorum*; vel ipsi deleri *mariti*, qui ab aliquo sciolo adscripti fuere, qui eos sæpe in comœdiis induci noverat: sed cur ergo non *servos*, *meretrices*, *lenones*, &c. adjecit, quæ personæ fabularum propriæ sunt? BURMAN.

322. *Deprecantium.*] *Precantum*, Ald. Basil. qui copulas addit, & *divitum*, & *pauperum*, & *irascentium*, & *precantium*, & *mitium*, *atque asperorum*.

323. *Ab hoc Poeta decorum.*] *Decor*; MSS. Voss. sec. tert. Colb. Andr. Locat. Ald. Basil. Colin. Vidov.

fulgore quodam suæ claritatis tenebras obduxit. Habent tamen alii quoque Comici, si cum venia legantur, quædam, quæ possis decerpere; & præcipue [324] Philemon, qui, ut [325] pravis sui temporis judiciis [326] Menandro sæpe prælatus est, [327] ita consensu omnium meruit [328] credi secundus. [329] Historiam multi scripsere præclare; sed nemo dubitat duos longe cæteris præferendos, quorum diversa virtus laudem pene est parem consecuta. [330] Densus, & brevis, & semper instans sibi [331] Thucydides: dulcis & candidus, [332] & fusus [333] Herodotus: ille [334] concitatis, hic [335] remissis affectibus melior: ille concionibus, hic [336] sermonibus: [337] ille vi, [338] hic voluptate. Theopompus his proximus, ut in historia prædictis minor, ita oratori magis similis; ut qui, [339] antequam est ad hoc opus solicitatus, diu fuerit orator. [340] Philistus quoque meretur, [341] qui turbæ, quamvis bonorum post hos auctorum, eximatur; imitator Thucydidis, & ut multo infirmior, ita aliquatenus lucidior. Ephorus, [342] ut Isocrati visum, calcaribus eget. [343] Clitarchi probatur ingenium, fides infamatur. [344] Longo post intervallo temporis natus Timagenes, vel [345] hoc est ipso probabilis, quod intermissam historias scribendi industriam nova laude reparavit. Xenophon non excidit mihi; sed

324. *Philemon.*] Philemon Siculus fuit, deinde Athenas migravit, habitavitque in Piræeo, tempore Alexandri Macedonis: periit autem, ut ferunt, nimio risu. TURNEB. Qualis hic Poeta fuerit, Apuleius in principio III. *Florid.* describit: effigies ejus est apud L. Augustin. I. Gem. 16. Plagium ex Aristophane admissum notat Clem. Alex. Strom. lib. VI. pag. 565. Edit. Medic. fragmentum ejus comœdiæ, *Milites* dictæ, exstat apud Athen. lib. VII. cap. 10. pag. 288. ALMEL.

325. *Prave suo temporis judiciis M. s. p. est, ita consensu*] Corrupte quidem mihi sic legi videtur. Emendari vero potest, si *pravis*, non *prave*, & *sit* legatur, hoc modo: *qui quamvis pravis sui temporis judiciis sæpe prælatus sit, consensu*, &c. REGIUS. *Qui quamvis prave s. t. i. M. sæpe pr. est ita*; Locat. *qui ut prave s. t. i. M. semper p. est ita*; MSS. Voss. sec. Colb. Val. lib. *qui ut pravis s. t. i. M. sæpe p. est, ita*; Gryph. Colin. Vidov. Leid. Oxon Obrecht.

326. *Menandro sæpe prælatus est.*] Firmat Gellius lib. XVII. cap. 4. Hinc ortum certamen Menandri & Philemonis, a Rutgersio vulgatum in variis lectionibus; sed quod posterioris alicujus ævique sequioris esse, res ipsa clamat; licet multa forsan ex utroque decerpserit. COLOMES

327. *Ita consensu omnium.*] *Ita consensu tamen omnium*; MSS. Alm. Voss. sec. Vall. Basil. Gryph. Vidov.

328. *Credi secundus.*] *Esse secundus*; marg. Basil.

329. *Historiam multi scripsere.*] Quod minime mirandum, cum Cicero lib. II. *de Orat.* cap. 13. dicat, *Græcos se maxime ad Historiam applicuisse.* ALMELOV.

330. *Densus & brevis .... Thucydides. Dulcis & candidus Herodotus, &c.*] De utroque historiographo sic censuit Dionysius Halicarnass. Τὸ μὲν σύντομον ἐν τοῖς Θουκυδίδῃ..., ἐν ἤθεσι κρείττων Ἡρόδοτος, ἐν δὲ τοῖς παθητικοῖς ὁ Θουκυδίδης.... ῥώμῃ καὶ ἰσχύϊ... ὑπερβαλλόμενος Θουκυδίδης, ἡδονῇ δὲ καὶ χάριτι καὶ τῷ ἀφελεῖ αὐτοφυεῖ μακρῷ λειπόμενος τοῦ Ἡροδότου εὑρίσκεται, id est: *Breve & concisum dicendi genus est apud Thucydidem: in remissis affectibus exprimendis vincit Herodotus, ut Thucydides in concitatis. Hic vi ac robore antecellit: sed voluptate, gratia, & naturali simplicitate longe præstantem Herodotum invenimus.* CAPPER.

331. *Thucydides.*] Thucydides Atheniensis, Olori filius, in rep. versatus est, tempore belli Peloponnesiaci: sed ob suspicionem proditionis missus est in exilium, ubi pulcherrimam scripsit historiam. TURNEB. Omnes vicisse Thucydidem ait Cicero II. *de Orat.* 13. idem cap. 22. & *Orat.* capp. 9. & 12. Vide Hermog. *de form. Orat.* lib. II. totum caput. Thucydidem se vertisse confitetur Cicero *de opt. gen. Orat.* cap 5. ALMEL.

332. *Et fusus.*] *Et effusus*; MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Par. Basil. Gryph Colin. Vidov quamvis parum referat, malo tamen *fusus*, quia *effusus* vitium notare posset; hoc enim verbo fere utuntur de iis, qui sine viribus languent; ut *effusiora corpora* Calp. Flac. declam. 2. & Stat. VI. Theb. 838. *effusa membra* · de quibus latius ad Val. Flac. agemus: *fusus* vero est copiosus, ut sæpe Cicero *fuse dicere* & alii: non ergo Fabius Herodotum, ut languidum & enervem describit, sed qui copia sua & ubertate differt a Thucydidis adstricta oratione. in qua quidem vis major, sed minor voluptas: & ita mox Æschinem *fusum* vocat. BURMAN.

333. *Herodotus.*] Herodotus Halicarnasseus, relicta patria, Thurium profectus, scripsit historiam lingua Ionica. TURNEB. Hermog. *de form Orat.* lib. II. pag. 508. Demetrius Phalereus *de Elocut.* 13. dicit ipsius stylum esse in membra solutum, & non valde inter se aptum: quare non ediderit historiam, vide apud Eust. Swart. Analect. I. cap. 14. ALMEL.

334. *Concitatis.*] Concitatos illos affectus Græci πάθη vocant. CAPPER.

335. *Remissis affectibus.*] Τοῖς ἤθεσι, ut Græci loquuntur. CAPPER.

336. *Sermonibus.*] Colloquiis familiaribus & privatis. CAPPER.

337. *Ille vi.*] *Ille ut*; Voss. prim. ita solent enim librarii has voculas confundere: vide Comm. ad Phædr. I. fab. 2. & Gud. ad fab. 5. & nos apud Ovidium sæpe in Codicibus deprehendimus. BURMAN.

338. *Theopompus.*] Theopompus Chius, discipulus Isocratis, historiam scripsit de rebus Græcorum, exorsus ab his, quæ omiserat Herodotus & Thucydides. TURNEB. Scripsit de rebus Philippicis, ut testatur Clem. Alexand. lib. I. quem & vide lib. VI. pag. 264. & Excerpt. Const. Porphyrog. pag. 21. Phot. Biblioth cap. CLXXVI. ubi de scriptis & vita: plura qui desiderat, adeat cl. Vossium de Hist. Græc. lib. I. cap. 7. ALMEL.

339. *Antequam est ad hoc opus.*] *Est* non habet Obrecht.

340. *Philistus.*] Philistus Syracusius, familiaris Dionysii tyranni, scripsit de rebus Siculis undecim libros. Hunc Fabius putat dignum, qui post tres superiores cæteris anteponatur. TURNEB. Cicero ad Q. Fr. lib. II. Ep. 12. *Siculus ille* (Philistus) *capitalis, creber, acutus, brevis, pene pusillus Thucydides*: ad quem locum legendus Vossius in opere de Historicis Græcis pag. 17. COLOMES. Vide Ciceron. II. *de Orat.* cap. 13. & Suidam. ALMEL. Qui Philiscum & Philistum vocat, & primum Historiam secundum artem oratoriam scripsisse dicit; & etiam artem oratoriam. BURMAN. De Philisto ita scribit Dionysius Halicarnass. Φίλιστος μιμητὴς ἐστι Θουκυδίδου..., μικρὸς δὲ ἐν ταῖς ἐπαινετικαῖς κατασκευαῖς ἐξεργασίαις, hoc est · *Philistus imitator Thucydidis est...., tenuis autem & humilis in descriptionibus.* CAPPER.

341. *Qui turba quamvis bonorum post hos auctorum existimatur.*] Grandi flagitio inquinatur hic sensus, quod quidem facile tollitur, si, *sti* syllaba erasa, *eximatur* legamus, hoc modo: *Philistus quoque meretur, qui turbæ, quamvis bonorum post hos auctorum, eximatur*: nec ignoro a quibusdam ita depravari, ut *quod turbæ* legant, quod quam sensui conveniat, ipsi viderint. REGIUS. *Existimatur*; Voss. prim. Locat.

342. *Ut Isocrati visum.*] Isocrates præceptor dicebat, Theopompum egere fræno, Ephorum calcaribus; alter enim erat acri ingenio, alter remisso. TURNEB. Vide Ciceron. III. *de Orat.* cap 9. & lib. II. cap 13. ALMEL. Simile dictum Platonis de Xenocrate & Aristotele refert Diog. Laert. lib. v. sect. 6.

343. *Clitarchi*] Clitarchus comes fuit expeditionum Alexandri, & rerum ejus scriptor: non servavit tamen veritatis fidem. TURNEB

344. *Longo post intervallo.*] Timagenes Milesius historicus scripsit de Heraclea & de præclaris ejus viris quinque libros: fuit & alius Timagenes Rhodius, nisi fallor. TURNEB.

345. *Hoc est ipso probabilis.*] *Hoc ipso prob.* Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

inter philosophos reddendus est. Sequitur oratorum ingens manus, [346] cum decem simul Athenis ætas una tulerit: quorum longe [347] princeps Demosthenes, ac pene lex orandi fuit. [348] Tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam nervis intenta sunt, tam nihil otiosum, is dicendi modus, [349] ut nec quid desit in eo, nec quid redundet, invenias. [350] Plenior [351] Æschines, & magis fusus & grandiori similis, quo minus strictus est: carnis tamen plus habet, lacertorum minus. Dulcis in primis & acutus [352] Hyperides, sed minoribus *caussis*, ut non dixerim utilior, magis par. His ætate [353] Lysias major, subtilis atque elegans, & quo nihil, si oratori [354] satis sit docere, quæras perfectius; nihil est enim inane, nihil arcessitum; puro tamen fonti, quam magno flumini, propior. [355] Isocrates in diverso genere dicendi nitidus [356] & comptus, & palæstræ, quam pugnæ, magis accommodatus, omnes dicendi [357] veneres sectatus est: nec immerito; auditoriis enim se, non judiciis compararat; [358] in inventione facilis, honesti studiosus; [359] in compositione adeo diligens, ut [360] cura ejus reprehendatur. Neque ego in his, de quibus sum locutus, has solas virtutes, sed has præcipuas puto; nec cæteros parum fuisse magnos. [361] Quinetiam Phalereum

346. *Cum decem.*] *Ut cum decem*: Voss. sec. tert. Locat. Ald. Basil. *ut decem*; Gryph. Colin. Vidov.

347. *Princeps Demosthenes*] Vide Ciceron. *Brut.* 33. & *de opt. gen. Orat.* 4. & nostrum lib. XII. cap. 10. Plinius Epist. 26. lib. IX. vocat *normam & regulam oratoris.* Vide Isidor. Pelusiot. lib. IV. ep. 91. ALMEL. De Demosthene sic statuit Dionysius Halicarnass. Ὁ Δημοσθενικὸς λόγος ἔοικε τῷ ἔργῳ ... καὶ λέξεως ἐκλογῇ κεκοσμημένος καὶ χαρίεις τάξει τῇ σὺν τῷ συμφέροντι, μετὰ δὲ σεμνοῦ τὴν χάριν ἔχων, id est: *Demosthenica oratio ipsa in elocutione vim habet & nervis intenta est, ornata verborum delectu, & cum servans ordinem, qui sit cum caussa utilitate conjunctus: præterea quadam ipsi est gratia cum gravitate.* CAPPER.

348. *Tamen nihil otiosum.*] *Tam* est legendum. REGIUS.

349. *Ut in quo.*] C litera adscripta, nec legendum esse aperte cuique patet, hoc modo: *ut nec quid desit.* REGIUS. *Nec quid desit v. c. nec quid redundet*; MSS. Alm. Vall. Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. Vasc. Steph. BURMAN. In edit. Lugduno-Batav. & Burman. legebatur: *at nec quod desit in eo, nec quod redundet, invenias*: quæ lectio mihi visa est longe minus probabilis. Adde quod *ut quod* in pluribus MSS. & antiquissimis editionib. reperiatur. CAPPER. *Quod desit, &c.*] Annotant, hanc esse præcipuam Atticorum vim, nihil supervacaneum dicere: quod ita observavit Demosthenes, ut nihil tamen interim omitteret. TURNEBUS.

350. *Planior.*] Barth. ad Stat. VIII. Theb. 683. legendum esse *planior* contendit, sed perperam; non agitur enim hic, quis difficilior vel planior, sed quis copiosior & fusior sit: ita *plenus Orator* Cicero 1. *de Orat.* 13. & *plene dicere*, & similia passim: & hoc sequentia *plus carnis* probant; nam *metaphora* desumpta ab hominibus pinguioribus, qui *pleni* dicuntur: ita Suet. Cæsar. 45. dicit eum fuisse *ore paulo pleniore*; & Ovid. II. Art. Amat. 661.

Dic habilem, quæcumque brevis, quæ turgida plenam.

& Remed. 327.

Turgida, si plena est, si fusca est, nigra vocetur.

& auctor. declam. VII. *solidum plenumque corpus*, quod Terentius dixit Eunuch. II. 3. *solidum & succi plenum*: & ita *plenitudo* pro crassitie Columel. IV. 30. *perticæ cacuminum modicæ plenitudinis*; ubi etiam cod. S. Germ. *plenitudinis*; neque vox *strictius*, ut Barthius volebat, exigit *planius*: imo contra; cum enim stringitur quid, prohibetur ne exuberet, sed fit planum, ut illæ apud Terentium puellæ, quæ *vincto pectore* erant, ut *graciles* essent, & planæ: ita hic, quo minus strictus, eo grandior & plenior similis: & ita Cicero *strictim* & *copiose dicere* opponit pro Cluent. 10. & in *Bruto* cap. 31. *adstrictam* & *contractam* Stoicorum orationem liberiori & latiori Academicorum opponit: *Quis enim uberior in dicendo Platone?* BURMAN.

351. *Æschines*] Æschines Atrometi filius, primum histrio, deinde scriba, postremo orator fuit: gessit inimicitias cum Demosthene, a quo superatus Rhodum exulatum abiit, ubi rhetorices professor fuit, primusque extemporalis orationis auctor. TURNEB. Tympanistriæ filium fuisse ait Lucianus in somnio. Vide de eo Cicer. *Orat.* 9. & Hermogen. lib. II. cum vero apud Rhodios pueros docuisset, senior e Rhodo Samum est profectus, ubi obiit. Vide vitam quodammodo descriptam apud Photium Biblioth. pag. 69. Edit. Hoesch. fuit & Æschines Philosophus. Casaub. in Athen. VI. 60. item Æschines Sardianus, de quo Harpocrat. in lex. in quem vide Maussac. Konig. Biblioth. pag. 13. ALMEL. De Æschine sic pronunciat Dionysius Halicarnass. Ὁ δὲ Αἰσχίνης κατὰ μὲν τὰ Δημοσθένους, ἐν δὲ τῇ τῶν λέξεων ἐκλογῇ πομπικὸς ἅμα καὶ δεινός, id est: *Æschines vero minorem Demosthene vim habet: sed in verborum delectu ad pompam accommodatus simul & gravis.* CAPPER.

352. *Hyperides.*] Hyperides *demagogus* Atheniensis, amicus Demosthenis fuit: ab eo tamen Demosthenes est repetundarum accusatus. TURNEB. Hunc accuratum dicendi genus habere negat Hermogenes in libello *de form. Orat.* cap. XI. pag. 491. ubi cætera videri possunt. ALMEL. *Hyperides ist*; Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. De Hyperide sic habet idem Dionysius: Καὶ χαρακτῆρα μὲν ἁπλοῦν, δεινότητος οὐκ ἀπολείπεται, id est: *Et venustate plenus est, & quanquam simplex videtur, vi tamen oratoria non caret.* CAPPER.

353. *Lysias*] Vide Ciceron *Orat.* 9. ALMEL. De Lysia vero ita scribit idem Criticus: Ὁ Λυσιακὸς λόγος πρὸς τὸ χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον ἐστιν αὐτάρκης, καὶ τὸ μὲν αὐχμηρὸν ἐκπέφευγε, στενὸς δὲ ἐστι καὶ πυκνὸς κατὰ τὴν ἑρμηνείαν· ἔστι δὲ καὶ κομψὸς καὶ ἀληθής, καὶ τῶν Ἀττικισμῶν ἔχεται· οὐ μὴν συνεχὰς πολλὰς ἔχων αὐξήσεις, hoc est: *Lysiæ oratio ad utile & necessarium abunde sufficit, squalorem effugit: sed angustam pressamque habet elocutionem. Præterea elegans est, vera, & ob Atticismos conspicua: non tamen continuas amplificationes continet.* CAPPER.

354. *Satis sit docere.*] *Dicere*; Voss. prim. tert. Locat. Basil. male; nam lib. IV. cap. 5. dicit: *Non solum Oratoris est docere, sed plus eloquentia circa movendum valet.* BURMAN.

355. *Isocrates.*] Vide Cicer. II. *de Orat.* ubi dicit, eum præ timiditate & pudore *caussas* agere non ausum esse. Plin. VI. Epist. 29. *infirmitate vocis & mollitie frontis* addit: fuit & in re angusta, ut pretio conscripserit orationes. Photius Biblioth. pag. 203. Vide & de eo Cicer. II. *de Orat.* 22. ALMEL.

356. *Et comptus.*] *Et compositus*; Ald. Basil. quod ex compendio scriptionis natum; nam *comptus* etiam pro *compositus* scribebant. BURMAN.

357. *Veneres sectatus est: nec immerito; auditoriis e. s. n. j. comparat.*] *Ra* syllaba adscripta, *compararat* mihi legendum videtur, atque *est* verbum expungendum. *Veneres* autem dicit, quas Græci χάριτας vocant: sic Plinius lib. XXXV. *Quorum opera cum admiraretur collatis omnibus deesse his unam illam Venerem dicebant, quam Græci χάριτα vocant.* REGIUS. *Comparat*; Voss. sec. Leid. Oxon. Obrecht. His consonat Dionysii Halicarnass. de Isocrate judicium: Ὁ δὲ Ἰσοκράτειος λόγος πανηγύρεσι μὲν, ἀλλὰ μὴ ἀγῶσιν ἐπιτήδειος, καὶ παραγγελμάτων μᾶλλον ἢ δικαστηρίων· ἔχει δὲ τὴν κόσμησιν μετὰ ἐνεργείας καὶ πομπικὸς ἐν μέρει τῷ δύναμιν καὶ χρῆσιμον· οὐ μὴν ἀγωνιστικός, ἀπεγράφετο δὲ τὴν περιοδικὴν μὴ ἄλλως καὶ ὅλως, id est: *Isocratica oratio elegantiam sectatur, sed cum gravitate: panegyricis conventibus & auditoriis aptior, quam forensibus judiciis: habet ornatum cum efficacia, & ad pompam cum quadam efficiendi virtute atque utilitate accommodatur: non tamen forensibus pugnis convenit, sed elocutionem periodis usquequaque circumscribit.* CAPPER.

358. *In inventione facilis.*] *Inventione facilis*; Ald. Colin.

359. *In compositione adeo diligens.*] Tam diligens est compositio Isocratis, ut nonnunquam in versum incidat: adde, quod in eo frequenter sunt *parisa*, *isocola*, *antitheta*, *similiter cadentia* & *desinentia*. TURNEB.

360. *Cura reprehendatur.*] Quod de Luperco, oratore sui seculi, scribit Plinius lib. IX. 26. *nihil peccat, nisi quod nihil peccat.* ALMEL.

361. *Quin etiam Phalereum.*] *Quin etiam & Ph.* Steph. *Phalerea*, Voss. prim. tert.

illum Demetrium (quanquam is primus [362] inclinasse eloquentiam dicitur) multum [363] ingenii habuisse & facundiæ fateor, vel [364] ob hoc memoria dignum, quod ultimus est fere ex Atticis, qui dici possit orator: quem tamen [365] in illo medio genere dicendi præfert omnibus [366] Cicero. Philosophorum, ex quibus plurimum se traxisse eloquentiæ M. Tullius confitetur, quis dubitet [367] Platonem esse præcipuum, sive acumine disserendi, sive eloquendi facultate divina quadam & Homerica? multum enim [368] supra prosam orationem, [369] & quam pedestrem Græci vocant, surgit: [370] ut mihi non hominis ingenio, sed quodam [371] Delphico videatur oraculo [372] instinctus. [373] Quid ego commemorem Xenophontis jucunditatem illam inaffectatam, sed quam nulla possit [374] affectatio consequi? ut [375] ipsæ finxisse sermonem Gratiæ videantur: &, quod de Pericle [376] veteris comœdiæ testimonium est, in hunc transferri justissime possit, [377] in labris ejus sedisse quamdam persuadendi Deam. Quid reliquorum Socraticorum elegantiam? [378] Quid Aristotelem? quem dubito scientia rerum, an scriptorum copia, [379] an eloquendi suavitate, an inventionum acumine, an varietate operum, clariorem putem. Nam in Theophrasto tam est [380] eloquendi nitor ille divinus, [381] ut ex eo nomen quoque traxisse dicatur. Minus indulsere eloquentiæ

362. *Inclinasse eloquentiam dicitur.*] Demetrius cognomento Phalereus, a Phalero portu Atticæ regionis, *demagogus* fuit Atheniensis: maluit autem (ut ait Cicero) populum delectare, quam inflammare: ita eloquentiam inclinavit, in exilium actus apud Ptolemæum Soterem. TURNEB.

363. *Ingenii & facundæ.*] *Facundia* legatur. REGIUS.

364. *Et ab hoc.*] *Ob hoc* legatur. REGIUS.

365. *In illo medio.*] *In illo mediocri*; Voss. prim. tert.

366 *Cicero*] Vide in *Orat.* 27. & II. *de Orat.* 23. & I. *de Off.* 1. ALMEL.

367. *Platonem.*] Jovem sic loqui aiunt Philosophi. Cicer. *Brut.* 31. Vide de honore, in quo eum habuit Dionysius, Solin. Polyh. cap. 7. ALMEL. De Platone & Platonicis ita judicat Dionysius Halicarnass. *Μεγαλοπρεπεῖς τῇ λέξει καὶ ποιητικοί ..... μιμητέος δὲ μάλιστα Ξενοφῶν τε καὶ Πλάτων, τοῦ μὲν τὸ ἦθος χάριν καὶ τὸ ἡδύ, τοῦ δὲ τὸ μεγαλοπρεπές*, hoc est: *Dictione magnifici sunt & poetici .... sed imitari maxime oportet Xenophontem & Platonem, cum propter mores & jucunditatem, tum ob magnificentiam* CAPPER.

368. *Supra prosam.*] *Supra prorsam*; V.C. Alm.

369. *Et quam pedestrem Græci vocant*] *Πεζὸν λόγον*, quibus verbis non prosam tantum orationem intelligere possumus, sed poeticam etiam sermonem, qui prosaico sit similis: cujus fere modi est comicorum elocutio. Hoc sensit dixit Lucianus: *ἀσεμνὰ πάντα καὶ πεζὰ καὶ δημοτικά*: *omnia sunt a tragico dicendi genere aliena, pedestria, & plebeia*: & Horat. in Art. Poet.

Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri.

Sic etiam Terentianus Maurus pag. 2433. veter. Grammat. ubi de carmine Iambico.

Sed qui pedestres fabulas socco premunt. CAPPER.

370. *Ut mihi non hominis ingenio.*] Cicero (*Orat.* cap. 20.) ait Platonis orationem, propter sublimitatem & *numeros*, carmen esse videri: quemadmodum autem Pythia afflatu numinis carmen fundebat heroicum, quod sublime est & grave; ita Plato veluti numinis instinctu fundere videtur prosam ita sublimem. TURNEB.

371. *Delphico oraculo.*] Barth. ad Æneam Gazæum pag. 91. ex membranis profert *Delfico oraculo*; ut non ad unum oraculum alliget suum sensum: sed apertum est, a loco I a librario, quod millies fit, positum; quis enim unquam *Delficum oraculum* fando audivit? cum & vox ipsa *Delficus* plane barbara sit, &, si jam recipienda esset, notaret oraculum, quo Deus aliquis efficeretur; cum contra Deus oraculi auctor censeatur: hæc autem loquendi formula frequens, ut excellentes dictiones, graves sententiæ, verissime dicta, & similia, non ab hominibus, sed ab oraculo Delphico, aut alio profecta videantur: ita Cicero I. de leg. 22. *Cujus præcepta tanta vis, tanta sententia est, ut ea non homini cuipiam, sed Delphico Deo tribuerent.* Epist. ad Brut. 11 *hoc ex Oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta.* Ovid. II. Art. 541.

Hæc tibi non hominem, sed quercus crede Pelasgas Dicere.

Terent. Andr. IV. 2.

Non Apollinis magis verum, atque hoc responsum est.

Ex communi ergo loquendi consuetudine hoc desumptum BURMAN.

372. *Instinctus.*] *Instrictus*; V.C. Alm.

373. *Quid ego commemorem.*] Xenophon Grylli filius, Socratis auditor, Platonisque condiscipulus, coluit illam, quam Græci appellant, *ἀφέλειαν*, id est, *simplicitatem inaffectatam*: propter autem suavitatem sermonis vocatur *Apis Attica.* TURNEB. Narrat Philostratus (lib. 1. de vitis Sophist. cap. 12.) ipsum Prodici Sophistæ (cujus mentio fit apud nostrum lib. III. cap. 1.) linguam ad unguem descripsisse. ALMEL.

374. *Affectatio consequi.*] *Sequi*; Voss. prim. tert.

375. *Ipsæ sermonem Gratiæ.*] *Ipsi* alios legere Ascensius testatur.

376. *Veteris Comœdiæ*] Eupolidis nimirum. Plinius Junior lib. 1. Epist. 20. *Nec me præterit summum oratorem Periclem, sic a Comico Eupolide laudari*: *πρὸς δέ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει πειθώ τις ἐπεκάθιζεν ἐπὶ τοῖς χείλεσιν· οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις.* COLOMESIUS. Debet hæc Colomesius Politiano, qui egregie hæc illustrat Miscell. cap. 91. BURMANNUS. Græca Comici Eupolidis verba Latine sic verti possunt: *Præterea quædam fortasse Suada ipsius labris insidebat: usque adeo demulcebat, & rhetorum solus auditoribus aculeum relinquebat.* Vide Ciceron. de claris Oratorib. CAPPER.

377. *In labris ejus sedisse, &c.*] Paulinus in vita Ambrosii auctor est, apes Ambrosii os, cum puer in cunis dormiret, ambiisse, ex quo pater ejus judicabat, eum maximarum virtutum fore. Gerard Patrolog. pag. 271. Vide Duportii Gnomol. Homeric. cap. 6. de Lalibuba Habessinorum rege etiam ferunt ejus labris insedisse apes, teste Jobobo Ludolf. Histor. Æthiop. II. cap. 5. ALMEL.

378. *Quid Aristotelem.*] Vide nostri auctoris lib. XII. cap. 11. hujus Præceptor Plato, ut ex Cicerone & aliis patet, cui cum contradiceret, pullus, Græce *πῶλος*, dictus, quia illi volupe est etiam patrem mordere Photius Biblioth. pag. 871. Aristotelis & Theophrasti libros & tractatus distribuit Andronicus Peripateticus. Porphyr. in vita Plotini. ALMEL. Dionysii Halicarnass. de Aristotele judicium cui τὸ τοῦ Fabii satis consonat, lubet hic apponere. *Παραληπτέος δὲ καὶ Ἀριστοτέλης εἰς μίμησιν τῆς τε περὶ τὴν ἑρμηνείαν δεινότητος, καὶ τῆς σαφηνείας καὶ τοῦ ἡδέος καὶ πολυμαθοῦς· τοῦτο γὰρ ἐστι μάλιστα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς λαβεῖν*, id est: *Assumere oportet Aristotelem ad imitandum, idque cum propter vim eloquentiæ, & perspicuitatem, tum propter suavitatem & multam eruditionem; hoc enim ex hoc viro maxime licet excerpere.* CAPPER.

379. *An eloquendi usu suavitate.*] *Usu* ablativus, ut redundans, mihi expungendus videtur. REGIUS. *Usu suavitate*; Voss. tert.

380. *Eloquendi nitor.*] *Loquendi*; V.C. Alm.

381. *Ut ex eo nomen, &c.*] Antea enim vocabatur *Tyrtamus*, sed postea ex divina eloquentia *Theophrastus* est appellatus. Diog. Laert. TURNEBUS. Ab Aristotele magistro sic dictus est. Auctores Strabo lib. XIV. Laertius in Theophrasto, & Suidas: sed hic primum Tyrtamum, deinde *Εὔφραστον*, denique *Θεόφραστον* dicit vocatum. COLOMESIUS Vide Ciceron. *Acad. quæst.* lib. 1. cap 9. de eo refert Hermippus apud Athen. lib. 1. cap. 17. quod nitido cultu corporis in scholam veneris, decem gestus & figuras corporis, argumento convenientissimas. ALMEL. Cæterum *Θεόφραστος* (*Theophrastus*) fit ex *θεὸς Deus*, & *φράζειν eloqui*. CAPPER.

[382] Stoïci veteres : sed cum honesta suaserunt, tum [383] in colligendo, probandoque, quæ instituerant, plurimum valuerunt : rebus tamen acuti magis quam (id quod sane non [384] affectant) oratione magnifici. Idem nobis [385] per Romanos quoque auctores ordo ducendus est. Itaque, ut apud illos Homerus, sic apud nos Virgilius auspicatissimum dederit exordium, omnium ejus generis [386] poëtarum, Græcorum nostrorumque, illi [387] haud dubie proximus. Utar enim verbis iisdem, [388] quæ ex Afro Domitio juvenis [389] accepi: qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere, *Secundus*, inquit, *est Virgilius*, [390] *propior tamen primo, quam tertio.* Et hercle, [391] ut illi naturæ cœlesti atque immortali cesserimus, ita curæ & diligentiæ vel ideo in hoc plus est, quod ei fuit magis [392] laborandum: [393] & quantum eminentioribus vincimur, fortasse æqualitate pensamus. Cæteri omnes longe [394] sequentur. [395] Nam Macer & Lucretius legendi quidem, [396] sed non ut *phrasin*, id est, corpus eloquentiæ faciant: elegantes in sua quisque materia, sed alter humilis, [397] alter difficilis. [398] Attacinus Varro in iis, per quæ nomen est assecutus, interpres operis alieni,

382. *Stoici veteres.*] Cicero in *Orator.* duas sectas oratori putat utiles, Academicam & Peripateticam : Epicuræam vero contemnit & Stoicam ; nam Stoica secta, quanquam de rebus pulcherrime disputat, ornamenta tamen eloquentiæ contemnit. TURNEB.

383. *In colligendo.*] *In eligendo*; Locat. Colon. Par. Colin. sed satius est legere *in colligendo*, *& τῷ συλλογίζεσθαι*, quod est ratiocinari, colligere, inferre unum ex alio vel ex aliis. CAPPER.

384. *Affectarunt.*] *Affectant*; Voss. prim. tert. Obrecht.

385. *Per Romanos.*] *Apud Romanos*; MS. Bodl. Andr.

386. *Poetarum Græcorum, nostrorumque.*] Fabianum de Poetis judicium reprehendit acriter Barthius Adversarior. lib. XLVIII. cap. 19. his verbis : *De Quinctiliano illud hoc adjungam . . . . . hoc parte, qua de Poetis loquitur, omnino mihi nescio quomodo factis eorum minus tutetaium videri, quem pro censore* : sed cum Barthius hanc reprehensionem nullo confirmet argumento, eodem ipse titulo reprehendi posset. CAPPER.

387. *Haud dubie proximus.*] *Illi* dativus mihi, vel refragantibus exemplaribus, adscribendus videtur, hoc modo: *illi haud dubie proximus.* REGIUS. *Illi* abest a MSS. Alm. Voss. omnibus Locat. Basil.

388. *Quæ ex Afro.*] *Ab Afro*: Locat. Ald. Colin. Vidov.

389. *Accepi*] *Excepi*: MSS. Alm Voss. prim. tert. Andr. Locat. Par. Colin Vidov.

390. *Propior tamen primo quam tertio.*] Ita significavit Domitius Virgilii excellentiam, qui, cum proximus sit Homero, reliquos tamen poetas, tum Græcos, tum Latinos, procul a se relinquat. TURNEB. De Tito Valgio Poeta Elegiographo Tibullus in Carmine ad Messalam:

Est tibi, qui possit magnis se accingere rebus,
Valgius, æterno propior non alter Homero.

COLOMES.

391 *Ut illi naturæ cælesti.*] *Ut illi naturæ divinæ atque cælesti cesserimus*; Ald. *ut illi n. cælesti atque divinæ c.* Voss. sec. Obrecht.

392. *Laborandum.*] *Elaborandum*: Basil. Obrecht.

393. *Et quanto plus vincimus.*] Depravatur quidem hic mihi sensus videtur, nec, qua ratione corrigi possit, video: *vincimur* quidem est legendum; sed alia quoque mihi emendatione indigere videtur. Virgilius autem se Homero æqualem his versibus profitetur:

Mæonium quisquis Romanus nescit Homerum,
Me legat, & lectum credat utrumque sibi.
Illius immensos miratur Græcia campos:
At minor est nobis, sed bene cultus, ager.
Hic tibi nec pastor, nec curvus deerit arator.
Hæc Graiis constant singula, terna mihi.

REGIUS. Versiculi illi non sunt Virgilii, licet ejus nomine editi; sæpe enim usu venit, ut in epitaphiis faciamus de se loquentes, quæ ipsi, si viverent, dixisse nollent : adde, quod corrupte recitantur a Raphaele, & in Vallensi codice adscripti alterius manu sunt. Nam cum duo præmiserit, quomodo intulerit *terna mihi*? ideoque cum aliis legam:

Non pastor, miles, non curvus deerit arator.

aut sic, *non hic arma, pecus, nec*, &c. & primum versiculum, quem alii sic legunt : *Mellifluum quisquis*, sic legam : *Mæonium qui vel Romanum nescis Homerum*: præterea legam cum multis sic : *At minor est nobis, sed magis cultus, ager.* ASCENS. Homerus multis in locis superat Virgilium, Virgilius multis quoque in locis æquat virtutes Homeri : ita æqualitate pensat. Annotat præterea Macrobius, nonnullis in locis a Virgilio superari Homerum. TURNEB. *Quanto eminentioribus*; Ald. Obr. *quantum eminentibus*: V. C. Alm. marg. Vidov. mihi vulgata lectio satis placet : *Quantum vincimur eminentioribus*, scilicet quibusdam in Homero locis & dotibus, tantum fortasse pensamus æqualitate operis Virgiliani, quod, licet forte non eminentiora quædam habeat, quibus Homerum superat, toto tamen decursu & æquali poematis œconomia eum superat : est vero *ellipsis* in hac locutione vocum *tantum*, vel *tanto magis*, quæ respondent τῷ *quantum*, quæ Tacito familiaris, & de qua nos ad Ovid. XV. Metam. 64. aliquando agemus : an vero *quanto* vel *quantum* legatur, vix referre putem ; cum & apud Ovidium & alios passim librarii confundant : & ita apud Valer. Max. V. IX. 3. *aliquantum teteriore*, pro *aliquanto*; ubi vide Vorstii notas : ita mox *multo* vel *multum versus*; vulgatius tamen *quanto* & *tanto*: sed de his alibi. BURMAN.

394. *Sequentur.*] *Sequuntur*: Obrecht.

395. *Nam Macer.*] Macer Veronensis poëta scripsit de volucribus & herbis, imitatus Nicandrum : de rebus Iliacis quoque scripsit, easque deduxit ad excidium Trojanum. TURNEB. Vide Ovid IV. Trist. 10. Isidorum lib. XII. cap. 4. ad vocem *Chelydros*, quem sub Æmilii nomine ab Isidoro lib. XII. cap. 7. intelligi vult Colomesius Κειμηλ. literar cap. 6 ALMELOV.

396. *Sed non ut faciant phrasin.*] De hac voce, qua, tanquam Latinitate donata, usi sunt veteres, videndus Philippus Beroaldus Lamp. Crit. Part. I. pag. 256. PAREUS.

397. *Alter difficilis.*] Scribe, *Elegantes in sua quisque materia, sed alter humilis, alter diffusilis*, hoc est, qui nimium sese laxet, diffundat, & eandem rem dicat pluribus, quam opus est. Quod verum esse, testatur Index noster Lucretianus absolutissimus. Debetur vero hæc emendatio præstantissimo Gasp. Barthio, Adversar. lib. 43. cap 2. qui omnino hic consulendus. PAREUS. Barthius, vir multæ quidem lectionis, sed naris haud prorsus emunctæ Adversar. lib. 43. cap. 2. pro *difficilis*, legendum existimat *diffusilis*, id est, nimium se diffundens. Nos vulgatam lectionem retinendam judicamus, quam firmat Papinius in Lucam Genethliaco:

Et docti furor arduus Lucreti. COLOMES.

difficilis dicitur Lucretius propter materiæ difficultatem & sublimitatem ; unde & *sublimis* dicitur Ovid. I. Amor. 15. BURMAN.

398. *Attacinus Varro.*] Varro Attacinus vixit tempore Ovidii : scripsit autem *Argonautica*, ut interpres Apollonii Rhodii. Appellatus est *Attacinus* ab Attace, vico Galliæ Narbonensis, ut vult Eusebius ; ut alii, ab Attace fluvio. TURNEB. Et apud Horat. I Serm apud Euseb. V. C. P. *Terentius vico Attace in provincia Narbonensi nascitur.* Ata fluvius est Atax. Acate sive Agatha vicus vel urbs, sed ad Auratim fluvium PITHOEUS. Vide Joh. Savar. ad Sidon Apoll lib. IV. Epist. 3. pag. 129. PAREUS. Argonauticorum Apollonii Rhodii interpres, ut auctor est Valerius Probus ad Virg. II. Georg. quod opus signat Ovid. I Amor. 15.

Varronem primamque ratem quæ nesciat ætas?

Et Propert. lib. II. 34

Hæc quoque perfecto ludebat Iasone Varro,
Varro Leucadiæ maxima cura suæ.

Et Papinius in Lucani Genethl.

Et qui per freta duxit Argonautas. COLOMES.

non ſpernendus quidem, verum ad augendam facultatem dicendi parum locuples. [399] Ennium, ſicut ſacros vetuſtate lucos, adoremus, in quibus grandia & antiqua robora jam non tantam habent ſpeciem, quantam religionem. Propiores alii, atque [400] ad hanc *phraſin*, de qua loquimur, magis utiles. Laſcivus quidem in Heroïcis quoque Ovidius, & nimium amator ingenii ſui: [401] laudandus tamen in partibus. Cornelius autem Severus, etiamſi [402] verſificator, quam poëta, melior; ſi tamen, ut eſt dictum, [403] ad exemplar primi libri [404] bellum Siculum perſcripſiſſet, vindicaret ſibi jure ſecundum locum. [405] Sed eum conſummari mors immatura non paſſa eſt: puerilia tamen ejus opera & maximam indolem oſtendunt, [406] & mirabilem, præcipue in ætate illa, recti generis voluntatem. [407] Multum in Valerio Flacco nuper amiſimus. [408] Vehemens & poëticum ingenium Saleii Baſſi fuit, nec ipſum ſenectute maturum. [409] Rabirius ac Pedo non indigni cognitione, ſi vacet. Lucanus [410] ardens, & concitatus, & ſententiis clariſſimus, &, ut dicam quod ſentio, [411] magis oratoribus, quam [412] poëtis adnumerandus. [413] Hos nominavimus, quia [414] Germanicum Auguſtum ab

399. *Ennium.*] Vide C. Barthii Comm. ad Claudian. præfat. lib III. de laud. Stilic. PAREUS. Vide Alex. lib. I. cap. 30. moritur ſeptuagenarius morbo articulari, teſte Euſebio, qui videndus; juxta quem conſule monumenta Boxhornii Tab. 4. ALMELOV.

400 *Ad hanc atque de qua loquimur.*] *Atque* conjunctio tranſpoſita, in locum ſuum videtur reponenda hoc modo: *Propiores alii, atque ad hanc de quo.* REGIUS. *Atque ad hoc de quo loquimur*; MSS. Alm. Voſſ. prim. tert. Baſil. *atque ad hanc de quo*: Voſſ. ſecund. Locat. *propiores alii ad hanc phraſin*; Ald.

401. *Laudandus tamen in partibus.*] *Laudandus partibus*; Voſſ. prim. *laudandus in partibus*: Voſſ. ſec. *laudandus tamen partibus*: V. C. Alm. Vaſcoſ. Steph. Baſil. Gallæus conjecerat *laudandus tamen protinus*, pro *prorſus*, citra dubium, εὐθέως, ut mox cap 3. *nec tamen protinus audendo.* BURMAN.

402. *Verſificator, quam poeta, melior.*] Fabularum inventio, fictionum congeries & œconomia, elocutio non vulgaris, ſed vocibus vulgo inſolitis contexta, *tropis* audacioribusque figuris ornata; hæc omnia poetam efficiunt; ars autem ſcribendorum ſecundum metricas leges verſuum facit verſificatorem. CAPPER.

403. *Ad exemplar.*] *Ad exemplum*; Vall. lib.

404. *Bellum Siculum.*] Recte, non *civile*, ut legendum conjectabat Scaliger in Animadverſionibus Euſebianis num. MMXLVIII. ſententiam noſtram ſtabilivit Seneca Epiſt. 79. *Donec Ætnam deſcribas in tuo carmine, & hunc ſolemnem omnibus Poëtis locum attingas: quem quominus Ovidius tractaret, nihil obſtitit, quod jam Virgilius impleverat: ne Severum quidem Cornelium uterque deterruit.* Ætna Siciliæ mons, ac forte pars operis de Bello Siculo. COLOMES. Scaligeri emendationem refert Voſſius capite II. de Poëtis Latin. ſed puto ibi verba tranſpoſita; legitur enim hic Fabii locus, ubi agit de Caſſio Parmenſi, cum debuiſſet in Coro. Severo legi: turbatæ fuere forte ejus ſchedæ. BURMAN.

405. *Sed eum conſummari.*] *Varenum conſummari*: Baſil. Gryph. marg. Steph. *farenum*; Voſſ. prim. tert. Latere hic Poetam aliquem certum mihi eſt; ſed quia ille raptus in prima ætate, paucis forte notus & memoratus fuit. *Varenum* ſi legatur, forte ille fuit, vel ipſi gentilis, quem a Cicerone defenſum ſæpe apud Fabium noſtrum legimus. *Varenum* accuſatum a Bithyniis memorat Plinius lib. VII. cap 6. ſed quem hic intelligi vix puto. BURMANNUS.

406. *Et mirabilem.*] *Et admirabilem*: MSS. Alm. Voſſ. ſecund. Bodl. Andr. Locat. Ald. Par. Gryph. Colin. Vidov.

407. *Multum in Valerio.*] Hic ſcripſit *Argonautica* ad imitationem Apollonii Rhodii TURNEB. Quinctiliani hoc judicium expenditur a Barthio Adverſar. lib. LVI. cap. II. PAREUS.

408. *Vehemens & Poëticum ingenium Saleii Baſſi fuit, nec ipſum ſenectute maturum.*] MS. Palat. nullum *Saleium* agnoſcit, ſed *Saleum Baſſum*. Deinde ea MS. quoque reſcribendum: *Nec ipſum ſenectus maturavit*, hoc eſt, non ad canos ac ſenectutem pertigit. Nam inter illos, qui acerbo fato ſupplantati, & ille recenſitus. Sic de Cœlio infra: *Dignus vir, cui & mens melior, & vita longior contigiſſet.* Idem de Calvo: *Fecit illi properata mors injuriam.* Adi Jan. Gebhardi Crepund lib. III. cap. 7. pag. 117. 118. PAREUS. *Salii Baſſi*; Voſſ. ſec. ſed *Saleius Baſſus* quoque Auctori dialogi de Orat. capp. 5. & 9. ex cujus diverſo de hoc Poeta judicio Quinctilianum non eſſe ejus dialogi auctorem collegit Barth. ad Stat. x. Theb. 700. qui & hic legit: *nec ipſa in ſenectute ſat maturum. Nec ipſum ſenectus maturavit*: MS. Bodl. Andr. *nec ipſum ſenectute maturavit*: Ald. *nec ipſum ſenectute maturavit*; Colin. Vidov.

409. *Rabirius ac Pedo.*] Rabirius ac Pedo Albinovanus vixerunt tempore Ovidii; ſic enim de his ſcribit. IV. ex Pont. Eleg. ult.

Cumque foret Marſus, magnique Rabirius oris,
Iliacuſque Macer, ſidereuſque Pedo.

Quo ex loco apparet, Pedonem ſcripſiſſe de Aſtrologia. TURNEB. De Rabirio vide Velleium Pater. lib. II. pag. 28. & ibi Lipſium. ALMELOV.

410. *Ardens & concitatus.*] Hinc Grotius Epiſt. 1142. dicit, ſe eum ob ſublimes ſpiritus maximi feciſſe. ALMELOV.

411. *Magis Oratoribus, quam Poëtis annumerandus.*] Petr. Pithœus, Collectan. ad Petron. 118. Nobiliſſ. Melior Goldaſtus, Symbol. ad eumdem, ibid. Joh. Savaro, Commentar. ad Sidon. Apollin. lib. II. Epiſt. 10. pag. 155. Servius in lib. I. Æn. Jornandes in hiſtor. Gothor. Matth. Rader. ad Martial. lib. XIV. Epigr. 171. Gyraldus Dialog. IV. Gaſp. Barthius, Adverſar. lib. XXIII. cap. 28. pagg. 1169. 1170. PAREUS. Vide Joan. Sariſb. lib. II. 19. & Lactant. lib. II. cap. 12. & paulo acerbius de Lucano judicium Scaligeri in prolegomenis ad Manil. pag. 16. ALMEL.

412. *Poëtis numerandus.*] Corrupte *imitandus* in quibuſdam legitur exemplaribus, pro illo *numerandus*. REGIUS. *Imitandus*: MSS. Bodl. Bal. Alm. Voſſ. omn. Vall. lib. Baſil. marg. Vaſc. Steph. Obrecht. *numerandus*; Locat. Ald. *imitandus* præfert Aſcenſ. & Gallæus, qui Fabrum id dicere vult, non Lucanum non eſſe poetam, ſed oratorias virtutes præ aliis poetis poſſidere, & *annumerandus* gloſſema eſſe putat; hunc vero locum illuſtrari ex illis verbis cap. II. hujus libri: *Id quoque vitandum (in quo magna pars errat) ne in oratione Poetas nobis & Hiſtoricos, ne illorum operibus oratores aut declamatores imitandos putemus.*

413. *Hos nominavimus, &c.*] Germanicus Cæſar, filius Druſi, res magnas geſſit in Germania & Aſia: idem optimus Poeta; vertit enim e Græco in Latinum Aratum. Reliquit præterea comœdias Græcas. TURNEBUS. Cujus error in nota proxime ſequenti abunde refelletur. CAPPER.

414. *Germanicum Auguſtum.*] Domitianum intellige. Gyraldus Dialogo 5. Poetarum: *De Domitiano vero Fabius Quinctilianus, qua parte Poetarum judicium facit, ipſo adhuc Domitiano vivente, a quo ſororis filiorum inſtitutioni præfectus fuerat, ſcripſit: atque propterea neſcio quo pacto adulari potius, quam vera dicere, videri poteſt, ad quam rem quoque propenſior Hiſpana ſolet eſſe natio. An neſcis, tunc inquit Piſo, a doctis pleriſque viris Quinctiliani verba non de Domitiano aſſerri ſolere, ſed de Germanico? Quin, inquam, Piſo iſtuc ipſum ſcio: at hi quicumque illi ſunt, tota, ut dicitur, via aberrant. Nam, ut alia omittam, quis non videt ad Domitianum vertenem, non ad Germanicum, uno jam fere ſeculo extinctum, ea ſcribi tum? Quis Minervam ignorat a Domitiano præcipue cultam, ſeque ejus filium appellari voluiſſe, id quod & Poeta & Hiſtorici prodiderunt? Quod autem Poetica Domitianus operam dederit, teſtes imprimis eſt Martialis multis in locis & Valerius Flaccus. Appellatus vero Domitianus Germanicus fuit, quoniam rem patre in Germanica fuiſſe expeditione dicitur, vel quod Batavos, Germanica populos, cum Antonio & Muciano, ut Tacitus ſcribit, in ditionem redegit, qua de re & Silius:*

At tu tranſcendens, Germanice, facta tuorum,
Jam puer auricomo performidate Batavo.

institutis studiis deflexit cura terrarum, [415] parumque diis visum est, esse eum maximum poëtarum. [416] Quid tamen iis ipsis ejus operibus, [417] in quæ donatus imperio juvenis successerat, sublimius, doctius, omnibus denique numeris præstantius? Quis enim caneret bella melius, [418] quam qui sic egerit? Quem præsidentes studiis Deæ propius audirent? Cui magis suas artes aperiret familiare numen Minervæ? Dicent hæc plenius futura secula. Nunc enim cæterarum fulgore virtutum [419] laus ista [420] præstringitur. Nos tamen sacra literarum colentes [421] feras, Cæsar, si non tacitum hoc præterimus, & Virgiliano certe versu testamur:

[422] *Inter victrices hederam tibi serpere lauros.*

[423] Elegia Græcos quoque provocamus, cujus mihi tersus atque elegans maxime videtur auctor [424] Tibullus. Sunt qui [425] Propertium [426] malint. Ovidius utroque lascivior: sicut durior [427] Gallus. [428] Satira quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus est [429] Lucilius, [430] qui quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum [431] non ejusdem modo operis auctoribus, sed omnibus poëtis præferre non dubitent. [432] Ego, quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui

Hæc Gyraldus. COLOMES. Domitianum hic intelligi nullum dubium est; neque Turnebo, cui notæ hæ vulgo tribuuntur, unquam in mentem venisse, de Cæsare Germanico, Drusi filio, hæc verba esse capienda puto; quis enim eum unquam *Augustum* dictum fuisse somniavit? sed cum Turnebi notas fuisse dictata, quæ discipuli exciperent, credam, videtur a tyrone male intellectus fuisse vir summus, qui docere voluit. Arati illam versionem referendam ad Germanicum esse, non Domitianum; ut plures existimabant, & in qua opinione fuit Regius ad hunc locum, &, quem hic Pareus adducit, Rutgersius lib. II. Var. 9. & a qua sententia avunculi sui non alienus admodum videtur Nicol. Heinsius ad Val. Flac. lib. I. 12. & Voss. de Poetis Latin. cap. 3. & de Mathesi cap. 35. sed egregie hæc commenta refutavit Tristanus tom. I. comment. pag 320. argumentis ex ipso Poemate certissimis, & Suetonio adductis. quæ apud eum videri possunt: qui tamen idem Tristanus tom. I. pag. 164. non ad Augustum, sed ad Tiberium fuisse scriptum Poema censet. Cæterum pudet hic me Fabii, qui in tam indecentem pessimi principis adulationem plenis velis invehitur; quem ego nunquam potuisse carmen tolerabile proferre puto, sed simulasse studium Poetices, ut hac quoque laude celebraretur: sed de hoc alibi agendi locus erit. BURMAN. Videsis etiam Quinctilianeos Dodwelli Annales num. 23. CAPPER.

415. *Parumque Diis visum est.*] Alludit Auctor ad Horatii illa Art. Poet. 373.

———— mediocribus esse Poetis
Non homines, non Dii, non concessere columnæ.

ALMELOV.

416. *Quis tamen.*] *Quid* legendum est. REGIUS.

417. *In quæ donatus imperio juvenis successerat.*] *Donato imperio*: MSS. Bodl. Voss. prim. tert. Basil. *in quæ donata imperio*, vel *natus imperio juvenis secesserat*, Schelius legit ad Dialog. *de Oratorib.* cap. 9. & *secesserat* jam Lipsius ad Tacit. IV. Hist. cap ult. & Barth. ad Stat. I. Achil. 16. Almelovenius malebat, *dum natus imperio juvenis*, id est, dum ad imperandum esset natus. Sed non video quis inde sensus, nisi legas *in quæ dudum natus imperio secesserat*, vel *in quæ nondum donatus imperio secesserat*; ut conveniat aliquantulum Fabio cum Suetonio, qui post imperium eum sprevisse Poeticæ studium, quod antea simulaverat, dicit; & ita præcedentia, *ab institutis studiis deflexit cura terrarum*, optime convenient. BURMAN. *Donatus imperio.*] Nam cum Augustus successorem sibi Tiberium designasset, illi adoptandum reliquit Germanicum. TURNEB. Sed de hac Turnebiani annotatione, quid sentiendum sit, patet ex ante laudatis Gyraldi & cæterorum notis ad illa Fabii: *Germanicum Augustum ab institutis studiis deflexit cura terrarum.* CAPPER.

418. *Quam qui sic egerit.*] E vocali de principio ablata *gerit* a quibusdam recte legitur REGIUS *Egerit*; Locat. quod minime mutandum fuerat a posterioribus editoribus; agit enim de bellis, non quæ nunc gerit Domitianus, sed de illis, quæ olim gessit, & quæ cecinisse juvenem eum innuit: *agere* vero *bella* Latinissime dictum. Ovid. I. Art. 182.

Bellaque non puero tractat agenda puer.

Nepos Hannib. 8. *Antiochus si in agendo bello parere voluisset consiliis ejus*: ubi recte Lambinum, *gerendo* corrigentem, reprehendit Bosius: sed præcipue videndus summus Gronov. lib. II. obs. 3. ubi plura auctorum loca, in quibus pro *agere bella*, *gerere* librarii supposuerunt, adducit; & Heins. ad Ovid. II. Trist 230. Domitianum vero jam puerum, ut Statius dicit, expeditiones inchoasse in Galliam & Germanias, ut se Fratri & opribus & dignatione æquaret, narrat Sueton. cap. 2. ad quas nunc fœdissima adulatione respicit Fabius. BURMAN.

419. *Laus ipsa.*] *Ista* mihi legendum videtur. REGIUS.

420. *Præstringitur.*] *Perstringitur*: MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. vide supra hoc ipso capite.

421. *Feras.*] *Feres*; Voss. prim. tert.

422. *Inter victrices, &c.*] Innuit Fabius hoc versu; Germanicum optimum esse poetam, & optimum imperatorem; nam poetæ hedera coronantur, imperatores autem donantur laurea triumphali. TURNEB. Virgilii versus exstat in Eclog. 8. vers. 13. CAPPER.

423. *Elegia quoque Græcos.*] Illa copula *quoque* de secundo loco in tertium mihi transferenda videtur, ut hoc modo legatur: *Elegia Græcos quoque provocamus*: REGIUS. *Elegia quoque Græcos*; Voss. sec. Locat.

424. *Tibullus.*] Martial. XIV Epig. 193. ALMEL.

425. *Propertium.*] Mart. lib. XIV. Epig. 189. ALMEL.

426. *Malint.*] *Malunt*: omnes præter Leid. & Oxon.

427. *Gallus.*] Hic, postquam Ægyptum rexisset, anno XL. ætatis manus sibi intulit. Euseb. Chron. lib. I. ALMELOV.

428. *Satira quidem.*] *Satira* carent Græci, ejusque loco habent antiquam comœdiam: est autem duplex apud Latinos; altera enim constat carminis varietate, quæ est antiquior; altera vitiorum notatione. TURNEB. Sed de Satirica Græcorum poesi & Romanorum satira operæ pretium erit legere Casaubonum in speciali & egregio de hac re opusculo; ubi vir doctissimus non *satyram*, sed *satiram* vel antiquo more *saturam* hic scribendum esse demonstrat. CAPPER.

429. *Lucilius.*] Mart. lib. XII. Epig. 96. Cornificius ad Heren. IV. 12. nimiam verborum trajectionem in eo reprehendit ALMEL.

430 *Qui quosdam.*] *Qui* deest in Voss. prim. tert. Basil. qui etiam *amatores* omisit. *Quosdam ita deditos sibi, &c.*] Adrianus imperator Lucilium cæteris poetis Satiricis anteponebat: ei multum tribuisse videtur Nonius, ut qui nullum auctorem frequentius in ore habeat. TURNEB.

431. *Non ejusdem modo operis.*] Quid si legas *ejusmodi*; vel *ejuscemodi*? vide Colv ad Apuleium IX. Metam. pag. 214 ALMEL. Nihil mutandum; sensus enim clarissimus: non tantum Satiricis Poëtis, qui sunt auctores ejusdem operis, sed omnibus Poetis eum præferunt: ita supra hoc capite de Simonide: *Ut quidam in hac eum parte omnibus ejusdem operis auctoribus præferant.* BURMAN.

432. *Ego, quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio.*] Vide Turneb. lib. XV. Adversarior. cap. 9. ubi recte *tollere* pro *abscondere*, ex poëmate ejus *removere*, *auferre* ut supervacuum, *delere*, capit. Neque moramur hic Gallicos interpretes Dacierium, Tarteronum, Rosellum, de quibus vide Ephemerides reipub. literariæ anni 1710 Febr. pag. 181. & Jul. pag 44. qui hic magno conatu (non tamen primi, sed iteratas post Acronem, Porphyrionem, Lambinum, Torrentium, & alios, quos silentio involvere fere semper solent, expositiones magna ambitione ostentantes) *tollere* pro *probare*, *servare*, *sumere*, positum contendunt. Utinam nobis idoneo aliquo veteris scriptoris

Lucilium fluere lutulentum, & *esse aliquid*, *quod tollere possis*, putat. [433] Nam & eruditio in eo mira, & libertas, atque inde acerbitas, & [434] abunde salis. [435] Multo est tersior ac purus magis Horatius, & ad notandos hominum mores præcipuus. Multum & veræ gloriæ, quamvis [436] uno libro, [437] Persius meruit. [438] Sunt clari [439] hodieque, & qui olim nominabuntur. [440] Alterum illud est, & prius Satiræ genus, quod non sola carminum varietate mixtum condidit [441] Terentius Varro, [442] vir Romanorum eruditissimus. Plurimos hic libros, & [443] doctissimos, composuit, peritissimus linguæ Latinæ, & omnis antiquitatis, & rerum Græcarum, nostrarumque: plus tamen scientiæ collaturus, quam eloquentiæ. [444] *Iambus* non sane a Romanis celebratus est, ut proprium opus, [445] a quibusdam interpositus: cujus acerbitas in [446] Catullo, [447] Bibaculo, Horatio: quanquam [448] illi *epodos* intervenire reperiatur. At Ly-

testimonio hanc vocis *tollere* significationem adstruxissent: sed solemne isti hominum generi est, sine veterum auctoritate suas nobis pro imperio explicationes obtrudere. Ridiculum vero est, quod Dacerius *tollere* dictum putet, ut *tollere* & *suscipere liberos* dixerunt olim; quis enim ex Poeta aliquid in suos usus vertens, vel laudans, illud ut suum fœtum *tollere* potest dici? si ageretur de opere, cujus auctor dubius est, recte *tollere* diceretur ille, qui pro suo agnoscit: sed si ego ex Virgilio & Horatio, &c. aliquid laudem, & etiam mutaer, an recte *tollere* illud dici possim? Sed quid oppositioni illi fiet, quæ legitur in Satira 10 *plura tollenda relinquendis?* Certe si censoria animum in poemata sumimus, atroci stylo plura in Lucilio effodiemus, & tollemus, pauciora relinquemus, tanquam quæ nota careant: recte ergo Turnebi sententiam Petrus Costius contra illos defendit: præterea si *tollere* notaret *sumere*, *excerpere*, qua ratione in Satir. 10. statim illi verbo subjungeret *reprehendere*; nam illis, qui judicium suum de Lucilio impugnaverant, ita respondet:

—— *age, quæso,*
Tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?
Nil comis Tragici mutat Lucilius Atti?
Non ridet versus Enni, gravitate minores?

Qui reprehendit, mutat, ridet aliorum versus, certe non excerpit, ut laude dignos, & os ipse illis utatur. In sequentibus etiam ipsum Lucilium, si vixisset Horatii ævo, plura deleturum & sublaturum fuisse ait:

Detereret sibi multa, recideret omne, quod ultra
Perfectum traheretur.

Non ergo tam ipse Horatius plura *tollenda* & delenda in Lucilio censet, quam ipsum Lucilium id facturum ait, si cultiori ævo vixisset. *Tollere* est ergo *delere*, *stylum vertere*, *recidere*, *deterere*, quibus utitur ut synonymis in hac re Horatius; & hanc esse hujus verbi vim, ipse Horatius docere potest lib. II. Epist. 2. ubi de malis & bonis poetis agens dicit, cum tabulis animum censoris honesti esse sumendum; qui verba movebit loco, eruet obscurata, proferet speciosa, nova adsciscet, &c. & tandem vers. 122.

—— *Virtute carentia tollet*;

id est, emendabit, delebit, inducet stylo verso, litum tollet; ut ita Cæcina Ciceroni libr. VI. *ad Fam.* 7. *nam cum mendum scriptura litura tollatur*: & Cicero ad Att. XIII. 23. *tanta librariorum menda tolluntur*: miror autem hos reipublicæ literariæ arbitros non pro sua sententia adduxisse illa Horatii ex lib. I. Epist. 18.

Sic iterat voces, & verba cadentia tollit.

& ex Art. Poet. 367.

—— *hoc tibi dictum*
Tolle memor.

Sed facile est ostendere, ibi aliam plane rem esse: sed jam nimii sumus, pro modo harum adnotationum. BURMAN.

433. *Nam & eruditio.*] *Nam eruditio*; Voss. sec. Locat. Ald. Colin. BURMAN. De Lucilio aliter censet Cicero: *Et scripta*, inquit, *illius leviora; ut urbanitas summa appareat, doctrina mediocris*. CAPPER.

434. *Abunde salis.*] *Abundantia salis*; V. C. Alm.

435. *Multum est tersior a. p. m. Horatius, & nisi labor ejus amore præcipuus.*] Nisi corrigatur hic locus, percipi non potest: sic autem emendari posse videtur, ut *multo* legatur, & quatuor illæ dictiones, *nisi labor ejus amore*, expungantur, ac, earum loco, hæ quatuor reponantur. *ad notandos hominum mores*; sic enim in quibusdam exemplaribus legitur. REGIUS. *Multum*; Voss. tert. *multum*, & *nisi labor ejus amore*; Locat. Gryph. & Voss. omnes: nisi quod *multo* habeant: secundus vero etiam *multo etiam est tersior*. Sed mihi cogitanti unde tam diversæ lectiones provenerint, in mentem venit, utramque esse recipiendam, cum quidam librarii hanc, alii illam ejecerint; non enim tam raret se dissimilia verba pro alteris supponi potuerunt. Hoc modo ergo legam: *Multo* (vel *multum*, nam parum referre arbitror) *est tersior, & purus magis Horatius, & ad notandos hominum mores*. (*nisi labor* (id est, erro) *ejus amore*) *præcipuus*: nisi repetita sit hæc formula ex lib. VI. cap 3. ubi de Cicerone: *sive amore immodico præcipuus in eloquentiæ labor*, ut ibi legendum est. BURMAN.

436. *Uno libro.*] Martial IV. Epig. 29. ALMELOV.

437. *Persius meruit.*] *Emeruit*; Voss. sec. non male. Ovidius III. Art. Am. 409.

Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus,
Contiguus poni, Scipio magne, tibi.

Vide de hoc verbo, sed pro *demereri* posito, Heins. ad Ovid. VI. Epist. 138. BURMAN.

438. *Sunt clari.*] Putarim Martialem indicari, vel Juvenalem, quem studio præteriisse putat Rigaltius ad Sat. VII. vers. 179 quod ipsum perstrinxerat: sed non assentior, quia in fine hujus capitis, de oratoribus agens, iisdem fere verbis utatur: *Sunt enim summa hodie, quibus illustratur forum, ingenia*: quibus Messalam, Maternum, Plinium, &c. indicat. ALMEL. Dodwell. in Annal Quinct. §. 40. non meminisse Juvenalis, quia ille hoc tempore, quo scribebat Fabius, nondum Satiras ediderat, putat. BURMAN.

439. *Hodieque.*] *Hodie quoque*; Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. solemnis hæc librariorum est aberratio, & sæpe in Livii codicibus notatur. Vide Gronov. ad lib. I. 26. & alibi sæpius. BURMAN.

440. *Alterum illud etiam prius Satiræ genus, sed non sola carminum v.*] Mendæ ex hoc sensu facile tollentur, si, loco illius copulæ *etiam*, *est* verbum, at *&* copula adscribatur, ac, loco illius *sed* particulæ, *quod* relativum legatur, hoc modo: *Alterum illud est, & prius Satiræ genus, quod non sola carminum*, &c. hoc autem Satiræ genus medium est inter tragœdiam & comœdiam, de quo in Arte Poetica Horatius:

Mox etiam agrestes Satyros nudavit, &c.

Satiræ autem Varronis dictæ Menippeæ a Menippo quodam servo, cujus libros Varro ipse in illis scribendis dicitur fuisse imitatus. REGIUS. *Marcus Varro* Satiras scripsit cognomento *Menippæas*, ut refert Gellius: hoc autem Satiræ genus constat carminum varietate. TURNEB. *Alterum illud etiam prius S. g. sed non sola*; Voss secund. Locat. *alterum illud etiam pr.* Colb. Cod. *alterum illud est etiam prius*; V. C Alm.

441. *Terentius Varro*] Sidon. Apoll. carm. 23.

Et te multimoda satis verendum
Scriptorum numerositate, Varro.

moritur nonagenarius Euseb. Chron. lib. I. ALMEL.

442. *Vir.*] Hoc delet Francius.

443. *Doctissimos.*] *Eruditissimos*; Voss. tert.

444. *Iambus non sane.*] Vide L. Gyrald. Dialog. I. de Poet. Hist. pag. 42. Multa de Iambi acerbitate nobis dicta sunt ad Horat. Art. Poet. 79. ALMELOV.

445. *A quibusdam interpositus.*] Hæc insititia, ut & sequentia, *quanquam illi E. i. reperiatur*, suspicatur Gallæus. Certe *a quibusdam* deest in Voss. tert.

446. *Catullo*] Martial. XIV. Epig. 195. videtur H. Stephano veterum Poetarum imitator potius, quam vetus Poeta vocandus, ob infinita assumpta vocabula Græca, præfat. in Thes. Ling. Græc. pag. 16. ALMELOV.

447. *Bibaculo.*] De eo videatur Voss. de Poet. Lat. lib. I. pagg. 12. 15. 16. & Konigii Biblioth. Vide de Catullo & Bibaculo Tacit. Annal. 14. 34. recte autem addit cæteris Horatium, qui lib. I. Epist. 19. dicit:

—— *Parios ego primus Iambos*
Ostendi Latio. ALMEL.

448. *Ille Epodos intervenire non reperiatur*] Immo reperiatur apud Horatium. Quid ergo? dicemusne Fabium

ricorum

ricorum idem Horatius fere solus legi dignus. Nam & [449] insurgit aliquando, & plenus est jucunditatis & gratiæ, & variis figuris & verbis [450] felicissime audax. [451] Si quem adjicere velis, is erit [452] Cæsius Bassus, quem nuper vidimus: sed eum longe præcedunt ingenia viventium. Tragœdiæ scriptores, [453] Accius atque Pacuvius, clarissimi gravitate sententiarum, [454] verborum pondere, & auctoritate personarum. Cæterum nitor, & summa in excolendis operibus manus, magis videri potest temporibus, quam ipsis defuisse. Virium tamen Accio plus [455] tribuitur: Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt. [456] Jam Varii *Thyestes* cuilibet Græcorum comparari potest. [457] Ovidii *Medea* videtur mihi ostendere, quantum vir ille præstare potuerit, [458] si ingenio suo temperare, quam indulgere, maluisset. [459] Eorum, quos

hoc non animadvertisse? an hunc quoque locum temporum infelicitate fuisse depravatum? nisi forte *illis* legamus, ut intelligamus apud Catullum *Epodon* non intervenire. *Epodos* autem dicitur ἀπὸ τοῦ ἐπᾴδεσθαι, quod particulæ quædam versuum integris versibus ἐπᾴδονται, hoc est, accinuntur; ut: *Nox erat, & cælo fulgebat Luna sereno, Inter minora sidera.* REGIUS. *Epodos* particula est, quæ accinitur integro versui, a qua nomen habet liber Horatii. Scribitur etiam, *intervenire non reperiatur*, quia apud scriptores Latinos interdum *iambici* versus continui absque *Epodo* reperiuntur. TURNEB. *Illi Epodos intervenire non reperiatur*; MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. Ald. Basil. Par. Gryph. Colin. Vidov.

449. *Insurgit aliquando.*] Enimvero pro tanto Poëta inscita & indecora laus, quem solum legi dignum ideo dixerit, *quia aliquando insurgat.* Nihil tanto viro indignius, nec facit hoc ad contextum sequentium laudum. Sane omnibus cæteris præferens Horatium, insigni aliquo encomio eum vulgo & cunctis reliquis eximere debebat: quod fecit optimus Poëta, & Poëtarum judex Petronius cap. 118. Quid ad sublimem hanc laudem illud *aliquando* Quinctiliani? multum enimvero, modo restituat ex se veram scripturam, quam infelix audacia librariorum absorpsit: versus mihi est secundum dignitatem rei reliquisse Marcus Fabius, *nam & assurgit aquila modo, & plenus est*; hoc est, tali ingenio & vivacitate, ut rex videatur, & princeps Poëtarum, non secus atque aquila est avium: pari modo Horatius ipse Pindarum e grege reliquorum Poëtarum in altas nubes elevari canit; inimitabilem omnibus, lib. IV. Carm. 3. quem locum respexisse, & ex cygno illo aquilam nobis procudere voluisse videtur Quinctilianus. BARTHIUS. Ad Stat. x. Theb. 700 Blandiri prima specie hæc posset conjectura, sed quæ minime mihi se probat; quis enim unquam ita locutus est Poëta, aliquem *insurgere aquilæ modo*: si *evolare altius*, vel simili verbo usus esset, saltem verosimilis videri posset emendatio: sed vulgata recte se habet; cum enim inter Græcos Lyricos, de quibus supra egerat, alii sublimes nimis erant, ut Pindarus, quem nemo æmulari poterat, Alcæus, cujus *minaces camœnas* vocat Horatius, & Stesichorus; alii tenues, ut Simonides, nunc ad Latinos descendit, inter quos non ea se turba offerebat, ut delectum agere posset: quare solum Horatium dignum pronuntiat, qui legatur, sed in quem unum omnium fere Græcorum virtutes concurrunt; hic enim utrumque dicendi genus miscuit, & suavitate Anacreontis, & jucunditate Simonidis, temperavit Pindari Alcæi & Stesichori *graves camœnas*: quos conjungit ipse lib. IV. od. 9. & ita *aliquando insurgit*, *aliquando jucunditatis & gratiæ plenus est*: & hoc ipse lib. II. od. 16. innuit:

> ——— *mihi parva rura, &*
> *Spiritum Graiæ tenuem Camœnæ*
> *Parca non mendax dedit.*

Sic & *jocosam Lyram* suam vocat lib. III. od. 3. & se *magna modis tenuare parvis* dicit: & lib. I. od. 6. *se non grandia conari*, quia *tenuis* ait: & ita passim: hæc ergo recipere Fabius, qui supra de Græcis Lyricis, qui vel in sublimi dicendi genere, vel mediocri excelluerant singuli, diversa judicia dederat; nunc in Horatio utrumque laudari ait, eumque & *aliquando insurgere*, cum celebrat nimirum Deos, Heroas, Augustum & alios illustres viros; *aliquando* etiam *tenuem* esse, cum *convivia & prælia virginum*, & similia cantat. BURMAN.

450. *Ferocissime audax.*] *Felicissime*, in quibusdam exemplaribus mihi recte legi videtur. REGIUS. *Ferocissime*, MSS. Bodl. Bal.

451. *Si quem adjicere.*] *Si quem ad. v. erit Cæsius*; Voss. secund.

452. *Cæsius Bassus*] Hunc esse, ad quem exstat Persii Satira VI. ostendit elegantissimus Broukh. ad Prop. lib. II. eleg. 4. 1. cujus etiam sententiæ fuisse videtur Hermol. Barbarus initio notarum ad Plinium, qui in Junioris Plinii lib. VI. Ep. 16. quosdam legere ait: *Accepit codicillos Rectinæ Cæsii: ea imminenti periculo exterrita*, &c. ubi Rectinam uxorem Cæsii intelligunt, & in illo Vesuvii incendio, quo Plinius periit, cum villa sua conflagrasse. BURMAN.

453. *Accius atque Pacuvius.*] Vide Ciceron. *de opt. Gen. Orat.* I. & lib. I. *Acad. quæst.* 3. *de Finib.* I. 2. Martial. XI. Epigr. 91. Accium Ennii sorore, libertinis parentibus natum, auctor est Alex. ab Alex. l. I. 30. fuit a Mimo in scena notatus. Vide ad Heren. I. 14. & lib. II. 13. plura de Accio Konigius Biblioth. pag. 4. ALMEL. *Actius* Locat.

454. *Verborumque pondere & auctoritate.*] *Verborum pondere, auctoritate*; V. C. Alm.

455. *Tribuitur.*] *Attribuitur*; Voss. tert.

456. *Jam Varii Thyestes.*] Hanc tragœdiam, a Cassio Parmensi compositam, sibi Varius, ab Augusto Athenas ad sumendum de eo supplicium missus, quod pro Antonio senserat, combustis aliis operibus, vendicasse putatur. REGIUS. Varius poëta tempore Virgilii gratissimus Octaviano Cæsari fuit: idem Epicus & Tragicus fuit poëta. Aiunt tamen *Thyestem* scriptum fuisse a Cassio Parmensi, qui jussu Augusti Athenis est interfectus. Aiunt alii scriptum esse a Virgilio. TURNEB. Auctor Dialogi de corrupta eloquentia: *Nec ullus Asinii aut Messalæ liber tam illustris est, quam Medea Ovidii, aut Varii Thyestes.* Junius Philargyrus doctissimus Maronis Scholiastes ad Eclog. 8. *Varii exstat Thyestes tragœdia, omnibus tragicis præferenda.* COLOMESIUS. Vide Philarg. ad Virgil. Eclog. VIII. 10. vet. Comm. ad Horat. I. Epist. 4 ALMEL. De Vario, ejusque tragœdia, & quibusdam ex ea versibus, vide Rutgersii Venusin. lect. cap. 3. & hic etiam Ascensius de Vario & Varo quædam adnotavit: hic vero locus varie legitur *Jam Varus cuilibet Græcorum*; MSS. Colbert. Voss. omnes. Basil. marg. Vasc. Steph. *cuilibet Græcarum*; V. C. Alm. *comparari valet*; Voss. prim. illud *Græcarum* non displicet, & *Græcorum* inde fluxisse puto, quia *jam Varus* in quibusdam erat codicibus: sed *Græcarum* respicit *Thyestem* tragœdiam; nam ita loqui amabant; ut Terentius *Eunuchum suam* dixit in prologo. BURMAN.

457. *Ovidii Medea.*] Beatus Rhenanus in quadam annotatione in Tertullianum ait, se *Medeam* Ovidii legisse: sperare igitur debemus, nos eam aliquando habituros. TURNEB. Hanc innuere videtur Ovidius Trist. 2.

> *Et dedimus Tragicis sceptrum regale cothurnis.*

COLOMES. Secutus est fortasse Ennium, qui etiam *Medeam* conscripsit, teste Cicerone I. *de Fin.* 2. Vide Politian. Misc. 27. Hanc Ovidii *Medeam* a Philippo Puchaimero exigit beatus Rhenanus apud Goldast. Centur. Epist. Philolog. Ep. 50. ALMEL. a Scriverio in Collect. tragicorum pag. 187. adducuntur aliquot versus ex tragœdia *Medea*, qui centones Virgiliani sunt, & ideo Ovidii creduntur a paucis, quia Tertullian. de Præscript. dixerat illam ex Virgilio plenissime expressam: & hæc est antiqua illa tragœdia *Medea*, quam Salmas. ad Capit. Macrin. cap. 11. & ad Gallien. cap. VIII. dicit se habere. Vide quæ notavimus ad lib. VIII. cap. 5. BURMAN.

458. *Ingenio suo temperare.*] *Imperare*: Basil. marg. Vasc. Steph. & ita legendum esse, persuadere posset locus M. Senecæ præfat. lib. I. Contr. de Latrone: *Nemo plus ingenio suo imperavit, nemo plus indulsit*: quem noster respexisse potuit: & ita hæc verba confusa fuerunt a librariis apud Silium lib. II. vers. 652. ubi vide elegantissimi Drakenborchii adnotata: *sibi imperare* illustravimus supra ad lib. V. cap. 10. BURMAN.

459. *Eorum quos viderim.*] Pomponius Secundus, poëta tragicus, Plinii amicus fuit, ejusque vita a Plinio duobus libris est scripta: propter elegantiam & nitorem appella-

viderim, longe princeps Pomponius Secundus, [460] quem senes parum tragicum putabant, eruditione ac nitore præstare confitebantur. [461] In comœdia [462] maxime claudicamus; licet Varro dicat, *Musas*, [463] Ælii Stilonis sententia, *Plautino sermone locuturas* [464] *fuisse, si Latine loqui vellent*; licet [465] Cæcilium veteres laudibus ferant; licet Terentii scripta [466] ad Scipionem Africanum referantur: [467] quæ tamen sunt in hoc genere elegantissima, & plus adhuc habitura gratiæ, si [468] intra versus trimetros stetissent. Vix levem consequimur umbram, adeo ut mihi sermo ipse Romanus non recipere videatur illam solis concessam Atticis venerem, quando eam ne Græci quidem in alio genere linguæ obtinuerint. [469] Togatis excellit [470] Afranius, utinamque non inquinasset argumenta puerorum fœdis amoribus, mores suos fassus. [471] At historia non cesserit Græcis, [472] nec opponere Thucydidi Sallustium verear: [473] nec indignetur sibi Herodotus æquari T. Livium, cum in narrando miræ judicuntatis, clarissimique candoris, tum in concionibus, [474] supra quam enarrari potest, eloquentem: [475] ita dicuntur omnia, cum rebus, tum personis, accommodata: sed [476] affectus quidem, præcipue eos, qui sunt dulciores, ut parcissime dicam, nemo historicorum commendavit magis. Ideoque immortalem [477] illam Sallustii velocitatem diversis virtutibus consecutus est. Nam mihi egregie [478] dixisse videtur [479] Servilius Nonianus, pares eos magis, quam similes: qui & ipse a nobis auditus est, [480] clari vir ingenii, & [481] sententiis creber, sed [482] minus pressus, quam historiæ auctoritas postulat. Quam, paulum ætate præcedens eum [483] Bassus Aufidius, [484] egregie, uti-

baunt *Pindarus tragicum*. TURNEB. De hoc Pomponio multa Gyraldus Dialogo 8. Poetarum. COLOMES. Hujus Pomponii vitam scripsit Plinius major, teste Plinio secundo lib. III. Ep. 5. ad quem vid. notas cl. Cellarii. ALMEL.

460. *Quem senes Pindarum tragicum putabant.*] *Pindarum* esse expungendum, ac *parum* reponendum, & ex sensu, & ex quibusdam colligitur exemplaribus. REGIUS. *Non parum*; Voss. tert.

461. *In comœdia.*] Existimat Fabius, Latinos in comœdia Græcis esse longe inferiores, propterea quod deest illis gratia illa Attica, & venus, quæ adest Atticis. TURNEB.

462. *Maxime judicamus.*] Emendate in quibusdam exemplaribus *claudicamus* legitur. REGIUS.

463. *Ælii Stolonis sententia.*] Hadr. Junius Animadvers. lib. VI. cap. 12. legendum esse ostendit *Ælii Stilonis*: & recte. Hujus vita est inter Grammaticos Suetonii cap. 3. verbum *dicat* hoc modo collocant Voss. sec. Loc. Ald. *Licet Varro Musas Æl. St. sen. Plautino dicat ser* ego vero mallem etiam, *ex Ælii Stilonis sententia*. BURMAN.

464. *Musas, si Latine loqui vellent.*] Non cum Mureto lib. XVI. Var. Lect. cap. 13. credimus, si Plautino more loquerentur Musæ, meretricio magis quam virginali more locuturas, & plebeio quam honesto. BURMAN.

465. *Cæcilium veteres laudibus ferant*] Horatius l. II. Epist. I.

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro,
Vincere Cæcilius gravitate.

Volcatius Sedigitus apud Gellium lib. 15 cap. 24.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam Poetæ comico cui deferant.
Eum me judice errorem dissolvam tibi:
Contra ut si quis sentiat, nihil sentiat.
Cæcilio palmam statuo de Comico

Malum tamen Latinitatis auctorem vocat Cicero *in Bruto*, &, ni memoria fallit, in quadam ad Atticum epist. COLOMES.

466 *Ad Africanum referantur*] Refragatur Santra apud Donatum in Terentii vita. COLOMES. Cæterum cum *Africanus* simpliciter ponatur, Scipio major solet intelligi; licet & Æmilianus Africanus dicatur, qui Terentium adjuvisse ferebatur: vide Voss. de Poet. Latin. cap. 1. & Tanaq. Fabr. tom. II. Epist. 10. BURMAN.

467. *Quæ tamen sunt, &c.*] Longe diversum est judicium Fabii a judicio Volcatii; nam Volcatius primas tribuit Cæcilio, secundas Plauto, sextas Terentio. TURNEB.

468. *Intra versus trimetros.*] Hinc apparet, Terentianos numeros Quinctiliani ætate jam turbatos, & parum notos fuisse, eoque illi *Trochaicos* septenarios, & *Iambicos* octonarios, qui apud Terentium frequentes erant, & præcipue corrupti, displicuisse. GALLÆUS

469. *Togatis excellit.*] *Togatæ* comœdiæ sunt totæ Latinæ, scilicet moribus & ritu Romano compositæ; ut *palliatæ* vocantur, quæ ad imitationem Græcorum sunt compositæ. TURNEB. Jan. Rutgersius Variar. lect. l. IV. c. 19. p. 438.

470. *Afranius.*] Vide Ciceron. *Brut.* 45. claruit A. U. C. 650. hunc ex Horatii Arte Poetica multorum judicio Menandro compositum ait Konig. Biblioth. pag. 14. sed lapsus memoria; est enim locus in lib. II Epist. I 57. addit. Delrium male eum inter Tragicos collocare. ALMEL.

471. *At non historia cesserit.*] *Non* adverbium in tertium locum mihi videtur transferendum hoc modo: *at historia non cesserit*. REGIUS. *At historia non cesseris*, omnes reliqui: ego malim *at historiâ non cesserim Græcis* ut sint [illegible] Fabii verba, qui antea fassus erat, [illegible] Materiale [illegible] comœdia: & hoc convenit sequenti [illegible] in Annal. [illegible]

472. *Nec opponere Thucydidi Sallustium* [illegible] comparatio; etenim Thucydides & Sallustius densi [illegible] & stricti, Herodotus & Livius lenes & profluentes. TURNEB. Vellei. Paterc. lib. II. *Æmulus Thucydidis Sallustius*: plura de Sallustio judicia vide apud nostrum lib. II. cap. 5. & III. cap. 3. & IV. 4. VIII. 3. & IX. 3 Sallustii imitatorem ejusque æmulum Tacitum scribit Turnebus lib. II. Adv. 25. ALMEL.

473. *Nec indignetur sibi Herodotus.*] Ille dativus *sibi* in quarto loco melius quadraret, hoc modo: *nec indignetur Herodotus sibi æquari*. REGIUS. Non auscultarunt Regio, nisi Aldus & Colin.

474. *Supra quam enarrari.*] *Narrari*; Voss. tert. Steph. Colin.

475. *Itaque dicuntur omnia.*] *Que* particula eradatur, ut *ita* legatur; est enim exclamatio quædam. REGIUS. *Itaque dicuntur*; MSS. Alm. Voss. prim. sec. Locat. Basil. Gryph. Colin. *ita quæ*; Voss. tert.

476. *Affectus eos, qui sunt dulciores.*] Græcia dicuntur ἤθη & τοῖς πάθεσι, affectibus vehementioribus, opponuntur. CAPP.

477. *Illam Sallustiam velocitatem.*] Non *Sallustium*, sed *Sallustio*, ut legatur, sensus exposcit. REGIUS. *Illam* non habet V. C. Alm.

478. *Dixisse.*] *Nominasse*. Voss. prim.

479. *Servilius Novianus.*] Adi Casaubonum ad veterem Persii vitam. COLOMES. *Notoneanus*; Voss. tert. *Nomanust* Voss. sec. unde facile fit *Novianus*, ut est in Vallensi libro, & editione Roign. ita enim Plinii lib. I. Ep. 13. & auctori Dial. *de Orat.* cap. 23. dicitur, & apud Glandorpium in Onomastico: est vero M. Servilius Nonianus, qui cum C. Cestio Gallo Consul fuit A. U. 787. Tacit. VI. Ann. 31. ubi vide Ryckium, qui post Pighium, Nonium ante dictum, sed adoptatum a M. Servilio, Consule A. 758. putat: is & historiam scripsit, teste Tacito lib. XIV Ann. 19. vocatur & *M. Servilius Rufus Nonianus* ab Harduino ad Plin. XXXVII. 6. & Onuphrius in Fastis Servilii Rufi consularis meminisse dicit Plinium lib. VI. cap. 5. sed quem ibi reperire non potui. Almeloveenius quoque in Fastis *M Servilium Rufum* vocat, quod cognomen unde petierit, nescio. BURMAN.

480. *Clari vir ingenii.*] *Clarus ingenio*; MSS. Voss. sec. Colbert. Ven. Locat. Ald. Colon. Par. Colin.

481. *Sententiis creber.*] *Crebrior*; MSS. Voss. sec. Colbert. Locat. Ald. Colin.

482. *Minus pressus.*] *Minus expressus*; MS Bodl. Par. Colin.

483. *Bassus Aufidius.*] Vide Lips. ad Senec. Epist. XXX. PAREUS. Ubi dicit, Fabium tradere, cum in historia belli Germanici expressisse velocitatem Sallustii: quod tamen, ut hodie legitur hic, de Livio noster tradit. BURM.

484. *Egregie.*] Abest a Voss. prim.

que in libris belli Germanici, præstitit, genere ipso probabilis in omnibus, sed in quibusdam [485] suis ipse viribus minor. [486] Superest adhuc, & exornat ætatis nostræ gloriam, vir [487] seculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, [488] nec imitatores, ut libertas, quanquam circumcisis quæ dixisset, ei nocuerit. Sed elatum abunde spiritum, & audaces sententias deprehendas etiam in iis, quæ manent. Sunt & alii scriptores boni: sed nos genera [489] degustamus, non bibliothecas excutimus. Oratores vero vel præcipue Latinam eloquentiam [490] parem facere Græcæ possunt. Nam Ciceronem cuicumque [491] eorum fortiter opposuerim. [492] Nec ignoro, quantam mihi concitem pugnam, cum præsertim id non sit propositi, ut eum Demostheni comparem hoc tempore; neque enim attinet, cum Demosthenem in primis legendum, [493] vel ediscendum potius putem. Quorum ego virtutes plerasque arbitror similes, consilium, ordinem dividendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique, [494] quæ sunt *inventionis*. In eloquendo est aliqua diversitas: densior ille, hic copiosior: ille concludit adstrictius, hic latius: pugnat ille acumine semper, hic frequenter & [495] pondere: illi nihil detrahi potest, huic nihil adjici: curæ plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certe, & commiseratione ([496] qui duo plurimum affectus valent) vincimus. [497] Et fortasse *epilogos* illi mos civitatis abstulerit: sed & nobis illa, quæ Attici mirantur, diversa Latini sermonis ratio minus permiserit. [498] In epistolis quidem, quanquam sunt [499] utriusque, nulla contentio est. Cedendum vero [500] in hoc quidem, quod ille & prior fuit, & ex magna parte Ciceronem, quantus est, [501] fecit. Nam mihi videtur M. Tullius, cum se totum ad imitationem Græcorum contulisset, effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis. Nec vero quod [502] in quoque optimum fuit, studio consecutus est tantum; [503] sed plurimas, vel potius omnes ex seipso virtutes [504] extulit immortalis j[illegible]ssima [505] ubertate. [506] Non enim pluvias (ut ait Pindarus) aquas colligit, sed [illegible]e exundat, dono quodam providentiæ genitus, [507] in quo totas vires suas eloquentia experiretur. Nam quis docere diligentius, [508] movere vehementius

485. *Suis ipse.*] Desunt in Vallæ libro, Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Coln. Vidov. *ipse* deest in Voss. tert.

486. *Superest adhuc.*] Corn. Tacitum significare videtur, REGIUS. Raphael existimat, significari Cornelium Tacitum, Annalium scriptorem: forte tamen intelligitur Plinius, qui bellum Germanicum viginti libris conscripsit. TURNEB. Turnebi sententiam amplectitur auctor, qui Menagiana auxit & explicuit tom. III pag. 163 Plinius vero Tito imperante obierat, & noster sub Domitiano scripsit: in Voss. prim. erat *super adhuc*; forte *superat adhuc*; ut ultima syllaba ob sequentis vocis *adhuc* primam absorpta fuerit. BURMAN.

487. *Seculorum memoria dignus.*] Ambigit Lipsius, an Tacitus hoc loco intelligi debeat, quia hæc vivo Domitiano Fabius scripsisse videtur: tunc autem Tacitus nihil vulgaverat. COLOMES.

488. *Nec imitatores*] *Nec immerito*; MS. Bodl. Ald. marg. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Vidov *immerito remittis*; V. C. Alm. *nec immeritorem*; Voss. prim corruptum hunc esse locum & deesse aliquid, suspicionem movent Almelovenii & Vossianus prioc codex: & forte latet nomen alicujus historici in illo *rem*, vel *remitis*; nam hæc verba necesse est capere de aliquo, qui historiam suam, antequam ederet, recitavit; quæ cum liberrime esset scripta, fuere quædam, quæ dixerat, circumcisa, & ita libertas ipsi nocuit. Sed in iis, quæ manent, tamen superesse spiritum elatum & audaces sententias ait. Tacitum etiam vix intelligi posse recte notavit Lipsius ad hunc Fabii locum, ante editionem Taciti inter testimonia veterum adductum; quod vivo Domitiano hæc scripsit Quinctilianus, cum Tacitus nihil adhuc vulgaverat. *Ut* vero hic non *postquam*, cum Ascensio, sed *quamvis* interpreter: habet amatores, nec immerito quisquis ille sit, quamvis libertas ei nocuerit. BURMAN.

489. *Degustamus bibliothecas excutimus.*] *Non* particula negativa est adscribenda, ut legatur *non bibliothecas excutimus*. REGIUS. *Non* ignorat Locatel.

490. *Parem non facere Græca possunt.*] Quod superiori sensui deerit, hic redundat illud *non* adverbium negandi. REGIUS. *Non* habet Locat. *possint*; V. C. Alm.

491. *Eorum fortiter.*] *Græcorum* conjiciebat Francius.

492. *Nec ignoro.*] Id propterea inquit, quia Demosthenis eloquentia multis jam seculis erat probata: ac Fabii tempore apud quosdam male audiebat etiam Cicero, ut apparet ex dialogo Taciti. Adde quod Plutarchus in comparatione Ciceronis & Demosthenis Demosthenem Cicerone longe superiorem facit. TURNEB. Dialogum de Oratoribus, quem Tacito adscribit interpres Turnebianus, alii alii attribuunt. CAPPER.

493. *Vel ediscendum.*] *Sed vel*; Steph.

494. *Quæ sunt inventionis.*] *Quæ inventionis*; Locat.

495. *Pondere.*] Vide supra ad lib. IX. cap. I.

496. *Qui duo plurimum affectus valent.*] *Affectibus*; V. C. Alm. *quæ duo plurimum in affectibus valent*; Obrecht. commiseratio quidem est per se ac proprie affectus; sed *at* sales non sunt affectus nisi *metonymice*, quatenus movent affectum quemdam, nempe risum: igitur spernenda non est Obrechtina lectio, quanquam vulgaris etiam defendi potest. CAPPER.

497. *Et fortasse epilogos*] Non licebat Athenis affectum movere, ac ne *epilogo* quidem uti: hoc igitur modo excusat Demosthenem Fabius. Idem quoque ait lib. VI. *Demosthenem minime falsum* fuisse. TURNEB. *Epilogos*, deest in Obrecht edit.

498. *In Epistolis quidem.*] *In Epistolis vero*; Voss. prim. tert.

499. *Utriusque.*] *Quanquam sunt utriusque, dialogisve nulla e. e.* Obrecht.

500. *In hoc quidem.*] *Quidem* deest in Voss. sec.

501. *Fecit*] *Ferit* omnes, præter Leidens. quam nescio cur cæteris Burmannus prætulerit; nam in ipsius editione legitur *facit*. CAPPER.

502. *In quoque.*] *In quoquam*; Voss. prim.

503. *Sed vel plurimas potius omnes ex se ipso*] *Ac* copula adscribenda, ut legatur *ac potius omnes*. REGIUS. *Ac potius* Locat.

504. *Extulit.*] Abest a Voss prim.

505. *Ubertate.*] *Ubertas*; MSS. Bodl. Joan. Voss. prim. sec. Almel. Bern. Ven. Locat. Ald. Basil.

506. *Non enim pluvias.*] Per *allegoriam* significat, Ciceronem non magnum esse factum dumtaxat imitatione, sed naturali ingenii ubertate. *Metaphora* est ducta ab aqua viva, quæ ab ipsa scaturigine oritur & fluit. TURNEB. *Pluvias aquas* nominat Pindarus in Olymp. od. XI. vers. 3. ubi legimr ὑδάτων ὀμβρίων, *usus aquarum pluviarum*. CAPPER.

507. *In quo totas virtutes suas.*] *Vires*, quam *virtutes*, sensui magis videtur convenire. REGIUS. Ita & lib. II. cap. I. vidimis a Glossatore *virtutem* pro *vi* esse suppositam. BURMAN.

508. *Movere vehementius.*] Itaque scribit Cicero, si quan-

potest? Cui tanta unquam jucunditas affuit? ut ipsa illa, quæ extorquet, impetrare eum credas, &, cum transversum [509] vi sua judicem ferat, tamen ille non rapi videatur, sed sequi. Jam in omnibus, quæ dicit, tanta auctoritas inest, ut dissentire pudeat; nec advocati studium, sed testis aut judicis adferat fidem. [510] Cum interim hæc omnia, quæ vix singula quisquam intentissima cura consequi posset, [511] fluunt illaborata; & illa, qua nihil pulchrius auditu est, oratio præ se fert tamen felicissimam facilitatem. Quare non immerito [512] ab hominibus ætatis suæ regnare in judiciis dictus est: apud posteros vero [513] id consecutus, ut Cicero jam non hominis, sed [514] eloquentiæ nomen habeatur. Hunc igitur spectemus: hoc propositum nobis sit exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit. [515] Multa in Asinio Pollione inventio, summa diligentia: adeo ut quibusdam etiam nimia videatur: & consilii & animi satis: [516] a nitore & jucunditate Ciceronis ita longe abest, [517] ut videri possit seculo prior. At [518] Messala nitidus & candidus, & quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam, viribus minor. C. vero Cæsar si foro tantum vacasset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur: tanta in eo vis est, id acumen, ea concitatio, [519] ut illum eodem animo dixisse, quo bellavit, appareat. Exornat tamen hæc omnia mira sermonis, [520] cujus proprie studiosus fuit, elegantia. [521] Multum ingenii in Cœlio, & præcipue in accusando multa urbanitas, dignusque vir, cui & mens melior, & vita longior contigisset. [522] Inveni qui Calvum præferrent omnibus, [523] inveni qui Ciceroni crederent, eum nimia contra se calumnia [524] verum sanguinem perdidisse: sed est & sancta [525] & gravis oratio, & ca-

do plures essent patroni unius *caussæ*, omnium consensu solitos sibi tribui *epilogos*. TURNEB.

509. *Vi sua judicem feriat.*] Sic quidem legitur, sed si vocali expuncta *ferat* sensus exposcere videtur. REGIUS. *Feriat*; Locat. *fert*; marg. Vidov. *in sua judicem ferat*; Basil. marg. Steph. sed vulgata lectio vera. Lucan. IV. 817.

Ambitus & luxus, & opum metuenda facultas
Transverso mentem dubiam torrente tulerunt.

agere dixit Florus lib. IV. 2. *hic dolor transversum egit.* Dictys Cret. lib. I. cap. 7. *præda ac libidine transversi agebantur.* Sallust. Jug. 6. *quæ etiam mediocres viros spe prædæ transversos agit* cap. 14. *tantum illud vereor, ne quos privata amicitia Jugurthæ transversos agat.* auferre Plin. 28. 1. *remedia auferrent transversos.* BURMAN.

510. *Cum interim.*] *Tum*; Ald. Steph. Colin. Obrecht. marg. Vidov.

511. *Fluunt illaborata.*] *Fluunt ut illaborata*; Obrecht

512. *Ab hominibus.*] *Ab omnibus*; V. C. Alm. *ab omnibus* Voss. tert. & ita has voces confusas a librariis ostendit J. F. Gronovius ad Livium 12. 8.

513. *Id consecutus.*] *Id est consecutum*; Locat. Ald.

514. *Eloquentiæ nomen.*] Fuit hic ultimus & Latinarum literarum summus; nam ipso emortuo eloquentiam a summo collapsam ait doctissimus Seneca in præfat. declamationum. D. Hieronymo lib. II. ep. 13. dicitur *mare illud eloquentiæ Tullianæ, torrens fluvius Demosthenes*, & lib. 11. ep. 12. citat elogium pulcherrimum: *Demosthenes tibi præripuit, ne esses primus orator: ille tibi, ne esset solus.* ALMEL. Sed in ultimo Divi Hieronymi loco legendum videtur: *tu illi, ne esset solus*: atque ita se rem habere postea comperi. CAPPER.

515. *Multa in A. P. inventio.*] T litera adscripta, *inventio* legatur. REGIUS. Asinius tamen Gallus, Pollionis filius, patrem cum Cicerone in libris scriptis comparavit, & præstantiorem ostendit: cui respondit Claudius Cæsar imperator. TURNEB. Ejus filius Gallus, quocum colloquitur Virgil. Eclog. X. ut auctor est Servius. ALMELOV.

516. *A nitore.*] *Sed* deesse videtur, *sed a nitore.* GALLÆUS.

517. *Ut videri posset secundo prior.*] Cur sibi ipsi adversari videtur hic sensus? an quia depravatus? neque enim fieri potest, ut, qui longe absit a nitore & jucunditate Ciceronis, sit prior secundo: qua igitur ratione corrigitur hic locus? an pro *secundo* forte *seculo* est legendum? qui enim seculo ante Ciceronem floruerant, non multum nitori ornatuique indulserant. REGIUS. *Secundo*; Locat.

518. *Messala.*] Orator e nobilissima Valeriorum familia vixit Augusti tempore: in senectute ita memoriam perdidit, ut oblitus sit proprii nominis: auctor Plinius. Alius etiam est Messala orator apud Tacitum in dialogo. TURNEB. Horat. Art. Poët. 370.

——— abest virtute diserti
Messalæ.

De ejus morte vide Eusebium Chron. lib. 2. pag. 43. ALMELOV.

519. *Ut illum eodem animo dixisse, &c.*] Lud. Cresoll. Vacat. Autumn. lib. II. cap. 13. Sect. 5. pag. 405. & lib. III. cap. Sect. 3. pag. 499. PAREUS Vide ultima verba capitis 6. Solini. ALMEL. Simile quid de Scipione Africano dixit Livius, sed loco corrupto, lib. XXXVIII. 50. *Dicebantur enim ab eodem animo ingenioque, a quo gesta erant*: durum puto *dici ab animo & ingenio*: legendum videtur, *dicebantur enim ab eo, eodem animo ingenioque, quo gesta erant*: *eodem* absorpsit *vi eo.* BURMAN.

520. *Cujus proprie.*] *Unius*; Voss. prim. tert. forte *cujus unius proprie studiosus fuit.* Vide Ciceron. *Brut.* cap. 74. & seq. BURMAN.

521. *Multum ingenii, &c.*] Cœlius Ciceronis auditor fuit, cumque in tribunatu cum optimatibus sensisset, in ædilitate popularis & turbulentus evasit, alioqui tota vita lascivior. TURNEB. In cujus nota Burmannus reliquerat *vi aloqui*, quod perperam legitur in editione Lugduno-Batav. nam legendum esse *alioqui* satis patet, cum ex ipsa serie orationis, tum ex editione Parisiensi. 1556. CAPPER.

522. *Inveni qui Calvum.*] Cicero in *Bruto* scribit, Calvum nimis in se inquisivisse, ac nimium se observasse: itaque ejus oratio attenuata erat, nimisque castigata. TURNEB. *Qui Cælium* Basil. & ita ante Philandrum legebatur, qui *Calvum* reponi jubebat.

523. *Inveni qui Ciceronem crederent eum nimia contra se calumnia.*] In quibusdam exemplaribus emendate sic scribitur, ut *Ciceronem* accusativus in *contra* adverbium convertatur, ac, loco illius præpositionis *contra*, *in* præpositio reponatur, hoc modo: *inveni qui contra crederent eum nimia in se calumnia v. s. p.* Plinius autem Junior lib. I. Epist. 2. inquit, Adriano scribens, *Calvum fuisse Demosthenem Latinum.* REGIUS Quo pacto pro *contra* in nonnullos codices *Ciceroni* irrepserit, nescio. Fortasse, quod Ciceronem quidem in *Bruto* Calvum reprehendentem videmus. Nos interim præsidio editionum Andreæ, Aldi, Parisiensis, Vascosani, Stephanique, *contra* (id quod genuina esse lectio videtur) in ejus locum suffecimus. GIBSON. *Ciceronem*; MSS. Alm. Voss prim. tert. Bern. *Ciceroni c. e. n. contra se*; Voss. sec. Basil. *qui contra crederent*; Locat. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. sed *Ciceroni* rectum esse puto; nam respicit locum ex *Bruto* cap. 82. ubi dicitur de Calvo: *Nimium inquirens in se atque ipse se observans* (quæ est *nimia contra se calumnia*) *metuensque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat* ubi Victorii editio *dependebat.* *Metaphoram* ab ignavis militibus, quibus sanguis mittebatur, putat esse Gallæus. *Calumniam* vero hic dixit, ut *se calumniari* lib. X. cap. 3. BURMAN.

524. *Verum sanguinem.*] *Rerum*; Voss prim. tert.

525. *Et brevis oratio.*] *Brevis* quidem legitur, sed *gravis* sensui maxime convenire videtur. REGIUS. *Brevis*; MSS. Bal. Joan. Voss. tert. Bern. Locat. *sancta & gravis & candida*; V. C. Alm.

stigata, & frequenter vehemens quoque. Imitator est autem Atticorum, fecitque illi properata mors injuriam, si quid adjecturus, [526] non si quid detracturus fuit. [527] Et Servius Sulpitius insignem non immerito famam tribus orationibus meruit. Multa, e si cum judicio legatur, dabit imitatione digna [528] Cassius Severus: qui, si cæteris virtutibus colorem & gravitatem orationis adjecisset, ponendus inter præcipuos foret. Nam & ingenii plurimum est in eo, & acerbitas mira, [529] & urbanitas, & vis summa: sed plus stomacho, quam consilio dedit: præterea [530] ut amari sales, ita frequenter amaritudo ipsa ridicula est. Sunt & alii multi diserti, quos persequi longum est. Eorum, quos viderim, [531] Domitius Afer, & [532] Julius Africanus, longe præstantissimi. Verborum arte ille, & toto genere dicendi præferendus, [533] & quem in numero veterum locare non timeas: hic concitatior, sed in cura verborum nimius, & *compositione* nonnumquam longior, & *translationibus* parum modicus. Erant clara & nuper ingenia. [534] Nam & Trachalus plerumque sublimis, & satis apertus fuit, & quem velle optima crederes: auditus tamen major. Nam & vocis, quantam in nullo cognovi, felicitas, & pronuntiatio [535] vel scenis suffectura, [536] & decor: omnia denique ei, quæ sunt extra, superfuerunt. Et [537] Vibius Crispus, compositus, & jucundus, & delectationi natus: privatis tamen *caussis*, quam publicis, melior. [538] Julio Secundo si longior contigisset ætas, clarissimum [539] profecto nomen oratoris apud posteros foret. Adjecisset enim, atque adjiciebat cæteris virtutibus suis, quod desiderari potest. Id est autem, ut esset multo magis [540] pugnax, & sæpius ad curam rerum [541] ab *elocutione* respiceret. Cæterum interceptus quoque magnum sibi vindicat locum. Ea est facundia: tanta in explicando, quod velit, gratia: tam candidum [542] & lene & speciosum dicendi genus: tanta [543] verborum, etiam quæ assumpta sunt, proprietas: [544] tanta in quibusdam [545] ex periculo petitis significantia. Habebunt qui post nos de oratoribus scribent, [546] magnam eos, qui nunc vigent, materiam vere laudandi. [547] Sunt enim summa hodie, quibus illustratur forum, ingenia. Namque & consummati jam patroni veteribus æmulantur, & eos juvenum ad optima tenden-

526. *Non si quid detracturus.*] *Si quid adjecturus sibi, n. s. q. d. f.* MSS. Alm. Voss. sec. Andr.

527. *Insignis & Servius Sulpitius insignem immerito.*] *Insignis* nominativus mihi videtur eradendus; in ejus vero locum *insignem* accusativus referendus, ac *non* negandi adverbium adscribendum, ne, quem vult laudare, videatur sugillare; ut hoc modo legamus: *insignem & Serv. Sulpitius non immerito famam t. o. m.* REGIUS. *Insignis & S. Sulpitius insignem non imm.* Locat. *Servius Sulpitius.*] Vide Ciceron. in *Bruto* capp 40. 55. & 56. *de Orat.* III. 8. habuit hic orationem pro Aofidia, teste Festo Pompeio: hæc una forte ex illis tribus, quarum hic mentionem facit noster. ALMEL. Vide ad lib. IV. cap. 2. Gallæus eum credit esse, cujus epistola consolatoria ad Ciceronem: male vero *Sergium Sulpitium* hunc & alios ex ea gente, pro *Servio* vocari, ut Glandorpius fecit, viri docti ostenderunt.

528. *Cassius Severus.*] Seneca in Declamationibus, Cassii Severi orationem ait valde cultam esse, & gravibus sententiis plenam. Hic scriptor acerbus admodum fuit: itaque senatusconsulto aboliti sunt ejus libri, quos postea restituit Caligula. Auctor Tranquillus. TURNEB.

529. *Et urbanitas & vis summa.*] *Et urbanitas ejus summas* Andr. Locat. Ald Basil.

530. *Et amari sales ita ut frequenter.*] Particula *ut* in locum & copulæ est transferenda hoc modo: *præterea ut amari sales, ita frequenter.* REGIUS. Francius conjiciebat, *ut amantur sales, ita fr.* non male.

531. *Domitius Afer.*] Domitius Afer orator tempore Neronis viait: periit (ut inquit Eusebius) in cœna ex nimia cibi repletione TURNEB. Vide Ciceron. in *Brut.* cap. 45. ALMEL. Alius ille Domitius, Cn. nempe Domitius Ænobarbus Consul & Censor, quem Quinctilianus videre non potuit: hic est Domitius Afer passim a Fabio laudatus, ut ejus præceptor.

532. *Julius Africanus.*] Cicero *de Orat.* lib. II. 37. facit mentionem P. Africani; & in *Brut.* 25. 26. & passim. ALMEL. Sed ille est Scipio Africanus nihil huc pertinens. Julii Africani Oratoris meminit auctor Dialogi *de Orator.* cap. 15. hujus nepos etiam Julius Africanus a Plinio lib. VII. ep. 6. memoratur.

533 *Et quem in numero veterum locare non timeas.*] Editio Lugdunensis, *habere non timeas:* quam lectionem non idcirco ejeci, quasi esset admodum impropria aut vitium; sed quod nostram hanc præferant edit Andr. Ald. Par. Vasc. Steph. GIBSON. *Non timeamus;* Voss. prim. tert. *veterum locare n. t.* Voss sec. Ald Steph. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. marg. Basil. *τὸ habere* legitur etiam in cod. Bernensi.

534. *Nam & Trachalus.*] Trachalus orator paulo ante Quinctiliani ætatem voce ita valuit, ut ea quatuor Basilicis sit auditus: indeque factum est proverbium, *Trachalo vocalior:* huic etiam adfuerunt omnia naturæ adjumenta, quæ præter artem extrinsecus requiruntur TURNEB. De eo egimus ad lib. VI. cap. 3. ubi & *Trachalus* scribendum vidimus; ut hic Voss. sec. & Bernens.

535. *Vel scenis*] *Et scenis;* Voss. tert.

536. *Et decor*] *Et decora;* Locat. Ald.

537. *Vibius Crispus*] Vide supra lib. V. cap 13.

538. *Julius secundus.*] Is est, opinor, quem loquentem inducit scriptor Dialogi *de caussis corruptæ eloquentiæ*, ubi de eo plura. COLOMES. Memoratur & Julius Secundus sub Hadriano lib. VI. ff de custod. & exhib reor. & alios hoc nomine recenset Reines. ad class. I. insc. 65. BURMAN.

539. *Profecto nomen.*] *Quoque;* Voss. tert.

540. *Pugnax.*] *Pugnans;* V. C. Alm. Græce diceretur ἀγωνιστικός. CAPPER.

541. *Ab Elocutione respisceret.*] *i* vocali, ac altera *s* abjecta, *respiceret* legendum est. REGIUS.

542. *Et lene.*] In cod. Bernensi legitur *leve:* quæ lectio non est improbanda, modo penultima sit longa tanquam ab adjectivo λεῖος. CAPPER.

543. *Verborum quæ assumpta sunt.*] Τῶν τροπικῶν, τῶν μεταφορικῶν, quæ per tropos, & maxime per metaphoram aliunde assumpta sunt, & in rem alienam translata; ita enim verbis aliquid fere subest improprii: mirum igitur erat, quod Julius Secundus etiam in *assumptis* verbis quamdam proprietatem servaret. CAPPER.

544. *Tanta in quibusdam.*] *Tanta etiam quibusdam;* Voss. prim. tert. *tanta etiam in quibusdam;* Voss. sec Basil. Gryph. Colin. Vidov.

545. *Ex periculo petitis.*] Gallice quoque dicimus, *mots hazardez, expressions hardies, hazardées,* &c. CAPPER.

546. *Magnam in eos, qui nunc vigent materiam laudanda.*] *In* præpositio, ut supervacua, est eradenda, & *a* vocali in *i* conversa, *laudandi* est legendum. REGIUS.

547. *Sunt enim summa.*] Florebat Aper, Marcellus, Maternus, Messala, Cæcilius Plinius, & multi alii: vide Tacitum. TURNEB. Vide Plinianas epistolas passim, & lib. IX. ep. 26. de summis ingeniis quasi scatentes. ALMEL.

tium imitatur ac sequitur industria. Supersunt, qui [548] de philosophia scripserunt: quo in genere paucissimos adhuc eloquentes literæ Romanæ tulerunt. [549] Idem igitur M. Tullius, [550] qui, ut ubique, etiam in hoc opere Platonis [551] æmulus extitit. Egregius vero, multoque, quam in orationibus, præstantior [552] Brutus, suffecit ponderi rerum: [553] scias eum sentire, quæ dicit. Scripsit non parum multa Cornelius Celsus, [554] Scepticos secutus, non sine cultu ac nitore. [555] Plancus in Stoïcis rerum cognitione utilis. In Epicureis levis quidem, sed non injucundus tamen auctor est Catius. Ex industria [556] Senecam [557] in omni genere eloquentiæ distuli, propter vulgaram falso de me opinionem, qua damnare eum, & invisum quoque habere sum creditus. Quod accidit mihi, dum [558] corruptum & omnibus vitiis fractum dicendi genus revocare ad severiora judicia contendo. [559] Tum autem solus hic fere in manibus adolescentium fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam, [560] quos ille non destiterat incessere, cum [561] diversi sibi conscius generis, placere se in dicendo [562] posse iis, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quam imitabantur; tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis [563] descenderat. Foret enim optandum, pares, aut saltem proximos, illi viro fieri. Sed placebat propter sola vitia, & ad ea se quisque dirigebat effingenda, quæ poterat: [564] deinde cum se jactaret eodem modo dicere, Senecam infamabat. Cujus & multæ alioqui, & magnæ virtutes fuerunt, ingenium facile & copiosum, plurimum studii, [565] multarum rerum cognitio: in qua tamen aliquando ab iis, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est. Tractavit etiam omnem fere studiorum materiam. [566] Nam & orationes ejus, & poëmata, & epistolæ, & dialogi feruntur. [567] In philosophia parum diligens: egregius tamen vitiorum insectator fuit. [568] Multæ in eo claræque sententiæ, multa etiam [569] morum gratia legenda: [570] sed in eloquendo corrupta pleraque, atque eo perniciosissima,

548. *De Philosophia scripserunt.*] *Scripserint*: Locat. Ald.

549. *Idem igitur M. Tullius.*] Budæus in commentariis linguæ Græcæ Ciceronem ita imitatorem Platonis ait fuisse, ut in philosophicis operibus ejus elegantiam & suavitatem exæquarit. TURNEB.

550. *Qui ubique.*] *Qui ut ubique*; Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. *qui & ubique*: Voss. sec.

551. *Æmulus extitit.*] *Fuit*; Voss. prim. tert.

552. *Brutus.*] Brutus philosophiam Stoicam sectatus est, in eaque multos libros scripsit, ut colligere licet ex epist. ad Atticum. TURNEB.

553. *Scias eum sentire, quæ dicit.*] Cicero *de Legibus* lib. I. *Natura speciem ita formavit oris, ut in ea penitus reconditos mores effingeret. Nam & oculi nimis arguti, quemadmodum animo affecti simus, loquuntur. Et is, qui appellatur vultus, qui nullo in animante esse præter hominem potest, indicat mores.* Phraotes apud Philostratum, Apollonii vitæ lib. II. cap. 12. Ἠθῶν μὲν ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων ἤθη ἑρμηνεύουσι· πολλὰ δὲ ἐν ὀφρύσι καὶ παρειαῖς κεῖται, γνωματεύειν τε καὶ θεωρεῖν· ἀφ' ὧν ἄνδρες σοφοί τε καὶ φυσικοὶ ἐνορῶσιν, ὥσπερ ἐν κατόπτρῳ εἴδωλα, τὰς τῶν ἀνθρώπων διαθέσεις. COLOMES. Græca Philostrati verba sic Latine vertas: *De hominum moribus multa declarant oculi, multa in superciliis & genis exstant discernenda & perspicienda, e quibus sapientes & rerum naturalium periti viri mentes hominum, tanquam rerum imagines in speculo, considerant.* CAPPER.

554. *Scepticos secutus.*] Sceptici philosophi sunt, qui nihil constituunt, sed de rebus omnibus dubitant: hic appellati sunt, quasi *consideratores*. Galenus Scepticam quoque refert sectam fuisse. TURNEB. Andreas Schott. in libello de claris apud Senecam Rhetoribus legit, *Celsus. Sextius secutus non sine*, &c. ex MSS. Petri Danielis: & *Q. Sextium* intelligit. BURMAN.

555. *Plancus in Stoicis.*] Castigate in quibusdam exemplaribus legitur *Plancus*. REGIUS.

556. *Senecam.*] Gyrald. dialog. VIII. Poetarum: *Taxatus quidem Seneca a Fabio Quinctiliano, modesta quadam Hispani hominis censura, ne scilicet id fortasse odio potius, quam veritatis studio, fecisse videretur: quam rem mecum sæpe reputans, ea causa fecisse crediderim, ne Seneca parem gratiam referret, qui Quinctilianum declamatorem, cujus adhuc nonnullæ exstant declamationes, acrius antea fuerat insectatus.* COLOMES. Caligulæ, Quinctiliani, & Auli Gellii de Seneca censuras recensuit, & bona fide perpendit Justus Lipsius in judicio super Seneca, ejusque scriptis, quod exstat in limine edition. Gronovianæ. Hoc autem gravissimi viri judicium legere ac perlegere operæ pretium fuerit. CAPPER.

557. *In omni genere eloquentiæ distuli.*] *Versatum* aut simile verbum sensus integritas nobis exposcere videtur. REGIUS. Nam scripsit epistolas, declamationes, orationes, dialogos, poemata, & pleraque in philosophia. TURNEB. Auscultarunt Regio Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. sed male; distulit enim ejus mentionem facere inter Poetas, Historicos, Philosophos, &c. & ita in omni genere eloquentiæ. BURMAN.

558. *Corruptum & omnibus.*] *Corruptum ex omnibus*: Voss. sec. Francius etiam malebat *omnis infectum*.

559. *Cum autem fere solus hic.*] Nisi *s* litera in *t* conversa *tum* legatur, ubi claudatur hic sensus, non invenietur. REGIUS. *Tum autem fere solus hoc*: Voss. sec. Locat. Ald.

560. *Quos ille non destiterat incessere.*] Gellius lib. xii. ait, Senecam conatum esse vituperare Ciceronem atque Virgilium, ac multis in locis reprehendere: eo autem in loco Gellius mire reprehendit *phrasin & compositionem* Senecæ. TURNEB.

561. *Diversi sibi conscius generis.*] Aliis enim temporibus alia placet eloquentia. Hinc de Seneca optime judicare Tacitus videtur lib. xv. Annal. *Quanquam oratio composita a Seneca multum cultus præferret, ut fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis illius auribus accommodatum.* CAPPER.

562. *Posse in quibus illi.*] Sic quidem corrupte legitur: id quod mihi hoc modo emendandum videtur, ut, loco *in* præpositionis, *iis* ablativus reponatur. REGIUS. *In quibus*: Voss. prim. sec. Locat. Ald. Colin. Vidov.

563. *Descenderat.*] Francius *desciverat* malebat.

564. *Deinde quum se jactaret, &c.*] Sensus est, qui vitia Senecæ imitabantur pro virtutibus, vendebant orationis ornatum & elegantiam nomine Senecæ, qui tum in pretio erat. Verum Seneca tum ab illis non laudabatur, sed infamabatur, quia ejus vitia proponebantur. TURNEB. *Denique*: Voss. prim. aliter distinguebat Obrecht. *cum se jactaret eodem modo dicere Senecam, infamabat*; sed tunc *se jactaret* incongruum est, & sufficeret *jactaret*. BURMAN.

565. *Et multarum rerum.*] *Et* deest in MSS. Alm. Voss. sec. Gryph. Leid. Oxon. Obrecht. *studii, multa rerum cognitio*, Basil.

566. *Nam & orationes.*] *Nam* non est in V. C. Alm.

567. *Et in Philosophia.*] *Si* particula adscribenda videtur, ut *etsi* legatur; aut certe *&* copula eradenda. REGIUS. *Et si*: Locat.

568. *Multæ in eo.*] *Multæque*: Voss. prim.

569. *Morum gratia legendo.*] Pro *legendo* recte quidam scribunt *legenda*. REGIUS.

570. *Sed in eloquendo.*] Caligula imperator Senecam, qui tum in pretio erat, appellare solebat *commissiones meras, & arenam sine calce*: ita damnavit genus dicendi fra-

quod abundant dulcibus vitiis. Velles eum suo ingenio dixisse, alieno judicio. [571] Nam si aliqua contempsisset, si parum concupisset, si non omnia sua amasset, [572] si rerum pondera minutissimis sententiis non fregisset; consensu potius eruditorum, quam puerorum amore comprobaretur. Verum sic quoque jam robustis, & severiore genere satis firmatis legendus, vel ideo, quod exercere potest [573] utrumque judicium. Multa enim (ut dixi) probanda in eo, multa etiam admiranda sunt: eligere modo curæ sit, quod utinam ipse fecisset. Digna enim fuit illa natura, quæ meliora vellet, quæ, quod voluit, effecit.

ctum, nimisque concisum, ac pene commaticum. TURNEB.

571. *Nam si aliqua contempsisset.*] *Nam si vel æqualium contemp.* Voss. sec. Locat. Steph. Vasc. marg. Basil.

572. *Si rerum pondera.*] Iniquius paulo censores illi, nescio qui, apud Gell. XII. 2. *de Annæo Seneca partim existimant, ut de scriptore minime utili; cujus libros attingere nullum pretium operæ sit; quod oratio ejus vulgaris videatur, & protrita; res atque sententiæ aut inepto inanique impetu sint, aut ut levi & quasi dicaci argutia; eruditio autem vernacula & plebeia, nihil ex veterum scriptis habens neque gratiæ, neque dignitatis.* COLOMES. Hinc Caligula optime scripta ejus esse *arenam sine calce* dixit. Suet. 53. ALMEL.

573. *Utrinque judicium.*] *Utrumque*: Voss. sec.

CAPUT II.

De imitatione.

EX his cæterisque lectione dignis auctoribus & verborum sumenda copia est, & varietas figurarum, & componendi ratio: tum ad exemplum virtutum omnium mens dirigenda. [1] Neque enim dubitari potest, [2] quin artis pars magna contineatur imitatione. Nam, ut invenire primum fuit, estque præcipuum; sic ea, quæ bene inventa sunt, utile sequi. Atque omnis vitæ ratio sic constat, ut, quæ probamus in aliis, facere [3] ipsi velimus. [4] Sic literarum ductus, ut scribendi fiat usus, pueri sequuntur: sic musici vocem docentium, pictores opera priorum, [5] rustici probatam experimento culturam in exemplum [6] intuentur. Omnis denique disciplinæ initia ad propositum sibi præscriptum formari videmus. Et hercle necesse est, aut similes aut dissimiles bonis simus. Similem raro natura præstat, frequenter imitatio. [7] Sed hoc ipsum, quod tanto faciliorem nobis [8] rationem rerum omnium facit, quam fuit iis, qui nihil, quod sequerentur, habuerunt, nisi caute & cum judicio apprehenditur, nocet. Ante omnia igitur imitatio per se ipsa non sufficit, vel quia pigri est ingenii, contentum esse iis, quæ sunt ab aliis inventa. Quid enim futurum erat temporibus illis, quæ sine exemplo fuerunt, si homines nihil, nisi [9] quod jam cognovissent, faciendum sibi aut cogitandum putassent? [10] Nempe nihil fuisset inventum. Cur igitur nefas est reperiri aliquid a nobis, quod ante non fuerit? An illi rudes sola mentis natura ducti sunt in hoc, ut tam multa generarent; nos ad quærendum non eo ipso concitemur, [11] quod certe scimus invenisse eos, qui quæsierunt? Et cum illi, qui nullum cujusquam rei habuerunt magistrum, plurima in posteros tradiderint, [12] nobis usus illarum rerum ad eruendas

Catalogus auctorum ad imitationem spectat, qua facilitatem dicendi ac formam consequimur. Igitur subjungenda fuerunt imitationis præcepta. TURNEB.

1. *Neque enim dubitari potest.*] Cornificius imitationem ab arte separat: eam arti subjungit Fabius lib. III. cap. 5. quia arte opus est ad intelligendas virtutes auctoris & imitandas. TURNEB.

2. *Quin artis pars.*] Scribe *quin sit* PHILAND.

3. *Ipsi facere velimus.*] Tanta profecto exemplorum vis est, quam ostendit Achil. Tatius de Leucip. & Clitophont. Amor. lib. I. pag. 21. fortean hinc ipse Quinctilianus lib. III. cap. 8. dicit: *Fingentibus magnas fere personas placere, ut regum, principum,* &c. siquidem:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Vide Synes. de regno pag. 31. ALMEL.

4. *Sic literarum ductus.*] Ad imitationis commendationem *inductione* utitur, omniaque imitatione constare ostendit. TURNEB.

5. *Rustici.*] Vide Columell. lib. XI. cap. I. ALMEL.

6. *Intuentur.*] *Tuentur*: Locat. Ald. Par. Gryph. Vidov. Francius volebat, *& exemplum intuentur.*

7. *Sed hoc ipsum.*] Admonet Fabius, non ita utendum esse imitatione, quin aliquid ex nobis gignamus. Sic Cicero, cum se contulisset ad imitationem Platonis, Demosthenis, Isocratis, plurimas & præstantissimas ex seipso virtutes extulit. Auctor Fabius. TURNEB.

8. *Rationem rerum omnium.*] *Rerum* deest in V. C. Alm.

9. *Quod jam cognovissent.*] Forte *nisi quod jam majores cognovissent* si contenti fuissent illis, quæ a majoribus excogitata & inventa fuissent. BURMAN.

10. *Nempe nihil fuisset inventum.*] Libanius Declam. XVIII. pag. 487. εἰ δ' ἀεὶ τινὸς ἔδει παραδείγματος, οὐκ ἂν ἀρχὴν οὐδὲν ἐλάμβανεν: *si autem exemplo semper aliquo opus foret, nulla unquam rei exordium accepisset.* ALMEL.

11. *Quod certe.*] *Certo* Francius corrigebat.

12. *Nobis usus aliarum rerum ad erudiendas alias.*] Licet fere in exemplaribus *erudiendas* legatur, ego tamen, *di* syllaba erasa, *eruendas* legendum esse audacter contenderim, ac, loco *aliarum*, reponendum *illarum*. REGIUS. *Nobis aliarum rerum ad eruendas alias*: V. C. Alm. *Illarum rerum.*] Hanc nobis lectionem dictarunt editiones Ald. Sich. Par. Vasc. ac Stephani: quibus obsecuti, *aliarum*, id quod ostendit editio Leidensis, loco movendum esse duximus: quia & *illarum* istud peculiariter videtur respicere ad res eas, quas ab iis inventas fuisse ait, qui nullum cujusquam rei habuerunt magistrum. GIBSON. *Illarum* etiam Locat.

alias non proderit, fed nihil habebimus, nifi beneficii alieni? quemadmodum quidam pictores in id folum ftudent, ut defcribere tabulas menfuris ac lineis fciant. [13] Turpe etiam illud eft, contentum effe id confequi, quod imiteris. Nam rurfus quid erat futurum, fi nemo [14] plus effeciffet [15] eo, quem fequebatur? [16] Nihil in poëtis [17] fupra Livium Andronicum, nihil in hiftoriis fupra Pontificum annales haberemus: [18] ratibus adhuc navigaremus: non effet pictura, nifi quæ lineas modo extremas umbræ, [19] quam corpora in fole [20] feciffent, circumfcriberet. Ac fi omnia percenfeas, [21] nulla fit ars, qualis inventa eft, nec intra initium ftetit: nifi forte noftra potiffimum tempora damnamus hujus infelicitatis, ut nunc demum nihil crefcat. [22] Nihil enim crefcit fola imitatione. Quod fi [23] prioribus adjicere fas non eft, quomodo fperare poffumus [24] illum oratorem perfectum? cum in iis, quos maximos adhuc novimus, nemo fit inventus, in quo nihil aut defideretur, aut reprehendatur. [25] Sed etiam qui [26] fumma non appetunt, contendere potius, quam fequi debent. Nam qui agit, ut prior fit, forfitan etiam, fi non tranfierit, æquabit. [27] Eum vero nemo poteft æquare, cujus veftigiis fibi utique infiftendum [28] putat. [29] Neceffe eft enim, femper fit pofterior, qui fequitur. Adde quod plerumque facilius eft plus facere, quam idem. [30] Tantam enim difficultatem habet fimilitudo, ut ne ipfa quidem natura in hoc [31] ita evaluerit, ut non [32] res, quæ fimillimæ videantur, difcrimine aliquo difcernantur. Adde quod, quidquid alteri fimile eft, [33] neceffe eft minus fit eo, quod imitatur; ut umbra corpore, [34] & imago facie, & actus hiftrionum veris affectibus. Quod [35] in orationibus quoque evenit. Namque iis, quæ in exemplum [36] affumimus, fubeft [37] natura, & vera vis: contra omnis imitatio [38] ficta eft, & ad alienum propofitum accommodatur. [39] Quo fit, ut minus fanguinis ac virium declamationes habeant, quam orationes; quod in illis vera, in his [40] affimulata materia eft. [41] Adde quod ea, quæ in oratore maxima funt, imitabilia non funt, ingenium,

Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. Eft igitur quod mirer in Burmann. editione legi etiamnum *aliarum* quam certe lectionem poft memoratas mox annotationes vix ac ne vix quidem ferri poffe arbitrur. Lugduno-Batav. edition. contextui nimis addictus fuiffe Burmannus videtur. CAPPER.

13. *Turpe etiam illud eft*] Turpe eft nihil invenire poffe: eft ineptum quoque non vincere eum, quem imiteris; nifi enim hoc factum effet ab antiquis, nulla fuiffet artium progreffio & amplificatio. TURNEB.

14. *Plus effeciffet.*] Ita ferme Seneca Epift. XXXIII. *nunquam autem invenietur, fi contenti fuerimus inventis.* ALMEL.

15. *Eo quæ fequebatur.*] *A* vocali erafa, ac *m* litera adfcripta, *quem* legendum eft. REGIUS. *Eo quod fequebatur*: Locat. Ald. Par. Colin. marg. Colon.

16. *Nihil in poetis*] Livius Andronicus primus apud Latinos fabulas edidit anno ante Ennium natum. TURNEB. Eft hujus Poetæ tragœdia *Equus Trojanus* dicta, cujus in extremo, *fero fagmus Phryges*, ut annotat Brodæus ad Anthol. pag. m. 142. Ulyffes Aldrovandus de quadrupedibus bifulcis lib. 1. de Camelo pag. 373. Levius primus Latinus Poeta, non Livius, ut imperiti volunt, in Ægyfto fic legendus:

Nemo hæc veftrûm ruminabitur mulieres. ALMEL.

17. *Supra pontificum annales.*] Hiftoriæ primum apud Romanos fcriptæ funt a Pontificibus, fermone quidem puro, fed exili. Vide Ciceron. libro II. *de Orat.* TURNEB.

18. *Ratibus adhuc navigaremus.*] Vitruvius libro fecundo ait primum homines tabulis inter fe connexis, quæ *rates* & *fchedia* appellantur, navigaffe. TURNEB. *Navigaretur*; V. C. Alm. Obrecht.

19. *Quam corpora in fole feciffent.*] Hoc modo Gyges Lydius in Ægypto picturam reperit. TURNEB. Hæc verba coincidunt cum Athenagoræ in legatione pro Chriftianis, ubi hæc: *Umbratilis pictura inventio a Saurio equum in fole umbra circumfcribentis: Graphura vero a Cratone in tabula dealbata viri & mulieris umbras delineantis.* ALMEL.

20. *Feciffet circumfcriberent*] *Feciffent* plurale, ac *circumfcriberet* fingulare, manifefte legendum eft. REGIUS.

21. *Nulla fit ars.*] Elegans locus Platonis in Hippia major. tom. III. pag. 281. refpici etiam poteft Columella lib. I. cap. I. ALMEL.

22. *Nihil enim crefcit.*] *Nihil autem*: MSS. Alm. Voff. omnes, Bern. Val. lib. Bafil. Gryph.

23. *Prioribus adjicere.*] *Addere*: Voff. tert. fed corr. *adjicere.*

24. *Ullum oratorem.*] *illum*: MSS. Alm. Voff. prim. fec. Obrecht. & recte: *illum* nimirum, quem Cicero voluit defcribere, & quem mente conceperunt artis oratoriæ magiftri. BURMAN. *Ullum*; edition. Vafcof. Steph. Lugduno-Batav. Rollin.

25. *Sed etiam.*] Per divifionem oftendit, neque eum, qui confummatus effe velit orator, neque eum, qui fummam eloquentiam non appetat, fola imitatione contentum effe debere, quia imitator femper eft inferior. TURNEB.

26. *Summa non appetunt.*] *Appetunt*: Voff. prim. *fummam non appetent*: Voff. fecund. *appetunt*: Vafcof. Stephan. Rollin.

27. *Eum vero.*] *Eum enim vero*: Voff. tert.

28. *Putat.*] *Putet*: Voff. prim. tert.

29. *Neceffe eft enim.*] Non ab hac fententia alienam habet Apoll. Tyanæus in Epiftol. ad Seleucienfium magiftratum: *Τὸ γάρ που τῇ τάξει δεύτερον, οὐδέποτε τῇ φύσει πρῶτον.* ALMELOV. Græcorum verborum fenfus eft: *Quod enim ordine fecundum eft, nunquam natura primum eft.* CAPPER.

30. *Tantam enim difficultatem.*] In tot hominum millibus duos reperire non poffis indifcreta fimilitudine: attamen apud Plinium lib. VII. multa funt exempla fimilitudinis. TURNEB.

31. *Ita evaluerit.*] *Ita valuerit*: Locat.

32. *Res quæ fimillimæ videantur difcrimine.*] *Res fimpliciffimæ, quæque pares maxime videantur, utique difcrimine*: MSS. Bodl. Alm. Aodr. (nifi quod pro *quæque* legit *quæ*) Bafil. quæ omittit *utique*, ut & Gryph. & marg. Steph. *ut non res fimillimæ, quæque pares maxime videantur, difcrimine aliquo diffocientur*: Obrecht. *videntur*; Voff. fecund. confentit cum Obrechto Bernenfis codex, nifi quod habet *difcernantur.*

33. *Neceffe eft minus.*] Senec. Declam. lib. II. *Non eft unus, quamvis præcipuus fit, imitandus: quia nunquam par fit imitator auctori, &c.* ALMEL. *Neceffe eft, effe minus eo*: Obrecht.

34. *Et imago facie, & actus.*] Bis *τὸ &* omifit Obrecht.

35. *In orationibus.*] *In oratione*: Voff. prim. tert.

36. *Affumimus.*] *Sumimus*: Voff. prim.

37. *Natura & vera vis.*] *Natura vera vis*; Obrecht.

38. *Ficta eft.*] *Facta eft*: V. C. Alm. edit. Lugduno-Batav.

39. *Quod fit ut.*] *D* litera expuncta, *quo* legatur. REGIUS. *Quod facit ut*; V. C. Alm.

40. *Affimulata*] *Affimulata*: cod. Bernenf.

41. *Adde quod ea quæ.*] Proprietates ingeniorum arte comprehendi non poffunt: quocirca imitationi non fubjacent; folemus enim imitari id ipfum, quod arte traditur. TURNEB.

[42] inventio,

[42] inventio, vis, facilitas, & quidquid arte non traditur. [43] Ideoque plerique, cum verba quædam ex orationibus excerpſerunt, aut aliquos *compoſitionis* certos pedes, mire a ſe, quæ legerunt, [44] effingi arbitrantur: [45] cum & verba intercidant invaleſcantque temporibus, ut quorum [46] certiſſima ſit regula in conſuetudine, eaque non ſua natura ſint bona aut mala, (nam per ſe ſoni tantum ſunt) ſed prout opportune proprieque aut ſecus [47] collocata ſunt: & *compoſitio* cum rebus accommodata ſit, [48] tum ipſa varietate gratiſſima. [49] Quapropter exactiſſimo judicio circa hanc partem [50] ſtudiorum examinanda ſunt omnia. Primum, [51] quos imitemur; nam ſunt plurimi, qui ſimilitudinem peſſimi cujuſque & corruptiſſimi concupierint. [52] Deinde in ipſis, quos elegerimus, [53] quid ſit, ad quod efficiendum nos comparemus. Nam in magnis quoque auctoribus incidunt aliqua vitioſa, & a doctis inter ipſos etiam mutuo reprehenſa: atque utinam tam bona imitantes dicerent melius, quam mala pejus dicunt. Nec vero ſaltem iis, quibus ad evitanda vitia judicii ſatis fuit, ſufficiat imaginem virtutis effingere, & ſolam, ut ſic dixerim, cutem, vel potius illas [54] Epicuri figuras, [55] quas e ſummis corporibus dicit effluere. Hoc autem iis accidit, qui, non introſpectis penitus virtutibus, ad primum ſe velut adſpectum orationis aptarunt; &, cum iis feliciſſime ceſſit [56] imitatio, verbis atque *numeris* ſunt non multum differentes; [57] vim dicendi atque *inventionis* non aſſequuntur, ſed plerumque [58] declinant in pejus, & [59] proxima virtutibus vitia comprehendunt, fiuntque pro grandibus tumidi; preſſis exiles; fortibus temerarii; [60] lætis corrupti; compoſitis exultantes; ſimplicibus negligentes. [61] Ideoque qui horride atque incompoſite quidlibet frigidum illud & inane extulerunt, antiquis ſe pares credunt, qui carent cultu atque ſententiis, [62] Atticis ſcilicet; qui præciſis concluſionibus obſcuri, Salluſtium atque Thucydidem ſuperant; triſtes ac jejuni Pollionem æmulantur; [63] otioſi & ſupini, ſi quid modo longius circumduxerunt, jurant [64] ita Ciceronem loquuturum fuiſſe. Noveram quoſdam, qui ſe pulchre expreſſiſſe genus illud cœleſtis hujus in dicendo viri ſibi viderentur, ſi in clauſula poſuiſſent, [65] *Eſſe videatur*. Ergo primum eſt, ut, quod imitaturus eſt quiſ-

42. *Inventio vis.*] *Inventionis facilitas*: MSS. Bodl. Voſſ. ſec. & Colbert. Andr. Locat. marg. Baſil.

43. *Ideoque plerique.*] *Ideo*; V. C. Alm.

44. *Effingi.*] *Affingi*: Voſſ. tert.

45. *Et cum verba intercidant, invaleſcant temporibus.*] Depravatus hic locus facile ſic emendari poteſt, ut *&* copula de principio in quartum locum transferatur, atque, *e* vocali in *a* converſa, *intercidant* legatur, hoc modo: *cum verba intercidant, & invaleſcant temporibus*: eſt autem paraphraſis ſenſus illius Horatiani, ex Art. Poët. 70.

Multa renaſcentur, quæ jam cecidere, cadentque,
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet uſus,
Quem penes arbitrium eſt, & jus, & norma loquendi.

REGIUS. *Et cum verba intercidant, & invaleſcant*; Locat. *arbitrantur cum verba intercidant*: Voſſ. ſec.

46. *Certiſſima regula.*] Vide libr. I. cap. 10. & 11. PHIL.

47. *Collocata ſunt.*] *Collata ſint*: Steph. Roign.

48. *Tum ipſa.*] *Tamen ipſa*: Voſſ. prim.

49. *Quapropter.*] Imitari decet optimos auctores, idque faciendum cum judicio, quoniam auctores claſſici nonnunquam errant. TURNEB.

50. *Studiorum examinanda.*] *Studiorum illa examinanda*: Obrecht.

51. *Quos imitemur.*] Veteres ſeligebant oratorem quemdam, quem imitarentur. Vide apud Columel. Præfat. lib. I. & Senec. Præfat. lib. I. Contror. non unum, quamvis præcipuum, imitari vult. Vide Cicer. II. *de Orat.* 22 ALMEL.

52. *Deinde in ipſis.*] *Tum in ipſis*: V. C. Alm. Baſil.

53. *Quid ſit quod nos.*] *Ad* præpoſitio ut adſcribatur, & ſenſus & loquendi ratio expoſcit; ut legatur: *ad quod efficiendum*. REGIUS. *Quod ſit quod efficiendum nobis comparemus*; MSS. Colb. Voſſ. ſecund. & Vallæ libri: quæ lectio minime mala eſt, judice Badio. *Ad quod nos efficiendum comparemus*: Locat. Ald. Baſil. Vidov.

54. *Epicuri figuras.*] Quænam ſint hæ figuræ, Aul. Gellius declarat libr. v. cap. 16. REGIUS. Epicurus dicebat aſſidue a corporibus ſimulacra & idola, veluti exuvias quaſdam effluere, quæ oculos pellerent, atque ita viſionem efficerent. Hoc autem dumtaxat ex opinione Democriti. TURNEBUS. Vide Scip. Gentil. ad Apulei. Apolog. §. 203. ALMEL. Non videtur ſciviſſe editor noviſſimus Gellii, ex Quinctiliani hoc loco *effluere* etiam recte apud Gellium legi, non *affluere*; & ita Regium, locum Gellii adducentem, protuliſſe. BURMAN.

55. *Quas e ſummis.*] *Quas ſummis*: Voſſ. omnes.

56. *Imitatio, verbis atque numeris.*] Niſi hoc relativum *qui* adſcribatur, ſenſus integritas minus habebitur: quare illo adſcripto, hoc modo legatur: *qui verbis atque numeris*. REGIUS. *Qui* deeſt in Voſſ. omnibus, Baſil. & Aſcenſius abeſſe debere contendit. Cujus conjectura eo magis arriſit, quod & tribus MSS. Voſſ. & antiquis editionibus, iis maxime, quæ Raphaelis Regii emendationem præceſſerunt, innitatur. CAPPER.

57. *Vim dicendi atque inventionis, &c.*] Qui primum orationis aſpectum imitantur, ut verba & *numeros*, quia *inventionem* negligunt, neque res expendunt, apte dicere non poſſunt, neque verba rebus aptant: itaque quanquam optimos auctores imitantur, tamen declinant in vitia proxima virtutibus. TURNEB.

58. *Declinant in pejus.*] Habet fere eadem Hieronymus ad Lætam, de inſtitutione filiæ: *Proclivis eſt malorum æmulatio, & quorum virtutes aſſequi nequeas, cito imitare vitia*. ALMEL.

59. *Proxima virtutibus vitia.*] Optim. Hieronym. Dialog. III. contra Pelag. *Vicina ſunt vitia virtutibus, &, ſi paululum declinaveris, aut errandum tibi, aut praceps cadendum*. ALMELOV.

60. *Lætis corrupti.*] *Latis*: Voſſ. tert.

61. *Ideoque qui.*] *Itaque qui*: Voſſ. ſecund. Vallæ lib. & Colbert. Locat. *adeoque qui*: Colin. Viduv. marg. Baſil. mox *quodlibet*, expuncto *vel illud*, legit Aſcenſius. In Vall. libr. erat, *quamlibet*.

62. *Atticis.*] *Attici*: Voſſ. prim. tert. Bern. *Atticos*; Voſſ. ſec. Obrecht. nec male, ſcilicet ſe credunt.

63. *Otioſi & ſupini.*] Qualis Mæcenas fuiſſe dicitur, qui *ſupinus* Juvenali Sat. I. 66. & ita carpit *compoſitionem* vitioſam Mæcenatis noſter lib. IX. 4. Vide Meibom. Mæcen. cap. 23. ita & Martialis VI. 42.

Non attendis, & aure me ſupina
Jam dudum, quaſi negligenter, audis. BURMAN.

64. *Ita Ciceronem loquuturum fuiſſe.*] Annotant enim, proprium eſſe Demoſthenis & Ciceronis, prolixioribus interdum periodis uti. Adde quod Aper apud Tacitum Ciceronem ut otioſum & ſupinum exagitat, & ſolennem ejus clauſulam, *eſſe videatur*, reprehendit. TURNEB. *Ciceronem ita*; Obrecht.

65. *Eſſe videatur.*] Hac clauſula tum alibi, tum pro lege Manilia Cicero frequenter utitur. REGIUS. Hac formula delectatum Ciceronem, patet. Ita II. *de Orat.* 34. *peperiſſe videatur*, cap. 34. *eſſe videantur*, cap. 57. *poſſe videantur*. ALMEL. Vide ſupr. ad lib. IX. cap. 4.

que, intelligat, &, quare bonum sit, sciat. Tum in suscipiendo onere consulat suas vires. Nam quædam sunt [66] inimitabilia, quibus aut infirmitas naturæ non sufficiat, aut diversitas repugnet. [67] Nec, cui tenue ingenium erit, sola velit fortia & abrupta; cui forte quidem, sed indomitum, [68] amore subtilitatis & vim suam perdat, & elegantiam, quam cupit, [69] non assequatur. Nihil est enim tam indecens, quam cum mollia [70] dura fiunt. Atque ego illi præceptori, quem [71] institueram in libro [72] secundo, tradidi non ea sola docenda esse, [73] ad quæ quemque discipulorum natura compositum videret. Nam is & adjuvare debet, quæ in quoque [74] eorum invenerit bona, &, quantum fieri potest, adjicere, quæ desunt, & emendare quædam & mutare. [75] Rector enim est alienorum ingeniorum atque formator: [76] difficilius est naturam suam fingere. Sed ne ille quidem doctor, quanquam omnia, quæ recta sunt, velit esse in suis auditoribus quam plenissima, in eo tamen, cui naturam obstare viderit, laborabit. [77] Id quoque vitandum (in quo magna pars errat) ne in oratione poëtas nobis & historicos, [78] in illorum operibus oratores aut declamatores imitandos putemus. Sua cuique [79] proposita lex, [80] suus cuique decor est. [81] Nec comœdia in cothurnos assurgit, nec contra tragœdia [82] socco ingreditur. Habet tamen omnis eloquentia aliquid commune. [83] Id imitemur, quod commune est. [84] Etiam hoc solet incommodi accidere iis, qui se uni alicui generi dediderunt, ut, si asperitas his placuit alicujus, hanc etiam in leni ac remisso *caussarum* genere non exuant; si tenuitas, [85] aut nuditas, in asperis gravibusque *caussis* ponderi rerum parum respondeant: cum sit diversa non *caussarum* modo [86] inter ipsas conditio, [87] sed, in singulis etiam *caussis*, partium: sintque alia leniter, alia aspere, alia concitate, alia remisse, alia docendi, alia movendi gratia dicenda: quorum omnium dissimilis atque diversa inter se ratio est. Itaque ne hoc quidem suaserim, uni se alicui proprie, quem per omnia [88] sequatur, addicere. [89] Longe perfectissimus Græcorum Demosthenes: aliquid tamen aliquo in loco melius alii. Plurima illi: sed non qui maxime imitandus, etiam solus imitandus est. Quid ergo? non est satis omnia sic dicere, [90] quomodo Marcus Tullius dixit? Mihi quidem satis esset, si omnia consequi possem. [91] Quid tamen nocet, vim Cæsaris, [92] asperitatem Cœlii, diligentiam Pollionis, judicium Calvi, quibusdam in locis assumere? Nam præter id, quod prudentis est, quod in quoque opti-

66. *Inimitabilia.*] *Mirabilia*: Voss. prim.

67. *Nec cui tenue.*] In imitatione, neque a tuo ingenio prorsus debes desciscere, neque tamen ingenium ita sequi, ut non adjicias, quod naturæ desit: qua de re pulcherrime locutus est Fabius lib. 11. quum quærebat, *an quisque secundum ingenii sui naturam esset docendus.* TURNEB. *Et ne cui tenue*; Voss. prim. tert. *ne cui*; Voss. sec.

68. *Amore subtilitatis.*] *Sublimitatis*: Steph. Vasc. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

69. *Non assequatur.*] *Non persequatur*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. omnes, Colbert. Locat. Ald. Colon. Paris. Colin. Vidov. marg. Steph.

70. *Dura fiunt*] *Durescunt*; MS. Bodl. Andr. Locat. Ald. Obrecht. *dura fiunt*; Voss. sec. *dura fiunt*: Gryph. Vascos. Steph. Colin. Vidov.

71. *Institueram.*] *Instituebam*: Obrecht.

72. *Secundo credidi.*] Rectius in quibusdam exemplaribus legitur *tradidi.* REGIUS. *Credidi*: MSS. Joann. Alm. Voss. prim. tert. Locat. Ald. Basil.

73. *Ad quæ quemque.*] *Ad quæ quemquam*, Voss tert.

74. *Eorum invenerit.*] *Eorum viderit & invenerit*; Voss. prim. *verum viderit bona & invenit*; Voss. tert. *eorum invenit bona*; Locat. Ald. Vidov. Basil.

75. *Rector enim est.*] Significat, id facile a præceptore fieri posse, propterea quod facilius est alienam formare naturam, quam suam; nam nostram naturam amplectimur, & in nostris vitiis cæcutimus. TURNEB.

76. *Difficilius naturam.*] Imo fere secundum Horatium impossibile: *Naturam expellas furca, tamen usque redibit.* ALMEL. Gallæus hanc periodum additamentum esse putat. BURMAN. Horatii locus ab Almeloveenio laudatus exstat lib. 1. Epistol. 10. ubi pro *τῷ redibit*, legitur *recurret.* CAPPER.

77 *Id quoque vitandum.*] Petenda est imitatio a simili specie scriptorum: quocirca errant, qui in oratione usurpant dictiones poëticas: est tamen communis quædam imitatio, qua ex omnibus scriptoribus aliquid sumere possumus. TURNEB.

78. *In illorum operibus.*] *In illis operibus*; MSS. Alm. Voss. prim. sec. Andr. Locat. Ald. Basil. Vidov.

79. *Proposita lex.*] *Propositio est lex*; Voss. tert. *propositio, lex suus decor est*; Bern.

80 *Suus decor*] *Suus cuique decor*; MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Par. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. marg. Steph.

81. *Nec comœdia*] Ex Horatii Arte Poetica 89. est hic sensus. REGIUS. *Nam neque comœdia*; Andr. Hanc tamen dicendi rationem Cæsari tribuit Crassus apud Ciceron. III. de Orat. num. 30. *Quid*, inquit, *noster hic Cæsar? nonne novam quamdam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit prope singulare? quis unquam res præter hunc tragicas pene comice, tristes remisse, severas hilare, forenses scenica prope venustate tractavit; atque ita, ut neque jocus magnitudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur?* ubi Cæsarem hunc a Dictatore alium esse observabis. CAPPER.

82. *Socco ingreditur.*] *Socculo*; Obrecht.

83 *Id imitemur.*] *Id* deest in V. C. Alm.

84. *Etiam hoc solet.*] In imitatione certum dicendi genus sequi non debemus, sed omnia; nam alioqui raro apte diceremus: hoc autem pertinet ad præceptum superius TURNEB.

85. *Aut nuditas.*] *Aut jucunditas*; MSS. Bodl. Alm Andr.

86. *Inter ipsas.*] *Inter se ipsas*; Voss. sec. Locat. Ald. Colin. Vidov.

87 *Sed in similis etiam caussis.*] Loco *similis*, legendum est *singulis*, &, pro *caussis*, *caussa*, hoc modo: *sed in singulis etiam partium caussæ.* REGIUS. *Sed in singulis etiam partibus caussa*; Voss. sec. *partium caussæ*; Locat. Ald. Colin.

88. *Sequatur adjicere.*] Per duplex *d*, *addicere*, hoc est, mancipare, legendum esse, facile est videre. REGIUS. *Uni alicui, &c. addicere*; V. C. Alm.

89. *Longe perfectissimus.*] *Longe omnium perfectissimus Græcorum*: Voss. sec. Locat. Ald. Par. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

90 *Quomodo M. Tullius.*] *Sicut M. T.* Voss. prim tert. *quemadmodum*; Basil. Gryph. Vidov. *dixerit* etiam Voss. prim.

91. *Quid tamen nocet.*] *Noceret*; Voss. prim. sec.

92. *Asperitatem Cœlii.*] Aper apud Tacitum Cœlium ait propter hiatus & compositionem sæpe asperum esse: ab eo quoque notatur ut antiquarius. TURNEB.

mum est, si possit, suum facere; tum in tanta rei difficultate unum intuentes, vix aliqua pars sequitur. Ideoque, cum totum exprimere, quem elegeris, pene sit homini inconcessum; plurium bona ponamus ante oculos, ut aliud ex alio hæreat, & [93] quo quidque loco conveniat, aptemus. Imitatio autem (nam sæpius idem dicam) non sit tantum in verbis. Illuc intendenda mens, quantum fuerit [94] illis viris [95] decoris in rebus atque personis, quod consilium, quæ dispositio, quam omnia etiam, quæ delectationi videantur data, ad victoriam spectent; quid agatur *proœmio*, quæ ratio & quam varia narrandi; quæ vis probandi ac refellendi; quanta in affectibus omnis generis movendis scientia, [96] quantaque laus ipsa popularis utilitatis gratia assumpta: [97] quæ tum est pulcherrima, [98] cum sequitur, non cum arcessitur. Hæc si [99] præviderimus, [100] tum vere imitabimur. Qui vero etiam [101] propria his bona adjecerit, ut suppleat, [102] quæ deerant, circumcidat, si quid redundabit, is erit (quem quærimus) perfectus orator: quem nunc consummari potissimum oportebat, [103] cum tanto plura exempla bene dicendi supersint, quam illis, qui adhuc summi sunt, [104] contigerunt. Nam erit hæc quoque laus eorum, ut priores superasse, posteros docuisse dicantur.

93. *Qua quidque loco conveniat.*] *Quod cuique loco*; MS. Bodl. *quod cuique conveniat*; Voss. sec. Colon. Colin. *quod cuique conveniet*; marg. Vidov.

94. *Illis viris.*] *Illis verbis*; Steph. quod minus placet.

95. *Decoris.*] *Decor*; Obrecht.

96. *Quantaque laus i. p. u. g. assumpta.*] Hæc deerant in V. C. Alm. *quamque laus*; marg. Basil. & cod. Bero. quod Rollinus malebat.

97. *Quæ tamen est.*] *Tamen* particula, quæ a sensu respuitur, videtur eradenda, ac, ejus loco, *tum* reponendum, ut legatur: *quæ tum est pulcherrima.* REGIUS.

98. *Cum sequitur.*] Quæ verba plane coincidunt cum Plinianis, quæ exstant lib. 1. Epist. 8. *sequi enim gloria, non appeti debet.* ALMEL.

99. *Prævideriмus.*] Ita editi Ald. Paris. Vasc. Steph. & sane plenius mihi videtur Fabii sententiam exprimere, quam lectio Edit. Lugd. aliarumque *perviderimus*; clausurus enim Fabius caput istud, quod de imitatione scripsit, ita breviter juvenes admonet: his omnibus præceptis armati prius & accincti, si vos ad imitandum conferatis, tum demum vera erit & utilis imitatio. GIBSON. *Præviderimus*; Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Obrecht. Burmannus tamen, quod miror, sua in editione τὸ *perviderimus* conservavit. CAPPER.

100. *Tum vere.*] *Vere* deerat in V. C. Alm.

101. *Propria his bona.*] Τὸ *his* deest apud Obrecht.

102. *Quæ deerant.*] Francius malebat *deerunt.*

103. *Cum tanto plura.*] Hic locus sic corrigendus: *cum tanto pauciora e. b. d. supersint, quanto plura illis, qui adhuc summi sunt, contigerunt.* GALLÆUS. Sed vulgatam lectionem servari & defendi posse arbitror. CAPPER.

104. *Contigerunt.*] *Contigerant*; Ald.

CAPUT III.

Quomodo scribendum sit.

[1] ET hæc quidem auxilia extrinsecus adhibentur: [2] in iis autem, quæ nobis ipsis paranda sunt, ut laboris, sic utilitatis etiam longe plurimum affert stylus. Nec immerito [3] M. Tullius hunc *optimum effectorem ac magistrum dicendi vocat.* [4] Cui sententiæ personam L. Crassi [5] in disputationibus, quæ sunt de *Oratore*, adsignando, judicium suum cum illius auctoritate conjunxit. [6] Scribendum ergo quam diligentissime, & quam plurimum. Nam, ut terra [7] altius [8] effossa generandis alendisque seminibus [9] fecundior est; sic [10] profe- III.

Auditionem & lectionem extrinsecus petimus; at stylus est a nobis ipsis. Sed cum styli tractationem in duo dividat, *quomodo scribendum*, & *quid scribendum*, priorem partem hoc cap. tractat, posteriorem quinto. TURNEB.

1. *Et hæc.*] *At hæc*; Ald.

2. *In iis autem.*] *In* deest in V. C. Alm.

3. *M. Tullius.*] Lib. 1. *de Orat.* cap. 33.

4. *Cui sententiæ.*] Certior est sententia Ciceronis, quia loquitur Crassus, quam si loqueretur Antonius; quoniam alter præcepta constituit, alter dissimulat. TURNEB.

5. *In disputationibus.*] *In* non habeot Locat. Steph.

6. *Scribendum quam diligentissime, &c.*] Jac. Lud. Strebæus de Elect. & Orat. Colloc. Verb. lib. 1. cap 7. pag. 31. & seqq. PAREUS. Hieronymus lib. 1. Epist. 18. scribens Damaso, inquit ipsum *lectionem sine stylo somnum putare*; Alm.

7. *Altius effossa.*] Ita MS. Bodl & ex editis Andr. Ald. aliorumque. Edit. Lugdun. *alte* legit. GIBSON. *Altius* legendum esse, docuit Gebhard. III. Crepund. cap. 8.

8. *Effossa.*] *Refossa*; Voss. tert. non male; ita enim in re rustica frequenter loquuntur.

9. *Fecundior est.*] *Est* deest in Voss. sec. tert. Locat. Obrecht. *fecundior sit*; Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

10. *Profectus a summo petitus.*] Depravatus locus, & sic corrigendus: *sic profectus a summo studiorum fructus effunditur uberius, & fidelius continetur*) *nam sine hac*, &c. insititia sunt & spuria usque ad *illic*: ita apte reliqua connectuntur) *illic radices*, &c. *Profectus* autem *a summo fructus* est ab alto, a profundo editus: ita *summus puteus* est profundissimus Plauto. GALLÆUS. Sed quam Gallæus emendationem proponit, ea minime necessaria videtur; nam in hoc Fabii loco τὸ *summum* respondet Græcis τῷ ἄκρος, quod rei cujuspiam summitatem, summam superficiem designat. Græci alias vocant τὸ ἐπιπολῆς, ἐξ ἐπιπολῆς, τὸ ἐπιπόλαιον & ἐπιπολάσιος; Gallice *superficiel.* Hinc illud, πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου, *multa cadunt inter calicem summumque labellum.* Hinc apud Ciceronem III. *de Finib. summum aqua* opponitur τῷ *profundo.* Hinc vulgares loquendi formulæ in ipso Tullio: *Quæ longiorem desiderant orationem, summatim perscribere. Pauca cognosces & summatim. Breviter & summatim describere.* Lucret. lib. III. *aliquid summatim attingere.* Virgil. I. Æneid. 345.

——— *longa est injuria, longa*
Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.

ctus non a summo petitus, studiorum fructus [11] effundit uberius, & fidelius continet. Nam, sine hac quidem conscientia, ipsa illa ex tempore dicendi facultas inanem modo loquacitatem dabit, & verba in labris nascentia. Illic radices, illic fundamenta sunt: [12] illic opes velut sanctiore quodam ærario reconditæ, unde [13] ad subitos quoque casus, [14] cum res exiget, proferantur. Vires faciamus ante omnia, quæ sufficiant labori certaminum, & usu non exhauriantur. [15] Nihil enim rerum ipsa natura voluit magnum effici cito, præposuitque pulcherrimo cuique operi difficultatem; quæ nascendi quoque hanc fecerit legem, [16] ut majora animalia diutius visceribus parentum continerentur. [17] Sed, cum sit duplex quæstio, *quomodo, & quæ* maxime scribi oporteat, [18] jam hinc ordinem sequar. Sit primo vel tardus, dum diligens, stylus: quæramus optima, nec [19] protinus se offerentibus gaudeamus: [20] adhibeatur judicium inventis, dispositio probatis. Delectus enim rerum [21] verborumque agendus est, & pondera singulorum examinanda. Post subeat ratio collocandi, versenturque omni modo *numeri*: non, ut quodque se proferet verbum, occupet locum. [22] Quæ quidem ut diligentius exsequamur, repetenda sæpius erunt [23] scriptorum proxima. Nam præter id, quod sic melius junguntur prioribus sequentia, calor quoque ille cogitationis, qui scribendi mora refrixit, [24] recipit ex integro vires, & velut repetito spatio sumit impetum: quod in certamine saliendi fieri videmus, ut conatum longius petant, [25] & ad illud, quo contenditur, spatium cursu ferantur: [26] utque in jaculando [27] brachia reducimus, &, expulsuri tela, nervos retro tendimus. [28] Interim tamen, [29] si feret flatus, danda sunt vela, dum nos indulgentia illa non fallat. Omnia enim nostra, dum nascuntur, placent: alioqui nec scriberentur. Sed redeamus ad judicium, & retractemus suspectam facilitatem. Sic scripsisse Sallustium accepimus: & sane manifestus est etiam ex opere ipso labor. [30] Virgilium

Igitur apud nostrum Fabium τῷ *a summo petitus profectus* opponitur τῷ *terra altius* [βαθύτερον] *effosa*, & significat profectum leviorem & quasi superficiarium, quem hac de caussa improbat his verbis: *ut terra altius* [βαθύτερον] *effossa .... fecundior est; sic profectus non a summo* [οὐκ ἀπ' ἄκρου, ἀλλ' ἐξ ἐπιπολῆς, non a superficiario, sed a profundiori quoque, ἀπὸ τοῦ βαθυτέρου] *petitus, studiorum fructus effundit uberius*, &c. CAPPER.

11. *Effundit.*] *Et fundit*; Basil. Gryph. *etiam fundit*; MS. Colb. *& effundit*: Vidov. mihi *& fundit* non displicet, ut Virg. II. Georg. 460.

Fundit humo facilem victum justissima tellus.

Cicer. II. *de Natura Deorum* 62. *Terra feta frugibus, & vario leguminum genere, quæ cum maxima largitate fundit*; & ita alibi idem Cicero. BURMAN.

12. *Illic opes, velut sanctiore quodam ærario recondita, &c.*] MS. Palat. *Illic opes velut sanctiore quodam sacrario sunt condita.* Sic supra lib. II. cap. 7. *Abundabant autem copia verborum optimorum, & compositione ac figuris jam non quæsitis, sed sponte & ex reposito velut thesauro se offerentibus.* Vide Agellium, lib. II. cap. 10. Jan. Gebhard. Crepund. lib. III. cap. 18. pag. 151. PAREUS. *Sacrario*; MS. Bodl. Andr. Locat. *Sanctiore quodam ærario.*] Duplex fuit Romæ *ærarium*; alterum, ex quo ad annuas necessitates pecunia depromebatur; alterum, quod intactum erat, nec aperiebatur, nisi ob ingentem Reipublicæ necessitatem, & ob repentinos casus. Simili *metaphora* Fabius dixit lib. XI. *sanctius sacrarium.* TURNEB. *Recondita.*] *Condita*; V. C. Alm.

13. *Ad subitos quoque.*] Ascensius mallet *quosque*; deest ea vox apud Obrecht.

14. *Cum res exiget.*] *Cum res exigunt*; Voss. prim.

15. *Nihil enim rerum ipsa natura voluit magnum effici cito.*] MS. Palat. *Nihil enim rerum ipsa natura voluit magnum effugere cito.* Quod cito effectum esset, id Latini *effugisse*, dicebant; sicut *elabi.* Gebhard. Crepund. lib. III. cap. 18. pag. 151. PAREUS. Non facile hoc cuiquam persuadebit Gebhardus: sed forte a manu Quinctiliani est *effingere*, quod in *effugere* transiit. Ita capite præcedenti: *Sufficiat imaginem virtutis effingere.* BURMAN.

16. *Ut majora animalia, &c.*] Quemadmodum elephas continetur, ut quidam aiunt, decennio in utero parentis: unde proverbium, *Citius elephanti pariant*; Aristotel. ait biennio. TURNEB. Plin. lib. 2. 63. *Quo majus est animal, tanto diutius formatur in utero.* PITHOEUS Hæc Regio & Philandro jam notata: de elephantis elegantem Achil. Tatii locum lib. IV. pag. 225. exstare adnotaverat Almeloveenius. BURMAN. Huc referri potest illud Varronis: *spissim nascimur, quam morimur*: id est, spatium longius temporis requiritur, ut materna in alvo concepti nascamur; sed exiguo tempore morimur. CAPPER.

17. *Sed cum duplex.*] *Sed cum dubium duplex*; Voss. prim.

18. *Jam hinc ordinem.*] *Jam hunc ord.* Obrecht.

19. *Protinus se offerentibus.*] *Primo se of.* MS Bodl. Asde. Ald.

20. *Adhibeatur.*] *Adhibeamus judicium intuentis, dispositum probantis*; Voss. prim. *intuentis* habet etiam cod. Bernens.

21. *Verborumque habendus*] Editi Ald. Par. Vasc. Steph. hanc lectionem præferunt: quæ quidem videtur idiomati Latino melius convenire, quam altera illa *delectus, &c. agendus est.* GIBSON. Nescio certe an minus conveniat genio Linguæ Latinæ *agere delectum*, quam *habere*: sed quidquid sit, utrumque recte & ex auctoritate dici puto. Vide Vall. lib. V. Elegant. cap. 60. & illa verba *habere* & *agere*, confundi solere vidimus in illa locutione *curam habere* & *agere* ad lib. V. cap. 6. BURMAN. Cujus annotationem firmat ille Plinii locus lib. VII. cap. 29. *Ingeniorum gloria quis possit agere delectum per tot disciplinarum genera, & tantam rerum operumque varietatem?* CAPPER.

22. *Quæ quidem ut diligentius.*] Ut optime scribamus, non solum intueri debemus præsentem periodum, sed superiores quoque, ut melior sit connexio, ac cogitatio resumat impetum ex continuatione. TURNEB.

23. *Scriptorum proxima.*] *Scriptori*; Locat. Ald.

24. *Recipit ex integro.*] *Sic recipit e. i.* Obrecht.

25. *Et ad illud.*] *Et in illud*; Obrecht.

26. *Utque in jaculando.*] *Ut in*; Voss. prim.

27. *Brachia reducimus*] Eleganter dictum pro retro trahimus, quod verbum redonavit Ovidio lib. VI. Metam. 207. Heinsius: sic Valer. Flac. IV. 266.

Huc alternus & huc, semper cervice reducta.

sic *reductum* apud Stat. VI. Theb. 368. vetus Barthii Scholiastes *inclinatum retro* exponit. Vide & ad Declamat. XII. BURMAN.

28. *Interim tamen.*] Aliquando sine superiorum repetitione, si facile succedit inventio & verborum collocatio, oratio continuanda est, adhibito tamen judicio: quinetiam illa, quæ profluxerunt, postea sunt emendanda. TURNEB.

29. *Si feret flatus.*] *Si ferret*; Voss. prim. & tert. *si fuerit*; MSS. Bodl. Voss. sec. Vasc. Steph. Colin. Vidov. sed rectum est *feret*, ut ita *venti ferentes* passim occurrunt. Vide Serv. ad Virg. VII. Æneid. 27. & Barth. ad Stat. III. Theb. 29. *Fieri* autem & *ferre* confundi a librariis docuit alio exemplo Victor. lib. XXII. Var. lect. 7. BURMAN.

30. *Virgilium quoque.*] Solebat Virgilius paucos scribere versus initio impolitos, quos deinde diligentissime retractabat: adeo ut diceret versus suos similes esse *fœtus ursino.* Euripidem quoque aiunt aliquando vix uno die composuisse tres versus TURNEB. Vide Gell. XVII. cap. 10.

quoque pauciſſimos [31] die compoſuiſſe verſus, auctor eſt Varus. Oratoris quidem alia conditio eſt. Itaque hanc moram & ſolicitudinem initiis impero. Nam primum [32] hoc conſtituendum, [33] hoc obtinendum eſt, ut [34] quam optime ſcribamus: [35] celeritatem dabit conſuetudo. Paulatim res facilius [36] ſe oſtendent, verba reſpondebunt, compoſitio [37] ſequetur: cuncta denique, ut in familia bene inſtituta, [38] in officio erunt. Summa hæc eſt rei: *Cito ſcribendo non fit, ut bene ſcribatur: bene ſcribendo fit, ut cito.* [39] Sed tum maxime, cum [40] facultas illa contigerit, reſiſtamus, [41] ut provideamus, & ferocientes equos frenis quibuſdam coërceamus: quod non tam moram faciet, quam novos impetus dabit. Nec enim rurſus eos, qui robur aliquod in ſtylo fecerint, ad infelicem [42] calumniandi ſe pœnam alligandos puto. [43] Nam quomodo ſufficere civilibus officiis poſſit, qui ſingulis *actionum* partibus inſeneſcat? Sunt autem, quibus nihil ſit ſatis; omnia mutare, omnia aliter dicere, [44] quam occurrit, velint; [45] increduli quidam, & [46] de ingenio ſuo peſſime meriti, qui diligentiam putant, facere ſibi ſcribendi difficultatem. Nec promtum eſt dicere, utros peccare [47] validius putem, quibus omnia ſua placent, an quibus nihil. Accidit enim etiam ingenioſis adoleſcentibus frequenter, ut labore conſumantur, & in ſilentium uſque deſcendant nimia bene dicendi cupiditate. Qua de re memini narraſſe mihi Julium Secundum illum, æqualem meum, atque a me, ut notum eſt, familiariter amatum, miræ facundiæ virum, infinitæ tamen curæ, quid eſſet ſibi a patruo ſuo dictum. [48] Is fuit Julius Florus, in eloquentia Galliarum (quoniam ibi demum [49] exercuit eam) princeps, alioqui inter paucos diſertus, & dignus illa propinquitate. Is cum Secundum, ſcholæ [50] adhuc operatum, triſtem forte vidiſſet, interrogavit, quæ cauſſa [51] frontis tam obductæ? nec diſſimulavit adoleſcens, tertium jam diem eſſe, [52] ex quo omni labore materiæ ad ſcribendum deſtinatæ non [53] inveniret

31. *Die compoſuiſſe.*] Rarior locutio, pro *in die*, ut Petrum. cap. 44. loquitur: & ita de Lucilio Horat. 1. Od. 4. *In hora ſæpe ducentos verſus dictabat.*

32. *Hoc conſtituendum.*] *Hoc inſtituendum*; Voſſ. prim.

33. *Hoc obtinendum.*] *Ac obtinendum*; Obrecht.

34. *Ut quam optime ſcribamus.*] Pollio apud Plin. Secund. lib. VI. Epiſt. 29. *Commode agendo factum eſt, ut ſæpius agerem: ſæpe agendo, ut minus commode.* PITHOEUS.

35. *Celeritatem.*] Hanc illaudatam eſſe aliquot exemplis probat Hadr. Junius lib. IV. Animadv. 16. ALMEL.

36. *Se oſtendent.*] *Oſtendunt*; Voſſ. prim tert.

37. *Sequetur.*] *Proſequetur*; MSS Alm. Voſſ.

38. *In officio erunt.*] Vide ad lib. VIII. procem.

39. *Sed tum maxime.*] Etiam cum cito ſcribere poterimus, immorari tamen nonnunquam debebimus, ut cohibeatur impetus fervidior, judicium adhibeatur, novus reſumatur impetus. TURNEB.

40. *Facilitas.*] *Facultas*; Locat.

41. *Ut prohibeamus efferentes equos frenis q. c.*] In hoc ſenſu mihi quidem aliquid verborum deſideratur; ſed, quid ſit adſcribendum præter hanc copulam *ac*, mihi non liquit. REGIUS. *Ut prohibeamus efferentes equos frenis quibuſdam coer.* Ven. Locat. Baſil. *reſiſtamus prohibeamus & efferentes equos frenis quibuſdam co.* Par. & Gryph. Colin. *ut prohibeamus efferentes equos quos frenis coer.* Vidov *ac provideamus & ferocientes equos frenis quibuſdam co.* Steph. Obrecht. & V.C. Alm. niſi quod *& efferentes*; quomodo etiam legitur in cod. Bernenſi: quæ fere omnes lectiones defendi poſſent: mihi tamen legendum videtur, *reſiſtamus & cohibeamus, & efferentes ſe equos frenis quibuſdam coerceamus: prohibere & cohibere* paſſim confundi ſoleot. Vide Heinſ. ad Val. Flac. 1. 594. omnia autem verba ab equis ſunt deſumpta: *reſiſtit* equus, ubi reprimitur, & a curſu ceſſare cogitur: *cohibetur* quoque & *coercetur* frenis, eum ſe effert, id eſt, exſultat & pedes in ſublime fert. Poſſet & legi *& furentes*. BURMAN. Cæterum in Raphaëlis Regii nota pro τῷ *liquit* legendum mihi videtur *liquet*; hoc enim verbum præterito caret, ut diſerte tradit Phocas unus ex veteribus Grammaticis Putſch. pag. 1717. his verbis: *Omnia præteritum in ui diviſas ſyllabas mittunt, ut piguit.... licuit, libuit.... præter tria, quorum duo deficiunt præterito*; liquet, & tædet, &c. CAPPER.

42. *Calumniandi ſe.*] Id eſt, nimis anxie inquirendi & damnandi ſingula, quæ etiam proba eſſe poſſunt: ita cap. 1. dixit Calvum *nimia contra ſe calumnia verum ſanguinem perdidiſſe. Calumniandi ſeſe*; Obrecht.

43. *Nam quomodo.*] Utendum eſt judicio, ita tamen ut moroſitatem fugiamus, quæ perdere ſolet ſanguinem & vires orationis, ut ſcripſit de Calvo Cicero. TURNEB.

44. *Quam occurrit.*] *Occurrat*; Obrecht.

45. *Increduli quidam.*] *Quidem*; Baſil.

46. *De ingenio ſuo.*] *Suo* deeſt in V.C. Alm.

47. *Validius.*] Ita rectius, quam *valdius*, legi notat Aſcenſius, & contra *valide* non æque bene dici, ac *valde*: noſter lib. III. cap. 8. *Verborum magnificentia non validius eſt affectanda ſuaſoriis declamantibus.* BURNAN.

48. *Julius Florus.*] Ex hujus ſtirpe fuit L. Florus, Livii abbreviator, nulli Hiſtoricorum poſteriorum ſecundus, ut ex ipſius eloquentia liquet, Quinctiliani diſcipulus. REGIUS. *Is fuit Julius Florus.*] Julius Florus vir fuit eloquens, eloquentiam tamen exercuit dumtaxat in Gallia Ciſalpina: eloquentia autem Galliarum non tam elegans erat, quam Romana; Romæ enim erat linguæ puritas. A Julio Floro ſanguinem ducit L. Florus, qui epitomen ſcripſit in Livium. TURNEB. Hinc credo hauſit Puteanus lib. 1. Hiſt. Inſubricæ opinionem ſuam, Florum fuiſſe filium hujus Julii Flori, nobiliſſimi oratoris, & de quo Senec. Contr. 15. ſed ille *L. Annæus Florus* cum vocetur, ex Annæa gente & Hiſpanus fuiſſe videtur; unde & in MSS. quibuſdam *Senecæ* quoque nomen habet. Vide Voſſ. 1. de Hiſt. Latin. cap. 30. & ex eadem forte gente *Sex. Annæus Florus* fuit in lapide apud Fabrett. pag. 615. de Julio Secundo vidimus ad cap. 1. hujus libri. M. Julius Florus occurrit apud Grut. DCCXCII. 3. an vero hic deſcendat ex Julio Floro, ad quem eſt Horatii epiſtola 3. lib. 1. neſcio; neque etiam an idem ſit, qui Tacito lib. III. Ann. 40. inter nobiliſſimos Trevirenſes memoretur. Julii Flori etiam prologum de Hiſtoriis, ſive de ætatibus ſeculi, exhibet Labbæus bibl. nov. libr. tom. II. pag. 190. ſed qui, ſi verus eſt titulus, inferiorum longe eſt temporum, ut ſtylus ſordidior oſtendit, ſcriptor. BURMAN.

49. *Exercuit eam.*] *Eam* non eſt in Voſſ. tert.

50. *Adhuc operatum.*] *Operatum* quidem legitur, ſed minus recte, ut mihi quidem videtur: pro eo autem *operam dantem* fortaſſe legendum eſt. REGIUS. *Operam dantem*; Ald. Gryph. Colin. marg. Colon. Sich. Steph. Vidov. neſcio cur contra codices Regio auſcultaverint; cum rectius *magiſtro operam dare*, quam *ſcholæ* dici putem; *operari* vero elegantiſſimum ſit: ita *reipub. operari* Valer. Max. lib. VI. 6. 1. ubi vide Pigh. & ita paſſim alii: *operantem* malebat Franciſus. BURMAN.

51. *Frontis tam obductæ.*] *Adductæ*; Voſſ. ſec. Bern. Baſil. Vaſc. Steph. *obductæ* placet Regio: ſed utraque lectio ſatis defendi poteſt; nam & *obducta fronte* Juven. Sat. IX. & Horat. Epod. XIII. & *adductam* dixiſſe etiam docebit Heinſ. ad Ovid. Epiſt. XXI. 195. BURNAN.

52. *Ex quo.*] *Quod omni*; MSS Bodl. Voſſ. prim. Obrecht. ſed *quod* elegantius puto. BURMAN.

53. *Inveniret exordium.*] *Conveniret*; MS. Bodl.

exordium: quo sibi non [54] præsens tantum dolor, sed etiam desperatio in posterum fieret. Tum Florus arridens: *Numquid tu*, inquit, *melius dicere vis*, *quam potes?* Ita se res habet: Curandum est, ut quam optime dicamus: dicendum tamen pro facultate. Ad profectum enim opus est studio, non indignatione. [55] Ut possimus autem scribere etiam [56] plura, & celerius, non exercitatio modo præstabit, in qua sine dubio multum est, sed etiam ratio; si non resupini, spectantesque tectum, & cogitationem murmure agitantes, exspectaverimus, quid obveniat; sed, quid res poscat, quid personam deceat, [57] quod sit tempus, qui judicis animus, intuiti, humano quodam modo ad scribendum accesserimus. Sic nobis & initia, & quæ sequuntur, natura ipsa [58] præscribit. Certa sunt enim pleraque, &, nisi conniveamus, in oculos incurrunt: ideoque nec indocti nec rustici diu quærunt, unde incipiant: quo pudendum est magis, si difficultatem [59] facit doctrina. Non ergo putemus, semper optimum esse, quod latet: [60] immutescamus alioqui, si nihil dicendum videatur, nisi quod non invenimus. [61] Diversum est huic eorum vitium, qui primo [62] decurrere per materiam stylo quam [63] velocissimo volunt, & sequentes calorem atque impetum, ex tempore scribunt ([64] hanc *sylvam* vocant:) [65] repetunt deinde, & componunt, quæ effuderant: sed verba emendantur & numeri, manet in rebus temere congestis, quæ fuit, levitas. Protinus ergo adhibere curam rectius erit, atque ab initio [66] sic opus ducere, [67] ut cælandum, non ex integro fabricandum sit. Aliquando tamen [68] affectus sequemur, in quibus fere plus calor, quam diligentia, valet. [69] Satis apparet ex eo, quod hanc [70] scribentium negligentiam damno, quid de illis dictandi deliciis sentiam. [71] Nam in stylo quidem quamlibet properato dat aliquam [72] cogitationi moram non consequens celeritatem ejus manus: ille, cui dictamus, urget, atque interim pudet etiam dubitare, aut resistere, aut mutare, quasi conscium infirmitatis nostræ timentes. Quo fit, ut non rudia tantum, & fortuita, sed impropria interim, dum sola est connectendi sermonis cupiditas, effluant: quæ nec scribentium curam, nec dicentium impetum consequantur. At idem ille, qui excipit, si tardior in scribendo, [73] aut inertior in legendo, velut [74] offensator fuerit, inhibetur cursus, atque omnis, quæ erat, [75] conceptæ mentis intentio mora & interdum iracundia excutitur. [76] Tum illa, quæ [77] apertiorem animi motum sequuntur, quæque ipsa

54. *Præsens*] Deest hæc vox in Voss. prim. tert.

55. *Ut possimus autem.*] Celerius scribemus, si methodum adhibeamus, spectemusque omnes rei circumstantias; nam quidam nullam sequuntur methodum in cogitando & scribendo: itaque tardi sunt: eos reprehendit Fabius lib. 11. cap. 12. TURNEB.

56. *Plura & celerius.*] *Plura celerius*; Voss. omnes, Locat.

57. *Quod sit tempus, qui judicis animus intuiti, &c.*] Hanc periodum depravatam esse mihi quidem liquet: difficulter autem emendari posse videtur; & *quod* quidem, loco illius *quid*, legendum esse facilius est, quam ut admonendum sit: sed clausula aliquid mendæ contraxisse videtur: quod facile, vel hinc colligitur, quod variis modis in exemplaribus legitur; sic enim alibi scriptum deprehenditur: *Quo interim animo tandem ad scribendum accesserimus.* Verum utroque modo mihi videtur depravatum: qua vero possit ratione emendari, non satis constat REGIUS.

58. *Præscribit.*] *Præstabit*; Ald. Par. Vasc. Steph. Basil. Colin. Vidov.

59. *Facit doctrina.*] *Faciat doctrina*; Voss. prim.

60. *Immutescamus.*] *Ne immutescamus*; Locat. Ald Basil. Gryph. Vascos. Steph. Colin. Vidov. Oxon. *ne*; Voss. secund. rarioris autem usus hoc verbum etiam occurrit apud Statium lib. vi. 184.

——— sic fata repente
Concidit, abruptisque immutuit ore querelis.

ubi tamen quidam codices *obmutuit*; sed Barthius ex simillimo loco, lib. v. 542. defendit *immutuit*. BURMAN.

61. *Diversum est*] Quidam velociter scribunt, postea, quæ scripserunt, emendant: sed emendatio pertinet dumtaxat ad verba, interim remanet mala inventio. Latini autem appellant *sylvam*, extemporalem scripturam, quæ postea emendatur: hinc sunt Papinii *sylvæ* & Lucani. TURNEBUS. Vide Gevartium in Stat. pag. 5. secundæ partis. CAPPER.

62. *Decurrere per materiam.*] *Per* deest in Voss. *primo quasi decurrere per*; Locat Ald. Par.

63. *Velocissimo volunt & sequentes c. a. i. e. t. s. hanc sylvam vocant*] Ordinem hunc servant codices MSS Bodl. Joan. editi etiam Sich. Par. Vasc. & Steph. eumdem nos, tanquam facillimum, maximeque naturalem, prætulimus: editiones nonnullæ, *velocissimo volunt* (*hanc sylvam volunt*) *& sequentes, &c* GIBSON. Priorem ordinem habent etiam MSS. Alm. Voss. secund. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

64. *Hanc sylvam vocant.*] Hinc & Statius *sylvas* inscripsit, quæ impetu quodam atque ex tempore effudit REGIUS. Sylvæ Statii Papinii, cujus hic notare videtur non titulum modo librorum, sed extemporaneum scribendi genus, quo ille præfationibus gloriatur. PITHOEUS. Vide Gevart lect. Papin. lib. 1. cap. 2. ALMELOV.

65. *Repetunt deinde.*] *Denique*; Voss. prim. tert.

66. *Sic opus ducere.*] Electissima de artificum operibus locutio, quam ad Valer. Flac. lib. 1. 429. illustrabimus: sic capite mox 5. *Eadem cera alia atque alia forme duci solet.* BURMAN.

67. *Ut cælandum.*] *Metaphora* est ducta a cælatoribus aut vascularis; nam vascularii conflare solent optime opus, deinde exsculpere & expolire. TURNEB.

68. *Affectus sequemur.*] *Sequimur*; Voss. sec.

69. *Satis apparet.*] Solebant nonnunquam declamatores ex tempore orationes dictare, quas exciperent auditores: id multis de caussis vituperat Fabius. TURNEB.

70. *Scribentium*] *Scriptorum*; Voss. prim. tert.

71. *Nam in stylo quidem quamlibet & properato.*] *Et* copula prorsus est expungenda. REGIUS.

72. *Cogitationi moram.*] *Cognitioni*; Steph.

73. *Aut inertior in legendo.*] *Aut incertior diligendo*; V. C. Alm. *incertior in legendo*; marg. Basil. Vidov. *incertior* in cod. Bern.

74. *Offensator.*] Dubitat Badius, an non *oscitator* legendum sit: *fuit* etiam Voss prim.

75. *Conceptæ mentis intentio mora.*] Sic quidem legitur, sed, loco illius *concepta*, forsitan *conceptæ*. &, pro *mota*, hic ablativus *mora* est reponendus. REGIUS. *Concepta mentis intentio mota*; Locat.

76. *Tum illa quæ*] Cum affectum movere volumus; necesse est, ut ipsi moveamur: quod assequimur quibusdam adjumentis, ut manuum jactatione, & pedum supplosione: quod cum dictando facere non ausimus, necesse est ut oratio jaceat. TURNEB.

77. *Apertiorem.*] *Aptiorem*; cod. Bern. Basil. *altiorem*; Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. marg. Basil.

animum quodammodo concitant, quorum est jactare manum, torquere vultum, simul vertere latus, & interim objurgare, quæque Persius notat, cum leviter dicendi genus significat,

[78] *Nec pluteum*, inquit, *cædit, nec demorsos sapit ungues*;

etiam ridicula sunt, nisi cum soli sumus. [79] Denique, ut semel, [80] quod est potentissimum, dicam, secretum (quod dictando perit) atque liberum arbitris locum, & quam altissimum silentium scribentibus maxime convenire nemo dubitaverit. Non tamen protinus audiendi, qui credunt, aptissima in hoc nemora sylvasque; quod illa cœli libertas, locorumque amœnitas, sublimem animum, & [81] beatiorem spiritum parent. Mihi certe jucundus hic magis, quam studiorum hortator, videtur esse secessus. Namque illa ipsa, quæ delectant, necesse est avocent ab intentione operis destinati. Neque enim se bona fide in multa simul intendere animus totum potest: &, quocumque respexerit, desinit intueri [82] quod propositum erat. Quare sylvarum amœnitas, & præterlabentia flumina, & inspirantes ramis arborum auræ, volucrumque cantus, & ipsa late circumspiciendi libertas, ad se trahunt: ut mihi remittere potius voluptas ista videatur cogitationem, quam intendere. [83] Demosthenes melius, [84] qui se in locum, ex quo nulla exaudiri vox, & ex quo [85] nihil prospici posset, recondebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi. Ideoque lucubrantes, [86] silentium noctis, & clausum cubiculum, & [87] lumen unum [88] velut tectos maxime teneat. Sed cum in omni studiorum genere, tum in hoc præcipue bona valetudo, quæque eam maxime præstat frugalitas, necessaria est: cum tempora ab ipsa rerum natura ad quietem refectionemque nobis data, in acerrimum laborem convertimus. [89] Cui tamen non plus irrogandum est, quam quod somno [90] supererit, haud deerit. Obstat enim diligentiæ scribendi etiam fatigatio: [91] & abunde, si vacet, lucis spatia

78. *Nec pluteum.*] Pers. Sat. i. 106.

79. *Denique ut semel, &c.*] Fabius existimat locum quietum aptum esse scriptioni, nec tamen probat sylvas, in quibus poetæ aiunt versari Nymphas & Musas, propterea quod amœnitate animum avocant a cogitatione. Cæcilius tamen Plin. (ut scribit in quadam epist.) libenter in sylvis pugillares implevit. TURNEB.

80. *Quod est potentissimum.*] *Quod est potissimum*; V. C. Alm. Voss. sec. Locat. Ald.

81. *Beatiorem spiritum parent.*] *Latiorem*; Obrecht. vir illustris Schelius ad dialog. *de Orat.* 18. *pariant* reponit: ego non mutem. Ovid. 1. Art. 237.

Vina parant animos.

& Remed. am. 805.

Vina parant animum Veneri.

Nec *beatiorem* mutarem; est enim idem, quod fecundiorem; ut cap. 1. *immortalis ingenii beatissimam ubertatem* dixit de Cicerone. BURMAN.

82. *Quod propositum erat.*] *Fuerat*; Voss. sec. Locat. Ald. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

83. *Demosthenes.*] Demosthenes, ut scribit Plutarchus, domum subterraneam extruxit, in qua pronunciationem exercere solebat, solusque declamare; ac nonnunquam toto trimestri illic delitescebat, comamque radebat, ne cogeretur foras prodire. TURNEB.

84. *Qui in se locum, &c. recumbebat*] Minus congrua est hæc oratio; *recumbere* enim absolutum est verbum: quare aut *se* accusativus est eradendus, & *loco*, non *locum*, legendum; aut certe verbum illud *recumbebat*, in id, quod in vetusto legitur exemplari, *recondebat*, est commutandum: illam autem *in* præpositionem ad *locum* esse referendam, ne admonendum quidem est, ut legatur *qui se in locum, &c. recondebat*. REGIUS. *Se in locum, &c. recumbebat*; Locat. *se in locum, &c. recipiebat*; Ald. Deinde, *a quo nulla*; Obrecht.

85. *Nihilque prospici.*] *Et ex quo nihil prospici*; Voss. omn. Locat. Ald. Basil. Obrecht.

86. *Silentium noctis.* Hoc Varro ex sententia Ælii esse ait intempestam noctem. *Intempestam noctem* Ælius dicebat, cum tempus agendi est nullum, quod alii *conticinium* appellant, quod fere omnes tunc cubarent; alii ab eo, quod sileretur, *silentium noctis*. quod idem tempus Plautus *conticinium* vocat. REGIUS.

87. *Lumen unicum.*] Recte ex hoc Fabii loco *lumen unicum*, pro lucerna una, accepit apud Ulpian. lib. vi. §. 5. ff. de off. Præsid. vir amplissimus Bynkershockius Observ. Jur. Rom. lib. 8. cap. 14. quod male de fenestra acceperunt alii, ut Forner. lib. 8. rer. quotid. 29. & ita jam olim ex Apuleii Metam. 11. *lucernam unam* paupertatis magnæ indicium, adducta hac lege, probavit Pricæus pag. 487. & ineptum certe foret aliter verba Ulpiani capi; qui enim *lumen unicum*, si fenestra intelligi deberet, & conjungi cum brevi suppellectile apte, & ad aliorum usus transferri posset? cum recte procedat sententia, si de lucerna, qua utuntur tenues homines unica, a militibus per injuriam erepta, capiatur: *lumen* vero pro lucerna poni, obvium; ut Horat. ii. Sat. vii. 33 *sub lumina prima*; id est, tempus, quo accenduntur lucernæ; ut *ad lumina prima*, lib. ii. Epist. ii. 98. & Cicer. iii. *de Fin.* 14. *offunditur luce solis lumen lucernæ*: sic *inferre lumen*, quod supra illustravimus, pro *lucernam*. Petron. cap. cxi. *notasset sibi & lumen inter monumenta clarius fulgens*. BURMAN.

88. *Velut tectos.*] *Velut rectos*; MSS. Alm. Bern. Voss. prim. sec. Locat. Ald. Basil. Vascos. Steph. Oxon. sed nec *tectos* nec *rectos* satis placet. Forte scripserit Fabius: *& lumen unum, vel etiam lectus maxime teneat*: ut ita gradatim loquatur, non solum silentium noctis, quod etiam in sylvis posset captari, sed & clausum cubiculum, neque hoc multis luminibus illustre, ut diei imaginem referat, sed uno lumine sive lucerna lucubratoria illustratum, immo etiam extincto illo lumine lectus lucubrantes teneat; ut in tenebris meditari possint. Veteres autem solitos fuisse in lectis meditari, constat. Vide egregie Casaub. ad Suet. Aug. 78 Scheffer. ii. de re Vehic. 5. Radet. ad Mart. xiv. 75. in his lectis jam aliquando ad lumen vel lucernam lucubrabant, ut ex Plin. vii. Epist. 27. & aliis constat; aliquando in tenebris, quia *silentio & tenebris alitur animus*, teste eodem lib. ix. Epist. 36. immo quidam parietes lecto proximos cera illinebant, ut, si quid nocte incideret, graphio notarent. Acr. ad Horat. ii. Sat. iii. 8. BURMAN. Cujus conjectura hoc quidem in loco parum videtur habere probabilitatis contra, *silentium noctis, clausum cubiculum & lumen unicum τοὺς συγγραφεῖς velut tectum*, protegunt, a tumultu, strepitu & interpellatione defendunt: igitur servari potest, immo & debet vulgata lectio. CAPPER.

89. *Cui tamen non.*] Non plus est tribuendum lucubrationi, quam quod somno supererit: alioqui si plus somno detraxeris, naturam læseris: hoc tamen est exponendum ex corporis ratione & constitutione, quidam enim homines breviori somno; quidam prolixiori egent. TURNEB.

90. *Supererit aut deerit.*] Ultima duo verba hæc mihi superfluere videntur, eoque esse expungenda. REGIUS. *Aut deerit*; Voss. prim. sec. Locat. Basil. Gryph. Vidov. sed omisit ea Ald. *superaris* etiam ex MSS. Gebhardus producit lib. iii. Crep. 18.

91. *Quod abunde, si vacet.*] Loco illius particulæ *quod*, recte a quibusdam scribitur *&* copula. REGIUS.

sufficiunt: occupatos in noctem necessitas agit. [92] Est tamen lucubratio, quoties ad eam integri ac refecti venimus, optimum secreti genus. Sed silentium & secessus, & undique liber animus, ut sunt maxime optanda, ita non semper possunt contingere: ideoque non statim, si quid [93] obstrepet, abjiciendi codices erunt, & deplorandus dies: verum incommodis repugnandum, & hic faciendus usus, ut omnia, [94] quæ impediunt, vincat intentio: quam si tota mente in opus ipsum direxeris, nihil eorum, [95] quæ oculis vel auribus incursant, ad animum perveniet. [96] An vero frequenter etiam fortuita [97] hoc cogitatio præstat, ut obvios non videamus, & itinere deerremus; non consequemur idem, si & voluerimus? Non est indulgendum caussis desidiæ. Nam si non nisi refecti, non nisi hilares, [98] non nisi omnibus aliis curis vacantes, studendum [99] existimaverimus, semper erit, propter quod [100] nobis ignoscamus. [101] Quare in turba, itinere, [102] conviviis etiam faciat sibi cogitatio ipsa secretum. Quid alioqui fiet, cum in medio foro, tot circumstantibus judiciis, jurgiis, fortuitis etiam clamoribus, erit subito continua oratione dicendum, si particulas, [103] quas ceris mandamus, nisi in solitudine reperire non possumus? Propter quæ idem ille tantus amator secreti Demosthenes, [104] in litore, [105] in quod se maximo cum sono fluctus illideret, meditans, consuescebat concionum fremitus non expavescere. Illa quoque minora (sed nihil in studiis [106] parvum est) non sunt transeunda, scribi optime ceris, in quibus facillima est ratio delendi : nisi forte visus infirmior membranarum potius usum exiget: quæ ut juvant aciem, ita [107] crebra relatione, quoad intinguntur calami, morantur manum, & cogitationis impetum frangunt. Relinquendæ autem in utrolibet [108] genere contra vacuæ tabellæ, in quibus [109] libera adjicienti sit excursio. Nam interim pigritiam emendandi [110] angustiæ faciunt, aut certe novorum interpositione priora [111] confundunt. Ne latas quidem ultra [112] modum esse ceras velim, expertus juvenem studiosum alioqui prælongos habuisse sermones, quia illos [113] numero versuum metiebatur; idque vitium, quod frequenti admonitione corrigi non potuerat, mutatis codicibus esse sublatum. [114] Debet vacare etiam locus, in

92. *Est tamen.*] *Est enim* : Voss. sec. tert.

93. *Obstrepet.*] *Obstrepit* : Voss. prim. tert.

94. *Quæ impediunt.*] *Quæ impediant* : MSS. Alm. Voss. prim. *impedium* : Locat. Ald. Vidov.

95. *Quæ oculis vel auribus.*] *Quæ vel oculis vel auribus* ; Vasc. Steph.

96. *An vero frequenter.*] Licet nullum viderim exemplar, quo niti possim; tamen, loco illius *vero* conjunctionis, hoc adverbium *non* reponendum esse affirmarim alioqui hic sensui superiori, quem approbare videtur Fabius, repugnabit. REGIUS. *An non* : Ald. Basil. Gryph. *an vero si frequenter* ; Vascos. Steph.

97. *Hoc cogitatis*] *Hæc cogitatio* : Voss. tert.

98 *Non nisi omnibus.*] Vide Phædr. lib. III. præfat. & Quinct. lib. XII. cap. I. *Tanta rei intentum vacare omnibus aliis etiam culpa carentibus curis oportet.* ALMELOV. *Omnibus aliis curis.*] *Omnibus curis* : Locat. *non nisi aliis curis* : Basil. Gryph.

99. *Existimaverimus.*] *Existimarimus* : V. C. Alm.

100. *Nobis ignoscamus.*] Horat. I. Sat. III. 2. 3.

——— *Egomet mi ignosco, Mænius inquit.*

101. *Quare in turba.*] Quemadmodum Plinius Major in balneis, conviviis, lectica, semper aut scribebat aut legebat; tempus enim perire arbitrabatur, quod studiis non impenderetur. Sic Cato Uticensis in Curia, dum senatus cogeretur, legebat. TURNEB.

102. *Conviviis etiam faciat.*] Voces *vel concione* nescio quo casu omisit editio Lugdunensis. Nos eas, a reliquis codicibus admoniti, nostræ editioni tanquam genuinas inseruimus. GIBSON. *Conviviis vel concione etiam faciat* : Locat. Ald. Basil. Vascos. Steph. Gryph. Coln. Obrecht. sed Badius recte a glossatore margini appositos, & inde in textum irrepsisse putat; quid enim vellent sibi aliter sequentia *in medio foro*? & absunt a MSS. Alm. & Voss. omnibus. BURMAN.

103. *Quas ceris mandamus.*] Vel annotationem capitum intellige & locorum præcipuorum (id enim facere solebant olim oratores memoriæ *caussa*, atque hic sensus videtur melior;) aut certe accipe scripturæ rationem. TURNEB.

104. *In litore.*] Hoc Libanius refert in ejus vita. PHILAND. Vide Cicer. *de Finib.* V. 2. ALMEL.

105. *In quo se maximo cum sono fluctus illideretur.*] D litera adscripta *quod* legendum est, & nox *se* pronomen expungendum, aut certe *illideret* active scribendum hoc modo: *in quod se maximo cum sono fluctus illideret.* REGIUS. *In quo* ; Voss. prim. *in quo, &c. illideretur* : Voss. sec. *in quod maximo, &c. illideretur* : Gryph. Vidov. Vid. ad lib. V. cap. ult. in fine.

106. *Parvum est.*] *Parum est* : V. C. Alm.

107. *Crebro relationi quod.*] *Crebra relatione, & quoad* recte in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. Alii ita *crebro relationi, quoad intinguntur calami, repetitione morantur manus.* PHILAND. *Ut juvant aciem, ita crebro relationi quoad inguine calami repetitione morantur* : V. C. Alm. forte, *ut juvant aciem, ita crebra, quoad tinguntur, calami repetitione, morantur manum* : ut *relatione* sit vocis *repetitionis* interpretatio. Ita, licet alio sensu, Cicer. III. *de Orat.* 54. *ejusdem verbi crebra repetitio* : *repetitionem* autem elegantius dici, quam *relationem*, puto; quia illa vox sæpe iteratam in atramento intinctionem notat: ut ita non dissimili ratione Ovid. IV. Met. 462. dixit:

Assiduæ repetunt, quas perdant, Belides undas.

id est, hauriunt sæpe: de quo ibi videbimus BURMAN.

108 *Genere contra eum vacuæ tabellæ.*] Ille accusativus *eum* sensui non convenit, ideoque est expungendus. E regione enim eorum, quæ scribuntur sive in ceris, sive in membranis, reliquendas esse vacuas tabellas præcipit: quod quidem latiores margines nunc præstant. REGIUS. *Contra eum vacua* : Voss. prim. sec. *contra vacua* : Locat. Ald. Basil. reliquæ editiones has voces ejecerunt: sed ego illud *contra* minime damnem; *contra* enim simpliciter positum pro *e regione* : ut Ovid. IV. Met. 79.

——— *Partique dedere*

Oscula quisque suæ non pervenientia contra.

& VII. 587.

Templa vides contra gradibus sublimia longis.

BURMAN.

109. *Libera adjicienti.*] *Adjiciendi* : aliæ Edit.

110. *Angustiæ.*] *Angustiæ* ; V. C. Alm.

111. *Confundunt.*] *Confundant* ; Voss. omn. Basil. *confunduntur* : Locat. Gryph. Coln. Vidov.

112. *Modum esse ceras*] *Esse* deest in Voss. tert.

113. *Numero versuum.*] Id est, linearum, ut vulgo loqui amant. Vide Suiceri Thesaur. Ecclesiast. Cangii Glossar. & Menagii Annotation. ad Diogen. Laërt. lib. IV. §. 24. CAPPER.

114. *Debet vacare etiam.*] Aliquando cum priorem partem, verbi caussa, orationis scribimus, venit nobis in mentem alicujus argumenti, aut alicujus sententiæ, quæ

quo

quo notentur, quæ ſcribentibus ſolent extra ordinem, id eſt ex aliis, quam qui ſunt in manibus loci, occurrere. Irrumpunt enim optimi nonnunquam ſenſus, quos neque inſerere oportet, neque differre tutum eſt; quia interim elabuntur, interim [115] memoriæ ſuæ intentos, ab alia inventione declinant: ideoque optime ſunt in depoſito.

utilis eſt futura in ſumma orationis parte: ne igitur obliviſcamur, ſtatim in margine annotare debemus. TURNEB.

115. *Memoria ſua.*] *Sui*; MSS. Voſſ. omn. Alm. Locat. Ald. Vaſcoſ. Steph.

CAPUT IV.

De emendatione.

SEQUITUR emendatio, pars ſtudiorum longe utiliſſima. Neque IV.
enim ſine cauſſa creditum eſt, ſtylum non minus agere, [1] cum delet. Hujus autem operis eſt, adjicere, detrahere, mutare. [2] Sed facilius in his ſimpliciuſque judicium, quæ replenda vel dejicienda ſunt; premere vero tumentia, humilia extollere, [3] luxuriantia adſtringere, [4] inordinata digerere, ſoluta componere, exſultantia coërcere, duplicis operæ. Nam & damnanda ſunt, quæ placuerant; & invenienda, quæ fugerant. [5] Nec dubium eſt, optimum eſſe emendandi genus, ſi ſcripta [6] in aliquod tempus reponantur, ut ad ea poſt intervallum, velut nova atque aliena, redeamus, ne nobis ſcripta noſtra, tanquam recentes fetus, blandiantur. Sed neque hoc contingere ſemper poteſt, præſertim oratori, cui ſæpius ſcribere ad præſentes uſus neceſſe eſt: & ipſa emendatio finem habet. Sunt etiam qui ad omnia ſcripta, tanquam vitioſa, redeant; &, quaſi nihil fas ſit rectum eſſe, [7] quod primum eſt, melius exiſtiment, quidquid eſt aliud; idque faciant, quoties librum [8] in manus reſumpſerint, ſimiles medicis etiam integra ſecantibus. Accidit itaque, ut cicatricoſa ſint, & exſanguia, [9] & cura pejora. Sit igitur aliquando, quod placeat, aut certe quod ſufficiat: [10] ut opus poliat lima, non exterat. Temporis quoque eſſe debet modus. [11] Nam quod Cinnæ Smyrnam novem annis accepimus ſcriptam, [12] & Panegyricum Iſocratis, qui parciſſime, decem annis dicunt

1. *Cum delet.*] Styli pars altera eſt acuminata, qua ſcribimus; altera obtuſa & latior, qua delemus. Hinc illud Horatianum: *Sæpe ſtylum vertas.* Divus quoque Hieronymus partem illam ſtyli appellat *optimam*, ita ſcilicet commendans emendationem. TURNEB.

2. *Sed facilius.*] Adjicere & detrahere facile eſt. mutare autem difficilius; nam & cum ratione damnanda ſunt, quæ ſcripſeris, & alia ſubſtituenda. TURNEB.

3. *Luxuriantia adſtringere.* [*Stringere*; Obrecht.

4. *Inordinata digerere*] Hæc abſunt a V. C. Alm. *dirigere*: Voſſ. ſec. Vaſcoſ. Steph & hoc ex Vallæ libro non diſplicet Badio: quamvis non repudiet *digerere*, propter Virgilii illa lib. III. Æneid. 445.

Quæcumque in foliis deſcribit carmina virgo,
Digerit in numerum.

&, licet *dirigere* hic poſſet ſumi, ut lib. II. cap. 6. *materias diviſione dirigere* dixit, & ſecundum quoſdam codices lib. XI. I. *cauſſa in ſuas partes dirigenda*: ego tamen *digerere* hic mallem, quod magis ad ordinem referri poteſt: & ita hac voce Juſtinus & Valer. Maximus in præfationibus ſuis uſi: & ita Ovidio chaos lib. I. Metam. dicitur

——— *Rudis indigeſtaque moles.*

& hanc vocem Fabio etiam reddendam cenſuimus lib. II. cap. II. & lib. III. cap. II. BURMAN.

5. *Nec dubium eſt.*] Sic locutus eſt quoque in epiſtola, cum ſcribit ſe voluiſſe dare libris ſuis *otium, ut refrigerato inventionis amore repetitos, tanquam lector,* perpenderet. TURNEB.

6. *In aliquod tempus.*] Ita fecit Fabius Leonida, de quo vid. Jan. Nic. Eryth. Pinacoth. pag. 49. & idem de Fulvio Urſino pag. 10. ALMELOV.

7. *Quod primum eſt.*] *Quod proximum eſt*; Voſſ. ſec.

8. *In manus ſumſerint.*] *In manibus*; Voſſ. prim. ſec.

9. *Et cura pejora, &c.*] Non abſimilis eſt locus ille Plinii lib. XXXV. cap. 10. *Nocere ſæpe nimiam diligentiam, & manum de tabula non poſſe tollere.* PASSERAT. De Tiberio hoc notat Sueton. cap. 70. *illum ex tempore præſtantiorem habitum, quam a cura.*

10. *Ut opus poliat lima, non exterat.*] Plin. lib V. ep. 11. *Itaque opus non jam ſplendeſcit lima, ſed atteritur.* PITHOEUS. Vide & Plin. lib. IX. Ep. 35. ALMEL.

11. *Nam quod Cinna Smyrnam.*] Helvius Cinna poëta fuit tempore Catulli. Scripſit epigrammata & *Smyrnam*, quæ maxime probatur; de qua Catullus:

Smyrna mei Cinnæ nonam poſt denique meſſem
Scripta ſuit, nonamque edita poſt hyemem.

TURNEB. Vide Serv. in Virgil. Eclog. IX. 35. (qui *decem*) & Philarg. ibid. ALMEL. Cæterum Cinnæ *Smyrna* poema erat heroicum, ut oſtendit Hexameter ille verſus:

Et ſcelus inceſto Cyniræ creſcebat in alvo:

quem ex eo Priſcianus affert lib. VI. pag. 718. veter. Grammatic. Putſch. Errarunt ergo poſt Brietum Adrianus Bailletus, & Quinctiliani Gallicus interpres Gedoynus, [pag. 690.] qui Tragœdiam ſicque *Dramaticum* opus (*une piece de Theatre*) fuiſſe exiſtimarunt: qua de re vide clariſſimum ſcriptorem, D. Bernardum Monetam, qui Bailleti libros *de Judiciis Eruditorum*, &c. recognovit, & notis illuſtravit, tom. 4. pag. 57. ſed alia plura interpretis Gallici σφάλματα recenſere & refellere non eſt hujus loci, neque temporis: id præſtare conatus ſum in Philologicis obſervationibus, quas Gallico idiomate conſcripſi. CAPPER.

12. *Et panegyricum.*] Plutarchus in Iſocratis vita ait, quoſdam ſcripſiſſe, decem annis ſcriptum *panegyricum*, quoſdam quindecim. TURNEB. Addit Philoſtrat. in ejus vita, hanc orationem *Olympiæ* dictam, a criminatoribus e Gorgiæ lucubrationibus compilatum habitam fuiſſe. Phot. Biblioth. p. 793. alios decem, alios quindecim annos elaboratam dicere ait. Thomas Haſelbachius Theol. & Prof. Viennenſis, quod Æneas Sylvius refert lib. I. ep. 165. viginti duos annos in capite primo Eſaiæ explicando con-

elaboratum, ad oratorem nihil pertinet: cujus [13] nullum erit, si tam tardum fuerit, auxilium.

sumsit. De Antimacho Colophonio vide & Drexel. Aurifod. part. 11. cap. 5. libro, qui *Curia* sive *Synodus suprema pro reformatione in Anglia* nuncupatur, viginti annis licet insudarit auctor, nunquam tamen prodiit. Hist. & Antiqq. Oxon. lib. 11. pag. 79. ALMEL.

13. *Nullum erit.*] *Nullum erat*: Voss.

CAPUT V.

Quæ scribenda sint præcipue.

V. PROXIMUM est, ut dicamus, quæ præcipue scribenda sint. [1] Hoc exuberantis quidem est operis, [2] ut explicemus, [2] quæ sint materiæ; quæ prima, aut secunda, aut deinceps tractanda sint. Nam id factum est etiam primo libro, quo puerorum; & secundo, quo [3] jam robustorum studiis ordinem dedimus. Sed de quo nunc agitur; unde copia ac facilitas maxime veniat. [4] Vertere Græca in Latinum veteres nostri oratores optimum [5] judicabant. Id se [6] L. Crassus in illis Ciceronis *de Oratore* libris dicit factitasse. Id Cicero sua ipse persona frequentissime præcipit: [7] quin etiam libros Platonis atque Xenophontis edidit hoc genere translatos. [8] Id Messalæ placuit: multæque sunt ab eo scriptæ ad hunc modum orationes: adeo ut etiam cum illa Hyperidis [9] pro Phryne difficillima Romanis subtilitate contenderet. [10] Et manifesta est exercitationis hujusce ratio. Nam & rerum copia Græci auctores abundant, & plurimum artis in eloquentiam intulerunt: & hos transferentibus, verbis uti optimis licet; omnibus enim utimur nostris. Figuras vero, quibus maxime ornatur oratio, multas ac varias excogitandi etiam necessitas quædam est; quia plerumque a Græcis Romana dissentiunt. [11] Sed & illa ex Latinis conversio multum & ipsa contulerit. Ac de carminibus quidem neminem credo dubitare, quo solo genere exercitationis dicitur usus esse Sulpitius. Nam & sublimis spiritus attollere orationem potest; [12] & verba, poëtica libertate audaciora, præsumunt

1. *Hæc ex sperantibus id quidem.*] Emendate in quibusdam legitur exemplaribus: *hoc exuberantis quidem est operis.* REGIUS.

2. *Quæ sint materiæ.*] *Quæ sunt*: Voss. sec. Ald.

3. *Jam robustorum studiis.*] *Robustiorum* malebat Franciscus.

4. *Vertere Græca.*] Hieronym. in præfat. ad Chronic. *Vetus iste disertorum mos fuit, ut exercendi ingenii caussa Græcos libros Latino sermone absolverent* fuisse præterea moris, ut eum auctorem, quem vellent imitari & exprimere, etiam aliquoties describerent, docet Junius Animadv. lib. 1. cap. 4. ALMEL.

5. *Judicabant.*] *Judicarant*: V. C. Alm.

6. *L. Crassus.*] Cicero 1. *de Orat.* 34. PHILAND.

7. *Quinetiam libros Platonis.*] Maxime probat Cicero versiones e Græco: itaque juvenis admodum transtulit Arati *Phænomena*, & *Oeconomicum* Xenophontis; præterea Platonis *Timæum*, quem appellavit *de universitate*: vertit item contrarias orationes Demosthenis & Æschinis. TURNEB.

8. *Id Messala.*] *Marco id Messalæ*; Locat. Ald. Par. Colin. *idem Messalæ*; Obrecht.

9. *Pro Phryne.*] *Pro Phryne* legendam est. REGIUS. Hyperides enim defendit *Phrynem* accusatam impietatis: cumque videret, judices parum moveri sua oratione, vestimenta descidit, & venustate corporis absolutionem expressit. TURNEB.

10. *Et manifesta.*] *Et* deest in Voss. prim.

11. *Sed & illa.*] Prodest interdum, auctorem Latinum aliis verbis exprimere, interdum quoque carmen Latinum in prosam redigere, atque ita *paraphrasi* res istas explicare. TURNEB. *Sed etiam illa*; Voss. sec. Locat. Ald. Colin. Vidov.

12. *Verba Poëtica libertate audaciora & præsumunt.*] Illa *&* copula iterum adscripta mihi videtur eradenda. REGIUS. *Et* est in Voss. sec. *&* *præsumunt*: V. C. Alm. *non præsumunt*; Basil. *nec præsumant eadem proprie dicendi facultatem*; Obrecht. recte, ut mihi videtur; quamvis cum MSS. *non*, pro *nec*, mallem: sensus vero est, illa poëtica verba, quæ fere audaciores habent *metaphoras*, non impedire, quo minus Orator easdem res propriis vocabulis exprimere possit, cum judicio usos facile videre possit, ubi pro poeticis communia vocabula possit substituere, quæ propria magis sunt: amat noster verbum illud *præsumere*: ut lib. 1. capp. 10. & 11. 4. *ingenium judicio præsumitur*: lib. VIII. 6. *differenda quædam, & præsumenda.* BURMAN. Cujus neque lectionem, neque interpretationem probare possum. Nam 1.° quidem particula *non* in unico MSS. Cod. Almelov. qui sæpius fallax est crassisque scatet erroribus, invenitur; & veterum quidem editionum habito respectu, in unica Basileensi legitur; recentiorum vero, in unica Obrechtina. Deest in editis ante & post Raphaelis notas libris, & præsertim in Vascos. Steph. Lugduno-Batav. Rollin &c. quæ dicta etiam esse velim de τῷ *eadem* quod Burmannus apposuit pro vulgari τῷ *eamdem*. 2.° Burmannus hæc suæ lectionis verba *Non præsumunt eadem proprie dicendi facultatem* sic interpretatur: *Non impediunt, quominus Orator easdem res propriis vocabulis exprimere possit.* Sed hujus insolitæ significationis τῷ *præsumere* exempla desidero, neque ulla Editor attulit: & sane τῷ *præsumere* est προλαμβάνειν, προφθάνειν, φθάνειν, *anticipare*, *præoccupare*, *prævenire*, *prævertere*, &c. hinc *præsumere opinionem*, *gaudium*, *supplicium*, &c. hinc Rhetorum *præsumptio*, πρόληψις, qua contradictiones adversariorum in antecessum solvunt: quem sensum τῷ *præsumere* habet etiam apud Fabium in locis a Burmanno laudatis: ut lib. 1. cap. 2. *ne hæc quidem præsumenda pars est*: quasi diceret, hæc pars non est hic in antecessum tractanda, partis hujus tractatio non est anticipanda: lib. 11. cap. 4. *ingenium judicio præsumitur*, hoc est; prævenitur, prævertitur a judicio; judicium prius apparet, quam ingenium: lib. VIII. cap. 6. *differenda quædam, & præsumenda*, id est, anticipanda, in antecessum ponenda, reliquis prius collocanda per *hyperbaton*: quibus in exemplis ne vestigium quidem τῷ *impedire*. Igitur hujus Fabiani loci: *Verba, poëtica libertate audaciora, præsumunt eamdem pro-*

eamdem proprie dicendi facultatem. Sed & ipsis sententiis [13] adjicere licet oratorium robur, & omissa supplere, & effusa [14] substringere. [15] Neque ego παράφρασιν esse interpretationem tantum volo, sed circa eosdem sensus certamen atque æmulationem. [16] Ideoque ab illis dissentio, qui vertere orationes Latinas vetant, quia, optimis occupatis, quidquid aliter dixerimus, necesse sit esse deterius. Nam neque [17] semper est desperandum, aliquid illis, quæ dicta sunt, melius posse reperiri: neque adeo jejunam ac pauperem natura eloquentiam fecit, ut una de re bene dici, nisi semel, non possit. [18] Nisi forte histrionum [19] multa circa voces easdem variare gestus potest; orandi minor vis, ut dicatur aliquid, [20] post quod in eadem materia nihil dicendum sit. [21] Sed esto, [22] neque melius, quod invenimus, sit, neque par: est certe proximis locus. [23] An vero ipsi non bis ac sæpius de eadem re dicimus, & quidem continuas nonnunquam sententias? Nisi forte contendere nobiscum possumus, cum aliis non possumus. Nam [24] si uno tantum genere bene diceretur, fas erat existimari præclusam nobis [25] a prioribus viam. Nunc vero innumerabiles sunt modi, plurimæque eodem viæ ducunt. Sua brevitati gratia, sua copiæ, alia [26] *translatis* virtus, alia propriis. Hoc [27] oratio recta, illud [28] figura declinata commen-

prie dicendi facultatem, sensus est: verba illa, quæ Poetarum *tropos* audaciores, ideoque significatus improprios continent, præoccupant & præobtinent significationes proprias, vel eamdem proprie dicendi facultatem. Nam omnis *tropica* & impropria locutio propriam præcontinet, &, ut vulgo aiunt, præsupponit. CAPPER.

13. *Adjicere liceat.*] A litera expuncta, *licet* legendum. REGIUS.

14. *Substringere.*] Nescio an hæc legerit Tertullianus: certe simili modo hoc verbo utitur *de Oration.* cap. 1. de brevitate orationis Dominicæ: *Quantumque substringitur verbis, tantum diffunditur sensibus.* BURMAN. In cujus editione verba hæc (*de brevitate orationis Dominicæ*) italico charactere sic excusa fuerant absque ulla distinctionis nota post τὸ *Dominicæ*, quasi Tertulliani ipsius essent; cum revera sint Burmanni: quæ sane res lectoribus fraudi esse poterat. Adde quod, pro τὸ *quantumque*, legebatur *quantum*. Burmannum hujusce negligentiæ reum pluribus in locis egimus & peregimus. CAPPER.

15. *Neque ego periphrasin.*] *Paraphrasin* legendum esse, aperte iis liquet, qui non ignorant, quæ sit inter *paraphrasin* & *periphrasin* differentia, de qua quidem plura diximus in secundo. REGIUS. Ἐκφρασις dicitur pura & lucida enarratio; παράφρασις autem explicatio uberior, ut cum auctore veluti contendere velis: at μετάφρασις pleraque mutare solet, nuncque efficere grandiora, nunc humiliora, nunc prolixiora, nunc breviora. TURNEB. Qui sibi constare non videtur; nam ad lib. 1. cap. 9. (olim 15.) pag. 65. hujus edition. ita scripsit: *Græci auctores aiunt esse* paraphrasin *narrationis alicujus expositionem neque sublimiorem, neque humiliorem*; metaphrasin *vero expositionem uberiorem & copiosiorem, atque adeo ampliorem*: hic autem docet *paraphrasin* esse explicationem uberiorem, & *metaphrasin* efficere nunc prolixiora, nunc breviora. Est igitur operæ pretium harumce dictionum [περίφρασις, παράφρασις, μετάφρασις] discrimen paolo accuratius explicare. Et quidem *periphrasis* est notus verbi vel sententiæ quodam vocabulorum ambitu facta declaratio; ut si, pro τῷ *nasci*, dicas *in lucem edi*, *prodire in luminis auras*; &, pro τῷ *mori*, *supremum diem obire*, *e vita discedere*, &c. *Paraphrasis* est orationis integræ vel integri operis uberior & fusior explicatio, quæ, ut ait Fabius, circa eosdem sensus quoddam certamen habeat & æmulationem. *Metaphrasis* autem, si proprie loquamur, est translatio conscripti operis in aliam linguam, vel in aliud scriptionis genus, puta ex oratione metrica in prosaicam & contra, vel in aliam dicendi formam [stylum vulgo dicunt.] Sic Photius cod. 270. laudat Procopii Gazæi μεταφράσεις εἰχαὶ Ὁμηρικῶν ἐπῶν ποικίλας λόγων ἰδέας, *Homericorum versuum* Metaphrases *in varias dicendi formas*: cod. 414. Imperatricis Eudociæ *Metaphrasin* in Octateuchum κατ' ἡρῷον μέτρον heroicis versibus: cod. 195. μεταφράζεσθαι usurpat pro τῷ e Syriaca lingua in Græcam transferre: in Phavorini seu Varini Lexico ἡ μετάφρασις definitur, ἡ ἑρμηνείας ἀλλοίωσις τὴν αὐτὴν φυλάττουσα διάνοιαν, *elocutionis quasi alteratio eamdem sententiam conservans.* Cum ergo *paraphrasis* ipsa rem eamdem uberiori stylo exponat, hinc factum est ut quædam *paraphrases* nomen obtinuerint *metaphraseos.* Hinc legimus B. Gregorii Thaumaturgi μετάφρασιν in Ecclesiasten. Hinc Simeon ille *Metaphrastes* dictus, eo quod sanctorum vitas nudo simplicique stylo ab antiquis conscriptas copiosiori & elegantiori exornarit, potius dicam, interpolarit. Vide Leon. Allat. de Simeonib quo sensu sumpta *Metaphrasis* dicitur etiam a nonnullis Μεταβολή. Sic illa Nonni Panopolitani Metaphrasis seu paraphrasis in S. S. B Johan. Evangelium τῆς Μεταβολῆς titulo insignitur. Sic Eustathius Thessalonicens. de Dionysio Thrace, qui Odysseam *paraphrastice* exposuerat. τὸ βιβλίον ὅλον τῶν παραφράσεως μεταβολῇ τῆς ποιήσεως ... [illegible]. Denique μετάφρασις aliquando significat meram dictionis interpretationem per quoddam vocabulum synonymum; ut apud Magn. Etymolog. pag. 684. τινες μετέφρασαν τὸ πορφύρει, ἀντὶ τοῦ κατὰ βάθος κινεῖται, hoc est: *quidam verbum* πορφύρει *interpretati sunt*, in profundo movetur. Immo idem scriptor pag. 377. Æschylum ait μεταφράζοντα leonum catulos vocasse ὄρπακας. CAPPER.

16. *Ideoque ab illis.*] Obiter reprehendit Ciceronem; is enim lib. 1. *de Orat.* cap. 34. sub persona Crassi damnat *paraphrasin* auctorum Latinorum; quia, cum auctores usurpaverint optima vocabula, reliquum est ut deterioribus utamur. TURNEB.

17. *Semper est desperandum.*] *Semper illud desperandum*; V. C. Alm. *nam & semper est sperandum*; Obrecht.

18 *Nisi forte histrionum.*] Solebat Cicero cum Roscio contendere, pluribusne modis variare posset eamdem sententiam, an ille pluribus gestibus exprimere. TURNEB. Apud quem pro τῷ *gestibus* legebatur *gestis* in editionib. Paris. 1556. Lugduno-Batav. & Burmanniana. CAPPER.

19. *Multa circa voces easdem.*] *Motus circa voces easdem*; marg. Basil.

20. *Post quod*] *Præter quod*; Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Steph. Colin Vidov. Par. Vasc.

21. *Sed esto.*] *Sed* deest in V. C. Alm.

22. *Neque melius quod invenimus esse nec par est certe proximus locus.*] Aliquid depravationis in his sensibus mihi inesse videtur; non enim *esse*. sed *sit* ut legatur, loquendi ratio exposcit: *proximis* quoque dativi casus, pro nominativo *proximus*, reponendum videtur, hoc modo: *Sed esto neque melius quod invenimus, sit, nec par: est certe proximis locus.* REGIUS. *Esse*; MSS. Alm. Voss. omn. Locat. Basil. *proximus locus*; Vallæ lib. Voss. prim. tert. Locat. Ald. Basil. Leid. Obrecht. Burman. *proximus*; Vascos. Steph. Rollin. quibus integram Raphaelis Regii emendationem secutis lubens accessi. CAPPER.

23. *An non ipsi nobis ac.*] Pro *nobis* manifeste legendum est *nos bis.* REGIUS. *Nobis*; Voss. prim. tert. *an non ipsi nos ac sæpius*; Voss. tert. *an vero ipsi non bis*; Basil. Leid. Oxon. Obrecht.

24. *Si uno genere bene diceretur.*] Nisi aut *dumtaxat*, aut quod idem valeat huic sensui adjiciatur, integer non videtur; ut sit: *nam si uno dumtaxat genere bene diceretur.* REGIUS. Omittunt MSS. Alm. Voss. omn. Locat. *dumtaxat* recepit Ald. & Vidov. *tantum* reliqui.

25. *A prioribus etiam in dicendo*] *In dicendo* non habent MSS. Alm. Voss. prim. tert. Basil. Leid. Rollin.

26. *Translatis.*] Translata verba dicuntur τὰ *Metaphorica*, vel alio quovis *troporum* genere modificata. CAPPER.

27. *Oratio recta.*] Sic vocatur oratio simplex, vulgaris, & sermoni familiari accommodata. CAPPER.

28. *Figura declinata.*] Id est a recto simplicique sermone inflexa per aliquam verborum aut sententiarum figu-

dat. [29] Ipſa denique utiliſſima eſt exercitationi difficultas. Quid? quod auctores maximi ſic diligentius [30] cognoſcuntur? Non enim ſcripta lectione ſecura tranſcurrimus; ſed tractamus ſingula, & neceſſario introſpicimus; &, quantum virtutis habeant, [31] vel hoc ipſo cognoſcimus, quod imitari non poſſumus. Nec aliena tantum transferre, ſed etiam noſtra [32] pluribus modis tractare proderit: ut ex induſtria ſumamus ſententias quaſdam, eaſque verſemus quam numeroſiſſime, [33] velut eadem cera [34] aliæ atque aliæ formæ duci ſolent. [35] Plurimum autem parari facultatis exiſtimo ex ſimpliciſſima quaque materia. [36] Nam in illa multiplici perſonarum, cauſſarum, temporum, locorum, dictorum, factorum diverſitate facile delitеſcet infirmitas, tot ſe undique rebus, ex quibus [37] aliquam apprehendas, offerentibus. Illud [38] virtutis indicium eſt, [39] fundere, quæ natura contracta ſunt, augere parva; [40] varietatem ſimilibus, voluptatem expoſitis dare, & bene dicere multa de paucis. [41] In hoc optime facient [42] infinitæ quæſtiones, quas vocari θέσεις [43] diximus, [44] quibus Cicero jam princeps in republica exerceri ſolebat. His confinis eſt [45] deſtructio & [46] confirmatio *ſententiarum*. Nam cum ſit *ſententia* [47] decretum quoddam atque præceptum, [48] quod de re, idem de judicio rei quæri poteſt. Tum [49] *loci communes*, quos etiam ſcriptos ab oratoribus ſcimus. Nam qui hæc recta tantum, & in nullos flexus recedentia copioſe tractaverit, utique in illis [50] plures excurſus recipientibus magis abundabit, eritque [51] in omnes *cauſſas* paratus. [52] Omnes enim generalibus [53] quæſtionibus conſtant. Nam quid intereſt, Cornelius Tribunus plebis [54] quod codicem legerit, reus ſit; [55] an quæramus, violeturne majeſtas, ſi magiſtratus [56] rogationem ſuam populo ipſe recitaverit? Milo Clodium rectene occiderit, [57] veniat in judicium; an, oporteatne inſidiatorem interfici; vel pernicioſum reipublicæ civem, etiam ſi non inſidietur? [58] Cato Marciam [59] honeſtene tradiderit Hortenſio; an, conveniatne res talis bono

ram; nam hic τὸ *figura* eſt in ablativo, & τὸ *declinata* in nominativo. CAPPER.

29. *Ipſa denique.*] Nam qui ſe exercuit in rebus difficillimis, proclivior erit ad faciliorem tractationem. TURNEB.

30. *Sic cognoſcuntur.*] *Sic cognoſcantur*; V. C. Alm.

31. *Vel hoc ipſo cognoſcimus.*] *Ipſo cognoſcimus*; V. C. Alm.

32. *Pluribus modis tractare.*] *Pluribus tractare*; Obrecht.

33. *Velut eadem cera aliæ atque aliæ formæ.*] Auctor libelli περὶ ἑρμηνείας. Καθάπερ δὲ, ὥσπερ τὸν αὐτὸν κηρὸν, ὁ μὲν τις κύνα ἔπλασεν, ὁ δὲ βοῦν, ὁ δὲ ἵππον· οὕτω καὶ πρᾶγμα ταυτὸν ὁ μὲν ἀποφαινόμενος καὶ κατηγορῶν φησιν. Plinius Junior lib. VII. Epiſt. 9.

Ut laus eſt ceræ, mollis cedenſque ſequatur
Si doctos digitos, juſſaque fiat opus;
Et nunc informet Martem, caſtamque Minervam;
Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum.

COLOMES. Scriptoris περὶ ἑρμηνείας, locus extat ſection. 317. & Latine ſic verti poteſt: *Sicut eamdem ceram hic quidem canem fingere ſolet, ille autem bovem, alter vero equum; ita eamdem rem eloquitur hic quidem ſententiam ſuam de illa declarans, & aliquid affirmans de ipſa dicit*; nam diluce minus vulgatus interpres: *eamdem rem enuncians & prædicans*: ſed alia ſunt & longe graviora σφάλματα in Latina verſione illius opuſculi, & cæterorum, quæ poſtrema in editione Galæus adjunxit: emendabuntur autem, ſiquando meas in hunc ſcriptorem emendationes & notas cum ineditorum Græciæ Rhetorum auctario edidero. CAPPER.

34. *Aliæ atque aliæ.*] *In alias aliaſque formas*; V. C. Alm. pro *in alias aliaſque formas*: ſed nihil intereſt; *formæ* enim recte *duci* dicuntur. Vide ad lib. II. cap. 14. BURMAN.

35. *Plurimum autem.*] *Simpliciſſimam* appellat *materiam*, quæ nullam habet varietatem, quæque circumſtantiis caret, aut certe paucas habet. TURNEB.

36. *Nam illa multiplici.*] *In* præpoſitio mihi adſcribenda videtur, ut legatur: *nam in illa*. REGIUS. *In* deeſt in Voſſ. prim. ſec.

37. *Aliquam apprehendas.*] *Aliqua*; Vaſcoſ. Steph.

38. *Virtutis indicium.*] *U* vocali in *u* converſa, *indicium* eſt legendum. REGIUS.

39. *Fundere.*] Id eſt, fuſius & copioſius exponere, eloqui. CAPPER.

40. *Varietatem ſimilibus.*] *Simplicibus*; Baſil. Gryph. marg. Vaſc. Steph. *ſimillimis*; marg. Sich.

41. *In hoc optime facient.*] Hiſce de rebus egit in *progymnaſmatis* lib. II. Cicero autem jam prætorius & conſularis *theſes* declamabat; initio enim ea erat exercitatio, nondum inventis declamationibus ad ſimilitudinem *cauſſarum* forenſium. TURNEB. *Faciunt*; Voſſ. prim.

42. *Infinitæ.*] Hoc eſt, nullis perſonarum, temporum, locorumve circumſtantiis determinatæ, alligatæ &c. CAPPER.

43. *Diximus.*] Lib. III. cap. 5. PHILANDER.

44. *Quibus Cicero.*] Hoc ipſe de ſe teſtatur lib. IX. ad Attic. PHILAND.

45. *Deſtructio.*] Ἀνασκευὴ Græcis Rhetoribus dicitur; Latinis refutatio; & locum habet inter προγυμνάσματα, Rhetorices præexercitamenta. CAPPER.

46. *Confirmatio.*] Κατασκευή, ut Græci Rhetores loquuntur. CAPPER.

47. *Decretum quoddam.*] *Quoddam* deeſt in V. C. Alm.

48. *Quod de reo, idem de judicio.*] Si hanc lectionem ſequemur, duplex efficietur ſententia, atque altera ſpeciem erit *locus communis*. In aliis codicibus ſic legitur: *quod de re, idem de judicio rei*: ut ſignificet eodem modo per ſe tractari ſententiam, atque in judiciis. TURNEBUS. *Quod de reo idem de judicio rei*; Voſſ. ſecund. Ald. Gryph. Colin. Vidor.

49. *Loci communes.*] Supple, directi in virtutes, vel in vitia, non nominatis perſonis: de *locis communibus* hoc ſenſu acceptis vide notas ad lib. II. capp. 1. & 4. pagg. 85. & 94. & ad cap. 1. lib. V. pag. 263. ubi τῶν *communes locos* quatuor ſignificationes expoſuimus. CAPPER.

50. *Plures excurſus.*] *Plures receſſus*; V. C. Alm. Baſil.

51. *In omnes cauſſas gratiabimur.*] *Gratus* emendare legitur in quibuſdam exemplaribus. REGIUS. *Paratus*; Colin. Gebhard. III. Crepund. VIII. & Obrecht.

52. *Omnes enim generalibus.*] Etenim omnis quæſtio finita pendet ab infinita, neque in *cauſſa* tam circumſtantiæ expenduntur, quam infinita quæſtio, ut docuit cap. 5. lib. III. TURNEB.

53. *Quæſtionibus.*] Deeſt hæc vox in V. C. Alm.

54. *Quod codicem legerit.*] In quo lex continebatur, quam is perferre voluerat. Jam vero, ut alibi quoque notavimus, non debebat Tribunus plebis rogationem, ſeu legem, quam proponeret, ipſe legere, ſed Scribæ recitandam porrigere. CAPPER.

55. *An quæramus.*] *An quæratur*; Voſſ. ſec.

56. *Rogationem ſuam recitaverit.*] Hoc eſt, legem de ſcripto legerit; cum enim lex apud Romanos, rogatis dictiſque omnium ſententiis, ferretur, rogationis nomine ſæpe vocabatur. CAPPER.

57. *Veniat in judicium oporteat.*] *Veniat* legendum eſſe conſtat. *An* autem particula adſcribenda, ut legatur: *veniat in judicium, an, oporteatne*. REGIUS. *An* deeſt in Voſſ. tert. Locat.

58. *Cato Marciam.*] Uxorem ſuam, ex qua liberos jam ſuſceperat. CAPPER.

59. *Honeſtene tradiderit Hortenſio.*] Ut is ex ea liberos procrearet: quod Catoni jure merito exprobrant Ter-

viro? De personis judicatur, sed de rebus contenditur. Declamationes vero, quales in scholis rhetorum dicuntur, si modo sunt ad veritatem accommodatæ, & orationibus similes, non tantum [60] dum adolescit profectus, sunt utilissimæ, quæ inventionem & dispositionem pariter exercent, sed etiam cum est consummatus, ac jam in foro clarus. Alitur enim atque [61] enitescit, velut pabulo lætiore, facundia, & assidua contentionum asperitate fatigata renovatur. [62] Quapropter historiæ nonnunquam ubertas in aliqua exercendi styli parte ponenda, & dialogorum libertate gestiendum. Ne carmine quidem ludere contrarium fuerit: [63] sicut athletæ, remissa quibusdam temporibus ciborum atque exercitationum certa necessitate, otio [64] & jucundioribus epulis reficiuntur. Ideoque mihi videtur M. Tullius tantum intulisse eloquentiæ lumen, quod in hos quoque studiorum secessus excurrit. [65] Nam si nobis sola materia fuerit ex litibus, necesse est, deteratur fulgor, [66] & durescat articulus, & ipse ille mucro ingenii quotidiana pugna retundatur. Sed, quemadmodum forensibus certaminibus exercitatos, & [67] quasi militantes reficit ac reparat hæc velut sagina dicendi; sic adolescentes non debent nimium in falsa rerum imagine detineri, & inanibus simulacris: usque adeo, [68] ut difficile ab his digressos sit assuefacere, ne ab illa, in qua prope [69] consenuerint, umbra, [70] vera discrimina, velut quemdam solem, reformident: quod accidisse etiam Porcio Latroni, qui primus clari nominis professor fuit, traditur: ut cum ei, summam in scholis opinionem obtinenti, *caussa* in foro esset oranda, impense petierit, uti subsellia [71] in Basilicam transferrentur. Ita illi cœlum novum fuit, ut omnis ejus eloquentia contineri tecto ac parietibus videretur. Quare juvenis, qui rationem inveniendi eloquendique a præceptoribus diligenter acceperit, (quod non est [72] infiniti operis, si [73] docere sciant & velint) exercitationem quoque modicam fuerit consecutus, oratorem sibi aliquem ([74] quod apud majores fieri solebat) deligat, quem sequatur, quem imitetur: judiciis intersit quamplurimis, & sit certaminis, cui destinatur, frequens spectator: tum *caussas* vel easdem, quas agi audierit, stylo & ipse componat, vel etiam alias, veras modo, & utrimque tractet: &, quod in gladiatoribus fieri videmus, [75] decretoriis exercea-

tullianus *Apologetic.* cap. 39. & sanctus Augustinus *de bono conjugii* cap. 18. & lib. *de fide & operibus* cap. 7. Vide Plutarchum in vita Catonis, & Strabonem lib. xi. pag. 515. edition. Casaubon. CAPPER.

60. *Dum adolescit profectus.*] *Dum adolescit juventus;* MSS. Bodl. Alm. Andr. *dum adolescit juvenis;* Ald. mutarunt vero inepti librarii, qui *adolescere* de aliis, nisi hominibus, dici non putabant: sed ita *adolescentem flammam* Frontin. lib. 1. cap. 5. §. ult. ubi vid. Tennul. Septimius de Bel. Trojan. lib. iv. 12. *ita utrimque certamen brevi adolevit.* BURMAN.

61. *Enitescit*] *Nitescit;* Voss. sec.

62. *Quapropter historiæ.*] Cicero quoque historias scripsit & Græce & Latine, præterea multos dialogos: epigrammata autem & poëmata sæpenumero lusit. TURNEB.

63. *Sicut athletæ remissa, &c.*] Andr. Schottus, Observat. Philosoph. lib. v. cap. 9. pag. 216. supra lib. v. cap. 10. PAREUS.

64. *Et jucundioribus epulis.*] Nam athletæ vescebantur pane *coliphio* vocato, præterea carne porcina & bubula; is enim victus conducit ad robur. TURNEBUS. Ita MS. Bodl. & Gebhard. Crepund. lib. iii. cap. 18. ex MS. Palat. legendum censet, *edulus.* PAREUS. Favere huic lectioni videtur V. C. Alm. qui *jucundioribus & aliis reficiuntur*, habet. BURMAN.

65. *Nam nobis sola.*] *Si* conjunctio huic sensui, ut sit integer, omnino est adscribenda, ut legatur: *nam si nobis.* REGIUS. *Sola materia fuerit;* marg. Vidov. quod non est contemnendum. BURMAN.

66. *Et durescat articulus.*] *Metaphora* est ducta a gladiatoribus, qui articulorum flexu & mollitie adversarium nunc invadere, nunc declinare, nunc excipere solent. TURNEB. Ita *mollem articulum* dicit lib. 11. cap 12. ubi nos debiliorem, sed doctum ad inferendos ictus explicuimus: sed, re serius perpensa, malumus nunc *flexilem* interpretari. *Et* deest in Obrecht. edit. BURMAN.

67. *Quasi militantes.*] *Quasi militares;* Vallæ lib.

68. *Ut difficile ab his digressos.*] *Difficilius;* V. C. Alm. *difficilis ab his*, vel *eis digressus;* Voss. sec. tert. Colin. Philander volebat *simulacheis*, *ut difficilis ab his digressus sit, assuefieri.* BURMAN.

69. *Consueverint.*] *Consenuerint* legendum esse, aperte ex illo adverbio *prope*, hoc est fere, colligi potest. REGIUS.

70. *Vera discrimina, &c.*] Similitudo est ducta a gladiatoribus, qui in *xysto* & palæstra exercentur *sciamachia;* id est, umbratili pugna. TURNEB.

71. *In Basilicam transferrentur.*] *Basilica* enim, quæ juxta forum erat, similis erat Latronis auditorio: quidam præterea aiunt forum judiciale fuisse sub dio. TURNEB.

72. *Finiti operis.*] *Infiniti* emendate in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Finiti;* Voss. omnes, marg. Basil.

73. *Docere sciant) & exercitationem.*] *Docere sciant & velint) exercitationem;* MSS Alm. Voss. secund. Obrecht. *sciant & vel exercitationem;* Locat. Ald. Colin. Vidov.

74. *Quod apud majores.*] Hujus rei meminit Tacitus in dialogo, atque ait hanc fuisse labem eloquentiæ, quod omissa fuerit ea consuetudo. TURNEB. Sed utrum Tacitus, an alius hujus dialogi sit auctor, lis est adhuc sub judice: ut ut est, sic loquitur ille scriptor num. 34. *Apud Majores nostros juvenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus jam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur a patre vel a propinquis ad eum oratorem, qui principem locum in civitate tenebat. Hunc sectari, hunc prosequi, hujus omnibus dictionibus interesse, sive in judiciis, sive in concionibus assuescebat, ita ut altercationes quoque exciperet & jurgiis interesset, utque sic dixerim, pugnare in prælio disceret: magnus ex hoc usus, multum constantiæ, plurimum judicii juvenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid aut contrarie dicit .. igitur vera statim & incorrupta eloquentia imbuebantur*, &c. ipse Fabius lib. xii. cap. ult. *Frequentabant vero ejus* [summi Oratoris] *domum optimi juvenes more Veterum, & veram dicendi viam velut ex oraculo petent*, &c. CAPPER.

75. *De rhetoriis exerceatur.*] Quid sibi velit illud *de rhetoriis*, non liquet mihi; ac ne vel *retiariis* quidem, quod in quibusdam legitur exemplaribus; aut *de rectoriis*, quod in vetusto codice est scriptum. REGIUS. Gladiatores nunc solent oppugnare, nunc defendere, ac mutantur officia, ut nunc sint *mirmillones*, nunc *retiarii*, nunc *secutores*, nunc *Thraces*: itaque in quibusdam codicibus, pro *in rebus actis*, scribitur *retiariis*: est autem *retiarius* gladiator, qui rete habet ad involvendum *mirmillonem*. TURNEB. Vett. edd. leg. *derectoriis*. Supra lib. vi. cap. 5. opponuntur obliquis & obtusis armis sive infectis. PITH. *in derectoriis;* Voss. prim. tert. Bern. *videmus Rhetoricis;* Vidov. *videmus retiariis;* Basil. Gryph. *dextris & lævis exerceatur;* Obrecht. Sed vera est lectio, quam Voss. sec. & Vallæ liber pro varia

tur; ut fecisse Brutum diximus pro Milone. Melius hoc, quam [76] rescribere veteribus orationibus, ut fecit [77] Sestius contra Ciceronis *actionem* habitam pro eodem, cum [78] alteram partem satis nosse non posset ex sola defensione. [79] Citius autem sic idoneus erit juvenis, quem præceptor coëgerit in declamando quam simillimum esse veritati, & per totas ire materias: quarum nunc [80] facillima, & maxime favorabilia decerpunt. Obstat huic, quod secundo libro posui, [81] turba discipulorum, [82] & consuetudo classium certis diebus audiendarum: nonnihil etiam persuasio patrum, [83] numerantium potius declamationes, quam æstimantium. Sed ([84] quod dixi primo, ut arbitror, libro) nec ille se bonus præceptor majore numero, [85] quam sustinere possit, onerabit: & nimiam loquacitatem recidet, ut omnia, quæ sunt in controversia, non (ut quidam volunt) quæ in rerum natura, [86] dicantur: & vel longiore potius dierum spatio laxabit dicendi necessitatem, [87] vel materias dividere permittet. Una enim [88] diligenter effecta plus proderit, quam plures inchoatæ & quasi degustatæ. Propter quod accidit, ut nec suo loco [89] quidque ponatur; nec illa, quæ prima sunt, servent suam legem; juvenibus flosculos omnium partium in ea, quæ sunt dicturi, congerentibus: quo fit, ut timentes, ne sequentia perdant, priora confundant.

lectione habebat, *decretoriis exerceatur*: *decretoria* arma opponuntur lusoriis, de quibus vide Lips. II. Saturn. 19. licet in ratione nominis erret. Bruti vero orationem pro Milone laudavit noster lib. III. cap. 6. & hoc libro cap. 1. bis. forte autem hic respexit illa, ubi dicit, eum *sufficisse ponderi rerum, & sentire quæ dicit*: ut ita oratio, quam exercitationis caussa scripsit, tamen tam gravis sit, ut illa jugulare adversarium videatur, & multum a declamatione diversa fuerit, quia illa *gloriatus fuerit occiso malo cive*: similis vero nostri locus lib. VI. cap. 4. *At quidam litigatoribus suis illum modo ambitiosum declamandi sudorem præstitisse contenti, cum turba laudantium destituunt subsellia, pugnamque illam decretoriam imperitis, ac sæpe pullata turba relinquunt*; ubi vide. BURMAN. Et in Addendis: vide, inquit, Gruterum & alios ad Senec. I. de *clementia*. 14. Cæterum in edit. Vascos. legitur *in rebus actis* & in marg *in litis actis*: in Stephan. Lugduno-Batav. & Rollin. *in rebus actis*. CAPPER.

76. *Rescribere veteribus orationibus.*] Hoc est, ad illas refellendas aggredi, iis respondere, contradicere, contrarias orationes opponere: sic Suetonius in Caligula 53. *solebat prosperis oratorum actionibus rescribere*. CAPPER.

77. *Sestius.*] *Sextius*; V. C. Alm. Locat. Ald. Colin. *Sextus*; Vidov. *Cestius*; Basil. quod fortasse verum est; ut intelligatur *Cestius Pius*, qui fuit infestus Ciceroni: cujus sæpius Seneca in *Suasoriis* & declamationibus meminit, & quem in præfat. lib. III. *excerpt. Contr.* in Milonem recitasse contra Ciceronem scribit: & confundi ibi quoque Sextium, quo nomine duo fuere, cum Cestio docebit Schottus in libello de claris apud Senec. Rhetor. in Sextio. BURMAN.

78. *Alteram partem satis nosse.*] *Alteram partem liset*; Ald. Colin. marg. Steph. Vasc.

79. *Citius autem sic idoneus.*] *Si* conjunctio, ut redundans ex hoc loco foret eradenda, nisi *c* litera adscripta *sic* videretur legendum. REGIUS. *Autem si*; Voss. prim. secund. *autem idoneus*; V. C. Alm.

80. *Facillima & maxime.*] *Ut maxime*; V C. Alm.

81. *Fere turba discipulorum.*] recte sic legi, ne admonitione quidem dignum esset, nisi quidam illud *fere* in *frequens* depravarent: quod quidem nihil agnoscitur a sensu. REGIUS. *Fere*; Vallæ lib. Voss. prim. secund. Bern. Colin. In plerisque edit. legitur *frequens turba*: sed Raphaelis Regii sententiam secutus sum, qui jam pridem questus fuerat *τὸ fere* in *τὸ frequens*, fuisse depravatum: adde, quod *fere* legatur in pluribus MSS. Vide lib. I. cap. 2. ubi *τὸ turba* sine *τῷ* frequens bis terve a Fabio usurpatur. CAPPER.

82. *Et consuetudo classium.*] Discipuli enim in classes dividebantur, præceptorque diem constituebat, quo prima classis declamaret, quo secunda, quo tertia, & sic deinceps. TURNEBUS.

83. *Numerantium potius.*] Taxat auctor pessimum & depravatissimum morem veterum pædagogorum, qui Rhetores sive Sophistas auro corrumpebant, ut sæpius discipulos suos declamare docerent, & juberent: quod luce meridiana clarius percipere est ex verbis Satirici Juvenal. Sat. VII. 165.

> *Quantum vis stipulare, & protinus accipe, quod do;*
> *Ut toties illum pater audiat?*

Sed quid opus aliorum testimoniis? cum ipse auctor lib. II. cap. 7. ait: *Patres maxime exigere, ut eorum pueri multa ediscant, neque ita demum studere liberos suos, si quam frequentissime declamaverint, credunt.* ALMELOV.

84. *Quod dixi.*] *Quid dixi*; Voss. tert.

85. *Quam sustinere.*] *Sustinere*; Ald. Leid. sed lib. I. cap. 2. *sustinere* legitur; & recte.

86. *Ducantur.*] *U* vocalis in *i* mutata, *dicantur* est legendum. REGIUS.

87. *Vel materias dividere.*] Ut si proposuerit præceptor plura *themata*, unum tractet; aut, si proposuerit *thema* multiplex, partes quasdam auferat. TURNEB. *Materiam sibi dividere*; MS. Bodl. Aode. *materiam dividere*; MSS. Voss. sec. *vel materias sibi dividere*; Ald.

88. *Diligenter effecta.*] *Una* nomen huic sensui adscribendum videtur, ut sit, *una diligenter effecta*; sic enim *una* & *plures* se invicem respicient. REGIUS. *Una enim* desunt etiam in MSS. Alm. Voss. secund. tert. *una diligenter*; Locat. Ald.

89. *Quidque ponatur.*] *Quicquam*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

CAPUT VI.

De cogitatione.

PROXIMA stylo cogitatio est; [1] quæ & ipsa vires ab hoc accipit, & est inter scribendi laborem, extemporalemque fortunam media quædam, & nescio an usus [2] frequentissimi. Nam scribere [3] nec ubique nec semper possumus: cogitationi temporis ac loci plurimum est. Hæc paucis admodum horis magnas etiam caussas complectitur. Hæc, quoties intermissus est somnus, ipsis noctis tenebris adjuvatur. Hæc inter medios rerum actus aliquid invenit [4] vacui, nec otium patitur. Neque vero rerum ordinem modo (quod ipsum satis erat) intra se ipsa disponit, sed verba etiam copulat, totamque ita contexit orationem, ut ei nihil præter manum desit. [5] Nam memoriæ quoque plerumque inhæret fidelius, quod nulla scribendi securitate laxatur. Sed ne ad hanc quidem vim cogitandi perveniri potest, aut subito, aut cito. [6] Nam primum facienda multo stylo forma est, [7] quæ nos etiam cogitantes sequatur: tum assumendus usus paulatim, ut pauca primum complectamur animo, quæ reddi fideliter possint: mox per incrementa tam modica, ut onerari [8] se labor ille non sentiat, augenda usu, & exercitatione multa [9] continenda est, quæ quidem maxima ex parte memoria constat: ideoque aliqua mihi in illum locum differenda sunt. Eo tamen pervenit, ut is, cui non refragetur ingenium, acri studio adjutus tantum consequatur, ut ea etiam, quæ cogitarit, [10] quæque scripserit, atque edidicerit, in dicendo fidem servent. [11] Cicero certe Græcorum Metrodorum [12] Scepsium, & [13] Eriphylum Rhodium, nostrorumque Hortensium tradidit, quæ cogitaverant, ad verbum in agendo retulisse. Sed si forte [14] aliquis inter dicendum [15] effulserit extemporalis [16] color, non [17] superstitiose [18] cogitatis demum est inhærendum. Neque enim tantum habent curæ, ut non sit dandus & fortunæ locus, cum sæpe etiam scriptis ea, quæ subito nata sunt, inserantur. Ideoque totum hoc exercitationis genus ita instituendum est, [19] ut & digredi ex eo, & redire in id facile possimus. Nam, ut primum est domo afferre paratam dicendi copiam, & certam; ita [20] refutare temporis munera longe stultissimum

Antequam orationem habeamus, cogitatione sepire debemus & complecti totam *caussam*: sed cogitatio constat ingenii acumine & memoria, de qua dicemus lib. XI. TURNEB.

1. *Quæ & ipsa vires, &c.*] Nam cogitatio est earum rerum, quas dicturi sumus, nec tamen scripturi: ea autem oratio non est extemporalis, propter cogitationem diligentem, quæ præcessit. TURNEB.

2. *Frequentissimi.*] Voss. sec. *frequentissimas*, ut & in Vallensi lib. fuisse dicit Ascensius.

3. *Nec ubique.*] *Non ubique*; Voss. prim.

4. *Vacui.*] *Vacuum*; Voss. prim. & tert. omisso *vel nec*: quo etiam modo legitur in Bernens.

5. *Nam memoria.*] Fidelius continere solemus, quæ duntaxat cogitavimus, quam quæ scripsimus, quia scriptio animum avocat a rei *cogitatione*. TURNEB.

6. *Nam primum facienda.*] Assiduus stylus quamdam dicendi & orandi rationem ingenerare nobis solet, quæ postea se cogitationi ultro offert. TURNEB.

7. *Quæ nos incogitantes.*] *In* præpositio eradenda, ac *nec* particula videtur adscribenda, ut *nec cogitantes* legamus. REGIUS. *Nos nec cogitantes*; Ald. marg. Vidov.

8. *Se labor ille.*] *Ille* abest a Voss. prim. & tert. forte, *labore illo non sentiat*, scilicet *cogitatio*, vel *vis cogitandi*; nam ita vox *continenda*, quæ mox sequitur, requirit. BURMANNUS.

9. *Continenda.*] Vide ad Petronii cap. II. BURMAN.

10. *Quæque scripserit.*] *Æque ac quæ scripserit*; Obrecht. quod Rollinus etiam probat.

11. *Cicero certe.*] Artem memoriæ invenit Simonides, consummavit Metrodorus, &, quæ cogitaverat, dicere potuit. Cicero quoque in IV. Academic. Hortensii memoriam commendat; sed tamen ait in Hortensio majorem fuisse verborum memoriam; in Lucullo, rerum. TURNEB.

12. *Scepsium.*] *Ephesium*; Locat. *Sepsium*; Ald. Vide Cicer. II. *de Orat.* 88. & I. *Tuscul.* 24. Vide cap. 2. lib. XI. ubi de eodem Scepsio. CAPPER.

13. *Eriphylum.*] *Empylum*, vel *Emphylum*; Vall. *Emphilum*; Voss. sec. hunc vero apud Ciceronem reperire non potui, neque ejus rationem habuit Meursius in catalogo Rhodiorum illustrium, lib. II. cap 9.

14. *Aliquis*] *Aliquo*; Voss. tert. forte *alicui*. BURMAN.

15. *Effulserit.*] *Effluxerit*; MSS. Vall. Voss. sec. Colb. marg. Vidov.

16. *Color.*] *Calor*; Obrecht recte, ut puto: millies hæc nomina permutarunt librarii; & hic convenit melius *τῷ effulserit*, vel, ut mallem, *affulserit*: ita apud Flor. IV. 9. *ut prima effulsit occasio*: in MSS. erat *affluxit*, unde Salmasius *affulsit*: calor autem adstruitur ex illis capite seq. *quem si calor & spiritus dabit.* BURMAN.

17. *Superstitiose.*] *Superstitione*; Voss. prim. & tert.

18. *Cogitatis.*] *Excogitatis*; Vasc. Steph. Basil. Vidov.

19. *Ut & digredi ex eo, & redire in id facile possimus.*] Non ita scripsit Quinctilianus, sed Correctores: ideo bene velut ex reposito thesauro, ex MS. producit cl. Gebhardus. Crepund. lib. III. cap. 18. pag. 151. *ut & digredi, & regredi in id facilius possimus.* Ovid. lib. I. Amor. Eleg. VIII. ex MS.

—— *Oculis quoque pupula duplex*
Fulminat, & geminum lumen ab orbe redit.

Vulg. *venit*. PAREUS. *Degredi ex re*; Voss. prim sic & supra lib. VIII. cap. 2. ex MSS apud Manil. III. 356. *degredere* in Gemblacensi codice; & apud Cicer. I. *de Divin.* 45. *sed unde huc degressa est, eodem redeat oratio*: quamvis *degredi* hic retineam; cum *degredi* proprie sit de alto loco descendere, ut centies apud Livium Sigonius, & alii pro *digredi* reposuerunt. BURMAN.

20. *Refutari.*] *Refutare* active legendum esse constat. REGIUS. *Refutari*; Voss. prim. sec. Locat.

est. Quare cogitatio in hoc præparetur, ut nos fortuna decipere non possit, adjuvare possit. Id autem fiet memoriæ viribus, ut illa, quæ complexi animo sumus, fluant secura; [21] ne solicitos & respicientes, & una spe suspensos recordationis non finant [22] providere: alioqui vel extemporalem temeritatem malo, quam male cohærentem cogitationem. Pejus enim quæritur retrorsus, quia, [23] cum illa desideramus, ab aliis avertimur; & ex memoria potius [24] repetimus, quam ex materia. [25] Plura sunt autem, [26] si utrumque quærendum est, quæ inveniri possunt, quam quæ inventa sunt.

21 *Ne solicitos.*] In edition. Lugduno-Batav. & Burmann. *non sollicitos*: quod vix posse ferri videtur; præter quam quod τὸ *ne* in antiquis & bonis editionibus legitur. CAPPER.

22. *Providere.*] *Praevidere*; Voss. tert. Locat. Ald. Par. Gryph. Colin. & ita fere semper turbant in his verbis librarii: sed *providere*, est in futurum prospicere, an reliqua orationis membra apte satis sint cohæsura, ut sæpius hoc ipso capite. BURMAN.

23. *Cum illa.*] *Dum*; V.C. Alm.

24. *Repetimus.*] *Res petemus*; Voss. tert. Obrecht.

25. *Plura sunt autem.*] Etiam si perdiu cogitaveris, attamen omnia invenire non poteris, quæ sunt in re: quid igitur obest, quo minus præter ea, quæ cogitaverimus, aliud ex tempore inveniamus? TURNEB.

26. *Si utrumque.*] *Si strictius utrumque*; Locat. Ald. Colon. marg. Colin. & Vidov. forte scripsit Fabius: *si utrum rectius, quærendum est.* BURMAN.

CAPUT VII.

Quemadmodum extemporalis facultas paretur & contineatur.

VII. MAXIMUS vero studiorum fructus est, & velut [1] præmium quoddam amplissimum longi laboris, [2] ex tempore dicendi facultas: quam qui non erit consecutus, mea quidem sententia civilibus officiis renuntiabit, & solam scribendi facultatem potius ad alia opera convertet. [3] Vix enim bonæ fidei viro convenit auxilium [4] in publicum polliceri, quod in præsentissimis quibusque periculis desit; ut [5] indicare portum ad quem navis accedere, nisi lenibus ventis vecta, non possit. Siquidem innumerabiles accidunt subitæ necessitates, vel apud magistratus, vel [6] repræsentatis judiciis continuo agendi. [7] Quarum si qua, non dico cuicumque innocentium civium, sed amicorum ac propinquorum alicui evenerit, stabitne mutus, [8] & salutarem petentibus vocem, [9] statim, si non succurratur, perituris, moras & secessum & silentium quæret, [10] dum illa verba fabricentur, & memoriæ [11] insidant, & vox ac latus præparetur? [12] Quæ vero patitur hoc ratio, ut quisquam sit orator imparatus ad casus? Quid, cum adversario respondendum erit, fiet? Nam sæpe ea, quæ opinati sumus, & contra quæ scripsimus, fallunt, ac tota subito *caussa* mutatur. [13] Atque, ut gubernatori [14] ad incursus tempestatum,

Extemporalem facultatem primus reperit Gorgias Leontinus, ut auctor est Philostratus; is enim ausus est dicere in auditoriis, qua de re quis audire vellet. Alii aiunt a Pericle inventam fuisse, alii a Pythone Byzantio, alii etiam ab Æschine, postea quam missus est in exilium. TURNEB. Videndi commentatores ad Petron. cap. VI. & Cresoll. Theatr. Rhet. lib. III. cap. 2.

1. *Præmium quoddam amplissimum.*] *Præmium quoddam amplius*; V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. omittunt vero *amplius*; Voss. sec. Vallæ lib. & edit. Roign. sed vulgata recte se habet. BURMAN.

2. *Ex tempore.*] Extemporalem orationem primus Æschines, auctore Philostrato, reperit. PHILAND.

3. *Vix enim.*] *Nec enim*; Ald. marg. Vidov.

4. *In publicum.*] Illa propositio *in*, ut supervacua, mihi videtur expungenda. REGIUS. Obsecutus est Regio Aldus, & omittit *in* Voss. prim. sed reliqui recte retinuerunt, & optime Ascensius vindicavit; ut enim *in publicum consulere*, *providere*, &c. dicimus, ita nescio, cur non *in publicum polliceri* dici possit Orator, qui eloquentiam clientibus suis promittit; *polliceri* enim est profiteri, ut & *promittere*. Vide ad Petron. cap. 20. & ita *polliceri operam suam* eodem sensu dixit Cicero *Divinat.* cap. 6. BURMAN.

5. *Intrare portum.*] *Intrare* quidem legitur, sed nihil sensui convenire videtur: forsitan vero *monstrare* castigate legeretur. REGIUS. *Intrare*; MSS. Joan. Alm. Voss. omn. Andr. Locat. Basil. Vidov. *indicare*; Roign. Basil. Colin. Leid. Oxon. Obrecht *monstrare*; Ald. Colon.

6. *Repræsentatis judiciis.*] Id est, ante statutum, vel exspectatum tempus prolatis. Sic *repræsentare pecuniam*, pro vel solvere ante tempus. CAPPER.

7. *Quarum si qua.*] *Quare*; Voss. tert.

8. *Et salutarem.*] *Etiam sal.* Voss prim.

9. *Statim.*] *Statimque*; Voss. prim. sec. Locat. Ald. Stephan. Basil. Colin Vidov

10. *Dum illa verba.*] *Illic* legit Schelius ad Dialog. *de Orat.* cap. 9.

11. *Incidant.*] *Insidant* vero recte reliqui. MSS. eod.

12. *Quæ vero patitur hoc oratio ut quisquam sit orator aliquando mitteretur casus.*] Hoc in aliis exemplaribus sic emendatum legitur; ut duo illa verba, *aliquando* & *mitteretur*, sint expuncta, ac pro illis duo hæc, *imparatus* & *ad*, sint reposita, hoc modo: *Quæ vero patitur hoc oratio ut quisquam sit orator imparatus ad casus.* Mihi vero & *qui* pro *quomodo*, & *ratio*, non *oratio*, legendum videtur. REGIUS. *Quæ vero hoc ratio, ut quisquam sit orator aliquando mittere casus*; Voss. sec. ex quibus suspicor, vulgatam lectionem a quodam glossatore esse concinnatam, & olim scriptum fuisse: *Quæ vero patitur hoc ratio, ut quisquam sit orator, qui aliquando mitteret ad casus*: certe aliquid simile latere, & verbum *mitteret* vel *mittere* ex *mature* enatum puto: sed videant acutiores. BURMAN.

13. *Atqui ut.*] *Atque* potius legendum est, quam *atqui*. REGIUS.

14. *Ad incursus.*] Quosdam legere *ad incursus quoque*, notat sic

sic [15] agenti ad varietatem *caussarum* ratio mutanda est. Quid porro multus stylus, & assidua lectio, & longa [16] studiorum ætas facit, si manet eadem, quæ fuit, incipientibus difficultas? Periisse profecto confitendum est præteritum laborem, cui semper [17] idem laborandum est. [18] Neque ego hoc ago, ut ex tempore dicere malit, sed ut possit. [19] Id autem maxime hoc modo consequemur. Nota sit primum dicendi via. Neque enim prius contingere cursus potest, quam scierimus, quo sit & qua perveniendum. Nec satis est, non ignorare, quæ sunt *caussarum judicialium* partes, aut quæstionum ordinem recte disponere, quanquam ista sunt præcipua; sed quid quoque loco primum sit, quid secundum, ac deinceps: quæ ita sunt natura copulata, ut mutari aut intervelli sine confusione non possint. [20] Quisquis autem viam, qua sit ingrediendum, discet, ducetur ante omnia rerum ipsa serie, velut duce: propter quod homines etiam modice exercitati, facillime tenorem in narrationibus servant. Deinde, quid quoque loco quærant, scient: nec circumspectabunt, nec offerentibus se aliunde sensibus turbabuntur: nec confundent ex diversis orationem velut salientes huc, illuc, nec usquam insistentes. Postremo habebunt modum & finem, qui esse citra divisionem nullus potest. Expletis pro facultate omnibus, quæ proposuerint, pervenisse se ad ultimum sentient. [21] Et hæc quidem ex arte, illa vero ex studio, ut copiam sermonis optimi, quemadmodum præceptum est, comparemus: multo ac fideli stylo sic formetur oratio, [22] ut scriptorum colorem, [23] etiam quæ subito effusa sunt, reddant, ut cum multa scripserimus, [24] etiam multa dicamus. Nam consuetudo & exercitatio facilitatem maxime parit, quæ si paululum intermissa fuerit, non velocitas illa modo tardatur, [25] sed & νάρκημα ipsum coit atque concurrit. Quanquam enim opus est naturali quadam mobilitate animi, ut, dum proxima dicimus, struere ulteriora possimus, [26] semperque nostram vocem provisa & formata cogitatio excipiat; vix tamen aut natura, aut ratio in tam multiplex officium diducere animum queat, ut *inventioni*, *dispositioni*, *elocutioni*, ordini rerum verborumque, tum iis, quæ dicit, quæ subjuncturus est, quæ ultra spectanda sunt, adhibita vocis, pronuntiationis, gestus observatione, una sufficiat. Longe enim præcedat oportet intentio, ac præ se res agat; quantumque dicendo consumitur, tantum ex ultimo prorogetur: ut, donec perveniamus ad finem, non minus prospectu procedamus, quam gradu, si non intersistentes offensantesque brevia illa atque concisa singultantium modo [27] ejecturi simus. [28] Est igitur usus quidam irrationalis, quem Græci ἄλογον τριβὴν vocant, [29] quo manus in scribendo decurrit, quo oculi totos simul in lectione versus, flexusque eorum & transitus intuentur, & ante sequentia vident, quam [30] priora dixerunt. [31] Quo constant miracula illa in scenis pi-

Ascensius, qui vocem *quoque*, vel rejiciendam, vel in *quosque* mutandam censet.

15. *Agenti.*] Oratori *caussas* forenses agenti. CAPPER.

16. *Studiorum ætas.*] Forte *longa studiosorum ætas*: nisi *studiorum ætatem longam*, pro longo tempore, quod quis studiis impendit, capere malis: quæ si cui durior locutio videatur, is sciat, & *ætatem* tribui aliis rebus, ut ædificiis, vino, &c. de quibus vide Juret. ad Symmachi lib. 1. Epist. 5. BURMAN.

17. *Idem laborandum*] *Idem* non habet Voss. tert.

18. *Neque ego hoc ago, &c.*] Attamen Demosthenes nunquam, nisi præmeditatus, accessit ad *caussam* agendam: Demades vero sæpius ex tempore dixit: auctor Plutarch. TURNEB.

19. *Idem autem.*] Recte a quibusdam, loco illius *idem*, *id* legitur. REGIUS.

20. *Quisquis autem via ducetur, ducetur ante.*] Emendatum hoc quoque in quibusdam legitur exemplaribus, sic ut illud prius *ducetur* sit erasum, at *viam* pro *via* scriptum, & hæc quatuor verba sint adscripta, *qua sit ingrediendum discet*, ut legatur: *quisquis autem viam, qua sit ingrediendum, discet, ducetur, &c.* REGIUS. *Via*; Leid. *qua sit ingrediendum* deest in Voss. sec. tert. Locat. Basil. Vidov.

21. *Et hæc quidem ex arte.*] Extemporalis facultas paratur partim arte, partim consuetudine & exercitatione. & mobili animi natura; nam qui sunt obtusi, nunquam hanc orationem assequentur. TURNEB. *Et hoc quidem*; Voss. prim.

22. *Ut scriptorum colorem ..... reddant.*] Hoc est. ut speciem referant orationis diligenter conscriptæ & elaboratæ. CAPPER.

23. *Etiam quæ subito.*] *Etiam ea quæ*; Voss. sec. Locat. Gryph. Colin. Vidov.

24. *Etiam qui multa dicamus.*] *Qui* particula, ut supervacua, est eradenda, tametsi a quibusdam in *quam* depravetur. REGIUS. Non displicet τὸ *quam* Ascensio.

25. *Sed & ipsum coit.*] Manifeste hic aliquid deest; *ipsum* namque pronomen, ad quod referatur, non habet. REGIUS. *Sed ipsum coit*; Voss. tert. Locat. And. Ald. Gryph. Basil. *sed & omnino ipse in se ipsum coit*; Dan. *coit atque concrescit*, conjiciebat Gallæus.

26. *Semperque nostram manum.*] Horat. Art. Poët. 311; *Verbaque provisam rem non invita sequentur.*

27. *Ejecturi simus.*] *Elucturi*; V. C. Alm. forte pro *eructaturi*, de quo verbo vide Heins. ad Ovid. XIV. Metam. 211. BURMAN.

28. *Est igitur usus.*] *Usus irrationalis* est exercitatio, quæ nihil habet in se artis, sed tamen continuatione efficit majorem celeritatem; ut sæpe scribendo acquiritur celeritas scribendi, non adhibita ratione aut arte: talis exercitatio debet esse in extemporali oratione. TURNEB. *Irrationabilis*; MSS. Alm. Voss. sec. tert. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Vidov. Colin. Obrecht. Oxon.

29. *Quo manus.*] Ut ad *usum* referatur potius, quam ad τριβὴν, *quo* mihi legendum videtur. REGIUS. *Qua manus*, & *qua oculi*; Voss. omnes, Bern. Ald. Basil.

30. *Priora dixerunt.*] *Duxerunt*, conjiciebat Gallæus, ut *sulcum*, *versum ducere*, &c. BURMAN.

31. *Quo constant miracula.*] De his habetur apud Martialem lib. IX. 39.

Summa licet, velox Agathine, miracula ludas;
Non tamen efficies, ut tibi parma cadat.

REGIUS. Pilarii sunt præstigiatores, qui, adhibitis pilulis & sphærulis, miracula efficiunt. At *ventilatores* sunt, qui tanta arte præstigiis utuntur, ut ea, quæ in manibus habent, disparcant, & in ventum abire videantur. TURNEB. In

lariorum ac [32] ventilatorum, ut ea, quæ emiserint, ultro venire in manus credas, & qua jubentur, decurrere. Sed hic usus ita proderit, si ea, de qua locuti sumus, ars antecesserit, ut ipsum illud, quod in se rationem non habet, in ratione versetur. Nam mihi ne dicere quidem videtur, nisi qui disposite, ornate, [33] copiose dicit. [34] Sed nec tumultuarii nec fortuiti sermonis contextum mirabor unquam, quem jurgantibus etiam mulierculis [35] superfluere video: quem si calor ac spiritus tulit, ([36] frequenter enim accidit, ut successum extemporalem consequi cura non possit) Deum tunc affuisse, cum id [37] evenisset, veteres oratores, ut [38] Cicero dicit, aiebant. Sed ratio manifesta est. Nam bene concepti affectus & recentes rerum imagines continuo impetu feruntur, quæ nonnumquam mora styli refrigescunt, & dilatæ non revertuntur. [39] Utique vero cum infelix illa verborum cavillatio accessit, & cursus ad singula vestigia [40] restitit, [41] non potest ferri contorta vis, [42] sed, ut optime vocum singularum cedat electio, non continua, sed composita est. Quare capiendæ sunt illæ, [43] de quibus dixi, rerum imagines, quas vocari φαντασίας [44] indicavimus; omniaque, de quibus dicturi erimus, personæ, quæstiones, spes, metus, habenda in oculis, in affectus recipienda. [45] Pectus est enim, quod disertos facit, & vis mentis. Ideoque imperitis quoque, [46] si modo sunt aliquo affectu concitati, verba non desunt. [47] Tum intendendus animus, non in aliquam rem unam, sed in plures simul continuas; ut, si per aliquam rectam viam mittamus oculos, simul omnia, quæ sunt in ea circaque, intuemur, non ultimum tantum videmus, sed usque ad ultimum. Addit ad dicendum etiam pudor [48] stimulos, [49] addit & dicendorum exspectata laus: mirumque videri potest, quod, cum stylus secreto gaudeat, atque omnes arbitros reformidet, extemporalis *actio* auditorum frequentia, ut miles [50] congestu signorum, excitatur. Namque & difficiliorem cogitationem exprimit [51] & expellit dicendi necessitas,

Martialis epigrammate est *pericula ludas*: *miracula* vero noster appellat, ut θαύματα Græci, qui & præstigiatores θαυματοποιοὶ dicebant, de quibus plura videri possunt apud Casaub. ad Theophrast. Caract. περὶ ἀπονοίας, & ad Athen. lib. 1. cap. 6. egregie vero hunc locum illustravit Fabrett. inscript. cap 4. pag. 25. ubi titulum producit, positum L. ÆLIO. AVG. LIB. SECVNDO. PILARIO. OMNIUM. EMINENTISSIMO. & ostendit ita dictos a pilulis, quas, dum projicere videntur, sub certis vasculis repositas ostendunt, & rursus ex uno in aliud transferunt, mox que evanescere faciunt; (ut etiam Philander jam antea ceperat) quales *pilarios* multi hodie apud nos, non nisi cum magna pecuniarum jactura videor & mirantur. Lipsium quoque refutat, qui Gladiatores ex his *pilariis* & *ventilatoribus* fecit: *ventilatores* male explicare Turnebum porat Gallæus, & intelligit eos, qui arma & scuta ventilabant, ut apud Martial. lib. v. epig. 32.

——— *& in toto ventilat arma bove*,

ubi vide Scriverium: sed cum verbum hoc de pluribus dicatur, difficile dictu est, quid ventilaverint agilitate & arte summa hi præstigiatores. BURMAN.

32. *Ventilatorum.*] *Ventulatorum*; Voss. prim. secund. Bern.

33. *Copiose dicit.*] *Dicat*; Voss. prim. tert. *copioseque dicit*: Vasc. Steph. Gryph. Basil. Vidov.

34. *Sed tumultuarii*] Nec particula adscribenda mihi videtur. REGIUS. Deest *nec* in MSS. Alm. Voss. prim. *sed* vero non est in Voss. sec.

35. *Cum eo, quod si calor, &c.*] Depravatus ita est hic locus, ut, quo modo emendari debeat, mihi non constet. REGIUS. Hic locus admodum est abruptus, ut asterisco notandus sit; deesse enim aliquid videtur: est tamen sensus, *nonnunquam ipso affectu effici, ut oratio extemporalis meditatam & scriptam superet.* TURNEB. *Superfluere quod si*; Voss. prim. & tert. *superfluere video: cum eo quod*; Voss. sec. Locat. Ald. *video: quod si*; Val. lib. MSS. Bodl. Andr. & ita Obrecht. & puto non male, si *tulit* explicemus *dedit*, *effecit*, ut nimirum, ubi contextus sit optime cohærens, nec intersistat aut offenset orator, tunc Deum adfuisse dicerent, non rationem & curam. BURMAN.

36. *Frequenter enim.*] *Enim* deest in Voss. sec. Locat. Ald.

37. *Evenisset.*] Deum vero adesse audentibus, & fortibus, in omni alia re frequenter veteres jactabant. Val. Flac. iv. 652.

——— *Stetimus tamen, & Deus adfuit ausis.*

Vide Column. ad Enni Fragm. ex vii. Annal. pag. 73. BURMAN.

38. *Cicero dicit, aiebant.*] Lib. 1. *de Orat.* PHILAND. Voss. prim. tert.

39. *Utique vero.*] Præcipue vero refrigeratur affectus, cum stylus est diligentior, quam deceat; ut singula propemodum verba expendantur; tunc enim vis rerum amittitur. TURNEB.

40. *Restitit.*] Ita omnes fere, sed *resistit* edidit Obrecht.

41. *Non potest ferri contorta vis.*] *Ferre*, non *ferri*, neque *fieri*, ut quidam depravant, mihi legendum videtur. REGIUS. *Ferre*; Locat. *fieri*; V. C. Alm.

42. *Sed ut optime.*] Depravatus quidem mihi videtur hic locus, sed qua ratione corrigi possit, non occurrit. REGIUS. Etiam si illi cavillatores verborum dictiones apte collocant, eorum tamen oratio non est idonea, quoniam affectus continuatione fieri debent: at oratio eorum, quanquam composita est, non tamen continuatione contorquetur. TURNEB.

43. *De quibus dixi.*] Lib. vi. cap. 2.

44. *Indicavimus*] *Diximus*; MS. Bodl. Andr.

45. *Pectus est enim.*] Verba non debent in labris nasci, sed ex mente depromi. Allusit autem ad opinionem Chrysippi, qui animam posuit in pectore, quemadmodum Aristoteles principia omnium sensuum in corde collocavit. TURNEB. Lud. Cresollius Vacat. Autumnal. lib iii. p. 461. PAREUS. Et hinc Homerum vocem ἐκ στήθεος arcessere Iliad. Γ. 221. notarunt viri eruditi.

46. *Si modo non sunt.*] *Non*, ne sensum in contrarium vertat, mihi videtur eradendum. REGIUS.

47. *Tum intendendus.*] *Tamen* etiam olim lectum fuisse, indicat Regis nota, qua *tum* reduxit.

48. *Stimulos.*] *Ad dicendum etiam pudor stimulos habet, & dicendorum*, &c. MSS. Voss. sec. Colb.

49. *Addit & dicendorum exspectata laus*] *Habet &*; Andr. Locat. Ald. Par Basil. Gryph. Colin. Vidov.

50. *Congestu signorum.*] *Concentu*: Andr. Ald Basil Gryph. ego vulgatam recte se habere puto; non enim de classico agi puto, sed de frequentia auditorum; quia, ut orator in foro, ita & miles, (id est, vir militaris, imperator vel dux, ut etiam apud Horat. iv. od. vi. 5 capiendum est) a tribunali alloquens milites, incitatur magis, si plura congerantur, & densa circumsistant signa; ut ea in nummis, in quibus allocutiones illæ exhibentur, videmus. Vide illustr. Spanh. de præst. & usu numism. dissert. ix. BURMAN.

51. *Et expellit.*] Editio Lugdunensis & *expolit*, quod fortasse nonnullis speciosum videatur, quasi diceret Fabius, cogitationes, rudes alioqui & inconditas, expoliri & certo ordine disponi, accedente dicendi necessitate. Lectionem autem esse vitiosam docent optimi quique codices, Andr. Ven. Sich. Par Vasc. Steph. Et quidem elegantissimus rhetor fortius tantum atque pressius videtur indicare, quod per vocabulum *exprimit* significavit, esse omnium vim quamdam in dicendi necessitate, quæ quasi solvit & liberat men-

& secundos impetus auget placendi cupido. [52] Adeo præmium omnia spectant, ut eloquentia quoque, quanquam plurimum habeat in se voluptatis, maxime tamen præsenti fructu laudis opinionisque ducatur. [53] Nec quisquam tantum fidat ingenio, ut id sibi speret incipienti statim posse contingere: sed, sicut in cogitatione [54] præcepimus, ita [55] facilitatem quoque extemporalem a parvis initiis paulatim perducemus ad summam: quæ neque perfici neque contineri, nisi usu, potest. Cæterum pervenire eo debet, ut cogitatio non utique melior sit ea, [56] sed tutior; cum [57] hanc felicitatem, non [58] in prosa modo multi [59] sint consecuti, sed etiam in carmine, ut [60] Antipater Sidonius, & Licinius Archias. Credendum enim Ciceroni est: non quia [61] nostris quoque temporibus non [62] & fecerint quidam hoc, & faciant, [63] quod tamen ipsum non tam probabile puto (neque enim habet aut usum res, aut necessitatem) quam exhortandis in hanc spem, qui foro præparantur, utile exemplum. Neque vero tantam [64] esse unquam fiduciam facilitatis velim, ut non breve saltem tempus, quod nusquam fere deerit, ad ea, quæ dicturi sumus, dispicienda sumamus: quod quidem in judiciis ac foro datur semper. Neque enim quisquam est, qui *caussam*, quam non didicerit, agat. [65] Declamatores quosdam perversa ducit ambitio, ut exposita controversia protinus dicere velint; quin etiam, quod est in primis frivolum ac scenicum, [66] verbum petant, quo incipiant. Sed tam contumeliosos in se ridet invicem eloquentia: & [67] qui stultis videri eruditi volunt, stulti eruditis videntur. Si qua tamen fortuna tam subitam fecerit agendi necessitatem, mobiliore quodam opus erit ingenio, & vis omnis intendenda rebus, & in præsentia [68] remittendum aliquid ex cura verborum, si sequi utrumque non dabitur. [69] Tum & tardior pronuntiatio moras habet, & suspensa ac velut dubitans oratio: ut tamen deliberare, non hæsitare, videamur. [70] Hoc, dum egredimur e portu, si nos nondum aptatis satis armamentis aget ventus: deinde paulatim simul euntes aptabimus vela, & disponemus rudentes, & impleri sinus optabimus. [71] Id potius, quam se inani verbo-

tem, intellectumque nostrum. GIBSON. Ex margine Steph. videtur hæc lectio manasse. Schelius ad Dial. *de Orat.* cap. 6. etiam *expellit* prætulit.

52. *Adeo pretium omnia exspectant.*] Quamvis *pretium* legatur, sensui tamen *præmium* convenire videtur. REGIUS. Adeo *pretium omnia exspectant*; Vall. lib. Voss. sec. Locat. *præmium o. exspectant*; Colin. Vidov. *pretium o. spectant*; cod. Bern. Basil. ego credo *præmium* illud ab interpretatione esse ortum, ut millies factum, ubi *pretium* fuerat scriptum. Vide cl. Gronov. Obs. 11. 25. & ad Liv. xxvi. 40 & Heins. ad Ovid. Heroid. Epist 6. 146. BURMAN.

53. *Quisque.*] *Quisquam* manifeste legendum est. REGIUS. *Nec quisquam.*] Exercitatione est eo usque provehenda facultas extemporalis, ut cogitata oratio non sit melior aut præstantior extemporali, sed sit longe securior, quia cogitandi spatium solet omnia efficere firmiora. TURNEB.

54. *Præcepimus.*] *Præcipimus*: Voss. prim.

55. *Facilitatem.*] *Facultatem*: Voss. sec. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

56. *Sed tutior.*] *Sed melior*: Basil. Gryph.

57. *Hanc felicitatem.*] *Hanc facilitatem*: MSS. Bodl. Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Basil. Par. Obrecht. *facultatem*: Colon.

58. *In prosa.*] *In* non habet V. C. Alm. & mox *etiam carmine*.

59. *Sint consecuti.*] Prior vox deest in edit. Obrecht.

60. *Antipater.*] Antipater Sidonius (ut scribit Cicero lib. iii. *de Orat.* cap. 30.) multa exercitatione fecerat, ut versus hexametros & cujuscumque alterius generis ex tempore funderet: idem scribit de Archia, in oratione pro eodem cap. 8. TURNEB. *Antipater omnibus annis uno die tantum natali corripiebatur febre, & eo consumptus est satis longa senecta*: Plin. vii. 51. ALMEL.

61. *Nostris quoque.*] *Quoque* deest in Voss. tert. *Nostris quoque.*] Nostris quoque temporibus non defuere, qui extemporali illa facultate valuerunt: talis fuit Joh. Picus Mirandulanus, de quo alibi diximus: Andreas Maro, quem Archiæ fere comparat magnus Gyraldus Dialogo iv. Poetar. His addi licet Conradum Goclenium, bonarum literarum apud Lovanienses Professorem; & haud ita pridem Jacobum Davy Cardinalem Perronium. COLOMES.

62. *Et faciant*] Respicit forte sui temporis Poetas, Statium & Martialem, qui sibi versibus ex tempore fusis placebant, ut notum. BURMAN.

63. *Quod tam non ipsum probabile puto.*] Perversus est hoc loco verborum ordo: sic autem corrigitur, si *tamen* particula, loco illius *tam*, scribatur, & illud *tam* ad *probabile* transferatur, hoc modo: *Quod tamen ipsum non tam probabile puto.* REGIUS. *Quod tamen ipsum tam probabile credo*: Voss. sec. *credo* etiam Cod. Colb.

64. *Esse unquam tantam fiduciam facilitatis, ut non.*] Etsi facile subintelligi potest, mihi tamen hoc verbum *velim* adscribendum videtur, ut legatur hoc modo: *Neque vero esse unquam tantam fiduciam facilitatis velim.* REGIUS. *Tanta cuique esse debet fiducia facilitatis, ut*: Andr. *velim* omittebant præterea Voss. sec. Locat.

65. *Declamatores quosdam*] Philostratus ait, Sophistas, cum ex tempore dicere solebant, tamen aliquantum spatii semper sumpsisse ad cogitandum, extra unum Gorgiam, quem imitabantur Fabii tempore declamatores. TURNEB. *Declamantes*; Voss. prim.

66. *Verbum petant, quo incipiant.*] Vide Cresoll. Theatr. Sophist. pag. 416. CAPPER.

67. *Qui stultis videri eruditi, &c.*] Luculentissimum est hoc figuræ τῆς Ἀντιμεταβολῆς exemplum. CAPPER.

68. *Remittendum aliquid ex cura verborum, si sequi utrumque non dabitur.*] Excidit *sequi* quibusdam codicibus, vitio procul dubio Librarii alicujus, cui lectio posset sine eo vocabulo integra videri. Illud autem, ne verbo uno Fabius privaretur, ex codice MS. Bodleiano, editis Andreæ, Aldi, Sichardi, & Parisiensis, suo loco restituimus. GIBSON. *Sequi* non habent cod. Bern. Steph. Roign. Leid. sed Voss. sec. Locat. Aldus & Colin. ita distinguunt: *verborum. Si sequi utrumque non dabitur, tum & tardior*, &c.

69. *Tum & tardior.*] *Tamen &*: Basil. *Tardior.*] Attamen ne tum quidem deerit *cogitatio*; nam cum mora quadam in exordio loquemur, ac fingemus nos dubitare, ut interim cogitare possimus, quid sit utile *caussæ*. TURNEB.

70. *Hoc, dum egredimur.*] Venusta est *allegoria*, qua significat initio ita esse dubitandum ac tarde loquendum, ut interea aliquid inveniamus. Etenim, cum firmamenta *caussæ* invenerimus, celerior erit nostra oratio. TURNEB. *Hoc* scilicet faciendum. Virg. ii. Georg. 352.

——— *Hoc effusos munimen ad imbres:*
Hoc, ubi hiulca siti findit canis æstifer arva.

& vers. 318.

Hoc, ubi non a stirpe valent. GALLÆUS.

71. *Id potius quam se i. o. t. d. quam si tempestatibus, qui volent, auferendum.*] Hic quoque locus est depravatus, qui sic a quibusdam corrigitur, ut legant, *auferetur*, pro illo *auferendum*. Sed ne sic quidem integer habetur sensus: mihi autem illa duo verba, *qui volent*, expungenda videntur solum, ut legatur: *id potius, quam se inani verborum torrenti dare quasi tempestatibus auferendum.* REGIUS. *Qui*

rum torrenti dare, quasi tempestatibus, quo volent, auferendum. [72] Sed non minore studio [73] continetur hæc facultas, quam paratur. [74] Ars enim semel percepta non labitur: stylus quoque intermissione paulum admodum de celeritate deperdit: [75] promptum hoc, & in expedito positum, exercitatione sola continetur. Hac uti sic optimum est, ut quotidie dicamus audientibus pluribus, maxime de quorum simus judicio [76] ac opinione soliciti; rarum est enim, ut [77] satis se quisquam vereatur. Vel soli tamen dicamus potius, quam non omnino dicamus. [78] Est illa exercitatio cogitandi, totasque materias vel silentio (dum tamen quasi dicat [79] intra seipsum) persequendi, [80] quæ nullo non & tempore & loco, quando non aliud agimus, explicari potest: & est in parte utilior, quam hæc proxima. Diligentius enim componitur, quam illa, in qua contextum dicendi intermittere [81] veremur. [82] Rursus illa prior plus confert, [83] vocis firmitatem, oris facilitatem, motum corporis, qui & ipse, ut dixi, [84] excitat oratorem, & [85] jactatione manus, pedis supplosione, [86] sicut cauda leones facere dicuntur, hortatur. [87] Stu-

volent; Voss. prim. sec. quod ex Vallæ libro non improbat Ascensius; sed in ablativo casu pro *qua* capit: maluit tamen *quo* vel *qua* BURMAN.

72. *Sed non minore studio continetur hæc facultas, quam paratur.*] Omissio vocabuli *non*, ut in editione Lugdunensi videmus, destruit certe & evertit Fabii sententiam. Præcipit enim ille, stylum jam comparatum non esse remittendum, quod nisi perpetua exercitatione retinendus non est. *Stylus* (inquit paulo inferius) *intermissione paulum admodum, de celeritate deperdit*: MS Bodleianus, omnesque editi saniores recte retinent voculam *non*. GIBSON. Ta *non* deest in Bern. Recte quidem censuit Gibson particulam *non* esse retinendam; sed ei nequaquam assentiri possum, ubi hæc Fabii verba *hæc facultas* ad ipsum stylum pertinere ac referri putat; nam ad extemporalem dicendi facultatem referuntur, ut & illa, quæ mox insequuntur: *promptum hoc & in expedito positum exercitatione sola continetur.* CAPPER.

73. *Continetur hæc facultas.*] Id est, conservatur extemporalis hæc dicendi facultas. Vide notam proxime superiorem. CAPPER.

74. *Ars enim semel percepta non capitur.*] Hic sensus aliquid mendæ mihi contraxisse videtur; obscurior est enim, quam ut facile percipi possit: quo autem modo sit illustrandus, mihi non liquet. REGIUS. *Ars enim semel percepta non labitur*: lectio omni ex parte integra, & menti Fabii pulcherrime accommodata. Instituit ille comparationem inter stylum & artem; doceretque juvenes, eorum esse longe diversam rationem. Artem enim (inquit) si semel perceperis, ea facit in mente vestigia, quæ non facile delentur. Stylus vero etiam firmatus, si vel minimum intermittatur, de celeritate sua facilitateque deperdit. Unde manifestum est, mendose legi: *Ars enim semel præcepta non labitur.* GIBSON. *Percepta non capitur*; V. C. Alm. Bern. Locat. Ald. *percepta non rapitur*; Basil. *percepta non labitur*; Vascos. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *percepta mora labitur*: Obrecht. male puto Gibsonem hæc explicare. Idem enim, non diversum, de arte & stylo adfirmare Fabium docet vocula *quoque*, cum ex sententia Gibsonis debuisset dicere, *stylus vero*, &c. quare putem excidisse vocem, & legendum *ars enim semel percepta non exercendo labitur*, vel simile quid: si usus & exercitatio intermittatur, labitur ars. Nam illud Obrechti *mora labitur*, obscurius puto, nisi pro longo tempore sumatur, quod sine exercitatione inerter transigatur. Quod an notare possit, videndum: certe paulo ante *moram styli* dixit, non intermissionem, sed tarditatem. & modo, *tardior pronuntiatio moras habet*: imo per *moras, secessum, & silentium* quosdam consequi tentare, ut verba publice facere audeant, dixit in initio capitis hujus: hic vero *σέρησμα* ipsum, ut supra vocavit, non tantum *mora* debet intelligi, quæ longum quidem tempus & tarditatem notat, sed non inertiam & torporem. Ovidius passim queritur in *Tristibus* & *ex Ponto* libris, ingenium, venam & usum scribendi sibi periisse *situ*, & non exercendo: sic lib. III. Trist. 14.

> *Sed, quæcumque fuit, nullo exercente refugit,*
> *Et longo periit arida facta situ.*

Vid. & v. XII. 2. & I. *ex Pont.* v. 8. & passim: & tale quid hic desiderari puto: posset & legi *non usu labitur.* BURMAN. Qui Gibsonem jure merito reprehendit, quatenus ille artis & styli longe diversam secundum Fabium esse rationem affirmabat. sed a me impetrare nequeo, ut ejus opinioni accedam, qua Fabii contextum sic immutare vellet: *Ars enim semel percepta non exercendo* vel *non usu labetur.* Nam Quinctilianus, ut attentissimis lectoribus patebit, quoddam *συγκρίσεως*, comparationis genus instituit inter artem & stylum ex una parte, & extemporalem dicendi facultatem ex altera: ita ut ars, quæ semel percepta fuerit, aliquanto exercitii defectu non labatur, & stylus intermissione paululum admodum de sua celeritate deperdat: extemporalis autem dicendi facultas, etiam si vel minimum exercitationis defectum patiatur, conservari non possit; quia sola exercitatione conservatur. Hic omnino sensus est horum Quinctiliani verborum. *Ars enim semel percepta non labitur: stylus quoque intermissione paululum admodum de celeritate deperdit: promptum hoc, & in expedito positum, exercitatione sola continetur.* CAPPER.

75. *Promptum hoc & in expedito positum*] Hoc est, contra vero hæc extemporalis dicendi facultas. Vide notam proxime superiorem. CAPPER.

76. *Ac opinione.*] *Atque opinione*; Ald.

77. *Satis se quisquam.*] *Quisquam* legendum est, non *quisque.* REGIUS. *Quisque*; Voss. tert. Bern. sensus est, se judicem satis severum timeat, eum sibi indulgere omnes soleant & blandiri.

78. *Est illa.*] Alia quoque est exercitatio extemporalis orationis, quando cogitabundi materiam aliquam nobis proponimus, quam & persequimur non loquentes; illa etenim cogitatio æquiparat pene dictionem. TURNEB. *Est alia*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Vascos. Steph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. Rollin. Quorum lectionem alteri prætulimus, quæ in editionib. Lugduno-Batav. & Burman. conspicitur. CAPPER.

79. *Contra ipsum.*] *Intra* ut legatur, sensus exposcit. REGIUS. *Intra ipsum*, Vall. lib. Locat. *contra ipsum*; Voss. prim. tert. *contra se ipsum*; marg. Basil. quæ in textu, *dum tamen dicat intra se ipsum.*

80. *Quæ nullo non est tempore, re, loco.*] *Est* verbum cum *re* ablativo, ut redundans, eradendum videtur. REGIUS. *Quæ nullo non tempore, re, loco*, Locat. *Quæ nullo non tempore locoque*: Ald. Basil. Vidov.

81. *Veremur.*] *Deberemus*; V. C. Alm.

82. *Rursus illa.*] *Rursus in illa*: Voss. prim. *in alia*; Voss. sec. tert. Locat.

83. *Vocis firmitatem, &c.*] *Firmitate, oris facilitate, motu*, &c. MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

84. *Excitat.*] *Exsertans*; MS. Palat. unde *exsertat* amplectitur & illustrare conatur Gebhardus lib. III. Crepund. 18. sed frustra; vox enim sequens *hortatur*, vindicat præcedentem *excitat.* BURMAN.

85. *Jactatione manus.*] Lud. Cresollius Vacat. Autumnal lib. II. pagg. 338. 375.

86. *Sicut cauda leones.*] Arist. & ex Aristotele Plinius aiunt, leonem se ad pugnam excitare eum verberatione caudæ, qua flagellat latera sua; sic enim iram concipit. TURNEB.

87. *Studendum semper.*] Plato Dialog. VII. de Legumlatione: *Ei vero, qui hoc agit, omnis nox ac dies non sufficit, ut quod perfectum, & satis in ipsis est assequatur. Proinde cum hæc ita se habeant, exercitiis ordinem omnibus liberis per omne tempus constitutum esse oportet, ab aurora fere initio sumpto, usque ad alteram semper perpetuo auroram & solis ortum.* ALMEL. Cujus Latina versio a Græco contextu mirum quantum abscedit: en tibi Platonis verba: πᾶσα ἡ νὺξ καὶ ἡμέρα σχεδὸν οὐκ ἔστιν ἱκανὴ τοῦτ' αὐτὸ πράττουσι, τὸ τέλεόν τε καὶ ἱκανὸν ἀπολαμβάνειν· οὕτω δὴ τούτων προσηκόντων, τάξιν δεῖ γίγνεσθαι πᾶσι τοῖς ἐλευθέροις τῶν ἐπιτηδευμάτων περὶ τὸν χρόνον ἅπαντα, σχεδὸν ἀρξάμενον ἐξ ἕω μέχρι τῆς ἑτέρας ἀεὶ ξυνεχῶς ἕω τε καὶ ἡλίου ἀνατολῆς, hoc est: *dum autem hoc ipsum agit, ei neque nox omnis neque dies ferme sufficit, ut quod in his exercitationibus perfectum est ac sufficiens, consequatur. Et certe, cum hæc ita se habeant, omnibus ingenuis*

dendum vero [88] semper, & ubique. Neque enim [89] fere tam est [90] ullus dies occupatus, ut [91] nihil lucri, vel (ut Cicero Brutum facere tradit) operæ ad scribendum, aut ad legendum, aut dicendum rapi aliquo momento temporis possit. Siquidem [92] C. Carbo etiam in tabernaculo solebat hac uti exercitatione dicendi. Ne id quidem tacendum est, quod eidem Ciceroni placet, nullum nostrum usquam negligentem esse sermonem: quidquid [93] loquemur, ubicumque sit pro sua scilicet portione perfectum. Scribendum certe nunquam est magis, quam cum multa dicemus ex tempore. Ita enim servabitur pondus, [94] & innatans illa verborum facilitas in altum reducetur, sicut rustici proximas vitis radices amputant, quæ illam in summum solum ducant, ut inferiores penitus descendendo firmentur. Ac nescio an utrumque, cum cura & studio fecerimus, invicem prosit, ut scribendo dicamus diligentius, dicendo scribamus facilius. Scribendum ergo, quoties licebit: si id non dabitur, cogitandum: ab utroque exclusi, [95] debent tamen adniti, ut neque deprehensus orator, neque litigator destitutus esse videatur. [96] Plerumque autem multa agentibus accidit, ut maxime necessaria, & utique initia scribant, [97] cætera, quæ domo afferunt, cogitatione complectantur, subitis ex tempore occurrant. [98] Quod fecisse M. Tullium, [99] commentariis ipsius apparet. Sed feruntur [100] aliorum quoque, & inventi forte, ut eos dicturus quisque composuerat, & in libros digesti; ut *caussarum*, quæ sunt actæ a Servio Sulpitio, cujus tres orationes exstant. Sed hi, de quibus loquor, commentarii ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriam posteritatis esse videantur compositi. [101] Nam Ciceronis ad præsens modo tempus aptatos libertus Tyro contraxit: quos [102] non ideo excuso, quia non probem, sed ut sint magis admirabiles. [103] In hoc genere prorsus recipio hanc brevem annotationem, libellosque, [104] qui vel manu teneantur, & ad quos interim respicere fas sit. Illud, quod [105] Lænas præcipit, [106] displicet mihi, quæ scri-

& conditionis liberæ pueris ordinem quemdam circa omne tempus exercitationum constituere oportet, adeo ut initium ducatur ab aurora, usque ad alteram perpetua fere auroram & solis exortum. Cæterum nescio quomodo Burmannus Almelovenii versionem relinquere potuerit inemendatam. CAPPER.

88. *Semper & ubique.*] Vid. ad lib. I. cap. I.

89. *Fere tam.*] *Fere* non habet Voss. tert. *neque vero tam*; Basil.

90. *Ullus dies.*] *Dies* non est in V. C. Alm.

91. *Nihil lucrativæ ut Cicero, &c.*] *Nihil lucri (vel ut C. B. f. t.) operæ*; Andr. Ald. Vasc. *lucri, vel ut Cicero, &c.* Par. Vascos. Steph. Roign. *lucri, ut Cicero B. f. t. operæ*; marg. Gryph. Vidov. suspecta mihi vox illa *lucrativæ*, cujus omnis auctoritas hoc solo Quinctiliani loco a Lexicographis nititur: quare Stephani lectio præferenda videtur; ipsa vero verba Ciceronis ubi exstent, ignoro: sed in *Orator.* cap. 10. dicit, Brutum nunquam intermittere studia doctrinæ, & semper aliquid scribere: Ciceronem vero *lucrativam operam* dixisse minime credo. BURMAN. In cujus annotatione tria saltem occurrunt, quæ improbem. Nam primo quidem immerito suspecta ipsi erat illa vox *lucrativa*, quæ in pluribus *Digestorum* locis invenitur, ut apud Julian. L. *omnes* ff. de actionib. & obligationib. *omnes debitores, qui speciem ex caussa lucrativa debent, liberantur; cum ea species ex caussa lucrativa ad creditorem pervenisset*: & alibi passim. *Acquisitio lucrativa* legitur apud Ulpianum in L. *apud Celsum* §. *Auctoris* ff. de Doli mali except. *lucrativa possessio* in L. 2. ff. *si quis omissa caussa testamenti*, &c. Secundo non omnis auctoritas illius vocis hoc solo Quinctiliani loco nititur, ut ex allatis testimoniis patet. Tertio quænam Lexica Burmannus legerit, nescio; cum scripsit *a Lexicographis* hunc solum Quinctiliani locum adduci ad firmandum hujus vocis *lucrativa* usum. Nam Danetus quidem aliique vulgaris notæ Lexicographi unum Quinctilianum laudant; sed Latinæ linguæ Thesaurus *Pandectarum* testimonium affert. CAPPER.

92. *C. Carbo.*] Caius Carbo, qui secutus est partes Marianas adversus Syllam, in suo tentorio exercere solebat eloquentiam. Sic Brutus ea nocte, quæ præcessit prælium Pharsalicum, scribebat in tentorio epitomen Polybii. TURNEB. Ciceronis de hoc oratore judicium vide cap. 86. *de clar. orator.* ALMEL.

93. *Loquemur.*] *Loqueremur*; Voss. tert. *Loquimur*; Voss. secund.

94. *Et trans in illa verborum facilitas in altum reducatur.*] Hic quoque sensus ita est depravatus, ut nondum mihi potuerit emendari. REGIUS. Hæc est Locatelli & forte vetustiorum editorum lectio: *& intrans illa v. f. i. a. reducatur*; Voss. sec. Andr. Ald. Basil. marg. Vasc. Steph. *& vibrans illa, &c. reducetur*; Vasc. Steph. Colin. Vidov. Gryph. Roign. *innatans*. Paræ. Leid. Oxon. Obrecht. unde autem hæc lectio, an ex libris scriptis, an ex conjectura, sit profecta, non indicarunt: sed rectam esse & probam puto. Vide quæ ad lib. VII. cap. I. notavimus. BURMAN. Rollinus quoque τὸ *innatans* edendum curavit.

95. *Debent tamen vincere.*] In quibusdam exemplaribus, pro illo *vincere*, *inniti* legitur & rectius, ut mihi videtur. REGIUS. *Vincere*; Locat. *inniti*; Voss. sec. Ald. *adniti*; Steph. Gryph. Basil. Colin. & alii. *vincere adniti*; Vidov. *debet tamen dicere*; Obrecht. *debemus tamen adniti* conjiciebat Francius: *unice adniti*: Pith. corruptum locum esse, tot variæ lectiones indicant; Obrechti vero correctio non absurda, si vel *exclusos*, vel *debent* edidisset. BURMAN.

96. *Plerumque autem.*] Sic hoc tempore exstant *proœmia* Demosthenis *judicialis* generis & *suasorii*, quæ sibi comparaverat ille, & in commentarios redegerat. TURNEB.

97. *Cæteraque domo afferant.*] *Quæ* scribatur, ut nomen sit, non copula, & *afferunt*, non *afferant*, est legendum. REGIUS. *Cæteraque domo afferunt*; Locat.

98. *Quod fecisse M. Tullium, &c.*] *Commentarii*, libri sunt, qui summas rerum complectuntur: illi conficiebantur ab oratoribus ad *caussæ* dispositionem, & memoriam. TURNEB.

99. *Commentariis ipsius.*] *Suis commentariis*; MSS. Colb. Voss. sec. BURMAN. De commentariis illis vide Sigonium & alios ad fragmenta oration. pro Gabinio, & Asconium Pedian. ad fragmenta oration. *in Toga candida* pag. 980. editionis Græv. ὑπομνήματα vocat Photius cod. 265. CAPPER.

100. *Aliorum quoque*] *Aliorum, quorum*; Voss. prim.

101. *Nam Ciceronis.*] *Jam*; Voss. tert. Ald.

102. *Non ideo excuso.*] *Non in eo excuso*; V. C. Alm.

103. *In hoc genere.*] Sunt quidam libelli minores *commentariis*, qui capita *caussæ* breviter complectuntur: eos in manu ad memoriam tenere solebant oratores, unde *enchiridia* appellantur: vulgo *memorias* & *brevia* appellamus. TURNEB.

104. *Qui vel manu*] *Vel* omisit Ald.

105. *Lænas.*] Est Popilius Lænas, cujus & meminit lib. XI. cap. 3. infra: quis vero sit ille, ignoro; non enim alterum ex Popiliis, quos Cicero *in Bruto* cap. 25. inter oratores numerat, puto: male supra lib. III. c. suspicatus eram, Vipsanium Lænatem esse. BURMAN.

106. *Displicet mihi, ut in iis, quæ.*] Adeo corruptus est hic sensus, ut neque mihi percipi, neque emendari possit. REGIUS. *Mihi ut in his quæ scripserimus*; MSS. Bodl. Alm. marg. Basil. *ut in iis quæ*; Ald. *mihi ea quæ*; Obrecht.

pſerimus, [107] in ſummas, [108] ſive commentarios & capita, conferre; facit enim & [109] diſcendi negligentiam hæc ipſa fiducia, & lacerat ac deformat orationem. Ego [110] autem ne ſcribendum quidem puto, [111] quod non ſimus memoria [112] proſecuturi. [113] Nam hic quoque accidit, ut revocet nos cogitatio ad illa elaborata, nec ſinat præſentem fortunam experiri. Sic anceps inter utrumque animus æſtuat, cum & ſcripta [114] perdidit, & non quærit nova. Sed de memoria deſtinatus eſt libro proximo locus, nec huic parti ſubjungendus, quia ſunt alia prius nobis dicenda.

107. *In ſummas.*] *Vel in ſummas:* Voſſ. ſec. marg. Baſil. *vel in ſummas:* Obrecht.

108. *Sive commentarios.*] *In commentarium:* Voſſ. prim. tert.

109. *Diſcendi.*] *Ediſcendi;* MSS. Joan. Voſſ. ſec. *dicendi* Steph.

110. *Autem ne.*] *Nec:* Voſſ. prim. tert.

111. *Quod ſimus memoria.*] Sic quidem legitur; ſed niſi corrigatur hic ſenſus, ſibi ipſi Fabius videbitur repugnare; ſcribendas enim orationes præcipit, ut eas facilius memoria complecti poſſimus. Quare *non* adſcribendum mihi videtur, ut legatur, *quod non ſimus.* REGIUS. Omittunt *non* omnes fere, præter Ald. Colin. & defendit vulgatam lectionem Aſcenſius. BURMAN. A quo miror non admiſſam fuiſſe Raphaelis Regii emendationem, utpote quam & editiones quædam antiquæ adoptarint, & plura Fabii teſtimonia luculente confirment, in quibus diſerte docet ideo ſcribendum eſſe, ut quæ ſcripſerimus, memoriter ediſcamus. Sic in hoc ipſo loco non vult, ut *mi* ſcripta in ſummas conferantur: *quia facit diſcendi negligentiam hæc ipſa fiducia.* Sic lib. XI. cap. 2. *non firme tantum continere.. nec quæ ſcripſeris modo, iterata lectione complecti* [oportet] *ſed,* &c. & paulo poſt *Unde accidit, ut, quæ per plures dies ſcribimus ediſcendi cauſa, cogitatione ipſa contineat* [mentis intentio] & ibidem infr. *Illud neminem non juvabit, iiſdem, quibus ſcripſerit, ceris ediſcere.* Denique cap. 2. lib. XI. *Nota dubitatio eſt an ad verbum ſit ediſcendum dicturis..... ſi memoria ſuffragatur, tempus non defit, nulla me velim ſyllaba effugiat. alioqui etiam ſcribere ſit ſupervacuum.* CAPPER.

112. *Perſecuturi.*] *Proſecuturi;* Voſſ. ſec. Val. lib. Vaſcoſ. Steph. Baſil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

113. *Nam hic*] *Nam hoc;* MSS. Voſſ. ſec. Colb. Ald. Baſil. Gryph. Colin. Vidov. *nam id;* V. C. Alm.

114. *Perdidit.*] *Perdit;* Voſſ. ſec. Locat. Ald. Vaſcoſ. Steph. Baſil. Gryph. Colin. Vidov.

M. FAB. QUINCTILIANI

DE

INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Præfatio, & de apte dicendo.

PARATA, sicut superiori libro continetur, facultate scribendi, co- I.
gitandique, & ex tempore etiam, cum res poscet, orandi, proxima est cura, ut *dicamus apte*: quam virtutem [1] quartam *elocutionis* Cicero demonstrat, quæque meo quidem judicio maxime necessaria est. Nam, cum sit ornatus orationis varius & multiplex, conveniatque [2] alius alii; nisi fuerit accommodatus rebus atque personis, [3] non modo non illustrabit eam, [4] sed etiam destruet, & vim rerum in contrarium vertet. Quid enim prodest, esse verba & Latina, [5] & significantia, & nitida, *figuris* etiam *numerisque* elaborata, nisi cum iis, in quæ judicem duci formarique volumus, consentiant? Si genus sublime dicendi parvis in *caussis*, parvum limatumque grandibus, lætum tristibus, lene asperis, minax supplicibus, summissum concitatis, trux atque violentum jucundis adhibeamus? Ut monilibus, & margaritis, ac veste longa, quæ sunt ornamenta feminarum, deformentur viri; [6] nec habitus triumphalis, quo nihil excogitari potest augustius, feminas deceat. [7] Hunc locum Cicero breviter in tertio [8] *de Oratore* libro perstringit: neque tamen videri potest quidquam omisisse, dicendo, *Non omni caussæ, nec auditori, nec personæ, nec tempori congruere orationis unum genus.* [9] Nec fere pluribus in *Oratore* eadem. Sed illic L. Crassus, cum apud summos oratores, hominesque eruditissimos dicat, satis habet, [10] partem hanc velut notare inter agnoscentes. Et hîc Cicero alloquens Brutum testatur esse hæc ei nota, ideoque brevius a se dici, quanquam sit fusus locus, [11] tractetur-

De verbis Latinis dictum est libro primo, de perspicuis & ornatis libro octavo, nono, decimo: reliqua pars est, dicere *apte* & *commodate*, quod est orationem rebus & personis convenientem habere. Atque huic parti subjicitur *decorum*, de quo multa a philosophis & oratoribus scribuntur: attamen *apte dicere* nonnulli subjiciunt ornatui, ut docuit Fabius libro primo, qui tamen separavit libro octavo. TURNEB. Lege quæ de hoc argumento præclara scripsit Hermogenes lib. II. *περὶ ἰδεῶν*, *de dicendi formis* cap. 9. *περὶ δεινότητος*, quæ est prudentia & solertia & bene, apte, decenter utendi omnibus & singulis orationum formis. CAPPER.

1. *Quartam.*] Cicero III. *de Orat.* 10.

2. *Alius alii.*] *Alius* legendum, non *alias*. REGIUS. *Alia*; Voss. prim. tert.

3. *Non modo non illustrabit.*] *Non modo illustrabit*: Voss. prim. tert. & certe sæpe, *non modo*, pro *non modo non*, dici a veteribus observarunt viri docti. Vide Manut. ad Ciceron. I. ad fam. 9. Muret. X. Var. lect. 7. Bos. ad Ciceron. IV. ad Att. 8. & 14. Gronov. ad Liv. XXV. 26. Græv. ad Ciceron. pro Quinct. 4 & Commeot. ad Justin. II. I. & in hoc ipso capite mox: *in quibus non solum cantare, sed ne argumentari quidem decet*: ubi etiam alterum non intrusserunt. BURMAN.

4. *Sed etiam destruet.*] *Sed & :* Locat. Ald. Colin. Vidov.

5. *Et significantia.*] Græci dicerent *ἐμφατικά* id est; quæ peculiarem quamdam significandi vim &, ut vulgo aiunt, *energiam* habeant CAPPER.

6. *Nec habitus triumphalis.*] Mulieres habent institas & stolas longas, quæ sunt talares: at triumphantes utuntur trabea, veste picta, & toga palmata TURNEB.

7. *Hunc locum Cicero.*] Excusat Ciceronem Fabius, qui breviter hanc partem tractaverit; scribebat enim ad doctos & peritos: itaque potius opus erat admonitione, quam præceptione. Fabius autem instituit discentes & rudes. TURNEB. Vide Cicer. III. *de Orat.* 55.

8. *In Oratore.*] Capp. 21. 22. 35 & alibi.

9. *Nec fere pluribus in oratione eadem.*] Licet ita legatur in exemplaribus, ausim tamen affirmare, non *in oratione*, sed *in Oratore* legendum: id quod facile ex iis, quæ sequuntur, *Et hic Cicero Brutum alloquens, &c.* apparet: in *Oratore* autem Brutum alloquitur Cicero. REGIUS. *Oratione*; Voss. tert.

10. *Partem hanc*] *Partem oratoris hanc*; Voss. tert.

11. *Tractetur que a philosophis latius*] Hoc ideo ait, quia huic parti subjicitur *decorum*, de quo philosophi in *Officiis* tractare solent copiosissime. TURNEB.

que a philosophis latius. Nos institutionem professi, non solum [12] scientibus ista; sed etiam discentibus tradimus: ideoque paulo pluribus verbis debet haberi venia. Quare notum [13] sit nobis ante omnia, quid conciliando, docendo, [14] movendo judici conveniat; quid quaque parte orationis petamus. [15] Ita neque vetera, aut translata, aut ficta verba [16] in incipiendo, narrando, argumentando [17] tractabimus; [18] neque decurrentes contexto nitore circuitus, ubi dividenda erit *caussa*, & in partes suas [19] digerenda, neque humile atque quotidianum sermonis genus, & compositione ipsa dissolutum, *epilogis* dabimus; nec jocis lacrymas, [20] ubi opus erit miseratione, siccabimus. [21] Nam ornatus omnis non tam sua, quam rei, cui adhibetur, conditione constat: nec plus refert, quid dicas, quam quo loco. Sed totum hoc, *apte dicere*, non *elocutionis* tantum genere constat, [22] sed est cum *inventione* commune. Nam si tantum habent etiam verba momentum, [23] quanto res ipsæ majus? Quarum quæ esset observatio, suis locis subinde subjecimus. Illud est [24] diligentius docendum, eum demum dicere apte, qui, non solum quid expediat, [25] sed etiam quid deceat, inspexerit. Nec me fugit, plerumque hæc esse conjuncta. [26] Nam quod decet, fere prodest: neque alio magis animi judicum conciliari, aut, si res in contrarium tulit, alienari solent. Aliquando tamen & hæc dissentiunt. Quoties autem pugnabunt, ipsam [27] utilitatem vincet quod decet. Nam quis nescit, nihil magis profuturum ad absolutionem Socrati fuisse, quam si esset usus illo *judiciali* genere defensionis, & oratione summissa conciliasset judicum animos sibi, crimenque ipsum solicite redarguisset? Verum id eum minime decebat: ideoque sic egit, [28] ut qui pœnam suam honoribus summis esset æstimaturus. [29] Maluit enim vir sapientissimus, quod superesset ex vita, sibi petire, quam quod præterisset. Et quando ab hominibus sui temporis parum intelligebatur, posterorum se judiciis reservavit, brevi detrimento jam ultimæ senectutis ævum seculorum omnium consecutus. Itaque quamvis Lysias, [30] qui tum in dicendo præstantissimus habebatur, defensionem illi scriptam [31] attulisset, [32] uti ea noluit; [33] cum bonam quidem, sed parum sibi convenientem, judicasset. Quo vel solo patet, non persuadendi, [34] sed bene dicendi finem in Oratore servandum;

12. *Scientibus ita.*] *S* litera adscripta, *ista* legendum est. REGIUS.

13. *Sit nobis.*] *Nobis* non habet V. C. Alm.

14. *Monendo judici.*] *N* litera in *v* conversa, *movendo* legendum est. REGIUS.

15. *Ita neque vetera.*] Quando judicem nobis conciliamus, aut docemus, ut in narratione & argumentatione, veteribus verbis, audacter translatis, aut fictis est supersedendum. Hæc autem locum habent in *amplificationibus* & *locis communibus*: in *epilogis* etiam apte usurpantur. TURNEB. *Nec vetera, nec translata;* edit. Obrecht.

16. *In incipiendo.*] *In* non agnoscunt Locat. Ald. Vasc. Steph. Colin. Vidov. Basil. Gryph.

17. *Tractabimus.*] Non concoquit hanc vocem Rollinus, quam, si non pro *usurpabimus* licet explicare, mallet *aptabimus*: sed eleganter Quinctilianus more suo *tractabimus verba*, dicit, pro summo studio & anxio examine singula excutiemus, ut, quod cuique parti conveniat, eligamus. Ita lib. x. cap. 2. *Non enim scripta, lectione secura transcurrimus; sed tractamus singula, & necessario introspicimus, &c.* & ita Ciceronem locutum ad lib. VII. cap. 1. notavimus: ubi plura de hac voce: deducta est *translatio* ab illis, qui materiam sequacem, ut ceram, lutum, &c. tractant, & in formas, quas volunt, ducunt; ut *tractare ceram*, Ovid. II. Art. 49. & VIII. Metam. 196. extendit vero hoc verbum vim suam etiam ad sequens *decurrentes circuitus*, qui tractari non nimis artificiose debent in divisionibus & partitionibus. BURMAN.

18. *Neque decurrentes.*] In editionib. Vascos. Stephan. Lugduno-Batav. Rollin. &c. legitur *decurremus*: sed recte Burmannus *decurrentes* edendum curavit, pro ut legendum esse Rollinus jam præmonuerat: Nam *decurrentes circuitus* dicuntur *αἱ περίοδοι*, periodi oratoriæ. CAPPER.

19. *Digerenda.*] *Dirigenda;* MSS. Bodl. Voss. sec. Andr. Vidov. marg. Basil. vide ad lib. II. 6. & x. 4. BURMAN.

20. *Ubi opus erit.*] Aliquid verborum hic deesse videtur. Forsitan autem *nec* particula iterum est adscribenda, ut legatur: *nec, ubi opus erit miseratione, siccabimus.* REGIUS.

21. *Nam ornatus omnis.*] Ornatus non tam expenditur ex se, quam ex relatione: namque numerosa compositio, quæ videtur ex se ornata, in tenui dicendi genere inornata est, quia non est apta. TURNEB.

22. *Sed est cum invent.*] Ut si in *caussa* tenui utaris gravissimo loco communi, de majestate populi Romani, aut res afferas grandiores, quam postulet *caussa*. TURNEB. *Commune* non habet V. C. Alm.

23. *Quanto res ipsa magis.*] *Ipsæ* plurium numero legendum est, & *majus* loco *magis* reponendum mihi videtur, ut intelligamus res ipsas multo majus habere momentum, quam verba. REGIUS. *Magis;* Voss. omn. Bern. Locatel.

24. *Diligentius dicendum.*] *I* vocali in *o* conversa, *docendum* a quibusdam recte legitur. REGIUS.

25. *Sed etiam quid deceat.*] Hoc tamen *decorum* proprie non intelligitur de philosophico, quanquam de eo quoque, sed potius de *decoro* poetico: id autem est, cum accommodatur oratio rebus & personis. TURNEB.

26. *Nam quod deceat.*] *Decet* legendum est. REGIUS. *Deceat;* Voss. omnes.

27. *Utilitatem vincet.*] *Vincat* malebat Francius.

28. *Ut qui pœnam suam.*] Nam, ut ait Cicero (I. *de Orat.* 64.) sic *caussam* egit Socrates, ut non supplex aut reus, sed magister & dominus judicum videretur: quin etiam dixit se meruisse, ut publice in Prytaneo aleretur. TURNEB. Athenis mos erat, si fraus capitalis non esset, ut damnati rei interrogarentur quam pœnam & quam quasi æstimationem commeruisse se maxime confiterentur. Respondit autem Socrates se meruisse, ut publice aleretur in Prytaneo: qui honos apud Græcos maximus habebatur. ROLLIN.

29. *Maluit enim sapientissimus, quod superesset ex vita sibi aperire.*] Sic quidem in exemplaribus legitur; sed *vir* mihi adscribendum videtur, & *a* litera erasa, *perire* legendum, hoc modo: *maluit enim vir sapientissimus, quod superesset ex vita, sibi perire.* REGIUS.

30. *Qui tum in dicendo.*] *Qui unus tum;* marg. Basil. & Gryph. neque inelegantes. Cicero IV. ad fam. 8. *Neque monere te audeo præstanti prudentia virum, nec confirmare maximi animi hominem, unumque fortissimum:* ut ibi Codices optimi pro Stauro: *Tubulum unum ex omni memoria sceleratissimum:* & ita passim ille; ut & Virgil. II. Æneid 426. *Justissimus unus:* sic & *unus omnium*, de quo vide ad lib VI. 3 BURMAN.

31. *Attulisset.*] *Obtulisset;* Voss. sec. Locat. Ald. Vidov. Colin. Gryph. Basil.

32. *Uti ea noluit.*] Sic enim Socrates respondit Lysiæ: *Quemadmodum, si calceos Sicyonios mihi afferres, quia muliebres essent, illis non uterer;* sic oratione tua non utar, quia parum decora mihi foret. TURNEB.

33. *Cum bonam.*] *Cum eam bonam;* Ald.

34. *Sed bene dicendi.*] Vide lib. II. cap. 15.

dum; cum interim persuadere deforme sit. Non fuit hoc utile absolutioni; sed (quod est majus) homini fuit. [35] Et nos secundum communem potius loquendi consuetudinem, quam ipsam veritatis regulam, divisione hac utimur, ut ab eo, quod deceat, utilitatem separemus. Nisi forte [36] prior ille Africanus, qui patria cedere, quam cum tribuno plebis humillimo contendere [37] de innocentia sua maluit, inutiliter sibi videtur consuluisse; aut P. [38] Rutilius, vel quum illo pene Socratico genere defensionis est usus, [39] vel quum, revocante eum P. Sylla, manere in exilio maluit, [40] quid sibi maxime conduceret, nesciebat. [41] Hi vero parva illa, quæ abjectissimus quisque animus utilia credit, si cum virtute conferantur, despicienda judicaverunt: ideoque perpetua seculorum admiratione celebrantur. Neque nos simus tam humiles, ut, quæ laudamus, inutilia credamus. Sed hoc qualecumque discrimen raro admodum [42] evenit. [43] Cæterum idem fere (ut dixi) in omni genere *caussarum* & proderit, & decebit. [44] Est autem quod omnes & semper & ubique [45] suadere ac dicere honeste, facereque deceat; contraque neminem ullo unquam [46] in loco turpiter. [47] Minora vero, quæque sunt ex mediis, plerumque sunt talia, ut aliis sint [48] concedenda, aliis non sint, aut pro persona, tempore, loco, caussa magis ac minus vel [49] excusanda debeant videri, vel reprehendenda. Cum dicamus autem de rebus aut alienis, aut nostris, dividenda ratio est eorum, dum sciamus pleraque neutro loco convenire. In primis igitur omnis sui vitiosa jactatio est, eloquentiæ tamen in Oratore præcipue: affertque audientibus non fastidium modo, sed plerumque [50] etiam odium. [51] Habet enim mens nostra natura sublime quiddam & erectum, & impatiens superioris. Ideoque abjectos, aut summittentes se, libenter allevamus, quia hoc facere tanquam majores videmur: &, quoties discessit æmulatio, succedit humanitas. At qui se supra modum extollit, premere ac despicere creditur, nec tam se majorem, quam minores cæteros facere. Inde invident humiliores, ([52] nam hoc vitium est eorum, [53] qui nec cedere volunt, nec possunt contendere) rident superiores, [54] improbant boni. Plerumque vero deprehendas arrogantium [55] fallacem [56] de se opinionem: sed [57] in his veri quoque sufficit conscientia. [58] Reprehensus est

35 *Et nos secundum communem.*] Nam secundum Stoicos, cum omne decorum sit honestum, omneque honestum utile, omne decorum est utile: hoc autem de *decoro* est intelligendum. TURNEB. *Etiam nos*; Locat. omittit particulam Ald.

36. *Prior ille Africanus.*] Scipio Africanus a Petilio Ateo Tribun. pleb. vel (ut alii dicunt) a Nævio in jus est vocatus, atque accusatus, quod pecunia victo Antiocho parta populum Romanum fraudasset: quamobrem Linternum secessit, ubi periit. TURNEB.

37. *De innocentia.*] *De* non habent Voss. omn.

38. *Rutilius.*] Vide de hoc Rutilio Ciceron. 1. *de Orat.* 53. Val. Max. VI. 4. ALMEL.

39. *Vel quum.*] *Vel* deest in V. C. Alm. *cum* vero Voss. prim.

40. *Quod sibi maxime.*] *Quid* legendum est. REGIUS.

41. *Hi vero parva illa.*] Optimi illi viri non separarunt *decorum* ab utili: & vulgarem utilitatem, quæ a virtute abest, contempserunt. TURNEB.

42. *Evenit.*] *Eveniet*; Voss. tert. Ald. *eveniret*; Voss. secund.

43. *Cæterum.*] Deest hæc vox in Voss. prim.

44. *Est autem.*] Quæ cum *recto* atque virtute conjuncta sunt, illa semper sunt *decora*, & contraria *indecora*: at quæ pendent ex mediis officiis aut rebus indifferentibus, pro ratione circumstantiæ nunc sunt *decora*, nunc *indecora*; ut verba Thersitæ adversus Agamemnonem ridentur; eadem si dicerentur a Diomede, non riderentur: ita persona *decorum* fecit & *indecorum*. TURNEB.

45. *Persuadere ac dicere honeste, contra quem neminem.*] Si *que*, ut litera erasa, scribatur, ut sit copula, nimirum hic sensus videri poterit absolutus; tametsi in quibusdam exemplaribus *honesteque facere* adscripta sint: in aliis autem etiam *deceat*, hoc modo: *ac dicere honeste honesteque facere deceat.* REGIUS. *Suadere*; Voss. prim. Vascos. Steph. Leid. Oxon. Obrecht. *ubique facere ac dicere honeste deceat*; V. C. Alm. *dicere honeste contraque*: Voss sec. Locat. *dicere honeste, honesteque facere deceat*: Ald. Colin. Vidov. Basil. Gryph.

46. *In loco.*] *In* deest in Voss. 1.

47. *Minora vero quæque sunt ex mediis plura sunt talia.*] *Que* copula eradatur, ut *quæ* solum legatur, & *plerumque*, non *plura*, scribatur. REGIUS. *Minora vero, quæque sunt ex mediis, plerumque sunt talia, ut*, &c. MS. Bodleianus, atque editi quique meliores. *Quæque*; Alm. Voss omnes Locat. Steph. Gryph. Basil. Leid. Oxon. Obrecht *plura sunt*; Voss sec. Lugduno-Batav. Locat. Bern. marg Basil. quod defendit Ascensius.

48. *Concedenda.*] *Contemnenda*; V. C. Alm.

49. *Excusanda.*] Excusata; MSS. Alm. Colb. Voss. omn. Locat. Ald. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. in cod. Bern. *Magis vel minus excusata debeant videri.*

50. *Etiam odium.*] Quinct. 1. 6. *Sed opus est modo, ut neque crebra sint hæc, neque manifesta, quia nihil est odiosius affectatione.* ALMEL.

51. *Habet enim mens nostra.*] Cum quispiam se commendat & extollit, id ita auditor accipit, quasi id dictum sit in sui contemptum, atque ægerrime fert superiorem esse oratorem: ac vere sui commendatio est alterius depressio. TURNEB.

52. *Nam hoc vitium est eorum.*] Τὸ *nam*, quod deerat in editionib. Lugduno-Batav. & Burmann. restitui ex antiquis editionib. Vascos. Steph. &c. CAPPER.

53. *Qui nec credere.*] R litera erasa, *cedere* emendate in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Credere*; Voss. secund.

54. *Improbant bonis.*] S litera expuncta, *boni* legendum est. REGIUS. *Boni*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Obrecht. Rollin. *bonos* reliqui fere omnes: forte trajecta hic sunt verba, & ita constituenda: *facere hoc vitium est eorum, qui nec cedere volunt, nec possunt contendere. Inde invident humiliores, rident superiores, improbant boni.* BURMAN. A quo factam verborum trajectionem probare non possum; nam *qui se supra modum extollit*, &c. non tantum *potest contendere*, sed etiam contendit: immo victoriam sibi tribuit: quam vero *parenthesin* adjeci, ea totam, opinor, periodum illustrat. CAPPER.

55. *Fallacem.*] *Falsam*; MS. Bodl. Andr. Ald. Vidov.

56. *De se opinionem.*] *De se* abest a Voss. omn.

57. *In his veri quoque.*] *In his veris*; Voss. prim. tert. *in veris*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. sensus est: alii vera sibi attribuunt, nec minus adeo sunt arrogantes; quia vere quidem, sed præclare nimis de se ipsi sentiunt; ad arrogantiam quippe sufficit ut sibi quis ipsi nimium sit conscius suæ in dicendo solertiæ. ROLLIN.

58. *Reprehensus est in hoc.*] Plutarch. etiam in comparatione Demosthenis & Ciceronis, Ciceronem vituperat præsertim hoc nomine, quod *nimius sit jactator*: a quo vi-

in hac parte non mediocriter Cicero, quanquam is quidem rerum a se gestarum major, quam eloquentiæ, fuit in orationibus utique jactator. At plerumque illud quoque non fine aliqua [59] ratione fecit. Aut enim tuebatur eos, quibus erat usus adjutoribus in [60] opprimenda conjuratione; aut respondebat invidiæ: cui tamen non fuit par, servatæ patriæ pœnam passus exsilium: ([61] ut illorum, quæ egerat [62] in consulatu, frequens commemoratio possit videri non gloriæ magis, quam defensioni, data. Eloquentiam quidem cum plenissimam diversæ partis advocatis concederet, sibi nunquam in agendo immodice arrogavit. Illius sunt enim: [63] *Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio quam sit exiguum*; &: [64] *Nam quo minus ingenio possum, subsidium mihi diligentia comparavi.* Quinetiam contra Q. Cæcilium de accusatore in Verrem constituendo, quamvis multum esset in hoc quoque momenti, uter ad agendum magis idoneus veniret, dicendi tamen facultatem magis illi detraxit, quam arrogavit sibi; *seque non consequutum, sed omnia fecisse, ut posset eam consequi*, dixit. In epistolis aliquando familiariter apud amicos, nonnunquam in dialogis, aliena tamen persona, verum de eloquentia sua dicit. [65] Et aperte tamen gloriari, [66] nescio an sit magis tolerabile vel ipsa [67] vitii hujus simplicitate, [68] quam illa jactatione perversa, si abundans opibus [69] pauperem se, nobilis obscurum, & potens infirmum, [70] & disertus imperitum plane & infantem vocet. Ambitiosissimum gloriandi genus est etiam deridere. Ab aliis ergo laudemur. [71] Nam ipsos, ut Demosthenes ait, *erubescere, etiam cum ab aliis* [72] *laudabimur, decet.* Neque hoc dico, non aliquando de rebus a se gestis oratori esse dicendum, sicut eidem Demostheni pro Ctesiphonte: quod tamen ita emendavit, ut necessitatem id faciendi ostenderet, invidiamque omnem [73] in eum regereret, [74] qui hoc se coëgisset. [75] Et M. Tullius sæpe dicit de oppressa conjuratione Catilinæ: sed modo id virtuti Senatus, modo providentiæ Deorum immortalium assignat. Plerumque contra inimicos atque obtrectatores plus vindicat sibi. [76] Erant enim tuenda, cum objicerentur. In carminibus utinam pepercisset, quæ non desierunt carpere maligni:

[77] Cedant arma [78] togæ, concedat laurea linguæ.

&:

O fortunatam natam me consule Romam.

[79] &: *Jovem illum,* [80] *a quo in concilium deorum advocatur*; &: *Minervam, quæ omnes eum artes edocuit*: quæ sibi ille, secutus quædam Græcorum exempla, permiserat. Verum eloquentiæ ut indecora jactatio, [81] sic nonnumquam concedenda fiducia est.

tio procul sane abest Demosthenes. Ciceronem tamen Fabius excusat. TURNEB.

59. *Ratione fecit.*] *Facit*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *fecit ratione*: Obrecht.

60. *Opprimenda conjuratione aut respondebat.*] Forte *in opprimenda conjuratione, aut reponebat invidiæ*; ut quidam illud Juvenalis Satir. 1. *nunquamne reponam* exponunt. BURMAN.

61. *Ut illorum.*] *Ut aliorum*; Voss. prim.

62. *In consulatu.*] *Consulatu*: Voss. prim. tert. *consul*; Voss. sec.

63. *Si quid est.*] Est initium orationis pro Archia.

64. *Nam quo.*] *Quo ingenio*; Voss. sec. *nam quod*; Voss. prim. & *quod ingenio*; Voss. tert. Bern. *nam* deest in V. C. Alm. est ea oratione pro Quinct. cap. 1. ubi & *nam quod* quosdam legere Lambinus notavit: deinde legitur *subsidio mihi diligentiam comparavi*; ut etiam expresserunt Ald. Colin. Vidov. Basil. Gryph.

65. *Et aperte tamen.*] Nonnulli dissimulatione quadam se laudant, quæ res multo est intolerabilior, propter *hypocrisin*, quam aperta sui laudatio. TURNEB. Vide Casaub. ad Theoph. Caract. περὶ ἀπονοίας, pag. 171.

66. *Nescio an sit.*] Pro *vitii est fortasse*; nam exprimitur modestius affirmandi modus. CAPPER.

67. *Vitii hujus.*] *Ipsa illa vitii hujus*; Ald. Vidov.

68. *Quam illa jactatione perversa.*] Mallet Rollinus *jactatio*, vel hæc verba delere, si *neges* sit retinendum: forte q. e. j. *perversa nis*.

69. *Pauperem se neget.*] *Neget* non habent V. C. Alm. Vasc. Steph. quibus lubens accessi. CAPPER.

70. *Et disertus.*] Ita MSS. Alm. Voss. sec. tert. Ald. Vidov. *quam si se disertus*; Vascos. Steph. & *si disertus*; Colin. *quam si disertus*. marg. Vascos. Steph. & edition. Lugduno-Batav. Burmann. quibus hac quidem in parte auscultandum esse non existimavi. CAPPER.

71. *Nam ipsos.*] *Nam & ipsos*; Voss. prim. *ipsos*, pro *nos ipsos*. Vide ad lib. VII. cap. 2.

72. *Laudabimur.*] *Laudemur*; Obrecht.

73. *In eum regereret, qui hoc se cogi esset.*] Depravatus a librariis hic locus, sic est emendandus, ut *regeret* & *coëgisset* legamus. REGIUS. *Regeret*; Voss. sec. *qui hoc se cogi esset*; Locat. *qui hoc se coegisset eloqui*: Obrecht. sed omnes frustra; elegantissimam enim esse vulgatam lectionem, quam Regius vindicavit, facile persuadebit summi Gronovii ad Liv. XV. 26. observatio, Sigonium, exquisitius loquendi genus tentantem, arguentis. BURMAN.

74. *Qui hoc se coegisset.*] Nam accusaverat Ctesiphontem Æschines, quod Demosthenem coronasset, virum probum. Ita Demostheni Ctesiphontis defensori dicendum fuit de rebus, quas gessisset, ut innocentiam suam ostenderet. TURNEB.

75. *Et M. Tullius.*] *Sed & M. Tullius*; Obrecht.

76. *Erant enim tuenda quum objicerentur*] Nam objiciebatur Ciceroni, quod contra legem Porciam de conjuratis ultimum supplicium sumpsisset: qua de causa missus quoque est in exilium. TURNEB.

77. *Cedant arma togæ.*] Cicero carmine scripserat tres libros de temporibus suis, ut scribit in epistola quadam ad Lentulum. solebat quoque gloriari, & appellare diem oppressæ conjurationis, *natalem Urbis*. TURNEB.

78. *Togæ.*] Pro *linguæ*, *laudi* legitur in orat. in Pison. cap. 30. sed emendavit jam Victor. (vid. Var. Lect. 24) & post eum alii: *laudi* tamen tuetur Grævius, & ad 1. de Offic. 22. Jac. Gronovius.

79. *Et Jovem illum.*] Hoc erat in libris temporum suorum, auctore Valla. Nam Cicero, libros tres de temporibus suis scripsisse se, epistola ad Lentulum scribit. PHILAND.

80. *A quo in concilium.*] *A quo concilium*; Voss. prim. tert. *in consilium*; Locat.

81. *Sic nonnunquam.*] *Ita nonnunquam*; V. C. Alm.

Nam [82] quis reprehendat hæc? [83] *Quid putem? contemptamne me? Non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocritate ingenii, quid despicere possit Antonius.* Et paulo post apertius: *An decertare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium est. Quid enim plenius, quid uberius, quam mihi pro me, & contra Antonium dicere?* Arrogantes & illi, qui se judicasse de *caussa*, nec [84] aliter affuturos fuisse proponunt. Nam & inviti judices audiunt [85] præsumentem partes suas; nec hoc oratori contingere inter adversarios, quod Pythagoræ inter [86] discipulos contigit, potest: *Ipse dixit.* Sed istud magis minusve vitiosum est pro personis dicentium. Defenditur enim aliquatenus ætate, dignitate, auctoritate: quæ tamen vix in ullo tanta fuerint, ut non hoc affirmationis genus temperandum sit aliqua moderatione, sicut omnia, in quibus patronus argumentum ex seipso petet. Quod [87] fuisset tumidius, si criminis loco esse negasset Cicero, [88] Equitis Romani esse filium [89] se defendente: [90] at ille fecit hoc etiam favorabile, conjungendo cum judicibus dignitatem suam: *Equitis autem Romani esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus,* [91] *neque his judicantibus oportuit, neque defendentibus nobis.* Impudens, tumultuosa, iracunda *actio*, omnibus indecora: sed, ut quisque ætate, dignitate, usu præcedit, magis in ea [92] reprehendendus. Videas autem rixatores quosdam neque judicum reverentia, neque agendi [93] more ac modo contineri. Ex [94] quo ipso mentis habitu manifestum sit, tam in suscipiendis, quam in agendis *caussis* nihil pensi habere. [95] Profert enim mores plerumque oratio, & animi secreta detegit. [96] Nec sine caussa Græci prodiderunt, *Ut vivat, quemque* [97] *etiam dicere.* Humiliora illa vitia, summissa adulatio, affectata scurrilitas, in rebus ac verbis parum modestis ac pudicis vilis pudor, in omni negotio neglecta auctoritas: quæ fere accidunt iis, qui nimium aut blandi esse, aut ridiculi volunt. [98] Ipsum etiam eloquentiæ genus alios aliud decet. Nam neque tam plenum, & erectum, & audax, & [99] præcultum senibus convenerit, quam pressum, & [100] mite, & limatum, & quale intelligi vult Cicero, cum dicit, orationem suam cœpisse [101] *canescere*; sicut vestibus quoque non purpura coccoque fulgentibus illa ætas satis apta sit. In juvenibus etiam uberiora paulo, & pene periclitantia feruntur. At in iisdem siccum, & solicitum & contractum dicendi propositum, plerumque affectatione ipsa severitatis invisum est: quando etiam morum senilis auctoritas immatura in adolescentibus creditur. [102] Simpliciora militares decent: [103] Philosophiam ex professo (ut quidam faciunt) ostentantibus, parum decori sunt

82. *Quis reprehendat.*] *Quis reprehendatur*; V. C. Alm.
83. *Quid putem.*] Philip. II. num. 1.
84 *Aliter affuturos.*] *Aliter eam tuituros*; Obrecht. jam vero *adesse caussæ* idem significat, quod eam tueri. CAPPER.
85. *Præsumentem partes suas.*] Eum, qui præsumat id, quod ad ipsorum officium pertinet CAPPER.
86. *Discipulos contigit.*] *Contigit* abest a C. Alm.
87. *Fuisset tumidius.*] *Tumidius* mihi legendum videtur: hæc autem pro Cœlio ait Cicero cap. 2. REGIUS. *Timidius*; Voss. sec.
88 *Equitis Romani esse filium*] Nam Cicero (ut scribit Eutropius) natus est Arpini, matre Helvia, & patre Equite, ex regio Volscorum genere ortundo. TURNEB.
89. *Se defendente.*] Cum ipse Cicero *caussam* illam defenderet. CAPPER.
90. *At ille fecit.*] Particulam *at* sustulit Rollinus; sed, quo auctore, nescio. In editionib. Lugduno-Batav. & Burmanni. ante τὸ *at* erat punctum, quod in minorem distinctionis notam mutavi, *cum aliis* Vascos. Steph &c. interpunctionem fere secutus CAPPER.
91. *Neque his judicantibus.*] *Neque vobis judicantibus*; MSS. Bodl Alm Aodi Ald.
92. *Reprehendendus.*] *Reprehendes*; Locat.
93. *More ac.*] Desunt in V C. Alm. ego retinenda tamen putem; ita enim Horat. IV. Od. 2.

Ego Apis Matinæ,
More modoque, &c.

& Cicero frequentissime. Vide pro *Muren.* 34. pro *Cluent.* 35. II. Verr. II. de Univ. 1. & multis aliis locis. Terent. Andr. 1. 1.

Prope adest, cum alieno more vivendum est mihi.
Sine nunc meo me vivere interea modo.

Ex quibus colligo *more* esse aliquo exemplo & consuetudine facere. Vide Serv. ad Virgil. VIII. 635. *modo* vero, legitimo fine, quem non egredi decet: sæpe etiam *modo* & *ratione* facere Cicero dicit, & *recte & ordine*: quæ omnia eodem fere redeunt. BURMAN.

94. *Quo ipso mentis habitu manifestum sit tam in suscipiendis, quam in agendis caussis nihil pensi habere.*] Ita Andreas, Aldus, editiones Vascosani, Stephanique: ita etiam nostra. *Ex quo ipso mentis habitu*, aliæ. GIBSON. *Ex quo ipso*; Voss. sec. Locat. Vidov. Basil. Gryph *quo ipso*; Bern.
95. *Profert.*] *Præ se fert*; marg. Basil.
96. *Nec sine caussa Græci.*] Proverbium est apud Græcos: *Qualis vita, talis oratio*: quo nimirum significant, ab homine probo parem quoque proficisci orationem, ab improbo improbam. TURNEB. Vide Erasm. in *Qualis vir, talis oratio*, pag 127. & Gilb. Cognat. pag 650. BURMAN.
97. *Etiam dicere.*] *Ita dicere*; marg Basil.
98 *Ipsum etiam eloquentiæ.*] Oratio ætati est aptanda: senes autem remissi sunt: quocirca eorum oratio debet esse tranquillior: juvenes autem sunt fervidi: sit igitur eorum oratio exultantior atque fervidior. TURNEB. *Ipsum autem*; Ald.
99. *Præcultum*] *Perculum*; Obrecht. ego nihil contra omnes codices mutandum censeo, præcipue cum vox sit proba & efficax; auget enim hic præpositio, ut in *præclarus*, *prædives*, &c. *conveniret* est in V. C. Alm. BURMAN.
100. *Mite & limatum.*] *Mite, elimatum*; Voss. prim. tert.
101. *Canescere.*] In *Bruto* cap. 2.
102. *Simpliciora.*] Nunc ab aliis personæ conditionibus petitur *decorum* orationis, ac in homine militari simplex esse debet & fortis oratio, nec admodum compta: hinc declarabitur locus Tranquilli. cap. 55. qui Cæsarem ait fuisse *eloquentia militari*. TURNEB. Sed ibi legendum esse *eloquentia militarique re*, præterquam quod viri docti ostenderunt, ipsa Cæsaris eloquentia docet, qua, si voluisset ei soli vacasse, Ciceroni dubiam redditurus fuisset palmam. Vide lib. x. cap 1. BURMAN.
103 *Philosophiam ex professo.*] Oratores, qui philosophiam sectantur, qualis fuit Cato & Rutilius, affectibus uti non debent, nec item *prosopopæia* aut *apostrophe*: numerosas etiam *periodos* non captabunt. TURNEB. *Ex proviso*; Voss. tert.

plerique orationis ornatus, [104] maximeque ex affectibus, quos illi vitia dicunt. Verba quoque exquisitiora, & compositio numerosa tali proposito diversa. Non enim solum illa lætiora, qualia a Cicerone dicuntur, [105] *Saxa atque solitudines voci respondent*; sed etiam illa, quanquam plena sanguinis, [106] *Vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque testor, vosque, Albanorum obrutæ aræ, sacrorum populi Romani sociæ & æquales*; non conveniant barbæ illi atque tristitiæ. At [107] vir civilis, vereque sapiens, qui se non otiosis disputationibus, sed administrationi [108] reipublicæ dediderit (a qua longissime isti, qui philosophi vocantur, recesserunt) omnia, quæ ad efficiendum oratione, quod proposuerit, valent, [109] libenter adhibebit; cum prius, [110] quod honestum sit, efficere in animo suo constituerit. [111] Est quod principes deceat, aliis non concesseris. Imperatorum ac [112] triumphalium separata est aliqua ex parte ratio eloquentiæ; sicut Pompeius abunde disertus rerum suarum narrator; & hic, qui bello civili se interfecit, Cato eloquens senator fuit. Idem dictum sæpe in alio liberum, in alio furiosum, in alio superbum est. Verba adversus Agamemnonem [113] a Thersite habita ridentur: [114] da illa Diomedi, aliive [115] cui pari, magnum animum ferre præ se videbuntur. [116] *Ego te consulem putem*, inquit L. Crassus Philippo, *cum tu me non putes senatorem?* Vox honestissimæ libertatis, non tamen ferres quemcumque dicentem. [117] Negat se magni facere aliquis poëtarum, *utrum Cæsar ater, an albus homo sit*; insania: verte, ut idem Cæsar de illo dixerit, arrogantia est. Major in personis observatio est apud [118] comicos tragicosque. Multis enim utuntur, & variis. Eadem & eorum, qui orationes aliis scribebant, fuit ratio, & declamantium est. Non enim semper ut advocati, sed plerumque ut litigatores dicimus. Verum etiam in iis *caussis*, quibus advocamur, eadem differentia diligenter est custodienda. Utimur enim fictione personarum, & velut ore alieno loquimur: dandique sunt iis, quibus vocem accommodamus, sui mores. Aliter enim P. Clodius, aliter Appius Cæcus, aliter [119] Cæcilianus ille, aliter Terentianus pater fingitur. Quid asperius [120] lictore Verris? [121] *Ut adeas, tantum dabis.* Quid fortius illo, cujus inter ipsa [122] verberum supplicia una vox audiebatur, [123] *Civis Romanus sum?* Quam dignæ [124] Milonis in *peroratione* ipsa voces eo viro, qui pro republica seditiosum civem toties compescuisset, quique insidias virtute superasset? Denique non modo quot in *caussa*, totidem in *prosopopœia* sunt varietates: sed hoc etiam plures, quod in his puerorum, feminarum, [125] populorum, [126] mutarum etiam rerum assimulamus affectus, quibus omnibus debetur suus decor. [127] Eadem in iis, pro quibus agemus, observanda sunt. Aliter enim pro alio sæpe dicendum est, ut [128] quisque honestus, humilis, invidiosus, favorabilis erit, adjecta propositorum quoque & anteactæ vitæ differentia. Jucundissima vero in oratore humanitas, facilitas, moderatio, benevolentia. Sed illa quoque diversa bonum

104. *Maximeque quos illi.*] *Maxime*; Voss. tert.

105. *Saxa.*] Pro *Arch.* 8.

106. *Vos enim.*] Pro *Milon.* 31.

107. *Vir civilis.*] Græcis ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ, ὁ πολιτευόμενος, qui Reipublicæ administrandæ operam navat. CAPPER.

108. *Republica dediderit.*] Editio Lugdunensis, *dederit*, contra fidem MS. Bodleiani, editorum Andreæ, Aldi, ac pene omnium. Nostra etiam lectio, fortiori firmioreque animi propensione ad aliquod studium hominem impulsum significat. GIBSON. *Dediderit*; omnes codices.

109. *Libenter adhibebit.*] Prior vox deest in Obrecht. edit.

110. *Quod honestum.*] *Quicquid*; Voss. tert.

111. *Est quod Princeps deceat.*] *Principes* legendum esse; ne admonitione quidem est dignum. REGIUS. *Quod principes deceat, aliis non concesseris.* Lectio, in qua nihil vitii facile reperiendum est. Nescio tamen quo pacto locum *ꝑ est* plurimis codicibus occupavit &c. Nos, secuti editiones Aldi, Sichardi, Vascosani, Stephanique, id quod rectissimum videretur, reposuimus. GIBSON. *Et*; Vidov. Leid.

112. *Triumphalium.*] *Triumphantium*; Locat. Colon. Par. Gryph. Colin. Vidov.

113. *A Thersite.*] Thersites lib. II. Iliados objurgat Agamemnonem, quod injuria affecerit Achillem, suadetque Græcis, ut mittant Agamemnonem, & in patriam revertantur. TURNEB.

114. *At illa Diomedi.*] Loco illius *at*, *da* mihi verbum videtur reponendum hoc modo. *da illa*. REGIUS. *At illa*; Voss. sec. Locat.

115. *Cui pari.*] *Cui par*; Voss. tert. Bern.

116. *Ego te.*] Cicero III. *de Orat.* I.

117. *Negat se magni facere.*] Significat Catullum, qui sic in Cæsarem scripsit, carm. 91.

Nil nimium Cæsar studeo tibi velle placere,
Nec scire, utrum sis albus, an ater homo.

qui proverbialiter significavit, se non magni facere, probus esset Cæsar, an improbus. TURNEB.

118. *Comicos.*] *Tragicos comœdosque*; Voss. tert.

119. *Cæcilianus ille.*] *Ex Cæcilianus*; Voss. tert. forte *senex Cæcilianus ille*: quod inde verosimilius, quia Cicero in libro *de Senectute* frequenter versibus Cæcilianis utitur, in quibus senex de senectutis incommodis queritur. Vide cap. 8. BURMAN.

120. *Lictore.*] *Lictore* pro *licore* est legendum REGIUS.

121. *Ut adeas.*] v. Verr. 45.

122. *Verborum.*] *Verberum* aperte est legendum loco *verborum*. REGIUS. *Verberum*; Voss. omn. Locat.

123. *Civis Romanus sum.*] Idcirco miser ille hanc vocem geminabat, quia lex Porcia vetabat, ne civis Romanus virgis cæderetur, aut securi percuteretur. TURNEB. v. Verr. 63.

124. *Milonis.*] Pro *Milon.* cap. 34.

125. *Populorum.*] *Pupillorum.*; Ald Basil. Gryph.

126. *Multarum etiam rerum.*] *L.* litera expuncta, *mutarum* est legendum. REGIUS. *Multarum*; V. C. Alm Berens.

127. *Eadem in iis.*] *Decorum* a persona tripliciter petitur, a persona dicentis, a persona pro qua dicit, & ad quam dicit. TURNEB.

128. *Quisquis honestus.*] *Quisque* legendum est. REGIUS. *Quisquis*; Locat. Ald.

virum decent, malos odisse, [129] publica vice commoveri, ultum ire scelera & injurias: [130] & omnia, [131] ut initio dixi, honesta. Nec tantum, quis & pro quo, sed etiam apud quem dicas, interest. Facit enim & fortuna discrimen & potestas: nec eadem apud principem, [132] magistratum, senatorem, [133] privatum, tamen liberum, ratio est: nec eodem sono publica judicia, & arbitrorum disceptationes aguntur. Nam, ut orantem pro capite sollicitudo deceat & cura, & omnes ad amplificandam orationem quasi machinæ; ita in parvis rebus [134] judiciisque vana sint eadem, rideaturque merito, qui apud disceptatorem de re levissima [135] sedens dicturus, utatur illa Ciceronis confessione, [136] *Non modo se animo commoveri, sed etiam corpore ipso perhorrescere.* Quis vero nesciat, [137] quin aliud dicendi genus poscat gravitas senatoria, aliud aura popularis? cum etiam singulis judicantibus, non idem apud graves viros, quod leviores; non idem apud eruditum, quod militarem, ac rusticum deceat; sitque nonnumquam summittenda & contrahenda oratio; ne judex eam vel intelligere vel capere non possit. Tempus quoque ac locus egent observatione propria. Nam & tempus tum lætum, tum triste, [138] tum liberum, tum angustum est. [139] Atque ad hæc omnia componendus orator. Et [140] loco publico, privatone; celebri, an secreto; aliena civitate, an tua; in castris denique, an foro dicas, interest plurimum: ac suam quidque formam, & proprium quemdam modum eloquentiæ poscit; cum etiam in cæteris actibus vitæ non idem in foro, curia, campo, theatro, domi, facere conveniat; & pleraque, quæ natura non sunt reprehendenda, atque ideo interim sunt necessaria, alibi quam mos permiserit, turpia habeantur. [141] Illud jam diximus, quanto plus nitoris & cultus *demonstrativæ* materiæ, ut ad delectationem audientium compositæ, quam [142] quæ sunt in actu & contentione, *suasoriæ judicialesque* permittant. Hoc adhuc adjiciendum, aliquas etiam, quæ sunt egregiæ dicendi virtutes, quo minus deceant, effici conditione *caussarum*. An quisquam tulerit reum in discrimine capitis, præcipue qui apud victorem [143] & principem pro se ipse dicat, frequenti [144] *translatione*, [145] fictis ac repetitis ex vetustate verbis, *compositione*, quæ sit maxime a vulgari usu remota, decurrentibus *periodis*, quam [146] lætissimis locis sententiisque dicentem? Non perdant hæc omnia necessarium [147] periclitanti sollicitudinis colorem, petendumque etiam innocentibus misericordiæ auxilium? [148] Commoveaturne quisquam ejus fortuna, quem tumidum, ac sui jactantem, & ambitiosum [149] institorem eloquentiæ in ancipiti sorte videat? Non: immo oderit reum verba aucupantem, & anxium de fama ingenii, & cui esse diserto vacet. [150] Quod mire M. Cœlius in defensione *caussæ*, qua reus de vi fuit, comprehendisse mihi videtur:

129. *Publica vice commoveri.*] Hoc est, quod vulgo dicunt, *Republica zelo tangi*, affici, &c. CAPPER.

130. *Et omnia.*] *Et* deest in Locat.

131. *Ut initio.*] *Ut in initio*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Vidov.

132. *Magistrum.*] *Magistratum* aperte legendum esse constat. REGIUS.

133. *Privatum tamen liberum.*] Editio Lugdunensis, *tantum liberum.* Lectio nostra pendet ex auctoritate editionum optimarum, Aldinæ, Sichardinæ, Parisiensis, Vascosani, & Stephani. GIBSON. Ita & Locat. Gryph. Colin. Vidov. *tantum*; MSS. Alm. Voss. sec. Bern. marg. Basil. *Privatum tantum liberum.*] Ut *Recuperatores privati* judicabant, neque tamen judicium eorum liberum est, sed legibus astrictum: quocirca videtur intelligere eos arbitros, qui ex bona fide judicant, non legis rigore. TURNEB. Minime hic de *Recuperatoribus* agit, sed de quolibet *privato*, dummodo sit liber; alia est enim ratio apud servos & etiam libertinos. BURMAN.

134. *Judicibusque.*] *Judiciisque* legendum videtur. REGIUS. *Judicibusque*; Voss. tert.

135. *Sedens dicturus.*] Orator in publicis judiciis stans dicebat. Unde apud Cicer. legitur: *surrexi ad dicendum.* At in privatis, ut apud arbitros, sedens dicebat. TURNEB.

136. *Non modo se.*] *Divinat.* 13. *ubi corpore toto* legitur.

137. *Quin aliud dicendi.*] *Quanto aliud*; Voss. sec. Obrecht. marg. Basil.

138. *Tum liberum, tum angustum est*] Interdum oratoribus libera dicendi tempora permittebantur, ut, quot horis vellent, *caussam* perorarent: nonnunquam illis dabantur clepsydræ, quibus tempus dicendi præfiniebatur: auctor Plinius lib. VI. epist. Cicero quoque conqueritur sibi dumtaxat datam esse semihoram ad perorandam *caussam* Rabirii. TURNEB.

139. *Atque.*] *Atqui*; Vascos. Steph. Colin. Vidov. Basil. Gryph.

140. *Loco publico, privatone.*] *Ne* conjunctione expuncta, *an* particula videtur adscribenda, ut legatur: *publico an privato.* REGIUS. *Privatoque*; Voss. secund. obsecutus est Raphaël Aldus: sed nulla caussa est mutandæ veteris lectionis. Ita Ovidius Epist. XII. 149.

Cum minor e pueris, jussus, studione videndi,
Constitit, &c.

ut ibi legendum puto; & ita sæpe *an* priori loco omitti vidimus supr. ad lib. VII. 1. BURMAN.

141. *Illud jam diximus*] Est etiam *decorum* petendum a genere *caussæ* & materiæ: sed hac de re satis est locutus in cap. de ornatu lib. VIII. cap. 3. TURNEB.

142. *Quæ sunt in actu & contentione.*] Αἱ πραγματικαί τε καὶ ἀγωνιστικαὶ ὑποθέσεις, vel οἱ ἀγῶνες, ut Græci dicerent. CAPPER.

143. *Et principem.*] *Et principalem*; V. C. Alm.

144. *Translatione.*] Μεταφορᾷ, *metaphora*, vel *metaphorica* & *tropica* locutione. CAPPER.

145. *Fictis ac repetitis.*] *Fictis aut repetitis*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Colin. Vidov. & *repetitus*; Basil.

146. *Lætissimis locis.*] *Jocis*; Andr. Ven. Locat. Basil. Gryph. Vidov. qui & in marg. *lectissimis*; & Ascens. *lectissimis locis* conjecerat.

147. *Periculi tanti.*] Loco illorum genitivorum, hoc participium *periclitanti* contenderim esse reponendum. REGIUS. *Periculi tanti*; Locat.

148. *Commoveaturne.*] *Moveaturne*; Voss. omn. cod. Colb.

149. *Institorem.*] *Institor* eloquentiæ est, qualem Cicero & Lucanus Curionem fuisse dicunt, qui linguam venalem habuisse & jactasse fertur. SICHARD. Vide lib. VIII. 3

150. *Quod mire M. Cœlius.*] Omittunt Voss. codd. MSS. prim. & tert.

Ne cui vestrum, atque etiam omnium, qui ad rem agendam adsunt, [151] *mens aut vultus molestior, aut vox immoderatior aliqua, aut denique,* [152] *quod nimium est,* [153] *jactantior gestus fuisse videatur.* [154] Atqui sunt quædam *actiones* in satisfactione, deprecatione, confessione positæ: sententiolisne flendum erit? *Epiphonemata* aut *enthymemata* exorabunt? Non quidquid meris adjicietur affectibus, omnes eorum diluet vires, & miserationem securitate laxabit? [155] Age, si de morte filii sui, vel [156] injuria, quæ morte sit gravior, dicendum patri fuerit, [157] aut in narrando gratiam illam expositionis, quæ contingit ex sermone puro atque dilucido, quæret, breviter ac significanter, ordinem rei protulisse contentus, aut argumenta [158] diducet in digitos, & propositionum ac partitionum captabit lepôrem, &, ut plerumque in hoc genere moris est, intentione omni remissa [159] loquetur? Quo fugerit interim dolor ille? ubi lacrymæ substiterint? unde se [160] in medium tam secura observatio artium miserit? Non ab *exordio* usque ad ultimam vocem continuus quidam gemitus, & idem tristitiæ vultus servabitur, si quidem volet dolorem suum etiam in audientes transfundere? quem si usquam remiserit, in animum judicantium non reducet. [161] Quod præcipue declamantibus (neque enim me pœnitet ad hoc quoque opus meum, & curam susceptorum semel adolescentium respicere) custodiendum est, quo plures in schola finguntur affectus, quos, non ut advocati, sed ut passi, subimus. Cum etiam [162] hoc genus simulari litium soleat, [163] cum jus mortis a senatu quidam vel ob aliquam magnam infelicitatem, vel etiam pœnitentiam petunt, in quibus [164] non solum cantare, quod vitium [165] pervasit, aut lascivire, sed ne argumentari quidem nisi mixtis, & quidem ita, ut in ipsa probatione magis emineant, affectibus decet. Nam qui intermittere in agendo dolorem potest, videtur posse etiam deponere. Nescio tamen an hujus (de quo loquimur) decoris custodia maxime circa eos, contra quos dicimus, examinanda sit. Nam sine dubio in omnibus statim accusationibus hoc agendum est, ne ad eas [166] libenter descendisse videamur. Ideoque mihi illud Cassii Severi non mediocriter displicet: *Dii boni, vivo: &, quo me vivere juvet,* [167] *Asprenatem reum video.* Non enim justa ex caussa vel necessaria videri potest [168] postulasse eum, sed quadam accusandi voluptate. Præter hoc tamen, quod est commune, propriam moderationem quædam *caussæ* desiderant. [169] Quapropter & qui curationem bonorum patris postulabit, doleat ejus valetudine: & quamlibet gravia filio pater objecturus, miserrimam sibi ostendat esse hanc ipsam necessitatem: [170] nec hoc paucis modo verbis, sed toto colore *actionis*,

151. *Mens aut*] *Mens aut*; MSS. Bodl. Voss. sec. tert. Obrecht. quod damnat post Aldum Ascensius. BURMAN.

152. *Quod nimium est.*] Rollinus malebat *minimum*.

153 *Jactantior.*] *Jactatior*; Vall. lib. & Voss. sec.

154. *Atqui sunt quædam.*] *Caussæ*, quæ postulant miserationem, abesse debent a lascivia: non igitur in his captabimus sententias ad delectationem, neque *epiphonemata*, aut *enthymemata* ad argutiam, sed queruli erimus & supplices. TURNEB. Apud quem pro τῷ *captabimus* perperam legebatur *captamus* in editione Lugduno-Batav. & Burmann. errorem emendavimus, cum ex ipso verborum sensu, tum ex editione Parisiensi 1556. CAPPER.

155. *Age, si de morte*] Nunc de *caussa* agit, quæ alterum affectum postulat, scilicet iracundiam: in ea narratio debet esse concitata & iracunda, nec lepôrem captare debemus in argumentis, sed impetum & affectum: quocirca vitanda erit affectata illa παρεγχείρησις, id est, *diductio in digitos*, quam in Hortensio reprehendit Cicero. TURNEB. Sed hac voce παρεγχείρησις pessime abutitur ille Turnebianus interpres. Vide quæ supra notavimus ad lib. 1. cap. 2. & ad lib. 11. cap. 6. ubi veram τῆς παρεγχειρήσεως notionem exhibuimus. CAPPER.

156. *Injuria.*] Per injuriam, quæ morte sit gravior, intelligere possumus stuprum; ut ita Justin. lib. ix. 6. & passim alii utuntur, & Græcis ὕβρις eodem sensu usurpatur. Vide Herald. Animad in Salmas. lib. v. cap 18. §. 15 BURMAN.

157. *Aut in narrando*] Dubitat Ascensius an non pro *aut*, *an* utrobique sit legendum.

158. *Diducet.*] *Ducet*; V. C. Alm.

159. *Loquetur*] *Loquatur*; Ald. Vidov.

160. *In medium*] Lucan. IV. 491.

In medium mors omnis abit.

161. *Quod præcipue*] Præcepta rhetorum, ut ex Sulpitio Victore colligere possumus, sunt de his *judicialibus caussis*, quæ affectum non desiderant, sed purum docendi modum; quas *judiciales* appellat Sulpitius: attamen aliæ sunt *pathetica*, quæ ubique desiderant affectum; aliæ *ethica*, quæ ubique desiderant expressionem morum. TURNEB.

162. *Hoc genus simulacri.*] C litera expuncta, *simulare*, hoc est, fingi, legendum est: hoc autem controversiæ genus a Græcis προσαγγελία dicitur. REGIUS Hinc illa Græcorum rhetorum locutio: ἑαυτὸν προσαγγέλλειν, quod Latinis rhetoribus est *reddere caussam mortis voluntariæ*, vel *jus mortis petere*: sed hoc verbum interpretes Latini sæpius male vertemnt. CAPPER.

163. *Cum jus mortis, &c.*] Id fingebatur propter consuetudinem Massiliensium; etenim homini permittebatur ut venenum biberet, si justam afferret mortis caussam: qui mos in insula quoque Cæa valuit. Valerius lib. 11. TURNEB.

164. *Non solum cantare.*] *Non* particula negativa huic loco deesse videtur; legendum enim est *non solum non cantare*. REGIUS *Non solum non*; Locat. Ald. Steph. sed reliqui recte omittunt, & Ascensius recte vindicat. Vide supra hoc ipso capite in principio. BURMAN.

165. *Pervasit.*] *Persuasit*; MSS. Bodl. Alm. marg. Basil.

166. *Libenter descendisse.*] Accusator est, qui confidenter de criminationibus se effert, ait Seneca. Qui vero accusat, sed ad id gravate admodum descendit, calumniam ita omnem facile evitabit. SICHARD.

167. *Asprenatem.*] Ald. Steph. Gryph. Vidov. Leid. Obrecht. Oxon. cum *Asprenatem* legendum sit; est enim Nonnius Asprenas, quem veneficii accusavit Cassius Severus (Suet. August. 56.) & cujus nollet etiam supra meminit lib. 1. cap 5. BURMAN.

168. *Postulasse.*] Id est, accusasse.

169 *Quapropter & qui*] Dementes & furiosi apud Romanos in perpetua sunt cura, neque suorum bonorum domini sunt: petit igitur filius, cujus pater est furiosus, bonorum administrationem. TURNEBUS.

170. *Ne hoc paucis.*] C litera adscripta, *nec* legendum esse constat. REGIUS.

ut id eum non dicere modo, sed etiam vere dicere appareat. [171] Nec caussanti pupillo sic tutor irascatur unquam, ut non remaneant amoris vestigia, & sacra quædam patris ejus memoria. Jam quo modo contra abdicantem patrem, [172] querentem uxorem, agi *caussam* oporteret, in [173] libro, ut arbitror, septimo dixi. Quando etiam [174] ipsos loqui, quando advocati voce uti deceret, [175] quartus liber, in quo *proœmii* præcepta sunt, continet. Esse & in verbis quod deceat, aut turpe sit, nemini dubium est. [176] Unum jam igitur huic loco, quod est sane summæ difficultatis, adjiciendum videtur, quibus modis ea, quæ sunt natura parum speciosa, quæque non dicere, si utrumlibet esset liberum, maluissemus, non tamen sint indecora dicentibus. Quid asperiorem habere frontem potest, aut quid aures hominum magis respuunt, quam cum est filio [177] filiisve advocatis in matrem perorandum? aliquando tamen necesse est, ut in *caussa* Cluentii Aviti: sed non semper illa via, qua contra Sassiam Cicero usus est: non quia non ille optime, sed quia plurimum refert, qua in re & quomodo lædat. Itaque illa, cum filii caput palam impugnaret, fortiter fuit repellenda. Duo tamen, quæ sola supererant, divine Cicero servavit; primum, ne oblivisceretur reverentiæ, quæ parentibus debetur; deinde ut, repetitis altius caussis, diligentissime ostenderet, quam id, quod erat in matrem dicturus, non oporteret modo fieri, sed etiam necesse esset. Primaque hæc expositio fuit, quanquam ad præsentem quæstionem nihil pertinebat: adeo in *caussa* difficili atque perplexa nihil prius intuendum credidit, quam quid deceret. Fecit itaque nomen parentis non filio invidiosum, sed ipsi, in quam dicebatur. Potest tamen aliquando mater & in re leviore [178] aut minus infesta contra filium stare: tum lenior atque summissior decebit oratio. Nam & satisfaciendo, aut nostram minuemus invidiam, aut etiam in diversum eam transferemus: &, si graviter dolere filium palam fuerit, credetur abesse [179] ab eo culpa, fietque ultro miserabilis. Avertere quoque in alios crimen decet, ut fraude aliquorum concita credatur: & omnia nos passuros, nihil aspere dicturos, testandum: ut, [180] etiam si non possimus non conviciari, nolle videamur. Etiam, si quid objiciendum erit, officium est patroni, ut id, filio invito, sed fide cogente, facere credatur. Ita poterit uterque laudari. Quod de matre dixi, de utroque parente accipiendum est. [181] Nam inter patres etiam filiosque, cum intervenisset emancipatio, litigatum scio. In aliis quoque propinquitatibus custodiendum est, ut inviti, & [182] necessario, [183] & parce judicemur dixisse: magis autem aut minus, ut cuique personæ debetur reverentia. Eadem pro libertis adversus patronos observantia. Et, ut semel plura complectar, [184] nunquam decebit sic adversus tales agere personas, quo modo contra nos agi ab hominibus conditionis ejusdem iniquo animo tulissemus. Præstatur hoc aliquando etiam [185] dignitatibus, ut libertatis nostræ ratio reddatur, ne quis nos aut petulantes in lædendis his, aut etiam ambitiosos putet. [186] Itaque Cicero, quanquam erat in Cottam gravissime dicturus, neque aliter agi P. Oppii *caussa* poterat, longa tamen præfatione excusavit officii sui necessitatem. Aliquando etiam inferioribus, præcipueque adolescentulis, parcere aut mederi decet. Utitur hac moderatione Cicero pro Cœlio [187] con-

171. *Nec caussanti.*] Rollinus vero *caussanti* explicat accusanti, in *caussam* vocanti, quod nescio an huic linguæ Latinæ seculo conveniat: sed *caussari* est caussas adducere, quare malæ administrationis tutorem accuset, quas si acerbe nimis adducat, non tamen decet irasci tutorem. BURMAN.

172 *Querentem uxorem.*] Quæ *caussa*, seu controversia dicitur *malæ tractationis.* CAPPER.

173. *Libro septimo.*] Cap. 4.

174. *Ipsos loqui quando.*] Hæc verba non habent MSS. Alm. Voss. omn. Locat. Ald. Steph. Par Gryph. Basil. Colin. Vidov. qui tantum habent, *quando etiam advocati*, &c.

175. *Libro quarto.*] Cap. 1.

176. *Unum jam igitur.*] Ad *decorum* quoque pertinet *color*, id est, rei turpis decens velamentum: sed ejus ratio est paulo difficilior: de *colore* nonnulla præcepit Fabius in cap. de *narratione.* TURNEB.

177. *Filiisve advocatis.*] *Filiive advocatis*; Obrecht. edit.

178. *Aut minus infesta.*] *Ac* copula, loco illius *aut*, reponenda, & *infesta*, loco *infesta*, mihi videtur esse legendum. REGIUS. *Ac minus infesta*; Ald. reliqui *aut minus infesta.*

179. *Ab eo culpa.*] *Culpam*; Locat. Ald. Vidov. Basil. Gryph.

180. *Etiamsi non possimus non.*] *Etiam si quid non possimus conviciari*; Ald. Colin. *etiamsi non possimus conviciari*; Voss. omn. Bern. Locat.

181. *Nam inter patres etiam, &c.*] *Emancipatio* est imaginaria venditio, qua filius extra potestatem patris & manum emittitur; nam quamdiu filius est in potestate patris, cum patre litigare non potest; ut auctores sunt jurisconsulti. TURNEB.

182. *Necessario.*] *Necessaria*; V. C. Alm.

183. *Et parce.*] *Parce* manifesto legendum est. REGIUS.

184. *Nunquam decebit.*] Quod hic oratoribus, id omnibus inculcat Christus, Matth. VII. 17. *Nunquam alteris faciendum, quod nobis fieri nolimus.* ALMEL.

185. *Dignitatibus.*] *Dignationibus*; cod. Bern. Locat. & marg. Vasc. Steph. certe *dignationis* nomen sæpe a librariis loco motum, videre possumus ex virorum doctorum notis ad Suet. Cæs. 4. qui sæpe hac voce utitur; ut & Livius lib. VII. 25. & sic plurali *dignationes* Tacitus dixit lib. II. Ann. 33. BURMAN. *Dignitatibus.*] Iis, qui sunt in dignitate constituti. ROLLIN.

186. *Itaque Cicero.*] Fuit Ciceroni pro Oppio necessario dicendum contra Cottam, quoniam ex sola Cottæ epistola accusatus est Oppius. TURNEB.

187. *Contra Atracinum.*] *Contra Atractinum*; Voss. prim. *Aratinum*; Voss. sec. sed legendum *Atratinum*, ut apud Cicer. pro Cœlio cap. 3. legitur; fuit enim hoc cognomen Semproniis; hunc vero Consulem suffectum Antonio A.

tra Atratinum, ut eum non inimice corripere, sed pene [188] patrie monere videatur. [189] Nam & juvenis, & nobilis; & non injusto dolore venerat ad accusandum. Sed in iis quidem, in quibus vel judici, vel etiam [190] assistentibus ratio nostræ moderationis probari debet, minor est labor: illic plus difficultatis, ubi ipsos, contra quos dicimus, veremur offendere. Duæ simul hujusmodi personæ Ciceroni pro Muræna dicenti obstiterunt, M. Catonis, Serviique Sulpitii: quam decenter tamen Sulpitio, cum [191] omnes concessisset virtutes, [192] scientiam petendi consulatus ademit? Quid enim aliud esset, quo se victum homo nobilis & juris antistes magis ferret? Ut vero rationem defensionis suæ reddidit, eum se studuisse petitioni Sulpitii contra honorem Murænæ, non idem debere [193] accusationi contra caput, diceret? [194] Quam molli autem articulo tractavit Catonem? cujus naturam summe admiratus, non ipsius vitio, sed Stoicæ sectæ, quibusdam in rebus [195] factam duriorem videri volebat: ut inter eos non forensem contentionem, [196] sed studiosam disputationem crederes incidisse. [197] Hæc est profecto ratio, & certissimum præceptorum genus, illius viri observatio, ut, cum aliquid detrahere salva gratia velis, concedas alia omnia: in hoc solo vel minus peritum, quam in cæteris, adjecta, [198] si poterit fieri, etiam caussa, [199] cur ita sit, vel paulo pertinaciorem, vel credulum, vel iratum, vel impulsum ab aliis. Hoc illis commune remedium est, [200] si in tota *actione* æqualiter appareat non honor modo, sed etiam charitas: præterea caussa [201] sit nobis justa sic dicendi: neque id moderate tantum faciamus, sed etiam necessario. Diversum ab hoc, [202] sed facilius, cum hominum aut alioqui turpium, aut nobis invisorum quædam facta laudanda sunt. [203] Decet enim rem ipsam probare [204] in qualicumque persona. [205] Dixit Cicero pro Gabinio & P. Vatinio, inimicissimis antea sibi hominibus, & in quos orationes etiam scripserat: [206] verum caussa justa sit fatendo, non se de ingenii fama, sed de fide esse solicitum. [207] Difficilior ei ratio in judicio Cluentiano fuit, [208] cum Scamandrum necesse haberet dicere nocentem, cujus egerat *caussam*. Verum illud elegantissime, cum eorum, a quibus ipse [209] productus esset, [210] precibus, tum

U. C. DCCXX. putat Glandorpius, & qui in Tabella, quam habet Gruter. pag. 299. sed correctiorem Pigh. ad An. DCCXIX. occurrit; & apud Gruter. pag. 297. *Atratinus* exhibetur. Fulvius etiam *Atratinus* pag. 542. 9. occurrit: nummi præterea, a Fulvio & Vaillantio in gente Sempronia adducti, asserunt hanc scripturam: unde autem Turnebus habeat hujus Atratini patrem fuisse Servium Polam, nescio. Meminit quidem Polæ Servii Cicero lib. II. ad Q. Fr. Epist. 13. ut hominis tetri & feri, & quem verebatur, ne ad accusandum Cœlium veniret: sed nullum indicium est, eum patrem fuisse Atratini, sed obscurum, & alterius gentis hominem, non aliunde potui cognoscere. Certe nobili juveni Atratino pater esse nequit; ejus enim pater fuit L. Sempronius Atratinus, quem Cœlius ambitus accusavit, cum Præturam peteret, ut indicat Cicero passim in Oratione pro Cœlio: ubi etiam Abrahamus, ad capp. 7. & 31. de Pollæ accusatione nescio quid notat, cum clare in principio orationis patrem Atratini accusatum dicat Cicero: erroris fomem indagare mihi nondum licuit, sed ab interpretibus orationis Cœlianæ antiquioribus eum defluxisse arbitror. Ita enim Joan. Tislinus in argumento & ad cap. 7. Leodegar. a Quercu ad cap. 3. nisi quod suspicor occasionem dedisse verba illa obscura cap. 10. *de bonis Pollæ*, (quem locum noster lib. IV. 2. respexit) quod unum ex tribus criminibus erat Cœlio objectis, ad quæ responderat Crassus, & ubi Tislinus conjecerat *Pollæ* legendum esse. Melanchthonis autem notæ ad initium orationis *Abdam* quemdam a Cœlio ambitus accusatum dicunt, quod ab imperito discipulo, excipiente magistri dictata, profluxisse puto; vel ex compendio scripturæ, quæ *Atratini* nomen contraxerat. BURMAN.

188. *Patrie monere.*] *Monere* deest in Voss. tert. quia vox illa *patrie* a nullo, quod sciam, usurpetur: mallem *patrio more monere*, ut ex primis syllabis verbi *monere* τὸ *more* sit absorptum: sed nihil definio. Plura enim Fabius primus usurpavit; nam qui *patria* legunt, ut Ascensius quosdam facere notat, ut sit admonere patriæ, in qua natus sit, mihi sensum non percepisse videntur. BURMAN.

189. *Nam & juvenis.*] Nam Cœlius Servium Polam Atratini patrem accusarat: ita hac accusatione Atratinus patris injuriam ulciscebatur. TURNEB.

190. *Adsistentibus.*] *Adstantibus*; V. C. Alm.

191. *Omnes virtutes.*] Pro Cluent. cap. 21.

192. *Scientiam petendi consulatus*] Cap. 21.

193. *Accusationi contra caput.*] *Actioni*; V. C. Alm. Andr.

194. *Quam molli autem.*] In oratione pro Muræna multa jocatus est in *paradoxa* Stoicorum; cumque laudasset Catonis Uticensis naturam, austeritate præceptorum factam esse duriorem significavit. TURNEB. Lib. IV. *Advers.* 21. de hac locutione vide supr. ad lib. II. cap. 4.

195. *Factum.*] *Factam*; Voss. prim. sec. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. ut ad *naturam* referatur.

196. *Sed studiosam.*] *Sed studiosorum*; Ald.

197. *Hæc est profecto ratio*] Ex Ciceronis exemplo præceptum elicit, quo in aliquem dicere poterimus, ut tamen non offendamus. TURNEB.

198. *Si poterit.*] *Si potuerit*; Voss. tert.

199. *Cur dicta sit.*] Pro illo participio *dicta*, recte a quibusdam *ita* legitur REGIUS. *Cur id ita sit*; MSS. Joan. Alm. Voss. prim. tert. Bern. Ald. ab his vero deficiunt codices Voss. prim. tert. usque ad illa capitis secundi, *sed hæc non sit modica*; BURMAN.

200. *Nisi tota actione.*] Quo minus hoc præceptum intelligatur, depravatione est effectum, quæ fortasse tolleretur, si de illo *nisi* hæc syllaba *ni* eradatur, ut hoc modo legatur, *si tota actione*. REGIUS. *Nisi totas* MSS. Alm. Voss. sec. Locat. *si tota actione*; Ald.

201. *Sit nobis justa.*] *Sit nobis justa sic dicendi*; V. C. Alm. *sit nobis justa sic dicendi*; Voss. sec.

202. *Sed facilius.*] At Aristoteles difficillimum esse putavit, laudare illaudatum virum. SICHARD.

203. *Decet enim rem ipsam.*] *Licet* marg. Basil.

204. *In qualicumque persona*] *Persona* deest in Voss. sec.

205. *Dixit Cicero pro Gabinio.*] Gabinium, a quo ejectus fuerat, in judicio *repetundarum* Cicero defendit Publium autem Vatinium, infestum semper suæ dignitati, duobus publicis judiciis tutatus est. Auctor Valer. lib. IV. TURNEB. Vide Ciceronianarum orationum fragmenta.

206. *Verum & justa sic faciendo.*] Tria hæc verba depravata ita corrigantur, ut *caussa* loco illius & copulæ. &, loco illius *sic*, legatur *sit*, & *fatendo* pro *faciendo*, hoc modo: *verum caussa justa sit fatendo*: de hac vero humanitate Ciceronis Valerius libro IV. 2. §. 4. meminit REGIUS. *Verum justa sit fatendo*, V. C. Alm. Ald. *verum & justa sit faciendo*; Voss. sec. *verum & justa sit fat.* Locat.

207. *Difficilior ei ratio.*] *Difficilior enim ratio*; Par. Basil.

208. *Cum Scamandrum, &c.*] Nam antea defenderat Cicero Scamandrum, qui accusabatur veneficii, ac dicebatur veneficium illud parasse in Cluentium. TURNEB. Vide pro Cluent. cap. 17.

209. *Productus.*] *Perductus*; Voss. sec. Locat. Ald. Colin. Vidov.

210. *Preces tum etiam adolescentiam suam excusat.*] *Precibus*

etiam

etiam adolescentia sua excusat: detracturus alioqui [211] plus auctoritatis, si, in *caussa* præsertim suspecta, se eum esse, qui temere nocentes reos susciperet, fateretur. [212] Apud judicem vero, [213] quod aut propter alienum commodum in *caussa*, quam suscepimus, aut suum, ut persuadendi ardua ratio, ita dicendi expeditissima. Fiducia enim justitiæ ejus, non *caussæ*, nihil nos timere simulabimus. Ipse erit gloria inflandus, ut tanto clarior futura sit fides ac religio in pronuntiando, [214] quanto minus vel offensæ vel utilitati suæ indulserit. [215] Hoc modo & apud eos, a quibus appellatum erit, si forte ad eosdem [216] remittentur, adjicienda ratio vel necessitatis alicujus, si id *caussæ* cedit, vel erroris, vel suspicionis. [217] Tutissimum ergo pœnitentiæ confessio, & satisfactio culpæ: perducendusque [218] omni modo judex ad iræ pudorem. Accidit etiam [219] nonnunquam, ut eamdem *caussam*, de qua pronunciavit, cognoscat iterum: tum illud quidem commune, apud alium nos judicem disputaturos de illius sententia non fuisse; neque enim emendari ab alio, quam ab ipso, fas esse: cæterum ex *caussa*, ut quæque permittet, aut ignorata quædam, aut defuisse testes, aut (quod timidissime, & si nihil aliud plane fuerit, dicendum est) patronos [220] non satisfecisse: succurret etiam, si apud alios judices agetur, [221] ut in secunda assertione, aut in Centumviralibus judiciis duplicibus, [222] parte victa: decentius erit, quoties contigerit, servare judicum pudorem: de qua re latius [223] in probationum loco dictum est. Potest evenire, ut in aliis reprehendenda sint, quæ ipsi fecerimus; ut objicit Tubero Ligario, *quod in Africa fuerit.* [224] Et ambitus [225] quidam damnati recuperandæ dignitatis gratia reos ejusdem criminis detulerunt; ut in scholis luxuriantem patrem luxuriosus ipse juvenis accusat. [226] Id quam decenter fieri possit, equidem non invenio, [227] nisi aliquid reperiatur, quod intersit, persona, ætas tempus, caussa, locus, animus. Tubero juvenem se patri hæsisse, illum a senatu missum non ad bellum, sed ad frumentum coëmendum ait; ut primum licuerit, a partibus recessisse; Ligarium & perseverasse, & non pro Cn. Pompeio, inter quem

hus tum etiam adolescentia sua exc. MSS. Bodl. Alm. Colb. Voss. sec. Andr. Obrecht. *precibus tum e. adolescentiam suam* Locat. Ald.

211. *Plus auctoritatis, sicut in caussa præsertim suspecta, si eum esse qui timere, &c.*] Multorum verborum emendatione indiget hic locus; nam *si*, loco illius *sicut*, scribendum; & *se*, loco illius *si*; & *temere*, loco illius *timere*, hoc modo: *plus auctoritatis, si in caussa præsertim suspecta se eum esse, qui temere n. r. s. fateretur.* REGIUS.

212. *Apud judicem vero.*] Si quando judicis animus a nostra *caussa* erit aversus propter commodum aliquod, laudare debebimus justitiam ejus; sic enim omisso commodo spectabit æquitatem. TURNEB.

213. *Quod aut propter aliquod commodum in caussa quam suscepimus, aut suum ut.*] Depravatus adeo est hic locus, ut vix emendationem admittat; tametsi enim illud verbum *sunt* in hæc duo *suum* & *sumitur* sit commutatum in exemplaribus quibusdam, tamen ne sic quidem ullus elicitur sensus: sic autem corrigi posset, si, loco illius *in* præpositionis, *eorum*, &, loco illius *quam*, scriberetur *quorum*, & pro *caussa* legeremus *caussam*, relativoque postponeremus, & illud *sunt* in *suum* converteretur, & *ratio* pro *oratio* legeretur, dum castigatius exemplar inveniatur, hoc modo: *propter aliquod commodum eorum, quorum caussam suscepimus, aut suum, ut persuadendi ratio, ita d. e.* REGIUS. *Quod aut propter alienum commodum in caussa quam suscepimus, aut suum*, &c. edit. Sichardi, Parisiensis, Vascosani, & Stephani. *Quod aut propter aliquod commodum*, editiones Andr. & Alds. *Quam aut proponitur alienum commodum*, legit editio Lugdunensis. GIBSON. *Propter aliquod commodum in caussa q. s. a. suum*: MSS. Alm. Voss. sec. Andr. Locat. nisi quod hi duo *sunt* habent. Aldus recepit correctionem Regii: locus non videtur sanus, & deesse verbum; ut *apud judicem vero excusatur*, vel simile quid; aut, expuncta voce *quod*: *Apud judicem vero, aut propter alienum*, &c. *est ratio dicendi expeditissima licet ardua persuadendi.* Francius conjiciebat *apud judicem vero, quanquam aut proponitur alienum*, &c. ulcus subest. BURMAN. Deesse hic aliquid videtur: loquitur de judice, cujus vel proprium commodum agitur, vel alienum, id est, amicorum aut propinquorum. ROLLIN. Hic sane locus absque alicujus cod. MS. ope sanari posse non videtur. Si tamen conjecturæ indulgendum esset, τὸ *quod* cum Burmanno lubens delerem. CAPPER.

214. *Quanto minus vel offerre.*] *Minus vel offenderit*: marg. Basil. *minus offensa*; Obrecht.

215. *Hoc modo & apud.*] *Hæc & apud*: Andr. Ven. Locat. Ald. *hoc & apud*: V. C. Alm.

216. *Remittentur.*] *Remittentur*; Voss. sec. Locat. Ald. Steph. Gryph. Basil. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

217. *Tutissimum ergo.*] *Igitur*; Ald.

218. *Omnino adire pudorem.*] Facile hæc clausula *hypodiastole* emendatur apposita, & diphthongo, ut *ad* præpositio ab illo *iræ* genitivo sejungatur: *omni modo* etiam pro *omnino* legendum. REGIUS. *Omnino*; Locat. vide ad lib. I. cap. 2. *adire*; MSS. Alm. Voss. sec.

219. *Nonnunquam eadem caussa, de qua pronunciatum cognatque.*] Difficulter emendari potest hic locus sine verborum & adjectione & immutatione: si namque *ut* particula adscribatur, & illud verbum *cogat* commutetur in hoc *agatur*, illa que copula erasa, nostrum sensus & integer & apertus videbitur. Quid enim hoc clarius? *Accidit nonnunquam, ut eadem caussa, de qua pronunciavit, iterum agatur.* REGIUS. *Nonnunquam eadem caussa d. q. p. cogatque iterum*: Voss. sec. Locat. *ut eadem caussa d. q. p. iterum agatur*: Ald.

220. *Non satisfecisse.*] *Non sufficisse*: MSS. Alm. Voss. sec. Alm. Andr. marg. Vasc. Steph. Obrecht.

221. *Ut in secunda assertione.*] Assertio secunda, secundum est judicium, in quo de liberali *caussa* disputatur, id est, de libertate alicujus. Centumviralia autem judicia divisa erant in duas hastas, ita ut posset provocari ab una hasta ad aliam: plura hac de re diximus lib. v. cap. 2. TURNEBUS.

222. *Parte victa.*] Hoc est, si victa in judicio fuerit ea pars litigans, in cujus gratiam dicturi sumus; hic enim τὸ *pars* unum ex litigantibus significat, ut & lib. III. cap. II. *Qui viderit, quid sit quod in controversiam veniat, quid in eo, & per quæ velit efficere pars diversa, quid nostra*, &c. CAPPER.

223. *In probationum loco.*] *In* deest in MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald.

224. *Et ambitus.*] Nam lex erat, ut *ambitus damnatus ignominiosus esset*: si tamen alterum accusasset ambitus, & tecum peregisset, obliterata priore ignominia in integrum restitueretur. TURNEB.

225. *Qui damnati.*] Non *qui*, sed *quidam*, ut legatur, sensus exposcit. REGIUS. *Qui*; Voss. sec. marg. Basil.

226. *Id quam decenter.*] *Id qui decenter* malebat Ascens. *id quomodo decenter*; Obrecht.

227. *Nisi aliud reperietur.*] *Aliquid* recte legitur a quibusdam: *reperiatur* autem etiam videtur legendum. REGIUS. *Aliquid reperitur*: Voss. sec.

& Cæsarem dignitatis fuerit contentio, cum salvam [228] uterque rempublicam vellet; [229] sed pro Juba atque Afris inimicissimis [230] populo Romano stetisse. Cæterum vel facillimum est, ibi alienam [231] culpam accusare, ubi fateris tuam. Verum id jam judicis est, non actoris. Quod si nulla contingit excusatio, sola colorem habet pœnitentia. Potest enim videri satis emendatus, qui in odium eorum, in quibus erraverat, ipse conversus est. Sunt enim quidam, qui hoc natura ipsa rei non indecens faciunt; ut cum pater ex meretrice natum, [232] quod amet meretricem in matrimonium, abdicat. Scholastica materia, [233] sed non, quæ non possit accidere. Hic igitur multa non deformiter dicet; vel quod omnium sit votum parentum, ut honestiores, quam sint ipsi, liberos habeant (nam [234] & filia nata, meretrix eam mater pudicam esse voluisset;) vel [235] quod humilior ipse fuerit (licet enim hoc dicere;) vel quod non habuerit patrem, qui moneret; quin eo minus [236] faciendum filio fuisse, ne renovaret domus pudorem, & exprobraret patri nuptias, matri prioris vitæ [237] necessitatem, ne denique legem quamdam suis quoque subinde liberis daret: & credibilis erit etiam propria quædam in illa meretrice turpitudo, quam nunc hic pater ferre non possit. [238] Alia prætereo. Neque enim nunc declamamus, sed ostendimus, nonnunquam posse ipsis incommodis dicentem bene uti. Illic major æstus, ubi quis pudenda queritur, ut stuprum, præcipue in maribus; aut [239] os profanatum. Non dico, si loquatur ipse (nam quid aliud ei, quam gemitus ac fletus, & exsecratio [240] vitæ conveniat? ut judex intelligat potius dolorem illum, quam audiat:) sed patrono quoque per similes affectus eundum erit, quia hoc injuriæ genus verecundius inest passis, quam ausis. Mollienda est in pletisque alio colore asperitas orationis; [241] ut Cicero de proscriptorum liberis fecit. Quid enim crudelius, *quam homines, honestis parentibus ac majoribus natos, a republica summoveri?* Itaque durum id esse summus ille tractandorum animorum artifex confitetur: sed ita legibus Syllæ [242] cohærere statum civitatis affirmat, ut, his solutis, stare ipsa non possit. [243] Assecutus itaque est, ut aliquid eorum quoque caussa videretur facere, contra quos diceret. Illud etiam [244] in jocis monui, quam [245] turpis esset fortunæ insectatio; & ne in totos ordines, aut gentes, aut populos, petulantia incurreret. Sed interim fides patrocinii cogit quædam de universo genere aliquorum hominum dicere, [246] ut libertinorum, vel militum, vel publicanorum, vel similiter aliorum: in quibus omnibus commune remedium est,

228. *Utrique Remp*] *Uterque* manifeste legendum est. REGIUS. & cur non *utrique vellent* scripserit Fabius, ut centies alii locuti sunt? BURMAN.

229. *Sed pro Juba*] Hic Juba fuit rex Mauritaniæ, qui secutus est partes Pompeii, ac demum in Africa a Cæsare superatus. TURNEB.

230. *Populo Romano.*] *Populi Romani*; Ald.

231. *Culpam accusare.*] *Culpam incusare*; V. C. Alm. ita lib. v. 13. *Vultus, incessus, habitus incusari solet.*

232. *Quod amet ex meretrice in matrim.*] Depravatus hic sensus facile emendatur, si hæ duæ dictiones *ex meretrice* adscribantur, ut legatur hoc modo: *ut cum pater ex meretrice natum, quod amet ex meretrice in matrimonium, abdicat.* Neque ignoro a quibusdam ita depravari, ut quam longissime a dictionum similitudine recedant, hoc modo legentes: *Ut c. p. ex meretrice natum quod duxerit meretricem in m. abd.* quamvis autem sic quoque aptus sit sensus, mihi tamen prior lectio approbatur, si, ut dixi, *ex meretrice* adscribamus, ac *natam* subintelligatur; ita namque accipiemus filium fuisse a patre abdicatum, quod natam ex meretrice gratia matrimonii amaret REGIUS. *Pater natum, quod amet meretricem, abdicat*: Voss. sec. *quod amet ex meretrice in matrimonium abdicat*; Locat. *pater ex meretrice natum, quod duxerit meretricem in matrim abd.* Andr. Ald. Ego vulgatam retinui: & recte *amare in matrimonium* dici puto; cum amare meretricem non esset opprobrio; sed ita, ut uxoris loco haberet. Nam in Andria Terentii id quoque indignatur & Chremes, act. I. 1. 118. & deinde ipse pater act. v. sc. 3 Francius malebat *habet in matrimonium.* BURMAN.

233. *Sed non quæ non.*] Hoc autem adjicit, ne inutiles illas in scholis declamationes, quas Petronius initio *Satyric.* damnat, & sæpe ipse Fabius culpavit, approbare videatur.

234. *Et filia nata meretrix eam*] Quomodo corrigi possit hic locus, mihi non liquet REGIUS. Sensus apertissimus, si modo *filia nata* ablativo casu capiatur, neque opus legere cum Vallensi libro & Voss. sec. *& si filia nata*: sed ignorarunt illi, sæpe post ablativos absolutos poni pronomen: potuisset quidem dicere *filiam natam meretrix mater pudicam esse voluisset*; sed alterum ex usu obvium prætulit. ita Justin. II. 4. *Thesens obtenta in pretium captiva, eamdem in matrimonium assumat.* Flor. IV. 12. *defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi quod nunquam alias, senatus cognomen ex provincia dedit* quem locum etiam tentant viri eruditi: sed vindicat recte Vavassor de vi & usu quor. verb. pag. 115, & ita sæpe alii. BURMAN.

235. *Qui humilior ipsa.*] *Quod*, loco illius *qui*, recte legitur in quibusdam exemplaribus. REGIUS. *Qui*; Voss. sec. *ipsa*; Locat.

236. *Faciendum filio.*] *Id faciendum*; MSS. Bodl. Alm. Ald. Obrecht.

237. *Necessitatem*] Quia forte paupertate coacta quæstum fecerat.

238. *Alia præterea.*] *Alia præterea*; MSS. Alm. Voss. sec; Locat. Ald. Basil.

239. *Os profanatum*] *Honor profanatus*; Voss. sec. male. Vide ad Petron. cap. 9. *cujus ne spiritus quidem purus est.* BURMAN. Nefandam & abominandam libidinem pluribus explicare vetat pudor. CAPPER.

240. *Vitæ conveniat.*] *Vita conveniant*; Locat. Ald.

241. *Ut Cicero de proscript.*] Sylla usque adeo fuit sanguinarius proscriptor, ut proscriptorum liberos patrimoniis spoliaverit, & lege lata illis viam ad magistratus præcluserit: quod nunc Fabius ait. TURNEB.

242. *Cohærere statum.*] *Continere* forsitan recte legeretur. REGIUS. *Coercere*; Andr. Locat. Ald. *continere*; marg. Basil. Vasc. Steph. Gryph.

243. *Secutus itaque est.*] Hac syllaba *as* apposita *assecutus* ut legatur, sensus exposcit. REGIUS. *secutus*; Voss. secund.

244. *In jocis monui*] *In locis*, Voss. sec. ut & ante Regium quidam ediderunt Vide lib. VI. cap. 3.

245. *Turpis.*] Nam ait Demosthenes, nullum propter fortunæ aut naturæ incommodum subsannari aut contemni debere; &, qui in hac re ostendont, quam sint ingeniosi, hos ad omnia vitia quam propensissimos esse SICHARD.

246 *Ut libertinorum.*] *Vel lib.* Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *ut* omittit Voss. sec.

ut ea, quæ lædunt, non libenter tractare videaris; nec in omnia impetum facias, sed in id, quod expugnandum est; [247] & reprehendens, alia laude compenses. [248] Si milites cupidos dicas esse, non mirum, quod periculorum ac sanguinis majora sibi deberi præmia putent; eosdem petulantes, & hoc fieri, quod bellis magis, quam paci, assueverint. Libertinis detrahenda est auctoritas; licet his testimonium reddere industriæ, per quam exierint de servitute. Quod ad nationes exteras [249] pertinet, Cicero varie. Detracturus Græcis testibus fidem, [250] doctrinam his concedit ac literas, seque ejus gentis amatorem esse profitetur: [251] Sardos contemnit, [252] Allobrogas [253] ut hostes insectatur: quorum nihil tunc, cum diceretur, parum aptum, aut [254] remotum a cura decoris fuit. Verborum etiam moderatione detrahi solet, si qua est rei invidia: [255] si asperum dicas [256] nimium severum, injustum persuasione labi, pertinacem ultra modum [257] tenacem esse propositi: [258] plerumque velut ipsos coneris ratione vincere, quod est mollissimum. Indecorum est [259] super hæc omne nimium; ideoque etiam quod natura rei satis aptum est, nisi modo quoque temperetur, gratiam perdit. Cujus rei observatio judicio magis quodam sentiri, quam præceptis tradi potest. Quantum satis sit, & quantum recipiant aures, non habet hæc res mensuram & quasi pondus; [260] quia, ut in cibis, alia aliis magis complent. Adjiciendum etiam breviter videtur, quod fere dicendi virtutes diversissimæ non solum suos amatores habeant, sed ab eisdem sæpe laudentur. [261] Nam Cicero quodam loco scribit, *id esse optimum*, [262] *quod cum te facile credideris consequi imitatione, non possis.* Alio vero, [263] *non se id egisse*, [264] *ut ita diceret, quomodo se quilibet posse confideret, sed quomodo nemo.* Quod potest pugnare inter se videri. Verum utrumque, ac merito, laudatur. [265] *Caussa* enim modoque distat; quia simplicitas illa, & velut securitas inaffectatæ orationis, mire tenues *caussas* decet; majoribus illud admirabile dicendi genus magis convenit. In utroque eminet Cicero, ex quibus alterum imperiti se posse consequi credent; neutrum, qui intelligunt.

247. *Et reprehendens.*] *Et ea reprehendens* volebat Franciu s, & Rollinus subaudit *quædam*, vel ita legi volebat. BURMAN.

248. *Si milites cupidos.*] *Si cupidos*; Locat. Ald. *si cupidum dicas*; MSS. Alm. Voss. sec.

249. *Pertinet. Cicero varie detracturus.*] Rollinus ita distinguebat: *pertinet, Cicero varie. Detracturus Græcis*, &c. non male, me judice. BURMAN. Qui tamen vulgatam interpungendi rationem sua in editione servaverat. CAPPER.

250. *Doctrinam his concedit ad literas.*] D litera in c conversa, *ac literas* legendum: hoc autem facit *pro Sextio* Cicero. REGIUS.

251. *Sardos contemnit.*] In oratione *pro Vareno.*

252. *Allobrogas.*] In oratione *pro Fonteio* passim.

253. *Ut hostes.*] *Ut hostis*; Voss. sec. quod ambiguum. BURMAN.

254. *Remotum a cura.*] *Remotum cura*; MSS. Alm. Voss. secund.

255. *Si asperum.*] *Sic asperum*; Obrecht.

256. *Nimium severum.*] Malebat *nimis* Rollinus.

257. *Tenacem propositi.*] Alludere videtur ad illud Horat. III. od. 3. *tenacem propositi virum.* ALMEL.

258. *Plerumque velut ipsos.*] Locus suspectus Rollino, neque mihi integer videtur. BURMAN.

259. *Super hac omnia nimium.*] *Super hæc omne nimium*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Vidov. Colin. Obrecht.

260. *Quia in cibis iis alia.*] Nisi hoc adverbium *ut* adscribatur, & illud pronomen *iis* eradatur, minus integer videtur hic sensus REGIUS. *Quia in cibis iis*; Voss. sec: Locat. *quia ut in cibis iis*; V. C. Alm.

261. *Nam Cicero.*] Sensum ex *Oratore* Ciceronis cap. 23. retulit magis, quam verba: sunt autem hæc: *Orationis subtilitas imitabilis quidem videtur existimanti, sed nihil est experienti minus.* PHILAND.

262. *Quod non te f. c. c. s. non posset*] Quidam hunc locum sic corrigunt, ut *possis* legant, & recte quidem: sed *cum* quoque, loco illius *non*, est reponendum hoc modo: *quod cum te f. c. c. s. non possis.* REGIUS. *Quod non te facile*, & *posset*; Locat. simile quid est in *Orator.* cap. 23.

263. *Non id egisse, ut ita se diceret.*] *Se* pronomen transpositum videtur; in tertium vero locum est transferendum hoc modo: *alio vero, se non id egisse*, &c. REGIUS. *Non id egisse, ut ita se diceret*; Locat. *non id egisse ut ita diceret*; Voss. sec.

264 *Ut ita diceret, quomodo se quilibet*, &c.] Videntur ista pugnare, sed tamen maxime consentiunt; alterum enim dicitur de tenui genere dicendi; alterum de grandiloquo: utrumque genus est Cicero sequutus pro materiæ ratione: plus tamen est eloquentiæ in posteriori genere TURNEB.

265. *Caussa enim modo distat.*] Que copula videtur adscribenda, ut legatur *modoque.* REGIUS. *Modoque* codices optimi. Et mendosam quidem editionis Lugdunensis lectionem protinus agnoscet, qui locum hunc Fabii perlegerit. Ea ita habet, *caussa enim modo distat.* GIBSON. *Modo*; Voss. sec. Basil.

CAPUT II.

De memoria.

II. MEMORIAM quidam naturæ modo esse munus existimarunt; estque in ea non dubie plurimum, sed ipsa excolendo, sicut alia omnia, augetur: & totus, de quo diximus, [1] adhuc inanis est labor, nisi cæteræ partes hoc [2] velut spiritu [3] continentur. [4] Nam & omnis disciplina memoria constat, frustraque docemur, si, quidquid audimus, præterfluat: & exemplorum, legum, responsorum, dictorum, [5] beneque factorum velut quasdam copias, quibus abundare, quasque in promptu semper habere debet orator, eadem illa [6] vis repræsentat. Neque immerito *thesaurus* hic *eloquentiæ* dicitur. [7] Sed non firme tantum continere, verum etiam cito percipere multa acturos oportet; nec quæ scripseris modo, iterata lectione complecti, sed in cogitatis quoque rerum ac verborum contextum sequi; &, [8] quæ sint ab adversa parte dicta, meminisse; [9] nec utique eo, quo dicta sunt, ordine refutare, sed opportunis locis ponere. Quid? extemporalis oratio [10] non alio mihi videtur mentis vigore constare. Nam, dum alia dicimus, quæ dicturi sumus, intuenda sunt. Ita cum semper cogitatio ultra id, quod est, longius quærit; quidquid interim reperit, quodammodo apud memoriam deponit: quod illa, [11] quasi media quædam manus, acceptum [12] ab *inventione*, tradit *elocutioni*. Non arbitror autem mihi in hoc [13] immorandum, quid sit, quod memoriam faciat: quanquam plerique imprimi quædam vestigia nostro [14] animo, quæ, velut [15] in ceris annulorum signa serventur, existimant. [16] Neque ero tam credulus, ut [17] quasi habitu

Albutius existimavit, memoriam esse totam in natura positam, ut Fabius docuit cap. 3. lib. III. Existimare autem debemus duplicem esse, naturalem & artificialem; naturalem, quæ cum cogitatione nobis insita est; artificialem, quæ inductione & præceptione constat, estque posita in locis & imaginibus. TURNEBUS. Naturæ munus esse quoque sentit Philostratus in vita Dionysii Sophistæ: Μνήμη μὲν γὰρ δίδωσι τέχνας, αὐτὴ δὲ ἀδίδακτος, καὶ οὐδὲ μιᾷ τέχνῃ ἁλωτός· ἔστι γὰρ πλεονέκτημα φύσεως ἢ τῆς ἀθανάτου ψυχῆς μοῖρα. ALMEL. Græcorum verborum sensus est hujusmodi: *Nam memoria quidem artes tradit; ipsa vero doceri non potest, neque arte ulla comprehendi. Est enim naturæ prærogativa quædam, vel aliquid immortalis animæ velut* [divinæ] *forte attributum.* CAPPER.

1. *Adhuc inanis labor.*] Hoc verbum *est* frequenter quidem eleganter prætermittitur, sed huic sensui mihi adscribendum videtur, &, pro *velut*, *veluti* legendum hoc modo: *adhuc inanis est labor, nisi cæteræ partes hoc veluti spiritu continentur.* Idem vero & Cicero in prologo *de Oratore* sentire videtur. REGIUS. *Est* non habent Voss. sec. Vall. lib. Locat. Basil.

2. *Velut spiritu.*] Vide Turneb. IV. Adv. 10. & supr. ad lib. IV. 3.

3. *Continentur.*] *Contineantur*; Locat. quod merito reprobat Ascensius, ne periodus in finem hexametri exeat: *nisi* vero indicativo gaudere, notius est, quam ut probetur.

4 *Nam & omnis.*] Hac de caussa dicunt physici, animalia dumtaxat illa esse disciplinabilia, quæ memoriam habent, cujusmodi sunt canes; nam quæ ea carent, ut muscæ, disciplinam non admittunt. TURNEB.

5. *Beneque factorum.*] *Bene factorumque*; Obrecht.

6. *Vis repræsentat.*] *Vis præsentat*; Voss. sec.

7 *Sed non firme.*] More suo latius memoriam accipit, quam Aristoteles, ut etiam solertiam & ingenii acumen complectatur. Sic locutus est Fabius lib. 2. cap. 4. TURNEBUS.

8. *Quæ sint ab adversario.*] *Sunt*; Locat. Ald. Obrecht.

9. *Nec utique eo, quo.*] *Eo* legendum videtur potius, quam *ea*. REGIUS. *Ea*; Voss. sec. Locat.

10. *Nec alio mihi videtur.*] Etsi ita quoque lectus hic locus sensu suo non fraudetur, audacter tamen contenderim, illam *nec* particulam esse expungendam, ac, ejus loco, hanc *non* esse reponendam, ut videatur esse legendum hoc modo: *Quid extemporalis oratio? num alio mihi videatur mentis vigore constare?* nec inficior aliter quoque commode posse legi, ut, loco *nec*, scribatur hæc particula *non*. REGIUS. *Nec alio*; Vall. lib. Voss. sec. Locat. Obrecht. marg. Vidov. forte scripsit: *non alio mihi videtur, quam mentis vigore constare*; ita enim solere *τῷ alio* uti, documus ad lib. II. cap. 4. BURMAN.

11. *Quasi media manus.*] Ita & lib. XII. 8. *mediam manum* vocat tertium, quem litigator docet caussam, ut deinde ab eo iterum discat patronus. BURMAN.

12. *Ab inventione.*] *Ab intentione*; Voss. sec. Locat. Ald.

13. *Immorandum quidquid memoria faciat.*] Pro *memoria* quidam recte *memoriam* legunt: sed, illius etiam *quicquid* loco, *quid* legendum mihi videtur hoc modo: *quid memoriam faciat.* REGIUS. *Immorandum quidquid memoriam faciat*; Voss. sec. Locat. *immorandum quid memoriam faciat*; Ald.

14. *Animo nostro velut in gyris annulorum.*] In *ceris* legendum, non *gyris*, facile videbit, qui Aristotelis opusculum *de memoria, & reminiscentia*, in quo hæc tractantur, diligentius legerit: sed alio quoque flagitio hic sensus mihi infectus esse videtur; nisi enim hoc relativum *quæ* adscribatur, oratio manca, minusque congrua esse videbitur. Quare hoc modo mihi legendum videtur: *vestigia nostro animo, quæ velut in ceris annulorum*, &c. REGIUS. *Nostro animo velut in gyris annulorum*; Locat. marg. Basil. *animo velut in ceris*; Vall. lib. *animo velut in figuris*; Voss. sec. Ands. *nostro*, deest in Obrecht.

15. *In ceris.*] Aristoteles putat hoc modo memoriam fieri, cum phantasiæ simulacrum insculptum fuerit parti memorativæ, non secus quam annulus sigillare solet; nam & hac utitur similitudine. TURNEB.

16. *Neque ero tam credulus*] Videtur Fabius respexisse ad id, quod lib. primo dixit, *peculiarem esse hominibus solertiam & mentis agitationem*: quanquam philosophi, pro corporis constitutione, nunc meliorem, nunc deteriorem memoriam esse aiunt. nisi fortasse *habitum* appellat qualitatem acquisitam ex multis actionibus; nam quanquam multis actionibus videtur fieri melior memoria, non tamen habitum acquirit, sed vim suam exerit magis atque magis, quæ antea veluti sopita erat. TURNEB.

17 *Quasi habitu tardiorem, &c*] Aliquid verbi hic mihi deesse videtur: quid vero adscribendum sit, mihi non liquet. REGIUS. Ascensius addendum putat *quodam*, ut sit, *quodam quasi habitu. Ut quemadmodum habitu tardiorem firmioremque memoriam fieri, ejus primam caussam quoque ad artificium pertinere; magis admirari naturam soleo, tot rei ve-*

tardiorem firmioremque memoriam fieri putem. [18] Ejus autem, quod ad animum pertinet, magis [19] admirer naturam, subito res vetustas, tanto ex intervallo repetitas, reddere se & offerre; nec tantum requirentibus, sed etiam sponte interim; nec vigilantibus, sed etiam quiete compositis magis: eoque [20] illa quoque animalia, quæ carere intellectu videmus, meminerunt, & agnoscunt, &, quamlibet longo itinere diducta, ad assuetas sibi sedes revertuntur. Quid? non hæc varietas mira est, excidere proxima, vetera inhærere? [21] hesternorum immemores, acta pueritiæ recordari? Quid? quod quædam requisita se occultant, & eadem forte succurrunt? nec manet semper memoria, [22] sed aliquando etiam redit? Nesciretur tamen quanta vis esset ejus, quanta divinitas illa, [23] nisi hoc lumen orandi extulisset. Non enim rerum modo, sed etiam verborum ordinem præstat; nec ea pauca contexit, sed durat prope [24] in infinitum, & in longissimis *actionibus* prius audiendi patientia, quam memoriæ fides deficit. Quod & ipsum argumentum est, subesse artem aliquam, juvarique ratione naturam; cum [25] iidem docti facere illud, indocti & inexercitati non possimus: [26] quanquam invenio apud Platonem, obstare memoriæ usum literarum; videlicet quod illa, quæ scriptis reposuimus, velut custodire desinimus, & ipsa securitate [27] dimittimus. Nec dubium est, quin plurimum in hac parte valeat mentis intentio, & velut acies luminum [28] a prospectu rerum, quas intuetur, non aversa. Unde accidit, ut, quæ per plures dies [29] scribimus ediscendi caussa, cogitatione ipsa contineat. [30] Artem autem memoriæ primus ostendisse dicitur [31] Simonides, cujus vulgata fabula est: [32] Cum pugili coronato carmen, quale componi victoribus solet, mercede pacta scripsisset, [33] abnegata ei pecuniæ pars est, [34] quod more poëtis frequentissimo digressus, in laudes Castoris & Pollucis exierat: quapropter partem [35] ab iis petere, quorum facta [36] celebrasset, jubebatur: & persolverunt, ut traditum est. Nam, cum esset grande convivium in honorem ejusdem victoriæ, atque adhibitus ei cœnæ Simonides, nuncio [37] est excitus, quod eum duo juvenes, equis advecti, desiderare majorem in modum dicebantur. Et illos quidem non invenit, fuisse tamen [38] gratos erga se, exitu comperit. Nam [39] vix eo limen egresso,

[illegible], &c. Obrecht. an scripserit, *ut quasi habitum, tardiorem firmioremque*, &c. ut in ea sit opinione, natura datam esse memoriam, non vero esse habitum, ut Philosophi vocant, rem quæ exercitatione, consuetudine acquiritur, quanquam eis augetur, neque fieri memoriam tardiorem & firmiorem; sed dari a natura celerem, vel tardam, firmam aut lubricam. BURMAN.

18. *Ejus autem, &c.*] *Ea autem, quæ ad animum pertinent, magis admirere*; marg Basil. *ad animam*; Vidov.

19. *Admirer.*] *Admirere*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Par. Vasc. Steph. Colin. Vidov.

20. *Illa quoque animalia.*] Id quidem merito; quia memoria est ex sensibus interioribus, qui sunt brutis cum hominibus communes. TURNEB. Quam quidem Turnebiant notam nescio quomodo Burmannus omiserit, qui ceteras tanta cum diligentia congessit. CAPPER.

21. *Hesternorum.*] *Externorum*; Voss. sec. quæ solemnis librariorum aberratio in codicibus veteribus. Vide ad Ovid. I. Trist. III. 44.

22. *Sed aliquando etiam redit.*] Hæc pars est, quæ ab Aristotele *reminiscentia* appellatur, estque in solis hominibus, non in brutis; quando scilicet memoriam abolitam atque deperditam ex tenui vestigio instauramus. TURNEB.

23. *Nisi in hoc lumen orandi extulisset.*] Integra quidem plerisque hæc clausula videtur; mihi vero sic esse depravata, ut, nisi *vim* aut *artem*, simileve nomen adscribamus, parum elegans & sensus & oratio habeatur; in maximum namque lumen orandi artem a memoria fuisse evectam asserit Quinctilianus. Forsitan igitur hic accusativus *vim* ita est adscribendus, ut hoc modo legatur: *nisi in hoc lumen orandi vim extulisset*. REGIUS. *Vim* non habent MSS. Alm Voss. sec. Locat. neque ante Regii correctionem puto hanc vocem hic lectam, quæ inepte repetitur, postquam præcesserit, *quanta vis esset*. An ergo vis memoriæ, vim orandi extulit? quis hanc in Fabio scabiem ferret? quare amplector Obrechti emendationem, *nisi* (vel *ni*) *hoc orandi lumen extulisset*: rectius etiam dici puto *efferre lumen*, quam *vim*. Petron. 89.

Jam plena Phœbe candidum extulerat jubar.

& ita passim sidera, luna & sol, *efferre os, radios, lumen* dicuntur. BURMAN.

24. *In infinitum.*] Voculam *in* omittit Obrecht.

25. *Iidem docti facere illud, indocti*] *Cum id in docti facere illud indoctis*, &c. Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Colin.

26. *Quanquam invenio, &c.*] Cæsar lib. VI. belli Gall. cap. 14. *Eos, qui discunt, literis confisos, minus memoriæ studere: quod fere plerisque accidit, ut præsidio literarum diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant.* PITHOEUS.

27. *Dimittimus.*] *Amittimus*, malebat Francius.

28. *A prospectu rerum.*] *A promtu rerum*; V. C. Alm.

29. *Scribimus ediscendi caussa.*] *Scribimus si ediscenda sunt*; Ald. *scribimus si ediscenda sint*; MS. Bodl. Andr. *scribimus ediscendo sine*; Obrecht.

30. *Artem autem memoriæ.*] Artem memoriæ primus reperit Simonides, consummavit & absolvit Metrodorus Scepsius. TURNEB. Vide Calderini Observ. in *Face Critica*, tom. I. pag. 317.

31. *Simonides.*] Superavit memoria Simonidem Proclus, narrante Philostrato lib. II. de vita Sophist. varia fidelissimæ memoriæ exempla, Grotii, Vossii, Salmasii aliorumque recenset Ant. Borremans. Variar. cap. 3. ALMEL.

32. *Cum pugili coronato, &c.*] Consuetudo erat, ut in ludis *Olympicis, Pythiis*, & ceteris certaminibus sacris, victores laudarentur a poetis lyricis, quos mercede conducebant: id intellectu facile est ex Pindaro. TURNEB. Hanc historiam etiam tangit Phædr. lib. IV. fab. 24. ubi videndi commentatores.

33. *Abnegata ei pecuniæ pars est.*] *Abnegatam ei pecuniæ partem*; Locat. Ald. Gudius ad Phædr. IV. 24. legit: *abnegatas ei duas pecuniæ partes.*

34. *Quod more.*] *Quod, de more*; Locat. Ald. Par. Colin.

35. *Ab iis petere.*] *Ab his capere*; Basil.

36. *Celebrasset jubebatur.*] *Videbatur*; Voss. sec.

37. *Est excitus.*] Gronov. ad Senec. *de Tranquill.* 14. legebat *excitatus.*

38. *Gratos erga se.*] *Gratos erga se eos*; V. C. Alm. Ald. unde egregie Obrecht. *gratos erga sese Deos exitu comperit*; ita apud Valer. Maxim. I. I. 8. *pertinax eorum indulgentia*, ut in antiquis editionibus erat, in *Deorum* a viris doctis mutatum fuit; & apud Livium lib. I. cap. 31. Codicem Palatinum habere, *quod Deorum sibi concilia essent*, Gebhardus testatur, pro *earum*. BURMAN. Sed unius codicis Almeloveniani auctoritas & Obrechti Burmannique conjecturæ non tanti videntur esse ponderis, ut vulgatam lectionem, quæ rectam facilemque sententiam exhibet, immutemus. CAPPER.

39. *Vix eo limen egresso.*] *Vix eo ultra limen egresso*; V. C. Alm.

triclinium illud ſupra convivas corruit, [40] atque ita contudit, ut non ora modo oppreſſorum, ſed membra etiam omnia requirentes ad ſepulturam propinqui, nulla nota poſſent diſcernere. Tum Simonides dicitur [41] memor ordinis, quo quiſque diſcubuerat, corpora ſuis reddidiſſe. Eſt autem magna inter auctores diſſenſio, Glaucone Caryſtio, an Leocrati, an Agatharcho, an Scopæ ſcriptum ſit id carmen; & Pharſali fuerit hæc domus, ut ipſe quodam loco ſignificare Simonides videtur, atque Apollodorus, & Eratoſthenes, & Euphorion, & Lariſſeus Eurypylus tradiderunt; [42] an Cranone, ut [43] Apollas Callimachus, quem ſecutus Cicero hanc famam latius fudit. Scopam nobilem Theſſalum periiſſe in eo convivio conſtat: adjicitur ſororis filius: putant & ortos pleroſque [44] ab illo Scopa, qui major ætate fuerit: quanquam mihi totum de Tyndaridis fabuloſum videtur: neque omnino hujus rei meminit uſquam poëta ipſe, profecto non taciturus de tanta ſua gloria. [45] Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, [46] juvari memoriam ſignatis animo ſedibus, idque credere ſuo quiſque experimento. Nam, cum in loca aliqua poſt tempus reverſi ſumus, non ipſa agnoſcimus tantum, ſed etiam, quæ in his fecerimus, reminiſcimur, perſonæque ſubeunt, nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in mentem revertuntur. Nata eſt igitur, ut in pleriſque, ars ab experimento. [47] Loca diſcunt quam maxime ſpatioſa, multa varietate ſignata, domum forte magnam, & in multos [48] diductam receſſus. In ea [49] quidquid notabile eſt, animo diligenter affigitur, ut ſine cunctatione ac mora partes ejus omnes cogitatio poſſit percurrere. Et primus hic labor eſt, non hærere in occurſu. Plus enim quam firma debet eſſe memoria, quæ aliam memoriam adjuvet. [50] Tum quæ ſcripſerunt, vel cogitatione complectuntur, & [51] alio ſigno, quo moneantur, notant: quod eſſe vel ex re tota poteſt, ut de navigatione, militia: vel ex verbo aliquo. Nam etiam [52] excidentes, unius admonitione verbi in memoriam reponuntur. Sit autem ſignum navigationis, ut *anchora*; [53] militiæ, ut *aliquid ex armis*. [54] Hæc ita digerunt: [55] primum ſenſum vel locum

40. *Atque ita contudit.*] *Confudit;* MSS. Bodl. Voſſ. ſec. Par. marg. Baſil. *confundit;* V. C. Alm. & puto *confudit* recte legi; hoc enim verbo in ſimili re uti ſolent: ita apud Ovid. 5 Metam. 58.

——— *Fractis confudit in oſſibus ora.*

ubi & alii codices *contundit*. Vide quæ notavimus olim ad Petronii cap. 105. BURMAN.

41. *Memor ordine quo quiſque.*] Pro *ordine* ratio Grammatices, ut *ordinis* legatur, expoſcit REGIUS. *Memor, ordine quo;* Voſſ. ſec. Locat. quam ego antiquam ſcripturam eſſe puto, pro *memor, quo ordine. Memor ordinis quo;* edidit Obrecht. BURMAN. Non Obrechtius tantum, ſed ipſo longe antiquiores Vaſcoſ. Steph. Lugduno-Batav. editor τὸ *ordinis* excudendum curaverunt. hos etiam ſecutus eſt Rollinus: neque erat cur Burmannus τὸ *ordine* ederet. CAPPER.

42. *An Cranone.*] Cranon oppidum Theſſaliæ, a Cranone Pelaſgi filio dictum, de quo & Valer. Maxim. lib. 1. 8 hanc narrat hiſtoriam. REGIUS. Puto ſcribendum, *Cranone;* ſic enim appellat Photius oppidum quoddam Theſſaliæ, Pharſalo proximum. TURNEB. *Cranone;* Voſſ. ſec. Ald. Par. Baſil. Colin. alii *Granone*: poſt alios & Faber ad Phædrum *Cranona* reſtituit Catul. Epiſt. Theſ. 35.

Cranoniſque domos. BURMAN.

Legeſis etiam Ægidium Menagium ad Diogen. Laert pag. 25. column. 1. CAPPER.

43. *Apollas Callimachus.*] Quis hic ſit, ignoro: & Fabric. Biblioth Græc. lib. III. cap. 19. in fin. dicit. quoſdam legere *Apollas & Callimachus*: ſed quod ego in nullo codice repperi, licet etiam cl. Bentl. ad Callim. fragm. 71 ita legat: non tamen veroſimile eſt; quia tunc *quos ſecutus Cicero*, ſcripſiſſet Fabius: quare locum mendoſum puto. BURMAN.

44. *Ab illo Scopa.*] Duo enim fuerunt, de quibus vide Menag. ad Laert. lib. II. cap. 25. ubi Caſaubonus quoque *Scopadas* ex Scopa ortos ex Theocr. recenſet & illuſtrat lect. Theocr. cap. 17. & illorum veſtigia legens cl. Perizon. ad Ælian. Var. XII. 1. ſed noſter videtur Scopam illum his temporibus antiquiorem facere, quia ex eo, junior hic Scopas cum gentilibus ſuis cameræ ruina oppreſſus fuit: contra ad Ælianum Perizonius, antiquiorem oppreſſum putat: ſed ſi ipſe junior Cyro dorum miſerit, veroſimile eſt, antiquiorem ante Simonidem obiiſſe: & præterea noſter dicit quoſdam putaſſe, omnes Scopadas hac ruina oppreſſus, qui ex priore Scopa erant orti, inter quos etiam junior; quamvis hæc ſint obſcuriora: præterea in V. C. Alm. Ald. Obrecht. erat *ab alio Scopa*, non male. BURMAN.

45. *Ex hoc facto Simonides notatus videtur.*] Verbum illud *videtur*, ut redundans, a ſenſu non admittitur, quamvis in quibuſdam exemplaribus *Simonides* & *notari*, fuerit depravatum. Simonides namque ipſe notavit, memoriam ſignatis animo ſedibus juvari; ipſe namque memoriæ artificialis auctor ſcribitur fuiſſe. REGIUS. *Simonides facto notavit, videtur juvari;* Locat. *Simonidis facto notari videtur;* Voſſ. ſec. *ex hoc Simonides facto notavit, ut videtur, juvari m. ſ. a. ſ. idque credit & ſuo quiſque experimento;* Obrecht. Rollinus adjicere volebat *poteſt: idque poteſt credere ſuo q. ex.* BURMAN.

46. *Juvari memoriam.*] Memoria juvatur locis & imaginibus: ſunt autem loci ſpatia quædam, in quibus locamus imagines, id eſt, figuras & effigies eorum, quarum volumus memores eſſe. TURNEB.

47. *Loca diſcunt.*] *Diſcuntur;* MSS Voſſ. ſec. Colb. Vall. lib.

48. *Deductam receſſus.*] *Deductam*, hoc eſt, diviſam atque diſtinctam, ut legamus, ſenſus expoſcit. REGIUS.

49. *Quidquid nobile eſt.*] Ita quidem legitur, ſed corrupte, ut mihi videtur. *Notabile* autem ſenſui maxime eſt accommodatum: itaque forſitan eſt legendum. REGIUS. *Nobile;* MSS. Bodl. Alm. Voſſ. ſecund. Andr. Ven. Ald. Colon. Par.

50. *Tamen quæ ſcripſerunt.*] *Tum*, loco *tamen*, aperte eſt reponendum. REGIUS.

51. *Alio ſigno quo.*] *Alio quo ſigno quo;* V. C. Alm. *aliquo ſigno quo;* MSS. Voſſ. ſec. Colb. Ald.

52. *Excidentes animo.*] *Excidentes res;* Obrecht. quod unde habuerit, neſcio. Adjecit forſan ex conjectura, quia ſæpius Latini dicunt: *hoc mihi excidit*, pro τῷ *oblitus ſum*. ſed to τῷ *id excidit mihi* ſubaudiri poteſt τὸ *e mente*, vel *e memoria*: quid ergo vetat quominus Latine dicatur *excido*, pro τῷ *obliviſcor*, ſubaudiendo *a memoria illius rei?* imma ipſe Fabius cap. 3. hujus libri ſic loquitur: *Reclinari etiam ad ſuos ..... delicatum: ſicut palam monere, excidentem, aut legere.* CAPPER.

53. *Militiæ ut aliquid.*] *Vel ſpeculum militiæ, aut aliquid ex armis;* MS Bodl.

54. *Hæc itaque deligere primum ſenſum bello tum veſtibulo q. a.*] Adeo depravatus eſt hic locus, ut varie quidem in exemplaribus legatur: ſed vix ullo modo ſenſus elici poteſt; alii namque legunt, loco *deligere*, *deligunt*, alii *digerunt*, alii *ſenſum* in *locum* permutant: verum ne ſic quidem, ut dixi, integer hujus loci habetur intellectus. REGIUS. *Hæc ita deligere primum ſenſum bello tum veſtibulo;* Voſſ. ſecund. Locat. *hæc ita digerunt;* Andr. Colin. Obrecht. *hæc itaque digerunt;* Leid. & alii.

55. *Primum ſenſum vel locum.*] *Primum locum veſtibulo;* Andr. Ald. Colin. Vide.

vestibulo quasi assignant; [56] secundum atrio, tum [57] impluvia circumeunt, nec cubiculis modo aut [58] exhedris, [59] sed stratis etiam similibusque per ordinem committunt. Hoc facto, cum est repetenda memoria, incipiunt ab initio loca hæc recensere, &, quod cuique crediderunt, reposcunt, & eorum imagine admonentur: ut, quamliber multa sint, quorum meminisse oporteat, [60] sint singula connexa [61] quodam choro, ne errent conjungentes prioribus [62] sequentia solo ediscendi labore. Quod de domo dixi, & in operibus publicis, & in itinere longo, ut urbium ambitu, & picturis, fieri potest. Etiam fingere sibi has imagines licet. Opus est ergo locis, quæ vel finguntur, vel sumuntur imaginibus, vel simulacris, quæ utique fingenda sunt. [63] Imagines notæ sunt, quibus ea, quæ ediscenda sunt, notamus: [64] ut, quomodo Cicero dicit, [65] *locis pro cera, simulacris pro literis utamur.* Illud quoque ad verbum ponere, optimum fuerit: *Locis est utendum multis, illustribus,* [66] *explicatis, modicis intervallis:* [67] *Imaginibus autem agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere,* [68] *celeriterque percutere animum possint.* [69] Quo magis miror, quomodo Metrodorus in XII. signis, per quæ Sol meat, trecenos & sexagenos invenerit locos. Vanitas nimirum fuit atque jactatio circa memoriam suam potius arte, quam natura gloriantis. [70] Equidem hæc ad quædam prodesse non negaverim; ut si rerum nomina multa, per ordinem audita, reddenda sint. Namque in iis, quæ didicerunt, locis [71] reponunt res illas, *mensam,* ut hoc utar, *in vestibulo, in atrio pulvinum,* & sic cætera: deinde relegentes inveniunt, ubi posuerint. Et forsitan [72] in hoc sunt adjuti, qui, auctione dimissa, quid cuique vendidissent, testibus argentariorum tabulis reddiderunt: [73] quod præstitisse Hortensium dicunt. Minus idem proderit in ediscendis, quæ orationis perpetuæ erunt. [74] Nam & sensus non eamdem imaginem, quam res, habent, [75] cum alterum fingendum sit, & horum tamen utrumque commonet. [76] Sed sermonis alicujus habiti verborum contextus eadem arte quomodo comprehendetur? Mitto, quod quædam nullis simulacris significari possunt, [77] ut certæ *conjunctiones.* [78] Habeamus enim sane, ut qui notis scribunt, certas [79] imagines omnium, & loca scilicet infinita, per quæ verba, quæ sunt in quinque contra Verrem secundæ *actionis* libris, explicentur, ut meminerimus etiam omnium quasi depositorum; nonne impediri quidem eorum, quæ dicit, decursum necesse est duplici memoriæ cura? Nam quomodo poterunt copulata fluere, si propter singula verba ad singulas formas respiciendum erit? Quare [80] &

56. *Secundum atrio.*] *Secundum puta atrio;* MSS. Bodl.

57. *Impluvia.*] *Impluvium* pars est in ædibus sub dio ad lumen admittendum, quo pluvia ex tectis decidit. TURNEB.

58. *Exhedris.*] *Exhedra* aula est magna, a frequentia sedium appellata, cujusmodi sunt Parisiis scholæ theologicæ & scholæ dialecticæ. TURNEB.

59. *Sed stratis.*] *Sed statuis;* Andr. Ald. Vidov. Obrecht. marg. Gryph.

60. *Sint singula.*] *Fiant;* Obrecht.

61. *Quodam choro.*] *Quodam certo;* MS. Bodl. & Vall. lib.

62. *Sequentia solo.*] *Consequentia;* V. C. Alm.

63. *Imagines notæ sunt, &c.*] Imagines collocantur in locis, ac sunt veluti literæ & scripturæ: loca autem veluti pugillares, in quibus scribimus. TURNEB.

64. *Ut Cicero dicit*] Lib. II. *de Orat.* cap. 86.

65. *Locis est utendum.*] Ibid. cap. 87.

66. *Exspectatis.*] Emendate legitur *explicatis.* REGIUS.

67. *Imaginibus aliquid agentibus.*] *Imaginibus autem agentibus;* Voss. secund. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. marg. Steph. Basil. & ita apud Cicer. legitur.

68. *Celeriterque percutere.*] *Celeriterque percurrere;* Ald. Gryph. Basil. Vidov.

69. *Quo magis miror.*] Metrodorus Scepsius duodecim signis Zodiaci utebatur ad memoriam, ac singula dividebat in triginta loca: hoc autem modo peccabat, quia sub sensum non cadebant, ut facile occurrerent, & intelligerentur, nec explicata erant modicis intervallis. TURNEB. Metrodorum discipulos Carneadis. Cicer. I. *de Orat.* 30. scripsit librum de natura, referente eodem *Acad. quæst.* II. 23. ALMEL.

70. *Equidem hæc.*] Videtur Fabius damnare illam memoriam, quæ constat locis & imaginibus, ut memoriam artificialem putet tantum studio & exercitatione constare. TURNEB.

71. *Reponunt res.*] *Ponunt res;* Voss. sec.

72. *In hoc sunt adjuti.*] Primam vocem non habet Obrecht.

73. *Quod præstitisse Hortens. dic.*] Hoc scribit Seneca, Proœm. Declamat. *Aut quod fecit Hortensius, qui, a Sisenna provocatus, in auctione persedit totum diem, & omnes res & pretia & emptores ordine suo, argentariis recognoscentibus, ita ut in nullo falleretur, recensuit.* REGIUS. Quod autem de argentariis addit, ita intelligendum est, eos interfuisse emptionibus, tabulas confecisse, pecunias quibusdam mutuasse. TURNEB.

74. *Nam & sensus.*] Ut memores simus periodorum, præstare non poterit locus aut imago: quanquam locus & imago memoriam solent monere: sed tamen verborum contextus his non adjuvatur. TURNEB.

75. *Cum alterum fingendum sit, & horum tamen utrumque commonet.*] Hæc adjuncta & inexplicabilia censet Gallæus.

76. *Sed cum sermonis alicujus habitu.*] Emendatione mihi hic quoque locus indigere videtur. Fortasse autem illa præpositio *cum* est eradenda, &, pro illo *habitu*, legendum est *habiti*; aut certe, ut nihil eradatur, hoc participium *ediscendus* cum *est* verbo, ut adscribatur, sensus exposcit, hoc modo: *Sed cum sermonis alicujus habiti verborum contextus est ediscendus, eadem arte quomodo comprehendetur?* ut intelligamus verborum contextum alicujus habitæ orationis minime artificiali memoria comprehendi posse. REGIUS. *Si cum sermonis,* &c. MS. Bodl. Andr. marg. Basil. *sed cum sermonis alicujus habitu;* Locat. Vasc. Steph. Basil. *sed cum sermonis alicujus habiti verborum contextus sit ediscendus eadem;* Ald. Gryph. Vidov. (nisi quod ille *habitu.*) *Sed sermonis alicujus habitu;* Colon. Par. Colin. Oxon. *sed sermonis alicujus habiti verborum;* Leid. Obrecht. locus corruptus, noc ex quo me expedio: forte *sed sermonis alicujus habiti, aut verborum contextum, qua tandem arte comprehendetur?* BURMAN.

77. *Ut cætera conjunctiones.*] *Certæ* legendum, non *cætera.* REGIUS. *Ut certe conjunctiones;* Voss. sec. Vidov. Basil.

78. *Habeamus enim sane.*] *Exceptores* ad compendia scripturæ infinitas prope notas habebant, quibus significabantur vocabula; & hac de caussa dicebantur *notarii.* TURNEB.

79. *Imagines.*] *Nominum;* Obrecht.

80. *Et Carneades.*] legendum esse *Charmadas,* vel *Charmides,* ex Ciceronis I. *Tuscul.* 24. recte, mea sententia,

Charmadas [81] & Scepsius (de quo modò dixi) Metrodorus, quos [82] Cicero dicit usos hac exercitatione, sibi habeant sua: nos simpliciora tradamus. Si longior complectenda memoria fuerit oratio, proderit per partes ediscere, (laborat enim maxime onere) & hæ partes non sint perexiguæ: alioqui [83] nimis multæ erunt, & eam [84] distinguent atque concident. Nec utique certum [85] imperaverim modum, sed maxime ut quisque finietur locus: [86] nisi forte tam sit numerosus, ut ipse quoque dividi debeat. [87] Dandi sunt certi quidam termini, ut contextum verborum (qui est difficillimus) [88] continuet crebra meditatio, partes deinceps ipsas repetitus ordo conjungat. Non est inutile, quo facilius hæreant, aliquas [89] apponere notas, quarum recordatio commoneat & quasi excitet memoriam. [90] Nemo enim fere tam infelix, ut, quod cuique loco signum destinaverit, nesciat: ut, si erit tardus ad hoc, [91] eo quoque adhuc remedio utatur, ut ipsæ excitent notæ. Hinc est [92] ex illa arte non inutile, [93] attendere signa ad eos, qui exciderunt, sensus; *anchoram* (ut supra posui) si de nave dicendum esset; *spiculum*, si de prœlio. Multum enim signa faciunt & ex alia memoria venit alia, ut, cum [94] translatus annulus vel alligatus commoneat nos, [95] cur id fecerimus. Hæc magis adhuc adstringunt, quæ memoriam ab aliquo simili transferunt ad id, quod continendum est; ut in nominibus, si *Fabius* forte sit tenendus, referamus ad illum *cunctatorem*, qui excidere non potest; aut ad aliquem amicum, qui idem vocetur: quod est facilius in *Apris*, & *Ursis*, & *Nasone*, aut *Crispo*, ut id memoriæ affigatur, unde sunt nomina. [96] Origo quoque aliquando declinatorum, tenendi magis caussa est; ut in *Cicerone*, *Verrio*, *Aurelio*, [97] si debent inseri. Illud neminem non juvabit, iisdem, [98] quibus scripserit, ceris ediscere. [99] Sequitur enim vestigiis quibusdam memoriam, & velut oculis intuetur non paginas modo, sed versus prope ipsos, [100] qui tum dicit similis legenti. Jam vero si litura aut adjectio aliqua aut mutatio interveniat, signa sunt quædam, quæ intuentes [101] deer-

vidia Davisius; quia Cicero ibi Charmidan, Metrodorum, & Hortensium, qui memoria insigni valuerunt, conjungit; & similex mendas ex Cicerone ipso, ubi *Carneades* pro *Charmadas* legebatur, sustulerunt ante, & quasi præiverunt Davisio Jonsf. de Hist. Philos. script. lib II. cap 14. & Salmas. Exercit. Plin. pag. 36. apud Macrobium quoque lib VII. cap. 2. *Carneadem* pro *Charmadam* olim legebatur: sed Pontanus ex Plutarchi lib. 1. Conviv. Quæst. apud quem tamen Χαρμίδαν est, correxit: nuper etiam vir diligentissimus Zachar. Pearce ad Cicer. 2. *de Orat.* 11. & seqq. aliquoties pro *Carneade*, *Charmadam* reposuit. BURMAN. Legendum esse *Charmadas*, patet insuper ex Fortunatiani loco pag. 75. Rhetor. Pithœan. ubi sic legitur: *hac exercitatione quo utebatur?* [legere malim *utebantur*] *Charmadas & Scepsius* [lego *Scepsius*] *Metrodorus*, &c. CAPPER.

81. *Et Sepsius*] *Scepsis* est urbs Phrygiæ, ut ait Strabo, unde *Scepsius* dicitur Metrodorus: quare non *Sepsius*, sed *Scepsius* est scribendum. REGIUS. Vide cap. 6. lib. 2. circa medium. CAPPER.

82. *Cicero.*] II. *de Orat.* 88.

83. *Nimis multæ.*] *Rursus multæ*; V. C. Alm.

84. *Distinguent.*] Suspecta mihi hæc vox; laudi enim est, & ordinis, res distinguere; at discindere, concidere & in minutas partes secare, nimiæ diligentiæ: quare forte *discindent* legendum, quod sequenti *concident* rectius jungetur. Ita lib. 1. cap. 2. *Ingenia scindi & comminui* dicit; & lib. v. 10. *quæ si persequamur, nullus erit ea concidendi modus.* BURMAN.

85. *Imperaverim modo.*] Reponendum esse *modum*, aperte constat. REGIUS. *Modo*; Voss. secund.

86. *Nisi forte numerosus.*] Hoc verbum *sit*, & compositionis & sensus integritas exposcere videtur, ut legatur: *nisi forte tam sit numerosus.* REGIUS Abest *vò sit* a Voss. sec. Locat. & Ascensius abesse jubet, ne sit finis hexametri, & refecti *numerosus ad finietur*: sed æque exibit in finem hexametri, si. *sit* omisso, *tam numerosus* legatur; neque hoc vitandum puto, nisi in fine periodi; hic vero in medio collocata vox *numerosus* nihil auribus officit: alioqui fere semper ab ea abstinendum esset. BURMAN.

87 *Dandi sunt*] Cum ediscimus, terminos præfigere debemus, ad quos una memoria perveniamus; sic enim fiet, ut in continuatione verborum reddenda nunquam hæsitemus. TURNEB.

88. *Continuet.*] *Contineat*; Obrecht.

89. *Apponere notas.*] *Ponere*, Obrecht.

90. *Nemo enim.*] Aut *signum* & *notam* pro eodem accipit, aut (quod verius videtur) *notam* appellat quoddam compendium scribendi, quod apponendum erit initiis partium ad memoriam excitandam. TURNEB. Ego puto, notam & signum hic idem esse, quod apponitur margini orationis, ad memoriæ subsidium. BURMAN.

91. *Eo quoque adhuc remedium utatur ut ipsæ notæ.*] Depravatum esse sensum, facile ex eo colligitur, quod varie in exemplaribus legitur; nam & *remedio* alibi legitur, & *excitent* adscribitur hoc modo, *ut ipsæ excitent notæ*: sed ne sic quidem verus percipitur sensus. REGIUS. *Ipsæ excitent notæ*; Ald. *tardus, ad hoc eo q. remedio adhuc utatur, ut ipsæ e. n.* Obrecht. Francius malebat *& si erit tardus.*

92. *Ex illa arte.*] *Ex ipsa arte*; Voss. sec. Ald.

93. *Attendere signa.*] *Appendere signa ad eos q. exciderunt*; Obrecht. in emendat. sed in contextu edidit *excidunt*: *appendere* etiam Francius jam conjecerat.

94. *Annulus translatus.*] A manu in manum; ut ita deprecandi ominis caussa Trimalchio trajecit annulum in dextram manum. Petron. cap. 74. BURMAN.

95. *Cum iis fecerimus.*] In quibusdam quidem exemplaribus legitur, pro *iis*, *hæc*. sed ne sic quidem omnes mendæ sublatæ sunt; loco enim illius particulæ *cum*, *cur* est legendum, & *id* potius, quam *hæc*, hoc modo: *cur id fecerimus.* REGIUS. *Cum hæc fecerimus*; Voss. sec.

96. *Origo quoque.*] Derivatio quoque & origo firmant memoriam: itaque *cicer*, *ver*, *aurum*, revocabunt in memoriam *Ciceronem*, *Verrem*, *Aurelium*. TURNEB.

97. *Si debet inferi.*] Quid sibi velit hæc clausula, non liquet mihi; tametsi in quibusdam exemplaribus *misceri* legatur pro illo *inferi*. REGIUS. *Si debet inseri*, Voss secund. Andr. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph. *si debet misceri*; MS. Bodl. marg. Basil. *si debent inseri*; Leid. Oxon *si hi miscere*; V. C. Alm. *Aurelio. Si debet miscere illud, neminem. &c.* Obrecht. Ascensius exponit, *si debet inseri oratione unum illorum nominum.* BURMAN

98. *Quibus scripserit.*] *Scripseris* malebat Francius.

99 *Sequuntur enim in vestigiis.*] *In* præpositio, ut quæ a sensu repellatur, est eradenda. REGIUS. *Sequuntur*; Voss. secund. Locat. Ald. *Sequitur enim vestigiis quibusdam memoriam.*] Recte ex hoc loco ostendit Beroaldus, male quosdam Græcismum statuere in his Plinii. lib. VIII. cap. 8. *mox sanguinis vestigiis sequuntur*, ubi subintelligi debet *feras*: *vestigia* vero sunt signa, *indicia*, ut explicuit lib. v. cap 9. Vide Tennul. ad Frontin. III. xv. 5. *indicia* ita explicat Serv. ad Virg II. Georg 258. BURMAN.

100. *Qua tum dicit.*] *Qui*, non *quæ*, legendum videtur: *quæ tum dicit*: Voss. sec. *qui dum dicit* Francius volebat.

101. *Errare.*] *Deerrare*; V. C. Alm. quod mihi efficacius videtur; quia est ab incepto jam & instituto quasi

rare

mare non possumus. [101] Est ratio, ut illi, de qua primum locutus sum, arti non dissimilis, ita (si quid me experimenta docuerunt) & expeditior & potentior, [103] ediscere tacite. Nam id quoque est, [104] quod tum erat, optimum, si non subirent velut otiosum animum plerumque aliæ cogitationes, propter quas excitandus est voce, ut [105] duplici motu juvetur memoria, dicendi, & audiendi. Sed hæc vox sit modica, & magis murmur. Qui autem, legente alio, ediscit, in parte tardatur, quod [106] acrior est oculorum, quam aurium sensus: in parte juvari potest, [107] quod, cum semel aut bis audierit, continuo illi memoriam suam experiri [108] licet, & cum legente contendere. Nam & alioqui id maxime faciendum est, ut nos subinde tentemus; quia continua lectio, & quæ magis, & quæ minus hærent, æqualiter transit. In experiendo teneasne, & major intentio est, & nihil [109] supervacui temporis perit, quo etiam, quæ tenemus, [110] repeti solent: ita sola, quæ exciderunt, retractantur, [111] ut crebra reiteratione firmentur: quanquam solent hoc ipso maxime hærere, quod exciderunt. Illud ediscendo scribendoque commune est, utrique plurimum conferre bonam valetudinem, [112] digestum cibum, animum cogitationibus aliis liberum. [113] Verum & in his, quæ scripsimus, complectendis multum valent, & in iis, quæ cogitamus, continendis [114] prope solæ, (excepta, quæ [115] potentissima est, exercitatione) divisio & compositio. Nam qui recte diviserit, nunquam poterit in rerum ordine errare. Certa sunt enim non solum in digerendis quæstionibus, sed etiam in exsequendis, si modo recte dicimus, prima ac secunda, & deinceps: cohæretque omnis rerum copulatio, ut ei nihil neque subtrahi sine manifesto intellectu, neque inseri possit. [116] An vero Scævola in lusu [117] duodecim *scriprorum*, cum prior calcu-

itinere aberrare: idem reperit in MS Palatino Gebhard. lib. Crepund. 18. & aliis locis illustrat. BURMAN.

102. *Est ratio ut est illi.*] Illud *est*, iterum adscriptum, videtur eradendum hoc modo: *Est ratio ut illi.* REGIUS. *Est ratio ut & illi*; Ald. Gallæus ita constituebat & distinguebat *Hac ratio, ut illi de q. p. l. s. a. n. d. i. (s. q. m. ex. d.) e. e. & potentior. Ediscere tacitum erat optimum, si non*, &c. BURMAN.

103. *Ediscere tacite.*] Nam qui memoria artificiali utitur, tacite ediscit, cum ea, quæ audit, in imaginibus & locis collocat: ideo dixit hanc rationem illi similem esse. TURNEBUS.

104. *Quod tum erat optimum.*] *Quod erat optimum*; Voss. secund. *quod si tum erat optimum, non subirent*; V. C. Alm. locus corruptus & obscurus. ego distinctionem Gallæi probam puto; & ita legi posse puto ex vestigiis codicum: *Quæ ratio, ut est illi, de q.* &c. *& potentior. Ediscere tacite (nam id quoque est quæsitum) erat optimum, si non subirent, &c.* illud *quæsitum* latebat in *quod situm*, quod habet codex Almelov. illam ergo rationem, per vestigia & signa sequi orationis contextum, esse expeditiorem dicit, quod experimentis suis probat, neque nos non idem sæpe experti sumus. Deinde accedit ad modum ediscendi, qui varie traditur, vel ut tacite ediscant, vel suppressiore voce, vel alio legente. BURMAN.

105. *Duplici motu.*] Dubitabat Francius, an non *modo* legendum foret.

106. *Acrior est.*] Negat hoc Apuleius, Floridor. cap. 2. propter Socratis apophthegma. SICHARD. Apuleii locum exstare arbitror in primo *Floridorum* libro non longe ab initio, ubi sic legitur: *Ut te videam, inquit* [Socrates] *aliquid loquere: scilicet Socrates tacentem hominem non videbat . . . nec ista re cum Plautino milite congruebat, qui ita ait:*

Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem.

imma enim vero hunc versum ille ad examinandos homines converterat:

Pluris est auritus testis unus, quam oculati decem.

Ad hæc, opinor, Sichardus respexit. CAPPER.

107. *Quod cum semel.*] *Quod semel*; Voss. prim. tert.

108. *Licet.*] Abest hæc vox a Voss prim. tert.

109. *Supervacui.*] *Supervacanei*; Andr. Ald.

110. *Repeti solent.*] *Repeti*, ut legatur, sensus exposcit, non *reperiri* REGIUS. *Reperiri*; MSS. Bodl. Joan. Voss. omnes, Andr. Locat.

111. *Ut crebra reiteratione firmentur.*] Veritus, (opinor) nonnemo studiosus, ne in *ταυτολογίαν* Fabium conjiceret, pro *reiteratione* posuit *iteratione*, quasi ejusmodi (ut sic dicam) reduplicationes non essent Latinis scriptoribus usitatæ. Quid apud illos frequentius invenitur, quam *rursus reverti*, & ejus generis locutiones: nunc equidem ego deberi etiam nimiæ licentiæ existimo, quod apud Fabium lib. 11. cap. 4. *rursus a me tractatum* legitur in pluribus codicibus, pro *rursus a me retractatum*, quod a nonnullis positum video. GIBSON. *Reiteratione*; Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *intentione*: Voss. prim.

112. *Digestum cibum.*] Quia interim, dum cibus concoquitur, vapores ad cerebrum elevantur, qui officiunt ingenio & memoriæ: at concocto cibo cessant vapores, ac purum est cerebrum: hac de caussa celebratur maxime memoria matutina, ut abierit in proverbium. TURNEB.

113. *Verum & in his.*] *Verum etiam in iis*; Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

114. *Prope sola.*] *Prope sola*; Voss. tert. Bern. qualia jam observavimus ad lib. VII. cap. 4.

115. *Potentissima est.*] *Potissima*; V. C. Alm. Locat. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Par.

116. *An vero Scævola.*] Mucium Scævolam in duodecim *scriptorum* (sic legendum, non *scruporum*) lusu excelluisse nos etiam docet vetus Epigramma, a Salmasio ad Hist. August. pag. 464. e veteri libro Johannis Lacurnæi primum vulgatum. Est autem ejusmodi:

DE TABULA.

In parte alveoli pyrgus velut urna resedit,
Qui vomit internis tesserulas gradibus.
Sub quarum jactu discordans calculus exit,
Certantesque favet sors variata duos.
Heic proprium faciunt ars & fortuna periclum;
Hac cavet adversis casibus, illa favet.
Composita est tabulæ nunc talis formula belli,
Cujus missa facit tessera principium.
Ludentes vario tum exercent prœlia fato,
Russeus an niveus præmia forte ferat.
Pascitur a multis avide damnosa voluptas,
Nec sedet gliscens otia segnities.
Hoc opus inventor nimium Palamedis amavit,
Et paribus excellens Mucius ingeniis.

COLOMES.

117. *Duodecim scruporum.*] *Scrupos* appellat eos calculos & tesseras, quibus lusitamus in alveolo. Hæc dictio reperitur etiam apud Cicer. in *Orat.* ad Q. fratrem: videtur tamen hic lusus nonnihil evariasse a nostro. TURNEB. Hunc lusum Sidonius *calculariam* vocat: non autem multum absimilis est illi, quem hodie *duplicatum nonarum* appellant. SICHARD. *Scriptorum* olim lectum fuisse, ex Badii notis patet, & ita est in Leidensi editione; & recte ita scribi jam viri docti docuerunt. Vide Victor. v. Var. Lect. cap. 13. sed præcipue Salmas. ad Vopisc. Procul. cap. 1. qui operose de illo egit, (qui recte a ludo latrunculorum, quem hic Badius intelligebat, distinguit) & nuper Thom. Hyde de Nerdcludio; qui pag. 10. in MS. Bodl. hoc loco *scriptorum* legi adfirmat: unde patet, quam negligenter Gibson illum codicem contulerit, qui hic & Leidensem lectionem damnat, quam solam debuerat laudare. BURMAN. Adde, quod in cod. Bernensi diserte legatur

SS ss

lum promovisset, essetque victus, dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine; quo dato errasset recordatus, rediit ad eum, [118] quicum luserat, isque ita factum esse confessus est: minus idem ordo valebit in oratione, præsertim totus nostro arbitrio [119] constitutus, cum tantum ille valear [120] alternus? Etiam quæ bene composita erunt, memoriam serie sua ducent. Nam, sicut facilius versus ediscimus, quam [121] prosam orationem; ita [122] prosam vinctam, quam dissolutam. Sic contingit, ut etiam quæ ex tempore videbantur effusa, ad verbum repetita reddantur: quod meæ quoque memoriæ mediocritatem sequebatur, [123] si quando interventus aliquorum, qui hunc honorem mererentur, iterare declamationis partem coëgisset: nec est mendacio locus, [124] salvis qui interfuerunt. Si quis tamen unam maximamque a me artem memoriæ quærat, [125] exercitatio est, & labor; multa ediscere, [126] multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie, [127] potentissimum est. Nihil æque vel augetur cura, vel negligentia intercidit. Quare & pueri statim, ut præcepi, quam plurima ediscant, &, quæcumque ætas operam juvandæ studio memoriæ dabit, devoret initio tædium illud & scripta & lecta sæpius revolvendi, & quasi eumdem cibum remandendi. Quod ipsum hoc fieri potest [128] levius, si pauca primum, & quæ [129] tædium non afferant, cœperimus ediscere; tum quotidie adjicere [130] singulos versus, quorum accessio labori sensum incrementi non afferat, [131] in summam ad infinitum usque perveniat; & poëtica prius, tum oratorum, novissime etiam [132] solutiora *numeris*, & magis ab usu dicendi remota, [133] qualia sunt Jurisconsultorum. Difficiliora enim debent esse, quæ exercent, quo sit levius ipsum illud, [134] in quod exercent; [135] ut athletæ ponderibus plumbeis assuefaciunt manus, quibus vacuis & nudis in certamine utendum est. Non omittam etiam, quod quotidianis experimentis [136] deprehenditur, minime fidelem esse paulo tardioribus ingeniis recentem memoriam. Mirum dictu est, nec in promptu ratio, quantum nox interposita afferat firmitatis, sive quiescit labor ille, cujus sibi ipsa fatigatio obstabat, sive maturatur, atque concoquitur, [137] seu firmissima ejus pars est recordatio: quæ statim referri non poterant, contexuntur [138] postera die: confirmatque memoriam idem illud tempus, quod esse in caussa solet oblivionis. [139] Etiam illa prævelox fere cito effluit, &, velut, præsenti officio functa nihil in posterum debeat, tanquam dimissa discedit. Nec est mirum magis hærere animo, quæ diutius affixa sint. Ex hac ingeniorum diversitate nata dubitatio est, [140] an ad verbum sit ediscendum dicturis, an vim modo rerum atque ordinem complecti satis sit: de quo sine dubio non potest in universum pronunciari. Nam, si memoria suffragatur, tempus [141] non desit, nulla me velim syllaba effugiat: alioqui etiam [142] scribere sit supervacuum. Idque præcipue a pueris obtinendum, atque in

scriptorum, ut in suis *Addendis* Burmannus annotarat. Denique verus Turnebus Adversarior. lib. XXVII. cap. 3. legit hic *scriptorum*: quam lectionem ex Hortensio Ciceronis confirmat. CAPPER.

118. *Quicum luserat.*] *Quocum*; Voss. prim. tert. Bern.

119. *Constitutus.*) *Constructus*; MSS. Bodl. Alm Andr.

120. *Alternus.*] *Alterius* conjiciebat Francius, sed perperam; in duodecim enim scriptorum ludo alternis luditur, & calculi promoventur. BURMAN.

121. *Prosam orationem.*] *Prorsam*; V. C. Alm.

122. *Prosam vinctam.*] Id est, oratoriis adstrictam *numeris*, de quibus cap. 4. lib. IX. fuse disseruit. CAPPER.

123. *Si quando interventus aliquorum.*] Solebant proceres Romani per otium frequentare scholas, & audire illustres declamatores: sic Antoninus philosophus in schola audivit declamantem Hermogenem. TURNEBUS.

124. *Salvis qui.*] Hoc est, quando quidem superstites etiamnum vivunt ii, qui meis declamationibus interfuerunt. CAPPER.

125. *Exercitatio & labor.*] Utile præceptum, quod Hermogenes etiam commendat. SICHARD.

126. *Multa cogitare.*) *Multa agitare*; MSS. Joan. Voss. prim. tert.

127. *Potentissimum.*] *Potissimum*; Andr. Par. Vidov. Basil. Gryph.

128. *Levius.*] Male posuit editio Lugdun. *lenius*, quamlibet ea sit lectio speciosa; consulit enim Quinctilianus, in tradendis præceptis memoriæ atque ediscendi, puerorum imbecillitati; dicitque, non ita grave onus eos sensuros, si illud opus paulatim prosequantur. *Levius* ostendunt codices MSS Bodl. & Joan editi fere omnes. GIBSON. *Lenius*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Vidov. Colin. Oxon. Obrecht.

129. *Tædium non afferant.*] *Odium*; MSS. Bodl. Alm. Voss. prim. tert. Andr. Ald. marg Basil. Steph.

130. *Singulos.*] Deest in V. C. Alm.

131. *In summam.*] *In summam ac infinitum*; Voss. secund. marg. Basil.

132. *Solutiora numeris.*) Ea, in quibus oratorii *numeri* minus accurante servantur. CAPPER.

133. *Qualia sunt Jurisconsultorum.*] Scripta *Jurisconsultorum* admodum Latina sunt, sed nullo modo numerosa; satis enim habent sequi proprietatem in docendo. TURNEB.

134. *In quod exercent.*] *In quo*; Voss. prim.

135. *Ut athletæ ponderibus.*] Athletæ ad firmanda brachia gestare solent massas plumbeas, quas vocant *halteres*; his etiam in saltando solent corpus librare. TURNEB.

136. *Deprehenditur.*] *Defenditur*; Voss. tert.

137. *Seu firmissima ejus pars est recordatio.*] *Recordationem* appellat Fabius, quam vulgo, non satis apte forte, vocant *reminiscentiam*: ea est recollectio memoriæ. TURNEB.

138. *Postera die.*] *Postero*; Ald. Basil. Gryph. Steph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

139. *Etiam illa prævelox.*] Cerebrum molle & humidum facile admittit impressionem simulacrorum, sed eamdem facile perdit. At cerebrum aliquanto durius vix admittit simulacrorum impressionem, sed eam diu continet: ita qui facile percipiunt, memoriam diu non continent; qui autem difficulter, diu. TURNEB. *Pervelox*; MSS. Alm. Voss.

140. *An verbum*] Præpositio *ad* reponenda videtur, ut legatur *an ad verbum*. REGIUS. *Ad verbum*; Voss. prim. tert. & ita in Vallensi libro esse Badius notat, & recte ex more Fabium loqui, qui omittit priore loco *an*, ut jam supra notavimus ad lib. VII. 1. & alibi.

141. *Non desit.*] *Non desint*; MSS. Alm. Voss prim. sec. Bern.

142. *Scribere præcipue a pueris sit supervacuum.*] Tria hæc

hanc consuetudinem memoria exercitatione redigenda, ne nobis discamus ignoscere. [143] Ideoque & admoneri, & ad libellum respicere vitiosum, quod libertatem negligentiæ facit; nec quisquam se parum tenere judicat, quod, ne sibi excidat, non timet. Inde interruptus *actionis* impetus, & [144] resistens ac salebrosa oratio, & qui dicit edíscenti similis, etiam omnem bene scriptorum gratiam perdit vel hoc ipso, quod scripsisse se confitetur. Memoria autem facit etiam prompti ingenii famam, ut illa, quæ dicimus, [145] non domo attulisse, sed ibi protinus [146] sumpsisse videamur: quod & oratori & ipsi *caussæ* plurimum confert. Nam & magis miratur, & minus timet judex, quæ non putat adversus se præparata. [147] Idque in *actionibus* inter præcipua servandum est, ut quædam etiam, quæ optime [148] vinximus, velut soluta enunciemus; & cogitantibus nonnunquam & dubitantibus similes quærere videamur, quæ attulimus. Ergo quid sit optimum, neminem fugit. Si vero aut memoria natura durior erit, aut non suffragabitur tempus, [149] etiam inutile erit ad omnia se verba alligare; cum oblivio unius eorum cujuslibet, aut deformem hæsitationem, aut etiam silentium inducat. Tutiusque multo, comprehensis animo rebus ipsis, libertatem sibi eloquendi relinquere. Nam & invitus perdit quisque id, quod elegerat, verbum: nec facile reponit aliud, dum id, quod scripserat, quærit. Sed ne hoc quidem infirmæ memoriæ remedium est, nisi in iis, qui sibi facultatem aliquam dicendi ex tempore paraverunt. Quod si cui utrumque defuerit, huic omittere omnino totum *actionum* laborem, ac, si quid in literis valet, ad scribendum potius suadebo convertere. Sed hæc rara infelicitas erit. [150] Cæterum quantum natura studioque valeat memoria, vel Themistocles testis, quem unum intra annum optime locutum esse Persice constat; vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse; vel Crassus ille dives, qui, cum Asiæ præesset, quinque [151] Græci sermonis differentias sic tenuit, ut, qua quisque apud eum lingua postulasset, eadem sibi jus redditum ferret; vel Cyrus, quem omnium militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quamlibet multos versus protinus dicitur reddidisse Theodectes. [152] Dicebantur etiam nunc esse, qui facerent, sed mihi nunquam, ut ipse interessem, contigit: habenda tamen fides est [153] vel in hoc, ut, qui crediderit, & speret.

verba, *præcipue a pueris*, in sensum sequentem sunt transferenda, ut legatur: *Scribere sit supervacuum, idque præcipue a pueris obtinendum.* REGIUS.

143 *Ideoque & admoneri.*] Notat Asconium, oratores malos olim habuisse *monitores*, id est, politicos suggestores: quæ res turpissima est; præstat enim ediscere orationem. TURNEB. Vide ad lib VI. 4.

144. *Resistens oratio.*] Est, quæ intermittitur, & mox iterum integratur, ut solent viatores per salebras & aspera loca iter facientes; & ita *restitit sonus* apud Ovid Epist. IV. 8. quod hoc Fabii loco recte defendi potest: & sic Valer. Flac. VI. 755.

Ut fera Nyctelii paulisper sacra resistunt,
Mox rapuere Deum jamjam quocunque parata
Thyades. BURMAN.

145. *Non domo.*] *Non modo*; V. C. Alm. marg. Basil. eadem varietas fuit lib. VIII. 3. & in hac ipsa phrasi *modo depromere*, pro *domo depromere*, apud Ciceronem. Vide Victor. ad VII. *ad Famil.* 25. & ita *domi nasci* illa dicuntur, quæ non aliunde sumimus. Vide ad Petron. cap. 38 BURMAN.

146. *Sumsisse.*] *Promsisse* mihi, pro illo *sumsisse*, rectius legi videretur. REGIUS. *Assumsisse*; Voss. prim. tert. *promsisse*; Ald. Basil. Gryph. Colon.

147. *Idque in actionibus.*] Etiam bene composita pronunciatione dissimulanda sunt, ut soluta videantur; sic enim videbitur extemporalis oratio. TURNEB. *Ideoque*; Locat. Basil. Gryph. Vidov. *ideo*; Par.

148. *Vinximus.*] *Junximus*; MSS Bodl. Voss. tert. Andr. Locat. Colon. Par. marg. Basil. Cæterum *vincire* dicit, τὸ orationem ad oratorios *numeros* alligare, de quibus cap. 4. lib. IX. CAPPER.

149. *Etiam utile.*] *Inutile* legendum esse, ex ipso percipitur sensu. REGIUS.

150. *Cæterum quantum*] Themistocles actus in exilium; se recepit ad Xerxem Persarum regem, quem vicerat: a quo exceptus est magnifice, & præfectura donatus. Illic intra annum didicit linguam Persicam. Jam cum quidam profiteretur artem memoriæ, dixit se malle artem oblivionis: quo significabat, nimiam esse memoriæ suæ fecunditatem. TURNEB.

151. *Græci sermonis differentias.*] Quas dialectos vulgo vocant. CAPPER.

152. *Dicebantur.*] *Dicebatur*; Voss. prim Obrecht.

153. *Vel in hoc qui crediderit.*] Ut particula est adscribenda, hoc modo: *vel in hoc, ut qui crediderit, & speret,* REGIUS.

CAPUT III.

De pronunciatione.

III. PRONUNCIATIO a plerisque *actio* dicitur, sed prius nomen a voce, sequens a gestu videtur accipere. Namque *actionem* Cicero alias quasi [1] sermonem, alias [2] eloquentiam quamdam corporis dicit. Idem tamen duas ejus partes facit, quæ sunt eædem pronunciationis, vocem atque motum. Quapropter utraque appellatione indifferenter uti licet. Habet autem res ipsa miram quamdam in orationibus vim ac potestatem. [3] Neque enim tam refert, qualia sint, quæ intra nosmetipsos composuimus, quam quo modo efferantur; nam ita quisque, ut audit, movetur. Quare neque probatio ulla, [4] quæ modo venit ab oratore, tam firma est, [5] ut non perdat vires suas, [6] nisi adjuvetur asseveratione dicentis. Affectus omnes languescant necesse est, nisi voce, vultu, totius prope habitu corporis inardescant. [7] Nam cum hæc omnia fecerimus, [8] felices, si tamen nostrum [9] illum ignem judex conceperit: [10] nedum eum supini securique moveamus, ac [11] non & ipse nostra oscitatione solvatur. Documento sunt vel scenici actores, qui & optimis poëtarum tantum adjiciunt gratiæ, ut nos [12] infinite magis eadem illa audita, quam lecta, delectent, & vilissimis etiam quibusdam [13] impetrent aures, ut, quibus [14] nullus est in bibliothecis locus, sit etiam frequens in theatris. Quod si in rebus, quas fictas esse scimus & inanes, tantum pronunciatio potest, ut iram, lacrymas, solicitudinem afferat, quanto plus valeat necesse est, ubi & credimus? [15] Equidem vel mediocrem orationem, commendatam viribus *actionis*, affirmaverim plus habituram esse momenti, quam optimam eadem illa destitutam. Siquidem & [16] Demosthenes, quid esset [17] in toto dicendi opere primum, interrogatus, pronunciationi palmam dedit, eidemque secundum ac tertium locum, donec ab eo quæri desineret: ut eam videri posset non præcipuam, sed solam judicasse. [18] Ideoque ipse tam diligenter [19] apud Andronicum [20] hypocriten studuit, ut [21] admiran-

More suo initio laudat *pronunciationem*, eam partitur in vocem & gestum: de vocis qualitate & cura agit, deinde de motu & cultu corporis, demum vocem & gestum accommodat *caussis*, & *caussarum* partibus. TURNEB. De pronunciatione agit Cicero III. *de Orat.* cap. 56 & seqq.

1. *Sermonem.* III. *de Orat.* 59.

2. *Eloquentia corporis.*] Vide Ciceronis *Oratorem* 17.

3. *Neque enim tam refert.*] Illum accusativum *tam* nec sensus nec loquendi ratio agnoscit: quare, loco ejus, *tam* particula est adscribenda. REGIUS.

4. *Quæ modo venit ab oratore.*] Nam probationes inartificiales suo pondere satis valent citra asseverationem dicentis, suntque firmiores artificialibus, ut dictum est lib. V. TURNEB.

5. *Ut non perdat.*] E in a conversa, *perdat* legatur, & *inardescant*, ut sint conjunctivi modi. REGIUS.

6. *Nisi adjuvetur.*] *Adjuvatur*; V. C. Alm.

7. *Nam cum hæc omnia.*] Significat probationes & affectus jacere sine pronunciatione; si enim videaris lentus & supinus, non movebitur auditor probationibus aut affectibus. TURNEB.

8. *Felices si tamen.*] *Felices tamen si nostrum*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Colin. Steph.; *felices: tamen si*; Gryph. Vidov. *felices sumus si*; Obrecht.

9. *Illum ignem.*] Elegantissime Cicero II. *de Orat.* *Ut nulla materies inflammatur, nisi ad eam ignis admoveatur; sic auditor non facile commovetur, nisi orator inflammatus accedit ad accendendum illum & commovendum.* ALMEL. Verba in Cicerone cap 45. aliter concepta leguntur: quare puto ea aliunde cepisse virum clarissimum. BURMAN. Et certe Ciceronis verba sunt hujusmodi: *Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam & ardens accesseris.* CAPPER.

10 *Nedum s. s. moveamur.*] Depravatus hic locus facile sic emendari potest, si *eam* adscribamus, & *moveamus* legatur, hoc modo: *nedum eum supini securique moveamus.* REGIUS. *Nedum s. s. moveamur*; Locat. *nedum s. s. moveamus*; Voss. sec.

11. *Non & ipse.*] *Ac non & ipse*; Voss. prim. Locat. Ald. Basil. Gryph. Obrecht. *& non ipse*; V. C. Alm. Vidov. Colin. *non & ipse*; Leid. Oxon.

12. *Infinito magis.*] *Infinito magis*; Voss. sec. quod non temere videtur; ita enim & hoc ipso in capite sub finem: *tamen infinito magis illa flexa & circumducta sunt*: & lib VIII. 4. dixit *infinito plus*; *magis* enim ablativo jungi ostendit & Bentl. ad Horat. I. od. 25. & revera *magis* esse comparativum, & idem quod *majus* notare docet Vall. lib I. eleg. cap. 12. & veteres etiam pro *majus* dixisse patet ex Curt IV. III. 19 ubi *magis obsessis solatium, quam auxilium* in MSS. est, non *majus*. BURMAN.

13. *Impetrent.*] *Impetrant*; edidit Obrecht.

14. *Nullis est in bibliothecis.*] *Nullus* manifeste est legendum REGIUS.

15. *Equidem vel.*] *Vel* deest in V. C. Alm.

16. *Demosthenes.*] Videtur ita sensisse Demosthenes; propterea quod maxime in hac parte laboravit; nam vasto erat corporis motu initio, & lingua parum explanata. TURNEB. Auson. Professor. I.

Et Demosthenicum, quod ter primum ille vocavit,
In te sic viguit, cedat ut ipse tibi.

ALMEL. Cicero III. *de Orat.* 56.

17. *In toto dicendi opere primum*] *In toto genere dicendi primum*; Voss. sec. Par. *toto genere dicendi summum*; Basil. Colin. Vidov. Gryph. Obrecht.

18. *Ideoque.*] *Ideo*; V. C Alm.

19. *Apud Andronicum.*] Plutarchus ait gestum Demosthenis & pronunciationem formatam fuisse a Satyro histrione; neque meminit, quod sciam, Andronici. TURNEBUS.

20. *Hippocratem.*] *Hypocriten* recte a quibusdam legitur. REGIUS.

21. *Admirantibus Rhodiis.*] Æschines exul Rhodum secessit, ubi & rhetoricam professus est: rogatu Rhodiorum recitavit orationem suam contra Ctesiphontem, deinde

tibus ejus orationem Rhodiis non immerito Æſchines dixiſſe videatur: *Quid ſi ipſum audiſſetis?* Et M. Cicero *unam in dicendo actionem dominari* putat. [22] Hac Cn. Lentulum plus opinionis conſecutum, quam eloquentia, tradit; eadem C. Gracchum in deflenda fratris nece totius populi Romani lacrymas concitaſſe; [23] Antonium & Craſſum multum valuiſſe, plurimum vero [24] Q. Hortenſium: cujus rei fides eſt, quod ejus ſcripta tantum [25] intra famam ſunt, [26] qui diu princeps oratorum, aliquando æmulus Ciceronis exiſtimatus eſt, noviſſime, quoad vixit, ſecundus: ut appateat, placuiſſe aliquid eo dicente, quod legentes [27] non invenimus. Et hercle cum valeant multum verba per ſe, & [28] vox propriam vim adjiciat rebus, & geſtus motuſque [29] ſignificet aliquid, profecto perfectum quiddam fieri, cum omnia [30] coierint, neceſſe eſt. [31] Sunt tamen qui rudem illam, & qualem impetus [32] cujuſque animi tulit, *actionem* judicent fortiorem, & ſolam viris dignam; ſed non alii fere, quam qui etiam in dicendo curam, & artem, & nitorem, & quidquid ſtudio paratur, ut affectata & parum naturalia ſolent improbare; vel qui verborum atque ipſius etiam ſoni ruſticitate, ut [33] L. Cottam dicit Cicero feciſſe, imitationem antiquitatis affectant. Verum illi perſuaſione ſua fruantur, qui hominibus, ut ſint oratores, ſatis putant naſci: noſtro labori dent veniam, qui nihil credimus eſſe perfectum, niſi ubi natura [34] curâ juvetur. In hoc igitur non contumaciter conſentio, primas partes eſſe naturæ. Nam certe bene pronunciare non poterit, cui aut in ſcriptis memoria, aut in iis, quæ ſubito dicenda erunt, facilitas prompta defuerit: nec ſi inemendabilia oris incommoda obſtabunt. Corporis etiam poteſt eſſe aliqua tanta deformitas, ut nulla arte vincatur. [35] Sed ne vox quidem, niſi liberalis, *actionem* habere optimam poteſt. Bona enim firmaque, [36] ut volumus, uti licet: mala vel imbecilla & inhibet multa, ut inſurgere, exclamare: & aliqua cogit, ut [37] ſummittere, deflectere, & [38] raſas fauces ac latus fatigatum deformi cantico reficere. Sed nos de eo nunc [39] loquimur, cui non fruſtra præcipitur. Cum ſit autem omnis *actio*, ut dixi, in duas diviſa partes, vocem, geſtumque, quorum alter oculos, altera aures movet, per quos duos ſenſus omnis ad animum penetrat affectus, prius eſt de voce dicere, cui etiam [40] geſtus accommodatur. In ea prima obſervatio eſt, qualem habeas; ſecunda, quomodo utaris. Natura vocis ſpectatur quantitate & qualitate. [41] Quantitas ſimplicior eſt. [42] In ſumma enim grandis aut exigua eſt: ſed inter has extremitates mediæ ſunt ſpecies, & ab ima ad ſummam, ac retro, multi ſunt gradus. Qualitas magis [43] varia eſt; [44] nam eſt & candida & fuſca, & plena & exilis, & [45] lenis & aſpera, &

orationem Demoſthenis pro Cteſiphonte: cumque videret, Rhodios ſummopere motos, addidit: *Quid ſi audiſſetis docentem Demoſthenem?* vel, ut vult Hieronymus, *quid ſi audiſſetis belluam illam?* TURNEB. Locus Hieronymi ex lib. II. Epiſt. 2. ſelect. Eadem pene verba apud Photium pag. 29. Ed. Hoeſch. Plin. VII. 30. ALMELOV.

22. *Hac Cn. Lentulum.*] In *Bruto 66. hinc;* marg. Baſil.

23. *Antonium.*] Cicero in *Brut.* 38.

24. *Q. Hortenſium.*] Gellius quoque lib. primo ait, *tam affectato uſum fuiſſe geſtu Hortenſium, ut a Torquato homine ſevero vocatus ſit Dionyſia geſticularia & ſaltatricula.* TURNEBUS.

25. *Intra famam.*] Gallæus corrigebat *infra*; ut & faciunt multi apud Florum lib. IV. cap. 12. ſed male; notat enim eſſe ſcripta minora, quam olim fama celebrata fuere, dum diceret: de qua locutione vide Gronov. I. Obſ 10. Manut. ad Cicer. IV. ad fam. 4. Marcil. ad Martial. Spectac. Epiſt. 10. BURMAN.

26. *Quam diu deinceps orator.*] Ex quatuor his verbis tria ſunt depravata; neque enim *quam*, ſed *qui*; non *deinceps*, ſed *princeps*; non *orator*, ſed *oratorum* contenderim, vel refragantibus exemplaribus, eſſe legendum. REGIUS. *Quam diu princeps orator*; Voſſ. ſec.

27. *Non invenimus.*] Videtur huic contrarium hoc Plinianum lib. VII. Epiſt. 17. *ſed difficilius, ut oratio, dum recitatur, ſatis faciat.* ALMEL. Minime diſſentit a Fabio Plinius; non enim ibi de *actione* agit, ſed de recitatione orationis, quæ ſine *actione* ex ſcripto fiebat more illius ævi, ut exploraret judicia amicorum: recitata ergo minus ſatisfacit. Vide & Plin. V. Epiſt. 13. BURMAN.

28. *Vox propriam vim adjiciat.*] *Vox præterea viam adjiciat*; cod. Bern. *viam* legitur & in codd. Voſſ. prim. tert.

29. *Significet aliquid.*] *Significent*; Voſſ. ſec.

30. *Coierint.*] *Coierunt*; Locat. Ald. *coiere*; Voſſ. ſec.

31. *Sunt tamen qui, &c.*] Quidam oratores antiquos ſequebantur, eorumque rigorem & aſperitatem pronunciatione & compoſitione imitabantur: de his dictum eſt initio cap. de *compoſitione*. BURMAN.

32. *Cujuſque animi*] *Animi* deeſt in Voſſ. prim.

33. *L. Cottam.*] Vide Cicero III. *de Orat.* 11. & *Brut.* 74.

34. *Cura juvetur.*] *Cura* deeſt in V. C. Alm.

35. *Sed ne vox quidem.*] Videtur appellare *vocem liberalem*, quam appellavit lib. primo ὀρθοέπειαν, id eſt, *emendatam cum ſuavitate vocum explanationem*, ut præterea adſit firmitas. TURNEB.

36. *Ut volumus.*] *Volumus*, *i* eraſa, legatur. REGIUS. *ut volumus*; V. C. Alm.

37. *Summittere.*] *Intermittere*; V. C. Alm. *ſummittere & deflectere*; Voſſ. prim. tert.

38. *Raucas fauces.*] *Raſas*; MSS. Bodl. Alm. Voſſ. omn. marg. Vaſcoſ. Steph. & ita mox *fauces raſa exaſperant*. Gallæus *rauſas* a *raucio*, ut a *fulcio fulſas* conjiciebat: 'forte ſcripſit *ravas fauces*; ut ita apud Ovid. I. Am. III. 19. corrigit Heinſ. qui ex Sidonio *ravum guttur* ſecundis curis adfert. BURMAN.

39. *Loquimur.*] *Loquamur*; Voſſ. ſec. Ald. Baſil. Gryph. Colin. Vidov.

40. *Geſtus.*] *Actus*; marg. Gryph.

41. *Quantitas enim ſimplicior.*] *Eſt* verbum loco *enim*, videtur reponendum REGIUS. *Quantitas ſimplicior*; Vall. lib. Voſſ. ſec. *quantitas enim ſimplicior eſt*; Ald.

42. *In ſumma.*] *In ſummam*; Voſſ. ſec.

43. *Varia eſt.*] *Eſt* deeſt in Voſſ. ſec. Locat. Colin. Obr.

44. *Nam eſt & candida.*] Ariſtoteles in *Topicis* λευκὴν, id eſt, *candidum*, in voce interpretatur εὐήκοον, id eſt, bene audibile: vocem venire, revocari, & *candidam* in *fuſcam* tranſire ſcribit Plin. lib. XXVIII. cap. 6. PHILAND. Tranſlatio eſt a coloribus ad vocem: eſt autem vox *candida*, quæ pura eſt & explanata: *fuſca* autem quadamtenus obſcura, neque ſatis pura. Sic Tranquillus ſcribit, fuiſſe vocem Neronis *fuſcam*. TURNEB. Vide Voſſ. Inſt. Orat. VI. cap. 8. §. 2.

45. *Et lenis.*] *Levis*; Bern.

contracta & fusa, & dura & flexibilis, & clara & obtusa: spiritus etiam longior, breviorque. [46] Nec caussas, cur quidque eorum accidat, persequi, proposito operi necessarium est; eorumne sit differentia, in quibus aura illa concipitur, an eorum, per quæ velut organa meat; an ipsi propria natura, an prout movetur; lateris pectorisve firmitas, an [47] capitis etiam plus adjuvet. Nam opus est omnibus, sicut non oris modo suavitate, sed narium quoque, per quas, [48] quod superest vocis, [49] egeritur. [50] Dulcis tamen esse debet, non exprobrans sonus. Utendi voce multiplex ratio. Nam præter illam differentiam, quæ est tripartita, [51] acutæ, gravis, flexæ; tum intentis, tum remissis, [52] tum elatis, tum inferioribus *modis* opus est, [53] spatiis quoque [54] lentioribus aut citatioribus. Sed iis ipsis media interjacent multa: &, ut facies, quanquam ex paucissimis [55] constat, infinitam habet differentiam; ita vox, etsi paucas, quæ nominari possint, continet species, propria cuique est; & non hæc minus auribus, quam oculis illa, [56] dignoscitur. [57] Augentur autem sicut omnium, ita vocis quoque bona, cura; [58] & negligentia minuuntur. Sed cura non eadem oratoribus, quæ *phonascis*, convenit: tamen multa sunt utrisque communia, firmitas corporis, ne ad [59] spadonum, & mulierum, & ægrorum exilitatem vox nostra tenuetur: quod ambulatio, unctio, veneris abstinentia, facilis ciborum digestio, [60] id est frugalitas, præstat. Præterea ut sint fauces integræ, id est, molles [61] ac leves, quarum vitio & frangitur, & obscuratur, [62] & exasperatur, & scinditur vox. [63] Nam, ut tibiæ, eodem spiritu accepto, alium clausis, alium apertis foraminibus, alium non satis purgatæ, alium [64] quassæ sonum reddunt; ita [65] fauces tumentes strangulant vocem, [66] obtusæ obscurant, rasæ exasperant, convulsæ fractis sunt organis similes. Finditur etiam spiritus objectu aliquo, sicut lapillo tenues aquæ, [67] quarum fluxus etiam si [68] ultra paulum coït, [69] aliquid tamen cavi relinquit post idipsum, quod offenderat. [70] Humor quoque vocem ut nimius impedit, ita consumptus [71] destituit. [72] Nam & fatigatio corpora non ad præsens modo tempus, sed etiam in futurum afficit. [73] Sed, ut communiter & *phonascis* & oratoribus necessaria [74] est exercitatio, qua omnia convalescunt; ita curæ non [75] idem genus est. Nam neque certa tempora [76] ad spatiandum dari possunt tot civilibus officiis occupato, nec

46. *Nec caussas.*] *Nec caussam*; Voss. prim. tert. *prosequi* etiam tert.

47. *Capitis etiam.*] *Etiam* non habet Voss. sec.

48. *Quod superest.*] *Quod deest*; V. C. Alm.

49. *Egeritur.*] *Segeritur*; Voss. prim. tert. *egreditur*; MSS. Bodl. Alm. Locat. Basil. Par. Vasc. Steph. Gryph. Colon. Vidov.

50. *Dulcis tamen.*] Cum exprobramus, amara & aspera voce utimur: itaque per *Metaphoram*, *exprobrantem sonum* vocavit asperum. TURNEB.

51. *Acutæ, gravis, flexæ.*] Habito respectu ad accentus acutum, gravem, & circumflexum. CAPPER.

52. *Tum elatis.*] *Tum inflatis*; Voss. omn. marg. Basil. Steph. Vascos.

53. *Spatiis quoque.*] Habito respectu ad syllabas longas & breves, quibus constant pedes, tempora, & consequenter *numeri*, *οἱ ῥυθμοί*. CAPPER.

54. *Lentioribus.*] *T* litera interposita, *lentioribus* est legendum, ut citatioribus opponatur. REGIUS.

55. *Constat infinitam, ita vox.*] Emendare quidam legunt *infinitam*, & hæc duo verba *habet differentiam* adscribunt hoc modo: *infinitam habet differentiam: ita vox.* REGIUS. Desunt hæc duo verba in Voss. prim. tert. *constet infinita differentia*; Voss. sec.

56. *Dignoscitur.*] *Dinoscitur*; Voss. tert. ita & scriptum est in codice Biblioth. Leidensis apud Horat. 1. Epist. xv. 29.

Non qui civem dinosceret hoste,

& ita mox *sonis homines, ut æra tinnitu dinoscimus*: & Declam. vi. ex MS. *non jam dignoscendam speciem*: & passim. BURMAN.

57. *Augentur autem, sicut omnium.*] *Phonasci* dicuntur præceptores exercendæ vocis: illi vocem efficiunt mollem & teneram, cum orator desideret fortem & durabilem: est igitur opus diversa cura. TURNEB.

58. *Et negligentia.*] *Et negligentia vel inscitia*; Voss. omn. Locatel. Ald.

59. *Spadonum & mulierum.*] Spadones & mulieres vocem non mutant, sed semper habent eadem, quia propter defectum caloris eorum arteriæ sunt angustæ: sunt & rationes aliæ apud Aristot. in *problematibus*. TURNEB.

60. *Id est frugalitas.*] *Idem frugalitas*; Voss. sec. Bero.

61. *Et leves.*] Ascensius quosdam *lenes* legere dicit; ille *laeves*: sed sine diphthongo scribendum *leves*.

62. *Et exasperatur.*] Desunt in V. C. Alm. *Asperatur*; Obrecht.

63. *Nam ut tibiæ.*] Vide Turneb. iv. Adv. 20.

64. *Quassæ.*] Puto *cassæ*, id est, inanes, vacuæ, quæ opponuntur non satis purgatis: de qua voce vide comm. ad Virg. Æneid. ii. 85. Heins. ad Ovid. vi. Fast. 406. & xv. Metam. 399. *quassæ* enim tibiæ essent fractæ; ut *quassa aula* vel *olla*; Plaut. Curcul. Act. iii. v. 26. de qua voce Galli suum *casser*. Vide Salmas. ad Jus Attic. pag. 299. eadem varietas est in MSS. Horatii ii. Sat. v. 36. ubi, pro *cassa nuce*, *quassa* est teste Cruquio: & ita legisse Scholiastes videtur, qui *fracta* explicat, cum sit inanis, vacua. BURMAN. Vide Gronov. ad Senec. de brevitate vitæ cap. x.

65. *Fauces tumentes strangulant vocem.*] Vox strangulari dicitur, quum e loco clauso redditur absque quodam velut exitu. Sic Plin. dixit *strangulari somnum in tonitru*. TURNEBUS. Et eo sensu dixit Ovid. v. Trist. 1.

Strangulat inclusus dolor.

66. *Obtusæ obscurant.*] Lege *obesæ obscurant*, *rasæ exasperant*: supra idem error, ubi lege *rausas fauces*, pro quo vulgo *raucas* & *rasas*: τὸ *obtusæ* fauces quid est? quid & *rasæ*? num *convulsæ* sunt [illegible] & [illegible]? GALLÆUS.

67. *Quorum fluxus.*] *Fluctus*; Colon. Basil. Par. *Spirensis*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. omn. Bern. Andr. Locat. Ald. marg. Basil. Colon. Vidov.

68. *Ultra paulum coit.*] *Ultra parum coit.* Voss. prim.

69. *Aliquid tamen cavi.*] *Aliquid tamen cavum*; Voss. prim. secund.

70. *Humor quoque.*] Nimius humor efficit vocem obtusam & obscuram; majorem enim sonitum reddunt quæ sunt duriora; humor autem mollis est: etiam siccæ fauces efficiunt clangorem gruis aut raucedinem. TURNEB.

71. *Destituit.*] *Destruit*; Voss. prim.

72. *Nam & fatigatio.*] *Nam fatigatio ut*; Voss. sec.

73. *Sed ut comm. & phonascis.*] Lud. Cresollius Vacat. Autumnal. lib. iii. cap. 12. sect. 2 pagg. 526 & seqq. Joh. a Wouweren tractat. de Polymathia cap. 5. pagg. 36. 37. PAREUS.

74. *Est exercitatio.*] *Est* non habet V. C. Alm.

75. *Idem genus est.*] Ultima vox abest ab edit. Obrecht.

76. *Ad spatiandum.*] *Ad respirandum*; marg. Basil. Gryph. *ad spirandum*; Voss. sec. Vall. lib. Locat.

præparare ab imis sonis vocem ad summos, nec semper [77] a contentione concedere licet, cum pluribus judiciis sæpe dicendum sit. Ne ciborum quidem est eadem [78] observatio. Non enim tam molli teneraque voce, quam forti ac durabili opus est; cum [79] illi omnes, etiam altissimos sonos, leniant cantu oris, nobis pleraque aspere sint concitateque dicenda, & [80] vigilandæ noctes, & [81] fuligo lucubrationum bibenda, & [82] in sudata veste durandum. Quare vocem deliciis non molliamus, [83] nec imbuatur ea consuetudine, [84] quæ duratura non sit: sed exercitatio ejus talis sit, qualis usus: [85] nec silentio [86] subsidat, sed firmetur consuetudine, qua difficultas omnis [87] levatur. Ediscere autem, quo exercearis, erit optimum, (nam [88] ex tempore dicenti, avocatur cura vocis ille, qui ex rebus ipsis concipitur, affectus) & [89] ediscere quam maxime varia, quæ & clamorem, & disputationem, & sermonem, & flexus habeant, ut simul in omnia paremur. Hoc satis est, alioqui nitida illa & curata vox insolitum laborem recusabit; ut assueta gymnasiis & oleo corpora, quamlibet sint in suis certaminibus [90] speciosa atque robusta, [91] si militare iter, [92] fascesque, & vigilias imperes, [93] deficiant, & quærant unctores suos, nudumque sudorem. [94] Illa quidem in hoc opere præcipi quis ferat, vitandos soles atque ventos, & nubila etiam ac siccitates? Ita si dicendum in sole, aut ventoso, humido, [95] calidove die fuerit, reos [96] deseremus? [97] Nam crudum quidem, aut saturum, aut ebrium, aut [98] ejecto modo vomitu, quæ cavenda quidam monent, declamare neminem, qui sit mentis compos, puto. [99] Illud non sine caussa est ab omnibus præceptum, ut parcatur maxime voci in illo a pueritia in adolescentiam transitu; [100] quia naturaliter impeditur, non, ut arbitror, propter calorem, quod quidam putaverunt, (nam est [101] major aliis) sed propter humorem potius. Nam [102] hoc ætas illa turgescit. Itaque nares etiam, ac pectus, [103] eo tempore tument, atque omnia [104] velut germinant, tenera, & injuriæ obnoxia. Sed, ut ad propositum redeam, jam confirmatæ constitutæque vocis genus exercitationis optimum duco, quod est operi simillimum, dicere quotidie, sicut agimus. Namque hoc modo non vox tantum confirmatur & latus, sed etiam corporis decens & accommodatus orationi motus componitur. Non alia est autem ratio pronunciationis, quam ipsius

77. *A contentione contendere.*] *Contendere* nihil sensui congruit: *conquiescere* autem loco illius mihi reponendum videtur. REGIUS. *Cedere*; Andr. *conquiescere*: Ald marg. Steph. Basil. *contendere*: Locat. Ego *concedere*, quod in multis est, explico domum ire, vel in locum aliquem, ubi ab actione fatigati nos reficiamur; ut ita passim Terentius utitur; ut *domum concedere* Heaut. III. I. 90. & alibi: sed & simpliciter dixit Hecyr. IV. II. 21. *tempus est concedere*: quod postea *em concedere, ex ædibus concedere* dixit. BURMAN.

78. *Observatio.*] *Servatio*; Voss. tert.

79. *Illi omnes.*] Videlicet *Phonasci*, οἱ φωνασκοὶ, οἱ τὴν φωνὴν ἀσκοῦντες, *qui vocem exercent*. CAPPER.

80. *Vigilandæ noctes.*] Docet Aristoteles in *problematibus*, vigilias nimiar voci obesse, quoniam colligunt cruditatem & malos humores: itaque præcipiebant *phonasci*, ut vigiliæ vitarentur. TURNEB.

81. *Fuligo.*] Non absimilis locus Juvenalis VII. v. 221. & seq. ALMEL.

82. *In sudata veste.*] Hæc autem *phonasci* dicunt esse vitanda, ac præcipiunt, ut post sudorem ungamur: *phonascorum* tamen legibus non se astringit orator. TURNEBUS.

83. *Nec imbuatur.*] *Nec imbuamur*: Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

84. *Quam desideratura.*] Sic quidem legitur; sed videtur sensus exposcere, ut *quæ duratura non sit* legatur. REGIUS. *Quam desertura sit*; Vall. lib. Voss. sec.

85. *Nec silentio.*] *Ne silentio*; Voss. sec. tert.

86. *Subsideat.*] E vocali erasa, *subsidat* rectius legitur. REGIUS. *Subsideat*: Locat.

87. *Levatur.*] *Levetur*: Voss. prim.

88. *Ex tempore dicentem advocata cura.*] Accurata emendatione depravatus hic locus indigeret; sed eam nondum excogitare potui: nisi forte non *dicentem*, sed *dicenti* & *avocatur* legatur. REGIUS. *Dicentem advocata & affectu*: Locat.

89. *Ediscere quam maxime.*] Et copula eleganter a quibusdam est adscripta hoc modo: *Et ediscere*. REGIUS.

90. *Speciosa.*] Malebat Ascensius *spatiosa*; & ita marg. Vidov. id est, spatiosis & latis humeris: sed rectum est *speciosa*, id est, nitida & specie robur & sanitatem præferentia. Vide ad libr. 11. 4. BURMAN.

91. *Si militare iter.*] Solent imperatores milites suos longis itineribus & *angariis* exercere: eratque consuetudo militiæ Romanæ, ut miles ferret arma sua, omnesque sarcinas: quod ita exegitle dicitur a militibus suis Marius, ut proverbio dicatur, *muli Mariani*. TURNEB.

92. *Fascesque.*] S litera expuncta, *faces* legendum mihi videtur. REGIUS. *Facesque*; Ald. marg. Vascos. Steph. Vidov. *fascem & vigilias*: V. C. Alm. *fascem*, Voss. prim.

93. *Deficiant.*] *Deficient*, Voss. prim. tertius, qui & *quærent* habet.

94. *Illa quidem.*] *Illa tamen*: Voss. sec. Locat. Par. Vasc. Steph. Basil. Vidov. Colin.

95. *Calidove.*] *Calido*; Voss. sec. tert.

96. *Deseremus.*] *Deseremus* legendum esse, facile constat. REGIUS.

97. *Nam quidem crudum.*] *Quidem* particula, ut quæ ex secundo elegantiæ ratione repellatur, in tertium locum est transferenda, ut legamus: *nam crudum quidem*. REGIUS.

98. *Ejecto modo.*] *Evecto* legit ex MS. Gebh. III. crep. 18. male. Cels. lib. 1. cap. 3. *Evectum esse ab Asclepiade vomitum video*. Et post: *Qui quotidie ejiciendo vorandi facultatem moliuntur*: & alibi sæpius utitur hoc verbo: ita & *rejicere* Sueton. Aug. 77. BURMAN.

99. *Illud non sine caussa.*] Quarto decimo fere anno in pueris vox mutatur, ac dicuntur tunc *gallulascere*, quia sono gallinaceo vocem reddunt similem: quod putant fieri propter insignem mutationem, quæ tum fit in corpore. TURNEB. An intelligit, ut a coitu abstineatur? illa enim ætate auspicantes pueri τραγίζειν dicuntur. Ideoque cantoribus fibula imponebatur: sed Quinctilianus pudori pepercit, pueros alloquens. GALLÆUS.

100. *Qui naturaliter.*] *Quia* mihi legendum videtur. REGIUS. *Qui*; Voss. prim. sec.

101. *Major in aliis.*] *Major aliis*; Leid. Oxon. Obrecht.

102. *Hac ætas illa turgescit.*] *Hoc*, non *hac*, legendum esse patet. REGIUS. *Successit*; V. C. Alm. & ita e MS. Gebh. 1. Crep. 6. a *succus*.

103. *Eo tempore.*] *Eo maxime tempore*: Ald.

104. *Velut germinant, tenera, & injuriæ obnoxia.*] Varie hoc quoque legitur; nam quidam sic legunt: *velut germinant, eoque sunt tenera & injuriæ obnoxia*: sed rectius in eo, quod suscepimus corrigendum, mihi legi videtur. REGIUS.

orationis. Nam, ut illa emendata, dilucida, ornata, apta esse debet; [105] ita hæc quoque. Emendata erit, id est, vitio carebit, si fuerit os facile, explanatum, jucundum, urbanum, id est, in quo nulla neque rusticitas neque peregrenitas resonet. [106] Non enim sine caussa dicitur *barbarum*, *Græcumve*. Nam sonis homines, ut [107] æra tinnitu, dignoscimus. Ita fiet illud, quod Ennius probat, cum dicit [108] *suaviloquenti ore Cethegum fuisse*: non quod Cicero in iis reprehendit, [109] quos ait *latrare*, *non agere*. Sunt enim multa vitia, de quibus dixi, cum in quadam primi libri parte puerorum ora formarem, opportunius ratus, in ea ætate facere illorum mentionem, in qua emendari possunt. [110] Itaque sit ipsa vox primum (ut sic dicam) sana, id est, nullum eorum, [111] de quibus nunc dixi, [112] patiatur incommodum; deinde non [113] subsurda, rudis, immanis, dura, rigida, [114] vana, præpinguis, aut tenuis, inanis, acerba, pusilla, mollis, effeminata; spiritus, nec brevis, nec parum durabilis, [115] nec in receptu difficilis. Dilucida vero erit pronunciatio, primum, si [116] verba tota exegerit, quorum pars devorari, pars destitui solet, [117] plerisque extremas syllabas non proferentibus, dum priorum sono indulgent. Ut est autem necessaria verborum explanatio, ita omnes [118] computare & velut adnumerare literas, molestum, & [119] odiosum. Nam & vocales frequentissime coëunt, & consonantium quædam insequente vocali dissimulantur: utriusque exemplum [120] posuimus:

——— *Multum ille & terris*......

Vitatur etiam duriorum inter se congressus, unde *pellexit*, *& collegit*, & quæ alio loco dicta sunt. Ideoque laudatur in [121] Catulo suavis appellatio literarum. Secundum est, ut sit oratio [122] distincta, id est, ut, qui dicit, & incipiat, ubi oportet, & desinat. Observandum etiam, quo loco sustinendus, & quasi suspendendus sermo sit, ([123] quam Græci [124] ὑποδιαστολὴν, vel ὑποστιγμὴν, [125] vel ὑποστιγμὴν vocant) quo deponendus. Suspenditur, *Arma*, *virumque cano*, quia [126] illud *virum*, ad sequentia pertinet: ut sit, *virum*, *Trojæ qui primus ab oris*: & hic iterum; [127] nam, etiam si aliud est, unde venit, quam quo venit, non distinguendum tamen, quia utrumque eodem verbo continetur, *venit*. Tertio *Italiam*, [128] quia interjectio est *fato profugus*, & con-

Eoque tenera: Basil. Gryph. Vidov. Colin. *eoque sont tenera*; Ald.

105. *Ita hæc quoque emendata.*] Rollinus ita distinguebat: *ita hæc quoque. Emendata erit*, &c. non male; sed mallem: *Emendata erit, si vitio carebit, si*: nam in Voss. tertio erat, *emendata erit i. vitio carebit.* BURMAN. A quo miror in ipsum Fabri contextum inductam non fuisse Rollinianam interpunctionem. Hæc enim facile probari potest ex sequentibus, ubi legitur: *dilucida vero erit pronunciatio*...... *ornata est pronunciatio*....... *jam tempus est dicendi quæ sit apta pronunciatio.* Igitur particula hæc *ita* non solum in τῷ *emendata* cadit, sed etiam in τῷ *dilucida*, *ornata*, *apta*. ergo post τὸ *quoque* interpungendum est. CAPPER.

106. *Non enim sine caussa*] Aut hoc significat, quosdam non sincere pronunciare linguam Latinam, sed *barbare*, vel *Græcanice*; aut certe significat, nativam pronunciationem linguæ Græcæ maxime intelligi sono, quo distinguimus *Barbarum a Græco.* TURNEB.

107. *Æra tinnitu dignoscimus.*] *Dinoscimus*: MSS. Alm. Voss. prim. tert.

108. *Suaviloquenti ore.*] Exstat hic locus apud Ciceronem in *Brut.* 15. ubi legitur *latrare*, *non loqui*. Vide & III. *de Orat.* 34 ALMEL. *Suaviloquentiorem* quosdam legisse, ex Badii notis apparet.

109. *Quos ait latrare.*] *Ait* procul dubio legendum est. REGIUS.

110. *Itaque sit ipsa vox.*] *Itaque si ipsa vox primum fuerit*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. sec. tert. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

111. *De quibus nunc dixi.*] *De quibus modo retuli*: MSS. Bodl. Alm. Voss. prim. tert.

112. *Patiatur*] *Patietur*: Voss. omn. Bern. Locat. Ald. Basil Gryph. Colin. Vidov.

113. *Subsurda.*] *Surda*; V. C. Alm.

114. *Vana.*] *Varia*: Ald. Colon. Basil. Gryph. Colin Vidov. marg. Vasc. Steph. sed *varia* in laude ponitur: *vana* autem quid sit, non facile quis dixerit: & mox sequitur *inanis*: quare ego mallem *vasta* ita Columel. I. 9. *vastitatem vocis* dixit: & lib. VII. 12. *canem vasti latratus*. *Vasta* autem vox est insuavis, hiulca, rustica. & quæ magno hiatu editur; in ita *literam vastiorem* vocat a Cicero *Orat.* 45. & *vastam & hiantem orationem* auctor ad Heren. IV. 12. III. *de Orat.* 43. & *vastius diducere verba* Ita *vastum murmur* leoni tribuit Valer. Flac. III. 588. quod Virgilius Timavo dat lib. I. Æneid. 249. cogitabam etiam, num scripserit Fabius *rava*, quæ est, teste Festo, *parum liquida*, *proxime canum latratum sonans*; unde & *rabula* dicti, de qua vide Heins. ad Ovid. I. Am. 12. 19. sed magis placet *vasta*. BURMAN. Cujus conjectura multum habet probabilitatis: defendi tamen potest vulgata lectio, quatenus *vana* vox dicitur i transitoria, non durabilis, evanida, fallax: quo sensu τὸ *vana* a τῷ *inanis*, quod sequitur, quadamtenus distingui posset. CAPPER.

115. *Nec in receptu.*] *Nec in perceptu* quosdam legere, ex Badii notis colligitur.

116. *Verba tota exegerit.*] *Exierint*: MS. Alm. Andr. Ald. Obrecht. sed ego mutare non sustinui; ita enim & lib. XI. cap. 4. *Nec alibi fore apta, quam ubi cursus orationis exigitur, & clausulæ non intersistitur.* ubi *Metaphora* a fluviis sumpta, qui exigunt & evolvunt aquas in mare. Ovid. II. Epist. 114.

Et facer admissas exigit Hebrus aquas.

ubi plura de hoc verbo notabimus. BURMAN.

117. *Plerisque extremas syllabas*, &c.] Illi sunt, qui κολοβῶται, id est, *mutilatores* dicuntur; particulas enim dictionum detruncant. TURNEB.

118 *Computare*] *Imputare*; MSS. Alm Voss sec. Locat, quod rectum puto, & melius cui *adnumerare* conjungi.

119. *Odiosum.*] *Odiosum est*: Locat. Ald.

120 *Posuimus.*] Lib. 12. cap. 4.

121. *Catulo.*] *Catullo*; Basil. Par. Gryph.

122. *Distincta i. qui dicit & i. u. oportet desinat.*] *Ut* particula, ac & copula desiderantur, in legatur: *id est, ut, qui dicit, & incipiat ubi oportet, & desinat.* REGIUS.

123. *Quam Græci*] *Quod*; V. C. Alm.

124. Ὑποδιαστολήν.] Editio Lugd. omittit vel ὑποστιγμὴν. Error ex similitudine literarum ortus nos, quoniam in optimis codicibus ea reperimus, & loco, quem occupat, aptissima deprehendimus, suæ sedi restituenda existimavimus. GIBSON ὑποδιαστολὴν vel ὑποστιγμὴν. Ald. Basil. Gryph. Vidov. Obrecht.

125. *Vel ὑποστιγμὴν*] Desunt hæc in V. C. Alm.

126. *Illud virum.*] *Virum* deest in V. C. Alm.

127. *Nam etiam si aliud*, &c.] Differentiam facit Fabius inter *distinguere* & *suspendere*; nam *suspendere*, quod leve habet discrimen; *distinguere*, quod majus; in quadamtenus videatur sermo perfectus esse. TURNEB.

128. *Quia interjectio est*] Id est, quia intericiuntur hæc verba *fato profugus*. CAPPER.

tinuum

tinuum sermonem, qui faciebat, *Italiam, Lavinaque*, [129] dividit. [130] Ob eamdemque caussam, [131] quarto *profugus*, deinde, *Lavinaque venit litora*: ubi jam erit distinctio, quia inde alius incipit sensus. Sed in ipsis etiam distinctionibus tempus alias brevius, alias longius dabimus. Interest enim, [132] sermonem finiat, an sensum. Itaque illam distinctionem, *litora*, protinus altero spiritus initio insequar: cum illuc venero, *atque altæ mœnia Romæ*, deponam, & morabor, & novum rursus exordium faciam. [133] Sunt aliquando & sine respiratione quædam moræ etiam in periodis; ut in illa: *In cœtu vero populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum, &c.* Multa membra habent, sensus enim sunt alii atque alii; & sicut una circumductio est, ita paulum morandum in his intervallis, [134] non interrumpendus est contextus; [135] & e contrario spiritum interim recipere sine intellectu moræ necesse est: quo loco quasi surripiendus est: alioqui, si inscite recipiatur, non minus afferat obscuritatis, quam vitiosa distinctio. [136] Virtus autem distinguendi fortasse sit parva, sine qua tamen esse nulla alia in agendo potest. Ornata est pronunciatio, cui suffragatur vox facilis, magna, [137] beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, [138] pura, [139] secans aëra, [140] auribus sedens. Est enim quædam ad auditum accommodata, non magnitudine, sed proprietate, ad hoc velut tractabilis, utique habens omnes in se, qui [141] desiderantur, sonos, intentionesque, & [142] toto (ut aiunt) organo instructa: cui aderit lateris firmitas, spiritus cum spatio pertinax, tum labori non facile cessurus. [143] Neque gravissimus, ut in musica, sonus, nec acutissimus orationibus convenit. Nam [144] & hic parum clarus, nimiumque plenus, nullum afferre animis motum potest; & ille [145] prætenuis, & immodicæ claritatis,. [146] cum est ultra verum, tum neque pronunciatione flecti, neque diutius ferre intentionem potest. Nam vox, ut [147] nervi, quo remissior, [148] hoc & gravior & plenior: quo tensior, hoc tenuis & acuta magis est. Sic ima vim non habet, summa rumpi periclitatur. Mediis igitur utendum sonis; [149] hique, cum augenda [150] intentio est, excitandi; cum summittenda, sunt temperandi. Nam prima est observatio recte pronunciandi, æqualitas, ne sermo subsultet imparibus spatiis ac sonis, miscens longa brevibus, gravia acutis, elata summissis; & inæqualitate horum omnium, sicut pedum, [151] claudicet. [152] Secunda, varietas est, quæ [153] solum est pronunciatio. Ac [154] ne quis

129. *Dividi.*] T litera adscripta, *dividit* legatur. REGIUS.

130. *Ob eamdemque.*] *Ob eamdem*; Voss. sec.

131. *Quarto profugus.*] Rollinus legebat *quarto, fato profugus.*

132. *Sermonem finiat.*] *Finiant*; V. C. Alm. Obrecht. ubi τὸ *sermo* unicum vocabulum significat: quo sensu apud Servium sæpe legitur *honestus sermo*, pro τῷ honestum vocabulum. Vide ad 1. Æneid vers. 5 ad 1. Georgic. vers. 93. & ad 3. Georgic. vers. 250. Sic etiam Luctatius ad Statii Thebaidem pag. 12. edition. in 4.° τὸ *fides polysemus sermo est*. id est, hoc vocabulum *fides* multa significat: unde Servius jam laudatus ad 1. Æneid. sic loquitur: *Rem unam sermonis circumlocutionibus dicere*, pro τῷ id per *periphrasin* exprimere, quod uno vocabulo posset efferri; ut si dicas *urbem Troja* pro τῷ *Trojam*. CAPPER.

133. *Sunt aliquando.*] Finita periodo spiritus est reciprocandus: aliis in locis, ut in *membris & incisis*, debet esse mora sine respiratione; aut, si sit respiratio, non percipiatur. TURNEB. *Sine respiratione aliqua quædam moræ, etiam in periodis; ut enim illa, in cœtu, &c. multa membra habens (sensus enim sunt alii atque alii) & unam circumductionem, ita paulum, &c.* Ita edidit Obrecht. *sub unam circumductionem*; MS. Alm. Voss. sec.

134. *Non interrumpendus.*] Gallæus volebat *non interrumpendus tamen est.*

135. *Et e contrario.*] *Sed e contrario*; V. C. Alm.

136. *Virtus autem.*] Nam mala distinctio efficit obscuritatem: ita cum sit oratio obscura, quia non intelligitur, perdit reliquas virtutes. TURNEB.

137. *Beata.*] *Læta*; Obrecht. & certe illa *beata* vox quid sit, nescio; an *lata*? ut lib. v. 14. pro *latissimi amnes*. MSS. *beatissimi* habent; & hoc ipso capite *vocem minus claram, & quasi latiorem facit*. BURMAN. Robertus Titius in lib. v. locorum controversorum a. nondum edito, sed quem publico non invidebit eruditissimus Brenkmannus, legit *elata*. BURMAN. *in Addend.*

138. *Pura.*] *Pulchra*; Voss. prim. tert. has voces quoque commutatas a librariis, docere possunt eruditissimæ Bentleii notæ ad Horat. Art. Poet. 99. BURMAN.

139. *Secans aëra.*] *Secans, erecta*; marg. Basil.

140. *Auribus sedens.*] *Et auribus sedens*; MSS. Alm. Voss. tert.

141. *Desiderantur sonos.*] *Desiderantur simul*; Voss. prim. tert. *desiderantur, sonus*, Bern.

142. *Toto (ut aiunt) organo.*] *Metaphora* est ducta ab organis musicis, quæ, cum sunt omnibus chordis intensa, aut omnibus fistulis instructa, ut nihil desit, suavem efficiunt concentum. TURNEB. *Et tota (ut aiunt) organa. Cui*; V. C. Alm.

143. *Neque gravissimus.*] Medium sonum postulat oratio, sed qui interdum augeatur, interdum temperetur: non autem debet intendi ad acumen *netes*, aut ad gravitatem *hypates*. TURNEBUS. In cujus verbis notandum est νήτην & νεάτην appellari *ultimam* seu *imam* organi Musici chordam, quæ acutissimum sonum reddat; ὑπάτην vero *summam*, quæ gravissimum. CAPPER.

144. *Et hic parum.*] *In his parum*; V. C. Alm.

145. *Prætenuis.*] *Pertenuis*; Editio Obrecht.

146. *Cum est ultra v.*] *Tum est*; Editio Obrecht.

147. *Nervi tam remissior.*] *Tam* particula nullo modo huic sensui convenit. Quare ejus loco *quo* reponatur. REGIUS.

148. *Hoc & gravior.*] *Hoc gravior*; V. C. Alm.

149. *Hi quoque cum.*] *Que* copula illius *quoque* loco ne reponatur, sensus exposcit. REGIUS. *Hique*; MSS. Alm. Voss prim. tert. Basil. Gryph. Oxon. Obrecht. *atque*; Ald. Colin. Vidov. *ii quoque*; Voss. sec. *hi quoque dum augenda intentione excitandi tum submittendi sunt temperandique*; marg. Basil.

150. *Intentio est.*] *Intentione*; Voss. tert.

151. *Claudicet.*] *Claudicet sermo*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Steph. Vasc. Par. Colin. Viduv.

152. *Secunda.*] *Secunda varietas quod*; Voss. sec. Locat. *varietas, quæ solum est pro*; Ald *varietas est, quæ solum est*; Basil. Gryph. Steph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

153. *Solum est.*] Dicit pronunciationem rectam in sola variandi ratione consistere. GALLÆUS.

154. *Ne quis pugnare, &c.*] Æqualitas est in spatiis, & sonis ipsius periodi; varietas, ut pro rerum varietate diversus quoque sit pronunciationis habitus, ut tamen in periodis æqualitas servetur. TURNEB. *Ac ne quis* omnes, quos vidi, habent, præter Leidensem.

pugnare inter se putet æqualitatem & varietatem; cum illi virtuti contrarium sit [155] vitium inæqualitas; huic, [156] qui dicitur μονοειδὴς, quasi quidam *unus aspectus*. Ars porro variandi cum gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipsa [157] laboris mutatione reficit; ut standi, ambulandi, sedendi, jacendi vices sunt, nihilque eorum pati unum diu possumus. Illud vero maximum (sed id paulo post tractabimus) quod secundum rationem rerum, de quibus dicimus, animorumque habitus, [158] conformanda vox est, ne [159] ab oratione discordet. Vitemus igitur illam, quæ Græce [160] μονοτονία vocatur, [161] una quædam spiritus ac soni intentio; non solum ne dicamus omnia clamose, quod insanum est; aut [162] intra loquendi modum, [163] quod motu caret; aut summisso murmure, quo etiam debilitatur omnis intentio; sed ut in iisdem partibus, iisdemque affectibus sint tamen quædam non ita magnæ vocis declinationes, prout aut verborum dignitas, aut sententiarum natura, aut depositio, [164] aut inceptio, aut transitus postulabit; [165] ut qui singulis pinxerunt coloribus, [166] alia tamen eminentiora, alia reductiora fecerunt, sine quo ne membris [167] quidem suas lineas dedissent. Proponamus enim nobis illud Ciceronis in [168] oratione nobilissima pro Milone principium; nonne ad singulas pene distinctiones, quamvis in eadem facie, tamen quasi vultus mutandus est? *Etsi vereor, judices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem timere.* [169] Etiamsi est toto proposito contractum atque summissum, quia & exordium est, & soliciti exordium; tamen fuerit, necesse est, aliquid plenius & erectius, dum dicit, *Pro fortissimo viro*, quam cum, *Etsi vereor*, &, *Turpe sit*, &, *Timere*. Jam secunda respiratio increscat, oportet, [170] & naturali quodam conatu; quo minus pavide dicimus, quæ sequuntur, & quo magnitudo animi Milonis ostenditur: *Minimeque deceat, cum T. Annius ipse magis de reipublicæ salute, quam de sua perturbetur.* Deinde quasi objurgatio sui est: *Me ad ejus caussam parem animi magnitudinem afferre non posse.* Tum invidiosiora: *Tamen hæc novi judicii nova forma terret oculos.* Illa vero jam pene [172] apertis (ut aiunt) tibiis: *Qui quocumque inciderunt, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem judiciorum* [173] *requirunt.* Nam sequens [174] latum etiam atque fusum est: *Non enim corona* [175] *consessus vester cinctus est, ut solebat.* Quod notavi, ut appareret, non solum in membris *caussæ*, sed etiam in articulis esse aliquam pronunciandi varietatem, sine qua nihil [176] neque majus neque minus est. Vox autem ultra vires urgenda non est. Nam & suffocata sæpe, & [177] majore nisu minus clara est, & interim elisa in illum sonum erumpit, [178] cui Græci [179] κλωσμὸν nomen a gallorum immaturo cantu dede-

155. *Vitium.*] *Vitium* abest a Voss. prim.
156. *Qua dicitur quasi quidam μονοειδὴς.*] *Qui*, non *quæ* est legendum, & transposita hæc duo sunt verba *quasi quidam*, quæ sic in ordinem redigentur, *huic qui dicitur μονοειδὴς, quasi quidam.* REGIUS. Gallæus illa verba, *quasi quidam unus aspectus*, glossema putat. *Qua dicitur μονοειδίας*; Bern Obrecht. Cujus quidem lectio satis habere probabilitatis videtur. CAPPER.
157. *Laboris mutatione.*] *Permutatione*; Locat. Ald. Obr.
158. *Confirmanda.*] *Conformanda* ut legatur, sensus exposcit. REGIUS. *Conformanda*; MSS. Alm. Voss. prim.
159. *Ab oratione discordet.*] Est quidem omnino turpis ista discordia. Plin. lib. 11. Epist. 19. ALMEL.
160. *Μονοτονία.*] Exemplum præbet nobis M. Crassus. Vide Ciceron. in *Brut.* 66. ALMEL.
161. *Una quadam spiritus ac soni intentio.*] Et hæc a glossatoris manu esse Gallæus credebat. *Quadam species*; Voss. prim. *ac toni*; Voss. sec.
162. *Intra loquendi modum.*] Id est, quomodo loqui solemus in sermone familiari, libero, simplici, &c. CAPP.
163. *Quod motu aut summisso.*] Huic sensui aliquid verbi deesse videtur. Quare *caret* verbum videtur esse adscribendum, hoc modo: *quod motu caret.* REGIUS.
164. *Aut inceptio.*] *Aut interceptio*; V. C. Alm.
165. *Ut qui singulis pinxerunt.*] Hæc, quæ pinguntur singulis coloribus, a Plinio appellantur *monochromata*; hisque sæpenumero olim utebantur ante varietatem colorum in pictura inventam. TURNEB.
166. *Alia reductiora.*] Hæc desunt in V. C. Alm. sed male: *reducta* sunt opposita eminentibus, quæ introrsus recedunt; ut *reducta vallis*, Horat. lib. 1. Od. 17. vide Barth. ad Stat. vi. Theb. 255. ita & *retracta* & *prominens* inter se opposita, apud Melam 1. 111. & nostr. lib. 11. 17. *quædam eminere in opere, quædam recedere*: dixit & *eminentem colorem* lib. viii. 3. & lib. x. 1. *& quanto eminentioribus vincimur, fortasse æqualitate pensamus*: & ita τὰ εἴσοχα & ἔξοχα apud Philostr. vit. Apoll. 11. 20. recte nostri Fabii verbis vertit & illustrat Olearius. BURMAN.
167. *Quidam suas.*] *Quidem* aperte legendum est, non *quidam*. REGIUS.
168. *Oratione nobilissima.*] *Novissima*; V. C. Alm.
169. *Etiam si est toto.*] *Etiam toto*; V. C. Alm.
170. *Et naturali.*] *Et* supervacuum, vel *etiam* notare vult Rollinus.
171. *Quem sequuntur.*] *M* expuncta atque *a* adscripta, *quæ* legendum est. REGIUS.
172. *Apertis (ut aiunt) tibiis.*] Ita dixit per *Metaphoram*, pro *clara & aperta voce*; tibiæ enim foraminibus clausis reddunt sonum gravem, apertis foraminibus clarum. Vide & Fabium lib. 1. cum [illegible] sonum appellat. TURNEB. Vide Vers Turnebi Adversar. lib. iv. cap. 2. CAPPER.
173. *Requirunt.*] In Ciceronis plerisque codicibus legi *minime ordent* notat Rollinus: sed illos vitiosos jam correxerunt viri docti. *Desiderant*; marg. Basil.
174. *Latum etiam atque.*] *Latum atque etiam*; Obrecht.
175. *Consessus videtur cinctus est.*] Culpa librariorum *vester* pronomen in *videtur* verbum esse depravatum, ex oratione Ciceronis percipi potest. REGIUS.
176. *Nec majus.*] *Neque majus neque minus est*; V. C. Alm. Leid. Obrecht.
177. *Majore nisu.*] *Majore nixu*; Voss. sec.
178. *Cui Græci nomen immaturo & gallorum cantu.*] Copula *&* est eradenda, *ab* vero præpositio adscribenda, hoc modo: *Cui Græci ab immaturo Gallorum cantu nomen dederunt.* REGIUS. *Cui Græci nomen a Gallorum immaturo cantu dederunt*; Voss. sec. κλωσμὸν non agnoscunt, V. C. Alm. Andr. Locat. Ald. Basil. Obrecht. κλωσμὸς; Par. Steph. Gryph. Colin. Vidov.
179. *Κλωσμὸν.*] Politianus, aliquando de hoc loco consultus, respondit legendum esse ἀηδὴς. Sic enim vocant Græci quemcumque *ineptum & dissonum*: alii κλωσμὸν substituunt, ea vox est gallinaceorum, Latini appellant *glocitationem*: alii etiam negant, a Fabio scriptam Gr.

runt. Nec volubilitate nimia [180] confundenda, quæ dicimus: qua & distinctio perit, & affectus: & nonnunquam etiam verba aliqua sui parte fraudantur. Cui contrarium est vitium nimiæ tarditatis. Nam & difficultatem inveniendi fatetur, & segnitia solvit animos, &, in quo est aliquid, temporibus præfinitis [181] aquam perdit. Promptum sit os, non præceps; moderatum, non lentum. Spiritus quoque nec crebro receptus concidat sententiam; nec eo usque trahatur, donec deficiat. Nam & deformis est consumpti illius sonus, & respiratio sub aqua diu pressi similis, & receptus longior, & non opportunus; ut qui fiat, non ubi volumus, sed ubi necesse est. Quare longiorem dicturis periodum colligendus est spiritus: ita tamen, ut id neque diu, neque cum sono faciamus, neque omnino ut manifestum sit: [182] reliquis partibus optime inter juncturas sermonis revocabitur. Exercendus autem est, ut sit quam longissimus: quod Demosthenes ut efficeret, [183] scandens in adversum [184] continuabat quam posset plurimos versus. Idem, quo facilius verba ore libero exprimeret, calculos lingua volvens dicere domi solebat. Est interim & longus, & plenus, & clarus satis spiritus, non tamen [185] firmæ intentionis, ideoque tremulus; ut corpora, quæ [186] aspectu integra, nervis parum sustinentur. [187] Id βράγχον Græci vocant. Sunt qui spiritum cum stridore per raritatem dentium non recipiunt, sed resorbent. Sunt qui crebro anhelitu, & introrsum etiam clare sonante, imitentur jumenta onere & jugo laborantia. Quod affectant quoque, tanquam inventionis copia urgeantur, majorque vis eloquentiæ ingruat, quam quæ emitti faucibus possit. [188] Est aliis concussus oris, & cum verbis suis colluctatio. Jam tussire, & exspuere crebro, & ab imo pulmone pituitam [189] trochleis adducere, & oris [190] humore proximos spargere, & [191] majorem partem spiritus in eloquendo per nares effundere, etiamsi non utique vocis sunt vitia, quia tamen propter vocem accidunt, potissimum huic loco subjiciantur. [192] Sed quodcumque ex his vitium magis tulerim, quam, quo nunc maxime laboratur in *caussis* omnibus scholisque, [193] cantandi: quod inutilius sit, an fœdius; nescio. Quid enim minus oratori convenit, quam modulatio scenica, & nonnunquam ebriorum aut [194] comessantium licentiæ similis? [195] Quid vero movendis affectibus contrarium magis, quam, cum dolendum, irascendum, indignandum, commiserandum sit, non solum ab iis affectibus, in quos inducendus est judex, recedere, sed ipsam fori sanctitatem [196] ludorum talarium licentia solvere? Nam Cicero illos ex Lycia & Caria [197] rhetores pene cantare in *epilogis* dixit. Nos etiam [198] cantandi severiorem paulo modum excessimus. [199] Quisquamne, non dico de homicidio, sacrilegio, parricidio,

vocem, aiuntque significari a Fabio *alectryphoniam*, id est, *gallicinium*: sed ita dumtaxat significatur pars noctis. TURNEB. Vide Politian. Miscell. VII. cap. antepenult.

180. *Confundenda.*] Gallæus volebat *concidenda.*

181. *Aquam perdit.*] Alludit ad *clepsydras*, quæ dabantur oratoribus; nam aquæ effusione intervalla temporis notabantur: hinc illud est, *dicere ad clepsydram.* TURNEB.

182. *Reliquis.*] *In reliquis* Francius volebat.

183. *Scandens in adversum.*] Sic Valer. Maxim lib. VIII. cap. 7. *adversa loca scandens.* Cicero autem 1. *de Orat.* 61. *ascensu ingrediens arduo.* PHILAND.

184. *Continuabat.*] *Concinebat*: marg. Basil. Gryph.

185. *Firmæ intentionis.*] *Tamen firma satis intentionis*: Andr. *tamen satis firmæ intent.* Ald. Colin.

186. *Aspectu integra.*] *Aspectu sunt integra*: Voss prim. tert.

187. *Id Græci βράγχον.*] Βράγχος Græci appellant raucedinem contractam ex pituita, quæ est in arteria & larynge: at Fabius videtur appellasse raucedinem quamdam tremulam ex debilitate spiritus TURNEB. Ita de Alcimene Agathias in Anthol. lib. II. cap. 22.

> *Κεῖτο μὲν Ἀλκιμένης κεκμηκὼς ἐν πυρετῷ,*
> *Καὶ περὶ λαιμοῖς βράγχῳ λαρυγγίζων.*
> *Alcimenes calida correptus febre jacebat,*
> *Murmura concluso gutture rauca sonans.*

BURMAN.

188. *Est & aliis.*] *Et* non habent MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. & reliqui.

189. *Trochleis.*] *Trochlea*, machina est, habens rotulam & axiculum, cum armilla, qualis videtur in tollenonibus puteorum. TURNEB. Hoc ait, ut indicet, quanto labore & conatu ex imis pulmonibus educant sputa; vel quod in gutture ejuscemodi strepitum edunt, qualem solet, dum hauritur trochlea. Est autem trochlea rota putealis. SICHARD. An potius *tracheis.* A. Gell. lib. XVII. 11. *Per alteram fistulam, quæ Græce nominatur τραχεῖα, spiritus a summo ore in pulmonem, atque inde rursus in os & nares commeat.* Macrobius VII. 15. ita editor Leidensis, quod ex Vallæ annotationibus natum esse. Badii notæ docere possunt. BURMAN.

190. *Humores proximos.*] *Humore* manifeste est legendum; multis enim hoc inter orandum evenit, ut sputo proximos adspergant. REGIUS. De hoc fœdo & molesto auditoribus proximis vitio quædam jam ad Petron. cap 44. observavimus; & hinc ψακάδες vel ψεκάδες dicti Antimachus & Olympiacus quidam, quia eos, quibuscum loquebantur, sputo adspergere solerent. Vide Scholiast Aristoph. in Achar. vers. 1249. & Suid. in ψεκάς. BURMAN.

191. *Majorem partem spiritus in eloquendo.*] *Majorem partem spiritum per nares effundere*, ex MS. legit Salmas. ad Tert. Pall. pag. 164. PAREUS. *Spiritus in loquendo per*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Colin. Vidov.

192. *Sed quodcumque.*] Pronunciationis lascivia tempore Fabii deflectebat in canticum, quæ res obest affectibus movendis: (quanquam Cicero in *epilogis* cantum quemdam desiderat:) est ista quoque res turpis & scenica. TURNEB.

193. *Cantandi.*] Supple τὸ vitium. CAPPER.

194. *Comessantium.*] Alii scribunt *comissantium*, quidam *comussantium*, tanquam a κωμάζειν. CAPPER.

195. *Quid vero movendis affectibus contrarium magis, quam dolendum, &c.*] Librariorum culpa verba hujus sensus depravata sic corrigantur; nam *movendis affectibus* & *dolendum*, & deinde *affectibus*, pro *effectibus*, est legendum. REGIUS.

196. *Ludorum talarium.*] Idcirco id ait, quia post epulas frequenter lusitatur astragalis, quo in lusu cantillatur. TURNEB. Dan. *Lyristarum & Carum licentia.* PITHOEUS. Nescio an *ludi talares* recte dicantur, cum *talarius ludus* Ciceroni 1. *de Offic.* 42. dicatur melius: neque, qui ludis talariis cantus conveniat, video, quo ex Phrygia (ita, non *Lycia*, habent editiones Ciceronis) & Caria oratores in *epilogis* utebantur, teste Cicerone *Orat.* 18. corruptum locum esse puto. BURMAN.

197. *Rhetores.*] *Rhetoras*; V. C. Alm. Locat.

198. *Cantandi.*] *In cantando*; edit. Obrecht.

199. *Quisquam denique.*] *Quis denique*: V. C. Alm.

ſed de calculis certe atque rationibus; quiſquam denique (ut ſemel finiam) in lite cantat? Quod ſi omnino recipiendum eſt, nihil cauſſæ eſt, cur non illam vocis modulationem fidibus ac tibiis, imo [200] mehercule, [201] quod eſt huic deformitati propius, [202] cymbalis adjuvemus. Facimus tamen hoc libenter; [203] nam nec cuiquam ſunt injucunda, [204] quæ cantant ipſi; & laboris in hoc, quam in agendo, minus eſt. Et ſunt quidam, qui ſecundum alia vitæ vitia, etiam hac ubique audiendi, quod aures mulceat, voluptate ducantur. Quid ergo? non & Cicero dicit eſſe *aliquem in oratione cantum obſcuriorem?* [205] Et hoc quodam naturali vitio venit. Oſtendam non multo poſt, ubi & quatenus recipiendus ſit hic flexus, & [206] cantus quidem, ſed ([207] quod plerique [208] intelligere nolunt) obſcurior. Jam enim tempus eſt dicendi, quæ ſit apta pronunciatio: quæ certe ea eſt, quæ iis, de quibus dicimus, accommodatur: [209] quod quidem maxima ex parte præſtant ipſi motus animorum, [210] ſonatque vox, ut feritur. [211] Sed, cum ſint alii veri affectus, alii ficti & imitati, veri naturaliter erumpunt, ut dolentium, iraſcentium, indignantium, ſed carent arte: [212] ideoque non ſunt [213] diſciplinæ traditione formandi. Contra qui effinguntur imitatione, artem habent, ſed hi carent natura: ideoque in his primum eſt bene affici, & concipere imagines rerum, & tanquam veris moveri: ſic velut media vox, quem habitum [214] a nobis acceperit, hunc judicum animis dabit. Eſt enim [215] mentis index & velut exemplar, ac totidem, quot illa, mutationes habet. [216] Itaque lætis in rebus plena, ſimplex, & ipſa quodam modo hilaris fluit: at in certamine erecta totis viribus, & velut omnibus nervis intenditur. Atrox in ira, & [217] aſpera ac denſa, & reſpiratione crebra. Neque enim poteſt eſſe longus ſpiritus, cum immoderate effunditur. [218] Paululum in invidia facienda [219] lentior, quia non fere ad hanc niſi inferiores confugiunt: at in blandiendo, fatendo, ſatisfaciendo, rogando, lenis & ſummiſſa. Suadentium, & monentium, & pollicentium, & conſolantium gravis. In metu & verecundia contracta, adhortationibus fortis, diſputationibus teres, miſeratione flexa & flebilis, & conſulto quaſi obſcurior: [220] at in egreſſionibus fuſa, & ſecuræ claritatis, [221] in *expoſitione* ac [222] ſermonibus recta, & inter acutum ſonum & gravem media. Attollitur autem [223] concitatis affectibus, [224] compoſitis

200. *Mehercule.*] *Hercule:* V. C. Alm. *mehercules:* Locat. Ald. Baſil. Gryph. Vidov.

101. *Quod in huic deformitati.*] Loco *in* præpoſitionis *eſt* verbum reponatur. REGIUS.

202. *Cymbalis.*] Cymbala enim reddunt ſonum effeminatum, & nonnunquam ſtreperum: itaque evirati Cybeles ſacerdotes his utebantur in ſacrificiis. TURNEB.

203. *Nam nec cuiquam.*] *Nam more atoum cuique ſunt jucunda:* Obrecht.

204. *Quæ cantat ipſe.*] *Quæ cantant ipſi:* MSS. Bodl. Alm. Voſſ. ſecund. tert. Vall. lib Andr. Ald. Baſil. Gryph. Colin. Vidov. *quæ cantat: ipſi & laboris:* Locat. ego recepi plurimorum codicum ſcripturam *cantant ipſi*, quam mutarunt ſcioli, qui putabant *ad cuiquam* non recte ſubjici pluralem, ſed hoc uſitatum. Terent. Andr. IV. 1.

Hoccine credibile aut memorabile.
Tanta vecordia innata cuiquam ut ſiet,
Ut malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius ſua ut comparent commoda.

Plura notavimus hujus generis ad lib. IX. 2. unde vero Obrechtus, ſuam lectionem depromſerit, an ex ingenio, an ea codice, neſcio: prius puto. BURMAN. In editionib. Vaſcoſ. Steph. Lugduno-Batav. Rollin. legitur *quæ cantat ipſe*: quæ quidem lectio ſpernenda non eſt. In marginib. Vaſcoſ. & Stephan. *cantant ipſi.* CAPPER.

205. *Et hoc quodam naturali vitio venit.*] Sic quidem legitur; ſed pro *vitio* fortaſſis *usu*, & *venire* legendum eſt. REGIUS. *Initio:* Locat. Ald. marg. Baſil. Certe Cicero *Orat.* 18 non hoc dicit vitio naturali evenire, ſed induſtriam ſequi ducem naturam ad aurium voluptatem. BURMAN.

206. *Cantus quidem.*] Francius malebat *quidam.*

207 *Sed quid.*] Non caret menda hic locus, ac *quod* fortaſſe, non *quid*, videtur eſſe legendum. REGIUS. *Sed quid:* Voſſ. ſec.

208 *Intelligere nolunt.*] *Volunt:* Voſſ. ſecund. Locat. Ald. Baſil.

209. *Quod quidam.*] *Quidem* legendum eſt. REGIUS. *Quidam;* Voſſ. ſec.

210. *Sonatque vox ut feritur.*] Inſtrumenta vocis ſubſerviunt voluntati: igitur, pro voluntatis motu, nunc vehementior, nunc remiſſior editur vox, pro motu inſtrumentorum. TURNEB.

211. *Sed cum ſint.*] Affectus eſt duplex; quidam verus; ea juſta cauſſa generatus; alter fictus, quem phantaſiæ libertas comminiſcitur: itaque lib. VI. volebat oratorem eſſe *euphantaſiωtum*, ut optime conciperet *phantaſias* & *viſa.* TURNEB.

212. *Ideoque non ſunt diſciplinæ.*] Editioni Lugdun. Batav. excidit *non*, contra fidem omnium codicum. GIBSON.

213. *Diſciplinæ traditione.*] *Diſciplina & ratione:* V. C. Alm. quod vehementer placet, & ea colliſione ſyllabarum *ne traditione*, pro *na & ratione*, vulgata orta videtur lectio: ita paſſim *rationem* vocat artem, & methodum, qua aliquid docetur; ut lib II. 2. dicit *juvari naturam ratione*: & *eſt ratio artis non diſſimilis*: & Cicero millies *rationem* dixit pro modo, methodo, ut nunc amant loqui, aliquid docendi, tradendi: ita 1. *de Orat* 58. *virtus ſi tradi ratione poſſit:* ita *via & ratio*, lib. 1. *de Orat* & alibi infra XII. 1. *præceptis & ratione formare.* BURMAN.

214. *A nobis acceperit.*] Editio Lugdunenſis *a noſtris acceperit*, eleganter ſatis atque nitide: imo lectio eſt ea quidem ſpecioſior, quam elegimus: quam ob cauſſam grave non caret ſuſpicione emendationis temerariæ, ſtudioſi cujuſquam ingenio factæ; præſertim cum ei refragantur MS. Bodl. Ald Sich. Par. Vaſc. & Steph. GIBSON. *A noſtris:* Voſſ. omn. Locat. Obrecht.

215. *Mentis index & velut exemplar.*] *Mentis velut exemplar ac;* Voſſ. ſec. Locat. *mentis index, ac totidem;* V. C. Alm. Voſſ. prim. tert.

216. *Itaque lætis.*] *Ideoque lætis:* marg. Baſil.

217. *Aſpera ac denſa.*] *Aſpera ac depreſſa;* Obrecht. *diverſa:* Voſſ. tert.

218. *Paululum in invidia facienda.*] *Paulum:* Locat. Ald Baſil. Gryph. Vidov. Colin.

219. *Lentior.*] *Lenior:* MSS. Joan. Voſſ. omn. Vall. lib. marg. Colon Vidov. Obrecht. *lætior:* Locat.

220. *At ingreſſionibus.*] E vocalis eſt adſcribenda, ut *in egreſſionibus* legatur. REGIUS. *At ingreſſionibus;* Baſil.

221. *In expoſitione.*] Id eſt, in narratione, ut patet ex notis ad cap. 2. lib IV. CAPPER.

222. *Sermonibus.*] Familiaribus colloquiis. CAPPER.

213. *Concitatis affectibus.*] Τοῖς πάθεσι. CAPPER.

214. *Compoſitis.*] Τοῖς ἤθεσι. CAPPER.

descendit, pro utriusque rei modo altius vel inferius. Quid autem quisque in dicendo postulet locus, paulum differam, ut de gestu prius dicam: qui & ipse voci consentit, & animo cum ea simul paret. Is quantum habeat in oratore momenti, satis vel ex eo patet, quod pleraque, etiam citra verba, significat. Quippe non manus solum, sed nutus etiam [225] declarant nostram voluntatem, & in mutis pro sermone sunt: [226] & salutatio frequenter sine voce intelligitur, atque afficit, & [227] ex ingressu vultuque [228] perspicitur habitus animorum: & animalium quoque, sermone carentium, ira, lætitia, adulatio, & oculis, & quibusdam aliis corporis signis deprehenditur. Nec mirum, si ista, quæ tamen in aliquo sunt posita motu, tantum in animis valent; quum pictura, tacens opus, & habitus semper [229] ejusdem, [230] sic in intimos penetret affectus, ut ipsam vim dicendi nonnunquam superare videatur. Contra si gestus ac vultus ab oratione [231] dissentiant, tristia dicamus hilares, affirmemus aliqua renuentes; [232] non auctoritas modo verbis, sed etiam fides desit. Decor quoque [233] a gestu atque a motu venit. Ideoque Demosthenes [234] grande quoddam intuens speculum, componere [235] *actionem* solebat. [236] Adeo, quamvis fulgor ille [237] sinistras imagines reddat, suis demum oculis credidit, quod efficeret. Præcipuum vero in *actione*, sicut in corpore ipso, caput est, cum ad illum, de quo dixi, decorem, tum etiam ad [238] significationem decoris. Illa sunt, ut sit primo rectum, & secundum naturam. Nam [239] & dejecto humilitas, & [240] supino arrogantia, & in latus inclinato languor, [241] & præduro ac rigente barbaria quædam mentis ostenditur. Tum accipiat aptos ex ipsa *actione* motus, ut cum [242] gestu concordet, & manibus ac [243] lateribus obsequatur. Aspectus enim semper eodem vertitur, quo gestus, [244] exceptis quæ aut damnare, [245] aut non concedere, aut a nobis removere oportebit: ut idem illud vultu videamur aversari, manu [246] repellere:

[247] ——— *Dii talem terris avertite pestem.*

& :

[248] ——— *Haud equidem tali me dignor honore.*

225. *Declarant.*] *Declarat*; Voss tert.

226. *Et salutatio.*] Aliquid verborum hic mihi deesse videtur. REGIUS. *Et saltatio*: V. C Alm. & Vallæ liber: quam veram lectionem puto; respicit enim mimos & pantomimos, qui, sine voce, manu & nutu loquaces, saltabant fabulas; ut ita Ovidius, Suetonius (& quis non?) *saltare* utuntur: & ita hoc ipso capite *abesse plurimum a saltatore debet orator*, id est, histrione, vel comœdo, ut in fine capitis dicit. Confusas vero fuisse sæpius has a librariis voces, *salutator* & *saltator*, docere possunt notæ Juretti ad Symmachi lib. VIII. Epist. 41. In salutatione vero quis gestus ita sit efficax, ut sine voce intelligatur, non video; cum illa paucis verbis, immo vel uno *ave*, *salve*, vel *vale*, peragi soleret: ideoque non satis efficax argumentum Fabio præberet, ad ostendendum quantum sit momenti in gestu. BURMAN. Cujus lectio cum unius fere cod. Almelov. auctoritate nitatur, vulgatæ non videtur anteponenda. Præterea pantomimorum saltationes non *frequenter* tantum, sed sæpissime, immo & fere semper erant sine voce: contra vero *salutatio*, licet verbis fieri soleat, *frequenter* tamen *sine voce intelligitur*, quia fit aliquo nutu, capitis inclinatione, vel denudatione, flexione genuum, pede retrorsum jactato, oris, manusve osculo, &c. CAPPER.

227. *Ex ingressu.*] *In progressu*; Voss prim. tert. *ex vultu progressuque*; Locat. *ex oculis ingressuque*; plerique alii.

228. *Perspicitur.*] *Prospicitur*; Voss. tert.

229. *Ejusdem sic intimos.*] *In* præpositio adscribenda est, ut *in intimos* legamus. REGIUS. *Intimos*; MSS. Voss. tert. Colbert.

230. *Sic in intimos, &c.*] Hac caussa olim nonnulli oratores rem truculentam, de qua dicturi erant, in tabella pictam judicibus repræsentabant, ut eos moverent: id tamen non probavit Fabius lib. VI. TURNEB.

231. *Dissentiant.*] *Dissentiat*; Voss. prim. tert.

232. *Non auctoritas modo.*] Sic Polemon Sophista, cum histrio gestum orationi non accommodasset, dixit *soloecismum* manu esse factum, ac histrionem ejecit theatro. TURNEB. *Auctoritates*; Voss. prim.

233. *A gestu atque motu.*] *Atque a motu*; MSS Alm Voss. Locat. Ald. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. & recte. Vide ad lib. IV. 2. & VI. 3. ubi ita *in* & *ad* repeti solere documus. BURMAN.

234. *Grande quoddam intuens speculum.*] Εἶναι αὐτῷ μέγα κάτοπτρον οἴκοι, καὶ πρὸς τοῦτο τὰς μελέτας ἐξ ἐναντίας ἱστάμενον περαίνειν, ex Demosthenis ipsius ore tradidit Demetrius Phalereus, referente Plutarcho. Sic Themistius Orat. 13. absentem Imperatorem Constantium laudans, cum in Senatu caussam redderet, cur Romam usque non fuisset profectus, ot cum coram præconio ferret, dixit: ἐγγυμναστικὸν ἐστι καὶ ἐμμελέστερον πρὸ τῆς κλήσεως ὄντα, μὴ ἐκεῖ καὶ νῦν παρόντα. COLOMESIUS. Idem Apulei. Apolog. pag. 87. edit. Gent. *Demosthenem vero primarium dicendi artificem, quis est, qui non sciat, semper ante speculum, quasi ante magistrum, caussas meditatum.* ALMEL. Idem facere magnum eloquentiæ externæ olim decus & magister Francius solebat, ut ipsi sæpe vidimus; & ita ipsos etiam tyrones ad speculum apte & decenter dicere docebat: sic & puellæ ad speculum se componebant. Vide ad Petron. cap. 128. BURMAN.

235. *Actionem.*] Quam ὑπόκρισιν Græci vocant. CAPPER.

236. *Adeo quamvis.*] Speculum, ut docent Optici, ex reflexione radiorum mutat situm partium, ut dextræ partes in nobis, illic fiant sinistræ. Jam cum mutetur in diversum tota imago, merito sinistra dicitur respectu nostræ. TURNEB.

237. *Sinistras imagines reddat.*] *In sinistras imagines redeat*; Locat.

238. *Significationem decoris. Illa sunt.*] *Significationem. Capitis illa sunt*; Obrecht. alii continuo ordine legunt, *ad significationem decoris illa sunt*; & sic Bern. cod.

239. *Et dejecto.*] Et decli in V. C. Alm. Locat.

240. *Supino.*] Supinum caput fit, cum quis caput medias in scapulas ita reflectit, ut cœli verticem aspiciat. CAPPER.

241. *Et præduro ac rigente.*] Signa sunt ista, quæ dicuntur ab Aristotele *physiognomonica*. Itaque nonnulli erant olim *physiognomones*, qui ex corporis habitu conjicerent, qualis esset cujusque animus. TURNEB.

242. *Gestu concordet, &c.*] *Gestus concordet manibus*; V. C. Alm.

243. *Lateribus obsequatur.*] *Consequatur*; Locat.

244. *Exceptis quæ aut damnare.*] Cum aliquid damnamus, vultum avertimus, & manum in aliam partem; quasi repellere velimus manu. TURNEB.

245. *Aut non concedere.*] *Aut concedere*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Obrecht. sed male; nam in exemplo, *haud equidem tali me dignor honore*, non concedit. BURMAN.

246. *Repellere.*] Francius legebat *repellere*: *ut*: *Dis talem*, &c.

247. *Dis talem terris.*] Ex Virgil. III. Æneid. 620.

248. *Haud equidem.*] I. Æneid. 335.

[249] Significat vero plurimis modis. Nam præter annuendi, renuendi, confirmandique motus, sunt & verecundiæ, & dubitationis, & admirationis, & indignationis, noti & communes omnibus. Solo tamen eo facere gestum scenici quoque doctores vitiosum putaverunt. Etiam frequens ejus nutus non caret vitio: [250] adeo jactare id, & comas excutientem rotare, fanaticum est. Dominatur autem maxime vultus. Hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc summissi sumus: [251] hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc spectant, etiam antequam [252] dicamus: hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus: hic est sæpe pro omnibus verbis. [253] Itaque in iis, quæ ad scenam componuntur, fabulis, artifices pronunciandi a personis quoque affectus mutuantur: ut sit [254] Niobe in tragœdia tristis, atrox Medea, attonitus Ajax, truculentus Hercules. [255] In comœdiis vero, præter aliam observationem, [256] qua servi, lenones, parasiti, rustici, milites, [257] vetulæ, meretriculæ, ancillæ, senes austeri ac mites, juvenes severi ac luxuriosi, matronæ, puellæ, inter se discernuntur; pater ille, cujus præcipuæ partes sunt, quia interim concitatus, interim lenis est, altero erecto, altero composito est supercilio: atque id ostendere [258] maxime Latinis actoribus moris est, quod cum iis, quas agunt, partibus congruat. [259] Sed in ipso vultu plurimum valent oculi, per quos maxime [260] animus emanat, ut citra motum quoque & hilaritate enitescant, [261] & tristitia quoddam nubilum [262] ducant. Quinetiam lacrymas his natura mentis indices dedit: quæ aut [263] erumpunt dolore, aut lætitia manant. Motu vero intenti, remissi, superbi, torvi, mites, asperi fiunt: quæ, ut actus poposcerit, fingentur. Rigidi vero [264] & extenti, aut languidi & torpentes, aut stupentes, aut [265] lascivi & mobiles, [266] aut natantes, & quadam [267] voluptate suffusi, aut limi, & ([268] ut sic dicam) [269] venerei, aut poscentes aliquid, pollicentesve [270] nonnunquam esse debebunt. Nam opertos compressosve eos in dicendo quis, nisi plane [271] rudis aut stultus, habeat? [272] Et ad hæc omnia exprimenda in palpebris etiam & in genis est quoddam [273] deserviens his ministerium. Multum & superciliis agitur. Nam & oculos formant aliquatenus, & fronti imperant. His contrahitur, attollitur, [274] demittitur: [275] ut una

249. *Significat vero.*] *Vero* abest a Voss. prim.

250. *Adeo jactare.*] *Ideo*; Voss. sec. *Jactare & comas excutientem rotare phanaticum*] *Jactare id comasque, & concutientem rotare phreneticum est*; Obrecht. quæ mihi minime probantur, nihil enim notius est insanis illis fanaticorum & vaticinantium gestibus, quibus caput & comas jactabant & rotabant: quod & recte Badius jam notavit; & deinde plurimi viri eruditi. Vide Meurs. & Potter. ad Lycophron. Cassand. v. 4. Rupert. ad Hor. III. 19. & alios: *excutere* vero *comas* est ligatas solvere, & ventis jactandas dare; nam sparsis comis insaniebant. Vide Serv. ad II. Æneid. 403. sic Ovidius IV. Metam. 491.

Nexaque vipereis distendens brachia nodis
Cæsariem excussit. BURMAN.

251. *Hoc pendent homines.*] *Omnes*; marg. Basil. *ab hoc pendent* malebat Francius: posset tamen & vulgata defendi ex Catul. Epithal. Thet. 70.

——— *Toto te ex pectore, Theseu,*
Toto animo, tota pendebat perdita mente.

ubi tamen etiam *ex te* Vossius malebat, quem vide. BURMAN.

252. *Dicamus.*] *Dicimus*; Voss. prim.

253. *Itaque in iis.*] *Ita in iis*; Voss. sec. tert.

254. *Niobe.*] *Ærope*; V. C. Alm. & Bern. ut Atrei uxor intelligatur.

255. *In comœdiis vero.*] *In comœdiis quoque*; Basil.

256. *Qua servi.*] *E qua servi*; V. C. Alm.

257. *Vetulæ.*] Non est in MSS. Alm. Voss. omn. Ald. Basil.

258. *Maxime latinis actoribus.*] Quid sibi velit hoc loco illud *latus*, mihi sane non liquet: forsitan vero *Latinis* recte legeretur, ut intelligamus Latinos id præ se ferre, quod iis personis, quas agunt, conveniat. REGIUS *Latus*; Voss. sec. Locat. *Latiis*; Vall. lib. quod quia Poeticum videbatur, Badio auctore *Latinis* receptum fuit. *Latias* tamen *musas* Columella præfat. lib. I. dixit. BURMAN.

259. *Sed in ipso vultu.*] Plinius quoque ait, *in oculis animum habitare*: itaque cum eos osculamur, videmur *animum dispaviari*. TURNEB. Vide Cicer. III. *de Orat.* 59. & hos optimo jure rerum inspectores esse Diphilus Comicus dixit, referente Theodoreto Sermon. VI. de Providentia pag. 89. Maxim. Tyr. dissert. I. pag. 10. ALMEL.

260. *Animus emanat.*] Longin. de Sublimi sect. 3. [illegible] ὀφθαλμοῖς. Quare scitissime dicitur a Cicerone de petitione Consul. *quod vultus & frons sit janua animi.* Hieron. select. Epist. II. 19. *Speculum mentis est facies, & taciti oculi cordis fatentur arcana.* Latin. Pacat. paneg. Trajan. pag. 29. edit. Steph. ALMEL.

261. *Et tristitie.*] *E* erasa, *tristitia* legendum videtur. REGIUS. *Tristitia*; Voss. sec. Locat.

262. *Ducant.*] *Inducant*; Obrecht.

263. *Erumpunt dolore.*] *Erumpunt dolore*, quia tum constringuntur pori, & extrudunt humorem: in *lætitia manant*, quia tum nimis laxantur pori, neque humorem continere possunt. TURNEB.

264. *Et extenti.*] *Exercitii*; Voss. prim. tert. *an extenti* sunt, ut Tiberii illi *contenti & tumentes*, apud Sueton. cap. 7. BURMAN.

265. *Lascivi, mobiles, natantes, venerei oculi, &c.*] Hujusmodi oculi Persio nominantur *putrantes*, Horatio *putres*, Chrysostomo [illegible], Juvenali *trementes*. Apuleius lib. III. Metamorph. *udos ac tremulos* vocat, *prona libidine marcidos, jam jamque semiadopertulos*. Anacreon & cæteri Poetæ Græci ὑγρὸν. Sed vide te mihi omnium pulcherrima de oculis istiusmodi comportantem Lodovicum Cresollium, vacat Autumn. lib. II. cap. 4 section. 3 pagg. 168. 169. & seqq. Commentar. Gasp. Barthii ad Claudianum; & nostrum, ad Musæi *Erotopægnion*. PAREUS. Vide ad Petron. cap. 126. BURMAN.

266. *Aut natantes.*] *Et natantes*; Voss. sec.

267. *Voluptate.*] *Voluptate sua*; Voss. tert.

268. *Ut sic dicam.*] *Ut dicam*; Voss. prim. tert.

269. *Venerei.*] *Venereus* aspectus dicitur limus & pætus; id est, obliquus, qui aptissimus est nutibus amatorum. TURNEB.

270. *Nonnunquam esse*] *Nunquam esse*; Voss. sec. & ita volebat Francius.

271. *Rudis aut stultus.*] *Et stultus*; Locat. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidor.

272. *Et ad hæc.*] More Plinii, *genas* appellat *oculorum involucra*; *palpebras* autem, *vallum pilorum*. TURNEB.

273. *Deserviens.*] *Observiens*; Locat.

274. *Emittitur.*] *Demittitur* legendum puto, ut illi *attollitur* opponatur. REGIUS. *Emittitur*; Voss. omnes, Locatel.

275. *Ut una res in ea.*] In quibusdam exemplaribus recte *nulla* legitur pro *una*. REGIUS. *Ut ana*, MSS. Alm. Voss.

res in ea plus valeat, sanguis ille, qui mentis habitu movetur, [276] &, cum infirmam verecundia cutem [277] accipit, effunditur in ruborem; cum metu refugit, abit omnis, & [278] pallore frigescit; temperatus medium quoddam serenum efficit. Vitium in superciliis, si aut immota sunt omnino, aut nimium mobilia, [279] aut inæqualitate (ut modo de persona comica dixeram) dissident, aut contra id, quod dicimus, finguntur. [280] Ira enim contractis, tristitia deductis, hilaritas remissis ostenditur. Annuendi quoque [281] & renuendi ratione [282] demittuntur, aut allevantur. Naribus labrisque non fere quidquam decenter ostendimus; tametsi [283] derisus, contemptus, fastidium significari solet. Nam & [284] *corrugare nares* (ut Horatius ait) & inflare, & movere, & digito inquietare, & impulsu subito spiritum excutere, & [285] diducere sæpius, & plana manu resupinare, indecorum est: [286] cum emunctio etiam [287] frequentior non sine caussa reprehendatur. Labra & porriguntur male, & scinduntur, & adstringuntur, [288] & diducuntur, & dentes nudant, & in latus ac pene ad aurem trahuntur, & velut quodam fastidio replicantur, & pendent, & vocem tantum altera parte dimittunt. Lambere quoque ea & mordere, deforme est: cum etiam [289] in efficiendis verbis modicus eorum esse debeat motus. Ore enim magis, quam labris, loquendum est. [290] Cervicem rectam oportet esse, non rigidam aut supinam. Collum diversa quidem, sed pari deformitate & contrahitur, & tenditur: sed tenso subest & labor, [291] tenuaturque vox ac fatigatur. Affixum pectori mentum, minus claram, [292] & quasi latiorem presso gutture facit. Humerorum raro decens allevatio atque contractio est. Breviatur enim cervix, & gestum quemdam humilem atque servilem, & quasi fraudulentum facit; cum se [293] in habitum adulationis, admirationis, metus fingunt. [294] Brachii moderata projectio remissis humeris, atque explicantibus se in proferenda manu digitis, continuos & decurrentes locos maxime decet. At cum speciosius quid uberiusque dicendum est, ut illud, [295] *Saxa atque solitudines* [296] *voci respondent*, exspatiatur in latus, & ipsa quodammodo se cum gestu fundit oratio. Manus vero, sine quibus trunca esset *actio* ac debilis, vix dici potest, quot motus habeant; cum [297] pene ipsam verborum copiam persequantur. Nam cæteræ partes loquentem adjuvant, hæ (prope est ut dicam) ipsæ loquuntur. [298] An non his poscimus? pollicemur? vocamus? [299] dimittimus? minamur? supplicamus? [300] abominamur? timemus? [301] interrogamus? negamus? gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, [302] numerum, tempus, ostendimus;

sec. Locat. Leid. Oxon. Obrecht. alii *ut nulla res in ea plus valeat. Sanguis*, &c.

276. *Ut cum infirmam.*] *Ut* particula, nisi eradatur, sensum confondit. REGIUS. *Ut cum*; Voss. sec. Locat. *& cum*: Basil. Gryph. Steph. Colin. Vidov. omittit *ut* Ald. *& cum infirma verecundia cutem accipit*: Locat. Basil. Gryph. Steph. Colin. Vidov. Roign. Gallæus legebat *sanguis ille, q. m. h. movetur, cum verecundia effunditur in ruborem, cum metu refugit, & cum pallore frigescit*, reliquis ejectis. Mihi illa verba, *ut una res in ea plus valeat*, suspectissima vitii sunt, & aqua hic hæret. Badius, postquam se diu torsisset, legit *sanguis enim ille*. BURMAN.

277. *Accipit.*] *Accepit*: V. C. Alm.

278. *Pallore frigescit.*] Natura in turpitudine sanguinem effundit ad exteriores partes, ut hoc tanquam velamento regat turpitudinem; sic enim Macrobius scribit: in metu vero sanguis petit interiores & nobiliores partes, ut tueatur naturam. TURNEB.

279. *Aut inæqualitate ut modo.*] *Inæqualia*, in quibusdam legitur exemplaribus, & *aut* conjunctio adscribitur, hoc modo · *Aut inæqualia, aut ut modo*, &c. sed minus recte, ut mihi quidem videtur, illa *aut* conjunctio fuit adscripta. REGIUS. *Aut inæqualiā*: V. C. Alm.

280. *Sit enim contractis.*] *Etenim* legendum est, non *ut enim*, aut *ira enim*, ut in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Etenim contractis tristitia, diductis hilaritas, remissis (demissis* Ald.) *pudor ostenditur*: Locat. Ald. Steph. Basil Gryph. Par. Colin. Vidov.

281. *Et renuendi.*] *Reanendive*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Steph. Colin. Vidov.

282. *Demittuntur.*] *Remittuntur*; V. C. Alm

283. *Derisum, &c. significare solet.*] *Derisus* ac *significari* legendum est. REGIUS. *Derisus sis interim, contemtus, &c.* Obrecht.

284. *Corrugare.*] Horat. 1. Epist. vers. 23.

285. *Deducere.*] *Deducere*: Voss omn.

286. *Cum emunctio.*] *Cum & emunctio*: Voss. prim.

287. *Frequentior.*] *Frequentior* emundare in quibusdam legitur exemplaribus. REGIUS. *Frequenter*: Voss. secund. Locat.

288. *Et diducuntur.*] *Et deducuntur*; Voss. omn. Locat. Ald *& ducuntur*; V. C. Alm.

289. *In efficiendis*] *Efferendis* rectius mihi legere videtur, quam *efficiendis*. REGIUS. *Efficiendis*. Locat. & cod. Bern. male auscultarunt hic Regio auditores, ut jam Gronovius ad Senec. 1. *de Ira* 3. ostendit. Vide supra lib 1. cap. 11. BURMAN.

290. *Cervicem.*] *Cervicem* appellat colli partem: *collum* autem accipit pro jugulo, id est, anteriore colli parte. TURNEB.

291. *Tenuaturque vox.*] *Tenuatur* merito, quia distenso collo tenditur arteria atque tenuatur: itaque vox est exilior. TURNEB.

292. *Et quasi latiorem.*] Nam tum detrahitur de longitudine arteriæ, sed tamen fit latior: itaque erumpit gravior vox. TURNEB. *quasi hebetiorem*: Obrecht.

293. *In habitum.*] *In habitus* olim lectum fuisse, docent Badii notæ.

294. *Brachii moderata projectio.*] Senec. v. Controv. vi. *Apud patres nostros, qui forensia stipendia auspicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere: quam longe ab his moribus aberant, qui tam verecunde etiam vietute utebantur?* PITHOEUS.

295. *Saxa.*] Pro Arch. 8.

296. *Voci.*] *Voce*: Voss. sec. & ita apud Ciceronem quidam codices.

297. *Pene ipsam.*] *Prosequuntur* etiam Francius legebat; quemadmodum edidit Obrecht.

298. *An non.*] Deest in V. C. Alm.

299. *Dimittimus, minamur.*] *Miramur* Badius se reperisse dicit.

300. *Abominamur.*] Non habet hanc vocem Obrecht.

301. *Interrogamus? gaudium.*] Recte *negamus* verbum a quibusdam adscribitur. REGIUS. *Interrogamus* & *negamus* non habet V. C. Alm.

302. *Numerum.*] Solebant antiqui certis flexionibus digi-

[303] Non eædem concitant? supplicant? inhibent? probant? admirantur? verecundantur? Non in demonstrandis locis atque personis [304] adverbiorum atque pronominum obtinent vicem? ut, in tanta per omnes gentes nationesque linguæ diversitate, hic mihi [305] omnium hominum communis sermo videatur. [306] Et ii quidem, de quibus sum locutus, cum ipsis vocibus naturaliter exeunt gestus: alii sunt, qui res imitatione significant; ut [307] si ægrum, [308] tentantis venas medici similitudine, aut citharœdum, formatis ad modum percutientis nervos manibus, ostendas: quod est genus quam longissime in *actione* fugiendum. Abesse enim plurimum [309] a saltatore debet orator, ut sit gestus [310] ad sensus magis, quam ad verba, accommodatus: quod etiam histrionibus paulo gravioribus facere moris fuit. Ergo ut ad se manum referre, cum de se ipso loquatur, [311] & in eum, quem demonstret, intendere, & aliqua his similia permiserim; ita non, effingere status quosdam, &, quidquid dicet, ostendere. Neque id in manibus solum, sed in omni gestu ac voce servandum est. Non enim aut in illa periodo, [312] *Stetit soleatus Prætor populi Romani*, inclinatio incumbentis in muliérculam Verris effingenda est; aut in illa, [313] *Cædebatur in medio foro Messanæ*, motus laterum, qualis [314] esse ad verbera solet, torquendus; aut vox, qualis [315] dolore exprimitur, eruenda: cum mihi comœdi quoque pessime facere videantur, [316] qui, etiamsi juvenem agant, cum tamen [317] in *expositione* aut senis sermo, [318] ut in *Hydria prologo*, aut mulieris, ut *in Georgo*, incidit, [319] tremula vel effeminata voce pronunciant. Adeo in illis quoque est aliqua vitiosa imitatio, quorum ars omnis constat imitatione. [320] Est autem gestus ille maxime communis, quo medius digitus in pollicem contrahitur explicitis tribus, & principiis utilis cum leni in utramque partem motu modice prolatus, simul capite atque humeris sensim [321] ad id, quo manus feratur, obsecundantibus; & in narrando certus, [322] sed tum paulo productior, & [323] in exprobrando & arguendo acer atque instans. Longius enim partibus his & liberius exseritur. Vitiose vero idem sinistrum quasi humerum petens in latus agi solet: quanquam adhuc pejus aliqui transversum brachium proferunt, & cubito pronunciant. Duo quoque medii sub pollicem veniunt: & est hic adhuc priore gestus instantior, principio & narrationi non [324] accommodatus. At cum tres contracti pollice premuntur, tum digitus ille, quo usum optime Crassum [325] Cicero dicit, explicari solet. Is in exprobrando & indicando ([326] unde ei nomen est) valet: & [327] adlevata ac spectante humerum manu paulum [328] inclinatus affirmat: [329] versus in terram & quasi pronus urget, [330] aliquando pro numero est. [331] Idem summo articulo utrimque [332] leviter [333] apprehenso, duobus modice curvatis, [334] minus tamen minimo, aptus ad disputandum numeros computare: qua de re extat liber Venerabilis Bedæ. TURNEB.

303. *Non eædem.*] *Eadem* non habet V. C. Alm.

304. *Adverbiorum.*] *Aut verborum*; Voss. prim. tert. Bern.

305. *Omnium hominum.*] *Hominum* abest ab V. C. Alm. certe alterutrum sine sensus detrimento ejici potest; ut apud Sueton. Aug 55. *Communis hominum error est*; ubi & posset legi *omnium*. *Videatur haberi* edidit Obrecht.

306. *Et ii.*] *Etiam hi*; Voss. sec. *etiam ii*; Locat. Ald. *& hi*; V. C. Alm.

307. *Si ægrum.*] R in i conversa, *si* legendum est, ne sensus perdatur. REGIUS.

308. *Tentantis venas.*] Latini nomine venarum etiam complectuntur arterias, quomodo loquitur Hippocrates quoque: attamen venæ non pulsant, & sanguinem habent: arteriæ vero continent spiritum, ideoque pulsant. TURNEB. Ovid. Epist. xx. 139.

Dumque suo tentat salientem pollice venam.

& Suet. Tib. 72 *Existimans tentatas ab eo sibi venas.* BURMAN.

309. *A saltatore.*] Ita mox circa finem: *non enim comœdum esse, sed oratorem, volo.* Vide & lib. 1. capp. 11. & 12. ALMEL. *Abesse saltatore*; V. C. Alm.

310. *Ad sensus.*] *Ad sensum*; V. C. Alm.

311. *Et in eum.*] *Aut in eum*; Ald.

312. *Stetit soleatus.*] Vide Verr. 33. respicit vero ad sequentia verba *muliercula nixus*.

313. *Cædebatur.*] Vide Verr. 62.

314. *Esse ad verbera.*] *Esse servorum ad verbera*; Obrecht.

315. *Dolore exprimitur.*] *Dolori*; MSS. Alm. Voss. tert.

316. *Qui etiamsi.*] *Quod etiamsi*; Voss. prim.

317. *In expositione.*] Id est, narratione. Vide quæ notata sunt ad cap. 2. lib. iv. CAPPER.

318. *Ut in Hydria prologo.*] *Hydria* & *Georgus* tituli sunt comœdiarum: quanquam autem appellationes sunt Græcæ, suspicor tamen comœdias fuisse Latinas: est autem *hydria* urna aquaria; *georgus* agricola. TURNEB. *Georgio*; Voss. secund. Locat. Ald. Vidov. *Georgico*; V. C. Alm. sed *Georgus* fuit titulus comœdiæ Menandri, ut & *Hydria*.

319. *Tremula voce.*] Vide Broukh. ad Tibul. 1 vers. 49.

320. *Est autem gestus.*] Vide Polyhymniam apud Spon. miscell. pag. 44. ALMEL. Sed ibi duo ultimi digiti in palmam manus reclinati sunt; tres priores expliciti & extensi.

321. *Et id quo.*] Loco *&* copulæ, *ad* præpositio adscribenda videtur. REGIUS. *Et id quo*; Locat. *ad id, quod*; Voss. sec.

322. *Sed tum.*] *Sed*; V. C. Alm. Ald.

323. *In exprobrando.*] *In explorando*; marg. Basil. Gryph.

324. *Accommodatus.*] *Commodatus*; Voss. prim. Bern.

325. *Cicero.*] Lib. 11. *de Orat.*

326. *Unde ei nomen est.*] *Unde & ei nomen est*; V. C. Alm.

327. *Allevata a spectante.*] C literæ adjectione corrigitur hic locus, hoc modo: *allevata ac spectante.* REGIUS. *A spectante*; Locat.

328. *Inclinatus affirmat.*] Hinc Constantia in nummis depingitur indicem attollens. Vide ad Tabul. Arschot. tab. 29. num. 22. ALMELOV. *Affirmat.*] *Is affirmat*; V. C. Alm.

329. *Versus in terram.*] *Versus & in terram quasi pronus*; Locat.

330. *Aliquando pro numero.*] *Index* enim in manu sinistra significat triginta; in manu dextra trecentum, si cum pollice jungatur. TURNEB. *Et aliquando*; MSS. Alm. Voss. tert.

331. *Item.*] *Idem* omnes, quos vidi, codices.

332. *Leviter.*] *Leniter*; V. C. Alm. Locat. Steph. Basil. Gryph. Vidov. Oxon. Obrecht.

333. *Apprehenso.*] *Depulso*; Voss. prim.

334. *Minus tamen minimo.*] *Minus tamen in imo*; Locat.

tandum

tandum est. Acrius tamen argumentari videntur, qui medium articulum potius tenent: tanto contractioribus ultimis digitis, quanto priores descenderunt. [335] Est & ille verecundæ actioni aptissimus, quo, quatuor primis leviter in summum coëuntibus digitis, non procul ab ore aut [336] pectore fertur ad nos manus, & deinde prona ac paululum prolata laxatur. Hoc modo cœpisse Demosthenem [337] credo in illo pro Ctesiphonte timido summissoque principio: sic formatam Ciceronis manum, cum diceret, *Si quid est in me* [338] *ingenii, judices, quod sentio quam sit exiguum.* [339] Eadem aliquatenus liberius [340] deorsum spectantibus digitis [341] colligitur [342] in os, & fusius paulo [343] in diversum resolvitur, ut quodammodo sermonem ipsum proferre videatur. Binos interim digitos distinguimus, sed [344] non inserto pollice, paulum tamen inferioribus intra spectantibus, sed ne illis quidem tensis, qui supra sunt. [345] Duo interim extremi palmam circa ima pollicis premunt, ipse prioribus ad medios articulos jungitur: interim quartus oblique reponitur: interim quatuor remissis magis quam tensis, pollice intus inclinato, habilem in latus demonstrando, [346] aut distinguendo, quæ dicimus, manum facimus, cum [347] supina in sinistrum latus, prona in alterum fertur. Sunt & illi breves gestus, cum manus leviter pandata, [348] qualis voventium est, parvis intervallis, & [349] subassentientibus humeris movetur, [350] maxime apta parce & quasi timide loquentibus. [351] Est admirationi conveniens ille gestus, quo manus modice supinata, ac per singulos a minimo [352] collecta digitos, redeunte flexu simul explicatur atque convertitur. Nec uno modo interrogantes gestum componimus: plerumque [353] tamen vertentes manum, utcumque composita est. [354] Pollici proximus digitus, [355] mediumque, qua dexter est, unguem pollici summo suo jungens, remissis cæteris, est & approbantibus, & narrantibus, & distinguentibus decorus. [356] Cui non dissimilis, sed compressis tribus digitis, quo nunc Græci plurimum utuntur, etiam utraque manu, quoties *enthymemata* [357] sua gestu velut cornu tundunt cæsim. [358] Manus lenior promittit & assentatur, citatior hortatur, interim laudat. Est & ille [359] urgens orationem gestus vulgatis magis, quam ex arte, qui [360] contrahit alterno [361] celerique motu, & explicat manum. [362] Est & illa cava, & rara, & supra humeri altitudinem elata cum quodam motu velut hortatrix manus, [363] a peregrinis scholis jam prope recepta. Tremula, scenica est. Digitos, cum summi coïerunt, ad os referre, [364] cur quibusdam displicuerit, nescio. [365] Nam id & leviter admirantes, & in-

335. *Est & ille verecundæ orationi.*] *Verecundæ orationi*; V. C. Alm. *verecundæ actioni*; Locat. Ald. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

336. *Pectore fertur ad nos.*] *Feratur*; Ald. *refertur*; V. C. Alm. ita mox *digitos, cum summi coïerunt, ad os referre.*

337. *Credo in illo.*] *Creditur*; Locat Obrecht.

338. *Ingenii mei.*] *In me* legendum esse, facile percipitur ex principio orationis *pro Archia.* REGIUS. *Ingenii mei*; Locat.

339 *Eadem aliquatenus.*] Collectio manus veluti significat vocabulorum comprehensionem: ejusdem explicatio verba comprehensa ad auditorem mittit. TURNEB.

340. *Deorsum spectantibus.*] Franciscus volebat *sursum.*

341. *Colligitur.*] *Tollitur*; Voss. prim.

342. *In os.*] *In nos*; MSS Alm Voss. tert. Ald.

343. *In diversa.*] *In diversum*; V. C. Alm.

344. *Non inserto pollice.*] C litera in i mutata, *inserto* legendum est. REGIUS. *Incerto*; Locat. Vidov.

345. *Duo interim.*] *Duo* deest in V. C. Alm. Bern.

346. *Aut distinguendo.*] *Aut distinguendis*; Voss. prim. sec. Bern.

347. *Supina.*] Merito est supina manus in sinistro latere, quia inde incipimus percussionem; prona autem est in dextro, quia illic fit depositio TURNEB.

348. *Qualis voventium.*] *Foventium*; Voss. omn. Locat. Ald. marg. Steph. Colin Basil Gryph. Obrecht.

349. *Subassentientibus.*] *Sub assentientibus*; Ald.

350. *Maxime apta parte*] Pro *parte* legendum est *parce.* REGIUS. *Maxime altera facie apta parce*; V. C. Alm.

351. *Est admirationi.*] *Est cum admirationibus*; Voss. prim. tert.

352. *Collecta digitos.*] *Collecta digito*; Locat. Ald.

353. *Tamen vertentes.*] T litera interjecta, *vertentes* legendum videtur. REGIUS.

354 *Pollici proximus digitus.*] Arbitror ab hoc gestu inolevisse proverbium antiquum, *premere pollicem*, pro *approbare* atque *favere*: contrarium autem est, *pollicem invertere*, id est, *improbare.* TURNEB.

355. *Mediumque, qua dexter est.*] *Mediumque contingens, qua dexter est*; Colin. Vidov. Pat. Gryph. *mediumque contingens dextra unguem*; Andr.

356. *Cui non dissimilis.*] *Cui indissimilis*; Voss. prim. tert.

357. *Sua gestu velut corrotunda.*] *Suo* pro *sua* legendum videtur, ut cum *gestu* copuletur. Sed ne sic quidem hujus loci depravationes tolluntur; quæ faciles quidem videntur, sed emendari mihi non possunt: neque ignoro a quibusdam sic corrigi, ut *cornu tundit cæsim*, legatur, pro *illa corrotunda cæsim*: cæterum ne sic quidem percipitur sensus. REGIUS. Quoniam digiti videntur repræsentare cornua; digitos autem Græci non tam movebant in acutum, id est, *punctim*, quam in latus, id est, *cæsim*: potest esse allusio ad cornua acies. TURNEB. *Velut cornu tundant*; Voss. sec. *velut cornu tundunt*; *cæsim manus*: ita distinguit Ald. Ascensius *corrotundant* prius fuisse credit: quare scripserit Fabius forte, *velut corrotundant sensim*: hoc verbo *corrotundare* utuntur Seneca & Petronius capp. 39. & 76. ubi vide commentarios. BURMAN.

358. *Manus levior.*] *Lenior* videtur esse legendum REGIUS.

359. *Urgentes orationem.*] *Urgens*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Par. Vasc. Steph. Gryph. Vidov. Colin. *urgentis orationis*; Lugduno-Batav. Obrecht. sed eam lectionem secutus sum, quam major & melior editorum pars exhibebat. CAPPER.

360. *Qui contrahit.*] *Qui contrahitur*; Locat.

361. *Celerique.*] *Celeri*; V. C. Alm.

362. *Est & illa cava & rara.*] *Cava & rata*; Locat. Ald. *cava & lata supra humeri altitudinem cum quodam motu*: Obrecht *raram* explicat Badius, divisis, sed in concavitatem incurvatis digitis.

363. *A peregrinis scholis jam.*] *A peregrinis solis* volebat Franciscus. Gallæus provinciales scholas intelligebat

364. *Cur quibusdam displicuerit.*] *Displicuerit* manifeste legendum est. REGIUS.

365. *Nam id & leniter.*] *Leviter* legendum esse, ne admonendum quidem est. REGIUS. *Id & leviter*; Voss prim. tert. Locat. Ald. Steph. Colin. Leid. Oxon Obrecht *nam & id leviter*; Basil. Gryph. Vidov. *nam & leniter*; Voss. secund.

tetim subita indignatione, velut pavescentes, & deprecantes, facimus. Quin compressam etiam manum [366] in signum pœnirenriæ vel iræ pectori admovemus, ubi vox vel inter dentes expressa non dedecet: *Quid nunc agam? Quid faciam?* Averso pollice [367] demonstrare aliquid, receptum magis puto, quam oratori decorum. [368] Sed cum omnis motus sex partes habeat, [369] septimusque sit ille, qui in se redit, orbis, vitiosa est una circumversio: reliqui, ante nos, & dextra lævaque, & sursum & deorsum aliquid ostendunt: in posteriora gestus non dirigitur. Interim tamen [370] velut rejici solet. Optime autem manus a sinistra parte incipit, in dextra [371] deponitur: sed ut deponi, non ut ferire videatur: quanquam [372] & in fine interim cadit, ut cito tamen redeat: & nonnunquam resilit vel negantibus nobis, vel admirantibus. Hie veteres artifices illud recte adjecerunt, *ut manus cum sensu & inciperet, & deponeretur.* Alioqui enim aut ante vocem erit gestus, aut post vocem: quod est utrumque deforme. In illo lapsi nimia subtilitate sunt, [373] quod intervallum motus tria verba esse voluerunt: quod nec observatur, nec fieri potest: sed illi quasi mensuram tarditatis [374] celeritatisque aliquam esse voluerunt, nec immerito, ne [375] aut diu otiosa esset manus, aut (quod multi faciunt) *actionem* continuo motu conciderent. Aliud est, [376] quod & fit frequentius [377] & magis fallit. Sunt quædam latentes sermonis percussiones, & quasi aliqui pedes, [378] ad quos plurimorum gestus cadit, ut sit unus motus, [379] *Novum crimen*; alter, *C. Cæsar*; tertius, *Et* [380] *ante hanc diem*; quartus, [381] *Inauditum*; deinde, *Propinquus meus*; [382] &, *Ad te Quintus Tubero detulit.* Unde id quoque fluit vitium, ut juvenes, cum scribunt, [383] gestu præmodulati cogitationem sic componant, quomodo [384] casura manus est. [385] Inde & illud vitium, ut gestus, qui in fine dexter esse debet, [386] in sinistrum frequenter desinat. [387] Melius illud, cum sint in sermone omni brevia quædam membra, ad quæ, si necesse sit, recipere spiritum liceat, ad hæc gestum disponere; ut puta, *Novum crimen, C. Cæsar*, habet per se finem quemdam suum, quia sequitur conjunctio; deinde, *Et ante hanc diem* [388] *inauditum*, satis circumscriptum est. Ad hæc [389] commodanda manus est, [390] idque dum erit prima & composita *actio.* At ubi jam [391] calor eam concitaverit, etiam gestus cum ipsa orationis celeritate crebrescet. [392] Aliis locis citata, aliis pressa conveniet pronunciatio. Illa transcurrimus, [393] congerimus, festinamus: [394] hac instamus, inculcamus, infigimus. Plus autem affectus habent lentiora: ideoque Roscius citatior, Æsopus gravior fuit, quod ille comœdias, hic tragœdias egit. Eadem motus quoque observatio est. Itaque in fabulis, juvenum, senum, mili-

366. *In pænitentia vel ira.*] *In signum pænitentiæ vel iræ*: hac certe nulla lectio clarior esse potest & expressior. Ego equidem, nisi codicum testimonio confirmaretur, suspicaret, eam primum explicationis caussa in ora alicujus libri positam fuisse, adeoque in textum receptam: sed cum illam præferant MS. Joan. editiones Ald. Sich. Par. Vasc. & Steph. non dubitandum duxi, quin merito reciperetur, ejecta altera *manum in pænitentia vel ira.* GIBSON. Consentiunt etiam Voss. omn. Locat. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. in cod. Bern. legitur: *in pænitentia vel ira.*

367. *Demonstrare aliquid.*] *Aliquē*; V. C. Alm.

368. *Sed cum omnis motus*] Motus localis septem sunt species, *ante*, *post*, *dextrum*, *lævum*, *sursum*, *deorsum*: additur his motus circularis, quem prorsus Fabius vituperat in *Oratore.* TURNEB.

369. *Septimusque.*] *Septimus sit*; Voss. secund. Locat. Ald.

370. *Velut rejici solet.*] *Rejici solent*; Vascos. Steph.

371. *Deponitur, sed ut deponi.*] *Deponitur, sed ut deponere*; Ald. Basil Par. Gryph. Colin. Vidov. *reponitur, sed ut ponere*; Voss. sec. *deponitur, sed ut ponere*: V. C. Alm. Bern. Locat.

372. *Et in fine interim.*] *Et in fine & interim*; Voss. tert. Locat. Ald.

373. *Quod intervallum.*] Potest ita accipi sensus, vel quod trinis quibusque verbis sit finiendus unus motus, vel quod inter duos motus quies esse debet in pronunciatione trium vocabulorum. TURNEB.

374. *Celeritatisque esse.*] Recte quidam *aliquam* adscribunt sic: *celeritatisque aliquam esse.* REGIUS. *Aliquam* deest in Locat.

375. *Aut diu otiosa esset, &c. conciderent.*] *Diu*, vocali o erasa, & i adscripta, *esset*, &, *u* expuncta, *considerent* legendum videtur. REGIUS.

376. *Quod & fit.*] *Quod fit*: V. C. Alm. Locat. Ald.

377. *Et magis fallit.*] *Et manus fallit*: Voss. prim. tert.

378. *Ad aliquos plurimorum.*] *Ad quos* videtur legendum. REGIUS. *Ad aliquos*: Locat. *plurimum*: Voss. prim Ald.

379. *Novum crimen Caius.*] *Cai* legendum esse, facile ex principio orationis pro Ligario apparet REGIUS

380. *Ante hanc diem.*] *Ante hunc diem*; Steph Basil. & ita apud Ciceronem legitur.

381. *Inauditum.*] *Non auditum*: Voss. omn. Locat.

382. *Et ad te Q. Tubero*] *Propinquus meus ad te, & Q. Tubero detulit*; Voss. sec. *& ad te & Q. Tubero*; Locat.

383. *Gestu præmodulati cogitationem.*] *Gestus p. cogitationem*; Voss sec. *gestus p. cogitatione*; Voss. prim tert. marg. Vasc. Steph.

384. *Casura manus est.*] *Casura manus sit*; Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov.

385. *Inde & illud.*] Hujus rei est ratio, quia, cum tot percussionibus distinguitur motus manus, nonnunquam finimus periodum in sinistra parte. TURNEB.

386. *In sinistrum.*] *In sinistram*; Locat. Vascos. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

387. *Melius illud.*] Fabius existimat motum unum terminandum esse vel *commate*, vel *colo*, non in singulis percussionibus. TURNEB.

388. *Inauditum.*] *Non auditum*; Voss. omn. Locat. *ante hunc diem*; Steph.

389. *Commodanda.*] *Accommodanda*; V. C. Alm.

390. *Idque dum erit prima.*] *Idque dum erupit erit prima*; Locat. Ald. Basil. *idque dum eruperit prima*; Par. Vasc. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

391. *Calor eam.*] *Eam* deest in V. C Alm.

392. *Aliis locis.*] *Et aliis*: V. C. Alm.

393. *Congerimus, abundamus.*] Deest hoc posterius verbum in Cod Colb. Par. Vasc. Steph Gryph. Colin. Vidov. & certe glossatoris videtur, qui *congerimus* explicabat; tria enim sequentia verba totidem prioribus, non quatuor recte respondent & opponuntur, ut recte Badius animadvertit

394. *Hac instamus.*] *Hac stamus*: V. C. Alm.

tum, matronarum gravior ingressus est: servi, [395] ancillæ, parasiti, piscatores citatius moventur. Tolli autem manum artifices supra oculos, [396] demitti infra pectus vetant: adeo a capite [397] eam petere, aut ad imum ventrem deducere, vitiosum habetur. [398] Ad sinistram intra humerum promovetur, ultra non decet. Sed cum [399] aversantes in lævam partem velut propellemus manum, sinister humerus proferendus, ut cum capite ad dextram ferente consentiat. Manus sinistra nunquam sola gestum recte facit: dextræ se frequenter accommodat, [400] sive in digitos argumenta digerimus, sive [401] aversis in sinistrum palmis abominamur, sive objicimus adversas, sive [402] in latus utramque distendimus, sive satisfacientes, [403] aut supplicantes. Diversi autem sunt hi gestus, sive summittimus, sive adorantes attollimus, sive aliqua [404] demonstrationi aut invocationi protendimus: [405] *Vos Albani tumuli atque luci.* Aut Gracchanum illud: [406] *Quo me miser conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat: an domum? matremne ut miseram lamentantemque videam & abjectam?* Plus enim affectus in his junctæ exhibent manus. In rebus parvis, [407] tristibus, mitibus, breves; magnis, lætis, atrocibus, extentiores sunt. Vitia quoque earum subjicienda sunt, quæ quidem accidere etiam exercitatis actoribus solent. Nam gestum poculum poscentis, aut verbera minantis, [408] aut numerum quingentorum flexo pollice efficientis, quæ sunt a quibusdam scriptoribus notata, ne in rusticis [409] quidem vidi. At ut brachio exserto introspiciatur latus, ut manum alius ultra sinum proferre non audeat, alius, in quantum patet longitudo, protendat, aut ad tectum erigat, aut repetito ultra lævum humerum gestu [410] ita in tergum flagellet, ut consistere post eum parum tutum sit, aut sinistrum ducat orbem, [411] aut temere sparsa manu in proximos offendat, aut cubitum utrumque in diversum latus ventilet, sæpe scio evenire. Solet esse & pigra, & trepida, & secanti similis: interim etiam uncis digitis, aut a capite dejiciatur, aut eadem [412] manus supinata in superiora jactetur. [413] Fit & ille habitus, qui esse in statuis pacificator solet, qui, inclinato in humerum dextrum capite, [414] brachio ab aure protenso, manum [415] infesto pollice extendit: qui quidem maxime placet iis, qui se dicere [416] sublata manu jactant. [417] Adjicias licet eos, qui sententias [418] vibratis digitis jaculantur, aut manu sublata denuntiant, aut (quod [419] per se interim recipiendum est) quoties aliquid ipsis placuit, in ungues eriguntur: sed vitiosum id faciunt, aut digito, [420] quanto plurimum

395. *Ancillæ.*] *Ancillimæ*; Locat. forte corruptum pro *ancillulæ*, ut quosdam legere Badius notavit.

396. *Demitti infra pectus.*] *Demittere intra*; V. C. Alm. *Demitti intra*; cod. Bernens.

397. *Eam petere.*] *Eum petere*; MSS. Alm. Voss. omn. Locat. *eum gestum repetere* legebat Daniel.

398. *Ad sinistram.*] Videtur significare, manum dextram, si versus sinistram moveatur, ultra humerum sinistrum non esse promovendam. TURNEB. *At sinistram i. h. promovere*; Voss. sec. Locat. Basil. Gryph. Vasc. Steph. Colin Vidov. *ad s. i. h. promovetur*; Ald. *in sinistrum i. h. provehatur*; MS. Bodl. *ad s. i. h. promovere*; Cod. Colb. *ad s. i. h. promovetur*; Leid. Oxon. Obrecht.

399. *Aversantes.*] *Adversantes*; V. C. Alm.

400. *Sive in digitos.*] Hoc autem gestu sæpenumero utebatur Hortensius, ut cavillatur Cicero *in Verrem*. Huc pertinet *parenchiresis*, de qua dixit Fabius lib. 11. TURNEB. Qui quam turpiter allucinetur, dum τὴν παρεγχείρησιν huc pertinere censet, abunde liquet ex iis, quæ ad titul. cap. 6. lib. 11. annotavimus. CAPPER.

401. *Aversis in sinistrum.*] *In sinistram* quosdam legere Badius notat.

402. *In latus utramque.*] *Utrumque*; Locat. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

403. *Aut supplicantes.*] *Aut supplicantes jungimus*; Daniel.

404. *Demonstrationi.*] *Demonstrationi aut invocationis*; Voss. prim. tert.

405. *Vos Albani.*] Pro Milon. cap. 31.

406. *Quo me miser.*] Vide Jan. Douz. fil. notas ad Catull. cap. 6. PAREUS. *Quo me miser conferam in capitolium ad fratris sanguinem? an domum.*] Temeritate imperiti alicujus, sed arrogantis, depravatus est hic locus; nam & membrum unum est prætermissum, & alterum ita corruptum, ut verus integerque sensus percipi non possit; *d* enim litera in *t* conversa, *at*, ut sit conjunctio, legendum; & *sanguine*, & *redundat* verbum esse adscribendum, non ex oratione Gracchi, quæ non exstat, sed ex libro III. *de Orat.* 56. Ciceronis intelligitur. REGIUS. *Quo me vertam*, legitur in Voss. prim. Badius vero dubitat an Fabius ad verbum Ciceronem expresserit; cum sæpe verba ipsa adducere neglexerit; ut & notavit Philander, & nos jam aliquoties animadvertimus. BURMAN.

407. *Tristibus mitibus.*] *Li* syllaba erasa *mitibus* manifeste legendum est. REGIUS.

408. *Aut numerum quingentorum.*] Beda de numeris antiquorum, ait *pollicem dextra manus inflexum instar gamma literæ, efficere numerum quingentorum, ut in sinistra manu efficere ait quinquaginta.* TURNEB. Numeri notam fuisse ambiguam primum nescio cujus, deinde 50 ultimo 500 notat Ascensius. Philander vero longum huc Bedæ locum transcribit.

409. *Quidem vidi.*] In quibusdam exemplaribus legitur *vidi*, loco illius *dixi*. REGIUS.

410. *Ita in tergum.*] *Ita interdum*; V. C. Alm.

411. *Aut temere sparsa.*] *Temere* legendum esse, nemo non videt. REGIUS.

412. *Manus supinata.*] *Manu*; V. C. Alm. Gallæus malebat, *ut a capite dejiciatur, aut eadem supinata*, &c.

413. *Fit & ille habitus.*] Statuæ nonnullæ componebantur habitu *pacificatoris*, quæ pacem quamdam præ se ferre videbantur: de his intellexit Statius in *Sylvis* (lib. I. I. 15.) cum scripsit:

——— *Juvat ora tueri*
Mixta notis belli, placidamque gerentia pacem.

Cæterum Fabius eos, qui *levata manu* dicunt, reprehendit lib. 11. cap. 13. TURNEB.

414. *Brachio ab aure protenso.*] *Pratenso*; Locatel. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

415. *Infesto pollice extendit.*] *Protendit*; V. C. Alm. Apul. 11. Metam. *instar oratorum conformat articulum, duobusque infimis conclusis digitis, cæteros eminentiores porrigit, & infesto pollice clementer subrigens, infit.* Ubi vide Commentat.

416. *Sublata manu.*] Vide ad lib. 11. cap. 12.

417. *Adjicias licet.*] Aut *adjicias*, aut *adjicere*, legendum videtur. REGIUS. *Adjiceat*; MSS. Alm. Voss. tert. Locat.

418. *Vibratis digitis jaculantur*] *Vibrantis dicit jaculantur*; V. C. Alm. forte *sententias vibrantes digitis jaculantur*: ita *sententiola vibrantes*. Petron. cap. 118. & ipse Fabius lib. x. 1. vide ad Petron. cap. 47. de *jaculari* vero vidimus ad lib. VI. 3. & IX. 2. BURMAN.

419. *Per se interim.*] Gallæus conjiciebat *parce interim*

420. *Quanto plurimum.*] *Quantum plurimum*; V. C. Alm.

possunt, erecto, aut etiam duobus, aut utraque manu ad modum aliquid portantium composita. His accedunt vitia non naturæ, sed trepidationis; [421] cum ore concurrente rixari, si memoria fefellerit, aut cogitatio non suffragetur; quasi faucibus aliquid obstiterit, insonare; in adversum tergere nares, obambulare sermone imperfecto, resistere subito, & laudem silentio poscere: quæ omnia persequi, prope infinitum est. Sua enim cuique sunt vitia. Pectus ac venter ne [422] projiciantur, observandum. [423] Pandant enim posteriora, & est odiosa omnis supinitas. Latera cum gestu consentiant. Facit enim aliquid & totius corporis motus: adeo ut Cicero plus illo agi, quam manibus ipsis putet. Ita enim dicit [424] in *Oratore: Nullæ argutiæ digitorum*, [425] *non ad numerum* [426] *articulus cadens, trunco magis toto se ipse moderans, & virili laterum flexione.* Femur ferire, quod Athenis primus fecisse creditur [427] Cleon, & usitarum est, & [428] indignantes decet, & [429] excitat auditorem. Idque [430] in Callidio Cicero desiderat: *Non frons*, inquit, *percussa, non femur:* [431] *pedum* ([432] *quod minimum est*) *nulla supplosio.* Quanquam (si licet) de fronte dissentio. Nam [433] & complodere manus scenicum est, & pectus cædere. Illud quoque [434] raro decebit, cava manu summis digitis pectus appetere, si quando nosmetipsos alloquemur, cohortantes, objurgantes, miserantes: quod siquando fiet, togam quoque inde [435] removere non decebit. In pedibus [436] observantur status & incessus. Prolato dextro stare, & eamdem manum ac pedem proferre, deforme est. [437] In dextrum incumbere interim datur, sed [438] æquo pectore: qui tamen comicus magis, quam oratorius gestus est. Male etiam in sinistrum pedem insistentium [439] dexter aut attollitur, aut summis digitis suspenditur. [440] Varicare supra modum, [441] & in stando deforme est, &, accedente motu, prope obscœnum. Procursio opportuna, brevis, moderata, [442] rara. Conveniens etiam ambulatio quædam, propter immodicas laudationum moras: quanquam [443] Cicero rarum incessum, neque ita longum probat. Discursare vero, &, quod Domitius Afer [444] de Sura Manlio dixit, *satagere*, ineptissimum: urbaneque [445] Flavius Virginius interrogavit de quodam suo [446] antisophista, *quot millia passuum declamasset.* Præcipi & illud scio, ne ambulantes avertamur a judicibus, sed sint

421. *Cum ore concurrente.*] Corrupta verba credo; neque enim quid *os concurrens* sit, intelligo; an *more concurrentium*, vel *concurrentis rixari?* vel *cum auditore concurrente rixari*, vel cum *oratore concurrente*, vel simile quid? certe ita paulo post *magis in ore consistitur* quidam codices legunt, pro *in oratore*, vitio ex compendio scripturæ nato: certe latet ulcus, quod felicioribus medicis sanandum relinquo. BURMAN. Vulgata lectio defendi potest, si hoc modo explicetur: *cum ore*, seu facie alicujus vel aliquorum ex auditoribus *concurrente* dicentis ori seu faciei: quod fere accidit, cum orator auditores aspicit & ab iis vicissim aspicitur. CAPPER.

422. *Projiciantur.*] Ita Sueton. Neronem dicit fuisse *protecto ventre*. cap. 51. & Jos. Iscan. de Bel. Trojan IV. 139.

Ardua membra, teres oculus, projectior alvus.

BURMAN.

413. *Pandant.*] Id est, incurvant. ROLLIN.

424. *In Oratore.*] Cap 18.

425 *Non ad numerum.*] Cadit articulus ad *numerum*, cum argutus digitus numerose movetur, atque adeo ad *numerum* ipsius periodi nimis affectate cadit. TURNEB.

426. *Articulis cadens.*] *Articulus* emendate legitur in Ciceronis *Oratore*. REGIUS.

427. *Cleon.*] Cleon filius fuit coriarii, dux tamen ab Atheniensibus missus est in Thraciam in politia semper fuit turbidus: qua de *caussa* passim reprehenditur ab Aristophane. TURNEB. De Cleone vide Ælian II. 9. & X. 17. ibique clarissimum Perizonium.

428 *Indignates.*] *Indignantes* MSS. Bodl. Alm. Locat. Ald. Steph. Basil. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

429. *Excitat*] Quod patet exemplo sophistæ Scopeliani, qui, ut se & auditores excitaret, femur subinde feriebat, teste Philostr. de vit. Soph. I. ALMELOV.

430. *In Callidio.*] Cicero in *Brut.* 79. & 80.

431. *Pedum.*] *Pedis* est apud Ciceronem.

432. *Quod minimum est*] *Quod nimium est.* Colin.

433. *Et complodere.*] *Etiam*; MSS Alm. Voss. sec.

434. *Rara decebit*] *Raro* manifeste legendum est REGIUS.

435. *Removere non decebit.*] *Non decedebit*, pro *dedecebit*; V. C. Alm.

436. *Observantur.*] *Observatur*; edit. Obrecht.

437. *In dextrum incumbere.*] *Procumbere*; Locat *recumbere*; Obrecht.

438. *Æquo pectore.*] Non projectu, ut paulo ante dixit.

439. *Dexter aut attollitur.*] *Dexter aut tollitur*; V. C. Alm. Locat. Ald.

440. *Varicare supra modum.*] Hinc lux aliqua affulget huic Ovidii loco, lib. III. Artis amatoriæ 303.

Illa, velut conjux Umbri rubicunda mariti,
Ambulat; ingentes varica fertque gradus.

Quanquam haud satis assequor, cum doctissimo Casaubono ad Theophrasti Charact. pag. 135. edit. 1612. quomodo *varica* mulier *ingentes gradus* facere possit; id enim plane contra rerum naturam est: nisi si *ingentes gradus* improprie dixit Ovidius, gradus parvos quidem & lentos, sed quos efficiant multum hiantia crura. COLOMES. Satisfacient Casaubono Heinsii curæ secundæ in Ovidium. BURMAN.

441. *Et in stando.*] *Instando*; Locat.

442. *Rara, conveniens etiam.*] *Rara, conveniens: etiam*, &c. Obrecht. *rara convenit. Etiam*; Voss. sec. Locat. *rara: convenit etiam*; Par. Vasc. Steph. Colin. *rara, convenit & ambulatio*; Ald. Vidov. De hujusmodi ambulatione vide Hottoman. in notis ad Ciceron. oration. *pro Rosc. Amerin.* num 22. edit. Græv. pag. 155. CAPPER.

443. *Cicero*] *Orat.* cap 18.

444. *De Sura Manlio.*] *Mallio*; Voss prim. tert. *de Sura Manlio*; marg. Basil. eadem varietas in hoc homine lib. VI. cap. 3.

445. *Flavius Virginius.*] Idem videtur, qui Virginius solo nomine laudatur a nostro alibi. Vide ad lib. III. cap 1. an vero idem ille sit, qui *Flavius* quoque sæpissime dicitur, dubito; cum ille *Sergius Flavius* dicatur libro VIII. 3. quæ tamen nomina ita juncta æque suspecta mihi sunt, ac hoc *Flavii Virginii*, quia duo sunt diversarum gentium: an *Flaccus Virginius?* certe *Virginius Flaccus* vocatur præceptor Persii in ejus vita, quæ Suetonio vulgo tribuitur: & in catalogo Rhetorum, quem Achilles Statius ad finem notarum ad claros Rhetores Suetonii ex MSS protulit, legitur *Virgilius Flavus*, forte corrupte pro *Virginio Flacco*. vocavit ergo noster cognomine postposito *Flaccum Virginium*, vel, ut malo, *Virginium* BURMAN.

446. *Antisophista.*] *Antisophistam* appellat sophistam, qui inimicus erat Virginio rhetori, id est, sophistæ. Nam *sophista* a Græcis dicuntur professores rhetorices, atque declamatores, ut apud Philostratum Cæterum Virginius hoc dicto notavit nimiam discursationem, quasi ille non

obliqui pedes, [447] ad consilium nobis respicientibus. Id fieri judiciis privatis non potest. Verum & breviora [448] sunt spatia, nec aversi diu sumus. Interim tamen recedere sensim datur. Quidam & resiliunt, quod est plane ridiculum. [449] Pedis supplosio, ut loco est opportuna, ut ait Cicero, *in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis*; ita crebra & inepti est hominis, & desinit judicem in se convertere. Est & illa indecora in dextrum ac lævum latus vacillatio alternis pedibus insistentium. Longissime fugienda mollis *actio*, [450] qualem in Titio Cicero dicit fuisse; unde etiam saltationis quoddam genus *Titius* sit appellatum. Reprehendenda est & illa frequens & concitata in utramque partem nutatio, quam in [451] Curione patre irrisit & [452] Junius, quærens *quis* [453] *in lintre loqueretur*, & [454] Cn. Sicinius: nam cum, assidente collega, qui erat propter valetudinem & deligatus, & plurimis medicamentis propter dolorem artuum delibutus, multum se Curio ex more jactasset, *Nunquam*, inquit, *Octavi, collegæ tuo gratiam referes*: [455] *qui nisi fuisset, hodie te istic muscæ comedissent*. Jactantur & humeri: quod vitium [456] Demosthenes ita dicitur emendasse, ut, cum in angusto quodam pulpito stans diceret, hasta humero dependens immineret, ut, si calore dicendi [457] vitare id excidisset, offensatione illa [458] commoneretur. Ambulantem loqui ita demum oportet [459] in *caussis* publicis, in quibus multi sunt judices, [460] si, quod dicimus, quasi singulis inculcare peculiariter velimus. [461] Illud vero non ferendum, quod quidam, rejecta in humerum toga, [462] cum dextra sinum usque ad lumbos reduxerunt, [463] sinistra gestum facientes [464] spatiantur, & fabulantur: cum etiam lævam restringere prolata longius dextra sit odiosum. Unde [465] moneor, ut ne id quidem transeam, ineptissime fieri, cum inter moras laudationum aut in aurem alicujus loquuntur, aut cum sodalibus jocantur, aut nonnunquam ad librarios suos ita respiciunt, [466] ut sportulam dictare videantur. Inclinari ad judicem, cum doceas, utique si id, de quo loquaris, sit [467] obscurius, decet. Incumbere advocato adversis subselliis sedenti, [468] contumeliosum est. Reclinari etiam ad suos, & manibus sustineri, nisi plane justa [469] fatigatio est, [470] delicatum; sicut palam moneri, [471] excidentis, aut legere. [472] Namque in his omnibus & vis illa dicendi solvitur, & frigescit affectus, & judex parum sibi præstari reverentiæ credit. Transire in diversa subsellia, parum verecundum est. Nam & Cassius Severus urbane

declamasset, sed *deambulasset*. TURNEB. Vide Ciceron. 11. Acad. quæst. 23. Diogen. Laert. procem. lib. 1. & Philostr. lib. 1. de vit. Soph. ALMEL. *Antisophistæ*: Obrecht.

447. *Ad concitum.*] *Ad consilium*; MSS. Alm. Voss. sec. & recte.

448. *Sunt spatia, &c. sumus*] *Sint*, & *simus*: V C. Alm. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

449. *Pedis supplosio.*] Cicero 111. *de Orat.* 59. *Brut.* 43.

450. *Qualem in Titio.*] Titius orator fuit loquax, ut ait Cicero in *Bruto* 62. idem molliter ita movebatur, ut videretur gesticulari: unde mollis quædam saltatio vocata est *Titius* ab ejus nomine TURNEB. *Sex. Titius* Ciceroni dicitur; & *Titio* & *Titius* est in Voss. sec.

451. *Curione patre.*] *Curione prætore*, marg. Basil.

452. *Et Junius*] *Et Julius*: Voss. omn. Vall. lib. *C. Julius*; marg. Gryph.

453. *In lintre.*] Qui sunt in navicula, propter naviculæ vacillationem nunc in hanc, nunc in illam partem, nutant: eam mutationem repræsentabat Curio. TURNEB. *E lintre*; Voss. sec. Vall. lib. Colon. Par. Colin. Vidov. Gryph. & ita apud Ciceronem legitur in *Brut.* cap. 60.

454. *C. Sicinius.*] Cicero d. l. *Cn. Sicinius*, qui diversus a *C. Sicinio* probabili oratore. Cicero *Brut.* 76.

455. *Qui nisi fuisset.*] Nam Corio motu suo, tanquam muscario effecerat, ne muscæ confluerent ad medicamenta Octavii. TURNEB. *Fuisset hodie te istic*] *Fuisset istic, hodie te muscæ*; Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *fuisset, istic hodie te*; Basil.

456. *Demosthenes.*] Hoc refert Libanius in ejus vita. PHILAND.

457. *Vitare id.*] Scio equidem, qua ratione *vitare id* posse defendi; ne *jactare humeros*, vel *vitium* subintelligatur. Sed cum *hasta dependens* proxime præcedat, durius hoc videtur. Quare mallem *vitare illum excidisset*. BURMAN.

458. *Commoneretur.*] *Commoveretur*; Ald. Par.

459. *In caussis.*] *Si in caussis*; MSS. Alm. Voss. tert. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

460. *Si quod.*] *Si* deest in MSS. Almel. Voss. prim. & tert. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

461. *Illud vero non ferendum.*] *Illud non ferendum*; MSS. Alm. Voss. prim. tert. *Illud vero refellendum*; Basil. Colon. Gryph. Colin. Vidov.

462. *Cum dextra sinum.*] *Sinus* erat in vestibus Romanorum laxitas quædam eo in loco, ubi sunt brachia. etenim Romanorum vestes carebant manicis: *sinus* autem videtur habuisse nonnullam similitudinem cum manicis superiorum. TURNEB. Quem vide lib. 11. Advers. 26. BURMAN. Immo vide alterum, sed verum Turnebum, qui citato loco sic habet: *Videtur* (sinus) *fuisse pars quædam laxior & tanquam excurrens in dextra lacinia vestis*: *ut, cum corpus toga amictum involutumque esset, a dextra in sinistrum humerum rejiceretur, & e sinistro humero in brachium plerumque descenderet, aut statim principia brachio sinistro exciperetur, aut ipsum involveret; tum enim sic sibi togam injiciebant, ut in humerum sinistrum sibi sinum rejicerent .... id autem, quod diximus, esse sinum ostendamus e Quinctiliani Instit. Rhetoric.* lib. 11. cap. 3. &c. CAPPER.

463. *Sinistra gestum.*] *Ut sinistra g.* MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

464. *Spatiantur & fabulantur.*] *Spatientur & fabulentur*; Locat. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

465. *Moneor ne id quidem.*] *Moneor quoque ut ne id q.* Ald.

466. *Ut sportulam.*] *Sportula* erogatio erat decem sestertiorum, id est, decem *carolenorum* & unius semissis: dabatur a patronis clientibus, & (ut scribit Plinius) dabatur *ab oratoribus redemptis auditoribus & laudatoribus*. TURNEB.

467. *Obscurius, decet.*] *Licet*; V C. Alm.

468. *Contumeliosum est.*] *Jam contumeliosum est*; Locat. Ald.

469. *Fatigatio est.*] *Fatigatione*; marg. Basil. *fatigatio* sine *est*; Locat.

470. *Delicatum.*] *Delicatum fuerit, palam*; Obrecht.

471. *Excidentis.*] Hoc est, obliviscentis; quamvis enim Latini sæpius dicant *id mihi excedit* (subaudiendo e mente vel e memoria) nihil obstare video quominus dicatur etiam *excido*, pro *rei obliviscor*, ita ut subaudiamus *e memoria illius rei*. Sic in cap. 2. hujus libri non longe ab initio: *Nam etiam excidentes, unius admonitione verbi in memoriam reponuntur*. CAPPER.

472. *Namque in.*] *Nam in*; Steph. Colin. Vidov. Gryph.

adversus hoc [473] facientes [474] lineam poposcit. Et si aliquando concitate itur, nunquam non frigide reditur. [475] Multa ex iis, quæ præcipimus, [476] mutari necesse est ab iis, qui dicunt apud [477] tribunalia. Nam & vultus erectior, ut eum, apud quem dicitur, spectet: [478] & gestus, ut ad eumdem tendens, [479] elatior sit, necesse est, & [480] alia, quæ occurrere, etiam me tacente, omnibus possunt. Itemque ab iis, qui sedentes [481] agunt. [482] Nam & fere fit hoc in rebus minoribus: & iidem impetus *actionis* esse non possunt & quædam vitia fiunt necessaria. Nam & dexter pes a læva judicis [483] sedenti proferendus est, & ex altera parte multi gestus necesse est in sinistrum eant, ut ad judicem spectent. Equidem plerosque & ad singulas sententiarum [484] clausulas video [485] assurgentes sibi, & nonnullos subinde aliquid etiam spatiantes: quod an deceat, ipsi viderint: cum id faciunt, [486] non sedentes agunt. [487] Bibere, [488] aut etiam esse inter agendum, quod multis moris fuit, & est quibusdam, ab oratore meo procul absit. Nam [489] si quis aliter dicendi onera perferre non possit, non ita miserum est non agere, potiusque multo, quam & operis & hominum contemptum fateri. Cultus non est proprius oratoris aliquis, sed [490] magis in oratore conspicitur. [491] Quare sit, ut in omnibus [492] honestis debet esse, splendidus & virilis. Nam & toga, & calceus, & capillus, [493] tam nimia cura, quam negligentia, sunt reprehendenda. Est aliquid in amictu, quod ipsum [494] aliquatenus temporum conditione mutatum est. Nam veteribus nulli sinus; perquam breves post illos fuerunt. [495] Ita-

473. *Facientes.*] *Facientem*; V. C. Alm Obrecht.

474 *Lineam poposcit*] *Lineam poscere* dixit per *Metaphoram* Severus. quemadmodum longurii atque vacciæ in equili ponuntur inter equos, ne pugnent: est & apud Ovidium *linea* in subselliis theatri ad dividendum: eo etiam referri poterit. TURNEB. *Lineam* hic accipe pro eo ligno longo & tereti, quod solet in stabulis interponi equis, ne se mutuo mordeant, aut calcibus feriant. PHILAND. Lud. Cresoll. Vacat. Autumnal. lib. II. cap. 12. sect. 3. pagg 383. 384. Cæl Rhodigin. lib. V. cap. 14. pag 222. PAREUS. *Lineas*; Voss tert.

475. *Multa ex iis.*] *Multum*; Voss. omn.

476. *Mutari.*] *Mutare* : Voss. tert.

477. *Tribunalia*] *Tribunalia* sunt majorum magistratuum, ut inquit Asconius; *subsellia* minorum: itaque tribunalia sunt longe altiora. TURNEB.

478. *Et gestus.*] *Et* deest in Voss. tert.

479. *Elatior.*] *Clarior*; marg. Basil. Gryph.

480. *Alia quæ occurrere.*] *Alia quoque occ.* Locat. Ald.

481. *Agunt.*] *Agent*; Voss. sec.

482. *Nam & fere.*] Hæc ad *possunt* usque parenthesi includunt Ald. Basil.

483. *Sedentis.*] *Sedenti*; V. C. Alm Leid *sedentis* vero plurimi alii: sed prætuli *sedenti*, sc. oratori.

484. *Clausulas*] Abest a Voss prim.

485. *Assurgentes sibi.*] *Sibi* non agnoscit V C. Alm

486. *Non sedentes agunt.*] Sensus mihi obscurior videtur, qui perspicuus fiet, si legatur: *quod an deceat, ipsi viderint, & cum id faciunt, num sedentes agant?* Si enim surgant & spatientur, non possunt dici sedentes agere. BURMAN.

487. *Bibere.*] Ne omnium nimio clamore rancescerent, quodam plasmate liquido guttur colluebant, ut Persius dicit Sat. I. 17. ad quem vide Claver. & Casaub. & Mart. VI 35. BURMAN.

488. *Aut esse inter.*] *Esse* deest in Voss. prim.

489. *Si quis.*] *Si quidem*; Voss. prim.

490. *Magis in ora conspicitur.*] *In oratore*, non *in ora* mihi legendum videtur; est enim cultus magis in oratore conspicuus REGIUS. *Magis more* editio Lugdunensis. Error hinc natus quod (*oratore*) in Codicibus MSS. ita fuerit concise scriptum, (*ōre*) cum virgula fortasse supra vocabuli caput ducta; cui præpositum *in*, literæ *m* non multum dissimile, in unam vocem facile coalescere potuerunt; præsertim cum *more* istud hoc in loco nonnullum habere intellectum videatur; quasi præcepisset Fabius, eo vestitu indui debere oratorem, quem *mos* ætatis præscripserit. GIBSON. *In oratore*; MS. Bodl. Andc. Ald. Sich. Par. Vasc. Steph. & Obrecht. *in ora*; Voss. tert. *in ore*; marg. Basil. Gryph. *conspiciatur* etiam Voss. prim. Dubius hic hæreo; nam & repetitio illa vocis *oratoris* in tam brevi periodo, odiosa videtur: neque dubium cuiquam esse potest de oratore agi: & illud *more conspicitur*, rectissimum sensum habet; quasi homines soleant magis in oratore cultum conspicere & desiderare, quam in aliis hominibus: *more* vero eleganter pro *de* vel *ex more*, id est, ut fieri solet: vide Heins. ad Phædr. 3. fab. 12. *Conspicui* vero eleganter illa dicuntur, quæ notabilia sunt, & in oculos hominum præ cæteris incurrunt. Liv. XXI. 4. *vestitus nihil inter æquales excellens, arma atque equi conspiciebantur.* Suet. Claud IV. *ne quid faciat, quod conspici & derideri possit*. Columel. præfat. lib. I. *tota vita vellent imprudentes negotii sui conspici*: ita *conspiciendi* & *conspecti* homines sunt notabiles aliqua re: de quo plura ad Val. Flacc. lib. VI. 256. agemus. Græci ita ἀξιοθέατος utuntur. Vide Eurip. Phœn. 554. Ælian. II. Var. II. lectio vero illa *in ore*, venit ex litera *m*, resoluta a librariis in præpositionem *in*; quod millies in codicibus animadvertitur. & plane codem modo apud Ovidium Epist. X. 137.

Aspice demissos lugentis in ore capillos.

ubi *lugentum* vel *lugentis more*, MSS. habere Heinsius testatur. BURMAN. A quo miror omissa fuisse, quæ de hoc Fabii loco scripsit Salmasius Plinian. exercitat. pag. 232. edit. Traject. 1689. Eruditissimi Philologi verba sunt: *Quinctilianus* lib. XI. cultus non est proprius oratoris aliquis, sed magis in hora conspicitur. *Ita legimus ex vetustissimo codice Bongarsii, qui habebat in ora. Vulgo editum*: sed magis more conspicitur: *quod sensu caret. Non esse cultum proprium oratoris aliquem dicit, sed magis conspici in hora qua agit; nam inter agendum multa in cultu mutat. Alia quippe amictus observatio, dum incipit, alia procedente actu, alia cum ad locos & argumenta ventum est: de quibus vide in sequentibus apud eumdem. Sic non proprius aliquis oratoris cultus, sed in hora conspicitur. Idem est* ad horam. *Idem* lib. XII. sed loquor de oratore, qui non clamorem modo suum *caussis*, sed omnia, quæ profutura sunt, debet. Itaque eum nec inmidem, si ad horam forte constiterit, neque in testationibus faciendis esse imperitum velim: *ita dictum* ad horam, *ut ad præsens: Ad horam autem consistit orator, qui ex tempore dicere cogitur, & statim caussam agere .... ad horam & in hora idem est, ut ad præsens & in præsenti.* Huc usque Salmasius. Cæterum eam lectionem secutus sum, quæ & MSS. Bodl. & pluribus antiquis editionib. innititur. CAPPER.

491. *Quare sit.*] Corrupte sic legitur: castigate autem, si, illa *s* litera in *t* mutata, *fit in* legatur. REGIUS. *Quare fit, u. i. o. h. d. e. splendidus*; Ald. Basil. Colin Vidov. Leid. Oxon. Obrecht.

492. *Honestis.*] Id est, qui non sunt ex fæce plebis. Vide ad Petron. 55. & ita centies Fabius utitur.

493. *Tam nimia cura.*] Theocritus Chius Anaximenis vestitum, tanquam illiberalem, reprehendit, tradente Hermippo Callistratus Aristophaneus maledictis inclamavit in Aristarchum, quod eruditionis vestis non congrueret. Athen. I 18. ALMELOV. Eadem præcipit amatoribus Ovidius lib. I. Art 505. & seqq BURMAN.

494. *Aliqua temporum.*] *Aliquatenus* recte a quibusdam legi videtur. REGIUS.

495 *Itaque etiam gestu.*] Opprobrium erat habere manicam: unde dixit Virgil.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Itaque antiqui, qui neque sinum, neque manicas habebant, initio orationum ante impetum accendi brachia intra vestem continebant. TURNEB.

que etiam gestu necesse est usos esse in principiis [496] eos alio, quorum brachium, sicut Græcorum, veste continebatur. Sed nos de præsentibus loquimur. [497] Cui *lati clavi* jus non erit, [498] ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. [499] Nam infra mulierum est, supra centurionum. Ut purpuræ recte descendant, levis cura est. [500] Notatur interim negligentia. *Latum* habentium *clavum* modus est, ut sit paulum cinctis summissior. Ipsam togam rotundam esse, & apte cæsam velim. Aliter enim multis modis [501] fiet enormis. Pars ejus prior mediis cruribus optime terminatur, posterior [502] eadem portione altius quam cinctura: [503] Sinus decentissimus, si aliquanto supra imam togam fuerit, nunquam certe sit inferior. [504] Ille, qui sub humero dextro ad sinistrum oblique ducitur, velut balteus, [505] nec strangulet, nec fluat. Pars togæ, [506] quæ postea imponitur, sit inferior; nam ita [507] & sedet melius, & continetur. Subducenda etiam pars aliqua tunicæ, ne [508] ad lacertum [509] in actu redeat: [510] tum sinus injiciendus humero, cujus extremam oram rejecisse [511] non dedecet. Operiri autem humerum cum toto jugulo non oportet: alioqui [512] amictus fiet angustus, & dignitatem, quæ est in latitudine pectoris, perdet. Sinistrum brachium eousque allevandum est, ut quasi [513] normalem illum angulum faciat. Super quod ora ex toga duplex æqualiter sedeat. [514] Manus non impleatur annulis, præcipue medios articulos non transeuntibus: cujus erit habitus optimus, allevato pollice, & digitis leviter inflexis, [515] nisi si libellum tenebit: quod non utique captandum est. Videtur enim fateri memoriæ diffidentiam, & ad multos gestus est impedimento. Togam veteres [516] ad calceos usque [517] demittebant, ut Græci pallium. Idque ut fiat, qui de gestu scripserunt circa tempora illa, Plotius Nigidiusque præcipiunt. Quo magis miror [518] Plinii Secundi docti hominis, & in hoc utique libro pene etiam nimium curiosi, persuasionem, qui solitum id facere Ciceronem [519] velandarum varicum gratia tradit; cum hoc amictus genus in statuis eorum quoque, qui post Ciceronem fuerunt, appareat. [520] Palliolum, sicut fascias, quibus crura vestiuntur, & [521] focalia, & au-

496. *Eos aliquorum.*] Non *aliquorum*, sed *alio quorum* procul dubio legendum est. REGIUS.

497. *Cui laticlavii.*] *Latosilatus* tunica erat multis clavis confixa, eadem *palmata* vocata: erat autem insigne senatorii ordinis. TURNEB. *Cui latus clavus non erit*; Voss. sec. omnia hæc, quæ de compositione togæ, & tunicæ Fabius habet, diligenter excussit Ferrarius, præcipue in libro 1.° de re vestiaria. Vide & ampl. Cuper. Apoth. Hom. pag. 191.

498. *Ita cingatur & tunicæ.*] Ut loco & reponatur. REGIUS.

499. *Nam infra mulierum est.*] Tunica prolixior decet mulierem propter verecundiam sexus: brevior decet virum militarem, ut sit expeditior. TURNEB.

500. *Notatur interim negligentia.*] *Negligentia*; Voss. prim.

501. *Fiet enormis.*] *Fiet* non habet V. C. Alm.

502. *Eadem portione altius.*] Legendum videtur, *eadem proportione* (vel *portione*) *altius se quam*. GALLÆUS. *Altius quam cinctura.*] Vide Ferrar. 2 de re vest. 24. & 39 apud quem cl. Gronovius legit *qua cinctura* in cod. Bern. *Altius qua cinctura.*

503. *Sinus decentissimus.*] Quid *sinus* sit, vide Turneb. lib. 11. Adversar. cap. 26. Salmas. ad Tertull. de Pallio, pagg. 374. 383. Rubenium Elector. lib. 1. cap. 17. Rosini Antiquit. Rom. lib. v. cap. 32. PAREUS. Multis hæc illustrarunt cl. Gronovius & Ferrarius lib. 2. de re vest. cap. 39.

504. *Ille qui sub.*] Intelligit torulum quemdam, qui fertur ab humero ad humerum more cinguli. TURNEB. *Ille qua sub* legit Marcilius ad Tertul. de Pall. pag. 110.

505. *Nec strangulet.*] *Ne*; Voss. tert.

506. *Quæ postea imponitur,*] *Quæ post, sit inferior*: sic emenda, quod a prioribus confirmatur: pars togæ prior mediis cruribus optime terminatur, posterior eadem, &c. locus interpolatus ab iis, qui non capiebant. GALLÆUS.

507. *Et sedet melius.*] *Et esset*; codd. Voss. prim. tert.

508. *Ad lacertum.*] *Ad laterum*; Voss. prim.

509. *In actu.*] *In actum*; Voss. prim. tert.

510. *Tamen sinus.*] *Tum*, loco illius *tamen*, est legendum. REGIUS. Legendum, *tum sinus extremam oram rejecisse non dedecet: τὸ injiciendus humero* ex sequentibus illis sumptum videtur: *jam ab initio narrationis sinus ab humero*, &c. GALLÆUS.

511. *Non dedecet.*] *Non decet*; Voss. prim.

512. *Amictus fiet angustus.*] *Amictus*; Locat. Basil. Gryph. Vascos. Steph. Colin. Vidov.

513. *Normalem illum angul.*] *Normalis angulus* dicitur rectus & perpendicularis, sic videlicet appellatus a *norma*. TURNEB. Macrob. lib. 11. cap. 9. *Hortensius vir ex professo mollis, & in præcinctu ponens omnem decorem. Fuit enim vestitu ad munditiem curioso: &, ut bene amictus iret, faciem in speculo ponebat: ubi se intuens togam corpori sic adplicabat, ut rugas non forte, sed industria, locatas artifex nodos constringeret, & sinus, ex composito fluens, nodum lateris ambiret.* PITHOEUS.

514. *Manus non, &c.*] Annuli (ut docet Plin.) magis gestabantur sinistra, quam dextra: porro tot gestabant interdum, ut manus onerarentur: quod vitiolum putat Fabius. TURNEB. Talem nobis Charinum describit Martial. XI. 60.

Senos Charinus omnibus digitis gerit,
Nec nocte ponit, annulos,
Nec dum lavatur, &c.

& lib. v. 63. Crispulum. Vide Cresoll. Theatr. Sophist. pagg. 239. 240.

515. *Nisi si libellum.*] *Nisi libellum*; MSS. Alm. Voss. secund.

516. *Ad calceos usque.*] *Usque* non habet Locat.

517. *Demittebant.*] *Dimittebant*; Voss. tert. Steph. Oxon. Obrecht. sed male, *demittere* est enim ad inferiora mittere.

518. *Plinii secundi.*] Hinc aperte colligitur, caligarum usum apud priscos non fuisse: scripsit autem & Plinius de oratoria institutione, in quo libro hæc traduntur. REGIUS. respicit libros Plinii tres, quos *Studiosos* inscripsit, quibus oratorem ab incunabulis instituit & perficit. Plin. lib. III. Epist. 5. BURMAN.

519. *Velandarum varicum.*] *Velandorum*: V. C. Alm. Locat. & masculini generis esse *varix*, Vossius censet lib. III. Art. Grammat. cap. 34.

520. *Palliolum, sicut fascias.*] Apparet *palliolum* vestimentum fuisse calidum, quod vice tunicæ subjiceretur togæ. Sic Tranquillus ait *Clodium, cum morbo laboraret, palliolatum ludos spectasse*. TURNEB. Salmas. ad Tertullian. de Pallio pag. 269. Turneb. [*Adversar.*] lib. VII. cap. 10. pag. 215. PAREUS.

521. *Focalia.*] *Focale* (ut ait Acron) ornamentum est faucium. Apparet tamen ex Porphyrionis sententia, *focalia* fuisse fascias & quædam medicamenta, quibus fauces in valetudine foverentur: de quibus egisse videtur Martialis:

rium ligamenta, sola excusare potest valetudo. Sed hæc amictus observatio, dum [522] incipimus: procedente vero actu, jam pene ab initio narrationis, sinus ab humero recte velut sponte delabitur: & cum ad argumenta ac locos ventum est, [523] rejicere a sinistro togam, dejicere etiam, si hæreat, sinum conveniet. [524] Lævam a faucibus ac summo pectore abducere licet. Ardent enim jam omnia. Et, ut vox vehementior ac magis varia est, sic amictus quoque habet actum quemdam velut prœliantem. Itaque, ut lævam involvere toga, & incingi, pene furiosum est; sinum vero in dextrum humerum [525] ab imo rejicere, solutum ac delicatum, fiuntque adhuc pejus aliqua; ita cur laxiorem sinum sinistro brachio non subjiciamus? Habet enim acre quiddam atque expeditum, & [526] calori concitationique non inhabile. Cum vero magna pars est exhausta orationis, utique afflante fortuna, pene omnia decent, sudor ipse & fatigatio, & negligentior amictus, & soluta ac velut labens undique toga. Quo magis miror hanc quoque succurrisse Plinio curam, ut ita sudario frontem siccari juberet, ne comæ turbarentur, quas componi post paulum, sicuti dignum erat, graviter & severe vetuit. Mihi vero illæ quoque turbatæ [527] præ se ferre aliquid affectus, & ipsa oblivione curæ hujus commendari videntur. At si incipientibus aut paulum progressis decidat toga, non reponere eam, [528] prorsus negligentis aut pigri, aut quomodo debeat amiciri, nescientis est. Hæc sunt vel [529] illustramenta pronunciationis, vel vitia: quibus propositis, multa cogitare debet orator. [530] Primum, quid, apud quos, quibus præsentibus sit acturus. Nam, ut dicere alia aliis, & apud alios magis [531] convenit; sic etiam facere. Neque eadem [532] in voce, gestu, incessu, apud principem, senatum, populum, [533] magistratum, privato, publico judicio, [534] postulatione, *actione* similiter decent. Quam differentiam subjicere sibi quisque, qui animum intenderit, potest, tum qua de re dicat, & [535] efficere quid velit. Rei quadruplex observatio est. Una in tota *caussa*. Sunt enim tristes, hilares, solicitæ, securæ, grandes, pusillæ: ut vix unquam ita solicitati partibus earum debeamus, [536] ut non summæ meminerimus. Altera, quæ est in differentia partium, ut in *proœmio*, *narratione*, *argumentatione*, *epilogo*. Tertia in sententiis ipsis, in quibus secundum [537] res & affectus variantur omnia. [538] Quarta in verbis, quorum ut est vitiosa, si efficere omnia velimus, imitatio; ita [539] quibusdam, nisi sua natura redditur, vis omnis aufertur. Igitur in laudationibus, (nisi si funebres erunt) gratiarum actione, exhortatione, similibus, læta & magnifica & sublimis est *actio*. [540] Funebres conciones, consolationes, plerumque *caussæ* reorum, tristes atque summissæ. In senatu conservanda auctoritas, apud populum dignitas, in privatis modus. De partibus *caussæ*, & sententiis verbisque, quæ sunt multiplicia, pluribus dicendum. Tria autem præstare debet *pronunciatio*: conciliet, persuadeat [541] moveat: quibus natura cohæret, ut etiam delectet. Conciliatio

Declamaturus circumdas vellera collo:
Conveniunt nostris auribus illa magis.
TURNEB.

522. *Incipimus.*] *Inceperimus*: Obrecht.

523. *Rejicere a sinistro.*] Gallæus malebat *ad sinistrum.*

524. *Lævam a faucibus.*] *V* litera in *a* conversa, *lænam* ut legamus, sensus exposcit; de veste namque, non de manu, Fabius mihi loqui videtur. REGIUS. *Læna* vestis est militaris & magistratuum atque oratorum: dicitur a Græcis χλαῖνα. TURNEB. *Lævam*: MSS. Bodl Voss. prim. sec. Andr. *levam* hic & mox præfert cl. Gronovius apud Ferrarium lib. 5. de re vest. cap 39. licet Ferrarius pro *læna* pugnet ibi, & lib. 11. cap. 13. sed perperam, certe in secundo loco; prœliantis enim status est, cum sinistra involvitur toga, ita ut hæc pro clypeo quasi sit. Vide ad Petron. cap LXIII. & LXXX. & ipsum Ferrarium lib. 2. cap. 5. ubi *lævam* affert. Priori tamen loco malim *læva etiam*, vel *autem*, ut læva manu deducatur sinus a faucibus & pectore: *etiam*, vel *autem*, compendio per *m̄* scribi solita, vitio dederunt locum. BURMAN. Omnes fere codices *lævam* hic habent, præter Lugdunensem. in Bernensi autem cod. sic legitur: *Si hæreat sinum conveniet læva a faucibus ac.* quæ sane lectio Burmanni conjecturam non mediocriter confirmat. CAPPER.

525. *Ab imo rejicere.*] *Ad imum* iterum Gallæus volebat; sed timide. BURMAN.

526. *Calori.*] Vitiose *colori* in Leidens. & Oxon. legitur.

527. *Præ se ferre.*] *Præferre*; Voss. prim.

528. *Prorsus non negligentis.*] *Non* particula, iterum adscripta, videtur eradenda, ut citra negationem legatur. REGIUS.

529. *Illustramenta*] *Instrumenta*: V. C. Alm.

530. *Primum quid.*] *Primum quis*: MSS. Joan. Alm. Voss. prim sec. Colb. marg. Basil.

531. *Convenit.*] *Concessum est*: MSS. Bodl Alm. Voss. sec. Bern. Aodr. Locat Ald. Basil. Gryph. Colin. Vadov. Colon. Par.

532. *In voce.*] Pro *voce*, *voce* legendum videtur. REGIUS.

533. *Magistratum.*] *Magistratus*: Voss prim. tert. Bern.

534. *Postulatione.*] *Postulatio est*, ut inquit Ulpianus, *cum apud eum, qui jurisdictioni præest, vel nostrum, vel alicujus desiderium exponimus, vel etiam alterius desiderio refragamur.* TURNEB.

535. *Afficere quid velit.*] *A* in *e* conversa, *efficere* manifeste legendum est. REGIUS.

536. *Ut non summæ.*] *Ut non in summa*; V C. Alm.

537. *Res & affectus*] *Res & actus*: Locat Basil. Par. Vasc. Steph. Gryph Colin. Vadov. sed plerique in marg. *affectus.*

538. *Quarta, in verbis.*] Verba enim cum imitatione pronuncianda sunt. Sic *latronem* pronunciamus vehementi & forti voce · neque tamen omnia debet efficere imitatio · de his quatuor partibus sigillatim a Fabio mox explicabitur. TURNEB

539 *Quibusdam.*] *In quibusdam* olim lectum fuisse, ex Ascensii notis apparet.

540. *Funebres.*] Idcirco appellavit *funebres* conciones, propterea quod Romæ in Rostris claræ personæ laudabantur apud populum: orationes autem, quæ ad populum habentur, *conciones* dicuntur. TURNEB.

541. *Moneat.*] *Moveat* legatur. REGIUS.

fere

fere aut commendatione morum (qui nescio quomodo ex voce etiam atque *actione* [542] pellucent) aut orationis suavitate constat; persuadendi vis [543] affirmatione, quæ interim plus ipsis probationibus valet: [544] *An ista* (inquit Callidio Cicero) *si vera essent, sic a te dicerentur?* &: *Tantum abest, ut inflammares nostros animos;* [545] *somnum isto loco vix tenebamus.* Fiducia igitur appareat, & constantia, utique si auctoritas subest. Movendi autem ratio aut in repræsentandis est, aut [546] imitandis affectibus. Ergo cum judex in privatis, aut præco in publicis [547] dicere de *caussa* jusserit, [548] leniter consurgendum: [549] tum in componenda toga, vel (si necesse erit) etiam ex integro injicienda, dumtaxat in judiciis (apud principem enim & magistratus ac tribunalia non licebit) paulum est commorandum, ut & amictus sit [550] decentior, & protinus aliquid spatii ad cogitandum. Etiam cum ad judicem nos [551] converterimus, [552] & consultus prætor permiserit dicere, non protinus est erumpendum, sed danda brevis cogitationi mora. Mire enim auditurum dicturi cura delectat, & judex se ipse componit. [553] Hoc præcipit Homerus Ulyssis exemplo, quem *stetisse oculis in terram defixis, immotoque sceptro, priusquam illam eloquentiæ procellam* [554] *effunderet*, dicit. In hac cunctatione sunt quædam non indecentes, ut appellant scenici, moræ, caput mulcere, manum intueri, infringere articulos, simulare conatum, suspiratione solicitudinem fateri, aut quod quemque magis decet: [555] eaque diutius, si judex nondum intendet animum. [556] Status sit rectus, æqui & [557] diducti paulum pedes, vel procedens [558] minimo momento sinister: genua recta, [559] sic tamen, ut non extendantur: humeri remissi, vultus severus, non mœstus, nec stupens, nec languidus: brachia a latere modice remota: manus sinistra, qualem supra demonstravi: dextra, cum jam incipiendum erit, paulum prolata ultra sinum gestu quam modestissimo, velut exspectans quando incipiendum sit. [560] Vitiosa enim sunt illa, intueri lacunaria, perfricare faciem, & [561] quasi improbam facere: tendere confidentia vultum, aut, quo sit magis torvus, superciliis adstringere: capillos [562] a fronte contra naturam retroagere, ut sit horror ille terribilis: tum, id quod Græci frequentissime faciunt, cre-

542. *Pellucent.*] *Prolucent*; Obrecht. edit.

543. *Affirmatione.*] *Asseveratione* facile censerem esse legendum, si quod vidissem exemplar, quod mihi adstipularetur; est enim *asseverare*, ut superius quoque diximus, vim quamdam animi motumque corporis inter ipsa argumenta probationesque admiscere; ut ipse Fabius alibi. *Asseveratione* autem legendum esse, etiam, quæ sequuntur, aperte indicant. REGIUS. *Affirmatione*; MSS. Bodl. Joan. Bern. Voss. sec. tert. Colb. Andr. quæ voces sæpe apud nostrum confusæ. Vide lib. v. 12. & alibi: nos codices scriptos expressimus. BURMAN. *Affirmationem* & *asseverationem* esse fere synonymas, jam supra notavi ad pag. 359. num. 43 CAPPER.

544. *An ista.*] Hoc exemplo docet Fabius, multum posse ad persuadendum *asseverationem*. Etenim Callidius orator, cum gravissimum crimen objiceret sine *asseveratione* & contentione orationis, idcirco facile refutatus est a Cicerone. TURNEB. In Ciceron. *Brut.* 80. legitur, *tu istuc nisi fingeres, sic ageres?* & mox *tantum absuit.*

545. *Somnum isto loco.*] *Isto stylo*; Voss. tert. marg. Steph. Basil. Vasc.

546. *Imitandis.*] *In imitandis*; Voss. prim.

547. *Dicere de caussa.*] *Dicere caussam*; Voss. prim. tert. Vasc. Steph.

548. *Leniter consurgendum.*] *Leniter est consurgendum*; V. C. Alm. *leniter*; Andr. Locat. Ald. Colin. Vidov.

549. *Tum in componenda toga.*] *Tum in componendam togam*; Voss. prim. *tum componenda*; Ald. Colin. propriam vero hanc esse locutionem ostendit Turneb. lib. 12. Adv. 6. & nos latius, si Deus volet, ad Ovid. Metam. xv. 318. demonstrabimus. BURMAN.

550. *Decentior & protinus.*] Gallæus volebat, *& sit protinus aliquid.*

551. *Converterimus.*] *Convertimus*; Locat. Ald.

552. *Et consultus prætermiserit dicere.*] *Permiserit* manifeste legendum est. REGIUS. *Consultus permiserit dicere*; MSS. Alm. Voss. sec. Andr. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. sed recte *prætor*, quod absorptum est in illo *prætermiserit*, addidit jam marg. Stephani, & postea editi; ab eo enim veniam dicendi impetrabat orator BURMAN. To *Prætor* legitur etiam ad marginem edition. Vascos. CAPPER.

553. *Hoc præcipit Homerus.*] Locus est ex tertio *Iliados*. vers. 217. Nam missus Ulysses cum Menelao legatus, antequam verba faceret, defixit in terram oculos, eisque cunctatus: quem locum Ovidius in contentione Ulyssis & Ajacis est imitatus lib. XIII. Metam. 125. TURNEB. Ex Regio, & ille ex Valla, teste Ascensio. BURMAN. Græci Poetæ verba sunt hæc:

Στάσκεν, ὑπαὶ δὲ ἴδεσκε κατὰ χθονὸς ὄμματα πήξας
Σκῆπτρον δ' οὔτ' ὀπίσω, οὔτε προπρηνὲς ἐνώμα,
Ἀλλ' ἀστεμφὲς ἔχεσκεν......
Ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ὄπα τε μεγάλην ἐκ στήθεος ἵει,
Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν, κτλ.

hoc est,

Stabat, subtusque aspiciebat defixis in terram oculis,
Sceptrum vero neque retrorsum neque in anteriorem
Partem movebat:
Sed immobile tenebat........
At cum magnam vocem e pectore mittebat,
Et verba hybernis imbribus nivalibus similia, &c. CAPP.

554. *Effunderet.*] T litera adscripta, *effunderet*, est legendum. REGIUS. *Illam eloquentiam, & eloquentiæ procellam effunderet*; Voss. prim.

555. *Eaque diutius.*] *Ea diutius*; MSS. Alm. Voss. sec. tert. Vall. lib. *eo diutius*. Locat. Ald. *eoque diutius*; Basil. Gryph. Vascos. Steph. Colin. Vidov. Oxon.

556. *Status sit rectus.*] *Status quidem sit rectus*; Ald.

557. *Diducti paulum.*] *Paululum*; Voss. prim.

558. *Minimo momento.*] *Momento* deest in Voss. sec. Locat. Basil. Gryph. Colin. Steph. Vidov.

559. *Sic tamen ut non.*] *Ut* non fuisse in antiquis libris, notæ Ascensii testantur.

560. *Vitiosa enim sunt illa, &c.*] Juvenal. Sat. 1. 56. *Doctus spectare lacunar.* Caper in Arte: *Laquearia*, non *lacunaria* dici notat. PASSER. *Laquearia*; marg. Vidov. Flavii Capri locus a Passeratio laudatus exstat in libello de Orthographia pag. 2246. veterum Grammatic. edition. Putschianæ. CAPPER.

561. *Quasi improbam facere.*] *Improbiorem*; Andr. marg. Colon.

562. *A fronte*] Sueton. in Vitell. 17. *Per totum viæ sacræ spatium reducta coma a capite ceu noxii solent.* PASSER. Nihil huc facit Suetonii locus, quem & Vallam adscripsisse Badius notat, cum ibi legendum sit *reducto coma capite*, ut viri docti ostenderunt: sed explicando huic loco egregius est Catulli locus Epithal. Thetid. 194. ubi de Furiis:

Eumenides, quibus anguino redimita capillo
Frons exspirantis præportat pectoris iras.

bro digitorum [563] labiorumque motu [564] commentari, [565] clare exſcreare, pedem alterum longe proferre, partem togæ ſiniſtra tenere, ſtare diductum vel rigidum, vel ſupinum, vel incurvum, vel humeris, ut luctaturi ſolent, ad occipitium ductis. [566] *Procemio* frequentiſſime lenis convenit pronunciatio. Nihil eſt enim ad conciliandum gratius verecundia: non tamen ſemper. Nec enim uno modo dicuntur *exordia*, ut docui. Plerumque tamen & vox temperata, ac geſtus modeſtus, & [567] ſedens humero toga, & laterum lenis in utramque partem motus, eodem ſpectantibus oculis, decebit. *Narratio* magis [568] prolatam manum, amictum recidentem, geſtum [569] diſtinctum, vocem [570] ſermoni proximam, [571] ac tantum apertiorem, ſonum ſimplicem [572] frequentiſſime poſtulabit [573] in his dumtaxat: [574] *Quintus igitur Ligarius*, [575] *cum eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio*; &: [576] *A. Cluentius Habitus pater hujuſce.* Aliud in eadem poſcunt affectus, vel concitati: *Nubit genero ſocrus*; vel flebiles: [577] *Conſtituitur in foro Laodiceæ ſpectaculum acerbum & miſerum toti Aſiæ provinciæ.* Maxime varia & multiplex *actio* eſt probationum. Nam & proponere, partiri, [578] interrogare, ſermoni ſunt proxima, & [579] *contradictionem* ſumere. Nam ea quoque diverſa propoſitio eſt. Sed hæc tamen aliquando irridentes, [580] aliquando imitantes pronunciamus. Argumentatio plerumque agilior, & acrior, & inſtantior, conſentientem orationi poſtulat etiam geſtum, id eſt, [581] fortem celeritatem. [582] Inſtandum quibuſdam in partibus & denſanda oratio. *Egreſſiones* fere lenes, & dulces, & remiſſæ, ut [583] raptus Proſerpinæ, [584] Siciliæ deſcriptio, Cn. [585] Pompeii laus. Neque eſt mirum, minus habere contentionis ea, quæ ſunt extra quæſtionem. Mollior nonnunquam cum reprehenſione diverſæ partis imitatio: [586] *Videbar videre alios intrantes, alios autem exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes.* Ubi [587] non diſſidens a voce [588] permittitur geſtus, [589] quo fit in utramque partem tenera quædam, ſed intra manus tamen, & ſine motu laterum, tranſlatio. Accendendi judicis plures ſunt gradus. [590] Summus ille, & quo nullus eſt in oratore acutior: [591] *Suſcepto bello, Cæſar, geſto jam etiam ex parte magna.* Prædixit enim:

ubi videndus Voſſius, qui horrorem illum terribilem & furialem ibi egregie animadvertit. BURMAN.

563. *Laborumque motu.*] *Labiorum*, *i* vocali interjecta, legendum eſt. REGIUS. *Labrorumque*: Vallæ lib. Voſſ. ſec. Ald. Colin.

564. *Commentari.*] *Commendari* quoſdam legiſſe, Badius indicat.

565. *Clare exſcreare.*] *Radere, exſcreare*; Obrecht.

566. *Procemio frequentiſſ.*] Hoc utique verum eſt, ſi ſpectes *exordii* officium: quia tamen nonnunquam in *exordio* moventur affectus graviores, ut in oratione pro Roſcio Amerino, paulo concitatiori geſtu eris utendum. TURNEB.

567. *Sedens humero toga.*] Id autem ait, quia in locis vehementibus ſæpenumero ſolemus dejicere ex humero togam. TURNEB.

568. *Prolatam manum.*] *Prolatam manu amictum, recidentem geſtum*: marg. Baſil.

569. *Diſtinctum.*] Abeſt a Voſſ. prim. tert. marg. Baſil.

570. *Sermoni proximam.*] Id eſt, ſermoni mero ac ſimplici, qualis in familiaribus colloquiis adhiberi ſolet. Sic paulo poſt idem Fabius: *proponere, partiri, interrogare, ſermoni ſunt proxima*, & infra: *Nec ille* (Æſchines) *Thebas ſermone deflevit.* Dixerat antea poſt initium hujus capitis: *aut intra loquendi modum.* Huc etiam referre poſſis illud Horatii Satir. 4. lib. 1.

——— neque, ſi quis ſcribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc eſſe poetam....?
Idcirco quidam, Comœdia nec ne poema
Eſſet, quæſivere, quod acer ſpiritus ac vis
Nec verbis nec rebus ineſt, niſi quod pede certo
Differt ſermoni, ſermo merus, &c. CAPPER.

571. *Ac tantum apertiorem.*] *Tantum acriorem*: MSS. Bodl. Joan. Alm. Voſſ. prim. Obrecht. *ac tamen acriorem*: Andr. *apertiorem*: Ald. Colin. Vidov. *ac jam tum acriorem*: marg. Baſil. BURMAN.

572. *Frequentiſſime.*] Abeſt a Voſſ prim. tert.

573. *In his dumtaxat.*] Sic quidem legitur, ſed corrupte, ut mihi videtur; illa enim tria verba parum cum reliquis convenire videntur. Ac fortaſſe, ut particula adſcripta, illud *dumtaxat*, ut redundans, eſt oblinendum. REGIUS.

574. *Quinctius igitur.*] Pro Ligario cap. 1. ubi quidam codices *Quintus enim*, ut hic Voſſ. ſec. Vall. lib. Ald.

575. *Cum eſſet adhuc.*] *Cum eſſet in Africa*: MSS Alm. Voſſ. prim. ſec. ſed eradendum *in Africa* jam Raphael monuit, licet Aſcenſius admitti poſſe credat.

576. *A. Cluentius.*] Pro Cluentio cap. 5.

577. *Conſtituitur.*] 1. Verr. 30. ubi etiam *& miſerum & grave toti Aſiæ pr.* legitur.

578. *Interrogare.*] Id intellige de ſimplici rectaque interrogatione, qualis eſt, ſi quis dicat: *quot ſunt horæ diei? quota eſt hora*, &c. nam alia eſt interrogatio *ſchematica* ſeu figuræ rationem habens; ut apud Ciceronem in Catilin. *Patere tua conſilia non ſentis?* & apud Virgilium 3. Æneid. verſ. 56.

——— quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

hæ quippe locutiones quemdam animi affectum exprimunt, ideoque figuratæ ſunt: ſimplici autem locutione diceretur: *Patent conſilia tua. Nihil non mortalia pectora cogis*, &c. CAPPER.

579. *Contradictionem.*] De *contradictionibus* multa locutus eſt Fabius lib. v. Hæ autem ſunt propoſitiones, quibus adverſarius ſuam *cauſſam* fulcit, & noſtram ſubvertit. Itaque, quia nobis obſtant, ſumendæ ſunt, ut refellantur. TURNEB.

580. *Aliquando irridentes.*] Deſunt in MSS Alm. Voſſ tert.

581. *Fortem celeritatem.*] *Fortem. Celeriter inſtandum*, &c. Obrecht.

582. *Inſtandum.*] *Tantum*; V. C. Alm.

583. *Raptus Proſerpinæ.*] IV. Verr. 48.

584. *Siciliæ deſcriptio.*] Verr. II. cap. 1.

585. *Laus Pompeii.*] Pro Balb. cap. 4.

586. *Videor videre.*] Exemplum eſt ex oratione pro Gallio, citaturque a Fabio in cap. de ornatu lib. VIII. 3. eſt enim *diatypoſis* ſive *energia*. TURNEB. *Videor*: Voſſ. ſec. Locat. Ald Gryph. Colin. Vidov. Cæterum in hac Turnebiani Commentatoris nota, pro *vel energia*, legendum eſt *ἐνάργεια*, id eſt *perſpicuitas* vel *illuſtratio*. Hæc enim aliquam habet cum *διατυπώσει deſcriptione* affinitatem CAPPER.

587. *Non diſcedens a voce p. g. quoque in.*] *Diſſidens* ut legatur, ſenſus expoſcere videtur magis, quam *diſcedens*, & *quo*, illa particula *que* eraſa; *ſit* autem verbum aut adſcribendum, aut ſaltem ſubintelligendum, ut legatur *tranſlatio ſit*. REGIUS.

588. *Permittitur geſtus.*] *Promitur*: Ald.

589. *Quo ſit*] *Quoque in utramque*: Voſſ. omn. Locat. Ald. *at quoque in utramque*; Baſil. Colin. Gryph. Vidov.

590. *Summus ille*] Locus hic ſic intelligendus eſt, ut de voce accipiatur, in loco hujus pronunciatione, ut maxima ſit vox & acutiſſima, ſupra quam nullus ſit alius major tonus TURNEB.

591. *Suſcepto.*] Pro Ligar. cap. 3.

Quantum potero, voce contendam, ut populus [592] *hæc Romanus exandiat.* Paulum inferior, & habens [593] aliquid etiam jucunditatis: *Quid enim* [594] *tuus ille, Tubero, in acie Pharsalica gladius agebat?* Plenius adhuc & [595] lentius, ideoque dulcius: [596] *In cœtu vero populi Romani negotium publicum gerens.* Producenda omnia trahendæque tum vocales, aperiendæque sunt fauces. [597] Pleniore tamen hæc canali fluunt: [598] *Vos, Albani tumuli atque luci.* [599] Nam cantici quiddam [600] habent, sensimque resupina sunt: [601] *Saxa & solitudines voci respondent.* Tales sunt illæ inclinationes vocis, quas invicem Demosthenes atque Æschines exprobrant, non ideo improbandæ; cum enim uterque alteri objiciat, palam est utrumque fecisse. Nam neque ille per Marathonis & Platæarum & Salaminis propugnatores [602] recto sono juravit, [603] nec ille Thebas [604] sermone deflevit. [605] Est his diversa vox, & pene extra organum, cui Græci nomen amaritudinis dederunt, supra modum ac pene naturam vocis humanæ acerba: [606] *Quin compescitis vocem istam, indicem stultitiæ,* [607] *testem paucitatis?* Sed id, quod excedere modum dixi, in illa parte prima est: *Quin compescitis? Epilogus,* si enumerationem rerum habet, desiderat quamdam [608] concisorum continuationem; [609] si ad concitandos judices est accommodatus, aliquid ex iis, quæ supra dixi; si placandos, inclinatam quamdam [610] lenitatem; si misericordia commovendos, flexum vocis, & [611] flebilem suavitatem, qua præcipue franguntur animi, quæque est maxime naturalis. Nam etiam orbos [612] viduasque videas in ipsis funeribus canoro quodam modo proclamantes. [613] Hic etiam [614] fusca illa vox, qualem Cicero fuisse in Antonio dicit, mire facit; habet enim in se, [615] quod imitemur. Duplex est tamen miseratio; altera cum invidia, qualis modo dicta de damnatione Philodami; altera cum deprecatione demissior. Quare, etiamsi est in illis quoque cantus obscurior, *In cœtu vero populi Romani*; non enim hæc rixantis modo dixit, &, *Vos, Albani tumuli*; neque enim quasi inclamaret, aut [616] testaretur, locutus est; tamen [617] infinito magis illa flexa [618] & circumducta sunt: [619] *Me miserum, me infelicem*; &: *Quid respondebo liberis meis?* &: *Revocare tu me in patriam potuisti, Milo, per hos; ego te in eadem patria per eosdem retinere non potero?* Et cum bona C. Rabirii [620] uno sestertio addicit: *O meum miserum acerbumque præconium.* Illa quoque mire facit in *peroratione* velut deficientis dolore & fatigatione confessio; ut pro eodem Milone: [621] *Sed finis sit;*

592. *Hæc exandiat.*] *Hoc*: V. C. Alm. & ita apud Ciceron.
593. *Aliquid jam jucunditatis.*] Loco illius *jam*, *etiam* est legendum. REGIUS. *Jam*: Voss. sec. Locat.
594. *Tuus ille Tubero.*] *Tuus ille destrictus in acie*: Ald.
595. *Lentius.*] *Locentius*: Voss. tert.
596. *In cœtu.*] Cicer. 11. *Philipp.* 25.
597. *Pleniore tamen.*] *Metaphora* est ducta a tubis & canalibus aquæductuum; ita enim transtulit ad arteriam *tracheam*, quæ canalis est vocis. TURNEB.
598. *Vos Albani.*] Pro *Milone* 31.
599. *Nam cantici.*] *Jam cantici*: Obrecht. edidit. Canticum autem est quædam *monodia* personæ scenicæ. De cantico ejusque usu lege Diomedem pag. 489. veterum Grammatic. Putsch CAPPER.
600. *Habent.*] *Habentia*: Obrecht.
601. *Saxa.*] Pro *Arch.* 8.
602. *Recto sono juravit.*] In Marathone, campo Atticæ regionis, Miltiades superavit copias Darii Persarum regis. Themistocles autem in Salaminio freto naumachia Xerxem vicit: at Pausanias Mardonium Xerxis ducem ad Platæas urbem Bœotiæ superavit: per hos autem juravit Demosthenes, ut ignominiam cladis ad Chæroneam acceptæ levaret. TURNEB. *Rectus* porro *sonus* dicitur ὁ μονῳδικός, simplex & uniformis, qui nullo animi affectu exprimendo inficitur CAPPER.
603. *Nec hic Thebas.*] *Nec ille*: V. C. Alm. Voss prim. tert. Vall. lib. Locat. Ald. illud *hic* a librariis profectum credo, qui putabant vitiose dici *ille* & *ille*, pro *ille* & *hic*: similem maculam jam etiam eluimus lib. 11. cap. 8. BURMAN. *Nec hic*; Vascos. Steph.
604. *Sermone deflevit.*] Hoc est, sermone mero at simplici, quo familiaribus in colloquiis utimur. Vide quæ paulo supra notavi ad illa Fabii verba, *vocem sermoni proximam.* Cæterum totum hunc de *recto sono* & *sermone* locum male interpretatus est Cresollius pag. 409. Theatr. Sophist. his enim verbis figuratam orationem intellexit: atqui Fabius non de figuris, neque de orationis forma nunc loquitur, sed de ipsa pronunciatione, de varia vocis inflexione. CAPPER.
605. *Est his diversa.*] Significat eam vocem, quam appellant πικροφωνίαν Græci, id est, *acerbam vocem*: eam dixit esse extra organum Fabius; quia est extra legitimum tonum ex nimia contentione reprehensionis. TURNEB.
606. *Quin compescitis.*] Pro Rabir. Perd. 6. ubi legitur: *Quin continetis, & stultitia vestra.* BURMAN.
607. *Testem paucitatis.*] *Testem pravitatis*, Andr. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov.
608. *Concisorum.*] Τῶν κομμάτων, quæ a Latinis Rhetoribus *incisa* solent appellari. CAPPER.
609. *Sed ad concitandos.*] *Si* particula est adscribenda, loco illius *sed*. REGIUS.
610. *Levitatem.*] *Lenitatem* est legendum. REGIUS. *Si lenitatem*: V. C. Alm.
611. *Flebilem.*] *Fidelem*: Voss. tert.
612 *Videbas.*] *Videas*, *b* litera expuncta, legas. REGIUS. *Videbas*: Voss prim. *viduasque*: Voss. sec.
613. *Hic etiam*] Francius malebat *huc*.
614. *Fusca.*] *Subraucam* dicit Cicero in *Brut.* 38.
615. *Quod imitemur.*] *Quod imitamur*: MSS. Alm. Voss. secund.
616 *Testaretur.*] *Detestaretur*: Voss. sec. Ald. Colin. Vidov. marg. Basil.
617. *Infinito magis.*] Hanc rationem loquendi illustravimus ad hujus capitis initium. BURMAN.
618. *Et circumdata.*] *Circumducta* legendum videtur. REGIUS. *Circumdata me miserum*; Locat. *sunt* etiam non habet Ald.
619. *Me miserum.*] Pro *Milon.* cap. 37.
620. *Uno sestertio adjicit.*] *Addicit* est scribendum. REGIUS. *Adjicit*: Voss. sec. *Uno sestertio.*] Apud Ciceronem (pro Rabir Post. 17.) legitur, *nummo sestertio*, id est, vilissimo pretio; *nummus* enim & *sestertius* idem significant: hæc tamen duo sæpe conjunguntur, potissimum in obliquis, ne existimemus esse *sestertium* neutrius generis. TURNEB. Turnebi sententiam secutus est vir eruditissimus Bentl. ad Horat. 1. Sat. IV. 14. & legit *nummo sestertio*; & multis firmat locis, ubi pro illa voce *nummo* sæpe librarii *minimo* supposuerunt: sed cur retineat *minimo* in lib. 111 §. 2. ff. de Transact. nescio, cum ibi quoque in MSS. esse *nummo*, docuerit olim Lindenbrog. ad Terent. Andr. 11. 2. Vide & Rader. ad Mart. x. epig. 31. BURMAN.
621. *Si finis sit.*] *Sed* legendum esse, qui legerit *perorationem* pro Milone, facile videbit REGIUS.

neque enim præ lacrymis jam loqui possum. Quæ similem verbis habere debent etiam pronunciationem. Possunt videri alia quoque hujus partis atque officii, reos excitare, pueros attollere, propinquos producere, vestes laniare: sed suo loco [622] dicta sunt. Et quia [623] in partibus *caussæ* etiam aliis est varietas, satis apparet, accommodandam sententiis ipsis pronunciationem, sicut ostendimus. Sed verbis quoque, quod novissime dixeram, non semper, sed aliquando. [624] An non hæc, *Misellus & pauperculus*, summissa atque contracta? *Fortis, & vehemens, & latro*, erecta & concitata voce [625] dicenda sunt? [626] Accedit enim vis & proprietas rebus tali adstipulatione: quæ nisi adsit, [627] aliud vox, aliud animus ostendat. Quid? quod eadem verba mutata pronunciatione indicant, affirmant, exprobrant, negant, mirantur, indignantur, interrogant, irrident, elevant? Aliter enim dicitur:

[628] *Tu mihi quodcumque hoc regni.*
&: [629] *Cantando tu illum?......*
&: [630] *Tune ille Æneas?*
&: [631] ——— *Meque timoris*
Argue tu, Drance.

Et [632] ne morer, intra se quisque vel hoc, vel aliud, quod volet, per omnes affectus verset: verum esse, quod dicimus, sciet. [633] Unum jam his adjiciendum est, cum præcipue in *actione* [634] spectetur decorum, sæpe aliud alios decere. Est enim latens quædam in hoc ratio, & inenarrabilis; &, ut vere hoc dictum est, caput esse artis, [635] decere quod facias; ita id neque sine arte esse, neque totum arte tradi potest. In quibusdam virtutes non habent gratiam, in quibusdam vitia ipsa delectant. Maximos [636] actores comœdiarum, Demetrium & [637] Stratoclem, placere diversis virtutibus vidimus. Sed illud minus mirum, quod alter deos, & juvenes, & bonos patres, servosque, & matronas, & graves anus optime; alter acres senes, callidos servos, parasitos, lenones, & omnia [638] agitatiora melius; fuit enim natura diversa. Nam vox quoque Demetrii jucundior, illius acrior erat. [639] Annotandæ magis proprietates, quæ transferri non poterant, manus jactare, & dulces exclamationes theatri caussa producere, [640] & ingrediendo ventum concipere veste, & nonnunquam [641] dextro latere facere gestus: quod neminem alium [642] præter Demetrium decuit; namque in hæc [643] omnia statura & mira specie adjuvabatur. Illum cursus, & agilitas, & vel parum conveniens personæ risus, (quem non ignarus rationis populo dabat) & contracta etiam cervicula. Quidquid [644] horum alter fecisset, fœdissimum videretur. Quare norit se quisque, nec tantum ex communibus præceptis, sed etiam ex natura sua capiat consilium formandæ *actionis*. Neque illud tamen est nefas, ut aliquem vel omnia vel plura deceant. Hujus quoque loci [645] clausula sit eadem, necesse est, quæ cæterorum est, [646] regnare maxime modum. Non enim comœdum

612. *Dicta sunt.*] Lib. VI. cap. 1.

623. *In partibus caussæ & aliis.*] *Etiam*, loco & copulæ, mihi legendum videtur. REGIUS. *In partibus caussæ in aliis*: Voss. prim. *in partibus caussæ talis est*: Voss. sec. Vall. lib.

624. *At non hæc.*] T litera in n mutata, *an* legendum est. REGIUS. *At non*: Voss. secund. Bern. Vall. lib. marg. Basil.

625. *Dicenda sunt.*] *Dicendum est*: MSS. Alm. Voss. prim. sec. Locat.

626. *Accedit.*] *Accidit*: Voss. sec.

627. *Aliud vox.*] Francius *ostentat*, pro *ostendat*, volebat.

628. *Tu mihi.*] I. Æneid. 82.

629. *Cantando.*] Eclog. III. 25.

630. *Tune ille.*] Æneid. I. 611.

631. *Meque timoris.*] XI. Æneid. 383.

632. *Ne morer.*] *Ne moremur*: Voss. tert.

633. *Unum jam.*] Quæ sunt firmissima, & tamen arte tradi non possunt, ultimo loco adjicit; præcepta enim *decori* quanquam quædam posita sunt hoc capite, si nimirum ea serventur, quæ dixit Fabius; attamen *decorum* quoddam petitur a propria cujusque natura, usque adeo ut, quod in alio virtus est, in alio sit vitium. TURNEB.

634. *Spectetur decorum.*] C litera adscripta, *decorum* manifeste est legendum. REGIUS. *Decor*: V. C. Alm.

635. *Decere quod facias.*] *Decere*, i vocali in e conversa, scribendum. REGIUS. Emendandus locus Ciceronis lib. I. *de Orat.* 24. unde hic sumptus est: *Sed etiam ipsi illo Roscio, quem sæpe audio dicere caput esse artis dicere*, scribe *decere* pro *dicere*. PHILANDER. *Ut vere hoc dictum est, caput esse, decere, quod facias*; V. C. Alm. *vere hoc*, etiam Ald. Colin. Oxon Obrecht.

636. *Actores comœdiarum.*] Recte, a vocali crasa, quidam *actores* legunt. REGIUS.

637. *Stratoclem.*] *Stratoclea*: MSS Bodl. Voss omn Andr.

638. *Agitatiora.*] Hac de caussa propter argumenti varietatem & personarum motum, dicuntur quædam comœdiæ *statariæ*, quædam *motoriæ*: de quibus vide Donatum in Terentium. TURNEB. *Agitatoria*: Basil. Par. Gryph. Vidov.

639. *Annotandæ magis.*] *Annotandæ memoriæ magis*: MSS. Bodl. Alm. Ande.

640. *Et ingrediendo.*] *Et in ingrediendo*: V. C. Alm. & *egrediendo*: marg. Basil. hoc etiam de puella Ovidius III. Art. 301. ita effert:

Hæc movet arte latus, tunicisque fluentibus auras
Excipit, extensos fertque superba pedes.

641. *Dextra latere.*] Dextro legendum esse, ne admonendi quidem sumus. REGIUS.

642. *Præter Demetrium.*] *Nisi Demetrium*; Voss. prim. tert

643. *Omnia statura.*] *Omnia quasi statura*; MS. Bodl. Andr. Ald.

644. *Horum alter*] *Aliter* quosdam legisse Ascensius indicat.

645. *Clausula sit.*] *Sit* abest a V. C. Alm.

646. *Regnare modum.*] De quo ne notum illud Horatii, *est modus in rebus*, &c. repetamus, solum hunc Pindari locum ex Olymp. Od. 13. subjicere volumus:

Ἕπεται δ' ἐν ἑκάστῳ μέτρον. Νοῆ-
σαι δὲ καιρὸς ἄριστος.

esse, sed oratorem volo. Quare [647] neque in gestu persequemur omnes argutias, nec in loquendo distinctionibus, [648] temporibus, affectionibus moleste utemur; ut si sit in scena dicendum:

> *Quid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem,*
> *Cum arcessor ultro? an potius ita me comparem,*
> *Non perpeti meretricum contumelias?*

[649] Hic enim dubitationis moras, vocis flexus, varias manus, diversos nutus actor adhibebit. Aliud oratio sapit, nec vult nimium [650] esse condita. *Actione* enim constat, non imitatione. Quare non immerito reprehenditur [651] pronunciatio vultuosa, & gesticulationibus molesta, & vocis mutationibus resultans. Nec inutiliter ex Græcis veteres transtulerunt, quod ab his sumptum Lenas Popilius posuit, esse hanc [652] *inotiosam actionem*. Optime igitur idem, qui omnia, Cicero præceperat, quæ supra [653] ex *Oratore* posui: quibus similia [654] in *Bruto* de Marco Antonio dicit. Sed jam recepta est *actio* [655] paulo [656] agitatior, & exigitur, & quibusdam partibus convenit: ita tamen temperanda, ne, dum actoris captamus elegantiam, perdamus viri boni & gravis auctoritatem.

Sequitur vero in quolibet modus.
Intelligere vero occasio est optima. ALMEL.

647. *Nec in gestu.*] *In* deest in Obrecht.

648. *Temporis affectationibus.*] *Effictionibus* mihi videtur esse legendum, nec ignoro *affectionibus* a quibusdam legi. REGIUS. *Effictionibus*: Gryph. Vascos. Steph. Colin. Vidov. *affectibus* vel *affectionibus*; marg. Vascos. Steph. *affectionibus*: Voss. sec. Leid. Oxon. Obrecht.

649. *Hic enim est dubitationes, moras.*] Depravatus hic locus sic emendari potest; *est* enim verbum videtur expungendum, & *dubitatione*, litera *s* erasa, legendum. REGIUS. *Dubitatione*; V. C. Alm. Locat. Colin.

650. *Esse condicta.*] *C* litera expuncta, *condita* mihi legendum videtur. REGIUS.

651. *Pronunciatio vultuosa.*] Volgo solent *vultuosum* accipere pro tristi & severo: attamen apud Ciceronem & Fabium significat crebras vultus mutationes, quales fiunt ab histrionibus. TURNEB.

652. *Inotiosam actionem.*] Videtur Popilius vertisse ἄχολον ὑπόκρισιν, id est, *inotiosam actionem*, quæ multus negotius gesticulandi vultumque fingendi occupatur. TURNEB. Pro *inotiosam* legendum omnino *morosam*, ut e codice MS. a Bongarsio commodato emendavit Salmasius ad Treb. Poll. Gallien. cap. 8. Actio *morosa* est ἡ μιμώδης, mimica & gesticulatoria. COLOMESIUS. Sed refutavit illam Salmasii & Colomesii lectionem Gronovius ad Senecam 1. Natural quæstion. 1.

653. *Ex Oratore.*] Cap. 19.

654. *In Bruto*] Cap. 38.

655. *Paulo agitatior.*] *Paulo etiam agitatior*: Obrecht.

656. *Agitatior, &c.*] *Agitatior etiam &c.* Voss. sec. Par. Vasc. Gryph. Steph. Colin. Vidov. *agitatior etiam exigitur*: Locat. *agitatur & jam ex*: Ald. Basil.

M. FAB. QUINCTILIANI
DE
INSTITUTIONE ORATORIA
LIBER DUODECIMUS.
PROOEMIUM.

VENTUM est ad partem operis destinati longe gravissimam. Cujus equidem onus si tantum opinione prima concipere potuissem, quanto me premi ferens sentio, maturius consuluissem vires meas. [1] Sed initio pudor omittendi, quæ promiseram, tenuit: mox, quanquam [2] per singulas prope partes labor cresceret, ne perderem quæ jam effecta erant, per omnes difficultates animo me sustentavi. Quare nunc quoque, [3] licet major quam unquam moles premat; tamen prospicienti finem mihi constitutum est vel deficere potius, quam desperare. [4] Fefellit autem, quod initium a parvis [5] ceperamus: mox velut aura solicitante provecti longius, dum tantum nota illa, & plerisque artium scriptoribus tractata præcipimus, nec adhuc a litore procul videbamur, & multos [6] circa velut iisdem se ventis credere ausos habebamus. [7] Jam cum eloquendi rationem novissime repertam, paucissimisque tentatam ingressi sumus, rarus, qui jam procul a portu recessisset, reperiebatur. [8] Postquam vero nobis ille, quem instituebamus, orator, a dicendi magistris dimissus, aut suo jam impetu fertur, aut [9] majora sibi auxilia ex ipsis sapientiæ penetralibus petit; quam in altum [10] simus ablati, sentire cœpimus. Nunc *cœlum undique & undique pontus.* Unum modo in illa immensa vastitate cernere videmur M. Tullium, qui tamen ipse, quamvis tanta atque [12] ita instructa nave hoc mare ingressus, contrahit vela, [13] inhibetque remos, & de ipso demum

Oratorem finiit Cato, *virum bonum dicendi peritum*. Superioribus igitur libris Fabius oratori tribuit dicendi peritiam: hoc libro oratoris mores format, officiaque præscribit: quo nomine est summopere commendandus, quia partem ab omnibus prætermissam tractavit. TURNEB.

1. *Sed initio.*] Cum proposuit magnitudinem & difficultatem, attentionem conciliavit: nunc vero caussas affert, quamobrem institutum opus non omiserit; erat enim pollicitus institutionem oratoriam suis familiaribus, ut scribit in præfatione; & alioqui turpe erat desistere, cum propinquus esset finis. TURNEB. *Sed initio pudore omittendi quæ promiseram, mox*, &c. Obrecht.

2. *Per singulas prope partes.*] *Quoque partes*: Locat. Basil. Steph. Colin. Vidoe.

3. *Licet majori, quam unquam mole premar.*] MS. Bodleianus, Aldus, Sichardus, editio Parisiensis, Vascusanus, & Stephanus, nostram hanc lectionem confirmant. Quæ quidem cum per se elegans est & accurata, miror quo consilio ejecta est editione Lugdunensi, inserta altera, saltem non magis nitida: *Licet major, quam unquam moles premat.* GIBSON. *Major, quam unquam moles premat*: V. C. Alm. Voss. uno. Vall. lib. Obrecht. marg. Basil. nisi quod Voss. prim. & tert. pro *unquam*, *antea* habent. Et elegantem hanc quoque lectionem cur repudiemus, non video. Ovid. ii. Trist. 551.

Non ea te moles Romani nominis urget. BURMAN.

4. *Fefellit autem*] Aperit caussas erroris, ac reliqua, quæ dixit, a *metaphora* nautica sunt desumpta: est tamen quibusdam in partibus *allegoria*. TURNEB.

5. *Ceperamus.*] Citra diphthongum *ceperamus*, mihi legendum videtur, ut intelligatur sumpseramus. REGIUS. *Cœperamus*: Voss. sec. Ald. & Obrecht. sed secundis curis emendavit *ceperamus*. BURMAN.

6. *Circa.*] *Circum*: Obrecht.

7. *Jam cum eloquendi.*] Ait rationem eloquendi novissime repertam, quia antiqui oratores utebantur oratione horrida, nec in usu erat compositio numerosa, quæ primum est reperta a Thrasymacho & Gorgia, deinde emendata ab Isocrate. TURNEB.

8. *Postquam vero.*] Superioribus libris ea tractavit Fabius, quæ doceri solent a rhetoribus: hoc libro, quæ etiam studia ejus esse debeant, explicat: docet jus civile discendum, philosophiamque. TURNEB.

9. *Majora sibi auxilia.*] *Matura sibi auxilia*: marg. Basil.

10. *Sumus ablati.*] *Simus* recte legitur. REGIUS.

11. *Nunc cœlum undique.*] Hemistichium est ex quinto Æneidos, quo significat Virgilius, navem esse in medio mari. TURNEBUS. In aliis codicibus Virgilii lib. v. 9. est:

——— *Maria undique & undique cœlum.*

12. *Ita instructa nave*] *Tam instructa nave*: Obrecht.

13. *Inhibetque remos.*] *Inhibentur remi & naves*, quum non solum remi sustinentur, sed potius navis in contrarium agitur, id est, in puppim navigatur. Præterea se comparat cum Cicerone, partemque ab eo & ab aliis prætermissam se tractaturum pollicetur. TURNEBUS. Vide de hac locutione summum Gronov. iv. obs. 26 ubi dubitat, an non *remis* sit legendum. BURMAN. Cæterum si *in remis* legeretur, subaudiendum esset *to navis*, vel *in navem*; ut sit plena locutio, *navem remis inhibere*, *navis remis inhibetur*. Id Græci dicunt, *πρύμναν κρούειν*. CAPPER.

genere dicendi, quo fit usurus perfectus orator, satis habet dicere. At nostra temeritas etiam mores ei conabitur dare, & assignabit officia. Ita nec antecedentem consequi possumus, & longius eundum est, [14] ut res feret. [15] Probabilis tamen cupiditas [16] honestorum, & [17] vel tutioris audaciæ est tentare, quibus paratior venia est.

14. *Ut res feret.*] *Ut res paret*: V. C. Alm. Voss. prim. tert. *eundum est. Ut res feret*: *probabilis* &c. ita distinguit Locat. & alios fecisse Ascensius indicio est: unde Rollinum credo habere, quod velit illa *ut res feret* jungi sequentibus: sed male: *ut* non habent Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *vel*; Steph. Vasc. BURMAN.

15. *Probabilis.*] *Laudabilis* Francius conjiciebat.

16. *Honestorum.*] *Honestarum*; Voss. prim.

17. *Vel tutioris.*] *Velut tutioris*; Obrecht. *Tutioris audacia. Relistoris audientia*: V. C. Alm. *tutioris audentiæ*: Voss. prim. tert. Obrecht. marg. Steph. Vasc. *audientæ*; MS. Bodl.

CAPUT PRIMUM.

Non posse oratorem esse, nisi virum bonum.

I. SIT ergo nobis orator, [1] quem instituimus, is, qui a M. Catone finitur, [2] *vir bonus, dicendi peritus.* Verum id, quod ille posuit prius, [3] etiam ipsa natura potius ac majus est, utique *vir bonus.* [4] Id non eo tantum, quod, si vis illa dicendi malitiam instruxerit, nihil sit publicis privatisque rebus perniciosius eloquentia; [5] sed nos quoque ipsi, qui pro virili parte conferre aliquid ad facultatem dicendi conati sumus, pessime mereamur de rebus humanis, si latroni comparemus hæc arma, non militi. Quid de nobis loquor? Rerum ipsa natura in eo, quod præcipue indulsisse homini videtur, [6] quoque nos a cæteris animalibus separasse, non parens, sed noverca fuerit, si facultatem dicendi, sociam scelerum, adversam innocentiæ, hostem veritatis invenit. [7] Mutos enim nasci, & egere omni ratione satius fuisset, quam providentiæ munera in mutuam perniciem convertere. Longius tendit hoc judicium meum. [8] Neque enim tantum id dico, eum, qui sit orator, virum bonum esse oportere; sed ne futurum quidem oratorem, nisi virum bonum. [9] Nam certe neque intelligentiam concesseris iis, qui, proposita honestorum ac turpium via, pejorem sequi [10] malint; neque prudentiam [11] iis, qui in gravissimas frequenter legum, semper vero malæ conscientiæ, pœnas a semetipsis improviso rerum exitu [12] induantur. Quod si neminem malum esse, nisi stultum eum-

Cæteri rhetores hanc partem omiserunt, quia temporibus Socratis a philophia separata fuit eloquentia. Fabius autem philosophiam moralem conatur oratori asserere, quem negat esse posse sine morum probitate. TURNEB. Pluribus hac de re differentem & ab ipso Fabio dissentientem lege (si vacat & lubet) Vossium in opusculo *de natura & constitutione rhetorices* pagg. 13. 14. 15. 16. ubi sæpe λογομαχεῖν mihi videtur. CAPPER.

1. *Quem constituimus.*] *Instituimus* scribitur. REGIUS. *Constituimus*; V. C. Alm. Voss. tert. Bern. Val. lib. quod probat Ascensius & explicat, *definimus*; quia jam non de instituendo, sed constituendo agit: sed *instituimus* potest sumi in præterito tempore, nempe, in prioribus libris BURMAN.

2. *Vir bonus dicendi peritus*] Plato in Gorgia: Τὸν γὰρ μέλλοντα ὀρθῶς ῥητορικὸν ἔσεσθαι, δίκαιον ἄρα δεῖ εἶναι, καὶ ἐπιστήμονα τῶν δικαίων. Cicero pro Cæcina: *Ita bonus & justus vir est, ut natura, non disciplina consultus esse videatur: ita peritus ac prudens, ut ex jure civili non scientia solum quædam, verum etiam bonitas nata videatur.* Gellius lib. XVIII. cap. 5. *Antonius Julianus Rhetor, vir bonus & facundia florentis.* Rutilius Numatianus Itinerarii lib. 1.

Hic docuit, qualem poscat facundia sedem,
Ut bonus esse velit, quisque disertus erit.

Plinius Junior lib. IV. Epist 7. *Herennius Senecio mirifice Catonis illud de Oratore in hunc e contrario vertit, Orator est vir malus dicendi imperitus.* COLOMES.

3. *Etiam ipsa.*] *Etiam* deest in V. C. Alm.

4. *Id non eo tantum, quod si.*] Hic locus ad sensus absolutionem aut *spectat* verbum, aut simile desiderat: *ut* certe, loco illius *quod*, reponendum contenderim, ut legitur: *id non eo tantum, ut si vis.* &c. REGIUS *Id* omittit Steph. *ut si*; Basil.

5. *Sed quoque ipsi.*] *Nosque ipsi*; Voss. omn. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *nos quoque*; V C. Alm.

6. *Nos quoque a cæteris*] Semidocti alicujus temeritate factum est, ut hic sensus ex aperto & candido obscurior difficiliorque redderetur. Is enim, quicumque fuerit, putavit, illud *quoque* conjunctionem esse, eoque illi pronomini *nos* subjiciendam, non animadvertens hoc loco esse ablativum, cum illa copula *que* colligatum; ac idcirco ante illud pronomen *nos* collocandam, ut legatur: *quoque nos a cæteris.* REGIUS. *Quo nos*; V. C. Alm. Hic locus tractatus est a Fabio lib. II. cap. 17. ubi docet cætera animalia appellari muta: unde & Græci vocant ἄλογα: quanquam hoc alii referunt ad rationis defectum. TURNEB.

7. *Mutos enim.*] *Muta*; Voss. prim.

8. *Neque enim.*] Sententiæ hujus est sensus, nihil esse posse utilius & honestius, quam si orator aliquis sit vir bonus: imo vero, nisi vir bonus fuerit, orator esse non poterit. TURNEB.

9. *Nam certe.*] Ratiocinatione utitur, cujus *major* est *a repugnantibus*, *minor a consequentibus*, & a testimonio sapientum. TURNEB.

10. *Malint.*] *Mallent*; Voss. secund. tert. *malunt*; Locat. Ald.

11. *Iis, qui in gravissimas.*] *Iis cum in*; Voss. prim. *prudentiam cum in*; Voss. secund. marg. Basil. Locat. Obrecht. *prudentiam qui*; Ald. Basil. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

12. *Inducantur*] *Induantur*; MSS. Alm. Voss omn. Locat. Ald. Basil. Gryph. Vidov. Par. & ita veteres editiones habuisse, ex Badii notis colligo, qui dubitat utrum rectius *indicantur*, an *inducantur*: certe *indui in laqueos* passim occurrit, & hic *induantur* probat Gebhard. ex MSS. Palatinis lib. III Crepund. 5. & Gronov. ad Senec Herc. Fur 1312. Vide supra ad lib. v. 7. ubi eadem varietas. BURMAN.

dem, non modo [13] a sapientibus dicitur, sed vulgo quoque semper est creditum; certe [14] non fiet unquam stultus, orator. Adde quod ne studio quidem operis pulcherrimi vacare mens, nisi omnibus vitiis libera, potest: [15] primum quod in eodem pectore nullum est honestorum turpiumque [16] consortium: & cogitare optima simul ac deterrima non magis est unius animi, quam ejusdem hominis bonum esse ac malum. Tum illa quoque ex caussa, quod mentem tantæ rei intentam, [17] vacare omnibus aliis, etiam culpa carentibus, curis oportet. Ita demum enim libera, ac tota, nulla distringente atque alio [18] ducente caussa, spectabit id solum, ad quod accingitur. [19] Quod si agrorum nimia cura, & solicitior rei familiaris diligentia, & venandi voluptas, [20] & dati spectaculis dies, multum studiis auferunt ([21] huic enim rei perit tempus, quodcumque alteri datur;) quid putamus facturas cupiditatem, avaritiam, invidiam? quarum impotentissimæ cogitationes somnos [22] etiam ipsos, & illa [23] per quietem visa perturbant. Nihil est enim tam occupatum, tam multiforme, tot ac tam variis affectibus concisum atque laceratum, quam mala mens. Nam & cum [24] insidiatur, spe, curis, [25] labore distringitur; & jam, cum sceleris compos fuerit, solicitudine, pœnitentia, pœnarum omnium exspectatione torquetur. Quis inter hæc literis, aut ulli [27] bonæ arti locus? Non hercle magis, quam frugibus [28] in terra sentibus ac rubis occupata. Age, non ad perferendos studiorum labores necessaria frugalitas? [29] Quid ergo ex libidine ac luxuria spei? Non præcipue acuit ad cupiditatem literarum amor laudis? [30] Num igitur malis esse laudem curæ putamus? Jam hoc quis non videt, maximam partem orationis [31] in tractatu æqui bonique consistere? Dicetne de his secundum debitam rerum dignitatem malus atque

13. *A sapientibus dicitur.*] *Sapientibus dicitur*: V. C. Alm.

14. *Non fiet unquam stultus orator.*] Clariori sensu dicerent Græci: *ὁ μῶρος οὔποτε γένοιτο ῥήτωρ*: *qui stultus est, is nunquam fiet orator.* CAPPER.

15. *Primum, quod in, &c.*] Argumentum est a *contrariis*; etenim contraria in eodem esse non possunt. Cæterum Chrysippus existimavit animum esse in pectore, ideoque sic locutus est Fabius. TURNEB.

16. *Consortium.*] Senec. de const. cap. 5. *Turpitudo intraire eo, ubi virtus honestumque est, non potest* ALMEL. Qui Senecæ verba non tam de scripto, quam de memoria retulisse mihi visus est. Nam Seneca loco citato sic habet: *Unum enim malum illi est turpitudo, quæ intrare eo, ubi jam virtus honestumque est, non potest.* CAPPER.

17. *Vacare omnibus.*] Conferenda hæc cum illis, quæ lib. x. cap. 3. dixit: *Nam si non nisi refecti, non nisi hilares, non nisi aliis omnibus curis vacantes studendum existimaverimus, semper erit, propter quod nobis ignoscamus.* ALMEL.

18. *Ducente caussa.*] Malebat *cura* Rollinus.

19. *Quod si agrorum nimia cura.*] Sic quidem legitur, & recte omnibus fere legi videtur; sed parum Fabii proposito nimia agrorum cura convenire videtur; neque enim de rusticis, sed de urbanis hic verba fiunt, ac de iis demum, qui arti oratoriæ student, qui certe in colendis agris minime solent occupari: quare, loco *agrorum*, ausim contendere *corporum* esse legendum, quamvis nulla mihi exemplaria adstipulentur. REGIUS. *Corporum nimia cura* legunt Aldus, Sichardus, Parisiensis editio, Vascos. Steph. aliæque. Majori certe ratione, quam qua editio Lugdunensis *agrorum* posuit; partim quod antiqui illi semper mentionem agriculturæ honorificentiorem faciunt, quam ut in ea providenda omnium operæ insumi posse existimarent; partim quod effeminatam corporis curam proba illa ac robusta ingenia maxime damnarent. GIBSON. *Agrorum* tamen habent MSS. Alm. Voss. omn. Locat. Vidov. Obrecht. marg. Basil. Gryph. Vascos. Steph. & nos prætulimus; nam agit tantum de iis, quæ tempus studiis auferunt, licet laudabiles sint occupationes. Si tamen, cum nimiæ sint, non sinunt vacare oratoriæ facultati, & etiam viros bonos, ut erant rusticæ rei diditi, patresfam. venandi studiosos, &c. distringunt; quid non facient vitia, *cupiditas*, &c. denique non recte corporis curæ subjiceretur diligentia rei familiaris, quæ optime agrorum curæ convenit. BURMAN.

20. *Et dati spectaculis dies*] Quo fit, ut de angustia temporis semper conqueramur, ut eleganter noster hoc libro cap. ult. sed uterentur exemplo Ciceronis, qui de se pluribus agit *pro Archia.* cap. 6. ALMEL.

21. *Huic enim rei, &c.*] Allusio est ad apophthegma Plinii: dicebat etiam *omne tempus perire, quod studiis non impenderetur*: est autem locus comparationis *a minori.* TURNEB.

22. *Etiam ipsos.*] *Ipsos* non erat in V. C. Alm.

23. *Per quietem visa.*] Hoc dictum est juxta physicos; qui talia aiunt esse somnia, quales fuerint diurnæ cogitationes, phantasia scilicet species reservante. TURNEB. Hæc non capio: an cogitationes impotentissimæ turbant visa? Immo contra, visa turbare solent quietem & somnos. Quare puto legendum: *somnos etiam ipsos, ut illa per quietem visa, perturbant*: etsi *illa* minus placeant. Forte ut *mille per quietem visa.* BURMAN. Qui nodum in scirpo quæsisse hic videtur. Putavit scilicet *τὰ illa per quietem visa* in accusativo esse casu, cum sint in nominativo, & ita construi debeant: *quarum impotentissimæ cogitationes & illa per quietem visa perturbant ipsos etiam somnos.* Nam ex diurnis & *τοῖς καθ' ὕπαρ* cogitationibus oriuntur *τὰ κατ' ὄναρ φαντάσματα, illa per quietem visa.* Unde patet quam immerito *τὸ illa* Burmanno displicuerit; cum demonstrativum hujusmodi pronomen Græcorum articulum *τὰ* utcumque possit exprimere. CAPPER.

24. *Insidiatur præ curis.*] *Spe*, loco illius præpositionis *præ*, est legendum. REGIUS. *Præ curis*; Voss. sec. marg. Basil. *insidiatur pectori, spe, curis*; Obrecht. quod probare certe nequeo, neque malam malam mentem pectori insidiari recte dici puto: sed mala mens insidias meditatur alteri cuicumque, quas dum molitur, spe, curis, labore distringitur: ubi vero compos est sceleris, torquetur solicitudine, &c. BURMAN.

25. *Labore.*] Deerat in V. C. Alm.

26. *Etiam cum sceleris*] Eleganter loquendi ratio exposcit, ut, loco illius *etiam*, hæc copula *&* reponatur, hoc modo: *& cum sceleris compos.* REGIUS. *Et etiam*; Voss. tert. *& cum*; Ald. Colin.

27. *Bonæ arti locus.*] *Bonæ arti cultus*; Colon. Par.

28. *Interea sentibus.*] *In terra* legendum esse, ne quidem admonitione indiget. REGIUS. Solitos librarios ita aberrare patet ex Silii lib. xv. 422. ubi etiam, pro *in terra, interea* ediderunt, ut & apud Val. Flac. 2. 452. BURMAN.

29. *Quid igitur.*] *Quid ergo*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

30. *Num igitur malis esse laudem curæ putamus?*] *Non igitur*, &c. sine interrogatione, editio Lugdunensis. Sed ea lectio, mea quidem sententia, jejuna est, & impetum viresque orationis perdit; neque congruit ei indignationi, qua in pravos mores Fabius plerumque incurrit. Interrogative legunt, *Num igitur*, &c. MS. Bodleianus; Aldus, Sichardus, Parisiensis editio, Vascosanus, & Stephanus. GIBSON.

31. *In tractatu æqui bonique*] Et certe orationis *τῆς* in genere judiciali finis est justum ac legitimum. Atqui jurisprudentia, secundum *τοὺς νομικοὺς*, est *ars æqui & boni.* CAPPER.

iniquus?

iniquus? Denique, ut maximam partem [32] quæstionis eximam, demus id, quod nullo modo fieri poteſt, idem ingenii, ſtudii, doctrinæ, peſſimo atque optimo viro: uter melior dicetur orator? Nimirum qui homo quoque melior. Non igitur unquam malus idem [33] homo, & perfectus orator. Non enim perfectum eſt quidquam, quo melius eſt aliud. [34] Sed, ne more Socraticorum [35] nobiſmet ipſi reſponſum finxiſſe videamur, [36] ſit aliquis adeo contra veritatem obſtinatus, ut audeat dicere, eodem ingenio, ſtudio, doctrina præditum, [37] nihilo deteriorem futurum oratorem malum virum, quam bonum. Convincamus hujus quoque amentiam. Nam hoc certe nemo [38] dubitabit, omnem [39] oratorem id agere, ut judici, quæ propoſita fuerint, vera & honeſta videantur. Utrum igitur hoc facilius bonus vir perſuadebit, an malus? Bonus quidem & [40] dicet ſæpius vera [41] atque honeſta. [42] Sed etiam ſiquando aliquo ductus officio (quod accidere, ut mox docebimus, poteſt) falſo hæc affirmare conabitur, [43] majore cum fide neceſſe eſt audiatur. At malis hominibus [44] ex contemptu opinionis, & ignorantia recti, nonnunquam excidit ipſa ſimulatio. Inde immodeſte proponunt, [45] ſine pudore affirmant. Sequitur in iis, quæ certum eſt effici non poſſe, deformis pertinacia, & irritus labor. Nam ſicut in vita, [46] ita in *cauſſis* quoque, ſpes improbas habent. Frequenter autem accidit, ut his etiam vera dicentibus fides deſit, [47] videaturque talis advocatus, malæ [48] *cauſſæ* argumentum. Nunc de iis dicendum eſt, quæ mihi quaſi conſpiratione quadam vulgi reclamari videntur. *Orator ergo Demoſthenes non fuit?* [49] atqui malum virum accepimus. *Non Cicero?* [50] atqui hujus quoque mores multi reprehenderunt. Quid agam? magna reſponſi invidia [51] ſubeunda eſt, mitigandæ ſunt prius aures. [52] Mihi enim nec Demoſthenes tam gravi morum dignus videtur invidia, ut omnia, quæ in eum ab inimicis congeſta ſunt, credam; cum [53] & pulcherrima ejus in republica conſilia, [54] & finem vitæ clarum legam. Nec Marco Tullio defuiſſe video in ulla parte civis optimi voluntatem. Teſtimonio eſt actus nobiliſſime conſulatus; integerrime provincia adminiſtrata; [55] & repudiatus vigintiviratus; & civilibus bellis, quæ in ætatem ejus graviſſima inciderunt, neque ſpe neque metu declinatus animus, quo minus optimis ſe [56] partibus, id eſt, reipublicæ, jungeret. Parum fortis videtur quibuſdam, quibus optime reſpondit ipſe, *Non ſe timidum in ſuſcipiendis, ſed in providendis periculis*: quod probavit morte quoque ipſa, quam [57] præſtantiſſimo ſuſcepit animo. Quod ſi defuit his viris ſumma virtus, [58] ſic quærentibus, an oratores fuerint, reſpondebo, quomodo Stoici, [59] ſi interro-

32. *Quæſtionis eximam.*] Sic quidem legitur, ſed, *i* vocali eraſa, *eximam* ut legatur, ſenſus expoſcit. REGIUS. *Eximiam*; Voſſ. ſec.

33. *Homo &c.*] *Homo erit, &c*; Obrecht.

34. *Sed ne more Socrat.*] Socratici philoſophi, ut Plato & Xenophon, dialogos ſcribere ſolent, & eas perſonas, quibuſcum loquuntur, inducunt ea dicentes nonnunquam, quæ non ſit difficile refutare, ac ſæpenumero *inductionibus* eum, quem alloquuntur, ſolent decipere. TURNEB.

35. *Nobiſmet ipſi.*] *Nobiſmet ipſi*; MSS. Alm. Voſſ. ſec. & Vallæ lib.

36. *Sit aliquis.*] *Si ſit aliquis*; Ald.

37. *Nihilo deteriorem oratorem malum virum, &c.*] Longe clarior eſſet Græca locutio: *οὐ χείρω ῥήτορα ἔσεσθαι τὸν κακὸν, ἢ τὸν ἀγαθόν*: *non deteriorem oratorem fore illum, qui ſit malus vir, quam qui ſit bonus.* CAPPER.

38. *Dubitabit.*] *Dubitavit* V. C. Alm.

39. *Oratorem.*] *Orationem*; marg. Baſil.

40. *Dicet.*] *Dicit*; Obrecht.

41. *Atque honeſta. Sed etiam.*] Francius ita diſtinguebat & legebat; *atque honeſta etiam. Si quando.*

42. *Sed etiam ſi quando.*] Fabius hoc libro docebit, nonnunquam ab oratore, id eſt, viro bono, turpia defendi; ſed tum, cum magna officii aut Reipub. ratione ducetur. TURNEB.

43. *Majore cum fide.*] Sic Ariſtoteles, cum tractat de probationibus *ethicis*, ait *mores præcipuam facere fidem.* TURNEB.

44. *Ex conceptu opinionis.*] Recte quidam legunt *contemptu*; mali enim negligunt hominum de ſe opinionem. REGIUS. *Ex concepto*; Locat. Ald. marg. Gryph. Colin.

45. *Sine pudore affirmant.*] *Sine pondere*; Andr.

46 *Ita in cauſſis.*] *Ita* deſuit in V. C. Alm.

47. *Videaturque talis advoc.*] Sic Pollio pro Urbiniæ heredibus adverſarii *cauſſam* malam eſſe dixit, quod defenderetur a Labieno: auctor Fabius lib. IV. TURNEB.

48. *Cauſſa argumentum.*] *Argumentum* ſenſus expoſcit. REGIUS.

49. *Atqui malum virum accepimus.*] *Virum* non habet Steph.

50. *Atque hujus mores.*] *Atqui* legendum eſt. REGIUS.

51. *Subeunda eſt.*] *Eſt* non habent Locat. Steph. Baſil. Gryph Colin. Vidov.

52. *Mihi enim nec.*] Illa particula *enim* expungenda videtur. REGIUS.

53. *Et pulcherrima.*] *Et* deeſt in V. C. Alm.

54. *Et finem vitæ clarum.*] Poſt mortem Alexandri, cum imperaret Macedoniæ Antipater, ac Demoſthenem, qui rebus Macedonum ſemper adverſus fuerat, in quodam templo concluſiſſet, Demoſthenes venenum, quod ſub gemma annuli habebat, hauſit, ſicque mortuus eſt. TURNEB.

55. *Et repudiatus vigintiviratus.*] Mortuo Cæſare, quidam dicebant immutandum Reip. ſtatum, faciendamque *Ariſtocratiam*, ac eligendos viginti viros, qui Remp. gubernarent: quod Cicero diſſuaſit, quum alioqui in *viginti* numeraretur. TURNEB. Pudet certe talia ſub Turnebi nomine prodire; cum certe ille minime ignoraverit, agi de Vigintiviris agro Campano dividando, inter quos eſſe noluit Cicero; ut ex Dione & aliis docet Fabricius in Hiſtoria Ciceronis ad A. U. C. DCXCIV. ubi recte hunc Quinctiliani locum laudat; & Aſcenſius ex loco Ciceronis ad Atticum IX. ep. 2. indicaverat jam, ſed obſcurius. BURMAN.

56. *Partibus id eſt reip.*] *Optimis partibus reipub. ſe jungeret*; Locat. *optimis, id eſt reipub. ſe jungeret*; Baſil Colin.

57. *Præſtantiſſimo.*] Mallem, ſi per libros liceret, cum Francio *præſentiſſimo*, ut ſupra jam lib. VI. cap. 4. & lib. II. 13. indicavimus; licet etiam hoc libro 14. *animi præſtantiam* dicat, ubi etiam *præſentiam* præferrem; ſæpiſſime enim has confuderunt librarii voces: ita apud Valer. Max. II. VI. II. *animi præſtantia*, ubi alii codices *præſentia*: ut & paſſim apud alios. Vide Ovid. XIII. Metam. 757 Virgil. XII. 152. quam præſenti vero animo cervicem jugulandam præbuerit. videri poteſt apud Fabricium in Ciceronis hiſtoria ſub finem. BURMAN.

58. *Sic quærentibus.*] *Hic* malebat Francius

59. *Si interrogarentur*] *Interrogentur* eſt legendum. REGIUS. *Interrogarentur*; Locat.

gentur, an sapiens Zeno, an Cleanthes, [60] an Chrysippus, respondeant, magnos quidem illos ac venerabiles; non tamen id, quod natura hominis summum habet, consecutos. [61] Nam & Pythagoras, [62] non *sapientem* se, ut qui ante eum fuerunt, sed *studiosum sapientiæ* vocari voluit. Ego tamen secundum communem loquendi consuetudinem sæpe dixi, dicamque, perfectum oratorem esse Ciceronem, ut amicos & bonos viros, & [63] prudentissimos dicimus vulgo, quorum nihil nisi perfecte sapienti datur. [64] Sed cum proprie, & ad legem ipsam veritatis loquendum erit, eum quæram oratorem, quem & ille [65] quærebat. Quanquam enim stetisse ipsum in [66] fastigio eloquentiæ fateor, [67] ac vix, quid [68] adjici potuerit, invenio, fortasse inventurus, [69] quod adhuc abscissurum putem fuisse (nam fere sic docti judicaverunt, plurimum in eo virtutum, nonnihil fuisse vitiorum; & se ipse multa [70] ex illa juvenili abundantia coërcuisse testatur;) tamen quando nec sapientis sibi nomen, minime sui contemptor, asseruit, & melius dicere, certe data [71] longiore vita, & ætate ad componendum securiore, potuisset; non maligne crediderim, defuisse ei summam illam, ad quam nemo propius accessit. Et licebat, [72] si aliter sentirem, fortius [73] id & liberius defendere. [74] An vero M. Antonius neminem a se visum eloquentem, quod tanto minus erat, professus est; ipse etiam M. Tullius [75] quærit adhuc eum, & tantum imaginatur ac fingit; ego non audeam dicere, aliquid in hac, quæ superest, [76] æternitate inveniri posse, eo, quod fuerit, perfectius? Transeo illos, qui Ciceroni ac Demostheni ne in eloquentia quidem satis tribuunt: quanquam neque ipsi Ciceroni Demosthenes [77] videatur satis esse perfectus, quem *dormitare* interim dicit; [78] nec Cicero Bruto Calvoque, qui certe compositionem illius etiam apud ipsum reprehendunt; [79] nec Asinio utrique, qui vitia orationis ejus etiam inimice [80] pluribus in locis insequuntur. Concedamus sane (quod minime natura [81] patiatur) repertum esse aliquem malum virum, summe disertum: nihilo tamen minus oratorem eum negabo. Nam nec omnibus, qui fuerint manu prompti, viri fortis nomen concesserim, quia sine virtute intelligi non potest fortitudo. An ei, qui ad defendendas *caussas* advocatur, non est opus fide, quam nec cupiditas corrumpat, nec [82] gratia avertat, nec metus frangat; sed proditorem, transfugam, prævaricatorem donabimus oratoris illo sacro nomine? Quod si mediocribus etiam patronis convenit hæc, quæ vulgo dicitur, *bonitas*; cur non orator ille, qui nondum fuit,

60. *An Chrysippus.*] *An Chrysippus: ipsi respondeant*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Par. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

61. *Nam & Pythagoras.*] Cum ante Pythagoram arroganti nomine plerique σοφοὶ, id est, *sapientes*, nominarentur; Pythagoras Leonti Phliasiorum tyranno dixit se Philosophum, id est, *sapientiæ studiosum* esse: inde invaluit, ut reliqui philosophi appellarentur. TURNEB. Vide quæ habet Menag. in obser. ad Laert. pag. 5. edit. Lond. ALMEL. Cicero v. Tusc. 3.

62. *Non sapientem . . . . . sed studiosum sapientiæ*] Οὐ σοφὸς, ἀλλὰ φιλόσοφος. CAPPER. *Et cæteri qui ante eum.*] Ut loco illius & reponatur, hoc modo, *ut cæteri*. REGIUS. *Cætero* nullus fere codex agnoscit. BURMAN.

63. *Prudentissimos.*] *Prudentissime*; V. C. Alm. Gallæus volebat, *ut amicos & bonos viros & prudentes dicimus vulgo perfectos, quorum*, &c. ut *perfectos* a librariis propter repetitam bis vocem sit omissum, & ex *prudentis*, pro *prudentes*, factum sit *prudentissimos*.

64. *Sed cum proprie.*] Nam in *Oratore* ad Brutum Cicero adhuc quærit oratorem perfectum, nec ullum fuisse putat. TURNEB.

65. *Quærebat.*] Non habet hanc vocem Obrecht.

66. *Fastigio eloquentiæ.*] *Eloquentiæ* deerat in V. C. Alm.

67. *Ac vix quid adjici.*] Sic Fabius vi. ait in Cicerone potius reperiri posse, quod detrahatur, quam quod adjiciatur. TURNEB.

68. *Adjici potuerit.*] *Potuerit* emendate legitur. REGIUS.

69. *Quod adhuc.*] *Quid*; MSS. Alm. Voss. sec. tert. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

70. *Ex illa juvenili.*] *Illa* deest in V. C. Alm.

71. *Longiore vita, ætate ad componendum securiore.*] Pro *securiore* si legeretur *severiore*, sensus fortasse magis conveniret. REGIUS. *Ætate ad componendum severiore*, eleganter de Cicerone dictum, qui a nonnullis propter nimiam abundantiam reprehenditur. Et fatetur Quinctilianus, plurima eum melius fuisse dicturum, si *ætate severiore* (qua scilicet ubertas illius immortalis paulum coërceretur) scripsisset. Lectionem igitur hanc merito suffecisse me arbitror in locum illius, *ætate ad componendum securiore*, impulsum auctoritate optimorum codicum. GIBSON. *Longiore ut & tempore ad comp. securiore*; V. C. Alm. *longiore vita & ætate ad componendum securiore*; Voss. sec. *longiore vita & ætate a. c. severiore*; Ald. *longiore vita ætate a. c. securiore*; Locat. Ego ex vestigiis Almel. codicis legerem *data longiore vita & tempore ad componendum securiore*; quia turbulentissimis temporibus vixit, quibus securum vix erat eloquentiæ vires exserere, ut expertus est propter Philippicas suas Cicero: posset & ex Vossiani codicis vestigiis legi, *& seculo ad componendum securiore*, quod glossatos expoluit per *ætate*. BURMAN. In edit. Obrecht. legitur *severiore*.

72. *Si aliter sentirem.*] *Si aliud*; Locat. Par. Vasc. Steph. Colin. Vidov.

73. *Id & liberius.*] *Id liberiusque*; V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

74. *An vero M. Antonium.*] Nam in libro quodam scripsit Antonius, *multos se vidisse disertos, eloquentem neminem*: posset tamen aliquis eloquens esse, qui non esset perfectus orator. TURNEB. Cicero *Orat.* 5.

75. *Quærit adhuc.*] Cicero *Orat.* 2. & 111. *de Orat.* 22. & seqq.

76. *Æternitate.*] *Æternitatem*; Obrecht.

77. *Videatur satis esse.*] *Videatur esse*; Obrecht.

78. *Nec Cicero Bruto.*] Nam Brutus in epistola ad Ciceronem, Ciceronem appellat *fractum & elumbem*; Calvus autem *dissolutum & enervem*. Auctor Tacitus in dialogo. TURNEB. Sed illum de Oratoribus dialogum Tacito jampridem abjudicarunt nasutiores critici. CAPPER.

79. *Nec Asinio utrique.*] *Utrique* legitur recte, & *insequuntur*, pro illo *consequuntur*. REGIUS. *Utrique & consequuntur*; Locat. *Asinio.* Asinius Pollio in multis Ciceronem reprehendit: ejus filius librum composuit, quo patrem suum eloquentiorem esse Cicerone ostendit. Auctor Cæcilius in epistolis. TURNEB.

80. *Pluribus locis.*] *Pluribus in locis*; MSS. Colb. Voss. prim. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Par.

81. *Patiatur.*] *Patitur*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

82. *Gratia avertat.*] *Gratia vertat*; V. C. Alm.

sed potest esse, tam sit moribus, quam dicendi virtute perfectus? [83] Non enim forensem quamdam instituimus operam, nec mercenariam vocem, [84] nec (ut asperioribus verbis parcamus) non inutilem sane [85] litium advocatum, quem denique *caussidicum* vulgo vocant; sed virum, cum ingenii natura præstantem, tum vero tot pulcherrimas artes penitus mente complexum, datum tandem rebus humanis, qualem nulla antea vetustas cognoverit, singularem, perfectumque undique, optima sentientem, optimeque dicentem. [86] In hoc quota pars erit, quod aut innocentes tuebitur, aut improborum scelera compescet, aut in pecuniariis quæstionibus veritati contra calumniam [87] adetit? [88] Summus ille quidem in his quoque operibus fuerit, sed in majoribus clarius elucebit, cum regenda senatus consilia, & popularis error ad meliora ducendus. [89] An non talem quemdam videtur finxisse Virgilius, quem in seditione vulgi, jam faces & saxa jaculantis, [90] moderatorem dedit?

> [91] *Tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem*
> *Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant.*

Habemus igitur ante omnia *virum bonum*; [92] post hæc adjecit *dicendi peritum*:

> *Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.*

[93] Quid? non in bellis quoque idem ille vir, quem instituimus, si sit ad prœlium miles cohortandus, ex mediis sapientiæ præceptis orationem trahet? Nam quomodo pugnam ineuntibus, tot simul metus laboris, [94] doloris, postremo mortis ipsius exciderint, nisi in eorum locum pietas, & fortitudo, [95] & honesti præsens imago successerit? Quæ certe melius persuadebit aliis, qui prius persuaserit sibi. Prodit enim se, quamlibet custodiatur, simulatio: nec unquam tanta fuerit [96] eloquendi facultas, ut non titubet ac hæreat, quoties ab animo verba dissentiunt. Vir autem malus aliud dicat necesse est, qoam sentit. Bonos nunquam honestus sermo deficiet, nunquam rerum optimarum (nam iidem etiam prudentes erunt) [97] inventio: quæ etiam si lenociniis destituta sit, satis tamen natura sua ornatur: nec quidquam non diserte, quod honeste, dicitur. Quare juventus, immo omnis ætas ([98] neque enim rectæ voluntati serum est tempus ullum) totis mentibus huc tendamus, in [99] hoc elaboremus: forsan & consummare contingat. Nam, si natura non prohibet, & esse virum bonum, [100] & esse dicendi peritum, cur non aliquis etiam unus utrumque [101] conseqoi possit? cur autem non se quisque speret fore illum aliquem? Ad quod si vires ingenii [102] non suffecerint, tamen ad quem usque modum processerimus, meliores erimus ex utroque. [103] Hoc certe prorsus eximatur animo, rerum pulcherrimam eloquentiam cum vitiis

83. *Non enim forensem.*] Appellat *forensem operam*, caussidicum vulgarem & formularium, qui sæpenumero versatur in foro. TURNEB.

84. *Nec (ut asperioribus, &c.*] *Rabulam* voluit dicere, qua ex *caussa* proverbio circumferebatur, *canina eloquentia*; quia nonnulli in foro rixari solebant, & optimum quemque allatrare. Potest etiam referri ad calumniatores & prævaricatores. TURNEB. Francius volebat, & (*in a. u. p.*) *non inutilem*.

85. *Litium advocatum.*] Tacitus in dialogo auctores *caussarum* suo tempore appellatos fuisse ait *advocatos* & *caussidicos*: ita nomen *oratoris* duntaxat dabatur eximiis patronis. TURNEB. Quid *caussidici* differant ab oratoribus, vide ad Petron. cap. XLVI. BURMAN.

86. *In hoc quota pars erit.*] Antea dixit in mediocribus patronis desiderari bonitatem: nunc vero docet longe majores esse virtutes perfecti oratoris. TURNEB.

87. *Addiderit.*] Tribus literis erasis *aderit* manifeste legendum est cum interrogatione. REGIUS.

88. *Summis.*] *Summus* legendum esse, nemo non videt. REGIUS.

89. *An non talem.*] Hac similitudine Virgilius est sequutus Catonis definitionem; nam initio oratorem virum esse bonum significavit, deinde adjecit dicendi peritiam. TURNEB.

90. *Moderatorem dedit.*] *Moderatorem dedit animi*; Voss. sec. Locat Ald. Gryph. Colin. Vidov.

91. *Tum pietate.*] Virg. 1. Æneid. 155.

92. *Post hac adjecit.*] *Post hoc*; Ald.

93. *Et quid non.*] *Et* copula, ut redundans, videtur expungenda. REGIUS.

94. *Doloris.*] *Dolorum*; Voss. sec. tert.

95. *Et honesti patris imago.*] Castigate in quibusdam exemplaribus, loco *patris*, legitur *præsens imago*. REGIUS.

96. *Eloquendi facultas.*] *Loquendi*; MSS. Alm. Voss. sec. tert. Obrecht.

97. *Inventioque, etiam si lenocinii destituta sit.*] *Lenociniis* quidem emendate in quibusdam legitur exemplaribus; sed fœdiora insunt in hoc loco flagitia, quæ, nisi tollantur, & sensum & Fabii elegantiam penitus confundent. Unius autem particulæ emendatione totus illustratur hic locus; *que* enim copula in *quæ* relativum est convertenda, sicque distinctiones adhibendæ, ut intelligamus, rerum optimarum inventionem nunquam viris bonis defuturam, hoc modo: *Nunquam rerum optimarum (nam iidem etiam prudentes erunt) inventio, quæ etiamsi lenociniis destituta sit.* REGIUS. *Inventioque*; Voss. sec.

98. *Neque enim recta voluntati.*] Ferme eadem sunt verba Cypriani in tractatu ad Demetrianum: *In isto adhuc mundo manenti pœnitentia nulla sera est.* ALMEL.

99. *In hac elaboremus.*] *A* vocali in *o* mutata, *hoc* legatur. REGIUS. *In hoc*; V. C. Alm. *in hac*; Voss. sec. dubium est, an *in hoc* sit accusativi, an ablativi casus. Certe Senec. Ep. 108. dixit *in rem unam laboremus*. Cicero quidem lib. v. ad fam. 12. dixit *in eo genere laborarunt*: sed ibi diversus paulo sensus. BURMAN.

100. *Et esse dicendi peritum.*] Illud alterum *esse* mihi redundare videtur; sufficit enim prius, si ante illam & copulam collocetur, hoc modo, *esse & bonum virum & dicendi peritum*. REGIUS. Auscultavit Rgio Aldus, qui & *dicendi peritum* edidit.

101. *Consequi posset.*] *Possit* recte legitur. REGIUS.

102. *Non suffecerunt.*] *Non sufficerent*; V. C. Alm. & mox *ad quem modum*.

103. *Hoc certe procul eximatur animorum pulcherrimam eloquentiam.*] Depravatus hic locus sic mihi videtur corrigendus, ut, non *procul*, sed *prorsus*, & *animo*, loco *animorum* legatur, & *rerum* adscribatur hoc modo: *Hoc certe prorsus*

mentis posse misceri. [104] Facultas dicendi, si in malos incidit, & ipsa judicanda est malum; pejores enim illos facit, quibus contingit. [105] Videor mihi audire quosdam (nec enim deerunt unquam, qui diserti esse, quam boni malint) illa dicentes: Quid ergo tantum est artis in eloquentia? cur tu de coloribus, & difficilium *caussarum* defensione, nonnihil etiam [106] de confesso loquutus es, nisi aliquando vis & facultas dicendi expugnat ipsam veritatem? Bonus enim vir non agit nisi bonas *caussas*: eas porro etiam sine doctrina satis per se [107] tuetur veritas ipsa. Quibus ego, cum de meo primum opere respondero, etiam pro boni viri officio, siquando eum ad defensionem nocentium ratio duxerit, satisfaciam. [108] Pertractare enim, quo modo aut pro falsis, aut etiam pro injustis aliquando dicatur, non est inutile, vel propter hoc solum, ut ea facilius & deprehendamus, & refellamus, quemadmodum remedia melius adhibebir, cui nota, quæ nocent, fuerint. [109] Neque enim Academici, cum [110] in utramque disserunt partem, non secundum alteram vivunt. [111] Neque Carneades ille, qui Romæ, audiente Censorio Catone, non minoribus viribus contra justitiam dicitur disseruisse, quam pridie pro justitia dixerat, injustus ipse vir fuit. [112] Verum &, virtus quid sit, adversa ei malitia detegit: & æquitas fit ex iniqui contemplatione manifestior, & [113] plurima contrariis probantur. Debent ergo oratori sic esse adversariorum nota consilia, ut hostium imperatori. Verum & illud, quod prima propositione durum videtur, [114] potest afferre ratio, [115] ut vir bonus in defensione *caussæ* velit auferre aliquando judici veritatem. [116] Quod si quis a me proponi mirabitur, (quanquam non est hæc mea proprie sententia, sed eorum, quos gravissimos sapientiæ magistros ætas vetus credidit) sic judicet, pleraque esse, quæ non tam factis, quam caussis eorum, vel honesta fiant, vel turpia. Nam si hominem occidere, sæpe virtus, liberos necare, nonnunquam pulcherrimum est, [117] asperiora quædam adhuc dictu, si communis utilitas exegerit, facere conceditur. [118] Ne hoc quidem nudum est intuendum, qualem *caussam* vir bonus, sed etiam quare, & qua mente defendat. [119] Ac primum concedant mihi omnes oporter, quod Stoïcorum quoque asperrimi confitentur, facturum aliquando bonum virum, ut mendacium dicat,

sui eximatur animo verum pulcherrimam eloquentiam; ex sententia namque Euripidis eloquentiam *rerum humanarum reginam* quoque appellavit Fabius. REGIUS. *Hoc certe procul*: MSS. Alm. *hoc etiam prorsus*; Ald. marg. Basil. Voss. omn. *animo pulcherrimam*: Ald.

104 *Facultas dicendi.*] Fabius lib. II. multis argumentis probabat, rhetoricam non esse *caratechniam*, quod tamen multi asserebant, quia plerosque videbant abutentes eloquentia ad perniciem aliorum. TURNEB.

105 *Videor mihi.*] Gravissima quæstio exoritur, cujus meminit Fabius in cap. *de deliberativo genere*, an orator oppugnare debeat aliquando veritatem; est enim viri boni, veritatem colere, cujus est simplex ratio. Præterea Fabius præcepit de *coloribus* in cap. *de narratione*. Sunt autem verisimiles alicujus rei turpis aut inhonestæ caussæ: præcipit de *caussis* difficilibus, quæ omnino nobis contrariæ sunt, ut adversarius melius habere jus videatur. Hæc pertinent ad oppugnationem veritatis, suntque contra justitiam. TURNEB.

106. *De confesso.*] Supple *crimine*, *peccato*, &c. quomodo videlicet id excusari possit. CAPPER.

107. *Tuetur.*] *Tuebitur*: Voss. tert.

108. *Pertractare enim.*] Contrarium perfecte cognosci non potest sine suo contrario, ut virtus sine vitio: igitur in præceptis de his coloribus agendum fuit quoque de oppugnatione veritatis, cognitionis caussa, non usu. TURNEB. *Tractare*: V. C. Alm. protractare cod. Bern. In relatis Turnebiani verbis, pro τῷ *usu*, legendum videtur *usus*, ut sit, *non usus caussa*. CAPPER.

109. *Neque enim Academici.*] Academicorum est, de proposito dogmate in utramque partem disserere: itaque cum disputant pro virtute & contra virtutem, dumtaxat tamen secundum virtutem vivunt. TURNEB. *Neque Academici*; Voss. tert.

110. *In utramque disserunt.*] *Differunt*, id est, disputant, legatur. REGIUS.

111. *Neque Carneades.*] Athenienses tres philosophos miserunt legatos Romam, Critolaum Peripateticum, Diogenem Stoicum, Carneadem Academicum, cujus in dicendo copia maxima fuit TURNEB. de Carneade vid. Philost. lib. I vit. Sophist. ALMEL.

112. *Verum & virtus, &c.*] Cicero IV. Tuscul. 15. *Hujus virtutis contraria est vitiositas; sic enim malo quam malitiam appellare eam, quam Græci κακίαν appellant. Nam malitia certi cujusdam vitii nomen est, vitiositas omnium*: usi tamen sunt, Sallust. Liv. Plaut. Seneca. Cicero ipse I. de Legib. *Passerat.* PITHOEUS.

113. *Plurima contrariis probantur.*] Est unum ex axiomatibus philosophicis, *contraria juxta se posita elucescere*: sed nostes magis specifice *probantur* dicit, id est, experimentum fit rebus contrariis, quæ & medicorum regula (licet aliquando exceptionem patiatur) secundum præcepta magni Hippocratis. Vide Aphor. XXII. sec. II. XLVIII. & L. sec. 5. Aph. XIX. & de locis in homine LI. ALMELOV.

114. *Potest afferre ratio.*] *Potest esse ratio*: Basil Gallæus volebat: *potest ferre ratio*, ut in fine capitis: *ut res feret*.

115. *Ut vir bonus in defensione caussa velit auferre aliquando judici veritatem.*] Editio Lugdunensis, *afferre*: contra mentem Quinctiliani. Hoc enim in loco confirmat, quod superius posuit, posse virum bonum aliquando malæ *caussæ* defensionem suscipere, adeoque, cum utilitas publica postulat, *auferre judici veritatem*. GIBSON. Eleganter vim hujus verbi *auferre* illustravit summus Gronov. ad Liv. VI. 15. ut enim præstigiatores auferunt solertia sua oculos spectantium, ita orator aufert veritatem judici. BURMAN.

116. *Quod si quis a me.*] Quemadmodum docet Cicero in *Paradoxis*, cum probat æqualia esse peccata, non tam facta expendenda esse, quam factorum caussas (nam caussæ bonum aut malum facinus efficiunt;) idem hic quoque Fabius tradit, non expendendum esse, an dicat contra veritatem orator, sed qua de caussa contra veritatem dicat. TURNEB.

117. *Asperiora quædam adhuc.*] *Asperiora adhuc*: edit. Obrecht.

118. *Ne hoc quidem nondum est intuendum.*] *Nudum* in quibusdam exemplaribus emendate legitur, pro illo *nondum*. REGIUS. *Ne hoc quidem nudum est*; Voss. prim. *ne hoc quidem nudum*; Voss. tert. uterque omisso *intuendum*. BURM.

119. *Ac primum.*] Cum justæ sunt *caussæ*, interdum est mentiendum: in qua opinione Plato est in Hippia. Hoc tamen inter theologos est controversum; mentiendum enim negat Augustinus; Ambrosius & Chrysostomus videntur innuere, quoddam mendacium non esse in vitio. Hujus loci meminit Fabius lib. II. cap 17. TURNEB. Apud quem, pro τῷ *Hippia*, legebatur *Lysia* neque hunc errorem Burmannus emendaverat. Cæterum de hac Fabii opinione vide quæ supra notavimus ad cap. 17. lib. II. CAPPER.

& quidem nonnunquam levioribus caussis; [120] uti pueris ægrotantibus, utilitatis eorum gratia, multa [121] non facturi promittimus: [122] nedum si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus: ut hoc, quod alias in servis quoque reprehendendum est, sit alias in ipso sapiente laudandum. Id si constiterit, multa jam video posse evenire, propter quæ orator bene suscipiat tale *caussæ* genus, quale, remota ratione honesta, [123] non suscepisset. [124] Nec hoc dico, quia severiores sequi placet leges pro patre, fratre, amico periclitantibus: tametsi non mediocris hæsitatio est, hinc justitiæ proposita [125] imagine, inde pietatis, nihil dubii relinquamus. Sit aliquis insidiatus tyranno, atque ob id reus; utrumne salvum cum nolet is, qui a nobis finitur, orator? an si tuendum susceperit, non tam falsis defendet, quam qui apud judices malam *caussam* tuetur? Quid? si quædam bene facta damnaturus est judex, nisi ea non esse facta convicerimus, non vel hoc modo servabit orator non innocentem modo, sed etiam laudabilem civem? [126] Quid? si quædam justa natura, sed conditione temporum [127] inutilia civitati sciemus; nonne utemur arte dicendi, bona quidem, sed malis artibus [128] simillima? [129] Ad hoc nemo dubitabit, [130] quin, si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut [131] posse interdum conceditur, salvos [132] esse eos magis e republica sit, quam puniri. Si liqueat igitur oratori, futurum bonum virum, [133] cui vera objicientur; non id aget, ut salvus sit? Da nunc, ut crimine manifesto prematur dux bonus, & sine quo [134] vincere honeste civitas non possit; nonne ei [135] communis utilitas oratorem advocabit? [136] Certe Fabricius Cornelium Rufinum, [137] alioqui & malum civem, & sibi inimicum, tamen, quia utilem sciebat ducem, imminente bello palam consulem suffragio suo fecit: [138] atque id mirantibus quibusdam respondit, *A cive se spoliari malle, quam ab hoste venire.* Ita hic, si fuisset orator, non defendisset eumdem Rufinum vel manifesti peculatus reum? Multa dici possunt similia, sed vel unum [139] ex his quodlibet sufficit. Non enim hoc agimus, ut istud illi, quem formamus, viro sæpe sit faciendum; sed ut, si talis coëgerit ratio, sit tamen vera finitio, *Oratorem esse virum bonum, dicendi peritum.* [140] Præcipere vero ac discere quomodo etiam probatione [141] difficilia tractentur, [142] necessarium est. Nam frequenter

120. *Ut in pueris.*] *Ubi pueris*; Obrecht.

121. *Non facturi promittimus.*] *Non facturi pronunciamus*; marg. Basil.

122. *Nedum si.*] Hoc in loco τὸ *nedum* æquivalet τῷ *a fortiori, longe potiori ratione.* CAPPER.

123. *Non suscepisset.*] *Non recepisset*; Voss. omn. & Bern. ita sæpe Cicero etiam, sed hic propter præcedens *suscipiat*, idem verbum repetendum puto.

124. *Nec hoc dico.*] Latius spargit suum præceptum Fabius, nec existimat solum suscipiendas malas *caussas*, propter eas personas, quas defendere cogimur, vel ob propinquitatem vel ob necessitudinem; sed rem accipit in omnibus personis, dummodo subsit honesta ratio: hoc igitur per *prolepsin* occupatur a Fabio. TURNEB.

125. *Imagine.*] *Imago est*; Voss. prim. tert.

126. *Quod si.*] Antiqui multa tribuere soliti sunt utilitati civitatis, ut ob utilitatem ejus honestatem nonnunquam immutari putarent: exemplum esse poterit, quod suasit Themistocles, ut incenderetur classis Lacedæmoniorum: quod tamen non obtinuit propter Aristidem. TURNEB.

127. *Inutilia.*] Ἄχρηστα, hoc est, damnosa. Sic Aul. Gell. lib. VIII. cap. XI. *hominem nequam* Græce vertit ἀχρεῖον, ἄχρηστον. CAPPER.

128. *Simili.*] *Simillima* omnes, quos vidi, codices & editiones. BURMAN. Qui etiam *simili* ediderat contra tot editionum & codicum fidem. CAPPER.

129. *Ad hoc, nemo, &c.*] Attingit locum *deprecationis*, in quo solent oratores polliceri in posterum emendationem vitæ. TURNEB. *At hoc nemo dubitabit*; marg. Basil. quod verum. Ita hoc eodem capite supra dixit: *Nam hoc certe nemo dubitabit, oratorem id agere*: & ita Terent. Adelph. act. IV. 5. *hoc dum dubitas.* Cicero pro Rosc. Amer. 31. *restat, judices, ut hoc dubitemus*: & cap. 40. *si quod illorum forte dubitabitur*: & alibi vid. II. in Verr. 22. & 28. Virgil. IX. 190.

—— *percipe porro,*
Quid dubitem.

Ovid. Epist. XVII. 37.

Hoc quoque enim dubito.

Columel. XII. 3. *idque adeo plurimi dubitent*: & ita alii. BURMAN. Sed vulgatam lectionem ei prætuli, quam in una Basil. edition. margine Burmannus repererat. CAPP.

130. *Quando si nocentes.*] Hæc periodus depravata corrigitur, si, loco illius *quando*, *quin* reponamus, ut accipiamus neminem dubitaturum, quin sit magis ex utilitate reipb. eos esse salvos, qui in bonam mentem mutari possunt, quam puniri. REGIUS. *Quando si*; Locat.

131. *Posse interdum.*] *Interdum* abest a Voss. omnibus.

132. *Esse eos.*] *Eos* abest a Voss. prim.

133. *Cum vera objicientur.*] *Cum* quidem recte fere legi videtur, sed *cui* dativum sensus exposcit. REGIUS. *Cum*; Voss sec. Locat. & ex Vallæ libro probare videtur Badius, subintelligendo *ei*. BURMAN.

134. *Vincere honeste.*] *Vincere hostem*; Cod. Colb. & Obr. curis secundis.

135. *Communis utilitas.*] Hac defensione uti patronos Verris dicit Cicero. V. Ver. 1. *Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia reipub. tempora reservandus*; ubi Hottomannus Quinctiliani verba hæc adducit.

136. *Certe Fabricius, &c.*] Hic Rufinus vir erat furacissimus, accusatusque fuerat peculatus a Fabricio. Historia est apud Gellium lib. IV. cap. 8. TURNEB. Cicero II. *de Orat.* 66. quum vero hoc dictum Fabricii prorsus id ipsum sit, quod Herodotus lib. I. cap. 156 refert de Lydis, scilicet fuisse illis optabilius effeminari, quam subactos venundari; videant, qui ubique acuta captant & triumphant, ubi aliquid protulerint, quod libenter prætereant saniores. BURMAN.

137. *Et aliquando malum.*] Loco illius *aliquando*, recte *alioqui* legeretur, & copula postposita, hoc modo: *alioqui & malum civem.* REGIUS. *Et aliquando*; Locat. *& alioquint* Voss tert.

138. *Atque id mirantibus.*] *Atque admirantibus*; MSS. Alm. Colb. Voss. sec. Locat. Ald. Colin. Vidov.

139. *Ex his quolibet.*] D adscripta, *quodlibet* legatur. REGIUS.

140. *Præcipere vero.*] De secunda parte objectionis loquitur, id est, de *caussarum* difficilium defensione, cum existimant auditores jus nostrum esse deterrimum, quia premimur multis argumentis. TURNEB.

141. *Difficilia tractentur.*] *Probatione difficili caussa pertractetur*; Obrecht. *in probatione difficilia tractentur*; Ald. in marg. Colon. Gibson dicit esse *in probationibus*, ut & in Aldo, qui *in probatione* habet, ut correxerat Raphael, qui etiam *probationes difficiliores* conjiciebat. BURMAN.

142. *Necesse est.*] *Necessarium est*; Leid. Oxon. Obrecht. *Necesse est*; Vasc. Steph.

etiam optimæ *caussæ* similes sunt malis, & innocens reus multis verisimilibus premitur: quo fit, ut [143] eadem *actionis* ratione sit defendendus, [144] qua, si nocens esset. [145] Jam innumerabilia sunt bonis *caussis* malisque communia, testes, literæ, suspiciones, opiniones. Non aliter autem verisimilia, [146] quam verà, & confirmantur, [147] & refelluntur. Quapropter, [148] ut res feret, [149] flectetur oratio, [150] manente honesta voluntate.

143. *Eadem actionis ratione.*] *Eadem rationis actione*; Voss. prim. *eadem responsionis accommodatione*; Obrecht.
144. *Quasi nocens.*] *Qua, si nocens esset*; Ald. Vascos. Steph. Obrecht.
145. *Jam innumerabilia.*] Hoc referri potest ad *confessum*, de quo locutus est tertia parte objectionis. TURNEB.
146. *Quam vera &c.*] *Et* deest in Voss. tert.
147. *Et refelluntur.*] Hæc desunt in edit. Obrecht.
148. *Ut res feret.*] *Ut referet*; V. C. Alm.
149. *Flectetur.*] *Flectatur*; edit. Obrecht.
150. *Manente honesta voluntate.*] *Honestate*; Voss. tert. marg. Vascos. Steph. *vero manente & honesta voluntate*; Obr.

CAPUT II.

Cognoscenda esse oratori, quibus mores formentur.

II. [1] QUANDO igitur orator est vir bonus, is autem citra virtutem intelligi non potest, [2] virtus, etiamsi quosdam impetus [3] ex natura sumit, tamen perficienda doctrina est: mores ante omnia oratori studiis erunt excolendi, atque omnis honesti justique disciplina pertractanda: sine qua nemo nec vir bonus esse, nec dicendi peritus potest. [4] Nisi forte accedamus iis, qui natura constare mores, & nihil adjuvari disciplina putant; scilicet, ut ea quidem, quæ manu fiunt, atque eorum etiam contemptissima, confiteantur egere doctoribus; virtutem vero, qua nihil homini, [5] quo ad deos immortales propius accederet, datum est, obviam [6] & illaboratam, tantum [7] quia nati sumus, habeamus. [8] Abstinens erit, qui idipsum, [9] quid sit abstinentia, ignorarit? Et fortis, qui metus doloris, [10] mortis, superstitionis, nulla ratione purgaverit? Et justus, qui æqui bonique tractatum, qui leges, quæ natura sunt omnibus datæ, quæque propriæ populis & gentibus constitutæ, [11] non eruditiore aliquo sermone tractaverit? O quam istud parum putant, [12] quibus tam facile videtur! Sed hoc transeo, de quo neminem, qui literas vel [13] primis, ut aiunt, labris degustarit, dubitaturum puto: ad illud sequens [14] revertar, ne dicendi quidem satis peritum fore, qui non & naturæ vim omnem penitus perspexerit, & mores præceptis ac ratione formarit. Neque enim frustra [15] in tertio *de Oratore* libro L. Crassus cuncta, quæ de æquo, [16] justo, vero, bono, deque iis, quæ sunt contra posita, [17] dicuntur, propria [18] esse oratoris affirmat; ac philosophos, cum ea dicendi viribus tuentur, uti rhetorum armis, non suis. Idem tamen confitetur, [19] ea jam esse a philosophia petenda, videlicet

Tres philosophiæ partes oratori necessarias docet, maximeque *moralem*: dicit autem more Platonis, semina virtutum nobis esse innata, sed illa tamen esse amplificanda studio & doctrina. TURNEB.
1. *Quando igitur orator, &c.*] Cicero apud Lactant. lib. IV. cap. 14. *Philosophia quidem præcepta noscenda: vivendum autem civiliter.* Empor. Rhetor. *Nobis, omisso illo rigore philosophiæ, in consiliis dandis civiliter disputandum est* PITHOEUS. Emporii locus exstat in Rhetoribus Pithœan. pag. 286. CAPPER.
2. *Virtus etiam si.*] *Virtus etsi*; Ald.
3. *A natura.*] *Ex natura*; V. C. Alm. Obrecht.
4. *Nisi forte.*] Aristoteles primo cap secundi libri Ethicorum probat, virtutem natura non constare, sed exercitatione & habitu; quanquam nonnulli philosophi virtutem in natura posuerunt. TURNEB. *Forte accedamus.*] *Forte accedimus*; Voss. sec. *accedemus*; Voss. tert. Bern.
5. *Quo ad deos.*] *Quod ad*; Voss. prim. Bern.
6. *Et illaboratam.*] *Et* deest in Voss. omn. & Obrecht. edit.
7. *Quia nasti.*] *C* litera erasa, *nati* legendum est REGIUS. Francius volebat *qua nati sumus*. In editionib Vasc. Steph. & Rollin. *nati sumus*: sed in Bernensi quoque codice, *nati sumus*.
8. *Abstinens erit.*] Addit confirmationem per inductionem: cæterum cum vulgo *abstinens* accipiatur pro eo, qui rebus alienis abstinet, suisque contentus est, hic tamen significare videtur temperantem, qui scilicet animi perturbationem sedat. TURNEB.
9. *Quicquid sit abstinentia*] *Qui*, litera *c* expuncta, legatur, &, pro *ignotus*, *ignorarit*, hoc modo: *qui, quid sit abstinentia, ignorarit*. REGIUS. *Qui quid sit*; Voss. sec. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vidov. *ignoret*; MSS. Alm. Voss. omn. Obrecht.
10. *Mortis, superstitionis.*] Desunt hæc in Voss. prim. tert.
11. *Non eruditiore.*] *Eruditiore* legendum est. REGIUS. *Eruditiore s tractaris*; V. C. Alm. *tractarit* etiam Voss. tert.
12. *Quibus non facile.*] In quibusdam exemplaribus recte, loco illius *non*, *tam* est repositum. REGIUS.
13. *Primis, ut aiunt, labris.*] Vide Erasmi Chiliad. 1. cent. IX. Prov. 191. ALMEL. *Degustaret*; Voss. prim.
14. *Revertar.*] *Prævertar*; Obrecht ita Columel. 112. 7. *Non intempestivum est, me ad ea prævertit*: ita & Curtius; vide Freinshem. indicem: & Gronov. ad Plin. XXVIII. S. BURMAN.
15. *In tertio de Oratore.*] Cap. 19. & seqq. 27. 31. & alibi.
16. *Justo, vero, bono.*] *Justo* abest a Voss. prim. tert. qui & *vero bonoque* habent.
17. *Dicuntur.*] *Dicantur*; Obrecht edit.
18. *Esse oratoris.*] *Esse* deest in Voss. prim. tert.
19. *Ea jam esse a.*] Gallæus volebat *a philosophis petenda*; *videlicet quia magis illi videntur s. p. o. r. fuisse*; Francius *quia primi hæc illi videtur*, &c. BURMAN.

quia magis hæc illi videtur in possessione earum rerum fuisse. Hinc etiam illud est, quod Cicero pluribus [20] libris & epistolis testatur, dicendi facultatem ex intimis sapientiæ fontibus fluere; [21] ideoque aliquamdiu præceptores eosdem fuisse morum, atque dicendi. [22] Quapropter hæc [23] exhortatio mea non eo pertinet, ut esse oratorem philosophum velim, quando non alia vitæ secta longius a civilibus officiis, atque ab omni munere oratoris recessit. [24] Nam quis philosophorum aut in judiciis frequens, aut clarus in concionibus fuit? [25] Quis denique in ipsa, [26] quam maxime plerique præcipiunt, reipublicæ administratione versatus est? [27] Atqui ego illum, quem instituo, [28] Romanum quemdam velim esse sapientem, qui non secretis disputationibus, sed rerum experimentis atque operibus, vere civilem [29] virum exhibeat. Sed quia deserta ab iis, qui se ad eloquentiam contulerunt, studia sapientiæ, non jam in actu suo atque in hac fori luce versantur, [30] sed in porticus & gymnasia primum, mox in conventus scholarum recesserunt; id quod est oratori necessarium, nec [31] a dicendi præceptoribus traditur, ab iis petere nimirum [32] necesse est, apud quos remansit. [33] Evolvendi penitus auctores, qui de virtute præcipiunt, ut oratoris vita cum [34] scientia divinarum rerum sit humanarumque conjuncta. Quæ ipsæ quanto majores ac pulchriores viderentur, [35] si illas ii docerent, qui etiam [36] eloqui præstantissime possent? [37] Utinamque sit tempus unquam, quo perfectus aliquis (qualem optamus) orator [38] hanc partem superbo nomine, & vitiis quorumdam bona ejus corrumpentium invisam, vindicet sibi, [39] ac, velut rebus repetitis, in corpus eloquentiæ [40] adducat. Quæ quidem cum sit [41] in tres divisa partes,

20. *Libris & epistolis.*] *Et libris &*; V. C. Alm.

21. *Ideoque aliquamdiu*] Sic Phœnix apud Homerum ait, se datum esse pædagogum Achillis, rerum actorem & verborum oratorem. TURNEB. Phœnicis verba leguntur in Homer. Iliad. 9. vers. 443.

Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων. CAPPER.

22. *Quapropter hæc.*] Vult oratorem peritum esse philosophiæ, non tamen vivere more philosophico, quia philosophi (ut Plato) jubent abstinendum esse rep. Et Pythagoras, qui primus philosophi nomen usurpavit, dixit, *a fabis abstinete*, id est, a magistratibus & officiis civilibus: orator autem in politicis officiis agit. TURNEB. In cujus nota pro *τὸ potius* legendum mihi videtur *primus*. Nam Burmannus quidem hic siluit. CAPPER.

23. *Exhortatio mea.*] *Mea* non est in MSS. Alm. Voss. tert.

24. *Nam quis philosophorum.*] Macrob. in Somn. Scip. *Sola sapientiæ deditos ut abunde Græcia tulit, ita Roma nescivit.* PITHOEUS.

25. *Quis denique.*] Epicurus enim dicebat: *latens, dum vivis*: atque ita significabat, sibi soli vivendum esse, neque accedendum ad reip. administrationem. TURNEB. Epicuri verba sunt hæc: *λάθε βιώσας*: de quo effato lege Plutarchi opusculum tom. 2. pag. 1128. ubi Epicuri sententiam perpendit & refellere conatur CAPPER.

26. *Quam maxime plerique præcipiunt*] Aliquid huic sensui mihi deesse videtur, ac fortassis hoc participium *vitandam* recte adscriberetur; nec inficior *fugiendam* quoque legi posse, hoc modo: *quam maxime fugiendam plerique præcipiunt.* REGIUS. Omisit *vitandam* editio Lugdunensis, qua Fabii sententia evertitur; ea enim lectione repræsentatur, tanquam afferens, philosophos sese administrationi Reipublicæ dedidisse; cui omnino repugnare eum, ex ipso orationis colore ac consilio manifestum est. GIBSON. Omittunt & MSS. Voss. omn. Locat. Ald. *plerique eorum vitandam*: Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. Ego tamen abesse hanc vocem *vitandam* volui, & intrusam puto a librariis; duplici enim argumento nititur Fabius; primum est, nullum philosophum in *judiciis & concionibus* fuisse clarum; alterum, neminem, etiam eorum, qui discipulos ad rempublicam capessendam hortabantur & formabant, ipsum *versatum esse in administratione reipub.* & hæc ideo veriora sunt, si Romanam rempubl. spectemus, a qua ut & a judiciis & concionibus abfuerunt philosophi, ita nec rempub. gesserunt: sed apud Græcos utroque munere functos plurimos, qui se jactabant philosophos, legimus: huic mox Romanum sapientem, id est, civilem virum, non Græculum otiosum, & in umbra disputantem sibi proponit: & ita recte Badius etiam mihi sensisse videtur, qui ad Platonem, & alios refert, quos multa de republ. præcepisse, sed ipsos nunquam attigisse docet. BURMAN. In cujus ego sententiam lubens descendi: sed in Gibsonis annotatione aliquid invenio, quod probari vix ac ne vix quidem possit: *Ea*, inquit, *lectione* [edition. Lugduno-Batav. & Burman.] *repræsentatur* [Fabius] *tanquam afferens, philosophos sese administrationi Reipublicæ dedidisse*: verum ea lectio contrarium omnino innuit; sic enim habet: *Quis in ipsa, quam plerique præcipiunt, reipublica administratione versatus est?* quod perinde est, ac si scripsisset Fabius: *Philosophorum nullus in Republica administratione versatus est.* CAPPER.

27. *Atqui ego quem instituo.*] *Ego & instituo* manifeste legendum est. REGIUS *Eo*; Leid.

28. *Romanum.*] Sic de oratione, quam vult esse *Romanam, non civitate donatam*, lib. VIII. 1. ALMEL.

29. *Virum exhibeat.*] *Se* pronomen videtur adscribendum, hoc modo: *se vere civil m virum exhibeat.* REGIUS. Recepit *se* Aldus, reliqui non; neque necessarium puto: ita Julin. VIII. 4. *Thessali Bœotique erant, ut professum adversum Phocenses ducem Græcia exhibeat*: & lib. XXVII. 2. *Qui pro auxilio bellum, pro fratre hostem exhibuit*; ubi etiam quidam *se* intrudunt. BURMAN.

30. *Sed in porticus.*] *Porticum* ait propter Zenonem, qui docuit in portica: addit *gymnasia*, propter Platonem, qui docuit in Academia; & Aristotelem, qui docuit in *Lyceo* & Antisthenem, qui occupavit gymnasium *Cynosarges*: mox etiam conditæ scholæ, ad quas commeabant discipuli. TURNEB.

31. *Adjiciendi.*] Loco *adjiciendi*, *a dicendi* est legendum. REGIUS. *Adjiciendi*; cod. Bern.

32. *Necesse est.*] *Necessarium est*; V. C. Alm.

33. *Evolvendi.*] *Volvendi*; V. C. Alm.

34. *Scientia divinarum rerum humanarumque.*] Hæc autem pura puta est ἡ τῆς philosophiæ definitio. CAPPER.

35. *Si illas hi docerent.*] *Si illas scilicet docerent*; marg. Basil.

36. *Eloqui possunt.*] *Possent*; Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. *possunt*; edit. Vasc. Steph. Rollin.

37. *Utinamque sit tempus unquam.*] Minus recte mihi sic legi videtur; illud enim adverbium *unquam* nihil sensum juvat; cum præsertim circa negationem in oratione non ponatur. REGIUS. Recte vero Badius *unquam* vindicat, ex consueta illa formula, *en unquam*, quam egregie illustravit summus Gronovius ad Liv. XXX. 21. & ita apud Ovid. 1. Amor. 6.

——— *Sic unquam longa relevere catena.*

ut correxit Heinsius. BURMAN. Vide Virgil. Eclog. 1. vers. 78. & Eclog. 8. vers. 7. ubi legitur ea loquendi formula, *en unquam*. CAPPER.

38. *Hanc partem.*] *Hanc artem*; Obrecht. edidit.

39. *Ac veluti rebus repetitis.*] Allusio est ad consuetudinem Romanam; antequam enim bellum indiceretur, mittebatur fecialis cum verbenario ad res repetendas, quæ ablatæ fuerant; eaque dicebatur *clarigatio*, id est, clara voce facta rerum repetitio. TURNEB.

40. *Adducat.*] *Abducat*; Locat. Steph. *reducat* malebat Badius.

41 *In tres partes.*] Vide Sidon. Apollin. carm. XV. Cicer. *Academ. quæst.* 1. 5. ALMEL.

[42] *naturalem, moralem, rationalem*; quæ tandem non eſt cum oratoris opere conjuncta! Nam, [43] ut ordinem retroagamus, de [44] ultima illa, quæ tota verſatur in verbis, nemo dubitaverit, ſi & proprietates [45] vocis cujuſque noſſe, & ambigua aperire, & perplexa diſcernere, [46] & de falſis judicare, [47] & colligere ac reſolvere, quæ velis, [48] oratoris eſt: quanquam ea non tam eſt minute atque conciſe [49] in *actionibus* utendum, quam [50] in diſputationibus; quia [51] non docere modo, ſed [52] movere etiam ac delectare audientes debet orator: ad quod impetu quoque & viribus ac decore eſt opus; ut vis amnium major eſt altis ripis, multoque [53] gurgitis tractu fluentium, quam tenuis aquæ, & objectu lapillorum reſultantis. [54] Et, ut palæſtrici doctores illos, quos *numeros* vocant, non idcirco diſcentibus tradunt, ut his omnibus ii, qui didicerint, in ipſo luctandi certamine utantur, (plus enim pondere & firmitate & ſpiritu agitur) ſed [55] ut ſubſit copia illa, ex qua unum aut alterum, cujus ſe occaſio dederit, efficiant; ita hæc pars *dialectica*, ſive illam dicere malimus *diſputatricem*, ut eſt utilis ſæpe & *finitionibus*, & [56] *comprehenſionibus*, & ſeparandis, quæ ſunt differentia, & reſolvenda ambiguitate, & diſtinguendo, dividendo, illiciendo, implicando; ita, ſi totum ſibi vindicaverit in foro certamen, [57] obſtabit melioribus, & ſectas ad tenuitatem ſuam vires ipſa [58] ſubtilitate conſumet. Itaque [59] reperias quoſdam in diſputando mire callidos, [60] cum ab illa cavillatione diſceſſerint, non magis ſufficere in aliquo graviore actu, quam parva quædam animalia, quæ in anguſtiis mobilia, campo deprehenduntur. Jam quidem pars illa moralis, quæ dicitur *Ethice*, certe [61] tota oratori eſt accommodata. [62] Nam in tanta *cauſſarum* ([63] ut ſuperioribus libris diximus) varietate, cum alia [64] *conjectura* quærantur, [65] alia *finitionibus concludantur*, [66] alia *jure ſummoveantur*, [67] vel *transferantur*, [68] alia *colligantur*, vel

42. *Naturalem, moralem, rationalem*] Græcis φυσικὴν, ἠθικὴν, λογικήν. CAPPER.

43. *Ut ordinem retroagamus.*] Ita ſæpe Cicero & Plinius in Epiſtolis: *Quod ultimum fuit tuarum literarum, ad illud primum reſpondebo.* ALMEL.

44. *Ultima illa.*] *Illa* deeſt in Voſſ. tert.

45. *Vocis cujuſque.*] *Vocis cujuſcumque*; MSS. Alm. Voſſ. ſecund.

46 *Et de falſis judicare.*] Hoc nomine mihi videtur complecti captiones ſophiſticas, adverſus quas *elenchorum* libros ſcripſit Ariſtoteles: huc pertinet, quod Fabius ſcribit de *ceratinis* & *crocodilinis*, lib. I. cap. 10. TURNEB.

47. *Et colligere.*] Alludit ad libros *analyticos* Ariſt. in quibus docet reſolutionem *ſyllogiſmorum* in partes: addidit autem *colligere*, quia docet Ariſt. illic, quo pacto *concluſionem* poſſimus elicere ſecundum formam *ſyllogiſticam*. TURNEB. To Fabii *colligere* τῷ Græcorum συλλογίζεσθαι reſpondet: *reſolvere* autem τῷ τὰς τῶν συλλογιζομένων ἀναλύειν λόγους. CAPPER.

48. *Oratoris eſt.*] *Oratorum eſt*: MSS. Alm. Voſſ. prim. tert. Bern. Baſil.

49. *In actionibus.*] Forenſibus videlicet, in agendis *cauſſis*. CAPPER.

50. *In diſputationibus.*] Philoſophicis nimirum & dialecticis. CAPPER.

51. *Non docere modo.*] Docere τοῖς λόγοις, argumentis, probationibus, rationum momentis. CAPPER.

52. *Movere etiam & delectare.*] Cicero de optim. gen. Orat. I. Phædr præfat. lib. I. Vide ad Horat. Art. Poet. 333. notas noſtras uberrimas. ALMEL. *Movere*] Τοῖς πάθεσι vehementiores affectus excitando. *Delectare.*] Τοῖς ἤθεσι, moribus bonis, quos orator præ ſe ferat, & in eo, pro quo dicit, oſtendat; itemque leniores affectus in auditorum animis movendo CAPPER.

53. *Gurgitis tractu.*] Hic locus addendus illis, quibus illuſtravimus orationis *tractum* lib. V. cap. S. BURMAN.

54. *Et ut palæſtrici.*] Melius hic ſcribitur *numeros*; ut lib. 2 cap. I. *Sed ut Athleta, qui omnes jam perdidicerit a præceptore numeros*; & lib. IX. de *compoſitione*. PHILANDER. *Numeros* hoc loco appellat optimam motus & geſtus conformationem, quæ ad decorum facit, ut teſtatur lib 12. cum inquit: *Metrum in verbis modo, rhythmus etiam in corporis motu eſt* TURNEB. *Quos nervos*; Andr. Ald. Baſil. Gryph. Colon. marg. Vaſc. ita confuderunt has voces librarii apud Ovid. I. Amor. I. 18. & IV. Triſt IV. 4. BURMAN.

55. *Ut ſubſit copia.*] *Ut ſit copia*; V. C. Alm.

56. *Comprehenſionibus*] Supple, verborum, quibus bona definitio concipitur. Vide cap. 15. lib. II. ubi Fabius in definitione duo diſtinguit, 1 qualitatem rei τὸ τί ἐστι, 2. verborum, quibus definitio conſtat, comprehenſionem. Rhetoris noſtri verba ſunt hæc: *Quæſtionem habet duplicem; aut enim de qualitate ipſius rei, aut de comprehenſione verborum diſſenſio eſt*: & infra: *Sed ne hic quidem ſatis comprehenſum eſt*. CAPPER.

57. *Obſtabit melioribus.*] Vide Cicer. II. *de Orat.* 4. quomodo in Græcos invehatur, ubi eorum diſputationes ineptas vocat. ALMELOV.

58. *Subtilitate conſumet.*] Videri poteſt Lucianus tom. I. pag. 19. edit. Bened. ubi agit Prometheum in verbis: qui ſane locus de ſubtilitate illa nimia, lectu digniſſimus eſt. ALMELOV. *Subtilitate ſua conſumet*; Voſſ. tert.

59 *Reperias.*] *Reperies*; Voſſ tert.

60. *Cum ab illa*] *Cum ab illa vero cav.* MSS. Alm Voſſ. prim. ſecund Locat. Ald. Par. Vaſc. Steph. Baſil. Gryph. Vidov. *cum ab illa vera*, Colin.

61. *Tota oratori.*] Cicero I. *de Orat.* 15. *Hic locus de vita & moribus totus eſt oratori perdiſcendus.* ALMEL. *Oratoris*; Voſſ. prim. *oratoris*; Bern.

62. *Nam in tanta.*] *Nam in tota*; Locat.

63. *Ut ſuperioribus.*] *Sicut in ſuperioribus*; Voſſ. tert. *ſicut ſuperioribus*; V. C. Alm.

64. *Conjectura quærantur.*] Ubi *ſtatus* quæſtionis eſt *conjecturalis*; vulgo facti quæſtio. CAPPER.

65. *Alia finitionibus concludantur.*] *Alia in finitionibus concludantur*; Baſil. Alludit autem Fabius ad *ſtatum* quæſtionis *definitivum*, ubi quæritur quid ſit rei, & quo nomine appellanda. CAPPER.

66. *Alia jure ſummoveantur.*] Hac locutione Fabius *tranſlativum ſtatum* intelligit, quem lib. VII. cap. 5. deſignavit his verbis: *Qui neque feciſſe ſe negabit*; [per *ſtatum* quæſtionis *conjecturalem*] *neque aliud eſſe, quod fecerit, dicet*; [per *ſtatum definitivum*] *neque factum defendet* [per *ſtatum qualitatis abſolutum*, vel *aſſumptivum*] *neceſſe eſt in ſuo jure conſiſtat, in quo plerumque actionis eſt quæſtio. Tranſlativus* ille *ſtatus* in eo præſertim conſiſtit, quod reus actori dicat: *Non debebas apud hunc judicem, vel hoc tempore, vel hac lege adverſus me agere*: vulgo vocamus *exceptionem judicii declinatoriam*, & aliquando *præſcriptionem*. CAPPER.

67. *Vel transferantur.*] Hæc particula *vel* eſt hoc in loco *exegematica*, ſeu explicativa τοῦ *jure ſummoveantur*, & ad eumdem *ſtatum tranſlativum* alio magis proprio vocabulo indicandum confert: ſed cave putes hic τὸ *transferantur* ſignificari *ſtatum* illum *qualitatis aſſumptivum*, quo crimen in alium regeritur, & cui nomen μετάστασις, *remotio*: vel, quo culpa refunditur in eum ipſum, qui malum perpeſſus eſt (relationem Latini Rhetores vocant, Græci ἀντίκλημα;) nam infra demum Fabius de *ſtatu qualitatis* aget hac loquendi formula: *Pleraque vero eſſe quis neſcit, quæ tota in ſola qualitate conſiſtant?* CAPPER.

68. *Alia colligantur.*] Alludit ad eum *legalem ſtatum*, cui

[69] ipſa

[69] ipsa inter se concurrant, vel [70] in diversum *ambiguitate* ducantur; nulla fere dici potest, cujus non parte in aliqua tractatus æqui ac boni [71] reperiatur. Plerasque vero esse quis nescit, quæ totæ in sola *qualitate* consistant? [72] In consiliis vero quæ ratio suadendi est ab honesti quæstione seposita? [73] Quid illa etiam [74] pars tertia, quæ laudandi ac vituperandi officiis continetur? Nempe in tractatu recti pravique versatur. [75] An de justitia, fortitudine, abstinentia, temperantia, pietate, non plurima dicet orator? sed ille vir bonus, qui hæc non vocibus tantum sibi nota atque nominibus, [76] aurium tenus in usum linguæ perceperit, sed qui virtutes ipsas mente complexus, ita sentiet, nec in cogitando ita laborabit, sed, quod sciet, vere dicet. [77] Cum sit autem omnis generalis quæstio speciali potentior, quia [78] universo partes continentur, non utique accedit parti, [79] quod universum est; profecto nemo dubitabit, generales quæstiones in illo maxime studiorum more versatas. Jam vero cum sint multa propriis brevibusque [80] comprehensionibus finienda, unde etiam *status caussarum* dicitur *finitivus*; nonne ad id quoque instrui [81] ab iis, qui plus in hoc studii dederunt, oportet? Quid? non quæstio juris omnis, aut verborum proprietate, aut æqui disputatione, aut voluntatis *conjectura* continetur? quorum pars [82] ad *rationalem*, pars ad *moralem* tractatum redundat. Ergo natura permixta est omnibus istis oratio, quæ quidem oratio est vere. Nam ignara quidem hujusce doctrinæ loquacitas erret, necesse est, ut quæ vel nullos, vel falsos duces habeat. [83] Pars vero naturalis, cum est ad exercitationem dicendi tanto cæteris uberior, quanto majore spiritu de divinis rebus, quam humanis [84] loquendum est, tum illam etiam moralem, sine qua nulla esse (ut docuimus) oratio potest, totam complectitur. [85] Nam si regitur providentia mundus, administranda certe bonis viris erit respublica. Si divina nostris animis origo, tendendum ad virtutem; nec voluptatibus terreni corporis serviendum. [86] An hæc non frequenter tractabit orator? [87] Jam de auguriis, responsis, religione denique omni, de quibus maxima sæpe in senatu consilia versata sunt, non erit ei disserendum, si quidem (ut nobis placet) futurus est [88] vir idem civilis? Quæ denique intelligi saltem potest eloquentia hominis optima nescientis? Hæc si ratione manifesta non essent, exemplis [89] tamen crederemus. [90] Siquidem & Periclem, cujus eloquentiæ, etiamsi nulla ad nos monumenta

nomen πολιτικῆς. Latini eloquentiæ magistri modo *syllogismum*, modo *ratiocinativum*, modo *collectivum statum* appellant. Vide cap. 8. lib. VII. CAPPER.

69. *Ipsa inter se concurrant.*] Respicit ad *statum legalem*, qui dicitur ἀντινομία, id est, legum contrarietas; ubi videlicet duæ leges inter se concurrunt, conferuntur, colliduntur, &c. Vide cap. 7. lib VII. CAPPER.

70. *In diversum ambiguitate ducantur.*] Id pertinet ad eum *legalem statum*, quem vocare solent ἀμφιβολίαν. Lege cap. 9. lib. VII. CAPPER.

71. *Reperiatur*] *Reperiantur*; Obrecht. edit.

72. *In consiliis vero.*] Locus est hic finalis *generis deliberativi*, ut ostendamus rem esse *honestam*: addunt rhetores *utilitatem honestum* quoque finis est *demonstrativi generis*. TURNEB. *In consiliis.*] Perinde est ac si dixisset Quinctilianus: in genere *deliberativo*, vel in orationibus generis *deliberativi*. CAPPER.

73. *Quid illa etiam.*] *Quin illa etiam*; Voss prim. Bern. Locat. Ald. *quin etiam illa*; Basil. Gryph. Vidov. *Quid etiam pars*; Colin.

74. *Pars tertia, quæ laudandi ac vituperandi, &c.*] Vulgo dicimus genus *demonstrativum*. CAPPER.

75. *An de justitia.*] De iis virtutibus sæpe est oratori tractandum, vel tum ita postulat *caussa* ratio, vel cum excurrit in *locos communes*, qui sunt de virtutibus & vitiis. TURNEB.

76 *Aurium tenus in usum.*] *Tenus ac in usum linguæ*; Andr. Ald.

77. *Cum sit autem.*] Orator tractat *hypothesin*, eamque ad *thesin* revocat: sed *thesis* quæstio est philosophica, atque adeo *thesis*, quæ ab oratore tractatur, magna ex parte a philosophia morali ducitur. TURNEB. *Cum autem omnis*; Voss secund.

78. *Universo pars.*] *In universo*; Voss. prim. *partes continentur*; omnes fere codices præter Vossianos, qui *pars continetur*. Edition. Vascos. Steph. Obrecht. Rollin. habent *universo partes continentur*: quam lectionem alteri a Burmanno adoptatæ ideo præferendam esse censui, quod pluribus libris MSS. & editis inniteretur. CAPPER.

79. *Quod universum.*] *Quod in universum*; Voss. prim.

80. *Comprehensionibus.*] Supple, verborum, quibus rerum definitiones constant. CAPPER.

81. *Ab iis qui in hoc studii.*] *Ab aliis qui*; Basil.

82. *Ad rationalem.*] Πρὸς τὸν λογικόν. Logicam & Dialecticam vulgo solent appellare. CAPPER.

83. *Pars vero naturalis.*] *Partem naturalem* latius accipit quam Arist. nam Aristoteli scientia posita est, vel in illis rebus, quæ sunt intra cœlum, vel in cœlo: secundum Fabium etiam complectitur *metaphysicam & theologiam*. TURNEB.

84. *Loquendum est.*] *Eloquendum est*; Voss. tert.

85. *Nam si regitur*] Hæc propositio tractatur in physica, ac dicunt Stoici & Academici mundum providentia regi; negant autem Epicurei: si tamen propositio sit confessa, ex Dei imitatione vir bonus Rempublicam administrabit. TURNEB.

86. *An hoc non.*] *An hæc non*; V. C. Alm. & Bern.

87. *Jam de auguriis, responsis, religioneque omni, de quibus, &c.*] Alter editio Lugdunensis: *Jam de auguriis, responsis, religione, denique omnibus, de quibus*, &c. contra fidem optimorum codicum: quasi auguria & responsa religionis pars non essent. GIBSON *De augurum responsis*; Vasc. Steph. Par. Basil Gryph Colin. Vidov. *religione denique omni, de quibus*; MSS. Alm. Voss secund. Vall. lib. Ald. Basil. Francius conjiciebat, *religione, denique omnibus, de quibus*, &c.

88. *Vir idem civilis.*] Πολιτικός, id est, administrandæ Reipublicæ idoneus, peritus, deditus, &c. Burmannus ediderat *vir civilis idem*: sed antiquarum editionum Vasc. Steph. &c. lectionem secutus sum. CAPPER.

89. *Tamen crederemus.*] *Saltem crederemus*; V. C. Alm. Francius dubitabat an *cederemus* legendum esset.

90. *Si quidem & Periclem.*] Cicero in *Bruto* ait, quasdam suo tempore extitisse Periclis orationes: attamen Fabius lib. III. Periclis eas esse negat. Eupolis etiam dicebat *Periclem fulgurare, tonare, & Græciam permiscere*: dicebat item *in Periclis labris sessitare Pithe*, quæ est Dea eloquentiæ. TURNEB. Sed pseudo-Turnebus ille, quæ sunt Aristophanis, ea tribuit Eupolidi; sic enim habet Aristophanes in *Acharnens.* Act. 2. scen. 5. Περικλέης οὑλύμπιος ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. hoc est: *Pericles ille Olympius fulminabat, tonabat, Græciam commiscebat, conturbabat*, &c. Eupolidis autem locus ita refertur a Scholiaste Aristophanis in *Acharnens*: Πειθώ τις ἐπεκάθιζεν ἐπὶ

venerunt, vim tamen quamdam incredibilem cum historici, tum etiam [90] liberrimum genus hominum, comici veteres tradunt; [91] Anaxagoræ physici constat auditorem fuisse; & Demosthenem, principem omnium Græciæ oratorum, dedisse operam Platoni. Nam M. Tullius, non tantum se debere scholis rhetorum, quantum [92] Academiæ spatiis, frequenter ipse testatus est. [93] Neque se tanta in eo unquam fudisset ubertas, si ingenium suum consepto fori, non ipsius rerum naturæ finibus terminasset. [94] Verum ex hoc alia mihi quæstio exoritur, quæ secta conferre plurimum eloquentiæ possit: quanquam ea [95] non inter multas potest esse contentio. [96] Nam in primis nos Epicurus [97] a se ipse dimittit, qui [98] fugere omnem disciplinam navigatione quam velocissima jubet. Neque vero Aristippus, summum in voluptate corporis bonum ponens, [99] ad hunc nos laborem adhortetur. [100] Pyrrho quidem quas in hoc opere partes habere potest, cui judices esse, apud quos verba faciat, & reum, pro quo loquatur, & senatum, in quo sit dicenda sententia, non liquebit? Academiam [101] quidam utilissimam credunt, quod mos in utramque partem disserendi ad exercitationem forensium *caussarum* proxime accedat. Adjiciunt loco probationis, quod ea præstantissimos in eloquentia viros ediderit. [102] Peripatetici studio quoque se quodam oratorio jactant. [103] Nam *theses* dicere exercitationis [104] gratia fere est ab his institutum. [105] Stoïci, sicut copiam nitoremque eloquentiæ fere præceptoribus suis defuisse concedant, necesse est; ita nullos aut probare acrius, aut concludere subtilius contendunt. [106] Sed hæc inter ipsos, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, nefas ducunt [107] a suscepta semel persuasione discedere. Oratori vero nihil est necesse in cujusquam jurare leges. Majus [108] enim est opus atque præstantius, ad quod ipse tendit, & cujus est velut candidatus, si quidem est futurus [109] cum viræ, tum etiam eloquentiæ laude perfectus. Quare in exemplum [110] bene dicendi facundissimum quemque [111] proponet sibi ad imitandum: moribus veto formandis [112] quam honestissima præcepta, rectissimamque ad virtutem viam deliget. Exercitatione quidem utetur omni; [113] sed tamen erit plurimus in maximis quibusque ac natura pulcherrimis. Nam quæ potest materia reperiri ad graviter copioseque dicendum magis abundans, quam de virtute, de republica, de providentia, de origine animorum, de amicitia? Hæc sunt, quibus mens pariter aque oratio insurgant: *Quæ* [114] *vere bona*, [115] *quid mitiget metus, coërceat cupiditates, eximat nos opinionibus vulgi, animum*-

τοῖς χείλεσι, κλ. *Suada quædam* [persuasionis Dea] *labris ejus insidebat*, &c. Cæterum in Turnebiani commentarii editione facta Parisiis an. 1556. & in ipsa Burmanniana perperam omnino legebatur *Pytho* pro τῷ *Pitho*, qui Græcus est accusativus Πειθὼ pro τῷ Πειθόα. Latine diceremus *Pithonem*, ut *Didonem* ex τῷ Διδόα, Διδὼ. CAPPER.

91. *Anaxagoræ Physici.*] Vide Clement. Alex. lib. II. pag. 51. ALMEL. *Philosophi*, marg. Basil.

92. *Academiæ.*] De sectis Academicis vid. Sext. Empir. *Pyrrh. Hypotypos.* I. 33. Fabium cap. præcedente; Lactant. I. 6. Cicer. II. *Acad. quæst.* 3. ALMEL. *Academiæ spatiis.*] Dubitat Ascensius an non *silvis* legendum, propter illud Horatii II. Epist. II. 45.

Atque inter silvas Academi quærere verum:

& ita marg. Vidov. sed male; respicit enim ad ambulationes, quas in spatiis Academiæ conficiebant philosophantes. Ita Cicer. *Orat.* 3. *spatia Academiæ* etiam dicit, & plures alii. BURMAN.

93. *Neque se tanta in eo unquam fudisset ubertas.*] Locutio cum summe elegans, tum optimorum codicum auctoritate munita. Quin etiam Fabius hoc genere loquendi peculiariter delectatus, eo fere utitur, quoties de flumine isto eloquentiæ loquitur: *Fundit se oratio*, *fusa narratio*, *fusus scriptor*: & ejusmodi φράσεις, sunt ei admodum familiares. Quam frigidum autem e contra, jejunumque est editionis Lugdunensis illud: *Neque tanta in eo unquam fuisset ubertas*. GIBSON. *Neque tanta in eo unquam fuisset*; Voss. omn. *neque se tanta eo unquam fudisset*; Locat.

94. *Verum ex hoc.*] Cicero lib. III. *de Orat.* rejectis aliis sectis, oratori idoneam fore putat Peripateticam & Academicam: Fabius autem oratori maxime utiles putat has duas sectas: ait tamen oratorem esse liberum debere, ut ex omnibus, quod utile videatur, excerpat. TURNEB.

95. *Non inter multos.*] *Non inter multas*; Voss. sec. Basil. Vasc. Steph. Roign. Obrecht. curis secundis; Rollin.

96. *Nam, &c. Epicurus*] Cicero lib. I. *de Finibus* ait, ab Epicuro spretam esse eloquentiam, spretam dialecticam, reliquasque disciplinas, præter physicam & moralem. TURNEB. Vide lib. II. cap. 17. ALMELOV.

97. *A se ipse.*] *A se ipsa*; Voss. omn. Ald.

98. *Fugere navigatione quam velocissima jubet.*] Vide an non huc pertineat τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον, de quo Plutarchus initio libelli, πῶς δεῖ τὸν νέον τῶν ποιημάτων ἀκούειν; *quomodo adolescens audire poemata debeat.* CAPPER.

99. *Ad hunc nos laborem.*] *Adhuc nos ad laborem hortatur*; Locatel.

100. *Pyrrho quidem.*] Pyrrho omnia revocavit ad dubitationem, ita ut ne sensibus quidem crederet: ab hoc sunt appellati *Sceptici*, hoc est, consideratores. TURNEB. Ab hoc Sextus Empiricus libros *Pyrrhoniarum Hypotyposeum* inscripsit. ALMEL. *Pyrrhon*; Voss. sec. Colon.

101. *Quidam utilissimam.*] *Quidem*; V. C. Alm.

102. *Peripatetici.*] Vide Ciceronem I. *Acad. quæst.* 4. ALMELOV.

103. *Nam theses.*] Cicero in *Orat. ad Brutum* ait, Aristotelem ita discipulos exercuisse, ut eos dicere cogeret de *thesi* proposita in utramque partem: itaque *locos Topicorum* refert ad *problema*, id est, ad *thesin*: postea rhetores *thesin* habuerunt inter *progymnasmata*. Vide Fab. lib. II. TURNEB.

104. *Gratia.*] *Gratia fere præceptoribus suis defuisse*, omissis reliquis, Stephani & Roignii editiones; sed, ut puto, vitio Operarum

105. *Stoici.*] Vide Lactant. I. II. ALMEL.

106. *Sed hæc.*] Rogantur *sacramento* milites, quando adiguntur ad jusjurandum, pollicenturque se legitime militaturos: itaque *sacramentum* frangere non solent; & alioqui emansores & desertores puniuntur legibus. TURNEB.

107. *A suscepta semel.*] *A suscepta demum*; Voss. sec.

108. *Enim est opus.*] *Enim opus*; Voss. sec. tert. Locat. Ald.

109. *Cum vitæ.*] *Tum vitæ*; Locat. Colin. Vidov.

110. *Bene dicendi*] *Bene* deest in V. C. Alm.

111. *Proponet.*] *Proponat*; Voss. tert. & mox *diligat*.

112. *Quam honestissima*] *Quæque honestissima*; marg. Basil.

113. *Sed tamen erit.*] *Erit* deest in Voss. tert.

114. *Vere bona.*] *Quæ vere bona*; MS. Bodl. omn. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Par. *quæ vera bona*; Andr. *quæ vere bona*; Locat. τὸ *quæ* deest in Vasc. Steph. Rollin.

115. *Quæ mitigent.*] *Quid mitiget, coërceat, eximat*; MSS.

quæ [116] *cæleſtem.* [117] Neque ea ſolum, quæ talibus diſciplinis continentur, ſed magis etiam, quæ ſunt tradita antiquitus, [118] dicta, ac facta præclare, & noſſe, & animo ſemper agitare [119] conveniet. Quæ profecto nuſquam plura majoraque, quam in noſtræ civitatis monumentis reperientur. An fortitudinem, juſtitiam, fidem, continentiam, frugalitatem, contemptum doloris ac mortis, melius alii docebunt, quam Fabritii, Curii, Reguli, Decii, Mutii, aliique innumerabiles? [120] Quantum enim Græci præceptis valent, [121] tantum Romani (quod eſt majus) exemplis. [122] Tantumque non cognatis [123] id e rebus admoneri [124] ſciet, qui non modo proximum tempus, lucemque præſentem intueri ſatis credat, ſed omnem poſteritatis memoriam, ſpatium vitæ honeſtæ, & curriculum laudis exiſtimet. Hinc mihi ille juſtitiæ hauſtus bibat, hinc ſumptam libertatem in *cauſſis* atque conſiliis præſtet. Neque erit perfectus orator, niſi qui honeſte dicere & ſciet, & audebit.

Bodl. Voſſ. ſecund. Locat. Ald. Gryph. Colin. Vldov. Obrecht. *quæ mitigent, coerceant, eximant*; Vaſcuſ. Stephan. Rollin.

116. *Cæleſtem pariant.*] *Pariant* non agnoſcunt MSS. Alm. Voſſ. omn. Andr. Locat. Ald. Baſil. Vaſc. Steph. Gryph. Colin. Vldov. Obrecht. Paſſeratius *probant* legebat: certe mihi hic aliquid deeſſe videtur. Aſcenſius *judices* vel *exiſtimes* putat apponendum. BURMAN.

117. *Neque ea ſolum.*] Hactenus probavit, utilem eſſe philoſophiam; nunc exemplorum cognitionem, ab hiſtoriis ductam, eſſe neceſſariam docet: ſed hic exemplorum uſus ad philoſophiam moralem referre videtur. TURNEB.

118. *Dicta & acta.*] *Dicta acta*; Voſſ. prim. *dicta ac facta*; Voſſ. ſec. & omnes fere edit.

119. *Conveniet.*] *Conveniunt*; Obrecht. edit.

120. *Quantum enim.*] Cicero III. de *Orat. Nam ut virtutis a noſtris, ſic doctrinæ ſunt ab illis* [Græcis] *exempla repetenda. Paſſerat.* PITHOEUS.

121. *Tantum Romani*] Priorem vocem non habet Obrecht.

122. *Tantumque non.*] Significare videtur hiſtoriam Romanorum, cujus cognitio eſt oratori perneceſſaria, pulcherrimam eſſe; ex qua colligere poſſit aliquis, non habendam eſſe duntaxat rationem præſentis vitæ, ſed multo magis immortalitatis: quanquam id referri poſſet etiam ad totam philoſophiam, & ea, quæ dicta ſunt. TURNEB. *Tantum quod*; Voſſ. tert. Ald. *tantumque non cognatis ſideribus admoneri*; Locat. *tantumque non cognatis id e rebus*; Aſceoſ. & repetit verbum *conveniet* · *tantum quod non cognatis ſideribus admoneri, quia non modo proximum tempus lucemque præſentem intueri ſatis credat*; Obrecht. Rollinus aliquid hic eſſe mendi ſuſpicatur; ſed Fabii ſenſum facilius (opinor) percipiet, qui τὸ *tantum non* τῷ Græcorum μονονουχί æquivalere animadvertet, & idem ſignificare, quod *fere*, *ferme*, *propemodum*, *quaſi*, &c. CAPPER.

123. *Id e rebus.*] *Idem rebus*; Voſſ omn. Vall. lib.

124. *Sciet.*] Deeſt in Voſſ. omnibus, Locat. Ald. Baſil. Gryph. Colin. Vidov.

CAPUT III.

Neceſſariam juris civilis oratori eſſe ſcientiam.

[1] JURIS quoque civilis neceſſaria huic viro ſcientia eſt, & morum ac religionum ejus reipublicæ, quam capeſſet. Nam qualis eſſe ſuaſor in conſiliis publicis privatiſve poterit, tot rerum, quibus præcipue civitas continetur, ignarus? [2] Quo autem modo patronum ſe *cauſſarum* non falſo dixerit, qui, quod eſt in *cauſſis* potentiſſimum, ſit ab altero petiturus? pene non diſſimilis iis, qui poëtarum ſcripta pronunciant. Nam quodammodo mandata perferet, & ea, quæ ſibi a judice credi poſtulaturus eſt, aliena fide dicet; & ipſe litigantium auxiliator egebit auxilio. [3] Quod ut fieri nonnunquam minore incommodo poſſit, cum domi præcepta & compoſita, ſicut & cætera, quæ in *cauſſa* ſunt, [4] in diſcendo cognita ad judicem perferet; quid fiet in iis quæſtionibus, quæ ſubito inter ipſas *actiones* naſci ſolent? non deformiter reſpectet? & inter ſubſellia [5] minores advocatos interroget? [6] Poteſt autem ſatis diligenter accipere, quæ tum audiet, cum ei dicenda ſunt? aut fortiter affirmare, aut ingenue pro ſuis dicere? poſſit in *actionibus*; III.

Jus civile pars eſt philoſophiæ moralis; continetur enim ſub parte politica: eſt autem jus civile poſitum aut in magiſtratibus & rebus humanis, aut in ſacerdotibus & rebus divinis; ſic enim partitur Cicero in lib. *de legibus*, & Juriſconſultus titulo primo *Pandectarum*. TURNEB.

1. *Juris quoque civilis neceſſaria, &c.*] Jul. Severianus libello de Arte dicendi: *Oratori juris civilis neque omittendum ſtudium eſt, nec penitus appetendum. Nam nec rudis eſſe debet juris orator; &, ſi ſe multum juris ſcientiæ dederit, plurimum de cultu oratoris atque impetu remittet.* Quod fortaſſis ex antiquo ſcriptore mutuatum a Jul. Severiano Fabius hic quaſi ex profeſſo reprehendere videtur. *Paſſerat.* PITHOEUS.

2. *Quo autem modo.*] Nonnulli enim oratores, juris ignari, ſolebant juriſconſultos conſulere, quum jure videbatur *cauſſa* egere. TURNEB.

3. *Quod ut fieri.*] *Quod ſi fieri*: Ald. Locat. *quod ut ferri*; Voſſ. prim.

4. *In diſcendo.*] *In* non habet Ald. Aſcenſius *indiſcendo* una voce pro *intus*, id eſt, domi diſcendo capit; ut ita apud Suetonium in Cæſ. quidam *incœnare* capiunt. BURMAN.

5. *Minores advocatos*] *Advocatum* hic appellat eum, qui jus ſuggerit, ut ait Aſconius; aut certe alluſit ad conſuetudinem antiquam; multi enim erant unius *cauſſæ* defenſores: ſit igitur *major advocatus* ille, qui orationem habet: cæteri *minores*, qui opera & conſilio adjuvant. TURNEB.

6. *Poteſt autem.*] *Poteſt aut*: Ald.

[7] quid fiet in *altercatione*, ubi occurrendum continuo, nec [8] libera ad discendum mora est. Quid? si forte peritus juris ille non aderit? Quid? si quis non satis in ea re doctus, falsum aliquid subjecerit? Hoc enim est maximum ignorantiæ malum, quod credit eum scire, qui moneat. [9] Neque ego sum nostri moris ignarus, oblitusve eorum, qui velut [10] ad arculas sedent, & tela agentibus subministrant: neque idem Græcos quoque nescio [11] factitasse, unde nomen his [12] *pragmaticorum* datum est. Sed loquor de oratore, qui non clamorem modo suum *caussis*, sed omnia, quæ profutura sunt, debet. [13] Itaque eum nec inutilem, si [14] ad horam forte constiterit, neque [15] in testationibus faciendis esse imperitum velim. Quis enim potius præparabit ea, quæ, cum aget, esse in *caussa* velit? Nisi forte imperatorem quis idoneum credit in prœliis quidem strenuum & fortem, & omnium, quæ pugna poscit, artificem; sed neque delectus agere, nec copias contrahere atque instruere, nec prospicere commeatus, nec locum capere castris scientem; prius est enim [16] certe parare bella, quam gerere. Atqui simillimus huic sit advocatus, si pluta, quæ ad vincendum valent, aliis reliquerit; cum præsertim hoc, quod est maxime necessarium, [17] non tam sit arduum, quam procul intuentibus fortasse videatur. [18] Namque omne jus, quod est certum, aut scripto aut moribus constat: dubium æquitatis regula examinandum est. Quæ scripta sunt, aut posita in more civitatis, nullam habent difficultatem; cognitionis sunt enim, non inventionis: at quæ consultorum responsis explicantur, aut in verborum interpretatione sunt posita, aut in recti pravique discrimine. Vim cujusque vocis intelligere, aut commune prudentium est, aut proprium oratoris: æquitas optimo cuique notissima. Nos porro & bonum virum, & prudentem in primis oratorem putamus: qui, cum se ad id, quod est optimum natura, direxerit, non magnopere commovebitur, si quis ab eo consultus [19] dissentiet, cum ipsis illis diversas inter se opiniones tueri concessum sit. Sed etiam si nosse, quid quisque [20] senserit, volet, [21] lectionis opus est, [22] qua nihil est in studiis minus laboriosum. [23] Quod si plerique, desperata [24] facultate agendi, ad discendum jus declinaverunt, quam id scire facile est oratori, quod discunt, qui sua quoque confessione oratores esse non possunt? Verum & M. Cato cum in dicendo præstantissimus, tum juris idem fuit peritissimus: & Scævolæ Servioque Sulpitio concessa est etiam facundiæ virtus. [25] Et M. Tullius non modo in-

7. *Quid fiet in altercatione.*] *Altercationem* Fabius appellat contentiosam disputationem per alternam interrogationem & responsionem, quæ fieri solebat post orationem perpetuam. Vide Fab. lib. vi. cap. 5. TURNEB. *Quid in altercationibus*; Vall. lib. Ascensius malebat, *quid facies altercationibus?*

8. *Libera ad discendum mora.*] Ovid. 11. Metam. 143.

——— *non est mora libera nobis.*

hunc enim Ovidii locum a Francio ad marginem libri sui indicari puto. BURMAN.

9. *Neque ego sum.*] Apud Romanos, ut docet Asconius (ad *Divin.* cap. 4.) quidam erant *advocati*, quidam *cognitores* & *subscriptores*, qui oratorem adjuvabant, jusque suggerebant: sic apud Græcos erant *pragmatici*, veluti quidam *formularii* & *leguleii*, qui oratorem instruebant, jusque ministrabant. TURNEB.

10. *Ad arculas.*] In margine Stephanianæ editionis erat: *Arculas intelligit telorum, unde illud Virgilio* lib. x. Ænead. vers. 333.

Suggere tela mihi. ———

11. *Factitasse.*] *Factitare*; Voss. sec. tert. Vasc. Steph.

12. *Pragmaticorum*] Vide ad lib. iii. 6.

13. *Itaque eum.*] *Ita eum*; Voss. tert.

14. *Ad horam.*] *Ad oram*; V. C. Alm. Locum corruptum suspicatur Rollinus; sed puto significari idem, quod mox cap. sexto ait de scholastico declamatore in forum translato, qui novitate stupet, & cui nihil prodest meditata actio, cum in judicio sæpe *laboratam congestamque dom diurum ac nocium studio actionem aqua deficit.* Patronus ergo debet ita posse consistere in judicio, ut ex tempore contrahat *actionem*, & intra spatium, quod clepsydra definit, ea dicat, quæ *caussa* requirit: & ita lib. xi. cap. 3. dicit, *si non suffragabitur tempus, inutile esse, se ad omnia verba alligare. Consistere* vero est verbum contendentium & certantium inter se. Vide ad Petron. xix. & ad Declamationes passim: *ad horam* vero est ad tempus aliquod, definitum, certum. Ita enim amant loqui veteres, ut noster lib. iii. 2. *post tempus*, pro post aliquod certum tempus: sic *ante diem*, pro ante aliquot dies, Jull. vi. 7. *ante menses* idem xx. 5. *post dies* XLIV. 4. qualia ex Pricæo & aliis, qui olim talia observarunt, recte adduci puto ad illum *horarum commeatum* in Minucio Felice illustrandum: in quo licet forte peccaverit eruditus Propertii enarrator, dubito tamen, an Christiano homini liceat ideo in eum toc ex trivio convicia evomere, & Rhadamanteo quodam fastu pronunciare, *eum abiisse, quo mendacia & mendaciorum architecti abstrahuntur*, id est, ad inferos, ad quos nemo critici alicujus stomachosi sententia, sed justo tantum Dei judicio detrudi posse credimus. BURMAN.

15. *In testationibus.*] Vide Turneb. 11. Adv. 27. PAREUS. *Testationum* nomine Fabius quasdam præscriptiones intelligit, & tabulas testificandi gratia factas & obsignatas. *Consignationes* etiam vocasse videtur hoc libro cap. 8. vide lib. v. cap. 7. ubi duplicis generis testimonia distinguit; alia *dicuntur per tabulas*; alia *a præsentibus.* Et postea: *Sæpe inter se collidi solent inde testatio, hinc testes: locus utrimque; hæc enim fit pars* [testes præsentes] *jurejurando, illa consensu signantium tuetur.* CAPPER.

16. *Certe parare.*] *Certis*; Voss tert. Bernens.

17. *Non tam sit.*] *Nec tam sit*; Voss. sec. Locat. Ald.

18. *Namque omne jus.*] *Jus* appellat *certum*, quando *caussa* ad certam legem aut ad certam consuetudinem refertur; *jus dubium*, quando *caussa* certam non habet legem; neque enim leges scribi possunt de omnibus rebus. *Jus igitur* illud petendum est aut ab æquitate, aut ab aliqua legis similitudine, aut ab opinione alicujus jurisconsulti. TURNEB.

19. *Dissentiet.*] *Dissentiat*; Locat. Ald. Gryph. Steph. Vidov.

20. *Senserit.*] *Sumpserit*; Voss. tert.

21. *Lectionis opus est.*] Recte, non *lectione*, ut aliæ editiones. Firmat Vossianus codex, qui fuit Joachimi Camerarii. COLOMES. Ex Voss Art. Grammat. vii. 8. *lectione*; V. C. Alm. Basil. Gryph. Vascos. Steph. Colin. Vidov.

22. *Qua nihil.*] *Quo* Francius volebat.

23. *Quod si plerique.*] Cicero in oratione pro Muræna cap. xiii. ait, *Quemadmodum apud Græcos, qui citharœdi esse non possunt, auledi fiunt; ita apud Romanos, qui oratores esse non possunt, fiunt jurisconsulti.* TURNEB. Vide lib viii. 3.

24. *Facultate agendi.*] Supple, *caussas* in foro. CAPPER.

25. *Et Marcus Tullius.*] Cicero lib. primo *de Orat.* sub persona Crassi pollicetur se jus civile redacturum in artem: jam in lib. *de rep.* & 10 lib. *de legibus* multa scripsit ad jus Romanum pertinentia. TURNEB.

ter agendum [26] nunquam est destitutus scientia juris, sed etiam componere aliqua de eo cœperat: ut appareat, posse oratorem [27] non discendo tantum juri vacare, [28] sed etiam docendo. Verum ea, quæ de moribus excolendis studioque juris [29] præcipimus, [30] ne quis eo credat reprehendenda, quod multos cognovimus, qui tædio laboris, quem ferre tendentibus ad eloquentiam necesse est, confugerint ad hæc deverticula desidiæ: [31] quorum alii se ad *album* [32] ac rubricas transtulerunt, & formularii, vel, ut Cicero ait, [33] *leguleii* quidam esse maluerunt: tanquam utiliora eligentes ea, quorum solam facilitatem sequebantur: [34] alii pigritiæ arrogantioris, [35] qui subito fronte conficta, [36] immissaque barba, veluti despexissent oratoria præcepta, [37] paulum aliquid sederunt in scholis [38] philosophorum; ut deinde [39] in publico tristes, domi dissoluti, captarent auctoritatem contemptu cæterorum. Philosophia enim simulari potest, eloquentia non potest.

26. *Nunquam est destitutus.*] *Nusquam*; Obrecht.
27. *Non discendo.*] *Non dicendo*; MSS. Joan. Voss. sec.
28. *Sed etiam docendo.*] *Sed etiam dicendo*; V. C. Alm.
29. *Præcipimus.*] *Præcipimus modo*; Obrecht.
30. *Ne quis eo.*] *Nemo quis eo*; Voss. omn. Vall. lib. Locat. *non æquius eo quis*, Ald.
31. *Quorum alii se ad album*] *Album* appellat, aut in quo proponebantur prætoris edicta, aut in quo scribebantur judicum nomina: appellat *rubricas*, juris titulos, quia rubrica & minio tingebantur: *formularios* dixit, formularum & actorum peritos, quique tenent (ut vulgo dicimus) *curiæ stylum*, qui iidem *leguleii* appellantur: hi adesse solebant patronis, illisque leges & formulas suggerere. TURNEB. Hunc Fabii locum sic etiam exponit vetus Turnebus Adversar. lib. IV. cap. 5. *Ecce hic* album *pro prætorio jure dixit*, [Fabius] rubricas *pro jure civili*, *quod* XII. *tabulis continebatur*; *ut &* formularios *ad prætorias veluti formulas*; leguleios *ad* XII. *tabularum leges.* Leguleius *autem diminutionis formam habet*, *ut* equuleus, hinnuleus. CAPPER.
32. *Ad rubricas.*] *Ad rubrica*; Voss. tert.
33. *Leguleii.*] Cicero 1. *de Orat.* 55. hunc locum explicat H. Stephanus in expostulatione de Latinitate falso suspecta, cap. 1. pag. 75. ALMELOV.
34. *Alii.*] *Alique pigritiæ*; Voss. tert.
35. *Qui subito fronte conficta, &c.*) Jan. Gebhard. Crepund. lib. II. cap. 9. pag. 80. sic legendum censet: *Qui subito fronte constructa immissaque barba, veluti despexissent oratoria præcepta, &c. Construere frontem* elegantissime dictum & aptissime, pro rigidum quid fronte inducere ac minari. Pari elegantia dixit Claudianus:

——— *Frangere vultus*.
Fracturumque reos humili sub judice vultus.

Plautus *consulcare frontem* dixit; Seneca, *astringere*; Cicero, aliique *contrahere*; venustissime Apuleius *striatam frontem*; Tertullianus *morosiorem*; Martialis Cocus *matutinam*; Fabius noster supra lib. II. cap. 3. *improbam* nominat *faciem*; Seneca *attractiorem* vocat; alii *nubilam*, *adductam*, *caperatam* frontem. Qua de re iterum iterumque adeundus potissimus & Fabii nostri optimus maximus illustrator, Ludovicus Cresollius, Vacat. Autumn. lib. II. cap. III. sect. II. pag. 153. PAREUS. Nescio, an quid mutandum sit, cum & *fingere vultum*, Terent. Heaut. v. 1. dixerit: sed, si quid mutandum, mallem vel cum Gallæo, & Almelovenio, *constricta fronte*, ut apud Petron. cap. CXXXII. *Quid me spectatis constricta fronte, Catones.* & nostrum lib. I. cap. II. *constricta supercilia*, & XI. 3. *vultum supercilium adstringere*; vel *contracta*, ita enim solent loqui, & *attrahere*, *contrahere*, *adstringere*, *adducere* frontem in re simili. Vide Gruter ad Senec. I. *de Benef.* 1. & VI. 7. Heins. ad Ovid XXI. Heroid. 165. ut contra *diffundere*, *relaxare*, *remittere*, &c. Gallæus etiam conjiciebat, *qui subito frontem*, *constructa immissaque barba veluti despexissent oratorum*, &c. sed illa *constructa barba* mihi non placet. BURMAN.
36 *Immissaque.*] Mallet *promissa* Francius, sed male: ut ad Ovid. VI. Metam. 168. pluribus probabitur. BURMAN.
37. *Paulum.*] *Paululum*; Obrecht.
38. *Philosophorum.*] *Philosophantis*; V. C. Alm. forte pro *philosophantium*.
39. *In publico tristes.*] *Testes*; Voss. sec.

CAPUT IV.

Necessariam oratori cognitionem historiarum.

IN primis vero abundare debet orator exemplorum copia, cum veterum, tum etiam novorum: adeo ut non ea modo, quæ conscripta sunt historiis, aut sermonibus velut [1] per manus tradita, quæque quotidie aguntur, debeat nosse; verum ne ea quidem, quæ sunt a clarioribus poëtis ficta, negligere. Nam illa quidem priora, aut testimoniorum, aut etiam judicatorum [2] obtinent locum. Sed hæc quoque aut vetustatis fide tuta sunt, aut ab hominibus magnis præceptorum loco ficta creduntur. Sciat ergo quam plurima: unde etiam senibus auctoritas major est, quod plura nosse & vidisse creduntur: [3] quod Homerus frequentissime testatur. Sed non est exspectanda ultima ætas; cum studia præstent, ut, quantum ad cognitionem pertinet rerum, etiam præteritis seculis vixisse videamur. IV.

Docuit libro primo, oratorem tenere debere *encyclopædiam*: nunc tamen ea scribit tantum, quæ sunt magis oratori necessaria, ut philosophia, jus civile, & historia. Historia conducit ad exempla: quanquam exempla quoque petuntur a poëtis & rebus fabulosis, ut docuit Fab. lib. V. TURNEB.
1. *Per manus tradita.*] Recte Ascensius hic iudicari antiquum memoriæ prodendi res morem notat, ex illo Virgilii VII. Æneid. 206.

Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
Auruncos ita ferre senes.

ubi videndus Servius.

2. *Obtinent locum.*] Nam in Historiis veritatem ac prudentiæ sapientiæque principia recondita omnes credimus. Dionys. Halicarnass. 1. 1. ALMEL.
3. *Quod Homerus.*] Homerus lib. II. *Odyssea* inducit Ægyptium virum ita senem loquentem in concione, quem *senectute curvum* dicit, & *rerum infinitarum peritum*. Ita tribuit auctoritatem personæ. TURNEB. Græci Poetæ verba sunt Odyss. B. 15. Αἰγύπτιος ἦρχ' ἀγορεύειν, Ὃς δὴ γήραϊ κυφὸς ἔην, καὶ μυρία ᾔδη, hoc est, *Ægyptius concionari cœpit, qui senectute incurvus erat, & plurima norat.* CAPPER.

CAPUT V.

Quæ sint oratoris instrumenta.

V. HÆC sunt, quæ me redditurum promiseram, instrumenta, non artis, ut quidam putaverunt, sed ipsius oratoris. Hæc arma habere ad manum, horum scientia debet esse succinctus, [1] accedente verborum figurarumque facili copia, & *inventionis* ratione, & disponendi usu, & memoriæ firmitate, & *actionis* gratia. Sed plurimum ex his valet [2] animi præstantia, quam nec metus frangat, [3] nec acclamatio terreat, nec audientium auctoritas ultra debitam reverentiam tardet. Nam, ut abominanda sunt contraria his vitia [4] confidentiæ, temeritatis, improbitatis, arrogantiæ; ita citra constantiam, fiduciam, fortitudinem, nihil ars, nihil studium, nihil profectus ipse profuerit; ut si des arma timidis & imbellibus. [5] Invitus mehercle dico, quoniam & aliter accipi potest, ipsam verecundiam, vitium quidem, sed amabile, & quæ virtutes facillime generet, [6] esse interim adversam, [7] multisque in caussa fuisse, ut bona ingenii studiique in lucem non prolata, situ quodam secreti consumerentur. [8] Sciat autem, si quis hæc, forte minus adhuc peritus distinguendi vim cujusque verbi, leget, non probitatem a me reprehendi, sed verecundiam, quæ est timor quidam, [9] reducens animum ab iis, quæ facienda sunt, [10] unde confusio, & cœpti pœnitentia, & subitum silentium. Quis porro dubitet vitiis adscribere affectum, propter quem facere honeste pudet? [11] Neque ego rursus nolo eum, qui sit dicturus, & solicitum surgere, & colore mutari, & periculum intelligere: quæ si non [12] accident, etiam simulanda erunt: sed intellectus hic sit operis, non metus: moveamurque, non concidamus. Optima est autem emendatio verecundiæ, fiducia: [13] & quamlibet imbecilla frons, magna conscientia sustinetur. Sunt & naturalia, [14] ut supra dixi, quæ tamen & cura juvantur, instrumenta, vox, latus, decor: quæ quidem tantum valent, [15] ut frequenter famam ingenii faciant. Habuit oratores ætas nostra copiosiores: sed cum diceret, [16] eminere inter æquales Trachalus videbatur: ea corporis sublimitas erat, is ardor oculorum, frontis auctoritas, gestus præstantia, vox quidem, non ut Cicero desiderat, [17] pene tragœdorum, sed super omnes, quos ego quidem audierim, tragœdos. [18] Certe cum in Basilica Julia diceret primo tribunali, [19] quatuor autem judicia, ut moris est, cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent, & auditum eum & intellectum, &, quod agentibus cæteris [20] contumeliosissimum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. Sed hoc [21] votum est, & rara feli-

Fabius cap ult. lib. 11. de instrumento egit, instrumentumque vocavit, sine quo formari materia. & in id, quod velimus, opus effici non possit. Igitur scientias illas. quas supra enumeravit, instrumenta putat oratorii, & alia quædam præterea, quæ hoc capite enumerantur. TURNEB.

1. *Accedente.*] *Antecedente*; MS Bodl.

2. *Animi præstantia.*] Et hic mallem *præsentia*, quæ proprie constantiæ & fiduciæ convenit. Vide supr. cap. 1. BURMAN.

3. *Nec acclamatio terreat.*] Sic Demosthenes in horrisono littore declamabat, ut non moveretur acclamationibus & murmurationibus plebis. TURNEB.

4. *Confidentiæ.*] *Fidentiæ*; Voss. tert.

5. *Invitus mehercle dico.*] Non vituperat hoc loco verecundiam Fabius. sed & nimiam & non opportunam damnat: itaque pulcherrimus extat Plutarchi libellus *de vitiosa verecundia.* TURNEB. Plutarchi libellus inscribitur *περὶ δυσωπίας*. CAPPER.

6. *Esse interim adversam.*] *Esse int. adversa*; V. C. Alm. *esse inter adversa*; Vall. lib. cod. Bern.

7. *Multisque in caussa.*] *Multis in*; Voss. tert.

8. *Sciat autem.*] Duplex est verecundia; altera enim efficitur propter turpitudinis metum, quæ quidem laudatur; altera etiam a rebus honestis retrahit, quæ vituperatur. TURNEB.

9. *Reducens animum.*] *Abducens*; Andr.

10. *Unde confusio.*] *Sunt. Inde confusio*; Voss. sec. Locat. Basil. Colin.

11. *Neque ego.*] Cicero in lib. *de Orat.* ad Q. fratrem actorem illum damnat, *qui orare incipit absque metu*: ac certe fatetur Cicero, semper agendi initio se commotum fuisse. TURNEB.

12. *Accident.*] *Acciderent*; V. C. Alm. & Bern.

13. *Et quamlibet.*] *Etiam qualibet*; Locat. Ald. sed elegans ille usus vocis *quamibet* multis ad Ovidium locis ab illustri Heinsio assertus: & ita Declam. v. pro *quemlibet dicturum*, *quamlibet* quidam codices exhibent. BURMAN.

14. *Ut supra dixi.*] Procemio libri primi.

15. *Ut frequenter famam ingenii faciant.*] Sic Hortensius propter elegantiam pronunciationis par esse Ciceroni videbatur: qui alioqui, si cætera comparasses, longe inferior fuisset. TURNEB.

16. *Eminere inter æquales Trach.*] Usque adeo probatur actio & pronunciatio Trachali, ut proverbium sit: *Trachalo vocalior.* TURNEB.

17. *Pene tragœdorum.*] Cicero 1. *de Orat.* 28. qui tamen illud *pene* non voci, sed *actioni* addit: de Trachalo vide supra ad lib. vi. 3.

18. *Certe cum in basil.*] Initio judicia centumviralia dividebantur in duas hastas: deinde divisa sunt in quatuor partes, quæ tamen cogebantur in unam Basilicam: est autem *Basilica* amplissima aula, qualis in hac urbe est Palatina. TURNEB. Vide Turneb. Adversar. lib IV. cap 4.

19. *Quatuor judicia.*] Vide Plin. I. Epist. 18. & IV. 24. & VI. 33. & Valer. Maxim. lib. VII. cap. 7.

20. *Contumeliosum*] *Contumeliosissimum*; MSS. Alm. Voss. sec. tert. Ald. Obrecht.

21. *Votum est.*] *Notum est*; Voss. prim. Locat. sed ele-

citas: quæ si non adsit, sane sufficiat, ab iis, quibus quis dicit, audiri. Talis esse debet orator, [22] & hæc scire.

gans vulgata lectio, quæ rem difficillimam, & ad quam non nisi *votis pervenire* licet, ut loquitur Justinus xxv. 4. Claudian. 1. Eutr. 172.

Quod nec vota pati, nec fingere somnia possent.

ubi vide Dempster. sic *supra vota res fluere* dixit idem Justin. xxxi. 3. & noster Declam. 3. *ad omne votum fluente fortuna* BURMAN. Ἐν τῇ εὐχῇ, *in voto*, Platonica e loquendi formula de bono quopiam eximio, quod e fieri quidem possit, acquiri vero minime. CAPPER.

22. *Et hæc scire.*] *Et* deest in MSS. Alm. Voss. prim. tert. Obrecht.

CAPUT VI.

Quod sit incipiendi caussas agere tempus.

AGENDI autem initium sine dubio secundum vires cujusque sumendum est: neque ego annos definiam; cum [1] Demosthenem puerum admodum [2] *actiones* pupillares habuisse manifestum sit; Calvus, Cæsar, [3] Pollio, multum ante quæstoriam omnes ætatem gravissima [4] judicia susceperint; prætextatos egisse quosdam sit traditum; [5] Cæsar Augustus duodecim natus annos aviam pro Rostris laudaverit. [6] Modus mihi videtur quidam tenendus, [7] ut neque præpropere distringatur immatura frons, & [8] quidquid est illud adhuc acerbum, proferatur. Nam inde & contemptus operis [9] innascitur, & fundamenta jaciuntur impudentiæ, & (quod est ubique perniciosissimum) prævenit vires fiducia. [10] Nec rursus differendum est tyrocinium in senectutem. Nam quotidie metus crescit, majusque fit semper, quod ausuri sumus: &, dum deliberamus, quando incipiendum sit, incipere jam serum est. Quare fructum studiorum viridem & adhuc dulcem promi decet, dum & venia & spes est, & paratus favor, & audere non dedecet: &, si quid desit operi, supplet ætas: &, siqua sunt dicta juveniliter, pro indole [11] accipiuntur; [12] ut totus ille Ciceronis pro Sexto Roscio locus: *Quid enim tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis?* [13] Quæ cum sex & viginti natus annos, summis audientium clamoribus dixerit, defervuisse tempore, & annis liquata jam senior idem fatetur. [14] Et hercle quantumlibet secreta studia contulerint, est tamen proprius quidam fori profectus: alia lux, alia veri discriminis facies: plusque, si separes, usus sine doctrina, quam citra usum doctrina, valeat. [15] Ideoque nonnulli senes in schola facti stupent novitate, cum in judicia venerunt, & omnia suis exercitationibus similia desiderant. At illic & judex tacet, & adversarius obstrepit, & nihil temere dictum per

1. *Demosthenes.*] Plutarch. in vita Demosthenis auctor est, ipsum tutoribus suis diem dixisse, multaque adversus eos scripsisse: quare hic *pupillares*, non *populares*, legendum. PHILAND. Demosthenes, compilatus a suis tutoribus, pene puer contra eos actionem instituit: aiunt nonnulli eum natum fuisse 13. annos: atque hodie extant orationes contra Aphobum tutorem. TURNEB. Vide Suid. in Demosthen. ALMEL.

2. *Actiones pupillares.*] *Populares*; Locat. Ald. Colin. Vidov. marg. Basil. Gryph.

3. *Pollio multum ante.*] *Pollio, Matius, multum* .... Andr. Ald. sed Matium illum, Cæsaris amicum, de quo ad Sueton. Cæs. 52. agunt eruditi, oratorem fuisse non puto: quare forte *Mutius* posset legi, nisi ille postremo loco nominaretur, cum fuerit prior. BURMAN.

4. *Judicia.*] Id est, *caussas* in foro agendas, orationes in genere *judiciali* habendas. CAPPER.

5. *Cæsar Augustus.*] Suetonius quoque tradit, a Tiberio novem annos nato laudatum esse patrem defunctum. TURNEB.

6. *Modus.*] Idem præcipit in Agricultura Pallad. lib. 1. tit. 7. ALMEL.

7. *Ut neque præpropere, &c.*] *Metaphora* ducta videtur a frondibus. *quas* (ait Columella) *decerpere solent rustici ad jumentorum pabulum.* TURNEB. *Destingatur*; Voss. sec. mihi *destringatur* legendum videtur, persuasus iis, quæ ampl. Cuperus lib. iv. obs. 5. de his verbis observavit. BURM.

8. *Quidquid est illud.*] Elegans hoc loquendi genus, ut ex hoc loco, & libro 1. cap. 3. nostri Fabii observat summus Gronov. ad Liv. xx. 3. in notis prioris editionis; & ita *quidquid id est*: de quo Heinsius & Drakenborchius noster ad Sil. vi. 119. *neque propere* etiam habet Locat. BURMAN.

9. *Innascitur.*] *Nascitur*; Obrecht. edit.

10. *Nec rursus differendum est tyrocinium.*] *Tyrocinium* appellat illum diem, quo juvenes solemniter deducebantur in forum, ut initiarentur *caussis* agendis: fiebat autem magna ex parte, quo die sumebatur virilis toga. Auctor Budæus in posterioribus annotationibus. TURNEB.

11. *Accipiuntur.*] Ascensius, ne sit finis hexametri, malebat *capiuntur*.

12. *Ut totus ille Cicero.*] Sic locutus est Cicero (pro Sext. Rosc. cap. 26.) cum ageret de pœna parricidarum, ac significare vellet eos elementis omnibus esse privatos. Idem tamen in *Orat.* (cap. 30.) ad Brutum ait, *ista esse redundantiora, neque dum satis matura*: quum tamen ista diceret, sequuti sunt maximi clamores, ut ille testatur. TURNEB.

13. *Quæ cum sex, &c.*] Aulus Gell. xv. 28. errasse hac in re scribit Cornelium Nepotem & Fenestellam. Fenestella autem scripsit a Cicerone habitam esse hanc orationem 26. ætatis anno; ipse ea temporis supputatione habitam esse probat 27. ætatis anno. Jam illud *defervuisse* metaphoricum est, estque a vino ductum; vina enim defervescunt, ac redduntur maturiora & mitiora. TURNEB. *Defervisse*; Val. bb. Colon. Par. quam lectionem ex MSS. tuentur viri docti ad Cicer. pro Cœlio cap. 18. & ex Terent. Adelph. 1. 2. probat Priscian. lib. 12. pag. 866.

14. *Et hercule quantumlibet.*] *Et equidem quantumlibet*; Voss. sec.

15. *Ideoque nonnulli.*] Antea id scripsit de Portio La-

rit: &, [16] si quid tibi ipse sumas, probandum est: & laboratam congestamque dierum ac noctium studio *actionem* [17] aqua deficit: &, omisso magna semper flandi tumore, in quibusdam *caussis* [18] loquendum est: quod illi diserti minime sciunt. Itaque nonnullos reperias, qui sibi eloquentiores videantur, quam ut *caussas* agant. [19] Cæterum illum, quem juvenem, tenerisque adhuc viribus nitentem in forum deduximus, & incipere [20] a quam maxime facili ac favorabili *caussa* velim, ut [21] catuli ferarum molliore præda saginantur; & non utique ab hoc initio continuare operam, & ingenio adhuc alendo callum inducere; [22] sed jam scientem, quid sit pugna, & in quam rem studendum sit, refici atque renovari. Sic & [23] tyrocinii metum, dum facilius est audere, transierit, nec audendi [24] facilitatem usque ad contemptum operis adduxerit. [25] Usus est & hac ratione M. Tullius: [26] & cum jam clarum meruisset inter patronos, qui tum erant, nomen, in Asiam navigavit, seque & aliis sine dubio eloquentiæ ac sapientiæ magistris, sed præcipue tamen [27] Apollonio Moloni, quem Romæ quoque audierat, Rhodi rursus formandum ac velut [28] recoquendum dedit. Tum dignum operæ [29] pretium venit, cum inter se congruunt præcepta & experimenta.

trone, qui, peritus alioqui declamator, cum in forum venisset, pene obstupuit. TURNEB. Vide Petron. Sat. principio. BURMAN

16. *Tibi ipse sumas.*] *Tibi sumas*; V. C. Alm.

17 *Aqua deficit.*] Oratores dicebant ad *clepsydram*, & ex aquæ fluxu spatium illis dabatur ad agendum. Igitur declamatores scribere nonnunquam solent prolixam orationem, quum judex brevissimum tempus ad agendum sit daturus. TURNEB. *Aquam perdi* dixit supra lib. XI. cap. 3. ita Plato in Theæteto pag. 117. *urget enim ipsos aqua fluens.* Et Themistios in oratione *quomodo philosopho sit dicendum* pag. 51. quibus ex locis patet, *clepsydras* in usu fuisse, quibus demetiebantur tempus: qua in sententia & est Nicolaus Cusanus in dialogo *de Staticis experimentis* Vide Alex ab Alex. lib. IV. 5. quæ augebantur vel minuebantur a judicibus vel arbitris. Martial. VI. 35. & Dion. Nic. in Severo & Plin. lib. II. epist. II. vid. & Palmerium exercit. ad Græcos Auct. pag. 735. Kuhn. ad Pollux. lib. VIII. cap. 9. sec. 32. Scip. Gentil ad Apulet. pag. 154. & 191. & Harpocrat in Διαμεμετρημένη. Schott. Adag. cent. II. e Suid. n. 28. pag. 352. Busbequius auctor est, Turcas aqua tempus demetiri. Epistol. 1. pag 28. ALMELOV. *Deficit.*] *Defecit*; Voss. prim. Locat. Ald. Bern.

18. *Loquendum est.*] Simplici & familiari sermone utendum. ROLLIN.

19. *Ceterum illum quem.*] Non præfinivit certum tempus *caussarum* agendarum: nec tamen, a quibus sit incipiendum *caussis*, docet. Addit, si orator juvenis tyrocinium inceperit, non debere illum operam continuare; sed sæpenumero intermissis *caussis* eum ad disciplinas redire oportet. TURNEB.

20. *A quam maxime.*] *A* deest in Voss. prim. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

21. *Catuli ferarum.*] *Ferarum* non habet V. C. Alm.

22. *Sed jam scientem.*] *Sed etiam sc.* Ald.

23. *Tyrocinii metum.*] *Metam*; Obrecht.

24. *Facilitatem.*] *Dicendi facultatem*; Obrecht. τὸ *facilitatem* legitur etiam in cod. Bernens.

25. *Usus est & hac ratione M. Tullius.*] Id fecit, quoniam in oratione pro Roscio videbatur offendisse Syllam dictatorem. igitur, relicta Roma, navigavit in Asiam, ubi dedit operam Menippo Cenocli & Dionysio rhetoribus. Jam Athenis dedit operam Antiocho Academico, Rhodi Apollonio Moloni. TURNEB. Vide Ciceron in *Bruto* cap. 89 & 91. ALMEL. *Usus & hac ratione*; Obrecht.

26. *Et cum jam.*] *Cum tum*; Obrecht. edit.

27. *Apollonio Moloni*] Sic & lib. III. cap. 3. vocatur *Apollonius Molon*. attamen a Porphyrio in *Homericis quæstionibus* appellatur Ἀπολλώνιος ὁ τοῦ Μόλωνος, hoc est, *Apollonius Molonis.* Plutarchus etiam in Julii Cæsaris vita non longe ab initio Ἀπολλώνιον τοῦ Μόλωνος vocat. CAPPER.

28. *Recoquendum.*] Vide de hoc verbo agentem Junium lib. 5. observ. 5.

29. *Pretium venit.*] *Tenuit*; Ald.

CAPUT VII.

Quæ in suscipiendis caussis oratori observanda sint.

VII. CUM satis in omne certamen virium fecerit, prima ei cura in suscipiendis *caussis* erit: in quibus defendere quidem [1] reos profecto, quam facere, vir bonus mallet: non tamen ita nomen ipsum [2] accusatoris horrebit, ut nullo neque publico neque privato duci possit officio, ut aliquem ad reddendam rationem vitæ vocet. Nam & leges ipsæ [3] nihil valeant, nisi actoris idonea voce munitæ: &, si pœnas scelerum expetere fas non est, prope est, ut scelera ipsa permissa sint: & licentiam malis dari, certe contra bonos est. Quare [4] neque sociorum querelas, nec amici vel propinqui necem, nec erupturas in rempublicam conspirationes [5] inultas patietur orator: non pœnæ nocentium cupidus, sed emendandi vitia, corri-

Cicero lib. II. *Officior.* ait, satius esse defendere, quam accusare; ita tamen, ut propter justas rationes ad accusationem descendere debeamus: nec tamen est committendum, ut accusationum frequentia accusatoris nomen mereamur: quod accidit Marco Bruto, ut testatur in *Officiis.* TURNEB.

1. *Reos.... facere.*] Aliquem *reum facere* dicitur is, qui accusat, ipsumque judicio persequitur, ut admissi sceleris pœnas luat. CAPPER.

2. *Accusatoris.*] *Accusationis*; MSS. Alm. Voss. prim. Bern.

3. *Nihil valent.*] *Valeant*; Voss. omn. Ald. Leid. Oxon. Obrecht.

4. *Neque sociorum*] *Sociorum scelera*; Voss. prim.

5. *Inultas patietur.*] *Multas*; Locat.

gendique

gendique mores. Nam qui ratione traduci ad meliora non possunt, solo metu continentur. [6] Itaque, ut accusatoriam vitam vivere [7] & ad deferendos reos præmio duci proximum latrocinio est; ita pestem intestinam propulsare, cum [8] propugnatoribus patriæ comparandum. Ideoque principes in republica viri non detrectaverunt [9] hanc officii partem: creditique sunt etiam clari juvenes, obsidem reipublicæ dare malorum civium accusationem, quia nec odisse improbos, nec simultates provocare, nisi ex fiducia bonæ mentis videbantur. Idque cum ab Hortensio, [10] Lucullis, Sulpitio, Cicerone, Cæsare, [11] plurimis aliis, tum ab utroque Catone factum est: quorum alter appellatus est *sapiens*, alter nisi creditur fuisse, vix scio, cui reliquerit hujus nominis locum. [12] Namque defendet omnis orator, idemque portum illum eloquentiæ suæ salutarem non etiam piratis patefaciet, ducceturque in advocationem [13] maxime *caussa*. Quoniam tamen omnes, qui non improbe litigabunt, quorum certe bona pars est, sustinere non potest unus, [14] aliquid etiam commendantium personis dabit, & [15] ipsorum, qui judicio decernent, ut optimi cujusque voluntate moveatur; namque hos & amicissimos vir bonus habebit. [16] Summovendum vero est utrumque ambitus genus; vel potentibus contra humiles venditandi operam suam; vel illud etiam, jactantius minores, utique contra dignitatem, attollendi. Non enim fortuna [17] *caussas* vel justas vel improbas facit. Neque vero pudor obstet, quo minus susceptam, cum melior videretur, litem, cognita [18] inter dicendum iniquitate, dimittat, cum prius litigatori dixerit verum. Nam & in hoc maximum, si æqui judices sumus, beneficium est, ut non fallamus vana spe litigantem. Neque est dignus opera patroni, qui non utitur consilio. Et certe non convenit ei, quem oratorem esse volumus, injusta tueri scientem. [19] Nam si ex illis, quas supra diximus, *caussis* falsum tuebitur, erit tamen honestum, quod ipse faciet. [20] Gratisne ei semper agendum sit, tractari potest. Quod ex [21] prima statim fronte dijudicare, [22] imprudentium est. Nam quis ignorat, quin id longe sit honestissimum, ac liberalibus disciplinis, & [23] illo, quem exigimus, animo dignissimum, non vendere operam, [24] nec elevare tanti beneficii auctoritatem? cum pleraque hoc ipso possint videri vilia, quod pretium habent. Cæcis hoc, [25] ut aiunt, satis clarum est: nec quisquam, qui sufficientia sibi (modica autem hæc sunt) possidebit, hunc quæstum sine crimine [26] sordium fecerit. [27] At si res familiaris amplius aliquid ad usus necessarios exiget, [28] secundum omnes sapientium leges patietur sibi

6. *Itaque ut accusatoriam.*] Id ait contra eos, qui faciebant *quadruplatores* in foro Romano, ideo *quadruplatores* vocabantur: illi autem erant delatores, qui consequebantur ex damnatione alicujus quartam partem bonorum. TURNEB. Dictum ea forma, ut *vecticulariam vitam vivere* dixit Cato apud Fest. in *vecticulariа.*

7. *Et ad deferendos reos.*] Lex Cincia vetabat, *ne patronus ob alicujus defensionem pecuniam vel premium aliquod caperet.* TURNEB. *Ad defendendos reos;* Andr. Locat. Ven. Par. Quomodo etiam legisse Turnebianum commentatorem ex eo patet, quod Cinciam legem, qua vetabatur ne quid præmii patronus ad defendendum reum acciperet, huc retulerit. CAPPER.

8. *Propugnatoribus patriæ.*] Elegans loquendi genus, pro *factorum*, egregio facto propugnatorum comparandum; & ita Justinus IV. 3. *Ausi facinus nulli tyranno comparandum:* quem locum recte vindicant ibi Vorstius, & ad lib. II. 14 & Gronov. ad Liv. Epitom. XLVI.

9. *Hanc officii.*] *Hanc officio;* Voss. prim. tert. Bern.

10. *Lucullis.*] *Lucullo;* Locat. Ald.

11. *Pluribus aliis.*] *Plurimis aliis;* MSS. Bodl. Alm. Voss. secund. tert. Locat. Ald. Valc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. *pluribusque aliis;* Andr.

12. *Namque defendet.*] Quanquam optimum est defendere, ad idque propensissimi esse debemus, non tamen prædones atque piratas tuebimur; in primis enim consideranda est *caussa* æquitas: in alio codice legitur *neque*, ac sensus tum etiam optimus est. TURNEB. *Namque defendat;* Locat. Ald. Gallæus malebat: *Neque defendet omnes orator, idemque p. i. e. f. salutarem etiam piratis patefaciet.* Rollinus etiam *neque defendet omnes* legebat. Excidisse aliquam vocem, quæ *piratis* opponatur, puto; & forte: *Neque defendet omnes orator: miseris* (vel *reis*) *quidem portum illum e. s. s. non etiam piratis patefaciet.* BURMAN.

13. *Maxime caussa.*] Ipsius maxime *caussa* consideratione.

14. *Aliquid et commendantium.*] Orator in suscipiendis *caussis* moveri debet commendantium personis, & decernentium judicio, ut *caussas* eas potius suscipiat, quam alias TURNEB. *Etiam commendantium;* Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Vidov. Colin. Oxon. Obrecht.

15. *Ipsorum, qui judicio decernent.*] Hoc est, litigantium personis dabit aliquid, ipsorum litigantium rationem aliquam habebit, aliqua consideratione ducetur. CAPPER.

16. *Summovendum vero est.*] Quidam absque judicio semper potentes defendunt, non habita ratione *caussæ*: alii semper humiles tuentur adversus potentes, sine respectu *caussæ*: utrique sunt in vitio. TURNEB.

17. *Caussas vel justas.*] *Caussarum justas;* V. C. Alm.

18. *Inter dicendum.*] *Inter disceptandum;* Voss. sec. Ald. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *inter discendum;* MSS. Bodl. Alm. Locat. Basil. Par. Vasc.

19. *Nam si ex illis.*] Supra Fabius dixit, ab oratore posse defendi ea, quæ injusta videntur, dummodo subsit honesta caussa: at si sciens rem iniquam defenderet absque prætextu honestæ *caussæ*, id turpissimum videretur. Recurre ad finem primi capitis. TURNEB.

20. *Gratisne ei semper.*] Idcirco id quærit Fabius, quia (quemadmodum est apud Tacitum lib. XIII. 42.) ante Fabii ætatem magna contentione advocatorum sublata fuit lex Cincia. TURNEB.

21. *Prima fronte.*] Vide lib. VII. I.

22. *Imprudentium.*] *Prudentium:* Vallæ lib.

23. *Illo quem exigimus.*] *Quem in eloquente exigemus;* Bern. Obrecht. sed curis secundis *exegimus.* *Et quem in loquendo exigimus;* marg. Basil.

24. *Nec levare.*] *Elevare* rectius in plerisque exemplaribus & signate legi conspexi: quæ lectio a nobis probatur; *levare* enim est laborem extenuare, ut *ego hoc te fasce levabo*: *elevare* significat deprimere, ut apud Propertium,

Elevat assiduos copia longa viros.

BARTH. MERULA.

25. *Ut aiunt satis clarum est.*] *Satis est;* Locat.

26. *Sordium.*] Hoc est, turpis avaritiæ. CAPPER.

27. *At si res familiaris.*] *At res familiaris;* Locat.

28. *Secundum omnes sapientium.*] *Secundum omnium sapientium;* MSS. Alm. Voss. Locat. Ald. Colin. Vidov.

gratiam referri; [29] cum & Socrati [30] collatum sit ad victum; & [31] Zeno, Cleanthes, Chrysippus mercedes a discipulis acceptaverint. Neque enim video, quæ justior acquirendi ratio, quam ex honestissimo labore, & ab iis, de quibus optime meruerint, quique, si nihil invicem præstent, indigni fuerint defensione. Quod quidem non justum modo, sed necessarium etiam est; cum hæc ipsa opera, tempusque omne, alienis negotiis datum, facultatem aliter acquirendi recidant. [32] Sed tum quoque tenendus est modus: ac plurimum refert, & a quo accipiat, & quantum, [33] & quousque. Paciscendi quidem ille piraticus mos, [34] & imponentium periculis pretia procul abominanda negotiatio, etiam [35] a mediocriter improbis aberit; cum præsertim bonos homines bonasque *caussas* tuenti non sit metuendus ingratus, [36] qui si futurus, malo tamen ille peccet. Nihil ergo acquirere volet orator ultra, quam satis erit: ac ne pauper quidem tanquam mercedem accipiet, sed mutua benevolentia utetur, [37] cum sciat se tanto plus præstitisse; [38] quia nec venire hoc beneficium oportet, nec perire. Denique ut gratus sit, ad eum magis pertinet, qui debet.

29. *Cum & Socrati.*] Aristoxenus scribit, ut Laërtius (lib. II. sec. 20.) tradit, Socratem pecunias ex artis professione ad victum congregare solitum. MERUL. Xenophon lib. I. memor. dicit, Socratem nullam unquam mercedem suæ doctrinæ exegisse. PHILAND. Horum exemplo significat, non esse interponendam pecuniæ stipulationem atque pactionem in *caussarum actione*; nam hoc nomine Socrates apud Xenophontem in commentariis reprehendit sophistas, quia mercedem exigebant: si quid tamen conferatur, quo egeat, acceptare debebit orator. TURNEB.

30. *Collatum sit.*] *Collocatum*: Locat.

31. *Zeno.*] *Zenon*: Voss. omn. Basil.

32. *Sed tum quoque.*] Similis est locus apud jurisconsultos in titulo de *proconsulis officio*; jubet enim Ulpianus, ut *proconsul nec omnia accipiat, nec passim, nec ab omnibus.* TURNER.

33. *Et quotisque paciscendi q. &c. procul abominanda paciscendæ negotiatio.*] Quid sibi velit Fabius hoc loco, ne ipse quidem, si vivat, intelliget: adeo mendosus est ejus codex: quare ita emendetur, quo Fabius autore suo candidus sit. loco *quotisque* dictionis reponatur *quousque* & *paciscendæ* expungatur, ut superflua dictio, hoc modo: & *quousque. Paciscendi q. i. p. m. & i. p. p. procul abominanda negotiatio, &c.* MERULA. Unde illas vitiosas lectiones petierit Merula, Badius nescit: nec ego in quoquam reperi: an homo vanus sibi finxit? BURMAN. *Paciscendi quidem.*] Vetat, ne fiant cauponationes & dinundinationes *caussarum*, interposita pecuniæ pactione, si cujus *caussam* susceperis agendam; nam alioqui gravissimum erat olim opprobrium, habere linguam venalem. TURNEB.

34. *Imponentium.*] *Ponentium*: MSS. Alm. Voss. tert. ita Horat. II. Sat. III. 23.

Callidus huic signo ponebam millia centum.

35. *A mediocriter.*] *A* deest in V. C. Alm.

36. *Qui si futurus.*] Hic quoque locus detractione unius literæ obscurior videtur: sic autem optime corrigi posse videtur, si *qui* relativo *d* literam addiderimus, ut per interrogationem legatur hoc modo: *Quid si futurus? malo tamen ille peccet.* MERULA. *Quid si futurus*; Locat.

37. *Quum sciat.*] *Quum sciet*: Voss. sec. tert.

38. *Quia nec venire.*] *Non enim quia venire hoc beneficium non oportet, perire oportet*: Obrecht. forte: *Non enim quia venire hoc beneficium non oportet, perire debet; denique, &c.* ut illud *debet* a *denique* sit absorptum. BURMAN.

CAPUT VIII.

Quæ [1] in discendis caussis oratori observanda sint.

VIII. PROXIMA [2] discendæ *caussæ* ratio, [3] quod est oratoris fundamentum. Neque enim quisquam tam ingenio tenui [4] reperitur, qui, cum omnia, quæ sunt in *caussa*, diligenter cognoverit, ad docendum certe judicem non sufficiat. Sed ejus rei paucissimis cura est. Nam, ut [5] taceam de negligentibus, quorum nihil refert, ubi [6] litium cardo vertatur, dum sint, quæ vel extra *caussam* ex personis aut communi tractatu locorum occasionem clamandi largiantur; [7] aliquos & ambitio pervertit, qui partim tanquam occupati, semperque [8] aliud habentes, quod ante agendum sit, pridie ad se venire litigatorem, aut [9] eodem matutino jubent, nonnunquam etiam inter ipsa subsellia didicisse se gloriantur; partim jactantia in-

Antea præceptum est a Fabio, & a Cicerone traditum lib. II. *de Orat.* Ab oratore caussam familiariter cognosci debere, ut & adjumentis uti possit optimis, & contradictionibus occurrere: discit autem orator *caussam*, quum a litigatore accipit ejus explicationem. TURNEB.

1. *In discendis.*] *In docendis*: cod. Bern.

2. *Discendæ.*] *Docendæ*; Voss. prim.

3. *Quod est oratoris fundamentum.*] Editio Lugdunensis legit, *orationis fundamentum*, cui refragantur editiones Aldina, Sichardina, alæque. Nec enim in hac parte Fabius membra orationis attingit, sed illis jam perfecte cognitis, aliis quibusdam subsidiis oratorem instruit. GIBSON. *Orationis*: V. C. Alm. *Oratoris*; Vascos. Steph. Bern. Rollin.

4. *Reperitur.*] *Reperiatur*: Vall. lib. Voss. omn. Basil.

5. *Taceam.*] *Taceamus*: edit. Obrecht.

6. *Litium cardo.*] *Cardinem litium* appellat locum illum, in quo est tota controversia, & *caussæ statum* sic antea dixit, *cardinem caussæ ponere*: appellare vulgo solemus præcipuum & verum litis punctum. TURNEB.

7. *Aliquod & ambitio.*] Mutatione interdum unius literæ plerumque evenire solet, ut totus sensus confundatur: id quod hoc in loco intueri facile, vel parum doctus poterit. Emendabitur igitur Fabii lectio optime, si *aliquos*, non *aliquod*, legerimus hoc modo: *aliquos & ambitio pervertit.* MERULA.

8. *Aliud habentes.*] *Aliquid habentes*: Ald.

9. *Eodem matutino.*] Ita *hesterno* dixit Ausonius Epig. 74. pro hesterno die, vel heri, ubi nihil mutem. Plinio autem familiaria: ita lib. IX. 8. & 10. *meridiano* & *cotidiano* apud Charis. lib. II. pag. 177. *hesterno*. pag. 180. *repentino* pag. 193. *sempiterno* pag. 194. & similia. BURMAN.

genii, ut res cito accepisse videantur, [10] tenere se & intelligere prius [11] pene, quam audiant, mentiti, cum multa & diserte, summisque clamoribus, quæ neque ad judicem, neque [12] ad litigatorem pertineant, [13] decantaverunt, bene sudantes beneque comitati per forum reducuntur. [14] Ne illas quidem tuletim delicias eorum, qui doceri amicos suos jubent: quanquam minus mali est, si illi saltem recte discant, recteque doceant. Sed quis discet tam bene, quam patronus? Quomodo autem sequester ille & [15] media litium manus, & quidam interpres, impendet æquo animo laborem in alienas *actiones*, cum [16] dicturus ipse non sit. Pessimæ vero consuetudinis, [17] libellis esse contentum, quos componit aut litigator, qui confugit ad patronum, quia liti ipse non sufficit; aut aliquis ex eo genere advocatorum, qui se non posse agere confitentur, deinde faciunt id, quod est in agendo difficillimum. Nam qui judicare, quid dicendum, quid dissimulandum, quid declinandum, [18] mutandumve, fingedum etiam sit, potest; cur non sit orator, quando, quod [19] difficilius est, facit? Hi porro non tantum nocerent, si omnia scriberent, uti gesta sunt. [20] Nunc *consilium* [21] & *colores* adjiciunt, & aliqua [22] pejora veris, quæ plerique cum acceperunt, immutare nefas habent, & velut *themata* in scholis posita custodiunt. Deinde deprehenduntur, & *caussam*, quam discere ex suis litigatoribus noluerunt, [23] ex adversariis discunt. Liberum igitur demus ante omnia iis, quorum negotium erit, tempus ac locum: exhortemurque ultro, ut omnia quamlibet verbose, &, unde volent, [24] repetito tempore [25] exponant. Non enim tam obest audire supervacua, quam ignorare necessaria. Frequenter autem & vulnus & remedium in iis orator inveniet, quæ litigatori in neutram partem habere momentum videbantur. Nec tanta sit acturo memoriæ fiducia, ut subscribere audita pigeat. Nec semel audisse sit satis: cogendus eadem iterum ac [26] sæpius dicere litigator; non solum quia effugere aliqua prima expositione potuerunt, præsertim hominem (quod sæpe evenit) imperitum; sed etiam, ut sciamus, an eadem dicat. Plurimi enim mentiuntur, &, tanquam non doceant *caussam*, sed agant, non ut cum patrono, sed ut cum judice loquuntur. [27] Quapropter nunquam satis credendum est, sed agitandus omnibus modis, & turbandus, & evocandus. Nam, ut medicis non apparentia modo vitia curanda sunt, sed etiam invenienda, quæ latent, sæpe ipsis [28] ea, qui sanandi sunt, occulentibus; ita advocatus plura, quam ostenduntur, aspiciat. [29] Nam, cum satis in audiendo patientiæ impenderit, in aliam rursus ei personam transeundum est; [30] agendusque adversarius, proponendum, quidquid omnino excogitari contra potest, quidquid recipit in ejusmodi [31] disceptatione natura. Interrogandus quam infestissime, ac premendus. Nam, dum omnia quærimus, aliquando ad verum, ubi minime exspectavimus, [32] pervenimus. In summa, optimus est [33] in dicendo patronus incredulus.

10. *Tenere se &c.*] *Tenere &c.*: Obrecht.
11. *Pene priusquam audiant.*] *Prius pene, quam ut audiant*: V. C. Alm.
12. *Ad litigatorem pertineat decantaverint bene sudantes.*] Si quis diligenter inspexerit, facile cognoscet duobus in locis depravatum esse hunc locum; *pertineant* enim, non *pertineat*, & *sudantes*, non *sudentes*, si quis legerit, is profecto rectissime sensum eliciet. Merula.
13. *Decantaverunt.*] *Decantaverint & reducantur*; Locat.
14. *Ne illas quidem.*] Alii gravantur a litigatore *caussam* audire: itaque jubent, ut cuidam ex eorum amicis a litigatore *caussa* exponatur, a quo postea *caussam* discant. Turneb.
15. *Media litium manus.*] Ita memoriam quasi *mediam manum* vocat, quæ acceptum ab *inventione* tradit *elocutioni*, lib. xi. 2.
16. *Dicturus ipse non sit.*] *Dicturus vere non sit*; Voss. secund.
17. *Libellis esse contentum.*] *Libellos* appellat Fabius, brevia, quibus applicatur *caussa*: fiebant autem libelli vel a litigatoribus, vel ab advocatis minoribus, ut hodie a procuratoribus nonnunquam. Turneb. In cujus annotatione, pro τῷ *applicatur*, legendum esse τὸ *explicatur* existimo. Capper.
18. *Mutandum fingendum etiam sit*] *Mutandumve, fingendum etiam sit*; Voss sec. *imitandum, fingendum etiam sit*: Colon. Par. Vasc. Steph. *imitandumque, fingendum etiam sit*; Locat Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *mutandumve, fingendum etiam quandoque sit, potest*; Obrecht.
19. *Difficilius est facit.*] *Difficilius est oratorem facit*: MSS. Alm. Voss. tert. *difficilius est, & oratorem facit*; cod. Bern.
20. *Nunc consilium.*] *Nunc & consilium*: Obrecht.
21. *Et colores adjiciunt.*] *Colores* prætextus sunt & velamenta rerum turpium, atque etiam *caussa*, quæ rem falsam efficiunt probabilem. Turneb.
22. *Pejora veris.*] *Veris* puto esse in dativo casu *Adjiciunt veris*, id est, rebus ut gestæ sunt, *consilium & colores*, id est, argumenta, quibus rem fortasse falsam probabilem efficiant, & *aliqua* adhuc *iis pejora*. Rollin.
23. *Ex adversariis discant.*] *Discent*; Voss. prim. *ab adversariis discunt*: Voss. secund. Locat. Ald. Par. Vasc. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.
24 *Repetito tempore.*] *Repetita ex tempore*: Locat. Basil. Gryph. Colin. Par. Vidov. *repetito ex tempore*: V. C. Alm.
25. *Exponat.*] Quis non videt, legendum esse *exponant*? ut referatur ad illud pronomen *iis*. Merula.
26. *Sepius dicam litigator*] Pro *dicam*, *dicere* reponendum. Merula.
27. *Quapropter nunquam.*] Idem præcepit lib. v. cum ageret de testibus. Cæterum quod *evocare* dixit, significat interrogationibus paulatim elicere litigatorem, ut aliquid loquatur sibi ipsi contrarium. Turneb.
28. *Ea qui sanandi sunt.*] *Ea quæ sananda sunt*: V. C. Alm. *ea qui curandi sunt*; Obrecht.
29. *Nam cum satis.*] Fabius cap. 1. lib. vii. præcipit, *non minus cogitandum pro adversa parte, quam pro sua*: ea res enim conducit ad constitutionem *caussa* & solutionem contradictionum: alium hic adhibet usum, ut cognoscatur *caussa* veritas: quod fiet, si argumentetur patronus contra litigatorem quasi adversarius. Turneb.
30. *Agendus adversarius.*] Patronus adversarium agere debet, adversarii quasi personam induere, sustinere, &c. Capper.
31. *Disceptatione*] *Disputatione*; V. C. Alm. *discrepatione*, Voss. sec.
32. *Pervenimus.*] *Perveniemus*; Voss. prim. Obrecht.
33. *In dicendo.*] *In discendo*; Voss. prim.

Promittit enim litigator omnia, testem populum, paratissimas [34] consignationes, ipsum denique adversarium quædam non negaturum. [35] Ideoque opus est intueri omne litis instrumentum: quod videre non est satis, perlegendum erit. Nam frequentissime aut non sunt omnino, quæ promittebantur, aut minus continent, aut cum alio aliquo nocituro permixta sunt, aut nimia sunt, & fidem hoc ipso detractura, quod non habent modum. [36] Denique linum ruptum, aut [37] turbatam ceram, aut [38] sine agnitione signa frequenter invenies: quæ, nisi domi excusseris, in foro inopinata decipient: plusque nocebunt destituta, quam non promissa nocuissent. Multa etiam, quæ litigator nihil ad *caussam* pertinere crediderit, patronus [39] eruet: modo per omnes, quos tradidimus, argumentorum *locos* eat: quos ut circumspectare in agendo, & attentare singulos minime convenit, [40] propter quas diximus caussas; [41] ita in discendo rimari necessarium est, quæ personæ, quæ tempora, quæ loca, instituta, instrumenta, cæteraque, ex quibus non tantum illud, quod est artificiale probationis genus, colligi possit, sed qui metuendi testes, quomodo sint refellendi. Nam plurimum refert, invidia reus, [42] an odio, an contemptu laboret: quorum fere pars prima superiores, proxima pares, tertia humiliores premit. [43] Sic *caussam* perscrutatus, propositis ante oculos omnibus, quæ prosint noceantve, tertiam [44] deinceps personam induat judicis, fingatque apud se agi *caussam*, &, quod ipsum movisset de eadem re pronunciaturum, id potentissimum, apud quemcumque agetur, existimet: & sic eum raro fallet eventus, aut culpa judicis erit.

34. *Consignationes.*] Vide Turneb. lib. 11. Adverf. cap. 27. *consignationes* illæ sunt tabulæ testimoniales obsignatæ, de quibus lib. v. cap. 7. *testationes* votavit cap. 3. hujus libri. CAPPER.

35. *Ideoque opus est.*] Paulus jurisconsultus id omne *instrumentum* appellat, quo lis instruitur: vulgo appellare solemus omnia scripta, quibus lis instruitur. TURNEB.

36. *Denique linum ruptum*] Consuetudo erat, ut ait Paulus, *ut instrumenta triplicato lino trajicerentur, cui signaculum ex cera imponebatur*: eo alludit Fabius. TURNEB.

37. *Turbata cera.*] *Turbata cetera*; Voss. prim. tert. & cod. Bern. *turbatam ceram*; Salmas. sed pro *invenies*, *intervenient*, Obrecht. legit: nos Salmasium secuti sumus, quem hanc etiam lectionem in epist. pagg. 206. & 210. adseruisse notat Colomesius. BURMAN.

38. *Sine agnitione signa.*] *Sine agnitore signa* vocat, cum nemo ex testibus signum suum agnoscit. Ita legendus ille locus. Salmas. *de modo usurar.* pag. 451. *sine agnitione*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. *sine agnitore*; Obrecht. Turnebi nomen, quod perperam hic adscriptum majusculis etiam literis in Burmann. editione fuerat post *vi de modo usurar.* pag. 451. [hoc modo. TURNEB.] delegendum curavi. CAPPER.

39. *Eruet.*] *Servet*; Voss. prim. sec. cod. Bern.

40. *Propter quas diximus caussas.*] Fabius in fine cap 10. lib. v. docet, quum proposita fuerit materia, non scrutanda esse singula argumenta, & velut ostiatim pulsanda, sed diuturna exercitatione velut in promptu habenda. TURNEB.

41. *Ita in discendo*] *Ita etiam in discendo*; Locat. Ald. Par. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *ita in dicendo*, Voss. prim. tert.

42. *An odio.*] *At odio*; Locat.

43. *Sic caussam.*] Ita omnes, quos vidi, præter Leidensem, qui *si* habet: sed male.

44. *Deinceps personam.*] *Deinde*; Locat. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

CAPUT IX.

Quæ servanda in agendis caussis oratori sint.

IX. QUÆ sint in [2] agendo servanda, toto fere opere exsecuti sumus: pauca tamen propria hujus loci, quæ non tam dicendi arte, quam [3] officiis agendi continentur, attingam. Ante omnia, ne, quod plerisque accidit, ab utilitate eum *caussæ* præsentis cupido laudis abducat. Nam, ut gerentibus bella non semper exercitus per plana & amœna ducendus est, sed adeundi plerumque aspeti colles, expugnandæ civitates, quamlibet præcisis [4] impositæ rupibus, aut operum mole difficiles; ita oratio gaudebit quidem occasione [5] latius decurrendi, & æquo congressa campo totas vires populariter explicabit: at si juris anfractus, aut eruendæ veritatis latebras adire cogetur, non obsequi-

Reprehendit lib. 11. eos, qui plausibiles *locus* captabant ad ostentandam eloquentiam: in eosdem hoc loco invehitur, ac totum locum transigit, similitudine ducta a re militari. TURNEB.

1. *Quæ sint*] *Quæ sunt*; Locat.

2. *In agendo.*] Supple, *caussas* forenses CAPPER.

3. *Officiis agendi.*] *Agendis*; Voss. prim & tert. cod. Bern.

4. *Impositæ rupibus.*] *Montibus*; Voss sec. cod Colbert. Locat. *posita montibus*; Basil. Steph. Vasc. Gryph. Vidov. mihi vulgata satis placet. Ita Horat. iv. Od. 14.

——— *& arces*
Alpibus impositas tremendis.

Vide ad Petron. cap. 116 *montes* autem a glossatore puto profectos, qui *rupes* ita interpretatus est: sic confuderunt has voces codices MSS apud Ovid. Remed. 179 & iv. Fast. 511. & Claud. præfat. lib. 11. de Rapt. 19. BURMAN.

5. *Latius decurrendi.*] *Latius*; MSS. Alm Voss. secund. marg. Basil.

tabit, nec illis [6] vibrantibus concitatisque sententiis velut missilibus utetur; sed operibus, & cuniculis, & insidiis & occultis artibus rem geret. Quæ omnia [7] non, dum fiunt, laudantur, sed cum facta sunt: unde etiam [8] cupidis minus opinionis, plus fructus venit. Nam, cum illa dicendi vitiosa jactatio inter plausores suos detonuit, resurgit veræ virtutis fortior fama: nec judices, a quo sint moti, dissimulant, & doctis creditur: nec est orationis vera laus, nisi cum finita est. [9] Veteribus quidem etiam dissimulare eloquentiam fuit moris: idque M. Antonius præcipit, quo plus dicentibus fidei, minusque suspectæ advocatorum insidiæ forent. Sed illa dissimulari, quæ tum erat, potuit; nondum enim tantum dicendi [10] lumen accesserat, ut etiam per obstantia erumperet. Quare artes quidem & consilia lateant, & quidquid, si deprehenditur, perit. Hactenus eloquentia secretum habet. Verborum quidem delectus, gravitas sententiarum, figurarum elegantia, aut non sunt, aut apparent: [11] sed vel propter hoc ipsum ostentanda non sunt, quod apparent: [12] aut, si unum e duobus eligendum, *caussa* potius laudetur, quam patronus. Finem tamen hunc præstabit orator, ut videatur optimam *caussam* optime egisse. Illud certum erit, neminem pejus agere, quam qui displicente *caussa* placet: necesse est enim, extra *caussam* sit, quod placet. [13] Nec illo fastidio [14] laborabit orator, non agendi *caussas* minores, tanquam infra eum sint, aut detractura sit opinioni minus liberalis materia. Nam & suscipiendi ratio justissima est, officium, & optandum etiam, ut amici quam minimas lites habeant: [15] & abunde dixit bene, quisquis rei satisfecit. [16] At quidam, [17] etiamsi forte susceperunt negotia paulo ad dicendum tenuiora, extrinsecus adductis ea rebus [18] circumliniunt; ac si [19] defecerint alia, [20] conviciis implent vacua *caussarum*; si contingit, veris; si minus, fictis, modo sit materia ingenii, mereaturque clamorem, dum dicitur. Quod ego adeo longe puto ab oratore perfecto, ut eum ne vera quidem objecturum, [21] nisi id *caussa* exigit, credam. [22] Ea est enim prorsus *canina*, [23] ut ait Appius, *eloquentia*, [24] *censuram maledicendi subire*: quod facientibus, etiam male audiendi præsumenda patientia est. Nam & in ipsos fit impetus frequenter, qui egerunt, & certe patroni petulantiam litigator luit. Sed hæc minora sunt ipso illo vitio animi, quo maledicus a malefico non distat, nisi occasione. Turpis voluptas, & inhumana, & nulli audientium bono grata: a litigatoribus quidem frequenter exigitur, qui ultionem malunt, quam defensionem. Sed neque alia multa ad arbitrium eorum facienda sunt. Hoc quidem quis [25] hominum liberi modo sanguinis sustineat, [26] petulans esse ad alterius arbitrium? Atqui etiam in advocatos partis adversæ libenter nonnulli [27] in-

6. *Vibrantibus concitatisque sententiis.*] Τοῖς γοργοῖς, vel τοῖς γοργοῖς Græci dicerent, ut patet ex Hermogenis lib. II. περὶ ἰδεῶν, *de variis dicendi formis*, cap I. CAPPER.

7. *Nondum fiunt*] *Non* separanda est ab ea particula *dum*, ut legatur: *non, dum fiunt, laudantur*. MERULA.

8. *Cupidis minus opinionis.*] *Cupidissimis opinionis*; MSS. Bodl. Joan. Alm. Voss. prim. Ven. Locat. *unde etiam cupidissimis opinionis, fructus venit*; Obrecht.

9. *Veteribus quidem.*] M. Antonius orator in libro, quem de eloquentia imperfectum reliquit, hoc memoriæ mandavit. Idem præcipit Antonius lib. II. *de Orat.* Fabii tamen tempore non ita dissimulari poterat eloquentia. TURNEB.

10. *Lumen.*] An *fulmen*? PASSERAT.

11. *Sed vel propter.*] *Vel* deest in V. C. Alm.

12. *Aut si unum.*] *Ac si unum*; V. C. Alm. *aut si unum est e.* edit. Obrecht.

13. *Nec illo fastidio.*] Etiam summus orator minimas *caussas* & tenuissimas tractabit: quæ quanquam non sunt capaces summæ facundiæ, attamen ornate agi possunt & apte; ille enim apte dicit, qui orationem accommodat *caussæ*. TURNEB. *Nec illos* Locat. Ald.

14. *Laborabit orator.*] *Orator* deest in V. C. Alm.

15. *Et abunde dixit bene, quisquis rei satisfecit.*] Ita Andreas, Aldus, Sichardus, editionesque optimæ MS. Bodleianus, errore librarii, legit *quisque*. Editio Lugdunensis habet *qui rei satisfecit*: eam autem ejeci, partim, quod a codicum numero majore ejecta est, partim, quod *quisquis* videtur magis presse & accurate Fabii mentem explicare. GIBSON. *Qui rei*; Voss. sec. marg. Basil.

16. *At quidam etiam.*] Quidam famæ captatores in *caussis* exiguis uti solent digressionibus ad ornamentum; aut, si locus non est digrediendi, utuntur conviciis, vel in litigatorem adversarium, vel in ejus patronum. TURNEB.

17. *Etiamsi forte.*] *Etiam qui forte*; edit. Obrecht.

18. *Circumliniunt.*] *Circumliniunt*; cod. Bern.

19. *Defecerint.*] *Defecerunt*; cod. Bern.

20. *Conviciis implent.*] Hæc explicat Juretus ad Symmach lib. V. epist. 39.

21. *Nisi id caussa exigit.*] Francius malebat *nisi cum id caussa exigit.*

22 *Ea est enim.*] Nonius Marcellus in dictione *Rabula*, citat ex Sallustio hunc locum: *Canina, ut ait Appius, facundia exercebatur*: hoc autem usurpatur in maledicos & conviciatores, qui ea de caussa paulo post etiam a Fabio *latratores* appellantur. Eadem ratione Columella in procemio appellavit *caninum studium*; & Ovidius *canina verba*. Tractum est vel a canum latratu, vel a philosophis Cynicis, qui mordaces erant. TURNEB. *Caninam facundiam* dixit Lactant. IV. 18. ALMEL.

23. *Ut ait Appius.*] Vide Menardi notas ad Cicer. pro Rosc. Amerin. cap 20. ALMELOV.

24 *Censuram maledicendi.*] *Cognituram maledicendi*; MSS. Alm. Voss. prim. secund. Vall lib. Locat. Obrecht marg. Vidov. *Censuram maledicendi subire.*] Proterve maledicere, & sic censoriam notam ob maledicendi protervitatem incurrere. Suspectus est mihi hic locus. ROLLIN.

25. *Hominum liberi sanguinis.*] Vide ad Petron. cap. 113. BURMAN.

26. *Petulans esse.*] Rarior hæc in soluta oratione constructio, quæ frequens ex Græcismo Poetis, pro *petulantem*. Ovidius II. Trist. vers. 10.

Acceptum refero versibus, esse nocens.

Lentulus inter Ciceronis epist. *ad Fam.* XII. 15. *Veniebant in suspicionem detinuisse nos & demoratos esse*, quod notant viri docti: eadem etiam cum verbo *sustinere* constructio est apud Ovid. IV. Trist. 10 74.

Ultima, quæ mecum seros permansit in annos,
Sustinuit conjux exsulis esse viri. BURMAN.

Sic fere Græci dicunt: οὐκ ἀνέχεται ὑπ' ἄλλου [illegible], *alterius imperio subjectus* [esse] *non sustinet*. CAPPER.

27. *Invehuntur.*] *Vindicantur*; marg. Basil.

vehuntur: quod nisi si forte meruerunt, & inhumanum est respectu communium officiorum, & cum ipsi, qui dicit, inutile, ([28] nam idem juris responsuris datur) tum *caussæ* contrarium, [29] quia plane & adversarii [30] fiunt, & inimici: & quantulumcumque [31] his virium est, contumelia augetur. Super omnia perit illa, quæ plurimum oratori & auctoritatis & fidei affert, modestia, si a viro bono [32] in rabulam latratoremque convertitur, compositus non ad animum judicis, sed ad stomachum litigatoris. [33] Frequenter etiam species libertatis deducere ad temeritatem solet, non *caussis* modo, sed ipsis quoque, qui dixerunt, periculosam. Nec immerito Pericles solebat optare, ne quod sibi verbum in mentem veniret, quo populus offenderetur. Sed quod ille de populo, id ego de omnibus sentio, qui tantumdem possunt nocere. Nam quæ fortia, dum dicuntur, videbantur, stulta, cum læserunt, vocantur. [34] Nunc quia varium fere propositum agentium fuit, & quorumdam cura tarditatis, quorumdam facilitas temeritatis crimine laboravit; quem credam fore in hoc oratoris modum, tradere non alienum videtur. Afferet ad dicendum curæ semper quantum plurimum poterit. [35] Neque enim solum negligentis, sed & mali, & in suscepta *caussa* perfidi ac proditoris est, pejus agere, quam possit. Ideoque ne suscipiendæ quidem sunt *caussæ* plures, quam quibus suffecturum se sciat. Dicet scripta, [36] quam res patietur, plurima; [37] &, ut Demosthenes ait, si [38] continget, [39] sculpta. [40] Sed hoc aut primæ *actiones*, aut quæ in judiciis publicis post interjectos dies dantur, permiserint: at cum protinus respondendum est, omnia parari non possunt: adeo ut paulo minus promptis etiam noceat scripsisse, si alia ex diverso, quam opinati [41] fuerunt, occurrerint. Inviti enim recedunt a præparatis, [42] & tota *actione* respiciunt, requiruntque, num aliquid ex illis [43] intervelli, atque ex tempore dicendis inseri possit: quod si fiat, non cohæret, nec commissuris modo, ut in opere male juncto, hiantibus, sed ipsa coloris inæqualitate detegitur. Ita [44] nec liber est impetus, nec cura contexta, & utrumque alteri obstat. Illa enim, quæ scripta sunt, [45] retinent animum, non sequuntur. Itaque in his actionibus [46] *omni*, ut agricolæ dicunt, *pede standum est*. Nam, cum in propositione ac refutatione *caussa* consistat, quæ nostræ partis sunt, scripta esse possunt: quæ etiam responsurum adversarium certum est, (est enim aliquando certum) pari cura refelluntur. Ad alia unum paratum afferre possumus, ut *caussam* bene noverimus, alterum ibi sumere, ut dicentem adversarium diligenter audiamus. Licet tamen præcogitare plura, & animum ad omnes casus componere: idque est tutius stylo, quo facilius & omittitur cogitatio, & transfertur. Sed sive in respondendo fuerit subito dicendum,

28. *Nam idem juris responsuris datur.*] Sueton. in Vespasiano cap. 9. *Ita pronuntiavit non oportere maledici senatoribus; remaledici jus fasque esse.* PITHOEUS.

29. *Qua plane & adversarii.*] *Quia plane adversarii fiunt & inimici;* Voss. secund. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. sensus autem est, illos, qui modo in *caussa* adversarii erant, his conviciis inimicos etiam in perpetuum fieri.

30. *Fiunt.*] Hujus verbi nominativus est τὸ *advocati partis adversæ*: quæ verba per *syllepsin* facile subintelliguntur ex præcedentibus *viri in advocatus partis adversæ*. CAPPER.

31. *His virium est*] *Iis virium est*, Locat. Ald. contumelia autem capiendum in ablativo casu, ut, quantulumcumque sit virium, augeatur illud per contumeliam, quæ acriores facit, & irritat. Ceterum in *vel his* subintelligitur *viri partis adversæ advocatis*. CAPPER.

32. *In rabulam.*] *Rabula* clamator est improbus, nimiusque vociferator: sic appellantur oratores, qui maximo clamore maximisque conviciis in *caussa* agenda utuntur: huc pertinet, quod dictum est de *cauina facundia*. TURNEBUS. Festus: *Rabula a rabie dictus, quem nunc advocatum vel caussarum patronum dicimus.* Prudent. *Atque canina foro lateat facundia toto.* PITHOEUS. Vide Cicer. 2. *de Orat.* 46. & 48. & lib. III. cap. 34. ALMEL.

33. *Frequenter etiam species libertatis.*] Ea est, quæ dicitur a Græcis παῤῥησία, nimia in loquendo audacia atque licentia, quæ sæpenumero solet obesse. TURNEB.

34 *Nunc quia.*] Ait in oratore optimam esse dicendi facilitatem, ut possit ex tempore etiam agere, si cogatur: attamen, cum occasio erit, optimum ait esse, uti oratione aut præmeditata, aut scripta. TURNEB.

35 *Neque enim solum.*] *Neque enim hoc solum negligentis, sed mali & in suscepta perfidi;* V. C. Alm. *negligentis & mali;* Locat. *sed mali & in;* Ald.

36. *Quam res patietur*] *Quam res patietur;* Obrecht. Cui jam præiverant edition. Vascos. & Stephan. quibus Rollinus etiam accesserat. CAPPER.

37 *Et ut Demosthenes.*] Hic quoque Demosthenes cum rogaretur a populo Atheniensi, ut de quapiam re orationem haberet, recusavit, quod diceret se imparatum: at ejus tempore Demades fere ex tempore loquebatur. TURNEB.

38. *Continget.*] *Contingeret;* Obrecht.

39. *Et sculpta.*] Adverte hic *sculpta* a *sculpo*, si locus mendosus non est, cum Diomedes auctor sit, dicendum esse *scalpo* non *sculpo*. PHILAND. *Et* deest in Voss. uno. & Obrecht. edit. BURMAN. Et sane περισσὸν (supervacaneum est) alterum illud *&*, quod scriba imperitus ex ultima *&* contingit syllaba repetiit. CAPPER.

40. *Sed hoc aut primæ actiones.*] *Prima actio* est primum judicium, quo *caussa* agitur. Quod subnectit continuo Fabius, pertinet ad *ampliationem* & *comperendinationem*, quum scilicet *caussa* differtur, ut post aliquot dies denuo agatur. TURNEB.

41. *Fuerant, occurrent.*] *Fuerint, occurrerint;* Voss. secund. tert. Locat. Ald. *fuerant, occurrerint;* Obrecht. *fuerunt, occurrerint;* Basil. Gryph. Colin. Vidov. Vasc. Steph. Rollin.

42. *Et tota oratione.*] *Et tota oratione;* MSS. Joan. Voss. omn. Locat. marg. Basil.

43. *Intervallis.*] *Intervalli;* Voss. prim. tert. *intervelli;* Voss. secund. quod verum puto; *intervellere* enim est ex præparatis illis partem excerpere & avellere, quam ex tempore dicendis inserant: ipse Fabius lib. x. 7. *Ita sunt natura copulata, ut mutari, aut intervallo confusione non possint:* frustra sudat in *intervallis* his explicandis Rollinus, cui obscurus & mendosus jure locus visus est. BURMAN.

44. *Nec liber est impetus, &c.*] *Nec liber est impetus* in iis, quæ dicunt ex tempore; *nec cura contexta* in iis, quæ scripta memoriter recitant. ROLLIN.

45. *Retinent animum, non.*] *Retinent animum: quæ ex tempore dicenda sunt, non sequuntur;* Obrecht.

46. *Omni (ut agricolæ dicunt) pede.*] Proverbium est ab

[47] sive quæ alia ita exegerit ratio, [48] nunquam oppressum se ac deprehensum credet orator, cui disciplina & studium & exercitatio dederit vires etiam [49] facilitatis; quemque armatum semper, ac velut in procinctu stantem, non magis unquam in *caussis* oratio, quam in rebus quotidianis ac domesticis sermo deficiet; nec se unquam propter hoc oneri subtrahet, modo sit [50] *caussæ* discendæ tempus; nam cætera semper sciet.

agricolis ductum. qui cum maxime laborant, utrisque maxime pedibus se sustinent: alioqui vehemens esse labor non posset. Potest etiam duci a militibus, qui locum non deserunt in acie. TURNEB. *Omni pede.*] pro τῷ *omni contentione, totisque viribus.* Vide Turneb. Adversar. lib. VII. cap. 19. CAPPER.

47. *Sive quæ alia ita exegerit ratio.*] *Sive quam alia* Merula legi ait.

48. *Nunquam oppressum.*] *Non*; Voss. prim. tert. Bern. *non pressum se ac depressum*; Voss. secund. *depressum*; Voss. prim. tert. *pressum ac deprehensum*; V. C. Alm.

49. *Facilitatis.*] *Facultatis*; Voss. prim.

50. *Caussa discendæ.*] *Discendæ*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. BURMAN.

CAPUT X.

de genere dicendi.

SUPEREST, ut dicam [1] de genere orationis. Hic erat propositus a nobis in divisione prima locus tertius; nam [2] ita promiseram, me de arte, de artifice, de opere dicturum. Cum sit autem [3] rhetorices atque oratoris opus oratio, pluresque ejus formæ, sicut ostendam; in omnibus his & ars est & artifex: plurimum tamen invicem differunt; nec solum specie, ut signum signo, & [4] tabula tabulæ, & actio actioni; sed genere ipso, [5] ut a Græcis Tuscanicæ statuæ, & [6] Asianus eloquens Attico. Suos autem hæc operum genera, quæ dico, ut auctores, sic etiam amatores habent: [7] atque ideo nondum est perfectus orator: ac [8] nescio an ars ulla, non solum quia aliud in alio magis eminet, sed quod [9] non una omnibus forma placuit, partim conditione vel temporum vel locorum, partim judicio cujusque atque proposito. Primi, quorum quidem opera [10] non vetustatis modo gratia [11] visenda sint, clari pictores fuisse dicuntur Polygnotus atque Aglaophon, [12] quorum simplex color tam sui studiosos adhuc habet, ut illa prope rudia, ac velut futuræ mox artis primordia, maximis, qui post eos extiterunt, [13] auctoribus [14] præferantur, proprio quodam [15] intelligendi ([16] ut mea fert opinio) ambitu. [17] Post X;

Diversa dicendi genera esse docet hoc cap. mituturque ad hujus rei probationem artificum similitudine: sed enim optima est dicendi ratio, quæ tenuia subtiliter, mediocria temperate, grandia magnifice eloquitur. TURNEB.

1. *De genere orationis.*] Hermogeni dicitur ἰδέα λόγου, Proclo in *Chrestomathia* [apud Photium cod. 239 Bibliothec.] πλάσμα, Dionysio Halicarnass. χαρακτὴρ, Demetrio Pseudo-Phaler. ἑρμηνεία, Ciceroni *forma dicendi*, Herenniano Rhetorices Magistro *dicendi figura*, vulgo *stylus.* CAPPER.

2. *Ita promiseram.*] Lib. II. cap. 14.

3. *Rhetoris.*] *Rhetorices*; MSS. Alm. Voss. prim. Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

4. *Tabula tabulæ & actio actioni.*] *Tabula tabula & actioni actio*; Locat. Ald. *tabula tabula, & actione actio*; V. C. Alm. Basil. Colin. *distare* quoque cum dativo construi vidimus ad lib. V. 10.

5. *Ut a Græcis Tuscanicæ, &c.*] Plinius in *Naturali historia* lib. XXXIV. 7. ait, claros in Hetruria fuisse statuarios: sed tamen illi statuariis multum deferebant Græcis. TURNEBUS.

6. *Asianus.*] De hac differentia mox pluribus aget. Vide & Cicer. *de optim. gener. orat.* 3. & *de clar. orat.* 93. ALMEL. Vide ad Petron. cap. II. Styli Asiani primum auctorem fuisse Hegesiam Rhetorem Magnesium, qui Atticam corrupit eloquentiam, dicit Strabo lib. XIV. pag. 648. & quem Cicero in *Bruto* 83. *fractum, minutum, & in ipsa concinnitate puerilem* dicit. Philosophus sectæ Cyrenaicæ ab eodem dicitur Cicerone I. Tusc. quæst. 34. & Val. Max. VIII. 9. BURMAN.

7. *Atque ideo nondum est perfectus orator.*] Quia perfectus orator esse non potest, nisi excellat in omnibus dicendi generibus: itaque quum quidam sequantur hoc vel illud dicendi genus, inde factum est, ut orator perfectus non fuerit. TURNEB.

8. *Nescio an ars ulla.*] Supple, perfecta sit. Cæterum τὸ *nescio an* æquivalet τῷ *fortasse.* CAPPER.

9. *Non una omnibus.*] Hæc præcipua & verissima ratio; nam varia sunt hominum judicia, variæ voluntates. Plin. I. epist. 20. ALMEL.

10. *Non vetustatis modo.*] Forsitan aliquis putet verba hæc deesse, *sed etiam artis.* Buleng. de Pictur. & Statuar. I. 2. ALMEL.

11. *Visenda sint.*] *Sunt*; Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

12. *Quorum simplex color.*] Intelligit *monochromata*, id est, quæ uno colore sunt depicta; vel certe ita accipere debemus *simplicem pingendi rationem.* Polygnotus Thasius fuit, porticum Athenis depinxit: cujus tempore fuit Aglaophon, ut ait Plinius. Cujus liber trigesimus quintus est legendus ad hujus loci intellectum. TURNEB. Vide Scheffer. de Arte pingendi pag. 74. ALMEL. De Pictoribus vero illustribus in primis consulendus Junius in catalogo pictorum, ubi sæpe Quinctilianum advocat & illustrat. unde nobis singula transferre non libet.

13. *Auctoribus.*] *Pictoribus*; Voss. sec. Andr. Ald.

14. *Præferantur.*] *Præferant*; MSS. Alm. Voss. sec. Bern. Basil.

15. *Intelligendi.*] Ad hunc locum vide Scheffer. de Art. pingendi pag. 213 qui tamen male asterisco eum notari scribit in editione Pareana Londinensi, quasi non integer esset, cum ille asteriscus sit indicium notæ, quæ margini adjecta fuit in quibusdam editionibus in hæc verba: *Intelligendi, id est, judicandi, quasi artem intelligant, id est, quomodo tenens vel ratum in plana exprimatur.* reperitur vero illa in Lugdunensi 1580. & partim in Stephani & Roigny, hinc in Leidensi, & forte aliorum. Vide de hoc verbo ad Petron. XLII. & supr. lib. I. 2. BURMAN.

16. *Ut mea fert opinio.*] *Ut mea est opinio*; Voss. prim.

17. *Post Zeuxis.*] Plinius lib. XXXV. describit certamen

Zeuxis atque Parrhasius non multum ætate distantes (circa Peloponnesia ambo tempora; nam cum Parrhasio sermo Socratis apud Xenophontem invenitur) plurimum arti addiderunt. [18] Quorum prior luminum umbrarumque invenisse rationem, secundus examinasse subtilius lineas traditur. Nam Zeuxis plus membris corporis dedit, id [19] amplius atque augustius ratus, atque (ut existimant) Homerum secutus, cui validissima quæque forma etiam in feminis placet. Ille vero ita circumscripsit omnia, [20] ut eum *legumlatorem* vocent, quia deorum atque heroum effigies, quales ab eo sunt traditæ, cæteri, tanquam ita necesse sit, [21] sequuntur. Floruit autem circa Philippum, & usque ad successores Alexandri, pictura præcipue, [22] sed diversis virtutibus. [23] Nam cura Protogenes, [24] ratione Pamphilus ac Melanthius, facilitate Antiphilus, concipiendis [25] visionibus (quas φαντασίας vocant) Theon Samius, [26] ingenio & gratia, quam in se ipse maxime jactat, Apelles est præstantissimus. [27] Euphranorem admirandum facit, quod & cæteris optimis studiis inter præcipuos, & pingendi fingendique [28] idem mirus artifex fuit. Similis in statuis differentia. Nam duriora, [29] & Tuscanicis proxima Calon atque Egesias, jam minus rigida Calamis, molliora adhuc supradictis [30] Myron fecit. [31] Diligentia ac decor in Polycleto supra cæteros, cui quanquam a plerisque [32] tribuitur palma, tamen, ne nihil detrahatur, deesse pondus putant. Nam ut humanæ formæ decorem addiderit supra verum, ita [33] non explevisse Deorum auctoritatem videtur. Quin [34] ætatem quoque graviorem dicitur refugisse, nihil ausus ultra leves genas. [35] At quæ Polycleto defuerunt, Phidiæ atque Alcameni dantur. Phidias tamen diis, quam hominibus, [36] efficiendis melior artifex [37] traditur, in ebore vero longe [38] citra æmulum, vel si nihil, nisi Minervam Athenis, aut Olympium in Elide Jovem, fecisset: cujus pulchritudo adjecisse aliquid etiam receptæ religioni videtur: adeo majestas operis Deum æquavit. [39] Ad veritatem Lysippum & [40] Praxitelem accessisse optime affirmant. Nam Demetrius

horum duorum pictorum, qui floruerunt eo tempore, quo Lacedæmonii, qui Peloponnesum incolunt, bellum inierunt contra Atheniensés. TURNEB. Pro *Zeuxis*, reposui *Zeusis*, obsecutus editionibus Aldinæ, Coloniensi, Sichardinæ, Parisiensi, & Roberti Stephani. GIBSON. *Zeusis* etiam Locat. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht. Nihil tamen video *caussæ*, cur vulgo recepta scriptura hæc *Zeuxis* immutetur, cum sit a Græco vocabulo Ζεῦξις, Ζεύξιδος. Vide Suidæ Lexicon in τῷ Ζεῦξις. CAPPER.

18. *Quorum prior, luminum, &c.*] Umbræ & lumina efficiunt, ut alia & alta videatur pictura: itaque cum luminibus admiscetur umbra, videtur in pictura aliquid eminens esse, & aliquid positum in recessu. Parrhasius autem, ut ait Plinius, *ita extremas lineas depinxit, ut reliquos superet.* TURNEB.

19. *Amplius atque.*] *Amplius aut*; Voss. tert.

20. *Ut eum legumlatorem vocent.*] Vocabant eum, ut opinor, νομοθέτην, id est, *legumlatorem*; quia, ut ait Plinius, *reliquit multas tabulas graphidis, quas posteriores pictores imitabantur.* Eidem tribuit inventionem symmetriæ Plinius. TURNEB. Vide Scheffer. de Art. ping. pag. 117. ALMELOV.

21. *Sequuntur.*] *Sectantur*; Voss. prim.

22. *Sed diversis.*] *Sed ex diversis*; Voss. sec.

23. *Nam cura Protogenes.*] Unde Apelles eum vituperabat, quod non posset tollere manum de tabula: sic significabat nimiam esse ejus diligentiam. TURNEB. Hujus patriam Xanthum fuisse auctor est Constantinus Porphyrog. *Themat.* lib. 1. *Them.* 14. ubi etiam addit, hunc Bacchi ædem apud Rhodios picturis illustrasse. ALMEL.

24. *Ratione Pamphilus*] Pamphilus peritissimus fuit *arithmetices & geometriæ*, ac sine his artibus negat pictorem aliquem optimum esse posse: præceptor fuit Melanthii & Apellis. TURNEB.

25. *Visionibus.*] Vernacule dicimus *ideas, images, imaginations*, &c. CAPPER.

26. *Ingenio & gratia, &c.*] Plinius ait, ita judicasse de cæteris Apellem, ut diceret, illis deesse venerem, quæ a Græcis χάρις dicitur: vertit Fabius *gratiam*. TURNEBUS.

27. *Euphranorem.*] Idem plane de Hilario Bithynio Eunapius in Prisco: Πρὸς τῇ καθαρᾷ τῆς ἄλλης παιδείας καὶ γραφικὴν οὕτω φιλοσοφήσαντι, ὡς μὴ ἐκτεθνάναι ἐν ταῖς ἐκείνου χερσὶν ὁ Εὐφράνωρ quæ verba, ab interprete non intellecta, sic vertenda sunt: *Qui præter ingenuam (sive liberalem) disciplinam, in pictura quoque ita versatus est, ut per ejus manus Euphranor adhuc superesse videatur* τὸ καθαρὸν τῆς παιδείας est ἡ καθαρὰ παιδεία, *ingenua* sive *liberalis disciplina*: φιλοσοφεῖσθαι *studere, in exercitio aliquo versari*; ut ad Antoninum Imp. docuit accuratissimus Gatakerus pag. 5. COLOMES. Qui vulgatum quidem interpretem Hadrianum Junium recte reprehendit; is enim Eunapii verba sic Latine verterat: *adversus liberalium artium vacuus ita philosophatus est.* Sed ipse Colomesius in sua versione duo hæc vocabula τῆς ἄλλης omisit, quæ sic reddenda erant *præter cæteras* [liberales disciplinas, &c.] deinde pro τῷ φιλοσοφεῖσθαι scribere φιλοσοφεῖν debuerat; hunc enim est participium τῷ φιλοσοφήσαντι, quo Eunapius utitur. CAPPER.

28. *Idem mirus.*] *Idem* deest in Voss. sec.

29. *Et Tuscanicis.*] Calon, ut scribit Plinius, floruit 87 Olympiade: suspicor tamen errorem esse in Plinio; legitur enim illico *Eglias* pro *Egesias*. TURNEB. *Calo*, marg. Basil. cum vero hic Egesias a nemine inter statuarios memoretur, sed eo nomine fuerit Philosophus & Historicus, *Negias* legit cultissimus ille Broukhusius ad Propert. lib. III. eleg. VII. v. 30 quo nihil verius putamus. BURMANNUS.

30. *Myron.*] Hujus *bucula* maxime laudatur, de qua multa sunt scripta in epigrammatibus Græcis. TURNEB. Ejus *Discobolum* noster laudavit lib. II. cap. 13.

31. *Diligentia ac decor, &c.*] Plinius certe ait, a Polycleto consummatam fuisse artem, ab eoque eruditam fuisse *toreuticen*: idem reliquit *canona*, ex quo reliqui statuarii lineamenta fingendi petebant. TURNEB.

32. *Tribuitur.*] *Tribuatur*, Locat.

33. *Non explevisse.*] *Non explevisse*; Voss. tert. Andr.

34. *Ætatem graviorem refugisse.*] Id est, hominum ætate provectiorum statuas effingere noluisse. CAPPER.

35. *At quæ Polycleto.*] Parum convenit Plinio & Fabio in horum artificum ætate; si quidem, ut Plinius scribit, *Phidias vixit ante Polycletum.* TURNEB.

36. *Efficiendis.*] Pro *effingendis*, ut cum Apuleio loquar, vel *effingendis*. Macrob. v. Sat. 17. *hac materia, vel maxime in efficiendis simulacris utuntur.* Cod. Theod. leg. ult. de artific. *efficiendos sacros vultus.* COLOMES. Vide ad lib. v. cap. 11.

37. *Traditur.*] *Creditur*; MSS. Alm. Voss. secund. Colb. Bern. Ald. marg. Basil.

38. *Citra æmulum.*] Vulgo dicimus *inimitabilem.* CAPPER.

39. *Ad veritatem.*] Ita Petronius 83. *Zeuxidos manus & Protogenis rudimenta, cum ipsius naturæ veritate certantia*, dixit: ubi vide commentatores. BURMAN.

40. *Praxitelis.*] Veneris Cnidiæ, ut præstantissimi Praxitelis monumenti, meminit Constant. Porph. lib. 1. *Them.*

trius tanquam nimius [41] in ea reprehenditur, & fuit similitudinis, quam pulchritudinis, amantior. In oratione vero si species intueri velis, totidem [42] pene reperias ingeniorum, quot corporum, formas. Sed fuere quædam genera dicendi conditione temporum horridiora, alioqui magnam jam ingenii vim [43] præ se ferentia. [44] Hinc sunt Lælii, [45] Africani, [46] Catones, Gracchique, quos tu licet [47] Polygnotos vel Calonas appelles. Mediam illam formam teneant L. Crassus, Q. Hortensius. [48] Tum deinde efflorescat non multum inter se [49] distantium tempore oratorum ingens proventus. [50] Hinc vim Cæsaris, indolem Cœlii, subtilitatem Callidii, gravitatem Bruti, acumen Sulpicii, acerbitatem Cassii, diligentiam Pollionis, dignitatem Messalæ, sanctitatem Calvi reperiemus. In his etiam, quos ipsi [51] vidimus, copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri, jucunditatem Crispi, sonum Trachali, elegantiam [52] Secundi. At M. Tullium, non illum habemus Euphranorem circa plurium artium species præstantem, sed in omnibus, quæ [53] in quoque laudantur, eminentissimum. Quem tamen & suorum homines temporum incessere audebant ut tumidiorem, & Asianum, & redundantem, [54] & in repetitionibus nimium, & in salibus aliquando frigidum, & in compositione fractum, exsultantem, ac pene (quod procul absit) viro molliorem. Postea vero, quam [55] triumvirali proscriptione consumptus est, [56] passim qui oderant, qui invidebant, qui æmulabantur, [57] adulatores etiam præsentis potentiæ, non responsurum invaserunt. Ille tamen, qui jejunus a quibusdam [58] & aridus habetur, non aliter ab ipsis inimicis male audire, quam [59] nimiis floribus & ingenii affluentia, potuit. Falsum utrumque; sed tamen illa mentiendi [60] propior occasio. [61] Præcipue vero presserunt eum, qui videri Atticorum imitatores [62] concupierant. [63] Hæc manus, [64] quasi quibusdam sacris initiata, ut alienigenam, [65] & virum superstitiosum, [66] devinctumque illis legibus insequebatur. Unde nunc quoque aridi, & [67] exsucci, & exsangues (hi sunt enim, qui suæ imbecillitati sanitatis appellationem, quæ est maxime contraria, obtendant) [68] quia clariorem vim eloquentiæ, velut solem, ferre non possunt, umbra magni nominis delitescunt: quibus quia multa, & pluribus locis Cicero ipse respondit, [69] tutior mihi de hoc disserendi brevitas erit. Et [70] antiqua quidem illa divisio [71] inter Asianos atque Atticos fuit; cum hi pressi & integri, contra inflati illi & inanes haberentur; [72] & in his nihil superflueret, illis judicium

14. elegans etiam lapidis inscriptio apud Aldrovand. de quadrupedibus pag. 108. ALMEL.

41. *In eo reprehenditur.*] *In ea*; Obrecht. edit. & sic legitur in cod. Bern.

42. *Pene reperias.*] *Reperies*; Voss. tert.

43. *Præ se ferentia.*] *Præferentia*; Voss. prim. tert.

44. *Hinc sunt Lælii, &c.*] De his oratoribus vide Fab. lib. 10. cap. 1. circa finem. TURNEB.

45. *Africani.*] Ita scribendum, non *Aphricani*, Mannutius ex variis nummis & lapidibus docet. ALMEL.

46. *Catones Gracchique.*] *Catones etiam Gracchique*; MSS. Alm. Voss. prim sec Ald.

47. *Polygnotos*] *Calonas*; Ald Steph. & alii: rectius, ut Badius, ac calones, qui lixæ sint, videantur intelligi.

48 *Tum deinde efflorescat.*] *Cum d. florescat*; Voss. tert. *tum d. florescat*; Voss. prim.

49. *Distantium temporum.*] *Tempore*; MSS. Alm. Bern. Voss. omn. Colb. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

50. *Hinc vim Cæsaris.*] Vide Ciceron. III. *de Orat.* 7. & Hieronym. lib. II. epist. 13. ubi diversas oratorum virtutes memorant. ALMEL. In cod. Bern. legitur *hic vim.*

51. *Videmus.*] *Vidimus*; omnes fere codices.

52. *Secundi.*] Hic in dialogo de caussis corr. Eloq cap. 2. *Julius Secundus* dicitur, & loquens inducitur. Vide & 2. cap. 1. & Martial. v. 81. ubi quidam Plinium volunt intelligi, errore nato ex cognominis *Secundi* ambiguitate. ALMEL.

53. *In quoque.*] *Nunc quoque*; Voss prim. tert.

54. *Et in repetitionibus.*] *Et repetitionibus*; Voss. sec.

55. *Triumvirali proscriptione.*] Marci Antonii, qui unus erat e Triumviris constituendæ Reipublicæ. Reliqui duo erant Octavianus Augustus, & Lepidus CAPPER.

56. *Passim qui.*] *Passim quod oderant*; Voss. prim.

57. *Adulatores etiam præsentis potentiæ.*] Itaque Pollio, filius Asinii Pollionis, libros in Ciceronem scripsit. ac suum patrem probavit Cicerone eloquentiorem, quemadmodum testatur Cæcilius Plinius in epistolis. TURNEB.

58. *Et aridus habetur.*] *Atque aridus habebatur*; V. C. Alm. Ald. Steph. Gryph Colin. Vidov.

59. *Nimiis.*] *Nimiis floribus*; V. C. Alm.

60. *Propior occasio.*] *Proprior*; cod Bern.

61. *Præcipue vero presserunt eum.*] Tempore Ciceronis quidam oratores tenues atque aridi exstiterunt, qui se Atticos, Atticorumque imitatores dicebant: illi Lysiam imitabantur, qui inter Atticos oratores tenuis est & exilis; & Ciceronem reprehendebant, quia copiosior erat, TURNEB.

62. *Concupierant.*] *Concupiebant*; fere omnes: sed τὸ *concupierunt* legitur etiam in cod. Bern.

63. *Hæc manus.*] Hæc turba, hæc factio, quæ in Ciceronem quasi conjuraverat. CAPPER.

64. *Quasi quibusdam.*] *Quasi* deest in V. C. Alm.

65. *Et virum superstitiosum.*] *Parum flatiosum*; V. C. Alm. *metrorum superstitiosum*; Obrecht. quod vix placet, & tamen aliquod ulcus latere puto. Quid si legatur, *parum superstitiosum devinctumque illis legibus?* culpabant enim luxuriem Ciceronis, quæ se non devinciebat illis legibus & sacris, quibus Attici se initiatos jactabant; unde & *alienigenam*, sive sacris illis non initiatum vocabant. BURMAN. In cod. Bern. legitur *metrum superstitiosum* quæ lectio viri Obrechti conjecturam quadantenus firmat. Nam τὸ *metrum* ex τοῦ *metrorum* fieri facile potuit. CAPPER.

66. *Devinctumque.*] *Devinctumque*; Voss. prim. tert. *insequebantur*; etiam Locat Ald Basil. Gryph. Colin. Vidov.

67 *Exsucci.*] *Exsucti*; Voss. prim.

68. *Quia vim.*] *Quique vim*; Voss. prim. *Qui quia*; cod. Bern.

69. *Tutior mihi.*] *Tutior enim mihi*; Voss. tert.

70. *Antiqua illa divisio.*] Meminit & hujus divisionis Julius Severianus in præfatione præceptorum Artis Rhet. ex quo colligitur Asiaticos non studuisse tam persuadere, quam rapere; erant enim tumidi & judicii carentes: contra Ciceru multis locis ostendit, Atticos persuasioni studuisse. Vide III. *de Orat.* 12. & alibi. ALMEL

71. *Inter Asianos atque Atticos.*] *Inter Atticos atque Asianos*; MS. Bodl. Voss. sec. Locat. Ald. Basil transpositio videtur nata ob sequentes voces *hi* & *illi*; sed has modo ad proximiores, modo ad remotiores, promiscue referri sæpe viri docti ostenderunt.

72 *Et in his nihil.*] *Et* deest in V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov. Obrecht.

maxime ac [73] modus deesset. [74] Quod quidam, quorum [75] & Santra est, hoc putant accidisse, quod paulatim sermone Græco in proximas Asiæ civitates influente, nondum satis periti loquendi facundiam concupierint; ideoque ea, quæ [76] proprie signari [77] poterant, [78] circuitu cœperint enuntiare, ac deinde [79] in eo perseverarint. Mihi autem orationis differentiam fecisse & dicentium & audientium naturæ videntur, quod Attici limati quidem & emuncti nihil inane aut redundans ferebant. [80] Asiana gens tumidior alioqui atque jactantior, vaniore etiam dicendi gloria inflata est. [81] Tertium mox, qui hæc dividebant, adjecerunt genus Rhodium: quod velut medium esse atque ex utroque mixtum volunt. Neque enim Attice pressi, neque Asiane sunt abundantes, ut aliquid habere videantur gentis, aliquid auctoris. [82] Æschines enim, qui hunc exsilio delegerat locum, intulit eo studia Athenarum, quæ, velut sata quædam [83] cœlo terraque degenerant, saporem illum Atticum peregrino miscuerunt. [84] Lenti ergo quidem ac remissi, non sine pondere tamen: neque fontibus puris, neque torrentibus turbidis, sed lenibus stagnis similes habentur. Nemo igitur dubitaverit, longe esse optimum genus Atticorum. In quo ut est aliquid inter ipsos commune, id est, judicium acre, tersumque; ita ingeniorum plurimæ formæ. [85] Quapropter mihi falli multum videntur, qui solos esse Atticos credunt tenues, & lucidos, [86] & significantes, sed quadam eloquentiæ frugalitate contentos, ac semper [87] manum intra pallium continentes. Nam quis erit hic Atticus? Sit Lysias; hunc enim [88] amplectuntur amatores istius nominis modum. Non igitur jam usque ad [89] Coccum & Andocidem [90] remittemur? Interrogare tamen velim, an Isocrates Attice dixerit? [91] Nihil enim tam est Lysiæ diversum. Negabunt? At ejus schola principes oratorum dedit. Quæratur similius aliquid. Hyperides Atticus? Certe. [92] At plus indulsit voluptati. Transeo plurimos, Lycurgum, Aristogitona, & his priores, Isæum, Antiphontem: quos ut homines, inter se genere similes, differentes dixeris specie. Quid ille, cujus modo fecimus mentionem, Æschines? nonne his latior & audentior, & excelsior? Quid denique Demosthenes? non cunctos illos tenues & circumspectos, [93] vi, sublimitate, impetu, cultu, compositione superavit? non insurgit locis? non figuris [94] gaudet? non *translationibus* nitet? [95] non oratione ficta dat tacentibus vocem? [96] non illud jusjurandum *per cæsos in Marathone ac Salamine* propugnatores rei-

73. *Modus deesset.*] *Modus denique;* V. C. Alm.

74. *Quod quidam.*] Ideo copiosi erant & redundantes Asiani, quia, cum sermo Græcus esset demum per Asiam dispersus, Asiani non satis tenebant linguæ proprietatem: itaque circumlocutionibus sæpenumero utebantur, quibus demum assueverunt: hanc tamen rationem non probat Fabius. TURNEB.

75. *Et Santra.*] *Sanctra;* Ald.

76. *Proprie signari.*] Propriis verbis significari, exprimi, &c. CAPPER.

77 *Poterant.*] Rollinus legi posse, *signari non poterant,* conjicit.

78 *Circuitu.*] Verborum circuitione, τῇ περιφράσει. CAPPER.

79. *In eo perseverarint.*] *In eo* deest in V. C. Alm. *perseverarent;* Voss. tert.

80. *Asiana gens tumidior.*] Hieronym. 11. select. Epist. 13. *Quod & in disertissimis viris Græcia legimus, qui Asianum tumorem Attico siccabant sale,* &c. ALMEL.

81. *Tertium . . . . genus Rhodium.*] Tria hæc dicendi genera, scilicet Asianum, Atticum, & Rhodium, memorat etiam Emporius in opusculo de *Ethopœia* pag. 278. Rhetor. Pithœanor. CAPPER.

82. *Æschines enim.*] Æschines, in judicio *de corona* superatus a Demosthene, Rhodum abiit exulatum, illicque profiteri cœpit rhetoricam, ut docet Philostratus in vita sophistarum: ab hoc exortum est genus Rhodium. TURNEBUS.

83. *Cœlo terraque degenerant.*] Vide Heins. ad Ovid. III. ex Pont. I. 45.

84. *Lenti ergo quidem.*] *Ergo quidam;* cod. Bern.

85. *Quapropter mihi.*] Attica eloquentia, quæ est omnium optima, tria dicendi genera complectitur, tenue, mediocre, & grandiloquum; his enim omnibus dicendi generibus usus est Demosthenes. Itaque falluntur, qui Atticos oratores tenues semper & limatos putant. TURNEBUS.

86. *Et significantes, sed quadam.*] *Et quadam:* Voss. sec. *& significantes se quadam* legit Menes. Spicileg ad Theocrit. pag. 84.

87. *Manum intra pallium continentes.*] Sic proverbialiter est locutus de illis, qui lenti sunt & remissi, ac sedata utuntur oratione; nam oratores, qui utuntur contentione, brachium solent exerere atque vibrare. TURNEB. Fuit hoc apud antiquos Athenienses pudoris & modestiæ signum. Videatur Casaubonus ad Laertium pag. 63. edit. 1594. COLOMES. *Inter pallium;* Voss prim.

88. *Amplectuntur.*] *Amplectimur;* Voss. sec. locus mihi suspectus videtur, neque τὸ *modum* concoquo: Francius volebat *admodum.* BURMAN.

89. *Coccum & Andocidem.*] Andocides numeratur a Plutarcho inter decem oratores Athenienses: de Cocco nihil ille scribit: tantum Suidas ait, hunc fuisse Isocratis discipulum, & oratorem Atheniensem, qui quasdam orationes reliquerit. Videtur autem significare, Andocidem & Coccum tenuiores fuisse Lysia. TURNEB.

90. *Remittemur.*] *Remittentur;* Voss. sec.

91. *Nihil enim tam est, &c.*] Isocrates enim maxime comparatus est ad delectandum, Lysias ad docendum: itaque alter est temperatus, alter tenuis: alterius oratio diligens, alterius negligenti similis. TURNEB.

92. *At plus.*] *Certe plus indulsit;* MSS Alm. Voss. sec.

93. *Vi, sublimitate.*] *In sublimitate;* Voss. tert.

94. *Gaudet.*] Deest in Voss prim. tert.

95. *Non oratione ficta dat tacentibus vocem.*] De Demosthene dictum, & eleganter dictum. *Torrentibus* præferunt MS. Bodleianus, editiones Andreæ, Aldi, Sichardina, aliæque Editio Lugdunensis legit *carentibus.* GIBSON. *Carentibus* repperi in Parcaois, & Coloniensi 1555. Lugdunensi 1580. sed in alia nulla earum, quas contulere solo. BURMAN. In editionib. Vascos. & Steph. legitur etiam *tacentibus:* jam vero his Fabii verbis, *oratione ficta dat tacentibus vocem,* exprimitur sententiæ figura, cui nomen προσωποποιΐα. CAPPER.

96. *Non illud jusjurandum.*] Demosthenes in oratione *de corona,* ut avertat invidiam cladis apud Chæroneam acceptæ, jurat per eos, qui ceciderunt in Marathonis campis adversus copias Darii, & eos, qui ceciderunt in Salaminio freto adversus Persen: atque illic de gloria disputat, cui posthabenda mors est & clades: atque ita locum philosophicum tractat. Porro Demosthenes ut epistolis scribit, se auditorem Platonis fuisse. TURNEB.

publicæ, satis manifesto docet præceptorem ejus Platonem fuisse? Quem ipsum [97] num Asianum appellabimus, plerumque instinctis divino spiritu vatibus comparandum? Quid Periclea? similemne credimus Lysiacæ gracilitati, [98] quem fulminibus & [99] cœlesti fragori comparant Comici, dum illi conviciantur? Quid est igitur, [100] cur in iis demum, qui tenui venula per calculos fluunt, Atticum saporem putent? [101] ibi demum thymum redolere dicant? [102] Quos ego existimo, si quod in his finibus uberius invenerint solum, fertilioremve segetem, negaturos Atticam esse, quod plus, quam acceperit, seminis reddat; quia hanc ejus terræ fidem Menander eludit. [103] Itaque si quis nunc ad eas Demosthenis virtutes, quas ille summus orator habuit, tamen quæ defuisse ei, sive ipsius natura, sive [104] lege civitatis videntur, adjecerit, ut affectus concitatius moveat, [105] audiam dicentem, *Non fecit hoc Demosthenes?* & si quid [106] exierit numeris aptius (fortasse non possit;) sed tamen, si quid exierit, non erit Atticum? Melius de hoc nomine sentiant, credantque *Attice dicere esse optime dicere.* [107] Atque in hac tamen opinione perseverantes Græcos magis tulerim. Latina mihi facundia, ut inventione, dispositione, consilio, [108] cæteris hujus generis artibus similis Græcæ ac prorsus discipula ejus videtur; ita circa rationem eloquendi vix habere imitationis locum. [109] Namque est ipsis statim sonus dulcior, quando & jucundissimas [110] ex Græcis literas non habemus, *vocalem* alteram, alteram *consonantem*, quibus nullæ apud eos dulcius spirant: quas mutuari solemus, quoties illorum nominibus utimur. [111] Quod cum contingit, nescio quomodo velut hilarior protinus [112] renidet oratio, ut in [113] *Zephyris* & *Zopyris*, quæ si [114] nostris literis scribantur, [115] surdum quiddam & barbarum efficient, & velut in locum earum succedent tristes & horridæ, quibus Græcia caret. [116] Nam illa, quæ sexta est nostrarum, pene non humana voce, vel omnino non voce potius, inter discrimina dentium efflanda est:

97. *Num Asianum*] *Non*; Voss. sec.

98. *Quem fulminibus, &c.*] Aristophanes sic de Pericle scripsit. *Fulgebat, tonabat, permiscebat Græciam.* TURNEB. Vide ad lib. 11. cap. 16. in fine.

99 *Cœlesti fragori comparant Comici.*] *Comici*, pro e *Comicis quidam*, Aristophanes scilicet, in *Acharnensibus*. Eadem formula usus est Plutarchus in præceptis politicis, de Cleone, qui exclusis amicis adulatores admiserat: Ἑκατὸν ἢ κύκλῳ κεφαλαὶ κολάκων οἰμωξομένων ἐλιχμῶντο περὶ αὐτόν, ὥς οἱ Κωμικοὶ λέγουσι. οἱ Κωμικοί, id est, Aristophanes in *Vespis*. COLOMES. Græcorum verborum sensus est hujusmodi: *Centum vero flentium adulatorum capita caput ejus circumlambebant, ut aiunt Comici* CAPPER.

100 *Cur in iis demum*] *Quod in iis demum*; Ald. Vasc. Steph. Basil. Gryph Vidov.

101. *Ibi demum thymum redolere.*] Hoc dictum est hac de caussa, quia in Hymettio monte Atticæ copia est præstantissimi thymi: atque hac de caussa probatur mel Atticum a Dioscoride & Plinio TURNEB.

102. *Quos ego existimo.*] Thucydides lib. 1. de bello Peloponnesiaco ait. in Attica solum esse tenue, nec satis fertile. Itaque a solo ad ingenia & oratores metaphoram transtulit: ut, quemadmodum solum illic est tenue, sic dumtaxat sint oratores tenues. TURNEB.

103. *Itaque si.*] *Ita si*; MSS. Alm. Voss. prim. tert. *ita nunc si quis*; Locat. Ald.

104. *Lege civitatis.*] Qua orator vetabatur *epilogo* uti, ne affectus moveret. ANONYM. In Burmann edition. nota hæc e suo loco fuerat avulsa, & apposita his Fabii verbis, *Attice dicere.* CAPPER.

105. *Audiam.*] *Audiat*; Voss. secund.

106. *Exierit.*] *Dixerit*, & mox *tamen si quid dixerit*; V. C. Alm.

107. *Atque in hac tamen.*] Attica eloquentia maxime spectatur in *elocutione*, quam Græci imitari possunt, Latini non possunt: ergo Græci, qui tenuiter dicere putant esse Atticum, magis excusari possunt, quam Latini; quia Latini illi Attici non possunt imitari *elocutionem* Græcam, de cujus elegantia est dicturus Fabius. TURNEB.

108. *Cæteris hujus.*] *Cæterisque*; Locat. Ald. Basil. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

109. *Namque est ipsis statim sonus dulcior.*] Ita editiones optimæ. Neque intelligo, qua mente ab editione Lugdunensi in illius locum altera sufficitur: *namque est ipsis statim sonus durior*; cum Fabium hic jucunditatem dulcedinemque linguæ Græcæ prædicantem videmus GIBSON. *Ipsi*; Obrecht. *ipsis durior*; MSS. Alm. Voss. omn. Locat. Ald. marg. Basil. Gryph.

110. *Ex Græcis literas.*] *Ex Græcis υ & ζ literas*; Vasc. Steph. Roign. Vide lib. 1. cap. 4. ubi dicit *tum enim ab iisdem duas mutuamur.*

111. *Quod cum contingit.*] Erasmus in lib. *de recta pronunciatione*, ait, υ *psilon* sonare ut *u* gallicum, medio nimirum sono inter ι & υ: vulgo autem perperam pronunciatur. TURNEB. Desiderii Erasmi, Jacobi Ceratini, Adolphi Mekerchi, Joannis Checi, Justi Lipsii, Vossii, Lancelotti & cæterorum, qui nativam Græcæ linguæ pronunciationem impugnare & immutare audaciori, quam feliciori conatu voluerunt, vitilitigationes expendimus & refellimus in Philologico de antiqua Hellenismi pronunciatione commentario, quem Gallice conscriptum aliquando, si Deus dederit, in lucem edemus. Ibi ostenditur υ Gallicum Græcis Latinisque auribus fuisse prorsus ignotum, υ ψιλὸν autem leniori quopiam & delicatiori Ī I sono esse proferendum: quod præ cæteris adstruunt; 1.° Priscianus pag. 539 Veter Grammatic ubi sic habet: *Et I quidem, quando post V consonantem loco* Digamma Ⅎ *Æolico ponitur brevis sequente D, vel M, vel R, vel T, vel X, sonum Y Græca videtur habere*, ut video, vim, virtus, vitium, vix, &c. 2.° Velius Longus ibid pag. 2219. *Quibusdam*, inquit, *literis deficimus, quas tamen sonus enunciationis arcessit, ut cum dicimus* virtutem & virum, &c. *pervenisse fere ad aures peregrinam literam invenies.* 3.° Alcuinus Caroli Magni Præceptor ibid. pag. 2083. *Fiunt quoque hæ ipsæ mediæ, quando Y Græca vocalis sonum habent; I, quando post V loco* consonantis *posita est, sequente D vel M, vel R, vel T, vel X*, video, vim, virtus, vitium, vix. 4.° Isidorus Hispalens. lib. 1. origin. cap. 4. *A Græcis duas literas mutuavit latinitas, Y & Z, propter nomina Græca: & hæ apud Romanos usque ad Augusti tempus non scribebantur; sed, pro Z, SS ponebant; pro Y vero I scribebant.* CAPPER.

112. *Renidet.*] In Voss. sec. erat *re . . . . oratio*: sed de verbo *renidere* vide Heins. ad Ovid. x. Metam. 558. & iv. Fast 430. BURMAN

113. *Zephyris.*] *Zephyris Zophyrisque*; Steph. Vidov. *Zephoris Zopyrisque*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. *Zephyris Zopyrisque*; Vascos. &c.

114. *Nostris literis scribantur.*] *Nostris scribantur*; Voss. prim.

115. *Surdum quiddam.*] *Surdum quidem & barbarum efficient sonum*; Locat. *Surdum quiddam, & b. e. sonum*; MSS. Bodl. Voss. sec. Vidov. Basil Gryph.

116. *Nam illa.*] *Nam & illa*; edit Obrecht. Cæterum his vocabulis, *illa quæ sexta est nostrarum*, literam F intelligit, quæ sextum Latino in *alphabeto* locum tenet. CAPPER.

quæ etiam cum *vocalem* [117] proximam accipit, quassa quodam modo, utique [118] quoties aliquam *consonantium* [119] frangit, multo [120] fit horridior. [121] Æolicæ quoque literæ, qua *servum cervumque* dicimus, etiam si forma a nobis repudiata est, [122] vis tamen nos ipsa persequitur. [123] Duras & illa syllabas facit, quæ ad conjungendas demum subjectas sibi *vocales* est utilis, alias supervacua; ut *equos* ac *equum* scribimus, cum ipsæ [124] etiam hæ *vocales* duæ efficiant sonum, [125] qualis apud Græcos nullus est, ideoque scribi illorum literis non potest. [126] Quid? quod pleraque nos illa, quasi [127] mugiente, litera cludimus *M*, qua nullum Græce verbum [128] cadit? [129] At illi *N*, jucundam, & in fine præcipue, quasi tinnientem [130] illius loco ponunt, quæ est apud nos [131] rarissima in clausulis. Quid? quod syllabæ nostræ [132] in *B* literam, & *D* innituntur adeo aspere, ut plerique non antiquissimorum quidem, sed tamen veterum, mollire tentaverint, [133] non solum *aversa* pro *abversis* dicendo, sed & in præpositione *B* literæ absonam [134] & ipsam *S* subjiciendo? Sed accentus quoque cum rigore quodam, tum similitudine ipsa minus suaves habemus; [135] quia ultima syllaba nec *acuta* unquam excitatur, [136] nec *flexa* circumducitur, sed in *gravem*, vel duas *graves* cadit semper. Itaque tanto est [137] sermo Græcus Latino jucundior, ut nostri poëtæ, quoties dulce

117. *Proximam.*] *Proxima*; Voss. tert. Bern. Leid.

118. *Quoties aliquam conson. frangit.*] Fab. cap. 4. lib. 1. ait, *vocales* sæpenumero coire, *consonantes* nunquam, nisi altera alteram frangat: quo videtur nunc alludere. TURNEB. *Aliquam consonantem*: MSS. Alm. Voss. sec. Vidov.

119. *Ut in hoc ipso frangit.*] Hæc verba non sunt in V. C. Alm. Locat. Ald. Basil. Gryph. Vascos. Steph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht. sed in quibusdam in margine ponuntur, & puto a glossatore profecta, qui exemplum in ipso verbo *frangere* voluit dare; ut in *effringo*, pro *exfringo*, ubi *x* frangitur in molliorem sonum, mutata litera *x* in *f*. BURMAN.

120. *Sit horridior.*] *Fit*; Locat. Obrecht. Basil. Gryph. & aliæ.

121. *Æolica quoque litera.*] Claudius Cæsar imperator adjecerat *digamma* Æolicum, quod tamen postea (ut meminit Priscianus) est repudiatum. TURNEB. Imperator ille *Digamma* Æolicum, si proprie loqui velis, non ipse adinvenerat, sed hanc in formam Ⅎ inverterat, ut hoc signo designaretur illæ syllabæ, quas vulgo per V consonans exprimimus, *DaVus SerVus*, pro quibus Claudius Cæsar scribebat DAℲUS SERℲUS. CAPPER.

122. *Vis tamen nos ipsa.*] *Vis tamen, non sonus ipse*; V. C. Alm. *vis tam non ipsa*; Locat.

123. *Duras & illa syllabas.*] *Duras & illas syllabas*; Vasc. Steph. Vossius 1. Instit. Grammat. 25. legit *duras & syllabas facit*. Pronomine *vel illa* Rollinus literam *x* intellexit in suis ad hunc Fabii locum notis: sed literam Q intelligendam esse, satis patet ex iis, quæ disserimus in Gallico de antiqua Græcarum literarum pronunciatione Commentario. CAPPER.

124. *Etiam hæ vocales.*] *Etiam vocales*; V. C. Alm. Locat. Ald. Vascos. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

125. *Qualis apud Græcos.*] Nam Græci hunc sonum solent mutare in *ου* (qua de re pulcherrime disserit Plutarchus in libello *de recta pronunciatione*) nonnunquam quoque in *υ psilon*. TURNEB. Sed quis unquam legit, aut fando audivit Plutarchi libellum *de recta pronunciatione*? scripserat, opinor, Turnebianus ille interpres *Erasmus*, vel *Mekerchus*, aut etiam *Cheeus*. Nam hi tres Græcorum pronunciationem libris editis oppugnarunt quidem, sed non expugnarunt. Cæterum qua demum ratione intelligi possit nullum apud Græcos esse sonum, qui ultimas hasce Latinorum syllabas *quos* & *quum* exprimat, in laudato jam libro pluribus explicare conatus sum. CAPPER.

126. *Quid, quod.*] Apud Græcos nullum verbum terminatur in *m*, apud Latinos plurima: contra apud Græcos multæ dictiones terminantur in *n*, apud Latinos paucæ, quum illa litera sit dura, hæc suavissima. TURNEBUS.

127. *Mugiente litera.*] Vide Bochart. in Hierozoic. part. 1. lib. 11. cap. 29.

128. *Cadit.*] *Claudimus*; Voss. tert.

129. *At illi n.*] Præcipue Attici, ut ex Demetrii Phalerei *de Elocutione* pag. mihi 105. patet. ALMEL.

130. *Illius loco ponunt.*] *Illius loco ponunt N, quæ est apud nos rarissime in clausulis.* Ita emendat clarissimus Præceptor meus Jacob. Tollius in *Gustu primo* ad Longin. pag. 350. ALMEL.

131. *Rarissima in clausulis.*] Etiam in mediis; ut pro *tansus, pransus, frons*: *tusus, prasus, fros* veteres legerunt, docente Lipsio lib. 111. Var. lect. 19. ALMEL.

132. *In B. literam & D*] *B litera & D innituntur*; Voss. sec. *B litera & D innituntur*; Locat.

133. *Non solum absversa pro abversis dicendo.*] Hic codices magnopere inter se differunt. Quod pro *aversa* editionis Lugdunensis, *absversa* posuimus; id fecimus auctoritate editionum Parisiensis, Vascosani, Stephanique, & marginalis lectionis Sichardi. *Adversa* reperio in textu Sichardino. *Adversis* præferunt MS. Bodleianus, editiones Andreæ, Aldi, & Sichardi. GIBSON. Petrus Ciacconius ad Columnam Duilii pag. 71 probat ex lib. 1. Quinctiliani cap. 7. hic *aversa* legendum esse. ALMEL. *Absversa pro adversis*; Gryph. Colin. *absversa pro abversis*; Vidov.

134. *Et ipsam s.*] *Et ipsam f.* MSS. Bodl. Joan. Voss. sec. Andr. Locat. Basil. marg. Vasc. Steph. male; nam ita *abstraho* dixerunt pro *abtraho*; & sic in similibus.

135. *Quia ultima.*] *Quia nobis nulla dictio ultima*, &c. Dan. *Ultima syllaba nec acuta unquam*] Id est, in polysyllabis Latinorum dictionibus ultima syllaba nunquam acuto profertur accentu: sic etiam supra lib. 1. cap. 5. *Est in omni voce utique acuta; sed nunquam plus una, nec ultima unquam: ideoque in dissyllabis prior.* A Græcis contra profertur ὁ θεὸς, ἡ ὁδός. Cæterum in monosyllabis etiam Latinis aliud obtinet. Nam, ut ibidem docet Fabius, *ea vero quæ sunt syllabæ unius, erunt acuta, aut flexa; ne sit aliqua vox sine acuta.* CAPPER.

136. *Nec flexa circumducitur.*] Hoc est, in Latinorum polysyllabis ultima nunquam circumflexo accentu effertur. Sic & lib. 1. cap. 5. *Itaque neutra* (id est, neque acuta, neque circumflexa syllaba) *claudet vocem Latinam.* Itaque perperam vulgo scribitur & typis excuditur *musâ*, *viâ*, &c. cum circumflexo. Græci contra passim dicunt θεῷ, ὁδῷ, &c. Vide quæ ad lib. 1. cap. 5. de accentibus & apice jam annotavi. CAPPER.

137. *Sermo Græcus Latino jucundior.*] Reclamant deliciæ nostræ Thomas Gatakerus, in dissertatione de N. T. stylo contra Pfochenium pag. 6. Habet, *inquit*, revera hic Pfochenius σύμψηφον καὶ σύμμαχον M. Fabium Quinctilianum, oratorem nobilissimum, eumque Latinum; ut nec judicii ratione censendo parum idoneus, nec affectus, qui judicium transversum agat, respectu, suspectus jure habeatur. Nolim equidem cum viro tanto, in caussa præsertim hujusmodi, cui rite dijudicandæ plura tanto, atque ampliora illa, suppetebant adminicula, in certamen lubens descendere. Illud tamen monere haud abs re fuerit, quod usus vitæ nos edocet quotidianus. Quemadmodum altera ex parte vertere sæpe compertum est, ut propensiores ut sua suosque affectus a recto censendi tramite abducant; sic ex altera parte etiam id, nec raro, contingit, exterorum admiratione effascinatos, ita affici mortales, ut suis quoque iniquiores evadant. Scilicet

Ξεῖνον ἀγαπᾶν μᾶλλον ἀνθρώπων ἔθος.

Nec est insolens rerum domesticarum fastidium; ut Cicero 1. de fin. *vile habetur, quod domi est*: ut Seneca 111. de Benef. cap. 3. vel *quidquod intra pomœria nascitur*; ut Varro. Denique vitiosum hunc affectum ipse Fabius lib. 1. cap. 10. agnovit: *Aliena*, inquit, *fovemus; ideoque cum ἐγκεχυμένα mirati sumus, incurvicervicum vix a risu defendimus*: ea innuit a gente sua in suis derididiculo habita, quæ in Græcis non probarent modo, sed applauderent & suspicerent: hactenus Gatakerus. COLOMES.

carmen esse voluerunt, [138] illorum id nominibus exornent. His illa potentiora, quod res plurimæ carent appellationibus, ut eas necesse sit [139] *transferre*, aut [140] *circumire*: etiam in iis, quæ denominata sunt, summa paupertas in eadem nos frequentissime revolvit: at illis non verborum modo, sed [141] linguarum etiam inter se differentium copia est. Quare qui a Latinis exiget illam gratiam sermonis Attici, det mihi [142] in eloquendo eamdem jucunditatem, & parem copiam. [143] Quod si negatum est, sententias aptabimus iis vocibus, quas habemus, nec rerum nimiam tenuitatem, ut non dicam pinguioribus, fortioribus certe verbis miscebimus, ne virtus utraque pereat ipsa confusione. Nam quo minus adjuvat sermo, rerum inventione pugnandum est. Sensus sublimes [144] variique eruantur. Permovendi omnes affectus erunt, oratio *translationum* nitore illuminanda. [145] Non possumus esse tam graciles? simus fortiores. Subtilitate vincimur? valeamus pondere. [146] Proprietatis penes illos est certior copia? vincamus [147] ingenio. Græcorum etiam minora suos portus habent? nos plerumque majoribus velis moveamur: validior spiritus nostros sinus tendat. Non tamen alto semper feremur; nam & [148] litora interim sequenda sunt. Illis facilis per quælibet vada accessus; ego aliquid non multo tamen altius, in quo mea cymba [149] non sidat, inveniam. Neque enim, si tenuiora hæc ac pressiora Græci melius, in eoque vincimur solo, [150] & ideo in comœdiis non contendimus, [151] prorsus tamen omittenda pars hæc orationis, sed exigenda ut optime possumus: possumus autem [152] rerum & modo & judicio esse similes: verborum gratia, quam [153] in ipsis [154] non habemus, extrinsecus [155] condienda est. An non in privatis & acutus, & non asper, & non indistinctus, & non supra modum [156] elatus M. Tullius? non in M. [157] Callidio insignis hæc virtus? non Scipio, Lælius, Cato in [158] eloquendo velut Attici [159] Romanorum fuerunt? [160] Cui porro non satis est, quo nihil esse melius potest? [161] Ad hoc quidam nullam esse naturalem putant eloquentiam, nisi quæ sit quotidiano sermoni simillima, quo cum amicis, conjugibus, liberis, servis [162] loquamur, [163] contenti promere animi voluntatem, nihilque arcessiti & elaborati [164] requirentes; quidquid huc sit adjectum, id esse affectationis, & ambitiosæ in loquendo jactantiæ, re-

138. *Illorum id nominibus.*] Id est, vocabulis; ut apud Græcos τὸ ὄνομα de omni orationis parte solet usurpari. CAPPER.

139. *Transferre.*] Hoc est, translatione, τῇ μεταφορᾷ, exprimere. CAPPER.

140. *Circumire.*] Verborum circuitione, τῇ περιφράσει, circumlocutione significare. CAPPER.

141. *Linguarum inter se differentium copia.*] Alludit Fabius ad decantatas illas Græcorum dialectos, & ad quinque præcipuas, videlicet Ionicam, Doricam, Atticam, Æolicam & communem. CAPPER.

142. *In eloquendo.*] *In loquendo*; MSS. Alm. Voss. prim. sec. Locat. Ald. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

143. *Quod si negatum est.*] Quoniam a Græcis vincimur *elocutione*, recurrendum est ad *inventionem*, qua poterimus eos aut superare, aut certe æquare: quanquam, si versabimur in tenui genere, inventio illa nec sublimior esse debebit, nec verba pinguiora, sed aliquanto fortiora, quam dictiones Atticorum; nam Atticorum gracilitatem non possumus imitari. TURNEB.

144. *Varique eruantur.*] *Varii eruantur*; Locat. Obrecht in cod. Bernensi legitur *variisque sensus sublimes eruantur.*

145. *Non possumus esse, &c.*] Superant nos Græci tenui stylo: superare illos poterimus in grandiloquo, quoniam affectibus non periode utuntur, nec *translationibus*, propter copiam linguæ. TURNEB.

146. *Proprietas penes illos est.*] *Proprietatis penes illos est certior copia? vincamus ingenio. Græcorum.* &c. V. C. Alm. Locat. Vascos. Steph. Basil. Gryph. Par. Colin. Vidov. *Proprietas penes illos est, certiore copia vincamus ingenia Græcorum*; Vall. lib. *certiore* etiam Voss. omn. Suspectus locus; qui enim copia vincant Latini, cum paulo ante desideraverit illam in Latinis, qua Attici abundant? debuisset proprietati Græcæ linguæ opponere *translationes* & figuras, quarum lumine illustratur oratio: forte excidit vox, & legendum. *proprietas penes illos est certior? figurarum copia vincamus*: certe simile quid requiri mihi videtur. BURMAN. Eam lectionem secutus sum, quam & manuscripti quidam codices & editiones ex antiquis optimæ jam exhibuerant. CAPPER.

147. *Ingenio Græcorum etiam, &c.*] Significat nos non posse descendere in tantam subtilitatem, sed id tamen esse compensandum aliqua amplitudine; ita tamen, ut videamur esse tenues, quanquam non ita ut Græci. TURNEB.

Ingenio Græcorum etiam minora suos portus habent? nos plerumque majoribus velis moveamur. Lectio in ab optimis codicibus comprobata, ita ad ea, quæ antecedunt, quæque sequuntur, accommodatissima. Fabius enim, instituta inter Græcos Latinosque comparatione, hos monet, quibus modis nonnulli sui defectus resarciantur. Parum autem oratoris sententiæ respondet editionis Lugdunensis lectio: *Ingenia Græcorum etiam minora suos portus habent, nos plerumque majoribus velis movemur.* GIBSON. Gallæus conjiciebat *naufragia Græcorum*, &c. & mox *semper feramur*. BURMAN. Vide notam proxime præcedentem. CAPPER.

148. *Litora interim sequenda.*] *Legenda*; Francius conjiciebat.

149. *Non concidat.*] *Non confidat*; omnes fere editi: sed *non sidat*; MSS. Alm. Voss. omnes. Obrecht. quod recepimus. BURMAN.

150. *Et ideo in comœdiis.*] Fabius docet lib. 10. [cap. 1.] *Latinos in comœdia maxime claudicare, quia non possunt imitari gratiam sermonis Attici.* TURNEB.

151. *Prorsus tamen omittenda.*] *Non omittenda*; V. C. Alm. Locat. Vascos. Steph. Gryph. Colin. Vidov. *tamen nobis omittenda.* Dan.

152. *Rerum & modo.*] *Rerum modo*; Locat Ald. Obr.

153. *In ipsis.*] In ipsis verbis: ita exponit Rollinus.

154. *Non habemus.*] Rollinus conjiciebat, *quam ut ipsi non habemus.*

155. *Condienda*] *Condenda*; Gryph marg. Vidov. *concienda* conjiciebat Badius, id est, arcessenda. *Condienda est, an non in privatis*, &c. Bern.

156. *Elatus.*] *Elevatus*; V. C. Alm.

157. *Callidio.*] *Calidio*; cod. Colb.

158. *Eloquendo.*] *Loquendo*; Voss. omn. Locat. Colin.

159. *Romanorum fuerunt.*] *Fuerint*; cod. Bern.

160. *Cui porro*] *Qui porro*; Edit Obrecht.

161. *Ad hoc quidam.*] Alios Fabius reprehendit, qui optimam putant eloquentiam esse, in qua pure ponimus animi nostri sensa, ut nihil interim addamus, quod vel delectet vel moveat; nullam denique adhibeamus gratiam orationis, præter communem loquendi formulam. TURNEB. *Adhoc*; Voss. prim. sec. Bern. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

162. *Loquamur.*] *Loquimur*; Obrecht. edit.

163. *Contenti.*] *Contento*; Voss. tert. Obrecht.

164. *Requirentes.*] *Requirente*; Voss. prim. tert. Obrecht.

motum a veritate, fictumque ipsorum gratia verborum, quibus solum [165] a natura sit officium attributum, [166] servire sensibus; sicut athletarum corpora etiamsi validiora fiant exercitatione, [167] & lege quadam ciborum, non tamen esse naturalia, atque ab illa specie, quæ sit concessa hominibus, abhorrere. Quid enim, [168] inquiunt, attinet *circuitu* res ostendere, & *translationibus*, id est, aut pluribus, aut alienis verbis, cum sua cuique sint assignata nomina? Denique antiquissimum quemque maxime secundum naturam dixisse contendunt, mox poëtis similiores extitisse, etiamsi parcius, simili tamen ratione, [169] falsa & impropria virtutes ducentes. Qua in disputatione nonnihil veri est, ideoque non tam procul, quam fit a quibusdam, recedendum a propriis atque communibus. Si quis tamen ([170] ut in loco dixi compositionis) ad necessaria, quibus nihil minus est, aliquid melius adjecerit, non erit hac calumnia reprehendendus. Nam mihi aliam quamdam videtur habere naturam sermo vulgaris, aliam [171] viri eloquentis oratio: [172] qui, si res indicare modo satis esset, [173] nihil ultra verborum proprietatem elaboraret: sed, cum debeat [174] delectare, movere, in plurimas animum audientis species impellere, utetur iis quoque adjutoriis, quæ ab eadem sunt nobis concessa natura. [175] Nam & lacertos exercitatione constringere, & augere vires, & colorem trahere, naturale est: ideoque in omnibus gentibus alius alio facundior habetur, [176] & eloquendo dulcis magis. Quod si non eveniret, omnes pares essent, & idem omnes deceret. [177] At loquuntur, [178] & servant personarum discrimen: ita quo quisque plus efficit dicendo, hoc magis [179] secundum naturæ eloquentiam dicit. Quapropter ne illis quidem nimium repugno, qui dandum putant nonnihil esse temporibus atque auribus, nitidius aliquid [180] atque affectatius postulantibus. Itaque non solum ad [181] priores Catonem Gracchosque, sed ne [182] ad hos quidem oratorem alligandum puto. Atque id fecisse M. Tullium video, ut [183] cum omnia utilitati, tum partem quamdam delectationi daret, cum & ipsam se rem agere diceret ([184] agebat autem maxime) litigatoris. Nam hoc ipso proderat, quod placebat. [185] Ad cujus voluptates nihil equidem, quod addi possit, invenio, [186] nisi ut sensus nos quidem dicamus plures. Neque enim fieri potest salva tractatione *caussæ* & dicendi auctoritate, [187] si crebra hæc lumina & continua [188] fuerint, ut non invicem offecerint. [189] Sed me hactenus cedentem nemo insequatur ultra: do tempori, [190] ne

165. *A natura.*] Τὸ *a* deest in Voss. Bern. Locat. Ald.

166. *Servire sensibus.*] Τοῖς διανοίαις, sententiis, internis animi sensibus, (*animi sensum* & *sensa mentis* dixit Tullius) non autem τοῖς αἰσθήσεσι, sensibus externis; cujusmodi sunt visus, auditus, odoratus, &c. CAPPER.

167. *Et lege quadam ciborum.*] Nam *athletæ* vescuntur pane *coliphio* dicto: præterea vescuntur (ut inquit Galenus) carne porcina, quæ multum alimenti præstat. TURNEBUS.

168. *Inquiunt.*] *Inquit*; Locat Ald.

169. *Falsa & impropria virtutes ducentes.*] Græce diceretur: ἀρετὰς ἡγούμενοι τὰ ψευδῆ καὶ τὰ ἄκυρα, id est: *quæ falsa sunt & impropria, ea virtutum loco habentes.* CAPPER.

170. *Ut in loco.*] *Ut in illo loco*; Voss. sec. Steph. Basil. Gryph. Vidov.

171. *Viri eloquentis.*] *Viri periti ac eloquentis*; Basil. *Eloquens*; Voss. tert.

172. *Qui si.*] *Cui si*; edit. Obrecht.

173. *Nihil ultra.*] *Nihil extra*; V. C. Alm.

174. *Delectare.*] Hic desinebant codices Vossiani primus & tertius. Deficiebat etiam codex Bernensis; non tamen quasi quædam desiderari viderentur; sed in media pagina finiebatur. BURMAN.

175. *Nam & lacertos.*] Quemadmodum athletica exercitatio improbatur, sed non tamen improbatur palæstra, si ea utaris ad robur; ita in *elocutione*, si semper recedas a propriis & communibus, pecces; non tamen, si quid præter sermonem vulgarem elaboraveris. TURNEB.

176. *Et eloquendo.*] *In eloquendo*; Voss. sec. *& loquendo*; V. C. Alm.

177. *At loquuntur.*] *At aliter loquuntur*; Obrecht. Cujus lectionem lubenter secutus essem, si codd. MSS. aut antiquis editionibus esset innixa. CAPPER.

178. *Et servant*] *Et salvant*; Ald. Basil. Colon.

179. *Secundum naturæ eloquentiam.*] *Secundum naturam eloquentiæ*; MSS. Bodl. Alm. Voss. sec. Ald. Quæ quidem lectio improbari non debet. CAPPER.

180. *Atque affectatius.*] *Atque affectius*; Voss. sec. Vall. lib. Obrecht. in Thesauro Fabri, nescio an auctore Buchnero, *effectius* legendum esse, notatur; me non repugnante. Vide ad lib. v. cap. 12. BURMAN.

181. *Priores Catonem Gracchosque.*] *Catone Gracchisque*; Obrecht nihil autem novi, *non solum* poni, pro *non solum non*, ut ita bis *non modo*, pro *non modo non*, lib. xi. cap. 1. BURMAN.

182. *Ad hos quidem.*] *Ad hos quidem ipsos*; V C Alm.

183. *Cum omnia.*] *Cum omnium*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Basil.

184. *Agebat autem maxime.*] *Agebat autem rem litigatoris*; Voss. sec. locus suspectus; nam, si ipsam rem se agere dicebat, quis dubitet, quin litigatoris ageret? sed cum luxuriari & nitidius loqui videretur, ut auditores delectare, magis poterat videri suam rem agere, ut qui ingenium & eloquentiam jactare dici posset, ut placeret: sed sic quoque maxime agebat rem litigatoris. Quare forte scripserit Fabius: *Atque id fecisse M. Tullium video; & cum omnia utilitati, tum partem quamdam delectationi daret; & cum suam rem agere diceretur, agebat rem maxime litigatoris.* BURMAN.

185. *Ad cujus voluptates.*] Nullus potest magis delectare, quam Cicero: quanquam hoc tempore, inquit Fabius, *pluribus utetur sententiarum ornamentis*: quod non fit commode, quia invicem obstant illustres illæ sententiæ crebræ, & verborum ornamenta. TURNEB.

186. *Nisi ut sensus nos quidem dicamus plures*] *Ne si sensus*; marg. Vasc. & Steph. *nisi ut sensus si quidem*; V. C. Alm. *nisi ut sensus nos quidem*; Leid. Edit.

187. *Si crebra*] *Si si crebra*; V. C. Alm. *si non crebra*; Vall. lib & Voss sec Locat. Ald.

188. *Fuerint ut non invicem offecerint.*] *Fuerint & invicem offecerint*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. *fuerint, non invicem.* Basil.

189. *Sed me hactenus.*] Fabius significat propter sui temporis conditionem majoribus utendum esse ornamentis, quam tempore Ciceronis; ita tamen ut ornamenta illa nullo modo lasciva & effeminata videantur. TURNEB. *Sed ne hactenus*; Andr. Par. Steph. Gryph. Colin. Vidov.

190. *Ne crassa toga sit, non serica.*] *Ne nigra toga sit, non serica*; Ald. marg. Basil. *ne crassa toga sit, ut non serica*; Voss. sec. *ne hirta toga sit*; V. C. Alm. forte *ne hirta*: ita *hirtæ toga* apud Sil. I. 613. ubi tamen *hirtas comas* malunt interpretes: sed ego Modii membranas præfero. *Crassa*

crassa toga sit, non serica; ne intonsum caput, [191] non in gradus atque annulos [192] totum comptum; [193] cum in eo, qui se non ad luxuriam ac libidinem [194] referat, eadem speciosiora quoque sint, quæ honestiora. [195] Cæterum hoc, quod vulgo [196] *sententias* vocamus, ([197] veteribus præcipueque Græcis in usu non fuit, [198] apud Cicerooem invenio) dum rem contineant, & copia oon redundent, & ad victoriam spectent, quis utile neget? Feriunt animum, & uno ictu frequenter impellunt, & ipsa brevitate magis hærent, & [199] dictione persuadent. [200] Ac sunt, qui hæc excitatiora lumina, etiamsi dicere permittant, a componendis tamen orationibus excludenda arbitrentur. [201] Quocirca mihi ne hic quidem locus intactus est omittendus, [202] quod plures eruditorum aliam esse dicendi rationem, aliam scribendi putaverunt; ideoque in agendo clarissimos quosdam nihil posteritati mansurisque mox literis reliquisse, ut Periclem & Demadem; rursus alios ad componendum optimos, *actionibus* idoneos non fuisse, ut Isocratem; præterea in agendo plus [203] impetus posse plerumque, & petitas vel paulo licentius voluptates. Commovendos enim esse, [204] docendosque animos imperitorum. At quod libris dedicatur, & [205] in exemplum editur, tersum ac limatum, & ad legem ac regulam compositum esse oportere, quia veniat in maous doctorum, & judices artis habeat artifices. [206] Quin illi subtiles, ut similes [207] ac multi persuaserunt magistri, *παράδειγμα* dicendo, *ἐνθύμημα* scribendo [208] esse aptius tradiderunt. Mihi unum atque idem videtur bene dicere, ac bene scribere; neque aliud esse oratio scripta, quam monumentum *actionis* habitæ. [209] Itaque nullas non (ut opinor) debet habere virtutes; non dico nulla vitia. Nam imperitis placere aliquando, quæ vitiosa sunt, scio. Quo different igitur? [210] Quod si mihi des consilium judicum sapientum, perquam multa recidam ex orationibus non Ciceronis modo, sed etiam ejus, qui est strictior multo, Demosthenis. Neque enim affectus omnino movendi erunt, nec aures [211] delectatione mulcendæ, cum etiam *procemia* supervacua esse apud tales, Aristoteles existimet; non enim trahentur his illi sapientes: proprie & significanter rem indicare, probatione colligere, satis est. [212] Cum vero

toga est glossatoris, qui meminerat illius Horatii 1. Sat. III. 14. firmat vero maxime nostram conjecturam auctor Dialogi *de Oratorib.* cap. 26. *Adeo malim, oratorem vel hirta toga induere, quam fucatis & meretriciis vestibus insignire*: ubi *meretricia vestes* sunt, quæ Fabio *serica*, quibus usas meretrices notissimum: quem locum sibi & alios diligentissimus Drakenborchius adduxit: illud *nigra* autem derivatum esse puto, quia pro *hirta*, librarii aberram manus *atra* scripserat; ut ita apud Stat. lib. II 541. Heinsius in *secundis* ad Ovidium *curis* recte correxit:

Per tamen Olenii tegmen suis, hirtaque setis
Terga. ———

color enim terge nihil contra jaculum valet, sed hirsuties: & confirmat altere Statii locus lib. IV. 364. *Hirtaque setis, ora*: de sericis vero vestibus, viro indignis, vide Tacit. II. Ann. 33. & ibi Lipsium in excursu. BURMANNUS

191. *Non in gradus atque annulos.*] *Non smaragdus atque annulis contum sint cum eo, quod si non a. l. ac l. referas*: Locat. quæ unde profecta sint, ignoro; sed defendi ex iis posse video, quæ lib. XI. 3. tradit, *ne manus impleatur annulis*: sed sequor potius vulgatam lectionem, quia proprie comæ in gradus formari dicuntur, a delicatis & mollibus. Vide ad Petron. cap. 18. & Junium *de coma.* BURMANNUS.

192. *Totum comptum.*] *Totum* omittunt Ald. Colin. Vidov. Obrecht *sollum comtum*; marg. Basil.

193. *Cum in eo qui se non.*] *Cum eo quod si non ad lux*: Voss. sec. Vall. lib.

194. *Referat.*] *Referas*: Voss. sec. Locat.

195. *Cæterum hoc.*] *Sententias* hoc loco Fabius appellat splendidiora orationis lumina, præcipue in clausulis posita, quemadmodum ipse testatur lib. VIII. cap. 5. Erat autem tempore Fabii nimius earum usus. TURNEB.

196. *Sententias vocamus.*] *Τὰ νοήματα* intelligit (de quibus vide ad cap. 5. lib. VIII.) non τὰς *διανοίας*, *cogitationes*, neque τὰς *γνώμας*, *sententiosa dicta* dumtaxat. Nam αἱ *διάνοιαι* & *γνῶμαι* apud Græcos quoque in usu fuerunt: quas autem hoc loco sententias Fabius memorat, eas Græcis in usu non fuisse affirmat. CAPPER.

197. *Veteribus.*] *Quodque veteribus*; Obrecht.

198. *Apud Ciceronem invenio*] *Apud Ciceronem enim invenio*: MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Basil.

199. *Dictione persuadent.*] *Delectione*: marg. Basil.

200. *Ac sunt.*] *At sunt*; Locatel.

201. *Quocirca mihi.*] Fabius eos redarguit, qui dicunt aliter esse scribendum, quam dicendum; quia cum dicimus, sequimur auditorum judicium; auditores autem sæpenumero sunt imperiti. Quum autem scribimus, dictionem comparamus ad judicium doctorum. Fabius vero eodem modo & scribendum & dicendum putat. TURNEBUS.

202. *Quod plures.*] *Quo plures*: Voss. sec.

203. *Impetus posse plerumque.*] *Impetus plerumque*: Ald. Basil. *impetum posse pl.* Obrecht.

204. *Docendosque.*] *Decendosque*: Voss. sec. forte *ducendosque*: quo verbo passim de Orpheo usos Poetas Heinsius ad Claud. I. in Rufin. præfat. v. 13. ostendit: & plura ad Ovid XI. Metam. 2. producentur: ita mox hoc eodem capite: *Et ducit animos naturali voluptate vox omnes.* BURMAN.

205. *In exemplum editur.*] *Redditur*: Locat.

206. *Quin illi subtiles, &c.*] *Παράδειγμα*, cum sit singulare, maxime solet movere animos imperitorum: itaque quidam subtiles aiunt esse utilissimum, cum oratio habetur. At vero *ἐνθύμημα* argutam habet conclusionem a *repugnantibus*, vel a *consequentibus*; nec satis intelligitur ab imperitis, sed a peritis deprehenditur: itaque aiunt aptius esse scribendo, quam dicendo. TURNEB.

207. *Et multi persuaserunt*] Forte, *Quin illi subtiles (ut sibi ac multis persuaserunt) magistri.* BURMAN.

208. *Esse altius.*] *Esse aptius*; Dan. Obrecht.

209. *Itaque nullas.*] In oratione scripta debent esse virtutes omnes, quinetiam vitia nonnulla: quia quum haberetur oratio, sese accommodavit ad captum judicum orator, ut eorum animos tractaret: itaque quædam dixit, quæ non dixisset apud doctos. TURNEB. *Itaque nullas non (ut opinor) debet habere virtutes, non dico, nulla vitia*; Parisiensis editio, aliæque. Quam lectionem confirmant sequentia. Etsi enim omnes in oratione Fabius virtutes postulat, non tamen omnia vitia excludit; quia *imperitis placent aliquando, quæ vitiosa sunt.* Est autem dicentis, sese ad omnium mores captumque comparare. Male edit. Lugdunensis: *Itaque nullas non (ut opinor) debet habere virtutes dico, non vitia.* GIBSON. *Itaque nullas non opinor debet habere virtutes dico, non vitia*; Voss. sec. *dico non vitia*; etiam Locat. Ald. Basil.

210. *Quod si mihi.*] *Si mihi*; Voss. sec

211. *Delectatione mulcendæ.*] *Delectatione movendæ*; Ald.

212. *Cum vero judex.*] Significat differentiam petendam

judex detur aut populus, aut ex populo, laturique sententiam indocti sæpius, atque interim rustici; omnia, quæ ad obtinendum quod intendimus, prodesse [213] credemus, adhibenda sunt, eaque etiam [214] cum dicemus, [215] promenda, [216] & cum scribemus, ut doceamus quomodo dici oporteat. [217] An Demosthenem mallem sic egisse, ut scripsit, aut Ciceronem? aut eos præstantissimos oratores [218] alio, quam scriptis, cognoscimus? Melius egerunt igitur, an pejus? nam si pejus, sic potius oportuit dici, ut scripserunt: si melius, sic oportuit scribi, ut dixerunt. Quid ergo? Semper sic aget orator, ut scribit? Si licebit, semper: quod si impediant brevitate [219] tempora a judice data, multum ex eo, quod potuit dici, recidetur: editio habebit omnia. [220] Quæ autem secundum naturam judicantium dicta sunt, non ita posteris tradentur, ne videantur propositi fuisse, non temporis. Nam id quoque plurimum refert, quo modo judex audire velit: [221] atque ei vultus sæpe ipse rectus est dicentis, ut Cicero [222] præcipit. Ideoque instandum iis, quæ placere intellexeris; resiliendum ab iis, quæ non recipientur. Sermo ipse, qui facile judicem doceat, [223] optandus. Nec id mirum sit, cum etiam testium personis aliqua mutentur. Prudenter enim, qui cum interrogasset rusticum testem, an *Amphiona* nosset? negante eo, [224] detraxit aspirationem, breviavitque secundam ejus nominis syllabam, & ille eum sic optime norat. Hujusmodi casus efficiunt, ut aliquando dicatur aliter quam scribitur, cum dicere, quomodo scribendum est, non licet. [225] Altera est divisio, quæ in [226] tres partes & ipsa [227] discedit, [228] qua discerni posse etiam recte dicendi genera inter se videntur. Namque unum subtile, quod [229] ἰσχνὸν vocant. Alterum grande atque robustum, quod constituunt ἁδρόν. Tertium alii medium ex duobus: alii floridum (namque id ἀνθηρὸν appellant) addiderunt: quorum tamen ea fere ratio est, ut primum docendi, secundum movendi, tertium illud utrocumque nomine, delectandi,

esse ab auditore, quia aliter est dicendum apud doctum, aliter apud indoctum. Erant autem apud Romanos tribus urbanæ & tribus rusticæ: itaque ex tribubus rusticis nonnunquam legebantur judices, & mittebantur in decurias, ut meminit Fabius alio in loco. TURNEB.

213. *Credemus.*] *Credimus*; Voss. secund. Locat. Ald. Colin. Vidov.

214. *Cum dicemus.*] *Cum dicimus*; Voss. secund. Locat. Ald. Colin. Vidov. Gryph. Steph. Reign.

215. *Promenda.*] Deest in Voss. sec.

216. *Et cum scribemus.*] *Et scribimus*; Voss. secund. *&* *cum scribimus*; Locat. Ald. Basil. Steph. Gryph. Colin. Vidov. Oxon. Obrecht.

217. *An Demosthenem mallem.*] *An Demosthenes male sic egisset vel scripsit*? Voss. secund. *An D. male sic egisset, ut scripsit, aut Cicero? aut eos*; Obrecht. Rollinus conjicit, *an Demosthenem mallem*.

218. *Alio quam scriptis.*] *Alia quam*; Basil. Gryph. Obrecht. male: *alio*, est alio argumento, alia re. Vide supra ad lib. 11. cap. 4. BURMAN.

219. *Tempora a judice data.*] A judice dabatur oratoribus certum spatium agendæ *caussæ*: itaque interdum una, interdum duæ, interdum plures *clepsydræ* dabantur. Ergo, si propter angustias temporis copiose *caussam* tractare non potuerit orator, quum orationem tamen scribet, copiosius erit, ac nihil omittet. TURNEB.

220. *Quæ autem secundum nat.*] Interdum judices ita sunt imperiti, ut sæpenumero sit inepte loquendum, quo res ab illis intelligatur: illa tamen vitia non erunt in oratione ponenda, quum scribetur. TURNEB.

221. *Atque ei vultus.*] *Atque ejus vultus sæpe ipse rector est dicentis*; Obrecht. Gallæus hæc irreptitia credit, & confodi vult. Obrechti quidem conjecturæ valde arrideret, si qua τῶν MSS. vel editorum codd. auctoritate niteretur: sed tamen vulgata lectio defendi etiam potest hoc sensu: *Ipse dicentis vultus ei* [judici] hoc est, ab eo [judice] *sæpe rectus* fuit & regitur. Sic paulo post: *ad quam se recturus sit orator* CAPPER.

222. *Præcipit.*] *Præcepit*; Steph. Colin. Vidov. Basil. Gryph.

223. *Optandus.*] *Aptandus*; Obrecht.

224.] *Detraxit aspirationem.*] Id est, dixit *Anfiona*, non *Amphiona*; hoc enim interest inter *f* & *ph* auctore Prisciano, quod non tam fixis labiis pronuncianda est *f*, quam *ph*. PHILAND. Rogasse autem puto, an *Ampona*, vel *Amphionem* nosset: hoc autem nomine *Amphiones* multi in lapidibus occurrunt, inter libertos præcipue & viliores homines: *Amphionem* est in Voss. secund. Ald. quod præfert Badius, quia res non in Græco, sed Romano foro acta est. BURMAN. Cujus in nota pro τῷ *Ampona* legendum mihi videtur *Amp[h]ona*, ita ut illius erroris *caussam* in Operas Typographicas lubens refundam. CAPPER.

225. *Altera est divisio*] Superior divisio petita est a nationibus, quæ certum habebant dicendi characterem: hæc a qualitatibus orationis: ac certe magis Ciceroni probatur, quam superior. Macrobius tamen quatuor dicendi genera constituit, copiosum, breve, siccum, floridum. TURNEB. Macrobii verba leguntur cap. 1. lib. v. Saturnal. Demetrius pseudo-Phaler. quatuor etiam dicendi formas agnoscit in opusculo *de Elocutione* num. 36. his verbis: Ἔισὶ δὲ τέσσαρες οἱ ἁπλοῖ χαρακτῆρες, ἰσχνὸς, μεγαλοπρεπὴς, γλαφυρὸς, δεινὸς, id est: *Quatuor sunt simplices dicendi characteres, tenuis, magnificus, elegans, gravis*. Sed genus illud, quod Macrobius *floridum* vocat, & Demetrius *elegans*, cæteris permixtum esse affirmat Proclus in *Chrestomathia* cod. 239. Bibliothec. Phot. ubi sic habet: Ἀνθηρὸν γὰρ ἰδίᾳ μὲν οὐ πλάσμα, ἀλλὰ συνεκφέρεται, καὶ συμμέμικται τοῖς εἰρημένοις, hoc est: *Floridum non est ea propria natura specialis dicendi forma, sed cum prædictis simul effertur & commiscetur*. Aulus Gell. *Noct. Attic.* lib. vii. cap 14. tres tantummodo sermonis characteres admittit: *Et in carmine*, inquit, *& in soluta oratione genera dicendi probabilia sunt tria, quæ Græci χαρακτῆρας vocant, nominaque eis fecerunt ἁδρὸν, ἰσχνὸν, μέσον. Nos, quem primum posuimus*, uberem *vocamus, secundum* gracilem, *tertium* mediocrem. *Uberi dignitas atque amplitudo est, gracili venustas & subtilitas, medius in confinio est utriusque modi particeps*, &c. Hermogenes autem lib. 1. περὶ ἰδεῶν, *de variis dicendi formis*, pagg. 243. 253. edition. Gaspar. Laurent. septem orationis characteres enumerat; 1.° τὴν σαφήνειαν *perspicuitatem*, cui species hæ subjiciuntur, καθαρότης *puritas*, & εὐκρίνεια *bene distinctio* verborum & locutionum ordo. 2.° τὸ μέγεθος *magnitudinem*, cui subjectæ sint quasi species, σεμνότης *gravitas*, τραχύτης *asperitas*, περιβολὴ *circumductio*, vel *amplificatio*, ἀκμὴ *vigor*, σφοδρότης *vehementia*; 3.° τὸ κάλλος *pulchritudinem*, seu *elegantiam*; 4.° τὴν γοργότητα, *concitatam*, & quasi *fulminatricem* dicendi vim; 5.° τὸ ἦθος *moratam orationem*, cui subjiciantur, ἐπιείκεια *modestia*, ἀφέλεια *simplicitas*, ἀλήθεια *veritas aut veracitas*, βαρύτης *onerosa* dicendi ratio; 6.° τὴν ἀλήθειαν *veritatem aut veracitatem*; 7.° τὴν δεινότητα *item apte utendi* cæteris formis. CAPPER.

226. *In tres partes.*] *In tres & ipsa*; Steph.

227. *Discedit.*] *Descendit*; Voss. sec.

228. *Qua discerni.*] *Quæ*; Obrecht.

229. Ἰσχνόν.] Ἰσχνὸν ἄλλοι; Locat. An erat in exemplari ἁπλοῦν, vel ἀπλοῦν, vel aliud, quod aliquam cum τῷ ἰσχνὸν affinitatem haberet? CAPPER.

sive

[230] sive aliud interconciliandi præstare [231] videtur officium. In docendo autem acumen, [232] in interconciliando lenitas, in movendo gravitas videatur. [233] Itaque illo subtili præcipue ratio narrandi probandique [234] consistit; sed quod etiam detractis cæteris virtutibus, suo genere plenum sit. [235] Medius hic modus, & *translationibus* crebrior, & figuris erit jucundior, egressionibus amœnus, compositione aptus, sententiis dulcis, lenior tamen, ut amnis lucidus quidam, & virentibus utrimque sylvis inumbratus. At ille, qui [236] saxa devolvat, & [237] pontem indignetur, & ripas sibi faciat, multus & torrens judicem vel nitentem contra, feret cogetque ire qua rapit. Hic orator & defunctos excitabit, ut [238] Appium Cæcum: apud hunc & patria ipsa exclamabit, [239] aliquemque (ut apud Ciceronem in oratione contra Catilinam in senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus extollet orationem, [240] & vi *superlationum* quoque eriget: [241] *Quæ Charybdis tam vorax?* &: *Oceanus medius fidius ipse.* Nota [242] sunt enim jam studiosis hæc lumina. Hic deos ipsos in congressum prope suum sermonemque deducet: [243] *Vos enim Albani tumuli atque luci: vos, inquam, Albanorum obrutæ aræ, sacrorum populi Romani socia & æquales.* Hic iram, hic misericordiam inspirabit, [244] hic dicet: *Te vidit, & flevit, & appellavit;* [245] & per omnes affectus tractatur. Hinc itaque illuc sequetur, nec doceri desiderabit. Quare si ex tribus his generibus necessario sit eligendum unum, quis dubitet [246] hoc præferre omnibus, & validissimum alioqui, & maximis quibusque *caussis* accommodatissimum? [247] Nam & Homerus [248] brevem quidem cum animi jucunditate, & propriam, (id enim est [249] *non errare verbis*) & [250] carentem supervacuis eloquentiam Menelao dedit, quæ sunt virtutes [251] generis illius primi. Et *ex ore* Nestoris dixit *dulciorem melle profluere* [252] *sermonem*: qua certe delectatione nihil fingi majus potest. [253] Sed summam aggressus, ut in Ulysse, facundiam, magnitudinem illi junxit: cui [254] *orationem nivibus hybernis, & copia verborum, atque impetu parem* tribuit. Cum hoc igitur nemo mortalium contendet: hunc ut [255] deum homines intuebuntur. Hanc vim &

230. *Sive aliud.*] Τὸ *aliud* superfluum videtur; & fortasse huc irrepsit e superiori versu, ubi est *illud*. ROLLIN. Cujus conjectura non parum habet probabilitatis CAPPER.

231 *Videtur.*] *Videatur*; MSS. Alm. Voss.

232. *In interconciliando.*] *In conciliando*; V. & Alm

233. *Itaque illo.*] Superior divisio duntaxat complectitur simplicia dicendi genera, nam interdum miscentur, ac in quibusdam orationibus omnia ista dicendi genera deprehendas, ut forte in exordio sit mediocre genus, in narratione tenue, in conclusione & amplificationibus grandiloquum. Deinceps autem Fabius describit dicendi genera. TURNEB

234. *Consistit*] *Consistet*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Steph. Basil Gryph. Colin. Vidov.

235. *Medius hic modus.*] *Modus* deest in Voss. sec. Locat. Ald.

236. *Saxa devolvit.*] Respexit Horatium, qui Pindarum, amni rapido comparans, *verba devolvere* dixit, lib. iv. Od. 2. de quo verbo nos plura ad Ovid. viii. Metam. 586. BURMAN.

237. *Pontem indignatur.*) Virgilii illa viii. Æneid. 728. in animo habuit:

Pontem indignatus Araxes.

Cæterum nescio an illud (*ripas sibi faciat*) torrenti satis conveniat, quem supra ripas fluere Horatius & alii sæpe dicunt: nisi intelligamus cum notas & antiquas supergressum, novas sibi facere; vel forte, *nec ripas sibi faciat* legendum, ut campis omnibus inundatis nullæ sint ripæ. BURMAN.

238. *Appium Cæcum.*] Pro *Cælio.* 14.

239. *Aliquemque.*] *Aliquandoque*; MSS Bodl. Alm. Andr. *aliquandoque Cicerqnem*; Locat. Ald. Basil. Gryph. Par. Colin. Vidov. *aliquemque* (*ut Ciceronem*, &c. Obrecht sed non Ciceronem, verum Catilinam alloquitur. Vide *Orat.* 2. cap. 7. BURNAN.

240. *Et vi superlationum.*] *Et ve superlationem*; Locat, Ald. marg. Vidov. *Superlationum.*] Vulgo *hyperbolarum* ex Græca voce τῶν ὑπερβολῶν. CAPPER.

241. *Quæ charybdis.*] II. Philipp. 27.

242. *Sunt enim jam.*] *Sunt enim etiam*; V.C. Alm.

243. *Vos Albani*] Pro *Milon.* 31.

244. *Hic dicet.*] *Hic dicit te videt, appellavit & flevit*; Voss. secund.

245. *Et per omnes affectus.*] *Et per omnes affectus auditor huc atque illuc sequetur, nec doceri desiderabit*; Obrecht. *hic itaque*; Voss. prim. Ald Basil. Gryph. Colin. Vidov. *doceri*; iidem. Certe illud *tractatur* nollem abesse, & legerem potius: *Et ita per omnes affectus tractatus judex, huc illuc sequetur, nec doceri desiderabit*; de judice enim potius, quam de auditore agi puto: & *metaphora* de illis, qui lentam & sequacem materiem tractant, sumpta: de qua sæpe vidimus Vide ad ii. 14. BURMAN. Quam lectionem exhibebant editiones Vascos. Steph. &c. eam secutus sum; nam Burmannus ediderat: *sequetur, nec docere desiderabit*: quæ lectio vix est ut tolerari queat, nedum probari. CAPPER.

246 *Hoc præferre.*] *Hunc præferre*; Voss. secund. Locat. Ald. Basil. quod Badius non mutat, & refert ad *modum*, quia supra dixit: *medius hic modus.* BURMAN.

247. *Nam & Homerus.*] Homerus in *Iliade* ista tria dicendi genera posuit, nam Menelao, qui Lacedæmonius erat, tribuit subtile genus. Nestori mediocre, Ulyssi amplissimum, cui plus tribuit, quam cæteris. TURNEB.

248. *Brevem quidem cum animi jucunditate.*] *Brevem quidem cum jucunditate*; MSS. Alm. Voss. secund. BURMAN. Alludit Fabius ad hæc Homeri verba *Iliad.* Γ. 214.

παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως. ——— CAPPER.

249. *Non errare verbis*) *Non deerrare* legit Gebhard. lib. iii. Crepund. 18. & eo alludit V. C. Alm. qui habet *deerrare.* Vide Homer. *Iliad.* Γ. 215. BURMAN. Græci Poetæ verba sunt: οὐδ᾽ ἀφαμαρτοεπής. CAPPER.

250. *Carentem supervacuis.*] Respicere videtur Quinctilianus ad illud *Iliad.* Γ. 214.

ἐπεὶ οὐ πολύμυθος. CAPPER.

251. *Generis illius primi.*) Videlicet τοῦ ἰσχνοῦ, *tenuis.* CAPPER.

252. *Sermonem.*] In Voss. secund. adscripta erant Græca verba: γλυκερὸν οἱ ἀπὸ στόματος ῥέεν αὐδή: sed aliter habent se verba Homeri *Iliad.* Α. 249.

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

BURMAN. Hoc autem dicendi genus est τὸ μέσον, *medium*, quod alii ἀνθηρὸν & γλαφυρὸν, *floridum & elegans* appellarunt. CAPPER.

253. *Sed summam aggressus*] *Sed summam aggressus est in Ulysse*; Ald Hic porro Fabius innuit τὸ ἁδρὸν dicendi genus *grande & robustum.* CAPPER.

254 *Orationem nivibus, &c.*] Scribe, *cui orationem flumini, nivibus hybernis auctis, & copia*, &c. PHILAND. Vide *Iliad.* Γ. 221 222. ubi Homerus ita scribit: Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ ὄπα τε μεγάλην ἐκ στήθεος εἵη, Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν, hoc est: *Sed quando & magnam vocem e pectore mittebat, & verba nivibus hybernis similia.* CAPPER.

255. *Deum homines intuebuntur.*] Vide Cicer. 2. *de Orat.* capp. 23. & 46. & ii. 42. iii. 14. ALMEL.

celeritatem in Pericle miratur [256] Eupolis, hanc fulminibus Aristophanes comparat: hæc est vera dicendi facultas. [257] Sed neque his tribus quasi formis inclusa eloquentia est. Nam ut inter gracile validumque tertium aliquid constitutum est; ita horum [258] intervalla sunt. Atque inter hæc ipsa mixtum quiddam ex duobus medium est eorum. [259] Nam & subtili plenius aliquid atque subtilius, & vehementi remissius atque vehementius invenitur: ut illud lene aut ascendit ad fortiora, aut ad tenuiora summittitur: ac sic prope innumerabiles species reperiuntur, quæ utique aliquo momento inter se differant; sicut quatuor generaliter ventos [260] a totidem mundi cardinibus accepimus flare, cum interim plurimi medii eorum, varietate regionum [261] ac fluminum [262] proprie deprehendantur. Eademque musicis ratio est, qui cum in cithara quinque constituerunt sonos, plurima deinde varietate complent spatia illa nervorum, atque iis, quos interposuerunt, inserunt alios, ut pauci illi transitus multos gradus habeant. [263] Plures igitur etiam eloquentiæ facies, sed stultissimum quærere, ad quam recturus se sit orator; cum omnis species, quæ modo recta est, habeat usum, atque id [264] ipsum omne sit oratoris, quod vulgo *genus dicendi* vocant. Utetur enim, ut res exiget, omnibus, nec pro *caussa* modo, sed & pro partibus *caussæ*. Nam, ut non eodem modo pro reo capitis, & in certamine hereditatis, & de *interdictis* ac [265] *sponsionibus*, & de *certa re credita* dicet; sententiarum in senatu, & concionum, & privatorum consiliorum servabit discrimina; [266] vitam ex differentia personarum, locorum, temporumque mutabit: ita in eadem oratione [267] aliter conciliabit, non [268] ex iisdem partibus iram, & misericordiam petet: alias ad docendum, alias ad movendum adhibebit artes. Non unus color *procemii*, *narrationis*, *argumentorum*, *egressionis*, *perorationis*, servabitur. Dicet idem graviter, severe, acriter, vehementer, concitate, copiose, amare, comiter, remisse, subtiliter, blande, leniter, dulciter, breviter, urbane, [269] non ubique similis, [270] sed ubique par sibi: sic fiet tum id, propter quod maxime repertus est usus orationis, ut dicat & utiliter, & ad efficiendum quod intendit, potenter: tum laudem

256. *Eupolis.*] In comœdia [illegible]. PHILAND. Eupolidis & Aristophanis verba retulimus in notis ad hujus libri cap. 2. ubi de his Quinctiliani verbis: *si quidem & Periclem*, &c. CAPPER.

257. *Sed neque his tribus.*] Fabius ait non solum tres esse dicendi characteres, verum etiam in singulis illis characteribus esse varietatem: itaque quidam character gravissimus est, quidam minus gravis; & tamen hæ tres differentiæ continentur solo charactere gravitatis: significat igitur in singulis generibus alias differentias esse secundum magis & minus. TURNEB.

258. *Intervalla sunt.*] *Inter se valla sunt*: V. C. Alm. marg. Basil. forte *inter se intervalla sunt* ut neglexerit iterare *inter* librarius: *intervalla* autem hic discrimina. [illegible] notant. Vide Victor. Var. lect. xxxiv. 16. ubi ex Cicerone similia producit loca. BURMAN.

259. *Nam & subtili.*] Ex orationibus subtilibus quædam sunt simpliciter subtiles, quædam illis subtiliores, quædam paulo pleniores. TURNEB. *Quorum & subtili plenius atque subtilius*; Voss. sec.

260. *A totidem.*] *A* deest in Voss. sec. Locat. Ald.

261. *Ac fluminum.*] *Ac flaminum*: Obrecht. dubito an recte dicantur venti varietate *fluminum* deprehendi, cum flamina & venti sint eadem, nihilque differant, nisi quod *flamina* Poetis magis sint usitata: sed varietate *fluminum* ventos deprehendi verum est, cum illud sit quorumdam fluminum ingenium, ut proprios sibi ventos emittant. Ita narrat Frontin. lib. II. cap. II. §. 7. *Volturnum amnem ultra reliquorum naturam fluminum ingentes auras mane proflare, quæ arenarum & pulveris vortices agant*: & contra de Nilo dicit Solin. cap. XXXV. *Solum ex amnibus nullas exspirare auras.* Livius XXI. 54. *Quidquid auræ fluminis appropinquabant, adflabat acrior vis frigoris*: & ita eleganter *Flumineum ventum* vocat Valer. Flac. II. 12.

——— *Fluminea cujus* (Amyri) *vedentia venta*
Vela legunt ———

& hi venti ex *aura* illa, quem & *fumum* sæpe Poetæ vocant, oriuntur, ita ut supra fluvios nubes conducantur, & inde venti. Ovid. I. Metam. 571. de Peneo:

Dejectuque gravi tenues agitantia fumos
Nubila conducit. ———

& XIII. Metam. 602.

——— *Veluti cum flumina natas*
Exhalant nebulas. ———

quo faciunt & illa Valer. Flac. VIII. 458.

——— *Et Tempe viridi lucentia fumo.*

ubi male *fundo* Maserius. Idem Valer. Flac. de Acheronte v. 594.

——— *Concava torquet*
Ater aquas Acheron, vastoque exundat hiatu
Fumeus, & sæva sequitur caligine campus.

sic ex mari quoque aura quædam surgebat, quam jam e longinquo deprehendere possunt viam facientes versus mare. Curt. lib. IX. 4. *Jam prospicere se Oceanum, jam perflare ad ipsos auram maris.* Idem lib. IX. 9. *Cum gubernatores adgnoscere ipsos auram maris, & haud procul videri sibi Oceanum abesse, indicant regi.* Plin. XXXVI. 22. *Nec contra humores & auram maris robusti*: & hanc Julianus in Misopog. pag. 341. edit. Spanhem. vocat [illegible]. Omnem denique dubitationem tollit Plinius lib. II. cap. 43. *Namque ventos & e fluminibus ac sinubus & e mari videmus, & quidem tranquillo, & alios quos vocant Altanos, e terra consurgere*: ubi varietas & regionum & fluminum notatur: & idem a Seneca lib. V. natural. quæst. 7. docetur, viri docti jam ad Plinii locum adnotarunt, neque opus esse puto in re nota Philosophorum scrinia compilare. BURMAN.

262. *Proprie deprehendantur.*] *Proprii*; V. C. Alm. *propria deprehenduntur*; Voss. secund. Ald. *deprehenduntur*, etiam Locat. Basil.

263. *Plures igitur.*] Orator uno certo dicendi genere contentus esse non debet, sed profecto omnibus utetur, prout flagitabit *caussa*, atque interdum erit tenuis, interdum temperatus, interdum sublimis; neque id sequetur solum in *caussarum* diversitate, sed etiam in varietate partium: itaque interdum alio utetur stylo in *exordio*, alio in *narratione*, alio in *confirmatione*, & sic de aliis. TURNEB.

264. *Ipsum omne sit.*] *Ipsum non sit*; MSS. Alm. Voss. prim. Locat. marg. Basil.

265. *Sponsionibus.*] Hoc est, de certa pecuniæ summa, quam litigantes deponebant τῷ victori cessuram. CAPPER.

266. *Vitam ex differentia.*] *Multa ex differentia*; Obrecht.

267. *Aliter conciliabit*] Hic deesse aliquid vult Rollinus, ut *aliter inflammabit, aliter conciliabit*: sed facile vulgatam lectionem tolerabit, qui legerit ea, quæ de locutione hac, ut videtur, imperfecta, notavit Gronovius ad Livii lib. III. cap. 37. & ad Tacit. III. 37. locum ergo alterius *aliter* supplent sequentia: *Non petet ex iisdem partibus.* BURMAN.

268. *Ex iisdem partibus.*] *Ex iisdem verminibus*; Obrecht.

269. *Non ubique simul.*] *Non ubique similis.* Ald.

270. *Sed ubicumque par sit.*] *Sed ubique par sibi sit fiet tum id*; V. C. Alm. Voss. secund. nisi quod *ubicumque*: *sed ubi*-

quoque nec doctorum modo, sed etiam vulgi [271] consequetur. [272] Falluntur enim [273] plurimum, qui vitiosum & corruptum dicendi genus, quod aut verborum licentia resultat, aut puerilibus sententiolis lascivit, aut immodico tumore turgescit, aut inanibus locis bacchatur, aut casuris, si leviter excutiantur, flosculis nitet, aut præcipitia pro sublimibus habet, aut specie libertatis insanit, [274] magis existimant populare atque plausibile. Quod quidem placere multis nec inficior, nec miror. Est enim jucundioris ac favorabilis qualiscumque [275] eloquentiæ, & ducit animos naturali voluptate vox omnis, neque aliunde illi per fora [276] atque aggerem circuli: quo minus mirum est, quod nulli non agentium parata vulgi corona est. Ubi vero quid exquisitius dictum accidit auribus imperitorum, qualecumque id, quod modo se ipsi posse desperent, habet admirationem, neque immerito; nam ne illud quidem facile est. Sed evanescunt hæc [277] atque emoriuntur comparatione meliorum; [278] *ut lana tincta fuco citra purpuram placet; at si contuleris etiam lacernæ, conspectu melioris* [279] *obruatur*, [280] ut Ovidius ait. Si vero judicium his corruptis acrius adhibeas, [281] ut buccinis purpuram, jam [282] illud quod fefellerat, [283] exuat mentitum colorem, & quadam vix enarrabili fœditate pallescat. Luceat igitur hæc citra solem, ut quædam [284] exigua animalia igniculi videntur in tenebris. Denique mala multi probant, nemo improbat bona. Neque vero omnia ista, de quibus locuti sumus, orator optime tantum, sed etiam facillime faciet. Neque enim vis summa dicendi [285] est admiratione digna, si infelix usque ad ultimum solicitudo persequitur, ac oratorem macerat & coquit, ægre verba vertentem, & perpendendis [286] coagmentandisque eis intabescentem. Nitidus ille, & sublimis, & locuples, circumfluentibus undique eloquentiæ copiis imperat. Desinit enim in adversa niti, qui pervenit in summum. Scandenti circa ima [287] labor est: cæterum quantum processeris, mollietur dives & lætius solum. Et si hæc quoque, [288] jam lenius supina, perseverantibus studiis evaseris, inde fructus illa-

cumque par sibi fiet: tum id; Par. Vasc. Steph. Gryph. Vidov. *sed ubicumque par sibi sic fiet, tum id;* Basil. *sed ubique par sibi, sic fiet. cum id;* Ald. *sed ubique par sibi fiet tum id;* Colin. *sed ubique partibus, sic fiet cum id*, Obrecht. vulgatum probat Gibson. ego cum Aldo facerem? *Non ubique similis, sed ubique par sibi: sic fiet, cum id*, &c. & in fine periodi, *consequatur*. BURMAN.

271. *Consequetur*] *Consequatur*; MSS. Alm. Voss. secund. Locat. Ald. Burman.

272. *Falluntur enim.*] Supra de optimo charactere egit, nunc corruptum dicendi genus damnat, &, quemadmodum tres sunt præcipui characteres; ita tria sunt dicendi genera vitiosa, *tumidum* pro sublimi, *lascivum* pro mediocri, *nimis humile* pro tenui. Fabius tamen duorum meminit potissimum, quia ejus seculo erant frequentissima. TURNEB.

273. *Plurimum.*] *Plurimi*; Locat. Ald.

274. *Magis existimant.*] *Magis existimant.*

275. *Eloquentiæ.*] *Eloquentia*; Voss. secund. in quo & *jucundi oris* divisis vocibus scriptum videbatur: *jucundi operis ac f. q. eloquentia*; Obrecht. *favorabilioris*; Vasc. Steph. Roign.

276. *Atque aggerem.*] *Aggerem* pro via publica etiam dici, notant Grammatici: non tamen temere de omni dici credam: sed hic intelligi aggerem Tarquinii, quem satis illustrarunt omnes, qui in urbe Roma describenda laborarunt: in hoc autem concursum etiam plebis factum, ut & in Circo, ut hariolos & circulatores viderent, apparet ex Juvenal. Sat. vi. 588.

Plebeium in Circo positum est & in aggere fatum.

Ubi male proximum Circo aggerem facit Farnabius, qui inde longe remotus fuit; agger enim ad portam Viminalem in regione quinta; Circus Flaminius in regione nona; Maximus vero, qui sæpe per excellentiam Circus, in regione undecima; alii etiam Circi longe inde sejuncti. BURMAN.

277. *Atque emoriuntur.*] *Atque moriuntur*; Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph. Colin. Vidov.

278. *Ut lana tincta fuco*] *Fucus* (ut ait Servius) *herba est, ex qua vestes tinguntur.* Est & herba, quæ appellatur *fucus marinus* apud Dioscoridem. *Buccinum* vocat quoddam genus conchæ, ex quo tingitur color similis purpuræ, sed dilutior & pallidior. TURNEB. Locus varie lectus; ut, *lana tincta buccinis*; marg. Basil. Gryph. *fuco*; Basil. *Ut lana tincta fuco citra purpuras places, at si contuleris etiam, lacernæ conspectu melioris obruatur, ut Ovidius ait; si vero judicium his corruptis acrius adhibeatur, ut fuco tinctis sulphura, &c. pallescant*; Obrecht. *ut lana tincta fuco citra purpuras placet; at si contuleris etiam Tyria lacernæ, consp. m. ob. u. O. a. si vero j. iis c. a. a. ut fucis purpuram*, Aldrovandum de testaceis lib. III. cap. 5. pag. 100. legere, & pluribus de hoc loco agere notavit Almeloveenius. *Citra purpuras*; etiam Voss. secund. Locat. Ald. & plurimi alii: totum etiam locum excutit egregie Ferrar. de Re vestiar. part. II. lib. II. cap. 24.

279. *Obruatur.*] Vide ad Petron. 5. BURMAN.

280. *Ut Ovidius ait.*] In iis, quæ Ovidii exstant, hæc nusquam comparent. Vide in fragmentis Ovidianis Nic. Heinsium. COLOMESIUS. Qui ex tragœdia sumpta ita in versus digerit:

Ut lana tincta purpuram citra placet,
At si contuleris eam lacernæ,
Conspectu melioris obruatur.

Pro *Lacernæ* autem *Lacenæ* esse in Vallensi codice notat Gallæus, & capit pro Lacæna purpura; ut est apud Hesych. Λάκαινα calicum genus, & λάκων canis venatorius; & apud Horat. *fulvus Lacon*: & in Glossis, λάκων, *Umber*. BURMAN. Horatii quidem locus exstat in Od. 6. libri *Epodon*: sed Hesychii verba perperam relata sunt, nec melius translata; sic enim habet Lexicographus ille: Λάκαινα κυλίκων τι εἶδος, id est: *Lacæna est quædam calicum, sive poculorum species*; & paulo post: Λάκων .... εἶδος ... τῆς Ταξιαρχίας, ἢ ὁ Στρατηγὸς ἀντίπορος τῶν Ἀθηναίων, hoc est: *Lacon est* .... [aliqua vox deesse videtur] *species apud eos, qui de re militari scripserunt, vel Spartanus per antithesin ad Athenas.* CAPPER.

281. *Ut buccinis purpuram.*] *Ut succinis sulfura*; Locat. Ald. Basil. *ut succinis purpuram*; Vidov. *ut buccina purpuram*; Ascens.

282. *Illud quod fefellerat.*] *Quo*; Voss. secund. Vallæ lib.

283. *Exuat mentitum colorem.*] Scribe *mentitum colorem*. Virgil. Eclog. IV.

Nec varios discet mentiri lana colores. PHILAND.

284. *Exigua animalia.*] Illi sunt vermiculi, qui *lampyrides* dicuntur & *nitedulæ*, atque adeo *pyrolampides*, qui in tenebris reddunt colorem. TURNEB.

285. *Est admiratione.*] *Esset adm.* Voss. sec. Locat. Ald. Basil. Gryph.

286. *Coagmentandisque.*] *Coaugmentandisque*; Locat.

287. *Labor est.*] *Laboras*; Locat.

288. *Jam levius suprema.*] *Jam lenius supina p. s. evaseris*? V. C. Alm. *lenius suprema, &c. evaseris*; Voss. sec. *evaseris* etiam Obrecht. locus corruptus, & qui etiam Rollinum retinuit, qui *lenius* abundare & ex superiori *latius* prognatum vult: sed legendum ex vestigiis codicum MSS.

borati offerunt sese, & omnia sponte proveniunt: quæ tamen quotidie nisi decerpantur, arescunt. [289] Sed & copia [290] habet modum, sine quo nihil nec laudabile, nec salutare est; & nitor ille cultum virilem, & inventio judicium. Sic erunt magna, non nimia; [291] sublimia, non abrupta; fortia, non temeraria; severa, non tristia; gravia, non tarda; læta, non luxuriosa; jucunda, [292] non dissoluta; [293] plena, non tumida. Similis in cæteris ratio est. [294] Tutissima fere per medinm via, quia utriusque ultimum vitium est.

Et si hæc quoque, jam lenius supina, perseverantibus studiis evaseris; oratoriæ enim artis studiosus scandere primo & eniti in summa debet: quo vero magis laboraverit, eo mollius & lætius solum: deinde si juga, jam leniter supina, non abrupta & ardua, ut media montis, evaserit, jam facilia omnia, & quocumque velit, ex illo vertice se feret; *supina* enim non *suprema*, legendum; ubi enim in verticem montis evaserit, ibi jam prona & lenites declivis planieres se ostendit: ita *supinum Tibur* Horat. III. Od. IV. quod Acron *montuosum* exponit, ut apud Virgil. II. Georg. 276. *supini colles*; & Juvenal. III. 192. *pronum Tibur* vocat, ubi Scholiaster ex Horatio citat *eliumque supinum*, pro *Tibur supinum*; alterum enim exstare apud Horatium non puto: & sic Stat. IV. Theb. 236. *Auget resupinos manip'os Elis*. Ubi Scholiastes Barthii explicat *retro inclinata*: scilicet, cum primo ascenderis in montem, in quo urbs posita est, retro iterum in pronum & supinum montem extenditur, qualis verus est Neomagi in Gelria & multarum aliarum urbium situs. Sic & *supinum cursum* fluminibus adscribit Ovid. IV. Pont. v. 43. cum quasi retro aguntur: & eo sensu *crines a fronte supinos*, dixit Stat. VIII. Theb. 640. (ubi *superum* male quidam codices, ut recte notat Barth.) qui sunt, ut Petronius ait cap. 126. *radicibus retro flexis* a fronte: sic quoque *palmes supinus*, Martiali XII. 31. cujus rami non in summum excrescunt, sed retro flexus umbram faciunt. Non autem morari quemquam debet quod dicat: *hæc*, cum præcesserit *solum*; nam & *ima* & *media* montis ad summum comprehendit, quæ si evaserit, jam supina se ostendit planicies: similis autem fere huic locus in Præfat. lib. I. *Neque ad consummatam eloquentiam pervenire natura humani ingenii prohibet: quod si non contingat, altius tamen ibunt, qui ad summa nitentur, quam qui, præsumpta desperatione quo velint evadendi, protinus circa ima substiterunt*: ubi *evadere* etiam pro ad verticem venire ponitur: *lenis* vero passim de itinere facilis descensûs dici notius est, quam ut adstruatur: unicus Lucani locus adducendus, unde in lenibus collibus & tumulis etiam dives & lætum solum esse patet: ita ille lib. IV. 1.

Colle tumet modico, lenique excurrit in altum
Pingue solum tumulo. BURMAN.

289. *Sed & copia.*] Orator habere debet paratam copiam, ut quandocumque opus fuerit, his omnibus dicendi generibus commode possit uti, ita ut nec adhærescat, nec laboret. TURNEB. Vide ad libri hujus cap. 3. circa finem. ALMELOV.

290. *Habet modum.*] Malim *habeat*. ROLLIN.

291. *Sublimia, non abrupta.*] *Metaphora* est ducta ab iis, qui conscendunt montem aliquem; nam in arduum & adversum nituntur. TURNEB.

292. *Non dissoluta.*] *Non luxu dissoluta*; Ald.

293. *Plena non tumida.*] *Fortia non tumida*; V. C. Alm. *fortia* omittit Ald. *Grandia non tumida*: Voss. sec quæ lectio defendi potest ex Petronii illa cap. 2. *Grandis &, ut ita dicam, pudica oratio non est maculosa nec turgida*: & cap. 4. *Jam illa grandis oratio pondus haberet*. Cicero III. de Orat. 38. *Quibus loco positis grandior atque antiquior oratio sæpe videri solet*: sed non temere rejecerim *plena*, quæ tumidis recte opponuntur, quæ plenitudinem mentiuntur: ita *plenus orator* Ciceroni, & nostro lib. X. I. BURMAN.

294. *Tutissima.*] *Ac tutissima*; V. C. Alm. Obrecht.

CAPUT XI.

Quæ post finem studia.

XI. HIS dicendi virtutibus usus orator in judiciis, consiliis, concionibus, senatu, in omni denique officio boni civis, finem quoque dignum & optimo viro, & opere sanctissimo faciet: non quia prodesse unquam satis sit, & illa mente atque illa facultate prædito non conveniat operis pulcherrimi quam longissimum tempus; sed quia decet hoc quoque prospicere, [1] ne quid pejus, quam fecerit, faciat. Neque enim scientia modo constat orator, quæ augetur annis, [2] sed voce, latere, firmitate: quibus fractis aut imminutis ætate seu valetudine, cavendum est, ne quid in oratore summo desideretur, ne intersistat fatigatus, ne quæ dicet, parum audiri sentiat, ne se quærat [3] priorem. Vidi ego longe omnium, quos mihi cognoscere contigit, summum oratorem, Domitium Afrum [4] valde senem, quotidie aliquid ex ea, quam meruerat, auctoritate perdentem, cum, agente illo, quem prin-

Orator optimus antequam perveniat ad extremam senectutem, cessare debet a *caussis* agendis: neque tamen tum erit otiosus, sed vel docebit rhetoricam, vel jus civile, vel historiam scribet. TURNEB.

1. *Ne quid pejus.*] *Ne quis id pejus*; Locat. *ne quis pejus quam f. f.* Vidov.

2. *Sed voce, latere, firmitate.*] Editio Lugdunensis habet *laterum firmitate*. Lectio quidem illa, quam reposuimus, magis speciosa. Sed cum ex MS Bodleiano, editisque Andreæ, Aldi, & fere omnium, nostram esse genuinam constat, alteram autem studiosi alicujus emendationem; non æquum est, ut scriptor politissimus aliorum commentis inquinetur. GIBSON.

3. *Priorem.*] Lege *pejorem*. Vide quæ præcedunt. PASSERAT. *Quæratur perire*. DAN. Scribe *quæratur*: id est, ne conqueratur & graviter ferat se post alium nominari, qui ipse antecellere solebat. PHILAND *Quæratur perire*; Voss. secund Locat. Obrecht. Rollin. *quæratur pejorem*: Colon. sed elegantissima mihi apparet lectio V. C. Alm Basil. Gryph. Vidov. Colon. & marg. Steph. & Vasc. *ne se quærat priorem*: id est, ne deprehendat se multum a priore illo oratore, qui fuit florente ætate, differre: sic dixit Petron. cap. 119. *Quærit se natura, nec invenit*: sed de eleganti hujus verbi usu plura videbis apud cl. Grævium lect. Hesiod. cap 9. & cultissimum Brouk. ad Tibul II. III. 26 & Barth. ad Stat. II. Achil. 211 BURMAN.

4. *Valde senem, quotidie, &c.*] Horatii præceptum:

Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus & ilia ducat.

& refer huc fabulam ultimam Phædri. BURMAN.

cipem fuisse quondam fori non erat dubium, alii (quod [5] indignum videatur) riderent, alii erubescerent: quæ occasio [6] illis fuit dicendi, *malle eum deficere, quam desinere*. Neque erant illa qualiacumque mala, sed minora. Quare, antequam in has ætatis veniat insidias, receptui canet, & in portum integra nave perveniet. Neque enim minores eum, cum id fecerit, studiorum [7] fructus sequentur. [8] Aut ille monumenta rerum posteris, [9] aut, ut L. Crassus in libris Ciceronis [10] destinabat, quærentibus tradet, aut eloquentiæ [11] componet artem, aut pulcherrimis vitæ præceptis [12] dignum os dabit. [13] Frequentabunt vero ejus domum optimi juvenes [14] more veterum, & veram dicendi viam velut ex oraculo petent. Hos ille formabit quasi eloquentiæ parens, & ut vetus gubernator, litora & portus, & quæ tempestatum signa, quid secundis flatibus, quid adversis, ratis poscat, docebit: non humanitatis solum communi ductus officio, sed amore quodam operis. Nemo enim minui velit id, in quo maximus fuit. Quid porro est honestius, quam docere quod optime scias? Sic ad se Cœlium deductum a patre [15] Cicero profitetur. [16] Sic Pansam, Hircium, Dolabellam in morem præceptoris exercuit, quotidie dicens, audiensque. [17] Ac nescio an eum tunc beatissimum credi oporteat fore, cum jam secretus & consecratus, liber invidia, [18] procul a contentionibus, famam in tuto collocarit, & [19] sentiat vivus eam, quæ post fata præstari magis solet, venerationem, & [20] quid apud posteros futurus sit, videbit. Conscius sum mihi, quantum mediocritate valui, quæque antea scierim, quæque operis hujusce gratia potuerim inquirere, candide me atque simpliciter in notitiam eorum, si qui forte cognoscere voluissent, protulisse. Atque id viro bono satis est, docuisse quod scierit. Vereor tamen, ne aut magna nimium videar exigere, qui eumdem virum bonum esse, & dicendi peritum velim; [21] aut multa, qui tot artibus in pueritia discendis, morum quoque præcepta, & scientiam juris civilis, præter ea, quæ de eloquentia tradebantur, adjecerim; quique hæc operi nostro necessaria esse [22] crediderint, velut pondus rei perhorrescant, ac desperent ante experimentum. [23] Sed hi primum renuntient sibi, [24] quanta sit humani generis vis, quam potens efficiendi quæ velit, cum maria transire, siderum cursus numerosque cognoscere, mundum ipsum pene dimetiri, [25] minores, sed difficiliores, artes potuerint. Tum cogitent, quantam rem petant, [26] quamque nullus sit hoc proposito

5. *Indignum videbatur.*] *Videatur*; Voss. secund. Obr.

6. *Illis fuit dicendi.*] *Illi fuit dicendo*; Voss sec. *illi fuit dicendi*; Basil. *illis* omittit Obrecht. forte *occasioque aliis fuit dicendi*; vel latet sub *illis* nomen proprium alicujus, qui hoc dictum jaculatus est. BURMAN.

7. *Fructus sequentur.*] *Persequentur*; MSS. Alm. Voss. secund. *prosequentur*; Basil. Gryph. Obrecht.

8. *Aut ille monumenta, &c.*] Sic Cicero lib. I. *de Leg.* pollicetur se scripturum historiam: Crassus lib. 2. *de Orat.* se responsurum ait de jure civili. TURNEB.

9. *Aut ut.*] *Aut* deest in Voss. prim. Locat. Ald.

10. *Destinabat quærentibus tradet.*] *Destinabat quærentibus reddet*; Locat. *destinabat jura quærentibus tradet*; Obrecht. quod maxime placet. Rollinus *jus* vel *responsa* supplet.

11. *Componet artem.*] Vide Cicer. 2. *de Orat.* 42. & ita Cato apud Ciceronem *de Senect.* cap 11. *Septimus mihi originum liber in manibus, omnia antiquitatis monumenta colligo; caussarum illustrium, quascumque defendi, nunc quam maxime conficio orationes; jus augurum, Pontificum, civile tracto*, &c. quæ nostrum respexisse etiam puto. BURMAN.

12. *Dignum os.*] Gallæus mallet, *dignum os accommodabit.*

13. *Frequentabunt ejus.*] *Frequentabunt vero ejus*; omnes fere codices præter Stephani, qui omittit *vero*.

14. *More veterum.*] Cicero in libris *Officiorum* ait, moris fuisse apud antiquos Romanos, ut juvenes aliquem civem sibi proponerent imitandum veluti præceptorem, cum quo assidui erant. TURNEB. Vide quæ jam supra notavi ad lib. x. cap. 5. CAPPER.

15. *Cicero profitetur.*] Alm. Vide Cicer. pro *Cælio* cap. 4.

16. *Sic Pansam.*] Post mortem Cæsaris quotidie exercebat declamationibus Pansam & Hircium Cicero, eosque ideo appellabat *grandes prætextatos*, quia jam majoris erant ætatis. TURNEB. Vide IX. *ad Fam.* 16. & Suet. *de Rhet. illust.*

17. *Ac nescio an eum .... credi oporteat fore.*] *Fore* deest in Locat. est vero locutio elegans, pro credo eum beatissimum, ne quis putet legendum esse, *nescio an non eum beatissimum*, &c. Cicero *de Senect.* 20. *sed haud scio an melius Ennius.* Flor. III. 22. *Ac nescio an satius fuerit populo Romano Sicilia & Africa contento fuisse*: idem fere notare hic *nescio an*, quod *fortasse*, notavit doctissimus Vorstius ad Sulp. Sever. II. Histor. ut & Epist. 1. & ita male cl. Francium tentasse locum Fabii lib. VIII. 4. vidimus. BURMAN.

18. *Procul a contentionibus.*] Respexit forte illa Horatii Epod. II.

Beatus ille, qui procul negotiis. ALMEL.

Procul contentionibus; V C. Alm.

19. *Sentiat vivus.*] Plin. II. Epist. 1. de Virginio Rufo, *posteritati suæ interfuit.* Ovid. IV. Trist. 10 & ex Pont. IV. 16. ALMEL.

20. *Quid apud posteros*] *Quæ* legebat Almelovenius.

21. *Aut multa.*] Suppleri vult Rollinus *nimium multa*: quod ex Badio hausit. BURMAN.

22. *Crediderint velut pondus rei perhorrescant.*] *Crediderint vel temeram perhorrescant*; Obrecht. forte, *quique etsi hæc operi nostro necessaria esse crediderint, velut morosiora perhorrescant*; vel *onerosiora*. BURMAN Rollinus quoque *crediderint* legendum esse existimavit. CAPPER.

23. *Sed hi primum.*] Docet hoc possibile esse quod exigit, cum tam capax sit humani ingenii natura: addit argumentum a comparatione. TURNEB. *Namque primum*; Voss. sec. & ita olim lectum, ex Merula patet. *Hi primum*, omisso *sed*; V. C Alm. *Qui primum*; Obrecht.

24. *Quanta sit humani generis vis.*] Lectio prima fronte minus probanda, quam editionis Lugdunensis ea. *quanta sit humani ingenii vis.* Sed hæc, cui refragantur optimæ quæque editiones, non caret suspicione manus alicujus temerariæ; quod scilicet majorem præ se fert elegantiæ speciem. GIBSON. *Generis*; V. C. Alm. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Colin. Vidov. BURMAN.

25. *Minores sed difficiliores.*] *Minores &c*; Voss. sec. Locat. Ald. nescio an exciderit verbum hic aliquod; nam *possæ artes* non eleganter dici puto: deest *discere* forte, vel simile quid; nisi *transire, cognoscere, dimetiri* per appositionem, *artes* vocet. BURMAN. Sed nihil obstare video, quominus Latine dicatur: *αἱ τέχναι, artes illæ minores potuerunt maria transire, siderum cursus numerosque cognoscere, mundum ipsum pene dimetiri*: adeo ut de ipsis artibus *metonymice* dicatur, quod artificibus aut hominibus arte præditis proprie convenit. CAPPER.

26. *Quamque nullus.*] *Quamquam*; Voss. sec.

præmio labor recusandus. Quod si mente conceperint, huic quoque parti facilius accedent, ut ipsum iter neque impervium, neque saltem [27] durum putent. Nam id, quod prius, quodque majus est, ut boni viri simus, voluntate maxime constat: quam qui vera fide [28] induerit, facile easdem, quæ virtutem docent, artes accipiet. Neque enim aut tam perplexa, aut tam numerosa sunt [29] quæ premunt, ut non paucorum admodum annorum intentione discantur. Longam enim facit operam, quod repugnamus. Brevis est institutio vitæ honestæ beatæque, [30] si credas. Natura enim nos ad mentem optimam genuit: adeoque discere meliora volentibus promptum est, ut vere intuenti mirum sit illud magis, malos esse tam multos. Nam, ut aqua piscibus, [31] ut sicca terrenis, circumfusus nobis spiritus volucribus convenit; ita certe facilius esse oportebat, secundum naturam, quam contra eam vivere. Cætera vero, etiam si ætatem nostram non spatio senectutis, [32] sed tempore adolescentiæ metiamur, abunde multos ad discendum annos habent. Omnia enim breviora reddet ordo, & ratio, & modus: sed culpa est in præceptoribus prima, [33] libenter detinentibus puerum, partim cupiditate diutius exigendi mercedulas, [34] partim ambitione, quo difficilius sit quod pollicentur, partim etiam inscientia tradendi, vel negligentia. Proxima [35] in nobis, qui morari in eo, quod novimus, quam discere quæ nondum scimus, melius putamus. Nam, ut de nostris [36] potissimum studiis dicam, quid attinet tam multis annis, [37] quam in more est plurimorum, (ut de his, a quibus magna in hoc pars ætatis absumitur, taceam) declamitare in schola, & tantum laboris in rebus falsis consumere, cum satis sit modico tempore imaginem veri discriminis, & dicendi leges comperisse? Quod non dico, quia sit unquam omittenda dicendi exercitatio, sed quia non [38] sit in una ejus specie consenescendum. [39] Cognoscere enim, & præcepta vivendi perdiscere, & in foro nos experiri potuimus, dum scholastici sumus. [40] Dicendi ratio talis, ut non multos annos poscat. [41] Quælibet enim ex iis artibus, quarum prius habui mentionem, in paucos libros contrahi solet. [42] Adeo infinito spatio ac traditione opus non est. Reliqua est, quæ [43] vires cito facit, consuetudo. Rerum cognitio quotidie crescit; [44] & tamen quam multorum ad eas librorum necessaria lectio est, quibus aut rerum exempla ab historicis, aut dicendi ab oratoribus petuntur? Philosophorum quoque consultorumque opiniones, sicuti alia, [45] velimus legere, necessarium est. Quæ quidem possumus omnia: sed [46] breve nobis tempus nos [47] facimus. Quantulum enim studiis [48] impartimur? [49] Alias horas vanus salutandi labor, alias datum fabulis otium,

27. *Durum.*] Valer. Flac. I. 565.

—— *durum vobis iter & grave cœli*
Institui.

ubi plura BURMAN.

28. *Induerit.*] Gallæus *imbuerit* volebat.

29. *Quæ premunt.*] *Quæ petuntur*; Obrecht. forte *quæ tremimus*: ita apud Stat. VIII. 663.

Illum fugiuntque tremuntque.

ubi codices alii *premuntque*. BURMAN.

30. *Si credas.*] *Si cedas*, legit Gatakerus ad Antonin. Imper. lib. II. §. 5. Rollinus volebat *si cupias*, vel *velis*: sed forte scripsit *si quæras*: ita confusa hæc verba a librariis apud Ovidium lib II. Amor. VII. 33. & XI. 22. si ergo quis iter & institutionem vitæ honestæ bona fide quærat, brevis est nec difficilis. BURMAN. Vulgatam vero lectionem sic exponebat Rollinus: *si credas id esse breve & facile*; vel, *si credas iis, quæ de virtute præcipiuntur.*

31. *Ut sicca*] Gallæus dictum pro *sicca terra*, exemplo Græcorum volebat; ut Homer. Iliad. ξ. 308. Ἐπὶ τραφερήν τε καὶ ὑγρήν. Virgilius *siccum* dixit III. Georg 4 33. *Exilit in siccum.* BURMAN. Sic Genes. I. ὤφθη ἡ ξηρά: apparuit arida. CAPPER.

32. *Sed tempore adolescentiæ.*] *Sed tempore adolescentiam*; marg. Basil.

33. *Libenter detinentibus puerum.*] *Qui libenter detinent, occupaverit*; V. C. Alm *qui libenter detinent quos occupaverunt*; marg. Basil. Obrecht *libenter detinentes puerum*; Voss. sec. BURMAN Caussæ nihil erat cur Burmannus vulgatam sollicitaret & mutaret lectionem, quam exhibent editiones Vascos. Steph. Lugduno-Batav. Rollin. &c. unus, quod sciam, Obrechtus Burmannianam lectionem repræsentarat: ea vero partim nititur cod. Almelov. sæpissime fallacis auctoritate, partim edition. Basil. margine innititur. CAPPER.

34. *Partim etiam inscitia.*] *Inscientia*; Voss. sec. Locat. Obrecht. quos secuti sumus. Vide supr. ad lib. II. 4. BURMAN.

35. *In nobis.*] Intelligit adolescentes Rhetoricæ operam dantes. ROLLIN Nihil tamen obest quominus intelligat etiam omnes bonarum literarum & eloquentiæ studiosos, quantacumque tandem sint ætate provecti: qui posterior sensus ex consequentibus firmari videtur. CAPP.

36. *Potissimum.*] *Potissimis*; Voss. sec.

37. *Quam in more.*] *Quanquam in more*; Andr. Locat. Ald. Basil.

38. *Sit in una ejus specie.*] *Sit una ejus specie*; Colin. Vidor.

39. *Cognoscere enim.*] *Enim* deest in MSS Almelov. Voss. sec. Locat. Rollinus hic aliquid deesse, quod ad *cognoscere* referatur, ut *multa*, vult: sed *præcepta* & huc, & ad *perdiscere* pertinet, ut infra *alia hac sunt* *vocanda fuerunt*, *nobis cognoscenda sunt*. BURMAN.

40 *Dicendi.*] *Discendi*; MSS Bodl. Voss sec. Andr. Ald. alios *docendi* legere dicit Rollinus. BURMAN

41. *Quælibet enim.*] *Quælibet enim ex iis partibus*; MSS. Bodl. Andr.

42. *Adeo infinito.*] Badius legit *ideo*.

43. *Vires cito facit consuetudo*] Vide lib. I. cap I. XI. 3. & X. 3. ALMEL.

44 *Et tamen multorum.*] *Et tamen quam multorum*; V. C. Alm. Obrecht. qui & per interrogationem extulit recte. BURMAN.

45. *Velimus legere necessarium est quæ quidem possumus omnia*] *Velimus legere, quod quidem potest omnia*; Obrecht. *quod quidem possumus* a Merula legebatur.

46. *Breve nobis tempus*] Adeundus Seneca in aureo libello *de brevitate vitæ*. COLOMES.

47. *Facimus.*] *Fecimus*; MSS Alm. Voss sec. Locat. Ald. Steph. Basil. Gryph. Vidor.

48. *Impartimur.*] *Partimur*, MSS. Alm. Voss sec. Locat. Ald.

49. *Alias horas, &c.*] Dictum est ex consuetudine Romanorum; quidam enim solebant circumire domos divitum, divitesque salutare, ut sportulam adipiscerentur. TURNEB.

alias spectacula, alias convivia trahunt; adjice [50] tot genera ludendi, & insanam corporis curam. [51] Trahat inde peregrinatio, rura, calculorum anxiæ solicitudines, [52] multæ caussæ libidinum, & vinum, & [53] flagitiosus omni genere voluptatum animus. Ne ea quidem tempora idonea, quæ supersunt. Quæ si omnia studiis impenderentur, jam nobis longa ætas, & abunde satis ad discendum spatia viderentur, [54] & diurna tantum computantibus tempora: [55] & noctes, quarum bona pars omni somno longior est, adjuvarent. [56] Nunc computamus annos, non quibus studuimus, sed quibus viximus. Nec vero, si Geometræ, & Grammatici, cæterarumque artium professores omnem suam [57] vitam, quamlibet longa fuerit, in singulis artibus consumpserunt, sequitur ut plures quasdam vitas ad plura discenda desideremus. Neque illi didicerunt hæc usque in senectutem, sed ea sola didicisse contenti fuerunt, ac tot annos [58] in utendo, non in percipiendo exhauserunt. [59] Cæterum ut de Homero taceam, in quo nullius non artis [60] aut perfecta, aut certe non dubia, vestigia reperiuntur; [61] ut Eleum Hippiam transeam, qui non liberalium modo disciplinarum [62] præ se scientiam tulit, sed vestem & annulum, crepidasque, quæ omnia manu sua fecerat, in usu habuit, [63] atque ita se præparavit, ne cujus alterius ope egeret, neve ullius rei; [64] Gorgias quoque summæ senectutis, [65] id quærere auditores, de quo quisque vellet, jubebat. Quæ tandem ars digna literis Platoni defuit? [66] Quot seculis Aristoteles didicit, ut non solum qoæ ad philosophos atque oratores pertinent, scientia complecteretur, sed animalium satorumque naturas omnes perquireret? Illis enim hæc invenienda fuerunt, nobis cognoscenda sunt. Tot nos præceptoribus, tot exemplis instruxit antiquitas, ut possit videri [67] nulla forte nascendi ætas felicior, quam nostra, cui docendæ priores elaboraverunt. Marcus Censorius Cato, idem orator, idem historiæ conditor, idem juris, idem rerum rusticarum peritissimus, inter tot operas militiæ, [68] tantas domi contentiones, rudi seculo [69] literas Græcas ætate jam declinata didicit, ut esset hominibus documento, ea quoque percipi posse, quæ senes concupissent. [70] Quam molta, immo pene omnia tradidit Varro? Quod instrumentum dicendi M. Tullio defuit? Quid plura? [71] cum etiam Cornelius Celsus mediocri vir ingenio, non solum de his omnibus

50. *Tot genera ludorum.*] Ovid. iv. Pont. 2. Juven. Sat. ix. 126. ALMELOV.

51. *Trahat inde peregrinatio.*] *Peregrinatio, jura, calculorum*, Voss. sec. *tura* etiam Vall. lib. Locat forte *peregrinatio, cura calculorum, anxiæ solicitud.* nam *cura*, quorum studium honestissimum Romanis fuit, inter has occupationes inutiles & vanas numerari non puto; cum mox inter varias artes, quibus Cato excelluit, rusticam etiam recenseat. BURMAN. Sed studium ruris, etsi per se honestum sit, multum tamen de studiis oratoriæ arti necessariis detrahit. non erat itaque cur vulgatam lectionem solicitare Burmannus tentaret. CAPPER.

52. *Multa caussæ.*] *Multa caussa libidinum*; Voss. sec.

53. *Flagitiosus.*] *Flagitiosis o. g. o. animus*; Voss. sec. Locat Ald.

54. *Et diurna.*] Rollinus delens &c. legit *abunde, &c. spatii videretur diurna. &c.* sed ignoravit antiquos *abunde spatia* æque dixisse. ac *spatii*; ut Sallustium & alios locutos etiam lexicographi jam notarunt. BURMAN Qui probandæ opinioni suæ non externa tantum, sed & ipsius Fabii propria testimonia poterat arcessere Nam hoc ipso in capite Rhetor noster sic habet paulo supra · *abunde multos ad discendum annos habemus*, ubi τὸ *abunde* non cum genitivo, ut Rollinus malebat, sed cum accusativo construitur. CAPPER.

55. *Et noctes.*] Phil. vii. 50. *Quid? quod æstimatione nocturna quietis, dimidio quisque spatio vitæ suæ vivit* · lege quæ adnotavit Dalecampius. ALMEL.

56. *Nunc computamus.*] Computamus annos, quibus literis vacavimus, cum tamen multis diebus illorum annorum nihil literis impenderimus. esset igitur satius dies numerare, quam annos. TURNEB. Vide Plin iv. Epist. 24. ALMEL.

57. *Vitam quamlibet.*] *Vitam longam quamlibet longa f.* Voss. sec.

58. *In utendo.*] Desunt in MSS. Alm. Voss. sec Locat. Ald.

59. *Cæterum ut de Homero.*] Plutarchus in Homeri vita ostendit Homerum omnium disciplinarum suisse peritum, ac reliquos ab eo hausisse disciplinas: itaque appellatur *fons ingeniorum*. TURNEB.

60. *Aut perfecta.*] *Aut præcepta*; Locat.

61. *Ut Eleum Hippiam.*] Hippias Eleus sophista fuit, cujus & meminit Philostratus · hic peritus fuit omnium disciplinarum, atque (ut scribit Apuleius lib. ii. Floridorum) *ludis Olympicis venit Pisam miro cultu visendus, ac omnia corporis indumenta quæ gestabat, ipse sibi fecerat.* TURNEB. Sophista vocatur Clement. Alex. Strom. vi. pag. 261 Edit. Medic. usus est præceptore Socrate. Dion. Chrys. Orat. iii. ALMEL.

62. *Præ se tulit.*] *Per se*; MSS. Alm. Voss sec. Steph. Vidov. ut fuerit αὐτοδίδακτος: hæc autem ex Ciceron. iii. *de Orat.* 32. ubi & de Gorgia.

63. *Atque ita se.*] *Ad quæ ita*; marg. Basil.

64. *Gorgias quoque.*] Oratio extemporalis ab hoc Gorgia fluxit; nam ab auditoribus petebat de quo vellent audire, & ex tempore declamabat quo nomine aliquoties apud Platonem a Socrate irridetur. Hæc igitur professio indicabat illum esse omnium rerum peritum. Hic vixit centum annos. TURNEB.

65. *Id quærere auditores.*] *Quærere auditurus*; V. C. Alm. Steph. Par Gryph. Colin. Vidov. *id* deest quoque in Voss. sec. Ald. Obrecht *his quærere*; Locat. Gallæus volebat *id quærere auditores jubebat, de quo quisque vellet, auditurus.*

66. *Quot seculis.*] Aristoteles viginti annis Platonem audivit · idem ab Alexandro habuit viginti nummorum millia ad investiganda animalia, ut historiam animalium & caussas scriberet. Auctor Plinius. Ergo Fabius docet, facilius esse nobis artes discere, quam antiquis; illi enim invenerunt, nos inventis utimur. TURNEB. *Quot scilicet*; marg. Basil. Cæterum in hac Fabii locutione τὸ *seculum* non annos triginta, neque centum, neque mille (quibus τὸ *seculi* spatium alii aliter definierunt) sed diuturnum tempus, & plures annos ἀορίστως indicat: quo fere sensu Tullius lib. xi. epist. 14. Bruto scripsit: *in multa secula videbamus rempublicam liberatam.* CAPPER.

67. *Nulla forte.*] *Nulla fortes*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Basil.

68. *Tantas domi content.*] Nam (ut testatur Plinius lib. vii) *quater & quadragies caussam dixit, semperque est absolutus.* TURNEB

69. *Literas Græcas.*] Vide Cicer. *Acad. quæst.* ii. 2. & Hieron. Epist. select. lib. ii. epist. 12. ALMEL.

70. *Quam multa immo pene omnia.*] *Quam multa pene omnia*; MSS. Alm. Voss. sec. Locat. Ald. Basil.

71. *Cum etiam Cornelius Celsus.*] Cornelius Celsus in

conscripserit artibus, sed amplius rei militaris, & rusticæ etiam, & medicinæ præcepta reliquerit? dignus vel ipso proposito, ut eum scisse omnia illa credamus. [72] At perficere tantum opus, [73] arduum est, & nemo perfecit. Ante omnia sufficit ad exhortationem studiorum, [74] non capere id rerum naturam, ut quidquid non est factum, [75] ne fieri quidem possit; cum omnia, quæ magna sunt atque admirabilia, tempus aliquod, quo primum efficerentur, habuerint. Quantum enim Poësis ab Homero & Virgilio, tantum fastigium accepit eloquentia a Demosthene atque Cicerone. Denique quidquid est optimum, ante non fuerat. Verum etiamsi quis summa desperet (quod cur faciat, cui ingenium, valetudo, facultas, præceptor, non deerunt?) tamen est (ut [76] Cicero ait) [77] *pulchrum in secundis tertiisque consistere.* Neque enim, si quis Achillis gloriam [78] in bellicis consequi non potest, Ajacis aut Diomedis laudem aspernabitur; [79] neque qui Homeri, non Tyrtæi. Quinimmo, si hanc cogitationem homines habuissent, ut nemo se meliorem fore eo, qui optimus fuisset, arbitraretur; ii ipsi, qui sunt, optimi non fuissent: neque post Lucretium ac Macrum Virgilius, neque post Crassum & Hortensium Cicero, sed [80] nec alii postea vicerint. [81] Verum ut transeundi spes non sit, magna tamen est dignitas subsequendi. An Pollio & Messala, qui, jam Cicerone arcem tenente eloquentiæ, agere cœperunt, parum in vita dignitatis habuerunt, parum ad posteros gloriæ tradiderunt? Alioqui pessime de rebus humanis perductæ in summum artes mererentur, si, quod optimum [82] fuisset, defuisset. Adde quod magnus modica quoque eloquentia parit fructus: ac si quis hæc studia utilitate sola metiatur, pene illi perfectæ par est. Neque erat difficile, vel veteribus vel novis exemplis palam facere, non aliunde majores honores, opes, amicitias, laudem præsentem, futuram, hominibus contigisse: si tamen dignum literis esset, ab opere pulcherrimo, cujus tractatus atque ipsa possessio plenissimam studiis gratiam refert, hanc minorem exigere mercedem. [83] more eorum, qui a se non virtutes, sed voluptatem, quæ fit ex virtutibus, peti dicunt. Ipsam igitur orandi majestatem, qua nihil dii immortales melius homini dederunt, & qua [84] remota muta sunt omnia, & luce præsenti & memoria posteritatis carent, toto animo petamus, nitamurque semper ad optima: quod facientes, aut evademus in summum, aut certe multos infra nos videbimus.

Habes, Marcelle Victori, quibus præcepta dicendi pro virili parte adjuvari posse per nos videbantur: quorum cognitio studiosis juvenibus si non magnam utilitatem afferet, at certe, quod magis petimus, bonam voluntatem.

re rustica sæpenumero citatur a Columella Scripserat quoque Celsus libros de Arte dicendi, quos citat Fabius lib. III. Hodie extant ejus libri de medicina. TURNEB. Minoris auctoritatis Celsum insimulat Nonius Marcellus in verbo *Cyma.* PASSERAT.

72. *At perficere tantum opus.*] Docet oratorem perfectum posse esse aliquem, quanquam nondum sit inventus: ac si quis summam eloquentiam non possit adipisci, attamen pulchrum esse obtinere secundum aut tertium locum qui locus etiam tractatur a Cicerone in oratore perfecto ad Brutum. TURNEB.

73. *Arduum est.*] *Est* deest in Voss sec. qui & *perficit* habet, ut & Locat.

74. *Non capere id rerum.*] *Non capere rerum*; Voss. sec. Locat. Ald. *non cadere in rerum*; Steph Gryph Colin. Vidov.

75. *Ne fieri.*] *Nec fieri quidem possit: quum omnia &c. habuisse*: Obrecht.

76. *Cicero ait*] *Orator.* cap. I.

77. *Pulchrum in secundis.*] In eamdem sententiam Horat. I. Epist. I.

Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.

Quin & de se Seneca *de vita beata* cap. 17. *Exigo a me, non ut optimis par sim, sed ut malis melior*, &c. pulcherrime. COLOMES.

78. *In bellicis.*] Ascensius *in bellis* vel *in bellicis*.

79. *Neque qui Homeri, &c.*] Tyrtæus dux fuit Lacedæmonius in bello contra Messenios; Lacedæmoniosque incitabat ad virtutem bellicam suis carminibus huic Fabius secundum locum tribuit, secutus Horatii consilium in Arte. TURNEBUS. *Neque qui Homeri non fuerunt*; MSS. Alm. Voss sec. *neque Hesiodi & Theocriti, qui Homeri non fuerunt*: Ald. Colin. Vidov. & Ande nisi quod ille *aut Theocriti.* Ascensius distinguebat *neque qui Homeri non.* (scilicet laudem consequi non potest) *Tyrtæi*; sc. aspernabitur: quod secutus Obrechtus: forte *neque qui Homeri non tulerit, Tyrtæi.* BURMAN.

80. *Nec alii postea.*] *Alii post eos*; MS. Bodl. Andr. Ald.

81. *Verum ut transeundi spes non sit magna.*] *Transire* Fabio idem est ac aliis *præterire*; *præterire* autem est vincere. Παρελθεῖν dicunt Græci. Anacreon:

Μέγα δὲ σθένοντα ἴσῳ,
Τὸ δ' Ἀδωνίδος παρελθεῖν.
Facieque latum esse,
Superansque Adonidem.

Sic locus ille legendus vertendusque cum πολυμαθεστάτῳ Heinsio ad Silium pag. 402. ubi Typographorum σφάλμα, ac Eliam Andream jure confutat; non vero cum Salmasio ad Achillem Tatium pag. 664.

Τὸν Ἀδωνίδος παρελθὼν
Ἐλεφάντινος τράχηλος.
Certat eburnea vincens
Adonidis candore cervicem. COLOMES.

Tò ut deest in Voss. sec.

82. *Fuisset, defuisset*] *Defuisset* deest in MSS. Alm Voss. sec. *fuisset. effecissent*, Obrecht. *defecisset* legi posse ROLLIN.

83 *More eorum, &c.*] Loquitur de Epicureis, qui virtutem *per se expetendam esse negant, sed duntaxat* (ut ait Cicero) *quia sit efficiens voluptatem.* TURNEB.

84. *Remota muta sunt omnia.*] *Qua remota omnia & luce*, &c. MSS. Alm. Voss. prim. Locat.

INSTITUTIONUM ORATORIARUM FINIS.

ANNALES

HENRICI DODWELLI

ANNALES QUINCTILIANEI:

SEU

VITA

M. FABII QUINCTILIANI

Per Annales dispofita.

ANNALES QUINCTILIANEI:

SEU

VITA

M. FABII QUINCTILIANI

Per Annales diſpoſita.

I. M. FABIUM, de quo agimus, Quinctilianum ego ſub Claudio natum fuiſſe nullus dubito, nec longe ab imperii illius initio. De Domitio enim Afro præceptore ſuo ſic ipſe meminit, ut ſe alio loco, eum illum audiret, (a) *juvenem* fuiſſe ſignificet, alio autem (b) *adoleſcentulum*. Hinc facile colligimus, cœptam fuiſſe dumtaxat illam adoleſcentuli juventutem. Nuperam ſcilicet a toga virili, quæ anno demum ætatis XV. (c) labente erat, pro Romaoatum Legum diſciplina, ſumenda. Ætatem enim jam puberem quidem, ſed togæ prætextæ proximam deſignat vox illa utraque, tam juventutis, quam etiam adoleſcentiæ. Ita Neto Germanici filius, Caligulæ frater natu maximus, *juventam ingreſſus* (d) fuiſſe dicitur, quo die forum ingreſſus eſt, & puber habebatur, pro eenſu Romano. Sic etiam Nero alter, qui poſtea Auguſtus etat, toga virili ſumpta, licet maturata, (e) *Princeps juventutis* appellatus eſt. Quo etiam eodem exemplo, oon juniores tantummodo Nerone Principes juventutis (f) cognominati ſunt, ſed antiquiores etiam Caius & Lucius Auguſti nepotes, & per adoptionem filii, cum ſcilicet togam puerilem prætextam exuerent. Sic etiam puero nomen adoleſcentis opponit Cicero: (g) ut plane ionuat pueritiæ proximam fuiſſe illorum etiam temporum adoleſcentiam. Nec ſane alia ætas erat, quæ & Rhetores audire ſolebat in ſchola, & Oratores in foro etiam Senatorios, qualis erat Quinctiliani præceptor ille Domitius, ab hac ipſa pueritiæ proxima juventute atque adoleſcentia. Sic enim ætatem, quæ Rhetoribus formanda tradi ſolebat, Quioctilianus ipſe deſcribit: *Nam & adulti* (inquit) (h) *fere pueri ad hos præceptores transferuntur, & apud eos juvenes etiam facti perſeverant.* Proinde cavet, ne permiſti invicem ſederent pueri (i) adoleſcentibus. Idem ergo cum juvenibus illi illius adoleſcentes, puerisque ambo ætate proximi. Cum adultos fere pueros fuiſſe dicit, qui a Grammaticis ad Rhetoras transferreotur, id una innuit, & minores fuiſſe, & tamen proximos, nec adeo multo minores illos, annis adoleſcentiæ. Deeimum certe ætatis annum egit ipſius Quinctiliani filius, quem deflet, major, quem tamen ooodum Rhetoricis ſtudiis inſtituerat. Hos enim li-

Quinctilianus, cum Domitium Afrum audiret ſenem, ipſe juvenis erat & adoleſcentulus.

(a) Quinct. *Inſt.* lib. x. cap. 1.
(b) Quinct. *Inſt.* lib. v. cap. 7.
(c) Vide Præl. v & x ad *Sp.* Adrian.
(d) Tacit *Ann.* III. 29.
(e) Tacit. *Ann.* XII. 41.
(f) Præl. XVIII. ad *Sp.* Adrian. §. 10.
(g) Cicero ad *Attic.*
(h) Quinct. *Inſt.* lib. II. cap. 2.
(i) Quinct. *ibid.*

bros propterea scripsit, ut, si se (*a*) *fata intercepissent, præceptore tamen patre uteretur*. Nondum ergo præceptore patre usus decennis tamen puer, & qui spem cultus optimam pollicebatur. Majores ergo pueros fuisse arbitror, qui Rhetoribus instituendi tradebantur. Pro ea nimirum majorum minorumque puerorum distinctione, quæ recepta est in censu disciplinaque Romanorum. Ea autem pueritia a (*b*) X. cœpit, ni fallor, ætatis anno; sed eo tamen penitus expleto. Majoribus certe pueris accersitus est duodecennis Tiberius. (*c*) Sed cum adultos fere dicat Quinctilianus, adolescentes autem sub Rhetorum disciplina perseverasse; non multo sane anno XIV. minores fuisse docet, & a majoris etiam pueritiæ citimis limitibus paulo remotiores. Itaque, quo propius adolescentiæ limites attingebat pueritia illa a Rhetoribus instituenda; eo profecto ulterius in adolescentiam ipsam incurrisse necesse erat eamdem illam institutionem. Sed vero eadem ætate, qua in schola Rhetoras, in foro Oratores etiam Senatorios audiebat idem ille, seu juvenis, seu adolescens. Sic enim Auctor Dialogi *de Oratoribus*: (*d*) *Juvenis ille, de quo loquimur, Oratorum discipulus, fori auditor, sectator judiciorum, eruditus & assuefactus alienis experimentis, cui quotidie audienti nota leges, non novi judicum vultus, frequens in oculis consuetudo concionum, sæpe cognitæ populi aures*, &c. Nec illud modo. *Fabulas* (*e*) etiam *M. Apri & Julii Secundi, & disputationes, & arcana semotæ dictionis* excipiebat Auctor ipse Dialogi; Oratorum scilicet Senatoriorum, qui juventutem publice instituendam non susceperant. Domesticam enim disciplinam ne quidem illi dedignabantur, qui scholas tamen publicas aspernabantur, seque indignas judicabant. Ita Hirtium & Dolabellam, non autem Pansam, ut vult (*f*) Suetonius, discipulos & grandes prætextatos agnoscit (*g*) Cicero jam Senator. Cum grandes prætextatos appellat, ætatem una significat fuisse prætextatam, qua Oratorum discipuli domesticis institutionibus interesse solebant. Propterea enim pro prætextatis illos habuit, quod idem facerent quod facere solebant non alii, quam prætextati prætextatisque ætate proximi. Fuitque admodum (*h*) juvenis Auctor Dialogi *de Oratoribus*, cum illos, quos dixi, Oratores Senatorios domi etiam audiret. Juvenes jam atque adolescentes in hac caussa eosdem fuisse probavimus. Cur itaque dubitemus, qui admodum juvenis erat, illum eumdem fuisse cum adolescentulo? Et sane accepta virili toga in forum deduci solebant adolescentes. Ita licuit ab ea usque ætate Oratores etiam in foro audire Senatorios. Proinde hac ipsa ætate, qua Rhetorum scholas frequentavit Quinctilianus, forum etiam & judicia publica adiit, & domestica Oratorum Senatoriorum colloquia, ita nimirum celeberrimorum tunc temporis Oratorum erudiendus experimentis. Horum autem Oratorum Senatoriorum præstantissimum agnoscit hunc Domitium Afrum non uno in loco Quinctilianus. Nec modo forensibus ejus orationibus usus est, verum etiam domesticis colloquiis. Libros illius duos *de Oratoris officio* (*i*) in audiendis testibus non perlegerat tantummodo, verum etiam maximam eorum partem ex ipso cognoverat; illis proculdubio colloquiis. Is enim non Senator solum, verum etiam Consularem (*k*) in Senatu gradum assecutus fuerat jam olim Imperante Caligula. Ita Rhetor esse non potuit, nec scholæ adeo publicæ vacare. Hæc ergo prima illa pueritiæque proxima ætate noster Quinctilianus.

Ætas illa juvenis atque adolescentuli ab anno XIV. pertingebat ad annum XVII expletum scilicet.

II. Videamus porro quousque extendenda sit ætas illa juvenis atque adolescentuli. Ego illam ad annum usque ætatis XVII. pertigisse puto, supremum nempe veteris pueritiæ limitem: ut proinde nondum adolescens ille, sed adolescentulus fuerit appellandus. Ab anno certe XVIII. judices (*l*) erant, quibus id licuit, pro jure census atque natalium. Et novum ab eodem illo anno XVII. militiæ gradum deductum observavimus in Annalibus nostris Velleianis. (*m*) Pro suo etiam vitæ studio, munere virili congruo quisque erat occupandus. Deduci enim solebant in forum, cum togam sumerent, ut diximus, virilem. Primo nimirum ut judiciis publicis interessent, orationibusque celeberrimorum sui temporis Oratorum, ad annum illum, quem dixi, XVII. Tum deinde licuit (quibus ea esset sui fiducia) ut *caussas* ipsi publicas etiam perorarent. Ergo certe ipso ætatis anno Aphobum tutorem accusavit (*n*) Demosthenes. Sic etiam Romanis licuisse verisimillimum est, Græcæ profecto disciplinæ, in Græca præsertim arte, æmulis. Non longe inde discedunt veterum celeberrimorum exempla, quorum ullam retinemus hodieque memoriam. Anno ætatis XIX. *caussam* egit Quinctiliani discipulus (*o*) Plinius Junior, his ipsis proximus, de quibus agimus, temporibus. (*p*) *Nono decimo ætatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno & vicesimo Cæsar Dolabellam, altero & vicesimo Asinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinium, iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus*, inquit Auctor Dialogi *de Oratoribus*. Sic etiam

(*a*) Quinct. *Inst.* lib. VI. Procem.
(*b*) Præl. XVIII. ad *Sp.* Adrian. §. 9.
(*c*) *Ibid.*
(*d*) *De Orat.* cap. 34.
(*e*) *Ibid.* cap. 2.
(*f*) Suet. *de clar. Rhetorib.* cap. 2.
(*g*) Cicero lib. IX. ad *Fat.* Epist.
(*h*) *De Orat.* cap. 1.
(*i*) Quinct. *Inst.* lib. V. cap. 7.
(*k*) Dio. lib. LIX.
(*l*) Præl. V. ad *Sp.* Adrian. §. 12.
(*m*) Ann. *Vell.* §. 10.
(*n*) Demosth. in *Aphob.*
(*o*) Plin. lib. V. Epist. 8.
(*p*) Dial. *de Orat.* cap. 34.

Calvum

Calvum, Cæſarem, Pollionem, multum ante quæſtoriam omnes ætatem (quæ annorum erat, ut alibi (*a*) oſtendimus, XXV.) graviſſima judicia ſuſcepiſſe obſervavit ipſe (*b*) Quinctilianus. Paulo ſerius primam *cauſſam* egit (*c*) Cicero, anno nimirum ætatis XXVI. Sed prætextatos (*d*) egiſſe quoſdam, non quidem ipſe meminerat, ſed traditum tamen (a majoribus nimirum) teſtatur Quinctilianus. Ea ætate erat Auguſtus, duodecim ſcilicet annos natus, cum aviam pro Roſtris laudaret, non (*e*) Quinctiliano dumtaxat teſte, verumetiam (*f*) Suetonio. Ne alibi funebrem illum ſermonem, quam in foro, ubi erant Roſtra fuiſſe ſuſpicemur; biennio videlicet ante togam, ut alibi (*g*) oſtendimus, virilem; non autem quadriennio, ut videtur velle (*h*) Suetonius. Quanquam autem in loco publico, non populi tamen, ſed gentis Octaviæ privata erant illa ſolemnia. Morem alioqui receptum in eo violatum exinde conſtat, quod ante togam virilem ne quidem ſolerent in forum deduci. Tantum aberat ut in foro publiciſque adultorum cœtibus licuerit concionari. Eadem enim erat, illis temporibus, puerorum impuberum ſub pædagogis agentium fere diſciplina, atque feminarum. Vetat, uti vidimus, Quinctilianus ipſe, ne, vel in ſcholis Rhetorum, permiſti ſederent pueri cum adoleſcentibus. Quanto magis cavendum erat, ne palam in promiſcuis virorum conventibus verſarentur? In feminis certe inhoneſtum hoc fuiſſe, pro moribus antiquis, oſtendit apud Livium (*i*) Cato Cenſorius. Ideo tutores utriſque aſſignati, tam pueris, quam mulieribus, qui eorum perſonas in publico ſuſtinerent. Mox tamen a virili toga, fori aditu patefacto, ne quidem ita licuit in foro concionari. Vidimus quidem exempla concionantium, annum, quem dixi, XVII. non multo ſuperantium. Qui hoc anno non expleto hoc auſus fuerit, nondum vidimus. Suppeditat tamen, ni fallor, Valerius Maximus (*k*). M. ille Cottam dicit, cum a Capitolio deſcenderet, quod toga virili ſumpta factum, Cn. Carbonem patris accuſatorem ipſum accuſaſſe. Hoc ille primo quoque, quo per leges licuit, tempore factum innuit, paulo poſt tumultus junioris Gracchi, quibus pater fuerat accuſatus. Hoc tamen tempore obtinuit, ni fallor, pueritia illa Servii Tullii vetuſtior, non ante annum ætatis XVII. abſolvenda. Paulo antea obtinuiſſe probare poſſemus, ſi id ageremus. Eſt autem admodum incertum initium pueritiæ junioris anno XIV. terminandæ. Hoc tantum ſcimus fuiſſe Imperatoribus antiquius. Quod ſi recte pueritiam illam Cottæ de veteri pueritiæ meta intellexerimus; ita duo in noſtram ſententiam apprime facientia lucrabimur; primo mox ab anno XVII. abſoluto licuiſſe concionari; ſecundo tum primum licuiſſe, cum nihil ſit cur dubitemus primam quamque illius accuſationis occaſionem legitimam a M. Cotta vindictæ avido fuiſſe captatam. Eſtque ſane hæc ætas media inter ætatem Auguſti aliorumque a Quinctiliano memoratorum, quam probat ipſe maxime in ſuo Oratoriæ candidato. Vult enim ille, ut neque (*l*) *præpropere diſtringeretur immatura frons, & quicquid eſſet illud acerbum proferretur; nec rurſus differendum eſſet tirocinium in ſenectutem.* Ætas porro illa, cujus annos definire noluit, juvenilis tamen erat, & virium tenerarum. Sic enim poſtea: *Ceterum illum, quem juvenem, teneriſque adhuc viribus nitentem, in forum deduximus, incipere a quam maxime facili ac favorabili* cauſſa *velim; ut catuli ferarum molliore præda ſaginantur.* Sed conſilium erat Quinctiliani, ne primo ſtatim, quo licuit, tempore in foro *cauſſas* orarent adoleſcentes. Non tamen negat jus fuiſſe illis agendi, ſi vellent auderentque, hac ipſa, de qua loquimur, ætate. Inde conſentaneum erat, ut ætate, qua jus erat agendi, ſatis inſtructus eſſet ad uſum fori, a ſtudiis Oratoriæ adoleſcens, quem hic formandum ſuſceperat. Inde rurſus, ut eadem etiam plerumque ætate finis eſſet temporis in Artis Oratoriæ ſtudio, pro illius ſeculi ſcholarumque Rhetoricarum methodo, ponendi.

III. Olim certe licentiam fuiſſe, mox a toga virili, in foro agendi, vel ex illo M. Cottæ colligitur exemplo. Fuitque hæc ipſa, de qua loquimur, ætas par veterum, ut dixi, pueritiæ. Et ſane congruum erat, ut, cum togæ prætextæ annos contraxiſſent, in ſumenda toga virili, nonnulla tamen puerilis diſciplinæ veſtigia obſervarentur, dum veteris etiam cenſus pueritiam exuiſſent. Et ne quidem illud incongruum, ut, habita puerilis verecundiæ ratione, a concionibus publicis aliquantiſper abſtinerent. Nequit autem, fateor, hujus ætatis menſura e juventutis nomine colligi, quo uſus eſt Quinctilianus. Ex alia tamen illius voce recte, ni fallor, elicitur. Eſt enim adoleſcentulus ille, qui admodum adoleſcens aliis appellatur; qui prima eſſet adoleſcentia, quæ a (*m*) Cicerone memoratur atque (*n*) Suetonio; qui ita adoleſcens eſſet, ut nondum tamen finem feciſſet adoleſcendi, ut ægre nomen ipſum tueretur adoleſcentis, adoleſcentulus proinde rectius, quam adoleſcens, appellandus. Recte nimirum quadrant hæc omnia in mediam illam ætatem inter novam veteremque pueritiam. Hæc enim, novo cenſu adoleſcentia habebatur, veteri pueritia tantummodo, nondum adoleſcentia. Ita dubia fue-

Hæc erat adoleſcentia imberbis: cœpit autem adoleſcentia barbatula ab anno XVIII. expleto, pertigitque ad annum primæ barbæ ponendæ ætatis nimirum XXI.

(*a*) Præl. v. ad Sp. Adrian. § 8.
(*b*) Quinct. *Inſt.* lib XII. cap. 6.
(*c*) Quinct. *ibid.* & Gell. *Noct. Att.*
(*d*) Quinct. *ibid.*
(*e*) Quinct. *ibid.*
(*f*) Suet. Aug. cap. 8.
(*g*) Præl. v. ad Sp. Adrian. § 5.
(*h*) Suet. *ibid.*
(*i*) Liv. L. XXXIV. capp. 2. 3. 4.
(*k*) Valer. Maxim. lib. V. cap. 34.
(*l*) Quinct. *Inſt.* lib. XII. cap. 6.
(*m*) Cicero.
(*n*) Suet. Oth. cap. 2. Domitian. cap. 1.

rit hujus ætatis vel adolescentia. Nec alia sane ætas esse potuit, qua flagris a patre objurgatus est Otho, disciplina plane puerili, vel illius saltem ætatis, quæ Rhetorum scholas frequentabat, tam puerorum quam etiam juvenum seu adolescentum. Ita ferula objurgari apud eumdem legimus (*a*) Suetonium. Ferulam autem in scholis agentium discipulorum fuisse constat e (*b*) Juvenali. Nec aliter de pueris Poëta alius:

(*c*) *Solea puer objurgabere rubra.*

In eo tantum discrimen, quod solea pueri ferula juvenes objurgarentur. Nec alia certe prima adolescentia Domitiani, quam committit cum ejusdem pubertate Suetonius. Hoc certum, ætatem illam Domitiani, & sub Nerone fuisse, & turpibus amoribus idoneam, qualis illa fuerit oportet de qua agimus. Pubertatemque ab anno ætatis XIV. arcessit (*d*) Festus. De hac ætate ita (*e*) Censorinus: *De tertia autem ætate adolescentulorum tres gradus* (inquit) *esse factos in Græcia, priusquam ad viros perveniatur, quod vocent annorum quatuordecim* παῖδα; μελλέφηβον *autem quindecim; dein sedecim* ἔφηβον *; tum septemdecim* ἐξέφηβον. Plane adolescentuli sunt, ut videmus, quorum gradus hosce recenset, pro Græcorum mente, Censorinus. Ita imberbem (*f*) adolescentulum patrem Clodii adoptivum appellat Cicero, quem, rotundo usus numero, minorem annis viginti fuisse dicit. Erat ergo adolescentuli ætas imberbis, quæ hoc ipso nomine dubia erat, essetne potius pueritiæ accensenda. A barbæ enim illa veste investes dicti pueri, & vesticipes adolescentes. Nonius: *Investes dicuntur impuberes, quibus propter teneram ætatem nulla pars corporis pilat.* Ita pueros barbatis (*g*) opponit Juvenalis, prima nempe barba vestitis, seu prima potius lanugine. Ab illis enim barbæ pilis finis plerumque censebatur pueritiæ. Sic (*h*) Isidorus: *Puer a puritate vocatus, quia purus est, & necdum lanuginem floremque genarum habens.* Et barbam vestis nomine intellexit verbis illis (*i*) Virgilius:

Aurea Cæsaries ollis, atque aurea vestis.

Facere tamen ad pueritiæ finem initiumque adolescentiæ censebantur alii quoque sub axillis pili. Tunc Hirquitalli dicti pueri veteribus Latinis, τραγίζειν Græcis, seu a libidine, ut vult (*k*) Festus, hircina; seu a fœtore corporis hircino, unde *hircum olere* apud (*l*) Horatium, & *gens Centurionum hircosa* (*m*) Persio; seu denique a voce crassiore hircina, ut voluit (*n*) Aristoteles, & post illum Censorinus. *In alis cubare hircum* illum testatur (*o*) Horatius; *sub alarum valle caprum* (*p*) Catullus. Cum barba etiam prima committit (*q*) Martialis. Sic enim ille:

Inde tragos, celeresque pili, mirandaque matri
Barba.

Erant quidem ex his ætatis signis nonnulla hujus, de qua agimus, adolescentiæ fine paulo maturiora. Glossæ veteres: *Irquis,* τραγιῶν παῖς ἀρχὴν ἡβῶντος. Sic enim Græca recte, uti puto, emendavit (*r*) Scaliger. Ita initio pubertatis convenerit hircinus ille seu corporis fœtor, seu vocis sonus. Et sane vocis crassiorem illum sonum secundæ annorum hebdomadi exeunti, vel tertiæ incipienti assignat (*ſ*) Censorinus. Nec aliter Aristoteles, qui post annos illum ponit bis septenos. Sed barbæ tamen nota adolescentiam nostram, pro recepto vulgi sermone, designavit accurate. Primam nimirum intelligimus barbæ lanuginem, quæ imberbem illam adolescentuli adolescentiam proxime excipiebat. Primam certe barbam, & quidem gravem illam, cum demeteretur, ut loquitur (*s*) Juvenalis, anno tamen radebant (*u*) ætatis XXI. ita nempe gravem, ut pyxide aurea conditam Jovi Capitolino consecraret (*x*) Nero Imperator. Proinde annorum aliquot antequam summitteretur, barbam fuisse consentaneum est. Prima adolescentiæ barbatæ lanugo ab anno censebatur ætatis XVIII. eoque, ut videtur, expleto. Hoc nos docet (*y*) Juvenalis, eum barbatum suum, quem puero opponit, quatuor dumtaxat annis puero majorem agnoscit, & prima tantummodo lanugine vestitum. Ita prima lanugo in annum XVIII. expletum convenerit, cum etiam pueritia in anno XIV. similiter expleto terminata fuerit. Inde barbatuli (*z*) juvenes appellabantur ad illum usque annum, ut videtur, quo barbam primam radebant, ætatis scilicet XXI. Hanc pubertati plenæ ætatem constituunt (*aa*) Jurisconsulti, usque a temporibus Hadriani. Nec id immerito, etiam pro sententia veterum. Docet enim nos (*bb*) Cicero annum fuisse

(*a*) Suet. Calig. cap. 20.
(*b*) Juven. *Sat.* I. vers. 15.
(*c*) Pers. *Sat.* V. vers. 169.
(*d*) Fest. voc. *pubes.*
(*e*) Censorin. *de die nat.* cap 14.
(*f*) Cicero *pro dom. sua* capp 13. 14.
(*g*) Juven. Sat. XIII vers. 55.
(*h*) Isidor. lib. XI cap. 11.
(*i*) Virg. *Æneid.* VIII. vers. 659.
(*k*) Fest *Hirquitall. & Irquis.*
(*l*) Horat. *Serm.* lib. 1. *Sat.* 2. & 4.
(*m*) Pers. *Sat.* III. vers. 77.
(*n*) Aristot. *Hist. Animal.* lib. VII.
(*o*) Horat. *Epod.* XII.
(*p*) Catull. *Carm.* 7.
(*q*) Martialis. lib. XI. Epig 23.
(*r*) Scalig *ad Fest.* voc. *Hirquitalli.*
(*ſ*) Censorin. cap. 14.
(*s*) Juven *Sat.* I. vers. 25.
(*u*) Macrob. *in Somn.*
(*x*) Suet. *Ner.* cap. 12. Dionys. *Xiphilin.*
(*y*) Juven. *Sat.* XIII. vers. 56. 57. 58. 59.
(*z*) Cicero *ad Att.* lib XVI
(*aa*) *Dig.* L. I. tit. 7. l. 40. §. L. XXXIV. tit. 1.
(*bb*) Cicero, *Orat. pro M. Cælio.*

unum olim (a toga scilicet virili, finitaque annorum certe XVII. quæ fuerat olim recepta, pubertate) *ad cohibendum brachium toga constitutum, & ut exercitatione ludoque campestri uterentur. Eademque* (inquit) *erat, si statim mereri stipendia cœperamus, castrensis ratio, ac militaris.* Hinc ergo intelligimus, cur raras admodum habeamus virorum facundorum ante annum XIX. *actiones.* Necdum enim licuit, per disciplinam modestiæ juvenilis, brachium extra togam exerere, quod tamen his ipsis temporibus ad pronunciationem necessarium fuisse, ex ipso satis constat (*a*) Quinctiliano. Leges ille dicit, in pronunciatione, manibus utrisque etiam de toga componenda, a togæ illa cohibitione alienissimas. Ita ante annum XVIII. exactum *caussas* Orator agere commode non potuit. Et tamen anno XVII. absoluto, finem fuisse constat adolescentiæ imberbis, illius scilicet, quæ puerorum socia erat in scholarum Rhetoricarum disciplina. Hæc certe adolescentia erat propriissime ita appellata. Inde exoleti audiebant impudici, non certe ultra corporis hircinum fœtorem & primam barbæ lanuginem, injuriis illis opportuni & idonei. Flore nimirum illo, quem veteres appellabant, ætatis marcescente, deinceps adolescendi finem fecisse censebantur. *Exoletus qui adolescere*, id est, *crescere desiit*, inquit Festus. Florem enim illum adolescentiæ tribuunt veteres. Hieronymus in Glossario indito : *Adolescentia flos ætatis.* Nec aliter Cicero in *Topicis*. Et florem ætatis contaminatum Cæsari exprobravit (*b*) Cicero. Et constupratum adolescentulum memorat (*c*) Suetonius. Inde intelligimus adolescentulorum, de quibus agimus, hanc fuisse adolescentiam. Fateor equidem Plinium, qui, cum primam *caussam* ageret, annum agebat (*d*) XIX. a se tamen haberi pro (*e*) adolescentulo. Recte id nimirum, si priorem adolescentiæ universæ partem in animo habebat. Adolescentiam enim (*f*) Varro ab anno ætatis XV. ad annum deducit XXX. Sed receptior erat alia adolescentiæ æstimatio a Solonis notissima elegia deducta, quæ ætates per annorum hebdomadas partiebatur, & ab anno proinde ætatis XIV. expleto, adolescentiam censebat ad annum XXVIII. similiter expletum. Ita e Romanis etiam (*g*) Censorinus, & prædictum S. Hieronymi Glossarium Balliolense : *Adolescentia tertia ætas hominis, quæ duabus constat hebdomadibus propter intellectum & actionem.* Utrovis modo in dimidiam partem adolescentiæ priorem incidebat ætas illa Plinii adolescentuli, quæ ratio illi esse potuit, cur ita loqueretur. Sed & alia quoque ratio fortasse erat, si de barbata illi sermo esset adolescentia. Certe barbatulos illos potius quam barbatos censebant, dum primam barbam posuissent anno, quo dixi, XXI. Forma utique eadem, qua etiam adolescentulos, diminuta. Interim nihil obstat quo minus vox adolescentuli simpliciter accepta, imberbem potius adolescentiam denotet quam barbatam. Hi certe erant adolescentuli, quos totos dies apud Rhetoras desidere causati sunt (*h*) Censores. Hoc erat noster in numero Quinctilianus. Est tamen alia nonnunquam laxior vocis significatio. In Satyrico (*i*) Petroniano Giton annorum circa XVI. *crispus* tamen, *mollis*, *formosus*, & *puer*, appellatur. Alibi tamen idem Giton cum (*k*) septenni puellula comparatur. Fieri ergo potest, ut, pro XVI. sit potius, legendum XIV. Sed nec alibi desunt laxioris usus exempla : Augustum *vicennem puerum* tamen appellat (*l*) Brutus. Crispinum etiam (*m*) *sedecennem* (*n*) *puerum* aliquoties similiter indigitat Papinius Statius. Immo *vicennem puerum* memorat coævus nostro (*o*) Martialis. Sed alia vocis certe ratio est, cum affectu aliquo seu contemptus, seu etiam blanditiarum, adhibetur. Tunc enim proclive est, ut plus æquo deprimatur, pro modo, quo res æstimare solent homines illis affectibus præpediti. Alia tamen longe illa, qua pro ætatis temporisque nota usurpatur. Tum enim certe vel receptam illam pueritiam designabit, vel ad rem, de qua agitur, designandam prorsus erat inutilis. Hoc autem sensu vocem illam intellexit noster Quinctilianus.

. IV. Itaque, cum suam ille adolescentuli ætatem cum Domitii Afri committit senectute, extremam illam proculdubio senectutem intellexit, quæque mortem Domitii proxime præcesserit. Audivit enim illum ad mortem usque etiam deficientem, seque (cum deficeret) vidisse testatur, cum ne quidem deficiens Domitius a foro tamen abstinuerit. Sed vero Domitii mortem anno demum æræ nostræ Christianæ LIX. evenisse assignat (*p*) Tacitus. Ita duo lucrabimur; nec ante annum æræ Christianæ XLII. nec post annum XLV. nasci nostrum potuisse Quinctilianum. Si antea natus fuisset, non potuit appellari, cum Domitius moreretur, adolescentulus, qui, si annum XVII. excessisset, primum illum veteris adolescentiæ, & cum pueritia veteri communem, gradum superaverat. Erat enim, ab illo deinceps anno, justus jam adolescens, pro utroque, tam antiquiorum quam juniorum, censu; non autem amplius adolescentulus. Sin post annum XLV. natus fuisset, jam puer fuisset solummodo vivo Domitio, & ne quidem ullo sensu juvenis aut adolescentulus. Quinctilianus adolescentulus, cum moreretur Domitius Afer, an. vir. Ær. Ch. LIX.

(*a*) Quinct. *Inst.* lib. xi. cap. 3.
(*b*) Suet. *Cæs.* cap. 42.
(*c*) Suet. *Vitell.* cap. 12.
(*d*) Plin. lib. v. Epist. 8.
(*e*) Plin. lib. 1. Epist. 18.
(*f*) Ap. *Censor.* cap. 14.
(*g*) Censorin. *ibid.*
(*h*) Ap. Suet. *de Rhet.* cap. 1.
(*i*) Petron. cap. 97.
(*k*) *Ibid.*
(*l*) Ap. Cicer. *ad Brut.* Epist. 16.
(*m*) Stat. lib. v Sylv. 2. vers. 12.
(*n*) *Ibid.* vers. 8 27 51. 82.
(*o*) Mart. lib. vii Epig. 13.
(*p*) Tacit. *Ann.* lib. xiv. cap. 19.

Et quidem illa adolescentuli ætate fere expleta. Natus proinde sub finem anni Ær. Ch. XLII.

V. Sic tamen inter duos hosce annos Quinctiliani natalem ego constituendum existimo, ut ad priorem annum XLII. sit propius admovendus. Erat enim, uti vidimus, non jam amplius, cum Domitium audiret, Romano censu puer, sed adolescentulus. Itaque togam jam mutaverat, & pro puerili prætexta virilem atque puram induerat; quam tamen non ipso, qui XIV. ætatis annum claudebat, natali; sed alio aliquo, qui in annum XV. incurrebat, festo ut plurimum induere solebant. Id enim satagebant, & pro virilitatis honore summo habebant, ut quam possent maxima amicorum pompa atque apparatu in forum deducerentur. Togam ita dedit Quinti fratris filio Quinto die festo Liberalium (*a*) Cicero. Sic Consulatus duos ea ipsa de caussa suscepit (*b*) Augustus, ut nepotes Caium Luciumque consulari apparatu in forum deduceret. Erant enim diebus festis non vestium dumtaxat splendidior ornatus, sed major etiam amicorum, in urbe, frequentia. Inde XV. ætatis anno togam frequentius tribuunt auctores, quod eo jam labente, & magna etiam ex parte sæpe elapso, indui soleret. Hoc nos alibi (*c*) exemplis horum superiorumque atque inferiorum temporum ostendimus. Itaque annus ætatis XV. fuerit necesse est, cum primum Domitium audiret Quinctilianus. Nec tamen moram ejus in Domitio audiendo brevem fuisse verisimile est. Alioqui luxisset, significasset certe, illam tantæ spei frustrationem. Aliter vix potuit toties & tam grato animo memoriam ejus injicere, si brevior fuisset illius cum viro tanto consuetudo. Illum certe Domitium cum Julio Africano censet, eorum (*d*) quos viderit Oratorum longe præstantissimos; illum, inquam, (*e*) *Domitium longe omnium summum Oratorem.* Nec tamen unquam dolet ereptum sibi, quam vellet, maturius, quo adeo moleste fuisset cariturus. Accedit præterea, quod defecerit in fine, in rei oratoriæ existimatione, Domitius. *Vidi* (inquit (*f*) noster) *ego longe omnium, quos mihi cognoscere contigit, summum Oratorem Domitium Afrum valde senem, quotidie aliquid ex ea quam meruerat auctoritate perdentem; cum, agente illo, quem principem fuisse quondam fori non erat dubium, alii* (*quod indignum videbatur*) *riderent, alii erubescerent.* Hæc certe cum fierent, vix credi potest, tum primum sese Quinctilianum ad Domitium contulisse; cum hæc passim recepta esset de Domitio opinio. Vigentem potius florentemque Domitium sectatus est; cum ea demum mutatio ut contigerit, observarit ipse Quinctilianus. Proinde aliquot, ante Domitii excessum, annis. Nec enim subito observari solent tantæ illæ mutationes; cum soleat minores defectus obscurare fama jam olim acquisita, passimque peritiorum judicio recepta atque celebrata. Accedit denique & aliud diutinæ in Domitii disciplina moræ argumentum, quod duorum a Domitio scriptorum de testimoniis librorum pleraque sibi ex ipso cognita (*g*) testetur ipse Quinctilianus. Erat enim illud celebrioribus præceptoribus in more, ut dictata eorum scriptis exciperent discipuli. Sic libros duos, (*h*) ante hasce Institutiones, de hac eadem Arte Oratoria scriptis mandaverant, seque inconsulto, ediderant ipsius Quinctiliani discipuli, priorem pueri, posteriorem juvenes. Hos enim fuisse in scholis Rhetorum discipulorum ordines, jam antea e Quinctiliano ipso observavimus. Sic fabulas Oratorum, Senatoriorum, & *disputationes, & arcana semota dictionis* penitus excepit (*i*) Auctor Dialogi de Oratoribus, eadem ipse qua Quinctilianus, cum Domitium audiret, ætate, admodum juvenis. Eadem etiam cum majoribus illis Quinctiliani discipulis. Sed vero pueris vix potuit, pro Romana disciplina, libera esse cum Oratoribus Senatoriis conversatio. Ægre illis foras prodire concessum est, nisi patre comite aut pædagogo. Togam plane virilem sumpserit oportet, qui domos Oratorum frequentarit. Qui ergo XV. ætatis annum cœperat, cum se Domitio Afro traderet imbuendum, fieri certe vix potest, quin annum ætatis XVI. in ejusdem disciplina consummaverit. Cum tamen adolescentulus in ejus schola perseveraverit, proinde annum XVII. ætatis, cum obiret Domitius, nondum expletum fuisse verisimillimum est. Itaque anni XLII. fine natum Quinctilianum fuisse crediderim. Nec sane longe me a vero ejus natali aberrare puto.

Cossutianus Capito damnatus anno Ær. Chr. 57. adolescente Quinctiliano.

VI. Obstat certe, ne multo serius differri potuerit, nota quoque aliæ ætatis suæ a (*k*) Quinctiliano ipso memorata. *Egregie* (inquit) *nobis adolescentibus, dixisse accusator Cossutianai Capitonis videbatur, Græce quidem, sed in hunc sensum, erubescit Cæsarem timere.* Bis quidem, fateor, e Tacito constat, periclitatum fuisse Cossutianum illum Capitonem. Utrobique de lege Cincia, qua cautum, ne quis ob *caussam* orandam pecuniam donumve acciperet. Primo sub (*l*) Claudio, anno æræ nostræ Christianæ XLVII. Tum deinde sub (*m*) Nerone, anno ejusdem æræ LVII. Sed posteriorem illam accusationem intellexit certe Quinctilianus. Priori enim vice non erat nominatim delatus Cossutianus. Sed cum id ageretur, ut lege repetundarum tenerentur qui præmia accepissent advocati, *caussam* suam agi senserunt Cossutianus ille & Suilius, *nec judicium* (inquit Tacitus) *quippe in manifestos, sed pœnam statui videbant.* Inde *Cæsarem circumsistentes ante acta deprecati sunt.* Nulla hic prorsus erat delatio, nullus accusator; sed pœnæ dumtaxat, etiam

(*a*) Cicero *ad Attic.* lib. v. Epist. 10.
(*b*) Suet. Aug. cap. 26.
(*c*) Præl. v. *ad Sp.* Adrian.
(*d*) Quinct. lib. x. Inst. cap. 1.
(*e*) Quinct. lib. xii. cap. 11.
(*f*) Ubi supra.
(*g*) Quinct. lib. v. Inst. cap. 7.
(*h*) Quinct. lib. i. Instit. Procem.
(*i*) Dialog. capp. 1. 2.
(*k*) Quinct. Inst. lib vi. cap. 1.
(*l*) Tacit. *Ann.* lib. xi. cap. 6.
(*m*) *Idem.* Ann. lib. xiii. cap. 33.

nemine

nemine deferente, metus. Atqui sub Nerone accusatus est is idem Cossutianus a Cilicibus, quasi *idem jus audacia apud illum in provincia ratum esset, quod in urbe exercuerat.* Hic *pervicaci accusatione conflictatus, postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est.* Hic locum habuit lingua etiam, quam in Cossutiani Capitonis accusatore observaverat Quinctilianus noster, Græca. Erat enim ea Cilicum. Ita hic annum tenemus, qui in prædictam illam inciderit Quinctiliani adolescentiam. Id quoque tenemus, post annum XLIII. ne quidem nasci potuisse. Nec enim ita anno LVII. togæ virilis annus potuit implevisse, ut togam sumeret. Imo initio anni LVII. accusationem illam Cossutiani fuisse verisimillimum est; si quidem anni superioris fine discesserit e provincia ipse Cossutianus. Sic enim solebant qui in longinquas missi essent provincias, ut sero in provincias appellebant, (post mare liberum, mensemque Martium, aut Aprilem, aut aliquando serius Roma profecti) ita sero, nec prius quam ad exitum annus spectaret, Romam redire. A die enim appulsus in provinciam numerandi erant anni, quibus provinciis præficiebantur, ut e Ciceronis provincia constat Ciliciensi, multisque ejus hoc de argumento scriptis epistolis. Sic, nisi anno XLIII. ineunte natus fuisset Quinctilianus, non potuit anno LVII. itidem togam sumpsisse, quæ anno XV. affecto sumi solebat, atque adolescentibus accenseri. Melius omnia respondebunt, si anno XLII. exeunte natus fuerit, & tamen ante mensem, mensisve diem, quo Domitius Afer, post multos tamen inde annos, extinctus fuerit.

VII. Faciet præterea ad eamdem temporis notam Orator alius, eodem quo Domitius anno, eodemque teste Tacito, extinctus. Servilium illum appellat Tacitus, si tamen idem ille Servilius cum Servilio Noniano, quem ab Oratoria celebrat, non noster modo (*a*) Fabius, sed Auctor etiam (*b*) Dialogi de Oratoribus. Servilium certe Nonianum a se auditum testatur ipse Quinctilianus. Et eum auditum agnoscit, id simul, ni fallor, innuit, tum illum in foro celebrem fuisse, cum studiis operam daret Quinctilianus, nondum ipse foro initiatus, adhuc nimirum discipulus, nondum patronus; adhuc eo discipulatus gradu, ut foro interesse liceret, quod non pueris, sed adolescentulis, concessum jam ostendimus. Et de illo sane loquitur Servilio Noniano Auctor Dialogi, quasi nondum esset amplius in vivis VI. illo Vespasiani anno, quo Dialogus fuisse supponitur: sic etiam ut Aufidio Basso postponat; pro temporis, ni fallor, quo sunt extincti, ordine. Hunc ipsum Aufidium Bassum memorat (*c*) Seneca, jam *senio degravatum, quassum, ætati obluctantem, mortisque in confinio* positum: talem nimirum illum, ut post illam mentionem diu superesse non potuerit. Hæc anno, ut videtur, proximo ante incendium Lugdunense (*d*) Seneca. Sequitur enim mentio veris, alterius, ni fallor, anni. Tum illo anno, si temporis ordinem in epistolis disponendis observaverit, conflagratio illa sequitur urbis (*e*) Lugdunensis, quam anno coloniæ tribuit centesimo. Deduxit coloniam illam L. Munatius Plancus anno urbis Varroniano 711. teste Dione. Ita arserit anno ejusdem epochæ 811. qui idem est Æræ nostræ Christianæ 58. Ita decesserit Aufidius anno epochæ Christianæ 57. Recte ante Servilium Nonianum, qui, pro Taciti rationibus, eodem anno obiit quo Domitius, Christi nimirum LIX. Ne dubitemus eumdem esse Servilium illum Nonianum ab Auctore Dialogi memoratum cum Taciti Servilio.

Auditus etiam a Quinctiliano Servilius Nonianus, eodem, quo Domitius, extinctus anno Domini LIX.

VIII. Conveniunt porro fines pueritiæ suæ a Quinctiliano ipso designati, qua quidem nobis explorati sunt. *Nobis* (*f*) (inquit) *pueris insignes pro Voluseno Catulo Domitii Afri, Crispi Passieni, Decimi Lalii, orationes ferebantur.* Nec sane potuit Crispi Passieni oratio aliqua in aliam aliquam, pro nostris rationibus, ætatem Quinctiliani, quam puerilem, incidere. Erat enim Crispus ille Passienus Orator Agrippinæ conjux, & Neronis, postea Imperatoris, proinde vitricus, fraude Agrippinæ conjugis occisus. Nupsit Agrippina Claudio patruo anno Æræ Christianæ XLIX. teste (*g*) Tacito, ipsis Kalendis Januariis, ut nos docet (*h*) Suetonius. Imo anno superiori XLVIII. de illo matrimonio actum discimus e Tacito. Nec enim antea quam sui matrimonii certa esset Agrippina, illud etiam a Claudio impetravit, ut filia Claudii Octavia jam antea L. Silano desponsa Neroni suo uxor daretur. Inde Silanus a Vitellio Censore Prætura Senatuque motus, atque abdicare coactus: quam quidem abdicationem IV. Kalendas Januarias tribuit Suetonius. Hinc sane constat, jam illo anno XLVIII. mortuum fuisse Passienum, quem certe Claudio Imperium adepto mortuum, tam e Seneca discimus, quam etiam e Tacito & Suetonio. Passieni de Claudio dictum a (*i*) Seneca in testimonium adducitur: *Malo divi Augusti judicium, malo Claudii beneficium.* Hoc certe ante Claudii imperium, quo penes Claudium beneficia erant, non potuit dicere Passienus. Scribit præterea ad illum de exilio suo Epigramma (*k*) Seneca, exul nimirum

Conveniunt notæ pueritiæ ejus, qua quidem nobis apparent.

(*a*) Quinct. lib. x. *Inst.* cap. 1.
(*b*) Dialog cap. 23.
(*c*) Senec. Epist 30.
(*d*) Senec. Epist. 67.
(*e*) Senec. Epist. 91.

(*f*) Quinct. lib. x. *Inst.* cap. 1.
(*g*) Tacit *Ann.* lib. XII. cap 7.
(*h*) Suet. Claud. cap. 29.
(*i*) Senec. *de Benef.* lib 1 cap. 15.
(*k*) Epigr. VI. ante cons. ad *Helviam.*

ipse sub Claudio, opera Messalinæ. Dictum ejusdem de Caligula refert etiam (*a*) Tacitus, *neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse*. Hoc etiam certe extincto Caligula, atque imperante Claudio. Suetonii verba sunt in hanc sententiam disertissima. Sic enim ille de Nerone: *Verum* (*b*) *Claudio imperium adepto, non solum paternas opes recuperavit, sed & Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est*. Male ergo mors ejus sub Caligula refertur in Chronico Eusebiano. Sed multa sunt istiusmodi in Chronico illo ab Hieronymo plerumque quoad res Romanas interpolato male disposita. Illud tamen certum, ante Claudii imperium, ne quidem potuisse Passieno nubere Agrippinam. Decessit maritus ejus prior Domitius Neronis Imperatoris pater, (*c*) Nerone ipso trimulo. Natus est Nero Decemb. XV. anni quo obiit Tiberius, Æræ Christianæ XXXVII. Ita patrem amiserit anno ejusdem Æræ XL. Tum a fratre Caio Agrippina, Jovem se fingenre, cum aliis sororibus, vitiata est, tandemque relegata; nec antea, quam Claudius imperaret, reducta, bonisque restituta. Hoc sane intervallo nupsisse illam incredibile est, seu cum a fratre stupraretur, (quod anno demum eodem quo mortuus fuerat maritus XL. factum constat e (*d*) Dione,) seu cum ageret in exilio. Itaque inter annum XLI. & XLVIII. necesse est contigisse illud Agrippinæ cum Passieno matrimonium. Ita potuerit Passienus, Quinctiliano puero, utramque habere conjugem, tam scilicet primo Domitiam, quam postea Agrippinam. Idque sane fuisse videtur, Quinctiliano ipso teste, verisimillimum. Sic enim ille de Junio Basso: (*e*) *Nobis* (inquit) *pueris, Junius Bassus, homo imprimis dicax, Asinus albus vocabatur*. Ita plane appellatus propter illam ipsam dicacitatem, ut ostendit (*f*) Turnebus. Illius dicam in Passieni Domitiam recenset, non multis interpositis, idem (*g*) Quinctilianus. Ea si caussa fuerit cur ita cognominaretur Junius Bassus; sic in pueritiam Quinctiliani convenerit Domitia quoque illa Passieni. Certe cum primum inclaresceret illo dicacitatis nomine Junius Bassus, tum novum nactus est *Asini albi* cognomentum. Id quoque, Quinctiliano ipso, ut vidimus, teste certum est, in suam pueritam incidisse Junii Bassi illam, scurrilitatis nomine, claritatem. Id denique certum est, provectiori Quinctiliani ætati convenire minime potuisse jocum illum in Passieni priorem uxorem Domitiam; cum ne quidem ultra pueritiam illius pertigerit mors ipsa Passieni. Potuit ergo pueritia Quinctiliani antiquior esse dica illa in Domitiam, non potuit esse serior. Sed nec multo esse potuit antiquior. Vixit enim Bassus ille nupera, etiam cum Institutiones illas scriberet Quinctilianus, memoria. Certe post Cassium Severum & Domitium Afrum, ne vetustiores fuisse suspicemur, quibus nupera illa memoria opponitur. Ita nec multo ante Quinctiliani pueritiam, pro nostra Chronologia dispositam, jocari illa potuit Bassus in Domitiam Passieni. Imo satis illa omnia commode conciliari invicem possunt pro nostris hypothesibus. Erat enim Quinctilianus anno Æræ Christianæ XLVIII. quo Passienum obiisse suspicamur, ad minimum sexennis. Quo certe spatio uxorem utramque, tam Domitiam, quam Agrippinam, habere potuit Passienus. Nec diu illum post nuptias Agrippinæ vixisse verisimile est. Filium enim illa Neronem in spem imperii, per fas & nefas, augendum censuit, quem etiam hereditate vitrici Passieni locupleratum testis est Suetonius. Heredem tamen ille non Neronem scripserat, sed ipsam Agrippinam: si tamen nos vera doceat vetus Juvenalis (*h*) Scholiastes. Itaque & propter hereditatem (quam illi copiosam fuisse exinde constat, quod funere sit elatus publico) illi nupsit Agrippina, in filium transferendam; & propter illam ipsam hereditatem illum visa est e medio sustulisse. Proinde prima quaque, ut videtur, sceleris occasione. Fieri potest ut pacta fuerit, cum Passieno nuberet, de testamenti hereditate, pro eodem exemplo, quo Claudio nubens pacta est Neroni suo uxorem Octaviam; tum deinde illum sustulerit, ne mutaret testamentum. Moram illa, quam brevissimam, si vera fuerint, exigebant; & ne falsa videantur suadent mores feminæ sceleratissimæ alioqui notissimi. Denique nec illud observatu indignum est, quod ait: *Nobis pueris insignes pro Voluseno Catulo orationes ferebantur*. Non ait auditas a se puero illas orationes, cui, per ætatem puerilem, ne quidem patuit in forum, ubi habebantur, aditus. Ne quidem lectas a se puero fuisse innuit. Tantum ait, *ferebantur*, ut doceret, non quidem sibi, aut coævis pueris innotuisse, sed majoribus rei Oratoriæ studiosis. Plane pueritiam designavit, qualem nostræ ferunt rationes, ita ab Oratoribus in foro audiendis remotam, ut ne quidem legendis in schola par fuerit Oratorum illustrium orationibus.

Galbam Quinctilianus in Provinciam Hispaniam comitatus est.

IX. Sed vero post Domitium Afrum & Servilium Nonianum alios suos præceptores nullos memorat Quinctilianus. Proinde merito est, quod suspicemur, non diu postea ab illo scholas Rhetorum fuisse frequentatas. Et quidem illa adolescentiæ ætate a studiis Rhetorices ad usum se conferre solebant adolescentes, ab anno, ut vidimus, ætatis circiter XIX. labente scilicet, expleto autem XVIII. qui annus erat cohibendo intra togam brachio post primam adolescentiam legitimus. Tunc enim prima lanugo, & prima,

(*a*) Tacit. *Ann.* lib. VI. cap. 20.
(*b*) Suet. Neron. cap. 6.
(*c*) Suet. Neron. *ibid.*
(*d*) Dio, lib. LIX.
(*e*) Quinct. lib. VI. *Inst.* cap. 3.
(*f*) Turneb. Adversf. XXVIII. 35.
(*g*) Quinct. lib. VI. cap 3.
(*h*) Schol. in *Juvenal.* Sat. IV. vers. 81.

proprieque ita dicta, virilitas. Tunc prima illis a pueris, quos quatuor annis præcedebant, reverentia, ut par senectæ fuerit aliquatenus, (*a*) Juvenale teste, vel prima illa lanugo. Et quidem opportune accidit, ut ipso illo ætatis Quinctiliani, pro nostris calculis, anno; secundo autem a morte Domitii, Æræ nostræ Christianæ LXI. in Hispaniam mitteretur a Nerone Galba. Octennio enim provinciam illam tenuisse, testes habemus disertos (*b*) Suetonium & (*c*) Plutarchum. Rediit autem Romam Galba eo ipso anno, quo Nero interfectus est, LXVIII. sed exeunte. Ita incipere octennium illud anno alio non potuit, quam illo, quem nos numeramus Æræ nostræ receptæ LXI. Hoc ergo anno, cum in provinciam Hispaniam proficisceretur Galba, nostrum etiam comitem accepit, ni fallor, Quinctilianum. Scio nullum esse, qui id diserte testetur, historicum. Et tamen ita rem habuisse suspicor. Erat enim certe Galba Quinctiliani patronus, ut exinde constat, quod reversus e provincia Quinctilianum secum Romam duxerit, teste, ut videbimus, Hieronymo. Fuerat ergo in Hispania, cum Galba illi præesset, Quinctilianus. Imo Hispanum illum, & quidem Calagurritanum, agnoscit (*d*) Ausonius. Ea ratio esse potuit, cur primam Artis Oratoriæ professionem facere vellet in patria, & libenter illam Galbæ in provinciam ituri invitationem amplecteretur. Convenit præterea, uti dixi, ætas Quinctiliani XIX. annorum, eadem nimirum illa, qua & L. Crassus olim, & hoc ipso seculo Plinius Quinctiliani discipulus Oratoriam auspicatus est. Nec sane aliud ullum tempus habemus monimentis consignatum, quo in patriam concesserit, aut quo illa gesserit, unde postea Calagurritanus fuerit appellandus. Puer certe atque adolescens Romæ fuit, ut ex his ipsis constat Institutionibus. Et cum salarium e fisco acciperet, per (*e*) viginti annos continuos Romæ egit. Imo postquam sese illo docendi munere publico abdicasset, adhuc Romæ hæsit. Ibi (*f*) uxorem perdidit; ibi filium (quem deflet) utrumque. Ibi illum deprehendit (*g*) Domitianus, cum nepotum studiis illum præficeret. Ibi Institutiones hasce continuo (*h*) biennio, &, quod excurrebat, absolvit. Ibi secundas nuptias inivit, & novam de secundis illis nuptiis filiam sustulit, cui dotem auxit discipulus ejus (*i*) Plinius. Sic ille nullam ætatis partem in Hispania agere potuit, si hanc, in qua versamur, non egerit. Quid dico ipse? Imo ne majores quidem illius alibi, præterquam Romæ, legimus. Hic certe patrem (*k*) suum ipse memorat. Hic etiam avum ejus fortasse vidit audivitque M. Annæus (*l*) Seneca pater. Cur ergo Calagurritanus appellandus, si mora ejus in urbe patria Calagurritana nulla fuerit insignis? quæ tamen alia, quam hoc tempore, nulla insignis esse potuit. Potuit, fateor, a patria cognomen accipere, ut numquam prorsus fuisset in patria. Sed fuit certe, fuitque hoc ipso, ut videtur, tempore, quo Galba provinciæ ejus patriæ præfectus est. Res sane ejus in hoc opere obiter memoratæ diu illum Roma abfuisse indicant. Res enim Romæ gestas a prima pueritiæ memoria repetit, & ab initio adolescentiæ. Inde hiatus manifestus est. Nec enim proximæ ætatis res, hujus nimirum, quo illum abfuisse putamus, octennii ullas unquam advocat. Cur igitur dubitemus, qui illum ex Hispania Romam reduxit, eumdem Roma illum in Hispaniam arcessivisse, amicum nempe studiorum ejus patronumque Galbam?

X. Cæterum, quo munere functus fuerit in patria noster Fabius, scholæ an fori, præceptorisne an advocati, id fateor esse mihi incompertum. Togæ tamen fuisse potius, quam Sagi munus, exinde colligo, quod e datis in hoc munere sui experimentis, Galba illum Romæ, jam Imperator, Scholæ Oratoriæ publicæ præfecerit, & salario publico e fisco solvendo instruxerit. Nec sane militaris erat Quinctiliano indoles. Nec ullum incumbebat militandi munus aut necessitas. Nec enim illi stirps erat Senatoria, & ne jus quidem petendi honores Senatorios, ut stipendia ad honores illos necessaria implere teneretur. Hoc ostendunt professio ejus publica, & salarium e fisco; & impares ejus honoribus Senatoriis facultates a Plinio observatæ; & Consularia ejus tandem ornamenta, non ipse Consulatus, *honestamenta potius nominis, quam insignia potestatis*, ut de eo observavit (*m*) Ausonius. Inde facile intelligimus nunquam ab eo gestum fuisse Consulatum, utpote natalibus debitum, sed ornamenta dumtaxat Consularia a Principe impetrata, plane Consulatibus posteriorum temporum Codicillaribus affinia, ut & munera ei virorum Consularium administrare liceret, & vestitu Consularium laticlavio uteretur, & imaginem suam habitu Consulari ad posteros transmitteret. Raræ autem admodum erant, his temporibus, militum conscriptiones, constitutis jam perpetuis præsidiorum limitumque legionibus. Itaque inviti admodum pauci, siqui fortasse ulli, ad militiam adigebantur. Nec emeritum habere ob oculos potuit, cui spes erat auctioris, honestiorisque e studiis suis lucri. Vigebant autem, non Romæ solum, verum etiam in provinciis, ut Juris studia, sic etiam Artis Oratoriæ. Par enim erat usus Oratoriæ & necessitas in Judiciis provincialibus atque in urbanis. Par etiam scholarum necessitas Rho-

Docuit, exercuitque, ut videtur, in Hispania, sub Galba Præside, Artem suam Oratoriam Quinctilianus.

(*a*) Juvenal. Sat. XIII. vers. 58. 59.
(*b*) Suet. Galb. cap. 9.
(*c*) Plutarch. Galb.
(*d*) Auson in *Prof* & Hieronym. in *Chr. Euseb.*
(*e*) Inst. Procem.
(*f*) Inst. lib. VI. Procem.
(*g*) Inst. lib. IV. Procem.
(*h*) Epist. ad *Tryphon. Bibliopol.*
(*i*) Plin. lib VI Epist. 32.
(*k*) Quinct. *Inst.* lib. IX cap. 3.
(*l*) Senec. *Praef.* ad lib. V. Controv. & alibi.
(*m*) Auson. *Paneg.* ad Gratian.

tnricarum, ut juventus artibus ad fntum necessariis imbueretur. Imo studia illa io provinciis viguisse, io bac etiam ipsa prnvincia Hispania, ostendunt tot doctissimnrum provincialium, etiam Hispanorum, illis quoque temporibus, exempla, Lucani, Senecarum, Martialis, alinrumque, præter nnstrum, Quinctilianorum. Imo utroque in loco, tam scilicet io foro, quam etiam in schola, hanc artem nostrum factitasse verisimillimum est. Erat, fatenr, e veteribus Isncrarcs, qui docuit quidem, non item exercuit, hanc Artem Oratoriam. Sed vocem causabatur ille, quo mious exerceret, nnn separatum aliquod docendi exercendique munus. Erant præterea fortasse juniorum Sophistarum nonnulli umbraticis illis declamandi, non item veris nrandi, cootroversiis iosignes. Erant etiam, qui animi magis caussa declamarent, quam quod scholæ quicquam aut foro præpararent. Hoc erat in oumero Juvenalis, teste vitæ ejus auctore Anonymo. Sed rari admodum etaot, illis præsertim, quibus vixit Quinctilianus, temporibus, qui separatam a fnrensi usu prnfiterentur Oratnriam. Habebant certe discipulos celebertimi quique Oratores, etiam Senatores, etiam Consulares. Habuit certe Cicero, habuit Domitius Afer, babuit Passienus, omnes ordinis amplissimi. Et cum scbnlæ præficeretur Quinctilianus, nnn ramen prninde a *caussis* abstinuit in foro perorandis. Ino illo ipso XX. annnrum spatio, quo scholæ præfuit, *caussas*, quas Romæ egit, publicas egit omnes; nec antea scholam abdicavit, quam se a foro etiam excusasset. Imo a vero fori usu, tamque diutina tot annorum experientia, ipse sua (*a*) Institutionum Oratoriarum præcepta arcessit. Proinde innuit se fuisse interea in forensi usu versatissimum. Sic itaque illum, dum in Hispania esset, fecisse verisimillimum est. Potuitque Galba, qui fnro pariter atque exercitui Hispanico præsidebat, fori etiam designare advncatos. Sic habuit Cæsar in prnvincia sua jurisconsulrnm Trebatium, nnn minus fori legumque Civilium prnprium, quam fuerint advncati. Hæc certe ratio esse potuit, cur Galbam secutus fuerit in prnvinciam, præsertim patriam, Quinctilianus. Spectabantque ad (*b*) Cæsarem, noo autem ad populum Rnmanum, provinciæ Hispanicæ reliquæ, excepta Bætica, omnes. Certe illa (cui præfuit Galba, in qua erat Quinctiliani parria, ad Iberum fluvium sita Calagurris) Tarracnnensis. Inde factum, ut tot annis Galba illam nbtinuerit. Erant enim Cæsaris provinciæ, pro Cæsaris placito, plane arbitrariæ. Præcipue pnst Tiberium, qui primus mnrem illum cœperat, quo pluribus annis iisdem Præfectis eædem provinciæ credebantur. Rationem etiam, cur Tiberius ita fecerit, tradidit (*c*) Jnsephus.

In Hispaniam profectus est Quinctilianus ann. Ær. Ch. LXI. ineunte, Romam reversus ann. ejusdem æræ LXVIII. exeunte.

XI. Itaque cum Galbam secutus videatur in proviociam Quinctilianus, eumdemque rursus e provincia redeuntem comitatus Romam venerit; binc sane cnlligimus e Galbæ in provinciam proficiscentis redeuntisque tempnribus constituendum esse discessum nostri, reditumque, Quinctiliani. Sed vero (*d*) medio Neronis principatu prnvinciam illam Galbæ nblatam testis est Suetnnius. Hinc facile colligimus anni pntius LXI. initio, quam LX. fine, in prnvinciam concessisse Galbam, & cum eo Quinctilianum. Erat enim annus ille Neronis VII. cujus numerantur anni vulgo XIV. paucis nimirum anni XIV. desideratis dumtaxat mensibus. Et cœperat ille Neronis annus VII. ab anni superioris LX. Idibus Octobris. Sic etiam VIII. in provincia æstiva expleverit Galba. Tardum certe Galbæ iter Rnmam versus, audita scilicet Neronis cæde, testatur fuisse (*e*) Tacitus. Inde fieti vix potuit, ut Romam ante anni LXVIII. finem attigerit. Et tamen ante LXIX. initium artigisse necesse est. Cnnsulatum certe Romæ secundum iniit, principin nimirum anni LXIX. Et Rnma Vitellius in Germaniam profectus est, teste (*f*) Suetnnin. Nnn certe antea a Galba inde missus, quam Rnmam Galba ipse appulisset. Inferioris Germaniæ legiones (postquam cessisset Virginius Rufus) diutius sine Consulari fuisse, dncet (*g*) Tacitus. Inde, ni fallnr, quod legatum Galba onn anrea mittendum censuisset, quam Romam ipse veniret, quod melior futurus esset ibi, quasi in re præsenti, delectus. Atqui in Germaniam venerat superioris anni Kalendis Decembribus (*h*) ipse Vitellius. Iraque Novembri saltem ineunte Romam Galba venerit oportet. Et cum eo noster proinde Quinctilianus.

Inde arcessendi anni XX. quibus scholæ publicæ Romæ præfuit Quinctilianus.

XII. Ait pnrro Quinctilianus ipse se (*i*) *studia sua per viginti annos erudiendis juvenibus* impendisse. Anni illi ab hoc procul dubio, in quo versamur, anno Æræ Christiaoæ LXVIII. exeunre arcessendi erunt, desinentque aden annn ejusdem Æræ receptæ LXXXVIII. ipso quoque similiter exeunte. Et quidem idem Hieronymus, quo teste Galbam Quinctiliano comire Romam venisse didicimus, Domitiann etiam impetante, bæc habet verba non alin, quam ad vicennii hujus finem nmnino referenda: (*k*) *Quinctilianns ex Hispania Calagurrisanns, qui primus Roma publicam scholam aperuit, & salarinm e fisco accepit, clarnit.* Male Hiernnymum intelligunt, qui illn demum Dnmitiani anno scholam Rnmæ a Quinctiliann apertam existimant. Noo hoc voluit Hieronymus; onn Auctor ejus quicumque demum fuerit, Quioctiliano ipsi coævus. Scripsit enim

(*a*) Instit. lib. vi. cap. 2. lib. ix. cap. 2.
(*b*) Dio, lib. LIII.
(*c*) Joseph. Antiq. lib. xviii. cap. 8.
(*d*) Suet. Galb. cap. 8.
(*e*) Tacit. *Hist.* lib. ii. cap. 6.
(*f*) Suet. Vitell. cap. 7.
(*g*) Tacit. Hist. lib. 1. cap. 9.
(*h*) Tacit. Hist. lib. 1. cap. 51.
(*i*) Quinct. Procem. *Inst.*
(*k*) Hieronym. in *Chr. Eusebian.*

certe

certe (*a*) Institutiones, quas habemus, ut e multis constat earumdem locis, superstite adhuc Domitiano. Antea tamen, quam manum illi operi admoveret, jam elapsos supponit viginti illos annos, quibus juventutem erudierit. Hinc certo constat exordium illorum annorum sub Domitiano non esse ponendum. Finem potius docendi designavit illis verbis auctor Hieronymi. Responderque numerus annorum ab illo, quod modo dixi, exordio ductus accuratissime. Septimis enim Domitiani COSS. convenit annus Domini LXXXVIII. sic tamen ut a Septembris die XIII. octavus Domitiani a morte Titi fratris annus fuerit numerandus. Desineretque sane illa ipsa illius anni parte annus scholæ XX. debitumque fuerit XX. ejus e publico stipendium, si ab anni LXVIII. fine inchoerit. Et quidem anno Domitiani VII. aut VIII. notam illam apponunt editiones antiquissimæ pleræque, & codices etiam antiquissimi. Utrorumque rationes, cur ita disposuerint, e nostris illis colligi poterant, quas dedimus, hypothesibus. Erant autem longe pauciores, errorisque manifesti suspecti, quos observavit anno ejusdem V. assignasse Pontacus.

XIII. Ne autem temere hæc Hieronymum effudisse suspicemur, habuit certe ob oculos de Quinctiliano auctorem Quinctiliani ævo proximum Suetonium. Imo illum ipsum Suetonium in Chronico testem sese advocasse, in rebus præsertim Romanis, quarum parcior fuerat Eusebius, in Chronici Eusebiani a se Latine traducti Præfatione, ipse testatur Hieronymus. *Hæc Hieronymus, ut videtur, Auctore Suetonio.* Scripsit enim sane Suetonius de claris Rhetoribus librum, cujus hodieque fragmentum habemus, admodum mutilatum; ut e catalogo constat, quem præfixum repræsentant codices MSS. In illo aliorum quoque Rhetorum nomina legimus, quorum vitas descripserit in illo opere Suetonius, quæ tamen olim perierint; & in illis Marcum etiam Fabium Quinctilianum. Et quidem alios inde Rhetoras, qui tamen nulli comparent in opere Suetoniano hodierno, excerpsit, & suo quemque loco, pro temporis ordine, disposuit Hieronymus. Cur itaque dubitemus, quin & Quinctilianum suum similiter inde transtulerit? Nostrum vero illum fuisse, de quo scripsit Suetonius, Quinctilianum, non patrem ejus aut avum, e temporis illa, in qua illum exhibet catalogus, serie, facile colligimus. Præcedunt enim ibi L. Statius Ursulus, P. Clodius Quirinalis, M. Antonius Liberalis, Sex. Julius Gabinianus; quos Claudii, & Neronis, & Vespasiani etiam temporibus apposuit Hieronymus. Solus illum sequitur Julius Tiro. Sed Tironem nullum, opinor, legimus in cognominibus Romanis; sæpius Tironem. Estque fortasse Julius ille Tiro, cujus codicillos memorat sub Trajano (*b*) Plinius. Hoc si verum, Julius ille Tiro, jam nuper, cum scriberet Plinius, defunctus, Quinctiliani in schola Rhetorica successor esse potuit. Sic alius a nostro Quinctiliano esse non potuit, qui fuerit loco illi, pro temporis ordine, quem secutus est in vitis illis disponendis Suetonius, inserendus. Sed desunt, fateor, notæ illæ temporum in Suetonio hodierno, etiam in vitis illis, quas cum Suetonio hodierno communes habuit Hieronymus. Nullum in illo legimus Imperatoris annum, quo ipsi illi, qui supersunt hodieque Rhetores floruerint. Inde suspicio est, pleniorem fuisse in vitis illis Suetonium, quem adhibuit Hieronymus, quam sit ille, quem hodie habemus. Sed ut temere illos certis Imperatorum annis assignarit Hieronymus, ut multa alia ab Eutropio accepta annis ille assignavit, quorum tamen annos certos nullos designaverat Eutropius; hic certe ratio nulla est, cur scholæ Quinctilianeæ initium, seu prætermiserit Suetonius, seu temere adeo, nec ullo præeunte auctore, designarit Hieronymus. Erat enim epocha illa constitutæ scholæ publicæ insignis admodum, & Galbæ procul dubio rescripto munita, non magis a Suetonio prætermittendo, quam fuerit Senatusconsultum de Rhetoribus olim ab urbe pellendis, cujus tamen verba censuit conservanda (*c*) Suetonius. In Galbæ autem rescripto COSS. fuisse verisimillimum est, & mensem mensisque diem, & salarium e fisco solvendum. Ita nihil deerat, quo cœpti stipendii tempus fieret exploratissimum. Inde initium erat professorum publicorum sibi invicem contendentium in Arte Rhetorica. Inde ad alias quoque disciplinas liberales majores fuit exemplum. Erant enim postea Grammaticæ, Medicinæ, Philosophiæ, &c. Professores publici publicis e fisco salariis alendi. Inde annus erat certus, quo claruisse dici possent Rhetores. Is ipse nimirum, quo ad professionem illam publicam fuissent admissi. Per annos etiam Imperatorum designandus erat, a quibus erant salarium accepturi. Ita initium Quinctiliani consignare Suetonium oportebat tot nominibus insigne. Et finem quoque professionis non debuit certe tacere Suetonius, ipsum etiam multis nominibus insignem; imprimis, quod nec pulsus, nec morte sublatus, sed honesta plane missione a Principe impetrata, scholam abdicarit; tum deinde, quod post vigesimum hoc fecerit stipendium. Utrumque pro exemplo disciplinæ militaris, qua missiones erant, post certum stipendiorum numerum, ab Imperatoribus impetrandæ. Et sane officia illa Palatina omnia, tam inermia nimirum illa, quam etiam armata, pro militiis habebantur, & disciplinæ proinde militari erant obnoxia. Etiam in legem transiit primum hoc Quinctiliani, post stipendium vigesimum, missione honesta donati exemplum. Sic enim postea in Roma nova, urbe

(*a*) *Instit.* lib. IV. proœm. lib. X. cap. 2.
(*b*) Plin. lib. VI. epist. 31.
(*c*) Suet. *de clar. Rhetor.* cap. 1.

nimirum Constantinopolitana, senioris Romæ pletumque ad exempla formatæ, legitima illa constiruebantut professionum publicarum stipendia. *Grammaticos* (inquiunt (*a*) Principes) *tam Gracos quam Latinos, Sophistas, & Jurisperitos in hac Regia urbe professionem suam exercentes, & inter statutos numeratos, &c. cum ad viginti annos observatione jugi ac sedulo docendi labore pervenerint; placuit honorari, & his, qui sunt ex vicaria dignitate, connumerari.* Sic illi præcipiunt anno Æræ nostræ CDXXV. cum jam olim inolevisset mos veteranos etiam milites, emerito honestaque missione, post vigesima stipendia, decorandi. Hoc certe constituetat (*b*) Caracalla anno ejusdem Æræ CCXIV. Imo jam olim, ante Caracallam, legionibus in Germania tumultuantibus hoc idem concesserat (*c*) Tiberius. Scio alitet fuisse sub Augusto. Hoc tamen Tiberii exemplum alios deinde Principes, sub quibus floruit Quinctilianus, imitatos fuisse verisimile est, non pariter ac fuerit Tibetius, avaros. Hoc ergo militum exemplo missionem honestam impetravit, post vigesima stipendia, Quinctilianus. Exemplo Quinctiliani impetravere alii, post Quinctilianum deinde Rhetores. Ita nec initium Quinctiliani in schola publica, nec finem silere debuit Suetonius. Nec potuit, Suetonio hic præeunte, errare Hieronymus. Denique nec illud observatu indignum est, ut anno certo, ita medio Domitiani imperio, hæc attribuere Hieronymum; non autem ad primum ejus annum ultimumve referre, quo temporis incerti gesta, nec certo etiam Auctorum testimonio nitentia, plerumquo referre solet.

Docuit certe Quinctilianus multis sub Domitiano annis, abdicavitque multis annis ante ejusdem finem.

XIV. Verbum certe illud Eusebiani Chronici CLARUIT, cum certo anno affigitur, ad rem gestam aliquam insignem, quæ quasi vitæ quædam Epocha habenda fuerit, referendum est. Nec est sane alia vitæ hujus, in qua versamur, Epocha, quæ huic anno aptius respondeat, quam hæc ipsa abdicatæ a Quinctiliano scholæ Rhetoricæ. Jam plane ostendimus, Domitiano imperante, finem fuisse illius, quo scholæ præfuit, vicennii. Quod tamen ita intelligendum est, ut nec in finem Imperii illius, nec in exordium, scholæ finis inciderit. Multis deinde annis Domitianum imperasse, vel e notis illis colligitur, quæ in his ipsis Quinctiliani Institutionibus apparent, uti mox videbimus. Postea scripsit noster *de caussis corrupta Eloquentia*, exuto nimirum docendi munere sese ad scribendum accingens. Tum filio minore orbatus est, a cujus morte ad fratris majoris excessum plusquam triennii spatium intercessit. Hæc Quinctilianus libro VI. exeunte anno operis primo. Paulo antea, quam IV. librum scriberet, sororis nepotum studiis a Domitiano præfectus est. Etiam postea Domitianum laudat a studio Poëtices L. X. florentem scilicet vigentemque. Hæc ille suscepti operis anno secundo, ab exuto scholæ officio quarto vel quinto potius ineunte. Nondum tamen vel Philosophos urbe prohibuerat Domitianus. Quæ sane docent, anno ante pulsos Philosophos ad minimum quinto, abdicasse Quinctilianum; totidemque adeo annis ante annum Domini XCIV. cui conveniebat exilium illud, pro nostris (*d*) rationibus. Hæc sane multis ante Domitiani finem annis abdicatam a Quinctiliano scholam ostendunt. Initio tamen Imperii illius nondum abdicaverat. Hoc certe docet Martialis, cujus illa sunt ad Quinctilianum verba: (*e*)

Quinctiliane, vaga moderator summe juventa,
Gloria Romana Quinctiliane toga.

Cum moderatorem juventæ eum appellat, scholæ Rhetoricæ præfectum illum fuisse supponit, cujus discipulos juvenes fuisse jam probavimus. Cum togæ illum Romanæ gloriam agnoscit, simul in foro gloriam ejus ostendit, in quo togati *caussas* agebant Oratores, qui tamen uno eodemque tempore utrumque, tam docendi, quam etiam orandi munus abdicavit, uti vidimus; simul etiam claritatem ejusdem innuit, quam huic tamen, quo scholæ præfuit, tempori tribuit Hieronymus. Et sane illum jam illo ipso tempore scholæ moderatorem, & togæ Romanæ gloriam fuisse supponit, quo hæc scribebat ipse Martialis, quod sane fecit imperante Domitiano. Bis enim illum compellat hoc eodem Epigrammatum libro, epigr. 2°. & 91°. ita scilicet, ut eum priori loco Germanici titulo ornatum doceat, & laurea de victis Cattis. Germanicum Domitianum COS. VII. ipso nimirum cujus Idibus Septembribus decesserat frater Titus, anni fine appellant numi. Imo omnes suos libellos, quibus Domitianus famam, id est, vitam dederat, Domitiano proinde supplicasse agnoscit ipse (*f*) Martialis. Inde illud saltem colligimus, edendorum saltem Epigrammatum consilium nullum fuisse ante Imperium Domitiani. Ita ante anni LXXXII. finem librum illum edere non potuit Martialis. Potuit postea, cum Epigrammata jam olim scripta in libros postea edendos collegerit Martialis: quod multis ostendi posset, si opus esset, exemplis. Inde fateor esse difficillimum Epigrammatum singulorum tempora e libri, in quo continentur, edit tempore colligere. Rara tamen apud Martialem Epigrammata occurrunt Domitiani hisce, in quibus jam versamur, temporibus antiquiora. Scripsit ille pauca sub Tito. Sunt etiam

(*a*) Cod. L. XII. tit. 15.
(*b*) Cod. L. V. tit. 65.
(*c*) Tacit. *Ann.* I. cap. 36.
(*d*) Ann. Plinian.
(*e*) Mart. lib. II. Epigr. 90.
(*f*) Præf. lib. VIII. Epigr.

aliqua in libro de Spectaculis seculi fortasse Neroniani, quæ proinde eruditi (*a*) suspecta habent, ne sint forsasse Martialis. Non tamen obstat, ut existimant, illius ætas; cum egerit Martialis, quo anno Nero interfectus est, annum ætatis, pro nostris rationibus, ad minimum XXVI. Puerum enim se juvenemque nonnulla scripsisse testatur ipse (*b*) Martialis; sed quæ haud equidem ipse jam nosset, quæque a Quinto Pollio Valeriano petenda lectorem monet. Inde facile colligimus locum illis nullum fuisse in hac Epigrammatum, quæ exstat, hodierna collectione. Id potius obstat fortasse, quod ea fere omnia, quorum tempus exploratum habemus, intra Domitiani Imperium continentur; & rara admodum, si qua fortasse ulla, antiquiora sint. Inde enim colligitur, Tito vel Domitiano imperante, animum ad scribendum applicuisse Martialem. Nec enim animi gratia scripsit ille, sed patronorum; cum scilicet spes lucri ab illis studiis appareret, quæ erat certe sub his tandem Principibus amplissima. Erat enim *Titus* ipse *Latine Græceque, vel in orando, vel in fingendis poëmatibus promptus, & facilis ad extemporalitatem usque*, teste (*c*) Suetonio. Et Domitianum ab iisdem studiis commendant, non (*d*) Suetonius modo, sed (*e*) Plinius major, sed (*f*) Quinctilianus noster, sed (*g*) Tacitus, sed (*h*) Silius Italicus, (*i*) Valerius Flaccus, atque etiam ipse (*k*) Martialis. Idque testatum faciunt tot ab eo instituti ludi in honorem Jovis Capitolini, & suæ item Minervæ, ingeniorum præsertim certaminibus illustrandi. Fecit itaque spes illa Poëtam Martialem, quæ & *corvos Poëtas* fecit & *Poëtrias picas, magister artis ingeniique largitor venter*. Hoc certe primum tempore collegit Epigrammata, ediditque. Hoc exinde constat, quod Domitiano tot Epigrammata, etiam in primis libris, inscripserit. Et tamen primis Domitiani annis illa conveniebant: sic quidem, ut non longe abesse potuerint ab illo ipso anno Æræ nostræ LXXXVIII. quo scholam Quinctilianus abdicavit. Jam ante alibi (*l*) ostendimus eum IV. Statianarum Sylvarum libro concurrisse librum Martialis IX. cum anno nimirum Æræ nostræ XCV. quo Consulatum XVII. inivit Domitianus. Illo autem libro, Epigram. 86. ita ad Norbanum scribit Martialis.

Omne tibi nostrum, quod bis trieteride juncta

Ante dabat Lector, nunc dabit Auctor, opus.

Numerat nimirum sex annos ab eo usque tempore, quo libros suos miserat ad Norbanum, pro more illorum temporum, a servo aliquo vel liberto Anagnosta, seu lectore, post cibum legendos. Tempus autem illud ita designat:

Cum tua sacrilegos contra, Norbane, furores
Staret pro Domino Cæsare sancta fides.

Intelligit, ni fallor, defectionem Antonii Saturnini oppressi a Maximo illo Norbano. Addit & notam temporis aliam:

Me tibi Vindelicis raptum narrabat in oris,

Nescia nec nostri nominis Arctos erat.

Sed legendum, ut puto, pro raptum, potius jam tum, quam quod alii illius loco reponunt viri sane eruditissimi. Intelligit ergo tempus illud, non quo primam Epigrammatibus colligendis edendisque, nedum scribendis, manum admoverit; sed quo ex editis adeo jam inclaruerat, ut non Romæ dumtaxar, sed castris etiam Germanicis, nomen ejus jam esset celeberrimum. Ambæ autem illæ notæ in quarti quintive libri editionem conveniunt, vel etiam fortasse tertii. Quarti enim certe libri Epigram. 11. in illum ipsum Antonium invehitur. Utque hoc in loco Arcti, sic ibi Ursæ & Rheni nomine, cujus aquas proinde appellat Arctoas, locum belli designat. Cum autem libri V. Epigram. 13. adeo non esset in Arcto ignotus Martialis, ut jam toto orbe frequens legeretur; inde colligimus, post priorum librorum vel trium vel duorum editionem illa fuisse Norbani in Antonium gesta. Scripsit enim in eumdem Antonium lib. III. Epigr. 66. Ea tamen, si consulatum Domitiani XVII. sexennio integro præcesserint, anno ad minimum Domini LXXXIX. gesta fuerint necesse est; proinde lib. II. epigr. 90. in quo de Quinctiliano agitur, certe ante anni LXXXVIII. finem scripserit edideritque. Si quidem singulis annis singulos ediderit libros, ita anno LXXXVII. liber ille secundus conveniet. Et sane rarum fuisse si anno integro librum non emitteret, alibi (*m*) Martialis ipse nos docet. Ita inter initium Domitiani, cum animum serio rei Poëticæ daret Martialis, annumque Domini LXXXVII. de Quinctiliano illa scripserit Martialis. Præerat itaque hoc tempore scholæ Quinctilianus; & quidem maxima peritiæ, in Arte Oratoria, fama.

XV. Sed vero etiam ante Domitiani Imperium e Plinii nostri temporibus certum est, docuisse Quinctilianum. Frequentabat ille Quinctilianum, (*n*) præceptoremque illum Docuit etiam sub Tito, &

(*a*) P. Scriverius.
(*b*) Mart. lib. I. Epigr. 113.
(*c*) Suet. *Tit.* cap. 3.
(*d*) Suet. *Dom* capp. 2. 20.
(*e*) Plin. *Præf. Nat. Hist.*
(*f*) Quinct. *Inst.* lib. x. cap. I.
(*g*) Tacit. *Hist.* IV. 86.
(*h*) Sil. Ital. *Bell. Punic.* lib III.
(*i*) Valer Flacc. Arg. lib. I.
(*k*) Mart. lib. VIII. Epigr. 82.
(*l*) Præl. IV ad *St.* Adr. §. 3.
(*m*) Martial. lib. X. Epigr. 70.
(*n*) Plin. lib. II. Epist. 14.

Sub finem saltem Vespasiani.

agnoscit, & quidem cum eadem Plinius ætate esset, qua Quinctilianum ipsum fuisse probavimus, cum ipse Domitium Afrum frequentaret, (*a*) adolescentuli. Hac enim ipsa voce usus est in hac eadem *caussa* ipse Plinius. Certum est hanc Plinii adolescentuli ætatem minorem fuisse anno ejusdem XIX. quo primam *caussam* egit in foro, perfunctus nimirum scholæ Rhetoricæ disciplina. Etiam anno, quo periit avunculus, Domini nimirum LXXIX. 2°. Titi, August. XXIV. non Romæ erat, sed Miseni, ubi classem curabat avunculus. Ibi nullæ Rhetorum scholæ, aut forum etiam in quo Oratores essent audiendi. Inde colligimus, ut alii annos illos, quos primæ illi adolescentuli ætati assignavimus, in disciplina scholæ forique excessissent, vix tamen fieri posse, ut Plinius excesserit. Atqui anni illi adolescentiæ Plinianæ ab anno LXXV. & post diem mensis Augusti XXIV. incipiunt, & ad annum LXXVIII. saltem exeuntem pertingunt. Hoc ergo intervallo in scholæ illa Præfectura necesse est fuisse Quinctilianum. Loquitur etiam de Quinctiliani (*b*) schola pariter atque mercede (*c*) Juvenalis. Sic tamen ille in Satiræ illa (*d*) farragine tempora confundit, dum a primis Cæsarum initiis ad sua usque tempora vitia perstringat, ut temporis, quo res gestæ fuerint, notam nullam ex eo liceat elicere.

Cum docendi munere munus etiam orandi deposuit, missus a Domitiano honeste post XX. ejus in munere stipendium.

XVI. Cæterum cum schola usum præterea Artis suæ in foro abdicavit etiam Quinctilianus. Hoc nos docet ipse illis verbis: (*e*) *Nos quando & præcipiendi munus etiam pridem deprecati sumus, & in foro quoque dicendi, quia honestissimum finem putabamus, desinere dum desideraremur; inquirendo scribendoque talia, consolemur otium nostrum, quæ futura usui bonæ mentis juvenibus arbitremur, nobis certe sunt voluptati.* Hinc sane constat utrumque munus illum, non nisi Principis, a quo salarium acceperat, venia impetrata, deposuisse. Discimus etiam, cur deposuerit, rationem; quod scilicet honestissimum muneris finem illum putaret, desinere dum desideraretur. Habuit nimirum ob oculos sui olim Præceptoris exemplum Domitii Afri, cui vitio datum observaverat, quod deficere (*f*) mallet, quam desinere; quod scilicet deficientis præ senio ingenii rationem nullam habuisset. Hinc ille occasionem aucupatus est, salva jam & matura fama, otium petendi. Annum tunc agebat, pro rationibus nostris, ætatis dumtaxat XLVI. XLVII. fortasse in anni, quo desiit XX. ejus stipendium, sine jam inchoato: ut proinde Principis fortasse potius, sub quo *caussas* fuerit acturus, quam ætatis, rationem habuerit. *Inquietam* certe *anxiamque* Oratorum *vitam, licet illos certamina & pericula sua ad Consulatus evexissent*, causatur (*g*) Maternus, cur se ab Oratoria ad Poëticen receperit, qui sub mitiore vixit oravitque Principe, quam fuerit Domitianus. Potuit tamen noster vel ætatis *caussam*, pro illorum, quibus vixit, temporum opinionibus, obtendere satis verisimilem. Finis enim militiæ veteris, pro censu Servii Tullii, in anno erat ætatis XLV. Et gregariæ militiæ finem, in anno saltem L. pro declamantium legibus, agnoscit ipse (*h*) Quinctilianus: ita nimirum, si quis tirocinium paulo serius inchoasset, ut scilicet stipendiorum numerus legitimus ante illum ætatis annum exire non potuerit. Aliter missionem honestam dabant, etiam ante annum ætatis vel XLV. expleta stipendia. Ita disputat Spurius Ligustinus insigni ejus illa apud (*i*) Livium oratione: *Viginti duo stipendia annua in exercitu emerita* (inquit) *habeo, & major annis sum quinquaginta.* Utroque se nomine a militia excusandum ostendit, tam quod stipendia legitima, quam quod ætatem militiæ legitimam, superaverat. Stipendiorum autem numerum, etiam in gregali militia, vix majorem legimus eo, quem in illo docendi orandique munere exegerit Quinctilianus. Nec absurde stipendiorum numerum inde accessitum jam ostendimus, unde primum fluxit stipendiorum exemplum, a re nempe militari. Ita suppetebant Quinctiliano, pro nostris rationibus, ætas, justique satis, in speciem, colores, ad petendam muneris vacationem.

Caussa Nævii Apruniani ab eo acta anno fortasse LXX. jam adhuc certe juvene.

XVII. His ergo limitibus concludi necesse est Quinctiliani omnes, quas in foro habuit, orationes; illam imprimis, quam etiam emisit ipse solam, de *caussa* (*k*) Nævii Apruniani, in qua quæsitum dicit, *præcipitatane esset ab eo uxor, an se ipsa sua sponte jecisset.* Coram Prætore de parricidio *caussam* illam actam, vix est quod dubitemus. Quis ille fuerit Nævius Aprunianus me fateor ignorare. Facile tamen inducor ut credam, sub initium Vespasiani *caussam* illam egisse Quinctilianum. Se enim fatetur *juvenili cupiditate gloriæ* caussam *illam emisisse.* Proinde juvenis fuerit oportet, cum emitteret: minor certe anno ætatis XXXV. qui supremus erat juventutis limes, concurrebatque cum anno Æræ Christianæ LXXVII. pro nostris saltem hypothesibus: post finem rursus anni LXVIII. quo Quinctiliani reditum disposuimus: vix porro anno LXIX. tumultuosissimo, nec *caussis* agendis, nedum in lucem dandis, consentaneo: proinde sub initium, ut videtur Vespasiani, sedataque Republica, anno fortasse LXX. vel paulo postea, cum celebritatem nominis de Arte Oratoria esset in foro consecutus. Tum enim maxime juvenili illa gloriæ

(*a*) Plin. lib. VI. Epist. 6.
(*b*) Juven. *Sat.* VI. vers. 279.
(*c*) Juven. *Sat.* VII vers. 186. 187.
(*d*) Juven. *Sat* I. vers. 86.
(*e*) Quinct. lib. 12. *Inst.* cap. 12. fin.
(*f*) Quinct. *Inst.* lib. XII. cap. 11.
(*g*) Ap. Dialog. *de Orator.* cap. 13.
(*h*) Quinct. *Inst.* lib. IX. cap. 2.
(*i*) Liv. lib XLII. cap. 34.
(*k*) Quinct. lib. 11. *Inst.*

cupiditate

cupiditate illum arsisse verisimile est. *Ceteras* dicit, quæ *sub nomine* ejus *ferebantur*, actiones *negligentia excipientium in quæstum Notariorum corruptas minimam sui partem habuisse.* Nempe in usum adolescentum, quos foro interfuisse jam ostendimus, illas exceperant Notarii, nec aliunde quæstus illius spes, quam ab illis adolescentibus.

XVIII. His etiam iisdem limitibus (*a*) *pro Regina Beronice* egit *apud eam ipsam.* Sie enim ipse de hac *caussa* loquitur. Ipsum Romæ vel scholæ munus ab eo susceptum detinuit. Ut proinde nec alibi, præterquam Romæ, Regina Beronice esse potuerit. Venit illa Romam cum Agrippa fratre post VI. Vespasiani Titique IV. Consulatum, ut nos docent fragmenta Dionis Xiphilinana. Erant illi in Consulatibus illis collegæ anno Æræ nostræ LXXV. Ibi aliquantisper cum Tito in Palatio versata est, ea nimirum spe, fore ut Tito nuberet. Uxorem certe illam Titi appellat Victor Epitomator. Et cum populo Romano ingratum id sensisset Titus, Dio etiam dicit illam fuisse a (*b*) Tito repudiatam, uxorem nimirum, si non posset ab eo, nisi per repudium, separari. Sed nuptias tantummodo promissas agnoscit (*c*) Suetonius. Urbe tamen, seu repudiatam, seu rejectam, discessisse innuit Dio, dum Romam dicit sub initium Titi eam fuisse reversam: sic tamen ut Titi in eam jam reversam laudet continentiam. Imo rursus illam discedere coëgit. Sunt enim illa verba (*d*) Suetonii: *Statim* (inquit) *ab urbe dimisit invitus invitam.* Vox illa *statim* tam ad initium Titi, quam ad reditum illum Beronices, referenda est, ne parvam ejus in secundo hoc adventu moram fuisse dubitemus. Certe de initio Imperii intelligenda esse confirmat Victor Epitomator. Sic enim ille: *Denique, ut subiit pondus Regium, Beronicen nuptias suas sperantem regredi domum præcepit.* Hæc Titus anno, quo patri successit, Æræ nostræ LXXIX. Sic inter annum LXXV. & LXXIX. orationem illam oportet habuisse Quinctilianum. Sic item ut anno LXXIX. habere non potuerit propter brevem illius in urbe moram. Sed nec anno LXXV. quo primo in urbem appulit, si tamen vere illo Consulatu, & non postea potius, appulerit. Omisit enim deinceps Xiphilinus Consulatus ad finem Vespasiani. Serior enim erat illius in urbem adventus, quam ut eo anno lites ab ea susceptas fuisse verisimile sit. Omnino ad tempus illud nostri illa spectabat oratio, quo Beronice ita apud Titum, ac si ejus fuisset uxor, omnia gerebat. Sic enim Dio. Proinde antea illam dixit, quam prima vice Regina a Tito repudiaretur. Ita anno vel LXXVI. vel LXXVII. vel LXXVIII. Imo certe si in Palæstinam discesserit, anno LXXVI. vel sequenti. Nec enim alioqui temporis spatium illi fuisset in urbem Titi initio revertendi. Nec diu illam tulisse videtur Titus, cum illam populo sensisset ingratam. Nec diu etiam distulit fortasse populus sententiæ suæ significationem, toties nimirum in theatro, ubi licentissime omnia, etiam Principe præsente, agebat. Hinc etiam annorum, quibus in foro egit & in schola noster, notas habemus cum nostris illis, quas modo dedimus, rationibus consentientissimas.

XIX. Progredior jam ad tempus, quo hasce, quas habemus, Artis Oratoriæ Institutiones noster absolverit, pro virili nostra, eruendum. Id quod sane fateor esse difficillimum. Nec tamen alia Quinctiliani tempora recte constitui poterunt, nisi illud eruatur. Itaque, quo accuratius illud indagemus, erunt certe imprimis constituendi limites, extra quos ne quæri quidem oporteat. Ait ergo Quinctilianus paulo se plus quam biennium huic operi impendisse. Hoc verbis ipse disertissimis agnoscit in epistola ad Tryphonem Bibliopolam. Hinc facile colligimus, ante anni CXI. saltem initium, ne quidem absolvi, nedum edi, potuisse. Esto enim, mox a deposito munere, sese ad opus hoc, in quo versamur, accinxerit: sic tamen biennium a fine anni LXXXVIII. deductum in fine anni XC. finem accipiet. Ita nimirum, ut, quod supererat, in annum sequentem inciderit. Atqui illud etiam certum, nec mox illum a deposito munere hoc opus incepisse, nec absolutum mox in lucem emisisse. Dicit se diu (*e*) amicis hoc petentibus fuisse reluctatum. Agnoscit pridem se munus suum fuisse deprecatum. Idque cum non magnos fecisset in hoc opere progressus, libro nimirum illius (*f*) secundo. Scriptum a se alium *de caussis corruptæ Eloquentiæ* (*g*) librum docet ipse, cum minor natu filius decederet. Sic autem loquitur, quasi, non magno admodum interposito spatio, dolores uxor cum duobus filiis amissa renovasset. Horum autem ultimus paulo antea defunctus est, quam VI. aggrederetur Institutionum librum: otiumque, ni fallor, arguit, veniamque muneris impetratam, cum illum quoque priorem librum ederet. Tantum enim aberat a libris edendis positus in munere Quinctilianus, ut ne quidem (*h*) *caussas* una plures a se editas, ut vidimus, agnoscat. Ediderant præterea juvenes scholæ auditores (*i*) duos ejus nomine, de hac eadem Arte Oratoria, ipso tamen inconsulto, libros. Certe post scholæ vacationem, cum nulla jam superesset spes ipsum ulterius audiendi. Tunc enim dictata in schola accepta concinnarunt, ediderunque. Antea tamen, quam vel primam hisce, quas habemus, Institutionibus manum admovisset, ut e proœmio operis universi colligitur. Spatium ergo aliquod intercesserit oportet, quod tamen admodum magnum esse

Pro Regina Beronice apud ipsam egit anno LXXVI. fortasse, vel sequenti.

Institutiones scripsit noster post aliquot annos a munere abdicato.

(*a*) Quinct. lib. IV. *Inst.* cap. I.
(*b*) Dio lib. LXVI.
(*c*) Suet. *Tit.* cap. 7.
(*d*) Suet. *ibid.*
(*e*) Proœm.
(*f*) Lib. II. cap. 12.
(*g*) Lib. VI. Proœm.
(*h*) Lib. VII. *Inst.* cap. 2.
(*i*) Proœm.

non potuit. Adhuc enim scholæ suæ auditores (*a*) juvenes, & (*b*) suos adolescentes; non semel appellat. Ætatemque illam juventutis nomine, ut videtur, intelligit, quæ studiis, pro illius seculi more, impendi solebat, Oratoriis; a pueritia ad primam saltem barbam. Ita juvenes, qui anno XVII. minores ipsum audiverant, ne quidem adhuc barbam primam posuisse verisimile est. Sic infra quadriennium scripserit a munere abdicato.

Nec tamen, cum scripsisset, statim edidit.

XX. Illud præterea e Quinctiliano ipso exploratum habemus, non mox editos fuisse Institutionum libros, postquam fuissent ad finem usque perducti. Se enim fatetur, postquam illos composuisset, *usum deinde Horatii consilio, qui in Arte* (inquit) *Poëtica suadet, ne præcipitetur editio, nonumque prematur in annum.* Proinde datum illis *otium, ut, refrigerato inventionis amore, diligentius repetitos tanquam lector perpenderet.* Inde facile colligimus jam absolutos fuisse tamen aliquantisper, dedita etiam opera, suppressos, cum ipse illos nondum opinaretur *satis maturuisse.* Sed citius, quam decreverat, flagitante Bibliopola, illos emisit. Proinde ante annum, pro Horatii, (cujus usus est consilio) mente, nonum. Sed unum saltem annum fluxisse innuit, ex quo editionem flagitaverat Bibliopola, cum illum ipsum testem advocat paulo majori, quam biennii, spatio compositionem operis fuisse consummatam. Vix sane fuerat ita locuturus, nisi plusquam triennis fuisset expectatio. Imo nihil vetat, quo minus fuerit etiam quadriennis. Ita unus ad minimum annus fluxerit ab operis fine ad ejusdem editionem, cum etiam *annis* & suam fuerit scriptionem emensus & lectoris etiam expectationem.

Scripsit illas anno, ut videtur, XCII. & XCIII.

XXI. Et tamen infra Domitiani Imperium concludi omnia videntur, operis initium, finis, etiam editio. Domitiano sæpe adulatur. Nec in operis initio dumtaxat, verum etiam longius provectus. Nec unquam innuit meliora tempora, ne quidem in epistola, quam scripsit ultimam ad Tryphonem Bibliopolam. Vix tamen habemus illorum temporum scriptorem, quin temporum mutationem, prima quaque occasione data, fuerit gratulatus. Gratulatur certe (*c*) Martialis, gratulatur (*d*) Plinius Junior. Et pleni sunt in hanc sententiam coævi numi. Itaque ediderit oportet Quinctilianus Institutiones suas vel ultimo Domitiani anno, vel penultimo, Æræ nimirum nostræ Christianæ XCVI. vel XCV. Sic etiam absolverit anno XCV. vel XCIV. incœperit autem vel anno XCIII. vel XCII. His certe limitibus concludi omnia oportet. Ego prioribus potius annis omnia contigisse censeo. Abdicavit, ut vidimus, anno LXXXVIII. exeunte. Tum deinde otium nactus ad scribendum se accinxit, ita antea a scribendo officii molestiis impeditus, ut ne quidem *actionem* plusquam unicam ediderit. Alia autem scribere vix potuit vacare, cui ne quidem *actiones* officio cognatissimas scribere vacavit. Imo hanc ipsam muneris abdicationem, otiumque inde consecutum, pro ratione habet (*e*) Quinctilianus, cur amici illum ad scribendas Artis Oratoriæ Institutiones hortarentur. Proinde innuit, ni officio cessisset, nullum alioqui futurum locum illis eorum hortationibus. Proinde *de caussis corruptæ eloquentiæ*, nisi munere exutus, vix potuit scribere Quinctilianus, & muneris datis pariter acceptisque rationibus. Sic otium nullum plenum esse potuit ante initium anni LXXXIX. Ergo illo ipso anno ineunte hoc opus inchoatum ab eo fuisse supponamus. Cum hoc scribere aggressus esset, simili se, quo postea, ictu percussum testatur (*f*) Quinctilianus, morte nimirum minoris natu filii. Cum se scribere aggressum dicit, jam cœptum opus atque aliquatenus affectum una significat. Ad eumdem, ut videtur, modum quo, quinque prioribus Institutionum libris ad finem perductis, majorem etiam filium amisit. Ita affecto opere, & proinde affecto etiam anno LXXXIX. filius ille minor decesserit. Sed vero quintum egressus erat, cum moreretur, annum; post paucos a matris obitu menses elatus, quæ etiam ipsa nondum ætatis suæ annum undevicesimum expleverat. Proinde concurrerit cum matris anno XIV. hujus filii natalis, ut paucos illos menses matris anno XIX. supplendo concedamus, quibus matri filius superstat. Erant enim illi plane necessarii, tam ad supplendum filii annum quintum, quam ad excessum etiam illum, quo annum ætatis V. fuerat egressus. Sic XIII. matris anno exeunte natus fuerit filius etiam major, qui certe antea nasci non potuit, cum ante annum ætatis XII. expletum ne quidem nuptiæ feminarum, apud Romanos, fuerint legitimæ. Atqui filius ille major, qui erat, cum decederet mater, pro his rationibus, etiam ipse sexennis, decimum annum ingressus est, jam adoptatus a patre aliquo Consulari, jam Prætori avunculo, patris fortasse Consularis fratri, gener designatus. Tres igitur a matris morte anni, anno Æræ nostræ XCII. ineunte, desinent. Pars autem illa, qua decimum annum ingressus est, ad annum eumdem XCII. spectabit, jam utique affectum. Ut proinde anno ad minimum XCII. affecto puerum illum obiisse necesse sit. Jam autem librum operis designati V. absolverat Quinctilianus, annum nimirum biennii & illius, quod excurrebat, saltem primum. Et primum adeo hujus operis annum designabit Æræ nostræ, quem diximus, XCII. Secundus ergo XCIII. erit. Et quod deinde supra biennium superest, anno XCIII. vel exeunti, vel etiam ineunti XCIV. erit assi-

(*a*) Procem. pag. 2.
(*b*) Liv. VII. cap. 3.
(*c*) Mart. lib. X. Epigr. 6. 7. 34. 72.
(*d*) Plin. lib I. Epist. 5. 12.
(*e*) Procem
(*f*) Lib. VI. Procem.

gnandum. Sic matrem filiorum illorum ætate, quæ per leges nubilis erat, prima duxetit Quinctilianus, anno nimitum ætatis suæ XII. uti diximus, expleto, Domini nimitum LXXXII. ineunte. Et recte adeo ætatem ejus puellarem fuisse dicit suæ comparatam. Egit enim certe Quinctilianus ætatis suæ annum XL. cum illa suæ explevisset XII. Sic etiam primo suscepti operis anno, nimitum XCII. sororis nepotes Quinctiliano crediderit Domitianus; cum scilicet tres suscepti operis libros priores absolvisset. Annum enim ego primum quinque prioribus libris tribuendum existimo. Tum enim dilatorum aliquantisper studiorum veniam petit; idque pro magno babet, si post tantos dolores, posset ea, etiam mora quanravis interposita, reperere.

XXII. Saris autem apte conveniunt huic anno memoratæ in hoc opere temporum notæ. Ait (*a*) *laudes Jovis Capitolini perpetuam* fuisse *sacri certaminis materiam.* Agones intelligit Capitolinos in perpetuum Quinquennales in honorem Jovis Capitolini. In illis & prosa oratione Græce Latineque certatum testatur (*b*) Suetonius. Instituti illi sunt a Domitiano anno Æræ nostræ LXXXVI. ut nos docet (*c*) Censorinus. Ita binos videre pntuir, cum hæc scriberet, Quinctilianus. Ait præterea de Britannia, cum illam Cæsar aggrederetur, in *suasoria* quærendum an (*d*) insula esset? *Nam tunc* (inquit) *ignorabatur.* Et quidem nupera Quinctiliani memoria, hoc ipso imperante, sub quo scripsit ille, Domitiano, primus classe Britanniam circuivit Agricola, insulamque esse deprehendit. Agricolæ hoc tribuendum esse, consentientem (*e*) Taciro testem habemus etiam (*f*) Dionem. Sed quo anno hoc deprehenderit Agricola, nondum habent eruditi exploratum. Tum autem ait contigisse Dio, cum milites quidam, facta seditione, interfectisque centurionibus tribunisque suis, ad naves confugissent, atque inde solvissent; tum enim ait circumnavigasse illos eam partem Britanniæ, quæ spectar ad occidentem solem, ut fluctibus ventoque ferebantur; quumque id fecissent, atque ad altera castra Romanorum, quæ ibi erant, appulissent imptudentes; Agricolam & alins misisse, qui navibus eumdem cursum tenerent, ex quibus etiam insulam esse comperisse. Eadem illa procul dubio historia est, quam de Usipiis narrat in Agricolæ vita Tacitus, cap. 28. Quem annum proxime superiorem eo, quo victus est ab Agricola Galgacus, ex eodem Taciro fuisse colligitur. Air enim eadem æstate cohortem Usipiorum in Britanniam trajecisse, qua victi sunt a Romanis Britanni Romanorum castra nocte aggressi, capp. 26. 27. 28. Sic item in procinctu ipso pugnæ in Galgacum loquitur Agricola: *Ii sunt, quos proximo anno, unam legionem furto noctis adgressos, clamore debellastis.* Proinde terminum Britanniæ, cum pugnaretur, jam patere agnoscir etiam ipse Galgaeus, cap. 30. Verum id quidem de profugis Usipiis, quos illo ipso anno Britanniam circumvectos testatur Tacitus, cap. 28. Sed nondum plenam fidem Romanis fecerat profugotum circumvectio, donec missi etiam ab Agricola insulam circumdedissent: quod post prœlium cum Galgaeo contigit. Tunc enim præfecto classis circumvehi Britanniam præcepit Agricola, eodem auctore Tacito, cap. 38. Annum illum octavum numerat apud illum Agricola adventus sui in Britanniam, cap. 33. Is autem nondum viderunt eruditi, eum quo sit Domini anno committendus. Ego cum anno Æræ nostræ LXXXVI. eumdem existimo. Ait Dio a rebus ab Agricola in Britannia gestis Titum Imperarorem XV. fuisse appellatum. Sed male Dionem intelligunt, qui de belli exitu illum loqui putant. Imo bellum illud sub Tito fuisse idem docet Dio. Cum fuisse dicit, cœpisse, ni fallor, innuit. Firmat præterea Dionis de Titi titulo Imperatorio testimonium etiam Tacitus, qui primo hujus belli anno, quo venit in provinciam Agricola, res ab eo gestas docet titulo Imperatorio dignissimas, pacem scilicet a Brirannis petitam, ac deditam insulam Monæ; unde Voadiciæ defectione revocatus fuerat Suetonius Paulinus. Sequitur: (*g*) *Nec Agricola prosperitate rerum in vanitatem usus, expeditionem aut victoriam vocabat, victos continuisse: ne laureatis quidem gesta prosecutus est. Sed ipsa dissimulatione famæ famam auxit, æstimantibus quanta futuri spe tam magna tacuisset*, cap. 18. Erant itaque res illæ expeditionis nomine victoriæque satis dignæ, & literis etiam laureatis. Nec Principi, cujus auspiciis gestæ erant, obstare oportebat modestiam Agricolæ. Proinde de primo hujus præfecturæ anno, non de ultimo, titulum illum Titus auxit Imperatorium. Hoc etiam docent tot aliæ res Domitiani, rebus Agricolæ posterioribus coævæ, a Tacito ipso recensitæ, cap. 39. nec ipsæ tamen Imperii initio assignandæ: *Falsus* nimirum *e Germania triumphus, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captivorum speciem formarentur.* Hæc certe bello cum Quadis, & Marcomannis, & cum Decebalo Dacorum Rege assignanda esse; e Dionis fragmentis colligitur, tam Xiphilianis, quam etiam Theodosianis, & Constantini Porphyrogeneti, oppresso jam Sabino Consulari. Imo Decebalum illi in eo bello hostem fuisse innuit certe coævus (*h*) Plinius, dum confert invicem res Domitiani Trajanique cum eodem illo hoste gestas, nempe Decebalo. Scio Oppium illum Sabinum appellari in nonnullis codicibus Suetonii. Sed non temere Casaubonum, verum auctore

Certe post annum LXXXVI. quo instituti sunt a Domitiano Agones Capitolini, & quo Britanniam tum primum circumnavigatam insulam esse deprehenderat Agricola.

(*a*) Quinct. *Inst.* lib. III. cap. 7.
(*b*) Suet *Domit.* cap. 4.
(*c*) Censorin. cap. 17.
(*d*) Quinct. lib. VII. *Inst.* cap. 3.
(*e*) Tacit. *Agric.* cap. 28. ad 38.
(*f*) Dio lib. LXVI.
(*g*) Tacit. vit. *Agric.* cap. 18.
(*h*) Plin. *Panegyr.*

Salmasiano aliisque codicibus MSS. Appium reposuisse observavit cl. Grævius. Et Appium eumdem agnoscit (*a*) Eutropius. Agnoscunt etiam Fasti cum Domitiano X. COS. collegam Appium Junium Sabinum, anoo Æræ Christianæ LXXXIV. Is in provinciam missus Consularis anno sequenti LXXXV. & occisus a Dacis ita Domitiano occasionem dedit anno eodem exeunte, ut in illos expeditionem ipse susceperit. Anno autem proximo, pro nostris rationibus, victus est ab Agricola Galgacus. Missum enim existimo io provinciam Agricolam a Vespasiano etiamoum superstite anno Æræ oostræ LXXIX. sic tamen, ut res ab eo gestæ in Titi Imperium iociderint. Obierat eoim pater die Junil XXIV. antea nimirum, quam in provinciam venire potuerit Agricola. Inde factum, ut res ab eo gestæ Titi auxerint titulos Imperatorios. Et quidem Imp. XV. Titus appellatus est jam Divi filius, Trib. Por. IX. (quæ medio anno LXXX. exibat) ut nos docent numi cl. Mediobarbi, & thesauri Palatini unus editus a cl. Begero. Sic etiam ut fior etiam apud Mediobarbum oumi noonulli eadem Tribunitia potestate signati. qui cum Imp. tantum XIV. agnoscuot, quibus similem oos etiam unum vidimus in thesauro Laudensi Bodleiano. Inde manifestum est, hac tandem Tribunitia potestate titulum illum Imperatorium oovum accessisse. Et quidem transacta æstate debellatum cum Britaonis docet (*b*) Tacitus. Hoc proinde anno, noo sequenti, quo exeunte Tribunitiam potestatem X. Titus numeravit. Imo T. P. IX. illam cum COS. VII. committunt numi, anno proinde LXXIX. percussi. Sequenti enim anno Consulatum Titus ioivit VIII. Itaque primus Agricolæ in Britannia is annus erat, quem numeramus Domini LXXIX. octavus autem, quo Britanniam circumnavigavit; LXXXVI. Æræ Christianæ; idem oimirum, quo victus a Dacis falsum tamen de Dacis triumphum egit Domitianus. Ipso illo anno *T. P. V. COS. XII. Domitianum Imp. XI. XII. XIII.* appellaot oumi; uude intelligimus titulos Imperatorios ad minimum XII. & XIII. de oovo accessisse. Occurrit io iisdem etiam VICTORIA AUGUSTI SC. cum tropæo. Desunt tamen fateor triumphi notæ quadrigæ, quas tameo signatas legimus in prioris anni LXXXV. numis. Hæc ratio fuisse videtur, cur illi potius anno triumphum illum commentitium assignet Mediobarbus. Idque fortasse rectius. Nescio enim an eo spectatint verba Taciti de excepto a Domitiano victoriæ ouncio: *Inerat conscientia, derisui fuisse nuper falsum e Germania triumphum*, cap. 39. *Nuper* ait, non *hoc ipso*, quo Agricola Britannos vicit, *anno*, derisui fuisse falsum Domitiani triumphum: ut fuerit proinde ad superiorem potius annum fortasse referendus. Id unum tamen in ea sententia difficile est, quod raro admodum in provincias mitterentur, aut e Principis latere discederent Coosules Ordinarii per annum illum, quo Coosulatum gesserant, magistratu ipso licet abdicato. Eraot enim illi e consilio Principis Senatorio, & in Imperii comitiis locum habebant apud Prioeipem ipsum celebrandis. Sic (*c*) Galbæ legimus adfuisse collegam ejus in Consulatu Vinium, dum ab eo Piso adoptaretur in comitiis Imperii. Ita Trajaoo adfuit in terræ motu Aotiocheno (*d*) Pedo Consul Ordioarius; cum tamen anni fioe motus ille contigerit. Ita (*e*) Memmium etiam Fuscum Consulem Ordioarium comitem habuit Byzantii Valerianus in expeditione Persica, diu postea, quam magistratu cessissent Consules Ordinarii. Sed pendebat hoc e Principis arbitrio, oec adeo multum pugnamus, quin potuerit Coosulem Ordioarium ipso Consulatus anno in proviociam mittere Domitianus, id scilicet exigente usu Reipublicæ, Princeps ipse alioqui licentissimus. Nobis impræsentiarum satis est, si hoc anno LXXXVI. Britanoiam circumnavigarit Agricola. Hinc enim colligitur, postea librum hujus operis VII. scripsisse Quinctilianum. Nec enim ille quasi de re nova loquitur.

Post Octob. XXIV. anni LXXXVI. quo juvenis esse desierat Domitianus.

XXIII. Porro de ipso Domitiano ita (*f*) Quinctilianus: *Germanicum Augustum ab institutis studiis deflexit cura terrarum, parumque Diis visum est, esse eum maximum Poetarum. Quid tamen iis ipsis ejus operibus, in qua donatus Imperio juvenis successeras, sublimius, doctius, omnibus denique numeris præstantius? Quis enim caneret bella melius, quam qui sic gerit? Quem præsidentes studiis Deæ propius audirent? Cui magis suas artes aperiret familiare numen Minerva?* Itaque jam erat io Imperio, cum scriberet noster, Domitianus. Etiam & bella gesserat, uode pariter Imperatoris honorem, (fictitium tamen) ac Poëtæ. Scripserat enim de bello Titi fratris Judæo, ut e Valerii Flacci colligimus Argonautico. Ut proinde satis apte invicem bella contulerit Quioctilianus, quæ gesserat Domitianus, & quæ cecinerat. Ab illis bellis in propria persona gestis tot illos habemus in coævis horum temporum numis titulos Imperatorios. Ab illis cognomina non Germanici modo (cujus meminit Quinctilianus) sed Dacici, quo illum ornant, noo quidem oumi aut inscriptiones, sed coævi tameo Auctores, (*g*) Martialis atque (*h*) Juvenalis. Et templum gentis Flaviæ jam condiderat, & templi numen (sic enim fortasse potius legendum) familiare Minervam adsciverat. Et ludos, ni fallor, instituerat in ejusdem ouminis honorem, in Albano quotannis celebrandos. Sed hæc fateor primis aliquot Imperii

(*a*) Eutrop lib. VII.
(*b*) Agric. cap. 18.
(*c*) Tacit. *Hist.* lib I. cap. 14.
(*d*) Dio.
(*e*) Pollio vit. *Valerian.*
(*f*) Quinct. lib. X. *Inst.* cap. 1.
(*g*) Martial. Epist. Ded. lib. VIII.
(*h*) Juvenal. *Sat.* vi. vers. 204.

annis

anois convenire potuisse. Non item illud, quod dicit, donatum Imperio juvenem successisse. Id quod ostendunt proximi ante Augusteam dignitatem numi, qui illum *Principem juventutis* appellant: non utique ita appellandum, ni fuisset etiam ipse, Romano salrem censu, juvenis. Sed post supremam Augusti dignitatem, neminem legimus, ut fuerit ætate juvenis, qui tamen *Princeps juventutis* fuerit appellatus. Imo juvenis nomen, annis etiam juvenilibus, indignatus est (*a*) Augustus Caius, tanquam Imperii majestati parum congruum. Et alio tamen capite Augusto indignus erat titulus *Principis juventutis*, quod Ordinis dumtaxat Equestris principarum designaret, cum tamen Ordinis amplissimi Princeps esset, ut alibi (*b*) ostendimus, Augustus. Non tamen illud obstabat, quo minus ætas etiam Augusti, pro recepto Romanorum censu, baberetur juveoilis. Pertigitque census ille ad annum ætatis XXXV. Natus est Domitianus anno Æræ nostræ LI. Octobris die XXIV. Sic juventutem absolverit natali suo Octobris die itidem XXIV. anni LXXXVI. Nec dedignabatur juventutis suæ mentionem ille, qua quidem ad rerum gestarum magnitudinem augendam faciebat ætas ipsa minorennis. Hoc certe nomine illum laudat (*c*) Josephus ab ætate ejus juvenili, cum Capitolium occuparet: non id procul dubio facturus, si ingratum censuisset. Imo de ætate sua, cum triumpharet, juvenili gloriatur ipse Domitianus: & quidem jam Augustus. Legimus apud cl. Mediobarbum numum COS. X. signatum, io cujus parte postica illa sunt verba: JOVI JUVENI TRIUMPHATORI. Ita ille anno Domini LXXXIV. quo annum egit ætatis ad minimum XXXIII. Similiter JOVI JUVENI in multis Commodi jam etiam Augusti numis legimus. Nec vero dubium est, Deos illos Deasque, qui in numis Augustorum Augustarumque occurrunt, pro ipsis sæpe Augustis atque Augustabus intelligi. Sic etiam JUVENTA IMPERII in numo Caracallæ cum patre jam Augusti legitur. Et JUVENTUS AUG. io numis Augustorum Gallieni atque Claudii, qui successit Gallieno. Et quæ eodem spectant, ad ætatem nempe Principis juvenilem, SPES PUBLICA & JOVI CRESCENTI, in numis item Gallieni. Proinde non absurde Domitiano, cum succederet, juventutem gratulatur Quinctilianus. Idem tamen supponit, qui, cum Imperio donaretur, juvenis fuerat, jam sane amplius, cum hæc scriberet, juvenem noo fuisse, sed annis aliquot ætatem illam superasse, quod nostris convenit, examussim, quas dedimus, rationibus.

XXIV. Sed & illa quoque Quinctiliani verba ad Domitiani tempora referenda sunt: (*d*) *Laudandum in quibusdam, quod geniti immortales; in quibusdam, quod immortalitatem vi rute sunt consecuti: quod pietas Principis nostri præsentium quoque temporum decus fecit.* Habuit nimirum in animo illos, quos sibi pietatis officiis conjunctos Domitianus in Deorum numerum retulerat: Titum nempe fratrem, & Titi filiam Juliam, & filium e Domitia Cæsarem infantem. Sed vero Titum ipso mox Imperii initio consecravit, alioqui memoriæ ejus infensissimus. Filium secundo ejus Consulatu natum testatur (*e*) Suetonius, qui certe de secundo ante Imperium Consulatu intelligi non potest; cum & infantem illum, & tameo Augusti Domitiani filium, fuisse doceant numi, doceat etiam (*f*) Martialis. Accedo itaque viris doctissimis, qui secundum illum Consulatum de secundo intelligunt Consulatu Ordinario, post Imperium, quem tertio Imperii anno, Domini LXXXIII. gessit Domitianus. Et quidem utroque modo Consulatus illius oumerant antiqui Fasti, nunc scilicet prætermissis Consulatibus suffectis, ouoc etiam illis in censum acceptis. Potuitque hoc e coævo aliquo Auctore, qui suffectos Consulatus dedignatus fuerit, accipere Suetonius. Imo potuit ipse, primo post Imperium Consulatu, ita numerare Domitianus. Sprevit ille, fateor, suffectos suos sub patre Consulatus, unicumque inter illos Ordinarium, quod sciret illis præcipitem suam dominandi libidinem fuisse repressam. Idem tamen postea, cum Consularuum multitudinem mire affectaret, bos etiam censuit in numerum accipiendos. Postea certe numum ego inscriptionemve coævam nullam reperio, quæ priores etiam Consulatus omiserit. Porro Domitia *mater Divi Cæsaris* in oumis appellatur. Inde certo constat, fuisse illam postea in matrimonio Domitiani. Imo anno proximo & filiam Domitiano peperit, si tamen vera sit lectio, quam e codice Salmasiano alioque vetusto servavit doctissimus Grævius, filiam illam natam oportet aooo nostræ Æræ LXXXIX. Post partum illum utrumque repudiatam docet Suetonius, propter adulterium eum Paride histrione, & tamen rursus io conjugium ab impatiente dissidii, quasi hoc efflagitante populo, receptam. Sic aliquot annis infantis Cæsaris partu serius fuerit repudium illud Domitiæ. Imo caput Domitiæ spicis ornatum in numo Domitiani XI. COS. reperit cl. Mediobarbus. Numus ille ante annum Domini LXXXV. cudi non potuit. Julia adhue serius in Cœlitum oumerum adscripta est. Ait illam Suetonius a Domitiano devincto Domitiæ nuptiis pertinacissime recusatam. Inde intelligimus, solutis demum cum Domitia nuptiis, ardentissime palamque illam a Domitiano fuisse dilectam: post repudium nempe Domitiæ, de quo testem habemus disertissimum (*a*) Dionem. Repudiata eoim Domitia, occisoque propter adulte-

Post anni XCI. finem; quo Julia consecrata est.

(*a*) Dio lib. LIX.
(*b*) Præl. XVIII. ad Sp. Adrian. §: 8.
(*c*) Joseph.
(*d*) Quinct. *Inst.* lib. III. cap. 7.
(*e*) Suet. *Domit.* cap. 3.
(*f*) Martial. lib. IV. Epigr. 3. lib. VI. Epigr. 3.
(*g*) Dio lib. LXVII.

rium ejus Paride histrione, tum demum ait Domitianum cum fratris sui filia Julia, tanquam cum uxore coiisse. Tantum enim abest ut post mortem Domitiæ hoc contingere potuerit, ut Juliæ Domitia, imo ipsi Domitiano, superstes fuerit. Imo adscitam in consilium de cæde Domitiani fuisse docet Victor Epitomator: imo ante illum ipse Dio. Sed vero Juliæ consecratæ duos, qui meminerint, nummos habet cl. Mediobarbus, alium COS. XV. alium COS. XVI. signatos; recenti, ut videtur, ambos mortis consecrationisque memoria. Sic anno Æræ nostræ XCI. decesserit, cum jam prope esset Consulatus Domitiani XVI. Sic inter annos LXXXV. & XCI. Domitiam repudiaverit Domitianus, & cum Julia jam palam, tanquam cum uxore consueverit. (*a*) Juvenalis plures uno abortus Juliam fecisse testatur, e qua *caussa* mortuam fuisse tradit (*b*) Suetonius. Ita plures uno annos in illo Domitiani, seu matrimonio, seu concubinatu, Juliam fuisse necesse erit. Imo illo tempore violatam docet (*c*) Juvenalis a Domitiano Juliam, quo leges de pudicitia amarissimas revocavit Domitianus, Juliam scilicet & Scantiniam: illas nimirum leges, de quibus in vita ejus (*d*) Suetonius, & (*e*) Martialis. Et paulo ante expeditionem illam in Germaniam, in qua ne quidem hostem vidit, ut videtur innuere Dio. Ego repudiatam Domitiam, violatam Juliam, sub finem anni LXXXV. existimo. Itaque post annum XCI. scripsisse illa Quinctilianum oportet, si post Juliæ consecrationem scripserit. Aliquot certe supponit consecrationes his, quas diximus, admodum affines, & tales illas, ut præsentium, quibus scripsit, temporum decus fuerint, personarum Principi pietatis officiis conjunctarum. Sed vero in Titi consecratione proprium nullum erat præsentium temporum decus; cum decessores bonos olim consecrare solerent boni successores. Itaque utramque hanc consecrationem in animo habuerit oportet, si plures una consecrationes designate voluit hominum pietatis officiis Domitiano conjunctorum. Quæ sane accurate cum nostris conveniunt, quas dedimus, hypothesibus. Potuit etiam fortassis & gentis Flaviæ templum commune omnium Flaviorum ob oculos habere. Quod tamen ipsum post aliquot Imperii annos condidit. Annum autem, quo absolverit, nec e nummis, qui ejus meminerunt, nec ex Auctoribus, habemus exploratum. Chronici autem Eusebiani, quæ sit in annorum situ fides præstare non audeo. Serò illius meminit (*f*) Martialis.

Post finem an. LXXXIX. quo finem *Argonauticis* videtur imposuisse Valerius Flaccus.

XXV. Ita denique de Valerio Flacco idem Quinctilianus: *Multum* (inquit) *in Valerio Flacco nuper amisimus.* Obierat ergo, & nuper obierat, Valerius ille Flaccus: idem nempe Valerius, cujus habemus hodieque Argonautica, qui tamen hoc opus scripsit imperante Domitiano. Hoc certe colligimus ex illis illius ad Vespasianum verbis:

(g) Tuque ô pelagi cui major aperti
Fama, Caledonius postquam tua carbasa vexit
Oceanus Phrygios prius indignatus Iulos,
Eripe me populis, & habenti nubila terra.
Sancte pater; veterumque fave veneranda canenti
Facta virûm. Versam proles tua pandit Idumen
(Namque potest) Solymo nigrantem pulvere fratrem,
Spargentemque faces, & in omni turre furentem.
Ille tibi cultusque Deûm, delubraque genti
Instituet; cum jam genitor lucebis ab omni
Parte poli: neque enim te Tyrias Cynosura carinas
Certior, aut Graiis Helice servanda magistris:
Seu tu signa dabis, seu te duce Græcia mittet,
Et Sidon, Nilusque, rates. Nunc nostra serenus
Orsa juves; hæc ut Latias vox impleat urbes.

Invocat, fateor, hoc in loco, Vespasianum ipsum. Male tamen inde colligunt nonnulli, scripsisse illum imperante Vespasiano. Invocat, inquam, sed sanctum jam, consecratum scilicet. Sed in eo loco situm, unde illum populis & terræ nubilosæ posset eripere, cœlesti procul dubio illo. Quomodo enim ille Valerium potuit terræ eripere, si ipse adhuc versaretur in terris? Ait præterea, cum lucem esset ab omni poli parte daturus, tum demum illi cultus Deorum instituturum, & delubra genti Flaviæ, fore Domitianum. Non tamen inde colligendum, nondum illum ita illuxisse. Imo gentis Flaviæ templum struxerat certe Domitianus, jam Augustus, cum illa scriberet Valerius. Sed morem ille Poëtarum secutus est, ita de rebus jam præteritis, quasi adhuc futuræ essent, vaticinantium: receptam etiam illorum temporum sententiam imitatus, receptos fuisse in sidera consecratos Imperatores, quæ etiam ipsa fuerint, pro Principis dignitate, conspicua. Sic enim Romulum & Remum cum sideribus, sic Castorem & Pollucem

(*a*) Juven. *Sat.* 11. vers. 30. 31. 32. 33.
(*b*) Suet. *Domit.* cap 22.
(*c*) Juven. *Sat* 11. vers. 37. 44.
(*d*) Suet. *Domit.* capp. 7. 8.
(*e*) Mart. lib. VI. Epigr. 2. 4.
(*f*) Mart. lib. IX. Epigr. 1.
(*g*) Valer. Flacc. *Argon.* lib. 1. vers. 7 &c.

repræsentant hodieqoe antiqui numi. Sic & Neronem sideribus potiturum gratulatur (*a*) Lucanus. Sic in hoc ipso Domitiani Imperio puerum illum Cæsarem Divum sideribus cinctum exhibent coævæ illius in oumis effigies. Scio etiam aliorum hominum insignium animas in stellis constituisse Platonicos, ut e somnio Scipionis discimus, & Macrobii in illud Commeotario. Sed Cæsaribus e Julio sidere petitum arbitror exemplum. Id ergo vult Valerius, sidus Vespasiani ita fore, pro animæ dignitate, lucidum, ut splendidissimos nautarum duces constellationes Cyoosuram & Helicen fulgore suo fuerit superaturum: ut proinde illud potius deinceps observarent oautæ, qui stellas in navigationibus suis observabant omnium fulgentissimas. Sed unde illa rescíscere potuit, si vivo illa scripsisset Vespasiano? Unde Domitiaoum fore, non patri modo, verum etiam fratri, superstitem? Unde, non Titum, qui Vespasianum patrem in Divorum numerum retulerat, sed Domitianum cultus Deûm illi institututum? Unde & illum cultus modum, templum nimitum commune gentis Flaviæ cum sodalibus Flavianis? Scripsit ergo illa certe rerum jam potito Domitiano: & quidem ipso operis, ut videmus, exordio. Eo tameo usque in Domitiani tempora perseveravit, ut opus integrum absolveret, editionique maturum redderet: quod certe paucorum esse noo potuit, pro illorum temporum tarda admodum maturitate, annorum. Recitabant enim, emendabant, apud se premebant in aliquot annos retractandum: his præsertim, de quibus agimus, temporibus. Sic vidimus facere voluisse nostrum ipsum Quinctilianum, io opere etiam non Poëtico. Sic fecit etiam Poëta Valerio coævus Statius, caloris licet impetusque, ut e Sylvis constat, extemporanei. Is tamen ipse duodecim Thebaidos libros (*b*) per annos duodecim elucubravit. Illo si exemplo scripserit Valerius, aonos ad minimum octo libris octo impenderit, annumque adeo Domitiani octavum supetaverit, qui anno Æræ nostræ LXXXIX. exeunti convenit. Et sane Flaecum hunc Valerium, ut videtur, a re Poëtica celebrem memorat aliquoties, sub Domitiano, (*c*) Martialis.

Finis Institutionum anno XCIV. recentior esse non potuit, quo pulsi sunt ex urbe Philosophi.

XXVI. Sic illæ nimitum notæ invicem consentiunt, ut, nisi affecto Domitiani Imperio, scribere illa Quinctilianus non potuerit. Sic item vice versa, ut nulla prorsus sit necessitas, cur ultra illum, quem dedimus, anni XCIV. cœpti limitem protrahantur, ad finem operi imponendum. Imo pugnat nota alia, ne ad annum XCIV. affectum vel finis operis producatur. Philosophiæ aliquoties meminit, semperque cum (*d*) laude: ita nimirum, ut præcipua illius decora potioti jure suæ vendicet Oratoriæ, æmulus proinde, non inimicus illius, appellandus. Etiam (*e*) Philosophorum, præsertim (*f*) Socratis, oec fere sine encomiis. Id unum in illis reprehendit, quod alieniores essent a gerenda (*g*) Republica, quam suum esse voluit, quem hic instituebat, sapientem pariter atque oratorem. Et, si quos obiter perstringit Philosophos, sic tameo id facit, ut Philosophiam ipsam veneretur, eamque semper purget, ne commune habetet cum Philosophis illis convitium. Itaque non tam Philosophos illos agnoscit, quam Philosophiæ potius (*h*) ostentarores, tei nimitum optimæ nomen dumtaxat ementientes, cum essent a re ipsa, quam profitebantur, alienissimi. Hæc ille passim, etiam in libro (*i*) ultimo, ne dubitemus alienis a Philosophiæ laude temporibus, vel biennium illud, imo biennii etiam additamentum, quod operi concinnando impendisse se agnoscit, esse finieodum. Non ita certe scripsisse verisimile est, cum Philosophos, malos pariter ac bonos, ad unum omnes, in reliquis (*k*) Epictetum, hoc uno nomine, quod Philosophi essent, arceret urbe Domitianus. Non ita certe ornasset homines Domitiano ingratissimos Domitiani tam proclivis, ut quam mollissime loquar, assentator. Sed anno illo ipso XCIV. edictum illud, ut alibi ostendimus, quo urbe Philosophis interdictum est, emisit Domitianus.

Idem colligitur e Marcelli temporibus, ejusque filii.

XXVII. Postremis certe Domitiani temporibus hæc esse tribuenda, vel inde colligimus, quod Marcello Victorio Institutiones suas Quioctilianus ioscripserit. Idem certe fuisse videtur Marcellus ille cum eo, cui IV. suum Sylvatum librum inscripsit etiam Statius. Studinm in Marcello eloquentiæ arguit, quod libros de illo argumento illi dicatit noster Quinctilianus. Et suum quoque Marcellum a facundia celebrat Statius. Sunt enim illa ejus vetba:

(*l*) —— *juvenes facundia præterit annos.*

Et rursus:

(*m*) —— *nec enim sibi sola potentis*
Eloquii virtus.

Fuit & Marcello Qnioctilianeo filius (*n*) puer prima ætate, cujus in usum Institutiones suas destinavit Quinctilianus. Prima illa ætas noo infantiæ fuit, sed quæ *manifestum iter ad ingenii lumen ostenderet.* Itaque miooris puetitiæ, quæ infra annum XII. censebatur. Paulo certe majorem illum ipsius Quinctiliani filio majori, inde conjicimus,

(*a*) Lucan. lib. I.
(*b*) Stat. lib. XII. Theb. fine.
(*c*) Martial lib. I. Epigr. 76. IV. 49.
(*d*) Procem. lib. I. cap. 4. lib. X. cap. I. lib. XII. cap. 2.
(*e*) Lib X.
(*f*) Lib. II. cap. 15. lib. VIII. cap. 4. lib. XI. cap. I.
(*g*) Lib. XI. cap. I. lib. XII. cap. 2.
(*h*) Lib. II. cap I.
(*i*) Lib. XII. cap. 2.
(*k*) Gell. *Noct. Att.* lib. XV. cap. 11.
(*l*) Lib. IV. Sylv. 4. vers. 45.
(*m*) *Ibid.* v. 64. 65.
(*n*) Lib. I. Procem.

quod initio operis in Marcelli filii usum Institutiones scriptas monuerit; in sui filii usum eas scriptas non ante libri IV. Procemium monuerit; sic etiam ibi, ut Marcelli filium suo anteposuerit. Ita filio suo plusquam (*a*) novenni major Marcelli filius X. certe saltem ætatis anoum attigerit necesse est. Nondum majorem illam pueritiam ingressus, qua Rhetoribus tradi in disciplinam solebant. Et filium Marcelli adhuc puerum memorat Statius:

> (*b*) *Surge agedum, juvenemque puer deprende parentem*
> *Stemmate materno felix, virtute paterna.*
> *Jam te blanda sinu Tyrio sibi gloria felix*
> *Educat, & cunctas gaudet spondere curules.*

Jam certe toga virili minorem illum fortasse ionuit, cum puerum illum appellat; si quidem locutus fuerit, pro censu Romano, moribusque, accurate. Fieri tamen potuit, ut sensu paulo laxiori nsurpaverit Statius. Sinu enim illo Tyrio, qui cunctas curules sellas spondebat, latum fortasse clavum intellexit, qui aditum patefacere solebat ad omnes honores Senatorios. Ea si mens illius fuerit, sic togam virilem jam nuper sumptam a puero illo Marcelli innuerit Statius: pro lege scilicet Augusti, qua *liberis Senatorum, quo celerius Reipublicæ assuescerent, protinus virilem togam, latum clavum induere, & Curiæ interesse permissum*, testatur (*c*) Suetonius. Hæc Statius mense Julio anni, quo XVII. Consnlatum suscepit Domitianus, Æræ nostræ XCV. & quidem pro calculis nostris satis accurate. Qui enim anno XCII. quo Institutiones cœpit Quinctilianus, annum absolverat ætatis dumtaxat X. XIV. absolvere noo potuit ante annum XCVI. ita nimirum, si pueri voce Statius usus fuerit accurate. Quod si laxius illam intellexerit, & togam puer ille cum lato clavo susceperit ante mensem Julium anni XCV. sic etiam ante mensem Julium anni XCII. annum ætatis XI. absolverit, duodecenni tamen minor, & minoribus adeo pueris accensendus, ne quidem ita filio Quinctiliani multo major. Ita quidem hæc invicem cohæreot, ut error, si quis tamen sit, magnus certe esse non possit. Convenit prætetea, quod Marcellum ipsum eodem illo anno XCV. (*d*) forma egregium & (*e*) juvenes annos habentem, ipsumque adeo (*f*) juvenem memoret Statius: proinde infra annum ætatis XXXV. Et tamen (*g*) fascibus ejus subtextam dicit curam viæ Latinæ obliquæ. Fasces illi, si Consulares fuerint, sic annum superarit oportet ætatis XXXIII. sic annum egerit ætatis vel XXXIV. vel XXXV. natus proiode anno Æræ nostræ Christianæ vel LIX. vel LX. Ita filio suo major esse noo potuit annis vel XX. vel. XXI. ducta nimirum uxore pueri matre anno ætatis suæ vel XX. vel XIX. Scio quidem marium ætatem ouptiis oecessariam annorum esse XIV. ita nimirum, ut majorum ea ætate matrimonia rescindi non posseot. Alioqui minorum aoois XVIII. virorum vix unquam legimus matrimonia. Hæc (*h*) certe ætas erat justæ & a pueris colendæ, ut vidimus, virilitatis. Hæc ætas primæ lanugiois pubertatis plenæ indicis. Hac denique ætate filium adoptivum præcedere oportebat patrem adoptivum, modum nimirum patris naturalis receptissimum imitante patre adoptivo & legitimo. Sic etiam magnum errorem ne quidem patiuntur rationes nostræ, si cum Marcelli etiam ætate conferantur. Denique si togam cum lato clavo susceperit anno XCV. filius Marcelli, ita certum est ante illum annum scripsisse Quinctilianum duobus ad minimum annis; cum nondum ætatem illam attigisset filius Marcelli pueritiæ majoris, quæ Rhetorum esset Iostitutionibus matura. Sic undiquaqne verisimiles constabit nostros esse calculos.

Pugnat ipsa temporum ratio, quominus noster, qui de caussis scripsit corrupta eloquentia, idem Auctor esse potuerit Dialogi de Oratoribus.

XXVIII. Constitutis jam illis, quæ vidimus, hujus operis temporibus, ad rerum ejus aliarum hoc intervallo gestarum tempora similiter constituenda pergamus. Imprimis vidimus Quinctiliani librum *de caussis corruptæ Eloquentiæ* anno Æræ nostræ LXXXIX. ab eo fuisse conscriptum. Vel iode facile intelligimus verum esse non posse, quod censuere viri nuper eruditissimi, eumdem fuisse illum Quinctiliani librum cum illo, quem habemus hodieque Dialogo *de claris Oratoribus*. Hoc quidem certum, codices MSS. omnes non Quinctiliano nostro, sed Tacito, dialogum illum assignare. Unde ergo colligunt, refragaotibus Manuscriptis, Quinctiliano tamen esse asserendum? Nempe quia scripserat noster *de caussis corruptæ Eloquentiæ*, de eo etiam egerat argumento Auctor Dialogi. Sed cujuscumque demum Auctoris ille fuerit Dialogus, vel temporum ipsa ratio pugnat quo minus fuerit Quinctiliani. Ait eoim se (*i*) Dialogi Auctor, juvenem admodum fuisse cum colloquio illi ioteresset, quod tamen VI. Vespasiani anno fuisse supponit. VI. ille annus a Kalendis Juliis anni LXXIV. ad anni LXXV. pertigit Kalendas itidem Julias, quo certe tempore annum egit Quinctilianus, pro nostris rationibus, ætatis vel XXXII. vel XXXIII. Quæ sane ætas erat illa quidem juvenilis, ut jam ostendimus; non ita tamen ut admodum juvenis fuerit ætate illa appellandus. Initium juventutis designat vox illa *admodum*: & quidem juventutis illius, quæ proxime pueritiam togam-

(*a*) *Jam decimum ætatis annum ingressus.* Quinct. lib. VI. Procem.
(*b*) Stat. lib. IV. Sylv. 4. vers. 74. &c.
(*c*) Suet. *Aug* cap. 38.
(*d*) V. 8.
(*e*) V. 45.
(*f*) V. 74.
(*g*) V. 59. 60.
(*h*) Hæc supra.
(*i*) Dialog. cap. 1.

que

que prætextam, pro Romanis moribus, exceperit: illius, inquam, juventutis, qua Oratorum concionibus sermonibusque aderant juvenes, qui nomen dabant studio Oratoriæ, quod se fecisse testatur Auctor Dialogi *de Oratoribus*. Ait enim sese *M. Aprum* & (*a*) *Julium Secundum, celeberrima tum ingenia fori Romani, non modo in judiciis studiose audivisse, sed domi quoque & in publico fuisse assectatum, mira studiorum cupiditate, & quodam ardore juvenili, ut fabulas quoque eorum* (sic enim domestica illorum colloquia appellat) *& disputationes, & arcana semotæ dictionis penitus exciperet.* Studia plane narrat illius, pro illorum temporum more, juventutis. Taciti ætati illa conveniunt ad amussim. Natum illum putamus anno LIX. Sic anno LXXIV. annum egerit XV. anno LXXV. XVI. quæ ætas erat admodum juvenilis, qua scholas Oratorum & colloquia frequentabant adolescentes studiis illis imbuendi. Ait præterea Dialogi Auctor, *Julium* illum *Secundum in celeberrimis fuisse fori Romani tum ingeniis.* Sic nempe loquitur de Julio Secundo quasi de alterius, quam quo vixit scripsitque Auctor, seculi ornamento. Aliter de illo noster (*b*) Quinctilianus: *Memini* (inquit) *narrasse mihi Julium Secundum, illum æqualem meum, atque a me, ut notum est, familiariter amatum, miræ facundiæ virum, infinitæ tamen curæ, quid esset sibi a patruo suo dictum.* Vox illa æqualis Latinis idem valet, quod Græcis συνῆλιξ vel ἡλικιώτης, deque ætate intelligitur æquali: eorum scilicet, qui simul pueri juvenesque fuerint; simulque studiis ætati congruis incubuerint, tam puerilibus nimirum, quam etiam juvenilibus. Paucorum admodum discrimen illa patiuntur annorum. Non tantum certe, ut unus alterum studiose audiverit, aut domi quoque & in publico assectatus fuerit, aut fabulas etiam & disputationes & arcana semotæ dictionis penitus exceperit. Imo venerabile fuisse præcedere quatuor annis testatur (*c*) Juvenalis: ita nimirum, ut parem aliquatenus reverentiam illam agnoscat, quæ a pueris primæ juvenum lanugini dari solebat ac ætati barbatæ. Utrobique enim pariter assurgebant, proinde aliam illam, nec suæ æqualem, ætatem agnoscentes. Erat præterea laxius Quinctiliano in suo *de caussis corruptæ Eloquentiæ* libro, quam sit illud Dialogi *de Oratoribus* argumentum. Egerat enim in illo noster *de Tropis*, interque illos de *Hyperbole*. Sic enim librum Institutionum VIII. claudit: *Sed de hoc satis, quia eumdem locum plenius in eo libro, quo caussas corruptæ Eloquentiæ reddebamus, tractavimus.* Tale nihil occurrit in hodierno *de Oratoribus* Dialogo. Sed nec ullus est in Dialogo hiatus. Polliceri quidem videtur Auctor in fine (*d*) Dialogi plura: novo tamen colloquii futuro die, nec alio, quam ad Dialogi ipsius argumentum spectantia. *Si qua* (inquit *Maternus*) *tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de his rursus conferemus.* Ad secundum plane Dialogum pertinere videbantur illa, quem absolverit necne Auctor, incertum est. Unicum tamen, in utroque Institutionum loco, memorat noster suum *de caussis corruptæ Eloquentiæ* librum; & continuum, ut videtur, illum; non autem in forma Dialogi. Denique jam ostendimus librum illum anno LXXXIX. scripsisse Quinctilianum: nempe anno XIV. vel ad summum XV. post colloquium VI. Vespasiani anno habitum. Qui autem admodum juvenis erat tempore colloquii, is annum ætatis XX. superare non potuit, nec adeo annum XXXV. explevisse anno Domini LXXXIX. Itaque juvenem adhuc fuisse oportet, qui juvenis admodum fuerat VI. Vespasiani. Sed vero, qui Dialogum edidit Auctor VI. Vespasiani admodum juvenis, jam sane se ne quidem juvenem fuisse innuit, cum Dialogum scriberet ederetque. Neutrum vere de se asserere potuit utriusque operis Auctor: nec vere Quinctilianus, se fuisse juvenem admodum VI. Vespasiani: nec vere rursus Auctor Dialogi, quicumque demum is fuerit, se juventutem anno Æræ Christianæ LXXXIX. superavisse. Aliarum gentium temporumve sermo est, de quo aliquoties observavit Casaubonus, quod τριακονταέτεις tricenarios appellaverint. Nostra admodum juvenis ætas non νέοι Græcis habetur, sed μείραξ seu μειράκιον. Hæc enim certe juventus, quæ mox pueritiæ successit in studiis Oratoriæ, non alia esse potuit, quam dixi, si ad Romanas saltem consuetudines exigatur.

XXIX. Postea uxorem noster aliam duxit, ex qua filiam sustulit Tutilii neptem, a (*e*) Plinio juniore discipulo memoratam. Et quidem ætatis suæ Rhetoricæ scriptorem a Quinctiliano commemoratum Tutilium dicit (*f*) Catanæus. Sed fefellit virum doctum, nisi ipse fallor, memoria. Rutilius enim ille, non Tutilius, est, cujus mentio est apud Quinctilianum illo ipso Institutionum loco, quo nos retulit Catanæus. Verba nostri illa sunt: (*g*) *Scripsit de eadem materia* [Rhetorica scilicet] *non pauca Cornificius, aliqua Stertinius, nonnihil pater Gallio; accuratius vero priores Gallione Celsus & Lenas, & ætatis nostræ Virginius, Plinius, Rutilius. Sunt & hodie clari ejusdem operis auctores: qui si omnia complexi forent, consuluissent labori meo. Sed parco nominibus viventium.* Vel itaque fefellit memoria, uti dixi, Catanæum; vel pro Rutilio Tutilium ille in coævis exemplaribus repererat. Estque sane literarum illarum mutatio longe facillima, si præsertim literis conciperetur minusculis, ut solent plerumque nomina etiam propria concipi in codicibus Manuscriptis. Erat sane illis etiam temporibus, ut e (*h*) Martiali constat, Rhetor Tutilius, quam veram esse in Martiali lectionem lex ipsa carminis

Aliam postea uxorem duxit Quinctilianus Tutilii vel Rutilii Rhetoris filiam.

(*a*) Cap. 2.
(*b*) Quinct. *Inst.* lib. x. cap. 3.
(*c*) Juven. Sat. xiii. vers. 54. 55. 56. 57. 58. 59.
(*d*) Dialog. cap. 42.
(*e*) Plin. lib. vi. Epist. 32.
(*f*) In loc. Plinii.
(*g*) Quinct. lib. iii. cap. 1.
(*h*) Mart. lib. v. Epigr. 56.

evincit. Inde (*a*) Scriverius Quinctilianum ipsum corrigendum esse censet: præsertim accedente Plinii etiam testimonio, &, Plinii in loco, etiam Librariorum. Sic illi ambo, tam Scriverius, quam Catanæus, quasi unico dumtaxat Quinctiliani in loco legeretur ille Rutilius. Sed Rutilii sæpe meminit (*b*) noster, quem etiam (*c*) Lupi cognomine afficit. In illis omnibus durum est, si Librarius errore sibi constanti atque uniformi deviarit. Fieri ergo potest, ut illius Rutilii filiam uxorem duxerit Quinctilianus. Erat enim sane ejusdem cum Quinctiliano ipso ordinis socer ille Tutilius, seu Rutilius. Id nos docet ipse Plinius, cum filiam ejus Nonio Celeri viro Senatorio nupturam ita a Quinctiliano patre institutam dicit, ut decebat filiam (inquit) tuam, Tutilii neptem. Idem ergo decor, eademque dignitas, Quinctiliani patris avique, seu Tutilii, seu Rutilii. Infra Senatoriam tamen, & proinde sponsi Nonii Celeris, dignitatem fuisse innuit satis aperte Plinius. *Cum tamen* (inquit) *sit nuptura honestissimo viro, Nonio Celeri, cui ratio civilium officiorum necessitatem quamdam nitoris imponit; debet, secundum conditionem mariti, veste, comitatu, (quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen) instrui.* Hinc illa Plinio occasio, pro mariti futuri dignitate, dotis augendæ. Vir honestissimus non alius erat, pro seculi illius sermone, quam Senatorius. Et quidem Senatoriam sponsi gentem arguunt tot illi, in coævis temporum illorum Fastis, Consulatus. Videantur Fasti annorum Æræ Christianæ VIII. XXXIX. vel potius XXXVIII. XCIV. CXXVIII. Arguit etiam necessitas illa nitoris a ratione civilium officiorum imposita. Est enim ea ipsa (*d*) sumptuosa dignitas, cujus alibi meminit idem Plinius: non alia utique, quam Senatoria. Nitor ille vestitus in lato erat præcipue clavo; comitatus autem in clientium sportulantium satellitio atque salutationibus. Hos sumptus si qui alii a Senatoriis facere & possent & vellent; non tamen per leges licuit. Tantum aberat ut necessitate aliqua imponente illos facere oportuerit.

Nec socer Quinctiliani, nec ipse adhuc Senatorius. Opponuntur enim Senatoribus Rhetores.

XXX. Erat ergo tam Quinctilianus ipse, quam & socer illius, dignitate infra Senatoriam. Id, quod etiam e Rhetorum, quo functi fuerant, officio facile colligendum erat. Maximam enim fortunæ inconstantiam censuit (*e*) Juvenalis, si ex Consule Rhetor fieret, aut vice versa de Rhetore Consul. Sic loquitur ille quasi altissimæ infimæque sortis haberetur tanta illa mutatio. Idem de gradu Senatus Prætorio observavit Plinius, vel apud illum potius Valerius Licinianus. Cum enim eo decideret, ut exul sub Domitiano de Senatore, Rhetor de Oratore fieret; sic Declamationis Præfationem est exorsus: (*f*) *Quos tibi, fortuna, ludos facis? Facis enim ex professoribus Senatores, ex Senatoribus professores.* Itaque non Consularis modo, aut Prætoria dignitas immensum quantum a Professorio munere distabat; sed & alia quælibet, quæ quidem esset Senatoria. Sed discrepabant invicem, ut e Plinio vidimus, Rhetor & Orator, eloquentia atque eloquentiæ professio: ita nimirum, ut oratoriæ eloquentiæque studium esset, etiam in viro quoque Senatorio, honestissimum. Loci autem Senatorii honorem imminuebat, si quis Senator idem Rhetor esset, & Rhetoricam profiteretur. Rhetor appellabatur, qui scholæ publicæ præsidebat; Professor, qui juventutem instituendam publice profitebatur, qui nempe declamabat potius, quam orabat, de fictitiis scilicet eloquentiæ exercendæ controversiis (sic enim appellabant) potius, quam de veris in foro, aut etiam in Senatu, *caussis*. Non tamen dedignabantur, etiam Senatores, domi juvenes in studiis Oratoriæ instituere, etiam declamantes audire, & ipsi quoque declamationibus præfationibusque præire. Sic enim Hirtium & Pansam & Dolabellam generum domi docuit Cicero jam Consularis: sic Quinctilianum nostrum Domitius Afer, qui fuerat antea quam nasceretur noster, (*g*) Consul sub Caligula.: sic, Quinctiliano admodum juvene, inter Pomponium & Senecam etiam (*h*) præfationibus tractatum est, *an gradus eliminat, apud Accium in Tragœdia dici oportuisset.* Erat enim Rhetorum illa potius, quam Oratorum, de re Grammatica disputatio. Et præfationes illæ ad professionem spectabant, ut modo vidimus in *caussa* Valerii Liciniani. Et quidem erat, cum præfationes illas ederet, jam certe Senator Seneca. Revocatus ab exilio, (*i*) Prætor designatus est anno Æræ nostræ XLIX. cum ne quidem juvenis ætatem attigisset Quinctilianus. Qui autem Prætor designatus est, jam olim in Senatu fuerit oportet, ante exilium, & honores etiam gesserit Prætura priores, Quæsturam saltem & Tribunatum, vel Ædilitatem. Scio quidem locum inter Prætorios per saltum aliquando dari solitum etiam illis, qui honores Senatorios priores nullos gesserant. Sic Magiis suis datum testis est (*k*) Velleius: sic etiam sæpenumero Principibus Imperii heredibus. Idque fecerint in civium lustrationibus, pro arbitratu suo etiam aliquando Censores: sed rarius id civibus, qualis erat Seneca, privatis concessum legimus. Nec quicquam legimus in illius *caussa* proprio aliquo jure actum, cur factam existimemus legis aliquam indulgentiam. Sic porro (ut ad institutum nostrum redeamus) M. Aprum & Julium Secundum audiverat Auctor (*l*) Dialogi *de Oratoribus*.

(*a*) Scriv. ad loc. Martialis.
(*b*) Quinct. lib. III. *Inst.* cap. I. lib. IX. capp. 2. 3.
(*c*) Quinct. lib. IX. cap. 2.
(*d*) Plin. *Paneg.*
(*e*) Juvenal. *Sat.* VII. vers. 197. 198.
(*f*) Plin. lib. IV. Epist. II.
(*g*) Dio lib. LIX.
(*h*) Quinct. *Inst.* lib. VIII. cap. 3.
(*i*) Tacit. *Ann.* XII. cap. 8.
(*k*) Vell. lib. II. cap. 16.
(*l*) Dialog. cap. 2.

Et tamen latum clavum jam acceperat, ut ex ipsa ejus Oratione constat, (*a*) Marcus Aper; etiam Quæsturam, Tribunatum, & Præturam, qui tamen erant honores Senatorii. Sed hæc eadem facere domi suæ, aut in domibus, in quibus recitabant, conductitiis, ne quidem eoatorem dedecebat locum in Senatu obrinentem. In schola autem, qui faceret, is *Professor* appellabatur: quo sensu vox illa ad vitæ artificia extendi solebat. Is *Scholasticus* a schola cognomen illud adeptus. Eumdem autem cum (*b*) Scholastico Rhetorem fuisse docet Auctor ille Dialogi *de Oratoribus*. Hoc ergo munus erat in viro Senatorio minus decorum. Et talis fuerat, cum scholæ publicæ præesset, Rhetor noster Quinctilianus.

Non tamen illud obstabat, quo minus nuptias filia ejus consequeretur Senatorias.

XXXI. Noo tamen illud obstabat, quo minus nuptias filia ejus consequeretur Senatorias. Nec enim infamis erat ipsa illa Rhetorices professio, quamvis inferiori loco haberetur præ dignitate Senatoria. Imo liberalia illa studia maximi faciebant etiam Senatores, qui non census illius, externive, qui in Senatore necessarius erat, splendoris rationem solam habendam esse censerent. Inde Quinctilianum nostrum modicum facultatibus, animo tamen beatissimum prædicat discipulus Plinius: eo nimirum sensu beatissimum, quo vetulam divitem beatam appellat (*c*) Juvenalis, pro coævo illorum temporum sermone. Itaque, qui studia illa magni faciebant Senatores, ne quidem conditiones eruditorum aspernabantur. Ita *Pompeius Julianus provincia Princeps inter altissimas* [nuptiarum scilicet] *conditiones, generum non honoribus principem, sed sapientia, elegit Euphratem*, teste (*d*) Plinio, Philosophum. Sic etiam Quinctiliani e priori matrimonio (*e*) filium heredem adoptaverat pater Consularis, generum etiam designaverat avunculus Prætor. Non ergo est, quod miremur filiæ ejus conditionem tam honestam; cum jam majori haberetur in pretio, essetque in dies in eloquentiæ fama celebrior; cum jam discipulos suos baberet, adulta nimirum ætate, Senatores.

Secundam illam uxorem Ann. XCIV. duxit, filiam autem Ann. XCV. suscepit Quinctilianus.

XXXII. Tempus autem novi hujus matrimonii e filiæ, ni fallor, ætate colligemus. Eam ætate nubili fuisse verisimillimum est, cum dotis illam accessionem offerret Plinius. Seio quidem sponsalia fuisse illis temporibus frequentissima liberorum etiam impuberum: vix tamen, ut opinor, nisi ambo fuissent impuberes, tam sponsus nimirum, quam sponsa. Atqui Nonii Celeris sponsi ætatem adultam, ut puto, arguunt civilia illa officia, quæ necessitatem nitoris illi imponebant. Arguit etiam dotis fortasse constitutio, matrimonii mox futuri magis propria, quam sponsalium. Nec vero e priori matrimonio natam exinde colligimus, quod, exstinctis duobus, quos dixi, filiis, deinde ne quidem patrimonii sui (*f*) beredem superesse queratur Quinctilianus; exinde etiam, quod puellam illam appellet Plinius. Non tamen inde, quod puella fuerit, impuberem fuisse oportebat. Etiam annis pubertati proximis mansit tamen, pro coævo illorum temporum sermone, nomen ætatis puellaris. Sic ipse Quinctilianus uxorem suam priorem, quæ annum XIX. attigerat, ætate (*g*) puellari fuisse dicit, suæ comparata. Cum suæ comparatam ætatem illam puellarem appellat, majorem illam recepta ætatis puellaris significatione, nec multo tamen majorem, agnoscit. Sic itidem de uxore sua coævus Quinctiliano, minor tamen, (*h*) Plinius: abortum fecisse, *dum se prægnantem esse puellariter nesciret*. Quod si ætate nubili fuerit filia Quinctiliani, cum dotem illam donaret Plinius, anoum certe ætatis XII. exegerit oportet, limitem nimirum Romanæ, in femineo sexu, pubertatis. Plinius autem, post annum Domini CVII. quo libros illos epistolarum collegit, ediditque, scribere illa non potuit. Antea potuit, nec multo tamen. Rara enim admodum, si qua fortasse ulla, bic apparent, quæ scripsit ante cædem Domitiani. Esto ergo, duodecennis fuerit filia illa Quinctiliani ipso illo anno, quo epistolam illam scripsit ediditque Plinius. Ita natam illam fuisse oportuit aooo Æræ nostræ XCV. Nec adeo nubere mater illius potuit ante annum XCIV. ut hæc illius primogenita fuisset. Æstate enim anni CVII. in secessu Laurentino, libros priores epistolarum octo collegit Plinius, emisitque. Itaque antea jam epistolam illam scripserat, adeoque antea XII. ætatis annum impleverat filia Quinctiliani. Vix autem ante annum XCIV. fieri potuit, ut novam illam uxorem duxerit Quintilianns. Ita enim libri VI. initio scribit, qnasi nec heredem haberet, nec vel spem heredis: non ita certe scripturus, si de novo aliquo matrimonio cogitasset. (*i*) *Nos* (inquit) *miseri, sicut facultates patrimonii nostri, ita hoc opus, aliis præparamus, aliis relinquemus.* Nondum ergo anno, pro nostris rationibus, XCII. jam affecto, de alia uxore egerat; cum tamen jam ultra triennium a prioris uxoris morte effluxisset. Inde coonixis viribus in hoc Institutionum opus incubuit, dum ad finem illud perduxisset, quod ineunte anno XCIV. factum existimamus. Tum demum otium erat cogitandi de novo illo matrimonio. Adeoque arcte invicem cohærent hæc omnia, ut longe me a vero matrimonii hujus tempore abesse noo existimem. Orbam vero patre hanc uxorem Quinctilianus duxerit necesse est, si quidem filia fuerit Tutilii. Tutilium enim suæ ætatis scriptoribus accenset ipse Quinctilianus, (si quidem idem ille cum Rutilio) qua vivis etiam-

(*a*) Cap. 7.
(*b*) Cap. 35.
(*c*) Juven. *Sat.* 1. verf. 39.
(*d*) Plin. lib. 1. Epist. 10.
(*e*) Quinct. lib. VI. *Inst.* Proœm.
(*f*) Quinct. Proœm. lib. VI. fin.
(*g*) Quinct. *ibid.*
(*h*) Plin. lib. VIII. Epist. 10.
(*i*) Proœm. lib. VI. fin.

num, cum illa commentaretur ipse, scriptoribus opponebantur. Hæc ille libro operis tertio. Unde colligimus ante annum XCII. fuisse defunctum. Eoque ordine recenset illos ætatis suæ scriptores, Virginium [Rhetorem ominum] Plinium, & Tutilium. Si quidem vero obituum ordine, sic omnium ultimum necesse erit decessisse Tutilium. Atqui Plinium (majorem scilicet, quem habuit in animo Quinctilianus) anno (*a*) LXXIX. excessisse probavimus. Itaque medio illo spatio decesserit Tutilius inter anni LXXIX. diem Augusti mensis XXIV. & annum XCII. Et filiam tamen anno XCIV. nubilem reliquit, puberem scilicet, adeoque ad minimum duodecennem. Si virginem duxerit, Quinctilianum ipsum infra annum LX. fuisse necesse est. Id enim probri loco Ciceroni objectum ipse narrat, quod (*b*) sexagenarius Popiliam virginem duxisset. Recte & illud, pro nostris hypothesibus, quæ illum quinquagenario propiorem faciunt, quam sexagenario.

Superstes erat, & existimo, Plinio discipulo Præceptor Quinctilianus.

XXXIII. Ita vitam Quinctiliani ad annum usque CVII. Æræ nostræ Christianæ produximus, quo illam de filiæ nuptiis Epistolam scripsit Plinius discipulus: nimirum ultra annum Climactericum magnum, tot viris maximis, pro veterum sententia, fatalem. Quousque postea vixerit, in tanta veterum monimentorum inopia, statuere difficile est. Hæc certe ultima illius est mentio, quæ quidem hodieque exstat, indubia prorsus, fideique exploratæ. Nihil ultra constat, ni locum conjecturis concedamus atque ratiociniis. Suspicor tamen illum Plinio discipulo fuisse superstitem, imo Hadriani etiam Imperium attigisse. Si quidem antea mortuus fuisset, quam Plinius e secessu in provinciam discederet, vix, puto, hoc tacuisset ipse Plinius. Multos ille coævorum epistolis, cum defungerentur, ornavit; (*c*) Virginium Rufum, (*d*) Corellium, (*e*) Saturninum, (*f*) Martialem Poëtam, ipsum, quem contemnit, (*g*) Regulum. Etiam captavit undequaque epistolarum argumenta, in otio præsertim illo & secessu studiis gratissimo. Solumne prætermissurus, quem maximo in honore habuit, præceptorem Quinctilianum? Solumne illum, qui styli ostentandi uberrimum præbiturus erat argumentum, styli ipse ostentator jactantissimus? Præsertim jam gliscente indies epistolarum fama, cum jam memoriæ caussa cuperet epistolis Plinianis inseri (*h*) Geminius, parentationem certe inferiasque negare non potuit memoriæ præceptoris longe charissimi. Proinde annum illum secessus Pliniani CVII. superavisse nostrum, est sane verisimillimum.

Quinctilianus ornamentis Consularibus insignitus. Siquidem a Domitiano, anno Ær. Christ. XCII.

XXXIV. Quod vero illum ad Hadriani etiam tempora pertigisse censeam, ex ornamentis, quibus tandem honestatus est Consularibus elicio. Illum certe Principis fuisse præceptorem, eoque nomine insignibus Consularibus ornatum, tradit (*i*) Ausonius. Erat, fateor, post abdicatum officium docendi publicum, cura nepotum e sorore a Domitiano illi demandata. Certum hoc ex ipso (*k*) Quinctiliano. Ilorum nomine ornamenta Consularia illi decreta fuisse aliquando suspicabar. Sic (*l*) Verrium Flaccum e schola in palatium ad nepotes ejus erudiendos transtulerat Augustus: ea tamen conditione, ut ne quem amplius postea discipulum reciperet: ad eumdem plane modum, quo Quinctilianum nostrum schola publica defunctum suis e sorore nepotibus imbuendis præfecit Domitianus. Et viginti annorum in munere docendi publico factis stipendiis, vicariam dignitatem postea emeriti loco decreverunt (*m*) Theodosius junior & Valentinianus Cæsar, anno Æræ nostræ CCCCXXV. Suspicabar legem illam a priorum temporum exemplis emanasse, quibus professoribus publicis emeritis, aut principum institutoribus, honores plerumque decerni solebant. Inde colligebam consularium ornamentorum tempus, vel a fine vicesimi in schola publica Quinctiliani stipendii, vel a nepotum illa Domitiani institutione esse arcessendum. Atque ea me in sententia magis confirmabat, quod per Clementem Consularia illa ornamenta fortitum nostrum testetur Ausonius. Erant quidem sub Domitiano duo Clementes in Domitiani gratia celebres, Arretinus alius, alius ex eadem, qua Domitianus ipse, gente Flavius, Domitiani e Vespasiani patris fratre Flavio Sabino a Vitellianis interfecto patruelis. Solus autem in hac *caussa* locum habere potuit Clemens ille posterior Flavius. Duxit enim ille ipsam illam Domitiani sororem, cujus nostet meminit Quinctilianus, ut nos docet in Apollonii vita (*n*) Philostratus. Imo ipsos illos ex ea filios sustulit, quorum studiis Quinctilianus a Domitiano præfectus est. Ipsos enim illos *Flavii Clementis filios, etiam tum parvulos, successores palam destinavisse, &, abolito priori nomine, alterum Vespasianum appellari jussisse, alterum Domitianum* testatur (*o*) Suetonius. Ad adoptionem plane spectare videbatur nominum illa mutatio. Ita nimirum, ut in illius familiam transituri viderentur, qui nova illis nomina imposuerat. Ita Cæsares fuissent & filii Augusti in numis appellandi, quos palam Domitianus successores destinaverat, similesque adeo illis, de quibus loquitur Ausonius. Sic fuerit illorum institutor, pro eorum, de quibus ille loquitur, exemplo,

(*a*) Ann. Plinian.
(*b*) Quinct. lib. VI. capp. 3. 4.
(*c*) Lib. II. Epist. I. lib. IX. Epist. 19.
(*d*) Lib. I. Epist. 12.
(*e*) Lib. V. Epist. 5.
(*f*) Lib. III. Epist. 21.
(*g*) Lib. VI. Epist. 2.
(*h*) Lib. IX. Epist. 11.
(*i*) Auson. *Gratiar. Act. ad Gratian* p. 712.
(*k*) Quinct. Proœm. Lib. IV.
(*l*) Suet. *Grammat.* cap. 17.
(*m*) Cod. lib. XII. tit. 15.
(*n*) Philostrat lib. VIII. vit. Apollonii.
(*o*) Suet. *Domit.* cap. 15.

honore

honore aliquo publico renumerandus. Sic recte Clemens illorum pater Consularia illa ornamenta præceptori filiorum impetrarit: is, inquam, potius quam Domitianus ipse, quod nondum plena peracta esset adoptio, nec adeo e potestate ejus in Domitiani sacra domestica pueri migraverant. Eo etiam spectare potuit majoris Quinctiliani filii a viro Consulari adoptio, & quod Prætorio jam avunculo gener fuerit designatus. Nec diu ante pueri obitum fuisse ambos illos ejusdem bonores e patris Quioctiliani testimonio facile colligitur. Tum vero admodum opportuni fuissent, patre jam Consularia ornamenta sortito, parem nimirum bonorem cum viris Prætoriis atque Consularibus. Hic ergo Clemens si Consularia illa ornamenta Quinctiliano nostro impetraverit, a vero tempore, quo fuerint impetrata, longe aberrare non poterimus. Clementem illum tanrum non in ipso ejus Consulatu Domitianum interemisse docet Suetonius. Si quidem de mensibus loquitur quibus Consulatum ipsum gesserit, sic anni XCV. mense Martio ineunte cæsus fuerit Clemens; oec potuit adeo post illum ipsum mensem Consularia ornamenta consequi Quinctilianus. Sed nec antea illa consequi idem potuit, quam studiis puerorum præficeretur: quod factum anno, pro nostris rationibus XCII. Sic medio illo spatio inter annum XCII. & XCV. concludi oportebit Quinctiliani nostri ornamenta illa Consularia; si quidem illa, & propter pueros illos, & illo impetrante Clemente, fuerit consecutus. Imo ipso illo anno XCII. quo pueris præceptor datus est, si hæc patris ornamenta Consularia in caussa fuerint, cur filium Quinctiliani pater Consularis adoptaverit, & generum eumdem Prætorius avunculus designaverit. Nuper enim, cum moreretur, Consulari adoptiooe ad omnium spes bonorum patris admotum, testis est de filio Quinctilianus ipse pater: satis oimirum commode inter libri IV. Institurionum & VI. initia.

XXXV. Sic equidem hunc Quinctiliani honorem disponendum esse crederem, si horum puerorum caussa illum, & boc Clemente impetrante, fuisset consecutus. Potius tamen eo propendeo, ut propter Hadrianum, eoque adeo imperante, ornamenta illa nostet acceperit. De Augustorum enim præceptoribus, qualis ipse fuerat Augusti Gratiani, loquitur Ausonius. *An tu* (inquit) *solus preceptor Augusti? Imo ego cum multis conjunctus officio, sed cum paucissimis secretus exemplo.* Proinde Augustorum dumtaxat præceptores in sequentibus commemorat. Pergite deinde: *Nolo Constantini temporum taxare collegas: Cæsares docebantur.* Hic palam ostendit, ita sibi consilium esse, solos Augustos, Augustorumque præceptores recensendi, ut ne quidem Cæsarum præceptores memorare vellet. Et fuit quidem Augusti Neronis præceptor Seneca. Et Augusti magistrum Frontonem Marci appellat ipse Ausonius. Unicus est, de quo ulla possit esse suspicio Augustusne fuerit, Maximinus junior, seu potius Maximus, (sic enim illum appellant coævi oumi) Maximini Thracis filius, cujus præceptorem Titianum hic adducit Ausonius. Sunt tamen etiam in illius numis argumenta, Augustum illum a patre tandem fuisse appellatum. PIETAS AUG. in aversa parte legitur apud cl. (*a*) Begerum e Thesauro Palatino. ET VICTORIA AUGUSTORUM in uno, VICTORIA AUG. in alio numo apud cl. Mediobarbum. Itaque pro Augusti Magistro Quinctilianum nostrum habuit Ausonius: quo tirulo ipse etiam alibi sæpe gloriatur. Atqui tantum abest, ut Augusti fuerint Domitiani illi nepotes, ut oe quidem ullos illorum numos babeamus, qui vel Cæsares illos, vel Augusti filios agnoscant. Imo nepotes illos, non filios Domitiani, appellat ipse Quinctilianus. Inde colligitur, cum Librum IV. ipse scriberet, cum studiis illorum præficeretur, nondum illos a Domitiano fuisse adoptatos. Nulla prorsus illorum occurrit, post cædem Domitiani, in historia mentio, quæ tamen merito expectanda erat, si publico aliquo titulo illos Domitianus insignivisset. Ad *caussam* ergo, quam egit Ausonius, nihil plane faciebat nepotum Domitiani illud Magisterium.

Non tamen propter illos Domitiani nepotes, sed propter Augustum aliquem cujus Præceptor fuerit, Quinctilianus ornamenta illa Consularia consecutus est.

XXXVI. Quod si ab Augusto aliquo discipulo Consularibus ornamentis insignitus fuerit noster, quærendum deinde erat, quis ille esse potuerit. Domitianum certe si instituisset, vix tacuisset ipse Quinctilianus, cum de honore illo loquitur, quo neporum curæ ipse ab eo fuisset admotus. Majoris enim gloriæ fuisset, si Augustum ipsum docuisset, quam si filios Augusti. Successit Nerva Quinctiliano ipso ætate major, ne discipulus esse posset. Trajanus annos Oratoriæ dari solitos in castris egit, ut (*b*) alibi ostendimus. Imo expertem illum bonarum artium & ignarum fatetur Dio, adeo nimirum a Quinctiliani disciplina alienum, ut nec alium aliquem Oratoriæ magistrum habuerit. Proinde superest solus Hadrianus, cujus magister esse potuit, si quidem Augustum ille discipulum habuerit. Et quidem illum constat artium liberalium omnium fuisse peritissimum. Erat præterea Hadrianus Romæ, cum scholam abdicaret Quinctilianus, & ætate etiam illa, quæ Rhetoribus dare operam solebat. Anni enim LXXXVIII. fine aoonum ætatis egit XIII. jam pueris grandioribus accensendus, quos apud Rhetoras studuisse jam probavimus. Nec antea Roma in patriam concessit, quam justam pueri ætatem penitus explevisset, sumpsissetque togam virilem. Potuit ergo eousque Quinctilianum docentem audire, sed privatus adhuc, & ne spei quidem Imperatoriæ, cum spem adhuc nullam Imperii concepisset vel Trajanus ejus avunculus. Ut tamen Quinctilianum

Augustus ille vix alius esse potuit, quam Hadrianus.

(*a*) Beger. num. 51.

(*b*) Prol. IV. ad *Spart.* Adrian. §. 5.

in schola docentem non audivisset Hadrianus, cum operam ille studiis Rhetoricis nondum daret; aliud nihilominus tempus erat, quo se Oratotiæ addiaerit, & quo Quinctiliani disciplinam saltem domesticam satis commode habere potuetit. Quæstor *Hadrianus* anno CI. *eum Orationem Imperaterit in Senatu agrestine pronuncians risus esset, usque ad summam peritiam & facundiam Latinis operam dedit*, inquit in vita (*a*) Spartianus. Hoc autem ipso tempore Quinctilianum adhuc Romæ fuisse e Plinio juniore constat. Eumdem postea jam principem professores omnes (in illis etiam Rbetoras) & hooravisse, & divites fecisse, idem docet (*b*) Spartianus. Via est, quod dubitemus, quin boc numero fuerit, si quidem adhuc in vivis esset, ooster Quinctilianus: Professor ille nimirum olim publicus, & publico etiam stipendio. Imo booorem illum ornameototum Coosularium habuisse, jam docuit Ausonius. Juvenalis etiam (*c*) divitem agooscit, & fatq potius cuidam imputat, quam studio Rbetorices. Sic enim ille:

—— Unde igitur tot
Quinctilianus habet saltus? exempla novorum
Fatorum transi: felix & pulcer & acer:
Felix & sapiens, & nobilis, & generosus
Adpositam nigra Lunam subtexit aluta.

cum divitiis hic & nobilitatem felici tribuit, & quidem Senatoriam. Illorum enim erant Lunulæ illæ calceis adsutæ. Inde patriciam Lunam illam appellat (*d*) Statius: nec cerre propter gentes Patricias proprie sic dictas, quæ erant Senatotum sub Romulo, sed quod Senatorum propria esset, qui Patres conscripti, etiam minorum gentium appellabantur. Innuit etiam postea nobilitatem Consularem verbis illis:

(*e*) *Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul;*
Si volet hac eadem, fies de Consule Rhetor.

Hæc sane cum Quinctiliani *caussa* dicat, vix est quin Quinctilianum talem ostendant, e Rhetore nimirum nobilem, Senatorium, Consularem; & quidem illis divitiis instructum, quæ essent etiam ad ceosum Senatorium necessariæ. Jam enim olim ante bæc Quioctiliani tempora ad locum in Senatu capiendum necessarius erat, præter natales, etiam ceosus Senarorius. Is erat, bis Quinctiliani temporibus, teste (*f*). Juvenale, triplex equestris, qui cum quadringent. esset sestertium, Senatorius proinde valebat duodecies HS. & quidem ab ultimis Augusti temporibus. Auxit enim ille veterem Senatorum censum nunc ad decies, tandem vero ad duodecies sestertium, ut e (*g*) Diooe colligitur & (*h*) Plutarcbo, suffragante etiam in ceusu sestertium duodecies (*i*) Suetooio. Itaque banc summam eaplere illum oportebar, qui locum in Senatu tenere vellet. Necessarium sane ad sumptunsam illam, quam appellat Plinius, dignitatem cum decore sustineodam. Inde factum, ut quos velleor in Senatum adlegere, iis, si aliunde non suppeteret, censum auxerior ipsi etiam Augusti. Præivit Augustus ipse primus, qui cum censum, pro eo, quo dixi modo, ampliasset, (*k*) *supplevit non habentibus*. Secutus est Augustum (*l*) Tiberius. Inde in exemplum transiit apud successores. Alioqui onetosus futurus erat, nec adeo eapetendus ordo etiam amplissimus, si deessent expensæ. Inde *Propertium Celerem* virum *Pratorium veniam ordinis ob paupertatem petisse* dicit (*m*) Tacitus. Inde Tribunatus, si deesseot candidati, Senatores ea equitibus creavit Augustus, ea tamen lege, (*n*) ut, potestate transacta, in utro vellent ordine manereot. Quoties nimirum metueretur gradus Senatorius propter eapensas; inde denique toties legimus, etiam apud juniores Augustos, decretos honores cum sumptibus. Proinde non est, quod dubitemus, quicumque demum ornamenta illa Consularia Quinctiliano nostro decrevit Augustus, eumdem etiam divitias honori sustinendo pares illi decrevisse. Erant quidem ornamenta illa Consularia, Consulatu ipso nonnihil inferiora. Proinde *honestamenta nominis potius, quam insignia potestatis* visa testatur Ausonius. Iode (*o*) Consularia ornamenta Prætoriis etiam viris coocessit Julius. Et, cum Coosulatum ipsum dare gravatetur, Consularia tamen (*p*) ornameota Claudio detulit Augustus. Imo procuratoribus suis ducennariis Consularia ornamenta indulsit ipse Claudius. Rei tamen ipsius vicem supplebant illa ornamenta, pariter ut supplebaot triumphi jussi locum ornamenta triumphalia. Proinde oon est quod dubiremus, quin & Consulatus loco fuerint oroamenta etiam Consularia: honor proinde Senatorius, sumtuumque adeo Senatoriorum, qui vicem gessit honoris io Senatu summi. Jura certe habuit Consularia, si minus sententiæ inter Consulares in Senatu diceodæ, at saltem trabeæ Coosularis, atque clieotelæ: illa certe ad minimum jura, quæ sumptus exigerent. Atqui certum

(*a*) Spart Hadr. cap. 3.
(*b*) Spart. *ibid.* cap. 16.
(*c*) Juven. *Sat.* VII. vers. 188. 189. 190. 191. 192.
(*d*) Stat lib V. Sylv. 2. vers. 28.
(*e*) Juvenal. *Sat.* VII. vers 197. 198.
(*f*) Juven. *Sat.* XIV. vers. 326.
(*g*) Dio lib. LV.
(*h*) Plutarch. *Anton.*
(*i*) Suet *Aug.* cap. 41.
(*k*) Suet. *Aug* ibid.
(*l*) Tacit. *Ann.* I. cap. 75.
(*m*) Tacit. *ibid.*
(*n*) Suet. *Aug.* cap. 40.
(*o*) Suet. *Jul.* cap. 76.
(*p*) Suet. *Claud.* cap. 5.

est ita nondum Domitiano imperante, ut ne quidem cum scriberet Plinius discipulus sub Trajano, Quinctiliano nostro divitias fuisse Senatorias. Modicum facultatibus scio, inquit ille ipse (*a*) Plinius: præ censu scilicet Senatorio. De filiæ enim ibi nuptiis agit Senatoriis.

Non sibi constas recepta illa opinio, quod sub Domitiano scripserit, & a Paride actus sit in exilium Juvenalis.

XXXVII. Sed vero Juvenalem scripsisse ante Plinium recepta est, fateor, etiam apud eruditos, opinio: inde nimirum oriunda quod irati histrionis exulem illum appellet Sidonius Apollinaris. Iratum illum histrionem Paridem intelligunt, & quidem posteriorem illum Paridem, propter adulterium cum Domitia, occisum a Domitiano. Ab illo credunt Paride, propter paucos quosdam Satiræ, quibus illum perstrinxerit, versus, pulsum fuisse in exilium Juvenalem, *missum* nimitum *per speciem honoris ad præfecturam cohortis in extrema parte tendentis Ægypti*; inde nunquam rediisse, verum *intra brevissimum tempus angore & tædio periisse*. Hæc si vera essent, sie ante repudium Domitiæ, quo tempore Paris occisus est, oportuit scripsisse Juvenalem. Aliquot certe annis ante consecrationem Juliæ, quæ anno periit, ut vidimus, Æræ nostræ XCI. multis certe ante finem Domitiani annis, cui adeo ipse superstes esse non potuit. Ita periisse necesse erat, antea quam scriberet Plinius, tantas illas Quinctiliani divitias. Quo tandem, quæso, illius merito? Quo etiam infesto Principe, cum Domitiani gratia esset florentissimus? Ubinam ergo beatitudo ejus illa, quam adeo in illo celebravit discipulus Plinius? Mirum est profecto, nondum vidisse eruditos, quam hæc omnia inepte invicem cohæreant. Atqui illud ipsum suspectam hanc sententiam facere potuit, quod longe verisimilius est, a modicis illis facultatibus, quas memorat Plinius, ad divitias nostrum (quarum meminit Juvenalis) ascendisse, quam vice versa illum a divitiis ad modicas facultates recidisse. Ita certe cum nullo prorsus insigni infortunio notatum observarunt veteres.

Ne veterum quidem hic hallucinantium testimonia satis ipsa sibi consentiunt.

XXXVIII. Sed miti sunt in hac universa caussa tam recentiorum, quam etiam veterum errores. Paridem illum seniorem intelligunt vitæ Juvenalis Auctor Anonymus, & vetus ille, quem habemus, Juvenalis interpres, Claudii nimirum Neronis libertum a patrono ipso, ut testantur (*b*) Dio & (*c*) Suetonius, interfectum. Proinde ad Neroniana tempora illa refert Scholiastes, in quibus Paridis mentionem fecit Juvenalis. Ita Domitiani tempora pertingere Juvenalis non potuerit, qui paulo post exilium obierit: quod tamen, vel ex ipso Satirarum opere, constat esse falsissimum. Atqui juniorem illum fuisse Paridem a Domitiano cæsum, quem perstrinxit Juvenalis, vel inde constat, quod Statium Poëtam dicat, post recitatam cum laude *Thebaïdem*, *Agaven* suam Tragœdiam Paridi illi vendidisse. Hic sane Statius ab eo, quem habemus, alius esse non potuit. Ediderat ille *Thebaidem* suam paulo antea quam primum ederet *Sylvarum* librum: probatam nimirum antea recitationibus. Ita post initium Domitiani, & tamen ante Paridis cædem, & repudium Domitiæ, *Agaven* vendiderit oportet Statius. Adeo præterea certum est, post cædem Domitiani Satiras scripsisse Juvenalem: ut mirum sit profecto monitos a (*d*) Lipsio, & (*e*) Salmasio de eo amplius dubitare posse viros eruditos. Non repeto hic argumenta jam ab illis olim observata. Novum addo, quod illos fugerat, sed vero longe certissimum. (*f*) Marium ille Priscum dicit nuper Afros discinxisse, proinde exulem factum damnatum repetundarum: sic tamen ut diis ipse iratis frueretur, Provincia autem victrix ploraret. Hanc ipsam Afrorum caussam coram Trajano tert. Consule (*g*) Plinius egit mense Januario anni C. & quidem eo eventu, ut rapta fisco addicerentur, quæ caussa erat Provinciæ plorandi, reliquis ipse in exilio frueretur. Sunt & illa Juvenalis de Domitiano verba:

(*h*) *Cum jam semianimem laceraret Flavius urbem*
Ultimus, & calvo serviret Roma Neroni, &c.

Hæc verba ad exilium Poëtæ retulit vetus Scholiastes: *Propter quod* (inquit) *sub specie honoris relegatus est ad cohortis curam in Ægypto, Hoasa, ubi mortuus est.* Sed mirius fingitur Domitiani, quam fuit, ingenium; cum verba illa exilio expiata credunt, & quidem tali exilio, quod speciem haberet honoris, quod Præfectura potius quam exilium appellaretur. Fuit quidem Juvenalis in exilio, etiam in Ægypto, ut e Satira ejus colligitur 15. non tamen certe sub Domitiano. Imo Juvenalem in ipsa Subura memorat (*i*) Martialis, anno postquam in patriam rediisset (quod Trajani tertio Consulatu factum) ad minimum III. Æræ nostræ Christianæ CIII. post cædem Domitiani VIII. cum tamen tædio & angore (exilii scilicet) mortuum testetur vitæ Auctor Anonymus. Nunquam redierit oportet, qui tædio exilii & angore sit mortuus. Fieri tamen vix potuit, quin redierit, Nerva exules revocante, qui a Domitiano fuisset relegatus, si quidem Domitiano fuisset superstes: præsertim ille qui per speciem honoris exulaverat. Ita pugnant omnia, quo minus vera esse possit recepta illa sententia.

XXXIX. Sed vero a Sidonii illo testimonio pendent recepti illi errores irati histrionis

Missus est

(*a*) Plin. lib. VI. Epist. 32.
(*b*) Dio L.
(*c*) Suet. *Nero*.
(*d*) Lips. lib. IV. Epist. Quæst. Epist. 20.
(*e*) Salmas. in Solin. Polyhist.
(*f*) Juvenal. *Sat.* I. vers. 47. 48. 49. 50. Sat VIII. vers. 120
(*g*) Plin. *Paneg.* cap. 76. & lib. II. Epist. II. 12.
(*h*) Juven. *Sat.* IV. vers. 37. 38.
(*i*) Martial. lib. XII. Epigr. 18.

Juvenalis in exilium ab Hadriano; & quidem anno Æræ Christianæ CXVIII.

exulem Juvenalem appellantis. Addit prærerea manifestam, ut putat, Suidæ Auctorisque veteris, qui vitam Juvenalis conscripsit, cl. Ryckius. Atqui non idem dicunt illi, ut mox videbimus, quod purat ille dicere Sidonium. Ego potius vicissim ex illis explicandum existimo Sidonium. Sic autem se rem illam totam habuisse censeo. Exul erat, uti jam dixi, Juvenalis, cum Satiram scriberet XV. Hoc confirmat etiam in vers. 27. Scholiastes: *De se* (inquit) *Juvenalis dicit, quia in Ægypto militem tenuit, & ea promittit se relaturum, quæ ipse vidit.* Proinde rixæ illi ipse adfuit, quam describit inter Ombitas & Tentyritas. Tempus autem ipse designavit rixæ illius, cum & nuper illam contigisse dicit, & quidem Consule (*a*) Junio. Scio quidem Vincum nonnullos, Juncum alios in loco illo legere. Id quoque scio in inscriptiooibus, noo tamen horum temporum, occurrere Æmilium Juncum. Sed, quicumque demum is fuerit Consul, Ordinarium certe fuisse verisimillimum est. Designatis enim Consulibus res extra Italiam gestas signare non solebant, teste (*b*) Dione. Juncum autem aut Vincum nullum prorsus agnoscunt horum temporum Fasti inter Consules Ordinarios. Rectius ergo Junium reponunt codices, & fide pariter & numero potiores, ne quidem metri ratione refragante, ut jam olim observavit Salmasius. Et quidem Junium duplicem habent Fasti coævi Juvenali; alium Domitiani in X. Consularu collegam Appium Junium Sabinum, anno Domini LXXXIV. alium Hadriani in suo itidem Consulatu III. collegam Q. Junium Rusticum. Quo minus prior intelligi possit, obstant illa omnia, quæ in his ipsis Satiris occurrunt, Domitiani temporibus recentiora. Posteriorem ergo intellexerit oportet anno Æræ receptæ CXIX. Hoc ergo anno erat in exilio Juvenalis, testis earum, quas deridet, rixarum. Sed vero Roma illum ejicere non potuit Trajanus, qui ab anno usque CXII. Romæ ipse non adfuit, nec etiam ante annum CXVIII. quo Romam venit Imperator Hadrianus. Romæ enim nata est exilii occasio, quod Romæ Satiras reciraverit, quod Romæ secundis omnium suffragiis exceptus fuerit, quod Romæ Princeps ille, quicumque fuerit, ingeniis faverit, Præfecturisque Poëtas remunerari solitus fuerit, & quidem interpellantibus (qui Paridis in loco videri possent) seu amicis, seu libertis. Inde enim factum, ut, quæ in Paridis olim defuncti opprobrium scripsisset Juvenalis, ea Princeps in suam amicorumve aut etiam temporum suorum contumeliam acceperit: inde nimirum, ut levi atque joculari delicto, ut observavit vitæ auctor, par etiam pœna decerneretur. *Semestres Paridis militias*, Tribunatus scilicet, Poëtis venditas exprobrat (*c*) Juvenalis: ita nimirum ut Præfectos *Pelopeia*, Tribunos *Philomela* fecerit. Proinde ipse cohortis Præfectura donatus est, quasi Satirarum præmio. Plane hoc pro indole Hadriani satis joculari, & pœnæ loco, & in speciem honoris. Objectat ille venalia illa Poëmata emptorum nomine edita, captatosque adeo ab illis alienorum operum honores. Nescio an proinde ingenii sui fœtus sub libertorum nomine ediderit Hadrianus (hoc enim de eo testatur (*d*) Spartianus:) quo se adeo alienum ostenderet a convicio illo captandi debitos alienis operibus honores, ut contra sua alienis nominibus supposuerit, & quidem, qualis Paris fuerat, libertorum. Itaque & Romæ fuerit oportet, & suæ indolis experimenta dederit in literatos munificentissimæ; cum Juvenalis illa in se dicta suspicari posset Hadrianus. Sic ante anni CXVIII. finem, aut CXIX. initium, mitti vix potuit in exilium Juvenalis. Erat autem, cum relegaretur, octogenarius. Proinde natus fuerit vel anni XXXVIII. fine, vel XXXIX. initio. Inde reliqua Juvenalis tempora erunt arcessenda.

Eodem illo anno CXVIII. postquam Romam venisset Hadrianus, Satiras omnes scripsit, recitavit, edidit que Juvenalis.

XL. Ait vitæ Auctor, ad *mediam* fere *ætatem declamasse, animi magis caussa, quam quod scholæ aut foro præpararet.* Suffragatur & ipse, cum ait se consilium dedisse Syllæ, *privatus ut altum dormiret.* Plane declamatorium illud erat argumentum. Inde facundiæ nomine illum celebrat Martialis: recte nimirum ille, satisque, pro temporum ratione, congrue. Media enim ætas Juvenalis incurret in annum, pro nostris hisce calculis, LXXVIII. vel LXXIX. multis antea annis, quam scriberet illa Martialis. Sed nulla adhuc memoratur ejus celebritas a re Poëtica, ne quidem a Quinctiliano, ubi agit de scriptoribus Satirarum: non equidem, ut suspicatur Rigaltius, quasi illum læsisset hoc ipso Satirarum opere Juvenalis. Tantum abest, ut id moleste ferre posset noster, ut sane contra nuspiam illius, nisi cum honore, meminerit. Sed monet noster Lectorem aliquoties se dedita opera a (*e*) nominibus viventium abstinere. Et multis postea annis scripsit Juvenalis illas, quas habemus, Satiras. Addit enim vitæ Auctor, posteaquam declamationibus inclaruisset: *Deinde paucorum versuum Satira non absurde composita in Paridem pantomimum, Poëtamque Claudii Neronis, ejus semestribus militiolis tumentem, genus scripturæ industriose excoluit.* Proinde unicam illam fuisse paucorumque versuum Satiram innuit, quam primam scripsit Juvenalis; eam cum non absurde compositam ipse judicasset, inde animos sumpsisse ad genus scripturæ industriose excolendum. Mansit tamen intra privata Auctoris scrinia prima ejus illa in hoc genere scribendi exercitatio: adeo nimirum ab eo nondum edita, ut ne quidem amicorum auditoriis recitanda crederetur.

(*a*) Juven. *Sat.* xv. vers. 27.
(*b*) Dio, L.
(*c*) Juvenal. *Sat.* VII. vers. 88. 89. 92.
(*d*) Spartian. *Hadrian.*
(*e*) Quinct. lib. III. cap. I. lib. X. cap. I.

Sic

Sic enim fobjungit Auctor : *Et tamen diu ne modico quidem auditorio quicquam committere est ausus.* Id quod etiam primis primæ Satiræ verbis fatis aperte significat ipse Juvenalis. Nec enim alio fpectare videntur illa, in quibus queritur tamdiu fe fuiffe Poëtarum recitantium auditorem, *femper clamasse Frontonis platanos, & convulsa marmora, ruptasque assiduo lectore columnas* ; cum ipfe fcilicet nondum in eo fcripti genere aliorum patientiam exercuiffet. Tam longe aberant illa a Paridis ira concitanda, fi vel fuperftite Paride fuiffent fcripta, eum irritare non poffent, cum nondum emanaffent in publicum. Nec tamen verifimile eft, ante cædem Paridis vel illam paucorum verfuum Satiram fcripfiffe Juvenalem. Nihil, fateor, de fcriptionis tempore accuratum tradidit, quem unicum habemus de his rebus teftem, vitæ Auctor Anonymus. Id unum indicat, poft mediam ætatem ad illa Juvenalem ftudia deflexiffe. Sed nihil plane de ftudiis ejus Poëticis Poëta (*a*) Martialis. Is tamen fe ita Juvenali familiarem fuiffe gloriatur, ut non magis Pyladi amicus fuerit Oreftes, aut Thefeus Pirithoo, ne vel arcana Juvenalis ftudia Martialem latuiffe fufpicemur. Imo (*b*) a mortuis ille prudenter abftinendum effe cenfet : tantum abeft, ut vivum Paridem, vel in prima illa Satira, laceraret. Juniorum ergo Auctorum ifta funt tantummodo ratiocinia, non autem e veterum monimentorum coæva fide deprompta teftimonia. Cum vero genus fcripturæ induftriofe excoleret, tum & reliquum Satirarum corpus fcripfit, inque illam, quam retinent hodieque, formam redegit; & ea quoque, quæ prima fecerat, novis fcriptis infercivit. Sunt enim illa Auctoris Anonymi verba : *Mox magna frequentia magnoque successu bis ac ter auditus est, ut ea quoque, quæ prima fecerat, infarciret novis scriptis.* Recitavit, ni fallor, omnia, emifitque in publicum, anno CXVIII. poftquam Romam veniffet Hadrianus, quem ille Principem a benevolo ejus in hæc ftudia animo, in hac ipfa (*c*) Satira in qua occurrunt verba illa de Paride, commendat. Inde, ni fallor, animos fumpfit fcripta fua in publicum emittendi. Inde tantus ille recitantium numerus, de quo in prima Satira; cum fpes illa lucri appareret, ditante profeffores, uti vidimus, Hadriano. Omnes ergo Satiras fub Hadriano editas exiftimamus, non poftremas tantummodo, ut voluit Salmafius. Paratas enim ad editionem uno eodemque tempore fuiffe, vel illud arguit, quod bis illas terque recitaret : non fcilicet feorfim, fed unis continuifque recitationibus, quas quidem ante exilium fcripferat univerfas. Cumque diu fe a recitatione continuerit, proinde anni CXVIII. fine, feriis fortaffe, quas recitationibus plerumque dabant, vindemialibus, non autem æftivis recitavit. Ultimas Satiras a XIII. tum certe fcriptas nota illa fexagefimi a Fonteii Confulatu anni docet, etiam obfervante Salmafio. Ad Trajani etiam tempora exeuntia fpectabant terræ motus illi, quorum mentio occurrit in Satira VI. verf. 409, 410. obfervante Lipfio. Erat enim terræ motus ille anno, pro noftris calculis CXIV. exeunte, pro (*d*) receptis autem CXV. itidem exeunte. Et Frontonem illum, cujus platani & marmora perpetuis Poëtarum recitationibus fonabant, ut nos docet Juvenalis ipfo Satiræ I. initio, non alium exiftimo a celeberrimo Oratore M. Cornelio Frontone Marci Luciique Antoninorum Magiftro, qui fub Hadriano præcipue & Pio & Marco floruit, ne ad tempora Hadriano antiquiora poffit commode referri. Vidit illum certe audivitque fub Pio (*e*) Gellius. Confulatum autem fub difcipulo geffit, ut videtur, Marco. Erant, fateor, alii quoque, illis temporibus, Frontones, ut obfervavit olim ad locum junioris Plinii Catanæus. In illis etiam Fronto Catius, fub Trajano, Orator & ipfe & Senator Plinio ipfi coævus, & ab eo (*f*) non uno in loco memoratus. Illum grandævum admodum fuiffe oportet, fi Marci tempora attigerit, fi Plinii tempore ætate fuerit Senatoria. Eumdemque fane credidit Catanæus : nefcio an recte. Sed temporum ratio, & favor in illum Hadriani, & par adeo illius in literatos ftudium id efficiunt, ut non alium illum fuiffe verifimillimum fit a Marci præceptore, de quo loquitur Juvenalis. Id tamen præcipue fuadet, uti dixi, tantus ille recitantium numerus temporibus Hadriani convenientior, quam Trajani. Trajano certe imperante Romam ita reliquit Martialis, ut in patriam difcefferit, nec inde unquam poftea redierit : non alia, ut videtur, cauffa, quam quod lucri e ftudio Poëtices quærendi fpes omnis deinceps penitus decollaverit. Proinde verifimilius exiftimo, qui anno CXVIII. Hadrianum offenderit, miffum proinde in exilium initio anni CXIX. *Erat tum* (inquit vitæ Auctor) *in deliciis aulæ histrio, multique fautores ejus quotidie provehebantur. Venit ergo Juvenalis in suspicionem, quasi tempora figurate notasset.* Nempe illa in Paridem dicteria hiftrionem, in fuum (cujus nomen non prodidit Auctor) hiftrionem dicta interpretabatur Hadrianus, & fe magis in illo, quam hiftrionem ipfum, in hiftrionis fui perfona notatum, quod honores fuos viris literatis conceffiffet, interpellante hiftrione. Ad Principes enim ipfos pertinebant laudes illæ temporum, aut convicia. Idque frequentiffime illis objectum, fi quid perfonis vilioribus in Reipublicæ adminiftratione tribuiffent. Servorum libertorumque gratia nihil fere contumeliofius. Sexto Pompeio hoc objectum legimus, & Imperatori Claudio. Et multa iftiufmodi exempla, fi opus effet, adduci poffent. Nec tamen libertorum dignitas minori erat

(*a*) Martial. lib. VII. Epigr. 24.
(*b*) Juvenal. *Sat.* I
(*c*) Juvenal. *Sat.* VII. verf. I.
(*d*) Præl.
(*e*) Gell. *Noct. Att.* lib. XIII. 27. lib. XIX. 8. 10. 13.
(*f*) Plin. lib. II. Epift. II. lib. IV. Epift. 9. lib. VI. Epift. 13.

MMmmm

in pretio, quam histrionum. Inde Juvenali exilii caussa. Scripsit ergo in exilio Satiram XV. & XVI. si tamen vere & illa Juvenalis fuerit, quod negatum a plerisque testatur vetus Scholiastes. Sed cum nuper Consulem Junium fuisse dicat, jam sane, cum Satiram illam scriberet XV. elapsum illum Consulatum innuit. Is ergo cum Consul fuerit anno CXIX. proinde ante annum ad minimum CXX. scribere illa non potuit Juvenalis. Nec vero postea scripsisse, exinde colligimus, quod *intra brevissimum exilii tempus angore ille & tadio* perierit.

Quinctilianus eodem anno CXVIII. cum primum Romam veniret Hadrianus, honoratus ab eo ornamentis Consularibus.

XLI. Constitutis ergo illum in modum Juvenalis temporibus, jam etiam intelligimus quomodo supremi hi Quinctiliani honores sint etiam constituendi. Vidimus enim certe Hadriano antiquiores esse ne quidem potuisse quos ipse decreverit Hadrianus. Et vero primo illius in urbem adventu decretos fuisse, verisimillimum est, qui in ipsum illum annum incidit, quem dixi, CXVIII. Tum enim illum multa fecisse ad populi captandam benevolentiam, testantur Historici, testantur etiam coævi numi. Sic etiam ejus auctor Trajanus ipse, ut e Plinii constat Panegyrico. Nec vero quicquam ad famam conciliandam, cujus ille erat avidissimus, efficacius esse potuit, quam si literatorum benevolentiam demereretur. Nec ulli etiam literati facilius in oculos ejus incurrebant, qui aliis exemplo esse possent, quam professores; nec ulli etiam professores, quam urbani illi, & publicis nutriti stipendiis, quo fuerat noster in numero Quinctilianus. Ita certe proclive erat cogitare Principi, qualis erat Hadrianus, ipsi literato literarumque studiosissimo. Et qui primus legitur e Principibus Quinctilianum nostrum honorasse, in eo quoque præivit, Galba, quod mox ab ejus in urbem adventu scholæ illum præfecerit, & salario publico instruxerit. Hoc ergo exemplo, hoc etiam ipso tempore, quo imperium in urbe auspicatus est, honore noster Consulari ab Hadriano fuerit ornandus. Sic etiam meminit illius Juvenalis, quasi adhuc esset, cum illa commentaretur, in vivis. *Quinctilianus* (inquit) *habet*, &c. quasi nimirum jam haberet. Nec pugnabat cum operis consilio, si etiam virorum mentionem faceret honorificam. Id solum in prima Satira monuerat, non alios a se carpendos, præterquam mortuos. Quis autem fuerit Clemens ille, qui Quinctiliano ornamenta illa sub Hadriano impetraverit, me sane fateor ignorare. Erat tamen coævus Plinio Clemens alius ab utroque Domitiani Consule, Atrius, & sub Trajano, sub quo illam Epistolam scripsit (*a*) Plinius. Fieri potest, ut hic fuerit Quinctiliani amicus, ut erat coævus Plinius, eique hæc ornamenta Consularia rogaverit, vel commonefecerit potius Hadrianum de Quinctiliani olim in se meritis. Sed plus satis fortasse conjecturarum, quibus tamen indulgendum est ubi desunt coæva, & fide digna monumenta. Ita Quinctilianum ad annum Æræ nostræ CXVIII. astectum, ætatisque suæ LXXVI. deduximus. Vixeritne ulterius, & quousque, in tanta veterum monumentorum clade affirmare nihil possumus. Vix tamen est, ut diu postea superstes fuerit, cujus nulla prorsus mentio occurrit in rebus Hadriani, nec in A. Gellii saltem præceptorum memoriis, nec in Ælii Veri fratrumve Augustorum præceptoribus, nec denique in amicis Sophistis ipsius Hadriani gratia florentibus. Ne quidem ætas patitur ut vitam multo postea produxerit.

Quinctiliani vita innocentissima.

XLII. Erat autem Quinctilianus, non ab Oratoria domtaxat, sed (quæ laus omnium maxima erat) a vitæ etiam integritate, celeberrimus. Oratorem ille neminem, qui non idem vir bonus fuisset, agnoscit. Ne quidem voluit esse, si tamen posset. Opinionem certe viri boni ad fidem aliis faciendam necessariam esse contendit; nec tamen tueri posse viri boni opinionem diutinam, qui non intus bonus fuisset, & ex animo. Hoc ergo animo cum ad Oratoriæ studium accederet, dedit proinde operam, ne quis, quod in Oratore suo perfecto necessarium crediderat, in ipso desideraret. Ita certe loquitur (*b*) Juvenalis, quasi Quinctiliani nomine virum bonum intelligeret. Ita Martialis, quasi veniam ab eo peteret vitæ luxuriosæ, nec ad amussim virtutis exactæ. Sic enim ille:

(*c*) *Vivere quod propero pauper, nec inutilis annis,*
Da veniam.

Cur illud, quæso, nisi vultum ille tam gravis hominis, tamque severi Censoris, extimesceret? Et felicem illum alio in loco (*d*) Juvenalis, beatum prædicat (ut vidimus) (*e*) Plinius discipulus. Vidimus quidem illos ad divitias alludere, facultatum Juvenalem, animi Plinium. Nec illud fugit, ad felicem prædictionum Astrologicarum eventum spectare Horatium, quem hoc in loco imitatus est fortasse Juvenalis. Habuisse tamen ambo ob oculos videntur Stoïcorum paradoxum de veris sapientis divitiis, illumque adeo habere pro Philosophorum sapiente. Ita certe Plinius, qui nec Poëtas cogitabat, nec Astrologos: sed Philosophiæ nomen profiteri noluit. In illo Philosophos etiam improbavit noller, quod alieniores essent a capessenda Republica, cujus erat ipse studiosissimus. Unde ergo sapiens habendus, nisi propter mores honestissimos, & ad sapientiæ præcepta accuratos? Et quidem quanquam Philosophi habitum admittere nollet, sententia tamen plerumque est locutus vixitque plane Philosophica. Probat hoc in Socrate & Catone, quod nollent vulgi gratiam captare humilibus indignisque sua magnanimitate sermonibus, qui tamen erant in Arte Oratoria receptissimi. Socratem præcipue miratur, quod Orationem

(*a*) Plin. lib. IV. Epist. 2.
(*b*) Juven. Sat. VI. vers. 77.
(*c*) Martial. lib. II. Epigr. 90.
(*d*) Juven. Sat. VII vers. 190. 191. 192. 193.
(*e*) Plin. lib. VI Epist. 32.

Lysiæ pulcherrimam nollet tamen in concione adhibere, nec se eousque demittere, etiam cum de capite periclitaretur. Hæc ille pro Philosophorum mente pariter ac sermone. Animum præterea nullius culpæ sibi conscium illa etiam arguunt, quibus charorum sibi uxoris liberorumque funera deflet atque lamentatur: (*a*) *Nullam terras despicere providentiam tester? si non meo casu, cui tamen nihil objici, nisi quod vivam, potest*, &c. Nullum plane tale in se delictum agnoscit, quod fuerit, pro sententia Gentilium, tam atroci supplicio luendum. Inde enim invidiam numinibus faciebant in luctu suo veteres, si qui præter meritum suum innocentes plecterentur. Inde curam nimirum providentiamque in dubium vocabant. Nemesi enim invidiæque Deorum imputabant mala illa, quibus nullum esset, cur immitterentur, hominum, quod quidem sciri posset, peccatum. Promissorum certe & jurisjurandi fidem observatam arguunt, quod fidem illam sancire solerent diris in se familiamque suam imprecationibus, si fefellissent, a numine immittendis. Et dolum malum, etiam fide nec data nec sancita, Diis obnoxium credebant. Hæc certe vitam Quinctiliani innocenter actam ostendunt.

XLIII. Candorem præterea illius in agnoscendis revocandisque erroribus testatum faciunt verba illius illa: *Ipse me paulum in alia, quam prius habuerim, opinione, nunc esse confiteor. Et fortasse tutissimum erat famæ modo studenti, nihil ex eo mutare, quod multis annis non sensissem modo, verum etiam approbassem. Sed non sustineo esse conscius mihi dissimulanti, in eo præsertim opere, quod ad bonorum juvenum aliquam utilitatem componimus, in ulla parte judicii mei.* Hic conscientiæ suæ potiorem habuit, quam vel famæ, curam. Ita locus nullus erat gloriæ cupiditati, qua bona Gentilium opera deprimit plerumque S. Augustinus, eoque duce, juniores etiam Theologi. Utinam adeo cordatos haberemus multos Christianos. Eandem sapiunt modestiam, quæ de se alibi dicit, de inserendis singulorum, pro *caussa* exigentia, narrationibus. *Me certe* (inquit) *quantumcumque nostris experimentis habenda est fides, fecisse hoc in foro, quoties ipsa desiderabat utilitas, probantibus & eruditis, & iis qui judicabant, scio: & (quod non arroganter dixerim, quia sunt plurimi, quibuscum egi, qui me refellere possent, si mentiar) fere ponenda a me* caussæ *officium exigebatur.* Quam ille hæc exiliter de suis in re Oratoria experimentis, tot scilicet annorum illis, tam in schola quam etiam in foro? Nec sua tamen in verba adigit ipsos illos juvenes, quorum fuerat studiis præfectus, quorumque gratia has ipsas elucubravit, quas habemus, Institutiones. Aliorum fidem, aliorum judicium, appellat, tam nempe adversariorum advocatorum, quam ipsorum judicum; ne vel juvenibus suis (quos hoc in opere alloquitur) arroganter quidpiam, aut pro imperio, videretur imponere. Illa porro, cum de Cicerone loquitur, quam demisse! *Dissentire vix audeo* (inquit) *a Cicerone.* Similem & illa spirant Quinctiliani modestiam. In eamdem sententiam alibi: *De compositione non equidem post Marcum Tullium scribere auderem, (cui nescio an ulla pars operis hujus sit magis elaborata) nisi & ejusdem ætatis homines, scriptis ad ipsum etiam literis, reprehendere id collocandi genus ausi fuissent, & post eum plures multa ad eamdem pertinentia memoriæ tradidissent.* Quam etiam & illa non elate, sed cum summa Ciceronis majorumque reverentia conjuncta!

Candor Quinctiliani & modestia.

XLIV. Idem a morum vitiis, etiam in sermone, purissimus est. Suo, quem instituit formatque, Oratori viro optimo, ne quidem loqui illa concedit, quæ viro gravi indigna essent atque indecora. Scurrilitatem ille atque maledicentiam aversatur prohibetque. Ab eo abest quam longissime, ut obscœnitatem aliquatenus probet. Eam tamen majores illo junioresque probavere Gentiles. Tuetur ipse Cicero, tuentur etiam a coævorum Quinctiliano virorum maximorum sanctissimorumque exemplis discipulus Quinctiliani Plinius, & Plinio paulo junior Apuleius. Non dico jam peccantissimum in hoc sermonis vitio Juvenalem, quamvis & ipsum nescio quem Philosophiæ honorem præ se ferentem. Hinc sane intelligimus, quam vereri illum atque erubescere, & veniam rogare oportuerit Martialem. Ait (*b*) ille quidem lascivam sibi esse paginam, at vitam tamen bonam. Plane tamen metuebat ne nonde eo fidem nostro facturus esset Quinctiliano. Idque jure merito. Sic enim ille de veteri Poëta Afranio: (*c*) *Utinamque non inquinasset argumenta fœdis puerorum amoribus, mores suos fassus.* Urbanitatem ille quamdam dicacitatemque in suo patitur Oratore: sed talem illam, quæ a scurræ mimique persona aliena esset, quæ virum gravem constantemque minime dedeceret, nec dicentis auctoritatem aliquatenus imminueret. (*d*) *Oratori minime convenit distortus* (inquit) *vultus, gestusque, quæ in mimis rideri solent. Dicacitas etiam scurrilis & scenica huic personæ alienissima est.* Iterum: (*e*) *Oratorem præterea ut dicere urbane volo, ita videri affectare id plane nolo. Quapropter ne dicet quidem salse, quoties poterit, & dictum potius aliquando perdet, quam minuet auctoritatem.* In eamdem sententiam paulo antea: (*f*) *Lædere nunquam velimus, longeque absit propositum illud, potius amicum, quam dictum, perdendi.* Sic enim libentius legerim quam, ut vulgo legitur, *perdidi.* Et paulo postea: (*g*) *Ea, quæ dicit vir bonus, omnia salva dignitate ac verecundia dicent. Nimium enim risus pretium est, si probitatis impendio constat.* Quam illa ad mentem εὐτραπελίαν prohibentis (*h*) Apostoli? nisi quod san-

Etiam in sermone, (quod rarum illo seculo) bonis moribus adversa improbat scurrilitatem, maledicentiam, obscœnitatem.

(*a*) Quinct. lib. VI. Procem.
(*b*) Mart. lib. I. Epigr. 4.
(*c*) Quinct. lib. X. *Inst.* cap. I.
(*d*) Quinct. lib. VI. *Inst.* capp. 3 4.
(*e*) *Ibid.*
(*f*) *Ibid.*
(*g*) *Ibid.*
(*h*) *Ephes.* V. 4.

ctitatis ea est (apud Apostolum) dignitas, cui parum decoram illam censet urbanitatem, quæ (apud Quinctilianum) viri boni gravitas est atque verecundia. Idem noster alibi de jocis ita : (*a*) *Id tamen in declamationibus est notabilius, laudarique, me puero, solebat.* Incidit, pro nostris rationibus, pueritia illa Quinctiliani, qua declamationibus ille in scholis Rhetorum operam dabat, in finem Claudii, & initium Neronis. Illo autem tempore melius audivisse dicacitatem illam e Senecæ fratrisque Junii Gallionis in Claudium Satiris intelligimus, & Domitii Afri de illo argumento libris. Erant enim illi certe tunc temporis in foro Oratores omnium celeberrimi. Immodica tamen jocandi licentia Junius Bassus, illa ipsa nostri pueritia, asinus albus cognominatus est. Ita factum, ut deinceps minus fortasse probaretur. Inde discimus, quam opportune dicacitatem prohibuerit, Quinctiliano puero, noster Apostolus : (*b*) ille nimirum, qui ea omnia præcipiebat ὅσα σεμνὰ, ὅσα ἁγνὰ, ὅσα εὔφημα, εἴ τις ἀρετὴ, καὶ εἴ τις ἔπαινος. Ad receptas enim hominum opiniones voces illæ pleræque referendæ sunt, & ad receptam adeo viri gravis honestique dignitatem. Discimus præterea, quam fuerit, supra vulgus Oratorum, gravis & severus ipse Quinctilianus.

Ne quidem colores adhiberi voluit, nisi bonis, honestisque de caussis.

XLV. Sed vero *colores* Quinctiliano nostro convicii loco Juvenalem putat objicere Rigaltius : quasi nimirum artem ille profiteretur *struendi & destruendi versuta ancipitem*, atque excusandis sceleribus utilem & idoneam. Proinde illum putat, cum Auctores Satirarum recenseret, laudato Persii libro, Juvenalem prætermisisse. Sequelam illam falsissimam esse abunde jam, ni fallimur, evicimus. Jam enim ostendimus, cum scriberet Quinctilianus, nondum Satiras vel cogitasse Juvenalem. Ostendimus etiam dedita opera illum a nominibus viventium abstinere : ita nimirum, ut ne Turnum quidem nomine designarit, quem in eo ipso argumento celebrem, & quidem illo ipso (sub quo scripsit noster) Domitiano imperante, e Juvenalis ipsius vetere Scholiaste scimus atque Martiali. Idem (*c*) Scholiastes addit præterea Lenium & Silium, omnes ex Aurunca, quos adeo potuerit Auruncæ alumnos appellare Juvenalis, pariter ac Lucilium. Et sane plures fuisse coævos in hoc Poësis stylo celebres, quanquam tacitis nominibus, docet ipse Quinctilianus : (*d*) *Sunt clari* (inquit) *hodieque, & qui olim nominabuntur.* Quod vero Persium etiam de nomine designarit, quod jam olim in vivis esse desiisset. Sed nec illud convicium erat, quod Quinctilianum a *coloribus* laudarit, sed potius elogium. Nec enim adeo Quinctilianum hic perstringit Juvenalis ipsum, quam Quinctiliani nomine Rhetorem quemvis : illa nimirum caussa, quod esset noster, cum scriberet Poëta, in sua facultate insignissimus, si illum intellexit vetus Scholiastes. *Quinctilianus*, ait, *Orator egregius. Dic, Orator, colorem ad defensionem hujus* caussæ. Nec sane fuit Quinctilianus *colorum* inventor. A Græcis illi, ut alia pleraque artium liberalium ad Latinos emanaverant. *Colores* etiam e Latinis memorat aliquoties (*e*) Seneca pater. Imo Othonis Junii librum carpit de hoc ipso argumento. Sed nec ipse magis sceleribus excusandis *colores* adhibuit, quam coævi alii sui temporis Oratores. Non potuit certe scelerum excusandorum *caussam* ex professo agere vir ille, quem (*f*) informat optimus, & a sceleribus abhorrentissimus. Ars illa defensionum ut adfuisset, non potuit tamen adesse animus. Tam ille malos a justis legum pœnis eripere nolebat, quam nec justos sub legum prætextu calumniari & opprimere. Occurrunt tamen in reis alioqui bonis aliquoties *caussa* excusandæ potius, quam defendendæ, cum scilicet vir alioqui non malus peccat imprudens, & bono etiam animo. Hic certe artem illam *colorum* atque excusationum callere oportebat illum, quem instituebat noster, bonum peritumque Oratorem. Sed & ipse Judex aliquoties in caussa est, cur *colores* adhibendi sint : affectibus deditus, & malis apparentibusque rerum fucis magis, quam veris solidisque rationibus obnoxius. Hic certe artibus viro tamen bono & ingenuo dignis est fallendus, ut vel æquum ab illo obtineas. Hic coloribus minus in speciem honestis, & fallacibus circumveniendus est ; eo tamen fine, ut honestum ab eo & verum extorqueas : ita nimirum, ut mendacium interim nullum, aut quid aliud a viri boni officio alienum Orator ipse dicat aut admittat. Imo in hoc sita erat ars illa Oratoris honesti, si, pro captu auditorum, argumenta, quibus bonos tamen honestosque fines assequeretur, accommodaret. Nec aliud erat, in *coloribus* suis adhibendis, nostri Quinctiliani consilium. (*g*) *Honesta quidem* (inquit) *honestis suadere facillimum est : si vere apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur exprobrare diversam vitæ sectam, cavendum est. Et animus deliberantis, non ipsa honesti natura, quam ille non respicit, promovendus : sed laude, vulgi opinione, &, si parum proficiet hæc vanitas, secutura ex his utilitate : aliquanto vero magis objiciendo aliquos, si diversa fecerint, metus.* Pergit deinde paucis interpositis : *Aliquando bonis quoque suadentur parum decora, dantur parum bonis consilia, in quibus ipsorum, qui consulunt, spectatur utilitas.* Sed magis fieri solere illa, quam sibi probari, ostendit in sequentibus. *Nec me* (inquit) *fallit, quæstion cogitatio subire possit legentem* : HOC ERGO PRÆCIPIS ? ET HOC FAS PUTAS ? Quibus ita respondet : *Poteras me liberare M. Cicero, qui ita scribit ad Brutum, propositis plurimis,*

(*a*) Quinct. lib. VIII. *Inst.* cap. 3.
(*b*) Philip. IV. 8.
(*c*) Schol. *ad Sat.* I vers. 20.
(*d*) Quinct. lib. X *Inst.* cap. 1.
(*e*) Controv. 3. lib. III. Controv 21. Controv 25. lib. IV Præf. lib. V. Controv 33 Excerpt. lib. IV. Controv. 8.
(*f*) Lib. I. Cont. 3.
(*g*) Quinct. lib. III. *Inst.* cap. 8.

quæ honeste suaderi Cæsari possent, simne bonus vir si hæc suadeam? MINIME. Addit deinde post pauca : NEC EGO QUICQUAM FIERI TURPITER VELIM ; *verum interim hæc vel ad scholarum exercitationes pertinere credantur, Nam &* INIQUORUM *ratio noscenda est, ut melius æqua tueamur.* Hinc sane constat, ab eo non probari, si quis mala, quocumque demum prætextu, suaderet. Itaque sequentia ad aliam illam ejus rationem referenda sunt, qua iniquorum rationem noscendam esse dixerat, quo quis melius posset vel æqua tueri. Pergit ergo : (*a*) *Interim si quis bono inhonesta suadebit*, (alius quis nimirum ab eo, quem hic informat, bono Oratore) *meminerit non suadere tanquam inhonesta ; ut quidam declamatores Sextum Pompeium ad piraticam. propter hoc ipsum, quod turpis & crudelis sit, impellunt : sed dandus illis deformibus COLOR, idque etiam apud malos. Nec enim est quisquam tam malus, ut malus videri velit.* Quid hic apertius, quam malum omnem *colorum* usum a Quinctiliani mente esse alienissimum? Constat præterea, quæ alibi de *coloribus* tradit (*b*) Quinctilianus, ea ad *colorum* artem, non autem ad malum artis usum, esse referenda. Vidit enim ille certe quantum pugnaret cum viri boni, quem ille Oratorem instituit, officiis usus ille *colorum*. Sic ergo alibi ipse sibi eadem objicit, quæ vult Rigaltius objecisse Juvenalem : (*c*) *Quid ergo tantum est artis in eloquentia? Cur tu de COLORIBUS, & difficilium* caussarum *defensione, nonnihil etiam de confesso locutus es, nisi aliquando vis & facultas dicendi expugnat ipsam veritatem? Bonus enim vir non agit nisi bonas* caussas : *eas porro etiam sine doctrina satis per se tuetur veritas ipsa.* Respondet ut antea : *Pertractare quo modo aut pro falsis, aut etiam pro injustis aliquando dicatur, non esse inutile, vel propter hoc solum, ut deprehendamus* (inquit) *& refellamus ; quemadmodum remedia melius adhibebit, cui nota, quæ nocent, fuerint.* Tum etiam ostendit bono nonnunquam, nec viro bono indigno, consilio auferendam esse aliquando Judici veritatem ; eoque facere *colorum* illam artem. Videat Lector, si libeat, quo pacto illa colligat. Nec enim longius evagandum est. Mihi satis est impræsentiarum malarum *caussarum*, per quæsitos in speciem *colores* defendendarum artem nunquam profiteri voluisse nostrum Quinctilianum.

XLVI. Unica tamen est in moribus ejus macula, quam ego nec eluere, nec tueri volo, effusa nimirum illius in Domitianum tyrannum adulatio. Tanta quidem illa, ut ne quidem hominis nomine dignum divinis ille tamen laudibus extollat. Quarti enim libri procemio pro numine illum habet, & primo etiam loco invocandum censet. *Nunc omnes* (inquit) *in auxilium Deos, ipsumque in primis, quo neque præsentius aliud, neque studiis magis propitium numen est, invocem.* Morum ille (*d*) sanctissimum censorem appellat, cujus in neptem Juliam flagitia, dum morum studium profiteretur, irridet Juvenalis. (*e*) *Quis* (inquit) *caveret bella melius, quam qui sic gerit?* cum ne bella quidem ab eo recte gesta compertum esset, post emptam pacem, emptosque, de quibus triumphari posset, captivos; post proditas machinas, fictasque Decebali nomine deditionis literas. Virtutum nescio quem fulgorem in eo deprædicat, qua laus ejus in re Poëtica perstringeretur, quem tamen novit a sævitia, avaritia, libidine, infamissimum. Hæc ille, post tot illa annorumque plurimorum experimenta, ne adhuc latere Domitiani vitia potuisse suspicemur. Hæc nos libentius in coævis Martiali, Statio, & viro cæteroqui maximo, sed tamen militari, ferremus Julio Frontino. Sed in viro bono, Philosophiæque studioso; sed in animo erecto vereque generoso magis est profecto, quod miremur tam projectam illam & servilem adulandi humilitatem. Licuit enim fortasse, quem merito laudare non potuit, saltem tacere. Nescio tamen idne ipsum licuerit, si vellet esse salvus. *Reor quidem aliter, quam invocato numine maximi Imperatoris* NULLUM OPUSCULUM *meum cœpisse*, inquit (*f*) Statius. Hæc ille necessario feceritne officio non constat fateor. Ita tamen se rem habuisse suspicor. Sic enim itidem coævus Statio (*g*) Martialis Domitianum ipsum compellat : OMNES *quidem libelli mei, Domine, quibus tu famam, id est, vitam dedisti, tibi supplicant ; & , puto, propter hoc leguntur.* Fieri ergo potest, ut, viri celebres nisi sui mentionem cum laude fecissent, hoc ægre fuerit laturus. Maxime vero hoc expectare potuit a Quinctiliano, qui & salarium publicum e fisco, & honestam missionem, & nepotes sororis instituendos in spem Imperii ab ipso Domitiano accepisset. Fecit certe præter morem suum, cum vivum illum a studio Poëtico laudaret, qui alios laudare non solet præterquam mortuos. Erat enim ingenio laudis avidissimo & suspicacissimo Princeps, si quis alius, certe Domitianus. Utrisque enim, & colentibus eum, & non colentibus pariter succensebat ; illis, quod assentari ; his quod negligere viderentur. Ipsa (*h*) Dio. Itaque, ne negligere videretur, adulandum censuit noster Quinctilianus. Sic alia ejus illustria facinora fœdo tandem adulationis vitio similiter dehonestavit pater A. Vitellii Imperatoris L. Vitellius. Ita nulla sunt sine maculis hominum, præsertim Ethnicorum, ornamenta.

Vix tamen defendenda ejus in Domitianum tyrannum adulatio.

XLVII. Quantus vero fuerit, & quam diligens in sua Arte Oratoria observator, ipse nobis obiter ostendit. De movendis affectibus illa sunt ejus verba : *Sed mihi in*

Quinctiliani in Arte sua Oratoria cu[...]

(*a*) *Ibid.*
(*b*) Quinct. lib. IV *Inst.* cap. 2.
(*c*) Quinct. lib. XII. *Inst.* cap. 1.
(*d*) *Ibid.*
(*e*) Quinct. lib. X. *Inst* cap. 1.
(*f*) Stat. *Sylv.* IV. Præf.
(*g*) Mart. lib. VIII. Præf.
(*h*) Dio. lib. LXVIII.

perientia, & memoria.

animo est, quæ latent penitus, ipsa hujus loci aperire penetralia: quæ quidem, non aliquo tradente, sed experimento meo, ac natura ipsa duce, accepi. Itaque etiam observavit ipse quæ antea penitus latuerant, ipsa nimirum Artis penetralia. Observaverat lugentes utique in recenti dolore disertissime quædam exclamare, & iram nonnunquam indoctis quoque eloquentiam facere; hæc ideo facere, quod illis inest vis mentis, & veritas ipsa morum. Inde colligit in iis, quæ verisimilia esse volunt Oratores, eorum, qui vere patiuntur, affectibus ipsis similes esse oportere, & a tali animo proficisci debere orationem, qualem facere Judicem volet. Nec in vita modo communi, verum etiam in ludis, qui vitam illam imitantur, histrionicis, hoc idem observavit, quod fictio illa personæ alienæ faceret movendis veris affectibus. *Vidi ego sæpe histriones* (inquit) *atque comœdos, cum ex aliquo graviore actu personam deposuissent, flentes adhuc egredi. Quod si in alienis scriptis sola pronunciatio ita falsis accedit affectibus; quid nos* (pergit) *faciemus, qui illa cogitare debemus, ut moveri periclitantium vice possimus?* Tum post alia ita concludit: *Hæc dissimulanda mihi non fuerunt, quibus ipse, quantuscumque sum, aut fui* (*nam pervenisse me ad aliquod nomen ingenii credo*) *frequenter motus sum, ut me non lacryma solum deprehenderint, sed pallor & vero similis dolor.* Hæc ille e propriis hausit experimentis. Quæ quam doctum illum artificem fecerint, docet alibi, ubi agit de sententiarum figuris: (*a*) *Equidem quandoque & in personas* (ait) *incidi tales, & in rem quoque,* (*quod est magis rarum*) *quæ obtineri nisi hac arte non posset. Ream tuebar, quæ subjecisse dicebatur marito testamentum, & dicebatur chirographum marito expirante heredibus dedisse: & verum erat. Nam quia per leges institui uxor non poterat heres, id fuerat actum, ut ad eam bona per hoc tacitum fideicommissum pervenirent. Et caput quidem tueri facile erat, si hoc diceremus palam: sed peribat hereditas. Ita ergo fuit nobis agendum, ut Judices illud intelligerent factum, delatores non apprehenderent ut dictum: & contigit utrumque. Quod non inseruissem, veritus opinionem jactantiæ, nisi probare voluissem, in foro quoque esse his figuris locum.* Idem (*b*) alibi suam in dispositione argumentorum artem experientia ortam, aliquoties memorat. Inde peritiam ejus, inde & prudentiam habemus exploratam. Nec inferior ei fuit memoria, accurata licet rerum dicendarum dispositione ac methodo, ut fatetur, adjuta. (*c*) *Sic enim contingit,* (inquit) *ut etiam, quæ ex tempore videbantur effusa, ad verbum repetita reddantur: quod* MEÆ *quoque memoriæ mediocritatem sequebatur, si quando interventus aliquorum, qui hunc honorem mererentur, iterare declamationis partem coëgisset: nec est mendacio locus, salvis qui interfuerunt.* Ita instructus Artem Oratoriam ornandam suscepit excolendamque noster Quinctilianus.

Hæc tamen obiter. Nec enim vitam Quinctiliani nos, sed tempora ejus indaganda censuimus.

(*a*) Quinct. lib. IX. *Inst.* cap. 2.
(*b*) Quinct. lib. VII. *Inst.* cap. 1.
(*c*) Lib. XI. cap. 2.

ANNALIUM QUINCTILIANEORUM SYNOPSIS CHRONOLOGICA:

Obiterque Poëtæ etiam Juvenalis, rerumque ad vitam illius attinentium.

Anni vitæ | Anni Æræ Christianæ

NATUS JUVENALIS Poëta. Hoc certe anno, vel sequentis initio. §. 39. Juvenal. 38

Pater Neronis Imp. Domitius prior Agrippinæ maritus mortuus, Nerone trimulo. Tum stuprata a fratre Caligula, hoc eodem anno. Postea relegata, nec ante annum sequentem a Claudio revocata. §. 8. 1 | 40

NATUS QUINCTILIANUS, anno exeunte. §. 4. 5. 6. Quinctil. 42

Inter ann. XLI. & hunc annum cum uxore priori Domitia vixit Crispus Passienus Orator, & postea Agrippinam Neronis matrem uxorem duxit, ab ea tandem veneno sublatus. Posterius hoc matrimonium hoc ipso fortasse anno. Hæc Quinctiliano puero, Inst. lib. x. cap. 1. Ea viz. pueritia, quæ nec Oratores audiret in foro, nec in schola Rhetores. Nempe supra infantiam, & tamen infra annum majoris pueritiæ XII. §. 8. 1 6 | 48 7 7

AGRIPPINA CLAUDIO nupsit ipsis hujus anni Kal. Januariis. §. 8. 49

Togam sumit Quinctilianus hoc anno virilem, anno ætatis XIV. expleto. Inde etiam incipit ejusdem adolescentia, seu juventus. §. 1. 2. 3. 4. 8 14 | 56

Itaque ante hujus anni finem ea omnia contigerint oportet, quæ, se puero, contigisse Quinctilianus ipse testatur *Nobis* (inquit) *pueris Junius* (vel potius fortasse *Julius*) *Bassus, homo in primis dicax, Asinus albus vocabatur.* Inst. lib. VI. cap 3. Proinde Domitia Passieni uxor sub Claudio vixerit, in quam Bassi jocum ipse memorat, *ibid.* Vide ann. 48. *Nobis pueris insignes pro Voluseno Catulo, Domitii Afri, Crispi Passieni, Decimi Lælii Orationes ferebantur,* Inst. lib. x. cap. 1. Sed cum unus horum Crispus fuerit Passienus, promta ante finem anni 48. orationes illas fuisse oportet. Vide §. 8. De urbanitate in Declamationibus ait: *laudarique me puero solebat* Inst. lib. VIII cap. 3. vide §. 44. 15 15

Hoc anno Cossutianus Capito repetundarum postulatus a Cilicibus, damnatusque §. 6. *Nobis* (inquit) *adolescentibus.* Quinctil. Inst. lib. VI. cap. 1. Hoc etiam eodem anno mortuus est Aufidius Bassus, post Senecæ Epist 30. sed ante Epist. 91. in qua mentio est incendii Lugdunensis; & ante mortem Servilii Noniani, Dialog. *de Orat.* cap 23. §. 7. 57 16 16

Incendium Lugdunense post centum annos ex quo coloniam illam deduxerat L. Munatius Plancus. Senec. Epist. 91. quæ adeo ipsa etiam hoc anno scripta est. §. 7. 58 17·17

Hoc anno exeunte mortuus est Domitius Afer, a Quinctiliano auditus juvene. (Quinct Inst. lib. x. cap. 1.) & adolescentulo. (Quinct Inst. lib. IV. cap. 7) Eodem anno mortuus etiam Servilius Nonianus a Quinctiliano auditus. Quinct. lib. x Inst cap 1. Ea nimirum ætate, quæ Oratoribus in foro audiendis addici solita est, ab anno XIV. expleto ad XVII. similiter expletum. §. 1. 2. 3. 7. Natus etiam hoc anno Tacitus §. 28. Hoc anno forte, Juvenale primam barbam metente, Romæ tonsor erat Crispinus. Juv. Sat. 1. vers. 25. 27. 59 18

Ante hujus anni finem ea contigisse puto, & post anni 56. similiter finem, quæ se juvene aut adolescente evenisse dicit Quinctilianus. De Nicostrato athleta dicit: Quem *adolescentes senem vidimus.* Inst. lib. II. cap. 8 Meminere illius Nicostrati auctor Dialogi de Oratoribus cap. 10. & Pausanias in Eliacis. Rursus: *Memini juvenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam Præfationibus esse tractatum, an gradus eliminat, apud Accium in Tragœdia dici oportuisset?* Inst. lib. VIII. cap 3. vide §. 30. Est enim certe illa admodum juvenis ætas eadem, quæ admodum adolescentis, seu adolescentiæ. adolescentiæ nimirum imberbis, quæ barbatulæ opponitur, quæ ambitu prædicto continebatur. §. 2. 3. Alibi: *Quorum utrumque in iis est, quæ me juvene ubique cantari solebant.* Inst. lib. VIII. cap. 3. Iterum: *Atrium, quem nobis juvenibus doctissimi senes acuta prima dicere solebant.* Inst. lib. 1. cap. 5. Hoc tamen in loco, quo juvenum nomen senibus opponitur, fieri potest ut ad annum usque ætatis XXXV. juventus extendatur. Non item in illis: *Clarum auctorem juvenis audivi, cum lecta e capite cujusdam ossa, sententiæ gratia, tenenda matri dedisset, infelicissima femina, nondum extulisti filium, & jam ossa legisti.* Inst. lib. VIII. cap. 5. Denique: *Nobis* (inquit) *adolescentibus seniores præcipiebant ne unquam jusjurandum deferremus.* Inst. lib. V. cap 6. Hic adolescentes senioribus opponi videmus; sed illis præcipientibus: ut facile intelligamus illos hic adolescentes intelligendos, qui essent seniorum præceptis imbuendi, eosdem nimirum, qui Oratores sequebantur & Grammaticos. Suntque sane senes illi in superiori etiam loco non alii quam Grammatici, qui vocem *Atrium* docebant qua syllaba esset acuenda. Est tamen adolescendi significatio paulo arctior quam juvenescendi: vide §. 3. Ut tamen ultra annum hunc extendi possit Quinctiliani illa adolescentia, nihilominus ultra annum æræ nostræ 61. extendenda non est, quo Romam reliquit, & in Hispaniam concessit. Erat enim, cum rediret, jam penitus adultus, anno nimirum æræ ejusdem 68. exeunte. Infra hos certe limites concludendi erunt, quos Romæ memorat a se auditos visosque Præceptores. Nec enim inversus præceptores deinceps ullos audiit, sed ipse potius aliis adolescentibus præcipiebat. §. 9. Huc ergo referenda & loca etiam illa: *Eorum, quos viderim Domitius Afer & Julius Africanus, longe præstantissimi.* Inst. lib. x cap 1. Sic vidit ille Domitium, ut se audivisse testatus est eodem, quo Domitius, anno mortuum Servilium Nonianum Iterum de Domitio ita: *Vidi ego longe omnium, quos mihi cognoscere contigit, summum Oratorem valde senem quotidie aliquid ex ea, quam meruerat, auctoritate perdentem.* Inst. lib. XII. cap. 11. Ad eundem modum de aliis: *In his etiam, quos ipsi vidimus, copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri, jucunditatem Crispi, sonum Trachali, elegantiam Secundi.* Inst. lib. XII. cap. 10. Hoc intervallo docuisse illos omnes existimo, nuo item esse mortuos. Nonnullos enim illorum nupera memoria recenset, de qua ejus loquendi forma infra pluribus agemus. 19

Galba in Hispaniam Taraconensem (in qua patria Quinctiliani Calagurris) missus a Nerone. Illum secutus Quinctilianus artem suam oratoriam in patria professus est. §. 9. 10 11. 61 20-26

Galba post octennium, cæso Nerone, sub hujus anni finem, Novembri mense ineunte, Romam redit, & cum eo Quinctilianus. §. 11. Inde incipiunt XX. anni, quibus Rhetoricam in schola publica, & salario publico, Romæ professus est. §. 12. 13. & quibus Oratoriam etiam exercuit in foro. §. 16. 68 27 28

Caussa Apruntani a Quinctiliano acta jam adhuc *juvene, & suo nihil cupiditate gloriæ emissa.* Quinct. Inst. lib. VII. cap. 2. vide §. 17. Nata etiam hoc anno prior Quinctiliani uxor. §. 24. 70 29 33

75 34-34 Plinius junior Quinctilianum audit adolescentulus, usque ad annum LXXVIII. §. 25. Tacitus etiam hoc eodem anno Dialogo *de Oratoribus* adest VI. Vespasiani anno, ipse admodum juvenis, natus nimirum annos XVI. Illi, non Quinctiliano, Dialogus asseritur. §. 28.

76 35-36 Pro Regina Berenice apud ipsam egit Quinctilianus. Inst. lib. IV. cap. 1. Hoc scilicet anno vel sequentis initio. §. 28.

78 37-37 *Ad mediam fere ætatem declamavit* (inquit vitæ Juvenalis Auctor Anonymus) *animi magis caussa, quam quod scholæ aut foro prepararet.* Inde postea Martialis illum facundum appellat. §. 40.

79 38-39 A Vespasiano in Britanniam missus Agricola. Transacta æstate Britannos vicit. Inde Titus IMP. XV. T. P. IX. COS. VII. §. 22.

81 40-40 Hujus anni initio natus Marcelli Victorii filius, cujus meminit Quinctilianus. Inst. Procem. pag. 2. & lib. IV. Procem. §. 27. Marcellus ipse Victorius, annis XXXIII. major, & XXXV. minor. ibid. Et Annal. Statian. §. 4. Nomen pueri Gallus. Stat. lib. IV. Sylv. IV. vers. 20.

82 41-41 Nupsit Quinctiliano prior uxor annos nata duodecim. §. 21.

83 42-42 Natus Quinctiliano filius major anno matris suæ XIII. §. 21. Domitiano natus filius Cæsar Divus a Domitia, cujus consecrati meminit Quinctilianus. §. 24.

84 43-43 Nata Domitiano filia e Domitia. §. 24. Natus Quinctiliano filius minor anno matris XIV. §. 21. App. Junio Sabino bellum primum Dacicum. §. 22.

85 44-44 Sabinus Consularis a Dacis oppressus. Fine anni Domitiani de Dacis falsus triumphus. §. 22. Hoc adhuc Domitia in matrimonio Domitiani. §. 24.

86 45-46 Juventutem egreditur Domitianus. §. 23. Agones Capitolini a Domitiano instituti, in quibus *laudes Jovis Capitolini perpetua sacri certaminis materia.* Quinct. Inst lib. III. cap. 7. §. 22. Britannia insula circumvecta ab Agricola VIII. ejus in Britannia præfecturæ anno. Jam insulam esse constabat, cum scriberet Quinctilianus. Inst lib. VII. cap. 3. § 22.

Finis annorum XX quibus Romæ Quinctilianus rhetoricam professus est. §. 12. 13. 14. 15. 21. Tum scholæ abdicationem a Domitiano impetravit, simulque usum artis suæ Oratoriæ, etiam in foro. §. 16

88 47 Hoc ambitu XX. annorum, quibus Romæ docuit oravitque *caussas* noster, ea omnia concludenda arbitror, quæ ille ætate sua, suisque temporibus contigisse testatur: ita nimirum ut suam ille ætatem censuerit & sua tempora, cum in schola celebraretur, & in foro. Palæmonem Grammaticum ætate sua fuisse scribit. Inst lib. I. cap. 4. eumdem nimirum Palæmonem, de quo Suetonius in libro de Grammaticis, virum ingenii jactantissimi. Fuit quidem Remmius ille Palæmon Vicentinus Quinctiliano nostro ætate aliquanto major: sic tamen ut ad alia, quæ dixi, tempora pervenerit. Tiberium, sub quo primum profiteri cœpit, & mox Claudium, *nemini minus institutionem puerorum vel juvenum committendam, prædicasse*, testatur Suetonius. Proinde ad Claudii tempora illum pertigisse certum est. Et quidem sub Claudio anno ejus VIII. Æræ nimirum receptæ XLVIII. ejus cum Antonino liberali æmulationem in Eusebiano Chronico opponit Hieronymus. Adhuc illum ad tempora recentiora deducit Plinius. Nat. Hist XIV. 4 Ait illum *infra XX. annos mercatum rus in agro Nomentano*, quod infra VIII. cultus annum ad *vix credibile* feracitatis *miraculum* perduxerit, intra X. autem fere curæ annum *Annæo Senecæ principi tum eruditionis ac potentiæ*, immani pretio vendiderit. Si quidem ab anno, quo illa Plinius commentatus est, Æræ receptæ LXXVII. retro supputemur anni illi, sic anno Æræ ejusdem LVII. rus illud mercatus fuerit Palæmon, & anno LXVII. Senecæ vendiderit. Fieri hoc non potuit, cum anno LXV. inter Aprilis XIX. quo conjuratio in Neronem processura erat, & mensis ejusdem diem XXX. quo sublatus est poeta Lucanus, Seneca sese, jussu Neronis, interfecerit. Itaque numero rotundiori usus est Plinius. Sic tamen X. ille annus anno Senecæ ultimo conveniet. quo vindemiam ipse videre non potuit, ut proinde fere X. ille annus a Plinio supputetur. Hoc ergo anno salvus adhuc erat Palæmon. *Invisa* enim & *ostentaturo palmam* illam peritiæ rusticæ *Senecam* testatur tradidisse Plinius. Nec eousque modo perseveravit ille. Nihil sane innuit Plinius, quo, vel cum scriberet ille, jam saltem obiisse colligamus. Nisi forte liberior illa, quam in vivum, ostentationis censura faciat ut illum anno LXXVII. jam defunctum suspicemur. Atqui, eodem quo Quinctilianus tempore, studiis juventutis Romanæ præfuit, pueris etiam Romanis præfuisse Palæmonem indicat Juvenalis. Inde factum ut, quo exemplo, Quinctiliani nomen pro Rhetore posuit Sat. VI. vers. 75. 279. sic etiam pro Grammatico Palæmonis nomen posuerit, artemque adeo Grammaticam ipsam Palæmonis artem appellarit, Sat. VI. vers. 451. Non equidem qua forma artem Rhetoricam, artem Theodori vocat, Sat. VII. vers. 177. cum multi fuerint uote Palæmonem, etiam apud Romanos, Grammatici: imo Romæ Grammaticam, cum ad scholam pueros quorum ipse Pædagogus erat, comitaretur, Palæmon ipse didicerit, ut e Suetonii constat libro de Grammaticis. Plane itaque pro exemplo illo, quod dixi, Quinctiliani. Proinde etiam, ut Rhetoricæ institutionis mercedes Quinctiliano solutas docet, Sat. VII. vers. 186. 187. sic etiam Grammaticæ institutionis mercedes idem solutas testatur fuisse Palæmoni, vers. 215. 216. 217. 218. 219. 220. Hæc ille eadem illa Satira, qua Domitiani tempora, & in illis Paridem laceraverat: vix sane ita illos conjuncturus, nisi uno eodemque tempore alter scholam Rhetorices, alter Grammatices, fuisset moderatus. Et ne Juvenalem solum in ea fuisse sententia censeamus, similiter Palæmonem cum Quinctiliano eodem Epigrammatum lib. II. Epigr. 86. 90. quasi coævos committit ipse etiam Quinctiliano ipsi coævus Martialis. Et tamen Palæmonem magistrum Quinctiliani nostri facit Juvenalis vetus Scholiastes ad Sat. VI. vers. 451. Docuitque sane illis ipsis temporibus, quibus puer erat noster, ætate illa quæ Grammaticis credebatur, sub finem Claudii & initio Neronis. De eadem formula ita alibi noster: *& ætatis nostræ Virginius, Plinius, Rutilius* Inst. lib. III. cap. 1. Plinius ille major est, quem hoc ipso spatio, quo scholam tenuit Quinctilianus, extinctum constat e nostris Plinii nepotis Annalibus, anno nimirum Æræ vulg. LXXX. Estque satis commodus ille nominum ordo, ut qui Plinium præcedit Rhetor ille Virginius, & qui sequitur Rutilius, ambo tamen in Quinctiliani nostri vicennium inciderint. Idem alibi: *Quod factum nostris temporibus vidi Vibius Crispus.* Inst. lib. V. cap. 13. Quasi nimirum suo quoque vicennio *caussas* egisset Crispus. Et tamen alio in loco visis a se (cum scilicet Præceptores ipse juvenis audiret) eumdem Crispum accenset. Inst. lib. XII. cap. 10. Denique eumdem inter clara nuper ingenia numerat lib. X. cap 1. Recte nimirum omnia, &, pro nostris hypothesibus, satis accurate. Florebat in foro Vibius ille Crispus, illo præsertim tempore, quo forum noster, non actor ipse, sed auditor tantummodo, studiorumque caussa, frequentabat. Sic tamen ille, ut in foro adhuc, cum reversus ex Hispania *caussas* in foro oraret ipse Quinctilianus, ageret Vibius Crispus. Hæc nos vera fuisse docet Auctor Dialogi *de Oratoribus*. Ait enim ibi M. Aper Vibium Crispum Marcellumque Eprium, donec libuit, principes fori, tunc etiam principes fuisse in Cæsaris amicitia, anno nimirum illo Vespasiani VI. Christi LXXV. Sic ille cap. 8. Erat ergo Vibius Crispus adhuc in vivis, & forum tamen abdicaverat. Mox etiam ostendemus, ad Domitiani tempora nuperamque Quinctiliani, cum Institutiones scriberet, memoriam eumdem pervenisse Crispum. Hinc denique & illud intelligi potest, quod ait noster: *Duapondo & trepondo usque ad nostram ætatem ab omnibus dictum est.* Inst. lib. I. cap. 5. Id scilicet illum velle, ne quidem, cum ipse profiteretur, adhuc illas in desuetudinem abiisse formulas.

47

89 48 Mortua uxor Quinctiliani, nondum expleto anno ætatis undevicesimo. Itaque anni initio. Erat ætate puellari, si ad Quinctiliani ætatem conferretur. Paucis postea mensibus mortuus filius minor V. annum ætatis egressus, cum scribere pater esset aggressus *de caussis corruptæ eloquentiæ*. Hæc e Procem. lib. VI. Inst. §. 14. 20. 28. Finem *Argonauticis* hoc eodem anno imposuit fortasse Valerius Flaccus. §. 25. Martialis Epigrammata edere cœpit VI. anno ante annum XCV. L. IX. Epigr. 85. §. 14.

49

91 Julia Titi filia a Domitiano consecrata. Quinct lib. III. *Inst.* cap 7. § 24.

50-50 Institutiones exorsus est Quinctilianus. Hoc anno studiis filiorum sororis a Domitiano præfectus est, cum libros

92 tres priores operis absolvisset. Eodem affecto, vel potius exeunte, filium majorem amisit, cum librum V. ad finem

51 perduxisset. §. 14. 19. 21. Filius Marcelli Victorii, in cujus usum Institutiones scripsit Quinctilianus, annum egit jam

51 ætatis suæ XI. & Marcellus ipse annum vel XXXI. vel XXXII. §. 27. Hoc anno Quinctilianus insignitus ornamentis Consularibus, si quidem, propter Domitiani nepotes a se institutos, & patre eorum Flavio Clemente impetrante, honorem illum consecutus esset. §. 34.

Secundus

Secundus annus eorum, quos Institutionibus concinnandis impendit. §. 31.

Hoc anno ineunte Institutiones absolvit Quinctilianus, cum paulo plus quam biennium illis impendisset. Epist. ejus ad Tryphonem Bibliopolam. §. 32. Postea Philosophos expulit urbe Domitianus §. 14. Postea etiam Quinctilianus aliam uxorem duxit Tutilii filiam §. 32. 52-52 93

Hoc denique ambitu inter finem anni, quo scholam abdicavit, LXXXVIII. & hujus anni initium, ea omnia concludo, quæ ipse nuper evenisse dicit. *Multum*, ait, *in Valerio Flacco nuper amisimus* Inst. lib. x. cap. 1. mortuo nimirum, ut jam conjecturam fecimus, postquam utrumque tam docendi quam orandi munus Quinctilianus abdicaverat. Ita de Cæsio Basso Poeta, *quem nuper* (inquit) *vidimus: eum longe præcedunt ingenia viventium.* Inst. lib. x. cap. 1. Sic illum viventibus opponit, quasi de illorum numero nuper esse desiisset. Et alio in loco *Erant clara & nuper ingenia, Trachalus, Vibius Crispus, Julius Secundus.* Inst lib. x. cap 1. Tres hic recenseri videmus conjunctique invicem a Quinctiliano nuperæ memoriæ Oratores. An forte propter temporis, quo decesserant, vicinitatem? Tres certe similiter conjunxit Martialis Rhetoras, qui uno eodemque anno perierint, lib. xi. Epigr. 64. Suspicabar eosdem utrobique intelligendos. Nec id, (ut videbatur) absurde. Ita perierant eodem anno, quo erat in schola Quinctilianus, cujus hoc eodem libro meminerat, & quidem Epigrammate posteriore 90. Sed nec ordinem temporis in ejusdem libri Epigrammatibus disponendis observavit Martialis; nec uno saltem eodemque anno scripta sunt, quæ in prioribus libellis continentur; & post scholam certe Quinctiliani depositam vel primum librum collegit edidique Martialis. Est tamen præterea, cur dubitemus idemne sint cum Quinctilianeis, Martialis illi Rhetores. Facit ut dubitemus vox ipsa Rhetorum, quos causidicis, id est oratoribus opponit Martialis. Imo ita opponit, ut Rhetoribus illis scholas fuisse innuat, in quas succedere posset Taurus ille, ad quem scribit, si vellet profiteri. Hi quantum a Senatoribus discreparint, jam supra ostendimus. §. 30. Erant autem Quinctilianei illi omnes, ni fallor, Senatores. Prior ille Trachalus etiam Consularis, si quidem idem cum Silii Italici collega anno LXVIII. M. Galerio Trachalo. Bis etiam Consularis Vibius Crispus, si quidem de illo intelligendus sit Crispo, de quo loquitur Juvenalis ipse, Poetæ Scholiastes. Suos tamen, fateor, quæ de Auctoris sui Crispo tradit Scholiastes, de Crispo Passieno veriora, quem sub Claudio sublatum probavimus, quam de nostro Crispo Vibio. Idque ipsum de Passieno testatur, bis Consulem fuisse, Plinius, Nat Hist. XVI. 44. Sed aliunde verisimile est, qui Principibus adeo familiaris erat, ut e Dialogo *de Oratoribus* cap. 8. constat, & Juvenale Sat. iv. vers. 81. qui censu erat plusquam Senatorio, teste Dialogi Auctore Tacito; qui concilio procerum Domitiani aderat, Auctore Juvenale vers 73. 144. 145. quod recte Senatoribus constabat; quem jam olim in foro Principem esse docuit ibidem Tacitus; illum profecto Rhetorum numero, qui scholis præerant, esse ne quidem potuisse, quos eodem anno testatur decessisse Martialis. Nec alium denique fuisse puto Julium Secundum. Dum enim in Dialogo illo Maternus Aprum nondum a scholasticis controversiis recessisse testatur cap. 14. recessisse Secundum videtur innuere. Alii itaque quærendi erunt Rhetores, quos potuerit designare Martialis. Utcumque tamen ad hæc illos tempora vixisse verisimile est: de Vibio certe Crispo certum est, ad Domitiani saltem tempora illum pervenisse. Responsum ejus interroganti, esset ne quis intus cum Cæsare, ne musca quidem, inter initia Principatus Domitiani factum testatur Suetonius. *Domit.* cap 3. Postea aderat & in illo ridiculo de *Rhombo* concilio, quod traducit Juvenalis Sat. iv. vers. 81. Nec enim alterius erat Crispi jucunda illa senectus, quam illius, cujus stylum a jucunditate celebrat aliquoties noster Quinctilianus, lib. v. cap. 13. lib. xii. cap. 11. Erat quidem concilium illud antea quam in Dacos mitteretur Fuscus: eo tamen tempore quo se jam metuendum præbuerat Domitianus: eo etiam quo e Britannia nuncii expectabantur; vers. 116 127 & a Cattis & Sicambris; vers 147. anno ad minimum LXXXII. Initio enim Imperii pacem fuisse docent nummi. Et hoc demum anno titulos Imperatorios multiplicare incepit. Sed quocumque demum tempore illud fuerit concilium, plures sane sub Domitiano vixisse annos ex illo ipso Juvenalis loco facile colligimus. Sic enim Crispum ad *octoginta* dicit pervenisse *solstitia*, ut *multas hyemes* traduxerit *illa quoque tutus in aula*; vers. 92. 93. Sic potuit ille satis commode ad tempora illa vivere, quibus noster Quinctilianus abdicavit. Sic tamen ille ut ante V. operis librum sit mortuus, cum non soleat noster aliorum mentionem facere, præterquam mortuorum. Julium Secundum æqualem suum fuisse dicit, *Inst.* lib x. cap. 3. proinde tribus aut ad summum quatuor annis sese juniorem. Aliter simul pueri aut adolescentuli, eorumdemque studiorum socii esse non poterant. §. 28. Sic autem de illo loquitur, quasi ante justam perfecti Oratoris ætatem interceptus fuerit, lib. x. *Inst.* cap. 3. Si maturitatem illam, pro modo Quinctiliani ipsius æstimemus, qui munere decessit antequam deficeret, ætatis suæ anno XLVI. sic proximo ab abdicatione Quinctiliani anno defunctus fuerit, aut non multo postea antea nimirum quam ipse eamdem, quam in abdicatione sua Quinctilianus, ætatem explevisset. Denique eadem forma noster alibi *Risimus* (inquit) *& merito nuper Poetam, qui dixerat prætextam in cista mures rosere Camilli.* Inst. lib. VIII. cap. 3. Quis ille Poeta fuerit, jam melius judicabunt qui, quo tempore concludendus est, intelligent. 53 94

Postquam absolvisset Quinctilianus Institutiones, unus ad minimum annus accessit ad earumdem editionem. §. 20. Mense Julio jam togam virilem sumpserat filius Marcelli Victorii. §. 27. Marcellus ipse Victorius hoc anno infra annum ætatis XXXV. & supra XXXIII. §. 27. Nata Quinctiliano filia Tutilii neptis §. 32. 53 95

Marius Priscus damnatus repetundarum, memoratus a Juvenale. §. 38. 54 58 100

Juvenalis hoc anno Romæ, non in exilio, teste Martiale. §. 38. 59-61 103

Filiæ Quinctiliani jam ætate nubili, viz. annorum XII. dotem obtulit Plinius §. 29 30. 31. 32. 62-65 107

Terræ motus Antiocheni meminit Juvenalis Sat. vi. vers. 409. 410. qui hoc anno contigit, pro nostris rationibus. §. 40. 66 72 114

Romam venit hujus anni initio Hadrianus. Tum turba Poëtarum recitantium in M. Cornelii Frontonis platanis. §. 40. Tandem post illos recitat Saturas suas priores XIV. Juvenalis. Inde illi exilii occasio. Cum enim esset, octogenarius erat §. 39. 40. Recitavit forte Juvenalis feriis vindemialibus. §. 40. Quinctiliano, cum Romam veniret Hadrianus, data ornamenta Consularia §. 36. 37. 38. 39 40 41. 73-76 118

COS. Junio Rustico exul in Ægypto Juvenalis. §. 39. Hujus anni initio in exilium missus. §. 40. 77-77 119

Scripsit in exilio Juvenalis Saturam XV. & (si ejus sit) etiam XVI. Eodem, ut videtur, anno mortuus. §. 40. 78-78 120

79

INDEX

RERUM, PERSONARUM, VERBORUM, LOCUTIONUMQUE MEMORABILIUM.

Cum Dictio per seipsa memorabilis initium non ducit articuli, tum Italico est excusa charactere.

Hæc lineola | numerum Arabicum antecedens, paginas ; sequentes numeri sola virgula distincti notas designant.

A

exempla

Bruti

civilem

D

Deorum

ἐπιδιόρθωσις

F

H

luxuria

N

numularii

persuaserit

Rollinus

ſublimia

U

quodam

X

Y

ERRATA TYPOGRAPHICA.

Quæ facile a quovis deprehendi & corrigi possunt.

IN Epistola ad Tryphonem 1. columna, linea 14. expugnant, *lege*, expungant.
Pag. 16. Not. 27. a calore, *lege*, a colore.
Pag. 17. Not. 34. κατιόντων. *lege*, κατιόντων.
Pag. 25. Not. 28. sacrars, *lege*, sacraris.
Pag. 70. Not. 93. verunt, *lege*, vertunt.
Pag. 97. Not. 173. Πλάτωνα, *lege*, Πλάτωνα.
Pag. 103. Not. 5. conltent, *lege*, constet.
Pag. 105. Not. 31. Alm. *lege* al. *pro* alias.
Pag 153. Not. 62. mutuantes, *lege*, mutantes.] *mutantes* Ald &c.
Pag. 233. Not. 208. dum brevis, *dele* dum.
Pag. 243. Not. 447 ἐπάζει δι' ὅλου, *lege*, ἐπάζει δι' ὅλου.
Pag. 324. lin. 17 transferr, *lege*, transferri.
Pag. 336. Not 2. Quolt, *lege*, Quod.
Pag 353. Not. 74. lib. VII. *lege*, Lege 7. & *in fine*, Lege 7. 8. 9.
Pag. 362. Not. 22. ἢ ἀεὶ σμικρόν. *lege*, καίτοι σμικρόν.
Pag. 395. lin. 14. ἀποφθεγματικῶς, *lege*, ἀποφθεγματικῶς.
Pag. 398. Not. 43. fatui modo, *lege*, fatue modo.
Pag. 446. Not. 4. intenditur, *lege* intenditur.
Pag. 454. Not. 29. ex scripipto, *lege*, ex scripto.
Pag. 474. Not. 49 βιὸς βίοιος, *lege*, βιωτός.
Pag. 544. Not. 236. Quam ἐπαναδίπλωσιν vocat, *lege*, in Nota 237. Post TURNEB.
Pag 550. Not. 70. parvum est rarum, *lege*, parvum est; rarum.
Pag. 576. lin. 12. βραχυλογίαν, *lege*, βραχυλογίαν.
Pag. 586. lin. 19. χαρακτηρισμοῖς, *lege*, χαρακτηρισμοῖς.
Pag 660. Not. 46 χαζιονδου, *lege*, κατιονδου.
Pag 690. Not. 132. accurante, *lege*, accurate.
Pag 719. Not. 2. ῥήσεως, *lege*, ῥήσεως.
Pag. 735. Not. 21. quod est eti, *lege*, expeti.
Pag. 742. Not. 31. νοῖς, *lege*, νῷς.

APPROBATIO.

JUSSU Illustrissimi Sigillorum Regiorum Custodis, legi librum, cui titulus: *M. Fabii Quinctiliani de Institutione Oratoria libri duodecim; totum Textum recognovit, pluribus in locis emendavit, selectas variorum interpretum Notas recensuit, explanavit, castigavit; novas, quibus difficiliora Quinctiliani loca illustrantur & antiqua Graecorum Latinorumque Rhetorum Technologia explicatur, adjunxit* CLAUDIUS CAPPERONNERIUS, &c. Opus limatissima critice ac multiplici eruditione refertum, Arti Oratoriæ utilissimum, ideoque dignissimum quod Typis mandetur, censui. Lutetiæ Parisiorum, die v. Febr. 1724.

LANCELOT.

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS, PAR LA GRACE DE DIEU, ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE, à nos amez & feaux Conseillers, les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de nôtre Hôtel, Grand Conseil, Prevôt de Paris, Baillifs, Senechaux, leurs Lieutenans Civils & autres nos Justiciers qu'il appartiendra; Salut. Notre bien amé ANTOINE-URBAIN COUSTELIER Libraire & Imprimeur à Paris, Nous ayant remontré qu'il auroit dessein de donner une nouvelle édition du livre, *Quinctiliani Institutiones Oratoriæ, avec les Commentaires des Sçavans qui ont travaillé jusqu'à ce jour sur cet Auteur, & des Notes critiques du Sieur* CAPPERONNIER Professeur au College Royal, lequel Ouvrage composera un juste volume in folio: surquoi le suppliant Nous auroit très-humblement supplié de lui accorder nos Lettres de Privilege; mais attendu la dépense considerable que le suppliant se trouve obligé de faire pour la perfection de ladite édition de Quinctilien, il nous auroit en outre supplié de lui accorder en consideration de ladite entreprise, de pouvoir imprimer plusieurs anciens Auteurs François; sçavoir *Lancelot du Lac, Perceforest, Palmerin d'Olive & d'Angleterre, Primaleon de Grece, Tristan de Leonnys, Oger le Danois, la Legende de Faifeu, les Poësies de Martial d'Auvergne, les Poësies de Collery, les Oeuvres de Fauchet, & celles de Pierre Abelard,* Nous lui avons permis & permettons par ces Presentes, d'imprimer ou faire imprimer lesdits Ouvrages ci-dessus specifiez, en tels volumes, forme, marge, caractere, conjointement ou separement, & autant de fois que bon lui semblera, & de les vendre, faire vendre & debiter par tout notre Royaume pendant le tems de quinze années consecutives, à compter du jour de la date desdites Presentes; faisons défenses à toutes sortes de personnes, de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'impression étrangere dans aucun lieu de notre obéïssance; comme aussi à tous Imprimeurs, Libraires & autres, d'imprimer, faire imprimer, vendre, faire vendre, debiter ni contrefaire lesdits Ouvrages ci-dessus expliquez, en tout ni en partie, ni d'en faire aucuns extraits, sous quelque pretexte que ce soit, d'augmentation, correction, changement de titre ou autrement, sans la permission expresse & par écrit dudit exposant, ou de ceux qui auront droit de lui, à peine de confiscation des exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, l'autre tiers audit exposant, & de tous dépens, dommages & interêts; à la charge que ces Presentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris, & ce dans trois mois de la date d'icelles; que l'impression desdits Ouvrages sera faite dans notre Royaume, & non ailleurs, en bon papier & en beaux caracteres, conformément aux Reglemens de la Librairie; & qu'avant de les exposer en vente, les manuscrits ou imprimez, qui auront servi de copie à l'impression desdits Ouvrages, seront remis dans le même état où les Approbations y auront été données ès mains de notre très-cher & feal Chevalier Garde des Sceaux de France, le Sieur Fleuriau d'Armenonville; & qu'il en sera ensuite remis deux exemplaires de chacun dans notre Bibliotheque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle de notre très-cher & feal Chevalier Garde des Sceaux de France, le Sieur Fleuriau d'Armenonville, le tout à peine de nullité des Presentes, du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir l'exposant ou ses ayans cause, pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons que la copie desdites Presentes, qui sera imprimée tout au long au commencement ou à la fin desdits Ouvrages, soit tenue pour dûement signifiée; & qu'aux copies collationnées par l'un de nos amez & feaux Conseillers & Secretaires, foi soit ajoûtée comme à l'Original. Commandons au Premier notre Huissier ou Sergent, de faire pour l'execution d'icelles tous Actes requis & necessaires, sans demander autre permission, & nonobstant Clameur de Haro, Charte-Normande, & Lettres à ce contraires; CAR tel est notre plaisir. DONNÉ à Paris le dix-septiéme jour du mois de Fevrier, l'an de Grace mil sept cent vingt-quatre, & de notre Regne le neuviéme. Par le Roy en son Conseil. CARPOT.

Registré sur le Registre V. de la Chambre Royale des Libraires & Imprimeurs de Paris, Num. 775. Fol. 469. conformément aux anciens Reglemens confirmez par celui du 28. Fevrier 1723. A Paris, ce sept Mars mil sept cent vingt-quatre,

BALLARD *Syndic.*